
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ

Duygu DİLBER

DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OCAK 2023

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)
Duygu DİLBER
(17/01/2023)

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Duygu DİLBER tarafından hazırlanan Bağdatlı Rûhî Divanı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü başlıklı tez çalışması 17/01/2023 tarih ve 11.00 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile DOKTORA TEZİ olarak KABUL edilmiştir.

	Kabul	**Ret**
Başkan(Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)	☒	☐
Üye(Prof. Dr. Ahmet MERMER/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)	☒	☐
Üye(Prof. Dr. Ayşe YILDIZ/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)	☒	☐
Üye(Dr. Öğr. Üyesi Aslı AYTAÇ/ Başkent Üniversitesi)	☒	☐
Üye(Dr. Öğr. Üyesi Nihal YAVUZ/ Başkent Üniversitesi)	☒	☐

BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ

Doktora Tezi

Duygu DİLBER

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak 2023

ÖZET

Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlükler, bir edebî metni oluşturan sözcük ve ibarelerin temel ve mecaz anlamlarını bağlamlarına bağlı olarak ortaya koymayı amaçlar. Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK tarafından yürütülen TEBDİZ projesi kapsamında hazırlanmış olan Bağdatlı Rûhî Divanı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü'nde 16. yüzyıl şairlerinden Bağdatlı Rûhî'nin tek eseri olan Divan'ı ele alınmıştır. Tenkitli metni 2001 yılında Prof. Dr. Coşkun AK tarafından neşredilen Bağdatlı Rûhî Divanı'nda kullanılan kelime kadrosu detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde Divan'da yer alan deyimler, atasözleri, ünlemler, ikilemeler, Arapça ve Farsça tamlamalar, dua sözleri, ayet, hadis ve kelamıkibarlar tespit edilerek yaklaşık 125.000 kelime ve ibare, metin içerisinde kazanmış olduğu anlamlarla birlikte belirtilmiştir. Ayrıca Bağdatlı Rûhî'nin hayatı, dinî-tasavvufî eğilimi, edebî kişiliği, Divan'da bahsi geçen tarihî hadiseler ve şahsiyetler, mitolojik unsurlar ile şehir isimleri de tezde ele alınan konular arasındadır. Bunların yanı sıra Bağdatlı Rûhî Divanı'nda nüshalara ve bağlama göre yeni okuma önerileri de sunulmuştur.

Bilim Kodu : 31402
Anahtar Kelimeler : Bağdatlı Rûhî, Divan, 16. Yüzyıl, Bağlamlı Dizin, İşlevsel Sözlük.

Sayfa Adedi : 1970
Tez Danışmanı : Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK

CONCORDANCE AND FUNCTIONAL DICTIONARY OF BAGHDADİ RÛHÎ'S DİVÂN

Ph. D. Thesis

Duygu DİLBER

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

January 2023

ABSTRACT

Concordance and functional dictionaries aim to reveal the basic and metaphorical meanings of words and phrases that make up a literary text, depending on their context.In this thesis, which was prepared within the scope of the TEBDİZ project carried out by Prof. Dr.İsmail Hakkı AKSOYAK, the only work of the 16th century poets, Baghdadi Ruhi, his Divan, was examined.The vocabulary used in the Baghdadi Ruhi Divan, whose critical edition was published by Prof. Dr. Coşkun AK in 2001, has been examined in detail.As a result of this examination, idioms, proverbs, exclamations, reduplications, Arabic and Persian phrases, prayer words, verses, hadiths and aphorisms in the Divan were determined, and a total of approximately 125.000 words and phrases were stated together with their meanings in the text.In addition, the life of Baghdadi Ruhi, his religious-mystical tendency, his literary personality, the historical events and personalities mentioned in the Divan, mythological elements and city names are among the topics examined in the thesis.In addition to these, new reading suggestions according to the copies and context were presented in the Ruhi Divan of Baghdadi.

Science Code	:	31402
Key Words	:	Baghdadi Ruhi, Divan, 16th century, Corcordance, Functional Dictionary.
Page Number	:	1970
Supervisor	:	Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK

TEŞEKKÜR

Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü başlığını taşıyan bu tezin hazırlanmasında Prof. Dr. Coşkun Ak tarafından yayımlanan Bağdatlı Rûhî Divanı Karşılaştırmalı Metin esas alınmıştır. Söz konusu eser web tabanlı TEBDİZ sistemine aktarılarak her bir kelime ve ibarenin metin içerisindeki anlamları kaydedilmiştir. Çalışma esnasında dikkat çeken, şairin dil ve üslup özellikleri, kültürel alt yapısı ve sosyal çevresi gibi hususiyetlere dair de incelemelerde bulunulmuştur. Aynı zamanda, tenkitli metinde yer aldığı halde, bağlama uymadığı için bazı kelimelerde değişiklik de yapılmıştır. Tez çalışmam boyunca büyük bir sabır ve özveriyle bana yardımcı olup yol gösteren çok kıymetli hocam Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK'a, bilgisinden istifade ettiğim hocam Prof. Dr. Ahmet MERMER'e, çok kıymetli hocam Prof. Dr. Ayşe YILDIZ'a, değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Aslı AYTAÇ ve Dr. Öğr. Üyesi Nihal YAVUZ'a teşekkürü bir borç bilirim. Aynı zamanda eğitim hayatım boyunca ilgi ve desteklerini her zaman yanımda hissettiğim aileme ve eşim İsrafil DİLBER'e de teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

İÇİNDEKİLER vii

ÇİZELGELERİN LİSTESİ xiii

KISALTMALAR xiv

1. GİRİŞ 1

2. RÛHÎ OSMAN BİN MEHMED BAĞDÂDÎ 5

2.1. Hayatı ve Ailesi 5

2.2. Dinî-Tasavvufî Eğilimi 6

2.2.1. Alevî-Bektaşîlik Yahut Hz. Ali Sevgisi 8

2.2.2. Hurufilik 12

2.3. Edebî Kişiliği 16

2.3.1. Tezkireler, Edebiyat Tarihleri ve Çeşitli Kaynaklarda Bağdatlı Rûhî 16

2.3.2. Bağdatlı Rûhî'nin Şiir ve Şair Hakkındaki Görüşleri 20

2.3.2.1. Rûhî'nin kendi şiiri ve şairliği üzerine düşünceleri 21

2.3.2.2. Rûhî'ye göre şiirde bulunması gereken vasıflar 24

2.3.2.2.1. Orijinallik 24

2.3.2.2.2. Hâlet 24

2.3.2.2.3. Az ve öz olma 25

2.3.2.2.4. Sözün kuvveti 25

2.3.2.2.5. Canlılık 26

2.3.2.2.6. Dokunaklılık 26

2.3.2.2.7. Anlam İlgisi 26

2.3.2.2.8. Rengîn-Edâ 26

2.3.2.2.9. Selâset 27

2.3.2.3. Rûhî'ye göre şairde bulunması gereken vasıflar 27
2.3.2.3.1. Nüktedan 27
2.3.2.3.2. Dakik hayal 28
2.3.2.3.3. Fasih Lisan-Belagat Ehli 28
2.3.2.3.4. Bilgili-Namdar 29
2.3.2.3.5. Alçakgönüllü-Nazik Mizaç 29
2.3.2.3.6. Kamil 29
2.3.2.3.7. Suhandan 30
2.3.3. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Adı Geçen Şairler ve Onların Bağdatlı Rûhî Üzerindeki Etkisi 30
2.3.4. Bağdatlı Rûhî'nin İzinden Giden Şairler ve Şiirlerine Yazılan Nazireler. 34
2.3.5. Bağdatlı Rûhî'nin Şiirlerinde Fuzûlî'nin İzleri 41
3. BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI'NDA YAYGIN OLMAYAN NAZIM TÜRLERİ 47
3.1. Muvaşşah Gazel 47
3.2. Müselsel Gazel 49
3.3. Gazel-i Bî-nukât 49
4. BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI'NIN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ 51
4.1. Eş ve Zıt Anlamlı Kelimeler 52
4.2. Alışılmamış Kullanımlar 53
4.3. Harf ve Kelime Oyunları 56
4.4. Ünlemler 59
4.5. İkilemeler 60
4.6. Tamlamalar 64
4.6.1. Farsça Tamlamalar 64
4.6.2. Arapça Tamlamalar 66
4.6.3. Türkçe Tamlamalar 67
4.7. Dua Sözleri 69
4.8. Atasözleri ve Deyimler 70

4.8.1. Atasözleri 70
4.8.2. Deyimler 72
4.9. Ayet, Hadis ve Hadis-i Kudsîler 79
4.9.1. Ayetler 79
4.9.2. Hadisler 86
4.9.3. Kudsî Hadis 88
4.10. Kelamıkibarlar 89
4.11. Bölüm Değerlendirmesi 90
5. TARİHÎ HADİSELER VE ŞAHSİYETLER 93
5.1. Tarihî Hadiseler 93
5.2. Tarihî Kişiler 96
5.2.1. Dinî Şahsiyetler 96
5.2.1.1. Peygamberler 96
5.2.1.1.1. Hz. Adem 96
5.2.1.1.2. Hz. Nuh 96
5.2.1.1.3. Hz. İbrahim 97
5.2.1.1.4. Hz. Yakub 98
5.2.1.1.5. Hz. Yusuf 99
5.2.1.1.6. Hz. Eyyub 101
5.2.1.1.7. Hz. Şu'ayb 101
5.2.1.1.8. Hz. Musa 102
5.2.1.1.9. Hz. Süleyman 102
5.2.1.1.10. Hz. İsa 104
5.2.1.1.11. Hz. Muhammed 105
5.2.1.2. Diğer Dinî Şahsiyetler 106
5.2.1.2.1. Âl-i Abâ 106
5.2.1.2.2. Hz. Ali 107

5.2.1.2.3. Hz. Hüseyin 109
5.2.1.2.4. Hz. Ebubekir 110
5.2.1.2.5. Hz. Ömer 110
5.2.1.2.6. Hz. Osman 111
5.2.1.2.7. Hz. Hızır 111
5.2.1.3. Mutasavvıflar 112
5.2.1.3.1. Mevlana Celaleddin Rûmî 112
5.2.1.3.2. Fazlullah-ı Hurufi 113
5.2.1.3.3. İbrahim bin Edhem 115
5.2.1.3.4. Zünnûn-ı Mısrî 115
5.2.1.3.5. Kelâmî Dede 116
5.2.1.3.6. Haririzade Molla Ahmed 117
5.3. Devlet Büyükleri 117
5.3.1. Padişahlar 117
5.3.1.1. Sultan III. Murad 118
5.3.1.2. Sultan III. Mehmed 118
5.3.2. Diğer Devlet Adamları 119
5.4. Yunanî Şahsiyetler 121
5.4.1. Aristo 122
5.4.2. Calinus 122
5.4.3. Bokrat 122
5.5. Sanatkarlar ve Çeşitli Dallarda Usta Kimseler 123
5.5.1. Yâkût-ı Musta'sımî 123
5.5.2. İbn Hüsâm 124
5.5.3. Nizâmî-i Gencevî 124
5.5.4. Feyzî 125
5.5.5. Kemal-i Isfahanî 126

5.5.6. Enverî 126
5.5.7. Firdevsî 127
6. MİTOLOJİK UNSURLAR 129
7. BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI'NDA YER ALAN ŞEHİRLER 131
7.1. İsmi Doğrudan Zikredilen Şehirler 131
7.1.1. İstanbul 131
7.1.2. Erzurum 132
7.1.3. Diyarbakır 133
7.1.4. Bağdat 133
7.1.5. Kerbela 135
7.1.6. Necef 136
7.1.7. Basra 136
7.1.8. Şam (Dımışk) 137
7.1.9. Halep 138
7.1.10. Edirne 139
7.1.11. Eğri 139
7.1.12. Erdel 140
7.1.13. Nihavent 140
7.1.14. Hemedan 141
7.1.15. Tebriz 141
7.1.16. Kazvin 141
7.1.17. Isfahan 142
7.1.18. Gence 142
7.1.19. Bedahşan 143
7.1.20. Hicaz 143
7.1.21. Cidde 144
7.1.22. Lahsa 145

7.1.23. Mısır 145

7.1.24. Ken'an 146

7.1.25. Şirvan 147

7.1.26. Tatar 148

7.1.27. Karabağ 149

7.1.28. Çiğil 149

7.1.29. Huten 149

7.2. Dolaylı Olarak Bahsedilen Şehirler 150

8. BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI'NDA SOSYAL ELEŞTİRİ 153

9. BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI'NDA NÜSHALARA VE BAĞLAMA GÖRE YENİ OKUMA ÖNERİLERİ 159

9.1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Çeviriyazısında Yapılan Değişiklikler ve Düzeltmeler 159

9.2. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Bulunan Nazım Şekillerinin Adlandırmasında Yapılan Değişiklikler 174

10. SONUÇ 179

KAYNAKLAR 183

BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ 189

ÖZGEÇMİŞ 1971

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 4.5. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda İkilemeler..... 61

Çizelge 4.8.2. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Deyimler..... 72

Çizelge 5.3.2. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda İsmi Geçen Devlet Adamları..... 120

Çizelge 6. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Mitolojik Şahıslar..... 129

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AKMB	Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
C.	Cilt
G.	Gazel
İKÜ	İstanbul Kültür Üniversitesi
K.	Kaside
Ms.	Müseddes
m.	Mısra
öl.	Ölüm tarihi
s.	sayfa
S.	Sayı
Tb.	Terkib-bend
Tc.	Tercî-bend
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TEBDİZ	Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük
Th.	Tahmis
Tr.	Tarih
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vs.	ve saire

1. GİRİŞ

Klasik Türk Edebiyatı, hem Türkçe'nin hem de Arapça ve Farsçanın dil unsurlarını arkasına alarak güçlenmiş bir edebiyattır. Yüzyıllar boyunca pek çok şair ve yazar tarafından oluşturulmuş bir kültür birikimine sahiptir. Bu birikim sayesinde hem edebiyatın tekamülü sağlanmış hem de dil ve kültür özellikleri nesilden nesile aktarılabilmiştir. Ancak geçmiş zamanlardan günümüze geldikçe dil de bazı değişimlere uğramış ve artık Klasik Türk Edebiyatı metinlerini anlamak ve anlamlandırmak nispeten daha zor hale gelmiştir. Bu sebeple, divan edebiyatı metinlerini anlama ve anlamlandırma çabası, değişen şartlar ve gelişen imkanlarla birlikte, araştırmacıları yeni yöntemler bulup uygulamaya sevk etmiştir.

Söz konusu yöntemlerden biri de bir metni anlamlandırmak için sözlüklerin yanı sıra metnin kendisini de esas alan çalışmalardır. Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük olarak isimlendirilen bu çalışmaların en önemli özelliği, metin içerisinde yer alan kelime veya ibareler anlamlandırılırken bağlam esaslı hareket edilmesidir. Bu sayede metne daha derin bir şekilde nüfuz edilerek şairin üslubu, dil özelliklerini kullanım şekli, sosyal ve edebî çevresinin şiirlerindeki yansımaları, dünya görüşü gibi pek çok bilgiye de ulaşılmış olacaktır.

Türkiye'de 1991 yılında Prof. Dr. Günay Karaağaç danışmanlığında hazırlanmış olan *Vasfî Divanı Gramer İndeksi* ile başlayan bağlamlı dizin çalışmaları giderek çoğalmış ve gelişen teknolojinin sunmuş olduğu imkanların da etkisiyle Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK'ın yürüttüğü TEBDİZ projesine ışık tutmuştur. Genel ağ üzerinde yürütülen bu projede metinler "gentium plus" fontu kullanılarak word dosyası haline getirildikten sonra sistemde kayıt altına alınırlar. TEBDİZ sisteminde sözcükler sahip oldukları bağlama göre tekli ya da çoklu şekillerde anlamlandırılabilmektedir. Çoklu anlamlandırmada ise dua ifadeleri, kelamıkibarlar, ayet iktibasları, peygamber hadisleri, argo kullanımlar, atasözü ve deyimler gibi kullanımlar göze çarpmaktadır. Ayrıca sözlüklerde anlamı bulunmayan ancak metinden yola çıkılarak anlamlandırılmış kelime ve ibareler de bulunmaktadır.

Proje kapsamında hazırlamış olduğumuz Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü adlı çalışmada Prof. Dr. Coşkun Ak tarafından yayımlanmış olan

Bağdatlı Rûhî Dîvânı Karşılaştırmalı Metni (Ak, 2001) esas alınmıştır. Ancak zaman zaman kelimeleri anlamlandırırken karşılaşılan sorunları gidermek ve metni teyit edebilmek amacıyla *Külliyât-ı Eş'âr-ı Rûhî-i Bağdâdî* isimli 1287 yılı İstanbul basımı olan matbu metin, Türkiye Yazma Eser Kurumu'nda 06 Mil Yz FB 469, 06 Mil Yz A 663 ve 06 Hk 453 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan el yazması metinlerden de istifade edilmiştir. Bazen tenkitli metinde yer alıp bağlamsal açıdan manası oturmayan bazı kelimeler, el yazması ve matbu diğer metinlerden kontrolü yapılarak, anlamca daha uygun olduğu düşünülen kelimelerle değiştirilmiştir.

Divan tertip usullerine uygun olarak hazırlanmış, mürettep bir divan olan Bağdatlı Rûhî Divanı'nda 41 kaside, 9 terkib-bend, 2 terci-bend, 1 muaşşer, 1 müsemmen, 7 müseddes, 1 muhammes, 94 tarih, 1 muamma, 8 tahmis, 1115 gazel, 28 rubai ve 31 kıta ile toplamda 1339 şiir bulunmaktadır. Bu şiirleri meydana getiren kelime ve ibare sayısı ise yaklaşık olarak 125.000 civarındadır. Divan'da bulunan her bir kelime ve ibarenin, temel anlamının yanı sıra metin içerisinde kazanmış olduğu anlamlar da belirtilmiştir. Ancak hem Divan'ın hacimli olması hem de anlamı verilen sözcüklerin fazla olması dolayısıyla bazılarına yer verilmemiştir. Bunlar şahıs, işaret ve soru zamirleri, belgisiz sıfat ve zamirler, soru sıfatları, edatlar ve bağlaçlardır.

Bağlamlarına göre anlamlandırılan kelime ve ibarelerin ise her anlamından birer örnek verilmiştir. Her bir maddede kelimenin ait olduğu şiir ve mısra numarası ile yer aldığı beyit belirtilmiş olup bu ifadelerden ayet, hadis, dua ifadesi ve kelamıkibar olanlar sözlükte "Kelime Tipi" adı altında sunulmuştur.

Bağdatlı Rûhî Divanı'nın tenkitli metninde yalnızca gazeller numaralandırılmış diğer şiirler ise herhangi bir sıralamaya tabi tutulmamıştır. Ayrıca bazı nazım şekilleri de başlığından farklı olarak kategorize edilmiştir. Bu sebeple sıra numarası verilmeyen şiirler tarafımızca numaralandırılarak sisteme kaydedilmiştir. İnceleme bölümünde verilen örnek beyitler ise sıra numarası gözetmeksizin Divan'da bulundukları sayfa numarasına göre belirtilmiştir.

Çalışmamızda Bağdatlı Rûhî Dîvânı'nındaki 1334 şiiri oluşturan yaklaşık 125.000 kelime ve ibarenin temel ve mecaz anlamları bağlamlarına göre belirtilmiştir. Aynı zamanda şairin dili kullanırken gösterdiği farklılıklar ve alışılmamış kullanımlar, şiirlerinde yer

verdiği tarihî, dinî ve mitolojik şahsiyetler, şiirlerde yer alan Hurûfî unsurlar, başka şairlerin Rûhî'nin şiirlerine olan etkisi ve sosyal çevrenin şiirlerdeki yansımalarına dair bulgular elde edilmiştir.

Divan'da yer alan bütün kelime veya ibarelerin metin içerisinde kazandığı anlamların belirtildiği Bağdatlı Rûhî Dîvânı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü Ek'te yer almaktadır.

2. RÛHÎ OSMAN BİN MEHMED BAĞDÂDÎ

2.1. Hayatı ve Ailesi

Klasik Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Rûhî'nin asıl adı Osman'dır. Kendisi gibi sipahi olan babası Kanuni Sultan Süleyman döneminde Bağdat beylerbeyi olan Ayas Paşa'nın maiyetine gönüllü olarak girip Bağdat'a yerleşmiş ve burada evlenmiştir. Rûhî burada doğduğu için Bağdâdî olarak anılır. Doğum tarihi net olarak belli değildir. Ancak babasının Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534 yılındaki Bağdat seferine iştirak ettiği bilindiğine göre Rûhî'nin doğumu da bu tarihe yakın olmalıdır.

Rûhî'nin nerelerde ve kimlerden eğitim aldığına dair kesin bilgi bulunmamaktadır. Ancak doğduğu yer olan Bağdat ve civarında eğitim gördüğü çıkarımında bulunulabilir.

Rûhî mesleği itibariyle pek çok şehirde bulunmuştur. Bazı kaynaklar bu durumu onun seyahati çok seven kişiliğine dayandırırlar. Ancak Gölpınarlı (2014:34), "*Rûhî'nin seyyah olarak değil sipahi olarak gezdiğini"* vurgular. Zira kendisi Bağdat şehrinin valiliğini yapan Ali Paşa, Osman Paşa, Sinan Paşa, Süleyman Paşa ve Hasan Paşa'ya kasideler sunmuş ve onların maiyetlerinde savaşlara gitmiştir (Gölpınarlı, 2014:34). Rûhî, bir beytinde mesleğinin sipahilik olduğunu ve bu yüzden savaşmaktan asla kaçınmadığını ifade eder.

Olmazuz ceng itmeden hâlî sipâhî kısmıyuz
Yoğrılupdur kan ile rûz-ı ezelden nâmımuz (Ak, 2001: 638)

Devr eylemedük yer komaduk bir nice yıldır
Uyduk dil-i dîvâneye dil uydu hevâya (Ak, 2001: 195)

beytiyle pek çok yer gezdiğini vurgulayan Rûhî, Necef, Kerbela, Şam, Erzurum, Hicaz, İstanbul ve Şirvan şehirlerinde bulunmuş ve bundan dolayı da kendini aşk vadilerinde dolanan bir seyyaha benzetmiştir:

Baş açuk yalın ayak vâdi-i aşkı dolanur

Kanı Rûhî gibi âlemde bugün bir seyyâh (Ak, 2001: 371)

Rûhî, her ne kadar Bağdatlı olarak anılsa da onun dil ve üslûbu hemşerisi olan diğer şairlerden farklılık arzeder. Bu farklılığı Rûhî'nin "*rûmî-nijâd"* olması ve yapmış olduğu seyahatlerde derviş ve şairlerle görüşüp temaslarda bulunmasına dayandıran Faik Reşad (2017: 360), Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye isimli eserinde bu durumun sebebini şu cümlelerle ifade eder:

> *"Her devirde İstanbul'dan bilâd-ı Osmaniyye'nin her tarafına giden züvvâr, tüccâr, me'mûr, askerle beraber pây-ı taht şu'arâsı âsârı da birer tuhfe-i edeb şeklinde gidermiş ki bunlar oraların şübbân ve nev-hevesânı taraflarından meşk-i sühan ittihâz edildiği, bunun da pây-ı taht lisânının her tarafta ta'ammüm ve intişârına te'sîr-i belîği olduğu câh-ı iştibâh değildir."*

Faik Reşad'a göre İstanbul lisanının yaygınlaşma sebebi, İstanbul'dan çeşitli şehirlere giden ziyaretçi, tüccar, memur, asker ve şairlerin buralarda bulunan genç ve şiire hevesli kişilere şiirin inceliklerini öğretmeleridir. Rûhî de hem kökeni itibariyle hem de yapmış olduğu bu görüşmeler sebebiyle kendini geliştirmiş ve şiirde önemli bir yer edinebilmiştir.

Rûhî'nin şiirlerinde sıklıkla yaşadığı dönemin yansımalarına tesadüf edilir. Bulunduğu şehre tayin edilen devlet adamlarından inşa edilen tarihî yapılara, arkadaş çevresinden toplumun yozlaşan değerlerine varana kadar pek çok husus onun şiirlerinde yer edinmiştir.

Bağdatlı Rûhî, 1014/1605-1606 yılında ömrünün son demlerini geçirdiği Şam'da hayata gözlerini yummuştur. Tek eseri Türkçe Divanıdır.

2.2. Dinî-Tasavvufî Eğilimi

Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum olarak tanımlanan din, divan şiirinde her fırsatta kendini hissettiren bir unsurdur. Osmanlı şairleri, inandıkları dini değerler vasıtasıyla şiirlerinin muhtevasını

genişletmiş ve sistemleşen bu değerlerle birlikte oluşan çoklu anlam katmanlarından istifade etmişlerdir.

İnsanoğlunun yaratıldığı günden itibaren var olan ve çeşitlilik arzederek çoğalan her bir dinin, inananlara sunduğu değerler sistemi ve kültürel birikimi vardır. Bunların her biri kendi içerisinde tevil edilerek farklılaşmaya başlar. Nitekim tasavvuf da dînî değerlerin tekrar yorumlanarak yeni bir şekle büründüğü bir düşünce ve amel sistemidir.

Kaynaklarda, tasavvuf cereyanının doğuşu ve tarihi gelişimi zühd, ekoller ve tarikatlar olmak üzere üç döneme ayrılır. Zühd dönemi hicrî I. ve II. yüzyılı kapsar. Bu dönemde, insanın dünya ile bağlarını keserek kendisini tefekkür ve ibadete vermesi anlamına gelen zühd fikri, zamanla mistik bir protesto görünümüne kavuşmuştur. Ekoller dönemi de II. ve V. yüzyılları kapsar. Bu dönemde özellikle Basra, Kûfe, Bağdat, Horasan, Belh ve Mısır'da yoğunlaşan zahidler, buralarda farklı hassasiyetleri ön plana çıkaran kümelenmeleri oluşturmuşlardır. Tarikatlar döneminde ise önceki yüzyıllarda oluşmuş olan ekoller, yetişen büyük sûfîler etrafında alt birimlere ayrılarak tarikatlar sürecine zemin hazırlamışlardır. Bu tarikatlardan bazıları Türk coğrafyasında ve Türk asıllı mutasavvıflarca kurulmuştur. Bu tarikatlar; Yeseviye, Kadiriye, Rifâiye, Bedeviye, Şâzeliye, Halvetiye, Sadiye, Suhreverdiye, Kübreviye, Mevleviye, Bektaşiye, Nakşibendiye, Vefâîlik, Babâîlik, Kalenderîlik, Haydarîlik ve Hurûfîliktir (Ceylan, 2006: 45-47).

Gibb'e göre Osmanlı şairlerinin hemen hepsi ya mutasavvıftır ya da sufilerin dilini kullanan kişilerdir. Nitekim kadim Türk cemiyetinin zihnî hayatını bu teolojik, filozofik ve mistik unsurlar şekillendirir ve şairler de fikirlerini halkından alır. Bu fikirler ister dinî, ister destansı, isterse masalsı olsun şiirlerindeki yerini alır; bu bazen kendi ifadesini desteklemek için, konusunda yetkili birinden yaptığı bir iktibas; zihinleri tenvir etmek için herkesçe malum bir teori veya efsane; bazen de şiirine canlılık ve parlaklık vermekten başka bir amacı olmayan yüklü imalardır (Çavuşoğlu, 1999: 62).

Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinde onun dünya görüşünü yansıttığı düşünülen dinî-tasavvufi unsurlar da yer almaktadır. Bu unsurların kullanım şekli ve sıklığı ile sahip olduğu anlam katmanlarının çeşitliliği Rûhî'nin meşrebi hakkında birtakım fikirler sunmaktadır.

2.2.1. Alevî-Bektaşîlik Yahut Hz. Ali Sevgisi

Hz. Ali ve Ehlibeyt'e bağlılığın teşkil ettiği, Hz. Muhammed'den sonra imamlık ve halifeliğin Hz. Ali'de olduğunu kabul eden Alevilik inancının geçmişteki ismi "Kızılbaş"tır. 15. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığı düşünülen bu kavram, Şeyh Haydar taraftarlarının giydiği her biri bir imamı temsil eden on iki dilimli kırmızı börke dayandırılır. "*Kızılbaş*" tabiri zamanla dönüşüme uğrayarak "*asi zındık*" anlamına gelen horlayıcı bir mahiyete bürünmüştür (Melikoff, 2021: 52). On dokuzuncu yüzyıldan itibaren de "*Kızılbaş*" deyimi yerini "*Alevî*"ye bırakmıştır.

Temelde aynı inanç sistemine dayanan Alevîlik ve Bektaşîlik, zaman içerisinde sosyal farklılıklara sahip iki olgu olarak karşımıza çıkar. Nitekim, Alevîlik ümmî halk kitleleri ile temsil edilirken, Bektaşilik kent merkezlerindeki okumuş insanlarla temsil ediliyordu (Melikoff, 2021: 25).

Bektaşilik, Horasan erenlerinden olan Hacı Bektaş Veli'ye nispet edilir. Hacı Bektaş Veli'nin Bâbâî mensuplarından ya da Yesevî dervişlerinden olduğu rivayet edilmektedir (Yılmaz, 2021: 282). Bektaşi tarikatının kurumsallaşması, Sultan II. Bayezid'in 1501 yılında Hacı Bektaş Tekkesi Postnişinliği'ne getirdiği Balım Sultan'a çıkmaktadır. İçinde bulunduğu çevre ile yerli gelenek ve inançları kendinde eritecek uyum içinde olan Bektaşilik, bu özelliğiyle Anadolu'dan Romanya, Arnavutluk, Kosova gibi Balkan ülkeleri ile İran ve Azerbaycan'a kadar yayılmıştır (Melikoff, 2021: 22-23).

Bektaşilik bir senkretizmdir. Değişik kökenli öğelerin karıştığı bir mozaik görünüşü taşır (Melikoff, 2021: 43). Zira her türlü mahallî inançları kolayca bünyesine mal edebilen bir inanç yapısına sahiptir. Bu yüzden Osmanlılar'ın Rumeli'deki fetihlerine paralel olarak Bektaşî dervişleri bu yeni topraklarda kendilerini kabul ettirebilmek için fazla bir güçlükle karşılaşmamışlardır (Ocak, 1992: 375). Aynı zamanda, çeşitli sosyal olayların etkisiyle aralarına dahil olan çeşitli grupların inanç sistemleri de aynı şekilde Bektaşilik içerisine eklenerek onlar tarafından özümsenmiştir. Bu yönüyle Bektaşiliğin eski Türklerin inançlarından Hristiyanlığın izlerine, Hurufilikten Ahiliğe ve Şiiliğe kadar çok geniş kültürlerden izler barındırdığı anlaşılmaktadır.

Bağdatlı Rûhî'den bahseden edebiyat tarihleri incelendiğinde görülecektir ki; en çok tartışılan ve fikir ayrılığına düşülen husus onun hangi tarikata bağlı olduğu meselesidir. Esrar

Dede ve Faik Reşad, Rûhî'yi bir beytine dayanarak Mevlevî olarak nitelerken, İsmail Özmen onun Bektaşi olduğunu söyler, Abdülbaki Gölpınarlı ve Sadettin Nüzhet Ergun ise propaganda yapmamakla birlikte Hurûfî sayılabileceğini ifade eder. Ancak bu hususta fikir birliğine varılmadığı gibi Rûhî hakkında görüş beyan edenler genellikle onun hakkında kesin hükümlere varmaktan kaçınırlar. Elbette ki şairin kendisinden bizzat işitmedikçe kesin hükümlere varmak imkansızdır. Nitekim Rûhî'nin bu hususstaki ifadelerinin çeşitliliği de kesin bir hükme varmayı daha zor hale getirmektedir.

Tezkire yazarı Esrar Dede, Rûhî'nin Mevlevî olduğunu, İstanbul'da Galata Mevlevîhânesi'ne geldiğini oradan da Konya'ya giderek Mevlana'nın türbesini ziyaret ettiğini söyler (Genç, 2000:217). Hatta Rûhî'ye ait olduğunu söylediği gazel de bir başka Mevlevi şair Cevrî'ye aittir. Faik Reşad da Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye isimli eserinde ele aldığı bir beyitte şairin Mevlevî olabileceği vurgusunda bulunur (Erbay ve Babür, 2017:360). Ancak Rûhî'nin divanı incelendiğinde görülecektir ki Mevlana'nın ismi sadece bir beyitte geçmektedir:

Saldı bir zemzeme afâka ney-i bezm-i ezel

Kıldı ol zemzemeyi Hazret-i Mevlânâ fehm (Ak, 2001: 843)

Bazı kaynaklar ise Rûhî'nin Bektaşi olduğunu iddia ederler. Örneğin; İsmail Özmen Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi isimli eserinde Rûhî'yi Alevi-Bektaşi geleneğine bağlı ve Hurufilikten etkilenen bir şair olarak anlatır (Özmen, 1998:421).

Rûhî hakkında en kesin ve en net ifadeleri kullanan Abdülbaki Gölpınarlı, onun Hurufi olduğunu, Mevlana'ya kıyasla Hurufiliğin kurucusu olan Fazlullah'a ve öğretilerine şiirlerinde daha fazla yer verdiğini söyler (Gölpınarlı, 2014: 31).

Rûhî'yi 16. asrın en kıymetli şairlerinden biri olarak niteleyen Sadettin Nüzhet Ergun (1931: 230), "onun manzumelerinden hareketle Hurufiliğe intisap etmiş olabileceğini" dile getirir.

Bağdatlı Rûhî'nin şiirleri detaylı bir şekilde incelendiğinde; onun Hz. Ali ve ehl-i beyte olan sevgisi, her fırsatta bunu dile getirmesi, Alevi-Bektaşi kültüründe görülen deyim ve

geleneklere yer vermesi, aslen Rumelili bir aileden gelmesi ve neşet ettiği çevrede Alevi-Bektaşi anlayışın hakim olması gibi hususlar onun Bektaşi olma ihtimalini artırır. Ayrıca Hz. Ali için birden fazla kaside yazması da Rûhî'nin ona olan sevgi ve bağlılığını gözler önüne serer.

Rûhî, bir beytinde, kendisinin evliya burcu olarak anılan Bağdat şehrinden olduğunu ve Hz. Ali'nin ismi gibi yüce olan dergahına bağlılığını vurgular.

Hâk-i burc-ı evliyâyuz dergeh-i Haydardanuz
Çarha biz baş egmezüz gör kim ne 'âlî yerdenüz (Ak, 2001: 590)

Başka bir beyitte vaize seslenen Rûhî, pirinin Murtaza lakaplı Hz. Ali olduğunu ifade ediyor.

Biz mürîdüz murâdımuz Hakdur
Pîrimüz Murtazâdur ey vâ'ız (Ak, 2001: 684)

Ehl-i beyt sevgisini de şiirlerinde sık sık vurgulayan Rûhî, ehl-i beytten Hz. Hüseyin'in şehit edildiği ve medfun olduğu Kerbela'nın sakini olmakla övünür ve burayı cennete bile değişmeyeceğini ifade eder.

Cennet olsa itmezüz tağyîr-i mesken Rûhiyâ
Biz muhibb-i ehl-i beytüz Kerbelâ'da sâkinüz (Ak, 2001: 619)

Rûhî, bir başka beyitte gönlünün erişmek istediği cevheri ancak Hz. Ali'nin makamındaki bir tozda bulduğunu ifade eder ve bunun için de Allah'a şükreder.

Şükr it Hudâya gevher-i maksûdı Rûhiyâ
Buldı gubâr-ı bârgeh-i Murtazâda dil (Ak, 2001: 802)

Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinde geçen bazı deyim ve adetler de onun Bektaşi yönüne dikkat çekmektedir. Rûhî'nin bazı beyitleri, ilk bakışta diğer Divan şairlerinin şiirlerinden farklılık arzetmiyor gibi görünse de, anlamca derine inildiğinde Bektaşi izler barındırdığı anlaşılmaktadır. Örneğin; Rûhî bir beyitte yıldızlara bakarak geleceğe dair hükümlerde bulunan müneccimler, gökyüzündeki ay ve güneşte cesur padişahı görmelidir diyor. Ancak '*gazanfer*' kelimesinin ilk anlamının *'aslan*' olduğunu ve Hz. Ali'nin lakaplarından birinin de yine '*aslan*' anlamına gelen '*Haydar*' olduğunu bilmekteyiz. Ayrıca gökyüzündeki güneş de Bektaşilikte Hz. Ali'yi temsil etmektedir. Nitekim, Bektaşi semahında güneşin doğuşunda, yüzünü doğuya

çevirerek Ali'ye niyazda bulunma gibi onunla kişileştirilmiş bir güneş inanışı vardır (Melikoff: 2021: 24).

Müneccimler felek burcında mihr ü mâhı görsünler

Mahabbet ehli görsünler gazanfer şâhı görsünler (Ak, 2001: 572)

Rûhî başka bir beytinde de diğer pek çok divan şairi gibi sevgilinin saçlarını zincire benzetmiş ve kendisinin erkek aslanlar gibi bu zincirlerle teslim halkasına çekildiğini dile getirmiştir. Burada '*tavk-ı teslim*' ibaresi Bektaşilerdeki '*teslim taşı*' kavramını çağrıştırmaktadır. Bektaşilerde '*teslim taşı*' denen, bağlılığı dışa vuran, on iki köşeli ve her köşesi on iki imamdan birini simgeleyen bir taş vardır (Korkmaz, 2005:684). Beyitte geçen *'tavk-ı teslim'* ibaresi bu olguya işaret etmektedir. Ayrıca '*erkek aslan*' anlamında gelen '*şîr-i ner*' tamlaması da yine bu bağlamda Bektaşilik çerçevesinde değerlendirilebilir.

Rûhi-i zârı nola bend eylese gîsûlarun

Tavk-ı teslîme çeker şîr-i neri zencîrler (Ak, 2001: 553)

Rûhî, Şam şehrinden söz ettiği ve her beytinde Şam ile ilgili hadis veya atasözü gibi kalıp ifadelere yer verdiği gazelinde, anlamca karşılığı "*gariplerin akşamı*" olan "*şâm-ı garîbân*" tabirini kullanmıştır. Bu tabir aynı zamanda "*Hz. Hüseyin'in şehit edildiği, ehl-i beytin de Yezid'in askerine esir düştüğü gece*" için de kullanılır (Yeniterzi, 2010). Rûhî, her ne kadar bu anlamını kastetmemiş olsa da, kullandığı "*şâm-ı garîbân*" tabiriyle ehl-i beyt sevgisini bir kere daha gözler önüne sermiş oluyor.

Ey gönül şâm-ı garîbân diyü geldün Şâm'a

Geçdi ammâ gam-ı endûhile subh u şâmun (Ak, 2001: 764)

Tüm bu örneklerin yanı sıra İçli (2020), "*Rûhî'nin Düvaznâmesi*" başlıklı makalesinde, Kâsımî'ye ait bir mecmuada Rûhî'nin on iki imam övgüsünde bir düvaznamenin bulunduğunu ifade eder. Düvazname türündeki eserlerin genellikle Alevi-Bektaşi şairlerin kaleminden

çıktığını, ancak Şiâ'nın İmamiyye koluna mensup olabildiği gibi, Mevleviliğin Şems koluna bağlı olabileceğini de belirtir (İçli, 2020: 79).

Tüm bu örnekler ve divanda yer alan diğer şiirler ışığında söylenebilir ki Bağdatlı Rûhî, Hz. Ali, ehl-i beyt ve on iki imam sevgisiyle dolu bir şairdir. Ancak bu sevgi ve hürmete dair ifadeler her ne kadar nicelik bakımından divan içerisinde daha büyük bir yekûn tutsa da Mevlevilik ve Gülşenilik vurgusunun olduğu şiirlerin mevcudiyeti bu hususta kesin bir hükme varmayı zorlaştırmaktadır.

2.2.2. Hurufilik

Hurufilik, Fazlullah tarafından on dördüncü yüzyıl İran'ında kurulmuş, izleri on yedinci yüzyıla kadar Anadolu ve Balkanlarda takip edilebilen mistik ve felsefi bir akımdır (Usluer, 2009: 9). Hazar denizinin güneydoğusundaki Esterabad şehrinde doğduğu rivayet edilen Fazlullah, şeriata aykırı fikirler sürdüğü gerekçesiyle 1394 yılında Timur tarafından idam ettirilmiştir. Bunun üzerine Timur Devleri tarafından takibata uğrayan öğrencilerinin önemli bir kısmı Anadolu'ya sığınmıştır. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu üzerinden Rumeli'ye geçen Hurufiliğin, Fatih Sultan Mehmed zamanında Osmanlı sarayına bile sızdığı söylenir. Veziriazam Mahmud Paşa ile Molla Fenârî tarafından ortadan kaldırılmaya çalışılarak tekrar başlatılan takibat neticesinde pek çok Hurufi'nin Kalenderîler arasında sızdığı belirtilmektedir (Ocak, 2016: 196). Böylece Fazlullah Kalenderîler aracılığıyla en yüksek Bektaşi evliyası arasına girerek takdis edilmeye başlanır (Ocak, 1992: 375).

Fazlullah öğretisi olan Hurufilik, harflerin sayılarla münasebetini ele almış, bütün dinî emirleri, hükümleri, Arapçadaki yirmi sekiz ve Farsçadaki otuz iki harfe irca yolunu tutmuş, huruf bilgisini devrine göre orijinal bir şekle sokmuş, Fazlullah'ı Mehdi, Mesih ve Tanrı mazharı, Tanrı zuhuru tanımış ve tanıtmıştır (Gölpınarlı, 1989: 17-18).

Hurufilik, en yüksek anlatımını, Fazlullah'ın bir öğrencisi ve muhtemelen damadı olan Nesîmî'de bulmuştur. Anadolu ve Rumeli'de o ve onun gibilerle gelişen bu öğreti, Bektaşilerin cemaat dışı tarikatları içinde yaşamını sürdürmüş ve Hurufi naslar Bektaşiliğin yapısı içinde

açıklanmış ve öğretilmiştir. Bu yönüyle Bektaşilik ve Hurufilik çözülmez bağlarla bağlanmıştır (Melikoff, 2021: 174).

Bağdatlı Rûhî'nin Hurufiliğini de Bektaşi yönü ile birlikte değerlendirmek gerekir. Nitekim, bütün tenkil hareketlerine rağmen 16-17. yüzyıllarda Hurufilik, Bektaşiliğin asli inançlarından biri olmuş, yayılmaya ve bir yandan Bektaşilerden, bir yandan müstakil olarak kendisinden mümessiller yetiştirmeye devam etmiştir (Gölpınarlı, 1989: 29).

Bağdatlı Rûhî'yi Hurufi şairler arasında sayan ve Hurufiliğinden zerre kadar şüphe duymayan Gölpınarlı (2014: 33), onun "Muhîtî isimli bir Hurufi şeyhine intisap etmiş olabileceğini ve ona nazireler yazdığını" söyler. Ancak Rûhî'yi her ne kadar Hurufi olarak nitelendirse de onu Hurufi şairler kategorisine dahil etmez. Nitekim Rûhî'nin şiirleri incelendiğinde; onun Hurufi unsurları sık sık kullandığı ancak bunu yaparken Nesîmî ya da Muhîtî gibi propaganda amacı gütmediği anlaşılmaktadır.

Bağdatlı Rûhî'nin Hurufiliğin kurucusu Fazlullah'a verdiği önem, şiirlerinde onun adını tıpkı diğer Hurufi şairler gibi kullanmasından anlaşılmaktadır. Divanda geçen "*Fazl-ı hak, Fazl-ı Îzed, Fazl-ı Hüdâ, Fazl-ı İlâh*" tabirleri Hurufiliğin kurucusu olan Fazlullah'ı, "*ehl-i fazl, erbâb-ı fazl*" tabirleri de Hurufileri çağrıştıracak niteliktedir. Ayrıca *Kasîde-i Hakîkat-Engîz* başlığını taşıyan ve tamamen Hurufi unsurlardan meydana gelen kasidesi, Allah'ın fazlı olan Fazlullah'a yüz tutup cehaletten emin olduğunu ifade ettiği beyitle başlar.

Fazl-ı Hakk'a yüz tutup oldum cehâletden emîn
Dâimâ vird-i zebânumdur "hüve'l-fazlu'l-mübîn" (Ak, 2001: 148)

Aynı kaside içerisinde yer alan başka bir beyitte kendini "*ehl-i fazl*" yani Hurufi olarak nitelendiren ve Hurufilerce büyük öneme sahip olan Adem peygamberin soyundan gelmekle övünen Rûhî, bu sebeple şeytanın artık onu yoldan çıkaramayacağını dile getirir.

Ehl-i fazluz âdem oğlı âdemüz fikr itmezüz

Kim bizi izlâl ide min-ba'd şeytân-ı la'în (Ak, 2001: 149)

Bazı varlıklarda görülür şekilde, bazılarında ise görülmediği halde olduğuna inanılan ve geçtiği şeyi ortadan iki eşit parçaya bölen dikey çizgi anlamına gelen istiva hattı, Hurufilerin çokça üzerinde durdukları bir hususdur. Öyle ki varlıkları ve durumları anlamlandırırken yapmış oldukları hesaplamalarda istiva hattından sık sık istifade ederler (Karagöz, 2017:244). Rûhî, istiva hattının önemini vurgulamak için kurtuluşa ermenin ancak "*isteva*" sırrını bilmekle mümkün olabileceğini söyler.

Bil nedür mazmûn-ı er-rahmân 'ala 'arşi'stevâ

İstevâ sırrın bilendür fırka-i nâcî hemîn (Ak, 2001: 149)

Hurufilerce çokça vurgu yapılan bir başka husus da "*Men arefe nefsehu*" hadisidir. "*Kendini bilen Rabbini bilir*" anlamına gelen bu söz, Hurufilikte istiva sırrının keşfiyle kişinin Rabbini bilmesini kasteder. Söz konusu kudsi hadis, Rûhî'nin de şiirlerinde dile getirdiği Hurufi unsurlardan biridir.

Tahkîk "men aref" de tesellâmuz almışuz

Sâdıklarız kelâmunadur i'tikâdımuz (Ak, 2001: 606)

Rûhî, Sultan III. Murad'ın bir gazelini tahmis etmiş, fakat oluşan bu yeni şiir tamamen Hurufi unsurlarla dolmuştur. Tahmiste geçen "*Şah-ı Katat*" tamlaması şiirde yer alan Hurufiliğin en temel göstergelerinden biridir. Hurufilere göre Hz. Muhammed miraçta Allah'ı emred katat (bıyıkları yeni terlemiş kıvırcık saçlı oğlan) suretinde görmüştür ki bu surette yedi ümmî hat vardır. İnsandaki bu yedi ümmî hat da asıldır ve insanın Allah'ın sureti üzerine yaratılmış olduğuna delildir (Usluer, 2019).

Mazhar-ı Fazl-ı İlah olmaga lâyık oluben

Ehl-i aşk içre kemâlâtile sâdık oluben

Meh-i Şâh-ı Katatun vechine âşık oluben

Nâzır-ı âyine-i levh-i hakâyık oluben

Ehl-i dânişleriz ilmile aceb derrâkuz (Ak, 2001: 299)

Rûhî'nin tamamen Hurufi öğelerden oluşan bir gazelinde ise "emred katat" kavramı şu şekilde geçmektedir:

Yârun yüzinde kudret eli yazdı yedi hat

Keşf ola tâ ki mes'ele-i emred katat (Ak, 2001: 679)

Hurufi öğretilerinde genellikle yüz mushafa, ayva tüyleri yani hat da onda yazılı olan ayetlere benzetilir. Rûhî, sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini Kuran ayetlerine teşbih ederek onun hakikatini kavrayamayanların cahil olduğunu söyler.

Hatt-ı ruhun hakîkati bilmeyüp o kim

Benzer şu câhile ki okur mushafı galat (Ak, 2001: 679)

Bazı beyitlerde Rûhî tıpkı Hurufiler gibi sayılar ve remizler üzerinden belli kavramlara işaret eder. Örneğin aşağıdaki beyitte aşk nüktesini anlatmak için "*dokuz harf ve on iki nokta*" tabirini kullanır. Nitekim aşkı oluşturan harflerin eczalarında dokuz harf ve on iki nokta zahir olmaktadır (Usluer, 2019).

Vechün kitâbı nükte-i kı beyân ider

Ya'ni tokuz hurûfdur u on iki nukât (Ak, 2001: 679)

Rûhî'nin bunlardan başka bir de Hurufi şeyhi olduğu bilinen Muhîtî'yi de şiirlerinde anması, onu "*sahib-eda*" şeklinde nitelendirmesi ve ona nazireler yazması da Hurufiliğe ve Hurufilere ne derece önem verdiğini ortaya koymaktadır.

Şiirlerinde düşündüğünü dile getirmekten kaçınmadığı bilinen Rûhî, aynı tutumu Hurufiliğe olan yaklaşımında da sergilemiştir. Şiirlerinde bulunan Hurufi unsurlar onun bu

inanışa sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Tüm bu örnekler ışığında Bağdatlı Rûhî'nin Hurufi olduğunu söylemenin yanlış olmadığı kanaatindeyiz.

2.3. Edebî Kişiliği

2.3.1. Tezkireler, Edebiyat Tarihleri ve Çeşitli Kaynaklarda Bağdatlı Rûhî

Bağdatlı Rûhî hakkında bilgi veren eserlerden en doğru ve güvenilir olanı şüphesiz Ahdî'nin Gülşen-i Şuara isimli tezkiresidir. Rûhî gibi Bağdatlı olan ve onunla arkadaş olduğu anlaşılan Ahdî'nin tezkiresi, çoğu edebiyat tarihinin de referans aldığı kaynak durumundadır. Ahdî, Rûhî'nin Bağdatlı olduğunu ancak soy itibariyle Anadolulu olduğunu, babasının Ayas Paşa maiyetinde gönüllü olarak Bağdat'a gelip burada evlendiğini, asıl adının Osman olduğunu, akıllı, hünerli ve bilgili bir kimse olduğunu söyler. Ayrıca sürekli meşhur şairleri araştırıp onların izinden gitmeye çalıştığını ve onlarla arkadaşlık ettiğini anlatır. Şiirlerinin ilim ve fazilet sahibi kişilerce de beğenildiğinden bahseder (Solmaz, 2005: 318).

Bağdat'a defterdar olarak atanan ve aynı zamanda hem şair hem de tezkireci olan Gelibolulu Âlî ise Ahdî'yi anlattığı bölümde Rûhî'yi "*nev-heves*" olarak niteler. (İsen, 1994: 319).

Esrer Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye isimli tezkiresinde, Rûhî'nin Bağdatlı olduğunu, şiirlerinin meşhur ve makbul olduğunu ve seyahati sevdiğini söyler. Aynı zamanda Rûhî'nin Mevlevî olduğunu söyleyen Esrar Dede, onun İstanbul'da Galata Mevlevîhanesini ziyaret ettiğini burada şair dostlarıyla şiir ve inşa alanında çalıştıktan sonra Konya'ya giderek Mevlana türbesini ziyaret ettiğini anlatır. Konya'dan sonra Hicaz'a geçip 1014 (1605) yılında da vefat ettiğini bildirir (Genç, 2000: 217). Esrar Dede bunlara ilave olarak Rûhî'ye ait bir gazele yer vermişse de bu gazelin Cevrî'ye ait olduğu bilinmektedir.

Nihad Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi'nde Rûhî'nin destan şairi değil, daha çok, bir içtimai tenkit ve tefekkür şairi olduğunu söyler. Onun divan edebiyatındaki önemini lirik aşk manzumelerinden ziyade problemler karşısında duyan, düşünen ve tenkit eden bir şair olmasına dayandırmaktadır. Banarlı, Rûhî'yi orduya mensup saz şairi olarak nitelendirir ve onun

hayat hadiselerine bakışını, insanlık komedi veya dramını dikkatle seyredişini realist bir sanatkar gözüyle gördüğünü ifade eder (Banarlı, 1998:580).

Bursalı Mehmed Tahir (2000: 181), Osmanlı Müellifleri isimli eserinde Rûhî'nin Mevlevî olduğunu, seyahate meyilli olduğunu, özellikle terkib-bendinin meşhur ve manidar olduğunu söyler. Fuzuli'den feyiz aldığını da ilave eder.

Faik Reşad, Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye isimli eserinde Rûhî'nin memleketi ve ailesi hakkında diğer edebiyat tarihleriyle hemen hemen aynı bilgiyi verir. Ancak onun şiirlerindeki söyleyiş tarzının hemşerilerinden farklı olmasını "*rûmî-nijâd*" yani Rumelili oluşuna yormuştur. Rûhî için "*rind-i lâübâlî meşreb, hoş sohbet, vecih ve sabih*" ifadelerini kullanan Faik Reşad, Rûhî'nin Fuzuli'ye yetişip onunla görüştüğünü ve ondan feyizlendiğini dile getirir (Erbay ve Babür, 2017: 360-361).

Sadeddin Nüzhet Ergun (1931: 230-231), Tanzimat'a Kadar Türk Edebiyatı Tarihi isimli eserinde Rûhî'nin ailesinin "diyâr-ı Rûm"lu olduğunu, zamanının ilim ve felsefesine hakim olduğunu, tasavvufu benliğinde ve ruhunda hissederek fikirlerini bu suretle duygu haline getirebildiğini ifade eder.

Vasfi Mahir Kocatürk (2016: 352-356), Büyük Türk Edebiyatı Tarihi'nde manzumelerinde Fuzûlî'yi andıran sade ve samimi bir eda olduğunu, terkib-bendinin Divan şiirinin en orijinal eserlerinden olduğunu, şiirlerinde en göze çarpan vasfın dil sadeliği, samimilik ve tabiilik olduğunu, şiiri ve hayatıyla tam ve hakiki rindin yalnızca Rûhî olduğunu, dünya saadetinin peşinden koşmayan bir şair olduğunu ifade eder.

Ahmet Kabaklı (2002: 624), Türk Edebiyatı'nda Bağdatlı Rûhî'yi halk için ahlakçı ve hicivci şiir yazanların önde gelenlerinden addeder. Mevlevi tarikatine bağlı olduğunu ve belki de mesleği olan askerlikten dolayı şiirlerinin patlayıcı hicivler manzarası aldığını dile getirmiştir. Aynı zamanda onu kendine göreliği üstün olan yeni, zinde bir ses olarak tanımlar ve rint, açık sözlü, usta bir şair olduğundan söz eder.

Dergah Yayınları'nın Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde (1990: 354-355), diğer edebiyat tarihlerinden farklı olarak, Rûhî'nin Rumelili olduğu bilgisi yer almaktadır. Rûhî'nin

görevli olarak gittiği şehirlerde tanıştığı Hâletî, Şeyhülislam Yahya, Gelibolulu Âlî gibi şairlerden şiirlerinde bahsetmesine rağmen kendisiyle görüştüğü iddia edilen Fuzûlî'den hiç bahsetmemesi bu iddiayı çürütmektedir. Rûhî'nin en meşhur şiiri olan terkib-bendiyle kendini ölümsüz şairler sırasına koyduğunu söyler ve bu şiiri aracılığıyla toplumun zaaflarını çeşitli yönlerden eleştirdiğini vurgular.

Atilla Özkırımlı (2004: 1079), Türk Edebiyatı Tarihi isimli eserinde Rûhî'nin Hurufi olduğunu ancak şiirini bu yola adamadığı gerekçesiyle Hurufi şairler arasına sokmanın yanlış olduğunu dile getirir. Onun her ne kadar Hurufiliği benimsemiş olsa da Sünnîlikten ayrılmadığını, yaşadığı dönemin ve çevrenin de etkisiyle böyle bir eğilime sahip olmasının doğal olduğunu ifade eder. Herkesten oldukça uzak, paşaların yönetimine bırakılmış, karışıklıklar ve savaşlarla altüst bir eyaletle yaşamasının Rûhî'de eleştirici bir tavır benimsemesine yol açtığını düşünür.

Murat Uraz (1941: 6), Bağdatlı Rûhî'yi ele aldığı kitabında onun vahdet-i vücut telakkisini iyice kavramış ve zamanının ilimlerini iyi tahsil etmiş olduğundan bahseder. Nazım tekniğinde bazı ihmal ve zaaflarının olduğunu dile getirir. Gazellerinin kalender ruhunu, rindane aşkını ve tasavvufî temayüllerini samimi olarak gösterdiğini vurgular. Ayrıca Rûhî'nin hayatı çok sevdiğini, çok gezmek ve görmek arzularına uyduğunu, riyakar ve softalara daima isyan etmiş serazat bir şair olduğunu söyler.

Bağdatlı Rûhî Divanı'nın tenkitli metnini hazırlayan ve ayrıca Bağdatlı Rûhî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divan'ından Seçmeler kitabını yayımlayan Coşkun Ak (2000: 21-33), Rûhî'nin Bağdatlı olduğunu, seyahati çok sevdiğini, seyahatlerinde devlet ve sanat büyükleri ile tanışıp onların takdirlerini kazanmak istediğini, zaman zaman bu seyahatlerden yorulup köşesine çekildiğini, sipahi olduğunu ve bu mesleğinde dirlik kazanabilecek kadar değer kazandığını, içkiye düşkün olduğunu, onu birkaç şiirine bakarak herhangi bir tarikate mensup saymanın yerinde olmayacağını ve şiirlerinde tasavvufu bir malzeme olarak kullandığını anlatmıştır.

Nihat Öztoprak (2001: 17-20), Rûhî ismini taşıyan kitabında, onun sosyal hayata ve hadiselere duyarlı bir şair olduğundan, şiirlerinin daha çok âşıkâne ve rindane görünmekle

beraber fikrî ve sosyal konulu olduklarından, asıl şöhretini sayıca çok fazla olan gazellerinden değil terkib-bendiyle kazandığından söz eder.

Bağdatlı Rûhî hakkında en detaylı bilgi veren kişi ise Abdülbaki Gölpınarlı (2014: 30-39)'dır. Kendinden önce Rûhî'den bahsedenlerin onun divanını inceleme zahmetine katlanmadan birbirini tekrar eden bilgiler sunduğundan dem vurur. Esrar Dede'nin Rûhî'yi Mevlevî şairlerden sayıp ona ait olduğunu söylediği gazelin aslında Cevrî'ye ait olduğunu bildirir. Rûhî'nin Mevlevî olsaydı Mevlana'ya methiyeler yazıp Mevlevî büyüklerini ululayacağını ancak yalnızca bir beytinde Mevlana'yı andığını ifade eder. Buna karşılık Hurufi inançlarını anlatan ve Fazlullah'a olan bağlılığını belirten şiirlerinin daha fazla olduğunu söyler. Şeyhinin de Hurufi dedesi olan ve Rûhî'nin çağdaşı olan Muhîtî olabileceği çıkarımında bulunur. Rûhî'nin çok gezmesinin seyyahlık ya da gezmeyi çok sevmesiyle ilgili değil mesleği olan sipahilik nedeniyle olduğunu belirtir. Haksızlığa tahammül edemediğini, tenkitlerinin kuvvetli olduğunu, dilinin pürüzsüz olduğunu, sanat tekellüflerine düşmediğini, insan ruhunun yüksek ve aşağılık taraflarını tahlil etmede ileri gittiğini söylemiştir.

Kaynaklardan hareketle Rûhî hakkında söylenebilir ki o, yaşadığı döneme ve çevreye uyum sağlamakla birlikte görmüş olduğu olumsuzlukları da eleştirebilecek cesarette bir şairdir. Nitekim ününü sayıca çok fazla olan gazellerinden ziyade toplum zaaflarını ele aldığı terkib-bendine borçludur. Her ne kadar nazım tekniğinde bazı bozukluklar olsa da bunlar şiirlerindeki samimi duygular ve vurguladığı durumlar karşısında geri planda kalmıştır.

Bağdatlı Rûhî'nin gereksiz sözlerden kaçınan, söz oyunlarıyla anlaşılması güç olmaktan uzak, çağına göre sade dil kullanan bir şair olduğunu söylemek mümkündür. Deyimler ve atasözlerine de yer veren Rûhî'nin kullandığı dil Azerî lehçesinin özelliklerini taşımamaktadır.

Rûhî hakkında kaynakların görüş birliğine varamadığı tek husus onun hangi tarikate mensup olduğudur. Kimi onu Bektaşi, kimi Mevlevi, kimisi de Hurufi şeklinde değerlendirir. Kimisi de hiçbirine dahil edilemeyeceğini savunur. Böyle bir fikir ayrılığının sebebi şüphesiz Rûhî'nin kendi hakkında tek bir gruba dahil edilebilecek beyanda bulunmamasıdır. Şiirlerinde hem Mevlana sevgisine, hem sünniliğe, hem Bektaşilik gelenek ve imgelerine, hem Gülşeniliğe, hem de Hurufiliğe dair söylemler bulunmaktadır. Bu da onun aidiyetini belirlemeyi

zorlaştırmaktadır. Bu sebeple onun bağlı olduğu tarikat hakkında yalnızca bir çıkarım yapılabilmektedir.

2.3.2. Bağdatlı Rûhî'nin Şiir ve Şair Hakkındaki Görüşleri

Bağdatlı Rûhî'nin divanında onun şiir ve şairlik hakkındaki düşüncelerine dair bazı ipuçları bulunmaktadır. İyi bir şiirde bulunması gereken özellikler, şairlerin taşıması gereken vasıflar ve kendi şairliği hakkında vermiş olduğu bilgiler Rûhî'nin şiirlerinde yer almaktadır. Bu hususlardaki görüşlerini beyan etmek için genellikle mahlas beytini tercih eden şair, zaman zaman da gazelin tamamını bu konuya ayırır.

Şairin kendisinden geriye kalacak olan en önemli eserinin onun sözleri ve şiirleri olduğunu ifade eden Rûhî'nin kendisi de eserlerinde şiirin ve şairin önemini sık sık vurgulamaktadır.

Eserüm kalmadı 'âlemde dime ey Rûhî
Sözden a'lâ dahi olur mı eser dünyâda (Ak, 2001: 930)

Rûhî için şair olmanın öncelikli şartı bir üstadın yanında bulunup ondan ders almaktır. Nitekim kaynakların belirttiğine göre; Rûhî'nin kendisi de tanınmış şairlerin şiirlerini etraflıca araştırmış ve onların izinden gitmeye çalışmıştır (Solmaz, 2005: 318). Aşağıdaki beyit onun bu hususta görüşlerine açıklık getirmektedir.

Ehl olan red itmez eş'âr-ı selâset-bahşını
Rûhiyâ üstâd olan inkâr-ı üstâd eylemez (Ak, 2001: 595)

Başka bir beytinde yine bir üstadın yanında yetişmenin önemini vurgulayan Rûhî, *"Bir üstada hizmet edip üstat olmayan var mı?"* diye sorar.

Pîr-i 'aşkun hidmetin eylersem ey Rûhî nola
Kim ki hidmet itmemiş üstâda üstâd olmamış (Ak, 2001: 665)

Zaman zaman üstü kapalı bir şekilde kendini üstat olarak tanıtan Rûhî, şiire yeni heves edenlere seslenerek bu görevin kendine tevdî olunduğunu ifade eder.

Gelün ta'lîm alun ey bü'l-hevesler tab'-ı Rûhîden
Ki âyîn-i suhan ol nükte-perdâza müsellemdür (Ak, 2001: 458)

Bir başka beytinde ise şiirde kendine feyiz verenin yine kendisi olduğunu, adaşı olan Hz. Osman üzerinden söz oyunlarıyla dile getiriyor.

Kimdür ol hem-nâm-ı zü'n-nûreyn kim virmişdür el
Feyz-i lutfından suhan fenninde bu hâlet sana (Ak, 2001: 326)

2.3.2.1. Rûhî'nin kendi şiiri ve şairliği üzerine düşünceleri

Bağdatlı Rûhî, kimi zaman şiirlerin mahlas beyitlerinde kendi adını anarken şairliği hakkındaki düşüncelerini de dile getirir. Kimi zaman ise sadece bir beyitte değil bir gazelin tamamında kendi şairliğinin niteliğini ve üstünlüğünü vurgular. Bu düşünceler zaman zaman mübalağaya kaçsa da bu durum divan şairi açısından yadırganacak bir tutum değildir.

Şairliği her fırsatta söz sihirbazlığı olarak tanımlayan Rûhî, istendiği takdirde bunu ispat edebilecek yetenekte olduğunu ve böyle sihirli sözler yazan birinin kolay kolay ele girmeyeceğini vurgular.

Kasd idicek sihr iderüz sözde biz
Kâdirüz isbâta disek sâhirüz (Ak, 2001:597)

Girmez hemîşe şâ'ir-i sihr-âferîn ele
Ko gafleti ki Rûhi-i sâhib-suhan gider (Ak, 2001: 497)

Rûhiyâ şi'rün meger efsûnludur kim eylemiş
Tab'ı sâhir-pîşene her çeşm-i câdû ser-fürû (Ak, 2001: 900)

Ayrıca binlerce sihir yapan bir büyücüdense gazel alanında söz sahibi olan hünerli bir şairin çok daha makbul olduğunu dile getirir.

Ko seheri kim hezârân sâhir-i sihr-âferînden bir
Gazel fenninde mâhir şâ'ir-i sâhib-suhan yegdür (Ak, 2001: 557)

Bir başka beytinde ise kendini "*hallâk-ı kelâm*" yani "*sözün yaratıcısı*" olarak niteler ve ölüp gitse de isminin ölmeyeceğini vurgular.

Biz ki hallâk-ı kelâmuz nâmımuz bâkî kalur
Cismimüz hâk olduğından oluruz sanman gamîn (Ak, 2001: 149)

Rûhî, her ne kadar terkib-bendiyle meşhur olsa da kendisinin gazel tarzında seçkin ve hünerli olduğunu her fırsatta dile getirir.

Sözde biz sihr eylerüz fenn-i gazelde mâhirüz
Şi'rimüz gûş eyleyenler zannederler sâhirüz

Tutmışuz mümtâzlık semtin gazel tarzında biz
Tab'-ı pâk ile selâset bahsin itsek kâdirüz (Ak, 2001: 636)

Kendi şiirini neşe ve keyif veren şaraba benzeten Rûhî, bir kere okuyanın bir daha elinden bırakamayacak olması ile övünür.

Alanlar şi'rimüz keyfiyyetin elden bırakmazlar
Şarâb-ı behcet-efzâ gibi dâ'im dil-güşâyuz biz (Ak, 2001: 631)

Rûhî, bir gazelinin mahlas beytinde söz ülkesinin yüksek makamlarında olduğunu ima eder ve kendini yüce yaratılışlı, şahane sözlü ve divanı dürüst biri olarak tavsif eder.

Mesned-i iklîm-i nazma gelmeye Rûhî gibi

Tab'ı 'âlî sözleri şâhâne dîvânı dürüst (Ak, 2001: 357)

Kendi sözlerini açık, akıcı ve anlaşılır olarak niteleyen Rûhî, her fırsatta söz ülkesinin padişahı olduğunu vurgular.

Sende Rûhî bir eser olmasa feyz-i Hakdan

Böyle olmazdı kelâmunda selâset gâlib (Ak, 2001: 346)

Vasf-ı lebünde her gazelüm görse dir o şâh

Bu Rûhî-i fasîh lisânun edâsıdur (Ak, 2001: 477)

Bağdatlı Rûhî, adını en çok andığı devlet büyüklerinden biri olan Sinan Paşa'ya yazdığı bir kasidesinde onun cömertliğinden, adaletli oluşundan, şanının yüceliğinden ve kıymet bilir oluşundan söz etmiştir. Fahriye bölümüne gelindiğinde ise kasidesini yaya benzeterek herkesin bu yayı çekemeyeceğini yani her şairim diyenin Rûhî gibi güçlü şiirler yazamayacağını dile getirir.

Elümde kavs-i kasîde kepâde olmışdur

Kepâdemi çekemez lîk degme bir kavî kavvâs (Ak, 2001: 91)

Her fırsatta kendinin rakibi olmadığını, güzel ve nükteli söz söylemenin kendine mahsus olduğunu iddia eden Ruhi, kendini "*üslup sahibi*" anlamına gelen "*sahib-eda*" tabiriyle niteler.

Gayr idemez nükte bize şâ'irüz

Nükte-serâlukda 'aceb mâhirüz (Ak, 2001: 597)

Hüsn-i tekellüm bize mahsûsdur

Kim sözün îcâdına biz kâdirüz (Ak, 2001: 597)

Nola eş'ârımuz makbûl-ı tab'ı olsa yârânun

Ferîdüz 'asrımuzda başka bir sâhib-edâyuz biz (Ak, 2001: 631)

2.3.2.2. Rûhî'ye göre şiirde bulunması gereken vasıflar

2.3.2.2.1. Orijinallik

Kelime anlamı "*özgün olma, kendine has nitelik taşıma*" demek olan "*orijinallik*", pek çok şeyde olduğu gibi şiirde de olması beklenen vasıflardandır.

Rûhî, sözde ve şiirde aslolanın "*edâ-yı hâs*" yani "*kendine mahsus bir tarz*"ın olması gerektiğini, her kafiye düzenin şair olamayacağını ifade eder.

Edâ-yı hâs gerek sözde Rûhiyâ yoksa

Cihânda çok kişi kâdirdür ola kâfiye-senc (Ak, 2001: 367)

2.3.2.2.2. Hâlet

"*Hal, nitelik, keyfiyet*" anlamlarına gelen "*hâlet*" kavramı şiirde bir halin, bir vaziyetin taklitten uzak, samimi bir şekilde ifade edilmesini ve içtenliği ifade eder. "*Halet-bahş*" ise halini yansıtabilmeyi karşılar.

Rûhî, her şiirin gazel olamayacağını, iyi bir gazelin *'hâlet-bahş'* olması gerektiğini, yani okuyan kişiye şairin halini ve samimiyetini yansıtabilecek nitelikte olması gerektiğini vurgular.

Rûhiyâ her dinilen şi're gazel mi dinilür

Gazel oldur kim ola okuyıncak hâlet-bahş (Ak, 2001: 663)

Başka bir beyitte ise pek çok şairin şiirinde '*halet*'i yani samimiyeti göremediğinden ve bunun gitgide azaldığından dert yanar.

Binde bir nazm ehlinün şi'rinde hâlet görmezüz

Şâ'irân hâlet-efzâ câ-be-câ eksilmede (Ak, 2001: 151)

2.3.2.2.3. Az ve öz olma

Sözün ifadesinde, sözü gereksiz yığınlardan arındırarak az sözle çok şey anlatabilme ve böylece verilmek istenen fikri en etkili bir şekilde yansıtabilme oldukça önem taşımaktadır.

Bağdatlı Rûhî, şiirlerinde her ne kadar az ve öz olmanın gerekliliğinden bahsetse de şiirleri hem yekun itibariyle hem de münferit olarak oldukça fazla ve uzundur.

Teng olmagile kâfiye söz muhtasar oldı

Meşhûr meseldür ki az olan olur öz (Ak, 2001: 133)

Olurdı bendesine dahi bir himâyeti

El-kıssa tut zebânun uzatma hikâyeti (Ak, 2001: 205)

Me'âl çünki bülendi du'âya başlayalum

Sözi uzatmayalum muhtasar müfîd idelüm (Ak, 2001: 840)

2.3.2.2.4. Sözün kuvveti

Sözün kuvvetli oluşu, şiir için kullanıldığında, onun nazım tekniği sağlam, kusursuz ve etkileyici olduğu durumları kasteder. Şüphesiz her şair için bu istenilen bir durumdur.Nitekim Rûhî de herkesin şair olabileceğini ancak kuvvetli söze sahip olmanın zor olduğunu ifade eder.

Çekme gam Rûhî ko dem ursun edâni şi'rden

Şâ'ir olmak mümkin ammâ kuvvet-i güftâr güç (Ak, 2001: 366)

Başka bir beyitte ise şairlerin söze güç veren ahlaklarıyla nerede olsa istediklerini yaptırabileceklerini ve hiç kimseye dalkavukluk yapmaya gereksinim duymadıklarını söyler.

Kande olsa yüridür kuvvet-i tab' ile sözin
Eylemez kimseye 'âlemde mudârâ şâ'ir (Ak, 2001: 499)

2.3.2.2.5. Canlılık

Bir şairde olması gereken özelliği belirtirken aynı zamanda kendisini de öven Rûhî, iyi bir şairin kendisi gibi söze ruh vermesi gerektiğini, yani şiirde canlılık olması gerektiğini vurgular.

Şâ'ir oldur ki söze rûh vire Rûhî-vâr
Lebi vasfın idicek sen büt-i şîrîn-sühanun (Ak, 2001: 723)

2.3.2.2.6. Dokunaklılık

Suz kelimesi "*yanma, yanık, acı, ıstırap*" anlamlarına gelir ve şiirdeki etkileyiciliği ve dokunaklılığı ifade eder. Bağdatlı Rûhî, şiir yazma iddiasında bulunanların Rûhî gibi yüreği yanık olması gerektiğini ima eder.

Da'vi-i şi'r yaraşur ana kim tab'ında
Ola Rûhî-i suhan-sâzdaki sûz gibi (Ak, 2001: 1027)

2.3.2.2.7. Anlam İlgisi

Bağdatlı Rûhî'nin şiirde olmasını beklediği bir diğer özellik de şiirde sözcükler arasındaki anlam ilgisinin güzel bir şekilde kurulmasıdır. Aksi takdirde şiir gereksiz ve boş sözlerle dolacak ve akıcılığını yitirecektir.

Haşv olan eş'ârda olmaz selâset Rûhiyâ
Şâ'ir oldur kim ola şi'rinde hüsn-i irtibât (Ak, 2001: 681)

2.3.2.2.8. Rengîn-edâ

"*Rengîn*" kelimesi sözlüklerde "*parlak renkli, güzel, hoş, latif*" şeklinde anlamlandırılır. Ancak bu kelimenin şiire ve şaire dair kullanımlarında kastettiği anlam farklılık arzedebilir. Nitekim Rûhî de şiir söylemede esas hünerin "*rengîn-eda*" ya sahip olmak olduğunu dile getirir. Bu tabirle o, şiirde çeşitliliği ve tekdüze olmamayı kastetmektedir.

Bir iki beyt-i mevzûn dimege herkes de kâdirdür
Hüner Rûhî gibi rengîn-edâya mâlik olmakdur (Ak, 2001: 530)

2.3.2.2.9. Selâset

Sözlük anlamı "*ifadedeki açıklık ve akıcılık*" demek olan selâset kavramı, Rûhî'ye göre şiirde olması gereken ve bir şairin rütbesini belirleyen kıstaslardandır. Rûhî kendi şiirlerinin de selasetle dolu olduğunu söyler ve bununla iftihar eder.

Rütbemüz ehl-i fazla ey Rûhî
Bildürür şi'r-i pür-selâsetimüz (Ak, 2001: 601)

2.3.2.3. Rûhî'ye Göre Şairde Bulunması Gereken Vasıflar

Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinde doğrudan ya da dolaylı olarak belirtmiş olduğu ifadelerden hareketle Nihat Öztoprak (2006), Rûhî'ye göre iyi bir şairde bulunması gereken hal ve vasıfları şu başlıklar altında ele almıştır:

2.3.2.3.1. Nüktedan

Sözlük anlamı "*ince bir anlam taşıyan zarif ve düşündürücü söz*" demek olan nükte, şiirde güçlü şairliğin önemli bir vasfı olarak ince ve manalı söz söylemeyi ifade eder (Öztoprak:2006). Rûhî bir beyitte şairlerin nüktedanlıkları sebebiyle herkesten üstün olduğunu vurgular ve her nerede olurlarsa olsunlar bulundukları ortamı süslediklerini ifade eder.

Nüktedânlıkda tefavvuk idemez şâ'ire gayr
Kande otursa olur encümen-ârâ şâ'ir (Ak, 2001: 499)

Başka bir beyitte ise nükteyi sadece şairlerin yapabildiğini vurgular ve kendisinin bu konuda hünerli olduğunu dile getirir.

Gayr idemez nükte bize şâ'irüz
Nükte-serâlukda 'aceb mâhirüz (Ak, 2001: 597)

2.3.2.3.2. Dakik-hayal

Bir şairin şiirlerinin niteliği, kurulan hayallerin inceliğiyle doğru orantılıdır. Şiirde kurulan hayal ne kadar güzel ve inceyse anlam katmanları o nispette derinleşecektir. Şiirde yer alan hayallerin inceliğini "*dakîk-hayal, nâzik-haya*l" kavramlarıyla ifade eden Rûhî, Osman Paşa'ya yazdığı bir kasidesinde onu "*münşî-i dakîk-hayâl*" tabiriyle över.

Kanı anun gibi bir dest-gîr-i ehl-i kelâm
Kanı anun gibi bir münşî-i dakîk-hayâl (Ak, 2001: 83)

Rûhî, başka bir beyitte ise kendisini sevgilinin ağzından "*nâzik-hayâl*" olarak betimlemiştir.

Meyânı kılca cânumdur dimiş ağyâr işitmiş yâr
Dimiş nâzik hayâl ancak bu Rûhînün hayâlidür (Ak, 2001: 535)

2.3.2.3.3. Fasih Lisan-Belagat Ehli

Fasih lisan, konuşmaya dayalı bazı hal ve vasıfları tümüyle kapsaması bakımından güzel konuşmayı ifade eden kavramlardandır (Tolasa, 2002: 174). Yani sözün güzel, akıcı, anlaşılır, düzgün ve yanlışsız olmasıdır. Bir gazelinin mahlas beytinde sevgilinin ağzından kendini "*fasîh-lisân*" olarak nitelendiren Rûhî, bunun sevgilinin dudaklarını övmesinden

dolayı olduğunu ima eder.

Vasf-ı lebinde her gazelüm görse dir o şâh
Bu Rûhi-i fasîh-lisânun edâsıdur (Ak, 2001: 477)

Bir başka beyitte ise "*fasîhü'l-lisân*"a sahip bir dost aradığını ancak bulamadığını ifade ediyor.

'Aceb mi yârsuz olsan cihânda ey Rûhî
Senün ki yâr-ı fasîhu'l-lisândur istedügün (Ak, 2001: 706)

2.3.2.3.4. Bilgili-Namdar

Fuzûlî, Türkçe Divanı'nın mukaddimesinde *"ilmsiz şi'r esâsı yok dîvâr gibi olur ve esassız dîvâr gâyetde bî-i'tibâr olur*" sözleriyle şiirin temelinin ilim olduğunu vurgular (Doğan, 2009: 105). Dolayısıyla cahil kimselerin şiirlerinin dayanağı olmadığı gibi itibarı da yoktur. Bu konuda Rûhî'nin görüşleri de aynı doğrultudadır. Nitekim o cahillerin şiire karışmasıyla birlikte artık kendisinin şair olduğunu söylemeye çekindiğini itiraf eder.

Şi're karışdı cühelâ Rûhiyâ
'Âr ider olduk dimege şâ'irüz (Ak, 2001: 598)

2.3.2.3.5. Alçakgönüllü-Nazik Mizaç

Rûhî'nin bir şairde olması gereken yahut kendi şairliğinde var olduğunu belirttiği bir diğer özellik alçakgönüllülüktür. Bir beytinde o, alçakgönüllü oldukça şairlik yeteneğinin belagat burcunda kanat çırptığını söyler.

Bihamdillah ne denlü gönlümüz alçaksa ey Rûhî
Hümâ-yı tab'ımuz pervâz ider evc-i belâgatda (Ak, 2001: 908)

2.3.2.3.6. Kamil

Kamil olmak bir yaşam tarzı, bir mizaç özelliği olarak değil, kabiliyet, bilgi ve tecrübenin insana kazandırdığı hal ve vasıf olarak ele alınmıştır (Öztoprak, 2006: 100). Kendini kemal sahibi olarak gören Rûhî, bunu ortaya çıkarmaya gereksinim duymadığını ve şiirden anlayanlar tarafından idrak edileceğini söyler.

Yüz şükr ki eltâf-ı Hudâ-yı müteâl
Kıldı beni feyz-i ma'rifetler hoş-hâl

Her kim ki suhan-şinâsdur fehm eyler
Lâzım degül eyleyem ben izhâr-ı kemâl (Ak, 2001: 1041**)**

Başka bir beytinde kamil olmanın makam sahibi olmakla değil şairler topluluğuna dahil olmakla mümkün olabileceğini ifade eder.

Rûhî ne kadar kâmil isen gözleme sadrı
Tek dâhil-i cem'iyyet-i erbâb-ı kelâm ol (Ak, 2001: 787)

2.3.2.3.7. Sühandan

"*Söz söylemeyi bilen, güzel ve düzgün söz söyleyen*" anlamlarını taşıyan sühandan kelimesi divan içerisinde genellikle şair anlamını karşılar. Dolayısıyla şairlerin sözlerini güzel ve düzgün söyleyen kişiler olması beklenir. Rûhî bir beytinde binlerce sihir yapan büyücüdense gazel yazmada hünerli olan bir şairin daha üstün ve daha etkili olduğunu vurgular.

Ko sihri kim hezârân sâhir-i sihr-âferînden bir
Gazel fenninde mâhir şâ'ir-i sâhib-sühan yegdür (Ak, 2001: 557)

2.3.3. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Adı Geçen Şairler ve Onların Bağdatlı Rûhî Üzerindeki Etkisi

Bağdatlı Rûhî gittiği yerlerde ve iştirak ettiği meclislerde pek çok alim, devlet adamı ve şairle tanışmıştır. Aynı zamanda toplumun hemen her kesiminden de kendine pek çok

dost edinmiştir. Rûhî'nin şiirleri, hem yaşadığı sosyal çevre hem de dostlarının kimliği hakkında oldukça geniş bilgiler sunmaktadır.

Rûhî'nin dostlarından biri kendisi gibi Bağdatlı olan tezkireci Ahdî'dir. Rûhî, Şam'dan Bağdat'a yazmış olduğu manzum mektupta Ahdî'yi de sorar ve onu *'eski şairlerden bir söz üstadı'* olarak niteler.

Şu'arâ eskisi ol pîr-i suhan-gû ya'nî
Sahib-i tezkire 'Ahdî-i suhandân nicedür (Ak, 2001:155)

Bağdat'a defterdar olarak tayin edilen Gelibolulu Mustafa Âlî de Rûhî'yi etkileyen bir başka tezkirecidir. Gelibolulu Mustafa Âlî 1585 yılında Bağdat'a defterdar olarak atandığını öğrendiğinde o şehrin şairlerine kendinden önce 12 beyitlik bir gazel göndermiştir. Bağdat'a gittiğinde de otuza yakın şair kendisine kaside, tarih ve gazel sunar. Bu şairlerden biri de Rûhî'dir. O sadece gönderilen gazele nazire yazmakla kalmaz aynı zamanda 17 beyitlik bir tarih kasidesi de kaleme alır (Aksoyak, 2005). Ayrıca Rûhî, Âlî için yazdığı bir kasidesinde onun yüce mertebeli, kemal sahibi, şairlerin ve fazilet bakımından olgun kimselerin yardımcısı ve ihsanı bol bir kimse olduğunu ifade eder. Âlî'nin defterdarlık mesleğine söz sanatlarıyla vurgular yapar.

Zamâne kıldı seni devletile defterdâr
Açılsa tan mı cenâbunda defter-i a'mâl

Ne denlü defter gerekse emr eyle
Kapuna dehr getürsün binini gör birin al (Ak, 2001:126)

Kaynaklarda dürüstlüğü, adilliği, hoşsohbet oluşu ve cömertliğiyle anılan Azmizâde Hâletî de Rûhî'nin adına yer verdiği şair dostlarındandır (İpekten, 1991). Rûhî'nin ömrünün son demlerini geçirdiği ve hayata gözlerini yumduğu Şam'a kadı olarak tayin edilen Hâletî'nin adı divanda sık sık zikredilmektedir. Bunlardan biri Hâletî'nin Şam kadısı olması hasebiyle kaleme alınan kasidedir. Bu kasidede Rûhî, Hâletî'nin *fazilet ve adalet sahibi oluşundan, onun adaletinin Şam aynasındaki karanlığın pasını kaldırdığından, şiir ülkesinin*

sahibi oluşundan, sözlerinin Nizâmî gibi pek çok meşhur şairden bile üstün olduğundan bahseder.

Gözleri râhat yüzin görmezdi halkun olmasa
‘Adli Şam âyînesinden râfi’-i jeng-i zalâm (Ak, 2001: 146)

Var bir şâhâne semti sözde kim dîvânınun
Görse tertîbün dem urmazdı belâgatden Nizâm (Ak, 2001: 147)

Bir diğeri Hâletî’nin tahmis edilen bir gazelidir. Bunlardan başka bir de Rûhî’nin Hâletî’ye övgüler yazdığı bazı gazeller bulunmaktadir ki bunlar onun Hâletî’ye ne kadar değer verdiği anlayabilmek açısından yeterli olacaktır.

Hurufî bir şair olan Muhîtî de Rûhî’nin Divanı’nda adı geçen şairlerdendir. Rûhî ile aynı dönemlerde yaşadığı bilinen Muhîtî’nin hakkında tezkirelerde elle tutulur bilgiye rastlanılmamaktadır. Ancak Mûhîtî’nin müridi olduğu bilinen ‘Arşî, onun hicrî 970 (1562) yılında doğduğunu bildirir ve Bağdat ve Kerbela’da yaşadığını belirtir (Gölpınarlı, 2014: 33). Hem zaman, mekan ve isimlerin birbiriyle uygunluğu hem de Rûhî’nin divanında yer alan Hurûfî unsurlar dikkate alındığında Rûhî’nin Hurufî şeyhi olan Muhîtî’ye intisap ettiği çıkarımında bulunulabilir. Nitekim Rûhî bir gazelinde Muhîtî’yi cömertlik denizine benzeterek onun her sözünün cevher gibi kıymetli olduğunu vurguluyor.

Bulmış cihānda her sözi ḳıymet güher gibi
Baḥr-i kerem Muhîti-i ṣāḥib-edāyı gör (Ak, 2001: 515)

Başka bir şiirinde ise Muhîtî’nin adını kinayeli olarak kullanarak, kendisinin bir dalgıç gibi vahdet denizine daldığını belirtiyor.

Talmışuz bahr-i Muhît-i vahdete gavvasvâr
Rûhiyâ bir gevher-i nâ-yâb peydâsındayuz (Ak, 2001: 645)

Bağdatlı Rûhî Divanı’nda adı geçen bir başka şair Şeyhülislam Yahya’dır. Rûhî, Zekeriyâzâde Yahya adıyla da bilinen şairin Halep kadısı olduğu 1004/1595-96 yılına tarih

düşürmüştür. Bu şiirde Zekeriyâzâde Yahya'nın yumuşak huylu ve edep sahibi biri olduğunu, şiirlerinin cennet bahçelerinde açan güller gibi itibar gördüğünü ifade eder.

Minnet Allah'a kim oldı devlet ü ikbâl ile
Kâdi-i mülk-i Haleb bir mâlik-i tab'-ı selîm (Ak, 2001: 236)

Ol nihâl-i sahn-ı gülzâr-ı suhan kim sözleri
Tâzedür mânend-i gül-berk-i çemenzâr-ı na'îm (Ak, 2001: 237)

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda yer alan manzum mektuplarda, başka kaynaklarda adına pek rastlanılmayan şairlerin isimleri de geçmektedir. Bunlardan biri de Tarzî Çelebi'dir. Rumeli'deki Dizful şehrinde doğan Tarzî, Hicaz'a gitmek ümidiyle Irak ve Acem diyarlarına gittiyse de buralarda karar kılmayıp Bağdat'a yerleşmiştir (Kurnaz, 2011: 202). Ahdî, tezkiresinde arkadaşı olan Tarzî'nin kendine has bir üslubu olduğunu ve eski şairlerin kasidelerini açıklamayı çok sevdiğini dile getirir (Solmaz, 2005: 405). Rûhî ise Şam'dan Bağdat'a gönderdiği manzum mektupta Tarzî'nin de hatrını sorar ve onu velayetten dem vuran sefih biri olarak niteler.

Kel nâmını giderdi mi fi'l-cümle kendüden
İtdi mi Tarzî başına dermân ne demdedür

Demler urur mı yine velâyetden ol sefîh
Yanına cem' olur mı müridân ne demdedür (Ak, 2001: 159)

Kelâmî mahlaslı Cihan Dede de Rûhî'nin divanında adı geçen ve Rûhî'nin değer verdiği kişilerdendir. Öyle ki Rûhî'nin gönderdiği manzum mektupların yanı sıra Kelâmî için yazdığı "*dedemün*" redifli gazeliyle de ona ne ölçüde değer verdiği anlaşılmaktadır. Rûhî, Kerbela'da yaşadığı anlaşılan Kelâmî'yi hoş edalı ve irfan sahibi biri olarak niteler.

Sâkin mi Kerbelâ'da Kelâmî-i hoş-edâ
Ol ârif-i yegâne-i devrân ne demdedür (Ak, 2001: 159)

Rûhî Divanı'nda adı geçen bir başka isim de Ahmed-i Harîrî'dir. Bağdatlı olan ve mantık, kelam, hendese, aruz ve kafiye ilimlerinde üstat olan şairin Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri vardır (Aksoyak, 2014; Kurnaz, 2011: 184). Rûhî şiirlerinde onu Molla Ahmed, Üstâd Ahmed, Harîrî-zâde isimleriyle de zikrederken bir gazelinde kendisini Ahmed-i Harîrî'nin şakirdi olarak tanımlar.

Biz Harîrî-zâde Molla Ahmed'ün şâkirdiyüz
Rûhiyâ gör kim ne zî-mikdârdur üstâdımuz (Ak, 2001: 654)

Fuzûlî ile görüştüğü rivayet edilen ve şiirlerinde ondan izler taşıyan Rûhî, Fuzûlî'nin oğlu Fazlî ile de alaka kurmuştur. Ancak bir şiirinde Fazlî'nin "*bit kırmakta olan bir nâdân*" olduğunu söylerken başka bir şiirde "*tarih şiirleri yazdığı*"nı ifade eder.

Yine evvelki hâli üzre bilsün kehle kırmakda
Suâl eylerse ahvâlin eğer Fazlî-i nâdânun (Ak, 2001: 155)

Târih mi didikleri hep yine Fazlî'nün
Gûyâ mı ol müverrih-i devrân ne demdedür (Ak, 2001: 159)

Rûhî yukarıda bahsedilen şairlerin yanı sıra başka şairlerden de söz etmektedir. Bunlar; Emînî, Fehmî, Hurremî, İlmî, İzârî, Lem'î, Nakdî, Nidâyî, Nusretî ve Rindî'dir (Kurnaz, 2011: 180). Yaşadığı döneme pek çok yönden tanıklık eden Rûhî, belki isimlerine tezkirelerde bile denk gelinemeyecek şairler hakkında birtakım bilgiler sunar. Bu yönüyle Bağdatlı Rûhî Divanı büyük önem arzetmektedir.

2.3.4. Bağdatlı Rûhî'nin İzinden Giden Şairler ve Şiirlerine Yazılan Nazireler

Türk edebiyatında bir şairin şiirine aynı vezin, kafiye, redif ve konuda başka bir şair tarafından yazılmış olan şiirlere nazire denmektedir. Şairler, çok beğendikleri şiirlere nazire yazarken aynı zamanda kendi şairliklerini de ispat etme amacı güderler. Zaman içerisinde gelenek haline gelmiş olan nazirecilik, şairlerin etki alanını ve şiirlerine duyulan beğeniyi göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Nitekim bir şairin şiirine ne kadar nazire yazıldıysa o şiirin aynı nispetle beğenildiği varsayılabilir. Bu da şiirleri tanzir edilen şairin başka şairlerde uyandırdığı etkinin bir tezahürüdür. Fatih Köksal (2006: 97-106), şairleri

nazire yazmaya iten saikleri altı sebebe bağlamıştır. Bunlar; zemin şiiri geçme arzusu, meydan okumalara cevap verme ihtiyacı, üstad şairleri izlemek, bir dostluk nişanesi olarak nazireleşmek, genç şairleri teşvik etmek ve nazirelerin sağladığı hazır kalıp imkanıdır. Dolayısıyla her şairin nazire yazma gerekçesi birbirinden farklı olabilir.

Rûhî şüphesiz Türk edebiyatının önde gelen şairlerindendir. Fakat onunla aynı yüzyılda yaşamış olan Fuzuli, Baki, Hayali, Şeyhülislam Yahya gibi şairlerle kıyaslandığında ikinci planda kaldığı görülmektedir. Divan'ı oldukça hacimlidir ve gazellerinin sayısı bini geçmektedir. Tüm bunlara rağmen Rûhî, ününü gazellerine değil sosyal eleştirinin ön planda olduğu terkib-bendine borçludur. Nitekim Rûhî'den sonra birçok şair onun terkib-bendine nazireler yazmıştır. Rûhî'nin terkib-bendine yazılmış olan bu nazireler, onun diğer şairleri ne ölçüde etkilediğini göstermektedir.

Bağdatlı Rûhî, oldukça meşhur olan terkib-bendinde kendini rind-meşrep, dünya malına ve dünyalık makamlara düşkün olmayan, mütevazı biri olarak tanıttıktan sonra önce feleğe sonra riyakar insanlara sitemde bulunur. İbadetlerini maddi beklentiler için yapan insanları ve onların peşinden gidenleri eleştirir. Hak sözü söyleyenin zulme uğradığından ve hiç kimsede merhamet, vefa ve cömertlik olmamasından yakınır. Toplum içerisinde var olan eşitsizliklerden ve yaşanan haksızlıklardan iğneleyici bir şekilde bahseder. Rûhî'nin bu şiiri, ele aldığı meselenin çarpıcılığı dolayısıyla, kendinden sonraki şairleri de etkilemiş ve pek çok kez tanzir edilmiştir. Cevrî, Ni'metî, Berber-zâde Mehmed Zihnî, Kütahyalı Meşkî, Arpaeminizâde Mustafa Sâmî, Bursalı Levhî, Haşmet, Sünbülzâde Vehbî, Leylâ Hanım, Ziya Paşa, Musa Kazım Paşa, Muallim Naci ve Trabzonlu Cûdî Bağdatlı Rûhî'nin terkib-bendine nazire yazan şairlerdendir (Kaplan, 2016: 263-284). Ayrıca Fehim, Kabûlî-i Edirnevî, Abdî , Kandiyeli Ali Raşid Edendi, Ayetullah Recep Vahyî, Şeyh Galib ve Ziya Paşa tarafından da tanzir edilmiştir (Ak, 2001: 51).

Bağdatlı Rûhî'nin meşhur terkib-bendinin yanı sıra gazelleri de pek çok şair tarafından beğenilmiş ve tanzir edilmiştir. Onun gazellerine nazire yazdığı tespit edilen şairler Bâkî, Sânî, Sadrî, Misâlî, Ahdî, Emrî, Sâbirî, Selmân, Rumûzî, Hüsrev ve Şânî'dir (Kara, 2019: 30).

Örneğin Rûhî'nin,

Ruh-ı rengînüne berk-i gül-i handân dirler
Kad-i mevzûnun içün serv-i hırâmân dirler (Ak, 2001: 573)

matlalı gazeline Bâkî,

Eşigün hâkine ser-çeşme-i hayvân derler
Kapuna matla'-ı hurşîd-i dırahşân derler (Küçük, 1994: 191)

Sânî,

Hûblar hayline cânâ seni sultân derler
Melîk-i Mısr-ı hüsün Yûsuf-ı Ken'ân dirler (Tarlan, 1949: 104)

Misâlî,

Söze gelse lebüne gonca-i handân derler
Yürüsen kâmetüne serv-i hırâmân derler (Kara, 2019: 120)

Ahdî,

Lâle-hadler ruhuna reşk-i gülistân derler
Var bülbüllerün ey gonçe hezârân derler (Bedestani, 2018: 83)

Emrî,

Yüzüne gül lebüne gonca-i handân derler
Kâr bülbül gibi 'uşşâkunun efgân derler (Kara, 2019: 121)

Sâbîrî

Zülf-ü hoş-bûyun içün gerçi ki reyhân derler
Sünbül-i bâğ ana hayli perîşân derler (Kara, 2019: 122)

Selmân,

Ruh-ı rengînüni berk-i gül-i handân derler
Ayağun toprağına kühl-i Sıfâhân derler (Kara, 2019: 122)

Rumûzî,

Dişüne dür lebüne la'l-i Bedahşân derler
Cevher-i pâküne başdan ayağa cân derler (Kara, 2019: 122)

Hüsrev,

Cismüne rûh-ı musavver lebüne cân derler
La'l-i cân-bahşun içün çeşme-i hayvân derler (Kara, 2019: 123)

Sadrî,

Leb-i şîrînüne ey rûh-ı revân cân derler
Zekanun çâhına ser-çeşme-i hayvân derler (Kara, 2019: 123)

Şânî,

Hat-ı ruhsâr-ı 'arak-rîzüne reyhân derler
Leb-i rengînün içün gonca-i handân derler (Kara, 2019: 124)

matla beyitleriyle başlayan nazireler yazmışlardır. Nazire mecmualarından edinilen bilgiler ışığında Bâkî ve Rûhî'nin de birbirlerine nazireler yazdığı ve birbirleriyle etkileşim içerisinde oldukları görülmektedir. Rûhî'nin,

Nev-bahâr oldı açıldı verd-i ra'nâ semt semt
Kurdılar sahn-ı çemende bezm-i sahbâ semt semt (Ak, 2001: 355)

matla beytiyle başlayan gazeline Bâkî nazire yazmıştır ve gazel şöyle başlar:

Lâle-hadler kıldılar gül-geşt-i sahrâ semt semt
Bâğ u râğı gezdiler idüp temâşâ semt semt (Küçük, 1994: 115)

Rûhî ise,

Lebün esrârınun âşufte vü hayrânıyuz cânâ
Dehânun goncasınun bülbül-i nâlânıyuz cânâ (Ak, 2001: 311)

matla beytiyle başlayan gazelini Bâkî'nin,

Ezelden şâh-ı 'aşkun bende-i fermânıyuz cânâ
Mahabbet mülkinün sultân-ı 'âlî-şânıyuz cânâ (Küçük, 1994: 109)

matla beyitli gazeline nazire olarak yazmıştır. Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

17. yüzyılda hikemî tarzın temsilcisi olarak kabul edilen Nâbî de Rûhî'den etkilenen şairlerdendir. O tıpkı Rûhî gibi içinde yaşadığı toplumun bozukluklarını, haksızlık ve sorunlarını eleştirmekten çekinmemiştir. Rûhî'nin bazı beyitlerindeki tarz ve üslup zaman zaman Nâbî'nin şiirlerinde de göze çarpmaktadır. Rûhî'nin "*Cefâ bîgâneden gelmez gelen hep âşinâdandur*" söyleyişi Nâbî'de "*Sitem hep âşinâlardan gelür bîgâneden gelmez*" şeklindedir. Ayrıca Nâbî'nin şiirlerinde, Bağdatlı Rûhî'nin etkilerini onun

Endûh u gamun hem-reh-i cân u dilimüzdür
Ser-hadd-i belâ ara yatı menzilimüzdür (Ak, 2001: 527)

matlalı gazeline yazdığı tahmisten de anlamak mümkündür (Bilkan, 2011: 172).

18. yüzyılın önde gelen şairlerinden olan Şeyh Galib de hem Rûhî'ye nazire olarak terkib-bend yazmış hem de şiirlerinde onun adına yer vermiştir. Bir gazelinde geçen

Sûret ü ma'nîde yek-reng gerek aşk ile cân
Neş'e-i râhı görün Rûhî-i Bağdâd yazar

beytinde Rûhî'yi över.

19. yüzyıl şairlerinden olan Musa Kazım Paşa ise Rûhî'nin meşhur terkib-bendine "*Nazire-i Hümâyun*" ve "*Nazire-i Diger Be-Tarik-i Âdî*" başlıklarını taşıyan iki nazire yazmıştır (Bardakçı, 2007: 179). Bunun yanı sıra gazellerinde de Rûhî'nin izleri açıkça görülmektedir. Örneğin Rûhî'nin,

Nücûmile meh-i nev sanma dâm u dânedür dünyâ
Nice âvâre sayd itmiş kebûter-hânedür dünyâ (Ak, 2001: 306)

matla beytiyle başlayan gazeline Musa Kazım Paşa'nın naziresi,

Şarâb-ı derd ü zehr-i mihnete peymânedür dünyâ
Hevâsı Ebî Mühlik hâki âteş-hânedür dünyâ (Bardakçı, 2007: 108)

beytiyle başlar. Veyahut Rûhî'nin,

Mesken oldı çünki vahşîler gibi hâmûn bana
Ol saçı Leylâ 'aceb mi söylese Mecnûn bana (Ak, 2001: 321)

matlalı gazeli Musa Kazım Paşa'da,

Gam yemem virmezsen ey sâkî mey-i gül-gûn bana

Kâse kâse hûn-ı dil nûş itdirür gerdûn bana (Bardakçı, 2007: 108)

beytiyle başlar. Söz konusu örnekler ve benzer kullanımların Musa Kazım Paşa Divanı'ndaki fazlalığı onun Rûhî'den ne ölçüde etkilendiğini görebilmek açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda Rûhî'nin izlerine kendisinden üç asır sonrasında bile rastlamak onun ne derece başarılı bir şair olduğunu da göstermektedir.

19. yüzyılın bir diğer şairi Murad Emrî de Rûhî'ye ait şiirlerin izlerini taşır. Pek tahsili olmamasına rağmen kendisini yetiştirmeye gayret gösteren Murad Emrî, özellikle muhammes ve tahmisleriyle tanınır (Arslan, 2014). Gazelini tahmis ettiği şairler arasında Bağdatlı Rûhî de bulunmaktadır. Rûhî'nin altı gazelini tahmis eden Murad Emrî'nin yazdığı tahmislerden biri şöyle başlar:

Hayli demdir beklerim kaşı kemânım gelmedi

Dün gece tâ subha dek tuydu figânım gelmedi

Ben garîb kaldım bilir gonca dehânım gelmedi

Çıkdı cânım tenden ol rûh-ı revânım gelmedi

Gitdi ârâmım meded ârâm-ı cânım gelmedi (Öztahtalı, 2010: 372)

Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinin izlerine bazı Cumhuriyet dönemi şairlerinde de rastlamak mümkündür. Hasan Aktaş (2001: 285), "*Nazirecilik Geleneği ve Çağdaş Şiirimizin Ufukları*" başlıklı yazısında Mahir İz ve Behçet Kemal Çağlar isimli şairlerin Rûhî'ye nazire yazdıklarını dile getirir. Rûhî'ye ait olan,

Eşk-i çeşmim reh-i vaslımda benim yem sayılır

Cûy-ı hecrim der-i kahrında onun nem sayılır

beyite, Mahir İz'in yazmış olduğu nazire şu şekildedir:

Çattı nehreyn ki seylâbe-i dîdem sayılır

Sînede bir kuru menbâdan akar nem sayılır (Aktaş, 2001: 285)

Behçet Kemal Çağlar, Rûhî'nin meşhur terkib-bendinin başında yer alan,

Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestüz
Biz ehl-i harâbâtdanuz mest-i Elest'üz

beytini şu şekilde tekrar yorumlar:

Sanmam kişi kim tâlib-i ikbâl ü refâhımız
Biz mest-i mey-i mey-kede-i ufk-ı sabahız (Aktaş, 2001: 285)

Örneklerden de anlaşılacağı üzere Bağdatlı Rûhî, gerek yaşadığı dönemde gerekse kendinden sonraki dönemlerde pek çok şairi etkilemiş ve adını kendinden asırlar sonrasına taşıyabilmiş değerli bir şairdir.

2.3.5. Bağdatlı Rûhî'nin Şiirlerinde Fuzûlî'nin İzleri

Fuzûlî, şüphesiz Klasik Türk edebiyatının en önemli şairlerinden biridir. Doğduğu yer kesin olarak bilinmeyen Fuzûlî hayatını Kerbela, Hille, Necef ve Bağdat arasında çok dar bir bölgede geçirmiştir (İpekten, 2008: 25). Ancak genellikle "*Bağdâdî"* olarak zikredilir. Türkçe divanının önsözünde ilimsiz şiir olamayacağını savunan Fuzûlî, şiirlerinin uzun ömürlü olabilmesi için gece gündüz çalışarak ilim öğrendiğini ifade eder (Doğan, 2009: 105). Şiirlerindeki samimiyet ve coşkunluk ile ifadelerindeki sadelik ve kuvvet sayesinde Fuzûlî'nin şöhreti, nüfuz ve tesiri daha kendisi hayatta iken bütün Türk-İslâm ülkelerine yayılmaya başlamıştır (Karahan, 1996: 242). Ailesi ve hayatıyla ilgili çok fazla bilgi bulunmayan Fuzûlî'nin kaynakların belirttiğine göre Fazlî Çelebi adında bir oğlu vardır. Fuzûlî 1556 yılında Kerbela'da vefat etmiştir.

Faik Reşad, Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye isimli eserinde Rûhî'nin Fuzuli'ye yetişip onunla görüştüğünü ve ondan feyizlendiğini dile getirir (Erbay ve Babür, 2017: 360-361). Bursalı Mehmed Tahir ise onun Fuzuli'den feyiz aldığını söyler (2000: 181). Bağdatlı Rûhî'nin yazmış olduğu manzum mektuplardan onun Fuzûlî'nin oğlu olan Fazlî Çelebi ile arkadaş olduğu

anlaşılmaktadır. Nitekim aşağıda yer alan beyitte "*müverrih-i devran*" diye nitelediği kişi Fuzûlî'nin oğlu Fazlî Çelebi'dir.

Târih mi didikleri hep yine Fazlî'nün
Gûyâ mı ol müverrih-i devrân ne demdedür (Ak, 2001: 159)

Fuzûlî'nin tesirine pek çok şairde olduğu gibi Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinde de tesadüf edilmektedir. Nitekim o bazı şiirlerini Fuzûlî'ye nazire olarak yazmıştır. Bazı şiirlerinde ise Rûhî'nin Fuzûlî ile benzer söyleyiş ve hayallerden istifade ettiği görülmektedir. Hatta Rûhî'nin, içerik olarak aynı olmasa da, birbirine benzer kelime kullanımlarıyla Fuzûlî'nin Su Kasidesi'ni her beytinde anımsatan "*su*" redifli bir gazeli mevcuttur.

Rûhî'nin bir gazelinde "*sevgili abdest almak istese güneş çeşmesinden her an bereket suyunun indiğini*" söylediği beyit hem kelime seçimleriyle hem de kurmuş olduğu hayallerle Fuzûlî'nin Su Kasidesi'nde geçen bir beytin izlerini yansıtır.

Rûhî

Çeşme-i hurşîdden her dem zülâl-i feyz iner
Hâcet olsa sana tecdîd-i vuzû' itmek içün âb (Ak, 2001: 340)

Fuzûlî

Çeşme-i hurşîdden her dem zülâl-i feyz iner
Hâcet olsa merkadün tecdîd iden mi'mâre su (Akyüz vd., 1958:25)

Fuzûlî'nin dostların pervasızlığından, feleğin merhametsizliğinden, derdini paylaşacak bir dostunun olmayışından, düşmanın kuvvetine karşın talihinin pek zayıf oluşundan şikayet ettiği beytin anlam çerçevesi Rûhî'de farklı kelimelerle ifade edilir.

Fuzûlî

Dost bî-pervâ felek bî-rahm devrân bî-sükûn
Derd çok hem-derd yok düşman kavî tâli' zebûn (Akyüz vd., 1958:356)

Rûhî

Felek bî-rahm u tâli’ nâ-müsâ’îd baht kem-şefkat

‘Adû fırsat esîri yâr ise ahvâldan gâfil (Ak, 2001: 796)

‘Aşk gâlib yâr bî-pervâ vü a’dâ müttefik

Âh kim gitdükce dil zâr u zebûn olmakdadır (Ak, 2001: 473)

Bağdatlı Rûhî bir beytinde tıpkı Fuzûlî gibi itibarının artması için Rum’a yani Anadolu’ya gitmek gerektiğini dile getirmiştir.

Fuzûlî

Fuzûlî ister isen izdiyâd-ı rütbe-i fazl

Diyâr-ı Rûmu gözet terk-i hâk-i Bağdâd et (Akyüz vd., 1958: 165)

Rûhî

Dilersen i’tibâr-ı nazm ‘azm-i mülk-i Rûm eyle

İderler Rûhiyâ erbâb-ı nazma i’tibâr anda (Ak, 2001: 957)

Bağdatlı Rûhî’nin “*ahiret makamlarının dünya ehli kimseler için erişilmesi imkansız bir arzu olduğunu*” söylediği beyit Fuzûlî’nin meşhur kıtasından ilham alınmış intibaı uyandırır.

Fuzûlî

‘İlm kesbiyle pâye-i rif’at
Ârzû-yı muhâl imiş ancak (Akyüz vd., 1958: 485)

Rûhî

Ehl-i dünyâya devlet-i ‘ukbâ
Ârzû-yı muhâl imiş bildüm (Ak, 2001: 833)

Fuzûlî’nin “*sevgilinin kirpiklerini ok temrenine benzettiği, hasta ve yaralı kimselerin suyu korkarak içmesi gibi yaralı olan gönlün de sevgilinin kirpiklerinin adını ihtiyatla andığını*” söylediği beyitteki hayal ve anlam dünyası Rûhî’nin şiirlerinde de yer almaktadır. Nitekim Rûhî de sevgilinin bakışlarını keskin kılıca benzetmiş ve kılıcın bünyesindeki suyun tüm susamış âşıklara canlar bağışladığını ifade etmiştir. Bilindiği üzere çeliğin daha keskin olması için belli miktarlarda verilen su, şiirlere konu edilmiştir. Rûhî de hem bu hayalden hem de Fuzûlî’nin sözünü ettiği hasta ve yaralı kimselerin suyu azar azar, ihtiyatla içmesi gerçeğinden şiirlerinde istifade etmiştir.

Fuzûlî

Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânun sözin
İhtiyât ilen içer her kimde olsa yâre su (Akyüz vd., 1958: 23)

Rûhî

Tîğuni dil görse kat’ eyler hayâtından ümîd
Kande olsa teşneye cânlar bağışlar gerçi âb (Ak, 2001: 340)

Bâlin-i gamda teşne koman Rûhiyi meded

Penbeyle kon dehânına bir katre âb-ı surh (Ak, 2001: 375)

Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde Mecnûn'un dilinden yazdığı meşhur gazelinde geçen aşağıdaki beyit, Rûhî'nin şiirlerinde benzer ruh hali ile benzer şekillerde ifade edilir.

Fuzûlî

Öyle sermestim ki idrâk etmezem dünyâ nedir

Ben kimim sâkî olan kimdir mey ü sahbâ nedir (Ayan, 2008:379)

Rûhî

Dirler istiğnâsı var ol serv-i nâzun lîk ben

Öyle mest-i câm-ı 'aşkam bilmem istiğnâ nedür (Ak, 2001: 491)

Ey gam-ı 'âlemle ahvâlum soranlar gam nedür

Şimdi bir 'âlemdeyem kim bilmezem 'âlem nedür (Ak, 2001: 443)

Fuzûlî'den feyiz aldığı örneklerle tespit edilen Rûhî'nin bunlardan başka bir de "*su*" redifli bir gazeli vardır. Bu gazel içerik olarak Fuzûlî'nin Su Kasidesi gibi naat özelliği taşımaz ancak kelime kadrosu ve hayal dünyasıyla her beyit Su Kasidesi'nden izler taşımaktadır.

Fuzûlî

Ravza-i kûyuna her dem durmayıp eyler güzâr

Âşık olmuş gâliba ol sev-i hoş-reftâre su (Akyüz vd., 1958:24)

Rûhî

Bildürür düşkünlügin ol serv-i gül-ruhsâre su

Yüz sürüp girer anunçün her seher gülzâre su (Ak, 2001: 905)

Örnek beyitler incelendiğinde Fuzûlî'deki "*âşık olmak*" tabiri Rûhî'de "*düşkünlük*", "*her dem*" tabiri "*her seher*", "*serv-i hoş-reftâr*" tamlaması "*serv-i gül-ruhsâr*", "*güzâr eylemek*" fiili "*yüz sürüp girmek*", "*ravza-i kûy*" tamlaması da "*gülzâr*" tabirine dönüştürülmüştür.

Bağdatlı Rûhî'nin söz konusu gazelinin son beyti de bu görüşü büyük ölçüde desteklemektedir.

Fuzûlî

Ohşadabilmez gubârını muharrir hattuna

Hâme tek bahmakdan inse gözlerine kare su (Akyüz vd., 1958: 23)

Rûhî

Rûhiyâ bir nice gün kim eyledüm nakş-ı cünûn

Baka baka hattına indi gözümden kare su (Ak, 2001: 905)

Bu beyitlerde ise Rûhî'nin farklı şeylerden bahsetse de Fuzûlî ile aynı veyahut yakın anlamlı kelimeler seçtiği ve beytini aynı hayal dünyası ile oluşturduğu görülmektedir. Nitekim "*bakmaktan gözlerine kara su inmek*" ve "*hat*" kelimeleri hiç değiştirilmeden kullanılmıştır. Her iki beyitte de sevgilinin hattına yani ayva tüylerine bakarak incelik ve dikkat gerektiren işler yapılmaktadır. Fuzûlî'nin beytinde bu durum "*muharririn hat yazması*" olarak düşünülürken Rûhî'nin beytinde "*deliliği nakşetmek*" şeklinde ifade edilir.

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki Bağdatlı Rûhî, şiirleri herkes tarafından beğenilen ve Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri olarak kabul edilen Fuzûlî'den oldukça feyiz almış ve şiirlerinde onun söyleyiş ve hayallerine benzer kullanımları çokça sergilemiştir.

3. BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI'NDA YAYGIN OLMAYAN NAZIM TÜRLERİ

3.1. Muvaşşah Gazel

Sözlükte "*çift süslemeli gerdanlık; omuzdan koltuk altına kadar uzanan ve iki parçadan oluşan süslü kemer*" anlamındaki vişâh kelimesinden türeyen muvaşşah kelimesi edebiyat terimi olarak "*bir manzumeyi oluşturan mısraların veya beyitlerin baş tarafına, ortasına veya sonuna yerleştirilen harf, hece veya kelimeler marifetiyle gizli bir isim veya ifade oluşturmak*"tır (Aydın, 2006: 229; Yekbaş, 2012: 2652).

Batı edebiyatlarında acrostiche, akrostichon, akrostic gibi kelimelerle karşılanan muvaşşah, Batı tesirindeki Türk edebiyatıyla birlikte akrostiş olarak dilimize girmiştir. Muvaşşaha göre daha dar bir anlam içeren akrostiş, manzumelerin mısralarının baş taraflarında gizlenen ifadeleri karşılayacak şekilde kullanılmaktadır (Yekbaş, 2012: 2653).

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda üç muvaşşah gazel bulunmaktadır. Bu gazellerin muvaşşah olduğu tenkitli metinde belirtilmemiştir. Ancak yazma nüshalardan birinde şiirlerin Kadrî Çelebi ve Hüseyin Çelebi isminde birisi için yazıldığı başlıklarda ve dize başlarındaki harflerle belirtilmiştir. Kadrî Çelebi için yazılan gazellerde beyitlerin ilk dizelerinin baş harfleri birleştirildiğinde "*Kadrî Çelebi*", ikinci dizelerin baş harfleri birleştirildiğinde "*sellemehullah*" ve "*dâme devletuhu*" şeklinde Arapça dua ifadeleri çıkar. Bu gazeller Hakan Yekbaş tarafından 2012 yılında yayımlanan *"Divan Şairinin Sessiz ve Gizli Anlatımı: Muvaşşah"* başlıklı yazısında yer almamaktadır. Bu sebeple Bağdatlı Rûhî'ye ait bu şiirlerin tespitinin gözden kaçtığı anlaşılmaktadır.

Tenkitli metinde 223, 224 ve 225. sırada yer alan gazeller şu şekildedir (Ak, 2001: 452-454):

Muvaşşah be-nâm-ı Kadrî Çelebi

(**ق**) Kapun fütâdeleri ser-firâz-ı 'âlemdür/ (**س**) Senün esîrün olan muhterem mükerremdür

(د) Dem-i visâlün umanlar cefâdadur yoksa/ **(ل)** Likâna kâ'il olanlar hemîşe hurremdür

(ر) Rakîb sevse seni çekmez idi gam zîrâ/ **(م)** Mahabbetünle olanlar müdâm bî-gamdur

(ي) Yeter bu denlü tegâfül esirge ben kulunı/ **(ه)** Helâk-ı gamze-i fettânunam nice demdür

(چ) Çeken bilür ki kemân-ı gamun ne zûr ister/ **(ا)** O yâyı çekmek efendi bana müsellemdür

(ل) Lebün meyin umanun câm-ı çeşmi ey hûnî/ **(ل)** Lebâleb olsa eger kanile dahi kemdür

(ب) Bu iki çeşmile kûyun yolını sulamaga/ **(ل)** Liyâkatum niçün ey 'aynum olmaya nemdür

(ي) Yolunda şefkatunı eksik itme Rûhîden/ **(ه)** Hele kapunda o da anılur bir âdemdür

Muvaşşah-ı diger be-nâm-ı mezkûr

(ق) Kul oldum bir şeh-i hüsne ki 'âlem mübtelâsıdur/ **(د)** Dil-i zârum gibi herkes ser-i kûyı gedâsıdur

(د) Düşüp râh-ı belâda sâye-veş çignendügüm dâ'im/ **(ا)** O serv-i ser-firâzun kadd-i bâlâsı belâsıdur

(ر) Reg-i cismüm ki târ-ı çeng-veş inler figân eyler/ **(م)** Müdâm ehl-i dile hâlet viren anun sadâsıdur

(ي) Yolunda ölmege bir kaşı yânun cân virürdüm kim/ **(د)** Dil-i 'uşşâkı mecrûh eyleyen tîr-i cefâsıdur

(چ) Çeküp cevr ü cefâlar böyle mecrûh oldugun ey dil/ **(و)** Vefâ vü mihr umarsın yârdan anun sezâsıdur

(ل) Lebâleb bâde-i gül-reng olan peymâneden yegdür/ **(ل)** Leb-i yârun gamın çekmek dil-i zârun safâsıdur

(ب) Belâ dirsem nola yâ kaşına ol gamzesi tîrün/ **(ت)** Tamâm erbâb-ı 'aşkı zâr iden işte burasıdur

(ي) Yiter Rûhî şikâyet eyle dildârun cefâsından/ **(ه)** Hevâ-yı 'aşkını terk itme kim devlet hevâsıdur

Muvaşşah-ı diger be-nâm-ı Hüseyin Çelebi ki ism-i mezkûr est

(ح) Hâlet-i 'aşk iricek âdemi bî-tâb eyler/ Cigerin pâreleyüp yaşını hûnâb eyler

(س) Saht olursa eger âhen gibi kalb-i 'âşık/ Eridür nâr-ı gam-ı firkat anı âb eyler

(ي) Yârun ol mahrûm ola kevserden kim/ Devr-i la'lunda senün meyl-i mey-i nâb eyler

(ن) Ne 'aceb subha dek ağlarsa gözüm kim 'âşık/ Ağlamakla gice def'-i elem-i hâb eyler

(چ) Çekilüp neyleyelüm cânı nice kurtaralum/ Bir perîden ki ser-i zülfini kullâb eyler

(ل) Lem'a-i mihr-i cemâlidür o meh-rûnun kim/ 'Âşıkun şâm-ı siyâhın şeb-i mehtâb eyler

(ب) Bir cefâ-cûya nice 'arz-ı mahabbet idelüm/ Ki çeküp tîğını kasd-ı dil-i ahbâb eyler

(ي) Yâr gâfil degül ahvâl-ı dil-i 'âşıkdan/ 'Arz-ı hâl eylemek ey Rûhî ne îcâb eyler

3.2. Müselsel Gazel

Divan edebiyatında her dizesi aynı uyakta olan şiirlere musarra ya da müselsel adı verilir (Dilçin, 2013: 106). Bağdatlı Rûhî Divanı'nda bu kriteri taşıyan bir gazel bulunmaktadır. Ancak mahlas beytinin ilk mısraı bu uyum ve kafiye düzenine aykırı şekilde yazılmıştır. Buna rağmen diğer beyitlerin musarra olmasından dolayı söz konusu gazel müselsel olarak değerlendirilmiştir.

Öldüren nâz ile 'âşıkları reftârundur
Cân viren mürdelere şîve-i güftârundur
Egleyen cânımuzı bâğ-ı ser-i kûyundur
Gonca-veş gönlimün açan gül-i ruhsârundur
Sabrımuz dilden alan sünbül-i pür-çînündür
'Aklımuz başdan alan turra-i tarrârundur
Dağlayan sîne-i mecrûhımuzı hâlundur
Yanduran bağrımuzı 'ârız-ı gülnârundur
Nazar-ı lutfunı kat' eyleme Rûhîden kim
Sâdıku'l-vakt kulun 'âşık-ı dîdârundur (Ak, 2001: 464)

3.3. Bî-nukât Gazel

Sadece noktasız harfler kullanılarak yazılmış olan gazellere bî-nukât gazel denilmektedir. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda bu türde altı beyitlik bir gazel bulunmaktadır. Gazelin kendine has bu özelliği başlığında belirtilmiştir.

Dildar odur ki kâmil ola ehl-i hâl ola
Server odur ki kâmil ola ehl-i mâl ola
Kâmil degül durur o ki râm ola herkese
Kâmil odur ki hemdem-i ehl-i kemâl ola

Olsa visâlun ellere vallah sevdügüm

‘Âlemde ölmek ölmemekle muhâl ola

Dildâruna müdâm visâlun durur murâd

Ammâ revâ degül ki gönüller melâl ola

Olsam melûl gönlüm eger almasa ele

Ol lâle-rû ki kâr ola her demde lâl ola

Rûhî müdâm la’luna meddâh durur eger

Kâr ana medhün olmasa ‘âlemde lâl ola (Ak, 2001: 907)

4. BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI'NIN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Bağdatlı Rûhî'nin dil ve üslubu genel hatlarıyla incelendiğinde, anlatımda açıklık ve sadeliği tercih ettiği, atasözleri ve deyimlere sık sık yer verdiği, Arapça ve Farsça'ya şiir yazabilecek seviyede hakim olduğu, sanatkârane ve ağır söyleyişlerden kaçındığı görülür. Rûhî, Bağdatlı olmasına rağmen dili o bölgede yaşayan diğer şairlerden farklıdır. Onun şiirlerinde Azerî Türkçesi'nin dil özelliklerine rastlanmaz. Bazı kaynaklar bu durumu Rûhî'nin "*rûmî-nijâd*" yani Rumelili olmasıyla açıklar (Erbay ve Babür, 2017: 360).

Şiirlerinde atasözü ve deyimleri çok fazla kullanan Rûhî, hem bu yönüyle hem de bazı söyleyişlerinde Necâtî'nin izlerini taşımaktadır. Şiirlerinin neredeyse tamamında bir atasözü veya deyime rastlamak mümkündür. Rûhî'nin aşkı ve ıstırabı işlediği şiirlerinin bazılarında ise hemşerisi olan Fuzûlî'nin etkisi açıkça görülmektedir.

Söz ve anlam oyunlarına çok fazla yer vermeyen Rûhî'nin şiirlerinde edebî sanatlar şiirin tabiî akışı içinde kendini gösterir (Ak, 2001: 56). Rûhî gereksiz sözlerden arınmış, düz yazı gibi kolay anlaşılabilen, sağlam kurulmuş, söz oyunlarıyla muğlaklaştırılmasından kaçınılmış, çağına göre sade denilebilecek bir mısra ve beyit yapısına sahiptir (Erverdi, 1990: 356).

Rûhî'nin şiirlerinde zaman zaman halk söyleyişlerine kaçan argo kullanımlara da rastlanmaktadır. Ancak bunlar sayıca çok değildir ve Rûhî'nin sanat kaygısı gütmekten uzak, samimi anlatımının bir tezahürüdür.

Rûhî'nin üslup özelliklerinden bir diğeri de Divan şiirinde az rastlanan bazı eski Türkçe kelimelere yer vermesidir. Bunlar, "*yansılamak, korkuluk, savukluk, yurgalatmak, yaykamak*" vb. sözcüklerdir.

Ayet, hadis, kelamıkibar gibi Arapça ibareleri de şiirlerinde ustalıkla kullanan Rûhî, bu kullanımlar sayesinde şiirlerinin anlam ve hayal dünyasına zenginlik katmıştır.

4.1. Eş ve Zıt Anlamlı Kelimeler

Bağdatlı Rûhî, şiirlerinde anlamı pekiştirmek, ifadeyi güçlendirmek ve şiirdeki anlam katmanlarını derinleştirmek için eş ve zıt anlamlı kelimelerden de istifade etmiştir. Bunlar bazen ikileme şeklinde olabildiği gibi bazen de beyit içerisinde münferit şekilde yer almaktadırlar. Zaman zaman bir deyimle birlikte onun anlamı da aynı beyit içerisinde bulunabilir.

Şair, beytin sahip olduğu hayal dünyasını veya vurgulamak istediği düşünceyi daha iyi ifade edebilmek adına, kelimelerin birbiriyle olan anlam ilgisinden faydalanır. Arapça ve Farsça'ya şiir yazabilecek derecede hakim olan Rûhî, eş ve zıt anlamlı kelimeleri seçerken bu dillerin imkanlarını da kullanır. Bazı beyitlerde aynı anlama gelen hem Arapça hem de Farsça tamlama kullanmayı tercih etmiştir.

Divanda geçen eş anlamlı kelime kullanımı şu şekildedir: Köhne-pejmürde (G 425/5), nihan-pinhan (G 426/4), der-bâb (G 454/7), ahd u peymân (G 459/3), şarap-müdâm (G 466/3), kapu-bâb (G 476/5), sevâd-kare (G 477/7), aşk-mahabbet (G 478/2), deşt u kuhsâr (G 481/1), kâr u amel (G 486/3), hurrem u şâd (G 486/10), rûy-vech (G 507/1), sındurmak-şikeste (G 496/3), şarap-bâde (G 511/1), cevr-mihnet (G 518/1), sır-râz (G 521/2), divâne-şeydâ (G 522/5), endûh u gussa (G 527/5), âlim ü dânâ (G 531/4), yüz-çehre (G 536/2), pîr-üstâd (G 540-5), can vermek-hâk olmak (G 546/5), cûş u hurûş (G 548/4), geşt ü güzâr (G 553/5), hüsn-güzel (G 573/3), adl ü dâd (G 580/4), şem'-mum (G 585/3), tek ü tenhâ (G 598/2), tâb ü tüvân (G 600/2), bâğ u râğ (G 606/2), şâd-meserret (G 611/9), melâz-melce (G 620/7), nefes-dem (G 632/6), âh u feryâd (G 639/5), bahr-derya (G 641/2), feryâd u efgân (G 647/5), hadd ü pâyân (G 651/6), kanlı yaş-çeşm-i hûn-bâr (G 574/3), saykal-cila (G 654/2), şirin-tatlı (G 660/4), hayât-ı sermedî-ömr-i câvidân (G 662/5), reftâr-reviş (G 671/2), endûh u gam (G 677/1), nâle vü efgân (G 684/1), od-nâr (G 692/4), cûd u sehâ (G 699/4), mâl u menâl (G 701/4), şâd u hurrem (G 723/6), derd ü melâl (G 726/1), resm ü âyîn (G 841/2), kat'-kesmek (G 844/1), ayn-çeşm (G 844/2), yük-bâr (G 847/5), ölmek-can vermek (G 855/5), târ-karanlık (G 862/5), hûb-zîbâ (G 874/4), gizli-nihân (G 881/4), yumak-yaykamak (G 886/4), dembeste-lâl (G 989/6), rehn-girev (G 902/4), girye-eşk (G 907/2),

şükr ü sipâs (G 913/3), nâpuhte-ham (G 948/5), gül-verd (G 1037/1), el-dest (G 1076/2), hoş gelmek-hoş âmede (G 1025/5), hayme-çetr (G 1041/3), sûz-ı aşk-nâr-ı mahabbet (G 1085/1).

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda geçen zıt anlamlı kelimeler ise şu şekildedir: subh u mesâ (G 425/2), kesret-ferd (G 425/3), âşinâ-bigâne (G 426/5), firkat-visâl (G 433/3), hayr u şer (G 435/4), pîr-nevcevân (G 445/10), gece-subh (G 446/3), mest-huşyâr (G 446/6), kâmil-nâkıs (G 451/3), vahdet-kesret (G 453/1), evvel-âhir (G 454/7), vuslat-hicr (G 455/3), küfr ü iman (G 455/5), sâbit-seyyâr (G 456/2), âkil-nâdân (G 459/1), padişah-bende (G 460/1), mest-ayık (G 468/1), gülmek-girye kılmak (G 479/1), giryân-handân (G 479/1), tîre-dırahşân (G 479/8), tahkîk-taklîd (G 493/3), ganî-fakr (G 500/4), kahr-lutf (G 506/3), alâ-ednâ (G509/3), medh-zem (G 511/3), sermest-ayık (G 512/2), a'dâ-ahbâb (G 519/4), sa'd u nahs (G 528/3), ümmîd u hirâs (G 530/4), dâhil-hâric (G 534/3), köhne-nev (G 536/7), küfr ü iman (G 542/4), şâh-gulâm (G 549/7), âm-hâs (G 553/3), cennet-dûzeh (G 566/3), leyl ü nehâr (G 567/8), ihfâ-izhâr (G 574/4), kurb u bu'ud (G 591/6), hayr u şer (G 600/1), zinde-mürde (G 600/3), pâye-i rıfat-alçak (G 606/4), kara-beyaz (G 620/1), telh-şirin (G 622/2), sûd-ziyân (G 882/2), ateş u âb (G 625/7), nâlân-handân (G 643/1), bâtın-zâhir (G 652/3), gınâ-fakr (G 672/1), mahzûn-şâd (G 679/2), zîr ü bâlâ (G 695/1), evvel-âhir (G 695/2), subh u şâm (G 695/7), inkâr-ikrâr (G 696/5), karanlık-aydınlık (G 697/3), fakir-ganî (G 701/4), tehî-mâlâmâl (G 701/7), sûr-mâtem (G 704/1), leyl ü nehâr (G 706/10), bahar-hazan (G 709/2), kış-yaş (G 709/7), sayf u şitâ (G 710/8), nîk-bed (G 717/5), meserret-melâl (G 740/2), ednâ-alâ (G 767/1), üsrâ-yüsrâ (G 767/3), bînâ-âmâ (G 767/5), günah-sevab (G 774/3), artırmak-kem etmek (G 786/3), hâmûş-gûyâ (G 880/3), tulû'-gurûb (G 905/13), medh-kadh (G 906/6), ağlamak-hande eylemek (G 1017/2), ârif-câhil (G 1017/5), köhne-tâze (G 1023/2), vîrân-ma'mûr (G 1029/5), füzûn-eksiklik (G 1032/2), hicrân-visâl (G 1050/3), sıhhat-bîmârlık (G 1065/5).

4.2. Alışılmamış Kullanımlar

Bağdatlı Rûhî'nin şiirleri genel hatlarıyla sade ve kolay anlaşılır bir dile sahip, kapalı anlatımdan oldukça uzak, anlatılmak isteneni çok fazla sanat kaygısı gütmeden en veciz şekilde ifade eden bir hüviyete sahiptir. Onun en önemli özelliklerinden birisi her fırsatta deyimleri kullanmasıdır. Bu deyimlerden bazılarının çeşitli sözlüklerde anlamına

rastlanmaz. Rûhî Türkçe'nin her imkanından faydalanır ve zaman zaman başka şairlerde benzeri olmayan tevriyeli kullanımlara yer verir. "*Ak sadelere girmek, beneklügi geçmek, boynu uzak, ipi eksik*" vb. deyimler Rûhî'nin şiirlerinde geçen alışılmamış kullanımlardandır.

Rûhî, Feyzî Efendi için yazmış olduğu bir kasidesinde "*ak sâdelere girmek*" deyimi ile hem yasemin çiçeğinin rengi itibariyle beyaz çiçek açmasını hem de "ortaya çıkıp görünmesi"ni kasteder.

Nola *ak sâdelere girse* semen kim halka
Resmdür ak giye nevrûzda çün sâl-be-sâl (Ak, 2001: 127)

Abdâlân-ı Rûm Tekkesi'nde şeyhlik makamında bulunan Kelâmî mahlaslı Cihan Dede için yazıldığı düşünülen "dedemün" redifli gazelde Rûhî, "*beneklügi geçmek*" deyimini yine tevriyeli olarak kullanır. "Herhangi bir şey üzerindeki ufak leke, nokta" anlamına gelen "benek" kelimesi yaşlılıkla birlikte yüzde oluşan lekeler için de kullanılmaktadır. Söz konusu gazelde Kelâmî Dede'nin yaşlılığından dem vuran Rûhî, yaşlılıktan dolayı onun yüzünde çıkan benekler ile "esrar" anlamına gelen "beneklik" arasında anlam ilgisi kurar. Beytin tümüne bakıldığında "beneklügi geçmek" deyimiyle hem Kelâmî'nin yüzünün beneklerle dolmasını hem de uyuşturucunun etkisinin geçmesiyle birlikte el ve ayakların titremeye başlamasını kastederek tevriyeli kullanıma yer verir.

Cür'a-dânı getürün kim *giçeli beneklügi*
Ne eli tutar olupdur ne ayağı dedemün (Ak, 2001: 733)

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda geçen farklı bir deyim ise "*boynu uzak*" tabiridir. Bu deyime Derleme Sözlüğü'nde "gurbet" anlamı verilmiştir. Başka divanlarda pek rastlanılmayan bu tabire Necâtî, Gelibolulu Mustafa Âlî ve Yahya Bey de yer vermiştir. Bu deyimle "gurbet" anlamının yanı sıra "gönlün rızası olmaksızın, gidilmesi mecbur olan yer" de kastediliyor olabilir.

Yöneldün derd-i hicrânile bir *boynı uzak* yola

Dirîğâ tuymaduk gitdün cevânân-ı Sitânbula (Ak, 2001: 934)

Rûhî'nin bir gazelinde rakip için "*ipi eksik*" tabirini kullanır. Bu deyim ise yer aldığı beyitte "ipsiz, serseri" anlamını karşılamaktadır.

Zülfüne ağyâr dirmiş kim esîrem hey meded

İpi eksikdür hemân söyletme ol mekkârı as (Ak, 2001: 674)

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda geçen bir diğer farklı kullanım ise "*külhanî*" kelimesidir. Sözlüklerde bu kelimeye genellikle "geceyi hamam külhanlarında geçiren serseri" anlamı verilmiştir. Ancak Sinan Paşa'nın cömertliğinin övüldüğü bir beyitte onun zamanında "külhani"den başka kıyafet giyilmesinin imkansızlığından söz edilmiştir. Bu durumda "külhanî" kelimesinin sözlüklerde geçen olumsuz anlamlarının haricinde değerli olduğu düşünülen bir kumaş ya da kıyafet türü olduğu kanaatine varılmıştır.

O ser-firâz-ı 'atâ-bahş kim zamânında

Muhâldür ki giye *külhanîden* özge palâs (Ak, 2001: 90)

Rûhî'nin Defterdar Feyzî Bey için kaleme aldığı kasidesinde "*gerden-i teslim-i hilal etmek*" tabiri geçmektedir. Çoğunlukla "yeni ay" anlamında kullanılan "hilal" kelimesi aynı zamanda eski mahalle mekteplerinde hocaların çocuklara ders verirken satır takip etmek amacıyla kullandıkları, kemik, tunç veya gümüşten yapılmış ibreye verilen isimdir (Onay, 2009: 234). Rûhî, geçmişte yaşayan şairler eğer Feyzî Bey'in meclisine girseydi edinebilecekleri en yüksek makamın papuçluk olacağını ve şayet Feyzî'nin şiirini işitmiş olsalardı şiirlerinin boynunu hilale teslim edeceklerini söyleyerek onun şairliğini yüceltir.

Şu'arâ-yı selef irseydi eger meclisine

Anlara cây-ı refî' oluridi saff-ı ni'âl

Müstakim oldugına tab'-ı suhan-perdâzı

İşidüp şi'rin *ider gerden-i teslîm-i hilâl* (Ak, 2001: 128)

Rûhî'nin bunların yanı sıra klasik şiirde çok fazla rastlanmayan bazı Türkçe kelimelere yer verdiği de görülmektedir. Bunlar; "yansılamak, korkuluk, yaykamak, yurgalatmak, savukluk, tamzurmak, segrişmek" vb. kelimelerdir.

Derdine derd virürüz mergine merg ağyârun
Kûhsâruz bize a'dâ ne dise *yansılaruz* (Ak, 2001: 626)

Reh-i vahdetde yeter 'ilm ü 'amel ey tâlib
Korkulukdur katı yol âdeme yoldaş gerek (Ak, 2001: 713)

Eger bîçâresinden el yumak olsaydı maksûdı
Elin niçün o hûnî *yaykamazdı* çeşmüm âbından (Ak, 2001: 890)

Sevdügüm *yurgaladursa* nola ağyâr-ı harı
Kapusında gör ana eyledügi lutfları (Ak, 2001: 999)

Eyledün sohbeti ağyâr-ı cefâ-sâz ile germ
Hep bu *savukluga* bâ'is o bed-âmûz gibi (Ak, 2001: 1027)

Bir iki katre su *tamzurdı* hevâdan şebnem
Var ise lâle devâtında galîz oldı midâd (Ak, 2001: 105)

4.3. Harf ve Kelime Oyunları

Divan şairleri, şiirlerinde vurgulamak istedikleri düşünceleri ve kurmuş oldukları hayal dünyasını ifade edebilmek adına dilin pek çok imkanından faydalanırlar. Bunlardan en önemlisi şüphesiz bir varlığı belli özellikleriyle bilinen başka bir varlığa benzetmeye dayanan teşbih ve istiare sanatlarıdır. Bu sanatlara konu edinilen hususlar çok çeşitli olmaları yönüyle şairler için önemli malzeme kaynakları durumundadırlar. Divan şairlerinin benzetme unsuru olarak kullandıkları hususlardan biri de o dönem kullanılan Arap harfleridir. Şairler, türlü yönlerden bir şeye benzeyen harfleri birleştirerek, anlamı o durumla ilgili olan bir sözcük meydana getirerek harf ve kelime oyunları yaparlar (Dilçin, 2013: 491). Bazen sevgilinin güzellik unsurları bu harflere benzetilerek ifade edilirken, bazen de bir

inanç sisteminin yansıması harfler vasıtasıyla dile getirilir.

Divan edebiyatında harfler ekseninde oluşturulan benzetme ve tasavvurlardan bazıları şunlardır: Elif (ا):Allah'ın birliği, bir, âh, boy, burun, parmak, göğüste boylamasına yara, minare, sancak, tel, mum, çevgân, ok, kılıç, hançer, mızrak, yol, köprü, kalem; cîm (ج) :saç; dâl (د) :bükülmüş boy, saç, kaş, hilâl, hançer, ayak; râ (ر) :kaş, hançer, kılıç, hilâl, eğilmiş boy; sîn (س) :diş, testere, tarak; sad (ص):göz; 'ayın (ع):göz, nal; kâf (ك):bükülmüş boy; lâm (ل):saç, bükülmüş boy; mîm (م):ağız; nûn (ن):kaş, hilâl, nal, devat, bükülmüş boy, kâse; vâv (و):yaşlı insan vücudu; hâ (ه) :göz, ağız, ay, yara; lâmelif (لا) :eğri boy, Zülfikar; yâ (ى) :kaş, yay (Kaya, 2014: 73).

Bağdatlı Rûhî, harf oyunlarındaki alışılagelmiş teşbihleri kullandığı bir beytinde, sevgilinin saçını lam (ل) harfine, boyunu elif (ا) harfine benzetir. Bu iki harfin birleşimiyle oluşan "hayır" anlamındaki "lâ" kelimesi ile de cahil sofuya cevabını verdiğini ifade eder.

Lâm zülfiyle *elif* kaddi olupdur virdimüz
Her ne dirse zâhid-i nâdân anunçün *lâ* dirüz (Ak, 2001: 593)

Elif (ا) harfinin benzetildiği şeylerden birisi de göğüste boylamasına açılan yaralardır. Şekil bakımından sıfır (٠) da vücuttaki yaralara benzetilmektedir. Rûhî vücudunda çıkan yaraları "iki elif içre iki dağ" ifadesiyle tasvir ederken diğer mısrada bunu "1001" sayısı ile özdeşleştirir.

Yakdum tenümde iki *elif* içre iki dâğ
Her gördügince yâr anı *bin bir* hayâl ider (Ak, 2001: 580)

Rûhî, bazı beyitlerde vurgulamak istediği ismi oluşturan harflere yer verir ancak bu harflerin işaret ettiği kişi veya nesneyi belirtmez. Aşağıdaki beyitte padişah gibi değerli olan sevgilisinin adının ilk harfinin kaf (ق), son harfinin ise ye (ي) olduğunu dile getirir. Daha önce kendisine muvaşşah gazel yazdığı göz önünde bulundurulduğunda beyitte işaret edilen ismin Kadrî Çelebi olması muhtemeldir.

Rûhiyâ sultânumun her kim sorarsa nâmını

Remzile di *yâdur* âhir harfi evvel harfi *kâf* (Ak, 2001: 696)

Sevgilinin kaşına teşbih edilen yayın, yazım şekli nedeniyle ya (ي) harfine benzetilmesi Divan şiiri geleneklerindendir. Rûhî'ye göre sevgilinin ya (ي) harfine benzeyen kaşları hiddete gelip öfkelenecek olsa demiri bile delebilecek keskinlikte olur. Burada (حدّت) şeklinde yazılan "hiddet" kelimesine ilk mısrada sözü edilen ya (ي) harfi getirilirse "demir" ve "öfkeli, hiddetli" anlamına gelen hadîd (حديد) kelimesi oluşur. Rûhî bu beyitte, "hiddet" kelimesindeki te (ت) harfini göz ardı etmiştir. Ancak ikinci mısrada hem "demir" kelimesine yer vererek hem de sevgilinin kızgınlığı ifade edilerek elde edilmek istenen netice vurgulanmış olur.

Ol kaşı *yâ* ki tîr-i sitemle bögür deler

Hakkâ budur ki *hiddete* gelse *demür* deler (Ak, 2001: 496)

Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinde Hurûfî imgelere çok sık tesadüf edilmektedir. Şiirlerinde harfleri ele alış biçimi de Hurûfîlerin yaklaşımları gibidir. Örneğin aşağıdaki beyitte "dokuz harf ve on iki nokta" ibaresiyle vurgulamak istediği kelime "aşk" (عشق) kelimesidir. Bu kelimeyi oluşturan harflere bakıldığında toplamda üç harf ve beş nokta olduğu göze çarpar. Ancak Rûhî, Hurûfî yaklaşımıyla "aşk" kelimesini meydana getiren harflerin (ع ش ق) eczasındaki dokuz harf ve on iki noktayı (ش ن ي ع ف ا ق ن ي) kasteder.

Vechün kitâbı ki nükte-i kı beyân ider

Ya'nî *tokuz hurûfdur* u *on iki nukat* (Ak, 2001: 679)

Bir başka beyitte ise hiçbir harf adı telaffuz edilmeksizin o harflerle oluşan kelimenin izzeti için Allah'a yalvarır. Bu öyle bir kelimedir ki âlemin geçiciliği ve dünyanın sonsuzluğu onda saklıdır. Hurûfîlerle aynı doğrultuda yaklaşım sergileyen Rûhî, bu beyitte de onların sık sık kullandığı "ol" anlamına gelen ve "kün fe yekûn" ayetine işaret eden "kün" (كن) kelimesine telmihte bulunmuştur.

İlâhî var ümîdüm ‘izzetiyçün ol *iki harfün*

Kim andadur fenâsı ‘âlemün ibkâsı dünyânun (Ak, 2001: 79)

4.4. Ünlemler

Ünlemler, seslenme bildiren ya da sevinç, üzüntü, nefret, takdir, pişmanlık gibi birtakım duyguları ve heyecanı ifade eden sözcüklerdir (Böler, 2021: 240).

Bağdatlı Rûhî Divanı’nda şu ünlemler kullanılmıştır: a, yâ, eyâ, ey, hey, müjde, merhâbâ, hâşalillâh, yeter, âyâ, zihî, hayf, yuf, habbezâ, zinhâr, âh, meded, dirîğâ, hayfâ, minnet Allah’a, hamdülillah, bihamdillah ve’l-minne, beşâretler, sad şükr, beşâret, yüz şükr, elâ, âferîn, sakın, yârab, hâşâ, sâd-hezârân âferîn, vây, hây, be, hezâr şükr, feryâd, behey, yüri, dâd. Çıkışma, takdir, seslenme, şükrünü ifade etme, uyarma, yardım dileme gibi maksatları dile getiren bu ifadelerden bazılarının Divan içerisindeki kullanımları şöyledir:

Kıldun giçerek kûşe-i çeşm ile işâret

‘Uşşâkı biri birine katdun *behey* âfet (Ak, 2001: 359)

Sad-hezârân âferîn ol sâni’un îcâdına

Kim dehânun gibi rûh-efzâyı yokdan var ider (Ak, 2001: 429)

Be bu dîvânedür ancak diyü rahm itmek içün

Rûhiyâ kendümüzi vâlih u şeydâ iderüz (Ak, 2001: 653)

Gitmez olmış çeşm-i hûn-rîzün elinden tîğ-i tîz

A benüm sultânum olmışsın inen nâzik-mizâc (Ak, 2001: 368)

Arapça ve Farsça kelimelerin sonuna gelerek “ey” anlamı veren “-â” eki ile yapılan ünlemler de Rûhî’nin şiirlerinde yer almaktadır. O, ser-firâzâ, cânâ, Rûhiyâ, Hakkâ, sâkiyâ, kâm-bahşâ, zâhidâ, dilâ vb. kullanımlar ile adını zikrettiği kişilere seslenmektedir.

Kâm-bahşâ ey safâ-yı tab’una mâyil kulûb

Nâm-dârâ ey kelâm-ı dil-keşün ‘âlem-pesend (Ak, 2001: 389)

Cefâ iderse sana kûy-ı gayra varma diyü
Dilâ şikâyeti ko hak bu kim cefâ yiridür (Ak, 2001: 439)

İbn-i vakt ol câm çek gel ‘arsa-i ferdâyı ko
Zâhidâ kalbinde insân olanun neyler keder (Ak, 2001: 570)

Rûhî bunların yanı sıra; efendi, begüm, iki gözüm, dostum, sevdügüm, sultânum gibi kelimelerle de sevdiği veya değer verdiği kişilere seslenir.

Tûtîyi söyleden senün bâr-ı ruhun durur hemân
Yohsa *iki gözüm* anun âyineden safâsı yok (Ak, 2001: 705)

Cân u dil hükmine neyler atılup peykânun
Dostum hükmi nedür bir iki katre kanun (Ak, 2001: 715)

Her gedâ kim ola gencîne-i ‘aşka mâlik
Biz *begüm* ‘âlem-i ma’nîde ana şâh dirüz (Ak, 2001: 594)

4.5. İkilemeler

İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır (Hatiboğlu, 1981: 9). Ancak bazı durumlarda ikiden fazla sözcüğün de ikileme oluşturduğu görülmektedir.

Türkçe’nin yanı sıra aynı veya yakın anlam taşıyan ya da zıt anlamlı kelimelerin bir araya getirilmesiyle oluşmuş Arapça ve Farsça kökenli ikilemeler de Divan şairleri tarafından kullanılmıştır.

Bağdatlı Rûhî Divanı’nda yer alan ikilemeler ele alındığında Türkçe, Arapça, Farsça ya da bu üç dilin karışımından oluşmuş ikilemeler kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu ikilemeler bazen aynı kelimenin tekrarıyla oluşabildiği gibi bazen de birbirine zıt ya da yakın

anlamlı kelimelerden meydana gelmiştir. Sayılarının toplamı 307'yi bulan bu ikilemelerden 109 tanesi Arapça, 98 tanesi Farsça, 38 tanesi Türkçe ve 62 tanesi de bu dillerin karışımıyla oluşturulmuşlardır. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda yer alan ikilemelerin tablosu aşağıdaki gibidir:

Çizelge 4.5. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda İkilemeler

Dil	**Bağdatlı Rûhî Divanı'nda İkilemeler**			
Arapça	âdil ü kâmil	alâ vü ednâ	âlâm u gam	akl u derk
	akl u sabr	Allah Allah	arz u sema	asl u neseb
	âşık u mâşuk	aşk u meşk	bahr u ber	behcet u sürûr
	bey' u şirâ	buğz u keder	câh u celâl	cevr ü cefa
	cûd u kerem	cüz ü kül	dâr u diyâr	devlet u ikbâl
	devlet u izzet	dîn u diyanet	dîn ü düvel	dîn u îman
	dinar u dirhem	dünyâ vü mafiha	dünyâ vü ukbâ	emîn emân
	evvel u âhir	fakr u fâka	fazl u kemal	fehm u ferâset
	feth u nusret	fevc fevc	feth u zafer	fikr u hayâl
	hadd ü gâyet	hakk u bâtıl	hamd u şükür	havâs u avam
	hây u hûy	hayr u şer	hicr ü visâl	hilm ü haya
	hûr u cinân	hûr u gılmân	hûr ile rıdvan	hüsn ü cemâl
	hüsn ü edâ	ıyş u işret	ihsân u atâ	inâyet ü kerem
	ins ü melek	izz ü alâ	izzet ü ikbâl	kadem-ber-kadem
	kadr u kıymet	kahr u lutf	kâl u kîl	karîn kırân
	katre katre	kavl u karâr	kazâ vü kader	kerr ü fer
	kesf u hasf	kevn ü mekân	kîl u kâl	küfr ü iman
	lahza lahza	leyl u nehâr	lutf u kerem	lutf u sehâ
	mâl u câh	mâl ü menâl	mâzâ mâ-mâzâ	medh ü senâ
	mekîn mekân	misk u abîr	müflis u ûr	nazm u nesr
	rükû u sücûd	sabr u karâr	sabr u sükûn	saf saf
	safâ vü sürûr	sagîr u kebîr	savt u sadâ	sayf u şitâ
	semt semt	seyr u safâ	sıdk u kizb	sıdk u safâ
	sıdk u yalan	sinîn u şuhûr	suâl u cevâb	subh u mesâ
	sulh u salâh	sûret ü mânî	şevk u zevk	şeyh u şâb
	tabak tabak	ta'n u teşni	tavr u tarz	varak varak
	vuhûş u tuyûr	yemîn yemân	zerk u riyâ	zevk u safâ
	zühd ü verâ	-	-	-
Farsça	âb u dâne	âb u gil	âb u nân	âb u tâb
	âh u nale	âbâd u virân	âteş u âb	bahâr u hazan
	bîdâd u feryâd	bî-ser ü bî-pâ	bûs u kenâr	câ-be-câ
	cân u ciger	cân u dil	ceste ceste	cûş u hurûş
	cüst ü cû	çâk çâk	çeşm ü ebrû	çil ü pencâh
	çün ü çira	dâm u dâne	dem-be-dem	dembeste vü lâl
	der ü dîvar	dest ü pây	deste deste	dost düşmen

	dûr u dırâz	feryâd u figân	figân u girye	geh ü bî-gah
	geşt ü güzâr	girih girih	güft ü gû	güft ü şinîd
	gün-be-gün	hâh ü nâ-hâh	ham-be-ham	hâr u has
	hâr u haşâk	hurşîd ü mâh	kâse kâse	kûh u deşt
	kûşe-be-kûşe	kûşe kûşe	kücâ-be-kücâ	laht laht
	leb ü dendan	leb-ber-leb	mâlâmâl	mâr u mûr
	meh ü sâl	mihr u mâh	mîr u gedâ	mû-be-mû
	nâle vü zâr	nâm u neng	nâm u nişân	nihân u âşikâr
	nîk ü bed	nûş nûş	pâre pâre	per ü bâl
	peyâpey	pîç ü tâb	pîr ü cevân	reft u rû
	reng ü bû	rengâreng	rûz u şeb	sâl-be-sâl
	sâz u söz	sefîd u surh	serâser	ser-be-ser
	ser-tâ-pâ	ser-te-ser	sîm u zer	sûd u ziyân
	sûrah sûrah	sûz u güdâz	şâd u hurrem	şâh u gedâ
	şeb u rûz	şîr u peleng	şîve vü naz	tâze tâze
	tâze vü ter	taht u tâc	teng u târ	tîr u kemân
	zâr zâr	zâr u nizâr	zâr u nalân	zemîn ü âsuman
	zîb ü fer	zîr ü zeber	-	-
Arapça-Farsça-Türkçe	adl u dâd	âh u vâh	ahd ü peymân	âkil u dânâ
	atlas u dîbâ	bay u fakir	bay u gedâ	câm u habab
	cân u baş	ceng ü cidâl	cism ü cân	cübbe vü destar
	derd ü belâ	derd ü gam	derd ü melâl	dün ü gün
	dürr ü güher	dürr ü yakut	endûh u melâl	fazl u hüner
	gül ü mül	gün-be-gün	hâb u hayâl	harâb u âbâd
	havf u hırâs	hüsn ü ân	hüsn ü behâ	ıyş u nûş
	ıyş u işret	izz ü nâz	kâr u amel	keff ü pâ
	kemîn kemân	kibr u kîne	kul u kurbân	mest u harâb
	mest u hayrân	mest u medhûş	mihr ü mahabbet	mihr ü vefâ
	nây u def	neng u âr	renc u anâ	renc u gam
	renc u taab	resm u âyîn	rind u zâhid	sabr u şekîb
	sıyt u sadâ	subh u şâm	sûr u sürûr	sûz u harâret
	şâm u seher	şeb-tâ-seher	şehd ü şeker	şerr u şûr
	şûr u fesâd	şükr ü sipâs	tâb u tarâvet	tâc u kabâ
	üryân u büryân	zemîn zemân	-	-
Türkçe	ağlayu ağlayu	akup akup	avrat u oğlan	ay ve gün
	ayak ayak	azar azar	bir bir	bir iki
	bucak bucak	canum cigerüm	civ civ	eyü mi hoş mı
	gice gündüz	gül gül	gün günden	günden güne
	içi dışı	kabak kabak	kaşı gözü	kat kat
	kırup giçürdiler	konak konak	ne bu ne o	ne satarsuz ne alursuz
	oynar mı güler mi	sağ u esen	sokak sokak	tozup tozup
	tup u tüfek	ya şöyledür ya böyledür	yakdı yandırdı	yane yane
	yansa yakılsa	yatak yatak	yer gök	yer yer
	yoğı varı	yohsul u bay	-	-
Toplam	**Arapça**: 109 **Farsça**: 98 **Türkçe:**38 **Arapça-Farsça-Türkçe:** 62			

Genel Toplam	307

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda "*ayak ayak, bir bir, sokak sokak, zâr zâr, girih girih, nûş nûş, katre katre*" gibi aynı kelimenin tekrarıyla oluşmuş ikilemelerin yer aldığı beyitlerden bazıları şu şekildedir:

Nûş eyleyüp şarâbını deyrün *kabak kabak*
Seyr idelüm cihânı senünle *ayak ayak* (Ak, 2001: 704)

Dâğum karası üzre degül *katre katre* kan
Mercân durur ki zîb virür her anberîneye (Ak, 2001: 935)

Olmış cebîni üzre araklar *girih girih*
Gûyâ dokınmış alnına bir sünbül-i sefîd (Ak, 2001: 381)

Divanda yer alan bazı ikilemeler ise "*mest u hayrân, sağ u esen, eyü mi hoş mı, kadr u kıymet, cüst ü cû*" gibi yakın anlamlı kelimelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.

Muktedâmuz begimüz Defterî sâhib-i dil
Eyü mi hoş mı o hânende-i Kur'ân nicedür (Ak, 2001: 153)

Makbûl-ı Hak odur ki bulup fakrdan safâ
Sıdkile muttasıl ola *şükr ü sipâsda* (Ak, 2001: 908)

Kime kim irişe feyz-i nazar-ı Rabbânî
Ye's ü idbâr gider *devlet ü ikbâl* gelür (Ak, 2001: 546)

Bağdatlı Rûhî, zaman zaman birbirine zıt olan kelimelerden oluşmuş "*evvel u âhir, hakk u bâtıl, yohsul u bay, nîk ü bed, sayf u şitâ*" gibi ikilemelere şiirlerinde yer verir.

Cihânun bir bilür *yohsul u bâyın* Rûhî 'âkildür

Ne bâya reşki var anun ne istiğnâsı yohsula (Ak, 2001: 934)

Olurdı olsa ey hûnî yanunda *nîk ü bed* zâhir
Benüm endûh-ı kalbümle safâ-yı tab'-ı gayr âhır (Ak, 2001: 561)

Gice gündüz seni nâz uykusı almışdı meger
Yoksa bâ'is nedür işitmemege efgânum (Ak, 2001: 828)

4.6. Tamlamalar

Osmanlı Türkçesinin en önemli unsurlarından biri de Farsça ve Arapça tamlamalardır. En az iki kelimenin bir araya getirilmesiyle oluşmuş olan bu tamlamalar, aruz veznine uygun yapıları ile şiire kattıkları ahenk dolayısıyla şairlerin temel malzemelerinden biri olmuştur. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Türkçe de dahil olmak üzere her üç dilde yapılmış tamlamalar bulunmaktadır. Bunlar yalnızca bir dile ait unsurlardan oluşabildiği gibi Arapça ve Farsça unsurların birleşimiyle de oluşabilir. Bazı durumlarda ise Arapça veya Farsça kelime barındıran, ancak şekil itibariyle Türkçe'nin yapısına uygun olarak oluşturulmuş tamlamalar vardır.

4.6.1. Farsça Tamlamalar

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda yer alan tamlamaların büyük çoğunluğunu Farsça tamlamalar oluşturmaktadır. Bu tamlamalar şairin vurgulamak istediği düşüncenin akışına göre bazen iki bazen daha fazla söz öbeğinden oluşabilmektedir. Ayrıca unsurlardan bir veya birkaçının Arapça olduğu tamlamalara da rastlanılmaktadır.

Birçok Divan şairinin aksine Rûhî'nin şiir dili ve kelime seçimleri nazım türüne göre değişkenlik göstermez. Dolayısıyla şiirlerinde yer alan tamlamalar, hem gazellerde hem kasidelerde benzer niteliklere sahiptir.

Oldukça hacimli olan Bağdatlı Rûhî Divanı'nda yer alan Farsça tamlamaların bazıları şu şekildedir:

Âhû-yı çeşm (K 19/46), âmâc-geh-ı seng-i etfâl (G 608/5), be-aşk-ı Ahmed-i mürsel

(K 24/36), be-hürmet-i ashâb (K 24/36), be-sırr-ı pîrân-ı kâmil (K 20/46), be-eşk-i tıflân-ı ma'sûm (K 20/46), bülend-ahter (K 9/12), câm-ı safâ-encâm (K 7/22), çarh-ı dûn-perver (K 7/8), çâr-yâr-ı pâk-gevher (K 3/29), çeşm-i dil-âvîz (G 671/4), dest-i himmet (K 8/2), dilber-i şîrîn-harekât (G 74/1), dil-i belâ-zede (G 16/4), dil-i sevdâ-zede (G 184/2), dür-i kevâkib-i eflâk (K 5/30), endîşe-i ferdâ-i gam-endûz (K 28/7), gam-zede-i şâm-ı belâ (K 10/2), germ-rev-i bâdiye-i mülk-i suḫan (K 10/28), girye-i cân-sûz (G 664/3), gîsû-yı anber-bû (G 661/1), gonca-i şükufte-i gül-deste-i cemâl (TB 1/1), gubâr-ı dergeh-i hâcet-revâ-yı Pâşâ (K 24/6), gulâm-ı halḳa-be-gûş(K 17/13), hayr-hâh-ı fukarâ (K 37/38), hengâme-i şûr u fesâd (K 22/1), hûn-ı ser-i düşmenân (K 15/12), keff-i dürr-pâş (K 27/15), leb-i cân-bahş-ı yâr (G 37/5), leb-i deryâ (K 5/6), mânend-i çerâğ-ı meh-i pür-nûr u şeb-efrûz (K 28/30), mihr-i cihân-tâb (K 41/14), murg-ı hoş-elhân-ı kuds (K 2/8), murg-ı nev-pervâz (G 93/1), pây-bend-i dâm-ı gam (K 7/10), pâye-i çarh-ı nüh-kabâb (K 4/5), perîşân-hâl (K 7/26), pîl-i sipihr (K 17/15), ruh-ı ferhunde-hâl (G 9/3), sahn-ı çemen (G 120/3), sebze-i gülzâr (G 45/1), serv-i nev-resîde-i gülzâr-ı iʿtidâl (TB 1/1), ser-bülend-i uşşâk (G 659/2), sipihr-i tîz-kâm (K 34/23), suhan-verân-ı cihân (K 9/39), *sürme*-i çeşm-i nücûm (K 34/4), şâh-ı ʿâlem-ârâ (K 8/25), şâh-ı devrân (K 7/18), şehbâz-ı sayd-efken (K 7/28), şemʿ-i şeb-efrûz (K 28/9), şîr-i bîşe-i heycâ (K 9/16), şûh-ı vefâ-pîşe (G 63/2), zer-nişân-ı demir-cevşen (G 147/5).

Rûhî, Şam'a kadı olarak atanan Azmizâde Hâletî için kaleme aldığı bir kasidesinde Şam şehrinden bahsederken ovalarında yeni yetişen yeşilliklerin yıldızların gözüne sürme olduklarını dile getirir.

Sebze-i nevḫiẕ-i deşti *sürme-i çeşm-i nücūm*
Lāle-i siẕrāb-ı kūhı ŝayḳal-ı jeng-i ẓalām (Ak, 2001: 145)

Bir gazelinde Rûhî, aşkta fena makamına erdiğini ve çocukların attıkları taşlara hedef olmadığını yani delirmediğini ifade eder.

Biẕ-nişān-ı ʿaşḳsın diẕvānelerle baḥsi ḳo
Sen daḫi āmāc-geh-ı seng-i eṭfāl olmaduñ (Ak, 2001: 708)

Rûhî bir kasidesinde bozgunculuk ve fitne kargaşasının son bulduğunu ve yaşadığı

yerin düzene kavuşmasıyla her kesimden insanın mutlu olduğunu dile getirir.

Hamdülillah refʿ olup hengāme-i şūr u fesād
İntiżām-ı mülkden aʿlā vü ednā oldı şād (Ak, 2001: 117)

Sevgiliye kavuşma meclisinin zevkinden uzak kalan Rûhî, gam ile dost olduğunu ve sevgilinin yanağındaki uğurlu benden ayrı kaldığı için devamlı ağlayıp inlediğini söyler.

Hemdemüm ġamdur ṣafā-yı bezm-i viṣāluñdan ırag̱
Nāledür kārum ruḫ-ı ferḫunde-ḫāluñdan cüdā (Ak, 2001: 308)

Bir gazelinde gökyüzünü altın işlemeli demir zırha benzeten Rûhî, bunun sevgilinin kapısındaki düşkünlerin zırhı olduğunu vurgular. Ayrıca "zer-nişan-ı demir-cevşen" tamlaması Türkçe unsurları da barındıran bir tamlamadır.

Bu āsumān didügüñ zer-nişān-ı *demir*-cevşen
Ḳapuñ fütādelerinden zamāneye cebedür (Ak, 2001: 399)

4.6.2. Arapça Tamlamalar

Arapça tamlamalarda, Türkçe'nin aksine, önce tamlanan (muzâf), sonra tamlayan (muzâfun ileyh) gelir ve ikinci ismin başına harf-i tarif (ال) getirilerek oluşturulur. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Arapça tamlamalar Farsça tamlamalara oranla daha az bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı şu şekildedir:

Ahsenü'l-takvîm (G 318/1), ʿale'l-husûs (G 105/1), ʿaliyyü'l-ʿazîm (G 598/7), ʿazîmü'ş-şân (G 745/2), bâb-ı refi'ü'l-kadr (Tr 15/4), beyne'l-enâm (Tr 7/13), câhike'l-iclâl (Tr 6/14), celîlü'l-himmet (G 146/6), dâru'l-bekâ (G 780/5), dâru'ş-şifâ (G 317/3), dârü'l-fısk (G 438/3), ehadüẕ ve'l-minen (G 714/1), eltâf-ı zü'l-celâl (G 740/1), envâriʾl-hüdâ (G 1/1), es-sabrı miftâhu'l-ferec (G 96/1), fâriğu'l-bâl (G 608/2), gurûr-ı devlet-i dâru'l-ġurûr (G 692/2), habbetü's-sevdâ (G 610/5), hablu'l-metîn (G 866/3), hâlisū'l-vedâd (G 117/1), harîm-i cennetü'l-meʾvâ (G 332/2), hâṣu'l-hâṣ (G 557/2), hâtemu'r-risâlet (G 142/5), haytu'ş-şuʿâ (G 607/2), ʿindü'l-kirâm (Tr 7/28), kâmilü'l-ʿasr (G 807/9), kâse-i mâu'l-ineb, kuḥlu'l-cevâhir (G 783/4), kurretü'l-ʿayn (G 678/3), lâ-yezâlu'l-ʿab (G 809/5), limeni'l-

mülk (Th 8/10), mahzenü'l-esrâr (G 286/1), Mansûr-ı refîʿu'l-kadr (G 985/3), matlaʿu'l-envâr(G 286/1), mecmû'atü'l-fezâʾil-i mahmûdetü'l-hısâl (K 30/6), menbaʿu'l-esrâr (G 286/2), miftâhu'l-ferec (G 96/1), mihnet-i beytü'l-hazen (G 292/3), muztaribü'l-hâl (G 164/1), nâkısu'l-ʿakl (G 451/3), naʿra-i hayya-ale'l-felâh-ı ʿaşk (G 603/1), nükte-i hayru'l-kelâm (K 34/47), nüktedânân-ı zevi'l-efhâm (Tr 16/2), ravza-i dâru's-selâm (G 804/7), rûhu'l-kuds (G 108/5), rümûz-ı lâ-yezâlu'l-ʿab (G 809/5), sâdıku'l-ikrâr (G 524/1), sâdıku'l-vakt (G 241/5), sâdıku'l-kavl (G 277/2), sâhib-i kerîmü's-sehâ (G 320/8), sâkin-i beytü'l-hazen (G 433/1), seyyidü'l-beşer (G 142/5), şânike'l-ikbâl, şeyhu'l-harem (G 855/7), şifâuʾl-kulûb (G 42/3), tavfîz-i hallâku'l-ʿibâd (G 609/2), ulu'l-ebsâr (G 159/5), ümmü'l-kitâb (G 538/2), vâcibu'l-ikrâm (G 151/9), yâr-ı fasîhu'l-lisân (G 604/8), yevmi'l-kıyâm (Tr 6/17), zü'l-hilm (Tr 83/1).

Rûhî, Hz. Muhammed için kaleme aldığı bir gazelinin makta beytinde peygamberlerin sonuncusu ve insanların efendisi olan peygamberin kendisinden şefkatini esirgememesini arzulamaktadır.

Rûhîden eyleme nazar-ı şefkatun dirîğ
Yâ *Hâtemü'l-risâlet* yâ *Seyyidü'l-beşer* (Ak, 2001: 396)

Rûhî, başka bir gazelde ise sevgili uğruna hasta düşmüş olan aşığın yine sevgilinin mahallesinden şifa bulacağı için gam çekmediğini dile getirir.

Ne gam çeksün dil-i nâşâdımuz bîmârun olmakdan
Ser-i kûyun gibi âlemde bir *dâru'ş-şifâmuz* var (Ak, 2001: 513)

4.6.3. Türkçe Tamlamalar

Türkçe'de tamlamalar isim ve sıfat tamlaması olmak üzere iki ana başlık altında incelenir. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda vezin yönünden uygunluk sağlandığı ölçüde Türkçe tamlamalara da yer verilmiştir. Bu tamlamalar tamamen Türkçe unsurlardan oluşabildiği gibi Arapça ve Farsça unsurlar da barındırmaktadır. Arapça ve Farsça tamlamalardan farkı Türkçe'nin söz dizimine uygun şekilde yapılmış olmalarıdır. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda

geçen bazı Türkçe tamlamalar şu şekildedir:

ʿAdem iklîmi (G 250/4), ʿâlemün sultânı (Th 4/11), ʿaşk bîdârları (G 187/3), ʿaşk dânişmendi (G 156/2), ʿaşk ehli (G 106/2), ayağı tozı (G 144/1), ayak toprağı (G 293/4), bahâlu mîve (G 186/2), bahâr eyyâmı (G 323/1), baş açuk yalın ayak (G 104/5), bu benüm kan ile tolmış gözlerüm (G 191/3), bir avuç toprağ (G 321/5), bir iki günlük ömür (G 283/5), bir kutlu gün (G 121/1), cân gerdeni (G 329/6), cân riştesi (G 639/4), cefâ semti (G 143/3), cihânun Yûsufı (K 7/9), Çin illeri (G 341/7), dil bülbüli (G 80/2), dişinün hayâlı (G 186/5), evliyânun nazarı (G 611/3), felegün kurduğı dolâb (G 187/5), ferâgat bahsi (G 157/1), firkat eyyâmı (G 393/2), gamzelü bakış (G 186/1), gönül âyînesi (G 132/3), gül mevsimi (G 581/2), güler yüzli güzel (G 372/6), harâbât ehli (G 143/5), iki çatma kaş (G 355/6), iki karpuz (K 28/25), kanlu yaş (G 355/5), kavli sâdık (G 81/4), kemâl ehli (G 170/3), kerem ümmîdi (G 410/1), kurulı otağ (G 192/6), kûyun yolı (G 223/7), mahabbet meclisi (G 257/1), mansıb fikri (G 275/1), meyle tolu billûr kadeh (G 114/3), nefs ejderi (G 183/3), on iki imâm (K 6/32), rez duhteri (G 86/4), riyâzet âlemi (G 143/5), saçı Leylâ (G 228/1), saçun zencîrinün dîvânesi (G 311/5), safâ câmı (G 143/4), sînemün dâğı karası (G 297/5), sözi gevher (G 311/3), şîvelü reviş (G 186/1), tâze ʿâşık (G 583/9), tâze gül (G 583/1), tokuz sâğar (G 189/2), vaslunun teşneleri (G 187/1), vefâ resmi (G 227/2), yâ kaşları hayâlı (G 240/2).

Bağdatlı Rûhî "bilmezler" redifli bir gazelinde insanların gaflet denizinde boğulduklarını ve feleğin kendilerini kurduğu tuzakların farkında olmadıklarından esefle söz eder.

Âh kim gark-ı yem-i gaflet olup halk-ı cihân
Felegün kurduğı dolâb nedür bilmezler (Ak, 2001: 428)

Rûhî'nin hikemî üslupla kaleme aldığı "bilir" redifli gazelinde ise feleği "tokuz sağar" tamlamasıyla ifade eder ve insanları gurur sarhoşu yaptığını dile getirir.

Bu *tokuz sâğar* ki halkı eylemiş mest-i gurûr
Ehl-i meşreb her birin bir kâse-i pür-sem bilür (Ak, 2001: 430)

Rûhî başka bir gazelde yaya nispetle sevgilinin kaşlarını Arap harfi olan yâ'ya benzetir ve asla gönlünden çıkmayacağını söyler.

Yâ kaşları hayâli gönülden çıkar mı kim

Turmaz hadeng-i gamzesi hâtır-nişân ider (Ak, 2001: 463)

4.7. Dua Sözleri

Bir şeyin olması, bir kötülükten korunmak, ilahi yardım ve kurtuluşa erişmek gibi sebeplerle Allah'a hitaben yapılan yakarışa dua denilmektedir. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda şairin hem kalıplaşmış hem de Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeler barındıran dua ifadelerine yer verdiği görülür. Bu yakarışlar bazen şairin bizzat kendisi için olabildiği gibi bazen de şiirini sunduğu şahıslar ya da sevgili için olabilmektedir.

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda bârekallah (*Allah mübârek etsin.* G 643/2), bihamdillah (*Allah'a şükürler olsun*. G 160/7), bihamdillahi ve'l-minne (*Hamd ve minnet Allah'a mahsustur*. G 965/6), hamdülillah (*Allah'a hamd olsun.* G 328/8), hâşâ li'llâh (*Allah korusun, asla.* G 206/1), tevekkeltü ʿalallah (*Allah'a tevekkül ettim.* G 520/1), sad şükr (*Allah'a yüzlerce şükürler olsun.* Tr 40/1), salli ve sellim aleyh (*Salat ve selam O'nun üzerine olsun.* K 2/1) gibi kalıplaşmış dualar bulunmaktadır. Aynı zamanda baştan sona Hurûfî unsurlardan oluşan Kaside-i Hakikat isimli şiirinde tamamı Arapça olan bir dua ifadesi de yer almaktadır: Iskınî min ke'si fadlike yâ ilâhe'l-âlemîn (*Ey âlemlerin Rabbi! Fazilet kadehinden bana da şarap sun.* K 35/10)

Bunların yanı sıra Türkçe cümle yapısına uygun olarak söylenmiş dualar da mevcuttur. *Allah yârun olsun* (G 888/1), *Allah seni çeşm-i bedden saklasun* (G 1099/2), *Allah inâyet etsin* (G 279/9), *Allah kimseye bu elemi virmesün* (G 817/3), *meded Allah meded* (G 872/4), *minnet Allah'a* (G 748/2), *Melîk-i Müste'ân duamuz kabul ide* (K 15/43), *ârif-i billâh olasın* (Ms 4/11), *yüz hamd ü şükr* (K 15/1), *yâ Allah beni nûr-ı tecellâna mazhar it* (K 1/6), *Mevlâ müstedâm eylesün* (Tr 5/14), *Mevlâ yavuz gözden ırağ itsün* (M 1/5), *Îzed mübârek eyleye* (Tr 50/7), *lutf-ı Îzed-i müte'âl seni mu'ammer ide* (K 9/40), *İlâhi'n-nâs halâs ide* (K 13/1).

4.8. Atasözleri ve Deyimler

4.8.1. Atasözleri

Atasözleri atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler olarak tanımlanır (Aksoy, 2015: 37). Atasözlerinin temel özelliklerinden biri, başlangıçta bilinen bir kişi tarafından söylenseler bile, zaman içinde anonim bir özellik kazanmaları; bir diğeri sınama-yanılma ve gözlem sonucu doğrulukları kesinlik kazanmış, kalıplaşmış bir öğüt ya da yargı olmalarıdır (Albayrak, 2009: 3).

Şiirlerinde sanatlı söyleyişten ziyade samimi bir üslubun hakim olduğu Bağdatlı Rûhî, atasözleri ve deyimlerden ustalıkla istifade etmiştir. Nitekim atasözlerini kullanmadaki ustalığını kendisi bir gazelinde şu şekilde ifade eder:

Suhanda darb-ı mesel Rûhîye müsellemdür
Bu sikke-hânede ol kâmilü'l-'ıyârı görün (Ak, 2001: 745)

Rûhî, matla beytinde Kelâmî Dede'ye selam gönderdiği manzum mektubunda Helvacı başı diye isimlendirdiği birinden bahsederken "bal tutan parmağını yalar" atasözünü kullanmıştır.

Bal dutan kimse meseldür *yalar barmağını*
Bu sözün ma'nisini itmede iz'ân eyüdür (Ak, 2001: 164)

Rûhî, Şerif Ağa isimli biri için kaleme aldığı kasidesinde onun cömertliğini vurgularken "iki karpuz bir koltuğa sığmaz" atasözüne yer vermiştir.

Ka's-i keremi elde iken mihre el açdum
Devrân didi *bir elde tutılmaz iki karpuz* (Ak, 2001: 133)

Bazı şiirlerinde Rûhî, atasözlerini vurgulamak istediği fikre göre değişiklik yaparak kullanır. Aşağıdaki beyitte rakibe olan kızgınlığını ifade etmek için "bükemediğin eli öp başına koy" sözünü değiştirerek "kesmediğin eli öp başına koy" olarak ifade etmiştir.

Elin öpsem rakîbün dimenüz arza haleldür bu

Kesmedügün eli öp başa ko dirler meseldür bu (Ak, 2001: 898)

Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinde yer verdiği diğer atasözleri ise şunlardır:

- Az olan öz olur. (K 28/27)
- Bal tutan parmağını yalar. (K 40/55)
- Gönül âlemde sultandır. (G 728/2)
- Hayır işine dikkat gerek. (G 650/5)
- Çerağdan çerağ yanar. (G 697/5)
- Derdi veren dermanı da verir. (G 155/4)
- Domuzdan kıl koparmak hünerdir. (G 731/1)
- İki karpuz bir koltuğa sığmaz. (K 28/25)
- İnsaf dinin nısfıdır. (G 563/2)
- Pencere açılmayan eve hava girmez. (G 918/3)
- Bükemediğin eli öp başına koy. (G 899/1)
- Misk gizlenmez. (G 694/4)
- Seg olan haneye melek girmez. (G 633/6)
- Sözünü bil de söyle. (G 200/6)
- Temaşacı ziyan görmez. (G 899/7)

- ❖ Varını veren yad olmaz. (G 540/4)
- ❖ Akan su kaygıyı giderir. (G 907/2)
- ❖ Dağ yürümezse abdal yürür. (G 164/4)
- ❖ Ismarlamakla hac kabul olmaz. (G 96/3)
- ❖ Mert olan rızkını taştan çıkarır. (G 206/4)
- ❖ Son pişmanlık fayda vermez. (K 7/12)

4.8.2. Deyimler

Güncel Türkçe Sözlük'te "genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir" şeklinde tanımlanan deyimler mecaz ve kinaye yoluyla anlatımı güçlü kılan unsurlardandır.

Bağdatlı Rûhî'nin en önemli özelliklerinden biri şiirlerinde deyimlerden çokça faydalanmasıdır. Özellikle deyimleri neredeyse bütün beyitlerinde yer verecek kadar fazla kullanmıştır. Bazı şiirlerinde kaynaklarda bahsi geçmeyen deyimlere de yer verdiği olmuştur.

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda kullanılan deyimlerin listelendiği tablo aşağıdaki gibidir:

Çizelge 4.8.2. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Deyimler

BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI'NDA DEYİMLER	
Adı çıkmak	Adı sanı
Adını anmak	Ağır gelmek
Ağız açmak	Ağzını açmak
Ağız açtırmamak	Ağız birliği etmek
Ağzı açık kalmak	Ağzı köpürmek
Ağzı sulanmak	Ağzının suyu akmak
Ağzına çalmak	Ah çekmek
Ağzından çıkmak	Ağzını aramak
Ağzının tadını bilmek	Ağzını bağlamak
Ah etmek	Ahde vefa etmek
Ahdinde durmak	Ahı tutmak

Ak sadeler giyinmek	Akı karadan seçmek
Aklı başından gitmek	Aklı başına gelmek
Aklı gitmek	Aklını yitirmek
Aklı uçmak	Aklını almak
Aklını başından almak	Aklını başına almak (veya toplamak veya devşirmek)
Aklını fikrini almak	Akla uzak gelmek
Alay bağlamak	Âlem yapmak
Âleme destan etmek	Âlemi yok
Alıcı gözle bakmak	Alnı açık yüzü ak
Alıp verememek	Ağzı açık kalmak
Aman vermek	And içmek
Araya girmek	Arkası üstüne yatmak/Sırtüstü yatmak
Ardına düşmek	Aradan çıkarmak
Artık eksik	Aşka düşmek
Aşiyan tutmak	Asude koymak/Rahat bırakmak
Ateş bırakmak	Ateş düşmek
Ateşe salmak	Ayağına çağırmak
Attan inip eşeğe binmek	Ateş almak
Ayağı ermemek	Ayağa salmak
Ayağı yere basmamak/Ayağı yerden kesilmek	Ayak bağı
Ayağına düşmek	Ayağı gitmemek
Ayağına gelmek	Ayağına gitmek
Ayağına su dökülmez	Ayağına yüz sürmek
Ayağına su gibi akmak	Ayağını öpmek
Ayağını bağlamak	Ayağını çekmek
Ayağının toprağı olmak	Ayak basmak
Ayak çekmek	Ayak dolamak
Ayak götürmek	Ayak üzre durmak
Ayakta kalmak	Ayaktan düşmek (Elden ayaktan düşmek)
Ayaklarına kapanmak	Ayrı düşmek
Aynına almak	Ayrı tutmak
Bada gitmek/Havaya gitmek	Bağlasalar durmamak
Bağrı kan olmak/Bağrını kan etmek	Bağrı yanmak
Bağrına basmak	Bağrını delmek/Bağrı delinmek
Bağrını ezmek	Bahtı açılmak
Bahtın gözü uykuda olmak	Bahtı yar olmak
Bahtı kara olmak	Bahtını uyandırmak
Baş almak	Baş açmak
Baş çıkartmak/Baş göstermek	Başını kaldırmamak
Baş eğmek	Baş kaldırmak
Baş koşmak	Baş koymak
Baş oynatmak	Baş üstünde yeri olmak
Baş tacı etmek	Başına taş yağmak
Baş üstünde yeri var	Baştan aşırmak

Baş üzre/üstüne	Başa çıkmak
Baş vermek	Başına bela gelmek
Başı çekmek	Başı gitmek
Başı gitmek	Başı göğe ermek
Başı hoş olmamak	Başı yastıkta olmak
Başı için	Başına bela getirmek
Başı/canı sağ olsun	Bir adım eylemek
Başına (Yüzüne) vurmak	Başından eksik olmamak
Başına düşmek	Başına gelmek
Başına üşmek/üşüşmek	Başına taç eylemek
Başına vurmak	Baş aşağı gitmek
Başını alıp gitmek	Başını kaşımaya eli değmemek (vakti olmamak)
Başını ele almak	Başını ortaya koymak
Başını kurtarmak	Başını taştan taşa vurmak
Başını vermek	Baştan çıkartmak
Bayram etmek	Başına geçmek
Bel bağlamak	Bela çekmek/çektirmek
Belaya düşmek	Benekliği geçmek
Beli bükülmek	Benzi gelmek
Beli iki kat olmak/İki büklüm olmak	Belini bükmek
Benzi sararmak	Beri gelsin
Beşaret/müjde vermek	Bin can ile
Beyaza çıkmak	Bilmemezlikten gelmek
Bir avuç	Bir ayağı bir yerde olmak
Bir değil iki değil	Bir içim su (gibi olmak)
Bir görmek	Boynu bağlı
Bir olmak	Böyle gelmiş böyle gider
Birbirine katmak/düşmek/düşürmek	Bir içim su vermemek
Boynu bağlı	Bucak bucak aramak
Boynu uzak	Buse vermek
Buz bağlamak	Canını ortaya koymak
Can almak	Can atmak
Can bulmak	Can gelmek
Can vermek	Can yakmak
Cana geçmek	Cana kar etmek
Cana kıymak	Cana minnet bilmek
Cana yetmek	Canından bezdirmek
Candan geçmek	Canından etmek
Canı ağzına gelmek	Canı gitmek
Canı çıkmak	Canı istemek
Canı yerine gelmek	Canına rahmet
Canına ateş bırakmak/Canını yakmak	Canına can katmak
Canına can katmak	Canına sinmek
Canına kıymak	Canından geçmek
Canından usanmak	Can feda etmek
Canını almak	Canını terk etmek
Canını çıkarmak	Canına ateş düşmek

Canını kurtarmak	Canını yakmak
Canlar bağışlamak	Cefa çekmek
Cennete düşmüş köpeğe dönmek	Cevr etmek/çekmek
Ciğerini delmek	Cihana gelmek
Cihana vermemek	Cihandan gitmek
Cihanı tutmak	Cismi hayal olmak
Çekip almak	Çemberden geçirmek
Çerağı sönmek	Çerağını yakmak
Çile çekmek	Çok görmek
Dağ eylemek/urmak	Def olmak
Daldan dala konmak	Dâm/Tuzak kurmak
Dâma/Tuzağa düşmek	Devrini sürmek
Dem eylemek	Dem vurmak
Derde düşmek	Derdini açmak
Dil uzatmak	Dillerde söylenmek
Dile geleni söylemek	Dilinden gelmek
Dile gelmek	Diş bilemek
Dili tutulmak	Dili varmak
Dilinden gitmemek/düşmemek	Diline gelmek
Dirliği kesilmek	Diş bilemek
Divane olmak	Dostluk etmek
Dolap kurmak/çevirmek	Dünyadan gitmek
Dua almak	Dünyayı başına dar etmek
Dünyalar onun olmak	Dünyaya değer
Dünyaya değişmemek	Dünyayı tutmak
Dünyaya gelmek	Zevke düşmek
Ecel zehrini içmek	El açmak
Eceli gelmek	Eksik etmemek
El almak	El birliği etmek
El çekmek	El eylemek/etmek
El uzatmak	El uzatmak
El üstünde tutmak	El vermek
El üstünde tutmak	El yumak
El vurmak	Elden gitmek/çıkmak
Elde olmamak	Ele vermek
Elden bir şey gelmemek	Ele almak
Ele düşmek	Ele geçmek/girmek
Elem çekmek	Elinden düşmek
Elem vermek	Eli değmek
Eli ayağı tutmamak	El ele vermek
Eli ermemek	Eli eteğinde olmak
Elinde büyümek	Elinden almak
Elinden çıkarmak	Elinden tutmak
Elinden düşmemek	Elinden gelmek
Eline bakmak	Eline düşmek
Eline ekmek vermek	Elleri bağlı olmak

Eline yapışmak	Eli ayağı tutmamak
Elini kana bulamak	Eteğini açmamak
Elsiz ayaksız (olmak)	Eline su dökemez
Esip savurmak	Eser kalmamak
Eşi olmamak	Esir olmak
Eteğini tutmak	Eteğine yapışmak
Etrafını sarmak	Eteğine toz kondurmamak
Fayda etmemek	Feleğe kelek okumak
Feleğin çemberinden geçmek	Fitil almak
Ferdaya salmak	Feryat koparmak
Fırsat bilmek	Fırsat bulmak
Fırsatı kaçırmak	Fitneler kaldırmak
Gam çekmek	Gam yememek
Garazı olmak	Gelip geçmek
Giden gitti	Gider gelmez
Göğsünü dövmek	Göklere çıkmak
Göğüs germek	Gökte ararken yerde bulmak
Gölgesini ayırmamak	Göğsünü germek
Gönle ateş düşmek	Gönlü açılmak
Gönlü olmak	Gönül bağlamak
Gönlü zengin olmak	Gönülden geçmek
Gönlüne ateş düşmek	Göz açtırmamak/açamamak
Gönül almak	Gönül bağlamak
Gönül eğlendirmek	Gönlü geçmek
Gönül vermek	Gönülden çıkarmak
Gönüle girmek	Gönlüne göre
Görmezlikten gelmek	Göz açtırmamak
Göz açmak	Göz kulak olmak
Göz nuru dökmek	Göz ucuyla bakmak
Göz yummak	Gözden çıkartmak
Gözden düşmek	Gözden geçirmek
Gözden salmak	Göze almak
Göze görünmemek	Gözü aç olmak
Gözü açık	Gözü bağlı
Gözü açılmak	Gözü görmez olmak
Gözü çıkmak	Gözü kamaşmak
Gözü değmek	Gözü çıkası
Gözü dolmak	Gözü tutmak
Gözü kan dökmek	Gözü uyku görmek
Gözü yolda kalmak	Gözün aydın
Gözünde saklamak	Gözüne gelmemek
Gözüne kara su inmek	Gözünü açmak/Gözü açılmak
Gözüne uyku girmek	Göklere çıkarmak
Gözünü ayırmamak	Gözü görmemek
Gözünün önünde durmak	Gün doğmak
Gözyaşını silmek	Gözü görmemek
Gülleri açılmak	Gürültü koparmak
Gün yüzü görmemek	Gözünü ayırmamak

Haber almak	Haber vermek
Haddini aşmak	Hak ile yeksan etmek/olmak
Halini açmak	Haram etmek
Halini sormak	Hayat vermek
Haram olmak	Hasret kalmak
Hasret çekmek	Hatıra düşmek
Hatıra gelmek	Hatırdan çıkmak
Hatırını hoş etmek	Hatırını sormak
Havadan nem kapmak	Hevesine düşmek
Hayal olmak	Hayat bulmak
Hayatını/Canını almak	Hesaba almak
Hesap sormak	Havada kapmak
Hiçe satmak	İbret gözüyle bakmak
Hiçe saymak	Hiçe satmak
Hükmü geçmek	İflah olmamak
İki büklüm etmek	İki büklüm olmak
İman getirmek	İnsafa gelmek
İmana gelmek	İnsaf etmek
İpi eksik	İşi olmak
İpini uzatmak	Kadem (ayak) basmak
Kadem çekmek	Kan ağlamak
Kalbe doğmak	Kan olmak
Kalbe düşmek	Kalp kırmak
Kan dökmek	Kan içmek
Kan oturmak	Kan yutmak
Kana bulamak	Kadrini bilmek
Kanı ısınmak/kaynamak	Kanına girmek
Kanı kurumak	Kanını helal etmek
Kanını kurutmak	Kapıdan dönmek
Kanlı bıçaklı olmak	Kokusunu almak
Kapısından sürmek	Karalara girmek
Kara güne koymak	Kara dağ olsa takat getirmemek
Karalar giymek	Karşısına geçmek
Karşı durmak/koymak	Kendinden geçmek
Kat kalmak	Kendi haline bırakmak
Kendini bilmek	Kendini bırakmak
Kendini bir şey sanmak	Kendini tutmak
Kendini göstermek	Kıl kondurmamak
Kılıç çekmek	Kına yakmak
Kırıp geçirmek	Kolunu boynuna dolamak
Kıssadan hisse	Kıyamet koparmak
Kıymetini bilmek	Kötek yemek
Kim bilir	Kin biçmek/tutmak
Koynuna girmek	Kulak asmak
Kulağına çalınmak	Kulağı (birinde) olmak
Kulağına koymak	Kulağını burmak/çekmek

Kulağına küpe olmak	Kıymet vermek
Kulak tutmak/vermek	Kulağına girmemek
Kurban olmak	Kuş uçmaz (Kuş uçmaz kervan geçmez)
Kuyusunu kazmak	Laf çalmak
Layık görmek	Mum etmek
Mekan tutmak	Mihnet çekmek
Murada ermek	Nam bulmak
Mühür vurmak	Müjde vermek
Nasibini almak	Ocağı sönmek
Nazar kılmak	Murat almak
Nutku tutulmak	Olan oldu giden gitti
Od üstüne oturmak	Oda yanmak
Ömrü oldukça	Ömrü çürümek
Ömür sürmek	Rast gelmek
Önüne düşmek	Ömür geçirmek
Rahat bırakmamak	Rahat yüzü görmemek
Rakam dökmek	Ruhu tazelemek
Renk vurmak	Rızkını taştan çıkarmak
Sabrı kalmamak	Saf bağlamak
Ser vermek	Sele gitmek
Serden geçmek	Sevdasına düşmek
Sille yemek	Söz geçirmek/sözü geçmek
Sineye çekmek	Söz tutmak
Söz yerini bulmak	Sözünü yürütmek
Su gibi akmak	Su serpmek
Taş atmak	Takat getirmek
Takati kalmamak	Talihi yaver gitmek
Tanrı selamını esirgemek	Taş yasdanıp toprak döşenmek
Taşa çalmak	Taşlarla döğünmek
Ter düşmek	Taştan taşa çalmak
Toz kondurmamak	Uyku yüzü görmemek
Uykuya varmak	Uzaktan baktırmak
Ümidini kesmek	Üstüne titremek
Üstüne düşmek	Üstüne gelmek
Üstüne yürümek	Yakasını bırakmamak
Varını yoğunu ortaya koymak	Yabana atmak
Yakası açılmadık (söz)	Yakasından el çekmemek
Yakasından geçirmek	Yakasını kurtarmak
Yakayı ele vermek	Yaka yakaya olmak
Yan çizmek	Yanından ayırmamak
Yanıp yakılmak	Yaş dökmek/akıtmak
Yaprak gibi titremek	Yarasını sarmak
Yatıp kalkmak	Yazıklara girmek
Yedi kat yerin dibine geçmek	Yiyip içmek
Yele vermek	Yere geçmek
Yemine çekmek	Yeri gelmek
Yer bırakmamak	Yeri olmak
Yer etmek	Yer kalmamak

Yer vermek	Yerini bulmak
Yerlere çalmak	Yerini tutmak
Yerlere çalmak	Yıldızı düşmek
Yok saymak	Yoktan var etmek
Yol göstermek	Yol vermek
Yol vermek	Yolu düşmek
Yol yordam bilmek	Yol bulmak
Yola gelmek	Yakasından geçirmek
Yollarını gözetmek	Yolu düşmek
Yolun açık olsun	Yolunu gözlemek
Yolundan dönmemek	Yüksekten uçmak
Yüksekten uçmak	Yüz bulmak
Yüreği kopmak	Yüz bulmak
Yüreğine su serpilmek	Yol açmak
Yüz döndürmek	Yüze gülmek
Yüz döndürmek (Yüz çevirmek)	Yüz göstermek
Yüz sürmek	Yüz tutmak
Yüz vermek	Yüz vurmak
Yüze gülmek (Yüzüne gülmek)	Yüzü kara/Yüz karalığı
Yüze vurmak	Yüzü sararmak
Yüzü ak olmak	Yüzü gülmek
Yüzüne vurmak	Yüzüne bakmamak
Zahmet çekmek	Zevk etmek
Zamanı gelmek	Zehir olmak
Zevke düşmek	Ziyafet çekmek
Zincire vurmak	Zevk almak
Zindan olmak	

4.9. Ayet, Hadis ve Hadis-i Kudsîler

Klasik Türk edebiyatının beslendiği en önemli kaynaklardan biri ayet ve hadislerdir. Allah'a ve Hz. Muhammed'e ait olan sözleri ifade eden bu kavramlar şiirlerde iktibas yoluyla aynen veya kısmi olarak sıkça kullanılmaktadır. Bağdatlı Rûhî zaman zaman şiirlerindeki anlam katmanlarını bu iktibaslar yardımıyla zenginleştirmiş ve sözlerinin gücünü artırmıştır.

4.9.1. Ayetler

Kur'anın surelerini oluşturan kısımlardan her birine verilen isim olan ve Allah'ın Hz. Muhammed aracılığıyla bütün insanlara göndermiş olduğu sözleri ifade eden ayet, Rûhî'nin en çok iktibas ettiği unsurlardandır. Bağdatlı Rûhî Divanı incelendiğinde 33 ayetin kısmi

veya olduğu gibi alıntılandığı ve bu sayede sözlerin anlam katmanlarının artırıldığı görülmüştür.

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Bakara, Fatır, Şems, Nur, Neml, Hicr, Âl-i İmrân, Tâhâ, A'raf, Zariyat, Fetih, Hadid, Cum'a, Rum, Sad, Hac, Kıyamet, Kaf, Fussilet, Necm, Tin, Şu'arâ, En'am, Kasas, İnşirah ve Vakı'a surelerinden ayetler iktibas edilmiştir. Bazı şiirlerde ise ayet yerine surenin ismi zikredilmiştir.

Rûhî, Sinan Paşa için kaleme aldığı bir kasidede Fatır suresinin 34. ayetinden bir bölümü iktibas etmiş ve bülbülün gonca kadehinden bir yudum aldıktan sonra "*Doğrusu Rabbimiz çok bağışlayıcıdır*" mealindeki "*Rabbenâligafûr*" ayetini söylediğini ifade etmiştir. Aynı kasidenin son beytinde ise Şems ve Nûr sureleri hakkı için Sinan Paşa'nın kıymetinin mihnet rüzgarından zarar görmemesini arzulamaktadır.

Seherden alup ele gonca câmını bülbül
İçüp safâyile dir idi "*rabbenâligafûr*" (Ak, 2001: 93)

Çerâğ-ı kadrün emîn ola bâd-ı mihnetden
Be-hakk-ı *sûre-i şems* ü be-hakk-ı *sûre-i nûr* (Ak, 2001: 96)

Rûhî'nin Hurufi öğretilerle dolu olan ve tasavvufi mahiyete sahip Kaside-i Hakîkat-Engîz isimli manzumesinde anlamla paralellik gösteren ayet iktibasları yer almaktadır. Şiirin matla beytinde, Hurufiliğin kurucusu Fazlullah'ı da işaret edecek şekilde kullanılan "*fazl*" kelimesinin geçtiği, Neml suresinin 16. ayetinde yer alan "*Doğrusu bu apaçık bir lütuftur*" mealindeki "*hüve'l-fazlu'l-mübîn*" sözünün devamlı zikredildiği ifade edilmiştir.

Fazl-ı Hakka yüz tutup oldum cehâletden emîn
Dâ'imâ vird-i zebânumdur "*hüve'l-fazlu'l-mübîn*" (Ak, 2001: 148)

Aynı şiirin devamında Hicr suresinin 99. ayetinden "*Rabbine kulluk et*" mealindeki bir bölüm iktibas edilerek arif olan kimselerin bu ayetin emrine uyması gerekliliği bildirilmiştir. Beytin ikinci mısraında ise aynı ayetin "*Kesin olan şey gelinceye kadar*" mealindeki başka bir bölümü iktibas edilmiştir.

‘Ârif isen ol mutî’-i emr-i *“va’büd rabbeke*”

Keşf ola hatta sana esrâr-ı “*ye’tiyeke’l-yakîn*” (Ak, 2001: 148)

Rûhî, bazı beyitlerde bir ayeti dönüştürerek beytin anlam çerçevesine uygun hale getirir. Örneğin aşağıdaki beyitte Al-i İmran suresinin 134. ayetinde geçen “*Allah işini güzel yapanları sever*” mealindeki “*vallahu yuhibbu’l-muhsinîn*” **(وَاللهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ)** ayeti Rûhî, salih olmayı öğütleyerek “*vallahu yuhibbu’s-sâlihîn*” şeklinde dile getirmiştir. Benzer şekilde başka bir beyitte Müminun suresinin 29. ayetinde geçen “*ente hayru’l-münzilin*” **(أَنتَ خَيْرُ الْمُنزِلِينَ)** ifadesi “*ente hayru’l-muhsinîn*” şeklinde dönüştürülmüştür.

Ummasun dîdâr-ı Hakkı olmayan ehl-i salâh

Sâlih ol ey dil ki “*vallahu yuhibbu’s-sâlihîn*” (Ak, 2001: 149)

İzdiyâd-ı fazl u kadr u dîn ü îmân isterin

Fazluna kıldum tevekkül “*ente hayru’l-muhsinîn*” (Ak, 2001: 149)

Hurufilik öğretilerinin yoğun olarak vurgulandığı söz konusu kasidenin bir başka beytinde Rûhî, Tâhâ suresinin “*Rahman olan Allah arşa istiva etmiştir*” mealindeki 5. ayetini iktibas etmiştir.

Bil nedür mazmûn-ı “*errahman ‘ala ‘arşi’stevâ*”

“İstevâ” sırrın bilendür fırka-i nâcî hemîn (Ak, 2001: 149)

İmam-ı Âzamın mezhebini takva sahipleri için yol gösterici bir rehber olarak gören Rûhî, bu görüşünü desteklemek için Bakara suresinin 2. ayetinden “*O, günahtan sakınanlar için bir rehberdir*.” mealindeki bölümü iktibas etmiştir.

Mezhebiyle biz İmâm-ı A’zamun fahr eylerüz

Kim mezâhibde o mezhebdür “*huden lil-muttekîn*” (Ak, 2001: 149)

Rûhî, Hz. Hüseyin övgüsünde kaleme aldığı bir kasidede ilmiyle amel etmeyen müftüleri A’raf suresinin 179. ayetinde geçen “*Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da*

şaşkındırlar." mealindeki ifadeyle eleştirir.

Müfti-i ‘âlem ise ‘ilmine anun ne ‘amel
Müfti-i silsile-i tâyife-i "belhüm edell" (Ak, 2001: 166)

Bağdat defterdarı Hasan Bey için mersiye kaleme alan Rûhî, şiirin bir beytinde Zariyat suresinin "*Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım.*" mealindeki 56. ayetini iktibas etmiştir.

Şuğl-ı hak dâ'im o ‘âlî-kadre hâtır-hâh idi
"*Mâhalekte'l-cinneve'l-ins*"ün rümûzundan habir (Ak, 2001: 171)

Rûhî, Süleyman Paşa için kaleme aldığı terci-bendinin bir beytinde Fetih suresinin ilk ayetini iktibas etmiştir. Beyitte Süleyman Paşa hangi ülkeyi fethetmeye kalkışsa gökteki meleklerin "*Sana apaçık bir fetih ihsan ettik*." mealindeki ayeti okuduklarını dile getirmiştir.

Kankı kişver fethine ‘azm eyleyüp kılsan hücûm
Sûre-i "*innâ fetahnâ*"yı okur gökde melek (Ak, 2001: 197)

Rûhî, bir gazelinde insanı meleklerden üstün kılan şeyin aşk olduğunu söyledikten sonra "*Ve Adem'e bütün isimleri öğretti.*" mealindeki Bakara suresinin 31. ayetininin bir bölümünü bağlama uygun düşecek şekilde iktibas etmiştir. Aynı gazelin devamındaki beytinde ise "*Bu, Allah'ın lutfudur ki onu dilediğine verir*." mealindeki Hadid suresinin 21, Cuma suresinin ise 4. ayetini alıntılamıştır.

Ademi mümtâz idendür hem melâ'ikden bu aşk
Kıldı ta'lîm-i "*alleme'l-esmâe fîhâ küllehâ*" (Ak, 2001: 304)

Bir başka beyitte ise Rum suresinin "*Allah'ın rahmetinin izlerine bir bak: Ölü toprağa nasıl can veriyor!*" mealindeki 50. ayetini kısmen iktibas ederek Allah'ın ölülere

can vermesi gibi aşkın da ölmüş bedeni canlandırdığını dile getirir.

Mürde cisme aşk irişe ol zamân ihyâ olur
"*Fânzurûhâ keyfe yuhyi'l-arza ba'de mevtihâ*" (Ak, 2001: 304)

Rûhî'nin bir gazelinin makta beytinde bulunan Arapça ifade, Sad suresinin "*Kapıları kendilerine ardına kadar açılacak adn cennetleri vardır."* mealindeki 50. ayet ile benzerlik göstermektedir.

Yasdanup bâb-ı lutfuna Rûhî
"*Eftetih yâ müfettiha'l-ebvâb*" (Ak, 2001: 344)

Hz. Muhammed'e hac ibadetini duyurma vazifesinin verildiği "*İnsanlara hac ibadetini duyur; gerek yaya olarak gerekse yorgun argın develer üzerinde uzak yollardan gelerek sana ulaşsınlar.*" mealindeki Hac suresinin 27. ayeti Rûhî'nin bir beytinde kısmen iktibas edilmiştir.

Kâr-gâh-ı aşk Rûhî bir ulu dergâhdur
Kim 'amîk olmış havâlisi anun "*min külli fecc*" (Ak, 2001: 366)

Rûhî'nin bir beytinde ise iki farklı ayet iktibasıyla anlama derinlik kazandırılmıştır. İlk mısrada dostlarına sevgiliye kavuşma müjdesini Bakara suresinin 73. ayetinde geçen "*Ölüleri diriltir*" ifadesi ile, sevgiliden ayrılık haberini ise düşmanlarına Kıyamet suresinin 40. ayetinde geçen "*Hiç şüphesiz azabım pek şiddetlidir!*" ifadesiyle verir.

Vaslun ahbâba virür müjde-i "*yuhyi'l-mevtâ*"
Hicrün a'dâya "*inne azâbi leşedîd"* (Ak, 2001: 385)

Rûhî, sevgilinin yüzünü bin kere görse yine de "*Daha yok mu?*" mealindeki Kaf

suresinin 30. ayetiyle feryat edeceğini dile getirir.

Rûhi-i dil-hasta görse günde bin kerre yüzün
Yine feryâd u figân idüp diye "*hel min mezîd*" (Ak, 2001: 387)

Sevglinin yüzünün güzelliğini aya ve güneşe benzeten Rûhî, bu düşüncesini desteklemek için Fussilet suresinin "*Gece ve gündüz, güneş ve ay O'nun işaretlerindendir. Eğer gerçekten Allah'a tapıyorsanız güneşe de aya da secde etmeyin, onları yaratan Allah'a secde edin.*" mealindeki 37. ayetini kısmen iktibas etmiştir.

Söyler cebîn ü 'ârızuna eyleyen nazar
"*Subhane Hâlikun halaka'ş-şemsi ve'l-kamer*" (Ak, 2001: 396)

Hz. Musa'nın Allah'ı görmeyi arzulayıp O'nunla yaptığı konuşmanın aktarıldığı A'raf suresinin 143. ayetindeki bir bölüm Rûhî tarafından kısmen iktibas edilmiştir. Ayet mealen şu şekildedir: "Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de rabbi onunla konuştuğunda o, "Rabbim! Bana görün; sana bakayım" dedi. Rabbi, "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim." Beyitte ise ayetin içinde geçen "Rabbim! Bana görün; sana bakayım" mealindeki "*erini*" ifadesi yer almaktadır.

"*Erini*" vâsıta-i kurbdur andan geçicek
Göze her seng-i siyeh tûr-ı tecellâ görinür (Ak, 2001: 502)

Rûhî, bir beytinde sevgilinin güzelliğini ve kendisinin de ona olan bağlılığını yine ayet iktibaslarıyla ifade etmiştir. İlk mısrada Necm suresinin "*Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı.*" mealindeki 17. ayetini, ikinci mısrada ise "*Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde*

yaratmışızdır." mealindeki Tin suresinin 4. ayetini alıntılamıştır.

Sırr-ı "*mâ-zâgu'l-basar*" çeşm-i siyeh-kârundadur

"*Ahsenü'l-takvîm*" rumûzı mihr-i ruhsârundadur (Ak, 2001: 514)

Rûhî, Allah'ın Şuara suresinin 88. ayetinde yer alan "*İnsanların diriltileceği gün ve Allah'a temiz bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği gün beni mahcup etme!*" mealindeki sözünün akıllı kimseler tarafından akıl edilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

"*Yevme lâ yenfa'u mâlün*" ki didi Mevlâmuz

Bu sözi kim ki ta'akkul ider ol 'âkildür (Ak, 2001: 552)

Rûhî, bir beytinde sakiye seslenerek Bakara suresinin "*Bir şeyin olmasını dilediğinde ona "ol!" der, hemen oluverir.*" anlamındaki 117. ayetinin sırlarını birlikte keşfetmek istediğini dile getirir.

Sâkiyâ câm sun *ki cûşa gelüp*

Keşf-i esrâr-ı "kün-fekân" idelüm (Ak, 2001: 838)

Rûhî, Necm suresinde "*Böylece Allah, kuluna vahyini iletti*." anlamında yer alan 10. ayetin manasını idrak etmenin akıl sahibi olmayı gerektirdiğini dile getirir.

Sırr-ı mi'râca nola kılsa Ebû Cehl inkâr

Hayli 'akl ister ola nükte-i "*mâ evhâ"* fehm (Ak, 2001: 843)

En'am suresinin 163. ayetinin başında geçen "*O'nun ortağı yoktur.*" mealindeki ifade, Rûhî'nin bir beytinde şu şekilde geçmektedir:

"*Vahdehu lâşerikeleh*"dur o

"*Leyse fiddâre gayruhu*"dur bu (Ak, 2001: 899)

Rûhî, alçak dünyanın saadetine itibar etmemek gerektiğini ve Allah'tan başka her şeyin yok olacağını dile getirdiği beyitte "*Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz.*" mealindeki Kasas suresinin 88. ayetini kısmen iktibas etmiştir.

Ne mümkin devlet-i dünyâ-yı dûna i'tibâr itmek
"*Arefnâ külle şey'in hâlik illâ vecheke'l-bâkî"* (Ak, 2001: 1032)

Rûhî, bir kıtasında sevgiliyle arasında geçen konuşmayı ayet iktibaslarıyla dile getirmiştir. Şair, "*Ona ancak tertemiz olanlar (melekler) dokunabilir*." mealindeki Vakıa suresinin 79. ayetini mısralara ustalıkla yerleştirmiştir.

Meclisde mushaf-ı ruh-ı dildârı dün gice
Bûs itmege teveccüh iderken rakîb-i dûn
Ol gül'izâr geldi didi "lâyemessuhu"
Ben bûs idüp hemân didüm "ille'l-mutahharûn" (Ak, 2001: 1054)

Rûhî, İnşirah suresi 5. ayetin içerisinde geçen ve güçlük ve kolaylık anlamlarına gelen üsrî ve yusrâ kelimelerini beyit içerisinde kullanarak, bahtının "usr"dan "yusr"a dönmesini istemekte işlerinin kolaylaşmasını temenni etmektedir (Aktan ve Eser, 2020: 33).

Açılsak *yüsre* dönse '*usrımuz* hurrem bahâr olsa
Felekden intikâm alsak bizümle yâr yâr olsa (Ak, 2001: 913)

4.9.2. Hadisler

Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarını ifade eden hadisler, Bağdatlı Rûhî Divanı'nda kısmen ya da aynen iktibas edilmiştir. Söz konusu hadislerden bazıları Hz. Peygamber'e atfedildiği halde kaynaklarda tespit edilemeyen sözlerdir. Divanda söz edilen hadisler şunlardır:

- *Aleyküm bi'ş-şami fi-âhiri'z-zamâni* : "Son zamanda size Şam'ı tavsiye ederim." şeklinde çevrilen bu hadiste, Şam, yalnız Suriye'nin başkentinden ibaret değildir. Suriye, Ürdün, İsrail, Lübnan ve Türkiye'nin Suriye'ye yakın olan topraklarını da kapsayan bir bölge adıdır. Buralar, birçok peygamberin doğup büyüdüğü, ilkelerini uyguladığı verimli ve bereketli yerlerdir (Yılmaz, 2013: 30). Bağdatlı Rûhî, Şam şehrinin güzelliğini anlattığı bir gazelde, sözünü desteklemek için bu hadisten faydalanmıştır.

Ehl-i aşka buyimiş remz-i "*'aleyküm bi'ş-şâm*"
Zülfine bend olalar sen büt-i hûn-âşâmun (Ak, 2001: 764)

- *El-Veledü sırru ebîhi*: "Oğul babaya, (kız anaya) çeker." şeklinde çevrilen bu sözün, asılsız ve uydurma hadis olduğu bildirilmiştir (Yılmaz, 2013: 686). Rûhî, Hz. Hüseyin övgüsünde kaleme aldığı kasidesinde babası Hz. Ali'nin de yüceliğini vugulamak için bu sözden faydalanmıştır.

Sendedür sırr-ı velâyet sen imâmü's-sekaleyn
"Elveled sırr-ı ebî" şânuna olmış menzel (Ak, 2001: 167)

- *Es-Sabru miftâhu'l-fereci*: "Sabır, zaferin anahtarıdır." anlamındaki bu hadisi, hadis bilgini Deylemî Hüseyin b. Ali'den rivayet etmiştir (Yılmaz, 2013: 593). Rûhî, bir gazelinin matla beytinde üzgün ve yaralı olan gönlü için tek çarenin sabretmek olduğunu bu hadisle vurgulamıştır.

Sîne mecrûh u gönül mahzûn u hâtır pür-harac
Sabra kaldı çâremüz "es-sabrı *miftâhu'l-ferec*" (Ak, 2001: 366)

- *El-Fakru fahrî ve bihî eftahiru*: "Yoksulluk övüncümdür, ben onunla övünürüm." anlamındaki bu hadis, hadis bilginlerince asılsız ve senedi zayıf olan uydurma hadis olarak yorumlanmıştır (Yılmaz, 2013: 153). Rûhî, tıpkı bu hadiste belirtildiği gibi, fakirlik elbisesine girmenin kendisi için övünç kaynağı olduğunu dile getirmiştir.

Didi "*el-fakr fahri*" çün o şâh-ı mesned-i levlâk

Ben ey hâce libâs-ı fakra girsem iftihârumdur (Ak, 2001: 435)

- <u>*El-Mer'ü ma'a men ehabbe*</u>: "Kişi sevdiği ile beraberdir." anlamındaki bu hadis, maddi-manevi iyilik ve güzelliklere kavuşmak için, iyi insanlarla arkadaşlık etmenin ve dostun iyisini seçmenin büyük yararları olduğunu vurgular (Yılmaz, 2013: 541). Rûhî, Hakk'a muhabbet besleyen kimsenin bu hadisin nüktesine rıza gösterdiğini dile getirmiştir.

Dâ'imâ Hakka mahabbet *ider ol kâmil kim*

"Men ehabbe haceran" nüktesine kâ'ildür (Ak, 2001: 552)

- <u>*Lâ-hayra illâ fi'l-vasatı*</u>: "Hayır ancak ortadadır." anlamındaki bu söz sahih kitaplarda bulunamamıştır (Yılmaz, 1992: 101). Rûhî, bir beytinde sevgiliyi, sahih olmayan bu hadisteki hayır ifadesi ile karşılamıştır.

Hûb-rûlar gördüm almışlar o servi ortaya

Seyr idüp ol dem didüm "lâ-hayrun *illâ fi'l-vasat*" (Ak, 2001: 680)

4.9.3. Kudsî Hadis

Kudsî hadis, Allah tarafından vahiy, ilham, rüya gibi değişik bilgi edinme yolları ile anlamı Hz. Peygamber'e bildirilen, onun tarafından kendi ifade ve üslûbu ile Allah'a nisbet edilerek rivayet edilen, Kur'an'la herhangi bir ilgisi bulunmadığı gibi i'câz vasfı da olmayan hadis şeklinde tanımlanır (Yılmaz, 2002: 318). Bu niteliği taşıyan hadisler, Bağdatlı Rûhî Divanı'nda kısmen iktibas edilmiştir. Divanda yer alan kudsî hadisler aşağıda belirtildiği gibidir:

- <u>*Men arafe nefsehû fe-kad arafe rabbehû*</u>: "Kendini bilen, kuşkusuz Rabbini de bilir." anlamına gelen bu sözün, keşif yoluyla alınmış bir hadis olduğunu bazı sofular iddia etmişlerdir. Kendi bilgisizliğini bilen, Allah'ın bilgisini, kendisinin ölümlü olduğunu bilen, Allah'ın kalımlı olduğunu, kendisinin güçsüz olduğunu bilen, Allah'ın gücünü anlamış olur şeklinde açıklanmıştır (Yılmaz, 2013: 492). Rûhî, bu sözün sırrına eren kişinin kamil bir insan olduğunu her fırsatta dile getirmiştir.

Okumakla kişi kâmil mi olur lâvallah

"*Men 'aref*" sırrına her kim ki irür kâmildür (Ak, 2001: 552)

- <u>*Levlâke levlâke le-mâ halaktü'l-eflâke*</u>: "Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed), felekleri yaratmazdım." sözü Hz. Muhammed'in övülmek istendiği çoğu şiirde yer almaktadır. Lafız itibariyle böyle bir kudsî hadis olmadığı ileri sürülmüştür (Yılmaz, 2013: 456). Rûhî, Hz. Peygamber'i "levlak makamının sultanı" olarak görür.

Didi "*el-fakr* fahri" çün o şâh-ı mesned-i levlâk

Ben ey hâce libâs-ı fakra girsem iftihârumdur (Ak, 2001: 435)

- <u>*Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u'refe fe-halektü'l-halka li-u'refe*</u>: "Ben, gizli bir hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için (beni bilmeleri için) yaratıkları yarattım." şeklinde, kudsî hadis diye aktarılan bu sözün uydurma hadis olduğu bildirilmiştir (Yılmaz, 2013: 396). Rûhî, "küntü kenzen" nüktesini açıklamak için Allah'ı bilmenin kendi nefsini bilmekten geçtiğini dile getirmiştir.

"*Küntü kenzen*" nüktesin izhâr idüp çün didi ol

Rûhî nefsin bilmeyen Sübhânı bilmez kandedür (Ak, 2001: 583)

4.10. Kelamıkibarlar

Büyük ve itibarlı kimselerin, atasözü gibi meşhur olmuş sözlerine kelamıkibar denilmektedir. Bir fikri veciz bir şekilde anlatan bu tür sözlerden birkaçına Bağdatlı Rûhî Divanı'nda da tesadüf edilmektedir.

Rûhî, "İki kişi arasında paylaşılan bütün sırlar duyulur." anlamındaki Arapça ifadeyi, sevgilinin tenhada başkalarıyla içki içmesinin açığa çıkacağını belirtmek için kullanır.

Gayrılarla fâş olur tenhâda mey nûş itdügün

Kim dimişler "Külli sırrun câvizü'l-*isneyni şâ*" (Ak, 2001: 689)

Kendi sözünün üstüne söz olmadığını belirterek şiirleriyle övünen Rûhî, bu düşüncesini desteklemek için Nizami'ye ait olduğu söylenen "Sözün emirleri şairlerdir" anlamındaki sözden istifade eder (Üzgör, 1990: 143).

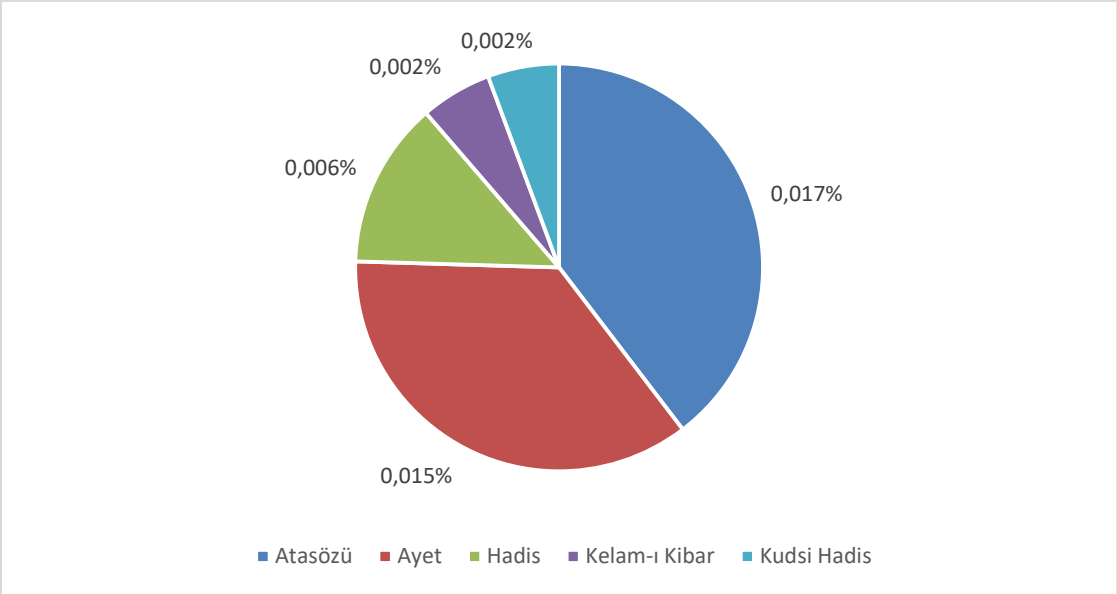
Yok sözimüz üstine söz Rûhiyâ
"*Eş-şu'arâun ümerâü'l-kelâm*" (Ak, 2001: 837)

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda geçen ve kelamıkibar niteliği taşıdığı düşünülen bir diğer söz ise "Evde (kainatta) ev sahibinden (Allah'tan) başkası yoktur." anlamındaki "Leyse fiddâre gayruhu" ifadesidir. Bu söz büyük sofilere (Cüneyd Bağdâdî) isnat edilen bir sözdür. Tasavvufta vahdet-i vücud görüşü ile ilgilidir (Yılmaz, 1992: 114).

"Vahdehu lâşerikeleh"dur o
"Leyse fiddâre *gayruhu*"dur o (Ak, 2001: 899)

4.11. Bölüm Değerlendirmesi

Bağdatlı Rûhî Divanı'nın dizini oluşturulurken toplamda 124.997 kelime anlamlandırılmıştır. Divan boyunca 3042 deyim, 21 atasözü, 19 ayet, 3 kelamı kibar, 6 hadis ve 3 kudsî hadisin kullanıldığı tespit edilmiştir. Kalıp ifadelerden olan deyim, atasözü, ayet, kelamıkibar, hadis ve kudsî hadisler arasından Rûhî'nin en çok istifade ettiği %98'lik bir oranla deyimler olmuştur. Bunun yanı sıra söz konusu kalıp ifadelerin %0,017'sini atasözleri, %0,015'ini ayetler, %0,002'sini kelamıkibarlar, %0,006'sını hadisler ve %0,002'sini ise kudsî hadisler oluşturmaktadır. Kalıp ifadelerin kullanım oranını gösteren grafik aşağıdaki gibidir:

Şekil 4.11. Kalıp İfadelerin Toplam Kelime Sayısına Oranı

5. TARİHÎ HADİSELER VE ŞAHSİYETLER

Hayata dair hemen hemen her hususu şiirine konu edinen Divan şairlerinin en önemli malzemelerinden birisi de tarihî hadiseler ve şahsiyetlerdir. Bunları kullanmalarındaki maksat, tarihsel gerçeklikleri sonraki nesillere aktarmaktan ziyade telmih ve teşbih yoluyla şiirlerindeki anlam katmanlarını genişletmek ve memduhun kahramanlıklarını ön plana çıkarmaktır. İçinde yetiştikleri toplumu etkileyen hadise ve şahsiyetlere kayıtsız kalmayan şairler, özellikle kaside, mesnevi ve tarihlerde çeşitli hadiseler, fetihler, savaşlar, barışlar, isyanlar ve kuşatmalardan söz etmişlerdir. Meslek itibariyle asker kökenli olan Bağdatlı Rûhî'nin şiirleri incelendiğinde bu tür tarihi hadiselere ne denli önem verdiği tasvirlerindeki canlılıktan anlaşılmaktadır. Kerbela hadisesinden Celâlî isyanlarına, Eğri şehrinin fethinden Erdel kralının hezimete uğratılmasına kadar pek çok tarihî olay Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinde ele alınmıştır.

Tarihî hadiselerin yanı sıra bu olaylarda adı geçen, kahramanlıklarıyla nam salmış ya da toplumu etkileyen önemli şahsiyetlerden, çeşitli devlet adamlarından, filozoflardan, kültür hayatına katkı sağlamış sanatkarlardan ve alimlerden söz eden Rûhî, bazı şiirlerinde bu isimleri teşbih veya telmih unsuru olarak kullanmaktadır.

5.1. Tarihî Hadiseler

Bağdatlı Rûhî, şiirlerine inanç yapısını, mesleki özelliklerini ve içinde yaşadığı toplumu etkisi altına almış olayları aksettiren bir şairdir. Sipahi olması dolayısıyla katıldığı seferler, her fırsatta sevgi ve bağlılığını dile getirdiği Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Kerbela hadisesi, himayesine girdiği devlet adamlarının elde ettiği önemli başarılar şiirlerinde ele alınan konulardandır.

Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin Irak'ın günaybatısında bulunan Kerbela isimli yerde Muharrem ayında Emevîler tarafından şehit edilmesi müslümanları derinden etkileyen ve etkisi yüzyıllar boyunca devam eden bir hadisedir. Hz. Hüseyin'in şehadeti özellikle Şii müelliflerin mezhebî gayretleriyle abartılarak anlatılmış, dinlenmiş, ismi etrafında yeni birtakım inançlar gelişip yayılmış ve böylece Kerbela adı adeta bir kült halini almış, Hz.

Hüseyin'in şehâdeti için matem tutmak ve bu konuda eser vermek sevap kazanmaya bir vesile kabul edilmiştir (Uzun, 2002: 274). Şiirlerinde ehl-i beyt ve Hz. Hüseyin sevgisine çokça tesadüf edilen Rûhî, Hz. Hüseyin'in susuz bırakıldıktan sonra acımasız bir şekilde şehit edildiği Kerbela hadisesinden büyük bir üzüntüyle bahseder. Hz. Hüseyin'e mersiye türünde yazılmış bir tercî-bendinde feleğe Hz. Ali'nin göz nuruna kıydığı için sitemler eder. Kerbela'nın "kerb ü belâ"dan oluşmuş bir musibet olmasından yakınır.

Niçün ey çarh-ı zâlim nakd-i kevneyni hebâ kıldun
'Aliyyü'l-murtazânun nûr-ı çeşmin bî-ziyâ kıldun (Ak, 2001: 169)

Ne yazudur ki deşt-i Kerbelâ pür-derd ü mihnetdür
Meger kerb ü belâlardan mürekkeb bir musîbetdür (Ak, 2001: 169)

Bir gazelinde ise Hz. Hüseyin'in katledilmesinin verdiği acının başka acılara benzemediğini ifade eder.

Benzemez gayra gam-ı vakı'a-i katl-i Hüseyn
Nâr-ı hasretle gönüller yakıcı gamdur bu (Ak, 2001: 905)

Bağdatlı Rûhî, bazı şiirlerinde 16. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Celâlî isyanlarından bahseder. Bu isyanlar başlangıçta, Osmanlı idaresinden memnun olmayan zümrelerin ve Şiî eğilimli Türkmen gruplarının Safevîler'in de tahrikiyle devlete baş kaldırmaları şeklinde ortaya çıkmış ve XVI. yüzyılın sonlarından itibaren büyük bir mesele halini alarak değişik bir mahiyet kazanmıştır (İlgürel, 1993: 252). Rûhî, Osman Paşa için yazdığı bir şiirinde Celâlî isyanlarının ülkeyi perişan ettiğini ve bu durumu ancak onun çözebileceğini söyler.

'Azm-i cezm it kim Celâlî kıldı mülki pâymâl
Muntazırdur sana serdâr-ı şeh-i ferhunde-fâl (Ak, 2001: 217)

Bağdatlı Rûhî'nin sözünü ettiği tarihî hadiselerden birisi de Nihavent şehrinin Cigalazade Yusuf Sinan Paşa tarafından ele geçirilmesidir. O dönemde Bağdat valisi olan Sinan Paşa 996 (1588) yılı sonlarında Nihavent üzerine yürüyüp şehri ele geçirir ve burada

bir kale inşa ettirir. Şah I. Abbas şehri geri almak için uğraştıysa da bozguna uğrayarak geri çekilir. Sinan Paşa bu saldırı sebebiyle kaleyi toplarla takviye eder. Bu dönemde Nihavent bir Osmanlı beylerbeyiliği haline getirilir (Sarıçam, 2007: 99). Sinan Paşa'nın Nihavent şehrini fethetmesi dolayısıyla kaside yazan Rûhî, şiir boyunca onun kahramanlıklarından söz eder.

Ol ki Nihâvend nâm ülkeye 'azm idüp
'Asker-i İslâmile fethine oldı revân

Kasd-ı şebihûn ile üstine 'asker çeküp
Bir hareket eylemek istedi şeh virdi cân (Ak, 2001: 97)

Macaristan'ın Heves iline bağlı bir şehir olan Eğri'nin fethi de Rûhî'nin sözünü ettiği tarihi hadiselerdendir. 1596 yılında Macar topraklarına doğru sefere çıkan III. Mehmed ana hedefi olan Eğri'yi fethetmiştir (David, 1994: 489). Bu fetih için tarih şiirleri yazan Rûhî, Sultan III. Mehmed'in fetih seslerinin âlemi baştan başa doldurduğunu ifade eder.

Diyâr-ı Egriyi sultân Muhammed togrılup aldı
Yine âvâze-i feth ile 'âlem ser-be-ser toldı

Olup hasm ol şecâ'at pîşesinün nerre-şîriyle
Kral-ı seg belâsın ister idi 'âkıbet buldı (Ak, 2001: 242)

Türk kaynaklarında Erdil veya Erdelistan şeklinde de geçen Erdel, bugün Romanya'nın kuzeybatısında Transilvanya denilen idari bölgenin Osmanlılar dönemindeki adıdır (Karpat, 1995: 280). Osmanlı himayesindeki Eflak, Boğdan ve Erdel'de 1593'te meydana gelen karışıklıklar ve sınır boylarındaki hadiseler Osmanlı-Avusturya mücadelesini yeniden başlatmıştı (Emecen, 1996: 546). Rûhî, Haçova Meydan Savaşı olarak bilinen ve zaferle neticelenen bu mücadelenin sonucunda veziriazam olan İbrahim Paşa için

bir kaside kaleme almış ve bu zaferden sevinçle bahsetmiştir.

Tavşan uykusın virüp Erdel kralına dönüp
Kuyrugın ele alup ol nerre-şîr oldı yine
Taburı bozıldı düşdi hâka ser-‘askerleri
Kâfirün kâr-ı gam-encâmı ‘asîr oldı yine (Ak, 2001: 223)

5.2. Tarihî Kişiler

5.2.1. Dinî Şahsiyetler

Çalışmanın bu bölümünde peygamberler, dört halife, ehl-i beyt ile diğer din ve tasavvuf büyüklerinin Bağdatlı Rûhî Divanı’nda ne şekilde ele alındıkları incelenmiştir.

5.2.1.1. Peygamberler

Nebî, resul gibi kelimelerle de ifade edilen peygamber, Allah’tan aldığı vahiy ve emirleri insanlara tebliğ etmek ve onları hak dine çağırmakla görevli olan kişilere denir. İlk insan ve ilk peygamber olan Hz. Adem’den itibaren yüzyıllar boyunca gönderilen pek çok peygamberin kıssası divan şiirinin temel kaynaklarından biri olmuş ve özellikle telmih ve teşbih gibi söz sanatlarına konu olmuştur.

5.2.1.1.1. Hz. Adem

Rûhî, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Adem’in henüz idrak sahibi bile olmadığı zamanlardan dem vurur. O zamanlarda bile şairin bilgin gönlünün “*nefsini bilen Rabbini bilir*” mealindeki “*men aref*” sırrına vakıf olduğunu dile getirir ve bunu övünç vesilesi yapar.

Kılmadan Âdeme Hallâk-ı ezel ilkâ fehm
Men ‘aref sırrını kılmışdı dil-i dânâ fehm (Ak, 2001: 842)

5.2.1.1.2. Hz. Nuh

Hz. Nuh, kavmini yıllarca imana davet etmiş ancak çok azı ona inanmıştır.

Kavmine nasihat ettikçe onlardan eza, cefa ve aşağılanma görmüş sonunda ümitsizliğe düşerek beddua etmiştir. Allah tarafından kendisine gemi yapması emredilmiş ve suya çok uzak bir yerde gemi yapmaya başlamıştır. Kavmi onun bu yaptığıyla da alay etmeye devam etmiş ancak geminin inşası bittikten sonra yaklaşık altı ay süren tufan kopmuş ve gemiye yalnızca iman edenler binip kurtulmuştur (Pala, 2008: 361). Çok uzun bir ömür sürdüğü rivayet edilen Hz. Nuh, Divan şiirinde gemi ve tufanla birlikte anılır.

Bağdatlı Rûhî bir beyitte, her bir insanın dünyayı farklı şekilde algıladığını, Nuh peygamberin anladığını oğlu olmasına rağmen Yafis'in anlayamadığını söyler.

Dünyâyı kadîm anladı kimi kimi hadîs
Nûh anladuğın oğlı iken bilmedi Yafîs (Ak, 2001: 362)

Rûhî başka bir beyitte ise aşk denizine dalan birinin murat incisinin kutusuna erişebilmesi için Nuh peygamber kadar uzun ömürlü olması gerektiğini söyler.

Dürc-i murâd-ı dürri ele girmege gerek
Gavvâs-ı bahr-ı aşkuna âlemde ömr-i Nûh (Ak, 2001: 369)

Hz. Nuh'un kavmi kendisine inanmadığı için tufan ile helak edilmiştir. Rûhî bu hadiseye işaret ederek zamanın cahillerinin toprağı kirlettiğini ve temizlenmesi için Nuh tufanına gerek olduğunu ifade eder.

Dâmen-i hâkı mülevves kıldı ol nâdân-ı asr
Şüst ü şûya ihtiyâcı var kanı tûfân-ı Nûh (Ak, 2001: 374)

5.2.1.1.3. Hz. İbrahim

Edebî eserlerde babasına nisbetle İbrâhîm-i Âzer, İbn Âzer, Halîl, Halîlullah, Halîlürrahmân, Halîl-i Akdes adlarıyla da anılan Hz. İbrahim'in doğumu ve doğumuyla ilgili olaylar, eşini ve çocuğunu Mekke'de bırakması, Allah'ın emri üzerine oğluyla birlikte Kâbe'yi inşa etmesi, putları kırması, yıldızlarla alâkası, duaları, oğlu İsmâil'i kurban etmeye

teşebbüsü sebebiyle kurban ve sünnet olmayı başlatan kişi olması, mancınıkla ateşe atılması, ateşin onu yakmaması, düştüğü yerin cennet bahçelerinden bir gül bahçesi haline dönüşmesi ve oradan soğuk bir su kaynaması, burada bir göl meydana gelmesi gibi motifler telmih yoluyla zikredilmiştir (Uzun, 2000: 273).

Bağdatlı Rûhî, bir şiirinde kalbine seslenerek aşk ateşinden kaçmamasını tavsiye eder ve Hz. İbrahim'in Allah'ın cemalini o ateşte seyrettiğini söyler.

Kaçma sûz-ı 'aşk ile yanmakdan ey kalb-i zelîl
Kim Cemâlullâhı ol ateşde seyr itdi Halîl (Ak, 2001: 809)

Bunun yanı sıra İbrahim ismindeki bir paşa için de şiirler yazan Rûhî, şiirlerindeki telmih unsurlarını Hz. İbrahim'in hayat kesitlerinin üzerine inşa eder. Özellikle "İbrahim" redifli gazelinde Hz. İbrahim'in ateşe atılması, bu ateşin gül bahçesine dönüşmesi, oğlunu Allah'a kurban etmeye niyetlenmesi ve putları kırması hadiselerine göndermeler yaparak memduhunu över.

Yanar şevk-i ruhunla nâr-ı hicre cânum İbrâhîm
Visâlun ıydınun kurbânıyam sultânum İbrâhîm (Ak, 2001: 855)

5.2.1.1.4. Hz. Yakub

Hz. Yakub, kaynaklarda duasının bereketiyle bir koyunun tek batında dört kuzu doğurması, sesinin üç konak mesafeden duyulacak kadar gür olması, attığı okun çok uzaklara gitmesi, duasıyla dağları yerinden oynatması, oğlu Yusuf hakkında kurtlarla konuşması, çok uzak mesafeden Yusuf'un kokusunu alması gibi mucizeleri ile anılır (Uzun, 2013: 276). Divan edebiyatında ise daha çok oğlu Hz. Yusuf'un hasreti ile beytü'l-hazende ağlamaktan gözlerinin kör olması ve yıllar sonra Yusuf'un kokusunu aldığını söyleyip onun gönderdiği gömlekle tekrar görmeye başlaması hadiseleri ön planda tutulur.

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Hz. Yakub, en çok oğlu Hz. Yusuf'a duyduğu hasret ve döktüğü gözyaşlarıyla anılmıştır. Rûhî, Hz. Yakub'u kendi gönlüyle, Hz. Yusuf'u da

sevgiliyle özdeşleştirerek beytin anlam çerçevesini ve telmih unsurlarını oluşturur.

Eger vâdi-i firkatda ağarsa giryeden çeşmi
Yine Ya'kûb-ı dil ol Yûsuf-ı Ken'âne incinmez (Ak, 2001: 610)

Benüm aşkunda Ya'kûb oldugum gûyâ ki bilmişler
Koyanlar nâmunı ey mâlik-i hüsn ü bahâ Yûsuf (Ak, 2001: 695)

Rûhî, Cigalazâde Yusuf Sinan Paşa için yazdığı kuvvetle muhtemel olan "*Yusuf*" redifli gazelinde, Hz. Yusuf'un sevgilinin gönüller yakan güzelliğini görüp elbisesini paramparça ettiğini söyleyerek kıssayı başka bir sebebe bağlar.

Libâsın çâk çâk eyler görüp hüsn-i ciger-sûzun
Koyup Ya'kûbını gömleksüz eyler bî-nevâ Yûsuf (Ak, 2001: 695)

Başka bir beyitte güzelliğiyle Yusuf peygambere benzeyen sevgilinin gamıyla ağlamak gerektiğini söyler. Fakat bu ağlamanın neticesinde Hz. Yakub gibi gözlerinin kör olmamasını temenni eder.

Gamıyla ağlamadan âciz olma Yûsufunun
Misâl-i dîde-i Ya'kûb ağarmasun bebeğün (Ak, 2001: 743)

Rûhî, bir beytinde sabrın önemini vurgularken Hz. Yakub'u misal gösterir ve Allah'ın onun sabrını imtihan etmek için yıllarca oğlu Yusuf'tan ayrı bıraktığını söyler.

İmtihân itmekçün sabrda Ya'kûbı Hudâ
Kıldı yıllarla cüdâ Yûsuf-ı gül-pîreheni (Ak, 2001: 1028)

5.2.1.1.5. Hz. Yusuf

Hz. Yusuf edebiyatta daha çok kardeşleri tarafından kuyuya atılması, esir olarak Mısır'a götürülmesi, akıllara durgunluk veren güzelliği, Züleyha'nın kendisine âşık olması,

zindana atılması, rüya yorumlama yeteneği sayesinde zindandan çıkarılıp Mısır'a vezir olması, gömleğini göndererek babası Hz. Yakub'ın kör olan gözlerinin açılmasını sağlaması ve güzelliğiyle anılır.

Rûhî, sevgilinin güzelliğini her fırsatta Yusuf'a benzetir ve beyitlerinin kelime kadrosunu bu doğrultuda oluşturur. Nitekim aşağıdaki beyitte sevgiliyi güzellik Mısr'ının Yusuf'u olarak niteleyen şair, onu kardeş kardeşe vermez diyerek Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından ihanete uğramasına telmihte bulunur.

Yûsuf-ı Mısr-ı melâhatdur bugün ol sîm-ten
Kim anı virmez bütün dünyâda kardeş kardeşe (Ak, 2001: 948)

Rûhî, başka bir beytinde Hz. Yusuf'un esir olarak satılmasına telmihte bulunur.

Rûhiyâ bâzâr-ı aşk-ı yâr cân bâzârıdur
Bunda âşık Yûsuf-ı vakt olsa hîçe satılur (Ak, 2001: 401)

Bir gazelinde rakibin kendisinin kuyusunu kazan bir düzenbaz olduğunu dile getiren Rûhî, sevgiliyi Yusuf peygambere rakibi ise onu tuzağa düşürüp kuyuya atan kardeşlerine teşbih eder.

Kuyı kazmakdadur dirsem rakîb ardunca bakmazsın
Dahi ey Yûsuf-ı sânî sen ol mekkârı bilmezsin (Ak, 2001: 860)

Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atıldıktan sonra babaları Hz. Yakub'a kana bulanmış gömleğinin verilmesi, Züleyha'nın Hz. Yusuf'un gömleğini arkadan yırtması ve Hz.Yusuf'un babasının kör olan gözlerinin açılması için gömleğini göndermesinden dolayı Divan şiirinde sık sık "gömlek" kelimesiyle Hz. Yusuf'a telmihte bulunulur. Rûhî de yine Yusuf peygambere benzettiği sevgilisinden gömleğini çıkartmasını istemekte ve aşkıyla gönlünü perişan ettiğini söylemektedir.

Gömlegünden sîneni görmekle oldum sîne-çâk

Vây eger Yûsufcügüm salsan tenünden gömlegi (Ak, 2001: 1008)

5.2.1.1.6. Hz. Eyyub

Hz. Eyyub, mal, mülk, eş ve çocuk gibi dünyalık saadetlere mazhar olmuş biriyken Allah tarafından imtihana tutulan bir peygamberdir. Hem malı mülkü hem de çocukları bir bir elinden alınmış ama o yine de sabretmiştir. Hastalanıp vücudunda yaralar açılmış, hatta bu yaraları kurtlar sarmış fakat Eyyub peygamber sabrında sebat etmiştir. Sonra Allah'ın emriyle ayağını yere vurup oradan fışkıran sudan içip bedenini yıkayarak sağlığına kavuşmuş ve imtihanı kazanmıştır. Allah da ona yeniden evlat ve mal mülk vermiştir. Eyyub peygamber edebiyatta daha çok sabrı ile anılmıştır.

Bağdatlı Rûhî, kendisinin sevgilinin güzelliği karşısında sergilediği sabrı görseydi Eyyub peygamberin bile insaf edeceğini dile getirir.

Sabruma insâf iderdi Hazret-i Eyyûb eger

Bir letâfetle göreydi sen büt-i sîm teni (Ak, 2001: 1038)

Rûhî başka bir beyitte yine sabır konusunda kendini Hz. Eyyub'dan daha üstün görmektedir.

Bilürdük sabrda Eyyûba gâlin oldugun Rûhî

Eger derdin sana arz eyleye ey sîmber bir bir (Ak, 2001: 531)

5.2.1.1.7. Hz. Şu'ayb

Hz. Şuayb, Kuran'da Medyen halkına gönderildiği bildirilen ve bazı kaynaklarda Hz. Musa'nın kayınpederi olduğu ileri sürülen peygamberdir (Ümit, 2010: 222). Rûhî yalnızca bir gazelde ve Hz. Musa ile birlikte bu peygamberden bahsetmiştir. Şuayb peygamberin hakikatin görünmeyen sırlarına vakıf olduğunu bildirdiği beyit aşağıdaki gibidir.

Nazar-ı lutfına Mûsâyı düşürdi mazhar

Dîde-i bâtına mâlikdi hakîkatda Şu'ayb (Ak, 2001: 342)

5.2.1.1.8. Hz. Musa

Hz. Musa, İsrailoğullarına gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamberdir (Harman, 2020: 207). Allah ile konuşmasından ötürü Kelîm veya Kelîmullah lakablarıyla da anılır. Klasik Türk Edebiyatı'nda İsrailoğulları ve Firavun ile mücadelesi, Tur Dağı'nda Allah ile görüşüp konuşması, asasıyla denizi yarması ve sergilediği diğer mucizelere telmihte bulunulur.

Bağdatlı Rûhî, bir gazelinde kendini Hz. Musa'ya benzetir ve hem sözünün eşsizliğini hem de Hz. Musa'nın mucizelerini vurgulayabilmek için "muciz" kelimesini kullanır. Aynı beyitte, Hz. Musa'nın Tûr civarında dağda ateş görmesi, yolu soracak birini bulmak veya bir ateş parçası almak için yaklaştığında vadinin sağ yamacından gelen bir sesle kendisine ayakkabılarını çıkarmasının emredilmesi ve peygamber olarak seçildiğinin bildirilmesi hadiselerine telmihte bulunur (Harman, 2020: 211).

Bir mu'ciz nazm ile Rûhî ben ol Mûsâ-yı vaktam kim

Derûnum vâdi-i eymendür anda nârdur dâğum (Ak, 2001: 812)

Kelîm-vâr gerek tâlib-i likâ olasın

Tecelliyât-ı Hakka cismi Tûr idem dirsen (Ak, 2001: 762)

5.2.1.1.9. Hz. Süleyman

Hz. Süleyman, Hz. Davud'un oğlu olan ve İsrailoğullarına gönderilen peygamberdir. Göz yumup açma süresinde Belkıs'ın tahtını Sebe ülkesinden Kudüs'e getirmesi, veziri Asaf b. Berahyâ ve sahip olduğu saltanat ile birlikte anılır. Sarayı güçsüzlerin sığınağı, davaların adaletle halledildiği yerdir, kendisi aynı zamanda adaletin sembolüdür (Akkaya, 2010: 60). Ayrıca hüdhüd, çekirge ve karınca gibi hayvanlar; cin, dev, ifrit gibi varlıklar; kuş dilini bilme, rüzgara ve cinlere hükmetme gibi özellikler; mühür, hatem ve asa gibi eşyalar ile uzun yıllar boyunca sahip olunan saltanat ve zenginlik olgusu edebiyatta Hz. Süleyman'ı

çağrıştıran unsurlardan olmuştur.

Bağdatlı Rûhî, bir gazelinde sevgilinin dudaklarını mühre benzetir ve o mühürle gönülleri kendine bağladığını söyler. Fakat şair ne olursa olsun bu mührü Süleyman peygamberin, sayesinde her şeye hükmettiği mühründen yeğ tutar.

Râm eyledi hep gönlimüzi hâtem-i lalun
Ol hâtemi ben mühr-i Süleymâna degişmem (Ak, 2001: 835)

Rûhî, bir başka beyitte Hz. Süleyman'ın cinlere hükmetmesine telmihte bulunarak şayet elinde Süleyman gibi mühür bulunsaydı periye benzeyen sevgiliyi kolayca elde edebileceğini ifade eder.

O perînün ele âsân getürürdüm la'lun
Ger Süleymân gibi engüştine hâtem girse (Ak, 2001: 980)

Hz. Süleyman, ordusuyla birlikte karınca vadisine girdiğinde bir karıncanın Süleyman'ın ordusu tarafından ezilmemeleri için diğer karıncaları uyarmış ve bunu duyan Süleyman verdiği nimetler için Allah'a şükretmiştir (Harman, 2010: 59). Rûhî bir beytinde bu hadiseye telmihte bulunarak cömertliğiyle Süleyman'a benzettiği sevgilisinin kapısından karıncanın bile ümitsiz dönmeyeceğini belirtir.

Mûr-ı ednâ da olsa dönmez kapundan nâ-ümîd
Bir Süleymânsın ki eltâf-ı 'amîmün 'âmdur (Ak, 2001: 521)

Hz. Süleyman'ın mucizelerinden biri de rüzgara hükmetmesi ve Belkıs'ın tahtını Sebe ülkesinden Kudüs'e getirmesidir. Rûhî, Şam'dan Hicaz'a giden surre alayından bahsettiği bir gazelinde devenin sırtına yerleştirilen mahmilden detaylı olarak bahseder. Gazelde yer alan bir beyitte ise mahmili anlatırken Hz. Süleyman'ın sözü edilen mucizelerine telmihte bulunur. Mahmilin önemini vurgulayabilmek için, *"Süleyman peygamberin rüzgara getirttiği taht mı yoksa yüceliğin zirvesinde kurulmuş güzel bir köşk mü"* diye sormaktadır.

Yel götürmiş yâ Süleymân nebî tahtı mıdur

Evc-i rıf'atda bu kasr-ı dil-keş ü ra'nâ mıdur (Ak, 2001: 525)

Rûhî, başka bir beyitte ise Hz. Süleyman'ın devlerle olan mücadelesine ve veziri Asaf'a telmihte bulunarak memduhunu yüceltmektedir.

Ey Âsaf-ı zamâne Süleymân-ı vaktsin

Mahv it vücûd-ı nahsını her dîv-sûretün (Ak, 2001: 765)

5.2.1.1.10. Hz. İsa

Hz. İsa, dört büyük kitaptan İncil'in nazil olduğu peygamberdir. Annesi Hz. Meryem Cebrail'in bir üfürmesiyle gebe kaldığı için babasız dünyaya gelmiştir. İsa ölüleri nefesiyle diriltir, körlerin gözlerini açar ve hastalıkları giderirdi (Onay, 2009: 250). Edebiyatta birçok yönleriyle ele alınır. Peygamberlik mucizeleri, özellikle elle dokunması (mesh) ve nefesi ile körleri gördürüp hastaları iyi etmesi, ölüleri diriltmesi, dünyaya değer vermemesi, ölmeyip göğe çekilmesi, dördüncü kat gökte bulunması, maddeden arınmış olması ve hiç evlenmemesi vs. birçok yönlerden eski şiirimizde çeşitli hayal ve sembollere konu olmuştur (Pala, 2008: 235).

Bağdatlı Rûhî'nin Hz. İsa'ya telmihte bulunduğu şiirler incelendiğinde, onun güneşin bulunduğu dördüncü kat gök mertebesinde bulunması, mücerret olması ve nefesiyle ölüleri diriltip hastaları iyileştirmesinin söz konusu edildiği görülür.

Gelse güftâra virür bir demde ol tersâ-beçe

Dehre bin yıl virdügi feyzi güneş 'Îsâyile (Ak, 2001: 974)

Rûhî, bir beytinde sevgiliyi ölüleri dirilten Hz. İsa ile özdeşleştirir ve lal gibi kırmızı dudaklarıyla verdiği öpücüğün ölüleri dirilttiğini ifade eder.

Mürdeler ihyâ ider la'l-i revân-bahşıyla yâr

Sevmesün ölsün mi Rûhî öyle bir 'Îsî-demi (Ak, 2001: 996)

Başka bir beyitte ise ruh bahşeden özelliğiyle sevgiliyi zamanın İsa peygamberi

olarak görür.

Enfâs-ı rûh-bahşile ‘Îsî-i vaktsin
Ölmez demünden ol ki meded-i hayât umar (Ak, 2001: 457)

Hz. İsa’nın mücerret yani maddeden arınmış olmasına telmihte bulunan Rûhî, bir beytinde temiz ahlak ile zamanın İsa peygamberi olmak isteyen kişinin dünya ve ahiret endişelerinden kurtulması gerektiğini ifade eder.

Dirsen safâ-yı tab’ ile ‘Îsâ-yı vakt olam
Terk it alâyıkın dü cihânın mücerred ol (Ak, 2001: 781)

5.2.1.1.11. Hz. Muhammed

Bağdatlı Rûhî, peygamberlerin sonuncusu ve en üstünü olduğu kabul edilen Hz. Muhammed’e olan sevgi ve bağlılığını her fırsatta dile getirir. Divanı’nda her beytinde Hz. Peygamber’e salat ve selam gönderdiği naat türünde kasidesi bulunmaktadır. Aynı zamanda Kerbela’da şehit edilen torunu Hz. Hüseyin’den ve damadı Hz. Ali’ye olan bağlılığından bahsederken de Hz. Muhammed’e olan hürmetinin büyüklüğünü ifade eder.

Hz. Muhammed için kaleme aldığı naat boyunca O’nu “*peygamberlerin baş tacı*”, “*velilerin öncüsü*”, “*lakabı ümmî olanların en bilgini*”, “*Allah’ın sevgilisi*”, “*kulların yardımcısı ve sığınağı*”, “*cömert gözlerin nuru*”, “*kutsallık bahçesinin gülü*”, “*Kureyş sadefinin incisi*”, “*güzellik Mısr’ının Yusuf’u*”, “*cömertlik denizinin incisi*”, “*güzellik ayetlerinin mushafı*”, “*izzet ve celal sahibi*”, “*cömertlik göğünün güneşi*”, “*hakikatin madeni*”, “*Hasan ve Hüseyin’in atası*”, “*güzel ahlak sahibi*” gibi vasıflarla nitelendirir.

Hz. Muhammed’e ait olduğu rivayet edilen “*Yoksulluk benim övüncümdür, ben onunla övünürüm*” mealindeki (Yılmaz, 1992: 49) sözünü şiirinde kullanan Rûhî, âlemin sultanıyken fakirlikle övünen Peygamber gibi mert bir insanın bulunamayacağını söyler.

Server-i ‘âlem iken fakr ile fahr eyledi Resûl

Kanı bir merd k’ola mertebe-i fakra mahal (Ak, 2001: 166)

Kerbela’da şehit edilen Hz. Hüseyin için bir mersiye yazan Rûhî, Hz. Muhammed’in soyundan gelen Hz. Hüseyin’e kıydığı için feleğe sitemler eder. Rûhî’nin Hz. Hüseyin’e olan üzüntüsünün temelinde Hz. Muhammed’e olan sevgisinin olduğu aşikârdır.

Niçün ey çarh-ı zâlim nakd-i kevneyni hebâ kıldun

‘Aliyyü’l-murtazânun nûr-ı çeşmin bî-ziyâ kıldun

Resûlun âlını şerm itmedün mi gark-ı hûn itdün

Girüp kanına ol mazlûmun ey gâfil hatâ kıldun (Ak, 2001: 169)

Rûhî, Hz. Muhammed övgüsünde kaleme aldığı bir gazelinde, O’nun yüzünün güneş ve ay gibi parlak olduğunu, bütün varlıkların O’nun sevgisiyle vücuda geldiğini, varlığın hakikatini Kuran ile haber verdiğini, sözlerinin cihanda en itibarlı sözler olduğunu, peygamberlerin sonuncusu ve insanlığın efendisi olduğunu söyler.

Geldi mahabbetünle vücûda mükevvenât

Oldı cemâl-ı muhteremün ahsenü’s-suver (Ak, 2001: 396)

5.2.1.2. Diğer Dinî Şahsiyetler

Bu bölümde Kuran’da adı geçmeyen ancak dinî olarak önem arz eden Hz. Ali, Hz. Fatıma, oğulları Hz. Hüseyin ve dört halifeden bahsedilmiştir.

5.2.1.2.1. Âl-i Abâ

“Aba ehli” anlamına gelen ve Hz. Muhammed’in ailesinden dört kişiyi ifade etmek için kullanılan âl-i abâ sözü Bağdatlı Rûhî Divanı’nda “*âl-i Muhammed, âl-i Mustafa, âl-i*

Resûl" şeklinde kullanılır. Ehl-i beyte duyduğu sevgi ve hürmeti sık sık dile getiren Rûhî, onların yaşadıkları sıkıntıları kendine dert edinir.

Devrden âl-i Resûlun çekdügin yâd eyledün
Terk idüp Rûmun safâsın 'azm-i Bağdâd eyledün (Ak, 2001: 753)

Rûhî, Kerbela'da kanı dökülen Hz. Hüseyin için kan ağlamak gerektiğini dile getirir.

Dökdiler hâka bu dem âl-i Resûlun kanın
Ağla ey dîde ki kan ağlayacak demdür bu (Ak, 2001: 905)

Rûhî, başka bir beyitte iki cihanda kurtuluşa ermek isteyen kişilerin Hz. Muhammed'in ailesinin izinden gitmesi gerektiğini bildirmektedir.

Rûhî iki cihânda murâdun necât ise
Râh-ı talebde peyrev-i âl-i Muhammed ol (Ak, 2001: 781)

5.2.1.2.2. Hz. Ali

Hz. Muhammed'in amcası Ebu Talib'in oğlu olan Hz. Ali, ilk müslümanlardandır ve halifelerin sonuncusudur. Bağdatlı Rûhî'nin şiirleri incelendiğinde onun sahip olduğu dünya görüşü ve yaşadığı coğrafyanın da etkisiyle Hz. Ali sevgisinin ön planda olduğu göze çarpar. Divanda Hz. Ali'den bahsederken "*Murtazâ, Haydar, şâh, şâh-ı merdân*" gibi isimlerden faydalanılır. Bunların yanı sıra Hz. Ali için kullanılan "*Allah'ın arslanı"* ve *"Ebû Türâb*" lakabına da bazı şiirlerde telmihte bulunulur.

Rûhî, Hz. Ali övgüsünde kaleme aldığı bir kasidesinde onu "*ilmin Kabesi*" olarak görür.

Yâ Ka'betü'l-ma'rif eger şâh eger gedâ
Devlet anun ki lutfun ola kendüye kenef (Ak, 2001: 74)

Hz. Ali'ye olan sevgi ve bağlılığını her fırsatta ifade eden Rûhî, bir beytinde gönlünün onun sevgisiyle dolu olduğunu ve her emrine razı olduğunu ifade eder.

Toludur hubb-ı Murtazâ dilde
Kuluyuz emrine rızâmuz var (Ak, 2001: 437)

Rûhî, bir gazelinin matla beytinde doğum yeri olan Bağdat'ın üstünlüğünü ve yüceliğini Hz. Ali üzerinden anlatır.

Hâk-i burc-ı evliyâyuz dergeh-i Haydardanuz
Çarha biz baş egmezüz gör kim ne 'Âlî yerdenüz (Ak, 2001: 590)

Dört halifenin övgüsü için yazdığı bir kasidesinde ise Hz. Ali'nin fakirlere mutluluk bağışladığını ve muhtaç kimselerin elinden tutup onlara yardımcı olduğunu söyler.

Ol 'Aliyy-i Murtezâ ol ibn-i 'amm-i Mustafâ
Kâm-bahşı her fakîr ü dest-gîri her zelîl (Ak, 2001: 67)

Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye taktığı lakaplardan biri de toprağın babası anlamına gelen "*Ebû Türâb*" dır. Rûhî, Hz. Ali'yi övdüğü bir kasidesinde bu lakaba telmihte bulunur ve perişan olan kimselerin elinden tuttuğu için ona bu lakabın verildiğini, tenasüp ve telmih yoluyla anlatır.

Hâksâr olanlara dâ'im olursun dest-gîr
Künyetün olmışdur anun içün cihânda bu türâb (Ak, 2001: 68)

Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilişi için yazmış olduğu mersiyede Rûhî, mahşer meydanında Allah'ın arslanı olan Hz. Ali'nin kükreyerek oğlunun kanını döken Yezid'i arayıp ondan hesap soracağından etkileyici bir şekilde bahseder.

Nolur hâl Yezîdün kükreyüp sahrâ-yı mahşerde
Diye şîr-i Hudâ ferzendümün kanın döken kanı (Ak, 2001: 170)

5.2.1.2.3. Hz. Hüseyin

Hz. Muhammed'in torunu, Hz. Ali'nin ve Hz. Fatma'nın oğlu olan Hz. Hüseyin on iki imamın üçüncüsü olarak bilinir. Muharrem ayının onuncu gününde Kerbela'da şehit edilir. Bu elim hadise için özellikle Alevi-Bektaşi edebiyatlarında manzum ve mensur pek çok eser yazılmıştır.

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Hz. Hüseyin'in kahramanlıklarından ve şehit edilişinden bahseden çeşitli şiirler yer almaktadır. Rûhî'nin Hz. Hüseyin için yazdığı mersiyesinde, Kerbela'da şehit edildiği için feleğe sitemler eder. Hz. Muhammed'in alnına öpücük kondurup sevdiği, Hz. Ali'nin göz nuru, Hz. Fatma'nın bahçesinin gülü olan Hz. Hüseyin'in kanına girdiği için feleği zalim olmakla suçlar.

Niçün ey çarh-ı zâlim nakd-i kevneyni hebâ kıldun
'Aliyyü'l-murtazânun nûr-ı çeşmin bî-ziyâ kıldun
Güm itdün kerbelâ hâkinde anun gevher-i ömrin
Ne kendinden hicâb itdün ne ceddinden hayâ kıldun
Zülâl-i pâk akan gülzâra zehr-âb eyledün cârî
Resûlun bûs-gâhun âh-ı kahr-ı mâcerâ kıldun
Kopardun gonca-i nevrestesin gülzâr-ı zehrânun
Zehirler yutdurup pejmürde-hâl itdün cefâ kıldun (Ak, 2001: 169)

Rûhî, Hz. Hüseyin için yazdığı bir gazelinde ise Muharrem ayı geldiği için yas tutması gerektiğini, Peygamberin ailesinin kanı yere döküldüğü için kan ağlamak gerektiğini, Hz. Hüseyin'in katlinin verdiği ıstırabın başka acılara benzemediğini, o hadiseyi anmasına rağmen ağlamayanların meleklerce taş kalpli olarak kabul edildiğini ve matem zamanı olduğu için karalar giymek gerektiğini söyler.

Benzemez gayra gam-ı vakı'a-i katl-i Hüseyn
Nâr-ı hasretle gönüller yakıcı gamdur bu (Ak, 2001: 905)

Rûhî, bir gazelinde sevgiliyi Hz. Hüseyin'e, onu sevmeyen kimseleri de Yezid'e benzetir.

İsterin mihrün ola kalb-i hazînümde mezîd
Ey Hüseynüm seni sevmez acabâ kangı Yezîd (Ak, 2001: 384)

5.2.1.2.4. Hz. Ebubekir

Hz. Ebubekir ilk müslümanlardandır. Hz. Peygamber tarafından kendisine Sıddık lakabı verilmiştir. Hulefâ-yı râşidînin birincisidir. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda dört halife övgüsünde yazılmış bir kasidede kendisinden "*Hz. Muhammed'in divanının başına oturan, alimlerin rehberi, velilerin önderi, hilafet burcunun doğduğu yer, dervişlerin en büyüğü, Hz. Muhammed'in getirmiş olduğu kanun ve kuralların yürütücüsü, müminlerin emiri, Allah yolunun yolcusu ve Hz. Muhammed'in mağara arkadaşı*" vb. sözlerle bahseder.

Ol emîrü'l-mü'minîn Sıddîk-i sâhib-sıdk kim
Ârif-i sırr-ı Hudâdur sâlik-i râh-ı Hudâ (Ak, 2001: 66)

Hz. Ebû Bekir, Mekke döneminde Kureyşli müşriklerin ağır işkencelerine maruz kalan müslüman kölelerle yabancılardan erkek, kadın, zayıf ve güçsüz pek çok kimseyi efendilerine büyük paralar ödeyerek satın alıp azat etmiştir (Fayda, 1994: 102). Rûhî söz konusu kasidede bu hadiseye de telmihte bulunarak onu "*azat ettiği kölesine yakınlık edenlerin önderi*" sözleriyle över.

Mefhar-ı erbâb-ı tahkîk ekber-i ehl-i tarîk
Mücri-i şer'-i nebî ser-hayl-i eshâb-ı velâ (Ak, 2001: 66)

5.2.1.2.5. Hz. Ömer

Hulefâ-yı râşidînin ikincisi olan Hz. Ömer'in lakabı "Faruk"tur. Adaletiyle bilinen bu halifeden bahsederken Bağdatlı Rûhî, "*ihsanı bol, fazilet sahiplerinin en üstünü, cömertlik meclisinin önderi, ilahi aşk ile kendinden geçenlerin başı, Allah yolunda canını ve malını korkusuzca harcayan ve adalet sahibi*" ifadelerini kullanır.

Ol velî-i muhterem Fâruk-ı sâhib-i ‘adl kim

Müddet-i ömrin adâletle geçürdi mâh u sâl (Ak, 2001: 66)

5.2.1.2.6. Hz. Osman

Halifelerin üçüncüsü olan Hz. Osman aynı zamanda Hz. Peygamber’in iki kızıyla evli olduğu için kendisine “zü’n-nureyn” (iki nur sahibi) lakabı verilmiştir. Bağdatlı Rûhî ondan bahsederken “*ermişlerin akıllısı, Allah’ın verdiği ilimle Kuran ayetlerini bir araya getiren, yumuşak mizaçlı, iki nur sahibi ve çok kıymetli*” ifadelerini kullanır.

Ol celîlü’l-kadr-zi’n-nûreyn-i sâhib-hilm kim

Geldi dünyâya sa’îd ü gitdi ‘ukbâya şehîd (Ak, 2001: 67)

5.2.1.2.7. Hz. Hızır

Hz. Musa döneminde yaşayan, peygamber veya veli olduğu konusunda kesin bilgi olmayan kişidir. Âb-ı hayâtı içip ölümsüzlüğe erdiğine ve darda kalanların imdadına yetiştiğine inanılır. Divan edebiyatında Hızır sevgili etrafında söz konusu edilirken kelime “yeşillik, tazelik; siyaha yakın mavimsi renk” anlamından hareketle çok geniş hayalî unsurlarla bezenerek kullanılmıştır. Ayva tüyleri bu sebeple renk bakımından Hızır’a benzetilmiş, kelime tevriyeli kullanılarak Hızır kıssasıyla ilgili hususlara işaret edilmiştir (Kurnaz, 1998: 412).

Bağdatlı Rûhî Divanı’nda Hızır’ı onu ölümsüzlüğe eriştirdiğine inanılan ab-ı hayat ile anar. Bir beyitte sevgilinin gençliğinden ve güzelliğinden dem vuran Rûhî, Hızır’ı ölümsüzlüğe ulaştıran suyun bile bu hususta yetersiz kalacağını ifade eder.

Bu safâ kim sende var ben bildügüm ey tâze gül

Çeşme-i Hızr elüne su koymağa lâyık degül (Ak, 2001: 788)

Rûhî, nefesiyle ölüleri dirilten Hz. İsa’ya benzeyen sevgili her kime dostluk ederse o kişinin Hızır gibi sonsuz bir hayata erişeceğini söyler.

İrişür âlem-i fânîde hayât-ı Hızra

Her kimün ol büt-i ‘Îsî-dem olur dem-sâzı (Ak, 2001: 1000)

Başka bir beyitte Rûhî, sevgilinin dudaklarını ab-ı hayattan üstün tutar ve ona erişmektense sevgilinin lal gibi kırmızı dudaklarına erişmeyi yeğler.

Hızrun olsun âb-ı hayvân biz sana leb-teşneyüz

Bilmişüz la’lün safâsın âb-ı hayvândan lezîz (Ak, 2001: 394)

5.2.1.3. Mutasavvıflar

Alimler ve mutasavvıflar, hayatları ve fikirleri itibariyle, Divan şairlerinin şiirlerinde yankı bulmuş ve şiirlerin anlam katmanlarının derinleşmesine katkı sağlamışlardır. Bağdatlı Rûhî’nin sözünü ettiği tasavvufî şahsiyetler ve bunlardan söz etme sıklığı bize onun sahip olduğu dünya görüşü hakkında fikirler sunmaktadır. Rûhî’nin bağlı olduğu tarikat hakkında ne kendi divanında ne de diğer kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu hususta görüş birliğine varılamamıştır. Bu durumun sebebi Bağdatlı Rûhî Divanı’nda Mevlana Celaleddin Rûmî, Fazlullah-ı Hurufi, Kelâmî Dede ve Haririzade Molla Ahmed’in ismen zikredilmesi ve Rûhî’nin onlara olan bağlılığını dile getirmesidir. Bu bölümde Rûhî’nin bu isimleri ele alış biçimi ve onlar hakkındaki görüşleri ele alınacaktır.

5.2.1.3.1. Mevlana Celaleddin Rûmî

Mevlevilik tarikatının kurucusu, alim ve şair olan Mevlana Celaleddin Rûmî, 1207 yılında Belh şehrinde doğmuştur. Babası Bahaeddin Veled’in vefatından sonra, dokuz yıl boyunca, yerine geçen halifesi Seyyid Burhaneddin’in hizmetinde bulunmuştur. Mevlana, Seyyid Burhaneddin’in ölümünden beş yıl sonra Şems-i Tebrizî ile karşılaşmıştır. Şems ile buluştuktan sonra Mevlana’nın hayatında büyük bir değişiklik olur. Ancak Şems, Mevlana ile olan sıkı münasebetinin halk ve talebeleri üzerinde menfi tesirinden dolayı 1246 yılında şehri gizlice terkeder. Onun bu ayrılışı Mevlana’yı derin bir üzüntüye sürükler. Bunun üzerine Mevlana’nın oğlu Sultan Veled, birkaç arkadaşı ile Şam’a giderek Şems’in tekrar Konya’ya dönmesini sağlar. Şems’in dönüşü, Mevlana’yı çok sevindirir. Ancak kısa bir süre sonra talebeler ve halk arasındaki hoşnutsuzluğun tekrar zuhur etmesiyle Şems, bir daha dönmemek üzere Konya’yı terk eder. Mevlana, onu bulmak için Şam’a kadar gitse de

ümitsiz ve eli boş bir şekilde Konya'ya geri döner. 1273 yılında hayata gözlerini yumar (Eraydın, 2021: 347-352).

Mevlana, Divan-ı Kebir, Mesnevi-i Manevi, Mektubat, Fîhi Mâ Fîh ve Mecâlis-i Seb'a isimli eserlerin sahibidir.

Esrar Dede, Tezkire-i Şuârâ-yı Mevleviyye isimli tezkiresinde Rûhî'nin Mevlevî olduğunu söylemektedir (Genç, 2000:217). Hatta aslında Cevrî'ye ait olan bir beyti Rûhî'ye atfetmiş ve görüşünü desteklemek istemiştir. Ancak Gölpınarlı (2014: 31), bu bilginin laftan ibaret olduğunu söyleyerek "Rûhî, Mevlevî olsaydı şüphe yok ki diğer Mevlevî şairleri gibi Mevlana'ya methiyeler yazacak, onu ve Mevlevî büyüklerini ululayacaktı" ifadeleriyle bu görüşe karşı çıkar. Gölpınarlı'nın da sözünü ettiği gibi Rûhî yalnızca bir beyitte Mevlana'nın adını anmış ve bunun haricinde Mevlana veya Mevlevi övgüsünde bir şiiri bulunmamaktadır. Söz konusu beyitte Rûhî, ezel meclisinin neyinin ufuklara bir ses yaydığını ve bu sesi de yalnızca Mevlana'nın idrak edebildiğini ifade etmiştir.

Saldı bir zemzeme âfâka ney-i bezm-i ezel
Kıldı ol zemzemeyi Hazret-i Mevlânâ fehm (Ak, 2001: 843)

5.2.1.3.2. Fazlullah-ı Hurufi

Hurufilik akımının kurucusu olan Fazlullah-ı Hurufi, 1340 yılında Esterabâd şehrinde doğmuştur. Öğretilerinde harflerin sayılarla ilişkisini ele almış, bütün dinî emir ve hükümleri Arapçadaki yirmi sekiz ve Farsçadaki otuz iki harfle açıklayarak harf bilgisini orijinal bir şekle sokmuştur (Gölpınarlı, 1989:17-18). Fazlullah, şeriata aykırı fikirler sürdüğü gerekçesiyle 1394 yılında Timur tarafından idam ettirilmiştir. Takibata uğrayan müritlerinin de Kalenderîler arasında sızdığı belirtilmektedir (Ocak, 2016:196). Böylece Fazlullah, Kalenderîler aracılığıyla en yüksek Bektaşi evliyası arasına girerek takdis edilmeye başlanmıştır (Ocak, 1992: 375).

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Fazlullah sevgisini ve Hurufî inançları yansıtan şiirler oldukça fazladır. Bu nedenle Gölpınarlı (2014: 32), onun Hurufîliğinden zerre kadar şüphe duymadığını

belirtir. Özellikle Mevlana ile kıyaslandığında, Rûhî'nin Fazlullah ve öğretisi olan Hurufîliğe daha çok yer verdiği görülmektedir. "Kaside-i Hakîkat-Engîz" başlığını taşıyan kasidesi baştan sona Hurufî öğelerle doludur. Bunun yanı sıra III. Murad'ın şiirine yazmış olduğu tahmiste de Hurufîliğe ait terimlere yer vermiştir. Rûhî'nin şiirlerinde Hurufi dedesi olduğu belirtilen Muhîtî'nin isminin de geçiyor olması bu görüşü güçlü kılmaktadır.

Aşağıdaki beyitlerde geçen "fazl" kelimeleri Fazlullah-ı Hurufi'yi de anımsatacak şekilde tevriyeli kullanılmıştır.

Fazl-ı Hakk'a yüz tutup oldum cehâletden emîn
Dâ'imâ vird-i zebânumdur hüve'l-*Fazlü'l-mübîn* (Ak, 2001: 148)

"Men 'aref" esrârına yüz bulmaz illâ *ehl-i fazl*
Fazluna benden taleb senden 'inâyet yâ mu'în (Ak, 2001: 148)

İzdiyâd-ı *fazl* u kadr u dîn ü îmân isterin
Fazluna kıldum tevekkül "ente hayru'l-muhsinîn" (Ak, 2001: 149)

Hem dahi bâkî olan ashâb-ı s*âhib-fazla* kim
Mustafâya oldılar her biri bir yâr-ı güzîn (Ak, 2001: 149)

Menzil-i maksûda irişsek nola
Fazl-ı Hudâdur bize çün reh-nümâ (Ak, 2001: 323)

Biz ki bâzârda çekdük ziyân
Fazl-ı Hudâdan dilerüz sûdımuz (Ak, 2001: 598)

5.2.1.3.3. İbrahim bin Edhem

Horasan'ın Belh şehrinde doğan İbrahim bin Edhem'in asıl adı Ebû İshak'tır. Babası Belh sultanlarındandır. Kendisi gençliğinde tahta çıkmış ise de züht yolunu seçerek dünya nimetlerinden vazgeçmiştir.

Rivayete göre İbrahim bin Edhem, Belh'te hükümdar iken, bir gün avda bir ceylanı takip ettiği sırada hırsızlar tarafından eli ayağı bağlanmış bir adamın karga tarafından beslendiğini görür. Karganın Allah tarafından o kişinin rızkının teminine memur edildiğini duyunca tacından ve tahtından vazgeçerek dervişlik yolunu seçer. Bir mağaraya çekilerek ibadet ve riyazetle meşgul olur (Levend, 2015: 147). Başka bir rivayete göre ise ceylanın peşinden koşarken üç defa "Ya İbrahim Edhem! Seni bunun için mi yarattık?" denildiğini duyunca üzerindeki bütün mücevherlerini, kaftan ve tacını bir çobana vererek uzun müddet mağaralarda kalıp riyazete çekildiği anlatılır (Pala, 2008: 133).

Bağdatlı Rûhî, "hırkayı şaraba vermek" tabirini kullandığı bir beyitte İbrahim bin Edhem'in adını bir başka mutasavvıf olan Zünnûn-ı Mısrî ile birlikte zikrederek, birinin hırkasını diğerinin tacını satarak meyhaneye gittiklerini söyler.

Hırka vü tâcın satup mey-hâreye bezl itmege
Kûy-ı hammâra bugün Zü'n-nûn ile Edhem gider (Ak, 2001: 575)

5.2.1.3.4. Zünnûn-ı Mısrî

Asıl ismi Sevban b. İbrahim olan ve Mısır'da doğan Zünnûn, devrinin ileri gelen velilerinden kabul edilir. "Balık sahibi, balıkçı" anlamını taşıyan Zünnûn lakabını başına gelen bir hadiseden dolayı aldığı rivayet edilir. Rivayete göre Sevban, bir gün bir gemiye biner, gemideki bir tüccarın mücevherinin kaybolması üzerine herkes ondan şüphe duyar ve kendisine işkence ederler. Sevban dayanamayıp "Ya rabbi sen bilirsin" deyince denizin üzerinde her birinin ağzında birer mücevher olan çok sayıda balık belirir. Bu mücevherlerden birini alıp tüccara veren Sevban, bu hadiseden sonra "Zünnûn" adıyla anılmaya başlar (Tosun, 2013: 575).

Bağdatlı Rûhî bir gazelinde, Zünnûn'un adını İbrahim bin Edhem ile birlikte zikrederek onun dervişliğin simgesi haline gelen hırkasını satarak meyhaneye gittiğini söylemiştir.

Hırka vü tâcın satup mey-hâreye bezl itmege
Kûy-ı hammâra bugün Zü'n-nûn ile Edhem gider (Ak, 2001: 575)

5.2.1.3.5. Kelâmî Dede

Asıl adı Cihan Dede olan Kelâmî, Kerbelalıdır. Aynı zamanda şair olan Kelâmî, Ahdî'nin belirttiğine göre Hz. Hüseyin'in dergahında Abdalân-ı Rûm tekkesinde Hüseyin Dede'nin hizmetine girmiştir (Solmaz, 2005: 493). Ahdi'nin Kelâmî için söylediği "*sâhib-i post u kisvet bir ihtiyâr-ı tarîkat-şi'âr kimesne*" sözlerinden onun bahsi edilen tekkede şeyh olduğu anlaşılmaktadır. Hayatının büyük bir kısmını Kerbela ve Bağdat'ta geçiren Kelâmî'nin eğitimi hakkında kesin bilgi bulunmamakla birlikte dergah içinde iyi bir tasavvuf eğitimi aldığı belirtilir (Karlıtepe, 2007: 4). Kelâmî Cihan Dede, 1595-96 yılında vefat etmiştir.

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Kelâmî Dede'nin adı birkaç farklı şiirde yer almaktadır. Bunlardan biri Rûhî'nin Şam'dan Bağdat'a gönderdiği manzum mektuptur. Burada Rûhî, "hoş edalı, zamanın müstesna arifi" diye tabir ettiği Kelâmî'nin hatrını sormaktadır.

Sâkin mi Kerbelâ'da *Kelâmî-i hoş-edâ*
Ol 'ârif-i yegâne-i devrân ne demdedür (Ak, 2001: 159)

Rûhî'nin cevap mahiyetinde yazdığı bir diğer manzum mektubunda ilk olarak Kelâmî'nin adını anar.

Ey sabâ müjde virüp söyle Kelâmî Dedeye
Bendesi olduğın ol âfet-i devrân eyüdür (Ak, 2001: 161)

Kelâmî Dede'nin vefatı üzerine tarih şiiri yazan Rûhî, onun ölümü için yer ve gök ehli yas tutsa yeridir diyerek üzüntüsünü ifade eder.

Yeridür mevtine Kelâmînün
Yer ü gök ehli tutsalar mâtem (Ak, 2001: 271)

Bağdatlı Rûhî'nin yazmış olduğu "dedemün" redifli gazel de yine Kelâmî için kaleme alınmıştır. Bu gazelde Rûhî, Kelâmî'nin çok yaşlandığını, kulaklarının duymaz olduğunu, tenini beneklerin kapladığını ve elinin ayağının tutmaz olduğunu anlatır.

Sözini ma'nî-i esrâr olanun gûş etmez
Penbeden hâlî degül hîç kulağı dedemün (Ak, 2001: 733)

5.2.1.3.6. Haririzade Molla Ahmed

Tasavvuf yoluna girerek Mevlana Efdal-i Isfahanî'nin hizmetinde bulunan Haririzade Molla Ahmed, Bağdatlıdır. Mantık, kelam, hendese, aruz ve kafiye ilimlerinde üstattır. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri vardır (Kurnaz, 1995: 292).

Rûhî, manzum mektuplarında adını andığı Molla Ahmed'in şakirdi olmakla iftihar etmektedir.

Biz Harîrizâde Molla Ahmedün şâgirdiyüz
Rûhiyâ gör kim ne zî-mikdârdur üstâdımuz (Ak, 2001: 654)

Haririzade Molla Ahmed için "Bağdat'ın yüzü suyu" nitelemesini kullanan Rûhî, altın kalemli utaridin onun meclisine girmeye çalıştığını söyler.

Bağdâdun âb-ı rûyı Harîrî ki cân virür
Bezmine pâ utârid-i zerrîn-kalem basa (Ak, 2001: 942)

5.3. Devlet Büyükleri

5.3.1. Padişahlar

Kanunî'nin padişahlığı döneminde dünyaya gelen ve gençlik ve tahsil devri Kanunî dönemine tesadüf eden Rûhî, onunla birlikte Sultan II. Selim (1566-1574), Sultan III. Murad (1574-1595), Sultan III. Mehmed (1595-1603) olmak üzere dört padişah devrini idrak etmiş ve

Sultan I. Ahmed (1603-1617) zamanında 1014 (1605-1606)'de Şam'da ölmüştür (Öztoprak, 2001: 13).

Pek çok devlet büyüğüne şiirler yazan Rûhî'nin divanında bu padişahlardan yalnızca Sultan III. Murad ve Sultan III. Mehmed'in adı geçer.

5.3.1.1. Sultan III. Murad

Osmanlı padişahlarının on ikincisi olan III. Murad, 1546 yılında Manisa'da dünyaya gelmiştir. Babası II. Selim'in vefatı üzerine 1574 yılında tahta geçerek, padişahlığının ilanı için askere cülus bahşişi dağıtmıştır. Saltanatı sırasında Safevîlerle mücadele etmiş, İspanyollar ve Portekizlileri Fas'ta hezimete uğratmıştır. Muradî mahlasıyla şiirler yazan Sultan III. Murad'ın, zevkine düşkün, musiki ve raksı seven, tarihe ve astronomiye meraklı, adalete önem veren bir padişah olduğu belirtilir (Kütükoğlu, 2020: 172-176).

Bağdatlı Rûhî, Sultan III. Murad'ın bir gazelini tahmis etmiştir (Ak, 2001: 299). Bunun yanı sıra Süleyman Paşa için kaleme aldığı terci-bendinde Sultan III. Murad için "adalet yayan" anlamındaki "dâd-güster" tabirini kullanır.

Pâdişâh-ı dâd-güster Hazret-i Sultân Murâd
Sana kılmışdur dilâver olduğunçün i'timâd (Ak, 2001: 198)

5.3.1.2. Sultan III. Mehmed

Sultan III. Mehmed, III. Murad'ın oğlu olup 1566 yılında Manisa'da dünyaya gelmiştir. 1595 yılında babasının aniden vefatıyla birlikte kendisine gönderilen haberle İstanbul'a gelmiş ve cülus merasimi ve biat töreniyle padişahlığını ilan etmiştir. Padişahlığı süresinde Eğri kalesi'nin fethi, Haçova Meydan Savaşı, Kanije zaferi ve Celali isyanları gibi bazı olaylar cereyan etmiştir. Adlî mahlasıyla şiirler yazan III. Mehmed, devrin kaynaklarında saf, kolayca inanmaya mütemayil, sakin tabiatlı, son derece dindar bir padişah olarak anılır (Emecen, 2003: 407-413).

Bağdatlı Rûhî, Sultan III. Mehmed'in tahta çıkması üzerine kaleme aldığı bir kasideyle bu hadiseye tarih düşürmüş ve şiir boyunca padişahın adaletinden söz etmiştir.

Cülûsından safâ buldukda ‘âlem söyledüm târih

Cihânı şâd idüp Sultân Muhammed pâdişâh oldı (Ak, 2001: 222)

Sultan III. Mehmed’in Eğri kalesini fethi için de tarih düşüren Rûhî, akıl ve adalet sahibi padişahın saadet tahtına gelir gelmez Eğri diyarına yöneldiğini, Allah’ın yardımıyla yüz binlerce kafiri yendiğini ve kiliseleri mescid yaptığını anlatır.

Cülûs itdükde devletle sa’âdet tahtına evvel

Diyâr-ı Egriye toğruldı ol şâh-ı felek-dergâh

İdüp feth şehrin eyledi mescid kilisasın

Dönüp üç kerre yüz bin kâfiri kırdı bi’avnillah (Ak, 2001: 242)

5.3.2. Diğer Devlet Adamları

Bağdatlı Rûhî Divanı’nda devletin çeşitli kademelerinde yer alan pek çok isim zikredilmektedir. Rûhî, vezirlik, sadrazamlık, valilik, kadılık, müderrislik ve defterdarlık gibi önemli devlet makamlarına gelmiş pek çok kişi için çeşitli vesilelerle şiirler sunmuştur. Bu şiirler genellikle devlet büyüklerinin bir makama getirilmesi üzerine kaleme alınmışlardır. Divanda yer alan bazı şiirler ise söz konusu devlet adamları veya yakınlarının düğün, ölüm gibi merasimleri ile önemli bir hayratı inşa etmeleri gibi gerekçelerle yazılmışlardır.

Bağdatlı Rûhî Divanı’nda en çok adı geçen devlet adamları Özdemiroğlu Osman Paşa, Cigalazade Yusuf Sinan Paşa ve Süleyman Paşa’dır. Rûhî, Osman Paşa’nın savaşlarda edindiği başarılardan, Yusuf Sinan Paşa’nın adaleti, fazileti, cömertliği ve kahramanlıklarından, Süleyman Paşa’nın yüceliğinden ve İbrahim Paşa’nın gönlünün genişliğinden söz eder.

Rûhî, Bağdat’a atanan devlet erkânından kasidelerinde ve tarih beyitlerinde övgüyle bahsederek, Bağdat’ın bu sebeple şeref bulduğunu belirtir. Böylelikle dönem içerisinde Bağdat’ta görev yapan veya bir vesile ile Bağdat’a gelen devlet büyükleri hakkında bazı bilgiler edinmek mümkün olmaktadır. Süleyman Paşa’nın cömertliği, kahramanlığı ve fakirlere yardımlarda bulunması, Vezir Sinan Paşa’nın kahramanlığı ve Paşa’nın divan kâtibi Hasan Efendi’nin ilim erbabına olan hürmeti, şiire olan ilgisi ve Bağdat şairleriyle muhabbeti; Husrev

Paşa'nın adaleti ve cömertliği, Cafer Paşa'nın adaleti, Hızır Paşa'nın mazlumların feryatlarına kulak veren âdil bir idareci olması, Ali Paşa'nın adaleti gibi yönleriyle söz konusu edilir. İbrahim Efendi ve Ahmed Efendi ise defterdar olarak görevlendirilmeleri vesilesiyle tebrik edilerek, Bağdat'ın bu sayede şeref bulduğu ifade edilir (Buyruk, 2015: 31-32).

Çizelge 5.3.2. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda İsmi Geçen Devlet Adamları

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Osmanlı Devlet Adamları	**Nazım Şekli**
Özdemiroğlu Osman Paşa	K 7, K 8, K 9, Ms 7, Tr 15, Tr 16, Tr 26, Tr 28, Tr 75
Osman Paşa (Şam Valisi)	K 10, K 11, K 12
Cigalazade Yusuf Sinan Paşa	K 13, K 14, K 15, K 16, K 17, Tr 3, Tr 14, Tr 20, Tr 88, Tr 91, Tr 92
Süleyman Paşa	K. 18, K. 19, Tc. 1, Tr. 5, Tr. 21, Tr. 22, Tr. 23
Mehmed Paşa	K 20
Muhammed Paşa	K 21, K 23, Tr 50, Tr 79
Hızır Paşa	K 22, Tr 24, Tr 25
Hasan Paşa	K 24
Ali Efendi (Defterdar)	K 25, Tr 4
Feyzi Efendi (Defterdar)	K 26
Hasan Bey	K 27, Tb 2
Beyanizade Seydi Çelebi	K 29
Fedâyi Bey (Katip)	K 30
Hasan Kethüda	K 31, Tr 81
Hasan Efendi (Katip)	K 32
Rahimizade Harîmî Çavuş	K 33
Azmizade Hâletî (Şam Kadısı)	K 34, Tr 36, Tr 37, Tr 38, Tr 39
Beyanizade Ahmed Çavuş	Tb 3, Tr 70
İbrahim Paşa	Tr 2, Tr 43, Tr 45
Hüsrev Paşa	Tr 6
Ali Paşa	Tr 7
Zekeriyazade Yahya Efendi (Halep kadısı)	Tr 12
Elvendzade Ali Paşa	Tr 13
Osman Paşa (Gence valisi)	Tr 27
Emir Paşa	Tr 29
Hoca Sadeddin Efendi	Tr 30
Mehmed Efendi	Tr 31, Tr 41
Abdülhalim Efendi	Tr 32
Muhammed Efendi	Tr 33, Tr 87
Esad Efendi	Tr 34, Tr 35
Feyzi Efendi (Edirne kadısı)	Tr 40
'Iyânî Efendi	Tr 42
Maktul Hasan Paşa (Hadım Hasan Paşa)	Tr 44, Tr 51, Tr 52, Tr 54
Cafer Paşa	Tr 46
İbrahim Bey	Tr 47, Tr 48, Tr 49

Ali Efendi	Tr 53
Halil Paşa	Tr 55
Okcızade Mehmed Efendi	Tr 56
Şahincibaşı Derviş Ağa	Tr 57
Suudizade Kadrî Efendi	Tr 58, Tr 82
‘Aynizade Basîri Çavuş	Tr 59
Aziz Çelebi	Tr 60
Muallimzade	Tr 61
Halil Muhammed Efendi	Tr 62
Ahmed Paşa	Tr 64
Sefer Ağa	Tr 66
Sâfî Çelebi	Tr 67
Mustafa Bey	Tr 68, Tr 84
İbrahim Çelebi	Tr 69
Hasan Efendi	Tr 71
Alizade Fethi Bey	Tr 76
Hacezade Muhammed Çelebi	Tr 77
İbrahim Efendi	Tr 78
Hükmî Efendi	Tr 80
Osman Çelebi	Tr 83
Ahmed Efendi	Tr 85
Defterzade Ahmed Çavuş	Tr 93
Hüseyin Efendi	Tr 94

Bağdatlı Rûhî, kaside sunduğu devlet adamlarının yanı sıra, onların gerçekleştirmiş oldukları hadiseler, gelmiş oldukları makamlar veya yapmış oldukları hayratlar hakkında da şiirler yazarak bazı tarihi olaylara edebî olarak ışık tutmuş olur. Divan, bu yönüyle, ismi geçen 58 devlet büyüğünün hakkında az da olsa bilgi edinilmesini mümkün kılmaktadır.

5.4. Yunanî Şahsiyetler

İnsanları etki altına alan görüşleri ve yapmış oldukları işlerle, pek çok mecrada kendilerinden söz ettiren Yunan filozoflar tarihe mal olmuş önemli şahsiyetlerdendir. Bu yönüyle divan şairleri de kendilerinden çeşitli benzetmeler ve telmihler yoluyla söz etmiş ve onlar sayesinde şiirlerinin anlam katmanlarını genişletme imkanı bulmuşlardır.

Bağdatlı Rûhî bu filozoflardan Aristo ile hekimlikteki maharetleriyle bilinen Calinus ve Bokrat'tan söz etmiştir.

5.4.1. Aristo

Ünlü Yunan filozofu Aristo, klasik felsefenin kurucularındandır. Eflatun'un kurmuş olduğu Akedemia'da 20 yıl süre ile ona asistanlık yapmıştır. Sonra da 12 yıl bütün Yunanistan'ı dolaşarak ders vermiştir. İslam dünyasını da etkileyen eserleri Arap diline çevrilmiş kelam ilminin istifade ettiği kaynaklar arasına girmiştir (Pala, 2008: 26). Edebiyatta akıl, mantık, tedbir ve zekanın sembolü haline gelen Aristo, Bağdatlı Rûhî Divanı'nda hekimlikteki hünerleriyle bilinen Calinus ile birlikte anılmış ve şifacı olarak düşünülmüştür.

Marîz-i aşk-ı nigârun nigârdan gayrı
İlâcını ne Aristo ider ne Calinus (Ak , 2001: 659)

5.4.2. Calinus

Asıl adı Galenos olup İslami literatürde Câlînûs şeklinde şöhret bulan ünlü Grek tabip ve filozoftur (Kutluer, 1993: 32). Bokrat ile birlikte hekimlikteki mahareti nedeniyle anılır (Pala, 2008: 82).

Bağdatlı Rûhî, Calinus'un doktor kimliğine işaret ettiği bir beyitte sevgilinin aşkının hastalığına düşmüş kişiye Calinus'un da Aristo'nun da fayda edemeyeceğini söyler.

Marîz-i aşk-ı nigârun nigârdan gayrı
İlâcını ne Aristo ider ne Calinus (Ak , 2001: 659)

5.4.3. Bokrat

İslami kaynaklarda Bokrât, Bukrât, Bukrâtîs, İbukrât, Ebukrât, İbukrâtîs gibi adlarla anılan eski Yunanlı ünlü hekimdir (Hippokrates). Tıp alanındaki ilk bilgileri babası Heraklid'den aldı. Daha sonra düşünür Demokritos ve Gorgias'tan ders aldı. Memleketi Kos'ta ve Atina'da tıp öğrenimi gördü. M.Ö. 380-375 yılları arasında bir tarihte Larissa'da öldü ve oraya gömüldü. İslami kaynaklar Bokrat'ı sekiz tıp büyüğünden biri olarak kabul ederler. Modern tıbbın

kurucusu sayılır (Zavotçu, 2006: 70).

Bağdatlı Rûhî, kimsenin ölümsüz olmadığını, tabipliğiyle bilinen Bokrat bile olsa ömür sırçasının bir gün kırılacağını dile getirir.

Yok bekâ kimseye Bokrat da olsa irişür
‘Ömri karûresine dest-i havâdisden seng (Ak, 2001: 722)

5.5. Sanatkarlar ve Çeşitli Dallarda Usta Kimseler

5.5.1. Yakut-ı Musta’sımî

Abbasî halifesi Musta’sım zamanında saray hattatı olan Türk asıllı kişidir. Hat sanatının en köklü hamlesini gerçekleştirerek hat sanatına matematik ve geometrik boyutlar kazandırmıştır. Aklâm-ı sitte Yakut’un kalemiyle gerçek şekillerini bulmuş ve asırlarca bu ölçülerle kullanılmıştır (Pala, 2008: 479).

Divan şiirinde Yakut ismi genellikle hat sanatı dolayısıyla ve değerli bir taş olan yakutu da çağrıştıracak şekilde tevriyeli kullanılır.

Bağdatlı Rûhî Divanı’nda Yakut-ı Musta’sımî adı iki farklı gazelde geçmektedir. Bunlardan birinde Rûhî, sevgilinin lal gibi kırmızı dudaklarını çevreleyen ayva tüylerinin Yakut’un kaleminden çıkan levhalardan bile üstün ve değerli olduğunu, Yakut’un yalnızca bir adı olduğunu dile getirir.

Hatt-ı la’line o meh-rûhun berâber olımaz
Kıt’a-i Yâkûtun ey Rûhî hemân bir adı var (Ak, 2001: 480)

Bir diğer beyitte ise sevgilinin dudaklarının güzelliğini vurgulamak için yine hat sanatıyla ilgili terimleri tevriyeli kullanan Rûhî, yeryüzünde Yakut kadar güzel hat yazan olmamasına rağmen sevgilinin dudaklarının etrafındaki ayva tüylerinin Yakut’un hükmünü ortadan kaldıracak kadar güzel olduğunu vurgular.

Yâkutı kıldı hat-ı lebi nesh egerçi kim

‘Âlemde kimse yazmadı yâkût-vâr hat (Ak, 2001: 681)

5.5.2. İbn Hüsam

Hz. Ali’nin efsanevi kahramanlıklarını anlatan Hâvernâme’nin yazarı olan İbn Hüsam’ın asıl adı Şemseddin Muhammed ibni Hüsameddin Bircendî’dir. Güney Horasan’ın Kuhistan bölgesinde Kaşif köyünde doğmuştur. Şairin 1380-1470 yılları arasında yaşadığı tahmin edilir. Şiirlerinde daima Peygamber ve ehl-i beyti övmüş, sadece dinî şiirler yazmıştır. Şehname’nin vezninde mesnevi olarak kaleme aldığı Hâvernâme isimli eserinde Hz. Ali ve arkadaşları insanlara doğru yolu göstermek, İslam dinini egemen kılarak puta tapmayı ortadan kaldırmak amacıyla bazen gerçek bazen hayali ülkeleri giderek savaşır. Bu eserin Hz. Ali’nin çevresinde oluşturulmuş hikayelerden oluşması yazılmasındaki başlıca amacın İran’ın İslamlaşması olması kadar Hz. Ali’ye ve Şii inancına olan bağları da kuvvetlendirmeyi amaçlamış olması ihtimalini de gösterir (Keçelioğlu, 2008: 148-149).

Bağdatlı Rûhî’nin şiirlerinde Alevi-Bektaşi kökenli olması nedeniyle, Hz. Ali ve ehl-i beyt sevgisinin yansımalarına oldukça sık tesadüf edilmektedir. Hz. Ali’nin efsanevi kahramanlıklarını anlattığı eseriyle bilinen İbn Hüsam’dan Rûhî’nin söz etmesi sahip olduğu Hz. Ali sevgisini bir kere daha gözler önüne sermektedir.

Bağdatlı Rûhî bir gazelinin makta beytinde, kendini kıskanan düşmanlarını İbn Hüsam gibi dilinin kılıcıyla susturmak gerektiğini dile getirir.

Dem-beste kıl a’dâ-yı hased-pîşeyi Rûhî

Şemşîr-i zebânunla bugün İbn-i Hüsâm ol (Ak, 2001: 786)

5.5.3. Nizâmî-i Gencevî

Selçuklular devrinde İran’ın en büyük şairi sayılan Nizâmî Azerbaycan’ın Gence şehrinde doğdu. Nizâmî-i Gencevî adıyla tanındı. İran Edebiyatı’nda ilk kez beş mesneviyi bir araya getirerek hamse oluşturdu. Böylelikle, şairler arasında beş mesneviyi bir araya getirip hamse oluşturma geleneğine ön ayak oldu. Dünyaya değer vermeyen kanaatkar ve mutasavvıf

bir şairdi. Nizami, Divan şiirinde şiiri, şiirdeki yeteneği ve hamsesi ile anılan bir şairdir (Zavotçu, 2006: 384).

Bağdatlı Rûhî, memduhunu veya sevgiliyi yüceltmek için zaman zaman Nizâmî'nin isminden veya tevriye yoluyla eserlerinden faydalanır. Rûhî, Hâletî'nin Şam kadısı oluşu sebebiyle kaleme aldığı kasidede onun sözünün güzelliğini yüceltmek için Nizâmî'den bile üstün olduğunu dile getirir. Rûhî, akabindeki beyitte bu kez düşüncesini desteklemek için Nizâmî ile birlikte Feyzî'nin de adını kullanır ve devrinde yaşasalardı eserlerine Hâletî'nin ismini yazmak isteyeceklerini söyler.

Var bir şâhâne semti sözde kim divânınun
Görse tertîbün dem urmazdı belâgatden Nizâm
Her biri te'lîfine 'unvân iderdi nâmını
Gelseler dünyâya ger devrinde Feyzî vü Nizâm (Ak, 2001: 147)

Rûhî, bir gazelinde ise Nizâmî tarafından yazılmış sırlar hazinesi anlamına gelen "Mahzenü'l-Esrâr" ve Emir Hüsrev-i Dihlevî tarafından ona nazire olarak yazılan "Matla'u'l-Envâr" isimli eserlerin adlarını tevriyeli kullanarak sevgilinin çenesini ve yanağını tarif eder.

Hatt-ı sebzile o gabgab mahzenü'l-esrârdur
Lutf-ı hüsnile o 'ârız matla'ul-envârdur (Ak, 2001: 493)

5.5.4. Feyzî

Hindistan'a göç eden Arap asıllı bir ailenin çocuğu olarak Hindistan'ın Agra kentinde doğmuştur. Öğrenimini babasının yanında yapmıştır. Bir ara babasıyla birlikte mülhidlikle suçlanmış ve Ekber Şah'ın yanına sığınarak ölümden kurtulmuşlardır. Ekber Şah'ın övgüsünde yazdığı kasideyle Şah'ın ilgisine mazhar olup saraya kabul edilmiş ve devlet görevlerinde bulunmuştur. Sarayda şehzade hocalığı görevi üstlenenen şair Sebk-i Hindî akımının önemli temsilcilerinden olup Feyz-i Hindî adıyla tanınmıştır. Sonraki yıllarda şairler sultanı (melikü'ş-şuara) unvanını alıp saygı görmüştür. Divan şiirinde şairler bazen kalemlerinin hünerini ve sözlerini Feyzî ve şiiri ile kıyaslarlar (Zavotçu, 2006: 161).

Bağdatlı Rûhî, Hâletî'yi övdüğü bir kasidesinde onun üstünlüğünü vurgulamak için Nizâmî ile birlikte Feyzî'nin de adını anar.

Her biri te'lîfine 'unvân iderdi nâmını
Gelseler dünyâya ger devrinde Feyzî vü Nizâm (Ak, 2001: 147)

5.5.5. Kemâl-i Isfahânî

Kemâl-i Isfahânî, anlamlı sözler söylemekte ustan olan İranlı ünlü şairdir. Varlıklı olmasına karşı sürekli yoksullara yardım ettiği ve iyi davrandığı hakkında verilen bilgiler arasındadır. Derin anlamlar içeren şiirleri birkaç kez okunduktan sonra anlaşılabildiği için şairler ve devlet büyükleri ona Hallâku'l-ma'ânî sıfatını yakıştırmışlardır. Erdemli, bilgili şairler ve devlet büyükleri katında değeri büyük bir Divan'ı vardır.(Zavotçu, 2006: 281).

Bağdatlı Rûhî, Bağdat'a defterdar olarak tayin edilen Ali Efendi için yazdığı kasidede Kemâl-i Isfahânî'yi anarak eğer Ali Efendi'nin meclisine gelse ilim ve fazilet bakımından olgunluğa erişmek ister diyerek onu yüceltir.

Bülend-mertebe 'âlî-i nâmdâr o kim
Kemâla tâlib olur meclisine gelse Kemâl (Ak, 2001: 125)

5.5.6. Enverî

İran edebiyatının en büyük kaside şairi olan Enverî, çok iyi bir öğrenim görmüş ve felsefe, kelam, mantık, riyaziyyat edebiyat, astronomi ve astroloji gibi ilim dallarında geniş bilgi sahibi olmuştur. Sultan Sencer'e sunduğu kasidelerdeki mükemmeliyet onun daha gençliğinden itibaren şiir yazdığını gösterir. Sağlam bir şiir tekniğine sahip olan Enverî hayal gücü geniş,

edebî sanatları çok iyi kullanabilen bir şairdir (Karahan, 1995: 267-268).

Bağdatlı Rûhî, Enverî'nin ismini Sultan Sencer ile birlikte anarak, Osman Paşa övgüsünde yazdığı kasidesinde kendinin sözleri tatlı Enverî'ye Osman Paşa'yı ise Sultan Sencer'e benzetir.

İden bu devrde sen ser-bülendi Sencer-i vakt
'Aceb mi kılsa beni Enverî-i şehd-makâl (Ak, 2001: 84)

5.5.7. Firdevsî

Tûs şehrinde doğduğu için Firdevsî-i Tûsî namıyla da anılan Firdevsî, İran'ın milli destanı olan Şehname'nin yazarıdır. Firdevsî, divan şiiri ve nesrinde Şehname şairi oluşu, kültürü, tarih bilgisi, akıcı dili ve yeteneği ile anılır (Zavotçu, 2006: 163-164).

Bağdatlı Rûhî, Osman Paşa'yı övdüğü müzeyyel bir gazelinde onu methetmede kendisini Firdevsî ile Osman Paşa'yı ise Rüstem ile özdeşleştirmektedir.

Rüstem-i devrân olan 'Osmân-ı sâhib-rıfatun
Vâdi-i medhinde Firdevsî gibi destân-zen ol (Ak, 2001: 784)

6. MİTOLOJİK UNSURLAR

Divan edebiyatının ana kaynaklarından birisi de mitolojik şahıslardır. Özellikle İran mitolojisine dayanan ve her biri farklı özellikleriyle ön plana çıkmış pek çok isim şiirde anlamı güçlendiren birer unsur haline gelmişlerdir. Daha çok Zerdüşlerin kutsal kitabı olan Avesta ve Firdevsî'nin kaleme aldığı Şehname isimli eserinde yer alan hikaye ve kahramanlar, çeşitli benzetme unsuruyla birlikte Divan şiirinin anlam dünyasını genişletmişlerdir.

Bağdatlı Rûhî, özellikle bir devlet büyüğünü övdüğü kasidelerde, mitolojik şahıslardan faydalanarak memduhunun gücünü, kahramanlığını ya da vurgulamak istediği diğer özelliklerini ön plana çıkarmıştır. Bu minvalde Rûhî'nin faydalandığı isimler geleneğin çizgisini takip etmiş ve sınırlı sayıda kalmıştır. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda geçen mitolojik şahıs ve varlıklar, şiirlerdeki benzetme yönü ve vurgulanan özelllikleri ile birlikte aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Çizelge 6. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Mitolojik Şahıslar

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Mitolojik Şahsiyetler	**Benzetme Yönü veya Vurgulanan Özellik**	**Nazım Şekli ve Beyit Numarası**
Behrâm	Fazilet, kahramanlık, savaşçı kimliği	K 6/18, K 11/15, K 18/18, G 584/2, G 1076/1
Bihzâd	Nakkaş	K 18/14
Bîjen	Kuvvetlilik	G 721/6
Cem/Cemşîd	Yücelik, şarabın mucidi, âleme hükmetme, adaletli olma, cömertlik, baharın gelişi, aynası	K 37/2, K 37/18, Tb 8/II-2, Tr 1/7, Tr 1/12, Tr 19/2, Tr 26/2, G 1094/3, G 1112/1, G 189/7, G 210/4, G 216/3, G 243/3, G 423/4, G 656/3, G 704/5, G 784/1, G 924/9, G 996/3, G 1022/3, G 569/3
Dârâ	Haşmetlilik, ululuk, hükümdarlık, zenginlik	Tr 56/2, Th 4/3, K 15/16, K 27/1, K 27/11, K 27/15, G 20/2, G 177/4, G 270/5, G 610/8, G 767/1, G 874/2
Ehrimen	Şeytan, rakip	G 1063/6, G 433/5
Hüsrev	Padişah, cömertlik, Şirin'e olan aşkı	K 37/2, Tr 6/4, Tr 6/5, G 551/5, G 5/2
Hâtem-i Tâî	Cömertlik, himmeti, adaleti	G 483/6, G 666/8, G 707/7, Tr 15/8, Tr 7/23, Tr 23/6, K

		10/18, K 16/13, K 20/25, K 24/16
İskender/Sikender	Aynası, Hızır ile birlikte âb-ı hayâtı bulması, adaleti.	G 784/1, G 463/3, K 16/10
Kahraman	Hiddetli oluşu, yiğitlik, etrafına korku salması	G 589/3, G 329/2, K 15/37, K 16/24, Tr 14/3
Kârûn	Zengin olması	G 721/6, G 424/3, K 36/19
Rüstem	Kahramanlık, savaşçı kimliği, yücelik sahibi, Zal'in oğlu olması, kuvvetli oluşu	G 483/7, G 584/2, G 611/7, G 666/8, G 721/10, G 996/7, K 9/16, K 10/18, K 15/39, K 16/15, K 18/26, K 24/19, Ms 7/1
Hümâ	Altın kanatlı oluşu, kanadının gölgesinin düştüğü kişinin talihli olması, avlanmaması, yüksekten uçması, yuvasının çok yükseklerde olması	K 26/32, Tr 57/3, G 52/2, G 93/2, G 134/2, G 137/4, G 165/1, G 269/4, G 506/5, G 531/5, G 550/3, G 697/9, G 709/12, G 743/7, G 747/7, G 769/2, G 782/1, G 888/4, G 912/5, G 943/1, G 953/5, G 992/2, G 1021/7
Ankâ	Dizginlenememesi, Kaf dağında yaşaması, kanaatin sembolü,	G 1021/7, G 119/1, G 268/2, G 332/1, G 523/1, G 696/4, G 824/2, K 16/30

Bağdatlı Rûhî Divanı'ndaki mitolojik şahıslar tablosu göz önünde bulundurulduğunda ismi en sık zikredilen kişiler Cem/Cemşîd, Rüstem, Dârâ ve Hâtem-i Tâî'dir. Bu isimlerden Cem veya Cemşîd, şarabın mucidi olması hasebiyle daha çok gazellerde kullanılmıştır. Bununla birlikte cömert oluşu, adaletli oluşu, ışık şahı anlamındaki Cemşîd ismiyle anılmasına sebep olan nevruz günü giydiği parlak tacı ve tahtı, aynası ile de Rûhî'nin şiirlerinde söz konusu edilmiştir. Rüstem-i Zâl olarak da bilinen Rüstem'in adı ise daha çok kasidelerde geçmektedir. Kahraman ve yiğit oluşu, savaşçı kimliği ile ön plana çıkan Rüstem, Rûhî'nin en çok Osman Paşa'yı övmek için kullandığı bir benzetme unsuru olmuştur. Şehname'nin baş kahramanlarından biri olan Dârâ, Bağdatlı Rûhî Divanı'nda zenginlik sahibi bir hükümdar olması, haşmet ve yücelik sahibi bir kimse olması dolayısıyla geçer. Cömertliğiyle tanınan ve çok zengin olduğu rivayet edilen Hâtem-i Tâî, Rûhî'nin memduhunun bu özelliklerini vurgulamak için en çok istifade ettiği mitolojik isimlerden biri olmuştur.

7. BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI'NDA YER ALAN ŞEHİRLER

Bağdatlı Rûhî, seyahate düşkünlüğü, mesleğinin sipahilik olması, devlet ve sanat büyükleri ile tanışıp onların takdirlerini kazanmak gibi niyetlerde farklı şehirlere gitmiş ve şiirlerinde doğrudan ya da dolaylı olarak buralardan söz etmiştir. Çeşitli sebeplerle Şam, Halep, Erzurum, İstanbul, Şirvan, Kerbela ve Necef şehirlerinde bulunan Rûhî, bu şehirlerin bazısından övgüyle bazısından ise memnuniyetsizlik ve hayal kırıklığıyla bahsetmiştir. Bununla birlikte Rûhî'nin sözünü ettiği şehirler yalnızca gidip gördüğü yerlerden ibaret değildir. Divan'da adı geçen pek çok şehir, görev ya da ziyaret maksadıyla gelen bir devlet büyüğü, inşa edilen bir mimari yapı, fetihler, iklim koşulları, sosyal mekanlar, sahip olduğu güzel ve güzellikler yönünden Rûhî'nin şiirlerinde ele alınmışlardır.

7.1. İsmi Doğrudan Zikredilen Şehirler

7.1.1. İstanbul

Asırlarca Osmanlı İmparatorluğunun merkezi olarak şöhretini bütün dünyaya duyuran İstanbul, divan edebiyatında hususi mevki alır. Tabiî güzelliği ve "âb ü hevâ"sıyla, camileri, mescitleri, kuhsarları, bağları, hamamları ve her türlü eğlenceleriyle, nihayet ilim ve hüner sahiplerine sığınacak yer olmak haysiyetiyle Türk dünyasının gıptasını çeken İstanbul'un, divan şairlerince övülmesi kadar tabiî bir şey olmaz (Levend, 2015: 617).

İstanbul'dan güzellikleri, güzelleri, çeşmeleri, medreseleri ve şehre gelen devlet adamları vesilesi ile bahseden Rûhî, İstanbul'un güzellerine ve güzelliklerine kayıtsız kalmamış, şehrin bu özelliklerini şiirlerinde bahsetmiştir. İstanbul'un güzellerinden bahseden şair, onların güzel huylu ve konuşma tarzlarının neşe verici olduğunu belirtir. Âşıkların gönüllerini bir bakışla yağmalayan İstanbul güzelleri aynı zamanda cefakardır (Buyruk, 2015: 20):

Gerçi dilberleri hoş-tab'dur İstanbulun

Anlarun var lisânında velî özge safâ

İhtilât ile mahabbet olur ammâ bunlar

Bir nazarda dil-i ‘uşşâkı iderler yağma (Ak, 2001: 318)

Rûhî, bir gazelinin matla beytinde ise ayrılık derdiyle İstanbul’un delikanlılarına yönelen sevgiliye seslenir.

Yöneldün derd-i hicrân ile bir boynı uzak yola

Dirîğâ tuymaduk gitdün cevânân-ı Sitânbula (Ak, 2001: 934)

Rûhî’nin Beyanizade Ahmed Çavuş için kaleme aldığı mersiyesinde, onun zorluklar içinde vatanını terk edip İstanbul’a ayak bastığını söyler.

Cebr ü kahr ile idüp nice zamân terk-i diyâr

Basdı bin mihnetile şehr-i Sitanbula kadem (Ak, 2001: 174)

Ali Han isimli birinin vefatına tarih düşüren Rûhî, onun İstanbul’un zevkini süremeden ölmesinden yakınır.

Gözini açmadı zevkin ide İstanbulun

Nâgehân dîdeleri gird-i fenâdan toldı (Ak, 2001: 234)

Hasan Paşa’nın İstanbul’da yaptırdığı çeşme ve medrese için de tarih düşüren Rûhî, devrin insanları tarafından onun adının hayırla anılacağını ifade eder.

Eyledi bir çeşme vü medrese bünyâd kim

Hayr ile yâd eyleye nâmını ehl-i zemen (Ak, 2001: 263)

7.1.2. Erzurum

Rûhî, “Arz-ı Rûm” ibaresiyle ifade ettiği Erzurum’dan hayal kırıklıklarıyla bahseder. İklim koşullarının sertliğinden, zaman zaman mizahi bir şekilde, şikayet eden Rûhî Erzurum’da çok sıkıntı çektiğini artık Şam ve Halep’e gitme zamanının geldiğini ifade eder.

Geldi gönül Erzurûma ‘ıyş eylemege
İtdükleri zevki varımaz dil dimege
‘Uryân göricek anı didüm geldi şitâ
Didi ki ne çâre turmışuz ditremege (Ak, 2001: 1046)

Rûhî, işret ümidiyle geldiği Erzurum’da Osman Paşa’yı göremediği için garip ve kimsesiz kaldığını söyler.

Geldük ümmîd-i ‘işretle ‘Arz-ı Rûma lîk
Kalduk garîb ü bîkes o vâlîyi görmedük (Ak, 2001: 712)

Erzurum’un zorluklarına katlanmaktan usanan Rûhî, artık Şam ve Halep’e gitmek istemediğini ifade etmektedir.

Erzurûmun nice bir cevr ü cefâsın çekelüm
Varalum zevk ü safâ itmege Şâm u Halebe (Ak, 2001: 290)

7.1.3. Diyarbakır

Diyarbakır’ın aynı zamanda eski adı olan Âmid’in de şiirlerde yer aldığı görülmektedir. Yörenin ulaşım araçlarından olan keleğin de söz konusu edildiği şiirde, Diyarbakır’dan gelen birine özlem ifade edilir (Buyruk, 2015: 23).

Kelek ile gelür Âmidden o dem söyler mi
Ayağına su gibi akdı mı cânân nicedür (Ak, 2001: 154)

7.1.4. Bağdat

Bugünkü Irak’ın başkenti olan Bağdat, İslam dünyasının önemli tarih, ilim ve kültür merkezlerinden biridir. Bağdat’ta bizzat halife ve vezirlerin himayesinde inşa edilen kurumlarda ilim, kültür ve sanatta önde gelen simalar yetişmiş, böylece İslam kültür ve medeniyetine

damgasını vurarak Avrupa medeniyetinin doğuşuna da zemin hazırlamıştır. Safevilerle uzun yıllar mücadele edildikten sonra 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından alınan Bağdat, ticaret yolları üzerinde bulunması ve Avrupa'nın ekonomik baskı altına alınmak istenmesi sebebiyle ön plana çıkmıştır (Buyruk, 2015: 29).

Rûhî, aslen olmasa da doğum itibariyle Bağdatlı bir şairdir ve buradan her fırsatta övgü ve sevgiyle bahseder. Bağdat, Rûhî Divanı'nda en çok bahsedilen şehirdir. Bu, Rûhî'nin Bağdat'la bütünleştiği, adeta et-tırnak ilişkisi gibi düşünülürse Rûhî'nin Bağdat, Bağdat'ın da Rûhî olduğu anlamına gelir (Buyruk, 2015: 30). Rûhî, Bağdat'ı çok sevmiş, Nedim'in İstanbul'a bağlandığı kadar Bağdat'a bağlanmış; bu bağlılık onda özlü bir yurt sevgisi meydana getirmiştir (Gölpınarlı 1953: 39).

Rûhî, Bağdat'ın güzellerini ve güzelliklerini övdüğü bir gazelinde onu İstanbul şehriyle kıyaslar.

Nice Bağdâdı ögüp yürimesünler şu'arâ
Kim ola hûbları biri birinden a'lâ
Bir vilâyet kanı Bağdâd gibi kim güzeli
Hem suhan-dân ola hem şûh ola hem ehl-i vefâ
Gerçi dilberleri hoş-tab'dur İstanbulun
Anlarun var lisânında velî özge safâ (Ak, 2001: 317-318)

Rûhî, bir gazelinde Bağdat'ın coğrafi özelliklerini şiirine benzetme unsuru yapar. Dicle kenarında, Dicle ile Fırat'ın birbirine en yakın olduğu verimli topraklar üzerinde kurulan Bağdat şehri, Dicle veya Dicle ve Fırat'ın birleştiği yer olan Şatt'la birlikte anılır (Yeniterzi, 2010: 306). Rûhî de sevgilinin mahallesini Bağdat'a, durmadan akan gözyaşlarını ise Şatt nehrine benzetmektedir.

Kûy-ı yârı sahn-ı Bağdâdile teşbîh eyledüm
Anda eşküm turmayup akmakdadur mânend-i Şat (Ak, 2001: 680)

Rûhî, sevgilinin saçlarından ve ince belinden bahsettikleri için Bağdat şairlerinin nazik olduğunu söyler.

Ser-i zülfünle belün vasf iderler dâyim

Şu'arâsı güzelüm nâzik olur Bağdâdun (Ak, 2001: 728)

Rûhî, şiirlerinde her ne kadar Anadolu'ya gitmek istediğini sık sık dile getirse de burada aradığını bulamaz ve yine memleketi olan Bağdat'a gitme arzusuna kapılır.

Devrden âl-i Resûlun çekdügin yâd eyledün

Terk idüp Rûmun safâsın 'azm-i Bağdâd eyledün (Ak, 2001: 753)

Rûhiyâ Rûmun cevânânından gördi yok vefâ

'Âzim-i 'işret-serâ-yı mülk-i Bağdâd oldı dil (Ak, 2001: 801)

Dil eyler ârzû-yı Rûm u Bağdâd ise dâmen-gîr

O hâk-i behcet-âbâda bizi Perverdigâr ilte (Ak, 2001: 954)

7.1.5. Kerbela

Bağdat'ın yaklaşık 100 km güneybatısında yer alan Kerbela'nın İslam tarihindeki şöhreti Hz. Hüseyin'in ve aile fertlerinin Emevilerce şehit edildikleri yer olması ve kabirlerinin burada bulunmasından kaynaklanmaktadır (Öz, 2002: 274).

Bağdatlı Rûhî için Kerbela, sadece coğrafî bir yerleşim merkezinden ibaret olmayıp, yüzyıllar boyu sürecek olan matemin ve hüznün simgesi konumundadır. Ehl-i beytin maruz kaldığı bu zulmün acısı Kerbela ile özdeşleşmiş, dert ve elem yeri haline gelen Kerbela'yı şehitler yurdu konumuna getirmiştir (Buyruk, 2015: 34).

Rûhî, bir gazelinin matla beytinde "evliya burcu" olarak da anılan Bağdatlı oluşundan ve Kerbela sultanının hacetleri gideren kapısının sakini olduğundan övgüyle bahseder.

Yel esmez üstimüzden hâk-i burc-ı evliyâyuz biz

Mukîm-i bâb-ı hâcet-bahş-ı şâh-ı Kerbelâyuz biz (Ak, 2001: 611)

Ehl-i beyt sevgisini her fırsatta dile getiren Rûhî, kan ağlamaktan dolayı Kerbela'yı kana buladığını ve şehitler sultanı olan Hz. Hüseyin'in kabrinin gözyaşlarının seline kapılmasından korktuğunu ifade eder.

Yeter kan ile ağla Rûhî Kerbelâyı gark-ı hûn itdün
Gider seyle mezârı korkarın şâh-ı şehîdânın (Ak, 2001: 753)

Hz. Hüseyin'in şehit edilişinin konu edildiği terci-bendde ise Rûhî, Kerbela'nın "gam, keder" anlamına gelen "kerb" ile "bela" kelimesinden oluşmuş bir musibet olduğunu söyler.

Ne yazudur ki deşt-i Kerbelâ pür-derd ü mihnetdür
Meger kerb ü belâlardan mürekkeb bir musîbetdür (Ak, 2001: 169)

7.1.6. Necef

Irak'ta Şiilerce kutsal sayılan bir şehir olan Necef, Hz. Ali'nin şehadet mahalli olması dolayısıyla Meşhed ismi ile de yaygınlık kazanmıştır (Öz, 2006: 486).

Rûhî'ye göre Bağdat sadef (istiridye, inci kabuğu), Hz. Ali'nin mezarının olduğu yer olan Necef, yani Hz. Ali, Bağdat'ın incisidir. O öyle bir incidir ki, yanında inci ve mücevherler değersiz bir taş parçası olarak kalır (Buyruk, 2015: 35):

Bağdâd sadefdür güheri dürr-i Necefdür
Yanında anun dürr ü güher seng-i hazefdür (Ak, 2001: 189)

7.1.7. Basra

Güney Irak'ta Hz. Ömer tarafından kurulan bir şehir olan Basra, Bağdat'ın 420 km. güneydoğusunda, Dicle ile Fırat nehirlerinin birleştiği noktanın 50 km. güneybatısında yer alır (Bakır, 1992: 112).

Rûhî bir kasidesinde Basra'nın gönül erbabı kimselerin yaşadığı bir yer olduğunu ifade eder.

Bihamdillâh degül erbâb-ı dilden hâlî hod Basra

Niçün ağzına çalmazlar o leng ü dûn-ı nâdânun (Ak, 2001: 158)

7.1.8. Şam (Dımışk)

Şâm-ı Şerîf, Şâm-ı Cennet-meşâm adlarıyla da anılan, Suriye'nin başkenti Şam dünyadaki en eski yerleşim yerlerinden biridir. Emevilerin başkenti olan bu tarihi şehir geçmişte önemli bir kültür ve ticaret merkezi idi. Divan şiirinde Şam, Farsçadaki akşam ve karanlık anlamındaki "şâm" kelimesiyle tevriyeli kullanılır, genellikle sevgilinin saçları ile ilgi kurulur. Bunun dışında Şam'ın şiirimizde yer alan birçok özelliği vardır. Bunlardan biri Şam'ı konu edinen; *Cennet Şam'ın altındadır* veya *Allah'ın yeryüzünden seçtiği bölge Şam'dır* gibi uydurma hadislere şairlerimiz de işaret ederler (Yeniterzi, 2010: 325). Rûhî de bir gazelinin matla beytinde hadis olduğu rivayet edilen bu söze işaret ederek Şam'ın güzelliğinden bahseder.

Zîr ü bâlâsına bak ol hat-ı 'anber-fâmun

Cennet altında ya üstinde dimişler Şâmun (Ak, 2001: 764)

Rûhî, aynı gazelin başka bir beytinde "şam" kelimesini üç farklı anlamda kullanır ve Şam'da geçen zamanlarının dert ve tasayla dolu olduğunu söyler.

Ey gönül şâm-ı garîbân diyü geldün Şâma

Giçdi ammâ gam-ı endûhile subh u şâmun (Ak, 2001: 764)

Âlemi gezip cennet diye Şam'a giden Rûhî, dertli gönül kuşunun burada tuzağa düştüğünü ifade eder.

Geşt idüp 'âlemi cennet diyü düşdün Şâma

Âh kim murg-ı dil-i zârı düşürdün dâma (Ak, 2001: 930)

Şam, coğrafî güzelliklerinin yanı sıra güzelleriyle de anılmaktadır. Rûhî, Şam'ın güzellerini över ve onlara olan hayranlığını belirtir. Şam'ın her yerinde güzellerin bulunması, Çin güzellerini kıskandırır (Buyruk, 2015: 37):

Şehrinün her gûşesi reşk-i nigâristân-ı Çîn
Bâğınun her hûşesi 'ıkd-ı süreyyâ-intizâm (Ak, 2001: 145)

Geçmişte savaş aletlerinin en iyileri Şam'da yapılır; Dımışkî kılıç, kalkan, mızrak ve topuzlar tercih edilirdi (Yeniterzi, 2010: 326). Rûhî de sevgilinin kirpiklerini Dımışkî kılıca benzetir.

Benzedürlerse Dımışkî kılıca müjgânun
'Aceb olmaz o meh-i sîm-beden gamlıdur (Ak, 2001: 543)

7.1.9. Halep

Suriye'nin başkent Şam'dan sonra en büyük şehri olan Halep, geçmişte Osmanlı Devleti'nin önemli merkezlerinden biri idi. Halep; geçmişten bu yana önemli bir ticaret ve dokumacılık merkezidir, ipekli kumaşları meşhurdur (Yeniterzi, 2010: 312).

Rûhî, Şeyhülislam Yahya olarak bilinen Zekeriyâzâde Yahya ve Iyânî Efendi'nin muhtelif zamanlarda Halep kadısı olmaları vesilesiyle tarih şiiri yazmıştır.

Minnet Allaha ki oldı devlet ü ikbâl ile
Kâdı-i mülk-i Haleb bir mâlik-i tab'-ı selîm
Hazret-i Yahyâ Efendi ol bülend-ikbâl kim
Sâhib-i hilm ü hayâdur mâlik-i lutf-ı 'amîm (Ak, 2001: 236)

Rûhî, Iyânî Efendi için ise şu ifadeleri kullanır:

Rûhîye virüp müjde kasd idüp ana târîh
Şevk ile didi hâtif oldı Halebe kâdî (Ak, 2001: 258)

7.1.10. Edirne

Osmanlı Devleti'nin Bursa'dan sonraki başkenti olan Edirne, bir zamanlar hem idari ve siyasi yönden hem de ilim ve sanat alanlarında önemli bir merkezdi (Yeniterzi, 2010: 310).

Rûhî, Mehmed Efendi ve Feyzi Efendi'nin Edirne kadısı olmaları vesilesiyle tarih düşürmüştür. Sabah rüzgarına seslenen Rûhî, Mehmed Efendi gibi irfan sahibi birinin Edirne'ye kadı olmasının müjdesini halka iletmesini ister.

Ey sabâ Edrine halkına beşâret vir kim
Hâkim-i vakt ana bir mâlik-i 'irfân oldı (Ak, 2001: 257)

Feyzi Efendi'nin kadılığı ile Edirne'nin şeref bulduğunu ifade eder.

Çün Edrine şud müşerref ez vey Rûhî
Târîh nüvişt feyz-i Yezdân âmed (Ak, 2001: 257)

7.1.11. Eğri

Eğri, 1596-1687 yılları arasında Osmanlı eyalet merkezi olan bugün Macaristan'ın Heves iline bağlı şehirdir (David, 1994: 489). Rûhî, Allah'ın yardımı ve sergilediği kahramanlıklar ile III. Mehmed'in bu şehri fethetmesi üzerine tarih düşürdüğü iki şiir kaleme almıştır.

Diyâr-ı Egriyi sultân Muhammed togrılup aldı
Yine âvâze-i feth ile 'âlem ser-be-ser toldı
Olup hasm ol şecâ'at pîşesinün nerre-şîriyle
Kral-ı seg belâsın ister idi 'âkıbet buldı (Ak, 2001: 242)

Rûhî, Allah'ın yardımıyla Eğri şehrini fethettiğini ve buradaki kiliseyi mescide çevirdiğini ifade etmektedir.

İdüp feth Egri şehrin eyledi mescid kilisasın

Dönüp üç kerre yüz bin kâfiri kırdı bi'avnillah (Ak, 2001: 242)

7.1.12. Erdel

Erdel, bugün Romanya'nın kuzeybatısında Transilvanya denilen idari bölgenin Osmanlılar dönemindeki adıdır (Karpat, 1995: 280). Rûhî, İbrahim Paşa'nın üçüncü kez veziriazam oluşu üzerine tarih düşürmüş ve bu şiirde onun Erdel kralını hezimete uğrattığından bahsetmiştir.

Tavşan uykusın virüp Erdel kralına dönüp

Kuyruğın ele alup ol nerre-şîr oldı yine (Ak, 2001: 223)

7.1.13. Nihavent

Nihavent, İran'ın batısında Hemedan şehrinin 60 km. kadar güneyinde Gâmâsâb (Gâmesiyâb) suyunun bir kolu üzerinde denizden 1790 m. yüksekte kurulan tarihi bir şehirdir (Sarıçam, 2007: 98).

Rûhî, Sinan Paşa'nın Nihavent şehrini fethi ve İbrahim Bey'in Nihavent'e vali olarak atanması vesilesiyle kaleme aldığı kaside ve tarih şiirlerinde buradan bahsetmiştir. Sinan Paşa'nın Nihavent'i fethederken sergilediği kahramanlıklardan bahseden Rûhî, onun Kazvin'e kadar olan toprakları hükmü altına aldığını belirtir. Rûhî, Sinan Paşa'nın gerçekleştirdiği bu başarılı fetihten dolayı onun şanı yüce bir sadrazam olduğunu söyler.

Oldı mahkûmun Nihâvend ülkesi Gazvîne dek

Feth u nusretle bu def'a 'azm idüp Gazvîni al (Ak, 2001: 101)

Feth idüp ülke-i Nihâvendi

Sadr-ı ekrem Sinân-ı 'âlî-şân (Ak, 2001: 243)

Rûhî, İbrahim Bey'in Nihavent valisi olması vesilesiyle yazdığı tarih şiirinde de bu şehirden söz etmiştir.

Söyledi Rûhî o ‘âlî-himmetün târîhini

Vâli-i şehr-i Nihâvend oldı İbrâhîm Bek (Ak, 2001: 261)

7.1.14. Hemedan

Hemedan, Batı İran’da bulunan bir şehirdir. 1588 yılında Hemedan civarını Cigalazade Yusuf Sinan Paşa zaptetmiş ve şehir Osmanlı yönetimine girmiştir (Yazıcı, 1998: 183).

Rûhî, Sinan Paşa’nın gerçekleştirdiği bu başarılı fetih için bir tarih şiiri yazmış ve onun Hemedan hanını esir ettiğini dile getirmiştir.

Hemedân hânını esîr itdi

Kapusında esîrdür el’ân (Ak, 2001: 243)

7.1.15. Tebriz

Tebriz, İran’da Doğu Azerbaycan eyaletinin merkezi olan şehirdir. Osmanlılar’ın Tebriz’de en uzun süreli egemenliği 1578-1590 Osmanlı-Safevî mücadelesi döneminde gerçekleşti. Özdemiroğlu Osman Paşa 30 Ramazan 993’te (25 Eylül 1585) şehri ele geçirdi ve burayı yeni surlarla takviye etti. Câfer Paşa Tebriz valiliğine getirildi. Şah I. Abbas 1596’da başşehri Tebriz’den İsfahan’a nakletti. Osmanlılar 21 Ekim 1603 tarihine kadar Tebriz’i kontrolleri altında tuttular. Bu tarihte Şah I. Abbas şehri yeniden zaptedince mevcut Osmanlı eserlerini hiçbir iz kalmayacak şekilde yıktırdı (Bilgili, 2011: 220).

Rûhî, Sinan Paşa için yazdığı bir kasidede Tebriz’den söz etmiştir.

Feth-i Tebrîze berâber belki artukdı bu ‘azm

Bir iş itdün kim degül virmezdi kimse ihtimâl (Ak, 2001: 101)

7.1.16. Kazvin

Kazvin, Elburz dağlarının güney eteğinde, Tahran'ın 150 km. Kuzeybatısında yer alan şehirdir. Batıda Osmanlılar'a, kuzeydoğuda Özbekler'e karşı önden giden savaşçılar için bir üs durumunda olması dolayısıyla Kazvin, Safevîlerin yönetiminde önem kazanmıştır. Şehir 1726'da Osmanlılar'a boyun eğmiş, fakat kısa sürede geri alınmıştır. (Bazın, 2002: 154-155).

Rûhî, Sinan Paşa'nın kahramanlıklarını anlattığı kasidesinde, Nihavent fethinde zafere ulaşan veziriazama bu kez Kazvin şehrini fethetmesini söylemektedir.

Oldı mahkûmun Nihâvend ülkesi Gazvîne dek
Feth u nusretle bu def'a 'azm idüp Gazvîni al (Ak, 2001: 101)

7.1.17. Isfahan

Safevîlerin başkenti olan Isfahan, İran'da bir şehirdir. İran'ın ordugahı olarak bilinen Isfahan, çok süslü ve mamur olduğu için şehir güzelliğini temsil eder. Şehir, sürmenin Isfahan'da imal edilişi nedeniyle de anılır (Pala, 2008: 223).

Bağdatlı Rûhî, şehrin bu yönüne vurguda bulunarak, Isfahan sürmesi her ne kadar cevherle dolu olsa da aşığın gözü sevgilinin izinin tozuyla dolduğundan onunla ilgilenmez demektedir.

Bakmazuz kuhl-ı Sifahâna tolu cevher ise
Dostum hâk-i rehünle gözimüz memlûdur (Ak, 2001: 485)

7.1.18. Gence

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Bakü'den sonra ikinci büyük şehri olan Gence, Bakü'nün 363 km. batısında Küçük Kafkasya dağlarının kuzeydoğu eteğinde, Kür (Kura) ırmağının sağ kollarından Genceçay'ın her iki kıyısında Bakü-Tiflis demiryolu üzerinde yer almaktadır (Efendizade, 1996: 17).

Rûhî, Osman Paşa'nın Gence'ye vali olarak tayin edilmesi dolayısıyla bu şehirden söz etmiştir.

Olınca Genceye vâlî didi târîhini Rûhî

Bir ehl-i ‘adl oldı devlet ile vâli-i Gence (Ak, 2001: 249)

7.1.19. Bedahşan

Bugün bir kısmı Afganistan bir kısmı da Rusya sınırları içinde kalan yukarı Sind ve Horasan bölgesinde, Kabil ile Yarkent arasında dağlık bir memleket olan Bedahşan, bedahş da denilen yakut madeninin çıkarıldığı bir memlekettir (Pala, 2008: 61).

Rûhî, Bedahşan’dan burada çıkarılan yakutlar ile anlam ilgisi kurarak bu şehirden söz eder. Bir beytinde göğsünü, yakut taşı gibi kanlı gözyaşları dökmekten, Bedahşan maden ocağına benzetir.

Rûhiyâ kân-ı Bedahşân var meger sînende kim

Toldurur la’lile çeşm-i hûn-feşânun dâmenin (Ak, 2001: 872)

Rûhî, fazilet ve hüner madeni olarak nitelendirdiği Osman Paşa’yı övdüğü bir gazelinde, onun her sözünün binlerce Bedahşan laline bedel olduğunu dile getirir.

Ma’den-i fazl ü hüner Hazret-i Osmân Pâşâ

Ol ki bir sözi bin la’l-i Bedahşâna deger (Ak, 2001: 529)

7.1.20. Hicaz

Arap yarımadasında Mekke ile Medine’nin bulunduğu bölge olan Hicaz, edebiyatta sevgilinin mahallesine ve onun bulunduğu yere benzetilir (Pala, 2008: 206).

Eskiden Hicaz’a yapılan seyahatler, aylar süren meşakkatli yolculuklardı. Bu sebeple geceleyin ellerinde meşale ile yolları aydınlatmayla görevli “meşaleci” adı verilen bir sınıf oluşmuştur. Suriyeli Araplardan oluşan meşalecilerin başında, meşaleci başı denilen albay konumunda biri bulunurdu (Buyruk, 2015: 47).

Rûhî şiirlerinde, Hicaz'da bulunan Kabe'ye gitmenin farz olması ve buraya giden kafilelerin başında yakılan meşaleler dolayısıyla bu şehirden söz eder. Bir beytinde sevgilinin mahallesini müslümanlarca kutsal sayılan Kabe'ye, göğsünde taşıdığı değerli aşkı ise hazineye benzeten Rûhî, oraya gitmenin kendisine farz olduğunu dile getirir.

Sînemde genc var beni kûyundan itme men'
Dünyâsı çok olana olur çün Hicâz farz (Ak, 2001: 679)

Rûhî, Hicaz çöllerinin yollarına düşen kişiye seslenerek, ömrünü ziyan etmemesini, aklı varsa hakikat Kabesine yol bulmaya çalışmasını öğütlemektedir.

Zâyi' itme 'ömrüni ey reh-rev-i Hicâz
Ka'be-i tahkîka yol bulmağa sa'y it sen sen ol (Ak, 2001: 783)

Ahının ateşini Hicaz yolunda yanan meşaleye benzeten Rûhî, sevgilinin mahallesine giden yolu aydınlatmaktadır

Kûyun yolında âteş-i âhum yanup gider
Meş'al gibi ki yakıla râh-ı Hicâzda (Ak, 2001: 941)

7.1.21. Cidde

Arabistan yarımadasının güneybatısındaki Hicaz bölgesinde ve Mekke'ye 70, Medine'ye 420 km. mesafede yer alan Cidde, Arabistan'ın Riyad'dan sonra ikinci büyük şehridir (Bilge, 1993: 523).

Rûhî Cidde şehrinden, önceden Şam valiliği yapan Ali Efendi'nin Cidde'ye vali olarak atanması nedeniyle söz eder.

Söyledi Rûhî ol 'âlî-himmetün târîhini
Ciddeye bir mir-i 'âlî-kadr hâlâ oldı bek (Ak, 2001:264)

7.1.22. Lahsa

Suudi Arabistan'da coğrafi bir bölge olan Lahsa, 1547 yılında Osmanlı Devleti tarafından hakimiyet altına alınarak Basra beylerbeyiliğine bağlandı (Bilge, 2003: 59).

Rûhî, ismini belirtmediği bir devlet adamının Lahsa'ya tayin edilişine tarih düşürmüştür.

Didiler kim oldı âyâ şimdi Lahsâ hâkimi
Bir felek-rıf'at ki olmış dehr pâmâlı didüm
Didiler teşrîfine târîh dinse vechi var
Oldı Lahsâ hâkimi bir himmeti 'âlî didüm (Ak, 2001: 284)

7.1.23. Mısır

1517 yılında Yavuz Sultan Selim'in buraya yönelik seferi sonucunda Osmanlı idaresine giren Mısır eyaleti, Osmanlı Devleti'nin güney sınırları ile Ortadoğu bölgesinin kara ve deniz yollarını muhafaza etmesi, bir taraftan Kuzey ve Güney Afrika'ya, diğer taraftan Kızıldeniz ve Arap yarımadasına yönelik siyasî faaliyetlerde anahtar ülke olması dolayısıyla büyük bir askeri öneme sahipti (Es-Seyyid, 2004: 563-565).

Bağdatlı Rûhî, Emir Paşa ve Ali Paşa'nın Mısır eyaletine yönetici olması dolayısıyla tarih şiirleri yazmıştır. Mısır'a atanan Ali Paşa'nın adaletiyle Bağdat'ı kıskandırdığını dile getirir.

Ol ki Mısrı kıldı 'adli gayret-i dârü's-selâm
Şimdi yümn-i makdeminden gayret-i Mısr oldı tâm (Ak, 2001: 231)

Rûhî, Emir Paşa için yazdığı tarih şiirinde ise yeni tayin edilen valileri için Mısır halkını müjdeler.

A’yân-ı Mısra müjde kim oldı devlet ile

Bir ehl-i ‘adl efendi vâlîsi mülk-i Mısrun (Ak, 2001: 250)

Mısır klasik şiirimizde adı çok geçen ülkelerden biridir. Genellikle kelimenin “ülke, memleket” anlamındaki sözlük karşılığı ile tevriye yapılarak ya da Hz. Yusuf ve Züleyha’nın hikayesi konu edilerek ele alınır (Yeniterzi, 2010: 322). Bağdat’ın ileri gelenlerinden Fethi Bey’in yaptırdığı imarete tarih düşüren Rûhî, onu “saadet Mısrının Yusuf’u” olarak gördüğünü ifade eder.

Elâ ey Yûsuf-ı Mısr-ı sa’âdet sen o zî-şânsın

Ki sana zümre-i ihvân içinde devlet el virdi (Ak, 2001: 278)

Hz. Muhammed’in övgüsünde yazmış olduğu naatta Rûhî, onun “güzellik Mısrının Yusuf’u” sözleriyle niteler.

Yûsuf-ı Mısr-ı cemâl meh yüzi kaşı hilâl

Menba’-ı âb-ı zülâl salli ve sellim ‘aleyh (Ak, 2001: 64)

7.1.24. Ken’an

Yakup peygamberin memleketi olan Ken’an, bugün Filistin’de Sayda, Sur dolayları ile Suriye’nin bir bölümünü içine alan bölgenin adıdır. Nuh peygamberin oğullarından veya torunlarından olan “Ken’an” adına izafeten bu ismi almıştır. “Mâh-ı Ken’ân (Yusuf peygamber) ve “Pîr-i Ken’ân (Yakup peygamber)” tamlamalarını kurar. Edebiyatta bu iki peygamber dolayısıyla anılır(Pala, 2008: 266).

Rûhî, ayrılık vadisinde gönül Yakub’unun gözleri ağlamaktan kör olsa bile Yusuf’a benzeyen sevgiliye kırılmayacağını ifade eder.

Eger vâdi-i firkatda ağarsa giryeden çeşmi

Yine Ya’kûb-ı dil ol Yûsuf-ı Ken’âne incinmez (Ak, 2001: 610)

Feleğin yıllardır Yakup gibi ağlattığı şairin, Yusuf'a benzeyen sevgiliyi görünce gözleri açılır.

Beni ağlatdı geçdi nice dem Ya'kûb-veş gerdûn
Açıldı yine çeşmüm Yûsuf-ı Ken'ânumı gördüm (Ak, 2001: 830)

7.1.25. Şirvan

Kafkasya'nın üç büyük bölgesinden biri olan ve halılarıyla meşhur olan Şirvan, şiirimizde geçmişte ipek üretim merkezlerinden biri olmasıyla konu edilir (Yeniterzi, 2010: 327). Rûhî'nin şiirlerinde ise Osman Paşa'nın buraya vali olarak atanması ve Şirvan'a bağlı Çalı kazasının Rûhî'ye dirlik olarak verilmesi dolayısıyla geçmektedir.

Osmanlı-Safevi savaşının 986'da (1578) başlaması sırasında serdar tayin edilen Lala Mustafa Paşa'nın Şirvan ve Dağıstan beylerbeyiliğini teklif ettiği Osman Paşa, bu teklifi kabul ederek, henüz herhangi bir resmi unvanı olmaksızın 1000 kişilik maiyetiyle Erzurum civarında orduya katılır. Safevîler'e karşı Osmanlı kuvvetlerinin üstün gelmesinde önemli rol oynar. Lala Mustafa Paşa zaferlerin ardından orduyu kışlamak üzere Erzurum'a çektiğinde Osman Paşa'yı vezir rütbesine yükseltir ve onu küçük bir ordu ile Şirvan ve Dağıstan beylerbeyi olarak cepheyi korumakla görevlendirir. Safevîler, Osmanlı ordusunun Erzurum'a çekilmesini fırsat bilerek karşı harekâta geçtilerse de Osman Paşa önce bölgede isyan çıkaran Kaytak ve Kıpçak gruplarını bertaraf eder, ardından Safevîler'i Şemahı ve Şirvan'dan tamamen çıkarır (Çiçek, 2007: 471-472).

Rûhî, şiirlerinde sık sık adını zikrettiği Osman Paşa'nın Şirvan valisi oluşuna tarih düşürmüş ve şiirde onun adalet ve faziletinden söz etmiştir.

Âsumân-ı ma'delet 'Osmân-ı 'âlî-kadr kim
Gelmedi Şirvâna öyle vâli-i sâhib-kemâl (Ak, 2001: 277)

Şirvan halkını müjdeleyen Rûhî, adaletiyle nam salmış ikbal sahibi Osman Paşa'nın vali olduğunu söyler.

Ey ehl-i Şirvân şâd olun kim oldı sâhib-hükmünüz

Bir mâlik-i ikbâl kim ‘adlile olmışdur benâm (Ak, 2001: 239)

Şirvan’a bağlı Çalı kazası Osman Paşa tarafından Rûhî’ye dirlik olarak verilmiş ancak o bundan memnun olmadığını ifade eden şiirler yazmıştır.

Çalıyı Hazret-i Pâşâ-yı celîlü’l-mikdâr

Lutf kılmış bize kim Rûhi-i âzûrde-dilüz

Ol bahâr-ı kerem itmiş bize lutf ammâ

Gülşen-i dehrde Çalıya konar kuş degülüz (Ak, 2001: 1059)

7.1.26. Tatar

Doğu Türkistan için kullanılan Tatar ülkesi, miskin burada elde edilmesinden dolayı daha çok nâfe-i tatar, misk-i tatar, ahû-yı tatar şeklindeki terkipler halinde kullanılır (Pala, 2008: 442). Klasik Türk şiirinde güzelleriyle meşhur olan Tatar veya Türkler, yağmacı, zalim, kavgacı, cesur, sarhoş, usta avcı, at binici ve ok atıcı gibi özelliklerle ele alınır (Yeniterzi, 2010: 328).

Rûhî, sevgilinin yüzündeki benlerin gamıyla yaralar kaplayan göğsünü, tatar miskinin kıskandığını ifade eder.

Ne gam dâğdâr-ı hâl-i rûy-ı yâr ise sînem

Bihamdillah ki reşk-i nâfe-i Tâtârdur dâğum (Ak, 2001: 812)

7.1.27. Karabağ

Azerbaycan'da tarihi öneme sahip olan Karabağ, 1578 yılında Osmanlı-Safevi savaşında Osmanlı idaresine geçmiş ancak 1603 yılında Safeviler tarafından gerçekleştirilen karşı saldırılar neticesinde geri alınmıştır (Aydın, 2001: 367).

Karabağ, aynı zamanda Aras nehri ile sınırdır. Şair, gözyaşını Aras'a, sevgilinin saçını da Karabağ'a benzetir. Beyitte saç ile Karabağ arasında kurulan renk ve şekil ilgisi yanında koku ilgisi, Karabağ'ın bağ ve bahçelerini hatırlatır (Buyruk, 2015: 54).

Hoş-bûydur saçun Karabâğ ülkesi midür
Keskin akar gözüm yaşı âb-ı Aras mıdur (Ak, 2001: 542)

7.1.28. Çiğil

Çin'de bulunan ve güzelleri ile meşhur olan şehirdir. Çin, büt, deyr gibi kelimelerle birlikte kullanılır (Yeniterzi, 2010: 309).

Rûhî, sevgilinin baktıkça insanın hevesini artıran yüzünün Çiğil'in güzellerini bile kıskandıracak derecede güzel olduğunu söyler.

Nakş-ı meyl-efzâsına bakdukca âdem zevk alur
Reşk ider sîmâ-yı dil-bendine hûbân-ı Çigil (Ak, 2001: 276)

7.1.29. Huten

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin güneybatısında bir ildir. Hata kelimesinin "yanlış" anlamı ile tevriye veya iham-ı tenasübe imkan veren şehir miski ile meşhurdur. Divan şiirinde sevgilinin saçı veya benleri ile çoğu kez siyah renkle birlikte misk/müşg, nâfe, bağır, ciğer, hûn, âhû, gazâl, Çîn, Tâtâr ve Türk-i Hatâ gibi unsurlarla bir arada kullanılır (Yeniterzi, 2010: 313).

Divan şiiri geleneğine uygun hareket eden Rûhî de Huten şehrini Çîn, misk ve âhû

kelimeleriyle bir arada kullanarak sevgilinin saçlarının güzel kokusunu ve ayva tüylerini Huten miskine benzetir.

Başda hevâ-yı Çîn-i Huten var velî ne sûd
Bağlandı kaldı gönlüm o zülf-i mu'anbere (Ak, 2001: 911)

Öykinürmiş hatuna sûrete ammâ gelicek
Kaldı yüz karalugı kendüye misk-i Hotenün (Ak, 2001: 747)

Rûhî, aslan yürekli gönlüne Huten ceylanına benzeyen sevgilinin göz süzerek gelişini haber vermektedir.

İş işden geçdi ey dil şîr-dillük fâ'ide itmez
Süzüp çeşm-i dil-âvizin ol âhû-yı Hoten geldi (Ak, 2001: 1006)

7.2. Dolaylı Olarak Bahsedilen Şehirler

Şehirlerin sahip oldukları bazı özellikler ve orada yaşanan bazı hadiseler onların farklı isimlerle de anılmasına sebep olmuş ve zamanla bu isimler herkesçe bilinir hale gelmiştir. Örneğin Bağdat şehri, Dârü's-selâm, Medînetü's-selâm ve Behişt-âbâd isimleri ile de anılır (Yeniterzi, 2010: 306). Ayrıca, yerleri belli ve sabit oldukları için felekte şehirleri de temsil eden burçlar, "burc-ı evliya" terkibiyle Bağdat şehrini anlatır (Uzun, 1992: 426). Bağdatlı Rûhî Divanı'nda doğrudan veya dolaylı olarak pek çok şehrin adı yer almaktadır. Bazı şiirlerinde bu şehirlerin adını doğrudan zikretmek yerine onların lakaplarını ya da isimlerine çağrışım yapacak tabirleri kullanır. Örneğin, Bağdat'tan söz ettiği şiirlerde zaman zaman "dârü's-selâm" ya da "burc-ı evliyâ" tabirlerini kullanır. Şüphesiz bu tabirler Bağdat'ın lakaplarıdır ve Rûhî şiirlerindeki anlam katmanlarını bu tabirlerin etrafında genişletme imkanı bulur. Şair, cennet anlamına da gelen "dârü's-selâm" tabirini Bağdat için kullanarak cenneti bile kıskandıracak güzellikte olduğunu vurgular.

Yine saldı sâye bir ebr-i bahâr-ı ma'delet
Yine reşk-i cennet oldı ravza-i dâru's-selâm (Ak, 2001: 224)

Şairliğini dile gelmiş bülbüle benzeten Rûhî, ait olduğu gül bahçesinin ise cennet

anlamına da gelen "dârü's-selâm" yani Bağdat şehri olduğunu vurgular.

Bülbül-i gûyendelerüz gül gibi
Gülşenimüz ravza-i dârü's-selâm (Ak, 2001: 837)

Rûhî, bir beyitte gelenek dışı bir tutum sergileyerek Bağdat yerine Şam'ı "dârü's-selâm" tabiriyle niteler. Şam şehrinin havasının ve suyunun insanı gece gündüz selamette tuttuğunu bu sebeple lakabının "dârü's-selâm" olduğunu söyler.

Âdemi âb ü hevâsı rûz u şeb sâlim tutar
Gâlibâ olmışdur anunçün lakabı dârü's-selâm (Ak, 2001: 145)

Azmizâde Hâletî'nin Şam'a kadı olması üzerine kaside yazan ve kasidenin girizgahında Şam şehrinden övgüyle bahseden Rûhî, burayı "âli-makâm" tabiriyle ifade eder.

Kande gitsün böyle zîbâ kûşeyi âdem koyup
Kande var insâf idince böyle bir 'âlî-makâm (Ak, 2001: 145)

Rûhî, "evliya burcu" olarak nitelendirdiği Bağdat'ta evliyaların kerametinden dolayı rahat ve müsterih olmak gerektirdiğini dile getirir.

Çü burc-ı evliyâdasın âsûde-hâtır ol
Kim sıhhat-i vücûd virür evliyâ sana (Ak, 2001: 332)

Hüsrev Paşa'nın Bağdat valisi olmasına tarih düşüren Rûhî, evliya burcu olan Bağdat'ı onun mesken edindiğini söyler.

Evliyâ burcın gelüp devletle mesken eyledün
Bir senün gibi kanı zî-himmet ü 'âlî-makâm (Ak, 2001: 230)

Bağdatlı oluşuyla her fırsatta gurur duyan Rûhî, evliya burcu olan Bağdat'ın toprağına ait olduğunu ve Kerbela sultanı olan Hz. Hüseyin'in hacetleri gideren kapısında ikamet ettiğini söyler.

Yel esmez üstimüzden hâk- burc-ı evliyâyuz biz
Mukîm-i bâb-ı hâcet-bahş-ı şâh-ı Kerbelâyuz biz (Ak, 2001: 611)

Başka bir beyitte ise yüce kabul ettiği ve evliya burcu olan Bağdat şehrinin toprağından olduğunu dile getirir.

Hâk-i burc-ı evliyâyuz dergeh-i Haydardanuz
Çarha biz baş egmezüz gör kim ne 'âlî yerdenüz (Ak, 2001: 590)

Ben ol hâkem ki 'azmüm deşt-i burc-ı evliyâdandur
Hevâ-yı aşka düşdüm bu tahrîk ol hevâdandur (Ak, 2001: 530)

Rûhî, Hz. Hüseyin'in şehit edilişinden duyduğu ıstırabı dile getirdiği şiirinde Kerbela ismini "kerb ü belâlardan mürekkeb bir musibet" olarak değerlendirir.

Ne yazudur ki deşt-i Kerbelâ pür-derd ü mihnetdür
Meger kerb ü belâlardan mürekkeb bir musîbetdür (Ak, 2001: 169)

Rûhî, her ne kadar Rum'a gitmek istese de Bağdat'tan ayrılamadığını dile getirdiği beyitte Rum'u cennete benzeterek için "hâk-i behcet-âbâd" tabirini kullanır.

Dil eyler ârzû-yı Rûm u Bağdâd ise dâmen-gîr
O hâk-ı behcet-âbâda bizi Perverdigâr ilte (Ak, 2001: 954)

8. BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI'NDA SOSYAL ELEŞTİRİ

Klasik edebiyat, her ne kadar toplum gerçeklerinden kopuk ve yüksek zümreye hitap eden bir edebiyat gibi görülse de, temelde toplumsal gerçekliklerden ilham alan bir türdür. Bu edebiyat türünün görünürde yaşanan vakalarla ilişiği olmamasına rağmen kaside, mesnevi, hatta gazellerin şurasına burasına dağılmış, hiç ummadığımız anda önümüze dikiliveren öyle söz ve ifadelere rastlanır ki bazen bir tekinde bütün bir cemiyetin yaşama felsefesine, sosyal çatısına ve kuruluşuna can alıcı noktası ile parmak basıldığı gözden kaçmaz (Ülgener, 2006: 31-32). Bununla birlikte, söz konusu unsurları Divan şiiri çerçevesinde konu edinmeye en müsait nazım şekillerinden birisi terkîb-bentler ve tercî-bentlerdir.

Rûhî, Osmanlı Devleti'nin en ihtişamlı zamanları olan 16. yüzyılda taşra bölgesinde yaşamını sürdürmüştür. O, doğup büyüdüğü ve hayatını idame ettirdiği topraklardan her ne kadar övgüyle bahsetse de içinde yaşadığı toplumun eksik ve kusurlu yönlerini eleştirmekten geri durmaz. Öyle ki kendine en büyük şöhret ve itibarı kazandıran şiiri, sosyal eleştiri denince ilk akla gelen şiir olan terkîb-bendidir. Bu şiir ile birlikte toplumun yozlaşan değerlerini eleştirdiği başka şiirlerin de mevcudiyeti, Rûhî'nin "*çağının cesur bir tanığı*" ifadeleriyle anılmasını sağlamıştır.

Rûhî meşhur terkîb-bendini son nefesini verdiği Şam'da, muhtemelen ölümüne çok yakın bir zamanda kaleme almıştır. Diğer şiirlerine bakıldığında sade bir dil kullanan, uzun tamlamalara çok fazla yer vermeyen Rûhî, terkîb-bendinde nispeten daha ağır bir dil kullanmıştır. Ancak şiirdeki anlatımdan ziyade sözü edilen konuların çarpıcılığı ile verilmek istenen mesajın isabetliliği onu bilinir kılmış ve kendinden sonraki pek çok şairi derinden etkilemiştir.

Bağdatlı Rûhî'nin terkib-bendine sosyal psikoloji açısından yaklaşan Zülfü Güler (2008), manzumenin tamamında Osmanlı toplumundaki sosyal tip ve grupların karşıt

davranışlarını çarpıcı bir şekilde işlediğini ifade eder. Güler aynı yazının devamında şiirin toplumda yer edinip beğenilmesini ise şu şekilde açıklar:

> "Ruhî, Osmanlı-Müslüman toplumundaki sosyal ortamı, karşıt sosyal tipleri ve sosyal grupları, bunlar arasındaki çatışmaları, ayrıca Osmanlı yönetimindeki aksaklık ve çarpıklıkları, ciddî bir hiciv içerisinde ve gayet yüksek sesle haykırarak söylemiştir. Şairin konu edindiği sosyal tipler ve sosyal davranışlar bugün dahi toplumumuzda görülmektedir. Bir bakıma beynelmilel tipler ve davranışları ortaya koymuştur Ruhî. İşte bu manzumenin yazıldığı günden beri, okuyanlar ve dinleyenlerce beğenilmesinin asıl nedeni budur." (Güler, 2008: 30).

Rûhî, şiir boyunca tasvir ettiği sahnelerde olayların seyircisi konumundadır. Toplumda eleştirdiği onca aksaklık ve yozlaşmışlık içerisinde kendisini "dil ü can ile kazaya rıza gösteren" ve "cihan meclisinin önde gelen makamlarını talep etmeyen" gönül erbabı bir rind olarak tanıtır.

Sadrın gözedüp neyleyelüm bezm-i cihânun
Pây-ı hum-ı meydür yerimüz bâde-perestüz

Hem-kâse-i erbâb-ı dilüz 'arbedemüz yok
Meyhânedeyüz gerçi velî 'aşkile mestüz (Ak, 2001: 187)

Virdük dil ü cân ile rızâ hükm-i kazâya
Gam çekmezüz uğrasak eger derd ü belâya (Ak, 2001: 195)

Bağdatlı Rûhî ile Ziya Paşa'nın terkib-bendlerini devir ve zihniyet bakımından kıyaslayan Sabri Ülgener (2006: 34), Rûhî'nin değer ölçüleri ve kuruluşları ile geniş bir rant tabanı üstünde feodal (veya benzeri) bir düzenin izlerini sürdüren taşrada neşet ettiğini, burada eşraf, ayan ve tarikat karışımı yarı feodal-yarı cezbeli bir üst sınıfın başını çektiği iktidar kervanının yürüdüğünü ve mesafe alıp yükselmenin yolunun soyluluk, asıl ve nesepten yani şeceresini ne yapıp edip bir "ulu"ya dayandırmaktan geçtiğini dile getirmektedir. Rûhî, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

Ebnâ-yı zamânun talebi nâm u nişândur

Her biri tasavvurda fulân ibn-i fulândur (Ak, 2001: 192)

Rûhî, yaşadığı dönemde rütbe, makam ve unvanların satıldığını dile getirir. Bir makam için rüşvet alanlara da var verenlere de yuh çeker (Güler, 2008: 40). Rûhî'nin gözünde bu şekilde elde edilen makamlar değersizdir.

Zî-kıymet olınca nidelüm câh u celâli
Yuf anı satan dûna harîdârına hem yuf (Ak, 2001: 194)

Rûhî, söz konusu şiirin bir bölümünde yaşadığı bir hadiseden esefle bahseder. Sabah vakti ibadet için gittiği mescitte, halka olup oturmuş ve dillerinde devamlı "kırk, elli" lafı dönen bir kısım insanlar gördüğünü söyler. Sebebini sorduğunda ise hayırda bulunmak için dönemin yöneticisinin oraya geleceğini ve iyiliğinin de ya kırk ya elli olacağını öğrenir. Bu insanların işlerinin hep gösteriş ve riyadan ibaret olduğunu söyleyen Rûhî, onlara uzak olan kişinin Allah'a yakın olacağını dile getirerek hem samimiyetsiz insanları hem de hayrını gösteriş için yapan devlet adamlarını eleştirir.

Sizden kim ırağ oldı ise Hakka yakındur
Zîrâ ki dalâlet yolıdur gitdügünüz râh

Tahkîk bu kim hep işünüz zerk ü riyâdur
Taklîddesüz tâ'atünüz cümle hebâdur (Ak, 2001: 191)

Rûhî, daha sonra alçak kişilerden boş şeyler uman ve sırf kılık kıyafetinden dolayı cübbe ve sarığı var diye birine hürmet gösteren açgözlülere yüklenir. Hırsı ve açgözlülüğü yüzünden başkalarına el açmaktan ve kendi adını kötüye çıkarmaktan çekinmeyen insanlara acır. Gözün aç olmasının sebebini kanaatsizliğe bağlar ve kişinin kanaat ettiğinde mutlaka rızkına erişebileceğini söyler.

Yazuk sana kim eyleyesin hırs u tama'dan
Bir cübbe içün kendüni 'âlemlere bed-nâm

Yok sende kanâ'at gözün aç olduğı oldur

Rızkun irişür sana eger subh eger şâm (Ak, 2001: 192)

Rûhî; prekapitalist toplumun, sömüreni ve sömürüleni ile portresini çizgi çizgi gözler önüne serdiği şiirinde, emek ve zahmetin bir tarafın sırtına yüklenip öbür tarafın zevk ile dünyayı yediği dengesiz bir toplumdan bahseder (Ülgener, 2006: 42). Şairin yaşadığı Şam, Halep ve Bağdat çevresinde fakirler ve zenginler arasında, kiminin sefalet kiminin ise refah içinde olduğu büyük bir uçurum vardır. Beyler, paşalar ve ayanlar, halka şefkat yerine zulmetmektedir (Kurnaz, 2011: 168).

Dünyâ talebiyle kimisi halkun emekde

Kimi oturup zevkile dünyâyı yemekde

A'yân-ı cihândan kerem umma anı sanma

Âsâr-ı 'atâ ola ne paşada ne begde

Mutbahlarına ac varan âdem degenek yer

Derbânları var göz kapuda el degenekde (Ak, 2001: 194)

Şair, dile getirdiği bunca haksızlık, eşitsizlik, yozlaşmışlık ve arsızlığın ardından sesini yükseltir ve her şeyi yuhalamaya başlar.

Yuf hârına dehrün gül ü gülzârına hem yuf

Ağyârına yuf yâr-ı cefâ-kârına hem yuf

diye başlayıp dünya düzeninin ıyşını ve ayyaşını, aşağılık mevki ve itibar alım satımcısını, temelsiz olduktan sonra dehrin ikbal ve idbarını gözünün yaşına bakmadan önüne katar ve o hızla ayağını yerden kesip yıldızların sabit ve seyyarına kadar her şeye yuha çeker (Ülgener, 2006: 45).

Bağdatlı Rûhî'nin toplumda yok olmaya yüz tutmuş değerleri ele aldığı "eksilmede" redifli şiiri de sosyal tenkit açısından değerlendirilebilir. Halkın çoğunun cefa üzerinde olduğunu, kimsede vefa kalmadığını dile getiren Rûhî, gösteriş ve ikiyüzlülükten uzak

insanların gitgide azalmasından yakınır. Dervişlerin gönüllerindeki sevgi ve muhabbet ile padişahların ihsan ve lütuflarının, hal ehli kimselerin gönüllerindeki Allah sevgisinin, kamil insanların değerinin ve gerçek ariflerin eksildiğinden dem vurur. Sözüne sadık kimselerin azalmasından, ne kadar varlıklı olsalar da doymak bilmeyen açgözlülerden, rüşvet alan kadıların artmasından, Allah'ın kazasına rıza göstermeyenlerden ve cahillerin artmasından yakınır. Gerçek şairlerin azalmasından ve şairlerin kıymetinin bilinmemesinden söz eder.

Ey dirîğâ ekseri halkun cefâ üstindedür
Bu vefâsuz dehrden ehl-i vefâ eksilmede

Olmada mihr ü mahabbetden müberrâ hâs u 'âm
Cem' olup ağyâr u yâr-ı bî-riyâ eksilmede (Ak, 2001: 150)

Olmada dervîşden mihr ü mahabbet münkatı'
Şâh-ı 'âlî-câhdan lutf u 'atâ eksilmede (Ak, 2001: 151)

Cemal Kurnaz'a (2011: 173-174) göre Rûhî, sözü edilen şiirlerinde idarecilerden, din ve tasavvuf ehline; tüccarlardan halk kesimine kadar çeşitli gruplar arasında gitgide büyüyen uçurumu ve bunun toplumda yarattığı huzursuzluğu cesaretle dile getirmiştir. Onun eleştirileri biraz sert ve abartılı gibi görünse de, aynı çevrede yaşamış olan Fuzûlî'nin, "Selâm verdim rüşvet değüldür diyü almadılar." cümlesinin yer aldığı meşhur Şikâyetnâme'si Rûhî'nin söylediklerini desteklemektedir. Aynı coğrafyada yaşamış iki farklı şairin benzer sorunlara değinmesi, dönemin toplumsal aksaklıklarını cesurca dile getirmesi bakımından dikkate değerdir.

9. BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI'NDA NÜSHALARA VE BAĞLAMA GÖRE YENİ OKUMA ÖNERİLERİ

Coşkun Ak, 1982 yılında "Bağdatlı Rûhî : Hayatı, San'atı, Eseri ve Bütün Şiirlerinin İncelenmesi" konulu doçentlik tezi hazırlamış, 2001 yılında ise Bağdatlı Rûhî Dîvânı'nın tenkitli metnini neşretmiştir. Çalışmamızda ise bu eser temel alınarak bağlamlı dizin yapılmıştır. Ancak bazı durumlarda divanın elde bulunan matbu ve yazma nüshalarına da başvurularak tenkitli metinle karşılaştırmalar yapıldığı olmuştur.

İhtiyacın doğurduğu zaruriyet sebebiyle yapılan karşılaştırmalar neticesinde, her tenkitli metinde olabildiği gibi, Bağdatlı Rûhî Divanı'nında da anlam bütünlüğüne uygun düşmeyen bazı kelime ve ibareler tespit edilmiştir. Bunlar bazen müstensihten bazen basımevinden kaynaklanıyor olabilir. Zaman zaman da benzer yazılışa sahip kelimelerden anlam bakımından uygun olmayanların seçilmiş olması, anlam oturmamasına rağmen tamlama oluşturulması, hatalı okumalar, vezne uymayan kelimelerin kullanılması gibi durumlar söz konusu olabilmektedir. Bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğün önemi ve faydası tam olarak bu durumda ortaya çıkmaktadır. Zira metnin kendinden ziyade anlamına odaklanılması sebebiyle anlamca oturmayan kelimeleri belirleyip mana bakımından daha doğru tespitler yapmak mümkün olabilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğünü hazırlamış olduğumuz Bağdatlı Rûhî Divanı'nın tenkitli metnine, matbu ve el yazması nüshalar referans alınarak, alternatif okuma önerilerinde bulunulacaktır.

9.1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Çeviriyazısında Yapılan Değişiklik ve Düzeltmeler

Bağdatlı Rûhî Divanı'nın tenkitli metninde bulunan okuma farklılıkları kimi zaman transkripsiyon karakterlerinin eksik ya da hatalı kullanımından kaynaklanabildiği gibi kimi zaman da yanlış okumalardan kaynaklanabilmektedir. Böyle durumlarda anlam veya vezin yönünden eksiklik ya da yanlışlık olduğu düşünülen beyitlerde divanın matbu ve yazma nüshaları esas alınıp tasarrufta bulunularak bazı değişiklikler yapılmıştır.

Aşağıda Bağdatlı Rûhî Divanı'nın tenkitli metninde tespit edilen farklı okumalara dair tespit ve önerilerde bulunulacaktır.

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda yer alan 9 numaralı gazelin ilk beytindeki "kemâl-i bâ-kemâl" tamlaması anlamca daha uygun olan "cemâl-i bâ-kemâl" tamlamasıyla değiştirilmiş, böylece beyitte "sevgilinin kusursuz güzelliğinden ayrılan aşığın kan ağlaması" anlamı doğmuştur.

Nây-veş inler gönül bezm-i visâlundan cüdâ
Dîde kan ağlar **kemâl-ı bâ-kemâlundan** cüdâ (Ak, 2001: 308)
[cemâl-i bâ-kemâl]

Divanda 15. sırada yer alan gazelin dördüncü beytindeki "gılâ'-ı zerrîn" tamlaması, matbu nüshadan hareketle anlamca daha uygun olan "gılâf-ı zerrîn" tamlaması ile değiştirilmiştir.

Cûya benzer **gılâ'-ı zerrîni**
Hançer-i âbdârdur gûyâ (Ak, 2001: 312)
[gılâf-ı zerrîn]

Divanda 20 numaralı gazelin dördüncü beytindeki "mihnet" kelimesi, matbu nüshadan hareketle anlamca daha uygun olan "minnet" kelimesi ile değiştirilmiştir.

Bizi dünyâ içün her dûna sanman eylerüz **mihnet**
Biz ol 'âriflerüz kim eylerüz dünyâya istiğnâ (Ak, 2001: 316)
[minnet]

Divanda bulunan 87 numaralı gazelin ikinci beytinde *"âzurde-i dil"* şeklinde verilen tamlama anlam ve vezin gereği "âzurde-dil" olarak değiştirilmiştir.

Âzurde-i dil itme ehl-i ‘aşkı

Dil cilve-geh-i Hudâdur ey dost (Ak, 2001: 360)

[Âzurde-dil]

Divanda yer alan 95 numaralı gazelin ilk beytinde bulunan “inkâr” kelimesi divanın matbu nüshası ve beytin anlam çerçevesi esas alınarak “ikrâr” kelimesi ile değiştirilmiştir.

Yâra ‘aşk inkârı müşkil gayrıya **inkâr** güc

Bir belâ-keş neylesün ikrâr güc inkâr güc (Ak, 2001: 365)

[ikrâr]

Divanda 105. sırada yer alan gazelin ikinci beytinde geçen *“*kaybinde” kelimesi anlam bakımından daha uygun olduğuna kanaat edilen ve matbu nüshada yazılmış şekli olan *“kalbinde*” kelimesi ile değiştirilmiştir.

Anun ki olmaya **kaybinde** şevk-i ruhsârun

Döner derûnı şu mişkâta k’ola bî-misbâh (Ak, 2001: 371)

[kalbinde]

Divanın 133. gazelinin dördüncü beytinde yer alan “güzend” kelimesi, anlamca uygun olan “gezend” kelimesi ile değiştirilmiştir.

Cân-ı ‘âlemsin safâ-yı kalb u lutf-ı tab’ile

İrmesün ol cism-i pâka ‘ayn-ı a’dâdan **güzend** (Ak, 2001: 390)

[gezend]

Divandaki 148 numaralı gazelin beşinci beytinde bulunan “vardur” kelimesi vezne uygun olmasına rağmen anlamca daha uygun olan ve “dili varmak” deyimini oluşturması yönünden “vardur” kelimesi ile değiştirilmiştir.

Nice **vardur** dilün bilsem kadeh kadhine ey sûfî

Anun hod sohbetinde kalb-i mahzûna safâ artar (Ak, 2001: 400)

[varur]

Divanın 151. gazelinin sekizinci beytinde bulunan "nuhuvvet" kelimesi, anlam ve vezin gereği daha uygun olan "nahvet" kelimesi ile değiştirilmiştir.

Rûhiye izhâr-ı **nuhuvvet** kılmasun sûfî ki ol
Cübbe vü destâra bakmaz rind-i dürd-âşâmdur (Ak, 2001: 402)

[nahvet]

Divanda 163 numaralı gazelin üçüncü beytinde bulunan ve "kuş yuvaları" anlamını taşıyan "evkâr" kelimesi, anlamca daha uygun olan ve "sarhoş" anlamına gelen "evgâr" kelimesi ile değiştirilmiştir.

Geh turur gâh yürür kendüyi kâfir tuyurur
Tursa mestâne turur yürise **evkâr** yürür (Ak, 2001: 411)

[evgâr]

Divanın 166. gazelinin beşinci beytinde "bize dey" şeklinde okunan ibare, anlamca daha uygun olan "bezedi" kelimesi ile değiştirilmiştir.

Bize dey yir yüzin izhâr-ı temâşâda cihân
Zehr-i firkatla gönül bağrın ezüp kan oturur (Ak, 2001: 414)

[bezedi]

Divanda 209. sırada bulunan gazelin üçüncü beytinde "giçe" şeklinde verilen kelime, matbu nüshadan hareketle "küncün" şeklinde değiştirilmiştir.

Safâsı gitdi **giçe** zevk-i bâğundur diyü yer yer
Kemend ile çeker gülzâra ehl-i şevkı sünbüller (Ak, 2001: 443)

[küncün]

Divanda 252. sırada yer alan gazelin dördüncü beytinde geçen "nükte-füzerân" tamlaması, matbu nüshadan hareketle "nükte-güzerân" olarak değiştirilmiştir.

Vasf-ı ruhunla gül gibi rengîn gazellerüm
Makbûl-ı tab'-ı **nükte-füzerân**-ı Rûmdur (Ak, 2001: 471)
[nükte-güzerân]

Divanda 257 numaralı gazelin dördüncü beytinde bulunan "dest-i cünûn" tamlaması, matbu nüshadan hareketle ve bağlamca daha uygun olacağı düşünülen "deşt-i cünûn" tamlamasıyla değiştirilmiştir.

Düşüp **dest-i cünûna** koyduğıyçün kûy-ı Leylâsın
Sakın ta'n eyleme Kaysa o bir vâdî-i aherdür (Ak, 2001: 474)
[deşt-i cünûn]

Divanında yer alan 280 numaralı gazelin ikinci beytinde geçen "düşür" kelimesi, anlam ve vezin bakımından daha uygun olan "devşür" kelimesi ile değiştirilmiştir.

Ey mey-i gaflet ile sarhoş olan lâ-ya'kıl
'Aklunı başuna **düşür** ki cihân fânîdür (Ak, 2001: 489)
[devşür]

Divanın matbu nüshasından hareketle, anlamın daha uygun düşmesinden dolayı 296 numaralı gazelin ilk beytinde bulunan "zülgile" kelimesi "zülfile", "murâdı" kelimesi "murâdun" olacak şekilde değiştirilmiştir.

Zülgile tuydılar ki murâdı 'alâkadur
Ey dil sakın ki meyli hasûdun nifâkadur (Ak, 2001: 499)
[zülfile] [murâdun]

Divanda 317. sırada bulunan gazelin ikinci beytindeki "rûşe-i gurbet" tamlaması,

matbu nüshadan hareketle ve anlamca daha uygun olacağı gerekçesiyle "kûşe-i gurbet" şeklinde değiştirilmiştir.

Bizi mihnetde sanma rûşe-i gurbetde gördünse
Gam-ı cânân ile hoş-hâlüz ey sûfî safâmuz var (Ak, 2001: 513)
[kûşe-i gurbet]

Divanda 333. sırada bulunan gazelin altıncı beytindeki "yüzdukları" kelimesi, matbu nüshadan hareketle anlamca daha uygun olacağı için "yazdukları" kelimesi ile, "eylemez" kelimesi ise vezince uygun olan "eyleyemez" kelimesi ile değiştirilmiştir.

Bana **yüzdukları** düşnâmın öpersem yârun
Kimse ta'n **eylemez** nâme-i sultân öpilür (Ak, 2001: 526)
[yazdukları] [eyleyemez]

Divanın 345. gazelinin ikinci beytinde bulunan "hayâl-ı ruhın" tamlaması, vezin ve anlam gereği "hâl-ı ruhın" olacak şekilde değiştirilmiştir.

Cefâdan gerçi kim **hayâl-ı ruhın** hattı gelüp basdı
İşi altından ammâ işleyen hep yine hâlıdur (Ak, 2001: 535)
[hâl-ı ruhın]

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda yer alan 356 numaralı gazelin dördüncü beytinde yer alan "gamlıdır" kelimesi Divan'ın 1870 tarihinde basılmış matbu nüshasında "şâmîdür" şeklinde geçmektedir. Beyitte geçen ve Şam şehrinin bir diğer adı olan Dımaşk kelimesine nispetle oluşturulmuş "Dımışkî" kelimesi ile birlikte değerlendirildiğinde "Şâmî" kelimesinin daha anlamlı olacağı kanaatine varılmıştır.

Benzedürlerse Dımışkî kılıca müjgânun
'Aceb olmaz o meh-i sîm-beden **gamlıdur** (Ak, 2001: 543)
[Şâmîdür]

Divanda 376. sıradaki gazelin dördüncü beytinde bulunan "seheri" kelimesi hem anlam hem de vezin bakımından daha uygun olduğuna kanaat edilen ve yazılış itibariyle de aynı olan *"sihri*" kelimesi ile değiştirilmiştir.

Ko **seheri** kim hezârân sâhir-i sihr-âferînden bir
Gazel fenninde mâhir şâ'ir-i sâhib-suhan yegdür (Ak, 2001: 557)
[sihri]

Divanın 398 numaralı gazelindeki ikinci beyitte geçen "mey itmek" fiili, anlamca daha uygun düşen "meyl itmek" fiili ile değiştirilmiştir.

Mey idüp her kim ki reftâra tenezzül eylemez
Gönlimüz şehbâzı şimdi evc-i istiğnâdadur (Ak, 2001: 571)
[meyl idüp]

Divandaki 413. gazelin ikinci beytindeki "gülürdi" kelimesi "gürüldi" ile, "devr-i ruhunla" tamlaması "devr-i ruhunda" tamlaması ile değiştirilmiştir. İlk kelimenin yazımı muhtemelen basım hatasıdır. Diğer tamlamanın ise anlamca daha uygun olduğu için bulunma hal eki ile birlikte düşünülmüştür.

Bir **gülürdi** koparup **devr-i ruhunla** hat u hâl
Saldı Rûm iline gavgâyı bir iki karalar (Ak, 2001: 579)
[gürüldi] [devr-i ruhunda]

Divanın 423. gazelinin dördüncü beytindeki "felek" kelimesi, anlam ve vezin gereği daha uygun olan ve yazım itibariyle de aynı olan "fülk" kelimesi ile değiştirilmiştir. Ayrıca kendisinden sonra gelen kelimelerle de tamlama yapılmıştır.

Meded hançer be-kef oldukda sâkî fart-ı şevkinden
Gelür deryâ-yı bâde cûşa **felek câm-ı Cem ditrer** (Ak, 2001: 585)
[fülk-i câm-ı Cem]

Divanın 555 numaralı gazelinin dördüncü beytinde bulunan “asmalıdır” kelimesi, matbu nüshadan hareketle ve vezin itibariyle daha uygun olan “asılmalıdır” kelimesiyle değiştirilmiştir.

Ayak uzadup harîm-i hüsnüne eyler duhûl
Hey ne **asmalıdur** ol turra-i tarrârı as (Ak, 2001: 674)
[asılmalıdur]

Divanda 571. sırada bulunan gazelin beşinci beytindeki “sûf-ı verâdur” tamlaması anlamca daha ilgili olduğu düşünülen “sûf u ridâdur” ibaresiyle değiştirilmiştir.

Geçüp sadra gösteren halka
Seni **sûf-ı verâdur** ey vâ’ız (Ak, 2001: 684)
[sûf u ridâ]

Divanda 699 numaralı gazelin dördüncü beytinde bulunan “hûn-ı ihsân” tamlaması anlam açısından daha uygun olan “hân-ı ihsân” tamlamasıyla değiştirilmiştir.

Sen ol cûd-ı sehâ kânısın ey sultân-ı hûbânum
Mu’azzam şân u ‘unvânun mu’ammam **hûn-ı ihsânun** (Ak, 2001: 767)
[hân-ı ihsânun]

Divanda yer alan 880 numaralı gazelin ikinci beytinde “gönül yakmak” şeklinde verilen deyim “gönül yıkmak” olmalıdır.

Çeşm-i mestün olmasun düşmen benümçün halkile
Bir **gönül yakmakla** bin hâtır tesellâ eylesün (Ak, 2001: 885)
[gönül yıkmak]

Bağdatlı Rûhî Divanı’nın tenkitli metninde kimi zaman eksik okumalara da tesadüf edilmektedir. Örneğin divanın 908 numaralı gazelinin üçüncü beytindeki noksan kelimeler, el yazması nüshalardan kontrol edilerek tamamlanmıştır. Aşağıdaki beyitte “delü gibi”

ifadesi “delü gönlüm gibi” olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Ad çıkarmaz kûh-ı ‘aşkunda **delü gibi**
Dostum ursun gerekse başını taşlara su (Ak, 2001: 905)
[delü gönlüm gibi]

Divanın 948 numaralı gazelinin üçüncü beytinde bulunan “giyse” kelimesi yazımı aynı olsa da anlam itibariyle farklı olan “kîse” kelimesi ile değiştirilmiştir.

Dil taleb-kâr-ı safâ **giyse** tehî korkum odur
Ki ne destâr kala başda ne tende câme (Ak, 2001: 930)
[kîse]

Eksik okuma örneğinin bir benzeri, 1003 numaralı gazelin ilk beytinde de bulunmaktadır. Beyitte yer alan “akomazlar” kelimesi, vezin ve anlam gereği “aklın komazlar” şeklinde yeniden düzenlenmelidir.

Ol hâl-i ‘anber-efşânlar ki var yârun cemâlında
Alurlar âdemün **‘akomazlar** kendü hâlında (Ak, 2001: 967)
[‘aklın komazlar]

Divanda 1071. sıradaki gazelin beşinci beytinde bulunan “korkudan” kelimesi anlamca daha uygun olan “korkarın” kelimesi ile değiştirilmiştir.

Kurtuluş yok pençe-i şâhin-i çeşm-i yârdan
Alur ey cân murgı âhir **korkudan** tenden seni (Ak, 2001: 1011)
[korkarın]

Divanda 1079. sıradaki gazelin ilk beytinde “berki’le” şeklinde yazılan kelime anlamca daha uygun olan “burka’le” ile değiştirilmiştir. Aynı kelime 521. gazelde de “berki’” şeklinde geçmektedir. Dolayısıyla aynı düzenleme bu beyitte de yapılmıştır.

Cefâdan mı çıkup seyr itdügi **berki'le** gözden mi

Ruhı mir'âtını ol meh-pâre saklar yoksa tozdan mı (Ak, 2001: 1016)

[burka'le]

Çekse **berki'** gam degül rûy-ı visâl-ı yâra nâz

Ref' ider anı ser-i engüştile dest-i niyâz (Ak, 2001: 652)

[burka']

Divanın 1084 numaralı gazelinin son beytinde yer alan "gülbin-i fikrine" tamlaması yazma nüshalardan hareketle anlamca daha uygun olduğu düşünülen "gelmeyen fikrine" şeklinde ifade edilmiştir.

Gülbin-i fikrine Rûhî kulunun kevserdür

Lebünün câmıdur ey rûh-ı musavver emeli (Ak, 2001: 1019)

[gelmeyen fikrine]

Divanda 1089. sırada bulunan gazelin üçüncü beytindeki "zevk u riyâ" ifadesi anlamca daha uygun olan "zerk u riyâ" ile değiştirilmiştir.

Feyz-i Hak zümre-i erbâb-ı harâbâtdadur

Ehl-i zühdün nesi var **zevk u riyâdan** gayrı (Ak, 2001: 1022)

[zerk u riyâ]

Divanın 1093 numaralı gazelinin son beytindeki "gird" kelimesi, yazımı aynı olsa da anlamı daha uygun olan "gerd" kelimesi ile değiştirilmiştir.

Geldi hatt-ı ruh-ı yâr aç gözüni ey Rûhî

Esdi hasret yeli **gird**-i reh-i mihnet kopdı (Ak, 2001: 1025)

[gerd]

Bağdatlı Rûhî Divanı'nın matbu ve el yazması nüshalarından hareketle, 1094. gazelin ikinci beytindeki "inmeden" kelimesi "irmeden" ve "taht-ı süreyyâ" tamlaması "taht-

ı serâya” olacak şekilde değiştirilmiştir. Böylece beyit daha anlamlı hale gelmiştir.

İnmeden taht-ı süreyyâ gözümün yaşı ne sûd
Dil-i zârun ki yanup çarha çıka el-‘ataşı (Ak, 2001: 1025)
[irmeden] [taht-ı serâya]

Divanda 1095. sırada bulunan gazelin beşinci beytindeki “icrâ-yı cism” tamlaması, matbu nüshadan hareketle anlamca daha uygun olduğu düşünülen “eczâ-yı cism” tamlaması ile değiştirilmiştir.

Ey bî-basîret aç gözüni kim hevâ-yı ‘aşk
İcrâ-yı cismümi göge savurdı kül gibi (Ak, 2001: 1026)
[eczâ-yı cismümi]

Divanda 1099. sırada bulunan gazelin dördüncü beytindeki “dil-i gürâh” tamlaması, vezin ve anlam gereği daha uygun olan “dil-i gümrâh” tamlamasıyla değiştirilmiştir. Buradaki yanlışlık muhtemelen basım hatasından kaynaklanıyor olmalıdır.

‘Akl u fikrin yitirüp arayu gitdi gönlüm
Ne cefâ çekdi bulınca **dil-i gürâh** seni (Ak, 2001: 1029)
[dil-i gümrâh]

Bağdatlı Rûhî Divanı’nda Süleyman Paşa için yazılmış kasidenin altıncı beytinde bulunan “mihre” kelimesi, anlamca daha uygun bulunan ve “tavla pulu” anlamını taşıyan “mühre” kelimesi ile değiştirilmiştir.

Gonca tâs-ı zer ana jâle gümüşden **mihre**
Nerddür sahn-ı çemen bâd-ı sabâdur nerrâd (Ak, 2001: 105)
[mühre]

Divanda yer alan 28 numaralı kasidenin yedinci beytindeki “zindân” kelimesi, matbu

nüshadan hareketle anlamca daha uygun olacağı için "rindân" kelimesiyle değiştirilmiştir.

'İşretde takâzâ-yı zamâne göre **zindân**
Zühhâdda endîşe-i ferdâ-i gam-endûz (Ak, 2001: 132)
[rindân]

Divanda Harîmî Çavuş için kaleme alınan kasidenin altıncı beytinde geçen "arâzil" kelimesi, kelimenin doğru yazım şekli olan "erâzil" kelimesiyle değiştirilmiştir. Aynı kasidenin 15. beytinde bulunan "mekârib" kelimesi ise "mukârib" kelimesi ile değiştirilmiştir.

Arâzil safâda e'âlî belâda
Zihî nâ-muvâfık zihî nâ-münâsib (Ak, 2001: 143)
[erâzil]

Dirîğâ fakîre fakîr olduğumdan
Degül kimse ile müyesser **mekârib** (Ak, 2001: 143)
[mukârib]

Rûhî, Hâletî'nin Şam kadısı oluşu için kaleme aldığı kasidenin 21. beytinde geçen "em'ân-ı nazar" tamlaması, "çok dikkatli bakma" anlamındaki "im'ân-ı nazar" tamlamasıyla değiştirilmiştir. Aynı kasidenin 35. beytinde geçen "seyf u şıtâ" ikilemesi, "sayf u şıtâ" olacak şekilde değiştirilmiştir.

Şöyle müdrikdür ki **em'ân-ı nazarla** derk ider
Tâli'ün mâfi'z-zamîrin kılmadan feth-i kelâm (Ak, 2001: 146)
[im'ân-ı nazar]

Tâze tâze gülleri açılmada **seyf u şıtâ**
Bâğ-ı tab'ında selâset nehr-i cârîdür (Ak, 2001: 147)
[sayf u şıtâ]

Rûhî'nin zamane insanlarından ve eksilen değerlerden söz ettiği şiirinin altıncı beytinde geçen "şîb" kelimesi, anlamca daha uygun düşen "şeyb" kelimesi ile değiştirilmiştir. Aynı kasidenin 15. beytinde geçen "kisvet-i fakr u kabâ" tamlaması, anlamca daha uygun düşen "kisvet-i fakr u fenâ" tamlamasıyla değiştirilmiştir.

Geçmede vakt-i şebâb u gelmede eyyâm-ı **şîb**
Gitmede dilden safâ gözden cilâ eksilmede (Ak, 2001: 150)
[şeyb]

Kisvet-i fakr u kabâyı turmayup girmekde halk
'Ârif-i billâh olan ehl-i fenâ eksilmede (Ak, 2001: 151)
[kisvet-i fakr u fenâ]

Rûhî'nin Kaside-i Hakikat-Engiz başlığını taşıyan kasidesinin üçüncü beytinde geçen "yüz bulmaz" deyimi, anlamca daha uygun düşen "yol bulmaz" deyimiyle değiştirilmiştir.

Men 'aref esrârına **yüz bulmaz** illâ ehl-i fazl
Fazluna benden talep senden 'inâyet yâ mu'în (Ak, 2001: 148)
[yol bulmaz]

Divanda latife türünde yazılmış, Rûhî'nin dostlarının hatrını tek tek sorduğu manzum mektubunun dokuzuncu beytinde geçen "eyniyyet" kelimesi, anlamca uygun olan "iyniyyet" kelimesi ile, "Enînün" kelimesi ise "Enînînün" kelimesi ile değiştirilmiştir. Aynı şiirin 38. beytinde geçen "i'zâr" kelimesi, anlamca daha uygun düşen "i'zâz" kelimesi ile değiştirilmiştir.

Hezâr **i'zâr** ile evvel du'âlar eyleyüp söyle
Selâmın vir fakîrün hem menba'ıdur lutf u ihsânun (Ak, 2001: 157)
[i'zâz]

Enînün dahi **eyniyyetin** ‘arz eyleyüp di kim
Olupdur Nusretî keyfiyyet-i mihrünle hayrânun (Ak, 2001: 155)
[Enînînün] [iyniyyet]

Rûhî’nin Şam’dan Bağdat’a gönderdiği manzum mektuplarından bir diğerinin 15. beytinde geçen “giydürdi” kelimesi, anlam ve vezin yönünden daha uygun olan “giderdi” kelimesi ile değiştirilmiştir.

Kel nâmını **giydürdi** mi fi’l-cümle kendüden
İtdi mi Tarzî başına dermân ne demdedür (Ak, 2001: 159)
[giderdi]

Manzum mektupların sonuncusu olan kasidenin 10. beytinde geçen “leccâc” kelimesi “inatçı” anlamına gelip beytin genel manasına uymamaktadır. Ancak hem matbu nüshada yer aldığı için hem de anlamca daha uygun görüldüğü için “Leclâc” kelimesi tercih edilmiştir. Aynı şiirin 17. Beytinde geçen “şerefi insan” tabiri, anlam ve vezin gereği daha uygun olan “eşref-i insan” tamlamasıyla değiştirilmiştir.

Mât ider nat’-ı belâgatda nice **leccâcı**
Şeh-i mülk-i hüner ol sâni-i Selmân eyüdür (Ak, 2001: 162)
[Leclâc]

Makdemin tutduk uğur cümle ‘Alinün kulıyuz
Babanun cânıdur ol **şerefi insân** eyüdür (Ak, 2001: 162)
[eşref-i insân]

Divanda İbrahim Paşa’nın veziriazam oluşu için yazılan tarih şiirinin yedinci beytinde “’illet-i ‘âlî” şeklinde verilen tamlama, el yazması nüshadan hareketle “’illet-i gâî” olacak şekilde değiştirilmiştir.

Halk eğer bilmezse hakk sa’yini Hâlık bilür
‘İllet-i ‘âlî bu fethe ol dilîr oldı yine (Ak, 2001: 223)

[‘illet-i gâî]

Divanda 5. sıradaki tarih şiirinin 13. beytinde geçen “anâ-bahş” tamlaması, anlamca daha uygun olan ve yazım yönünden benzer olan “gınâ-bahş” ile değiştirilmiştir.

Hamdülillah ki yümn-i kadem-i muhteremi
İrişüp oldı **‘anâ-bahş**-ı kulûb-ı fukarâ (Ak, 2001: 229)
[gınâ-bahş]

Divanda Mükerrem Ali Paşa için yazılmış tarih şiirinin 6. beytinde geçen “zulmet-zedâ” tamlamasındaki “zedâ” kelimesi, sözlüklerde kullanılan şekli olan “zidâ” kelimesiyle değiştirilmiştir. Aynı şiirin 19. beytinde geçen “müste’id” kelimesi de sözlüklerde kullanılan “müsta’it” şekliyle değiştirilmiştir.

Şâma geldi saykal-ı **zulmet-zedâ**-yı re’feti
Oldı Şâm âyinesinden râfi’-i jeng-i zalâm (Ak, 2001: 231)
[zulmet-zidâ]

Sadr-ı ‘âdilsin yaraşur her ne lutf olsa sana
Lâyık-ı lutf u keremsin **müste’id**-i ihtirâm (Ak, 2001: 232)
[müsta’it]

Rûhî’nin Ali Han isimli birinin vefatı için yazdığı tarih şiirinin 2. beytinde geçen “gird-i fenâ” tamlaması, yazımı aynı olsa da anlamı farklı ve daha uygun olan “gerd-i fenâ” tamlamasıyla değiştirilmiştir.

Gözini açmadı zevkin ide İstanbulun
Nâgehân dîdeleri **gird-i fenâdan** toldı (Ak, 2001: 234)
[gerd-i fenâ]

Divanda Osman Paşa için yazılmış 16. sıradaki tarih şiirinin 2. beytinde geçen

“müstahec” kelimesi sözlüklerde bulunmamasının yanı sıra vezne de uygunluk göstermemektedir. Bu sebeple bu kelimesi “müstahrec” olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Aynı şiirin 6. beytinde geçen “irkâm” kelimesi de “erkâm” olarak değiştirilmiştir.

Didi bir beyt kim andan olur **müstahec** on târîh
İder tahsîn işitse nüktedânân-ı zevi’l-efhâm (Ak, 2001: 240)
[müstahrec]

Dönüp mısra’-ı evlânun hurûf-ı gayr-ı menkûtın
Kıl âhır mısra’ın menkûtı ile cem’ idüp **irkâm** (Ak, 2001: 240)
[erkâm]

Divanda 36. sırada bulunan tarih şiirinin başlığı “Târîh-i ‘Arabîzâde Efendi Ki Be Medrese-i Sahn Âmed” şeklinde verilmiştir. Ancak şiirin ilk beytinde Hâletî’nin ismi geçmektedir. Hâletî’nin şiirin düşürüldüğü tarih olan 1005’te Sahn-ı Semâniye Medresesi’nde görev yaptığından hareketle bu başlıkta verilmesi gereken ismin “Arabîzâde” değil “Azmîzâde” olması gereklidir.

Rûhî’nin müseddes nazım şekliyle yazdığı şiirinde “irmedin payına” şeklinde verilen deyim, anlam gereği “irmeden pâyana” olmalıdır. Her ne kadar benzer gözükseler de bir harfin değişmesiyle anlamın tamamen değiştiği görülmektedir.

İtmedin cânum hisâr-ı cismden meyl-i girîz
İrmedin pâyına derd-i hicr ile ‘ömr-i ‘azîz (Ak, 2001: 212)
[irmedin pâyana]

9.2. Bağdatlı Rûhî Divanı’nda Bulunan Nazım Şekillerinin Adlandırmasında Yapılan Değişiklikler

Nazım şekilleri, mısra ve kafiyelerin belli bir düzen dahilinde birleşmesinden meydana gelmiş şiir formlarıdır. Bentlerden oluşan nazım şekilleri ve beyitlerden oluşan nazım şekilleri olmak üzere iki ana grupta incelenmektedir. Şiirde ele alınan konu onun

türünü belirlerken mısra sayısı, kafiye düzeni gibi unsurlardan oluşan dış yapısı da şeklini belirlemektedir. Nazım şekillerinden gazel, kaside, mesnevi, kıta ve müstezat beyitlerle kurulurken terkib-bent, terci-bent, rubai, tuyuğ, murabba, terbi, şarkı, muhammes, tahmis, müseddes, tesdis, müsebba, müsemmen, mütessa ve muaşşer gibi nazım şekilleri bentlerle kurulmuştur.

Müselles, murabba, muhammes, müseddes, müsebba, müsemmen, mütessa, muaşşer, terkib-bent ve terci-bent gibi 3-10 ve daha çok bentlerin birleşmesiyle oluşan nazım şekillerine Arapça'da musammat adı verilmiştir (İpekten, 2011: 84). Bentlerden kurulan nazım şekillerinde mısra sayısının artmasıyla birlikte birbirine olan benzerlik artmakta ve bu da karışıklığa sebep olmaktadır.

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda yer alan şiirlerden bazılarında şiirin dış yapısına uygun olmayan isimlendirmeler yapılmıştır. Örneğin, terkib-bent nazım şekliyle yazılmış bir şiire "Tercî-bend Velehu", mütekerrir şekilde yazılmış bazı müseddeslere "Murabba-ı Ma'at-Tercî", yine mütekerrir bir şekilde yazılmış müsemmene "Müseddes-i Ma'a't-Terci", vasıta beyti her bent sonunda aynı şekilde tekrar eden terci-bende "Muaşşer Ma'a Bend" başlığı verilmiş veyahut kimisinin nazım şekli hiç belirtilmemiştir. Söz konusu şiirler, Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik tarafından kaleme alınmış Divan Şiiri Şekil Bilgisi, Haluk İpekten'in Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Cem Dilçin'in Örneklerle Türk Şiir Bilgisi çalışmalarından hareketle yeniden isimlendirilmiş ve TEBDİZ sistemine bu şekilde kaydedilmiştir.

Aşağıda verilen örnek şiir mütekerrir müseddes olmasına rağmen "Diger Murabba'-ı Ma'a't-Tercî" başlığıyla verilmiştir.

DİGER MURABBAʿ-I MAʿAʾT-TERCİʿ [MÜSEDDES]

Benüm bir kadri ʿāli Yūsuf-ı sāhib-cemālum var

Cemālın nice gündür görmedüm hayli celālum var

Bu mihnetle yolunda ölmemekden infiʿālum var

Gamundan gayrı gönlümde ne fikrüm ne hayālum var

Bana teklif-i ʿıyş u ʿişret itmen kim melālum var
Belā-yı hicre düşdüm şimdilik bir özge hālum var

Açıldı goncalar gül gibi irdi mevsim-i ʿişret
Safālar itmede yār ile herkes kılmada sohbet
Benüm hod ʿaklumı almış durur derd ü gam-ı firkat
Siz ey ehl-i safa ʿıyş eylenüz fevt olmadın fırsat
Bana teklif-i ʿıyş u ʿişret itmen kim melālum var
Belā-yı hicre düşdüm şimdi bir özge hālum var

Cemāl-i bā-kemālından cüdā ezhārdan göçdüm
Ser-i zülfinden ayru seyr-i sünbülzārdan geçdüm
İçüp fırkat meyin sākî-i gül-ruhsārdan geçdüm
Safā vü zevḳ fikrün çekmem ol efkārdan geçdüm
Bana teklif-i ʿıyş u ʿişret itmen kim melālum var
Belā-yı hicre düşdüm şimdilik bir özge hālum var

Nice demdür ki fırkat mihnetinden dîde giryāndur
Dil-i mahzūnı dirseñ ol da bin derdile nālāndur
Benüm bir cān anun da işi dāyim āh ü efgāndur
Lebinden ayru hep künc-i belāda içdügüm kandur
Bana teklif-i ʿıyş u ʿişret itmen kim melālum var
Belā-yı hicre düşdüm şimdilik bir özge hālum var

Düşüp sevdālara tā kim esîr-i hatt u hāl oldum
Perişān oldı gamdan hātırum āşüfte-hāl oldum
Beni çignetdi yār ağyāra hayli pāymāl oldum
Düşürdüm gönlümi hicre giriftār-ı melāl oldum

Bana teklif-i ʿıyş u ʿişret itmen kim melālum var
Belā-yı hicre düşdüm şimdilik bir özge hālum var

O demden kim dil-i ser-geşte bahr-i hicre talmışdur
Hayāl-i gevher-i vuslat başumdan ʿaklum almışdur
Beni ol şūh-ı bî-pervā ʿaceb sevdāya salmışdur
Sorar yok hālümi gamdan işüm Allaha kalmışdur
Bana teklif-i ʿıyş u ʿişret itmen kim melālum var
Belā-yı hicre düşdüm şimdilik bir özge hālum var

Geçer Rūhî gibi mihnetle evkātum nice demdür
Akar turmaz gözüm yaşı dirîğā bilmezem nemdür
Gam-ı laʿlıyla ol ʿİsî-demün kim cān-ı ʿālemdür
Hemişe içdügüm hūn-ı cigerdür yidügüm gamdur
Bana tekliif-i ʿıyş u ʿişret itmen kim melālüm var
Belā-yı hicre düşdüm şimdilik bir özge hālüm var (Ak, 2001: 208)

10. SONUÇ

Bu çalışmada, 16. yüzyıl şairlerinden Bağdatlı Rûhî'nin tek eseri olan Divan'ı incelenerek bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü hazırlanmıştır. Divan'da yer alan kelime ve kelime grupları, metin içerisinde kazanmış oldukları anlamlarla birlikte internet tabanlı TEBDİZ sisteminde kayıt altına alınmıştır. Bunların yanı sıra Divan'da bulunan şiirler nazım şekilleri, türleri, üslup ve içerik yönünden de ele alınmışlardır.

Prof. Dr. Coşkun Ak tarafından 2001 yılında yayımlanmış olan "Bağdatlı Rûhî Dîvânı-Karşılaştırmalı Metin" isimli eser, çalışmamızın temelini oluşturmuştur. Ancak buna ilave olarak Bağdatlı Rûhî Divanı'nında yer alan kelimeleri anlamlandırırken karşılaşılan sorunları gidermek ve metni teyit edebilmek amacıyla *Külliyât-ı Eş'âr-ı Rûhî-i Bağdâdî* isimli 1287 yılı İstanbul basımı olan matbu metin, Türkiye Yazma Eser Kurumu'nda 06 Mil Yz FB 469, 06 Mil Yz A 663 ve 06 Hk 453 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan el yazması metinlerden de istifade edilmiştir.

16. yüzyıl şairlerinden olan Bağdatlı Rûhî'nin asıl adı Osman'dır. Kendisi gibi sipahi olan babası Kanuni Sultan Süleyman döneminde Bağdat beylerbeyi olan Ayas Paşa'nın maiyetine gönüllü olarak girip Bağdat'a yerleşmiş ve burada evlenmiştir. Rûhî burada doğduğu için Bağdâdî olarak anılır. Doğum tarihi net olarak belli değildir. Eğitimine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Mesleği gereği çok fazla gezen Rûhî, kaynaklarda "seyahate olan düşkünlüğü" dolayısıyla geçmektedir. "Devr eylemedük yer komaduk bir nice yıldır" sözleriyle pek çok yer gezdiğini vurgulayan Rûhî, Necef, Kerbela, Şam, Erzurum, Hicaz, İstanbul ve Şirvan şehirlerinde bulunmuş ve zaman zaman bu şehirlerden şiirlerinde de söz etmiştir.

Bağdatlı Rûhî'nin yaşadığı çevre ile birlikte şiirlerinde dile getirdiği bazı hususlar, onun Hurufi öğretilerinden etkilenen ancak yer yer Alevi-Bektaşi, Gülşeni veya Mevlevi söylemlerde bulunan bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinde açık ve sade bir anlatıma sahip olduğu, atasözü ve deyimlere sıklıkla yer verdiği, sanatkârane ve ağır söyleyişlerden uzak samimi bir anlatıma sahip olduğu görülmektedir. Kimi zaman halk söyleyişleri ve argo ifadelere de yer veren Rûhî'nin şiirleri kolay anlaşılabilen, söz oyunlarıyla muğlaklaştırılmaktan uzak bir hüviyete sahiptir. Divan'ında "*yansılamak, korkuluk, savukluk, yurgalatmak, yaykamak, segrişmek, tamzurmak*" gibi bazı arkaik kelimelere de yer veren Rûhî, Bağdat civarında yaşamasına rağmen o bölgede yaşayan diğer şairlerden farklı bir dile sahiptir.

Rûhî'nin Divan'ında kullanımı çok yaygın olmayan bazı deyimler tespit edilmiştir. Bunlar, ortaya çıkıp görünme ve beyazlara bürünmeyi ifade eden "*ak sadelere girmek*", hem sarhoşluk halinin geçmesini hem de yaşlılıkta beneklerin ortaya çıkmasını vurgulayan "*benekliği geçmek*", hem gurbet anlamına gelen hem de gidilmesi mecbur olunan yeri ifade eden "*boynu uzak*" ve ipsiz, serseri anlamını karşılayan "*ipi eksik*" tabirleridir.

Atasözü, deyim, ayet, hadis, kelamıkibar ve dua ifadelerine de yer veren Rûhî, Divan boyunca yaklaşık olarak 125.000 kelime ve ibare kullanmıştır. Bunların arasında 3042 deyim, 22 atasözü, 19 ayet, 3 kelamıkibar, 6 hadis ve 3 kudsî hadisin yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca söz konusu kalıp ifadelerin %0,017'sini atasözleri, %0,015'ini ayetler, %0,002'sini kelam-ı kibarlar, %0,006'sını hadisler ve %0,002'sini ise kudsî hadisler oluşturmaktadır.

Rûhî'nin şiirlerinde Azeri Türkçesi'nin dil özellikleri görülmemektedir. Bunun nedeni onun aslen Rumeli veyahut Anadolu'dan gelen bir babaya sahip olması olabilir.

Bağdatlı Rûhî tek eseri olan Divanı'nda yaygın olmayan bazı nazım türlerine de yer vermiştir. Bunlar, manzumelerin mısralarının baş harfleriyle bir ifadenin gizlenmiş olduğu ve akrostiş adıyla da bilinen muvaşşah gazeller, her dizenin aynı uyakta olduğu müselsel gazeller ve yalnızca noktasız harfler kullanılarak yazılmış olan bî-nukât gazellerdir.

Rûhî, diğer pek çok divan şairi gibi, başka şairlerden etkilenmiş ve şiirlerinde onların izlerini yansıtmıştır. Kendisiyle aynı coğrafyada yaşamış olan Fuzûlî ile, özellikle aşkı ve ıstırabı işlediği şiirlerinde, büyük benzerlikler görülmektedir. Atasözü ve deyimleri sık sık kullanması bakımından ise Necâtî'nin izlerini barındırmaktadır. Bunların yanı sıra kendisinin de isimlerini andığı diğer şairler ise Gelibolulu Mustafa Âlî, Ahdî, Azmizâde

Hâletî, Muhîtî, Şeyhülislam Yahya, Tarzî Çelebi, Kelâmî Cihan Dede, Ahmed-i Harirî, Emînî, Fehmî, Hurremî, İlmî, İzârî, Lem'î, Nakdî, Nidâyî, Nusretî ve Rindî'dir.

Divan tertip usullerine uygun olarak hazırlanmış, mürettep bir divan olan Bağdatlı Rûhî Divanı'nda 41 kaside, 9 terkib-bend, 2 terci-bend, 1 muaşşer, 1 müsemmen, 7 müseddes, 1 muhammes, 94 tarih, 1 muamma, 8 tahmis, 1115 gazel, 28 rubai ve 31 kıta ile toplamda 1339 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerde kullanılan nazım türleri ise münacat, naat, methiye, mersiye, maktel, bahariye, nevruziye, ıydiye, hasbihâl, muamma, menakıpname, latife ve tarihtir. Yaygın olmayan nazım türlerine de yer veren Rûhî'nin divanında 3 muvaşşah, 1 müselsel ve 1 bî-nukât gazel yer almaktadır.

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda tarihe mal olmuş önemli şahsiyetlerin de ismi geçmektedir. Bunlar dinen kutsal sayılan peygamberler, dört halife ve evliyalardan oluşan din ve tasavvuf büyükleri ile devlet büyükleridir. Peygamberlerden Hz. Adem, Hz. Muhammed, Hz. İsa, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Yakub, Hz. Yusuf, Hz. Süleyman, Hz. Şuayb, Hz. Nuh, Hz. Eyyub, tasavvuf erbabından Mevlana Celaleddin Rûmî, Fazlullah-ı Hurufi, Kelâmî Dede, Haririzade Molla Ahmed ve padişahlardan ise Sultan III. Murad ile III. Mehmed'in adı zikredilmiştir.

Rûhî, sözünün etkileyiciliğini artırmak ve anlatımını kuvvetlendirmek için telmih yoluyla çeşitli dallarda ustalaşmış bazı sanatkarlardan ve belli özellikleriyle tanınmış mitolojik şahsiyetlerden de söz etmiştir. Sanatkarlardan Yâkût-ı Musta'sımî, İbn Hüsâm, Nizâmî-i Gencevî, Feyzî, Kemal-i Isfahanî, Enverî ve Firdevsî, mitolojik şahsiyetlerden ise Behrâm, Bihzâd, Bîjen, Cem/Cemşid, Dârâ, Ehrimen, Hüsrev, Hâtem-i Tâî, İskender, Kahraman, Kârûn, Rüstem, Hümâ, Ankâ'nın ismi geçmektedir.

Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinde, yaşadığı sosyal ve fiziki çevrenin izlerine çok sık tesadüf edilmektedir. Manzum mektuplarında hal ve hatırlarını sorduğu pek çok ismin yanı sıra yaşamış olduğu şehirler de onun şiirlerinde yer edinmiştir. Divanda bazı şehirlerden gelenek doğrultusunda telmih ve teşbih yoluyla bahsederken, bazı şehirlerden ise orada yaşanmış olan tarihi hadiseler nedeniyle söz etmiştir. İstanbul, Erzurum, Diyarbakır, Bağdat, Kerbela, Necef, Basra, Şam, Halep, Edirne, Eğri, Erdel, Nihavent, Hemedan, Tebriz, Kazvin, Isfahan, Gence, Bedahşan, Hicaz, Cidde, Lahsa, Mısır, Ken'an, Şirvan, Tatar, Karabağ, Çiğil ve Huten Rûhî'nin şiirlerinde söz ettiği yer adlarındandır.

Bağdatlı Rûhî'nin en önemli özelliklerinden birisi şüphesiz şiirlerinde toplumun aksayan yönlerini ve yozlaşmış değerlerini sosyal eleştiri mahiyetinde ele almasıdır. O içinde yaşadığı toplumdaki bozulmalara kayıtsız kalmamış, parayla makam ve mevki satın alanları, soyunu ulu kimselere dayandırma çabası içinde olanları, yalnızca para ve itibar kazanmak için uğraşıp ahiretini önemsemeyen riyakar hocaları, insanlara merhamet göstermeyen devlet büyüklerini yuhalamıştır. Aynı zamanda Rûhî, kamil insanların değerinin bilinmemesinden, insanlarda vefa duygusunun kalmamasından, sözüne sadık kimselerin azalmasından, cahillerin artmasından, doymak bilmeyen açgözlülerden ve şairlerin kıymetinin bilinmemesinden de yakınmıştır.

Sonuç olarak; 16. yüzyıl şairlerinden olan Bağdatlı Rûhî'nin Divan'ı şekil ve içerik yönünden incelenerek ve şiirleri meydana getiren 125.000 kelime ve ibarenin metin içerisinde kazanmış oldukları anlamlar tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

Ak, C. (2000). *Bağdatlı Rûhî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divan'ından Seçmeler*. Bursa: Gaye Kitabevi.

Ak, C. (2001). *Bağdatlı Rûhî Dîvânı Karşılaştırmalı Metin.* I-II. Cilt. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.

Akkaya, H. (2010). "Süleyman". TDV İslam Ansiklopedisi, 38, İstanbul: TDV Yayınları. 60-62.

Aksoy, Ö. A. (2015). *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü. C. I-II*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Aksoyak, İ. H. (2005). Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Bağdatlu Rûhî'ye Etkisi. *Bilig*, 33, 137-147.

Aktan, M. F., Eser, İ. (2020). "Bağdatlı Rûhî'nin Divanı'nda İktibas Örnekleri". *International Journal of Filologia*, 3(3), 28-36.

Aktaş, H. (2001). "Nazirecilik Geleneği ve Çağdaş Şiirimizin Ufukları", *Hece*, Türk Şiiri Özel Sayısı, S.53-54-55 (Mayıs-Haziran-Temmuz), 282-294.

Albayrak, N. (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Alptekin, L. (2013). "Bağdatlı Rûhî'nin Terkîb-Bendi'ne Yazılmış Bir Nazire: XVIII. Yüzyıl Şairi Berberzâde Mehmed Zihnî'nin Terkîb-Bend'i". *Turkish Studies*, Volume 8/13 Fall, 439-454.

Altunel, İ. (2003). "Latife". TDV İslam Ansiklopedisi, 27, İstanbul: TDV Yayınları, 109-110.

Altunmeral, M. (2017). "Kandiyeli Ali Raşid Efendi ve Terkîb-i Bendi". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 58, 55-75.

Aslan, M. (2001). "Bağdatlı Rûhî'nin Terkîb-Bendine Bir Nazire Daha: Trabzonlu İbrahim Cûdî'nin Terkîb-i Bendi". *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih Dil - Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, C. II. Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.

Atmaca, C. (2015). *Bağdatlı Rûhî Divanında Atasözleri ve Deyimler.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Avcı, S. (2004). *Sûfilerin Hadis Anlayışı Bursevî Örneği*. İstanbul: Ensar Yayıncılık.

Ayan, H. (2008). *Leylâ vü Mecnûn Fuzûlî*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Aydın, M. (2006). "Müveşşah". TDV İslam Ansiklopedisi, 32, İstanbul: TDV Yayınları, 229-231.

Bakır, A. (1992). "Basra", TDV İslam Ansiklopedisi, 5, İstanbul: TDV Yayınları, 112-114.

Banarlı, N. S. (1998). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 579-582.

Bardakçı, M. (2007). *Musa Kazım Paşa (Hayatı-Sanatı ve Külliyatı)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bazın, M. (2002). "Kazvin". TDV İslam Ansiklopedisi, 25, Ankara: TDV Yayınları, 154-155.

Bedestani, A. (2018). *XVI. Yüzyış Şairi Ahdî-i Bağdâdî Dîvânı.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Beyzadeoğlu, S. A., Gürgendereli, M. ve Günay, F. (2004). *Edirneli Ahmed Bâdî Efendi Armağan.* Harvard: Harvard Üniversitesi Yayınları.

Bilge, M. L. (1993). "Cidde". TDV İslam Ansiklopedisi, 7, İstanbul: TDV Yayınları, 523-525.

Bilge, M. L. (2003). "Lahsâ". TDV İslam Ansiklopedisi, 27, Ankara: TDV Yayınları, 59-60.

Bilgili, A. S. (2011). “Tebriz”. TDV İslam Ansiklopedisi, 40, İstanbul: TDV Yayınları, 219-222.
Bilkan, A. F. (2011). *Nabi Divanı.* Ankara: Akçağ Yayınları.
Böler, T. (2021). *Türkiye Türkçesi Biçim Bilgisi-I*. İstanbul: Kesit Yayınları.
Bursalı Mehmed Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri I-II-III: Ahmed Remzi Akyürek Miftahu'l-Kütüb ve Esami-i Müellifin Fihristi* (Haz. Mustafa Tatcı, Cemal Kurnaz). Ankara: Bizim Büro Basımevi.
Buyruk, İ. E. (2015). *Bağdatlı Rûhî Divanında Sosyal Hayat*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları.
Ceylan, Ö. (2006). “Tasavvuf”. Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, 6, Ankara: AKMB Yayınları, 44-50.
Çiçek, K. (2007). “Osman Paşa, Özdemiroğlu”. TDV İslam Ansiklopedisi, 33, İstanbul: TDV Yayınları, 471-473.
David, G. (1994). “Eğri”. TDV İslam Ansiklopedisi, 10, İstanbul: TDV Yayınları, 489-491.
Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Doğan, M. N. (2009). *Fuzulî'nin Poetikası*. İstanbul: Yelkenli Yayınevi.
Efendizade, O. (1996). “Gence”. TDV İslam Ansiklopedisi, 14, İstanbul: TDV Yayınları, 17-20.
Emecen, F. (1996). “Haçova Meydan Savaşı”. TDV İslam Ansiklopedisi, 14, İstanbul: TDV Yayınları, 546-547.
Emecen, F. (2003). “Mehmed III”. TDV İslam Ansiklopedisi, 28, Ankara: TDV Yayınları, 407-413.
Ergun, S. N. (1931). *Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Nümuneleri*, İstanbul: Sühulet Kütüphanesi Yayınları.
Erverdi, E. (ed.). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.* C. 7, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990.
Es-Seyyid, S. M. (2004). “Mısır”. TDV İslam Ansiklopedisi, 29, Ankara: TDV Yayınları, 563-569.
Eyüboğlu, E. K. (1973). *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler.* İstanbul.
Fayda, M. (1994). “Ebû Bekir”. TDV İslam Ansiklopedisi, 10, İstanbul: TDV Yayınları, 101-108.
Genç, İ. (2000). *Esrar Dede Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviye*. Ankara: AKM Yayınları.
Gibb, E. J. (1998). *Osmanlı Şiir Tarihi*. (Çev. Ali Çavuşoğlu), C. I-II, Ankara: Akçağ Yayınları.
Gölpınarlı, A. (1989). *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
Gölpınarlı, A. (2014). *Nesîmî Usûlî Rûhî*. İstanbul: Kapı Yayınları.
Gölpınarlı, A. (2004). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
Güler, Z. (2008). “Bağdatlı Ruhî'nin Meşhur Terkib-Bendine Sosyal Psikoloji Açısından Bir Bakış”. *Humanities Sciences* , 3 (1) , 28-43.
Harman, Ö. F. (2020). “Mûsâ”. TDV İslam Ansiklopedisi, 31, Ankara: TDV Yayınları, 207-213.
Hatiboğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
İçli, A. (2020). “Rûhî'nin Düvâznâmesi”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 45, 64-84.

İlgürel, M. (1993). "Celâlî İsyanları". TDV İslam Ansiklopedisi, 7, İstanbul: TDV Yayınları, 252-257.
İnternet: Arslan, M. (2014). Emrî, Murâd Emrî Efendi, Tırnavalı. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Web: http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/emri-murad-emri-efendi-tirnavali adresinden 8 Ocak 2022 tarihinde alınmıştır.
İnternet: Dihhodâ, A. E. Lugatnâme-i Dihhodâ. https://vajehyab.com/ adresinden 7 Temmuz 2022'de alınmıştır.
İnternet: E-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0, Erişim Tarihi: 7 Ocak 22.
İnternet: Kubbealtı Lugatı. http://lugatim.com/ adresinden 7 Temmuz 2022'de alınmıştır.
İnternet: Ötüken Türkçe Sözlük. http://www.otukensozluk.com/ adresinden 7 Temmuz 2022'de alınmıştır
İnternet: TDK Güncel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/ adresinden 7 Temmuz 2022'de alınmıştır.
İpekten, H. (1991). "Hâletî", TDV İslam Ansiklopedisi, 4, İstanbul: TDV Yayınları, 348-349.
İpekten, H. (2008). *Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
İpekten, H. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergah Yayınları.
İsen, M. vd. (2005). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı.* Ankara: Grafiker Yayınları.
Kanar, M. (1998). *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Birim Yayıncılık.
Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
Kaplan, Y. (2016). "Kütahyalı Meşkî ve Bağdatlı Rûhî'nin Terkib-i Bendine Naziresi". SUTAD, Bahar 2016; (39): 263-284.
Kara, E. E. (2019). *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 9940 Numarada Kayıtlı Nazire Mecmuası (2a-62b): İnceleme-Çeviriyazılı Metin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
Karagöz, D. (2017). "Bağdatlı Rûhî'nin Fazlullah-ı Hurûfî Övgüsünde Bir Kasidesi". Osmanlı Edebî Metinlerinin Anlam Dünyası Bildirileri, s.238-246.
Karahan, A. (1995). "Enverî, Evhadüddin". TDV İslam Ansiklopedisi, 11, İstanbul: TDV Yayınları, 67-268.
Karlıtepe, M. (2007). *Kelâmî Divanı.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Karpat, K. (1995). "Erdel". TDV İslam Ansiklopedisi, 11, İstanbul: TDV Yayınları, 280-283.
Kaya, F. (2018). *Lîsânü'l-Etibbâ Tabiblerin Dili Giriş-Çeviriyazılı Metin-Söz Varlığı-Madde Başları Dizini.* İstanbul: Hiper Yayın.
Kaya, H. (2014). "Divan Şiirinde Harf ve Kelime Oyunlarına Dair Bir Tasnif Denemesi". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 48 (48), s. 71-114.
Keçelioğlu, S. (2008). *İslam Resim Sanatında Hz. Ali ve Hâvernâme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Kocatürk, V. M. (2016). *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İKÜ Yayınevi.
Koçu, R. E. (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. İstanbul: Doğan Kitap.
Korkmaz, E. (2005). *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
Köksal, F. (2006). *Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Kurnaz, C. (1998). "Hızır". TDV İslam Ansiklopedisi, 17, İstanbul: TDV Yayınları, 411-412.

Kurnaz, C. (2011). *Eski Edebiyatın İçinde Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, s. 151-226.
Kurnaz, C., Çeltik, H. (2011). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. İstanbul: H Yayınları.
Kutluer, İ. (1993). "Câlînûs". TDV İslam Ansiklopedisi, 7, İstanbul: TDV Yayınları, 32-34.
Küçük, S. (1994). *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım.* Ankara: Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
Kürkçüoğlu, K. E. (1973). *Tâhirü'l-Mevlevî Edebiyat Lügatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
Kütükoğlu, B. (2020). "Murad III". TDV İslam Ansiklopedisi, 31, Ankara: TDV Yayınları, 172-176.
Levend, A. S. (2015). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Dergah Yayınları.
Macit, M. (2006). "Münâcât", TDV İslam Ansiklopedisi, 31, Ankara: TDV Yayınları, 563-565.
Mermer, A., Koç Keskin, N. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Muallim Naci (2009). *Lügat-i Nâcî* (Haz. Ahmet Kartal). Ankara: TDK Yayınları.
Mütercim Asım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı* (Haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs). İstanbul: TDK Yayınları.
Ocak, A. Y. (1992). "Bektaşilik", TDV İslam Ansiklopedisi, 5, İstanbul: TDV Yayınları, 373-379.
Ocak, A. Y. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik-Kalenderîler-XIV-XVII. Yüzyıllar.* İstanbul: Timaş Yayınları.
Okumuş, Ö. (1998). "Câmî, Abdurrahman", TDV İslam Ansiklopedisi, 7, İstanbul: TDV Yayınları, 94-99.
Onay, A. T. (2009). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (Haz. Cemal Kurnaz). İstanbul: H Yayınları.
Öz, M. (2002). "Kerbelâ", TDV İslam Ansiklopedisi, 25, Ankara: TDV Yayınları, 274-275.
Öz, M. (2006). "Necef", TDV İslam Ansiklopedisi, 32, İstanbul: TDV Yayınları, 486-487.
Özbay, Ö. (2013). *Bursalı Levhî Divanı İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
Özkırımlı, A. (2004). "Rûhî". Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt II. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1079-1080.
Özmen, İ. (1998). *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi II.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 421-428.
Öztahtalı, İ. İ. (2010). *Bursalı Murad Emri ve Divanı.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Öztoprak, N. (2001). *Rûhî.* İstanbul: Timaş Yayınları.
Öztoprak, N. (2006). "Rûhî'nin Şair Anlayışı". *Osmanlı Araştırmaları*, 28, 93-122.
Öztürk. F. (2007). *Bâkî Divanı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Özyaşamış Şakar, S. (2021). *Eski Türkiye Türkçesinin Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III.* İstanbul: MEB Yayınları.
Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
Redhouse, J. W. (2009). *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye* (Haz. Recep Toparlı, Betül Eyövge Yılmaz, Yaşar Yılmaz). Ankara: TDK Yayınları.
Redhouse, J. W. (2011). *A Turkish and English Lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Reşad, F. (2017). *Târih-i Edebiyât-ı Osmâniyye*. İstanbul: Çizgi Kitabevi (Haz. Erdoğan Erbay, Yusuf Babür), 360-364.
Rûhî (1287), *Külliyât-ı Eş'âr-ı Rûhî-i Bağdâdî*. İstanbul.
Ruhî Osmân b. Mehmed Bagdâdî, *Dîvân*, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 453: Milli Kütüphane.
Ruhî Osmân b. Mehmed Bagdâdî, *Dîvân*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 469: Milli Kütüphane.
Ruhî Osmân b. Mehmed Bagdâdî, *Dîvân*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 663: Milli Kütüphane.
Saraçbaşı, M. E. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*. C. I-II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Sarıçam, İ. (2007). "Nihâvend". TDV İslam Ansiklopedisi, 33, İstanbul: TDV Yayınları, 98-99.
Solmaz, S. (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*. Ankara: AKMB Yayınları.
Şemseddin Sâmî (2001). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
Şenödeyici, Ö. (2015). *Nâilî Divanı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]*. C. I-II, Ankara: Gece Kitaplığı.
Şentürk, A. A. (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. C. I. İstanbul: Osmanlı Edebiyat Araştırmaları Merkezi Yayınları.
Şükun, Z. (1996). *Farsça-Türkçe Lugat Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya*. C. I-III, İstanbul: MEB Yayınları.
Tâhirü'l-Mevlevî (1973). *Edebiyat Lügatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
Tanyaş, H. (1991). *Bağdatlı Ruhi ve Ziya Paşa Terkibi Bentler ve Terci-i Bent.* Ankara: Kavaklıdere Kültür Yayınları, No:1.
Tanyeri, M. A. (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü (2009). C. I-VIII, Ankara: TDK Yayınları
Tarlan, A. N. (1949). *Şiir Mecmualarında XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri Revanî-Hayretî-Haverî-Ahî-Peyamî-Sani*. İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 356. Seri:1, Fasikül: 4, 104.
Tolasa, H. (2002). *Sehî, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
Tosun, N. (2013). "Zünnûn el-Mısrî". TDV İslam Ansiklopedisi, 44, İstanbul: TDV Yayınları, 575-576.
Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.
Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (2009). C. I-VI. Ankara: TDK Yayınları.
Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
Uraz, M. (1941). *Bağdatlı Rûhî Hayatı, Şahsiyeti, Şiirlerinden Seçme Parçalar*. İstanbul: Kültür Basımevi.
Usluer, F. (2009). *Hurufilik, İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
Usluer, F. (2019). *Divan Şairleri ve Hurufilik.* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, 23(1). 80-104.
Uzun, M. İ. (1992). "Burç". TDV İslam Ansiklopedisi, 6, İstanbul: TDV Yayınları, 424-426.
Uzun, M. İ. (2013). "Yakûb". TDV İslam Ansiklopedisi, 43, İstanbul: TDV Yayınları, 276-277.
Uzun, M. İ. (2000). "İbrahim". TDV İslam Ansiklopedisi, 21, İstanbul: TDV Yayınları, 272-273.

Uzun, M. (2002). "Türk Edebiyatında Kerbela". TDV İslam Ansiklopedisi, 25, Ankara: TDV Yayınları, 274-275.
Ülgener, S. (2006). *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*. İstanbul: Derin Yayınları, 29-46.
Ümit, M. (2010). "Şuayb". TDV İslam Ansiklopedisi, 39, İstanbul: TDV Yayınları, 222-223.
Üzgör, T. (1990). *Türkçe Divan Dibaceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Yazıcı, T. (1998). "Hemedan". TDV İslam Ansiklopedisi, 17, İstanbul: TDV Yayınları, 183-185.
Yekbaş, H. (2012). "Divan Şairinin Sessiz ve Gizli Anlatımı: Muvaşşah". Turkish Studies, Volume /3, Summer, 2649-2700.
Yeniterzi, E. (2010). "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri". *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı Prof.Dr. Turgut Karabey Armağanı*, 3/15, 301-334.
Yıldız, A. (2018). "Klasik Türk Şiirindeki "Taş Yasdanmak" Deyiminden Hz. Yakup'un Beytel'ine". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı , 244-263.
Yıldız, A. (2019). *Muradhân-zâde Ebûbekir Sıdkî ve Şiirleri [İnceleme-Metin-İşlevsel Sözlük]*. Ankara: Grafiker Yayınları.
Yılmaz, H. (2002). "Kudsî Hadis". TDV İslam Ansiklopedisi, 26, Ankara: TDV Yayınları, 318-320.
Yılmaz, M.(1992). *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
Zavotçu, G. (2006). *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*. Ankara: Aydın Kitabevi.
Zülfe, Ö. (2011). *Şiirin İzinde Sözün Gölgesinde, Osmanlı Şiirinden Kelimeler, Kavramlar, Deyimler*. İstanbul: Bige Kültür Sanat.

BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜĞÜ

A/Â

āb:

1. **āb:**
Gazel 56
Mısra: **8**
Su.

Dilde peykānuñ ḳarār itmez giçerse ġam degül
Şīşe mecrūḥ olıcaḳ lābüd içinde ṭurmaz āb

2. **āb:**
Gazel 139
Mısra: **8**
Su. || *Yağmur.*

Olur ṣadef miṣāl güher ṣāḥibi o kim
Ebr-i kefüñden eyleye bir ḳaṭre āb aḫz

3. **āb:**
Gazel 116
Mısra: **4**
Su II Gözyaşı.

Firḳatuñdan şöyle geçmişdür yaşum ḳat ḳat yire
Kim çıḳar biñ yıl ḳazarlarsa türābum āb surḫ

4. **āb:**
Gazel 55
Mısra: **4**
Su. || *Sevgilinin keskin bakışları.*

Tīġuñı dil görse ḳaṭʿ eyler ḥayātından ümīd
Ḳande olsa teşneye cānlar bağışlar gerçi āb

5. **āb:**-*ı, -n, -a*
Gazel 152
Mısra: **6**
Su. || *Sevinç.*

Raḳīb-i ḫārile dil-sūzuñı bir görme ʿaşḳuñda
Anı ġam nārına yandur beni vaṣla ābına ḳandur

6. **āb:**
Gazel 66
Mısra: **10**
Su, akarsu.

Mācerāsı var ʿarūs-ı ġonca-i raʿnā ile
Rūḥiyā bāġuñ anuñçün ṭolanur eṭrāfın āb

7. **āb:**
Gazel 65
Mısra: **4**
Su. || *Öpücük.*

Bir nefes ḳaldı ġam-ı laʿluñla ʿömrinden hemān
Şun bu āḫir demde laʿluñdan baña bir ḳaṭre āb

āb u dāne:

1. **āb u dāne:**
Gazel 523
Mısra: **2**
Rızık.

Ekl ü şürb içün gelüp efġāne ḳaydın çekmezüz
Bir bölük ʿanḳāyuz āb u dāne ḳaydın çekmezüz

2. **āb u dāne:**-*dür*
Gazel 311
Mısra: **4**
Su ve yem. || *Avlanabilmek için konulmuş tuzak.*

Ṣayd-ı dām-ı zevḳ olursa murġ-ı dil olmaz ʿaceb
Kim ḥabāb-ı bāde-i nāb aña āb u dānedür

āb u gil:

1. **āb u gil:**-*üñ*
Tarih 50
Mısra: **6**
Su ve toprak.

Gül faşlı sünnet eyledi iki sürūr-ı sīnesin
Kim her birisi aḥsen-i taḳvīmdür āb u gilüñ

āb u hevā:

1. **āb u hevā:**
Gazel 997
Mısra: **6**
Su ve hava, iklim şartları. || *Bir yerin insan üzerinde bıraktığı etki.*

Āh u sirişküm ile ser-i kūyuñ ey melek
Bir kūşedür ki añılup āb u hevā ile

2. **āb u hevā:**-*s, -ı*
Tahmis 1
Mısra: **15**
Su ve hava, iklim şartları. || *Bir şeyi meydana getiren, var eden unsurlar.*
Āb u hevāsı bir ḳamunuñ bāġbānı bir
Ser-ṭuʿme-i neheng-i muḥīṭ-i şühūd itmiş

āb u nān:

1. **āb u nān:**-*ı*
Kaside 36
Mısra: **62**
Su ve ekmek. || *Yiyecek içecek, rızık.*

Bir dükenmez rızḳdur zād-ı ḳanāʿat ʿārife
Yoḳsa ḫalḳuñ āb u nānı dāʾim eksilmede

āb u rūy:

1. **āb u rūy:**
Gazel 964
Mısra: **15**
İftihar vesilesi, övünç.

Baġdāduñ āb u rūyı Ḥarīrī ki cān virür
Bezmine pā ʿuṭārid-i zerrīn-ḳalem başa

āb u tāb:

1. **āb u tāb:**
Gazel 66
Mısra: **2**
Güzellik, parlaklık, letafet.

Ḳanġı bāġa yād-ı ruḫsāruñla çeşmüm virse āb
Anda her peydā olan gül ḥāṣıl eyler āb u tāb

2. **āb u tābı:**-*ı*
Gazel 906
Mısra: **12**
Su ve sıcaklık. (Kevser ve cehennem bağlamında) || *Güzellik, parlaklık, letafet.*

Kevserle dūzeḫuñ düşürüp medḥ u ḳādḥine

ʿArż-ı feṣāḥat itme meded āb u tābı ḳo

3. **āb u ṭabʿ:**-*uñ, -da*
Tarih 16
Mısra: **19**
Güzellik, parlaklık, letafet. || *Tazelik, canlılık.*

Yine ʿaynile baḳ ol çār ḳısma āb u ṭabʿuñda
Her ḳısmı ʿaksiyle bir tārīḫ-i ẕevḳ-encām

āb vir-:

1. **āb vir:**-*se*
Gazel 66
Mısra: **1**
Su vermek, sulamak. || *Gözyaşı akıtmak.*

Ḳanġı bāġa yād-ı ruḫsāruñla çeşmüm virse āb
Anda her peydā olan gül ḥāṣıl eyler āb u tāb

ʿabā:

1. ʿ**abā:**-*da*
Gazel 722
Mısra: **12**
Yünden yapılmış kaba elbise.

Dervīşlük ʿabā vü ḳabā ile virmez el
Sen var eger ʿabāda gerekse ḳabāda ol

2. ʿ**abā:**-*dur*
Gazel 571
Mısra: **16**
Yünden yapılmış kaba kumaş; yokluk, fakirlik hırkası.

Maẓhar-ı feyż-i nuṭḳ iken Rūḥī
Giydügi bir ʿabādur ey vāʿıẓ

3. ʿ**abā:**-*da*
Gazel 722
Mısra: **13**
Derviş hırkası.

Ehl-i Ḥaḳuñ ʿabāda ki andan berī ola
Kim dir ġınāda olma saña yā fenāda ol

ābād:

1. **ābād:**-*ı*
Gazel 266
Mısra: **6**
Bakımlı, bayındır.

Şehr-i ġam ābād u vīrān olmada mülk-i ṭarab
Köhne dünyānuñ nice böyle ḫarāb u ābādı var

2. **ābād:**
Gazel 266
Mısra: **5**
Bakımlı, güzel, bayındır, mamur.

Şehr-i ġam ābād u vīrān olmada mülk-i ṭarab
Köhne dünyānuñ nice böyle ḫarāb u ābādı var

ābād eyle-:

1. **ābād eyle:**-*me, -se*
Kaside 18
Mısra: **48**
Bayındır duruma getirmek, îmar etmek. || *Rahata kavuşturmak, gönendirmek.*

Ẓulmden memleket-i Baġdād ḫarāb olmışdur
Vay eger eylemese bāni-i ʿadlüñ ābād

ābād it-:

1. **ābād it-:**
Gazel 70
Mısra: **8**
İmar etmek. || *Yüzünü güldürmek, mesut etmek.*

Dil-i miḥnet-güẕārı tīşe-i ḳahr eyledi vīrān
Yed-i luṭfuñla ābād it dil-i vīrānumı Yārab

ābād ol-:

1. **ābād olmamış:**-*ma, -mış*
Gazel 540
Mısra: **4**
Bayındır hale gelmek, imar olmak. || *Yüzü gülmek, mutlu olmak.*

Tīşe-i ʿaşḳına Şīrīnüñ el urmış kūhken
Göñli miskīnüñ yıḳılmış gitmiş ābād olmamış

ʿabā-pūş:

1. ʿ**abā-pūş:**
Gazel 215
Mısra: **6**
Aba giyen, derviş, kalender.

Nice İbrāhīm-i Edhem gibi kāmil serveri
İndürüp taḫt-ı saʿādetden ʿabā-pūş itdiler

ʿabā-pūş ol-:

1. ʿ**abā-pūş ol-:**-*dı, -lar*
Gazel 216
Mısra: **4**
Aba giymek. || *Derviş olmak, dünya nimetlerine sırt çevirmek.*

Ḳıldılar "el-faḳrı faḫri" nüktesin anlar ki gūş
Aṭlasına baḳmayup çarḫuñ ʿabā-pūş oldılar

ʿabāya gir-:

1. ʿ**abāya gir-:**-*se, -ñ*
Gazel 444
Mısra: **9**
Aba giymek, dervişliğe intisap etmek.

Nola girseñ ʿabāya ey Rūḥī
Aṭlas-ı çarḫı hīçe ṣatduḳ biz

ʿabbāsī ʿalem:

1. ʿ**abbāsī ʿalem:**
Gazel 1112
Mısra: **4**
Abbasilere özgü sancak. || *Siyah renkli sancak.*

Melāḥat mülkine serdār-ı ḫūbān olıcaḳ o şeh
Öñince dūd-ı āhından dil ʿabbāsī ʿalem çekdi

abdāl:

1. **abdāluz:**-*uz*
Gazel 394
Mısra: **3**
Kökleri melametî düşünceye uzanan, geleneksel simgeleri (hükümdarlık tacı, iktidar tahtı) terk ve reddeden, boyun ve bileklerine halkalar takarak

"başı kabak yalın ayak" gezen kalenderî dervişlerin adı.

Bezenmiş penbe-i dāġile bir sermest abdāluz
Ne sālūsuz ne ḳayd-ı ḫırḳa-i peşmīnemüz vardur

2. **abdāl:**
Gazel 608
Mısra: **8**
Derviş II Perişan âşık.

Neşʾe-i esrār-ı ʿaşḳa bulmaḳ istersin vuḳūf
Sen henüz ey zāhid-i bīçāre abdāl olmaduñ

3. **abdāl:**-*lar*, -*uz*
Gazel 479
Mısra: **5**
Kalender, gezgin derviş. II Âşık.

Biz o ḥayret-zede abdāllaruz kim göz açup
Gezerüz bilmezüz ammā neye ḥayrānuz biz

4. **abdāl:**
Gazel 1095
Mısra: **5**
Kalender, gezgin derviş, derviş.

Abdāl olup girerse tehī kim ki posta
Gögsin döger zamānede āḫir dühül gibi

abdāl-ı ʿaşk:

1. **abdāl-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 994
Mısra: **11**
Aşk dervişi.

Abdāl-ı ʿaşḳa zāhid iñen de ulaşmasun
Ḳorḳum budur ki vire zaḥmet ṭuḳāyaya

ābdār:

1. **ābdār:**
Gazel 550
Mısra: **7**
Parlak, cilalı.

Kelām-ı tīġini şāʿir şu deñlü ābdār itmiş
Ki varmış sāġar-āsā zaḫmınuñ aġzın ṣulandurmış

ʿabd-i kemīn:

1. ʿ**abd-i kemīn:**
Gazel 893
Mısra: **8**
Çok hakir kul. || *Âşık.*

Nāmını deftere ḳayd eyleyicek ʿuşşāḳuñ
Ben ki bī-nām u nişānam beni yaz ʿabd-i kemīn

ʿabd-i kemter:

1. ʿ**abd-i kemter:**
Gazel 424
Mısra: **14**
Değersiz ve itibarsız kul.

Firāḳı niḳmetin ol şāh-ı ḥüsnüñ yerse ger aġyār
Viṣāli niʿmetin Rūḥī gibi bir ʿabd-i kemter yer

ʿabd-i memlūk:

1. ʿ**abd-i memlūk:**-*uñ*
Gazel 621
Mısra: **10**
Kul köle.

Rūḥīye lāyıḳ mı cevr itmek ḫuṣūṣā kim ola
ʿAbd-i memlūkuñ hevā-dāruñ duʿā-gūyuñ senüñ

ʿabdülʿali-i zerger:

1. ʿ**abdülʿali-i zerger:**-*i*
Kaside 38
Mısra: **63**
Kuyumcu Abdülali (özel isim).

Bilür ʿAbdülʿali-i zergeri ḫāliṣ muḥibbüñdür
Di kim altun varaḳlar gibi olmışdur perīşānuñ

ʿabdullah:

1. ʿ**abdullah:**
Kaside 10
Mısra: **47**
Şeref-name isimli inşa kitabını yazan Abdullah-ı Murvarid.

Gelse devrüñde cihān mülkine ger ʿAbdullah
Görse inşāñı bilürdi nice olur mürvārīd

ʿabdurraḥīm:

1. ʿ**abdurraḥīm:**-*üñ*
Kaside 38
Mısra: **7**
Abdurrahim (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Dönüp ʿAbdurraḥīmüñ ṣoñra eyle iştiyāḳın ʿarż
Sipāriş itdügin bir bir di ol ş̱āni-i Selmānuñ

āb-gīne:

1. **āb-gīne:**-*müz*
Gazel 431
Mısra: **8**
Şişe, sürahi, kadeh.

Bezmimüze ayaḳ başan cānına cān ḳatar gider
Bāde-i rūḥ-baḫşile ṭoludur āb-gīnemüz

2. **āb-gīne:**-*y*, -*e*
Gazel 954
Mısra: **8**
Billur kadeh, şişe.

Çeşmümde ḳanlu yaşumı gören biʿaynihi
Engüri mey ḳonıldı şanur āb-gīneye

āb-ı aras:

1. **āb-ı aras:**
Gazel 355
Mısra: **6**
Aras nehrinin suyu.

Ḫoş-būydur şaçuñ Ḳara bāġ ülkesi midür
Keskin aḳar gözüm yaşı āb-ı Aras mıdur

āb-ı çeşm:

1. **āb-ı çeşm:**-*üñ*, -*le*
Gazel 811

Mısra: **5**
Gözyaşı.

Āb-ı çeşmüñle ṣula kūyum yolın dimişdi yār
Yirine emrüñ yetürdüm ḥükmin icrā eyledüm

āb-ı dīde:

1. **āb-ı dīdedür:**-*dür*
Gazel 518
Mısra: **11**
Gözyaşı.

Demler durur ki içdügimüz āb-ı dīdedür
Bir yerdeyüz esīr ki muḥtāc-ı dīdeyüz

āb-ı dīde-i giryān:

1. **āb-ı dīde-i giryān:**-*ile*
Tahmis 4
Mısra: **17**
Ağlayan gözden akan su, gözyaşı.

Yayḳamış fi'l-ḥāl āb-ı dīde-i giryānile
Ḥāline raḥm eyleyüp iḳdām-ı bī-pāyānile

āb-ı gül-reng-i cān-baḫş:

1. **āb-ı gül-reng-i cān-baḫşı:**-*ı*
Gazel 62
Mısra: **11**
Cana can katan gül renkli su. || *Şarap.*

Ṣun ol āb-ı gül-reng-i cān-baḫşı kim
Aña teşnedür çeşme-i āfītāb

āb-ı ḥayāt:

1. **āb-ı ḥayāt:**
Gazel 74
Mısra: **2**
İçeni ölümsüzlüğe ulaştıran ve nerede olduğu bilinmeyen bir kaynağın suyu.

Ceyb-i pīrāhenüñ ey dilber-i şīrīn-ḥarekāt
Çeşme-i Ḫıżrdur anda bedenüñ āb-ı ḥayāt

āb-ı ḥayāt-ı luṭf:

1. **āb-ı ḥayāt-ı luṭfına:**-*ı, -n, -a*
Gazel 350
Mısra: **22**
Ölümsüzlük suyuna benzeyen lütuf.

Ol Ḫıżr-dem ki mürde iken buldılar ḥayāt
Āb-ı ḥayāt-ı luṭfına añlar ki ḳandılar

āb-ı ḥayvān:

1. **āb-ı ḥayvān:**
Gazel 140
Mısra: **3**
İçeni ölümsüzlüğe ulaştırdığına inanılan hayat suyu.

Ḫıżruñ olsun āb-ı ḥayvān biz saña leb-teşneyüz
Bilmişüz laʿluñ ṣafāsın āb-ı ḥayvāndan leẕīẕ

āb-ı ḫıżr:

1. **āb-ı ḫıżr:**-*ı*
Gazel 170
Mısra: **17**
Ölümsüzlük veren su, ab-ı hayat.

Vücūdı yoḳ yanuñda Āb-ı Ḫıżrı ʿaynuña alma
Leb-i laʿluñ gibi ser-çeşme-i āb-ı zülāluñ var

āb-ı ʿineb:

1. **āb-ı ʿineb:**
Gazel 61
Mısra: **8**
Üzüm suyu. || *Şarap.*

Ġamdan öldük nidelüm kāse-i şehd u şekeri
Bize bir köhne sifāl olsa ṭolu āb-ı ʿineb

āb-ı kevser:

1. **āb-ı kevs̲er:**
Gazel 961
Mısra: **7**
Kevser havuzunun suyu.

Rūz-ı maḥşerde içe her kişi āb-ı kevs̲er
Ben çekem zehr-i ġam-ı ʿ aşḳuñı kevs̲er yerine

āb-ı luṭf:

1. **āb-ı luṭf:**-*uñ*
Gazel 641
Mısra: **3**
Lütuf suyu. || *Sevgilinin denize benzeyen cömetliğinden bir damla, iyilik, ihsan.*

Sen ol baḥr-ı keremsin āb-ı luṭfuñ ḫalḳa cārīdür
Vücūdı yoḳ yanuñda ḳaṭrece deryā-yı ʿummānuñ

āb-ı raḥmet:

1. **āb-ı raḥmet:**
Kaside 36
Mısra: **35**
Rahmet suyu. || *Yağmur.*

Āb-ı raḥmet gökden inmez yer yüzi gülmez iken
Ḫalḳa gūyā şefḳat-i ʿ arż u semā eksilmede

āb-ı revān:

1. **āb-ı revān:**
Tarih 55
Mısra: **6**
Akarsu.

Ṣāfluḳda mis̲āl-i ʿayn-ı Ḫalīl
Ḳıldı ol çeşmeden bir āb-ı revān

āb-ı şebnem:

1. **āb-ı şebnem:**
Kaside 19
Mısra: **3**
Çiy tanesi.

Āb-ı şebnem gül-i raʿnāyı idüp āteş-reng
Müşk-bū eyledi ṭopraġı hevā-yı āẕār

āb-ı surḫ:

1. **āb-ı surḫ:**
Gazel 111
Mısra: **10**
Kırmızı şarap.

Bālin-i ġamda teşne ḳomañ
Rūḥiyi meded
Penbeyle ḳoñ dehānına bir ḳaṭre āb-ı surḫ

āb-ı tāk:

1. **āb-ı tāk:**-*ımuz*
Gazel 463

Mısra: **6**
Asma suyu; şarap.

Biz o ḳavmüz kim delīl olsaydı ger İskendere
Çeşme-i Ḫıżra anı iltürdi āb-ı tākımuz

āb-ı viṣāl:

1. **āb-ı viṣāl:**-*den*
Gazel 598
Mısra: **9**
Kavuşma suyu.

Revā mı idesin āb-ı viṣālden maḥrūm
Beni ki āteş-i firḳatla ʿaşḳuñ itdi ḥarīḳ

āb-ı zemzem:

1. **āb-ı zemzem:**-*le*
Gazel 1100
Mısra: **8**
Zemzem suyu.

Medfeni olmayıcaḳ Kaʿbe-i taḫḳīḳ ne sūd
Āb-ı zemzemle yunılmuş ṭutalum kim kefeni

āb-ı zülāl:

1. **āb-ı zülāl:**
Tarih 75
Mısra: **12**
İçilmesi güzel, tatlı, latif, saf su.

Böyle ehl-i ẕevḳ ʿālī-ṭabʿ vālīnüñ k'ola
Teşnegān-ı naẓm u nes̱re sözleri āb-ı zülāl

2. **āb-ı zülāl:**-*in*
Kaside 27
Mısra: **54**
Tatlı su, saf su. || Sevgilinin berrak suya benzeyen övgüsü.

Cümleden Rūḥī ki alup lūle-i kilkin ele
Vaṣfuñuñ āb-ı zülālin rūz u şeb icrā ider

3. **āb-ı zülāl:**-*uñ*
Gazel 1102
Mısra: **6**
İçilmesi güzel, tatlı su. || Sevgilinin kılıç gibi keskin bakışları.

Ġayra urma ḫançerüñ cism-i naḫīfüm var iken
Teşne-dil olan bilür āb-ı zülāluñ ḳadrini

āb-ı zülāl-ı dil-güşā:

1. **āb-ı zülāl-ı dil-güşā:**
Gazel 29
Mısra: **14**
Gönle ferahlık veren tatlı su. || Sevgilinin keskin bakışları.

Teşne-i vaṣluñ geçer aġyāra ṣunmazsın niçün
Ḳande var tīġuñ gibi āb-ı zülāl-ı dil-güşā

ʿabīd:

1. **ʿabīd:**
Gazel 807
Mısra: **22**
Kul, köle.

Keremde kim ṭuta ʿOşmān-ı nāmdār yirin
Anı ḳoyup kime cān u dili ʿabīd idelüm

ʿabīr:

1. **ʿabīr:**
Gazel 321
Mısra: **8**
Turunç, iğde, gül, amber, misk gibi çeşitli ot, kök ve maddelerin karıştırılması ile elde edilen güzel koku.

Çıḳdı ḫaṭuñ gözlerüm ḳan dökmeden oldı ʿalīl
Gerçek imiş kim żarārdur ʿayn-ı insāna ʿabīr

ābnūs:

1. **ābnūs:**
Gazel 536
Mısra: **8**
Abanoz denilen sert, siyah ve dayanıklı ağaç.

Beñzer ḳaşuñla ġamzelerüñ iki ḫançere
Kim dest-i şunʿ ḳabżaların ḳılmış ābnūs

āb-rūy-ı bahār:

1. **āb-rūy-ı bahār:**
Gazel 351
Mısra: **4**
Baharın yüz aklığı.

Bahārdur geçür evḳāṭuñı şarābile kim
Şarāb-ı nābdur ey ġonca āb-rūy-ı bahār

ābrū-yı ehl-i īmān:

1. **ābrū-yı ehl-i īmānuñ:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **22**
İman sahiplerinin övünç kaynağı.

Ana degdi ʿaṣā-yı nīze-dārān-ı ṣaf-ı İslām
Anuñ şemşīr oldı ābrū-yı ehl-i īmānuñ

ābrū-yı meclis-i şāh u gedā:

1. **ābrū-yı meclis-i şāh u gedā:**
Gazel 19
Mısra: **1**
Sultanlar ve fakirler meclisinin iftihar vesilesi.

Ḫabbeẕā ey ābrū-yı meclis-i şāh u gedā
Merḥabā ey cān-ı ʿālem yoluña cānlar fedā

āb-veş:

1. **āb-veş:**
Gazel 538
Mısra: **2**
Su gibi.

Seyr eyle evc-i nāzda sen āfītāb-veş
Rūy-ı niyāzı biz sürelüm ḫāka āb-veş

2. **āb-veş:**
Gazel 920
Mısra: **5**
Su gibi, su misali.

Pāklükle āb-veş aḳıtsa ḫalḳı pāyına
Kendi ḳadrin bilse dilber herkese rām olmasa

aç-:

1. **aç-:**-*sa, -n*
Gazel 657
Mısra: **5**
Dürülmüş ve iliklenmiş şeyleri o durumdan kurtarmak.

İçmedin dügmelerüñ nāzile açsan yegdür
Mest olup eylemedin şoñra girībānuñı çāk

2. **aç-:**-*mış, -dur*
Gazel 69
Mısra: **5**
Kapalı şeyi açık hale getirmek.

Her kişi açmışdur aġzın ḫ̔ān-ı iḥsānuñ umar
Niʿmet-i vaṣluñ ḥabībüm tā kime ola naṣīb

3. **aç-:**-*ınca*
Gazel 811
Mısra: **8**
Açmak, çiçeklenmek.

Kūyına karşu ṣabāya çeşmümi açdum seḥer
Ḫāk-ı rāhın gözleyüp açınca peydā eyledüm

4. **aç-:**-*dı*
Gazel 1101
Mısra: **6**
Yakışmak, güzel göstermek.

Giydiler ḫilʿāt-ı nevrūzı serāser ezhār
Sebzeyi gör ne güzel açdı libās-ı çemeni

5. **aç-:**-*maz, -uz*
Gazel 477
Mısra: **4**
Açmak, göstermek.

Zaḫm-ı ḫadeng-i firḳata vaṣluñı merhem eyleseñ
Açmazuz raḳībile ḳan bıçaḳ olsa aramuz

6. **aç-:**-*dı*
Gazel 76
Mısra: **2**
(Çiçek için) Büyüyüp gonca halinden çıkmak, açmak.

Ṭabʿımuz hicr ile dem-beste iken ġonca-ṣıfat
Geldi gül gibi anı açdı nesīm-i vuṣlat

7. **aç-:**-*ayın*
Gazel 503
Mısra: **4**
Açmak, paylaşmak.

Tīġ-i ġamla çekeyin sīneme yer yer şerḥa
Açayın derd-i dil-i zārumı cānāne biraz

8. **aç-:**-*mış*
Gazel 332
Mısra: **1**
Açık hale getirmek.

Kūh-ı Ḳāf üstinde bāl açmış ṭurur ʿanḳā mıdur
Nāḳa üzre yā müzeyyen maḥfel-i zībā mıdur

9. **aç-:**-*maġa*
Gazel 234
Mısra: **10**
(-i / -e) Söylemek, anlatmak, ortaya koymak, izhar etmek.

ʿAceb mi sīnesin şemşīr-i ġamla çāk çāk itse
Saña Rūḥī ḳuluñ derd-i dilin açmaġa māyildür

10. **aç-:**-*maḳ, -da*
Kaside 37
Mısra: **73**
Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek; görünür duruma getirmek.

Şāh bāġında ḳızıl gül gibi açmaḳda mıdur
Tekelü begler içinde o Ḥasan Ḫān nicedür

11. **aç-:**-*maz*
Gazel 91
Mısra: **5**
Bir konu ile ilgili konuşmak.

Bildüklerini ʿārif olan bilmeze açmaz
Dīvāne midür żāyiʿ ide toḫmını ḥāriṣ

12. **aç-:**-*sa*
Gazel 358
Mısra: **2**
Açmak, aralamak.

Çekse yüzine yār elin pençe-i āfitāb olur
Açsa taḥammül eylemez kimse cihān ḫarāb olur

13. **aç-:**-*ar*
Gazel 153
Mısra: **2**
Sıkıntısını gidermek, (içine, gönlüne) ferahlık vermek.

Gerçi gülşende terennümle güli bülbül açar
Bülbülüñ ṭabʿ-ı ṭarab-sāzını ammā gül açar

14. **aç-:**-*ar*
Gazel 153
Mısra: **8**
Güzelliğini arttırmak, rengini açmak.

Zāhidüñ çehresi zerd olduġı ḫavfındandur
Ādemüñ beñzini gülgüne-i mey-i gulgul açar

15. **aç-:**-*up*
Gazel 479
Mısra: **5**
(Gözünü) Açmak.

Biz o ḥayret-zede abdāllaruz kim göz açup
Gezerüz bilmezüz ammā neye ḥayrānuz biz

16. **aç-:**-*sa*
Gazel 1035
Mısra: **6**
(Gözünü) Açmak. || *Uyanmak.*

Ẕevḳı ol ider kim gice gülşende yatup mest
Çeşm-i terini gül yüzine açsa ṣabāḥī

17. **aç-:**-*an*
Gazel 458
Mısra: **10**
Açmak, aydınlatmak.

Ḫaṭṭ-ı ʿizār-ı yārdan ḳaṭʿ-ı naẓar ider miyüz
Biz ki anuñla kāmilüz açan odur sevādımuz

18. **aç-:**-*maġ, -a*
Gazel 966
Mısra: **4**
Açmak, çözmek.

Rişte-i cān şu ḳadar pür-girih olmışdur kim
Girihin açmaġa yoḳ çāre meger paralana

19. **aç-:**-*an*
Gazel 985
Mısra: **8**
Açmak, açıklamak. || Bir sırrı açığa çıkarmak.

Ser-firāz-ı ʿaṣr iken ʿālemde aldurdum seri
Ser virür elbet açan sırr-ı Ḫudāyı nāşiye

20. **aç-:**-*mış*
Kaside 12
Mısra: **1**
(Kanat) Açmak.

Kūh-ı Kāf üstinde bāl açmış ṭurur ʿankā mıdur
Nāḳa üzre yā müzeyyen maḥfel-i zībā mıdur

21. **aç-:**-*up*
Kaside 26
Mısra: **64**
Kapalı şeyi açık hale getirmek. || Kanatlarını açmak.

Nitekim dehre ṣalup sāye hümā-yı ḫurşīd
Ura pervāz sipihr üzre açup zerrīn-bāl

22. **aç-:**-*duġ, -ı, -n*
Kaside 38
Mısra: **69**
Gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra çalışmaya veya işletmeye başlamak.

Necef Şāhuñ gelüp de ḳahve-ḫāne açduġın söyle
Kemākān ʿarż ḳıl manẓūrı olduġını yārānuñ

aç gözlülük:

1. **aç gözlülıġ:**-*ı, -n, -dan*
Tarih 50
Mısra: **12**
Aza kanaat etmeme, aç gözlü davranma hâli.

Ṣol deñlü niʿmet çekdi kim ḳıldı cihānı muġtenem
Aç gözlülıġından eger olmazsa şükri sāyilüñ

aç kal-:

1. **aç ḳal-:**-*ur*
Gazel 103
Mısra: **9**
Deyim
Yoksulluğa düşmek, nasibini alamamak.

Rūḥī ṣabāḥ uyḳuda olanlar aç ḳalur
Rızḳın virür ʿibādına Mevlā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

ʿacāyib:

1. ʿ**acāyib:**
Kaside 33
Mısra: **10**
Garip, tuhaf, alışılanın dışında, değişik.

Kemāl ehli üzre taṣaddurda cāhil ʿAcāyib ġarāyib ġarāyib ʿacāyib

ʿaceb degül:

1. ʿ**aceb degül:**
Gazel 697
Mısra: **17**
Şaşılmaz, garip değil.

Devrüñde Rūḥi devlete irse ʿaceb degül
Çün sāye ṣaldı aña hümā-yı saʿādetüñ

ʿaceb gör-:

1. ʿ**aceb gör-:**-*me*
Gazel 1033
Mısra: **4**
Tuhaf karşılamak, garipsemek.

Ḳamerüñ āḫiri devr-i zuḫāluñ evvelidür
Ḥādiṯ̲āt-ı felegi görme ʿaceb ey nāşi

2. ʿ**aceb gör-:**-*me, -ñ*
Gazel 1075
Mısra: **3**
Tuhaf karşılamak, şaşırmak.

Ne deñlü yüz bulur ol māhdan ʿaceb görmeñ
Yañaġın öpmege ṣarḳarsa zülf-i pür-şikeni

ʿaceb ol-:

1. ʿ**aceb ol-:**
Gazel 221
Mısra: **3**
Şaşılmak.

ʿAceb olmaz yüzine baḳmasañ üftādelerüñ
Eylemiş cām-ı mey-i ḥüsn seni mest-i ġurūr

ʿaceble-:

1. ʿ**aceble-:**-*r*
Gazel 262
Mısra: **5**
Hayretle karşılamak.

ʿAcebler çeşm-i kāfir-kīşiñüñ ḳan dökdügin iller
Nice ḳan dökmesün ġamzeñ gibi cellāda mālikdür

ʿacem:

1. ʿ**acem:**-*üñ*
Gazel 632
Mısra: **8**
İran ülkesi.

Ṭabʿına ʿuḳde-küşālıḳda iderler taḥsīn
Fużalāsı ʿArabuñ nükte-güẕārı ʿAcemüñ

ʿacem āġa:

1. ʿ**acem āġa:**
Kaside 37
Mısra: **68**
Acem Ağa (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Gāh gāhi ṣaf-ı meclisde olur mı ḥāżır
ʿAcem āġa o güzel çehre ḫoş-elḥān nicedür

ʿacem aġa-yı cevan-baḫt-ı ḫoş-elḥān:

1. ʿ**acem aġa-yı cevan-baḫt-ı ḫoş-elḥān:**
Kaside 40
Mısra: **98**
Güzel sesli ve talihli Acem Ağa. || Rûhî'nin dostlarındandır.

Baḳmayup ṣūrete gir sīrete ḳalbe naẓar it
ʿAcem Aġa-yı cevan-baḫt-ı ḫoş-elḥān eyüdür

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ʿacem ülkesi:

1. **ʿacem ülkesi:**-*n*
Kaside 15
Mısra: **13**
İran.

Ol ki ʿAcem ülkesin itdi ḳılıcıyla feṯḥ
Ol ki ḳızılbaşdan ḳoymadı nām ü nişān

acı-:

1. **acı-:**-*r*, -*uz*
Gazel 484
Mısra: **11**
Üzülmek, acımak.

Acıruz ammā ṣafā-yı ṭabʿına reşk eylerüz
Ḥālimüzce gerçi hep fenn-i suḥanda māhirüz

2. **acı-:**-*y*, -*up*
Gazel 388
Mısra: **4**
Başkasının durumundan üzüntü duymak, haline kederlenmek.

Ṣu virüp ġamzesi tīġina atar ḳatlüme tīr
Beni ṣanma acıyup ol gül-i ḫandān aġlar

3. **acı-:**-*y*, -*up*
Gazel 437
Mısra: **1**
Acı çekmek, canı yanmak.
Ṣanmañuz cevr-i felekden acıyup āh dirüz
Ẕevḳ idüp çekdügimüz cevrden Allah dirüz

4. **acu-:**-*ñ*
Tarih 8
Mısra: **11**
Acımak, merhamet etmek.

Nev-cevān gitdi cihāndan acuñ ol mihr-i dili
Raḥm idüñ ḫaline bu cān u dil-i gümrāhuñ

acı:

1. **acı:**-*s*, -*ı*
Terkib-bend 3
Mısra: **60**
Bir olayın, bir söz, duygu veya düşüncenin insanda bıraktığı üzücü tesir, keder, elem, ıstırap.

Nice ṣabr eylesün ādem buña kim ḳāyildür
Beñzemez ġayra birāder acısı müşkildür

2. **acı:**-*y*, -*ı*
Terkib-bend 4
Mısra: **22**
Çok sevilen yakın bir kimsenin ölümünden duyulan keder, yas.

Dostlar ġāyetde müşkildür birāder acısı
Kimseye çekdürmesün bu acıyı Bārī Ḫudā

açıḳ:

1. **açuḳ:**
Gazel 655
Mısra: **4**
Örtülü, kapalı olmayan, açılmış.

Degül ʿaşḳuñda āyend ü revendi eksik anuñçün
Açuḳ ḳalur ḳapusı ṣubḥ olınca çeşm-i bīdāruñ

2. **açıḳ:**-*dur*
Gazel 400
Mısra: **5**
Başkalarından gelecek tenkit, fikir ve yeniliklere kapalı olmayan, dışarıdan gelecek etkileri kabule yatkın.

Açıḳdur ṭabʿı ṭarz-ı iḫtilāṭı ḫūb bilmişdür
Melāḥat var sözinde ṣūḫdur ṣīrīn-ṣemāʾildür

açıkluġ:

1. **açıḳluġ:**-*ı*, -*n*
Gazel 609
Mısra: **2**
(Baht, talih, kısmet vb. kelimelerle) Uygun ve elverişli olma durumu.

İdüp himmet ricāsın evliyāya istinād itdük
Uġur açıḳluġın Pāşā-yı ẕī-şāna murād itdük

açıl-:

1. **açıl:**-*up*
Gazel 778
Mısra: **6**
Açık hale gelmek, çiçeklenmek; neşelenmek.

Ġonce-veş dil-teng ide lāyıḳ mı derd ü ġam beni
Açılup luṭfuñ nesīmi birle ḫandān olmayam

2. **açıl-:**-*ma*, -*dı*
Gazel 461
Mısra: **3**
(Çiçek için) büyüyüp tomurcuk ve gonca halinden çıkmak.

Düşüp bād-ı ṣabādan ġoncamuz açılmadı ṣoldı
Bu gülzār-ı belāda bülbül-i mātem-serāyuz biz

3. **açıl-:**-*maz*
Gazel 962
Mısra: **5**
Ferahlamak, sıkıntıdan kurtulmak.

Bezm-i laʿluñla ki dil-tengüz açılmaz ṭābʿımuz
Ey gül-i raʿnā meger kim bāde-i gül-fāmile

4. **açıl-:**-*sa*
Kaside 1
Mısra: **54**
Kapalı, örtülü, kilitli, bağlı, toplu veya katlı durumdan çıkmak, açık hale gelmek.

Ġayri ḳodı saña meyl eyledi ṭabʿ-ı meyyāl
Nola luṭfuñdan açılsa yüzine bāb-ı viṣāl

5. **açıl-:**-*sa*, -*ḳ*
Gazel 1013
Mısra: **5**
Anlatılmak, bahsi geçmek, sözü edilmek.

Bāġa varsaḳ baḫs-i ʿaşḳ u ḥüsne açılsaḳ birez
Sen gül-i raʿnāyile ben bülbül-i şeydāyile

6. **açıl-:**-*a*
Gazel 959
Mısra: **2**
Açık hale gelmek, çiçeklenmek II Huzura, meydana çıkmak.

Vaḳt irdi ki gün cilve ḳıla burc-ı ḥamelde
Yer yer gül-i maḳṣūd açıla ṣāḥ-ı emelde

7. **açıl-:**-*maz*
Gazel 398
Mısra: **5**
Kendine gelmek, biraz iyileşmek, ferahlamak, rahatlamak.

Bāġbān-ı gül vaṣfın itmekle açılmaz ṭabʿımuz
Meylimüz şimdi bizüm ol ġonca-i raʿnādadur

8. **açıl-:**-*maḳ*
Gazel 535
Mısra: **7**
Kendini anlatmak. II İçini dökmek.

Bu gün meyḫānede vāʿıẓ açılmaḳ istedi ammā
Anı söyletmedük vaṣf-ı ruḫuñla geçdi hep meclis

9. **açıl-:**-*duḳda*
Gazel 8
Mısra: **2**
(Çiçek) açılmak, çiçeklenmek. II Konuşmaya başlamak.

Gül ki ʿāṣıḳ eylesün ey ġonca-i raʿnā ṣafā
Ġonca açılduḳda eyler bülbül-i ṣeydā ṣafā

10. **açıl-:**
Gazel 749
Mısra: **7**
(Çiçek için) büyüyüp tomurcuk ve gonca halinden çıkmak. II Gülmek, gülümsemek.

Nūş it ṣarāb-ı behceti sen gül gibi açıl
Ḳan aġlasun ġamuñla ḳo bezm-i belāda dil

11. **açıl-:**-*maz*
Gazel 400
Mısra: **3**
Açılmak || İçini dökmek, derdini paylaşmak.

Açılmaz ġayra kāfir şīvenüñ üstādı olmışdur
Göñüller almada yoḳ mi<u>s</u>li bir maḥbūb-ı kāmildür

12. **açıl-:**-*sa*
Gazel 921
Mısra: **8**
(Sır, maksat, üzüntü, dert vb. gizli tutulan şeyler) Anlatılmak, ortaya konmak, söylenmek.

Meded arż-ı ṣadāḳat ḥadden aşdı ṭarḥ-ı bezm itsek
Açılsa herkesüñ rāz-ı derūnı āşikār olsa

13. **açıl-:**-*maz*
Gazel 552
Mısra: **7**
Bulunduğu yerden uzaklara gitmek. II Bir yerde bulunmak.

Açılmaz bülbül-i ṭabʿum ayaḳ seyrine sensüz kim
Gözüme gül diken olur çemende erġuvān āteş

14. **açıl-:**-*dı, -lar*
Gazel 137
Mısra: **3**
Ortaya çıkmak.

Açıldılar çemenüñ güllerine virmege reşḳ
Güzeller egnine giymiş libās-ı surḫ u sefīd

15. **açıl-:**-*ma*
Gazel 521
Mısra: **7**
Büyüyüp gonca halinden çıkmak, açmak. || Kendine ait şeyleri başkasına anlatmak, içini dökmek, dertleşmek.

Aġzına bād-ı seḥer urmış açılma çoḳ diyü
Leblerüñle baḥ<u>s</u> iderken ġonca-i bülbül-nevāz

16. **açıl-:**-*maz, -uz*
Gazel 570
Mısra: **7**
İçini dökmek, derdini paylaşmak.

Ġayra açılmazuz şikāyetimüz
Yine senden yañadur ey vāʿıẓ

17. **açıl-:**-*ur*
Gazel 708
Mısra: **14**
Açık hale gelmek. II Yaralanmak.

Şīr-dil-i ʿO<u>s</u>mān Pāşā ol dilāver kim müdām
Açılur zaḫm-ı ḥadenginden ser-i aʿdāda gül

18. **açıl-:**-*dı*
Gazel 735
Mısra: **3**
(Çiçek için) Büyüyüp gonca halinden çıkmak, açmak II Ortaya çıkmak, aşikâr olmak.

Güller açıldı ṣafā eyleyicek demlerdür
Eylesün şevḳile meclisde ṣürāḥī ḳulḳul

19. **açıl-:**-*duḳca*
Gazel 655
Mısra: **6**
Açılmak, görünür hale gelmek. || Düğümlü, dolaşık ve karışık durumdan kurtarılmak, çözülmek.

Bıraḳmazsın anuñçün şānei elden bilürsin kim
Açılduḳca o zülf-i tāb-dār artar giriftāruñ

20. **açıl-:**-*mış*
Gazel 733
Mısra: **8**
Açık hale gelmek, çiçeklenmek. || Yüzün yer yer kızarması.

Nice bülbül gibi feryād u fiġān eylemeyin
Nāb-ı mülden ruḫuñ ey ġonca açılmış gül gül

21. **açıl-:**-*maz*
Gazel 879
Mısra: **7**
Kapalı, kilitli, örtülü veya bağlı durumdan çıkarılmak, açık hâle getirilmek. II Açılmak, herkesle konuşmak.

Ferāġından dem urmaz söylemez açılmaz olmışsın
Kemend-i zülfüñe bir āfetüñ gūyā muḳayyedsin

22. **açıl-:**-*dı*
Gazel 836
Mısra: **10**
Utangaçlığı ve sıkılganlığı kalmamak, serbest bir durum almak.

Rūḥī ile demlerdi ki söyleşmez idi yār
Açıldı bugün bir iki sögdi kereminden

23. **açıl-:**-*ur*
Kaside 14
Mısra: **17**
Kapalı halden açık hale geçmek, yapraklarını açmak. || Sevgilinin ortaya çıkması, kendini göstermesi.

Taḥammül eylemeyüp ġonca illere açılur
Ne deñlü bülbül-i zār itse kendüyi mestūr

24. **açıl-:**-*ma, -y, -a*
Kaside 21
Mısra: **1**
(Göz için) Görür olmak.

Nice bir giryeden açılmaya çeşm-i bīnā
Nice bir ḫande ide ḳalb-i ḥazīne aʿdā

25. **açıl-:**-*a*
Kaside 22
Mısra: **14**
Açık hale gelmek, küşad olmak. || Sıkıntıdan kurtulmak.

Geldi ol eyyam kim enfās-ı feyżullahdan
Açıla ruḫsār-ı ḫubān gibi gülzār-ı murād

26. **açıl-:**-*ma, -da*
Kaside 34
Mısra: **69**
Açık hale gelmek, çiçeklenmek. || Şiir yazmış olmak.

Tāze tāze gülleri açılmada ṣayf ü ṣıtā
Bāġ-ı ṭabʿında selāset nehr-i cārīdür müdām

27. **açıl-:**-*ma, -da*
Kaside 37
Mısra: **22**
Açık hale gelmek, çiçeklenmek. || Neşelenmek.

Neşve bulmaḳda mı günden güne ol tāze nihāl
Gülüp açılmada ol ġonce-i ḫandān nicedür

28. **açıl-:** -*dı*
Tarih 1
Mısra: **15**
Kapalı, örtülü, kilitli, bağlı, toplu veya katlı durumdan çıkarılmak, açık hâle getirilmek. || Başlatılmak.

Açıldı bārgāh-ı maʿdeletde defter-i himmet
Ṣafā ol dād-ḫāhuñ kim yeri bu bārgāh oldı

acısın çek-:

1. **acısın çek-:**-*se, -k*
Tarih 70
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey veya kimse için) Acı çekmek, üzülmek.

O merḥūmuñ ʿaceb mi yādın itsek acısın çeksek
Ḳanı bir öyle kāmil ḳande var bir öyle z̲ī-himmet

2. **acısını çek-:**-*s, -ı, -n, -ı, -me, -mek*
Gazel 882
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ağrı, sızı duymak. || Üzülmek, üzüntü içinde kalmak.
Ger çekmemek isterseñ acısını ey Rūḫī
Sīneñdeki peykānı ol ḳaşı kemān çeksün

ʿāciz:

1. ʿ**āciz:**
Gazel 335
Mısra: **9**
Güçsüz, zayıf, gevşek.

Ḫaṭ-ı naḳşında cānānuñ felek ʿāciz melek ḥayrān
Nuḳūşın sırrın ey Rūḥī yine ṣāḥib-nuḳūş añlar

ʿāciz ol-:

1. ʿ**āciz ol-:**-*ma*
Gazel 663
Mısra: **3**
Gücü yetmemek.

Ġamıyla aġlamadan ʿāciz olma Yūsufunuñ
Miṣ̲āl-i dīde-i Yaʿḳūb aġarmasun bebegüñ

açluḳ:

1. **açluḳ:**
Gazel 205
Mısra: **5**
Açlık, aç olma, acıkma durumu.

Açluḳ rūze-i hicrüñde bizi öldürdi
Niʿmet-i vaṣluñ ile ġayrılar ammā ṭoḳdur

açmaz:

1. **açmazdan:**-*dan*
Gazel 865
Mısra: **2**
Hile, oyun.

Zīr-i zülfinden ruḫın ʿarż idüp ol meh nāzdan
Gösterür gāhī vefā ṣūretlerin açmazdan

açmazdan gel-:

1. **açmazdan gel-:**-*ür*
Gazel 1052
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birini) İçinden çıkılamayacak duruma düşürmek.

Tenhāda gayrılarla ider ʿıyş u ʿişreti
Açmazdan gelür bize gördüñ mi āfeti

ʿacz:

1. ʿ**acze:**-*e*
Kaside 10
Mısra: **57**
Güçsüzlük, çaresizlik.

ʿAcze ḫaml eyleme vaṣfuñda olan sözlerümi
Muḫtaṣar ḳılduġı Rūḥīnüñ odur ola müfīd

ad:

1. **ad:**-*ı*
Gazel 342
Mısra: **14**
İsim, şöhret.

Rūḥī añıldı ʿaşḳile zāhid riyā ile
Yaḫşinüñ adı yaḫşi yemānuñ adı yemān olur

2. **ad:**
Gazel 609

Mısra: **16**
İsim, nam; şöhret.

Ġaraż bir nāmdur kesb-i hünerden çünki ey Rūḥī
Olup meddaḥı ol kāmil-ʿıyāruñ yaḫşı ad itdük

3. **ad:**-*ı, -n*
Gazel 23
Mısra: **10**
Ad, isim.

Beni bītāb iden ey Rūḥī bu meh-rūlardan
Bir cefā-kārdur adın söylemek olmaz ammā

ad çıḳar-:

1. **ad çıḳar-:** -*maz*
Gazel 908
Mısra: **5**
Deyim
Adı çıkmak. || *Kötü bir ün kazanmak.*

Ad çıḳarmaz kūh-ı ʿaşḳuñda delü gibi
Dostum ursun gerekse başını ṭaşlara şu

ʿad eyle-:

1. ʿ**ad eyle-:**
Gazel 132
Mısra: **8**
Saymak, kabul etmek.

Cāna minnetdür yoluñda ḫāka yeksān olmamuz
Ey sehī-ḳad tek bizi üftādelerden eyle ʿad

ʿad it-:

1. ʿ**ad it-:**-*mez*
Gazel 135
Mısra: **14**
Saymak, kabul etmek.

Saña mihr itmemeden ṣanma ḥesāba ṣaymaz
Rūḥiyā zümre-i aġyārdan itmez seni ʿad

ad it-:

1. **ad it-:**-*miş*
Gazel 124
Mısra: **8**
(Birinin) Adını vermek.

Nāmuñı sīnede aġyār kesüp
Severem diyü seni itmiş ad

ad ko-:

1. **ad ḳo-:**-*mış*
Kaside 18
Mısra: **44**
Kelime Tipi: **Deyim**
Adlandırmak, isim vermek.

Vaḥşile ṭayrı Ḫudā ḳılmaġiçün emrine rām
Ḥākim-i ʿādil idüp aña Süleymān ḳomış ad

ʿad ol-:

1. ʿ**ad ol-:**-*ur*
Gazel 128
Mısra: **6**
Sayılmak, kabul edilmek.

Degüldür aña dilberlük yüzinden meylimüz tenhā
Söz añlar olsa dilber olur erbāb-ı dilden ʿad

aʿdā:

1. **aʿdā:**-*y, -a*
Gazel 7
Mısra: **4**
Düşmanlar, hasımlar.

Tevāżuʿ ḳıl maḥabbet ehline aġyāra serkeşlük
Eḥibbāya gerekdür meskenet aʿdāya istiġnā

2. **aʿdā:**
Gazel 132
Mısra: **10**
Düşmanlar, hasımlar. || *Rakip.*

Böyle mestāne ġazeller dirseñ ey Rūḥī nice
Ḳılmasun ṭabʿ-ı selāset-baḫşuña aʿdā ḥased

ādāb:

1. **ādāb:**-*ile*
Kaside 37
Mısra: **16**
Ahlak ve terbiyenin gerektirdiği konuşma ve hareket tarzı.

Ayaḳ üstinde dururlar mı muḳābilde yine
Elleri baġlu mı ādābile ġılmān nicedür

2. **ādāb:**-*ile*
Gazel 327
Mısra: **3**
Edep, erkân, usul.

Ādābile baṣ pāyuñı ḫāk-i der-i yāre
Ey zāhid-i şeyyād su seccāde degüldür

ʿadālet:

1. ʿ**adālet:**
Gazel 248
Mısra: **10**
Hak ve hukuku gözetme.

Baña cevr eyleyüp aġyāra keremler nice bir
Ṭutalum şāh-ı cihān olduñ ʿadālet bu mıdur

2. ʿ**adālet:**
Gazel 709
Mısra: **15**
Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme; doğruluk.

Açdı dīvān-ı leṭāfetde ʿadālet defterin
Ṣaldı dehre vālī-i ʿādil gibi āvāze gül

ʿadālet it-:

1. ʿ**adālet id-:**-*er*
Gazel 905
Mısra: **8**
Adil davranmak, adalete uygun hareket etmek.

Çün mülk-i ḥüsne pādişeh olduñ vefālar it
ʿĀdet budur ʿadālet ider şehriyār-ı nev

ʿadāvet:

1. ʿ**adāvet:**-*imüz*
Gazel 213
Mısra: **4**
Düşmanlık.

Biz bir bölük maḥabbet esīri gedālaruz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Yoḳ kimseye ʿadāvetimüz Ḥaḳ ʿalīmdür

ʿadāvet eyle-:

1. **ʿadāvet eyle-:**-*r, -üz*
Gazel 394
Mısra: **1**
Düşmanlık etmek.

Ne kimseye ʿadāvet eylerüz ne kīnemüz vardur
Bezm-i ṣāfī maḥabbetle ṭolu bir sīnemüz vardur

aʿdā-yı bed-endīş:

1. **aʿdā-yı bed-endīş:**-*e*
Gazel 520
Mısra: **5**
Kötü düşünen düşmanlar.

Yoḳ bilüp virmezüz aʿdā-yı bed-endīşe vücūd
Dostum muʿteḳid-i āh-ı seḥer-gāhuz biz

aʿdā-yı cāhil:

1. **aʿdā-yı cāhil:**-*üñ*
Kaside 13
Mısra: **72**
Bilgisiz, cahil düşman. || *Rakip.*

Sürūr-ı sīne ile sen ṣafā-yı sūrda ol
O yanda reşkden aʿdā-yı cāhilüñ ola yas

aʿdā-yı dīn:

1. **aʿdā-yı dīn:**
Gazel 1104
Mısra: **18**
Din düşmanları.

Ḳılıcı olmasun başından eksik ḥayl-i ʿadānuñ
Müdām aʿdā-yı dīn olsun reh-i ẕilletde maḳhūrı

aʿdā-yı ḥased-pīşe:

1. **aʿdā-yı ḥased-pīşe:**-*y, -i*
Gazel 724
Mısra: **13**
Kıskanç düşmanlar.

Dem-beste ḳıl aʿdā-yı ḥased-pīşeyi Rūḥī
Şemşīr-i zebānuñla bugün İbn-i Ḥüsām ol

aʿdā-yı kīne-perver:

1. **aʿdā-yı kīne-perver:**
Gazel 888
Mısra: **6**
Kin besleyen düşmanlar.

Tīr-i ḳażā ḥadengüñ ḳavs-i ḳader kemānuñ
Aʿdā-yı kīne-perver ḫāṭır-fikāruñ olsun

aʿdā-yı rūbāh:

1. **aʿdā-yı rūbāh:**-*a*
Gazel 498
Mısra: **5**
Tilki düşmanlar.

Rezm-gehde görinür aʿdā-yı rūbāha peleng
Cābecā dāġ-ı siyehlerle ten-i ʿuryānımuz

ʿadd it-:

1. ʿ**add id-:**-*en*
Gazel 423
Mısra: **13**
Saymak, kabul etmek.

Sükūnet ḫalvetinde ʿaşḳı töhmet ʿadd iden sālūs
Ḫar ile ḫalvet olsa ṣoḥbetinden müttehem ditrer

2. ʿ**add id-:**-*er*
Gazel 469
Mısra: **3**
Saymak.

Yoluñda kendüyi üftādelerden ʿadd ider sāyeñ
Düşüp yanuñca ṣalınmaḳ aña ey māh-rū düşmez

aʿdel:

1. **aʿdel:**-*üñ*
Gazel 449
Mısra: **13**
Daha, pek adaletli. II Daha, pek müstakim, mutedil.

Pāşā-yı aʿdelüñ umaruz yine ʿan-ḳarīb
Görmek müyesser ide cemālin İlāhımuz

2. **aʿdel:**
Kaside 31
Mısra: **48**
Çok adil.

Keremde ʿadāletde ol ehl-i luṭfa Diñilse yaraşur hem aʿdel hem ekrem

aʿdel-i aṣḥāb-ı ʿadl:

1. **aʿdel-i aṣḥāb-ı ʿadl:**
Kaside 34
Mısra: **25**
Adalet sahiplerinin en adil olanı.

Efḍal-ı erbāb-ı faẓl u aʿdel-i aṣḥāb-ı ʿadl
Mālik-i mülk-i kemāl ü nāẓım-ı dürr-i kelām

aʿdel-i ḥükkām:

1. **aʿdel-i ḥükkām:**
Kaside 3
Mısra: **15**
Hakimlerin en adaletlisi. || *Hz. Ömer.*

Sāniyen ol aʿdel-i ḥükkām u mevfūruʾn-nevāl
Efḍal-i erbāb-ı faẓl u ekmel-i ehl-i kemāl

ʿadem:

1. ʿ**adem:**
Gazel 250
Mısra: **7**
Yokluk.

Baş ḳoyup gitmekde ʿāşıḳlar ʿadem iḳlīmine
Tīġ-ı āteş-bāzuñ üstinde o bir minhācdur

2. ʿ**adem:**-*den*
Terkib-bend 8
Mısra: **117**
Hiçlik, yokluk.

Bu mülk-i fenāya ki ʿademden güẕer itdüñ
Sūduñ nedür ancaḳ anı bilseñ seferüñden

3. ʿ**adem:**
Müseddes 6
Mısra: **3**

Yokluk. II Vahdet-i vücut anlayışına göre var olan yalnız Allah'tır. Var zannedilen mevcudat ise hakikatte yoktur.

İrdi bir ḥālet baña kim kendümi bildüm ʿadem
Āh ü zāra başladum cān u gönülden dem-be-dem

ādem:

1. **ādem:**
Gazel 108
Mısra: **9**
Insan ‖ Hz. Âdem.

Çeşme-i ḥayvāna varsa Ādem olmaz zinde-dil
Olmayınca Rūḥiyā rūḥu'l-ḳudsdan nefḥ-i rūḥ

2. **ādem:**-*i*
Müseddes 7
Mısra: **2**
Ademoğlu, insanlar.

Gitdi mülk elden meded ey ehl-i bezmüñ Rüstemi
Geçdi iş tedbīrden ṭutdı Celāli ādemi

3. **ādem:**-*le*
Gazel 483
Mısra: **1**
Hz. Âdem.

İttiḥād itsek ölince eylerüz ādemle biz
Ḫalḳile āzārımuz yoḳ dostuz ʿālemle biz

4. **ādem:**-*üñ*
Gazel 8
Mısra: **5**
İnsan, adam.

Rūzgāruñ dil nice çeksün ġamın kim ādemüñ
Biñ ġamı olsa virür bir sāġar-ı ṣahbā ṣafā

5. **ādem:**-*üñ*
Gazel 324
Mısra: **2**
Kişi, insan.

Dime dāġ-ı belāya ṣabrı yoḳ ṭurmaz fiġān eyler
Benüm rūḥum maḥabbet ādemüñ baġrını ḳan eyler

6. **ādem:**
Gazel 850
Mısra: **5**
İnsan, insanoğlu, kişi; faziletli, mert, iyi yetişmiş değerli kimse.

Çekil ʿālemden ammā ādem iseñ bil bu maʿnāyı
Ki ʿālemçün olupdur ḫalḳ ādem ʿālem ādemçün

7. **ādem:**
Kaside 31
Mısra: **6**
Adam, insan, kişi, kimse.

Bahāruñ deminden çemen cennet oldı
Çemenden çıḳup ḳande eglensün ādem

8. **ādem:**
Gazel 723
Mısra: **5**
İnsan. || İnsanlık niteliklerine sahip olan olgun kimse.

Ādem odur ki ḳābil-i feyż-i İlah ola
Feyż-i İlaha saʿy-ı bāliġ eyle ādem ol

ʿadem mülki:

1. ʿ**adem mülki:**-*n, -e*
Gazel 1112
Mısra: **2**
Yokluk ülkesi. || Ölüm diyarı.

Dehān- ı laʿl-i cānān yādına kim cām-ı Cem çekdi
ʿAdem mülkine ʿazm idüp bu dünyādan ḳadem çekdi

ādem oġlı:

1. **ādem oġlı:**
Kaside 35
Mısra: **29**
Hz. Adem'in oğlu. || İnsan oğlu, insan nesli, insanlar.

Ehl-i faẕluz ādem oġlı ādemüz fikr itmezüz
Kim bizi ıẕlāl ide min-baʿd şeytān-ı laʿīn

ʿādet:

1. ʿ**ādet:**
Gazel 34
Mısra: **6**
Alışılmış şey, gelenek.

Ġayra ger mihr u vefā ḳılsañ baña cevr u cefā
Olmazam rencīde senden çün budur ʿādet saña

2. ʿ**ādet:**
Gazel 175
Mısra: **6**
Alışkanlık haline getirilen davranış. II Huy, tabiat.

Bāver itmem diseler ġayra ider mihr u vefā
Bilürin pādişehüm sende o ʿādet yoḳdur

3. ʿ**ādet:**-*üñ*
Gazel 172
Mısra: **4**
Alışkanlık haline getirilen davranış.

Raḳīb-i ḫara vefā eylemek neden geldi
Senüñ ḫod ey gül-i raʿnā o ʿādetüñ yoḳdur

4. ʿ**ādet:**
Gazel 941
Mısra: **2**
Herkes tarafından uyulan hal, olagelmiş, alışılmış şey, usul, görenek.

Nola ʿuşşāḳ gitse ol şeh-i ḫūbānuñ ardınca
Giderler bendeler ʿādet budur sulṭānuñ ardınca

ʿādet it-:

1. ʿ**ādet it-:**-*di*
Gazel 1113
Mısra: **9**
Huy ve alışkanlık durumuna getirmek.

Yār cevr itmekiçün kendüye itdi ʿādet
Cevre muʿtād ideyüm ben de dil-i bīmārı

ʿādet ol-:

1. ʿ**ādet ol-:**-*sa*
Kaside 23
Mısra: **20**

Gelenek durumuna gelmiş olmak, herkes tarafından yapılır olmak.

ʿAdāletile ʿadimüʾl-miṣāl idi pederüñ
ʿAceb mi olsa saña ʿadl ü dād eger ʿādet

adı şanı:

1. **adı şanı:**
Tahmis 3
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimsenin kimliği.

Alup başın nola şaḥrā vü kūha düşse ger göñlüm
Bir adı şanı nā-peydā ġarīb olmaḳ diler göñlüm

ʿādil:

1. ʿ**adīl:**
Kaside 3
Mısra: **39**
Adalet edici, adaletli.

Rābıʿān ol şāh kim yoḳdur ana miṣl ü ʿadīl
Eylemiş Kurʾānda vaḥyile anuñ vaṣfuñ Celīl

2. ʿ**ādil:**
Tarih 1
Mısra: **12**
Adalet sahibi, doğru, adaletli.

Kemāl-i himmetinden beẕl-i şefḳat ḳıldı dünyāya
Cihāndan defʿ-i ẓulme şefḳati ʿādil güvāh oldı

ʿadīl-i sām-ı ṣaf-ārā:

1. ʿ**adīl-i sām-ı ṣaf-ārā:**
Kaside 9
Mısra: **32**
Savaş saflarını süsleyen Sam'a denk (kimse).

Hizebr-i kūh-ı veġā şīr-i bīşe-i heycā
ʿAdīl-i Sām-ı ṣaf-ārā hemāl-i Rüstem-i Zāl

ʿādil-i zī-şān:

1. ʿ**ādil-i zī-şānı:**-*ı*
Kaside 21
Mısra: **39**
Şanlı ve adaletli kimse.

Felek ol ʿādil-i ẕī-şānı geçürdi ṣadra
Kimseden kimseye ẓulm irmemek içün maḥżā

ʿadīmüʾl-meşāʿib:

1. ʿ**adīmüʾl-meşāʿib:**
Kaside 33
Mısra: **64**
Zorluk ve güçlüklerden yoksun.

Olup ey ser-efrāz-ı ʿālem cihānda Keşīʿrüʾs-sürūr u ʿadīmüʾl-meşāʿib

ʿadimüʾl-miṣāl:

1. ʿ**adimüʾl-miṣāl:**
Kaside 23
Mısra: **19**
Eşsiz, benzersiz.

ʿAdāletile ʿadimüʾl-miṣāl idi pederüñ
ʿAceb mi olsa saña ʿadl ü dād eger ʿādet

adın añ-:

1. **adın añ-:**-*maz, -dı*
Gazel 977
Mısra: **5**
Deyim
Birinden, bir şeyden söz etmek.

Düşmezdi şarāb-ı nāba cāmuñ adın añmazdı
Eger keyfiyyet-i ʿaşḳında olsa bir eṣer Cemde

adın çıkar-:

1. **adın çıkar-:**-*mağ, -a*
Tarih 15
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hakkı olmayan bir ün kazanmak.

Adın çıkarmaġa degül yanında ḳādir ġayrılar
Gerçi çıḳarmış her biri fenn-i muʿammā içre nām

adın ḳo-:

1. **adın ḳo-:** -*mış, -dur*
Kaside 39
Mısra: **78**
Kelime Tipi: **Deyim**
İsim vermek, adlandırmak.

Ṭarzī müridiyem diyü terk itdi ṣanʿatı
Ḥācī ḳomışdur adın o şeyṭān ne demdedür

ʿadl:

1. ʿ**adl:**-*e*
Tarih 1
Mısra: **5**
Adalet, hakkaniyet, doğruluk.

Felek tebdil-i aḥlāḳ eyleyüp ʿadle ṣalā itdi
Zamāne el çeküp āzārdan ʿālem-penāh oldı

ʿadl eyle-:

1. ʿ**adl eyle:**
Terkib-bend 9
Mısra: **15**
Adaletli davranmak, hakkaniyetli olmak.

ʿAdl eyle mülk-i ḥüsnde mesned-nişīn iseñ
Ālūde olma ẓulmile nūr-ı mübīn iseñ

ʿadl id-:

1. ʿ**adl id-:**-*en*
Tarih 27
Mısra: **4**
Adaletli davranmak.

Diyār-ı Genceye bir ehl-i ʿadli ḳıldı vālī kim
İrişdi ẓulm iden devrinde rence ʿadl iden gence

ʿadl ü dād:

1. ʿ**adl ü dād:**
Kaside 12
Mısra: **26**
Doğruluk ve adalet.

Ḥażret-i ʿOsmān Pāşā-yı celīlüʾl-ḳadr kim
ʿAdl ü dād ile ṭutan āfāḳı şimdi nāmıdur

ʿadl u dād eyle-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. ʿ**adl u dād eyle-:**
Gazel 580
Mısra: **7**
Adaletle muamelede bulunmak.

ʿAdl u dād eyle begüm ʿāşıḳ-ı ṣādıḳlaruña
Ḳılma ey pādişeh-i mülk-i ḥasen ẓulma rücūʿ

ʿadl ü dād it-:

1. ʿ**adl ü dād it-:***-me, -de, -dür*
Kaside 40
Mısra: **12**
Adalet ve doğrulukla muamele etmek.

Oldı devrinde ṣafā kūşesi beytü'l-aḥzān
ʿAdl ü dād itmededür ol meh-i Kenʿān eyüdür

ʿadl ü ṣıdḳ-ı fırḳa-i mīr- i livā:

1. ʿ**adl ü ṣıdḳ-ı fırḳa-i mīr- i livā:**
Kaside 36
Mısra: **24**
Sancak beylerinin adalet ve doğruluğu.

Ḫalk-ı ālem āh kim olmāḳda bir yüzden daḥi
ʿAdl ü ṣıdḳ-ı fırḳa-i mīr- i livā eksilmede

ʿadl-nigīn:

1. ʿ**adl-nigīn:**
Tarih 23
Mısra: **12**
Adalet mührü.

Ol Süleymān-mekān ki olmışdur Ḫātem-i devletinde ʿadl-nigīn

adlu:

1. **adlu:**
Terkib-bend 4
Mısra: **39**
Adlı, isimli.

Yūsuf adlu bir ʿazīze mālik itmişken anı
Reşk idüp āḫır cüdā ḳıldı sipihr-i vājgūn

ʿadū:

1. ʿ**adū:***-ñ, -uñ*
Gazel 741
Mısra: **1**
Düşman.

Taḥāmmül eyle ẓulmından ʿadūnuñ çekme ġam ey dil
Ki ḳalmaz böyle elbette gelür bir ḥākim-i ʿādil

2. ʿ**adū:**
Gazel 1113
Mısra: **5**
Düşman. II Rakip.

Ey göñül çünki ʿadū ṭaʿnasına yoḳ ṣabruñ
Saʿy idüp ḫāṭır-ı cānāna ṭoḳunma bārī

aduñ var mı:

1. **aduñ var mıdur:**
Gazel 639
Mısra: **2**
Adı anılmamak, unutulmak, kâle alınmamak.

Ne mümkin aduñ anmaḳ gelmeyendür ḫāṭıra yāduñ
Senüñ de ey raḳīb-i ḫar-ṭabīʿat var mıdur aduñ

ʿadū-yı cāh:

1. ʿ**adū-yı cāhına:***-ı, -n, -a*
Kaside 23
Mısra: **60**
Düşmanların makamı.

Aña naṣīb ola fīʾl-i cemīl ü ʿömr-i ṭavīl
ʿAdū-yı cāhına müstevli ola yüz miḥnet

adû-yı devlet:

1. **adû-yı devlet:***-n, -i*
Kaside 6
Mısra: **31**
Devletin düşmanları.

Adû-yı devletüni cehldür iden serkeş
Başında devleti olsa olurdı emrüne rām

ʿadū-yı hiyle-sāz:

1. ʿ**adū-yı ḥiyle-sāz:**
Gazel 498
Mısra: **3**
Hileci düşman.

Tīrimüzden baş ḫalāṣ itmez ʿadū-yı ḥiyle-sāz
Bir kemāndāruz ki zehr-ālūddur peykānımuz

ʿadū-yı ser-keş:

1. ʿ**adū-yı ser-keşüñ:***-üñ*
Tarih 1
Mısra: **4**
Dik başlı düşman(lar).

Cülūs itdi saʿādet taḫtına bir şāh-ı rūşen-dil
ʿAdū-yı ser-keşüñ gönli gibi baḫtı siyāh oldı

ʿadū-yı tīre-dil:

1. ʿ**adū-yı tīre-dil:***-den*
Tarih 6
Mısra: **4**
Kalbi kara düşmanlar.

Ṭoġdı mazlūmuñ güni geldi bir ehl-i maʿrifet
Ṭurmasun alsun ʿadū-yı tīre-dilden intiḳām

āfāḳ:

1. **āfāḳ:***-da*
Gazel 80
Mısra: **1**
Ufuklar, her yer, etraf, bütün çevre.

Maʿdūm iken āfāḳda āṣār-ı maḥabbet
Ben eyler idüm bir büte iẓhār-ı maḥabbet

2. **āfāḳ:***-a*
Gazel 525
Mısra: **5**
Ufuklar.

Āfāḳa ʿuṭārid yazup aḥkām-ı beşāret
Zeyn itdi anı rīg sepüp necm-i şeb-efrūz
3. **āfāḳ:***-a*
Gazel 812
Mısra: **5**
Göğün yerle birleşmiş gibi

göründüğü kısımlar, göğün etrafı, ufuklar. II Dünya, âlem.

Ṣaldı bir ẕemẕeme āfāḳā ney-i bezm-i ezel
Ḳıldı ol ẕemẕemei Ḥażret-i Mevlānā fehm

4. **āfāḳ:**-*da*
Gazel 981
Mısra: **2**
Ufuklar. || *Dünya, maddi âlem.*

Fikr-i muḥāl itme bu nüh-ṭāḳda
Enfüse gel nesne yoḳ āfāḳda

5. **āfāḳ:**-*ı*
Kaside 12
Mısra: **26**
Ufuklar. || *Her taraf, çevre.*

Ḥażret-i ʿOs̱mān Pāṣā-yı celīlüʾl-ḳadr kim
ʿAdl ü dād ile ṭutan āfāḳı şimdi nāmıdur

6. **āfak:**-*ā*
Kaside 28
Mısra: **5**
Göğün yerle birleşmiş gibi göründüğü kısımlar, ufuklar.

Āfakā ʿuṭārid yazup aḥkām-ı beşāret
Zeyn itdi anı rīg sepüp necm-i şeb-efrūz

7. **āfaḳ:**-*da*
Tahmis 8
Mısra: **11**
İnsanın kendi nefsi dışındaki gözle görülen bütün varlık âlemi.

Maṣdar-ı emrden āfaḳda müştāḳ çü bizüz
Noḳta-i dāʾire-i çarḫ-ı muʿallaḳ çü bizüz

<u>āfāḳ-ı mümtāz:</u>

1. **āfāḳ-ı mümtāz:**
Tarih 39
Mısra: **5**
Âlemin seçkini, en değerlisi.

Be luṭf vücūd der āfāḳ-ı mümtāz
Be faẕl u ʿadl der ʿālem ser āmed

<u>āferīn:</u>

1. **āferīn:**
Gazel 127
Mısra: **6**
Takdir ve övgü sözü.

Yetürür nālemi her gün o mehe bād-ı seḥer
Āferīn itdügi iḥsānlarına raḥmet-i bād

<u>āferīne çek-:</u>

1. **āferīne çek:**
Gazel 689
Mısra: **12**
Beğenip takdir etmek.

Vaṣf-ı ruḫuñda şiʿrini gūş idicek maḥabbetden
Rūḥiyi ter düşürmeyüp bir ḳurı āferīne çek

<u>āfet:</u>

1. **āfet:**
Gazel 1093
Mısra: **2**
Önlenmesi elde olmayan büyük felaket, bela, musibet, badire. || *İnsanı şaşkına çevirip aklını başından alacak kadar güzel kadın, sevgili.*

Yine dilden bugün ol mihre maḥabbet ḳopdı
Ḥaḳ bu kim ol gül-i raʿnā ʿaceb āfet ḳopdı

2. **āfet:**-*den*
Kaside 40
Mısra: **28**
Bela, musibet, felaket.
Ḫalef-i pāk-neseb ol Ḫalef-i evvel kim
Ṣaḳlar āfetden anı himmet-i pīrān eyüdür

3. **āfet:**-*ile*
Gazel 1111
Mısra: **9**
Insana afet gibi tesir eden sevgili, güzel.

Ol āfetile vuṣlata imkān olmadı
El-ḳıṣṣa Rūḥiyā elem-i cān dükenmedi

<u>āfet-i devrān:</u>

1. **āfet-i devrān:**
Gazel 166
Mısra: **14**
Dünya güzeli, bütün herkesi kendine hayran bırakan güzel.

Ḥiddetinden ḳızarup āteş olur ḳorḳum odur
Dil u cān mülkine ol āfet-i devrān oturur

<u>āfet-i devr-i zamāne:</u>

1. **āfet-i devr-i zamāne:**
Gazel 158
Mısra: **8**
Dünya güzeli denecek kadar güzel ve çekici kimse.

Şikāyet itdügimüz kendi baḫtımuzdandur
Saña ey āfet-i devr-i zamāne kim söyler

<u>āfet-i dīn:</u>

1. **āfet-i dīndür:**-*dür*
Terkib-bend 9
Mısra: **7**
Din felaketi.

Āṣūb-ı ʿaḳl u āfet-i dīndür o zülf ü ḫāl
Virmiş durur Ḫudā saña çün ḥüsn-i bi-mis̱āl

<u>āfet-i eyyām:</u>

1. **āfet-i eyyāmdan:**-*dan*
Gazel 848
Mısra: **1**
Devrin belaları, zamanın musibetleri.

Ṣaḳlasun gülzāruñı Ḥaḳḳ āfet-i eyyāmdan
Yaʿni dūr olsun o vech-i pāk ʿayn-ı ʿāmdan

<u>āfitāb:</u>

1. **āfitāb:**
Gazel 54
Mısra: **4**
Güneş.

Şöyle mest olmış ezelden bāde-i şevḳuñla kim
Ḥaşra dek üftādedür ʿaşḳuñ yolında āfitāb

2. **āfitāb:**
Gazel 62
Mısra: **1**
Güneş. II Sevgili, dost.

Ḫarāb-ı mey-i ʿaşḳuñ ey āfitāb
Yimez ġam eger olsa ʿālem ḫarāb

ā̆fitāb-ı ʿālem-ārā:

1. **āfitāb-ı ʿālem-ārādur:**-*dur*
Gazel 128
Mısra: **3**
Dünyayı aydınlatan güneş.

Cemāl-ı bā-kemālı āfitāb-ı ʿālem-ārādur
Siyeh ebrūsı gūyā āfitāb üzre çekilmiş med

2. **āfitāb-ı ʿālem-ārāya:**-*y, -a*
Gazel 955
Mısra: **8**
Dünyayı süsleyen güneş.

Deminden pīr-i deyrüñ dirler olur ḫāmlar puḫte
Nola beñzetsem anı āfitāb-ı ʿālem-ārāya

āfitāb-ı ʿaşḳ:

1. **āfitāb-ı ʿaşḳ:**
Gazel 597
Mısra: **6**
Aşk güneşi.

Çekdi kemend-i şevḳile eflāka ẕerre-vār
Ṭopraḳdan götürdi bizi āfitāb-ı ʿaşḳ

āfitāb-ı burc-ı ʿizzet:

1. **āfitāb-ı burc-ı ʿizzet:**-*dür*
Gazel 880
Mısra: **7**
Yücelik burcunun güneşi.

Āfitāb-ı burc-ı ʿizzetdür cemāl-i enverüñ
Kāyinātı maẓhar-ı nur-ı tecellā eylesün

āfitāb-ı devlet:

1. **āfitāb-ı devlet:**
Tarih 24
Mısra: **2**
Saltanat güneşi.

Ẓulm ile ṭolmış iken ẓulmet sarāy-ı şarḳa
Bir āfitāb-ı devlet pertev bıraḳdı nāgāh

āfitāb-ı ḥüsn-i cemāl:

1. **āfitāb-ı ḥüsn-i cemāl:**
Gazel 762
Mısra: **1**
Güzelliğin güneşi. || *Sevgili.*

Sensüz ey āfitāb-ı ḥüsn-i cemāl
Görinür gözüme cihān ḫayāl

āfitāb-ı surḥ:

1. **āfitāb-ı surḫ:**
Gazel 111
Mısra: **8**
Güneşin kızıllığı.

Hicr-i ruḫuñda dūd-ı dilüm ṭutdı gök yüzin
Görinmez oldı gözlerüme āfitāb-ı surḫ

āfitāb-i ṭalʿat:

1. **āfitāb-i ṭalʿatuñ:**-*uñ*
Gazel 763
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Güzel yüzünün güneşi.

Burc-ı sādisde meh-i enver degüldür münḫasif
Āfitāb-i ṭalʿatuñ nūrından olmış münfaʿil

āfitāb-veş:

1. **āfitāb-veş:**
Gazel 538
Mısra: **1**
Güneş gibi.

Seyr eyle evc-i nāzda sen āfitāb-veş
Rūy-ı niyāzı biz sürelüm ḫāka āb-veş

ʿafv:

1. **ʿafv:**
Gazel 382
Mısra: **8**
Af, bağışlama.

Ayaġuñ öpmede bī-iḫtiyāruz şarṭ-ı ḥüsn odur
Ki bizden vāḳiʿ olsa cürm senden ʿafv ola şādır

ʿafv it-:

1. **ʿafv it:**
Gazel 949
Mısra: **6**
Affetmek, bağışlamak.

Geldi ḫāk-ı derüñe ḫaşmuñ idüp serden pā
Yaʿni ʿafv it ne günāh itdüm ise yanuñda

ʿafv ol-:

1. **ʿafv ol-:**-*sa*
Gazel 422
Mısra: **9**
Günahı, suçu veya kusuru bağışlanmak.

Rūḥī ʿaceb mi ḫaşrda ʿafv olsa cürmimüz
Ḫaḳḳā bizüm Ḫallāḳımuz ġafūr-ı raḥīmdür

2. **ʿafv ol-:**-*ur*
Gazel 499
Mısra: **3**
Affedilmek, bağışlanmak.

Çün Kaʿbeye varınca olur her günāh ʿafv
Kūyunda ʿafv olursa ʿaceb mi günāhımuz

āgāh:

1. **āgāh:**-*uz*
Gazel 520
Mısra: **4**
Haberi olan, haberli, haberdar.

ʿĀrifüz ṭālib-i ʿirfāna seneddür sözimüz
Menşeʾ-i mesʾele-i ʿaşḳdan āgāhuz biz

2. **āgāh:**
Gazel 594
Mısra: **6**
Uyanık, basiretli. || *Halden anlayan.*

Ṭaʿn ider sīnemde herkes şerḥa vü dāġum görüp
Ḥāl-i dilden āh kim ʿālemde bir āgāh yoḳ

3. **āgāh:**
Terkib-bend 2
Mısra: **15**
Bir şeyin derinliğine anlamını, sırrını, hikmetini kavramış olan.

Remz ü sırr-ı men ʿaref ʾden vāḳıf u āgāh idi
Murġ-ı rūhı irse uçmaġa ʿaceb mi kim müdām

<u>āgāh eyle-:</u>

1. **āgāh eyle-:**-*me, -miş*
Gazel 1099
Mısra: **2**
Haberdar etmek, haberli kılmak.

Bu leṭāfetle iden ḥüsn iline şāh seni
Ḥayf kim eylememiş ḥāldan āgāh seni

<u>āgāh ol-:</u>

1. **āgāh ol-:**-*a, -sın*
Müseddes 4
Mısra: **21**
Haberdar olmak, öğrenmek, vâkıf olmak. || Uyanık bulunmak, müteyakkız olmak.

Men ʿaref mesʾelesinden eger āgāh olasın
Sālik-i rāh-ı Ḫudā ʿārif-i billah olasın

2. **āgāh ol-:**-*ma, -y, -a*
Gazel 956
Mısra: **6**
Haberdar olmak, öğrenmek, vâkıf olmak.

Nār-ı ʿaşḳile degül yanmaḳ o şūḫuñ müşkil
Olmaya müşkil odur ḥāl-i dilüñden āgāh

3. **āgāh ol-:**-*up*
Tarih 24
Mısra: **6**
Bilgi edinmek, bilgi sahibi olmak.

Ol ṣadr-ı āsumān-ḳadr olduḳda şehre dāḫil
Rūḥī ṣafālar itdi ʿadlinden olup agāh

<u>aġar-:</u>

1. **aġar-:**-*sa*
Gazel 459
Mısra: **9**
Rengi solmak, feri gitmek.

Eger vādī-i firḳatda aġarsa giryeden çeşmi
Yine Yaʿḳūb-ı dil ol Yūsuf-ı Kenʿāne incinmez

2. **aġar-:**-*up*
Gazel 159
Mısra: **14**
Ağarmak, aydınlanmak.

Güni hicrüñle geçen ġam-zedenüñ rūz-ı suʾāl
Aġarup nāmesi maḥv olsa günāhı yaraşur

3. **aġar-:**-*sa*
Terkib-bend 4
Mısra: **23**
Rengi solmak, feri gitmek. || Kör olmak.

Giryeden çeşmüm aġarsa ġam degül Yaʿḳūb-vār
Yūsufumdan ben dil-efkārı ayırdı rūzgār

4. **aġar-:**-*dı*
Kaside 13
Mısra: **17**
Ağarmak, beyazlaşmak.
Ṣaḳal aġardı velī yüz ḳaraluġı baḳī
Ḥużūr-ı Ḥaḳḳa ne yüzle varırsın eyle ḳıyās

<u>āġāz eyle-:</u>

1. **āġāz eyle-:**-*mek*
Gazel 752
Mısra: **3**
Başlamak.

Fitne vü mekre ne ḥācet ġamzeñ āġāz eylemek
Ruḥlaruñ ḫod ehl-i ʿaşḳa āldan ḫālī degül

<u>āġāz it-:</u>

1. **āġāz id-:**-*elüm*
Gazel 824
Mısra: **1**
Başlamak.

Sāḳiyā mey ṣun ki keşf-i rāza āġāz idelüm
Cürʿa-nūşān-ı cihānı vākıf-ı rāz idelüm

<u>āġāz-ı rezm eyle-:</u>

1. **āġāz-ı rezm eyle-:**-*di*
Kaside 15
Mısra: **47**
Savaşa başlamak.

Çünki bu efkār ile eyledi āġāz-ı rezm
Cānına bir kūşeden öyle ṭokındı sinān

<u>aġı ḳaradan seç-:</u>

1. **aġı ḳaradan seç-:**-*mez*
Gazel 1085
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Akı karadan seçmek, iyiyi kötüyü ayırt edebilmek.

Dilde zülfüñle ruḫuñ fikri idi eglencem
Seçmez iken daḫi ʿalemde ḳaradan aġı

<u>aġır:</u>

1. **aġır:**
Gazel 385
Mısra: **6**
Güç, zor, külfetli.

Çekmedin dünyādan el virmek ne mümkindür ṭalāḳ
Nev-ʿarūs-ı çarḫuñ ey ḫ ̌āce aġır ḳābīni var

<u>aġır gel-:</u>

1. **aġır gel-:**-*me, -se*
Gazel 699
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gücünün, takatinin üstünde olmak, yapabileceğinden fazla olmak, zor gelmek.

Sezā ey Rūḥī vezn itmek olurdı bu belāġatla
Eger ṭabʿına aġır gelmese Ḥassān u Selmānuñ

<u>aġız:</u>

1. **aġz:**-*um, -a*
Gazel 439
Mısra: **2**
Ağız; dil.

Bir gün ola mı raḥm idüp ey ġonca-i nev-ḫīz
Geh leb ṣunasın aġzuma geh sāġar-ı leb-rīz

<u>aġız aç-:</u>

1. **aġız aç-:**-*ar*
Kaside 38

Mısra: **90**
Kelime Tipi: **Deyim**
Konuşmaya başlamak.

Ne cāhildür ne ḫardurlar olar kim giçinür ṣāʿir
Aġız açar yanında ṣāʿirān-ı nükte-gūyānuñ

2. **aġız mı aç-:**-*dur, -ur, -dı*
Gazel 1038
Mısra: **13**
Deyim
Ağız açtırmamak, çok konuşarak başkalarının söz söylemesine, konuşmasına engel olmak.

Aġız mı açdururdı kimseye eṣʿārda nitsün
Felekde eyleyen dem-beste Rūḥī-i suḫandānı

aġızlık:

1. **aġızlıḳ:**-*da*
Gazel 300
Mısra: **12**
Başlangıç.

ʿUẕmet-i cübbe vü destār ile der-i zühhāde
İlk aġızlıḳda saña her biri müftī görinür

aġla-:

1. **aġla:**-*ma*
Gazel 854
Mısra: **7**
Gözyaşı dökmek, sızlanmak, yakınmak, feryat etmek.

Geh eṣk-i āl u geh ruḫ-ı zerdüñden aġlama
Bīmār-ı ʿaṣḳa çāre yoḳ el çek ṭabībden

2. **aġla-:**-*maḳ, -la*
Gazel 225
Mısra: **8**
Kederden, teessürden gözyaşı akıtmak.

Ne ʿaceb ṣubḥa dek aġlarsa gözüm kim ʿāṣıḳ
Aġlamaḳla gice def̀-i elem-i ḫᵛāb eyler

3. **aġla-:**-*duḳça*
Terkib-bend 4
Mısra: **19**
Acı, keder, pişmanlık ve bazen de sevinçten gözyaşı dökmek.

Aġladuḳca dest-i şefḳatle silerdi yaşumı
Ġam-güsār olurdı ġam-nāk olduġum demlerde baña

4. **aġla-:**
Gazel 296
Mısra: **9**
Kederden, teessürden gözyaşı akıtmak. ‖ Çok üzülmek, dert çekmek.

Aġla göñül ki ḳıldılar ol sāde levḥi nerm
Ehl-i ḥased ki meylleri hep nifāḳadur

5. **aġla-:**-*maz, -uz*
Gazel 1061
Mısra: **9**
Kederden, teessürden gözyaşı akıtmak ‖ Şikayet etmek, dert yanmak.

Cevr u cefādan aġlamazuz şükrimüz bu kim
Ḫızıd bizi maḥabbetüñe ḳāyil eyledi

6. **aġla-:**-*r*
Gazel 112
Mısra: **3**
Ağlamak || Sızlanmak, yakınmak.

Raḳīb aġlar yanuñda geh miyānuñ geh lebüñ añup
Yine ben bī-edeb rūḥ-ı revānum yine ben küstāḫ

aġlamaz ol-:

1. **aġlamaz ol-:**-*du, -ñ*
Gazel 196
Mısra: **2**
Ağlamayı bırakmak.

Yine şevḳuñ var göñül beñzer ki cānānuñ gelür
Aġlamaz olduñ meger kim verd-i ḫandānuñ gelür

aġlaş-:

1. **aġlaş-:**-*alum*
Terkib-bend 3
Mısra: **3**
Birlikte, karşılıklı ağlamak.

Ḳanla yaşlar dökelüm aġlaşalum iñleşelüm
Ṭaşlarla döginüp baġrımuzı ḳan idelüm

aġlat-:

1. **aġlat-:**-*maġ, -a*
Gazel 341
Mısra: **15**
Birisinin ağlamasına sebep olmak, üzmek, kederlendirmek.

Bülbüllerini başladı aġlatmaġa Rūḥī
Ol ġonca-dehānuñ yine yüzine güler var

2. **aġlat-:**-*dı*
Gazel 795
Mısra: **7**
Ağlamasına yol açmak; üzmek. II İnlemesine, feryat etmesine neden olmak.

Beni aġlatdı geçdi nice dem Yaʿḳūb-veş gerdūn
Açıldı yine çeşmüm Yūsuf-ı Kenʿānumı gördüm

3. **aġlat-:**-*ma, -sa, -ñ*
Gazel 490
Mısra: **1**
Birisinin ağlamasına sebep olmak. || Üzmek, kederlendirmek.

Beni aġlatmasañ derdüñle çeşmüm eşk-bār olmaz
Ḫadeng-i zehr-i hicri urmasan cānum fikār olmaz

aġniyā:

1. **aġniyā:**-*s, -ı, -n, -dan*
Gazel 596
Mısra: **1**
Zenginler.

ʿĀlemüñ biz aġniyāsından mürüvvet bulmaduḳ
Terk-i tecrīd ehli dervīşinde ḫālet bulmaduḳ

aġyâr:

1. **aġyār:**
Gazel 178
Mısra: **6**
Başkaları, gayrılar II Rakip.

Metāʿ-ı vaṣluña cānlar viren rindān-ı bī-ḳayduz
Ṣınup bī-kesleri aġyār ile bāzāra yer yoḳdur

2. **aġyār:**-*ı*
Gazel 643
Mısra: **2**
(Âşığa göre) Sevgilisinin dost edindiği kimseler, rakipler; başkaları.

Aġladup ʿāṣıḳları hicrüñle nālān eyledüñ
Neyledüñ ey bī-vefā aġyārı ḫandāñ eyledüñ

3. **aġyār:**
Kaside 3
Mısra: **26**
Düşman, yabancı.

Nʾolur ol bed-ṣūretüñ hāli ʿaceb rūz-ı cezā
Kim ana aġyār ola ʿālemde yār-ı Muṣṭafā

aġyār-ı bed-ahter:

1. **aġyār-ı bed-aḫterden:**-*den*
Gazel 556
Mısra: **1**
Talihsiz rakip.

Nola dil olmazsa aġyār-ı bed-aḫterden ḫalāṣ
ʿĀṣıḳ olmaz muttaṣıl ġavġā-yı dilberden ḫalāṣ

aġyār-ı bed-girdār:

1. **aġyār-ı bed-girdār:**-*dan*
Gazel 776
Mısra: **2**
Kötü huylu rakipler.

Ḫaṭuñdan gerçi kim ḫayli ġubār-ālūdedür göñlüm
Velī aġyār-ı bed-girdārdan āsūdedür göñlüm

aġyār-ı bed-gū:

1. **aġyār-ı bed-gū:**
Gazel 313
Mısra: **10**
Kötü konuşan rakip.

Rūḥiyā erbāb-ı ʿaşḳa gülsitān-ı dehrde
Yār-ı dil-cū tāze gül aġyār-ı bed-gū ḫārdur

aġyār-ı bed-liḳā:

1. **aġyār-ı bed-liḳāya:**-*y, -a*
Gazel 500
Mısra: **3**
Çirkin suratlı rakip.

Aġyār-ı bed-liḳāya vefālar ider yürür
Ol şūḫ-ı şīvekār ile dāʾim belādayuz

aġyār-ı bī-derd:

1. **aġyār-ı bī-derd:**
Gazel 83
Mısra: **14**
Dertsiz düşmanlar.

Belādur ʿaşḳ Yārab kimseye çekdürme ol derdi
Ki cānānı ola aġyār-ı bī-derd ile hem ṣoḥbet

aġyār-ı bī-sāmān:

1. **aġyār-ı bī-sāmānuñ:**-*uñ*
Gazel 941
Mısra: **8**
Akılsız rakip.

Bizi yıllarla añmaz günde ammā gönderür biñ kez
Maḥabbet-nāmeler aġyār-ı bī-sāmānuñ ardınca

aġyār-ı cefākār:

1. **aġyār-ı cefākār:**-*ı*
Gazel 150
Mısra: **7**
Eziyet eden düşmanlar.

Aġyār-ı cefākārı meded eyleme dāḫil
Zülf-i siyehüñ silsile-i ehl-i vefādur

aġyār-ı cefā-sāz:

1. **aġyār-ı cefā-sāz:**
Gazel 1096
Mısra: **5**
(Aşığa) Eziyet çektiren, sıkıntı veren rakip.

Eyledüñ ṣoḥbeti aġyār-ı cefā-sāz ile germ
Hep bu ṣavuḳluġa bāʿiṣ o bed-āmūz gibi

aġyār-ı dil-serd:

1. **aġyār-ı dil-serd:**-*e*
Gazel 709
Mısra: **13**
Taş kalpli rakip.

Ḳahr ḳıl aġyār-ı dil-serde ḥarīḳ-i ʿaşḳa luṭf
Kim ḳışa āteş münāsibdür bilürsin yaza gül

aġyār-ı ḫār:

1. **aġyār-ı ḫār:**-*ı*
Gazel 301
Mısra: **7**
Dikene benzeyen rakipler.

Aġyār-ı ḫārı görmegedür iştiyāḳımuz
Ol gül ʿiẕārdan bize zīrā ḫaber virür

2. **aġyār-ı ḫar:**-*ı*
Gazel 1053
Mısra: **1**
Eşeğe benzeyen rakip.

Sevdügüm yorġaladursa nola aġyār-ı ḫarı
Ḳapusında gör aña eyledügi luṭfları

aġyār-ı ḫīle-sāz:

1. **aġyār-ı ḫīle-sāz:**
Gazel 749
Mısra: **4**
Hileci rakip.

ʿAşḳuñ belāsın anda çeker ehl-i derd kim
Aġyār-ı ḫīle-sāz ola dildār-ı sāde-dil

aġyār-ı kīne-cū:

1. **aġyār-ı kīne-cū:**
Gazel 422
Mısra: **4**
İntikam almaya çalışan rakipler.

Ehl-i vefāya dāʾim olur māniʿ-i viṣāl
Aġyār-ı kīne-cū ne belā-yı ʿaẓīmdür

aġyār-ı nā-bekār:

1. **aġyār-ı nā-bekār:**-*ı*
Gazel 601
Mısra: **12**
İşe yaramaz rakip.

Mestāne uġradum bu gice kūy-ı dilbere
Aġyār-ı nā-bekārı ḳaçurdum soḳaḳ soḳaḳ

aġyār-ı rū-siyāh:

1. **aġyār-ı rū-siyāh:**
Gazel 500
Mısra: **2**
Kara yüzlü rakip.

Cevr ü cefā-yı yār ile gerçi ṣafādayuz
Aġyār-ı rū-siyāh ile ammā belādayuz

aġyār-ı siyeh-kār:

1. **aġyār-ı siyeh-kār:**-*a*
Gazel 435
Mısra: **7**
Kötü ve günahkar rakipler.

Ne ʿuṣṣāḳa vefā eyler ne aġyār-ı siyeh-kāra
O ṭıfl-ı nāz-perverdüñ elinden ḫayr u şer gelmez

aġyārlıḳ:

1. **aġyārlıḳ:**
Gazel 512
Mısra: **7**
Yabancılık.

Yār olduḳ ise her kime aġyārlıḳ itdi
Feryād ki bir yār-ı muvāfıḳ ele girmez

aġz:

1. **aġz:**-*ına*
Gazel 731
Mısra: **10**
Ağız. II Sevgilinin goncaya benzeyen ağzı.

Laʿl-i dildārı ile bulmaz idi baḫşe mecāl
Ḳomasa bülbül eger ġoncalaruñ aġzına dil

2. **aġz:**-*ı, -n*
Gazel 69
Mısra: **5**
Ağız, dudak.

Her kişi açmışdur aġzın ḫᵛān-ı iḥsānuñ umar
Niʿmet-i vaṣluñ ḥabībüm tā kime ola naṣīb

aġzı bir it-:

1. **aġzı bir id:**-*e*
Gazel 1060
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ağız birliği etmek, bir konuda anlaşarak aynı biçimde konuşmak. || Sevgilinin ağzına değmek.

Sāġar-ı mey alımaz ʿaḳlını ehl-i ʿaşḳuñ
Meger aġzı bir ide yārile tebḫāle gibi

aġzı dadını bil-:

1. **aġzı dadını bil-:**-*mez*
Gazel 229
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Her şeyin güzelini, iyisini bilmek, anlamak.

Ölür gider güzelüm aġzı dadını bilmez
Lebüñ ġamın ḳoyup ol ḫasta kim nebāt ister

aġzı köpüklen-:

1. **aġzı köpüklen-:**-*ür*
Kaside 5
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aşırı arzu duymak, canı çok istemek. || Denizin dalgalanarak köpürmesi.

Şevḳuñla cūşa gelmeden aġzı köpüklenür
Seyr eyleyen ṣanur leb-i deryāda anı kef

aġzı suyı aḳ-:

1. **aġzı suyı aḳ-:**-*dı*
Gazel 10
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok beğenip istemek, imrenmek.

Mey degül aġzı suyı aḳdı ṣürāḥīnüñ gice
Laʾlüñi derc idicek meclisde yārān-ı ṣafā

aġzımızuñ dadın al-:

1. **aġzımızuñ dadın al-:**-*ımız, -uñ, -ma, -du, -ḳ*
Gazel 497
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Yiyecek için) Lezzetini duymak, zevk almak.

Vaṣluñ meyinden aġzımızuñ dadın almaduḳ
Telḫ olmayınca zehr-i firāḳuñla kāmımuz

aġzın şulandur-:

1. **aġzın şulandur-:**-*mış*
Gazel 550
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
İmrendirmek. || Yeme içme isteğini artırmak.

Lebüñ öpdükce sāġar ʿāşıḳuñ aġzın ṣulandurmış
Anuñ varın bu ġayretden alup sāḳī ṭolandurmış

aġzına çal-:

1. **aġzına çal-:**-*maz, -lar*
Kaside 38
Mısra: **88**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ağzına vurmak.

Biḥamdillah degül erbāb-ı dilden ḫāli ḫod Baṣra
Niçün aġzına çalmazlar o leng ü dūn-ı nādānuñ

aġzına düş-:

1. **aġzına düş-:**
Gazel 89
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ağzına mı düşmüş. || Yakışmaz, münasip değil. || (Bir şey ya da biri) Hakkında konuşmak.

ʿĀrif-i dehr ile baḫs eyleyemez zāhid-i ḫuşk
Laʿluñ aġzına düşer mi ide gūyā ile baḫs

aġzına ur-:

1. **aġzına ur:**-*mış*
Gazel 521
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ağzına vurmak, susturmak.

Aġzına bād-ı seḥer urmış açılma çoḳ diyü
Leblerüñle baḫs iderken ġonca-i bülbül-nevāz

aġzından çık-:

1. **aġzından çıḳ-:**-*sa*
Kaside 34
Mısra: **33**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir sözü istemeden, farkına varmadan söylemek, söylemiş bulunmak.

Her ne söz kim çıḳsa aġzından ḳażā eyler sened
Şol ḳadar virmiş fażīlet ẕātına Rabbüʾl-enām

aġzını ara-:

1. **aġzını ara-:**
Gazel 969
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Konuşturarak düşüncesini öğrenmeye çalışmak.

Yeg bilür ḳand-ı lebüñden diseler incinme
Aġzını ṭūṭi-i şīrīn-suḫanuñ ara hele

aġzını bağla-:

1. **aġzını bağla-:**-*r*
Gazel 828
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseyi herhangi bir sebeple söz söyleyemez duruma getirmek, susmak zorunda bırakmak.

Lālenüñ bağrını ṭaġlar ḳılıcaḳ ʿarż-ı cemāl
Ġoncanuñ aġzını bağlar idicek feṯḥ-i kelām

aġzuñ aç-:

1. **aġzuñ aç-:**-*ma*
Kıt'a 4
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söz söylemek, konuşmak.

Ehl-i diller seni dem-beste görüp ṭaʿn itse
Açma aġzuñ dime teşnīʿleri gerçekdür

āh:

1. **āh:**
Gazel 594
Mısra: **6**
Kullanıldığı yere ve sesin tonuna göre maddi veya manevi bir acıyı, ağrı, ıstırap, pişmanlık, esef, acıma, özlem, yanıp yakılma, yeis, ümitsizlik, beğenme, hayranlık vb. duyguları ifade eder.

Ṭaʿn ider sīnemde herkes şerḥa vü dāġum görüp
Ḥāl-i dilden āh kim ʿālemde bir āgāh yoḳ

2. **āh:**-*ile*
Gazel 819
Mısra: **3**
Feryat, inilti.

Felegüñ saḳfını bir āhile yandurmayıcaḳ
Sūziş-i ʿaşḳdan ey dil dem urur mı ādem

3. **āh:**
Gazel 96
Mısra: **3**
Aşk acısıyla bağırıp çağırma, feryat.

Āh ol dem ki ʿitāba başladı mestāne yār
Elde cām-ı bāde ḫançer dermiyān destār kec

4. **āh:**-*um*
Gazel 14
Mısra: **3**
Ah etme, inleme, feryat. II Âşığın feryatları.

Fiġanum kūs-ı ḥarbī leşkerüm ġamdur ʿalem āhum
Belā iḳlīminüñ sulṭān-ı ʿālī-şānıyuz cānā

āh ateşi:

1. **āh ateşi:**
Gazel 1094
Mısra: **4**
(Aşığın) Ateş gibi yakıcı feryat ve inleyişleri.

İrmeden taḫt-ı serāya gözümüñ yaşı ne sūd
Dil-i zāruñ ki yine çarḫa çıḳa āh ateşi

āh çek-:

1. **āh çek-:**-*se*, -*m*
Gazel 772
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek.

Aġlasam sele virür yer yüzini çeşm-i terüm
Āh çeksem eridür gökleri sūz-ı cigerüm

āh eyle-:

1. **āh eyle-:**
Gazel 718
Mısra: **10**
Feryat etmek.

Saña yār olmaz ey Rūḥī anuñ aġyāradur meyli
Gerek āh eyle nālān ol gerek ḳan aġla giryān ol

2. **āh eyle-:**-*düg*, -*üm*
Gazel 759
Mısra: **9**
Feryat etmek, inlemek, şikayet etmek.

Aġlayup iñleyüp āh eyledügüm ʿayb itme
Ḳuluñı nāveg-i ʿaşḳuñla dil-efkāruñ bil

3. **āh eyle-:**-*se*, -*m*
Gazel 972
Mısra: **3**
Feryat etmek, inlemek, sızlanmak.

Āh eylesem nola mededüm ṣabra ḳalmadı
Ḳalb-i şikeste-ḥāl u ten-i pür-fikārile

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

āh it-:

1. **āh it-:**
Gazel 78
Mısra: **6**
İç çekmek, figan etmek.

Elemin ẕevḳ bilüp hicrini bil
ʿayn-ı viṣāl
Ne cefā çek bu ḳadar aġla ne zār ol āh it

2. **āh it-:***-düg, -imüz*
Gazel 1065
Mısra: **11**
Feryat etmek, inlemek, şikayet etmek.

Aġlayup derdile āh itdügimüz
ʿayb itmeñ
Ol bütüñ cānımuza geçdi cefākārluġı

3. **āh it-:***-mez*
Gazel 218
Mısra: **9**
Ah etmek, haykırmak, nara atmak.

Ölürse Rūḥi-i bī-dil cefādan āh itmez
Belā-yı ʿaṣḳ-ı nigāra ʿaceb taḥammüli var

āh kim:

1. **āh kim:**
Gazel 187
Mısra: **9**
Manevi bir acıyı, pismanlık ve ümitsizlik duygusunu pekistirmeye yarayan ses taklidi sözcük.

Āh kim ġarḳ-ı yem-i ġaflet olup ḫalḳ-ı cihān
Felegüñ ḳurduġı dūlāb nedür bilmezler

2. **āh kim:**
Gazel 28
Mısra: **4**
Ne yazık ki.

Laʿl-i yāra baḳduġum demlerde ḳan ile ṭola
Āh kim ʿayn-i belādur dīde-i pür-ḫūn baña

ah ü efġān eyle-:

1. **ah ü efġān eyle-:***-y, -em*
Müsemmen 1
Mısra: **25**
Ağlayıp inlemek, feryat etmek.

Nice bir eyleyem ben ah ü efġān u ḳılam zārı
Nice bir ṭutasın sen muḥterem ḳapuñda aġyārı

āh ü efġān:

1. **āh ü efġān:***-dur*
Müseddes 1
Mısra: **21**
Ağlama, inleme, feryat etme, sızlanma.

Benüm bir cān anuñ da işi dāyim āh ü efġāndur
Lebinden ayru hep künc-i belāda içdügüm ḳandur

āh u fiġān:

1. **āh u fiġān:***-dan*
Kaside 24
Mısra: **8**
Ağlama, inleme, feryat etme, sızlanma.

Ne sūd girye-i bi-ḥāṣıl itmedin ey dil
Ne bulduñ āh u fiġāndan ne ḥāṣıl oldı saña

āh u fiġān eyle-:

1. **āh u fiġān eyle-:**
Gazel 909
Mısra: **2**
Ağlayıp inlemek, feryat etmek, sızlanmak.

Çāk ḳıl sīneñi kim mah-ı Muḥarremdür bu
Ey göñül āh u fiġān eyle ki mātemdür bu

āh ü fiġān it-:

1. **āh ü fiġān it-:***-mek*
Terkib-bend 3
Mısra: **75**
Ağlayıp inlemek, feryat etmek.

Ele girmez bilürüz āh ü fiġān itmek ile
Aġlayup biz nice bir eyleyelüm āh ü fiġān

āh u nāle:

1. **āh u nāle:***-m, -i*
Gazel 24
Mısra: **9**
Ah etme ve inleme.

Cevr itme āh u nālemi ʿamden ḳıyās idüp
Vallahi bī-günāham efendi inan baña

2. **āh u nāle:***-m, -i*
Gazel 997
Mısra: **7**
Ağlayıp inleme, feryat etme, sızlanma.

ʿAyb itme āh u nālemi kim deyr u ḫānḳāh
Devr-i lebüñde ṭopṭoludur hūy u hā ile

āh u vā it-:

1. **āh u vā it-:***-mek*
Gazel 746
Mısra: **7**
Ağlayıp inlemek, sızlanmak.

Āh u vā itmek degül şemşīr-i miḥnetle eger
Pārelerseñ baġruñı baḳmaz saña yār ey göñül

āh ü vāḥ:

1. **āh ü vāḥ:**
Gazel 460
Mısra: **8**
Ağlama, inleme, feryat etme, sızlanma.

Dil-i ġam-dīdeyi āsūde ṣanma rāh-ı ʿaṣḳuñda
Meger bir gün mi var kim kārı anuñ āh ü vāḥ olmaz

āh u zār it-:

1. **āh u zār it-:***-mez*
Tahmis 6
Mısra: **1**
Ağlayıp feryat etmek, sızlanmak.

Ġayra virdüñ sen göñül ben āh u zār itmez miyem
Baş alup gitmez miyem terk-i diyār itmez miyem

āh ü zār:

1. **āh ü zāra:**-*a*
Müseddes 6
Mısra: **4**
Ağlama, inleme, feryat etme, sızlanma.

İrdi bir ḥālet baña kim kendümi bildüm ʿadem
Āh ü zāra başladum cān u göñülden dem-be-dem

āh u zār it-:

1. **āh u zār id-:**-*ı, -er, -se*
Gazel 1113
Mısra: **1**
Ah edip inlemek, feryat etmek.

Derdile ʿāşıḳ iderse nola āh u zārı
İltifātile naẕar itmedi aña yārı

aḥbāb:

1. **aḥbāb:**-*a*
Gazel 125
Mısra: **9**
Dostlar, bildik, tanıdık, sevilen kimseler.

Vaṣluñ aḥbāba virür müjde-i "yuḥyi'l-mevtā"
Hicrüñ aʿdāya ṣunar "inne ʿaẕābi leşedīd"

aḥbār-ı ıṭlāḳ:

1. **aḥbār-ı ıṭlāḳ:**-*ı*
Kaside 7
Mısra: **53**
Cezanın affedilmesi.

Ümīd oldur ki min-bāʿd irişüp aḫbār-ı ıṭlāḳı
Mübeddel ide ʿösre yüsrini aʿlānuñ ednānuñ

aḥbār-ı meserret-eser:

1. **aḫbār-ı meserret-eşer:**-*üñ*
Gazel 611
Mısra: **18**
Sevinçli haberler.

Eyleyüp devlet ü ʿizzetle seferden ʿavdet
ʿĀlemi şād ide aḫbār-ı meserret-eşerüñ

aḥbārını al-:

1. **aḫbārını al-:**-*du, -ḳ*
Kaside 7
Mısra: **50**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek.

Vişāla irmedük gerçi velī teşvīşden dūruz
Ki alduḳ sıḥḥati aḫbārını ol ʿİsi-i cānuñ

ahbārını vir-:

1. **aḫbārını vir-:**-*me, -se, -ñ*
Kaside 16
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyin) Haberini vermek, bildirmek, haber ulaştırmak.

Virmeseñ aḫbārını serdār-ı ẕi-şānuñ gelüp
Ehl-i Baġdādı iderdi ḫayl-i miḥnet pāymāl

ʿahd:

1. ʿ**ahd:**-*üñ*
Gazel 949
Mısra: **15**
Söz verme.

Bize min-baʿd cefā itmemek idi ʿahduñ
Ne revādur ki vefā olmaya peymānuñda

2. ʿ**ahd:**-*imüz*
Gazel 467
Mısra: **3**
Yemin, ant, söz.

ʿAhdimüz var beklerüz yāruñ ölünce kūyını
Sen ne ṣanursın bizi ṣūfī velāyet ehliyüz

3. ʿ**ahd:**-*eş*
Tarih 39
Mısra: **3**
Zaman, devir.

Be ʿahdeş geşt ʿālem-i fāriġu'l-bāl
Resāyend ehl-i maḳṣad rā be maḳṣad

ʿahd it-:

1. ʿ**ahd it-:**-*er*
Gazel 451
Mısra: **2**
Söz vermek.

Ṭurup ʿahdine ṣanmañ ʿāşıḳa ol meh cefā ḳılmaz
Vefāya ʿahd ider gerçi velī ʿahde vefā ḳılmaz

ʿahd u peymān:

1. ʿ**ahd u peymān:**-*ı*
Gazel 81
Mısra: **8**
Kuvvetle verilen söz, yemin.

Oldı ʿömrüm bunca kim maḥbūblar yolında ṣarf
Bulmadum bir ḳavli ṣādıḳ ʿahd u peymānı dürüst

ʿahde vefā kıl-:

1. ʿ**ahde vefā ḳıl-:**-*ma, -z*
Gazel 451
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sözünde durmak.

Ṭurup ʿahdine ṣanmañ ʿāşıḳa ol meh cefā ḳılmaz
Vefāya ʿahd ider gerçi velī ʿahde vefā ḳılmaz

ʿahd-i ʿadl:

1. ʿ**ahd-i ʿadl:**-*i, -n, -de*
Müsebba 1
Mısra: **11**
(Bir kimsenin) Adaletinin hüküm sürdüğü zamanlar.

ʿAhd-i ʿadlinde serāser mülk-i dünyā dād iken
Himmetüñde bāġ-ı ʿālem būstīn-ābād iken

ʿahdi-i suhandān:

1. ʿ**ahdi-i suḫandān:**
Kaside 37
Mısra: **86**
Düzgün ve güzel söz söyleyen Ahdî. || Gülşen-i Şuara isimli tezkirenin yazarıdır.

Şuʿarā eskisi ol pīr-i suḫan-gū yaʿni
Ṣāḥib-i teẕkire ʿAhdi-i suḫandān nicedür

ʿahdi-i zinde-dil:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ʿahdi-i zinde-dil:**
Kaside 40
Mısra: **116**
Gönlü diri Ahdî.

Tāzeler rūḥı sözi olsa nola köhne-vücūd
ʿAhdi-i zinde-dil ol ṣāḥib-i peymān eyüdür

ʿahdine ṭur-:

1. **ʿahdine ṭur-:**-*up*
Gazel 451
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sözünde durmak.

Ṭurup ʿahdine ṣanmañ ʿāṣıḳa ol meh cefā ḳılmaz
Vefāya ʿahd ider gerçi velī ʿahde vefā ḳılmaz

ʿahdine vefā it-:

1. **ʿahdine vefā it-:**-*me, -di*
Gazel 43
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sözünde durmamak.

Dün didi raḳṣa girüp saña vefālar ideyin
Döndü ʿahdine vefā itmedi ol māh-liḳā

āhen:

1. **āhen:**-*de*
Gazel 167
Mısra: **12**
Demir.

Kīn-i ʿuṣṣāḳa belā-keş dil-i sengīnüñdür
Beñzer ol āteş-i sūzāna ki āhende yatur

2. **āhen:**
Gazel 721
Mısra: **10**
Demir. || Kalbi demir gibi sağlam.

Cismüñī āḫīr kül eyler āteş-i sūzān-ı ʿaşḳ
Sen gerek seng-i ḫārā ol gerekse āhen ol

āheng:

1. **āheng:**
Gazel 627
Mısra: **2**
Düzen, uygunluk.

Sāḳiyā faṣl-ı ḥazān itdi cihānı dil-teng
İdevüz meygedeye çāre odur kim āheng

2. **āheng:**
Kaside 39
Mısra: **51**
Kulağa hoş gelen ses uygunluğu, hoş sada, ezgi, nağme, terane.

Āheng ile oḳur mı Nidāyī ġazel diyüp
Bülbüllenür mi ki o ḫoş-elḥān ne demdedür

āheng-i ʿazm it-:

1. **āheng-i ʿazm it-:**-*dük, -ler, -i, -n*
Kaside 38
Mısra: **43**
(Bir yere) Yönelmek, gitmeye niyetlenmek.

Ayaġı tozına āheng-i ʿazm itdüklerin bildür
Eger ḫālin ṣorarsa Ḥāfıẓ İbrāhim ḫoş-elhānuñ

āheng-i ʿıyş eyle-:

1. **āheng-i ʿıyş eyle-:**-*y, -e*
Kaside 15
Mısra: **90**
Sazlı sözlü eğlence yapmak, eğlenmek, zevk ü sefa sürmek.

Dehr ṭarab-sāz olup nite ki her ṣubḥ u şām
Eyleye āheng-i ʿıyş zühre-i saʿd-ahterān

āheng-i rezm eyle-:

1. **āheng-i rezm eyle-:**-*se*
Kaside 16
Mısra: **29**
Savaşmaya teşebbüs etmek.

Ol şecīʿ-şīrden kim eylese āheng-i rezm
Rüstem-i destān olursa ḫaşm olur yanında lāl

āhen-levha:

1. **āhen-levḥa:**
Terkib-bend 1
Mısra: **8**
Demir levha.

Kül eyler mermeri āteş gibi kim ḥarfini yazsañ
İnanmazsañ bir āhen-levḥa ol da imtihān eyle

aher:

1. **aḫer:**-*dür*
Gazel 257
Mısra: **8**
Başka, diğer, gayrı. || Daha üstün.

Düşüp deşt-i cünūna ḳoyduġiyçün kūy-ı Leylāsın
Ṣaḳın ṭaʿn eyleme Ḳaysa o bir vādī-i aḫerdür

āheste:

1. **āheste:**
Gazel 52
Mısra: **2**
Ağır, yavaş, acelesiz.

Nesīm-i ṣubḥ u jāleyle çemende ġonca-i ḫamrā
Ṣan āb üzre yürür dāʾim gider āheste bir elma

āh-ı ʿaşḳ:

1. **āh-ı ʿaşḳ:**-*am*
Terkib-bend 9
Mısra: **33**
Aşk feryadı.

Her āh-ı ʿaşḳam diyene itme iʿtibār
Ḳopmaz yerinden egse eger şaḫı rūzgār

āh-ı āteş-bār:

1. **āh-ı āteş-bār:**-*um, -uñ*
Gazel 840
Mısra: **9**
(Aşığın) Ateş dolu ahı, feryadı.

Rūḥiyā çarḫa çekilmiş āh-ı āteş-bārumuñ
Ejder-i āteş-feşānıdur degüldür kehkeşān

āh-ı cān-güdāz:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **āh-ı cān-güdāz:**-*uñ*
Gazel 195
Mısra: **8**
Can yakıcı ah, feryat.

Raḳībā mübtelā-yı derd-i ʿaşḳam dirsin ammā kim
Ne çeşm-i eşk-bāruñ var ne āh-ı cān-güdāzuñ var

<u>āh-ı ciger-sūz:</u>

1. **āh-ı ciger-sūz:**
Gazel 619
Mısra: **8**
(Aşığın) Ciğerler yakan ahı.

Ḫırmen-i ʿömrini aġyāruñ idersin berbād
Anda maʿlūm olur ey āh-ı ciger-sūz eserüñ

<u>āh-ı ciger-sūz-ı ten:</u>

1. **āh-ı ciger-sūz-ı ten:**-*üm*
Gazel 772
Mısra: **4**
(Aşığın) Canlar yakan ahı.

Şu ḳadar ḳalb-i ḥazīnümde ḥarāret var kim
Kūh-ı Ḳāfı devirür āh-ı ciger-sūz-ı tenüm

<u>āh-ı demādem it-:</u>

1. **āh-ı demādem id-:**-*e*
Gazel 630
Mısra: **3**
Sürekli ah etmek.

Āh-ı demādem ide gör ṣāḥil-i vaṣl ise murād
Menzil alur mı fülk-i dil esmese bād-ı cāh-ı ʿaşḳ

<u>āh-ı demādem it-:</u>

1. **āh-ı demādem ide gör:**-*e gör*
Gazel 603
Mısra: **3**
Sürekli ah etmek, feryat edip inlemek.

Āh-ı demādem ide gör ṣāḥil-i vaṣl ise murād
Menzil alur mı fülk-i dil esmese bād-ı cāh-ı ʿaşḳ

<u>āh-ı dil-i zār:</u>

1. **āh-ı dil-i zārumı:**-*um, -ı*
Gazel 688
Mısra: **5**
-
İnleyen gönlün feryadı.

İşidüp āh-ı dil-i zārumı raḥm eylemedüñ
Āh bildüm yoġimiş ḥāl-i dilümden ḫaberüñ

<u>āh-ı dil-sūz:</u>

1. **āh-ı dil-sūzı:**-*ı*
Gazel 368
Mısra: **9**
-
Gönül yakan ah.

ʿĀşıḳ-ı zāruñ āh-ı dil-sūzı
İder elbette ḳalb-i yāre eser

2. **āh-ı dil-sūz:**-*um*
Gazel 1115
Mısra: **6**
Gönlü yanık ah.

Bilmezem ḳalbün nedendür kim aña ḳılmaz eser
Āh-ı dil-sūzum ki nerm eyler ṭoḳınsa āheni

<u>āh-ı kahr-ı mācerā kıl-:</u>

1. **āh-ı ḳahr-ı mācerā ḳıl-:**-*du, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **20**
Başına gelen felaketlerden dolayı feryat ettirmek, acı çektirmek.

Zülāl-i pāk aḳan gülzāra zehr-āb eyledüñ cārī
Resūluñ būs-gāhun āh-ı ḳahr-ı mācerā ḳılduñ

<u>āh-ı pür-dūd-ı şerer-bār:</u>

1. **āh-ı pür-dūd-ı şerer-bār:**-*ile*
Gazel 475
Mısra: **5**
Kıvılcım ve duman dolu ah.

Āh-ı pür-dūd-ı şerer-bārile faḫr itsek nola
Öyle cevher-dār-ı tīġ-i zer-nişāna māliküz

<u>āh-ı pür-sūz:</u>

1. **āh-ı pür-sūz:**-*um*
Gazel 551
Mısra: **3**
Ateş dolu, yakıcı ahlar.

Āh-ı pür-sūzum yaḳardı neyleyem aʿdāyı āh
Meyl-i eşküm dilde tāb-ı ʿaşḳı teskīn eylemiş

<u>āh-ı şeb-gīr:</u>

1. **āh-ı şeb-gīr:**-*üm*
Gazel 550
Mısra: **5**
Geceyi yüklenen, sabaha kadar uyutmayan ah.

Hümā-pervāz-ı zülfüñle giçe bu āh-ı şeb-gīrüm
Hümā-yı ṭāyir-i ḳudsī çıḳuben ḳuşḳulandurmış

<u>āh-ı seḥer-gāh:</u>

1. **āh-ı seḥer-gāh:**
Gazel 131
Mısra: **6**
Seher vakti çekilen ah.

Böyle ḳalmaz ṭoḳınur tīr-i ḳażā aʿdāya
ʿĀḳıbet bir gün ider āh-ı seḥer-gāh meded

2. **āh-ı seḥer-gāh:**
Gazel 322
Mısra: **10**
Âşığın seher vakti çıkarttığı âh.
Götürülmez dime aġyār aradan ey Rūḥī
Sen ḳayırma orayı āh-ı seḥer-gāh bilür

3. **āh-ı seḥer-gāh:**
Gazel 797
Mısra: **8**
(Aşığın) Seher vaktinde ettiği feryatlar.

Naḳd-ı ṣabrum reh-i ʿaşḳuñda dükenmekle dime
Dükene āh-ı seḥer-gāh benüm sulṭānum

<u>āh-ı sehergeh:</u>

1. **āh-ı seḥergeh:**-*le*
Gazel 408
Mısra: **7**
Seher vakti çekilen ah.

Ten ġubārın o şehüñ āh-ı seḥergehle ilet
Yoluñ izüñ açıḳ olsun yüri vey bād-ı seḥer

āh-ı seḥer-ḫīz:

1. **āh-ı seḥer-ḫīz:**-*üm, -i*
Gazel 370
Mısra: **4**
(Aşığın) Seher vaktinde ettiği ahı.

Şu ġonca gibi ki bād-ı nesīmden açılur
İşitse āh-ı seḥer-ḫīzümi tebessüm ider

āh-ı serd:

1. **āh-ı serd:**-*i, -n, -den*
Gazel 83
Mısra: **9**
Şiddetli ah, feryat.

Ṣaḳınsun sevdügüm mirʾāt-ı ḥüsnin āh-ı serdinden
O dil-sūzuñ ki yaḳmış ola baġrın āteş-i ḥasret

āh-ı şerer-ālūd:

1. **āh-ı şerer-ālūd:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 988
Mısra: **3**
(Aşığın) Kıvılcımlı ahı.

Çeküp āh-ı şerer-ālūdını dil deşt-i miḥnetde
Başında sāye-bānın zer-nigār itdi emīrāne

2. **āh-ı şerer-ālūd:**-*um, -ı*
Gazel 825
Mısra: **5**
(Aşığın) Kıvılcımlara bulanmış ahı.

Kākülüñden çekdügüm āh-ı şerer-ālūdumı
ʿArż idüp sünbülleri ḫāṭır-perīşān eylerem

āh-ı şerer-bār:

1. **āh-ı şerer-bār:**-*um*
Gazel 840
Mısra: **5**
(Aşığın) Kıvılcımlar yağdıran feryadı.

Mevc-i eşküm üzre dir āh-ı şerer-bārum gören
Baş çıḳarmış baḥrdan bir ejder-i āteş-feşān

āh-ı şerer-feşān:

1. **āh-ı şerer-feşānum:**-*um*
Gazel 260
Mısra: **6**
Kıvılcımlar saçan yakıcı ahlar.

Ḳanlu yaşumla çeşm-i terüm genc-i ʿaşḳdur
Āh-ı şerer-feşānum anuñ ejdehāsıdur

āhı ṭut-:

1. **āhı ṭut-:**-*ma, -z, -dı*
Gazel 1025
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birinin ilenmeleri gerçekleşmek.

Ḫoş gelmeseydi cānuma peykān-ı tīr-i yār
Ṭutmazdı āhı ṭatlu dili ile ḫoş āmede

ahid:

1. **ahid:**
Rübai 6
Mısra: **1**
Yemin, ant; söz verme, söz.

Ey ẕātuña mekrümetde ahid ṣıfatuñ
Ḫurşīd gibi bülenddür menziletüñ

āhir:

1. **āḫir:**
Gazel 168
Mısra: **9**
Sonunda.

Vaṣl āḫir oldı derd-i firāḳuñda aġlamam
Geçdi ṣafā ʿanā daḥi cānā gelür geçer

2. **āḫir:**
Gazel 589
Mısra: **10**
Son.

Rūḥiyā sulṭānumuñ her kim ṣorarsa nāmını
Remzile di yādur āḫir ḥarfi evvel ḥarfi ḳāf

3. **āḫir:**
Gazel 287
Mısra: **9**
En son, sonunda.

Āḫir ġubār-ı rāh-ı fenā ile ṭoldurup
İki gözini Rūḥi-i zāruñ ḳapatdılar

4. **āḫir:**
Gazel 76
Mısra: **10**
Sonra.

Rūḥiyā ṣabr gerek ʿāṣıḳ-ı ṣādıḳda hemān
Yoḳsa hicrān elemin defʿ ide āḫir vuṣlat

5. **āḫir:**-*i*
Gazel 702
Mısra: **15**
Nihayet, son.

Evveli ʿaşḳuñ melāmetdür nedāmet āḫiri
Sen gerek aġla gerek gül ikiden ḫālī degül

6. **āḫir:**
Gazel 383
Mısra: **2**
Sonunda, nihayetinde.

Olurdı olsa ey ḫūnī yanuñda nīk ü bed ẓāhir
Benüm endūh-ı ḳalbümle ṣafā-yı ṭabʿ-ı ġayr āḫır

āḫır ol-:

1. **āḫir ol-:**-*dı*
Gazel 279
Mısra: **3**
Bitmek, sona ermek.

Girye-i velvele-i şām-ı ġam oldı āḫir
Ḫande-i ḳahḳaha-i ṣubḥ-ı saʿādet demidür

āhiret:

1. **āḫiret:**
Kaside 16
Mısra: **54**
Ahiret, hesap günü, mahşer günü.

Kanġı cānibden gelür diyü Sinān bir birine

Rūz u şeb itmekdedürler āḫiret ḥaḳḳın helāl

āḫır-ı kār:

1. **āḫır-ı kār:**-*da*
Gazel 1019
Mısra: **11**
İşin sonu, nihayet.

Āḫır-ı kārda tefrīde düşer terkībüñ
Sāḳiyā ṭurma getür cām-ı şarāb-ı devre

āhir-i şām:

1. **āḫir-i şām:**
Gazel 695
Mısra: **3**
Şam'ın sonrası. || Akşam vaktinin sonu.

Bu işāret ki dinür evvel-i şām āḫir-i şām
Zülfine ḫaṭṭınadur ol meh-i sīm-endāmuñ

āḫır-i vaḳt:

1. **āḫır-i vaḳt:**
Kaside 21
Mısra: **64**
Vaktin sonu. || Akşam vakti.

Nitekim muntaẓır-ı vaḳt-i ṣalat-ı ḫamse
Ṣubḥ olup evvel-i vaḳt āḫır-i vaḳt ola ʿışā

ahīzāde efendi:

1. **aḫīzāde efendi:**
Tarih 32
Mısra: **2**
Ahizade Abdülhalim Efendi (ö. 1013/1604).

Biḥamdillah Anaṭolınuñ oldı ṣadr-ı ẕi-ḳadrı
Aḫīzāde Efendi gibi Mevlānā-yı ṣāḥib-ʿadl

aḥkām-ı beşāret:

1. **aḥkām-ı beşāret:**
Gazel 525
Mısra: **5**
Müjde hükümleri. || Müjdeli, iyi haberler.

Āfāḳa ʿuṭārid yazup aḥkām-ı beşāret
Zeyn itdi anı rīg sepüp necm-i şeb-efrūz

2. **aḥkām-ı beşāret:**
Kaside 28
Mısra: **5**
Müjde veren hükümler. || Yıldızlardan ve muhtelif alametlerden hareketle verilen müjdeli haberler.

Āfakā ʿuṭārid yazup aḥkām-ı beşāret
Zeyn itdi anı rīg sepüp necm-i şeb-efrūz

ahker-i sūzān:

1. **aḫker-i sūzān:**-*ı*
Gazel 583
Mısra: **13**
Yakıcı ateş.

Sīne micmer aḫker-i sūzānı dāġ-ı ḫūn-feşān
Olmış ol micmerde yer yer ḳurş-ı ʿanber tāze dāġ

ahker-nümūn it-:

1. **aḫker-nümūn it-:**-*di*
Terkib-bend 1
Mısra: **44**
Kor haline getirmek.

Şehīdān ḳanı ol dem kim Fırātı ġarḳ-ı ḫūn itdi
ʿAdū hem ḳanmasun andan diyü aḫker-nümūn itdi

ahlāf:

1. **aḫlāf:**-*a*
Gazel 1023
Mısra: **4**
Halefler, sonra gelenler, birinin yerine geçenler veya geçecekler.

Ḫāṣılı köhne-zen ol tāze cevāndan yegdür
Ki vefā eyleye aḫlāfa cefā eşrāfa

aḥmed:

1. **aḥmed:**
Gazel 128
Mısra: **14**
Sultan I. Ahmed Han(ö. 1026/1617) .

Bu taʿrīf itdügüñ meh-pārenüñ nāmın ṣorarlarsa
Di ki fettān-ı ʿālem şāh-ı ḫūbān-ı cihān Aḥmed

aḥmed çāvuş:

1. **aḥmed çāvuş:**
Tarih 70
Mısra: **12**
Beyânîzâde Ahmed Çavuş (özel isim).

Olınca Rūḥiyā ol ehl-i raḥmet cennete vāṣıl
Didüm tārīḫin Aḥmed Çāvuş oldı vāsıl-ı cennet

aḥmed efendi:

1. **aḥmed efendi:**
Tarih 85
Mısra: **5**
Bağdat defterdarı Ahmed Efendi.

Ṣadr-ı dīvān-ı kerem Aḥmed Efendi kim bugün
Ṣāḥib-i ṣıdḳ u ṣafādur mālik-i ḥilm u ḥayā

aḥmed-i ḥarīri:

1. **aḥmed-i ḥarīriye:**-*y*, -*e*
Kaside 39
Mısra: **15**
Ahmed-i Harîrî (özel isim). || Bağdatlıdır. Mantık, kelam, hendese, aruz ve kafiye ilimlerinde üstattır.

Var Aḥmed-i Ḥarīriye bizden duʿālar it
Ḫoş mı gör ol meʿādin-i iḥsān ne demdedür

aḥmed-i muḫtār:

1. **aḥmed-i muḫtārdur:**-*dur*
Kaside 2
Mısra: **71**
Hz. Muhammed.

Aḥmed-i Muḫtārdur ol Seyyid-i Ebrārdur ol
Ṣāḥib-i Kerrārdur ol ṣalli ve sellim ʿaleyh

ahmedullahe ʿalā aʿtāʾihi ʿaşkan lenā:

1. **aḥmedullahe ʿalā aʿṭāʾihi ʿaşḳan lenā:**
Gazel 2
Mısra: **5**
Bize bu aşkı verdiği için Allah'a şükürler olsun.

Aḥmedullahe ʿalā aʿṭāʾihi ʿaşḳan lenā
Ẕalike feyżun minallahi veyüʾtī men yeşā

ahsen:

1. **aḥsen:**-*dür*
Gazel 372
Mısra: **8**
Çok (daha, en, pek) güzel.

Ne deñlü ʿālem-ārā ise ḫūrşīd-i żiyā-güster
Leṭāfetde cemāl-i bā-kemāli andan aḥsendür

aḥsen-i taḳvīm:

1. **aḥsen-i taḳvīm:**-*dür*
Tarih 50
Mısra: **6**
En uygun ölçülerde; en uygun biçimde (yaratılmış insan).

Gül faṣlı sünnet eyledi iki sürūr-ı sīnesin
Kim her birisi aḥsen-i taḳvīmdür āb u gilüñ

aḥsent:

1. **ahsent:**
Kaside 16
Mısra: **37**
Aferin.

Ḳuvvet-i bāzūña ahsent ey vezīr-i nāmdār
Merd-i meydānsın saña olmış dilāverlük helāl

aḥsenüʾl-maḳāl:

1. **aḥsenüʾl-maḳāl:**
Kaside 30
Mısra: **44**
Sözlerin en güzeli.

Ola duʿā-yı ḫayrile ḫatm-ı kelāmdur
Rūḥī duʿāya başla odur aḥsenüʾl-maḳāl

aḥsenü'l-taḳvīm:

1. **aḥsenü'l-taḳvīm:**
Gazel 318
Mısra: **2**

Kelime Tipi**: Ayet**

'En güzel sûret' mealinde Tin sûresi 4. ayetten yapılmış iktibas.

Sırr-ı mā-zāġu'l-baṣar çeşm-i siyeh-kāruñdadur
Aḥsenü'l-taḳvīm rumūzı mihr-i ruḫsāruñdadur

aḥsenüʾş-şüver ol-:

1. **aḥsenüʾş-şüver ol-:**
Gazel 142
Mısra: **4**
"En güzel surette" olmak.

Geldi maḥabbetüñle vücūda mükevvenāt
Oldı cemāl-ı muḥteremüñ aḥsenüʾṣ-ṣüver

ahterān-ı saʿdeyn:

1. **aḫterān-ı saʿdeyn:**
Tarih 80
Mısra: **6**
Müneccimlerce kutlu ve uğurlu sayılan iki yıldız, Venüs ve Jüpiter gezegenleri, Zühre ve Müşteri.

Yüz şevḳ ile ḳaṣd idüp bu ʿaḳde tārīḫ
Hātıf didi aḫterān-ı saʿdeyn oldı

āhū:

1. **āhū:**
Gazel 293
Mısra: **6**
Ceylan.

Ṣürāḥī gerden-i sīmīnüñe ḳanın ḥelāl eyler
Gözüñ yanında āhū işte tīġuñ işte boynum der

2. **āhū:**
Gazel 831
Mısra: **3**
Ceylan. || Sevgili.

Göñüller ṣaydına meydān-ı ḥüsne çıḳmış ol āhū
Bu meydāna kemend-i zülf-i yāra ṣayd olan gelsün

3. **āhū:**-*lar, -u, -n, -uñ*
Gazel 1030
Mısra: **1**
Ceylan. || Sevgili, sevgilinin gözleri.

Dil virüp olmışuz āhūlarunuñ meftūnı
ʿAşḳ vādilerinüñ şimdi bizüz Mecnūnı

4. **āhū:**
Gazel 903
Mısra: **6**
Ceylan, karaca, gazal, meral. || (Göz için) İri ve güzel.

Didiler dü çeşm-i yāra ne dimek olur didüm ben
İki nergis iki bādām iki sāḥir iki āhū

āhū-çeşm:

1. **āhū çeşmi:**-*i*
Gazel 862
Mısra: **3**
Ceylan gözlü (sevgili).

Nola rām itmege meyl itsem ol āhū çeşmi
Şāhbāzın ne ḳadar olsa şikārı severin

āh āteşi:

1. **āhum āteşinüñ:**-*um, -n, -üñ*
Terkib-bend 9
Mısra: **66**
(Aşığın) Ateş gibi yakıcı ahı, yürek yangını.

Ālūde-ṭabʿ olanlaradur hep ʿināyeti
Olsaydı āhum āteşinüñ bir sirāyeti

āhū-sıfat:

1. **āhū-şıfat:**
Gazel 156
Mısra: **6**
Ahu gibi.

Eylemezse dāmenin dest-i taʿalluḳdan ḫalāṣ

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Bir gün ol āhū-ṣıfat itüñ birine ṣayd olur

āhū-yı çeşm:

1. **āhū-yı çeşm:**-*üñ, -e*
Kaside 19
Mısra: **92**
Göz ceylanı. || Sevgilinin ceylana benzeyen gözleri.

Bir naẓarda dil-i nālānımuzı ṣayd itdi
Āhū-yı çeşmüñe dirsem yeridür şīr-şikār

āhū-yı gerden-firāz-ı rūm:

1. **āhū-yı gerden-firāz-ı rūm:**
Gazel 1097
Mısra: **5**
Anadolu'nun başı yukarda ceylanları.

Ġāyet çoġaldı āhū-yı gerden-firāz-ı Rūm
Ṣal ṣayd-gāha zülf-i muʿanber kemendüñi

āhū-yı ḫoten:

1. **āhū-yı ḫoten:**
Gazel 1063
Mısra: **8**
Hoten ceylanı. || Sevgili.

İş işden geçdi ey dil şīr-dillük fāʾide itmez
Süzüp çeşm-i dil-āvīzin ol āhū-yı Ḫoten geldi

aḥvāl:

1. **aḥvāl:**-*i*
Gazel 54
Mısra: **13**
Hal, durum.

Yā Resūlallah nolur aḥvāli Rūḥī mücrimüñ
Sen şefīʿ olmazsan bīçāreye rūz-ı ḥesāb

2. **aḥvāl:**-*ımuz*
Gazel 182
Mısra: **7**
"Hal, durum, vaziyet" kelimelerini karşılayan çokluk bildiren kelime. II İçler acısı durumlar.

Bilmezüz ālām-i firḳatdan nolur aḥvālımuz
Her ne söylersek o meh-pāre teġāfülden gelür

aḥvāl-ı ʿālem:

1. **aḥvāl-ı ʿālem:**-*de*
Gazel 977
Mısra: **2**
Dünyanın vaziyeti.

Göz açdum ʿālem-i fānīde gördüm göñlümi ġamda
Eger hep böyle ise nesne yoḳ aḥvāl-ı ʿālemde

aḥvāl-ı dil-i ʿāşıḳ:

1. **aḥvāl-ı dil-i ʿāşıḳ:**-*dan*
Gazel 225
Mısra: **15**
Aşığın gönlünün vaziyeti.

Yār ġāfil degül aḥvāl-ı dil-i ʿāşıḳdan
ʿArż-ı ḥāl eylemek ey Rūḥi ne īcāb eyler

aḥvāl-i dünyā:

1. **aḥvāl-i dünyā:**
Gazel 325
Mısra: **14**
Dünya halleri.

Luṭf umanlar aġlasunlar cevr ü ḳahruñdan felek
Ey göñül ġam çekme kim aḥvāl-i dünyā böyledür

aḥvāl-i mā-selef:

1. **aḥvāl-i mā-selef:**
Kaside 5
Mısra: **42**
Daha öncekilerin vaziyetleri.

Maʿlūm olur maḥall-i saʿādet kim olduġı
Yarın ki ḫalḳ ʿarż ide aḥvāl-i mā-selef

aḥvāl-ı rūzgār:

1. **aḥvāl-ı rūzgār:**
Gazel 723
Mısra: **7**
Devrin vaziyeti.

Ḳalmaz çü bir ḳarārda aḥvāl-ı rūzgār
Bir nice gün muḳīm-i serā-perde-i ġam ol

aḥvāl-ı yaġmā:

1. **aḥvāl-ı yaġmā:**
Gazel 325
Mısra: **8**
Yağmalanma hali.

Çeşm-i yār aldıysa başdan ʿaḳl u dilden ṣabruñı
Ey göñül ġam çekme kim aḥvāl-ı yaġmā böyledür

aḥvālin şor-:

1. **aḥvālin şor-:**-*up*
Gazel 844
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sağlığının veya durumunun nasıl olduğunu anlamak için ilgilenmek.

Ḫastadur Rūḥi-i ġam-dīde ṣorup aḥvālin
Nola ṣunsañ aña bir sīb-i zeneḫdānuñdan

aḥvālin suʾāl eyle-:

1. **aḥvālin suʾāl eyle-:**
Kaside 38
Mısra: **16**
Halini sormak, sağlığının veya durumunun nasıl olduğunu anlamak için ilgilenmek.

Yine evvelki ḥāli üzre bilsün kehle ḳırmaḳda
Suʾāl eylerse aḥvālin eger Faẓlī-i nādānuñ

aḥvālin suʾāl it-:

1. **aḥvālin suʾāl it-:**-*se*
Kaside 38
Mısra: **57**
Kelime Tipi: **Deyim**
Halini sormak, durumunu öğrenmek; nasıl olduğunu anlamaya çalışmak; hatır sormak.

Muḥibbüñdür diyü ʿarż eyle aḥvālin suʾāl itse
Eger keyfiyyet-i ḥālin Ḥasan bin ʿAbdurraḥmānuñ

aḥvānā:

1. **aḥyānā:**
Gazel 43
Mısra: **2**
Kâh kâh, arada sırada.

Lebüñ aġyāra ṣunup dāʿim idersin iḥyā
Nola ben mürdeñe ṣunsañ anı da aḥyānā

ahz eyle-:

1. **aḫẕ eyle-:**-*di*, -*ler*
Gazel 139
Mısra: **10**
Almak.

Rūḥī biz ol kitābdan alduḳ sebaḳ ki ḫalḳ
Her nüktesinden eylediler biñ kitāb aḫẕ

ahz it-:

1. **aḫẕ it-:**-*di*
Gazel 139
Mısra: **1**
Almak.

Keyfiyyetini itdi lebüñden şarāb aḫẕ
Germiyyetini ḳıldı dilümden kebāb aḫẕ

ahz ḳıl-:

1. **aḫẕ ḳıl-:**-*dı*
Gazel 139
Mısra: **2**
Almak.

Keyfiyyetini itdi lebüñden şarāb aḫẕ
Germiyyetini ḳıldı dilümden kebāb aḫẕ

ʿāʾid:

1. **ʿāʾid:**
Kaside 20
Mısra: **2**
İlgilendiren, ilgili.

Ḳan aġlasa göz āh eylese dil
Bundan ne ʿāʾid andan ne ḥāṣıl

ak:

1. **aḳ:**
Kaside 26
Mısra: **6**
Ak, beyaz renk.

Nola aḳ sādelere girse semen kim ḫalḳa
Resmdür aḳ giye nevrūzda çün sāl-be-sāl

ak-:

1. **aḳ-:**-*an*
Müsemmen 1
Mısra: **3**
(Sıvılar veya ufak taneli maddeler için) Bulunduğu yerden daha alçak bir yere doğru gitmek, yukarıdan aşağıya doğru düşmek.

Yedi ḳat yire indi cūy-ı çeşmümden aḳan ḳanum
Derūn-ı çarḫdan geçdi ḫadeng-i āh ü efġānum

2. **aḳ-:**-*sa*
Gazel 199
Mısra: **5**
Akmak. || *Gözyaşı dökmek.*

Ṭurmayup aḳsa eşkimüz ne ʿaceb
Dil-rübāmuzla mācerāmuz var

3. **aḳ-:**-*ar*
Gazel 550
Mısra: **3**
(Sıvılar veya ufak tâneli maddeler için) Bulunduğu yerden daha alçak bir yere doğru gitmek, yukarıdan aşağıya doğru düşmek. *II Meyletmek, arzulamak.*

Göñül bir pāk-meşrebdür aḳar her serv-i reftāra
Velī seyl-i fenā şimdi anı varmış bulandurmış
4. **aḳ-:**-*maḳ*, -*dur*
Terkib-bend 4
Mısra: **9**
Sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler bir yerden başka bir yere doğru gitmek. || *Çabuk ve fark edilmeden geçmek.*
ʿÖmr bir ṣudur ki aḳmaḳdur işi şām u seḥer
Mevt bir yoldur ki eyler her gelen andan güẕār

aḳar ṣu:

1. **aḳar ṣu:**
Gazel 907
Mısra: **4**
Akan su.

Ġamgīn olursa göñlüñ giryemden eşküme baḳ
Zīrā meṣeldür eyler aḳar ṣu defʿ-i ḳāyġu

akçe:

1. **aḳçe:**-*y*, -*e*
Gazel 741
Mısra: **8**
Eskiden para ölçüsü olarak kullanılan küçük gümüş sikke.

Yüri ʿarż eyle sīm-i eşküñi raḥm eyleye şāyed
Bilürsin şimdi ol kāfir olupdur aḳçeye māyil

ʿakd:

1. ʿ**aḳd:**-*i*
Tarih 81
Mısra: **7**
Evlenme muamelesi, nikah kıyma.

ʿAḳdi raḳam olıcaḳ fikrine tārīḫinüñ
Başladı her bülbül-i nükte-serā gül gibi

2. ʿ**aḳd:**-*i*, -*n*
Kaside 31
Mısra: **57**
Bağlama, düğümleme; bağlanma, düğümlenme. || *Evlenme muamelesi, nikah kıyma.*

ʿUṭārid yazup ṣafḥa-i çarḫa ʿaḳdin
Güneş resmini virdi hemçün muṭalsam

ʿakd eyle-:

1. ʿ**aḳd eyle:**-*y*, -*üp*
Tarih 83
Mısra: **7**
Nikahlanmak, evlenmek.

ʿAḳd eyleyüp ol nā-süfte dürre
Şevḳile itdi bir sür-ı zībā

ʿakd it-:

1. ʿ**aḳd id-:**-*üp*
Kaside 31
Mısra: **31**
Nikah kıymak.

İdüp ġonce ebkārına ʿaḳd bülbül
Ṣafāsından oldı cihan şād u ḫurrem

2. ʿ**aḳd it-:**-*di*
Tarih 80
Mısra: **3**
Nikahlanmak.

Bir zühreye müşteri olup ʿaḳd itdi Ẕevḳ eyledi maḥremin cihānda buldı

akdām:

1. **aḳdām:**-*ı, -n, -a*
Gazel 815
Mısra: **7**
Ayaklar.

Meh-rūlaruñ aḳdāmına yüz sürmeden önce
Ṣanmañ idevüz dünyede bir nesneye iḳdām

akdāmına yüz sür-:

1. **aḳdāmına yüz sür-:**-*e*
Gazel 356
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) ayaklarına kapanmak.

Ḳorḳarın yüz süre aḳdāmına bir gün aġyār
Ḫırṣı ġālibdür igen kāfirüñ iḳdāmlıdur

aḳdem:

1. **aḳdem:**
Kaside 31
Mısra: **10**
Daha önce.

Bilür rūḥ-baḫş olduġın nev-bahāruñ
Gülistānı seyr eyleyen bundan aḳdem

ʿaḳd-i ḥasan:

1. ʿ**aḳd-i ḥasan:**
Tarih 81
Mısra: **10**
Kethuda Hasan Bey'in nikahı.

Söyledi Rūḥī hemān şevḳile tārīḫini
Virdi bu ʿaḳd-i Ḥasan dehre ṣafā gül gibi

ʿākibet:

1. ʿ**aḳıbet:**
Gazel 285
Mısra: **14**
Sonunda, nihayet.

Gördiler cān virürin olmaġa kūyuñda gedā
ʿAḳıbet giydürür ol saña ḳara çul didiler

2. ʿ**ākıbet:**-*üñ*
Rübai 6
Mısra: **4**
İşin sonu, neticede, sonuçta.

Himmetde yegāne-i zamānsın umaruz
İsmüñ gibi maḥmūd ide Ḥaḳ ʿāḳıbetüñ

3. ʿ**āḳibet:**
Gazel 787
Mısra: **9**
Nihayet, son.

Fenādur ʿāḳibet bildüm bu dehr-i dūnı ey Rūḥī
Giderdüm mülki giçdüm māldan terk-i menāl itdüm

4. ʿ**aḳıbet:**
Kaside 38
Mısra: **49**
Son, gelecek.

Eger Maḥmūdı ṣorarsa ʿaḳıbet nolsa gerek diyü
Ḥakīmāne müdām eyler saḳāsın cām-ı ṣahbānuñ

5. ʿ**āḳıbet:**
Gazel 65
Mısra: **2**
Bir şeyin sonu, nihayet, netice, sonuç. II En sonunda.

Ṭutmadum bunca baña pend idegördi şeyḫ u ṣāb
ʿĀḳıbet bād ile baş ḳoşdum beni itdi ḫarāb

6. ʿ**āḳibet:**
Tahmis 2
Mısra: **6**
İşin sonu, neticede, sonuçta.

Ne ṣalınduḳ murād üzre tubī serv-i semenlerle
Nemüz var ise gitdi ʿāḳibet ey yār-ı hem-meşreb

ʿākibetüʾl-emr:

1. ʿ**āḳibetüʾl-emr:**
Terkib-bend 3
Mısra: **13**
En sonunda, sonuçta.

Gerçi dünyāya gelen ʿāḳibetüʾl-emr göçer
Ḫᵛāh ü nā-ḫᵛāh ider menzil-i ʿuḳbāya sefer

akıd-:

1. **aḳıd-:**-*(u)r*
Gazel 543
Mısra: **2**
(Gözyaşı bağlamında) dökmek, akmasını sağlamak.

Būstān-ı ġamda başum çizginür dolāb-veş
Aḳıdur ḳanlı yaşını gözlerüm mīzāb-veş

ʿākil:

1. ʿ**āḳil:**
Gazel 283
Mısra: **9**
Akıllı kimse, arif, irfan sahibi, olgun insan.

ʿĀḳil iseñ hāy u hūyından cihānuñ fāriġ ol
Rūḥiyā bir iki günlük ʿömr içün ġavġā nedür

2. ʿ**āḳil:**-*imüz, -dür*
Gazel 334
Mısra: **6**
Akıllı kimse.

Ṣaḥrā-yı maḥabbetde şu dīvānelerüz kim
Mecnūn-ı melāmet-zede en ʿāḳilimüzdür

3. ʿ**āḳil:**
Kaside 20
Mısra: **46**
Akıllı, akıl sahibi, bilinçli.

İnṣāf idince gelmez cihāna
Bir öyle kāmil bir öyle ʿāḳil

akın:

1. **aḳın:**
Gazel 1092
Mısra: **8**
Düşman topraklarına tedirgin etme, yıldırma, çapul vb. amaçlarla toplu olarak yapılan

baskın. || Aşığın döktüğü gözyaşları.

Bulmaduḳ ġāret-i mülk-i elem-i firḳata yol
Bunca kim ṣaldı aḳın çeşmimüz kesdi başları

akıt-:

1. **aḳıt-:**-*dı*
Gazel 580
Mısra: **2**
Akıtmak, dökmek.

Ḫānesinden ne dem ol vaḳt-i seḥer ḳıldı ṭulūʿ
Döymeyüp dîde tecellāsına aḳıtdı dümūʿ

2. **aḳıt-:**-*sa*
Gazel 920
Mısra: **5**
Akmasını sağlamak, akmasına yol açmak, dökmek. || Celbetmek, akın akın çekmek.

Pāklükle āb-veş aḳıtsa ḫalḳı pāyına
Kendi ḳadrin bilse dilber herkese rām olmasa

ʿakl:

1. ʿ**aḳl:**-*uñ*
Gazel 144
Mısra: **5**
Akıl, düşünme, anlama ve kavrama gücü.

Var ise ʿaḳluñ mürüvvet adın añma kimseye
Ehl-i dünyāda mürüvvet mi olur ṣefḳat mi var

2. ʿ**aḳl:**
Gazel 165
Mısra: **6**
Akıl; düşünme, anlama, kavrama ve davranışlarını ayarlama melekesi, us.

Der-miyān eyleyüp ol serv-i sehī dāmenini
ʿAḳl u ṣabr u dil u cān mülkini yaġmāya ṭurur

ʿakl başdan al-:

1. ʿ**aḳl başdan al-:**-*dı, -y, -sa*
Gazel 325
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Düşünemez, aklını kullanamaz duruma getirmek.

Çeşm-i yār aldıysa başdan ʿaḳl u dilden ṣabruñı
Ey göñül ġam çekme kim aḥvāl-ı yaġmā böyledür

ʿakl çāk ol-:

1. ʿ**aḳl çāk olur:**-*ur*
Gazel 264
Mısra: **6**
Aklı parçalanmak. || Delirmek, aklını yitirmek.

Ne beñzer zāhidā cennetdeki ġılmāna dünyāda
Yüzine ʿaḳl çāk olur baḳılmaz nice mehler var

ʿakl u dili al-:

1. ʿ**aḳl u dili al-:**-*dı*
Rübai 13
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Düşünemez, aklını kullanamaz duruma getirmek.

ʿAḳl u dili aldı şimdi cāndur ġarażı
Bilmem nice olur o ḫāl-ı müşkīn ile ḥāl

ʿakl u fikrin yitir-:

1. ʿ**aḳl u fikrin yitir-:**-*üp*
Gazel 1099
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Delirmek, çıldırmak.

ʿAḳl u fikrin yitirüp arayu gitdi göñlüm
Ne cefā çekdi bulınca dil-i gümrāh seni

ʿakl u fikrüm al-:

1. ʿ**aḳl u fikrüm al:**-*üm, -mış, -suñ*
Gazel 822
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey birinin) Aklını almak; düşünemez, aklını kullanamaz duruma getirmek.

ʿAḳl u fikrüm şöyle almışsuñ ki şevḳunla seḥer
Bāġa vardum seyr içün bir laḥẓa ārām itmedüm

ʿaḳla baʿīd gel-:

1. ʿ**aḳla baʿīd gel-:**-*ür*
Kaside 7
Mısra: **31**
Deyim
Kabul edilmesi mümkün olmamak, akla yatmamak.

ʿAdūdan merḥamet gerçi gelür ʿaḳla baʿīd ammā
Olanlar ʿaḳl-ı küll ḥayrāndur sırrında Mevlānuñ

ʿakldan dūn ol-:

1. ʿ**aḳldan dūn ol-:**-*maḳ*
Gazel 523
Mısra: **7**
Akılsız olmak, aklı yetersiz olmak.

ʿAḳldan dūn olmaḳ ile ṣūfīye ṭaʿn itmezüz
Kimsenüñ biz ey dil-i dīvāne ḳaydın çekmezüz

ʿaklı başından git-:

1. ʿ**aḳlı başından gid-:**-*er*
Gazel 152
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırmak.

Gider ʿaḳlı başından bir perī-peyker güzel görse
Hemān ölmek diler yolında Rūḥī ne ʿaceb cāndur

ʿaklı git-:

1. ʿ**aḳlı gid-:**-*er*
Gazel 246
Mısra: **4**
Deyim
Çok beğenmek, bayılmak.

Ey göñül lebleri keyfiyyetini ṣorar iseñ
Görenüñ ʿaḳlı gider ṣanki mey-i bī-ġışdur

2. ʿ**aḳlı gid-:**-*er*
Gazel 247
Mısra: **4**
Deyim
Çok beğenmek, çok hoşuna gitmek, aklı kalmak.

Ey göñül lebleri keyfiyyetini ṣorar iseñ
Görenüñ ʿaḳlı gider ṣanki mey-i bī-ġaṣdur

3. ʿ**aḳlı gid-:**-*er*
Gazel 986
Mısra: **4**
Deyim
Ne yapacağını şaşırmak, düşünemez olmak. || *Çok beğenmek, çok hoşuna gitmek.*

Ḫāme-i ḳudret ne siḥr itmiş ʿaceb naḳşında kim
Ādemüñ ʿaḳlı gider baḳsa gözine ḳaşına

ʿaḳl-ı kāmil:

1. ʿ**aḳl-ı kāmil:**
Kaside 34
Mısra: **74**
İlim ve fazilet bakımından olgunluğa ermiş akıl.

Olmasaydı lāyıḳ-ı himmet virilmezdi aña
Reʾy-i ṣāib ʿaḳl-ı kāmil ḳadr-i ʿālī baḫt-ı rām

ʿaḳl-ı küll:

1. ʿ**aḳl-ı küll:**
Kaside 7
Mısra: **32**
Tabiatta görülen umumi ahenk.

ʿAdūdan merḥamet gerçi gelür ʿaḳla baʿīd ammā
Olanlar ʿaḳl-ı küll ḥayrāndur sırrında Mevlānuñ

ʿaḳl-ı perīşān it-:

1. ʿ**aḳl-ı perīşān id-:**-*e*
Kaside 41
Mısra: **3**
Aklı karıştırmak, şaşırtmak, bocalatmak.

Fikr-i cemʿiyyet ide ʿaḳl-ı perīşān nice bir
Nice bir ṭabʿa vire vesvese-i cāh ḫalel

ʿaḳl-ı selīm:

1. ʿ**aḳl-ı selīm:**
Tarih 74
Mısra: **1**
İyiyi kötüden ayırt edebilme yetisi, sağduyu.

Evvelā ʿaḳl-ı selīm ü ṣāniyen ḳudret gerek
Kim ola ʿişretgeh-i dünyāda ḥāṣıl kām-ı dil

ʿaḳlı uç-:

1. ʿ**aḳlı uç-:**-*mış, -dur*
Gazel 653
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklı başından gitmek; çok korkudan ne yapacağını şaşırmak.

İşidüp nālemi ṣaḥrā-yı ġamda ʿaḳlı uçmışdur
Degüldür murġlar pervāz ider başında Mecnūnuñ

ʿaḳlı yitür-:

1. ʿ**aḳlı yitür-:**-*dü, -m*
Tahmis 2
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Delirmek.

Düşündüm şol ḳadar sevdāsına kim ʿaḳlı yitürdüm
Ben idüm bir göñülden anı da görince aldurdum

2. ʿ**aḳlı yitür-:**-*me, -den*
Gazel 192
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bilincin kaybolması, delirmek, sarhoş olmak.

Sürʿat ile içüp meyi ʿaḳlı yitürmeden nolur
Bāde-i nābdan ġaraż tenḳiye-i dimāġdur

ʿaklımuz al-:

1. ʿ**aḳlımuz al-:**-*ımuz, -dı*
Gazel 559
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Düşünemez, aklını kullanamaz duruma getirmek.

Nīm-ḳādeḥ şarābile aldı olanca ʿaḳlımuz
İtdügi iltifātdan hep bize āl imiş ġaraż

2. ʿ**aḳlımuz al-:**-*ımuz, -duġ, -ı, -n*
Gazel 228
Mısra: **1**
Güzelliği ile büyülemek.

ʿAḳlımuz alduġın inkār idüp aya ne ṣanur
Var ise ol ṣaçı Leylā bizi dīvāne ṣanur

ʿaklı başdan al-:

1. ʿ**aḳlımuz başdan al-:**-*ımuz, -an*
Gazel 241
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak.

Ṣabrımuz dilden alan sünbül-i pür-çīnüñdür
ʿAḳlımuz başdan alan ṭurra-i ṭarrāruñdur

ʿaklın al-:

1. ʿ**aḳlın al-:**-*dı*
Gazel 543
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Delirtmek, meftun etmek, hayrete düşürmek.

Rūḥiyi öldürdi ġam bīçāre geçdi kendüden
ʿAḳlın aldı teşne-i laʿlüñ şarāb-ı nāb-veş

2. ʿ**aḳlın al-:**-*mış*
Gazel 146
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklını almak; düşünemez, aklını kullanamaz duruma getirmek.

ʿAḳlın almış Rūḥiyi dīvāne ḳılmış ʿaşḳ-ı yār
Kendü kendüyle anuñçün güft u gū idüp gider

3. ʿ**aḳlın al-:**-*up*
Gazel 870

Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklını almak.|| Divane etmek, hayrete düşürmek.

Laʿl-i dildārı şarāb-ı nāba beñzetsem ne var
Ādemüñ ʿaḳlın alup sermest ider hüşyār iken

4. ʿ**aḳlın al-:**-*up*
Gazel 956
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak.

Ādemüñ ʿaḳlın alup zār u zebūn eyler hem
Sevmesün kimse perī-rūları Allah Allah

5. ʿ**aḳlın al-:**
Gazel 702
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Düşünemez, aklını kullanamaz duruma getirmek.

ʿAḳlın alur ʿāşıḳuñ fi'l-cümle reng ü ālile
Berk-i güldür laʿli ya mül ikiden ḫālī degül

6. ʿ**aḳlum al-:**-*um, -mış, -sın*
Gazel 148
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözü bir şeyi görmeyecek şekilde kendini kaptırmak.

Benüm ḫod ʿaḳlum almışsın ġaraż başdan çıḳarmaḳsa
Yeter yarım ḳadeḥ mey belki ey ḫūrī-liḳā artar

ʿaklı başında kalma-:

1. ʿ**aḳlum başumda ḳalma-:**-*um, -um, -dı*
Müsemmen 1
Mısra: **18**
Kelime Tipi: **Deyim**
İyi düşünebilir durumda olmamak.

Ḳapuñdan dūr olalı aġlamaḳdan ġayrı kārum yoḳ
Başumda ḳalmadı ʿaḳlum elümde iḫtiyārum yoḳ

ʿaklum başumda var:

1. ʿ**aḳlum başumda var iken:**
Gazel 870
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklı başında olmak. || Şuurlu, aklî melekesi yerinde olmak.

Ḳorḳarın Mecnūn olam zülfüñ ġamıyla zār iken
Bir daḫi göster yüzüñ başumda ʿaḳlum var iken

ʿaklı başdan al-:

1. ʿ**aḳlum başumdan al-:**-*mış, -dur*
Müseddes 1
Mısra: **32**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak.

O demden kim dil-i ser-geşte baḫr-i hicre ṭalmışdur
Ḫayāl-i gevher-i vuṣlat başumdan ʿaḳlum almışdur

ʿaḳluñ başda var:

1. ʿ**aḳluñ başda var:**
Gazel 696
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklı başında olmak, iyi düşünebilir durumda olmak.

Yatmaduñ mey-ḫānede aldurmaduñ destāruñı
Başda ʿaḳluñ var daḫi sen mest-i evġār olmaduñ

ʿaḳluñ cemʿ ol-:

1. ʿ**aḳluñ cemʿ olur:**-*uñ , -ur*
Gazel 107
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklı başına gelmek. || Uyku, sarhoşluk, baygınlık gibi hallerden ayılmak, kendine gelmek.

Lebleri devrüñde yāruñ şanma ʿaḳluñ cemʿ olur
Rūḥiyā gitdükce eyler ādemi ebter ḳadeḥ

ʿaḳluñı başuña devşür-:

1. ʿ**aḳluñı başuña devşür-:**
Gazel 280
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Akılsızca davranışlarda bulunmaktan kendini kurtarmak.

Ey mey-i ġaflet ile sarḫoş olan lā-yaʿḳıl
ʿAḳluñı başuña devşür ki cihān fānīdür

ʿaḳluñı başuñdan al-:

1. ʿ**aḳluñı başuñdan al-:**-*ur, -lar*
Gazel 264
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak.

Göz açdurmazlar alurlar başuñdan ʿaḳluñı Rūḥī
ʿArab iḳlīmidür bunda nice çeşm-i siyehler var

akrān:

1. **aḳrān:**-*uñ*
Gazel 133
Mısra: **16**
Mevki, rütbe ve durumları birbirine uygun olanlar, emsal.

Var ümīdüm şemʿ-i mihr olduḳca rūşen olasın
İltifāt-ı şāhile aḳrānuñ içre ser-bülend

2. **aḳrān:**-*ı, -n, -ı*
Kaside 27
Mısra: **17**
Denk, eş; mevki, rütbe bakımından birbirine eşit olanlardan her biri.

Kiminüñ devletle aʿlā eyleyüp aḳrānını
Aşlı ednā olduġiyçün kendüyi ednā ider

ʿakreb:

1. ʿ**aḳreb:**
Gazel 359
Mısra: **2**
Sıcak ve nemli yerlerde yaşayan, kıvrık ve kalkık kuyruğunda zehirli iğnesi olan bir tür böcek. // Sevgilinin saçı.

Elde gīsū-yı siyāhın ol Mesīḥā-leb ṭutar
Beñzer ol seḥḥār-ı siḥr-engīze kim ʿaḳreb ṭutar

ʿakreb-i etbāʿ ü ensāb-ı resūl-ı müctebā:

1. ʿ**aḳreb-i etbāʿ ü ensāb-ı resūl-ı müctebā:**
Kaside 3
Mısra: **33**
Seçilmiş peygamberin soyundan gelenlere ve O'na tabi olanlara en yakın. || Hz. Osman.

ʿAḳreb-i etbāʿ ü ensāb-ı resūl-ı müctebā
Ekmel-i ehl-i yaḳīn ü zümre-i erbāb-ı dil

ʿaks:

1. ʿ**aks:**-*i, -n*
Gazel 977
Mısra: **8**
Akis, yansıma.

Ṣanurlar dāmen-i deryāda bitmiş şāh-ı mercāndur
Muḥannā pençenüñ ʿaksin görenler çeşm-i pür-nemde

2. ʿ**aks:**-*i*
Gazel 416
Mısra: **3**
Akis, yansıma, görüntü.

Ḳanumı dökdükce ġamzeñ rūyuña ʿaksi düşer
Bāde nūş itdükce ṣanma ruḫlaruñ gülgūn olur

3. ʿ**aks:**-*i, -n, -e*
Gazel 529
Mısra: **15**
Bir şeyin zıddı, tersi.

Gördüm ol şūḫ-ı cefā-cū ʿaksine işler işi
İzdiyād-ı derd ü firḳat eyler oldum iltimās

4. ʿ**aks:**-*i, -n*
Gazel 710
Mısra: **1**
Bir cismin parlak bir yerde görünen yansıması, görüntüsü.

Kūşe kūşe ṣaldı ʿaksin yine cūy-ı āba gül
Reng-i rūda döndi ḳurṣ-ı mihr-i ʿālem-tāba gül

5. ʿ**aks:**-*i, -y, -le*
Tarih 16
Mısra: **20**
Akis, yansıma. || Bir cümle veya bir mısraın başını sonuna, sonunu başına getirmek suretiyle başka bir cümle veya mısra oluşturma şeklindeki edebî sanat.

Yine ʿaynile baḳ ol çār ḳısma āb u ṭabʿuñda
Her ḳısmı ʿaksiyle bir tārīḫ-i ẕevḳ-encām

6. ʿ**aks:**-*n, -e*
Gazel 528
Mısra: **7**
Ters, zıt, muhalif, mugayir.

Çarḫ bir dīvāne nakş u ebkem işi ʿaksine
Baḫt ise bir şey degül kim nās ise andan hirās

aksām:

1. **aḳṣām:**-*dan*
Tarih 16
Mısra: **23**
Kısımlar, bölümler.

Eger bu çār tārīḫi ki çār aḳṣāmdan ḫāṣıl
Olur olmaz dir ise ḥaḳḳuma olmaz ḥasūd ilzām

ʿaks-i dīde-i nemnāk:

1. ʿ**aks-i dīde-i nemnāk:**-*a*
Gazel 384
Mısra: **8**
Yaşlı gözün yansıması.

Sañadur ḫūb-rūlar içre meylüm kim rūḫ-ı pākuñ
Ḫayāl-ı ḳalbe ʿaks-i dīde-i nemnāka ṣalmışdur

ʿaks-i eşk-i lāle-gūn:

1. ʿ**aks-i eşk-i lāle-gūnumdur:**-*um, -dur*
Gazel 268
Mısra: **8**
Lale renkli (kırmızı) renkli göz yaşının yansıması. || (Aşığın) kanlı göz yaşlarının aksi.

Düşüpdür ʿaks-i eşküm ṣafḥa-i āyīne-i çarḫa
Şafaḳ ṣanmañ görinen ʿaks-i eşk-i lāle-gūnumdur

ʿaks-i eşk:

1. ʿ**aks-i eşküm:**-*üm*
Gazel 268
Mısra: **7**
Gözyaşı yansıması.

Düşüpdür ʿaks-i eşküm ṣafḥa-i āyīne-i çarḫa
Şafaḳ ṣanmañ görinen ʿaks-i eşk-i lāle-gūnumdur

ʿaks-i gül:

1. ʿ**aks-i gül:**
Gazel 387
Mısra: **9**
Gülün yansıması.

Çemende ʿaks-i gülden mi ḳızarmışlar ʿaceb yoḳsa
Nihāl-i ḳaddüñe cūlar olup cūyān ḳan aġlar

ʿaks-i hurşīd:

1. ʿ**aks-i ḫurşīd:**
Kaside 19
Mısra: **15**
Güneşin yansıması.

ʿAks-i ḫurşīd degül cüdā ʿarūs-ı çemene
Āb āyine ṣunar her gün olup āyine-dār

ʿaks-i ḳadd-i şimşād:

1. ʿ**aks-i ḳadd-i şimşād:**-*uñ*
Gazel 901
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Şimşir ağacına benzeyen boyunun yansıması.

Cūdā ʿaks-i ḳadd-i şimşāduñ degüldür servdür
Eylemişdür ḳaddüñe ey serv-i dil-cū ser-fürū

ʿaks-i ḳadd-i yār:

1. ʿ**aks-i ḳadd-i yār:**
Gazel 737
Mısra: **7**
Sevgilinin boyunun yansıması.

Kūşe-i çeşm-i güher-bārumda ʿaks-i ḳadd-i yār
Gūyiyā bitmiş kenār-ı cūda bir nevres nihāl

ʿaks-i kāʾsi'l-ʿaşk:

1. ʿ**aks-i kāʾsi'l-ʿaşḳ:**
Gazel 1
Mısra: **1**
Aşk kadehinin yansıması; aşk kasesinin hayali.

Ḳad bedā min ʿaks-i kāʾsi'l-ʿaşḳı envāriʾl-hüdā
Düşdi ol envāra maẓhar ʿārif-i sırr-ı Ḫüdā

ʿaks-i laʿl:

1. ʿ**aks-i laʿl:**-*uñ, -la*
Gazel 908
Mısra: **8**
Lal renkli dudağın aksi.

Reşkden ḳan içürür ezhāra ṣaḥn-ı bāġda
Ṣubḥ-dem kim ʿaks-i laʿluñla girer gülzāra ṣu

ʿaks-i leb:

1. ʿ**aks-i leb:**-*i, -n*
Gazel 982
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Dudağının yansıması.

Seyr idüñ ʿaks-i lebin dīde-i ḫūn-efşānda
Kim görüpdür ki ola laʿlile dür bir kānda

ʿaks-i māh-ı ʿārıż:

1. ʿ**aks-i māh-ı ʿārıż:**-*uñ, -dan*
Gazel 673
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Aya benzeyen yüzünün yansıması.

Leṭāfet ʿaks-i māh-ı ʿārıżuñdan kesb ider dāyim
Gül-i sīrāb kim āyīnesidür bülbül-i zāruñ

ʿaks-ı ruḫsār:

1. ʿ**aks-ı ruḫsār:**-*ile*
Gazel 1069
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Yüzünün görüntüsü, hayali.

ʿAks-ı ruḫsārile ol Yūsuf-cemāluñ Rūḥiyā
Fiʾl-meṣel girdāb-ı çeşmüm çāh şeklin baġladı

ʿaks-i rūy-ı dost:

1. ʿ**aks-i rūy-ı dost:**
Gazel 359
Mısra: **5**
Sevgilinin yüzünün yansıması.

Māverā-yı perde-i çeşmümden ʿaks-i rūy-ı dost
Ṣanki ṣūret-bāzdur öñinde çādır şeb ṭutar

ʿaks-i sīb-i ẕeḳan:

1. ʿ**aks-i sīb-i ẕeḳan:**
Gazel 38
Mısra: **1**
Elmaya benzeyen çenenin aksi.

ʿAks-i sīb-i ẕeḳanuñ birle bu çeşm-i bīnā
Beñzer ol şīşeye kim ola içinde elmā

ʿaks-i ṭāb-ı ʿārıż:

1. ʿ**aks-i ṭāb-ı ʿārıż:**-*uñ, -la*
Gazel 81
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Yanağının parlaklığının yansıması.

ʿAks-i ṭāb-ı ʿārıżuñla sāḳiyā cām-ı şarāb
Hāledür kim devr idüpdür māḥ-ı tābānı dürüst

al:

1. **āl:**-*üñ*
Gazel 169
Mısra: **6**
Hile, düzen, aldatma.

Çoḳ işdür ʿaḳlı mebhūt eylemek başdan bu ḥāletler
Degül ḥadd-i beşer şāhum senüñ bilmem ne āluñ var

2. **al:**
Gazel 530
Mısra: **3**
Kırmızı.

Gül gibi sen al dībādan ḳabālar giy ki biz
Bir bölük bī-iʿtibāruz ġam degül giysek palās

3. **āl:**-*ı, -n, -ı*
Terkib-bend 1
Mısra: **23**
Aile, evlat, ahfat.

Resūluñ ālını şerm itmedüñ mi ġarḳ-ı ḫūn itdüñ
Girüp ḳanına ol maẓlūmuñ ey ġāfıl ḫaṭā ḳılduñ

4. **āl:**-*ile*
Gazel 787
Mısra: **2**
Hile, düzen, aldatma. || *Kırmızı, kırmızılık.*

Ruḫ-ı zerdüm boyadum eşk-i gülgūnumla āl itdüm
Bu ālile varup ol gül-ʿiẕāra ʿarż-ı ḥāl itdüm

al-:

1. **al-:**-*ma, -da*
Gazel 1026
Mısra: **8**
Ele geçirmek, fethetmek, zaptetmek.

Ḳaşlaruñ ḳalbi ṣıdı leşker ṣalup neyler müjeñ
Tīġ-i tīzüñ daḫli yoḳ mülk-i dil u cān almada

2. **al-:**-*madan*
Gazel 80
Mısra: **5**
Almak, elde etmek.

Almadan ele dest-i ḳażā ʿaşḳ kemānın
Cānum benüm olmışdı dil-efkār-ı maḥabbet

3. **al-:**-*du, -ḳ*
Gazel 139
Mısra: **9**
Temin etmek, edinmek.

Rūḥī biz ol kitābdan alduḳ sebaḳ ki ḫalḳ
Her nüktesinden eylediler biñ kitāb aḫẕ

4. **al-:**-*dı*
Gazel 607
Mısra: **7**
Büyülemek, etkilemek.

Bir kūşe ile aldı seni çeşm-i mest-i yār
Deprenme ey göñül ki ʿaceb kūşedür yerüñ

5. **al-:**-*up*
Gazel 169
Mısra: **7**
(Herhangi bir şeyi) Tutup yerinden ayırarak elinde veya yanında bulundurmak.

Eline her müjeñ bir tīġ-ı zehr-ālūd alup ṭurmış
Ṣaf-ı ʿuṣṣāḳ-ı miḥnet-sāza beñzer bir ḳıtāluñ var

6. **al-:**-*up*
Gazel 531
Mısra: **12**
Almak, ele geçirmek.

Meyān-ı hālede meh ṣanma kūyuñ eṭrāfın
Felek geceyle ṭolanur alup ele

7. **al-:**-*sa, -ñ*
Gazel 544
Mısra: **3**
Almak, tutmak.

Bezm-i meyden her ḳadeḥ kim ṭoldurup alsañ ele
Ey gül-i raʿnā melekler gökde dirler nūş nūş

8. **al-:**-*up*
Gazel 1043
Mısra: **11**
(Eline) almak.

Sāz-ı cefāyı destine alup felek bizi
Żaʿfile mūya döndürüp ol sāza bağladı

9. **al-:**-*ur*
Gazel 507
Mısra: **3**
Sağlamak, elde etmek, temin etmek.

Bezm-i ṣafāda bizden alur neṣʾe ehl-i ẕevḳ
Peymāneyüz ki bāde-i vaḥdetle ṭolmışuz

10. **al-:**-*sa*
Gazel 250
Mısra: **9**
Almak, kapmak, çalmak.

Çeşm-i mestüñ ʿaḳl u ṣabrın alsa Rūḥīnüñ nola
Dostum dāʾim ḥarāmīnüñ işi tārācdur

11. **al-:**-*dı*
Kaside 15
Mısra: **58**
Almak || Ele geçirmek, fethetmek, zapt etmek.

Rūḥī bu fetḥün didi şevḳile tārīḫini
Aldı Nihāvendi bir Āṣaf-ı ṣāḥib-ḳırān

12. **al-:**-*up*
Gazel 341
Mısra: **9**
(Bir bedel karşılığında) temin etmek, satın almak.

Cān naḳdin alup ṣatsa viṣāli hep alurduḳ
Müşkil bu ki ammā ne alur var ne ṣatar var

13. **al-:**-*an*
Gazel 241
Mısra: **5**
Almak, ele geçirmek, yoksun bırakmak.

Ṣabrımuz dilden alan sünbül-i pür-çīnüñdür
ʿAḳlımuz başdan alan ṭurra-i ṭarrāruñdur

14. **al-:**-*du, -ḳ*
Gazel 969
Mısra: **12**
Öğrenmek, edinmek.

Dile zaḫm urduġını söyledi dün mestāne
Alduḳ iḳrārını yer ḳalmadı inkāra hele

15. **al-:**-*mış, -ken*
Gazel 782
Mısra: **9**
Almak, çekmek.

Lebin aġzumdan almışken teraḥḥum eyleyüp şundı
Biḥamdillah yine yerine geldi Rūḥiyā cānum

16. **al-:**-*up*
Tarih 83
Mısra: **12**
Almak. II Evlenmek.

Düşdi bu mışrāʿ nāgāh tārīḫ
Kān deldi alup bir dürr-i yektā

17. **al-:**
Gazel 731
Mısra: **1**
Almak, bir şeyi bulunduğu yerden ayırmak.

Zülf-i dildārı al aġyāruñ elinden ey dil
Söylenür dilde meṣeldür ki ṭoñızdan bir ḳıl

18. **al-:**-*an*
Terkib-bend 7
Mısra: **65**
Can almak.

Bilürüz kim alan viren Ḥaḳdur
Aña maḫṣūṣdur alup virmek

19. **al-:**
Gazel 737
Mısra: **6**
Bir bedel karşılığında temin etmek, satın almak II Sağlamak, elde etmek.

Ger metāʿ-ı vaṣlına cān naḳdi olursa bahā
Naḳdüñ al şimdengirü ey Yūsuf-ı ṣāḥib-cemāl

20. **al-:**-*mış, -iken*
Gazel 769
Mısra: **11**
Almak, sarmak, bürümek.

Ey ḫoş ol renciş ki ḥayret almışiken ʿāşıḳı
Cānib-i maʿşūḳdan düşnām ola fetḥ-i kelām

21. **al-:**-*mış*
Tarih 4
Mısra: **10**
Etkisi altına almak, kendine çekmek.

Dün gice sākin idüm külbe-i aḥzānumda
Dil-i sevdā-zedemi almış idi bu efkār

22. **al-:**-*an*
Gazel 721

Mısra: **14**
Ele geçirmek, sahip olmak.

Cān u dil naḳdın dilerse yār ʿāşıḳ yoḳ dimez
Var eger yo hep anuñdur viren oldur alan ol

23. **al-:**
Gazel 731
Mısra: **8**
Almak. || *Kırmızı.*

Câme-i zerd mi elyaḳ saña yā surḫ diseñ
Ol gül-i tāze gülüp nāzile dir al yeşil

24. **al-:**-*mış, -dur*
Gazel 750
Mısra: **3**
Gidermek, tüketmek.

Çeşm-i şūr-engīzüñ almışdur ḳarār u ṣabrumı
Dil nice ārām ḳılsun sensüz ey ārām-ı dil

25. **al-:**-*mış*
Gazel 1070
Mısra: **10**
Ele geçirmek. || *Bürümek, sarmak, kaplamak.*

Göñülden geçürüp āh itmeyin dirseñ mecāluñ yoḳ
Hevā-yı ʿaşḳ-ı yār almış seni bīçāre besbelli

26. **al-:**-*dı*
Gazel 1107
Mısra: **9**
Etkisi altına almak, kendine çekmek.

Gördüm ki ġamlar aldı beni yā ʿAlī didüm
İrişdi gūş-ı cāna nidā-yı siyenceli

27. **al-:**-*ur, -sa*
Kaside 13
Mısra: **38**
Almak, (ölçüt olarak) belirlemek.

Ḳıyāsile idemez beẕl-i luṭfunı maʿlūm
Alursa himmetine ʿaḳl-ı küll eger miḳyās

28. **al-:**-*dı*
Kaside 19
Mısra: **42**
Etkisi altına almak, kaplamak, sarmak.

Çin seḥer gülşene vardum ki idem defʿ-i elem
Bir ʿaceb seyre ṣataşdum beni aldı efkār

29. **al-:**-*a*
Kaside 23
Mısra: **42**
Almak. || *Edinmek, esinlenmek, örnek almak.*

Olup zamānede defʿ-i eʿādiye ḳādir
Cemīʿ-i ehl-i ġaraz ala kendiden ġayret

30. **al-:**-*du, -ñ*
Müsemmen 1
Mısra: **34**
Almak, yoksun bırakmak.

Yeter Rūḥī gibi ben ḫastai hicrüñle zār itdüñ
Dil-i bī-ṭāḳatümden ṣabrum alduñ bī-ḳarār itdüñ

31. **al-:**
Terkib-bend 9
Mısra: **13**
Kapmak, öğrenmek.

Al gevher-i kelāmı eger ḫurde-bīn iseñ
Ol silk-i intiẓāmda dürr-i ṣemīn iseñ

32. **al-:**
Kaside 9
Mısra: **60**
Bir şeye hak kazanmak, sahip olmak.

Sen olasın baña ancaḳ zamānede memdūḥ
Faḳīr olam saña tenhā cihānda medḥi sen al

āl it-:

1. **āl id-:**-*erin*
Gazel 360
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aldatmak, hile yapmak.

Yüzümüz ḳana yuyup āl iderin dir size yār
Biz helāk olduḳ o sīmīn-bedene āl gelür

2. **al id-:**-*üp*
Kaside 8
Mısra: **39**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hile yaparak aldatmak, oyun etmek.

İdüp al bir ḳılıc oyınların oynadılar ḫaşma
İrişdi bir ucı ḫurşīd-i ʿālem-tāba yelmānuñ

3. **āl it-:**-*dü, -m*
Gazel 787
Mısra: **1**
Kırmızıya boyamak. || *Hile yaparak aldatmak, oyun etmek.*

Ruḫ-ı zerdüm boyadum eşk-i gülgūnumla āl itdüm
Bu ālile varup ol gül-ʿiẕāra ʿarż-ı ḥāl itdüm

aʿlā:

1. **aʿlā:**-*lıḳ, -da*
Gazel 28
Mısra: **7**
Pek yüce, en yüce.

Gerçi aʿlālıḳda söz yoḳ serv-i şimşāda velī
Cümleden aʿlā gelür ol ḳāmet-i mevzūn baña

2. **aʿlā:**-*luġ, -ı*
Gazel 622
Mısra: **12**
Yücelik, şeref.

Ser-ı kūyında iñen gözleme serv-i çemeni
Hīç depretme ki aʿlāluġı vardur yerüñüñ

3. **aʿlā:**-*y, -a*
Gazel 7
Mısra: **8**
Şanı yüce olanlar.

Ne ʿuşşāḳa o kāfir iltifāt eyler ne aġyāra
Bir āfetdür ider aʿlāya vü ednāya istiġnā

4. **aʿlā:**
Gazel 23
Mısra: **2**
Daha güzel, daha üstün.

Nice Baġdādı ögüp yürimesünler ṣuʿarā
Kim ola ḫūbları biri birinden aʿlā

5. **aʿlā:**
Gazel 464
Mısra: **9**
Daha iyi, daha mükemmel.

Leb ü dendānuñı Rūḥīden aʿlā vaṣf ider yoḳdur
Ḫudā her ṣaḫṣa ḳalb-i ṣāf u ṭabʿ-ı ḫurde-dān virmez

6. **aʿlā:**-*s*, *-ı*
Gazel 1029
Mısra: **8**
En iyi, en üstün.

Meylimüz ḳaddüñe olursa fevḳaʾl-ḥad
Dostum ḫüsn metāʿınuñ odur aʿlāsı

7. **aʿlā:**-*dan*
Gazel 380
Mısra: **1**
Yüce, yüksek.

Felekde gerçi māh aʿlā güneş aʿlādan aʿlādur
Senüñ ḫüsnüñ yanında her biri ednādan ednādur

8. **aʿlā:**
Gazel 392
Mısra: **10**
En yüksek, en üst. II Pek iyi, pek güzel.

Daḫl-i nādāna ḳulaḳ ṭutma ṣaḳın ey Rūḥī
Yine aʿlā bilür aʿlā sözin ednā ne bilür

9. **aʿlā:**
Gazel 22
Mısra: **4**
Çok şerefli, pek yüce, aziz.

Dil-ḫastalar belāda bī-derdler ṣafāda
Ednā yanuñda aʿlā aʿlā ḳatuñda ednā

10. **aʿlā:**
Gazel 392
Mısra: **10**
Çok şerefli ve yüce olan kimseler.

Daḫl-i nādāna ḳulaḳ ṭutma ṣaḳın ey Rūḥī
Yine aʿlā bilür aʿlā sözin ednā ne bilür

11. **aʿlā:**
Gazel 39
Mısra: **18**
Yüksek, yüce.

Rūḥī-i bī-kese nola yār itse iltifāt
Aʿlā söz eyler ādemi ḫunkāra āşinā

12. **aʿlā:**
Tarih 32
Mısra: **8**
Daha yüce, daha yüksek.

Nola geçdiyse ṣadr-ı devlete iḳbāl u ʿizzetle
Saʿādetle olur gün günden aʿlā cāy-ı ṣāḥib-ʿadl

13. **aʿlā:**-*dan*
Gazel 955
Mısra: **12**
Pek yüce, en yüksek; en şerefli, yüce, yüksek (kimse).

Ḳo ḥāsid ʿayb-cū olsun sen ey ṭābʿum hüner-bīn ol
Naẓar aʿlādan aʿlāya olur ednādan ednāya

14. **aʿlā:**-*da*
Gazel 767
Mısra: **2**
Yüksek, en yüksek, yüce. || *Toplumda önde gelen kişiler.*

Dehrde her bī-ser ü bī-pāda ġam Dārāda hem
Bir ʿaceb ʿālemdeyüz ednāda ġam aʿlāda hem

15. **aʿlā:**-*y*, *-a*
Terkib-bend 5
Mısra: **56**
Daha yüksek, en yüksek, pek yüce. || *Cennet.*

Taʿaccüb eylemeñ uçmaġa meylin anuñ kim
Hemīşe meyl ider aʿlā olanlar aʿlāya

16. **aʿlā:**-*lar*, *-a*
Terkib-bend 8
Mısra: **12**
Daha yüksek, en yüksek, pek yüce. || *Büyüklük taslayan kimseler.*

Bu ʿālem-i fānīde ne mīr ü ne gedāyuz
Aʿlālara aʿlālanuruz pestile pestüz

aʿlā it-:

1. **aʿlā id-:**-*er*
Kaside 27
Mısra: **24**
Yüceltmek, yükseltmek.

Ol celīlüʾl-ḳadr kim ednāya ḳılsa naẓar
Rütbesin anuñ kemāl-ı luṭfile aʿlā ider

aʿlā ḳıl-:

1. **aʿlā ḳıl-:**-*an*
Tarih 60
Mısra: **6**
Yükseltmek, yüceltmek.

Vücūd-ı eşrefin nāmı gibi cāndan ʿazīz itmiş
Fażīletle ḳılan aḳrānı içre rütbesin aʿlā

aʿlā vü ednā:

1. **aʿlā vü ednā:**
Gazel 79
Mısra: **10**
Yüksek ve alçak yerler. || *İyi ve alçak kimseler.*

Ḫurrem itdi ʿālemi bārān-ı eşküm Rūḥiyā
Çıḳdılar ṣaḥrā seyrine aʿlā vü ednā semt semt

2. **aʿlā vü ednā:**-*n*, *-uñ*
Kaside 38
Mısra: **92**
Yüce ve değersiz. || *Seçkin kimseler ve halk, herkes.*

Anuñ nāḳışluġı ḫod kendüye leng olduġı besdür
Ne ḫācet ben dimek maʿlūmıdur aʿlā vü ednānuñ

3. **aʿlā vü ednā:**-*y*, *-a*
Tarih 37
Mısra: **13**
Toplumun her kesimi.

Virdi yümn-i devleti aʿlā vü ednāya şeref
Ḳıldı teşrīf-i ḳudūmı ḫās u ʿāmı şād-kām

ālāf:

1. **ālāf:**
Gazel 700
Mısra: **6**
Binler, elf'in çoğulu.

Ḫoş buyurmış ser-i iḳlīm-i suḫan nesr-i Ḫudā
Ki anuñ ṣal u bahāsı nice ālāf gerek

ʿalaf:

1. **ʿalaf:**
Kaside 5
Mısra: **36**
Ot, yem, saman vb.

Geşt-i sipihr ü çeşme-i ḫurşīdden gelür
Lāzım olınca Düldüline āb eger ʿalaf

ʿalāka:

1. **ʿalāḳa:**-*dur*
Gazel 296
Mısra: **1**
İki şey arasındaki bağ, ilgi, rabıta, münasebet.

Zülfiyle ṭuydılar ki murāduñ ʿalāḳadur
Ey dil ṣaḳın ki meyli ḥasūduñ nifāḳadur

2. **ʿalāḳa:**-*y*, -*a*
Gazel 994
Mısra: **2**
Gönül bağı, sevgi, aşk.

Ḳılmaz egerçi nīm-naẕar ehl-i fāḳaya
Cān virür iʿtibār ile ammā ʿalāḳaya

aʿlālan-:

1. **aʿlālan-:**-*ur*, -*uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **12**
Büyüklenmek, kendini büyük göstermek.

Bu ʿālem-i fānīde ne mīr ü ne gedāyuz
Aʿlālara aʿlālanuruz pestile pestüz

ālām:

1. **ālām:**-*ımuz*
Gazel 176
Mısra: **1**
Elemler, kederler, acılar.

Felek ger kāmımuzca dönmese ālāmımuz yoḳdur
Biz ehl-i terküz andan ẕerre deñlü kāmımuz yoḳdur

ālām çek-:

1. **ālām çek-:**-*me*, -*y*, -*e*
Tarih 16
Mısra: **6**
Kederlenmek, tasalanmak.

Ṭarīḳin bir bir istiḫrācınuñ şerḥ eyleyin gūş it
Ḥesāb itdükde tā müstaḫric andan çekmeye ālām

aʿlā-menzilet:

1. **aʿlā-menzilet:**
Tarih 59
Mısra: **8**
Yüksek derece.

Budur ümmīdimüz kim vāli-i mülk ola devletle
O aʿlā-menzilet kim ʿizz ü iclālile oldı beg

ʿalāmet:

1. **ʿalāmet:**
Gazel 1014
Mısra: **8**
Alamet, belirti, iz.

Āteş-i āhumuñ eflāka çıḳardı ʿalevi
Bu ʿalāmet neyiki nāle vü efġānumda

2. **ʿalāmet:**-*dür*
Terkib-bend 1
Mısra: **38**
Alamet, belirti, iz, nişan.

O gülgūn ṭurfe sancaḳlar ki ṣaf baġlar ḫarīm içre
O bāġuñ serv-i ḫūnin olduġından bir ʿalāmetdür

ālām-ı çarḫ:

1. **ālām-ı çarḫ:**
Gazel 612
Mısra: **16**
Feleğin sebep olduğu sıkıntılar.

ʿOs̱mān-ı kām-baḫş ki devrinde Rūḥiyā
Ālām-ı çarḫ u miḥnet-i dünyāyı görmedük

ālām-ı firḳat:

1. **ālām-ı firḳat:**
Gazel 757
Mısra: **1**
Ayrılık acıları.

Eylemişken gönlümi ālām-ı firḳat pāymāl
Geldi ṭopraḳdan anı refʿ eyledi ẕevḳ-i viṣāl

ālām-ı ġam-ı ʿaşḳ:

1. **ālām-ı ġam-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 618
Mısra: **2**
Aşk gamının sıkıntısı.

Bir dem o mehi görmeyeli cāndan uṣanduñ
Ey dil ya sen ālām-ı ġam-ı ʿaşḳı ne ṣanduñ

ālām-ı hicr:

1. **ālām-ı hicr:**
Gazel 764
Mısra: **3**
Ayrılık acıları.

Bir yaña ālām-ı hicr u bir yaña teşvīş-i yār
Ḳanġı birin söyleyeyin derd ü miḥnet bir degül

2. **ālām-ı hicr:**
Gazel 904
Mısra: **6**
(Sevgiliden) Ayrılık acıları.

Ḳan aġla ey gönül ki ḫalāṣa mecāl yoḳ
Ālām-ı hicr üstimüze itdiler ġulüvv

3. **ālām-ı hicr:**
Gazel 1061
Mısra: **6**
Ayrılığın sebep olduğu acılar.

Bir gün gibidür her yılımuz vaṣl-ı yārda
Ālām-ı hicr her günimüz bir yıl eyledi

4. **ālām-ı hicr:**-*i*
Tahmis 5
Mısra: **2**
Ayrılık derdi.

Derdā ki ẕevḳ ḳalmadı cān-ı fikārda
Ālām-ı hicri çekmedeyüz rūzgārda

ālām-ı hicr-i yār:

1. **ālām-ı hicr-i yār:**
Gazel 95
Mısra: **7**
Sevgiliden ayrı olmanın verdiği acılar.

İçmese ālām-ı hicr-i yār baġrın ḫūn ider
ʿĀṣıḳ-ı ṣeydāya cām-ı meyden istiġfār güc

ālāmlı:

1. **ālāmlı:**-*dur*
Gazel 356
Mısra: **4**
Acılı, elemli.

Ey firāḳında ṣoran ḫāṭırumı eşküme baḳ
Gözi nemnāk olanuñ ḫāṭırı ālāmlıdur

ʿalā-raġm-ı ḥāsidān-ı ġayūr:

1. ʿ**alā-raġm-ı ḥāsidān-ı ġayūr:**
Kaside 14
Mısra: **98**
Çok kıskanç kişilerin inadına.

ʿAceb mi Rūḥi-i bī-dil bu sūr-ı ʿālīde
Murāda irse ʿalā-raġm-ı ḥāsidān-ı ġayūr

alay:

1. **alay:**
Gazel 247
Mısra: **7**
Bölük, grup.

Başına üşse ʿaceb mi bir alay zāġ u zaġan
Meşelā cīfe-i dünyā-yı denī bir leşdür

2. **alay:**
Gazel 246
Mısra: **7**
Kalabalık, topluluk, cemaat, güruh.

Başına üşse ʿaceb mi bir alay zāġ u zaġan
Meşelā cīfe-i dünyā-yı denī bir leşdür

3. **alay:**-*a*
Gazel 165
Mısra: **10**
Beş süvari bölüğünden yahut dört piyade taburundan oluşan askeri takım.

Seyre çıḳsa ḳaçan ol server-i iḳlīm-i cemāl
Ḫūb-rūlar çekilüp her ṭaraf alaya ṭurur

4. **alāy:**-*ı, -n, -a*
Gazel 1097
Mısra: **1**
Kalabalık, topluluk, cemaat, güruh.

ʿĀṣıklaruñ alāyına dip sür semendüñi
Çignet eñ evvel esbüñe ben müstemendüñi

5. **alāy:**-, *-n, -a*
Gazel 26
Mısra: **16**
Bütünü, hepsi.

Şeh-i şāḥib-ḫıred Sulṭān Muḥammed server-i ġāzī
O kim alāyına aʿdā-yı dīnüñ at deper tenhā

alāyık:

1. **alāyıḳ:**-*dan*
Gazel 481
Mısra: **5**
İnsanı meşgul eden, Hakk'a erişmekten alıkoyan ilişkiler, bağlar.

Hezār şükr ki āzādeyüz alāyıḳdan
Ṣafā-yı ḳalbile fikr-i cemāl-ı yārdayuz

alāyiş:

1. **alāyiş:**-*e*
Kıt'a 21
Mısra: **2**
Gösteriş, debdebe, tantana.

Rūḥī felekde fāris-i meydān-ı naẓm iken
ʿĀlemde mālik olay mıduñ bir alāyişe

alāyiş-i dünyā:

1. **alāyiş-i dünyā:**
Gazel 456
Mısra: **5**
Dünya debdebesi.

Ṣanmañ alāyiş-i dünyā ile ālūde bizi
Naẓar-ı pāk ile biz muntaẓır-ı dīdāruz

alāyiş-i dünyā-yı denī:

1. **alāyiş-i dünyā-yı denī:**
Gazel 1100
Mısra: **2**
Alçak dünyanın debdebesi.

Meyl-i cāh itme ṣaḳın ey dil-i şūrīde seni
Pāy-bend itmesüñ alāyiş-i dünyā-yı denī

alaylar baġla-:

1. **alay- baġla-:**-*lar, -y, -up*
Kaside 8
Mısra: **19**
Kelime Tipi: **Deyim**
Düşman karşısında harekete geçmek üzere emir ve kumanda beklemek, savaş durumu almak.

Alaylar baġlayup ʿarż eyledükçe ʿaskerin yer yer
Çalınduḳça ṣafından ṭabl u cengi ehl-i ʿişyānuñ

alçaġ:

1. **alçaġ:**-*a*
Kıt'a 15
Mısra: **2**
Alçak, aşağı.

Sālik-i rāh-ı Ḥaḳa maṭlab-ı dünyā-yı denī
Evc-i aʿlāda iken alçaġa inmek gibidür

2. **alçağ:**-*uñ*
Gazel 606
Mısra: **8**
Kötü ve ahlaksızca davranışlarda bulunan (kimse); hain, bayağı, aşağılık, soysuz, deni.

İster ol servüñ ayağı ṭozına yüz süre āb
Pāye-i rıfʿat umar fikrini gör alçaġuñ

alçak:

1. **alçaḳ:**-*dur*
Gazel 424
Mısra: **7**
Aşağılık, soysuz, denî.

Zen-i dünyāya raġbet-gīr olanlar zenden alçaḳdur
Fenā dārında ʿuḳbā kārın ancaḳ er gibi er yer

2. **alçaḳ:**
Gazel 279
Mısra: **13**
Değersiz, kıymetsiz.

Ḳadrimüz alçaḳ ise melceʾimüz ʿālīdür
Rūḥiyā melceʾimüzden bize şefḳat demidür

3. **alçaḳ:**-*da*
Gazel 943
Mısra: **19**
Basit, sıradan, yetersiz, düşük seviyede.

İlāhī sāye-veş alçaḳda ola düşmeni dāyim
O ʿālī-ḳadr gün gibi ṣalınsun evc-i aʿlāda

alçak gönül:

1. **alçaḳ gönl:**-*imüz*
Gazel 316
Mısra: **4**
Deyim
Kendinden daha aşağı mevkide ve şartlarda olanlara aynı seviyede imiş gibi muamele eden, büyüklük iddiasında olmayan, kibirsiz, mütevazı.

Elimüz ḳāmet-i dildāra irişse ne ʿaceb
Göñlimüz alçaḳ ise himmetimüz ʿālidür

alda-:

1. **alda-:**-*r*
Gazel 1039
Mısra: **14**
Aldatmak, kandırmak, oyun etmek.

Gül ile lālenüñ dil virme Rūḥī reng u būyına
Felek ol reng u būyile bilürsin aldar insānı

2. **alda-:**-*(y)a*
Kaside 25
Mısra: **46**
Kandırmak, aldatmak.

Teveccühi der-i Mevlāyadur ḳıyās itmeñ
Anı ya cāh u celāl aldaya ya māl u menāl

aldan-:

1. **aldan-:**-*ur*
Gazel 118
Mısra: **7**
Aldanmak, kanmak.

Çāh-ı sipihre ʿārif olan aldanur mı hīç
Çāha ne iʿtibār sipihre ne iʿtimād

2. **aldan-:**-*ma*
Gazel 797
Mısra: **5**
Aldanmak, kanmak, güvenmek.

Yoluña cān virürin dirse raḳib aldanma
Lāfdur sözleri vallah benüm sulṭānum

3. **aldan-:**-*up*
Gazel 357
Mısra: **5**
Kanmak, yanlış bir yargıya varmak, yanılmak.

Meclis-i ġayra ayaḳ başma ṣafāya aldanup
Ġāfil olma ādemi cām-ı muṣaffā söyledür

4. **aldan-:**-*ma*
Terkib-bend 8
Mısra: **99**
Aldanmak, görünüşe bakarak yanlış bir yargıya varmak, yanılmak, kanmak.

Aldanma anuñ saʿdine naḫsinden alınma
Naḫsinde dime miḥnet ü saʿdinde ṣafā var

5. **aldan-:**-*ma*
Gazel 906
Mısra: **10**
Aldanmak, inanmak.

Dünyāda ḫord u ḫˇābdan özge ne var dime
Bāṭıl ḫayāldur ṣaḳın aldanma ḫˇābı ḳo

aldat-:

1. **aldat-:**-*ur*
Gazel 1002
Mısra: **1**
Birine verilen sözü tutmamak; oyalamak, avutmak; ayartmak, baştan çıkarmak.

Meh-rūlar ādem aldatur evvel vefāyile
Öldürmeyince ṣoñra ḳomazlar cefāyile

aldur-:

1. **aldur-:**-*ma*, -*du*, -*ñ*
Gazel 696
Mısra: **11**
Bir kimsenin bir şeyi almasını, alıp yanında bulundurmasını sağlamak.

Yatmaduñ mey-ḫānede aldurmaduñ destāruñı
Başda ʿaḳluñ var daḫi sen mest-i evġār olmaduñ

2. **aldur-:**-*ma*, -*maḳ*, -*dur*
Gazel 1063
Mısra: **11**
Aldırmak, almasını sağlamak.

Süleymānluḳ hemān aldurmamaḳdur ḫātem-i cānı
Ḥaẕer ḳıl sāḳiyā bezme raḳīb-i Ehrimen geldi

3. **aldur-:**-*du*, -*m*
Tahmis 2
Mısra: **18**
Aldırmak, kaptırmak.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Düşündüm şol ḳadar sevdāsına kim ʿaḳlı yitürdüm
Ben idüm bir göñülden anı da görince aldurdum

ʿale'd-devām:

1. ʿ**ale'd-devām:**
Gazel 896
Mısra: **10**
Devamlı olarak, boyuna.

Rūḥiyā bezme gel ʿaraḳ nūş it
ʿIyş u nūşuñ ʿale'd-devām olsun

ʿale'l-ḫuṣūṣ:

1. ʿ**ale'l-ḫuṣūṣ:**
Gazel 105
Mısra: **2**
Özellikle, bilhassa.

Mey iç ki feyż-resāndur müdām ṣoḥbet-i rāḥ
ʿAle'l-ḫuṣūṣ maḥall-i ṭulūʿ-ı necm-i ṣabāḥ

ʿaleʾl-icmāl:

1. ʿ**aleʾl-icmāl:**
Kaside 25
Mısra: **80**
Özetle, kısaca.

Şikeste-beste hele ḥāl-i zārumı ḳapuña
Bir iki beytile ʿarż eyledüm ʿaleʾl-icmāl

aʿlem:

1. **aʿlem:**
Kaside 41
Mısra: **61**
Çok (daha, en, pek) âlim.

Fażl-ı ʿilmiyet ile cümleden aʿlem efḍal
Muḳtediyān-ı cihāna kelimātuñ mesned

ʿālem:

1. ʿ**ālemi:**-*i*
Kaside 14
Mısra: **10**
Dünya, cihan.

Niḳāb-ı ġoncayı refʿ eyleyince bād-ı bahār
Bıraḳdı ġulġuleye ʿālemi ṣadā-yı ṭuyūr

2. ʿ**ālem:**
Gazel 210
Mısra: **2**
Kainat, yer ve gökte yaratılmış olan şeylerin tümü. ‖ Yeryüzü, dünya.

Ey ġam-ı ʿālemle aḥvālüm ṣoranlar ġam nedür
Şimdi bir ʿālemdeyem kim bilmezem ʿālem nedür

3. ʿ**ālem:**-*de*
Gazel 42
Mısra: **8**
Âlem, dünya.

Üftādeler elin ṭutıcı bir kerīmsin ʿĀlemde dest-gīr ola luṭf-ı Ḫudā saña

4. ʿ**ālem:**-*de, -y, -em*
Gazel 210
Mısra: **2**
Kendine has bir özellik, bir başkalık.

Ey ġam-ı ʿālemle aḥvālüm ṣoranlar ġam nedür
Şimdi bir ʿālemdeyem kim bilmezem ʿālem nedür

5. ʿ**ālem:**-*i*
Gazel 79
Mısra: **9**
Kâinat, dünya ‖ Dünyadaki herkes ve her şey.

Ḫurrem itdi ʿālemi bārān-ı eşküm Rūḥiyā
Çıḳdılar ṣaḥrā seyrine aʿlā vü ednā semt semt

6. ʿ**ālem:**-*i*
Gazel 132
Mısra: **2**
Dünya, herkes.

Serv-ḳadsin sebz-ḫaṭsın ġonca-femsin lāle-ḫad
ʿĀlemi aralamışsın ḥüsnile ey serv-ḳad

7. ʿ**ālem:**
Gazel 143
Mısra: **14**
Eğlence, rahat, güzellik.

Ṣafā var güllerinde gerçi bāġ-ı ʿālemüñ ammā
Senüñ bāġ-ı bahār-ı ḥüsnünüñ ḫārında ʿālem var

8. ʿ**ālem:**
Gazel 318
Mısra: **8**
Dünya ‖ Dünyadaki insanlar, herkes, ahali.

ʿAḳlın alup ʿālemüñ inkār idersin söyleseñ
Alduġuñ maʿlum ammā ʿālem inkāruñdadur

9. ʿ**ālem:**
Gazel 277
Mısra: **5**
El âlem, dünyadaki herkes.

Bildi ʿālem ḳapuñda ḳulluġumı Pādişāhum baña bu nām yeter

10. ʿ**ālem:**-*e*
Gazel 160
Mısra: **7**
Halk, insanlar.

Ṣalādur ʿāleme cām-ı belādan ẕevḳ iden gelsün
Ḥarīf-i meclis-i ʿaşḳam ṭoḳuz şīşe ṣarābum var

11. ʿ**ālem:**-*i*
Gazel 479
Mısra: **17**
Dünya. II Her yer.

Ḫār u ḫas ʿālemi ṭutmış ṭutalum ey Rūḥī
Bize anda ne żarar āteş-i sūzānuz biz

12. ʿ**ālem:**
Gazel 143
Mısra: **8**
Eğlence, içki toplantısı.

Ṣafā cāmın çeker aġyār ile ṭuymaz ṣanur kimse
İçüp ol gözleri maḫmūruñ inkārında ʿālem var

13. ʿ**ālem:**-*i*
Gazel 929
Mısra: **3**
Dünya, yeryüzü. II Dünya hayatı.

Biz ki bir ẕevḳe ṣatup ʿālemi lāḳayd olavuz
Nice cān virmeyelüm cām-ı mey-i gül-fāma

14. ʿ**ālem:**-*dür*
Gazel 232

Mısra: **2**
Hal, hâlet, ortam.

Ayaḳ çek bezm-i ʿālemden ki ʿālem menzil-i ġamdur
Ferāġat ʿāleminden geçme kim ʿālem o ʿālemdür

15. ʿ**ālem:**-*i, -n, -de*
Gazel 16
Mısra: **6**
Âlem, ortam.

Firāḳ demleri ölmekden eylesem nola ḥaẕẕ
Virür çü ādeme mey ʿāleminde ḫ'āb şafā

16. ʿ**ālem:**-*de*
Gazel 911
Mısra: **12**
Dünya. || *Şairlerin kendine has dünyası.*

Rūḥī müdām laʿluña meddāḥ durur eger
Kār aña medḥüñ olmasa ʿālemde lāl ola

17. ʿ**ālem:**
Gazel 143
Mısra: **16**
Hal, hâlet, ortam, mutluluk.

Cihānı rūşen itmiş nūr-baḫş-ı çeşm-i cān olmış
O māh-ı evc-i ḥüsnüñ seyr-i dīdārında ʿālem var

18. ʿ**ālem:**-*i, -n, -de*
Gazel 143
Mısra: **9**
Ruh ve düşünüş bakımından içinde bulunulan bir ortam.

Riyāżet ʿāleminde gerçi ḥālet yoḳ degül ammā
Ḫarābāt ehlinüñ sermestlük kārında ʿālem var

19. ʿ**ālem:**-*e*
Gazel 347
Mısra: **2**
Âlem, ortam. || *Vuslat âlemi..*

Yār ile ʿālem-i vuṣlatda olan ġam mı görür
Başmayanlar ḳadem ol ʿāleme ʿālem mi görür

20. ʿ**ālem:**-*i*
Gazel 860
Mısra: **5**
Eğlence, zevk ve safa.

Gül-ruḫlarile ʿālemi var bāġ-ı ʿālemüñ
Bulmaz bihişt olursa şeref bī-mekīn mekān

21. ʿ**ālem:**-*de*
Gazel 295
Mısra: **14**
Dünya || *İnsanlar arasında.*

Ḳande olsa yüridür ḳuvvet-i ṭabʿ ile sözin
Eylemez kimseye ʿālemde mudārā şāʿir

22. ʿ**ālem:**-*i*
Gazel 34
Mısra: **4**
Dünya ‖ *Dünyadaki insanlar, herkes, ahali.*

Benden artıḳ cāñ virür yoluñda herkes ölmege
Ḳır geçür tīġ-ı müjeyle ʿālemi ruḫṣat saña

23. ʿ**ālem:**
Gazel 705
Mısra: **6**
Yerde ve gökte yaratılmış olan şeylerin bütünü, evren; dünya, yeryüzü; içki, eğlence meclisi.

Ṣanmañuz ʿālemde ʿışretde beni kim yārsuz
ʿİşretüm ʿışret degüldür ʿālemüm ʿālem degül

24. ʿ**ālem:**
Gazel 570
Mısra: **2**
Dünya, dünya hayatı.

Bezm-i mey dil-güşādur ey vāʿıẓ
Gel ki ʿālem fenādur ey vāʿıẓ

25. ʿ**ālem:**-*e*
Gazel 333
Mısra: **15**
Diyar.

ʿAşḳ bir ʿāleme irgürdi bizi kim anda
Pāy-ı sulṭāna el irmez kef-i derbān öpilür

26. ʿ**ālem:**-*de*
Gazel 562
Mısra: **8**
Duyu ya da akıl yoluyla kavranabilen veya mevcudiyeti düşünülebilen, Allah'ın dışındaki varlık ve olayların tamamını ifade eden terim.

Terk-i dünyā ḳıl mürīd-i ehl-i ʿirfān ol yüri
Bilmek isterseñ nedür ʿālemde eşyādan ġaraż

28. ʿ**ālem:**-*de*
Gazel 514
Mısra: **7**
Dünya. || *İçki âlemi.*

Hemān ol bī-pervāyadur ʿālemde reşküm kim
Elinden gül gibi cām-ı şarāb-ı erġuvān gitmez

29. ʿ**ālem:**-*de*
Gazel 1011
Mısra: **9**
(Fâni, geçici) Dünya.

Ṭabʿ-ı Rūḥī gibi ʿālemde ne bir ṭūṭī var
Ne cemālüñ gibi āfāḳda bir āyīne

30. ʿ**ālem:**-*de*
Müseddes 6
Mısra: **6**
(Fani, geçici) dünya. II Hayat, ömür.

Ġuṣṣadan ben ḫasta-dil bir laḥza ḥālī olmadum
Geçdi ʿömrüm āhile ʿālemde bir dem gülmedüm

<u>ʿālem-ārā:</u>

1. ʿ**ālem-ārā:**
Gazel 372
Mısra: **7**
Dünyayı, evreni süsleyen.

Ne deñlü ʿālem-ārā ise ḫūrşīd-i żiyā-güster
Leṭāfetde cemāl-i bā-kemāli andan aḥsendür

<u>ʿāleme destān it-:</u>

1. ʿ**āleme destān id-:**-*elüm*
Müseddes 2
Mısra: **22**

Kelime Tipi: **Deyim**
Herkes tarafından konuşulur olmak.

İçelüm gönlümüzi gül gibi ḫandān idelüm
ʿAşḳile kendümüzi ʿāleme destān idelüm

ʿāleme gel-:

1. ʿ**āleme gel-:**-*elden*
Gazel 850
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünyaya gelmek, doğmak.

Gelelden ʿāleme bir laḥẓa ġamdan olmadum ḫālī
Ġamı güyā benümçün ḫalḳ idüpdür Ḥaḳḳ beni ġamçün

ʿālem-efrāz-ı fesād:

1. ʿ**ālem-efrāz-ı fesād:**
Gazel 405
Mısra: **7**
Âlemi kaldıran fesat.

ʿĀlem-efrāz-ı fesād olmada ḥükkām-ı ḳuzāt
Bu revişle giderek ḥükm-i şerīʿat ḳalḳar

ʿālem-gīr:

1. ʿ**ālem-gīr:**-*lük*
Tarih 1
Mısra: **23**
Cihana yayılan, cihana hakim ve sahip olan. || *Padişah.*

Müsellem oldı ʿālem-gīrlük ol şāh-ı Cem-cāha
Ki mülk-i salṭanatda server-i encüm-sipāh oldı

ʿālem-i āb:

1. ʿ**ālem-i āb:**-*uñ*
Gazel 625
Mısra: **2**
İçki meclisi.

Düşüp mestāne baḥr-ı şevḳine dürr-i nāyābuñ
Ṣafāsın ṣubḥa dek sürdüñ bu gice ʿālem-i ābuñ

ʿālem-i ʿadāvet:

1. ʿ**ālem-i ʿadāvet:**-*de*
Gazel 912
Mısra: **6**
Düşmanlık âlemi.

Nifāḳ u buġża şimdi yüz ṭutupdur her biri ḫalḳuñ
Aradan refʿ olupdur dostluḳ ʿālem-i ʿadāvetde

ʿālem-i ʿaşk:

1. ʿ**ālem-i ʿaşḳ:**-*a*
Müseddes 6
Mısra: **1**
Aşk âlemi.

Āh kim ol gün ki başdum ʿālem-i ʿaşḳa ḳadem
Geldi istiḳbāluma derd ü belā vü renc ü ġam

ʿālem-i bālā:

1. ʿ**ālem-i bālā:**
Gazel 712
Mısra: **4**
Yüce âlem. || *Ahiret.*

Naẓarı ʿālem-i bālāyadur ehl-i naẓaruñ
Nola baḳsam ḳadüñe ʿālem-i bālā mı degül

2. ʿ**ālem-i bālā:**
Gazel 621
Mısra: **5**
Âlemin yüceliği.

ʿĀlem-i bālā temāşāsın ol eyler kim müdām
Kaddüñ üzre seyr ider ruḫsār-ı dil-cūyuñ senüñ

3. ʿ**ālem-i bālā:**-*da*
Gazel 708
Mısra: **16**
Ahiret.

Pāyına yer yer niṣār eyler felek şeb tā seḥer
Her ne deñlü açılursa ʿālem-i bālāda gül

4. ʿ**ālem-i bālā:**-*da*
Kaside 14
Mısra: **83**
Yüce âlem. || *Gökyüzü.*

Bu gice ʿālem-i bālāda ṣubḥa dek mehtāb
Ġarīb meşʿale yaḳdı ki içi ṭoptolu nūr

5. ʿ**ālem-i bālā:**-*dur*
Gazel 135
Mısra: **1**
Cihanın en yücesi.

Serv ile nisbeti yoḳ ʿālem-i bālādur o ḳad
Şīvede siḥr ider aʿlāluġı var fevḳa'l-ḥad

6. ʿ**ālem-i bālā:**-*dur*
Gazel 897
Mısra: **2**
Yüce âlem. || *Sevgilinin uzun boyu.*

Ḳaddüñe irmek umar dil ne temennādur bu
İremez kimse buña ʿālem-i bālādur bu

7. ʿ**ālem-i bālā:**-*y, -a*
Gazel 402
Mısra: **6**
Melekut. || *Ruhların ve meleklerin âlemi.*

İnanmazlarsa sūz-ı sīnemi sevdā-yı zülfüñle
Çekilmiş ʿālem-i bālāya dūd-ı āhı görsünler

8. ʿ**ālem-i bālā:**-*y, -a*
Gazel 801
Mısra: **2**
Yüce âlem. || *Yeryüzünün en yüksek yeri.*

Ḫışt-ı ḥaremin mesned-i ʿİsāya degişmem
Ḫāk-i ḳademin ʿālem-i bālāya degişmem

9. ʿ**ālem-i bālā:**-*y, -a*
Gazel 824
Mısra: **4**
Yüce âlem. || *Erişilmesi zor olan, yüksek yerler.*

Ḫāḳdān-ı dehre düşmiş bir bölük ʿanḳālaruz
Bir naẓar ḳıl ʿālem-i bālāya pervāz idelüm

10. ʿ**ālem-i bālā:**-*y, -a*
Gazel 802
Mısra: **2**
En yüce âlem.

Ḫışt-ı ḥaremin mesned-i ʿİsāya degişmem

Ḫāk-ı ḳademin ʿālem-i bālāya degişmem

11. ʿ**ālem-i bālā:**-*y, -a, -dur*
Gazel 712
Mısra: **3**
Yüce âlem. || *Ahiret.*

Naẕarı ʿālem-i bālāyadur ehl-i naẕaruñ
Nola baḳsam ḳadüñe ʿālem-i bālā mı degül

ʿālem-i bālā-yı terk it-:

1. ʿ**ālem-i bālā-yı terk id-:**-*er, -di*
Gazel 610
Mısra: **4**
Dünyanın üstünü terk etmek.

Ḫāksār olanlaruñ ṭuysa ḳapuñda ʿālemin
Mihr-i ʿālem-tāb iderdi ʿālem-i bālā-yı terk

ʿālem-i beḳā:

1. ʿ**ālem-i beḳā:**
Gazel 53
Mısra: **2**
Sonsuzluk âlemi.

ʿİbret göziyle ʿāleme şol kimse kim baḳa
Baḳduḳca gözine görine ʿālem-i beḳā

ʿālem-i bī-meh ü ḫurşīd ü felek:

1. ʿ**ālem-i bī-meh ü ḫurşīd ü felek:**
Gazel 417
Mısra: **7**
Göksüz, güneşsiz ve aysız âlem || *Ahiret.*

ʿĀlem-i bī-meh ü ḫurşīd ü felekde hergiz
Ne mühendis ne müneccim ne ḥakīm isterler

ʿālem-i ervāḥ:

1. ʿ**ālem-i ervāḥ:**
Gazel 357
Mısra: **8**
Ruhlar âlemi.

Mihr ü māh u çarḫ u encüm ḥaşre dek eyler semāʿ
ʿĀlem-i ervāḥ içinde nāyı Monlā söyledür

ʿālem-i eşbāḥ:

1. ʿ**ālem-i eşbāḥ:**
Gazel 105
Mısra: **12**
Gölgeler âlemi. || *Dünya.*

Meger ki ʿālem-i ervāḥda ṣafā idevüz
Degül maḥall-ı ṣafā yoḳsa ʿālem-i eşbāḥ

ʿālem-i fānī:

1. ʿ**ālem-i fānīde:**-*de*
Gazel 113
Mısra: **9**
Geçici âlem. || *Dünya.*

Rūḥiyā ʿālem-i fānīde bugün ẕevḳ idicek
Görmedüm meygededen ġayrı münāsib bir kāḫ

2. ʿ**ālem-i fānīḍe:**-*ḍe*
Gazel 640
Mısra: **1**
Geçici âlem. || *Geçici dünya hayatı.*

Görmedük ʿālem-i fānīḍe vefāsın yāruñ
Himmet eyleñ ki fenāsın görelüm aġyāruñ

3. ʿ**ālem-i fānīde:**-*de*
Kaside 21
Mısra: **22**
Geçici âlem. || *Dünya, dünya hayatı.*

Ḳılma sābıḳda gelen ehl-i kelāma bühtan
Dime kim ḳılmadılar ʿālem-i fānīde ṣafā

ʿālem-i fāriġu'l-bāl:

1. ʿ**ālem-i fāriġu'l-bāl:**
Tarih 39
Mısra: **3**
Rahat ve gürültüden uzak âlem.

Be ʿahdeş geşt ʿālem-i fāriġu'l-bāl
Resāyend ehl-i maḳṣad rā be maḳṣad

ʿālem-i ġaflet:

1. ʿ**ālem-i ġafletde:**-*de*
Gazel 1084
Mısra: **7**
Gaflet âlemi; kendini bilmezlik ve gafillik hali.

Ḳomayup ʿālem-i ġafletde iderler huşyār
Ṣunsalar her kime kim bāde-i bezm-i ezeli

ʿālem-i ḥaḳīkat:

1. ʿ**ālem-i ḥaḳīḳatde:**-*de*
Gazel 508
Mısra: **2**
Hakikat âlemi.

Sīnemüz gevherle memlūdur maʿārif kānıyuz
Cismdür ʿālem-i ḥaḳīḳatde biz anuñ cānıyuz

ʿālem-i ham-be-ham:

1. ʿ**ālem-i ḫam-be-ḫam:**
Gazel 423
Mısra: **6**
Büklüm büklüm olmuş âlem.

Hemīşe bāġ-ı ḥüsnüñ ḫıfẓ içün bād-ı muḫālifden
O nāzik gül-ʿiẕār üstine ʿālem-i ḫam-be-ḫam ditrer

ʿālem-i hᵛāba var-:

1. ʿ**ālem-i ḫᵛāba var-:**-*du, -m*
Gazel 943
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Rüya âlemine dalmak.

Ḫayāl-ı bāde-i kevşerle vardum ʿālem-i ḫᵛāba
O laʿl-i nābı gördüm sāḳiyā dün gice rüʾyāda

ʿālem-i hᵛāb:

1. ʿ**ālem-i ḫᵛāb:**-*da*
Gazel 344
Mısra: **4**
Rüya âlemi. || *Rüya.*

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Ḫoş gelür gerçi ki maḫmūra seḥer leẕẕet-i ḫᵛāb
ʿĀlem-i ḫᵛābda ammā gözi sāġar gözedür

ʿālem-i imkān:

1. **ʿālem-i imkān:**-*da*
Kaside 18
Mısra: **96**
Her şeyin mümkün olduğu âlem, olabilirlik âlemi, dünya.

Gāh müfred oluben gāh mürekkeb nite kim
Devr ide ʿālem-i imkānda bu çār eżdād

ʿālem-i istiġnā:

1. **ʿālem-i istiġnā:**-*da*
Gazel 945
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Nazlanma, tenezzül etmeme hali.

Gitdi ḫāk oldı reh-i ġamda dil-i üftāde
Yine ol serv-i sehī ʿālem-i istiġnāda

ʿālem-i kesret:

1. **ʿālem-i kesret:**
Gazel 992
Mısra: **4**
Çokluk âlemi, varlıklar âlemi.

Evc-i vaḥdetde hümā-pervāz olan ʿāriflerüz
ṣanma dāmen-gīr olur bu ʿālem-i kesret bize

2. **ʿālem-i kesret:**-*de, -y, -üz*
Gazel 425
Mısra: **6**
Çokluk âlemi.

Degül dāmānımuz ālūde levs-i ṣuāl-ı dünyādan
Egerçi ʿālem-i kesretdeyüz ammā ki ferdüz biz

ʿālem-i maʿnā:

1. **ʿālem-i maʿnā:**-*da*
Gazel 300
Mısra: **2**
Mana âlemi, manevi âlem.

Kime cüzʾi bu cihān kimine küllī görinür
Cüzʾ ü küll ʿālem-i maʿnāda müsāvī görinür

2. **ʿālem-i maʿnā:**-*da*
Gazel 947
Mısra: **3**
Manevî âlem, mana âlemi. || Ahiret.

Sırr-ı eşyādan olur ʿālem-i maʿnāda ḫabīr
Bī-ḫaberlerden alan kimse ḫaber dünyāda

ʿālem-i maʿnī:

1. **ʿālem-i maʿnī:**
Gazel 140
Mısra: **9**
Mana âlemi.

ʿĀlem-i maʿnīde ey Rūḥī hemān ben bildügüm
Ṣūretā bir nesne yoḳ dīdār-ı ḫūbāndan leẕīẕ

2. **ʿālem-i maʿnī:**-*de*
Gazel 437
Mısra: **6**
Manevi âlem, mana âlemi.

Her gedā kim ola gencīne-i ʿaşḳa mālik
Biz begüm ʿālem-i maʿnīde aña şāh dirüz

ʿālem-i miḫnet-fezā:

1. **ʿālem-i miḫnet-fezā:**-*da*
Gazel 471
Mısra: **6**
Sıkıntıları artıran âlem || Dünya.

Yitdiler ser-menzil-i maḳṣūda herkes āh kim
Biz daḫi bu ʿālem-i miḫnet-fezāda sākinüz

ʿālem-i ṣūret:

1. **ʿālem-i ṣūret:**-*de*
Gazel 993
Mısra: **12**
Gözle görünen şekillerin teşkil ettiği âlem.

Keşf-i sırr-ı men ʿaref mevḳūf-ı feyż-i ʿaşḳ imiş
ʿĀlem-i ṣūretde yüz gösterdi bu maʿnā bize

ʿālem-i taḥḳīḳ:

1. **ʿālem-i taḥḳīḳ:**-*de*
Gazel 375
Mısra: **7**
Gerçeklerin kavrandığı âlem.

ʿĀlem-i taḥḳīḳde faḳr ile dāʾim faḫr ider
Fiʾl-meṣel faḳr u fenā sulṭān-ı ʿaşḳuñ şānıdur

2. **ʿālem-i taḥḳīḳ:**-*e*
Gazel 493
Mısra: **6**
Hakikat âlemi.

Geçdi iş rüsvālıḳdan sāḳiyā mey ṣun ki biz
ʿĀlem-i taḥḳīḳe irdük ḳalmadı taḳlīdimüz

ʿālem-i taḥḳīḳe ir-:

1. **ʿālem-i taḥḳīḳe ir-:**-*üp*
Müseddes 4
Mısra: **6**
Hakikat âlemine, ilahi aşka erişmek.

Yeter itdi yeter āşüfte seni ʿaşḳ-ı mecāz
Olıgör ʿālem-i taḥḳīḳe irüp maḥrem-i rāz

ʿālem-i taḳlīd:

1. **ʿālem-i taḳlīd:**-*e*
Gazel 608
Mısra: **3**
Taklit âlemi || Hal ve makam ehlinin sözlerini söyleme, fakat huyları ile huylanmama, onlar gibi olgun olmadığı halde olgun görünmeye çalışma.

ʿĀlem-i taḳlīde ṣaldı ġayret-i aḳrān seni
Ḳaydile ʿömrüñ giçürdüñ fāriġuʾl-bāl olmaduñ

ʿālem-i tefrīd ü terkībāt:

1. ʿ**ālem-i tefrīd ü terkībāt:**-*da*
Kaside 22
Mısra: **55**
(Her şeyin) Birleşip ayrıştığı âlem.

Ḥükm-i Ḥaḳḳla ʿālem-i tefrīd ü terkībātda
Rūz u şeb devr eyledükce āb u āteş ḫāk u bād

ʿālem-i tefrīd:

1. ʿ**ālem-i tefrīd:**-*de*
Terkib-bend 8
Mısra: **195**
Teklik âlemi, yalnızlık, tek başınalık.

Gāh eyleyeler ʿālem-i tefrīdde seyrān
Gāhī olalar ʿālem-i terkībde sāyir

ʿālem-i terkīb:

1. ʿ**ālem-i terkīb:**-*de*
Gazel 910
Mısra: **5**
Birleşimler âlemi.

Noḳṭa-veş ʿālem-i terkībde ferd olmayıcaḳ
Kişi ayaḳ başamaz dāʾire-i ʿirfāna

2. ʿ**ālem-i terkīb:**-*de*
Terkib-bend 8
Mısra: **196**
(Dört unsurun) Birleşimi, birleştiği durum.

Gāh eyleyeler ʿālem-i tefrīdde seyrān
Gāhī olalar ʿālem-i terkībde sāyir

ʿālem-i ʿulvī:

1. ʿ**ālem-i ʿulvī:**-*de*
Gazel 219
Mısra: **7**
Madde âleminin üstündeki yüce âlem, ruhlar âlemi.

Eksük olmaz ʿālem-i ʿulvīde āhumdan bahār
Gül temāşāsıyla ehl-i āsumānuñ ẕevḳı var

2. ʿ**ālem-i ʿulvī:**-*de, -y, -üz*
Gazel 877
Mısra: **14**
Madde âleminin üstündeki yüce âlem, ruhlar âlemi.

Der-i dildāra irgürdüñ bizi luṭf itdüñ ey ṭāliʿ
Biḥamdillah bu günler ʿālem-i ʿulvīdeyüz senden

ʿālem-i vaḥdet:

1. ʿ**ālem-i vaḥdet:**-*de*
Gazel 1
Mısra: **7**
Vahdet âlemi. || Allah'la bir olma makamı.

ʿĀlem-i vaḥdetde bir yerdür maḳām-ı ʿaşḳ kim
Anda olmaz şāhid-i maḳṣūd ʿāşıḳdan cüdā

2. ʿ**ālem-i vaḥdet:**-*e*
Gazel 715
Mısra: **2**
Vahdet âlemi. || Birlik, Allah'a ulaşıp Allah'la bir olma durumu.

Ne gedā ile muḳayyed ne şehenşāh ol
ʿĀlem-i vaḥdete var ey göñül Allah ile ol

ʿālem-i vuṣlat:

1. ʿ**ālem-i vuṣlat:**
Gazel 248
Mısra: **16**
Kavuşma âlemi || Sevgilinin yanı.

İl ṣanur ʿālem-i vuṣlatda bizi ammā biz
Ayaġuñ öpmemişüz ʿālem-i vuṣlat bu mıdur

2. ʿ**ālem-i vuṣlat:**-*da*
Gazel 423
Mısra: **2**
Kavuşma âlemi.

Ne yazsam yāra bilmem vaḳt-i firḳatda ḳālem ditrer
Tekellüm-sāz olursam ʿālem-i vuṣlatda fem ditrer

ʿālemi yoḳ:

1. ʿ**ālemi yoḳ:**-*dur*
Gazel 412
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyin) Gereği olmamak, uygun olmamak.

Bir şehrde kim ḥāl bilür ādemi yoḳdur
Ḥāl ehlinüñ eglenmesinüñ ʿālemi yoḳdur

ʿālemlere destān:

1. ʿ**ālemlere destānuz:**-*uz*
Gazel 479
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Herkes tarafından konuşulur olmak.

Dir imiş sırrumı fāş eylemesün bilmez kim
Düşeli ʿaşḳına ʿālemlere destānuz biz

ʿālem-nümā:

1. ʿ**ālem-nümā:**
Gazel 147
Mısra: **7**
Dünyayı gösteren.

Ḥaḳīr görme ki ʿālem-nümā bir āyinedür
Ḳalender-i reh-i ʿaşḳuñ ki giydügi kebedür

ʿālem-penāh:

1. ʿ**ālem-penāh:**
Tarih 1
Mısra: **6**
Âlemin, dünyanın sığınağı.

Felek tebdil-i aḥlāḳ eyleyüp ʿadle ṣalā itdi
Zamāne el çeküp āzārdan ʿālem-penāh oldı

ʿālem-pesend:

1. ʿ**ālem-pesend:**
Gazel 133
Mısra: **2**
Herkesin beğendiği.

Kām-baḫşā ey ṣafā-yı ṭabʿuña māyil ḳulūb
Nām-dārā ey kelām-ı dil-keşüñ ʿālem-pesend

ʿālem-pezīr:

1. ʿ**ālem-peẕīr:**
Gazel 133
Mısra: **10**
Herkesin kabul ettiği (kişi, şey).

Naḳd-ı pāk-ı müfti-i İslāmsın olsañ nola
ʿİlm ile ʿālem-peẕīr u maʿdeletle dil-pesend

ʿālem it-:

1. ʿ**ālemüñ it-:***-üñ, -se, -k*
Gazel 862
Mısra: **7**
Deyim
Álem yapmak, eğlence düzenlemek.

Gelse gül gibi ʿālemüñ itsek yürüsek
Severin ḥaḳḳā bu ki ben tāze bahārı severin

ʿaleṣʾ-ṣabāḥ:

1. ʿ**aleṣʾ-ṣabāḥ:**
Gazel 16
Mısra: **4**
Sabahleyin, sabah vaktinde, sabah erkenden.

Dem-i viṣālda ḫoşdur ruḫuñ müşāhedesi
ʿAleṣʾ-ṣabāḥ virür ṭabʿa seyr-i āb ṣafā

ālet:

1. **ālet:**
Gazel 592
Mısra: **10**
Bir işi yapmak için kullanılan nesne, araç, makine, aygıt.

Ṣıdḳ ehline ne lāzım seccāde ile tesbīḥ
İẓhār-ı şeyd u zerḳa anlar bir ālet ancaḳ

ālet-i bezm:

1. **ālet-i bezm:***-i*
Gazel 494
Mısra: **9**
İçki meclisi için gerekli olan şeyler.

Ālet-i bezmi müḥeyyā idüben ey Rūḥī
Rūz u şeb muntaẓır cām-ı hilāl-i ʿīdüz

2. **ālet-i bezm:***-i*
Gazel 493
Mısra: **4**
İçki meclisinin aleti. || Kadeh.

Gitdi māh-ı rūze ʿıyş u nūşa ruḫṣatdur hemān
Ālet-i bezmi müheyyā eylesün ḫurşīdimüz

ālet-i defter:

1. **ālet-i defter:**
Kaside 25
Mısra: **51**
Defter. || Vergi, gelir ve nüfus bilgilerinin kayıtlarının tutulduğu resmî belge.

Ne deñlü ālet-i defter gerekse emr eyle
Ḳapuña dehr getürsün biñini gör birin al

ālet-i ḥarb-ı cidāl:

1. **ālet-i ḥarb-ı cidāl:**
Gazel 1087
Mısra: **4**
Savaş aleti.

Ebrūlaruñla ġamzeñ o ḫūn-rīze döndi kim
Bağlanmış ola ālet-i ḥarb-ı cidāl iki

ālet-i meclis:

1. **ālet-i meclis:**
Gazel 708
Mısra: **1**
İçki meclisi için gerekli olan araçlar.

Ālet-i meclis müheyyā sāḳiyā āmāde gül
Bāde ṣūn virmezden evvel berk-i ʿıyşı bāda gül

ʿaleʾt-tafṣīl:

1. ʿ**aleʾt-tafṣīl:**
Kaside 9
Mısra: **39**
Ayrıntılı ve geniş olarak; tafsilatlı olarak.

Oḳınsa vaṣf-ı seḫāsı eger ʿaleʾt-tafṣīl
Hesāb olınsa ʿaṭāsı eger ʿaleʾl-icmāl

ʿalev:

1. ʿ**alev:**
Gazel 1014
Mısra: **7**
Ateşin yalımı, kıvılcım.

Āteş-i āhumuñ eflāka çıḳardı ʿalevi
Bu ʿalāmet neyiki nāle vü efġānumda

ʿalev-i nār-ı ġam:

1. ʿ**alev-i nār-ı ġam:***-ı*
Gazel 999
Mısra: **1**
Gam ateşinin alevi. || Aşk acısının yakıcılığı.

Üstimüzden ʿalev-i nār-ı ġamı dūr eyle
Göster ey meh yüzüñi nārımuzı nūr eyle

ʿaleyküm bi'ş-şām:

1. ʿ**aleyküm bi'ş-şām:**
Gazel 695
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Hadis**
"(Ahir zamanda) size Şam'ı tavsiye ederim." manasına gelen hadis-i şerif.

Ehl-i ʿaşḳa buyimiş remz-i ʿaleyküm bi'ş-şām
Zülfine bend olalar sen büt-i ḫūn-āşāmuñ

ʿālī:

1. ʿ**āli:**
Kaside 34
Mısra: **23**
Yüce, ulu.

Bā-ḥuṣūṣ iḳbāl u devletle bu ʿāli mülkde
Ḥākim-i şerʿ ola bir vāli-i gerdūn-ihtişām

2. ʿ**alī:**
Gazel 183
Mısra: **10**
Değeri yüksek, şerefli.

Ḫcād-ı maʿānīde iden Rūḥiyi mümtāz
İḥsān-ı ʿalī mihr-i ʿalī ḥırz-ı ʿalīdür

3. ʿ**ālī:**
Müseddes 5
Mısra: **20**
Yüce, ulu, yüksek.

Arturup ḳadrum benüm dünyāda devlet vir dimem
Pāyemi gün gibi ʿālī eyle rıfʿat vir dimem

4. ʿ**ālī:**
Tarih 3
Mısra: **8**
Yüksek, yüce.

Yine ol ehl-i saʿādet geldi kim ḫurşīd-vār
Yüz süren ḫāk-i cenābına bulur ʿālī maḳām

5. ʿ**ālī:**
Tarih 60
Mısra: **3**
Yüce, yüksek, ulu; değerli, şerefli.

O ʿālī ḳadr kim nām-ı şerīfi ẕikr olan her yerde
Mevālī ser-fürū eyler ki sellemenā limevlānā

6. ʿ**ālī:**
Tarih 75
Mısra: **15**
Yüce, ulu; önemli, kıymetli.

Eyleye bir böyle ʿālī kūşede şāhāne ʿayş
Ola devrinde cünūd-ı ġuṣṣa vü ġam pāymāl

ʿālī beg:

1. ʿ**āli beg:**-*e*
Tarih 53
Mısra: **1**
Gelibolulu Mustafa Ali (ö. 1008/1600).

Pādişāh-ı ʿālem iḥsān eyledi ʿĀli Bege
ʿĀḳibet ḳuṭb-ı murādı üzre devr itdi felek

ʿālī eyle-:

1. ʿ**ālī eyle-:**-*y, -e*
Terkib-bend 8
Mısra: **23**
Yüceltmek, yükseltmek.

Ḫāk ol ki Ḫudā mertebeñi eyleye ʿālī
Tāc-ı ser-i ʿālemdür o kim ḫāk-i ḳademdür

ʿali fāḳī:

1. ʿ**ali fāḳī:**
Kaside 40
Mısra: **79**
Ali Fakı (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

ʿAli Fāḳī eger evlenmege meyl itse olur
Tābiʿ-i şerʿ-i Nebīdür o müselmān eyüdür

ʿali hān:

1. ʿ**ali ḫān:**
Kaside 39
Mısra: **68**
Ali Han (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Yārān-ı bā-ṣafā ile ʿişretde mi henüz
Biz bendesin añar mı ʿAli Ḫān ne demdedür

āl-i ʿosmān:

1. **āl-i ʿosmān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **16**
Osmanlı Devleti.

Egerçi feth ü nuṣret pādişāhuñ devletindedür
İden bu işleri hep devletidür Āl-i ʿOsmānuñ

ʿali pāşā:

1. ʿ**ali pāşā:**
Tarih 7
Mısra: **3**
Mısır valisi Ali Paşa.

Ṣadr-ı mülk-ārā ʿAli Pāşā ki virmiş Ḥaḳḳ aña
Hem başāret hem ʿadālet hem seḫāvet hem ḥüsām

āl-i resūl:

1. **āl-i resūl:**-*uñ*
Gazel 679
Mısra: **1**
Hz. Muhammed'in ailesi.

Devrden āl-i Resūluñ çekdügin yād eyledüñ
Terk idüp Rūmuñ şafāsın ʿazm-i Baġdād eyledüñ

ʿālī-binā:

1. ʿ**ālī-binā:**
Tarih 84
Mısra: **5**
Yüce, mübarek yapı.

Tamām olduḳda ol ʿālī-binā vü mescid ey Rūḥī
Didüm tārīḫini dil-keş maḳām u dil-güşā mescid

ʿālī-cenāb:

1. ʿ**ālī-cenāb:**
Gazel 310
Mısra: **6**
Yüce yaradılışlı, onurlu haysiyetli.

Ḫūb-rūlar düşseler üstine refʿ itmez başın
Āsitānuñda göñül ʿālī-cenāb olmış yatur

2. ʿ**ālī-cenāb:**-*uñ*
Gazel 484
Mısra: **8**
Haysiyetli, şerefli, yüksek ruhlu, düşmanına bile iyilik edecek yaratılışta olan (kimse).

Ger ölince yaşdanup ṭaş döşesek ṭopraġını
Yine ol ʿālī-cenābuñ ḫidmetinde ḳāşıruz

ʿālī-himem:

1. ʿ**ālī-himem:**
Tarih 43
Mısra: **10**
Yüce himmetli; çok cömert, lütufkâr.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Rūḥi-i dāʿī didi tarīḫini
Ṣadr-ı ekrem oldı bir ʿālī-himem

ʿalī-himmet:

1. ʿ**ālī-himmet:**
Tarih 37
Mısra: **15**
İhsan ve keremi çok olan.

Söyledi Rūḥī o ʿālī-himmetüñ tārīḫini
Geldi bir Kāmil Efendi müjde ey eṣḥāb-ı Şām

ʿālī-i nāmdār:

1. ʿ**ālī-i nāmdār:**
Kaside 25
Mısra: **31**
Şanı yüce. || Meşhur Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1008/1600).

Bülend-mertebe ʿālī-i nāmdār o kim
Kemāla ṭālib olur meclisine gelse Kemāl

ʿālī-ḳadr:

1. ʿ**ālī-ḳadr:**
Gazel 943
Mısra: **17**
Değeri ve kıymeti yüce olan.

O ʿālī-ḳadr kim faẓlıyla müsteşnāsıdur dehrüñ
Ġazel ṭarzında ḫod mümtāzdur mālikdür īcāda

alıkoy-:

1. **alıḳoy-:**-*an*
Gazel 380
Mısra: **8**
Birinin bir hareketine veya bir işi yapmasına engel olmak.

Giderken nāḳa-i Leylāya ṣanmañ ḫār olur pā-bend
Hep anı alıḳoyan ceẕbe-i Mecnūn-ı ṣeydādur

2. **alıḳo-:**-*maz*
Gazel 197
Mısra: **3**
Alıkoymak, engel olmak.

Alıḳomaz beni yār-ı riyāżet cānib-i Ḥaḳdan
Baña bār-ı girān olan vücūd-ı müsteʿārumdur

ʿalīl:

1. ʿ**alīl:**
Gazel 321
Mısra: **7**
Hasta.

Çıḳdı ḫaṭuñ gözlerüm ḳan dökmeden oldı ʿalīl
Gerçek imiş kim żarārdur ʿayn-ı insāna ʿabīr

2. ʿ**alīl:**
Gazel 760
Mısra: **4**
(Göz için) Kör.

Ṣuʿle-i nār-ı tecellāya naẓarlar mı döyer
Zāhid-i bīçāre nitsün kim ola çeşmi ʿalīl

ʿālim:

1. ʿ**ālim:**
Gazel 94
Mısra: **6**
İlimli, bilen, bilgili, bilgiç.

İḳtiżā-yı salṭanatdur gerçi taḫt u tāc līk
Pādişāhum ʿālim odur kim ne taḫt ister ne tāc

2. ʿ**alīm:**
Gazel 417
Mısra: **6**
Çok bilen (kimse), bilici.

Unudup bildügüñi ʿārif iseñ nādān ol
Bezm-i vaḥdetde ne ʿilm u ne ʿalīm isterler

3. ʿ**alīm:**-*dür*
Gazel 213
Mısra: **4**
Çok bilen. Bilgisi ezeli ve ebedi olan, Allah.

Biz bir bölük maḥabbet esīri gedālaruz
Yoḳ kimseye ʿadāvetimüz Ḥaḳ ʿalīmdür

4. ʿ**ālim:**-*i*
Kaside 2
Mısra: **7**
İlim sahibi olan, bilgin kimse.

Ḫayl-i rüsūl ḫātimi sırr-ı ezel ʿālimi
Maṭlab-ı Hāşimi ṣalli ve sellim ʿaleyh

ʿālī-maḳām:

1. ʿ**ālī-maḳām:**
Tarih 6
Mısra: **26**
Makamı yüce, yüce makamlı.

Evliyā burcın gelüp devletle mesken eyledüñ
Bir senüñ gibi ḳanı ẕī-himmet ü ʿālī-maḳām

2. ʿ**ali-maḳām:**
Kaside 34
Mısra: **22**
Yüce makam.

Ḳande gitsün böyle zibā kūşeyi ādem ḳoyup
Ḳande var inṣāf idince böyle bir ʿāli-maḳām

ʿalimān-ı vaḳt:

1. ʿ**alimān-ı vaḳt:**-*e*
Tarih 2
Mısra: **25**
Zamanın alimleri.

ʿAlimān-ı vaḳte ẕāt-ı feyż-baḫşıyla muʿīn
Kāmilān-ı dehre luṭfıyla żahīr oldı yine

ʿālī-mekān:

1. ʿ**ālī-mekān:**-*a*
Gazel 475
Mısra: **4**
Yüce mekan.

Neylerüz ḳaṣr-ı zümürrüd-fāmını çarḫuñ ki biz
Kūy-ı dilber gibi bir ʿālī-mekāna māliküz

ʿālim-i halk-ı tabak:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ʿālim-i ḫalḳ-ı tabaḳ:**
Kaside 2
Mısra: **67**
İnsanların alimi. || Hz. Muhammed.

Nātıḳ-ı güftār-ı Ḥaḳḳ ʿālim-i ḫalḳ-ı tabaḳ
Ṣāḥib-i Fārūḳ-ı Ḥaḳḳ ṣalli ve sellim ʿaleyh

ʿālim-i ümmī-laḳab:

1. **ʿālim-i ümmī-laḳab:**
Kaside 2
Mısra: **3**
Lakabı ümmî olan alim. || Bildiklerini okuma yazmayla değil, doğrudan vahiy yoluyla alan ilim sahibi, Hz. Muhammed.

Ṣāh-ı Ḳureyşneseb ʿālim-i ümmī-laḳab
Ḥażret-i maḥbūb-ı Rabb ṣalli ve sellim ʿaleyh

alın-:

1. **alın-:**-*dı*
Kaside 8
Mısra: **6**
Alma işi yapılmak.

Ḫalāṣ itdi ḳażā dām-ı ʿadūdan ol ṣaf-ārāyı
Ṣaḳınsun gāv-tenler ki alındı bendi arslanuñ

2. **alın-:**-*dı*
Gazel 143
Mısra: **2**
Aldanmak ǁ Sevdaya düşmek, tutulmak, kapılmak.

Göñül bir ġonca-fem sevdi ki güftārında ʿālem var
Alındı bir boyı serve ki reftārında ʿālem var

3. **alın-:**-*up*
Gazel 110
Mısra: **8**
Gücenmek, darılmak.

Bādeden gül gül açılduḳda ruḫ-ı rengīni
Bezm-i meyde alınup oldı perīşān gül-i surḫ

4. **alın-:**-*mış, -dı*
Tarih 45
Mısra: **5**
Ele geçirilmek.

Süleymān-ı zamāndan nice demdi mühr alınmışdı
Yine buldı yirin mühr-i saʿādet şükr Mevlāya

5. **alın-:**-*ma, -y, -a*
Gazel 450
Mısra: **6**
Alınmak, çekilmek.

Şöyle mecrūḥam firāḳuñdan ki olsa ḫalḳ cemʿ
Dāmenüñ destümden alınmaya rūz-ı rüstaḫīz

6. **alın-:**-*up*
Gazel 748
Mısra: **6**
Uzaklaştırılmak, ilgisi kesilmek.

Dest-i cevrinden taṣarruf gitdi Türk-i ġamzenüñ
Alınup ol ḥākim-i ẓālimden ābād oldı dil

7. **alın-:**-*dı*
Gazel 1079
Mısra: **6**
Alınmak, gücenmek, darılmak.

Nezāketle ruḫın berk-i gül-i sīrāba beñzetdüm
ʿAraḳ-nāk oldı āfet bilmem alındı bu sözden mi

8. **alın-:**-*mış, -sın*
Gazel 1070
Mısra: **8**
(Bir sözden, bir davranıştan) Kendine göre anlam çıkararak incinmek, gücenmek, darılmak.

Dimişsin ʿaşḳa ṣatdum ʿālemüñ varın yoġın ey dil
Alınmışsın sözüñden bir büt-i ḫūn-ḫˇāra besbelli

9. **alın-:**-*dı*
Terkib-bend 8
Mısra: **264**
(Gönül için) Kapılmak.

Olduḳ ne yere varduġise ʿaşḳa giriftār
Alındı göñül bir ṣanem-i māh-liḳāya

ʿālī-neseb:

1. **ʿālī-neseb:**
Muhammes 1
Mısra: **6**
Soylu, soyu yüce.

Gitdi ḥayfā ḳalmadı ehl-i kemāluñ raġbeti
Ḫākipā oldı ser iken şimdi her ʿālī-neseb

2. **ʿālī-nesep:**
Muhammes 1
Mısra: **3**
Yüce soylu kimse.

Ḫāk olup ʿālī-nesep artdı belā vü miḥneti
Bed-neseb olana eyler şimdi herkes ʿizzeti

alış-:

1. **alış-:**-*ma, -dı*
Gazel 660
Mısra: **10**
Alışkan olmak, uyuşmak.

Göz yaşın dökdükce arturdı cefā vü cevri yār
Rūḥiyā alışmadı gitdi o mehle yılduzuñ

2. **alış-:**-*maz, -sa*
Gazel 118
Mısra: **5**
Bağlanmak, ısınmak, ünsiyet peyda etmek.

Maḥbūb u meyle zāhid alışmazsa ġam degül
Āsān mıdur güzeller ile itmek ittiḥād

3. **alış-:**-*ınca*
Gazel 398
Mısra: **7**
Alışmak. II Müptela olmak.

Alışınca ādemüñ göñlinde aṣlā ġam ḳomaz
Ḥaḳ bu kim eglencesi bezm-i cihānuñ bādedür

ʿālī-şān:

1. **ʿālī-şān:**-*dur*
Gazel 747

Mısra: **21**
Şanı yüce, şerefli.

Ḳatı ʿālī-şāndur itmez degme bir bī-ḳadra meyl
Rūḥiyā bir dilber-i ʿālī-cenāb ister göñül

ʿalī-sīret:

1. ʿ**alī-sīret:**
Kaside 41
Mısra: **25**
Hz. Ali ahlaklı.

Ol Ḥüseyn-ism ü Ḥasan-ḫulḳ u ʿAlī-sīret kim
Kerbelādur aña meydān-ı rıżāda maḳtel

ʿālī-ṭabʿ:

1. ʿ**ālī-ṭabʿ:**-*sın*
Gazel 169
Mısra: **18**
Yüce yaratılışlı.

O şūḫuñ meyli var aġyāra dirdüñ geldi hep çıḳdı
Ne ʿālī-ṭabʿsın Rūḥī ne zībā intiḳāluñ var

ʿaliyy-i murteżā:

1. ʿ**aliyy-i murteżā:**
Kaside 3
Mısra: **47**
Hz. Ali.

Ol ʿAliyy-i Murteżā ol ibn-i ʿamm-i Muṣṭafā
Kām-baḫşı her faḳīr ü dest-giri her żelīl

ʿaliyyü'l-ʿaẓīm:

1. ʿ**aliyyü'l-ʿaẓīm:**-*den*
Gazel 598
Mısra: **14**
En yüce, en ulu.

Ḥarīm-i Kaʿbe-i taḫḳīḳe yol bulur Rūḥī
Aña ki ola ʿaliyyü'l-ʿaẓīmden tevfīḳ

ʿaliyyüʾl-murtażā:

1. ʿ**aliyyüʾl-murtażā:**-*n, -uñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **16**
Hz. Ali'nin "kendisinden razı olunmuş" anlamına gelen ünvanı.

Niçün ey çarḫ-ı ẓālim naḳd-i kevneyni hebā ḳılduñ
ʿAliyyüʾl-murtażānuñ nūr-ı çeşmin bī-żiyā ḳılduñ

Allāh:

1. **Allah:**
Gazel 730
Mısra: **10**
Allah, her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık.

Çekme aʿdā elemin Ḥaḳḳa niyāz it Rūḥī
Ki duʿasın ider üftādenüñ Allah ḳabūl

Allah aʿlem:

1. **allah aʿlem:**
Kaside 31
Mısra: **50**
Allah daha iyi bilir ya, galiba, zannederim ki.

Müdām eylemez emr-i Ḥaḳḳdan tecāvüz
Benüm bildügüm budur Allah aʿlem

Allah Allah:

1. **Allah Allah:**
Gazel 311
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Şaşırma ifade eden bir söz.

Bağlanup olmış şaçuñ zencīrinüñ dīvānesi
Allah Allah Rūḥi-i şeydā ʿaceb dīvānedür

2. **Allah Allah:**
Gazel 1058
Mısra: **5**
"Allah korusun!" anlamındadır.

Dil u cānile ḳomaz ādemi Allah Allah
Degmesün kimseye hicrān oḳınuñ peykānı

Allah di-:

1. **Allah di-:**
Gazel 437
Mısra: **2**
Deyim
İnsanı aciz bırakan durumlar karşısında, "Allah demekten başka söyleyecek sözüm yok" anlamında kullanılır.

Ṣanmañuz cevr-i felekden acıyup āh dirüz
Ẕevḳ idüp çekdügimüz cevrden Allah dirüz

Allah şaklasun:

1. **allah şaḳlasun:**
Gazel 149
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Dua İfadesi**
Allah korusun!.

Şaḳlasun Allah o sāʿat ʿāşıḳı kim laʿl-ı yār
Cām-ı mülden reng alup meclisde ḳaşlar çatılur

Allahı severseñ:

1. **Allahı severseñ:**
Kaside 29
Mısra: **20**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hayret, şaşılacak şey.

Ṣaḥn-ı gülzār bugün bāġ-ı behişt olmışdur
Nice meyl itmesün Allahı severseñ ādem

Allahü taʿālā aʿlem:

1. **allahü taʿālā aʿlem:**
Kaside 29
Mısra: **52**
Kelime Tipi: **Kalıp İfade**
Allah daha iyi bilir ya, galiba, zannederim ki.

Fehm ü idrāk ü selāsetde naẓīri yoḳdur
Hele ben bildügüm Allahü taʿālā aʿlem

ʿallāme:

1. ʿ**allāme:**
Gazel 948
Mısra: **8**
Çok âlim, çok bilgili, her şeyi bilen, her ilimde üstat olan kimse.

Baḫt yār olmayıcaḳ maʿrifet ışşı itmez
Ṭutalum kim ola ʿaşrında kişi ʿallāme

ʿallameʾl-esmāe küllehā:

1. ʿ**allameʾl-esmāe küllehā:**
Gazel 2
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Ayet**
"Adem'e isimlerin tümünü talim etti. " mealindeki Bakara suresi 31. ayetten iktibas edilmiştir.

Ademi mümtāz idendür hem melāʾikden bu ʿaşḳ
Ḳıldı taʿlīm-i ʿallameʾl-esmāe fīhā küllehā

alma virme:

1. **alma virme:**-*muz, -müz*
Gazel 480
Mısra: **7**
Alışveriş.

Almamuz virmemüz erbāb-ı ḫarābātiledür
Münkir-i laḳlaḳa-i zühd-fürūşānuz biz

aln:

1. **aln:**-*ı, -n, -a*
Gazel 120
Mısra: **8**
Alın.

Olmış cebīni üzre ʿaraḳlar girih girih
Gūyā doḳınmış alnına bir sünbül-i sefīd

alnı açıḳ yüzi aġ:

1. **alnı açıḳ yüzi aġ:**
Gazel 668
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çekinecek hiçbir durumu veya ayıbı olmayan.

Virmedi ḫār eline dāmenini ʿālemde
Alnı açıḳ yüzi aġ olduġı bu yāsemenüñ

alt:

1. **alt:**-*ı, -n, -da*
Gazel 332
Mısra: **6**
Bir şeyin yere bakan yanı. II İç, içeri.

Maḥmil-i zerrīn midür girmiş münaḳḳaş perdeye
Yā niḳāb altında bir māh-ı melek-sīmā mıdur

2. **alt:**-*uñ, -da*
Gazel 84
Mısra: **10**
Oturulurken uyluk kemiklerinin yere gelen bölümü; hizmet, emir.

Pādişāh-ı mülk-i istiġnā olursañ Rūḥiyā
Mihr olur başuñda efser çarḫ olur altuñda taḫt

3. **alt:**-*ı, -n, -da*
Gazel 694
Mısra: **3**
Alt, alt kısım.

Zülfüñ altında nihān olmış yine bir ālı var
Fitneden ḫālī degüldür ḫāl-i müşkīnüñ senüñ

4. **alt:**-*ı, -n, -da, -ki*
Gazel 537
Mısra: **6**
Alt, alt taraf.

Pāy-ı himmetle kişi almayıcaḳ meydānı
Ḳaṭʿ-ı menzil idemez uçsa da altındaki raḫş

5. **alt:**-*ı, -n, -a*
Gazel 479
Mısra: **4**
Bir şeyin yere bakan yüzü.

Bozdı cemʿiyyetimüz ḫāka bıraḳdı bizi çarḫ
Ayaġuñ altına baḳ gör ne perīşānuz biz

6. **alt:**-*ı, -n, -da*
Kaside 18
Mısra: **51**
Alt, aşağı. II Maruz bulunma, etkisinde olma.

Pençe-i ḳahruñuñ altında erir mūm-ṣıfat
Yed-i aʿdā-yı cefā-pīşe olursa pulād

7. **alt:**
Kaside 12
Mısra: **6**
Bir şeyin aşağısında bulunan boşluk veya yer. || (Örtücü, kaplayıcı nitelikteki şeylerle kullanıldığı zaman) İç, iç taraf.

Maḥmil-i zerrīn midür girmiş münaḳḳaş perdeye
Yā niḳāb altında bir māh-ı melek-simā mıdur

altın:

1. **altın:**
Kaside 12
Mısra: **11**
Kıymetli bir maden.

Maḥmil eṭrāfında altın ṭūplar mı yā nücūm
Maḥmil-i zerrīn-nücūm içre meh-i ġarrā mıdur

altından:

1. **altından:**
Gazel 345
Mısra: **4**
Alttan alta, gizliden gizliye, el altından.

Cefādan gerçi kim ḫāl-i ruḫın ḫaṭṭı gelüp başdı
İşi altından ammā işleyen hep yine ḫālıdur

altun:

1. **altun:**
Gazel 10
Mısra: **2**
Altın.

Dāġ-ı hūnīnler degül sīnemde ey şeh cā-be-cā
Bir avuç altun bulup ḳoynuma ḳoydum ben gedā

2. **altun:**
Gazel 281
Mısra: **13**
Altın. II Sarı renk.

Rūḥiyā altun idüpdür çehremi iksīr-i ʿaşḳ

Yanuma gelsün o serv-i sīm-ten isterse zer sezer

3. **altun:**-*a*
Gazel 1002
Mısra: **7**
Altın, kıymetli bir maden.

Altuna mālik olmayıcaḳ zer kemer gibi
Yāruñ miyānını ḳocımazsın ṣafāyile

4. **altun:**
Gazel 576
Mısra: **7**
Altın. II Altından yapılmış.

Altun sinānlu nīze ile geldi meclise
Pervānesini eylemege dil-fikār ṣemʿ

5. **altun:**
Gazel 832
Mısra: **8**
Altın. II Âşıḳın sararıp solmuş yüzü, benzi.

Dem tuvānāluḳdan urma rām ola dirseñ nigār
Çehreñi zerd it bir altun yeg durur yüz zūrdan

altun göbeklü siper:

1. **altun göbeklü siper:**
Gazel 833
Mısra: **8**
Altın göbekli siper. || *Ay.*

Hāle ile meh degül āhum oḳından ḫavf idüp
Bir siper almış ele altun göbeklü āsumān

altun oraġ:

1. **altun oraġ:**
Kaside 11
Mısra: **26**
Altın orak. || *Hilal.*

Yolından itmek içün defʿ-i ḫār u ḫāṣāki
Degül hilāl eline çarḫ alupdur altun oraġ

altun tel:

1. **altun tel:**
Kaside 28
Mısra: **7**
Altın tel. || *Güneş ışınları.*

Altun tel ile ṣaʿṣaʿadan mihr ele almış
Eşcāra ḳabā dikmege bir ṣāniʿ-i zerdūz

altun ṭūp:

1. **altun ṭūp:**
Kaside 34
Mısra: **43**
Altın top. || *Gün ışığı.*

Dāmen-i çarḫa bir altun ṭūp ṣalmış gün degül
Himmeti ḳaṣrında iḳbāli iderken seyr-i tām

altunlu:

1. **altunlu:**
Kaside 19
Mısra: **58**
Altın işlemeli, altın renkli.

Ḳomaġa baḫtı ʿarūsı eline ṣanma hilāl
Zerger-i çarḫ düzer ayda bir altunlu ṣuvār

ālūde:

1. **ālūde:**
Gazel 456
Mısra: **5**
Bulaşmış, karışmış, karışık.

Ṣanmañ ālāyiş-i dünyā ile ālūde bizi
Naẓar-ı pāk ile biz muntaẓır-ı dīdāruz

2. **ālūde:**
Gazel 280
Mısra: **15**
Kirli, günahkar, suçlu.

Bizi ālūde ṣanur ehl-i ġaraż bilmez kim
Yār ile ṣoḥbetimüz ṣoḥbet-i rūḥānīdür

3. **ālūde:**
Gazel 425
Mısra: **5**
Bulaşmış, bulaşık.

Degül dāmānımuz ālūde levṣ-i ṣuāl-ı dünyādan
Egerçi ʿālem-i keṣretdeyüz ammā ki ferdüz biz

4. **ālūde:**
Terkib-bend 8
Mısra: **3**
Bulaşmış, kirli. || *Günahkar, suçlu, iffetsiz.*

Ter-dāmen olanlar bizi ālūde ṣanur līk
Biz māʾil-i būs-ı leb-i cām u kef-i destüz

ālūde ol-:

1. **ālūde ol-:**-*ma*
Gazel 692
Mısra: **9**
Bulaşmış, kirlenmiş olmak.

Hevā-yı nefsile ālūde olma ey Rūḥī
Ümīd-i luṭf-ı Ḫudā-yı ġafūr idem dirseñ

ālūde-dāmen:

1. **ālūde-dāmen:**-*ler, -le*
Gazel 739
Mısra: **3**
Eteği bulaşmış. || *Suç işlemiş, günahkar.*

Pak iseñ ālūde-dāmenlerle ḳılma iḫtilāṭ
Ṣāf-dilseñ eyle dāyim ṣāf-dil yārāna meyl

ālūde-i ḥırṣ-ı dünyā kıl-:

1. **ālūde-i ḥırṣ-ı dünyā ḳıl-:**-*ma, -mış*
Kaside 21
Mısra: **26**
Dünya hırslarına bulaşmak.

Gerçi yoḳ nisbetüñ anlarla senüñ zīrā kim
Ḳılmamış Ḥaḳḳ seni ālūde-i ḥırṣ-ı dünyā

ālūde-i nefs:

1. **ālūde-i nefs:**-*üz*
Gazel 508
Mısra: **3**
Nefsi kirli.

Ṣanmasun ṣūfī bizi ālūde-i nefsüz ki biz
Maẓhar-ı feyż-i ṣafā-baḫş-ı dem-i rūḥāniyüz

ālūde-meşreb:

1. **ālūde-meşreb:**
Gazel 119
Mısra: **5**
Günahkar, kirli.

Kesdi benden zāhid-i ālūde-meşreb pendüñi
Gördi kim ʿaşḳum ziyād olmaḳdadur virdükce pend

ālūde-ṭabʿ:

1. **ālūde-ṭabʿ:**
Terkib-bend 9
Mısra: **65**
Mizacı kirli, günahkar.

Ālūde-ṭabʿ olanlaradur hep ʿināyeti
Olsaydı āhum āteşinüñ bir sirāyeti

alur gözile baḳ-:

1. **alur gözile baḳ-:***-ma, -du, -ñ*
Kıt'a 21
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
İnceden inceye gözden geçirmek, ilgilenmek.

Lāşeyʾ diyüp cihāna alur gözile baḳmaduñ
Devrān seni ʿaceb mi süvār itse lāşeye

ʿām:

1. ʿ**ām:**
Gazel 90
Mısra: **4**
Halk, umum.

ʿĀşıḳlaruñla baḫṣi raḳīb-i siyeh-dilüñ
Beñzer aña ki eyleye ḫāṣ ile ʿām baḫṣ

2. ʿ**ām:***-dur*
Gazel 328
Mısra: **10**
Herkese ait, umûma mahsus.

Mūr-ı ednā da olsa dönmez ḳapuñdan nā-ümīd
Bir Süleymānsın ki elṭāf-ı ʿamīmüñ ʿāmdur

3. ʿ**ām:***-ı, -n, -da*
Terkib-bend 8
Mısra: **98**
Avam tabakası, halk tabakası.

Çarḫuñ ki ne saʿdinde ne naḥsinde beḳā var
Dehrüñ ki ne ḫāsında ne ʿāmında ʿaṭā var

aʿmā:

1. **aʿmā:***-y, -ı*
Gazel 880
Mısra: **2**
Kör, gözleri görmeyen.

Evvel izüñ ṭozını kuḥḥāl peydā eylesün
Ṣoñra varsın günde biñ aʿmāyı bīnā eylesün

2. **aʿmā:***-s, -ı, -n*
Gazel 875
Mısra: **2**
Kör. || Olguları sezme ve kavrama yetisi, dikkati olmayan, bakar kör.

Cemāl-i yāruñ eger görmeseñ tecellāsın
Maḳām-ı ʿaşḳda Mūsī iseñ de aʿmāsın

3. **aʿmā:***-dur*
Gazel 380
Mısra: **6**
Kör. || Gerçeği görmeyen kimse, cahil.

İki gözli degül başdan ayaġa cismi çeşm olsa
Ruḫuñda nūr ḥaḳḳı görmeyen nādīde aʿmādur

4. **aʿmā:**
Muhammes 1
Mısra: **12**
Gözleri görmeyen kişi. ll İlahi tecellinin farkında olmayan kişi.

Şeyḫ-i ṣādıḳ dinilenler ḥubb-ı dünyā oldılar
Baḳmadılar rāh-ı Ḥaḳ āḫırda aʿmā oldılar

5. **aʿmā:***-da*
Gazel 767
Mısra: **10**
Gözleri görmeyen, kör. || Nergis çiçeği.

Ḫālüñe dil-dāde encüm çeşmüñe nergis esīr
Hep çekerler miḥnetüñ bīnāda ġam aʿmāda hem

6. **aʿmā:***-luġ, -ı*
Gazel 910
Mısra: **10**
Körlük. || Gerçeği görmeyen (kimse), cahil.

Ādemi ehl-i naẓar ṣoḥbeti bīnā eyler
Ḳo bu aʿmāluġı insāna ḳarış insāna

āmāc-gah-ı seng-i eṭfāl:

1. **āmāc-gah-ı seng-i eṭfāl:**
Gazel 608
Mısra: **10**
Çocukların attıkları taşların hedefi. || Deli.

Bī-nişān-ı ʿaşḳsın dīvānelerle baḫṣi ḳo
Sen daḫi āmāc-gah-ı seng-i eṭfāl olmaduñ

āmāde:

1. **āmāde:**
Gazel 327
Mısra: **1**
Hazır, hazırlanmış.

Ol bezme ayaḳ başma ki āmāde degüldür
Ol şīşeye el urma ki pür-bāde degüldür

amān bul-:

1. **amān bul-:***-dı*
Kaside 15
Mısra: **4**
Deyim
Kurtulmak.

Oldı dil-efkārlar taʿn-ı ʿadūdan emīn
Buldı sitem-dīdeler cevr-i felekden amān

āmān vir-:

1. **amān virme:**-*z*
Gazel 464
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Rahat bırakmamak, göz açtırmamak. || Acımayıp öldürmek.

Ne deñlü evc-i istiġnāda pervāzı bülend ise
Alur cān murġını şehbāz-ı çeşm-i yār amān virmez

2. **amān vir-:**-*ür, -se*
Gazel 24
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bağışlamak, affetmek, insaf etmek.

Ḫuld-ı viṣāluña dilerin ölmeden irem
Ḳaṣdum bu Ḥaḳ virürse ecelden amān baña

ʿamden:

1. ʿ**amden:**
Gazel 24
Mısra: **9**
Önceden tasarlayarak, bile bile, kasten.

Cevr itme āh u nālemi ʿamden ḳıyās idüp
Vallahi bī-günāham efendi inan baña

āmed:

1. **āmed:**-*i*
Tarih 5
Mısra: **9**
Diyarbakır şehri.

Āmedi eyleyüp ol vāli-i ẕi-şāna kerem
Ḳıldı Baġdādı bir ehl-i kerem ü luṭfa ʿaṭā

āmede:

1. **āmede:**
Gazel 1025
Mısra: **10**
Gelmiş.

Göñline gelse bir ḳapudan naḳd-ı vāridāt
Rūḥī ḳanāʿat ile bu deñlüdür āmede

ʿamel:

1. ʿ**amel:**
Terkib-bend 4
Mısra: **54**
Dînî emirleri yerine getirmek için yapılan iş, fiil, hareket.

Gitdi ol şimdengirü budur maḥabbet şarṭı kim
Ola rūz u şeb saña yolına ḫayr itmek ʿamel

2. ʿ**amel:**
Kaside 29
Mısra: **46**
Bir maksatla yapılan iş, eylem, fiil.

Güş-ı cāna sözinün her biri dürr-i meknūn
Ne ʿamel söylese ḥaḳḳında anuñ aʿdā kem

3. ʿ**amel:**
Gazel 486
Mısra: **5**
Amel, iş, kar.

Yine bülbüllere kār u ʿamel oldı naġamāt
Ṣaldı bir zemzeme āfāḳa ṣadā-yı nevrūz

4. ʿ**amel:**
Kaside 33
Mısra: **18**
Bir maksatla yapılan iş, eylem, fiil. || Uygulama, dikkate alma.

Sözüñ ṣıḥḥati bu ẕelīl olsa kāmil
Sözine ʿamel yoḳ anuñ miṣl-i kāẕib

ʿamel evi:

1. ʿ**amel evi:**-*n, -e*
Kaside 13
Mısra: **22**
Amel evi. || Dînî emirleri yerine getirmek için yapılan iş, fiil, hareket, ibadet.

Ṭutulmadın dilüñ it fiʿl-i bedden istiġfār
Yıḳılmadın bedenün ur ʿamel evine esās

ʿamel ḳıl-:

1. ʿ**amel ḳıl:**
Gazel 375
Mısra: **15**
(Gereğince) Hareket etmek.

Rūḥiyā el-fakr faḫri nüktesiyle ḳıl ʿamel
Kim şeh-i dīnüñ ḥadīṯ-i vācibü'l-ʿiẕʿānıdur

āmid:

1. **āmid:**-*den*
Kaside 37
Mısra: **51**
Diyarbakır şehri.

Kelek ile gelür Āmidden o dem söyler mi
Ayaġına şu gibi aḳdı mı cānān nicedür

ʿamīḳ:

1. ʿ**amīḳ:**
Gazel 96
Mısra: **10**
Derin.

Kār-gāh-ı ʿaşḳ Rūḥī bir ulu dergāhdur
Kim ʿamīḳ olmış ḥavālisi anuñ "min külli fecc"

ʿāmil:

1. ʿ**āmil:**
Kaside 20
Mısra: **56**
Amel eden; bildiklerini uygulayan, ibadet ve diğer kulluk görevlerini eksiksiz yerine getiren.

Şerʿ-i Resūla biʾṭ-ṭabʿ münḳād
Ḥükm-i Ḫudāya biʾl-fiʿl ʿāmil

2. ʿ**āmil:**
Gazel 741
Mısra: **12**
Amel eden, işleyen, icrâ eden kimse.

Olur dāyim belāda ḫalḳı o şehrüñ ki vālīsi
Ne ḥükm-i şerʿa ḳāyildur ne Ḥaḳḳuñ emrine ʿāmil

ʿāmilluġ:

1. ʿ**āmilluġ:**-*ı, -n, -dan*
Kaside 38
Mısra: **52**
Vergi tahsildarlığı.

Senāsın şoñra ḳıl Ḥʿāce ʿAlīnüñ iki oġlıyla
Di kim ʿāmilluġından çıḳdılar bi'l-cümle ṭamġānuñ

ʿamīm:

1. ʿ**amīm:**-*üñ*
Kıt'a 28
Mısra: **2**
Herkese mahsus, umuma ait.

Ey dest-i şerīfüñ şuʿarā silkine bāẕil
Vey luṭfı ʿamīmüñ fużalā ḫayline mebẕūl

ʿāmīmüʾl-ihsān:

1. ʿ**āmīmüʾl-iḥsān:**-*da*
Kaside 20
Mısra: **61**
Herkese ihsan eden, bol bol veren, ihsanı umuma ait olan.

Ḳanġı ʿāmīmüʾl-iḥsānda vardur
Ey ser-firāz-ı ferruḫ-şemāʾil

ʿamr u zeyd:

1. ʿ**amr u zeyd:**
Gazel 156
Mısra: **4**
Arapça'da bir konuda insan ismi kullanılması gerektiğinde kullanılan isim çiftlerinden ikisi. Bizdeki Ali ile Veli gibi.

ʿAşḳ dānişmendi fāriġdur ġam-ı tedrīsden
Ṭālib-i vaḥdet ḳaçan meşġūl-ı ʿamr u zeyd olur

añ-:

1. **añ-:**-*mazam*
Gazel 772
Mısra: **12**
Hatırlamak, akla getirmek.

İrdi bir ẕevḳa göñül şevḳ-ı ruḫ-ı yārile kim
Añmazam cenneti ger nār-ı caḥīm olsa yerüm

2. **añ-:**-*duḳca*
Gazel 149
Mısra: **4**
Adını söylemek, zikretmek.

Ġamzesin yād eyledükce gerçi ḳalmaz bende cān
Leblerin añduḳca ammā cānuma cān ḳatılur

3. **añ-:**-*ma*
Gazel 161
Mısra: **11**
Adını anmak, söz etmek, bahsetmek.

Ādemüñ añma nefḥasın ki hemān
Ādem ol ādem u dem ol demdür

4. **añ-:**-*maz*
Gazel 100
Mısra: **7**
Dile getirmek, söylemek, hatırlatmak.

Rūze-i ġamda bizi añmaz ḥabīb
Şāha ne ġam fuḳarā yatsa ac

5. **añ-:**-*du, -m*
Gazel 818
Mısra: **8**
Hatırlamak, anmak.

Kimi tīġından kimisi ḫançerinden aġladı
Ben birez ol ġamze-i fettānı añdum aġladum

an:

1. **an:**
Gazel 448
Mısra: **4**
An, lahza.

Cevān oldur ki ḥüsninde gerek ān
Bize ānsuz cevān bir an gerekmez

2. **an:**
Gazel 393
Mısra: **8**
Zaman, vakit.

Dilde ʿaşḳuñ şaḳların dirsem inanma şanma kim
Būy-ı müşk ey Yūsuf-ı gül-çehre bir an gizlenür

ān:

1. **ān:**
Gazel 478
Mısra: **12**
Güzellik cazibesi, alım.

Göñüller ceẕbine ḥālet gerek ansuz ne mümkindür
ʿAṭādur başḳa bu iz dehr ehl-i ḥüsne ān virmez

2. **an:**-*ı*
Gazel 319
Mısra: **2**
Güzellik, alım, cazibe.

Olma esīri her güzelüñ kim meyānı var
Bir serv-i ser-firāza göñül vir ki anı var

ʿanā:

1. ʿ**anā:**-*s, -ı*
Gazel 145
Mısra: **13**
Güçlük, zahmet, meşakkat.

ʿAnāsı ola münʿadim ʿadūsı ola münhezim
ʿAṭā ḳıla aña o kim ḥesābı yoḳ ʿaṭāsı var

ʿanāşır:

1. ʿ**anāşır:**
Gazel 91
Mısra: **3**
Dört unsur (toprak, hava, su, ateş).

Fiʿlinde ʿanāṣır ki ola ḳāʾim ʿaceb olmaz
Her laḥẓa ẓuhūr eylese biñ dürlü ḥavādiṣ

anatolı:

1. **anaṭolı:**-*nuñ*
Tarih 32
Mısra: **1**
Anadolu.

Biḥamdillah Anaṭolınuñ oldı ṣadr-ı ẕi-ḳadrı
Aḫīzāde Efendi gibi Mevlānā-yı ṣāḥib-ʿadl

ʿanber:

1. ʿ**anber:**-*dür*
Gazel 297
Mısra: **10**
Ada balığının bağırsaklarında toplanan yumuşak, yapışkan ve misk gibi kokan, kül renginde bir madde; güzel koku.

Sīnemüñ dāġı ḳarası ḳopulup düşmekile
Kim ki ḳoynumda anı görse ṣanur ʿanberdür

2. ʿ**anber:**
Gazel 293
Mısra: **4**
Maruf güzel kokulu madde. || *Sevgilinin saçının kokusu ve rengi bağlamında.*

Çemende gözi baġlu çākeridür çeşmüñüñ nergis
Ḫaṭāda yüzi ḳara bir ḳuluñdur zülfüñüñ ʿanber

ʿanber-i ḫām:

1. ʿ**anber-i ḫām:**-*ı*
Kaside 34
Mısra: **71**
Olgunlaşmamış amber.

Lāzım ola ʿanber-i ḫāmı meger ẕikr eylemek
Yoḫsa yoḳdur ol suḫandānuñ sözinde lafẓ-ı ḫām

ʿanber-i iḥsān:

1. ʿ**anber-i iḥsān:**-*ı, -n, -uñ*
Kaside 34
Mısra: **75**
İyilik amberi.

ʿAnber-i iḥsānınuñ būyın diyār-ı Şāmda
Almamış yoḳdur meger kim ola mesdūduʾl-meşām

ʿanber-i sārā:

1. ʿ**anber-i sārā:**-*y, -a*
Gazel 801
Mısra: **6**
Halis, katıksız amber.

Sevdā-yı ser-i zülfüñedür meylüm ezelden
Her tārını yüz ʿanber-i sārāya degişmem

2. ʿ**anber-i sārā:**-*y, -a*
Gazel 802
Mısra: **6**
Halis amber.

Sevdā-yı ser-i zülfüñedür meylüm ezelden
Her tārını yüz ʿanber-i sārāya degişmem

ʿanber-i şeb:

1. ʿ**anber-i şeb:**-*le*
Kaside 26
Mısra: **30**
Gece amberi.

Dāmen-i ḳadrine yüz sürmekiçün micmer-i çarḫ
ʿAnber-i şeble ider sīnesini mālāmāl

ʿanberīne:

1. ʿ**anberīne:**-*y, -e*
Gazel 954
Mısra: **6**
Kadınların misk ve anber gibi şeylerden yapıp boyunlarına taktıkları gerdanlık.

Dāġum ḳarası üzre degül ḳaṭre ḳaṭre ḳan
Mercān durur ki zīb virür her ʿanberīneye

ʿanberīn-hilāl:

1. ʿ**anberīn-hilāl:**
Terkib-bend 9
Mısra: **4**
Amberden kaş.

Nesrīn-ʿiẕār u ġonca-leb ü sükkerīn-maḳāl
Ḫurşīd-cebhe māh-ruḫ u ʿanberīn-hilāl

ʿanberīn-kemān:

1. ʿ**anberīn-kemān:**
Terkib-bend 9
Mısra: **43**
Amberden kaş.

Zinhar açmaduñ zihin ol ʿanberīn-kemān
Ġamzeñ oḳına muntaẓır iken henüz cān

ʿanberīn-kemend ur-:

1. ʿ**anberīn-kemend ur-:**-*an*
Gazel 134
Mısra: **6**
Amber kokulu kement atmak. || *Sevgilinin amber kokan saçlarıyla âşıkları kendisine bağlaması.*

Gerden-keşān-ı ʿāleme itdürdi ser-fürū
Gerd-i ruḫuñda ḫalḳa uran ʿanberīn-kemend

and iç-:

1. **and iç-:**-*dük*
Gazel 623
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yemin etmek.

Bezm-i dünyāda ʿıyş u nūşımuz mevḳūf-ı luṭfuñdur
Ki sensüz içmemekçün bāde-i gülgūnı and içdük görseler

andan:

1. **andan:**
Gazel 221
Mısra: **8**
Ondan sonra.

Mesned-i memleket-i ḥüsne şehinşāh olasın
Andan inṣāf mıdur ẓulm ola sizde düstūr

2. **andan:**-*dur*
Gazel 664
Mısra: **6**
Bu nedenle, ondan dolayı.

Ol ḳaşı yānuñ ḫadeng-i cevri giçdi cānuma
Girye-i cān-sūzı andandur dil-i nālānumuñ

3. **andan:**
Gazel 1055
Mısra: **8**
Ondan ötürü.

Ṭutalum beñzer imiş ʿārıż-ı yāra gül-i āl
Andan ey bülbül aña biz diyelüm dilber mi

4. **andan:**
Kaside 38
Mısra: **77**
Oradan, o yerden.

Giçüp andan da var bundan giden Ḳassām Efendiye
Senālar eyleyüp ḳıl iştiyāḳın ʿarż yārānuñ

5. **andan:**
Kaside 26
Mısra: **1**
Ondan sonra, sonrasında.

Döndi burc-ı ḥamele ġonca vü andan gül-i āl
Fer virüp bāġa ṭulūʿ eyledi ḫurşīd-miṣ̲āl

6. **andan:**
Gazel 1099
Mısra: **10**
Onun için, ondan dolayı, o yüzden.

Rūḥiye cevr u raḳībe nice bir luṭf idesin
Andan inṣāf mı rām ide o bed-ḫ̬āh seni

ʿandelīb:

1. **ʿandelībüñ:**-*üñ*
Kaside 31
Mısra: **35**
Bülbül II Âşık.

ʿAceb ʿandelībüñ midür bu meserret
Ki ʿaḳdinden anuñ ṣafā itdi ʿālem

2. **ʿandelīb:**
Gazel 818
Mısra: **15**
Bülbül.

Rūḥiyā gülşende gördüm gülden aġlar ʿandelīb
Ben hemān ol ġonca-i ḫandānı añdum aġladum

3. **ʿandelīb:**-*i*
Gazel 820
Mısra: **1**
Güzel ve naif sesiyle bilinen bir kuş, bülbül. II Âşık, sevdalı, tutkun.

Gül-i terdür cemāluñ ʿandelībi ben dil-efkāram
Dilümde ḫārḫārum var anuñçün muttaṣıl zāram

ʿandelībān-ı çemenzār-ı bahār-ı suhan:

1. **ʿandelībān-ı çemenzār-ı bahār-ı suḫan:**-*uz*
Gazel 591
Mısra: **9**
-
(Güzel ve nükteli) Söz baharının bahçesindeki bülbüller. || Âşıklar, şairler.

ʿAndelībān-ı çemenzār-ı bahār-ı suḫanuz
Bizi āteş iden oldur gül-i ḫandān ancaḳ

ʿandelīb-i beyżā:

1. **ʿandelīb-i beyżā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 67
Mısra: **3**
Beyaz bülbül.

Ṣuya ṣalmış ʿandelīb-i beyżāsın bād-ı ḫazān
Bāġda cūy üzre ṣanmañ görinen yer yer ḥabāb

ʿandelīb-i cān:

1. **ʿandelīb-i cān:**-*a*
Gazel 707
Mısra: **12**
Can bülbülü.

Ġam degül gitdiyse gül Pāşā-yı ʿālī-himmetüñ
ʿAndelīb-i cāna dīdārı yeter dünyāda gül

ʿandelīb-i çemen-ārā-yı suhan:

1. **ʿandelīb-i çemen-ārā-yı suḫan:**
Gazel 38
Mısra: **9**
Söz çimenliğini süsleyen bülbül.

ʿAndelīb-i çemen-ārā-yı suḫandur Rūḥī
Anı gül-ruḫlaruñuñ şevḳi idüpdür gūyā

ʿandelīb-i dil:

1. **ʿandelīb-i dil:**-*i*
Gazel 896
Mısra: **5**
Gönül bülbülü. || Aşığın bülbüle benzeyen gönlü.

ʿAndelīb-i dili şikār itdi
Kākül-i yār müstedām olsun

ʿandelīb-i gül:

1. **ʿandelīb-i gül:**
Tarih 82
Mısra: **8**
Gülün bülbülü. || Güle âşık bülbül.

Gülzār-ı ʿālemde olup iki nevres ser-firāz
Ḳılsun ziyād ülfetlerin Haḳ ʿandelīb-i gül gibi

ʿandelīb-i gülşen-i ʿirfān:

1. **ʿandelīb-i gülşen-i ʿirfān:**
Kaside 39
Mısra: **22**
İrfan bahçesinin bülbülü.

Gül gibi Mehdi tāze ġazeller ider mi ṭarḥ
Ol ʿandelīb-i gülşen-i ʿirfān ne demdedür

ʿandelīb-i ḥadīḳa-i suhan:

1. **ʿandelīb-i ḥadīḳa-i suḫan:**--*i-am*
Gazel 162
Mısra: **5**
Söz bahçesinin bülbülü. || Şair.

ʿAndelīb-i ḥadīḳa-i suḫanam Beni zār iden ol güler yüzdür

ʿandelīb-i hoş-nevā:

1. **ʿandelīb-i ḫoş-nevā:**
Gazel 4
Mısra: **4**
Sesi güzel bülbül.

Dem-sāz olup ḳumrılara ʿuşşāḳa şavtın diñledür
Her cūybār olmış bugün bir ʿandelīb-i ḫoş-nevā

ʿandelīb-i sāde-dil:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. ʿ**andelīb-i sāde-dil:**
Gazel 763
Mısra: **6**
Temiz kalpli bülbül. || *Âşık.*

Eşk-i ḫūnīnüñ şanur gül bāġda her ṣubḥ u şām
Eyler efġān hezārān ʿandelīb-i sāde-dil

ʿandelīb-i seher:

1. ʿ**andelīb-i seḥer:**
Gazel 368
Mısra: **1**
Seher bülbülü.

Ġoncaya ḳarşu ʿandelīb-i seḥer
Dir yaḳası açılmaduḳ sözler

ʿandelīb-i zār:

1. ʿ**andelīb-i zāra:**-*a*
Gazel 407
Mısra: **8**
Ağlayıp inleyen bülbül. || *Âşık.*

Neden her ḫāra yer var gülşen-i kūyında cānānuñ
Fiġān eyler hemīşe ʿandelīb-i zāra yer yoḳdur

ane:

1. **ane:**
Terkib-bend 7
Mısra: **46**
Anne.

Ḥaḳ daḫi rāżı olur andan kim
Hem ata şākir ola hem ane

ān-ı yār:

1. **ān-ı yār:**-*dan*
Gazel 753
Mısra: **5**
Sevgilinin güzelliği, cazibesi.

Ey baña ān-ı yārdan söz açan
Ḥüsn-i ḫūlḳındadur söz anda degül

ʿanīd:

1. ʿ**anīd:**
Kaside 17
Mısra: **50**
İnatçı, inatçılığından dolayı söz dinlemeyip doğrunun tersini yapan kimse; münkir.

Dest-i velāyetüñ anı āḫir ider helāk
Fermānuña muḫalefet eylerse her ʿanīd

añıl-:

1. **añıl-:**-*maz*
Gazel 698
Mısra: **2**
Adı geçmek, zikredilmek, bahsedilmek, anımsanmak.

Şöyle lezzet virdi söze laʿl-i sükker-ḫāraruñ
Añılmaz sözleri hīç ṭūṭi-i gūyālaruñ

2. **añıl-:**-*up*
Gazel 997
Mısra: **6**
Hatırlanmak, yad edilmek. || *Adı geçmek, zikredilmek, bahsedilmek.*

Āh u sirişküm ile ser-i kūyuñ ey melek
Bir küşedür ki añılup āb u hevā ile

3. **añıl-:**-*ur*, -
Gazel 223
Mısra: **16**
Anılmak, zikredilmek, anımsanmak.

Yoluñda şefḳatuñı eksik itme Rūḥīden
Hele ḳapuñda o da añılur bir ādemdür

4. **añıl-:**-*maḳ*, -*dan*
Tahmis 3
Mısra: **11**
Hatırlanmak, yadedilmek.

Añılmaḳdan eger nīk u eger bed ġam çeker göñlüm
Zebān-ı ḫalḳa düşmekden mücerred ʿār ider göñlüm

ʿankā:

1. ʿ**anḳā:**-*dur*
Gazel 119
Mısra: **1**
Kaf dağında bulunduğuna inanılan, ismi olup cismi olmayan efsânevî kuş, zümrüdüankā, sîmurg.

Murġ-ı dil ʿanḳādur olmaz degme bir riştеyle bend
İster ol zülf-i semen-bū gibi bir müşkīn kemend

2. ʿ**ankā:**
Gazel 315
Mısra: **13**
Anka kuşu.

ʿAnkā geçerse her ne ḳadar Rūḥiyā göñül
Şāhīn-i çeşm-i yār ānı aḫir şikār ider

ʿan-ḳarīb:

1. ʿ**an-ḳarīb:**
Gazel 69
Mısra: **10**
Yakında, çok geçmeden, bir an evvel.

Rūḥīyi dūr eyleyüp buldı yanuñda ġayrı ḳurb
Var ümīdüm dergehüñden dūr ola ol ʿan-ḳarīb

ʿanḳā-yı ʿaşḳ:

1. ʿ**anḳā-yı ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 268
Mısra: **3**
Aşkın anka kuşu. || *Aşkta üstünlük bağlamında.*

Ben ol ʿanḳā-yı ʿaşḳam kim mekānum dāġ-ı miḥnetdür
Raḳīb-i dīv-sīret dāġ-ı miḥnetde zebūnumdur

ʿanḳā-yı ḳaf-ı ʿaşḳ:

1. ʿ**anḳā-yı ḳaf-ı ʿaşḳ:**-*ile*
Gazel 696
Mısra: **7**
Aşkın Kaf dağındaki anka kuşu.

Lāf-ı pervāz eyleme ʿanḳā-yı Ḳaf-ı ʿaşḳile
Sen henüz ey zāḥid-i dil-beste ṭayyār olmaduñ

añla-:

1. **añla-:**-*ma*, -*dı*
Gazel 109

Mısra: **9**
Sezip kavramak, akıl erdirmek, hissetmek, tahkik etmek, bilmek.

Metn-i menār-ı ʿaşḳı faḳīh añlamadı hīç
Rūḥī ne deñlü yazdı anuñ luṭfına şürūḥ

2. **añla-:**-*r, -sın*
Gazel 248
Mısra: **18**
Zannetmek, yanlış bir kanaate varmak.

Raḥmı yoḳ kāfir iken kendüñe sen ey Rūḥī
Māʾil añlarsın o bī-raḥmı ferāset bu mıdur

3. **añla-:**-*maz, -mış*
Gazel 470
Mısra: **7**
Kavramak, idrak etmek.

Añlamazmış kim maḥabbet keyfinüñ ḥayrānıyuz
Ḫande eylersek ʿaceb mi zāhid-i nādāne biz

4. **añla-:**-*duġ, -ı, -n*
Gazel 91
Mısra: **2**
Sezip kavramak, akıl erdirmek.

Dünyāyı ḳadīm añladı kimi kimi ḥadīs̱
Nūḥ añladuġın oġlı iken bilmedi Yāfis̱

5. **añla-:**-*ma*
Gazel 336
Mısra: **7**
Sanmak, zannetmek.

Kesf ü ḫasf añlama öykinmekile ruḥlaruña
Gāh āhum güneşe geh meh-i tābāna deger

6. **añla-:**-*ya*
Gazel 25
Mısra: **2**
Anlamak, farketmek.

Dilber o dur ki lebleri sözde şeker-feşān ola
Ḫāl bile dil añlaya sözleri ḳūt-ı cān ola

7. **añla-:**-*dı*
Gazel 91
Mısra: **1**
Zannetmek. || Düşünmek.

Dünyāyı ḳadīm añladı kimi kimi ḥadīs̱
Nūḥ añladuġın oġlı iken bilmedi Yāfis̱

8. **añla-:**-*mış*
Gazel 196
Mısra: **8**
Sezmek, hissetmek.

Māh-ı çarḫuñ böyle sürʿatle nedendür gitdügi
Añlamış gūyā seḥerden mihr-i raḫşānuñ gelür

9. **añla-:**-*r*
Gazel 335
Mısra: **4**
Kabul etmek, addetmek, saymak.

Tesellisin ġam-ı laʿlüñde bulmış bādeden geçmiş
Göñül ḳan içmegi devrüñde gūyā ʿıyş u nūş añlar

10. **añla-:**-*r*
Gazel 295
Mısra: **5**
Zannetmek, düşünmek.

Ḫalḳ-ı ʿālem ne bilür pür-fiten añlar şiʿrüñ
Şāʿirüñ ḳaṣdını fehm eylemez illā şāʿir

11. **añla-:**-*y, -a*
Gazel 1001
Mısra: **4**
Anlamak, bilmek, kavramak, idrak etmek.

Cevr u cefālar itdügine göre kāşki ʿĀşıḳlarun ne çekdügini añlaya bile

12. **añla-:**-*r*
Gazel 278
Mısra: **5**
Bir şeyin gerçeğini, aslını duygu ve düşünce yoluyla idrak etmek, künhüne varmak.

Gören keyfiyyetüm mest-i müdām añlar beni ammā Lebüñdendür bu ḥālet şanma kim mül cānibindendür

13. **añla-:**-*r*
Gazel 335
Mısra: **6**
Bir kimsenin duygu ve düşüncelerini sezebilmek, hislerine katılmak, ortak olmak.

Nola sermest isem hem-meşreb-i erbāb-ı taḥḳīḳem
Beni zühhāda sormañ ehl-i hūşı ehl-i hūş añlar

14. **añla-r:**-*r*
Gazel 704
Mısra: **2**
Öyle kabul etmek, … şeklinde değerlendirmek.

ʿĀḳil olan ʿālemüñ eyler ṣafāsın ġam ḥayāl
Nūşını nīş añlar eyler sürını mātem ḥayāl

15. **añla-:**-*duġ, -ı, -n, -a*
Kaside 39
Mısra: **71**
Bir şey üzerinde bilgi sahibi olmak.

Burhān yeter söz añladuġına sükūneti
Varur mı ḳahve-ḫāneye ʿOs̱mān ne demdedür

16. **añla-:**-*r*
Terci-bend 2
Mısra: **46**
Bir kimsenin duygu ve düşüncelerini sezebilmek, hislerine katılmak, ortak olmak.

Ne belādur bu diyü ʿālemi ḥayretde idüm
Bu belāyı çeken añlar ki ne miḥnetde idüm

añsuzın:

1. **añsuzın:**
Gazel 883
Mısra: **8**
Ansızın, birdenbire.

Siḥr eyledüñ yolında beni eylemekle ḫāk
Ursam gerekdi pāyuña yüz ben ḫod añsuzın

ʿār:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ʿār:**
Tarih 4
Mısra: **30**
Utanma, utanç, haya, hicap.

Rütbe-i şiʿrile daʿvā-yı faẕīlet ḳılmaḳ
Gerçi kim ġayrılara faḫrdur ammā aña ʿār

2. **ʿār:**
Gazel 21
Mısra: **10**
Utanç duygusu, utanma, çekinme.

Ḳaçmazam Rūḥī gibi ʿaşḳuñda rüsvā olmadan
ʿĀşıḳ-ı şūrīde-ḥālam neng u ʿār olmaz baña

ʿār eyle-:

1. **ʿār eyle-:**-*meg, -e*
Terkib-bend 8
Mısra: **212**
Utanmak, utanç duymak.

Minberde ḫāṭib ola vü maḥfelde muʿarrif
ʿĀr eylemege olduġına cehlile maʿrūf

ʿār it-:

1. **ʿār id-:**-*em*
Gazel 646
Mısra: **3**
Utanmak, hicap duymak.

Ḳulluġuñda şanma ʿār idem kemīne bendeñem
Pādişāhum ben anuñla iftiḫār itsem gerek

ara-:

1. **ara-:**-*sa, -ñ*
Gazel 512
Mısra: **4**
Bulmaya çalışmak.

Ḫumḫāne-i vaḥdetde yatur her kişi ser-mest
Dehri arasañ şimdi bir ayıḳ ele girmez

2. **ara-:**-*şa, -n*
Gazel 295
Mısra: **10**
Aramak, bir şeyi bulmaya çalışmak, araştırmak.

Şiʿre taḳlīd ider ol deñlü edānī var kim
Bulamazsıñ arasañ biñde bir aʿlā şāʿir

3. **ara-:**-*r*
Gazel 68
Mısra: **4**
(Bir şeyi) bulmaya çalışmak, elde etmeyi istemek, aramak.

Şu deñlü ḥüsnüñe müştāḳdur mihr-i enver kim
Seni her ṣubḥ-dem her şeb çerāġ ile arar kevkeb

4. **ara-:**-*r*
Gazel 274
Mısra: **5**
Aralamak. || Yara açmak.

Sīnede yārelerümle bir olup gönlüm arar
Nāvek-i ġamzesi ḥaḳḳā ki ʿaceb dil-cūdur

5. **ara-:**-*şa, -n*
Kaside 14
Mısra: **24**
Aramak, bir şeyi bulmaya çalışmak.

Bahār ravża-i bāġı bihişte döndürdi
Bulunmaz araṣan ey ṣūfī bir birinde ḳuṣūr

ara:

1. **ara:**-*dan*
Gazel 912
Mısra: **6**
İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, mesafe, iki şeyin arası.

Nifāḳ u buġża şimdi yüz ṭutupdur her biri ḫalḳuñ
Aradan refʿ olupdur dostluḳ ʿālem-i ʿadāvetde

2. **ara:**-*sı, -na*
Gazel 1022
Mısra: **4**
İki şeyin ortası,ara.

Eylese derdimüze çāre-i dermān ṭabīb
Yaramuz arasına ḥāṣılı merhem girse

3. **ara:**-*dan*
Gazel 322
Mısra: **9**
Bulunulan ortam(dan), içlerinden.

Götürülmez dime aġyār aradan ey Rūḥī
Sen ḳayırma orayı āh-ı seḥer-gāh bilür

4. **ara:**-*da*
Gazel 47
Mısra: **4**
(Söz konusu olan iki şeyde) Orta, beyn, mâbeyn. II İki şey arasında bulunan, arada olan.

Göklere çıḳmada fiġān yār ise ġayra mihribān
Ḳorḳum odur ki nāgehān bir gün arada ḳan ola

ara yanı:

1. **ara yanı:**
Gazel 334
Mısra: **2**
Ara yerde.

Endūh u ġamuñ hem-reh-i cān u dilimüzdür
Ser-ḥadd-i belā ara yanı menzilimüzdür

ara yerden:

1. **ara yerden:**
Gazel 974
Mısra: **12**
Aradan.

Ḫoş ol zamān ki virüp sīnesine bülbül ü gül
Gide ḥicāb ara yerden gele dehen dehen üzre

ʿarab:

1. **ʿarab:**
Gazel 264
Mısra: **10**
Arabistan.

Göz açdurmazlar alurlar başuñdan ʿaḳluñı Rūḥī
ʿArab iḳlīmidür bunda nice çeşm-i siyehler var

2. **ʿarab:**-*uñ*
Gazel 632
Mısra: **8**
Arap halkı.

Ṭabʿına ʿuḳde-küşālıḳda iderler taḥsīn
Fużalāsı ʿArabuñ nükte-güẕārı ʿAcemüñ

arada ḳan ol-:

1. **arada ḳan ol-:**
Gazel 233
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birilerinin) Kanının dökülmesi, öldürülmesi.

Bāde içmek vaʿde eylersin raḳīb-i ḫār ile
Ḳorḳarın ey ġonca-fem bir gün arada ḳan olur

arada yoḳ:

1. **arada yoḳ:**-*dur*
Gazel 180
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Arada olmamak, (bir şeyin) sebebi veya sorumlusu olmamak.

Bī-fāʾidedür zülfüñe yapışduġı iller
Ḳanum dehenüñdür döken el arada yoḳdur

aradan çıḳar-:

1. **aradan çıḳar-:**-*ıgör, -üñ*
Gazel 666
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimsenin) Bir konu ile ilgisini kesmek, artık karıştırmamak.

Gelür o ġonca-fem ey hemdemān-ı meclis-i yār
Raḳīb-i ḫārı hemān aradan çıḳarıgörüñ

ʿarak:

1. ʿ**araḳ:**
Gazel 896
Mısra: **9**
Rakı, içki.

Rūḥiyā bezme gel ʿaraḳ nūş it
ʿIyş u nūşuñ ʿale'd-devām olsun

2. ʿ**araḳ:**-*lar*
Gazel 120
Mısra: **7**
Ter.

Olmış cebīni üzre ʿaraḳlar girih girih
Gūyā doḳınmış alnına bir sünbül-i sefīd

ʿarak-çīn:

1. ʿ**araḳ-çīn:**-*üñ*
Gazel 693
Mısra: **2**
Takke.

Ḳırsa ʿuṣṣāḳı nola gīsū-yı pür-çīnüñ senüñ
Kim anı virmez ele ṣaḳlar ʿaraḳ-çīnüñ senüñ

ʿarak-nāk:

1. ʿ**araḳ-nāk:**
Gazel 29
Mısra: **4**
Terli, terlemiş.

Ṣudan āteş sākin olurken ne ḥikmetdür bu kim
Germ olur olsa ʿaraḳ-nāk ol cemāl-ı dil-güşā

ʿarak-rīz it-:

1. ʿ**araḳ-rīz id-:**-*er, -se*
Gazel 1031
Mısra: **3**
Terletmek.

Ruḫsāruñı ʿaceb mi ʿaraḳ-rīz iderse mey
Ey ġonca-fem gülüñ çıḳarur āteş ābını

ʿarak-rīz ol-:

1. ʿ**arak-rīz ol-:**-*a*
Kaside 11
Mısra: **3**
Terlemek, ter dökmek.

Gül-i ter ola ʿarak-rīz ü bāde ola gül-rīz
Gülāb rāyiḥasından muʿaṭṭar ola dimāġ

arala-:

1. **arala-:**-*mış, -sın*
Gazel 132
Mısra: **2**
Ayırmak, bölmek.

Serv-ḳadsin sebz-ḫaṭsın ġonca-femsin lāle-ḫad
ʿĀlemi aralamışsın ḥüsnile ey serv-ḳad

2. **ārāla-:**-*mış*
Gazel 170
Mısra: **16**
Süslemek.

Şeb-ārāluḳda gögsin māh germezdi eger bilse
Cihānı ḥüsnile ārālamış zībā cemāluñ var

aralan-:

1. **aralan-:**-*a*
Gazel 966
Mısra: **6**
(Kalabalık) Dağılmak (ortalık) tenhalaşmak. || Sevgilinin diğer güzellerin arasında en seçkin olması bakımından ayrılması.

Ḥüsn meydānına meh-rūları ḳılmış daʿvet
Gül gibi ister o nev-reste bugün aralana

aralık:

1. **aralıḳ:**-*dan*
Gazel 444
Mısra: **3**
Ara, aralık.

Aralıḳdan getürdük aʿdāyı
Oḳımuz himmetle atduḳ biz

ārām:

1. **ārām:**-*dan*
Gazel 624
Mısra: **12**
Rahat, huzur.

Ḳaçarsañ gelmemekden bezme ārām itmeden cānā
Ayaġ üzre bir iki ṭolu iç ārāmdan giçdük

2. **ārām:**-*ımuz*
Gazel 176
Mısra: **10**

Durma, dinlenme, rahat, huzur.

Ġaraż ne bir dem ārām it dimekden reh-güẕārumda
Bilürsin sevdügüm sensüz bizüm ārāmımuz yoḳdur

3. **ārām:**
Tarih 16
Mısra: **10**
Rahat, huzur, sükûn.

İkisinün de cevherdārını bir sādesin bir bil
Ki her biri leṭāfetde göñüllerden olur ārām

ārām eyle-:

1. **ārām eyle-:**-*mez*
Gazel 411
Mısra: **7**
Dinlenmek, rahat ve huzur içinde olmak.

ʿAşḳile āvāre dil bir yerde ārām eylemez
Kaʿbe-i kūyuñdan özge yoḳ aña cāy-ı ḳarār

ārām it-:

1. **ārām idenüñ:**-*en, -üñ*
Gazel 651
Mısra: **10**
Durmak, kalmak, oyalanmak.

Bir iki gün elemin çekdük uṣanduḳ cāndan
Nice olur ḥāli bu vīrānede ārām idenüñ

2. **ārām it-:**-*me, -dü, -m*
Gazel 822
Mısra: **8**
Dinlenmek, rahat ve huzur içinde olmak.

ʿAḳl u fikrüm şöyle almışsuñ ki şevḳunla seḥer
Bāġa vardum seyr içün bir laḥẓa ārām itmedüm

ārām ḳıl-:

1. **ārām ḳıl-:**-*sun*
Gazel 750
Mısra: **4**

Dinlenmek, rahat ve huzur içinde olmak.

Çeşm-i şūr-engīzüñ almışdur ḳarār u ṣabrumı
Dil nice ārām ḳılsun sensüz ey ārām-ı dil

ārām-geh-i bī-sūz:

1. **ārām-geh-i bī-sūz:**
Kaside 28
Mısra: **30**
Istıraptan yoksun dinlenme yeri.

Ṣahrāya iletse ḫaber-i ʿadlin eger bād
Āhūya çerāgāh ola ārām-geh-i bī-sūz

ārām-ı dil:

1. **ārām-ı dil:**
Gazel 750
Mısra: **4**
Kalbe (cana) huzur ve sükûn veren sevgili.

Çeşm-i şūr-engīzüñ almışdur ḳarār u ṣabrumı
Dil nice ārām ḳılsun sensüz ey ārām-ı dil

aramuz ḳan bıçaḳ ol-:

1. **aramuz ḳan bıçaḳ olsa:**-*sa*
Gazel 477
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aralarında herhangi bir nedenden dolayı birbirini öldürecek kadar düşmanlık bulunmak.

Zaḫm-ı ḫadeng-i firḳata vaṣluñı merhem eyleseñ
Açmazuz raḳībile ḳan bıçaḳ olsa aramuz

ʿarʿar:

1. ʿ**ar**ʿ**ar:**
Gazel 305
Mısra: **3**
Servi, dağ servisi, dikenli ardıç. II. Sevgilideki boy pos.

Ẕikr-i ṭūbī olsa ḳalbe ol boyı ʿarʿar düşer
Yād-ı ṣaḥbā olsa cāna ol lebi kevşer düşer

2. ʿ**ar**ʿ**ar:**
Gazel 273
Mısra: **8**
Servi, dağ servisi, dikenli ardıç.

Özge ʿālem var ḫırām-ı yārda ey bāġbān
Yitse başı çarḫa ṣanma ḳaddine ʿarʿar yiter

ārāste:

1. **ārāste:**-*sin*
Gazel 634
Mısra: **5**
Süslü, süslenmiş, bezenmiş.

Bu leṭāfet bu melāḥatla ki ārāstesin
Ne beşer dimek olur saña ḥabībüm ne melek

araya gir-:

1. **araya gir-:**-*di*
Gazel 998
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir iş yapılırken ona engel olacak başka bir şey çıkmak.

Gül gibi çün girdi eyyām araya gelsün devre cām
ʿIyş itsün olsun şād-kām ʿaşḳ ehli bu hengāmda

2. **araya gir-:**-*di*
Gazel 1046
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
İki kişi veya taraf arasındaki yakınlığı, dostluğu bozmak, aralarına soğukluk sokmak.

Ṣulḥ üzre iken yār ile ġayr araya girdi
O ṣulḥ u ṣalāḥuñ ṣoñı ceng ü cedel oldı

ārāyiş:

1. **arāyiş:**-*e*
Kaside 15
Mısra: **62**
Zinet, süs.

Yayılıcaḳ ʿāleme bu ḫaber-i pür-sürūr
Başladı arāyişe gül gibi kevn ü mekān

2. **ārāyiş:**-*i, -n, -e*
Gazel 824
Mısra: **8**
Süs, zinet. || Dünya nimetleri.

Terkine ḳādir degülseñ ʿālemüñ bārī hele
Gün-be-gün ārāyişine meylimüz az idelüm

ārāyiş-i gülzār:

1. **ārāyiş-i gülzār:**
Gazel 742
Mısra: **2**
Gül bahçesinin süsü.

Ger olmasa hem-reng-i ruḫ-ı yār ḳaranfil
Olmaz idi ārāyiş-i gülzār ḳaranfil

ʿaraż:

1. **ʿaraż:**
Kaside 2
Mısra: **50**
Kendi kendine var olmayıp görünmesi için bir asla, bir cevhere muhtaç olan şey. || Hz. Muhammed.

Cāna ṭabīb-i maraż ḥilḳate oldur ġaraż
Cevher ü bāḳi ʿaraż ṣalli ve sellim ʿaleyh

ʿarbede:

1. **ʿarbede:**-*müz*
Terkib-bend 8
Mısra: **13**
Gürültü, kavga, kargaşa, anlaşmazlık.

Hem-kāse-i erbāb-ı dilüz ʿarbedemüz yoḳ
Meyḫānedeyüz gerçi velī ʿaşḳile mestüz

ardına düş-:

1. **ardına düş-:**-*üp*
Kaside 38
Mısra: **94**
Kelime Tipi: **Deyim**
Arkasından gitmek, peşini bırakmamak.

Biter ot gibi ādem oġlı yerlerden yiter dirmiş
Düşüp ardına olmış bende-i fermānı şeyṭānuñ

2. **ardına düş-:**-*üp*
Kaside 38
Mısra: **96**
Kelime Tipi: **Deyim**
Peşini bırakmamak.

Dilin çeksün götine epsem olsun yoḫsa vallahi
Düşüp ardına anuñ eylerin merdūdı dünyānuñ

aʿref-ı nefs:

1. **aʿref-ı nefs:**
Gazel 454
Mısra: **7**
Nefsin tanınmışlığı.

Aʿref-ı nefs ḥāṣıl idersek ʿaceb midür
ʿĀlemde ehl-i faẓliledür ittiḫādımuz

arefnā:

1. **arefnā:**
Gazel 1105
Mısra: **6**
Bildik, anladık.

Ne mümkin devlet-i dünyā-yı dūna iʿtibār itmek
Arefnā külle şeyʾin hālik illā vecheke'l-bāḳī

āremīde:

1. **āremīde:**-*y, -üz*
Gazel 518
Mısra: **4**
Sükûn ve rahat halinde bulunan.

Ṣayd olmadan o çeşm-i siyeh-kāra ḳaçmazuz
Şāhum remīde ṣanma bizi āremīdeyüz

ʿārī:

1. **ʿārī:**
Gazel 751
Mısra: **9**
(Bir şeyden) Kurtulmuş, soyunmuş olan, (o şeyi) üzerinden atmış bulunan.

Nola Rūḥī aṭlas u zer-baftdan ʿārī ise
Ḥamdülillah kim libās-ı ʿaşḳdan ʿārī degül

2. **ʿārī:**
Gazel 879
Mısra: **9**
(Bir şeyden) Yoksun bulunan, (-den) uzak.
Libās-ı maʿrifetden eylemişdür Ḥaḳḳ seni ʿārī
Anuñçün cübbe vü destāra ey ṣūfī muḳayyedsin

ʿārif:

1. **ʿārif:**
Gazel 20
Mısra: **11**
Âlim, bilgin, marifet ehli.

Hüner dünyāya istiġnā degüldür ʿārif oldur kim
İrüp bir ʿāleme muṭlaḳ ide ʿuḳbāya istiġnā

2. **ʿārif:**-*ler, -üz*
Gazel 20
Mısra: **8**
Bilgili, olgun, sezgi sahibi kişi; edep ve haya sahibi kimse; âşık; gönül ehli.

Bizi dünyā içün her dūna ṣanmañ eylerüz minnet
Biz ol ʿāriflerüz kim eylerüz dünyāya istiġnā

3. **ʿārif:**-*ler, -i*
Gazel 361
Mısra: **4**
Zihnî olgunluğa ve sezgi gücüne sahip bilge kişi.

Ḫavf-i duzeḫle yatur zāhid ʿuṭārid ṣubḥa dek
Şād idüp ʿārifleri ḥükm-i beşāret gösterür

4. **ʿārif:**-*ler, -e*
Gazel 204
Mısra: **6**
Bilge kişi, irfan sahibi.

Māsivā fikrini dilden çıḳarur ʿārifler
Sırr-ı eşyā olur ol vechile ʿāriflere çehr

5. ʿ**ārif:**-*e*
Gazel 810
Mısra: **9**
Âlim, bilgin, marifet ehli, irfan sahibi.

Beste-i dām-ı ġam olmaḳ ʿārife lāyıḳ mıdur
Mümkin iken Rūḥiyā bir cāmile defʿ-i ġumūm

6. ʿ**ārif:**
Gazel 760
Mısra: **11**
Allah'ın sırları kendisine açılmış olan seçkin kul, herkesin göremediği manevi gerçekleri gören, anlayan kimse.

ʿĀrif oldur kim vire kendi vücūdından ḫaber
Yoḳsa girmez ehl-i ḫālüñ gūşına bu ḳāl u ḳīl

ʿārif-i billah:

1. ʿ**ārif-i billah:**
Kaside 36
Mısra: **30**
Allah'ı hakkıyla tanımış kimse; bilmesi Allah'a ulaşan kimse; velilik mertebesine ulaşmış kimse.

Kisvet-i faḳr u fenāya ṭurmayup girmekde ḫalḳ
ʿĀrif-i billah olan ehl-i fenā eksilmede

2. ʿ**ārif-i billah:**
Kaside 35
Mısra: **40**
Mârifet-i Hakk'a vasıl olan velî, ermiş.

Ḫurrem olduḳ innemā remziyle vechullahdan
ʿĀrif-i billah olanda ṣanmañ olur buġz u kīn

ʿārif-i cān:

1. ʿ**ārif-i cān:**
Gazel 1020
Mısra: **12**
İrfan sahibi can yoldaşı.

Eylesek bezm-i maḥabbetde yekāyek ṣoḥbet
Hem-zebān olmaġa bir ʿārif-i cān olsa bize

2. ʿ**ārif-i cān:**
Tarih 28
Mısra: **12**
Can bilgini.

Dād pīr-i ḫıredem müjde vü güft Baʿd ezīn ġam meḫor ey ʿārif-i cān

ʿārif-i dānā:

1. ʿ**ārif-i dānā:**
Terkib-bend 8
Mısra: **78**
İrfan sahibi bilge kişi.

Çün ḥişşe imiş ḳışşadan ehl-i dile maḳṣūd
Maḳṣūd nedür añla bil ey ʿārif-i dānā

ʿārif-i dehr:

1. ʿ**ārif-i dehr:**
Gazel 89
Mısra: **5**
Devrin arifi.

ʿĀrif-i dehr ile baḥs eyleyemez zāhid-i ḫuşk
Laʿluñ aġzına düşer mi ide gūyā ile baḥs

ʿārif-i rab ol-:

1. ʿ**ārif-i rab olup:**-*up*
Tahmis 8
Mısra: **18**
Rabbini bilmek.

Maẓhar-ı ḥikmet-i Rabb olsaḳ ne ʿaceb
İstivā sırrını fehm idüp olup ʿārif-i Rab

ʿārif-i sırr-ı ḫüdā:

1. ʿ**ārif-i sırr-ı ḫüdā:**
Gazel 1
Mısra: **2**
Allah'ın sırlarını anlayıp bilen kimse.

Ḳad bedā min ʿaks-i kāʾsi'l-ʿaşḳı envāriʾl-hüdā
Düşdi ol envāra maẓhar ʿārif-i sırr-ı Ḫüdā

ʿārif-i sırr-ı ḫüdā:

1. ʿ**ārif-i sırr-ı ḫüdā:**-*dur*
Kaside 3
Mısra: **12**
İlahi sırları bilen kimse. || *Hz. Ebubekir.*

Ol emīrüʾl-müʾminīn Ṣıddīk-i ṣāhib-ṣıdk kim
ʿĀrif-i sırr-ı Ḫüdādur sālik-i rāh-ı Ḫüdā

2. ʿ**ārif-i sırr-ı hudā:**-*y, -uz*
Gazel 488
Mısra: **8**
İlahi sırları bilen kimse.

Seneddür nüktemüz her ṭālib-i ʿirfān olan rinde
Mürīd-i pīr-i ʿaşḳuz ʿārif-i sırr-ı Hudāyuz biz

ʿārif-i vaḳt:

1. ʿ**ārif-i vaḳt:**
Terkib-bend 8
Mısra: **107**
Devrin arifi.

Geç cümle bu efkārdan u ʿārif-i vaḳt ol
Ser-geşte bil anı ki serinde bu hevā var

ʿārif-i yegāne-i devrān:

1. ʿ**ārif-i yegāne-i devrān:**
Kaside 39
Mısra: **20**
Zamanın eşsiz bilgini.

Sākin mi Kerbelāda Kelāmī-i ḫoş-edā
Ol ʿārif-i yegāne-i devrān ne demdedür

ʿārif-i yezdān:

1. ʿ**ārif-i yezdān:**
Kaside 40
Mısra: **64**
Allah'ı hakkıyla tanımış kimse; bilmesi Allah'a ulaşan kimse; velilik mertebesine ulaşmış kimse.

Sözde Ehlī Begüñ ehliyyetine söz yoḳdur
Size maʿlūmdur ol ʿārif-i Yezdān eyüdür

2. ʿ**ārif-i yezdān:**
Tarih 41
Mısra: **10**
Allah'ın arifi , veli.

Şād olup Rūḥi-i ġam-dīde didi tārīḫin
Ḥākim-i Edrine bir ʿārif-i Yezdān oldı

3. ʿ**ārif-i yezdān:**-*ı*
Gazel 352
Mısra: **18**
Allah.

Rūḥiye keşf oldı rumūz-ı kelām
Aç gözüñ ol ʿārif-i Yezdānı gör

<u>ʿārif-i ẕāt-ı ḫudāvend-i cihān-ı ʿizz ü cell:</u>

1. ʿ**ārif-i ẕāt-ı ḫudāvend-i cihān-ı ʿizz ü cell:**
Kaside 41
Mısra: **30**
Cihanın sahibi olan yüce Allah'ın zatını tanıyıp bilen kimse. || *Hz. Hüseyin.*

Kāşif-i sırr-ı ezel vāḳıf-ı remz-i Ḳurʾān
ʿĀrif-i ẕāt-ı ḫudāvend-i cihān-ı ʿizz ü cell

<u>aristo:</u>

1. **aristo:**
Gazel 531
Mısra: **6**
Yunan filozofu, akıl, hikmet ve doğrunun sembolü.

Marīż-i ʿaşḳ-ı nigāruñ nigārdan ġayrı
ʿİlācını ne Aristo ider ne Calinus

<u>aristo-ḥikmet:</u>

1. **aristo-ḥikmet:**
Tarih 7
Mısra: **42**
Aristo hikmetli, Aristo gibi bilge.

Hem yarar hem kār-dīde hem müdebbir hem ḳılıc
Murtażā-heybet Aristo-ḥikmet İskender-niẓām

<u>ʿārıż:</u>

1. ʿ**ārıż:**
Gazel 898
Mısra: **1**
Yanak.

Buña ʿārıż dimek olmaz gül-i āl ancaḳ bu
Baḳanuñ ʿaḳlı gider özge cemāl ancaḳ bu

2. ʿ**ārıż:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 27
Mısra: **3**
Yanak. II Sevgilinin yanağı.

ʿĀrıżından ayrı feryād eylesem ʿayb eylemen
Bülbül efġān eylemez mi olsa gülşenden cüdā

3. ʿ**ārıż:**
Gazel 889
Mısra: **5**
Yanak. II Sevgilinin yüzü.

Gül-i gülzār-ı cināndur meger ol ʿārıż kim
İrişür cāna ḥayāt-ı ebedī būyından

<u>ʿārıż-ı cānān:</u>

1. ʿ**ārıż-ı cānān:**
Gazel 110
Mısra: **10**
Sevgilinin yanağı.

Bülbül olduḳsa nola her güle māʾil degülüz
Yeter ey Rūḥi bize ʿārıż-ı cānān gül-i surḫ

<u>ʿārıż-ı dildār:</u>

1. ʿ**ārıż-ı dildārda:**-*da*
Gazel 910
Mısra: **13**
Sevgilinin yanağı.

Ne yazılmış ʿacabā ʿārıż-ı dildārda kim
Görse kāfir anı elbetde gelür īmāna

<u>ʿārıż-ı gül-gūn:</u>

1. ʿ**ārıż-ı gül-gūnına:**-*ı, -n, -a*
Gazel 306
Mısra: **5**
Gül renkli yanak.

Meyl ider ʿārıż-ı gül-gūnına yüz sürmege dil
Yanar oda bıraġur kendüyi dīvāneyi gör

<u>ʿārıż-ı gülnār:</u>

1. ʿ**ārıż-ı gülnār:**-*uñ, -dur*
Gazel 241
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Nar çiçeğine benzeyen yanağı.

Dāġlayan sīne-i mecrūḥımuzı ḫāluñdur
Yanduran baġrımuzı ʿārıż-ı gülnāruñdur

<u>ʿārıż-ı sākī:</u>

1. ʿ**ārıż-ı sāḳī:**
Gazel 582
Mısra: **3**
Sakinin (sevgilinin) yanağı.

Tāb-ı meyden ʿārıż-ı sāḳī bu gice meclise
Bir żiyā virdi ki virmez ol żiyāyı yüz çerāġ

<u>ʿārıż-ı yār:</u>

1. ʿ**ārıż-ı yāra:**-*a*
Gazel 1055
Mısra: **7**
Sevgilinin yanağı.

Ṭutalum beñzer imiş ʿārıż-ı yāra gül-i āl
Andan ey bülbül aña biz diyelüm dilber mi

<u>ʿārıż-ı zībā:</u>

1. ʿ**ārıż-ı zībā:**-*ñ, -a*
Gazel 708
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Güzel yanağı.

Seyre çık ʿarż-ı cemāl it şāhidān-ı bāġa gel
ʿĀrıż-ı zībāña demlerdür giçer üftāde gül

<u>arḳası üstine yat-:</u>

1. **arḳası üstine yat-:**-*ur*
Tarih 5
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sırtüstü yatmak, hiçbir şey yapmamak. || *Çalışmadan rahat bir yaşam sürmek.*

Devr-i ʿadlinde yatur arḳası üstine hilāl

Mihr başdan başa dünyāyı ṭolanur dünyā

2. **arḳası üzre yat-:**-*up*
Tarih 3
Mısra: **23**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sırtüstü yatmak; çalışmadan rahat bir yaşam sürmek.

Arḳası üzre yatup devrüñde māh-ı nev gibi
Her kişi şimdi duʿā-yı ḫayruñ eyler ṣubḥ u şām

armaġān:

1. **armaġān:**
Gazel 154
Mısra: **6**
Armağan, hediye.

İzüñ ṭozını ḳor mı yire düşmege nesīm
ʿAṭṭār-ı Çīn alup anı armaġān virür

ʿarş:

1. ʿ**arş:**-*a*
Kaside 15
Mısra: **75**
İslam inancına göre göğün en yüksek katı, âlem tasavvurunda en yüksek nokta.

ʿArşa aşılmış anuñ tīġ-i zer-efşānıdur
Evc-i felekde degül ẓāhir olan kehkeşān

2. ʿ**arş:**-*un*
Gazel 419
Mısra: **17**
Allah'ın kudret ve saltanatının tecellî ettiği, tahtının bulunduğu en yüksek gök katı.

Lā yeseʿunī ʿarşun ve kürsī rümūzın bilmeyen
Gönlinüñ taḫtındaki sulṭānı bilmez ḳandedür

ʿarşa-i ʿaşḳ:

1. ʿ**arşa-i ʿaşḳ:**-*da*
Gazel 316
Mısra: **7**
Aşk arsası.|| Aşk meydanı.

ʿArşa-i ʿaşḳda ol şeh-süvār-ı ḫüsnüñ
Ḫūb-rūlar elem-i hicr ile pāmālıdur

ʿarşa-i dünyā-yı fāni:

1. ʿ**arşa-i dünyā-yı fāni:**
Terkib-bend 4
Mısra: **1**
Ölümlü dünya.

ʿArşa-i dünyā-yı fāni çün degül cāy-ı karār
Ölmedin ʿāḳil odur kim ide dünyādan firār

ʿarşa-i kūy:

1. ʿ**arşa-i kūy:**-*uñ, -ı*
Gazel 74
Mısra: **8**
Köy meydanı.

Dün göñül nāle vü zār ile ḳıyāmetler idüp
ʿArşa-i kūyuñı itmişdür zemīn-i ʿaraṣāt

arşa-i mülk:

1. **arşa-i mülk:**
Gazel 1059
Mısra: **7**
Hükümdarın idaresi altında bulunan arsa, yer. || Sevgilinin sahip olduğu yerler.

Böyle ḫālī ḳalur mı arşa-i mülk
ʿAceb ol şeh-süvār gelmez mi

ʿarşa-i vaḥdet:

1. ʿ**arşa-i vaḥdet:**-*de*
Tahmis 8
Mısra: **4**
Birlik arsası.

Vāḳıf-ı gerdiş-i heft-encüm u nüh-eflākuz
Vāḥidüz ʿarşa-i vaḥdetde bugün çālākuz

ʿarş-ı muʿallā:

1. ʿ**arş-ı muʿallā:**
Gazel 1078
Mısra: **3**
Allah'ın kudret ve saltanatının tecelli ettiği, tahtının bulunduğu en yüksek gök katı.

Saʿy ḳıl cilvegehüñ ʿarş-ı muʿallā olsun
Sedd-i rāh itmeyigör kendüñe dām hevesi

arslan:

1. **arslan:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **6**
Dört ayaklı, yırtıcı, çok kuvvetli, kedi cinsinden memeli hayvan. || Osman Paşa.

Ḫalāṣ itdi ḳażā dām-ı ʿadūdan ol ṣaf-ārāyı
Ṣaḳınsun gāv-tenler ki alındı bendi arslanuñ

art-:

1. **art-:**-*ar*
Gazel 148
Mısra: **1**
Artmak, fazlalaşmak.

Güzellendükce ḥüsn-i yāra mübtelā artar
O ḫod ẕevḳ eyler ammā ben dil-efkāra belā artar

2. **art-:**-*ar*
Gazel 148
Mısra: **14**
Yeterince kullanıldıktan sonra fazla gelip geriye kalmak.

Cihānuñ niʿmetinden ḥişşe ümīdin getür Rūḥī
Şu deñlü ṭālibi var kim ne saña ne baña artar

3. **art-:**-*dı*
Muhammes 1
Mısra: **3**
Artmak, çoğalmak, fazlalaşmak.

Ḫāk olup ʿālī-nesep artdı belā vü miḥneti
Bed-neseb olana eyler şimdi herkes ʿizzeti

artık:

1. **artıḳ:**
Gazel 200
Mısra: **3**
Fazla.

Daḫi bundan artıḳ cefā mı olur
Ciger pāre pāre göñülse fikār

2. **artıḳ:**
Gazel 34
Mısra: **3**
Başka.

Benden artıḳ cāñ virür yoluñda herkes ölmege
Ḳır geçür tīġ-ı müjeyle ʿālemi ruḫṣat saña

3. **artıḳ:**
Gazel 773
Mısra: **8**
Daha iyi.

Yanduran çoḳ beni meydan-ı maḥabbetde velī
Yoḳ şeb-i hicrde bir şemʿden artıḳ yanarum

4. **artıḳ:**
Gazel 643
Mısra: **9**
Fazla, gayrı.

Bundan artıḳ Rūḥi-i bīçāreye nitseñ gerek
Baġrını ḳan eyleyüp çeşmini giryān eledüñ

artuk:

1. **artuḳ:**
Kaside 19
Mısra: **55**
Daha çok, daha fazla.

Bundan artuḳ nice olur ḳadr ki dergāhında
Cān virür olmaġa āyin-i felek ḫidmetkār

2. **artuḳ:**
Kaside 19
Mısra: **9**
-den başka.

Bundan artuḳ nice olur ḫüsn ü behā kim ʿālem
Gül-i ruḫsārınuñ üftādesidür şebnem-vār

3. **artuḳ:**-*dı*
Kaside 16
Mısra: **41**
Fazla, ziyade.

Feṯḥ-i Tebrīze berāber belki artuḳdı bu ʿazm
Bir iş itdüñ kim degül virmezdi kimse iḫtimāl

artuk eksik:

1. **artuḳ eksik:**
Kaside 36
Mısra: **63**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerli yersiz; gereksiz.

Artuḳ eksik sözi ḳo ḫatm-ı kelām it ebsem ol
Çekme ġam ger olsa ḳadrüñ Rūḥiyā eksilmede

artur-:

1. **artur-:**-*up*
Gazel 107
Mısra: **3**
Artmasını sağlamak, çoğaltmak, yükseltmek.

Arturup ẕevḳın ṣafāsın ġālib eyler ādemüñ
Ey gül-i ter görmedüm laʿluñ gibi bir ter ḳadeḥ

2. **artur-:**-*ur*
Gazel 347
Mısra: **6**
Çoğaltmak, daha fazla hale getirmek; yükseltmek.

Ol büt-i sīm-tene ʿarż-ı niyāz itdükce
Arturur cevrini bilmem ki bizi kem mi görür

3. **artur-:**-*alum*
Gazel 786
Mısra: **6**
Çoğaltmak, artırmak.

Düşelüm bāde-i gülgūna gelün ey dil ü cān
Ẕevḳimuz arturalum ġuṣṣamuzı kem idelüm

4. **artur-:**-*dı*
Gazel 660
Mısra: **9**
Arttırmak, çoğaltmak, ziyadeleştirmek.

Göz yaşın dökdükce arturdı cefā vü cevri yār
Rūḥiyā alışmadı gitdi o mehle yılduzuñ

ʿarūs:

1. ʿ**arūs:**-*ı*
Kaside 19
Mısra: **57**
Güneş..

Ḳomaġa baḫtı ʿarūsı eline ṣanma hilāl
Zerger-i çarḫ düzer ayda bir altunlu ṣuvār

ʿarūs-ı baht:

1. ʿ**arūs-ı baḫtı:**
Gazel 709
Mısra: **27**
Talihin güneşi.

Dehre nāz ide ʿarūs-ı baḫtı ümmīdüm budur
Ḥaşre dek tā kim gele bülbül niyāza nāza gül

ʿarūs-ı çemen:

1. ʿ**arūs-ı çemen:**-*e*
Kaside 19
Mısra: **15**
Çimenliğin güneşi. || *Çiçekler.*

ʿAks-i ḫurşīd degül cüdā ʿarūs-ı çemene
Āb āyine ṣunar her gün olup āyine-dār

ʿarūs-ı dehr:

1. ʿ**arūs-ı dehr:**
Gazel 404
Mısra: **7**
Cihanın güneşi.

Degül encüm ʿarūs-ı dehr olup dīdāruña ḫayrān
Saña ey meh hezārān çeşmile nezẕāre itmişdür

ʿarūs-ı devlet:

1. ʿ**arūs-ı devlet:**
Gazel 452
Mısra: **13**
Saadet güneşi.

İstemezmiş bize yār ola ʿarūs-ı devlet
Çarḫ-ı kec-rev ṣanur ey Rūḥī nigārın çekerüz

ʿarūs-ı felek:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. ʿ**arūs-ı felek:**
Gazel 1043
Mısra: **10**
Feleğin güneşi, güneş.

Ḫalḳ-ı cihānı itmege māyil şafaḳ degül
Ruḥsārına ʿarūs-ı felek ġāze bağladı

ʿarūs-ı ġonca-i raʿnā:

1. ʿ**arūs-ı ġonca-i raʿnā:**
Gazel 66
Mısra: **9**
Çok güzel gül gelini.

Mācerāsı var ʿarūs-ı ġonca-i raʿnā ile
Rūḥiyā bāġuñ anuñçün ṭolanur eṭrāfın āb

'arūs-ı kāyināt:

1. **'arūs-ı kāyināt:**-*uñ*
Gazel 14
Mısra: **6**
Kainat güneşi.

Geçüp ḳayd-ı taʿalluḳdan vücūdum eyledüm ıṭlāḳ
'Arūs-ı kāyinātuñ daḥi bir merdānıyuz cānā

ʿarūs-ı naẓm:

1. ʿ**arūs-ı naẓm:**-*ı, -n, -a*
Kaside 13
Mısra: **62**
Şiir gelini.

Göze görinmedügine sebeb hep oldur kim
ʿArūs-ı naẓmına aġyār geydürür girpās

ʿarūs-ı perde-nişīn-i sürādıḳ-ı devlet:

1. ʿ**arūs-ı perde-nişīn-i sürādıḳ-ı devlet:**
Kaside 25
Mısra: **85**
Devlet çadırında oturan iffetli gelin.

ʿArūs-ı perde-nişīn-i sürādıḳ-ı devlet
ʿAdū geh ʿarż-ı celāl ide saña ʿarż-ı cemāl

ʿarż:

1. **arż:**-*a*
Gazel 91
Mısra: **10**
Dünya.

Mey-ḫᵛārelerüz yer yüzinüñ ḥükmi bizümdür
Kim arża Ḫudā eyledi ṣāliḥleri vāriṣ

2. ʿ**arż:**-*uñ*
Gazel 936
Mısra: **8**
Sunma, gösterme, takdim etme.

Bilürsin her ne dirseñ nāṣıḥā eylerler istihzā
Eger ʿarżuñ gerekse mey-keşān-ı ʿaşḳa pend itme

3. ʿ**arż:**-*a*
Gazel 899
Mısra: **1**
İfade etme, bildirme.

Elin öpsem raḳībüñ dimeñüz ʿarża ḥaleldür bu
Kesmedügüñ eli öp başa ḳo dirler meṣeldür bu

ʿarż eyle-:

1. ʿ**arż eyle-:**
Gazel 558
Mısra: **8**
Sunmak, göstermek, takdim etmek.

Bilsün ey dil çeşmümüñ yaşı neden olur revān
Mācerānı eyle gāhi ḫākipāy-ı yāra ʿarż

2. ʿ**arż eyle-:**
Gazel 39
Mısra: **11**
Sunmak, göstermek.

Yoḳ āşināluġum dime ʿarż eyle derdüñi
Lāzım degül ṭabīb ola bīmāra āşinā

3. ʿ**arż eyle-:**-*dü, -m*
Kaside 25
Mısra: **80**
Saygı ile anlatmak, bildirmek, ifade etmek.

Şikeste-beste hele ḥāl-i zārumı ḳapuña
Bir iki beytile ʿarż eyledüm ʿaleʾl-icmāl

ʿarż it-:

1. ʿ**arż it-:**
Gazel 936
Mısra: **9**
Göstermek, sunmak.

Yeter pür-çīn idüp Rūḥīye ʿarż it ey ẓālim
Belāya uġradup bir derd-mendi pāy-bend itme

2. ʿ**arż it-:**-*di*
Gazel 901
Mısra: **7**
Bildirmek, anlatmak.

Zülfüñüñ serkeşlügin ʿarż itdi gülşende ṣabā
Ey ṣaçı sünbül yanında itdi şebbū ser-fürū

3. ʿ**arż it-:**-*meg, -içün*
Kaside 20
Mısra: **73**
Saygı ile anlatmak, bildirmek, ifade etmek.

Māfiʾż-żamīrüñ ʿarż itmegiçün
Ḳapuña geldi Rūḥı-i bī-dil

ʿarż ḳıl-:

1. ʿ**arż ḳıl-:**
Kaside 38
Mısra: **38**
(Büyük bir saygı ile) Söylemek, bildirmek.

Ḫayā vü ʿilm ü ʿirfānile ism-i pāki bürhāndur
En evvel ḳıl duʿāsın ʿarż Bürhānzāde ʿOsmānuñ

2. ʿ**arż ḳıl-:**
Gazel 721
Mısra: **3**
Göstermek.

Gāh zülfüñ ʿarż ḳıl ʿuşşāḳa gehi ġamzeñi
Ol kemend ü tīr ile meydāna gel ṣayd-efgen ol

3. ʿ**arż ḳıl-:**
Kaside 38
Mısra: **19**
Saygı ile anlatmak, bildirmek, ifade etmek.

Kemāl-i mertebe ḳıl iştiyākın ʿarż ʿİlmīnüñ
Egerçi ʿilmi lāḥıḳdur ezelden mihrine anuñ

4. ʿ**arż ḳıl-:**-*maḳ, -dan*
Gazel 558
Mısra: **1**
Sunmak, arzetmek.

ʿAzm-i kūyuñdur ġaraż ḳılmaḳdan eşküm saña ʿarż
Aḳçesi çoḳ olana zīrā ki olur Kaʿbe farż

ʿarż ol-:

1. ʿ**arż ol-:**-*un, -dı*
Kaside 9
Mısra: **76**
Sunmak, sunulmak.

Ṣafā-yı ḳalbile şimdengirü duʿā idelüm
Ki ʿarż olundı ḥuzūr-ı şerīfe vāḳiʿ-i ḥāl

ʿarż u semā:

1. ʿ**arż u semā:**
Kaside 21
Mısra: **12**
Yer ve gök. || *Her taraf, her yer.*

Ḳorḳum oldur baña ḥussād diye bī-himmet
Tevsen-i ṭabʿuma cevlān-geh iken ʿarż u semā

ʿarż-ı ʿārıż eyle-:

1. ʿ**arż-ı ʿārıż eyle-:**-*r, -sin*
Gazel 451
Mısra: **7**
Yüz göstermek.

Niḳābuñ refʿ idüp ʿuṣṣāḳa ʿarż-ı ʿārıż eylersin
Bilürsin sevdügüm ḥurşīd-i ʿālem-tāba baḳılmaz

ʿarż-ı celāl eyle-:

1. ʿ**arż-ı celāl eyle-:**-*dü, -ñ*
Kaside 16
Mısra: **40**
Yüceliğini göstermek.

Kim ider bu cürʾeti kim lāzım iken şāha şāh
Sen varup şāh ülkesine eyledüñ ʿarż-ı celāl

ʿarż-ı celāl it-:

1. ʿ**arż-ı celāl ide:**-*e*
Kaside 25
Mısra: **86**
Öfke ve hiddet göstermek.

ʿArūs-ı perde-nişīn-i sürādıḳ-ı devlet
ʿAdū geh ʿarż-ı celāl ide saña ʿarż-ı cemāl

ʿarż-ı cemāl:

1. ʿ**arż-ı cemāl:**
Gazel 736
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Güzel yüzünü göstermesi.

Ġamdan öldük nice bir ʿarż-ı cemāl
Dād ey pādişeh-i mülk-i cemāl

2. ʿ**arż-ı cemāl:**
Kaside 25
Mısra: **86**
Güzelliğini gösterme.

ʿArūs-ı perde-nişīn-i sürādıḳ-ı devlet
ʿAdū geh ʿarż-ı celāl ide saña ʿarż-ı cemāl

ʿarż-ı cemāl eyle-:

1. ʿ**arż-ı cemāl eyle-:**-*di*
Gazel 352
Mısra: **5**
Yüzünü göstermek.

Şāhid-i ġayb eyledi ʿarż-ı cemāl
Uyḳudan ey bedī-ḫaber uyanı gör

2. ʿ**arż-ı cemāl eyle-:**-*se*
Gazel 279
Mısra: **6**
Güzel yüzü göstermek, güzelliğini sunmak.

Zeyl-i iḳbāl-ı niḳāb-ı ruḫı idbār oldı
Gül gibi ʿarż-ı cemāl eylese devlet demidür

ʿarż-ı cemāl it-:

1. ʿ**arż-ı cemāl it-:**-*di*
Kaside 8
Mısra: **7**
(Bir kimse) Yüzünü göstermek.

Çıḳup ol kevkeb-i burc-ı vefā ʿarż-ı cemāl itdi
Güni ṭoġdı yine miḥnet-keşān-ı şām-ı hicrānuñ

2. ʿ**arż-ı cemāl it-:**-*me, -se, -y, -di*
Kaside 16
Mısra: **34**
Güzel yüzünü göstermek.

Çoḳ bu deñlü lerze eylerdi vücūdında eger
Āfitāba itmeseydi heybeti ʿarż-ı cemāl

ʿarż-ı cemāl ḳıl-:

1. ʿ**arż-ı cemāl ḳıl-:**-*ıcaḳ*
Gazel 828
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Güzel yüzünü göstermesi.

Lālenüñ baġrını ṭaġlar ḳılıcaḳ ʿarż-ı cemāl
Ġoncanuñ aġzını baġlar idicek feṭḥ-i kelām

ʿarż-ı dīdār eyle-:

1. ʿ**arż-ı dīdār eyle-:**-*me, -se*
Kaside 19
Mısra: **28**
Yüzünü göstermek. || *(Gül için) Açmak, çiçeklenmek.*

Bülbülün kim işidürdi bu ḳadar zemzemesin
Yılda bir eylemese gül aña ʿarż-ı dīdār

2. ʿ**arż-ı dīdār eyle-:**-*mez*
Gazel 890
Mısra: **9**
(Sevgili) Yüzünü göstermek.

Yılda bir eylemez ol meh bize ʿarż-ı dīdār
Rūḥiyā gör ne belālar çekerüz rūyından

ʿarż-ı feşāḥat it-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. ʿ**arż-ı feṣāḥat it-:**-*me*
Gazel 906
Mısra: **12**
Güzel ve düzgün konuşmak.

Kevs̱erle dūzeḫuñ düşürüp medḥ u ḳādḥine
ʿArż-ı feṣāḥat itme meded āb u tābı ḳo

ʿarż-ı ḥāl eyle-:

1. ʿ**arż-ı ḥāl eyle-:**-*mek*
Gazel 225
Mısra: **16**
Halini bildirmek.

Yār ġāfil degül aḥvāl-ı dil-i ʿāṣıḳdan
ʿArż-ı ḥāl eylemek ey Rūḥi ne īcāb eyler

2. ʿ**arż-ı ḥāl eyle-:**-*y, -in*
Gazel 502
Mısra: **6**
Durumu anlatmak.
Ḳoyma öz ḥālüme sāḳī beni bī-hūş it kim
ʿArż-ı ḥāl eyleyin ol āfet-i devrāne biraz

ʿarż-ı ḥāl it-:

1. ʿ**arż-ı ḥāl it-:**-*dü, -m*
Gazel 787
Mısra: **2**
Halini bildirmek.

Ruḫ-ı zerdüm boyadum eşk-i gülgūnumla āl itdüm
Bu ālile varup ol gül-ʿiz̤āra ʿarż-ı ḥāl itdüm

ʿarż-ı ḥāl:

1. ʿ**arż-ı ḥāl:**-*den*
Gazel 214
Mısra: **10**
Halini bildirme.

İder ʿarż-ı hüner şāhum ḳıyas itme ki Rūḥīnüñ
Bu ʿarż-ı ḥālden hep ḳaṣdı iẓhār-ı maḥabbetdür

ʿarż-ı hayṣiyyet:

1. ʿ**arż-ı ḥayṣiyyet:**
Kaside 23
Mısra: **48**
Saygınlığını bildirme.

Velī bu ṭūl-ı suḥandan murādum ol ki idem
Cenāb-ı devlete fīʾl-cümle ʿarż-ı ḥayṣiyyet

ʿarż-ı hüner it-:

1. ʿ**arż-ı hüner id-:**-*er*
Gazel 214
Mısra: **9**
Maharetlerini sunmak.

İder ʿarż-ı hüner şāhum ḳıyas itme ki Rūḥīnüñ
Bu ʿarż-ı ḥālden hep ḳaṣdı iẓhār-ı maḥabbetdür

ʿarż-ı hüner ḳıl-:

1. ʿ**arż-ı hüner ḳıl-:**
Gazel 947
Mısra: **2**
Bilgelik ve ustalığını sergilemek.

Herkesüñ ʿaybınadur şimdi naẓar dünyāda
Hünerüñ var ise ḳıl ʿarż-ı hüner dünyāda

ʿarż-ı hüner:

1. ʿ**arż-ı hüner:**-*de*
Gazel 235
Mısra: **3**
Marifet sergileme.

Cühelā ʿarż-ı hünerde hüner ehli ḫāmūş
Yā bu ʿālemde ḫarīdār-ı hüner mi bulunur

ʿarż-ı ḥüsn it-:

1. ʿ**arż-ı ḥüsn id-:**-*üp*
Gazel 529
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Güzel yüzünü göstermesi.

Sen ne z̤ī-şānsın ki ehl-i ʿaşḳa ʿarż-ı ḥüsn idüp
ʿİzz ü nāzile giyersin günde biñ dürlü libās

2. ʿ**arż-ı ḥüsn it-:**-*me, -y, -üp*
Gazel 165
Mısra: **13**
Güzelliğini sergilemek.
ʿArż-ı ḥüsn itmeyüp incinmiş iken dün ḫalḳı
İşiginde bugün ol şūḫ tesellāya ṭurur

ʿarż-ı ḥüsn-i edā:

1. ʿ**arż-ı ḥüsn-i edā:**-*dur*
Gazel 472
Mısra: **10**
Nazın güzelliğini göstermek.

Rūḥī-ṣıfat ʿiz̤āruñı medḥ itmeden hemān
Yārāna ʿarż-ı ḥüsn-i edādur murādımuz

ʿarz-ı iḫlāṣ eyle-:

1. ʿ**arz-ı iḫlāṣ eyle-:**-*y, -üp*
Tarih 12
Mısra: **14**
İçten bağlılığını, gönülden gelen dostluğunu söylemek, bildirmek.

Şād olup Rūḥī bu devletten ṣafā-yı ḳalbile
ʿArz-ı iḫlāṣ eyleyüp mānend-i ḫuddām-ı ḳadīm

ʿarż-ı ihtiyāc it:

1. ʿ**arż-ı iḫtiyāc id-:**-*er*
Gazel 94
Mısra: **4**
İhtiyacını bildirmek.

Ārzū-yı vaṣl idersem ġam degül dildārdan
Bendeler lābüd ider sulṭāna ʿarż-ı iḫtiyāc

2. ʿ**arż-ı ihtiyāc it-:**-*me, -m*
Gazel 1105
Mısra: **3**
İhtiyacını bildirmek, dile getirmek.
Ḳoyup luṭf-ı ʿamīmüñ ġayra ʿarż-ı ihtiyāc itmem
İlahī ente ḫallāḳī İlahīente rezzāḳī

ʿarż-ı ʿirfān it-:

1. ʿ**arż-ı ʿirfān it-:**-*dü, -m*
Rübai 2
Mısra: **2**
(Sahip olunan) Bilgi ve kültürü ortaya koymak.

Yıllarla ki ben vaṣf-ı cevānān itdüm
Erbāb-ı kemāla ʿarż-ı ʿirfān itdüm

arż-ı istiḳāmet:

1. **arż-ı istiḳāmet:**
Gazel 77
Mısra: **8**
İbadet ü taat yolunda olduğunu göstermek.

Kec-ṭabʿluġına dāl olupdur
Zāhiddeki arż-ı istiḳāmet

ʿarż-ı iştiyāḳ eyle-:

1. ʿ**arż-ı iştiyāḳ eyle-:***-y, -üp*
Gazel 894
Mısra: **5**
Özlemini göstermek, arzusunu bildirmek.

Eyleyüp mihrile meh ʿaşḳında ʿarż-ı iştiyāḳ
Seyr iderler rūz u şeb ey meh seni afāḳdan

ʿarż-ı iştiyāḳ it-:

1. ʿ**arż-ı iştiyāḳ id-:***-üp*
Gazel 389
Mısra: **13**
Özlemini sunmak, göstermek.

Rūḥī ẓarāfet ile idüp ʿarż-ı iştiyāḳ
Ol māh-rūya gün başına bir ġazel virür

ʿarż-ı kelām eyle-:

1. ʿ**arż-ı kelām eyle-:***-y, -em*
Kaside 34
Mısra: **82**
(Birine) Sözünü sunmak, arzetmek.

Bende yoḳ ol deñlü ḳudret kim idüp evṣāfuñı
Sen suḥandān-ı cihāna eyleyem ʿarż-ı kelām

ʿarż-ı kemāl it-:

1. ʿ**arż-ı kemāl it-:***-dük, -se*
Gazel 596
Mısra: **16**
Olgunluk ve bilgisini sunmak.

Māla oldı raġbet ey Rūḥī ʿaceb ʿālemdeyüz
Her kime ʿarż-ı kemāl itdükse raġbet bulmaduḳ

ʿarż-ı liḳā:

1. ʿ**arż-ı liḳā:**
Gazel 587
Mısra: **1**
Güzel yüzün gösterilmesi.

Gelüp dünyāya ḳıldı nice dem ʿarż-ı liḳā Yūsuf
Senüñdür devr şimdi sensin ey ṣunʿ-ı Ḫudā Yūsuf

ʿarż-ı maḥabbet eyle-:

1. ʿ**arż-ı maḥabbet eyle-:***-di*
Gazel 503
Mısra: **2**
Konuşma tenezzülünde bulunmak.

Aġladum ḥālümi dün diñledi mestāne biraz
Eyledi ʿarż-ı maḥabbet dil-i nālāne biraz

2. ʿ**arż-ı maḥabbet eyle-:***-meg, -e*
Gazel 193
Mısra: **3**
Sevgiyi dile getirmek, sunmak.

ʿArż-ı maḥabbet eylemege yoḳdur iḥtiyāc
Göñlümde mihri olduġın ol meh-liḳā bilür

3. ʿ**arż-ı maḥabbet eyle-:***-r, -üz*
Gazel 600
Mısra: **7**
Aşkını sevgiliye göstermek, belli etmek.

Eylerüz ʿarż-ı maḥabbet yāra ammā ey raḳīb
Sende bende derd-i ʿaşḳ-ı cān-sitānı var yoḳ

ʿarż-ı maḥabbet it-:

1. ʿ**arż-ı maḥabbet id-:***-elüm*
Gazel 225
Mısra: **13**
Aşkını bildirmek, sevgisini göstermek.

Bir cefā-cūya nice ʿarż-ı maḥabbet idelüm
Ki çeküp tīġını ḳaṣd-ı dil-i aḥbāb eyler

ʿarż-ı mā-yuḥtāc it-:

1. ʿ**arż-ı mā-yuḥtāc id-:***-er*
Gazel 206
Mısra: **1**
Muhtaç olmadığını belirtmek.

Ġayrı ḳoyup kim ki Ḥaḳḳa ʿarż-ı mā-yuḥtāc ider
Ḥāşā liʾllāh kim anı Ḥaḳ ġayrıya muḥtāc ider

ʿarż-ı meveddet:

1. ʿ**arż-ı meveddet:***-dür*
Gazel 561
Mısra: **10**
Sevgi gösterisi.

Şād ol ey Rūḥī teġāfül ḳılsa ol meh-rū saña
Hep teġāfül ḳılmadan ʿarż-ı meveddetdür ġaraż

ʿarż-ı mihr it-:

1. ʿ**arż-ı mihr id-:***-ince*
Gazel 994
Mısra: **4**
(Birine) Sevgisini sunmak, belli etmek.

Aġyārile ṣafāda virüp sīne sīneye
Ben ʿarż-ı mihr idince olur yaḳa yaḳaya

ʿarż-ı mihr:

1. ʿ**arż-ı mihr:***-e*
Gazel 15
Mısra: **9**
Sevgisini gösterme.

Başladı ʿarż-ı mihre mestāne
Yine ḳaṣdı ʿitābdur gūyā

ʿarż-ı mihr eyle-:

1. ʿ**arż-ı mihrin eyle:***-in, -r*
Gazel 361
Mısra: **14**
Sevgi göstermek.

Ölse Rūḥī hicrden ḳılmaz temennā-yı viṣāl
ʿArż-ı mihrin eyler o bī-mihre ṣadāḳat gösterür

arż-ı mukaddes:

1. **arż-ı muḳaddes:**-*i*
Gazel 1028
Mısra: **8**
Mukaddes yer. || Aşığın kalbi.

Sīnemden özge yerde yaraşmazsın ey melek
Gel cilve-gāhuñ eyle bu arż-ı muḳaddesi

ʿarż-ı niyāz eyle-:

1. ʿ**arż-ı niyāz eyle:**
Gazel 17
Mısra: **2**
Yalvarmak.

Güzellerden şikāyet ḳılmaduñsa ey dil-i şeydā
Ne sen ʿarż-ı niyāz eyle ne anlar nāz u istiġnā

ʿarż-ı niyāz it-:

1. ʿ**arż-ı niyāz id-:**-*üp*
Gazel 830
Mısra: **13**
(Birinin) Dileğini, arzusunu bildirmek.

Rūḥi-i dil-ḫastadan ʿarż-ı niyāz idüp di kim
Es-selām ey melce-i ehl-i belāġat es-selām

2. ʿ**arż-ı niyāz it-:**-*dükce*
Gazel 347
Mısra: **5**
Yalvarmak.

Ol büt-i sīm-tene ʿarż-ı niyāz itdükce
Arturur cevrini bilmem ki bizi kem mi görür

3. ʿ**arż-ı niyāz it-:**-*sün*
Gazel 85
Mısra: **3**
Yalvarmak, muhtaçlığını göstermek.

Güzeller yüz sürüp dergāhına ʿarż-ı niyāz itsün
O serv-i ser-firāzı pādişāh-ı mesned-i nāz it

ʿarż-ı niyāz kıl-:

1. ʿ**arż-ı niyāz ḳıl-:**-*sun*
Gazel 1089
Mısra: **11**
Yalvarıp yakarmak, halini bildirmek.

Kime ḳılsun dil-i miḥnet-zedemüz ʿarż-ı niyāz
Kimimüz var daḫı ʿālemde Ḫudādan ġayrı

ʿarż-ı reftār it-:

1. ʿ**arż-ı reftār id-:**-*üp*
Gazel 163
Mısra: **4**
Yürümek, salınarak yürüyüşünü sergilemek.

Yir u gök ḫalḳı üşüp seyrine feryād ḳopar
ʿArż-ı reftār idüp ol laḥẓa ki dildār yürür

ʿarż-ı rūḥ eyle-:

1. ʿ**arż-ı rūḥ eyle-:**-*dükce*
Gazel 106
Mısra: **1**
Hislerini açığa çıkarmak, içini dökmek.

Ol ʿArab-zāde cevāna eyledükce ʿarż-ı rūḥ
Ġamzesi eyler işāret zīr-i çeşminden ki rūḥ

arż-ı rūm:

1. **arż-ı rūm:**-*a*
Gazel 612
Mısra: **13**
Rum toprakları, Anadolu.. || Erzurum.

Geldük ümīd-i ʿişretle arż-ı Rūma līk
Ḳalduḳ ġarīb u bī-kes o vālīi görmedük

ʿarż-ı şadāḳat:

1. ʿ**arż-ı şadāḳat:**
Gazel 755
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Bağlılık ve vefa göstermek.

Sedd-i rāh-ı ḳūrbdur ʿarż-ı şadāḳat ʿāşıḳa
Ḫūblar zīrā muḥibb-i ʿāşıḳ-ı şādıḳ degül

2. **arż-ı şadāḳat:**
Gazel 921
Mısra: **7**
Bağlılığını bildirme.

Meded arż-ı şadāḳat ḥadden aşdı ṭarḥ-ı bezm itsek
Açılsa herkesüñ rāz-ı derūnı āşikār olsa

ʿarz-ı şecāʿat it-:

1. ʿ**arz-ı şecāʿat id-:**-*üp*
Kaside 15
Mısra: **38**
Yiğitlik göstermek.

Gördi bu erlükleri çün Hemedān ḥākimi
ʿArz-ı şecāʿat idüp varlığın itdi ʿıyān

ʿarż-ı silāh eyle-:

1. ʿ**arż-ı silāḥ eyle-:**-*y, -e*
Gazel 104
Mısra: **6**
Silah doğrultmak.

Nice bir tīġ ala ġamzeñ eline ey kāfir
Nice bir eyleye üftādelere ʿarż-ı silāḥ

ʿarż-ı sīm ü zer it-:

1. ʿ**arż-ı sīm ü zer it-:**-*me*
Gazel 685
Mısra: **7**
Altın ve gümüşü göstermek.

ʿArż-ı sīm ü zer itme cānāna
Şaḳın ol kīseñe gider ḳanuñ

ʿarż-ı taḥammül eyle-:

1. ʿ**arż-ı taḥammül eyle-:**-*y, -en*
Gazel 338
Mısra: **11**
Tahammülü sunmak, göstermek.

Bize ʿarż-ı taḥammül eyleyen bīçāre bilmez ki
Taḥammül ṭālib-i Ḥaḳda belāya mālik olmaḳdur

ʿarż-ı ʿubūdiyyet it-:

1. ʿ**arż-ı ʿubūdiyyet id-:**-*er*
Gazel 641
Mısra: **11**
Kulluğunu göstermek.

İder ʿarż-ı ʿubūdiyyet ayaġuñ ṭozına yoḳsa
Degül ḥaddi seni medḥ eylemek Rūḥī-i bī-cānuñ

ʿarż-ı ümīd ḳıl-:

1. ʿ**arż-ı ümīd ḳıl-:**-*ma, -du, -ñ*
Gazel 926
Mısra: **10**
Ümidini bildirmek, ümit ettiğini belli etmek.

Giçdi ümīd-i luṭfile ʿömrüñ velī ne sūd
ʿArż-ı ümīd ḳılmaduñ ümmīdgāhuña

ʿarż-ı vefā eyle-:

1. ʿ**arż-ı vefā eyle-:**-*r, -üz*
Gazel 1011
Mısra: **5**
Vefa göstermek, sevgi ve dostluk göstermek.

Yāra biz ʿarż-ı vefā eylerüz ammā bilürüz
Olur iẓhār-ı vefā bāʿiş-i kibr u kīne

ʿarż-ı vefā it-:

1. ʿ**arż-ı vefā it-:**-*dü, -m*
Müseddes 6
Mısra: **7**
Sevgi ve dostluk göstermek.

Ġayr cevr itdükçe ben ʿarż-ı vefā itdüm aña
Dostluḳ her kime itdüm itdi düşmenlük baña

ʿarż-ı vefā:

1. ʿ**arż-ı vefā:**-*lar*
Gazel 1023
Mısra: **1**
Sevgi ve dostluk göstergesi.

Çıḳdı ol vaʿdeler ol ʿarż-ı vefālar lāfa
ʿAcabā bir gün olur mı gelesin inṣāfa

arzū:

1. **ārzū:**-*s, -u, -y, -la, -*
Gazel 310
Mısra: **2**
İstek, gönül meyli.

Dil ki cām-ı ʿaşḳile mest ü ḫarāb olmış yatur
Pāy-būsuñ ārzūsuyla türāb olmış yatur

2. **ārzū:**
Kaside 36
Mısra: **6**
Arzu, istek, talep, dilek.

Sāz u söze ḳalmadı evvelki gibi meylimüz
Yaʿni dilden ārzū başdan hevā eksilmede

ārzū eyle-:

1. **ārzū eyle:**-*r*
Gazel 133
Mısra: **4**
Heves etmek, hasret çekmek ‖ Özlemek.

Sensin ol ẕī-şān ki eyler ṣuffa-i iḳbālda
Bezmüñüñ ṣaff-ı niʿālın ārzū baḫt-ı bülend

2. **ārzū eyle-:**-*r*
Gazel 233
Mısra: **9**
İstemek, heveslenmek.

Muttaṣıl eyler gedā-yı kūyuñ olmaḳ ārzū
Allah Allah Rūḥi-i şeydā ʿaceb sulṭān olur

3. **ārzū eyle-:**-*r*
Gazel 674
Mısra: **3**
İstek duymak, istemek.

Būy-ı gīsū-yı ʿabīr-efşānuñ eyler ārzū
Ser-fürū ḳılduġı hep budur ṣabāya sünbülüñ

ārzū it-:

1. **ārzū it-:**-*me, -z*
Gazel 773
Mısra: **9**
Arzulamak, istek duymak.

Ārzū itmez idüm cam-ı leb-i cananı
ʿĀḳibet bilse idüm ḳan olacaġın cigerüm

arżullah:

1. **arżullah:**-*da*
Terkib-bend 2
Mısra: **32**
Allah'ın yarattığı topraklar.

Ḫışmile ala ḥesābın Mālik-i Yuḥyiʾl-ʿiẓām
Olmasaydı ger selāmet ehli arżullahda

ārzū-yı bāde-i vaṣl:

1. **ārzū-yı bāde-i vaṣl:**-*uñ*
Gazel 533
Mısra: **5**
(Sevgiliye) kavuşma şarabının arzusu.

Ārzū-yı bāde-i vaṣluñ göñülden çıḳmaya
ʿÖmrüm olduḳca eger biñ cām çeksem her nefes

ārzū-yı bahār eyle-:

1. **ārzū-yı bahār eyle-:**
Gazel 351
Mısra: **8**
Baharı arzulamak.

Olur ṣafā-yı mey-i nāba gül gibi bāʿiş
Anuñçün ehl-i ṣafā eyler ārzū-yı bahār

ārzu-yı būse-i laʿl:

1. **ārzu-yı būse-i laʿl:**-*uñ, -ile*
Gazel 586
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Kırmızı dudaklarını öpme arzusu.

Ārzu-yı būse-i laʿluñile ḳan oldı yürek
Ṭolular ṣun ṭurma ey sāḳī tekellüf ber-ṭaraf

ārzū-yı cennet:

1. **ārzū-yı cennet:**
Gazel 991
Mısra: **8**
Cennet arzusu.

Ṭālib-i dīdār iseñ cennet ṣafāsın añma kim

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Ārzū-yı cennet olmaz ʿāşıḳ-ı dīdārda

ārzū-yı devlet:

1. **ārzū-yı devlet:**
Gazel 485
Mısra: **4**
Makam mevki arzusu. || *Saadet arzusu.*

Rāḥat istersen ḳanāʿat iḫtiyār it yoḫsa kim
Ārzū-yı devlet ey dil ādemi rāḥat ḳomaz

ārzū-yı gülşen-i kūy:

1. **ārzū-yı gülşen-i kūy:**-*uñ*
Gazel 582
Mısra: **7**
(Sevgilinin) gül bahçesine benzeyen mahallesi.

Ārzū-yı gülşen-i kūyuñ göñülden gitmeye
Günde biñ kez eylesem hicrüñde ey gül geşt-i bāġ

ārzū-yı laʿl-ı yār:

1. **ārzū-yı laʿl-ı yār:**
Gazel 94
Mısra: **9**
Sevgilinin la'l dudaklarının arzusu.

Bağrunuñ ḳanın ḳurutmış ārzū-yı laʿl-ı yār
Bāde iç Rūḥī eger bu derde isterseñ ʿilāc

ārzū-yi leb-i yār:

1. **ārzū-yi leb-i yār:**-*ile*
Gazel 503
Mısra: **7**
Sevgilinin dudaklarına duyulan arzu.

Ārzū-yi leb-i yārile görüp miḥnetümi
Cām-ı mey virdi tesellī dil-i sūzāne biraz

ārzū-yı mīve-i vaṣl:

1. **ārzū-yı mīve-i vaṣl:**-*uñ*
Gazel 962
Mısra: **9**
(Sevgiliye) Kavuşma meyvesinin arzusu.

Ārzū-yı mīve-i vaṣluñ göñülden çıḳmadı
Āh kim evḳātımuz giçdi ḫayāl-ı ḫāmile

ārzū-yı muḫāl:

1. **ārzū-yı muḫāl:**
Gazel 798
Mısra: **16**
Gerçekleşmesi mümkün olmayan dilek.

Ehl-i dünyāya devlet-i ʿuḳbā
Ārzū-yı muḫāl imiş bildüm

ārzū-yı rūm eyle-:

1. **ārzū-yı rūm eyle:**-*r*
Gazel 983
Mısra: **11**
Anadolu'yu arzulamak.

Dil eyler ārzū-yı Rūm u Baġdād ise ḍāmen-gīr
O ḫāk-ı behcet-ābāda bizi Perverdigār ilte

ārzū-yı şohbet eyle-:

1. **ārzū-yı şoḥbet eyle-:**-*üñ, -r, -di*
Gazel 679
Mısra: **3**
(Biriyle) Sohbet etmeyi arzulamak.

Ārzū-yı şoḥbetüñ eylerdi ġamgīn göñlimüz
Sen ṣafā geldüñ dil-i maḥzūnımuz şād eyledüñ

ārzū-yı vaṣl it-:

1. **ārzū-yı vaṣl id-:**-*er*
Gazel 851
Mısra: **1**
(Sevgiliye) Kavuşmayı istemek.

Ehl-i diller ārzū-yı vaṣl ider ol māhdan
İltifāt umsa ʿaceb olmaz gedālar şāhdan

2. **ārzū-yı vaṣl id-:**-*er*
Gazel 927
Mısra: **13**
Kavuşmayı istemek, arzulamak.

Düşdi derd-i hicre Rūḥī ārzū-yı vaṣl ider
Çāre-sāz ol ey ṭabīb-i cān u dil bīmāruña

ārzū-yı vuṣlat it-:

1. **ārzū-yı vuṣlat it-:**-*me, -z*
Gazel 845
Mısra: **2**
(Sevgiliye) Kavuşmayı arzulamak.

Ṣabr ider cevr u cefāya mübtelā-yı yār olan
Ārzū-yı vuṣlat itmez ʿāşıḳ-ı dīdār olan

aṣ-:

1. **aṣ-:**
Gazel 555
Mısra: **1**
Bir kimseyi boğazına ip geçirip ayaklarını yerden keserek sallandırmak suretiyle öldürmek, idam etmek.

Ḥālüñi bilmez diyenler zülfüñe aġyārı aṣ
Zülfüñe aṣarsan evvel sevdügüm ben zārı aṣ

2. **aṣ-:**-*a*
Gazel 537
Mısra: **4**
Asmak.

Ben dilāver o kemān-dāra dirin kim felege
Aṣa ay başına āhum gibi bir zerrīn-baḫş

3. **aṣ-:**
Gazel 555
Mısra: **6**
Asmak, bir yere tutturmak. || *Bir kimseyi boğazına ip geçirip ayaklarını yerden keserek sallandırmak suretiyle öldürmek, idam etmek.*

Dil uzadup öykinürlerse cebīn-i ḫüsnüñe
Şemʿ-i bezmüñ kes başın ḳandīl-i āteş-bārı aṣ

4. **aṣ-:**-*dı, -lar*
Kaside 15
Mısra: **21**
Bir şeyi yüksek bir yere

iliştirip sarkıtmak; takmak, yerleştirmek.

Terkisine kimseyi aşmaz iken aşdılar
ʿAskerinün başların terkiye pīr ü cevān

ʿaşā:

1. ʿ**aşā:**-*y, -ile*
Gazel 371
Mısra: **6**
Uzun sopa, değnek, baston.

Ḳalmamışdur bār-ı ʿaşḳuñ çekmege ṭāḳatları
Żaʿafdan cānā ʿaşāyile yürürler pīrler

āṣaf:

1. **āṣaf:**
Kaside 16
Mısra: **61**
Süleyman Peygamber'in veziri olup daha sonra "vezir" veya sadrazam anlamında kullanılmıştır.

Sensin ol Āṣaf ki kişver-gīrlükde ẕātuñı
Ġayra nisbet her kim eylerse ider bāṭıl ḫayāl

āṣafā:

1. **āṣafa:**
Kaside 15
Mısra: **91**
Ey vezir!.

Çarḫ-ı felek Āṣafa ide murāduñca devr
Yaver olur ṭāliʿüñ baḫtuñ ola mihribān

āṣaf-ı ʿādil:

1. **āṣaf-ı ʿādil:**
Tarih 92
Mısra: **1**
Asaf gibi adaletli vezir.

Āṣaf-ı ʿādil Sinān-ı şir-dil kim Ḥaḳ anı
ʿAdl u dād u cūdile ʿaṣrında ḳılmışdur ferīd

āṣaf-ı defter:

1. **āṣaf-ı defter:**
Kaside 40
Mısra: **45**
Defterdarların Asaf'ı.

Āṣaf-ı defter olan fehm-i ferāsetle vekīl
İsm-i pāki Ḥasen ol ṣāḥib-i iḥsān eyüdür

āṣaf-ı devrān:

1. **āṣaf-ı devrān:**
Kaside 37
Mısra: **2**
Dönemin Asaf'ı. || Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1014/1606).

Yüri Baġdāda yine ey dil-i şeydā gör kim
Fātiḥ-i mülk-i ʿAcem Āṣaf-ı devrān nicedür

āṣaf-ı ferḫunde-fāl:

1. **āṣaf-ı ferḫunde-fāl:**
Kaside 16
Mısra: **12**
Talihli vezir.

Müjde ehl-i tabʿ olan yārān-ı ṣāḥib-naẓma kim
Geldi devletle seferden Āṣaf-ı ferḫunde-fāl

āṣaf-ı ferḫunde-liḳā:

1. **āṣaf-ı ferḫunde-liḳā:**
Kaside 21
Mısra: **54**
Mübarek yüzlü vezir.

Ey felek-ḳadr ü melek-ṣadr u vezīr-i ʿādil
Ṣadr-ı ʿĮsī-nefes ü Āṣaf-ı ferḫunde-liḳā

āṣaf-ı güzīn-i süleymān-vakt:

1. **āṣaf-ı güzīn-i süleymān-vaḳt:**
Tarih 52
Mısra: **3**
Zamanın Süleyman'ının seçkin veziri.

Ol Āṣaf-ı güzīn-i Süleymān-vaḳt kim
Devrinde farḳ-ı çarḫdadur pāy-ı ehl-i faẓl

āṣaf-ı keyvān-gulām:

1. **āṣaf-ı keyvān-gulām:**
Kaside 15
Mısra: **11**
Zuhali kendine esir etmiş Asaf (vezir). || Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).

Āṣaf-ı keyvān-gulām ḥāmi-i dārüʾs-selām
Dāver-i ferḫunde-nām ṣadr-ı mükerrem Sinān

āṣaf-ı kişver-sitān:

1. **āṣaf-ı kişver-sitān:**
Kaside 15
Mısra: **8**
Ülkeler fetheden vezir. || Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa ((ö. 1004/1596).

Az ṣafā mı bu kim geldi seferden yine
Devlet ü iḳbālile Āṣaf-ı kişver-sitān

āṣaf-ı melek-cāh:

1. **āṣaf-ı melek-cāh:**
Tarih 24
Mısra: **10**
Melekler gibi yüce makamlı, Asaf gibi cömert (paşa).

Teşrīf-i maḳdemine şevḳile dindi tārīḫ
Mülk-i ʿIrāḳa geldi bir Āṣaf-ı melek-cāh

āṣaf-ı mülk-ārā:

1. **āṣaf-ı mülk-ārādan:**-*dan*
Kaside 40
Mısra: **133**
Ülkeyi süsleyen vezir.

İrişüp maḳṣadına Āṣaf-ı mülk-ārādan
Muttaṣıl olmadadur maẓhar-ı iḥsān eyüdür

āṣaf-ı pādişāh-ı mesned-i dīn:

1. **āṣaf-ı pādişāh-ı mesned-i dīn:**
Tarih 23
Mısra: **16**

Dinin dayanağı olan Asaf gibi cömert padişah.

Şeh-nişîn eylese seni yaraşur
Āṣaf-ı pādişāh-ı mesned-i dīn

āṣaf-ı ṣāḥib-ḳırān:

1. **āṣaf-ı ṣāḥib-ḳırān:**
Kaside 15
Mısra: **58**
Çok kutlu bir zamanda doğmuş, uğurlu vezir. || Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).

Rūḥī bu fetḥün didi şevḳile tārīḫini
Aldı Nihāvendi bir Āṣaf-ı ṣāḥib-ḳırān

āṣaf-ı yūsuf-cemāl:

1. **āṣaf-ı yūsuf-cemāl:**
Kaside 16
Mısra: **14**
Yusuf yüzlü vezir.

Ṣāḥib-i nuṣret Sinān Pāṣā-yı ẕi-himmet ki yoḳ
Ḥüsn- i sīretde bir öyle Āṣaf-ı Yūsuf-cemāl

āṣaf-ı zamāne:

1. **āṣaf-ı zamāne:**
Gazel 697
Mısra: **7**
Devrin Asaf'ı. || Hz. Süleyman'ın meşhur veziri.

Ey Āṣaf-ı zamāne Süleymān-ı vaḳtsin
Maḥv it vücūd-ı naḫsını her dīv-ṣūretüñ

2. **āṣaf-ı zamāne:**
Kaside 17
Mısra: **21**
Zamanın veziri, devrin Âsaf'ı. || Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).

Ol Āṣaf-ı zamāne Sinān-ı kerīm kim
Emr itse bāda atı öniñce olur bedīd

āṣaf-mesned-i devlet:

1. **āṣaf-mesned-i devlet:**
Tarih 91
Mısra: **6**
Devletin Asaf mertebelisi. || Asaf gibi cömert Sinan Paşa.

Didi bu mıṣrāʿı tecdīdine Rūḥī tārīḫ
Āṣaf-mesned-i devlet ḳodı bu bābda nām

āṣaf-vakt:

1. **āṣaf-vaḳt:**
Tarih 20
Mısra: **5**
Döneminin Asaf'ı olan (kimse).

Bu dilāverlügi ol Āṣaf-vaḳt
Pādişāha idince ʿarż hemān

asan:

1. **āsāndur:**-*dur*
Gazel 98
Mısra: **5**
Kolay.

Ḍalālet bir belādur başda ammā defʿi āsāndur
Gel ey zāhid mürīd-i pīr-i ʿaşḳ ol ol belādan geç

2. **āsān:**
Gazel 33
Mısra: **5**
Kolay, zahmetsiz.

Ḳatı āsān idi olmaḳ saʿādet mülkine mālik
İki gün bir ḳarār üzre olaydı bī-vefā dünyā

3. **āsān:**
Gazel 1022
Mısra: **7**
Kolay, kolayca, zahmetsiz.

O perīnüñ ele āsān getürürdüm laʿluñ
Ger Süleymān gibi engüştine ḫātem girse

4. **āsān:**
Kaside 3
Mısra: **21**
Kolay, basit.

Cān fedā ḳılmaḳ ṭarīḳ-i Ḥaḳḳda āsān iş degül

Ol ḳıyar cāna kim eyler ṣarf-ı mülk ü beẕl-i māl

āsār:

1. **āṣār:**-*ı*
Kaside 31
Mısra: **53**
Eserler.

Ḳala diyü āṣārı mülk-i cihānda
Anı ḳıldı bir ḥūri-peykerle hemdem

2. **āṣār:**-*dur*
Gazel 765
Mısra: **4**
İzler.

Ezel remmālı levḥ-i sīnem üzre ṭāliʿüm görmiş
Nuḳāṭ-ı remlden yer yer ḳalan āṣārdur dāġum

3. **āṣār:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 637
Mısra: **3**
Eserler, izler, alametler.

Cūy-ı şīrüñ görüp āṣārını taḥsīn itdüm
Żāyiʿ itmez begüm üstād emegin üstāduñ

āsār-ı ʿaṭā:

1. **āṣār-ı ʿaṭā:**
Terkib-bend 8
Mısra: **246**
Cömertlik alameti.

Aʿyān-ı cihāndan kerem umma anı şanma
Āṣār-ı ʿaṭā ola ne pāşāda ne bekde

āsār-ı feyż-i kevkeb-i baḫt-ı saʿīd:

1. **āṣār-ı feyż-i kevkeb-i baḫt-ı saʿīd:**-*dür*
Gazel 258
Mısra: **16**
Kutlu baht yıldızının feyzinin izleri.

Meddāḥ iden bizi o ser-efrāz-ı ʿāleme
Āṣār-ı feyż-i kevkeb-i baḫt-ı saʿīddür

āsār-ı ġażab:

1. **āṣār-ı ġażab:**
Gazel 1014
Mısra: **2**
Hiddet belirtileri.

Bu ḳadar lerze nedendür dil-i nālānumda
Yine āṣār-ı ġażab var gibi sulṭānumda

āsār-ı ḥaḳīḳat:

1. **āṣār-ı ḥaḳīḳat:**
Gazel 596
Mısra: **4**
Gerçeğin izleri.

Hep muḳallid gördük erbāb-ı ṣalāḥın ʿālemüñ
Ol muḳallidlerde āṣār-ı ḥaḳīḳat bulmaduḳ

āsār-ı kemāl:

1. **āṣār-ı kemāl:**
Terkib-bend 8
Mısra: **219**
Olgunluk belirtisi.

Ẕātında ki āṣār-ı kemāl olmaya ḫardur
Yā şāl-ı siyeh egnine giymiş ya yeşil ṣūf

āsār-ı kerem:

1. **āṣār-ı kerem:**
Terkib-bend 8
Mısra: **250**
Cömertlikten bir iz.

Bir devrde geldük bu fenā ʿāleme biz kim
Āṣār-ı kerem yoḳ ne beşerde ne melekde

āsār-ı maḥabbet:

1. **āṣār-ı maḥabbet:**
Gazel 80
Mısra: **1**
Aşk ve muhabbete dair bir iz, belirti.

Maʿdūm iken āfāḳda āṣār-ı maḥabbet
Ben eyler idüm bir büte iẓhār-ı maḥabbet

āsār-ı ṣafā:

1. **āṣār-ı ṣafā:**
Tarih 68
Mısra: **1**
Huzurdan (bir) eser.

Gördi ḫāristān-ı ʿālemde yoḳ āṣār-ı ṣafā
Muṣṭafā Big eyledi ʿazm-i çemenzār-ı ʿadem

āsār-ı ṣıdk:

1. **āṣār-ı ṣıdḳ:**
Gazel 11
Mısra: **6**
(Sevgiliye) yürekten bağlılık belirtisi.

Ey giçen yāra ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ
Sende āṣār-ı ṣıdḳ ola ḫāşā

ʿaṣā-yı nīze-dārān-ı ṣaf-ı islām:

1. **ʿaṣā-yı nīze-dārān-ı ṣaf-ı islām:**
Kaside 8
Mısra: **21**
İslam saflarındaki mızrakların değneği.

Ana degdi ʿaṣā-yı nīze-dārān-ı ṣaf-ı İslām
Anuñ şemşīr oldı ābrū-yı ehl-i īmānuñ

āsāyiş:

1. **āsāyiş:**
Gazel 724
Mısra: **1**
Rahat, huzur, sükûnet.

Ey dil yeter āsāyiş içün ṭālib-i kām ol
Bir neşve bulam dirseñ eger hemdem-i cām ol

2. **āsāyiş:**
Gazel 441
Mısra: **13**
Bir yerin düzen ve güvenlik içinde bulunması durumu, düzenlilik, güvenlik.

Āsāyiş eger ister iseñ dehrde Rūḥī
Mesken saña hīç künc-i tevekkül gibi olmaz

3. **āsāyiş:**-*i*
Kaside 36
Mısra: **32**
Güvenlik, emniyet, huzur.

Cāhilün ḳadri teraḳḳīde temāşā bundadur
Kāmilüñ āsāyişi ṣubḥ u mesā eksilmede

ʿasel:

1. **ʿasel:**
Gazel 390
Mısra: **6**
Bal.

Hicr-i viṣālüñ ile idüp ʿarż-ı ḳahr-ı luṭf
Devrān kimine zehr kimine ʿasel virür

ʿaselī:

1. **ʿaselī:**-*dür*
Gazel 183
Mısra: **8**
Bal renkli bir kumaş çeşidi.

Ṣūfīleri zühd eylemiş endīşe-i kevşer
Bīçārelerüñ giydügi dāyim ʿaselīdür

ʿases:

1. **ʿases:**
Gazel 1062
Mısra: **11**
Gece bekçisi.

Meger ki girdi ʿases cengine ḳapuñda raḳīb
Ḳulaġuma o ṭarafdan bu şeb fiġān geldi

aṣḥāb-ı ʿaşk:

1. **aṣḥāb-ı ʿaşḳ:**
Gazel 90
Mısra: **6**
Âşıklar.

O zülf-i tāb-nāk u o ruḫsār-ı pākdan
Aṣḥāb-ı ʿaşḳ içinde olur ṣubḥ u şām baḥs

aṣḥāb-ı cāh:

1. **aṣḥāb-ı cāh:**
Tahmis 5
Mısra: **25**
Makam sahipleri.

Aṣḥāb-ı cāh mertebe-i iʿtibārda

aṣḥāb-ı efġān:

1. **aṣḥāb-ı efġān:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **26**
Feryat edenler, ıstırapla inleyenler.

Başına yazu imiş yazıcı anı girift itdi
Bozulmaz yazılan maʿlūmıdur aṣḥāb-ı efġānuñ

aṣḥāb-ı recā:

1. **aṣḥāb-ı recā:**
Kıt'a 28
Mısra: **5**
Ümit sahipleri.

Aṣḥāb-ı recā dergeh-i luṭfuñda mülāzım
Erbāb-ı duʿā edʾiye-i cāhuña meşġūl

aṣḥāb-ı ṣāḥib-faẕl:

1. **aṣḥāb-ı ṣāḥib-faẕla:**-*a*
Kaside 35
Mısra: **35**
Fazilet sahibi sahabeler. || *Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve O'nu görüp sohbetinde bulunma şerefine nail olmuş kişiler.*

Hem daḥi bāḳī olan aṣḥāb-ı ṣāḥib-faẕla kim
Muṣṭafāya oldılar her biri bir yār-ı güzīn

āsīb-i ḥavādis:

1. **āsīb-i ḥavādiṣ:**-*ten*
Tarih 48
Mısra: **6**
Hadiselerin zararları.

Ümmīdimüz andandur zīrā begimüz oldı
Āsīb-i ḥavādiṣten ḥıfẓ ide anı Mevlā

ʻāşık:

1. **ʻāşıḳ:**-*(a)m*
Gazel 489
Mısra: **2**
Bir şeye veya birine karşı aşırı sevgi duyan kimse, tutkun, meftun.

Ġam degül ḳan aġlasam ol serv-i gül-ruḫsārsuz
ʻĀşıḳam bulmaz tesellī ḫāṭırum dildārsuz

2. ʿ**āşıḳ:**-*lar, -ı, -n, -a*
Gazel 236
Mısra: **14**
Sevgili'ye gönül bağı ile bağlanmış kimse.

Rūḥiye vefālar it disünler
ʿĀşıḳlarına ʿināyet eyler

3. ʿ**āşıḳ:**
Gazel 583
Mısra: **18**
Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse. || *Derviş.*

Tāze ʿāşıḳ olduġın inkār ider Rūḥī velī
Tāze ʿāşıḳ olmasa neyler elinde tāze dāġ

4. ʿ**āşıḳ:**-*a*
Gazel 1011
Mısra: **7**
Allah'a, sevgiliye gönül bağı ile bağlanmış kimse.

ʿĀşıḳa terk-i ser āyīn-i maḥabbetdendür
ʿAşḳ ser-geştesi ḳābil gerek ol āyīne

ʿāşıḳ eyle-:

1. ʿ**āşıḳ eyle-:**-*di*
Gazel 614
Mısra: **10**
Âşık olmasını sağlamak, âşık etmek.

Rūḥī ʿaceb mi māyil olursa kelāmuña
Dünyāyı ʿāşıḳ eyledi hüsn-i edālaruñ

ʿāşıḳ ol-:

1. ʿ**āşıḳ ol-:**
Gazel 75
Mısra: **10**
Bir şey veya kimseye aşırı sevgi duymak, gönlünü kaptırmak.

Ḫʿāb-ı ġafletde nice bir aç gözüñi ey Rūḥī
ʿĀşıḳ ol dirseñ eger defʿ ola ḫʿāb-ı ġaflet

ʿāşıḳāne:

1. ʿ**āşıḳāne:**
Gazel 158
Mısra: **14**
Aşığa yaraşır şekilde.

Revā mı Rūḥiyi ḳatl idesin gel inṣāf it
O gidicek ġazeli ʿāşıḳāne kim söyler

2. ʿ**āşıḳāne:**
Gazel 754
Mısra: **10**
Âşığa yaraşır şekilde. II Konusu aşk olan.

Düşünme fikr-i daḳīḳa ki ehl-i dil Rūḥī
O şiʿri gūşına ḳoymaz ki ʿāşıḳāne degül

āşikār:

1. **āşikār:**-*dur*
Gazel 3
Mısra: **6**
Gizli olmayan, belli, meydanda olan.

Ḥaḳ bu ḫalḳuñ bāṭınıdur ḫalḳ o Ḥaḳḳuñ ẓāhiri
Aç gözüñ gör kim nihān u āşikārdur Ḫudā

2. **āşikār:**
Gazel 315
Mısra: **4**
Apaçık, belli.

Gül ruḫlarıyla şevḳe gelüp bāde nūş iden
Rāz-ı derūnı ġonca-ṣıfat āşikār ider

3. **āşikār:**-*a*
Gazel 600
Mısra: **6**
Açık, meydanda, gözle görülebilen, alenen.

Ḫāh zinde ḫāh mürde hep ġamuñla eglenür
Ḫalḳ-ı ʿālem āşikārā vü niḫanı var yoḳ

<u>āşikār eyle-:</u>

1. **āşikār eyle:**-*r*
Gazel 267
Mısra: **6**
Meydana çıkarmak, belli etmek, ortaya koymak.

Göñül gül gibi yaḳup sīnesine dāġlar yer yer
O serve ġonca-veş rāz-ı derūnın āşikār eyler

<u>āşikār it-:</u>

1. **āşikār it-:**-*di*, -*ler*
Muhammes 1
Mısra: **18**
Meydana çıkarmak, belli etmek, ortaya koymak.

Terk idüp ʿuḳbāyı dünyā eylediler iḫtiyār
Ḥaḳḳı örtüb itdiler ḳavl-i żaʿīfī āşikār

2. **āşikār it-:**-*se*, -*m*
Gazel 646
Mısra: **8**
Açıklamak, meydana çıkarmak.

Faṣl-ı güldür sāḳiyā mey ṣun peyāpey kim bugün
Mest olup sırr-ı nihānum āşikār itsem gerek

<u>āşikār ol-:</u>

1. **āşikār ol-:**-*sa*
Gazel 921
Mısra: **8**
Ortaya çıkmak.

Meded arż-ı ṣadāḳat ḥadden aşdı ṭarḥ-ı bezm itsek
Açılsa herkesüñ rāz-ı derūnı āşikār olsa

2. **āşikār ol-:**-*sa*
Gazel 706
Mısra: **2**
Meydana çıkmak, belli olmak, görünmek.

Bāġ-ı cihānda çünki gelür her bahār gül
İrdi bahār olsa nola āşikār gül

<u>āşikāre:</u>

1. **āşikāre:**-*müz*
Gazel 477
Mısra: **8**
Belli, meydanda, açık.

Dāġ-ı ġam-ı maḥabbetüñ sīnede bir göñülde biñ
Hep bilür ehl-i ḥāl olan gizlemez āşikāremüz

<u>ʿāşık-ı bīçāre:</u>

1. **ʿāşıḳ-ı bīçāre:**-*n*, -*üñ*
Gazel 1085
Mısra: **9**
Çaresiz, zavallı âşık.

Eylemiş ʿāşıḳ-ı bīçārenüñ göñlini bend
Rūḥiyā var ise gīsūlarıdur dil baġı

<u>ʿāşık-ı bī-dil:</u>

1. **ʿāşıḳ-ı bī-dil:**
Gazel 767
Mısra: **6**
(Sevgiliye) gönlünü kaptırmış âşık.

Vaṣlda efkār-ı hicr ü hicr-i ḫod ʿayn-ı ʿaẕāb
ʿĀşıḳ-ı bī-dil çeker ʿusrāda ġam yüsrāda hem

<u>ʿāşık-ı bī-ḳarār:</u>

1. **ʿāşıḳ-ı bī-ḳarār:**-*uz*
Gazel 526
Mısra: **1**
Kararsız âşık.

Bir iki rind-i cihān ʿāşıḳ-ı bī-ḳarāruz biz
Bir iki muʿtekif-i ḫāne-i ḫumāruz biz

<u>ʿāşık-ı bīmār:</u>

1. **ʿāşıḳ-ı bīmār:**-*a*
Gazel 309
Mısra: **7**
Hasta âşık.

Cellād-ı çeşmi ʿāşıḳ-ı bīmāra kīn biçer
Kāfir hemīşe ḳatl-ı müselmāne ḳaṣd ider

<u>ʿāşık-ı bīmāre:</u>

1. **ʿāşıḳ-ı bīmāre:**-*cüg*, -*i*
Gazel 1110
Mısra: **6**
Hasta âşık.

Didüm imkān ola mı vaṣluña irmek didi kim
Gör ne fikr eyler imiş ʿāşıḳ-ı bīmārecügi

<u>ʿāşık-ı bītāb:</u>

1. **ʿāşıḳ-ı bītāb:**-*da*
Gazel 1008
Mısra: **2**
Takatsiz âşık.

Ẕevḳ-i vaṣluñ ṭutalum olmış müyesser ḫᵛābda
Ḫᵛāb-ı ġaflet neyler ammā ʿāşıḳ-ı bītābda

<u>ʿāşık-ı dīdār:</u>

1. **ʿāşıḳ-ı dīdār:**
Gazel 259
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Güzel yüzünün aşığı, meftunu.

Göñülde ġam ḳomaz aṣlā ṣafā-yı dīdāruñ
Ṣafā anuñ kim ola saña ʿāşıḳ-ı dīdār

2. **ʿāşıḳ-ı dīdār:**
Gazel 845
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Yüzüne âşık, tutkun (kimse).

Ṣabr ider cevr u cefāya mübtelā-yı yār olan
Ārzū-yı vuṣlat itmez ʿāşıḳ-ı dīdār olan

<u>ʿāşık-ı dīdār-ı pāk:</u>

1. **ʿāşıḳ-ı dīdār-ı pāk:**-*ı*, -*y*, -*uz*
Gazel 473

Mısra: **8**
Sevgilinin temiz yüzünün aşığı.

Āyīne gibi ṣāf-dil olsaḳ ʿaceb degül
Yāruñ hemīşe ʿāşıḳ-ı dīdār-ı pākıyuz

ʿāşık-ı dīdār-ı yār:

1. ʿ**āşıḳ-ı dīdār-ı yār:**
Gazel 576
Mısra: **1**
Sevgilinin güzel yüzünün aşığı.

Ṣevḳile oldı ʿāşıḳ-ı dīdār-ı yār ṣemʿ
Sūz u güdāzı itse nola iḫtiyār ṣemʿ

ʿāşık-ı dil-gīr:

1. ʿ**āşıḳ-ı dil-gīr:**-*ler*
Gazel 371
Mısra: **1**
Gönlü incinen âşık.

Nice bir ferdāya ḳalsun ʿāşıḳ-ı dil-gīrler
Dostum bir būse virmekçün ne bu teʾḫīrler

ʿāşık-ı dil-hasta:

1. ʿ**āşıḳ-ı dil-ḫasta:**
Gazel 313
Mısra: **4**
Gönlü hasta âşık.

Zāhidüñ ʿālemde cennetdür temennā itdügi
ʿĀṢıḳ-ı dil-ḫasta göñülden geçen dīdārdur

ʿāşık-ı ġam-dīde:

1. ʿ**āşıḳ-ı ġam-dīde:**
Gazel 17
Mısra: **9**
Kederli âşık.

Benem ol ʿāşıḳ-ı ġam-dīde kim dinmez gözüm yaşı
İşüm hicr-i ruḫuñla rūz u şeb feryād u vāveylā

ʿāşık-ı ḥaṭṭ u hāl:

1. ʿ**āşıḳ-ı ḥaṭṭ u ḫāl:**-*am*
Rübai 12
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Yanağındaki benlerin ve ayva tüylerinin aşığı.

Ger ṭālib isem ṭālib-i vecd u ḥālam
Ger ʿāşıḳ isem ʿāşıḳ-ı ḥaṭṭ u ḫālam

ʿāşık-ı kāmil:

1. ʿ**āşıḳ-ı kāmil:**
Gazel 201
Mısra: **2**
Mükemmel, gerçek âşık.

Hicrile ölse yoluñdan dönmez ey meh dil budur
Bir bilür hicr u viṣāli ʿāşıḳ-ı kāmil budur

ʿāşık-ı medfūn:

1. ʿ**āşıḳ-ı medfūn:**
Gazel 1068
Mısra: **6**
Toprağa gömülmüş âşık.

Aġyārile dün küşteñi defn itmege varduḳ
Ḳabrinde nice ʿāşıḳ-ı medfūn ṣıḳıldı

ʿāşık-ı miḥnet-zede:

1. ʿ**āşıḳ-ı miḥnet-zede:**
Gazel 956
Mısra: **1**
Mihnet çeken, sıkıntılı âşık.

Nice āh eylemesün ʿāşıḳ-ı miḥnet-zede āh
Nedür ol ḫīre baḳış ol ġalaṭ-endāz nigāh

ʿāşık-ı mihnet-zede-i firḳat:

1. ʿ**āşıḳ-ı mihnet-zede-i firḳat:**-*a*
Gazel 957
Mısra: **9**
Ayrılık derdi çeken âşık.

Ḥayfdur ʿāşıḳ-ı mihnet-zede-i firḳata kim
Dāḫil-i ʿömr ola ol gün ki belāyile giçe

ʿāşık-ı müştāḳ:

1. ʿ**āşıḳ-ı müştāḳdan:**-*dan*
Gazel 894
Mısra: **2**
Hevesli, gönülden arzulayan âşık.

İltifātuñ eksik itme cānib-i ʿuşşāḳdan
Bir benüm gibi ḫuṣūṣā ʿāşıḳ-ı müştāḳdan

ʿāşık-ı nālān:

1. ʿ**āşıḳ-ı nālānına:**-*ı, -n, -a*
Gazel 1006
Mısra: **1**
Ağlayıp inleyen âşık.

İltifātın eksik itmez ʿāşıḳ-ı nālānına
Ḥaḳ bu kim maḥbūbluḳ gelmiş o ṣūḫuñ ṣānına

ʿāşık-ı rāst-rev:

1. ʿ**āşıḳ-ı rāst-rev:**-*e*
Gazel 1078
Mısra: **9**
Doğru yürüyen âşık.

ʿĀṢıḳ-ı rāst-reve çāk-ı girībānuñdur
Dostum baḥr-ı melāmetde selāset yaḳası

ʿāşık-ı ṣādık:

1. ʿ**āşıḳ-ı ṣādıḳ:**
Gazel 512
Mısra: **2**
Gerçek âşık.

Yañlışdur o kim dehrde ʿāşıḳ ele girmez
ʿĀṢıḳ çoḳ olur ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ ele girmez

2. ʿ**āşıḳ-ı ṣādıḳ:**
Gazel 143
Mısra: **3**
Vefalı ve hakiki âşık.

Vefāda farḳ olınmaz bü'l-hevesden ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ
Ḳoñ āzār eylesün dildāruñ āzārında ʿālem var

3. ʿ**āşıḳ-ı ṣādıḳ:**
Gazel 17
Mısra: **11**
Hakiki, yürekten bağlı olan âşık.

Benüm gibi ne ʿuşşāk içre var bir ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ

Senüñ gibi ne meh-rūlarda bir maḥbūb-ı müsteṉnā

4. **ʿāşıḳ-ı şādıḳ:**
Gazel 1009
Mısra: **9**
Sadakatli âşık.

ʿĀşıḳ-ı şādıḳ dinilse yaraşur Rūḥīye kim
Nice yıllar baş ḳodı kūyuñda bir ṭaş üstine

ʿāşıḳ-ı sevdā-zede:

1. **ʿāşıḳ-ı sevdā-zede:**
Gazel 43
Mısra: **4**
Aşka tutulmuş âşık.

Naḳd-ı cānuñ eger ol sīm-tene ṣarf itseñ
Ṣanma ey ʿāşıḳ-ı sevdā-zede kim ide vefā

ʿāşık-ı şeydā:

1. **ʿāşıḳ-ı şeydā:**
Gazel 937
Mısra: **4**
Divane âşık.

Belde ḫançer başda mey geldi çemen seyrine yār
Sīnesin çāk eylesün her ʿāşıḳ-ı şeydā yine

ʿāşık-ı şūrīde:

1. **ʿāşıḳ-ı şūrīde:**
Gazel 816
Mısra: **4**
Divane âşık.

Ḫūblardan imtiyāz itdüm kemāl-i ḥüsnile
ʿĀşıḳ-ı şūrīde ḥālinden ḫaberdār añladum

2. **ʿāşıḳ-ı şūrīde:**
Gazel 984
Mısra: **14**
(Aşkından) Perişan olmuş âşık.

Olursın niʿmet-i vaṣlıyla yāruñ muġtenem bir gün
Saña ey ʿāşıḳ-ı şūrīde inʿām olur elbette

ʿāşık-ı şūrīde-ḥāl:

1. **ʿāşıḳ-ı şūrīde-ḥālam:**-*am*
Gazel 21
Mısra: **10**
Hali perişan âşık.

Ḳaçmazam Rūḥī gibi ʿaşḳuñda rüsvā olmadan
ʿĀşıḳ-ı şūrīde-ḥālam neng u ʿār olmaz baña

ʿāşık-ı üftāde:

1. **ʿāşıḳ-ı üftāde:**
Gazel 1049
Mısra: **12**
Zavallı, düşkün âşık.

Dirdüñ ki ider ġayra vefā ʿāḳibet ol şūḫ
Didüklerüñ ey ʿāşıḳ-ı üftāde hep oldı

ʿāşık-ı vech-i hudā:

1. **ʿāşıḳ-ı vech-i ḫudā:**
Gazel 760
Mısra: **8**
Allah'ın yüzünün aşığı. || *Allah'ın mevcudattaki tecellilerinin âşığı.*

Ey ḳılan evḳātını maḥbūblar yolında ṣarf
ʿĀşıḳ-ı vech-i Ḫudā ol kim oldur vech-i cemīl

ʿāşık-ı zār:

1. **ʿāşıḳ-ı zār:**-*am*
Müsemmen 1
Mısra: **11**
Ağlayıp inleyen, dertli âşık.

Söyinmez āteşüm bir baġrı yanmış ʿāşıḳ-ı zāram
Gözüme uyḳu girmez giceler tā ṣubh bīdāram

2. **ʿāşıḳ-ı zār:**-*ı*
Gazel 982
Mısra: **7**
Ağlayıp inleyen âşık.

Nūş iden ʿāşıḳ-ı zārı ider elbette helāk
Bilmezin zehr mi var cām-ı mey-i hicrānda

ʿāşıḳlıġ:

1. **ʿāşıḳlıġ:**
Gazel 589
Mısra: **3**
Âşıklık; âşık olma durumu.

Lāf urmaḳdan nolur ʿāşıḳlıġ āsān iş degül
Āteş-i ʿaşḳun tecellāsına durmaz kūh-ı Ḳāf

ʿāşıḳluġ:

1. **ʿāşıḳluġ:**-*a*
Gazel 409
Mısra: **5**
Âşık olma, aşka tutulma durumu.

Beni ʿāşıḳluġa begenmezsin Baña beñzer bulundı hey kāfir

aşın-:

1. **aşın-:**-*updur*
Gazel 333
Mısra: **22**
Yıpranmak, eskimek.

Ḥāletī-i suḫan-ārā-yı kerīmü'ş-şān kim
Aşınupdur işigi şöyle firāvān öpilür

āşinā:

1. **āşinā:**-*lar*, -*ı*
Gazel 118
Mısra: **2**
Bildik kimse, dost, enîs.

Ey dil dilerseñ olmaya ol meh senüñle yād
Zinhār āşināları yanında itme yād

2. **āşinā:**-*y*, -*uz*
Gazel 474
Mısra: **1**
Tanıma, tanışıklık.

Ezelden āsitānuñ itleriyle āşināyuz biz
Ḥaḳīrüz gerçi ammā hemdem-i ehl-i ṣafāyuz biz

3. **āşinā:**
Gazel 39
Mısra: **1**
Bildik, tanıdık, dost.

Yār isteyen olur nice aġyāra āşinā
Biñ yara yer ki tā ola bir yāra āşinā

4. **āşinā:**
Gazel 39
Mısra: **14**
Bildik, tanıdık. || Yatkın.

Olmazduḳ āşinā suḫan-ārā-yı vaḳtile
Ger olmasaydı ṭabʿımuz eşʿāra āşinā

5. **āşinā:**
Gazel 672
Mısra: **6**
Alışıldık, tanıdık, bildik.

Ḳadīmī yāra beñzersin ne bu germiyyet ey ġuṣṣa
Saña meyl itdi göñlüm baña ḫayli āşinā geldüñ

<u>āşinālıġ it-:</u>

1. **āşinālıġa it-:**-*a, -düg, -imüz*
Gazel 510
Mısra: **7**
-
Tanıdığını, bildiğini gösterecek şekilde davranmak, ahbaplık etmek.

Rez-duḫterile itdügimüz āşinālıġa
Cān virmeden ġaraż bu ki ṣoḥbet esīriyüz

<u>āşinālıḳ:</u>

1. **āşinālıḳ:**
Gazel 748
Mısra: **9**
Tanışıklık. ‖ Dostluk ve yakınlık kurmak.

Āşinālıḳ resmin aġyārile bünyād eyledüñ
Senden ey bī-raḥm anuñçün dūr olup yād oldı dil

<u>āşināluġ:</u>

1. **āşināluġ:**-, -*um*
Gazel 39
Mısra: **11**
Tanışıklık, yakınlık, ahbaplık.

Yoḳ āşināluġum dime ʿarż eyle derdüñi
Lāzım degül ṭabīb ola bīmāra āşinā

<u>āşināluḳ:</u>

1. **āşināluḳ:**-*dur*
Gazel 242
Mısra: **12**
Yakınlık, dostluk.

Yaşum deryāsını ʿarż itdügüm ol dürr-i nāyāba
Kenār itmek degül Rūḥī ġaraż bir āşināluḳdur

<u>āşinā-yı ezeli yār-ı ḳadīm:</u>

1. **āşinā-yı ezeli yār-ı ḳadīm:**
Gazel 417
Mısra: **12**
Ezelden tanıdık eski dost.

Ḥarem-i maʿnāya bīgāneye yol virmezler
Āşinā-yı ezeli yār-ı ḳadīm isterler

<u>āşinā-yı sır ol-:</u>

1. **āşinā-yı sır ol-:**-*ı, -ma, -du, -m*
Tahmis 1
Mısra: **20**
(İlahi) Sırlara vakıf olmak.

Ser-çeşme bunca ḳaṭreye baḥr-ı vücūd itmiş
Ser virmeyince olımadum āşinā-yı sır

<u>ʿasīr:</u>

1. ʿ**asīr:**
Tarih 2
Mısra: **18**
Güç, çetin, zor, zahmetli, müşkül.

Ṭaburı bozıldı düşdi ḫāka ser-ʿaskerleri
Kāfirüñ kār-ı ġam-encāmı ʿasīr oldı yine

<u>āsitān:</u>

1. **āsitān:**-*uñ*
Gazel 71
Mısra: **2**
Kapı, eşik. II Sevgilinin eşiği.

Yüzüñdür mihr-i ʿālem-tāb ey mihr ü ḳamer kevkeb
Felekdür āsitānuñ kebkebüñ nakşı meger kevkeb

2. **āsitān:**-*ı*
Tarih 84
Mısra: **3**
Kapı, eşik; huzur, makam.

Ḫarāba varmış iken āsitānı Beşr Hāfīnüñ
Cedīd idüp yanında yapdı bir behcet-feżā mescid

3. **āsitān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 631
Mısra: **1**
Eşik; dergah. || Hz. Ali'nin yolu, izi.

Yüz sürdüñ āsitānına şāh-ı velāyetüñ
Olsun ḳabūl dergeh-i Ḥaḳda ziyāretüñ

<u>āsitāne:</u>

1. **āsitāne:**-*den*
Gazel 466
Mısra: **18**
Kapı, eşik.

Ferīd-i ʿaşrımuzuñ medḥin eylerüz şimdi
Ol āsitāneden ümmīd-i feṯḥ-i bāb iderüz

<u>āsitān-ı ʿaṭā-:</u>

1. **āsitān-ı ʿaṭā:**-*s, -ı, -n, -da*
Kaside 33
Mısra: **42**
Cömertlik dergahı.

Ḥarīmī Beg ol naḳd-i pāk-ı Raḥīmī
Ki yoḳ āsitān-ı ʿaṭāsında ḥācib

<u>āsitān-ı ḫażret-i cömerd:</u>

1. **āsitān-ı ḫażret-i cömerd:**
Kaside 38
Mısra: **23**
Cömerd hazretlerinin dergahı.

Ṣorarsa āsitān-ı Ḥażret-i Cömerd şeyḫinden
Di kim farżā añılsa nāmuñ olur ḳul u ḳurbānuñ

<u>āsitān-ı ḳadr:</u>

1. **āsitān-ı ḳadr:**-*i, -n, -e*
Kaside 34
Mısra: **64**
Kıymet dergahı.

ʿĀlem-i ervāḥdan siḥr-āferīnān-ı selef
Gönderürler āsitān-ı ḳadrine her gün selām

āşiyān:

1. **āşiyān:**-*um, -dur*
Gazel 269
Mısra: **8**
Yuva, ev, ikametgâh.

Ben ol murġ-ı hümā-pervāzam ey ḫurşīd-i enver kim
Hilāl ebrūlaruñ evc-i ruḫuñda āşiyānumdur

āşiyān ṭut-:

1. **āşiyān ṭut:**-*a*
Kaside 11
Mısra: **22**
Deyim
Mesken tutmak, yerleşmek.

Anuñla baḫş-i merātib ne mümkin aʿdāya
Ḳaçan nişīmen-i ʿankāda āşiyān ṭuta zāġ

āşiyān-ı ʿālem:

1. **āşiyān-ı ʿālem:**-*üñ*
Gazel 1021
Mısra: **6**
Dünya yuvası.

Ṣanma encüm çarḫ dökmiş dāne virmekçün firīb
Āşiyān-ı ʿālemüñ murġ-ı selīmüʾl-bālına

āşiyānsuz:

1. **āşiyānsuz:**
Gazel 67
Mısra: **9**
Yuvasız.

Āşiyānsuz neylesün gülşende bülbül Rūḥiyā
Derd-mendüñ eylemiş bād-ı ḫazān evin ḫarāb

ʿaşk:

1. **ʿaşḳ:**
Gazel 519
Mısra: **6**
Bir kimse veya bir şeye karşı duyulan çok kuvvetli sevgi ve bağlılık,aşırı muhabbet.

Vuṣlat demine irmek olur ḫʷābda ammā
ʿĀşıḳ gözine ʿaşḳ elemi ḫāb getürmez

ʿaşk āteşi:

1. **ʿaşḳ āteşi:**
Gazel 984
Mısra: **2**
Aşk ateşi. || *Aşkın acı ve ıstırap veren, yakıcı ateşi.*

ṣafādan dūr olan dil münkir-i cām olur elbette
Anı kim yaḳmaya ʿaşḳ āteşi ḫām olur elbette

2. **ʿaşḳ ateşi:**-*n, -e*
Gazel 649
Mısra: **8**
Aşkın ıstırap verici özelliği.

Şevḳile pervāne-veş daʿvā-yı germiyyet ḳılan
Yanmaġa ʿaşḳ ateşine öyle bī-pervā gerek

ʿaşk bahri:

1. **ʿaşḳ baḥri:**-*n, -e*
Gazel 794
Mısra: **7**
Aşk denizi.

ʿAşḳ baḥrine ṭalan buldı dür-i maḳṣūdı
Ne ṭurursuz gelüñüz biz de o baḥra ṭalalum

ʿaşḳ bāzārı:

1. **ʿaşḳ bāzārı:**
Gazel 99
Mısra: **8**
Aşk pazarı.

Naḳd-ı cān virüp metāʿ-ı ġuṣṣayı almaḳdayuz
ʿAşḳ bāzārı bizümle şimdi bulmışdur revāc

ʿaşk bīdārları:

1. **ʿaşḳ bīdārları:**
Gazel 187
Mısra: **6**
Aşk uykusuzları. || *Âşıklar.*

Ḫʷāb-ı ġafletde ḳıyās itme bizi ey ṣūfī
ʿAşḳ bīdārları ḫʷāb nedür bilmezler

ʿaşḳ cāmı:

1. **ʿaşḳ cāmı:**-*n*
Tahmis 4
Mısra: **6**
Aşk kadehi.

Ger ecel gelse görinmez şöyle nā-peydā yatur
ʿAşḳ cāmın nūş iden bulmaz ḥaḳīḳatda memāt

ʿaşk cāmın nūş it-:

1. **ʿaşḳ cāmın nūş id-:**-*üp*
Gazel 216
Mısra: **1**
Aşk şarabını içmek. || *Âşık olmak.*

ʿAşḳ cāmın nūş idüp anlar ki bī-hūş oldılar
Cān u dilden hū diyüp bir kerre ḫāmūş oldılar

ʿaşk ehli:

1. **ʿaşḳ ehli:**
Gazel 123
Mısra: **5**
Âşıklar.

ʿAceb mi şāhide ʿaşḳ ehli olsalar rüsvāy
Hevā-yı şāhid u nāmūs u nām ḥıfẓı baʿīd

2. **ʿaşḳ ehli:**
Gazel 998
Mısra: **8**
Âşıklar. || *İçki meclisinde bulunan kişiler.*

Gül gibi çün girdi eyyām araya gelsün devre cām
ʿIyş itsün olsun şād-kām ʿaşḳ ehli bu hengāmda

ʿaşk esīri:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. ʿ**aşḳ esīri:**
Gazel 430
Mısra: **3**
Aşka esir olmuş || Âşık.

ʿAşḳ esīri bir bölük ehl-i ṣafāyuz sāḳiyā
Mesken-i meʾlūfımuz ṣorsañ der-i dilberdenüz

ʿaşḳ mecnūnı:

1. ʿ**aşḳ mecnūnı:**-*n, -a*
Gazel 720
Mısra: **7**
Aşk delisi. || Aşkından aklını yitirmiş olan Mecnun.

ʿAşḳ Mecnūnına zencīr oldı çün zülf-i yār
ʿĀḳīl iseñ ey ḫıred-mend-i cihān dīvāne ol

ʿaşḳ peymānesi:

1. ʿ**aşḳ peymānesi:**-*n, -i*
Kaside 1
Mısra: **27**
Aşk kadehi. || Aşk şarabıyla dolu kadeh.

ʿAşḳ peymānesini içmege hüşyār gerek
Ṭaleb-i ḥaḳda olan kimsede iḳrār gerek

ʿaşḳ şāhı:

1. ʿ**aşḳ şāhı:**
Gazel 217
Mısra: **7**
Aşk padişahı. || Sevgili.

ʿAşḳ şāhı bizi bir bezme esīr eyledi kim
Cāndur köhne sifālı vü gedāsı Cemdür

ʿaşḳ ṣaḥrāsı:

1. ʿ**aşḳ ṣaḥrāsı:**-*n, -da*
Gazel 719
Mısra: **1**
Aşk çölü.

ʿAşḳ ṣaḥrāsında Mecnūn-ı melāmet-dīde ol
Ḳaçma rüsvālıḳdan ey dil cehli ḳo vādīde ol

ʿaşḳ sāzendesi:

1. ʿ**aşḳ sāzendesi:**
Gazel 1030
Mısra: **3**
Aşk mutribi. || Sevgili, Allah.

ʿAşḳ sāzendesi bir naġme-i pür-ḥāletile
Şevḳa ṣalmış güneşi çarḫa ḳomış gerdūnı

ʿaşḳ u meşk it-:

1. ʿ**aşḳ u meşk it-:**-*mek*
Tahmis 2
Mısra: **15**
Sevdalanmak, aşka tutulmak.

Ḫaṭādur ʿaşḳ u meşk itmek ḫaṭı müşk-i Ḫotenlerle
Ṭolaşdum zülfinüñ ḳullābına cān terkini urdum

ʿaşḳ vādīleri:

1. ʿ**aşḳ vādīleri:**
Gazel 996
Mısra: **13**
Aşkla dolu vadiler, yerler. || Aşk uğrunda geçilen zorlu merhaleler.

ʿAşḳ vādīleri Rūḥī nice ṭayy olsun kim
Baş ḳurtarımaz o vādīlere Rüstem girse

2. ʿ**aşḳ vādīleri:**-*erinüñ-n, -üñ*
Gazel 1030
Mısra: **2**
Aşk vadileri, aşk sahası, âşıklık yolu.

Dil virüp olmışuz āhūlarunuñ meftūnı
ʿAşḳ vādīlerinüñ şimdi bizüz Mecnūnı

ʿaşḳa düş-:

1. ʿ**aşḳa düş-:**-*en*
Gazel 1065
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Âşık olmak.

Öyle bīmār gerek ʿaşḳa düşen ʿāşıḳ kim
Bāʿiş-i ṣıḥḥat-i cāvīd ola bīmārluġı

ʿaşḳa gir-:

1. ʿ**aşḳa gir-:**-*me, -y, -en*
Gazel 136
Mısra: **9**
Deyim
Aşk yoluna girmek, aşka düşmek.

Menzil almaz girmeyen ṣıdḳile ʿaşḳa Rūḥiyā
Olsa bī-rehber olur lābüd ḳavāfil nā-bedīd

ʿasker:

1. ʿ**asker:**
Gazel 130
Mısra: **4**
Asker, ordu.

Başumda mekān ṭutdı gelüp ḫayl-ı ġam-ı ʿaşḳ
ʿAsker gibi kim direng idüp bekleye serḥad

2. ʿ**asker:**-*i, -nüñ*
Kaside 15
Mısra: **22**
Orduda görev yapan herkes.

Terkisine kimseyi aşmaz iken aṣdılar
ʿAskerinün başların terkiye pīr ü cevān

ʿasker-i islām:

1. ʿ**asker-i islām:**-*ile*
Kaside 15
Mısra: **16**
İslam askerleri.

Ol ki Nihāvend nām ülkeye ʿazm idüp
ʿAsker-i İslāmile feṭḥine oldı revān

ʿasker-i nuṣret-nişān:

1. ʿ**asker-i nuṣret-nişān:**
Kaside 15
Mısra: **36**
Üstünlük kazanmış, başarıya ulaşmış asker.

Ḳıldı bir ednā ḳulı memleketüñ ḥākimi
Ḥıfẓına taʿyīn idüp ʿasker-i nuṣret-nişān

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ʿasker-i pür-zūr:

1. ʿ**asker-i pür-zūr:**-*ı, -n, -uñ*
Kaside 15
Mısra: **42**
Güçle dolu, kuvvetli asker.

Kendüsi ḳorḳmaz nām ḫān-ı şecāʿat-şiʿar
ʿAsker-i pür-zūrınuñ her biri bir pehlevān

ʿasker-i şāh:

1. ʿ**asker-i şāh:**-*ı*
Kaside 15
Mısra: **87**
Şahın askerleri.

ʿAsker-i şāhı ṣıyup nite ki her bāmdād
ʿĀleme ḥükm eyleye pādişeh-i aḫterān

ʿaşḳ-ı cān-sūz:

1. ʿ**aşḳ-ı cān-sūz:**-*ı*
Gazel 51
Mısra: **10**
Can yakan aşk.

Yanmayup Rūḥī ne çāre eyleyen kim ol mehüñ
ʿAşḳ-ı cān-sūzı belā-yı nāgehānīdür baña

ʿaşḳ-ı cemāl:

1. ʿ**aşḳ-ı cemāl:**-*ile*
Gazel 458
Mısra: **11**
Sevgilinin güzel yüzünün aşkı.

ʿAşḳ-ı cemālile bu gün mülk-i vücūda gelmişüz
Seyr-i cemāl-i yārdur maḳṣadımuz murādımuz

ʿaşḳ-ı dilārā:

1. ʿ**aşḳ-ı dilārā:**-*dan*
Gazel 560
Mısra: **6**
Gönlü süsleyenin aşkı.

Ehl-i ẓāhir ʿaşḳ-ı dildārı mecāza ḥaml ider
Ḥikmet-i Ḥaḳ görmedür ʿaşḳ-ı dilārādan ġaraż

ʿaşḳ-ı dilber:

1. ʿ**aşḳ-ı dilber:**-*de*
Gazel 280
Mısra: **5**
Gönül çeken sevgilinin aşkı.

ʿAşḳ-ı dilberde ne keyfiyyet olur kim ḥalḳuñ
Kimisi mest ü ḫarāb u kimi ḥayrānīdur

ʿaşḳ-ı dildār:

1. ʿ**aşḳ-ı dildār:**-*ı*
Gazel 560
Mısra: **5**
Sevgili aşkı.

Ehl-i ẓāhir ʿaşḳ-ı dildārı mecāza ḥaml ider
Ḥikmet-i Ḥaḳ görmedür ʿaşḳ-ı dilārādan ġaraż

ʿaşḳ-ı dil-sūz:

1. ʿ**aşḳ-ı dil-sūz:**-*um*
Gazel 587
Mısra: **9**
Gönlü yakan aşk.

Bileydi ʿaşḳ-ı dil-sūzum yanardı ḥālüme Yaʿḳūb
Göreydi ḥüsn-i merġūbuñ olurdı mübtelā Yūsuf

ʿaşḳ-ı ġam-efzūd:

1. ʿ**aşḳ-ı ġam-efzūd:**-*ımuz*
Gazel 443
Mısra: **1**
Gam artıran aşk.

Yaḳdı bizi ʿaşḳ-ı ġam-efzūdımuz
Varlūġımuz ḳaldı hemān dūdımuz

ʿaşḳ-ı ḥarāret-füzūd:

1. ʿ**aşḳ-ı ḥarāret-füzūd:**-*ımuz*
Gazel 504
Mısra: **10**
Hararet artıran aşk.

Meyḫāneye ayaḳ mı başarduḳ eger bizi
Rāḥat ḳosaydı ʿaşḳ-ı ḥarāret-füzūdımuz

ʿaşḳ-ı mecāz:

1. ʿ**aşḳ-ı mecāz:**
Müseddes 4
Mısra: **5**
Allah aşkı yerine insana duyulan aşk.

Yeter itdi yeter āşüfte seni ʿaşḳ-ı mecāz
Olıgör ʿālem-i taḥḳīḳe irüp maḥrem-i rāz

ʿaşḳ-ı pāk:

1. ʿ**aşḳ-ı pāk:**
Gazel 687
Mısra: **8**
Temiz aşk.

Pāk gelür pāk gider gül gibi
Kime virilse ezelī ʿaşḳ-ı pāk

2. ʿ**aşḳ-ı pāk:**
Gazel 1043
Mısra: **5**
Günahsız, masum aşk.

Sen nāz ḳıl niyāz idelüm biz ki ʿaşḳ-ı pāk
Şāhum bizi niyāza seni nāza bağladı

3. ʿ**aşḳ-ı pāk:**-*dan*
Gazel 747
Mısra: **11**
Saf, temiz aşk.

Gerçi ʿaşḳ-ı pākdan ḥaẓẓ eylemez nā-pāk çoḳ
Ṣanmañ anlardan bizi zīrā bir olmaz her göñül

ʿaşḳ-ı sīne-i efrūz- bütān:

1. ʿ**aşḳ-ı sīne-i efrūz- bütān:**-*dan*
Gazel 575
Mısra: **1**
Put gibi güzel sevgililerin gönlü yakan aşkı.

Dilüñde olsa ʿaşḳ-ı sīne-i efrūz-bütāndan ḥaẓẓ
İderdüñ sen de zāhid bāde-i ḫālet-resāndan ḥaẓẓ

ʿaşḳ-ı sīne-sūz:

1. ʿ**aşḳ-ı sīne-sūz:**-*um, -dan*
Gazel 587
Mısra: **7**
(Aşığın) Bağrını yakan aşk.

Ḫaberdār olsalar ḥüsnüñle ʿaşḳ-ı sīne-sūzumdan
Baña Yaʿḳūb reşk eylerdi ey meh-rū saña Yūsuf

ʿaşk-ı yār:

1. **ʿaşḳ-ı yār:**
Gazel 987
Mısra: **8**
Sevgiliye duyulan aşk.

Sükūtından göñül terk-i maḥabbet eyledi şanmañ
Fiġān u zāra ṭāḳat ḳomamışdur ʿaşḳ-ı yār anda

2. **ʿaşḳ-ı yār:**
Gazel 146
Mısra: **9**
Sevgilinin aşkı.

ʿAḳlın almış Rūḥiyi dīvāne ḳılmış ʿaşḳ-ı yār
Kendü kendüyle anuñçün güft u gū idüp gider

ʿaşḳına düş-:

1. **ʿaşḳına düş-:***-ı, -n, -eli*
Gazel 479
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Âşık olmak.

Dir imiş sırrumı fāş eylemesün bilmez kim
Düşeli ʿaşḳına ʿālemlere destānuz biz

ʿaşḳuñ beyābānı:

1. **ʿaşḳuñ beyābānı:***-n, -da*
Tahmis 6
Mısra: **19**
Aşkın (zorlu) çölleri.

Nice bir ʿaşḳuñ beyābānında ben Mecnūn gibi
Girdibād-āsā gezem bir gün ḳarār itmez miyem

ʿaşḳuñ yolı:

1. **ʿaşḳuñ yolı:**
Gazel 54
Mısra: **4**
(Sevgilinin) aşkının yolu.

Şöyle mest olmış ezelden bāde-i şevḳuñla kim
Ḥaşra dek üftādedür ʿaşḳuñ yolında āfitāb

aṣl:

1. **aṣl:***-ı, -n*
Tarih 16
Mısra: **15**
Kaynak, kök, başlangıç noktası, mebde, menşe.

Bu şeş tārīḫi żabṭ it çār tārīḫuñ daḫi aṣlın
Beyān idüp saña aṣlıyla bir bir eyleyin iʿlām

2. **aṣl:***--ı*
Gazel 108
Mısra: **6**
Asıl, temel, esas, hakiki, başlangıç.

Şerḥ-i Cāmī oḳumaḳla nefse yol bulmak muḥāl
Cām şun sāḳī ki metn-i cāmdur aṣl-ı şürūḥ

3. **aṣl:***-ı, -y, -la*
Tarih 16
Mısra: **16**
Asıl, öz.

Bu şeş tārīḫi żabṭ it çār tārīḫuñ daḫi aṣlın
Beyān idüp saña aṣlıyla bir bir eyleyin iʿlām

aṣl u neseb:

1. **aṣl u neseb:***-üñ*
Kıt'a 16
Mısra: **3**
Soy sop.

ʿArż idüp māliki yād eyleme aṣl u nesebüñ
Diñlemez ol sözi ʿāḳil kʾola mālāyāʿnī

aṣl-ı günāh:

1. **aṣl-ı günāh:**
Kaside 3
Mısra: **41**
Günahın kendisi.

Buġzıdur aṣl-ı günāh u ḥubbıdur ʿayn-ı ṣavāb
Fikridür fikr-i celīl ü żikridür żikr-i cemīl

aṣl-ı kāʾināt:

1. **aṣl-ı kāʾināt:**
Gazel 568
Mısra: **15**
Evrenin kaynağı, kainatın temeli.

Rūḥī çehār olduġına aṣl-ı kāʾināt
Āb u türāb u nār u hevā yazdı çār ḫaṭ

aṣl-ı kemāl:

1. **aṣl-ı kemāl:**
Gazel 798
Mısra: **1**
Mükemmellik ve olgunluğun ta kendisi, aslı.

ʿAşḳ aṣl-ı kemāl imiş bildüm
Māsivā kīl u ḳāl imiş bildüm

aṣl-ı suḫan:

1. **aṣl-ı suḫan:**
Terkib-bend 8
Mısra: **80**
Sözün aslı.

Hep maġlatadur laḳlaḳa-i bātın u ẓāhir
Bir noḳṭa imiş aṣl-ı suḫan evvel ü āḫir

aṣl-ı vücūd-ı seḥā:

1. **aṣl-ı vücūd-ı seḥā:**
Kaside 2
Mısra: **19**
Cömertliğin özü. || Hz. Muhammed.

Menbaʿ-ı cūd u ʿatā aṣl-ı vücūd-ı seḥā
Şāh-ı cünūd-ı vefā ṣalli ve sellim ʿaleyh

aṣlına ir-:

1. **aṣlına ir-:***-dü, -m*
Gazel 674
Mısra: **8**
(Bir meselenin) Özüne ulaşmak, gerçek sebebini öğrenmek.

Vaṣf-ı laʿlüñ ḳılmaġı ibrām idermiş sāḳiye
Dün şürāḥīden şorup aṣlına irdüm kākülüñ

ʿaṣr:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. ʿ**aṣr:**-*ı, -n, -da*
Gazel 125
Mısra: **14**
Devr, zaman, çağ.

Sözde Rūḥī yaraşur dirse Ferīd-i ʿaṣram
Gerçi ey ṣūḥ giçer her kişi ʿaṣrında ferīd

āşūb-ı ʿakl:

1. **āşūb-ı ʿaḳl:**
Terkib-bend 9
Mısra: **7**
Akıl karıştıran.

Āşūb-ı ʿaḳl u āfet-i dīndür o zülf ü ḫāl
Virmiş durur Ḫudā saña çün ḥüsn-i bi-miṯāl

āşūb-ı devrān:

1. **āşūb-ı devrān:**
Gazel 547
Mısra: **1**
Devranı karıştıran, fitneye salan kimse.

Dostum Ḫāliḳ seni āşūb-ı devrān eylemiş
Ġamzeñi ḳan dökmege bir tīġ-i berrān eylemiş

āşūb-ı dünyā:

1. **āşūb-ı dünyā:**
Gazel 275
Mısra: **1**
Dünya karmaşası.

Düşme manṣıb fikrine āşūb-ı dünyā bundadur
Hāy u hūdan fāriġ ol ṣūfī ki ġavġā bundadur

āşūb-ı mātem:

1. **āşūb-ı mātem:**
Kaside 31
Mısra: **100**
Keder ve ümitsizlik karmaşası.

Senüñ giçe sūr u sürürile ʿömrüñ
Naṣīb ola aʿdāña āşūb-ı mātem

āsūde:

1. **āsūde:**-*dür*
Gazel 253
Mısra: **10**
Mutlu, rahat, sıkıntı ve üzüntülerden uzak.

ʿĀşıḳ belā-yı firḳata ḳāʾildür aġyār olmasa
Ol ʿāşıḳuñdur ẕevḳ kim aġyārdan āsūdedür

2. **āsūde:**-*dür*
Gazel 776
Mısra: **2**
Mutlu, huzurlu, rahat, kaygısız.

Ḫaṭuñdan gerçi kim ḫayli ġubār-ālūdedür göñlüm
Velī aġyār-ı bed-girdārdan āsūdedür göñlüm

āsūde koy-:

1. **āsūde ḳoy:**-*maz*
Gazel 380
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Rahat bırakmak.

Maḥabbet ehlini āsūde ḳoymaz ḫalḳ teşnīʿi
Gelen ʿāşıḳlara menzil anuñçün kūh u ṣaḥrādur

āsūde ol-:

1. **āsūde ol-:**-*ur, -sa, -ḳ*
Gazel 456
Mısra: **11**
Rahat olmak, müsterih olmak.

Elem-i dehrden āsūde olursaḳ ne ʿaceb
Biz ki cām-ı mey-i nābile müdām evkāruz

āsūde-ḫāl:

1. **āsūde-ḫāl:**
Gazel 566
Mısra: **3**
Mutlu, huzurlu bir halde olma.

Cehd idüp bir pīre yet kim olasın āsūde-ḫāl
Menzil-i derd ü belādur yoḳsa bu köhne ribāt

2. **āsūde-ḫāl:**
Kaside 9
Mısra: **58**
Mutlu; iyi geçimli.

Mürüvvet eyle ʿināyet göziyle ḫālüme baḳ
Olam zamānede āsūde-ḫāl ü fāriġ-bāl

3. **āsūde-ḫāl:**
Kaside 16
Mısra: **22**
Huzurlu, mutlu.

Kisri-i luṭfı çeküpdür ʿāleme zencīr-i ʿadl
Sāye-i ʿadlinde olmışdur cihān āsūde-ḫāl

āsūde-hātır ol-:

1. **āsūde-ḫāṭır ol-:**
Gazel 42
Mısra: **9**
Gönlü rahat olmak.

Çü burc-ı evliyādasın āsūde-ḫāṭır ol
Kim ṣıḥḥat-ı vücūd virür evliyā saña

āsūdelüg:

1. **āsūdelüg:**-*i*
Kaside 21
Mısra: **37**
Endişelerden uzak, rahat, huzur ve sükûn içinde olma durumu.

Var bir mertebe āsūdelügi ḫalḳuñ kim
Fuḳara zümresine reşk ider erbāb-ı ġınā

āsūdelük:

1. **āsūdelük:**
Gazel 722
Mısra: **16**
Üzüntü ve endişeden uzak olma, huzur, esenlik.

Rūḥī bir iki gün ki bu fānī cihāndasın
Āsūdelük murāduñ ise Kerbelāda ol

āşüfte:

1. **āşüfte:**
Müsemmen 1
Mısra: **10**
Karışık, karman çorman, dağınık. II Çıldırırcasına âşık, bu yüzden perişan bir halde, azgın ve baştan çıkmış olan, deli, çılgın.

Bilürsin miḥnet-i hicrüñ esīri bir giriftāram
Siyeh zülfüñ gibi āşüfte çeşmüñ gibi bīmāram

2. **āşufte:**
Gazel 14
Mısra: **1**
Çılgın gibi seven, aşktan perişan olan, meftun.

Lebüñ esrārınuñ āşufte vü ḥayrānıyuz cānā
Dehānuñ ġoncasınuñ bülbül-i nālānıyuz cānā

<u>āşüfte it-:</u>

1. **āşüfte itdi:**-*di*
Müseddes 4
Mısra: **5**
Aklını başından almak, meftun etmek.

Yeter itdi yeter āşüfte seni ʿaşḳ-ı mecāz
Olıgör ʿālem-i taḥḳīḳe irüp maḥrem-i rāz

<u>āşüfte-dil:</u>

1. **āşüfte-dil:**
Rübai 12
Mısra: **2**
Divane gönüllü, gönlü perişan.

Ben kim reh-i ʿaşḳ-ı yārda pāmālam
Āşüfte-dil u müşevveşüʾl-aḥvālam

<u>âşüfte-hāl:</u>

1. **āşüfte-ḥāl:**-*i*, -*n*
Gazel 208
Mısra: **7**
Hali perişan olan.

Ḳılmaġiçün bir bölük āşüfte-ḥālin bī-ḳarār
Şīve vü nāz eylediler ṭurdılar oturdılar

2. **āşüfte-ḥāl:**
Müseddes 1
Mısra: **26**
Istırap çeken, incinmiş, perişan halde.

Düşüp sevdālara tā kim esīr-i ḫaṭṭ u ḫāl oldum
Perīşān oldı ġamdan ḫāṭırum āşüfte-ḥāl oldum

<u>āşüfte-ḥāl kıl-:</u>

1. **āşüfte-ḥāl ḳıl-:**
Gazel 12
Mısra: **3**
Baştan çıkarmak, deli etmek.

Kākülüñ sevdāsı ḳılmışdur beni āşüfte-ḥāl
Māʾil olmazsam ʿaceb mi seyr-i sünbülden yaña

<u>āşüfte-ḥāl-i sünbül-i zülf-i ḫamīde:</u>

1. **āşüfte-ḥāl-i sünbül-i zülf-i ḫamīde:**-*y*, -*üz*
Gazel 518
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Sümbüle benzeyen saç büklümlerinden hali perişan olan (kimse).

Ser-geşte-i selāsil-i gīsū-yı müşk-bār
Āşüfte-ḥāl-i sünbül-i zülf-i ḫamīdeyüz

<u>āsumān:</u>

1. **āsumān:**-*da*
Gazel 141
Mısra: **5**
Gökyüzü, sema, felek.

Āsumānda görinen mihr-i cihān-tāb degül
Uçurur her seḥer ol serv-i semenber kāġıẕ

<u>āsumāni:</u>

1. **āsumāni:**-*ler*
Kaside 14
Mısra: **81**
Göğe mensup, gökle ilgili. || Havai fişek.

Hevāda her ṭaraf atıldı āsumāniler Ṣadā-yı raʿd degül kim felekden itdi ẓuhūr

<u>āsumān-ı ʿālem-i ʿaşḳ:</u>

1. **āsumān-ı ʿālem-i ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 584
Mısra: **7**
Aşk âleminin gökyüzü.

Āsumān-ı ʿālem-i ʿaşḳuñ hilāli bedr olur
Laʿl-i sīnem üzre şāh ursa eger bir pāre dāġ

<u>āsumān-ı hüner:</u>

1. **āsumān-ı hüner:**-*ün*
Kaside 10
Mısra: **4**
Bilgi ve ustalık göğü.

Müjde ey ġam-zede-i şām-ı belā kim oldı
Āsumān-ı hünerün mihr-i cihān-tābı bedīd

<u>āsümān-ı ḳadr:</u>

1. **āsümān-ı ḳadr:**-*üñ*, -*e*
Kaside 4
Mısra: **10**
Kıymetin göğü. || Değerinin yüceliği.

Himmetüñ raḫşına meydān māverā-yı kāʾināt
Āsümān-ı ḳadrüñe kim pāye-i çarḫ-ı nüh-ḳıbāb

<u>āsumān-ı kevkeb:</u>

1. **āsumān-ı kevkeb:**-*e*
Gazel 486
Mısra: **13**
İhtişamın göğü.

Āsumān-ı kevkebe Cem-mertebe ʿOs̱mān Pāşā
Eylemez kimse cenābında ricā-yı nevrūz

<u>āsumān-ı maʿdelet:</u>

1. **āsumān-ı maʿdelet:**
Tarih 75
Mısra: **1**
Adalet göğü.

Āsumān-ı maʿdelet ʿOs̱mān-ı ʿālī-ḳadr kim

Gelmedi Şirvāna öyle vāli-i ṣāḥib-kemāl

<u>āsumān-ı maʿrifet:</u>

1. **āsumān-ı maʿrifet:**-*üñ*
Gazel 527
Mısra: **3**
İlim göğü.

Biz āsumān-ı maʿrifetüñ āsumānıyuz
Maʿnī göziyle baḳılıcaḳ yoḳ zevālimüz

<u>āsumān-mertebe:</u>

1. **āsumān-mertebe:**
Gazel 996
Mısra: **17**
Gök mertebeli. || Mertebesi çok yüce olan Osman Paşa.

Āsumān-mertebe Cem-kevkebe ʿOs̱mān Pāşā
Ki çıḳar şād göñül bezmine pür-ġam girse

<u>ʿāşūr:</u>

1. ʿ**āşūr:**-*uñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **33**
Muharrem ayının onuncu günü.

Ḳopar bir demde gavgā-yı ḳıyāmet lik ʿāşūruñ
Dem-i mātemde her rūz evc-i nevbet-i ḳıyāmetdür

<u>at:</u>

1. **at:**-*ımuz*
Gazel 463
Mısra: **7**
Binek, yük ve koşu amacıyla yetiştirilen ve beslenen evcil hayvan.

Atımuz oynaġıdur naḫcīr-gāh-ı mülk-i ʿaşḳ
Laḥẓa laḥẓa ṣayddan ḫālī degül fitrākımuz

<u>at-:</u>

1. **at-:**-*up*
Gazel 75
Mısra: **3**
Atmak, fırlatmak.

Ṭaş atup şīve ile başımuza urdı bugün
Yine yükletdi bize yār bir aġız minnet

2. **at-:**-*up*
Tahmis 3
Mısra: **17**
(Ok) Atmak, fırlatmak.

Çıḳardı cānumı tenden atup bir nāvek-i dil-cū
Tenüm defn eyleyince ḫāka yārān-ı naṣīḥat-gū

3. **at-:**-*mış*
Kaside 40
Mısra: **92**
(Zar için) Atmak, fırlatmak.

Naḳş-ı nev geldi diyü düşeş-i iḳbālinde
Düşeş atmış durur ol zübde-i devrān eyüdür

<u>at dep-:</u>

1. **at dep-:**-*er*
Gazel 26
Mısra: **16**
At sürmek.

Şeh-i şāḥib-ḫıred Sulṭān Muḥammed server-i ġāzī
O kim ālāyına aʿdā-yı dīnüñ at deper tenhā

<u>ʿaṭā:</u>

1. ʿ**aṭā:**-*s, -ı, -n, -a*
Kaside 6
Mısra: **21**
Verme, bağışlama,ihsan, lütuf.

Zemīni ṭutsa eger irmeye ʿaṭāsına kān
Yeterse başı göge yetmeye kefine ġamām

2. ʿ**aṭā:**-*s, -ı*
Gazel 145
Mısra: **14**
Bağışlama, af, ihsan.

ʿAnāsı ola münʿadim ʿadūsı ola münhezim
ʿAṭā ḳıla aña o kim ḥesābı yoḳ ʿaṭāsı var

3. ʿ**aṭā:**
Terkib-bend 8
Mısra: **98**
Cömertçe verme, ihsan, bağış.

Çarḫuñ ki ne saʿdinde ne naḥsinde beḳā var
Dehrüñ ki ne ḫāsında ne ʿāmında ʿaṭā var

4. ʿ**aṭā:**
Kaside 24
Mısra: **50**
İhsan, hediye, lütuf.

Ümīd-vār-ı teraḳḳī iken dirīġā kim
Elümdeki bile alındı ġayre oldı ʿaṭā

5. ʿ**aṭā:**
Gazel 49
Mısra: **18**
Bağış, ihsan, lütuf.

Ḳılma naẓar efʿāluma baḳ merḥametle ḫāluma
Ben mücrimem sen pür-ʿaṭā benden ḫaṭā senden ʿaṭā

<u>ata:</u>

1. **ata:**-*s, -ı, -n*
Terkib-bend 7
Mısra: **52**
Baba.

Nicedürler diyü fīrāḳumda Atasın anesin añar mı ʿaceb

2. **ata:**
Terkib-bend 7
Mısra: **46**
Ata, baba.

Ḫaḳ daḫi rāżı olur andan kim Hem ata şākir ola hem ane

<u>ʿatā eyle-:</u>

1. ʿ**aṭā eyle-:**-*dü, -ñ*
Kaside 14
Mısra: **89**
Bağışlamak, vermek, ihsan etmek, lutfetmek.

Libās-ı zer şu ḳadar eyledüñ ʿaṭā ḫalḳa
Ki kimse ḳalmadı nevʿ-i beşerde müflis ü ʿūr

ʿaṭā it-:

1. ʿ**aṭā it-:**
Gazel 412
Mısra: **11**
Bağışlamak, vermek, ihsan etmek, lutfetme.

Al cānumı bir būse ʿaṭā it diyü gördüm
Hiç söyleyemez muġbeçe gūyā femi yoḳdur

ʿaṭā ḳıl-:

1. ʿ**aṭā ḳıl-:**
Gazel 49
Mısra: **2**
Bağışlamak, vermek, ihsan etmek, lutfetmek.

Gelmek revā mı dāyimā benden vefā senden cefā
Bağışla cürmüm ḳıl ʿaṭā benden ḫaṭā senden ʿaṭā

ʿaṭā-baḫş:

1. ʿ**aṭā-baḫş:**
Kaside 21
Mısra: **33**
Cömertlik ve iyilikte bulunan (kimse).

Ol ʿaṭā-baḫş ki devr-i kerem ü ʿadlinde
Şükr ider Ḥaḳḳa geçen ḥāline nisbet fuḳarā

atdan inüp işege bin-:

1. **atdan inüp işege bin-:**
Kıt'a 15
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bulunduğu önemli görevden daha aşağı bir göreve alınmak.

Mesned-i ʿuzleti virmek felegüñ manşıbına
Atdan inüp meselā işege binmek gibidür

āteş:

1. **āteş:**-*ler*
Gazel 384
Mısra: **1**
Ateş II Gönül ateşi, yoğun aşk.

Ne āteşler ġam-ı hicrüñ dil-i ṣad-çāka ṣalmışdur
Ne gevherler gözüm devr-i lebüñde ḫāka ṣalmışdur

2. **āteş:**
Gazel 552
Mısra: **10**
Ateş II Kırmızı (güllerin rengi bağlamında).

Temāşā eylese Rūḥī gül āteş-bār-ı āhum kim
Gül efşān olıcaḳ olur zemīn ü āsmān āteş

3. **āteş:**-*in*
Gazel 675
Mısra: **6**
Yanıcı maddelerin tutuşmasıyla ortaya çıkan ısı ve ışık II Beşeri ve İlahi aşk, yoğun sevgi.
Nice çāk itmeyeyin sīnemi kim bād-ı bahār
Ṭurmayup āteşin üfler bu dil-i pür-sūzuñ

4. **āteş:**
Gazel 424
Mısra: **9**
Od, hararet, kızgınlık.

Semender-veş ġıdāsı āteş olsa bir sitemkārun
Vücūdın ʿāḳibet nār-ı nedāmet andan ekser yer

5. **āteş:**-*dür*
Gazel 116
Mısra: **11**
Ateş II (Aşk) ateşinde yanma; acı, üzüntü.

Geldi ammā el-ḥaẕer ey dil ki āteşdür gelen
Cāme surḫ u çehre surḫ u dīde-i pür-ḫ ̌āb surḫ

6. **āteş:**
Gazel 62
Mısra: **10**
Aşk, ayrılık, hasret, azap, hiddet, öfke vb. duyguların yakıcı etkisi.

Helāk itdi sāḳī bizi teşnelük
Bıraḳdı dile āteş ol laʿl-ı nāb

7. **āteş:**-*e*
Gazel 973
Mısra: **2**
Ateş. II Gönül ateşi, yoğun aşk.

ṣanma hicrüñle yanan ʿuşşāḳa aʿdā yaḳlaşa
Ḫār u ḫas ey ġonca-i raʿnā ṭayanmaz āteşe

8. **āteş:**
Gazel 821
Mısra: **6**
Ateş. II Acı, keder, dert.

Ḫavf-ı duzeḫden emīn itdi beni fırḳat-ı yār
Ġam-ı ruḫsārı ile āteş olupdur vaṭanum

10. **āteş:**-*i, -n, -e*
Gazel 936
Mısra: **4**
Ateş, od. || Aşk, ayrılık, hasret, azap, hiddet, öfke vb. duyguların yakıcı etkisi.

Yeter yanduḳları tāb-ı teb-i sūz-ı maḥabbetden
Firāḳuñ āteşine cān-ı ʿuşşāḳı sipend itme

11. **āteş:**
Terkib-bend 1
Mısra: **7**
Yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, od, nâr.

Kül eyler mermeri āteş gibi kim ḥarfini yazsañ
İnanmazsañ bir āhen-levḥa ol da imtihān eyle

āteş al-:

1. **āteş al-:**-*maġ, -a*
Kaside 13
Mısra: **39**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Tutuşturmak için) Bir yerden ateş almak.

Giceyle matbaḫ-ı cūdından almaġa āteş
Sipihr kāhkeşāndan alur ele mikyās

āteş bırak-:

1. **āteş bıraḳ-:**-*dı*
Gazel 856
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**

(Birinin) Yüreğini yakmak; ıstırap vermek.

Rūḥī ʿaceb mi diñmese bir dem gözüm yaşı
Āteş bıraḳdı cānuma ol nūrdan beden

āteş düş-:

1. **āteş düşdi:**-*di*
Gazel 542
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevdalanmak.

Yine açıldı bādeden ruḫ-ı yār
Yine düşdi göñüllere āteş

āteş it-:

1. **āteş id:**-*en*
Gazel 591
Mısra: **10**
Yakmak.

ʿAndelībān-ı çemenzār-ı bahār-ı suḫanuz
Bizi āteş iden oldur gül-i ḫandān ancaḳ

āteş ol-:

1. **āteş ol-:**-*ur*
Gazel 166
Mısra: **13**
Ateş gibi olmak. || *Savaş çıkarmak.*

Ḥiddetinden ḳızarup āteş olur ḳorḳum odur
Dil u cān mülkine ol āfet-i devrān oturur

āteş-bār-ı āh:

1. **āteş-bār-ı āh:**-*um*
Gazel 552
Mısra: **9**
(Aşığın) Ateş yüklü ahı.

Temāşā eylese Rūḥī gül āteş-bār-ı āhum kim
Gül efşān olıcaḳ olur zemīn ü āsmān āteş

āteşī:

1. **āteşī:**
Kaside 39
Mısra: **41**
Âteşî (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Eşʿār-ı sūz-nākile ḫussādı Āteşī
Yaḳmaḳda mı o āteş-i sūzān ne demdedür

āteş-i āh-ı şerer-ālūd:

1. **āteş-i āh-ı şerer-ālūd:**-*ımuz*
Gazel 443
Mısra: **8**
Kıvılcım dolu ah ateşi.

Ḳıldı bizi ẓulmet-i ġamdan ḫalāṣ
Āteş-i āh-ı şerer-ālūdımuz

āteş-i āh:

1. **āteş-i āh:**-*ı, -n*
Gazel 936
Mısra: **6**
Ah ateşi.

Hezārān böyle saḳf-ı ser-nigūn bir şuʿleye döymez
Ḥaẕer ḳıl ehl-i ʿaşḳuñ āteş-i āhın bülend itme

āteş-i ʿaşḳ:

1. **āteş-i ʿaşḳ:**
Gazel 216
Mısra: **13**
Aşk ateşi. || *Aşkın acısı.*

Germ olanlar āteş-i ʿaşḳ ile Rūḥī şemʿveş
Tenlerin yaḳup belā bezminde ḫāmūş oldılar

2. **āteş-i ʿaşḳ:**
Gazel 1096
Mısra: **3**
Aşk ateşi. || *Aşka düşenlerin içine düştüğü sıkıntılı hal.*

Cānını āteş-i ʿaşḳ ile yaḳ ol māhuñ kim
Bezmüñi rūşen ide şemʿ-i dil-efrūz gibi

3. **āteş-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 619
Mısra: **9**
Aşk ateşi.

Āteş-i ʿaşḳı meger sākin ider laʿl-i nigār
Yoḳsa şu sepdügi bī-fāʾidedür çeşm-i terüñ

āteş-i fakr:

1. **āteş-i faḳr:**-*ile*
Kaside 24
Mısra: **57**
Ayrılık ateşi.

Ṭutuşdı āteş-i faḳrile dil kebāb oldı
Piyāz çalmadadur rīş-ḫand idüp aʿdā

āteş-i firkat:

1. **āteş-i firḳat:**
Gazel 829
Mısra: **5**
Ayrılık ateşi.

Eritdi şemʿ-i cānı azar azar āḫir āteş-i firḳat
Beni yanmaġile şanma uşanam cānum İbrāhīm

āteş-i ġam:

1. **āteş-i ġam:**
Gazel 502
Mısra: **9**
Gam ateşi.

Rūḥiyā āteş-i ġam defʿine yoḳ çāre meger
Şu sepe şiʿr-i terüñ sīne-i sūzāne biraz

2. **āteş-i ġam:**-*la*
Gazel 932
Mısra: **9**
Gam ateşi. || *Keder.*
Şemʿ-veş yanmadadur āteş-i ġamla Rūḥī
Bu ḫarāretleri sensin viren ol giryāna

āteş-i ḥasret:

1. **āteş-i ḥasret:**
Gazel 83
Mısra: **10**
Özlem ateşi, ayrılık acısı.

Şaḳınsun sevdügüm mirʾāt-ı ḥüsnin āh-ı serdinden
O dil-sūzuñ ki yaḳmış ola bağrın āteş-i ḥasret

āteş-i hicrān:

1. **āteş-i hicrānile:**-*ile*
Gazel 778
Mısra: **4**
Ayrılık ateşi. || *Sevgiliden ayrılığın verdiği ıstırap.*

Sūz-ı ġamdan bir dem olmaz kim yaḳam ḳurtarmayam
Āteş-i hicrānile dest-i girībān olmayam

āteş-i hicr:

1. **āteş-i hicrüñle:**-*üñ, -le*
Gazel 210
Mısra: **5**
Ayrılık ateşi.

Nice döysün āteş-i hicrüñle inṣāf idelüm
Ḳaṭre-i ḫūndur benüm rūḥum dil-i ādem nedür

āteş-i miḥnet:

1. **āteş-i miḥnet:**-*le*
Tahmis 5
Mısra: **17**
Gam ateşi, ıstırap.

Dil şemʿ-vār āteş-i miḥnetle yanmada
Āhum duḫānı künbed-i çarḫı ṭolanmada

āteş-i sevdā:

1. **āteş-i sevdā:**
Gazel 17
Mısra: **8**
Aşk ateşi.

Gözümden aḳmada seylāb-ı ḥasret fikr-i laʿluñla
Başumda yanmada dāġ-ı ġamuñla āteş-i sevdā

āteş-i şevḳ:

1. **āteş-i şevḳ:**-*ile*
Gazel 752
Mısra: **2**
(Sevgiliye) Duyulan şiddetli arzunun ateşi; yakıcı etkisi.

Ṣafḥa-i māh-ı ruḫuñ kim ḫāldan ḫālī degül
Āteş-i şevḳile yanmaḳ ḫāldan ḫālī degül

2. **āteş-i şevḳ:**-*ı, -y, -la*
Gazel 956
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Parıltısının ateşi. || *Sevgiliye duyulan şiddetli arzunun ateşi.*

Şemʿ idüp encümen-i derd ü ġama ey Rūḥī
Yaḳdı yandurdı bizi āteş-i şevḳıyla o māh

āteş-i sūzān:

1. **āteş-i sūzān:**
Kaside 39
Mısra: **42**
Yakıcı ateş. || *Âteşî'nin şiirleri.*

Eşʿār-ı sūz-nākile ḥussādı Āteşī
Yaḳmaḳda mı o āteş-i sūzān ne demdedür

2. **āteş-i sūzān:**-*a*
Gazel 167
Mısra: **12**
Yakıcı ateş.

Kīn-i ʿuşşāḳa belā-keş dil-i sengīnüñdür
Beñzer ol āteş-i sūzāna ki āhende yatur

3. **āteş-i sūzān:**-*a*
Gazel 686
Mısra: **2**
Yakıcı ateş. || *Aşk ateşi.*

Yine derd ü ġam-ı hicrāna düşdük
Ne hicrān āteş-i sūzāna düşdük

āteş-i sūzān-ı ʿaşḳ:

1. **āteş-i sūzān-ı ʿaşḳ:**
Gazel 721
Mısra: **9**
Aşkın yakıcı ateşi.

Cismüñī āḫīr kül eyler āteş-i sūzān-ı ʿaşḳ
Sen gerek seng-i ḫārā ol gerekse āhen ol

āteş-nāk:

1. **āteş-nāk:**
Gazel 462
Mısra: **6**
Ateşli, kızgın.

Meded ḳo ġafleti bir ḥāl kesb it fırṣat elde iken
Hemīşe sīne āteş-nāk ḳalmaz dīde ter ḳalmaz

āteş-perest:

1. **āteş-perest:**
Gazel 73
Mısra: **6**
Ateşe tapan (kimse).

Ṭoldı ʿālem berfile irdi o günler kim ola
Ehl-i diller mey-perest u ehl-i zühd āteş-perest

āteş-reng:

1. **āteş-reng:**
Kaside 19
Mısra: **3**
Ateş rengi, kırmızı.

Āb-ı şebnem gül-i raʿnāyı idüp āteş-reng
Müşk-bū eyledi ṭopraġı hevā-yı āẕār

āteş-zebān:

1. **āteş-zebān:**-*lar, -uz*
Gazel 487
Mısra: **8**
Çok etkili ve dokunaklı söz ve şiir söyleyen.

Eşʿār-ı sūz-nākile aġyārı yaḳmışuz
Şāʿirlerüz cihānda biz āteş-zebānlaruz

atıl-:

1. **atıl-:**-*dı*
Kaside 14
Mısra: **81**
Fırlatılmak.

Hevāda her ṭaraf atıldı āsumāniler
Ṣadā-yı raʿd degül kim felekden itdi ẓuhūr

2. **atıl-:**-*ur*
Gazel 149
Mısra: **1**
Konmak, bırakılmak. || *Katılmak, dahil olmak.*

Germ-i ḥüsn olup miyān-ı meclise şemʿ atılur
Ḫod-nümāluḳdur işi hīçe anuñçün ṣatılur

3. **atıl-:**-*dı*
Gazel 1072
Mısra: **4**
Bir şey bir hedefe veya bir tarafa doğru fırlatılmak; saçılmak, serpilmek.

Başa iltüp kārını aldı şikārın çekdi el
Oḳı atıldı ol ebrūnuñ kemānı yaşılı

4. **atıl-:**-*up*
Gazel 617
Mısra: **1**
Atılmak, fırlatılmak.

Cān u dil ḥükmine neyler atılup peykānuñ
Dostum ḥükmi nedür bir iki ḳaṭre ḳanuñ

5. **atıl-:**-*ur*
Gazel 910
Mısra: **2**
İşe yaramadığı için ortadan kaldırılmak, yok edilmek, kullanılması düşünülmeyip terkedilmek.

Ehl-i ʿirfānile ol ḳılma naẓar nādāna
Gül el üzre ṭutulur ḫār atılur yābāna

atlas:

1. **atlas:**
Gazel 379
Mısra: **2**
İpekten sık dokunmuş, yüzü parlak, dâima düz renkli, üstünde motif bulunmayan, sertçe, tüysüz, makbul bir kumaş çeşidi.

Kimi ġam-nāk bu ḫalḳuñ kimi ʿayyāş nedür
Kiminüñ bālişi atlas kiminün ṭaş nedür

2. **aṭlas:**-*ı, -n, -a*
Gazel 216
Mısra: **4**
İpekten sık dokunmuş, yüzü parlak, dâima düz renkli, üstünde motif bulunmayan, sertçe, tüysüz, makbul bir kumaş çeşidi. || *Dünyanın süslü nimetleri.*

Ḳıldılar "el-faḳrı faḫri" nüktesin anlar ki gūş
Aṭlasına baḳmayup çarḫuñ ʿabā-pūş oldılar

3. **aṭlas:**-*ın*
Kaside 5
Mısra: **7**
Dokuzuncu felek olan atlas feleği. Cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran en büyük, en yüksek felektir. İçinde hiçbir yıldız veya herhangi bir nokta ve nişan olmadığı ve bu hâliyle desensiz bir kumaşı andırdığı için bu adla anılır.

Emreyle dehre kim felegüñ ḳaṭ ḳaṭ aṭlasın
Ferş-i ḥarīm-i merḳadüñ itsün ṭaraf ṭaraf

4. **aṭlas:**
Gazel 1095
Mısra: **8**
İpekten sık dokunmuş, yüzü parlak, daima düz renkli, üstünde motif bulunmayan, sertçe, tüysüz, makbul bir kumaş çeşidi. || *Dokuzuncu felek olan atlas feleği. Cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran en büyük, en yüksek felektir.*

Ey ḫᵛāce-i zamāne o dervīşden ṣaḳın
Kim aṭlas sipihr ola yanında çul gibi

atlas-ı çarḫ:

1. **aṭlas-ı çarḫ:**-*ı*
Gazel 444
Mısra: **10**
Dünyanın ipeği.

Nola girseñ ʿabāya ey Rūḥī
Aṭlas-ı çarḫı hīçe ṣatduḳ biz

2. **aṭlas-ı çarḫ:**-*ı*
Kaside 25
Mısra: **41**
Atlas feleği.

Keserdi aṭlas-ı çarḫı zamāne ḳat ḳat eger
Bileydi kīse-i defter ider o ferruḫ-fāl

atlas-pūş:

1. **aṭlas-pūş:**
Gazel 548
Mısra: **6**
Atlas giyen.

Menzilüñ ḫākdur āḫır bu fenā dünyāda
Ḫırḳa-pūş ol gerek ey ṣūfī gerek aṭlas-pūş

ʿaṭṭār-ı çīn:

1. ʿ**aṭṭār-ı çīn:**
Gazel 154
Mısra: **6**
Çin ülkesinin aktarı.

İzüñ ṭozını ḳor mı yire düşmege nesīm
ʿAṭṭār-ı Çīn alup anı armaġān virür

ʿavālim:

1. ʿ**avālim:**-*de*
Kaside 3
Mısra: **1**
Âlemler.

Dirseñ ki bula nazmuñ ʿavālimde iʿtibār
Dībāce-i kelāmuñı kıl medḥ-i çār-yār

ʿavām:

1. ʿ**avām:**-*a*
Gazel 554
Mısra: **9**
Halk, umum, herkes.

Derdin sipāh-ı dilüm itmez ʿavāma arż
Tīmārına meger ki virür iḥtimāl-i ḫāṣ

2. ʿ**avām:**
Tarih 7
Mısra: **52**
Halk, umum.

Kaʿbe-i ḫācāt dirsem nola bāb-ı luṭfuña
Kāmyāb olmışdur andan hem ḫavāṣ u hem ʿavām

3. ʿ**avam:**
Kaside 34
Mısra: **20**
Halkın alt tabakası.

Reh-revān-ı Kaʿbe kim eṭrāf-ı ʿālemden gelür
Yüz sürer lābüd bu ḫāka ger ḫavās u ger ʿavam

āvāre:

1. **āvāre:**
Gazel 411
Mısra: **7**
Boş gezen, ötede beride dolaşan.

ʿAşḳile āvāre dil bir yerde ārām eylemez
Kaʿbe-i kūyuñdan özge yoḳ aña cāy-ı ḳarār

2. **āvāre:**
Gazel 6
Mısra: **2**
Perişan, başıboş, derbeder.

Nücūmile meh-i nev ṣanma dām u dānedür dünyā
Nice āvāre ṣayd itmüş kebūter-ḫānedür dünyā

3. **āvāre:**-*y, -em*
Kaside 2
Mısra: **77**
Boş gezen, serseri; kararsız, şaşkın.II Âşık.

Rūḥi-i bīçāreyem vālih ü āvāreyem
Bir dili pür-yāreyem ṣalli ve sellim ʿaleyh

4. **āvāre:**
Gazel 887
Mısra: **7**
Başıboş, serseri.

Aṣılaḳaldı ḫaber bilmedük āvāre göñül
O mehüñ ḳurtulabildi mi ser-i mūyından

āvārecügi ol-:

1. **āvārecügi ol-:**-*cüg, -i, -mış, -am*
Gazel 1110
Mısra: **1**
Başıboş ve kararsız duruma gelmek, ne yapacağını şaşırmak.

Olmışam derdile bir dilberüñ āvārecügi
Dil ü cān ġāret ider nergis-i ʿayyārecügi

ʿavāṭıf-ı mütevātir:

1. **ʿavāṭıf-ı mütevātir:**
Kaside 9
Mısra: **62**
Ağızdan ağıza yayılan lütuflar.

Küşāyiş-i keremüñden baña müdām irişe
ʿAvāṭıf-ı mütevātir netāyic-i minvāl

āvāz:

1. **āvāz:**-*ımuz*
Gazel 483
Mısra: **9**
Ses, sada, feryat, nâra.

ʿĀlemi āvāzımuz ṭutsa ʿaceb mi ney gibi
Rūḥiyā demler giçürdük nice ṣāḥib-demle biz

2. **āvāz:**
Kaside 1
Mısra: **19**
Ses, seda.

Gūşuma irdi bir āvāz ki ey ferd-i cihān
İste maḳṣūduñı Ḥaḳdan yeter olduñ nālān

āvāze:

1. **āvāze:**
Gazel 709
Mısra: **16**
Ses, seda.

Açdı dīvān-ı leṭāfetde ʿadālet defterin
Ṣaldı dehre vālī-i ʿādil gibi āvāze gül

āvāze-i ʿadl:

1. **āvāze-i ʿadl:**-*ile*
Tarih 46
Mısra: **5**
Adaletin sesi.

Oldı āvāze-i ʿadlile cihān mālāmāl
Bu beşāret ḫaberinden dil ü cān buldı ṣafā

2. **āvāze-i ʿadl:**-*üñ, -le*
Tarih 3
Mısra: **16**
Adaletin sesi. || (Bir kimsenin) Adaletinin namı.

Ey vezīr-i muḥterem ẕātuñ degül muḥtāc-ı vaṣf
ʿAlemi āvāze-i ʿadlüñle dutmışsın tamām

āvāze-i cāh:

1. **āvāze-i cāh:**-*uñ, -la*
Tarih 77
Mısra: **4**
(Bir kimsenin) Yüksek makamının şöhreti.

Beg olduñ gül gibi iḳbāl-i devletle biḥamdillah
Bıraḳduñ ġulġule āvāze-i cāhuñla dünyāya

āvāze-i feṯḥ:

1. **āvāze-i feṯḥ:**
Tarih 18
Mısra: **2**
Fetih sesleri. || Savaş sırasında çıkan sesler.

Diyār-ı Egriyi sulṭān Muḥammed ṭoġrılup aldı
Yine āvāze-i feṯḥ ile ʿālem ser-be-ser ṭoldı

āvāze-i feth ü ẓafer:

1. **āvāze-i feṯḥ ü ẓafer:**-*üñ*
Gazel 611
Mısra: **2**
Fetih ve zafer nârâları.

Ḳande gitseñ ola tevfīḳ-i Ḫudā rāhberüñ
Ṭuta dünyā yüzin āvāze-i feṯḥ ü ẓaferüñ

ʿavdet eyle-:

1. **ʿavdet eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 611
Mısra: **17**
Evvelce bulunduğu yere veya duruma geri dönmek.

Eyleyüp devlet ü ʿizzetle seferden ʿavdet
ʿĀlemi şād ide aḫbār-ı meserret-eserüñ

ʿavdet it-:

1. **ʿavdet id-:**-*üp*
Rübai 19
Mısra: **3**
Evvelce bulunduğu yere veya duruma geri dönmek.

Yaʿni ki idüp yine seferden ʿavdet
Pāşā-yı felek-ḳadr saʿādetle gele

ʿavn:

1. ʿ**avn:**-*i*
Tarih 63
Mısra: **6**
Yardım, imdat, himmet.

Tārīḫ ola diyü bu beşāretden olup şād
Rūḥī didi Ḥaḳḳ ʿavni ile dāḫile geldüñ

ʿavn ü melāz-ı ʿibād:

1. ʿ**avn ü melāẕ-ı ʿibād:**
Kaside 2
Mısra: **6**
Kulların sığınacak yeri ve yardımcısı. || Hz. Muhammed.

Gevher-i ʿālī-nijād merciʿ-i ḫalḳ-ı bilād
ʿAvn ü melāẕ-ı ʿibād ṣalli ve sellim ʿaleyh

ʿavn-ı ḫudā:

1. ʿ**avn-ı ḫudā:**-*dur*
Gazel 611
Mısra: **8**
Allah'ın yardımı.

Rezm vaḳtinde gerüp gögsini gir meydāna
Çekme aʿdādan elem ʿavn-ı Ḫudādur siperüñ

ʿavrat:

1. ʿ**avrat:**
Gazel 739
Mısra: **10**
Kadın.

ʿAşḳ-ı pākile cemāl-i pāka baḳsañ kim ne dir
Nefs ucından olmayınca ʿavrat u oġlana meyl

avuç:

1. **avuç:**
Gazel 120
Mısra: **4**
Avuç, elin iç kısmı.

Sīnemde ṣanma dāġlarum üzre penbeler
Ḳoynuma ḳoydı yār bir avuç gül-i sefīd

2. **avuç:**
Gazel 707
Mısra: **5**
(Sayı sıfatlarıyla) Elin hafifçe kapatılmasıyla meydana gelen çukurluğun alabileceği (miktar).

Kūy-ı şīrīnüñ yolından bir avuç ḫāşāk ilet
Ey ṣabā ṣaçmaḳ dilerseñ ger ser-i Ferhāda gül

ay:

1. **ay:**-*a*
Gazel 421
Mısra: **1**
Ay, kamer.

Gökde şafaḳla ẓāhir olan aya kim baḳar
Ruḫsār-ı yārsuz gül-i raʿnāya kim baḳar

2. **ay:**-*da*
Gazel 239
Mısra: **8**
Bir ayın herhangi bir gününden ertesi ayın aynı gününe kadar geçen veya yaklaşık otuz gün olarak kabul edilen süre.

Nola dönsem hilāla miḥnetden
Ayda bir kez o meh-liḳā görinür

3. **ay:**
Gazel 756
Mısra: **3**
Ay, kamer, mah. || Yaklaşık olarak 30 günlük zaman parçası.

Ay giçer görmezüz ol mihr-i cihān-ārāyı
Elimüzden ne gelür ṭāliʿimüz yār degül

ay başı:

1. **ay başı:**-*n, -da*
Kaside 25
Mısra: **35**
-
Ayın ilk günü, ay dönümü.

Her ay başında kef-i dür-feşān-ı iḥsānı
Virür sipihre bir altun sebīke ṣanma hilāl

ayaġ:

1. **ayāġ:**-*ımuz*
Gazel 440
Mısra: **4**
Ayak, kadeh.

Cām-ı belāyı biz ṣunacaḳ kimse bilmezüz
Bezm-i maḥabbetüñde alur yoḳ ayāġımuz

2. **ayaġ:**-*ı, -n*
Gazel 211
Mısra: **8**
1. İnsan uzvu olan ayak. 2. kadeh.

Mest olup öpdükde herkes sāḳi-i bezmüñ elin
Ey göñül sen öp ayaġın kim ayaġuñ ẕevḳı var

3. **ayaġ:**
Gazel 582
Mısra: **1**
Kadeh.

Benden alup ġayra ṣunsañ meclis-i meyde ayaġ
Ey gül-i raʿnā ururs ın baġruma dāġ üzre dāġ

4. **ayaġ:**-*ı*
Gazel 192
Mısra: **6**
Kadeh. II Şarap.

Varmalıyuz o ġoncanuñ bāġ-ı bihişt-i kūyına
Sāḳi getür ayaġı kim menzilimüz ıraġdur

5. **ayaġ:**-*uñ*
Gazel 175
Mısra: **4**
(Sevgiliye duyulan saygının ve bağlılığın yere kapanılarak gösterildiği) uzuv olan ayak. II (Sevgilinin) huzuru.

ʿArża muḥtāc nice derd-i dilüm var velī
Ayaġuñ tozına yüz sürmege fırṣat yoḳdur

6. **ayaġ:**-*ı*
Gazel 144

Mısra: **2**
(Sevgilinin) ayağı.

O şeh-i ḥüsne ḳul olmaḳ gibi bir devlet mi var
Ayaġı tozına yüz sürmek gibi rıfʿat mi var

7. **ayaġ:**
Gazel 151
Mısra: **9**
Ayak II Kadeh, şarap.

Dest-gīr ol bir ayaġ ile o mest-i ʿaşḳa kim
Cürʿa-veş pāmāl-ı devr-i çarḫ-ı mīnā-fāmdur

8. **ayaġ:**-*ı, -n, -a*
Gazel 706
Mısra: **12**
Ayak. II Huzur.

Laʿlīn ṭābaḳlar içre ḳodı jāle dürlerin
Pāşā ayaġına ide tā kim niṣār gül

9. **ayaġ:**-*uñ*
Gazel 479
Mısra: **4**
Ayak II Sevgilinin ayağının altı.

Bozdı cemʿiyyetimüz ḫāka bıraḳdı bizi çarḫ
Ayaġuñ altına baḳ gör ne perīşānuz biz

10. **ayaġ:**-*ı, -n, -a*
Gazel 783
Mısra: **2**
Ayak II Makam, huzur.

Döner gülzār-ı ġamda dembedem dolāb-veş başum
Ayaġına aḳar ol serv-ḳaddüñ ṣu gibi yaşum

11. **ayaġ:**-*ı, -n, -a*
Gazel 745
Mısra: **7**
Ayak. || Sevgilinin huzuru. || Kadeh.

Ṣu gibi aḳmaḳda rāh-ı rūḥ-baḫş ayaġına
Rāh-ı ʿaşḳuñ sālik-i rūşen-żamīridür gönül

ayaġ üzre:

1. **ayaġ üzre:**
Gazel 624
Mısra: **12**
Kısa süre içinde, acele olarak.

Ḳaçarsañ gelmemekden bezme ārām itmeden cānā
Ayaġ üzre bir iki ṭolu iç ārāmdan giçdük

ayaġ üzre ṭur-:

1. **ayaġ üzre ṭur-:**-*dı, -lar*
Kaside 19
Mısra: **22**
Kelime Tipi: **Deyim**
Saygı göstermek için oturma durumundan ayaküzeri durumuna geçmek.

Muṣḥaf-ı ġoncai başında görüp şāh-ı gülüñ
Ṭurdılar cümle ayaġ üzre çemende eşcār

2. **ayaġ üzre ṭur-:**-*up*
Gazel 988
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayak üstünde durmak. || Her an iş yapmaya hazır durumda beklemek.

Ayaġ üzre ṭurup bezminde yer yer serv-ḳāmetler
O gül nūş-ı şarāb-ı ḫoş-güvār itdi emīrāne

ayaġa şal-:

1. **ayaġa şalmaḳ:**
Gazel 244
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kıymetini, itibarını kaybetmek, olur olmaz kimselerin eline düşmek.

Ayaġa şalmaḳ neden düşdi bu deñlü ḳanı ol
Çeşmimüz yaşını dest-i merḥametle silmeler

2. **ayaġa şal-:**-*up*
Gazel 415
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hor görmek, küçük düşürmek.

Girse nigār nola boyınca yazıḳlara
Miskīn ṣaçın ayaġa ṣalup pāymāl ider

ayaġa ṭur-:

1. **ayaġa ṭurar:**-*ar*
Gazel 405
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayaklanmak.

Eşḳıyā dest-i tecāvüz uzadur eṭrāfa
Fitne ayaġa ṭurar rāyet-i fetret ḳalḳar

2. **ayaġa ṭur-:**-*duġ, -ı*
Gazel 165
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Oturmamak, ayakları üzerinde dikilmek.

Ayaġa ṭurduġı şanmañ bize taʿẕīmendür
Bizi gördükde hemān ḫışmile ġavġāya ṭurur

3. **ayaġa ṭur-:**-*a*
Gazel 527
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayakta durmak, oturmamak, ayakları üzerinde dikilmek.

Endūh u ġuṣṣa ile żaʿīf eyledi bizi
Rūḥī ayaġa ṭurmaġa yoḳdur mecālimüz

ayaġı götür-:

1. **ayaġı götürüp:**-*üp*
Gazel 958
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kadeh götürmek. || Sık sık gittiği bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek.

Gördi Mecnūn ki fenā meclisinüñ yoḳ mezesi
Götürüp ayaġı cān atdı beḳā meclisine

ayaġı toprağı:

1. **ayaġı toprağı:**-*n, -a*
Tarih 62
Mısra: **8**
(Bir kimsenin) Ayak basıp geçtiği yerin tozu, toprağı.

Ḥamdülillah geldi Baġdada bir öyle ehl-i ḥāl
Ayaġı toprağına müştāḳ idi çeşm-i ʿalīl

ayaġı tozı:

1. **ayaġı tozı:**-*n, -a*
Gazel 237
Mısra: **2**
Hükümdar ya da sevgilinin ayaġı tozu.

O serv-i ser-keşi rām itmege ibrām lāzımdur
Ayaġı tozına yüz sürmege iḳdām lāzımdur

2. **ayaġı ṭozı:**-*n, -a*
Gazel 163
Mısra: **7**
Sevgilinin geçtiği yerlere bıraktığı izinin tozu.

Ayaġı ṭozına yüz sürmeye ʿuşşāḳ diyü
Düşüp ardınca ḳadem-ber-ḳadem aġyār yürür

3. **ayaġı tozı:**-*n, -a*
Kaside 38
Mısra: **43**
(Değerli bir kimsenin) Geçtiği ve ayak bastığı yerlerin tozu.

Ayaġı tozına āheng-i ʿazm itdüklerin bildür
Eger ḥālin ṣorarsa Ḥāfıẓ İbrāhim ḫoş-elhānuñ

4. **ayaġı tozı:**-*y, -um*
Kaside 38
Mısra: **100**
Birinin kul kölesi.

Sözüm cevherdür amma ṣaymazın kāmil diyü kendin
Ayaġı tozıyum ḳıymet-şinās olan eḥibbānuñ

ayaġı yer mi başar:

1. **ayaġı yer mi başar:**
Kaside 40
Mısra: **25**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayakları yere değmemek. || Çok sevinmek.

Ayaġı yer mi başar her birinüñ rıfʿātdan
Şeref-i ḫidmetile zümre-i ġılmān eyüdür

ayaġın bağla-:

1. **ayaġın bağlar:**-*r*
Gazel 191
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Engel olmak.

İstemez uçmaġı bülbül bāġdan gūyā ki gül
Rişte-i şevḳile miskīnüñ ayaġın bağlar

ayaġına aḳ-:

1. **ayaġına aḳ-:**-*dı*
Kaside 37
Mısra: **52**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayağına gelmek. || (Kısmet, nîmet, mevki, fırsat…) Emek sarfetmeksizin kendiliğinden karşısına çıkıvermek.

Kelek ile gelür Āmidden o dem söyler mi
Ayaġına şu gibi aḳdı mı cānān nicedür

ayaġına düş-:

1. **ayaġına düş-:**-*se, -m*
Gazel 1025
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok yalvarmak.

Öpsem elini düşsem ayaġına bir daḥi
Baḫt el virürdi devlet iderdi müsāʿade

ayaġına gel-:

1. **ayaġına gel-:**-*ür*
Kaside 23
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Emek çekilmeden elde edilmek.

Gelür ayaġına devlet saʿādeti olanuñ
Niteki ḥażret-i ṣāḥib-saʿādet ü şevket

ayaġına git-:

1. **ayaġına gid-:**-*er*
Gazel 186
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimsenin yanına gitmek.

Çekilüp gider cevānlar ayaġına pīr-i deyrüñ
Yanına cihānı çekdi bu ne ceẕbelü çekişdür

2. **ayaġımuza gel-:**-*ür*
Gazel 263
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayağına gelmek, emek çekmeden elde etmek || Kadehin içkiyle dolması.

Aḳup gelür ayaġımuza ṣu gibi müdām
Devr-i lebüñde bāde-i ḥamrāya kim baḳar

3. **ayaġımuza gel-:**-*ımuz, -a-ımuz, -ür*
Gazel 421
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Kısmet, nimet, mevki, fırsat…) Emek sarfetmeksizin kendiliğinden karşısına çıkıvermek.

Aḳup gelür ayaġımuza ṣu gibi müdām
Devr-i lebüñde bāde-i ḥamrāya kim baḳar

ayaġına yüz sür-:

1. **ayaġına yüz sür:**-*üp*
Gazel 807
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Ayaklarına kapanmak, çok yalvarmak, içi yanarak bir istekte bulunmak.

O gün olur mı ki Pāşā-yı āsumān-ḳadrüñ
Sürüp ayaġına yüz baḫtımuz saʿīd idelüm

2. **ayaġına yüzüñ sür-:**-*üñ*
Gazel 580
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Sevgi veya saygı ifadesi olarak) Huzurunda yere kapanmak.

Geh elin öp o şehin geh sür ayaġına yüzüñ
Ḳıbledür gāh sücūd eyle dilā gāhi rükūʿ

ayaġını būs it-:

1. **ayaġını būs it-:**-*meg, -e*
Terkib-bend 6
Mısra: **26**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimsenin) Ayağını öpmek; ayaklarına kapanmak.

Bin nāzenīn cevān idi ol şūḫ-ı bī-bedel
Būs itmege ayaġını cānlar virürdi el

ayaġını öp-:

1. **ayaġını öp-:**-*er, -sin*
Gazel 389
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevgi ve bağlılık göstergesi olarak birinin ayaklarına kapanmak.

Ey dil ṭarīk-i ʿaşḳda ḫāk olsañ aġlama
Bir gün öpersin ayaġını devlet el virür

2. **ayaġuñ öp-:**-*elüm*
Gazel 781
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Büyük bir alçak gönüllülük ve aşırı saygı göstermek.

Mest olup bezmde aġyāra dimekden öp elüm
Bize ey şūḫ icāzet vir ayaġuñ öpelüm

3. **ayaġ öp-:**-*-uñ, -me, -de*
Gazel 96
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayağını öpmek. || Yalvarmak.

Ṭutalum bī-iḫtiyāruz biz ayaġuñ öpmede
Sende ey ẓālim nedür bir būse içün bunca lec

4. **ayaġuñ öp:**-*uñ, -me, -de*
Gazel 382
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok yalvarmak.

Ayaġuñ öpmede bī-iḫtiyāruz şarṭ-ı ḥüsn odur
Ki bizden vāḳiʿ olsa cürm senden ʿafv ola şādır

5. **ayaġuñ öpmege:**-*uñ, -meg, -e*
Kaside 17
Mısra: **41**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Ayaklarını öpmek. || Yalvarmak.

Ḳılsam ayaġuñ öpmege cürʾet nola bu ʿīd
Pābūs-ı şāh çünki gedāya degül baʿīd

6. **ayaġuñ öpmemişüz:**-*me, -miş, -üz*
Gazel 248
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayağını öpmek || Yalvarmak, ayaklarına kapanmak.

İl şanur ʿālem-i vuṣlatda bizi ammā biz
Ayaġuñ öpmemişüz ʿālem-i vuṣlat bu mıdur

ayaġla-:

1. **ayaġla-:**-*dı*
Gazel 1064
Mısra: **8**
Ayak ile çiğnemek, ayağı altında ezmek.

Ümmīd-i pāy-būsuñile ḫāk-i rāh idüp
Ḥaḳḳā budur zamāne bizi çoḳ ayaġladı

ayaġuñ gitme-:

1. **ayaġuñ gitme-:**-*uñ, -z*
Gazel 619
Mısra: **13**
Deyim
Gitmek istememek.

Mescide zāhid-i ḫuşkile ayaġuñ gitmez
Rūḥiyā var ise meyḫānede var bir çekerüñ

ayaḳ:

1. **ayaġ:**-*ı*
Gazel 587
Mısra: **20**
Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü.

Ḫaber vir ey ṣabā giryānlıġumdan göndere şāyed
Ayaġı ṭopraġından çeşmüme kuḥl-ı cilā Yūsuf

2. **ayaġ:**-*ı, -n*
Gazel 929
Mısra: **13**
Ayak II Kadeh, şarap.

Dime būs eylemek olmaz ayaġın sāḳīnüñ
Gider ol himmeti Rūḥī ne doyar iḳdāma

3. **ayaḳ:**
Gazel 601
Mısra: **2**
Adım. II Kadeh.

Nūş eyleyüp şarābını deyrüñ ḳabaḳ ḳabaḳ
Seyr idelüm cihānı senüñle ayaḳ ayaḳ

4. **ayaḳ:**-*da*
Gazel 921
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Ayağı.

Yolında çünki ḫāk olduḳ ayaḳda ḳalmasun bārī
Yüz ursaḳ dāmen-i yāra muvāfiḳ rūzgār olsa

ayak bāġı:

1. **ayaḳ bāġı:**-*dur*
Gazel 978
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yere gitmeye engel olan kimse veya şey.

Seyr-i gülzāra degül ruḫlaruñ ancaḳ mānīʿ
Bir ayaḳ bāġıdur ol zülf-i ḫam-ender-ḫamda

ayak baş-:

1. **ayaḳ baş-:**
Gazel 786
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Girmek, gelmek, uğramak.

Cehli ḳo bezm-i cevānāna ayaḳ baş şūfī
Pīrlükde seni gel bāri bir ādem idelüm

2. **ayaḳ baş-:**-*alum*
Gazel 799
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yere varmak, ulaşmak.

Meclis-i vaḥdete ayaḳ başalum
Mest-i peymāne-i elest olalum

3. **ayaḳ baş-:**-*a, -maz*
Gazel 910
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Girmek, dahil olmak.

Noḳṭa-veş ʿālem-i terkībde ferd olmayıcaḳ
Kişi ayaḳ başamaz dāʾire-i ʿirfāna

4. **ayaḳ baş**-*ar, -du, -ḳ*
Gazel 504
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yere varmak, uğramak.

Meyḫāneye ayaḳ mı başarduḳ eger bizi
Rāḥat ḳosaydı ʿaşḳ-ı ḥarāret-füzūdımuz

5. **ayaḳ baş-:**-*dı*
Gazel 75
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yere varmak.

Gelicek ḫaṭṭ-ı ruḫı bezme ayaḳ başdı raḳīb
Gel ayaḳ götürelüm sāḳī ḳarışdı ṣoḥbet

6. **ayaḳ baş-:**-*ma*
Gazel 272
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Girmek, gelmek, uğramak.

Gel bīşe-zār-ı ʿaşḳa ayaḳ başma serseri
Her sermedüñ yerinde nice şīr-i ner yatur

7. **ayaḳ basma-:**-*z*
Gazel 480
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yere hiç uğramamak.

Meclis-i vaʿẓa ayaḳ basmaz isek maʿẕūruz
Beste-i ḫidmet-i nākūs-perestānuz biz

ayak çek-:

1. **ayaḳ çek-:**
Gazel 153
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
İlgiyi kesmek, gitmez olmak. || *Beraber kadeh kaldırmamak.*

Ṣoḥbet-i ehl-i riyādan çek ayaḳ ey Rūḥī
Ḳorḳarın rāz-ı dil-i zāruñı cām-ı mül açar

2. **ayaḳ çek-:**
Gazel 232
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sık sık gittiği bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek.

Ayaḳ çek bezm-i ʿālemden ki ʿālem menzil-i ġamdur
Ferāġat ʿāleminden geçme kim ʿālem o ʿālemdür

3. **ayaḳ çek-:**
Gazel 78
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çekilmek, uzak durmak.

Meclis-i ʿaşḳdadur cām-ı şarāb-ı vaḥdet
Ṣoḥbet-i ehl-i riyādan çek ayaḳ ikrāh it

4. **ayaḳ çek-:**-*dü, -m*
Gazel 785
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sık sık gittiği bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek. || *Kadehten şarap içmek.*

Girüp meyḫāneye çekdüm ayaḳ bi'l-cümle dünyādan
Mekānum kūşe-i vaḥdet idindüm ġāyrıdan giçdüm

5. **ayaḳ çekdüm:**-*dü, -m*
Gazel 861
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sık sık gittiği bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek. || *Kadeh çekmek, şarap içmek.*

Çıḳardum kesret-i endīşe-i dünyāyı ḫāṭırdan
Ayaḳ çekdüm ṣāfāsın bulmayup bezm-i ekābirden

ayak götür-:

1. **ayaḳ götür-:**
Gazel 906
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayağını çekmek, sık sık gittiği bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek.

Ey teşne-i viṣāl cihāndan ayaḳ götür
Cehd it ki iresin ser-i āba serābı ḳo

2. **ayaḳ götür-:**
Gazel 972
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kadeh götürmek. || *Sık gidilen bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek.*

Eglenme Rūḥi rāh-ı ṭalebde ayaḳ götür
Bir gün olur ki menzil-i maḳṣūda varıla

ayak seyrānın it-:

1. **ayaḳ seyrānın it-:**-*se, -k*
Gazel 924
Mısra: **2**
Kadeh dolaştırmak, içki içmek.

Açılsaḳ bāġ u rāġa yārile ḫurrem bahār olsa
Ayaḳ seyrānın itsek elde cām-ı ḫoş-güvār olsa

ayaḳ seyri:

1. **ayaḳ seyri:**-*n, -e*
Gazel 552
Mısra: **7**
Gezinti. || *İçki içmek.*

Açılmaz bülbül-i ṭabʿum ayaḳ seyrine sensüz kim
Gözüme gül diken olur çemende erġuvān āteş

ayak ṭola-:

1. **ayaḳ ṭola-:**-*duġ, -içün*
Gazel 899
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**

Ayak dolamak. || *(Birinin) İş yapmasına engel olmak.*

Ayaḳ ṭoladuġiçün baña zülf-i serkeşüñ ey meh
Kimi uzun kimi ḳıṣa dise ġam çekme eldür bu

2. **ayaḳ ṭolamaḳ:**-*maḳ*
Gazel 278
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayak dolamak, engel olmak.

Ruḫuñdur beste-i ʿaşḳ eyleyen ʿāşıḳları gerçi
Velī ayaḳ ṭolamaḳ hep o kākül cānibindendür

ayaḳ ṭoprağı:

1. **ayaḳ ṭoprağı:**-*ı*
Gazel 293
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevgilinin ayağının tozu. || *İçki tortusu.*

Lebüñ cürʿa-i meydür ayaḳ ṭoprağı üftāde
Yüzüñe bir ġarīb-i şehr-i dil-dāde meh-i enver

ayaḳ üstinde dur-:

1. **ayaḳ üstinde dur-:**-*ur, -lar*
Kaside 37
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Saygı ve edep gereği) Ayakta beklemek.

Ayaḳ üstinde dururlar mı muḳābilde yine
Elleri bağlu mı ādābile ġılmān nicedür

ayaḳ uzat-:

1. **ayaḳ uzad-:**-*up*
Gazel 555
Mısra: **7**
Bir yere girmeye cüret etmek.

Ayaḳ uzadup ḥarīm-i ḥüsnüñe eyler duḫūl
Hey ne aşılmalıdır ol ṭurra-i ṭarrārı aş

ayakda çignen-:

1. **ayaḳda çignenüp:**-*üp*
Kaside 18
Mısra: **87**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hor ve hakir olmak, sefil ve perişan olmak, hırpalanmak.

Nice bir çignenüp ayaḳda ḳala ehl-i hüner
Nice bir naẓm metāʿı bula ʿālemde kesād

ayakda kal-:

1. **ayaḳda ḳal-:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **206**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yer bulamamak.

Dünyā vire cāhillere el kāmil olanlar
Ayaḳda ḳala olmayalar ḥabbeye ḳādir

2. **ayaḳda ḳal-:**-*alum*
Gazel 794
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Beklemek.

Elimüz almamaḳ inṣāf degüldür nice bir
Pāymāl-ı ġam-ı hicr olup ayaḳda ḳalalum

3. **ayaḳda ḳal-:**-*du, -ḳ*
Gazel 473
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yıkılmamak, yok olmamak, devam etmek.

Ḫayl-i ġam-ı zamāne bizi itdi pāymāl
Ḳalduḳ ayaḳda rāh-ı ġamuñ şimdi ḫākıyuz

4. **ayaḳda ḳal-:**-*du, -m*
Gazel 736
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Şaşkınlıktan ne yapacağını bilemez olmak.

Pāy-būsuñ hevesi bükdi belüm
Ḳaldum ayaḳda esirge elüm al

5. **ayaḳda ḳal-:**-*du, -m*
Gazel 109
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Oturacak yer bulamamak. || *Aklı kadehte kalmak.*

Sāḳī ayaḳda ḳaldum ayaḳlandur al elüm
Öldüm ḫumār-ı hicr ile ṣun sāġar-ı ṣabūḥ

6. **ayaḳda ḳal-:**-*mış*
Gazel 784
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Oturacak yer bulamamak. || *İçkinin kadehin içinde kalması.*

Ayaḳda ḳalmış idi duḫter-i rez nice demlerdi
Ḳabūl itdüm bugün pīr-i muġāndan ben gedā aldum

7. **ayaḳlarda ḳāl-:**-*a*
Gazel 790
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Oturacak yer bulamamak.

Ne revādur ḳāla Rūḥī ḳuluñ ayaḳlarda
Dest-gīr ol anı ayaḳda ḳoma sulṭānum

ayaklandur-:

1. **ayaḳlandur-:**
Gazel 109
Mısra: **5**
Eline kadeh vermek.

Sāḳī ayaḳda ḳaldum ayaḳlandur al elüm
Öldüm ḫumār-ı hicr ile ṣun sāġar-ı ṣabūḥ

ayaklara çignet-:

1. **ayaḳlara çigned-:**-*d, -üp*
Gazel 1107
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hor ve hakir olmak, sefil ve perişan olmak, hırpalanmak.

Ḫāṣā ki ben ġubārı ayaḳlara çignedüp
Rāh-ı belāda güldüresin üstüme eli

aʿyān:

1. **aʿyān:**-*uñ*
Kıt'a 7
Mısra: **4**
Bir şehrin ileri gelenleri, eşraf.

Ṭoġruluḳla ʿalem it kendüñi mānend-i elif
Üsti yanınca giçem dirseñ eger aʿyānuñ

2. ʿ**ayān:**-*dan*
Gazel 197
Mısra: **11**
Görünür, belli, aşikâr.
O nūr-ı dīde kim gözler cemālın ġayr-ı ʿayāndan
Biḥamdillah benüm manẓūr-ı çeşm-i eşk-bārumdur

ʿayānī:

1. ʿ**ayānī:**
Tarih 42
Mısra: **3**
Halep kadısı Ayânî.

Didüm ki ʿAyānī nām mollā-yı celīlü'l-ḳadr
Bu silsileden oldı neyle ʿacabā rāżı

aʿyān-ı cihān:

1. **aʿyān-ı cihān:**-*dan*
Terkib-bend 8
Mısra: **245**
Dünyanın ileri gelenleri, büyükleri.

Aʿyān-ı cihāndan kerem umma anı ṣanma
Āṣār-ı ʿaṭā ola ne pāşāda ne bekde

aʿyān-ı mışr:

1. **aʿyān-ı mışr:**-*a*
Tarih 29
Mısra: **1**
Mısır'ın ileri gelenleri.

Aʿyān-ı Mışra müjde kim oldı devlet ile
Bir ehl-ʿadl efendi vālīsi mülk-i Mışruñ

aʿyān-ı mümkināt:

1. **aʿyān-ı mümkināt:**-*a*
Tahmis 1
Mısra: **9**
Varlığın özü.

Aʿyān-ı mümkināta naẓar eyledüm dilā
Ḳayd-ı ṣuverde her biri bir kāra muntaẓır

āyāt:

1. **āyāt:**-*ı, -n, -uñ*
Gazel 160
Mısra: **3**
Âyetler II Sevgilinin ayva tüyleri.

Ḫaṭuñ āyātınuñ tefsīrine bir vech buldum kim
Suʾāl eylerse zāhid her suʾāla biñ cevābum var

āyāt-ı ḳurʾān:

1. **āyāt-ı ḳurʾān:**-*ı*
Gazel 82
Mısra: **4**
Kur'an ayetleri.

Olmayınca faẓl-ı Ḥaḳ keşf olmaz esrār-ı ḫaṭuñ
Oḳumaz bī-ʿilm olan āyāt-ı Ḳurʾānı dürüst

ʿayb:

1. ʿ**ayb:**
Gazel 58
Mısra: **4**
Hata, kusur.

Terk-i ser rāh-ı melāmetde hünerdür dimezüz
Ne hüner dimek olur aña ḥaḳīḳatda ne ʿayb

2. ʿ**ayb:**-*ı, -n, -a, -dur*
Gazel 947
Mısra: **1**
Utanılacak şey, kusur, hata.

Herkesüñ ʿaybınadur şimdi naẓar dünyāda
Hünerüñ var ise ḳıl ʿarż-ı hüner dünyāda

3. ʿ**ayb:**-*uñ*
Gazel 172
Mısra: **5**
Ayıp, kusur, eksiklik, uygunsuzluk, bozukluk.

Kemāl-ı ḥüsnüñe söz yoḳ hemān budur ʿaybuñ
Ki ehl-i dillere şāhum riʿāyetüñ yoḳdur

4. ʿ**ayb:**
Tarih 8
Mısra: **7**
Ayıp, utanılacak hal ve davranış.

Ey ḳılan nāleyi ṭaʿn eylemezin ʿayb seni
Ḥāl-i dilden bilürem ẕerrece yoḳ āgāhuñ

ʿayb eyle-:

1. ʿ**ayb eyle-:**-*me*
Gazel 574
Mısra: **5**
Ayıplamak, kınamak.

Ḳanlu yaşumı görseñ ʿayb eyleme ey hemdem
Derd ehli olan çeşm-i ḫūn-bārdan eyler ḥaẓẓ

ʿayb it-:

1. ʿ**ayb it-:**-*me*
Gazel 759
Mısra: **9**
Ayıplamak, kınamak.

Aġlayup iñleyüp āh eyledügüm ʿayb itme
Ḳuluñı nāveg-i ʿaşḳuñla dil-efkāruñ bil

ʿayb-cū:

1. ʿ**ayb-cū:**
Gazel 955
Mısra: **11**
Kişinin ayıbını arayan, eksiklik arayan.

Ḳo ḥāsid ʿayb-cū olsun sen ey ṭābʿum hüner-bīn ol
Naẓar aʿlādan aʿlāya olur ednādan ednāya

ʿayb-cūyān:

1. ʿ**ayb-cūyān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **10**
Kusur ve ayıp bulmaya çalışanlar.

Giriftār olduġına bilmeyenler ṭaʿn ider gerçi
Ana bīḫūdedür teşnīʿi ammā ʿayb-cūyānuñ

ʿayb-cūyān-ı cihān:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. ʿ**ayb-cūyān-ı cihān:**-*uñ*
Gazel 122
Mısra: **10**
Cihanın ayıp ve kusur arayan kimseleri.

Rūḥiyā ʿālem ẓarīf oldı ʿaceb ḥayretdeyüz
ʿAyb-cūyān-ı cihānuñ her biri bir ḫod-pesend

ayda bir:

1. **ayda bir:**
Gazel 365
Mısra: **7**
Ayda bir kere.

Ayda bir çıḳmaġile māyil idem dir ḫalḳı
Meh-i nev kendin ol ebrū gibi mümtāz ṣanur

aydınluġ:

1. **aydınluġ:**-*ı*
Gazel 697
Mısra: **5**
Aydınlık. || Huzur, şevk.

Elbette her ḳaranluġuñ aydınluġı olur
Ṣalsun żiyā ḳo ʿāleme necm-i hidāyetüñ

āyend ü revend:

1. **āyend ü revendi:**-*i*
Gazel 655
Mısra: **3**
Gelen giden. || Gelenler, uğrayanlar, ziyaret edenler, gelip geçenler, gelen geçen.

Degül ʿaşḳuñda āyend ü revendi eksik anuñçün
Açuḳ ḳalur ḳapusı ṣubḥ olınca çeşm-i bīdāruñ

āyet-i lutf u necāt:

1. **āyet-i luṭf u necāt:**
Kaside 2
Mısra: **61**
İyilik ve kurtuluş ayeti. || Hz. Muhammed.

Ṣāh-ı şefīʿ-i ʿusāt āyet-i luṭf u necāt
Rāhına yüz bin ṣalāt ṣalli ve sellim ʿaleyh

āyet-i muṣḥaf-ı raḥmet:

1. **āyet-i muṣḥaf-ı raḥmet:**
Gazel 45
Mısra: **3**
Rahmet kitabının ayeti.

Āyet-i muṣḥaf-ı raḥmet görinen yerde ḫaṭı
Ḫārdur ġayrılaruñ şīve-i reftārı baña

ayık:

1. **ayıḳ:**-*lar*
Gazel 181
Mısra: **8**
Aklı başında. Baygın veya sarhoş olmayan.

Nice rindān ile zühhād iderler baḥs-ı meẕāḳ
Nice sermestlere ḳarşu ḳoya ayıḳlar

2. **ayıḳ:**
Gazel 468
Mısra: **1**
Aklı başında, kendinde ve bilinçli olan.

Bāde-i ʿaşḳile mest olmışuz ayıḳ degülüz
Geçmişüz duḫter-i rezden aña ʿāşıḳ degülüz

ayıl-:

1. **ayıl-:**-*ma, -lar*
Gazel 244
Mısra: **2**
Sarhoşluk, baygınlık vb. bir durumdan kurtulmak, kendine gelmek.

Dostum yine nedür bu ʿıyş u ʿişret ḳılmalar
Mey içüp aġyār ile mest olmalar ayılmalar

āyin:

1. **āyīn:**-*i*
Gazel 385
Mısra: **12**
Adet, kanun.

Eylemezler dāḫil-i meclis ölümden ḳorḳanı
Sālikān-ı vādi-i ʿaşḳuñ ʿaceb āyīni var

2. **āyin:**-*i*
Tarih 1
Mısra: **27**
Âdet, töre, usul.

Nola āyini ehl-i ḥükme düstūruʾl-ʿāmel olsa
Ḳaçan mülk-i cihāna böyle ṣāḥib-i ʿadl şāh oldı

3. **āyīn:**-*ün*
Gazel 694
Mısra: **10**
Gelenek, adet.

Şāh-ı ḥüsn iseñ nola ʿuşşāḳı öldürmek neden
Ādem öldürmek mi yoḫsa resm ü āyīnüñ senüñ

āyine:

1. **āyīne:**
Gazel 55
Mısra: **2**
Ayna.

Defʿ-i tīr-i ġuṣṣa-i devrān içün cām-ı şarāb
Bir siperdür kim aña āyīne olmışdur ḥabāb

2. **āyine:**-*s, -i, -n, -i*
Kaside 26
Mısra: **47**
Ayna. (Papağanın ayna aracılığı ile konuşmayı öğrenmesi bağlamında.).

Luṭfuñ āyinesini eyle muḳābil gör kim
Nicʾolur ḥüsn-i tekellüm nicʾolur luṭf-ı maḳāl

3. **āyīne:**
Kıt'a 13
Mısra: **3**
Ayna (parlaklık bağlamında).

Ṣāʿirüñ gerçi ki āyīne durur ḳalbi velī
Ṣınmasun yoḳsa ki her pāresi bir nīşter olur

4. **āyine:**
Terkib-bend 9
Mısra: **36**
Ayna || Gönül.

Nāzik durur iken dil-i ʿuşşāḳ-ı bī-ḳarār
Āyine seng-i cevrile bulmaz mı inkisar

5. **āyīne:**
Gazel 1011
Mısra: **10**
Ayna II Güzel yüz, güzellik.

Ṭabʿ-ı Rūḥī gibi ʿālemde ne bir ṭūṭī var
Ne cemālüñ gibi āfāḳda bir āyīne

6. **āyīne:**-*müz*
Gazel 394
Mısra: **8**
Ayna. || *Şarap kadehi.*

Nola görsek hemīşe şāhid-i maḳṣūd dīdārın
Bilürsin elde cām-ı mey gibi āyīnemüz vardur

<u>āyīne ṭut-:</u>

1. **āyīne ṭut:**-*ar*
Gazel 194
Mısra: **6**
Ayna tutarak durmak. || *(Yüzünü) Göstermek.*

Yine yüz gösterür elbetde bize şāhid-i baḫt
Ki geçüp ḳarşımuza ruḫları āyīne ṭutar

<u>āyine-dār:</u>

1. **āyine-dār:**
Kaside 19
Mısra: **16**
Bir şeyin özelliklerini gösteren, ayna olan, ayna tutan.

ʿAks-i ḫurşīd degül cüdā ʿarūs-ı çemene
Āb āyine ṣunar her gün olup āyine-dār

<u>āyine-i ʿālem-nümā:</u>

1. **āyine-i ʿālem-nümā:**
Gazel 784
Mısra: **2**
Cihanı gösteren ayna, İskender'in aynası.

Cihānda geh ele Cem gibi cām-ı dil-küşā aldum
Geh İskender gibi āyine-i ʿālem-nümā aldum

<u>āyine-i ʿaşḳ:</u>

1. **āyine-i ʿaşḳ:**-*dan*
Gazel 443
Mısra: **5**
Aşk aynası.

Oldı bize āyine-i ʿaşḳdan
Çehre-nümā şāhid-i maḳṣūdımuz

<u>āyīne-i baḫt:</u>

1. **āyīne-i baḫt:**-*dan*
Gazel 740
Mısra: **2**
Felek aynası. || *Talih, kader.*

Ola hemīşe yaverüñ elṭāf-ı ẕü'l-celāl
ʿArż ide devlet āyīne-i baḫtdan cemāl

<u>āyine-i cem:</u>

1. **āyine-i cem:**
Gazel 996
Mısra: **6**
Cem'in aynası.

Ruḫ-ı maḳṣūdı saña gül gibi seyr itdürsem
Nev-bahār olsa ele āyine-i Cem girse

<u>āyīne-i devrān:</u>

1. **āyīne-i devrān:**
Gazel 361
Mısra: **6**
Felek aynası.

Bekle ey dil ḫāne-i ġayrı ümīd-i yārile
Görelüm āyīne-i devrān ne ṣūret gösterür

<u>āyine-i iḥsān:</u>

1. **āyine-i iḥsān:**-*ı, -dur*
Gazel 484
Mısra: **15**
(Sevgilinin) İyilik aynası.

Hep bizi gūyā iden āyine-i iḥsānıdur
Ṭūṭi-i şīrīn-edāyuz sözde yaʿni şāʿirüz

<u>āyīne-i ikbāl:</u>

1. **āyīne-i iḳbāl:**-*dan*
Kıt'a 29
Mısra: **2**
Talih aynası.

Şād ol ey baḫt-ı siyeh kim şāhid-i maḳṣūdımuz
Eyledi āyīne-i iḳbāldan ʿarż-ı cemāl

2. **āyīne-i iḳbāl:**-*ımuz*
Gazel 476
Mısra: **8**
İkbal aynası, talih.

Şāhid-i maʾnī cemālin dāʾimā seyr eylerüz
Gör ne ṣūret gösterür āyīne-i iḳbālımuz

<u>āyīne-i ḳalb:</u>

1. **āyīne-i ḳalb:**-*i, -n, -i*
Terkib-bend 8
Mısra: **213**
Kalp aynası.

Āyīne-i ḳalbini küdūret ide tīre
Rūşenleri feyż-i Ḥaḳ ile olmaya mekşūf

<u>āyine-i luṭf:</u>

1. **āyine-i luṭf:**-*uñ*
Kaside 27
Mısra: **47**
İyilik ve lütuf aynası.

Sensin ol ẕi-ḳadr kim āyine-i luṭfuñ müdām
Ṭūṭī-i ṭabʿın kemālāt ehlinüñ gūyā ider

<u>āyīne-i rū:</u>

1. **āyīne-i rū:**
Gazel 901
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Ayna gibi parlak yüzü.

İtdürür māh-ı neve ol ṭāḳ-ı ebrū ser-fürū

Ḳıldurur ḫurşîde ol āyîne-i rū ser-fürū

āyîne-i ruḫsār:

1. **āyîne-i ruḫsār:**-*ı*
Gazel 45
Mısra: **6**
Yanak aynası.

Sen ḫırām eyle naẓar sendedür ey gülbün-i feyż
Ne görinmek gerek āyîne-i ruḫsārı baña

āyine-i ṣafā:

1. **āyine-i ṣafā:**-*dur*
Gazel 87
Mısra: **2**
Temiz, berrak ayna.

Dil cām-ı cihān-nümādur ey dost
Dil āyine-i ṣafādur ey dost

āyine-i ṭabʿ:

1. **āyine-i ṭabʿ:**-*uñ, -ı*
Müseddes 4
Mısra: **33**
Mizaç aynası.

Cehl jenginden idüp āyine-i ṭabʿuñı ṣāf
İtdüre tā ki saña Kaʿbe-i maḳṣūdı ṭavāf

āyîne-i vaḥdet:

1. **āyîne-i vaḥdet:**
Gazel 992
Mısra: **6**
Birlik aynası. || Sevgilinin ayna gibi parlak yüzünü sunması.

Devlet-i ʿaşḳuñda olduḳ ḳayd-ı keşretden ḫalāṣ
ʿĀrıżuñ ʿarż itdi bir āyîne-i vaḥdet bize

āyîne-ṭalʿat:

1. **āyîne-ṭalʿat:**
Gazel 530
Mısra: **5**
Ayna yüzlü (sevgili).

Gördük ey āyîne-ṭalʿat işlerün ʿaksinedür
ṣūret-i ḳahr eyledük senden anuñçün iltimās

āyine-veş:

1. **āyine-veş:**
Gazel 589
Mısra: **1**
Ayna gibi.

Evvelā āyine-veş olmaḳ gerekdür sīne-ṣāf
Kim ura bir kimse ʿaşḳ-ı pākdan ʿālemde lāf

āyîn-i çarḫ-ı būḳalemūn:

1. **āyîn-i çarḫ-ı būḳalemūn:**
Kaside 24
Mısra: **5**
(Rengini belli etmeme ve çabuk renk değiştirebilmesi açısından) Bukalemuna benzeyen feleğin adeti.

Hemīşe böyledür āyîn-i çarḫ-ı būḳalemūn
Ki ola ehl-i maʿārif esīr-i renc ü ʿanā

āyîn-i cemāl:

1. **āyîn-i cemāl:**
Gazel 35
Mısra: **9**
Sevgilinin güzel yüzünü görme töreni.

Gördiler oldı müsellem saña āyîn-i cemāl
Yüz urup ḫāka güzeller didiler sellemenā

āyin-i felek:

1. **āyin-i felek:**
Kaside 19
Mısra: **56**
Feleğin adeti.

Bundan artuḳ nice olur ḳadr ki dergāhında
Cān virür olmaġa āyin-i felek ḫidmetkār

āyin-i ḥükūmet:

1. **āyin-i ḥükūmetde:**-*de*
Kaside 10
Mısra: **26**
İdare etme, yönetme biçimi.
Aña üslūb-ı imāretde olurlar teslīm
Aña āyin-i ḥükūmetde iderler taḳlīd

2. **āyîn-i ḥükūmet:**-*de*
Tarih 49
Mısra: **3**
Devleti yönetme tarzı.

Gerçi āyîn-i ḥükūmetde Süleymān idi līk
Mūr-ı ednāya irişmezdi dem-i ʿadlinde bīm

āyîn-i maḥabbet:

1. **āyîn-i maḥabbet:**-*den, -dür*
Gazel 1011
Mısra: **7**
Aşkın adeti.

ʿĀşıḳa terk-i ser āyîn-i maḥabbetdendür
ʿAşḳ ser-geştesi ḳābil gerek ol āyîne

āyin-i nev-peydā eyle-:

1. **āyin-i nev-peydā eyle-:**-*di*
Tarih 1
Mısra: **25**
Yeni bir âdet çıkarmak, yeni kurallar koymak.

Giçüp resm-i köhenden eyledi āyin-i nev-peydā
Ṭarīḳ-i ʿadli şāhān-ı cihāna şāh-rāh oldı

āyîn-i suḫan:

1. **āyîn-i suḫan:**
Gazel 232
Mısra: **14**
Söz merasimi.

Gelüñ taʿlīm aluñ ey bü'l-hevesler ṭabʿ-ı Rūḥīden
Ki āyîn-i suḫan ol nükte-perdāza müsellemdür

ayır-:

1. **ayır-:**-*maḳ*
Gazel 157
Mısra: **9**
Engellemek, uzaklaştırmak.

Beni ayırmaḳ ister pendile efsūn-ı laʿluñdan
Eṣer ḳılmaz kelāmı vāʿıẓuñ efsāne olmaḳ var

2. **ayır-:**-*mak, -içün*
Gazel 1018
Mısra: **9**
Ayırmak, ayrı düşürmek.

Beni ayırmaġiçün kūyına gider aġyār
Ne fitneler ideler varı varı seyr eyle

3. **ayır-:**-*dı*
Gazel 449
Mısra: **3**
Ayırmak, ayrı düşürmek, uzaklaştırmak.

Mihr-i münīrimüzden ayırdı felek bizi
Āfāḳı tīre ḳılsa nola dūd-ı āhımuz

4. **ayır-:**-*du, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **28**
Ayırmak, koparmak.

Serin ol serverüñ dūr itdügüñ yetmez mi efserden
Mürüvvetsizlük itdüñ niçün ayırduñ o serverden

5. **ayır-:**-*ur, -lar*
Terkib-bend 8
Mısra: **115**
Birbirinden uzaklaştırmak, ayrı düşürmek.

Biñ girye idersin seni aḫir ayırurlar
Ferzend ü zen ü ṭanṭana-i sīm ü zerüñden

<u>ʿayn:</u>

1. ʿ**ayn:**-*um*
Gazel 223
Mısra: **14**
Göz.

Bu iki çeşmile kūyuñ yolını şulamaġa
Liyāḳatum niçün ey ʿaynum olmaya nemdür

2. ʿ**ayn:**-*i*
Tarih 54
Mısra: **4**
Mal veya eşya.

Ṭarīḳ-i Ḥaḳda yapdı bir muṣalla beẕl idüp mālın
İdüp bu ʿayni cāri ḳıldı kesb-i ecr içün iḥyā

3. ʿ**ayn:**-*i*
Tarih 54
Mısra: **7**
Mal veya eşya. || Mal varlığı.

Muṣallā ile ʿayni iki tārīḫ oldı ey Rūḥī
Ṭılā ile yazılsa yaraşur bu maṭlaʿ-ı ġarrā

<u>ayne'l-yaḳīn:</u>

1. **ayne'l-yaḳīn:**
Tahmis 4
Mısra: **7**
Görülerek elde edilen kesin bilgi. || İlme'l-yakin ve hakka'l-yakin arasındaki keşif ve müşâhede yoluyle varılan bilginin ikinci mertebesi.

ʿAşḳdur ayne'l-yaḳīn ser-çeşme-i āb-ı ḥayāt
ʿAşḳa inkār itme ey deryā-nihād-ı pāk-ẕāt

<u>ʿaynı:</u>

1. ʿ**aynı:**-*dur*
Gazel 647
Mısra: **8**
Birbirinin eşi, ayırt edilemeyecek kadar benzeri, aynısı.

Ḥayāt ābı ki dirler dāyim eyler mürdeler iḥyā
Leb-i ʿĮsī-demüñ cān-baḫşlıḳda ʿaynıdur anuñ

<u>ʿayn-ı aʿdā:</u>

1. ʿ**ayn-ı aʿdā:**-*dan*
Gazel 133
Mısra: **8**
Düşman gözü.

Cān-ı ʿālemsin ṣafā-yı ḳalb u luṭf-ı ṭabʿile
İrmesün ol cism-i pāka ʿayn-ı aʿdādan gezend

2. ʿ**ayn-ı aʿdā:**-*y, -a*
Gazel 766
Mısra: **7**
Düşmanların gözü. || Rakiplerin gözü.

Seg-i bī-ḳādr isem yāra pelengüm ʿayn-ı aʿdāya
Vücūdumda benek şeklinde yüz biñ vardur dāġum

<u>ʿayn-ı ʿām:</u>

1. ʿ**ayn-ı ʿām:**-*dan*
Gazel 848
Mısra: **2**
Halkın gözü; insanların nazarı.

Ṣaḳlasun gülzāruñı Ḥaḳḳ āfet-i eyyāmdan
Yaʿni dūr olsun o vech-i pāk ʿayn-ı ʿāmdan

<u>ʿayn-ı ʿazāb:</u>

1. ʿ**ayn-ı ʿazāb:**
Gazel 767
Mısra: **5**
Azabın kendisi.

Vaṣlda efkār-ı hicr ü hicr-i ḫod ʿayn-ı ʿaẕāb
ʿĀşıḳ-ı bī-dil çeker ʿusrāda ġam yüsrāda hem

<u>ʿayn-ı beḳā:</u>

1. ʿ**ayn-ı beḳā:**
Gazel 587
Mısra: **18**
Sonsuzluk gözü.

Beni sen cāndan itdüñ firḳatüñle gerçi Yaʿḳūbın
Çıḳardup gözden oldı bī-kese ʿayn-ı beḳā Yūsuf

<u>ʿayn-i belā:</u>

1. ʿ**ayn-i belādur:**-*dur*
Gazel 28
Mısra: **4**
Bela, kötülüğün kendisi.

Laʿl-i yāra baḳduġum demlerde ḳan ile ṭola
Āh kim ʿayn-i belādur dīde-i pür-ḫūn baña

<u>ʿayn-ı dil-küşā:</u>

1. ʿ**ayn-ı dil-küşā:**
Tarih 54

Mısra: **5**
Gönül açıcı göz. || Gönle çekici gelen mal, servet.

Bu ʿayn-ı dil-küşā görür gözidür āb-ı ḥayvānun
O dil-keş maʿbedüñ ṣahrā-nişīn-i Kaʿbe-i ʿulyā

ʿayn-ı ehl-i ʿaşḳ:

1. ʿ**ayn-ı ehl-i ʿaşḳa:**-*a*
Gazel 621
Mısra: **8**
Âşıkların gözü.

Zülfi yanında ḳo şebbū vaṣfını ey bāġbān
Ḳılca gelmez ʿayn-ı ehl-i ʿaşḳa şebbūyuñ senüñ

ʿayn-ı elem:

1. ʿ**ayn-ı elem:**
Gazel 704
Mısra: **3**
Gam ve kederin ta kendisi.

Görmiş erbāb-ı baṣīret ʿālemi ʿayn-ı elem
Ḳılmış esḥāb-ı ḥaḳīḳat ādemi bir dem ḥayāl

2. ʿ**ayn-ı elem:**
Rübai 27
Mısra: **1**
Istırabın kendisi.

ʿĀlemde ki maḥż-ı ġuṣṣadur ʿayn-ı elem
Rūḥīnüñ eger girān ise gūşı ne ġam

ʿayn-ı firḳat:

1. ʿ**ayn-ı firḳat:**-*da, -y, -uz*
Gazel 199
Mısra: **2**
Ayrılığın kendisi.||
(Sevgiliden) Ayrı kalmak, ayrı olmak.

Yārdan ṣanmañuz ṣafāmuz var ʿAyn-ı firḳatdayuz cefāmuz var

ʿayn-ı ḥaḳīḳat:

1. ʿ**ayn-ı ḥaḳīḳat:**
Gazel 454
Mısra: **11**
Gerçeğin kendisi.

ʿAyn-ı ḥaḳīḳat añlamışuz biz şerīʿatı
Erbāb-ı ḥikmet añlayamazlar murādımuz

ʿayn-ı ʿibād:

1. ʿ**ayn-ı ʿibād:**
Kaside 22
Mısra: **28**
Kulların gözleri.

Ḫızrdur Baġdāda irsāl oldı gūyā ġaybdan
Muntaẓırken devlet-i dīdārına ʿayn-ı ʿibād

ʿayn-ı ʿibret:

1. ʿ**ayn-ı ʿibret:**-*le*
Gazel 1021
Mısra: **2**
İbret gözü.

İʿtibār itmez sipihrüñ ʿizzet ü iclālına
ʿAyn-ı ʿibretle baḳanlar kāyinātuñ ḥālına

ʿayn-ı ʿināyet:

1. ʿ**ayn-ı ʿināyet:**-*le*
Kaside 21
Mısra: **47**
İyilik ve ihsan gözü.

Ḳılsa ednāya eger ʿayn-ı ʿināyetle naẓar
Ḳadrile mertebesin gün gibi eyler iʿlā

2. ʿ**ayn-ı ʿināyet:**-*le*
Tarih 17
Mısra: **2**
İyilik bakışı, iyi niyetli bakış.

Şeh-i şāḥib-ḫıred Sulṭān Muḥammed ol şeh-i ʿādil
Ki ḳılmışdur aña ʿayn-ı ʿināyetle naẓar Allah

ʿayn-ı insān:

1. ʿ**ayn-ı insān:**-*a*
Gazel 321
Mısra: **8**
İnsan gözü.

Çıḳdı ḫaṭuñ gözlerüm ḳan dökmeden oldı ʿalīl
Gerçek imiş kim żarārdur ʿayn-ı insāna ʿabīr

ʿayn-ı kemāl:

1. ʿ**ayn-ı kemāl:**-*ı, -n, -da, -dur*
Gazel 980
Mısra: **3**
(Bir kimsenin) Mükemmel ve noksansız oluşu. || Bir kimsenin manevi meziyetler, ahlak, ilim ve fazilet bakımından tam bir olgunluğa erişmiş olması.

Yaruñ cemālı ʿayn-ı kemālındadur bugün
Gel hem cemālına naẓar it hem kemālına

ʿayn-ı luṭf:

1. ʿ**ayn-ı luṭf:**-*ile*
Kaside 14
Mısra: **42**
Lütuf ve iyiliğin kendisi.

ʿAceb bu deñlü temāşālara nedür bāʿiṣ
Bunı kim itse gerek ʿayn-ı luṭfile manẓūr

ʿayn-ı ṣafā:

1. ʿ**ayn-ı ṣafā:**
Gazel 314
Mısra: **2**
Huzur ve kedersizliğin ta kendisi.

Nūş it ṣarāb-ı ʿaşḳı mey-i dil-küşā budur
Seyr it ḥabāb-ı sāġarı ʿayn-ı ṣafā budur

2. ʿ**ayn-ı ṣafā:**
Gazel 18
Mısra: **4**
Neşe ve zevkin kendisi.

Ġamından eylemem efġān u sögse ġam çekmem
Birisi maḥż-ı vefādur birisi ʿayn-ı ṣafā

ʿayn-ı ṣavāb:

1. ʿ**ayn-ı ṣavāb:**
Kaside 3
Mısra: **41**
Doğruluğun kendisi.

Buġzıdur aṣl-ı günāh u ḥubbıdur ʿayn-ı ṣavāb
Fikridür fikr-i celīl ü ẕikridür ẕikr-i cemīl

ʿayn-ı vefā:

1. ʿ**ayn-ı vefā:**
Gazel 302
Mısra: **9**
Bağlılık ve sadakatin kendisi.

Ġam çeker şanmañ bilür maḥż-ı ṣafā ʿayn-ı vefā
Her cefā kim Rūḥiye ol çeşm-i şehlādan gelür

2. ʿ**ayn-ı vefā:**
Gazel 607
Mısra: **5**
Bağlılık ve sadakatin kendisi, göstergesi.

Cevr ü cefānı ʿayn-ı vefā bildügüm bu kim
Mihrüñ yolında ẓāhir ider bü'l-heveslerüñ

3. ʿ**ayn-ı vefādur:**-*dur*
Gazel 844
Mısra: **3**
Vefanın ta kendisi.

Çünki ʿāşıḳlaruña ʿayn-ı vefādur çeşmüñ
Naẓar-ı merḥamet umsaḳ nola müjgānuñdan

ʿayn-ı viṣāl:

1. ʿ**ayn-ı viṣāl:**
Gazel 78
Mısra: **5**
Kavuşmanın aynısı.

Elemin ẕevḳ bilüp hicrini bil ʿayn-ı viṣāl
Ne cefā çek bu ḳadar aġla ne zār ol āh it

2. ʿ**ayn-ı viṣāl:**
Gazel 769
Mısra: **13**
Kavuşmanın aynısı, (sevgiliye) kavuşma gibi.

Rūḥiyā ḥāl ehli oldur kim bile ʿayn-ı viṣāl
Göz ucıyla virse ger maʿşūḳı yılda bir selām

ʿaynile:

1. ʿ**aynile:**
Tarih 16
Mısra: **19**
Aynıyla, olduğu gibi.

Yine ʿaynile baḳ ol çār ḳısma āb u ṭabʿuñda
Her ḳısmı ʿaksiyle bir tārīḫ-i ẕevḳ-encām

ʿaynına al-:

1. ʿ**aynına alma-:**-*z*
Gazel 65
Mısra: **8**
Önem vermemek, dikkate almamak.

Ḫande eyler cām-ı ʿaşḳuñ yıḳdı dünyāyı disem
ʿAynına almaz eger olursa da ʿālem ḫarāb

2. ʿ**aynına alma-:**-*z*
Gazel 1109
Mısra: **1**
İtibar etmemek, hor görmek.

ʿAynına almaz dilā ẕerrece dünyā ġamını
ʿĀḳil oldur ki bugün çekmeye ferdā ġamını

ʿaynına gelme-:

1. ʿ**aynına gelme-:**
Gazel 101
Mısra: **2**
İtibar etmemek, kıymet vermemek.

Bir ʿāşıḳa ki ḫūn-ı cigerdür ġıdā-yı rūḥ
Yıllarla içse ʿaynına gelmez mi ṣabūḥ

ayrı:

1. **ayrı:**
Gazel 27
Mısra: **3**
Uzak.

ʿĀrızından ayrı feryād eylesem ʿayb eylemen
Bülbül efġān eylemez mi olsa gülşenden cüdā

2. **ayrı:**
Gazel 993
Mısra: **5**
Ayrı, uzak.

Bildi kim bī-rūḥ olur kendinden ayrı cismimüz
Cān gibi āfet görinmez eyler istiġnā bize

ayrı düş-:

1. **ayrı düş-:**-*dü, -m*
Terkib-bend 7
Mısra: **29**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birbirinden uzakta kalmak.

Bir enīsümden ayrı düşdüm kim Nūr-ı dīdem sürūr-ı sīnemdür

ayrıl-:

1. **ayrıl-:**-*ma, -z*
Gazel 221
Mısra: **1**
(Bir yer, şey veya kimseden) Uzaklaşmak, onu geride bırakmak, ayrı düşmek.

Nola meyḫāneden ayrılmaz ise ehl-i sürūr
Kande var kūşe-i meyḫāne gibi cāy-ı ḫużūr

2. **ayrıl-:**-*m, -du*
Tarih 8
Mısra: **9**
Ayrılmak, birbirinden ayrı düşmek.

Çemen-i dehrde bir ġoncadan ayrıldum ki
Gökde virmişdi ḫalel ḥüsnine mihr ü māhuñ

3. **ayrıl-:**-*mış, -dı*
Tarih 45
Mısra: **3**
Ayrılmak, birbirinden ayrı düşmek, mahrum olmak.

Nice demdi ki ayrılmışdı dünyā ehl-i himmetden
Yine ol ehl-i himmet geldi ṣadra müjde dünyāya

4. **ayrıl-:**-*up*
Gazel 25
Mısra: **6**
Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak, ondan ayrı düşmek.

Eyle o ʿandelībden ḫāl-i dili ḳıyās kim

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Ṣoḥbet-i gülden ayrılup ġam-zede-i ḫazān ola

ayru:

1. **ayru:**
Gazel 9
Mısra: **3**
Ayrı, uzak.

Ṭūtiyem şīrīn-lebüñden ayru efgān eylerem
ʿAndelībem aġlaram gül-berk-i āluñdan cüdā

2. **ayru:**
Gazel 547
Mısra: **9**
(Sevgiliden) ayrı, uzak.

Senden ayru bir dem olmaḳ Rūḥiye mümkin degül
Ġālibā ʿaşḳ ehline Ḫāliḳ seni cān eylemiş

3. **ayru:**-*y*, -*a*
Gazel 754
Mısra: **5**
Ayrı, başka, diğer, öteki.

Olursa ṣubḥ-ı cemāluñdan ayruya ṭalebi
Raḳīb-i tīre-dilüñ mihri ṣādıḳāne degül

ayru düş-:

1. **ayru düş-:**-*e*
Gazel 903
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayrı kalmak, uzak düşmek.

māyil
Ol esīre raḥm idüñ kim düşe sevdüginden ayru

2. **ayru düş-:**-*miş*
Gazel 873
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birbirinden uzakta kalmak.

Aġlamaḳ ʿuṣṣāḳ içündür Rūḥiyā ḳan aġla kim
Yūsufından ayru düşmiş sen de bir Yaʿḳūbsın

ayru dut-:

1. **ayru dut-:**-*dı*
Gazel 918
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uzak tutmak, ayrı bırakmak.

Zülfüñden ayru dutdı dil-i bī-ḳarārımuz
Bir āşiyānesini yitürmiş kebūtere

ayruya düş-:

1. **ayruya düş-:**-*y*, -*a*, -*er*, -*se*
Gazel 872
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayrı düşmek, birbirinden uzakta kalmak.

Senden ayruya düşerse dil u cān ḳān olsun
Bu cihān ḫūbları hep saña ḳurbān olsun

ʿayş eyle-:

1. ʿ**ayş eyle:**-*y*, -*e*
Tarih 75
Mısra: **15**
Yiyip içmek, zevk u safa sürmek.

Eyleye bir böyle ʿālī kūşede şāhāne ʿayş
Ola devrinde cünūd-ı ġuṣṣa vü ġam pāymāl

ʿayş u ʿişret:

1. ʿ**ayş u ʿişret:**-*le*
Tarih 75
Mısra: **8**
Yeme içme, içki içme.

Eyledi peydā bu ʿişretgāh-ı bī-mānendi kim
ʿAyş u ʿişretle giçe evḳātı eyyām u leyāl

ʿayş u nūş:

1. ʿ**ayş u nūş:**-*dur*
Tarih 75
Mısra: **3**
Yeme içme, içki içme.

Bildi ʿayş u nūşdur iḳbāl-i devletden ġaraż
Ṣayḳal-ı ʿişretle ḫāṭırdan gider jeng-i melāl

ayva:

1. **ayva:**
Gazel 434
Mısra: **6**
İri armut biçiminde üstü tüylü, sarı, sert, ufak çekirdekli, buruk bir tadı olan meyve.

Gerçi el virmez ne çāre idelüm cāndur umar
Dūrdan sīb-i zeneḫdānın görüp ayva dirüz

2. **ayva:**-*s*, -*ı*
Gazel 1029
Mısra: **6**
Ayva. || Sevgilinin yanakları.

Bāġ-ı ʿaşḳuñ dimeñüz mīvesi yoḳ ʿuṣṣāḳa
Bulunur her ne ḳadar istersen ayvası

ʿayyāş:

1. ʿ**ayyāş:**
Gazel 379
Mısra: **1**
İçkiye düşkün olan, çok içki içen.

Kimi ġam-nāk bu ḫalḳuñ kimi ʿayyāş nedür
Kiminüñ bālişi atlas kiminün ṭaş nedür

az eyle-:

1. **az eyle-:**-*y*, -*elüm*
Gazel 948
Mısra: **17**
Azaltmak, kısaltmak.

Nedür az eyleyelüm ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣamuzı
Ḫırḳa vü loḳma içündür bu ḳadar hengāme

az it-:

1. **az id-:**-*elüm*
Gazel 824
Mısra: **8**
Azaltmak.

Terkine ḳādir degülseñ ʿālemüñ bārī hele
Gün-be-gün ārāyişine meylimüz az idelüm

2. **az it-:**-*dükce*
Gazel 346
Mısra: **1**
Azaltmak, kısmak.

Mihrin az itdükce ol meh derd-i dil efzūn olur
Ḳıllet-i mihr ü maḥabbetden cigerler ḫūn olur

az olan öz olur:

1. **az olan öz olur:**
Kaside 28
Mısra: **54**
Kelime Tipi: **Atasözü**
`yaptığınız iş, edindiğiniz şey az olabilir ancak temiz ve iyi olmalıdır` anlamında kullanılan bir söz.

Teng olmaġile ḳāfiye söz muḫtaṣar oldı
Meşhūr meṣeldür bu ki az olan olur öz

aʿżā:

1. **aʿzā:**-*sı, -n, -da*
Kaside 8
Mısra: **36**
Uzuv.

Budur maḳṣūd kim anuñ görince cürʿetin bir bir
Şecāʿat regleri debreşdi aʿzāsında merdānuñ

ʿazāb çek-:

1. ʿaẕāb çek-:-*di*
Müsebba 1
Mısra: **24**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eziyet çekmek, üzüntü içinde olmak.

Kim benüm şeydāluġum virdi cihāna ıżṭırāb
Gūş idelden nālemi çekdi ḳamu insān ʿaẕāb

ʿazāb-ı ḳabr:

1. ʿaẕāb-ı ḳabr:-*den*
Kaside 13
Mısra: **4**
Kabir azabı.

Göñül ne fikrdesin nice bir bu şeydāluḳ
ʿAẕāb-ı ḳabrden irmez mi cāna ḫavf ü hirās

āzād:

1. **āzād:**-*ı*
Gazel 266
Mısra: **8**
Özgür, hür II Kölelikten kurtulmuş kimse.

Ḳul idüp ben bendesin aġyārı āzād eyledi
Pādişehdür nice nice bende vü āzādı var

2. **āzād:**
Gazel 716
Mısra: **1**
Kurtulmuş, serbest.

Ġam-ı dünyāyı göñülden çıḳarup āzād ol
İḫtiyār eyle göñül faḳr u fenāyı şād ol

āzād eyle-:

1. **āzād eyle-:**
Gazel 126
Mısra: **9**
Kurtarmak, serbest bırakmak.

Bu Rūḥīyi gel āzād eyle ġamdan
Mürüvvet ḳıl gel it ey serv āzād

2. **āzād eyle-:**-*di*
Gazel 266
Mısra: **7**
(Esir, köle veya cariyeye) Hürriyetini geri vermek, i'tak etmek.

Ḳul idüp ben bendesin aġyārı āzād eyledi
Pādişehdür nice nice bende vü āzādı var

3. **āzād eyle-:**-*di*
Kaside 18
Mısra: **6**
Serbest bırakmak, salıvermek.

Yine gül Yūsufına mālik olup
hᵛāce-i baġ
Eyledi serv-i ser-efrāzı çemende āzād

4. **āzād eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 679
Mısra: **6**
Kurtarmak, berî kılmak, dûçar etmemek.

Görmege dīdāruñı miḥnet çekerdi cān u dil
Geldüñ ol bīkesleri miḥnetden āzād eyledüñ

āzād it-:

1. **āzād id-:**-*e*
Kaside 32
Mısra: **10**
Kurtarmak, berî kılmak, dûçar etmemek.

Biñ ḳul āzād idicek deñlü bulur ecr o kim
Bir kemāl ehlin ide bend-i belādan āzād

2. **āzād id-:**-*icek*
Kaside 32
Mısra: **9**
(Esir, köle veya cariyeye) Hürriyetini geri vermek, serbest bırakmak.

Biñ ḳul āzād idicek deñlü bulur ecr o kim
Bir kemāl ehlin ide bend-i belādan āzād

3. **āzād it-:**
Gazel 126
Mısra: **10**
Kurtarmak, serbest bırakmak.

Bu Rūḥīyi gel āzād eyle ġamdan
Mürüvvet ḳıl gel it ey serv āzād

āzād ol-:

1. **āzād ol-:**-*a, -sın*
Gazel 127
Mısra: **1**
Serbest kalmak, kurtulmak, hür ve kayıtsız olmak.

Diler iseñ olasın ġuṣṣadan ey dil āzād
Yüri meyḫāneye al pīr-i muġāndan irşād

2. **āzād ol-:**-*asın*
Kaside 18
Mısra: **102**
Kurtulmak.

Çār-yār ola refīküñ nereye ʿazm itseñ

Olasın renc ü ġam ü derd ü belādan āzād

āzāde:

1. **āzāde:**-*ler*, -*e*
Gazel 437
Mısra: **3**
(Gönlü) kayıt altında olmayan, kimseye bağlı olmayan, özgür.

Ṭālib-i Kaʿbe-i taḫḳīḳ olan āzādelere
Gösterüp rāh-ı ḫarābātı budur rāh dirüz

2. **āzāde:**-*ler*
Gazel 253
Mısra: **2**
Hür, serbest, kayıt altında olmayan.

Aġyār kūyuñ geşt ider cān u dil ol gīsūdadur
Āzādeler ʿıyş itmede dil-besteler ḳayġudadur

3. **āzāde:**-*y*, -*üz*
Gazel 481
Mısra: **5**
Her türlü bağdan kurtulmuş, yakasını sıyırmış, kayıt altında olmayan.

Hezār şükr ki āzādeyüz alāyıḳdan
Ṣafā-yı ḳalbile fikr-i cemāl-ı yārdayuz

4. **āzāde:**
Rübai 11
Mısra: **1**
Bağımsız, kimsenin etkisinde kalmayan, özgür.

Āzāde idüm cefā nedür bilmez idüm
Āsūde idüm ʿanā nedür bilmez idüm

5. **āzāde:**
Kaside 19
Mısra: **37**
Hür, serbest. || *Düzgün.*

Ol zaman geldi kʾolup serv gibi āzāde
İde her ġam-zede ʿıyş itmekiçün ʿazm-i kenār

āzāde ol-:

1. **āzāde ol:**-*a*
Gazel 946
Mısra: **4**
Kurtulmak, berî olmak.

şanmañuz meyl iderüz cāha ne cāh u ne celāl
ʿĀrif oldur ki ʿalāyıḳdan ola āzāde

āzāde-i meşaḳḳat u renc ol-:

1. **āzāde-i meşaḳḳat u renc ol-:**-*ma*, -*maḳ*
Gazel 97
Mısra: **1**
Sıkıntı ve eziyetten kurtulmak.

Ne mümkin olmamaḳ āzāde-i meşaḳḳat u renc
Meger ki olmayasın sākin-i sarāy-ı sipenc

āzādelik:

1. **āzādelük:**
Gazel 1048
Mısra: **15**
Hür olma, özgürlük.

İdüp āzādelük daʿvāsını gögsin gerer Rūḥī
Diyār-ı Rūmda bir dilber-i ebrū kemān yoḳ mı

aʿẓam:

1. **aʿẓam:**
Kaside 41
Mısra: **60**
Büyük, ulu, yüce.

Pederüñ kim ḳala andan kütüb-i ʿilm ü ʿamel
Dāniş ü reʿfetile cümleden ekmel aʿẓam

ʿazamet:

1. ʿaẓamet:
Gazel 626
Mısra: **3**
Büyüklük, ululuk.

Nice bir cāh u celāl ile şatarsın ʿaẓamet
Ne celāluñda var iḳbāl ne cāhuñda senüñ

āzār:

1. **āzār:**-*dur*
Gazel 313
Mısra: **8**
İncitme.

Aldı naḳd-ı ṣabrumı bir būse virmek istemez
Meyli yoḳ bāzāra ol ṣūḫuñ işi āzārdur

2. **āzār:**-*ı*, -*n*, -*da*
Gazel 143
Mısra: **4**
Azarlama, incitme, kırma, üzme.

Vefāda farḳ olınmaz bü'l-hevesden ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ
Ḳoñ āzār eylesün dildāruñ āzārında ʿālem var

azar azar:

1. **azar azar:**
Gazel 829
Mısra: **5**
Yavaş yavaş, az az.

Eritdi şemʿ-i cānı azar azar āḫir āteş-i firḳat
Beni yanmaġile ṣanma uṣanam cānum İbrāhīm

āzār eyle-:

1. **āzār eyle-:**-*sün*
Gazel 143
Mısra: **4**
Azarlamak, incitmek, kırmak, üzmek.

Vefāda farḳ olınmaz bü'l-hevesden ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ
Ḳoñ āzār eylesün dildāruñ āzārında ʿālem var

āzār it-:

1. **āzār it-:**-*me*, -*se*
Tarih 5
Mısra: **19**
İncitmek.

Mūr-ı miskīne mebād itmese āzār diyü
Ḳorḳusından yere başmaz ayaġın bād-ı ṣabā

āzār-ı raḳīb:

1. **āzār-ı raḳīb:**
Gazel 95

Mısra: **3**
Rakibin inciticiliği.

Ḫᵛāh āzār-ı raḳīb u ḫᵛāh cevr-i rūzgār
Hep ḳolay ammā ki ḳaṭʿ-ı iltifāt-ı yār güc

azġunluġ:

1. **azġunluġ:**-*ı, -n*
Gazel 1067
Mısra: **13**
Azgın olanın hali, azgın olma durumu.

Ġamzene azġunluġın ʿarż eylemiş bī-iḫtiyār
Ḫasta Rūḥī iḫtiyār itmiş yoluñda ölmegi

azhar:

1. **aẓhar:**-*dur*
Gazel 467
Mısra: **8**
Çok (daha, en, pek) zahir; çok açık, pek aşikâr, apaçık.

ʿAşḳ-ı pākile bu gün dīdār-ı yāra ṭālibüz
Mihrimüz günden de aẓhardur meveddet ehliyüz

azher:

1. **aẓher:**-*süz*
Gazel 599
Mısra: **3**
Çok açık; çok belli; meydanda; aşikâr.

Günden aẓhersüz iki meh-pāresüz Yūsufla kim
İftiḫār eyler sizüñle dehr-i fānī var yoḳ

ʿazīm:

1. ʿ**azīm:**
Kaside 15
Mısra: **33**
Büyük.

Öyle ʿazīm ülkeyi itdi ḳılıcıyla feṯḥ
Virdi reʿāyāsına merḥametinden emān

ʿazīmet:

1. ʿ**azīmet:**-*i, -n, -üñ*
Kaside 6
Mısra: **45**
Bir yere doğru yönelme, yola çıkma.

Ḳapuñ ʿazīmetinüñ ẕevḳini ne bilsün o kim
Ṭavāf-ı Kaʿbe-i ʿulyāya baġlamaz iḥrām

ʿazīmet it-:

1. ʿ**azīmet it-:**-*di*
Terkib-bend 5
Mısra: **54**
Gitmek, yönelmek.

Bu ḫākdānda reva görmedi iḳāmetini
ʿAzīmet itdi hemān murġ-ı rūḥı bālāya

ʿāzīm-i baġdād ol-:

1. ʿ**āzīm-i baġdād ol-:**-*a, -y, -ın*
Terkib-bend 8
Mısra: **62**
Bağdat'a doğru yola çıkmak.

Gezdi yüridi bulmadı bir eglenilecek yir
Min-baʿd yine ʿāzīm-i Baġdād olayın dir

ʿāzim-i ʿişret-serā-yı mülk-i baġdād ol-:

1. ʿ**āzim-i ʿişret-serā-yı mülk-i baġdād ol:**-*dı*
Gazel 748
Mısra: **16**
İçki içme sarayı olan Bağdat diyarına gitmek.

Rūḥiyā Rūmuñ cevānānından gördi yoḳ vefā
ʿĀzim-i ʿişret-serā-yı mülk-i Baġdād oldı dil

aʿẓīmü'ş-şān:

1. **aʿẓīmü'ş-şān:**
Gazel 745
Mısra: **4**
Şan ve şerefi yüce olan.

Sen şeh-i ʿālī-cenāba çāker olduysa ne var
Mülk-i ʿaşḳuñ aʿẓīmü'ş-şān emīridür göñül

ʿazīz:

1. ʿ**azīz:**
Gazel 605
Mısra: **5**
Değerli.

Ben faḳīri hem ʿazīz itmek elüñde hem ẕelīl
Ḫāh luṭf it ḫāh ḳahr it bendeñe fermān senüñ

2. ʿ**azīz:**-*üm*
Gazel 269
Mısra: **10**
Saygın, yüce kimse.

Ġam-ı cānān enīsümdür belā küncinde ey Rūḥi
Beni tenhā ḳomaz bir dem ʿazīzüm yār-ı cānumdur

3. ʿ**azīz:**-*sin*
Kaside 23
Mısra: **17**
Yüce, kıymetli, değerli, mukaddes, muazzez.

Sen ol ʿazīzsin ey ser-firāz-ı Mışr-ı kerem
Ki luṭf-ı cūduña irmiş degüldürür ḳıllet

4. ʿ**azīz:**
Kaside 3
Mısra: **32**
Aziz; saygın; değerli.

Şāhidin oldı aña duḫterleri Peyġamberüñ
Olduġına iki ʿālemde ʿazīz ü rū-sefīd

5. ʿ**azīz:**
Gazel 144
Mısra: **3**
Saygın ve hürmetli kişi.

Ḫᵛārluḳdan ey baña bīḫūde ṭaʿn iden ʿazīz
ʿĀşıḳa ʿaşḳında ḫᵛār olmaḳ gibi ʿizzet mi var

6. ʿ**azīz:**-*üñ*
Terkib-bend 2

Mısra: **40**
Maddî ve manevî hayatı insanlığa örnek olabilecek keramet sahibi, eren, velî.

Yā keşīr olmış cihānda mülk ü māluñ yā ḳalīl
ʿĀrif iseñ ol ʿazīzüñ rıḥletinden ḥışşe al

7. ʿ**azīz:**
Tarih 60
Mısra: **5**
Sevgi ve saygıda üstün tutulan; değerli; sayın; saygın; muazzez. || *Aziz Çelebi.*

Vücūd-ı eşrefin nāmı gibi cāndan ʿazīz itmiş
Fażīletle ḳılan aḳrānı içre rütbesin aʿlā

8. ʿ**azīz:**-*e*
Terkib-bend 4
Mısra: **39**
Sevgi ve saygıda üstün tutulan; değerli; sayın; saygın; muazzez. || *Mısır'a vali olan Hz. Yusuf'a benzeyen kişi.*

Yūsuf adlu bir ʿazīze mālik itmişken anı
Reşk idüp āḫır cüdā ḳıldı sipihr-i vājgūn

ʿazīz-i ʿālem:

1. ʿ**azīz-i ʿālem:**
Gazel 511
Mısra: **3**
Âlemin en yücesi. || *Âlem padişahı.*

ʿAzīz-i ʿālem olup Mıṣr-ı ḥüsne şāh olduñ
Zamāne içre seni Yūsufa bedel bilürüz

ʿazīz-i ʿālem it-:

1. ʿ**azīz-i ʿālem id-:**-*er*
Kaside 23
Mısra: **6**
Herkesin gözünde değerini yükseltmek.

Ẕelīl-i ḫalḳ ider anı ki ḳahra maẓhar ider
ʿAzīz-i ʿālem ider aña kim virür ʿizzet

ʿazīz-i ʿālem ol-:

1. ʿ**azīz-i ʿālem ol-:**-*du, -m*
Gazel 820
Mısra: **13**
Herkesin gözünde değeri artmak, hürmet edilen biri olmak.

ʿAzīz-i ʿālem oldum ṭutalum gül gibi ey Rūḥī
Ne sūd ol ġonca-fem yanında yoḳdur ʿizzetüm ḫᵛāram

2. ʿ**azīz-i ʿālem ol-:**-*up*
Gazel 511
Mısra: **3**
Dünyanın en yücesi olmak. || *Âleme sultan olmak.*

ʿAzīz-i ʿālem olup Mıṣr-ı ḥüsne şāh olduñ
Zamāne içre seni Yūsufa bedel bilürüz

ʿazīz-i ʿaṣr:

1. ʿ**azīz-i ʿaṣr:**
Tarih 60
Mısra: **8**
Devrin saygın ve değerli (şahsiyeti). || *Aziz Çelebi.*

Ṣafā-yı ḳalbile Rūḥī-i dāʿī didi tārīḫin
Süleymāniyyeye geldi ʿAzīz-i ʿaṣr bir mollā

ʿazīz-i cihān:

1. ʿ**azīz-i cihān:**
Gazel 226
Mısra: **3**
Cihanın en saygın ve yüce kimsesi.

Yūsuf gibi ʿazīz-i cihān it ol āfeti
Yaʿni kemāl-ı mekrümetüñden cemāl vir

2. ʿ**azīz-i cihān:**
Gazel 960
Mısra: **17**
Dünyanın en değerlisi.

Ümīdüm ol ki ola gül gibi ʿazīz-i cihān
Ḫazān gidüp nitekim ʿāleme bahār gele

ʿazl:

1. ʿ**azl:**
Kaside 41
Mısra: **46**
Görevine son verme, işinden çıkarma.

Göñül āyinesine olmasa mihrüñ ṣayḳal
ʿAzl ü naṣbında cihānuñ dilese ḳādirdür

ʿazm:

1. ʿ**azm:**-*i*
Gazel 695
Mısra: **8**
Kasıt, niyet, karar; gitme, yönelme.

Ṣāmdan Kaʿbeye gitmek gibidür zülfüñden
Ṣafḥa-i ʿārıżuña ʿazmi dil-i nā-kāmuñ

2. ʿ**azm:**-*üñ*
Müseddes 7
Mısra: **9**
Bir işi yapmaya kesin karar verme, bir şeyi yapmak husûsunda büyük bir kararlılıkla gayret gösterme.

Ḳıl teveccüh ḫalḳ bilsünler ki ʿazmüñ cezmdür
Rezme ḳılsunlar şürūʿ anlar ki ehl-i bezmdür

3. ʿ**azm:**-*i*
Gazel 374
Mısra: **9**
Yola çıkma, kesin karar vererek bir yere yönelme.

Rūḥiyā devlet dilerseñ ʿazm-i Rūm it kim hele
Meyl iderler anda bir ehl-i belāġat görseler

4. ʿ**azm:**-*ü*
Gazel 339
Mısra: **3**
Kararlılık.

Ben ol ḫākem ki ʿazmü deşt-i burc-ı evliyādandur
Hevā-yı ʿaşḳa düşdüm bu taḥrīk ol hevādandur

5. ʿ**azm:**-*üñ, -den*
Kaside 16
Mısra: **46**
Bir işi yapmaya kesin karar verme, bir şeyi yapmak husûsunda büyük bir kararlılıkla gayret gösterme.

Gerçi gelmişdi Nihāvend üzre on biñ surḫ-ser
Buldılar ʿazmüñden ammā inhizām u iḍtilāl

ʿazm it-:

1. ʿ**azm id-:**-*elüm*
Gazel 49
Mısra: **7**
Yola koyulmak.

Bīḫūde ġam çekme yine ʿazm idelüm meyḫāneye
Rehne ḳonulsun vāʿıẓā benden ʿabā senden ḳabā

2. ʿ**azm id-:**-*elüm*
Gazel 1036
Mısra: **11**
Gitmek, yola çıkmak.

Gülşen-i meyḫāneye ʿazm idelüm gel Rūḥiyā
Bāde-i gül-reng içüp ḫandān olalum gül gibi

3. ʿ**azm id-:**-*esin*
Kaside 16
Mısra: **85**
Niyet etmek, yola çıkmak.

Ḳanḳı kişver fetḥine kim idesin nuṣretle ʿazm
Hem-ʿināyetüñ ola tevfīḳ-i Ḫudā-yı züʾl-celāl

4. ʿ**azm id-:**-*üp*
Kaside 16
Mısra: **50**
Bir işi yapmak için kesin karar vererek büyük bir kararlılıkla gayret göstermek. || Bir yere gitmeye kesin karar vermek, yola çıkmak.

Oldı maḥkūmuñ Nihāvend ülkesi Gazvīne dek
Fetḥ ü nuṣretle bu defʿa ʿazm idüp Gazvīni al

5. ʿ**azm it-:**
Müseddes 7
Mısra: **7**
Yönelmek, yola çıkmak, niyetlenmek.

Ey cihānuñ Rüstemi ʿazm it maḥall-i rezmdür
Ṭut uluʾl-ʿazmüñ ṭarīkın kim zamān-ı ʿazmdür

ʿazm ḳıl-:

1. ʿ**azm ḳıl-:**-*dı*
Kaside 15
Mısra: **31**
Yola çıkmak, yönelmek.

Düşmeni defʿ eyleyüp ḳıldı Nihāvende ʿazm
Mālik-i iḳbāl olan dāver-i Dārā-mekān

2. ʿ**azm ḳıl-:**-*sa, -ñ*
Gazel 888
Mısra: **1**
Bir yere gitmeye kesin karar vermek, yola çıkmak, hareket etmek.

Her ḳande ʿazm ḳılsañ Allah yāruñ olsun
Ser-menzil-i ṣadāret cāy-ı ḳarāruñ olsun

ʿazm ü cezm it-:

1. ʿ**azm ü cezm it-:**
Müseddes 7
Mısra: **21**
Kesin karar vermek, kararlı olmak.

ʿAzm ü cezm it kim Celālī ḳıldı mülki pāymāl
Muntaẓırdur saña serdār-ı şeh-i ferḫunde-fāl

ʿazm-i āsumān it-:

1. ʿ**azm-i āsumān id-:**-*elüm*
Gazel 805
Mısra: **8**
Gökyüzüne gitmek.

Ṭāʾir-i evc-i burc-ı iḳbāluz
Bal açup ʿazm-i āsumān idelüm

ʿazm-i çemenzār-ı ʿadem eyle-:

1. ʿ**azm-i çemenzār-ı ʿadem eyle-:**-*di*
Tarih 68
Mısra: **2**
Yokluk bahçesine gitmek. || Ahirete gitmek, ölmek.

Gördi ḫāristān-ı ʿālemde yoḳ āṣār-ı ṣafā
Muṣṭafā Big eyledi ʿazm-i çemenzār-ı ʿadem

ʿazm-i gülistān it-:

1. ʿ**azm-i gülistān id-:**-*elüm*
Müseddes 2
Mısra: **20**
Gül bahçesine doğru yönelmek, gül bahçesine gitmeye karar vermek.

Künc-i ġamda nice bir nāle vü feryād idelüm
Mey-i nābile gelüñ ʿazm-i gülistān idelüm

ʿazm-i ḫuld it-:

1. ʿ**azm-i ḫuld it-:**-*dükde*
Tarih 49
Mısra: **7**
Cennete gitmek.

ʿAzm-i ḫuld itdükde Rūḥī söyledi tārīḫini
Oldı İbrāhīm Pāşā vāṣıl-ı mülk-i naʿīm

ʿazm-i kenār it-:

1. ʿ**azm-i kenār id-:**-*e*
Kaside 19
Mısra: **38**
Gözden uzak, tenha bir yere çekilmek.

Ol zaman geldi kʾolup serv gibi āzāde
İde her ġam-zede ʿıyş itmekiçün ʿazm-i kenār

ʿazm-i kūy:

1. ʿ**azm-i kūy:**-*uñ, -dur*
Gazel 558
Mısra: **1**
(Sevgilinin) mahallesine yönelmek, gitmek için yola çıkmak.

ʿAzm-i kūyuñdur ġaraż ḳılmaḳdan eşküm saña ʿarż
Aḳçesi çoḳ olana zīrā ki olur Kaʿbe farż

ʿazm-i şabā:

1. ʿ**azm-i şabā:**
Kaside 14
Mısra: **58**
Sabah rüzgarının yönelmesi.

Sarāy-ı cāh ü celālin silüp süpürmegedür
Seḥerde ʿazm-i ṣabā vü mesāda seyr-i debūr

ʿazm-i sefer eyle-:

1. ʿ**azm-i sefer eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 611
Mısra: **3**
Yola çıkmak, kesin karar vererek bir yere yönelmek.

Eyledüñ çünki saʿādetle yine ʿazm-i sefer
Ey ser-efrāz-ı cihān ola mübārek seferüñ

ʿazm-ı vaṭan eyle-:

1. ʿ**azm-ı vaṭan eyle-:**-*di*
Terkib-bend 3
Mısra: **32**
Asıl vatanına doğru yola çıkmak, yönelmek. || Ahirete gitmek, ölmek.

Ne belā ise hele ḥāṣıl idüp maḳṣūdın
Eyledi ʿazm-ı vaṭan kim ola ṣād u ḫurrem

ʿazrā:

1. ʿ**aẕrā:**
Tahmis 4
Mısra: **1**
Vâmık ile Azrâ hikâyesinin kadın kahramanı.

Yek-dil olup Ḳays u Leylā
Vāmıḳ u ʿAẕrā yatur
ʿĀleminde her kişi yārile bī-pervā yatur

āzurde:

1. **āzurde:**-*y, -üz*
Gazel 527
Mısra: **6**
İncinmiş, kırılmış, gücenmiş.

Āzurde itse ḫalḳ bizi ġuṣṣa çekmezüz
Āzurdeyüz ārāmile yoḳ cidālimüz

āzurde eyle-:

1. **āzurde eyle-:**-*di*
Gazel 449
Mısra: **6**
İncitmek, kırmak, gücendirmek.

Düşdük melāẕ u melceʿimüzden cüdā yine
Āzurde eyledi bizi baḫt-ı siyāhımuz

āzurde it-:

1. **āzurde it-:**-*se*
Gazel 527
Mısra: **5**
İncitmek, kırmak.

Āzurde itse ḫalḳ bizi ġuṣṣa çekmezüz
Āzurdeyüz ārāmile yoḳ cidālimüz

āzürde kıl-:

1. **āzürde ḳıl-:**-*maġ, -a*
Terkib-bend 5
Mısra: **45**
İncitmek, kırmak, gücendirmek.

Degüldi kimseyi āzürde ḳılmaġa rāġıb
Selīm-ṭabʿ idi vü mālik-i mürüvvet idi

āzurde ol-:

1. **āzurde ol-:**-*a*
Gazel 383
Mısra: **6**
İncinmek, kırılmak.

Sükūt evlādur andan kim gelüp güftāra bir bed-gū
Kelāmından ola āzurde her sāʿatda biñ ḫāṭır

āzürde-dil:

1. **āzurde-dil:**
Gazel 403
Mısra: **6**
İncitilmiş gönül.

Baḫr-i eşküm saña ġālib didügüm işidicek
Ḫayli āzurde-dil olmış buña ʿummān dirler

āzurde-dil it-:

1. **āzurde-dil it-:**-*me*
Gazel 87
Mısra: **3**
(Birinin) Gönlünü kırmak.

Āzurde-dil itme ehl-i ʿaşḳı
Dil cilve-geh-i Ḫudādur ey dost

azurdegi:

1. **azurdegi:**
Tarih 28
Mısra: **10**
İncitilmiş olmak.

Ve ger ahvāleş maʿlūm ne şud
Dilem azurdegi dāred ez ān

āzürde-ḫāṭır it-:

1. **āzürde-ḫāṭır it-:**-*me, -y, -esin*
Gazel 1097
Mısra: **14**
(Birinin) Kalbini kırmak, gönlünü incitmek.

Rūḥī şikāyet etme cefāya taḥammül it
Āzürde-ḫāṭır itmeyesin tā efendüñi

āzürde-i yār-ı bī-vefā:

1. **āzürde-i yār-ı bī-vefā:**-*sın*
Rübai 7
Mısra: **2**
Vefası olmayan sevgiliye kırılmış, gücenmiş.

Ey mihr şikeste-i cefāsın gūyā
Āzürde-i yār-ı bī-vefāsın gūyā

B

bāb:

1. **bāb-ı:**--*ı*
Gazel 129
Mısra: **3**
Kapı.

Bir ḳufl kim rūze bāb-ı ʿıyşa urmışdı şehā
Şekl-i māh-ı ʿīd altundur aña düzdi kilīd

2. **bāb:**-*da*
Gazel 466

Mısra: **10**
Kapı, konu.

Cihānda derbeder itdüñ bizi baʿīd degül
Bu bābda saña biz her ne kim ʿitāb iderüz

3. **bāb:**-*dan*
Kaside 17
Mısra: **44**
Kapı. II Sevgilinin eşiği.

Dirsem ümīd-baḫş nola āsitānuña
Ol bābdan ki dönmedi bir kimse nā-ümīd

4. **bāb:**-*da*
Gazel 579
Mısra: **4**
Kapı. || Husus, mesele, konu.

Ḳapuñdan ḳāniʿ olmaz günde biñ kez geçmege göñlüm
Nice bu bābda rāz-ı derūnum olmaya şāyiʿ

5. **bāb:**-*da*
Gazel 476
Mısra: **10**
Kapı, eşik, huzur, makam.

Ḳapuña yüz sürmemekle olmışuz böyle dīlīr
Hep muḳırruz vardur bu bābda iḥmālımuz

6. **bāb:**-*da*
Gazel 176
Mısra: **14**
Kapı; huzur, makam.

Kilīd-i ṣabrile bāb-ı viṣālüñ feṭḥi mümkindür
Anuñçün Rūḥiyā ol bābda iḳdāmımuz yoḳdur

7. **bāb:**-*da*
Kaside 6
Mısra: **48**
Husus, mesele, konu.

Müyesser olmadı dergāhuña yüzin sürmek
Ne deñlü eyledi Rūḥi bu bābda iḳdām

8. **bāb:**
Gazel 466
Mısra: **12**
Bölüm, kısım, mesele, bir kitabın bölümlerinden her biri; kapı.

Yoluñda çekdügimüz cevri derbederlikden
Eger şürūḥa şürūʿ olsa nice bāb iderüz

9. **bāb:**-*dan, -dur*
Gazel 454
Mısra: **14**
Kapı. || Tevekkül kapısı.

Rūḥī der-i tevekküli terk itme kim bizüm
Ol bābdandur evvel u āḫir küşādımuz

10. **bāb:**-*da*
Tarih 91
Mısra: **6**
Bölüm, konu, mesele.

Didi bu mıṣrāʿı tecdīdine Rūḥī tārīḫ
Āṣaf-mesned-i devlet ḳodı bu bābda nām

11. **bāb:**
Gazel 242
Mısra: **4**
Kapı. || Husus, mesele, konu.

Dil-i dermāndemüz bir ʿömrdür ḳapuñda çākerdür
Ne iḥsān eyleseñ ol bābda miskīne lāyıḳdur

baba:

1. **baba:**-*ñ*
Tarih 79
Mısra: **5**
Bir çocuğun dünyâya gelmesine sebep olan erkek, çocuk sâhibi adam, peder.

Babañ bir ehl-i iḥsān idi oldur şānuña lāyıḳ
Ki sen hem olasın iḥsāna rāġıb himmete māyil

2. **baba:**-*n, -uñ*
Kaside 40
Mısra: **34**
Baba, peder.

Maḳdemin ṭutduḳ uġur cümle ʿAlinüñ ḳulıyuz
Babanuñ cānıdur ol eşref-i insān eyüdür

3. **baba:**
Gazel 993
Mısra: **16**
Peder, ata. || Şeyh, mürşit.

Rūḥiyā biz bir bölük rind-i ḥaḳīḳat-pīşeyüz
Her muḳallid pīr unutsun giçmesün baba bize

bāb-ı ʿaṭā-bahş:

1. **bāb-ı ʿaṭā-baḫş:**-*ı, -n, -a*
Kaside 10
Mısra: **8**
Cömertçe ihsan ve bağışta bulunan (kişinin) kapısı, huzuru.

Kimdür ol kām-ı revā Ḥażret-i ʿOsmān Pāşā
Ki gelen bāb-ı ʿaṭā-baḫşına dönmez nevmīd

bāb-ı cisr:

1. **bāb-ı cisr:**-*i*
Tarih 92
Mısra: **5**
Köprü kapısı.

Bāb-ı cisri cümleden yapduḳda tārīḫin didüm
Cisr bābın ḥāliyā ḳıldı Sinān Pāşā cedīd

bāb-ı devlet:

1. **bāb-ı devlet:**
Tarih 76
Mısra: **8**
Devlet kapısı. || Yüksek makam ve mevki.

Anuñçün ṣafḥa-i ʿālemde mālik oldı feṭḥullah
Ki feṭḥ oldı yüzüñe bāb-ı devlet şevket el

2. **bāb-ı devlet:**-*üñ, -de*
Gazel 806
Mısra: **8**
Devlet kapısı. || Sevgilinin mutluluk veren, saadet kapısı.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Maḳbūl-ı ḥażret ola revā mı raḳīb-i naḥs
Ben bāb-ı devletüñde ġulām-ı saʿīd olam

bāb-ı felek-rıfʿat:

1. **bāb-ı felek-rıfʿat:**
Gazel 333
Mısra: **20**
Yücelikte gökyüzüne erişmiş kapı.

Cümleden ḳāḍı-i şāhuñ ki bu gün himmetde
Kaʿbedür bāb-ı felek-rıfʿatı her yan öpilür

bāb-ı ḫayrāt:

1. **bāb-ı ḫayrāt:**
Kaside 36
Mısra: **27**
*İyilik ve hayır kapısı.*Rūy-ı nāsa bāb-ı ḫayrāt olmada gitdükce sed
Ḳalb-i ehl-i ḥālden mihr-i Ḫudā eksilmede

bāb-ı hicr:

1. **bāb-ı hicri:**-*i*
Gazel 212
Mısra: **5**
Ayrılık kapısı.

Geh bāb-ı hicri geh der-i endūhı ʿarż ider
Çarḫ-ı denī bize daḫi çoḳ ḳapular açar

bāb-ı kemāl:

1. **bāb-ı kemāl:**
Kaside 3
Mısra: **56**
(İlim ve fazilet bakımından) Olgunluk kapısı.

İdeler dāʾim ṣafā-yı ḳalb ile gūyā seni
Muttaṣıl fetḥ ola rūy-ı ṭabʿına bāb-ı kemāl

bāb-ı luṭf:

1. **bāb-ı luṭf:**-*uñ, -a*
Gazel 60
Mısra: **13**
İyilik kapısı.

Yaṣdanup bāb-ı luṭfuña Rūḥī
Eftetiḥ yā müfettiḥa'l-ebvāb

2. **bāb-ı luṭf:**-*uñ, -a*
Tarih 7
Mısra: **51**
İyilik kapısı.

Kaʿbe-i ḥācāt dirsem nola bāb-ı luṭfuña
Kāmyāb olmışdur andan hem ḫavāṣ u hem ʿavām

bāb-ı melāz u kenef:

1. **bāb-ı melāẕ u kenef:**
Kaside 2
Mısra: **37**
Himaye ve sığınma kapısı. || *Hz. Muhammed.*

Ẕāt-ı maḳarr-ı şeref bāb-ı melāẕ u kenef
Efdāl-i mimmā selef ṣalli ve sellim ʿaleyh

bāb-ı murād:

1. **bāb-ı murād:**
Kaside 32
Mısra: **8**
(Erişilmek istenen) İstek kapısı.

Çīn seḥer kim gelür erbāb-ı maʿārif ḳapuña
Ḥācib-i luṭfuñ açar yüzlerine bāb-ı murād .

bāb-ı murād açıl-:

1. **bāb-ı murād açıl-:**-*a*
Gazel 124
Mısra: **14**
Murat kapısının açılması. || *Arzularına kavuşmak.*

Rūḥiyā yaṣdan ölince işigin
Yüzüñe açıla tā bāb-ı murād

bāb-ı mürüvvet:

1. **bāb-ı mürüvvet:**
Gazel 697
Mısra: **15**
İyilik ve ihsan kapısı.

Bağlanmış idi bāb-ı mürüvvet didükleri
Açdı kilīd-i şefḳatla dest-i himmetüñ

bāb-ı refīʿü'l-ḳadr:

1. **bāb-ı refīʿü'l-ḳadr:**-*i, -n, -e*
Tarih 15
Mısra: **7**
(Kişinin) Kıymetini artıran kapı, mertebesini yükselten huzur.

Bāb-ı refīʿü'l-ḳadrine Kaʿbe diñilse vechi var
Kim hem ḫavāṣ andan ider kesb-i maḳāṣıd hem ʿavām

bāb-ı rızḳ:

1. **bāb-ı rızḳ:**-*a*
Gazel 577
Mısra: **5**
Rızık kapısı.

Bāb-ı rızḳa ḥüsn-i ḥaṭ miftāḥ imiş çün ey gönül
Ḫaṭṭ-ı yāra ṭālib ol olmaḳ dilerseñ müntefiʿ

bāb-ı saʿādet-meʾāb:

1. **bāb-ı saʿādet-meʾāb:**-*uñ, -a*
Kaside 5
Mısra: **55**
(Sevgilinin) Saadet sığınağı olan kapısı.

ʿAzm itdi Rūḥi bāb-ı saʿādet-meʾābuña
Medḥüñ güherlerinden alup destine tuḥaf

bāb-ı vaṣl-ı yār:

1. **bāb-ı vaṣl-ı yār:**-*ı*
Gazel 461
Mısra: **17**
Sevgiliye kavuşma kapısı.

Degül cāy-ı taʿaccüb bāb-ı vaṣl-ı yārı fetḥ itsek
Kilīd-i ṣabr ile her bābda müşkil-güşāyuz biz

bāb-ı viṣāl:

1. **bāb-ı viṣāl:**
Kaside 1
Mısra: **54**
(Sevgiliye) Kavuşma kapısı.

Ġayri ḳodı saña meyl eyledi ṭabʿ-ı meyyāl

Nola luṭfuñdan açılsa yüzine bāb-ı viṣāl

bād:

1. **bād:**
Kaside 18
Mısra: **9**
Rüzgar, esinti, yel; hava.

Sebzeden bāġa ṣalup bād yeşil seccāde
Başladı itmege bülbülleri birbir irşād

2. **bād:**
Kaside 18
Mısra: **4**
Rüzgar, yel, hava. || *Zaman, felek.*

Misk alup lāle neden geldi seḥerden çemene
Var ise eyledi gül Yūsufını bād mezād

bāda git--:

1. **bāda gid-:**-*er*
Gazel 943
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyi) Rüzgar alıp götürmek. || *Boşa gitmek, savrulmak.*

Ne ḥāṣıl āb-ı çeşmile ṣu virmek geşt-i ümmīde
Ki ser-sebz olmadın ol ḫırmen-i ʿömrüñ gider bāda

bāda vir-:

1. **bāda vir:**-*mezden*
Gazel 708
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yele vermek, savurmak.

Ālet-i meclis müheyyā sāḳiyā āmāde gül
Bāde ṣūn virmezden evvel berk-i ʿıyşı bāda gül

bādām:

1. **bādām:**
Gazel 815
Mısra: **4**
Badem. || *Bademi andırır göz.*

Mey ṣun içelüm nuḳl gerekmez bize sāḳī
Yāruñ deheni peste yeter gözleri bādām

bāde:

1. **bāde:**
Gazel 94
Mısra: **10**
Şarap, içki, mey.

Baġrunuñ ḳanın ḳurutmış ārzū-yı laʿl-ı yār
Bāde iç Rūḥī eger bu derde isterseñ ʿilāc

2. **bāde:**-*den*
Gazel 627
Mısra: **10**
Kadeh, şarap. II Aşk şarabı.

ʿAşḳile hemdem olan kimsede neyler nāmūs
Bādeden vir ḫaber ey ṣūfī ne nāmūs ne neng

bāde iç-:

1. **bāde iç-:**-*mek*
Gazel 233
Mısra: **7**
Şarap içmek. || *Aşığı kanatıp kanını içmek.*

Bāde içmek vaʿde eylersin raḳīb-i ḫār ile
Ḳorḳarın ey ġonca-fem bir gün arada ḳan olur

bāde-fürūş:

1. **bāde-fürūş:**
Gazel 202
Mısra: **9**
Meyhaneci II içki satan.

Der-i refīʿine geç varduġına bāde-fürūş
Şarāb-ḫānede yir virmese saña yiridür

baʿdehu:

1. **baʿdehu:**
Tarih 53
Mısra: **5**
Ondan sonra, daha sonra.

Baʿdehu ḳıldı teḳāʿudli ʿināyet Ciddeye
Ol livāda ʿömri olduḳca ola devletle

bāde-i aḥmer:

1. **bāde-i aḥmer:**
Gazel 305
Mısra: **2**
Kırmızı şarap.

Ḥūr u ġılmān yād olunsa ḫāṭıra dilber düşer
Kevser ü zemzem añılsa bāde-i aḥmer düşer

bāde-i ʿaşḳ:

1. **bāde-i ʿaşḳ:**-*ile*
Gazel 468
Mısra: **1**
Aşk şarabı.

Bāde-i ʿaşḳile mest olmışuz ayıḳ degülüz
Geçmişüz duḫter-i rezden aña ʿāşıḳ degülüz

bāde-i behcet-fezā:

1. **bāde-i behcet-fezā:**
Kaside 36
Mısra: **4**
Sevinci artıran şarap.

Dembedem yüz ṭutmada meclis perīşān olmaġa
Encümenden bāde-i behcet-fezā eksilmede

bāde-i bezm-i ezel:

1. **bāde-i bezm-i ezel:**-*i*
Gazel 1084
Mısra: **8**
Ezel meclisinin şarabı. || *İlahi aşk.*

Ḳomayup ʿālem-i ġafletde iderler huşyār
Ṣunsalar her kime kim bāde-i bezm-i ezeli

bāde-i bī-ġaş:

1. **bāde-i bī-ġaş:**
Gazel 541
Mısra: **10**
Safʿşarap.

Devrüñde nola eyler ise defʿ-i küdūret
Rūḥī ki ṣanur luṭfuñ aña bāde-i bī-ġaş

bāde-i engūr:

1. **bāde-i engūr:**-*dan*
Gazel 832
Mısra: **1**
Üzüm şarabı.

El yudum laʿluñ ḳatında bāde-i engūrdan
Ġabġabuñ devrinde giçdüm sāġar-ı billūrdan

bāde-i ezel:

1. **bāde-i ezel:**
Gazel 511
Mısra: **1**
Ezel badesi.

Ṣarāb-ı ʿaşḳuñı biz bāde-i ezel bilürüz
İçen şikeste-dili mest-i lem-yezel bilürüz

bāde-i gül-fām:

1. **bāde-i gül-fām:**
Gazel 140
Mısra: **6**
Gül renkli şarap.

Sükker-i laʿl-ı revān-baḫşuñ yanında telḫdur
Bāde-i gül-fām kim bir nesne yoḳ andan leẕīẕ

bāde-i gülfām-ı ʿīd:

1. **bāde-i gülfām-ı ʿīd:**--*ı*
Gazel 121
Mısra: **14**
Bayramın gül renkli şarabı.

Nūş-ı cān olsun ṣafā cāmın çeken ʿuşşāḳa kim
Rūḥiye ḫūn-ı cigerdür bāde-i gülfām-ı ʿīd

bāde-i gül-gūn:

1. **bāde-i gül-gūn:**
Tarih 3
Mısra: **30**
Gül renkli şarap, kırmızı şarap.

Görinen yer yer ṣafaḳ ṣanma ki şevḳından felek
Bāde-i gül-gūn içüp devrüñde ẕevḳ eyler müdām

bāde-i gül-reng:

1. **bāde-i gül-reng:**
Gazel 115
Mısra: **9**
Gül renkli şarap.

Bāde-i gül-reng içüp sen çıḳ ṣalın aġyār ile
Dostum ġamdan ḳo olsun dīde-i aḥbāb surḫ

2. **bāde-i gül-reng:**
Gazel 211
Mısra: **10**
Gül renkli şarap. || *Kanlı gözyaşı.*

Çeşm-i pür-ḫūnuñdan efġān itme Rūḥī kim bu dem
Bāde-i gül-reng ile ṭolu ḳabaġuñ ẕevḳı var

bāde-i ḥālet-resān:

1. **bāde-i ḥālet-resān:**-*dan*
Gazel 575
Mısra: **2**
Keyif veren şarap.

Dilüñde olsa ʿaşḳ-ı sīne-i efrūz-bütāndan ḥaẕẕ
İderdüñ sen de zāhid bāde-i ḥālet-resāndan ḥaẕẕ

bāde-i ḥamrā:

1. **bāde-i ḥamrā:**
Gazel 261
Mısra: **14**
Kırmızı şarap.

Ġarażuñ Rūḥi-i dil-ḫastayı mest itmek ise
Lebüñ ey sāḳi yeter bāde-i ḥamrā neyler

bāde-i hicr:

1. **bāde-i hicr:**
Terci-bend 2
Mısra: **27**
Ayrılık şarabı.

Bāde-i hicr ile kim ide seni lā-yaʿḳıl
Her günüñ ola firāḳında ḫuṣūṣā bir yıl

bāde-i hoş-güvār:

1. **bāde-i ḫoş-güvār:**
Gazel 1059
Mısra: **6**
İçimi hoş, lezzetli şarap.

Ḳılmaġa bezmi germ u dilberi nerm
Bāde-i ḫoş-güvār gelmez mi

bāde-i ʿişret çek-:

1. **bāde-i ʿişret çek-:**-*en*
Gazel 471
Mısra: **7**
İçki içmek.

Bāde-i ʿişret çeken bezm-i ṣafā sākinleri
Ger ṣorarlarsa bizi künc-i belāda sākinüz

bāde-i köhen:

1. **bāde-i köhen:**
Gazel 258
Mısra: **5**
Yıllanmış şarap.

Mey ṣun ki rūz-ı ʿıyd içesin bāde-i köhen
Yevm-i cedīdde bize rızḳ-ı cedīddür

bāde-i laʿl:

1. **bāde-i laʿl:**-*uñ*
Gazel 800
Mısra: **9**
Kırmızı şarap. || *Sevgilinin dudakları.*

Rūḥī gibi cān virdi bize bāde-i laʿluñ
Ol bādeyi biñ çeşme-i ḥayvāna degişmem

bāde-i luṭf:

1. **bāde-i luṭf:**-*uñ, -la*
Kaside 25
Mısra: **61**
Lütuf şarabı.

Müdām bāde-i luṭfuñla ẕevḳ ü şevḳdedür

Muʿāşirān-ı çemenzār-ı ʿālem-i iḳbāl

bāde-i miḥnet:

1. **bāde-i miḥnet:**-*ile*
Gazel 726
Mısra: **2**
Gam, keder şarabı.

Bezmimüz kūşe-i ġam hemdemimüz derd ü melāl
Bāde-i miḥnetile sāġarımuz mālāmāl

bāde-i mihr-i ṣafā-baḫş:

1. **bāde-i mihr-i ṣafā-baḫş:**-*uñ, -la*
Gazel 750
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Neşe ve huzur veren sevgi şarabı.

Bāde-i mihr-i ṣafā-baḫşuñla mālāmāl iken
Seng-i cevrüñden şikest olma revā mı cām-ı dil

bāde-i mihr:

1. **bāde-i mihr:**-*üñ*
Gazel 106
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Sarhoşluk veren ve güneş gibi parlak yüzü.

Ḳılma erbāb-ı vefādan bāde-i mihrüñ dirīġ
Ṣun bu maḫmūr-ı mey-i endūha bir cām-ı ṣabūḥ

2. **bāde-i mihr:**-*üñ*
Gazel 513
Mısra: **3**
Aşk, sevgi şarabı.

Ne ʿaceb şerbet olur bāde-i mihrüñ kim anı
Nūş iden rāḥat olur ẕerrece zaḥmet bulmaz

bāde-i mürevvaḳ:

1. **bāde-i mürevvaḳ:**-*dur*
Gazel 190
Mısra: **4**
Süzülerek tortusu alınmış şarap.

Revāḳ-ı ẕevḳde eyler felek ṣafāmuza reşk
Bize bu ẕevḳı viren bāde-i mürevvaḳdur

bāde-i müşkīn:

1. **bāde-i müşkīn:**-*i*
Kaside 34
Mısra: **68**
Misk kokulu şarap.

Seyr iden eşʿārını mest-i müdām-ı şevḳ olur
Kim maʿānī bāde-i müşkīni dürr-elfāẓı cām

bāde-i nāb:

1. **bāde-i nāb:**
Gazel 584
Mısra: **2**
Halis, saf şarap.

Ġamzeñ eyler miydi cām-ı ʿişveden görseñ ferāġ
Kişver-i ḥüsn içre olsa bāde-i nāb seyr-i bāġ

bāde-i pür-zūr:

1. **bāde-i pür-zūr:**
Gazel 784
Mısra: **9**
Kuvvet dolu şarap.

Beni dün bezm-i meyde bāde-i pür-zūr yaḳmışdı
Bugün pīr-i muġāndan Rūḥiyā vardum duʿā aldum

bāde-i rengīn:

1. **bāde-i rengīne:**-*e*
Gazel 194
Mısra: **4**
Parlak renkli içki.

Varsa meyḫāneye mey-ḫᵛāreleri ṭutmaġiçün
Mezeler muḥtesibi bāde-i rengīne ṭutar

bāde-i rūḥ-baḫş:

1. **bāde-i rūḥ-baḫşile:**-*ile*
Gazel 431
Mısra: **8**
Cana can katan, ruh bahşeden şarap.

Bezmimüze ayaḳ başan cānına cān ḳatar gider
Bāde-i rūḥ-baḫşile ṭoludur āb-gīnemüz

bāde-i ṣāfī:

1. **bāde-i ṣāfī:**
Gazel 588
Mısra: **10**
Saf şarap.

Neydügin fehm itdük esmādan ġaraż ḥālā bize
Bāde-i ṣāfī gerek ṣūfī taṣarruf ber-ṭaraf

bāde-i şevḳ:

1. **bāde-i şevḳ:**
Gazel 54
Mısra: **3**
Aşk şarabı.

Şöyle mest olmış ezelden bāde-i şevḳuñla kim
Ḥaşra dek üftādedür ʿaşḳuñ yolında āfitāb

bāde-i taḳlīd:

1. **bāde-i taḳlīd:**
Gazel 978
Mısra: **10**
Taklit şarabı.

Rūḥiyā ʿārif iseñ cām-ı Cemi isteme kim
İçilen bāde-i taḳlīd idi bezm-i Cemde

bāde-i vaḥdet:

1. **bāde-i vaḥdet:**
Gazel 483
Mısra: **4**
Birlik şarabı.

Yoġiken nām u nişānı elde cām-ı ʿişretüñ
Bāde-i vaḥdet içüp hem-ṣoḥbet idük cümle biz

bāde-i vaṣl:

1. **bāde-i vaṣl:**-*uñ, -la*
Gazel 297

Mısra: **5**
(Sevgiliye) Kavuşma şarabı.

Ne bilür bāde-i vaṣluñla olan mest-i müdām
Geh ḫumār-ı elem-i hicr geh derd-i serdür

bādeler nūş eyle-:

1. **bādeler nūş eyle-:**-*dü, -k*
Gazel 644
Mısra: **4**
İçki içmek. || Aşk şarabı içmek.

Sāḳi-i hicrān elinden ẕevḳ-i laʿl-i yār ile
Bādeler nūş eyledük dünyāda gözler görmedük

bāde-nūş:

1. **bāde-nūş:**
Gazel 335
Mısra: **2**
Şarap içenler.

Ruḫunda ḫayretüm bilmez beni zāhid ḫāmūş añlar
Ġam-ı laʿlüñle bīhūş olduġumdan bāde-nūş añlar

bāde-nūş ol-:

1. **bāde-nūş ol-:**-*duġ, -um, -a*
Gazel 651
Mısra: **5**
Şarap içmek.

Bāde-nūş olduġuma ṭaʿn ider ancaḳ vaʿıẓ
Baḳmaz ibrāmına ammā bize ibrām idenüñ

bāde-perest:

1. **bāde-perest:**
Rübai 10
Mısra: **1**
Içkiye çok düşkün olan kimse, ayyaş.

Meyḫāne-i ʿaşḳda olup bāde-perest
Seyr itmedeyüz dehri ne hüşyār ne mest

2. **bāde-perest:**-*üz*
Terkib-bend 8
Mısra: **6**
Şarap düşkünü.

Ṣadrın gözedüp neyleyelüm bezm-i cihānuñ
Pāy-ı ḫum-ı meydür yerimüz bāde-perestüz

bāde-veş:

1. **bāde-veş:**
Gazel 763
Mısra: **9**
Şarap gibi.

Rūḥi-i dil-dādeye ṣun bāde-veş cām-ı lebüñ
Tā bula tāze ḥayāt ey dilber-i peymān-kesil

bādī:

1. **bādī:**-*dür*
Kaside 11
Mısra: **13**
Sebep olan şey, sebep.

Hevā-yı ʿıyşı bahāruñ cünūna bādīdür
Başuñda var ise ʿaḳluñ çemenden olma ırağ

bād-ı bahār

1. **bād-ı bahār:**
Gazel 675
Mısra: **5**
Bahar rüzgarı.

Nice çāk itmeyeyin sīnemi kim bād-ı bahār
Ṭurmayup āteşin üfler bu dil-i pür-sūzuñ

bād-ı cāh-ı ʿaşḳ:

1. **bād-ı cāh-ı ʿaşḳ:**
Gazel 630
Mısra: **4**
Aşk makamının rüzgarı.

Āh-ı demādem ide gör ṣāḥil-i vaṣl ise murād
Menzil alur mı fülk-i dil esmese bād-ı cāh-ı ʿaşḳ

bād-ı cān-bahş:

1. **bād-ı cān-baḫşı:**-*ı*
Kaside 34
Mısra: **11**
Hayat bahşeden rüzgar.

Bād-ı cān-baḫşı çerāġ-efrūz-ı bezm-i bāġ-ı ḫuld
Mā-i cārisi ṣafā-baḫş-ı ṣarāb-ı lāle-fam

bād-ı ecel:

1. **bād-ı ecel:**
Gazel 462
Mısra: **4**
Ecel rüzgarı. || Ölüm.

Nişān itmezsüñ ol ḳaşı kemāna ḳorḳarın nāgeh
Eser bād-ı ecel ḫāk-i vücūduñdan eser ḳalmaz

bād-ı enfās-ı mesīhā:

1. **bād-ı enfās-ı mesīḥā:**
Müseddes 2
Mısra: **8**
Hz. İsa'nın diriltici nefesinin rüzgarı.

Böyle demlerde ki gül tāze vü sāġar terdür
Bād-ı enfās-ı Mesīḥā gibi cān-perverdür

bād-ı fenā:

1. **bād-ı fenā:**
Terkib-bend 6
Mısra: **33**
Fanilik rüzgarı; ölüm.

Ṭopraġa ṣaldı bād-ı fenā berk-i ʿömrini
Egdi nihāl-i ḳāmetini ṣarṣar-ı ecel

bād-ı ḥavādis:

1. **bād-ı ḥavādiṣ:**
Terkib-bend 6
Mısra: **19**
Hadise rüzgarları.

Buldı şikest bād-ı ḥavādiṣ ṭoḳınmadan
Bālā-yı ser-bülendi ne nāzik nihāldür

bād-ı hazān:

1. **bād-ı ḫazān:**
Gazel 67
Mısra: **2**
Sonbahar rüzgarı.

Nice girsün bülbül-i ġam-dīdenüñ çeşmine ḫ̆āb
Āşiyānın bāġda bād-ı ḥazān itmiş ḫarāb

bād-ı ḥazān-ı yeʾs:

1. **bād-ı ḥazān-ı yeʾs:**-*den*
Kaside 22
Mısra: **11**
Ümitsizliğin sonbahar rüzgarı.

Gitdi ol hengām kim bād-ı ḥazān-ı yeʾsden
Ṭabʿ-ı zāhid gibi ḫuşk olmışdı ṣaḥn-ı Bāġdād

bād-ı hevā:

1. **bād-ı hevā:**-*dan*
Müseddes 3
Mısra: **13**
Aşk ve heves rüzgarı.

Olmadın naḫl-i tenüm bād-ı hevādan berk-rīz
Boynuma ṭoḳınmadın dest-i ḳażādan tīġ-i tīz

bād-ı ʿıṭr-engīz:

1. **bād-ı ʿıṭr-engīz:**
Kaside 38
Mısra: **1**
Güzel kokular yayan rüzgar.

Yoluñ düşse diyār-ı Baṣraʾya ey bād-ı ʿıṭr-engīz
Duʿālar eyleyüp būs it elin bizden ʿAlī Ḫānuñ

bād-ı ḳahr:

1. **bād-ı ḳahr:**-*ı, -n, -dan*
Kaside 10
Mısra: **21**
Zulüm rüzgarı.

Bād-ı ḳahrından idüp vehm gice ile felegüñ
Zīr-i zeylinde nihān itdi çerāġın ḫūrşīd

2. **bād-i ḳahr:**-*ı, -n, -dan*
Kaside 34
Mısra: **47**
(Bir kimsenin) Kahrının rüzgarı.

Bir eşer gülzāra irse bād-i ḳahrından olur
Ḫār nīşter ġonca peykān şāḫ tīġ-ı bī-niyām

bād-ı miḥnet:

1. **bād-ı miḥnet:**-*den*
Kaside 14
Mısra: **117**
Bela rüzgarı.

Çerāġ-ı ḳadrüñ emīn ola bād-ı miḥnetden
Be-ḥaḳḳ-ı sūre-i şems ü be-ḥaḳḳ-ı sūre-i nūr

bād-ı muḫālif:

1. **bād-ı muḫālif:**-*den*
Gazel 423
Mısra: **5**
Ters esen rüzgar.

Hemīşe bāġ-ı ḥüsnüñ ḫıfẓ içün bād-ı muḫālifden
O nāzik gül-ʿiẕār üstine ʿālem-i ḫam-be-ḫam ditrer

bād-ı nesīm:

1. **bād-ı nesīm:**-*den*
Gazel 370
Mısra: **3**
Hafif hafif esen, hoş ve latif rüzgar.

Şu ġonca gibi ki bād-ı nesīmden açılur
İşitse āh-ı seḥer-ḫīzümi tebessüm ider

bādi ol-:

1. **bādi ol-:**-*a*
Kaside 7
Mısra: **28**
Sebep olmak.

Olup şāyed girifti ḥikmet-i ḫayr ola żımnında
Ola bādi vücūd-ı esʿādı defʿine ġavġānuñ

bād-ı ṣabā:

1. **bād-ı ṣabā:**
Gazel 4
Mısra: **6**
Sabah rüzgarı.

Kesb-i hevā eyler semen açup seḥerden sīnesin
Ḥaḳḳā bu ki faṣl-ı ḫūbda cān-baḫş olur bād-ı ṣabā

bād-ı seher:

1. **bād-ı seḥer:**
Gazel 127
Mısra: **5**
Seher yeli.

Yetürür nālemi her gün o mehe bād-ı seḥer
Āferīn itdügi iḥsānlarına raḥmet-i bād

bād-ı seḥer-hīz:

1. **bād-ı seḥer-ḫīz:**
Gazel 525
Mısra: **13**
Seher vaktinin rüzgarı.

Murġāna gülistān oḳuyup bād-ı seḥer-ḫīz
Her ġoncada ḥall itdi nice nükte-i mermūz

2. **bād-ı seḥer-ḫīz:**
Kaside 28
Mısra: **15**
Sabah rüzgarı.

Murġāna gülistān oḳudı bād-ı seḥer-ḫīz
Her ṣafḥada ḥall itdi nice nükte-i mermūz

3. **bād-ı seḥer-ḫīz:**
Terkib-bend 8
Mısra: **265**
Sabah vakti esen rüzgar.

Baġdāda yoluñ düşse ger ey bād-ı seḥer-ḫīz
Ādābile var ḫidmet-i yārān-ı ṣafāya

bād-ı semūm:

1. **bād-ı semūm:**-*dur*
Gazel 252
Mısra: **4**
Sam yeli.

Dūr ol raḳībden nefesi degmesün saña
Ey nev-bahār-ı ḥüsn ki bād-ı semūmdur

bād-ı şimāl:

1. **bād-ı şimāl:**
Kaside 26
Mısra: **14**
Kuzey rüzgarı.

Ḫaber-i maḳdemini virdi meger nevrūzuñ
Çemene sürʿatile geldi seḥer bād-ı şimāl

bād-ı ṣubḥ:

1. **bād-ı ṣubḥ:**
Gazel 486
Mısra: **8**
Sabah rüzgarı.

Eyleyüp ġonca-i nev-ḫastadan refʿ-i ḥicāb
Bād-ı ṣubḥ oldı yine çehre-güşā-yı nevrūz

bād-ı vuṣlat:

1. **bād-ı vuṣlat:**
Gazel 425
Mısra: **11**
Kavuşma rüzgarı.

Ne var ey bād-ı vuṣlat ḫākdan refʿ eyleseñ bir gün
Ki bir ser-ḫayl-i ḥüsnüñ maḳdeminden ḳalma gerdüz biz

bāġ:

1. **bāġ:**-*uñ*
Gazel 114
Mısra: **11**
Bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer, bostan.

Surḫ u sefīd gülleri bāġuñ açılmasun
İç bir ḳadeḥ yañaġuñı göster sefīd u surḫ

2. **bāġ:**-*uñ*
Gazel 179
Mısra: **2**
Bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer, bostan. II Dünya.

Cihānda ehl-i ʿaşḳa mihr ider bir meh-liḳā yoḳdur
Bu bāġuñ güllerinde āh kim būy-ı vefā yoḳdur

3. **bāġ:**-*dan*
Gazel 191
Mısra: **7**
Bahçe, sebze ve meyve ekilip dikilen ve üretilen yer II Sevgilinin bulunduğu yer.

İstemez uçmaġı bülbül bāġdan gūyā ki gül
Rişte-i şevḳile miskīnüñ ayaġın baġlar

4. **bāġ:**-*da*
Gazel 763
Mısra: **5**
Bağ, bahçe; gül bahçesi.

Eşk-i ḫūnīnüñ ṣanur gül bāġda her ṣubḥ u şām
Eyler efġān hezārān ʿandelīb-i sāde-dil

5. **bāġ:**-*da*
Gazel 1088
Mısra: **4**
Bağ, bahçe. II Âlem, dünya.

ʿAceb ne kör olur görmeyen ruḫ-ı yārı
Ne var bu bāġda seyr-i cemāldan ġayrı

6. **baġ:**-*ı*
Gazel 1085
Mısra: **10**
Bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi birbirine bağlamaya yarayan ip, sicim, tel gibi şeyler, bent. || İlgi, alaka, münasebet, rabıta.

Eylemiş ʿāşıḳ-ı bīçārenüñ göñlini bend
Rūḥiyā var ise gīsūlarıdur dil baġı

7. **bāġ:**-*uñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **38**
Bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer, bostan. || Hz. Hüseyin'in medfun olduğu yer.

O gülgūn ṭurfe sancaḳlar ki ṣaf baġlar ḥarīm içre
O bāġuñ serv-i ḫūnin olduġından bir ʿalāmetdür

104. **bāġ:**
Gazel 706
Mısra: **7**
Bağ, bahçe. || Âşıkların toplandığı meclis.

Bād-ı ṣabāya ṣunmaġiçün bāġda seḥer
Her ġonca aldı destine bir yādigār gül

bāġ u rāġ:

1. **bāġ u rāġ:**-*a*
Gazel 79
Mısra: **5**
Güzel bahçe, çimenlik.

Cūy-ı eşküm bāġ u rāġa varmadan maḥżā seni
Cüst ü cū eyler yürür ey serv-i bālā semt semt

bāġbān:

1. **bāġbān:**
Gazel 45
Mısra: **2**
Bağcı, bahçıvan.

Ḳoyup ol ḫaṭṭı öger sebze-i gülzārı baña
Bāġbān gül ṣatayın dir bir iki ḫārı baña

2. **bāġbān:**-*ı*
Tahmis 1
Mısra: **15**
Bahçıvan. || Tanrı.

Āb u hevāsı bir ḳamunuñ bāġbānı bir
Ser-ṭuʿme-i neheng-i muḥīṭ-i şühūd itmiş

bāġbān-ı ʿaşḳ:

1. **bāġbān-ı ʿaşḳ:**
Gazel 324
Mısra: **11**
Aşk bahçıvanı.

Dimeñ kim eşk ü āhum bāġbān-ı ʿaşḳ ider żāyiʿ
Birinden serv ider ḥāṣıl birinden erġuvān eyler

bāġbān-ı çemen-i luṭf:

1. **bāġbān-ı çemen-i luṭf:**-*ı*
Kaside 10
Mısra: **17**

İyilik ve ihsan çimenliğinin bahçıvanı.

Bāġbān-ı çemen-i luṭfı dimez ṣayf u şitā
Sīm ü zerden ṣunar aḥbāba gül-i surḫ u sefîd

bāġbān-ı gül:

1. **bāġbān-ı gül:**-*ı*
Gazel 398
Mısra: **5**
Gül bahçıvanı.

Bāġbān-ı gül vaṣfın itmekle açılmaz ṭabʿımuz
Meylimüz şimdi bizüm ol ġonca-i raʿnādadur

baġdād:

1. **baġdād:**
Gazel 23
Mısra: **3**
Bağdat şehri.

Bir vilāyet ḳanı Baġdād gibi kim güzeli
Hem suḫan-dān ola hem ṣūḫ ola hem ehl-i vefā

bāġ-ı ʿadem:

1. **bāġ-ı ʿadem:**-*de*
Gazel 835
Mısra: **3**
Yokluk bahçesi.

Bir dehānı ġoncaya bāġ-ı ʿademde dil virüp
Āh kim ʿālemde düşdüm yoḳ yire teşvīşe ben

bāġ-ı ʿadn:

1. **bāġ-ı ʿadn:**
Gazel 419
Mısra: **8**
Adn cennetinin bahçesi.

Bir nefes gülşende yārı ile hemdem olmayan
Bāġ-ı ʿadn u ravżā-i rıḍvānı bilmez ḳandedür

bāġ-ı ʿālem:

1. **bāġ-ı ʿālem:**
Müsebba 1
Mısra: **12**
Dünya bahçesi.

ʿAhd-i ʿadlinde serāser mülk-i dünyā dād iken
Himmetüñde bāġ-ı ʿālem būstīn-ābād iken

2. **bāġ-ı ʿālem:**-*üñ*
Gazel 143
Mısra: **13**
Cihanın gül bahçesi.

Ṣafā var güllerinde gerçi bāġ-ı ʿālemüñ ammā
Senüñ bāġ-ı bahār-ı ḥüsnünüñ ḫārında ʿālem var

3. **bāġ-ı ʿālem:**-*üñ*
Gazel 860
Mısra: **5**
Âlemin bahçesi; gül bahçesi.

Gül-ruḫlarile ʿālemi var bāġ-ı ʿālemüñ
Bulmaz bihişt olursa şeref bī-mekīn mekān

bāġ-ı ʿaşk:

1. **bāġ-ı ʿaşḳ:**-*da*
Gazel 342
Mısra: **3**
Aşk bahçesi.

Meyl-i bahār-ı vaṣlı ḳo kim bāġ-ı ʿaşḳda
Bir gün bahār olsa iki gün ḫazān olur

bāġ-ı bahār-ı ḥüsn:

1. **bāġ-ı bahār-ı ḥüsn:**-*ü, -n, -üñ*
Gazel 143
Mısra: **14**
(Sevgilinin) Güzellik baharının gül bahçesi.

Ṣafā var güllerinde gerçi bāġ-ı ʿālemüñ ammā
Senüñ bāġ-ı bahār-ı ḥüsnünüñ ḫārında ʿālem var

bāġ-ı behcet:

1. **bāġ-ı behcet:**-*de*
Kaside 7
Mısra: **47**
Güzellik bahçesi.

Olup dem-sāzuñ itsünler terennüm bāġ-ı behcetde
Bırakṣun ġulġule şıyt u ṣadāsı şimdi murġānuñ

bāġ-ı behişt:

1. **bāġ-ı behişt:**
Kaside 29
Mısra: **19**
Cennet bahçesi.

Ṣaḥn-ı gülzār bugün bāġ-ı behişt olmışdur
Nice meyl itmesün Allahı severseñ ādem

bāġ-ı bezm:

1. **bāġ-ı bezm:**-*e*
Kaside 37
Mısra: **24**
Bağı andıran meclis.

Cüceler civ civ öterler mi yine meclisde
Bāġ-ı bezme ol iki bülbül-i destān nicedür

bāġ-ı bihişt-i kūy:

1. **bāġ-ı bihişt-i kūy:**-*ı, -n, -a*
Gazel 192
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Cennet bahçesine benzeyen mahallesi.

Varmalıyuz o ġoncanuñ bāġ-ı bihişt-i kūyına
Sāḳi getür ayaġı kim menzilimüz ırağdur

bāġ-ı cemāl:

1. **bāġ-ı cemāl:**-*i, -n, -üñ*
Terkib-bend 6
Mısra: **29**
Güzellik bağı.

Açılmadıydı gülleri bāġ-ı cemālinüñ
Bir nev-resīde ġonca idi kendi fiʿl-meşel

bāġ-ı cihān:

1. **bāġ-ı cihān:**
Gazel 410
Mısra: **3**
Cihanın gül bahçeleri.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Bülbülüz lîk degül meskenimüz bāġ-ı cihān
Bize maḳṣūd cihāndan o gül-i nevresdür

2. **bāġ-ı cihān:**
Gazel 688
Mısra: **3**
Dünya bahçesi.

Gerçi gül-ruḫlar ile ṭoptoludur bāġ-ı cihān
Dostum sendedür ammā naẓarı çeşm-i terüñ

bāġ-ı dehr:

1. **bāġ-ı dehr:**-*üñ*
Gazel 870
Mısra: **5**
Dünya bağı.

Bāġ-ı dehrüñ rind olan baḳmaz gül-i pür-ḫārına
Gülşen-i meclisde sāġar ġonca-i bī-ḫār iken

bāġ-ı devlet:

1. **bāġ-ı devlet:**-*i, -n, -de*
Gazel 709
Mısra: **19**
Ululuğunun bahçesi.

Ol felek-rıfʿat ki bāġ-ı devletinde Rūḥiyā
Açılur encüm gibi her şeb hezārān tāze gül

bāġ-ı dīde:

1. **bāġ-ı dīde:**-*m, -de*
Gazel 647
Mısra: **3**
(Aşığın) Göz bahçesi. || *Aşığın kanlı gözyaşı akıtmaktan gül bağına dönüşmüş gözleri.*

Ciger ḳanıyla perverde olupdur bāġ-ı dīdemde
Nihāl-i tāzedür tīrüñ ucında ġonca peykānuñ

2. **bāġ-ı dīde:**-*m, -e*
Gazel 586
Mısra: **7**
Göz bahçesi.

Varise şāh-ı ḫayāluñ geldi bāġ-ı dīdeme
Çekdiler müjgānlarum serv-i ṣanavber gibi ṣaf

bāġ-ı felek:

1. **bāġ-ı felek:**-*de*
Gazel 706
Mısra: **22**
Felek bahçesi.

Olsun küşāde ġonca-i ümmīdi nitekim
Bāġ-ı felekde açıla bu zer-nigār gül

bāġ-ı ġam:

1. **bāġ-ı ġam:**-*da*
Gazel 718
Mısra: **3**
Gam bahçesi.

Ḳo olsun bāġ-ı ġamda ʿāşıḳuñ bülbül gibi nālān
Açıl ey ġonca-i nev-reste sen gül gibi ḫandān ol

bāġ-ı hūbān:

1. **bāġ-ı ḫūbān:**-*a*
Gazel 669
Mısra: **9**
Güzellerin bağı.

Nisbet itdük ruḫların bāġ-ı ḫūbāna Rūḥiyā
Zülfine şebbū ʿiẕārına gül-i ḫodrū didük

bāġ-ı huld:

1. **bāġ-ı ḫuld:**-*dur*
Gazel 218
Mısra: **7**
Cennet bahçesi.

Cemāl-ı yār meger bāġ-ı ḫulddur ki müdām
Benefşesi semen u nergisi vü sünbüli var

bāġ-ı ḥüsn:

1. **bāġ-ı ḥüsn:**
Gazel 829
Mısra: **4**
Güzellik bahçesi.

Dili āşüfte-ḫāl iden senüñ ġonca-dehānuñdur
Açılmış bāġ-ı ḥüsn içre gül-i ḫandānum İbrāhīm

2. **bāġ-ı ḥüsn:**-*üñ*
Gazel 423
Mısra: **5**
Güzelliğin gül bahçesi.

Hemīşe bāġ-ı ḥüsnüñ ḫıfẓ içün bād-ı muḫālifden
O nāzik gül-ʿiẕār üstine ʿālem-i ḫam-be-ḫam ditrer

bāġ-ı irem:

1. **bāġ-ı irem:**-*de*
Gazel 178
Mısra: **2**
Cennet bahçesi, cennet. || *Sevgilinin mahallesi.*

Ser-i kūyında yāruñ zümre-i aġyāra yer yoḳdur
Tekellüf ber-ṭaraf bāġ-ı İremde ḫāra yer yoḳdur

2. **bāġ-ı irem:**-*dür*
Gazel 407
Mısra: **2**
Cennet bağı, dünya cenneti, cennet kadar güzel ve bayındır yer. || *Sevgilinin bulunduğu meclis.*

O şūḫuñ bezmine diñ gelmesün aġyāra yer yoḳdur
Bu bir bāġ-ı İremdür bunda aṣlā ḫāra yer yoḳdur

bāġ-ı ḳadr:

1. **bāġ-ı ḳadr:**-*i, -n, -de*
Kaside 14
Mısra: **59**
Kıymet bahçesi.

Nedür felekde süreyyā ki bāġ-ı ḳadrinde
Yatur hezār anuñ gibi ḫūşe-i engür

bāġ-ı köhne:

1. **bāġ-ı köhne:**-*ne, -de*
Gazel 425
Mısra: **10**
Eskimiş bahçe. || *Dünya.*

Hevā-yı serd ü ḫuşkinden cihānuñ bākımuz yoḳdur
Bu bāġ-ı köhnede pejmürde olmış berk-i zerdüz biz

bāġ-ı kūy:

1. **bāġ-ı kūy:**-*ı, -n, -a*
Gazel 637
Mısra: **7**
(Aşığın) Mahallesinin bahçesi.

Bāġ-ı kūyına meger uġradı dildāruñ kim
Ṣubḥ-dem var idi būyında leṭāfet bāduñ

bāġ-ı leṭāfet:

1. **bāġ-ı leṭāfet:**-*de*
Gazel 43
Mısra: **9**
Güzellik bahçesi.

Rūḥiyā bāġ-ı leṭāfetde açılmış güldür
Bādeden ṣanma ḳızarmışdur o rūy-ı zībā

bāġ-ı medḥ:

1. **bāġ-ı medḥ:**-*i, -n, -de*
Kaside 29
Mısra: **48**
Övgü bahçesi.

Ṭabʿ-ı şāʿir ki suḫan gülşeninüñ bülbülidür
Bāġ-ı medḥinde anuñ ġonce-veş olur ebkem

bāġ-ı melāmet:

1. **bāġ-ı melāmet:**-*üñ*
Gazel 1044
Mısra: **6**
Melamet bahçesi. || Aşığın yüzü.

Şādam ki ḳanlu yaşumı görse o ġonca dir
Bāġ-ı melāmetüñ yine açıldı gülleri

bāġ-ı midḥat:

1. **bāġ-ı midḥat:**-*i, -n, -de*
Gazel 484
Mısra: **14**
Övgü bahçesi.

Bilmişüz ʿOs̲mān Pāşānuñ bu gün meddāḥıdur
Ol ki bāġ-ı midḥatinde hep şükufte-ḫāṭıruz

bāġ-ı naʿīm:

1. **bāġ-ı naʿīm:**
Terkib-bend 3
Mısra: **80**
Cennet bahçesi.

Hem muʿīn-i fuḳarā idi vü hem ṣāḥib-i ḫayr
Şüphe yoḳ bāġ-ı naʿīm olduġına aña mekān

bāġ-ı nüzhet-geh-i ʿuşşāḳ:

1. **bāġ-ı nüzhet-geh-i ʿuşşāḳ:**-*a*
Müseddes 2
Mısra: **2**
Âşıkların gezinip eğlendikleri bahçe, mesire yeri.

Nev-bahār oldı ṣafā eyleyicek rūz oldı
Bāġ-ı nüzhet-geh-i ʿuşşāḳa ġam-endūz oldı

bāġ-ı ruḥ:

1. **bāġ-ı ruḫ:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 1063
Mısra: **9**
Yanak bahçesi. || Sevgilinin gül bahçesine benzeyen yüzü.

Meger bāġ-ı ruḫından uġrayup geçmiş o servüñ kim
Seḥer bād-ı ṣabādan būy-ı nesrīn ü semen geldi

2. **bāġ-ı ruḫ:**-*uñ*
Gazel 276
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Gül bahçesine benzeyen yanağı.

Bāġ-ı ruḫuñ ki sünbül ü nergisle ṭoludur
Erbāb-ı ʿaşḳa her biri bir būse-gāhdur

3. **bāġ-ı ruḫ:**-*uñ, -dan*
Gazel 254
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Yanağının gül bahçesi.

Bir berk eline girmez iken bāġ-ı ruḫuñdan
Hem nergis u hem sünbül ü hem nesteren ister

bāġ-ı ser-i kūy:

1. **bāġ-ı ser-i kūy:**-*uñ, -dur*
Gazel 241
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Gül bahçesine benzeyen semti.

Egleyen cānımuzı bāġ-ı ser-i kūyuñdur
Ġonca-veş gönlimüz açan gül-i ruḫsāruñdur

bāġ-ı suhan:

1. **bāġ-ı suḫan:**-*da*
Kaside 30
Mısra: **23**
Söz bağı, şiir bahçesi.

Bāġ-ı suḫanda terbiyet-i ṭabʿı eylemiş
Her beyt-i dil-güşāsını bir bār-ver-i nihal

bāġ-ı ṭabʿ:

1. **bāġ-ı ṭabʿ:**-*ı, -n, -da*
Kaside 34
Mısra: **70**
(Bir kimsenin) Yaratılışının bahçesi.

Tāze tāze gülleri açılmada ṣayf ü şıtā
Bāġ-ı ṭabʿında selāset nehr-i cārīdür müdām

bāġ-ı vefā:

1. **bāġ-ı vefā:**-*da*
Gazel 612
Mısra: **6**
Vefa bahçesi.

Bülbül gibi fiġān ile geçdi bahārımuz
Bāġ-ı vefāda ġonca-i raʿnāyı görmedük

baġır:

1. **baġr:**-*um, -a*
Gazel 771
Mısra: **7**
Göğüs, sine.

Şeh-levendüm baġruma ur ṣaḳlayın cānum gibi
Sīnem olsun ḫançer-i bürrānuña zerrīn niyām

2. **bağr:**-*um, -ı*
Gazel 115
Mısra: **11**
Ciğer, göğüs; yürek, kalp, gönül.

Deldügiyçün bağrumı şemşīr-i ḫūn-ālūd kim
Fi'l-meşel tīz-āb dirdüm olsa ger tīz-āb surḫ

3. **bağr:**-*ımuz*
Gazel 83
Mısra: **3**
Kalp, gönül.

Bu gün mi bağrımuz pür-ḫūn olupdur çarḫ-ı kec-revden
Biz ol bī-iʿtibāruñ zehr-i ḳahrın yutmışuz ḳat ḳat

bağışla-:

1. **bağışla-:**
Gazel 49
Mısra: **2**
Affetmek.

Gelmek revā mı dāyimā benden vefā senden cefā
Bağışla cürmüm ḳıl ʿaṭā benden ḫaṭā senden ʿaṭā

bağla-:

1. **bağla-:**-*dı*
Gazel 1064
Mısra: **4**
Bağlamak, ip ve benzeri şeylerle dolamak.

Dīvāne oldı rūy-ı ʿaraḳ-rīzüñi görüp
Zülfüñ dil-şikestei ter ṭutdı bağladı

2. **bağla-:**-*dı*
Gazel 1043
Mısra: **4**
Sarmak, takmak, asmak.

Germ-i ruḫuñda ḫaṭ degül üstād-ı lem-yezel
Ḥüsnüñ kitābına yeni şirāze bağladı

3. **bağla-:**-*yaldan*
Gazel 1016
Mısra: **1**
Sarmak, kaplamak, kuşatmak.

Ḫayāl-i cām laʿluñ bağlayaldan naḳş ḫāṭırda
Ḥaḳīḳat neşvesin bulduḳ dil-i deryā-müessirde

4. **bağla-:**-*dı*
Gazel 119
Mısra: **8**
Birini bir şeye ya da birine karşı yakınlık, ilgi duymasını sağlamak.

Ḳonmayup her şāḫa yüksekden uçarken murġ-ı dil
Bağladı zülf-i dil-āvīzine bir serv-i bülend

5. **bağla-:**-*malı, -dur*
Gazel 345
Mısra: **2**
Zincire vurmak.

Kemend-i zülf-i cānānuñ göñül aşüfte-hālidür
Ḫıredden dem urar bīçāre ammā bağlamalıdur

6. **bağla-:**-*mış*
Gazel 124
Mısra: **3**
Bağlamak. || Bestelemek.

Bağlamış rāstda ey naḫl-ı ḥayāt
Vaṣf-ı ḳadduñdaki şiʿri nevşād

7. **bağla-:**-*maḳ, -dan, -dur*
Gazel 97
Mısra: **9**
Bağlamak. || Âşık etmek, ayrılamayacak duruma getirmek.

Dil-i şikeste-i ʿuşşāḳı bağlamaḳdandur
Gören şanur anı ol zülf-i müşk-büda şikenc

8. **bağla-:**-*dı*
Gazel 1043
Mısra: **6**
Hasretmek, tahsis etmek, mütevakkıf bulmak.

Sen nāz ḳıl niyāz idelüm biz ki ʿaşḳ-ı pāk
Şāhum bizi niyāza seni nāza bağladı

9. **bağla-:**-*dı*
Gazel 1043
Mısra: **10**
Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak. || Sürmek.

Ḫalḳ-ı cihānı itmege māyil şafaḳ degül
Ruḫsārına ʿarūs-ı felek ġāze bağladı

10. **bağla-:**-*dı*
Gazel 1043
Mısra: **12**
Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak.

Sāz-ı cefāyı destine alup felek bizi
Żaʿfile mūya döndürüp ol sāza bağladı

11. **bağla-:**-*dı*
Kaside 19
Mısra: **29**
Gönlünü kazanmak.

Var ise bağladı nevrūzda bir naḳş-ı nigār
Seḥeri bağda şevḳinden oḳurdı tekrār

bağlan-:

1. **bağlan-:**-*up*
Gazel 933
Mısra: **5**
Gönül vermek, içten bağlı olmak.

Bağlanup zülfüñe sevdālara düşdi dil-i zār
Bizi rüsvā-yı cihān eyledi bir dīvāne

2. **bağlan-:**-*up*
Gazel 261
Mısra: **1**
İp, bağ gibi bir vâsıta ile bir şeye, bir yere tutturulmuş olmak, bağlı bulunmak // (Bir kimseye veya şeye) Yakınlık duymak, ısınmak, sevgi beslemek.

Bağlanup zülf-i nigāra dil-i şeydā neyler
Yoġimiş ʿaḳlı alup başına sevdā neyler

3. **bağlan-:**-*maz*
Gazel 435
Mısra: **3**
(Bir kimseye veya şeye) Yakınlık duymak, ısınmak, sevgi beslemek.

Taʿalluḳ eyleyen zülfüñle ʿizz ü cāha bağlanmaz

Anuñ dünyā vü māfihā gözine ḳıl ḳadar gelmez

4. **bağlan-:**-*a*
Tahmis 7
Mısra: **15**
Bağlanmak, tutulmak.

Ol riştedür ki bağlana bir deste sünbüle
Erbāb-ı ʿaşḳa tīr-i müjeñ bāʿiṣ-i ḳātil

5. **bağlan-:**-*mış*
Gazel 697
Mısra: **15**
Önüne engel konmak, kapatılmak.

Bağlanmış idi bāb-ı mürüvvet didükleri
Açdı kilīd-i şefḳatla dest-i himmetüñ

6. **bağlan-:**-*mağ, -a*
Gazel 866
Mısra: **5**
Bağlanmak, tutulmak. II Sevgilinin zincire benzeyen saçlarına bağlanmak.

Nola elden şalmayup cān virseler bağlanmağa
Tār-ı zülfüñdür maḥabbet ehline ḥablu'l-metīn

7. **bağlan-:**-*mış*
Gazel 1087
Mısra: **4**
İp, bağ gibi bir vâsıta ile bir şeye, bir yere tutturulmuş olmak, bağlı bulunmak.

Ebrūlaruñla ġamzeñ o ḫūn-rīze döndi kim
Bağlanmış ola ālet-i ḥarb-ı cidāl iki

bağlasalar ṭurma-:

1. **bağlasalar ṭurma-:**
Gazel 274
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kim ne yaparsa yapsın gitmekte kararlı olmak.

Neyleyin bağlasalar ṭurmaz idüm ʿālemde
Beni bend eyleyen ol kākül-i sünbül-būdur

bağlu:

1. **bağlu:**
Gazel 807
Mısra: **7**
Bağlı, kapalı.

İrişdi ʿīd niçün bağlu ola meyḫāne
Kadeḥ duʿāsın anuñ fetḥine kilīd idelüm

2. **bağlu:**-*dur*
Gazel 662
Mısra: **9**
İp veya başka bir araçla bir şeye, bir yere bağlanmış olan. || Bir kimseye veya bir şeye duygusal bağlarla bağlanmış olan, tutkun, merbut.

Ol iki zülf-i dil-āvīze bağludur Rūḥī
Ḥayāt-ı sermedi vü ʿömr-i cāvidān didügüñ

bağrı delin-:

1. **bağrı delin-:**-*me, -miş, -de*
Gazel 918
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Istırap çekmek, çok müteessir olmak.

Bağrı delinmemişde olur mı maḥabbetüñ
Girmez hevā açılmasa bir evde pencere

bağrı ḫūn:

1. **bağrı ḫūn:**
Kaside 39
Mısra: **38**
Gönlü yaralı.

Aġlar mı Cevherī yine bu cevr-i devrden
Ol bağrı ḫūn dīdesi giryān ne demdedür

bağrı hūn ol-:

1. **bağrı ḫūn ol-:**-*mış, -dur*
Gazel 673
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bağrı kan olmak. || Çok ıztırap çekmek, yüreği parça parça olmak.

Ġamından bağrı ḫūn olmışdur ol laʿl-i güher-bāruñ
Açılsa saña görsek ġonca-i sīrābı gülzāruñ

bağrı ḳara:

1. **bağrı ḳara:**
Gazel 387
Mısra: **8**
Bağrı yanık || Çok dert, acı, sıkıntı çekmiş.

Ne var luṭf eyleyüp bir gün açılsan erġavan üzre
Ġamuñdan nice demdür kim o bağrı ḳara ḳan aġlar

bağrı yanık:

1. **bağrı yanık:**-*dur*
Gazel 242
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çekmiş, acı görmüş, dertli, kederli, bağrı kara.

Elüñden sen gül-i raʿnānuñ anlar dāʾimā belki
Gülerler meylüñe ẓāhirde ḥaḳīḳat bağrı yanıḳdur

bağrı yan-:

1. **bağrı yan-:**-*mış*
Gazel 72
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çekmiş, dertli.

Ben senüñ bir bağrı yanmış cevr-keş bīmāruñam
Ey ṭabīb-i cān kerem ḳıl çāre-i bīmāruñ it

2. **bağrı yan-:**
Gazel 1048
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çekmiş, acı görmüş, dertli, kederli, bağrı kara.

Çekerler cevrini bir āh ile eflākı yaḳmazlar

Bu deñlü ḫalḳda bir bağrı yanmış nātüvān yoḳ mı

bağrımuz hūn ol-:

1. **bağrımuz ḫūn ol-:**-*ımuz, -uben*
Gazel 837
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çekmek, yüreği parça parça olmak.

Bağrımuz ḫūn oluben göñlimüz elden gitdi
Rūḥiyā neyleyelüm oldı olan gitdi giden

bağr kan ol-:

1. **bağrımuz ḳan ol-:**-*ımuz, -dı*
Gazel 805
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çekmek, yüreği parça parça olmak.

Bağrımuz kim ġamuñla ḳan oldı
Çeşme-i çeşmden revān idelüm

bağrımuzı hūn eyle-:

1. **bağrımuzı ḫūn eyle-:**-*muz, -ı, -r*
Gazel 1030
Mısra: **7**
Üzücü bir durum nedeniyle çok acı çekmek.

Ġam-ı dünyā-yı denī bağrımuzı ḫūn eyler
Nice terk eyleyelüm cām-ı mey-i gülgūnı

bağrımuzı ḳan it-:

1. **bağrımuzı ḳan id-:**-*ımuz, -elüm*
Terkib-bend 3
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çektirmek.

Ḳanla yaşlar dökelüm ağlaşalum iñleşelüm
Ṭaşlarla döginüp bağrımuzı ḳan idelüm

bağrımuzı yandur-:

1. **bağrımuzı yandur-:**-*ımuz, -ı, -dur, -an*
Gazel 241
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
İçi yanmak, üzüntü çekmek, çok acı duymak.

Dāġlayan sīne-i mecrūḥımuzı ḫāluñdur
Yanduran bağrımuzı ʿārıż-ı gülnāruñdur

bağrın ez-:

1. **bağrın ez-:**
Gazel 330
Mısra: **5**
Üzülmek, dertlenmek.

Ḫışmile bağrın ezer yüzine ṭoġrı baḳanuñ
Kec-naẓarlar idemez ol büt-i ḫūn-ḫʷāra naẓar

bağrın kebāb it-:

1. **bağrın kebāb id-:**-*er*
Gazel 56
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bağrını yakmak, çok ıztırap çektirmek.

Vaʿdeye itmez ḫilāf ammā gelince meclise
İntiẓār ile ider ʿāşıḳlaruñ bağrın kebāb

bağrına baş-:

1. **bağrına baş-:**-*ar*
Gazel 289
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Biriyle ilgilenerek onu koruyup kayırmak, yetiştirmek.

Gözinde şaḳlayup dāʾim başar bağrına peykānın
Dil-i miḥnet-güẕāruñ nūr-ı çeşmi yār-ı cānıdur

bağrına baş-:

1. **bağrına baş-:**-*duḳda*
Terkib-bend 3
Mısra: **53**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kucaklamak. || Biriyle ilgilenerek onu koruyup kayırmak, yetiştirmek.

Herbiri bağrına başduḳda ciger kūşesini
Gözlerinden dökülüp aḳdı mı ḫūn-ı cigeri

2. **bağrına baş-:**-*mış*
Gazel 6
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Biriyle ilgilenerek onu koruyup kayırmak, yetiştirmek.

Nice gün yüzlüler bağrına başmış sīneye çekmiş
Nice gencīne pinhān eylemiş vīrānedür dünyā

3. **bağrımuza baş-:**-*ımuz, -up*
Gazel 635
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bağrına basmak, kucaklamak.

Bu gice tīrüñi mestāne başup bağrımuza
Ṣubḥa dek ḥasret-i ḳaddüñle der-āġūş itdük

bağrını hūn it-:

1. **bağrını ḫūn it-:**-*n, -ı, -me, -de, -dür*
Gazel 1030
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çektirmek.

Dembedem bağrını ḫūn itmededür Rūḥīnüñ
Şuʿarā anuñçün çeşmüñe dirler ḫūnī

2. **bağrını ḫūn it-:**-*miş, -dür*
Gazel 1098
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çekmek.

Niceler sencileyin bağrını ḫūn itmişdür
Sīneye çekmek içün ol gül-i nāzik-bedeni

3. **bağrumı ḫūn it-:**-*um, -ı, -di*
Gazel 188
Mısra: **7**
Çok ıztırap çekmek, yüreği parça parça etmek.

Ġuṣṣa çekme baġrumı ḫūn itdi diyü laʿl-ı yār
Laʿl-ı yār itmez anı zehr-i ġam-ı aġyār ider

4. **baġruñı ḫūn it-:**-*e*
Gazel 814
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bağrını kan etmek, çok ıstırap vermek, yüreğini parça parça etmek.

Baġruñı ḫūn ide ey dil nice bir ḥasret-i ġam
Gözün aydın ki ṭulūʿ itdi meh-i ʿıyd-ı ṣıyām

baġrını kan eyle-:

1. **baġrını ḳan eyle-:**-*r*
Gazel 324
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönlünü yaralamak.

Dime dāġ-ı belāya ṣabrı yoḳ ṭurmaz fiġān eyler
Benüm rūḥum maḥabbet ādemüñ baġrını ḳan eyler

2. **baġrımuz ḳan eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 643
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap vermek, yüreği parça parça etmek.

Ṭolular ṣun içelüm meclisde şāhum ʿaşḳuña
Ḳo bu nāz u şīveyi kim baġrımuz ḳan eyledüñ

baġrını kan it-:

1. **baġrını ḳan it-:**-*düg, -i, -n, -den*
Gazel 761
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çekmek, yüreği parça parça olmak.

Zehr-i miḥnet baġrını ḳan itdüginden aġlamaz
Eglenür cānsuz ġam-ı cānānsuz eglenmez göñül

2. **baġrumı ḳan id-:**-*um, -eyin*
Gazel 881
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çekmek.

Sirāyet itmeyicek nice bir fiġān ideyin
Teraḥḥum olmayıcaḳ baġrumı ne ḳan ideyin

3. **baġrumı ḳan it-:**-*um, -dü, -ñ*
Rübai 20
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çektirmek.

Hicrān elemiyle baġrumı ḳan itdüñ
Yād illere ṣalduñ beni nālān itdüñ

baġrını yak-:

1. **baġrını yak-:**-*a*
Kaside 7
Mısra: **42**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birini) Çok üzmek, sıkıntı vermek.

O günler geldi kim aḥbābdan yüz döndürüp idbār
Yaka iḳbāli dāġ-ı reşkile baġrını aʿdānuñ

baġrını yandur-:

1. **baġrını yandur-:**-*dı*
Gazel 677
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok susamış olmak. || *Üzüntü çekmek, çok acı duymak.*

Bir içim ṣuyına cān virse nola ḫançerüñüñ
Teşnelik baġrını yandurdı dil-i sūzānuñ

baġrını del-:

1. **baġrum del-:**-*um, -meg, -e*
Gazel 803
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
İçine işlemek, ıstırap vermek, çok müteessir etmek.

Delmege baġrum yiter tīrüñ didüm
Kessün āzārını şemşīrüñ didüm

2. **baġrumı del-:**-*um, -ı, -mek, -se*
Gazel 617
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Aşığın) Sinesini delmek. || *Çok dokunmak, içine işlemek.*

Ben kimem kim çekesin ḳatlüme tīġ u ḫançer
Ġarażuñ baġrumı delmekse yeter müjgānuñ

baġrum yaġı eri-:

1. **baġru yaġı erü-:**-*um, -r, -se*
Gazel 1085
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
İçinin yağı erimek. || *Endişe içinde olmak, yüreğinin yağı erimek, üzülmek.*

Sūz-ı ʿaşḳuñla erürse nola baġrum yaġı
Eridür sevdücegüm nār-ı maḥabbet dāġı

bahā:

1. **bahā:**
Gazel 148
Mısra: **4**
Kıymet, değer, bedel.

Viṣāl-ı yāra iller sīm u zer ben naḳd-ı cān virdüm
Çoḳ olsa bir metāʿuñ ṭālibi lābüd bahā artar

2. **bahā:**
Gazel 35
Mısra: **4**
Güzellik, zarafet.

Ḳanġı gül-çehrede var sende olan ḥüsn ü edā
Ḳanġı meh-pārede var sende olan ḥüsn ü bahā

3. **bahā:**-*sı*
Gazel 602
Mısra: **6**
Değer, bedel, fiyat.

Yūsufı ekser baña kim gördi bahāsın elde ol
ṣormışam anı ben ḳuluñ sencileyin bahāsı yoḳ

4. **bahā:**
Gazel 784
Mısra: **6**
Diyet, bedel, karşılık.

Gice meclisde ḳanum dökmişidi laʿl-i mey-günı
Bugün daʿvā idüp bir iki būse ḳan bahā aldum

bā-ḫaber:

1. **bā-ḫaber:**
Gazel 705
Mısra: **13**
Haberdar.

Ḥāl-i dilden bā-ḫaber itmek degüldür Rūḥiyā
Ġamdan öldüm söyleseñ ol āfete dir ġam degül

2. **bā-ḫaber:**
Gazel 128
Mısra: **9**
Haberli, bilgili.

Söz añlar ḥāl-i dilden bā-ḫaber ḫoş-ḫūy u ḫoş-manẓar
Maḥabbet ehline iḥsānı bī-ʿadd şefḳatı bī-ḥad

bahādır:

1. **bahādır:**
Kaside 8
Mısra: **29**
Usta savaşçı, cengaver, yiğit, kahraman, cesur.

Anuñ gibi bahādır bendesi biñ vardur dirseñ
Şeh-i vaḳtüñ ki oldur zübdesi şāhān-ı devrānuñ

bahālu:

1. **baḫālu:**
Gazel 186
Mısra: **4**
Değerli, pahalı.

Bir ışırması o sīb-ẕeḳānuñ deger cihāna
Ne baḫālu mīvedür bu ne leẕīẕce yemişdür

bahāne:

1. **bahāne:**
Gazel 258
Mısra: **9**
Bahane, sebep.

ʿIydı bahāne eyleme Rūḥī ki şiʿrden
Maḳṣūd ehl-i ḥālile güft ü şenīddür

2. **bahāne:**-*(y), -ile*
Gazel 827
Mısra: **8**
Bir şeyin gerçek sebebi gizlenerek ileri sürülen uydurma sebep; vesile.

Mestāne nola girdüm ise ḫalḳa-i ẕikre
Vardum bu bahāneyile kef-i yāra yapışdum

bahār:

1. **bahār:**
Gazel 198
Mısra: **14**
Bahar mevsimi, ilkbahar.

Çār dīvār içre evḳātuñ giçürme Rūḥiyā
Çıḳ temāşā eyle gör ṣaḥrāyı ḫuld itmiş bahār

2. **bahār:**-*ımuz*
Gazel 258
Mısra: **7**
İlkbahar || Sevgilinin yüzündeki ayva tüylerinin ortaya çıkışı.

Vaṣluñ cihānda ʿıyd ḫaṭuñdan bahārımuz
Ḫadduñla ʿārıżuñ gül-i surḫ u sefīddür

3. **bahār:**
Gazel 219
Mısra: **7**
Bahar mevsimi II Eğlence ve kavuşma zamanı.

Eksük olmaz ʿālem-i ʿulvīde āhumdan bahār
Gül temāşāsıyla ehl-i āsumānuñ ẕevḳı var

4. **bahāruñ:**-*uñ*
Gazel 292
Mısra: **3**
Bahar mevsimi II Mutlulukla geçen güzel zamanlar.

ʿIyş eyle ey göñül ki bahāruñ ḫazānı var
Şevḳ-i hezār u ẕevḳ u ṣafā-yı çemen gider

5. **bahār:**
Gazel 342
Mısra: **4**
Bahar mevsimi II iyi ve huzurlu günler.

Meyl-i bahār-ı vaṣlı ḳo kim bāġ-ı ʿaşḳda
Bir gün bahār olsa iki gün ḫazān olur

6. **bahār:**
Gazel 1040
Mısra: **9**
Bahar mevsimi, ilkbahar. II Güzellik, tazelik. neşe vakti.

Bahār oldı güzellendi hevālar vaḳt-i ʿişretdür
Şarāb iç zāhidā añma ġam-ı dünyā vü ʿuḳbāyı

bahār-ı ʿālem-ārā:

1. **bahār-ı ʿālem-ārā:**-*y, -ı*
Gazel 1041
Mısra: **10**
Âlemi süsleyen bahar mevsimi.

Güzellendi hevālar evvel-i faṣl-ı zemistāndur
Şarāb iç gül gibi añma bahār-ı ʿālem-ārāyı

bahār-ı ʿārıż:

1. **bahār-ı ʿārıż:**-*uñ, -uñ*
Gazel 218
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Bahara benzeyen yanağı.

Bahār-ı ʿārıżuñuñ kim ruḫuñ gibi güli var
Hezār bencileyin naġme-sāz bülbüli var

bahār-ı çemen-ārā:

1. **bahār-ı çemen-ārā:**
Gazel 1020
Mısra: **4**
Çimenliği süsleyen bahar.

Ehl-i cennet gibi bir ḥalde geçse günimüz
Ne bahār-ı çemen-ārā ne ḫazān olsa bize

bahār-ı dil-küşā:

1. **bahār-ı dil-küşā:**
Gazel 4
Mısra: **1**
Gönlü açan bahar mevsimi.

Oldı hevālar muʿtedil geldi
bahār-ı dil-küşā
Sürsün şafāsın ʿālemüñ ẕevḳ
itsün erbāb-ı şafā

bahār-ı gülşen-i devlet:

1. **bahār-ı gülşen-i devlet:**
Gazel 710
Mısra: **11**
Saadetin gül bahçesinin baharı.

Ol bahār-ı gülşen-i devlet ki cām-ı şevḳile
Ẕevḳ-baḫş oldı dem-i luṭfında şeyḫ u şāba gül

bahār-ı ḥüsn:

1. **bahār-ı ḥüsn:**
Gazel 245
Mısra: **3**
Güzellik baharı.

Ey bahār-ı ḥüsn yazmaḳçün cemāluñ vaṣfını
Bāġda gül didügüñ ol bir nice evrāḳdur

bahār-ı kerem:

1. **bahār-ı kerem:**
Kıt'a 22
Mısra: **3**
Cömertlik baharı.

Ol bahār-ı kerem itmiş bize luṭf ammā biz
Gülşen-i dehrde Çalıya ḳonar ḳuş degülüz

2. **bahār-ı kerem:**-*üñ*
Gazel 525
Mısra: **19**
Cömertlik ve lütuf baharı.

Ey dil o bahār-ı keremüñ yolına yandur
Cān şemʿin eritmezden öñürdin tef-i temmūz

bahār-ı luṭf:

1. **bahār-ı luṭf:**-*ı*
Gazel 709
Mısra: **17**
Lütuf baharı.

Bülbül itmişdür bahār-ı luṭfı dehri yaraşur
Dinse ger ʿOsmān Pāşā gibi bir mümtāza gül

bahār-ı maʿdelet:

1. **bahār-ı maʿdelet:**
Gazel 146
Mısra: **5**
Adaletin baharı. || *Sevgili.*

Ey bahār-ı maʿdelet vaṣluñla ḫandān eyle kim
Derd-mend-i hicr-i ʿaşḳuñ zerd-rū idüp gider

bahār-ı nev:

1. **bahār-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **1**
Yeni bahar, ilkbahar.

Dāġ-ı nev urdı bülbüle çünkim bahār-ı nev
Sen de nev eyle ʿaşḳuñı ṭut yaʿni yār-ı nev

bahār-ı ṭarab-efrūz:

1. **bahār-ı ṭarab-efrūz:**-*da*
Gazel 294
Mısra: **8**
Sevinç ve neşe veren bahar mevsimi.

Dil şafā kesb ideli seyr-i ruḫ-ı pākinden
Ne bahār-ı ṭarab-efrūzda ne nev-rūzdadur

baḥr:

1. **baḥr:**-*dan*
Gazel 840
Mısra: **6**
Deniz, derya.

Mevc-i eşküm üzre dir āh-ı şerer-bārum gören
Baş çıḳarmış baḥrdan bir ejder-i āteş-feşān

2. **baḥr:**-*i, -n, -e*
Gazel 785
Mısra: **9**
Deniz, derya. II Tas.

Hakk'ın sonsuz olan sıfat ve zat makamı ki, bütün eşya ve varlıklar bu sonsuz ummanın dalgalarıdır.

Ḥaḳīḳat baḥrine ben ḳaṭre irdüm ʿāḳibet ammā
Nice cūy-ı belādan irişince Rūḥiyā giçdüm

3. **baḥr:**-*a*
Gazel 794
Mısra: **8**
Deniz. ll Aşk denizi.

ʿAşḳ baḥrine ṭalan buldı dür-i maḳṣūdı
Ne ṭurursuz gelüñüz biz de o baḥra ṭalalum

4. **baḥr:**-*e*
Kaside 5
Mısra: **14**
Deniz. || *Hakikat denizi.*

Baḥr-i ḥaḳīḳatüñ ḫaberi senden oldı keşf
Zirā ki dāḫil olımaz ol baḥre her keşef

5. **baḥr:**
Kaside 25
Mısra: **47**
Deniz. || *Cömertlik denizi.*

Ayā sipihr-i saʿādet ol baḥr sensin kim
Kenāresinde yatur ḫār u ḫas yerine leāl

baḥr ü berr:

1. **baḥr ü berr:**
Kaside 13
Mısra: **69**
Kara ve deniz. ||
Yeryüzündeki her yer.

Meded ḳılup nitekim baḥr ü berr fütādesine
Murād-baḫş ol ʿālemde Ḫıżr ile İlyās

baḥr-ı ʿaşḳ:

1. **baḥr-ı ʿaşḳ:**-*da*
Gazel 419
Mısra: **10**
Aşk denizi.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Vuṣlat içün gözlerinden ḳanlu yaşlar dökmeyen
Baḥr-ı ʿaşḳda dürrile mercānı bilmez ḳandedür

baḥr-i ʿaṭā:

1. **baḥr-i ʿaṭā:**
Kaside 26
Mısra: **34**
Cömertlik denizi.

Bir anuñ gibi ḳanı kān kef-i gerdūn-himmet
Var mı bir ancılayın baḥr-i ʿaṭā ebr-i nevāl

2. **baḥr-ı ʿaṭā:**
Kaside 29
Mısra: **37**
İhsan ve cömertlik denizi.

Kimdür ol baḥr-ı ʿaṭā Ḥażret-i Seydī Çelebi
Belki eñ bende-i efgendesi reşk-i Ḥātem

baḥr-ı belā-yı ʿaşḳ:

1. **baḥr-ı belā-yı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 598
Mısra: **8**
Aşk belasının denizi.

Ölür gider güher-i maḳṣadı getürmez ele
O cān kim olmaya baḥr-ı belā-yı ʿaşḳa ġarīḳ

bahr-ı bi-kerān-ı belāġat:

1. **bahr-ı bi-kerān-ı belāġat:**
Kaside 30
Mısra: **9**
Belagatin uçsuz bucaksız denizi.

Ol bahr-ı bi-kerān-ı belāġat ʿaleʾl-ḫuṣūṣ
Kim ṭabʿ-ı pākıdur ṣadef-i gevher-i maḳāl

bahr-ı cefā:

1. **baḥr-ı cefā:**-*y, -a*
Gazel 517
Mısra: **4**
(Sevgiliden gelen) Eziyet ve cefa denizi.

Eline mihr ü vefā gevheri girmez ey dil
Kangı ʿāşıḳ ki bu gün baḥr-ı cefāya ṭalmaz

baḥr-i eşk:

1. **baḥr-i eşk:**-*üm*
Gazel 403
Mısra: **5**
Gözyaşı denizi.

Baḥr-i eşküm saña ġālib didügüm işidicek
Ḫayli āzurde-dil olmış buña ʿummān dirler

bahr-ı fikr:

1. **baḥr-ı fikr:**-*e*
Gazel 186
Mısra: **10**
Fikir denizi.

Dişinüñ ḫayālı ile didi bir ġazel-i muṣannaʿ
Yine baḥr-ı fikre Rūḥī ṭaluben çıḳardı biş dür

bahr-ı ġam:

1. **baḥr-ı ġam:**-*ı*
Tahmis 5
Mısra: **9**
Gam denizi.

Baḥr-ı ġamı sefīne-i cāmile ḳıl güẕer
Kim devr-i rūzgār degül bir ḳarārda

bahr-i ḥaḳīḳat:

1. **baḥr-i ḥaḳīḳat:**-*üñ*
Kaside 5
Mısra: **13**
Hakikat denizi.

Baḥr-i ḥaḳīḳatüñ ḫaberi senden oldı keşf
Zirā ki dāḫil olmaz ol baḥre her keşef

bahr-i hicr:

1. **baḥr-i hicr:**-*e*
Müseddes 1
Mısra: **31**
Ayrılık denizi.

O demden kim dil-i ser-geşte baḥr-i hicre ṭalmışdur
Ḫayāl-i gevher-i vuṣlat başumdan ʿaḳlum almışdur

baḥr-ı hicre düş-:

1. **baḥr-ı hicre düş-:**-*dü, -ñ*
Gazel 136
Mısra: **5**
Ayrılık denizine düşmek.

Baḥr-ı hicre düşdüñ ey dil ġamdan özlersin kenār
Cān atarsın sāḥile ammā ki sāḥil nā-bedīd

baḥr-i kerem:

1. **baḥr-i kerem:**
Gazel 320
Mısra: **12**
Cömertlik denizi.

Bulmış cihānda her sözi ḳıymet güher gibi
Baḥr-i kerem Muḥīṭī-i ṣāḥib-edāyı gör

bahr-i kerem-kān-ı luṭf:

1. **bahr-i kerem-kān-ı luṭf:**
Kaside 2
Mısra: **30**
Cömertlik denizinin kaynağı. || *Hz. Muhammed.*

Meyve-i bustān-ı luṭf lüʾlüʾ-i ʿummān-ı luṭf
Bahr-i kerem-kān-ı luṭf ṣalli ve sellim ʿaleyh

bahr-ı melāmet:

1. **baḥr-ı melāmet:**-*de*
Gazel 1078
Mısra: **10**
Melamet denizi.

ʿĀşıḳ-ı rāst-reve çāk-ı girībānuñdur
Dostum baḥr-ı melāmetde selāset yaḳası

bahr-i muḥīṭ:

1. **baḥr-i muḥīṭ:**
Gazel 381
Mısra: **11**
Okyanus.

Çeşmümüñ baḥr-i muḥīṭ ile dükenmez baḥsi

Daḫi ey şūḫ-ı cefā-pīşe bu çoḳ şu götürür

bahr-i muḥīt-i vaḥdet:

1. **baḥr-i muḥīt-i vaḥdet:**-*e*
Gazel 509
Mısra: **13**
Birlik okyanusu.

Ṭalmışuz baḥr-i muḥīt-i vaḥdete ġavvāṣ-vār
Rūḥiyā bir gevher-i nāyāb peydāsındayuz

bahr-ı şevk:

1. **baḥr-ı şevḳ:**-*i, -n, -e*
Gazel 625
Mısra: **1**
Arzu ve heves denizi.

Düşüp mestāne baḥr-ı şevḳine dürr-i nāyābuñ
Ṣafāsın ṣubḥa dek sürdüñ bu gice ʿālem-i ābuñ

bahr-ı şuʿle:

1. **baḥr-ı şuʿle:**
Gazel 584
Mısra: **6**
Kıvılcım denizi.

Oldı peydā bādede ṣanmañ ḥabāb-ı şevḳ-baḫş
Çıḳdı baḥr-ı şuʿle mevc-i nūrdan bir çerāġ

bahr-ı vücūd:

1. **baḥr-ı vücūd:**
Tahmis 1
Mısra: **19**
Varlık denizi.

Ser-çeşme bunca ḳaṭreye baḥr-ı vücūd itmiş
Ser virmeyince olımadum āşinā-yı sır

bahr-misāl:

1. **baḥr-misāl:**
Gazel 477
Mısra: **13**
Deniz gibi.

Geldi ḫurūşa ṭabʿımuz baḥr-misāl Rūḥiyā
Dürrimüz oldı şiʿrimüz şiʿr-i sevādı ḳaremüz

baḥr-ṣıfat:

1. **baḥr-ṣıfat:**
Gazel 635
Mısra: **14**
Deniz gibi.

Ṣūretā ḳaṭreyüz ammā ki mey-i vaḥdetden
Rūḥiyā şevḳa gelüp baḥr-ṣıfat cūş itdük

bahs:

1. **baḥs:**-*i, -n, -i*
Gazel 72
Mısra: **5**
Üzerinde konuşulan, tartışılan konu, mevzu, mesele.

Ġonca eylerse dehānuñla leṭāfet baḥsini
Anı bir sözle esīr-i şīve-i güftāruñ it

2. **baḥs:**-*imüz*
Gazel 450
Mısra: **3**
Mevzu, mesele.

Cānımuz alan femüñdür baḥsimüz anuñladur
Nergis-i mestüñ bizümle yoḳ yere eyler sitīz

3. **baḥs:**-*i, -n*
Gazel 157
Mısra: **1**
Konu, bahis.

Ferāġat baḥsin eylersin yerüñ meyḫāne olmaḳ var
Ṣafādan dem ursun hemdemüñ peymāne olmaḳ var

4. **baḥs:**-*i*
Gazel 90
Mısra: **3**
Karşılıklı konuşma.

ʿĀşıḳlaruñla baḥsi raḳīb-i siyeh-dilüñ
Beñzer aña ki eyleye ḫāş ile ʿām baḥs

5. **baḥs:**-*i*
Gazel 381
Mısra: **11**
Karşılıklı konuşma, söz, sohbet, lakırdı.

Çeşmümüñ baḥr-i muḥīṭ ile dükenmez baḥsi
Daḫi ey şūḫ-ı cefā-pīşe bu çoḳ şu götürür

6. **baḥs:**-*e*
Gazel 458
Mısra: **1**
Bahsetme, söz etme.

Baḥse mecāl ḳalmadı ḫalḳile yoḳ ʿināmuz
Şübheyi refʿ ḳılmışuz pākdur iʿtiḳādımuz

bahs eyle-:

1. **baḥs eyle-:**-*me*
Gazel 100
Mısra: **9**
(Bir meseleden veya bir kimseden) Söz etmek, hakkında konuşmak.

Eyleme bir būse içün bunca baḥs Ehl-i ikrām olana düşmez lecāc

2. **baḫş eyle-:**-*se, -ñ*
Gazel 469
Mısra: **6**
Karşılıksız olarak vermek, bağışlamak, sunmak.

O kākül ḳanġı birin ṣaḳlasun dīvāneler çoḳdur
Eger baḫş eyleseñ her birine bir tār-ı mū düşmez

3. **baḥs eyle-:**-*sün*
Gazel 89
Mısra: **1**
Konuşmak, sohbet etmek.

Nice serv eylesün ol ḳāmet-i bālā ile baḥs
Begüm ednāya düşer mi ide aʿlā ile baḥs

4. **baḥs eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 320
Mısra: **3**
Konuşmak. || İddialaşmak, bahse girmek.

ʿUşşāḳ içinde eyleyüp izüñ ṭozıyla baḥs
Gözden düşürdi kendüsini tūtiyāyı gör

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

bahs it-:

1. **baḥs it-:**-*di*
Gazel 618
Mısra: **13**
Konuşmak.

Rūḥī dehen-i yārile baḥs itdi meger kim
Meclisde bugün beste-i vāfir mezelendüñ

2. **baḥs it-:**-*mek*
Gazel 838
Mısra: **7**
(Bir meseleden veya bir kimseden) Söz etmek, hakkında konuşmak.

Ne mümkindür dehān-ı yārile baḥs itmek ey şūfī
Söze ḳādirsin ammā şīve-i güftārı bilmezsin

baḥs ḳıl-:

1. **baḥs ḳıl-:**-*sun*
Kaside 27
Mısra: **29**
Konuşmak, bahsetmek. || *İddialaşmak.*

Nice deryā keff-i dürr-pāşiyle ḳılsun baḥs kim
Çeşme-i cūdiyle eñ kem ḳulını Dārā ider

baḥs ol-:

1. **baḥs ol-:**-*ur*
Gazel 90
Mısra: **6**
Bahis konusu olmak, konuşulmak.

O zülf-i tāb-nāk u o ruḫsār-ı pākdan
Aṣḥāb-ı ʿaşḳ içinde olur ṣubḥ u şām baḥs

baḥs tamām eyle-:

1. **baḥs tamām eyle-:**-*r*
Gazel 90
Mısra: **2**
Bahsi bitirmek, münasebeti kesmek.

Laʿl-ı lebüñle itse leṭāfetde cām baḥs
Erbāb-ı bezm eyler anuñla tamām baḥs

baḥs ü cidāl eyle-:

1. **baḥs ü cidāl eyle-:**-*r, -di*
Kaside 26
Mısra: **58**
Şiddetli ve sert tartışmak, kavgalı konuşmak, çekişmek.

Ġayrılar nāmına itseydüm eger bu güheri
Beni ilzām idüp eylerdi gören baḥs ü cidāl

baḥs-i ʿaşḳ u ḥüsn:

1. **baḥs-i ʿaşḳ u ḥüsn:**-*e*
Gazel 1013
Mısra: **5**
Aşk ve güzellik konusu.

Bāġa varsaḳ baḥs-i ʿaşḳ u ḥüsne açılsaḳ birez
Sen gül-i raʿnāyile ben bülbül-i şeydāyile

baḥs-ı bī-cā:

1. **baḥs-ı bī-cā:**
Kıt'a 9
Mısra: **4**
Yersiz iddia.

Baḥsile dervīşlük bir yire ṣıġmaz cehli ḳo
Baḥs-ı bī-cā itme dervīş iseñ eyvallaha gel

baḥs-i cemāl:

1. **baḥs-i cemāl:**
Gazel 710
Mısra: **7**
Güzellik bahsi.

Dem-be-dem Yūsuf-liḳālarla ider baḥs-i cemāl
Kendüyi mālik ṣanur var ise āb u tāba gül

baḥs-i cemāl eyle-:

1. **baḥs-i cemāl eyle-:**-*r*
Gazel 625
Mısra: **3**
Güzellikten bahsetmek, güzellik iddiasında bulunmak.

Senüñle yerde gökde kim bugün baḥs-i cemāl eyler
Gül-i aḥmerse üftādeñ meh-i enverse bitābuñ

baḥs-i cemāl it-:

1. **baḥs-i cemāl it-:**-*meg, -e*
Gazel 171
Mısra: **3**
Güzellikten söz etmek.

Senüñle baḥs-i cemāl itmege kemāl gerek
Bu ḫod zamānede bir gül-ʿiẕārda yoḳdur

2. **baḥs-i cemāl it-:**-*mek*
Gazel 402
Mısra: **3**
Güzellikten söz etmek.

Ne mümkindür ġażanfer şāhile baḥs-i cemāl itmek
Utansınlar güzeller arada Allahı görsünler

baḥs-i demsāz:

1. **baḥs-i demsāz:**
Gazel 354
Mısra: **14**
Sevgiliden konuşulmak, sevgilinin bahsi.

Ey suḫandan dem urup Rūhiyle baḥs-i naẓm iden
Baḥs-i demsāz olsa da görseñ suḫandānluḳ nedür

baḥs-i ḥüsn it-:

1. **baḥs-i ḥüsn id-:**-*er*
Gazel 1018
Mısra: **7**
Güzellikten bahsetmek.

Olup muḳābil ider baḥs-i ḥüsn o mehle güneş
Kimüñle ḳarşu ḳor ol bī-medārı seyr eyle

baḥs-i imtiyāz it-:

1. **baḥs-i imtiyāz it-:**-*se, -ñ*
Gazel 37
Mısra: **3**
Üstünlükten konuşmak.

Yaraşur ḫūb-rūlar içre baḥs-i imtiyāz itseñ
Seni şāhum ser-efrāz eylemişdür ol ḳad-i bālā

baḥs-i kemāl:

1. **baḫṣ-i kemāl:**-*da*
Kaside 30
Mısra: **15**
Olgunluk bahsi. || İlim ve fazilet yönünden olgunluk iddiası.

Ol ser-bülend-i dehr ki baḫṣ-i kemālda
Nāmı añılsa ḳaṭʿ-ı kelām eyler ehl-i ḥāl

bahṣ-ı kilāb it-:

1. **baḫṣ-ı kilāb it-:**-*di*
Gazel 774
Mısra: **12**
(Bir şeyi) Köpeklere vermek.

Üstüḫ̬ān-ı rīze ki ḳaldı ten-i mecrūḥumdan
Ser-i kūyuñda göñül baḫṣ-ı kilāb itdi tamām

bahsi ko-:

1. **baḫsi ḳo:**
Gazel 608
Mısra: **9**
Konuşmamak. || Bağını koparmak.

Bī-nişān-ı ʿaşḳsın dīvānelerle baḫsi ḳo
Sen daḥi āmāc-gah-ı seng-i eṭfāl olmaduñ

bahs-ı maʿārif it-:

1. **baḫs-ı maʿārif id-:**-*er*
Gazel 227
Mısra: **7**
İlmî bilgilerden bahsetmek.

Her ḳande ki kāmiller ider baḫs-ı maʿārif
Ṣūfī oturup daʿvi-i aṣl u neseb eyler

bahs-i maʿārif:

1. **baḫs-i maʿārif:**-*den*
Gazel 827
Mısra: **11**
Bilgiler konusu.

Söyletmemege baḫs-i maʿārifden ʿadūyı
Güftāra gelüp defter-i eşʿāra yapışdum

bahs-i merātib:

1. **baḫs-i merātib:**
Kaside 11
Mısra: **21**
Mertebelerden söz etmek.

Anuñla baḫs-i merātib ne mümkin aʿdāya
Ḳaçan nişīmen-i ʿankāda āşiyān ṭuta zāġ

bahs-ı mezāk:

1. **baḫs-ı mezāḳ:**
Gazel 181
Mısra: **7**
Zevkten söz etme.

Nice rindān ile zühhād iderler baḫs-ı mezāḳ
Nice sermestlere ḳarşu ḳoya ayıḳlar

bahs-i naẓm:

1. **baḫs-i naẓm:**
Gazel 354
Mısra: **13**
Şiirden söz etme.

Ey suḫandan dem urup Rūhiyle baḫs-i naẓm iden
Baḫṣ-i demsāz olsa da görseñ suḫandānluḳ nedür

bahs-i naẓm eyle-:

1. **baḫṣ-i naẓm eyle-:**-*se*
Kaside 10
Mısra: **46**
Şiirden bahsetmek, şiir hakkında konuşmak.

Bülbül-i ṭabʿ-ı şerīfüñle suḫan bāġında
Baḫṣ-i naẓm eylese ṭūṭī olamaz bence reşīd

bahs-i neseb:

1. **baḫs-i neseb:**
Kaside 1
Mısra: **43**
Soy sop bahsi.

İtmezin zāhid-i sālūs gibi baḫs-i neseb
Kendümi ögmege maḥzā bilürin terk-i edeb

bahs-i şirket it-:

1. **baḫs-i şirket ide:**-*e*
Gazel 383
Mısra: **12**
Ortaklık mevzusu yapmak.

Suḫanda nāmdār olmaḳ aña degmez ki bī-nisbet
Senüñle baḫs-i şirket ide her nādān u her şāʿir

bahs-ı suhan kıl-:

1. **baḫs-ı suḫan ḳıl-:**
Gazel 185
Mısra: **17**
Şiirden ve güzel sözden bahseden kimse.

Ey ḳılan Rūḥi ile baḫs-ı suḫan
Cehli ḳo ḳuvvet-i ṭabiʿatı gör

bahs-i suhan:

1. **baḫs-i suḫan:**-*da*
Gazel 324
Mısra: **22**
Şiir konusu.

O şāḥib-feyże gūyālıḳ müsellemdür ki güftārı
Zebān-āverleri baḫs-i suḫanda bī-zebān eyler

bahsin it-:

1. **baḫsin it-:**-*sek*
Gazel 496
Mısra: **4**
(Bir şeyden) söz etmek, dile getirmek. \\ (Bir şey) İddiasında bulunmak.

Ṭutmışuz mümtāzlıḳ semtin ġazel ṭarzında biz
Ṭabʿ-ı pāk ile selāset baḫsin itsek ḳādirüz

2. **baḫsin it-:**-*i, -n, -di, -ler*
Gazel 1082
Mısra: **11**
(Bir meseleden veya bir kimseden) Söz etmek, hakkında konuşmak.

İtdiler mūy-ı miyānıyla dehānı baḫsin
Ehl-i naẓmuñ gice çoḳ ḳīlile ḳālı oldı

baht:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **baḫt:**
Gazel 339
Mısra: **11**
Şans, saadet, kutluluk.

Degüldür baḫtdan defʿ-i raḳīb ol
baḫt yoḳ bize
Bu kār-ı pür-taṣarruf ey göñül
dest-i ḳażādandur

2. **baḫt:**-*dan*
Gazel 339
Mısra: **11**
Kader, kısmet, talih.

Degüldür baḫtdan defʿ-i raḳīb ol
baḫt yoḳ bize
Bu kār-ı pür-taṣarruf ey göñül
dest-i ḳażādandur

3. **baḫt:**--*ı*
Gazel 268
Mısra: **2**
Şans, talih.

Ġam-ı hicrān-ı cānān bāʿiṣ-i
derd-i derūnumdur
Viṣālın hicre tebdīl eyleyen hep
baḫt-ı dūnumdur

4. **baḫt:**
Gazel 340
Mısra: **11**
Güzel talih, şans.

Degüldür baḫtdan defʿ-i raḳīb ol
baḫt yoḳ bize
Bu kār-ı pür-taṣarruf ey göñül
dest-i ḳażādandur

5. **baḫt:**-*ımuz, -dan, -dur*
Gazel 158
Mısra: **7**
Kısmet, talih, şans, mutluluk.

Şikāyet itdügimüz kendi
baḫtımuzdandur
Saña ey āfet-i devr-i zamāne kim
söyler

6. **baḫt:**
Gazel 33
Mısra: **7**
Allah tarafından ezelde belirlendiği kabul edilen kısmet ve nasip, uygun talih, ikbal, şans.

Ne dünyāsuz olur devlet ne
devlet baḫt u ṭāliʿsüz
Baña bir yaña baḫt eyler cefāyı
bir yaña dünyā

7. **baḫt:**-*uñ, -dan*
Gazel 626
Mısra: **7**
Talih, şans, kader.

Elemüñ kime diseñ dir saña
baḫtuñdan bil
Bir belādur başuña baḫt-ı
siyāhuñda senüñ

8. **baḫt:**
Gazel 824
Mısra: **5**
Gelecekteki olayları kaçınılmaz biçimde belirleyen ilahî gücün insan ve toplum için çizdiği yaşayış biçimi; talih; kader; şans; kısmet; ikbal; nasip.

Nice bir ey baḫt gerdūnuñ
çekersin nāzını
Himmet it şimdengirü gerdūna
biz nāz idelüm

baht-ı bed:

1. **baḫt-ı bed:**
Gazel 296
Mısra: **11**
Kötü kader.

Yoḳ ẕerre deñlü miḥnetüm ey
baḫt-ı bed saña
Meylüm ne tāc u taḫta ne ṭāḳ u
revāḳadur

baht-ı bülend:

1. **baḫt-ı bülend:**
Gazel 133
Mısra: **4**
Yüce talih, büyük şans.

Sensin ol ẕī-şān ki eyler ṣuffa-i
iḳbālda
Bezmüñüñ ṣaff-ı niʿālın ārzū
baḫt-ı bülend

baht-ı devlet:

1. **baḫt-ı devlet:**
Kaside 34
Mısra: **88**
Mutluluk, iyi talih.

Anlara ammā ki elvirmişdi devr-i
rūzgār Baḫt-ı devlet hem-nişīn idi
saʿādet hem-zimām

baḫt-ı dūn yār ol-:

1. **baḫt-ı dūn yār ol-:**-*ma, -dı*
Terkib-bend 4
Mısra: **37**
Kelime Tipi: **Deyim**
Olaylar istediği yönde cereyan etmek, işleri isteklerine uygun şekilde yürümek, tâlihli olmak.

Āh kim bir dem baña yār olmadı
bu baḫt-ı dūn
Dem-be-dem olmaḳdadur feryād
u efġānum füzūn

baḫt-ı ḳadr:

1. **baḫt-ı ḳadr:**-*üñ*
Tarih 3
Mısra: **40**
(Bir kimsenin) Kıymetinin bahtı. || *Talih.*

Ebr-i raḥmet geştzār-ı ʿömrüñi
ser-sebz ider
Baḫt-ı ḳadrüñ bār-ver olsun ilā
yevmiʾl-ḳıyām

baht-ı müsāʿid:

1. **baḫt-ı müsāʿid:**
Gazel 687
Mısra: **3**
Yardımcı olan talih.

Taḫt nedür baḫt-ı müsāʿid nedür
Āḫīr olur çün yerimüz zīr-i ḫāk

baht-ı rām:

1. **baḫt-ı rām:**
Kaside 34
Mısra: **74**
İtaat eden baht. || *İyi talih.*

Olmasaydı lāyıḳ-ı himmet
virilmezdi aña
Reʾy-i ṣāib ʿaḳl-ı kāmil ḳadr-i ʿālī
baḫt-ı rām

bahtı saʿīd:

1. **baḫtı saʿīd:**
Gazel 884
Mısra: **13**
Uğurlu, bahtı kutlu kişi. || *Sevgili, Osman Paşa.*

ʿIydı ol baḫtı saʿīd eyledi ey Rūḥī
kim
Aña öpdürdi elin bir sanem-i
māh-cebīn

2. **baḫt-ı saʿīd:**
Gazel 125
Mısra: **6**
Kutlu, uğurlu talih.

Ḫidmetüñ añaña yüz ṭuta zihī ʿizz ü şeref
ʿİzzetüñ añaña ḳulluġuña el vire baḫt-ı saʿīd

3. **baḫt-ı saʿīd:**
Kaside 10
Mısra: **62**
İyi talih, şans.

Neşr-i ṭāyir çemen-i rifʿatına bülbül olup
Devletüñ şemʿine pervāne ola baḫt-ı saʿīd

baht-ı serkeş:

1. **baḫt-ı serkeş:**
Kaside 20
Mısra: **29**
İnatçı talih. || Murat edilenin aksine hareket eden felek.

Ey baḫt-ı serkeş inṣāf ḫoşdur
Cevr ise ḳaşduñ bir yıl iki yıl

2. **baḫt-ı serkeş:**-*üñ*
Gazel 47
Mısra: **6**
İnatçı talih.

Nār-ı ġamı o meh-veşüñ yaḳsa ne ġam içüñ ṭaşuñ
Kim bile baḫt-ı serkeşüñ yār ola bir zamān ola

3. **baḫt-ı serkeş:**-*üñ*
Gazel 1024
Mısra: **6**
Dik başlı, kötü gidişatlı talih.

Nār-ı ġamı o meh-veşüñ yaḳsa ne ġam içüñ ṭaşuñ
Kim bile baḫt-ı serkeşüñ yār ola bir zamān ola

baht-ı siyāh:

1. **baḫt-ı siyāh:**
Gazel 328
Mısra: **12**
Kara baht, kötü talih.

Dün ʿitāb idüp didüm böyle şerīf-i eyyāmda
Senden ey baḫt-ı siyāh ṣubḥ-ı ümīd-i ṣāmdur

bahtı siyāh ol-:

1. **baḫtı siyāh ol-:**-*dı*
Tarih 1
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Talihi yaver gitmemek, mutsuz olmak.

Cülūs itdi saʿādet taḫtına bir şāh-ı rūşen-dil
ʿAdū-yı ser-keşüñ göñli gibi baḫtı siyāh oldı

baht-ı siyāh-kār:

1. **baḫt-ı siyāh-kār:**-*ile, -dür*
Gazel 442
Mısra: **11**
Kara baht, kötü talih.

Baḫt-ı siyāh-kāriledür cengimüz
Yoḳsa biz ol muġbeçeden şākirüz

baht-ı siyeh:

1. **baḫt-ı siyeh:**
Kıt'a 29
Mısra: **1**
Kötü talih.

Şād ol ey baḫt-ı siyeh kim şāhid-i maḳṣūdımuz
Eyledi āyīne-i iḳbāldan ʿarż-ı cemāl

bahtımuz saʿīd it-:

1. **baḫtımuz saʿīd id-:**-*ımuz, -elüm*
Gazel 807
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bahtı açılmak, talihi dönüp uygun duruma veya arzulanan sonuca gelmek.

O gün olur mı ki Pāşā-yı āsumān-ḳadrüñ
Sürüp ayaġına yüz baḫtımuz saʿīd idelüm

bahtum gözi bīdār degül:

1. **baḫtum gözi bīdār degül:**
Gazel 756
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bahtı bağlı olmak; tuttuğu iş yürümemek, talihi bir türlü yaver gitmemek.

Giceler çıḳduġı ol kevkeb-i maḳṣūd ne sūd
Ben siyeh-kāra kı baḫtum gözi bīdār degül

bahtum gözi uykudadur:

1. **baḫtum gözi uyḳudadur:**-*um, -dur*
Gazel 253
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Bahtı uykuda olmak, bahtı kapalı olmak.

Feyż-i maḥabbet ʿāşıḳı ṣanmañ ki bīdār eylemez
Bīdārdur çeşmüm velī baḫtum gözi uyḳudadur

bahtı kara ol-:

1. **baḫtum ḳara ol-:**-*duġ, -ı, -n, -uñ-um, -duġ, -ı, -n, -uñ*
Gazel 783
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sürekli olarak talihi yaver gitmemek, mutsuz olmak.

İki saṭr eylemiş baḫtum ḳara olduġınuñ şerḥin
Yazan levḥ-i cebīnümde görinen ṣanmañuz ḳaşum

bahtuñı bīdār kıl-:

1. **baḫtuñı bīdār ḳıl-:**-*maz, -dı*
Tarih 7
Mısra: **48**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bahtı uyanmak; talihi açılmak.

Görmeseydi ẕātuña lāyıḳ memālik ḥıfẓını
Baḫtuñı bīdār ḳılmazdı Ḫudā-yı lā-yenām

bā-huşūş:

1. **bā-ḥuşūş:**
Kaside 34
Mısra: **23**
Hususuyla, bilhassa, özellikle.

Bā-ḥuşūş iḳbāl u devletle bu ʿāli mülkde
Ḥākim-i şerʿ ola bir vāli-i gerdūn-ihtişām

baʿīd:

1. **baʿīd:**
Gazel 806
Mısra: **2**
Uzak. (Maddiyat ve maneviyatta kullanılır).

Yıllarla ben ki muntaẓır-ı ʿīd olam
ʿİd olıcaḳ revā mı ḳapuñdan baʿīd olam

2. **baʿīd:**-*dür*
Gazel 258
Mısra: **2**
Uzak; imkansız.

ʿIyd oldı öpmeden dil elüñ nā-ümīddür
Senden bilür ki mihr u maḥabbet baʿīddür

3. **baʿīd:**
Gazel 123
Mısra: **6**
Uzak. II Olması ihtimalden uzak bulunan, beklenmeyen.

ʿAceb mi şāhide ʿaşḳ ehli olsalar rüsvāy
Hevā-yı şāhid u nāmūs u nām ḥıfẓı baʿīd

baʿīd ol-:

1. **baʿīd ol-:**-*maz*
Gazel 383
Mısra: **13**
Uzak olmak.

Suḫan daʿvāsı Rūḥī şāʿire olmaz baʿīd ammā
Ḥarām olsun aña kim olmaya iṣbātına ḳādir

bāʿis:

1. **bāʿiṣ:**
Gazel 546
Mısra: **8**
Sebep olan şey, sebep.

Ḫarābāta göñül beyḫūde şanmañ düşdi kim anuñ
Ḫarāb olmaġına bāʿiṣ hevā-yı ābnāk olmış

2. **bāʿiṣ:**
Gazel 270
Mısra: **2**
Sebep, neden.

Fitnedür ḫaṭṭuñ lebüñden ḳorḳarın peydā olur
Ḳīl u ḳāla bāʿiṣ eyler ʿālemi ġavġā olur

bāʿis ol-:

1. **bāʿiṣ ol-:**-*dı*
Kaside 8
Mısra: **53**
Sebep olmak.

Bu miḥnet bāʿiṣ oldı ḥālinüñ iʿlāmına cümle
Bu ḥizmet bāʿiṣ oldı luṭfına şāh-ı cihān-bānuñ

bāʿis-i cemʿiyyet:

1. **bāʿiṣ-i cemʿiyyet:**
Gazel 946
Mısra: **18**
Bir araya gelme, toplanma sebebi.

Ḫāk u bādile nice cemʿ olup āb u āteş
Olmasan bāʿiṣ-i cemʿiyyet o çār-eżdāda

bāʿis-i cemʿiyyet ol-:

1. **bāʿiṣ-i cemʿiyyet ol-:**-*ur, -sın*
Gazel 152
Mısra: **3**
İnsanların diline düşmek.

Olursın bāʿiṣ-i cemʿiyyet aġyār-ı cefā-kāra
Maḥabbet ehli senden dostum ḫātır-perīşāndur

bāʿis-i cerr:

1. **bāʿiṣ-i cerr:**
Kaside 26
Mısra: **56**
(Maddi menfaat) Toplama sebebi.

Ġaraẓum öyle degüldür ki senüñ medḥüñde
Bāʿiṣ-i cerr ola bu eyledügüm fikr ü ḫayāl

bāʿis-i derd-i ser:

1. **bāʿiṣ-i derd-i ser:**
Gazel 41
Mısra: **3**
Dertlenme sebebi.

Seyre varsam çemene bāʿiṣ-i derd-i ser olur
Naġme-i dil-keş-i murġ-ı ṭarāb-āmūz bana

bāʿis-i feryād-ı bülbül:

1. **bāʿiṣ-i feryād-ı bülbül:**-*dür*
Gazel 353
Mısra: **10**
Bülbülün feryada gelme sebebi.

Beni bī-tāb gördükçe tebessüm eyler ol ġonca
Bilür kim ḫande-i gül bāʿiṣ-i feryād-ı bülbüldür

bāʿis-i fesād:

1. **bāʿiṣ-i fesād:**
Gazel 615
Mısra: **3**
Kargaşa ve fitne sebebi.

Her ḳande kim cihānda olur bāʿiṣ-i fesād
Elbetde baḳışuñdur iden anı yā gözüñ

bāʿis-i ġavġā:

1. **bāʿiṣ-i ġavġā:**
Gazel 938
Mısra: **6**
Kavga sebebi.

ʿĀlemi sevdāya şaldı zülf-i müşk-efşān-ı yār
Bāʿiṣ-i ġavġā olur āḫir bu sevdālar yine

bāʿis-i ḫande:

1. **bāʿiṣ-i ḫande:**
Gazel 379

Mısra: **3**
Gülüp açılma sebebi.

Bāʿiş-i ḫande nedür ġonca-i nev-ḫastaya
Bülbül-i zārdaki dīde-i ḫūn-pāş nedür

bāʿis-i hande-i aġyār-ı cefā-girdār:

1. **bāʿiş-i ḫande-i aġyār-ı cefā-girdār:**-*am*
Terci-bend 2
Mısra: **56**
İşi devamlı sıkıntı vermek olan rakiplerin gülme ve sevinme sebebi.

Bī-dil ü bī-kes ü ġamgīn ü ḫazīn ü zāram
Bāʿiş-i ḫande-i aġyār-ı cefā-girdāram

bāʿis-i hicrān:

1. **bāʿiş-i hicrān:**
Gazel 583
Mısra: **5**
Ayrılık yüzünden, ayrılık sebebiyle.

Ḳorḳum andandur ki dirler bāʿiş-i hicrān ola
Yandururdum cismüme yoḳsa serāser tāze dāġ

bāʿis-i ʿıyş u ʿişret:

1. **bāʿiş-i ʿıyş u ʿişret:**
Kaside 19
Mısra: **39**
Yiyip içme, içki içme sebebi.

Bu zamānlarda olan bāʿiş-i ʿıyş u ʿişret
Bu ṣafālardur iden ādemi bī-ṣabr u ḳarār

bāʿis-i ıżṭırāb:

1. **bāʿiş-i ıżṭırāb:**
Gazel 358
Mısra: **8**
Üzüntü ve keder sebebi.

Ġayra ne deñlü yārdan olmasa meyl arada
Ġayr ki vardur ʿāṣıḳa bāʿiş-i ıżṭırāb olur

bāʿis-i ʿizz ü ʿalā:

1. **bāʿiş-i ʿizz ü ʿalā:**
Tarih 85
Mısra: **8**
Yücelik ve itibar sebebi.

Virdi defterdār olup dīvān-ı Baġdāda şeref
Pāy-būsı oldı ḫalḳa bāʿiş-i ʿizz ü ʿalā

bāʿis-i ḳaṭʿ-ı maḥabbet:

1. **bāʿiş-i ḳaṭʿ-ı maḥabbet:**-*dür*
Gazel 256
Mısra: **1**
Sevginin kesilme sebebi.

Egerçi tīġ-i cevri bāʿiş-i ḳaṭʿ-ı maḥabbetdür
Dönüp sögdükleri ammā maḥabbetden işāretdür

bāʿis-i ḳātil:

1. **bāʿiş-i ḳātil:**
Tahmis 7
Mısra: **16**
Ölüm sebebi.

Ol rişte dür ki bağlana bir deste sünbüle
Erbāb-ı ʿaşḳa tīr-i müjeñ bāʿiş-i ḳātil

bāʿis-i kibr u kīne:

1. **bāʿiş-i kibr u kīne:**
Gazel 1011
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Büyüklenme ve kinlenme sebebi.

Yāra biz ʿarż-ı vefā eylerüz ammā bilürüz
Olur iẓhār-ı vefā bāʿiş-i kibr u kīne

bāʿis-i nām-ı ḥasan ol-:

1. **bāʿiş-i nām-ı ḥasan ol-:**-*dı*
Tarih 51
Mısra: **8**
Hasan Paşa'nın adının duyulmasına yol açmak.

Söyledi tārīḫini Rūḥi-i āşüfte-ḥāl
Oldı bu zībā binā bāʿiş-i nām-ı Ḥasan

bāʿis-i nedamet:

1. **bāʿiş-i nedamet:**
Gazel 77
Mısra: **10**
Pişmanlık sebebi.

Āsān idi tevbe cām-ı meyden
Ger olmasa bāʿiş-i nedamet

bāʿis-i rıfʿat ol-:

1. **bāʿiş-i rıfʿat ol-:**-*ıcaḳ*
Gazel 427
Mısra: **5**
Yükselmeye sebep olmak.

Ḫidmet-i ḫāk-i derüñ bāʿiş-i rıfʿat olıcaḳ
Ey şeh-i mülk-i melāḥat saña kim ḳul olmaz

bāʿis-i ṣaġaf:

1. **bāʿiş-i ṣaġaf:**-*dur*
Kaside 5
Mısra: **22**
Çokça sevme sebebi.

Mümkin degül maḥabbetüñe dil virilmeye
Kim bāʿiş-i ṣaġafdur eḥibbāya ol ṣaġaf

bāʿis-i şevḳ:

1. **bāʿiş-i şevḳ:**
Gazel 949
Mısra: **19**
Heves ve heyecan sebebi.

Yeni başdan olup aḥbāba yine bāʿiş-i şevḳ
Rūḥi-i zār didi bu ġazeli şānuñda

2. **bāʿiş-i şevḳ:**-*um, -i*
Tarih 4
Mısra: **8**
(Bir kimsenin) Sevinç ve hevesinin sebebi.

Māhüve'l-vāḳi-i ʿarż eyleyüben ḫidmetüñe
Bāʿiş-i şevḳumi eylersen eger istifsār

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

bāʿis-i ṣıḥḥat-i cāvīd:

1. **bāʿiṣ-i ṣıḥḥat-i cāvīd:**
Gazel 1065
Mısra: **10**
Sonsuz sağlık sebebi.

Öyle bīmār gerek ʿaşḳa düşen ʿāṣıḳ kim
Bāʿiṣ-i ṣıḥḥat-i cāvīd ola bīmārluġı

bāʿis-i şöhret:

1. **bāʿiṣ-i şöhreti:**-*i*
Gazel 637
Mısra: **1**
Meşhurluk sebebi.

Bāʿiṣ-i şöhreti bir dāġ ise ger Ferhāduñ
Var her kūşede biñ dāġı dil-i nāşāduñ

bāʿis-i sūz:

1. **bāʿiṣ-i sūz:**
Gazel 709
Mısra: **2**
Yanma sebebi.

Tekye-i bāġuñ yine yaḳdı çerāġın tāze gül
Bāʿiṣ-i sūz oldı murġānı maḥabbet-sāze gül

bāʿis-i tefrīc-i ḫāṭır:

1. **bāʿiṣ-i tefrīc-i ḫāṭır:**-*dur*
Muamma 1
Mısra: **6**
Gönüldeki kederi dağıtma, gönle ferahlık verme sebebi.

İşigi ḫākına ḳo başını yāḫūd kef u pāyın
Gözet kim pāy-būsı bāʿiṣ-i tefrīc-i ḫāṭırdur

bāʿis-i teġāfül:

1. **bāʿiṣ-i teġāfül:**
Gazel 343
Mısra: **14**
Aldırmama sebebi.

Niyāza başladı Rūḥī suḫanda ḳorḳum odur
Bu şiʿr-i dil-keş aña bāʿiṣ-i teġāfül olur

bāʿis-i teşrīf-i ḥamel:

1. **bāʿiṣ-i teşrīf-i ḥamel:**
Kaside 41
Mısra: **77**
Koç burcunun teşrif etme sebebi. || İlkbaharın gelme sebebi.

Şeh-i encüm ola tā bāʿiṣ-i teşrīf-i ḥamel
Naḫl-i ümmīdden aḥbābuñ ola ber-ḫordār

bāʿis-i teşvīş:

1. **bāʿiṣ-i teşvīş:**
Kaside 21
Mısra: **4**
(Zihin) Karışıklığı sebebi.

Ehl-i dünyā-yı denīden dil-i miḥnet-zedeye
Nice bir bāʿiṣ-i teşvīş ola ümmīd-i ʿaṭā

bāʿis-i teşvīş-i derd-efzā-yı sayyād ol-:

1. **bāʿiṣ-i teşvīş-i derd-efzā-yı şayyād ol-:**-*dı*
Gazel 748
Mısra: **14**
Avcıların derdini artıran karışıklığa sebep olmak.

Ḳurtulup bend-i kemendinden muʿanber kākülüñ
Bāʿiṣ-i teşvīş-i derd-efzā-yı ṣayyād oldı dil

bāʿis-i ṭūl-ı emel:

1. **bāʿiṣ-i ṭūl-ı emel:**
Gazel 1046
Mısra: **8**
Sonu gelmez arzuların sebebi.

Teşvīş-i ġam-ı dest-res-i rişte-i maḳṣūd
Pā-bestelere bāʿiṣ-i ṭūl-ı emel oldı

bāʿis-i vebāl:

1. **bāʿiṣ-i vebāl:**
Kaside 30
Mısra: **36**
Vebale girme sebebi.

Virmez rıżā ol emre ki ẓımnında ola ẓulm
Ol nehy eylemez ki ola bāʿiṣ-i vebāl

bak-:

1. **baḳ-:**-*ar*
Gazel 980
Mısra: **10**
İtibar etmek, ilgilenmek, değer vermek.

ṣūfī cihānı mālile mülk itse kendüye
ʿĀrif ne mülkine baḳar anuñ ne mālına

2. **baḳ-:**
Gazel 49
Mısra: **17**
Bakışları bir şey üzerine çevirmek; aldırış etmek, dikkat etmek, düşünmek.

Ḳılma naẓar efʿāluma baḳ merḥametle ḥāluma
Ben mücrimem sen pür-ʿaṭā benden ḫaṭā senden ʿaṭā

3. **baḳ-:**
Kaside 9
Mısra: **57**
"Bak, fark et!" anlamında bir ünlem.

Mürüvvet eyle ʿināyet göziyle ḥālüme baḳ
Olam zamānede āsūde-ḥāl ü fāriġ-bāl

4. **baḳ-:**-*dukça*
Gazel 918
Mısra: **1**
Bakışı bir şey üzerine çevirmek, seyretmek.

Baḳduḳca şevḳ ġālib olur māh-ı envere
Hemşehri çıḳdı gibi o ḫurşīd-peykere

5. **baḳ-:**
Gazel 907
Mısra: **3**
Bakmak, izlemek.

Ġamgīn olursa gönlüñ giryemden eşküme baḳ
Zīrā meseldür eyler aḳar şu defʿ-i ḳāyġu

6. **baḳ-:**
Tarih 16
Mısra: **19**
Görüp incelemek, tetkik etmek.

Yine ʿaynile baḳ ol çār ḳısma āb u ṭabʿuñda
Her ḳısmı ʿaksiyle bir tārīḫ-i ẕevḳ-encām

7. **baḳ-:**-*ar*
Gazel 421
Mısra: **1**
Üzerinde durmak, meyl etmek, önem vermek.

Gökde şafaḳla ẓāhir olan aya kim baḳar
Ruḫsār-ı yārsuz gül-i raʿnāya kim baḳar

8. **baḳ-:**-*ma, -zuz*
Gazel 431
Mısra: **6**
İtibar etmek.

Her ne ḳadar faḳīr isek himmetimüz bülend durur
Salṭanatına ʿālemüñ baḳmazuz eñ kemīnemüz

9. **baḳ-:**
Gazel 185
Mısra: **15**
Görmek, dikkat etmek.

Lafẓ-ı pākındaki nezākete baḳ
Ġazelinde olan selāseti gör

10. **baḳ-:**-*maz*
Gazel 384
Mısra: **9**
Bakmak; görmek; anlamak, idrak etmek.

Nuḳūş-ı māsivāya Rūḥī-i bī-dil gibi baḳmaz
Naẓar bir rind-i şeydā kim o vech-i pāka şalmışdur

11. **baḳ-:**
Gazel 352
Mısra: **3**
Bakmak, dikkatini vermek.

Ceẕbe-i ḥüsn-i gül-i raʿnāya baḳ
Zemzeme-i murġ-ı ḫoş-elḥānı gör

12. **baḳ-:**-*up*
Kaside 31
Mısra: **51**
Bakmak, fark etmek.

Baḳup ḥüsn-i tedbīrine çarḫ gördi
Ki olmışdur ana maʿārif müsellem

13. **baḳ-:**-*ma, -y, -ınca*
Gazel 263
Mısra: **10**
Gözleri bir şey üzerine çevirmek. || *Muayene etmek, tedavi etmek.*

Künc-i belāda ḫasta-i çeşmüñ olup yatur
Sen baḳmayınca Rūḥi-i şeydāya kim baḳar

14. **baḳ-:**-*maz, -sın*
Gazel 312
Mısra: **7**
Bakışı bir şey üzerine çevirmek; ilgilenmek.

Ḫırāmānī ḫırāmānī giçüp ʿuşşāḳa baḳmazsın
Buna kim ṣabr ider yā kim bu istiġnāya ḳāʾildür

15. **baḳ-:**-*ma, -y, -up*
Gazel 216
Mısra: **4**
Bakmak. || *Aldanmak, ilgilenmek.*

Ḳıldılar "el-faḳrı faḫri" nüktesin anlar ki gūş
Aṭlasına baḳmayup çarḫuñ ʿabā-pūş oldılar

16. **baḳ-:**
Gazel 802
Mısra: **3**
Bakışı bir şey üzerine çevirmek; seyretmek; anlamak, farkına varmak.

Çeşmümden aḳan ḳanlara baḳ şevḳ-i ruḫuñla
Bir ḳaṭresini biñ gül-i raʿnāya degişmem

17. **baḳ-:**-*ıl, -ıcaḳ*
Gazel 527
Mısra: **4**
Bakmak, idrak etmek. düşünmek.

Biz āsumān-ı maʿrifetüñ āsumānıyuz
Maʿnī göziyle baḳılıcaḳ yoḳ zevālimüz

18. **baḳ-:**-*maz*
Gazel 151
Mısra: **16**
Aldırış etmek, ciddiye almak.

Rūḥiye iẓhār-ı naḫvet ḳılmasun ṣūfī ki ol
Cübbe vü destāra baḳmaz rind-i dürd-āşāmdur

19. **baḳ-:**
Tahmis 4
Mısra: **21**
Anlamak, farkına varmak.

Baḳ gedā-yı kūy-ı ʿaşḳuñ Rūḥiyā ʿünvānına
Ser-furūʿ itmez olursa ʿālemüñ sulṭānına

20. **baḳ-:**-*ma, -y, -up*
Gazel 635
Mısra: **11**
Bakmak, dikkate almak, önemsemek.

Baḳmayup zehr-i ġam u cām-ı sürūr-encāma
Sāḳi-i dehr ne ṣundıysa bize nūş itdük

21. **baḳ-:**-*ma, -dı*
Terkib-bend 3
Mısra: **44**
Aldırış etmek, ilgilenmek, değer vermek.

Āsumāna bu reviş geldi ḫilāf-ı ʿādet
Nev-cevān olduġına baḳmadı aṣlā anuñ

22. **bāk-:**
Gazel 687
Mısra: **12**
"Gör!" anlamında ünlem.

Bāk ide şanmañ beni öldürmeden
Vāy sizi neyler o ḫūnīde bāk

23. **baḳ-:**-*ma*
Gazel 1048
Mısra: **3**
Aldırış etmek, ciddiye almak, dikkate almak.

Helāk itdi seni ṭut dāmenin inkārına baḳma
Nice inkār ider şemşīr-i berrānında ḳan yoḳ mı

24. **baḳ-:**
Gazel 22
Mısra: **2**
Bak! Gör! Seyret!

Fāl açmaġı ḳo ṣūfī olur mı bundan aʿlā
Hüsni kitābını baḳ hem fāl hem temāşā

25. **baḳ-:**-*up*
Gazel 683
Mısra: **8**
Bakmak, görmek.

Görüp çāk-ı girībān itdügüm şeydāluġum ṭuyduñ
Baḳup cism-i nizārum dāġına zār olduġum bildüñ

26. **baḳ-:**-*sa*
Gazel 986
Mısra: **4**
Seyretmek, temaşa etmek.

Ḫāme-i ḳudret ne siḥr itmiş ʿaceb naḳşında kim
Ādemüñ ʿaḳlı gider baḳsa gözine ḳaşına

27. **baḳ-:**-*du, -m*
Gazel 737
Mısra: **4**
Bakmak, nazar etmek. || *Fal bakmak.*

Bir şeh-i ḥüsne ḳul olmaḳ niyyetin itdüm bugün
Muṣḥaf-ı ruḫsārına baḳdum mübārek geldi fāl

28. **baḳ-:**-*ar*
Gazel 926
Mısra: **12**
Bakmak, seyretmek. || *İlgilenmek.*

Kūyında seyri mümkin iken ol perī-veşüñ
Ey çarḫ kim baḳar saña yā mihr u māhuña

29. **baḳ-:**-*ma*
Gazel 980
Mısra: **12**
Bakmak. || *(... diye) Kabul etmek, telakki etmek.*

Dervīş diyü mālik-i künc-i ḥaḳīḳatuñ
Ey ḫˇāce gel ḥaḳāretle baḳma şālına

bāk:

1. **bāk:**-*ımuz*
Gazel 323
Mısra: **3**
Korku, kaygı, çekinme.

Ṣafāmuz var ġam-ı devrāndan aṣlā bākımuz yoḳdur
Biḥamdillah şarāb-ı rūḥ-perver dāfiʿ-i ġamdur

2. **bāk:**-*ı*
Gazel 206
Mısra: **5**
Korku, havf, çekinme, sakınma.

Yaḳsa yıḳsa cān u dil mülkini kimden bākı var
Günde yüz biñ böyle mülki ġamzesi tārāc ider

bāk it-:

1. **bāk id-:**-*e*
Gazel 687
Mısra: **11**
Korkmak, kaygılanmak, çekinmek.

Bāk ide şanmañ beni öldürmeden
Vāy sizi neyler o ḫūnīde bāk

bāki:

1. **bāḳi:**
Gazel 138
Mısra: **10**
Ebedî, sonsuz.

Nola bed-nām-ı maḥabbet olsam
Rūḥiyā bāḳi ḳalurmış eyü ad

bākī ḳal-:

1. **bāḳī ḳal-:**-*maz*
Tahmis 3
Mısra: **10**
Ebediyen devam etmek, sürüp gitmek, kalıcı olmak.

Gül-i ruḫsāruñı cānā iḥāṭa eyler āḫır ḫaṭ
Güzellük bāḳī ḳalmaz kimseye devr-i zamāndur bu

bakıl-:

1. **baḳıl-:**-*maz*
Gazel 451
Mısra: **8**
Bakma işi yapılmak, nazar edilmek.

Niḳābuñ refʿ idüp ʿuşşāḳa ʿarż-ı ʿārıż eylersin
Bilürsin sevdügüm ḫurşīd-i ʿālem-tāba baḳılmaz

2. **baḳıl-:**-*maz*
Gazel 264
Mısra: **6**
Gözler üzerine çevrilmek. || *Bakılamayacak kadar güzel olmak.*

Ne beñzer zāhidā cennetdeki ġılmāna dünyāda
Yüzine ʿaḳl çāk olur baḳılmaz nice mehler var

bakış:

1. **baḳış:**
Gazel 259
Mısra: **9**
Bakma şekli, nazar.

O cādūyāne baḳış kimsede ḳarār ḳomaz
Saña maḥabbet iden virmesün fırāra ḳarār

2. **baḳış:**-*uñ*
Gazel 186
Mısra: **1**
(Sevgilinin yan) bakışı.

Baḳışuñ deler cigerler bu ne ġamzelü baḳışdur
Revişüñ alur göñüller bu ne şīvelü revişdür

3. **baḳış:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 1005
Mısra: **13**
Bakma işi, nazar.

Baḳışından sañadur ḳaṣdı hemān ey Rūḥī
Yine almış ḳılıcın ġamze-i ḫūn-rīzi ele

4. **baḳış:**-*ı*
Kaside 28
Mısra: **34**
Bakma şekli, algılama ve değerlendirme biçimi.

Aḥbāba kemāl-i keremi feyż-i İlāhī
Aʿdāya ġażabla bakışı yeter ciger-dūz

bakışlu:

1. **bakışlu:**
Gazel 329
Mısra: **4**
...şekilde bakan, ...gibi bakan.

Her çeşm-i nīm-mesti biñ cāna ḳāʾil olmaz
Bir ḳahramān bakışlu ḫūn-rīz efendimüz var

bākiyye-i rindān-ı mey-keşān-ı selef:

1. **bāḳiyye-i rindān-ı mey-keşān-ı selef:**-*ı*
Gazel 549
Mısra: **5**
Eski şarap içen rintlerden kalan (kimse).

Menem bāḳiyye-i rindān-ı mey-keşān-ı selef
Yanumda lāf idemez nev-resān-ı ʿālem-i hūş

bāl:

1. **bāl:**
Gazel 332
Mısra: **1**
Kanat.

Kūh-ı Ḳāf üstinde bāl açmış ṭurur ʿanḳā mıdur
Nāḳa üzre yā müzeyyen maḥfel-i zībā mıdur

bal:

1. **bal:**-*dan*
Gazel 386
Mısra: **3**
Arının yaptığı tatlı madde.

Baldan giç çekmeyem dirsen megeslerden belā
Yaʿni nūş-ı dehre aldanma bu nūşuñ nīşi var

bāl aç-:

1. **bāl aç-:**-*amaz*
Kaside 16
Mısra: **60**
-
Kanat açmak, uçmak.

Zūr-ı bāzūda şecāʿat Ḳāfınun ʿanḳāsısın
Ḫaşm eger şehbāz olursa açamaz yanuñda bāl

2. **bāl aç-:**-*up*
Gazel 805
Mısra: **8**
Uçmak, kanatlanmak.

Ṭāʾir-i evc-i burc-ı iḳbāluz
Bal açup ʿazm-i āsumān idelüm

bal dutan kimse barmaġını yalar:

1. **bal dutan kimse barmaġını yalar:**
Kaside 40
Mısra: **109**
Kelime Tipi: **Atasözü**
"İmkanları geniş bir işin başında bulunan kimse bunlardan az da olsa yararlanır" anlamında kullanılan bir söz.

Bal dutan kimse meşeldür yalar barmaġını
Bu sözüñ maʿnisini itmede iẕʿān eyüdür

bāl u per:

1. **bāl u per:**
Gazel 709
Mısra: **23**
Kanat.

Bāl u per bulsa çıḳup eflāka mānend-i hümā
Ṭuʿme olurdı yed-i ḳadrindeki şehbāza gül

2. **bāl ü per:**
Gazel 396
Mısra: **4**
Kol kanat.

ʿĀşıḳ oldur şemʿ-veş ʿaşḳuñla ser-tā-pā yana
Yoḳsa yaḳmaḳdan nolur pervāne gibi bāl ü per

bālā:

1. **bālā:**
Gazel 532
Mısra: **6**
Uzun, yüksek, yukarı.

Girseydi eger serv-i sehī ḫilʿat-ı nāza
Bālā ḳadüñe eylemek olurdı melābis

2. **bālā:**-*ñ, -a*
Gazel 545
Mısra: **7**
Boy, kad, kamet.

Ezel ḥayyātı kim dikmiş ḳabā-yı nāzı bālāña
Melāmet cāmesini ben żaʿīfün ḳaddine biçmiş

3. **bālā:**
Gazel 616
Mısra: **6**
Yüksek, yüce, âlî.

Ne ṣafādur ki olup ḥālet-i meyle bī-hūş
Düşesin pāyına bir ḳāmeti bālā güzelüñ

4. **bālā:**-*y, -a*
Terkib-bend 5
Mısra: **54**
Bir şeyin yüksek yeri, yukarı, üst. || *Ahiret.*

Bu ḫākdānda reva görmedi iḳāmetini
ʿAzīmet itdi hemān murġ-ı rūḥı bālāya

bālā-bülend:

1. **bālā-bülend:**
Gazel 122
Mısra: **8**
Uzun boylu.

Ḥüsni reşk-i āfitāb olsa degül maḳbūlımuz
Bir güzel kim serv gibi olmaya bālā-bülend

bālālıḳ:

1. **bālālıḳ:**
Gazel 755
Mısra: **14**
Büyüklük. || *Kendini bir şeyle kıyas ederek büyüklük taslama.*

Rūḥiyā ol ṣāḥib-faẓla tetabbuʿ ḳılmadan
Derd-i dil ʿarż itmedür maḳṣūd bālālıḳ degül

2. **bālāluḳ:**-*da*
Gazel 72
Mısra: **7**
Uzun boyluluk.

Serv bālāluḳda ursa ḳāmetüñ yanında lāf
Bir ḫırām eyle anı pā-beste-i reftāruñ it

bālā-nişīn-i bezm-i istiġnā-:

1. **bālā-nişīn-i bezm-i istiġnā:**-*y, -a*
Gazel 255
Mısra: **13**
İstiğna (gönül tokluğu) meclisinde yüksekte oturan (kimse).

Ḫayf ol bālā-nişīn-i bezm-i istiġnāya kim
Zīr-i dest-i miḥnet-i dünyā-yı dūn olmaḳdadur

bālā-nişīn-i ḥükkām:

1. **bālā-nişīn-i ḥükkām:**
Gazel 888
Mısra: **11**
Hakimlerin en saygını.

Bezm-i şerefde sen ol bālā-nişīn-i ḥükkām
Ḫurşīde vir icāzet ḫiẕmet-güẕāruñ olsun

bālā-nişīn-i meclis-i ḳurb:

1. **bālā-nişīn-i meclis-i ḳurb:**-*am*
Gazel 160
Mısra: **11**
Yakınlık meclisinin en saygın kimsesi.

Gedā isem ne ġam bālā-nişīn-i meclis-i ḳurbam
Gedāsından ḳaçınmaz bir şeh-i ʿālī-cenābum var

bālā-nişīñ-i mesned-i burc-ı ḥamel:

1. **bālā-nişīñ-i mesned-i burc-ı ḥamel:**
Gazel 390
Mısra: **4**
Koç burcunun yüksek payesi, mevkisi.

ʿAşḳuñ o feyżi virdi baña kim zamāneye
Bālā-nişīñ-i mesned-i burc-ı ḥamel virür

bālā-nişīn-i zümre-i ḥükkām:

1. **bālā-nişīn-i zümre-i ḥükkām:**
Tarih 6
Mısra: **23**
Hakimler (idareciler) zümresinin en saygını.

Sensin ol bālā-nişīn-i zümre-i ḥükkām kim
Ṭabʿuña ʿālem müdebbirlükde ḳāyildür tamām

bālā-ter:

1. **bālā-ter:**-*dür*
Gazel 373
Mısra: **6**
Daha, pek yüksek, âli.

Bir naẓar eyle şalıncaḳdaki meh-pārelere
ʿIyd-geh şimdi felekden daḫi bālā-terdür

bālā-yı ser-bülend:

1. **bālā-yı ser-bülend:**-*i*
Terkib-bend 6
Mısra: **20**
Uzun boy.

Buldı şikest bād-ı ḥavādiṣ ṭoḳınmadan
Bālā-yı ser-bülendi ne nāzik nihāldür

bālā-yı ser:

1. **bālā-yı ser:**-*de*
Gazel 319
Mısra: **10**
Başın üstü.

Dāġ-ı ġamuñdan ey yüzi gül şanma incinem
Bālā-yı serde gül gibi anuñ mekānı var

bālā-yı ser-efrāz:

1. **bālā-yı ser-efrāz:**-*ı*
Gazel 130
Mısra: **2**
Çok uzun boy.

Meh-pāreler içre bugün ol serv-i sehī-ḳad
Bālā-yı ser-efrāzı ile oldı ser-āmed

bālā-yı yār:

1. **bālā-yı yār:**-*ı*
Gazel 1067
Mısra: **9**
Sevgilinin uzun boyu.

Nola ben bālā-yı yārı isteyem ṭūbāyı sen
Her kişinüñ himmeti deñlü olur çün istegi

bālīn:

1. **bālīn:**-*i*
Gazel 385
Mısra: **8**
Yastık.

Çarḫa istiġnā ol eyler kim bu deyr-i köhnede
Ḫışt u ḫākından zemīnüñ pister u bālīni var

bālin-i ġam:

1. **bālin-i ġam:**-*da*
Gazel 111
Mısra: **9**
Gam döşeği. || *Meyhane.*

Bālin-i ġamda teşne ḳomañ Rūḥiyi meded
Penbeyle ḳoñ dehānına bir ḳaṭre āb-ı surḫ

2. **bālin-i ġam:**-*da*
Gazel 313
Mısra: **6**
Gam yastığı.

ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ bizüz kim firḳatüñde ṣubḥa dek
Başımuz bālin-i ġamda çeşmimüz bīdārdur

bāliş:

1. **bāliş:**-*imüz*
Gazel 922
Mısra: **10**
Yastık.

Biz ki derd ehliyüz ey Rūḥi saʿādet bilürüz
Ḫāk olup pisterimüz bālişimüz seng olsa

2. **bāliş:**-*i*
Gazel 379
Mısra: **2**
Yastık, yüz yastığı.

Kimi ġam-nāk bu ḫalḳuñ kimi ʿayyāş nedür
Kiminüñ bālişi atlas kiminün ṭaş nedür

baliş-i ġam:

1. **baliş-i ġam:**-*dan*
Terkib-bend 5
Mısra: **29**
Gam yastığı.

Başını baliş-i ġamdan getürmez oldı meger
İrişdi ḫʷāb-ı ecel ol dü çeşm-i bīmāre

bāliş-i rāhat:

1. **bāliş-i rāḫat:**
Tarih 37
Mısra: **9**
Rahat yastık.

Ḫışt-ı rāhın bāliş-i rāḫat bilür erbāb-ı dil
Ḫākipāyın tūtiyā-yı çeşm ider ḫayl-ı kirām

bāmdād:

1. **bāmdād:**
Kaside 15
Mısra: **87**
Sabah, seher vakti.

ʿAsker-i şāhı ṣıyup nite ki her bāmdād
ʿĀleme ḥükm eyleye pādişeh-i aḫterān

bā-nasīb:

1. **bā-naşīb:**
Kaside 35
Mısra: **41**
Nasipli, talihli.

Rūḥiyā her kim olursa fażl-ı Ḥaḳdan bā-naṣīb
Keşf olur kendüye ʿilm-i evvelin ü āḫirīn

bāni-i ʿadl:

1. **bāni-i ʿadl:**-*üñ*
Kaside 18
Mısra: **48**
Adaleti tesis eden kimse.

Ẓulmden memleket-i Baġdād ḫarāb olmışdur
Vay eger eylemese bāni-i ʿadlüñ ābād

bāni-i bünyān-ı ḫayr:

1. **bāni-i bünyān-ı ḫayr:**
Kaside 2
Mısra: **34**
Hayır binasının kurucusu. || *Hz. Muhammed.*

Nāṣıḥ-ı edyān-ı ġayr ḫādim-i esnam u deyr
Bāni-i bünyān-ı ḫayr ṣalli ve sellimʿaleyh

bāni-i ḳadr:

1. **bāni-i ḳadr:**-*üñ*
Kaside 18
Mısra: **68**
(Bir kimsenin) Kıymetinin, şan ve şerefinin inşa ediciliği.

Tārem-i çarḫa ne beñzer ki ezel ḳılduḳda
Ḫāne-i himmetüñi bāni-i ḳadrüñ bünyād

bāni-i luṭf:

1. **bāni-i luṭf:**-*ı*
Kaside 13
Mısra: **34**
Cömertlik kurucusu. || *İyilik ve lütufta bulunan kimse.*

Vezīr-i ʿādil ü kāmil Sinān Pāşā kim
Kerem bināsına bāni-i luṭfı urmış esās

bānk-i nūşānūş:

1. **bānk-i nūşānūş:**
Gazel 549
Mısra: **4**
İçki içme sesi.

Şarāb içüp düşelüm hāy u hūya defʿ itsün
Zevāyid-i ġam-ı devrānı bānk-i nūşānūş

bār:

1. **bār:**-*ı, -n*
Gazel 452
Mısra: **2**
Yük ‖ keder, ıztırap.

Ḳapuñuñ ẕerrece ger çeşme ġubārın çekerüz
Dağlarca felegin minneti bārın çekerüz

2. **bār:**-*uñ, -ı*
Gazel 823
Mısra: **11**
Yük, sıklet. || *Manevi ağırlık, eziyet, keder, üzüntü.*

Ne çekerdüm bu ḳadar bāruñı ey kāse-i ser
Seni yāruñ ser-i kūyına sifāl eylemesem

3. **bār:**
Tahmis 7
Mısra: **5**
Defa, kere.

Bülbül demādem ağlaya her bār gül güle
Murġān-ı bāġı şāhid-i gül itdi daʿveti

bārān:

1. **bāran:**
Kaside 10
Mısra: **41**
Yağmur.

Dökse bāran yerine dürr ü güher devrüñde
Açmaz erbāb-ı belāġat felege dest-i ümīd

bārān-ı eşk:

1. **bārān-ı eşk:**-*üm*
Gazel 79
Mısra: **9**
Gözyaşı yağmuru.

Ḫurrem itdi ʿālemi bārān-ı eşküm Rūḥiyā
Çıḳdılar ṣaḥrā seyrine aʿlā vü ednā semt semt

bārān-ı pāk-meşreb:

1. **bārān-ı pāk-meşreb:**-*e*
Terkib-bend 9
Mısra: **64**
Yaratılışı temiz yağmur.

Ṣıġmaz bu muḫtaṣarda ġam-ı bī-nihāyeti
Bārān-ı pāk-meşrebe yoḳdur riʿāyeti

bārān-misāl:

1. **bārān-misāl:**
Kaside 15
Mısra: **24**
Yağmur gibi, yağmura benzer şekilde.

Oynamada tīġler her yañaden berḳ-vār
Yaġmada bārān-misāl ḫūn-ı ser-i düşmenān

bārekallāh:

1. **bārekallah:**
Gazel 643
Mısra: **4**
Allah mübârek etsin, hayırlı uğurlu olsun anlamında bir söz.

Minnet eylersin bize cevr ü cefālar itdügüñ
Bārekallah dostum ḫaylice iḥsān eyledüñ

bārgāh:

1. **bārgāh:**-*a*
Gazel 160
Mısra: **14**
Yüce divan (makam) II Allah'ın huzuru.

Biḥamdillah muḳīm-i āsitān-ı ʿaşḳam ey Rūḥī
Ne bākum var bir öyle bārgāha intisābum var

2. **bārgāh:**-*uñ, -a*
Gazel 1107
Mısra: **11**
Girmek için izin alınması gereken yer, izinle girilebilecek makam, huzur.

Baş ḳorsa evliyā ne ʿaceb bārgāhuña
Ḥaḳḳā budur ki cümlesinüñ sensin ekmeli

3. **bārgāh:**
Tarih 1
Mısra: **16**
Girmek için izin alınması gereken yer, izinle girilebilecek makam, huzur. || Padişahın adalet makamı.

Açıldı bārgāh-ı maʿdeletde defter-i himmet
Ṣafā ol dād-ḫāhuñ kim yeri bu bārgāh oldı

bārgāh-ı ḳahr u luṭf:

1. **bārgāh-ı ḳahr u luṭf:**-*ı, -n, -dan*
Tarih 1
Mısra: **21**
(Padişahın) Hem iyilikte bulunan hem de perişanlık veren makamı.

Naṣībin aldı herkes bārgāh-ı ḳahr u luṭfından
Kimine rūḥ-baḫş oldı kimine ʿömr-gāh oldı

bārgāh-ı maʿdelet:

1. **bārgāh-ı maʿdelet:**-*de*
Tarih 1
Mısra: **15**
Adalet makamı.

Açıldı bārgāh-ı maʿdeletde defter-i himmet
Ṣafā ol dād-ḫāhuñ kim yeri bu bārgāh oldı

bār-geh:

1. **bār-geh:**-*i, -n, -de*
Kaside 18
Mısra: **36**
Girmek için izin alınması gereken özel yer veya makam. || Sultan çadırı veya sarayı.

Kehkeşān ṣanma ki Behrām-ı felek olmışdur
Tīġ-i zerrīn ḳuşanup bār-gehinde cellād

bārī:

1. **bārī:**
Gazel 555
Mısra: **10**
Bari, hiç olmazsa,en azından.

Ġamzenüñ cellādına virmek ne ḥācet Rūḥiyi
Boynuña öldürmekise ḳaṣduñ anı bārī aṣ

2. **bārī:**
Terkib-bend 4
Mısra: **22**
"Her şeyi takdir ettiği şekle uygun olarak yaratıp varlığa çıkaran" anlamında Allah'ın güzel isimlerinden.

Dostlar ġāyetde müşkildür birāder acısı
Kimseye çekdürmesün bu acıyı Bārī Ḫudā

bār-ı ʿaşḳ:

1. **bār-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 161
Mısra: **19**
Aşkın yükü.

Çekmeyen bār-ı ʿaşḳı ey Rūḥī
Ne bilür āsumān neden ḫamdur

bār-ı ʿaşḳ-ı yār:

1. **bār-ı ʿaşḳ-ı yār:**
Gazel 485
Mısra: **1**
Sevgilinin aşkının yükü.

Bār-ı ʿaşḳ-ı yār cism-i zārda ṭāḳat ḳomaz
Kāküli endīşesi ḫāṭırda cemʿiyyet ḳomaz

bār-ı belā:

1. **bār-ı belādan:**-*dan*
Gazel 923
Mısra: **4**
Bela yükü, eziyet.

Ġamuñdan dāġlar yaḳsun dilerseñ cismine ḳat ḳat
Göñül bār-ı belādan aġlamaz yüz biñ naḫīf olsa

2. **bār-ı belā:**-*ñ, -a*
Terkib-bend 9

Mısra: **45**
Bela yükü.

Bār-ı belāña ṣābir iken cism-i nātüvān
Evrāḳ-ı ḥüsnüñi daḥi ṭayy itmeden ḥazān

bār-ı belā-yı firḳat:

1. **bār-ı belā-yı firḳat:**-*ı*
Gazel 154
Mısra: **13**
Ayrılık belasının yükü.

Bār-ı belā-yı firḳatı biz şimdi çekmedük
ʿUṣṣāḳa ol belāyı felek her zamān virür

bār-ı belā-yı hicr:

1. **bār-ı belā-yı hicr:**
Gazel 428
Mısra: **5**
Ayrılık derdinin eziyeti.

Çekmeden bār-ı belā-yı hicr olduḳ nātuvān
Yār eger mihr ü vefā itmezse yoḳdur zürımuz

2. **bār-ı belā-yı hicr:**
Gazel 428
Mısra: **5**
Ayrılık derdinin yükü.

Çekmeden bār-ı belā-yı hicr olduḳ nātuvān
Yār eger mihr ü vefā itmezse yoḳdur zürımuz

bār-ı belā-yı hicrān:

1. **bār-ı belā-yı hicrān:**
Gazel 847
Mısra: **10**
(Sevgiliden) Ayrılık belasının yükü.

Rūḥiyā dime cevānluḳda büküldi ḳaddüm
Az yükdür mi meger bār-ı belā-yı hicrān

bār-ı cevr:

1. **bār-ı cevr:**-*i*
Kaside 6
Mısra: **54**
Eziyet ve zulmün yükü.

Benem o dāʿi-i ṣāḥib-suḫan ki ḳılmışdur
Sipihr-i kīne-verüñ bār-ı cevri ḳaddümi lām

bār-ı firāḳ:

1. **bār-ı firāḳ:**-*uñ, -ı*
Gazel 967
Mısra: **13**
(Sevgiliden) Ayrılığın yükü.

Rūḥī ʿaceb mi çekmese bār-ı firāḳuñı
Ṭāḳat mı ḳodı ʿaşḳuñ o bī-iḳtidārda

bār-ı ġam:

1. **bār-ı ġam:**
Gazel 1112
Mısra: **10**
Dert yükü.

Nola ḳaddi ḫamīde ṭāḳatı ṭāḳ olsa Rūḥīnüñ
Diyār-ı ʿaşḳ rāhında nice dem bār-ı ġam çekdi

bār-ı ġam-ı ʿaşḳ:

1. **bār-ı ġam-ı ʿaşḳ:**
Gazel 217
Mısra: **9**
Aşk gamının eziyeti, yükü.

ʿĀḳibet şanma bilüñ bükmeye bār-ı ġam-ı ʿaşḳ
Rūḥiyā ḳāmet-i eflāk bu yolda ḫamdur

2. **bār-ı ġam-ı ʿaşḳ:**-*uñ, -ı*
Gazel 381
Mısra: **14**
Aşk eleminin yükü.

Ne ḳadar Rūḥiye luṭf eyler iseñ lāyıḳdur
Ki senüñ bār-ı ġam-ı ʿaşḳuñı hep o götürür

bār-ı girān:

1. **bār-ı girān:**
Gazel 197
Mısra: **4**
Ağır yük.

Alıḳomaz beni yār-ı riyāżet cānib-i Ḥaḳdan
Baña bār-ı girān olan vücūd-ı müsteʿārumdur

bār-ı günāh:

1. **bār-ı günāh:**-*ı*
Kaside 5
Mısra: **23**
Günahın yükü.

Bār-ı günāhı olur ise cümleden ṣakīl
Ḥaml-i ṣevābı olur ise cümleden eḫaf

bār-ı hicrān-ı yār:

1. **bār-ı hicrān-ı yār:**-*ı*
Gazel 762
Mısra: **7**
Sevgiliden ayrılığın yükü, eziyeti.

Bār-ı hicrān-ı yārı çekmede hep Ḳalmadı tende żerre deñlü mecāl

bār-ı hicr:

1. **bār-ı hicr:**-*ile*
Gazel 851
Mısra: **5**
Ayrılığın yükü.

İtme bār-ı hicrile ʿāşıḳlaruñ ḳaddin kemān
İḫtirāz it dostum peykān-ı tīr-i āhdan

bār-ı hudā:

1. **bār-ı ḫudā:**
Gazel 701
Mısra: **4**
Allah.

Göñline göre eger herkese luṭf eyler iseñ
Saña maʿlūmdur ey bār-ı Ḫudā māfi'l-bāl

bār-ı iḥsān:

1. **bār-ı iḥsān:**-*ı*
Kaside 29
Mısra: **42**
(Bir kimsenin yaptığı) İyiliklerin yükü.

Ben ne ḥācet ki ḳılam vaṣf-ı seḫā vü keremüñ

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Bār-ı iḥsānı idüpdür felegüñ ḳaddini ḫam

bār-ı luṭf:

1. **bār-ı luṭf:**-*ı*
Kaside 24
Mısra: **34**
İhsan ve iyilik meyvesi.

Nice seḫāvetini göz göre ide inkār
Ki bār-ı luṭfı idüpdür ḳad-i sipihri dütā

bār-ı riyā:

1. **bār-ı riyā:**-*dan*
Terkib-bend 8
Mısra: **26**
İkiyüzlülüğün sebep olduğu yük.

Gel ṭoġrılalum meygedeye raġmına anuñ
Kim bār-ı riyādan ḳad-i ber-geştesi ḫamdur

bār-ı riyā:

1. **bār-ı riyā:**-*y, -ı*
Gazel 517
Mısra: **1**
İki yüzlülük yükü.

Götürür zāhid-i ḫar bār-ı riyāyı ṣalmaz
Vāʿıẓ-ı şehr gibi ol da eşekden ḳalmaz

bār-ı ruḥ:

1. **bār-ı ruḫ:**-*uñ*
Gazel 602
Mısra: **7**
(Sevgilinin) yanağının yemişi.

Ṭūṭiyi söyleden senüñ bār-ı ruḫuñ durur hemān
Yoḫsa iki gözüm anuñ āyineden ṣafāsı yoḳ

bār-ı taʿalluḳ:

1. **bār-ı taʿalluḳ:**-*da*
Kaside 41
Mısra: **1**
Dünya bağlarının yükü.

Nice bir bār-ı taʿalluḳda ola çeşm-i emel
Nice bir girye ki irmez şecer-i rıfʿata el

bārid:

1. **bārid:**
Gazel 1026
Mısra: **5**
Soğuk, tatsız, nahoş.

Yār içün bārid söz añmış müddeʿī gūş eylemeñ
Ḫastaya ṣuʿarż ider iblīs īmān almada

bār-ver:

1. **bār-ver:**
Tarih 3
Mısra: **40**
Meyveli.

Ebr-i raḥmet geştzār-ı ʿömrüñi ser-sebz ider
Baḫt-ı ḳadrüñ bār-ver olsun ilā yevmiʾl-ḳıyām

bār-ver-i nihal:

1. **bār-ver-i nihal:**
Kaside 30
Mısra: **24**
Meyve veren ağaç fidanı.

Bāġ-ı suḫanda terbiyet-i ṭabʿı eylemiş
Her beyt-i dil-gūşāsını bir bār-ver-i nihal

baş:

1. **baş:**-*um, -da*
Gazel 11
Mısra: **10**
Vücudun üst veya önünde bulunan bölüm; baş, kafa, ser.

Kūyuña varmaġa giceyle yeter
Ḳanlu dāġum başumda necm-i hüdā

2. **baş:**-*uñ, -a*
Gazel 626
Mısra: **8**
Kişinin kendi şahsı, zâtı.

Elemüñ kime diseñ dir saña baḫtuñdan bil
Bir belādur başuña baḫt-ı siyāhuñda senüñ

3. **baş:**-*ı, -n, -da*
Gazel 104
Mısra: **2**
Baş. || Akıl.

Çıḳdı şeb defʿin idüp kevkeb-i hengām-ı ṣabāḥ
Ey ḫoş ol kimse ki başında ola neşʾe-i rāḥ

4. **baş:**-*dan*
Gazel 472
Mısra: **5**
Fikir, düşünce.

Başdan hevā-yı devlet-i dehri çıḳarmışuz
ʿĀlemde şimdi faḳr u fenādur murādımuz

5. **baş:**-*ı*
Gazel 1033
Mısra: **1**
Başlangıç.

Fitne çevgānını aldı ele biñ yıl başı
Nice serbāzlaruñ ṭup olacaḳdur başı

6. **baş:**-*dan*
Gazel 843
Mısra: **9**
Başta, başlangıçta.

Kim ne dir başdan Mesīḥā-yı zamānam söyleseñ
Laʿl-ı nābuñdur saña iṣbāt-ı iʿcāz itdüren

7. **baş:**-*a*
Gazel 436
Mısra: **10**
Ser, kafa. II Hayat, can.

Rūḥiyā lā dimezüz öldürse ol meh-rū bizi
Cān u başa ḳalmazuz yolında zīrā ʿāşıḳuz

8. **baş:**-*da*
Gazel 646
Mısra: **9**
Kafa, ser ‖ Us, dimağ; fikir.

Ḳayd-ı rıfʿat başda bir ġamdur giçüp ol ḳayddan
Rūḥiyā ʿālemde ʿuzlet iḫtiyār itsem gerek

9. **baş:**-*um, -da*
Gazel 130

Mısra: **3**
Baş, düşünce, fikir, zihin.

Başumda mekān ṭutdı gelüp ḫayl-ı ġam-ı ʿaşḳ
ʿAsker gibi kim direng idüp bekleye serḥad

10. **baş:**-*ı, -n, -a*
Gazel 537
Mısra: **4**
Baş II Üst, tepe.

Ben dilāver o kemān-dāra dirin kim felege
Aṣa ay başına āhum gibi bir zerrīn-baḫş

11. **baş:**-*da*
Kaside 18
Mısra: **66**
İlk, önce, evvel.

Böyle gevher ne revādur ki ḳala yirde diyü
Götürür başda hemīşe ayaġuñ tozını bād

12. **baş:**-*ımuz, -ı*
Gazel 150
Mısra: **6**
Akıl, fikir, şuur, zihin.

Būy-ı ser-i zülfüñ gün olur mı ki getürmez
Sevdāya ṣalan başımuzı bād-ı ṣabādur

13. **baş:**-*ı, -n, -a*
Gazel 986
Mısra: **2**
Baş, kafa || Üzeri.

Ḳaşlaruñdan ʿārıżuñ çevgān üşürüp başına
Bitürür çarḫuñ bir altun ṭuġını gün başına

14. **baş:**-*ı, -n, -a*
Gazel 905
Mısra: **28**
-de, için.

Luṭf-ı bahārı mezraʿ-ı ḫāṭırda gül gibi
Her gün başına bitüre bir sebze-zār-ı nev

15. **baş:**-*ı*
Gazel 636
Mısra: **4**
Yara. || Dağ yarası.

Bī-sütūnda görinen jāle ile lāle degül
Baġrınuñ başı gözinüñ yaşıdur Ferhaduñ

baş-:

1. **baş-:**-*du, -ḳ*
Gazel 505
Mısra: **9**
Basmak (ayak basmak).

Başduḳ ḳadem-i kemālile eflāke Rūḥiyā
Müşkil bu kim zamānede yoḳ iʿtibārımuz

2. **baş-:**-*maz*
Tarih 5
Mısra: **20**
Yere basmak; adım atmak.

Mūr-ı miskīne mebād itmese āzār diyü
Ḳorḳusından yere başmaz ayaġın bād-ı ṣabā

baş açuḳ yalın ayaḳ:

1. **baş açuḳ yalın ayaḳ:**
Gazel 104
Mısra: **9**
Telaş sebebiyle giyinemeden, perişan kılıkta. || Mütekebbir olmadan, boyun bükük ve zelil bir halde bulunmak.

Baş açuḳ yalın ayaḳ vādi-i ʿaşḳı ṭolanur
Ḳanı Rūḥī gibi ʿālemde bugün bir seyyāḥ

baş aç-:

1. **baş aç-:**-*up*
Müseddes 7
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Korkusuz olmak, cesur olmak.

Saña ḳalmışdur iş ey ḥükkām-ı vaḳtuñ ekremi
Baş açup meydāna gir kim geldi meydānuñ demi

2. **baş açup:**-*up*
Terkib-bend 7
Mısra: **38**
Kelime Tipi: **Deyim**
Korkusuz pervasız.

Kız idi līk rāh-ı Yezdāne
Baş açup girmişidi merdāne

baş alup git-:

1. **baş alup git-:**-*di, -ler*
Gazel 79
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
İzin almadan ve gideceği yeri bildirmeden gitmek, savuşmak.

Sen lebi Şīrīn ṣaçı Leylā ġamından baş alup
Gitdiler Ferhād ile Mecnūn-ı şeydā semt semt

baş al-:

1. **baş alur:**-*ur*
Kaside 8
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birini) Öldürmek, cana kıymak.

Virür yā başını ya baş alur yāhūd düşer bende
Maḥaṣal kaçmaz aʿdādan olanlar merd-i meydānuñ

baş çek-:

1. **baş çek:**-*e*
Gazel 945
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karşı gelmek, isyan etmek, ayrı baş çekmek.

Ḳorḳarın baş çeke şimdengirü nār-ı āhum
Çoḳ cefā eyledüñ ey çarḫ dil-i nā-şāda

baş çıkar-:

1. **baş çıḳar:**-*mış*
Gazel 840
Mısra: **6**
Görünmek, zuhur etmek.

Mevc-i eşküm üzre dir āh-ı şerer-bārum gören

Baş çıḳarmış baḥrdan bir ejder-i āteş-feşān

2. **baş çıḳar-:**-*mış*
Kaside 12
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Görünmek; ortaya çıkmak; zuhur etmek.

Nāḳa üzre maḥmil-i zerrīn midür yā fiʿl-meşel
Baş çıḳarmış gevherden mihr-i cān-ārā mıdur

baş eg-:

1. **baş eg-:**-*mez, -üz*
Gazel 430
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Güçlünün buyruğuna uymayı kabul etmek.

Ḥāk-i burc-ı evliyāyuz dergeh-i Ḥaydardanuz
Çarḫa biz baş egmezüz gör kim ne ʿālī yerdenüz

2. **baş eg-:**-*er*
Gazel 927
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Saygı göstemek.

Ṭavr u ṭarzın şöyle bilmişsin güzellik semtinüñ
Ḫūb-rūlar baş eger evżaʿuña eṭvāruña

3. **baş eg-:**-*er*
Gazel 866
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerdeki bir şeyi alabilmek için başını yere eğmek. || (Birisine) Boyun eğmek, hükmü altına girmek.

Sebze-i nev-ḫīze şanma baş eger āhū-yı Çīn
Eyler ey meh nergis-i mestüñ görüp ser-ber-zemīn

4. **baş eg-:**-*me*
Gazel 723
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Direnmekten vazgeçip buyruk altına girmek, inkıyat etmek.

Ey dil yeter çeküp ġam-ı dināra derhem ol
Baş egme çarḫ-ı dūna ser-efrāz-ı ʿālem ol

5. **baş eg-:**-*me*
Tahmis 3
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karşısındakinin üstünlüğünü kabul edip ona boyun eğmek, itaat etmek.

Muraṣṣaʿ tāca baş egme dime tāc-ı Keyāndur bu
Ḳızıllar allar giyme ki vażʿ-ı Ḫusrevāndur bu

baş egdür-:

1. **baş egdür-:**-*dür, -ür*
Gazel 497
Mısra: **18**
Kelime Tipi: **Deyim**
Güçlünün buyruğuna uymayı kabul etmek.

Maẓhar düşerse ẕerre ḳadar mihr-i luṭfına
Baş egdürür zamānede aʿdāya nāmımuz

baş halāş it-:

1. **baş ḫalāş it-:**-*mez*
Gazel 498
Mısra: **3**
Kendini kurtarmak.

Tīrimüzden baş ḫalāş itmez ʿadū-yı ḥiyle-sāz
Bir kemāndāruz ki zehr-ālūddur peykānımuz

baş kaldır-:

1. **baş ḳaldır-:**-*z, -uz*
Gazel 461
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kurtulamamak.

Ṣürāḥī gibi baş ḳaldırmazuz peymāne-i meyden
Mücerred ẕevḳ esīri bir bölük ehl-i ṣafāyuz biz

baş ko-:

1. **baş ḳo-:**-*dı*
Gazel 1009
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başını yaslamak. || Bir şey uğruna ölümü göze almak.

ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ dinilse yaraşur Rūḥīye kim
Nice yıllar baş ḳodı kūyuñda bir ṭaş üstine

2. **baş ḳo-:**-*dı*
Gazel 986
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başını dayamak, yaslamak. || Bir şey uğruna ölümü göze almak.

Rūḥi-i dil-ḫastanuñ bir kerre ḫālin ṣormaduñ
Nice yıllar baş ḳodı miskīn işigüñ ṭaşına

3. **baş ḳo-:**-*du, -ñ*
Gazel 284
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başlamak, bir yola girmek.

Baş ḳoduñ yolumda geç sevdā-yı rıfʿatdan diyü
Ḳulluġuñdan ben ki serden geçmişem sevdā nedür

4. **baş ḳo-:**-*maḳ*
Gazel 594
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey uğruna) Canını fedâ etmeye hazır olmak, kendini adamak.

Mülk-i ʿaşḳa gitmege tīġuñdan özge rāh yoḳ
Baş ḳomaḳ āsān mıdur bu yolda kim hem-rāh yoḳ

baş koş-:

1. **baş ḳoş-:**-*du, -ḳ*
Gazel 461
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Baş başa verip fikir birliği etmek; arkadaş olmak; birlikte düşüp kalkmak.

Ṭutup āvāreler semtin ayaḳ başduḳ ḫarābāta
Mey-i nābile baş ḳoşduḳ ʿaceb ehl-i hevāyuz biz

2. **baş ḳoş-:**-*du, -m*
Gazel 65
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir işi başarmak için çalışmak.

Ṭutmadum bunca baña pend idegördi şeyḫ u şāb
ʿĀḳıbet bād ile baş ḳoşdum beni itdi ḫarāb

baş ḳoy-:

1. **baş ḳoy-:**-*am*
Gazel 426
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey uğruna) Canını feda etmeye hazır olmak, kendini adamak.

Sen beni ol bü'l-heves şanma ki kūyuñdan geçem
Yā ḳoyam baş kūhsāra yā dutam yabāne yüz

2. **baş ḳoy-:**-*an*
Gazel 1044
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şey uğruna ölümü göze almak.

Yolumda baş ḳoyan irişür bezmüme diyü
Başdan çıḳardı lebleri ḳand-i mükerreri

3. **baş ḳoyup:**-*up*
Gazel 250
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şey yapmaya kesin karar vererek zamanını beklemek. ||(Bir şey uğruna) Canını feda etmeye hazır olmak, kendini adamak.

Baş ḳoyup gitmekde ʿāşıḳlar ʿadem iḳlīmine
Tīġ-ı āteş-bāzuñ üstinde o bir minhācdur

baş ḳurtar-:

1. **baş ḳurtar-:**-*ımaz*
Gazel 996
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canını korumak.

ʿAşḳ vādīleri Rūḥī nice ṭayy olsun kim
Baş ḳurtarımaz o vādīlere Rüstem girse

baş oynat-:

1. **baş oynat-:**-*maḳ*
Gazel 84
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hayatını tehlikeye atmak, canını fedadan çekinmemek.

ʿAşḳdur bu yolda baş oynatmaḳ ednā pāyedür
Tīġ-i firḳat ġam degül eylerse baġruñ laḫt laḫt

baş u cānile:

1. **baş u cānile:**
Gazel 979
Mısra: **8**
(Aşığın) Başı ve canı ile, başını ve canını feda etmeye hazır bir şekilde. || Canla başla, seve seve, her şeyi göze alarak, var gücüyle.

Gāh tīġ alup ele geh ṭīr ḳorḳūtma bizi
Ey ḳaşı yā ṭurmışuz yoluñda baş u cānile

baş üstine:

1. **baş üstine:**
Gazel 470
Mısra: **5**
Emrin olur. Buyurduğunu yaparım.

ʿAhdimüz cān virmek ise yoluña baş üstine
Durmışuz bin cānile ol ʿahd u ol peymāne biz

baş üzre yir it-:

1. **baş üzre yir it:**
Terkib-bend 9
Mısra: **55**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çokça değer ve itibar görmek.

Gevher gibi baş üzre yir it iḫtiramdan
Bir silke gir ki düşmeyesin intiẓāmdan

baş üzre yirüñ var:

1. **baş üzre yirüñ var:**
Gazel 803
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
"Büyük bir saygı ve ilgi ile karşılanır veya ağırlanır" anlamında kullanılan bir söz.

Nāme-i dildārı sürdüm çeşmüme
Gül gibi baş üzre var yirüñ didüm

baş vezīr:

1. **baş vezīr:**
Tarih 2
Mısra: **4**
Osmanlı devlet teşkilatında padişahın vekili olarak yönetimi elinde tutan, vezirler, vekiller heyetine başkanlık eden zat, sadrazam.

Minnet Allaha ki ol ṣadr-ı celīlüʾl-iʿtibār
Devletile ṣadra geçdi baş vezīr oldı yine

2. **baş vezīr:**
Tarih 45
Mısra: **1**
Baş vezir, sadrazam.

Yine devletle İbrāhim Pāşā baş vezīr oldı
Yine ol ṣāḥib-i iḳbāl geçdi ṣadr-ı aʿlāya

baş vir-:

1. **baş vire:**-*e*
Gazel 949
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Belirmek, ortaya çıkmak, peyda olmak.

Geldi ol dem açılup ḫūn-ı ʿadūdan güller
Baş vire gülbin-i iḳbāl gülistānuñda

başa belā gel-:

1. **başa belā gel-:**
Kaside 24
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**

Kötü bir olay veya durumla karşılaşmak, sıkıntıya düşmek.

Tevekkül eyle göñülden gelince başa belā
Ne ḥükm olursa ḳażādan gerekdür aña rıżā

<u>başa çık-:</u>

1. **başa çıḳ-:**-*ar*, -*dı*
Gazel 979
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeye gücü yetmek, üstesinden gelmek.

Kim çıḳardı başa dünyā gibi ḫāristānile
Göñlimüz eglenmeseydi sen gül-i ḫandānile

2. **başa çıḳ-:**-*dı*
Gazel 738
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Güçlükler çıkaran biriyle olan işini, kendi istediği yolda sonuçlandırabilmek.

Kākülüñle başa kim çıḳdı gel inṣāf idelüm
Neylesün cān-ı belā-keş olmayup āṣüfte-ḥāl

3. **başa çıḳ-:**-*maz*
Gazel 693
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeye gücü yetmek.

Biñ şiken her tār-ı müda her şiken biñ murġa dām
Başa çıḳmaz zülf-i müşkīnüñle miskīnüñ senüñ

<u>bā-ṣafā:</u>

1. **bā-ṣafā:**
Gazel 8
Mısra: **10**
Gönül huzuruyla, mutlulukla.

Ḳurtulurdum miḥnet ü derd ü belā vü ġuṣṣadan
Dest-gīrüm olsa Rūḥī çār-yār-ı bā-ṣafā

<u>başāret:</u>

1. **başāret:**
Tarih 7
Mısra: **4**
Bir şeyi etraflı olarak derinden derine, inceden inceye görüş.

Ṣadr-ı mülk-ārā ʿAli Pāşā ki virmiş Ḥaḳḳ aña
Hem başāret hem ʿadālet hem seḫāvet hem ḥüsām

<u>başda belā:</u>

1. **başda belā:**-*da*-*dur*
Gazel 98
Mısra: **5**
Baş belası.

Ḍalālet bir belādur başda ammā defʿi āsāndur
Gel ey zāhid mürīd-i pīr-i ʿaşḳ ol ol belādan geç

<u>başdan:</u>

1. **başdan:**
Gazel 277
Mısra: **8**
Kafa, baş, ilk, ön.

Kākülüñ dām-ı rāh-ı ḫūbāndur
Saña başdan bu iḥtirām yeter

2. **başdan:**
Gazel 140
Mısra: **2**
Başta, başlangıçta.

Ey diyenler dehrde bir nesne yoḳ cāndan leẕīẕ
Cān nedür başdan kim ola laʿl-ı cānāndan leẕīẕ

3. **başdan:**
Gazel 158
Mısra: **6**
Baş, ilk olarak.

İcāzet ister imişsin yolında virmege cān
Bu sözi başdan o nā-mihribāna kim söyler

4. **başdan:**
Gazel 193
Mısra: **14**
Başından beri.

Ḥāşā ki zülf-i yāra göñül müşk-i Çīn diye
ʿAşḳ ehli bu taṣavvurı başdan ḫaṭā bilür

5. **başdan:**
Gazel 1067
Mısra: **4**
Başından beri, öteden bu yana.

Ḫançerin almış ele ġamzeñ yürekler yarmaġa
Aña ḳārşu ṭurmaġa başdan kimüñ var yüregi

6. **başdan:**
Gazel 235
Mısra: **8**
Bir daha, tekrar.

Dime teklīf-i şarāb itme baña ey nāṣıḥ
Ṣadr-ı meyḫānede başdan saña yer mi bulunur

7. **başdan:**
Gazel 538
Mısra: **9**
Başından beri. || Kafasından ümidini kesmek, ölmeyi göze almak.

Kesdüm ümīdi başdan o gün ben yoluñda kim
Oldı hevā-yı ʿaşḳile memlū ḥabāb-veş

8. **başdan:**
Kaside 11
Mısra: **20**
Başlangıçtan beri. II Baştan ayağa, bütünüyle.

Miṣāl-i Ḥażret-i Pāşā-yı vācibüʾt-taʿẓīm
Ki bezm-i ḫāṣına Cem girse başdan eyler ayaġ

<u>başdan aşur-:</u>

1. **başdan aşur-:**-*dı*
Gazel 1074
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Pek çok olmak, pek çoğalmak.

Emvāc-ı baḥr-ı eşkümi başdan aşurdı ʿaşḳ
Ammā derūnum āteşine ṣu sepilmedi

<u>başdan aşurı:</u>

1. **başdan aşurı:**
Gazel 236
Mısra: **4**
Baş üstünde.

Yār üstimüze ṣalursa sāye
Başdan aşurı riʿāyet eyler

başdan ayaġa:

1. **başdan ayaġa:**
Gazel 719
Mısra: **6**
Bütünüyle, tamamıyla.

Dīde-i bāṭın gerek dīdār-ı Ḥaḳḳı görmege
Sen gerekse zāhidā başdan ayaġa dīde ol

2. **başdan ayaġa:**
Gazel 380
Mısra: **5**
Tamamen, tamamıyle, baştan aşağı.

İki gözli degül başdan ayaġa cismi çeşm olsa
Ruḫuñda nūr ḥaḳḳı görmeyen nādīde aʿmādur

başdan başa:

1. **başdan başa:**
Tarih 5
Mısra: **18**
Başından sonuna kadar, bir uçtan bir uca.

Devr-i ʿadlinde yatur arḳası üstine hilāl
Mihr başdan başa dünyāyı ṭolanur dünyā

başdan çıkar-:

1. **başdan çıḳar-:**
Gazel 256
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Doğru yoldan saptırmak.

Seni aġyār ile tenhā görince terk-i ser ḳıldum
Maḥabbet ehlini başdan çıḳardı hep o ġayretdür

2. **başdan çıḳar-:**
Gazel 680
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklından çıkarmak, bir şeyi unutturmak veya ondan vazgeçirmek.

Gelmiş raḳīb cānib-i dildārdan bugün
Rūḥī çıḳar hevāsını başdan o cānibüñ

3. **başdan çıḳar-:**-*ar*
Gazel 694
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Takke için sevgilinin) Başından çıkarılması. || Kötü yola sapmak, ahlakı bozulmak.

Ṣaḳlanur yanında düzd-i zülf-i pür-çīnüñ senüñ
Ḳorḳarın başdan çıḳar bir gün ʿaraḳ-çīnüñ senüñ

4. **başdan çıḳar-:**-*an*
Gazel 274
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Doğru yoldan saptırmak.

Beni başdan çıḳaran kākül-i ʿanber-būdur
Getüren başuma sevdā ol iki gīsūdur

5. **başdan çıḳar-:**-*dı*
Gazel 1044
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kötü yola sürüklemek, ayartmak.

Yolumda baş ḳoyan irişür bezmüme diyü
Başdan çıḳardı lebleri ḳand-i mükerreri

başdan çık-:

1. **başdan çıḳ-:**-*up*
Gazel 271
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ahlakı bozulmak, doğru yoldan ayrılıp uygunsuz işlere yönelmek.

Nola ger başdan çıḳup dīvāne olsam kim beni
Bir uzun sevdāya ṣalmışdur o zülf-i müşk-bār

başı göge ir-:

1. **başı göge ir-:**-*düg, -i*
Gazel 949
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Beklenmeyen bir mutluluğa ermek.

Düşmenüñ hep bu imiş başı göge irdügi kim
Kesilüp ṭūp ola zīr-i ḫam-ı çevgānuñda

2. **başı göge ir-:**-*se*
Gazel 427
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok yükseklere erişmek. || Çok istediği bir şeye kavuşmaktan veya bir iltifattan dolayı çok sevinmek, büyük bir sevinç duymak.

Ḫāk-i rāhuñda o kim ʿaşḳile maḳtūl olmaz
Ḳadrile başı göge irse de maḳbūl olmaz

başı yaşduḳda:

1. **başı yaşduḳda:**-*dur*
Gazel 653
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başı yastıkta, ölüm döşeğinde olmak, son anlarını yaşamak.

Ġam-ı ʿaşḳıyla aḥvālı mükedderdür żaʿfı ġālibdür ölümlüdür başı yaşduḳdadur
Rūḥī-i maḥzūnuñ

başıl-:

1. **başıl-:**-*ma, -y, -ayın*
Kıt'a 7
Mısra: **1**
Alt olmak, mağlup olmak, yenilmek, yere serilmek, çiğnenmek, tahkir edilmek.

Egrilük eyleme başılmayayın dirseñ eger
Pāy altında budur olduġı dāyim yānuñ

başımuz git-:

1. **başımuz gid-:**-*ımuz, -er, -se*
Gazel 474
Mısra: **7**
Ölmek, öldürülmek.

Giderse başımuz döndürmezüz yüz tīġ-i aʿdādan
Belādan dönmemüz yoḳ tābiʿ-i ḥükm-i ḳażāyuz biz

başımuz ḫoş degül:

1. **başımuz ḫoş degül:**
Gazel 887
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başı hoş olmamak; bir şeyden hoşlanmamak.

Çīn-i zülfi yeter ortaya getürse miski
Başımuz ḫoş degül ey ḫᵛāce anuñ būyından

başımuza belā:

1. **başımuza belā:**-*ımuz*
Gazel 722
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başa dert olan, insana musallat olup bir türlü uzaklaştırılamayan kimse veya şey.

Sevdā-yı ḫāli başımuza bir belā idi
Ḫaṭṭı da geldi oldı bize bir belā da ol

başımuzdan cüdā ol-:

1. **başımuzdan cüdā olmasun:**
Gazel 19
Mısra: **6**
"Başımızdan eksik olmasın.", "Allah yokluğunu göstermesin" anlamında deyim.

Ẕevḳimuz var māʾilüz keyfiyyet-i cān-baḫşuña
İsterüz kim başımuzdan olmasun bir dem cüdā

başımuzdan ḫāli olma-:

1. **başımuzdan ḫāli olma-:**-*y, -a*
Kaside 19
Mısra: **79**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimse) "Her zaman başımızda olsun, sağ olsun, var olsun" anlamında kullanılan bir söz.

Başımuzdan umaruz olmaya sāyen ḫāli
Var devrüñde hele raġbetimüz bir miḳdār

başımuzdan kem olma-:

1. **başımuzdan kem olmasun:**
Gazel 128
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
"Her zaman var olsun, hep bulunsun" manasında dua ifadesi.

Hemīşe başımuzdan sāyesi kem olmasun Rūḥī
Duʿāmuz bu cihān ṭurduḳca ṭursun ol ḳıyāmet-ḳad

2. **başımuzdan kem olmaya:** -*y, -a*
Gazel 819
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birisi veya bir şey için) Hep var olsun, hiç eksik olmasın anlamında bir söz.

Çarḫ döndükce o mihr-i keremüñ ey Rūḥī
Ẓıll-ı luṭfı başımuzdan umaruz olmaya kem

başın alup düş-:

1. **başın alup düş-:**-*se*
Tahmis 3
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başını alıp gitmek, kimseye haber vermeden, gideceği yeri söylemeden uzaklaşmak, bulunduğu yeri terk etmek.

Alup başın nola ṣaḥrā vü kūha düşse ger gönlüm
Bir adı ṣanı nā-peydā ġarīb olmaḳ diler gönlüm

başın ele al-:

1. **başın ele al-:**-*up*
Gazel 1062
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölümü göze almış olarak, kelle koltukta.

Gelen yoḳ dimişsin meger geçe cāndan
Başın alup ele Rūḥī-i nātüvān geldi

başı git-:

1. **başın gid-:**-*n, -er*
Gazel 965
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Yiğitlik meydanında) Başı kesilmek. || Ölmek.

Gider başın ṣaḳın meydān-ı ʿaṣḳa serserī girme
Bu meydānı alanlar aldılar ey dil riyāżetle

başın hāka ṣal-:

1. **başın ḫāka ṣal-:**-*dı*
Kaside 22
Mısra: **41**
Başını toprağa gömmek. || Öldürmek.

Ṣaldı başın ḫāka devrüñde felek serkeşlerüñ
Eyledi terk-i vaṭan ʿadlüñ görüp her bed-nihād

başın kaşı-:

1. **başın ḳaşı-:**
Gazel 985
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başını kaşımak. || Arada en ufak başka bir iş yapamayacak kadar sıkışık durumda bulunmak.

Ḫār-ı keff -i pāyını deşt-i belāda çekmeyen
Ḳays-ı nā-şāduñ eli degmezdi başın ḳaşıya

başın kes-:

1. **başın kes-:**
Gazel 555
Mısra: **6**
Öldürmek, başını kesmek. || Söndürmek.

Dil uzadup öykinürlerse cebīn-i ḥüsnüñe
Şemʿ-i bezmüñ kes başın ḳandīl-i āteş-bārı aṣ

başın ortaya koy-:

1. **başın ortaya ḳoy-:**-*up*
Kaside 8
Mısra: **32**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir işe girişirken ölümü göze almak.

Belī var līk anuñ gibi de bir merd-i veġā yoḳdur
Ḳoyup ortaya başın ḳaçmaya tīġinden aʿdānuñ

başın vir-:

1. **başın virse:**-*se*
Muamma 1
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir amaç uğruna kendini fedâ etmek.

Başın dil mihr-i bī-ḥaddine virse ẕerre-veş ṭañ mı
Şu dil kim anda mihri olmaya maʿnide ḫāsırdur

2. **başın vir-:**-*üp*
Gazel 212
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendini feda etmek.

Çeşmüñle ġamzeñe żarar itdi başın virüp
Biz çıḳduḳ ey perī ser-i zülfüñle ser-be-ser

başına belāyı getür-:

1. **başına belāyı getür-:**-*en-y, -ı, -en*
Gazel 280
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir sorunla karşılaşmak, kötü bir duruma düşmek.

Mihribān didi saña düşdi belāya dil-i zār
Bu belāyı getüren başına yalanıdur

başına gel-:

1. **başına gel-:**-*ı, -n, -a, -di*
Gazel 170
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak.

Ġam-ı ʿaşḳuñla ḥayrān olduġumdan kim görenler dir
Ne geldi başına bīçāre kim bunca melāluñ var

2. **başına gel-:**-*mez*
Terkib-bend 9
Mısra: **20**
Kelime Tipi: **Deyim**
Beklenmedik, şaşırtıcı bir olay veya durumla karşılaşmak.

Ḫurşīd itmeseydi eger daʿvi-i kemāl
Başına gelmez idi anuñ günde biñ zeval

başına gül-i surḫ ṭaḳın-:

1. **başına gül-i surḫ ṭaḳın-:**
Gazel 110
Mısra: **6**
Başına kırmızı gül takınmak.

Giceler var ise gülşende yatur kim seḥerī
Ṭaḳınur başına ol ġonca-i ḫandān gül-i surḫ

başına tāc it-:

1. **başına tāc id-:**-*er*
Gazel 206
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Taç diye başına koymak. || Çok sevmek ve saymak, el üstünde tutmak.

Zümre-i rindān içinde ser-firāz olur o kim
Başına ḫāk-ı cenāb-ı mey-fürūşı tāc ider

başına ur-:

1. **başına ur-:**-*ma*
Kıt'a 8
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Başına vurmak, kötü davranmak.

Dest-i cefāyile ṣaḳın başına urma herkesüñ
Aç gözüñi ḳo ġafleti sille-i rūzgārı añ

başına üş-:

1. **başına üş-:**-*di*
Gazel 1034
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birçok kimse bir anda) Bir şeyin veya bir kimsenin yanına toplanmak.

Üşdi şu ḳadar başına peykān-ı belā kim
Ḳan aġladı zaḫm-ı dil-i pür-ḫūn ṣıḳıldı

2. **başına üş-:**-*er*
Gazel 164
Mısra: **12**
Başına üşüşmek, toplanmak.

Şöyle maġlūb-ı riyādur ki yanınca gidenüñ
Ḫalḳ üşer başına gūyā ḫar-ı deccāl yürür

3. **başına üş-:**-*se*
Gazel 246
Mısra: **7**
Bir şeyin veya bir kimsenin yanına toplanmak.

Başına üşse ʿaceb mi bir alay zāġ u zaġan
Meṣelā cīfe-i dünyā-yı denī bir leşdür

4. **başına üş-:**-*se*
Gazel 247
Mısra: **7**
(Birçok kimse bir anda) Bir şeyin veya bir kimsenin yanına toplanmak.

Başına üşse ʿaceb mi bir alay zāġ u zaġan
Meṣelā cīfe-i dünyā-yı denī bir leşdür

başından eksik olma-:

1. **başından eksik olmasun:**
Gazel 1104
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey birinin yakınında) Her vakit ve her fırsatta bulunmak.

Ḳılıcı olmasun başından eksik ḫayl-i ʿadānuñ
Müdām aʿdā-yı dīn olsun reh-i ẕilletde maḫhūrı

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

başını kaldurama-:

1. **başını ḳaldurama-:**-*z*
Kaside 28
Mısra: **42**
Kelime Tipi: **Deyim**
İyileşememek, yataktan çıkamamak, kendine gelememek.

Cām-ı keremin Ḫātem içüp şöyle yıḳıldı
Kim bunca zamāndur başını ḳalduramaz tūz

başını taşlara ur-:

1. **başını ṭaşlara ur-:**-*sun*
Gazel 908
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başını taşlara vurmak. || *Çok pişman olmak, kafasını taştan taşa vurmak.*

Ad çıḳarmaz kūh-ı ʿaşḳuñda delü gibi
Dostum ursun gerekse başını ṭaşlara şu

başını vir-:

1. **başını vir-:**-*ür*
Kaside 8
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canından olmak, ölmek, canını feda etmek.

Virür yā başını ya baş alur yāhūd düşer bende
Maḥaṣal kaçmaz aʿdādan olanlar merd-i meydānuñ

başka:

1. **başḳa:**
Gazel 380
Mısra: **11**
Başka, farklı.

Zebān-ı ḥālımuz var bir gürūhuz başḳa ey ṣūfī
Bilinmez ḳāle ṣıġmaz nükte-meẕheb remz ü īmādur

2. **başḳa:**
Gazel 478
Mısra: **12**
Gayrı.

Göñüller ceẕbine ḥālet gerek ansuz ne mümkindür
ʿAṭādur başḳa bu iz dehr ehl-i ḥüsne ān virmez

3. **başḳa:**
Kaside 19
Mısra: **26**
Alışılmışın dışında, fevkalade.

Koyalum naġme-i murġānı ki hengām-ı seḥer
Başḳa bir ẕevḳ virür ḳalbe ṣadā-yı enhār

4. **başḳa:**
Gazel 1097
Mısra: **3**
Başka, diğer, farklı.

Sen var iken yaraşmaz aña başḳa boy çeke
ʿArż eyle serv-i bāġa nihāl-ı bülendüñi

başka başka:

1. **başḳa başḳa:**
Kaside 3
Mısra: **59**
Değişik, farklı, çeşitli.

Başḳa başḳa zevḳ-baḫş olup dil-i maḥzūnuña
Her birinden saña bir feyż ola ḥāṣıl ṣubḥ u şām

başla-:

1. **başla-:**-*y, -up*
Gazel 43
Mısra: **7**
Başlamak, bir işi yapmak üzere harekete geçmek.

Başlayup gerdeni vaṣfına ṣürāḥī ile mey
Reşkden bezmde ḳan aġladı erbāb-ı ṣafā

2. **başla-:**-*dı*
Gazel 787
Mısra: **5**
Başlamak, bir işi yapmak için harekete geçmek, girişmek.

Cefāya başladı cismüm ḫayāl olduḳca miḥnetden
Teraḥḥum eyleyüp anı vefā eyler ḫayāl itdüm

başlar üstinde yer eyle-:

1. **başlar üstinde yer eyle-:**-*miş*
Tarih 81
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok îtibar etmek, ilgi göstermek, değer vermek.

Ol çemen-i cūda kim ḳadr virüp eylemiş
Başlar üstinde yer aña Ḫudā gül gibi

başlar üstinde yer ol-:

1. **başlar üstinde yer ol-:**-*sun*
Gazel 849
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
"Büyük bir saygı ve ilgi ile karşılansın veya ağırlansın." anlamındadır.

Rūḥī yime ġam ḫāk-ı reh oldıysa mekānuñ
Tek sözlerüñe başlar üstinde yer olsun

başları aşaġa ol-:

1. **başları aşaġa ol-:**-*dı*
Tarih 2
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tersine dönmek, işi altüst olmak, kötü duruma düşmek.

Başları oldı aşaġa ʿāḳibet müfsidlerüñ
Şāh-ı ʿālem ḥāl-i ʿālemden ḫabīr oldı yine

başra:

1. **başra:**
Kaside 38
Mısra: **87**
Osmanlı'da vilayet merkezi olan ve günümüzde Irak'ta bir şehir.

Biḥamdillah degül erbāb-ı dilden ḫāli ḫod Başra
Niçün aġzına çalmazlar o leng ü dūn-ı nādānuñ

başı git-:

1. **başum gid-:**-*um, -er*
Gazel 783
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**

Başı gitmek; başı kesilmek. || *Öldürülmek.*

Ḳılıclar yaġdurursa başuma aġyār ey Rūḥī
Ṭarīḳ-i ʿaşḳdan gitmem eger bilsem gider başum

baş ko-:

1. **başum ḳo-:**-*um , -mış, -am*
Gazel 792
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şey uğruna ölümü göze almak.

Hīç ḳorḳutma teġāfül ḳılıcıyla beni kim
Bir başum var ḳomışam uġrına çün sulṭānum

başı mevc-i sipihre ir-:

1. **başum mevc-i sipihre ir-:**-*di*
Gazel 1034
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başı göğe ermek, beklenmeyen bir mutluluğa ermek.

Ḳūyında bu şeb irdi başum mevc-i sipihre
Kim ter düşüp egnindeki eksun ṣıḳıldı

başına āfitāb ṭoġma-:

1. **başuma āfitāb ṭoġma-:**-*y, -a*
Müsebba 1
Mısra: **21**
Kelime Tipi: **Deyim**
Günyüzü görmek; rahata ve huzura ermek.

Ḳara baḫtdan başuma ṭoġmaya mı bir āfitāb
Yoḫsa āhum āsumānı ḳıldı beñzer pür-seḥāb

başına belā al-:

1. **başuma belā al-:**-*um, -du, -m*
Gazel 784
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir sorunla karşılaşmak, kötü bir duruma düşmek.

Virüp cān naḳdini sevdā-yı zülfin aldum ol ṣūḫuñ
Dirīġā başuma kendi elümle bir belā aldum

başına hidāyet güneşi ṭoġ-:

1. **başa hidāyet güneşi ṭoġ-:**-*um, -a, -maz*
Kaside 1
Mısra: **9**
Hidayete ermek, doğru yolu bulmak.

Daḫi ṭoġmaz mı hidāyet güneşi başuma āh
Āh kim rūz-ı ümīdüm nice bir ola siyāh

başını alıp git-:

1. **başumı alıp git-:**-*mede*
Gazel 49
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
İzin almadan ve gideceği yeri bildirmeden gitmek, savuşmak.

Ben başumı alıp gitmede sen ġayrıla ʿıyş itmede
Olsa ʿaceb mi dāyimā benden ʿanā senden ṣafā *yeri bildirmeden gitmek, savuşmak.*

başını kes-:

1. **başumı kes-:**-*um, -ı, -se*
Gazel 539
Mısra: **1**
Öldürmek, canını almak.

Tīġ-i ḫışmile benüm kesse idüñ başumı kaş
Yuvalanmaġa olurdum yoluña ḫāżır baş

başı felege ir-:

1. **başuñ felege ir-:**-*uñ, -sün*
Gazel 414
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başı göğe ermek, beklenmeyen bir mutluluğa ermek.

Başuñ felege irsün gün gibi bugün ey dil
Saña yine şāhuñdan bir ẕerre ʿināyet var

başı içün:

1. **başuñ içün:**-*uñ*
Gazel 1110
Mısra: **8**
Deyim
Karşısındaki için büyük değer taşıyan bir kimseyi ortaya koyarak yemin etme veya yalvarma sözü.

Dem-be-dem ġamzesi oḳı sīnemi ḳo yārelesün
Anı menʿ itme başuñ içün çekerem yārecügi

başı sag dur-:

1. **başuñ sag dur-:**-*uñ, -a*
Rübai 21
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canı sağ olsun! || *Üzülmeye gerek olmadığının karşı tarafa bildirilmesi için kullanılan iyi dilek sözü.*

Yaġmaya giden māldan ey şāḥib-i ḥāl
ʿĀlemde başuñ sag dura çekme melāl

başına cünün düş-:

1. **başuña cünün düş-:**-*di*
Gazel 34
Mısra: **11**
Delirmek.

Düşdi āḫir başuña sevdā-yı zülfinden cünün
Ol perīşānluḳdan el virdi bu cemʿiyyet saña

başuñçün:

1. **başuñçün:**
Müsemmen 1
Mısra: **8**
"Başın için, canın için" anlamında yalvarma sözü.

Belā-yı ʿaşḳile yaḳlaşdı kim tenden çıḳa cānum
Meded devletlü başuñçün baña raḥmeyle sulṭānum

başında ʿaḳlı ol-:

1. **başuñda ʿaḳluñ var ise:**
Kaside 11

Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklı başında olmak, düşünebilir durumda olmak.

Hevā-yı ʿıyşı bahāruñ cünūna bādīdür
Başuñda var ise ʿaḳluñ çemenden olma ırag̱

başından git-:

1. **başuñdan gider:**
Gazel 1081
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sürdürülmesi gereksiz görülen bir bağlılığa, bir ilişkiye son vermek.

Rūḥiyā zülfine bend olmag̱a meyl itme iñen
Olma dīvāne başuñdan gider ol sevdāyı

bathā:

1. **batḫā:**
Gazel 288
Mısra: **6**
Mekke-i Mükerreme'nin eski adı.

Al Kaʿbenüñ ey ḥācī dilden ḫaberin gör kim
Yeşrib ne ʿaceb kūşe Batḫā ne ʿaceb yerdür

bāṭıl:

1. **bāṭıl:**
Gazel 846
Mısra: **1**
Boş, esassız.

Ümīd-i vuṣlatı bāṭıl ḫayāldur bilürin
O şāh-ı ḥüsne taḳarrub muḥāldur bilürin

2. **bāṭıl:**
Gazel 906
Mısra: **10**
Boş, esassız, doğru ve sahih olmayan, gerçekle ilgisi bulunmayan, hak ve hakikat olmayan şey.

Dünyāda ḫord u ḫʷābdan özge ne var dime
Bāṭıl ḫayāldur ṣaḳın aldanma ḫʷābı ḳo

bāṭın:

1. **bāṭın:**-*ı, -dur*
Gazel 3
Mısra: **5**
İç yüz, dahil, derun.

Ḥaḳ bu ḫalḳuñ bāṭınıdur ḫalḳ o Ḥaḳḳuñ ẓāhiri
Aç gözüñ gör kim nihān u āşikārdur Ḫudā

2. **bāṭın:**-*ımuz*
Gazel 442
Mısra: **7**
İnsanın iç âlemi.

Bāṭınımuz nūr-ı ḥaḳīḳatle pür
Gün gibi ehl-i naẓara ẓāhirüz

3. **bāṭın:**
Gazel 652
Mısra: **6**
İç, iç yüz. II İnsanın iç âlemi, gönül.

Zāhirā itdüklerüñ ṭāʿat-ı riyādur zāhidā
Bāṭınuñ nolsa gerek böyle olınca ẓāhirüñ

batn:

1. **baṭn:**-*ı, -n, -da*
Kaside 8
Mısra: **62**
Karın.

İlāhī hürmetiyçün anlaruñ kim çekdiler miḥnet
Birisi hüt baṭnında biri ḳaʿrında zindānuñ

bāver eyle-:

1. **bāver eyle-:**-*r, -dü, -m*
Gazel 610
Mısra: **10**
İnanmak, doğru bulmak.

Dir imiş ṣūfī ki yoḳ başumda sevdā-yı cihān
Bāver eylerdüm ideydi ḫabbetü's-sevdāyı terk

bāver it-:

1. **bāver it-:**-*dü, -m*
Gazel 816
Mısra: **9**
İnanmak, doğru bulmak.

Bāver itdüm ḳavline güftārına ḳıldum ʿamel
Raḥmsuz bir bī-emānı ehl-i iḳrār añladum

bāy:

1. **bāy:**-*a*
Gazel 952
Mısra: **12**
Zengin, paralı, mal mülk sahibi, varlıklı kimse.

Cihānuñ bir bilür yoḫsul u bāyın
Rūḥi ʿāḳildür
Ne bāya reşki var anuñ ne istiġnāsı yoḫsula

bayrak:

1. **bayrak:**-*lar, -ı, -y, -dı*
Kaside 8
Mısra: **23**
Üzerinde bir millet, topluluk veya kuruluşu temsil eden belirli resim, renk ve semboller bulunan, dikdörtgen biçimindeki kumaş veya kağıt, alem.

Anuñ bayraklarıydı görinen aʿdāya ejderhā
Anuñ şemşīridür pes ḳorḳudan çeşm-i dilīrānuñ

bayrak kaldur-:

1. **bayraḳ ḳaldur-:**-*dı*
Kaside 8
Mısra: **43**
Bir şeye karşı harekete geçmek, cephe almak, isyan etmek.

Ġaraz kim evvel ol ḳaldurdı bayraḳ girdi meydāna
Bozıldı cānibinden ʿaskeri erbāb-ı ḫusrānuñ

bayram:

1. **bayrām:**-*dur*
Gazel 151
Mısra: **12**
Bayram ǁ çok mutlu olunan gün ve zaman.

Faṣl-ı gülde ʿīda ḳılmazsa ʿaceb mi iltifāt
Gül yüzüñ şevḳıyla ol kim her gün bayrāmdur

2. **bayrām:**-*dur*
Gazel 328
Mısra: **1**
Mübarek ve muazzez addedilen dinî gün.

Dest-būsuñ bendeñe luṭf eyle kim bayrāmdur
Luṭf u iḥsān idecek demdür şerīf-i eyyāmdur

bayrām ol-:

1. **bayrām ol-:**-*ur*
Gazel 984
Mısra: **10**
Bayram gününün erişmesi. || *Bayram gibi neşeli ve sevinçli günlerin gelmesi.*

Cefāya ṣabr ḳıl ey rūze-dār-ı hicr kim bir gün
İrürsin ʿıyd-ı vaṣl-ı yāra bayrām olur elbette

bāz:

1. **bāz:**
Gazel 289
Mısra: **2**
Doğan denilen yırtıcı kuş.

O ṣayd-efken bugün meydān-ı ʿaşḳuñ dil-sitānıdur
Elinde bāz ṣanmañ ben żaʿīfüñ ḳuşça cānıdur

2. **bāz:**
Tarih 28
Mısra: **14**
Tekrar, yeniden, yine.

Ḥāl maʿlūm kün ez tārīḫeş
Bāz şud vālī-i mülk-i Şirvān

bāzār:

1. **bāzār:**-*da*
Gazel 235
Mısra: **6**
Çarşı, pazar.

Ṣatılursa nola gevher yerine seng-i ḫazef
Yā bu bāzārda bir ehl-i naẓar mı bulunur

2. **bāzār:**-*a*
Gazel 155
Mısra: **6**
Alışveriş.

Tek hemān sen naḳd-ı cān iste metāʿ-ı vaṣluña
Ehl-i diller böyle bāzāra ḥabībüm cān virür

3. **bāzār:**-*a*
Gazel 178
Mısra: **6**
Çarşı, pazar. II Pazarlık.

Metāʿ-ı vaṣluña cānlar viren rindān-ı bī-ḳayduz
Ṣınup bī-kesleri aġyār ile bāzāra yer yoḳdur

4. **bāzār:**-*a*
Gazel 190
Mısra: **5**
Alışveriş yapılan yer, pazar, çarşı.

Ḳo ġafleti ki bu bāzāra ḫᵛāce-i dehrüñ
Getürmeden seni maḳṣūdı hīçe ṣatmaḳdur

5. **bāzār:**-*ı*
Kaside 38
Mısra: **67**
Alışveriş. II İlişki ve münasebet bağlamında.

Ezelden hīç bir kimseyle yoḳdur sanki bāzārı
Ṣorarsa Ṣāliḥi di bendesidür ehl-i ʿirfānuñ

6. **bāzār:**-*ımuz*
Tahmis 2
Mısra: **8**
Çarşı, pazar yeri. II Alışveriş.

Fenā bezminde olduḳ kāse-i faḳrile leb-ber-leb
Ġınā ehliyle yoḳ bāzārımuz min-baʿd zīrā hep

bāzār-ı ʿaşḳ:

1. **bāzār-ı ʿaşḳ:**
Gazel 92
Mısra: **3**
Aşk pazarı.

Bāzār-ı ʿaşḳ mihr-i cemāluñdan aldı germ
Sensin metāʿ-ı ḥüsne viren gül gibi revāc

bāzār-ı ʿaşḳ-ı yār:

1. **bāzār-ı ʿaşḳ-ı yār:**
Gazel 149
Mısra: **9**
Sevgilinin aşkının pazarı.

Rūḥiyā bāzār-ı ʿaşḳ-ı yār cān bāzārıdur
Bunda ʿāşıḳ Yūsuf-ı vaḳt olsa hīçe ṣatılur

bāzār-ı dehr:

1. **bāzār-ı dehr:**-*i*
Tarih 83
Mısra: **4**
Dünya pazarı.

Ṭālib olup bir nā-süfte dürre
Bāzār-ı dehri gezdi serāpā

bāzār-ı dünyā:

1. **bāzār-ı dünyā:**-*y, -a*
Gazel 751
Mısra: **4**
Dünya pazarı.

Dürr-i baḥr-ı ʿaşḳ girmez beẕl-i dünyāsuz ele
Her gelen bāzār-ı dünyāya ḫarīdārı degül

bāzār-ı fikr:

1. **bāzār-ı fikr:**-*e*
Gazel 553
Mısra: **9**
Hayal pazarı.

Bāzār-ı fikre geşt ü güẕār eyleyüp arar
Ṭabʿum niṣār-ı bezmüñe lāyıḳ leʾāl-i ḫāṣ

bāzār-ı iʿtibār:

1. **bāzār-ı iʿtibār:**-*da*
Gazel 614
Mısra: **7**
İtibar pazarı.

Bāzār-ı iʿtibārda sensin viren şikest
Beyʿ-i metāʿ-ı ḥüsnine Yūsuf-liḳālaruñ

bāzār-ı maʿrifet:

1. **bāzār-ı maʿrifet:**-*de*
Gazel 320
Mısra: **9**
İlim pazarı.

Bāzār-ı maʿrifetde dime kim revāc yoḳ
Ey dil zamāne eyledügi iḳtizāyı gör

bāz-ı hümā-pervāz:

1. **bāz-ı hümā-pervāz:**-*dur*
Gazel 747
Mısra: **13**
Hüma uçuşlu doğan kuşu. || *Aşığın gönlü.*

Ḳatı yüksekden uçar bāz-ı hümā-pervāzdur
Kendüye her şāḫsār üstinde itmez yer göñül

bāz-ı ḳahr:

1. **bāz-ı ḳahr:**-*ı*
Kaside 16
Mısra: **31**
Kahır şahbazı.

Ḳuş olup eflāka çıḳsa bāz-ı ḳahrı indürür
Aña ḫaşm olan meger dünyādan ide intiḳāl

bāzil:

1. **bāẕil:**
Kıt'a 28
Mısra: **1**
Bol bol veren, bol bol dağıtan (kimse).

Ey dest-i şerīfüñ şuʿarā silkine bāẕil
Vey luṭfı ʿamīmüñ fużalā ḫayline mebẕūl

bāzū:

1. **bāzū:**-*s, -ı, -n*
Gazel 569
Mısra: **3**
Omuzla dirsek arasında bulunan ve gerildiği zaman belirgin şekilde görülen şişkince kas kitlesi.

Yine sāḳī meye dest ursa açup bāzūsın
Olsa der-kār ol endāze-kālā-yı neşāṭ

bāzū-yı ḳahr:

1. **bāzū-yı ḳahr:**-*ı*
Kaside 15
Mısra: **19**
Kahır pazısı. || *(Düşmanı) Perişan eden güç.*

Bāzū-yı ḳahrı ana öyle ḳılıç çaldı kim
Yiri gögi ḳapladı ġulġule-i el-āmān

be:

1. **be:**
Gazel 337
Mısra: **8**
A!, bre! (Teklifsiz konuşmalarda dikkati çekmek için kullanılan bir ünlem.).

Şaçılur ḫāke şererler baña ṭaş atduḳca
Be ki yer yer ten-i zārumdaki peykāna deger

be-ʿaşḳ-ı aḥmed-i mürsel:

1. **be-ʿaşḳ-ı aḥmed-i mürsel:**
Kaside 24
Mısra: **71**
Hz. Muhammed'in aşkı için, Hz. Muhammed hürmetine.

Be-ʿaşḳ-ı Aḥmed-i mürsel be-ḥürmet-i aṣḥāb
Be-ʿizz-i Mehdi-i hādī be-ḥaḳḳ-ı āl-i ʿabā

be-ʿavn-ı ized-i ʿallām:

1. **be-ʿavn-ı ized-i ʿallām:**
Tarih 16
Mısra: **30**
Her şeyi bilen Allah'ın yardımıyla.

İdüp peyrevlük aña ben ki Rūḥī-i suḫan-sāzam
Didüm bu ḫūb tārīḫi be-ʿavn-ı İzed-i ʿallām

bebeg:

1. **bebegüñ:**-*üñ*
Gazel 663
Mısra: **4**
Göz bebeği.

Ġamıyla aġlamadan ʿāciz olma Yūsufunuñ
Miṣāl-i dīde-i Yaʿḳūb aġarmasun bebegüñ

bed:

1. **bed:**
Gazel 717
Mısra: **10**
Fena, kötü, çirkin.

Bir ferde näsdan żararuñ tek ṭoḳınmasun
Nefsüñde sen bilürsin eger nīk eger bed ol

bed-āmūz:

1. **bed-āmūz:**
Gazel 1096
Mısra: **6**
Kötülük, fenalık öğreten. || *Rakip.*

Eyledüñ ṣoḥbeti aġyār-ı cefā-sāz ile germ
Hep bu ṣavuḳluġa bāʿiṣ o bed-āmūz gibi

beddu ʿā it-:

1. **beddu ʿā it-:**-*mede*
Kaside 37
Mısra: **55**
Bir kimsenin başına bir kötülük gelmesi için duâ etmek, inkisar etmek.

Beddu ʿā itmede mi ġayri velī-niʿmetine
Didüginden hele olmaz mı peşīmān nicedür

bedel:

1. **bedel:**
Gazel 390
Mısra: **9**
Karşılık, bir şeyin yerine verilen.

Naḳd-i ḥayāt-ı şabrum alup luṭfına bedel

Her cām-ı bāde kim baña ol bī-bedel virür

2. **bedel:**
Gazel 511
Mısra: **4**
Karşılık, denk, eş.

ʿAzīz-i ʿālem olup Mıṣr-ı ḥüsne şāh olduñ
Zamāne içre seni Yūsufa bedel bilürüz

3. **bedel**
Gazel 945
Mısra: **8**
Bir şeyin yerini tutabilen karşılık; eşit, denk.

Geçürüp hicrile evḳātumı çarḫ-ı ġaddār
Kūh-ı miḥnetde beni itdi bedel Ferhāda

beden:

1. **beden:**-*i*
Gazel 1075
Mısra: **8**
Beden, endam.

Raḳīb bilmek o māhı muḥāldur zīrā
Görinmeyince bilinmez leṭāfet bedeni

2. **beden:**-*den*
Gazel 234
Mısra: **8**
Vücut, gövde, cisim, ten. beden.

Riyāż-ı kūyuñuñ eyler şu deñlü ārzūsın kim
Bedenden murġ-ı rūḥum dem-be-dem uçmaġa māyildür

3. **beden:**
Gazel 856
Mısra: **8**
(Âşığın) bedeni, cismi.

Her yıl dıraḫt-ı gül gibi abdāla şarṭ olur
Gül-rīz ola cerāḥat-ı ʿāşūrdan beden

4. **beden:**-*(ü)m*
Gazel 821
Mısra: **2**
(Âşığın sararıp solmuş) bedeni.

Oldı āhumla reh-i ʿaşḳda berbād tenüm
Yel uçurmış bir avuç ṭopraġa döndi bedenüm

5. **beden:**-*üm*
Gazel 821
Mısra: **14**
Vücut, gövde. || *Can.*

Ḳaṭʿ-ı menzil ḳatı āsān idi ammā nideyin
Rūḥiyā üstüme bir bār-ı girāndur bedenüm

6. **beden:**
Gazel 856
Mısra: **10**
Vücut, ten. || *Sevgilinin bedeni.*

Rūḥī ʿaceb mi diñmese bir dem gözüm yaşı
Āteş bıraḳdı cānuma ol nūrdan beden

beden-i mürde:

1. **beden-i mürde:**-*y*, -*e*
Gazel 86
Mısra: **9**
Ölü beden.

Cān geldi yeñiden beden-i mürdeye ṣandum
Rūḥī gelicek ḳabrüme ol ḳadd-i ḳıyāmet

bed-gū:

1. **bed-gū:**
Gazel 383
Mısra: **5**
Herkes hakkında kötü söz söyleyen, dedikoducu.

Sükūt evlādur andan kim gelüp güftāra bir bed-gū
Kelāmından ola āzurde her sāʿatda biñ ḫāṭır

bed-gümān:

1. **bed-gümān:**
Gazel 24
Mısra: **12**
Suizan sahibi, şüpheci.

Bītābluḳ nişānesidür keşret-i nigāh
Çoḳ baḳduġumdan incinür ol bed-gümān baña

bed-güy:

1. **bed-güyuñ:**-*uñ*
Gazel 681
Mısra: **1**
Kötü söz söyleyen.

Ḳanḳı bed-güyuñ sözin bilmem yine güş eyledüñ
Añmaz olduñ ben dil-efkārı ferāmūş eyledüñ

2. **bed-güy:**-*lar*, -*uñ*
Rübai 27
Mısra: **3**
Kötü söz söyleyen kimseler.

Bed-güylaruñ ol işitmeden yāvesini
Ḥāl ehli cihāna gelse yeg ceẕr-i aṣamm

bed-hū:

1. **bed-ḫū:**
Gazel 903
Mısra: **8**
Huyu kötü olan (kimse), huysuz.

Eyü söz diseñ kötiye ide ḥaml bir belādur
Vāy o dil-şikesteye kim ola yār-ı cānı bed-ḫū

bed-hʸāh:

1. **bed-ḫʸāh:**
Gazel 322
Mısra: **4**
Başkasının kötülüğünü isteyen, kötü yürekli.

Ne ḳadar ḥüsni ziyād olduġını ister iseñ
Yine ol şūḫ-ı cefā-cū bizi bed-ḫʸāh bilür

2. **bed-ḫʸāh:**-*ile*
Tahmis 6
Mısra: **6**
Başkasının kötülüğünü isteyen kimse.

Böyle rüsvā gezmeden ḫalḳ içre ʿār itmez miyem
Ben ġam-ı firḳatda sen ʿişretde bir bed-ḫᵛāhile

3. **bed-ḫᵛāh:**
Gazel 1099
Mısra: **10**
Başkasının kötülüğünü isteyen. II Rakip, düşman.

Rūḥiye cevr u raḳībe nice bir luṭf idesin
Andan inṣāf mı rām ide o bed-ḫᵛāh seni

bedīd:

1. **bedīd:**
Kaside 17
Mısra: **22**
Görünür, açık, meydanda.

Ol Āṣaf-ı zamāne Sinān-ı kerīm kim
Emr itse bāda atı öniñce olur bedīd

2. **bedīd:**
Kaside 10
Mısra: **1**
Meydanda ve görünür durumda olan, açık, belli, âşikâr.

Cān u dil kūşe-i firḳatde iken irdi bedīd
Gelür ol mālik-i iḳbāl diyü virdi nüvīd

bedīd ol-:

1. **bedīd ol-:**-*dı*
Kaside 10
Mısra: **4**
Meydana çıkmak, görünmek.

Müjde ey ġam-zede-i şām-ı belā kim oldı
Āsumān-ı hünerün mihr-i cihān-tābı bedīd

2. **bedīd ol-:**-*maz*
Gazel 136
Mısra: **4**
Görünmek, aşikâr olmak.

Ṭālib-i dīdāra ḫāʾildür ḳuyūd-ı māsivā
Rūy-ı yār olmaz bedīd olmazsa ḫāʾil nā-bedīd

bedī-haber:

1. **bedī-ḫaber:**
Gazel 352
Mısra: **6**
Benzeri olmayan haber.

Şāhid-i ġayb eyledi ʿarż-ı cemāl
Uyḳudan ey bedī-ḫaber uyanı gör

bedīhi:

1. **bedīhi:**
Gazel 860
Mısra: **15**
İrticalen, birdenbire, düşünmeden, içine doğduğu gibi, doğaçlama olarak.

Rūḥī bedīhi söyledi bu şiʿr-i dil-keşi
İster egerçi dinmesine bu zemīn zemān

bed-liḳā:

1. **bed-liḳā:**-*dan*
Gazel 573
Mısra: **4**
Suratsız, çirkin.

Şarāb-ı dil-güşādan nefret eyler zāhid-i nādān
Anuñçün ehl-i diller eylemez ol bed-liḳādan ḥaẕẕ

bed-mest:

1. **bed-mest:**-*dür*
Gazel 306
Mısra: **2**
Sarhoş.

El urup ḫançere ṭurmış yine cānāneyi gör
Nice bed-mestdür ol gözleri mestāneyi gör

bed-nām:

1. **bed-nām:**
Gazel 920
Mısra: **8**
Kötü namlı, şöhretli.

Hem-nişīnin bilse mey-nūş olduġı taḳdīrce
Düşmese lāḳaydlük semtine bed-nām olmasa

2. **bed-nām:**
Gazel 984
Mısra: **16**
Kötü şöhretli; bir kimsenin adının kötüye çıkması.

Nola zāhid riyā vü zerḳ ile rüsvā-yı ʿām olsa
Çekenler ḳayd-ı nām u nengi bed-nām olur elbette

3. **bed-nām:**
Terkib-bend 8
Mısra: **156**
Adı kötüye çıkmış olan, şöhreti kötü olan (kimse).

Yazuḳ saña kim eyleyesin ḥırş u ṭamaʿdan
Bir cübbe içün kendüñi ʿālemlere bed-nām

bed-nām-ı maḥabbet ol-:

1. **bed-nām-ı maḥabbet ol-:**-*sa, -m*
Gazel 138
Mısra: **9**
Aşkta kötü nam salmak.

Nola bed-nām-ı maḥabbet olsam
Rūḥiyā bāḳi ḳalurmış eyü ad

bed-nāmlıḳ:

1. **bed-nāmlıḳ:**
Gazel 624
Mısra: **9**
Kötü namlık (isminin olumsuz anılması).

Eger bed-nāmlıḳ yārile düşmekse ḫarābāta
Ḳabūl itdük biz ol rüsvāluġı ol nāmdan giçdük

bed-neseb:

1. **bed-neseb:**
Muhammes 1
Mısra: **4**
Soyu kötü olan (kimseler).

Ḫāk olup ʿālī-nesep artdı belā vü miḥneti
Bed-neseb olana eyler şimdi herkes ʿizzeti

bed-nihād:

1. **bed-nihād:**
Kaside 22
Mısra: **42**
Kötü huylu (kimseler).

Ṣaldı başın ḫāka devrüñde felek serkeşlerüñ
Eyledi terk-i vaṭan ʿadlüñ görüp her bed-nihād

bedr:

1. **bedr:**-*i*
Tarih 58
Mısra: **4**
Dolunay.

Żiyā-baḫş olsa āfāḳa ʿaceb mi şemʿ-i iḳbāli
Odur şimdi fażīletde maʿārif burcınuñ bedri

2. **bedr:**
Gazel 584
Mısra: **7**
Ayın on dördü, dolunay.

Āsumān-ı ʿālem-i ʿaşḳuñ hilāli bedr olur
Laʿl-i sīnem üzre şāh ursa eger bir pāre dāġ

bedraka-i rāh:

1. **bedraḳa-i rāh:**
Gazel 131
Mısra: **4**
Yol gösterici, rehber.

Ḳalmışuz vādi-i firḳatda ne hemdem ne refīḳ
Olsun ol Ḫıżr-ı zamān bedraḳa-i rāh meded

bed-rāy:

1. **bed-rāy:**
Kaside 40
Mısra: **65**
Kötü fikirli.

İşi taʿẓimdür ehl-i dile bed-rāy degül
Meskenet ehlidür ol vāli-i iḥsān eyüdür

bedr-i celādet:

1. **bedr-i celādet:**-*dür*
Kaside 2
Mısra: **41**
Cesaret dolunayı. || Hz. Muhammed.

Şems-i saʿādetdür ol bedr-i celādetdür ol
Necm-i hidāyetdür ol ṣalli ve sellim ʿaleyh

bedr-i tamām:

1. **bedr-i tamām:**-*ı*
Gazel 415
Mısra: **6**
Dolunay.

Yārab ne siḥrdür ki bezm içre ol perī
Bir göz yumınca bedr-i tamāmı hilāl ider

bed-şūret:

1. **bed-şūret:**-*üñ*
Kaside 3
Mısra: **25**
Çirkin görünüşlü.

Nʾolur ol bed-şūretüñ hāli ʿaceb rūz-ı cezā
Kim ana aġyār ola ʿālemde yār-ı Muṣṭafā

bed-ṭıynet:

1. **bed-ṭıynet:**-*üñ*
Gazel 747
Mısra: **7**
Mayası bozuk, kötü karakterli.

Ehlile nā-ehl farḳın ḳılmayan bed-ṭıynetüñ
Ḥūri olsa iḫtilāṭından olur mużṭar göñül

be-eşk-i ṭıflān-ı maʿşūm:

1. **be-eşk-i ṭıflān-ı maʿşūm:**
Kaside 20
Mısra: **91**
Günahsız çocukların gözyaşları için.

Yārab be-eşk-i ṭıflān-ı maʿşūm
Yārab be-sırr-ı pīrān-ı kāmil

beg:

1. **beg:**-*i, -n, -e*
Gazel 159
Mısra: **4**
Bey.

Dāġ-ı mihrin yaraşur ursa dil-i ḫūbāna
Ol güzeller begine sikke-i şāhı yaraşur

2. **beg:**-*üm*
Gazel 437
Mısra: **6**
Bey, efendi II Sevgili.

Her gedā kim ola gencīne-i ʿaşḳa mālik
Biz begüm ʿālem-i maʿnīde aña şāh dirüz

3. **beg:**-*i*
Gazel 199
Mısra: **7**
Buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse, bey.

Begi pāşāsı var ise ḫalḳuñ
Fuḳarāyuz bizüm Ḫudāmuz var

4. **beg:**-*üm*
Gazel 89
Mısra: **2**
Buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse, bey || Sevgili.

Nice serv eylesün ol ḳāmet-i bālā ile baḫs
Begüm ednāya düşer mi ide aʿlā ile baḫs

5. **beg:**-*ler, -i*
Kıt'a 4
Mısra: **4**
Bey, efendi.

Böyle dem-beste olup ḳalduġımuz ey Rūḥī
Bī-kerem begleri medḥ eylemeden çoḳ yegdür

6. **beg:**
Tarih 77
Mısra: **3**
Bey, efendi, yönetici, buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse, hükümdar.

Beg olduñ gül gibi iḳbāl-i devletle biḥamdillah
Bıraḳduñ ġulġule āvāze-i cāhuñla dünyāya

7. **beg:**
Tarih 59
Mısra: **2**
Bey; soylu kişi; efendi; ileri gelen; sözü geçen; nüfuzlu, zengin kişi.

Başîrî Çâvuş ol şâḥib-kemâl-i pâk-tıynet kim
Düşüp luṭf-ı Ḫudâya maẓhar iḳbâlile oldı beg

be-ġāyet:

1. **be-ġāyet:**
Gazel 550
Mısra: **10**
Çok aşırı, son derece.

Ḥarîm-i kūy-ı dilberden saña bir biñ selâm itmiş
Seni bu ḥürmet ey Rūḥî be-ġāyet ululandurmış

begen-:

1. **begen-:***-mez, -sin*
Gazel 409
Mısra: **5**
Beğenmek, kabul etmek, tasvip etmek.

Beni ʿāṣıḳluġa begenmezsin
Baña beñzer bulundı hey kāfir

begler begi:

1. **begler begi:**
Gazel 1067
Mısra: **2**
Beylerbeyi. || Sancak beylerinin başı.

Ehl-i ḥüsnüñ ḫūb-rūlar gördiler sensin yegi
İtdiler ḥüsn-i rıżāyile seni begler begi

begler begilik:

1. **begler begilik:**
Kaside 7
Mısra: **35**
Beylerbeyi makamı.

Degül begler begilik göñlümi alur vezāretle
Eğer erlikleri maʿlūmı olsa şāh-ı devrānuñ

beglük:

1. **beglük:***-le*
Terkib-bend 2
Mısra: **20**
Bey olma durumu, hükümet, yönetici olma durumu.

Râh-ı Ḥaḳda yapduġı dāʿim ibâdet-gāh idi
Gerçi defterdârluḳ beglükle geçdi ʿömri lîk

behā:

1. **behā:***-da*
Terkib-bend 6
Mısra: **51**
Güzellik, zarafet.

Yoḳdı bahâsı ḥüsn ü behâda o meh-veşüñ
Cânlar deger cevân idi veʾl-ḥāṣıl-ı kelâm

be-ḥaḳḳ-ı āl-i ʿabā:

1. **be-ḥaḳḳ-ı āl-i ʿabā:**
Kaside 24
Mısra: **72**
Hz. Muhammed ve ailesi hakkı için.

Be-ʿaşḳ-ı Aḥmed-i mürsel be-ḥürmet-i aṣḥāb
Be-ʿizz-i Mehdi-i hādî be-ḥaḳḳ-ı āl-i ʿabā

be-ḥakk-ı ʿaliyy-i celîlüʾl-menāḳıb:

1. **be-ḥaḳḳ-ı ʿaliyy-i celîlüʾl-menāḳıb:**
Kaside 33
Mısra: **66**
Hz. Ali'nin kıymetli menkıbelerinin hakkı için.

Ola dest-gîrüñ Resūl-ı muṭahhar
Be-ḥaḳḳ-ı ʿAliyy-i celîlüʾl-menāḳıb

be-ḥaḳḳ-ı sūre-i nūr:

1. **be-ḥaḳḳ-ı sūre-i nūr:**
Kaside 14
Mısra: **118**
Nur suresinin hakkı için.

Çerāġ-ı ḳadrüñ emîn ola bād-ı miḥnetden
Be-ḥaḳḳ-ı sūre-i şems ü be-ḥaḳḳ-ı sūre-i nūr

be-ḥakk-ı sūre-i şems:

1. **be-ḥaḳḳ-ı sūre-i şems:**
Kaside 14
Mısra: **118**
Şems suresinin hakkı için.

Çerāġ-ı ḳadrüñ emîn ola bād-ı miḥnetden
Be-ḥaḳḳ-ı sūre-i şems ü be-ḥaḳḳ-ı sūre-i nūr

behcet:

1. **behcet:**
Gazel 207
Mısra: **3**
Sevinç, güleryüzlülük, güzellik, şirinlik.

Bî-derdlük nişânesidür behcet u sürūr
Her kim ki ehl-i derd ola zār u ḥazîn olur

2. **behcet:**
Gazel 618
Mısra: **9**
Güzellik, çekicilik, sevinç.

Billah ʿaceb sâdesin ey dil ne bu behcet
Ol ġonca birez yüzüñe gülmekle inanduñ

3. **behcet:**
Gazel 1050
Mısra: **8**
Güzellik, sevinç.

Ṭutdı cihânı ġamze-i pür-sūzı gūyiyâ
Gülden irişdi bülbüle behcet ḫaberleri

behcet-efzā-yı ḳulūb-ı ehl-i ḥāl:

1. **behcet-efzā-yı ḳulūb-ı ehl-i ḥāl:**
Tarih 3
Mısra: **11**
Hakikat ehli kimselerin kalplerindeki sevinci artıran.

Pây-būsuñ behcet-efzā-yı ḳulūb-ı ehl-i ḥāl
Ḫākipāyuñ nūr-baḫş-ı merdüm-i çeşm-i kirâm

behcet-fezā:

1. **behcet-feżā:**
Tarih 84
Mısra: **4**
Sevinç arttıran, güzellik yayan.

Ḫarāba varmış iken āsitānı Beşr Hāfīnüñ
Cedīd idüp yanında yapdı bir behcet-feżā mescid

behcet-nümā:

1. **behcet-nümā:**
Gazel 534
Mısra: **12**
Güzellik gösteren.

Bilür ṣaff-ı niʿālin ehl-i diller pāye-i rıfʿat
Zihī behcet-nümā mecmaʿ zihī ʿişret-feżā meclis

behcet-serāy:

1. **behcet-serāy:**
Tarih 72
Mısra: **4**
Sevinç yeri, mutluluk veren yer.

Yata lāyıḳ mı ciger-kūşem Raḳiyye ḫākda
Ola ʿālemde benüm ʿişret-gehüm behcet-serāy

beher:

1. **beher:**
Gazel 462
Mısra: **2**
Her, her bir.

Göñül ġam çekme dāʾim dīde-i terden keder ḳalmaz
Beher ḥāl el virür vuṣlat bu miḥnetler gider ḳalmaz

behey:

1. **behey:**
Gazel 86
Mısra: **2**
Hey! Ey! Be! Ekseriya hiddet ve tekdir manasında kullanılır.

Ḳıldun giçerek kūşe-i çeşm ile işāret
ʿUşşāḳı biri birine ḳatduñ behey āfet

behrām:

1. **behrāmıdur:**-*ı, -dur*
Gazel 584
Mısra: **3**
Sasaniyan sülalesinden, Yezdgird'in oğlu olan ve Behram-ı Gur adıyla anılan padişah.

Dil ki ser-bāzān-ı bezm-i ʿaşḳınuñ Behrāmıdur
Rüstem-i ḫançer-keş-i çeşmüñ eli ḳor mı ki saġ

2. **behrām:**
Kaside 11
Mısra: **29**
Behram,Merih,Mars (Doğu mitolojisinde feleğin celladı olarak bilinir ve minyatürlerde bir elinde kılıç diğer elinde kesik baş tutan delikanlı olarak tasvir edilir. Yeryüzünde savaşların çıkmasında da bu gezegenin etkili olduğuna inanılmıştır).

Felekde lerze düşer dest ü pāyına Behrām
Ḳaçan ki şevketile beline ḳuşansa ṣadāġ

behrām-ı felek:

1. **behrām-ı felek:**
Kaside 18
Mısra: **35**
Felek Behram'ı.

Kehkeşān ṣanma ki Behrām-ı felek olmışdur
Tīġ-i zerrīn ḳuşanup bār-gehinde cellād

behre al-:

1. **behre al-:**-*ma, -dı*
Kaside 41
Mısra: **35**
Nasibini almak, faydalanmak.

Almadı behre o kim medrese-i faẓlından
Müfti-i ʿālem ise ʿilmine anuñ ne ʿamel

behremend:

1. **behremend:**
Kaside 24
Mısra: **64**
Hisseli, paylı, ortak.

Senüñ gibi gele heyhāt bir kerem ehli
Sen itmesen beni ger behremend vāy baña

behre-mend it-:

1. **behre-mend id-:**-*üp*
Tarih 57
Mısra: **5**
Nasiplendirmek.

İdüp behre-mend ol hümā-ṭabʿı ḳıldı
Murādın cihān ṣayd-gāhında ḥāṣıl

be-hürmet-i aṣḥāb:

1. **be-ḥürmet-i aṣḥāb:**
Kaside 24
Mısra: **71**
Ashabın hürmetine.

Be-ʿaṣḳ-ı Aḥmed-i mürsel be-ḥürmet-i aṣḥāb
Be-ʿizz-i Mehdi-i hādī be-ḥaḳḳ-ı āl-i ʿabā

be-ʿizz-i mehdi-i hādī:

1. **be-ʿizz-i mehdi-i hādī:**
Kaside 24
Mısra: **72**
İnsanları doğru yola eriştiren Mehdi'nin izzeti için.

Be-ʿaṣḳ-ı Aḥmed-i mürsel be-ḥürmet-i aṣḥāb
Be-ʿizz-i Mehdi-i hādī be-ḥaḳḳ-ı āl-i ʿabā

bek:

1. **bek:**
Tarih 53
Mısra: **10**
Eskiden handan sonra gelen yöneticilere verilen unvan, bey.

Söyledi Rūḥī ol ʿāli-himmetüñ tārīḫini
Ciddeye bir mir-i ʿāli-ḳadr ḥālā oldı bek

2. **bek:**-*de*
Terkib-bend 8

Mısra: **246**
Bey.

Aʿyān-ı cihāndan kerem umma anı ṣanma
Āṣār-ı ʿaṭā ola ne pāşāda ne bekde

3. **bek:**
Tarih 53
Mısra: **6**
Pek, aşırı, çok. || *Bey.*

Baʿdehu ḳıldı teḳāʿudli ʿināyet Ciddeye
Ol livāda ʿömri olduḳca ola devletle bek

beḳā:

1. **beḳā:**
Gazel 231
Mısra: **15**
Ebedîlik, devamlılık.

Çünki yoḳ devlet-i dünyāya beḳā ey Rūḥī
Bī-beḳā devlet içün çekdügüñ ālām nedür

2. **beḳā:**
Gazel 627
Mısra: **5**
Ebedîlik, ölümsüzlük.

Yoḳ beḳā kimseye Boḳraṭ da olsa irişür
ʿÖmri ḳārūresine dest-i ḥavādiṣden seng

3. **beḳā:**
Terkib-bend 2
Mısra: **1**
Ölmezlik, ölümsüzlük, ebediyet, ebedîlik, bâkîlik.

Ey gönül ʿömre beḳā yoḳ devlet-i dünyāyı ḳo
Ḫākdür āḫir maḳāmuñ pāye-i aʿlayı ḳo

beḳā bezmi:

1. **beḳā bezm:**-*n, -de, -dür*
Gazel 98
Mısra: **9**
Ölümsüzlük meclisi.

Beḳā bezmindedür Rūḥī ṣafā-yı bāde-i vaḥdet
Erişmekse ġaraż ol ẕevḳe bu bezm-i fenādan geç

beḳā bul-:

1. **beḳā bul-:**-*maḳ*
Gazel 572
Mısra: **9**
Sonsuzluğa ermek. || *Bekabillaha ulaşmak.*

Beḳā bulmaḳ dilerseñ sākin-i meyḫāne-i ʿaşḳ ol
Ki ger ʿālem yıḳılsa ol binā bulmaz ḫalel vāʿıẕ

2. **beḳā bul-:**-*maz*
Gazel 31
Mısra: **2**
Ölümsüzlüğe erişmek, ebedi olmak.

Rāh-ı Ḫudāda nola olsaḳ fenā
Kim ki fenā olmadı bulmaz beḳā

3. **beḳā bul-:**-*ur*
Gazel 534
Mısra: **4**
Devam etmek.

Ne beñzer ṣoḥbet-i mey meclis-i erbāb-ı ʿirfāna
Olur anda perākende bulur bunda beḳā meclis

beḳā meclisi:

1. **beḳā meclisi:**-*n, -e*
Gazel 958
Mısra: **6**
Sonsuzluk meclisi. || *Ölüm, ahiret.*

Gördi Mecnūn ki fenā meclisinüñ yoḳ mezesi
Götürüp ayaġı cān atdı beḳā meclisine

beka mülki:

1. **beḳa mülki:**-*n, -e*
Tarih 19
Mısra: **1**
Sonsuzluk ülkesi. || *Ahiret.*

Gitdi nā-kām beḳa mülkine Sulṭān Selīm
Ḫayflar oldı o şehzāde-i ʿāli-ṭabʿa

bekāya ir-:

1. **beḳāya ir-:**
Gazel 36
Mısra: **2**
Ölümsüzlüğe erişmek, ebedi olmak.

Gel ey muḳayyed-i dām-ı maḥabbet-i eşyā
Beḳāya ir ki fenādur nihāyet-i eşyā

be-kef:

1. **be-kef:**
Gazel 423
Mısra: **7**
Elde, el içinde, avuçta.

Meded ḫançer be-kef olduḳda sāḳī farṭ-ı şevḳinden
Gelür deryā-yı bāde cūşa fülk-i cām-ı Cem ditrer

bekle-:

1. **bekle-:**-*dü, -k*
Gazel 504
Mısra: **5**
(Bir kimsenin gelmesini veya bir işin olmasını) Gözler vaziyette olmak, durup kollamak.

Yıllarla bekledük ḳapuñı görmedük seni
Yüz sürmemüz ḳapuña hemān oldı sūdımuz

2. **bekle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 572
Mısra: **7**
Bir şeyi, bir kimseyi gözetmek, korumak, muhafaza etmek.

Bu deñlü ḫanḳāhı bekledüñ yol bulmaduñ ʿaşḳa
Ḫarābāta geleydü müşkilüñ olurdı ḫall vāʿıẕ

3. **bekle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 606
Mısra: **9**
Bir yerde sabit durmak, kalmak, ayrılmamak; bir işten başka işle uğraşmamak.

Rūḥiyā künci yeter bekledüñ inṣāf oldı
Çıḳdılar seyrine şimdengirü şaḥn-ı bāġuñ

4. **bekle-:**-*y, -elüm*
Gazel 1101
Mısra: **4**

Bekçilik etmek, yanında bulunup gözlemek, korumak.

ʿIyş u ʿişret demidür bir nice gün
ʿıyş idelüm
Nice bir bekleyelüm kūşe-i künc-i miḥeni

5. **bekle-:**-*r*
Gazel 617
Mısra: **4**
Beklemek. || *Bekçilik etmek, yanında bulunup gözlemek, korumak, muhâfaza etmek.*

Dilini kesmeye bed-gūlaruñ inṣāf mıdur
Ḫançerüñ ey büt-i dil-cū neye bekler yanuñ

6. **bekle-:**-*y, -en*
Tarih 1
Mısra: **19**
(Bir kimsenin gelmesini veya bir işin olmasını) Gözler vaziyette olmak, durup kollamak, intizar etmek. || *Ummak, ümit etmek.*

İşigin bekleyen irdi Mesīḥā gibi ḫurşīde
Yolında baş ḳoyan ḫurşīd-veş ṣāḥib-külāh oldı

bektāşi:

1. **bektāşi:**-*y, -e*
Gazel 985
Mısra: **1**
Bektaşilik tarikatına mensup kimse.

Ehl-i ʿaşḳuñ münkirin ṣorduḳda bir Bektāşiye
Didi cāhildür eger Tecrīde yazsa ḥāşiye

be-kücā:

1. **be-kücā:**
Gazel 11
Mısra: **2**
Nerede?.

Yaḳīnuz kūyuña didüm cāna
Didi ey bī-ḫaber kücā be-kücā

bel:

1. **bel:**-*i, -n, -i*
Gazel 306
Mısra: **9**
İnsan bedenin orta kısmı, bel.

Belini ḳocdı dimişler o mehüñ Rūḥi içün
Hiç nesne yoḳ arada ḳurı efsāneyi gör

2. **bel:**-*de*
Gazel 970
Mısra: **6**
Dağ tepeleri arasında geçit veren alçak yer, dağ geçidi, belen. || *İnsan bedeninin orta kısmı, bel.*

Tīġ u ḫançer ne ṭurur zer kemerüñde dimezüz
Bilürüz yol kesiciler olur ekşer belde

bel bağla-:

1. **bel bağla-:**-*du, -m*
Gazel 835
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek.

Bağladum zünnāra bel ey dil ṭarīḳ-i ʿaşḳda
Tā ki virdüm göñlüm ol gīsū-yı kāfir-kīşe ben

2. **bel bağla-:**-*du, -m, -sa*
Gazel 1
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyi) Beline bağlamak. || *Birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek.*

Bağladumsa bel nola zünnār-ı ʿaşḳa Rūḥiyā
Şükr kim gitmez dilümden bir nefes ẕikr-i Ḫudā

3. **bel bağla-:**-*mış*
Gazel 502
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Önem vermek; azmetmek; hazırlanmak.

Yine bel bağlamış öldürmege üftādelerin
Varayın yalvarayın ol şeh-i ḫūbāne biraz

4. **bel bağla-:**-*y, -an, -lar*
Terkib-bend 6
Mısra: **36**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ümitle bağlanmak, güvenmek, inanmak.

Yoḳdur vefā-yı gerdiş-i gerdūna iʿtimād
Bel bağlayanlar aña gider böyle nā-murād

belā:

1. **belā:**
Gazel 3
Mısra: **2**
Felaket, afet.

Ḥaḳḳı ḫalḳuñ ṣūretinde görmeyendür mübtelā
Ḫalḳı Ḥaḳḳuñ vaḥdetinde bilmeyendür bir belā

2. **belā:**-*(y)ı*
Gazel 303
Mısra: **4**
İnsana büyük bir sıkıntı veren, içinden çıkılması güç durum, bâdire, dert, gam, keder.

Şikāyet idem ṣanmañuz ġayriden
Belāyı iden cāna cānānıdur

3. **belā:**-*y, -ı*
Gazel 154
Mısra: **14**
Dert, sıkıntı, huzursuzluk, mihnet.

Bār-ı belā-yı firḳatı biz şimdi çekmedük
ʿUṣṣāḳa ol belāyı felek her zamān virür

4. **belā:**
Gazel 798
Mısra: **17**
Evet. Allah, ruhlar âlemini yarattığında, ruhlara "elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)" diye sorar. Ruhlar, bu soruya "belâ (evet)" cevabını verirler (Kur'ân-ı Kerîm 7/172).

Meclis-i rāzda elest u belā
Ne cevāb u suʾāl imiş bildüm

5. **belā:**-*dan*
Gazel 98

Mısra: **6**
Musibet.

Ḍalālet bir belādur başda ammā defʿi āsāndur
Gel ey zāhid mürīd-i pīr-i ʿaşḳ ol ol belādan geç

6. **belā:**
Gazel 265
Mısra: **10**
Gam, keder, musibet.

Evḳātı fikr-i ḳāmet-i yār ile ḫoş geçer
Rūḥī ḳulu da pādişehüm çoḳ belā çeker

7. **belā:**-*yı*
Gazel 964
Mısra: **10**
Felaket, musibet.

Mest oldı bezm-i ʿaşḳda dil nīm-cürʿadan
Gel gör belāyı ṭolular ol ġonca-fem başa

8. **belā:**-*da*
Gazel 122
Mısra: **3**
Musibet, felaket, dert, gam, keder.

Ġam degül zār u zebūn olmaḳ belāda ḫaḳ bu kim
Sen bir ehl-i derd olasın sevdügüñ bir şehlevend

9. **belā:**
Gazel 32
Mısra: **10**
Dert, sıkıntı, bela.

Ṣaḳın ʿaşḳa yaḳlaşma Rūḥī ki ʿaşḳ
Belādur belādur belādur belā

10. **belā:**
Gazel 232
Mısra: **9**
İçinden çıkılması zor, sakıncalı durum.

Müyesser oldı gerçi ẕevḳ-ı vaṣl ammā belā bu kim
Yine dāʾim derūn-ı sīne pür-ġam dīde pür-nemdür

11. **belā:**
Gazel 265
Mısra: **4**
Başa dert olan, insanı çok üzen kimse veya şey.

Ölsün ġamuñla ʿāṣıḳ-ı dil-ḫasta neylesün
Ġam bir yaña faḳīri belā bir yaña çeker

12. **belā:**
Gazel 148
Mısra: **2**
Gam, keder, enduh, tasa.

Güzellendükce ḥüsn-i yāra mübtelā artar
O ḫod ẕevḳ eyler ammā ben dil-efkāra belā artar

13. **belā:**
Gazel 8
Mısra: **9**
Afet, musibet, dert, gam, keder.

Ḳurtulurdum miḥnet ü derd ü belā vü ġuṣṣadan
Dest-gīrüm olsa Rūḥī çār-yār-ı bā-ṣafā

14. **belā:**-*(y)a*
Gazel 868
Mısra: **2**
Başa dert olan, insanı çok üzen kimse veya şey. II Aşk.

Dil derd-i ʿaşḳ-ı yārile pür-ġam ne söyleyin
Dem-beste ol belāya bu ʿālem ne söyleyin

15. **belā:**-*da*
Gazel 741
Mısra: **11**
Dert, sıkıntı, huzursuzluk.

Olur dāyim belāda ḫalḳı o şehrüñ ki vālīsi
Ne ḥükm-i şerʿa ḳāyildur ne Ḥaḳḳuñ emrine ʿāmil

16. **belā:**-*da, -y, -uz*
Gazel 500
Mısra: **2**
Çözülmesi güç, sıkıntılı bir durum.

Cevr ü cefā-yı yār ile gerçi ṣafādayuz
Aġyār-ı rū-siyāh ile ammā belādayuz

17. **belā:**
Gazel 997
Mısra: **12**
Bâdire, dert, gam, keder.

Ḫaṭ gelmeyince leblerine öpmedük lebin
İrdük murāda gerçi velī biñ belā ile

18. **belā:**
Gazel 748
Mısra: **2**
Başa dert olan, insanı çok üzen kimse veya şey. || Sevgilinin yanağının sıkıntısı.

Ḳayd-ı zülf ü ʿārıż u çeşmüñden āzād oldı dil
Ḳurtulup derd ü belā vü ġuṣṣadan şād oldı dil

19. **belā:**-*dan*
Gazel 1089
Mısra: **1**
Dert, sıkıntı, musibet. II Tüm ruhların bir araya toplandığı elest meclisinde Allah'ın: "Ben sizi Rabbiniz değil miyim?" sorusu üzerine tüm ruhların "Bela!" dedikleri, Arapça "Elbette!" anlamına gelen ifade.

Bezm-i ʿālemde ne vardur bu belādan ġayrı
Ne görür ehl-i vefā bunda cefādan ġayrı

20. **belā:**-*lar, -a*
Terkib-bend 9
Mısra: **70**
Belâ, gam, keder. ǁ Âşıkların sevgili uğrunda çektikleri ve çekmekten büyük lezzet aldıkları sıkıntı, keder.

Biʾṭ-ṭābʿ ehl-i ḥüsn ḳamu bī-vefā olur
Ḫayf ol esīre kim belālara mübtelā olur

belā bezmi:

1. **belā bezmi:**-*i, -n, -de*
Gazel 216
Mısra: **14**
Gam, keder meclisi. || Elest bezmi.

Germ olanlar āteş-i ʿaşḳ ile Rūḥī şemʿveş

Tenlerin yaḳup belā bezminde ḫāmūş oldılar

belā çekdür-:

1. **belā çekdür-:**-*dür, -en*
Gazel 355
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eziyet, sıkıntı ve mihnet çekmek.

Öldürmeyüb bu deñlü belā çekdüren baña
Ol serv-ḳāmetüñ iki mestāne çeşmidür

belā ol-:

1. **belā ol-:**-*dı*
Gazel 722
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok sıkıntı ve üzüntü vermek, dert kesilmek, başına bela olmak.

Sevdā-yı ḫāli başımuza bir belā idi
Ḫaṭṭı da geldi oldı bize bir belā da ol

belā üftādesi:

1. **belā üftādesi:**-*n, -üñ*
Müseddes 5
Mısra: **26**
Belaya düşmüş kimse, âşık.

Ḳıldı rāh-ı ʿaşḳda Rūḥīyi miḥnet pāymāl
Dest-gīr ol ol belā üftādesinüñ göñlin al

belā üzre belā:

1. **belā üzre belā:**
Gazel 10
Mısra: **10**
Dert üstüne dert.

Kākülin gösterdi baña seyr iderken ḳāmetin
Rūḥī-i dil-ḫastaya oldı belā üzre belā

belā-āmiz:

1. **belā-āmiz:**
Gazel 673
Mısra: **8**
Belalı. || *Aşığı belaya salan.*

Ne ḥācet kāküli cāñ u dilüñ ṣaydına yetmez mi
Belā-āmiz reftāruñla siḥr-engīz güftāruñ

belāġ:

1. **belāġ:**
Kaside 9
Mısra: **50**
Bildirme, haber verme, tebliğ.

İdem ṭamāʿdan edāni-i dehre niceye dek
Risālelerle belāġ u ḳasīdeler irsāl

belāġat:

1. **belāġat:**-*le*
Gazel 435
Mısra: **9**
Etkili, güzel ve yerinde söz söyleme.

Belāġatle gidenler bunda taḥṣīl itdiler cümle
Cihāna yoḳsa ey Rūḥī gelen ṣāḥib-hüner gelmez

belāġat ehli:

1. **belāġat ehli:**-*n, -e*
Gazel 923
Mısra: **9**
Sözün etkili ve güzel olanından anlayan kişiler.

Belāġat ehline ṭabʿ-azmā eşʿār diñletsek
Suḫanda Rūḥiyā īcāda mālik bir ḥarīf olsa

2. **belāġat ehli:**-*n, -e*
Kaside 24
Mısra: **26**
Güzel ve yerinde söz söyleyen kimseler. || *Şairler.*

Melāz u melceʿi erbāb-ı faẕl iken işigi
Belāġat ehline devrinde ḫavf ola ḫāṣā

belā-keş:

1. **belā-keş:**
Gazel 95
Mısra: **2**
Keder, sıkıntı çeken. II Âşık.

Yāra ʿaşḳ inkārı müşkil ġayrıya iḳrār güc
Bir belā-keş neylesün iḳrār güc inkār güc

2. **belā-keş:**
Gazel 208
Mısra: **6**
Bela çeken, sıkıntı içinde olan.

Germ olup erbāb-ı bezme itdiler ʿarż-ı cemāl
Her belā-keş ʿāşıḳuñ baġrına biñ dāġ urdılar

3. **belā-keş:**
Gazel 167
Mısra: **11**
Bela çeken, eziyet, sıkıntı ve mihnet çekmiş olan.

Kīn-i ʿuşşāḳa belā-keş dil-i sengīnüñdür
Beñzer ol āteş-i sūzāna ki āhende yatur

belā-keşān-ı reh-i ʿaşḳ:

1. **belā-keşān-ı reh-i ʿaşḳ:**-*da*
Gazel 174
Mısra: **4**
Aşk yolunda bela çekenler.

Ḫadeng-i cevrüñe biz sīnemüz gerer ṭururuz
Belā-keşān-ı reh-i ʿaşḳda ḫaẕer yoḳdur

belālar çek-:

1. **belālaruñ çek-:**-*lar, -uñ, -sün*
Gazel 614
Mısra: **4**
Eziyet ve sıkıntı çekmek. || *Elest bezminde verilen sözün cefasını çekmek.*

Ḳılsun cefāyı gāh gözüñ gāh kākülüñ
Çeksün esīr-i ʿaşḳuñ olanlar belālaruñ

belālu:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **belālu:**
Gazel 967
Mısra: **10**
Dertli, musibeti eksik olmayan, zavallı; âşık.

Ƶevḳ eylemekde ḫārile ol ġonca gül gibi
Bülbül-ṣıfat belālu göñül ḫār-ḫārda

belāsın iste-:

1. **belāsın iste-:**-*r*
Tarih 18
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başına dert açacak şekilde hareket etmek.

Olup ḫaṣm ol ṣecāʿat pīşesinüñ nerre-şīriyle
Ḳral-ı seg belāsın ister idi ʿāḳibet buldı

belāver ḳalʿası:

1. **belāver ḳalʿası:**-*n*
Tarih 88
Mısra: **6**
Belaver Kalesi.

O serdār-ı dilāver isteyince fetḥine tārīḫ
Didüm yümn-i ḳudūmüñle Belāver Ḳalʿasın alduḳ

belāya düş-:

1. **belāya düş-:**-*di*
Gazel 280
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Beklenmedik bir bela ile karşılaşmak.

Mihribān didi saña düşdi belāya dil-i zār
Bu belāyı getüren başına yalanıdur

belāya uġrat-:

1. **belāya uġrad-:**-*d, -up*
Gazel 936
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Beklenmedik bir bela ile karşılaşmak.

Yeter pür-çīn idüp Rūḥīye ʿarż it ey ẓālim
Belāya uġradup bir derd-mendi pāy-bend itme

belā-yı ʿaşḳ:

1. **belā-yı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 557
Mısra: **6**
Aşk derdi, aşk belası.

Göñül ḫalāṣlıḳ umma kemend-i zülfinden
Belā-yı ʿaşḳa düşen olmaz ölmeyince ḫalāṣ

2. **belā-yı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 691
Mısra: **2**
Aşk belası. || Aşkın sebep olduğu sıkıntı ve keder.

Esīr-i miḥnet-i yār ol ḥużūr idem dirseñ
Belā-yı ʿaşḳı ṣafā bil sürūr idem dirseñ

3. **belā-yı ʿaşḳ:**-*ile*
Müsemmen 1
Mısra: **7**
Aşk belası, aşkın neden olduğu sıkıntılar.

Belā-yı ʿaşḳile yaḳlaşdı kim tenden çıḳa cānum
Meded devletlü başuñçün baña raḥmeyle sulṭānum

belā-yı ʿaşḳ-ı nigār:

1. **belā-yı ʿaşḳ-ı nigār:**-*a*
Gazel 218
Mısra: **10**
Sevgilinin aşkının belası, eziyet ve sıkıntısı.

Ölürse Rūḥi-i bī-dil cefādan āh itmez
Belā-yı ʿaşḳ-ı nigāra ʿaceb taḥammüli var

belā-yı ʿazīm:

1. **belā-yı ʿazīm:**-*dür*
Gazel 213
Mısra: **6**
Büyük bela, dert.

Ehl-i vefāya dāʾim olur māniʿ-i viṣāl
Aġyār-ı kīne-cū ne belā-yı ʿazīmdür

belā-yı cān:

1. **belā-yı cān:**-*ı, -dur*
Gazel 375
Mısra: **6**
Can belası, kişiye sıkıntı veren şey.

Devletidür faḳr ehlullah olan kāmillerüñ
Nāḳısuʾl-ʿaḳl olanuñ ammā belā-yı cānıdur

belā-yı derd-i ʿaşḳ-ı cān-sitān:

1. **belā-yı derd-i ʿaşḳ-ı cān-sitān:**-*ı, -dur*
Gazel 51
Mısra: **8**
Canlar alan aşk derdinin belası.

Ġayrılar görüp vefāsın ben cefāsın çekdügüm
Hep belā-yı derd-i ʿaşḳ-ı cān-sitānıdur baña

belā-yı derd-i hicrān:

1. **belā-yı derd-i hicrān:**-*a*
Gazel 935
Mısra: **4**
Ayrılık derdinin belası.

Ḫazānile bahārı ʿālemüñ yanında yeksāndur
O bī-dil kim esīr ola belā-yı derd-i hicrāna

belā-yı faḳr:

1. **belā-yı faḳr:**-*ile*
Kaside 14
Mısra: **94**
Fakirlik belası.

Cemiʿ-i ḫalḳ ġınāya irişdi luṭfından
Belā-yı faḳrile bir kimse ḳalmadı rencūr

belā-yı firḳat:

1. **belā-yı firḳat:**-*a*
Gazel 1061
Mısra: **3**
Ayrılık derdi.

Düşdük belā-yı firḳata gördüñ mi ṭuymaduḳ
Vaṣluñ bizi ṣafāya ṣalup ġāfil eyledi

2. **belā-yı firḳat:**-*ile*
Gazel 875
Mısra: **9**
(Sevgiliden) Ayrılık belası.

Belā-yı firḳatile Rūḥi ḫāk olup gideyor
Zamānenüñ görüñ ehl-i dile taʿaddāsın

bela-yı hicr:

1. **bela-yı hicr:**-*den*
Gazel 70
Mısra: **1**
Ayrılık belası. || Ayrılığın acısı.

Ḫalāṣ eyle bela-yı hicrden al cānumı Yārab
Müyesser eyle yāḫud vuṣlat-ı cānānumı Yārab

2. **belā-yı hicr:**-*e*
Müseddes 1
Mısra: **6**
Ayrılık belası.

Baña teklīf-i ʿıyş u ʿişret itmeñ kim melālum var
Belā-yı hicre düşdüm şimdilik bir özge ḫālum var

belā-yı nāgehānī:

1. **belā-yı nāgehānī:**-*dür*
Gazel 51
Mısra: **10**
Ansızın gelen bela.

Yanmayup Rūḥī ne çāre eyleyen kim ol mehüñ
ʿAşḳ-ı cān-sūzı belā-yı nāgehānīdür baña

belā-yı siyāh:

1. **belā-yı siyāh:**-*dur*
Gazel 276
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Başa dert olan, insanı çok üzen siyah saçları.

Hāʾil olup cemālüñi seyr itmege ḳomaz
Zülf-i muʿanberüñ ne belā-yı siyāhdur

belā-yı żaʿf-ı ṭāliʿ:

1. **belā-yı żaʿf-ı ṭāliʿ:**-*den*
Gazel 1079
Mısra: **10**
Bahtsızlık belası, talihin zayıf olması.

Naḥīf olup hemīşe ḫasta-i hicr olduġuñ Rūḥī
Belā-yı żaʿf-ı ṭāliʿden mi yā ol iki gözden mi

belā-zede:

1. **belā-zede:**
Gazel 212
Mısra: **18**
Belaya uğramış, felaket görmüş.

Geçmez yanında sözlerimüz diyü ġam yime
Ey Rūḥi-i belā-zede ṣabr eyle hep geçer

belhüm eḍall:

1. **belhüm eḍall:**
Gazel 389
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Ayet**
"Hatta daha da aşağıdadırlar. " mealinde A'raf suresi 179. ayetten iktibas edilmiştir.

Ol Kaʿbe-i cemāle sücūd itmeyenlere
Ḥükm-i Ḫudā beşāret-i belhüm eḍall virür

belī:

1. **belī:**
Kaside 8
Mısra: **31**
Elbette, evet.

Belī var līk anuñ gibi de bir merd-i veġā yoḳdur
Ḳoyup ortaya başın ḳaçmaya tīġinden aʿdānuñ

beli iki ḳat ol-:

1. **beli iki ḳat ol-:**-*dı*
Gazel 642
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Beli bükülmek, yaşlılık yüzünden güçsüz kalmak, bir iş yapamayacak duruma düşmek.

İdüp diḳḳat egerçi çekdi şeklin ol iki ḳaşuñ
Çekince iki ḳat oldı beli ammā ki naḳḳāşuñ

belki:

1. **belki:**
Gazel 148
Mısra: **12**
Belki, bir ihtimal.

Benüm ḫod ʿaḳlum almışsın ġaraż başdan çıḳarmaḳsa
Yeter yarım ḳadeḥ mey belki ey ḥūrī-liḳā artar

2. **belki:**
Gazel 39
Mısra: **9**
Bir ihtimal, muhtemelen.

Ṭaġlarca ṣabra belki timurdan yürek gerek
Āsān degüldür olmaḳ o ġaddāra āşinā

belli:

1. **belli:**
Gazel 1073
Mısra: **8**
Açık, aşikâr.

Oḳunup sözüm añılsam ʿacabā kim ola dirmiş
Belli yolında ṣıdḳum beni yār bilmez oldı

belini bük-:

1. **belüm bük-:**-*üm, -di*
Gazel 736
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çaresizlik içinde bırakmak.

Pāy-būsuñ hevesi bükdi belüm ḳaldum ayaḳda esirge elüm al

beli bükül-:

1. **belüñ bükül-:**-*üñ, -di*
Gazel 604
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaşlılık yüzünden güçsüz

kalmak, bir iş yapamayacak duruma düşmek..

Yüzüñ şarardı mey-i erġavāndur istedügüñ

ben bildügüm:

1. **ben bildügüm:**
Gazel 140
Mısra: **9**
Benim bildiğim.

ʿĀlem-i maʿnīde ey Rūḥī hemān ben bildügüm
Ṣūretā bir nesne yoḳ dīdār-ı ḫūbāndan leẕīẕ

ben żaʿīf:

1. **ben żaʿīf:**
Gazel 545
Mısra: **8**
Zayıf ve aciz olan ben (şair).

Ezel ḥayyātı kim dikmiş ḳabā-yı nāzı bālāña
Melāmet cāmesini ben żaʿīfün ḳaddine biçmiş

benām:

1. **benām:**
Kaside 34
Mısra: **80**
Namlı, şan ve şöhret sahibi.

Sözde ṣāḥib-sikke bir şāh-ı selīmüʾṭ-ṭabʿsın
Kim seni Ḥaḳ fażlile ʿālemde ḳılmışdur benām

benām ol-:

1. **benām ol-:**-*mış, -dur*
Kaside 34
Mısra: **28**
Adlandırılmak. || Meşhur olmak.

Nūr-ı çeşm-i ehl-i biniş Ḥāletī-i nāmdār
Ol ki ʿadl ü dād ile ʿālemde olmışdur benām

2. **benām ol-:**-*mış, -dur*
Tarih 15
Mısra: **2**
Meşhur olmak.

Ey ehl-i Şirvān şād olun kim oldı ṣāḥib-ḥükmüñüz
Bir mālik-i iḳbāl kim ʿadlile olmışdur benām

bence:

1. **bence:**
Kaside 10
Mısra: **46**
Bana göre, benim düşünceme göre.

Bülbül-i ṭabʿ-ı şerīfüñle suḫan bāġında
Baḥṣ-i naẓm eylese ṭūṭī olamaz bence reşīd

bencileyin:

1. **bencileyin:**
Gazel 441
Mısra: **5**
Benim gibi.

Yoḳ bencileyin laʿlüñe cān virmede māhir
ʿĀşıḳ çok olur ġoncaya bülbül gibi olmaz

2. **bencileyin:**
Gazel 205
Mısra: **2**
Benim gibi, bana benzer.

Dehenüñ vaṣfın ider gerçi ki şāʿir çoḳdur
Dostum bencileyin bir söze ḳādir yoḳdur

bend:

1. **bend:**-*i*
Kaside 8
Mısra: **6**
Bağ, engel, zincir.

Ḫalāṣ itdi ḳażā dām-ı ʿadūdan ol ṣaf-ārāyı
Ṣaḳınsun gāv-tenler ki alındı bendi arslanuñ

2. **bend:**-*e*
Kaside 8
Mısra: **11**
Bağlama, bağlanma. || Esir olma.

Virür yā başını ya baş alur yāhūd düşer bende
Maḥaṣal kaçmaz aʿdādan olanlar merd-i meydānuñ

bend eyle-:

1. **bend eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 816
Mısra: **6**
Bağlamak.

Virmedüm cevr-i dil-āzārına aṣlā iḫtimāl
Göñlümi bend eyledüm zülfine dildār añladum

2. **bend eyle-:**-*mez*
Gazel 1091
Mısra: **10**
Bağlamak. || (Birini) Esir etmek, kendine âşık etmek.

Ne ḥāṣıl Rūḥi-i dīvānei zencīre çekmekden
Anı bend eylemez ol kākül-i pür-tābdan ġayrı

bend it-:

1. **bend id-:**-*e*
Gazel 959
Mısra: **6**
Bağlamak.

Aġyār ile seyr eyleme inṣāf degül kim
Firḳāt bizi bend ide ḫuṣūṣā bu maḥalde

2. **bend it-:**-*dü, -ñ*
Gazel 643
Mısra: **5**
Bağlamak, hükmü altına almak.

Neyledüñse eyledüñ bend itdüñ āḫir zülfüñe
ʿĀşıḳ-ı bī-dillerüñ ḥālin perīşān eyledüñ

bend ol-:

1. **bend ol-:**-*a, -lar*
Gazel 695
Mısra: **6**
Bağlanmak, hükmü altına girmek.

Ehl-i ʿaşḳa buyimiş remz-i ʿaleyküm biʾş-şām
Zülfine bend olalar sen büt-i ḫūn-āşāmuñ

2. **bend ol-:**-*an, -uñ*
Gazel 591
Mısra: **4**

Bağlanmak, etkisi altına girmek.

Yoḳ dil-i zārda cemʿiyyet-i ḫāṭırdan eṣer
Zülfüñe bend olanuñ ḥāli perīşān ancaḳ

3. **bend ol-:**-*maġ, -a*
Gazel 1081
Mısra: **9**
Bağlanmak.

Rūḥiyā zülfine bend olmaġa meyl itme iñen
Olma dīvāne başuñdan gider ol sevdāyı

4. **bend ol-:**-*maz*
Gazel 119
Mısra: **1**
Bağlama, bağlanma.

Murġ-ı dil ʿanḳādur olmaz degme bir rişteyle bend
İster ol zülf-i semen-bū gibi bir müşkīn kemend

bende:

1. **bende:**-*ler*
Gazel 94
Mısra: **4**
Kul, köle.

Ārzū-yı vaṣl idersem ġam degül dildārdan
Bendeler lābüd ider sulṭāna ʿarż-ı iḥtiyāc

2. **bende:**-*si, -n*
Gazel 266
Mısra: **7**
Kul, köle. || *Âşık.*

Ḳul idüp ben bendesin aġyārı āzād eyledi
Pādişehdür nice nice bende vü āzādı var

3. **bende:**-*(y)üz*
Gazel 1006
Mısra: **3**
Köle, bağlı kimse.

Bendeyüz cānile bir sulṭān-ı ʿālī-şāna kim
Yolına cān virmemüz mevḳūfdur fermānına

4. **bende:**-*si*
Kaside 8
Mısra: **29**
Kul, köle, hizmetkâr.

Anuñ gibi bahādır bendesi biñ vardur dirseñ
Şeh-i vaḳtüñ ki oldur zübdesi şāhān-ı devrānuñ

5. **bende:**-*si*
Kaside 38
Mısra: **55**
Kul, köle; birine bağlı olan, onun hizmetinde bulunan kimse.

Bilür Dervīş Ḥüseynüñ bendesi olduġın evvelde
ʿİnāyet geldügin iʿlām it ol şāh-ı fakīrānuñ

bende-i ʿaşḳ:

1. **bende-i ʿaşḳ:**-*am*
Terci-bend 2
Mısra: **50**
Aşkın kölesi.

Āh idersem nola müştāḳ-ı viṣāl-i yāram
Bende-i ʿaşḳam u sevdā-zede-i dīdāram

bende-i bī-iştibāh:

1. **bende-i bī-iştibāh:**
Gazel 460
Mısra: **2**
Benzeri olmayan köle; âşık.

Senüñ gibi baña iḥsānı çoḳ bir pādişāh olmaz
Benüm gibi saña bir bende-i bī-iştibāh olmaz

bende-i dergāh:

1. **bende-i dergāh:**-*ı*
Gazel 610
Mısra: **16**
Dergahın kölesi.

Ḥāletī-i nāmdār ol ser-fırāz-ı ʿaṣr kim
Bende-i dergāhı eyler dergeh-i Dārāyı terk

bende-i dīrīne:

1. **bende-i dīrīne:**
Gazel 194
Mısra: **8**
Eski köle.

Ser-fürū eylemese çarḫa ʿaceb mi göñlüm
Kendin ol sīm-tene bende-i dīrīne ṭutar

bende-i efgende:

1. **bende-i efgende:**-*ñ, -em*
Gazel 968
Mısra: **5**
Çaresiz köle. || *Âşık.*

Ey şāh-ı ḥüsn bende-i efgendeñem beni
Refʿ eyle ḫākdan naẓar-ı iltifātile

2. **bende-i efgende:**-*s, -i*
Gazel 491
Mısra: **10**
Düşkün, çaresiz köle. || *Âşık.*

Sen seni şanma hemān bendesisin ey Rūḥī
Vardur sencileyin bende-i efgendesi yüz

3. **bende-i efgende:**-*s, -i*
Kaside 29
Mısra: **38**
En düşkün hizmetkar.

Kimdür ol baḥr-ı ʿaṭā Ḥażret-i Seydī Çelebi
Belki eñ bende-i efgendesi reşk-i Ḥātem

4. **bende-i efgende:**-*s, -i*
Terkib-bend 8
Mısra: **53**
Kul köle, âşık.

Bir serv-ḳadüñ bende-i efgendesi olsun
ʿĀlemde o kim ġuṣṣadan āzād olayın dir

5. **bende-i efgende:**-*s, -i, -y, -üz*
Gazel 491
Mısra: **2**
Düşkün, çaresiz köle.

Siz bizi şanmañuz ancaḳ sevenüñ bendesiyüz
Sevenüñ sevmeyenüñ bende-i efgendesiyüz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

bende-i fermānı ol-:

1. **bende-i fermānı ol-:**-*mış*
Kaside 38
Mısra: **94**
(Birinin) Emir kulu olmak.

Biter ot gibi ādem oġlı yerlerden yiter dirmiş
Düşüp ardına olmış bende-i fermānı şeyṭānuñ

bende-i fermān:

1. **bende-i fermān:**-*ı, -dur*
Gazel 375
Mısra: **1**
Emir kulu, fermanlı köle.

Gerçi ehl-i ʿaşḳ ʿaşḳuñ bende-i fermānıdur
Ol ki meslūbuʾr-recādur ʿālemüñ sulṭānıdur

bende-i fermān-pezīr:

1. **bende-i fermān-peẕīr:**-*i, -dür*
Gazel 745
Mısra: **2**
Emir kulu.

Şimdi bir şūh-ı vefā-dāruñ esīridür göñül
Bir emīrüñ bende-i fermān-peẕīridür göñül

bende-i ḥaḳīr:

1. **bende-i ḥaḳīr:**
Gazel 926
Mısra: **13**
Değersiz köle. || *Âşık.*

Rūḥī o şāh-ı ʿālem u sen bende-i ḥaḳīr
Yegdür ne deñlü muʿterif olsañ günāhuña

bende-i ḥālişuʾl-vedād:

1. **bende-i ḥālişuʾl-vedād:**-*uñ, -dur*
Gazel 11
Mısra: **11**
Gerçek dostluğun kölesi.

Bende-i ḥālişuʾl-vedāduñdur
Ser-i kūyuñda Rūḥi-i şeydā

bende-i hāş-ı pāşā:

1. **bende-i ḫāş-ı pāşā:**
Kaside 37
Mısra: **75**
Paşanın has kulu.

Ḫayr-ḫāh-ı fuḳarā bende-i ḫāṣ-ı Pāşā
Yaʿni mehter başı ol zübde-i yārān nicedür

bende-i kemter:

1. **bende-i kemter:**
Gazel 747
Mısra: **20**
Değersiz, itibarsız köle. || *Sevgilinin kölesi; âşık.*

ʿĀlemüñ maḥbūbı gelse bir yere ḳılmaz naẓar
O şeh-i ḥüsne olaldan bende-i kemter göñül

2. **bende-i kemter:**
Gazel 961
Mısra: **12**
Değersiz köle. || *Âşık.*

Ne revādur ki ola nāmede nām-ı ʿāşıḳ
Āh şāhum yazayın bende-i kemter yerine

3. **bende-i kemter:**-*i, -y, -üz*
Gazel 677
Mısra: **14**
-
Değersiz köle. || *Kul.*

Ser-fürū itmez isek devre nola ey Rūḥī
Bende-i kemteriyüz Ḥażret-i Mevlānuñ

bende-i nāçīz:

1. **bende-i nāçīz:**-*ler, -üñ*
Gazel 648
Mısra: **6**
Değersiz köle.

Ben isem ḫāk-i derüñ yaşdanıcı bir bī-kes
Dil u cān ise iki bende-i nāçīzlerüñ

bende-i sulṭān-ı ʿālī-himmet-i ʿaşḳ:

1. **bende-i sulṭān-ı ʿālī-himmet-i ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 777
Mısra: **8**
İhsanı yüce aşk sultanının kölesi. || *Âşık.*

ʿAceb mi eylesem dünyā vü māfihāya istiġnā
Bilürsin bende-i sulṭān-ı ʿālī-himmet-i ʿaşḳam

bende-i sulṭān-ı ʿaşḳ:

1. **bende-i sulṭān-ı ʿaşḳ:**
Gazel 430
Mısra: **6**
Aşk sultanının kulu.

Ḳayd olupdur defter-i ʿaşḳa ezelden nāmımuz
Bende-i sulṭān-ı ʿaşḳuz hep biz ol defterdenüz

benden:

1. **benden:**
Gazel 96
Mısra: **5**
Benim yerime.

Yār işigin öp didüm benden ṣabāya işidüp
Ol ṣanem olmaz ḳabūl ışmarlamaġla didi ḥac

2. **benden:**-*dür*
Gazel 364
Mısra: **10**
Benden dolayı.

Dime sendendür ayrılmaḳ der-i dildārdan Rūḥī
Ḳażā-yı āsumānīdür ne sendendür ne bendendür

bend-i āhenīn:

1. **bend-i āhenīn:**
Gazel 866
Mısra: **8**
Demirden bağ, kelepçe.

Ḥüsnüñüñ şemʿ olmasaydı ḳıpḳızıl dīvānesi
Ehl-i meclis pāyına urmazdı bend-i āhenīn

bend-i belā:

1. **bend-i belā:**-*dan*
Kaside 32

Mısra: **10**
Keder bağı.

Biñ ḳul āzād idicek deñlü bulur ecr o kim
Bir kemāl ehlin ide bend-i belādan āzād

bend-i ġam:

1. **bend-i ġam:**-*dan*
Gazel 748
Mısra: **4**
Keder bağı.

Pāy-ı murġ-ı dilden açıldı taʿalluḳ riştesi
Bend-i ġamdan minnet Allaha ki āzād oldı dil

bend-i ḥamāʾil:

1. **bend-i ḥamāʾil:**
Kaside 20
Mısra: **66**
Omuzdan bele doğru çaprazlama inen kılıç veya sancak askı bağı.

Ḥablüʾl-metīn luṭfuñ olupdur
Cān gerdeninde bend-i ḥamāʾil

bend-i kemend-i firāk:

1. **bend-i kemend-i firāḳ:**-*a, -dur*
Gazel 296
Mısra: **6**
Ayrılık ipinin bağladığı kimse. || Âşık.

ʿĀlem ṣafā-yı vaṣluñ ile ẕevḳ u şevḳde
Cevrün hemān bu bend-i kemend-i firāḳadur

bend-i kemend-i kākül:

1. **bend-i kemend-i kākül:**
Gazel 343
Mısra: **12**
(Sevgilinin) Saç kıvrımının bağı.

Giçer zamānede āzādelik hevāsından
Ol dil-şikeste ki bend-i kemend-i kākül olur

bend-i kemend-i keyd ol-:

1. **bend-i kemend-i keyd ol-:**-*ur*
Gazel 156
Mısra: **8**
Hile ve aldatmaca ipleriyle bağlanmak.

Ṣūret-i taḳvādadur ṣayyād-ı ṣaḥrā-yı firīb
Dāne- çīn-i vaʿẕ olan bend-i kemend-i keyd olur

bend-i kemend:

1. **bend-i kemend:**-*i, -n, -den*
Gazel 748
Mısra: **13**
(Sevgilinin) Kemende benzeyen saç kıvrımlarının bağı.

Ḳurtulup bend-i kemendinden muʿanber kākülüñ
Bāʿiṣ-i teşvīş-i derd-efzā-yı ṣayyād oldı dil

bend-i meşakkat:

1. **bend-i meşaḳḳat:**-*de*
Kaside 7
Mısra: **65**
Zorluk ve eziyet bağı.

Ḳoma min-baʿd ḳayd-ı ġuṣṣada bend-i meşaḳḳatde
Nüḫūsetden ḫalāṣ it ṭāliʿin ʿOsmān Pāşānuñ

bend-i ser-i zülf:

1. **bend-i ser-i zülf:**-*üñ*
Gazel 150
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Zülfünün ucundaki bağ.

Bend-i ser-i zülfüñ ṭutalum cāna ṣafādur
Çīn itdügüñ ebrūlaruñı yā ne belādur

bend-i zülf:

1. **bend-i zülf:**-*üñ, -dür*
Gazel 450
Mısra: **8**
Saçın bağı.

Ḳorḳısından ġamzenüñ zülfüñde dāʾim gizlenür
Bend-i zülfüñdür dil-i āşüfteye cāy-i girīz

benefşe:

1. **benefşe:**
Gazel 770
Mısra: **5**
Baharın müjdecisi olan, dağlarda, taşlık yerlerde, çalı ve duvar diplerinde yetişen, mor renkli, hoş kokulu bir çiçek.

Benefşe gibi tārīk oldı göñlüm gelmedüñ gördüm
Ruḫuñ şevḳıyla yaḳdum lālei yer yer çerāġ itdüm

benefşe-zār:

1. **benefşe-zār:**-*da*
Gazel 1062
Mısra: **2**
Menekşe bahçesi.

Cemāl-ı yāra göñül ḫaṭṭ-ı dil-sitān geldi
Benefşe-zārda ẕevḳ idecek zamān geldi

benek:

1. **benek:**
Gazel 766
Mısra: **8**
Ben gibi ufak nokta.

Seg-i bī-ḳādr isem yāra pelengüm ʿayn-ı aʿdāya
Vücūdumda benek şeklinde yüz biñ vardur dāġum **beneklüg:**

1. **beneklüg:**-*i*
Gazel 645
Mısra: **5**
Beneklik, esrar, sarhoşluk veren bir ot.

Cürʿa-dānı getürüñ kim giçeli beneklügi
Ne eli ṭutar olupdur ne ayaġı dedemüñ

bengī:

1. **bengī:**-*ler*
Terkib-bend 8
Mısra: **233**
Esrarkeş.

ʿĀlemde ki bengīler ola vāḳıf-ı esrār

Ḥayrānına yuf anlaruñ esrārına hem yuf

beñz:

1. **beñz:**-*i, -n, -i*
Gazel 153
Mısra: **8**
Yüz, yüzün rengi.

Zāhidüñ çehresi zerd olduġı ḫavfındandur
Ādemüñ beñzini gülgüne-i mey-i gulgul açar

beñze-:

1. **beñze-:**-*r*
Gazel 97
Mısra: **7**
İki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak.

Felekde hāle o yaḫ-beste āba beñzer kim
Meh-i münīr ola yanında ṣanki bir nārenc

2. **beñze-:**-*mez*
Kaside 40
Mısra: **18**
(Bir kimse veya şeyin başka bir kimse veya şeyle) Arasında uygun ve benzer taraflar bulmak.

Olıcaḳ sözi müfīd olsa nola muḫtaṣar it
Beñzemez ġayrıya ol rind-i suḫandān eyüdür

3. **beñze-:**-*r*
Gazel 90
Mısra: **4**
Bazı taraflarıyla veya bütünüyle başka bir şeyi andırmak, benzemek.

ʿĀṣıḳlaruñla baḥṣi raḳīb-i siyeh-dilüñ
Beñzer aña ki eyleye ḫāṣ ile ʿām baḥṣ

4. **beñze-:**-*r*
Gazel 286
Mısra: **5**
İki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak II Denk, eş olmak.

Gülşen-i dehrüñ ne beñzer ġonca-i raʿnāsına
Gülsitān-ı bezme sāġar bir gül-i bīçāredür

5. **beñze-:**-*r*
Gazel 341
Mısra: **2**
Galiba.

Ey dil yine ṭabʿuñda beşāşetden eṣer var
Ol çeşm-i siyehden saña beñzer ki naẓar var

6. **beñze-:**-*r*
Gazel 359
Mısra: **2**
Andırmak, gibi olmak.

Elde gīsū-yı siyāhın ol Mesīḥā-leb ṭutar
Beñzer ol seḫḥār-ı siḥr-engīze kim ʿaḳreb ṭutar

7. **beñze-:**-*r, -sin*
Gazel 672
Mısra: **5**
... gibi görünmek, öyle olduğu zannını uyandırmak.

Ḳadīmī yāra beñzersin ne bu germiyyet ey ġuṣṣa
Saña meyl itdi göñlüm baña ḫayli āşinā geldüñ

8. **beñze-:**-*r*
Gazel 878
Mısra: **2**
(Bir kimse veya şeyin başka bir kimse veya şeyle) Arasında uygun ve benzer taraflar bulmak, gibi olmak.

Ruḫ-ı dildārınuñ eṭrāfını almış zülfeyn
Beñzer ol bāġa ki sünbüller ile olmış zeyn

beñzet-:

1. **beñzed-:**-*ür, -ler, -se*
Gazel 356
Mısra: **7**
Bir şeyde başka şeye benzeyen yönler bulmak.

Beñzedürlerse Dımışḳī ḳılıca müjgānuñ
ʿAceb olmaz o meh-i sīm-beden şāmīdür

2. **beñzet-:**-*se, -m*
Gazel 870
Mısra: **7**
Benzetmek II Aynı kefede değerlendirmek.

Laʿl-i dildārı şarāb-ı nāba beñzetsem ne var
Ādemüñ ʿaḳlın alup sermest ider hüşyār iken

3. **beñzet-:**-*me*
Gazel 768
Mısra: **15**
Benzer duruma getirmek; aynını yapmak, taklit etmek; yanılarak bir şeyi veya birini diğeri zannetmek.

Öldür sitemle Rūḥiyi beñzetme ġayra tek
Ey bī-vefā budur saña minnetler itdügüm

beñzer:

1. **beñzer:**
Gazel 169
Mısra: **8**
Öyle görünüyor ki.

Eline her müjeñ bir tīġ-ı zehr-ālūd alup ṭurmış
Ṣaf-ı ʿuṣṣāḳ-ı miḥnet-sāza beñzer bir ḳıtāluñ var

2. **beñzer:**
Gazel 114
Mısra: **8**
Benzeyen, gibi.

Olmaz ḫaṭıyla kāküli gibi siyāh u sebz
Yoḳdur dişiyle laʿlına beñzer sefīd u surḫ

3. **beñzer:**
Gazel 583
Mısra: **8**
Öyle görünüyor ki, öyle anlaşılıyor ki, herhalde.

Dūddan encüm görinmezdi felekde ṣubḥa dek
Yaḳdı bir ʿāṣıḳ bu gice yine beñzer tāze dāġ

4. **beñzer:**
Kaside 20
Mısra: **53**
Benzer, onun gibi, eş, denk.

Var mı cihānda bir saña beñzer
Kim olmış ola ey mīr-i kāmil

beñzer ki:

1. **beñzer ki:**
Gazel 905
Mısra: **4**
Öyle anlaşılıyor ki, öyle görünüyor ki.

Terk itdi yār-ı köhnesini lāle-ḫaddimüz
Beñzer ki ḥāṣıl eyledi bir dāġdār-ı nev

beñzi gel-:

1. **beñzi gel-:**-*di*
Gazel 685
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canlanmak.

Yine yüzi ṣuyıyla yārānuñ
Beñzi geldi birez gülistānuñ

beñzi şarar-:

1. **beñzi şarar-:**-*dı*
Gazel 123
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüzünün rengi sararmak, kanı çekilmek, beti benzi sararmak.

Ḳızardı gözleri beñzi şarardı ḫayretden
Olınca nergis-i bāġuñ gözine cism-i nüvīd

ber:

1. **ber:**
Kaside 35
Mısra: **26**
Arapça ve Farsça kelimelerin başına gelerek sıfat ve zarflar yapar; Türkçe'deki "-de" ekiyle "üzeri, üzere, üzerine, üzerinde" vb.nin karşılığıdır.

Tā ki der devrest gerdūn cism rā bāyed şoden
Gāh ber rūy-ı zemīn u gāh der zīr-i zemīn

berāber:

1. **berāber:**
Kaside 13
Mısra: **57**
Denk, eşdeğer, benzer.

Sözümle olsa berāber olurdı ġayr sözi
Eger zemānede zer mertebe bulaydı nüḥās

2. **berāber:**
Gazel 401
Mısra: **10**
Bir, aynı, eşit.

Rūḥi-i ġam-zedeye zehr-i firāḳ-ı dilber
Bir ḳadeḥ bāde-i aḥmerle berāber görinür

3. **berāber:**
Gazel 917
Mısra: **14**
Aynı anda, birlikte.

ʿOs̱mān-ı felek-ḳadr ki devr-i kereminde
Ḫākile berāber zer-i dünyā elimüzde

berāber eyle-:

1. **berāber eyle-:**-*y*, -*üp*
Gazel 457
Mısra: **9**
Karıştırmak, birleştirmek.

Ḫāke berāber eyleyüp çigner idi felek bizi
Himmet-i pīr-i ʿaşḳ eger olmasa dest-gīrimüz

berāber ol-:

1. **berāber ol-:**-*ımaz*
Gazel 266
Mısra: **9**
Eşit olmak, benzemek.

Ḫaṭṭ-ı laʿline o meh-rūnuñ berāber olımaz
Ḳıṭʿa-ı yāḳūtuñ ey Rūḥī hemān bir adı var

berāberlük it-:

1. **berāberlük id-:**-*en*
Tarih 22
Mısra: **7**
(Bir konumda bir kimseyle) Birlikte olmak, denk olmak.

Berāberlük iden kimdür saña rıfʿatde himmetde
Sipihrüñ melceʿisin ehl-i ʿirfānuñ penāhısın

2. **berāberlük it-:**-*sün*
Kaside 27
Mısra: **27**
Birlik olmak, (bir şeyi) birliktelik içinde yapmak.

Nice mihr itsün berāberlük ki necm-i himmeti
Ṣalsa pertev ẕerreye mihr-i cihān-ārā ider

berāt:

1. **berāt:**-*ile*
Gazel 968
Mısra: **8**
İmtiyaz, rütbe bildiren ferman.

Āḫir taṣarruf-ı dil-i zāra getürdi ḫaẕẕ
Laʿluñ bizümle söyleşür oldı berātile

2. **berāt:**
Gazel 230
Mısra: **2**
Bir kimseye herhangi bir imtiyaz verildiğini gösteren belge; Osmanlı Devleti'nde bir kimseye nişan, rütbe, memuriyet veya herhangi bir imtiyaz verildiğini bildiren ferman.

Dil zaḫm-ı nevk-i tīr-i belādan necāt umar
Bīmārdur murādı ḫaṭuñdan berāt umar

berāt-ı ḫüsn:

1. **berāt-ı ḫüsn:**-*i*, -*n*, -*e*
Gazel 1112
Mısra: **8**
Güzellik beratı.

Degül ebrū meger ṭuġrā-yı ġarrā itmege cāna
Berāt-ı ḫüsnine ḥikmet debīri ḳıl ḳalem çekdi

berbād it-:

1. **berbād id-:**-*e*
Kaside 18
Mısra: **82**

Mahvetmek, bozmak, kötü duruma sokmak.

Ne revādur anuñ ey ebr-i kerem sāyende
Ṣarṣar-ı miḥnet ide ḫāk-i vücūdın berbād

berbād ol-:

1. **berbād ol-:**-*dı*
Gazel 821
Mısra: **1**
Perişan duruma gelmek.

Oldı āhumla reh-i ʿaşḳda berbād tenüm
Yel uçurmış bir avuç ṭopraġa döndi bedenüm

ber-dār:

1. **ber-dār:**-*uz*
Gazel 526
Mısra: **4**
Darağacına çekilmiş, asılmış.

Pāye-i rıfʿata irdük çekilüp illerden
O şehüñ dār-ı ser-i zülfine ber-dāruz biz

ber-dār eyle-:

1. **ber-dār eyle-:**-*di, -ler*
Terkib-bend 8
Mısra: **223**
Darağacına çekmek, asmak.

Çün Ḥaḳ diyeni eylediler ẓulmile ber-dār
Bāṭıl söze āġāz idelüm biz daḫi nāçār

ber-devām:

1. **ber-devām:**
Kaside 34
Mısra: **98**
Devamlı.

Mesned-i ʿizzetde ümmīdüm budur kim olasın
Ber-ḳarār u ber-kemāl u ber-murād u ber-devām

2. **ber-devām:**
Kaside 22
Mısra: **58**
Devamlı, daim, daimî.

Ola Pāşāmuz serīr-i ʿizzet ü iḳbālde
Ber-ḳarār u ber-devām ü ber-kemāl ü ber-murād

ber-düstūr:

1. **ber-düstūr:**
Kaside 14
Mısra: **96**
Düstur haline getirilmiş, yapılması kural olarak belirlenmiş (şey).

Yeter bu ḳadr kim erbāb-ı ṣadra sulṭānum
Riʿāyet-i ṣuʿarā senden oldı ber-düstūr

berfile ṭol-:

1. **berfile ṭol-:**
Gazel 73
Mısra: **5**
-
Kar ile dolmak.

Ṭoldı ʿālem berfile irdi o günler kim ola
Ehl-i diller mey-perest u ehl-i zühd āteş-perest

berg ü nevā:

1. **berg ü nevā:**-*dur*
Gazel 472
Mısra: **8**
Geçinecek şey, maîşet.

Hengām-ı gülde varduġumuz bāġa her seḥer
Bīḥūde ṣanma berg ü nevādur murādımuz

berg-gāh:

1. **berg-gāh:**
Kaside 17
Mısra: **11**
Saman yaprağı; saman sapı.

Yogidi çeşmi üzre nedendür bu berg-gāh
Segrür de olsa gözleri çarḫuñ degül baʿīd

berg-i kāh:

1. **berg-i kāh:**
Gazel 711
Mısra: **19**
Saman yaprağı.

Ṣarṣar-ı ḳahrı irişse berg-i kāh eyler güli
Būy-ı luṭfından olur ʿālemde berg-i kāh gül

ber-güẕār:

1. **ber-güẕār:**
Gazel 646
Mısra: **2**
Yadigâr olmak üzere verilen hediye.

Ḫāk olup kūyuñda ey dilber güẕār itsem gerek
Ayaġuñ ṭozına cānı ber-güẕār itsem gerek

ber-hezmen-i hengāme-i ferhād ol-:

1. **ber-hezmen-i hengāme-i ferhād ol-:**-*a, -y, -ın*
Terkib-bend 8
Mısra: **56**
Ferhad gibi ortalığın altını üstüne getirmek, kargaşa çıkarmak.

ʿÖmrin giçürüp kūh-ı belāda dil-i şeydā
Ber-hezmen-i hengāme-i Ferhād olayın dir

ber-hordār ol-:

1. **ber-ḫordār ol-:**-*a*
Kaside 41
Mısra: **78**
Mesut olmak, muradına ermek.

Şeh-i encüm ola tā bāʿiṣ-i teşrīf-i ḫamel
Naḫl-i ümmīdden aḥbābuñ ola ber-ḫordār

beri:

1. **beri:**
Gazel 1045
Mısra: **2**
-den beri, bu yana.

Nā-puḫteler naṣībi ola vaṣlınuñ yeri
Bir gün dise esīrine olmaz mı gel beri

2. **beri:**
Tarih 7
Mısra: **21**

"-den bu yana" anlamında edat.

Bulmamışdur devr-i Yūsufdan beri iḳlīm-i Mıṣr
Öyle kim devrinde buldı ʿadl ü dādından niẓām

3. **beri:**
Gazel 824
Mısra: **11**
Konuşanın önündeki iki uzaklıktan kendisine daha yakın olanı, öte karşıtı.

Eṣ-ṣalā Rūḥī ḥarīf-i bezm olan gelsün beri
Bādemüz ḫūn-ı ciger efġānımuz sāz idelüm

4. **beri:**
Kaside 36
Mısra: **65**
(Bir şeyden) Kurtulmuş olan, (o şeyden) uzak ve sâlim bulunan, -den ârî.

Ḥażret-i Ḥaḳdur teraḳḳīden tenezzülden beri
Laḥẓa laḥẓa yoḳsa artup māsivā eksilmede

beri eyle-:

1. **beri eyle-:**-*r*
Kaside 27
Mısra: **5**
(Bir şeyden) Uzak tutmak.

Ḳor cehāletde kimin eyler maʿārifden beri
Kimine kesb-i maʿārif itdürüp dānā ider

berī ol-:

1. **berī ol-:**-*a*
Gazel 722
Mısra: **13**
Kurtulmak, uzak olmak.

Ehl-i Ḥaḳuñ ʿabāda ki andan berī ola
Kim dir ġınāda olma saña yā fenāda ol

berīd:

1. **berīd:**
Gazel 807
Mısra: **12**
Bir yere gönderilen haberci, tatar, ulak.

Ol serv-ḳāmeti kimlerle ṣalınur görelüm
Ṣabāyı ʿīd-gehe gönderüp berīd idelüm

berk:

1. **berk:**
Gazel 254
Mısra: **3**
Yaprak.

Bir berk eline girmez iken bāġ-ı ruḫuñdan
Hem nergis u hem sünbül ü hem nesteren ister

berk ü bār-ı nev:

1. **berk ü bār-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **22**
Yaprağın ve meyvenin yenisi.

Ol ṣadr-ı kām-baḫş ki bu dāġ-ı köhnede
Her gün nihāl-ı luṭfı virür berk ü bār-ı nev

berk ü nevā:

1. **berk ü nevā:**-*y*, -*a*
Gazel 338
Mısra: **10**
Geçinecek şey, maîşet.

Taḳayyud ḳılmadan maḳṣūdımuz seyr-i çemenzāra
Gül ü bülbül gibi berk ü nevāya mālik olmaḳdur

ber-ḳarār:

1. **ber-ḳarār:**
Kaside 22
Mısra: **58**
Aynı durumda, kararda.

Ola Pāṣāmuz serīr-i ʿizzet ü iḳbālde
Ber-ḳarār u ber-devām ü ber-kemāl ü ber-murād

2. **ber-ḳarār:**
Kaside 34
Mısra: **98**
Kalıcı, devamlı.

Mesned-i ʿizzetde ümmīdüm budur kim olasın
Ber-ḳarār u ber-kemāl u ber-murād u ber-devām

ber-kemāl:

1. **ber-kemāl:**
Kaside 34
Mısra: **98**
Kemal üzre olan, mükemmel.

Mesned-i ʿizzetde ümmīdüm budur kim olasın
Ber-ḳarār u ber-kemāl u ber-murād u ber-devām

2. **ber-kemāl:**
Kaside 22
Mısra: **58**
Kemal üzere olan, kemale ermiş; mükemmel.

Ola Pāṣāmuz serīr-i ʿizzet ü iḳbālde
Ber-ḳarār u ber-devām ü ber-kemāl ü ber-murād

berk-gāh:

1. **berk-gāh:**-*ı*
Gazel 402
Mısra: **10**
Yaprakla dolu ağaç.

Ḫayāl-i dāne-i ḫālile ol nevrestenüñ Rūḥī
Muḥaṣṣal görmeyenler anı berk-gāhı görsünler

berk-i ʿālem-sūz-ı ʿaşḳ:

1. **berḳ-i ʿālem-sūz-ı ʿaşḳ:**
Gazel 506
Mısra: **3**
Aşkın dünyayı yakan şimşeği.

Ḫırmen-i ümmīdi yaḳdı berḳ-i ʿālem-sūz-ı ʿaşḳ
Ḫāṣılı ḳahr u ḫāh luṭf it emrüñe ḳāyillerüz

berk-i gül:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **berk-i gül:**
Gazel 660
Mısra: **1**
Gül yaprağı.

Ġoncadur laʿlüñ dimişsin yāra berk-i gül yüzüñ
Āferīn ey dil hemīşe böyle rengīndür sözüñ

berk-i gül-i aḥmer:

1. **berk-i gül-i aḥmer:**-*den*
Gazel 852
Mısra: **8**
Kırmızı gül yaprağı.

Yār gülzāra gelürmiş bugün ey bād-ı ṣabā
Eyle ferş-i rehini berk-i gül-i aḥmerden

berk-i gül-i gülzār:

1. **berk-i gül-i gülzār:**-*da*
Gazel 304
Mısra: **5**
Gül bahçesindeki gül yaprağı.

Laʿlinüñ üftādesidür berk-i gül-i gülzārda
Çeşminüñ gülşende nergis mest-i ser-endāzıdur

berk-i gül-i ḫandān:

1. **berk-i gül-i ḫandān:**
Gazel 403
Mısra: **1**
Açılmış gül yaprağı.

Ruḫ-ı rengīnüñe berk-i gül-i ḫandān dirler
Ḳad-i mevzūnuñ içün serv-i ḫırāmān dirler

berk-i gül-i sīrāb:

1. **berk-i gül-i sīrāb:**-*a*
Gazel 1079
Mısra: **5**
Suya kanmış gül yaprağı.

Nezāketle ruḫın berk-i gül-i sīrāba beñzetdüm
ʿAraḳ-nāk oldı āfet bilmem alındı bu sözden mi

berk-i gül-i tāze:

1. **berk-i gül-i tāze:**
Gazel 1093
Mısra: **3**
Taze gül yaprağı.

Dökilen berk-i gül-i tāze mi yā sīnemden
Penbe-i dāġ-ı ciger-sūz-ı melāmet ḳopdı

berk-i gül-i ter:

1. **berk-i gül-i ter:**
Gazel 961
Mısra: **1**
Taze gül yaprağı.

Ruḫlaruñ seyr idelüm berk-i gül-i ter yerine
Gam-ı laʿluñ çekelüm bāde-i aḥmer yerine

berk-i güşā:

1. **berk-i güşā:**
Gazel 115
Mısra: **7**
Açılmış yaprak.

Bir midür ḫaṭṭuñla sebz olmaḳla her berk-i güşā
Laʿluña beñzer mi olmış ṭutalum ʿunnāb surḫ

berk-i ḫazān:

1. **berk-i ḫazān:**
Gazel 935
Mısra: **9**
Sonbahar yaprağı.

Ġaraż dey mevsimi berk-i ḫazān seyriyse gülşende
Naẓar ḳıl fırḳatuñda çehre-i Rūḥī-i giryāna

2. **berk-i ḫazāna:**-*a*
Gazel 935
Mısra: **5**
Sonbahar yaprağı. || *Sararmış ve solmuş yaprak.*

Belā-yı hicrile berk-i ḫazāna dönderür beñzin
Giriftār itdügin çarḫ-ı felek bir verd-i ḫandāna

berk-i ʿıyş:

1. **berk-i ʿıyş:**-*ı*
Gazel 708
Mısra: **2**
Zevk ü safa yaprağı.

Ālet-i meclis müheyyā sāḳiyā āmāde gül
Bāde ṣūn virmezden evvel berk-i ʿıyşı bāda gül

2. **berk-i ʿıyş:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 67
Mısra: **5**
(Bülbülün) Yaşadığı yaprak.

Bülbülün bād-ı ḫazān ṭaġıtdı berk-i ʿıyşını
Neylesün bī-iḫtiyār itdi çemenden ictināb

berk-i kāh:

1. **berk-i kāh:**
Gazel 78
Mısra: **4**
Saman yaprağı. || *Değersiz.*

Nātüvān ol diler iseñ ki seni ceẕb ide ʿaşḳ
Kehribā bil anı da kendüñi berk-i kāh it

berk-i lāle-i aḥmer:

1. **berk-i lāle-i aḥmer:**-*le*
Gazel 372
Mısra: **4**
Kızıl lale yaprakları.

ʿİẕārı tāb-ı meyden müferraḥ bāġa dönmişdür
Ki berk-i lāle-i aḥmerle eṭrāfı müzeyyendür

berk-i ʿömr:

1. **berk-i ʿömr:**-*i, -n*
Gazel 943
Mısra: **11**
Ömür yaprağı.

ṣalur ḫāka bilür kim berk-i ʿömrin rūzgār āḫir
Elinden lālenüñ gitmez anuñçün sāġar-ı bāde

berk-i sebz:

1. **berk-i sebz:**
Gazel 708
Mısra: **4**
Yeşil yaprak.

Gülşene şāh-ı bahāruñ ḫāymesin ḳūrdı şābā
Berk-i sebz alup ele geldi mübārek bāde gül

berk-i semen:

1. **berk-i semen:**
Gazel 837
Mısra: **2**
Yasemin yaprağı.

Öykinürse nola ruḫsāruña ey ġonca-dehen
Bāġda ḫaylice nāzik geçinür berk-i semen

berk-i şükūfe:

1. **berk-i şükūfe:**
Kaside 19
Mısra: **13**
Çiçek yaprağı.

Şanmañuz berk-i şükūfe ki ṣabā şāh-ı güli
Kendüye ḳılmaġiçün māʾīl ider sīm niṣār

berk-i zerd:

1. **berk-i zerd:**-*üz*
Gazel 425
Mısra: **10**
Sararmış yaprak.

Hevā-yı serd ü ḫuşkinden cihānuñ bākımuz yoḳdur
Bu bāġ-ı köhnede pejmürde olmış berk-i zerdüz biz

berk-rīz ol-:

1. **berk-rīz ol-:**-*madın*
Müseddes 3
Mısra: **13**
Yapraklarını dökmek.

Olmadın naḫl-i tenüm bād-ı hevādan berk-rīz
Boynuma ṭoḳınmadın dest-i ḳażādan tīġ-i tīz

berk-var:

1. **berḳ-vār:**
Kaside 15
Mısra: **23**
Şimşek gibi.

Oynamada tīġler her yañaden berḳ-vār
Yaġmada bārān-miṣāl ḫūn-ı ser-i düşmenān

ber-murâd:

1. **ber-murād:**
Kaside 22
Mısra: **58**
Arzusuna kavuşan, dileğine eren.

Ola Pāşāmuz serīr-i ʿizzet ü iḳbālde
Ber-ḳarār u ber-devām ü ber-kemāl ü ber-murād

ber-murād it-:

1. **ber-murād id-:**-*er, -sin*
Müseddes 5
Mısra: **4**
Muradına erdirmek, arzusuna kavuşturmak.

Yā İlāhī çün ḳapuñda ḥāṣıl olur her murād
Herkesüñ maḳṣūdını virip idersin ber-murād

2. **ber-murād it-:**-*meg, -e*
Gazel 417
Mısra: **14**
Muradına ermek, arzusuna kavuşmak.

Sākin-i dergeh-i teslīm-i rıżā ol dāʾim
Ber-murād itmege ḫidmete muḳīm isterler

ber-murād ol-:

1. **ber-murād ol-:**-*a*
Kaside 32
Mısra: **22**
Muradına ermek, isteğine kavuşmak.

Evliyā burcına geldüñ yine çün lāyıḳ odur
Ber-murād ola ḳapuñda şuʿarā-yı Baġdād

ber-ṭaraf:

1. **ber-ṭaraf:**
Gazel 588
Mısra: **8**
Ortadan kaldırmak, gidermek.

Bāġlar ḫurrem göñüller ḫoş hevālar muʿtedil
Ehl-i ʿaşḳa sāḳiyā mey ṣun tevaḳḳuf ber-ṭaraf

2. **ber-ṭaraf:**
Gazel 178
Mısra: **2**
Bir yana, şöyle dursun.

Ser-i kūyında yāruñ zümre-i aġyāra yer yoḳdur
Tekellüf ber-ṭaraf bāġ-ı İremde ḫāra yer yoḳdur

ber-ṭaraf kıl-:

1. **ber-ṭaraf ḳıl-:**-*dı*
Gazel 588
Mısra: **12**
Ortadan kaldırmak, yok etmek.

Ber-ṭaraf ḳılduñ gelüp ol ḳavli sen kim didi ḫalḳ
Ḥüsn-i ḫūbān-ı cihānı ḳıldı Yūsuf ber-ṭaraf

2. **ber-ṭaraf ḳıl-:**-*du, -ñ*
Gazel 588
Mısra: **11**
Ortadan kaldırmak.

Ber-ṭaraf ḳılduñ gelüp ol ḳavli sen kim didi ḫalḳ
Ḥüsn-i ḫūbān-ı cihānı ḳıldı Yūsuf ber-ṭaraf

berü:

1. **berü:**
Gazel 934
Mısra: **6**
Beri, bu tarafa, bu yana.

Ḳoyalum zerḳ u riyā semtini yek-reng olalum
Zāhidā gel berü sāġar çekelüm rindāne

berü gelsün:

1. **berü gelsün:**
Gazel 853
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
"Bu tarafa gelsin." anlamındadır. Kimsenin başarılı

olamadığı bir hususta amacına ulaşabilenler için kullanılır.

Başdan giçmeyen irmez dir imiş vaṣla yār
Berü gelsün reh-i ʿaşḳında giçenler serden

ber-vech-i ẓarāfet:

1. **ber-vech-i ẓarāfet:**
Gazel 86
Mısra: **6**
Zarafet üzere, zarafetle.

Mey ṣoḥbetidür ṭolular iç sāḳi-i bezmüñ
Al būse-i ruḫsārını ber-vech-i ẓarāfet

berzaḫ-ı ḫavf u recā:

1. **berzaḫ-ı ḫavf u recā:**
Gazel 417
Mısra: **3**
Korku ve ümit âlemi olan Berzah.

Berzaḫ-ı ḫavf u recādan giçegör nākām ol
Dem-i āḫirde ne ümmīd u ne bīm isterler

bes:

1. **bes:**-*dür*
Gazel 410
Mısra: **8**
Kâfî, yeterli.

Biñ kitāb oḳısa zāhid olımaz vaḳf-ı ḥāl
Keşf-i esrārda ḥāl ehline bir söz besdür

beş günlük:

1. **beş günlük:**
Gazel 898
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Beş gün kadar kısa. || *Kısacık dünya hayatı.*

Maṭlūbuñ devlet-i dünyādur o da beş günlük
Bilmezin ötesini ḫ̬āb u ḫayāl ancaḳ bu

beşāret:

1. **beşāret:**-*den*
Tarih 63
Mısra: **5**
Müjde, iyi haber.

Tārīḫ ola diyü bu beşāretden olup şād
Rūḥī didi Ḥaḳḳ ʿavni ile dāḫile geldüñ

beşāret vir-:

1. **beşāret vir-:**
Tarih 41
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseye sevindirici, mutlu bir haberi ulaştırmak.

Ey ṣabā Edrine ḫalḳına beşāret vir kim
Ḥākim-i vaḳt aña bir mālik-i ʿirfān oldı

beşāret-i ḫuld:

1. **beşāret-i ḫuld:**
Kaside 5
Mısra: **43**
Cennet müjdesi.

Ḥaṣıl ola beşāret-i ḫuld ü saʿir ile
Aʿdāsına melāl ü ehibbāsına şaʿaf

beşāretler:

1. **beşāretler:**
Tarih 21
Mısra: **1**
Müjdeler II müjdeler olsun!.

Beşāretler kemālāt ehline kim mülk-i Baġdāda
Süleymān-ı zamān oldı yine ḫākim saʿādetle

be-şarṭ-ı ān ki:

1. **be-şarṭ-ı ān ki:**
Gazel 53
Mısra: **8**
O şartla ki.

İrmez degül Cenāb-ı Ḥaḳa ādem irişür
Ammā be-şarṭ-ı ān ki ide terk-i māsivā

beşāşet:

1. **beşāşet:**-*den*
Gazel 341
Mısra: **1**
Güler yüzlülük ve mutluluk.

Ey dil yine ṭabʿuñda beşāşetden eser var
Ol çeşm-i siyehden saña beñzer ki naẓar var

2. **beşāşet:**
Kaside 1
Mısra: **21**
Güler yüzlülük, ferahlılık, aydınlık.

Bu beşāşet ḫaberi göñlümi itdi ḫandān
Oḳudum geldi bu maṭlaʿ dilüme anda hemān

besbelli:

1. **besbelli:**
Gazel 1070
Mısra: **1**
Çok açık, apaçık, meydanda.

Neden çekdüñ niḳāb ol ṣafḥa-i ruḫsāra besbelli
Bize şimdengirü ṣūret yoḳ ey meh-pāre besbelli

2. **besbelli:**
Gazel 1070
Mısra: **2**
Anlaşılıyor ki, öyle görünüyor ki, belli ki.

Neden çekdüñ niḳāb ol ṣafḥa-i ruḫsāra besbelli
Bize şimdengirü ṣūret yoḳ ey meh-pāre besbelli

beşer:

1. **beşer:**
Gazel 599
Mısra: **7**
İnsan cinsi, insan.

Ḥüsnüñüñ ḫayrānıdur yerde beşer gökde melek
Hep severler sen meh-i nā-mihribānı var yoḳ

2. **beşer:**-*de*
Terkib-bend 8
Mısra: **250**
İnsan, insanoğlu.

Bir devrde geldük bu fenā ʿāleme biz kim
Āşār-ı kerem yoḳ ne beşerde ne melekde

beşīr:

1. **beşīr:**-*imüz*
Gazel 457
Mısra: **12**
Müjdeci, müjde verici (peygamber).

Pīr-i muġandan içmişüz bezm-i ebed şarābını
Kim ezelī odur bizüm mürşidimüz beşīrimüz

beşīr-i ḫoş-dem-i ʿisī-maḳāl:

1. **beşīr-i ḫoş-dem-i ʿisī-maḳāl:**
Kaside 16
Mısra: **2**
Sözleriyle Hz. İsa gibi hoş nefesli olan müjdeci.

Merḥabā ey peyk-i müştāḳān-ı şāḥib-vecd ü ḥāl
Ḫayr-maḳdem ey beşīr-i ḫoş-dem-i ʿİsī-maḳāl

be-sırr-ı pīrān-ı kāmil:

1. **be-sırr-ı pīrān-ı kāmil:**
Kaside 20
Mısra: **92**
İlim ve fazilet sahibi pirler hürmetine.

Yārab be-eşk-i ṭıflān-ı maʿṣūm
Yārab be-sırr-ı pīrān-ı kāmil

besle-:

1. **besle-:**-*miş, -dür*
Gazel 819
Mısra: **5**
Büyütmek, yetiştirmek, yedirip içirmek.

Beslemişdür anı bir ġonca iken ṭıfl-miş̲āl
Yüzine gülse gülüñ nola çemende şebnem

2. **besle-:**-*düg, -üm*
Gazel 553
Mısra: **7**
Yetiştirmek.

Ḫūn-ı cigerle besledügüm deñli yoḳ mıdur
Ḳaddüñ nihāli gibi ḳanı bir nihāl-i ḫāṣ

besleme:

1. **besleme:**-*s, -i, -n*
Gazel 1095
Mısra: **3**
Evlatlık olarak alınarak ev işlerinde çalıştırılan kız, besleme kız, beslemelik, beslek.

Ṣāʿir odur ki beslemesin ṭabʿ-ı pākınuñ
El üzre ṭuta ehl-i belāġat oġul gibi

beşr hāfī:

1. **beşr hāfī:**-*n, -üñ*
Tarih 84
Mısra: **3**
İlk devir sûfîlerinden. Ebû Nasr Bişr b. Hâris b. Abdirrahmân b. Atâ b. Hilâl el-Hâfî el-Mervezî (ö. 227/841).

Ḫarāba varmış iken āsitānı Beşr Hāfīnüñ
Cedīd idüp yanında yapdı bir behcet-feżā mescid

beste:

1. **beste:**
Gazel 975
Mısra: **8**
Bağlanmış, bağlı.

Bizi ṣaldı yār gözden yine ḳılmaḳ ister ey dil
Seni zülfi gibi beste beni çeşmi gibi ḫasta

beste it-:

1. **beste it-:**-*di*
Gazel 975
Mısra: **1**
Bağlamak.

Ġamuñ itdi cihānı beste elemüñ şikeste
Nola olsa firḳatuñda sözimüz şikeste beste

beste-i ʿaşḳ eyle-:

1. **beste-i ʿaşḳ eyle-:**-*y, -en*
Gazel 278
Mısra: **7**
Aşka bağlamak.

Ruḫuñdur beste-i ʿaşḳ eyleyen ʿāşıḳları gerçi
Velī ayaḳ ṭolamaḳ hep o kākül cānibindendür

beste-i dām ol-:

1. **beste-i dām ol-:**
Gazel 725
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Tuzağına bağlanmak. || Sevgilinin âşıkları avlayan saçlarına tutulmak.

Āzāde olam dirseñ eger ḳayd-ı cihāndan
Gīsū-yı dilāvīzine düş beste-i dām ol

2. **beste-i dām ol-:**-*ma, -sa*
Gazel 920
Mısra: **4**
Tuzağa bağlanmak, tuzağa kapılmak.

Māverā-yı çarḫdan cān murġı pervāz eylese
Ḳonmasa bu ḫāk-dāna beste-i dām olmasa

3. **beste-i dām ol-:**-*ur*
Gazel 984
Mısra: **4**
Tuzağa bağlanmak, tuzağa düşmek. || Sevgilinin saçlarına kapılmak.

Uçar dil murġı gerçi zülf-i miskīnüñ hevāsından
Ne deñlü yüksek uçsa beste-i dām olur elbette

beste-i dām-ı ġam ol-:

1. **beste-i dām-ı ġam ol-:**-*maḳ*
Gazel 810
Mısra: **9**
Keder tuzağına bağlanmak.

Beste-i dām-ı ġam olmaḳ ʿārife lāyıḳ mıdur
Mümkin iken Rūḥiyā bir cāmile defʿ-i ġumūm

beste-i dil:

1. **beste-i dil:**
Gazel 108

Mısra: **2**
Dili bağlı; suskun.

Sāḳiyā ʿuşşāḳā ṣunmazsın niçün cām-ı ṣabūḥ
Ehl-i diller beste-i dil destüñde miftāḥ-ı fütūḥ

beste-i evhām:

1. **beste-i evhām:**-*dur*
Gazel 328
Mısra: **14**
Kuruntulara kapılmış.

Baḫt olup benden ḫacīl didi zebān-ı ḥālile
Ḥayf kim ṭabʿ-ı laṭīfüñ beste-i evhāmdur

beste-i ġam:

1. **beste-i ġam:**-*dur*
Gazel 161
Mısra: **10**
Gam nedeniyle suskun, bağlı.

Sāḳiyā aç ser-i sebūyı kim
Dil-i ʿuşşāḳ beste-i ġamdur

beste-i gīsū-yı ʿanber-bār:

1. **beste-i gīsū-yı ʿanber-bār:**-*uñ, -a*
Gazel 927
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Amber kokulu saçlarına bağlananlar.

Sen ne ṣayd-efgensin ey bī-raḥm kim āzādeler
Reşk iderler beste-i gīsū-yı ʿanber-bāruña

beste-i ḫidmet-i nākūs-perestān:

1. **beste-i ḫidmet-i nākūs-perestān:**-*uz*
Gazel 480
Mısra: **6**
Kilise çanına tapanların hizmetine bağlı.

Meclis-i vaʿẓa ayaḳ basmaz isek maʿẕūruz
Beste-i ḫidmet-i nākūs-perestānuz biz

beste-i maḥābbet-i ümmüʾl-fesād olan:

1. **beste-i maḥābbet-i ümmüʾl-fesād olan:**
Gazel 891
Mısra: **8**
-
Fitnecilik sevgisine bağlı olan kimse. || Vaiz.

Nitseñ gerek cihānda bu ṭıflāne vażʿile
Ey beste-i maḥābbet-i ümmüʾl-fesād olan

beste-i vāfir:

1. **beste-i vāfir:**
Gazel 618
Mısra: **14**
Çok kapalı. || Sevgilinin hiç konuşmayan ağzı.

Rūḥī dehen-i yārile baḥs itdi meger kim
Meclisde bugün beste-i vāfir mezelendüñ

beste-i zencīr-i belā:

1. **beste-i zencīr-i belā:**
Tarih 46
Mısra: **10**
Bela zincirine tutulmuş (kimse).

Sāye-i maʿdeletinde o bahār-ı keremüñ
Eylesün geşt-i çemen beste-i zencīr-i belā

beste-i zencīr-i cünūn ol-:

1. **beste-i zencīr-i cünūn ol-:**-*ur*
Gazel 153
Mısra: **3**
(Sevgilinin saçlarından dolayı) Delilik zincirine bağlanmak. || Aklını yitirmek, delirmek.

Görse Cibrīl olur beste-i zencīr-i cünūn
Ḳaçan ol muġbeçe cevlāna gelüp kākül açar

beste-i zencīr-i zülf-i yār:

1. **beste-i zencīr-i zülf-i yār:**
Gazel 506
Mısra: **1**
Sevgilinin saçının zincirine bağlanmış.

Beste-i zencīr-i zülf-i yār olan bī-dillerüz
Ṭutmışuz dīvanelik semtin velī ʿāḳillerüz

beste-i zindān:

1. **beste-i zindān:**
Gazel 166
Mısra: **6**
Zindan bağları. || Karanlık ve kapalı mekanlara bağlılık.

Nevbahār oldı yine seyr u ṣafā demleridür
Böyle mevsimde meger beste-i zindān oturur

beste-leb:

1. **beste-leb:**
Kıt'a 23
Mısra: **4**
Dudağı bağlı, ağzı kapalı.

Ġālibā bülbül-i gūyālarını miḥnetden
Beste-leb görmekle çalı ḳuşu ṣanmışlar

beter:

1. **beter:**
Gazel 849
Mısra: **6**
Çok fena, daha fena, çok kötü.

Cān virme didüm ʿaşḳa virüp oldı dil-efkār
Söz ṭutmaduġiyçün ḳoya bundan beter olsun

beyʿ u şirā:

1. **beyʿ u şirā:**-*y, -ile*
Gazel 957
Mısra: **12**
Alım satım, alış veriş.

Buġżum ol ḫˇāce-i rez-dār-ı ḫār-ı nākesedür
Ki şebi ḫˇāb u güni beyʿ u şirāyile giçe

beyābān:

1. **beyābān:**-*da*
Gazel 307
Mısra: **6**
Sahra, çöl.

Benem ey dost süren ʿālem-i ʿaşḳun ẕevḳin
Bir yabān ādemidür Ḳays beyābānda gezer

2. **beyābān:**
Kaside 25
Mısra: **20**
Çöl.

Cünūn-ı ʿaşḳile dūr olalı ol āhūdan
Mekānum oldı beyābān enīsüm oldı ġazāl

beyān eyle-:

1. **beyān eyle:**
Terkib-bend 1
Mısra: **1**
Bildirmek, anlatmak, söylemek.

Gel ey nevk-i ḳalem mātem ser-encāmın beyān eyle
Döküp evrāḳa derdin ḳara baḫtından fiġān eyle

beyān it-:

1. **beyān id-:**-*ebil, -mez*
Kıt'a 10
Mısra: **1**
Bildirmek, anlatmak, söylemek.

Beyān idebilmez biñüñde birini
Eger şerḥ-i ʿaşḳı gönül yazsa biñ yıl

2. **beyān id-:**-*er*
Gazel 564
Mısra: **3**
Açıklamak, anlatmak.

Vechüñ kitābı nükte-i ʿaşḳı beyān ider
Yaʿnī ṭoḳuz ḥurūfdur u on iki nuḳaṭ

beyān-ı ḥāl it-:

1. **beyān-ı ḥāl id-:**-*üp*
Tarih 89
Mısra: **9**
Halini anlatmak.

Beyān-ı ḥāl idüp Rūḥī vefātına didi tārīḫ
Şehīd oldı mekān-ı pākı firdevs ola Yaḥyānuñ

beyāni-zāde:

1. **beyāni-zāde:**
Terkib-bend 3
Mısra: **11**
Beyânîzâde Ahmed Çavuş.

Ḫāke yeksān ola ḳabr içre Beyāni-zāde
Ṣaġ olup neyleyelüm biz bu fenā dünyāde

beyānīzāde aḥmed çāvūş:

1. **beyānīzāde aḥmed çāvūş:**
Tarih 70
Mısra: **2**
Beyânîzâde Ahmed Çavuş (özel isim).

Ṭutulmaḳla dil-i maḥzūnı ḥaristān-ı ʿālemden
Beyānīzāde Aḥmed Çāvūş itdi cennete riḥlet

beyāża çıḳ-:

1. **beyāża çıḳ-:**-*dı*
Gazel 620
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklanmak, temizlenmek.

İçi ḳaralıġı āḫir raḳīb-i bed-gūyuñ
Beyāża çıḳdı çıḳınca ḫaṭ-ı semen-būyuñ

2. **beyāża çıḳ-:**-*dı*
Gazel 629
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Müsvette yazı veya kitabı temize çekmek. || *Sevgilinin beyaz yüzünde ayva tüylerinin çıkması.* || *Doğrulanmak.*

Baḫs iderdüñ ʿaşḳı aġyāruñ mecāzıdur diyü
Geldi ḫaṭṭı Rūḥiyā çıḳdı beyāża müşkilüñ

3. **beyāża çıḳ-:**-*sa*
Kaside 6
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Temize çekmek. || *Gün yüzüne çıkmak, aydınlanmak.*

Beyāża çıḳsa nola çeşme-sār-ı āb-ı ḥayāt
Cihāndan eyledi ḫurşīd defʿ-i reng-i ẕalām

beyāż-ı ṣaḥīḥ:

1. **beyāż-ı ṣaḥīḥ:**
Gazel 102
Mısra: **6**
Halis beyaz.

Ḫaṭıyla ʿārızı yāruñ iki güzeldür kim
Birisi sebz-i melīḥ u biri beyāż-ı ṣaḥīḥ

beyhûde:

1. **beyhūde:**
Kaside 7
Mısra: **20**
Boş, nafile, faydasız.

O kāmil pāy-bend-i dām-ı ġam sen kendi seyrüñde
ʿAceb bī-vecd seyrüñ var ʿaceb beyhūde devrānuñ

2. **beyḫūde:**
Gazel 315
Mısra: **9**
Boş yere, boşuna.

Beyḫūde şanma nālesin ehl-i maḥabbetün
Tīġ-ı cefāsı ḫūblaruñ cāna kār ider

beyʿ-i metāʿ-ı ḥüsn:

1. **beyʿ-i metāʿ-ı ḥüsn:**-*i, -n, -e*
Gazel 614
Mısra: **8**
Güzellik malının satışı.

Bāzār-ı iʿtibārda sensin viren şikest
Beyʿ-i metāʿ-ı ḥüsnine Yūsuf-liḳālaruñ

beyne'l-enām:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **beyne'l-enām:**
Tarih 7
Mısra: **26**
İnsanlar arasında, yaratılmış olanlar arasında, halk arasında.

Mışr cāy-ı zerdür ammā iki yılda bunca zer
Kimse cemʿ itmiş degül maʿlūmdur beyne'l-enām

beyt:

1. **beyt:**
Tarih 16
Mısra: **3**
Beyit, iki mısradan oluşan nazım birimi.

Didi bir beyt kim andan olur müstahrec on tārīḫ
İder taḥsīn işitse nüktedānān-ı ẕevi'l-efhām

beyt-i dil-gūşā:

1. **beyt-i dil-gūşā:**-*s, -ı, -n, -ı*
Kaside 30
Mısra: **24**
Gönle ferahlık veren beyit.

Bāġ-ı suḫanda terbiyet-i ṭabʿı eylemiş
Her beyt-i dil-gūşāsını bir bār-ver-i nihal

beyt-i dil-keş:

1. **beyt-i dil-keş:**-*i*
Tarih 15
Mısra: **21**
Gönlü cezbeden beyit.

Didüm bu beyt-i dil-keşi Rūḥī ki on tārīḫ ola
Şerḥinde istiḫrācınuñ sırrın beyān idüp tamām

beyt-i mevzūn:

1. **beyt-i mevzūn:**
Gazel 338
Mısra: **15**
Vezinle yazılmış beyit.

Bir iki beyt-i mevzūn dimege herkes de ḳādirdür
Hüner Rūḥī gibi rengīn edāya mālik olmaḳdur

beyt-i müstesnā:

1. **beyt-i müsteşnā:**
Tarih 14
Mısra: **16**
Seçkin beyit.

Ḥurūf-ı ġayr-ı menḳūṭile menḳutın ḥisāb itseñ
Olur bu beyt-i müsteşnā iki tārīḫ-i rūh-efzā

beyt-i sürūr-efzā:

1. **beyt-i sürūr-efzā:**
Tarih 14
Mısra: **14**
Sevinci artıran beyit.

Ṣafālar eyleyüp Rūḥī iderken fikr-i tārīḫin
Hemāndem lāyıḳ oldı ḳalbe bu beyt-i sürūr-efzā

beytüʾl-aḥzān:

1. **beytüʾl-aḥzān:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **18**
Hüzünler evi. II Hz. Yakup'un kapandığı ev.

Cihānuñ Yūsufı ümmīd-i çāh-ı yeʾsden çıḳdı
Daḫi Yaʿḳūb-ı dil urmaz mı terkin beytüʾl-aḥzānuñ

beytüʾl-ḥarām:

1. **beytüʾl-ḥarām:**
Kaside 34
Mısra: **38**
Kabe-i Muazzama'nın etrafının bir ismi. Kafirlerin yaklaşmaları men' edildiği, onlara haram olduğu için bu isimle alınır.

Söylenen bezminde ḳalellahdur ḳalerresūl
Kimse yanında ḥarām añmaz meger beytüʾl-ḥarām

beytü'l-ḥazen:

1. **beytü'l-ḥazen:**-*den*
Gazel 995
Mısra: **4**
Hüzünler evi; Hz.Yusuf'tan ayrılan Hz.Yakup'un gönül üzgünlüğü yaşadığı ve gözyaşı döktüğü ev.

Ṣevḳ-ı vaṣluñla gider aġyār kūyuñdan yaña
Dil ġam-ı hicrānile beytü'l-ḥazenden cānibe

beyżā:

1. **beyżā:**
Gazel 52
Mısra: **4**
Çok beyaz. Bembeyaz.

Hümā-yı ṭāʾir-i ḳudsa felekler āşiyān olmaz
Meh u ḫurşīd aña beyżā kevākib dānedür gūyā

2. **beyża:**
Gazel 578
Mısra: **10**
Eskiden tuğralardaki nun (ن) harfinin, yumurtaya benzetildiği için bu ismi alan ve yuvarlak yazılan kısmı.

Ṭāḳ-ı eyvānında gerdūnuñ aṣılmış Rūḥiyā
Gün bir altun beyża sīmīn-ṭūrradur aña ṣuʿāʿ

beze-:

1. **beze-:**-*di*
Gazel 166
Mısra: **9**
Donatmak, süslemek.

Bezedi yir yüzin ezhār-ı temāşāda cihān
Zehr-i firḳatla göñül baġrın ezüp ḳan oturur

bezen-:

1. **bezen-:**-*miş*
Gazel 394
Mısra: **3**
Süslenmek, donanmak.

Bezenmiş penbe-i dāġile bir sermest abdāluz
Ne sālūsuz ne ḳayd-ı ḫırḳa-i peşmīnemüz vardur

bezl:

1. **beẕl:**
Gazel 921
Mısra: **16**
Bol bol verme,saçma,dağıtma.

Elemle giçmese evḳātımuz ẕevḳ itsek ey Rūḥī
Aña bir beẕl iḥsān itse şiʿre iʿtibār olsa

beẕl eyle-:

1. **beẕl eyle-:**
Gazel 13
Mısra: **8**
Harcamak.

Aġyār ile bir görme ʿaşḳuñda beni kim ben
Beẕl eylemede cānı māhir ḳuluñam cānā

2. **beẕl eyle-:**-*di*
Gazel 931
Mısra: **10**
Bol bol, cömertçe vermek, esirgemeden vermek.

Cān dirīġ itmedi senden daḫi nitsün Rūḥī
Yoluña varını beẕl eyledi dervīşāne

beẕl it-:

1. **beẕl id-:**-*er*
Gazel 348
Mısra: **8**
Bol bol, cömertçe vermek, esirgemeden vermek.

Naḳd-i ṣabr u dür-i eşkini döker pāyuña dil
Beẕl ider ḫāk-i rehüñde o ki maḳdūrıdur

beẕl-i cān eyle-:

1. **beẕl-i cān eyle-:**-*r*
Gazel 324
Mısra: **6**
(Bir kimsenin) Canını feda etmesi.

Egerçi sīm ü zer beẕl eyleyen çoḳdur saña ammā
Anuñla yār-ı cān ol kim yoluñda beẕl-i cān eyler

beẕl-i cān:

1. **beẕl-i cān:**-*a*
Gazel 464
Mısra: **8**
Can verme, canı harcama. || *Sevgilinin uğrunda ölme.*

Beni öldür ki maʿlūm eylesünler ṣıdḳuñı yoḳsa
Yoluñda beẕl-i cāna iḫtimāl ehl-i gümān virmez

beẕl-i dīnār it-:

1. **beẕl-i dīnār id-:**-*er, -ken*
Kaside 31
Mısra: **21**
Para saçmak, esirgemeden vermek.

Güli görmese beẕl-i dīnār iderken
Neden sünbül olurdı çāḳ böyle derhem

beẕl-i dünyāsuz:

1. **beẕl-i dünyāsuz:**
Gazel 751
Mısra: **3**
Dünyalık şeyleri harcamaksızın. || *Dünyalık şeylerden vazgeçmeden.*

Dürr-i baḥr-ı ʿaşḳ girmez beẕl-i dünyāsuz ele
Her gelen bāzār-ı dünyāya ḫarīdārı degül

beẕl-i inʿām ḳıl-:

1. **beẕl-i inʿām ḳıl-:**-*ma, -da, -dur*
Tarih 91
Mısra: **2**
Lütuf ve ihsanda bulunmak, çokça iyilik yapmak.

Ḥākim-i ḫıṭṭa-i Baġdād Sinān Pāşā kim
ʿĀleme ḳılmadadur himmeti beẕl-i inʿām

beẕl-ı kerem:

1. **beẕl-ı kerem:**-*de*
Kaside 31
Mısra: **40**
Cömertlik dağıtma, iyilik saçma.

Ḥasan ketḫüdā ol ser-efrāz-ı aʿyān
Ki beẕl-ı keremde odur şimdi Ḥātem

beẕl-i luṭf:

1. **beẕl-i luṭf:**-*un, -ı*
Kaside 13
Mısra: **37**
Bol bol iyilik yapma, ihsanda bulunma.

Ḳıyāsile idemez beẕl-i luṭfunı maʿlūm
Alursa himmetine ʿaḳl-ı küll eger miḳyās

beẕl-i māmelek it-:

1. **beẕl-i māmelek id-:**-*üp*
Tarih 52
Mısra: **5**
Bütün mal varlığını harcamak.

Yapdı ṭarīḳ-i Ḥaḳda idüp beẕl-i māmelek
Bir ḫūb medrese kim ola cāy-ı ehl-i faẕl

beẕl-i şaḫn-ı bezm-i defter-dār-ı ẕī-şān eyle-:

1. **beẕl-i şaḫn-ı bezm-i defter-dār-ı ẕī-şān eyle-:**-*se, -m*
Gazel 826
Mısra: **16**
Şanlı defterdarın meclisinin ortasına saçmak.

Seng-i gevherdür bu dil-keş naẓm lāyıḳdur eger
Beẕl-i şaḫn-ı bezm-i defter-dār-ı ẕī-şān eylesem

beẕl-i şefḳat ḳıl-:

1. **beẕl-i şefḳat ḳıl-:**-*dı*
Tarih 1
Mısra: **11**
Çokça şefkat göstermek, şefkatini esirgememek.

Kemāl-i himmetinden beẕl-i şefḳat ḳıldı dünyāya
Cihāndan defʿ-i ẓulme şefḳati ʿādil güvāh oldı

bezm-:

1. **bezm:**-*(ü)ñ, -de*
Gazel 252
Mısra: **2**

Meclis‖ sevgilinin bulunduğu sohbet ve eğlence meclisi.

Māh-ı felek ki çeşm-i çerāġ-ı nücūmdur
Şevḳ-ı ruḫuñla yanmaġa bezmüñde mūmdur

2. **bezm:**-*ümüz, -e*
Gazel 360
Mısra: **7**
Sohbet, yaran sohbeti ‖ ziyafet, işret sohbeti.

Dime teklīf iderüz bezmümüze gelmez yār
Ceẕbe-i ʿaşḳ olıcaḳ ey dil-i meyyāl gelür

3. **bezm:**-*üñ, -üñ*
Gazel 133
Mısra: **4**
Meclis, dergah, divan.

Sensin ol ẕī-şān ki eyler ṣuffa-i iḳbālda
Bezmüñüñ ṣaff-ı niʿālın ārzū baḫt-ı bülend

4. **bezm:**-*e*
Gazel 94
Mısra: **8**
Meclis,toplantı.

Virmez ey meh şemʿ-i rūyuñ virdügi şevḳi eger
Bezme sensüz giceler māh-ı münīr olsa sirāc

5. **bezm:**-*imüz, -de*
Gazel 60
Mısra: **1**
İçki meclisi, eğlence meclisi.

Bezmimüzde dönerdi cām-ı ṣarāb
Gelmedi devre mihr-i ʿālem-tāb

6. **bezm:**--*i*
Gazel 275
Mısra: **10**
Meclis, ortam.

Rūḥiyā ḳılmaḳ dilerseñ ġuṣṣa-i devrānı defʿ
Bezm-i ehl-i ḥāla gel cām-ı muṣaffā bundadur

7. **bezm:**-*e*
Gazel 55
Mısra: **10**
İçki meclisi, dostlar toplantısı, meclis.

Yārsuz bezm-i ṣafāya meyl idüp başmam ayaḳ
Cām-ı zerrīn olsa ey Rūḥī o bezme āfitāb

8. **bezm:**-*de*
Gazel 378
Mısra: **14**
Sohbet toplantısı; içkili, eğlenceli meclis.

Rūḥiyā ehl-i dili bādeye muḥtāc itmez
Ola bir bezmde kim güft şinīd-i eşʿār

9. **bezm:**-*de*
Gazel 777
Mısra: **4**
Sohbet toplantısı; içkili, eğlenceli meclis II Dünya.

Bilelden kendümi giçdüm cihānuñ ḳīl u ḳālından
Bu fānī bezmde mest-i mey-i pür-ḥālet-i ʿaşḳam

10. **bezm:**-*de*
Gazel 43
Mısra: **8**
Eğlence meclisi.

Başlayup gerdeni vaṣfına şürāḥī ile mey
Reşkden bezmde ḳan aġladı erbāb-ı ṣafā

11. **bezm:**-*üñ, -üñ*
Kıt'a 27
Mısra: **4**
İçkili, eğlenceli yiyip içme ve sohbet meclisi. || Önemli bir devlet veya din büyüğünün huzuru, makamı.

Sensin ol ẕī-şān ki eyler ṣuffe-i iḳbālda
Bezmüñüñ ṣaff-ı niʿālin ārzū taḫt-ı bülend

12. **bezm:**
Gazel 217
Mısra: **7**
İçki, eğlence meclisi. II Aşk meclisi.

ʿAşḳ şāhı bizi bir bezme esīr eyledi kim
Cāndur köhne sifālı vü gedāsı Cemdür

bezm-gāh-ı ḥamel:

1. **bezm-gāh-ı ḥamel:**-*e*
Gazel 996
Mısra: **1**
Koç burcunun meclisi. || İlkbahar.

Bezm-gāh-ı ḥamele neyyir-i aʿẓam girse
Seyre çıḳsaḳ ele bir sāḳi-i ḫoş-dem girse

bezm-i aġyār:

1. **bezm-i aġyār:**-*a*
Gazel 277
Mısra: **11**
Ağyar meclisi. || Rakipler meclisi.

Bezm-i aġyāra dāḫil itme bize
Keşret-i ġamdan izdiḥām yeter

bezm-i ʿālem:

1. **bezm-i ʿālem:**-*de*
Gazel 397
Mısra: **1**
Âlem meclisi. || Dünya.

Bezm-i ʿālemde göñül hemdemiñi cām idegör
Ẕevḳi elden ḳoma nūş-ı meyi gül-fām idegör

2. **bezm-i ʿālem:**-*de*
Gazel 721
Mısra: **22**
Âlem meclisi.

Micmer-i ḳalbüñde var ise buḫūr-ı maʿrifet
Senden olmaz bezm-i ʿālemde keşīde-dāmen ol

3. **bezm-i ʿālem:**-*de*
Gazel 1089
Mısra: **1**
Cihan meclisi. || Dünya, geçici dünya hayatı.

Bezm-i ʿālemde ne vardur bu belādan ġayrı
Ne görür ehl-i vefā bunda cefādan ġayrı

4. **bezm-i ʿālem:**-*den*
Gazel 232
Mısra: **1**
Cihan meclisi.

Ayaḳ çek bezm-i ʿālemden ki
ʿālem menzil-i ġamdur
Ferāġat ʿāleminden geçme kim
ʿālem o ʿālemdür

bezm-i ʿaşḳ:

1. **bezm-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 861
Mısra: **8**
Aşk meclisi.

Şarāb-ı kevs̱eri yād itmesün çoḳ
vaʿẕ idüp ṣūfī
Getürsün bezm-i ʿaşḳa kim nesi
var ise ḥāżırdan

bezm-i bāde:

1. **bezm-i bāde:**-*de*
Gazel 107
Mısra: **5**
İçki meclisi.

Başum üzre yiri var gül gibi
bezm-i bādede
Gelse o sāḳī-i gül-çehre elinden
her ḳadeḥ

bezm-i belā:

1. **bezm-i belā:**-*da*
Gazel 193
Mısra: **11**
Belâ meclisi.

Bezm-i belāda neşʾe-i cām-ı ġam-ı nigār
Bir neşʾedür ki ẕevḳını ehl-i ṣafā bilür

2. **bezm-i belā:**-*da*
Gazel 749
Mısra: **8**
Bela meclisi. || Allah'ın ezelde ruhları yarattıktan sonra, "Elestü bi-Rabbiküm: Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğu ve ruhların, "Belâ (evet), sen bizim Rabb'imizsin" diye Allah'ı tasdik ettikleri ezel meclisi.

Nūş it şarāb-ı behceti sen gül gibi açıl
Ḳan aġlasun ġamuñla ḳo bezm-i belāda dil

bezm-i cem:

1. **bezm-i cem:**
Gazel 216
Mısra: **5**
Cem meclisi; geleneğe göre ilk olarak içki meclisini kuran Cem olduğundan, her türlü içki ve sohbet meclisine 'bezm-i Cem' veya genellemeyle 'bezm' denmiştir. Cem İran'ın mitolojik tarihinde bir padişah olduğu için 'hükümdar meclisi', 'sultan meclisi' anlamına da gelmektedir.

Dün ṣurāḥī bezm-i Cem naḳline açduḳda dehān
Dikilüp meclisde bir bir cāmlar gūş oldılar

2. **bezm-i cem:**-*de*
Gazel 978
Mısra: **10**
Cem'in içki meclisi.

Rūḥiyā ʿārif iseñ cām-ı Cemi isteme kim
İçilen bāde-i taḳlīd idi bezm-i Cemde

bezm-i çemen:

1. **bezm-i çemen:**--*i-de*
Gazel 120
Mısra: **1**
Bahçe meclisi. || Çimenlikte yapılan işret.

Bezm-i çemende sāġar-ı sīmīn gül-i sefīd
Şebnem o sāġar içre çekeydi mül-i sefīd

2. **bezm-i çemen:**-*de*
Gazel 581
Mısra: **5**
Çimenlik meclisi.

Ol gül-i raʿnā gelür bezm-i çemende ʿıyş ider
Ṣubḥa dek yer yer lāleler her şeb çerāġ

3. **bezm-i çemen:**-*üñ*
Kaside 29
Mısra: **25**
Çimenliğin meclisi.

Var bir ʿālemi bezm-i çemenüñ kim gelse
Cürʿa-nūş oluridi şevḳden ol bezmde Cem

bezm-i cevānān:

1. **bezm-i cevānān:**-*a*
Gazel 786
Mısra: **7**
Gençler meclisi.

Cehli ḳo bezm-i cevānāna ayaḳ baş ṣūfī
Pīrlükde seni gel bāri bir ādem idelüm

bezm-i cihān:

1. **bezm-i cihān:**-*da*
Gazel 892
Mısra: **5**
Dünya meclisi.

Bezm-i cihānda ehl-i ṣāfādan nişāne yoḳ
Sāḳī getür piyālei öldük melālden

bezm-i dil-küşā:

1. **bezm-i dil-küşā:**-*da*
Gazel 177
Mısra: **8**
Gönüle ferahlık veren meclis.

Edānī nice gelsün ehl-i vaḥdet bezmine Rūḥī
O bezm-i dil-küşāda Ḳayṣer u Dārāya yer yokdur

bezm-i dünyā:

1. **bezm-i dünyā:**-*da*
Gazel 623
Mısra: **5**
Dünya meclisi.

Bezm-i dünyāda ʿıyş u nūşımuz mevḳūf-ı luṭfuñdur
Ki sensüz içmemekçün bāde-i gülgūnı and içdük

bezm-i ebed:

1. **bezm-i ebed:**
Gazel 457
Mısra: **11**
Sonsuzluk meclisi.

Pīr-i muġandan içmişüz bezm-i ebed şarābını
Kim ezelī odur bizüm mürşidimüz beşīrimüz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

bezm-i ehl-i ʿaşk:

1. **bezm-i ehl-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 845
Mısra: **9**
Âşıklar meclisi.

Bezm-i ehl-i ʿaşḳa Rūḥī gelmesün erbāb-ı zühd
Kim yaraşmaz meclis-i ʿālīde bī-miḳdār olan

bezm-i ehl-i ḥāl:

1. **bezm-i ehl-i ḥāl:**-*da*
Gazel 178
Mısra: **7**
Hakikat ehlinin meclisi.

Bilürsin bezm-i ehl-i ḥālda ḳāl olmaz ey ṣūfī
Zebān-ı ḥālile ʿarż it sözüñ güftārā yer yoḳdur

bezm-i ekābir:

1. **bezm-i ekābir:**-*den*
Gazel 861
Mısra: **2**
Toplumda ileri gelenlerin, rütbece büyük olanların bulunduğu meclis.

Çıḳardum keşret-i endīşe-i dünyāyı ḥāṭırdan
Ayaḳ çekdüm ṣāfāsın bulmayup bezm-i ekābirden

bezm-i fenā:

1. **bezm-i fenā:**-*dan*
Gazel 98
Mısra: **10**
Ölümlü dünya.

Beḳā bezmindedür Rūḥī ṣafā-yı bāde-i vaḥdet
Erişmekse ġaraż ol ẕevḳe bu bezm-i fenādan geç

bezm-i ferāġ:

1. **bezm-i ferāġ:**
Kaside 11
Mısra: **16**
Huzur meclisi.

Ṣafā-yı bāde ile cilve idecek demdür
Ṣafā anuñ ki ola cilve-gāhı bezm-i ferāġ

bezm-i firāk:

1. **bezm-i firāḳ:**-*ı, -n, -da*
Gazel 712
Mısra: **7**
Ayrılık meclisi.

Ẕevḳūmi bezm-i firāḳında taʿaccüb eylemeñ
İçdügüm ḫūn-ı ciger bāde-i ḥamrā mı degül

2. **bezm-i firāḳ:**-*uñ, -da*
Gazel 280
Mısra: **13**
(Sevgiliden) Ayrılığın meclisi.

Yidügi bezm-i firāḳuñda ġam u miḥnetdür
İçdügi devlet-i ʿaşḳuñda ciger ḳanıdur

bezm-i firkat:

1. **bezm-i firḳat:**-*da*
Gazel 483
Mısra: **6**
Ayrılık meclisi.

Bir ḳadeḥ müştāḳıyuz sāḳī viṣāl-i yārdan
Cāna yitdük bezm-i firḳatda ḫumār-ı ġamla biz

bezm-i ġam:

1. **bezm-i ġam:**
Tarih 74
Mısra: **4**
Gam, keder meclisi.

Ey olan mālik bu cāy-ı dilkeşe ẕevḳ eyle kim
Bezm-i ġam ḳılmış cihānı nakş-bend-i āb u gil

bezm-i ġayr:

1. **bezm-i ġayr:**-*a*
Gazel 342
Mısra: **11**
Başkalarının meclisi.

Sen bezm-i ġayra gitmegi terk idesin meger
Gitdükce yoḳsa kārımuz āh u fiġān olur

2. **bezm-i ġayr:**-*a*
Gazel 856
Mısra: **6**
Başkalarının, rakiplerin meclisi.

Pervāne-veş yanup yaḳılam ben revā mıdur
Şemʿ ola bezm-i ġayra o kāfūrdan beden

bezm-i ḫāṣ:

1. **bezm-i ḫāṣ:**-*ı, -n, -a*
Kaside 11
Mısra: **20**
(Birinin) Özel meclisi.

Miṣāl-i Ḥażret-i Pāşā-yı vācibüʾt-taʿẓīm
Ki bezm-i ḫāṣına Cem girse başdan eyler ayaġ

bezm-i ilāhī:

1. **bezm-i ilāhī:**-*de*
Gazel 417
Mısra: **26**
Allah'ın meclisi || Allah'ın huzuru.

Ezber it ḳıṣṣa-i esrār-ı dili ey Rūḥī
Ḥāżır ol bezm-i İlāhīde nedīm isterler

bezm-i inʿām:

1. **bezm-i inʿām:**-*da*
Kaside 40
Mısra: **52**
Lütuf ve ihsan meclisi.

Ṣofrası gün gibi gezmekde mecālisde müdām
Bezm-i inʿāmda ol luṭfı firāvān eyüdür

bezm-i ʿişret:

1. **bezm-i ʿişret:**-*imüz*
Rübai 18
Mısra: **3**
İçki meclisi.

Mevḳūfdur el-ḳıṣṣa bezm-i ʿişretimüz
Pāşā-yı bülend-himmetüñ maḳdemine

bezm-i ḳadr:

1. **bezm-i ḳadr:**-*ün, -e*
Kaside 14

Mısra: **68**
Kıymet meclisi.

Sen ol vezīr-i mükerremsin ey celilüʾl-ḳadr
Ki kāse-līs olımaz bezm-i ḳadrüne faġfūr

bezm-i laʿl:

1. **bezm-i laʿl:**-*uñ, -la*
Gazel 962
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudaklarının meclisi.

Bezm-i laʿluñla ki dil-tengüz açılmaz ṭābʿımuz
Ey gül-i raʿnā meger kim bāde-i gül-fāmile

bezm-i maḥabbet:

1. **bezm-i maḥabbet:**-*de*
Gazel 1020
Mısra: **11**
Aşk meclisi.

Eylesek bezm-i maḥabbetde yekāyek ṣoḥbet
Hem-zebān olmaġa bir ʿārif-i cān olsa bize

2. **bezm-i maḥabbet:**-*üñ, -de*
Gazel 440
Mısra: **4**
Aşk meclisi.

Cām-ı belāyı biz ṣunacaḳ kimse bilmezüz
Bezm-i maḥabbetüñde alur yoḳ ayāġımuz

bezm-i mey:

1. **bezm-i mey:**
Gazel 110
Mısra: **8**
Şarap, içki meclisi.

Bādeden gül gül açılduḳda ruḫ-ı rengīni
Bezm-i meyde alınup oldı perīşān gül-i surḫ

bezm-i ṣafā:

1. **bezm-i ṣafā:**
Gazel 53
Mısra: **5**
Zevk ü safâ meclisi.

Bezm-i ṣafā ḳuruldı ṣalā oldı ʿişrete
Ey ṭālibān-ı cām-ı mey-i ʿaşḳ eṣ-ṣalā

bezm-i ṣafā sākinleri:

1. **bezm-i ṣafā sākinleri:**
Gazel 471
Mısra: **7**
Zevk ve safa meclisindekiler.

Bāde-i ʿişret çeken bezm-i ṣafā sākinleri
Ger ṣorarlarsa bizi künc-i belāda sākinüz

bezm-i ṣafā:

1. **bezm-i ṣafā:**-*da*
Gazel 260
Mısra: **3**
Zevk ü safâ meclisi.

Dil virdi māh-ı ḥüsnüñe bezm-i ṣafāda şemʿ
Yansa yaḳılsa āteş-i ġamile cezāsıdur

2. **bezm-i ṣafā:**-*da*
Gazel 263
Mısra: **8**
Neş'e, zevk, eğlence meclisi.

Cānā ṣafā-yı bāde-i laʿluñ müdāmdur
Bezm-i ṣafāda cām-ı muṣaffāya kim baḳar

bezm-i ṣāfī:

1. **bezm-i ṣāfī:**
Gazel 394
Mısra: **2**
Samimi meclis.

Ne kimseye ʿadāvet eylerüz ne kīnemüz vardur
Bezm-i ṣāfī maḥabbetle ṭolu bir sīnemüz vardur

bezm-i ṣahbā:

1. **bezm-i ṣahbā:**
Gazel 79
Mısra: **2**
İçki meclisi.

Nev-bahār oldı açıldı verd-i raʿnā semt semt
Ḳurdılar ṣaḥn-ı çemende bezm-i ṣahbā semt semt

bezm-i şeref:

1. **bezm-i şerefde:**-*de*
Gazel 888
Mısra: **11**
Şeref meclisi.

Bezm-i şerefde sen ol bālā-nişīn-i ḥükkām
Ḫurşīde vir icāzet ḥiẕmet-güẕāruñ olsun

bezm-i suhan:

1. **bezm-i suḫan:**-*da*
Gazel 440
Mısra: **10**
Söz meclisi.

Rūḥī egerçi ẕerreyüz ammā ki gün gibi
Bezm-i suḫanda var nice rūşen çerāġımuz

bezm-i ʿukbā:

1. **bezm-i ʿuḳbā:**-*da, -dur*
Gazel 366
Mısra: **3**
Ahiret meclisi.

Bezm-i ʿuḳbādadur ṣafā yoḳsa
Bu fenā bezmde ṣafā neyler

bezm-i ʿuşşāk:

1. **bezm-i ʿuşşāḳ:**-*a*
Gazel 177
Mısra: **3**
Âşıklar meclisi.

Ṣalup yanuñca aġyārı getürme bezm-i ʿuşşāḳa
Eʿālī meclisinde dostum ednāya yer yoḳdur

bezm-i vahdet:

1. **bezm-i vaḥdet:**
Gazel 417
Mısra: **6**
Vahdet (birlik) meclisi.

Unudup bildügüñi ʿārif iseñ nādān ol

Bezm-i vaḥdetde ne ʿilm u ne ʿalīm isterler

bezm-i viṣāl:

1. **bezm-i viṣāl:**-*uñ, -dan*
Gazel 9
Mısra: **1**
(Sevgiliye) kavuşma meclisi.

Nāy-veş iñler göñül bezm-i viṣāluñdan cüdā
Dīde ḳan aġlar cemāl-ı bā-kemāluñdan cüdā

bezm-i yār:

1. **bezm-i yār:**-*da*
Gazel 171
Mısra: **8**
Sevgilinin meclisi.

Felekde cām-ı mey-i ʿıyşdan olan maḥrūm
Hemān benem ki yerüm bezm-i yārda yoḳdur

bī-ʿadd:

1. **bī-ʿadd:**
Gazel 128
Mısra: **10**
Sayısız. || Çok.

Söz añlar ḥāl-i dilden bā-ḫaber ḫoş-ḫūy u ḫoş-manẓar
Maḥabbet ehline iḥsānı bī-ʿadd şefḳatı bī-ḥad

bī-ʿahd u peymān:

1. **bī-ʿahd u peymān:**-*e*
Gazel 459
Mısra: **6**
Sözünde ve yemininde durmayan. || Sevgili.

Viṣālin ʿahd ider ʿuşşāḳa aġyāra vefā eyler
Bu vaż'ından kim ol bī-ʿahd u peymāne incinmez

bī-ʿaḳl u cāhil:

1. **bī-ʿaḳl u cāhil:**-*dür*
Gazel 312
Mısra: **6**
Akılsız ve cahil.

Leb-i laʿl ü ruḫ-ı rengīnüñe meyl eylemez zāhid
Şarāb içmez güzel sevmez ʿaceb bī-ʿaḳl u cāhildür

bī-ʿamel:

1. **bī-ʿamel:**
Gazel 369
Mısra: **1**
Amelsiz.

Bī-ʿamel ʿilmile kāmil geçinen cāhildür
Kim ki ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı ḫūbānı oḳur kāmildür

bī-ʿār:

1. **bī-ʿār:**
Gazel 816
Mısra: **14**
Arsız, utanmaz.

Redd olursın bunca kim kūyından ey Rūḥī yine
Vazgelmezsin seni ġāyetde bī-ʿār añladum

bī-āşiyān:

1. **bī-āşiyān:**-*lar, -uz*
Gazel 487
Mısra: **4**
Yuvasız.

Yoḳdur raḳīb-i zāġ gibi āşiyānımuz
ʿAnḳālaruz zamānede bī-āşiyānlaruz

biʿavnillah:

1. **biʿavnillah:**
Tarih 17
Mısra: **6**
Allah'ın yardımı ile.

İdüp fetḥ Egri şehrin eyledi mescid kilisasın
Dönüp üç kerre yüz biñ kāfiri ḳırdı biʿavnillah

biʿaynihi:

1. **biʿaynihi:**
Gazel 290
Mısra: **4**
Aynı, aynıyla, tıpkı, onun gibi.

Müjgānlar üzre ḳaṭre-i eşk ile gözlerüm
Ḫakkākdur biʿaynihi miṣḳabla dür deler

bī-bāk:

1. **bī-bāk:**-*da*
Gazel 462
Mısra: **14**
Korkusuz, çekinmeyen, sakınmayan.

Ṭarīḳ-i ʿaşḳda ölmekde ḳorḳutma dil-i zārı
O vādīde yelen bī-bākda ḫavf u ḫaṭar ḳalmaz

2. **bī-bāk:**
Gazel 849
Mısra: **3**
Korkusuzca, çekinmeden.

Meydān-ı vefāda ḳatı bī-bāk gezersin
Ṣabr eyle göñül ḫayl-i belāya ḫaber olsun

bī-baṣar:

1. **bī-baṣar:**-*dur*
Gazel 419
Mısra: **4**
Basiretsiz, görüş gücü zayıf olan.

Vech-i ādemde cemāl-i yārı seyrān itmeyen
Bī-baṣardur ḫāliḳuʾl-insānı bilmez ḳandedür

bī-baṣīret:

1. **bī-baṣīret:**
Gazel 1095
Mısra: **9**
Gafil, basiretsiz, insani özellikleri eksik olan.

Ey bī-baṣīret aç gözüñi kim hevā-yı ʿaşḳ
Eczā-yı cismümi göge ṣavurdı kül gibi

bī-bedel:

1. **bī-bedel:**-*üñ*
Gazel 616
Mısra: **8**
Eşsiz, dengi olmayan || Sevgili.

Ne gül añlar dil-i zārı ne temāşā-yı nücūm
Yerde gökde bedelin görmedük ol bī-bedelüñ

2. **bī-bedel:**
Gazel 390
Mısra: **10**
Eşsiz, dengi olmayan.

Nakd-i ḥayāt-ı ṣabrum alup luṭfına bedel
Her cām-ı bāde kim baña ol bī-bedel virür

3. **bī-bedel:**-*i*, -*dür*
Gazel 183
Mısra: **2**
Eşsiz, benzersiz (şey).

Ol Yūsuf-ı ṯānī ki güzeller güzelidür
Gün gibi bugün yer yüzinüñ bī-bedelidür

4. **bi-bedel:**
Terkib-bend 5
Mısra: **40**
Benzeri olmayan, eşsiz.

Tekellüminde edā var idi lebinde ṣafā
Miyānı bi-bedel ü ḳāmeti ḳıyāmet idi

5. **bī-bedel:**-*dür*
Gazel 899
Mısra: **6**
Eşi ve benzeri olmayan, eşsiz, bir tek.

Yolında āh u vāh iden esīre ḥadd u ġāyet yoḳ
Bıraḳmış kāyināta velvele bir bī-bedeldür bu

bī-bekā:

1. **bī-beḳā:**
Gazel 231
Mısra: **16**
Ebedi olmayan, fani olan.

Çünki yoḳ devlet-i dünyāya beḳā ey Rūḥī
Bī-beḳā devlet içün çekdügüñ ālām nedür

2. **bi-beḳā:**
Tarih 89
Mısra: **3**
Ölümlülük, ebedi olmayan, sonlu.

Cihān bi-beḳā oldı diyü aġyārdan ḫālī
Menāmında yaturken bī-ḫaber gidenden aʿdānuñ

bī-berg:

1. **bī-berg:**
Gazel 27
Mısra: **8**
Dalsız.

Ġonca-veş ḳan ile baġruñ ṭolsa efġān eyleme
Olduñ ey dil gül gibi bī-berg dāmenden cüdā

bī-berk ü nevā:

1. **bī-berk ü nevā:**-*y*, -*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **268**
Elinde, avucunda bir şeyi olmayan.

Rūḥīyi eger bir ṣorar ister bulunursa
Dirlerse buluşduñ mı o bī-berk ü nevāya

biç-:

1. **biç-:**-*miş*
Gazel 545
Mısra: **8**
Dikilecek kumaşı belli bir ölçüye ve modele uygun olarak makasla kesmek.

Ezel ḥayyātı kim dikmiş ḳabā-yı nāzı bālāña
Melāmet cāmesini ben żaʿīfün ḳaddine biçmiş

bıçaġla-:

1. **bıçaġla-:**-*dı*
Gazel 1064
Mısra: **1**
Bıçakla yaralamak, öldürmek.

Mestānelükde dün beni ġamzeñ bıçaġladı
Mecrūḥ gördi ḫāṭırumı çeşmüm aġladı

bī-cān:

1. **bī-cān:**-*e*
Gazel 309
Mısra: **10**
Cansız, ruhsuz, kendini kaybetmiş.

Hergiz ne düşmenin bilür ol meh ne dostın
Ḳoyup raḳībi Rūḥi-i bī-cāne ḳaṣd ider

2. **bī-cān:**
Gazel 605
Mısra: **10**
Cansız, ruhsuz.

Sen meger kim idesin gūyā zebānın yoḳsa kim
Vaṣfuñı itmek ne mümkin Rūḥi-i bī-cān senüñ

bīçāre:

1. **bīçāre:**-*y*, -*e*
Gazel 54
Mısra: **14**
Çaresiz, düşkün, zavallı.

Yā Resūlallah nolur aḥvāli Rūḥī mücrimüñ
Sen şefīʿ olmazsan bīçāreye rūz-ı ḥesāb

2. **bīçāre:**-*s*, -*i*, -*n*, -*den*
Gazel 684
Mısra: **11**
Çaresiz, düşkün, zavallı. II Âşık.

Ḳıldı ben bīçāresinden kūşe-i çeşmin dirīġ
Diñmez anuñçün sirişki dīde-i giryānumuñ

3. **bīçāre:**
Gazel 969
Mısra: **6**
Çaresiz, düşkün (kimse) II Zavallı âşık.

Lebüñ emdür dile ṣoñra ġamuñı yükledesin
Birez Allah oñara cānlana bīçāre hele

bīçārelen-:

1. **bīçārelen-:**-*e*
Gazel 966
Mısra: **10**
Çaresiz ve zavallı duruma düşmek.

Nice bir derdine dermān idesin aġyāruñ
Nice bir Rūḥi-i bī-kes saña bīçārelene

bīd:

1. **bīd:**
Kaside 10
Mısra: **32**
Söğüt ağacı.

Müddeʿī şānın bulmaz ne ḳadar saʿy itse
Sāye-dār olmaġile şāh-ı güle irmez bīd

bīdād:

1. **bīdād:**-*ı*
Gazel 266
Mısra: **1**
Gadir, cevr, zulüm.

Zümre-i ʿuşşāḳa çeşm-i mestinüñ bīdādı var
Nice bīdād itmesün ġamzeñ gibi cellādı var

2. **bīdād:**
Gazel 699
Mısra: **5**
Zulüm, işkence, adaletsizlik.

O şāh-ı ḥüsn elinden eyleme bīdād u feryādı
Ne çāre ey göñül teʾs̲īri yoḳ çoḳ āh u efġānuñ

3. **bīdād:**-*uñ*
Gazel 636
Mısra: **6**
Adaletsiz (kimse), zalim. || Sevgili.

Şerbet-i laʿl-i lebinden beni maḥrūm itdi
Dādlar ḳılsam elinden nola ol bīdāduñ

4. **bīdād:**-*uñ*
Gazel 638
Mısra: **6**
Adaletsizlik, zulüm, eziyet.

Nice bir ruḥlaruñ āteş bıraġur cānımuza
Ey cefā-pīşe bizi yaḳdı ya bu bīdāduñ

bīdād it-:

1. **bīdād it-:**-*me, -sün*
Gazel 266
Mısra: **2**
Zulüm ve eziyet etmek.

Zümre-i ʿuşşāḳa çeşm-i mestinüñ bīdādı var
Nice bīdād itmesün ġamzeñ gibi cellādı var

bīdār:

1. **bīdār:**
Kaside 34
Mısra: **52**
İyi talih. ‖ Bahtı uyanık, talihi açık.

Şarḳdan ta ġarba ḳādirdür nigehbān olmaġa
Şöyle bīdār eylemiş baḫtın Ḫudā-yı lāyenam

2. **bīdār:**
Gazel 68
Mısra: **1**
Uyanık, uykusuz.

ʿAceb bilsem neden bīdār olur şeb-tā-seḥer kevkeb
Felekde bir meh-i ġarrāya ʿāşıḳdur meger kevkeb

3. **bīdār:**
Gazel 683
Mısra: **18**
Uyanık, uyumayan.

İşidüp nālemi her gice dirmişsin ki Rūḥīdür
Biḥamdillah hele ʿaşḳuñda bīdār olduġum bildüñ

4. **bīdār:**
Gazel 845
Mısra: **8**
Uyanık, uyanmış.

Encümüñ sırrına bu nüh-ṭāḳ-ı ʿālī-ḳadrde
Vāḳıf olmış yoḳ meger kim giceler bīdār olan

bīdār it-:

1. **bīdār id-:**-*er*
Gazel 112
Mısra: **9**
Uyandırmak.

Nolur feryād u zār-ı bülbül o yārı ider bīdār
Żarūrīdür ḫas u ḫār içün murġ-ı çemen küstāḫ

bīdār ol-:

1. **bīdār ol-:**
Gazel 301
Mısra: **3**
Uyanık durumda bulunmak, uyanık olmak.

Bīdār ol ey saʿādete ṭālib ki luṭf-ı Ḥaḳ
Erbāb-ı ḥācete ne virürse seḥer virür

bīdārlık:

1. **bīdārlıḳ:**
Gazel 810
Mısra: **7**
Uyanık olma durumu, uyanıklık.

Cānib-i Ḥaḳdan virile her kime bīdārlıḳ
Evc-i aʿlāda olur seyrānı mānend-i nücūm

bī-derd:

1. **bī-derd:**-*ler*
Gazel 22
Mısra: **3**
Dertsiz, derdi olmayan.

Dil-ḫastalar belāda bī-derdler ṣafāda
Ednā yanuñda aʿlā aʿlā ḳatuñda ednā

2. **bī-derd:**-*e*
Gazel 909
Mısra: **7**
Dertsiz, tasasız, kaygısız, gamsız (kimse).

Añūp ol vāḳıʿayı aġlamayan bī-derde
Dir melekler neʿaceb seng-dil ādemdür bu

bī-derdlük:

1. **bī-derdlük:**
Gazel 207
Mısra: **3**
Dertsizlik.

Bī-derdlük nişānesidür behcet u sürūr
Her kim ki ehl-i derd ola zār u ḥazīn olur

bī-devlet-i ʿaşk:

1. **bī-devlet-i ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 777
Mısra: **10**
Aşk bahtsızı. || Aşkta murādına erememiş âşık.

Viṣālüñ gencine irmek ulu devletdür ammā kim
Faḳīr irişmedüm ol devlete bī-devlet-i ʿaşḳam

bī-dil:

1. **bī-dil:**-*ler, -üz*
Gazel 506
Mısra: **1**
Gönülsüz, derviş.

Beste-i zencīr-i zülf-i yār olan bī-dillerüz
Ṭutmışuz dīvanelik semtin velī ʿāḳillerüz

2. **bī-dil:**
Gazel 305
Mısra: **12**
Kalpsiz, gönülsüz. || Âşık.

Pāyuña düşdüklerin yād eyledükce şevḳden
Bezm-i ġamda Rūḥi-i bī-dil hemān aġlar düşer

3. **bī-dil:**-*i*
Tarih 9
Mısra: **7**
Gönlünü vermiş, gönlünü kaptırmış, âşık.

Acuñ ol bī-dili kim gitdi cihāndan nevmīd
Aġlañ ol bīkesi kim ġurbet evinde öldi

4. **bī-dil:**
Gazel 218
Mısra: **9**
Dilsiz, suskun.

Ölürse Rūḥi-i bī-dil cefādan āh itmez
Belā-yı ʿaşḳ-ı nigāra ʿaceb taḥammüli var

5. **bī-dil:**
Kaside 33
Mısra: **52**
Gönlü ve iradesi elden gitmiş. II Âşık.

Ben ol Rūḥīyem kim sözümden bulur cān
O bī-dil kim ola helāk-ı nevāʿib

6. **bī-dil:**
Tarih 50
Mısra: **8**
(Her şeyden) Gönlü geçmiş (kimse).

Bir sūr-ı ʿālī eyleyüp ʿıyş ehline ḳıldı ṣalā
Virdi murād-ı maḳṣadın her bī-dil ü bī-ḥāṣıluñ

bī-dīn ü īmān:

1. **bī-dīn ü īmān:**-*uñ*
Gazel 678
Mısra: **8**
Dini ve imanı olmayan kişiler.

Bu māḥ ol māḥdur kim Murtażānuñ naḳd-ı īmānı
Esīr oldı elinde bir bölük bī-dīn ü īmānuñ

2. **bī-dīn ü īmān:**-*uñ*
Tarih 89
Mısra: **8**
Dinsiz ve imansız kimse.

O ḫod içdi şehādet cāmın ammā vāy ḥāline
O maẓlūma bu ẓulmi eyleyen bī-dīn ü īmānuñ

bi-duhān:

1. **bī-duḫān:**
Gazel 552
Mısra: **6**
Dumansız.

Nigāruñ gelmeden ḫaṭṭı naẓar ḳıl ḫadd ü laʿline
Birisi gice ser gündür birisi bī-duḫān āteş

bī-edeb:

1. **bī-edeb:**
Gazel 112
Mısra: **4**
Edepsiz.

Raḳīb aġlar yanuñda geh miyānuñ geh lebüñ añup
Yine ben bī-edeb rūḥ-ı revānum yine ben küstāḫ

bī-emān:

1. **bī-emān:**
Gazel 154
Mısra: **4**
Hoşgörüsüz, amansız, zalim.

Geçsün gedā-yı kūyı ḳo aġyār-ı nā-bekār
Bir gün eline etmegin ol bī-emān virür

bī-fāʾide:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **bī-fāʾidedür:**-*dür*
Gazel 180
Mısra: **5**
Beyhude, faydasız.

Bī-fāʾidedür zülfüñe yapışduġı iller
Ḳanum dehenüñdür döken el arada yoḳdur

bī-feyż:

1. **bī-feyż:**
Gazel 857
Mısra: **5**
Bereketsiz, verimli olmayan.

Çār dīvār içre ʿömrin ṣarf iden bī-feyż olur
Mihr-i enver gibi bir pīr-i ciḥān-gerd isterin

bī-ġam:

1. **bī-ġamdur:**-*dur*
Gazel 223
Mısra: **4**
Dertsiz, kaygısız.

Dem-i viṣāluñ umanlar cefādadur yoḳsa
Maḥabbetüñle olanlar müdām bī-ġamdur

bīgāne:

1. **bīgāneden:**-*den*
Gazel 340
Mısra: **8**
Yabancı.

Ne lāzım ġayrı taḥrīk ile ʿuṣṣāḳa cefā itmek
Cefā bīgāneden gelmez gelen hep āşināndandur

2. **bīgāne:**
Gazel 1001
Mısra: **6**
Kayıtsız, ilgisiz, yabancı.

ʿĀṣıḳdan itme ḳaṭʿ-ı maḥabbet meveddet it
Bīgāne olma sevdücegüm āşinā ile

3. **bīgāne:**-*y, -e*
Gazel 417
Mısra: **11**
Yabancı,aşina değil.

Ḥarem-i maʿnāya bīgāneye yol virmezler
Āşinā-yı ezeli yār-ı ḳadīm isterler

4. **bīgāne:**-*den*
Terkib-bend 9
Mısra: **39**
Yabancı, âşinâ olmayan; kayıtsız, ilgisiz.

Dürler dökerse yolına bīgāneden ṣaḳın
Cehd eyle dāma düşmeyesin dāneden ṣaḳın

5. **bīgāne:**
Gazel 720
Mısra: **10**
Kayıtsız, ilgisiz. II Yabancı.

Ḫīş u bīgāne dime meyl itme rāh-ı yārda
Cehd ḳıl kendi vücūdından daḫi bīgāne ol

bigāne-i āfāḳ:

1. **bigāne-i āfāḳ:**
Gazel 554
Mısra: **3**
Etrafından habersiz kimse.

Gel bezme ey bigāne-i āfāḳ kim senüñ
Ḳılsun niṣār pāyuña çeşmüm leʾāl-i ḫāṣ

bī-ġaraż:

1. **bī-ġaraż:**-*am*
Gazel 87
Mısra: **5**
Gizli bir niyet ve maksattan, kin ve husumet gibi kötü duygulardan ârî olan.

Çün bī-ġarażam cihānda ammā
Senden ġarażum liḳādur ey dost

bigi:

1. **bigi:**
Kaside 18
Mısra: **30**
Gibi, benzer.

Düşdiler luṭfına sulṭān-ı bahāruñ maẓhar
Oldılar būy bigi gülzārda serv ü şimşād

bī-gümān:

1. **bi-gümān:**
Muhammes 1
Mısra: **33**
Şüphesiz, kuşkusuz.

Nik eger bed şimdi söz cāhillerüñdür bi-gümān
ʿĀḳil olan bu cihānda Rūḥiyā ḳılmaz mekān

bī-günāh:

1. **bī-günāh:**
Gazel 460
Mısra: **4**
Suçsuz, pâk, masum.

Günāḥ itdügüme ḳalma ḳapuñdan sürme ben ḫākı
Bilürsin ey şeh-i mülk-i kerem ḳul bī-günāh olmaz

2. **bī-günāh:**-*(a)m*
Gazel 24
Mısra: **10**
Suçsuz, günahsız, masum.

Cevr itme āh u nālemi ʿamden ḳıyās idüp
Vallahi bī-günāham efendi inan baña

bī-ḫaber:

1. **bī-ḫaber:**
Gazel 49
Mısra: **11**
Habersiz, bilgisiz.

Yuṭmaḳda biz ḫūn-ı ciger ol yār bizden bī-ḫaber
Ey dil meger ilte ṣabā benden duʿā senden ṣenā

2. **bī-ḫaber:**-*ler, -den*
Gazel 947
Mısra: **4**
Bilgisiz || İrfanı olmayan (kimse).

Sırr-ı eşyādan olur ʿālem-i maʿnāda ḫabīr

Bī-ḫaberlerden alan kimse ḫaber dünyāda

3. **bī-ḫaber:**
Gazel 521
Mısra: **4**
Habersiz, bir durumla ilgili malumatı olmayan.

Dem ursın hūşdan sırr-ı dehānın umma kim
Olmayınca bī-ḫaber olmazsın ey dil ehl-i rāz

4. **bī-ḫaber:**-*üñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **172**
Habersiz. II Cahil.

Kendüñden ıraġa düşüp ardınca yorulma
Ol bī-ḫaberüñ gitdügi yol ẓann u gümāndur

5. **bī-ḫaber:**
Terkib-bend 2
Mısra: **10**
Habersiz, bilgisiz; cahil, anlamayan kimse.

Rāh-ı Ḥaḳdan cehd ḳıl dūr itmesün şeyṭān seni
Aç gözüñ ey bī-ḫaber illāya yapış lāyı ḳo

bī-ḥācib:

1. **bī-ḥācib:**
Kaside 10
Mısra: **20**
Kapıcısız.

Kerem u luṭfına maḫṣūṣdur ol ẕī-ḳadruñ
Deri bī-ḥācib ü dergāhına bī-ḳufl u kilīd

bī-ḥad:

1. **bī-ḥad:**-*dür*
Kaside 6
Mısra: **7**
Sınırsız ve sonsuz, uçsuz bucaksız.

ʿİnāyet ü keremi bī-ḳıyās u bī-ḫaddür
O şeh ki luṭfınadur ḫalḳuñ iḫtiyācı tamām

2. **bī-ḥad:**
Gazel 128
Mısra: **10**
Sınırsız, sonsuz, çok.

Söz añlar ḥāl-i dilden bā-ḫaber ḫoş-ḫūy u ḫoş-manẓar
Maḥabbet ehline iḥsānı bī-ʿadd şefḳatı bī-ḥad

bī-haḳīḳat:

1. **bī-ḫaḳīḳat:**-*uñ*
Gazel 754
Mısra: **8**
Yalancı, vefasız. || *Sevgili.*

Esīr-i ʿaşḳına yoḳdur egerçi merḥameti
O bī-ḫaḳīḳatuñ ammā ki meyli ḳane degül

biḥamdillah:

1. **biḥamdillah:**
Gazel 474
Mısra: **10**
Allah'a şükür olsun, Allah'ın yardımıyla.

Muḫālif gerdişinden Rūḥiyā ġam çekmezüz çarḫuñ
Biḥamdillah muḳīm-i ḫāk-i deşt-i Kerbelāyuz biz

2. **biḥamdillah:**
Gazel 160
Mısra: **13**
Allah'a şükürler olsun.

Biḥamdillah muḳīm-i āsitān-ı ʿaşḳam ey Rūḥī
Ne bākum var bir öyle bārgāha intisābum var

biḥamdillahi ve'l-minne:

1. **biḥamdillahi ve'l-minne:**
Gazel 965
Mısra: **12**
Allah'a şükür ve hamd olsun.

Çün oldı bu seferde reh-nümāmuz himmet-i Pāşā
Biḥamdillahi ve'l-minne gidüp geldük selāmetle

bī-hānümān:

1. **bī-ḫānümān:**-*uz*
Gazel 523
Mısra: **6**
Evsiz barksız.

Ḫānümānı neylerüz bu ʿālem-i fānīde biz
Bir bölük bī-ḫānümānuz ḫāne ḳaydın çekmezüz

bī-hār:

1. **bī-ḫār:**
Kaside 19
Mısra: **86**
Dikensiz.

Gülşen-i dehrde ey serv-ḳad ü lāle-ʿiẕār
Beñzedürdüm femüñe ġonca olaydı bī-ḫār

bī-ḥāṣıl:

1. **bī-ḥāṣıl:**
Kaside 20
Mısra: **3**
Neticesiz, faydasız.

Āhile girye bī-ḥāṣıl olur
Dildār olınca aġyāra māʾil

2. **bī-ḥāṣıl:**-*uñ*
Tarih 50
Mısra: **8**
(Hiçbir şey) Elde edemeyen, yarar sağlayamayan (kimse).

Bir sūr-ı ʿālī eyleyüp ʿıyş ehline ḳıldı şalā
Virdi murād-ı maḳṣadın her bī-dil ü bī-ḥāṣıluñ

bī-hesāb:

1. **bī-ḥesab:**
Kaside 18
Mısra: **103**
Hesapsız, çok fazla.

Bī-ḥesab ola müyesser saña gülzār-ı İrem
Hemdemüñ sāḳi-i kevs̱er ola yevmüʾl-miʿād

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

bī-ḥesāb u ḳıyās:

1. **bī-ḥesāb u ḳıyās:**
Kaside 13
Mısra: **32**
Hesapsız ve ölçüsüz. || Çok fazla.

ʿAleʾl-ḥuṣūṣ olasın bir diyārda sākin
Ki ola ḥākiminüñ luṭfı bī-ḥesāb u ḳıyās

bī-ḥicāb:

1. **bī-ḥicāb:**
Gazel 142
Mısra: **5**
Açık bir şekilde.

Bildürmege ḥaḳīḳat-ı eşyāyı bī-ḥicāb
Virdüñ maʿārif ehline Ḳurʾān ile ḫaber

bī-himmet:

1. **bī-himmet:**
Kaside 21
Mısra: **11**
Gayretsiz, çaba göstermeyen.

Ḳorḳum oldur baña ḥussād diye bī-himmet
Tevsen-i ṭabʿuma cevlān-geh iken ʿarż u semā

bī-ḥisāb:

1. **bī-ḥisāb:**
Gazel 538
Mısra: **5**
Hesapsız, sayısız, çok fazla.

Ḳılmaḳda yār cānımuza cevri bī-ḥisāb
Şām-ı fırāḳ uzanmada rūz-ı ḥisāb-veş

bihişt:

1. **bihişt:**
Gazel 236
Mısra: **7**
Allah'ın günahlardan sakınıp ihlaslı amel işleyen kullarına vadettiği mükâfat yeri, cennet.

Her laḥẓa bihişt vaṣfı ile
Ḥāk-ı derüñi kināyet eyler

bihişt ravżası:

1. **bihişt ravżası:**-*n, -a*
Tarih 67
Mısra: **2**
Cennet bahçesi.

Niçün bu bāġdan el çekdi dirseñüz Ṣāfī
Bihişt ravżasına başmaġidi ḳaṣdı ḳadem

bihişt-ābād:

1. **bihişt-ābād:**-*dur*
Kıt'a 17
Mısra: **2**
Cennet şehri.

Bize maḥbūbile maḥbūbedür dünyāda eglence
Bihişt-ābāddur dünyā vü anlar ḥūr u ġılmānı

bihişt-i ʿadn:

1. **bihişt-i ʿadn:**-*e*
Gazel 705
Mısra: **11**
Adn cenneti.

Şaḥn-ı gülzārı bihişt-i ʿadne döndürdi bahār
Böyle mevsimlerde mey nūş itmeyen ādem degül

bihişt-i kūy:

1. **bihişt-i kūy:**-*uñ, -a*
Gazel 770
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Cennete benzeyen mahallesi.

İçüp mestāne varmaḳçün bihişt-i kūyuña gördüm
Ele girmez piyāle lālei kesdüm ayaġ itdüm

bihrūz:

1. **bihrūz:**
Kaside 28
Mısra: **24**
İyi günlü, mutlu.

Ol vechi ḥasen ḫulḳı ḥasen nāmı ḥasen kim
Kʾelṭāf-ı Ḫudā ḳıldı cihānda anı bihrūz

bīhūd ol-:

1. **bīḫūd ol-:**-*mış*
Gazel 545
Mısra: **2**
Kendinden geçmek.

Der-i meyḫāneye dün uġrayup ṣūfī ṣarāb içmiş
Bu gün miskīni gördüm bīḫūd olmış kendüden geçmiş

bīhūde:

1. **bīḫūde:**-*dür*
Gazel 383
Mısra: **7**
Boş, faydasız.

Taṣavvur kılduġı efsūnla bīḫūdedür ġayruñ
Aġız açmaḳ ne mümkindür yanumda olsa her sāḥir

2. **bīḫūde:**
Gazel 472
Mısra: **8**
Beyhude, boş yere, boşuna.

Hengām-ı gülde varduġımuz bāġa her seḥer
Bīḫūde ṣanma berg ü nevādur murādımuz

bīhūş:

1. **bīhūş:**
Gazel 215
Mısra: **3**
Aklı başında olmayan, kendinden geçmiş, baygın; şaşkın, sersem.

Ṣanmañuz ancaḳ beni bīhūş kim merdān-ı Ḥaḳ
ʿAşḳ cāmın kime ṣundılarsa bī-hūş itdiler

bīhūş it-:

1. **bī-hūş id-:**-*e*
Gazel 780
Mısra: **7**
(Bir şey birinin) Aklını

başından almak, kendinden geçirmek.

Ḫum-ı ʿaşḳ ide meger bīhūş iderse yoḳsa kim
Cāmımuz ṭoldurmaz ey dil bu ṭoḳuz mīnā bizüm

bīhūş ol-:

1. **bīhūş ol-:**-*an, -da*
Gazel 462
Mısra: **12**
Kendinden geçmek, kendini kaybetmek.

Kimüñ ʿaynindedür ġamzeñ ṭutalum pür-silāḥ olmış
Şarāb-ı ʿaşḳile bīhūş olanda fikr-i ser ḳalmaz

bīhūş-ı cünūn:

1. **bīhūş-ı cünūn:**
Muhammes 1
Mısra: **24**
Aklı başından gitmiş, sersem kimse.

Ṭutdı cāhil ʿālemi cehlile oldı ẕü-fünūn
ʿĀḳil ü dānā geçinür şimdi bīhūş-ı cünūn

bī-huşūʿ:

1. **bī-ḫuşūʿ:**
Kaside 34
Mısra: **36**
Huşusuz.

Rind eger zāhid dem-i ʿadlinde olmaz bir nefes
Bī-rükūʿ u bī-sücūd u bī-ḫuşūʿ u bī-ḳıyām

bī-ḫużūr it-:

1. **bī-ḫużūr id-:**-*em*
Gazel 691
Mısra: **10**
Huzursuz etmek.

Beni ki ḫasta-i ʿaşḳam lebüñle iḥyā ḳıl
Raḳīb-i mürde-dili bī-ḫużūr idem dirseñ

bihzād:

1. **bihzād:**
Kaside 18
Mısra: **28**
Herat'ta yaşamış büyük bir Türk minyatür ressamı.

Bād naḳş itdi çemen levḥine bir gülşen kim
Şevḳden bülbül eger görse olurdı Bihzād

bī-ihtiyār:

1. **bī-iḫtiyār:**-*uz*
Gazel 96
Mısra: **7**
Kendinde olmayarak, kendisi istemeksizin.

Ṭutalum bī-iḫtiyāruz biz ayaġuñ öpmede
Sende ey ẓālim nedür bir būse içün bunca lec

2. **bī-iḫtiyār:**
Gazel 669
Mısra: **3**
Elinde olmayarak, istemsiz bir biçimde.

Şevḳa geldük sīnemüz çāk eyledük bī-iḫtiyār
Nūr-ı Ḥaḳḳı mihr-i ruḫsārında gördük hū didük

3. **bī-iḫtiyār:**-*ı*
Gazel 1018
Mısra: **12**
İradesini kaybetmiş, kendinden geçmiş.

Raḳībüñ itdi göñül iḫtiyār miḥnetini
Ne ḥale ḳaldı o bī-iḫtiyārı seyr eyle

bī-ihtiyār it-:

1. **bī-iḫtiyār id-:**-*en*
Gazel 869
Mısra: **8**
(Birini) İradesini kullanamaz hale getirmek.

İḫtiyārumla eylemem feryād
Beni bī-iḫtiyār iden sensin

bī-ihtiyār ol-:

1. **bī-iḫtiyār ol-:**-*du, -m*
Gazel 795
Mısra: **11**
(Kişi) Kendi isteğiyle hareket edememek, iradesini kullanamamak.

Naẓar ḳıldum dü-çeşm-i mestine bī-iḫtiyār oldum
Fiġāna başladum ġāret-ger-i īmānumı gördüm

bī-iktidār:

1. **bī-iḳtidār:**-*da*
Gazel 967
Mısra: **14**
İktidarsız, güçsüz, kuvvetsiz (âşık).

Rūḥī ʿaceb mi çekmese bār-ı firāḳuñı
Ṭāḳat mı ḳodı ʿaşḳuñ o bī-iḳtidārda

bī-ʿilm:

1. **bī-ʿilm:**
Gazel 82
Mısra: **4**
İlimsiz, cahil.

Olmayınca faẓl-ı Ḥaḳ keşf olmaz esrār-ı ḫaṭuñ
Oḳumaz bī-ʿilm olan āyāt-ı Ḳurʾānı dürüst

bī-inṣāf:

1. **bī-inṣāf:**-*a*
Gazel 1023
Mısra: **6**
İnsafsız, merhametsiz.

Aġlama ey dil-i şeydā yaramazsa saña yār
Ne ki yarardı göñül virmek o bī-inṣāfa

bī-iştibāh:

1. **bī-iştibāh:**-*dur*
Gazel 276
Mısra: **10**
Şüphesiz.

Cān virdügine yoluña hīç şüpheñ olmasun
Rūḥī ḳuluñ ki bende-i bī-iştibāhdur

bī-iʿtibār:

1. **bī-iʿtibār:**-*uñ*
Gazel 83
Mısra: **4**
Itibarsız.

Bu gün mi baġrımuz pür-ḫūn olupdur çarḫ-ı kec-revden
Biz ol bī-iʿtibāruñ zehr-i ḳahrın yutmışuz ḳat ḳat

bījen:

1. **bijen:**
Gazel 721
Mısra: **12**
Giv 'in oğlu, Guderz' in torunu, Rüstem' in kız kardeşinin oğlu ve Keyhusrev döneminin ünlü kahramanlarındandır.

ʿĀḳībet ḳāʿr-ı zemīn u çāh-ı miḥnetdür yerüñ
Mālda Ḳārūn olup ḳuvvetde maḥżā Bijen ol

bī-ḳadr:

1. **bī-ḳadr:**-*a*
Gazel 747
Mısra: **21**
Değersiz, itibarsız.

Ḳatı ʿālī-şāndur itmez degme bir bī-ḳadra meyl
Rūḥiyā bir dilber-i ʿālī-cenāb ister göñül

bī-kār:

1. **bī-kār:**
Gazel 696
Mısra: **4**
Herhangi bir meşguliyeti olmayan, işsiz, başıboş.

Ẕevḳ-i vaḥdet kār-ı bī-ḳarāruñdur ey dil epsem ol
Sen daḥi bu kār-gāh-ı ġamda bī-kār olmaduñ

bī-ḳarār:

1. **bī-ḳarār:**
Gazel 208
Mısra: **7**
Kararsız, huzursuz.

Ḳılmaġiçün bir bölük āşüfte-ḥālin bī-ḳarār
Şīve vü nāz eylediler ṭurdılar oturdılar

2. **bī-ḳarār:**-*dur*
Gazel 391
Mısra: **6**
Kararsız.

Virsem ḳarār terk-i şarāb itmege yine
Zīrā bahār irişdi göñül bī-ḳarārdur

3. **bī-ḳarār:**-*am*
Gazel 161
Mısra: **4**
Kararsız, huzursuz, tedirgin.

Dīde pür-nem derūn-ı dil pür-ġam
Bī-ḳarāram ʿaceb benüm nemdür

4. **bī-ḳarār:**
Müsemmen 1
Mısra: **34**
Kararsız, bir karar üzere durmayan, aynı hal üzere devam etmeyen.

Yeter Rūḥī gibi ben ḫastai hicrüñle zār itdüñ
Dil-i bī-ṭāḳatümden ṣabrum alduñ bī-ḳarār itdüñ

5. **bī-ḳarār:**
Terkib-bend 7
Mısra: **60**
Kararsız, bir karar üzere durmayan, aynı hal üzere devam etmeyen, istikrarsız.

Beni zār eyledüñ ki zār olasın
Dāyimā böyle bī-ḳarār olasın

bī-karār it-:

1. **bī-ḳarār it-:**-*di*
Rübai 9
Mısra: **1**
Mustarip etmek, çok üzmek.

Feryād ki ʿaşḳ bī-ḳarār itdi beni
Āşüfte vü zār u ḫāksār itdi beni

bī-ḳayd:

1. **bī-ḳayd:**-*uz*
Gazel 178
Mısra: **5**
Kayıtsız, aldırmaz.

Metāʿ-ı vaṣluña cānlar viren rindān-ı bī-ḳayduz
Ṣınup bī-kesleri aġyār ile bāzāra yer yoḳdur

bī-ḳayd-ı meslūbu'r-ricā:

1. **bī-ḳayd-ı meslūbu'r-ricā:**-*y*, -*uz*
Gazel 461
Mısra: **20**
Ümidi kalmamış, kayıtsız, aldırmaz kimse.

Tevaḳḳuʿ cānib-i ḫāṭırdan aṣlā gitmez ey ṣūfī
Tevekkül ehliyüz bī-ḳayd-ı meslūbu'r-ricāyuz biz

bī-kerem:

1. **bī-kerem:**
Kıt'a 4
Mısra: **4**
Lütuf göstermeyen, cimri.

Böyle dem-beste olup ḳalduġımuz ey Rūḥī
Bī-kerem begleri medḥ eylemeden çoḳ yegdür

bīkes:

1. **bīkes:**
Gazel 83
Mısra: **6**
Kimsesiz, yalnız.

Nice āh itmesün neyle tesellī eylesün göñlin
O bīkes kim ola dāʾim esīr-i kūşe-i miḥnet

2. **bīkes:**
Gazel 157
Mısra: **3**
Kimsesiz, çaresiz.

Dimişler yāra cān virdi bugün yoluñda bīkes
Hemān ben ḫastasın añmış ki ol dīvāne olmaḳ var

3. **bīkes:**-*i*
Gazel 165
Mısra: **8**
Kimsesiz, zavallı.. II Âşık.

Dil-i zār öpmişdi ḫʿābda dün sīnesini
Ḳande görse yaḳalar bīkesi daʿvāya ṭurur

4. **bīkes:**-*i*
Gazel 1028
Mısra: **16**
Kimsesiz, zavallı, yalnız, çaresiz.

Rūḥī yeter sürindi teraḥḥum maḥallidür
Şimdengirü murādına irgür o bīkesi

5. **bīkes:**-*e*
Gazel 39
Mısra: **17**
Kimsesiz, hamisiz, yalnız.

Rūḥī-i bī-kese nola yār itse iltifāt
Aʿlā söz eyler ādemi ḫunkāra āşinā

bīkeslüg:

1. **bīkeslüg:**-*üm*
Kaside 34
Mısra: **91**
Kimsesizlik, gariplik, yalnızlık.

Rūḥi-i zāram ki ġāyetdedür bīkeslügüm
İrmese luṭfuñ baña zindān olurdı mülk-i Şām

bī-keyd:

1. **bī-keyd:**
Gazel 831
Mısra: **6**
Hilesiz, dürüst.

Ḳadeḥ-nūş olmayanlar rindler bezminde neylerler
Riyā şıġmaz bu meclisde buña bī-keyd olan gelsün

bī-kīne:

1. **bī-kīne:**-*-i*
Gazel 815
Mısra: **5**
Kinsiz, nefret duymayan.

Kes sevdügüñüñ sīne-i bī-kīne-i nāmın
ʿĀlemde idem dirseñ eger sen daḥi bir nām

bī-ḳıyām:

1. **bī-ḳıyām:**
Kaside 34
Mısra: **36**
Kıyamsız. || Namazsız, namazda ayakta durmayan.

Rind eger zāhid dem-i ʿadlinde olmaz bir nefes
Bī-rükūʿ u bī-sücūd u bī-ḫuşūʿ u bī-ḳıyām

bī-kıyās:

1. **bī-ḳıyās:**
Kaside 6
Mısra: **7**
Emsalsiz, kıyasa gelmez, ölçüsüz.

ʿİnāyet ü keremi bī-ḳıyās u bī-ḥaddür
O şeh ki luṭfınadur ḫalḳuñ iḫtiyācı tamām

bī-ḳufl u kilīd:

1. **bī-ḳufl u kilīd:**
Kaside 10
Mısra: **20**
Kilitsiz, kilit olmaksızın.

Kerem u luṭfına maḫṣūṣdur ol ẕī-ḳadruñ
Deri bī-ḥācib ü dergāhına bī-ḳufl u kilīd

bī-kuṣūr:

1. **bī-ḳuṣūr:**
Gazel 691
Mısra: **6**
Kusursuz, mükemmel.

Ṭarīḳ-i Ḥaḳda yaḳup ḳaṣr-ı cismüñi ḫāk ol
Edā-yı ḫidmet eger bī-ḳuṣūr idem dirseñ

bil-:

1. **bil-:**-*ür*
Gazel 91
Mısra: **14**
İdrak etmek, kavramak.

Rūḥī ġarażuñ ḥāl ise var pīr-i muġāna
Zīrā ne mühendis bilür anı ne muḥaddiṣ

2. **bil-:**-*sün*
Kaside 38
Mısra: **21**
Bilgi sahibi olmak, öğrenmek.

Dönüp Dervīş Ḥamdīnüñ de bildür geldügin bilsün
Bu günler sākinidür Ḥażret-i Şāh-ı Şehīdānun

3. **bil-:**-*mez, -em*
Gazel 198
Mısra: **1**
Bir şey hakkında bilgisi, mâlûmâtı olmak, o şeyi öğrenmiş bulunmak.

Bilmezem ḥālum nolur gitdi elümden iḫtiyār
Bir yaña şūrīdelük bir yaña eyyām-ı bahār

4. **bil-:**-*e, -y, -di*
Gazel 587
Mısra: **9**
Anlamak, farkına varmak, bilebilmek.

Bileydi ʿaşḳ-ı dil-sūzum yanardı ḫālüme Yaʿḳūb
Göreydi ḫüsn-i merġūbuñ olurdı mübtelā Yūsuf

5. **bil-:**-*ür, -ler*
Gazel 172
Mısra: **8**
Farkında, bilincinde olmak.

Mürüvvet adını añmaz yanuñda ehl-i vefā
Bilürler ey şeh-i ḥüsn ol mürüvvetüñ yoḳdur

6. **bil-:**-*se, -m*
Gazel 68
Mısra: **1**
Anlamak, kavramak, idrak etmek.

ʿAceb bilsem neden bīdār olur şeb-tā-seḥer kevkeb
Felekde bir meh-i ġarrāya ʿāşıḳdur meger kevkeb

7. **bil-:**-*me, -dük*
Gazel 231
Mısra: **8**
Tam olarak anlamak, tadına ve zevkine varabilmek.

ʿĀşıḳa ḫūblaruñ dirler olur inʿāmı
ʿÖmrimüz geçdi bizüm bilmedük inʿām nedür

8. **bil-:**-*ür*
Gazel 322
Mısra: **2**
Farkında olmak, tanımak.

Cān dirīg itmedügüm yolına ol māh bilür
Ḳavline ṣādıḳ olan bendesini şāh bilür

9. **bil-:**
Gazel 78
Mısra: **4**
... olarak görmek, farz etmek.

Nātüvān ol diler iseñ ki seni ceẕb ide ʿaşḳ
Kehribā bil anı da kendüñi berk-i kāh it

10. **bil-:**-*ür, -üz*
Gazel 247
Mısra: **10**
Bilmek, farkında olmak.

Ṣabr ider cevrüñe Rūḥī didiler didi o şāh
Ḳulımuzdur bilürüz biz anı miḥnet-keşdür

11. **bil-:**-*mez, -in*
Gazel 684
Mısra: **1**
Anlamak, idrak etmek, akıl erdirmek.

Bilmezin teʾsīri yoḳ mı nāle vü efġānumuñ
Yoḫsa ḳalbi seng-i ḫārādan mıdur cānānumuñ

12. **bil-:**-*me, -m*
Gazel 13
Mısra: **11**
Bilmek, tanımak.

Senden beni kim ṣorsa dirsün ben anı bilmem
Bilmek anı lāzım mı hā bir ḳuluñam cānā

13. **bil-:**-*ür*
Gazel 189
Mısra: **10**
Bilgi sahibi olmak.

İkide bir sırrını fāş eylerin dir ʿāleme
Eşk-i çeşmüm ey dil-i şūrīde bilsem nem bilür

14. **bil-:**-*ür*
Gazel 193
Mısra: **16**
Bilmek, sanmak, varsaymak, farz etmek.

Bizden kesildi Rūḥi dimiş bī-vefāyı gör
Hep kāʾinātı kendü gibi bī-vefā bilür

15. **bil-:**-*mez, -sin*
Gazel 838
Mısra: **2**
Hakkında bilgi sahibi olmak. || *Tanımak.*

Baña dirseñ ki yārı göricek yalvarı bilmezsin
Meger sen ey dil-i bīçāre ol ġaddārı bilmezsin

16. **bil-:**-*ür*
Gazel 302
Mısra: **9**
Kabul etmek, addetmek, saymak.

Ġam çeker ṣanmañ bilür maḥż-ı ṣafā ʿayn-ı vefā
Her cefā kim Rūḥiye ol çeşm-i şehlādan gelür

17. **bil-:**-*di, -ler*
Gazel 661
Mısra: **7**
Anlamak, farkına varmak, kavramak.

Bildiler Mecnūnluġum gūyā ki ülfet baġlayup
Mesken itdi sebze-zār-ı ḳalbimüz āhūlaruñ

18. **bil-:**-*mez*
Gazel 231
Mısra: **10**
Anlamak, bilmek.

Zāhid aġlar beni çarḫ eyledi bed-nām diyü
Līk bilmez ki murād eyledügi kām nedür

19. **bil-:**-*ür*
Gazel 31
Mısra: **6**
... olarak görmek, kabul etmek, farz etmek.

Ṣūret u mānīde bu ḫalḳuñ bizi Şāh bilür kimisi kimi gedā

20. **bil-:**-*ür, -üz*
Gazel 63
Mısra: **5**
Anlamak, kavramak, idrak etmek, farkında olmak.

Bilürüz ḫālet-i esrār iledür ḳalduġuñ
Yine ey ṣūfī-i sālūs şeṭāret ġālib

21. **bil-:**-*ür*
Gazel 392
Mısra: **10**
(Kıymetini) bilmek, anlamak, idrak etmek.

Daḫl-i nādāna ḳulaḳ ṭutma şaḳın ey Rūḥī
Yine aʿlā bilür aʿlā sözin ednā ne bilür

22. **bil-:**-*me, -m*
Gazel 404
Mısra: **5**
Sorumlu kabul etmek.

Göñül nālān ciger ḳan olduġun aġyārdan bilmem
Ne itdiyse baña ol gözleri ḫūn-ḫāre itmişdür

23. **bil-:**-*me, -z*
Gazel 419
Mısra: **10**

Bilmek, anlamak, haberi olmak.

Vuṣlat içün gözlerinden ḳanlu yaşlar dökmeyen
Baḥr-ı ʿaşḳda dürrile mercānı bilmez ḳandedür

24. **bil-:**-*me, -m*
Gazel 21
Mısra: **5**
(Sonucu) bilememek, tahmin edememek; kararsız kalmak.

Ṣabra ṭāḳat yoḳ ġam-ı hicrāna bilmem neyleyem
Aġlasam ʿuṣṣāḳ içinde iʿtibār olmaz baña

25. **bil-:**-*dü, -m*
Gazel 798
Mısra: **1**
Anlamak, gerçeğine erişmek, idrak etmek.

ʿAṣḳ aṣl-ı kemāl imiş bildüm
Māsivā kīl u ḳāl imiş bildüm

26. **bil-:**
Gazel 642
Mısra: **4**
Çok iyi bildiğin gibi, bildiğin üzere; çok iyi bildiğimiz üzere.

Nola ger zāhidüñ olmazsa ẕevḳi māh-ı rūyuñla
Bilürsin ẕevḳi yoḳ mihr-i cihāntāb ile ḫuffāşuñ

bilād:

1. **bilād:**-*ı, -dur*
Kaside 40
Mısra: **113**
Şehirli.

Laġabī Baba bilādıdur ocaḳ ṣāḥibidür
Umaruz himmetini himmet-i pīrān eyüdür

bilā-teşbīh:

1. **bilā-teşbīḥ:**
Gazel 495
Mısra: **7**
Benzetmek gibi olmasın.

Ḫaber-dār olmayan derd-i maḥabbetden bilā-teşbīḥ
Eger ḥikmetde Loḳmān olsa ʿuṣṣāḳa ṭabīb olmaz

bi'l-cümle:

1. **bi'l-cümle:**
Kaside 38
Mısra: **52**
Bütün, tamamiyle.

Senāsın ṣoñra ḳıl Ḥᵛāce ʿAlīnüñ iki oġlıyla
Di kim ʿāmilluġından çıḳdılar bi'l-cümle ṭamġānuñ

2. **bi'l-cümle:**
Gazel 785
Mısra: **3**
Bütün, bütünüyle.

Girüp meyḫāneye çekdüm ayaḳ bi'l-cümle dünyādan
Mekānum kūşe-i vaḥdet idindüm ġāyrıdan giçdüm

bildür-:

1. **bildür-:**
Kaside 38
Mısra: **47**
Bildirmek, haber vermek.

Selāmın Ḥażret-i ʿAbdurraḥīmüñ vāṣıl it bildür
Yine mülk-i ʿIraḳa geldügin ol reṣk-i Loḳmānuñ

2. **bildür-:**-*mek*
Gazel 285
Mısra: **3**
Bildirmek, göstermek.

Felegüñ ḥālini bildürmek içün insāna
Ṣaldılar bülbüli feryāda güle gül didiler

3. **bildür-:**-*ür*
Gazel 447
Mısra: **16**
Belirtmek, ifade etmek.

Rütbemüz ehl-i faẓla ey Rūḥī
Bildürür şiʿr-i pür-selāsetimüz

4. **bildür-:**
Gazel 527
Mısra: **2**
Bildirmek, haber vermek.

Feryād u nāle itmege yoḳdur mecālimüz
Kim bildürür o ṣūḥ-ı cefā-cūya ḥālimüz

5. **bildür-:**-*meg, -e*
Gazel 350
Mısra: **19**
Anlatmak, söylemek, ifade etmek.

Bildürmege selāset-i ṭabʿın göñül yine
İnşā-yı medḥ-i vālī-i āṣaf-nişān diler

bile:

1. **bile:**
Gazel 1001
Mısra: **2**
Birlikte, beraber.

Meyl eylemek belādur o ḫurşīd-menzile
Ki yılda bir görine saña anda da bile

2. **bile:**
Gazel 1001
Mısra: **7**
"-dA, dahi" anlamlarındaki bağlaç.

Cerr eyledüñ şarābını meyḫānenüñ bile
Çek ṭurma ṣūfī gözimüz öñinde yıḳıla

biʾl-fiʿl:

1. **biʾl-fiʿl:**
Kaside 20
Mısra: **56**
İş olarak, iş edinerek, gerçekten, eylemli olarak.

Şerʿ-i Resūla biʾṭ-ṭabʿ münḳād
Ḥükm-i Ḫudāya biʾl-fiʿl ʿāmil

biʾl-fiʾl:

1. **biʾl-fiʾl:**
Kaside 37
Mısra: **41**
İş olarak, iş edinerek, gerçekten, eylemli olarak.

ʿİşret esbābına biʾl-fiʾl muḳayyed mi henüz
Yetdi mi maḳṣada ol eşref-i aḳrān nicedür

biʾl-ġudüvv-i veʾl-aṣāl:

1. **biʾl-ġudüvv-i veʾl-aṣāl:**
Kaside 9
Mısra: **46**
Sabah akşam, devamlı. || "(Bu kandil) birtakım evlerdedir ki, Allah (o evlerin) yücelmesine ve içlerinde isminin okunmasına izin vermiştir. Orada sabah akşam O'nu tesbih ederler." mealindeki Nur suresi 36. ayetten iktibas edilmiştir.

Cihānda mümkin iken sāyesinde ḫoş geçmek
Bir öyle ẕi-himemün biʾl-ġudüvv-i veʾl-aṣāl

bilin-:

1. **bilin-:**-*di*
Gazel 407
Mısra: **9**
Anlaşılmak, gerçeğine erişilmek, idrak edilmek.

Bilindi maḥrem-i esrār-ı ʿaşḳı olduġuñ yāruñ
Tuyıldı Rūḥiyā şimdengirü inkāra yer yoḳdur

2. **bilin-:**-*sün*
Gazel 919
Mısra: **7**
Bilinmek, öğrenilmek, anlaşılmak.

Neler çekdüm bilinsün ḫalḳ elinden luṭf it ey hem-reh
Ölende yaz bu dil-keş maḳṭaʿı seng-i mezār üzre

billāh:

1. **billah:**
Gazel 552
Mısra: **3**
Allah hakkı için, Allah'a yemin olsun ki anlamlarında yemin sözleri.

Beni söyletme billah kim yanarsın dūd-ı āhumdan
Ki yana yana ʿaşḳ ile olupdur bu zebān āteş

billāhi:

1. **billahi:**
Kaside 20
Mısra: **36**
"Allah için, Allah hakkı için" anlamında bir yemin sözü.

Hem çarḫ ẓulmi hem yār cevri
Vallāh müşkil billahi müşkil

billūr:

1. **billūr:**-*dan*
Gazel 856
Mısra: **4**
Çok parlak, şeffaf, duru ve temiz (cam) ve bu camdan yapılmış (nesne), kristal, elmastıraş.

Ḥayfā ki ḳalbüñi daḫi mermerden eylemiş
Ey bī-vefā viren saña billūrdan beden

bilmez:

1. **bilmez:**-*e*
Gazel 91
Mısra: **5**
Bilgisiz, cahil.

Bildüklerini ʿārif olan bilmeze açmaz
Dīvāne midür ẕāyiʿ ide toḫmını ḫāriş

2. **bilmez:**-*ler, -e*
Terkib-bend 8
Mısra: **202**
Bir konudaki gerçeği bilmeyen kişiler, cahiller.

Nefsini bilenler getüre Ḫāliḳa īmān
Bilmezlere imān getürenler diye kāfir

bilmezlik:

1. **bilmezlik:**-*ile*
Gazel 827
Mısra: **2**
Bilmez olma durumu, bilmeme, cehalet.

Sünbül diyü ol ṭurra-i ṭarrāra yapışdum
Bilmezlikile veh ki düm-i māra yapışdum

bilmezlükden gel-:

1. **bilmezlükden gel-:**-*se*
Gazel 940
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseyi tanıdığı halde tanımıyormuş gibi davranmak.

El urup ḫançere gelse seni bilmezlükden
Ġāfil olma ki ne eylerse ider dāniste

bīm:

1. **bīm:**
Gazel 417
Mısra: **4**
Korku.

Berzaḫ-ı ḫavf u recādan giçegör nākām ol
Dem-i āḫirde ne ümmīd u ne bīm isterler

2. **bīm:**
Tarih 49
Mısra: **4**
Korku; tehlike.

Gerçi āyīn-i ḥükūmetde Süleymān idi līk
Mūr-ı ednāya irişmezdi dem-i ʿadlinde bīm

bīm- tünd-bād:

1. **bīm- tünd-bād:**
Gazel 423
Mısra: **12**
Sert esen rüzgarın korkusu.

Ruṭūbet ehlinüñ āhından olmaz furṭına eksik
Anuñçün bīm- tünd-bād ile emvāc-ı yem ditrer

bī-maḥal:

1. **bī-maḥal:**
Gazel 390
Mısra: **12**
Yersiz, zamansız.

Vaḳtiyle yāra ḥālüñi ʿarż it ki derd olur
Sulṭāna ʿarż-ı ḥālin o kim bī-maḥal virür

bī-maʿnī:

1. **bī-maʿnī:**
Kıt'a 16
Mısra: **2**
Manasız, anlamsız.

Eyleme câme vü destār ile faḫr ey ḫᵛāce
Baḳmaz ol ṣūrete ʿārif ki ola bī-maʿnī

bimār:

1. **bīmāra:**-*a*
Gazel 39
Mısra: **12**
Hasta.

Yoḳ āşināluġum dime ʿarż eyle derdüñi
Lāzım degül ṭabīb ola bīmāra āşinā

2. **bīmār:**-*am*
Müsemmen 1
Mısra: **10**
Hasta, dertli. II (Göz için) baygın bakışlı.

Bilürsin miḥnet-i hicrüñ esīri bir giriftāram
Siyeh zülfüñ gibi āşüfte çeşmüñ gibi bīmāram

3. **bīmār:**-*uz*
Gazel 446
Mısra: **10**
Hasta, dertli.

Yaturuz künc-i ġamda yıllardur
Çeşm-i mesti ġamıyla bīmāruz

4. **bīmār:**-*uñ*
Gazel 759
Mısra: **12**
Hasta. II Aşk derdine düşmüş olan.

Āh ü zārum sebebin ṣorma ruḫ-ı zerdüme baḳ
Ṣanma bī-derd ṭabībüm beni bīmāruñ bil

bīmār ol-:

1. **bīmār ol-:**-*du, -ñ*
Gazel 682
Mısra: **2**
Hasta olmak, hastalanmak.

Ḳanḳı servüñ ġam-ı ʿaşḳıyla yine zār olduñ
Kim seni derde ṣataşdurdı ki bīmār olduñ

bīmār-ı ʿaşḳ:

1. **bīmār-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 854
Mısra: **8**
Aşk hastası.

Geh eşk-i āl u geh ruḫ-ı zerdüñden aġlama
Bīmār-ı ʿaşḳa çāre yoḳ el çek ṭabībden

bī-mecāl:

1. **bī-mecāl:**
Gazel 729
Mısra: **8**
Dermansız, güçsüz, takatsiz.

Fikr-i zülfüñle baña bir yılca geldi dün gice
Bir yıl efġān eyledüm olsam ʿaceb mi bī-mecāl

bī-medār:

1. **bī-medār:**-*ı*
Gazel 1018
Mısra: **8**
Yörüngesiz, düzensiz, gayesiz.

Olup muḳābil ider baḫṣ-i ḥüsn o mehle güneş
Kimüñle ḳarşu ḳor ol bī-medārı seyr eyle

bi-meded:

1. **bi-meded:**-*em*
Kaside 24
Mısra: **59**
Çaresiz, zavallı.

Faḳīr ü bi-mededem gel esirge ġavrüme yit
Ki şāhdan meded ister görince ẓulm gedā

bī-mekīn:

1. **bī-mekīn:**
Gazel 860
Mısra: **6**
Bir makamda bulunan kişi olmaksızın. || İçinde sevgili bulunmayan cennet.

Gül-ruḫlarile ʿālemi var bāġ-ı ʿālemüñ
Bulmaz bihişt olursa şeref bī-mekīn mekān

bī-merḥamet:

1. **bī-merḥamet:**
Gazel 157
Mısra: **6**
Merhametsiz, zalim.

Gelür ammā ki sīmīn-ḫançer elde tīġ-ı zer belde
Ṣaḳın ey dil ki ol bī-merḥamet mestāne olmaḳ var

bī-mesken:

1. **bī-mesken:**
Gazel 721
Mısra: **8**
Evsiz, yurtsuz.

Lāmekān şehrinde iste şāhid-i maḳṣūduñı
Yaʿni dervīş-i fenāfillah iseñ bī-mesken ol

bī-meze:

1. **bī-meze:**
Gazel 922
Mısra: **3**
Tatsız, lezzetsiz.

ʿAraḳuñ telḫluġı bī-meze eyler ṭabʿı
Olıcaḳ bāri hele bāde-i gül-reng olsa

bīm-i ḳıyāmet:

1. **bīm-i ḳıyāmet:**
Gazel 405
Mısra: **6**
Kıyamet gününün korkusu.

Fitneler ḳaldurur eyyām ki ol ḫāṭırdan

Refʿ olur ḫavf-i Ḫudā bīm-i ḳıyāmet ḳalḳar

bī-mihr:

1. **bī-mihr:**-*e*
Gazel 361
Mısra: **14**
Sevgisiz. || *Sevgili.*

Ölse Rūḥī hicrden ḳılmaz temennā-yı viṣāl
ʿArż-ı mihrin eyler o bī-mihre ṣadāḳat gösterür

bi-miḳdār:

1. **bī-miḳdār:**
Gazel 845
Mısra: **10**
Değeri olmayan, değersiz.

Bezm-i ehl-i ʿaşḳa Rūḥī gelmesün erbāb-ı zühd
Kim yaraşmaz meclis-i ʿālīde bī-miḳdār olan

2. **bi-miḳdār:**-*am*
Terci-bend 2
Mısra: **54**
Değeri olmayan, değersiz.

ʿİzzetüm ḳalmadı dildār yanında ḫāram
Düşeli fırḳate Rūḥī gibi bi-miḳdāram

bì-misāl:

1. **bī-miṣāl:**
Kaside 30
Mısra: **26**
Eşsiz, benzersiz.

Ṭabʿ-ı şerīfi ḥüsn-i tekellümde lā-naẓīr
Naẓm-ı laṭīfi semt-i selāsetde bī-miṣāl

bī-mişbāh:

1. **bī-mişbāḥ:**
Gazel 105
Mısra: **4**
Işıksız, kandilsiz II mec. kadehsiz, şarapsız.

Anuñ ki olmaya ḳalbinde şevḳ-ı ruḥsāruñ
Döner derūnı şu mişkāta k'ola bī-mişbāḥ

bī-misl:

1. **bī-miṣl:**-*sin*
Kaside 17
Mısra: **36**
Eşsiz, benzersiz.

Sensin o ser-bülend-i zamān kim zamānede
Bī-miṣlsin ʿadāletile cūdile vahīd

bī-misl ü hemtā:

1. **bī-miṣl ü hemtā:**
Tarih 83
Mısra: **6**
Eşi ve benzeri olmayan, benzersiz.

Āḫır o dürr-i burc-ı leṭāfet
Bir gevher oldı bī-miṣl ü hemtā

bi-misl-i düvel:

1. **bi-miṣl-i düvel:**
Kaside 41
Mısra: **32**
Hiçbir devlette eşi ve benzeri bulunmayan kimse. || *Hz. Hüseyin.*

Ẕāt-ı pür-derkile āfāḳda bī-şebeh ü naẓīr
Ṣıfat-ı dāniş ile dehrde bi-miṣl-i düvel

bī-mürüvvet:

1. **bī-mürüvvet:**
Gazel 200
Mısra: **8**
İnsafsız, hayırsız.

Ṣalup gitme künc-i belāda bizi
Gel ey bī-mürüvvet gel ey şīve-kār

2. **bī-mürüvvet:**
Gazel 200
Mısra: **14**
İnsafsız, hayırsız.

Dimişsin ki Rūḥīye luṭf eylerin
Ne var itseñ ey bī-mürüvvet ne var

bin-:

1. **bin-:**-*miş*
Gazel 373
Mısra: **8**
Bir şeyin üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak.

Evc-i aʿlāda melek gibi açupdur per ü bāl
Yoḳsa ṣalıncaġa binmiş o perī-peykerdür

biñ bir:

1. **biñ bir:**
Gazel 415
Mısra: **4**
1001 sayısı.

Yaḳdum tenümde iki elif içre iki dāġ
Her gördügince yār anı biñ bir ḫayāl ider

2. **biñ bir:**
Gazel 550
Mısra: **9**
"Bin bir" sayı sıfatı. (Çokluk ifade eder.).

Ḥarīm-i kūy-ı dilberden saña bir biñ selām itmiş
Seni bu ḫürmet ey Rūḥī be-ġāyet ululandurmış

biñ cān ile:

1. **biñ cān ile:**
Gazel 759
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok isteyerek, gönülden.

Ḫırmen-i ʿömrini berbād ideyin aʿdānuñ
Beni biñ cān ile yoluñda hevā-dāruñ bil

biñ on birinde:

1. **biñ on birinde:**-*i*, -*n*, -*de*
Gazel 332
Mısra: **19**
Hicri 1011 tarihi.

Hicretüñ biñ on birinde yoḳsa çıḳmış Ṣāmdan
Maḥmil-i vādī-neverd ü Kaʿbe-i ʿulyā mıdur

biñ pāre eyle-:

1. **biñ pāre eyle-:**-*se, -ler*
Gazel 982
Mısra: **5**
Bin parçaya ayırmak, paramparça etmek.

Çıḳmaz ey ḳaşları yā eyleseler biñ pāre
Nāveg-i tīr-i ġamuñ şöyle yer itmiş cānda

biñ pāre ol-:

1. **biñ pāre ol-:**-*urken*
Gazel 1104
Mısra: **9**
Paramparça olmak, bin parçaya bölünmek.

Ketān mehtābdan biñ pāre olurken ne hikmetdür
Cemāl-ı pākına ṭāḳat getürmek şāh düstūrı

bīnā:

1. **bīnā:**
Gazel 385
Mısra: **9**
Gören, görücü.

Çeşm-i ẓāhir-bīnile bīnā geçer zāhid velī
Biz aña bīnā dirüz kim dīde-i ḥaḳ-bīni var

2. **binā:**
Gazel 572
Mısra: **10**
Yapı. || *Meyhane.*

Beḳā bulmaḳ dilerseñ sākin-i meyḫāne-i ʿaşḳ ol
Ki ger ʿālem yıḳılsa ol binā bulmaz ḥalel vāʿıẕ

3. **binā:**
Tarih 51
Mısra: **6**
Bina, yapı.

Medrese-i dil-küşā çeşme-i ʿālī-binā
Böyle binā görmedi dīde-i çarḫ-ı köhen

4. **bīnā:**-*da*
Gazel 767
Mısra: **10**
Gören (kimse), görücü. || *Yıldızlar.*

Ḫālüñe dil-dāde encüm çeşmüñe nergis esīr
Hep çekerler miḥnetüñ bīnāda ġam aʿmāda hem

binā it-:

1. **binā it-:**-*di*
Tarih 10
Mısra: **7**
(Mîmârî eser için) Yapmak, kurmak, inşâ etmek.

Ravża-i pākında bir çeşme binā itdi kim
Nūş iden ol çeşmeden buldı elemden necāt

binā eyle-:

1. **bīnā eyle-:**
Gazel 910
Mısra: **9**
Gerçekleri görmek. || *Kalp gözü ile görmek.*

Ādemi ehl-i naẓar ṣoḥbeti bīnā eyler
Ḳo bu aʿmāluġı insāna ḳarış insāna

binā kıl-:

1. **binā ḳıl-:**-*dı*
Tarih 84
Mısra: **2**
(Mîmârî eser için) Yapmak, kurmak, inşâ etmek.

Güzīn-i ehl-i himmet Muṣṭafā o pāk-sīret kim
Ṭarīḳ-i Ḥaḳda mālın beẕl idüp ḳıldı binā mescid

bī-nām:

1. **bī-nām:**
Gazel 397
Mısra: **4**
İsimsiz.

Düşünür her kişi nām itmek içün bir ḳıyıda
Olma ol ḳaydda sen kendüñi bī-nām idegör

bī-nām u nişān:

1. **bī-nām u nişān:**-*am*
Gazel 893
Mısra: **8**
İzsiz ve isimsiz kişi.

Nāmını deftere ḳayd eyleyicek ʿuşşāḳuñ
Ben ki bī-nām u nişānam beni yaz ʿabd-i kemīn

bī-naṣīb:

1. **bī-naṣīb:**
Gazel 767
Mısra: **7**
Nasipsiz.

Bunda meyden bī-naṣīb anda riyā senden ḫacil
Zāhid-i nādāñ çeker dünyāda ġam ʿuḳbāda hem

binā-yı derd:

1. **binā-yı derd:**-*e*
Gazel 126
Mısra: **1**
Dert binası.

Binā-yı derde Ferhād urdı bünyād
Nola olsa diyār-ı ʿaşḳa üstād

binā-yı kerem:

1. **binā-yı kerem:**
Kaside 31
Mısra: **78**
Cömertlik binası.

Melāẕā sen ol ehl-i luṭf u keremsin
Ki senden binā-yı kerem oldı muḥkem

bī-nazīr:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **bī-naẓīr:**
Muamma 1
Mısra: **8**
Eşi benzeri olmayan, benzersiz.

Zamānuñ ser-firāzı sözde yoḳdur hemseri ḥālā
Maʿārifde keremde bī-naẓīr olduġı ẓāhirdür

biñde bir:

1. **biñde bir:**
Gazel 295
Mısra: **10**
Nadir, az bulunan, seyrek.

Şiʿre taḳlīd ider ol deñlü edānī var kim
Bulamazsıñ arasañ biñde bir aʿlā şāʿir

2. **biñde bir:**
Gazel 684
Mısra: **4**
(Bir şeyin) Çok azı.

Böyle ẓulm itmezdüñ elbette esirgerdüñ beni
Biñde bir gūş itseñ efġānın dil-i nālānuñ

biñde bir kerre:

1. **biñde bir kerre:**
Gazel 11
Mısra: **8**
Çok az, pek seyrek olarak.

Günde yüz biñ cefāya ḳāʾil idük
Biñde bir kerre eyleseydi vefā

biñde biri:

1. **biñde biri:**-*n*
Kaside 18
Mısra: **92**
(Bir şeyin) Çok azı.

Şuʿarā ḳande suḫan-sāzlıḳ itse biñ yıl
Vaṣfuñuñ biñde birin ḳılmaya ṭabʿ-ı vaḳḳād

bî-nevâ:

1. **bī-nevā:**
Gazel 587
Mısra: **16**
Çaresiz, zavallı, nasipsiz.

Libāsın çāk çāk eyler görüp ḥüsn-i ciger-sūzuñ
Ḳoyup Yaʿḳūbını gömleksüz eyler bī-nevā Yūsuf

bī-nihāyet:

1. **bī-nihāyet:**-*dür*
Gazel 54
Mısra: **7**
Nihayetsiz, sonsuz.

Şöyle luṭfuñ bī-nihāyetdür ki rūz-ı ḥaşrda
Senden eylerler şefāʿat iltimās ehl-i ʿaẕāb

bī-nikab:

1. **bī-niḳāb:**
Gazel 57
Mısra: **1**
Yüz örtüsü, peçe olmadan.

Yıllar geçer ki görmezüz ol māhı bī-niḳāb
Mābeynimüzden āh ki refʿ olmadı ḥicāb

bī-nişān:

1. **bī-nişān:**
Gazel 464
Mısra: **2**
Nişansız, işâretsiz, izsiz.

Göñül şanma taʿallül itdüginden yāra cān virmez
Nişān ister ḫadeng-i ġamzesinden bī-nişān virmez

bī-nişān-ı ʿaşḳ:

1. **bī-nişān-ı ʿaşḳ:**-*sın*
Gazel 608
Mısra: **9**
Aşkta namsız nişansız. || *Aşkta fena makamına ermiş kimse.*

Bī-nişān-ı ʿaşḳsın dīvānelerle baḫşi ḳo
Sen daḫi āmāc-gah-ı seng-i eṭfāl olmaduñ

bī-nisbet:

1. **bī-nisbet:**
Gazel 383
Mısra: **11**
Oransız, ölçüsüz.

Suḫanda nāmdār olmaḳ aña degmez ki bī-nisbet
Senüñle baḫṣ-i şirket ide her nādān u her şāʿir

bī-niyām:

1. **bī-niyām:**
Tarih 7
Mısra: **46**
Kınından çıkmış.

Ḫātem ü Rüstem saña diñse cihānda yaraşur
Kim ḳapuñ bī-renc-i ḥācibdür ḳılıcuñ bī-niyām

bī-nūr:

1. **bī-nūr:**
Gazel 621
Mısra: **3**
Işıksız, nursuz.

Dil ki bī-şevḳ ola göz bī-nūr olur cāñ bī-żiyā
Göñlimüzden gitmesün endīşe-i rūyuñ senüñ

bī-pāyān:

1. **bī-pāyān:**-*dur*
Kaside 8
Mısra: **64**
Sonsuz, tükenmez.

Mükāfātında bu miḥnetlerin kim çekdi düşmenden
Ol ṣāḥib-ḥāle iḥsan it ki bī-pāyāndur iḥsānuñ

bī-pervā:

1. **bī-pervā:**-*y*, -*a*, -*dur*
Gazel 514
Mısra: **7**
Pervasız, gözüpek, korkusuz, çekinmez.

Hemān ol bī-pervāyadur ʿālemde reşküm kim
Elinden gül gibi cām-ı şarāb-ı erġuvān gitmez

2. **bī-pervā:**
Tahmis 4
Mısra: **2**
Çekinmeden, korkusuz bir biçimde.

Yek-dil olup Ḳays u Leylā
Vāmıḳ u ʿAẕrā yatur
ʿĀleminde her kişi yārile bī-pervā yatur

3. **bī-pervā:***-y, -ı*
Gazel 1081
Mısra: **1**
Korkusu ve çekinmesi olmayan (sevgili).

Dostluḳ ide saña şanma o bī-pervāyı
Ey göñül düşmen idinme özüñe dünyāyı

bir:

1. **bir:**
Gazel 45
Mısra: **8**
Aynı, benzer.

Oldı teşvīş-i dehānuñ dil-i maḥzūnuma ḳayd
Bir iken ʿālemüñ ey dost yoġı varı baña

2. **bir:**
Gazel 7
Mısra: **8**
Bir, belgisiz sıfat.

Ne ʿuşşāḳa o kāfir iltifāt eyler ne aġyāra
Bir āfetdür ider aʿlāya vü ednāya istiġnā

3. **bir:**
Gazel 54
Mısra: **10**
Bir, sayı sıfatı.

Mekteb-i ḳadruñda bir ṭıfl-ı sebaḳ-ḫᵛān Cebrāʾil
Her sözüñ olmışdur ehl-i ḥaḳ ḳatında bir kitāb

4. **bir:**
Gazel 230
Mısra: **13**
Bir kez.

Rūḥiye bir selāmuñ olur ol da yılda bir
Olmaz bunuñla senden o çoḳ iltifāt umar

5. **bir:**
Tarih 10
Mısra: **7**
Bir, belgisiz sıfat. || *Öyle bir.*

Ravża-i pākında bir çeşme binā itdi kim
Nūş iden ol çeşmeden buldı

6. **bir:**
Gazel 317
Mısra: **8**
Bir tek, yalnızca, sadece.

Reh-i ʿaşḳuñda īs̱ār itmege yoḳ gerçi dünyāmuz
Seni ammā ḫaṭādan şaḳlar elde bir duʿāmuz var

7. **bir:**
Gazel 895
Mısra: **4**
"Bir... bir ..." bağlacı.

Nūş eyleyelüm cām-ı şafā-baḫşı yekāyek
Bir ben olayum bir daḫi ol sīm-ten olsun

8. **bir:**
Gazel 171
Mısra: **10**
Bir, belgisiz sıfat. || *Başka.*

Şikāyet eylemezin ġayrılar gibi yoḳsa
Derūnumuñ ġamı bir dil-fikārda yoḳdur

9. **bir:**
Kaside 9
Mısra: **42**
Hiçbir.

Şaḫāyif-i felek erḳāmile ṭolar ḳat ḳat
Cihānda ḳalmaya bir nükte-dānda nuṭḳa mecāl

10. **bir:**
Gazel 629
Mısra: **6**
Bir. II Azıcık.

Gördi yoḳ yāḳutda laʿlüñde olan ḥüsn-i ḫaṭ
Bir iken biñ oldı meyli laʿlüñe cān u dilüñ

11. **bir:**
Gazel 65
Mısra: **3**
Bir, sayı sıfatı. || *Azıcık, azıcık da olsa.*

Bir nefes ḳaldı ġam-ı laʿluñla ʿömrinden hemān
Ṣun bu āḫir demde laʿluñdan baña bir ḳaṭre āb

12. **bir:**
Gazel 115
Mısra: **7**
Aynı, denk, eşit.

Bir midür ḫaṭṭuñla sebz olmaḳla her berk-i güşā
Laʿluña beñzer mi olmış ṭutalum ʿunnāb surḫ

13. **bir:**
Gazel 993
Mısra: **2**
Öyle bir, emsalsiz.

şunmaġile nīm cām ol ġonca-i raʿnā bize
Bir şafāmuz var ki reşk eyler bütün dünyā bize

14. **bir:**
Tarih 29
Mısra: **4**
Bir, bütün.

Dünyā şafālar itdi bu müjdeden ki oldı
Bir ʿālemüñ pesendi vālīsi mülk-i Mışruñ

bir adım eyle-:

1. **bir adım eyle-:***-miş, -ler*
Gazel 965
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir adım atmak. || *Bir adımda tüm kainatı gezmek.*

Sefer idüp erenler menzil-i maḳṣūda ey ṣūfī
Bir adım eylemişler kāʾinātı pāy-ı himmetle

bir aġız:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **bir ağız:**
Gazel 75
Mısra: **4**
Ağız dolusu, birçok, birbiri ardınca olan.

Ṭaş atup şīve ile başımuza urdı bugün
Yine yükletdi bize yār bir ağız minnet

bir alay:

1. **bir alay:**
Kıt'a 14
Mısra: **1**
Bir sürü, bir çok, pek çok.

Bir alay cāhil idüp ṭabuña ḳuvvetde ḥased
Seni ḳadḥ itseler ey Rūḥī ne sūdı vardur

bir aradan:

1. **bir aradan:**-*n*
Tarih 10
Mısra: **11**
Toplu bir durumda, birlikte, toplu olarak, aynı anda.

Bir aradan olıcaḳ cāmiʿ ü çeşme tamām
Şeyḫden idüp recā Rūḥi-i zār iltifat

bir avuç:

1. **bir avuç:**
Gazel 552
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir avucu dolduracak kadar. || Az sayıda, çok az.

Yine sūz-ı derūnumdan pür oldı silk-i cān āteş
Vücūdum bir avuç küldür içinde var nihān āteş

2. **bir avuç:**
Gazel 884
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir avucu dolduracak kadar.

Jāle ṣaçdı ḳadem-i ʿıyda güher çarḫ andan
Bir avuç dürr-i s̱emīn ḳapdı degüldür pervīn

3. **bir avuç:**
Gazel 951
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir avucu dolduracak kadar; çok az.

İltiyāmından saña yār ola ṣanma Rūḥiyā
Ġamze-i ḫūn-rīzi cān virür bir avuç ḳanuña

4. **bir avuç:**
Kaside 10
Mısra: **28**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir avucu dolduracak kadar.

Ṣaçmaġa pāy-ı semendine s̱üreyyā ṣanmañ
Felek almışdur eline bir avuç mürvārid

5. **bir avuç:**
Kaside 34
Mısra: **46**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir avucu dolduracak kadar. || Az sayıda, çok az.

Görinen ṣanma s̱üreyyā kān-ı luṭfından anuñ
Bir avuç dürr-i s̱emīn ḳapdı sipihr-i tīz-kām

bir ayaġ bāġda ol-:

1. **bir ayaġ bāġda ol-:**-*up*
Kaside 11
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bahçeye sık sık gitmek. || Bahçede bir içki kadehi bulundurmak.

O dem irişdi ki meyḫāne gibi zeyn o bāġ
Bir ayāġ evde ola bāġda olup bir ayaġ

bir ayāġ evde ol-:

1. **bir ayāġ evde ol-:**-*a*
Kaside 11
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eve sık sık gitmek. || Evde bir içki kadehi bulundurmak.

O dem irişdi ki meyḫāne gibi zeyn o bāġ
Bir ayāġ evde ola bāġda olup bir ayaġ

bir bir:

1. **bir bir:**
Gazel 216
Mısra: **6**
Tek tek, birer birer.

Dün ṣurāḥī bezm-i Cem naḳline açduḳda dehān
Dikilüp meclisde bir bir cāmlar gūş oldılar

2. **bir bir:**
Kaside 38
Mısra: **4**
Birer birer; ayrı ayrı; olduğu gibi, tam tamına, eksiksiz olarak.

Duʿādan ṣoñra ḫāk-i pāyine yüz iştiyāḳ ile
S̱enā itdüklerin ʿarż eyle bir bir cümle yārānuñ

3. **bir bir:**
Kaside 38
Mısra: **8**
Birer birer; ayrı ayrı; olduğu gibi, tam tamına, eksiksiz olarak.

Dönüp ʿAbdurraḥīmüñ ṣoñra eyle iştiyāḳın ʿarż
Sipāriş itdügin bir bir di ol s̱āni-i Selmānuñ

4. **bir bir:**
Gazel 885
Mısra: **13**
Tek tek, birer birer.

Eyleyüp tecrübe bir bir suḫan-ı aġyārı
Dostum bir gün ola Rūḥiye taḥsīn idesin

5. **bir bir:**
Kaside 8
Mısra: **35**
Birer birer, ayrı ayrı.

Budur maḳṣūd kim anuñ görince cürʿetin bir bir
Şecāʿat regleri debreşdi aʿzāsında merdānuñ

6. **bir bir:**
Tarih 16

Mısra: **5**
Birer birer, teker teker.

Ṭarīḳin bir bir istiḫrācınuñ şerḥ eyleyin gūş it
Ḥesāb itdükde tā müstaḫric andan çekmeye ālām

7. **bir bir:**
Tarih 16
Mısra: **16**
Birer birer, teker teker.
Bu şeş tārīḫi żabṭ it çār tārīḫuñ daḫi aşlın
Beyān idüp saña aşlıyla bir bir eyleyin iʿlām

bir biri:

1. **bir biri:**-*n, -de*
Kaside 14
Mısra: **24**
Birbiri.

Bahār ravża-i bāġı bihişte döndürdi
Bulunmaz araşan ey ṣūfī bir birinde ḳuṣūr

2. **bir biri:**-*n, -e*
Kaside 16
Mısra: **53**
Birbiri.

Kanġı cānibden gelür diyü Sinān bir birine
Rūz u şeb itmekdedürler āḫiret ḥaḳḳın helāl

bir cām şun-:

1. **bir cām şun-:**
Gazel 73
Mısra: **1**
Bir kadeh şarap sunmak.

Gönlüme bir cām şundı sāḳi-i bezm-i elest
Nice yıllardur yatur meyḫāne-i vaḥdetde mest

bir dahi:

1. **bir daḫi:**
Gazel 146
Mısra: **3**
Bir daha, artık, bundan sonra.

Bir daḫi görmek naṣīb olur mı dīdāruñ diyü
Cān seni ey cān-ı ʿālem cüst u cū idüp gider

2. **bir daḫi:**
Gazel 1001
Mısra: **10**
Bir daha, tekrar.

Sükker mükerrer olsa yeñilmez revā degül
Bir söz ki dendi almaḳ anı bir daḫi dile

3. **bir daḫi:**
Kaside 3
Mısra: **19**
Yeniden, tekrar.

Ol ki ger lāzım geleydi bir daḫi gelmek nebī
Ol iderdi perde-i iʿcāzdan ʿarż-ı cemāl

bir dāne:

1. **bir dāne:**-*dür*
Rübai 13
Mısra: **2**
Biricik, eşsiz, yegâne.

Fettān nola dirsem saña ey māh-cemāl
Kim fitnede bir dānedür ol müşkīn-ḫāl

bir degül iki degül:

1. **bir degül iki degül:**
Gazel 1066
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Pek çok.

Bir degül iki degül bülbül-i ġam-ı fersāsı
Nice ol ġonca-femūñ olmasun istiġnāsı

bir dem:

1. **bir dem:**
Gazel 243
Mısra: **4**
Bir nefeslik zaman, bir an.

Ey olan dehrde bir dem ideyin diyü melūl
Kimse miḥnet mi çeker bir dem içün dem de nedür

2. **bir dem:**
Gazel 897
Mısra: **13**
Bir an, bir an bile.

İstemezsin ḳoyasın bir dem elüñden zülfin
Ḳoya ey Rūḥi-i şūrīde ne sevdādur bu

3. **bir dem:**
Gazel 996
Mısra: **10**
Bir an, bir kere.

Mihr idüp ġayrılara ḳanuma girdüklerini
Hep ḥelāl eyleridüm ḳoynuma bir dem girse

bir dem it-:

1. **bir dem id-:**-*eyin*
Gazel 243
Mısra: **3**
Rahat bir nefes almak. || *Bir an bile güzel vakit geçirmek.*

Ey olan dehrde bir dem ideyin diyü melūl
Kimse miḥnet mi çeker bir dem içün dem de nedür

bir demde:

1. **bir demde:**
Gazel 977
Mısra: **10**
Bir nefeslik zaman, bir an.

Ġubār-ı reh-güẕārı gitmesün çeşmümden ey Rūḥī
Virürdi seyle emvāc-ı sirişküm dehri bir demde

2. **bir demde:**
Kaside 8
Mısra: **41**
Tek seferde.

Kesüp bir demde üç bin kelle ḳanın dökdiler ḫāka
Dikildi nīzeye başı bu deñlü nize-dārānuñ

3. **bir demde:**
Terkib-bend 1
Mısra: **33**
Bir anda, ansızın.

Ḳopar bir demde gavgā-yı ḳıyāmet lik ʿāṣūruñ
Dem-i mātemde her rūz evc-i nevbet-i ḳıyāmetdür

bir elde iki ḳarpuz ṭutılmaz:

1. **bir elde iki ḳarpuz ṭutılmaz:**-*ıl, -maz*
Kaside 28
Mısra: **50**
Kelime Tipi: **Atasözü**
Birden çok işi aynı anda yapmaya kalkışmak.

Kaʿs-i keremi elde iken mihre el açdum
Devrān didi bir elde ṭutılmaz iki ḳarpuz

bir elif çek-:

1. **bir elif çek-:**-*se*
Gazel 603
Mısra: **5**
Elif çizmek. || *Aşığın sinesine aşk yarası açmak.*

Ḫançeri çekse bir elif sīneme yarılur göñül
Olur o şerḥa ʿāṣıḳa māye-i inşirāḥ-ı ʿaşḳ

bir gör-:

1. **bir gör-:**
Gazel 13
Mısra: **7**
Aynı görmek, birbirine benzetmek.

Aġyār ile bir görme ʿaşḳuñda beni kim ben
Beẕl eylemede cānı māhir ḳuluñam cānā

bir gör-:

1. **bir gör-:**-*me*
Gazel 229
Mısra: **9**
Aynı görmek, birbirine benzetmek.

Yoluñda ġayr ile bir görme Rūḥī ṣāʿirdür
Ḳo cevri şāhum o senden çoḳ iltifāt ister

2. **bir gör:**-*me*
Gazel 152
Mısra: **5**
Eşit saymak, eşit görmek.

Raḳīb-i ḫārile dil-sūzuñı bir görme ʿaşḳuñda
Anı ġam nārına yandur beni vaṣla ābına ḳandur

bir gün:

1. **bir gün:**
Kaside 7
Mısra: **33**
Sonra, ilerde, eninde sonunda, mutlaka.

Bulur maḫlaṣ çıḳar ol maṭlaʿ-ı mihr-i münīr bir gün
Düşer iḥsānına maẓhar yine serdār-ı ẕī-şānuñ

3. **bir gün:**
Gazel 155
Mısra: **10**
Bir gün, bir zaman.

İrgürür ṣıdḳuñ seni āḫir ḥużūr-ı mürşide
Rūḥiyā bir gün murāduñ himmet-i pīrān virür

4. **bir gün:**
Gazel 1074
Mısra: **1**
Bir gün bile, hiç bir zaman.

Bir gün zamāne ḫātırumı şād ḳılmadı
Baḫtum güli bu bağda bir gün açılmadı

bir günüñ biñ it-:

1. **bir günüñ biñ ide:**-*e*
Kıt'a 25
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Dua İfadesi**
Bir gününü bin etmek; (birine) bereket vermek.

Luṭfı ola mezīd ümīdüm odur
Bir günüñ biñ ide Ḫudā-yı kerīm

bir içim şu:

1. **bir içim şu:**
Gazel 434
Mısra: **3**
Birazcık, bir yudum su.

Çeşme-i laʿl-i lebinden bir içim şu virmege
Cānımuz isterse ol şūḫ-ı cefā-cū mā dirüz

2. **bir içim şu:**-*y, -ı, -n, -a*
Gazel 677
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tek seferde içilebilecek miktarda su. || *Güzellik.*

Bir içim ṣuyına cān virse nola ḫançerüñüñ
Teşnelik baġrını yandurdı dil-i sūzānuñ

bir içim şu virme-:

1. **bir içim şu virme-:**-*di*
Terkib-bend 1
Mısra: **45**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yudum suyu bile çok görmek, esirgemek.

Felek ḳanına girdi bir içim şu virmedi aña
Anuñçün kūzesin dest-i selāmet ser-nigūn itdi

bir iki:

1. **bir iki:**
Gazel 338
Mısra: **15**
Birkaç.

Bir iki beyt-i mevzūn dimege herkes de ḳādirdür
Hüner Rūḥī gibi rengīn edāya mālik olmaḳdur

2. **bir iki:**
Gazel 42
Mısra: **1**
Çok az sayıda, birkaç.

İrdiyse ġam degül bir iki gün ʿanā saña
Her bir ʿanāya Ḥaḳ vire yüz biñ ṣafā saña

3. **bir iki:**
Gazel 836
Mısra: **10**
Biraz.

Rūḥī ile demlerdi ki söyleşmez idi yār
Açıldı bugün bir iki sögdi kereminden

bir iki gün:

1. **bir iki gün:**
Gazel 722
Mısra: **15**
Kısa bir zaman dilimini ifade etmek için kullanılır.

Rūḥī bir iki gün ki bu fānī cihāndasın
Āsūdelük murāduñ ise Kerbelāda ol

bir iki günlük:

1. **bir iki günlük:**
Gazel 283
Mısra: **10**
Geçici, kısa.

ʿĀḳil iseñ hāy u hūyından cihānuñ fāriġ ol
Rūḥiyā bir iki günlük ʿömr içün ġavġā nedür

bir ḳarār üzre:

1. **bir ḳarār üzre:**
Kaside 40
Mısra: **41**
Aynı durumunu koruyarak, belli durumunu değiştirmeden.

Bir ḳarār üzre degüldür deyü Defterī dār
Yüz ṭutup ḥaḳḳa iden gönlini ḫandān eyüdür

bir ḳarār üzre ol-:

1. **bir ḳarār üzre ol-:***-a, -y, -dı*
Gazel 33
Mısra: **6**
Aynı durumunu koruyarak, belli durumunu değiştirmemek.

Ḳatı āsān idi olmaḳ saʿādet mülkine mālik
İki gün bir ḳarār üzre olaydı bī-vefā dünyā

bir ḳarārda:

1. **bir ḳarārda:**
Tahmis 5
Mısra: **10**
Aynı durumunu koruyarak, belli durumunu değiştirmeden.

Baḥr-ı ġamı sefīne-i cāmile ḳıl güẕer
Kim devr-i rūzgār degül bir ḳarārda

bir ḳarārda ḳal-:

1. **bir ḳarārda ḳal-:***-maz*
Gazel 723
Mısra: **7**
Aynı durumunu korumak, belli durumunu değiştirmemek.

Ḳalmaz çü bir ḳarārda aḥvāl-ı rūzgār
Bir nice gün muḳīm-i serā-perde-i ġam ol

bir kerre:

1. **bir kerre:**
Gazel 986
Mısra: **6**
Bir defa, azıcık da olsa.

Raḥm iderdüñ göñlümüñ elbette ḥāl-ı zārına
Çeşmümüñ ḳılsañ naẕar bir kerre ḳanlu yaşına

bir kez:

1. **bir kez:**
Gazel 1080
Mısra: **4**
Bir defa, bir kerecik, bir defa olsun.

Esīr-i miḥnet-i hicrān olan dil-ḫastalar ḥālin
Varup bir kez ṭabībüm itseñ istifsār olmaz mı

bir lahzada:

1. **bir laḥẓada:**
Kaside 19
Mısra: **76**
Bir anda, çabuçak.

Yümn var şöyle ḳudūmüñde ki ḫāristāna
İrse bir laḥẓada eyler anı reşk-i gülzār

bir nefes:

1. **bir nefes:**
Kaside 34
Mısra: **35**
Bir an, kısa bir süre.

Rind eger zāhid dem-i ʿadlinde olmaz bir nefes
Bī-rükūʿ u bī-sücūd u bī-ḫuşūʿ u bī-ḳıyām

bir nice:

1. **bir nice:**
Gazel 723
Mısra: **8**
Bir hayli, birçok.

Ḳalmaz çü bir ḳarārda aḥvāl-ı rūzgār
Bir nice gün muḳīm-i serā-perde-i ġam ol

2. **bir nice:**
Terkib-bend 8
Mısra: **130**
Bir hayli, birçok, birtakım.

Vardum seḥerī ṭāʿat içün mescide nāgāh
Gördüm oturur ḫalḳa olup bir nice gümrāh

bir nice gün:

1. **bir nice gün:**
Gazel 545
Mısra: **3**
Günlerdir.

Raḳīb-i seg-ṣıfat bir nice gün geçmezdi kūyuñdan
Görinmezdi ölümlü ḫastadur dirdi bu gün geçmiş

2. **bir nice gün:**
Gazel 908
Mısra: **9**
Günlerce, uzun zamandır.

Rūḥiyā bir nice gün kim eyledüm nakş-ı cünūn
Baḳa baḳa ḫaṭṭına indi gözümden ḳara ṣu

3. **bir nice gün:**
Gazel 788
Mısra: **10**
Günler boyunca, pek çok zaman.

Rūḥī düşüp şarāba yine selb-i zühd içün

Dilden giçer ki bir nice gün sîne-çāk olam

bir ol-:

1. **bir ol*:**-*a*
Gazel 56
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aynı, benzer olmak. \\ Aynı zamanda gerçekleşmek.

Ṣubḥ-dem gül gibi sāḳī al ele cām-ı ṣarāb
Kim ẓuhūr-ı meyle bir ola ṭulūʿ-ı āfitāb

2. **bir ol-:**-*a*
Kaside 33
Mısra: **49**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eş, müsâvi, denk olmak.

Sözümle nice bir ola il sözi kim
Olurlar mı ḳuvvetde bir ṣāb u ṣāyib

bir ʿömrdür:

1. **bir ʿömrdür:**
Gazel 656
Mısra: **4**
Ömür boyunca; çok uzun zamandan beridir.

Redd eylemek revā degül ey pādişāh-ı ḥüsn
Bir ʿömrdür ḳapuñda esīrüñ olam senüñ

bir özge:

1. **bir özge:**
Gazel 545
Mısra: **9**
Bir başka (...).

Bir özge neşʾe ḥāṣıl eylemiş cām-ı maḥabbetden
Lebüñ devrinde Rūḥī bāde-i gül-fāmdan geçmiş

bir yaña:

1. **bir yaña:**
Gazel 587
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yana,tarafa. \\ Bir varlığa çok değer verildiğini anlatmak için kullanılan bir söz.

Gelüp sen Yūsufuñ daʿvā-yı ḥüsnin bir yaña itdüñ
Dimişler gerçi ʿālem bir yaña vü bir yaña Yūsuf

2. **bir yaña:**
Gazel 615
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yandan, bir taraftan, hem...hem.

Ṣayd oldı Rūḥī iki kemān-dāra neylesün
Bir yaña ġamzeñ oḳlar anı bir yaña gözüñ

bir yere gel-:

1. **bir yere gel-:**
Gazel 418
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yerde toplanmak, buluşmak.

İrişe keyfler gele bir yere nükte-sencler
Oḳına naẓm u neṯr ola mebḥaṯ-ı ṣāʿirāneler

bir yirde bulun-:

1. **bir yirde bulun-:**-*dı*
Terkib-bend 3
Mısra: **50**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir araya gelmek, toplaşmak, buluşmak.

ʿAcabā geldügi sāʿatde vefātı ḫaberi
Cümle bir yirde bulundı mı ḳarındaşları

bir yire cemʿ ol-:

1. **bir yire cemʿ ol-:**-*up*
Terkib-bend 4
Mısra: **55**
Bir araya gelmek, toplanmak.

Cemʿ olup bir yire Rūḥī gibi nice yār ile
Ḳaldurup ṣavb-ı Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlāya el

bir yire gel-:

1. **bir yire gel-:**-*di, -ler*
Gazel 208
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir araya toplanmak.

Ḫūb-rūlar cemʿ olup bir ḫūb meclis ḳurdılar
Geldiler bir yire dünyāyı ḳırup giçürdiler

2. **bir yire gel-:**-*dü, -k*
Gazel 809
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aynı yerde toplanmak.

İki cānibden ülfet ḥāṣıl oldı bir yire geldük
Ben oldum Yūsufı ʿaşḳuñ benüm ʿaşḳ oldı Yaʿḳūbum

bir zamān:

1. **bir zamān:**
Gazel 1071
Mısra: **1**
Bir zamanlar, eskiden.

Bir zamān ben ṣaḳınurdum çeşm-i düşmenden seni
Ġayrılar şimdi ḥabībüm ṣaḳınur benden seni

2. **bir zamān:**
Gazel 447
Mısra: **10**
Bir zamanlar, zamanında, vaktiyle.

Böyle ẓālim degüldüñ ey kāfir
Bir zamān var idi ferāġatimüz

3. **bir zamān:**
Tarih 6
Mısra: **17**
Belirli bir süre, biraz.

Mihr-i dīdāruñdan ayru bir zamān faẕl ehlinüñ
Ṭāliʾ i el virmeyüp olmışdı gerçi ṣubḥı şām

bir zamāndur:

1. **bir zamāndur:**
Gazel 374
Mısra: **5**
(Öyle) bir zamandır (ki).

Bir zamāndur şimdi kim faḳr içre olsa bir kişi
Ḳāʾil olmazlar eger yüz biñ kerāmet görseler

birāder:

1. **birāderler:**-*ler*
Terkib-bend 4
Mısra: **35**
Erkek kardeş, kardeş.

Ey birāderler beni ʿayb itmeñ olsam derd-nāk
Kim birāder iftirāḳı ādemi eyler helāk

2. **birāder:**
Gazel 739
Mısra: **12**
"Ey dost, arkadaş" anlamında kullanılan bir seslenme sözü.

Yūsufuñ işitmedüñ mi ḳıṣṣasın iḫvānile
Ey birāder eyleme iḫvānile seyrāna meyl

3. **birāder:**-*ler, -dür*
Gazel 297
Mısra: **1**
Kardeş. || *(Bir konuda) Denk olmak.*

Gerçi Yūsufla güzellikde birāderlerdür
Līk bir gömlek o servüñ teni nāzikterdür

bıraġ-:

1. **bıraġ-:**-*ur*
Gazel 828
Mısra: **7**
... durumda bulunmasına, ... durumda kalmasına, ... hale gelmesine sebep olmak.

Bıraġur velvele ruḫsārı bütün dünyāya
Nīm-cām içse ḳaçan nāzile ol māh tamām

bī-raḥm:

1. **bī-raḥm:**-*dur*
Müseddes 6
Mısra: **22**
Acımasız, merhametsiz.

Mużṭaribdür derd-i ʿaşḳ-ı yārile cānum benüm
Cevri çoḳ bī-raḥmdur ġāyetde cānānum benüm

2. **bī-raḥm:**
Gazel 778
Mısra: **7**
Acımasız, merhametsiz; sevgili.

Kākülüñ sevdāsın ey bī-raḥm alaldan başuma
Bir gün olmaz kim o sevdādan perīşān olmayam

bırak-:

1. **bıraḳ-:**-*dı*
Gazel 62
Mısra: **10**
... durumda bulunmasına, ... durumda kalmasına, ... hale gelmesine sebep olmak.

Helāk itdi sāḳī bizi teşnelük
Bıraḳdı dile āteş ol laʿl-ı nāb

2. **bıraḳ-:**-*mış*
Kaside 14
Mısra: **8**
Salmak, sarkıtmak.

Şarāb-ı ʿişretile şöyle mestdür nergis
Başın aşaġa bıraḳmış gören ṣanur ki uyur

3. **bıraḳ-:**-*mış*
Gazel 919
Mısra: **3**
Koymak; bulunduğu veya dokunduğu yerde bir şey oluşturmak, meydana getirmek.

Ḳızıl maḥmil külāhuñ kim bıraḳmış rūyuña sāye
O zerrīn-çetre beñzer kim ḳurılmış lāle-zār üzre

4. **bıraḳ-:**-*ma*
Gazel 171
Mısra: **5**
Bir işi başka bir zamana ertelemek.

Visāla vaʿde virürsin bıraḳma ferdāya
O deñlü ṣabr dil-i bī-ḳarārda yoḳdur

5. **bıraḳ-:**-*dı*
Tarih 24
Mısra: **2**
Salmak, yollamak, göndermek.

Ẓulm ile ṭolmış iken ẓulmet sarāy-ı şarḳa
Bir āfitāb-ı devlet pertev bıraḳdı nāgāh

6. **bıraḳ-:**-*dı*
Terkib-bend 5
Mısra: **52**
Ölümünden sonra ardında kalmasını sağlamış olmak.

Ol itdi ʿālem-i ervāhile bihişte duḫūl
Bıraḳdı firḳati āteş dil-i eḥibbāya

biraz:

1. **biraz:**
Gazel 503
Mısra: **1**
Az miktarda.

Aġladum ḥālümi dün diñledi mestāne biraz
Eyledi ʿarż-ı maḥabbet dil-i nālāne biraz

2. **biraz:**
Kaside 15
Mısra: **49**
Az miktarda; kısa bir süre için.

ʿAḳlı başından gidüp yatdı biraz ḫākda
Açdı gözin kendüyi ḳaydda gördi hemān

3. **birāz:**
Gazel 350
Mısra: **6**
Bir parça, azıcık.

Şāh-ı bahāra ḫayl-ı çemen ḳıldı ser-füru
Gerçi nihāller birāz evvel ṭayandılar

bir bir:

1. **birbir:**
Kaside 18
Mısra: **10**
Tek tek, birer birer.

Sebzeden bāġa şalup bād yeşil seccāde
Başladı itmege bülbülleri birbir irşād

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

birbiri:

1. **birbiri:**
Gazel 114
Mısra: **6**
İki veya daha fazla şey yâhut kimsenin yerini tutar, biri öteki, yekdiğer.

Meyle ṭolu billūr ḳadeḥ beñzer añа kim
Birbiri üzre açıla güller sefīd u surḫ

2. **birbiri:**-*n, -e*
Gazel 405
Mısra: **15**
Birbiri ile, karşılıklı olarak.

ʿArẓ idüp oturur ise vükelā birbirine
Şeref-i manṣıb u ʿünvān-ı ṣadāret ḳalḳar

birbirine düş-:

1. **birbirine düş-:**-*di*
Gazel 576
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Araları açılmak, aralarında anlaşmazlık çıkmak.

Erbāb-ı bezm birbirine düşdi mest olup
Rūḥī bu ḥāli gördi vü çizdi kenār şemʿ

birbirine kat-:

1. **birbirine ḳat-:**-*du, -ḳ*
Gazel 444
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aralarını açmak, aralarını bozmak, olay çıkarmak.

Bulmaduḳ bir ḥaḳīḳat ehli güzel ʿĀlemi birbirine ḳatduḳ biz

bire:

1. **bire:**
Gazel 671
Mısra: **1**
Hey! ey! be! aman.

Ḫançerin belde görince bire ġaddār didük
Ne didük sīnemüzi ḳarşu ṭutup yār didük

bī-rehber:

1. **bī-rehber:**
Gazel 136
Mısra: **10**
Kılavuzsuz.

Menzil almaz girmeyen ṣıdḳile ʿaşḳa Rūḥiyā
Olsa bī-rehber olur lābüd ḳavāfil nā-bedīd

bī-renc-i hācib:

1. **bī-renc-i ḥācib:**-*dür*
Tarih 7
Mısra: **46**
Kapıcısı zahmet çıkarmayan (kapı, huzur). || Kolay ulaşılabilir (makam).

Ḫātem ü Rüstem saña diñse cihānda yaraşur
Kim ḳapuñ bī-renc-i ḥācibdür ḳılıcuñ bī-niyām

birer:

1. **birer:**
Tarih 16
Mısra: **7**
Başlı başına, bir.

Birer tārīḫ bil her mıṣraʿını evvelā k'anı
Yaraşur yazsa altun ile üstādān-ı heft-aḳlām

birez:

1. **birez:**
Gazel 618
Mısra: **10**
Biraz.

Billah ʿaceb sādesin ey dil ne bu behcet
Ol ġonca birez yüzüñe gülmekle inanduñ

2. **birez:**
Kaside 7
Mısra: **45**
Biraz (olsun).

Birez ey muṭrib-i ḫoş-behce sen de dil-nüvāz ol kim
Ṣafā-engīzdür ʿuşşāk-ı miḥnet-sāza elḥānuñ

biri biri:

1. **biri biri:**
Gazel 371
Mısra: **4**
Karşılıklı olarak bir diğeri, birbiri.

Cānı tīz vir diyü çeşmüñ ṭurmayup ben ḫastaya
Gönderür biri biri ardınca her dem tīrler

biri birine gir-:

1. **biri birine gir-:**-*üp*
Gazel 348
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birbirine girmek. || Kavga etmek, aralarında büyük anlaşmazlık çıkmak.

Biri birine girüp ḳan bıçaḳ oldı ʿālem
Hep bu ol ġamze-i ḫāṭır-şikenüñ şūrıdur

biri birine ḳat-:

1. **biri birine ḳat-:**-*dı*
Gazel 1114
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Olay çıkarmak, karıştırmak.

Nāziklikile laʿl-i lebin dişleyüp o yār
Biri birine ḳatdı dür ü laʿl u gevheri

biricik:

1. **biricik:**
Gazel 379
Mısra: **7**
Bir kerecik.

Biricik derd ü belā şofrasına mihmān ol
Sen de gör ehl-i maḥabbet yidügi aş nedür

birik-:

1. **birik-:**-*üp*
Gazel 664
Mısra: **9**
Toplanmak, bir araya gelmek.

İşigüñde biriküp bīkeslerüz Rūḥī-miṣāl
Eylerüz dāʾim duʿā-yı devletin sulṭānumuñ

birle:

1. **birle:**
Gazel 38
Mısra: **1**
İle birlikte.

ʿAks-i sīb-i ẕeḳanuñ birle bu çeşm-i bīnā
Beñzer ol şīşeye kim ola içinde elmā

bī-rūḥ:

1. **bī-rūḥ:**
Gazel 993
Mısra: **5**
Ruhsuz, cansız.

Bildi kim bī-rūḥ olur kendinden ayrı cismimüz
Cān gibi āfet görinmez eyler istiġnā bize

bī-rükūʿ:

1. **bī-rükūʿ:**
Kaside 34
Mısra: **36**
Rükusuz. || *Namazsız, rükuya gitmeyen.*

Rind eger zāhid dem-i ʿadlinde olmaz bir nefes
Bī-rükūʿ u bī-sücūd u bī-ḫuşūʿ u bī-ḳıyām

bīrūn ol-:

1. **bīrūn ol-:**-*duġ, -um*
Gazel 255
Mısra: **7**
Dışlanmak, dışarı atılmak.

Meclisinde ṭaʿn-ı aġyār ile bīrūn olduġum
Bāʿiṯ-i germiyyet-i dāġ-ı derūn olmaḳdadur

bīş:

1. **biş:**
Gazel 186
Mısra: **10**
Beş.

Dişinüñ ḫayālı ile didi bir ġazel-i muṣannaʿ
Yine baḥr-ı fikre Rūḥī ṭaluben çıḳardı biş dür

2. **bīş:**
Terkib-bend 8
Mısra: **40**
Çok, fazla.

Dāʿim ola hem-ṣoḥbet-i rindān-ı ḳadeh-nūş
Varın ḳoya meydāna eger bīş u eger kem

bī-ṣabr u ḳarār:

1. **bī-ṣabr u ḳarār:**
Kaside 19
Mısra: **40**
Sabır ve sükundan yoksun.

Bu zamānlarda olan bāʿiṯ-i ʿıyş u ʿişret
Bu ṣafālardur iden ādemi bī-ṣabr u ḳarār

bī-ṣabr u sükūn:

1. **bī-ṣabr u sükūn:**
Gazel 255
Mısra: **12**
Sabırsız ve huzursuz.

Çekmeden derd u belā-yı ʿaşḳını meh-rūlaruñ
Rūḥi-i üftāde bī-ṣabr u sükūn olmaḳdadur

bī-ṣafā:

1. **bī-ṣafa:**
Gazel 998
Mısra: **4**
Mutsuz, üzgün.

Cennetde yoḳ dirler ʿana lāyıḳ mı ey naḫl-i vefā
Ḥāl ehli olmaḳ bī-ṣafa dāru'ṣ-ṣafā-yı Ṣāmda

2. **bī-ṣafā:**-*lar*
Tarih 74
Mısra: **5**
Mutsuz, üzgün, huzursuz, neşesiz.

Bī-ṣafālar fikr-i cennetle ḳo çeksünler melāl
Sen bu ʿişretgāhda ẕevḳ u ṣafā ḳıl gül açıl

bī-şaġaf:

1. **bī-şaġaf:**
Gazel 998
Mısra: **5**
Aşksız, sevdasız.

Ġam çekmem olsam bī-şaġaf hep ḳaldı yārān-ı selef
Tīr-i belāya dil hedef bu dehr-i bī-encāmda

bisāṭ:

1. **bisāṭ:**
Gazel 566
Mısra: **2**
Döşeme, kilim, halı.

Ey göñül meyḫāneye var bulmaḳ isterseñ neşāṭ
Kim müdām anda ḳurılmışdur neşāt içün bisāṭ

bisāṭ-ı çemen:

1. **bisāṭ-ı çemen:**-*e*
Gazel 884
Mısra: **9**
Çimenlik.

Ele cām-ı zer alup geldi bisāṭ-ı çemene
Cemden eşyāya nişān virdi gül-i ḫāk-nişīn

bisāṭ-ı dehr:

1. **bisāṭ-ı dehr:**-*de*
Gazel 97
Mısra: **5**
Dünya. || *Satranç tahtası.*

Bisāṭ-ı dehrde şāh olmadan nolur āḫir
Yerüñ ki teng ola mānend-i ḫāne-i şaṭranc

bisāt-ı ʿıyş:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **bisāṭ-ı ʿıyş:**-*ımuz, -ı*
Gazel 807
Mısra: **28**
Zevk u safa yaygısı.

Hemīşe ola saʿādetde kim zamānında
Bisāṭ-ı ʿıyşımuzı gün-be-gün cedīd idelüm

bī-sebāt:

1. **bī-şebāt:**-*dan*
Gazel 230
Mısra: **6**
Kararsız, dönüp duran (felek).

Mihr-i sipihre zerrece yoḳ iʿtibārımuz
O bī-şebātdan nice ādem şebāt umar

bī-sebeb:

1. **bī-sebeb:**
Gazel 227
Mısra: **6**
Sebepsiz.

ʿUşşāḳa ider cevr u cefā gerçi güzeller
Müşkil bu ki ol sīm-beden bī-sebeb eyler

2. **bī-sebeb:**
Kaside 19
Mısra: **23**
Sebepsiz, yok yere.

Bī-sebeb böyle gerek çāk-i girībān ideler
Ġoncaya virmese bir ḥālet eger ṣavt-ı dīdār

bī-şebeh ü nazīr:

1. **bī-şebeh ü naẓīr:**
Kaside 41
Mısra: **31**
Eşi ve benzeri olmayan, benzersiz.

Ẕāt-ı pür-derkile āfāḳda bī-şebeh ü naẓīr
Ṣıfat-ı dāniş ile dehrde bi-miṣl-i düvel

bī-şek:

1. **bī-şek:**
Gazel 52
Mısra: **8**
Kuşkusuz.

Ser-i kūyuñda ger ölsem diyeler ḫūr ile rıḍvān
Bu cennetlük durur bī-şek maḳāmı cennetüʿl-mevʾā

bī-şekk:

1. **bī-şekk:**
Terkib-bend 7
Mısra: **70**
Şüphesiz, kesinlikle.

Līk virmek gerek ḳażāya rıżā
Ḥaḳ durur her işi iden bī-şekk

bī-ser ü bī-pā:

1. **bī-ser ü bī-pā:**
Kaside 27
Mısra: **1**
Başsız ve ayaksız. || *Perişan, savruk (kimse).*

Gāh olur Dārāları Ḥaḳḳ bī-ser ü bī-pā ider
Vaḳt olur kim bī-ser ü bī-pāları Dārā ider

2. **bī-ser ü bī-pā:**-*da*
Gazel 767
Mısra: **1**
Başsız ve ayaksız. || *Aciz, sefil.*

Dehrde her bī-ser ü bī-pāda ġam Dārāda hem
Bir ʿaceb ʿālemdeyüz ednāda ġam aʿlāda hem

bī-ser ü sāmān:

1. **bī-ser ü sāmān:**
Kaside 39
Mısra: **44**
İntizamsız, düzensiz; perişan, savruk.

ʿİlmi kemālden yine dāʾim urur mı dem
Dir mi ġazel o bī-ser ü sāmān ne demdedür

bī-sevād olan:

1. **bī-sevād olan:**
Gazel 891
Mısra: **10**
Kalbin ortasında olduğu düşünülen ilâhî tecellînin odak noktasından mahrum kimse.

Zāhid ḳaçar müṭālaʿa-i ḫaṭṭ-ı yārdan
Ḥall-i rümūz-ı ʿaşḳ idemez bī-sevād olan

bī-şevk:

1. **bī-şevḳ:**
Gazel 621
Mısra: **3**
İsteksiz, hevessiz. || *Işıksız, parıltısız.*

Dil ki bī-şevḳ ola göz bī-nūr olur cāñ bī-żiyā
Göñlimüzden gitmesün endīşe-i rūyuñ senüñ

bīşe-zār-ı ʿaşk:

1. **bīşe-zār-ı ʿaşḳ:**--*ı-a*
Gazel 272
Mısra: **3**
Aşk ormanlığı.

Gel bīşe-zār-ı ʿaşḳa ayaḳ başma serseri
Her sermedüñ yerinde nice şīr-i ner yatur

bī-sīm ü zer:

1. **bī-sīm ü zer:**-*se, -ñ*
Gazel 595
Mısra: **8**
Altın ve gümüşsüz. || *Parasız.*

Güzeller ʿāşıḳa sīm ü zer ile ʿizzet eylerler
Eger bī-sīm ü zerseñ gökden inseñ saña ʿizzet yoḳ

bī-sirāc:

1. **bī-sirāc:**
Gazel 92
Mısra: **6**
Kandilsiz, mumsuz.

Mihr-i ruḫuñdan eyleme ḫālī derūnımuz
Lāyıḳ degül ki kaʿbe-i ʿaşḳ ola bī-sirāc

bī-sücūd:

1. **bī-sücūd:**
Kaside 34
Mısra: **36**
Secdesiz. || Namazsız, alnı secdeye varmayan

.Rind eger zāhid dem-i ʿadlinde olmaz bir nefes
Bī-rükūʿ u bī-sücūd u bī-ḫuşūʿ u bī-ḳıyām

biʾsüʿl-māṣir:

1. **biʾsüʿl-māṣir:**
Tarih 2
Mısra: **20**
"Ne kötü varış yeri" (Mülk 67:6). || Cehennem.

Menzil ü meʿvāsi ḫuld olup düşen ġāzilerüñ
Düşmen-i dīnüñ yiri biʾsüʿl-māṣir oldı yine

bī-sütūn:

1. **bī-sütūn:**-*da*
Gazel 636
Mısra: **3**
Ferhat'ın Şirin aşkına deldiği dağ.

Bī-sütūnda görinen jāle ile lāle degül
Baġrınuñ başı gözinüñ yaşıdur Ferhaduñ

bisyār ol-:

1. **bisyār ol-:**-*up*
Muhammes 1
Mısra: **2**
Çoğalmak, artmak, fazlalaşmak.

Ey dirīġā kalmadı gitdi cihānuñ ṣūreti
Derd ü ġam bisyār olup ḳalmadı hergiz rāḥatı

bit-:

1. **bit-:**-*medin*
Gazel 60
Mısra: **6**
Büyümek, yetişmek, ortaya çıkmak.

Cān yelerdi ṣaçuñ hevāsından
Bitmedin yirde sünbül-i sīrāb

2. **bit-:**-*mez*
Gazel 412
Mısra: **14**
Sona ermek, tükenmek.

Eksüklügini bilmez imiş Rūḥiye söyleñ
Bitmez mi ol eksüklügi kim dirhemi yoḳdur

3. **bit-:**-*er*
Gazel 898
Mısra: **3**
Belirmek, hasıl olmak.

Şuʿarā ḳaddüñe şimşād dimekden ne biter
Meyve-i nāz biter tāze nihāl ancaḳ bu

bī-tāb:

1. **bī-tāb:**
Gazel 353
Mısra: **7**
Takatsiz, dermansız, mecalsiz.

Yine destārı başdan çıḳdı bī-tāb olduġum oldur
Baña ey bu ne sevdādur diyen gör o ne kāküldür

2. **bī-tāb:**
Gazel 282
Mısra: **10**
Bitkin, yorgun, takatsiz.

Senden aʿlā bilür aḥvālüñi yār ey Rūḥī
Ya bu bī-tāb olup eşʿār ile

bītābluk:

1. **bītābluḳ:**
Gazel 24
Mısra: **11**
Güçsüzlük, yorgunluk.

Bītābluḳ nişānesidür keşret-i nigāh
Çoḳ baḳduġumdan incinür ol bed-gümān baña

2. **bītābluġ:**-*ı*
Gazel 618
Mısra: **11**
Halsizlik, güçsüzlük, bitkinlik.

Vuṣlat demi bītābluġı ḥadden aşurma
Cehd eyle ki incinmeye vażʿuñdan efendüñ

bī-ṭāḳat:

1. **bī-ṭāḳat:**
Gazel 599
Mısra: **9**
Güçsüz, bir şey yapabilmek için gereken gücü ve dermanı olmamak.

Şöyle bī-ṭāḳat yaturlar ḥasret-i laʿlüñle kim
Kimse bilmez bī-kesüñ cisminde cānı var yoḳ

bī-takrīb:

1. **bī-taḳrīb:**
Gazel 781
Mısra: **7**
Kaçınmamak; kaçınmaksızın.

Nām-ı ġayrı nice bir ẕikr idesin bī-taḳrīb
Ġarażuñ bendeñe iẓhār-ı cefā mı güzelüm

bī-tekellüf:

1. **bī-tekellüf:**
Gazel 640
Mısra: **8**
Teklifsiz, davetsiz, çatkapı.

Ḫāne-i ʿāşıḳa teklīf ile gelmez cānān
Bī-tekellüf gider ammā evine aġyāruñ

bī-temīz:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **bī-temīz:**
Gazel 450
Mısra: **12**
Kötü, fena; pis.

Bir gül-i tersin ki girmiş ḫār eline dāmenüñ
Pāk-dāmensin sen ammā hem-nişīnüñ bī-temīz

bī-teraḥḥum:

1. **bī-teraḥḥum:**-*sın*
Terkib-bend 5
Mısra: **5**
Merhametsiz.

ʿAceb ne ḫilḳat olursın ne bī-teraḥḥumsın
Ne raḥm var żamīrüñde ne ḫod mürüvvet var

biʾṭ-ṭabʿ:

1. **biʾṭ-ṭabʿ:**
Kaside 20
Mısra: **55**
Doğal olarak, tabiatıyla, tabii, elbette.

Şerʿ-i Resūla biʾṭ-ṭabʿ münḳād
Ḥükm-i Ḫudāya biʾl-fiʿl ʿāmil

bī-vecd:

1. **bī-vecd:**
Kaside 7
Mısra: **20**
(Bir şey karşısında) İsteksiz, heyecansız olma durumu.

O kāmil pāy-bend-i dām-ı ġam sen kendi seyrüñde
ʿAceb bī-vecd seyrüñ var ʿaceb beyhūde devrānuñ

bī-vech:

1. **bī-vech:**
Gazel 83
Mısra: **7**
Sebepsiz.

İder bī-vech peydā iktiżā-yı ʿaşḳ olur mānīʿ
Ne deñlü eyleseñ dīdār-ı yārı görmege diḳḳat

bī-vefā:

1. **bī-vefā:**-*y, -ile*
Gazel 1002
Mısra: **4**
Vefasız, sözünde, muhabbetinde sebatı olmayan.

Ḳılmaz benümle hīç tekellüm cefāyı gör
Bir gün ola mı söyleşem ol bī-vefāyile

2. **bī-vefā:**-*da*
Gazel 248
Mısra: **12**
Vefasız, hayırsız; sözünde durmayan (kimseler, güzeller, sevgililer).

Bir selāmuñla dil-i zārumı şād eylemedüñ
Bī-vefāda gözümüñ nūrı hep ʿādet bu mıdur

3. **bī-vefā:**
Gazel 312
Mısra: **10**
Vefasız, sadakatsiz; sevgili.

Ġaraż ne cān virüp cevr ü cefā çekmekden ey Rūḥī
Saña māʾil degül ol bī-vefā aġyāra māʾildür

4. **bī-vefā:**-*sın*
Gazel 325
Mısra: **4**
Vefasızlık, sadakatsizlik.

Var mıdur mi<u>s</u>lüñ disem dirsin bütün dünyāda yoḳ
Bī-vefāsın söylesem dirsin ki dünyā böyledür

5. **bī-vefā:**
Gazel 33
Mısra: **6**
Vefasız, hayırsız, sözünde durmayan,dönek, sadakatsiz.

Ḳatı āsān idi olmaḳ saʿādet mülkine mālik
İki gün bir ḳarār üzre olaydı bī-vefā dünyā

bī-vefālıḳ it-:

1. **bī-vefālıḳ id-:**-*üp*
Terkib-bend 6
Mısra: **32**
Vefasızlık etmek.

İrgürmedin murādına āḫır o nevresi
Yan virdi bī-vefālıḳ idüp çarḫ-ı pür-ḥiyel

bī-vücūd:

1. **bī-vücūd:**-*um*
Tahmis 6
Mısra: **13**
Vücutsuz. || Varlığı değersiz olan, önemsenmeyen (kimse veya şey).

Bī-vücūdum gerçi kim ʿaşḳuñ yolında ẕerre-vār
Sāye-i ḳadduñ gibi yanuñca sürünsem ne var

bī-zaḥmet-i rāh:

1. **bī-zaḥmet-i rāh:**
Gazel 164
Mısra: **13**
Zahmetsiz yoldan. || Kolayca.

Kimi ḫalḳuñ irişür menzile bī-zaḥmet-i rāh
Kimi Rūḥī gibi dehr içre meh u sāl yürür

bīzār:

1. **bīzār:**-*uz*
Gazel 526
Mısra: **6**
Bıkmış, usanmış, bezmiş.

Şerbet-i laʿlüñe dil-ḫasta yatur teşnelerüz
Naẓar it ḫālimüze kim ḳatı bīzāruz biz

bīzār ol-:

1. **bīzār ol-:**-*ma, -y, -up*
Gazel 188
Mısra: **11**
Bıkmak, usanmak, gınâ gelmek, tedirgin ve rahatsız olmak.

Neyleyin dünyādan ey meh-pāre bīzār olmayup

Derd-i hicr-i yār cāndan ādemi bīzār ider

bī-zebān:

1. **bī-zebān:**
Gazel 324
Mısra: **22**
Dilsiz.

O ṣāḥib-feyże gūyālıḳ müsellemdür ki güftārı
Zebān-āverleri baḫş-i suḫanda bī-zebān eyler

bī-zebān it-:

1. **bī-zebān id-:**-*elüm*
Gazel 805
Mısra: **24**
Susturmak.

Ḥālet-i ʿaşḳīle olup gūyā
Ḥased ehlini bī-zebān idelüm

2. **bī-zebān:**
Gazel 240
Mısra: **14**
Dilsiz hale getirmek, konuşturmamak.

Dem-beste olan Rūḥi-i bī-dil ʿaceb degül
ʿAşḳ ādemüñ ḥayātın alup bī-zebān ider

bī-zevāl:

1. **bī-zevāl:**
Kaside 16
Mısra: **64**
Bitmez, tükenmez.

İrtifāʿ-ı ḳadrde necm-i münīr-i baḫtuña
Benzedürdüm mihri ger mihr olmasaydı bī-zevāl

bī-żiyā:

1. **bī-żiyā:**
Gazel 621
Mısra: **3**
Işıksız.

Dil ki bī-şevḳ ola göz bī-nūr olur cāñ bī-żiyā
Göñlimüzden gitmesün endīşe-i rūyuñ senüñ

bī-żiyā ḳıl-:

1. **bī-żiyā ḳıl-:**-*du, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **16**
Işıksız kılmak. || Hayata gözlerini yummasına müsaade etmek.

Niçün ey çarḫ-ı ẓālim naḳd-i kevneyni hebā ḳılduñ
ʿAliyyüʾl-murtażānuñ nūr-ı çeşmin bī-żiyā ḳılduñ

bögür del-:

1. **bögür del-:**-*er*
Gazel 290
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok dokunmak, içine işlemek.

Ol ḳaşı yā ki tīr-i sitemle bögür deler
Ḥaḳḳā budur ki ḥiddete gelse demür deler

boḳrāt:

1. **boḳraṭ:**
Gazel 627
Mısra: **5**
Eski Grek medeniyetinin en ünlü hekimi olan Hippokrates'in İslam âlemindeki adıdır.

Yoḳ beḳā kimseye Boḳraṭ da olsa irişür
ʿÖmri ḳārūresine dest-i ḥavādiṣden seng

bölük:

1. **bölük:**
Gazel 530
Mısra: **4**
Takım, zümre, cemaat.

Gül gibi sen al dībādan ḳabālar giy ki biz
Bir bölük bī-iʿtibāruz ġam degül giysek palās

borc:

1. **borc:**-*ımuz*
Gazel 878
Mısra: **9**
Geri verilmek üzere alınan veya ödenmesi kabul ve taahhüt edilen para yâhut şey.

Borcımuz yolına cān virmek idi ey Rūḥī
Şükr kim devlet-i ʿaşḳında edā oldı bu deyn

boy:

1. **boy:**-*uñ, -a*
Gazel 623
Mısra: **8**
Endam, beden.

Güzeller içre gördük bir ser-āmed dil-rübāsın sen
Ḳabā-yı medḥi ey serv-i sehī-ḳad boyuña biçdük

2. **boy:**-*ı*
Gazel 305
Mısra: **3**
Endam; sevgilinin boyu.

Ẕikr-i ṭūbī olsa ḳalbe ol boyı ʿarʿar düşer
Yād-ı ṣaḥbā olsa cāna ol lebi kevşer düşer

3. **boy:**-*ı*
Gazel 143
Mısra: **2**
Boy, endam.

Göñül bir ġonca-fem sevdi ki güftārında ʿālem var
Alındı bir boyı serve ki reftārında ʿālem var

boy begligi:

1. **boy begligi:**-*n, -e*
Kaside 40
Mısra: **37**
Bir boyun başında bulunan kimse olma.

Cüceler her biri boy begligine ṭālibdür
Himmet-i ʿāliyeñüzde ol iki cān eyüdür

boya-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **boya-:**-*dum*
Gazel 787
Mısra: **1**
Boyamak.

Ruḫ-ı zerdüm boyadum eşk-i gülgünumla āl itdüm
Bu ālile varup ol gül-ʿiẕāra ʿarż-ı ḥāl itdüm

boyan-:

1. **boyan-:**-*mış*
Gazel 666
Mısra: **10**
Boyanmak II bürünmek, kaplanmak.

ʿİẕār-ı şevḳi ile lāle sīne-çāk olmış
Ne al ḳana boyanmış o dāġdārı görüñ

boyı şimşād:

1. **boyı şimşād:**-*a*
Gazel 639
Mısra: **9**
Servi boylu uzun (sevgili).

Degül mümkin irişmek ol boyı şimşāda ey Rūḥī
Ne ḥāṣıl ṭutalum eflāka çıḳmış āh u feryāduñ

boyınca:

1. **boyınca:**
Gazel 415
Mısra: **7**
Boyuna kadar.

Girse nigār nola boyınca yazıḳlara
Miskīn ṣaçın ayaġa ṣalup pāymāl ider

böyle gelmişdür gider:

1. **böyle gelmişdür gider:**
Gazel 767
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hep böyle olmuş, gene de böyle olacak.

Ḫʷāh Ḫıżr u ḫʷāh Mecnūn hep esīr-i derd-i ʿaşḳ
Böyle gelmişdür gider iḥyāda ġam mevtāda hem

boyn:

1. **boyn:**-*um, -a*
Gazel 409
Mısra: **1**
Başı bedene bağlayan bölge, boyun.

Boynuma ḳol ṣalındı hey kāfir
Cānum andan alındı hey kāfir

2. **boyn:**-*um*
Gazel 293
Mısra: **6**
Gövdenin baş ile omuz arasında kalan bölgesi, boyun. || *Kesilmesi için boynunu uzatmak bağlamında.*

Ṣürāḥī gerden-i sīmīnüñe ḳanın ḥelāl eyler
Gözüñ yanında āhū işte tīġuñ işte boynum der

boynı bağlu:

1. **boynı bağlu:**
Gazel 195
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin)Buyruğu altında.

Ḳomazsın zülfin elden boynı bağlu ḳuluñam dirsin
Ḳoya Rūḥī ʿaceb endīşe-i dūr u dırāzuñ var

2. **boynı bağlu:**
Gazel 661
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey veya bir kimseye) Esir olmuş kişi.

Rūḥīye āzādelik daʿvāsı düşmez itmesün
Boynı bağlu bende itmişdür anı gīsūlaruñ

boynı uzaḳ:

1. **boynı uzaḳ:**
Gazel 952
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gurbet.

Yöneldüñ derd-i hicrānile bir boynı uzaḳ yola
Dirīġā ṭuymaduḳ gitdüñ cevānān-ı Sitanbula

boynuma kemend ur-:

1. **boynuma kemend ur-:**-*maḳ*
Gazel 122
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hükmü altına almak.

Ben ḫod ey ẓālim giriftār olıcaḳ oldum saña
Boynuma urmaḳ ne ḥācet zülf-i pür-çīnüñ kemend

boz-:

1. **boz-:**-*dı*
Gazel 479
Mısra: **3**
Bir yerin, bir kimsenin özelliklerini değiştirmek; düzenini değiştirmek; zarar vermek.

Bozdı cemʿiyyetimüz ḫāka bıraḳdı bizi çarḫ
Ayaġuñ altına baḳ gör ne perīşānuz biz

2. **bo-ı:**-*dı*
Gazel 883
Mısra: **4**
Tahrip etmek, zarar vermek.

Öykinmez oldı nergis u gül çeşm u rūyuña
Dün bozdı āhum ikisinüñ de yüzin gözin

3. **boz-:**-*abil, -di, -y, -se*
Gazel 183
Mısra: **6**
Bir şeyi işlemez, işe yaramaz duruma getirmek.

Nefs ejderi kim genc-i dilüñ oldı ṭılısmı
Her kim o ṭılısmı bozabildiyse velīdür

4. **boz-:**-*up*
Kaside 8
Mısra: **1**
Geçersiz duruma getirmek, hükmünü ortadan kaldırmak, feshetmek, iptal etmek.

Biḥamdillah bozup tedbīrlerini taḳdīr aʿdānuñ
Felek ḳuṭb-ı murādı üzre döndi ehl-i ʿirfānuñ

5. **boz-:**-*dı*
Terkib-bend 1
Mısra: **31**
İyi ve düzenli bir duruma son vermek, değiştirip kötüleştirmek, ifsat etmek, ihlâl etmek.

Niẓāmın bozdı çünkim ehl-i beyt-i Muṣṭafānuñ ol
Ne naẓm-ı bi-selāsetdür ne nā-mevzūn ḥikāyetdür

bozıl-:

1. **bozıl-:**-*sa*
Gazel 678
Mısra: **10**
Bozulmak, işlemez, işe yaramaz duruma gelmek, arızalanmak.

Yezīdüñ ey felek ḳuṭbı murādı üzre dönmekden
Bozılsa yegdi pergāluñ dükense yegdi cevlānuñ

2. **bozıl-:**-*dı*
Tarih 2
Mısra: **17**
Bozulmak, işlemez, işe yaramaz duruma gelmek.

Ṭaburı bozıldı düşdi ḫāka ser-ʿaskerleri
Kāfirüñ kār-ı ġam-encāmı ʿasīr oldı yine

3. **bozıl-:**-*ur*
Gazel 405
Mısra: **11**
İyi ve düzenli olmaktan çıkmak, gidişi aksamak.

Salṭanat naḳşı bu iḥmālile bir gün bozılur
Levḥ-i ḳānūnda olan resm-i ḥükūmet ḳalḳar

4. **bozıl-:**-*ur*
Gazel 657
Mısra: **4**
Değişikliğe uğramak, şekli değişmek.

Ḥüsni artar ḫaṭuñuñ olsa ʿaraḳ-nāk ruḫuñ
Gerçi ḫaṭṭı bozılur kāġıẕ olınca nem-nāk

5. **bozıl-:**-*dı*
Kaside 8
Mısra: **44**
Dağılmak, bozguna uğramak.

Ġaraz kim evvel ol ḳaldurdı bayraḳ girdi meydāna
Bozıldı cānibinden ʿaskeri erbāb-ı ḫusrānuñ

6. **bozıl-:**-*ur*
Kaside 41
Mısra: **10**
Bozulmak, şekli değiştirilmek, değişikliğe uğratılmak.

Ne tereddütsüz olur kem ne tereddütle füzūn
Bozılur nesne degül defter-i Ḳassām-ı Ezel

7. **bozul-:**-*maz*
Kaside 7
Mısra: **26**
Başka bir biçim veya duruma girmek, değişmek.

Başına yazu imiş yazıcı anı girift itdi
Bozulmaz yazılan maʿlūmıdur aṣḥāb-ı efġānuñ

8. **bozul-:**-*mış*
Terkib-bend 3
Mısra: **69**
Sağlıklı ve dinç durumunu kaybetmek; dağılmak, düzensiz bir şekil almak.

Ṭoprak altında bozulmış mı ola timsāli
Yoḳsa evvelki melāḥatde mi ol vech-i ḥasen

bu ʿālemi ḳo-:

1. **bu ʿālemi ḳo-:**-*r*
Gazel 263
Mısra: **6**
Bu âlemden vazgeçmek. || *Dünyayı önemsememek.*

ʿĀlem cemāl-ı yār temāşāsına gelür
Bu ʿālemi ḳor özge temāşāya kim baḳar

bu defʿa:

1. **bu defʿa:**
Kaside 16
Mısra: **50**
Cümle başında yeni veya değişik bir durumu ifade etmek için kullanılır.

Oldı maḥkūmuñ Nihāvend ülkesi Gazvīne dek
Fetḥ ü nuṣretle bu defʿa ʿazm idüp Gazvīni al

bu deñli:

1. **bu deñli:**
Gazel 672
Mısra: **1**
Bu derece, bu ölçüde.

Ġınā ehlin ḳoyup bu deñli faḳrile baña geldüñ
Alup gönlüm enīsüm olduñ ey ġam sen ṣafā geldüñ

bu deñlü:

1. **bu deñlü:**
Gazel 572
Mısra: **7**
Bu kadar, bu denli, çok.

Bu deñlü ḫanḳāhı bekledüñ yol bulmaduñ ʿaşḳa
Ḫarābāta geleydü müşkilüñ olurdı ḫall vāʿıẓ

2. **bu deñlü:**
Kaside 14
Mısra: **41**
Bu denli, bu kadar, bunca.

ʿAceb bu deñlü temāşālara nedür bāʿiṣ
Bunı kim itse gerek ʿayn-ı luṭfile manẓūr

bu gün:

1. **bu gün:**
Gazel 467
Mısra: **7**
İçinde bulunulan gün. || *Artık.*

ʿAşḳ-ı pākile bu gün dīdār-ı yāra ṭālibüz
Mihrimüz günden de aẓhardur meveddet ehliyüz

2. **bu gün:**
Gazel 545
Mısra: **2**
İçinde bulunulan gün.

Der-i meyḫāneye dün uġrayup ṣūfī ṣarāb içmiş
Bu gün miskīni gördüm bīḫūd olmış kendüden geçmiş

3. **bu gün:**
Kaside 35
Mısra: **11**
İçinde bulunulan gün. || *İçinde bulunulan çağ, zaman.*

Zülf-i dildāruñ ṣırāt-ı müstaḳīminden bu günGeçmeyenler ehl-i nār oldı geçenler ehl-i dīn

bu günler:

1. **bu günler:**
Kaside 38
Mısra: **22**
Bugünlerde, içinde bulunduğumuz zamanda, bu birkaç gün içinde.

Dönüp Dervīş Ḥamdīnüñ de bildür geldügin bilsün
Bu günler sākinidür Ḥażret-i Şāh-ı Şehīdānun

bu ḳadar:

1. **bu ḳadar:**
Gazel 671
Mısra: **9**
Bu denli, çok.

Bu ḳadar cevr ü cefālar ki bize çekdürdüñ
Ḳanġı gün ġılẓet idüp saña dilāzār didük

2. **bu ḳadar:**
Kaside 10
Mısra: **23**
Bu kadar, bunca, çok.

Bu ḳadar şānile ḥükkām-ı celilüʾl-ḳadrün
Ki geçer her biri icrā-yı hükūmetde ferīd

bu ki:

1. **bu ki:**
Kaside 14
Mısra: **56**
Bu sebeple, bundan dolayıdır ki.

Vezīr-i ekrem ü serdār-ı aʿzam olduġı bu
Ki cāh-ı devlete olmış degül durur maġrūr

bu mıdur:

1. **bu mıdur:**
Gazel 248
Mısra: **1**
Bu değildir!

Añmaz olduñ beni mihrüñle maḥabbet bu mıdur
Yılda bir göremez olduḳ seni ülfet bu mıdur

2. **bu mıdur:**
Gazel 248
Mısra: **12**
Böyle midir?.

Bir selāmuñla dil-i zārumı şād eylemedüñ
Bī-vefāda gözümüñ nūrı hep ʿādet bu mıdur

bu türāb:

1. **bu türāb:**
Kaside 4
Mısra: **6**
Ebû Türâb. || *"Toprağın babası" anlamında Hz. Ali'nin lakabı.*

Ḫāksār olanlara dāʾim olursun dest-gīr
Künyetüñ olmışdur anuñ içün cihānda bu türāb

bu yüzden:

1. **bu yüzden:**
Gazel 1079
Mısra: **4**
Bundan dolayı.

Geçersin āşinā ʿarż eylemezsin ayda bir rūyuñ
Bizi öldürdüñ ey meh āşināluḳda bu yüzden mi

2. **bu yüzden:**-*dür*
Gazel 989
Mısra: **3**
-
Bu sebeple, bunun için, bundan dolayı.

Bu yüzdendür cihān-gīr olduġı ey çarḫ-ı kec-rev kim
Cemāl-ı yāra nisbet kūşe vardur mihr u māhuñda

bucak bucak ara-:

1. **bucaḳ bucaḳ ara-:**-*dı*
Gazel 601
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyi, bir kimseyi) Her yerde aramak.

Devr-i ruḫuñda bulmadı bir kūşe-i ferāġ
Bu köhne bāġı aradı göñlüm bucaḳ bucaḳ

buʿd:

1. **buʿd:**
Gazel 591
Mısra: **11**
Uzaklık.

Ḳurb u buʿdında vü buʿd olmaġıla ḳurbında
Aña her dil viren üftāde peşīmān ancaḳ

2. **buʿd:**-*ı, -n, -da*
Gazel 591
Mısra: **11**
Uzaklık, mesafe, aralık.

Ḳurb u buʿdında vü buʿd olmaġıla ḳurbında
Aña her dil viren üftāde peşīmān ancaḳ

budaḳ:

1. **budaḳ:**-*dan*
Gazel 291
Mısra: **4**
İnce ve küçük dal.

Zülfini aġzına alduḳda leb-i rengīni
Döner ol ġonca-i ala ki budaḳdan görinür

budur:

1. **budur:**
Gazel 201
Mısra: **1**

Üzerinde durulan, hakkında söz söylenileni işaret.

Hicrile ölse yoluñdan dönmez ey meh dil budur
Bir bilür hicr u vişāli ʿāşıḳ-ı kāmil budur

2. **budur:**
Gazel 1071
Mısra: **12**
Bu yüzden.

İltifātı ʿāşıḳ-ı zāra hemān ölincedür
Hep budur şaḳınduġum ol çeşm-i pür-fenden seni

bugün:

1. **bugün:**
Gazel 817
Mısra: **1**
Bugün, içinde bulunulan gün.

Yārı gördüm bugün ol dem meded ey māh didüm
Didi āh itme seni öldürürin āh didüm

2. **bugün:**
Gazel 104
Mısra: **10**
Bu devirde, bu zamanda.

Baş açuḳ yalın ayaḳ vādi-i ʿaşḳı ṭolanur
Ḳanı Rūḥī gibi ʿālemde bugün bir seyyāḥ

3. **bugün:**
Gazel 289
Mısra: **1**
İçinde bulunulan zaman dilimi.

O ṣayd-efken bugün meydān-ı ʿaşḳuñ dil-sitānıdur
Elinde bāz şanmañ ben żaʿīfüñ ḳuşça cānıdur

4. **bugün:**
Gazel 572
Mısra: **16**
Bugün, şimdi.

Cihānuñ miḥneti dem-beste ḳılmış Rūḥiyi ammā
Bugün maʿẕūr ṭut vaṣfuñda düşdi bir ġazel vāʿıẓ

5. **bugün:**
Terkib-bend 8
Mısra: **85**
Bugün, içinde bulunulan zaman, gün. II Dünyadaki yaşam zamanı.

Dirseñ ki bugün eylemeyen yarın ider ẕevḳ
Çoḳ mı iki gün bendelerüñ eyleye ʿişret

6. **bugün:**
Gazel 44
Mısra: **9**
Bugün II Şimdi, içinde bulunulan zaman.

Seg raḳībi didiler gitdi bugün dünyādan
Rūḥiyā gerçek olursa bizüm olur dünyā

7. **bugün:**
Gazel 145
Mısra: **4**
İçinde bulunulan gün II artık.

Didüm aḳıtma yaşumı tebessüm itdi nāz ile
Bugün ḳuluña ol şehüñ ʿitābı yoḳ vefāsı var

8. **bugün:**
Gazel 4
Mısra: **4**
Bu devirde, bu zamanda,bugün.

Dem-sāz olup ḳumrılara ʿuṣṣāḳa şavtın diñledür
Her cūybār olmış bugün bir ʿandelīb-i ḫoş-nevā

buġz:

1. **buġż:**
Gazel 841
Mısra: **2**
Kin, nefret.

Göñül āyinesinden ẓulmet-i jeng-i keder gitsün
Bizümle sīne-ṣāf ol dostum buġż u keder gitsün

2. **buġż:**-*a*
Gazel 912
Mısra: **5**
Kin, nefret, düşmanlık.

Nifāḳ u buġża şimdi yüz ṭutupdur her biri ḫalḳuñ
Aradan refʿ olupdur dostluḳ ʿālem-i ʿadāvetde

buġz it-:

1. **buġz id-:**-*en*
Kaside 4
Mısra: **15**
Düşmanlık etmek, kin beslemek.

Hīç şek yoḳ kim seni buġz iden olur ehl-i nār
Ey ḫoş ol kim eyleye düşmenlerüñden ictināb

buġz u kīn:

1. **buġz u kīn:**
Kaside 35
Mısra: **40**
Kin, nefret, düşmanlık.

Ḫurrem olduḳ innemā remziyle vechullahdan
ʿĀrif-i billah olanda şanmañ olur buġz u kīn

buhl:

1. **buḫl:**
Gazel 328
Mısra: **8**
Hasislik, cimrilik, nekeslik.

Ehl-i faḳr u fāḳadan iḥsānuñ itmezsin dirīġ
Buḫl yoḳ zāṭuñda dāyim itdügüñ inʿāmdur

bühtān:

1. **bühtan:**
Kaside 21
Mısra: **21**
Birine yalandan bir şey isnat etmek, iftira.

Ḳılma sābıḳda gelen ehl-i kelāma bühtan
Dime kim ḳılmadılar ʿālem-i fānīde şafā

buḫūr-ı maʿrifet:

1. **buḫūr-ı maʿrifet:**
Gazel 721

Mısra: **21**
İlim tütsüsü.

Micmer-i ḳalbüñde var ise buḫūr-ı maʿrifet
Senden olmaz bezm-i ʿālemde keşīde-dāmen ol

bük-:

1. **bük-:**-*üp*
Tarih 9
Mısra: **1**
(Belini) bükmek, çaresizlik içinde bırakmak.

İki ḳat itdi Āli Ḫānı büküp bād-ı ecel
Ġonca idi düşüben ḫāk-ı fenāya ṣaldı

bükā:

1. **bükā:**
Gazel 49
Mısra: **14**
Ağlama, girye, nale.

Göz açmadum ben giryeden göstermedüñ yüz baña sen
Refʿ olmadı ey pür-cefā benden bükā senden ḫayā

bul-:

1. **bul-:**-*up*
Gazel 10
Mısra: **2**
Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak. \\ Elde etmek, meydana gelmek.

Dāġ-ı hūnīnler degül sīnemde ey şeh cā-be-cā
Bir avuç altun bulup ḳoynuma ḳoydum ben gedā

2. **bul-:**-*maz, -sın*
Gazel 412
Mısra: **5**
Ermek, ulaşmak.

Bulmazsın ayā ʿaşḳa düşen derdüñ dermān
Şemşīr-i belā yāresinüñ merhemi yoḳdur

3. **bul-:**-*duġ, -uñ*
Gazel 734
Mısra: **6**
(Arayarak veya rastgele) Bir şey, bir kimse veya bir durumla karşılaşmak, bulmak.

Yolında ṣaçmaz oldum sīm-i eşk-i çeşmümi yāruñ
Dimiş zīrā raḳībe bulduġuñ yerlerde tenhā sil

4. **bul-:**-*up*
Gazel 913
Mısra: **5**
... olarak görmek, telakki etmek.

Maḳbūl-ı Ḥaḳ odur ki bulup faḳrdan ṣafā
Ṣıdḳile muttaṣıl ola şükr ü sipāsda

5. **bul-:**-*sa*
Gazel 521
Mısra: **10**
İstenilen şeye kavuşmak, nail olmak.

Ruḫları vaṣfıdur ol sulṭān-ı ḥüsnüñ Rūḥiyā
Gül gibi şiʿrüñ nola ellerde bulsa imtiyāz

6. **bul-:**-*ma, -dum*
Gazel 82
Mısra: **6**
... olarak görmek, ... olduğunu düşünmek.

Kūşe-gīr olsam cihān mülkinde ʿayb itmeñ beni
Bulmadum şarṭ-ı vefāda ḳavl-ı yārānı dürüst

7. **bul-:**-*du, -ḳ*
Gazel 1056
Mısra: **3**
Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak; bir şeyi elde etmek.

Seni bulduḳ bu fenā mülke gelüp Leylī-vaḳt
Bağladuḳ silsile-i zülfüñe Mecnūnımuzı

8. **bul-:**-*ma, -du, -ḳ*
Gazel 444
Mısra: **5**
(İzine) rastlamak, bulmak.

Bulmaduḳ bir ḥaḳīḳat ehli güzel ʿĀlemi birbirine ḳatduḳ biz

9. **bul-:**-*ma, -du, -m*
Gazel 81
Mısra: **8**
(Arayarak veya rastgele) Bir şey, bir kimse veya bir durumla karşılaşmak.

Oldı ʿömrüm bunca kim maḥbūblar yolında ṣarf
Bulmadum bir ḳavli ṣādıḳ ʿahd u peymānı dürüst

10. **bul-:**-*up*
Kaside 19
Mısra: **87**
Bulmak, elde etmek, ulaşmak.

Hele bir vech bulup nisbet iderdüm ruḫuña
Gül-i raʿnāda eger olsa ḫaṭ-ı ʿanber-bār

11. **bul-:**-*duñ*
Gazel 528
Mısra: **13**
Arayarak temin etmek, ermek, ulaşmak.

Tāze cān buldun dem-i rūḥu'l-ḳudüsden Rūḥiyā
Mürde-dilsin ger demādem Ḥaḳḳa ḳılmazsın sipās

12. **bul-:**-*ma, -y, -up*
Gazel 624
Mısra: **4**
Bir şeyi elde etmek; herhangi bir görüşe, bir yargıya varmak.

Ḥaḳīḳatde güzellerden giçilmez gerçi ammā biz
Haḳīḳat bulmayup ol serv-i sīm-endāmdan giçdük

13. **bul-:**-*ur, -sa*
Gazel 212
Mısra: **4**
(Arayarak veya rastgele) Bir şey, bir kimse veya bir durumla karşılaşmak, bulmak II Ermek, elde etmek, ulaşmak.

Yāruñ raḳīb niʿmet-i vaṣlına diş biler
Bīçāre iki ḳaba ḳodursın bulursa ger

14. **bul-:**-*maz*
Gazel 513

Mısra: **4**
Yaşamak.

Ne ʿaceb şerbet olur bāde-i mihrüñ kim anı
Nūş iden rāḥat olur ẕerrece zaḥmet bulmaz

15. **bul-:**-*am*
Gazel 724
Mısra: **2**
Sahip olmak, elde etmek, ulaşmak.

Ey dil yeter āsāyiş içün ṭālib-i kām ol
Bir neşve bulam dirseñ eger hemdem-i cām ol

16. **bul-:**-*dı*
Tarih 18
Mısra: **4**
Aradığını elde etmek, aradığına rastlamak, ulaşmak.

Olup ḫaşm ol şecāʿat pīşesinüñ nerre-şīriyle
Ḳral-ı seg belāsın ister idi ʿāḳibet buldı

17. **bul-:**-*du, -ḳ*
Gazel 1072
Mısra: **10**
... olarak görmek, ... olduğunu kabul etmek, telakki etmek.

Her kimi yār aġladuḳ aġyār çıḳdı ʿāḳıbet
Bī-vefā bulduḳ hep ebnā-yı zamānı ḥāṣılı

18. **bul-:**-*maz*
Kaside 10
Mısra: **31**
–e ermek, elde etmek, kazanmak.

Müddeʿī şānın bulmaz ne ḳadar saʿy itse
Sāye-dār olmaġile şāh-ı güle irmez bīd

bulan-:

1. **bulan-:**-*mada*
Tahmis 5
Mısra: **19**
Karışmak.

Ḳanlu yaşumla ḫāk-ı vücūdum bulanmada
Seng-i sitemle şīşe-i dil inkisārda

bulandur-:

1. **bulandur-:**-*mış*
Gazel 550
Mısra: **4**
Duruluğunu, berraklığını bozmak.

Göñül bir pāk-meşrebdür aḳar her serv-i reftāra
Velī seyl-i fenā şimdi anı varmış bulandurmış

bulaşdur-:

1. **bulaşdur-:**-*muş*
Gazel 50
Mısra: **3**
Bir nesneyi başka bir nesne üzerine sürerek kirletmek, bulaştırmak.

Öldürüp ḳanımuza şanma bulaşdurmuş elin
Bizi öldürdügine destine yaḳmış ḥınnā

bülbül:

1. **bülbül:**-*ün*
Gazel 4
Mısra: **11**
Çok güzel öten, sesinin güzelliğiyle meşhur küçük kuş.

Ḫālī degüldür bülbülüñ gülşende her şeb naġmesi
Elbetde ol şūrīdenüñ başında vardur bir hevā

2. **bülbül:**-*den*
Gazel 12
Mısra: **2**
Güzel sesiyle bilinen kuş II Âşık.

Ḥüsn-i reşk-i ḫuld olanlar meyl ider gülden yaña
Gül nice meyl eylesün bīçāre bülbülden yaña

3. **bülbül:**-*em*
Kaside 31
Mısra: **79**
Bülbül. II Âşık, şair.

Ben ol bülbülem kim idüp baġrumı ḫūn
Felek ġonca gibi beni itmiş ebkem

4. **bülbül:**
Gazel 441
Mısra: **6**
Bülbül II Feryat ve figan eden âşık.

Yoḳ bencileyin laʿlüñe cān virmede māhir
ʿĀşıḳ çok olur ġoncaya bülbül gibi olmaz

5. **bülbül:**-*ler, -i*
Gazel 635
Mısra: **2**
Bülbüller ll Rakipler.

Ṣubh-dem şevḳuñ ile baġda mey nūş itdük
Nāle-i zār ile bülbülleri ḫāmūş itdük

bülbülān-ı ʿaşḳ:

1. **bülbülān-ı ʿaşḳ:**
Terkib-bend 6
Mısra: **16**
Aşk bülbülleri.

Zerd olduġı bu deñlü nedendür o gül-ruḫuñ
Ey bülbülān-ı ʿaşḳ görüñ bu ne ḥāldür

bülbülān-ı bāġ:

1. **bülbülān-ı bāġ:**-*ı*
Gazel 825
Mısra: **2**
Gül bahçesinin bülbülleri.

Bāġa varsam yād-ı ruḫsāruñla efġān eylerem
Bülbülān-ı bāġı efġānumla nālān eylerem

bülbülān-ı bāġ-ı ḥayret:

1. **bülbülān-ı bāġ-ı ḥayret:**-*dür*
Terkib-bend 1
Mısra: **36**
Hayranlık bahçesinin bülbülleri.

Yatur gül gibi gülgūn perdesine rāvẕanuñ ol gül
Gezen mersiye-ḫānlar bülbülān-ı bāġ-ı ḥayretdür

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

bülbülān-ı çemen-i dehr:

1. **bülbülān-ı çemen-i dehr:**-*e*
Kaside 26
Mısra: **66**
Dünya çimenliğinin bülbülleri. || *Âşıklar.*

Nitekim şāhid-i gül cilve idüp gülşende
Bülbülān-ı çemen-i dehre ide ʿarż-ı cemāl

bülbül-i āşüfte-nihād:

1. **bülbül-i āşüfte-nihād:**
Kaside 18
Mısra: **24**
Perişan tabiatlı bülbül. || *Âşık.*

Ḫāme-i sebze-i nev-ḫīz ile levḥ-i çemene
Yazdı derd-i dilini bülbül-i āşüfte-nihād

bülbül-i bustān-ı kuds:

1. **bülbül-i bustān-ı ḳuds:**
Kaside 2
Mısra: **15**
Mukaddeslik bostanının bülbülü.

Bülbül-i bustān-ı ḳuds verd-i gülistān-ı ḳuds
Murġ-ı ḫoş-elḥān-ı ḳuds ṣalli ve sellim ʿaleyh

bülbül-i cān:

1. **bülbül-i cān:**
Kaside 28
Mısra: **12**
Can bülbülü.

Her ġonca-i ter bāġda bir dām-ı ṭarabdur
Nitsün ʿacaba bülbül-i cān ṭarab-āmūz

bülbül-i cān-ı ṭarab-āmūz:

1. **bülbül-i cān-ı ṭarab-āmūz:**
Gazel 525
Mısra: **10**
Canı sevindiren bülbül.

Her ġonca-i ter bāġda bir cām-ı ṭarabdur
Nitsün ʿacabā bülbül-i cān-ı ṭarab-āmūz

bülbül-i cān:

1. **bülbül-i cān:**-*um*, *-ı*
Terci-bend 2
Mısra: **3**
Can bülbülü.

Bülbül-i cānumı çarḫ itdi şikeste-per ü bāl
Ṭūti-i ṭabʿumı zehr-i ġam-ı hicr eyledi lāl

bülbül-i destān:

1. **bülbül-i destān:**
Kaside 37
Mısra: **24**
Cıvıldayan bülbüller.

Cüceler civ civ öterler mi yine meclisde
Bāġ-ı bezme ol iki bülbül-i destān nicedür

bülbül-i dil:

1. **bülbül-i dil:**
Gazel 344
Mısra: **9**
Gönül bülbülü.

İdüp ol ġoncadan ümmīd-i vefā bülbül-i dil
Gūş idüp her ṭarafa tāze ḫaberler gözedür

2. **bülbül-i dil:**
Gazel 753
Mısra: **2**
Gönül bülbülü. || *Aşığın bülbüle benzeyen gönlü.*

Gördügüm gül bu gülsitānda degül
Bülbül-i dil bu āşiyānda degül

bülbül-i ġam-dīde:

1. **bülbül-i ġam-dīde:**-*n*, *-üñ*
Gazel 67
Mısra: **1**
Kederli bülbül.

Nice girsün bülbül-i ġam-dīdenüñ çeşmine ḫʷāb
Āşiyānın bāġda bād-ı ḫazān itmiş ḫarāb

bülbül-i ġam-ı fersā:

1. **bülbül-i ġam-ı fersā:**-*s*, *-ı*
Gazel 1066
Mısra: **1**
Gamı, sıkıntıyı gideren bülbül. || *Âşık.*

Bir degül iki degül bülbül-i ġam-ı fersāsı
Nice ol ġonca-femüñ olmasun istiġnāsı

bülbül-i gülşen-i elem:

1. **bülbül-i gülşen-i elem:**
Gazel 47
Mısra: **9**
Keder gülşeninin bülbülü.

Rūḥiye dir o ġonca-fem bülbül-i gülşen-i elem
Ḳaṣdı budur ki dem-be-dem kārı anuñ fiġān ola

bülbül-i gülşen-i irem:

1. **bülbül-i gülşen-i irem:**
Gazel 1024
Mısra: **9**
İrem bağının bülbülü.

Rūḥiye dir o ġonca-fem bülbül-i gülşen-i İrem
Ḳaṣdı budur ki dembedem işi anuñ fiġān ola

bülbül-i gūyā:

1. **bülbül-i gūyā:**
Gazel 434
Mısra: **2**
Söyleyen bülbül, konuşan bülbül.

Biz o ruḥsār-ı ʿaraḳ-rīze gül-i ḫamrā dirüz
Göñlimüz kim vaṣfın eyler bülbül-i gūyā dirüz

2. **bülbül-i gūyā:**-*lar*, *-ı*, *-n*, *-ı*
Kıt'a 23
Mısra: **3**
Söyleyen, dile gelmiş bülbül. || *Şair.*

Ġālibā bülbül-i gūyālarını miḥnetden
Beste-leb görmekle çalı ḳuşu şanmışlar

bülbül-i gūyende:

1. **bülbül-i gūyende:**
Gazel 167
Mısra: **10**
Konuşan bülbül.

Seḥerī her yane mestāne ḳulaḳ dut gör kim
Gülsitānuñda nice bülbül-i gūyende yatur

2. **bülbül-i gūyende:**-*ler, -üz*
Gazel 804
Mısra: **13**
Şakıyan bülbüller.

Bülbül-i gūyendelerüz gül gibi
Gülşenimüz ravża-i dāru's-selām

bülbül-i ḫoş-dem:

1. **bülbül-i ḫoş-dem:**
Gazel 1022
Mısra: **12**
Hoş nefesli bülbül.

Nefeḥāt eylese gül gibi açılsa gülse
Ṣaḥn-ı gülzāra bugün bülbül-i ḫoş-dem girse

bülbül-i kuds:

1. **bülbül-i ḳuds:**-*em*
Gazel 857
Mısra: **7**
Mukaddes bülbül.

Bülbül-i ḳudsem benüm her ġonca almaz göñlümi
Cāvidān bāġında bitmiş tāze bir verd isterin

bülbül-i mātem-serā:

1. **bülbül-i mātem-serā:**-*y, -uz-yuz*
Gazel 461
Mısra: **4**
Yas tutan bülbül. || Âşık; Kerbela matemi tutan kişi.

Düşüp bād-ı şabādan ġoncamuz açılmadı ṣoldı
Bu gülzār-ı belāda bülbül-i mātem-serāyuz biz

bülbül-i naġme-serā:

1. **bülbül-i naġme-serā:**-*dur*
Gazel 307
Mısra: **12**
Nağme terennüm eden, şarkı söyleyen bülbül.

Rūḥi ḳūyuñ ṭolaşur nāle vü efġān iderek
Bülbül-i naġme-serādur ki gülistānda gezer

bülbül-i nālān:

1. **bülbül-i nālān:**
Gazel 388
Mısra: **6**
Ağlayıp inleyen bülbül.

Benim aġladuġuma gülse ʿaceb mi cānān
Resmdür ġonca güler bülbül-i nālān aġlar

2. **bülbül-i nālān:**-*ı, -y, -uz*
Gazel 14
Mısra: **2**
Ağlayıp inleyen bülbül. || Âşık.

Lebüñ esrārınuñ āşufte vü ḥayrānıyuz cānā
Dehānuñ ġoncasınuñ bülbül-i nālānıyuz cānā

bülbül-i nükte-senc:

1. **bülbül-i nükte-senc:**-*i, -sin*
Gazel 689
Mısra: **5**
Nükteyi değerlendirebilen, nükteden anlayan bülbül. || Âşık.

Gülşen-i ʿaşḳuñ ey göñül bülbül-i nükte-sencisin
Vaṣf-ı ruḫıyla ṭoldurup ol güle bir sefīne çek

bülbül-i nükte-serā:

1. **bülbül-i nükte-serā:**
Tarih 81
Mısra: **8**
Nükteli söz söyleyen bülbül(ler).

ʿAḳdi raḳam olıcaḳ fikrine tārīḫinüñ
Başladı her bülbül-i nükte-serā gül gibi

bülbül-i şeydā:

1. **bülbül-i şeydā:**
Gazel 8
Mısra: **2**
Aşk mecnunu bülbül ‖ çılgın âşık.

Gül ki ʿāşıḳ eylesün ey ġonca-i raʿnā ṣafā
Ġonca açılduḳda eyler bülbül-i şeydā ṣafā

2. **bülbül-i şeydā:**
Gazel 17
Mısra: **14**
Aşk mecnunu bülbül ‖ çılgın âşık.

Gül-i terden giçüp Rūḥī gibi olurdı pervāneñ
Eger şemʿ-i cemāluñ görse ey gül bülbül-i şeydā

5. **bülbül-i şeydā:**
Gazel 712
Mısra: **10**
Çılgın bülbül.

Gülşen-i kūyuñı Rūḥī nola ger ṭutsa maḳām
Ṭabʿ-ı gūyāsı mı yoḳ bülbül-i şeydā mı degül

6. **bülbül-i şeydā:**
Gazel 993
Mısra: **8**
Aşkından deliye dönmüş bülbül.

Ḫākımuzda olmasa feyż-i ezelden reng u bū
Gül saña reşk eylemezdi bülbül-i şeydā bize

7. **bülbül-i şeydā:**
Gazel 1077
Mısra: **2**
Aşkından deliye dönmüş bülbül. || Çılgın âşık.

Ey göñül pervāne-veş ki Rūşenī gördüm seni
Bülbül-i şeydā gibi ki Gülşenī gördüm seni

bülbül-i şeydā:

1. **bülbül-i şeydā:**-*dur*
Gazel 897
Mısra: **4**
Aşkından divane olmuş bülbül. || Âşık.

Dil-i şūrīdeyi menʿ itme ruḫuñ seyrinden
Gül-i raʿnā ise ol bülbül-i şeydādur bu

bülbül-i şūrīde:

1. **bülbül-i şūrīde:**
Gazel 344
Mısra: **12**
Âşık bülbül.

Seyr-i dīdāruñ ümīdiyle gider kūyuña dil
Bāġda bülbül-i şūrīde gül-i ter gözedür

2. **bülbül-i şūrīde:**
Gazel 782
Mısra: **3**
Perişan bülbül. || *Âşık.*

Benem ol bülbül-i şūrīde kim diñmez gözüm yaşı
Dehānuñ ġonca laʿlüñ gül cemāluñdur gülistānum

3. **bülbül-i şūrīde:**-*dür*
Gazel 761
Mısra: **8**
Âşık, çılgın bülbül.

Ol gül efġān itdügümden incinür ammā ne sūd
Bülbül-i şūrīdedür efġānsuz eglenmez göñül

bülbül-i ṭabʿ:

1. **bülbül-i ṭabʿ:**-*ı*
Gazel 484
Mısra: **9**
Bülbüle benzeyen mizaç.

Bülbül-i ṭabʿı cihān bāġında bir gün gülmedi
Rūḥi-i āzurde-ṭabʿı ḫaḳ budur hep acıruz

bülbül-i ṭabʿ-ı şerīf:

1. **bülbül-i ṭabʿ-ı şerīf:**-*üñ, -le*
Kaside 10
Mısra: **45**
(Sevgilinin) Bülbüle benzeyen mübarek mizacı.

Bülbül-i ṭabʿ-ı şerīfüñle suḫan bāġında
Baḫş-i naẓm eylese ṭūṭī olamaz bence reşīd

2. **bülbül-i ṭabʿ:**-*um*
Gazel 552
Mısra: **7**
Bülbüle benzeyen yaratılış.

Açılmaz bülbül-i ṭabʿum ayaḳ seyrine sensüz kim
Gözüme gül diken olur çemende erġuvān āteş

bülbül-i vecd:

1. **bülbül-i vecd:**-*em*
Gazel 29
Mısra: **9**
İlahi aşk ile kendinden geçen bülbül; âşık.

Bülbül-i vecdem gülistānum kelāmullahdur
Her elif medd-i naẓarda bir nihāl-ı dil-güşā

bülbül-i zār:

1. **bülbül-i zār:**
Gazel 110
Mısra: **4**
İnleyen bülbül.

Ṣubh-dem defʿ-i ḫumār itmek içün gülşende
Bülbül-i zāra ṣunar cām-ı hezārān gül-i surḫ

2. **bülbül-i zār:**
Kaside 14
Mısra: **18**
Ağlayıp inleyen bülbül. || *Dertli âşık.*

Taḥammül eylemeyüp ġonca illere açılur
Ne deñlü bülbül-i zār itse kendüyi mestūr

3. **bülbül-i zār:**
Kaside 18
Mısra: **16**
Ağlayıp inleyen, dertli bülbül.

Günde biñ ṣafḥa oḳur ġonca gülistānından
Bülbül-i zār idinüp bād-ı bahārı üstād

bülbüllen-:

1. **bülbüllen-:**-*ür*
Kaside 39
Mısra: **52**
Bülbül gibi davranmak.

Āheng ile oḳur mı Nidāyī ġazel diyüp
Bülbüllenür mi ki o ḫoş-elḥān ne demdedür

bülbül-ṣıfat:

1. **bülbül-ṣıfat:**
Gazel 967
Mısra: **10**
Bülbül gibi, bülbül misali.

Ẕevḳ eylemekde ḫārile ol ġonca gül gibi
Bülbül-ṣıfat belālu göñül ḫār-ḫārda

bülend:

1. **bülend:**
Gazel 238
Mısra: **8**
Yüce, yüksek.

Bir ḳadeḥle gedāyı şāh eyler
Pīr-i deyrüñ bülend himmeti var

2. **bülend:**
Gazel 715
Mısra: **3**
Yüksek, yüce, ulu.

Āsumān gibi bülend eyleyegör himmetüñi
Ṣubḥ bir mihrile eglen gice bir māh ile ol

3. **bülend:**
Gazel 134
Mısra: **14**
Yüksek, yüce. || *Çok.*

Rūḥīyi böyle yerlere çalmazdı rūzgār
Olsaydı dest-gīr aña bir himmeti bülend

4. **bülend:**-*dür*
Tarih 36
Mısra: **5**
Yüce, yüksek. || *Kıymetli.*

Ẕāt-ı muḳaddesi gibi ol ki bülenddür sözi
Sözde yoḳ ol ki vaṣfınuñ luṭfı gibi nihāyeti

bülend-aḫter:

1. **bülend-aḫter:**
Kaside 9
Mısra: **24**
Yıldızı yüksek. || *Talihli, bahtlı, uğurlu.*Sipihr-mertebe Pāşā-yı Cem-haşem ʿOs̱mān
Bülend-ḳadr ü bülend-aḫter ü bülend-maḳāl

bülend-āvāze:

1. **bülend-āvāze:**-*y*, -*üz*
Gazel 488
Mısra: **24**
Gür ve yüksek bir sesle, haykırırcasına.

Bu gün meddāḥıyuz bir himmeti ʿālīnüñ ey Rūḥī
Bülend-āvāzeyüz erbāb-ı ʿirfāna ṣalāyuz biz

bülend-elḳāb:

1. **bülend-elḳāb:**-*a*
Gazel 710
Mısra: **14**
Unvanı yüce.

Ḳıldı bir mecmūʿa peydā surḫ u sebz-i evrāḳdan
Ṣunmaġa gülşende Pāşā-yı bülend-elḳāba gül

bülend-iḳbāl:

1. **bülend-iḳbāl:**
Gazel 826
Mısra: **17**
Yüksek talihli.

Mālik-i himmet-i Meḥmed ol bülend-iḳbāl kim
Vaṣf-ı ṭabʿın yaraşur ʿünvān-ı dīvān eylesem

2. **bülend-iḳbāl:**
Tarih 12
Mısra: **3**
Çok talihli.

Ḥażret-i Yaḥyā Efendi ol bülend-iḳbāl kim
Ṣāḥib-i ḥilm ü ḥayādur mālik-i luṭf-ı ʿamīm

bülend-kadr:

1. **bülend-ḳadr:**
Kaside 9
Mısra: **24**
Kadri yüce, kıymeti çok, saygın.

Sipihr-mertebe Pāşā-yı Cem-haşem ʿOs̱mān
Bülend-ḳadr ü bülend-aḫter ü bülend-maḳāl

bülend-ḳadr-i melāzā:

1. **bülend-ḳadr-i melāzā:**
Kaside 9
Mısra: **53**
Ey sığınacak yerlerin en kıymetlisi!.

Bülend-ḳadr-i melāzā ʿazīz başuñ içün
K'odur vaẓīfe-ḫᵛārān-ı cihān reʾsüʾl-māl

bülend-kevkebe:

1. **bülend-kevkebe:**-*dür*
Gazel 147
Mısra: **4**
Saadetli, devletli ‖ yüksek yıldızlı, talihli.

Diler ki ḫidmet-i ḫāk-ı derüñle ḳadr bula
Güneş ki evc-i semāda bülend-kevkebedür

bülend-maḳāl:

1. **bülend-maḳāl:**
Kaside 9
Mısra: **24**
Sözü kıymetli.

Sipihr-mertebe Pāşā-yı Cem-haşem ʿOs̱mān
Bülend-ḳadr ü bülend-aḫter ü bülend-maḳāl

bülend-mertebe:

1. **bülend-mertebe:**-*dür*
Gazel 147
Mısra: **2**
Yüksek makam.

Cihānda meskeni anuñ ki ṣadr-ı maṣṭabadur
Maḥabbet ehli içinde bülend-mertebedür

2. **bülend-mertebe:**
Gazel 137
Mısra: **17**
Makamı yüce, şanlı

Bülend-mertebe ʿOs̱mān-ı dād-güster o kim
Kemāl-ı faẓlile olmış zamāne içre Ferīd

bülend-nazar:

1. **bülend-naẓar:**
Kaside 6
Mısra: **29**
Nazarı, yardımı yüce olan.

Eyā bülend-naẓar sen o şeh-i ʿālemsin
Ki devr-i ʿadlüñile iftiḫār ider eyyām

2. **bülend-naẓar:**
Gazel 1018
Mısra: **1**
Nazarı yüce.

Gel ey bülend-naẓar ḳadd-i yārı seyr eyle
Kemāl-ı ḳudret-i Perverdigārı seyr eyle

büʾl-heves:

1. **büʾl-heves:**-*dür*
Gazel 1047
Mısra: **9**
Arzu ve heveslerine tâbi, maymun iştahlı, kararsız, aklına her geleni yapmak isteyen.

Büʾl-hevesdür ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ degül o kim anı
Güldüre vuṣlat ṣafāsı aġlada firḳat ġamı

2. **bü'l-heves:**
Gazel 426
Mısra: **11**
Her şeye istekli, maymun iştahlı.

Sen beni ol bü'l-heves ṣanma ki kūyuñdan geçem
Yā ḳoyam baş kūhsāra yā dutam yabāne yüz

3. **bü'l-heves:**-*ler*
Gazel 755
Mısra: **11**

Aklına her geleni yapmak isteyen, maymun iştahlı.

Bü'l-hevesler kesb-i feyż itmez cemāl-i yārdan
Ḫüsn-i ʿAẕrādan ne ḥāl añlar o kim Vāmıḳ degül

buluş-:

1. **buluş-:**-*maġ, -a*
Gazel 959
Mısra: **3**
Buluşmak, bir araya gelmek, kavuşmak.

Buluşmaġa bülbül-i şeydāya tehī-dest
Bir nice yeşil yapraġı var ġoncanuñ elde

2. **buluş-:**-*du, -ñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **268**
Buluşmak, bir araya gelmek, kavuşmak.

Rūḥīyi eger bir şorar ister bulunursa
Dirlerse buluşduñ mı o bī-berk ü nevāya

būm:

1. **būm:**-*dur*
Gazel 252
Mısra: **6**
Baykuş.

Maḫşūş olursa zāhid-i sālūsa şavmaʿa
Olmaz ʿaceb ki sākin-i vīrāne būmdur

buñar:

1. **buñar:**-*a*
Gazel 403
Mısra: **4**
Pınar.

Aḳıdur yaşını gözler ise kūyuñda seni
Serv-i nāzum buñara dīde-i giryān dirler

buncılayın:

1. **buncılayın:**
Gazel 602
Mısra: **10**
Bunca, bu kadar.

Rūḥiye söyleden sözi şarāb-ı ġālibānedür
Āb-ı ḥāyāt içenlerüñ buncılayın edāsı yoḳ

bünyād:

1. **bünyād:**-*ı*
Gazel 266
Mısra: **4**
Temel, yapı.

Bir ṭaşın refʿ itmeye gelse hezārān kūhken
Kūh-ı ʿaşḳuñ ey lebi Şīrīn ʿaceb bünyādı var

bünyād eyle-:

1. **bünyād eyle-:**-*di*
Tarih 51
Mısra: **3**
Bina etmek; kurmak.

Eyledi bir çeşme vü medrese bünyād kim
Ḫayrile yād eyleye nāmını ehl-i zemen

2. **bünyād eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 748
Mısra: **9**
Binâ etmek, inşa etmek, kurmak.

Āşinālıḳ resmin aġyārile bünyād eyledüñ
Senden ey bī-raḥm anuñçün dūr olup yād oldı dil

bünyād ḳıl-:

1. **bünyād ḳıl-:**-*duḳda*
Kaside 18
Mısra: **68**
Bina etmek, inşa etmek, kurmak.

Tārem-i çarḫa ne beñzer ki ezel ḳılduḳda
Ḫāne-i himmetüñi bāni-i ḳadrüñ bünyād

bünyād ur-:

1. **bünyād ur-:**-*dı*
Gazel 126
Mısra: **1**
Temel atmak.

Binā-yı derde Ferhād urdı bünyād
Nola olsa diyār-ı ʿaşḳa üstād

burc:

1. **burc:**-*uñ*
Gazel 169
Mısra: **1**
Gökte Zodyak üzerinde bulunan on iki takım yıldızına verilen ad.

Ne burcuñ māhısın āyā ki ḥüsn-i pür-kemāluñ var

Ne mülküñ şāhısın Yārab ʿuşşāḳa celāluñ var

2. **burc:**-*ı, -n, -uñ*
Gazel 303
Mısra: **10**
Gökte Zodyak üzerinde bulunan on iki takım yıldızına verilen ad.

Sen ol pür-cefā yārsın kim yüzüñ
Vefā burcınuñ māh-ı raḫşanıdur

burc-ı evliyā:

1. **burc-ı evliyā:**-*da*
Kaside 6
Mısra: **55**
Evliya burcu. || *Bağdat.*

Cefā degül mi bu dem burc-ı evliyāda benüm
Günüm giçe elem ü faḳr ü fāḳa ile müdām

burc-ı ḥamel:

1. **burc-ı ḥamel:**-*de*
Gazel 959
Mısra: **1**
Koç burcu. || *İlkbahar mevsimi.*

Vaḳt irdi ki gün cilve ḳıla burc-ı ḥamelde
Yer yer gül-i maḳṣūd açıla şāḫ-ı emelde

2. **burc-ı ḥamel:**-*e*
Gazel 525
Mısra: **2**
Koç burcu.

Eşcāra serāser geyürüp ḫilʿat-i nevrūz
Geçdi yine burc-ı ḥamele mihr-i cihān-sūz

burc-ı sādis:

1. **burc-ı sādis:**-*de*
Gazel 763
Mısra: **7**
Altıncı burç. || *Feleğin altıncı katı.*

Burc-ı sādisde meh-i enver degüldür münḫasif
Āfitāb-i ṭalʿatuñ nūrından olmış münfaʿil

burc-ı şafā:

1. **burc-ı şafā:**-*y*, -*a*
Tarih 82
Mısra: **10**
Mutluluğun burcu.

Olduḳda dāḫil ḥacle-i şerʿe didüm tārīḫini
Burc-ı şafāya ṭāyir-i iḳbāl ḳondı gül gibi

burc-ı şeref:

1. **burc-ı şeref:**-*de*
Gazel 81
Mısra: **1**
Gezegenlerle burçlar arasında vebal (düşüş), şeref (yükselme) ve hubût (güçten düşme) ilişkileri vardır. Her burcun vebali, şerefi ve hubutu vardır. 'Burc-i şeref' mutluluk zamanının, baht açıklığının sembolüdür.

Mihrdür burc-ı şerefde rūy-ı raḫşānı dürüst
Maṭlaʿ-ı mihr-i melāḥatdur girībānı dürüst

bürhān:

1. **burhān:**
Kaside 39
Mısra: **71**
Delil, ispat, kanıt.

Burhān yeter söz añladuġına sükūneti
Varur mı ḳahve-ḫāneye ʿOs̱mān ne demdedür

burḳaʿ:

1. **burḳaʿ:**
Gazel 521
Mısra: **1**
Kadınların yüzlerini gizlemek için kullandıkları örtü, peçe, nikap.

Çekse burḳaʿ ġam degül rūy-ı viṣāl-i yāra nāz
Refʿ ider anı ser-i engüştile dest-i niyāz

2. **bürḳaʿ:**-*le*
Gazel 1079
Mısra: **1**
Kadınların örtündükleri peçe, tül, yaşmak, yüzörtüsü.

Cefādan mı çıḳup seyr itdügi bürḳaʿle gözden mi
Ruḫı mirʾātını ol meh-pāre ṣaḳlar yoḳsa ṭozdan mı

burkaʿ-i cemāl:

1. **burḳaʿ-i cemāl:**-*uñ*, -*dan*
Gazel 1106
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Güzel yüzünün örtüsü.

Götür el burḳaʿ-i cemāluñdan Ṣādmān eyle cān-ı müştāḳı

buruş-:

1. **buruş-:**-*mış*
Gazel 908
Mısra: **3**
Düzgünlüğü bozulmak, üzerinde kırışıklar olmak.

Mevc ṣanmañ ki buruşmış çehresi bir pīrdür
Çoḳ yaşamışdur cihānda neylesün bīçāre ṣu

būr-veş:

1. **būr-veş:**
Tarih 16
Mısra: **25**
Doru at gibi.

Pesend-i ṭabʿı olmış būr-veş yārān-ı pīşīnüñ
Ki olmış cānib-i Ḥaḳdan suḫan her birine ilhām

büryān:

1. **büryān:**
Gazel 877
Mısra: **5**
Kavrulmuş, yanmış.

Ciger ḳan dīde giryān sīne sūzān cān u dil büryān
Biz ey Mecnūn ṭarīḳ-i ʿaşḳda şūrīdeyüz senden

buryān eyle-:

1. **buryān eyle-:**-*y*, -*en*
Gazel 268
Mısra: **6**
Yakıp kavurmak.

Düşüp ṣaḥrāya ʿuryān olduġum ʿaşḳında ʿayb itmeñ
Beni ʿuryān u buryān eyleyen dāġ-ı cünūnumdur

büryān ol-:

1. **büryān ol-:**-*maġ*, -*a*
Gazel 88
Mısra: **2**
Kebap olmak, kavrulmak, yanmak.

Degül çün nār-ı ʿaşḳuñ sīne-sūzān olmaġa bāʿis̱
Nedür ey meh dil-i ṣad-pāre büryān olmaġa bāʿis̱

būs eyle-:

1. **būs eyle-:**-*mek*
Gazel 929
Mısra: **13**
Öpmek. || *Dudağa temas etmek.*

Dime būs eylemek olmaz ayaġın sāḳīnüñ
Gider ol himmeti Rūḥī ne doyar iḳdāma

būs it-:

1. **būs id-:**-*e*
Gazel 113
Mısra: **8**
Öpmek. || *Dudağa temas etmek.*

Ehl-i bezmüñ nice ḫūn olmasun ey gül cigeri
Nice bir leblerüñi būs ide sāġar küstāḫ

būse:

1. **būse:**
Gazel 301
Mısra: **10**
Öpme, öpücük.

Telḫ itmege mīzācını ehl-i maḥabbetüñ
Aġyāre būse ile mükerrer şeker virür

<u>būse vir-:</u>

1. **būse vir-:**-*se*
Gazel 1031
Mısra: **5**
Öpmek, öpücük vermek.

Bir būse virse ʿāşıkına biñ ḥesāb ider
Aʿlā bilür o muġbeçe kendü ḥesābını

<u>būse-gāh:</u>

1. **būse-gāhdur:**-*dur*
Gazel 276
Mısra: **6**
Öpücük yeri.

Bāġ-ı ruḫuñ ki sünbül ü nergisle ṭoludur
Erbāb-ı ʿaşḳa her biri bir būse-gāhdur

<u>būse-i laʿl:</u>

1. **būse-i laʿl:**-*üñ, -den*
Gazel 652
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudaklarından bir öpücük.

Dir imişsin būse-i laʿlüñden özge istemem
Rūḥiyā billah nesne istemezmiş ḫāṭıruñ

<u>būse-i ruḫsārını al-:</u>

1. **būse-i ruḫsārını al-:**
Gazel 86
Mısra: **6**
Yanaktan bir öpücük almak.

Mey şoḥbetidür ṭolular iç sāḳi-i bezmüñ
Al būse-i ruḫsārını ber-vech-i ẓarāfet

<u>būsesin al-:</u>

1. **būsesin al-:**-*s, -i, -n, -maḳ*
Gazel 737
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Öpmek.

Nice ḳocma iḥtimāl olsun miyānın bir şehüñ
Kim ola ʿāşıḳlara bir būsesin almaḳ muḥāl

2. **būsesin al-:**-*s, -i, -n, -maḳ*
Gazel 727
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birini) Öpmek.

Bir āfetüñ ki būsesin almaḳ ola muḥāl
ʿĀşıḳlar miyānını ḳocmaḳ ne iḥtimāl

<u>būs-gāh:</u>

1. **būs-gāh:**-*u, -n*
Terkib-bend 1
Mısra: **20**
Öpücük kondurulan yer. || *Hz. Hüseyin.*

Zülāl-i pāk aḳan gülzāra zehr-āb eyledüñ cārī
Resūluñ būs-gāhun āh-ı ḳahr-ı mācerā ḳılduñ

<u>būs-ı ikdām:</u>

1. **būs-ı iḳdām:**-*uñ, -da*
Gazel 750
Mısra: **12**
Gayret öpücüğü.

Miḥnet el virmek gerek kim ḫāṣıl ola müddeʿī
Būs-ı iḳdāmuñda olmış ṭutalum iḳdām-ı dil

<u>būs-ı leb:</u>

1. **būs-ı leb:**-*i, -n*
Gazel 942
Mısra: **5**
Öpme, öpüş, öpücük.

Esīr-i ʿaşḳa virür naḳd-ı cāna būs-ı lebin
ʿAceb kemāl u kerem var şeker-fürūşumda

<u>būs-ı leb:</u>

1. **būs-ı leb:**-*üñ, -le*
Gazel 472
Mısra: **4**
Öpme, öpüş, öpücük.

Çeksek seni kenāra şaḳın aġlama ġaraż
Būs-ı lebüñle kesb-i ṣafādur murādımuz

<u>būstān-ı ġam:</u>

1. **būstān-ı ġam:**-*da*
Gazel 543
Mısra: **1**
Gam ve keder bahçesi.

Būstān-ı ġamda başum çizginür dolāb-veş
Aḳıdur ḳanlı yaşını gözlerüm mīzāb-veş

<u>būstīn-ābād:</u>

1. **būstīn-ābād:**
Müsebba 1
Mısra: **12**
Bahçelik, bostanlık.

ʿAhd-i ʿadlinde serāser mülk-i dünyā dād iken
Himmetüñde bāġ-ı ʿālem būstīn-ābād iken

<u>büt:</u>

1. **büt:**-*üñ*
Gazel 1065
Mısra: **12**
Put. II Put gibi güzel sevgili.

Aġlayup derdile āh itdügimüz ʿayb itmeñ
Ol bütüñ cānımuza geçdi cefākārluġı

<u>büt-i bed-kīş:</u>

1. **büt-i bed-kīş:**-*i*
Gazel 386
Mısra: **2**
Dinsiz put. || *Sevgili.*

Ṭaʿn idüp şāhum dil-i zāruñ dime teşvīşi var
Neylesün miskīn senüñ gibi büt-i bed-kīşi var

<u>büt-i bī-pervā:</u>

1. **büt-i bī-pervā:**-*y, -a*
Gazel 1066
Mısra: **3**
Korkusuz güzel, sevgili.

Dik gelür olmayıcaḳ ol büt-i bī-pervāya
Nice isterse ṣalınsun yürüsün bālāsı

büt-i cefā-cū:

1. **büt-i cefā-cū:**
Gazel 903
Mısra: **2**
Cefa eden güzel.

Beni kim sever dimişsin ne sitem ne cevrdür bu
Seni sevmeyen de var mı meger ey büt-i cefā-cū

büt-i çīn:

1. **büt-i çīn:**
Gazel 563
Mısra: **4**
Çin putu (güzellik bağlamında) II Çin güzeli.

Dīnüñ meşel durur bu ki inṣāf nışfıdur
Olmış ṭutalum ey büt-i çīn saña nāz farż

büt-i dil-cū:

1. **büt-i dil-cū:**
Gazel 617
Mısra: **4**
Gönül çeken put. || Sevgili.

Dilini kesmeye bed-gūlaruñ inṣāf mıdur
Ḫançerüñ ey büt-i dil-cū neye bekler yanuñ

2. **büt-i dil-cū:**-*da, -dur*
Gazel 776
Mısra: **4**
Gönlü çeken put (gibi güzel sevgili).

Yer itmezse derūn-ı dilde sözüñ nola ey nāṣıḥ
Ḳulaġum sende ammā ol büt-i dil-cūdadur göñlüm

büt-i ġaddār:

1. **büt-i ġaddār:**
Gazel 259
Mısra: **12**
Merhametsiz, zalim put. || Sevgili.

Sözüñse şīve lebüñ maḥż-ı ʿişve çeşmüñ siḥr
Meded ne āfet olursın sen ey büt-i ġaddār

2. **büt-i ġaddār:**-*a*
Gazel 969
Mısra: **1**
Put gibi güzel zalim sevgili.

Yaramı ṣardurayın ol büt-i ġaddāra hele
Görsün aġyār ṣarılmaḳ nice olur yāra hele

büt-i ḫūn-āşām:

1. **büt-i ḫūn-āşām:**-*uñ*
Gazel 695
Mısra: **6**
Kan içici put. || Gaddar sevgili.

Ehl-i ʿaşḳa buyimiş remz-i ʿaleyküm bi'ş-şām
Zülfine bend olalar sen büt-i ḫūn-āşāmuñ

büt-i hūn-ḥᵛār:

1. **büt-i ḫūn-ḫᵛār:**
Gazel 330
Mısra: **6**
Kana susamış put. || Güzel sevgili.

Ḫışmile baġrın ezer yüzine ṭoġrı baḳanuñ
Kec-naẓarlar idemez ol büt-i ḫūn-ḫᵛāra naẓar

2. **büt-i ḫūn-ḫᵛār:**
Gazel 318
Mısra: **6**
Kan dökücü zalim put; sevgili.

ʿĀdetidür ġamzenüñ ḳan dökdügine kim ne dir
Ey büt-i ḫūn-ḫᵛār söz laʿl-i şeker-bāruñdadur

3. **büt-i ḫūn-ḫᵛār:**
Gazel 792
Mısra: **6**
Kan dökücü put. || Put gibi güzel ve zalim sevgili.

Beni ṣalduñ elem-i hicre elümden ne gelür
Boynuña ey büt-i ḫūn-ḫᵛār ölürsem ḳanum

4. **büt-i ḫūn-ḫᵛār:**-*a*
Gazel 1070
Mısra: **8**
Kan dökücü put. || Zalim sevgili.

Dimişsin ʿaşḳa ṣatdum ʿālemüñ varın yoġın ey dil
Alınmışsın sözüñden bir büt-i ḫūn-ḫᵛāra besbelli

büt-i hūn-rīz:

1. **büt-i ḫūn-rīz:**-*e*
Gazel 823
Mısra: **14**
Kan dökücü put; zalim sevgili.

Ola daʿvā-yı ṣadāḳat baña ʿālemde ḥarām
Ḳanumı ol büt-i ḫūn-rīze ḥelāl eylemesem

büt-i ʿisī-dem:

1. **büt-i ʿisī-dem:**
Gazel 1054
Mısra: **8**
İsa (a.s.) nefesli put gibi güzel sevgili.

İrişür ʿālem-i fānīde ḥayāt-ı Ḫıżra
Her kimüñ ol büt-i ʿİsī-dem olur dem-sāzı

büt-i lāle-ʿizār:

1. **büt-i lāle-ʿiẕār:**-*uñ*
Gazel 756
Mısra: **8**
Lale yanaklı put. || Yanakları lale gibi güzel ve kırmızı olan güzel sevgili.

Ġam degül dāġ-ı ġamiyle cigerüñ ḳan olsa
Bir büt-i lāle-ʿiẕāruñ ki dilāzār degül

büt-i meh-veş-i ʿīd:

1. **büt-i meh-veş-i ʿīd:**
Rübai 24
Mısra: **1**
Bayramın ay yüzlü güzeli.

Dil devr-i lebüñde ey büt-i meh-veş-i ʿīd
İçse nola dem-be-dem mey-i bī-ġış-ı ʿīd

büt-i nāzenīn:

1. **büt-i nāzenīn:**-*e*
Gazel 689
Mısra: **10**
Narin put. || *Nazlı, cilveli ve put gibi güzel olan sevgili.*

ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ olduġuñ rāh-ı vefāda ṯābit it
Ṭuḥfe-i cān-ı aḥḳarı ol büt-i nāzenīne çek

büt-i nevresīde:

1. **büt-i nevresīde:**
Gazel 518
Mısra: **10**
Yeni yetişmiş güzel, sevgili.

Yüzden çıḳup bu deñlü bize eylemezdi cevr
Aġyāra virmese o büt-i nevresīde yüz

büt-i pür-ʿişve:

1. **büt-i pür-ʿişve:**-*y, -e*
Terci-bend 2
Mısra: **25**
İşvesi cilvesi bol olan, put gibi güzel sevgili.

Ne belādur viresin her büt-i pür-ʿişveye dil
Ḳatlüñe ḳaṣd ide her çeşmi ola bir ḳātil

büt-i sīm-ten:

1. **büt-i sīm-ten:**-*e*
Gazel 347
Mısra: **5**
Gümüş, beyaz tenli sevgili.

Ol büt-i sīm-tene ʿarż-ı niyāz itdükce
Arturur cevrini bilmem ki bizi kem mi görür

2. **büt-i sīm-ten:**-*i*
Gazel 801
Mısra: **10**
Gümüş gibi beyaz tenli, put gibi güzel sevgili.

Ey ḫᵛāce beni şanma olam ṭālib-i dünyā
Ben ol büt-i sīm-teni dünyāya degişmem

büt-i şīrīn-suhen:

1. **büt-i şīrīn-suḫen:**-*üñ*
Gazel 628
Mısra: **10**
Tatlı sözlü, put gibi güzel sevgili.

Şāʿir oldur ki söze rūḥ vire Rūḥī-vār
Lebi vaṣfın idicek sen büt-i şīrīn-suḫenüñ

büt-i şīrīn-zebān:

1. **büt-i şīrīn-zebān:**
Gazel 1048
Mısra: **6**
Tatlı dilli put yüzlü güzel. || *Sevgili.*

Güzeller ġonca-veş dem-beste ʿuşşāḳuñ yüzi gülmez
Meger meclislerinde ol büt-i şīrīn-zebān yoḳ mı

büt-i şīve-kār:

1. **büt-i şīve-kār:**-*ı*
Gazel 1086
Mısra: **4**
Cilveli güzel, sevgili.

Seni öldürmege arar dāyim
Ol büt-i şīve-kārı gördüñ mi

büt-i ṭannāz:

1. **büt-i ṭannāz:**
Gazel 93
Mısra: **10**
İşveli güzel.

Rūḥiye hem cevr ider hem dir ki feryād eyleme
Ḥaḳ bu kim miskīne eyler ol büt-i ṭannāz güc

2. **büt-i ṭannāz:**-*a*
Gazel 709
Mısra: **12**
Alaycı sevgili.

Ālile bülbüllerüñ almaḳda göñlin siḥr ider
Şūḫluḳde beñzer el-ḥaḳ ol büt-i ṭannāza gül

3. **büt-i ṭannāz:**-*a*
Gazel 1043
Mısra: **14**
Herkesle alay eden güzel sevgili.

Ḳaṭʿ-ı ümīd eyledi Rūḥī ḥayatdan
Göñlin o gün ki sen büt-i ṭannāza baġladı

büt-i tersā:

1. **büt-i tersā:**-*y, -ile*
Gazel 1013
Mısra: **12**
Hristiyan güzel.

Rūḥiyā zühd ehli ḳo varsun ṭolansun Kaʿbeyi
Beklerüz meyḫāne küncin ol büt-i tersāyile

büt-perest:

1. **büt-perest:**
Gazel 799
Mısra: **10**
Puta tapan (kimse). II Sevgiliyi taparcasına sevme.

Sivelüm Rūḥiyā o muġbeçeyi
Nice gün biz de büt-perest olalum

bütün dünyā:

1. **bütün dünyā:**
Gazel 993
Mısra: **2**
Dünyadaki herkes.

şunmaġile nīm cām ol ġonca-i raʿnā bize
Bir şafāmuz var ki reşk eyler bütün dünyā bize

būy:

1. **būy:**-*ı, -n, -da*
Gazel 637
Mısra: **8**
Koku.

Bāġ-ı kūyına meger uġradı dildāruñ kim
Ṣubḥ-dem var idi būyında leṭāfet bāduñ

2. **būy:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 889
Mısra: **6**
Güzel koku.

Gül-i gülzār-ı cināndur meger ol ʿārıż kim
İrişür cāna ḥayāt-ı ebedī būyından

būy-ı ʿaşḳ:

1. **būy-ı ʿaşḳ:**
Gazel 991
Mısra: **10**
Aşk kokusu.

Olmaġa gül gibi ḥālet-baḫş erbāb-ı ṣafā
Būy-ı ʿaşḳ olmaḳ gerekdür Rūḥiyā eṣʿārda

būy-ı bahār:

1. **būy-ı bahār:**
Gazel 192
Mısra: **13**
Bahar mevsiminin kokusu.

Būy-ı bahār Rūḥiyā dutdı cihānı gül gibi
Devlet anuñ ki meskeni zāviye-i ferāġdur

būy-ı cān-bahş:

1. **būy-ı cān-baḫş:**-*ı*
Gazel 1106
Mısra: **3**
Hayat bağışlayan koku.

Bu ne meydür ki būy-ı cān-baḫşı Mest-i lā-yaʿḳıl itdi ʿuşşāḳı

būy-ı gīsū-yı ʿabīr-efşān:

1. **būy-ı gīsū-yı ʿabīr-efşān:**-*uñ*
Gazel 674
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Misk gibi kokan saçlarının kokusu.

Būy-ı gīsū-yı ʿabīr-efşānuñ eyler ārzū
Ser-fürū ḳılduġı hep budur ṣabāya sünbülüñ

būy-ı kerem:

1. **būy-ı kerem:**-*üñ*
Gazel 344
Mısra: **2**
Lütuf ve cömertliğin kokusu.

Gökde ḫāk-i ḳademüñ dīde-i aḫter gözedür
Yerde būy-ı keremüñ nergis-i ʿabher gözedür

būy-ı luṭf:

1. **būy-ı luṭf:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 711
Mısra: **20**
(Sevgilinin) Lütuf ve iyiliklerinin kokusu.

Ṣarṣar-ı ḳahrı irişse berg-i kāh eyler güli
Būy-ı luṭfından olur ʿālemde berg-i kāh gül

būy-ı müşk:

1. **būy-ı müşk:**
Gazel 393
Mısra: **8**
Misk kokusu.

Dilde ʿaşḳuñ ṣaḳların dirsem inanma ṣanma kim
Būy-ı müşk ey Yūsuf-ı gül-çehre bir an gizlenür

būy-ı nesrīn ü semen:

1. **būy-ı nesrīn ü semen:**
Gazel 1063
Mısra: **10**
Yaban gülü ve yasemin kokusu.

Meger bāġ-ı ruḫından uġrayup geçmiş o servüñ kim
Seḥer bād-ı ṣabādan būy-ı nesrīn ü semen geldi

būy-ı şarāb:

1. **būy-ı şarāb:**
Gazel 774
Mısra: **4**
Şarabın kokusu.

Ḳalma eksiklügine içmese bezmüñde göñül
Anı ey ġonce-dehen būy-ı şarāb itdi tamām

būy-ı ʿūd-ı micmer:

1. **būy-ı ʿūd-ı micmer:**-*i, -n, -den*
Tarih 74
Mısra: **8**
Öd ağacından yapılmış buhurdanın kokusu.

Bir nişīmendür bu kim nakşından alur çarḫ reng
Būy-ı ʿūd-ı micmerinden bād-ı ṣubḥ olur ḫacil

būy-ı vefā:

1. **būy-ı vefā:**
Gazel 179
Mısra: **2**
Vefanın kokusu. || Vefaya dair herhangi bir iz, belirti.

Cihānda ehl-i ʿaşḳa mihr ider bir meh-liḳā yoḳdur
Bu bāġuñ güllerinde āh kim būy-ı vefā yoḳdur

2. **būy-ı vefā:**
Gazel 890
Mısra: **8**
Vefa kokusu.

Zülfinüñ mūy-ı dil-āvīzine bel baġlama kim
Ey göñül būy-ı vefā gelmez anuñ mūyından

būy-ı zülf-i ʿanber-efşān:

1. **būy-ı zülf-i ʿanber-efşān:**-*ı, -n*
Gazel 182
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Saçlarının amber saçan kokusu.

Būy-ı zülf-i ʿanber-efşānın alanlar bādeden
Didiler kim bu ne şebbūdan ne sünbülden gelür

būy-ı zülf:

1. **būy-ı zülf:**-*üñ, -le*
Gazel 339

Mısra: **9**
Saç kokusu.

Egerçi būy-ı zülfüñle muʿaṭṭardur dimāġ ammā
Bu iḥsānlar bize senden degül bād-ı ṣabādandur

2. **būy-ı zülf:**-*üñ, -le*
Gazel 340
Mısra: **9**
Saç kokusu.

Egerçi būy-ı zülfüñle muʿaṭṭardur dimāġ ammā
Bu iḥsānlar bize senden degül bād-ı ṣabādandur

<u>būyın al-:</u>

1. **būyın al-:**-*ma, -mış*
Kaside 34
Mısra: **76**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyin) Kokusunu almak, algılamak. || Sezmek, hissetmek.

ʿAnber-i iḥsānınuñ būyın diyār-ı Şāmda
Almamış yoḳdur meger kim ola mesdūduʾl-meşām

<u>buyrıl-:</u>

1. **buyrıl-:**-*dı*
Kaside 10
Mısra: **51**
Buyrulmak, emredilmek.

Kim virür ḳıṭʿa-i Yākūt'da ol buyrıldı kim
Ser-ḳalemden ide anı yed-i lutfuñ tesvīd

<u>büyüt-:</u>

1. **büyüd-:**-*ür, -sin*
Gazel 1081
Mısra: **4**
Daha büyük duruma getirmek, fazlalaştırmak.

Ḳāmeti vaṣfını ṣalduñ diline aġyāruñ
Ġāfil olma büyüdürsin giderek ġavġāyı

<u>buyur-:</u>

1. **buyur-:**-*mış*
Gazel 700
Mısra: **5**
(Saygılı ifadede) Söylemek, demek.

Ḫoş buyurmış ser-i iḳlīm-i suḫan nesr-i Ḫudā

Ki anuñ ṣal u bahāsı nice ālāf gerek

<u>buz bağla-:</u>

1. **buz bağla-:**-*mış*
Kaside 28
Mısra: **36**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sıvıların yüzeyi donmak.

Dey faṣlı semūm-ı ġażabı nehre ṭoḳınsa
Ḳaynar ṣuyı ger bağlamış olursa daḫi buz

C

<u>cā:</u>

1. **cā:**
Kaside 27
Mısra: **38**
Yer, mahal, mevki.

Feyż-baḫş-ı ehl-i devletdür ġubār-ı dergehüñ
Devlet anuñ kim ġubār-ı dergehüñde cā ider

<u>cā-be-cā:</u>

1. **cā-be-cā:**
Gazel 220
Mısra: **5**
Yer yer.

Bu meclis kim ḳurulmış cā-be-cā peymānelerden dām
Göñüller murġını ṣayd itmege bir dāne meclisdür

2. **cā-be-cā:**
Gazel 534
Mısra: **6**
Yer yer, ara ara.

Olup dāḫil ne mümkin söz dimek her ḫāric-i mebḥaṣ
O mecmaʿda kim eyler ehl-i diller cā-be-cā meclis

<u>cādū:</u>

1. **cādū:**
Gazel 669
Mısra: **1**
Büyücü, cadı.

Çeşmine cādū dimişler biz gözi āhū didük
Ḫāline hindū dir el biz nāfe-i müşk-bū didük

<u>cādūyāne:</u>

1. **cādūyāne:**
Gazel 259
Mısra: **9**
Cadı gibi.

O cādūyāne baḳış kimsede ḳarār ḳomaz
Saña maḥabbet iden virmesün fırāra ḳarār

<u>caʿfer pāşā:</u>

1. **caʿfer pāşā:**
Tarih 46
Mısra: **14**
Bağdat valisi Cafer Paşa.

Dāḫil olduḳda ʿIrāḳa didi Rūḥī tārīḫ
Geldi iclālile iḳbālde Caʿfer Pāşā

<u>cāh:</u>

1. **cāh:**-*ile*
Gazel 505
Mısra: **3**
Yüksek mevki, makam, rütbe.

Faḫr itmezüz zamānede biz māl ü cāhile
ʿĀriflerüz kemāliledür iftiḫārımuz

2. **cāh:**
Gazel 202
Mısra: **11**
İtibar, makam, mevki.

Taḳayyud eylemedüñ ʿizz u cāh u rıfʿatına
Cefā iderse saña çarḫ Rūḥiyā yiridür

<u>cāh u celāl:</u>

1. **cāh u celāl:**
Kaside 9
Mısra: **36**
Makam mevki yüksekliği.

Dimeñ ki cāh u celāliyle faḫr ider ki anuñ
İder vücūd-ı şerīfiyle faḫr cāh u celāl

2. **cāh ü celāl:**
Kaside 9
Mısra: **70**
Yüksek makam ve mevki.

Ki ẕerrece naẓar-ı iltifātuñ olsa virür
Hezār bencileyin ḫāksāra cāh ü celāl

cāh-ı devlet:

1. **cāh-ı devlet:**-*e*
Kaside 14
Mısra: **56**
Devletin makamları.

Vezīr-i ekrem ü serdār-ı aʿzam olduġı bu
Ki cāh-ı devlete olmış degül durur maġrūr

cāhil:

1. **cāhil:**-*dür*
Gazel 369
Mısra: **1**
Akılsız, şuursuz, kendini bilmeyen, gaflet içinde olan.

Bī-ʿamel ʿilmile kāmil geçinen cāhildür
Kim ki ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı ḫūbānı oḳur kāmildür

2. **cāhil:**-*dür*
Gazel 305
Mısra: **8**
Bilgisiz, cahil.

Zāhid-i ḫuşke ḳaçan kim olsa teklīf-i ʿaraḳ
Şöyle cāhildür ki istiġfāre başlar ter düşer

3. **cāhil:**
Muhammes 1
Mısra: **23**
Okuyarak bilgisini ilerletmemiş, tahsil görmemiş, bilgisiz (kimse).

Ṭutdı cāhil ʿālemi cehlile oldı ẕü-fünūn
ʿĀḳil ü dānā geçinür şimdi bīhūş-ı cünūn

4. **cāhil:**-*e*
Gazel 458
Mısra: **7**
Akılsız, şuursuz, bilgisiz.

Münkir-i ẕevḳ-i ʿaşḳ olan cāhile virmezüz vücūd
ʿĀrif ile durur bizüm rūz u şeb ittiḥādımuz

5. **cāhil:**-*ler, -e*
Terkib-bend 8
Mısra: **205**
Cahil, bilgisiz, akılsız (kimse).

Dünyā vire cāhillere el kāmil olanlar
Ayaḳda ḳala olmayalar ḥabbeye ḳādir

cahīm:

1. **cahīm:**-*dür*
Gazel 213
Mısra: **10**
Cehennem.

Ḳo gelmesün raḳīb-i bed-efʿāl kūyuña
Cennetde neyler ol ki maḳāmı cahīmdür

cālīnūs:

1. **calinus:**
Gazel 531
Mısra: **6**
İslam tıbbını etkileyen ünlü Grek tabip ve filozofu (ö. 200 [?]).

Marīż-i ʿaşḳ-ı nigāruñ nigārdan ġayrı
ʿİlācını ne Aristo ider ne Calinus

cām:

1. **cām:**
Gazel 87
Mısra: **11**
Cam veya topraktan yapılmış bardak, içki kadehi

Meclis ḳurulı vü muntaẓır cām
Gel gül ki cihān fenādur ey dost

2. **cām:**-*a*
Gazel 1
Mısra: **4**
Kadeh. II Şarap.

Şoydı ol muġbeçe āḫir bizi ʿuryān itdi
Devr-i laʿlüñde ḳoduḳ cāma ne kim var girev

3. **cām:**
Gazel 993
Mısra: **1**
Bardak, kadeh.

şunmaġile nīm cām ol ġonca-i raʿnā bize
Bir ṣafāmuz var ki reşk eyler bütün dünyā bize

4. **cām:**
Gazel 623
Mısra: **4**
Kadeh II İlâhî aşk.

Giçerken keşret-i dünyā göñülden sāḳi-i vaḥdet
Bize bir cām ṣundı kim ṣafādan mest olup giçdük

5. **cām:**
Gazel 439
Mısra: **8**
Cam veya topraktan yapılmış bardak, içki kadehi II Şarap.

Öldürdi bizi derd-i ḫumār-ı mey-i fırḳat
Bir cām ṣun ey sözleri nuḳl-ı şeker-āmūz

6. **cām:**-*ımuz*
Gazel 780
Mısra: **8**
Kadeh. || Aşk şarabının doldurulduğu kase.

Ḫum-ı ʿaşḳ ide meger bī-hūş iderse yoḳsa kim
Cāmımuz ṭoldurmaz ey dil bu ṭoḳuz mīnā bizüm

7. **cām:**
Gazel 788
Mısra: **2**
Kadeh. || Şarap, öpücük.

Devr-i lebüñde niceye dek sūz-nāk olam

Bir cām şun ki şevḳā gelüp sīne-çāk olam

8. **cām:**-*ile*
Gazel 810
Mısra: **10**
Kadeh. || *Aşk şarabının kadehi.*

Beste-i dām-ı ġam olmaḳ ʿārife lāyıḳ mıdur
Mümkin iken Rūḥiyā bir cāmile defʿ-i ġumūm

9. **cām:**-*ı, -n, -ı*
Kaside 29
Mısra: **24**
Cam veya topraktan yapılmış bardak, içki kadehi. || *Kadehe benzeyen gonca.*

Ṣubh-dem şāhid-i gül itmegiçün defʿ-i ḫumār
Ġoncanuñ cāmını ṭoldurdı seḥerden şebnem

cām çek:

1. **cām çek-:**
Gazel 210
Mısra: **7**
Şarap içmek.

Cām çek dirler Cem-i vaḳt olmaḳ isterseñ baña
Öyle mestem līk ben bilmem ki cām-ı Cem nedür

2. **cām çek-:**
Gazel 396
Mısra: **5**
İçki içmek.

İbn-i vaḳt ol cām çek gel ġuṣṣa-i ferdāyı ḳo
Zāhidā ḳalbinde insān olanuñ neyler keder

cāme:

1. **cāme:**
Gazel 948
Mısra: **6**
Elbise, çamaşır, giyecek şey.

Dil ṭaleb-kār-ı ṣafā kīse tehī ḳorḳum odur
Ki ne destār ḳala başda ne tende cāme

2. **cāme:**
Kıt'a 16
Mısra: **1**
Elbise, giysi. II Maddi varlık.

Eyleme cāme vü destār ile faḫr ey ḫᵛāce
Baḳmaz ol ṣūrete ʿārif ki ola bī-maʿnī

cāme-i zerd:

1. **cāme-i zerd:**
Gazel 731
Mısra: **7**
Sarı elbise.

Cāme-i zerd mi elyaḳ saña yā surḫ diseñ
Ol gül-i tāze gülüp nāzile dir al yeşil

cāmekān:

1. **cāmekān:**-*dur*
Tahmis 3
Mısra: **5**
Camla çevrili, camla örtülü yer.

Ḳabā-yı cismini ḳor bunda herkes cāmekāndur bu
Kiyāh-āsā urur bāġ-ı cemāluñdan ser āḫır ḫaṭ

cāmiʿ:

1. **cāmiʿ:**-*e*
Gazel 854
Mısra: **5**
Câmi, müslümanların ibadet ettikleri yer.

Ḥaml itme küfre cāmiʿe mestāne geldügüm
Esrār-ı ʿaşḳı ṣormaġa geldüm ḫaṭībden

2. **cāmiʿ:**-*i*
Tarih 10
Mısra: **9**
Müslümanların, içinde vakit namazlarıyla cuma ve bayram namazlarını kıldıkları ve ibadet ettikleri mihraplı, minberli, genellikle minareli bina, büyük mescit. || *Sinan Paşa tarafından Abdülkadir Geylani'nin makamının yanına yaptırılan cami.*

Cāmiʿi yanında pest ḳubbe-i çarḫ-ı berīn
Çeşmesi yanında maḥv leẕẕet-i āb-ı ḥayāt

cām-ı ʿaşḳ:

1. **cām-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 444
Mısra: **1**
Aşk kadehi.

Nūş idüp cām-ı ʿaşḳı yatduḳ biz
ʿĀlemi bir ḥuẕūra ṣatduḳ biz

cām-ı bāde:

1. **cām-ı bāde:**
Gazel 96
Mısra: **4**
Şarap kadehi.

Āh ol dem ki ʿitāba başladı mestāne yār
Elde cām-ı bāde ḫançer dermiyān destār kec

cām-ı bāde-i aḥmer:

1. **cām-ı bāde-i aḥmer:**
Gazel 281
Mısra: **8**
Kırmızı şarap kadehi.

Çıḳmasa meyḫānelerden vāʿızı ʿayb eylemeñ
Kūb düşer her ḳande cām-ı bāde-i aḥmer sezer

cām-ı behcet-encām:

1. **cām-ı behcet-encām:**-*ı*
Gazel 924
Mısra: **3**
Güzellik v sevinç veren şarap kadehi.

Biz elden ṣalmasaḳ gül gibi cām-ı behcet-encāmı
Demādem ḳalb-i aʿdā lāle gibi dāġdār olsa

cām-ı belā:

1. **cām-ı belā:**
Gazel 160
Mısra: **7**
Bela kadehi.

Ṣalādur ʿāleme cām-ı belādan ẕevḳ iden gelsün

Ḥarīf-i meclis-i ʿaşḳam ṭoḳuz şīşe şarābum var

cām-ı bezm-i luṭf:

1. **cām-ı bezm-i luṭf:**-*ı, -dur*
Gazel 707
Mısra: **14**
Lütuf meclisinin şarap kadehi.

Cem-ḥaşem Ḥātem-kerem ʿOs̱mān Pāşā kim bugün
Cām-ı bezm-i luṭfıdur cān u dil-i nāşāda gül

cām-ı bezm-i vaḥdet:

1. **cām-ı bezm-i vaḥdet:**
Gazel 857
Mısra: **9**
Birlik meclisinin kadehi. || *Allah ile bir olma; birliğe erişme.*

Cām-ı bezm-i vaḥdet itdi mest-i lā-yaʿḳıl beni
Keşf-i rāza Rūḥiyā bir yār-ı hem-derd isterin

cām-ı cem:

1. **cām-ı cem:**
Gazel 189
Mısra: **14**
Şarabın mucidi eski İran padişahlarından Cem'in içki kadehi.

Ġam degül Rūḥī sifāl-ı kūyuñ elden ṣalmasa
Kim sifāl-ı kūyuñı ḥāl ehli cām-ı Cem bilür

cām-ı cem-i dil-küşā:

1. **cām-ı cem-i dil-küşā:**
Gazel 997
Mısra: **10**
Cem'in gönle ferahlık veren kadehi.

ʿĀşıḳ ġam-ı sipihrden itmezdi cān ḥalāş
Eglenmeyeydi cām-ı Cem-i dil-küşā ile

cām-ı çeşm:

1. **cām-ı çeşm:**-*i*
Gazel 223
Mısra: **11**
Kadehe benzeyen göz.

Lebüñ meyin umanuñ cām-ı çeşmi ey ḫūnī
Lebāleb olsa eger ḳanile daḫi kemdür

cām-ı cihān-nümā:

1. **cām-ı cihān-nümā:**
Gazel 239
Mısra: **2**
İçinde dünyayı yansıtan cam veya kadeh.

Ruḫı mirʾāt-ı pür-ṣafā görinür
Lebi cām-ı cihān-nümā görinür

cām-ı dil:

1. **cām-ı dil:**
Gazel 750
Mısra: **8**
(Aşığın) Gönül kadehi.

Bāde-i mihr-i ṣafā-baḫşuñla mālāmāl iken
Seng-i cevrüñden şikest olma revā mı cām-ı dil

cām-ı dil-güşā:

1. **cām-ı dil-güşā:**-*dan*
Gazel 98
Mısra: **8**
Gönlü açan kadeh.

Dimem alup ṣafā-yı cāmı sen tesbīḥden el çek
Ne z̤ikr-i Ḥaḳ'dan fāriġ ne cām-ı dil-güşādan geç

2. **cām-ı dil-güşā:**-*muz*
Gazel 199
Mısra: **14**
Gönlü açan, kalbe ferahlık veren kadeh.

Ġonca-veş nola olmasaḳ dil-teng
Gül gibi cām-ı dil-güşāmuz var

3. **cām-ı dil-güşā:**-*n, -uñ*
Gazel 219
Mısra: **2**
Gönle ferahlık veren şarap kadehi.

Ġoncalar açıldı seyr-i gülsitānuñ z̤evḳı var

Cām ṣun sāḳī ki cām-ı dil-güşānuñ z̤evḳı var

cām-ı fenā:

1. **cām-ı fenā:**-*y, -ı*
Gazel 390
Mısra: **2**
Yokluk şarabı, ölüm.

Aġyāra merḥabāya ki dildār el virür
Cām-ı fenāyı destüme ol dem ecel virür

cām-ı ġam:

1. **cām-ı ġam:**-*uñ, -ı*
Gazel 882
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Gam kadehi.

Cām-ı ġamuñı tenhā inṣāf mı cān çeksün
Aġyāra da ṣun ol da bir nice zamān çeksün

cām-ı güher-efşān:

1. **cām-ı güher-efşān:**-*ı*
Gazel 915
Mısra: **2**
Cevher saçan içki kadehi.

Zāhid aldıysa nola ṣubḥa-i mercānı ele
Alalum biz daḫi cām-ı güher-efşānı ele

cām-ı gül-gūn:

1. **cām-ı gül-gūn:**-*ı*
Gazel 28
Mısra: **5**
Gül renkli kadeh, (şarap kadehi).

Cām-ı gül-gūnı ḳoyup teklīf-i kevs̱er eyleme
Zāhidā kevs̱er saña cām-ı mey-i gül-gūn baña

cām-ı hezārān:

1. **cām-ı hezārān:**
Gazel 110
Mısra: **4**
Binlerce kadeh şarap.

Ṣubh-dem defʿ-i ḫumār itmek içün gülşende

Bülbül-i zāra ṣunar cām-ı hezārān gül-i surḫ

cām-ı hilāl-ı ʿīd:

1. **cām-ı hilāl-ı ʿīd:**-*den*
Gazel 121
Mısra: **9**
Bayram hilaline benzeyen kadeh.

Hep ṣafā kesb itdiler cām-ı hilāl-ı ʿīdden
Yine oldı rūze-dārān-ı ġama inʿām-ı ʿīd

2. **cām-ı hilāl-ı ʿıyd:**-*uñ*
Gazel 814
Mısra: **3**
Bayram hilalinin şarap kadehi. || Bayramla birlikte gelen şarap içme özgürlüğü.

Öyle müştāḳı idük cām-ı hilāl-ı ʿıyduñ
Görmesek bu gicede işimüz olurdı tamām

cām-ı hoş-güvār:

1. **cām-ı ḫoş-güvār:**
Gazel 924
Mısra: **2**
Hoş içimli lezzetli şarap.

Açılsaḳ bāġ u rāġa yārile ḫurrem bahār olsa
Ayaḳ seyrānın itsek elde cām-ı ḫoş-güvār olsa

cām-ı ʿīd:

1. **cām-ı ʿīd:**
Gazel 121
Mısra: **1**
Bayram kadehi.

Şāmımuz ṣubḥ oldı döndi āfitāba cām-ı ʿīd
Māḥaṣal bir ḳutlu gün gördük irişdi şām-ı ʿīd

cām-ı ʿişret:

1. **cām-ı ʿişret:**
Gazel 361
Mısra: **1**
İçki kadehi.

Her ḳaçan devrān ufḳdan cām-ı ʿişret gösterür
ʿIyş u nūṣa ʿıyş u nūş ehline ruḫṣat gösterür

cām-ı ʿişve:

1. **cām-ı ʿişve:**-*den*
Gazel 584
Mısra: **1**
Sevgilinin gönül çeken işve cilve kadehi. || Sevgilinin sarhoş eden cilvesi.

Ġamzeñ eyler miydi cām-ı ʿişveden görseñ ferāġ
Kişver-i ḥüsn içre olsa bāde-i nāb seyr-i bāġ

cām-ı ḳalb:

1. **cām-ı ḳalb:**-*i*
Kaside 25
Mısra: **64**
Kalp kadehi.

Hemīşe lāle gibi surḫ-rūdur ol kim ola
Ṣarāb-ı mihrüñile cām-ı ḳalbi mālāmāl

cām-ı kerem:

1. **cām-ı kerem:**-*i, -n*
Kaside 28
Mısra: **41**
Cömertlik kadehi.

Cām-ı keremin Ḥātem içüp şöyle yıḳıldı
Kim bunca zamāndur başını ḳalduramaz tūz

2. **cām-ı kerem:**-*üñ*
Kaside 10
Mısra: **39**
İyilik ve lütuf kadehi.

Bezmde virdügi keyfiyyeti cām-ı keremüñ
Ne müferriḥ virür erbāb-ı ṣafāya ne nebīd

cām-ı laʿl:

1. **cām-ı laʿi:**-*i*
Gazel 57
Mısra: **6**
Kırmızı şarap kadehi. || (Sevgilinin) dudakları.

Ḳıldı ḫumār-ı bāde-i firḳat bizi helāk
Ṣunmazsa cām-ı laʿli olur ḥālimüz ḫarāb

2. **cām-ı laʿl:**-*uñ, -ı*
Gazel 240
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudaklarının kadehi. || Sevgilinin kırmızı şarapla dolu kadehe benzeyen dudakları.

Dil cām-ı laʿluñı umariken o çeşm-i mest
Zinhār ṭuymasun güzelüm yoḳsa ḳan ider

cām-ı leb-ber-leb-i ʿīd:

1. **cām-ı leb-ber-leb-i ʿīd:**
Rübai 23
Mısra: **4**
Bayramda dudağa değen şarap kadehi.

ʿİduñ dise ben ṣafāsın itdüm yaraşur
Laʿluñ kime olsa cām-ı leb-ber-leb-i ʿīd

cām-ı leb-i cānān:

1. **cām-ı leb-i cānān:**-*a*
Gazel 930
Mısra: **1**
Sevgilinin şarap kadehine benzeyen dudakları.

Dime meyl eylemeñüz cām-ı leb-i cānāna
Ṣıġmaz ey ṣūfī-i cāhil buralar ʿirfāna

2. **cam-ı leb-i canan:**-*ı*
Gazel 773
Mısra: **9**
Sevgilinin dudaklarının kadehi. || Sevgilinin sarhoş eden dudakları.

Ārzū itmez idüm cam-ı leb-i cananı
ʿĀḳibet bilse idüm ḳan olacaġın cigerüm

cām-ı leb:

1. **cām-ı leb:**-*i, -n*
Gazel 786
Mısra: **1**
Dudak kadehi. || Sevgilinin

kadeh gibi sarhoş eden dudakları.

Ẕikr idüp cām-ı lebin defʿ-i ġam-ı vehm idelüm
Ḳanlu yaşlar dökelüm bu gice bir dem idelüm

2. **cām-ı leb:**-*üñ*
Gazel 272
Mısra: **10**
Şarap renkli dudak.

Künc-i belāda Rūḥi-i dil-ḫasta dostum
Cām-ı lebüñ ḫayālı ile cān çeker yatur

3. **cām-ı leb:**-*üñ*
Müsebba 1
Mısra: **15**
(Sevgilinin) Şarap kadehine benzeyen dudakları.

Ġayrılar nūş eylesün cām-ı lebüñ şāhum benüm
Şādmāndur devletüñde her gedā ammā benüm

cām-ı luṭf:

1. **cām-ı luṭf:**-*ile*
Gazel 612
Mısra: **3**
Lütuf kadehi.

Yād itmez oldı yār bizi cām-ı luṭfile
Öldük ḫumārdan ol gül-i ḫamrāyı görmedük

cām-ı maḥabbet:

1. **cām-ı maḥabbet:**-*den*
Gazel 545
Mısra: **9**
Sevgi kadehi.

Bir özge neşʾe ḥāṣıl eylemiş cām-ı maḥabbetden
Lebüñ devrinde Rūḥī bāde-i gül-fāmdan geçmiş

2. **cām-ı maḥabbet:**
Gazel 1036
Mısra: **10**
Aşk kadehi.

Zāhidā ġamdan ḫalāṣ olmaḳ dilerseñ ʿāşıḳ ol
Ādemi bīhūş ider cām-ı maḥabbet mül gibi

cām-ı mey:

1. **cām-ı mey:**
Gazel 100
Mısra: **11**
İçki, şarap kadehi.

Ḫāk-ı der-i meygede vü cām-ı mey
Rūḥi-i ser-meste yiter taḫt u tāc

cām-ı mey-i bī-ġaş:

1. **cām-ı mey-i bī-ġaş:**
Gazel 541
Mısra: **8**
Saf şarap kadehi.

Ölmek nedür ol laḥẓa ki meclisde raḳībe
Cām-ı mey-i bī-ġaş ṣunasın sen ben olam ġış

cām-ı mey-i dil-küşā:

1. **cām-ı mey-i dil-küşā:**-*y, -ı*
Gazel 320
Mısra: **1**
Gönle ferahlık veren içki kadehi.

Cānān elinde cām-ı mey-i dil-küşāyı gör
Mestāne ger ṣunarsa saña gel ṣafāyı gör

cām-ı mey-i erġavān:

1. **cām-ı mey-i erġavān:**
Gazel 154
Mısra: **11**
Erguvan renkli şarap kadehi.

Laʿluñ raḳībe cām-ı mey-i erġavān ṣunar
Ben dil-fikāra ġamzelerüñ ṭolı ḳan virür

cām-ı mey-i gül-fām:

1. **cām-ı mey-i gül-fām:**
Gazel 815
Mısra: **2**
Gül renkli şarabın kadehi.

Eyler hedef-i nāveg-i miḥnet beni eyyām
Destümde siper olmasa cām-ı mey-i gül-fām

2. **cām-ı mey-i gül-fām:**-*a*
Gazel 929
Mısra: **4**
Gül renkli içki kadehi.

Biz ki bir ẕevḳe ṣatup ʿālemi lāḳayd olavuz
Nice cān virmeyelüm cām-ı mey-i gül-fāma

cām-ı mey-i gül-gūn:

1. **cām-ı mey-i gül-gūn:**
Gazel 28
Mısra: **6**
Gül renkli şarap kadehi.

Cām-ı gül-gūnı ḳoyup teklīf-i kevs̱er eyleme
Zāhidā kevs̱er saña cām-ı mey-i gül-gūn baña

cām-ı mey-i ḥamrā:

1. **cām-ı mey-i ḥamrā:**
Gazel 395
Mısra: **4**
Kırmızı şarap kadehi.

Nice meyḫāneyi vaṣf itmeyelüm ey ṣūfī
Anda ġam defʿine cām-ı mey-i ḥamrā bulınur

cām-ı mey-i hicrān:

1. **cām-ı mey-i hicrān:**-*da*
Gazel 982
Mısra: **8**
Ayrılık şarabının kadehi.

Nūş iden ʿāşıḳ-ı zārı ider elbette helāk
Bilmezin zehr mi var cām-ı mey-i hicrānda

cām-ı mey-i ḫoş-güvār:

1. **cām-ı mey-i ḫoş-güvār:**-*da*
Gazel 967
Mısra: **8**
Hoş içimli şarap kadehi.

Āb-ı ḥayāt ẕevḳına yoḳ meylimüz ki biz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Bulduḳ o ẕevḳı cām-ı mey-i ḫoş-güvārda

cām-ı mey-i ḫüsn:

1. **cām-ı mey-i ḫüsn:**
Gazel 221
Mısra: **4**
Güzellik içkisinin kadehi.

ʿAceb olmaz yüzine baḳmasañ üftādelerüñ
Eylemiş cām-ı mey-i ḫüsn seni mest-i ġurūr

cām-ı mey-i ʿışḳ:

1. **cām-ı mey-i ʿışḳ:**-*dan*
Gazel 171
Mısra: **7**
Eğlence meclisinin içki kadehi.

Felekde cām-ı mey-i ʿışḳdan olan maḥrūm
Hemān benem ki yerüm bezm-i yārda yoḳdur

cām-ı mey-i lāle-fām:

1. **cām-ı mey-i lāle-fām:**
Gazel 804
Mısra: **8**
Lale renkli, kırmızı şarap kadehi.

Ṣalmaya ġam tā ki ayaḳdan seni
Elde gerek cām-ı mey-i lāle-fām

cām-ı mey-i maḥabbet:

1. **cām-ı mey-i maḥabbet:**-*e*
Gazel 287
Mısra: **4**
Aşk şarabının kadehi.

Lā-yāʿḳıl itdiler bizi gördüñ mi ḫūblar
Cām-ı mey-i maḥabbete bilmem ne ḳatdılar

2. **cām-ı mey-i maḥabbet:**-*i*
Gazel 287
Mısra: **1**
Aşk şarabının kadehi. || *Aşk.*

Cām-ı mey-i maḥabbeti anlar ki ṭatdılar
Tāc u ḳabāyı şevḳe gelüp hīçe ṣatdılar

cām-ı mey-i nāb:

1. **cām-ı mey-i nāb:**-*ı*
Gazel 194
Mısra: **10**
Halis şarabın kadehi.

Rūḥiyā ger ġarażı ġayra degülse yāruñ
İçmeyüp elde yā cām-ı mey-i nābı ne ṭutar

cām-ı mül:

1. **cām-ı mül:**
Gazel 153
Mısra: **10**
İçki, şarap kadehi.

Ṣoḥbet-i ehl-i riyādan çek ayaḳ ey Rūḥī
Ḳorḳarın rāz-ı dil-i zāruñı cām-ı mül açar

cām-ı murād:

1. **cām-ı murād:**
Kaside 18
Mısra: **76**
Murat kadehi.

Ehl-i diller nola devrüñde olursa ḫoş-ḥāl
Ellerinde mey-i ʿişretle ṭola cām-ı murād

cām-ı muṣaffā:

1. **cām-ı muṣaffā:**
Gazel 275
Mısra: **10**
Saf şarap kadehi.

Rūḥiyā ḳılmaḳ dilerseñ ġuṣṣa-i devrānı defʿ
Bezm-i ehl-i ḥāla gel cām-ı muṣaffā bundadur

2. **cām-ı muṣaffā:**-*y, -a*
Gazel 263
Mısra: **8**
Saf, temiz şarap.

Cānā ṣafā-yı bāde-i laʿluñ müdāmdur
Bezm-i ṣafāda cām-ı muṣaffāya kim baḳar

cām-ı nebīz:

1. **cām-ı nebīz:**
Gazel 137
Mısra: **10**
Şarap kadehi.

Çemende ʿıyş idesin yār ile ne demdür o dem
Ki gāh gül ṣuna mestāne gāh cām-ı nebīẕ

cām-ı riyā:

1. **cām-ı riyā:**
Gazel 330
Mısra: **13**
Gösteriş kadehi.

Cünbişi cām-ı riyādan görinür mestāne
Eyleseñ diḳḳatle ṣūfī-i huşyāra naẓar

cām-ı ṣabūḥ:

1. **cām-ı ṣabūḥ:**
Gazel 106
Mısra: **8**
Sabahleyin mahmurluk gidermek için içilen şarap.

Ḳılma erbāb-ı vefādan bāde-i mihrüñ dirīġ
Ṣun bu maḫmūr-ı mey-i endūha bir cām-ı ṣabūḥ

cām-ı ṣafā-bahş:

1. **cām-ı ṣafā-baḫş:**
Gazel 999
Mısra: **8**
Neşe ve huzur veren şarap kadehi.

Sāḳiyā zühd ü veraʿdan ḳatı dil-teng olduḳ
Bizi bir cām-ı ṣafā-baḫş ile mesrūr eyle

cām-ı ṣafā-encām:

1. **cām-ı ṣafā-encām:**-*ı*
Kaside 7
Mısra: **43**
Mutluluk bahşeden şarap kadehi.

Getür cām-ı ṣafā-encāmı sāḳī geldi ol dem kim
Döne ḳuṭb-ı murādı üzre gerdūn ehl-i ʿirfānuñ

cām-ı ṣafā:

1. **cām-ı ṣafā:**-*y, -ı*
Gazel 683

Mısra: **11**
Mutluluk kadehi.

Baña ṣunduḳlaruñ cām-ı ṣafāyı ṣunduñ aġyāra
Mey-i ʿaşḳuñla gūyā mest evkār olduġum bildüñ

cām-ı ṣahbā:

1. **cām-ı ṣahbā:**
Gazel 40
Mısra: **4**
İçki kadehi.

Faṣl-ı güldür demidür gülşene varup alagör
Bir ele ġonca-i ter bir ele cām-ı ṣahbā

cām-ı ṣarāb:

1. **cām-ı ṣarāb:**
Gazel 55
Mısra: **1**
Şarap kadehi.

Defʿ-i tīr-i ġuṣṣa-i devrān içün cām-ı ṣarāb
Bir siperdür kim aña āyīne olmışdur ḥabāb

cām-ı ṣarāb çek-:

1. **cām-ı ṣarāb çek-:**-*üp*
Gazel 56
Mısra: **1**
İçki içmek.

Ṣubḥ-dem ẕevḳ ehli oldur kim çeküp cām-ı ṣarāb
Neşʾe-i meyle ḳıla seyr-i ṭulūʿ-ı āfītāb

cām-ı ṣarāb-ı devre:

1. **cām-ı ṣarāb-ı devre:**
Gazel 1019
Mısra: **12**
Dönen şarap kadehi.

Āḫır-ı kārda tefrīde düşer terkībüñ
Sāḳiyā ṭurma getür cām-ı ṣarāb-ı devre

cām-ı ṣarāb-ı erġuvān:

1. **cām-ı ṣarāb-ı erġuvān:**
Gazel 514
Mısra: **8**
Kırmızı renkli şarap kadehi.

Hemān ol bī-pervāyadur ʿālemde reşküm kim
Elinden gül gibi cām-ı ṣarāb-ı erġuvān gitmez

cām-ı ṣarāb-ı nāb:

1. **cām-ı ṣarāb-ı nāb:**
Gazel 116
Mısra: **1**
Saf şarap kadehi.

Ey ḳılan gül-ruḫların cām-ı ṣarāb-ı nāb surḫ
Gel ki oldı ḥasretüñle dīde-i aḥbāb surḫ

cām-ı ṣarāb-ı vaḥdet:

1. **cām-ı ṣarāb-ı vaḥdet:**
Gazel 78
Mısra: **9**
Vahdet şarabının kadehi.

Meclis-i ʿaşḳdadur cām-ı ṣarāb-ı vaḥdet
Ṣoḥbet-i ehl-i riyādan çek ayaḳ ikrāh it

cām-ı ṣevḳ:

1. **cām-ı ṣevḳile:**-*ile*
Gazel 710
Mısra: **11**
Arzu kadehi.

Ol bahār-ı gülşen-i devlet ki cām-ı ṣevḳile
Ẕevḳ-baḫş oldı dem-i luṭfında ṣeyḫ u şāba gül

cām-ı sürūr-encām:

1. **cām-ı sürūr-encām:**-*a*
Gazel 635
Mısra: **11**
Neşe veren kadeh.

Baḳmayup zehr-i ġam u cām-ı sürūr-encāma
Sāḳi-i dehr ne ṣundıysa bize nūş itdük

2. **cām-ı sürūr-encām:**-*ı*
Gazel 776
Mısra: **9**
Sevinç veren şarap kadehi.

Peyāpey ṣun baña cām-ı sürūr-encāmı ey sāḳī
Ki bezm-i yārdan dūr olalı ḳayġudadur göñlüm

cām-ı ṭahīr:

1. **cām-ı ṭahīr:**
Tarih 71
Mısra: **3**
Temiz şarap kadehi.

Bir dem elinden olmaya cām-ı ṭahīr dūr
Nūş itdügi ṣafayile dāyim o cām ola

cām-ı ṭarab:

1. **cām-ı ṭarab:**-*dur*
Gazel 525
Mısra: **9**
Sevinç ve neşe veren kadeh.

Her ġonca-i ter bāġda bir cām-ı ṭarabdur
Nitsün ʿacabā bülbül-i cān-ı ṭarab-āmūz

cām-ı vaṣl:

1. **cām-ı vaṣl:**-*ile*
Gazel 446
Mısra: **11**
Kavuşmanın şarabı. ||
Sevgiliye kavuşmanın zevki.

Cām-ı vaṣlile mestdür aġyār
Bize ṣun sāḳiyā ki huşyāruz

cām-ı viṣāl:

1. **cām-ı viṣāl:**
Terci-bend 2
Mısra: **6**
(Sevgiliye) Kavuşma şarabı.

Kāse kāse nice bir ben çekeyin zehr-i helāhil
Nice bir ġayre felekde ṣunıla cām-ı viṣāl

cām-ı zer:

1. **cām-ı zer:**
Gazel 4

Mısra: **7**
Altın kadeh.

Alup eline cām-ı zer nergis çemende ʿıyş ider
Yaʿni şeh-i gül devridür oldı mey-i nāba ṣalā

cām-ı zerrīn:

1. **cām-ı zerrīn:**
Gazel 55
Mısra: **10**
Altın kadeh.

Yārsuz bezm-i ṣafāya meyl idüp başmam ayaḳ
Cām-ı zerrīn olsa ey Rūḥī o bezme āfitāb

cām-ı zevḳ:

1. **cām-ı zevḳ:**-*i*
Kaside 33
Mısra: **33**
Zevk şarabı.

O kim cām-ı zevḳi ṣalar elden olur
Żamīr-i münīri maḥall-i meʿāyib

cāmiʿ-i ʿaşḳ-ı cebīn:

1. **cāmiʿ-i ʿaşḳ-ı cebīn:**-*üm, -de*
Gazel 878
Mısra: **6**
(Aşığın) Alnında toplanan aşkı.

Gözlerüm aġlamadan çıḳdı ḳıyās itmeñ kim
Cāmiʿ-i ʿaşḳ-ı cebīnümde çıḳardum iki ʿayn

cāmiʿ-i ʿaşḳ:

1. **cāmiʿ-i ʿaşḳ:**-*uñ, -da*
Kaside 4
Mısra: **18**
Aşk camisi.

Nār-ı şevküñla iki ḳandīl-i zerrīndür yanar
Cāmiʿ-i ʿaşḳuñda dāʾim cirm-i māh u āfitāb

cāmiʿ-i dil:

1. **cāmiʿ-i dil:**
Gazel 700
Mısra: **3**
Gönül camisi.

Kūy-ı ʿaşḳ içre yapıldı ġamile cāmiʿ-i dil
Elem ü miḥnet ü ġam kişveri evḳāf gerek

cāmiʿ-i ehl-i duʿā:

1. **cāmiʿ-i ehl-i duʿā:**
Tarih 10
Mısra: **14**
Dua edenlerin camisi. || *Sinan Paşa tarafından Abdülkadir Geylani'nin makamının yanına yaptırılan cami.*

Ḳasd-ı ṣevāb eyleyüp söyledi tārīḫini
Cāmiʿ-i ehl-i duʿā çeşme-i āb-ı ḥayāt

cāmiʿ-i iḥsān u himmet:

1. **cāmiʿ-i iḥsān u himmet:**
Kaside 3
Mısra: **7**
İyilik ve yardımın bir araya geldiği (kimse). || *Hz. Ebubekir.*

Cāmiʿ-i iḥsān u himmet mecmaʿ-ı luṭf u kerem
Maṭlaʿ-ı burc-ı ḫilāfet neyyir-i burc-ı vefā

cāmiʿ-i kurʾān-ı āyāt-ı mecīd:

1. **cāmiʿ-i kurʾān-ı āyāt-ı mecīd:**
Kaside 3
Mısra: **30**
Yüce Kuran ayetlerini toplayıp bir araya getiren. || *Hz. Osman.*

Olmasaydı ʿālemüñ mümtāzı ʿilmullahda
Olmaz idi cāmiʿ-i Kurʾān-ı āyāt-ı mecīd

cān:

1. **cān:**-*(u)m, -ı*
Gazel 795
Mısra: **2**
(Can kadar çok sevilen) Sevgili.

Biḥamdillahi ve'l-minne bugün cānānumı gördüm
Ölürsem ġam yimem şimdengirü cānumı gördüm

2. **cān:**-*ı*
Gazel 122
Mısra: **1**
Can, ruh, gönül.

İñledür geh cānı ġamzeñ geh o laʿl-ı nūşḫand
İki ḫūn-rīzüñ elinden neylesün bir derd-mend

3. **cān:**
Gazel 83
Mısra: **2**
Hayat, yaşam.

Eger şu sepmeseydi dembedem endīşe-i vuṣlat
Ne dil ḳordı ne cān yandurmaduḳ sūz-ı ġam-ı firḳat

4. **cān:**-*ı, -n*
Gazel 882
Mısra: **3**
İnsan ve hayvanların yaşamasını sağlayan ve ölümle bedenden ayrılan madde dışı varlık, ruh.

Cānın şaḳınan şanma cānāna ire ey dil
Sūd isteyen üftāde bu yolda ziyān çeksün

5. **cān:**
Gazel 146
Mısra: **4**
Beden, ruh, insanın maddi ve manevi varlığı.

Bir daḫi görmek naṣīb olur mı dīdāruñ diyü
Cān seni ey cān-ı ʿālem cüst u cū idüp gider

6. **cān:**
Gazel 93
Mısra: **1**
(*Aşığın) canı, ruhu.*

Neylesün cān idicek ol ġamze-i ġammāz güc
Murġ-ı nev-perdāza defʿ-i pençe-i şehbāz güc

7. **cān:**-*ile*
Gazel 723
Mısra: **11**
Can. II Sevgili.

Bir cānile ki mümkin ola defʿ-i pās-ı ġam
Ḫoş ṭut müdām ḫāṭıruñı şād u ḫurrem ol

8. **cān:**
Gazel 123
Mısra: **9**
Hayat, ruh. II Kalp, gönül.

Göñülde cān gibi maḥcūb olupdur ol maḥbūb
Eger ki Rūḥi görürse cemāluñ ola saʿīd

9. **cān:**-*lar, -uz*
Gazel 487
Mısra: **1**
Kişi, kimse.

Düşmiş vücūd ḳaydına bī-ḳayd cānlaruz
Yoḳdur mekānımuz bir iki lā-mekānlaruz

10. **cān:**
Gazel 547
Mısra: **10**
Hayat (veren kimse), canlılık kaynağı (sevgili yerine).

Senden ayru bir dem olmaḳ Rūḥiye mümkin degül
Ġālibā ʿaşḳ ehline Ḫāliḳ seni cān eylemiş

11. **cān:**-*ı*
Kaside 24
Mısra: **37**
Can, takat, güç.

Olup muḳābil öñinde ne cānı var ki ṭura
Dem-i veġāda eger Rüstem olsa da aʿdā

12. **cān:**
Gazel 60
Mısra: **5**
Can, nefs, aşığın kendisi.

Cān yelerdi şaçuñ hevāsından
Bitmedin yirde sünbül-i sīrāb

13. **cān:**-*a*
Gazel 715
Mısra: **5**
İnsanın duygularını taşıyan iç âlemi, gönül, iç, yürek.

Cāna endīşe-i vaṣlı yeter ol māhuñ enīs
Ey ġam-ı hicr yüri sen dil-i gümrāh ile ol

14. **cān:**-*ı*
Gazel 319
Mısra: **12**
İnsan ve hayvanların yaşamasını sağlayan ve ölümle bedenden ayrılan madde dışı varlık, ruh. II Hareket; güç, kuvvet.

Kimdür ṭufeyl itmeye sen cānın isteseñ
Fermānuña muḫālefet ide ne cānı var

15. **cān:**-*lar*
Gazel 14
Mısra: **8**
Can, ruh, gönül. II Ömür, hayat.

Dil almış peyk-i müjgānuñ görüp bu ḳalʿa-i tenden
Bu feṯḥ-i bāba cānlar beẕl idüp ḳurbānıyuz cānā

16. **cān:**
Gazel 395
Mısra: **10**
Sevgili, dost, kardeş.

Ġarażuñ bāde-i gül-reng ise var meygedeye
Anda cān isterisen Rūḥi-i şeydā bulınur

17. **cān:**-*(u)m, -ı*
Gazel 9
Mısra: **9**
Beden, cisim, gövde, vücut. II Gönül.

Tīr-i müjgānuñ ġamı mecrūḥ ḳıldı cānumı
Yāya döndi ḳāmetüm müşkīn hilāluñdan cüdā

18. **cān:**-*lar, -a*
Gazel 529
Mısra: **13**
Sevgili, dost, kardeş. || (Bektâşî ve Mevlevîler'de) Tarikat kardeşi, derviş.

Ḫoş şafā-gāh idi ehl-i ʿişret olan cānlara
Çār-dīvār-ı ʿanāṣır olsa ger muḥkem esās

19. **cān:**-*um*
Terkib-bend 7
Mısra: **15**
Can, ruh; can kadar çok sevilen, sevgili.

Hem ciger-kūşem idi hem cānum
Baña anuñla ḫoş idi ʿālem

20. **cān:**
Gazel 639
Mısra: **7**
Âşığın canı, gönlü, varlığı.

Anuñçün ey sehī-ḳad eyledüm cān riştesin peyvend
Ki māyil olmasun ġayra nihāl-i serv-i āzāduñ

cān al-:

1. **cān al-:**-*ma, -da*
Gazel 1026
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Şifa bulmak. || Yaşamak, sonsuzluğa ermek.

Naḳd-ı cānı ḫarc iderler laʿl-ı cānān almada
Ḫastalar kūyında yāruñ cān virüp cān almada

2. **cān al-:**-*maḳ, -da*
Gazel 547
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Öldürmek.

Laʿlüñi ālile cān almaḳda ḳattāl eyleyüp
Çeşmüñi siḥr ile dil almaḳda fettān eylemiş

cān at-:

1. **cān at-:**-*ar, -sın*
Gazel 136
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Şiddetle arzu etmek, çok istemek. || Ölmek, can vermek.

Baḥr-ı hicre düşdüñ ey dil ġamdan özlersin kenār
Cān atarsın sāḥile ammā ki sāḥil nā-bedīd

2. **cān at-:**-*dı*
Gazel 958
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Şiddetle arzu etmek, çok istemek.

Gördi Mecnūn ki fenā meclisinüñ yoḳ mezesi
Götürüp ayaġı cān atdı beḳā meclisine

3. **cān at-:**-*up*
Tarih 49
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Can atmak, ahirete gitmek. || *Şiddetle arzu etmek, çok istemek.*

Eyledi dünyādan İbrāhīm Pāşā intiḳāl
ʿİşret-ābād-ı beḳāya cān atup oldı muḳīm

cān bağışla-:

1. **cān bağışla-:**-*duḳda*
Gazel 102
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hayat vermek, diriltmek.

Lebüñle mürdelere vir ḥayāt kim görsün
Felekde nice olur cān bağışladuḳda mesīḥ

2. **cān bağışlar:**-*r*
Kaside 19
Mısra: **34**
Kelime Tipi: **Deyim**
Can vermek, canlandırmak.

Hep bahāruñ eşer-i maḳdemidür kim yoḳdur
Cān bağışlar ten-i eşcāra nesim-i esḥār

cān bāzārı:

1. **cān bāzārı:**-*dur*
Gazel 149
Mısra: **9**
Ölümle karşı karşıya bulunulan tehlikeli durum.

Rūḥiyā bāzār-ı ʿaşḳ-ı yār cān bāzārıdur
Bunda ʿāşıḳ Yūsuf-ı vaḳt olsa hīçe ṣatılur

cān bülbüli:

1. **cān bülbüli:**-*i, -n, -üñ*
Gazel 289
Mısra: **4**
Bülbüle benzeyen can.

Nihāl-i sāʿid-i sīmīnüñ üzre ey gül-i raʿnā
Degül dāġ-ı siyeh cān bülbülinüñ āşiyānıdur

cān bul-:

1. **cān bul-:**-*dı*
Kaside 16
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dirilmek, canlanmak.

Defʿ-i ġam ḳıldı ḳudūmüñden esīrān-ı firāḳ
Taze cān buldı demuñden müsteʿidān-ı viṣāl

2. **cān bul-:**-*dı*
Tarih 78
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canlanmak, hayat bulmak.

Geldi defterdār olup Baġdāda bir ʿİsī-nefes
Tāze cān buldı ḳudūmından dil-i bīmārımuz

cān çek-:

1. **cān çek-:**-*er*
Gazel 272
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Can çekişmek, ölmek üzere bulunmak. || *Canı çekmek, istek duymak, arzulamak.*

Künc-i belāda Rūḥi-i dil-ḫasta dostum
Cām-ı lebüñ ḫayālı ile cān çeker yatur

2. **cān çek-:**-*sün*
Gazel 882
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Can çekmek, ölecek vaziyette olmak.

Cām-ı ġamuñı tenhā inṣāf mı cān çeksün
Aġyāra da ṣun ol da bir nice zamān çeksün

3. **cān çek-:**-*sün*
Gazel 882
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyi istemek, istek duymak, arzulamak.

Aġyārı ġamı laʿli eñ ṣoñra helāk eyler
Sen yārile sāġar çek aġyārı ḳo cān çeksün

cān fedā it-:

1. **cān fedā it-:**-*me, -y, -e*
Gazel 929
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey veya kişi uğruna) Canından vazgeçmek.

Ne ḳadar mürde-dil olmaḳ gerek ol ʿāşıḳ kim
Cān fedā itmeye bir dilber-i sīm-endāma

cān fedā ḳıl-:

1. **cān fedā ḳıl-:**-*maḳ*
Kaside 3
Mısra: **21**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey uğruna) Canından vazgeçmek, ölümü göze almak.

Cān fedā ḳılmaḳ ṭarīḳ-i Ḥaḳḳda āsān iş degül
Ol ḳıyar cāna kim eyler ṣarf-ı mülk ü beẕl-i māl

cān gel-:

1. **cān gel-:**-*di*
Gazel 86
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dirilmek. || *Can gelmek, güçlenmek.*

Cān geldi yeñiden beden-i mürdeye ṣandum
Rūḥī gelicek ḳabrüme ol ḳadd-i ḳıyāmet

2. **cān gel-:**-*di*
Gazel 1062
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canlanmak, güçlenmek.

Gelüp o ṣūḫ saña maḳdemiyle virdi ḥayāt

Sevin göñül ki yine mürde cisme cān geldi

cān gerdeni:

1. **cān gerdeni:**-*n, -de*
Kaside 20
Mısra: **66**
Can gerdanı.

Ḥablüʾl-metīn luṭfuñ olupdur
Cān gerdeninde bend-i ḥamāʾil

cān gözi:

1. **cān gözi:**-*n*
Gazel 603
Mısra: **2**
İnsanda gözle görünmeyeni gören, sezen, hisseden mânevî güç, uyanıklılık, basîret.

Eşkile vaṣf eyledüm irdi didi ṣabāḥ-ı ʿaşḳ
Cān gözin açdı naʿra-i ḥayya-ale'l-felāḥ-ı ʿaşḳ

cān gözini aç-:

1. **cān gözini aç-:**
Terkib-bend 8
Mısra: **188**
Kelime Tipi: **Deyim**
İnsanda gözle görünmeyeni görebilmek, sezebilmek, basîret sahibi olmak.

Ṣūfī bizi sen cism göziyle göremezsin
Aç cān gözini eyle naẓar gör ki ne rūḥuz

cān ḫalāṣ it-:

1. **cān ḫalāṣ it-:**-*mez, -di*
Gazel 997
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canını kurtarmak, ölümden kurtulmak.

ʿĀṣıḳ ġam-ı sipihrden itmezdi cān ḫalāṣ
Eglenmeyeydi cām-ı Cem-i dil-küşā ile

cān ḳalma-:

1. **cān ḳalmaz:**-*z*
Gazel 149
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bitkin bir duruma gelmek, gücü tükenmek. || *Ölmek.*

Ġamzesin yād eyledükce gerçi ḳalmaz bende cān
Leblerin añduḳca ammā cānuma cān ḳatılur

cān ḳo-:

1. **cān ḳo-:**-*mış*
Gazel 578
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canını ortaya koymak, kendini feda etmek.

Cān ḳomış ḳıymet metāʿ-ı cāmı iden iḫtirāʿ
Anuñ içün zāhide olmaz müyesser metāʿ

2. **cān ḳo-:**-*r, -uz*
Gazel 902
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Rehin olarak) Canını vermek. || *Canını ortaya koymak; kendini feda etmeyi göze almak.*

Virmege bāġ-ı ruḫuñdan bir iki şeftalu
Cān ḳoruz bizden eger istese ol yār girev

cān ḳurtar-:

1. **cān ḳurtar-:**-*abil, -dü, -ñ*
Gazel 893
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canını kurtarmak, ölümden kurtulmak.

Gerçi inṣāf iderüz ṣabrına ey ḳalb-i ḥazīn
Līk cān ḳurtarabildüñ ise ġamdan taḥsīn

2. **cān ḳurtar-:**-*alum*
Gazel 591
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseyi tehlikeli bir durumdan kurtarmak.

Nice cān ḳurtaralum ḥāl u ḥaṭ u zülfüñden
Dostum her biri bir āfet-i devrān ancaḳ

3. **cān ḳurtar-:**-*alum*
Gazel 638
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseyi tehlikeli bir durumdan alıkoymak. || *Âşıkları sevgilinin zulmünden koruyup kurtarmak.*

Nice cān ḳurtaralum ġamze-i ḫūn-rīzüñden
Ṣayda olur mı begüm merḥameti ṣayyāduñ

4. **cān ḳurtar-:**-*ayın*
Gazel 173
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölümden kurtulmak.

Ḳavs-ı ḳuzah-ı ʿaşḳuñ peykān-ı ḳażāsından
Cān ḳurtarayın dirsüñ elde siperüñ yoḳdur

5. **cān ḳurtar-:**-*ur*
Gazel 915
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Ölmesine mani olmak, ölmekten kurtarmak.

Nice cān ḳurtarur ādem ki olup mest-i müdām
Ala her dem ḳılıcın ġamze-i fettānı ele

cān mışrı:

1. **cān mışrı:**-*n, -a*
Gazel 254
Mısra: **10**
Can ülkesi (Mısır ülkesi bağlamında).

Yaʿḳūb-ı dilüñ ḥaḳ bu ki var aġladuġınca
Cān Mışrına bir Yūsuf-ı gül-pīrehen ister

cān mülki:

1. **cān mülki:**-*n, -e*
Gazel 988
Mısra: **2**
Can ülkesi. || *Aşığın canı, kalbi.*

Ġam-ı ʿaşḳuñ gelüp dilden güẕār itdi emīrāne

Virüp cān mülkine gitdi ḳarār itdi emīrāne

cān murġı:

1. **cān murġı:**
Gazel 920
Mısra: **3**
Gönül kuşu.

Māverā-yı çarḫdan cān murġı pervāz eylese
Ḳonmasa bu ḫāk-dāna beste-i dām olmasa

2. **cān murġı:**
Gazel 1071
Mısra: **10**
Can kuşu. || *Aşığın canı.*

Ḳurtuluş yoḳ pençe-i şāhīn-i çeşm-i yārdan
Alur ey cān murġı āḫir ḳorḳarın tenden seni

cān murġını al-:

1. **cān murġını al-:**-*ur*
Gazel 464
Mısra: **4**
Can kuşunu almak, avlamak. || *Aşığın canını almak, öldürmek.*

Ne deñlü evc-i istiġnāda pervāzı bülend ise
Alur cān murġını şehbāz-ı çeşm-i yār amān virmez

cān nakdi:

1. **cān naḳdi:**-*n*
Gazel 341
Mısra: **9**
Can sermayesi.

Cān naḳdin alup ṣatsa viṣāli hep alurduḳ
Müşkil bu ki ammā ne alur var ne ṣatar var

cān tekyesi:

1. **cān tekyesi:**-*n, -de*
Tahmis 5
Mısra: **16**
Can tekkesi. || *Gönül, yürek.*

Yoḳdur vefā nişānı o çāpük-süvārda
Cān tekyesinde şemʿ-i maḥabbet uyanmada

cān terkini ur-:

1. **cān terkini ur-:**-*du, -m*
Tahmis 2
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canını terk etmek, ölmek.

Ḫaṭādur ʿaşḳ u meşk itmek ḫaṭı müşk-i Ḫotenlerle
Ṭolaşdum zülfinüñ ḳullābına cān terkini urdum

cān u baş oynat-:

1. **cān u baş oynad-:**-*acaḳ*
Gazel 590
Mısra: **6**
Canla başla, her şeyi göze alarak, var gücüyle mücadele etmek.

ʿĀşıḳ iseñ rāh-ı ġamda olmadan ġam çekme kim
Cān u baş oynadacaḳ yerdür bu ṣıġmaz bunda lāf

cān u baş:

1. **cān u baş:**-*ı*
Tahmis 6
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Can ve baş. || *Kişinin sahip olduğu tüm varlığı, canı.*

Cān u başı rāh-ı ʿaşḳuñda niṣār itmez miyem
Ölmegi yoluñda cānā iḫtiyār itmez miyem

cān u dil:

1. **cān u dil:**
Gazel 617
Mısra: **1**
Can ve gönül.

Cān u dil ḥükmine neyler atılup peykānuñ
Dostum ḥükmi nedür bir iki ḳaṭre ḳanuñ

2. **cān u dil:**
Gazel 1055
Mısra: **1**
Ruh ve gönül.

Cān u dil laʿluña ḫaṭ gelmege ḫazż eyler mi
Kimse ey şūḫ-ı cefā-cū ölümin ister mi

3. **cān u dil:**
Gazel 629
Mısra: **1**
Ruh ve gönül. || *Yürek.*

Ṣanma gelmekle ḫaṭuñ cān u dil olmaz māyilüñ
Kāfirem ey şūḫ eger dünyāya virsem bir ḳıluñ

4. **cān u dil:**
Gazel 865
Mısra: **3**
(Aşığın) Ruhu ve gönlü.

Cān u dil müjgān-ı çeşminden ḫalāṣ olsun mı hīç
Murġlar cān ḳurtarur mı pençe-i şehbāzdan

cān u dil kūyı:

1. **cān u dil kūyı:**-*n, -a*
Gazel 887
Mısra: **3**
Ruh ve gönül semti. || *Aşığın gönlünün bulunduğu, sevgilinin yaşadığı yer.*

Cān u dil kūyına ʿazm itdi bu şeb bād-ı seḥer
Gelse bir tāze ḫaber virse bize kūyından

cān u dil mülki:

1. **cān u dil mülki:**-*n, -i*
Gazel 206
Mısra: **5**
Can ve gönül ülkesi. || *Kalp.*

Yaḳsa yıḳsa cān u dil mülkini kimden bākı var
Günde yüz biñ böyle mülki ġamzesi tārāc ider

cān u dil murġı:

1. **cān u dil murġı:**-*n*
Gazel 359
Mısra: **10**
Can ve gönül kuşu.

Dāneler kim ẓāhir itmişdür ʿaraḳdan rūy-ı yār
Cān u dil murġın kemend-i kāküliyle hep ṭutar

cān u dilden:

1. **cān u dilden:**
Gazel 216

Mısra: **2**
Candan ve gönülden.

ʿAşḳ cāmın nūş idüp anlar ki bī-hūş oldılar
Cān u dilden hū diyüp bir kerre ḫāmūş oldılar

2. **cān u dilden:**
Gazel 1010
Mısra: **8**
Büyük bir samimiyetle, içten gelerek.

Duḫter-i rez ṣoḥbetinden çoḳ ṣafā kesb itmişüz
Cān u dilden māyilüz ol hemdem-i dīrīneye

cān u dil-i ʿuşşāḳ:

1. **cān u dil-i ʿuşşāḳ:**-*ı*
Gazel 992
Mısra: **7**
Âşıkların ruh ve gönülleri.

İtdi zülfüñ bir yere cān u dil-i ʿuşşāḳı cemʿ
Oldı zencīr-i melāmet ḫalḳa-i ṣoḥbet bize

cān ü göñülden:

1. **cān u göñülden:**
Gazel 1005
Mısra: **4**
Yürekten, içtenlikle.

Nola rez-duḫterine māyil olursa dil ü cān
Meyl ider cān u göñülden kim olursa güzele

2. **cān ü göñülden:**
Kaside 1
Mısra: **38**
Büyük bir samimiyetle, içten gelerek.

Māsivā terkin urup nice zemāndur Yārab
Eylerin cān ü göñülden seni her şeyde ṭaleb

cān vir-:

1. **cān vir:**
Gazel 657
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyi çok istemek.

Cān vir olmaġa yoluñda sehī-ḳadlerüñ ḫāk
Bu leṭāfet bu melāḥat nedür ey nuṭfe-i pāk

2. **cān vir-:**-*di*
Gazel 39
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmek, ruhunu teslim etmek.

Ferhādadur zamānede reşküm ki yār içün
Cān virdi āḫir olmadı aġyāra āşinā

3. **cān vir-:**-*di*
Gazel 733
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Can vermek, can bağışlamak.

Lebin aġzına ṣunup Rūḥiye cān virdi nigār
Ḥasedüñden yüri ey ḥāsid-i bed-ḫāh sen öl

4. **cān vir-:**-*di*
Gazel 800
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hayat vermek, canlandırmak.

Rūḥī gibi cān virdi bize bāde-i laʿluñ
Ol bādeyi biñ çeşme-i ḥayvāna degişmem

5. **cān vir-:**-*di*
Gazel 1039
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hayat vermek, canlandırmak, canlı ve hareketli duruma getirmek.

Bahāruñ maḳdemi emvāt-ı bāġa tāze cān virdi
Hevānuñ iʿtidālı rūḥ-baḫş itdi gülistānı

6. **cān vir-:**-*düg, -üm*
Gazel 314
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmek. || Bir alışverişte karşılık olarak canını vermek.

Cān virdügüm viṣāline bāzār-ı ʿaşḳda
Çoḳ görme ey raḳīb añā ednā belā budur

7. **cān vir-:**-*en*
Gazel 241
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Diriltmek, ruha güç vermek.

Öldüren nāz ile ʿāṣıḳları reftāruñdur
Cān viren mürdelere şīve-i güftāruñdur

8. **cān vir-:**-*en, -üñ, -dür*
Gazel 940
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uğruna can feda edecek kadar çok istemek, canını vermek.

Yoluma cān virenüñdür dime ẕevḳ-ı vaṣlum
Sen hemān ḫastalaruñdan güzelüm cān iste

9. **cān vir-:**-*me, -den*
Gazel 979
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmek, ruhunu teslim etmek. || Bir şeyi çok istemek.

Derd-i ʿaşḳuñla yoluñda ölmege cān virmeden
Ḳaṣdımuz ṣoñ demde gitmekdür hemān īmānile

10. **cān vir-:**
Gazel 256
Mısra: **9**
Uğrunda ölmek.

Reh-i miḥnetde cān virmek ḫabībüm derd-i ʿaşḳuñla
Bize raḥmetdür ammā kim raḳībe ḫayli zaḥmetdür

11. **cān vir-:**-*mez, -miş*
Gazel 855
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Can feda etmek, ölmek. || Ölmeyi şiddetle arzu etmek, çok istemek.

Elüñde ölmege bīḫūde cān virmezmiş üftādeñ

Görürmiş tīġ-i ʿaşḳuñda ḥayāt-ı cāvidān şeklin

12. **cān vir-:**-*se, -ler*
Gazel 866
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyi) Uğruna canını verecek kadar çok istemek, bağlanmak.

Nola elden şalmayup cān virseler bağlanmaġa
Tār-ı zülfüñdür maḥabbet ehline ḥablu'l-metīn

13. **cān vir-:**-*ür*
Gazel 514
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canlanmasına yol açmak.

Oḳından bir nişān olmayıcaḳ cānāna cān gitmez
Egerçi kime kim cān virür ammā bī-nişān gitmez

cānā:

1. **cānā:**
Gazel 168
Mısra: **10**
Sevgilim, canım, ey dost.

Vaṣl āḫir oldı derd-i firāḳuñda aġlamam
Geçdi ṣafā ʿanā daḫi cānā gelür geçer

2. **cānā:**
Gazel 220
Mısra: **8**
(Ey) Sevgilim, cân kadar yakın dost, cânım.

Müdām ehl-i ṣafānuñ şevḳı şemʿ-i ʿārıżuñdadur
O meclisde ki sen olmayasın cānā ne meclisdür

3. **cānā:**
Gazel 103
Mısra: **1**
Ey sevgili, ey can, ey gönül.

Çıḳ ḫāneden güneş gibi cānā ʿale'ṣ-ṣabāḥ
Varsun ṭapuña her gün eḥibbā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

4. **cānā:**
Gazel 13
Mısra: **1**
Ey sevgili, ey cânım.

Ḫidmetde beni ṣanma ḳāṣır ḳuluñam cānā
Her ḥidmete ḳullansañ ḳādir ḳuluñam cānā

5. **cānā:**
Gazel 624
Mısra: **11**
"Ey can, ey sevgili!" anlamlarında sevgiliye bir hitap sözü.

Ḳaçarsañ gelmemekden bezme ārām itmeden cānā
Ayaġ üzre bir iki ṭolu iç ārāmdan giçdük

cāna düş-:

1. **cāna düş-:**-*er*
Gazel 305
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hatırlamak, aklına düşmek.

Ẕikr-i ṭūbī olsa ḳalbe ol boyı ʿarʿar düşer
Yād-ı ṣaḥbā olsa cāna ol lebi kevşer düşer

cāna geç-:

1. **cāna geç-:**-*di*
Gazel 32
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok tesir etmek, canına geçmek.

Didüm cāna geçdi ḥadeng-i cefā
Gülüp yār didi mażā mā-mażā

cāna gir-:

1. **cāna gir-:**-*üp*
Gazel 933
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok tesir etmek, canına geçmek.

Öldürür Rūḥiyi bağrında oyan yāreleri
Girüp ol seng-dilüñ ḫançeri neyler cāna

cāna kār eyle-:

1. **cāna kār eyle-:**-*miş, -dür*
Gazel 493
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Katlanamayacak duruma gelmek, bezmek, bıkmak.

Teşnelik kār eylemişdür cāna ʿayb itmeñ eger
Bāde teklīfinde olsa sāḳiyā teʾkīdimüz

cāna ḳıy-:

1. **cāna ḳıy-:**-*ar*
Kaside 3
Mısra: **22**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendini öldürmek, canını feda etmek.

Cān fedā ḳılmaḳ ṭarīḳ-i Ḥaḳḳda āsān iş degül
Ol ḳıyar cāna kim eyler ṣarf-ı mülk ü beẕl-i māl

cāna minnet:

1. **cāna minnet:**-*dür*
Gazel 132
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Arayıp da bulamadığı bir şeyi bulmuş gibi hemen kabul etmek, çoktan razı olmak.

Cāna minnetdür yoluñda ḫāka yeksān olmamuz
Ey sehī-ḳad tek bizi üftādelerden eyle ʿad

cāna yet-:

1. **cāna yet-:**-*dü, -m*
Gazel 881
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dayanılmaz durum almak.

Şekībe ḳalmadı yer cāna yetdüm ey Rūḥī
Bu derd-i mühliki ben nice bir nihān ideyin

2. **cāna yet-:**-*dü, -n*
Gazel 489
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tahammül gücünü aşmak, canına yetmek.

Cāna yetdün nice bir beyḫūde feryād idelüm
Biz der-i dildārsuz zen kūşe-i gülzārsuz

cāna yit-:

1. **cāna yit-:**-*dü, -k*
Gazel 483
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dayanılmaz durum almak.

Bir ḳadeḥ müştāḳıyuz sāḳī viṣāl-i yārdan
Cāna yitdük bezm-i firḳatda ḫumār-ı ġamla biz

cānān:

1. **cānān:**-*um, -ı*
Gazel 795
Mısra: **1**
Gönül verilen, âşık olunan sevgili.

Biḥamdillahi ve'l-minne bugün cānānumı gördüm
Ölürsem ġam yimem şimdengirü cānumı gördüm

2. **cānān:**-*un*
Gazel 166
Mısra: **11**
Maşuka, dilber, sevilen kadın.

Didüm oturma ḫayāli gelicek cānānuñ
Merdüm-i dīde didi ṣāḥib-i dükkān oturur

3. **cānān:**-*ı*
Gazel 419
Mısra: **2**
Gönül verilmiş, sevgili. II Dost.

Derd-i ʿaşḳa düşmeyen dermān bilmez ḳandedür
Cānını terk itmeyen cānānı bilmez ḳandedür

4. **cānān:**-*e*
Terkib-bend 7
Mısra: **44**
Gönülden sevilen, gönül verilmiş olan güzel, sevgili. II Allah.

Böyle itsün cihānda bir kimse
Cānını vāṣıl itse cānāne

cān-bahş:

1. **cān-baḫş:**
Gazel 278
Mısra: **3**
Can veren, can bağışlayan.

Ṣabānuñ bāġa cān-baḫş olduġın gülden ḳıyās itmeñ
Bu cān-perver nesīm ol zülfi sünbül cānibindendür

cān-bahş it-:

1. **cān-baḫş id-:**-*üp*
Gazel 91
Mısra: **11**
Can vermek, diriltmek.

Cān-baḫş idüp emvāta Ḫudā Ḥażret-i Ḫıżrı
ʿİsāyı aña eyledi ş̱ānī seni ş̱āliş̱

cān-bahş ol-:

1. **cān-baḫş ol-:**-*ur*
Gazel 4
Mısra: **6**
Can vermek, hayat bağışlamak.

Kesb-i hevā eyler semen açup seḥerden sīnesin
Ḥaḳḳā bu ki faṣl-ı ḫūbda cān-baḫş olur bād-ı ṣabā

2. **cān-baḫş ol-:**-*ur*
Gazel 1096
Mısra: **1**
Can vermek, hayat bağışlamak, ferahlatmak.

ʿAşḳ cān-baḫş olur evvel dem-i nevrūz gibi
Ṣoñra ammā ki yaḳar ādemi temmūz gibi

cān-bahşlık:

1. **cān-baḫşlıḳ:**-*da*
Gazel 647
Mısra: **8**
Can bağışlayıcılık.

Ḥayāt ābı ki dirler dāyim eyler mürdeler iḥyā
Leb-i ʿİşī-demüñ cān-baḫşlıḳda ʿaynıdur anuñ

2. **cān-baḫşluḳ:**-*da*
Kaside 27
Mısra: **55**
Hayat bağışlayıcılık.

Ṭabʿına cān-baḫşluḳda reşk ider āb-ı ḥayāt
Kim Mesīhā-veş sözi ġam mürdesin iḥyā ider

cāndan bīzār it-:

1. **cāndan bīzār id-:**-*er*
Gazel 188
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canından bezdirmek. || *Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak.*

Neyleyin dünyādan ey meh-pāre bīzār olmayup
Derd-i hicr-i yār cāndan ādemi bīzār ider

cāndan geç-:

1. **cāndan geç-:**-*e*
Gazel 1062
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hayatından vazgeçmek, artık yaşamak istememek.

Gelen yoḳ dimişsin meger geçe cāndan
Başın alup ele Rūḥī-i nātüvān geldi

2. **cāndan giç-:**-*en*
Gazel 673
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmek.

Ṣalādur ʿāleme Rūḥī gibi cāndan giçen ʿāşıḳ
Urulsun ḫançer-i müjgānına ol çeşm-i ġaddāruñ

cāndan it-:

1. **cāndan it-:**-*dü, -ñ*
Gazel 587
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**

Ölümüne sebep olmak, öldürmek, öldürtmek.

Beni sen cāndan itdüñ firḳatüñle gerçi Yaʿḳūbın
Çıḳardup gözden oldı bī-kese ʿayn-ı beḳā Yūsuf

cāndan uşan-:

1. **cāndan uşan-:**-*du, -ñ*
Gazel 618
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak.

Bir dem o mehi görmeyeli cāndan uşanduñ
Ey dil ya sen ālām-ı ġam-ı ʿaşḳı ne ṣanduñ

cāndur umar:

1. **cāndur umar:**
Gazel 396
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canı çekmek; istek duymak, arzulamak.

Meyve-i vaṣluñ nola eylerse Rūḥi ārzū
Mümteniʿdür gerçi ammā neylesün cāndur umar

2. **cāndur umar**
Gazel 434
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canı istemek, arzu etmek, bir şeye karşı arzulu ve istekli olmak.

Gerçi el virmez ne çāre idelüm cāndur umar
Dürdan sīb-i zeneḫdānın görüp ayva dirüz

cān-ı ʿālem:

1. **cān-ı ʿālem:**
Gazel 146
Mısra: **4**
Âlemin canı.

Bir daḫi görmek naṣīb olur mı dīdāruñ diyü
Cān seni ey cān-ı ʿālem cüst u cū idüp gider

2. **cān-ı ʿālem:**-*dür*
Gazel 323
Mısra: **6**
Âlemin canı. || *Herkese ve içki âlemindekilere can katan şey veya kimse.*

Müdām eyler leb-i laʿlüñ gibi ġam mürdesin iḥyā
Şarābuñ yoḳ naẕīri Ḥaḳ bilür kim cān-ı ʿālemdür

3. **cān-ı ʿālem:**-*dür*
Müseddes 1
Mısra: **39**
Âlemin canı. || *Herkese canlar bağışlayan sevgili.*

Ġam-ı laʿlıyla ol ʿIşī-demüñ kim cān-ı ʿālemdür
Hemīşe içdügüm ḫūn-ı cigerdür yidügüm ġamdur

4. **cān-ı ʿālem:**-*sin*
Kıt'a 27
Mısra: **7**
Âlemin canı. || *Herkesin gözünde kıymetli olan kimse.*

Cān-ı ʿālemsin ṣafā-yı ḳalb u luṭf-ı ṭabʿuña
İrmesün ol cism-i pāka ʿayn-ı aʿdādan gezend

5. **cān-ı ʿālem:**-*üñ*
Gazel 143
Mısra: **6**
Âlemin canı. || *Sevgili.*

Cefā semtinden eyler müsteḥaḳ luṭf u iḥsānı
O cān-ı ʿālemüñ ḥaḳḳā ki eṭvārında ʿālem var

cān-ı ʿazīz:

1. **cān-ı ʿazīz:**-*i*
Gazel 825
Mısra: **17**
Kıymetli can.

Rūḥiyā cān-ı ʿazīzi tende ṣaḳlarsam nola
İrdügümde ʿıyd-ı vaṣl-ı yāra ḳurbān eylerem

2. **cān-ı ʿazīz:**-*i*
Gazel 839
Mısra: **4**
Kıymetli can. || *Aşığın canı.*

Yārı teklīf idelüm ḫānemüze cürʾet idüp
Virelüm cān-ı ʿazīzi giçüp olsa mihmān

3. **cān-ı ʿazīz:**-*üm*
Gazel 254
Mısra: **6**
Kıymetli can, yürek.

Ẕevḳ eylemenüñ geldi zamānı ne ṭurursın
Ey cān-ı ʿazīzüm seni ol sīm-ten ister

cān-ı ʿazīzi al-:

1. **cān-ı ʿazīzi al-:**
Gazel 448
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kıymetli canı almak, öldürmek.

Gerekse al didüm cān-ı ʿazīzi
Didi ol Yūsuf-ı devrān gerekmez

cān-ı belā-keş:

1. **cān-ı belā-keş:**
Gazel 738
Mısra: **8**
(Aşığın) Eziyet ve sıkıntı çeken canı.

Kākülüñle başa kim çıḳdı gel inṣāf idelüm
Neylesün cān-ı belā-keş olmayup āşüfte-ḥāl

cān-ı bī-ḳarār:

1. **cān-ı bī-ḳarār:**
Gazel 1095
Mısra: **11**
Aynı hal üzere devam edemeyen, kararsız can.

Uyduñ o zülfe sen daḫi ey cān-ı bī-ḳarār
Dīvānelük hevāsına düşdüñ göñül gibi

2. **cān-ı bī-ḳarār:**
Tahmis 6
Mısra: **12**
Kararsız yürek.

Mihr umarken senden ey ḫurşīd-i evc-i iʿtibār

Bir nefes ḫoş geçmedi sāyende cān-ı bī-ḳarār

cān-ı fikār:

1. **cān-ı fikār:**-*da*
Tahmis 5
Mısra: **1**
Yaralı gönül.

Derdā ki ẕevḳ ḳalmadı cān-ı fikārda
Ālām-ı hicri çekmedeyüz rūzgārda

cān-ı ḥakīr:

1. **cān-ı ḥaḳīr:**
Gazel 321
Mısra: **4**
(Aşığın) Değersiz canı.

Aġlamaḳla iñlemekle raḥm eger eylerse yār
Aġla ey çeşm-i güher-rīz iñle ey cān-ı ḥaḳīr

cān-ı ḥazīn:

1. **cān-ı ḥazīn:**
Gazel 531
Mısra: **1**
Hüzün dolu yürek.

ʿAceb mi cān-ı ḥazīn olsa ẕevḳden meʾyūs
Kim itdi taḫt-ı dile pādişāh-ı hicr cülūs

2. **cān-ı ḥazīn:**
Gazel 939
Mısra: **3**
Gamlı gönül.

Müjde ey cān-ı ḥazīn oldı şeb-i ġam āḫir
ʿIyş u nūş eyle ki eyyām-ı ṣafā geldi yine

3. **cān-ı ḥazīn:**
Gazel 995
Mısra: **5**
(Aşığın) Mahzun, kederlenmiş canı.

İki ṭūṭīdür dil-i āşüfte vü cān-ı ḥazīn
Sözleri hep ol leb-i şekker-şikenden cānibe

4. **cān-ı ḥazīn:**-*e*
Gazel 109
Mısra: **1**
Üzgün can.

Ġamzeñ ḥadengi cān-ı ḥazīne ġıdā-yı rūḥ
Peykān-ı ḳātilüñ dile sermāye-i fütūḥ

cānı ḳurbān it-:

1. **cānı ḳurbān it-:**-*me, -n, -üñ*
Gazel 516
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canı bir uğurda feda etmek. || *Ölmek.*

Cānı ḳurbān itmenüñ geldi zamānı Rūḥiyā
Tekye-i dilde ḫayāl-i yārdur mihmānımuz

cān-ı maḥzūn:

1. **cān-ı maḥzūn:**
Gazel 428
Mısra: **1**
Kederli can.

Gitdi elden cān-ı maḥzūn u dil-i mehcūrımuz
Rāh-ı ʿaşḳ-ı yārda ṣarf eyledük maḳdūrımuz

cān-ı muḳaddes:

1. **cān-ı muḳaddes:**
Gazel 1072
Mısra: **6**
Kutsal can. || *Âşıkların gönülleri.*

Bir perīnüñ zülfine dil-beste olduḳ biz ki var
Her ser-i mūyında biñ cān-ı muḳaddes aşılı

cān-ı müştāḳ:

1. **cān-ı müştāḳ:**-*ı*
Gazel 1106
Mısra: **6**
(Sevgiliyi) Gönülden arzulayan can, kalp.

Götür el burḳaʿ-i cemāluñdan Şādmān eyle cān-ı müştāḳı

cān-ı nātuvān:

1. **cān-ı nātuvān:**
Tahmis 7
Mısra: **14**
Güçsüz beden.

Gördüm ferāġatile yatar bend olup hemān
Müşkīn şaçuñda ey yüzi gül cān-ı nātuvān

2. **cān-ı nātüvān:**-*ı*
Gazel 928
Mısra: **7**
Güçsüz, zayıf can.

Anuñçün şaḳlaram cismümde cān-ı nātüvānı kim
Ṭufeyl idüp leb-i cān-baḫşuña vuṣlat zamānında

cān-ı pāk:

1. **cān-ı pāk:**-*ı*
Terkib-bend 4
Mısra: **60**
(Bir kimsenin) Mübarek canı, günahsız ruhu.

Ḫākda yatduḳca olup maẓhar-ı luṭf-ı Ḫudā
Cān-ı pākı rūh-ı ḳudsilerle hem-pervāz ola

cān-i şīrīn:

1. **cān-i şīrīn:**
Kaside 37
Mısra: **81**
Tatlı can.

Cān-i şīrīn gibi Ḫalvācı Muḥammed Aġa
Ṭatlu söyler mi o şehd ü şeker-i kān nicedür

2. **cān-ı şīrīn:**-*üm*
Gazel 445
Mısra: **9**
(Aşığın) Tatlı canı.

Dāġdāruñdı cān-ı şīrīnüm
Kūhken gelmedin cihāne henüz

cān-ı şīrīnüñ vir-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **cān-ı şīrīnüñ vir:**
Gazel 720
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tatlı canını vermek. ||
Ölmek, kendi canını sevgili uğrunda feda etmek.

Cān-ı şīrīnüñ reh-i ʿaşḳında vir
Ferhād-vār
Bāri efsāne olursañ ʿaşḳile efsāne ol

cānı teslīm eyle-:

1. **cānı teslīm eyle-:***-mek, -den*
Gazel 589
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmek.

Cānı teslīm eylemekden ġayrı yoḳdur çāremüz
Ḳahramāndur ġamzeñ anuñla ne mümkindür meṣāf

cān-ı ʿuşşāḳ:

1. **cān-ı ʿuşşāḳ:***-ı*
Gazel 936
Mısra: **4**
Âşıkların canı.

Yeter yanduḳları tāb-ı teb-i sūz-ı maḥabbetden
Firāḳuñ āteşine cān-ı ʿuşşāḳı sipend itme

cānib:

1. **cānib:***-e*
Gazel 30
Mısra: **5**
Taraf, cihet, yan.

Oldılar bir cānibe aġyār ḳaṣd-ı ḳatlüme
Olduġıyçün meclis-i meyde nigāhuñ bir yaña

2. **cānib:***-i*
Kaside 16
Mısra: **23**
Yan, taraf, yön.

Ḥāṣalillah ola ḳalbinde tevaḳḳuʿ cānibi
ʿAdl ü dāda mālik olanlar ḳabūl itmez vebāl

cānib-i aġyār:

1. **cānib-i aġyār:***-a*
Gazel 565
Mısra: **1**
Ağyardan, rakipten yana.

Cānib-i aġyāra yüz yirden gider ol sebz-ḫaṭ
Nola bizden yaña bir kez gelse yol itse ġalaṭ

2. **cānib-i aġyār:***-dan*
Gazel 876
Mısra: **1**
Dost olmayanların tarafı.

İrse şeb cemʿ olsa ḫāṭır cānib-i aġyārdan
Ṣubḥa dek içsek ḥabībüm bir ben olsam bir de sen

3. **cānib-i aġyār:***-dan, -dur*
Gazel 451
Mısra: **9**
Rakibin tarafı.

İşāret cānib-i aġyārdandur añla ey Rūḥī
Anuñçün ol perī-peyker naẓar bizden yana ḳılmaz

cānib-i dildār:

1. **cānib-i dildār:***-dan*
Gazel 680
Mısra: **9**
Sevgilinin yanı, yakını.

Gelmiş raḳīb cānib-i dildārdan bugün
Rūḥī çıḳar hevāsını başdan o cānibüñ

2. **cānib-i dildār:***-dan*
Kaside 25
Mısra: **2**
Sevgilinin tarafı.

Ṣafā-yı ḳalb idi olmaḳ esīr-i künc-i melāl
Olaydı cānib-i dildārdan tefaḳḳud-ı ḥāl

cānib-i erbāb-ı vefā:

1. **cānib-i erbāb-ı vefā:***-dan*
Gazel 618
Mısra: **5**
Vefa sahibi, hakiki âşıkların tarafı.

Kesmez naẓarın cānib-i erbāb-ı vefādan
Hep muʿterifüz semtine ol şāh-levendüñ

cānib-i gülzār:

1. **cānib-i gülzār:***-a*
Gazel 733
Mısra: **6**
Gül bahçesi tarafı; gül bahçesine doğru.

Mevsim-i gülde kesilmezdi göñül mescidden
Çekmese cānib-i gülzāra kemend-i sünbül

cānib-i ḥaḳ:

1. **cānib-i ḥaḳ:***-dan*
Gazel 125
Mısra: **8**
Allah tarafından.

Lebüñüñ āb-ı ḥayātı kime kim ola naṣīb
Virilür cānib-i Ḥaḳdan aña ʿömr-i cāvīd

2. **cānib-i ḥaḳ:***-dan*
Gazel 197
Mısra: **3**
Hak yanı.

Alıḳomaz beni yār-ı riyāżet cānib-i Ḥaḳdan
Baña bār-ı girān olan vücūd-ı müsteʿārumdur

3. **cānib-i ḥaḳ:***-dan*
Gazel 810
Mısra: **7**
Allah'ın nezdi.

Cānib-i Ḥaḳdan virile her kime bīdārlıḳ
Evc-i aʿlāda olur seyrānı mānend-i nücūm

4. **cānib-i ḥaḳ:***-dan*
Tarih 16
Mısra: **26**
Allah tarafından.

Pesend-i ṭabʿı olmış būr-veş yārān-ı pīşīnüñ
Ki olmış cānib-i Ḥaḳdan suḫan her birine ilhām

cānib-i ḫāṭır:

1. **cānib-i ḫāṭır:**-*dan*
Gazel 461
Mısra: **19**
Gönül.

Tevaḳḳuʿ cānib-i ḫāṭırdan aṣlā gitmez ey ṣūfī
Tevekkül ehliyüz bī-ḳayd-ı

cānib-i maʿşūk:

1. **cānib-i maʿşūḳ:**-*dan*
Gazel 769
Mısra: **12**
Sevgilinin tarafı.

Ey ḫoş ol renciş ki ḥayret almışiken ʿāşıḳı
Cānib-i maʿşūḳdan düşnām ola feṯḥ-i kelām

2. **cānib-i maʿşūḳ:**-*dan*
Gazel 1
Mısra: **11**
Sevgilinin tarafı, sevgilinin bulunduğu cihet.

Kūşe-i çeşm olsa ẓāhir cānib-i maʿşūḳdan
ʿĀşıḳ oldur kim ide biñ cānı olursa fedā

cānib-i ṣaḥn:

1. **cānib-i ṣaḥn:**-*a*
Tarih 36
Mısra: **12**
Sahn tarafı. || Sahn müderrisliği.

Lafẓen ü maʿnen eyledi şevḳile tārīḫin raḳam
Geldi hezār u pençde cānib-i ṣaḥna Ḥāleti

cānib-i ʿuşşāk:

1. **cānib-i ʿuşşāḳ:**-*a*
Gazel 1029
Mısra: **3**
Âşıkların olduğu taraf.

Eylemez cānib-i ʿuşşāḳa naẓar yıllarla
Ādemi öldürür ol āfetüñ istiġnāsı

2. **cānib-i ʿuşşāḳ:**-*dan*
Gazel 894
Mısra: **1**
Âşıkların tarafı.

İltifātuñ eksik itme cānib-i ʿuşşāḳdan
Bir benüm gibi ḫuṣūṣā ʿāşıḳ-ı müştāḳdan

cānile:

1. **cānile:**
Tarih 16
Mısra: **28**
Yürekten isteyerek, büyük istekle.

Ḫuṣūṣā mücid-i evvel şeh-i mülk-i suḫan Yaḥyā
Bu ṭarz-ı ḫāsuñ īcādına ḳılmış cānile iḳdām

2. **cānile:**
Gazel 680
Mısra: **1**
Çok isteyerek, gönülden.

Ben cānile olam reh-i ʿaşḳuñda ṭālibüñ
Lāyıḳ mıdur ki ġayrılar ola müşāḥibüñ

cānı çık-:

1. **cānımuz çık-:**-*ımuz, -sun*
Gazel 516
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok yorulmak veya çok zorluk çekmek. || Ölmek.

Āh kim gün çıḳdı ivden çıḳmadı cānānımuz
Şol ḳadar āh idelüm kūyında çıḳsun cānımuz

cānı iste-:

1. **cānımuz iste-:**-*ımuz, -r, -se*
Gazel 434
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Arzu etmek, bir şeye karşı arzulu ve istekli olmak.

Çeşme-i laʿl-i lebinden bir içim ṣu virmege
Cānımuz isterse ol ṣūḫ-ı cefā-cū mā dirüz

cāna āteş bırak--:

1. **cānımuza āteş bıraġ-:**-*ımuz, -ur*
Gazel 638
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Cana ateş bırakmak; canını yakmak. || Üzmek.

Nice bir ruḫlaruñ āteş bıraġur cānımuza
Ey cefā-pīşe bizi yaḳdı ya bu bīdāduñ

cāna geç-:

1. **cāna geç-:**-*ımuz, -di*
Gazel 1065
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok tesir etmek, canına geçmek.

Aġlayup derdile āh itdügimüz ʿayb itmeñ
Ol bütüñ cānımuza geçdi cefākārluġı

cānı yak-:

1. **cānı yaḳ-:**-*ımuz, -ı, -ma, -da*
Gazel 246
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zulmetmek, eziyet etmek. || Âşık edip üzmek, acı vermek.

Çeşmi ḫūnī o mehüñ ḳaddi ise serkeşdür
Ruḫları cānımuzı yaḳmada ḫod āteşdür

2. **cānı yaḳ-:**-*ımuz, -ı, -ma, -da*
Gazel 247
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birine büyük zarar vermek, zulmetmek, ıstırap vermek.

Çeşmi ḫūnī o mehüñ ḳaddi ise serkeşdür
Ruḫları cānımuzı yaḳmada ḫod āteşdür

cānın der-miyān it-:

1. **cānın der-miyān ider:**-*er*
Kaside 15
Mısra: **72**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canını ortaya koymak, kendini feda etmeyi göze almak.

Ḳarşusına varamaz kimse ki cān ḳaydı var

Aña muḳābil olan cānın ider dermiyān

cānına cān ḳat-:

1. **cānına cān ḳat-:**-*ar*
Gazel 431
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaşama gücünü artırmak.

Bezmimüze ayaḳ başan cānına cān ḳatar gider
Bāde-i rūḥ-baḫşile ṭoludur āb-gīnemüz

cānına kıy-:

1. **cānına kıy-:**-*ar*
Gazel 1034
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendisini öldürmek.

Yoluñda senüñ nice kıyar cānına ol kim
Keff-i keremi dirmedi altun ṣıḳıldı

cānından geç-:

1. **cānından geç-:**-*er, -se*
Kaside 27
Mısra: **40**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmek için hazır olmak.

Şīr-i meydān-ı şecāʿatsin senüñle rūz-ı rezm
Kim ki cānından geçerse daʿvi-i heycā ider

cānını kurbān eyle-:

1. **cānını ḳurbān eyle-:**-*r*
Kaside 39
Mısra: **54**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şey uğruna kendini feda etmek.

Dervīş Şeyḫi ḥażret-i cömerd ʿaşḳına
Eyler mi günde cānını ḳurbān ne demdedür

cānını kurtar-:

1. **cānını ḳurtar-:**-*amaz*
Kaside 10
Mısra: **37**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölümden kurtulmak.

Rezmde ḳurtaramaz cānını şemşīrüñden
Fiʿl-meşel şīr-i gazālān ola ger ḫaşm-ı pelīd

cānını tenden cüdā eyle-:

1. **cānını tenden cüdā eyle-:**
Gazel 27
Mısra: **2**
Canını almak. || *Öldürmek.*

Kim ki ḳıldı reşk idüp cānānumı benden cüdā
Sen anuñ Yārabbi eyle ṭatlu cānını tenden cüdā

cānını terk it-:

1. **cānını terk it-:**-*me, -y, -en*
Gazel 419
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kişinin kendi canından vazgeçmesi, ölmesi.

Derd-i ʿaşḳa düşmeyen dermān bilmez ḳandedür
Cānını terk itmeyen cānānı bilmez ḳandedür

2. **cānını terk it-:**-*me, -y, -en*
Gazel 419
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Candan vazgeçmek, ölmek.

Derd-i ʿaşḳa düşmeyen dermān bilmez ḳandedür
Cānını terk itmeyen cānānı bilmez ḳandedür

cānını yaḳ-:

1. **cānını yaḳ:**
Gazel 1096
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birine can acısı veya üzüntü vermek.

Cānını āteş-i ʿaşḳ ile yaḳ ol māhuñ kim
Bezmüñi rūşen ide şemʿ-i dil-efrūz gibi

cā-nişīn:

1. **cā-nişīn:**
Gazel 425
Mısra: **3**
Birinin yerine geçen, yerini alan kimse, vekil.

Melāmet ʿāleminde cā-nişīn Ḳaysuz anuñçün
Cünūn-ı ʿaşḳile ṣubḥ u mesā ṣaḥrā-neverdüz biz

cā-nişīn-i faḫr-i ʿālem:

1. **cā-nişīn-i faḫr-i ʿālem:**
Kaside 3
Mısra: **45**
Âlemin övünç kaynağı olan Hz. Muhammed'in vekili. || *Hz. Ali.*

Cā-nişīn-i faḫr-i ʿālem bilmeyen ol kāmili
İlminüñ noḳṣānına besdür ol bilmezlik delīl

cā-nişīn-i ḫulefā:

1. **cā-nişīn-i ḫulefā:**
Kaside 37
Mısra: **3**
Halifelerin vekili. || *Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1014/1606).*

Cā-nişīn-i ḫulefā ḥāmi-i dārüʾs-selām
Ḫusrev-i Cem-ḥaşem-i mülk-i Süleymān nicedür

cā-nişīn-i imām:

1. **cā-nişīn-i imām:**
Kaside 6
Mısra: **34**
İmam vekili.

Hebā olur ne ḳadar ṭāʿat itse zāhid-i vaḳt
Zamānede seni bilmezse cā-nişīn-i imām

cā-nişīn-i ṣadr-ı dīvān-ı rüsul:

1. **cā-nişīn-i ṣadr-ı dīvān-ı rüsul:**
Kaside 3
Mısra: **5**
Hz. Muhammed'in divanının başına oturan. || *Hz. Ebubekir.*

Evvelā ol cā-nişīn-i ṣadr-ı dīvān-ı rüsul
Muḳtedā-yı ehl-i dāniş pīşvā-yı evliyā

cānlan-:

1. **cānlan-:**-*a*
Gazel 969
Mısra: **6**
Canlanmak, hayat bulmak.

Lebüñ emdür dile ṣoñra ġamuñı yükledesin
Birez Allah oñara cānlana bīçāre hele

cānlar bağışla-:

1. **cānlar bağışla-:**-, -*r*
Gazel 55
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Can vermek, canlandırmak.

Tīġuñı dil görse ḳatˁ eyler ḥayātından ümīd
Ḳande olsa teşneye cānlar bağışlar gerçi āb

2. **cānlar bağışla-:**-*r*
Tarih 38
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canlandırmak, neşe katmak.

Soḥbetine cān virürlerse nola
Ādeme cānlar bağışlar ṣoḥbeti

cānlar fedā:

1. **cānlar fedā:**
Gazel 19
Mısra: **2**
"Uğruna canlar feda olsun" anlamında, çok imrenilen iyi veya güzel şeyler, davranışlar karşısında söylenen bir söz, can kurban.

Ḥabbeẕā ey ābrū-yı meclis-i şāh u gedā
Merḥabā ey cān-ı ˁālem yoluña cānlar fedā

cān yak-:

1. **cānı yaḳ-:**-*lar*, -*ı*, -*ma*
Gazel 59
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Acı vermek. || (Âşıklara) eziyet etmek.

Sāˁid-i sīmīnüñe dāġ urma yaḳma cānları
Kim fitīl alduñ ele dāġ eyledüñ ˁuşşāḳı heb

cān-perver:

1. **cān-perver:**
Gazel 278
Mısra: **4**
(Cana) can katan.

Ṣabānuñ bāġa cān-baḫş olduġın gülden ḳıyās itmeñ
Bu cān-perver nesīm ol zülfi sünbül cānibindendür

2. **cān-perver:**
Gazel 170
Mısra: **2**
Ruh besleyen, gönü açan, cana can katan.

Yürütmez serv-i bāġı sīm-sīmā bir nihāluñ var
Getürmez ġoncayı güftāra cān-perver maḳāluñ var

cān-perver ol-:

1. **cān-perver ol-:**-*a*
Kaside 19
Mısra: **31**
Gönle ferahlık vermek, ruhu beslemek.

Böyle demlerde ki cān-perver ola bād-ı seher
Sine-çāk olsa çemenlerde ˁaceb mi ezhār

cānum:

1. **cānum:**
Gazel 829
Mısra: **1**
"Canım, ruhum" anlamında muhataba olan sevgi ve yakınlığı ifade eden bir hitap sözü.

Yanar şevḳ-i ruḥuñla nār-ı hicre cānum İbrāhīm
Visāluñ ˁıydınuñ ḳurbānıyam sulṭānum İbrāhīm

cānı aġzına gel-:

1. **cānı aġzuma gel-:**-*um*, -*m*, -*a*, -*di*
Gazel 51
Mısra: **3**
Büyük bir tehlike karşısında ölecekmiş gibi bir korkuya kapılmak.

Geldi cānum aġzuma laˁluñ ġamıyla dostum
Cevri ḳo luṭf itmenüñ şimdi zamānıdur baña

cānı çık-:

1. **cānum çıḳa:**-*um*, -*a*
Müsemmen 1
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmek.

Belā-yı ˁaşḳile yaḳlaşdı kim tenden çıḳa cānum
Meded devletlü başuñçün baña raḥmeyle sulṭānum

cānı ḳop-:

1. **cānum ḳop-:**-*um*, -*ar*
Gazel 265
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canı çıkmak, ölmek.

Cānum ḳopar ḥayāl iderin her ḳaçan ṭabīb
Tīr-i belāñı sīneden ey ḳaşı yā çeker

cānı yerinden ḳop-:

1. **cānum yerinden ḳop-:**-*um*
Gazel 792
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüreği yerinden oynamak. || Birdenbire heyecanlanmak veya korkmak.

Ḳarşudan kim görinür şāh-ı ˁaẕīmü'ş-şānum
Şöyle ditrer ki ḳopar şanki yerinden cānum

cānı yerine gel-:

1. **cānum yerine gel-:**-*um*, -*di*
Gazel 782
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sağlığını, gücünü kazanmak.

Lebin aġzumdan almışken
teraḥḥum eyleyüp şundı
Biḥamdillah yine yerine geldi
Rūḥiyā cānum

cānına āteş düş-:

1. **cānuma āteş düş-:**-*um, -di*
Gazel 1037
Mısra: **9**
Canı yanmak, çok üzülmek.

Rūḥuñ yād eyledüm yanuñda
düşdi cānuma āteş
Getürdüm meclise ol şevḳile
şemʿ-i şebistānı

cānına cān katıl-:

1. **cānuma cān ḳatıl-:**-*um, -a, -ur*
Gazel 149
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaşama gücü artmak.

Ġamzesin yād eyledükce gerçi
ḳalmaz bende cān
Leblerin añduḳca ammā cānuma
cān ḳatılur

cāna geç-:

1. **cānuma geç-:**-*um, -di*
Terci-bend 2
Mısra: **57**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok tesir etmek, canına geçmek.

Cānuma geçdi ḫadeng-i ġam-ı
hicr efkāram
Beni ḳatl idene bin cānile
minnetkāram

cānına kār it-

1. **cānuma kār it-:**-*um, -di*
Terkib-bend 4
Mısra: **45**
Kelime Tipi: **Deyim**
Katlanamayacak duruma gelmek, bezmek, bıkmak.

Yalñuzluḳ cānuma kār itdi
bilmem neyleyem
Ḫāṭırum ġamnāk u sīnem çāk ü
baḫtum ser-nigūn

cān al-:

1. **cānumı al-:**-*um, -ı*
Gazel 70
Mısra: **1**
Öldürmek.

Ḫalāṣ eyle bela-yı hicrden al
cānumı Yārab
Müyesser eyle yāḫud vuṣlat-ı
cānānumı Yārab

2. **cānumı al-:**-*um, -ı*
Gazel 412
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şey karşılığında can almak. || Öldürmek.

Al cānumı bir būse ʿaṭā it diyü
gördüm
Hiç söyleyemez muġbeçe gūyā
femi yoḳdur

cānı çıkar-:

1. **cānumı çıḳar-:**-*um, -dı*
Tahmis 3
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Öldürmek, ölmesine sebep olmak.

Çıḳardı cānumı tenden atup bir
nāvek-i dil-cū
Tenüm defn eyleyince ḫāka
yārān-ı naṣīḥat-gū

cānı yirine gel-:

1. **cānuñ yirine gel-:**-*uñ, -ür*
Gazel 196
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canlanmak, dirilmek.

Öldüginden ġuṣṣa çekmezsin
bilürsin kim yine
Gelse ol ʿİsī-i devrān yirine
cānuñ gelür

cānuña raḥmet:

1. **cānuña raḥmet:**
Gazel 951
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
"Allah rahmetini esirgemesin" anlamında kullanılan iyi dilek sözü.

ʿĀḳībet olduñ fedā çeşm ü leb-i
cānānuña
Cāna başa ḳalmaduñ yolında
raḥmet cānuña

cāri:

1. **cārī:**-*dür*
Gazel 641
Mısra: **3**
Akan.

Sen ol baḥr-ı keremsin āb-ı luṭfuñ
ḫalḳa cārīdür
Vücūdı yoḳ yanuñda ḳaṭrece
deryā-yı ʿummānuñ

2. **cāri:**
Terkib-bend 9
Mısra: **48**
Yürürlükte olan, geçerli.

Sermāye-i cemāla henüz irmeden
zebān
Medḥ ü ṣenāya cāri iken muttaṣıl
zebān

cārī eyle-:

1. **cārī eyle-:**-*dü, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **19**
Akıtmak.

Zülāl-i pāk aḳan gülzāra zehr-āb
eyledüñ cārī
Resūluñ būs-gāhun āh-ı ḳahr-ı
mācerā ḳılduñ

2. **cārī eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 881
Mısra: **7**
(Aşığın gözyaşlarını) Akıtmak. || Ağlatmak.

Sirişk-i ālumı çeşmümden
eyleyüp cārī
Göñülde gizlü olan rāzumı nihān
ideyin

cāri it-:

1. **cāri id-:**-*üp*
Tarih 54
Mısra: **4**
Akıtmak. || (Mal, servet vb.)Harcamak.

Ṭarīḳ-i Ḥaḳda yapdı bir muṣalla
beẕl idüp mālın
İdüp bu ʿayni cāri ḳıldı kesb-i ecr
içün iḥyā

cāri ol-:

1. **cāri ol-:**-*a*
Kaside 14
Mısra: **72**
Yürürlükte ve geçerli olmak.

O nūr-ı dīdeye farż olmışidi bu sünnet
Gerek ki cāri ola sünnet-i resūl-i ṭahūr

2. **cāri ol-:**-*dı*
Tarih 90
Mısra: **4**
Akmak.

Raḳam ḳıldı tārīḫini Rūḥi-i zār
Yine oldı cāri bu ser-çeşmeden āb

cārūb-ı müjgān:

1. **cārūb-ı müjgān:**-*ı*
Terkib-bend 1
Mısra: **64**
Kirpik süpürgesi.

Ṣulayup ravżasın saḳḳā-yı eşk-i çeşmi Rūḥīnüñ
Ḫas u ḫāşāḳı refʿ eylesin cārūb-ı müjgānı

cārūb-ı reh-i meygede:

1. **cārūb-ı reh-i meygede:**
Gazel 731
Mısra: **3**
Meyhane yolunun süpürgesi.

Zāhidüñ rīşini cārūb-ı reh-i meygede ḳıl
Gerçi degmez aña ammā ki ṭoñızdan bir ḳıl

cāvidan:

1. **cāvidān:**-*dur*
Tahmis 3
Mısra: **3**
Ebedi, sonsuz.

Giyerseñ maʿrifet raḫtını giy kim cāvidāndur bu
Libās-ı faḫrile ʿömrüm ġurūr itme cihāndur bu

cāvidān bāġı:

1. **cāvidān bāġı:**-*n, -da*
Gazel 857
Mısra: **8**
Sonsuzluk bahçesi. || *Cennet.*

Bülbül-i ḳudsem benüm her ġonca almaz göñlümi
Cāvidān bāġında bitmiş tāze bir verd isterin

cāy-ı dilkeş:

1. **cāy-ı dilkeş:**-*e*
Tarih 74
Mısra: **3**
Gönlü cezbeden yer.

Ey olan mālik bu cāy-ı dilkeşe ẕevḳ eyle kim
Bezm-i ġam ḳılmış cihānı nakş-bend-i āb u gil

cāy-ı ehl-i fażl:

1. **cāy-ı ehl-i fażl:**
Tarih 52
Mısra: **6**
Fazilet sahiplerinin yeri.

Yapdı ṭarīḳ-i Ḥaḳda idüp beẕl-i māmelek
Bir ḫūb medrese kim ola cāy-ı ehl-i fażl

cāy-i girīz:

1. **cāy-i girīz:**
Gazel 450
Mısra: **8**
Kaçış yeri.

Ḳorḳısından ġamzenüñ zülfüñde dāʾim gizlenür
Bend-i zülfüñdür dil-i āşüfteye cāy-i girīz

cāy-ı ḫālī:

1. **cāy-ı ḫālī:**
Gazel 382
Mısra: **6**
Tenha, ıssız yer.

Ne mümkindür senüñle ġayrılar bezminde ʿıyş itmek
Baña bir cāy-ı ḫālī olsa varsam ağlasam vāfir

cāy-ı harāb:

1. **cāy-ı ḫarāb:**-*a*
Gazel 743
Mısra: **6**
Yıkılmaya yüz tutmuş yer. || *Dünya.*

Ne gencsin ki seni cüst u cū idüp gezerek
Cihān didükleri cāy-ı ḫarāba düşdi göñül

cāy-ı ḫużūr:

1. **cāy-ı ḫużūr:**
Gazel 221
Mısra: **2**
Huzurlu yer.

Nola meyḫāneden ayrılmaz ise ehl-i sürūr
Kande var kūşe-i meyḫāne gibi cāy-ı ḫużūr

cāy-ı ʿinād:

1. **cāy-ı ʿinād:**
Kaside 22
Mısra: **50**
İnat edecek yer, inatlaşma sebebi.

Var ümīdüm kim ola devrüñde raġbet kāmile
Olmaya vaşfuñda tā kim müddeʿi cāy-ı ʿinād

cāy-ı karār:

1. **cāy-ı ḳarār:**
Gazel 411
Mısra: **8**
Dinlenme, durma yeri.

ʿAşḳile āvāre dil bir yerde ārām eylemez
Kaʿbe-i kūyuñdan özge yoḳ aña cāy-ı ḳarār

cāy-ı melāmet:

1. **cāy-ı melāmet:**
Gazel 592
Mısra: **1**
Ayıplanıp kınanma yeri.

Dünyāda eglenilmez cāy-ı melāmet ancaḳ
Kāmil geçenleri hep ehl-i ḍalālet ancaḳ

cā-yı neşāṭ:

1. **cā-yı neşāṭ:**
Gazel 569
Mısra: **8**
Mutluluk yeri.

Öyle mest mey-keşiyüz ṭāliʿ-i rūnuñ biz kim
Ḳande olsaḳ bize biñ şīve ider cā-yı neşāṭ

cāy-ı pāk:

1. **cāy-ı pāk:**-*e*
Kaside 5
Mısra: **30**
Mübarek yer. || Hz. Ali'nin kabri.

Cehd it ki ola secdegehüñ Kaʿbe-i Necef
Ol cāy-ı pāke yüz sürebilsen zihī şeref

2. **cāy-ı pāḳ:**-*sın*
Gazel 660
Mısra: **5**
Temiz yer. || Sevgilinin mahallesi.

Sen ne cāy-ı pāḳsın ey Kaʿbe-i kūy-ı ḥabīb
Kim ulü'l-ebṣāra kuḥl-ı nūr-baḫş olmış ṭozuñ

3. **cāy-ı pak:**-*sın*
Tarih 22
Mısra: **6**
Temiz yer, mekan.

Dökilmiş nūrdan bilmem tenüñ yā nūra ġarḳ olmış
Ne cāy-ı paksın beñzer ki evc-i ʿadl māhısın

cāy-ı refīʿ:

1. **cāy-ı refīʿ:**
Kaside 26
Mısra: **26**
Yüksek mevki.

Şuʿarā-yı selef irseydi eger meclisine
Anlara cāy-ı refīʿ oluridi ṣaff-ı niʿāl

cāy-ı şāḥib-ʿadl:

1. **cāy-ı şāḥib-ʿadl:**
Tarih 32
Mısra: **8**
Adalet sahibi kimsenin mertebesi.

Nola geçdiyse ṣadr-ı devlete iḳbāl u ʿizzetle
Saʿādetle olur gün günden aʿlā cāy-ı şāḥib-ʿadl

cāy-ı suʿal ḳalma-:

1. **cāy-ı suʿal ḳalma-:**-*y, -a*
Kaside 26
Mısra: **38**
Soru sormaya gerek kalmamak, soruya yer bırakmamak.

İdeyin itdügi iḥsānları bir bir taḳrīr
İşidüp ḳalmaya tā müddeʿiye cāy-ı suʿal

cāy-ı sürūr:

1. **cāy-ı sürūr:**
Kaside 14
Mısra: **2**
Sevinç mahalli.

Cihānı faṣl-ı bahār itdi gül gibi mesrūr
Çemenler oldı yine ehl-i ẕevḳe cāy-ı sürūr

cāy-ı taʿaccüb:

1. **cāy-ı taʿaccüb:**
Gazel 461
Mısra: **17**
Şaşılacak yer.

Degül cāy-ı taʿaccüb bāb-ı vaṣl-ı yārı feṭḥ itsek
Kilīd-i ṣabr ile her bābda müşkil-güşāyuz biz

cāy-ı zer:

1. **cāy-ı zer:**-*dür*
Tarih 7
Mısra: **25**
Altının (çok olduğu) yer.

Mışr cāy-ı zerdür ammā iki yılda bunca zer
Kimse cemʿ itmiş degül maʿlūmdur beyne'l-enām

cāyiz:

1. **cāyiz:**-*dür*
Gazel 610
Mısra: **2**
İşlenmesinde ve yapılmasında sıkıntı olmayan.

Didüm it dünyāyise maḳṣūduñ istiġnāyı terk
Didi cāyizdür ḳatumda eylemek dünyāyı terk

2. **cāyiz:**
Gazel 734
Mısra: **7**
Din ve törede işlenmesi emir veya yasak edilmediği için yapılmasında bir sakınca bulunmayan, izin verilmiş sayılan, uygun görülen.

Didüm zülfüñ kemendin serbeser cāyiz mi vaṣf itsem
Gülüp biñ nāz ile ol āfet-i devrān didi ḳıl ḳıl

cāyize:

1. **cāyize:**
Kıt'a 25
Mısra: **1**
Şairlerin kasidelerle övdükleri büyükler tarafından kendilerine verilen bahşiş.

Cāyize geldi biñ aḳçe ʿaṭā
Baña bir ser-bülend-i luṭf-ı ʿamīm

cebbār:

1. **cebbār:**
Tarih 4
Mısra: **34**
Halkı iradesine mecbur eden, dilediğini zorla yaptırmaya muktedir olan, hüküm ve nüfuzuna karşı gelinemeyen, kudret ve ululuk ceberut (ululuk) sahibi Allah.

Lāyıḳ oldur ki duʿā eyleyelüm ey Rūḥī
Eylesün ʿömrini pāyende Celīl ü Cebbār

cebe:

1. **cebe:**-*dür*
Gazel 147
Mısra: **10**
Zincir veya halkadan örülerek yapılmış zırh. || Savaşla ilgili silâhlar, mühimmat.

Bu āsumān didügüñ zer-nişān-ı demir-cevşen
Ḳapuñ fütādelerinden zamāneye cebedür

cebel-i ḳāf:

1. **cebel-i ḳāf:**
Gazel 700
Mısra: **2**
Kaf dağı.

Dārdur dār-ı cihān cilve-i ālāf gerek
Aña pervāz idicek bir cebel-i Ḳāf gerek

cebīn:

1. **cebīn:**
Gazel 142
Mısra: **1**
Alın.

Söyler cebīn ü ʿārižuña eyleyen naẓar
Subḥane Ḫāliḳun ḫalaḳa'ş-şemsi veʾl-ḳamer

cebīn-i ḥüsn:

1. **cebīn-i ḥüsn:***-üñ, -e*
Gazel 555
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Alnının güzelliği. || Yüzün parlaklığı.

Dil uzadup öykinürlerse cebīn-i ḥüsnüñe
Şemʿ-i bezmüñ kes başın ḳandīl-i āteş-bārı aṣ

cebr:

1. **cebr:**
Terkib-bend 3
Mısra: **27**
Zorlama, zor kullanma, zor.

Cebr ü ḳahrile idüp nice zamān terk-i diyār
Başdı biñ miḥnetile şehr-i Sitanbula ḳadem

cebraʾīl:

1. **cebrāʾil:**
Gazel 54
Mısra: **9**
Peygamberlere vahiy tebliğe memur olan melek.

Mekteb-i ḳadruñda bir ṭıfl-ı sebaḳ-ḫᵛān Cebrāʾil
Her sözüñ olmışdur ehl-i ḥaḳ ḳatında bir kitāb

cedd:

1. **cedd:***-i, -n, -den*
Terkib-bend 1
Mısra: **18**
Ata, soy.

Güm itdüñ Kerbelā ḫākinde anuñ gevher-i ʿömrin
Ne kendinden ḥicāb itdüñ ne ceddinden ḥayā ḳılduñ

cedd-i ḥüseyn ü ḥaşan:

1. **cedd-i ḥüseyn ü ḥaşan:**
Kaside 2
Mısra: **73**
Hasan ve Hüseyin'in atası. || Hz. Muhammed.

Cedd-i Ḥüseyn ü Ḥaşan mihr-i sipihr-i köhen
Ṣāḥib-i ḫulḳ-ı ḥasen ṣalli ve sellim ʿaleyh

cedd-i pāk:

1. **cedd-i pāk:***-uñ*
Kaside 41
Mısra: **56**
Mübarek ata(lar).

Dāʿimā cehl marīžinden ider def-i ʿilel
Ẕātuña vaṣf bu yetmez mi ki cedd-i pākuñ

cedel:

1. **cedel:**
Gazel 1046
Mısra: **6**
Kavga, münakaşa.

Ṣulḥ üzre iken yār ile ġayr araya girdi
O ṣulḥ u ṣalāḥuñ ṣoñı ceng ü cedel oldı

cedel eyle-:

1. **cedel eyle-:***-r, -sin*
Terkib-bend 4
Mısra: **52**
Çekişmek, mücadele etmek.

Yār-ı cānum gitdi diyü derdile feryādı ḳo
Bu imiş ḥükm-i ḳażā kimüñle eylersin cedel

2. **cedel eyle-:***-y, -e, -sin*
Kaside 41
Mısra: **18**
Çekişmek, tartışmak, münakaşa etmek.

Pāye-i rıfʿata irişdi diyü aḳrānum
Nice bir eyleyesin kevkebe-i ṭāliʿle cedel

cedel it-:

1. **cedel id-:***-er*
Gazel 904
Mısra: **3**
Tartışmak, münakaşa etmek.

Ẕevḳ-i viṣāluñ içün ider cān u dil cedel
Müşkil budur ki irmez o ẕevḳe ne bu ne o

cedīd eyle-:

1. **cedīd eyle-:***-di*
Kaside 17
Mısra: **10**
Yenilemek.

Üstād-ı kāyināt bu eyvān-ı köhnenüñ
Ḫışt-ı zer ile eyledi yā ṭāḳını cedīd

cedīd it-:

1. **cedīd id-:***-elüm*
Gazel 807
Mısra: **1**
Yenilemek.

Simāt-ı ʿıyşı didüñ ʿīdda cedīd idelüm
İrişdi ʿīd veli biz kimüñle ʿīd idelüm

cedīd ḳıl-:

1. **cedīd ḳıl-:***-dı*
Tarih 92

Mısra: **6**
Yenilemek, onarmak.

Bāb-ı cisri cümleden yapduḳda tārīḫin didüm
Cisr bābın ḥāliyā ḳıldı Sinān Pāşā cedīd

cedīd ol-:

1. **cedīd ol-:**-*ur*
Gazel 678
Mısra: **4**
Yenilenmek.

Anuñçün dutdılar yıl başını māh-ı muḥarrem kim
Cedīd olur bu ayda mātemi şāh-ı şehīdānuñ

cefā:

1. **cefā:**-*dur*
Gazel 18
Mısra: **6**
İncitme, eziyet.

Vefā-yı ġayr gerekmez ḳo yār cevr itsün
Anuñ vefāsı cefādur bunuñ cefāsı vefā

2. **cefā:**-*suz*
Gazel 32
Mısra: **8**
Eziyet, sıkıntı, acı.

Gerek aġla ey dil gerek ḫurrem ol
Cefāsuz vefā yoḳ belāsuz şafā

3. **cefā:**
Gazel 42
Mısra: **12**
Eziyet, sıkıntı, ezâ, cevr.

Ehl-i vefāya feyż- resānsın zamānede
Lāyıḳ degül felekden irişmek cefā saña

4. **cefā:**
Kaside 6
Mısra: **55**
Cefa, zulüm.

Cefā degül mi bu dem burc-ı evliyāda benüm
Günüm giçe elem ü faḳr ü fāḳa ile müdām

cefā çek-:

1. **cefā çek-:**-*n, -ı, -dük*
Gazel 472
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zulüm görmek, sıkıntı çekmek.

Senden efendi terk-i cefādur murādımuz
Çekdük cefānı şimdi vefādur murādımuz

2. **cefā çek:**
Gazel 78
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eziyet ve sıkıntı çekmek.

Elemin ẕevḳ bilüp hicrini bil ʿayn-ı viṣāl
Ne cefā çek bu ḳadar aġla ne zār ol āh it

3. **cefā çek-:**-*di*
Gazel 1099
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sıkıntı çekmek, eziyete katlanmak.

ʿAḳl u fikrin yitirüp arayu gitdi gönlüm
Ne cefā çekdi bulınca dil-i gümrāh seni

4. **cefā çek-:**-*se, -m*
Gazel 302
Mısra: **5**
Eziyet görmek, sıkıntı çekmek.

Ger cefā çeksem vefā umduḳlarumdan ġam degül
Kim dimişler her belā gelse eḥibbādan gelür

cefā eyle-:

1. **cefā eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 945
Mısra: **10**
Üzmek, eziyet etmek, azap vermek.

Ḳorḳarın baş çeke şimdengirü nār-ı āhum
Çoḳ cefā eyledüñ ey çarḫ dil-i nā-şāda

2. **cefā eyle-:**-*r*
Gazel 383
Mısra: **9**
Eziyet etmek, (aşığı) sıkıntıya sokmak.

Vücūdı ẕerre deñlü yoġiken ġayruñ cefā eyler
Senüñ gibi olaydı āh eger āzāruma ḳādir

cefā it-:

1. **cefā id-:**-*emez*
Tarih 5
Mısra: **16**
Eziyet etmek; sıkıntıya sokmak, üzmek.

İşidüp ġulġule-i ʿādlini çarḫ-ı ġaddār
İdemez kimseye ḥükm itdügi yerlerde cefā

2. **cefā id-:**-*er, -se*
Gazel 203
Mısra: **3**
Üzmek, eziyet etmek, azap vermek.

Cefā iderse saña kūy-ı ġayra varma diyü
Dilā şikāyeti ḳo ḥaḳ bu kim cefā yiridür

cefā kıl-:

1. **cefā ḳıl-:**
Gazel 49
Mısra: **9**
Eziyet etmek, azap vermek.

Sen ger cefā ḳıl ger vefā senden gelen ḫoşdur baña
Sen dil-rübā ben mübtelā benden rıżā senden ḳażā

2. **cefā ḳıl-:**-*du, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **22**
Üzmek, eziyet etmek, azap vermek.

Ḳoparduñ ġonce-i nevrestesin gülzār-ı zehrānuñ
Zehirler yutdurup pejmürde-ḥāl itdün cefā ḳılduñ

cefā semti:

1. **cefā semti:**-*n, -e*
Gazel 816
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Aşığına sıkıntı vermesi.

Öyle şandum kim cefā semtine māʾil olmaya
Ḫāṭırumda merḥamet cānibleri var añladum

cefā tīġı:

1. **cefā tīġı:**-*n*
Gazel 950
Mısra: **1**
Eziyet ve zulüm kılıcı.

Al cefā tīġın ele ḳaṣd-ı dil u cān eyle
Yaʿni cemʿiyyet-i aʿdāyı perīşān eyle

cefā vādīleri:

1. **cefā vādīleri:**-*n, -e*
Tahmis 2
Mısra: **12**
Eziyet ve sıkıntı vadileri. || *Aşkın eziyetli yolları.*

Ḥaẕer ḳıl ʿaşḳ minnetin itme güzellerle olup meftūn
Cefā vādīlerine şalup eylerler seni Mecnūn

cefā vü cevr:

1. **cefā vü cevr:**
Gazel 256
Mısra: **14**
İşkence.

Senüñle ister ol şeh ḳorḳuda dünyāyı ey Rūḥī
Cefā vü cevrile öldürdügi hep ġayra ʿibretdür

cefā-cū:

1. **cefā-cū:**-*y, -ı*
Gazel 816
Mısra: **12**
Cefa veren, eziyet eden (sevgili). II Zalim, acımasız, gaddar (sevgili).

Bilmedüm varduḳca derdüm arturur hicrānile
Ol cefā-cūyı ṭabīb-i cān-ı bīmār añladum

2. **cefā-cū:**-*y, -a*
Gazel 225
Mısra: **13**
Eziyet eden, zalim; sevgili.

Bir cefā-cūya nice ʿarż-ı maḥabbet idelüm
Ki çeküp tīġını ḳaṣd-ı dil-i aḥbāb eyler

cefākār:

1. **cefākār:**-*luġ, -ı*
Gazel 1065
Mısra: **12**
Cefa eden, eziyet veren.

Aġlayup derdile āh itdügimüz ʿayb itmeñ
Ol bütüñ cānımuza geçdi cefākārluġı

2. **cefākār:**-*uñ*
Müsemmen 1
Mısra: **29**
Cefa eden, eziyet veren. II Sevgili.

Senüñ gibi cefākāruñ olam müştāḳ-ı dīdārı
Ġaraż ne böyle mehcūr eylemekden dil-efkārı

3. **cefā-kār:**-*a*
Gazel 152
Mısra: **3**
Cevr ve cefa eden.

Olursın bāʿiş-i cemʿiyyet aġyār-ı cefā-kāra
Maḥabbet ehli senden dostum ḫātır-perīşāndur

cefāmuz var:

1. **cefāmuz var:**
Gazel 199
Mısra: **2**
Cefası olmak. || *Sıkıntı ve eziyet çekmek.*

Yārdan şanmañuz şafāmuz var
ʿAyn-ı firḳatdayuz cefāmuz var

cefā-pīşe:

1. **cefā-pīşe:**
Gazel 175
Mısra: **2**
Cefa etmeyi, cevretmeyi huy edinmiş olan, zalim, gaddar.

Dime kim çāre-i defʿ-i ġam-ı firḳat yoḳdur
Sende ey şūḫ-ı cefā-pīşe mürüvvet yoḳdur

2. **cefā-pīşe:**-*y, -e*
Gazel 446
Mısra: **4**
Eziyet etmeyi huy haline getiren, zalim. || *Sevgili.*

ʿĀlemi ṭutsa āhımuz ne ʿaceb
Bir cefā-pīşeye giriftāruz

cefāsın çek-:

1. **cefāsın çek-:**-*düg, -üm*
Gazel 51
Mısra: **7**
Acısını çekmek, eziyetlerine katlanmak.

Ġayrılar görüp vefāsın ben cefāsın çekdügüm
Hep belā-yı derd-i ʿaşḳ-ı cān-sitānıdur baña

2. **cefāsın çek-:**-*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **112**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyin) Eziyetine katlanmak.

El virse şafā fırşatı fevt eyleme bir dem
Dünyā aña degmez ki cefāsın çeke ādem

3. **cefāsın çek-:**-*s, -ı, -n, -e, -sin*
Terci-bend 2
Mısra: **30**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey veya kimsenin) Her türlü sıkıntısına katlanmak.

Sen aña cān viresin ġayra ola ol māyil
Sen cefāsın çekesin ol ola senden ġāfil

4. **cefāsını çek-:**-*sek*
Gazel 607
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey veya kimsenin) Zulmünü görmek.

Biz sālik-i ṭarīḳ-i Ḫudāyuz ʿaceb degül

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Çeksek cefāsını felek-i süfle-perverüñ

cefā-yı dehr:

1. **cefā-yı dehr:**-*den*
Tarih 13
Mısra: **6**
Feleğin zulüm ve eziyetleri.

Ṣafā-baḫş oldı ḫāṣ ü ʿāma teşrīf-i ḳudūmıyla
Cefā-yı dehrden ġam-gīn olanlar ṣād-kām oldı

cefa-yı dehr-i denī:

1. **cefa-yı dehr-i denī:**-*den*
Kaside 9
Mısra: **72**
Aşağılık feleğin eziyetleri.

Menem ki Rūḥi-i ṣāḥib-kelām-ı devrānam
Cefa-yı dehr-i denīden müşevveşü'l-aḥvāl

cefā-yı eʿādi:

1. **cefā-yı eʿādi:**
Kaside 33
Mısra: **20**
Düşmanların eziyet ve cefası.

Ṣafā idi ẕillet eger olmasayidi
Cefā-yı eʿādi vü ṭāʿn-ı eḳārib

cefā kıl-:

1. **cefāyı ḳıl-:**-*y, -ı , -sun*
Gazel 614
Mısra: **3**
Eziyet etmek, azap vermek.

Ḳılsun cefāyı gāh gözüñ gāh kākülüñ
Çeksün esīr-i ʿaşḳuñ olanlar belālaruñ

cefā-yı yār:

1. **cefā-yı yār:**-*a*
Gazel 595
Mısra: **1**
Sevgilinin cefası.

Cefā-yı yāra vü teşnīʿ-i aġyāra nihāyet yoḳ
Hemān ṣabr eylemekdür çāre ammā ṣabra ṭāḳat yoḳ

2. **cefā-yı yār:**-*a*
Gazel 174
Mısra: **11**
Sevgilinin eziyetleri.

Cefā-yı yāra er ol tek hemān taḥammül ḳıl
Gel ey raḳīb ki bizden saña żarar yoḳdur

cehālet:

1. **cehālet:**-*de*
Kaside 27
Mısra: **5**
Bilgisizlik, bilmezlik, habersizlik, cahillik, cehil.

Ḳor cehāletde kimin eyler maʿārifden beri
Kimine kesb-i maʿārif itdürüp dānā ider

cehd:

1. **cehd:**
Gazel 871
Mısra: **2**
Çaba, gayret, uğraş.

Nice bir neşve-i ṣaḥbāyile ḳalḳar düşesin
Cehd ḳıl cehd ki feyż-i Ḥaḳḳa maẓhar düşesin

cehd eyle-:

1. **cehd eyle-:**
Gazel 338
Mısra: **13**
Çalışıp çabalamak, uğraşmak.

Göñül cehd eyle kesb-i maʿrifetde reʾy ḥāṣıl ḳıl
Ġaraż kesb-i maʿrifetden bu rāya mālik olmaḳdur

cehd it-:

1. **cehd id-:**-*üp*
Gazel 566
Mısra: **3**
Çalışmak, uğraşmak.

Cehd idüp bir pīre yet kim olasın āsūde-ḥāl
Menzil-i derd ü belādur yoḳsa bu köhne ribāt

2. **cehd it-:**
Kaside 5
Mısra: **29**
Çalışıp çabalamak.

Cehd it ki ola secdegehüñ Kaʿbe-i Necef
Ol cāy-ı pāke yüz sürebilsen zihī şeref

3. **cehd it-:**
Gazel 906
Mısra: **6**
Çalışıp çabalamak, uğraşmak.

Ey teşne-i viṣāl cihāndan ayaḳ götür
Cehd it ki iresin ser-i āba serābı ḳo

cehd kıl-:

1. **cehd ḳıl:**
Gazel 78
Mısra: **12**
Gayret etmek.

Bilmeyen mesʾele-i ʿaşḳı degüldür kāmil
Cehd ḳıl kendüñi ol mesʾeleden āgāh it

2. **cehd ḳıl-:**
Gazel 1017
Mısra: **4**
Çalışıp çabalamak, uğraşmak.

Kimseye aġlama ḥāluñ baña raḥm eyle diyü
Cehd ḳıl eylemesün üstüñe ʿālem ḫande

3. **cehd ḳıl-:**
Gazel 722
Mısra: **9**
Gayret etmek, uğraşmak.

Ey dil libās-ı fāḫire meyl itme cehd ḳıl
Maḫşerde zīr-i rāyet-i āl-i ʿAbāda ol

cehīm:

1. **ceḥīm:**-*dür*
Gazel 422

Mısra: **8**
Cehennem.

Ḳo gelmesün raḳīb-i bed-efʿāl kūyına
Cennetde neyler o ki maḳāmı ceḥīmdür

cehl:

1. **cehl:**-*dür*
Kaside 6
Mısra: **31**
Bilgisizlik, cahillik.

Adû-yı devletüni cehldür iden serkeş
Başında devleti olsa olurdı emrüne rām

cehl marīżi:

1. **cehl marīżi:**-*n, -den*
Kaside 41
Mısra: **55**
Cehalet hastalığı.

Dāʿimā cehl marīżinden ider def-i ʿilel
Ẕātuña vaṣf bu yetmez mi ki cedd-i pākuñ

cehl:

1. **cehl:**-*i*
Kıt'a 9
Mısra: **3**
Cahillik, bilgisizlik.

Baḫṣile dervīşlük bir yire ṣıġmaz cehli ḳo
Baḫṣ-ı bī-cā itme dervīş iseñ eyvallaha gel

cehl-i mürekkeb:

1. **cehl-i mürekkeb:**
Terkib-bend 8
Mısra: **163**
Cahiller topluluğu.

Güftāra gelüp söyleseler cehl-i mürekkeb
Zuʿmınca velī her biri bir ḳuṭb-ı zamāndur

celāl:

1. **celāl:**
Gazel 226
Mısra: **8**
Yücelik, ululuk.

Devletde ġālib eyleyüp aḳrānına müdām
Cāh u celāl u ḥaşmet u māl u menāl vir

2. **celāl:**-*ı, -n, -a*
Gazel 980
Mısra: **8**
Kızgınlık, sertlik.

Taḳlīd ile cemālına ṭālib giçer raḳīb
Ḳorḳum budur ki uġraya bir gün celālına

3. **celāl:**-*üñ*
Gazel 169
Mısra: **2**
Öfke, kızgınlık, hışım, hiddet, tehevvür.

Ne burcuñ māhısın āyā ki ḥüsn-i pür-kemāluñ var
Ne mülküñ şāhısın Yārab ʿuşşāḳa celāluñ var

4. **celāl:**
Kaside 25
Mısra: **84**
Yücelik, büyüklük, ululuk, azamet; Allah'ın kahredici sıfatı ile tecellîsi.

Hemīşe tā ki esīrān-ı ʿālem-i ḫāka
Sipihr gāh cemāl ide ʿarż u gāh celāl

5. **celāl:**-*i*
Gazel 1082
Mısra: **8**
Öfke, kızgınlık, hışım, hiddet, tehevvür. || Celâli isyanı.

Leşker-i fitne çeküp ḫayl-ı ḫaṭ u ḫālından
Ḳırdı ʿāşıḳların ol māh celāli oldı

6. **celāl:**-*i*
Terkib-bend 8
Mısra: **229**
Yücelik, büyüklük, ululuk, azamet.

Ẕī-ḳıymet olınca nidelüm cāh u celāli
Yuf anı ṣatan dūna ḫarīdārına hem yuf

celālī:

1. **celāli:**
Müseddes 7
Mısra: **2**
16. ve 17. yüzyıllarda, Osmanlı yönetimindeki Anadolu'da I. Selim döneminde başlayan ve IV. Mehmed dönemine kadar devam eden zaman zarfında devlete karşı, ekonomik, sosyal, askeri ve siyasî nedenlerle ayaklananlara verilen addır.

Gitdi mülk elden meded ey ehl-i bezmüñ Rüstemi
Geçdi iş tedbīrden ṭutdı Celāli ādemi

celīl:

1. **celīl:**
Kaside 3
Mısra: **40**
"Ululuk ve celâl sâhibi, yüce, âli" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

Rābıʿān ol şāh kim yoḳdur ana miṣl ü ʿadīl
Eylemiş Kurʾānda vaḥyile anuñ vaṣfuñ Celīl

2. **celīl:**
Tarih 4
Mısra: **34**
Çok yüce, ulu, kadri ve mertebesi yüksek olan Allah.

Lāyıḳ oldur ki duʿā eyleyelüm ey Rūḥī
Eylesün ʿömrini pāyende Celīl ü Cebbār

celīl ü cebbār:

1. **celīl ü cebbār:**
Kaside 19
Mısra: **100**
Ululuk ve güç sahibi Allah.

Ḳo bu efkārı duʿāyile sözi ḫatm eyle

Ola kim anı ḳabūl ide Celīl ü Cebbār

celīlü'l-himmet:

1. **celīlü'l-himmet:**-*üñ*
Gazel 146
Mısra: **11**
Yüce himmetli, lütfu çok.

Olalı meddāḥı Pāşā-yı celīlü'l-himmetüñ
Ṭabʿına şāḥib-suḫanlar ser-fürū idüp gider

celīlüʾl-himmetā:

1. **celīlüʾl-himmetā:**
Kaside 34
Mısra: **77**
Ey himmeti yüce (kimse)!

Ser-fırāzā kāmilüʾl-vaḳtā celīlüʾl-himmetā
Ey ki olmış ḫāk-i dergāhuñ penāh-ı ḫāṣ u ʿām

celīlü'l-ḳadr:

1. **celīlü'l-ḳadr:**
Gazel 151
Mısra: **19**
Çok kıymetli kişi.

Ḥażret-i ʿOṢmĀn Pāşā-yı celīlü'l-ḳadr kim
Luṭf u cūd u ʿizzet ü himmetde şāḥib-nāmdur

2. **celilüʾl-ḳadr:**
Kaside 22
Mısra: **44**
Kadri yüce, kıymeti çok (kimse).

Dāʾimā irmekdesin maẓlūmlar feryādına
Ey celilüʾl-ḳadr anuñçün ẕātuña Ḫıżr olmış ad

celīlüʾl-ḳadr-ziʾn-nūreyn-i şāḥib-ḥilm:

1. **celīlüʾl-ḳadr-ẕiʾn-nūreyn-i şāḥib-ḥilm:**
Kaside 3
Mısra: **35**
Yumuşak mizaçlı, iki nur sahibi, kıymeti çok yüce olan. || *Hz. Osman.*

Ol celīlüʾl-ḳadr-ẕiʾn-nūreyn-i şāḥib-ḥilm kim
Geldi dünyāya saʿīd ü gitdi ʿuḳbāya şehīd

celīs:

1. **celīs:**-*üm*
Terkib-bend 4
Mısra: **17**
Sohbet arkadaşı, hemdem, refik.

Hem enīsüm hem celīsüm hem refīḳumdı benüm
Göñlüm eglerdi şorardı ḫāṭırum ṣubḥ u mesā

cellād:

1. **cellād:**-*ı, -n, -a*
Gazel 555
Mısra: **9**
İdama çarptırılan hükümlülerin ve eskiden örfen katli iktiza edenlerin ölüm işlemini terine getiren görevli kimse II Merhametsiz.

Ġamzenüñ cellādına virmek ne ḥācet Rūḥiyi
Boynuña öldürmekise ḳaṣduñ anı bārī aṣ

2. **cellād:**-*ı*
Gazel 266
Mısra: **2**
Ölüm cezasına çarptırılanları öldürmekle görevli olan kimse.

Zümre-i ʿuṣṣāḳa çeşm-i mestinüñ bīdādı var
Nice bīdād itmesün ġamzeñ gibi cellādı var

3. **cellād:**-*a*
Gazel 262
Mısra: **6**
İdam cezasına çarptırılan hükümlülerin katliyle görevli kimse II Sevgilinin merhametsiz gözü.

ʿAcebler çeşm-i kāfir-kīşiñüñ ḳan dökdügin iller
Nice ḳan dökmesün ġamzeñ gibi cellāda mālikdür

cellād-ı ʿaşḳ:

1. **cellād-ı ʿaşḳ:**
Gazel 1064
Mısra: **6**
Aşk celladı.

Yüz sürdi şañma ḳapuña tezvīrini görüp
Cellād-ı ʿaşḳ çehre-i aġyārı ṭaġladı

cellād-ı çeşm:

1. **cellād-ı çeşm:**-*i*
Gazel 309
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Cellat gibi, canlar alan gözü.

Cellād-ı çeşmi ʿāşıḳ-ı bīmāra kīn biçer
Kāfir hemīşe ḳatl-ı müselmāne ḳaṣd ider

cellād-ı çeşm-i bī-emān:

1. **cellād-ı çeşm-i bī-emān:**-*uñ, -dan*
Gazel 952
Mısra: **3**
Güvenilmez göz celladı. || *Sevgilinin öldürücü bakışları.*

Dil-i mecrūḥuma cellād-ı çeşm-i bī-emānuñdan
Umardum merḥamet ḳātilden olsa raḥm maḳtūla

cellād-ı ecel:

1. **cellād-ı ecel:**
Terkib-bend 4
Mısra: **50**
Ecel celladı. || *Ölüm.*

Ey göñül bulmaz taġayyür ḳısmet-i rūz-ı ezel
Kimseye virmez āmān yitdükde cellād-ı ecel

cellād-ı ġamze:

1. **cellād-ı ġamze:**-*s, -i, -n, -den*
Gazel 1062
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Öldürücü yan bakışları.

İder miyüz daḫi cellād-ı
ġamzesinden ḫavf
Ol şāh-ı ḥüsnden ey ḫaṭ-ı nev
emān geldi

cem:

1. **cem:**-*dür*
Gazel 217
Mısra: **8**
İran hükümdar sülalelerinden Pişdadiyan'a mensup olup uzun yıllar ülkesini esenlik içerisinde yönetir. Azerbaycan'a gelince güneşin doğuşuna yakın yüksek bir yere tahtını kurdurur ve güneşin doğuşu ile tahtı ve üzeri mücevherlerle süslü kaftanı parlamaya başlayınca kendisine Cemşid denilir. İdris peygamberin şeratine göre amel eden Cemşid, sonraları saltanatına güvenerek tanrılık iddiasında bulunur ve bu yüzden halkı kendisinden yüz çevirir. Dahhak, kendisinden sonra tahta geçer. Şarabın mucididir. Ayrıca meşhur bir kasesinin olduğu ve o kase ile dünyanın çeşitli yerlerini seyredebildiği söylenir.

ʿAşḳ şāhı bizi bir bezme esīr
eyledi kim
Cāndur köhne sifālı vü gedāsı
Cemdür

cemʿ:

1. **cemʿ:**
Gazel 117
Mısra: **9**
Hepsi, toplamı, tümü.

Baḫş-ı meʿād u mebdeʾ-i cemʿ
olsa kāʾināt
Ḥāşā ki ide ʿārif olan selb-i
iʿtiḳād

2. **cemʿ:**-*i, -n, -e*
Gazel 993
Mısra: **13**
Toplama, yığma, biriktirme.

Faḫr ider mollā kütüb cemʿine
bilmez ki virür
Yüz kitābuñ feyżini bir ṣūret-i
zībā bize

3. **cemʿ:**-*i, -n, -e*
Gazel 1015
Mısra: **3**
Toplama, bir araya getirme.

Eger ẕāt-ı celīlüñ olmasaydı
cemʿine bāʿiṣ
Bu żıddiyyetle cemʿiyyet ne
mümkindi ʿanāṣırda

4. **cemʿ :**-*i*
Tarih 7
Mısra: **24**
Toplama, toplanma, bir araya gelme, getirilme.

Bir ḫazine cemʿ ḳılmadı felek
devr ideli
Olmamışdur cemʿ i olmaz hem
ilā-yevmi'l-ḳıyām

cemʿ eyle-:

1. **cemʿ eyle-:**-*di*
Tarih 7
Mısra: **29**
Toplamak, bir araya getirmek, yığmak.

Ḍarb-ı tīġile diseñ cemʿ eyledi
olmaz bu hem
Mülki ..rā kim yıḳup vīrān ider
ḍarb-ı ḥüsām

2. **cemʿ eyle-:**-*se, -ñ*
Gazel 97
Mısra: **4**
Toplamak, dermek.

Ġınā-yı ḳalb ki yoḳ sende ḳānīʿ
olmazsın
Eger zamānede cemʿ eyleseñ
hezārān genc

cemʿ it-:

1. **cemʿ id-:**-*e*
Gazel 303
Mısra: **5**
Toplamak, birleştirmek.

Dimeñ ḥaşre dek cemʿ ide ḫātırın
O kim zülf-i yāruñ perīşānıdur

2. **cemʿ id-:**-*er, -di*
Tarih 7
Mısra: **28**
Toplamak, bir araya getirmek, yığmak.

Himmet itdi cemʿine dirseñ ḫilāf-
ı ʿaḳldur
Ġayrılar hem cemʿ iderdi olsa
daḫl-i ihtimām

3. **cemʿ id-:**-*üp*
Gazel 465
Mısra: **13**
Toplamak.

Kelām-ı Rūḥiyi vaṣfında cemʿ
idüp götürür
O ġonca dāʾim anuñçün kitābsuz
yürimez

4. **cemʿ id-:**-*üp*
Gazel 774
Mısra: **14**
Toplamak, bir araya getirmek.

Vaṣf-ı zülfüñde perīşān olan
evrāḳını hep
Cemʿ idüp Rūḥī-i ġam-dīde kitāb
itdi tamām

cemʿ ḳıl-:

1. **cemʿ ḳıl-:**-*ma, -dı*
Tarih 7
Mısra: **23**
Toplamak, bir araya getirmek.

Bir ḫazine cemʿ ḳılmadı felek
devr ideli
Olmamışdur cemʿ i olmaz hem
ilā-yevmi'l-ḳıyām

cemʿ ol-:

1. **cemʿ ol-:**-*a*
Gazel 995
Mısra: **9**
Bir araya gelmek, toplanmak.

Evvel-i güldür çemende cümle
yārān cemʿ ola
Nice Rūḥī gitmesün her gün
çemenden cānibe

2. **cemʿ ol-:**-*sa, -lar*
Gazel 715
Mısra: **9**
Birleşmek.

Rūḥiyā ḳatlüñe cemʿ olsalar
aġyār ne ġam
Dāmen-i yārı sen elden ḳoma
Allah ile ol

3. **cemʿ ol-:**-*ur*
Kaside 39
Mısra: **32**
Toplanmak.

Demler urur mı yine velāyetden ol sefīḥ
Yanına cemʿ olur mı mürīdān ne demdedür

4. **cemʿ ol-:**-*ur*
Kıt'a 31
Mısra: **5**
Bir araya gelmek.

Cemʿ olur şehrüñ perī-peykerleri ol ḥavżda
Āsumāndur ṣan ol ḥavż anda perī-rūlar nücūm

cemād:

1. **cemād:**
Gazel 117
Mısra: **8**
Taş, toprak, maden gibi cansız olan cisimlerden her biri.

Eflāka çıḳsa nefsine yol bulmayan kişi
Maʿnīde anı ʿārif olanlar bilür cemād

2. **cemād:**-*ı*
Gazel 747
Mısra: **9**
Cansız varlık; cisim; nesne. || *Nükteden anlamayan, düşüncesiz kimseler.*

Ḥāl bilmez nükte fehm itmez cemādı neylesün
Hem-zebān olmaġa ister bir suḫan-perver göñül

cemāl:

1. **cemāl:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 36
Mısra: **3**
Güzellik, hüsn ü ân. Güzel yüz.

Felekde şāhid-i vaḥdet cemālını görmez
Aña ki perde-i çeşm ola keşret-i eşyā

2. **cemāl:**-*uñ, -dan*
Gazel 9
Mısra: **16**
Güzellik, sevgilinin yüzü.

Aġlamaḳla iñlemekle geçse evḳātı nola
Yā nice ṣabr eylesün Rūḥī cemāluñdan cüdā

3. **cemāl:**-*i*
Gazel 276
Mısra: **1**
Güzel yüz.

Yārüñ cemāli maẓhar-ı ṣunʿ-ı İlāhdur
Münkir olana gözleri iki güvāhdur

4. **cemāl:**-*üñ*
Gazel 245
Mısra: **3**
Güzellik, yüz güzelliği, güzel yüz.

Ey bahār-ı ḥüsn yazmakçün cemāluñ vaṣfını
Bāġda gül didügüñ ol bir nice evrāḳdur

5. **cemāl:**-*üñ, -dür*
Gazel 1015
Mısra: **5**
Allah'ın lutfedici sıfatlarının bütünü ve bu sıfatlarının gereği olarak güzellik ve rahmetle tecellisi.

Cemāluñdur ġaraż māḥiyyet-i āfāḳ u enfüsden
Senüñle eglenürler hep melek gökde beşer yirde

6. **cemāl:**
Gazel 727
Mısra: **4**
Güzellik || *Sevgilinin güzel yüzü.*

Yüz virmegil raḳībe revā görmezüz begüm
Ġayra cemāl gösteresin ʿāşıḳa celāl

7. **cemāl:**
Gazel 740
Mısra: **2**
Güzellik. || *Yüz güzelliği, güzel yüz.* || *Allah'ın lutfedici sıfatlarının bütünü ve bu sıfatlarının gereği olarak güzellik ve rahmetle tecellisi.*

Ola hemīşe yaverüñ elṭāf-ı z̲ü'l-celāl
ʿArż ide devlet āyīne-i baḫtdan cemāl

cemāl-i ʿālem-ārā:

1. **cemāl-i ʿālem-ārā:**
Gazel 357
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Dünyayı süsleyen güzel yüzü.

Ehl-i ṭabʿı ol cemāl-i ʿālem-ārā söyledür
Ṭūṭi-i gūyāyı mirʾāt-ı mücellā söyledür

cemāl-ı bā-kemāl:

1. **cemāl-ı bā-kemāl:**-*ı*
Gazel 128
Mısra: **3**
Mükemmel, tam güzellik.

Cemāl-ı bā-kemālı āfītāb-ı ʿālem-ārādur
Siyeh ebrūsı gūyā āfītāb üzre çekilmiş med

2. **cemāl-i bā-kemāl:**-*i*
Gazel 372
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Kusursuz güzelliği.

O servüñ kim cemāl-i bā-kemāli reşk-i gülşendür
Lebi şevḳiyle dāyim ġoncalar ḫandān u gül şendür

3. **cemāl-i bā-kemāl:**-*ı, -dur*
Gazel 345
Mısra: **12**
Noksanı olmayan güzellik.

Derūn-ı sīnemüz ġuṣṣayile mālāmāl u dil mesrūr
Anı mesrūr iden yāruñ cemāl-i bā-kemālıdur

4. **cemāl-i bā-kemāl:**-*i, -n*
Gazel 776
Mısra: **7**
Kusursuz güzellik.

Cemāl-i bā-kemālin seyr iderken ḫayretüm gördi
Baña yāhū diyüp gitdi daḫi ol hūdadur göñlüm

5. **cemāl-ı bā-kemāl:**-*uñ*
Gazel 170
Mısra: **6**
Mükemmel, kusursuz güzellik.

Kemāl ehlini biñ cānile itmişsin ḫarīdāruñ
Saña Yūsuf disem lāyıḳ cemāl-ı bā-kemāluñ var

cemāl-i dilber:

1. **cemāl-i dilber:**-*e*
Gazel 692
Mısra: **8**
Gönlü kendine çeken güzelin yüzü.

Bıraḳmış odda seni ḫavf-ı duẕeḫ ey ṣūfī
Cemāl-i dilbere baḳ nārı nūr idem dirseñ

cemāl-ı dil-güşā:

1. **cemāl-ı dil-güşā:**
Gazel 29
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Gönle ferahlık veren yüzünün güzelliği.

Ṣudan āteş sākin olurken ne ḥikmetdür bu kim
Germ olur olsa ʿaraḳ-nāk ol cemāl-ı dil-güşā

cemāl-i enver:

1. **cemāl-i enver:**-*üñ*
Gazel 880
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Parlayan, aydınlık yüzü.

Āfitāb-ı burc-ı ʿizzetdür cemāl-i enverüñ
Kāyinātı maẓhar-ı nur-ı tecellā eylesün

cemāl-i gül:

1. **cemāl-i gül:**-*de*
Kaside 14
Mısra: **16**
Gülün güzel yüzü.

Ṣadā-yı hū ile bülbül pür itdi dünyāyı
Cemāl-i gülde nümāyān olınca pertev-i nūr

cemāl-i hāṣ:

1. **cemāl-i ḫāṣ:**
Gazel 554
Mısra: **1**
Kendine özgü güzellik.

Mevṣūf-ı ʿām olan ne revādur cemāl-i ḫāṣ
Vaṣf-ı cemāl-i ḫāṣa gerekdür ḫayāl-i ḫās

cemāl-i leylā:

1. **cemāl-i leylā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 875
Mısra: **6**
Leyla'nın güzel yüzü.

Maḳām-ı vaṣldan olmışdı Ḳays müstaġnī
Ne yana baḳsa gördi cemāl-i Leylāsın

cemāl-ı muḥterem:

1. **cemāl-ı muḥterem:**
Gazel 142
Mısra: **4**
Saygıdeğer cemal.

Geldi maḥabbetüñle vücūda mükevvenāt
Oldı cemāl-ı muḥteremüñ aḥsenüʾṣ-ṣūver

cemāl-i pāk:

1. **cemāl-i pāk:**-*a*
Gazel 739
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Mübarek yüzü.

ʿAṣḳ-ı pākile cemāl-i pāka baḳsañ kim ne dir
Nefs ucından olmayınca ʿavrat u oġlana meyl

2. **cemāl-ı pāk:**-*ı, -n, -a*
Gazel 1104
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Temiz ve güzel yüzü.

Ketān mehtābdan biñ pāre olurken ne hikmetdür
Cemāl-ı pākına ṭāḳat getürmek şāh düstūrı

cemāl-i şerīf:

1. **cemāl-i şerīf:**-*i, -n, -i*
Kaside 24
Mısra: **43**
(Bir kimsenin) Mübarek güzel yüzü.

Müyesser oldı cemāl-i şerīfini görmek
Sipās-ı bī-ʿaded ey pādişāh-ı cell-i ʿalā

cemāl-ı yār:

1. **cemāl-ı yār:**
Gazel 218
Mısra: **7**
Sevgilinin güzelliği.

Cemāl-ı yār meger bāġ-ı ḫulddur ki müdām
Benefşesi semen u nergisi vü sünbüli var

2. **cemāl-ı yār:**-*a*
Gazel 989
Mısra: **4**
Sevgilinin güzelliği, güzel yüzü.

Bu yüzdendür cihān-gīr olduġı ey çarḫ-ı kec-rev kim
Cemāl-ı yāra nisbet kūşe vardur mihr u māhuñda

3. **cemāl-ı yār:**-*a*
Gazel 1062
Mısra: **1**
Sevgilinin güzel yüzü.

Cemāl-ı yāra göñül ḫaṭṭ-ı dil-sitān geldi
Benefşe-zārda ẕevḳ idecek zamān geldi

4. **cemāl-i yār:**-*ı*
Gazel 419
Mısra: **3**
Sevgilinin güzel yüzü, Allah'ın cemali.

Vech-i ādemde cemāl-i yārı seyrān itmeyen
Bī-başardur ḫāliḳuʾl-insānı bilmez ḳandedür

cemālullah:

1. **cemālullah:**-*ı*
Gazel 760
Mısra: **2**
Allah'ın cemali, Allah'ın güzelliği.

Ḳaçma sūz-ı ʿaşḳile yanmaḳdan ey ḳalb-i ẕelīl
Kim Cemālullahı ol āteşde seyr itdi Ḫalīl

2. **cemālullāh:**-*ı*
Gazel 1015
Mısra: **8**
Allah'ın cemali, Allah'ın güzelliği.

Olayduñ ehl-i bāṭın gibi ruʿyet sırrına vāḳıf
Görürdüñ sen de ey ṣūfī Cemālullāhı her yerde

cem-ḥaşem:

1. **cem-ḥaşem:**
Gazel 706
Mısra: **13**
Cem haşmetli.

Ol Cem-ḥaşem ki gülşen-i ḳadrinde Rūḥiyā
Mihr-i münīr u meh gibi var ṣad-hezār gül

cem-i bezm-i ʿaṭā:

1. **cem-i bezm-i ʿaṭā:**
Tarih 26
Mısra: **3**
İyilik meclisinin Cem'i.

Cem-i bezm-i ʿaṭā Yūsuf-liḳā Pāşā-yı mülk-ārā
Dilīr-i şir-heybet şīr-i Rüstem-menzil-i ʿOs̱mān

cemʿ-i enver u ẓalām:

1. **cemʿ-i enver u ẓalām:**
Gazel 830
Mısra: **6**
Aydınlık ve karanlığın bir arada bulunması.

Ruḫlaruñ teşbīh iderem nūra ḥaṭṭuñ ẓulmete
Olmasaydı mümteniʿ ger cemʿ-i enver u ẓalām

cemʿ-i ḥavās:

1. **cemʿ-i ḥavās:**
Gazel 530
Mısra: **1**
Duyuların toplamı.

ʿĀşıḳa mümkin degül ʿaşḳuñda çün cemʿ-i ḥavās
Nice iḫsās eylesün ʿāşıḳ seni ey faḫr-i nās

2. **cemʿ-i ḥavās:**
Kaside 13
Mısra: **42**
Seçkinler topluluğu.

Ṣafa-yı ḳalbi ʿaṭāsından itmese ḥāṣıl
Müyesser olmaz idi ehl-i ṭabʿa cemʿ-i ḥavās

cemʿ-i ḫazīne:

1. **cemʿ-i ḫazīne:**-*y*, -*e*
Gazel 954
Mısra: **4**
Hazinenin toplamı, bütünü.

Dāġ üzre dāġlar ki ġamuñ yaḳdı şīneye
Beñzer o şāha kim düşe cemʿ-i ḫazīneye

cemʿ-i kütüb it-:

1. **cemʿ-i kütüb it-:**-*mek*, -*le*
Terkib-bend 8
Mısra: **215**
Kitapları toplayıp bir araya getirmek.

Cemʿ-i kütüb itmekle ne mümkin ola vāḳıf
Esrār-ı Ḫudāya ki ola mürşide mevḳūf

cemʿ-i māl:

1. **cemʿ-i māl:**-*dan*
Gazel 752
Mısra: **8**
Mal çokluğu.

İtdi naḳd-i ʿömrini düzd-i ecel ġāret henüz
Ṣūfi-i sālūs cemʿ-i māldan ḫālī degül

cemʿ-i mülk ü māl:

1. **cemʿ-i mülk ü māl:**-*ile*
Gazel 891
Mısra: **1**
Mal mülk toplamak, biriktirmek.

Ey cemʿ-i mülk ü mālile dünyāda şād olan
Dünyāya gelmeden bu degüldür murād olan

cem-i vaḳt:

1. **cem-i vaḳt:**
Gazel 210
Mısra: **7**
Zamanın Cem'i.

Cām çek dirler Cem-i vaḳt olmaḳ isterseñ baña
Öyle mestem līk ben bilmem ki cām-ı Cem nedür

cemīʿ-i ehl-i ġaraz:

1. **cemīʿ-i ehl-i ġaraz:**
Kaside 23
Mısra: **42**
İstek sahibi olanların tamamı.

Olup zamānede defʿ-i eʿādiye ḳādir
Cemīʿ-i ehl-i ġaraz ala kendiden ġayret

cemīʿ-i ehl-i ʿirfān:

1. **cemīʿ-i ehl-i ʿirfān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **76**
Ariflerin tamamı.

Hezār iʿzāz ile evvel duʿālar eyleyüp söyle
Selāmın vir faḳīrüñ hem cemīʿ-i ehl-i ʿirfānuñ

cemiʿ-i ḫalḳ:

1. **cemiʿ-i ḫalḳ:**
Kaside 14
Mısra: **93**
Halkın tamamı.

Cemiʿ-i ḫalḳ ġınāya irişdi luṭfından
Belā-yı faḳrile bir kimse ḳalmadı rencūr

cemīʿ-i ḫāṣ:

1. **cemīʿ-i ḫāṣ:**-*dur*
Gazel 557
Mısra: **3**
Seçkin kimseler topluluğu.

Cemīʿ-i ḫāṣdur erbāb-ı ḫüsne yoḳ sözimüz
Velī seni bilirüz içlerinde ḫāṣu'l-ḫāṣ

cemīʿ-i māsivā:

1. **cemīʿ-i māsivā:**
Gazel 3
Mısra: **10**
Allah'tan gayrı şeylerin tamamı.

Rūḥiyā keşf eyledüñ esrār-ı Ḥaḳuñ kenzini
Kenz-i Ḥaḳ keşfiyle ḫazf oldı cemīʿ-i māsivā

cemʿiyyet:

1. **cemʿiyyet:**-*imüz*
Gazel 479
Mısra: **3**
Topluluk, meclis. II huzur, düzen.

Bozdı cemʿiyyetimüz ḫāka bıraḳdı bizi çarḫ
Ayaġuñ altına baḳ gör ne perīşānuz biz

2. **cemʿiyyet:**
Gazel 485
Mısra: **2**
Gönüldeki dirlik, düzenlik. II Âşığın gönlünün perişan olmaması durumu.

Bār-ı ʿaşḳ-ı yār cism-i zārda ṭāḳat ḳomaz
Kāküli endīşesi ḫāṭırda cemʿiyyet ḳomaz

3. **cemʿiyyet:**
Gazel 34
Mısra: **12**
Cemaat, topluluk.

Düşdi āḫir başuña sevdā-yı zülfinden cünūn
Ol perīşānluḳdan el virdi bu cemʿiyyet saña

74 **cemʿiyyet:**
Gazel 1015
Mısra: **4**
Toplu ve düzenli olma, perişan ve dağınık olmama, derli topluluk.

Eger ẕāt-ı celīlüñ olmasaydı cemʿine bāʿiṣ
Bu żıddiyyetle cemʿiyyet ne mümkindi ʿanāṣırda

5. **cemʿiyyet:**-*i, -n, -e*
Kaside 7
Mısra: **52**
Topluluk, toplum.

Perīşān-ḫāl iken ʿālem ricālullahdan irdi
Yine cemʿiyyetine müjde her ḫāṭır-perīşānuñ

cemʿiyyet-i aʿdā:

1. **cemʿiyyet-i aʿdā:**-*y, -ı*
Gazel 950
Mısra: **2**
Düşman topluluğu.

Al cefā tīġın ele ḳaṣd-ı dil u cān eyle
Yaʿni cemʿiyyet-i aʿdāyı perīşān eyle

cemʿiyyet-i ehl-i cünūn:

1. **cemʿiyyet-i ehl-i cünūn:**
Gazel 255
Mısra: **6**
Delirmişler topluluğu.

Cān ġam-ı zülf-i perīşānıyla ol Leylī-veşüñ
Dāḫil-i cemʿiyyet-i ehl-i cünūn olmaḳdadur

cemʿiyyet-i ezhār-ı ṣafā-bahş-ı çemenzār:

1. **cemʿiyyet-i ezhār-ı ṣafā-baḫş-ı çemenzār:**
Kaside 28
Mısra: **9**
Çimenlikte bulunan neşe veren çiçekler topluluğu.

Cemʿiyyet-i ezhār-ı ṣafā-baḫş-ı çemenzār
Oldı sebeb-i tefrīḳa-i fikr-i ġam-endūz

cemʿiyyet-i ḫāṭır:

1. **cemʿiyyet-i ḫāṭır:**
Gazel 541
Mısra: **3**
Kırılmamış gönül.

Zülfi ḳomadı kimsede cemʿiyyet-i ḫāṭır
Yār ise teġāfülde vü ḥāl ise müşevveş

2. **cemʿiyyet-i ḫāṭır:**-*dan*
Gazel 591
Mısra: **3**
Zihnin ve fikrin dağınıklıktan kurtulup bir noktada toplanmış halde bulunması.

Yoḳ dil-i zārda cemʿiyyet-i ḫāṭırdan eser
Zülfüñe bend olanuñ ḥāli perīşān ancaḳ

3. **cemʿiyyet-i ḫāṭır:**-*ile*
Gazel 729
Mısra: **5**
Gönlün huzur ve sükun halinde olması.

Sen yaturduñ gerçi kim cemʿiyyet-i ḫāṭırile līk
Kākülüñ sevdāsı ḳılmışdur beni āşüfte-ḥāl

cemʿiyyet-i rindān:

1. **cemʿiyyet-i rindān:**-*a*
Gazel 178
Mısra: **9**
Dünyayı boş gören rintler topluluğu.

Olup cemʿiyyet-i rindāna dāḫil virmesün siḳlet
Meded ṣūfīye diñ başındaki destāra yer yoḳdur

cem-kevkebe:

1. **cem-kevkebe:**
Gazel 996
Mısra: **17**
Cem gibi gösterişli.

Āsumān-mertebe Cem-kevkebe ʿOsmān Pāşā
Ki çıḳar şād göñül bezmine pür-ġam girse

cem-mertebe:

1. **cem-mertebe:**
Gazel 486

Mısra: **13**
Cem mertebeli.

Āsumān-ı kevkebe Cem-mertebe ʿOs̱māñ Pāşā
Eylemez kimse cenābında ricā-yı nevrūz

cemşīd:

1. **cemşīd:**-*i*
Gazel 569
Mısra: **5**
Cemşid ve Cem: İran'da ilk önce saltanat süren Pişdâdiyân sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarıdır. Cem, büyük padişah manasında olup sonradan adına ışık anlamındaki "şîd" sözcüğü eklenmiştir. Cem, şarabı bulmakla meşhur olmuştur ve Divan şiirinde de şarap, kadeh (câm, Câm-Cem) ve eğlence meclisi ile zikredilir.

şaldı Cemşīdi zemīn-i ʿademe Ẕāl-i felek
Oldı gülgūn-mey-i nāb üzre şaḥrā-yı neşāṭ

cemşīd-i ʿadl:

1. **cemşīd-i ʿadl:**-*e*
Tarih 1
Mısra: **14**
Adaleti ile Cemşid'e benzeyen padişah. || III. Mehmed.

Murādı ol gün oldı ḥāṣıl erbāb-ı niyāzuñ kim
Serīr-i ʿadl ol Cemşīd-i ʿadle cilve-gāh oldı

cem-vakt:

1. **cem-vaḳt:**
Tarih 19
Mısra: **3**
Dönemi Cemşid gibi olan (şehzade).

Nūş-ı cān itdi fenā cāmın o naḳd-i Cem-vaḳt
Ki ecel zehrini tīri içürürdi sebʿa

cem-vakt ol-:

1. **cem-vaḳt ol-:**-*ma, -dan*
Gazel 892
Mısra: **3**
Cem gibi safa sürmek.

Yegdür zamānede Cem-vaḳt olmadan baña
İçmek segān-ı kūyuñ ile bir sifālden

cenāb:

1. **cenāb:**-*ı, -n, -da*
Gazel 486
Mısra: **14**
Dergâh, huzur, makam.

Āsumān-ı kevkebe Cem-mertebe ʿOs̱māñ Pāşā
Eylemez kimse cenābında ricā-yı nevrūz

2. **cenāb:**--*ı*
Gazel 301
Mısra: **6**
Hazret.

Ey terk-i ḫānümān iden üftāde müjde kim
Mevlā saña cenāb-ı refīʿinde yer virür

3. **cenāb:**-*uñ, -a*
Gazel 1074
Mısra: **9**
Huzur; kat; makam.

Yüz sürmedük cenābuña ey pīr-i ḫanḳāh
Maḥbūb u mey mülāzemetinden geçilmedi

cenāb-ı devlet:

1. **cenāb-ı devlet:**-*e*
Kaside 23
Mısra: **48**
(Bir kimsenin) Yüce makamı.

Velī bu ṭūl-ı suḫandan murādum ol ki idem
Cenāb-ı devlete fīʾl-cümle ʿarż-ı ḥays̱iyyet

2. **cenāb-ı devlet:**-*üñ, -e*
Kaside 6
Mısra: **57**
(Padişahın) Yüce huzuru.

Cenāb-ı devletüñe irmege mecālüm yoḳ
Maḥallidür eger eylerse himmetüñ inʿām

cenāb-ı ḥaḳ:

1. **cenāb-ı ḥaḳ:**-*a*
Gazel 53
Mısra: **7**
Allah.

İrmez degül Cenāb-ı Ḥaḳa ādem irişür
Ammā be-şarṭ-ı ān ki ide terk-i māsivā

cenāb-ı ḥażret:

1. **cenāb-ı ḥażret:**-*e*
Gazel 808
Mısra: **7**
Allah.

Cenāb-ı ḥażrete tefvīż idüp umūrımuz
Ricā-yı raḥmet-i faʿʿāl-i mā-yürīd" idelüm

cenāb-ı ʿizzet:

1. **cenāb-ı ʿizzet:**-*e*
Terkib-bend 2
Mısra: **29**
Yüce Allah.

ʿArż-ı ḥāl ide Cenāb-ı ʿİzzete mālā-kelām
Vāy kim aña öldüginden ṣoñra zīr-i ḫākda

cenāb-ı maʿdelet:

1. **cenāb-ı maʿdelet:**-*i*
Kaside 6
Mısra: **24**
(Padişahın) Yüce adaleti.

Ġubār-ı bārgehi mesned-i ṣagīr ü kebīr
Cenāb-ı maʿdeleti melceʾ-i havāṣ u ʿavām

cenāb-ı mevlā:

1. **cenāb-ı mevlā:**-*y, -a*
Terkib-bend 5
Mısra: **58**
Yüce Allah.

O buldı menzilini Rūḥiyā ṣafā itdi
Gelüñ niyāz idelüm biz cenāb-ı Mevlāya

cenāb-ı refīʿ:

1. **cenāb-ı refīʿ:**-*üñ, -de*
Kaside 5
Mısra: **26**
(Birinin) Yüce huzuru.

Ġam çekmesün maḥall-i suʾāl ü cevābda
Ol kim ola cenāb-ı refīʿüñde münkeşif

cenāb-ı şerīf:

1. **cenāb-ı şerīf:**-*üñ*
Kaside 24
Mısra: **45**
(Bir kimsenin) Mübarek huzuru.

Zihī cenāb-ı şerīfüñ penāh-ı ehl-i yaḳīn
Ki ol cenābdan eyler zamāne istidʿā

ceng:

1. **ceng:**-*i*
Gazel 994
Mısra: **9**
Savaş, cenk, çatışma.

Çarḫuñ bu gice āteş-i āhumla cengi var
Ey māh ṣubḥ olınca ḳulaḳ ṭut ṭarāḳaya

2. **ceng:**-*imüz*
Gazel 442
Mısra: **11**
Savaş, mücadele.

Baḫt-ı siyāh-kāriledür cengimüz
Yoḳsa biz ol muġbeçeden şākirüz

3. **ceng:**
Gazel 1046
Mısra: **6**
Mücadele, kavga, çekişme.

Ṣulḥ üzre iken yār ile ġayr araya girdi
O ṣulḥ u ṣalāḥuñ ṣoñı ceng ü cedel oldı

ceng eyle-:

1. **ceng eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 440
Mısra: **5**
Mücadele etmek, çekişmek.

Eṭvār-ı eşk-i çeşm ile ceng eyleyüp bizi
Üstād-ı ʿaşḳ burmış ezelden ḳulaġımuz

ceng it-:

1. **ceng it-:**-*me, -den*
Gazel 498
Mısra: **9**
Savaşmak, çekişmek.

Olmazuz ceng itmeden ḫālī sipāhī ḳısmıyuz
Yoġrılupdur ḳan ile rūz-ı ezelden nānımuz

ceng meydānı:

1. **ceng meydānı:**-*n, -da*
Müseddes 7
Mısra: **27**
Savaş meydanı.

Ṭurma git kim ceng meydānında ḫālīdür yerüñ
Ḳande gitseñ luṭf-ı Mevlādur öñünce rehberüñ

ceng ü cedel it-:

1. **ceng ü cedel it-:**-*me*
Terkib-bend 2
Mısra: **3**
Çekişmek, mücadele etmek.

Dost düşmen diyü itme ḫalḳile ceng ü cedel
Cāhil olma iki günlük ʿömr içün ġavġāyı ḳo

ceng ü cidāl eyle-:

1. **ceng ü cidāl eyle-:**-*meğ, -e*
Kaside 9
Mısra: **16**
Mücadele etmek, çekişmek.

ʿUluvv-ı ḳadre irişmekde benden oldı ḳuṣūr
Ne hāsıl eylemeğe yılduzumla ceng ü cidāl

cenk:

1. **cenk:**-*de*
Kaside 15
Mısra: **29**
Harp, savaş.

Bulmadı ol cenkde kimse ḫalāṣa āmān
Ḫānları cān ḳurtarup ḳaçdı o dem nim-cān

cennāt-ı naʿīm:

1. **cennāt-ı naʿīm:**
Gazel 417
Mısra: **22**
Na'im cennetleri.

Niʿmet-i ẓāhire dil-beste olan gürsineler
Müzd-i nān-pāreye cennāt-ı naʿīm isterler

cennet:

1. **cennet:**-*de, -dür*
Gazel 318
Mısra: **3**
Gölgelik bahçe anlamında olup ahirette müminlerin gidecekleri yerdir.

Zāhidüñ cennetdedür fikri anuñla ẕevḳi var
ʿĀşıḳuz biz fikrimüz hep ẕevḳ-i didāruñdadur

2. **cennet:**
Kaside 31
Mısra: **5**
İmanlı ve iyi kimselerin ölümden sonra Allah tarafından mükâfat olarak konulacakları ve içinde ebediyen yaşayacakları, her türlü tasavvurun üstünde güzellik ve nîmetlerle dolu yer. || Çok güzel, iç açıcı, huzur verici yer.

Bahāruñ deminden çemen cennet oldı
Çemenden çıḳup ḳande eglensün ādem

cennet it-:

1. **cennet it-:**-*miş*
Gazel 581
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Temiz, bakımlı, güzel bir yer durumuna getirmek.

Bāġ u rāġı cennet itmiş nev-bahār ammā ne sūd
Kūy-ı dildārı ḳoyup Rūḥī ne bāġ ister ne rāġ

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

cennete düşmiş köpege dön-:

1. **cennete düşmiş köpege dön-:**-*di-e-miş*
Gazel 839
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hakkı olmayan bir nimeti elde edince çok sevinmek.

cennet-i aʿlā:

1. **cennet-i aʿlā:**-*y, -a*
Gazel 177
Mısra: **1**
En yüksek cennet.

Ḳapuñ olduġı yerde cennet-i aʿlāya yer yoḳdur
Ṭururken ḳāmetüñ ey serv-ḳad ṭūbāya yer yoḳdur

cennet-i dīdār:

1. **cennet-i dīdār:**-*dan*
Gazel 189
Mısra: **5**
Sevgilinin cennete benzeyen yüzü.

Cennet-i dīdārdan ṭurmaz ider ʿuṣṣāḳı menʿ
Kendi kendin ṣūfi-i kec-ṭabʿ bir ādem bilür

cennet-i kūy:

1. **cennet-i kūy:**-*uñ*
Gazel 996
Mısra: **7**
Sevgilinin cennet gibi olan mahallesi.

Cengimüz zāhidile cennet-i kūyuñ durur
Bizi ṣulḥ eylese mābeyne bir ādem girse

cennetlük:

1. **cennetlük:**
Gazel 52
Mısra: **8**
Ölünce cennete girecek nitelikte olduğu kabul edilen, cennete girmeye layık.

Ser-i kūyuñda ger ölsem diyeler ḫūr ile rıḍvān
Bu cennetlük durur bī-şek maḳāmı cennetüʿl-mevʾā

cennet-misāl:

1. **cennet-miṣāl:**
Gazel 706
Mısra: **16**
Cennet gibi.

ʿOṣmān-ı nāmdār-ı ṣāfā-baḫş kim olur
Cennet-miṣāl bezmine geldükde ḫār gül

cennetüʿl-mevʾā:

1. **cennetüʿl-mevʾā:**
Gazel 52
Mısra: **8**
Şehit ve müminlerin barınağı ve konağı olan cennet.

Ser-i kūyuñda ger ölsem diyeler ḫūr ile rıḍvān
Bu cennetlük durur bī-şek maḳāmı cennetüʿl-mevʾā

2. **cennetüʾl-meʾvā:**
Kaside 27
Mısra: **32**
Sığınılacak, yurt edinilecek cennet.

Ger nesīm-i ḫulḳı ḫāristāna gelse fiʾl-meṣel
Gül gibi bir demde anı cennetüʾl-meʾvā ider

cerāḥat:

1. **cerāḥat:**
Gazel 414
Mısra: **4**
Yara. II Gönül yarası.

Şerḥ itmege yoḳ ṭāḳat ġāyetde żaʿīf oldum
Tīġ-i ġam-ı miḥnetden ḳalbümde cerāḥat var

cerāḥat-ı ʿāşūr:

1. **cerāḥat-ı ʿāşūrdan:**-*dan*
Gazel 856
Mısra: **8**
-
(Muharrem ayının) onuncu gününün yaraları.

Her yıl dıraḫt-ı gül gibi abdāla şarṭ olur
Gül-rīz ola cerāḥat-ı ʿāşūrdan beden

ceres:

1. **ceresi:**-*i*
Gazel 1078
Mısra: **6**
Çan, çıngırak, zil.

Ṭālibi düşme anuñ yanına efġān iderek
Kendüñi itmeyegör nāḳa-i dehrüñ ceresi

cerr eyle-:

1. **cerr eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 1001
Mısra: **7**
Çekmek.

Cerr eyledüñ şarābını meyḫānenüñ bile
Çek ṭurma şūfī gözimüz öñinde yıḳıla

2. **cerr eyle-:**-*mek*
Kaside 17
Mısra: **14**
Kendine doğru çekme, celbetme.

Perkār alup eline neden dāyire çizer
Cerr eylemek meger ki diler ḫalḳı rūz-ı ʿīd

cerrār:

1. **cerrār:**
Terkib-bend 8
Mısra: **151**
Dilenci.

Cerrār diyü virmez olur Tañrı selāmın
Şerminden ider itse saña ḫabbece inʿām

cesed:

1. **cesed:**
Gazel 132
Mısra: **4**
Cansız, ölü vücut, naaş.

Göñlümi biñ pāre ḳıl gögsümde yüz biñ yāre aç
Cān viren yoluñda senden dil mi ṣaḳlar yā cesed

ceste ceste:

1. **ceste ceste:**
Gazel 975
Mısra: **10**
Azar azar, yavaş yavaş, parça parça.

Eyü söz diler ki Rūḥī anı naẓm ide ʿaceb mi
Ṭoḳınursa gūş-ı ehl-i dile şiʿri ceste ceste

cevāb:

1. **cevāb:**-*uñ*
Kıt'a 28
Mısra: **15**
Bir soruya, bir söz veya yazıya, bir durum ve ihtiyaca söz, yazı veya başka bir ifade yoluyla verilen karşılık, yanıt.

Maḳbūl ola ümīdüm odur cümle cevābuñ
Ol gün ki ola maʿreke-i sāʾil u mesʾūl

cevāb vir-:

1. **cevāb vir-:**
Gazel 349
Mısra: **2**
Karşılık vermek, icabet etmek.

Ya baña laʿlünüñ şarābın vir
Ya döküp ḳanumı cevābın vir

2. **cevāb vir-:**-*imez, -üz-me, -züz*
Gazel 808
Mısra: **3**
Cevaplamak, cevaplandırmak, karşılık vermek.

Cevāb virimezüz şāh-ı ḥaşra rūz-ı suʾāl
Meger temessükimüz muṣḥaf-ı mecīd idelüm

3. **cevābın vir-:**-*ı, -n*
Gazel 349
Mısra: **12**
Karşılığını vermek.

Rūḥiye bī-sebeb taʿarużı ḳo
Er iseñ şiʿrinüñ cevābın vir

4. **cevābumı vir-:**-*um, -ı*
Gazel 597
Mısra: **7**
Karşılık olarak bildirmek veya söylemek.

Yā vir cevābumı ya suʾāl it cevābuñ al
Ey münkir-i meʾāl-i suʾāl u cevāb-ı ʿaşḳ

cevāhir-i suḥan-ı dil-keş:

1. **cevāhir-i suḥan-ı dil-keş:**-*üm, -le*
Gazel 549
Mısra: **9**
Gönüller cezbeden sözler cevheri.

Cevāhir-i suḥan-ı dil-keşümle deryāyam
Hevā-yı ʿaşḳile ḳılsam ʿaceb mi cūş u ḫurūş

cevān:

1. **cevān:**-*lar*
Gazel 186
Mısra: **5**
Genç, delikanlı.

Çekilüp gider cevānlar ayaġına pīr-i deyrüñ
Yanına cihānı çekdi bu ne cezbelü çekişdür

2. **cevān:**
Gazel 1020
Mısra: **2**
Genç. II Sevgili.

Varmasaḳ gülşene bir özge mekān olsa bize
Baḳmasaḳ tāze güle tāze cevān olsa bize

3. **cevān:**
Terkib-bend 6
Mısra: **25**
Yiğit, delikanlı.

Bin nāzenīn cevān idi ol şūḫ-ı bī-bedel
Būs itmege ayaġını cānlar virürdi el

4. **cevān:**-*a*
Gazel 106
Mısra: **1**
Genç, taze delikanlı. II Genç sevgili.

Ol ʿArab-zāde cevāna eyledükce ʿarż-ı rūḥ
Ġamzesi eyler işāret zīr-i çeşminden ki rūḥ

cevānān:

1. **cevānān:**
Gazel 85
Mısra: **2**
Gençler.

İlāhī ʿizzetüñ ḥaḳḳıyçün ol servi ser-efrāz it
Kemāl-ı ḥüsnile dāʾim cevānān içre mümtāz it

2. **cevānān:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 748
Mısra: **15**
Gençler, delikanlılar.

Rūḥiyā Rūmuñ cevānānından gördi yoḳ vefā
ʿĀzim-i ʿişret-serā-yı mülk-i Baġdād oldı dil

cevānān-ı sitanbul:

1. **cevānān-ı sitanbul:**-*a*
Gazel 952
Mısra: **2**
İstanbul delikanlıları.

Yöneldüñ derd-i hicrānile bir boynı uzaḳ yola
Dirīġā ṭuymaduḳ gitdüñ cevānān-ı Sitanbula

cevānluk:

1. **cevānluḳ:**-*da*
Gazel 847
Mısra: **9**
Gençlik.

Rūḥiyā dime cevānluḳda büküldi ḳaddüm
Az yükdür mi meger bār-ı belā-yı hicrān

2. **cevānluḳ:**-*dan*
Gazel 863
Mısra: **7**
Gençlik, tazelik.

Ne dilden bā-ḫabersin ne cevānluḳdan vuḳūfuñ var
Göñül yaḳmaḳda mislüñ yoḳ bugün bir māh-peykersin

cevher:

1. **cevher:**-*dür*
Kaside 38

Mısra: **99**
Değerli süs taşı, mücevher.

Sözüm cevherdür amma şaymazın kāmil diyü kendin
Ayaġı tozıyum ḳıymet-şināsolan eḥibbānuñ

2. **cevher:**
Gazel 274
Mısra: **7**
Elmas ve benzeri kıymetli taş.

Baḳmazuz kuḥl-ı Sifahāna ṭolu cevher ise
Dostum ḫāk-ı rehüñle gözimüz memlūdur

3. **cevher:**
Kaside 2
Mısra: **50**
Yaratılmış şeylerin hakikati olan ve Allah'ın ilminde ezelden mevcut bulunan suretler.

Cāna ṭabīb-i maraż ḥilḳate oldur ġaraż
Cevher ü bāḳi ʿaraż ṣalli ve sellim ʿaleyh

cevherdār:

1. **cevherdār:**-*ı, -n, -ı*
Tarih 16
Mısra: **9**
Ebced hesabında yalnız noktalı harfleri hesap edilerek söylenen (tarih).

İkisinün de cevherdārını bir sādesin bir bil
Ki her biri leṭāfetde göñüllerden olur ārām

cevher-dār-ı tīġ-i zer-nişān:

1. **cevher-dār-ı tīġ-i zer-nişān:**-*a*
Gazel 475
Mısra: **6**
Altın işlemeli kılıç taşıyan cevherli (kimse).

Āh-ı pür-dūd-ı şerer-bārile faḫr itsek nola
Öyle cevher-dār-ı tīġ-i zer-nişāna māliküz

cevherī:

1. **cevherī:**
Kaside 39
Mısra: **37**
Cevherî (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Aġlar mı Cevherī yine bu cevr-i devrden
Ol baġrı ḫūn dīdesi giryān ne demdedür

cevher-i dendān-ı yār:

1. **cevher-i dendān-ı yār:**-*a*
Gazel 357
Mısra: **9**
Sevgilinin mücevher gibi dişleri.

Cevher-i dendān-ı yāra ġayrılar pervīn dimiş
Anlara uyma sen ey Rūḥī-i şeydā söyledür

cevher-şināsı:

1. **cevher-şināsı:**
Gazel 529
Mısra: **4**
Cevherden anlayan kişi.

Ġam degül aġyār kim miḳdār-ı ḳadrüñ bilmese
Sen dür-i pākı ne bilsün olmayan cevher-şināsı

cevlān:

1. **cevlān:**-*uñ, -ı*
Gazel 667
Mısra: **5**
Dolaşma, gidip gelme, gezinti, gezinme.

Kesme cevlānuñı Mecnūn gibi bu meydāndan
Girdbād-ı reh-i ṣaḥrā-yı fenā olsa tenüñ

2. **cevlān:**-*a*
Gazel 758
Mısra: **10**
Dolaşma, gezinme. || *Hareket, canlılık.*

Nīze-i ʿirfān elinde tevsen-i ṭabʿ ise rām
Naẓm meydānı senüñdür Rūḥiyā cevlāna gel

cevlān eyle-:

1. **cevlān eyle-:**-*me, -z*
Gazel 843
Mısra: **5**
Dolaşmak, gidip gelmek, gezip dolaşmak.

Āhsuz dil bir nefes kūyuñda cevlān eylemez
Murġı teʾsīr-i hevādur gökde pervāz itdüren

cevlān it-:

1. **cevlān it-:**
Gazel 625
Mısra: **7**
Gezinmek, dolanmak.

İki gün şeh-süvārum semt-i istiġnāda cevlān it
Eger ḳılmaḳ dilerseñ farḳını aʿdādan eḥibbānuñ

2. **cevlān it-:**-*mede*
Kaside 40
Mısra: **130**
Dolaşmak, gidip gelmek, gezip dolaşmak.

Şevḳden aḳup aḳup gelmede Baġdāda Fırāt
Ḫūblar ḳarşulayup itmede cevlān eyüdür

3. **cevlān it-:**-*me, -de, -dür*
Kaside 40
Mısra: **14**
Canlanmak, hareketlenmek.

Ṣadr-ı ekrem virüp ol bāġa ḫuşūṣā ki şeref
Her ṭaraf itmededür gül gibi cevlān eyüdür

cevlān-geh:

1. **cevlān-geh:**-*üñ*
Gazel 133
Mısra: **11**
Gezilip dolaşılan yer.

Vechi var teng olsa meydān-ı suḫan cevlān-gehüñ
Ḳande var ṭabʿ-ı bülendüñ gibi bir çāpük-semend

cevlāngeh-i cihān-ı belāġat:

1. **cevlāngeh-i cihān-ı belāġat:**
Gazel 1087
Mısra: **14**

Belagat âleminin gezinti yeri. || Şiir ve şair.

Rūḥī süvār-ı tevsen-i himmet odur kʾola
Cevlāngeh-i cihān-ı belāġat memāliki

cevr:

1. **cevr:**-*i, -n, -e*
Gazel 47
Mısra: **7**
Eza, sitem, cefa.

Ḳanile ṭolsa gözlerüñ cevrine ḳalma dilberüñ
Ṣāyed o māh-peykerüñ maḳṣadı imtiḥān ola

2. **cevr:**-*i, -n, -den*
Gazel 394
Mısra: **10**
Haksızlık edip incitme, eziyet, cefâ, gadr, zulüm.

Bizüm kim ẕerrece çarḫ-ı felekden müddeʿāmuz yoḳ
Şikāyet eyleyüp cevrinden ey Rūḥī nemüz vardur

3. **cevr:**-*üñ*
Gazel 13
Mısra: **3**
Eziyet, zulüm, cefa.

Aġyār ile kāruñ yoḳ dāʾim bañadur cevrüñ
ʿAşḳuñda bilürbin kim ṣābir ḳuluñam cānā

4. **cevr:**-*i, -n, -e*
Gazel 652
Mısra: **3**
Eza, cefa, eziyet.

Cevrine meyl itme ol ṣūḫuñ vefāsın iste gör
Ey dil-i bīçāre bu olmazsa ol ḫod ḫāṭıruñ

5. **cevr:**-*i, -n, -de*
Gazel 438
Mısra: **3**
Eza, sitem || Sevgilinin aşığa karşı olan kötü davranışları.

Yār cevrinde dil-i ʿāşıḳ yıḳılsa ġam degül
Tīz ḫarāb olur o yer kim ḥākimi dād eylemez

6. **cevr:**-*i, -n, -den*
Gazel 755
Mısra: **1**
Cevir; eziyet, zulüm, cefa, sıkıntı.

Yār cevrinden şikāyet ʿāşıḳa lāyıḳ degül
Keşf-i esrār-ı ḥaḳīḳat şīve-i ʿāşıḳ degül

cevr çek-:

1. **cevr çek-:**-*di*
Gazel 1055
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eziyet çekmek, meşakkate katlanmak.

Rūḥī senden bu ḳadar cevr ki çekdi ʿacabā
ʿÖmri olduḳca daḥi kimseye dil bağlar mı

cevr eyle-:

1. **cevr eyle-:**-*mez, -di*
Gazel 518
Mısra: **9**
Eziyet etmek.

Yüzden çıḳup bu deñlü bize eylemezdi cevr
Aġyāra virmese o büt-i nevresīde yüz

cevr- i dilber:

1. **cevr- i dilber:**
Müseddes 6
Mısra: **9**
Sevgilinin eziyetleri.

Bir yaña ṭaʿn-ı raḳīb ü cevr- i dilber bir yaña
Ḳangı birin söyleyem veʾl-ḥāṣıl ey hem-dem saña

cevr it-:

1. **cevr id-:**-*er, -ler*
Gazel 496
Mısra: **8**
Cefa çektirmek.

Biz ḫod öldük ḫūb-rūlarda vefādan yok eser
Cevr iderler muttaṣıl zīrā görürler ṣābirüz

2. **cevr id-:**-*e*
Kaside 20
Mısra: **19**
Eziyet etmek, incitmek, zulmetmek.

Kim bilmeyup dil cevr ide ṭura Dildārı ola bir çeşmi ḳātil

3. **cevr id-:**-*er, -se, -n*
Gazel 873
Mısra: **2**
Eziyet etmek, haksızlık ederek incitmek, zulmetmek.

Nüktedānsın nev-cevānsın ḫūbsın merġūbsın
Her ne deñlü cevr idersen eyle kim maḥbūbsın

4. **cevr it-:**-*me*
Gazel 24
Mısra: **9**
(Aşığın) gönlünü kırmak, incitmek, çektirmek.

Cevr itme āh u nālemi ʿamden ḳıyās idüp
Vallahi bī-günāham efendi inan baña

cevr idici:

1. **cevr idici:**
Kıt'a 13
Mısra: **1**
Eziyet eden, zulmeden, inciten.

Kimseye cevr idici olma ḫuṣūṣā güzelüm
Mālik-i ṭabʿa ki ġāyet de mizācı ter olur

cevr kıl-:

1. **cevr ḳıl-:**-*maḳ, -dan*
Gazel 467
Mısra: **5**
Eziyet etmek, haksızlık ederek incitmek, zulmetmek.

Cevr ḳılmaḳdan ġaraż ʿuṣṣāḳı eyler imtiḥān
Bilmişüz gönlindekin yāruñ ferāset ehliyüz

cevr ü cefā çek-:

1. **cevr ü cefā çek-:**-*düg, -üñ, -den*
Kaside 24

Mısra: **3**
Zulüm ve eziyet çekmek, meşakkatlere katlanmak.

Bu deñlü cevr ü cefā
çekdügüñden olma melūl
Cefāyile bulunur ehl-i ḥāle ḳadr-ı ṣafā

2. **cevr u cefā çek-:**-*dü, -k*
Gazel 635
Mısra: **3**
Eziyet ve sıkıntı çekmek.

Ne ḳadar cevr u cefā çekdük ise hicrüñden
Göricek sen gül-i raʿnāyı ferāmūş itdük

3. **cevr ü cefā çek-:**-*mek, -den*
Gazel 312
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eziyet ve zulüm çekmek.

Ġaraż ne cān virüp cevr ü cefā çekmekden ey Rūḥī
Saña māʾil degül ol bī-vefā aġyāra māʾildür

cevr u cefā eyle-:

1. **cevr u cefā eyle-:**-*meg, -e*
Gazel 131
Mısra: **2**
Üzmek, eziyet etmek, azap vermek.

Āh idüp senden umarken dil-i gümrāh meded
Başladuñ cevr u cefā eylemege āh meded

cevr u cefā it-:

1. **cevr u cefā id-:**
Gazel 227
Mısra: **5**
Eziyet edip incitmek.

ʿUşşāḳa ider cevr u cefā gerçi güzeller
Müşkil bu ki ol sīm-beden bī-sebeb eyler

2. **cevr ü cefā it-:**-*meg, -e*
Gazel 671
Mısra: **5**
Zulüm ve eziyet etmek.

Başladuñ cevr ü cefā itmege üftādelere
Yañlış itdük saña biz yār-ı vefā-dār didük

3. **cevr ü cefālar it-:**-*düg, -üñ*
Gazel 643
Mısra: **3**
Eziyet ve sıkıntı çektirmek.

Minnet eylersin bize cevr ü cefālar itdügüñ
Bārekallah dostum ḫaylice iḥsān eyledüñ

cevr ü cefā:

1. **cevr u cefā:**
Gazel 34
Mısra: **5**
(Sevgiliden gelen) İncitici söz veya davranışlar.

Ġayra ger mihr u vefā ḳılsañ baña cevr u cefā
Olmazam rencīde senden çün budur ʿādet saña

2. **cevr ü cefā:**-*dan*
Kaside 20
Mısra: **5**
Zulüm ve eziyet. || *(Sevgiliden gelen) İncitici söz veya davranışlar.*

ʿAşk ehli ḳaçmaz cevr ü cefādan
Maʿşūk olınca maʿḳūla ḳāʿil

cevr ü cefā-yı yār:

1. **cevr ü cefā-yı yār:**
Gazel 500
Mısra: **1**
Sevgilinin eziyet ve zulmü.

Cevr ü cefā-yı yār ile gerçi ṣafādayuz
Aġyār-ı rū-siyāh ile ammā belādayuz

cevr-dīde:

1. **cevr-dīde:**-*y, -üz*
Gazel 518
Mısra: **1**
Haksızlık ve zulüm görmüş, cefa çekmiş kimse.

Çoḳ görmişüz teġāfülüñi cevr-dīdeyüz
Çekmedeyüz firāḳuñı miḥnet-keşīdeyüz

cevr-i dehr:

1. **cevr-i dehr:**-*ile*
Kaside 41
Mısra: **69**
Feleğin eziyetleri.

Cevr-i dehrile revā mı ire ṭabʿına kesel
Luṭfuñ ümmīdi ile yüz süregeldi ḳapuña

cevr-i devr:

1. **cevr-i devr:**
Kaside 39
Mısra: **27**
Feleğin eziyetleri.

Ḫākī Begün ne ḥāli ʿaceb cevr-i devr ile
Lāyıḳ degüldür aña bu zindān ne demdedür

cevr-i devr-i bī-vefā:

1. **cevr-i devr-i bī-vefā:**-*dan*
Gazel 755
Mısra: **8**
Zamanın vefasızının (sevgili) eziyet ve cefası.

Sīne memlūdur dürr-i ʿirfānile ammā ne sūd
Cevr-i devr-i bī-vefādan ṭabʿımuz nāṭıḳ degül

2. **cevr-i devr-i bī-vefā:**-*dan*
Kaside 34
Mısra: **83**
Vefasız feleğin eziyetleri.

Cevr-i devr-i bī-vefādan dāʾimā mecrūhdur
Dil nice gūya ola çıḳmaz ṣadāsı ṣınsa cām

cevr-i dil-āzār:

1. **cevr-i dil-āzār:**-*ı, -n, -a*
Gazel 816
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Kalp kıran cefaları.

Virmedüm cevr-i dil-āzārına aṣlā iḫtimāl
Göñlümi bend eyledüm zülfine dildār añladum

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

cevr-i dilber:

1. **cevr-i dilber:**-*den*
Gazel 556
Mısra: **4**
Sevgilinin cefası.

İḫtiyār it ölmegi ey dil ṭarīḳ-i ʿaşḳda
Ölmeyince olmaḳ olmaz cevr-i dilberden ḫalāṣ

cevr-i dildār:

1. **cevr-i dildār:**-*a*
Gazel 284
Mısra: **9**
Sevgiliden gelen eziyet ve zulümler.

Cevr-i dildāra taḥammül olınur bī-iḫtiyār
Rūḥiyā erbāb-ı ʿaşḳa yā ġam-ı aʿdā nedür

cevr-i felek:

1. **cevr-i felek:**
Kaside 19
Mısra: **94**
Feleğin eziyetleri.

Nice ṣabr idelüm ah itmeyüp öldürdi bizi
Bir yaña cevr-i felek bir yaña ṭaʿn-ı aġyār

2. **cevr-i felek:**-*den*
Gazel 946
Mısra: **14**
Feleğin eziyeti,cefası.

Eyleme ḳaṭʿ-ı naẓar ehl-i naẓardan Yārab
Gelmişüz dergehüñe cevr-i felekden dāda

3. **cevr-i felek:**-*den*
Kaside 15
Mısra: **4**
Feleğin zulmü.

Oldı dil-efkārlar taʿn-ı ʿadūdan emīn
Buldı sitem-dīdeler cevr-i felekden amān

cevr-i firāvān:

1. **cevr-i firāvān:**
Gazel 1111
Mısra: **1**
Çok eziyet.

ʿÖmr āḫir oldı cevr-i firāvān dükenmedi
Öldüm ġamıyla cevr-i firāvān dükenmedi

cevr kıl-:

1. **cevri ḳıl-:**-*maḳda*
Gazel 538
Mısra: **5**
Eziyet etmek, haksızlık ederek incitmek, zulmetmek.

Ḳılmaḳda yār cānımuza cevri bī-ḥisāb
Ṣām-ı firāḳ uzanmada rūz-ı ḥisāb-veş

cevri ḳo-:

1. **cevri ḳo:**
Gazel 51
Mısra: **4**
Acı çektirmemek, cefa etmeyi bırakmak.

Geldi cānum aġzuma laʿluñ ġamıyla dostum
Cevri ḳo luṭf itmenüñ şimdi zamānıdur baña

cevr-i nev-peydā:

1. **cevr-i nev-peydā:**
Gazel 284
Mısra: **1**
Yeni çıkmış zulüm, eziyet.

Baḳmaz olduñ ʿāşıḳa bu cevr-i nev-peydā nedür
Hāy ẓālim biz ḫod öldük bunca istiġnā nedür

cevr-i nigār:

1. **cevr-i nigār:**
Gazel 843
Mısra: **13**
Sevgilinin cefası.

Ehl-i ṭabʿı ḳıldı hep dem-beste cevr-i nigār
Rūḥiyi şevḳ-ı ruḫuñdur nükte-perdāz itdüren

cevr-i rūzgār:

1. **cevr-i rūzgār:**
Gazel 95
Mısra: **3**
Feleğin eziyeti (incitici söz ve davranışları).

Ḫᵛāh āzār-ı raḳīb u ḫᵛāh cevr-i rūzgār
Hep ḳolay ammā ki ḳaṭʿ-ı iltifāt-ı yār güc

2. **cevr-i rūzgār:**
Gazel 496
Mısra: **5**
Zamanın ezaları.

Göñlimüz āyinesin şındurdı cevr-i rūzgār
Ṭabʿımuz ġāyet mükedderdür şikeste-ḫāṭıruz

3. **cevr-i rūzgār:**
Kaside 36
Mısra: **7**
Feleğin eziyet ve zulümleri.

Ṭabʿı ḳılmaḳda ġubār-ālūde cevr-i rūzgār
Ṣafvet-i āyine-i ʿālem-nümā eksilmede

cevr-i yār:

1. **cevr-i yār:**-*a*
Gazel 236
Mısra: **9**
Sevgilinin eziyeti.

ʿĀşıḳ degül o ki cevr-i yāra Ṣabr eylemeyüp şikāyet eyler

cevrin çek-:

1. **cevrin çek-:**-*i, -n, -düg, -üñ*
Gazel 876
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eziyet (eziyetini) çekmek, meşakkate (meşakkatine) katlanmak.

Oldı cevrin çekdügüñ meh-pāre āḫir ġayra yār
Çekdügüñ bīḫūdedür hep dimedüm mi baña ben

cevr-keş:

1. **cevr-keş:**
Gazel 72
Mısra: **3**

Cefa çeken, eziyete katlanan.

Ben senüñ bir baġrı yanmış cevr-keş bīmāruñam
Ey ṭabīb-i cān kerem ḳıl çāre-i bīmāruñ it

cevr-pīşe:

1. **cevr-pīşe:**
Gazel 193
Mısra: **8**
Cevr etmeyi huy edinmiş olan, zalim, gaddar.

Bilmem nedendür aġladuġuñ rūz u şeb dime
Ey cevr-pīşe orayı cevr u cefā bilür

cevr-pīşe-i ġaddār:

1. **cevr-pīşe-i ġaddār:**
Terkib-bend 5
Mısra: **1**
Cevretmeyi huy edinmiş olan, zalim, gaddar.

Felek misin nesin ey cevr-pīşe-i ġaddār
Hemīşe itmedesin ehl-i rāzı zār u nizār

cevşen-i ṣıhhat:

1. **cevşen-i ṣıḥḥat:**
Kaside 23
Mısra: **62**
Sağlık cevşeni.

Vücūd-ı nāzikine degmeye ḫadeng-i belā
Belādan anı emīn ide cevşen-i ṣıḥḥat

ceyb:

1. **ceyb:**
Gazel 290
Mısra: **6**
Cep. Esvabın bazı yerlerine yapılan kese.

Uġratma çoḳ da yanuña aġyārı dostum
Ceyb ü ḳabāñı ḳorḳarın ol kīse-ber deler

ceyb-i pīrāhen:

1. **ceyb-i pīrāhen:**-*üñ*
Gazel 74
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Gömlek yakası.

Ceyb-i pīrāhenüñ ey dilber-i şīrīn-ḫarekāt
Çeşme-i Ḫıżrdur anda bedenüñ āb-ı ḥayāt

ceyḥun:

1. **ceyḥūn:**
Gazel 416
Mısra: **6**
Amuderya'nın orta bölümüdür.Suları çok ve azgın bir biçimde aktığı için göz yaşlarının akışı Ceyhun'a benzetilir.

Destmāl-ı luṭfuñ ile sil bu seyl-i eşkümi
Nīl-veş yaşum aḳarsa kūyuña Ceyḥūn olur

cezā:

1. **cezā:**-*s, -ı, -dur*
Gazel 260
Mısra: **4**
Suç işleyen bir kimseye suçunun derecesine göre verilen acı karşılık.

Dil virdi māh-ı ḥüsnüñe bezm-i ṣafāda şemʿ
Yansa yaḳılsa āteş-i ġamile cezāsıdur

cezb:

1. **ceẕb:**-*i, -n, -e*
Gazel 478
Mısra: **11**
Heyecana gelme, kendinden geçmek.

Göñüller ceẕbine ḥālet gerek ansuz ne mümkindür
ʿAṭādur başḳa bu iz dehr ehl-i ḥüsne ān virmez

cezb it-:

1. **ceẕb id-:**-*e*
Gazel 78
Mısra: **3**
Kendine doğru çekmek, çekiciliğinin etkisi altına almak.

Nātüvān ol diler iseñ ki seni ceẕb ide ʿaşḳ
Kehribā bil anı da kendüñi berk-i kāh it

2. **cezb id-:**-*eli*
Kaside 1
Mısra: **1**
(Bir şey veya kimseyi) Etkisi altına almak.

Dil-i sevdā-zedemi cezb ideli ḥubb-ı İlāh
Bir olupdur naẕar-ı himmete kūh ile kāh

cezbe:

1. **ceẕbe:**
Gazel 282
Mısra: **3**
İnsanın çok duygulandığı bir şey karşısında aşırı bir heyecan ve coşkunlukla kendinden geçmesi durumu.

Ḥüsn-i maʿşūḳdaki ceẕbe nedür ey ṣūfī
Dil-i ʿāşıḳda olan ḥasret-i dīdār nedür

2. **ceẕbe:**-*si, -y, -di*
Gazel 312
Mısra: **3**
Ruhun coşku ve sevinç ile sanki bedenden ayrıymış gibi olması; kendinden geçme; vecit.

Deli iden maḥabbet ceẕbesiydi ḲAysı ey ṣūfī
Deli sensin ki Ḥaḳdan dūrsın yoḳsa o ʿāḳildür

3. **ceẕbe:**
Gazel 960
Mısra: **11**
Allah'ın, kulunu mânen kendisine çekmesinden doğan coşkunluk, kendinden geçme ve istiğrak hâli.

Gül ile lālede āyā bu ceẕbe kimdendür
Ki ol yaḳasını yırtup bu dāġ-dār gele

4. **ceẕbe:**
Gazel 1107
Mısra: **6**

İnsanın çok duygulandığı bir şey karşısında aşırı bir heyecan ve coşkunlukla kendinden geçmesi durumu. || Allah'ın, kulunu mânen kendisine çekmesinden doğan coşkunluk, kendinden geçme ve istiğrak hali.

Medhūş-ı cām-ı ʿaşḳ-ı İlāhī olup müdām
Bir ceẕbe vir ki ḫalḳ disünler baña deli

ceẕbe-i ʿaşḳ:

1. **ceẕbe-i ʿaşḳ:**
Gazel 360
Mısra: **8**
Aşkın cezbesi.

Dime teklīf iderüz bezmümüze gelmez yār
Ceẕbe-i ʿaşḳ olıcaḳ ey dil-i meyyāl gelür

2. **ceẕbe-i ʿaşḳ:**
Kaside 32
Mısra: **27**
Aşkın cezbesi, aşk ile kendinden geçme.

Nitekim devre sipihri getüre ceẕbe-i ʿaşḳ
Nitekim cemʿ ola bir yire gelüp çār ezdād

ceẕbe-i cemāl:

1. **ceẕbe-i cemāl:**
Gazel 680
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Güzelliğinin coşkunluğuyla kendinden geçme.

İnṣāf idince ancaḳ olur ceẕbe-i cemāl
Bir kez yüzin gören olur elbette rāġıbuñ

ceẕbe-i ḫüsn:

1. **ceẕbe-i ḫüsn:**-*e*
Gazel 451
Mısra: **3**
Güzelliğin çekiciliği.

Nice reşk itmesün meh-pāreler bu ceẕbe-i ḫüsne
Naẓar bir ʿāṣıḳa ḳılmaz ki anı mübtelā ḳılmaz

ceẕbe-i ḫüsn-i gül-i raʿnā:

1. **ceẕbe-i ḫüsn-i gül-i raʿnā:**-*y, -a*
Gazel 352
Mısra: **3**
İki renkli, gülün güzelliğinin cezbesi.

Ceẕbe-i ḫüsn-i gül-i raʿnāya baḳ
Zemzeme-i murġ-ı ḫoş-elḥānı gör

ceẕbe-i mecnūn-ı şeydā:

1. **ceẕbe-i mecnūn-ı şeydā:**-*dur*
Gazel 380
Mısra: **8**
Divane Mecnun'un cezbesi.

Giderken nāḳa-i Leylāya ṣanmañ ḫār olur pā-bend
Hep anı alıḳoyan ceẕbe-i Mecnūn-ı şeydādur

ceẕbelü:

1. **ceẕbelü:**
Gazel 186
Mısra: **6**
Cezbeye tutulacak yaratılış ve yetenekte olan.

Çekilüp gider cevānlar ayaġına pīr-i deyrüñ
Yanına cihānı çekdi bu ne ceẕbelü çekişdür

cezb-i dil:

1. **cezb-i dil:**
Gazel 926
Mısra: **3**
Gönlü kendine çekme, (aşığın) gönlünü cezbetme.

Evvel naẓarda cezb-i dil āsān mıdur meger
Virmiş Ḫudā o ʿişvei çeşm-i siyāhuña

cezm:

1. **cezm:**-*dür*
Müseddes 7
Mısra: **9**
Kesin karar verme, kat'i surette niyet etme.

Ḳıl teveccüh ḫalḳ bilsünler ki ʿazmüñ cezmdür

Rezme ḳılsunlar şürūʿ anlar ki ehl-i bezmdür

cezr-i aṣamm:

1. **ceẕr-i aṣamm:**
Rübai 27
Mısra: **4**
Doğuştan sağır.

Bed-gūylaruñ ol işitmeden yāvesini
Ḥāl ehli cihāna gelse yeg ceẕr-i aṣamm

cibrīl:

1. **cibrīl:**
Gazel 153
Mısra: **3**
Peygamberlere tebliğe memur olan melek.

Görse Cibrīl olur beste-i zencīr-i cünūn
Ḳaçan ol muġbeçe cevlāna gelüp kākül açar

cidāl:

1. **cidāl:**-*imüz*
Gazel 527
Mısra: **6**
Savaş, mücadele.

Āzurde itse ḫalḳ bizi ġuṣṣa çekmezüz
Āzurdeyüz ārāmile yoḳ cidālimüz

cidāl it-:

1. **cidāl id-:**-*en*
Müseddes 7
Mısra: **19**
Kavga etmek, mücadele etmek.

Pādişāhuñ gerçi yolında iden çoḳdur cidāl
Sen ḳılıcısın sende var ey merd-i meydān özge ḫāl

cidde:

1. **cidde:**-*y, -e*
Tarih 53
Mısra: **5**
Osmanlı Devleti'nde Mekke Eyaleti'ne bağlı Cidde sancağı.

Baʿdehu ḳıldı teḳāʿudli ʿināyet Ciddeye
Ol livāda ʿömri olduḳca ola devletle bek

cīfe-i dünyā-yı denī:

1. **cīfe-i dünyā-yı denī:**
Gazel 246
Mısra: **8**
Alçak dünyanın kokuşmuş leşi.

Başına üşse ʿaceb mi bir alay zāġ u zaġan
Meselā cīfe-i dünyā-yı denī bir leşdür

ciger:

1. **ciger:**
Gazel 262
Mısra: **3**
Bagır, yürek, iç.

Ciger ḳanın döküp feyż-i naẓarla laʿl ider ṭaşı
ʿAceb üstād-ı kāmildür göñül īcāda mālikdür

2. **ciger:**
Gazel 5
Mısra: **7**
Akciğerlerle karaciğerin ortak adı; yürek, iç.

Ciger ḳanıyla levḥ-i dilde ḥüsnüñ itmede taṣvīr
Bu deyr-i ʿālemüñ içinde biz de Māniyüz cānā

3. **ciger:**
Gazel 255
Mısra: **3**
Ciğer, bağır, yürek. II Âşığın yüreği.

Ġamzesinden zaḫm-nāk olmaḳla ḫūn oldı ciger
Dīde dilden dil cigerden ġarḳ-ı ḫūn olmaḳdadur

ciger ḳan ol-:

1. **ciger ḳan ol-:**-*duġ, -u, -n*
Gazel 404
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok acı çekmek, çok üzülmek.

Göñül nālān ciger ḳan olduġun aġyārdan bilmem
Ne itdiyse baña ol gözleri ḫūn-ḫāre itmişdür

ciger ḳanı:

1. **ciger ḳanı:**-*dur*
Gazel 280
Mısra: **14**
Yürek kanı. || Sevgiliden ayrı olmaktan dolayı yüreği yanmak, sıkıntı çekmek bağlamında.

Yidügi bezm-i fırāḳuñda ġam u miḥnetdür
İçdügi devlet-i ʿaşḳuñda ciger ḳanıdur

2. **ciger ḳanı:**-*dur-ı, -dur*
Gazel 303
Mısra: **14**
(Aşığın) Kanlanmış ciğeri. || Çok mustarip olmuş gönül.

Göñül gerçi eyler ġamuñla şafā
Velī ḳūṭ-ı Rūḥī ciger ḳanıdur

ciger küşesi:

1. **ciger küşesi:**-*n, -i*
Terkib-bend 3
Mısra: **53**
Ciğer köşesi. || Evlat.

Herbiri baġrına başduḳda ciger küşesini
Gözlerinden dökülüp aḳdı mı ḫūn-ı cigeri

2. **ciger küşe:**-*n, -i*
Kaside 14
Mısra: **116**
Çok sevilen bir kimse için kullanılan hitap sözü. || Sinan Paşa'nın torunu.

Bu sūrı ism-i şerīfi gibi ide maḥmūd
Belādan ide ciger küşeni Ḫudā mestūr

ciger pāreleri:

1. **ciger pārelerüñ:**-*ler, -üñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **114**
Yürekten gelen gözyaşları. || İnsanın ciğerinin köşesi gibi sevdiği kimse, evlât, torun.

Giryeñ ḳopar ey ḫᵛāce meġer kim cigerüñden
Kim çıḳdı ciger pārelerüñ çeşm-i terüñden

ciğer-dûz:

1. **ciger-dūz:**
Kaside 28
Mısra: **34**
Ciğeri delen.

Aḥbāba kemāl-i keremi feyż-i İlāhī
Aʿdāya ġażabla bakışı yeter ciger-dūz

cigeri hūn ol-:

1. **cigeri ḫūn ol-:**-*ma, -sun*
Gazel 113
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüreği kan dolmak, acı çekmek.

Ehl-i bezmüñ nice ḫūn olmasun ey gül cigeri
Nice bir leblerüñi būs ide sāġar küstāḫ

cigeri ḳan ol-:

1. **cigeri ḳan ol-:**-*dı*
Terkib-bend 3
Mısra: **23**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çekmek, yüreği parça parça olmak.

Elem-i hicr ile āḫır cigeri ḳan oldı
İrmedi menziline ḫākile yeksān oldı

2. **cigerüm ḳan ol-:**-*acaġ, -ı, -n*
Gazel 773
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ciğeri kan olmak. || Çok mustarip olmak.

Ārzū itmez idüm cam-ı leb-i cananı
ʿĀḳibet bilse idüm ḳan olacaġın cigerüm

3. **cigerüñ ḳan ol-:**-*sa*
Gazel 756
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Aşığın) Ciğerinin kan ile

dolması. || *Dayanılmaz bir üzüntü duymak.*

Ġam degül dāġ-ı ġamiyle cigerüñ ḳan olsa
Bir büt-i lāle-ʿiẕāruñ ki dilāzār degül

cigeri yanık:

1. **cigeri yanıḳ:**-*lar*
Gazel 181
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok acı ve sıkıntı çeken, yüreği yanan kimse.

Lebüñüñ āb-ı ḥayātın içürürsin ġayra
Nice āh eylemesünler cigeri yanıḳlar

cigerin pārele-:

1. **cigerin pārele-:**-*y, -üp*
Gazel 225
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüreğin parçalanması, büyük bir üzüntü duymak.

Ḥālet-i ʿaşḳ iricek ādemi bī-tāb eyler
Cigerin pāreleyüp yaşını ḫūnāb eyler

2. **cigerin pārele-:**-*n, -y, -üp*
Gazel 733
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ciğeri parçalanmak. || *Büyük bir üzüntü duymak.*

Ḳızaran ey gül-i nev-reste degül bāġda gül
Cigerin pāreleyüp ḫāra giçürmiş bülbül

ciger-küşe:

1. **ciger-küşe:**-*m*
Tarih 72
Mısra: **3**
Ciğerpare, evlat.

Yata lāyıḳ mı ciger-küşem Raḳiyye ḫākda
Ola ʿālemde benüm ʿişret-gehüm behcet-serāy

cigerler del-:

1. **cigerler del-:**-*ler, -er*
Gazel 186
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Acıklı bir durum, kişiye dayanılmaz bir üzüntü vermek.

Bakışuñ deler cigerler bu ne ġamzelü bakışdur
Revişüñ alur göñüller bu ne şīvelü revişdür

cigerler delici:

1. **cigerler delici:**
Gazel 619
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ciğer delen; kişiye dayanılmaz bir üzüntü veren kimse.

Geldi ol tīr-i maḥabbetle cigerler delici
Ḳarşu ṭut sīneñi ger var ise ey dil cigerüñ

ciger-suhte:

1. **ciger-suḫte:**-*s, -i, -dür*
Gazel 1066
Mısra: **10**
İçi yanmış, bağrı yanık II üzgün, kederli; âşık.

Nesidür Rūḥī o sīmīn-bedenüñ dirlerise
ʿĀşıḳ-ı zārı ciger-suḫtesidür şeydāsı

ciger-sūz:

1. **ciger-sūz:**-*da, -dur*
Gazel 294
Mısra: **10**
Ciğeri yanmış (kimse).

Ġayre baḳmaz ele yalın ḳılıc almış dildār
Ġarażı var ise Rūḥī-i ciger-sūzdadur

cihān:

1. **cihān:**-*da*
Gazel 142
Mısra: **8**
Dünya, âlem, cihan, yeryüzü.

Ṭabʿuñ gibi felekde ḳanı ṭabʿ-ı müstaḳīm
Ḳavluñ gibi cihānda ḳanı ḳavl-ı muʿteber

2. **cihān:**-*uñ*
Gazel 331
Mısra: **5**
Dünya, âlem, âlem-i fâni, geçici hayat.

Cihānuñ iki günlük devletin rıfʿat ḳıyās itmeñ
Eger bu ise rıfʿat ḫāke yeksān olmamuz yegdür

3. **cihān:**
Müsebba 1
Mısra: **1**
Dünyada yaşayan insanların hepsi, herkes.

Bir meleksin ḥüsnüñe cümle cihān ḥayrān olur
ʿĀrıżuñdan nūr alursa mihr ü meh raḫşān olur

4. **cihān:**-*ı*
Gazel 123
Mısra: **3**
Âlem, dünya, dünya halkı.

Muʿaṭṭar eyledi gīsūları cihānı diyü
Getürdi bād-ı ṣabā Şāma yine tāze nüvīd

5. **cihān:**-*dan*
Tarih 19
Mısra: **9**
Dünya, dünya hayatı.

Nev-cevān gitdi cihāndan didi Rūḥī tārīḫ
Ḫayf şehzāde-i pür-fehm-i selīmü'ṭ-ṭabʿa

6. **cihān:**
Gazel 82
Mısra: **5**
Dünya.

Kūşe-gīr olsam cihān mülkinde ʿayb itmeñ beni
Bulmadum şarṭ-ı vefāda ḳavl-ı yārānı dürüst

7. **cihān:**-*ı*
Gazel 143

Mısra: **15**
Dünya, âlem, kainat.

Cihānı rūşen itmiş nūr-baḫş-ı çeşm-i cān olmış
O māh-ı evc-i ḥüsnüñ seyr-i dīdārında ʿālem var

8. **cihān:**-*dan*
Gazel 410
Mısra: **1**
Dünya, âlem; hayat, yaşam.

Ḳo cihāndan kerem ümmīdini kim nākesdür
Oda yansun bu cihān kim ṭolı ḫar u ḫasdur

9. **cihān:**-*dur*
Tahmis 3
Mısra: **4**
Dünya, âlem; geçici, sonu olan, fani dünya.

Giyerseñ maʿrifet raḫtını giy kim cāvidāndur bu
Libās-ı faḫrile ʿömrüm ġurūr itme cihāndur bu

10. **cihān:**
Gazel 166
Mısra: **9**
Dünya, âlem ‖ Herkes, tüm insanlar.

Bezedi yir yüzin ezhār-ı temāşāda cihān
Zehr-i firḳatla göñül bağrın ezüp ḳan oturur

11. **cihān:**-*a*
Gazel 186
Mısra: **3**
Yaratılmış olan şeylerin bütünü, evren, kâinat.

Bir ışırması o sīb-ẕeḳānuñ deger cihāna
Ne baḥālu mīvedür bu ne leẕīẕce yemişdür

12. **cihān:**-*da*
Tarih 15
Mısra: **9**
Dünya, dünya hayatı. ll Hiçbir zaman.

Mest-i şarāb-ı şevḳ olup görmez cihānda ġam yüzin
Her kime şunsa sāḳi-i bezm-i ʿaṭāsı nīm-cām

13. **cihān:**
Gazel 662
Mısra: **8**
Âlem, cihan || Dünya hayatı, ömür.

Cihānı ḥüsnile ṭutdum diyü ġurūr itme
Efendi kimseye ḳalmamışdur cihān didügüñ

14. **cihān:**-*a*
Gazel 1051
Mısra: **5**
Dünya, âlem, cihan. II Herkes, halk, ahali.

Ẕevḳ-baḫş oldı cihāna gül gibi eyyām-ı ʿıyd
Ẕevḳ u şevḳ-ı ʿıyd ile içsün güzeller mülleri

15. **cihān:**
Tarih 46
Mısra: **5**
Dünya, her yer.

Oldı āvāze-i ʿadlile cihān mālāmāl
Bu beşāret ḫaberinden dil ü cān buldı şafā

cihān mülki:

1. **cihān mülki:**-*n, -de*
Müseddes 5
Mısra: **1**
Dünya. || Fâni dünya hayatı.

Kimine olmış cihān mülkinde sīm ü zer murād
Kimine devlet kimine vuṣlat-ı dilber murād

2. **cihān mülki:**-*n, -e*
Kaside 10
Mısra: **47**
Dünya, yeryüzü.

Gelse devrüñde cihān mülkine ger ʿAbdullah
Görse inşāñı bilürdi nice olur mürvārīd

cihān u māfīhā:

1. **cihān u māfīhā:**
Tahmis 8
Mısra: **24**
Dünya ve dünyanın içinde olan her şey.

Gör ne dir ol ki virilmiş aña dīn u dünyā
Olmasaḳ olmaz idi cümle cihān u māfīhā

cihāna gel-:

1. **cihāna gel-:**-*a-me, -den*
Gazel 559
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Doğmak, dünyaya gelmek.

Ṭutdı tecelliyāt-ı Ḥaḳ ʿālemi ey dil aç gözüñ
Kim bu cihāna gelmeden seyr-i cemāl imiş ġaraż

2. **cihāna gel-:**-*me, -miş*
Tarih 32
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Doğmak, yaratılmak.

O mihr-i burc-ı himmet ol dür-i dürc-i faẓīlet kim
Cihāna gelmemiş öyle cihān-ārā-yı şāḥib-ʿadl

3. **cihāna gel-:**-*mez*
Kaside 20
Mısra: **45**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünyaya gelmek. || Doğmak, yaratılmak.

İnṣāf idince gelmez cihāna
Bir öyle kāmil bir öyle ʿāḳil

cihāna velvele düş-:

1. **cihāna velvele düş-:**-*a*
Gazel 418
Mısra: **2**
Eğlence seslerinin dünyayı sarması.

Yine çalındı her ṭaraf çeng ü ney ü çegāneler
Düşdi cihāna velvele işledi ḳaḥveḫāneler

cihāna virme-:

1. **cihāna virme-:**-*m*
Gazel 24
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünyalara değişmemek; bir şeye verilen kıymetin fazlalığını anlatır.

Vaṣluñ cihāna virmem odur yār-ı cān baña
Evvel efendi cān gerek andan cihān baña

cihān-ārā-yı ṣāḥib-ʿadl:

1. **cihān-ārā-yı ṣāḥib-ʿadl:**
Tarih 32
Mısra: **4**
Sahip olduğu adaletiyle dünyayı süsleyen (kimse).

O mihr-i burc-ı himmet ol dür-i dürc-i faẓīlet kim
Cihāna gelmemiş öyle cihān-ārā-yı ṣāḥib-ʿadl

cihāndan git-:

1. **cihāndan git-:**-*di*
Tarih 8
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünyadan ayrılmak, ölmek.

Nev-cevān gitdi cihāndan acuñ ol mihr-i dili
Raḥm idüñ ḥaline bu cān u dil-i gümrāhuñ

cihāngīr:

1. **cihāngīr:**
Tarih 4
Mısra: **31**
Dünyayı zaptetmiş, hükmü altına almış.

Gün gibi nāmı cihāngīr u sözi ʿālīdür
Ben ne ḥācet ki ḳılam vaṣfile ḳadrin iẓhār

cihān-ı bi-beḳā:

1. **cihān-ı bi-beḳā:**-*da*
Tarih 93
Mısra: **1**
Ölümlü dünya.

Cihān-ı bi-beḳāda mümteniʿdür gördi āsāyiş
Beḳa mülkine defterdār-zāde eyledi riḥlet

cihān-ı denī:

1. **cihān-ı denī:**
Gazel 202
Mısra: **6**
Alçak dünya.

Diyār-ı vaḥdete var pādişāhluḳ eyle
Ki bu cihān-ı denī bir bölük gedā yiridür

cihān-ı ḳalīluʾṣ-ṣafā:

1. **cihān-ı ḳalīluʾṣ-ṣafā:**-*da*
Kaside 33
Mısra: **3**
Huzuru ve neşesi eksik dünya.

ʿAceb bu cihān-ı ḳalīluʾṣ-ṣafāda
Benüm gibi var mı kesīrüʾl-meṣāʿib

cihānı ḳapla-:

1. **cihānı ḳapla-:**-*y*, -*a*
Kaside 23
Mısra: **56**
Her tarafa yayılmak, her yeri kaplamak.

Nite ki gerdiş-i çarḫile olalar şeb u rūz
Cihānı ḳaplaya geh āfitāb u geh ẓulmet

cihān-ı mülk-i ʿaşḳ:

1. **cihān-ı mülk-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 861
Mısra: **5**
Aşk ülkesi, aşk diyarı.

Cihān-ı mülk-i ʿaşḳa cān virüp gitdüm tek ü tenhā
Baña bir kimse hem-rāh olmadı bunca misāfirden

cihānı ṭut-:

1. **cihānı ṭut-:**-*dı*
Gazel 863
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Her tarafa yayılmak, her yeri kaplamak.

Ġam u miḥnet cihānı ṭutdı diyü iñler aġlarsın
Elüñde gül gibi cām-ı muṣaffā var ne ġam yersin

cihānuñ ziyneti:

1. **cihānuñ ziyneti:**-*n*, -
Gazel 495
Mısra: **5**
Dünyanın süsleri. || *Dünyada insana zevk ve mutluluk veren şeyler.*

Cihānuñ ziynetin ʿarż itme ehl-i ʿaşḳa ey gerdūn
Firīb ile ṭutam şanma ki ʿanḳāya firīb olmaz

cihet:

1. **cihet:**-*den*
Tahmis 8
Mısra: **5**
Yön, taraf, yan.

Her cihetden geçüben vāḥid olup bī-bākuz
Maẓhar-ı faż-ı İlah olmaġa lāyıḳ oluben

cilā:

1. **cilā:**
Gazel 321
Mısra: **13**
Parlatma, parlaklık.

Mümkin iken tūtiyā-yı ḫākipāyuñdan cilā
Tīre-çeşm olmaḳ revā mı Rūḥi-i rūşen-żamīr

2. **cilā:**
Gazel 654
Mısra: **3**
Parlaklık, ışıltı.

Mümkin iken şayḳal-ı meyle cilā virmek niçün
Jeng-i ġamdan olmaya mirʾāt-ı dil gül gibi pāk

cilā-yı şayḳal-ı himmet:

1. **cilā-yı şayḳal-ı himmet:**-*le*
Kaside 13
Mısra: **15**
Himmet cilası ile parlama. || *Manevi lütuf ve yardımlara erişme.*

Cilā-yı şayḳal-ı himmetle refʿi mümkin iken

Ġubār-ı cehlile mirʾat-ı ḳalbüni ṭuta pas

cilve:

1. **cilve:**-*ler*
Gazel 1008
Mısra: **12**
Naz, işve, eda.

Gāh zülfüñ mār u geh ṭāvūs-ı müşkīn-bāl olup
Cilveler eyler riyāż-ı ḫāṭır-ı aḥbābda

cilve it-:

1. **cilve id-:**-*ecek*
Kaside 11
Mısra: **15**
Görünmek, ortaya çıkmak.

Ṣafā-yı bāde ile cilve idecek demdür
Ṣafā anuñ ki ola cilve-gāhı bezm-i ferāġ

2. **cilve id-:**-*üp*
Kaside 26
Mısra: **65**
Naz yapmak, nazlanmak. || *Tecelli etmek, ortaya çıkmak.*

Nitekim şāhid-i gül cilve idüp gülşende
Bülbülān-ı çemen-i dehre ide ʿarż-ı cemāl

cilve kıl-:

1. **cilve ḳıl-:**
Gazel 740
Mısra: **5**
İşve yapmak, nazlanmak. || *Görünmek, tecellî etmek.*

Sen gün gibi sipihr-i saʿādetde cilve ḳıl
Ḳılsun ḳapuña sāye-ṣıfat ḫalḳ rūymāl

2. **cilve ḳıl-:**-*a*
Gazel 959
Mısra: **1**
Hoş ve latif bir şekilde görünmek, ortaya çıkmak, tecelli etmek.

Vaḳt irdi ki gün cilve ḳıla burc-ı ḥamelde
Yer yer gül-i maḳṣūd açıla şāḫ-ı emelde

3. **cilve ḳıl-:**-*sa, -ñ*
Gazel 888
Mısra: **15**
Görünmek, ortaya çıkmak.

Olup suvār-ı devlet her yañe cilve ḳılsañ
Rūḥī ḳuluñ yoluñda ḳo ḫāksāruñ olsun

cilvegāh:

1. **cilvegāh:**
Kaside 34
Mısra: **49**
Görünme, tecelli ve zuhur etme yeri, tecelli yeri.

Ger nesīm-i luṭfı ṣaḥn-ı deşti ḳılsa cilvegāh
Girdibādın eyler ol deştün nihāl-i ḫoş-ḥırām

cilve-gāh-ı ehl-i dil:

1. **cilve-gāh-ı ehl-i dil:**
Tarih 74
Mısra: **20**
Şairlerin toplanma yeri.

Söyledi Rūḥī bu zībā meskenüñ tārīḫini
Oldı bu dilkeş nişīmen cilve-gāh-ı ehl-i dil

cilve-gāh-ı ehl-i ḫāl:

1. **cilve-gāh-ı ehl-i ḫāl:**
Tarih 75
Mısra: **20**
Halden anlayan dostların toplanma yeri.

Söyledi hātıf bu ḳaṣr-ı dilkeşüñ tārīḫini
Oldı bu dilkeş nişīmen cilve-gāh-ı ehl-i ḫāl

cilve-gāh-ı ser-firāzān-ı kirām:

1. **cilve-gāh-ı ser-firāzān-ı kirām:**
Kaside 34
Mısra: **14**
Mümtaz kişilerin tecelli ettiği, bulunduğu yer.

Zīr-i ḫāki hʷāb-gāh-ı evliyā vü enbiyā
Rūy-ı ʿarżı cilve-gāh-ı ser-firāzān-ı kirām

cilvegeh:

1. **cilvegeh:**-*i*
Gazel 905
Mısra: **17**
Görünme, tecelli ve zuhur etme yeri.

Rūḥīnüñ oldı cilvegehi ṣāyd-gāh-ı naẓm
Şehbāz-ı ṭabʿı dem-be-dem eyler ṣikār-ı nev

cilve-geh-i ḫudā:

1. **cilve-geh-i ḫudā:**--*i-dur*
Gazel 87
Mısra: **4**
Allah'ın tecelli ettiği yer.

Āzurde-dil itme ehl-i ʿaşḳı
Dil cilve-geh-i Ḫudādur ey dost

cilve-geh-i kāmet-i yār:

1. **cilve-geh-i ḳāmet-i yār:**
Gazel 159
Mısra: **5**
Sevgilinin boyunun tecelli ettiği yer.

Ḳanġı gülşen ki ola cilve-geh-i ḳāmet-i yār
Çarḫa baş egmese pejmürde kiyāhı yaraşur

cilve-ger:

1. **cilve-ger:**
Gazel 528
Mısra: **3**
Ortaya çıkan, görünen.

Dil saña mirʾāt ü sen mirʾāt içinde cilve-ger
Bu söze münkirdür ol kim ola mirʾātında pās

cilve-ger ol-:

1. **cilve-ger ol-:**-*sa*
Tarih 15
Mısra: **11**
Tecelli etmek, ortaya çıkmak.

Ḫurşīd-i evc-i devleti her yerde olsa cilve-ger

Devrinde şāmı ṣubḥ olur anuñ ki
ṣubḥı ola şām

cilve-i ālāf:

1. **cilve-i ālāf:**
Gazel 700
Mısra: **1**
Binlerce tecelli.

Dārdur dār-ı cihān cilve-i ālāf gerek
Aña pervāz idicek bir cebel-i Ḳāf gerek

cilve-i nāz:

1. **cilve-i nāz:**
Gazel 163
Mısra: **1**
Edalı tavrın cilvesi.

Cilve-i nāz ile mestāne ḳaçan yār yürür
Düşüp ardınca nice zāhid-i huşyār yürür

cilve-i nāz:

1. **cilve-i nāz:**-*a*
Gazel 1040
Mısra: **7**
Naz cilvesi, edalı tavır.

Daḥi gülşende āġāz itmedi gül cilve-i nāza
Bir iki gün hele ṣabr eyle ey dil gör temāşāyı

cīm:

1. **cīm:**
Gazel 415
Mısra: **1**
Arap alfabesindeki cim harfi II Sevgilinin cim harfi gibi kıvrımlı saçı.

Zülfüñ gehi cīm ider u gāh dāl ider
Bildüm benümle ol gözi mestüm cidāl ider

cinān:

1. **cinān:**-*dur*
Gazel 604
Mısra: **14**
Cennetler.

Cemāla meyl ḫaṭādur dimişsin ey ṣūfī
Bu iʿtiḳādile andan cināndur istedügüñ

cins:

1. **cins:**-*üñ, -den*
Gazel 354
Mısra: **9**
Aralarında ortak özellikler bulunan nesne ya da varlıklar topluluğu, tür.

Maʿrifetdür faẓl iden ʿālemde cinsüñden seni
Ey diyen insānam evvel bil ki insānlıḳ nedür

cirm-i ḳamer:

1. **cirm-i ḳamer:**
Gazel 923
Mısra: **8**
Ayın cismi.

Hemān sen mihr-veş bir pīre vāṣıl olıgör yoḳsa
Derūnuñ ġam degül cirm-i ḳamer gibi kesīf olsa

cirm-i māh u āfitāb:

1. **cirm-i māh u āfitāb:**
Kaside 4
Mısra: **18**
Güneşin ve ayın büyüklüğü.

Nār-ı şevküñla iki ḳandīl-i zerrīndür yanar
Cāmiʿ-i ʿaşkuñda dāʾim cirm-i māh u āfitāb

cisim:

1. **cism:**-*i, -n, -e*
Terkib-bend 2
Mısra: **33**
Beden, gövde, vücut.

Cismine olmazdı medfen ravża-i dāruʾs-selām
Geçse evḳātı cihānda her kimüñ Ḳurʾan ile

2. **cism:**--*i*
Gazel 123
Mısra: **8**
Boşlukta bir yer kaplayan varlık, madde, nesne II beden, gövde, vücut.

Ḳızardı gözleri beñzi ṣarardı ḥayretden
Olınca nergis-i bāġuñ gözine cism-i nüvīd

3. **cism:**-*üm, -i*
Gazel 972
Mısra: **1**
Beden, vücut; varlık.

Virdüm fenāya cismümi bir āh u zārile
Şol ḫāk gibi kim ṭaġıla rūzgārile

4. **cism:**-*(ü)m*
Gazel 921
Mısra: **12**
(Âşığın) bedeni, cimi, gövdesi.

Yoluñda āh u vāhum müddeʿī taḳlīddür dirmiş
Niçün pür-dāġ iderdüm cismüm elde iḫtiyār olsa

cisme cān it-:

1. **cisme cān id-:**-*elüm*
Gazel 805
Mısra: **22**
Kelime Tipi: **Deyim**
Cana can katmak, yaşama gücünü artırmak.

Mālikūz biz ki ḳuvvet-i ṭabʿa
Feyż-i nuṭḳile cisme cān idelüm

cism-i laṭīf:

1. **cism-i laṭīf:**-*e*
Terkib-bend 3
Mısra: **71**
Narin vücut.

Yazıḳ ol cism-i laṭīfe kim ola ḫoriş-i mār
Ḥayf ol peykere ḫāk içre yata leyl ü nehār

2. **cism-i laṭīf:**-*i*
Terkib-bend 6
Mısra: **18**
Nazik beden.

Ol nev-baḥār-ı ḥüsn çıḳarmış mıdur çiçek

Cism-i laṭîfi üzre yaḫûd ṣaçma ḫāldür

cism-i naḥīf:

1. **cism-i naḥīf:**-*üm*
Gazel 543
Mısra: **6**
Zayıf ve güçsüz beden.

ṣarṣar-ı āhumdan urduḳca yaşum deryāsı mevc
Anda bu cism-i naḥīfüm çizginür girdāb-veş

2. **cism-i naḥīf:**-*üm*
Gazel 1069
Mısra: **8**
(Aşığın) Zayıf, çelimsiz bedeni.

Eyledi bārān-ı eşküm ḫāk-ı rāh-ı yārı gül
Anda bu cism-i naḥīfüm kāh şeklin baġladı

cism-i nātüvān:

1. **cism-i nātüvān:**
Terkib-bend 9
Mısra: **45**
Güçsüz, zayıf beden.

Bār-ı belāña ṣābir iken cism-i nātüvān
Evrāḳ-ı ḥüsnüñi daḥi ṭayy itmeden ḥazān

2. **cism-i nātüvān:**-*um, -dur*
Gazel 269
Mısra: **1**
Kuvvetsiz, zayıf beden.

Ḫaṭ-ı sebzüñ ki rūḥ-efzā-yı cism-i nātüvānumdur
Ġam-ı laʿl-ı ṣafā-baḫşuñla çıḳmış ḳılca cānumdur

cism-i nizār:

1. **cism-i nizār:**
Gazel 608
Mısra: **5**
Zayıf beden.

Ḫāke yeksān olduñ ey cism-i nizār ammā ne sūd
Bir ser-efrāzuñ reh-i ʿaşḳında pāmāl olmaduñ

cism-i pāk:

1. **cism-i pāk:**-*a*
Gazel 133
Mısra: **8**
Kusursuz vücut.

Cān-ı ʿālemsin ṣafā-yı ḳalb u luṭf-ı ṭabʿile
İrmesün ol cism-i pāka ʿayn-ı aʿdādan gezend

2. **cism-i pāk:**-*a*
Kıt'a 27
Mısra: **8**
Mübarek varlık.

Cān-ı ʿālemsin ṣafā-yı ḳalb u luṭf-ı ṭabʿuña
İrmesün ol cism-i pāka ʿayn-ı aʿdādan gezend

cism-i sūzān:

1. **cism-i sūzān:**-*um*
Gazel 782
Mısra: **6**
(Aşığın) Yanan bedeni. || Aşığın aşk acısı çeken cismi.

Libās-ı eşk-i pür-ḫūnumla oldum ṣanmañuz gülgūn
Ṭutuşdı şuʿle-i nār-ı sitemle cism-i sūzānum

cism-i zār:

1. **cism-i zār:**-*da*
Gazel 485
Mısra: **1**
Zayıf, dermansız vücut.

Bār-ı ʿaşḳ-ı yār cism-i zārda ṭāḳat ḳomaz
Kāküli endîşesi ḫāṭırda cemʿiyyet ḳomaz

cismi ḫayāl ol-:

1. **cismüm ḫayāl ol-:**-*üm, -duḳca*
Gazel 787
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bedenen çok zayıflamak.

Cefāya başladı cismüm ḫayāl olduḳca miḥnetden
Teraḥḥum eyleyüp anı vefā eyler ḫayāl itdüm

cisr bābı:

1. **cisr bābı:**-*n*
Tarih 92
Mısra: **6**
Köprü kapısı.

Bāb-ı cisri cümleden yapduḳda tārīḫin didüm
Cisr bābın ḫāliyā ḳıldı Sinān Pāşā cedīd

civ civ:

1. **civ civ:**
Kaside 37
Mısra: **23**
Yansıma ses.

Cüceler civ civ öterler mi yine meclisde
Bāġ-ı bezme ol iki bülbül-i destān nicedür

cīve:

1. **cīve:**
Kaside 37
Mısra: **72**
Civa, cıva; normal sıcaklıkta sıvı olarak bulunan, gümüş renginde bir element..

Kerr ü fer ṣāḥibi Ferrār dem-i heycāda
Cīve gibi yine olmaḳda mı ġalṭān nicedür

cübbe:

1. **cübbe:**
Gazel 151
Mısra: **16**
Elbise üstüne giyilen, bedeni uzun ve bol, yenleri geniş, düğmesiz giyecek. || Eskiden din adamlarının binişlerinin altına giydikleri darca ve uzun giyecek.

Rūḥiye iẓhār-ı naḫvet ḳılmasun ṣūfî ki ol
Cübbe vü destāra baḳmaz rind-i dürd-āşāmdur

cüce:

1. **cüce:**-*ler*
Kaside 37
Mısra: **23**
Sarayda çeşitli hizmetlerde kullanılan kalıtım veya metabolizma bozukluğu sebebiyle büyümenin duraklaması sonucu boyu normal ölçülerin çok altında kalmış kişilere verilen ad.

Cüceler civ civ öterler mi yine meclisde
Bāġ-ı bezme ol iki bülbül-i destān nicedür

cūd:

1. **cūd:**
Gazel 151
Mısra: **20**
Cömertlik yapma, cömertçe davranma.

Ḥażret-i ʿOs̱mĀn Pāşā-yı celīlü'l-ḳadr kim
Lutf u cūd u ʿizzet ü himmetde şāḥib-nāmdur

2. **cūd:**-*ile*
Kaside 17
Mısra: **36**
Cömertlik.

Sensin o ser-bülend-i zamān kim zamānede
Bī-mis̱lsin ʿadāletile cūdile vahīd

3. **cūd:**
Kaside 23
Mısra: **26**
Cömertlik, sehâvet, el açıklığı.

Virilmez idi saña olmasa eger lāyıḳ
Şecāʿat ü kerem ü cūd u şevket ü ḥaşmet

cüdā:

1. **cüdā:**
Gazel 9
Mısra: **4**
Ayrı, uzak.

Ṭūtiyem şīrīn-lebüñden ayru efġān eylerem
ʿAndelībem aġlaram gül-berk-i āluñdan cüdā

2. **cüdā:**
Gazel 9
Mısra: **1**
Ayrı düşmüş, uzak kalmış, ayrı, uzak.

Nāy-veş iñler göñül bezm-i viṣāluñdan cüdā
Dīde ḳan aġlar cemāl-ı bā-kemāluñdan cüdā

cüdā düş-:

1. **cüdā düş-:**-*di*
Gazel 587
Mısra: **22**
Ayrılmak, ayrı kalmak, ayrı düşmek.

Cüdā düşdiyse senden yāruñ ey Rūḥī melūl olma
Bilürsin nice dem Yaʿḳūbdan düşdi cüdā Yūsuf

cüdā ḳıl-:

1. **cüdā ḳıl-:**-*dı*
Gazel 27
Mısra: **1**
Ayırmak.

Kim ki ḳıldı reşk idüp cānānumı benden cüdā
Sen anuñ Yārabbi eyle ṭatlu cānını tenden cüdā

2. **cüdā ḳıl-:**-*dı*
Gazel 1098
Mısra: **6**
Ayırmak, uzaklaştırmak, mahrum etmek.

İmtiḥān itmekçün ṣabrda Yaʿḳūbı Ḫudā
Ḳıldı yıllarla cüdā Yusūf-ı gül-pīreheni

cüdā ol-:

1. **cüdā ol-:**-*a*
Gazel 27
Mısra: **10**
Ayrı düşmek, uzak kalmak.

Rūḥī-i bīçāreyi öldürse miḥnet ġam degül
Ey Mesīḥā-dem ḫuşūşā kim ola senden cüdā

2. **cüdā ol-:**-*a*
Gazel 9
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayrılmak, ayrı kalmak, ayrı düşmek.

Ḫākipāyundan cüdā düşdi egerçi çeşm-i ter
Ṣanma ammā kim ola bir dem ḫayāluñdan cüdā

cūd-ı seḫā kānı:

1. **cūd-ı seḫā kānı:**-*sın*
Gazel 699
Mısra: **7**
Cömertlik kaynağı.

Sen ol cūd-ı seḫā kānısın ey sulṭān-ı ḫūbānum
Muʿaẕẕam şān u ʿünvānuñ muʿammam ḫ̌ān-ı iḥsānuñ

cühelā:

1. **cühelā:**
Gazel 187
Mısra: **14**
Bilgisizler, cahiller.

Rūḥiyā gevher-i nāyābdur eşʿāruñ līk
Cühelā gevher-i nāyāb nedür bilmezler

cülūs:

1. **cülūs:**-*ı, -n, -dan*
Tarih 1
Mısra: **33**
Hükümdarlık tahtına oturma, tahta çıkma.

Cülūsından şafā bulduḳda ʿālem söyledüm tārīḫ
Cihānı şād idüp Sulṭān Muḥammed pādişāh oldı

cülūs it-:

1. **cülūs it-:**-*di*
Gazel 531
Mısra: **2**
Tahta oturmak.

ʿAceb mi cān-ı ḥazīn olsa ẕevḳden meʾyūs
Kim itdi taḫt-ı dile pādişāh-ı hicr cülūs

cülūs ḳıl-:

1. **cülūs ḳıl-:**-*dı*
Gazel 536
Mısra: **1**
Tahta oturmak.

Ḳıldı serīr-i ḥüsne o Yūsuf-liḳā cülūs
ʿUşşāḳ muntaẓır k'ola fermān-ı ḫāk-būs

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

cümle:

1. **cümle:**
Gazel 229
Mısra: **8**
Bütün, hep, müstesnası olmayarak.

Ġaraż ne nefʿ-i meyi ṣulb ḳılmadan ṣūfī
Sen istemezsin anı cümle kāʾināt ister

2. **cümle:**
Tahmis 8
Mısra: **20**
Bütünüyle, tamamen.

Limeni'l-mülk oḳuruz ʿāleme her rūz ile şeb
Ḫālik-i küll çü bizüz cümle helākdan pākuz

3. **cümle:**
Gazel 405
Mısra: **2**
Hep, bütün.

Çeşm-i cāndan ki ḳaçan perde-i ġaflet ḳalḳar
Rūy-ı maʿnī görinür cümle bu ṣūret ḳalḳar

4. **cümle:**-*müz, -üñ*
Terkib-bend 3
Mısra: **56**
Bütün, hep, tüm.

Yoḳsa biri birinüñ virmege ḳalbine sükūn
Didiler mi bu durur cümlemüzüñ reh-güẕeri

5. **cümle:**-*den*
Gazel 976
Mısra: **9**
Her şey.

Ṭamaʿ kes nāsdan Rūḥī sözüm ṭut cümleden yegdür
Teveccüh rūy-ı maḳṣūda tevekkül Ḫāliḳ-ı nāsa

6. **cümle:**-*y, -e*
Gazel 26
Mısra: **8**
Bütün, herkes.

Ḫaṭından mülk-i ḥüsne yoḳ żarār zīrā ḳaraltıdur
Ḳoyılsa cümleye ol ḫāl-ı ʿanber-bū yeter tenhā

7. **cümle:**-*s, -i, -nüñ*
Gazel 1107
Mısra: **12**
Tamamı, hepsi.

Baş ḳorsa evliyā ne ʿaceb bārgāhuña
Ḫaḳḳā budur ki cümlesinüñ sensin ekmeli

8. **cümle:**-*den*
Kaside 41
Mısra: **61**
Her şey, herkes.

Faẓl-ı ʿilmiyet ile cümleden aʿlem efḍal
Muḳtediyān-ı cihāna kelimātuñ mesned

9. **cümle:**
Kaside 40
Mısra: **33**
Hepimiz.

Maḳdemin ṭutduḳ uġur cümle ʿAlinüñ ḳulıyuz
Babanuñ cānıdur ol eşref-i insān eyüdür

10. **cümle:**
Gazel 930
Mısra: **7**
Bütün, tamamı.

Bir ḳādeḥ bāde ile refʿ olunur cümle ḥicāb
ʿAceb irşād olacaḳ kūşe imiş meyḫāne

11. **cümle:**
Tarih 23
Mısra: **6**
Baştan başa, hep, bütün.

Dāmenüñ sīm ü zerle mālāmāl
Giydügüñ cümle ḫilʿat-i zerrīn

12. **cümle:**
Gazel 995
Mısra: **9**
Bütün, hep, hepsi, tamamen.

Evvel-i güldür çemende cümle yārān cemʿ ola
Nice Rūḥī gitmesün her gün çemenden cānibe

13. **cümle:**
Tarih 25
Mısra: **8**
Bütün, herkes, hepsi, tamamı.

Gelseler erkān-ı devlet bir yere
Cümle eylerler o ʿālī-ḳadri ṣadr

cümleden aʿlā gel-:

1. **cümleden aʿlā gel-:**-*ür*
Gazel 28
Mısra: **8**
Herşeyden üstün görmek.

Gerçi aʿlālıḳda söz yoḳ serv-i şimşāda velī
Cümleden aʿlā gelür ol ḳāmet-i mevzūn baña

cümleten:

1. **cümleten:**
Terkib-bend 8
Mısra: **76**
Bütün, hep, tamamen.

Ol noḳṭa benem didi dönüp remzini seyr it
Yaʿnī ki benem cümleten esmā-yı müsemmā

2. **cümleten:**
Kaside 14
Mısra: **86**
Hep beraber, hep birlikte.

Şu deñlü matbaḫ-ı cūdında pişdi etʾime kim
Tenāvül eylediler cümleten vuḥūş u ṭuyūr

cünbiş:

1. **cünbiş:**-*i*
Gazel 330
Mısra: **13**
Kımıldanma, hareket.

Cünbişi cām-ı riyādan görinür mestāne
Eyleseñ diḳḳatle ṣūfī-i huşyāra naẓar

cünd-i ʿanā:

1. **cünd-i ʿanā:**-*y, -ı*
Gazel 723
Mısra: **9**
Güçlük ve meşakkat askeri.

Cünd-i ʿanāyı defʿ idelüm hāy u hūyile

Sāḳī bir iki gün bize luṭf eyle hemdem ol

cünd-i şitā:

1. **cünd-i şitā:**
Kaside 29
Mısra: **3**
Kış askeri.

Yüridi cünd-i şitā üstine sulṭān-ı bahār
Lāle tuġın getürüp serv-i sehī çekdi ʿalem

cünūd-ı ġuṣṣa vü ġam:

1. **cünūd-ı ġuṣṣa vü ġam:**
Tarih 75
Mısra: **16**
Gam ve keder orduları.

Eyleye bir böyle ʿālī kūşede şāhāne ʿayş
Ola devrinde cünūd-ı ġuṣṣa vü ġam pāymāl

cünūd-ı idbār:

1. **cünūd-ı idbār:**
Gazel 888
Mısra: **3**
Bahtsızlık ordusu.

Dergāhuña cünūd-ı idbār bulmasun yol
İḳbāl-ı ʿizz ü devlet ḳat ḳat ḥışāruñ olsun

2. **cünūd-ı idbār:**
Kaside 19
Mısra: **68**
Talihsizlik ordusu.

Olmasaydun sen eger mālik-i tīġ-i iḳbāl
Böyle maġlūbuñ olur mıydı cünūd-ı idbār

cünūn:

1. **cünūn:**-*a*
Kaside 11
Mısra: **13**
Delilik.

Hevā-yı ʿışḳı bahāruñ cünūna bādīdür
Başuñda var ise ʿaḳluñ çemenden olma ırāġ

2. **cünūn:**
Gazel 1029
Mısra: **1**
Çılgınlık, delilik.

Gördi kim başımuza düşdi cünūn sevdāsı
Ṭaḳdı zencīre bizi zülf-i semen-sīmāsı

3. **cünūn:**-*um, -dur*
Gazel 268
Mısra: **6**
Cinnet, delilik, delirme, çıldırma.

Düşüp ṣaḥrāya ʿuryān olduġum ʿaşḳında ʿayb itmeñ
Beni ʿuryān u buryān eyleyen dāġ-ı cünūnumdur

cünūn el vir-:

1. **cünūn el vir-:**-*ür, -se-ürse*
Gazel 137
Mısra: **1**
Delirmek.

Esīr-i ʿaşḳa cünūn el virürse görme baʿīd
Bahār bir yañaden geldi bir yañaden ʿīd

cünūn-ı ʿaşḳ:

1. **cünūn-ı ʿaşḳ:**-*ile*
Gazel 425
Mısra: **4**
Aşk deliliği.

Melāmet ʿāleminde cā-nişīn Ḳaysuz anuñçün
Cünūn-ı ʿaşḳile ṣubḥ u mesā ṣaḥrā-neverdüz biz

2. **cünūn-ı ʿaşḳ:**-*ile*
Kaside 25
Mısra: **19**
Aşkın etkisiyle aklını yitirme, delirme.

Cünūn-ı ʿaşḳile dūr olalı ol āhūdan
Mekānum oldı beyābān enīsüm oldı ġazāl

cürʿa:

1. **cürʿa:**
Gazel 469
Mısra: **9**
İçki kabının dibinde kalan son yudum.

Düşerse cürʿa nūş eylerse Rūḥī bu ne sırdur kim
Bugün ṭutsa ne deñlü meclis-i meyde sebū düşmez

cürʿa-dān:

1. **cürʿa-dān:**-*ı, -dur*
Gazel 289
Mısra: **10**
İçimlik, yudumluk, kadeh.

Gören keyfiyyetüm ḥayrān olur abdāl-ı ʿaşḳam ben
Derūn-ı sīnem esrār-ı İlāhī cürʿa-dānıdur

2. **cürʿa-dān:**-*ı*
Gazel 645
Mısra: **5**
İçki kadehinin dibinde kalan kısım. || *Kadeh.*

Cürʿa-dānı getürüñ kim giçeli beneklügi
Ne eli ṭutar olupdur ne ayaġı dedemüñ

cürʿa-i cām:

1. **cürʿa-i cām:**-*ı*
Gazel 721
Mısra: **1**
Şarap kadehinin dibinde kalan son yudum.

Cürʿa-i cāmı baña ṣun sen mey-i ṣāf iç şen ol
İçelüm rindāne bir ben olayın bir de sen ol

cürʿa-i cān-baḫş:

1. **cürʿa-i cān-baḫş:**-*uñ, -ı*
Müsebba 1
Mısra: **4**
Canlar bağışlayan içki yudumu.

Devr-i laʿlüñde ḳamu bāy u gedā yeksān olur
Cürʿa-i cān-baḫşuñı nūş eyleyen sulṭān olur

cürʿa-i mey:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **cürʿa-i mey:**-*dür*
Gazel 293
Mısra: **7**
İçki yudumu. || Dudağın rengi ve sarhoşluk verici özelliği.

Lebüñ cürʿa-i meydür ayaḳ ṭopraġı üftāde
Yüzüñe bir ġarīb-i şehr-i dil-dāde meh-i enver

cürʿā-keş-i şarāb:

1. **cürʿā-keş-i şarāb:**
Gazel 358
Mısra: **4**
Şarap yudumu içen (kimse).

Tek bir işāret olsun ol nergis-i pür-ḫumārdan
Günde hezār pārsā cürʿā-keş-i şarāb olur

cürʿa-nūş ol-:

1. **cürʿa-nūş ol-:**-*ur, -idi*
Kaside 29
Mısra: **26**
İçki içmek.

Var bir ʿālemi bezm-i çemenüñ kim gelse
Cürʿa-nūş oluridi şevḳden ol bezmde Cem

cürʿa-nūşān-ı cihān:

1. **cürʿa-nūşān-ı cihān:**-*ı*
Gazel 824
Mısra: **2**
Cihandaki içki içenler.

Sāḳiyā mey ṣun ki keşf-i rāza āġāz idelüm
Cürʿa-nūşān-ı cihānı vākıf-ı rāz idelüm

cürʿa-nūş-ı bezm-i rindān:

1. **cürʿa-nūş-ı bezm-i rindān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **34**
Rintler meclisinde içki içen kimse.

İdüp şāʿirlügin iʿlām Rindi-zāde Zühdīnüñ
Niyāzın vāṣıl it ol cürʿa-nūş-ı bezm-i rindānuñ

cürʿa-vār:

1. **cürʿa-vār:**
Terkib-bend 6
Mısra: **40**
Yudum gibi.

Sāḳī-i dehr aña ecel cāmını ṣunup
Ṭopraġa ṣaldı ʿāḳibetüʾl-emr cürʿa-vār

curʿa-veş:

1. **cürʿa-veş:**
Gazel 151
Mısra: **10**
Tortu, şarap posası gibi.

Dest-gīr ol bir ayaġ ile o mest-i ʿaşḳa kim
Cürʿa-veş pāmāl-ı devr-i çarḫ-ı mīnā-fāmdur

cürʿet:

1. **cürʿet:**-*i, -n*
Kaside 8
Mısra: **35**
Cesaret,çekinmeden ortaya atılma,atılganlık.

Budur maḳṣūd kim anuñ görince cürʿetin bir bir
Şecāʿat regleri debreşdi aʿzāsında merdānuñ

cürʾet eyle-:

1. **cürʾet eyle-:**-*y, -emez*
Kaside 17
Mısra: **37**
Cesaret isteyen bir şeyi yapmaya kalkışmak.

Devrüñde cürʾet eyleyemez kimse kimseye
Ḫançer çeke çemende meger çeke āba bīd

cürʾet it-:

1. **cürʾet id-:**-*üp*
Gazel 839
Mısra: **3**
Cesaret isteyen bir şeyi yapmaya kalkışmak.

Yārı teklīf idelüm ḫānemüze cürʾet idüp
Virelüm cān-ı ʿazīzi giçüp olsa mihmān

cürʾet ḳıl-:

1. **cürʾet ḳıl-:**-*sa, -m*
Kaside 17
Mısra: **41**
Cesaret isteyen bir şeyi yapmaya kalkışmak.

Ḳılsam ayaġuñ öpmege cürʾet nola bu ʿīd
Pābūs-ı şāh çünki gedāya degül baʿīd

cürm:

1. **cürm:**-*imüz*
Gazel 213
Mısra: **15**
Suç, günah.

Rūḥī ʿaceb mi ḥaşrda ʿafv ola cürmimüz
Ḫallāḳımuz bizüm ki ġafūruʾr-raḥīmdür

2. **cürm:**-*üm*
Gazel 13
Mısra: **13**
Suç, günah, kabahat.

Dūr olduġuma senden cürmüm bu ki Rūḥī-veş
Vaṣfuñla giçer ʿömrüm şāʿir ḳuluñam cānā

cūş:

1. **cūş:**
Gazel 744
Mısra: **1**
Coşma, taşma, kaynama, coşkunluk, galeyan.

Ẕevḳi var şimdi ne cūş u ne ḫurūş ister göñül
Giçdi ḳīyl u ḳāldan kendin ḫāmūş ister göñül

cūş it-:

1. **cūş id-:**-*elüm*
Gazel 779
Mısra: **4**
Coşmak.

Ser-nigūn eyleyelüm geşti-i endūh-ı ġamı
Mest-i lā-yaʿḳıl olup baḥr-ṣıfat cūş idelüm

cūş u ḫurūş it-:

1. **cūş u ḫurūş id-:**-*elüm*
Gazel 548
Mısra: **8**
Coşmak.

Nice bir mühr-i sükūt ura bize dāġ-ı belā
İdelüm mest-i mey-i vaḥdet olup cūş u ḫurūş

cūş u hurūş ḳıl-:

1. **cūş u ḫurūş ḳıl-:**-*sa, -m*
Gazel 549
Mısra: **10**
Coşmak.

Cevāhir-i suḫan-ı dil-keşümle deryāyam
Hevā-yı ʿaşḳile ḳılsam ʿaceb mi cūş u ḫurūş

cūşa gel-:

1. **cūşa gel-:**-*me, -den*
Kaside 5
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Coşmak, galeyana gelmek.

Şevḳuñla cūşa gelmeden aġzı köpüklenür
Seyr eyleyen ṣanur leb-i deryāda anı kef

cüst ü cū eyle-:

1. **cüst ü cū eyle-:**-*r*
Gazel 79
Mısra: **6**
Aramak, araştırmak.

Cūy-ı eşküm bāġ u rāġa varmadan maḥżā seni
Cüst ü cū eyler yürür ey serv-i bālā semt semt

cüst u cū it-:

1. **cüst u cū id-:**-*üp*
Gazel 146
Mısra: **4**
Aramak, araştırmak.

Bir daḫi görmek naṣīb olur mı dīdāruñ diyü
Cān seni ey cān-ı ʿālem cüst u cū idüp gider

cüst u cūy-ı bahār:

1. **cüst u cūy-ı bahār:**
Gazel 351
Mısra: **6**
Bahar mevsimini arama.

Bu faṣl-ı ḫūbda ol ehl-i ẕevḳe reşk iderin
Ki ʿıyş u nūş içün eylerdi cüst u cūy-ı bahār

cūy:

1. **cūy:**-*a*
Gazel 15
Mısra: **7**
Irmak, nehir, akarsu.

Cūya beñzer ġılāf-ı zerrīni Ḫançer-i ābdārdur gūyā

2. **cūy:**-*dur*
Gazel 342
Mısra: **2**
Irmak II Aşığın gözyaşları.

Hicr-i ruḫuñda çeşm-i terüm ḫūn-feşān olur
Bir cūydur ki aḳduġı yer gülsitān olur

cūyān ol-:

1. **cūyān ol-:**
Gazel 387
Mısra: **10**
Aramak, sormak. || *Özlemek.*

Çemende ʿaks-i gülden mi ḳızarmışlar ʿaceb yoḳsa
Nihāl-i ḳaddüñe cūlar olup cūyān ḳan aġlar

cūyā-yı ehl-i faẓl:

1. **cūyā-yı ehl-i faẓl:**
Tarih 52
Mısra: **2**
Fazilet sahiplerinin aradığı (şey).

Ṣadr-ı bülend-ḳadr Ḥasan kim zamānede
Oldur kemāl-i luṭfıyla cūyā-yı ehl-i faẓl

cūybār:

1. **cūybār:**
Gazel 315
Mısra: **2**
Irmak, büyük ırmak.

Her kim o serv-ḳad ile meyl-i kenār ider
Gülzār-ı ġamda ḳanlu yaşın cūybār ider

cūybār-ı bāġ:

1. **cūybār-ı bāġ:**
Gazel 66
Mısra: **3**
Bahçenin akarsuyu.

Cūybār-ı bāġ ṣan bir baḥrdur kim üstine
Bir ṣadefdür dür hevāsıyla çıḳupdur her ḥesāb

cūybār-ı eşk:

1. **cūybār-ı eşk:**-*imüz*
Gazel 475
Mısra: **7**
Gözyaşı ırmağı.

Ṭurmayup aḳsa ʿaceb mi cūybār-ı eşkimüz
Ḳadd-i dilber gibi bir serv-i revāna māliküz

cūy-ı āb:

1. **cūy-ı āb:**-*a*
Gazel 710
Mısra: **1**
Akarsu, ırmak.

Kūşe kūşe ṣaldı ʿaksin yine cūy-ı āba gül
Reng-i rūda döndi ḳurṣ-ı mihr-i ʿālem-tāba gül

cūy-ı belā:

1. **cūy-ı belā:**-*dan*
Gazel 785
Mısra: **10**
Bela nehri. || *Aşığın hakikat denizine varmaya çalışırken geçtiği merhaleler.*

Ḥaḳīḳat baḥrine ben ḳaṭre irdüm ʿāḳibet ammā
Nice cūy-ı belādan irişince Rūḥiyā giçdüm

cūy-ı çeşm:

1. **cūy-ı çeşm:**-*üm, -den*
Müsemmen 1
Mısra: **3**

Göz ırmağı. || Ağlamaktan ırmağa dönmüş göz.

Yedi ḳat yire indi cūy-ı çeşmümden aḳan ḳanum
Derūn-ı çarḫdan geçdi ḥadeng-i āh ü efġānum

cūy-ı dīde:

1. **cūy-ı dīde:**-*m, -de*
Gazel 790
Mısra: **5**
Göz ırmağı. || Aşığın ağlamaktan ırmaklara dönmüş gözleri.

Cūy-ı dīdemde ḳadüñ ʿaksi nihāl-i güldür
Bağlamış ḫārile eṭrāfın anuñ müjgānum

cūy-ı eşk:

1. **cūy-ı eşk:**-*üm*
Gazel 79
Mısra: **5**
Gözyaşı ırmağı.

Cūy-ı eşküm bāġ u rāġa varmadan maḥżā seni
Cüst ü cū eyler yürür ey serv-i bālā semt semt

cūy-ı şīr:

1. **cūy-ı şīr:**-*üñ*
Gazel 637
Mısra: **3**
Süt ırmağı. || Ferhat'ın, Şirin'in emriyle getirdiği suyun adı.

Cūy-ı şīrüñ görüp āsārını taḥsīn itdüm
Żāyiʿ itmez begüm üstād emegin üstāduñ

cüzʾ:

1. **cüzʾ:**
Gazel 300
Mısra: **2**
Parça, kısım.

Kime cüzʾi bu cihān kimine küllī görinür
Cüzʾ ü küll ʿālem-i maʿnāda müsāvī görinür

2. **cüzʾ:**
Gazel 300
Mısra: **2**
Bir bütünü meydana getiren kısımlardan her biri, kısım, parça.

Kime cüzʾi bu cihān kimine küllī görinür
Cüzʾ ü küll ʿālem-i maʿnāda müsāvī görinür

cüzʿī:

1. **cüzʿī:**-*dür*
Gazel 84
Mısra: **2**
Çok az, azıcık.

İḳtiżā-yı ʿaşḳ eyler ḳalb-i yārı gerçi saḫt
Anı nerm itmek ne cüzʿīdür eger el virse baḫt

2. **cüzʾi:**
Gazel 300
Mısra: **1**
Az miktarda, ehemmiyetsiz.

Kime cüzʾi bu cihān kimine küllī görinür
Cüzʾ ü küll ʿālem-i maʿnāda müsāvī görinür

3. **cüzʾi:**-*dür*
Gazel 117
Mısra: **5**
Pek az, az miktarda, az.

Taḥṣīl-i māl u rütbe-i ʿālī ne cüzʾidür
Dünyāya gelmeden bize ger bu ise murād

4. **cüzʾi:**
Gazel 300
Mısra: **1**
Cüze ait, bir şeyin bütünüyle değil bir parçası ile ilgili.

Kime cüzʾi bu cihān kimine küllī görinür
Cüzʾ ü küll ʿālem-i maʿnāda müsāvī görinür

Ç

çābük-süvārān:

1. **çābük-süvārān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **34**
At biniciler, atlı askerler.

İden oldur dimekden bu degül maḳṣūd kim ancaḳ
O kesmiş ola tenhā başların çābük-süvārānuñ

çādır:

1. **çādır:**
Gazel 359
Mısra: **6**
Örtü, çarşaf.

Māverā-yı perde-i çeşmümden ʿaks-i rūy-ı dost
Ṣanki ṣūret-bāzdur öñinde çādır şeb ṭutar

çaġla-:

1. **çaġla-:**
Terkib-bend 1
Mısra: **42**
Coşkun biçimde akmak, coşmak.

Dögün ṭaşlarla sen ey sīne ḳan aġla sen ey dīde
Dem-i mātem durur baḥr ile yaşın çaġla ey dīde

2. **çaġla-:**-*yup*
Kaside 15
Mısra: **26**
Coşmak, birdenbire hızlı bir şekilde akmak.

Döndi ḥabāba hemān ḳaṭʿ olınan kelleler
Seyl gibi çaġlayup şöyle revān oldı ḳan

çāh-ı hicrān:

1. **çāh-ı hicrān:**-*a*
Terkib-bend 4
Mısra: **44**
Ayrılık kuyusu. || Kabir.

Mıṣr-ı vuṣlatda kimin ʿizzetle eyler kāmyāb
Çāh-ı hicrāna ṣalup eyler kimin zār ü zebūn

çāh-ı miḥnet:

1. **çāh-ı miḥnet:**-*dür*
Gazel 721
Mısra: **11**
Keder ve ıstırap kuyusu.

ʿĀḳībet ḳāʿr-ı zemīn u çāh-ı miḥnetdür yerüñ
Mālda Ḳārūn olup ḳuvvetde maḥżā Bijen ol

<u>çāh-ı sipihr:</u>

1. **çāh-ı sipihr:**-*e*
Gazel 118
Mısra: **7**
Gök çukuru. || *Felek, baht.*

Çāh-ı sipihre ʿārif olan aldanur mı hīç
Çāha ne iʿtibār sipihre ne iʿtimād

<u>çāh-ı zeḳan:</u>

1. **çāh-ı ẕeḳan:**-*ı, -n*
Gazel 871
Mısra: **9**
Çene çukuru.

Yār ḫaṭṭıyla nihān eyledi çāh-ı ẕeḳanın
Nitsün ey Rūḥi-i şeydā seni ḳorḳar düşesin

<u>çāh-ı zeneḫ-dān:</u>

1. **çāh-ı zeneḫ-dān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 531
Mısra: **4**
Çene çukuru.

Görinmez anuñ içün cānımuz ki ḳalmışdur
O şāh ki çāh-ı zeneḫ-dānına ṣalup maḥbus

<u>çāk:</u>

1. **çāk:**-*dür*
Gazel 973
Mısra: **9**
Parça parça, yarık, yırtık.

Yine ey Rūḥī gözüñ nem-nāk u sīneñ çāḳdur
Ġālibā üftāde olmışsın yine bir meh-veşe

2. **çāk:**
Gazel 618
Mısra: **3**
Yarık, yırtık, çatlak. Çâk çâk parça parça.

Göz pür-nem u dil pür-elem ü sīne ise çāḳ
Üftādesiyüz gül gibi serv-i bülendüñ

3. **çāḳ:**
Gazel 20
Mısra: **10**
Salt; sırf; sade; halis; yalnız.

Esīr-i derd-i ʿaşḳuñ olduġı miḥnet yetişmez mi
Revā mı çāḳ bu deñlü Rūḥi-i şeydāya istiġnā

<u>çāk çāk eyle-:</u>

1. **çāk çāk eyle:**-*r*
Gazel 587
Mısra: **15**
Paramparça etmek.

Libāsın çāk çāk eyler görüp ḥüsn-i ciger-sūzuñ
Ḳoyup Yaʿḳūbını gömleksüz eyler bī-nevā Yūsuf

<u>çāk çāk ol-:</u>

1. **çāk çāk ol-:**-*mış*
Gazel 546
Mısra: **2**
Yırtılmak.

Ten-i ʿuryānımuz tīr-i belādan zaḫm-nāk olmış
Dil-i nalānımuz tīġ-i cefādan çāk çāk olmış

<u>çāk eyle-:</u>

1. **çāk eyle-:**-*dü, -k*
Gazel 669
Mısra: **3**
Yırtmak.

Şevḳa geldük sīnemüz çāk eyledük bī-iḫtiyār
Nūr-ı Ḥaḳḳı mihr-i ruḫsārında gördük hū didük

<u>çāk it-:</u>

1. **çāk id-:**-*er, -üz*
Gazel 482
Mısra: **3**
Yırtmak.

Aġlayup çāk iderüz gāh giribānımuzı
Gözümüz yaşını geh dāmenimüzle silerüz

2. **çāk id-:**-*üp*
Gazel 708
Mısra: **6**
Parçalamak.Büyük bir üzüntü ve çaresizlik içinde bulunmak.

Meclis-i meyde ne āl itdüñ ki dest-i şevḳile
Sīnesin çāk idüp oldı ḥüsnine dil-dāde gül

3. **çāk it-:**-*me, -y, -e, -yin*
Gazel 675
Mısra: **5**
Yaralar çizmek, parçalamak.

Nice çāk itmeyeyin sīnemi kim bād-ı bahār
Ṭurmayup āteşin üfler bu dil-i pür-sūzuñ

<u>çāk ḳıl-:</u>

1. **çāk ḳıl:**
Gazel 909
Mısra: **1**
Yırtmak, parçalamak.

Çāk ḳıl sīneñi kim mah-ı Muḥarremdür bu
Ey göñül āh u fiġān eyle ki mātemdür bu

<u>çāk ol-:</u>

1. **çāḳ ol-:**-*dı*
Gazel 473
Mısra: **3**
Yırtılmak, parçalanmak.

Çāḳ oldı tīġ-i ʿaşḳile gül gibi sīnemüz
Abdālıyuz o ġonca-femüñ sīne-çāḳıyuz

2. **çāk ol-:**-*dı*
Gazel 191
Mısra: **4**
Yırtılmak, parçalanmak. || *Yaralanmak.*

Ehl-i diller mest u medhūş oldılar gül şevḳına
Sīneler çāk oldı yine tāzelendi dāġlar

<u>çāker:</u>

1. **çāker:**-*i, -dür*
Gazel 293
Mısra: **3**
Kul, köle, bende.

Çemende gözi bağlu çākeridür çeşmüñüñ nergis
Ḫaṭāda yüzi ḳara bir ḳuluñdur zülfüñüñ ʿanber

2. **çāker:**-*dür*
Gazel 242
Mısra: **3**
Kul, köle. II Âşık.

Dil-i dermāndemüz bir ʿömrdür ḳapuñda çākerdür
Ne iḥsān eyleseñ ol bābda miskīne lāyıḳdur

<u>çākerlük:</u>

1. **çākerlük:**-*lük*
Gazel 243
Mısra: **5**
Kölelik, kulluk, bendelik.

Ġam-ı laʿluñla ḳapuñda var iken çākerlük
Kim ider cām-ı Cemüñ ḫāṭırasın Cem de nedür

<u>çāk-i cebīn:</u>

1. **çāk-i cebīn:**
Gazel 362
Mısra: **1**
Alındaki yarıklar.

Çāk-i cebīn ʿāşıḳa her dem o meh-rū gösterür
Ṭālib-i gencīne-i maḳṣūda ḳapu gösterür

<u>çāk-ı girībān eyle-:</u>

1. **çāk-ı girībān eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 581
Mısra: **3**
Üzüntü ve kederle yakasını parçalamak.

Ṣubḥ-dem gülzārda çāk-ı girībān eyledüm
İtdiler gül mevsiminde bāde-i nāba yasaġ

<u>çāk-i girībān it-:</u>

1. **çāk-i girībān id-:**-*e, -ler*
Kaside 19
Mısra: **23**
Üzüntü ve kederle yakasını parçalamak.

Bī-sebeb böyle gerek çāk-i girībān ideler
Ġoncaya virmese bir ḥālet eger ṣavt-ı dīdār

2. **çāk-ı girībān it-:**-*düg, -üm*
Gazel 683
Mısra: **7**
Yaka yırtmak.

Görüp çāk-ı girībān itdügüm ṣeydāluġum ṭuyduñ
Baḳup cism-i nizārum dāġına zār olduġum bildüñ

<u>çāk-ı girībānı:</u>

1. **çāk-ı girībān:**-*ı*
Gazel 82
Mısra: **8**
Yaka yırtmacı.

Meclisi pür-nūr ider ʿarż eyledükce sīnesin
Maṭlaʿ-ı ḫurşīddür çāk-ı girībānı dürüst

2. **çāk-i girībān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 352
Mısra: **7**
Yaka yırtmacı, yakanın kesilip açılmış olan yeri, yaka.

Eyle naẓar çāk-i girībānına Maṭlaʿ-ı ḫurşīd-i raḫşānı gör

<u>çāk-ı sīne:</u>

1. **çāk-ı sīne:**-*ñ, -i*
Gazel 758
Mısra: **7**
(Aşığın) Gönlünün yaraları.

Mest olup zühd ehline ʿarż itme çāk-ı sīneñi
Sırr-ı ʿaşḳı açma her kec-fehm olan nādāna gel

<u>çal-:</u>

1. **çal-:**-*dı*
Kaside 17
Mısra: **3**
Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırmak.

Çarḫuñ bu gice çaldı bir altun sebīkesin
Peyk-i zamāne irgüricek ʿıyddan nüvīd

2. **çal-:**-*ın, -dı*
Gazel 418
Mısra: **1**
Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak.

Yine çalındı her ṭaraf çeng ü ney ü çegāneler
Düşdi cihāna velvele işledi ḳaḥveḫāneler

3. **çal-:**-*ı*
Kıt'a 24
Mısra: **4**
(Bir musiki eserini) Bir çalgı ile icra etmek.

Dün ḳulaġuma çalındı bize olmış Çalı
Ḳorḳarın çalı çalı ezgiye döndürmeyeler

4. **çal-:**-*alum*
Gazel 794
Mısra: **6**
Çarpmak, atmak.

Terk-i nāmūsdadur çünki ṣafā-yı vaḥdet
Şīşe-i nengimüzi saḳf-ı sipihre çalalum

5. **çal-:**-*ma, -sun*
Gazel 963
Mısra: **7**
Vurmak, üflemek veya gerekeni yapmak suretiyle ses çıkarmasını sağlamak.

Muṭrib iñen de germ oluben lāf çalmasun
Āh u fiġānuma iremez söz u sāzda

6. **çal-:**-*ma, -da, -dur*
Kaside 24

Mısra: **58**
(Kaşık) Çalmak, yemek.

Ṭutuşdı āteş-i faḳrile dil kebāb oldı
Piyāz çalmadadur rīş-ḫand idüp aʿdā

çālāk:

1. **çālāk:**-*uz*
Tahmis 8
Mısra: **4**
Çabuk hareket eden, hareketli, çevik.

Vāḳıf-ı gerdiş-i heft-encüm u nüh-eflākuz
Vāḥidüz ʿarṣa-i vaḥdetde bugün çālākuz

çalı:

1. **çalı:**-*y*, -*ı*
Kıt'a 22
Mısra: **1**
Şirvan'ın Çalı kazası.

Çalıyı Ḥażret-i Pāşā-yı celīlüʾl-miḳdār
Luṭf ḳılmış bize kim Rūḥi-i āzurde dilüz

2. **çalı:**-*y*, -*a*
Kıt'a 22
Mısra: **4**
Ağaçtan küçük, cılız, dalları çok sık ve çatallı, odunumsu bitki. || *Şirvan'ın Çalı kazası.*

Ol bahār-ı kerem itmiş bize luṭf ammā biz
Gülşen-i dehrde Çalıya ḳonar ḳuş degülüz

çalı kuşu:

1. **çalı ḳuşu:**
Kıt'a 23
Mısra: **4**
Serçegillerden, boyu 10 santimi geçmeyen, çok küçük, daha ziyade çam ormanlarında yaşayan, sırtı yeşil, kanatları benekli, başında kırmızı bir çizgisi bulunan ötücü kuş, bokluca bülbül.

Ġālibā bülbül-i gūyālarını miḥnetden
Beste-leb görmekle çalı ḳuşu ṣanmışlar

çalın-:

1. **çalın-:**-*duḳça*
Kaside 8
Mısra: **20**
Çalmak, vurarak veya sürterek ses çıkarmak.

Alaylar baġlayup ʿarż eyledükçe ʿaskerin yer yer
Çalınduḳça ṣafından ṭabl u cengi ehl-i ʿişyānuñ

çāpük-semend:

1. **çāpük-semend:**
Gazel 133
Mısra: **12**
Süratli ve çevik at.

Vechi var teng olsa meydān-ı suḫan cevlān-gehüñ
Ḳande var ṭabʿ-ı bülendüñ gibi bir çāpük-semend

çāpük-süvār:

1. **çāpük-süvār:**-*ı*
Gazel 1018
Mısra: **14**
İyi at süren.

Yolında çignemedük kimse ḳoymadı Rūḥī
Ne ṭoz ḳopardı o çāpük-süvārı seyr eyle

2. **çāpük-süvār:**-*da*
Tahmis 5
Mısra: **15**
Ata iyi binen. || *Naz atına binen sevgili.*

Yoḳdur vefā nişānı o çāpük-süvārda
Cān tekyesinde şemʿ-i maḥabbet uyanmada

çāpük-süvār-ı vakt:

1. **çāpük-süvār-ı vaḳt:**-*üz*
Gazel 329
Mısra: **10**
Vakit atının iyi binicisi.

Ṭabʿ-ı bülendimüzle ṭayy-ı merāḥil itdük
Çāpük-süvār-ı vaḳtüz yügrek semendimüz var

çār:

1. **çār:**
Terkib-bend 8
Mısra: **197**
Dört.

Tefrīdde çār ola vü nāçār ola devri
Terkībe gelince se-mevālid ola ẓāhir

2. **çār:**-*un*
Kaside 3
Mısra: **53**
Dört. || *Dört halife.*

Biri ol çārun enīsüñ ola biri mūnisüñ
Bir yārüñ ola biri hem-demüñ rūz-ı ḳıyām

3. **çār:**-*da*, -*dur*
Terkib-bend 8
Mısra: **74**
Dört. || *Dört ilahi kitap.*

Bir noḳṭa durur sırrı didi çār kitābuñ
Kʿol çārdadur sırr-ı kütübḫāne-i eşyā

çār ʿanāṣır:

1. **çār ʿanāṣır:**
Terkib-bend 8
Mısra: **193**
Eskiden, maddî âlemin esâsını teşkil ettiğine inanılan ve basit cisim olarak kabul edilen dört unsur: Su, hava, ateş, toprak.

Āyā nice bir devr ide bu çār ʿanāṣır
Kim aña ne evvel ola maʿlūm ne āḫır

çār eżdād:

1. **çār eżdād:**
Kaside 18
Mısra: **96**
Birbirine zıt olan dört şey. || *Dört unsur; su, hava, ateş, toprak.*

Gāh müfred oluben gāh mürekkeb nite kim
Devr ide ʿālem-i imkānda bu çār eżdād

çār imām:

1. **çār imām:**
Kaside 3
Mısra: **52**
Dört imam. || *Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali.*

Rūhiyā ol çār-yāruñ eyledüñ medḥin tamām
İki ʿālemde muʿīn olsun saña ol çār imām

çār kitāb:

1. **çār kitāb:**-*uñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **73**
Dört kitap. || *Dört ilâhî kitap: Zebur, Tevrat, İncil, Kur'an.*

Bir noḳṭa durur sırrı didi çār kitābuñ
Kʿol çārdadur sırr-ı kütübḫāne-i eşyā

çār kūşe:

1. **çār kūşe:**-*den*
Kaside 6
Mısra: **16**
Deyim
Dört bir taraf, her yan, bütün çevre.

Der-i refīʿi meger Kaʿbe-i muʿaẓẓamadur
Ki çār kūşeden olmış ana teveccüh-i tām

çār-dīvār-ı ʿanāṣır:

1. **çār-dīvār-ı ʿanāṣır:**
Gazel 529
Mısra: **14**
Eskiden, maddi âlemin esasını teşkil ettiğine inanılan ve basit cisim olarak kabul edilen dört unsur: Su, hava, ateş, toprak.

Ḫoş ṣafā-gāh idi ehl-i ʿişret olan cānlara
Çār-dīvār-ı ʿanāṣır olsa ger muḥkem esās

çāre:

1. **çāre:**
Gazel 404
Mısra: **10**
İlâç, tedbir.

Ġamdan başına biñ daġ yaḳmış dün gice Rūḥī
Bununla neylesün başına miskīn çāre itmişdür

2. **çāre:**
Gazel 63
Mısra: **1**
Bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, çözüm yolu.

Çāre yoḳ ẕevḳ-i vişāle ġam-ı firḳat ġālib
Oldı ol āfete varduḳca maḥabbet ġālib

3. **çāre:**-*müz*
Gazel 96
Mısra: **2**
Deva, çözüm, çıkar yol.

Sīne mecrūḥ u göñül maḥzūn u ḫāṭır pür-ḫarac
Ṣabra ḳaldı çāremüz "eṣ-ṣabrı miftāḥu'l-ferec"

4. **çāre:**-*müz*
Gazel 589
Mısra: **5**
Mümkün, çıkar yol, yöntem, çözüm.

Cānı teslīm eylemekden ġayrı yoḳdur çāremüz
Ḳahramāndur ġamzeñ anuñla ne mümkindür meṣāf

5. **çāre:**-*müz*
Gazel 62
Mısra: **7**
Çare, çıkar yol.

Helāk olmadan ġayrı yoḳ çāremüz
Ne sende teraḥḥum ne ʿāṣıḳda tāb

6. **çāre:**
Terkib-bend 5
Mısra: **34**
İstenen noktaya varmak, bir engeli aşmak için tutulması gereken yol, çıkar yol. || *Kurtuluş yolu.*

Ne çāre eyleyelüm ey sipihr-i nā-hemvār
Elüñden ehl-i vefāya ḫalāṣa yoḳ çāre

çāre-i bīmār it-:

1. **çāre-i bīmāruñ it-:**-*uñ*
Gazel 72
Mısra: **4**
Hastalığa çare bulmak.

Ben senüñ bir baġrı yanmış cevr-keş bīmāruñam
Ey ṭabīb-i cān kerem ḳıl çāre-i bīmāruñ it

çāre-i defʿ-i ġam-ı firḳat:

1. **çāre-i defʿ-i ġam-ı firḳat:**
Gazel 175
Mısra: **1**
Ayrılık acısından kurtulmanın çaresi.

Dime kim çāre-i defʿ-i ġam-ı firḳat yoḳdur
Sende ey şūḫ-ı cefā-pīşe mürüvvet yoḳdur

çāre-i dermān eyle-:

1. **çāre-i dermān eyle-:**-*se*
Gazel 1022
Mısra: **3**
Deva kılmak, çare bulmak.

Eylese derdimüze çāre-i dermān ṭabīb
Yaramuz arasına ḫāṣılı merhem girse

çāre-sāz:

1. **çāre-sāz:**
Gazel 544
Mısra: **6**
Çare bulan, çare bulucu.

Pend-i zāhidden ne ḫāṣıl al ele ṭanbūruñı
Çāre-sāz ol sendedür ey muṭrib-i ḫoş-naġme gūş

çāre-sāz-ı fuḳarā:

1. **çāre-sāz-ı fuḳarā:**
Kaside 40
Mısra: **101**
Fakirlerin yardımcısı.

Çāre-sāz-ı fuḳarā yaʿni ki Mehter başı
Herkese luṭf maḳāmıdur ol cān eyüdür

<u>çāresüz:</u>

1. **çāresüz:**
Gazel 417
Mısra: **20**
Çaresiz, çaresi olmayan.

Āşıḳ ol şerbet-i vaṣl ister iseñ kim ʿuşşāḳ
Çāresüz derd arayup renc-i elīm isterler

<u>çār-eżdād:</u>

1. **çār-eżdād:**-*a*
Gazel 946
Mısra: **18**
Birbirine zıt olan dört şey. || *Toprak, su, hava, ateş.*

Ḫāk u bādile nice cemʿ olup āb u āteş
Olmasan bāʿi<u>ş</u>-i cemʿiyyet o çār-eżdāda

<u>çarḫ:</u>

1. **çarḫ:**-*uñ*
Gazel 474
Mısra: **9**
Felek, âlem, dünya.

Muḫālif gerdişinden Rūḥiyā ġam çekmezüz çarḫuñ
Biḥamdillah muḳīm-i ḫāk-i deşt-i Kerbelāyuz biz

2. **çarḫ:**-*a*
Gazel 61
Mısra: **4**
Felek, gökyüzü.

Giryeden her gün iner taḫt-ı serāya yaşum
Giceler çarḫa çıḳar naʿra-i Yārab Yārab

3. **çarḫ:**-*uñ*
Gazel 488
Mısra: **5**
Baht, felek, dünya.

Ne deñlü ḫāksār isek yine ser-tācıyuz çarḫuñ
Şeref var <u>z</u>ātımuzda ḫāk-i burc-ı evliyāyuz biz

4. **çarḫ:**
Gazel 405
Mısra: **17**
Dünya.

Dönmeyüp çarḫ eger böyle ṭurursa Rūḥī
Ḫalḳdan birbirine meyl-i maḥabbet ḳalḳar

5. **çarḫ:**-*a*
Gazel 430
Mısra: **2**
Felek.

Ḫāk-i burc-ı evliyāyuz dergeh-i Ḫaydardanuz
Çarḫa biz baş egmezüz gör kim ne ʿālī yerdenüz

6. **çarḫ:**-*ı*
Gazel 499
Mısra: **2**
Gökyüzü, felek, âlem, dünya.

Nāz itdi gelmedi bu gice bezme māhımuz
Çarḫı ṭoḳuz ṭolansa nola dūd-ı āhımuz

7. **çarḫ:**-*uñ*
Gazel 34
Mısra: **15**
Felek, dünya. || *Baht, talih.*

Rūḥiyā çarḫuñ muḫālif gerdişinden aġlama
Çün penāh olmış der-i Pāşā-yı <u>z</u>ī-himmet saña

8. **çarḫ:**
Gazel 926
Mısra: **12**
Felek, gökyüzü II Dünya; talih, baht.

Kūyında seyri mümkin iken ol perī-veşüñ
Ey çarḫ kim baḳar saña yā mihr u māhuña

<u>çarḫ ur-:</u>

1. **çarḫ ur-:**-*ur, -dı*
Kaside 14
Mısra: **73**
Daireler çizerek dönmek, devretmek.

Neden bu deñlü felek çarḫ ururdı meydānda
Bu sūr ḫidmetine olmasaydı ger meʿmūr

<u>çarḫa çıḳ-:</u>

1. **çarḫa çıḳ-:**-*a*
Gazel 1094
Mısra: **4**
Çok yükselmek, göklere kadar çıkmak.

İrmeden taḫt-ı <u>s</u>erāya gözümüñ yaşı ne sūd
Dil-i zāruñ ki yine çarḫa çıḳa āh ateşi

<u>çarḫ-ı aṭlas:</u>

1. **çarḫ-ı aṭlas:**
Gazel 985
Mısra: **10**
Dokuzuncu felek. || *İpek kumaşlı felek.*

Tevsen-i tecrīde devrān anı kim eyler süvār
Çarḫ-ı aṭlas götürür anı öñince ġāşiye

2. **çarḫ-ı aṭlas:**-*ı*
Gazel 1028
Mısra: **2**
Atlas kumaştan dünya. || *Dünyanın en kıymetli şeyleri bağlamında.*

Cehd eyle bir maḳāma yetür ḳalb-i aḳdesi
Kim ferş-i rāhuñ eyleyeler çarḫ-ı aṭlası

<u>çarḫ-ı bed-mihr:</u>

1. **çarḫ-ı bed-mihr:**-*de*
Gazel 366
Mısra: **1**
Merhametsiz, şefkatsiz felek.

Çarḫ-ı bed-mihrde vefā neyler
Ser-nigūn ṭās içinde mā neyler

<u>çarḫ-ı berīn:</u>

1. **çarḫ-ı berīn:**
Gazel 884
Mısra: **16**
Arş-ı ala.

Yāḫud ol bende ki bir ṣāḥib-i luṭf u keremüñ

Ḳıldı pābūs-ı şerīfiyle yerin çarḫ-ı berīn

çarh-ı bīdād:

1. **çarḫ-ı bīdād:**
Kaside 32
Mısra: **4**
Zalim felek.

ʿAceb irişdi ʿaceb ehl-i kemāla keremüñ
Pāymāl itmişidi anları çarḫ-ı bīdād

çarh-ı bī-temīz:

1. **çarḫ-ı bī-temīz:**
Gazel 994
Mısra: **13**
Kirli felek.

Ehliyyet olsa sende ger ey çarḫ-ı bī-temīz
Rūḥī bu deñlü düşmez idi faḳr u fāḳaya

çarh-ı bī-vefā:

1. **çarḫ-ı bī-vefā:**
Terkib-bend 4
Mısra: **14**
Vefasız felek.

Aġlayup āh itdügüm ʿayb itmeñ ey ehl-i ṣafā
Yār-ı cānumdan ayırdı beni çarḫ-ı bī-vefā

çārh-ı çār:

1. **çārḫ-ı çār:**-*üm, -den*
Gazel 461
Mısra: **9**
Dünyanın dört bir tarafı.

Çeker zerrīn-livāmuz mihr-i enver çārḫ-ı çārümden
Şeh-i iḳlīm-i ʿaşḳuz başḳa bir ṣāḥib-livāyuz biz

çarh-ı cefā-engīz:

1. **çarḫ-ı cefā-engīz:**
Gazel 984
Mısra: **11**
Eziyet ve sıkıntı veren felek.

Ne kec-revsin sen ey çarḫ-ı cefā-engīz kim senden
Ümīd-i kām iden bīçāre nā-kām olur elbette

çarḫ-ı dāniş-perver:

1. **çarḫ-ı dāniş-perver:**-*ün*
Gazel 386
Mısra: **6**
İlimle dolu dünya.

Ebsem ol kim nīk ü bed bīḫūde ḫalḳ olmış degül
Her biriyle çarḫ-ı dāniş-perverün bir işi var

çarh-ı dāyir:

1. **çarḫ-ı dāyir:**-*üñ*
Tarih 82
Mısra: **5**
Dönen felek.

Döndükce çarḫ-ı dāyirüñ nüh kāsesi devr eylesün
Bezm-i ṣafāda sāġar-ı iḳbāli cām-ı mül gibi

çarh-ı denī:

1. **çarḫ-ı denī:**
Gazel 212
Mısra: **6**
Alçak dünya, aşağılık felek.

Geh bāb-ı hicri geh der-i endūhı ʿarż ider
Çarḫ-ı denī bize daḫi çoḳ ḳapular açar

2. **çarḫ-ı denī:**
Gazel 442
Mısra: **10**
Alçak felek.

Ġayr gibi aġlamazuz faḳrden
Cevrüñe ey çarḫ-ı denī ṣābirüz

çarh-ı dūn u denī:

1. **çarḫ-ı dūn u denī:**
Terkib-bend 7
Mısra: **11**
Alçak felek.

Görüñüz kim bu çarḫ-ı dūn u denī
Ne ciger-kūşeden ayırdı beni

çarh-ı dūn:

1. **çarḫ-ı dūn:**-*a*
Gazel 723
Mısra: **2**
Alçak dünya; aşağılık felek.

Ey dil yeter çeküp ġam-ı dinārı derhem ol
Baş egme çarḫ-ı dūna ser-efrāz-ı ʿālem ol

çarh-ı dūn-perver:

1. **çarḫ-ı dūn-perver:**
Kaside 7
Mısra: **15**
Alçakları besleyen felek.

Ḫiṭāb idüp sipihre dün didüm ey çarḫ-ı dūn-perver
Ġamuñ pāyānı yoḳ mı āḫir olmaz mı bu hicrānuñ

çarh-ı felek:

1. **çarḫ-ı felek:**
Gazel 634
Mısra: **10**
Feleğin çarkı, baht, talih, çarkıfelek.

İşigüñden beni redd ideli ol mihr-i münīr
Rūḥiyā ẕerrece gelmez gözüme çarḫ-ı felek

2. **çarḫ-ı feleg:**-*üñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **237**
Dönen felek. || *Talih, kader, baht.*

Çarḫ-ı felegüñ saʿdine vü naḫsine laʿnet
Kevkeblerinüñ s̱ābit ü seyyārına hem yuf

çarh-ı ġaddār:

1. **çarḫ-ı ġaddār:**
Gazel 945
Mısra: **7**
Zalim felek.

Geçürüp hicrile evḳātumı çarḫ-ı ġaddār
Kūh-ı miḥnetde beni itdi bedel Ferhāda

2. **çarḫ-ı ġaddār:**-*dan*
Gazel 238
Mısra: **6**
Merhametsiz ve zalim felek.

Zār u zār aġlasa ʿaceb mi göñül
Çarḫ-ı ġaddārdan şikāyeti var

<u>çarh-ı gerdūn:</u>

1. **çarḫ-ı gerdūn:**
Gazel 71
Mısra: **4**
Dönen felek.

Ne minnet bu zemīne bir kemīne ḫāk-ı rāhuñdur
Ne raġbet çarḫ-ı gerdūn dūd-ı āhıdur şerer kevkeb

<u>çarḫ-ı kec-rev:</u>

1. **çarḫ-ı kec-rev:**
Gazel 452
Mısra: **14**
Eğri gidişli dünya.

İstemezmiş bize yār ola ʿarūs-ı devlet
Çarḫ-ı kec-rev ṣanur ey Rūḥī nigārın çekerüz

2. **çarḫ-ı kec-rev:**
Gazel 852
Mısra: **10**
Eğri gidişli felek. || *İşleri bozan felek.*

Ḫalḳa-i zülfine meyl itme iñen ey Rūḥī
Çarḫ-ı kec-rev geçürür ṣonra seni çenberden

3. **çarḫ-ı kec-rev:**
Gazel 989
Mısra: **3**
Eğri gidişli felek. || *Rast gitmeyen talih.*

Bu yüzdendür cihān-gīr olduġı ey çarḫ-ı kec-rev kim
Cemāl-ı yāra nisbet kūşe vardur mihr u māhuñda

4. **çarḫ-ı kec-rev:**
Gazel 1094
Mısra: **10**
Eğri gidişli felek. || *Kötü kader, kör talih.*

Ḳapuñuñ terkini ʿuşşāḳa cefādan uramaz
çarḫ-ı kec-rev bizi öldürdi ṭolaşı ṭolaşı

5. **çarḫ-ı kec-rev:**-*de*
Kaside 19
Mısra: **98**
Kötü gidişatlı felek.

Bu ne bīhūde şikāyetdi yine ey Rūḥī
Çarḫ-ı kec-revde mürüvvet mi olur luṭfı mı var

<u>çarh-ı köhen-sāl:</u>

1. **çarḫ-ı köhen-sāl:**
Gazel 486
Mısra: **10**
Senesi geçmiş, yaşlı dünya.

Açılup gül gibi ẕevḳin sürelüm ṣaḥrānuñ
Ḳıldı çün çarḫ-ı köhen-sāl ṣalā-yı nevrūz

<u>çarh-ı mīnā-fām:</u>

1. **çarḫ-ı mīnā-fām:**-*dur*
Gazel 151
Mısra: **10**
Mavi gökyüzü.

Dest-gīr ol bir ayaġ ile o mest-i ʿaşḳa kim
Cürʿa-veş pāmāl-ı devr-i çarḫ-ı mīnā-fāmdur

<u>çarh-ı mukarnas:</u>

1. **çarḫ-ı muḳarnas:**-*ı*
Gazel 1028
Mısra: **4**
Kubbeyi andıran gökyüzü.

Ben merd aña dirin ki binüp raḫş-ı himmete
Evvel ḳademde çignede çarḫ-ı muḳarnası

<u>çarḫ-ı pür-ḥiyel:</u>

1. **çarḫ-ı pür-ḥiyel:**
Gazel 1021
Mısra: **14**
Hileyle dolu dünya.

Öyle şehbāz-ı hümā-pervāz-ı ʿanḳā-ṣavleti
Ṣaldı çarḫ-ı pür-ḥiyel zāġ u zaġan çengālına

2. **çarḫ-ı pür-ḥiyel:**
Terkib-bend 6
Mısra: **32**
Hile ile dolu felek.

İrgürmedin murādına āḫır o nevresi
Yan virdi bī-vefālıḳ idüp çarḫ-ı pür-ḥiyel

<u>çarh-ı sitīze-kār:</u>

1. **çarḫ-ı sitīze-kār:**
Gazel 860
Mısra: **9**
Kavgacı felek.

Aġlañ beni ki ḳatlüme çarḫ-ı sitīze-kār
Ḳurmış ḳażāyile meh-i nevden kemīn kemān

<u>çarh-ı siyeh-rū:</u>

1. **çarḫ-ı siyeh-rū:**
Terkib-bend 6
Mısra: **21**
Yüzü kara, utanmaz felek.

Biñ yıl dönerse daḥi bu çarḫ-ı siyeh-rū
Gelmek cihāna öyle bir āfet muḥāldür

<u>çarh-ı süst-pāy:</u>

1. **çarḫ-ı süst-pāy:**
Tarih 72
Mısra: **6**
Ayağı yavaş felek.

Olsa zindān başuma ṭañ mı feżā-yı kāyināt
Yār-ı cānumdan beni ayırdı çarḫ-ı süst-pāy

<u>çarh-ı ẓālim:</u>

1. **çarḫ-ı ẓālim:**
Kaside 20
Mısra: **25**
Zalim felek.

Ey çarḫ-ı ẓālim bu ne cefādur
Kāfir mi olduḳ olduḳsa kāmil

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

<u>çarḫuñ ṭoḳuz ṭolısı:</u>

1. **çarḫuñ ṭoḳuz ṭolısı:**-*n, -a*
Kaside 6
Mısra: **11**
Feleğin dokuz kadehi. || Dokuz katlı felek, baht, talih.

Ṭoḳuz ṭolısına çarḫuñ ṣafāda ġālib olup
Maḥabbet ehline sāḳı-i luṭfı ṣunduġı cām

<u>çār-ı müjgān:</u>

1. **çār-ı müjgān:**-*uñ*
Kıt'a 11
Mısra: **1**
Dört kirpik. (Alt ve üstteki göz kapaklarında yer alan kirpikler.).

Çār-ı müjgānuñ iki ḫaṭṭ-ı ruḫuñ
Üç miyān beytüñ altı mıṣraʿıdur

<u>çār-ʿunṣur:</u>

1. **çār-ʿunṣur:**
Kaside 31
Mısra: **95**
Dört unsur. Maddî âlemi teşkil eden toprak, ateş, su, hava.

Teselsül idüp nitekim çār-ʿunṣur
Ḳoyup Rūḥi terkībe ide mücessem

<u>çār-yār:</u>

1. **çār-yār:**
Kaside 3
Mısra: **14**
Dört dost, dört halife (Hz. Ebubekir, Ömer, Osman, Ali).

Ekmel-i ḫalḳ-ı cihān olmaḳla ol ehl-i vefā
Çār-yār içre ol oldı yār-ı gār-ı Muṣṭafā

<u>çār-yār-i bā-ṣafā:</u>

1. **çār-yār-i bā-ṣafā:**
Kaside 3
Mısra: **4**
Mutluluk ve safa veren dört halife.

Öldürürlerdi beni derd ü ġam ü renc ü ʿanā
Destgīrüm olmasaydı çār-yār-i bā-ṣafā

<u>çār-yār-ı pāk-gevher:</u>

1. **çār-yār-ı pāk-gevher:**
Kaside 3
Mısra: **58**
Aslı temiz dört halife.

İdesin bu mısraʿı ṣubḥ u mesā vird-i zebān
Es-selām ey çār-yār-ı pāk-gevher es-selām

<u>çāşnigīr:</u>

1. **çāşnigīr:**
Kaside 40
Mısra: **112**
Saray çaşnigirlerinin başı olan ve padişahın yediği yemeklerin zehirli olup olmadığını tadarak kontrol eden kimse, çeşnicibaşı.

Dāʿimā ṣofrası nānile Sinānun ṭolıdur
Çāşnigīr olan ol münkir-i devrān eyüdür

<u>çāşnigir başı:</u>

1. **çāşnigir başı:**
Kaside 37
Mısra: **83**
Saray çaşnigirlerinin başı olan ve padişahın yediği yemeklerin zehirli olup olmadığını tadarak kontrol eden kimse, çeşnicibaşı.

Çāşnigir başı Sināncık yine her ṣubḥ u mesā
Yemegüñ ṭuzını itmekde mi rīzān nicedür

<u>çatıl-:</u>

1. **çatıl-:**-*mış*
Gazel 919
Mısra: **2**
(Genellikle bina vb. şeyler) Parçaları birbirine bağlanarak kurulmak, hazırlanıp yapılmış duruma getirilmek. || (Kaş ve yüz için) Sert bir ifade ile gerilmek.

ṣanur ebrūlarum kim görse çeşm-i eşk-bār üzre
Çatılmış iki ʿālī sāyebān iki pıñar üzre

<u>çatma:</u>

1. **çatma:**
Gazel 355
Mısra: **12**
Birbiriyle birleşmiş, kalın(kaş).

Sertīz tīġları iki niyām-ı siyāhda
Yā vesmden ḳarārmış iki çatma ḳaş mıdur

<u>çegāne:</u>

1. **çegāne:**-*ler*
Gazel 418
Mısra: **1**
Çengilerin raksederken kullandıkları, yarık ucuna pullar takılmış bir ağaçtan ibâret usûl vurma âleti, çağana.

Yine çalındı her ṭaraf çeng ü ney ü çegāneler
Düşdi cihāna velvele işledi ḳaḥveḫāneler

<u>çeh:</u>

1. **çeh:**-*de*
Gazel 414
Mısra: **9**
Kuyu.

Dil Yūsufını çehde ey Rūḥi nihān itdüñ
İḫvān-ı zamān içre zīrā ki ʿadāvet var

<u>çehār:</u>

1. **çehār:**
Gazel 568
Mısra: **15**
Dört.

Rūḥī çehār olduġına aṣl-ı kāʾināt
Āb u türāb u nār u hevā yazdı çār ḫaṭ

<u>çehr ol-:</u>

1. **çehr ol-:**-*ur*
Gazel 204
Mısra: **6**
Görünmek.

Māsivā fikrini dilden çıḳarur ʿārifler
Sırr-ı eşyā olur ol vechile ʿāriflere çehr

<u>çehre:</u>

1. **çehre:**
Gazel 116
Mısra: **12**
Yüz, surat, sima.

Geldi ammā el-ḥaẕer ey dil ki āteşdür gelen
Cāme surḫ u çehre surḫ u dīde-i pür-ḫ^{v}āb surḫ

çehre-güşā-yı nevrūz:

1. **çehre-güşā-yı nevrūz:**
Gazel 486
Mısra: **8**
Nevruzun yüz açanı. || *Goncanın yüzünü gösterme ve açılma sebebi olan nevruz.*

Eyleyüp ġonca-i nev-ḫastadan refʿ-i ḥicāb
Bād-ı ṣubḥ oldı yine çehre-güşā-yı nevrūz

çehre-i ʿabūs:

1. **çehre-i ʿabūs:**
Gazel 536
Mısra: **4**
Asık suratlı.

Aġyār sürmek ister imiş pāyuña yüzin
Ḥaḳḳa bu luṭfa yaraşur ol çehre-i ʿabūs

çehre-i aġyār:

1. **çehre-i aġyār:**-*ı*
Gazel 1064
Mısra: **6**
Rakibin suratı.

Yüz sürdi ṣañma ḳapuña tezvīrini görüp
Cellād-ı ʿaşḳ çehre-i aġyārı ṭaġladı

çehre-i maḥbūb:

1. **çehre-i maḥbūb:**
Gazel 291
Mısra: **7**
Sevgilinin yüzü.

Ḳızarur zāhid içüp çehre-i maḥbūb gibi
Ḥalḳa sālūslanup ṣūret-i Ḥaḳdan görinür

çehre-i maḳṣūd:

1. **çehre-i maḳṣūd:**-*dan*
Tarih 78
Mısra: **5**
Erişilmek istenen yüz.

Çehre-i maḳṣūddan maḥrūm olurduḳ olmasa
Ḫākipāyından mücellā dīde-i ḫūn-barımuz

çehre-i rūhi-i dil-hasta:

1. **çehre-i rūḥi-i dil-ḫasta:**
Gazel 1004
Mısra: **10**
Gönlü hasta Rûhî'nin yüzü.

Ṣubḥa dek kūyuña yüzler sürer olsa ne ʿaceb
Çehre-i Rūḥi-i dil-ḫasta türāb-ālūde

çehre-i zerd:

1. **çehre-i zerd:**-*i*
Gazel 813
Mısra: **3**
Sararmış yüz.

Sirişk-i ālile ālūde olmış çehre-i zerdi
Fenā bāġında açılmış gül-i raʿnāya beñzetdüm

2. **çehre-i zerd:**-*üm, -de*
Gazel 1069
Mısra: **6**
Sararıp solmuş yüz.

Gelmege şāh-ı ḫayāl-ı yār çeşmüm ḳaşrına
Çehre-i zerdümde eşküm rāh şeklin baġladı

çehre-nümā:

1. **çehre-nümā:**
Gazel 443
Mısra: **6**
Yüz gösteren, görünen.

Oldı bize āyine-i ʿaşḳdan
Çehre-nümā şāhid-i maḳṣūdımuz

çek-:

1. **çek-:**
Gazel 1001
Mısra: **8**
İçmek, yudumlamak.

Cerr eyledüñ şarābını meyḫānenüñ bile
Çek ṭurma ṣūfī gözimüz öñinde yıḳıla

2. **çek-:**-*er*
Gazel 371
Mısra: **10**
Yölendirmek, kanalize etmek, iletmek.

Rūḥi-i zārı nola bend eylese gīsūlaruñ
Ṭavḳ-ı teslime çeker şīr-i neri zencirler

3. **çek-:**-*e*
Kaside 17
Mısra: **38**
Öldürücü bir silahla cana kast etmek.

Devrüñde cürʾet eyleyemez kimse kimseye
Ḫançer çeke çemende meger çeke āba bīd

4. **çek-:**-*er*
Gazel 18
Mısra: **9**
Katlanmak, tahammül etmek.

Çeker belāñı didüm Rūḥīye teraḥḥum ḳıl
Gülüp o muġbeçe biñ nāz ile didi ne belā

5. **çek-:**-*er, -üz*
Gazel 452
Mısra: **1**
Sürmek, sürme çekmek.

Ḳapuñuñ zerrece ger çeşme ġubārın çekerüz
Dağlarca felegin minneti bārın çekerüz

6. **çek-:**-*e*
Gazel 1097
Mısra: **3**
Benzemek, andırmak.

Sen var iken yaraşmaz aña başḳa boy çeke
ʿArż eyle serv-i bāġa nihāl-ı bülendüñi

7. **çek-:**
Gazel 720

Mısra: **3**
Çekmek, göndere çekmek.

Kāyinātuñ ḥāṣılın ṣorma ʿalem çek āhdan
Verdi dihḳānına virsün şaḥne-i vīrāne ol

8. **çek-:**-*er*
Gazel 209
Mısra: **6**
(Bir şeyi bulunduğu yerden) Kendine doğru getirmek, kendine yaklaştırmak.

Ṣafāsı gitdi küncüñ ẕevḳ-ı bāġuñdur diyü yer yer
Kemend ile çeker gülzāra ehl-i şevḳı sünbüller

9. **çek-:**-*mek*
Gazel 46
Mısra: **5**
Katlanmak, üzüntü ve sıkıntıya göğüs germek.

Vaṣluñ umsam nola çoḳ çekmek ile hicrānuñ
Ḫasta çoḳ yatsa virür kendüye ümmīd-i şifā

10. **çek-:**-*üp*
Gazel 723
Mısra: **1**
(Sıkıntı ve üzüntü duyarak) yaşamak, ıstırap içinde olmak.

Ey dil yeter çeküp ġam-ı dinārı derhem ol
Baş egme çarḫ-ı dūna ser-efrāz-ı ʿālem ol

11. **çek-:**-*mez*
Gazel 708
Mısra: **9**
Dert çekmek, sıkıntıya maruz kalmak.

Vaṣl-ı gülden ẕevḳ alup çekmez firāḳından melāl
ʿAndelīb-i cāna dīdāruñ yeter dünyāda gül

12. **çek-:**-*me, -y, -en*
Gazel 308
Mısra: **5**
Yaşamak, tecrübe etmek.

Şeb-i ġam künc-i miḥnetde riyāżet çekmeyen ey dil
İrişmez sırrına gīsū-yı yāruñ ḳıl ḳadar dirler

13. **çek-:**-*ince*
Gazel 642
Mısra: **2**
Çizmek, nakşetmek.

İdüp diḳḳat egerçi çekdi şeklin ol iki ḳaşuñ
Çekince iki ḳat oldı beli ammā ki naḳḳāşuñ

14. **çek-:**-*üp*
Gazel 461
Mısra: **7**
(İp, yay gibi şeyleri) Germek.

Çeküp nüh-ḳavs-i gerdūnı kemān-ı ʿaşḳa el urduḳ
Bu günden böyle tīr-endāz-ı ḳavs-i müntehāyuz

15. **çek-:**-*me, -y, -em*
Gazel 386
Mısra: **3**
Sıkıntılı bir durumu yaşamak, katlanmak.

Baldan giç çekmeyem dirsen megeslerden belā
Yaʿni nūş-ı dehre aldanma bu nūşuñ nīşi var

16. **çek-:**-*se*
Gazel 387
Mısra: **11**
Tartmak.

Benümle çekse ṣarraf izi tozın diyü gözlerdi
Ṭolı altun ile her kefe-i mīzān ḳan aġlar

17. **çek-:**-*mez, -ler*
Gazel 935
Mısra: **7**
Katlanmak, tahammül etmek. // Duymak, hissetmek.

Bahār endīşesin anlar ḫazān faṣlında çekmezler
Ki gitmez ellerinden gül gibi bir laḥẓa peymāne

18. **çek-:**
Gazel 689
Mısra: **6**
Çekmek II Yazı yazmak(mecazen).

Gülşen-i ʿaşḳuñ ey göñül bülbül-i nükte-sencisin
Vaṣf-ı ruḥıyla ṭoldurup ol güle bir sefīne çek

19. **çek-:**-*en*
Gazel 121
Mısra: **13**
(İçki) İçmek.

Nūş-ı cān olsun ṣafā cāmın çeken ʿuşşāḳa kim
Rūḥiye ḫūn-ı cigerdür bāde-i gülfām-ı ʿīd

20. **çek-:**-*er*
Gazel 111
Mısra: **4**
Örtmek, kapatmak.

Geldükde bezme laʿl-ı lebüñden idüp ḥicāb
Rez duḫteri yüzine çeker bir niḳāb-ı surḫ

21. **çek-:**-*er*
Gazel 265
Mısra: **4**
Manen etkisi altına alıp sürüklemek, alıp götürmek, alıp getirmek.

Ölsün ġamuñla ʿāşıḳ-ı dil-ḫasta neylesün
Ġam bir yaña faḳīri belā bir yaña çeker

22. **çek-:**-*er*
Gazel 265
Mısra: **8**
Çıkarmak. || *Harf çizmek.*

Cānum ḳopar ḫayāl iderin her ḳaçan ṭabīb
Tīr-i belāñı sīneden ey ḳaşı yā çeker

23. **çek-:**
Gazel 855
Mısra: **6**
Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek; yazmak, çizmek.

Görüp Ferhād-veş ṭaşdan ṭaşa çalınduġum bilsün
Çek ey hemdem der u dīvārına ben nātüvān şeklin

24. **çek-:**-*er*
Gazel 461
Mısra: **9**
(Bayrak, sancak vb.) Asmak.

Çeker zerrīn-livāmuz mihr-i enver çārḫ-ı çārümden
Şeh-i iḳlīm-i ʿaşḳuz başḳa bir ṣāḥib-livāyuz biz

25. **çek-:**-*dü, -m*
Gazel 919
Mısra: **7**
Sıkıntı ve üzüntü duyarak yaşamak.

Neler çekdüm bilinsün ḫalḳ elinden luṭf it ey hem-reh
Ölende yaz bu dil-keş maḳṭaʿı seng-i mezār üzre

26. **çek-:**-*sün*
Gazel 882
Mısra: **14**
Bir şeyi bulunduğu yerden almak, çıkarmak.

Ger çekmemek isterseñ acısını ey Rūḥī
Sīneñdeki peykānı ol ḳaşı kemān çeksün

27. **çek-:**-*üp*
Gazel 988
Mısra: **3**
(Ah) Çekmek.

Çeküp āh-ı şerer-ālūdını dil deşt-i miḥnetde
Başında sāye-bānın zer-nigār itdi emīrāne

28. **çek-:**-*meg, -e*
Gazel 371
Mısra: **5**
Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek. || Katlanmak, tahammül etmek.

Ḳalmamışdur bār-ı ʿaşḳuñ çekmege ṭāḳatları
Żaʿafdan cānā ʿaṣāyile yürürler pīrler

29. **çek-:**-*e*
Gazel 441
Mısra: **3**
Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru çekmek. II Kılıç çekmek.

Şemşīr ne lāzım ki çeke ḳatline ġamzeñ
Öldürmege ʿuşşāḳı teġāfül gibi olmaz

30. **çek-:**-*em*
Gazel 701
Mısra: **12**
Güç durumlara dayanmak, katlanmak.

Mey-i ʿişret getürür ḳalbe ṣafā gerçi velī
O ṣafāyı baña virme ki çekem ṣoñra melāl

31. **çek-:**-*me, -den*
Gazel 1010
Mısra: **4**
İçmek. || Bir duyguyu içinde yaşatmak.

Şāhid-i mey gibi bir gül-çehreyi sev kim anı
Çekmeden maḥzūẓ olasın sīne-i bī-kīneye

32. **çek-:**-*üp*
Gazel 677
Mısra: **4**
Tahammül etmek, katlanmak. || İçki içmek.

Bir ḳadeh mey ki bizi ʿāleme sulṭān eyler
Çeküp ey dil nidelüm minnetini sulṭānuñ

33. **çek-:**-*düg, -üm*
Gazel 809
Mısra: **3**
Tahammül etmek, sıkıntı çekmek, katlanmak. II Aşığın sevgili uğruna sıkıntı çekmesi.

Yolında çekdügüm endūhı bildi geldi inṣāfa
Teraḥḥūm ḳıldı ben miskīne rām oldı maḥbūbum

34. **çek-:**-*er, -üz*
Gazel 844
Mısra: **7**
Duymak, hissetmek.

Çekerüz būse ṭaleb itmege senden ḫaclet
Ḫayli şermendeyüz ey ġonca-fem iḥsānuñdan

35. **çek-:**-*elüm*
Gazel 961
Mısra: **2**
İçki içmek. || Öpmek.

Ruḫlaruñ seyr idelüm berk-i gül-i ter yerine
Gam-ı laʿluñ çekelüm bāde-i aḥmer yerine

36. **çek-:**-*er*
Muhammes 1
Mısra: **8**
Bir halin kuvvetle baskı ve etkisi altında olmak, o hal içinde bulunmak, o hale uğramak, duçar olmak.

Mālile erbāb-ı devlet oldı cümle bed-neseb
Merdüm-i dānā olan her dem çeker dürlü taʿab

37. **çek-:**-*dü, -ñ*
Gazel 1070
Mısra: **1**
Örtmek, giymek.

Neden çekdüñ niḳāb ol ṣafḥa-i ruḫsāra besbelli
Bize şimdengirü ṣūret yoḳ ey meh-pāre besbelli

38. **çek-:**-*üp*
Gazel 1082
Mısra: **7**
(Bir şeyi bulunduğu yerden veya diğer şeyler arasından) Çıkarmak.

Leşker-i fitne çeküp ḫayl-ı ḫaṭ u ḫālından
Ḳırdı ʿāşıḳların ol māh celāli oldı

39. **çek-:**-*üp*
Kaside 15
Mısra: **17**
(Asker, ordu, kuvvet gibi kelimelerle) Göndermek, sevk etmek.

Ḳaṣd-ı şebiḫūn ile üstine ʿasker çeküp
Bir ḫareket eylemek istedi şeh virdi cān

40. **çek-:**-*me, -se, -y, -di*
Kaside 41
Mısra: **64**
(Sürme) çekmek. || Katlanmak, tahammül etmek.

Nükte-gūyān-ı zamāna suḫanuñ ḍarb-ı meṯel
Çekmeseydi işigüñ ṭopraġını görmez idi

41. **çek-:**-*eyin*
Terci-bend 2
Mısra: **5**
İçmek. || *Katlanmak, tahammül etmek.*

Kāse kāse nice bir ben çekeyin zehr-i helāhil
Nice bir ġayre felekde ṣunıla cām-ı viṣāl

42. **çek-:**-*eyin*
Terci-bend 2
Mısra: **8**
(İp, yay gibi şeyleri) Germek. || *Sıkıntı ve üzüntü duyarak yaşamak, ıstırap içinde olmak.*

Ġayrılar rūz u şeb itmekde temāşā-yı cemāl
Ben isem olmada ammā çekeyin tir-i celāl

43. **çek-:**
Terkib-bend 1
Mısra: **52**
Yukarıya çıkarmak.

Muḥibb-i al iseñ ṭut mātem-i şāh-ı şehīdānı
Zemīni ġarḳ-ı ḫūn it çarḫa çek feryād u fiġānı

44. **çek-:**-*me, -y, -en*
Gazel 568
Mısra: **13**
Çekmek, çizmek. || *Yaratmak.*

Fehm-i rümūz-ı noḳṭa-i ʿaşḳ ile çekmeyen
Ḫarf-i vücūduña ḳalem-i girdgār ḫaṭ

45. **çek-:**-*di, -ler*
Gazel 586
Mısra: **8**
(Duvar, çit, ip, tahta, perde, tel, tel örgü gibi şeyleri) İki şeyin arasına engel teşkil edecek veya bir şeyin etrâfını kapatacak şekilde koymak.

Varise şāh-ı ḫayāluñ geldi bāġ-ı dīdeme
Çekdiler müjgānlarum serv-i ṣanavber gibi ṣaf

46. **çek-:**-*me, -y, -en*
Gazel 985
Mısra: **3**
Bir durumu, zorluğu, cefayı yaşayıp görmüş olmak.

Ḫār-ı keff -i pāyını deşt-i belāda çekmeyen
Ḳays-ı nā-şāduñ eli degmezdi başın ḳaşıya

çekip al-:

1. **çekdi al-:**-*di, -di*
Tarih 72
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uzaklaştırmak, uğraşısına son vermek, koparmak.

Ṣorsalar tārīḫ-i mevtin oḳuram bu mıṣraʿı
Çekdi naḳd-i ʿömrümi devrān elümden aldi hāy

çekdür-:

1. **çekdür-:**-, -*me*
Gazel 70
Mısra: **3**
(Eziyet, sıkıntı) Çektirmek.

Baña künc-i belāda miḥnet-i hicrānı çekdürme
Ṣafā-yı vaṣlile şād it dil-i nālānumı Yārab

2. **çekdür-:**-*di*
Tarih 19
Mısra: **7**
Çektirmek.

Ṣanma ḫurşīd ki çekdürdi Ḫudāvend-i ezel
Felek-i rābıʿa tābutı öñince rubʿa

3. **çekdür-:**-*mek, -idi*
Gazel 706
Mısra: **4**
Birini sıkıntılı duruma sokmak, içinden çıkılamaz duruma düşürmek.

Bir nice gün görünmedüginden ġaraż hemān
Çekdürmekidi bülbüline intiẓār gül

4. **çekdür-:**-, -*en*
Gazel 750
Mısra: **5**
(Sıkıntı, eziyet) Çektirmek. II Zulmetmek.

Rāh-ı ʿaşḳuñda baña dildür belālar çekdüren
Maḥv olaydı kāşki levḥ-i cihāndan nām-ı dil

5. **çekdür-:**-*ür*
Muhammes 1
Mısra: **32**
Bir halin kuvvetle baskı ve etkisi altında bırakmak, o hale uğratmak, duçar etmek.

Ḳanda bir şāḥib-kemāl peydā ola ey nev-cevān
Çekdürür derd ü belā vü miḥneti devr-i zamān

çeker:

1. **çeker:**-*üñ*
Gazel 619
Mısra: **14**
Çeken, cezbeden şey.

Mescide zāhid-i ḫuşkile ayaġuñ gitmez
Rūḥiyā var ise meyḫānede var bir çekerüñ

çeker yok:

1. **çeker yoḳ:**-*dur*
Gazel 174
Mısra: **2**
Katlanıp tahammül eden kimsenin olmaması.

Benüm gibi ḫam-ı ebrūña meyl ider yoḳdur
Maḥabbetüñde bugün yāyumı çeker yoḳdur

çekic:

1. **çekiç:**
Kaside 17
Mısra: **29**
Çivi çakma, madenleri dövme vb. işlerde kullanılan saplı bir el aleti, tokmak.

Yā pīl-bān-ı ḳahrı urup başına çekiç
Pīl-i sipihri żabṭ idüben eylemiş ḳadīd

çekil-:

1. **çekil-:**-*me, -de*
Gazel 536
Mısra: **11**

Uzlet ve inzivayı ihtiyar etmek, bir şeye karışmamak.

Gögsin dögüp çekilmede mülk-i beḳāya ḫalḳ
Sen mest-i ḫᵛāb-ı ʿālemi ṭutmış ṣadā-yı kūs

2. **çekil-:**-*miş, -ken*
Gazel 83
Mısra: **12**
Örtülmek.

Yine seyr-i cemāl-i yāra diḳḳat ṣarf ider çeşmüm
Çekilmişken temāşāsında aña perde-i ḥayret

3. **çekil-:**
Gazel 855
Mısra: **11**
Çekilmek; bulunduğu yerden uzaklaşmak.

Çekil ehl-i riyādan pīr-i ʿaşḳa irmek isterseñ
Uyan deccāla görmez mehdi-i ṣāḥib-zamān şeklin

4. **çekil-:**-*üp*
Gazel 165
Mısra: **10**
(Bir kenara) çekilmek.

Seyre çıḳsa ḳaçan ol server-i iḳlīm-i cemāl
Ḫūb-rūlar çekilüp her ṭaraf alaya ṭurur

5. **çekil-:**-*üp*
Gazel 186
Mısra: **5**
(Bir yere) Gitmek, girmek, dönmek.

Çekilüp gider cevānlar ayaġına pīr-i deyrüñ
Yanına cihānı çekdi bu ne ceẕbelü çekişdür

6. **çekil-:**-*miş*
Gazel 840
Mısra: **9**
Çizgi durumunda uzatılmak.

Rūḥiyā çarḥa çekilmiş āh-ı āteş-bārumuñ
Ejder-i āteş-feşānıdur degüldür kehkeşān

7. **çekil-:**
Gazel 350
Mısra: **7**
Bulunduğu yerden başka bir yöne doğru götürülmek, belli bir yere yerleştirilmek.

Sāḳī çekil ṣurāḥi ile ṣaḥn-ı bāġa kim
Künc-i belādan ehl-i maḥabbet uṣandılar

8. **çekil-:**-*üp*
Gazel 526
Mısra: **3**
Uzaklaşmak.

Pāye-i rıfʿata irdük çekilüp illerden
O şehüñ dār-ı ser-i zülfine ber-dāruz biz

9. **çekil-:**-*di*
Kaside 31
Mısra: **71**
Gönderilmek, verilmek.

Şu ġāyetde niʿmet çekildi ki dünyā
Yise ḥaşr olınca henüz olmaya kem

10. **çekil-:**-*miş*
Gazel 402
Mısra: **6**
Dikilmek, yerleştirilmek.

İnanmazlarsa sūz-ı sīnemi sevdā-yı zülfüñle
Çekilmiş ʿālem-i bālāya dūd-ı āhı görsünler

11. **çekil-:**
Gazel 850
Mısra: **5**
Kendini bir tarafa, bir yere çekmek; gitmek.

Çekil ʿālemden ammā ādem iseñ bil bu maʿnāyı
Ki ʿālemçün olupdur ḫalḳ ādem ʿālem ādemçün

çekiş:

1. **çekiş:**-*dür*
Gazel 186
Mısra: **6**
Çekmek işi ve tarzı.

Çekilüp gider cevānlar ayaġına pīr-i deyrüñ
Yanına cihānı çekdi bu ne ceẕbelü çekişdür

çemen:

1. **çemen:**-*üñ*
Gazel 137
Mısra: **3**
Ağaçlı, çiçekli, yeşillik olan yer.

Açıldılar çemenüñ güllerine virmege reşḳ
Güzeller egnine giymiş libās-ı surḫ u sefīd

2. **çemen:**-*üm*
Gazel 1109
Mısra: **5**
Taze yeşil ot.

Ölicek ḫāk-i mezārumda yatan her çemenüm
Dil olup söyleye bir serv-i dil-ārā ġamını

3. **çemen:**
Kaside 14
Mısra: **39**
Otlarla örtülü yer, çimenlik, çayır, bahçe.

Yeşil ḳadīfe ile yer yüzin çemen döşemiş
Kim ola ehl-i ṣafa vü ḥużūra naṭʿ-ı ḥużūr

4. **çemen:**
Gazel 675
Mısra: **13**
Ağaç ve çiçeği olan çayır, yeşillik yer.

Rūḥiyā ḫilʿat-i nevrūzile zeyn oldı çemen
Seyre çıḳ gör eserin mihr-i cihān-efrūzuñ

çemen levḥi:

1. **çemen levḥi:**-*n, -e*
Kaside 18
Mısra: **27**
Çimenlik.

Bād naḳş itdi çemen levḥine bir gülşen kim
Şevḳden bülbül eger görse olurdı Bihzād

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

çemen mülki:

1. **çemen mülki:**-*n, -i*
Kaside 29
Mısra: **9**
Çimenlik ülkesi. || Yeşillik yer, bahçe.

Ki çemen mülkini feṯḥ eyledi sulṯān-ı bahār
Hep anuñdur bu mübārek eṣer-i feyż-i ḳadem

çemen ṣaḥnı:

1. **çemen ṣaḥnı:**-*n, -da*
Gazel 545
Mısra: **5**
Bahçe, çimenlik.

Çemen ṣaḥnında gördüm bāġbān bir serv-i bālāyı
Bu gün dik geldi ḳadd-i yāra diyü oradan geçmiş

çemen-ārā-yı cihān:

1. **çemen-ārā-yı cihān:**
Gazel 285
Mısra: **11**
Cihanın bahçıvanı.

Çemen-ārā-yı cihān olmaġıçün zülfüñde
Bir nümūne ḳodılar nāmına sünbül didiler

çemen-i cūd:

1. **çemen-i cūd:**-*a*
Tarih 81
Mısra: **3**
Cömertlik bahçesi. || İhsan ve lütufta bulunan, eli açık kimse.

Ol çemen-i cūda kim ḳadr virüp eylemiş
Başlar üstinde yer aña Ḫudā gül gibi

çemen-i dehr:

1. **çemen-i dehr:**-*de*
Gazel 441
Mısra: **1**
Dünya çimenliği.

Ḫoş-bū çemen-i dehrde sünbül gibi olmaz
Sünbül ne ḳadar olsa o kākül gibi olmaz

2. **çemen-i dehr:**-*de*
Tarih 8
Mısra: **9**
Dünya bahçesi.

Çemen-i dehrde bir ġoncadan ayrıldum ki
Gökde virmişdi ḥalel ḥüsnine mihr ü māhuñ

çemen-i midḥat:

1. **çemen-i midḥat:**-*uñ*
Gazel 939
Mısra: **7**
(Sevgiliyi) Övme çimenliği.

Çemen-i midḥatuñ bülbül-i gūyālarına
Yetürüp müjdesini bād-ı ṣabā geldi yine

çemen-i rifʿat:

1. **çemen-i rifʿat:**-*ı, -n, -a*
Kaside 10
Mısra: **61**
Yüceliğin bahçesi.

Neṣr-i ṭāyir çemen-i rifʿatına bülbül olup
Devletüñ şemʿine pervāne ola baḫt-ı saʿīd

çemen-i ümīd:

1. **çemen-i ümīd:**-*üñ*
Rübai 22
Mısra: **2**
Ümit bahçesi.

ʿIyd oldı budur zemzemesi nāhīdüñ
Ser-sebz ola dāyim çemen-i ümīdüñ

çemenzār:

1. **çemenzār:**-*ı, -n, -da*
Gazel 1090
Mısra: **9**
Çimenlik, bahçe. || Dünya.

Bir ʿaceb ʿāleme düşdük ki çemenzārında
Ne dilerseñ bulunur ẕevḳ u ṣafādan ġayrı

2. **çemenzār:**
Kaside 31
Mısra: **2**
Çimenlik, bahçe.

Ruḫ-ı yār gibi oldı cānlar da ḫurrem
Açıldı çemen-zār seyrine ʿālem

3. **çemenzār:**-*da*
Gazel 1020
Mısra: **6**
Çimenlik II Dünya.

Ġonca seyrin ide ḥāl ehli mükerrer nice bir
Bu çemen-zārda bir ġonca-dehān olsa bize

çenberden geçür-:

1. **çenberden geçür-:**-*ür*
Gazel 852
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başından çok şey geçip tecrübe sahibi olmak, gözü açılmak, hayat tecrübesi kazanmak. || Sevgilinin saçının kıvrımından geçirip aşığın canını almak.

Ḫalḳa-i zülfine meyl itme iñen ey Rūḥī
Çarḫ-ı kec-rev geçürür ṣonra seni çenberden

çengāl:

1. **çengāl:**-*ı, -n, -a*
Gazel 1021
Mısra: **14**
Çengel, pençe. II Avcı, tuzak.

Öyle şehbāz-ı hümā-pervāz-ı ʿanḳā-ṣavleti
Ṣaldı çarḫ-ı pür-ḥiyel zāġ u zaġan çengālına

çengel-i mıhleb:

1. **çengel-i mıḫleb:**-*le*
Gazel 359
Mısra: **11**
Yırtıcı kuşların kancaya benzeyen pençesi.

Çengel-i mıḫleble eyler bāzlar murġānı ṣayd
Çeşmüñ ol şehbāzdur kim cānı hep mıḫleb ṭutar

çep çevre:

1. **çep çevre:**
Gazel 1019
Mısra: **10**
Bütün çevresini, her tarafını kuşatacak şekilde.

Rāsıtı ol gün olur ehl-i ʿaẕāba dūzeḫ
Ola bir yerde ki nādān otura çep çevre

çerāġ:

1. **çerāġ:**
Gazel 582
Mısra: **4**
Mum, kandil, çıra.

Tāb-ı meyden ʿārıż-ı sāḳī bu gice meclise
Bir żiyā virdi ki virmez ol żiyāyı yüz çerāġ

2. **çerāġ:**-*ımuz*
Gazel 440
Mısra: **2**
Yağ kandili ve genellikle mum, meş'ale gibi ışık veren şey. || Hz. Muhammed'in Allah'tan gelen ilk ışık olması anısına, ruhun aydınlanmasının bir sembolü olarak algılanan ve cem törenlerinde kullanılan kandil, bir Bektaşilik terimidir.

Tāb-ı cemāle bāʿiṣ olur ḳanlu dāġımuz
Sönsün çerāġı söndüre her kim çerāġımuz

3. **çerāġ:**-*ımuz*
Gazel 440
Mısra: **10**
Mum, kandil. || Şiir.

Rūḥī egerçi ẕerreyüz ammā ki gün gibi
Bezm-i suḫanda var nice rūşen çerāġımuz

çerāgāh:

1. **çerāgāh:**
Kaside 28
Mısra: **30**
Hayvan otlayacak yer, otlak, mera.

Ṣahrāya iletse ḫaber-i ʿadlin eger bād
Āhūya çerāgāh ola ārām-geh-i bī-sūz

çerāġdan çerāġ yan-:

1. **çerāġdan çerāġ yan-:**
Gazel 697
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Atasözü**
Mum, mumu yakar. || Bir kimse sahip olduğu iyi meziyetlerle başkasına da faydalı olabilir.

Dāyim çerāġdan bu meṣeldür yanar çerāġ
Yaḳsa çerāġımuz nola şemʿ-i ʿināyetüñ

çerāġ-efrūz-ı bezm-i bāġ-ı ḫuld:

1. **çerāġ-efrūz-ı bezm-i bāġ-ı ḫuld:**
Kaside 34
Mısra: **11**
Cennet bahçesindeki meclisin kandilini yakan (şey).

Bād-ı cān-baḫşı çerāġ-efrūz-ı bezm-i bāġ-ı ḫuld
Mā-i cārisi ṣafā-baḫş-ı şarāb-ı lāle-fam

çerāġ-ı bezm:

1. **çerāġ-ı bezm:**
Gazel 355
Mısra: **9**
Meclisin mumu.

Şām-ı ġamunda ḥālüme aġlar çerāġ-ı bezm
Bilmem şeker mi dökdügi ya ḳanlu yaş mıdur

2. **çerāġ-ı bezm:**-*i, -n, -üñ*
Gazel 709
Mısra: **21**
Meclisin kandili, mumu.

Ol ki olurdı çerāġ-ı bezminüñ pervānesi
Bāl u per ḥāṣıl ḳılup gelseydi ger pervāza gül

çerāġ-ı ḳadr:

1. **çerāġ-ı ḳadr:**-*üñ*
Kaside 14
Mısra: **117**
Kıymet mumu.

Çerāġ-ı ḳadrüñ emīn ola bād-ı miḥnetden
Be-ḥaḳḳ-ı sūre-i şems ü be-ḥaḳḳ-ı sūre-i nūr

çerāġ-ı mihr:

1. **çerāġ-ı mihr:**-*üñ*
Gazel 579
Mısra: **6**
Sevgi mumu.

Żamīr-i pākına gün gibi sırrullah olur rūşen
Çerāġ-ı mihrüñ anuñ kim derūnından olur lāmiʿ

çerāġ-ı şeb-i ʿīd:

1. **çerāġ-ı şeb-i ʿīd:**
Rübai 23
Mısra: **1**
Bayram gecesinin mumu.

Ey kevkeb-i ṭalʿatuñ çerāġ-ı şeb-i ʿīd
Ḥāl-ı ruḫuñ ehl-i naẓara kevkeb-i ʿīd

çerāġı sönme-:

1. **çerāġı sönme-:**-*sün*
Gazel 645
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kaybolmamak; ünü devam etmek.

Yādigārıdur anuñ dāġ-ı dil-i sūzānum
Göreyin sönmesün ey Rūḥī çerāġı dedemüñ

çerāġı sön-:

1. **çerāġı sön-:**-*sün*
Gazel 440
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmek.

Tāb-ı cemāle bāʿiṣ olur ḳanlu dāġımuz
Sönsün çerāġı söndüre her kim çerāġımuz

çerāġını yaḳ-:

1. **çerāġımuz yaḳ-:**-*ımuz, -sa*
Gazel 697

Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Mumunu yakmak. || (Birisi başka birine) Faydalı olmak.

Dāyim çerāġdan bu meşeldür yanar çerāġ
Yaḳsa çerāġımuz nola şemʿ-i ʿināyetüñ

<u>çerāġın yaḳ-:</u>

1. **çerāġın yaḳ-:**-*dı*
Gazel 709
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çırasını yakmak. || Tekkenin lambalarını yakmak.

Tekye-i bāġuñ yine yaḳdı çerāġın tāze gül
Bāʿiş-i sūz oldı murġānı maḥabbet-sāze gül

<u>çeşm:</u>

1. **çeşm:**-*i, -n, -e*
Gazel 19
Mısra: **8**
Göz, dide, ayn.

Başdadur dāʾim yerüñ gül gibi ammā zāhidüñ
Görmeyüp lāyıḳ seni çeşmine ḫār itsün Ḫudā

2. **çeşm:**-*imüz, -e*
Gazel 569
Mısra: **9**
Bakış, görüş, nazar. II Algılama biçimi, fikir, düşünce, anlayış.

Gelmeye çeşmimüze neşve vü ẕevḳ ey Rūḥī
Olsa nüh-cām-ı felek encümen-ārā-yı neşāṭ

3. **çeşm:**-*i*
Gazel 238
Mısra: **11**
Göz; bakış.

Çeşmi ḳatl eylemekde ʿuṣṣāḳı
Tīġ-ı ḫūn-rīz elinde ḳuvveti var

4. **çeşm:**-*üñ, -den*
Gazel 205
Mısra: **3**
Göz; bakış II Sevgilinin gözleri; sevgilinin bakışları.

Nice ben ṣaḳlayayın cānumı çeşmüñden kim
Müjeñüñ her biri bir cāna deger bir oḳdur

5. **çeşm:**-*üñ*
Gazel 665
Mısra: **5**
Göz II Aşığın gözleri.

Bu ne āteşdür ki ṣu sepdükce çeşmüñ üstine
Sūzişi olur ziyāde sīne-i sūzānumuñ

6. **çeşm:**-*i, -n, -e*
Müseddes 7
Mısra: **13**
Göz. II Nazar, bakış.

Görinür ejder ʿadū çeşmine iʿlamuñ senüñ
Her ne deñlü serkeş olsa ḫaşm olur rāmuñ senüñ

<u>çeşm ü çerāġ:</u>

1. **çeşm ü çerāġ:**-*ı*
Kaside 40
Mısra: **122**
Göz aydınlığı, göz nuru.

Añmayup virmemek inṣāf mı Lemʿīye vücūd
Meclisüñ çeşm ü çerāġı o ġazel-ḫān eyüdür

<u>çeşm ü ebrū:</u>

1. **çeşm ü ebrū:**
Gazel 495
Mısra: **3**
Kaş göz ǀ güzellik.

Egerçi çeşm ü ebrū iledür maḥbūbluḳ ammā
Bize her çeşm ü ebrū ṣāḥibi olan ḥabīb olmaz

<u>çeşm ü leb-i cānān:</u>

1. **çeşm ü leb-i cānān:**-*uñ, -a*
Gazel 951
Mısra: **1**
Sevgilinin dudağı ve gözü.

ʿĀḳībet olduñ fedā çeşm ü leb-i cānānuña
Cāna başa ḳalmaduñ yolında raḥmet cānuña

<u>çeşme:</u>

1. **çeşme:**-*den*
Tarih 10
Mısra: **8**
Genellikle yol kenarlarında herkesin yararlanması için yapılan, borularla gelen suyun bir oluktan veya musluktan aktığı, yalaklı su hazinesi veya yapısı, pınar.

Ravża-i pākında bir çeşme binā itdi kim
Nūş iden ol çeşmeden buldı elemden necāt

2. **çeşme:**-*ler, -i*
Gazel 184
Mısra: **1**
Çeşme. || Gözyaşı.

Çeşmimüz çeşmeleri aḳup aḳup gitmededür
Bizi ol serv-i sehī pāyına aḳıtmadadur

3. **çeşme:**-*si, -ne*
Gazel 952
Mısra: **8**
Pınar, kaynak.

Biz ol sāḳī elinden içmişüz ḥikmet şarābın
Ḥaḳīḳat çeşmesine oldı her engüşti bir lüle

4. **çeşme:**
Gazel 647
Mısra: **2**
Çeşme; pınar; su kaynağı.

Düşer her ḳaṭre kim ser-çeşmesinden çeşm-i giryānuñ
Aḳar bir çeşme olur gülşen-i kūyuñda cānānuñ

5. **çeşme:**-*s, -i*
Tarih 10
Mısra: **10**
Bir kaynaktan gelip bir haznede toplanan veya borularla getirilen suların, kullanılmak amacıyla üzerindeki musluklar vasıtasıyla akıtılması için yapılmış küçük tesis. || Sinan Paşa tarafından Abdülkadir Geylani'nin makamının yanına yaptırılan çeşme.

Cāmiʿi yanında pest ḳubbe-i çarḫ-ı berīn

Çeşmesi yanında maḥv lezzet-i āb-ı ḥayāt

<u>çeşme-i āb-ı ḥayāt:</u>

1. **çeşme-i āb-ı ḥayāt:**
Tarih 10
Mısra: **14**
Ölümsüzlük suyunun aktığı çeşme. || *Sinan Paşa tarafından Abdülkadir Geylani'nin makamının yanına yaptırılan çeşme.*

Ḳasd-ı sevāb eyleyüp söyledi tārīḫini
Cāmiʿ-i ehl-i duʿā çeşme-i āb-ı ḥayāt

<u>çeşme-i āb-ı ḥayāt-ı ṭabʿ:</u>

1. **çeşme-i āb-ı ḥayāt-ı ṭabʿ:**-*uñ, -a*
Kaside 22
Mısra: **34**
(Bir kimsenin) Ölümsüzlük suyunun aktığı çeşmeye benzeyen mizacı.

Sensin ol Ḫıżr-ı Mesīḥā-dem ki olmış fiʾl-meşel
Çeşme-i āb-ı ḥayāt-ı ṭabʿuña ʿālem sevād

<u>çeşme-i āfitāb:</u>

1. **çeşme-i āfitāb:**
Gazel 62
Mısra: **12**
Güneş çeşmesi.

Ṣun ol āb-ı gül-reng-i cān-baḫşı kim
Aña teşnedür çeşme-i āfitāb

<u>çeşme-i ʿālī-binā:</u>

1. **çeşme-i ʿālī-binā:**
Tarih 51
Mısra: **5**
Yüksek yapılı çeşme.

Medrese-i dil-küşā çeşme-i ʿālī-binā
Böyle binā görmedi dīde-i çarḫ-ı köhen

<u>çeşme-i çeşm:</u>

1. **çeşme-i çeşm:**-*den*
Gazel 805
Mısra: **18**
Göz çeşmesi. || *Aşığın ağlamaktan çeşmeye dönmüş gözleri.*

Baġrımuz kim ġamuñla ḳan oldı
Çeşme-i çeşmden revān idelüm

<u>çeşme-i çeşm-i ter:</u>

1. **çeşme-i çeşm-i ter:**-*den*
Gazel 853
Mısra: **1**
Yaşlı göz çeşmesi. || *Aşığın ağlamaktan çeşmeye dönmüş gözleri.*

Dökilen ḳanlara baḳ çeşme-i çeşm-i terden
Sen de gör dil ne çeker ol leb-i cān-perverden

<u>çeşme-i cūd:</u>

1. **çeşme-i cūd:**-*i, -y, -le*
Kaside 27
Mısra: **30**
Cömertlik çeşmesi.

Nice deryā keff-i dürr-pāşiyle ḳılsun baḫs kim
Çeşme-i cūdiyle eñ kem ḳulını Dārā ider

<u>çeşme-i ḥayāt:</u>

1. **çeşme-i ḥayāt:**
Gazel 134
Mısra: **7**
Hayat çeşmesi.

Dil çeşme-i ḥayāt didi laʿl-ı nābuña
Ḫaṭṭ-ı siyāhı eyledi miskīni rīş-ḫand

<u>çeşme-i ḥayāt-resān:</u>

1. **çeşme-i ḥayāt-resān:**
Tarih 55
Mısra: **4**
Hayat veren, canlılık katan çeşme.

Mālını rāh-ı Ḥaḳda ḳıldı sebīl
Yapdı bir çeşme-i ḥayāt-resān

<u>çeşme-i ḥayvān:</u>

1. **çeşme-i ḥayvān:**-*a*
Gazel 108
Mısra: **9**
Hayat çeşmesi II İçeni ölümsüzlüğe ulaştırdığına inanılan suyun pınarı.

Çeşme-i ḥayvāna varsa Ādem olmaz zinde-dil
Olmayınca Rūḥiyā rūḥu'l-ḳudsdan nefḫ-i rūḥ

<u>çeşme-i ḫıżr:</u>

1. **çeşme-i ḫıżr:**
Gazel 728
Mısra: **2**
Âbıhayat, hayat suyu çeşmesi.

Bu ṣafā kim sende var ben bildügüm ey tāze gül
Çeşme-i Ḫıżr elüñe ṣu ḳoymaġa lāyıḳ degül

2. **çeşme-i ḫıżr:**-*a*
Gazel 463
Mısra: **6**
Hızır çeşmesi; âbıhayat, hayat suyu çeşmesi.

Biz o ḳavmüz kim delīl olsaydı ger İskendere
Çeşme-i Ḫıżra anı iltürdi āb-ı tākımuz

3. **çeşme-i ḫıżr:**-*dur*
Gazel 74
Mısra: **2**
Hızır çeşmesi. || *Ölümsüzlük suyunun aktığı çeşme.*

Ceyb-i pīrāhenüñ ey dilber-i şīrīn-ḥarekāt
Çeşme-i Ḫıżrdur anda bedenüñ āb-ı ḥayāt

<u>çeşme-i ḫurşīd:</u>

1. **çeşme-i ḫurşīd:**
Gazel 54
Mısra: **11**
Güneş çeşmesi, pınarı.

Çeşme-i ḫurşīdden her dem zülāl-i feyż iner
Ḫācet olsa saña tecdīd-i vużūʿ itmekçün āb

<u>çeşme-i laʿl-i leb:</u>

1. **çeşme-i laʿl-i leb:**-*i, -n, -den*
Gazel 434
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Çeşmeye benzeyen kırmızı dudakları.

Çeşme-i laʿl-i lebinden bir içim şu virmege
Cānımuz isterse ol şūḫ-ı cefā-cū mā dirüz

çeşme-i luṭf u kerem:

1. **çeşme-i luṭf u kerem:**
Kaside 40
Mısra: **56**
Cömertlik ve iyilik çeşmesi.

Lüle-i gülgūnuñ icrāsı elinde şeb u rūz
Çeşme-i luṭf u kerem kātib-i dīvān eyüdür

çeşme-sār:

1. **çeşme-sār:**-*ı*
Tarih 54
Mısra: **9**
Çeşmesi çok olan yer, pınar başı.

Bu ʿālī çeşme-sārı eyleyüp yüz luṭf ile iḥyā
Sebīl-i Ḥaḳḳa bir dil-keş muṣallā eyledi peydā

çeşme-sār-ı āb-ı ḥayāt:

1. **çeşme-sār-ı āb-ı ḥayāt:**
Kaside 6
Mısra: **13**
Ölümsüzlük suyunun pınarı.

Beyāża çıḳsa nola çeşme-sār-ı āb-ı ḥayāt
Cihāndan eyledi ḫurşīd defʿ-i reng-i ẓalām

çeşmi aç-:

1. **çeşmi aç-:**-*dı*
Kaside 14
Mısra: **13**
Gözünü açmak, uyanmak.

Çemende açdı seḥer çeşmi nergis-i jāle
Açıldı nūr ile ṣan Kerbelāda dīde-i kūr

çeşm-i ʿadū:

1. **çeşm-i ʿadū:**-*y, -a*
Gazel 433
Mısra: **4**
Düşmanın gözü, düşmana göre.

Kimi çekmez bizi ḫalḳuñ kimi el üzre ṭutar
Dost yanında gülüz çeşm-i ʿadūya tikenüz

çeşmi aġar-:

1. **çeşmi aġar-:**-*dı*
Kaside 19
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Göz perdelenip görmez olmak.

Nergis üstinde degül jāle aġardı çeşmi
Gül-i ter şevḳi ile aġlamadan leyl ü nehār

çeşm-i ʿalīl:

1. **çeşm-i ʿalīl:**
Tarih 62
Mısra: **8**
Hastalıklı göz.

Ḥamdülillah geldi Baġdada bir öyle ehl-i ḥāl
Ayaġı toprāġına müştāḳ idi çeşm-i ʿalīl

çeşm-i bed:

1. **çeşm-i bed:**-*den*
Gazel 1099
Mısra: **4**
Kem göz, baktığı şeye kötülük getiren, hasetle bakan göz.

Ḥüsn u ḫulḳile bugün serverisin ḫūbānuñ
Çeşm-i bedden güzelüm ṣaḳlasun Allah seni

2. **çeşm-i bed:**-*den*
Kaside 40
Mısra: **72**
Kötü göz.

Ḥaḳ bu kim pek yaraşur ẕātına Feyżī ismi
Çeşm-i bedden ırāġ ol zübde-i devrān eyüdür

çeşm-i bīdār:

1. **çeşm-i bīdār:**-*um*
Gazel 652
Mısra: **2**
Uyanık göz. || Aşığın uykusuz gözleri.

Ḫʷāba varsañ bezmde ṭutma müşevveş ḫāṭıruñ
Sen emīn ol çeşm-i bīdārum yeter der-i nāẓıruñ

çeşm-i bīmār:

1. **çeşm-i bīmār:**-*e*
Terkib-bend 5
Mısra: **30**
Hasta göz.

Başını baliş-i ġamdan getürmez oldı meger
İrişdi ḫʷāb-ı ecel ol dü çeşm-i bīmāre

çeşm-i bīnā:

1. **çeşm-i bīnā:**
Gazel 38
Mısra: **1**
Gören göz.

ʿAks-i sīb-i ẕeḳanuñ birle bu çeşm-i bīnā
Beñzer ol şīşeye kim ola içinde elmā

çeşm-i bülbül:

1. **çeşm-i bülbül:**-*den*
Gazel 182
Mısra: **1**
Bülbülün gözü.

Ḳaṭre ḳaṭre ḫūn-ı dil kim çeşm-i bülbülden gelür
Ḫārdan ṣanmañ anı kim ḥasret-i gülden gelür

çeşm-i cādū:

1. **çeşm-i cādū:**
Gazel 901
Mısra: **10**
Cadı gözlü (sevgili). || Çok güzel gözleri olan dilberler.

Rūḥiyā şiʿrüñ meger efsūnludur kim eylemiş

Ṭabʿ-ı sāḥir-pīşüñe her çeşm-i cādū ser-fürū

<u>çeşm-i cān:</u>

1. **çeşm-i cān:**
Gazel 143
Mısra: **15**
Can gözü. || *İnsanda gözle görünmeyeni gören, sezen, hisseden manevi güç.*

Cihānı rūşen itmiş nūr-baḫş-ı çeşm-i cān olmış
O māh-ı evc-i ḥüsnüñ seyr-i dīdārında ʿālem var

2. **çeşm-i cān:**-*dan*
Gazel 405
Mısra: **1**
Can gözü.

Çeşm-i cāndan ki ḳaçan perde-i ġaflet ḳalḳar
Rūy-ı maʿnī görinür cümle bu ṣūret ḳalḳar

<u>çeşm-i çerāġ-ı melekūt:</u>

1. **çeşm-i çerāġ-ı melekūt:**
Gazel 159
Mısra: **7**
Gayp âleminin göz nuru. || *Sevgili.*

Bu leṭāfetle sen ey çeşm-i çerāġ-ı melekūt
Eyleseñ ʿāşıḳ eger kendüñe māhı yaraşur

<u>çeşm-i çerāġ-ı nücūm:</u>

1. **çeşm-i çerāġ-ı nücūm:**-*dur*
Gazel 252
Mısra: **1**
Yıldızların göz nuru.

Māh-ı felek ki çeşm-i çerāġ-ı nücūmdur
Şevḳ-ı ruḥuñla yanmaġa bezmüñde mūmdur

<u>çeşm-i ḍarīr:</u>

1. **çeşm-i ḍarīr:**
Gazel 321
Mısra: **12**
Kör göz.

Aġlamaḳla bilse gitmez ḫākipāyuñ sürmesi
Seyle bir demde virürdi ʿālemi çeşm-i ḍarīr

<u>çeşm-i dil-āvīz:</u>

1. **çeşm-i dil-āvīz:**-*i, -n*
Gazel 1063
Mısra: **8**
Gönlü çeken göz. || *Sevgilinin gözleri.*

İş işden geçdi ey dil şīr-dillük fāʾide itmez
Süzüp çeşm-i dil-āvīzin ol āhū-yı Ḫoten geldi

2. **çeşm-i dil-āvīz:**-*üñ, -e*
Gazel 671
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Gönlü çeken gözleri.

Bizden evvel şuʿarā zülfüñe mekkār dimiş
Biz gelüp çeşm-i dil-āvīzüñe seḫḫār didük

<u>çeşm-i dilīrā:</u>

1. **çeşm-i dilīrā:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **24**
Cesur gözler, yürekli bakışlar.

Anuñ bayraklarıydı görinen aʿdāya ejderhā
Anuñ şemşīridür pes ḳorḳudan çeşm-i dilīrānuñ

<u>çeşm-i düşmen:</u>

1. **çeşm-i düşmen:**-*den*
Gazel 1071
Mısra: **1**
Düşman gözü. || *Rakiplerin nazarı.*

Bir zamān ben ṣaḳınurdum çeşm-i düşmenden seni
Ġayrılar şimdi ḥabībüm ṣaḳınur benden seni

<u>çeşm-i emel:</u>

1. **çeşm-i emel:**
Kaside 41
Mısra: **65**
Ümit gözü.

Ḥaşre dek şāhid-i maḳṣūd yüzin çeşm-i emel
Ehl-i Ḥaḳḳ ḳapuña yüz sürmemege çāre mi var

<u>çeşm-i emel ol-:</u>

1. **çeşm-i emel ol-:**-*a*
Kaside 41
Mısra: **1**
Gönülde yaşatılan bir arzuda gözü olmak; o şeyi ele geçirmek isteği beslemek.

Nice bir bār-ı taʿalluḳda ola çeşm-i emel
Nice bir girye ki irmez şecer-i rıfʿata el

<u>çeşm-i eşk-bār:</u>

1. **çeşm-i eşk-bār:**
Gazel 919
Mısra: **1**
(Aşığın) Çok ağlayan gözleri.

şanur ebrūlarum kim görse çeşm-i eşk-bār üzre
Çatılmış iki ʿālī sāyebān iki pıñar üzre

2. **çeşm-i eşk-bār:**
Gazel 972
Mısra: **8**
(Aşığın) Yaşla dolu gözü.

Fāş itdi ḫalḳa ʿaşḳumı bilmem ki neyleyem
Bu çeşm-i eşk-bār u dil-i bī-ḳarārile

<u>çeşm-i eşk-bār:</u>

1. **çeşm-i eşk-bār:**-*um, -dur-umdur*
Gazel 197
Mısra: **12**
Çok ağlayan gözler.

O nūr-ı dīde kim gözler cemālın ġayr-ı ʿayāndan
Biḥamdillah benüm manẓūr-ı çeşm-i eşk-bārumdur

2. **çeşm-i eşk-bār:**-*uñ*
Gazel 195
Mısra: **8**
Çok ağlayıp gözyaşı döken göz.

Raḳībā mübtelā-yı derd-i ʿaşḳam dirsin ammā kim
Ne çeşm-i eşk-bāruñ var ne āh-ı cān-güdāzuñ var

3. **çeşm-i eşk-bār:**-*uñ, -la*
Gazel 1012
Mısra: **10**
Yağmur gibi yaş döken göz.

Şeb-i hicrinde yāruñ mācerānı ṭuydı ġayr ey dil
Ṭuyulduñ ʿāleme bīçāre çeşm-i eşk-bāruñla

çeşm-i eşk-feşān:

1. **çeşm-i eşk-feşān:**-*um*
Gazel 240
Mısra: **2**
Gözyaşı saçan, ağlayan göz.

Dil zār-ı ʿaşḳı ṣaḳlayup ilden nihān ider
Ṭurmaz bu çeşm-i eşk-feşānum ʿıyān ider

çeşm-i eyyām:

1. **çeşm-i eyyām:**
Gazel 828
Mısra: **16**
Fırsatçı, açgözlü kimseler.

Var ümīdüm ola ser-sebz nihāl-ı ʿömri
Rūḥiyā irmeye ol ġoncaya çeşm-i eyyām

çeşm-i fettān:

1. **çeşm-i fettān:**-*uñ*
Gazel 685
Mısra: **6**
Fitne çıkaran göz.

Ḳanumı dökdi laʿl-i ḫūn-rīzüñ
Cānumı aldı çeşm-i fettānuñ

çeşm-i fitne-engīz:

1. **çeşm-i fitne-engīz:**-*üñ*
Gazel 988
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Fitne koparan gözleri.

ṣalup cān murġına şehbāz çeşm-i fitne-engīzüñ
O ṣayd-efgen bugün çıḳdı şikār itdi emīrāne

çeşm-i fitne-sāz:

1. **çeşm-i fitne-sāz:**-*a*
Gazel 860
Mısra: **1**
Fitne çıkaran göz. || *Sevgilinin gözleri.*

Ol çeşm-i fitne-sāza olaldan ḳarīn ḳırān
Bulmaz belādan olmaġa kimse emīn emān

çeşm-i ġaddār:

1. **çeşm-i ġaddār:**-*uñ*
Gazel 673
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Zalim ve merhametsiz gözleri; bakışları.

Ṣalādur ʿāleme Rūḥī gibi cāndan giçen ʿāşıḳ
Urulsun ḫançer-i müjgānına ol çeşm-i ġaddāruñ

çeşmi ġazāl:

1. **çeşmi ġazāl:**-*ı*
Gazel 899
Mısra: **12**
Ceylan gözlü (güzeller).

Gözüñ vaṣfıyla her bir mıṣraʿı bir dām-ı ṣoḥbetdür
Şikār itmiş nice çeşmi ġazālı bir ġazeldür bu

çeşm-i giryān:

1. **çeşm-i giryān:**
Gazel 660
Mısra: **4**
Ağlayan göz.

Çāre ne ṭozup ṭozup geldi ġubārı ḫaṭṭ-ı yār
Aġlamaḳ vaḳti degül ey çeşm-i giryān aç gözüñ

2. **çeşm-i giryān:**-*uñ*
Gazel 647
Mısra: **1**
Ağlayan, acı ve kederden gözyaşı döken göz.

Düşer her ḳaṭre kim ser-çeşmesinden çeşm-i giryānuñ
Aḳar bir çeşme olur gülşen-i kūyuñda cānānuñ

çeşm-i güher-nisār:

1. **çeşm-i güher-nis̱ār:**-*um*
Gazel 907
Mısra: **8**
(Aşığın) Cevher saçan gözü.

şu sepmeden sirişküm bir laḥẓa ḫāli olmaz
Çeşm-i güher-nis̱ārum görmez anuñçün uyḳu

çeşm-i güher-pāş:

1. **çeşm-i güher-pāş:**-*um*
Gazel 783
Mısra: **8**
İnci saçan (gözyaşı döken) göz.

Ayaġuñ ṭopraġın kūyuñda ḫūñ-ālūd idüp her dem
Çeker kuḥlu'l-cevāhir yerine çeşm-i güher-pāşum

çeşm-i güher-rīz:

1. **çeşm-i güher-rīz:**
Gazel 321
Mısra: **4**
Cevher saçan göz.

Aġlamaḳla iñlemekle raḥm eger eylerse yār
Aġla ey çeşm-i güher-rīz iñle ey cān-ı ḫaḳīr

çeşm-i ḫaḳāretle naẓar ḳıl-:

1. **çeşm-i ḫaḳāretle naẓar ḳıl-:**-*ma*
Gazel 304
Mısra: **9**
Hakaret gözüyle bakmak. || *Küçümsemek, hakir görmek.*

Ḳılma Rūḥī bendeñe çeşm-i ḫaḳāretle naẓar
Şiʿr fenninde o da naẓm ehlinüñ mümtāzıdur

çeşm-i ḥak-bīn:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **çeşm-i ḥaḳ-bīn:**
Gazel 330
Mısra: **16**
Hakkı gören göz.

Ḥāsid inṣāfa gelüp Rūḥiye taḥsīn eyler
Çeşm-i Ḥaḳ-bīn ile eylerse bu güftāra naẓar

<u>çeşm-i hūn-bālā:</u>

1. **çeşm-i ḫūn-bālā:**-*da*
Gazel 644
Mısra: **12**
Kanla dolu göz. || Kanlı gözyaşı döken göz.

Pāyuña ṣaklar idüm vaṣlında ḳılmaḳçün niṣār
Laʿl u dürr var çeşm-i ḫūn-bālāda gözler görmedük

<u>çeşm-i hūn-bār ol-:</u>

1. **çeşm-i ḫūn-bār ol-:**-*duġ, -um*
Gazel 321
Mısra: **2**
(Biri veya bir şeyin uğruna) Kanlı gözyaşı dökmek, kan ağlamak.

Dil giriftār-ı maḥabbet cān ġam-ı hicre esīr
Bir benüm bir çeşm-i ḫūn-bār olduġum ʿillet-peẕīr

<u>çeşm-i hūn-bār:</u>

1. **çeşm-i ḫūn-bār:**-*dan*
Gazel 574
Mısra: **6**
Kan saçan, kanlı gözyaşı döken göz.

Ḳanlu yaşumı görseñ ʿayb eyleme ey hemdem
Derd ehli olan çeşm-i ḫūn-bārdan eyler ḥaẕẕ

2. **çeşm-i ḫūn-bār:**-*uñ*
Gazel 658
Mısra: **6**
Kan saçan, kanlı gözyaşı döken göz. || Aşığın kan ağlayan gözü.

Görüp laʿl-i leb-i cānāneyi ṣandı ki cānıdur
Anuñçün ḳaynadı ḳanı görince çeşm-i ḫūn-bāruñ

<u>çeşm-i hūn-efşān:</u>

1. **çeşm-i ḫūn-efşān:**-*ile*
Gazel 925
Mısra: **3**
Kan saçan, kan ağlayan göz.

Bu çeşm-i ḫūn-efşānile gülzāra varup neyleyin
Ben kim ṭurup ṣālınmayam bir serv-i ḫoş-reftārile

2. **çeşm-i ḫūn-efşān:**-*um, -uñ*
Gazel 664
Mısra: **2**
Kanlar saçan göz. || Aşığın kanlı gözyaşı döken gözü.

Ṭūtiyā-yı ḫāk-i kūyından çeküp cānānumuñ
Ḳanını kesdi ṣabā bu çeşm-i ḫūn-efşānumuñ

<u>çeşm-i hūn-pāş:</u>

1. **çeşm-i ḫūn-pāş:**
Gazel 539
Mısra: **6**
Kan saçan, kanlı gözyaşı döken göz.

Mācerā-yı elem-i ʿaşḳı ile fāş itdi
Göreyin ḳanlara boyana bu çeşm-i ḫūn-pāş

<u>çeşm-i hūn-rīz:</u>

1. **çeşm-i ḫūn-rīz:**-*üñ*
Gazel 99
Mısra: **5**
Kan dökücü gözler.

Gitmez olmış çeşm-i ḫūn-rīzüñ elinden tīġ-ı tīz
A benüm sulṭānum olmışsın iñen nāzik-mizāc

<u>çeşm-i hˇāb-ālūde:</u>

1. **çeşm-i ḫˇāb-ālūde:**-*dür*
Gazel 253
Mısra: **6**
Uykuya dalmış göz. || Sevgilinin baygın bakışlı gözleri.

Efsānesinden vāʿıẓuñ erbāb-ı ġaflet ḥˇābda
Bīdār iden ʿārifleri ol çeşm-i ḫˇāb-ālūdedür

<u>çeşm-i ʿişve-bāz:</u>

1. **çeşm-i ʿişve-bāz:**-*uñ*
Gazel 195
Mısra: **6**
Edalı, işveli göz.

Yoluñda ölmeyince ellerinden ḳurtuluş yoḳdur
Ne ḥāl-ı fitne-sāzuñ var ne çeşm-i ʿişve-bāzuñ var

<u>çeşm-i ʿişve-fürūş:</u>

1. **çeşm-i ʿişve-fürūş:**
Gazel 549
Mısra: **1**
Sevgilinin işve satan gözleri.

Ḳarār u ṣabrumı aldı o çeşm-i ʿişve-fürūş
Esīr-i ʿaşḳı olaldan ne ṣabr ḳaldı ne hūş

<u>çeşm-i kāfir-kīş:</u>

1. **çeşm-i kāfir-kīş:**-*iñ, -üñ-nuñ*
Gazel 262
Mısra: **5**
Kafir dinli, gaddar göz. || (Sevgilinin) Öldürücü bakışları.

ʿAcebler çeşm-i kāfir-kīşiñüñ ḳan dökdügin iller
Nice ḳan dökmesün ġamzeñ gibi cellāda mālikdür

<u>çeşm-i kattāl:</u>

1. **çeşm-i ḳattāl:**-*uñ*
Gazel 629
Mısra: **4**
Kan alıcı, katil gözler.

Ḫaṭṭ-ı sebzüñ virdi çün ʿāşıḳlara ḫaṭṭ-ı emān
Ṣalsun elden ḫançerin min-baʿd çeşm-i ḳattāluñ

2. **çeşm-i ḳattāl:**-*uñ*
Gazel 820
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Öldürücü gözleri.

Esīr oldum kemend-i zülfine bir çeşm-i ḳattāluñ
Nice āh itmeyin kim kāfiristānda giriftāram

<u>çeşm-i maʿlūl:</u>

1. **çeşm-i maʿlūl:**
Gazel 330
Mısra: **8**
Gözü özürlü olan kimse.

Ruḫ-ı dildāra naẓar ḳılmasa zāhid ne ʿaceb
Çeşm-i maʿlūl idemez mihr-i pür-envāra naẓar

<u>çeşm-i mest:</u>

1. **çeşm-i mest:**
Gazel 310
Mısra: **7**
Sarhoş göz.

Nār-ı ʿaşḳuñla gelelden ʿāleme ey çeşm-i mest
Ġam tennūrında ḳara baġrum kebāb olmış yatur

2. **çeşm-i mest:**
Gazel 240
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Süzgün bakışlı gözleri.

Dil cām-ı laʿluñı umariken o çeşm-i mest
Zinhār ṭuymasun güzelüm yoḳsa ḳan ider

3. **çeşm-i mest:**-*üñ*
Gazel 250
Mısra: **9**
Kendinden geçmiş, baygın göz.

Çeşm-i mestüñ ʿaḳl u ṣabrın alsa Rūḥīnüñ nola
Dostum dāʾim ḥarāmīnüñ işi tārācdur

<u>çeşm-i mest-i yār:</u>

1. **çeşm-i mest-i yār:**
Gazel 197
Mısra: **14**
Sevgilinin süzgün bakışlı gözleri.

Nola evḳātumı ṣarf eylesem vaṣfında ey Rūḥī
Benüm kim çeşm-i mest-i yār ʿayn-ı iʿtibārumdur

2. **çeşm-i mest-i yār:**
Gazel 361
Mısra: **7**
Sevgilinin mahmur bakışlı gözleri.

Zāhidüñ pendi ne sūd eyler ki çeşm-i mest-i yār
Ṭurmayup her dem baña rāh-ı melāmet gösterür

3. **çeşm-i mest-i yār:**
Gazel 607
Mısra: **7**
Sevgilinin baygın bakışları.

Bir küşe ile aldı seni çeşm-i mest-i yār
Deprenme ey göñül ki ʿaceb küşedür yerüñ

<u>çeşm-i nem-nāk:</u>

1. **çeşm-i nem-nāk:**-*ı*
Gazel 805
Mısra: **1**
Yaşlı göz.

Çeşm-i nem-nākı ḫūn-feşān idelüm
Der-i dildārı zer-nişān idelüm

<u>çeşm-i nergis:</u>

1. **çeşm-i nergis:**
Gazel 832
Mısra: **3**
Göze benzeyen nergis. ||
Sevgilinin nergise benzeyen gözü.

Çeşm-i nergis ṣaḥn-ı gülşende açıldı jāleden
Ger belāda dīde-i aʿmā nitekim nūrdan

2. **çeşm-i nergis:**-*e*
Kaside 27
Mısra: **34**
Nergis çiçeğinin gözü.

Ger ġubār-ı dergehin iletse gülzāra ṣabā
Çekse çeşm-i nergise bir laḫẓada bīnā ider

<u>çeşm-i nīm-mest:</u>

1. **çeşm-i nīm-mest:**-*i*
Gazel 329
Mısra: **3**
Yarı sarhoş göz.

Her çeşm-i nīm-mesti biñ cāna ḳāʾil olmaz
Bir ḳahramān baḳışlu ḫūn-rīz efendimüz var

<u>çeşm-i pür-fen:</u>

1. **çeşm-i pür-fen:**-*den*
Gazel 1071
Mısra: **12**
Hilekar göz. || *İşveli bakış.*

İltifātı ʿāşıḳ-ı zāra hemān ölincedür
Hep budur ṣaḳınduġum ol çeşm-i pür-fenden seni

<u>çeşm-i pür-hūn:</u>

1. **çeşm-i pür-ḫūn:**-*um*
Gazel 107
Mısra: **1**
Kanla dolu göz.

Çeşm-i pür-ḫūnum gibi meclisde ḳan aġlar ḳadeḥ
Gūyiyā olmış giriftār-ı leb-i dilber ḳadeḥ

2. **çeşm-i pür-ḫūn:**-*uñ*
Gazel 653
Mısra: **2**
Kanla dolu, kan ağlayan göz.

Görüp düşkünlügin ḳılmañ taʿaccüb eşk-i gülgūnuñ
Yüze gülmekle düşmişdür gözinden çeşm-i pür-ḫūnuñ

<u>çeşm-i pür-nem:</u>

1. **çeşm-i pür-nem:**-*de*
Gazel 977
Mısra: **8**
Ağlayan gözler.

Ṣanurlar dāmen-i deryāda bitmiş şāh-ı mercāndur
Muḥannā pençenüñ ʿaksin görenler çeşm-i pür-nemde

2. **çeşm-i pür-nem:**-*den*
Gazel 707
Mısra: **9**
Yaşla dolu göz.

Eksik olmaz çeşm-i pür-nemden ḫayāl-ı rūy-ı yār
Rūḥiyā bitmiş degüldür gerçi kim deryāda gül

3. **çeşm-i pür-nem:**-*den*
Kaside 36
Mısra: **9**
Ağlamaktan yaşarmış göz.

Çeşm-i pür-nemden żiyādan ġayrısı urmāḳda mevc
Gönlimüzden derd ü ġamdan māʿadā eksilmede

çeşm-i rūḥī:

1. **çeşm-i rūḥī:**
Gazel 450
Mısra: **14**
Rûhî'nin gözü.

Hep taḳayyüd ḳılduġındandur leb ü dendānuña
Çeşm-i Rūḥī gāh ḫūn-rīz olduġı geh eşk-rīz

çeşm-i rūşen:

1. **çeşm-i rūşen:**-*den*
Gazel 1071
Mısra: **3**
Parlak göz. || Nazar.

Nice yıllar ben ṣaḳındum çeşm-i rūşenden seni
Şimdi lāyıḳ mı ṣaḳınmaḳ ġayrılar benden seni

çeşm-i sāḳī:

1. **çeşm-i sāḳī:**-*den*
Gazel 535
Mısra: **3**
İçki dağıtan güzelin gözleri.

Gelenler meclise bī-hūş olurlar çeşm-i sāḳīden
Ṣarāba iḫtiyāc olmaz ʿaceb sāḳī ʿaceb meclis

çeşmi şehbāz:

1. **çeşmi şehbāz:**-*n, -a*
Gazel 1086
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Doğan gözleri. || (Sevgilinin) Gönüller avlayan bakışları.

Çeşmi şehbāzına göñül murġın
Gösterüp dir şikārı gördüñ mi

çeşm-i seḥḥār:

1. **çeşm-i seḥḥār:**-*uñ, -da, -dur*
Gazel 318
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Büyüleyici gözleri.

Olsa Rūḥī ġam degül meftūn-ı çeşm-i sāḥiruñ
Her ne var ey nūr-ı dīdem çeşm-i seḥḥāruñdadur

çeşm-i şehlā:

1. **çeşm-i şehlā:**-*da*
Gazel 264
Mısra: **8**
Güzel gözlü.

Nedür bu şīveler billah ādem ölmesün nitsün
Meded ol çeşm-i şehlāda ne merdüm-küş nigehler var

2. **çeşm-i şehlā:**-*dan*
Gazel 302
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Hafif şaşı, güzel gözü.

Ġam çeker ṣanmañ bilür maḥż-ı ṣafā ʿayn-ı vefā
Her cefā kim Rūḥiye ol çeşm-i şehlādan gelür

çeşm-i siyāh:

1. **çeşm-i siyāh:**
Gazel 1000
Mısra: **4**
Siyah göz.

ʿAḳl u ṣabr u cān u dilden ayıran kimdür beni
Ol iki ruḫsār-ı gül-reng ol iki çeşm-i siyāh

2. **çeşm-i siyāh:**-*uñ*
Gazel 30
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Siyah gözleri.

Ḥālini ʿāṣıḳlaruñ görmekde işitmekdesin
Gūş-ı hūşuñ bir yaña çeşm-i siyāhuñ bir yaña

3. **çeşm-i siyāh:**-*uñ*
Gazel 473
Mısra: **10**
Siyah gözlü (sevgili).

Bir ġamze ile laḫżada biñ ādem öldürür
Biz Rūḥiyā o çeşm-i siyāhuñ helākıyuz

çeşm-i siyeh-kār:

1. **çeşm-i siyeh-kār:**-*a*
Gazel 518
Mısra: **3**
Ameli kötü olan gözler. || Sevgilinin siyah gözleri.

Ṣayd olmadan o çeşm-i siyeh-kāra ḳaçmazuz
Şāhum remīde ṣanma bizi āremīdeyüz

2. **çeşm-i siyeh-kār:**-*uñ, -da, -dur-uñdadur*
Gazel 318
Mısra: **1**
(Sevgiliye ait) Günahkar göz.

Sırr-ı mā-zāġu'l-baṣar çeşm-i siyeh-kāruñdadur
Aḥsenü'l-taḳvīm rumūzı mihr-i ruḫsāruñdadur

çeşm-i siyehler:

1. **çeşm-i siyehler:**-*ler*
Gazel 264
Mısra: **10**
Siyah gözlü (güzeller).

Göz açdurmazlar alurlar başuñdan ʿaḳluñı Rūḥī
ʿArab iḳlīmidür bunda nice çeşm-i siyehler var

çeşm-i şūr-engīz:

1. **çeşm-i şūr-engīz:**-*üñ*
Gazel 56
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Fitne çıkaran gözleri.

Ṣoḥbet itmişsin yine şeb-tā-seḥer aġyār ile
Nūr-ı dīdem çeşm-i şūr-engīzüñ olmış mest-i ḫˇāb

2. **çeşm-i şūr-engīz:**-*üñ*
Gazel 750
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Gürültü koparan gözleri.

Çeşm-i şūr-engīzüñ almışdur ḳarār u ṣabrumı
Dil nice ārām ḳılsun sensüz ey ārām-ı dil

3. **çeşm-i sūz-engīz:**-*i*
Gazel 304
Mısra: **8**
Ateş saçan göz. || Istırap veren, yakıcı bakış.

Murġ-ı cānın muttaṣıl ʿāṣıḳlaruñ eyler ṣikār
Çeşm-i sūz-engīzi ol ṣayd-efgenüñ şehbāzıdur

<u>çeşm-i ter:</u>

1. **çeşm-i ter:**
Gazel 281
Mısra: **1**
(Ağlamaktan) Yaşarmış göz.

Dem-be-dem āh itdügümden bende çeşm-i ter sezer
Aġla ey çeşmüm ki sende yār çoḳ gevher sezer

2. **çeşm-i ter:**-*üm*
Gazel 772
Mısra: **1**
(Aşığın) Yaşlı gözleri.

Aġlasam sele virür yer yüzini çeşm-i terüm
Āh çeksem eridür gökleri sūz-ı cigerüm

<u>çeşm-i uluʾl-ebṣār:</u>

1. **çeşm-i uluʾl-ebṣār:**-*a*
Tarih 6
Mısra: **15**
Kalp gözüyle gerçekleri görebilen basiret sahiplerinin gözleri.

Ḫākipāyuñ eyleyüp çeşm-i uluʾl-ebṣāra kuḥl
Ke's-i luṭfuñ eyledüñ maḫmūr-ı rāh-ı ḳahr-ı cām

<u>çeşm-i yār:</u>

1. **çeşm-i yār:**
Gazel 325
Mısra: **7**
Sevgilinin gözleri.

Çeşm-i yār aldıysa başdan ʿaḳl u dilden ṣabruñı
Ey göñül ġam çekme kim aḥvāl-ı yaġmā böyledür

<u>çeşmi yaşı:</u>

1. **çeşmi yaşı:**-*i, -n*
Kaside 20
Mısra: **78**
Gözyaşı.

Cevr-i felekden giryānluġın gör Luṭfuñ eliyle çeşmi yaşın sil

<u>çeşm-i ẓāhir-bīn:</u>

1. **çeşm-i ẓāhir-bīn:**-*ile*
Gazel 385
Mısra: **9**
Bir şeyin sadece dış yüzünü gören göz.

Çeşm-i ẓāhir-bīnile bīnā geçer zāhid velī
Biz aña bīnā dirüz kim dīde-i ḥaḳ-bīni var

<u>çeşm-i zār:</u>

1. **çeşm-i zār:**-*ı*
Gazel 271
Mısra: **4**
Ağlayan göz.

Añılınca yāruñ esrār-ı ḫaṭ-ı nev-ḫīzini
Rāh-ı ġamda çeşm-i zārı ʿāṣıḳuñ olur ġubār

<u>çeşmimüz ḳan dök-:</u>

1. **çeşmimüz ḳan dök-:**-*müz, -me, -den*
Gazel 865
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözlerinden kanlı gözyaşı akmak, kan ağlamak.

Çeşmimüz ḳan dökmeden aġyār ṭuydı ʿaşḳımuz
Sırrımuz fāş oldu āḫir ʿāleme dem-sāzdan

<u>çeşmin ır-:</u>

1. **çeşmin ır-:**-*a-i, -n*
Gazel 112
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözünü ayır(ma)mak.

Ne cān ister cemāluñdan ıra çeşmin ne sen ey dil
Arada nitsün ol meh-pāre ol küstāḫ sen küstāḫ

<u>çeşmine ḫʷāb gir-:</u>

1. **çeşmine ḫʷāb gir-:**-*sün*
Gazel 67
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözüne uyku girmek, uyumak.

Nice girsün bülbül-i ġam-dīdenüñ çeşmine ḫʷāb
Āşiyānın bāġda bād-ı ḫazān itmiş ḫarāb

<u>çeşmini giryān eyle-:</u>

1. **çeşmini giryān eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 643
Mısra: **10**
Ağlatmak, gözyaşı döktürmek; çok üzmek.

Bundan artıḳ Rūḥi-i bīçāreye nitseñ gerek
Baġrını ḳan eyleyüp çeşmini giryān eyledüñ

<u>çeşmüm ābı:</u>

1. **çeşmüm ābı:**-*üm, -n, -dan*
Gazel 886
Mısra: **8**
(Aşığın) Gözünün suyu. || Gözyaşı.

Eger bīçāresinden el yumaḳ olsaydı maḳṣūdı
Elin niçün o ḫūnī yayḳamazdı çeşmüm ābından

<u>çeşmüm cāmı:</u>

1. **çeşmüm cāmı:**-*üm, -n, -ı*
Gazel 646
Mısra: **5**
Göz kadehi. || Aşığın kanla dolan gözü.

Şām-ı ġamda ṭoldurup ḳanile çeşmüm cāmını

Ṣubḥ-dem ol cāmile def ʿ-i ḥumār itsem gerek

çeşmüm gevher dök-:

1. **çeşmüm gevher dök-:**-*üm , -er*
Gazel 114
Mısra: **2**
Gözleri inci dökmek. || *Ağlayarak inci gibi göz yaşı dökmek.*

Nāz ile giyse egnine dilber sefīd u surḫ
Çeşmüm döker ayaġına gevher sefīd u surḫ

çeşmüm kaşrı:

1. **çeşmüm ḳaşrı:**-*üm, -n, -a*
Gazel 1069
Mısra: **5**
Göz sarayı. || *Aşığın saraya benzeyen gözü, sevgilinin hayalini barındırdığı yer.*

Gelmege şāh-ı ḫayāl-ı yār çeşmüm ḳaşrına
Çehre-i zerdümde eşküm rāh şeklin baġladı

çeşmüm sende:

1. **çeşmüm sendedür:**-*de, -dür*
Gazel 753
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözü birinde olma, sevgiliyi ele geçirmek isteği besleme.

Baḳmasam mihr-i āsumāna nola
Sendedür çeşmüm āsumānda degül

çeşmini yumma-:

1. **çeşmüm yumma-:**-*du, -m*
Gazel 729
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözünü yummamak, hiç uyumak.

Dün gice yād-ı ruḫuñla ey meh-i şāḥib-cemāl
Ṣubḥa dek bir laḥẓa çeşmüm yummadum encüm-miṣāl

çeşmini cārūb it-:

1. **çeşmüñi cārūb id-:**-*üp*
Gazel 196
Mısra: **9**
Gözlerini süpürge etmek. || *Ağlayarak sevgilinin yoluna yüz sürmek.*

Çeşmüñi cārūb idüp sildüñ süpürdüñ kūyını
Beñzer ey Rūḥī seferden yine sulṭānuñ gelür

çetr-i muʿallā:

1. **çetr-i muʿallā:**-*y, -ı*
Gazel 1041
Mısra: **6**
Yüksek çadır, yüce gölgelik.

Ṭınāb idüp felek ḳavs-ı ḳuzaḥdan ḫayme-i ebre
Ḳurar ṣaḥrā-nişīnān içün ol çetr-i muʿallāyı

çevgān:

1. **çevgān:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 1033
Mısra: **1**
Cirirt oyununda kullanılan ucu eğri değnek|| .|| *Sevgilinin saçları ve kakülü*

Fitne çevgānını aldı ele biñ yıl başı
Nice serbāzlaruñ ṭup olacaḳdur başı

2. **çevgān:**
Gazel 384
Mısra: **4**
Çevgan oyununda kullanılan ucu eğri değnek.

Degül ḫurşīd zerrīn ṭopdur kim ḳaşlaruñ anı
Getürmiş ḫākdan çevgān ile eflāka ṣalmışdur

çevgān-ı ʿaşḳ:

1. **çevgān-ı ʿaşḳ:**-*ı, -y, -la*
Terkib-bend 1
Mısra: **53**
Aşk çevganı.

Ezelden ehl-i beytüñ oynayup çevgān-ı ʿaşḳıyla
Bu yolda başların ṭūp eyleyenler aldı meydānı

çevgān-ı maḥabbet:

1. **çevgān-ı maḥabbet:**-*den*
Gazel 758
Mısra: **1**
Aşkın cirit sopası.

Ḳaçma çevgān-ı maḥabbetden göñül cevlāna gel
Başuñı ṭūp eyle ehl-i ḥāl iseñ meydāna gel

çevgān-ı müşk-efşān:

1. **çevgān-ı müşk-efşān:**
Gazel 765
Mısra: **7**
Misk saçan çevgan. || *Sevgilinin misk kokulu saç kıvrımları.*

Cemālüñden senüñ çevgān-ı müşk-efşān ise zülfüñ
Benüm de sīnede bir ṭūp-ı ʿanber-bārdur dāġum

çevir-:

1. **çevir-:**-*düg, -i*
Gazel 102
Mısra: **8**
(Bir şeyi) Bir yöne doğru döndürmek.

Esīr-i dāne-i zerḳ oldı zāhid-i ḳallāş
Elinde dām-ı riyādur çevirdügi tesbīḥ

2. **çevir-:**-*üp*
Gazel 1005
Mısra: **5**
Bir yerin çevresini bir şeyle sarmak, kuşatmak.

Ḳalʿa oldı çevirüp yanımuzı seng-i cünūn
Girmişüz ḥışn-ı haşīne umaruz böyle ḳala

çiçek çıkar-:

1. **çiçek çıḳar-:**-*mış*
Terkib-bend 6
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çiçek açmak, çiçeklenmek.

Ol nev-baḥār-ı ḥüsn çıḳarmış mıdur çiçek

Cism-i laṭîfi üzre yaḫūd ṣaçma ḫāldür

çifte:

1. **çifte:**
Gazel 624
Mısra: **7**
İkisi bir arada bulunan veya ikili.

Nider ibrām idüp çifte ṭolular içmek aġyāra
Tek içsün cāna miḥnetdür biz ol ibrāmdan giçdük

çigne-:

1. **çigne-:**-*mek, -den*
Gazel 165
Mısra: **15**
Ezmek, ayak altına almak.

Çignemekden ṣaḳınursam nola ḫāk-ı ḳademin
Ey ṣabā ḳorḳum odur dīde-i bīnāya ṭurur

2. **çigne-:**-*se*
Gazel 919
Mısra: **9**
Ayağı veya tekerleği altına alarak ezmek; sayılması gereken bir şeyi saymamak, itibar etmemek, ayaklar altına almak.

ʿAceb mi ḫalḳ-ı ʿālem çignese erbāb-ı ʿirfānı
Çıḳarlar Rūḥiyā lābüd dıraḫt-ı mīve-dār üzre

3. **çigne-:**-*t, -me*
Gazel 989
Mısra: **9**
Ayakla üstüne bastırmak. || *Ezdirip peişan ettirmek, mahvettirmek, harap ettirmek.*

Ayaġuñ ṭoprağıdur Rūḥii aʿdaya çignetme
Anı ey ṣeh-süvār-ı ḥüsn sen ṣaḳla penāhuñda

çignet-:

1. **çigned-:**-*ür*
Tahmis 5
Mısra: **11**
Çiğnetmek; ayakla veya bir taşıt altında ezilmesine sebep olmak, ezdirmek.

Ol bī-vefā ki istese āfāḳı çignedür
Ayaḳ ḳosa rikāba bu nüh-ṭāḳı çignedür

2. **çigned-:**-*üp*
Gazel 666
Mısra: **3**
Ayakla üstüne bastırmak. II Ezdirip perişan etmek, harap etmek; rezil etmek.

Semend-i nāz ile ʿuṣṣāḳı çignedüp gideyor
Meded ne āfet olupdur o ṣeh-süvārı görüñ

çignemedük:

1. **çignemedük:**
Gazel 1018
Mısra: **13**
Çiğnenmemiş; harap edilmemiş.

Yolında çignemedük kimse ḳoymadı Rūḥī
Ne ṭoz ḳopardı o çāpük-süvārı seyr eyle

çignen-:

1. **çignen-:**-*düg, -üm*
Gazel 224
Mısra: **3**
Ayakla veya bir taşıt tarafından ezilmek, ezilip öldürülmek.

Düşüp rāh-ı belāda sāye-veş çignendügüm dāʾim
O serv-i ser-fırāzuñ ḳadd-i bālāsı belāsıdur

çıḳ-:

1. **çıḳ-:**-*mış*
Gazel 639
Mısra: **10**
Çıkmak II Ulaşmak.

Degül mümkin irişmek ol boyı şimşāda ey Rūḥī
Ne ḫāṣıl ṭutalum eflāka çıḳmış āh u feryāduñ

2. **çıḳ-:**-*uben*
Gazel 550
Mısra: **6**
(Bulunduğu yerden) Dışarıya varmak.

Hümā-pervāz-ı zülfüñle giçe bu āh-ı şeb-gīrüm
Hümā-yı ṭāyir-i ḳudsī çıḳuben ḳuşḳulandurmış

3. **çıḳ-:**-*up*
Gazel 1079
Mısra: **1**
(Bulunduğu yerden) Dışarıya varmak, içeriden dışarıya doğru gitmek.

Cefādan mı çıḳup seyr itdügi bürḳaʿle gözden mi
Ruḫı mirʾātını ol meh-pāre ṣaḳlar yoḳsa ṭozdan mı

4. **çıḳ-:**--*ınca*
Gazel 620
Mısra: **2**
Ortaya çıkmak, görünmek.

İçi ḳaralığı āḫir raḳīb-i bed-gūyuñ
Beyāża çıḳdı çıḳınca ḫaṭ-ı semen-būyuñ

5. **çıḳ-:**-*dı*
Gazel 584
Mısra: **6**
Açığa çıkmak, görünmek.

Oldı peydā bādede ṣanmañ ḥabāb-ı şevḳ-baḫş
Çıḳdı baḥr-ı şuʿle mevc-i nūrdan bir çerāġ

6. **çıḳ-:**
Gazel 1038
Mısra: **10**
(Bir şeyin içinden) çıkmak, ayrılmak.

Nice demdür ki ḫūnāb-ı cigerle jeng ṭutmışdur
Niyām-ı sīneden çıḳmaz anuñçün tīġ-i hicrānı

7. **çıḳ-:**-*sa*
Kaside 16
Mısra: **31**
Çıkmak, erişmek, yükselmek.

Ḳuş olup eflāka çıḳsa bāz-ı ḳahrı indürür
Aña ḫaṣm olan meger dünyādan ide intiḳāl

8. **çıḳ-:**-*ma*
Gazel 616
Mısra: **3**
Ayrılmak, uzaklaşmak.

İl söziyle beni öldürmege evden çıḳma
Ġarażı a güzelüm şimdi temāşādur elüñ

9. **çıḳ-:**-*up*
Gazel 709
Mısra: **23**
Yukarı doğru gitmek, yüksekteki bir yere erişmek, tırmanmak.

Bāl u per bulsa çıḳup eflāka mānend-i hümā
Ṭuʿme olurdı yed-i ḳadrindeki şehbāza gül

10. **çıḳ-:**-*mış*
Gazel 332
Mısra: **19**
(Bir yerden) Uzaklaşmak, ayrılmak, (bir yeri) terketmek.

Hicretüñ biñ on birinde yoḳsa çıḳmış Şāmdan
Maḥmil-i vādī-neverd ü Kaʿbe-i ʿulyā mıdur

11. **çık-:**-*up*
Gazel 964
Mısra: **6**
Peyda olmak, meydana gelmek, görünmek, bitmek.

İḥmāli ḳo vücūdını ḥāk idelüm hemān
Yüzden çıkup ḫaṭuñ ne revādur herem başa

12. **çıḳ-:**-*sa*
Gazel 165
Mısra: **9**
Bir yere ulaşmak, varmak

Seyre çıḳsa ḳaçan ol server-i iḳlīm-i cemāl
Ḫūb-rūlar çekilüp her ṭaraf alaya ṭurur

13. **çıḳ-:**-*maz, -sa*
Gazel 297
Mısra: **3**
Bulunduğu yeri bırakıp başka yere geçmek, taşınmak, ayrılmak, ilgisini kesmek.

Ney demiyle nola çıḳmazsa göñül meygededen
Ḥaḳ bu kim āb u hevāsına ṭoyılmaz yerdür

14. **çıḳ-:**-*sun, -lar*
Gazel 955
Mısra: **2**
Çıkmak, gelmek.

Bugün ol servile seyr itmek ister diñ eḥibbāya
Temāşāmuz var aġyārile çıḳsunlar temāşāya

15. **çıḳ-:**-*dı*
Gazel 169
Mısra: **17**
Gerçekleşmek.

O şūḫuñ meyli var aġyāra dirdüñ geldi hep çıḳdı
Ne ʿālī-ṭabʿsın Rūḥī ne zībā intiḳāluñ var

16. **çıḳ-:**-*maḳ*
Gazel 213
Mısra: **7**
Ayrılmak || Vazgeçmek, bırakmak.

Ādem geçer nice ẕevḳa düşüp çıḳmaḳ istemez
Kūy-ı ḥabīb ḥaḳ bu ki bāġ-ı naʿīmdür

17. **çıḳ-:**-*mış*
Gazel 269
Mısra: **2**
Can ve ten bağlamında bedenin ölüp ruhun vücudu terketmesi.

Ḫaṭ-ı sebzüñ ki rūḥ-efzā-yı cism-i nātüvānumdur
Ġam-ı laʿl-ı şafā-baḫşuñla çıḳmış ḳılca cānumdur

18. **çıḳ-:**-*ar*
Gazel 111
Mısra: **6**
Ortaya çıkmak.

Şol deñlü dökdi yine gözüm firḳatuñda ḳan
Biñ yıl ḳazarlar ise çıḳar hep türāb-ı surḫ

19. **çıḳ-:**-*up, -dur*
Gazel 66
Mısra: **4**
İçeriden dışarıya varmak; bir şeyin yukarısına doğru gitmek.

Cūybār-ı bāġ şan bir baḥrdur kim üstine
Bir ṣadefdür dür hevāsıyla çıḳupdur her ḥesāb

20. **çıḳ-:**-*dı*
Gazel 1072
Mısra: **9**
(Özellik ve nitelik için) Anlaşılmak, ortaya çıkmak.

Her kimi yār aġladuḳ aġyār çıḳdı ʿāḳıbet
Bī-vefā bulduḳ hep ebnā-yı zamānı ḥāṣılı

21. **çıḳ-:**-*dı*
Gazel 104
Mısra: **1**
Görünmek, doğmak.

Çıḳdı şeb defʿin idüp kevkeb-i hengām-ı ṣabāḥ
Ey ḫoş ol kimse ki başında ola neşʾe-i rāḥ

22. **çıḳ-:**-*ar*
Gazel 611
Mısra: **14**
Gitmek, uzanmak.

Rüstemāne ele şemşīr alıcaḳ aʿdādan
Bir ucı çarḫa çıḳar velvele-i el-ḥaẕerüñ

23. **çıḳ-:**-*a, -y, -dı*
Gazel 115
Mısra: **2**
Elde edilmek, sağlanmak; görünür veya belli bir durumda bulunmak.

Dāġuma öykinmiş olmaḳla gül-i sīrāb surḫ
Öykinürdi ger gül-i terden çıḳaydı āb surḫ

24. **çıḳ-:**-*ma*
Gazel 202
Mısra: **2**
Çıkmak, ayrılmak, uzaklaşmak.

Cihānda ẕevḳ idecek kūşe yoḳ belā yiridür
Müdām meygededen çıḳma kim ṣafā yiridür

25. **çıḳ-:**-*maġ, -a*
Gazel 106

Mısra: **4**
(İçinde bulunduğu güç durumu) Yaşayıp geçirmiş olmak, geride bırakıp kurtulmak.

Nice ḳılsunlar kenār ümmīdin ʿaşḳ ehli kim
Çıḳmaġa girdāb-ı fırḳatdan gerekdür ʿömr-i Nūḥ

26. **çıḳ-:**-*ar*
Gazel 240
Mısra: **3**
Yok olmak, kalmamak.

Yā ḳaşları ḫayālı göñülden çıḳar mı kim
Ṭurmaz ḫadeng-i ġamzesi ḫāṭır-nişān ider

27. **çıḳ-:**-*dı*
Gazel 353
Mısra: **7**
(Giyilen veya takılan şeyler vücuttaki yerinden) Ayrılmak.

Yine destārı başdan çıḳdı bī-tāb olduġum oldur
Baña ey bu ne sevdādur diyen gör o ne kāküldür

28. **çık-:**
Gazel 708
Mısra: **7**
Çıkmak, dışarı çıkmak, gezintiye çıkmak.

Seyre çık ʿarż-ı cemāl it şāhidān-ı bāġa gel
ʿĀrıż-ı zībāña demlerdür giçer üftāde gül

29. **çıḳ-:**-*ar*
Gazel 852
Mısra: **6**
Belirmek, ortaya çıkmak.

Ḳande varsaḳ buluruz anda raḳīb-i dīvi
Ya iner gökden o iblīs çıḳar yā yerden

30. **çıḳ-:**-*ar*
Gazel 480
Mısra: **17**
Çıkmak. II Gitmek, dayanmak.

ʿAşḳ dīvānesiyüz Ḳaysa çıḳar silsilemüz
Rehber-i ḳāfile-i silsile-i dārānuz biz

31. **çıḳ-:**-*up*
Kaside 7
Mısra: **55**
Kurtulmak.

Çıḳup dām-ı ʿanādan yine ol şehbāz-ı ṣayd-efken
Şikār itsün ṣalınsun evc-i aʿlāsında dünyānuñ

32. **çıḳ-:**-*dı*
Gazel 590
Mısra: **1**
Herhangi bir durumda olduğu anlaşılmak.

Çünki çıḳdı ḥaḳḳımuzda dinilen sözler ḫilāf
Lāyıḳ oldur kim ola ol meh bizümle sīne-ṣāf

33. **çıḳ-:**-*ma*
Terkib-bend 9
Mısra: **54**
Bulunduğu yerden ayrılmak.

Maġrūr olma ḥüsnüñe her iltiyāmdan
Tīġ ol velī çıḳma maḥall-i serniyāmdan

34. **çıḳ-:**
Gazel 675
Mısra: **14**
Bulunduğu yeri bırakıp başka yere geçmek, gitmek.

Rūḥiyā ḫilʿat-i nevrūzile zeyn oldı çemen
Seyre çıḳ gör eserin mihr-i cihān-efrūzuñ

35. **çıḳ-:**-*dı*
Gazel 878
Mısra: **5**
(Yerinden) Çıkmak. II Âşığın çok fazla ağlamasından dolayı gözünün yerinden çıkması.

Gözlerüm aġlamadan çıḳdı ḳıyās itmeñ kim
Cāmiʿ-i ʿaşḳ-ı cebīnümde çıḳardum iki ʿayn

36. **çıḳ-:**-*ar*
Gazel 887
Mısra: **1**
Doğmak, kaynaklanmak, neşet etmek.

Bu ḥaṭālar ki çıḳar ḫançer-i dil-cūyından
Biz anı hep görürüz ġamze-i bed-ḫūyından

37. **çıḳ-:**-*ınca, -y, -a*
Gazel 1044
Mısra: **8**
(Bulunduğu yerden) Dışarıya varmak, içeriden dışarıya doğru gitmek. || *(Hançer) Saplanılan yerden çıkmak.*

Ḫayl-i ġamile ḫāne-i cān şöyle ṭoldı kim
Ḳan derledi çıḳıncaya dek ṭaşra ḫançeri

38. **çıḳ-:**-*ar, -lar*
Kaside 31
Mısra: **44**
(Bir vasfı kazanmış olarak) Bir yerden ayrılmak.

Olur cemʿ bezminde şol deñlü ʿālem
Girenler o bezme çıḳarlar muʿallem

39. **çıḳ-:**-*dı, -lar*
Kaside 38
Mısra: **52**
Çıkmak, bırakmak. || *Bir görevi bırakmak.*

Senāsın şoñra ḳıl Ḥᵛāce ʿAlīnüñ iki oġlıyla
Di kim ʿāmilluġından çıḳdılar bi'l-cümle ṭamġānuñ

40. **çıḳ-:**-*a*
Terkib-bend 4
Mısra: **8**
(Bir yerden) Uzaklaşmak, ayrılmak, (bir yeri) terk etmek. || *Ölmek.*

İḫtiyārı elde iken māsivādan el çeke
Aña ol vaḳit ki dünyādan çıḳa bī-iḫtiyār

çıka gel-:

1. **çıḳa gel-:**-*a gel, -di*
Gazel 940
Mısra: **13**
Görünmek.

İstedüñ görmege yārı çıḳa geldi nāgāh

Ḫaḳdan ey Rūḥi-i sevdā-zede īmān iste

çıḳar-:

1. **çıḳar-:**-*ma*
Gazel 625
Mısra: **12**
Birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.

Ġam-ı dünyā vü ʿuḳbādan Cem-i vaḳt olsa ḳurtulmaz
Meded keyfiyyetin başdan çıḳarma bāde-i nābuñ

2. **çıḳar-:**-*dı, -n*
Gazel 703
Mısra: **17**
Ortaya koymak.

Ḫoş ḫayāl itdüñ yine naḳşın çıḳardın ʿālemüñ
Rūḥiyā bilmez ḫayālüñ gerçi kim her kem ḫayāl

3. **çıḳar-:**-*duḳ*
Gazel 7
Mısra: **5**
Dışarı atmak.

Biz ey zāhid çıḳarduḳ gönlimüzden māsivāullahı
ʿAceb mi eylesek dünyā vü māfihāya istiġnā

4. **çıḳar-:**-*ur*
Gazel 347
Mısra: **7**
Yukarı doğru gitmek, yüksekteki bir yere erişme (duman vb.).

Çıḳarur bād-ı ṣabā göklere duman duman
Ayaġun ṭopraġını dīde-i pür-nem mi görür

5. **çıḳar-:**-*up*
Terkib-bend 3
Mısra: **63**
(Giyilen veya takılan şeyleri) Vücuttan ayırmak.

Kim teninden çıḳarup cāmesin itdi ʿuryān
Kim ṣarup ṣarmaladı cism-i laṭīfine kefen

6. **çıḳar-:**-*mış, -uz*
Gazel 472
Mısra: **5**
Çıkarmak, atmak.

Başdan hevā-yı devlet-i dehri çıḳarmışuz
ʿĀlemde şimdi faḳr u fenādur murādımuz

7. **çıḳar-:**-*mış*
Gazel 332
Mısra: **14**
Çıkartmak, uzatmak.

Nāḳa üzre maḥmil-i zerrīn midür yā fi'l-meṣel
Baş çıḳarmış kūhdan mihr-i cihān-ārā mıdur

8. **çıḳar-:**
Gazel 273
Mısra: **9**
Bir nesneyi bulunduğu yerden dışarıya çıkarmak; söküp almak.

Ḫāne-i dilden çıḳar endīşe-i aġyārı hep
Rūḥiyā maḳṣūd enīs ise ġam-ı dilber yiter

9. **çıḳar-:**-*up*
Gazel 1081
Mısra: **5**
(Gizli, kapalı veya örtülü olarak durduğu yerden) Göstermek veya kullanmak üzere almak.

İkide bir çıḳarup kākülüñi ʿarż itme
Yine başdan çıḳarursın bu dil-i şeydāyı

10. **çıḳar-:**-*up*
Kaside 18
Mısra: **97**
Bir şeyi bulunduğu yerden dışarı çıkarmak.

Bāġa ḫaylin çıḳarup niteki istiḳbāle
Müjde-i şah-ı bahār ile gele gülşene bād

11. **çıḳar-:**-*ur*
Gazel 1031
Mısra: **4**
Açığa çıkarmak.

Ruḫsāruñı ʿaceb mi ʿaraḳ-rīz iderse mey
Ey ġonca-fem gülüñ çıḳarur āteş ābını

12. **çıḳar-:**-*up*
Kaside 32
Mısra: **5**
Ulaştırmak; yükseltmek.

Pāy-būsuñ çıḳarup pāyelerin aʿlāya
Ḫidmet-i ḫāk-i derüñ rütbelerin ḳıldı ziyād

13. **çıḳar-:**-*dı*
Kaside 8
Mısra: **3**
(Bulunduğu yerden) Dışarı çıkmasını sağlamak. || *Kurtarmak.*

Saʿādet dest-gīr oldı çıḳardı dest-i himmetle
Nüḫūset perdesinden ṭāliʿin ʿOsmān Pāşānuñ

14. **çıḳar-:**-*dı*
Gazel 1014
Mısra: **7**
(Bir şeyi) Yüksek bir yere taşımak, yukarı iletmek.

Āteş-i āhumuñ eflāka çıḳardı ʿalevi
Bu ʿalāmet neyiki nāle vü efġānumda

çıḳası göz:

1. **çıḳası göz:**
Gazel 878
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
"Kör olsun, görmez olsun" anlamında kullanılan bir ilenme sözü.

ʿĀlemi ṭutdı yine ḳanlu yaşum ḳorḳum odur
Yārile bu çıḳası göz bizi eyler mābeyn

çil:

1. **çil:**
Terkib-bend 8
Mısra: **132**
Kırk.

Girmiş kimisi vaḥdete almış ele tesbīḥ
Her birisinüñ vird-i zebānı çil ü pencāh

2. **çil:**-*dür*
Terkib-bend 8
Mısra: **137**
Kırk. || *Kırk para.*

İḥsānı ya pencāh ya çildür fuḳarāya
Ṣabr eyle ki demdür gele ol mīr-i felek-cāh

<u>çile çek-:</u>

1. **çile çek-:**-*üp*
Gazel 230
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dert ve meşakkate katlanmak, eziyet ve sıkıntıya uğramak. || *Dervişlerin tenha bir yere çekilip kırk gün kırk gece çetin bir perhiz ve nefis mücadelesi döneminden geçmeleri.*

Yıllarla ṣūfī çile çeküp hāy u hū ile
Keşf-i rümūzına felek-i şeş-cihāt umar

<u>çīn:</u>

1. **çin:**
Gazel 341
Mısra: **13**
Asya'nın doğusunda bulunan geniş ülke. Klasik Türk şiirinde ceylanları, dolayısıyla da misk kokularıyla söz konusu edilmiştir.

Çin illerinüñ çoḳ gözi āhūların ögme
Ey ḫᵛāce bu Rūm illeridür bunda neler var

2. **çīn:**-*i*
Gazel 385
Mısra: **14**
Kıvrım, büklüm.

Nīş olur nūşuñ ṣaḳın aldanma şeker-ḫandine
Ġāfil olma Rūḥiyā ebrūlarınuñ çīni var

3. **çīn:**-*den*
Kaside 40
Mısra: **23**
Çin ülkesi.

Çīnden dāḫil-i bezm olmaġı özler faġfūr
Meclis-i ḫāṣı ferruḫ-baḫş-ı kemākān eyüdür

<u>çīn it-:</u>

1. **çīn id-:**-*üp*
Gazel 222
Mısra: **8**
Kıvırmak, bükmek.

Disek ki göñlimüzi pāy-bend iden kimdür
Kemend-i ḳāküli çīn idüp işte bu dirler

2. **çīn id-:**-*üp*
Gazel 413
Mısra: **5**
Çatmak.

Çīn idüp ḳaşlaruñı urma baña ġamzeñ oḳın
Bir dil almaġa nedür çaḳ bu ḳadar yayḳaralar

3. **çīn it-:**-*düg, -üñ*
Gazel 150
Mısra: **2**
Kıvırmak. || *(Kaşları) çatmak.*

Bend-i ser-i zülfüñ ṭutalum cāna ṣafādur
Çīn itdügüñ ebrūlaruñı yā ne belādur

<u>çīn ol-:</u>

1. **çīn ol-:**-*sa*
Gazel 207
Mısra: **11**
Bükülmek, kıvrım kıvrım olmak.

Çīn olsa kākülüñ aña maḫṣūṣdur hele
Ebrūlaruñ neden ikide bir de çīn olur

2. **çīn ol-:**-*ur*
Gazel 207
Mısra: **12**
Kıvrılmak. || *Kaşların çatılması.*

Çīn olsa kākülüñ aña maḫṣūṣdur hele
Ebrūlaruñ neden ikide bir de çīn olur

<u>çin seḥer:</u>

1. **çīn seḥer:**
Kaside 32
Mısra: **7**
Sabah erkenden, tan yeri ağarmakta olduğu zaman.

Çīn seḥer kim gelür erbāb-ı maʿārif ḳapuña
Ḥācib-i luṭfuñ açar yüzlerine bāb-ı murād

<u>çīn-i ġazāb:</u>

1. **çīn-i ġaẕāb:**-*dan*
Gazel 1033
Mısra: **9**
Hiddet kıvrımı. || *Sevgilinin çatık kaşları.*

Ḳaşları olmayıcaḳ çīn-i ġaẕābdan ḫālī
Giryeden kesmek olur mı müje-i ḫūn-pāşı

<u>çīn-i zülf:</u>

1. **çīn-i zülf:**-*i*
Gazel 887
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Saçının kıvrımı.

Çīn-i zülfi yeter ortaya getürse miski
Başımuz ḫoş degül ey ḫᵛāce anuñ būyından

<u>çīn-i zülf-i yār:</u>

1. **çīn-i zülf-i yār:**
Gazel 469
Mısra: **7**
Sevgilinin saç kıvrımı.

Ḫaṭādur dir imişsin çīn-i zülf-i yār sevdāsı
Var ey ṣūfī hemāñ öz ḥālüñi gör saña bu düşmez

çiz-:

1. **çiz-:**-*düm*
Gazel 198
Mısra: **10**
Çizmek II çizerek yazmak.

Geldi yol göstermege ṣūfī baña dün ben ṭurup
Yol budur diyü çemenden cānibe çizdüm kenār

2. **çiz-:**-*di*
Gazel 990
Mısra: **9**
(Bir şeyin üzerinden sert ve sivri bir şey geçirerek) Çizgi halinde berelemek, üzerinde çizik peyda olmasına sebep olmak.

Çizdi Rūḥī bir yeñi mıṣṭar-ı kitāb ʿaşḳuña
Şerḥalar ṣanma görinen sīne-i efgārda

3. **çiz-:**-*er*
Kaside 17
Mısra: **13**
Tasvir etmek, nakşetmek, çizmek.

Perkār alup eline neden dāyire çizer
Cerr eylemek meger ki diler ḫalḳı rūz-ı ʿīd

çizgin-:

1. **çizgin-:**-*ür*
Gazel 543
Mısra: **1**
Çevresinde dönmek, dolaşmak.

Būstān-ı ġamda başum çizginür dolāb-veş
Aḳıdur ḳanlı yaşını gözlerüm mīzāb-veş

çoġ:

1. **çoġ:**-*-ı*
Gazel 1054
Mısra: **6**
Çok olan şey, çok şey, fazla.

Elem-i hicrümi az çekdürürin saña dime
Zehrüñ ey laʿl-şeker çoġı nedür yā azı

çoġal-:

1. **çoġal-:**-*dı*
Gazel 1097
Mısra: **5**
Çoğalmak, artmak, fazlalaşmak.

Ġāyet çoġaldı āhū-yı gerden-firāz-ı Rūm
Ṣal ṣayd-gāha zülf-i muʿanber kemendüñi

çok gör:

1. **çoḳ gör-:**-*me*
Gazel 314
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birine bir şeyi) Yakıştıramamak, layık bulmamak, fazla bulmak.

Cān virdügüm viṣāline bāzār-ı ʿaşḳda
Çoḳ görme ey raḳīb añā ednā belā budur

çoḳ mı:

1. **çoḳ mı:**
Terkib-bend 8
Mısra: **86**
Çok şey mi? || Ne çıkar?.

Dirseñ ki bugün eylemeyen yarın ider ẕevḳ
Çoḳ mı iki gün bendelerüñ eyleye ʿişret

çokça:

1. **çoḳca:**
Gazel 331
Mısra: **11**
Çok olarak, aşırı fazla, çokça.

Seni aġyār ile ʿişretde görmek çoḳca ṣabr ister
Yine şāhum esīr-i derd-i hicrān olmamuz yegdür

çokdan:

1. **çoḳdan:**
Gazel 631
Mısra: **13**
Çok önceden, uzun zamandan beri.

Çoḳdan duʿā-yı devletüñ eyler kemīnedür
Rūḥī ḳuluñdan eyleme eksik himāyetüñ

2. **çoḳdan:**
Gazel 1028
Mısra: **10**
Uzun zamandan beri, bir hayli zamandır.

Ḳatl eylerin raḳībi dimişsin meded meded
Çoḳdan geçüpdür elḥaḳ o nā-cinsüñ ölmesi

coklar:

1. **çoḳlar:**-*uñ*
Gazel 29
Mısra: **7**
Çok kişiler, birçokları.

Çoḳlaruñ vaṣf-ı ḫaṭuñla müşkilin ḥall eyledüm
Kim virür ḥāl ehli dil yārāna ḳāl-ı dil-güşā

çokluk:

1. **çoḳluḳ:**
Gazel 776
Mısra: **5**
Çoğunlukla, genellikle. II Fazlalık, bolluk.

Çemende seyr-i şebbūyile çoḳluḳ ḫoş degül başum
Gözüm şebbūda iken zülf-i ʿanber-būdadur göñlüm

çöpce:

1. **çöpce:**
Gazel 1022
Mısra: **6**
Çöp gibi, çöp kadar.

Neşʿe-i cām baña şöyle ġınā virmiş kim
Çöpce gelmez gözüme kevkeb-i Cem girse

çöz-:

1. **çöz-:**-*di*
Gazel 1076
Mısra: **1**
(Bir şeyi) Bağlı, düğümlü, sarılı veya ilikli durumdan çıkarmak, açmak.

Belden ki o meh tīġ-i güher-bārını çözdi
Behrām meger terkeş-i zer-kārını çözdi

<u>çuha:</u>

1. **çuḫa:**-*y, -ı*
Gazel 948
Mısra: **16**
Yünden dokunmuş, tüysüz, ince ve sık düz kumaş.

Rūḥiyā ʿālem-i fānīde odur ʿārif kim
Vire destārı külāha çuḫayı iḥrāma

<u>çul:</u>

1. **çul:**
Gazel 702
Mısra: **18**
Genellikle kıldan yapılmış kaba dokuma, çul, örtü.

Vaʿde-i luṭf eylemiş dün Rūḥi-i ʿuryāna çarḫ
Yā ʿabādur luṭfı yā çul ikiden ḫālī degül

<u>çün ü çirā:</u>

1. **çün ü çirā:**
Kaside 36
Mısra: **60**
Nasıl ve niçin.

Ṭālibān-ı feyż-i Aḥmed ʿākibet maḥmūd olup
Şübhe refʿ olup ola çün ü çirā eksilmede

D

<u>dād:</u>

1. **dād:**
Gazel 138
Mısra: **2**
Sızlanma, şikayet.

Bendesin şāh-ı kerem itmez yād
Elimüzden ne gelür güce ne dād

2. **dād:**
Gazel 736
Mısra: **2**
İmdat, yardım anlamında ünlem belirten bir söz.

Ġamdan öldük nice bir ʿarż-ı cemāl
Dād ey pādişeh-i mülk-i cemāl

3. **dād:**
Gazel 138
Mısra: **8**
Verme, veriş. // Bağış, ihsan; yardım, himmet.

Öykinürmiş lebüñe çün sükker
Ölmez isem alayım andan dād

4. **dād:**-*ımuz, -ı*
Gazel 124
Mısra: **11**
Feryat, figan.

Diñlemezsin nidelüm dādımuzı
Bize lāzım gelür itmek feryād

5. **dād:**
Müsebba 1
Mısra: **11**
Adalet, doğruluk.

ʿAhd-i ʿadlinde serāser mülk-i dünyā dād iken
Himmetüñde bāġ-ı ʿālem būstīn-ābād iken

6. **dād:**
Tarih 28
Mısra: **11**
Adalet, doğruluk II Feryat, yardım.

Dād pīr-i ḫıredem müjde vü güft
Baʿd ezīn ġam meḫor ey ʿārif-i cān

7. **dād:**
Kaside 23
Mısra: **20**
Adalet, doğruluk, insaf.

ʿAdāletile ʿadimüʾl-miṣāl idi pederüñ
ʿAceb mi olsa saña ʿadl ü dād eger ʿādet

8. **dād:**-*uñ*
Gazel 638
Mısra: **4**
Bağış, ihsan; yardım, himmet. || Sevgilinin aşığı ile konuşması.

Ḳand-i laʿliyle mükerrer nice bir baḫṣ idesin
Olsun ey şehd-i ṣafā-baḫş senüñ de dāduñ

9. **dād:**
Gazel 943
Mısra: **15**
Bağış, ihsan; yardım, himmet.

Ḳatı āsān idi laʿluñdan ey bī-raḥm dād almaḳ
Eger ol kām-baḫş-ı ehl-i ʿirfān gelse Baġdāda

<u>dād eyle-:</u>

1. **dād eyle-:**-*mez*
Gazel 438
Mısra: **4**
Adaletle, iyilikle muamele etmek.

Yār cevrinde dil-i ʿāşıḳ yıḳılsa ġam degül
Tīz ḫarāb olur o yer kim ḥākimi dād eylemez

<u>dād kıl-:</u>

1. **dād ḳıl-:**-*sa, -ñ*
Kaside 18
Mısra: **80**
Adil davranmak.

Telḫ-kām itmiş anı ḳahr-ı sipihr-i ġaddār
Ḳand-i luṭfuñla yetüp gavrine ḳılsañ nola dād

<u>dād u ʿadl:</u>

1. **dād u ʿadl:**-*ile*
Kaside 14
Mısra: **46**
Adalet ve doğruluk.

O hādi-i edeb ol ḫāmi-i ʿIrāḳ u ʿArab
Ki dād u ʿadlile mānendi yoḳ bir ehl-i şuʿūr

<u>dāda gel-:</u>

1. **dāda gel-:**-*miş, -üz*
Gazel 946
Mısra: **14**
Merhamet dilemek.

Eyleme ḳaṭʿ-ı naẓar ehl-i naẓardan Yārab

Gelmişüz dergehüñe cevr-i felekden dāda

1. **dāda gel-:**-*üp, -dür*
Gazel 944
Mısra: **10**
Şikayet etmek, sızlanmak, feryat etmek.

Şu deñlü ʿālemi ḳırdı geçürdi ol ḳıyāmet-ḳad
Gelüpdür ʿālem-i ervāḥ elinden Rūḥiyā dāda

dāda var-:

1. **dāda var-:**-*ma, -muz*
Gazel 943
Mısra: **14**
Şikayet etmek, sızlanmak, feryat etmek.

Yeter Rūḥī-i zārı zehr-i ġamla telḫ-kām itdüñ
Nedür bu ẓulm elüñden lāzım oldı varmamuz dāda

dād-güster:

1. **dād-güster:**
Gazel 137
Mısra: **17**
Adalet yayan, adaletli.

Bülend-mertebe ʿOs̱mān-ı dād-güster o kim
Kemāl-ı faẕlile olmış zamāne içre Ferīd

dād-ḫāh:

1. **dād-ḫāh:**-*uñ*
Tarih 1
Mısra: **16**
Adalet isteyen, adalet dileyen (kimse).

Açıldı bārgāh-ı maʿdeletde defter-i himmet
Ṣafā ol dād-ḫāhuñ kim yeri bu bārgāh oldı

dādlar ḳıl-:

1. **dādlar ḳıl-:**-*sa, -m*
Gazel 636
Mısra: **6**
Şikayet etmek, sızlanmak, feryat etmek.

Şerbet-i laʿl-i lebinden beni maḥrūm itdi
Dādlar ḳılsam elinden nola ol bīdāduñ

dāfiʿ-i ġam:

1. **dāfiʿ-i ġam:**-*dur*
Gazel 323
Mısra: **4**
Gamı uzaklaştırıp kovan şey veya kimse.

Ṣafāmuz var ġam-ı devrāndan aṣlā bākımuz yoḳdur
Biḥamdillah ṣarāb-ı rūḥ-perver dāfiʿ-i ġamdur

2. **dāfiʿ-i ġam:**-*dur*
Gazel 705
Mısra: **4**
Gam ve keder giderici.

Eylemez bir nesne ḫāṭırdan ġam-ı hicrānı defʿ
Gerçi dirler dāfiʿ-i ġamdur ṣarāb ol hem degül

3. **dāfiʿ-i ġam:**-*dur*
Terkib-bend 8
Mısra: **17**
Derdi tasayı gideren, ortadan kaldıran (şey).

Sāḳī getür ol bādeyi kim dāfiʿ-i ġamdur
Ṣayḳal ur o mirʾāta ki pür-jeng -i elemdür

dāġ:

1. **dāġ:**-*ı*
Gazel 148
Mısra: **5**
Yara, yanık yarası. II Aşk, elem, keder vb. içe işleyen duyguların verdiği yanıklık, yara.

Çoḳ olmaḳla derūnum dāġı artar ḳalbümüñ şevḳı
Ne deñlü ḫānede şemʿ olsa ol deñlü żiyā artar

2. **dāġ:**-*ı*
Gazel 637
Mısra: **2**
Çevresindeki araziye göre büyük bir çıkıntı teşkil edecek şekilde yükselen toprak veya kaya kütlesi; Bîsütun dağı. II Yara, yanık yarası, aşk yarası.

Bāʿis̱-i şöhreti bir dāġ ise ger Ferhāduñ
Var her kūşede biñ dāġı dil-i nāşāduñ

3. **dāġ:**
Gazel 637
Mısra: **1**
Çevresindeki araziye göre büyük bir çıkıntı teşkil edecek şekilde yükselen toprak veya kaya kütlesi.

Bāʿis̱-i şöhreti bir dāġ ise ger Ferhāduñ
Var her kūşede biñ dāġı dil-i nāşāduñ

4. **dāġ:**-*lar*
Gazel 68
Mısra: **6**
Aşk, elem, keder vb. içe işleyen duyguların verdiği yanıklık, yara.

Feżā-yı sīne miḥnet ʿāleminüñ āsumānıdur
Meh-i nev nāḫunum zaḫmıdur anda dāġlar kevkeb

5. **dāġ:**
Gazel 583
Mısra: **14**
Yara, yanık yarası.

Sīne micmer aḫker-i sūzānı dāġ-ı ḫūn-feşān
Olmış ol micmerde yer yer ḳurṣ-ı ʿanber tāze dāġ

6. **dāġ:**-*uñ*
Gazel 606
Mısra: **6**
Yanık yarası, kızgın demirle vurulan damga, nişan II. Lale, gelincik vb. çiçeklerin göbek kısmındaki siyahlık..

Bunca kim merhem urur jāle ḳarası ḳopmaz
ʿAceb ey lāle kimüñ odına yanmış dāġuñ

7. **dāġ:**-*ımuz*
Gazel 176
Mısra: **11**
Yanık yarası, kızgın demirle vurulan damga, nişan.
II Gönülde açılmış yara.

Hezārān dāġımuz var ʿaşḳımuz Ferhāda ġālibdür
Nihāyet ol lebi Şīrīn yanında nāmımuz yoḳdur

8. **dāġ:**-*ımuz, -dan*
Gazel 1056
Mısra: **10**
Kızgın demirle vurulan damga, yara.

Ḳoynımuzda görüp aġyār filori şanmasuñ
Dāġımuzdan ḳopılan penbe-i gülgünımuzı

9. **dāġ:**-*lar, -um*
Gazel 120
Mısra: **3**
Kızgın demirle vücuda vurulan damga, işaret; tedavi için vücutta kızgın bir demirle oluşturulan yanık II Aşk, elem, keder vb. içe işleyen duyguların verdiği yanıklık, yara.

Sīnemde şanma dāġlarum üzre penbeler
Ḳoynuma ḳoydı yār bir avuç gül-i sefīd

10. **dāġ:**-*um*
Gazel 11
Mısra: **10**
Yanık yarası, kızgın demirle vurulan damga, nişan. II Aşk yarası.

Kūyuña varmaġa giceyle yeter Ḳanlu dāġum başumda necm-i hüdā

11. **dāġ:**-*lar, -ı, -n*
Gazel 756
Mısra: **9**
Yanık yarası, kızgın demirle vurulan damga, nişan. II Aşk, elem, keder vb. içe işleyen duyguların verdiği yanıklık, yara.

Sīnemüñ dāġların şaḳlamadan ey Rūḥī
Ne şanursın meger ol yār ḫaberdār degül

12. **dāġ:**-*uñ, -ı*
Gazel 682
Mısra: **9**
Yara. II Gönülde açılmış yara.

Dāġuñı tāzelemişsin nedür ey Rūḥi-i zār
Yine bir ġoncaya varise giriftār olduñ

13. **dāġ:**
Kaside 11
Mısra: **8**
Kızgın demirin sebep olduğu yara. II Büyük üzüntü, acı, keder.

Şu kurş-ı ʿanbere döndi ki yana micmerde
Taşārrufāt-ı hevāda derūn-ı lālede dāġ

dāġ eyle-:

1. **dāġ eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 59
Mısra: **4**
Yaralamak.

Sāʿid-i sīmīnüñe dāġ urma yaḳma cānları
Kim fitīl alduñ ele dāġ eyledüñ ʿuşşāḳı heb

dāg it-:

1. **dāg it-:**-*dü, -m*
Gazel 770
Mısra: **2**
Yaralamak.

Bugün dil-teng olup yād-ı ruḫuñla seyr-i bāġ itdüm
Gülin derdüm nihālüñ bülbül-i şeydāyı dāg itdüm

dāġ ur-:

1. **dāġ ur-:**
Gazel 38
Mısra: **3**
Dağlamak. II Sevgilinin hayalinin hatıra gelmesi.

Dem-be-dem yaşum aḳar başuma dāġ urduḳca
Dāġdan nāzil olan āb-ı revāndur gūyā

2. **dāġ ur-:**-*alum*
Gazel 841
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dağlamak. || (Özellikle yürek, iç, ciğer gibi kelimelerle) Büyük üzüntü vermek, acı ve ıstırap çektirmek, yakmak.

Ne sen çek ḳahr şemşīrin ne biz dāġ uralum ḳalbe
Hemān ṣūlḥ idelüm senden ḳılıç bizden siper gitsün

3. **dāġ ur-:**-*dı, -lar*
Gazel 208
Mısra: **6**
Dağlamak. || Abdâl/dervişlerin baş ve göğüslerine dağ vurmak.

Germ olup erbāb-ı bezme itdiler ʿarż-ı cemāl
Her belā-keş ʿāşıḳuñ baġrına biñ dāġ urdılar

4. **dāġ ur-:**-*ma*
Gazel 59
Mısra: **3**
Dağlamak.

Sāʿid-i sīmīnüñe dāġ urma yaḳma cānları
Kim fitīl alduñ ele dāġ eyledüñ ʿuşşāḳı heb

dāġ üsti bāġ ol-:

1. **dāġ üsti bāġ ol-:**-*duġ, -ı*
Kaside 12
Mısra: **22**
Dağ halindeyken bağ haline konan yer. || Dişi devenin üzerindeki süslerle dolu mahmille birlikte oluşturduğu görüntü.

Maḥmil-i pür-naḳş Rūḥī bāġa dönmiş zeyn olup
ʿĀrife dāġ üsti bāġ olduġı bu maʿnā mıdur

dāġ üzre dāġ:

1. **dāġ üzre dāġ:**
Gazel 582
Mısra: **2**
Yara üstüne yara, üst üste yaralamak. || Çok üzülmek.

Benden alup ġayra şunsañ meclis-i meyde ayaġ
Ey gül-i raʿnā ururs bağruma dāġ üzre dāġ

dāġ yaḳ-:

1. **dāġ yaḳ-:**
Gazel 583
Mısra: **2**
Dağlamak.

Tāze gül şevḳıyla yaḳdı ey göñül her tāze dāġ
Sen daḥi yaḳ tāzeler şevḳıyla yer yer tāze dāġ

2. **dāġ yaḳ-:**-*ar*
Gazel 583
Mısra: **12**
Dağlamak, dağ yakmak. || Batıni tarikat mensuplarının baş, yüz ve göğüslerine dağ vurmaları.

Bir şehüñ abdālıyuz kim nār-ı şevḳıyla yaḳar
Tekye-i ʿaşḳında her gün biñ ḳalender tāze dāġ

3. **daġ yaḳ-:**-*mış*
Gazel 404
Mısra: **9**
Dağlamak, yanık yarası açmak.

Ġamdan başına biñ daġ yaḳmış dün gice Rūḥī
Bunuñla neylesün başına miskīn çāre itmişdür

dāġ yakıl-:

1. **dāġ yaḳıl-:**-*maz*
Gazel 773
Mısra: **3**
Dağlanmak. || Aşk, elem, keder gibi duygularla gönülde yara açmak.

Başuma hīç gün olmaz ki yaḳılmaz biñ dāġ
Āh kim ḳabil-i taḳrīr degül derd-i serüm

dāġ yandur-:

1. **dāġ yandur-:**-*ur*, -*du*, -*m*
Gazel 583
Mısra: **6**
Dağlamak, dağ yakmak.

Ḳorḳum andandur ki dirler bāʿiṯ-i hicrān ola
Yandururdum cismüme yoḳsa serāser tāze dāġ

dāġdāġa:

1. **dāġdāġa:**
Tarih 28
Mısra: **1**
Boşuna telâş, beyhûde sıkıntı.

Şeb dilem tā seḥer in dāġdāġa dāşt
Ki çi şud vāli-i Cemşīd-mekān

daġdaġa-i ʿār:

1. **daġdaġa-i ʿār:**
Gazel 282
Mısra: **6**
Utanma telaşı.

ʿĀşıḳuz lāzım olan ʿāşıḳa şeydālıḳdur
Ḳayd-ı nāmūs nedür daġdaġa-i ʿār nedür

dāġdār:

1. **dāġdār:**
Gazel 924
Mısra: **4**
Kızgın demirle dağlanmış, yaralı.

Biz elden şalmasaḳ gül gibi cām-ı behcet-encāmı
Demādem ḳalb-i aʿdā lāle gibi dāġdār olsa

2. **dāġdār:**-*ı*
Gazel 666
Mısra: **10**
Çok üzgün, kederli, elem ve ıztırapla kavrulmuş, yanık. || Lale, âşık.

ʿİẕār-ı şevḳi ile lāle sīne-çāk olmış
Ne al ḳana boyanmış o dāġdārı görüñ

3. **dāġ-dār:**
Gazel 960
Mısra: **12**
Yaralı, dağlı; çok üzgün, kederli, elem ve ıztırapla kavrulmuş, yanık. || Lalenin ortasındaki dağ yarasına benzeyen siyahlık.

Gül ile lālede āyā bu ceẕbe kimdendür
Ki ol yaḳasını yırtup bu dāġ-dār gele

dāġdār eyle-:

1. **dāġdār eyle-:**-*r*
Gazel 128
Mısra: **2**
Yaralamak (Lalenin ortasındaki siyahlık bağlamında).

Şalınsa serv-i bālāyı ıraḳdan baḳdurur ol ḳad
Açılsa lāle-i ḥamrāyı eyler dāġdār ol ḫad

dāġdār-ı hāl-i rūy-ı yār:

1. **dāġdār-ı ḫāl-i rūy-ı yār:**
Gazel 766
Mısra: **5**
Sevgilinin yüzündeki ben sebebiyle ıstıraba düşmüş, yanmış yer.

Ne ġam ger dāġdār-ı ḫāl-i rūy-ı yār ise sīnem
Biḥamdillah ki reşk-i nāfe-i tātārdur dāġum

dāġdār-ı nev:

1. **dāġdār-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **4**
Elem ve ıstırapla yeni kavrulmuş, yeni yaralanmış kişi.

Terk itdi yār-ı köhnesini lāle-ḫaddimüz
Beñzer ki ḥāṣıl eyledi bir dāġdār-ı nev

dāġ-ı belā:

1. **dāġ-ı belā:**
Gazel 548
Mısra: **7**
Bela yarası. || Kalu beladan kalan yanık yarası.

Nice bir mühr-i sükūt ura bize dāġ-ı belā
İdelüm mest-i mey-i vaḥdet olup cūş u ḫurūş

2. **dāġ-ı belā:**-*y*, -*a*
Gazel 324
Mısra: **1**
Gam ve kederden oluşan yanık yarası.

Dime dāġ-ı belāya ṣabrı yoḳ ṭurmaz fiġān eyler
Benüm rūḥum maḥabbet ādemüñ baġrını ḳan eyler

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

dāġ-ı dil-i nālān:

1. **dāġ-ı dil-i nālān:**
Gazel 387
Mısra: **16**
İnleyen gönlün yarası.

Ruḫın yād eyleyüp āh itdügümden ġam çeker bilmez
Ġamından dem-be-dem dāġ-ı dil-i nālān ḳan aġlar

dāġ-ı dil-i sūzān:

1. **dāġ-ı dil-i sūzān:**-*um*
Gazel 645
Mısra: **9**
Yanmış gönlün yarası.

Yādigārıdur anuñ dāġ-ı dil-i sūzānum
Göreyin sönmesün ey Rūḥī çerāġı dedemüñ

dāġ-ı dil:

1. **dāġ-ı dil:**-*üm, -i*
Gazel 742
Mısra: **3**
Gönül yarası.

Dāġ-ı dilümi tāzeler ol dem oluben mest
Gül gibi ṣoḳar başına dildār ḳaranfil

dāġ-ı firāk-ı yār:

1. **dāġ-ı firāḳ-ı yār:**-*ile*
Gazel 925
Mısra: **2**
Sevgilinin ayrılık yarası.

Bülbül ṭutalum eglenür seyr-i gül u gülzār ile
Ey dil senüñ ḥālüñ nolur dāġ-ı firāḳ-ı yārile

dāġ-ı fuʿād:

1. **dāġ-ı fuʿād:**
Kaside 18
Mısra: **22**
Gönül yarası.

Bunca kim merhem urur jāle ḳarası ḳurımaz
Oñulur daġ degül lāledeki dāġ-ı fuʿād

dāġ-ı ġam-ı maḥabbet:

1. **dāġ-ı ġam-ı maḥabbet:**-*üñ*
Gazel 477
Mısra: **7**
Aşkın gam yarası.

Dāġ-ı ġam-ı maḥabbetüñ sīnede bir göñülde biñ
Hep bilür ehl-i ḥāl olan gizlemez āşikāremüz

dāġ-ı ġam:

1. **dāġ-ı ġam:**-*i, -y, -le*
Gazel 756
Mısra: **7**
Gam yarası. || Aşk derdinin açtığı yaralar.

Ġam degül dāġ-ı ġamiyle cigerüñ ḳan olsa
Bir büt-i lāle-ʿiẕāruñ ki dilāzār degül

2. **dāġ-ı ġam:**-*uñ*
Gazel 80
Mısra: **8**
Gam yarası.

Ḳıldı seni feyż-i naẓar-ı baġ-ı melāḥat
Dāġ-ı ġamuñ itdi beni gülzār-ı maḥabbet

3. **dāġ-ı ġam:**-*uñ*
Gazel 613
Mısra: **2**
Kederin dağ yarası.

Çekmege ḫāk-i rehüñ dīde-i ḫūn-pāş gerek
Yaḳmaġa dāġ-ı ġamuñ ḳatı ulı baş gerek

4. **dāġ-ı ġam:**-*uñ, -dan*
Gazel 319
Mısra: **9**
(Sevgilinin) gamının sebep olduğu yanık yarası.

Dāġ-ı ġamuñdan ey yüzi gül ṣanma incinem
Bālā-yı serde gül gibi anuñ mekānı var

dāġ-ı hicr:

1. **dāġ-ı hicr:**-*üñ, -den*
Gazel 825
Mısra: **11**
(Sevgiliden) Ayrılığın yarası.

Dāġ-ı hicrüñden dil-i zārumda var bir derd kim
Çeşmümi her laḥẓa ol derdile giryān eylerem

dāġ-ı ḫūn-āşām-ı hicr:

1. **dāġ-ı ḫūn-āşām-ı hicr:**-*üñ, -den*
Gazel 707
Mısra: **8**
(Sevgiliden) Ayrılığın kan içici yarası.

Firḳat-ı gülden melālum yoḳ ki her dem açılur
Dāġ-ı ḫūn-āşām-ı hicrüñden dil-i şeydāda gül

dāġ-ı hūn-feşān:

1. **dāġ-ı ḫūn-feşān:**
Gazel 583
Mısra: **13**
Kan saçan yara.

Sīne micmer aḫker-i sūzānı dāġ-ı ḫūn-feşān
Olmış ol micmerde yer yer ḳurṣ-ı ʿanber tāze dāġ

dāġ-ı hūnīn:

1. **dāġ-ı hūnīn:**-*ler*
Gazel 10
Mısra: **1**
Kanlı yara.

Dāġ-ı hūnīnler degül sīnemde ey şeh cā-be-cā
Bir avuç altun bulup ḳoynuma ḳoydum ben gedā

2. **dāġ-ı ḫūnīn:**-*ler*
Gazel 273
Mısra: **1**
Kanlı yanık yarası.

Cismimüzde ḫilʿat-ı zer dāġ-ı ḫūnīnler yiter
Başımuz üzre fitīl-i dāġımuz efser yiter

dāġ-ı hūn-rīz:

1. **dāġ-ı ḫūn-rīz:**
Gazel 41
Mısra: **7**
Kanlı dağ yarası.

Tāze güldür tenüm üstindeki dāġ-ı ḫūn-rīz
Ġoncadur dildeki peykān-ı ciger-dūz baña

dāġ-ı köhen:

1. **dāġ-ı köhen:**
Gazel 363
Mısra: **8**
Eski bir yanık yarası.

Felek devr ideli ol gül-ruḫuñ sevdā-yı ʿaşḳıyla
Derūn-ı sīnesinde lāle bir dāġ-ı köhen ṣaḳlar

dāġ-ı köhne:

1. **dāġ-ı köhne:**-*de*
Gazel 905
Mısra: **21**
Eskimiş yara.

Ol ṣadr-ı kām-baḫş ki bu dāġ-ı köhnede
Her gün nihāl-ı luṭfı virür berk ü bār-ı nev

dāġ-ı miḥnet:

1. **dāġ-ı miḥnet:**-*de*
Gazel 268
Mısra: **4**
Zahmet ve meşakkat dağı. || Elem ve kederden oluşan yanık yarası.

Ben ol ʿanḳā-yı ʿaşḳam kim mekānum dāġ-ı miḥnetdür
Raḳīb-i dīv-sīret dāġ-ı miḥnetde zebūnumdur

2. **dāġ-ı miḥnet:**-*üñ*
Gazel 51
Mısra: **2**
Dert yarası.

Başda zaḫm-ı ḫançerüñ devlet nişānıdur baña
Dilde dāġ-ı miḥnetüñ luṭf-ı nihānīdür baña

dāġ-ı mihr ur-:

1. **dāġ-ı mihrin ur-:**-*i, -n, -sa*
Gazel 159
Mısra: **3**
Sevgi dağı vurmak.

Dāġ-ı mihrin yaraşur ursa dil-i ḫūbāna
Ol güzeller begine sikke-i şāhı yaraşur

dāġ-ı nev:

1. **dāġ-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **1**
Yeni yara; yanık yarası.

Dāġ-ı nev urdı bülbüle çünkim bahār-ı nev
Sen de nev eyle ʿaşḳuñı ṭut yaʿni yār-ı nev

dāġ-ı reşk-i ʿārıż:

1. **dāġ-ı reşk-i ʿārıż:**-*uñ, -la*
Gazel 825
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Yanağına duyulan kıskançlıkla oluşan yanık yarası.

Dāġ-ı reşk-i ʿārıżuñla lālenüñ gönlin yaḳup
Ġoncanuñ yād-ı lebüñle baġrını ḳan eylerem

dāġ-ı reşk:

1. **dāġ-ı reşk:**-*ile*
Kaside 7
Mısra: **42**
Kıskançlık yarası.

O günler geldi kim aḥbābdan yüz döndürüp idbār
Yaka iḳbāli dāġ-ı reşkile baġrını aʿdānuñ

dāġ-ı siyeh:

1. **dāġ-ı siyeh:**-*ler, -le*
Gazel 498
Mısra: **6**
Kabuk bağlayıp kararmış yara.

Rezm-gehde görinür aʿdā-yı rūbāha peleng
Cābecā dāġ-ı siyehlerle ten-i ʿuryānımuz

2. **dāġ-ı siyeh:**
Gazel 289
Mısra: **4**
Yanık yarası.

Nihāl-i sāʿid-i sīmīnüñ üzre ey gül-i raʿnā
Degül dāġ-ı siyeh cān bülbülinüñ āşiyānıdur

dāġ-ı siyeh yaḳ-:

1. **dāġ-ı siyeh yaḳ-:**-*dı, -lar*
Gazel 59
Mısra: **5**
Dağlamak.|| Vücutta kızgın demirle yanıklar oluşturmak.

Ol mücellā sāʿide dāġ-ı siyeh mi yaḳdılar
Yā sevād-ı dīdemüñ ʿaksi midür ey nūş-ı leb

dāġla-:

1. **dāġla-:**-*y, -an*
Gazel 241
Mısra: **7**
Vücuda kızgın demirle damga vurmak. || Acı ve ıstırap çektirmek, üzmek.

Dāġlayan sīne-i mecrūḥımuzı ḫāluñdur
Yanduran baġrımuzı ʿārıż-ı gülnāruñdur

dāġlar yaḳ-:

1. **dāġlar yaḳ-:**-*sun*
Gazel 923
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dağlamak, vücûda kızgın demirle damga vurmak. || Büyük üzüntü çekmek, acı ve ıstırap çekmek.

Ġamuñdan dāġlar yaḳsun dilerseñ cismine ḳat ḳat
Göñül bār-ı belādan aġlamaz yüz biñ naḫīf olsa

2. **dāġlar yaḳ-:**-*lar, -up*
Gazel 267
Mısra: **5**
Dağlamak.

Göñül gül gibi yaḳup sīnesine dāġlar yer yer
O serve ġonca-veş rāz-ı derūnın āşikār eyler

dağlarca:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **dağlarca:**
Gazel 452
Mısra: **2**
Dağlar kadar, çok.

Ḳapuñuñ ẕerrece ger çeşme ġubārın çekerüz
Dağlarca felegin minneti bārın çekerüz

dāġ yakıl-:

1. **dāġ yaḳ-:***-sa-um, -sa*
Gazel 765
Mısra: **1**
Dağ yarası vurulmak, dağlamak.

Yaḳılsa tāze hem-reng-i dil-i aġyārdur dāġum
Ḳarası ḳopsa gūyā maṭlaʿu'l-envārdur dāġum

dahi:

1. **daḫi:**
Gazel 1027
Mısra: **4**
Bir daha, artık, bundan sonra.

Şefḳatuñ yoḳ mıdur inṣāf ḳanı ey ẓālim
Daḫi raḥm eylemez misin bu dil-i nā-şāda

2. **daḫi:**
Gazel 168
Mısra: **10**
Hem, kezâlik, de.

Vaṣl āḫir oldı derd-i firāḳuñda aġlamam
Geçdi ṣafā ʿanā daḫi cānā gelür geçer

3. **daḫi:**
Gazel 602
Mısra: **4**
Başka.

Ẕevḳ-i ṣafāmı söylesem kimse inanmaz ey göñül
ʿĀṣıḳı bir benem hemān bir daḫi mübtelāsı yoḳ

4. **daḫi:**
Gazel 975
Mısra: **5**
Bile, dahi.

Nice yıldur olmadılar daḫi bir selāma lāyıḳ
Ḳapuña gelüp gidenler yaḳa çāk u ser şikeste

5. **daḫi:**
Gazel 366
Mısra: **12**
Daha.

Pārelenmek degül midür didügüñ
Tīġ-i firḳat daḫi baña neyler

6. **daḫi:**
Gazel 608
Mısra: **10**
Henüz, daha.

Bī-nişān-ı ʿaşḳsın dīvānelerle baḫsi ḳo
Sen daḫi āmāc-gah-ı seng-i eṭfāl olmaduñ

7. **daḫi:**
Gazel 112
Mısra: **6**
-de, -da.

Saña düşmez raḳībā olmaḳ ol şūḫ ile hem-zānū
Egerçi biz daḫi küstāḫuz ammā sen iñen küstāḫ

8. **daḫi:**
Gazel 1
Mısra: **2**
Daha, başka.

Bādeye cübbe girev oldı vü destār girev
Daḫi neñ var idesin ey dil-i bīmār girev

9. **daḫi:**
Gazel 632
Mısra: **10**
Daha, artık, bundan sonra.

Elüme girse sifāl-ı ser-i kūyuñ itmem
ʿÖmrüm olduḳca daḫi ḫāṭırasın cām-ı Cemüñ

10. **daḫi:**
Gazel 870
Mısra: **2**
Daha, kere.

Ḳorḳarın Mecnūn olam zülfüñ ġamıyla zār iken
Bir daḫi göster yüzüñ başumda ʿaḳlum var iken

11. **daḫi:**
Gazel 931
Mısra: **9**
Daha, başka, artık.

Cān dirīġ itmedi senden daḫi nitsün Rūḥī
Yoluña varını beẕl eyledi dervīşāne

12. **daḫi:**
Gazel 421
Mısra: **8**
Artık, daha.

Cāna ṣafā-yı bāde-i laʿlüñ müdāmdur
Ḳoyup o seyri daḫi bu dünyāya kim baḳar

13. **daḫi:**
Gazel 180
Mısra: **3**
Hala, daha.

Didüm daḫi bāġ-ı ser-i kūyuñda mı aġyār
Ol ġonca-dehen güldi didi bunda o yoḳdur

14. **daḫi:**
Gazel 14
Mısra: **6**
"Bile, da/de" anlamlarına gelen kuvvetlendirme sözü.

Geçüp ḳayd-ı taʿalluḳdan vücūdum eyledüm ıṭlāḳ
'Arūs-ı kāyinātuñ daḫi bir merdānıyuz cānā

15. **daḫi:**
Gazel 1089
Mısra: **12**
Başka, bundan başka.

Kime ḳılsun dil-i miḥnet-zedemüz ʿarż-ı niyāz
Kimimüz var daḫı ʿālemde Ḫudādan ġayrı

16. **daḫi:**
Gazel 690
Mısra: **3**
Daha, hâlâ.

Daḫi çekmekde misin künc-i miḥnetde ġam-ı yārı
Kimüñle eglenürsin ey dil-i şeydā nedür ḥāluñ

17. **daḫi:**
Gazel 921

Mısra: **14**
Bile, hiç değilse.

Dil-i şūrīdeyi menʿ itmesek ümmīd-i vaṣluñdan
İrişmezse daḫi bārī hele ümmīd-vār olsa

18. **daḫi:**
Gazel 50
Mısra: **8**
"Bile" anlamında bağlaç.

Dirler ölmiş ġam-ı ḥicrüñle yoluñda aġyār
Var ümīdüm ki yalan ise daḫi gerçek ola

dāḫil:

1. **dāḫil:**--*i*
Gazel 255
Mısra: **6**
İç, içeri; içinde olma.

Cān ġam-ı zülf-i perīşānıyla ol Leylī-veşüñ
Dāḫil-i cemʿiyyet-i ehl-i cünūn olmaḳdadur

2. **dāḫil:**-*e*
Tarih 58
Mısra: **1**
İlmiye sınıfında bir derece.

Saʿādetle olup Ḳadri Efendi Dāḫile vāṣıl
ʿUluvv-ı ḳadrile oldı faẓīlet ehlinüñ ṣadrı

3. **dāḫil:**-*e*
Tarih 63
Mısra: **1**
Dahil medresesi. || Eskiden, ilk öğretim kurumu olan hâriç medreseleriyle yüksek öğretim kurumu olan sahn medreseleri arasında orta öğretim veren medrese.

Yüz şükr ki ḳıldı seni Ḥaḳḳ dāḫile vāṣıl
Ḥaḳḳā bu pāye-i aʿlāya maḥalduñ

dāḫil eyle-:

1. **dāḫil eyle-:**-*me*
Gazel 150
Mısra: **7**
Katmak, sokmak.

Aġyār-ı cefākārı meded eyleme dāḫil
Zülf-i siyehüñ silsile-i ehl-i vefādur

dāḫil it-:

1. **dāḫil it-:**-*me*
Gazel 277
Mısra: **11**
Katmak, sokmak.

Bezm-i aġyāra dāḫil itme bize Keşret-i ġamdan izdiḥām yeter

dāḫil ol-:

1. **dāḫil ol-:**
Gazel 843
Mısra: **3**
Girmek.

Dāḫil ol kāmillere bulmaḳ dilerseñ imtiyāz
İrtifāʿ-ı ḳadrdur ḫurşīdi mümtāz itdüren

2. **dāḫil ol-:**-*duḳda*
Tarih 46
Mısra: **13**
Girmek, (bir yere) gelmek.

Dāḫil olduḳda ʿIrāḳa didi Rūḥī tārīḫ
Geldi iclālile iḳbālde Caʿfer Pāşā

3. **dāḫil ol-:**-*duḳda*
Tarih 78
Mısra: **9**
Girmek, gelmek.

Dāḫil olduḳda ʿIrāḳa ʿizzet ü iḳbālile
Oldı tārīḫ-i ḳudūmı geldi defterdārımuz

4. **dāḫil ol-:**-*maz, -dı*
Gazel 958
Mısra: **4**
Girmek, dahil olmak.

Zāhidā duḫter-i rez olmasa ger ḥālet-baḫş
Dāḫil olmazdı müdām ehl-i ṣafā meclisine

dāḫil-i bezm ol-:

1. **dāḫil-i bezm ol-:**-*mağ, -ı*
Kaside 40
Mısra: **23**
İşret ve sohbet meclisine girmek.

Çīnden dāḫil-i bezm olmaġı özler faġfūr
Meclis-i ḫāṣı ferruḫ-baḫş-ı kemākān eyüdür

dāḫil-i cārū-keşān-ı kūy-ı humār ol-:

1. **dāḫil-i cārū-keşān-ı kūy-ı ḫumār ol-:**-*ma, -du, -ñ*
Gazel 696
Mısra: **6**
İçkiden sonra baş ağrısı duyanların mahallesini süpürenlerin arasına girmek.

Meclis-i mestān-ı Ḥaḳḳa yol bulam dirseñ henüz
Dāḫil-i cārū-keşān-ı kūy-ı ḫumār olmaduñ

dāḫil-i cemʿiyyet-i ʿaşḳ:

1. **dāḫil-i cemʿiyyet-i ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 777
Mısra: **12**
Aşk topluluğunun içerisinde olmak.

Perīşān eylese bu vażʿ-ı nā-hemvārı devrānuñ
Ne bākum var benüm kim dāḫil-i cemʿiyyet-i ʿaşḳam

dāḫil-i cemʿiyyet-i erbāb-ı kelām ol-:

1. **dāḫil-i cemʿiyyet-i erbāb-ı kelām ol-:**
Gazel 725
Mısra: **12**
Söz ustaları topluluğunun arasında olmak. || Şairler topluluğunun arasında bulunmak.

Rūḥī ne ḳadar kāmil iseñ gözleme ṣadrı
Tek dāḫil-i cemʿiyyet-i erbāb-ı kelām ol

dāḫil-i defter:

1. **dāḫil-i defter:**
Gazel 551
Mısra: **7**
Defterin içinde.

Dāḫil-i defter ṣanup dünyāya ṣıġmazken o yār
Seg raḳībi yoḳ yire defterde terkīn eylemiş

dāḫil-i ḫalḳa-i cemʿiyyet-i mestān:

1. **dāḫil-i ḫalḳa-i cemʿiyyet-i mestān:**-*uz*
Gazel 479
Mısra: **12**
Sarhoşlar topluluğunun halkasının dahili.

İderüz hep revişi üzre sipihrüñ ḫareket
Dāḫil-i ḫalḳa-i cemʿiyyet-i mestānuz biz

dāḫil-i ḫalḳa-i zünnār-perestān:

1. **dāḫil-i ḫalḳa-i zünnār-perestān:**-*uz*
Gazel 480
Mısra: **10**
Keşiş kuşağını sevenler halkasının dahili. || Zünnar sevenlerden biri.

Ṭutmaġa zülf-i çelīpāsını dil bağlamışuz
Dāḫil-i ḫalḳa-i zünnār-perestānuz biz

dāḫil-i ḫarem-i kaʿbe-i viṣāl ol-:

1. **dāḫil-i ḫarem-i kaʿbe-i viṣāl ol-:**-*a*
Gazel 806
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Kavuşma Kabe'sinin haremine girmek.

Ġayr ola dāḫil-i ḫarem-i Kaʿbe-i viṣāl
Ben vādi-i firāḳa düşüp nā-bedīd olam

dāḫil-i meclis:

1. **dāḫil-i meclis:**
Gazel 532
Mısra: **2**
Bir meclise dahil olmak, meclistekilerden biri olmak.

Ḥall eylemez mesʾele-i ʿaşḳı müderris
ʿAşḳ ehline zīrā degül ol dāḫil-i meclis

dāhil-i meclis eyle-:

1. **dāḫil-i meclis eyle-:**-*mez, -ler*
Gazel 385
Mısra: **11**
Meclise almak, dahil etmek.

Eylemezler dāḫil-i meclis ölümden ḳorḳanı
Sālikān-ı vādi-i ʿaşḳuñ ʿaceb āyīni var

dāhil-i ʿömr ol-:

1. **dāḫil-i ʿömr ol-:**-*a*
Gazel 957
Mısra: **10**
(Birinin) Hayatına girmek, ömrüne dahil olmak.

Ḥayfdur ʿāṣıḳ-ı mihnet-zede-i firḳata kim
Dāḫil-i ʿömr ola ol gün ki belāyile giçe

dāhil-i silsile-i ʿaşk it-:

1. **dāḫil-i silsile-i ʿaşḳ id-:**-*eyin*
Gazel 915
Mısra: **9**
Aşk zincirine girmek.

Dāḫil-i silsile-i ʿaşḳ ideyin dir ġayrı
Ṭolasam vechi var ol zülf-i perīşānı ele

dāhil-i silsile-i ehl-i maḳāmāt ol-:

1. **dāḫil-i silsile-i ehl-i maḳāmāt ol-:**-*ma, -z*
Gazel 627
Mısra: **7**
Uhrevi makamlara erişmiş kişilerin silsilesine dahil olmak.

Dāḫil-i silsile-i ehl-i maḳāmāt olmaz
İtmeyen ḳadd-i ser-efrāzını ḫam niteki çeng

dāhil-i ṣohbet it-:

1. **dāḫil-i ṣoḥbet it-:**-*miş*
Gazel 950
Mısra: **11**
(Birini) Sohbet meclisine almak, dahil etmek.

İtmiş aġyārı bugün dāḫil-i ṣoḥbet Yārab
İtdügi işden o bī-raḥmı peşīmān eyle

dāhil-i zümre-i rindān-ı harābāt ol-:

1. **dāḫil-i zümre-i rindān-ı ḫarābāt ol-:**-*ma, -z*
Gazel 633
Mısra: **9**
Meyhane rintleri zümresine dahil olmak.

Dāḫil-i zümre-i rindān-ı ḫarābāt olmaz
Felege kim ki kelek dise yā sīmurġa siñek

dahl:

1. **daḫl:**-*i*
Gazel 25
Mısra: **7**
Bir işe müdahale etme, bir işte parmağı olma; etki, tesir.

ʿAşḳda żaʿf u ḳuvvetüñ daḫli yoḳ ehl-i derd odur
Bāṭını ʿaşḳile ḳavī ẓāhiri nātüvān ola

dahl eyle-:

1. **daḫl eyle-:**-*y, -üp*
Kıt'a 12
Mısra: **3**
(Bir şeye) Girişmek, karışmak.

Ne müşkildür meʾāli bilmedin daḫl eyleyüp şiʿre
Senüñle baḥs ide her ḫāric-i mebḥaṣ olan cāhil

dahl it-:

1. **daḫl id-:**-*elüm*
Gazel 958
Mısra: **9**
Katmak, sokmak.

Şiʿre de daḫl idelüm dirler edānī şimdi
Dāḫil olduḳları yetmez ẓurefā meclisine

dahl-i ihtimām:

1. **daḫl-i ihtimām:**
Tarih 7
Mısra: **28**
Dikkatli, özenli.

Himmet itdi cemʿine dirseñ ḫilāf-ı ʿaḳldur
Ġayrılar hem cemʿ iderdi olsa daḫl-i ihtimām

dahl-i nādān:

1. **daḫl-i nādān:**-*a*
Gazel 392
Mısra: **9**
Cahil kimselerin fikirleri, etkisi.

Daḫl-i nādāna ḳulaḳ ṭutma şaḳın ey Rūḥī
Yine aʿlā bilür aʿlā sözin ednā ne bilür

dahli yok:

1. **daḫli yoḳ:**
Gazel 1026
Mısra: **8**
Etkisi olmamak.

Ḳaşlaruñ ḳalbi şıdı leşker şalup neyler müjeñ
Tīġ-i tīzüñ daḫli yoḳ mülk-i dil u cān almada

dāʿī:

1. **dāʿī:**
Gazel 328
Mısra: **17**
Dua eden, duacı.

Rūḥi-i dāʿī ḳulından luṭfını kesmez bilür
Derd-mend ü bī-kes ü bīçāre vü nā-kāmdur

dāʿī efendi:

1. **dāʿī efendi:**
Kaside 39
Mısra: **9**
Dâ'î Efendi (özel isim). || Asıl adı Molla Şemsüddin olup Rûhî'nin dostlarındandır. Şiir ve inşada yetenek sahibidir.

Dāʿī Efendi ehl-i kemālüñ ẓahīridür
Ḫoş mı gör ol muḳırʿ-i Ḳurʾān ne demdedür

dāʿi-i devlet-i sulṭān-ı cihān:

1. **dāʿi-i devlet-i sulṭān-ı cihān:**
Kaside 37
Mısra: **31**
Cihan padişahının duacısı.

Dāʿi-i devlet-i sulṭān-ı cihān Şemseddin
Kān-ı faẓl u hüner ol ʿilmde ʿummān nicedür

dāʿi-i şāḥib-suḫan:

1. **dāʿi-i şāḥib-suḫan:**
Kaside 6
Mısra: **53**
Güzel sözden anlayan duacı.

Benem o dāʿi-i şāḥib-suḫan ki ḳılmışdur
Sipihr-i kīne-verüñ bār-ı cevri ḳaddümi lām

dāʿim:

1. **dāʿim:**
Gazel 37
Mısra: **9**
Devamlı, sürekli.

Velī ṭurmaz leb-i cān-baḫş-ı yāra öykinür dāʿim
Meger āyīneye baḳmış degül ṭūṭī-i şekker-ḫā

2. **dāʿim:**
Gazel 17
Mısra: **3**
Daima, her zaman.

ʿAceb mi ḫançer-i cevr anlardan gitmese dāʿim
Perī-peykerleri eyler ġurūr-ı ḥüsn bī-pervā

3. **dāim:**
Kaside 14
Mısra: **114**
Daim, sürekli, her vakit.

ʿAdūlaruñ ola derd ü belā vü mātemde
Şafa-yı sūr ile dāim sen olasın mesrūr

4. **dāʾim:**
Gazel 240
Mısra: **7**
Devam eden, devam üzere olan, sürekli.

Dāʾim cevān olursa nola rind-i bāde-nūş
Bir rūḥdur şarāb ki pīri cevān ider

5. **dāʾim:**
Gazel 85
Mısra: **2**
Her vakit, her zaman, devamlı olarak, sürekli.

İlāhī ʿizzetüñ ḫaḳḳıyçün ol servi ser-efrāz it
Kemāl-ı ḥüsnile dāʾim cevānān içre mümtāz it

6. **dāʾim:**
Gazel 16
Mısra: **2**
Daima, devamlı, her zaman, sürekli.

Virürse cāna ʿaceb mi laʿl-i nāb şafā
Ġamı olanlara dāʾim virür şarāb şafā

dāʿimā:

1. **dāʿimā:**
Gazel 446
Mısra: **7**
Devam üzere, her vakit.

İsterüz dāʿimā güşāde ola
Ol gül-i tāzeye ş̲enā-kāruz

2. **dāʿimā:**
Terkib-bend 4
Mısra: **57**
Daima, her zaman.

Rūḥ-ı pākin dāʿimā yād it duʿā-yı ḫayr ile
Kʾide ol merḥūma raḥmet Ḫzed-i ʿazze vü cell

3. **dāʿimā:**
Kaside 40
Mısra: **111**
Daima, devamlı, her zaman, sürekli.

Dāʿimā şofrası nānile Sinānun ṭolıdur

Çāşnigīr olan ol münkir-i devrān eyüdür

4. **dāʾimā:**
Gazel 199
Mısra: **9**
Her vakit, her zaman, devamlı olarak, sürekli.

Dāʾimā Ḥaḳḳadur tevekkülimüz
Ġayrdan ṣanmañuz ricāmuz var

dāʾire:

1. **dāʾire:**-*s, -i, -n*
Kaside 5
Mısra: **15**
Sınır. || *Def.*

Kim ḳarşu ṭursa dāʾiresin bilmeyüp saña
Çok sille yer zemāne elinde nite ki def

dāʾire-i ʿirfān:

1. **dāʾire-i ʿirfān:**-*a*
Gazel 910
Mısra: **6**
Bilgi dairesi.

Noḳṭa-veş ʿālem-i terkībde ferd olmayıcaḳ
Kişi ayaḳ baṣamaz dāʾire-i ʿirfāna

dakk-ı bāb:

1. **daḳḳ-ı bāb:**-*a*
Gazel 1008
Mısra: **10**
Kapı çalma.

Sālikān-ı rāh-ı Ḥaḳ devlet temennā eylemez
Daḳḳ-ı bāba iḥtiyāc olmaz uluʾl-elbābda

dāl:

1. **dāl:**
Gazel 787
Mısra: **4**
Arap alfabesindeki "د" harfinin ismi, (mec.) iki büklüm olmuş.

Ġam-ı ʿaşḳı beni pīr itdügine ol elif-ḳaddüñ
İki bükdüm reh-i ʿaşḳında ḳaddüm aña dāl itdüm

2. **dāl:**-*dür*
Kaside 7
Mısra: **3**
Delalet eden, delil olan, işaret eden, yol gösteren.

Giriftār olduġı erlüklerine dāldur zīrā
Ḳaçanlarla ḳaçardı olmasaydı merd-i meydānuñ

3. **dāl:**
Gazel 415
Mısra: **1**
Arap alfabesindeki "د" harfinin ismi II Sevgilinin saçları.

Zülfüñ gehi cīm ider u gāh dāl ider
Bildüm benümle ol gözi mestüm cidāl ider

dāl ol-:

1. **dāl ol-:**-*updur*
Gazel 77
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
İki büklüm olmak.

Kec-ṭabʿluġına dāl olupdur Zāhiddeki arż-ı istiḳāmet

dalālet:

1. **ḍalālet:**
Gazel 98
Mısra: **5**
Doğru yoldan ayrılma.

Ḍalālet bir belādur başda ammā defʿi āsāndur
Gel ey zāhid mürīd-i pīr-i ʿaşḳ ol ol belādan geç

2. **ḍalālet:**-*den*
Gazel 798
Mısra: **11**
Sapkınlık, doğru yoldan ayrılma.

Ḳurtaran ādemi ḍalāletden Naẓar-ı ehl-i ḥāl imiş bildüm

3. **ḍalālet:**
Terkib-bend 8
Mısra: **142**
Doğru yoldan ayrılma, yoldan çıkma, sapıtma, sapıklık.

Sizden kim ırag oldı ise Ḥaḳḳa yaḳındur
Zīrā ki ḍalālet yolıdur gitdügüñüz rāh

dāldan dāla kon-:

1. **dāldan dāla ḳon-:**-*up*
Kaside 26
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bülbül için) Üzerinde durduğu dalı devamlı değiştirmek. || *Bir şeyde sebat etmemek, sık sık iş veya sevgili değiştirmek, hercâîlik etmek.*

Bülbülüñ gūşına bilmem ne didi bād-ı seḥer
Dāldan dāla ḳonup şevḳden açdı per ü bāl

dām:

1. **dām:**
Gazel 121
Mısra: **12**
Tuzak, kapan, ağ.

ʿİd-gehde kūşe kūşe ṣanma dūlāb-ı hevā
Ḫūb-rūlar ṣaydına yer yer ḳuruldı dām-ı ʿīd

dām ḳur-:

1. **dām ḳur-:**-*mış*
Kaside 18
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyi yakalamak için düzenek hazırlamak. || *Birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için düzen hazırlamak.*

Jāleden dāne döküp bülbüli ṣayd itmek içün
Dām ḳurmış çemene ġonca miṣāl-i ṣayyād

2. **dām ḳur-:**-*lar*
Kaside 34
Mısra: **86**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tuzak kurmak, bir şeyi yakalamak için düzenek hazırlamak.

Eyleyenler naẓm vādīsinde söz murġın şikār
Rişte-i efkārdan ḳurmışlar idi gerçi dām

dāma düş-:

1. **dāma düş-:**-*di*
Gazel 699
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birileri tarafından hazırlanan kötü bir duruma uğramak, oyuna gelmek.

Giçerken murġ-ı zīrek düşdi dāma bu dil-i meyyāl
Firīb-i dāne-i ḫāline aldanma cevānānuñ

2. **dāma düş-:**-*ince*
Kaside 7
Mısra: **29**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tuzağa yakalanmak.

Ḳażāyile düşince murġ-ı zerüñ fiʿl-meṣel dāma
Ḫalāṣ olur hemān ṣabr eylemekdür çāresi anuñ

dāmān:

1. **dāmān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 332
Mısra: **17**
Etek.

Yüz sürerler ḫalḳ-ı ʿālem segrişüp dāmānına
Yoḳsa bir ṣāḥib-kerāmet pīr-i rūşen-rā mıdur

2. **dāmān:**-*ı*
Gazel 915
Mısra: **8**
Etek ll Aşığın kendisinden ilgi beklediği sevgilinin eteği.

Olayın ḳoñ beni pāmāl-ı reh-i miḥnet-i yār
Yanayın ḫāk olayın yā gire dāmānı ele

3. **dāmān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 329
Mısra: **1**
Etek. || Birinin yamacı, yanı.

Dāmānına el irmez bir ser-bülendimüz var
Güftārına ṭoyulmaz bir nūş-ḫandimüz var

4. **dāmān:**-*ı, -n, -a*
Kaside 12
Mısra: **17**
Etek, uç, kenar. || Yan, taraf.

Yüz sürerler ḫalḳ-ı ʿālem segrişüp dāmānına
Yoḫsa bir ṣāḥib-kerāmet pīr-i rūşen-ārā mıdur

dāmān-ı ṣaḥrā:

1. **dāmān-ı ṣaḥrā:**-*y, -ı*
Gazel 1040
Mısra: **6**
Kır, ova eteği. || Ovalık yerlerin civarı, kıyısı.

Yeşiller giydi oldı Ḫıżr-veş ḫalḳa ḫayat-efzā
Ṣafā eyler ṭutan şimdengirü dāmān-ı ṣaḥrāyı

dāmen:

1. **dāmen:**-*i, -n*
Gazel 130
Mısra: **9**
Etek.

Ol serv-ḳaduñ dāmenin elden ḳoma Rūḥī
Bir gün düşesin sāye-ṣıfat pāyına ṣāyed

2. **dāmen:**-*in*
Gazel 508
Mısra: **11**
Etek II Çevre.

Ṭutmışuz ʿālemde İbrāhīm Pāşā dāmenin
Şimdi ol ẕāt-ı kerīmüñ bende-i fermānıyuz

3. **dāmen:**-*üñ*
Gazel 450
Mısra: **6**
Etek II Sevgilinin eteği.

Şöyle mecrūḥam firāḳuñdan ki olsa ḫalḳ cemʿ
Dāmenüñ destümden alınmaya rūz-ı rüstaḫīz

4. **dāmen:**-*üñ*
Tarih 23
Mısra: **5**
Etek, civar, çevre.

Dāmenüñ sīm ü zerle mālāmāl
Giydügüñ cümle ḫilʿat-i zerrīn

5. **dāmen:**-*den*
Gazel 27
Mısra: **8**
Etek. || Civar, çevre.

Ġonca-veş ḳan ile bağruñ ṭolsa efġān eyleme
Olduñ ey dil gül gibi bī-berg dāmenden cüdā

6. **dāmen:**-*i, -n, -i*
Gazel 668
Mısra: **7**
Etek. II Çevre, etraf.

Virmedi ḫār eline dāmenini ʿālemde
Alnı açıḳ yüzi aġ olduġı bu yāsemenüñ

8. **dāmen:**-*üñ*
Gazel 450
Mısra: **11**
Etek , makam.

Bir gül-i tersin ki girmiş ḫār eline dāmenüñ
Pāk-dāmensin sen ammā hem-nişīnüñ bī-temīz

9. **dāmen:**-*i, -n, -i*
Kaside 31
Mısra: **17**
Elbise, etek II Etek, uç, kenar.

Gülüñ dāmenini görür ḫār elinde
Nice olmasun dīde-i ebr pür-nem

10. **dāmen:**-*i, -n, -e*
Rübai 8
Mısra: **3**
Etek, uç, kenar. || (Bir kimsenin) Yakını.

İrmez ayaġımuz dāmenine şimdi velī
Yarın ṭutacaġımuz hep ol dāmendür

dāmen-çīde:

1. **dāmen-çīde:**-*y, -üz*
Gazel 877
Mısra: **10**
Etek toplayan. || Dünya pisliklerinin bulaşmaması için dikkatli yaşayan, her şeyden elini eteğini çeken (kimse).

Zemīni ḫūn-ı maẓlūmānile ṭutmışsın anuñçün

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Gelelden ʿāleme ey çarḫ dāmen-çīdeyüz senden

dāmen-der-miyān:

1. **dāmen-der-miyān:**
Terkib-bend 1
Mısra: **12**
Eteği belinde; çalışkan; işe hazır.

Siyeh gey ehl-i beytüñ Kaʿbe-veş rūz-ı ġazāsında
Bu mātem ḫidmetinde sen de dāmen-der-miyān eyle

dāmen-gīr:

1. **dāmen-gīr:**
Gazel 581
Mısra: **2**
Eteğini tutmak; "eteğine yapışmak" deyiminin karşılığı olarak güvenilen, güçlü, zengin sözü geçer bir kimseye bağlanıp onun yardımından ve koruyuculuğundan faydalanmak.

Sāḳiyā gül mevsimidür bāġdan gitmez ayaġ
Böyle mevsimlerde dāmen-gīr olurmış ṣaḥn-ı bāġ

2. **ḍāmen-gīr:**
Gazel 983
Mısra: **11**
Eteğini tutan. II Daima beraberinde bulunan.

Dil eyler ārzū-yı Rūm u Baġdād ise ḍāmen-gīr
O ḫāk-ı behcet-ābāda bizi Perverdigār ilte

3. **dāmen-gīr:**
Gazel 992
Mısra: **4**
Birinin eteğine sarılıp yardım isteyen.

Evc-i vaḥdetde hümā-pervāz olan ʿāriflerüz
ṣanma dāmen-gīr olur bu ʿālem-i keşret bize

dāmen-i aġyār:

1. **dāmen-i aġyār:**-*a*
Gazel 847
Mısra: **5**
Ağyarın, rakibin eteği.

Degmesün gerd-i rehüñ dāmen-i aġyāra diyü
Laḥẓa laḥẓa ṣu seper yoluña çeşmüm cānān

dāmeni alın-:

1. **dāmeni alın-:**-*i-maz*
Gazel 699
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyden) Eteği kurtulmak, uzaklaşmak.

Alınmaz ḫār elinden dāmeni ol verd-i ḫandānuñ
Ṣalınmaz sāyesi baş üzre ol serv-i ḫırāmānuñ

dāmen-i çarḫ:

1. **dāmen-i çarḫ:**-*a*
Kaside 34
Mısra: **43**
Feleğin eteği.

Dāmen-i çarḫa bir altun ṭūp ṣalmış gün degül
Himmeti ḳaṣrında iḳbāli iderken seyr-i tām

dāmen-i ceyb-i āmāl:

1. **dāmen-i ceyb-i āmāl:**
Kaside 26
Mısra: **44**
Arzu eteğinin cepleri.

Sen o deryā-yı keremsin ki hemīşe pürdür
Gevher-i luṭfuñile dāmen-i ceyb-i āmāl

dāmen-i deryā:

1. **dāmen-i deryā:**-*da*
Gazel 977
Mısra: **7**
Deniz kenarı.

Ṣanurlar dāmen-i deryāda bitmiş ṣāh-ı mercāndur
Muḥannā pençenüñ ʿaksin görenler çeşm-i pür-nemde

dāmen-i dildār:

1. **dāmen-i dildār:**-*ı*
Gazel 633
Mısra: **13**
Sevgilinin eteği. || Sevgilinin dizinin dibi, yanı başı.

Rūḥiyā dāmen-i dildārı elüñden ḳoma sen
Ḥālüñe raḥm idüp vāḳıf olınca giderek

dāmen-i ḫāk:

1. **dāmen-i ḫāk:**-*ı*
Gazel 108
Mısra: **7**
Toprağın eteği. || Yeryüzü, dünya.

Dāmen-i ḫākı mülevveş ḳıldı ol nādān-ı ʿaṣr
Ṣüst u ṣüya iḫtiyācı var ḳanı Ṭūfān-ı Nūḥ

dāmen-i hātem:

1. **ḍāmen-i ḫātem:**
Gazel 996
Mısra: **12**
Cömertliğiyle meşhur Hâtem'in eteği.

Dil tehī-destdür ammā şu ḳadar himmeti var
Ki yapışmaz eline ḍāmen-i ḫātem girse

dāmen-i ʿişmet:

1. **dāmen-i ʿişmet:**
Terkib-bend 9
Mısra: **27**
Dürüstlüğün eteği.

Virmek ʿadūya dāmen-i ʿişmet ne fāʾide
Olmaḳ hemīşe ḫalḳa melāmet ne fāʾide

dāmen-i kadr:

1. **dāmen-i ḳadr:**-*i*, -*n*, -*e*
Kaside 26
Mısra: **29**
Kıymet eteği.

Dāmen-i ḳadrine yüz sürmekiçün micmer-i çarḫ
ʿAnber-i şeble ider sīnesini mālāmāl

dāmen-i kūhsār:

1. **dāmen-i kūhsār:**
Kaside 19
Mısra: **102**
Dağın etekleri, vadi.

Ġonca vü lāle ile nite ki her faṣl-ı rebīʿ
Zeyn ola dāmen-i kūhsār ile ṣahn-ı gülzār

2. **dāmen-i kūhsār:**-*ı*
Gazel 45
Mısra: **14**
Dağ eteği.

Rişte-i zülfüñ elümden çıḳarup ey Rūḥī
ʿArż ider şimdi felek dāmen-i kūhsārı baña

dāmen-i maḳṣūd:

1. **dāmen-i maḳṣūd:**
Gazel 711
Mısra: **13**
Maksat eteği. || *Arzulanan şey.*

Aġlamaḳla çünki girmez dāmen-i maḳṣūd ele
Ġonca gibi sen de ey Rūḥī geh ü bī-gāh gül

dāmen-i pāşā:

1. **dāmen-i pāşā:**
Gazel 917
Mısra: **12**
Paşanın eteği.

Eylerdi bizi çarḫ-ı denī ḫākile yeksān
Olmasa idi dāmen-i Pāşā elimüzde

dāmen-i pāşā-yı mükerrem:

1. **dāmen-i pāşā-yı mükerrem:**
Gazel 996
Mısra: **16**
Muhterem paşanın eteği.

Ḳurtarurdum yaḳamı dest-i ḥavādiṣden eger
Elüme dāmen-i Pāşā-yı mükerrem girse

dāmen-i ṣaḥrā:

1. **dāmen-i ṣaḥrā:**
Gazel 780
Mısra: **4**
Kır eteği. || *İçki meclisi.*

Çekmezüz gül ḳaydın olsun elde tek cām-ı ṣarāb
Gülşen olmazsa müyesser dāmen-i ṣaḥrā bizüm

2. **dāmen-i ṣaḥrā:**
Gazel 917
Mısra: **2**
Çöl eteği.

Gül gitdi ise sāġar-ı ṣaḥbā elimüzde
Bāġ olmaz ise dāmen-i ṣaḥrā elimüzde

dāmen-i ümmīd:

1. **dāmen-i ümmīd:**
Kaside 29
Mısra: **39**
Ümit eteği.

Pür-güher dāmen-i ümmīd kef-i cūdından
Nitekim mevsim-i nīsānda bārāndan yem

dāmen-i yār:

1. **dāmen-i yār:**-*a*
Gazel 921
Mısra: **4**
Sevgilinin eteği.

Yolında çünki ḫāk olduḳ ayaḳda ḳalmasun bārī
Yüz ursaḳ dāmen-i yāra muvāfıḳ rūzgār olsa

2. **dāmen-i yār:**-*ı*
Gazel 715
Mısra: **10**
Yârin eteği. || *Sevgilinin yanı.*

Rūḥiyā ḳatlüñe cemʿ olsalar aġyār ne ġam
Dāmen-i yārı sen elden ḳoma Allah ile ol

dāmen-i yārı ṭut-:

1. **dāmen-i yārı ṭut-:**-*dıḳ*
Gazel 366
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevgilinin eteğini tutmak. || *Sevgiliden yardım istemek, medet ummak.*

Dāmen-i yārı ṭutdıḳ ey Rūḥī
Görelüm şoñ ucı Ḫudā neyler

dāmenin aç-:

1. **dāmenin aç-:**-*ma, -mış*
Gazel 858
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Eteğini açmak. || *Namusuna dokunmak.*

Ṭut göñül ʿālemde bir ġonca-dehānuñ dāmenin
Açmamış ola ṣabādan ġayrı anuñ dāmenin

dāmenin elden ḳoma-:

1. **dāmenin elden ḳoma-:**-*ma*
Gazel 362
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Eteğini bırakmamak, yanından ayrılmamak.

Rūḥiyā pīr-i muġānuñ dāmenin elden ḳoma
Kim ṭarīḳ-i Kaʿbe-i ʿaşḳı saña o gösterür

dāmenin ṭut-:

1. **dāmenin ṭut-:**
Gazel 858
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birine) Bağlanmak.

Ṭut göñül ʿālemde bir ġonca-dehānuñ dāmenin
Açmamış ola ṣabādan ġayrı anuñ dāmenin

2. **dāmenin ṭut-:**
Gazel 1048
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Eteğini tutmak, yardım istemek.

Helāk itdi seni ṭut dāmenin inkārına baḳma
Nice inkār ider şemşīr-i berrānında ḳan yoḳ mı

3. **dāmenin ṭut-:**-*am*
Gazel 858
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**

Eteğini tutmak || (Birinin) Himayesine girmek, yardımını istemek.

Cismümi rāh-ı vefāda itdüm anuñçün ġubār
Ki ṭutam her yerde ol serv-i revānuñ dāmenin

4. **dāmenin ṭut-:**-*am*
Gazel 858
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hesap sormak. || Eteğinden ayrılmamak.

İstemem ḳatl ide aġyārı ki rūz-ı ḥaşrda
Yüz sürüp tenhā ṭutam ol mū-miyānuñ dāmenin

dāmenini aç-:

1. **dāmenini aç-:**-*ma, -y, -a*
Gazel 1089
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Eteğini açmak, namusuna dokunmak.

Bir gül-i tāzeye vir gönlüñi bu bāġda kim
Açmaya dāmenini bād-ı ṣabādan ġayrı

dāmen-keşān:

1. **dāmen-keşān:**-*dan*
Gazel 572
Mısra: **13**
Eteğini çeken || Yalvaran.

Ṣaḳın serḫoş görüp dāmen-keşāndan dehre ṭaʿn itme
Yıḳarlar ʿarżuñı ṣonra yaḳañdan gitmez el vāʿız

dām-ı ʿadū:

1. **dām-ı ʿadū:**-*dan*
Kaside 8
Mısra: **5**
Düşmanların tuzağı.

Ḫalāṣ itdi ḳażā dām-ı ʿadūdan ol ṣaf-ārāyı
Ṣaḳınsun gāv-tenler ki alındı bendi arslanuñ

dām-ı ʿanā:

1. **dām-ı ʿanā:**-*dan*
Kaside 7
Mısra: **55**
Zorluk tuzağı.

Çıḳup dām-ı ʿanādan yine ol şehbāz-ı ṣayd-efken
Şikār itsün ṣalınsun evc-i aʿlāsında dünyānuñ

dām-ı dil:

1. **dām-ı dil:**
Gazel 750
Mısra: **1**
Gönül tuzağı. || Aşığın gönlünü avlamak için kurulmuş tuzak.

Rām ḳılmaġçün ne ḥācet zülfüñ itmek dām-ı dil
Dil saña rām oldı ammā olmaduñ sen rām-ı dil

dām-ı gam:

1. **dām-ı gam:**-*dan*
Gazel 818
Mısra: **9**
Gam tuzağı.

Dām-ı gamdan olduġından giryemi ṣanmañ ki yār
Ġayrılarla itdügi seyrānı añdum aġladum

dām-ı hestī:

1. **dām-ı hestī:**-*den*
Gazel 720
Mısra: **2**
Varlık tuzağı; vücut ağı. || Beden.

ʿĀṣıḳ olma Rūḥiyā olsañ daḫi mestāne ol
Dām-ı hestīden çıḳup murġ-ı belāya dāne ol

dām-ı hicr:

1. **dām-ı hicr:**-*üñ, -le*
Gazel 281
Mısra: **11**
(Sevgiliden) Ayrılık tuzağı.

Dām-ı hicrüñle giriftār oldıġın bilmez gibi
Murġ-ı dil uçmaḳ diler kendinde bāl u per sezer

dām-ı iḥsān:

1. **dām-ı iḥsān:**-*uñ*
Gazel 641
Mısra: **10**
Lütuf ve iyilik tuzağı.

Ġazāl-āsā olursam şehbāz-ı himmetüñ ṣaydı
ʿAceb ṣanma beni bend eylemişdür dām-ı iḥsānuñ

dām-ı luṭf:

1. **dām-ı luṭf:**-*uñ*
Gazel 133
Mısra: **6**
İhsan ve lütuf tuzağı.

Mezraʿ-ı himmetde inşā' idicek yek-dānesin
Dām-ı luṭfuñ eylemişdür kāʾinātı daḫi bend

2. **dām-ı luṭf:**-*uñ*
Kıt'a 27
Mısra: **6**
İyilik ve cömertlik tuzağı.

Mezraʿa-i himmetde inşāf idicek yek dānesin
Dām-ı luṭfuñ eylemişdür kāyinātı pāy-bend

dām-ı rāh-ı ḫūbān:

1. **dām-ı rāh-ı ḫūbān:**-*dur*
Gazel 277
Mısra: **7**
Güzeller yolunun tuzağı.

Kākülüñ dām-ı rāh-ı ḫūbāndur
Saña başdan bu iḫtirām yeter

dām-ı riyā:

1. **dām-ı riyā:**-*dur*
Gazel 102
Mısra: **8**
İki yüzlülük tuzağı.

Esīr-i dāne-i zerḳ oldı zāhid-i ḳallāş
Elinde dām-ı riyādur çevirdügi tesbīḥ

dām-ı sitem-i ʿadū:

1. **dām-ı sitem-i ʿadū:**-*dan*
Rübai 28
Mısra: **2**
Düşmanların eziyet tuzağı.

Yüz şükr ki Pāşā-yı felek-rıfʿat u dād
Dām-ı sitem-i ʿadūdan oldı āzād

dām-ı şoḥbet:

1. **dām-ı şoḥbet:**
Gazel 910
Mısra: **4**
Sohbet tuzağı.

Keşret-i ḳāydile vaḥdetden olursın maḥrūm
Dām-ı şoḥbet diyü bend olmayıgör devrāna

dām-ı ṭarab:

1. **dām-ı ṭarab:**-*dur*
Kaside 28
Mısra: **11**
Sevinç ve şenlik tuzağı.

Her ġonca-i ter bāġda bir dām-ı ṭarabdur
Nitsün ʿacaba bülbül-i cān ṭarab-āmūz

dām-ı zülf:

1. **dām-ı zülf:**-*üñ, -e*
Gazel 869
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Saçının tuzağı. || Sevgilinin âşıkları tuzağa düşüren saçları.

Düşürüp dām-ı zülfüñe nāgāh
Murġ-ı cānı şikār iden sensin

dām kur-:

1. **dām ḳur-:**-*ı, -n, -ı, -maz, -dan*
Gazel 80
Mısra: **3**
Tuzak kurmak, (birini) tehlikeli ve güç bir duruma düşürmek için düzen hazırlamak.

Ṣayyād-ı ezel dāmını ḳurmazdan öñürdi
Dil bülbüli olmışdı giriftār-ı maḥabbet

dana:

1. **dānā:**
Gazel 89
Mısra: **8**
Bilen, âlim, fâzıl.

Rind-i meyḫ̱āreye pend itmegi ḳo ey nāşıḥ
Ḳatı müşkildür ide bir kişi dānā ile baḥs

2. **dānā:**-*dur*
Gazel 531
Mısra: **7**
Alim, bilgin, bilgili, bilen kimse.

Müdām içüp yürürüz Ḥaḳ ʿalīm ü dānādur
Ne fāsiḳuz ne ḥārişuz ne zāhid-i sālūs

3. **dānā:**
Kaside 27
Mısra: **6**
Âlim, bilge.

Ḳor cehāletde kimin eyler maʿārifden beri
Kimine kesb-i maʿārif itdürüp dānā ider

4. **dānā:**
Muhammes 1
Mısra: **24**
Akıllı, hikmetli, bilge.

Ṭutdı cāhil ʿālemi cehlile oldı ẕü-fünūn
ʿĀḳil ü dānā geçinür şimdi bīhūş-ı cünūn

dānā-yı şāḥib-ʿadl:

1. **dānā-yı şāḥib-ʿadl:**
Tarih 32
Mısra: **10**
Adalet sahibi bilgin (kimse).

Ṣafā-yı ḳalbile Rūḥī-i dāʿī didi tārīḫin
Anaṭolınuñ oldı ṣadrı bu dānā-yı şāḥib-ʿadl

dāne:

1. **dāne:**
Gazel 170
Mısra: **12**
Tane, adet, miktar.

Niçün sıġmaz felek nāhīd-i dem-sāz ile dünyāya
Meger bilmez bütün dünyā deger bir dāne ḫāluñ var

2. **dāne:**-*ler, -i, -n*
Gazel 184
Mısra: **3**
Tane, tohum, yem.

Eşkimüz dānelerin ḫāk-ı ümīde ṣaçduḳ
Görelüm ey dil-i sevdā-zede iş bitmededür

3. **dāne:**
Gazel 220
Mısra: **6**
Avda tuzak için kullanılan yem.

Bu meclis kim ḳurulmış cābecā peymānelerden dām
Göñüller murġını ṣayd itmege bir dāne meclisdür

4. **dāne:**
Gazel 1021
Mısra: **5**
Arpa, buğday gibi ürünleri oluşturan ufacık meyve; avcıların avlanırken kullandığı yem.

Ṣanma encüm çarḫ dökmiş dāne virmekçün firīb
Āşiyān-ı ʿālemüñ murġ-ı selīmüʾl-bālına

5. **dāne:**-*sin*
Kıt'a 27
Mısra: **5**
Adet, miktar, tâne. || Tohum; çekirdek.

Mezraʿa-i himmetde inşāf idicek yek dānesin
Dām-ı luṭfuñ eylemişdür kāyinātı pāy-bend

dāne- çīn-i vaʿẕ ol-:

1. **dāne- çīn-i vaʿẕ ol-:**-*an*
Gazel 156
Mısra: **8**
Nasihat döküntülerinden ve tanelerinden nasiplenmek.

Ṣūret-i taḳvādadur ṣayyād-ı ṣaḥrā-yı firīb
Dāne- çīn-i vaʿẕ olan bend-i kemend-i keyd olur

dāne-i eşk:

1. **dāne-i eşk:**-*i*
Gazel 136
Mısra: **7**
Gözyaşı tohumu. || *Gözyaşı damlaları.*

Ḫāka ṣaçduñ dāne-i eşki ümīd-i vaṣlile
Mezraʿ-ı ümmīde ḥad yoḳ līk ḥāṣıl nā-bedīd

2. **dāne-i eşk:**-*i, -n, -e*
Gazel 55
Mısra: **5**
Gözyaşı damlası.

Dāne-i eşkine baḳmaz dīde-i ġam-dīdenüñ
Ḫāl-i miskīnüñ hevāsından uçaldan murġ-ı āb

dāne-i mercān:

1. **dāne-i mercān:**
Gazel 333
Mısra: **8**
Mercan tanesi.

Yolınuñ rīze-i sengin ṭurup öpsem ne ʿaceb
Sübḥa yā seng ola yā dāne-i mercān öpilür

2. **dāne-i mercān:**-*a*
Gazel 802
Mısra: **4**
Mercan tanesi. || *Tespih tanesi.*

Cām-ı meyi ṣun ṣūfī degişmem anı ṣanma
Bir ḳaṭreyi yüz dāne-i mercāna degişmem

dāne-i ümmīd:

1. **dāne-i ümmīd:**-*den*
Tarih 3
Mısra: **38**
Ümit tohumu.

Var ümīdüm mezraʿ-ı dünyāda şevḳ ü ẕevḳile
Dāne-i ümmīdden alduḳca ḥāṣıl ḫāṣ u ʿām

dāne-veş:

1. **dāne-veş:**
Kaside 27
Mısra: **13**
Tohum gibi.

Dāne-veş kimin nihān eyler ḥaźīż-i ḫākda
Sebze-veş rūy-ı zemīn üzre kimin peydā ider

dāniş:

1. **dāniş:**-*i*
Kaside 21
Mısra: **43**
Bilgi, ilim, irfan.

Bilinür her kişinüñ dānişi ef ʿālinden
Kāmil-i luṭfı kemāline delīl olsa nola

dānişmend:

1. **dānişmend:**-*i*
Gazel 156
Mısra: **3**
Bilgin, âlim, ilim sahibi.

ʿAşḳ dānişmendi fāriġdur ġam-ı tedrīsden
Ṭālib-i vaḥdet ḳaçan meşġūl-ı ʿamr u zeyd olur

dāniste:

1. **dāniste:**
Gazel 940
Mısra: **10**
Bilerek, bile bile, isteyerek.

El urup ḫançere gelse seni bilmezlükden
Ġāfil olma ki ne eylerse ider dāniste

dār:

1. **dārdan:**-*dan*
Gazel 827
Mısra: **14**
İdama mahkum olanları asmak için dikilen direk.

Rūḥī yapışanlar bu fenā dāra yañıldı
Ben dārdan el çekdüm u deyyāra yapışdum

2. **dār:**-*dur*
Gazel 126
Mısra: **3**
Ev, yurt.

Cihān bir köhne dārdur gördüm anda
Yazılmış ṣafḥasına vaḳf-ı evlād

3. **dār:**-*dur*
Gazel 700
Mısra: **1**
Genişliği az. || *İdama mahkum olanların asıldığı darağacı.*

Dārdur dār-ı cihān cilve-i ālāf gerek
Aña pervāz idicek bir cebel-i Ḳāf gerek

dārā:

1. **dārā:**-*y, -a*
Gazel 177
Mısra: **8**
Eski İran'ın meşhur bir şahı olup mecazen hükümdar manasına da gelir.

Edānī nice gelsün ehl-i vaḥdet bezmine Rūḥī
O bezm-i dil-küşāda Ḳayṣer u Dārāya yer yokdur

dārāt:

1. **dārāt:**-*dan*
Gazel 270
Mısra: **9**
Debdebe, tantana, heybet, azamet.

Gāh olur kim nice Dārālar düşer dārātdan
Vaḳt olur kim nice faḳr ehli varur Dārā olur

darb-ı ḥüsām:

1. **ḍarb-ı ḥüsām:**
Tarih 7
Mısra: **30**
Keskin kılıcın darbesi.

Ḍarb-ı tīġile diseñ cemʿ eyledi olmaz bu hem
Mülki ..rā kim yıḳup vīrān ider ḍarb-ı ḥüsām

darb-ı mesel:

1. **ḍarb-ı meṣel:**
Gazel 666
Mısra: **11**
Atasözü.

Suḫanda ḍarb-ı meṣel Rūḥîye müsellemdür
Bu sikke-ḫānede ol kāmilü'l-ʿıyārı görüñ

2. **ḍarb-ı meṣel:**
Kaside 41
Mısra: **63**
Bir fikri, bir öğüdü, mecaz yolu ile kısa ve kesin olarak anlatan, eskiden beri ağızdan ağza söylenegelen anonim özlü sözler; atasözü, mesel, durub-ı emsâl.

Nükte-gūyān-ı zamāna suḫanuñ ḍarb-ı meṣel
Çekmeseydi işigüñ ṭopraġını görmez idi

ḍarb-ı şemşīr-i ġam-ı hicr:

1. **ḍarb-ı şemşīr-i ġam-ı hicr:**-*üñ, -le*
Gazel 654
Mısra: **1**
Kılıç gibi keskin ayrılık acısının vuruşu.

Ḍarb-ı şemşīr-i ġam-ı hicrüñle sīnem oldı çāk
Merhem-i vaṣluñ irişmezse beni eyler helāk

ḍārb-ı şemşīr:

1. **ḍārb-ı şemşīr:**-*üñ, -le*
Kaside 4
Mısra: **11**
Kılıçla vurma, kılıcın vuruşu.

Ḍārb-ı şemşīrüñle icrā oldı şerʿ-i Muṣṭafā
Ḫāne-i küfre yed-i ḳahruñla irdi inḳılāb

ḍarb-ı tīġ:

1. **ḍarb-ı tīġ:**-*ile*
Tarih 7
Mısra: **29**
Kılıç darbesi.

Ḍarb-ı tīġile diseñ cemʿ eyledi olmaz bu hem
Mülki ..rā kim yıḳup vīrān ider ḍarb-ı ḥüsām

dār-ı cihān:

1. **dār-ı cihān:**
Gazel 700
Mısra: **1**
Yeryüzü, dünya.

Dārdur dār-ı cihān cilve-i ālāf gerek
Aña pervāz idicek bir cebel-i Ḳāf gerek

dār-ı dārā:

1. **dār-ı dārā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 874
Mısra: **4**
Dârâ'nın evi.

Maḳām-ı ḳurba iren ḥaḳ budur ki dünyānuñ
Ne ḳaṣr-ı Ḳayṣerin ister ne dār-ı Dārāsın

dār-ı dünyā:

1. **dār-ı dünyā:**-*y, -a*
Gazel 955
Mısra: **6**
Dünya dar ağacı.

Ben ol Manṣūr-ı ser-bāzam ki meydān-ı maḥabbetde
Ser-i zülfüñle aşılmaġa geldüm dār-ı dünyāya

dār-ı fenā:

1. **dār-ı fenā:**-*da*
Gazel 1068
Mısra: **3**
Fani dar ağacı. || Dünya.

Manṣūr-ı belā-keş gibi bu dār-ı fenāda
Zülfinüñ ucından nice meftūn ṣıḳıldı

dār-ı ser-i zülf:

1. **dār-ı ser-i zülf:**-*i, -n, -e*
Gazel 526
Mısra: **4**
(Sevgilinin) darağacına benzeyen saçlarının ucu.

Pāye-i rıfʿata irdük çekilüp illerden
O şehüñ dār-ı ser-i zülfine ber-dāruz biz

dār-ı şifa:

1. **dār-ı şifa:**-*s, -ı, -n, -da*
Kaside 41
Mısra: **54**
Şifa kazanılan yer, hastahane.

Zehr-i ḳahrı felegüñ olur aña ḳand ü ʿasel
Mihrüñüñ dār-ı şifasında ṭābīb-i luṭfuñ

dārü'l- fısḳ:

1. **dārü'l- fısḳ:**
Gazel 438
Mısra: **6**
Ahlaksızlık meskeni.

Rind-i mey-keş yegdür ehl-i zerḳden zīrā ki ol
Fısḳ ider ammā ki dārü'l- fısḳ bünyād eylemez

dāru'l-bekā:

1. **dāru'l-beḳā:**-*y, -a*
Gazel 780
Mısra: **9**
Sonsuzluk âlemi.

ʿĀḳibet göçsek gerek dāru'l-beḳāya Rūḥī
Ṭutalum olmış bugün dünyā vü māfihā bizüm

dāruʾl-fesād:

1. **dāruʾl-fesād:**
Kaside 22
Mısra: **16**
Fesat yeri. || Fitne ve bozgunculuğun çokça olduğu yer.

Gitdi ol ḥākim ki olmışdı zamānında ʿIrāḳ
Ḳıllet-i tedbīr ü naḳṣ-reʾyden dāruʾl-fesād

dāru'ş-şafā-yı şām:

1. **dāru'ş-şafā-yı şām:**-*da*
Gazel 998

Mısra: **4**
Mutluluk diyarı Şam.

Cennetde yoḳ dirler ʿana lāyıḳ mı ey naḫl-i vefā
Ḥāl ehli olmaḳ bī-ṣafa dāru'ṣ-ṣafā-yı Şāmda

dārüʾs-selām:

1. **dārüʾs-selām:**
Kaside 34
Mısra: **18**
Selamet evi, cennet.

Ādemi āb ü hevāsı rūz u şeb sālim ṭutar
Ġālibā olmışdur anuñçün laḳabı dārüʾs-selām

dārüʾş-şifā:

1. **dārüʾş-şifā:**-*da*
Gazel 471
Mısra: **2**
Hastahane.

Nice yıllardur ki kūy-ı dil-rübāda sākinüz
Bir bölük derd ehliyüz dārüʾş-şifāda sākinüz

2. **dāru'ş-şifā:**-*muz*
Gazel 317
Mısra: **6**
Şifahane, hastahane II (aşk derdinin) derman merkezi II sevgilinin kapısı, mahallesi.

Ne ġam çeksün dil-i nāşādımuz bīmāruñ olmaḳdan
Ser-i kūyuñ gibi ʿālemde bir dāru'ş-şifāmuz var

dāruʾş-şifā-i ġayb:

1. **dāruʾş-şifā-i ġayb:**-*dan*
Gazel 42
Mısra: **6**
Gayb hastanesi.

Luṭfuñla ehl-i derde şifāuʾl-ḳulūbsın
Dāruʾş-şifā-i ġaybdan irsün şifā saña

dārü'ş-şifā-yı kāʾināt:

1. **dārü'ş-şifā-yı kāʾināt:**
Gazel 489
Mısra: **5**
Kainat hastanesi.

Devr-i çeşm-i yārda dārü'ş-şifā-yı kāʾināt
Şöyle mālāmāldur bir kūşe yoḳ bīmārsuz

dārū-yı hicrān:

1. **dārū-yı hicrān:**-*uñ, -la*
Gazel 681
Mısra: **4**
Ayrılığın ilacı.

Ṭoymaya ḫançer urup ḳanın döken demler diyü
Göñlümi dārū-yı hicrānuñla bīhūş eyledüñ

dās:

1. **dās:**
Kaside 13
Mısra: **20**
Orak.

Felekde gör ki nedür ḫāṣıluñ an ol vaḳti
Kim ura tīġ-i ecel geştzār-ı ʿömrüñe dās

dāsitān:

1. **dāsitān:**
Terkib-bend 1
Mısra: **6**
Destan, hikaye.

Ḳażā levḥine vāfir serzeniş ḳıl dest-i kātibden
Ḳader mecmūʿasın yutup perīşān dāsitān eyle

2. **dāsitān:**
Kaside 15
Mısra: **56**
Hikâye, masal, destan.

Eyledi bu nuṣreti yümn-i ḳudūm-ı vezīr
Oldı bu feṭḥ ü ẓafer ʿāleme bir dāsitān

dāsitān it-:

1. **dāsitān id-:**-*er*
Terkib-bend 9
Mısra: **50**
Destan etmek, dillere düşürmek.

Söyletme ehl-i ʿālemi söz çoḳ ziyān ider
Āḫır seni melāmet ile dāsitān ider

dāstān:

1. **dāstān:**
Gazel 881
Mısra: **4**
Ancak destanlarda görülebilecek nitelikte çok tesirli, olağan üstü kahramanlıklar ve olaylar dizisi.

İdüp yoluñda baña itdügüñ sitemleri şerḥ
Cihāna kendümi ʿaşḳuñla dāstān ideyin

daʿvā:

1. **daʿvā:**-*dur*
Gazel 425
Mısra: **14**
Çözülmesi gereken mesele.

Cihānda sen sen ol üftādelikden geçme ey Rūḥī
Ne daʿvādur bu neyler bizde ḳuvvet ehl-i derdüz biz

2. **daʿvā:**-*sı*
Gazel 661
Mısra: **9**
Dava, mesele; iddia.

Rūḥīye āzādelik daʿvāsı düşmez itmesün
Boynı baġlu bende itmişdür anı gīsūlaruñ

3. **daʿvā:**-*y, -a*
Gazel 165
Mısra: **8**
Hakkını elde etmek veya korunmasını sağlamak yâhut bir anlaşmazlığın çözümü için mahkemeye baş vurma.

Dil-i zār öpmişdi ḫʷābda dün sīnesini
Ḳande görse yaḳalar bī-kesi daʿvāya ṭurur

4. **daʿvā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 30
Mısra: **2**
Mesele, konu, iddia.

Mest olup ey gül ḳoya zerrīn külāhuñ bir yaña

Eyle daʿvāsın bugün ḫurşīd u māhuñ bir yaña

5. **daʿvā:**-*s, -ı, -n, -ı*
Gazel 460
Mısra: **9**
Bir meziyetin kendinde bulunduğunu ileri sürme, iddia.

Unutsun ḳılmasun üftādelük daʿvāsını şāhum
O kim Rūḥī gibi ʿaşḳuñ yolında ḫāk-i rāh olmaz

daʿvā eyle-:

1. **daʿvā eyle-:**-*r, -se*
Gazel 859
Mısra: **9**
Bir meziyetin kendinde bulunduğunu ileri sürüp üstünlük taslamak, iddia etmek.

Raḳīb eylerse senden cān dirīġ itmem diyü daʿvā
Reh-i ʿaşḳuñda Rūḥī gibi gelsün imtiḥān olsun

daʿvā it-:

1. **daʿvā id-:**-*üp*
Gazel 784
Mısra: **6**
Mahkemeye vermek.

Gice meclisde ḳanum dökmişidi laʿl-i mey-gūnı
Bugün daʿvā idüp bir iki būse ḳan bahā aldum

daʿvā-yı ʿakl it-:

1. **daʿvā-yı ʿaḳl id-:**-*en, -ler, -i*
Gazel 1045
Mısra: **7**
Akıllı olduğunu iddia etmek.

Daʿvā-yı ʿaḳl idenleri dīvānedür diyü
Zencīre çekdi ḫışmile zülf-i muʿanberi

daʿvā-yı faẓīlet kıl-:

1. **daʿvā-yı faẓīlet ḳıl-:**-*maḳ*
Tarih 4
Mısra: **29**
Üstünlük ve erdem iddiasında bulunmak.

Rütbe-i şiʿrile daʿvā-yı faẓīlet ḳılmaḳ
Gerçi kim ġayrılara faḫrdur ammā aña ʿār

daʿvā-yı germiyyet:

1. **daʿvā-yı germiyyet:**
Gazel 649
Mısra: **7**
Şevk iddiasında bulunma.

Şevḳile pervāne-veş daʿvā-yı germiyyet ḳılan
Yanmaġa ʿaşḳ ateşine öyle bī-pervā gerek

daʿvā-yı ḥüsn:

1. **daʿvā-yı ḥüsn:**-*i, -n*
Gazel 587
Mısra: **5**
Güzellik iddiası.

Gelüp sen Yūsufuñ daʿvā-yı ḥüsnin bir yaña itdüñ
Dimişler gerçi ʿālem bir yaña vü bir yaña Yūsuf

daʿvā-yı ʿirfān:

1. **daʿvā-yı ʿirfān:**-*ile*
Gazel 478
Mısra: **16**
İrfan iddiası.

Şeh-i mülk-i suḫandur Rūḥī ammā ol ḳadar var kim
Öginmez kendüye daʿvā-yı ʿirfānile şān virmez

daʿvā-yı maḥabbet:

1. **daʿvā-yı maḥabbet:**-*de*
Gazel 836
Mısra: **5**
Aşk iddiası.

Daʿvā-yı maḥabbetde degül her kişi ṣādıḳ
Ẕevḳ eyle göñül ʿāşıḳ iseñ derd ü ġamından

daʿvā-yı ṣabr it-:

1. **daʿvā-yı ṣabr it-:**-*sün*
Gazel 490
Mısra: **7**
Sabırlı olma iddiasında bulunmak.

Ne dil daʿvā-yı ṣabr itsün ne sen lāf-ı vefā eyle
Güzellerde vefā ʿuṣṣāḳda ṣabr u ḳarār olmaz

daʿvā-yı ṣadāḳat:

1. **daʿvā-yı ṣadāḳat:**
Gazel 823
Mısra: **13**
(Birine) Bağlılık ve vefakarlık iddiasında bulunma.

Ola daʿvā-yı ṣadāḳat baña ʿālemde ḥarām
Ḳanumı ol büt-i ḫūn-rīze ḥelāl eylemesem

daʿvā-yı ṣıdḳ eyle-:

1. **daʿvā-yı ṣıdḳ eyle-:**-*se, -k*
Gazel 484
Mısra: **6**
Sadakat iddiasında bulunmak.

ʿÖmrimüz cevrile geçdi daʿvi-i ṣıdḳ itmedük
Eylesek daʿvā-yı ṣıdḳ iṣbāta ammā ḳādirüz

dāver-i ʿālī-himem:

1. **dāver-i ʿālī-himem:**
Tarih 51
Mısra: **1**
Himmeti yüce sadrazam.

Ṣāḥib-i luṭf u kerem dāver-i ʿālī-himem
Mālik-i seyf ü ḳalem ṣadr-ı mükerrem Ḥasan

dāver-i cem-aẓamet:

1. **dāver-i cem-aẓamet:**
Kaside 19
Mısra: **50**
Yücelik ve ihtişamda Cem gibi büyük vali.

Ḥākim-i maʿdelet-āyīn-i diyār-ı Baġdād
Dāver-i Cem-aẓamet vāli-i ʿālī-miḳdār

dāver-i dārā-mekān:

1. **dāver-i dārā-mekān:**
Kaside 15

Mısra: **32**
Dârâ makamlı vezir.

Düşmeni defʿ eyleyüp ḳıldı Nihāvende ʿazm
Mālik-i iḳbāl olan dāver-i Dārā-mekān

dāver-i ferḫunde-nām:

1. **dāver-i ferḫunde-nām:**
Kaside 15
Mısra: **12**
Uğuruyla şöhret salmış adaletli vezir. || Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).

Āṣaf-ı keyvān-gulām ḥāmi-i dārüʾs-selām
Dāver-i ferḫunde-nām ṣadr-ı mükerrem Sinān

daʿvet it-:

1. **daʿvet it-:**-*me, -z*
Gazel 572
Mısra: **5**
Davet etmek, çağırmak.

Ḫarābāta beni dirmişsin itmez rindler daʿvet
Bu bezm-i ʿaşḳdur bunda ne git derler ne gel vāʿıẓ

daʿvet ḳıl-:

1. **daʿvet ḳıl-:**-*mış*
Gazel 966
Mısra: **5**
Çağırmak.

Ḫüsn meydānına meh-rūları ḳılmış daʿvet
Gül gibi ister o nev-reste bugün aralana

daʿvi-i ʿaşḳ:

1. **daʿvi-i ʿaşḳ:**
Gazel 478
Mısra: **3**
Aşk iddiası, aşk davası.

ʿAcebdür kūhkenden daʿvi-i ʿaşḳ eylemek zīrā
Maḥabbet ādeme ża ʿf arturur tāb u tuvān virmez

daʿvi-i aṣl u neseb:

1. **daʿvi-i aṣl u neseb:**
Gazel 227
Mısra: **8**
Soy sop davası. || Soyunu bir uluya dayandırma çabası.

Her ḳande ki kāmiller ider baḥs-ı maʿārif
Ṣūfī oturup daʿvi-i aṣl u neseb eyler

daʿvi-i cemāl it-:

1. **daʿvi-i cemāl id-:**-*er*
Terkib-bend 6
Mısra: **11**
Güzellik iddiasında bulunmak.

Ḫurşīd-vār gördüñ ider daʿvi-i cemāl
Reşk eyleyüp yetürdüñ aña ʿāḳibet zevāl

daʿvi-i heycā it-:

1. **daʿvi-i heycā id-:**-*er*
Kaside 27
Mısra: **40**
Savaşmak istemek.

Ṣīr-i meydān-ı şecāʿatsin senüñle rūz-ı rezm
Kim ki cānından geçerse daʿvi-i heycā ider

daʿvi-i himmet:

1. **daʿvi-i himmet:**
Terkib-bend 8
Mısra: **67**
Himmet iddiasında bulunma.

Ol ẕāt-ı şerīfe yaraşur daʿvi-i himmet
Kim oldı ne dünyā ana maḳṣūd ne ʿuḳbā

daʿvi-i ḥüsn ü cemāl it-:

1. **daʿvi-i ḥüsn ü cemāl it-:**-*se, -ñ*
Gazel 738
Mısra: **3**
Güzellik iddiasında bulunmak.

Daʿvi-i ḥüsn ü cemāl itseñ ne deñlü yaraşur
Ḫāl-i ʿanber-bār ise yektā ḫaṭuñise bī-miṣāl

daʿvi-i kemāl it-:

1. **daʿvi-i kemāl it-:**-*me, -se, -y, -di*
Terkib-bend 9
Mısra: **19**
Olgunluk iddiasında bulunmak.

Ḫurşīd itmeseydi eger daʿvi-i kemāl
Başına gelmez idi anuñ günde biñ zeval

daʿvi-i ṣıdḳ it-:

1. **daʿvi-i ṣıdḳ it-:**-*me, -dü, -k*
Gazel 484
Mısra: **5**
Sadakat iddiasında bulunmak.

ʿÖmrimüz cevrile geçdi daʿvi-i ṣıdḳ itmedük
Eylesek daʿvā-yı ṣıdḳ iṣbāta ammā ḳādirüz

daʿvi-i ṣıdḳ:

1. **daʿvi-i ṣıdḳ:**-*ın*
Gazel 824
Mısra: **9**
Doğruluk ve bağlılık iddiası.

Müddeʿīnüñ daʿvi-i ṣıdḳın çıḳarmaḳçün ḫilāf
ʿArż idüp ḫaṭṭ-ı siyāhuñ ḥüccet ibrāz idelüm

daʿvī-i şiʿr:

1. **daʿvī-i şiʿr:**
Gazel 1096
Mısra: **9**
Şiir (yazma) iddiası.

Daʿvī-i şiʿr yaraşur aña kim ṭabʿında
Ola Rūḥī-i suḫan-sāzdaki sūz gibi

dāyire:

1. **dāyire:**
Kaside 17
Mısra: **13**
Çember biçimindeki şekil, daire.

Perkār alup eline neden dāyire çizer
Cerr eylemek meger ki diler ḫalḳı rūz-ı ʿīd

2. **dāyire:**
Gazel 922
Mısra: **8**
Vurmalı bir çalgı.

Yāra mümkin degül efġānımuzı diñletmek
Sīnemüz dāyire vü ḳāmetimüz çeng olsa

debīr-i çarh:

1. **debīr-i çarḫ:**
Kaside 6
Mısra: **38**
Utarit gezegeni.

Ne rütbedür bu ki divān-ı ʿadl ü dāduñda
Debīr-i çarḫ ider ola kātib-i aḥkām

debīr-i hükm-i ezel:

1. **debīr-i ḥükm-i ezel:**
Tahmis 7
Mısra: **4**
Ezel hükümlerini yazan katip. || Allah.

Didi fiġānlar itmegi bīçāre bülbüle
Yazmış debīr-i ḥükm-i ezel ṣafḥa-i güle

deccāl:

1. **deccāl:**
Kaside 26
Mısra: **42**
Dini inanışlara göre kıyamete yakın ortaya çıkıp insanları saptıracak olan fitneci, yalancı, kötü yaratık; fitneci, aşığı kendine bağlayan, kıyamet yani aşığın sıkıntı, keder görecek olmasının habercisi.

Baḫş idüp nice urur pençe senüñle düşmen
Mehdi-i hādiye olur mı muḳābil deccāl

2. **deccāl:**-*uñ*
Gazel 690
Mısra: **8**
Kıyamet alametlerinden olarak kıyamete yakın zamanda insanları kandırmak, halkı azdırmak için ortaya çıkacağı haber verilen, çok kötü, fesatçı ve yalancı kimse. || Aşığın rakibi.

Raḳībi ḳande görsem beklerin ol serv-i bālāyı
Ḳıyāmetden ʿalāmetdür ẓuhūrı çünki Deccāluñ

3. **deccāl:**-*a*
Gazel 855
Mısra: **12**
Kıyamet alametlerinden olarak kıyamete yakın zamanda insanları kandırmak, halkı azdırmak için ortaya çıkacağı haber verilen, çok kötü, fesatçı ve yalancı kimse. || Yalancı, sahtekar kimse.

Çekil ehl-i riyādan pīr-i ʿaşḳa irmek isterseñ
Uyan deccāla görmez mehdi-i ṣāḥib-zamān şeklin

dede:

1. **dede:**-*m, -üñ*
Gazel 645
Mısra: **1**
Kelâmî Cihan Dede (1004/1595).

Ḳaplamışdur tenini penbe-i dāġı dedemüñ
Pīrehenden yañadur ḫayli ferāġı dedemüñ

def:

1. **def:**
Gazel 586
Mısra: **10**
Zilli bir kasnağa geçirilmiş deriden yapılan çalgı.

Gir semāʿa diyü hīç ṣūfīye minnet eyleme
Rūḥiyā ṣabr it hele bir yire gelsün nāy u def

2. **def:**
Gazel 900
Mısra: **5**
Parmakla vurularak çalınan, bir tarafına ince bir deri gerilmiş ve etrafına birkaç çift zil konmuş, yuvarlak bir kasnaktan oluşan müzik aleti.

Hīç bilürsin ki bezmde def u ney
Nedür ey zāhid-i melāmet-gū

defʿ:

1. **defʿ:**-*i*
Gazel 98
Mısra: **5**
Kurtulmak.

Ḍalālet bir belādur başda ammā defʿi āsāndur
Gel ey zāhid mürīd-i pīr-i ʿaşḳ ol ol belādan geç

2. **defʿ:**
Gazel 237
Mısra: **3**
Savma, ortadan kaldırma.

Ġam-ı dünyā riyāżet-ḫāneye girmekle defʿ olmaz
Bu ġam defʿine ṣūfī bāde-i gül-fām lāzımdur

3. **defʿ:**-*i, -n, -e*
Gazel 237
Mısra: **4**
Öteye itme, uzaklaştırma; ortadan kaldırma, bertaraf etme.

Ġam-ı dünyā riyāżet-ḫāneye girmekle defʿ olmaz
Bu ġam defʿine ṣūfī bāde-i gül-fām lāzımdur

4. **defʿ:**-+*ine*
Kaside 7
Mısra: **28**
Ortadan kaldırma, giderme.

Olup ṣāyed girifti ḥikmet-i ḫayr ola żımnında
Ola bādi vücūd-ı esʿādı defʿine ġavġānuñ

5. **defʿ:**-*i, -(n)e*
Gazel 395
Mısra: **4**
Ortadan kaldırma, etkisini yok etme.

Nice meyḫāneyi vaṣf itmeyelüm ey ṣūfī

Anda ġam defʿine cām-ı mey-i ḥamrā bulınur

6. **defʿ:**-*i, -(n)e*
Gazel 455
Mısra: **8**
Def etme, savma.

Zāhidi defʿ eylemez meclisden illā cām-ı mey
Ẓulmet-i ġam defʿine bir māh-ı tābān isterüz

defʿ eyle-:

1. **defʿ eyle-:**-*mek*
Gazel 198
Mısra: **11**
Gidermek, ortadan kaldırmak, yok etmek, bertaraf etmek.

Lebleri fikriyle hicrān ġuṣṣasın defʿ eylemek
Bāde-i nābile itmek gibidür defʿ-i ḥumār

2. **defʿ eyle-:**-*mez*
Gazel 705
Mısra: **3**
Savmak, uzaklaştırmak, kovmak.

Eylemez bir nesne ḫāṭırdan ġam-ı hicrānı defʿ
Gerçi dirler dāfiʿ-i ġamdur şarāb ol

defʿ it-:

1. **defʿ id-:**-*e*
Gazel 76
Mısra: **10**
Gidermek, ortadan kaldırmak, yok etmek, bertaraf etmek.

Rūḥiyā ṣabr gerek ʿāṣıḳ-ı ṣādıḳda hemān
Yoḳsa hicrān elemin defʿ ide āḫir vuṣlat

2. **defʿ id-:**-*elüm*
Gazel 723
Mısra: **9**
Savmak, uzaklaştırmak, kovmak.

Cünd-i ʿanāyı defʿ idelüm hāy u hūyile
Sāḳī bir iki gün bize luṭf eyle hemdem ol

defʿ kıl-:

1. **defʿ ḳıl-:**-*maḳ*
Gazel 275
Mısra: **9**
Gidermek, ortadan kaldırmak, yok etmek, bertaraf etmek.

Rūḥiyā ḳılmaḳ dilerseñ ġuṣṣa-i devrānı defʿ
Bezm-i ehl-i ḥāla gel cām-ı muṣaffā bundadur

defʿ ol-:

1. **defʿ ol-:**-*a*
Gazel 75
Mısra: **10**
Uzaklaşmak.

Ḫʷāb-ı ġafletde nice bir aç gözüñi ey Rūḥī
ʿĀṣıḳ ol dirseñ eger defʿ ola ḫʷāb-ı ġaflet

2. **defʿ ol-:**-*ur, -dı*
Terkib-bend 4
Mısra: **26**
Ortadan kalkmak, giderilmek.

Ḳanı ol demler ki ṣıḥḥatdeydi ol ferḫunde-fāl
Ṣoḥbetiyle defʿ olurdı ḳalb-i zārumdan melāl

defʿ olın-:

1. **defʿ olın-:**-*ma, -z, -dı*
Gazel 632
Mısra: **2**
Uzaklaştırılmak, savulmak, bertaraf edilmek.

Mülk-i Baġdāda ṣafā virmese yümn-i ḳademüñ
Ḥaşra dek defʿ olınmazdı belā vü elemüñ

defʿa:

1. **defʿa:**
Gazel 620
Mısra: **9**
Kez, kere.

Bu defʿa ḳorḳum odur vādi-i cünūna çeke
Uzandı cevri yine zülf-i ʿanberīn-mūyuñ

defʿāt:

1. **defʿāt:**-*ile*
Gazel 507
Mısra: **7**
Birçok kez.

Defʿātile süpürmege meyḫāne ṣadrını
Mestāne rīş-i zāhid-i huşyārı bulmışuz

defʿ-i derd-i hicrān eyle-:

1. **defʿ-i derd-i hicrān eyle-:**-*se, -m*
Gazel 826
Mısra: **2**
Ayrılık derdinden kurtulmak.

Bāde-i gül-reng içüp seyr-i gülistān eylesem
Neylesem bilmem ki defʿ-i derd-i hicrān eylesem

defʿ-i eʿādi:

1. **defʿ-i eʿādi:**-*y, -e*
Kaside 23
Mısra: **41**
Düşmanları ortadan kaldırma, savuşturma.

Olup zamānede defʿ-i eʿādiye ḳādir
Cemīʿ-i ehl-i ġaraz ala kendiden ġayret

defʿ-i elem it-:

1. **defʿ-i elem id-:**-*e, -ler*
Kaside 29
Mısra: **70**
Dert ve kederden kurtulmak.

Nitekim şevḳ-i bahār ile esīrān-ı melāl
İçeler bāde-i gül-reng ideler defʿ-i elem

2. **defʿ-i elem id-:**-*em*
Kaside 19
Mısra: **41**
Kederden kurtulmak, gamı defetmek.

Çin seḥer gülşene vardum ki idem defʿ-i elem
Bir ʿaceb seyre şataşdum beni aldı efkār

defʿ-i elem-i ḥʸāb eyle-:

1. **defʿ-i elem-i ḥʸāb eyle-:**-*r*
Gazel 225
Mısra: **8**
Uyku derdini uzaklaştırmak.

Ne ʿaceb ṣubḥa dek aġlarsa gözüm kim ʿāşıḳ
Aġlamaḳla gice defʿ-i elem-i ḥʸāb eyler

defʿ-i ġam:

1. **defʿ-i ġam:**
Gazel 562
Mısra: **10**
Kederden kurtulmak.

Rūḥiyā içüp içüp mest-i ḫarāb olmaḳ degül
Defʿ-i ġam kesb-i ṣafādur cām-ı ṣahbādan ġaraż

2. **defʿ-i ġam:**-*a*
Gazel 331
Mısra: **7**
Gam ve kederden kurtulmak.

Bu miḥnet-ḫānede defʿ-i ġama bir neṣʾe lāzımdur
Olup esrāra ṭālib yine ḫayrān olmamuz yegdür

defʿ-i ġam kıl-:

1. **defʿ-i ġam ḳıl-:**-*dı*
Kaside 16
Mısra: **9**
Kederi gidermek, sıkıntıyı ortadan kaldırmak.

Defʿ-i ġam ḳıldı ḳudūmüñden esīrān-ı firāḳ
Taze cān buldı demuñden müsteʿidān-ı viṣāl

defʿ-i ġam-ı ʿālem it-:

1. **defʿ-i ġam-ı ʿālem id-:**-*elüm*
Gazel 786
Mısra: **4**
Dünya sıkıntısından kurtulmak.

Ġam-ı ʿālem bizi terk eylemez ey sāḳi-i ʿaşḳ
Eyle bir luṭf ki defʿ-i ġam-ı ʿālem idelüm

defʿ-i ġam-ı ʿaşḳ:

1. **defʿ-i ġam-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 441
Mısra: **10**
Aşk derdinden kurtulma.

Ġamgīn olıcaḳ ẕikr-i leb-i yārı müdām it
Kim defʿ-i ġam-ı ʿaşḳa dilā mül gibi olmaz

defʿ-i ġam-ı firḳat:

1. **defʿ-i ġam-ı firḳat:**
Gazel 83
Mısra: **16**
Ayrılık acısından kurtulmak.

Meger irmek müyesser ola ẕevḳ-ı vaṣlına yoḳsa
Göñülden Rūḥiyā mümkin degül defʿ-i ġam-ı firḳat

defʿ-i ġam-ı hicrān:

1. **defʿ-i ġam-ı hicrān:**-*a*
Gazel 441
Mısra: **11**
Ayrılık acısından kurtulma.

Defʿ-i ġam-ı hicrāna didüm çāre olur mı
Bir pīr işidüp didi taḥammül gibi olmaz

2. **defʿ-i ġam-ı hicrān:**-*a*
Gazel 934
Mısra: **8**
Ayrılık acısını ortadan kaldırma.

Nola ger bādeye meyl itseler erbāb-ı ṣafā
Bādedür bāʿiṣ olan defʿ-i ġam-ı hicrāna

defʿ-i ġam-ı vehm it-:

1. **defʿ-i ġam-ı vehm id-:**-*elüm*
Gazel 786
Mısra: **1**
Korku ve kederi defetmek.

Ẕikr idüp cām-ı lebin defʿ-i ġam-ı vehm idelüm
Ḳanlu yaşlar dökelüm bu gice bir dem idelüm

defʿ-i ġayr:

1. **defʿ-i ġayr:**-*a*
Gazel 880
Mısra: **13**
Rakipten kurtulma, rakibi uzaklaştırma.

Defʿ-i ġayra Rūḥiye bir çāre ḳıl didüm didi
Çāre yoḳ ġayra hemān varsun mudārā eylesün

defʿ-i ġumūm:

1. **defʿ-i ġumūm:**
Gazel 810
Mısra: **10**
Tasalardan kurtulma.

Beste-i dām-ı ġam olmaḳ ʿārife lāyıḳ mıdur
Mümkin iken Rūḥiyā bir cāmile defʿ-i ġumūm

defʿ-i ḫār u ḫāşāki it-:

1. **defʿ-i ḫār u ḫāşāki it-:**-*mek*
Kaside 11
Mısra: **25**
Çerçöpü temizlemek, diken ve çöpleri kaldırmak. || Birinin önüne çıkan engelleri ortadan kaldırmak.

Yolından itmek içün defʿ-i ḫār u ḫāşāki
Degül hilāl eline çarḫ alupdur altun oraġ

defʿ-i ḥarāret it-:

1. **defʿ-i ḥarāret it-:**-*meg, -e*
Gazel 1057
Mısra: **9**
(Aşkın sebep olduğu) Hararetten kurtulmak.

Defʿ-i ḥarāret itmege yoḳ çāre Rūḥiyā
Ol cevr-pīşenüñ bizi yaḳdı teġāfüli

defʿ-i ḥazān ol-:

1. **defʿ-i ḫazān ol-:**-*dı*
Gazel 709
Mısra: **3**
Sonbaharın bitmesi.

Bāġdan defʿ-i ḫazān oldı fermān-ı bahār
Geldi sulṭān-ı bahāruñ ḥükmini ibrāza gül

defʿ-i hicr:

1. **defʿ-i hicr:**
Gazel 169
Mısra: **12**
Ayrılıktan kurtulmak.

Ne sensüz ṣabr mümkindür ne senden ġayrıla ülfet
Ne defʿ-i hicr ḳābildür ne imkān-ı viṣāluñ var

defʿ-i ḫumār it-:

1. **defʿ-i ḫumār it-:**-*meg, -içün*
Kaside 29
Mısra: **23**
Baş ağrısından kurtulmak.

Ṣubh-dem ṣāhid-i gül itmegiçün defʿ-i ḫumār
Ġoncanuñ cāmını ṭoldurdı seḥerden şebnem

2. **defʿ-i ḫumār it-:**-*mek*
Gazel 110
Mısra: **3**
Baş ağrısını gidermek.

Ṣubh-dem defʿ-i ḫumār itmek içün gülşende
Bülbül-i zāra ṣunar cām-ı hezārān gül-i surḫ

3. **defʿ-i ḫumār it-:**-*mek*
Gazel 198
Mısra: **12**
Baş ağrısını yok etmek, iyileştirmek.

Lebleri fikriyle hicrān ġuṣṣasın defʿ eylemek
Bāde-i nābile itmek gibidür defʿ-i ḫumār

4. **defʿ-i ḫumār it-:**-*se, -m*
Gazel 646
Mısra: **6**
İçkiden sonra gelen baş ağrısı ve sersemlikten kurtulmak.

Ṣām-ı ġamda ṭoldurup ḳanile çeşmüm cāmını
Ṣubḥ-dem ol cāmile defʿ-i ḫumār itsem gerek

def-iʿilel it-:

1. **def-iʿilel id-:**-*er*
Kaside 41
Mısra: **55**
Hastalığı defetmek, şifa vermek.

Dāʿimā cehl marīżinden ider def-iʿilel
Ẕātuña vaṣf bu yetmez mi ki cedd-i pākuñ

defʿ-i kāyġu eyle-:

1. **defʿ-i ḳāyġu eyle-:**-*r*
Gazel 907
Mısra: **4**
Gam ve kederi gidermek, uzaklaştırmak.

Ġamgīn olursa göñlüñ giryemden eşküme baḳ
Zīrā meşeldür eyler aḳar ṣu defʿ-i ḳāyġu

defʿ-i küdüret eyle-:

1. **defʿ-i küdüret eyle-:**-*r*
Gazel 541
Mısra: **9**
Kederleri defetmek.

Devrüñde nola eyler ise defʿ-i küdüret
Rūḥī ki ṣanur luṭfuñ aña bāde-i bī-ġaş

defʿ-i melāl eyle-:

1. **defʿ-i melāl eyle-:**-*di*
Kıt'a 29
Mısra: **10**
Hüznü defetmek, kederden kurtulmak.

Cümleden Rūḥī ki ḳat ḳat ḫilʿat-ı luṭfın giyüp
Eyledi devrinde ol zī-himmetüñ defʿ-i melāl

2. **defʿ-i melāl eyle-:**-*y, -em*
Rübai 5
Mısra: **4**
Hüzün ve kederden kurtulmak, sıkıntılardan uzaklaşmak.

Dergāhuña yüz süren ider kesb-i sürūr
Ben hem umarın kim eyleyem defʿ-i melāl

3. **defʿ-i melāl eyle-:**-*y, -en*
Kaside 11
Mısra: **12**
Kederden kurtulmak, hüznü uzaklaştırmak.

Açıldı ṭabʿı zemīnün ṣafāsı var çemenün
Bizümle defʿ-i melāl eyleyen getürsün ayāġ

defʿ-i melāl it-:

1. **defʿ-i melāl id-:**-*e, -ler*
Kaside 16
Mısra: **82**
Hüznü gidermek, kederi ortadan kaldırmak.

Müjde-i ẕevḳ-i viṣāl-i yārdan erbāb-ı ʿaşḳ
Şād olup ʿālemde tā kim ideler defʿ-i melāl

defʿ-i mey-i şebāneler ol-:

1. **defʿ-i mey-i şebāneler ol-:**
Gazel 418
Mısra: **6**
Gece içilen şarabın mahmurluğunun giderilmesi.

Ḳalḳıla bezmden seḥer varıla ḳaḥveḫāneye
İçile ḳaḥveler ola defʿ-i mey-i şebāneler

defʿ-i pās-ı ġam:

1. **defʿ-i pās-ı ġam:**
Gazel 723
Mısra: **11**
Gam kirinin ortadan kalkması. || Kalbi kirlendiren gam ve kederin yok olması.

Bir cānile ki mümkin ola defʿ-i pās-ı ġam
Ḫoş ṭut müdām ḫāṭıruñı şād u ḫurrem ol

defʿ-i pençe-i şehbāz:

1. **defʿ-i pençe-i şehbāz:**
Gazel 93
Mısra: **2**
Şahinin pençesinden kurtulma.

Neylesün cān idicek ol ġamze-i ġammāz güc
Murġ-ı nev-perdāza defʿ-i pençe-i şehbāz güc

defʿ-i raḳīb:

1. **defʿ-i raḳīb:**
Gazel 339

Mısra: **11**
Rakibin ortadan kalkması.

Degüldür baḫtdan defʿ-i raḳīb ol baḫt yoḳ bize
Bu kār-ı pür-taṣarruf ey göñül dest-i ḳażādandur

defʿ-i reng-i ẓalām eyle-:

1. **defʿ-i reng-i ẓalām eyle-:**-*di*
Kaside 6
Mısra: **14**
Karanlığın rengini gidermek, aydınlatmak.

Beyāża çıḳsa nola çeşme-sār-ı āb-ı ḥayāt
Cihāndan eyledi ḫurşīd defʿ-i reng-i ẓalām

defʿ-i tīr-i ġuṣṣa-i devrān:

1. **defʿ-i tīr-i ġuṣṣa-i devrān:**
Gazel 55
Mısra: **1**
Dünya tasasının oklarını savmak. || Dünya sıkıntısından kurtuluş.

Defʿ-i tīr-i ġuṣṣa-i devrān içün cām-ı şarāb
Bir siperdür kim aña āyīne olmışdur ḥabāb

defʿ-i ẓulm:

1. **defʿ-i ẓulm:**
Kaside 11
Mısra: **24**
Zulmü kaldırmak, adaletsizliği yok etmek.

O ṣadr-ı ehl-i yaḳīn ol semiyy-i Zi'n-nūreyn
Ki defʿ-i ẓulm içün eyler sipihre ʿadli yasāġ

2. **defʿ-i ẓulm:**-*e*
Tarih 1
Mısra: **12**
Zulmü ortadan kaldırma.

Kemāl-i himmetinden beẕl-i şefḳat ḳıldı dünyāya
Cihāndan defʿ-i ẓulme şefḳati ʿādil güvāh oldı

defʿ-i ẓulmet ḳıl-:

1. **defʿ-i ẓulmet ḳıl-:**
Terkib-bend 7
Mısra: **76**
Karanlığı ortadan kaldırmak; aydınlatmak.

Ḥaşre dek Meşhed-i latīfinden Nūr-ı pākuñla defʿ-i ẓulmet ḳıl

defīne:

1. **defīne:**-*y*, -*e*
Gazel 954
Mısra: **10**
Çok zaman önce gömülmüş, artık sâhibinin kim olduğu bilinmeyen mal, para, altın, gümüş vb. değerli şeyler, gömü. || Sevgiliye kavuşma düşüncesi.

Dilde viṣālı fikrini buldı sevindi cān
Müflis gibi ki ṣataşa nāgeh defīneye

defn eyle-:

1. **defn eyle-:**-*y*, -*ince*
Tahmis 3
Mısra: **18**
Ölüyü gömmek, toprağa vermek.

Çıḳardı cānumı tenden atup bir nāvek-i dil-cū
Tenüm defn eyleyince ḫāka yārān-ı naṣīḥat-gū

defn it-:

1. **defn it-:**-*meg*, -*e*
Gazel 1068
Mısra: **5**
(Ölüyü) Gömmek, mezara koymak.

Aġyārile dün küşteñi defn itmege varduḳ
Ḳabrinde nice ʿāşıḳ-ı medfūn ṣıḳıldı

defter:

1. **defter:**-*i*, -*n*
Gazel 709
Mısra: **15**
Birbirine rabtedilmiş sade kâğıtların hey'et-i mecmuası.

Açdı dīvān-ı leṭāfetde ʿadālet defterin
Ṣaldı dehre vālī-i ʿādil gibi āvāze gül

2. **defter:**-*den*, -*üz*
Gazel 430
Mısra: **6**
Defter || Aşk defteri.

Ḳayd olupdur defter-i ʿaşḳa ezelden nāmımuz
Bende-i sulṭān-ı ʿaşḳuz hep biz ol defterdenüz

3. **defter:**-*ler*, -*i*, -*n*
Tarih 61
Mısra: **5**
Bir şeye yeniden başlamak.

Aça luṭf u kerem defterlerin divān-ı cūdında
Düşe luṭfına maẓhar kimde kim var luṭfa istiʿdād

defterdār:

1. **defterdār:**-*dan*
Tarih 61
Mısra: **2**
Vilâyetlerin en büyük maliye memuru olan zat.

Yerümden bir seḥer ṭurdum bu oldı ḳalbüme lāyiḥ
Ki defterdārdan āyā niçün ḥālī ola Baġdād

2. **defterdār:**
Kaside 25
Mısra: **49**
Osmanlı Devleti'nde mali işlerin başında bulunan yüksek memur.

Zamāne ḳıldı seni devletile defterdār
Açılsa ṭanʿ mı cenābuñda defter-i aʿmāl

3. **defterdār:**
Tarih 4
Mısra: **24**
Osmanlı Devleti'nde mâlî işlerin başında bulunan yüksek memur. || Bağdat Defterdarı Ali Efendi.

Hem baña müjde vü hem ḳaṣd idüp ana tārīḫ

Mülhem-i ġayb didi geldi yeñi defterdār

defterdār-ı ʿālī-şān:

1. **defterdār-ı ʿālī-şān:**-*ı*
Tarih 62
Mısra: **3**
Şanı yüce defterdar.

Geldi defterdār-ı ʿālī-şānı
Baġdāduñ bize
Farżdur evṣāfın itmek ger keşīr ü ger ḳalīl

defterdārluḳ:

1. **defterdārluḳ:**
Terkib-bend 2
Mısra: **20**
Defterdarın memûriyeti ve makāmı.

Rāh-ı Ḥaḳda yapduġı dāʿim ibādet-gāh idi
Gerçi defterdārluḳ beglükle geçdi ʿömri līk

defterdār-zāde:

1. **defterdār-zāde:**
Tarih 93
Mısra: **2**
Defterdarın oğlu.

Cihān-ı bi-beḳāda mümteniʿdür gördi āsāyiş
Beḳa mülkine defterdār-zāde eyledi riḥlet

defterī:

1. **defterī:**
Kaside 37
Mısra: **47**
Defterî (özel isim). || Bağdat timar defterdarı Feyzî Efendi.

Muḳtedāmuz begimüz Defterī ṣāḥib-i dil
Eyü mi ḫoş mı o ḫānende-i Kurʾān nicedür

defter-i aʿmāl:

1. **defter-i aʿmāl:**
Kaside 25
Mısra: **50**
Amel defteri.

Zamāne ḳıldı seni devletile defterdār
Açılsa ṭanʿ mı cenābuñda defter-i aʿmāl

defter-i ʿaşḳ:

1. **defter-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 430
Mısra: **5**
Aşk defteri.

Ḳayd olupdur defter-i ʿaşḳa ezelden nāmımuz
Bende-i sulṭān-ı ʿaşḳuz hep biz ol defterdenüz

defterī beg:

1. **defterī beg:**
Kaside 40
Mısra: **67**
Defterî Bey (özel isim). || Rûhî'nin dostlarından olup Bağdat'ta timar defterdarıdır.

Defterī Beg söze ḳādirdür aña lā dimezüz
Varaḳ-ı diger o ser-defter-i dīvān eyüdür

defter-i ehl-i melāmet:

1. **defter-i ehl-i melāmet:**
Gazel 831
Mısra: **1**
Melamilik defteri.

Açıldı defter-i ehl-i melāmet ḳayd olan gelsün
Çekenler nām ḳaydın gelmesün lā-ḳayd olan gelsün

defter-i eşʿār:

1. **defter-i eşʿār:**-*a*
Gazel 827
Mısra: **12**
Şiir defteri.

Söyletmemege baḫş-i maʿārifden ʿadūyı
Güftāra gelüp defter-i eşʿāra yapışdum

defter-i himmet:

1. **defter-i himmet:**
Tarih 1
Mısra: **15**
Yardım ve ihsan defteri.

Açıldı bārgāh-ı maʿdeletde defter-i himmet
Ṣafā ol dād-ḫāhuñ kim yeri bu bārgāh oldı

defter-i ḳassām-ı ezel:

1. **defter-i ḳassām-ı ezel:**
Kaside 41
Mısra: **10**
Ezel kassamının defteri. || Levh-i mahfuz; Allah'ın takdir ettiği, olmuş ve olacak bütün şeylerin üzerinde yazılı bulunduğu kabul edilen levha.

Ne tereddütsüz olur kem ne tereddütle füzūn
Bozılur nesne degül defter-i Ḳassām-ı Ezel

defter-i ʿuşşāḳ:

1. **defter-i ʿuşşāḳ:**-*a*
Gazel 342
Mısra: **7**
Âşıklar defteri. || Âşıkların kaydının tutulduğu defter.

Yazmış raḳīb defter-i ʿuşşāḳa nāmını
ʿĀşıḳ ḳaçan muḳayyed-i nām u nişān olur

deg-:

1. **deg-:**
Gazel 336
Mısra: **6**
Değmek; dokunmak.

Cismümi yoluña ḫāk eyler idüm ḳorkum odur
Ki ġubār-ı elüm ol kūşe-i dāmāna deger

2. **deg-:**-*er*
Gazel 186
Mısra: **3**
Bedel olmak, karşılık gelmek, ... gibi değerli olmak.

Bir ışırması o sīb-ẕeḳānuñ deger cihāna
Ne baḥālu mīvedür bu ne leẕīẕce yemişdür

3. **deg-:**-*mez*
Gazel 383
Mısra: **11**
Bedel olmak, karşılık

gelmek, kıymetinde ve karşılığında olmak

Suḫanda nāmdār olmaḳ aña degmez ki bī-nisbet
Senüñle baḫṣ-i şirket ide her nādān u her ṣāʿir

4. **deg-:**-*se*
Gazel 305
Mısra: **10**
Dokunmak, el sürmek.

Ḥasret-i ḫālüñle cismüm şöyle olmışdur żaʿīf
Ey şeker-leb bir meges degse hemān ditrer düşer

5. **deg-:**-*mez*
Gazel 152
Mısra: **1**
Layık olmak.

Dilüñ emdür disem dirsin saña degmez o mercāndur
Ḥaḳāretle naẓar ḳılma benüm rūḥum umar cāndur

6. **deg-:**-*me, -sün*
Gazel 252
Mısra: **3**
Değmek, dokunmak. || *Zararı erişmek.*

Dūr ol raḳībden nefesi degmesün saña
Ey nev-bahār-ı ḥüsn ki bād-ı semūmdur

7. **deg-:**-*er*
Gazel 336
Mısra: **8**
Ulaşmak, erişmek.

Kesf ü ḫasf añlama öykinmekile ruḥlaruña
Gāh āhum güneşe geh meh-i tābāna deger

8. **deg-:**-*mez*
Gazel 731
Mısra: **4**
"Değmek"; eş kıymette olmak, karşılık teşkil edecek değerde bulunmak, denk olmak.

Zāhidüñ rīşini cārūb-ı reh-i meygede ḳıl
Gerçi degmez aña ammā ki ṭoñızdan bir ḳıl

9. **deg-:**-*e, -sin*
Gazel 633
Mısra: **4**
Erişmek, isabet etmek.

Siper-i tīr-i belā eyleyüp ey çarḫ-ı denī
Degesin ḫātır-ı erbāb-ı dile niceye dek

10. **deg-:**-*mez*
Gazel 948
Mısra: **14**
Karşılığında yapılan, katlanılan veya göze alınan şeye lâyık olmak, o değerde bulunmak.

Düşmesin ġayret-i aḳrān ile ṭūl-ı emel
Degmez ol ṭūl-ı emel çekdügimüz ālāma

degenek:

1. **degenek:**-*de*
Terkib-bend 8
Mısra: **248**
Elde taşınacak uzunluk ve incelikte düzgün ağaç, sopa, çomak.

Muṭbaḫlarına ac varan ādem degenek yer
Derbānları var göz ḳapuda el degenekde

degenek ye-:

1. **degenek ye-:**
Terkib-bend 8
Mısra: **247**
Kelime Tipi: **Deyim**
Değnekle dövülmek, sopa yemek.

Muṭbaḫlarına ac varan ādem degenek yer
Derbānları var göz ḳapuda el degenekde

değer:

1. **deger:**
Gazel 170
Mısra: **12**
Bedel olmak, karşılığı gelmek.

Niçün sıġmaz felek nāhīd-i dem-sāz ile dünyāya
Meger bilmez bütün dünyā deger bir dāne ḫāluñ var

2. **deger:**
Gazel 230
Mısra: **3**
Uğrunda belli bir bedel ödenecek veya belli bir zahmet göze alınacak nicelik veya nitelikte olan, layık, şayan.

Nevbet deger mi kimseye ḳapuñda ḫidmete
Bir şāhsın ki ḳulluġuñı kāʾināt umar

degin:

1. **degin:**
Kaside 28
Mısra: **32**
Dek, değin, kadar.

Ḥükm itdügi yerlerde olup gice nigeh-bān
Yummaz gözini ṣubḥa degin gökdeki yılduz

2. **degin:**
Gazel 697
Mısra: **22**
Bir işin sona erdiği zamanı ve yeri gösterir, -e kadar, -e dek.

Yārab hemīşe luṭf-ı Ḫudā yāverüñ olup
Pāyende ola ḥaşra degin ʿömr ü devletüñ

degiş-:

1. **degiş-:**-*dü, -m*
Gazel 798
Mısra: **19**
Birini diğerine tercih etmek.

Ders-i ʿaşḳa degişdüm ey Rūḥī ʿAşḳ aṣl-ı kemāl imiş bildüm

2. **degiş-:**-*me, -m*
Gazel 800
Mısra: **1**
Değişmek, bir şeyi başka bir şeye tercih etmek.

Bezm-i ġamuñı ṣaḥn-ı gülistāna degişmem
Dāġ-ı dilümi ġonca-i ḫandāna degişmem

3. **degiş-:**-*dü, -ñ*
Gazel 802
Mısra: **9**
Karşılıklı alıp vermek, mübadele etmek.

Sen Rūḥi ile cāna degişdüñ lebüñ ammā
Ey ġonca-dehen ben anı biñ cāna degişmem

degişme-:

1. **degişme-:**-*m*
Gazel 801
Mısra: **1**
(Bir şeyi veya kimseyi diğer şey veya kimseden) Daha değerli saymak.

Ḫışt-ı ḥaremin mesned-i ʿİsāya degişmem
Ḫāk-i ḳademin ʿālem-i bālāya degişmem

deġme:

1. **degme:**
Gazel 119
Mısra: **1**
Olur olmaz, rastgele, sıradan, herhangi bir.

Murġ-ı dil ʿanḳādur olmaz degme bir rişteyle bend
İster ol zülf-i semen-bū gibi bir müşkīn kemend

2. **degme:**
Gazel 862
Mısra: **2**
Her, herhangi bir, gelişigüzel, rastgele.

Ḫaṭṭı geldi daḥi ol lāle-ʿiẕārı severin
Aġlamaz degme belādan dil-i zārı severin

3. **degme:**
Kaside 13
Mısra: **54**
Bayağı, sıradan.

Elümde ḳavs-i ḳasīde kepāde olmışdur
Kepādemi çekemez līk degme bir ḳavī ḳavvās

degmede:

1. **deġmede:**
Kaside 36
Mısra: **45**
Gelişigüzel yerde, her yerde; kolay kolay, her zaman.

Ḥāl-i dilden bā-ḫaber kāmil bulunmaz deġmede
Cāhil artup merd-i dānā mücmelā eksilmede

dehān:

1. **dehān:**-*ı, -dur*
Gazel 51
Mısra: **6**
Ağız, dudak.

Sözlerinden añladum ʿuşşāḳa luṭfı olduġın
Sırr-ı ġaybı keşf iden yāruñ dehānıdur baña

2. **dehān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 111
Mısra: **10**
Ağız.

Bālin-i ġamda teşne ḳomañ Rūḥiyi meded
Penbeyle ḳoñ dehānına bir ḳaṭre āb-ı surḫ

3. **dehān:**-*ı, -y, -la*
Gazel 289
Mısra: **14**
Ağız. || Sevgilinin güzel ve renkli dudağı.

Hemīşe böyle rengīn u muḥayyel olmaġa şiʿrüñ
O servüñ Rūḥiyā bāʿiş dehānıyla meyānıdur

dehān aç-:

1. **dehān aç:**-*duḳda*
Gazel 216
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ağız açmak, konuşmaya başlamak. || Kadehlere içki doldurmak.

Dün şurāḥī bezm-i Cem naḳline açduḳda dehān
Dikilüp meclisde bir bir cāmlar gūş oldılar

dehān- ı laʿl-i cānān:

1. **dehān- ı laʿl-i cānān:**
Gazel 1112
Mısra: **1**
Sevgilinin lal gibi kırmızı dudakları.

Dehān- ı laʿl-i cānān yādına kim cām-ı Cem çekdi
ʿAdem mülkine ʿazm idüp bu dünyādan ḳadem çekdi

dehānı ġonca:

1. **dehānı ġonca:**-*y, -a*
Gazel 835
Mısra: **3**
Ağzı goncaya benzeyen, gonca gibi küçük ve kırmızı dudaklı sevgili.

Bir dehānı ġoncaya bāġ-ı ʿademde dil virüp
Āh kim ʿālemde düşdüm yoḳ yire teşvīşe ben

dehān-ı reng:

1. **dehān-ı reng:**-*i, -n, -e*
Gazel 710
Mısra: **3**
(Sevgilinin) dudağının rengi.

Öykinür ol lāle-ruḫsāruñ dehān-ı rengine
Ḫandeler eyler anuñçün ġonca-i sīrāba gül

dehān-ı yār:

1. **dehān-ı yār:**-*ile*
Gazel 838
Mısra: **7**
Sevgilinin ağzı.

Ne mümkindür dehān-ı yārile baḥs itmek ey ṣūfī
Söze ḳādirsin ammā şīve-i güftārı bilmezsin

dehen:

1. **dehen:**-*üñ, -le*
Gazel 44
Mısra: **4**
Ağız, dudak.

Neyiki leblerinüñ gelmedügi güftāra
Sözi bir yere ḳomışlar dehenüñle gūyā

2. **dehen:**
Gazel 732
Mısra: **14**
Ağız II Sevgilinin ağzı.

Bir būse ile Rūḥiye virdi ḥayāt-ı nev
Ser-çeşme-i ḥayāt bu ancaḳ dehen degül

deheni açılaḳal-:

1. **deheni açılaḳal-:**-*dı*
Gazel 40
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ağzı açık kalmak, çok şaşırmak, şaşakalmak.

Ġoncanuñ açılaḳaldı deheni ḥayretden
Ṣubḥ-dem medḥ idicek laʿluñı gülşende ṣabā

dehen-i çeşm:

1. **dehen-i çeşm:**-*üm, -e*
Gazel 867
Mısra: **8**
Gözün ağzı. || Aşığın gözünün ucu.

Mevc-i ḥūnile ḳopardum ḳarasın dāġ-ı dilüñ
Dehen-i çeşmüme ṣaldum ki ola yāra ʿıyān

dehen-i talḫ:

1. **dehen-i talḫ:**-*um, -ı*
Gazel 885
Mısra: **12**
(Aşığın) Ağzının acılığı.

Benem ol ṭūṭi-i gūyā ki hüner-āverem eger
Günde biñ kez dehen-i talḫumı şīrīn idesin

dehen-i yār:

1. **dehen-i yār:**-*a*
Gazel 61
Mısra: **6**
Sevgilinin ağzı.

Gülüp açılmadadur dāʾim anuñçün gūyā
Ṣuʿarā ġonca ḳomışlar dehen-i yāra laḳab

dehr:

1. **dehr:**-*de*
Gazel 905
Mısra: **26**
Dünya, felek.

Devr-i teselsül ile ṭulūʿ u ġurūb-ı mihr
Tā ẓāhir ide dehrde leyl ü nehār-ı nev

2. **dehr:**-*üñ*
Gazel 87
Mısra: **13**
Zaman, zaman-ı medîd. II Dünya, cihan.

Maḫṣūṣ degül vefāsı dehrüñ
Dün baña bugün sañadur ey dost

3. **dehr:**-*e*
Gazel 572
Mısra: **13**
Dünya.

Ṣaḳın serḫoş görüp dāmen-keşāndan dehre ṭaʿn itme
Yıḳarlar ʿarżuñı ṣonra yaḳañdan gitmez el vāʿıẓ

4. **dehr:**-*üñ*
Gazel 190
Mısra: **5**
Dünya, âlem; hayat.

Ḳo ġafleti ki bu bāzāra ḫᵛāce-i dehrüñ
Getürmeden seni maḳṣūdı hīçe ṣatmaḳdur

5. **dehr:**-*de*
Gazel 512
Mısra: **1**
Dünya, devir, zaman.

Yañlışdur o kim dehrde ʿāṣıḳ ele girmez
ʿĀṣıḳ çoḳ olur ʿāṣıḳ-ı ṣādıḳ ele girmez

6. **dehr:**-*e*
Gazel 121
Mısra: **6**
Dünya, âlem.

Dil-rübālar cilvede ʿuṣṣāḳ hāy u hūyda
Ṣaldı dehre velvele hengām-ı eyyām-ı ʿīd

7. **dehr:**-*i*
Gazel 512
Mısra: **4**
Dünya. || Dünyanın her tarafı.

Ḫumḫāne-i vaḥdetde yatur her kişi ser-mest
Dehri arasañ şimdi bir ayıḳ ele girmez

8. **dehr:**-*üñ*
Gazel 509
Mısra: **4**
Dünya, dünya hayatı.

Virmezüz dünyā vü māfihāya ʿuzlet kūşesin
Biz bu dehrüñ ne vezīrinde ne pāşāsındayuz

9. **dehr:**
Gazel 1020
Mısra: **9**
Dünya, cihan, âlem.

Ṣatılan dehr dükkānında metāʿ-ı ġamdur
Özge tiġ özge metāʿ özge dükān olsa bize

10. **dehr:**-*e*
Gazel 483
Mısra: **11**
Dünya II Dünyanın geçici yaşamı.

Dehre ger eylersek istiġnā degül bizden baʿīd
Hemdemüz ʿOs̱mān Pāşā gibi bir Ḫātemle biz

11. **dehr:**-*den*
Gazel 832
Mısra: **5**
Dünya, âlem, cihan. II Felek.

Mihr umarsın dehrden ḳahrından ikrāh eyleme
Nīşine ṣabr eyler ey dil nūş uman zenbūrdan

12. **dehr:**
Tarih 86
Mısra: **2**
Dünya, cihan, âlem II Herkes, tüm insanlar.

Didiler kim oldı āyā şimdi Lahsā ḥākimi

Bir felek-rıfʿat ki olmış dehr pāmālı didüm

dehr bāzārı:

1. **dehr bāzārı:**-*n, -da*
Kaside 22
Mısra: **48**
Dünya pazarı.

Var ümīdüm kim bula eyyām-ı luṭfuñda revāc
Maʿrifet kim dehr bāzārında bulmışdur kesād

dehre gel-:

1. **dehre gel-:**-*em*
Gazel 946
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünyaya gelmek, doğmak.

İḥtiyārumla ne mümkin ki gelem dehre beni
Getüren şevḳ-i ruḫuñdur bu ḫarāb-ābāda

dehr-i bī-encām:

1. **dehr-i bī-encām:**-*da*
Gazel 998
Mısra: **6**
Sonsuz âlem.

Ġam çekmem olsam bī-şaġaf hep ḳaldı yārān-ı selef
Tīr-i belāya dil hedef bu dehr-i bī-encāmda

2. **dehr-i bī-encām:**-*dan*
Gazel 624
Mısra: **2**
Sonsuz dünya.

Bizi dünyāda şanmañ bāde-i gülfāmdan giçdük
Ṣafāsın bulmayup bu dehr-i bī-encāmdan giçdük

dehr-i dūn:

1. **dehr-i dūn:**-*ı*
Gazel 514
Mısra: **5**
Alçak dünya.

ʿAceb gördüm bu dehr-i dūnı bir ġam-ḫānedür gūyā
Gelen elbetde bir ġam ḥāṣıl eyler şādmān gitmez

dehr-i dünye:

1. **dehr-i dünye:**-*de*
Gazel 412
Mısra: **8**
Dünya.

ʿĀşıḳ ne ḳadar ʿaşḳ elemin çekse ṣafādur
Göñülde hele dehr-i dünyede ġamı yoḳdur

dehr-i fānī:

1. **dehr-i fānī:**
Gazel 599
Mısra: **4**
Fani, geçici dünya.

Günden azḥersüz iki meh-pāresüz Yūsufla kim
İftiḫār eyler sizüñle dehr-i fānī var yoḳ

dehr-i pür-ġam:

1. **dehr-i pür-ġam:**-*dan*
Tarih 73
Mısra: **2**
Gamla dolu dünya.

Hümā Ḫātūn idüp meyl-i sarāy-ı cennetü'l-me'vā
Açup himmet perin uçdı hemān bu dehr-i pür-ġamdan

deh-rūze:

1. **deh-rūze:**
Gazel 326
Mısra: **12**
On günlük. || *Geçici, fani.*

Bir şeh-süvāra ḫāk-i reh olduḳ felekde kim
Naʿl-i semendine meh-i deh-rūze reşk ider

del-:

1. **del-:**-*mek*
Gazel 664
Mısra: **3**
Delik açmak, yaralamak.

Göñlümi delmek diler bir būse laʿlinden virüp
Kāfiri gör cāñ virür bir ḳaṭresine ḳanumuñ

2. **del-:**-*düg, -i, -y, -çün*
Gazel 115
Mısra: **11**
Delik açmak,yırtmak, açmak.

Deldügiyçün baġrumı şemşīr-i ḫūn-ālūd kim
Fi'l-meṣel tīz-āb dirdüm olsa ger tīz-āb surḫ

3. **del-:**-*er*
Gazel 290
Mısra: **2**
Delik açmak.

Ol ḳaşı yā ki tīr-i sitemle bögür deler
Ḥaḳḳā budur ki ḥiddete gelse demür deler

4. **del-:**-*di*
Tarih 83
Mısra: **12**
Delik açmak.

Düşdi bu mışrāʿ nāgāh tārīḫ
Kān deldi alup bir dürr-i yektā

5. **del-:**-*di*
Gazel 379
Mısra: **13**
Delmek || *Sevgilinin, aşığın kalbinde yara açması.*

Baġrumı nāvek-i bīdād ile kim deldi dime
Rūḥiyā ol süzilen göz çatılan ḳaş nedür

6. **del-:**-*er*
Gazel 290
Mısra: **6**
Delik açmak. || *Soymak, hırsızlık yapmak.*

Uġratma çoḳ da yanuña aġyārı dostum
Ceyb ü ḳabāñı ḳorḳarın ol kīse-ber deler

delāʾil:

1. **delāʾil:**
Kaside 20
Mısra: **70**
Deliller.

Ḫurşīd-i luṭfuñ dünyāyı ṭutmış
Lāzım degüldür aña delāʾil

delāl u ġunc:

1. **delāl u ġunc:**
Gazel 97
Mısra: **12**
Eda ve naz.

Kemāl-ı ḥüsnile mümtāz-ı ʿālem olduġına
Cemāluña iki şāhiddür ol delāl u o ġunc

deli:

1. **deli:**
Gazel 312
Mısra: **3**
Akıl veya şuuru yerinde olmayan, çılgın, meczup, mecnun.

Deli iden maḥabbet ceẕbesiydi ḳaysı ey ṣūfī
Deli sensin ki Ḥaḳdan dūrsın yoḳsa o ʿāḳildür

deli ol-:

1. **deli ol-:**-*a*
Gazel 1107
Mısra: **8**
Aklî dengesi bozulmak.

Terk-i ṣafā vü leẕẕet-i dehr özge ẕevḳdur
İtmez bu ẕevḳı kimse meger kim ola deli

delīl:

1. **delīl:**
Gazel 463
Mısra: **5**
Bir dava ve meseleyi ispata yarayan şey, burhan. Nişan, alâmet.

Biz o ḳavmüz kim delīl olsaydı ger İskendere
Çeşme-i Ḫıżra anı iltürdi āb-ı tākımuz

2. **delīl:**
Gazel 760
Mısra: **14**
Yol gösteren, kılavuz, rehber.

Menzil-i maḳṣūda lābüd irişür Rūḥī gibi
Her kim ʿālemde Ḳurʾān-ı mübīn olsa delīl

3. **delīl:**
Kaside 3
Mısra: **46**
Bir davayı ispata yarayan şey, kanıt.

Cā-nişīn-i faḫr-i ʿālem bilmeyen ol kāmili
İlminüñ noḳṣānına besdür ol bilmezlik delīl

delin-:

1. **delin-:**-*di*
Gazel 1104
Mısra: **4**
Delinmek, yaralanmak.

Girince destine ser-rişte-i vaṣl-ı şeh-i devrān
Delindi derd-i miḥnet ignesiyle ḳalb-i meksūrı

dellāl:

1. **dellāl:**
Gazel 164
Mısra: **4**
Herhangi bir şeyi, olayı veya bir şeyin satılacağını halka duyurmak için çarşıda, pazarda yüksek sesle bağıran kimse, çağırtmaç.

Didüm ol zülf-i siyehde ne çoḳ efġānlar olur
Aṣılan düzdüñ öñince didi dellāl yürür

delü:

1. **delü:**
Gazel 908
Mısra: **5**
Deli. || Mecnun, Ferhat (dağdan dolayı telmih bağlamında).

Ad çıḳarmaz kūh-ı ʿaşḳuñda delü gibi
Dostum ursun gerekse başını ṭaşlara ṣu

dem:

1. **dem:**
Gazel 96
Mısra: **3**
An, vakit, zaman.

Āh ol dem ki ʿitāba başladı mestāne yār
Elde cām-ı bāde ḫançer dermiyān destār kec

2. **dem:**-*üñ, -dür*
Gazel 718
Mısra: **2**
Zaman.

Şeb-i firḳatda ey dil leblerin yād eyleyüp ḳan ol
Demüñdür sen daḥi ey dīde-i ġam-dīde giryān ol

3. **dem:**
Gazel 243
Mısra: **4**
Zaman, an; nefes.

Ey olan dehrde bir dem ideyin diyü melūl
Kimse miḥnet mi çeker bir dem içün dem de nedür

4. **dem:**-*üñ, -den*
Gazel 230
Mısra: **12**
Soluk, nefes

Enfās-ı rūḥ-baḫşile ʿĮsī-i vaktsin
Ölmez demüñden ol ki meded-i ḥayāt umar

5. **dem:**-*de*
Gazel 979
Mısra: **10**
Nefes, soluk, an.

Derd-i ʿaşḳuñla yoluñda ölmege cān virmeden
Ḳaṣdımuz ṣoñ demde gitmekdür hemān īmānile

6. **dem:**
Gazel 161
Mısra: **12**
Nefes; an, zaman, lahza.

Ādemüñ añma nefḥasın ki hemān
Ādem ol ādem u dem ol demdür

7. **dem:**-*de*
Kaside 27
Mısra: **32**
An, lahza.

Ger nesīm-i ḫulḳı ḫāristāna gelse fiʾl-meṣel
Gül gibi bir demde anı cennetüʾl-meʾvā ider

8. **dem:**
Gazel 704
Mısra: **4**
An, lahza, çok kısa bir vakit.

Görmiş erbāb-ı başīret ʿālemi ʿayn-ı elem
Ḳılmış esḥāb-ı ḥaḳīḳat ādemi bir dem ḫayāl

9. **dem:**-*de*
Tarih 70
Mısra: **7**
Devir, çağ, zaman.

Çeküp dehrüñ belā vü miḥnetin ẕevḳ idicek demde
Felek el virdi ḳaldı aña hep çekdikleri zaḥmet

10. **dem:**
Gazel 406
Mısra: **8**
Zaman, çağ. || *İçki.*

Kec-külāh oldı gedā gül devletinde lāle-veş
Nāzile meyḫāneye gitdükce gūyā dem gider

11. **dem:**-*i, -y, -le*
Gazel 297
Mısra: **3**
Herhangi bir nağmeye sürekli şekilde eşlik eden ses.

Ney demiyle nola çıḳmazsa göñül meygededen
Ḥaḳ bu kim āb u hevāsına ṭoyılmaz yerdür

12. **dem:**
Gazel 547
Mısra: **9**
"Bir" belirsizlik sıfatıyla birlikte bir an, çok kısa bir süre anlamında kullanılır.

Senden ayru bir dem olmaḳ Rūḥiye mümkin degül
Ġālibā ʿaşḳ ehline Ḫāliḳ seni cān eylemiş

13. **dem:**-*i, -n, -den*
Gazel 955
Mısra: **7**
İçki, şarap.

Deminden pīr-i deyrüñ dirler olur ḫāmlar puḫte
Nola beñzetsem anı āfitāb-ı ʿālem-ārāya

14. **dem:**-*i*
Gazel 1047
Mısra: **12**
Kanlı göz yaşı dökmek, ağlamak. II Üzülmek, harap olamak, kederlenmek.

Sen meh-i Yūsuf-liḳāyı ḳıldı manẓūr-ı naẓar
Merdüm-i çeşm-i sirişk-efşānumuñ olsun demi

15. **dem:**-*dür*
Gazel 850
Mısra: **2**
Nefes, soluk. || *Zaman, vakit.*

Cihānı ḫalḳ iden gerçi ġamı ḫalḳ itmiş ādem içün
Cihān bir demdür ādem ġam çeker mi bir iki dem içün

16. **dem:**
Kaside 15
Mısra: **30**
An, lahza, esna.

Bulmadı ol cenkde kimse ḫalāṣa āmān
Ḫānları cān ḳurtarup ḳaçdı o dem nim-cān

dem eyle:

1. **dem eyle-:**-*mek*
Gazel 293
Mısra: **1**
Sohbet etmek. || *Sarhoş olup kendinden geçmek.*

Lebüñle leẕẕet-i güftārda dem eylemek ister
ʿAcebdür ṭūṭi-i şeker-şiken ādem gibi söyler

dem it-:

1. **dem id-:**-*elüm*
Gazel 232
Mısra: **4**
İçki içmek, âlem yapmak.

Pür olsun dem-be-dem peymānemüz ḫūn-ı kebūterden
Gel ey gül-çehre bir dem idelüm dünyā çü bir demdür

2. **dem id-:**-*elüm*
Gazel 786
Mısra: **2**
İçki içmek.

Ẕikr idüp cām-ı lebin defʿ-i ġam-ı vehm idelüm
Ḳanlu yaşlar dökelüm bu gice bir dem idelüm

3. **dem id-:**-*em*
Kaside 31
Mısra: **16**
İçki içmek, demlenmek.

Bu mevsimde başsun ḳadem gülsitāna
Cihān içre her kim idem dirse bir dem

4. **dem it-:**-*dü, -k*
Gazel 836
Mısra: **4**
İçki içmek. || *Hoşça vakit geçirmek, zevk sürmek.*

Geldi bu gice bezme ayaġile mey-i nāb
El virdi ṣafā ḫayli dem itdük ḳademinden

dem ur-:

1. **dem ur-:**-*a, -maz*
Gazel 892
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bahsetmek, konuşmak.

Dil bir hevāya düşdi ki yanında Rūḥiyā
Bād-ı bahār dem uramaz iʿtidālden

2. **dem ur-:**-*ma*
Gazel 173
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söz etmek.

ʿĀşıḳda ayā neyler ey müddeʿi-kāẕib
Dem urma maḥabbetden çün çeşm-i terüñ yoḳdur

3. **dem ur-:**-*ma*
Gazel 558
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyden söz etmek, konu açmak.

Ehl-i ʿaşḳ ile ʿuluvv-ı menziletden urma dem
Baḫşe yer yoḳ zāhidā ḳande hümā vü ḳande ʿarż

4. **dem ur-:**-*ma, -sun*
Gazel 515
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Genellikle seviye ve imkanının üstünde olan şeyden) Bahsetmek, söz etmek, konu açmak.

Geçüp ḫāliş ḳuluñ dem urmasun söz maḥabbetden
O ṣāḥib-dil ki naḳd-i cānını yoluñda yandurmaz

5. **dem ur:**-*ur*
Kaside 39
Mısra: **43**
Bahsetmek, söz etmek, konu açmak.

ʿİlmi kemālden yine dāʾim urur mı dem
Dir mi ġazel o bī-ser ü sāmān ne demdedür

demâdem:

1. **demādem:**
Gazel 299
Mısra: **1**
Her zaman, daima, her an.

Gül demādem açılup olsa nola tāze vü ter
Bāġda bir dem anuñ gitmez elinden sünger

2. **demādem:**
Kaside 31
Mısra: **98**
Anbean, sık sık, her vakit.

Olup bārver naḫl-i ḳadr-i bülendüñ
Gül-i ʿömrüñ ide güşāde demādem

dembedem:

1. **dembedem:**
Gazel 387
Mısra: **16**
Sürekli.

Ruḫın yād eyleyüp āh itdügümden ġam çeker bilmez
Ġamından dembedem dāġ-ı dil-i nālān ḳan aġlar

2. **dembedem:**
Gazel 232
Mısra: **3**
Her zaman, daima, her an.

Pür olsun dembedem peymānemüz ḫūn-ı kebūterden
Gel ey gül-çehre bir dem idelüm dünyā çü bir demdür

3. **dembedem:**
Gazel 370
Mısra: **1**
Daima, durmadan.

Ṭurup yolında göñül dembedem taẓallum ider
O ṣāh-ı ḥüsni ṣanur ʿāṣıḳa teraḥḥum ider

4. **dembedem:**
Gazel 1110
Mısra: **7**
Ara sıra, vakit vakit.

Dembedem ġamzesi oḳı sīnemi ḳo yārelesün
Anı menʿ itme başuñ içün çekerem yārecügi

5. **dembedem:**
Terkib-bend 4
Mısra: **38**
Gittikçe, gitgide, zaman ilerledikçe.

Āh kim bir dem baña yār olmadı bu baḫt-ı dūn
Dembedem olmaḳdadur feryād u efġānum füzūn

6. **dembedem:**
Gazel 47
Mısra: **10**
An be an, her zaman.

Rūḥiye dir o ġonca-fem bülbül-i gülşen-i elem
Ḳaṣdı budur ki dembedem kārı anuñ fiġān ola

dem-beste:

1. **dem-beste:**-*dür*
Gazel 9
Mısra: **14**
Suskun, sessiz.

Sensin ol vāli-i ʿālī-ṭabʿ kim erbāb-ı naẓm
Ġonca-veş dem-bestedür şīrīn-maḳāluñdan cüdā

2. **dem-beste:**
Gazel 843
Mısra: **13**
Nefesi bağlanmış, susmuş, soluğu kesilmiş.

Ehl-i ṭabʿı ḳıldı hep dem-beste cevr-i nigār
Rūḥiyi şevḳ-ı ruḫuñdur nükte-perdāz itdüren

dem-beste eyle-:

1. **dem-beste eyleyen:**-*y, -en*
Gazel 1038
Mısra: **14**
Susturmak, nefesini bağlamak.

Aġız mı açdururdı kimseye eşʿārda nitsün
Felekde eyleyen dem-beste Rūḥī-i suḫandānı

dem-beste ḳıl:-

1. **dem-beste ḳıl-:**
Gazel 724
Mısra: **13**
Nefesini kesmek, susturmak.

Dem-beste ḳıl aʿdā-yı ḥased-pīşeyi Rūḥī
Şemşīr-i zebānuñla bugün İbn-i Ḥüsām ol

2. **dem-beste ḳıl-:**-*mış*
Gazel 572
Mısra: **15**
Dili bağlı olmak, suskunlaştırmak.

Cihānuñ miḥneti dem-beste ḳılmış Rūḥiyi ammā
Bugün maʿẕūr ṭut vaṣfuñda düşdi bir ġazel vāʿız

dem-beste ol-:

1. **dem-beste ol-:**-*mış, -dur*
Gazel 921
Mısra: **5**
Susmak, nefesi kesilmek.

Felekden ġonca-veş dem-beste olmışdur dil-i pür-ḫūn
Anı dem-bestelükden ḳurtarur bir gül-ʿiẕār olsa

dem-bestelik:

1. **dem-bestelik:**-*den*
Gazel 476
Mısra: **1**
Suskunluk.

Ġonca-veş dem-bestelikden oldı ḥall eşkālımuz
Ḥāle yüz tutdı erenler himmetinde ḳālımuz

dem-i ʿadl:

1. **dem-i ʿadl:**-*i, -n, -de*
Kaside 34
Mısra: **35**
(Bir kimsenin) Adalet ile hükmettiği devir.

Rind eger zāhid dem-i ʿadlinde olmaz bir nefes
Bī-rükūʿ u bī-sücūd u bī-ḫuşūʿ u bī-ḳıyām

2. **dem-i ʿadl:**-*i, -n, -de*
Tarih 49
Mısra: **4**
(Bir kimsenin) Adaletinin hakim olduğu zaman.

Gerçi āyīn-i ḥükūmetde Süleymān idi līk
Mūr-ı ednāya irişmezdi dem-i ʿadlinde bīm

dem-i āhir:

1. **dem-i āḫir:**
Gazel 417
Mısra: **4**
Ahir zaman || Kıyamet.

Berzaḫ-ı ḫavf u recādan giçegör nākām ol
Dem-i āḫirde ne ümmīd u ne bīm isterler

2. **dem-i āḫır:**-*da*
Gazel 478
Mısra: **10**
Son nefes.

Ṣafā-yı devlet-i dīdārdan maḥrūm olur ol kim
Dem-i āḫırda ey meh ʿārużuñ yādıyla cān virmez

dem-i ʿaşk:

1. **dem-i ʿaşḳ:**-*dur*
Gazel 804
Mısra: **5**
Aşk zamanı.

Bād-ı bahār esdi dem-i ʿaşḳdur
İşte sen ey ḳalb-ı ḥazīn işte cām

dem-i bahār:

1. **dem-i bahār:**-*da*
Kaside 11
Mısra: **9**
-
Bahar mevsimi.

Dem-i bahārda şaḥrāda ʿıyş idenler içün
Ḳurulmış evc-i hevāda bu nīl-reng otāġ

dem-i bāhūr:

1. **dem-i bāhūr:**
Kaside 14
Mısra: **62**
Sıcaklığın çok olduğu zamanlar.

Nesīm-i ḫulḳı irişse eger gülistāne
Nihāl-i ġoncayı ser-sebz ide dem-i bāhūr

dem-i cān-baḫş:

1. **dem-i cān-baḫş:**
Gazel 622
Mısra: **7**
Can bağışlayan nefes.

Dem-i cān-baḫş ile ʿĮsā-yı zamānsın bilürüz
Ḥāşılı küştesiyüz hep leb-i cān-perverüñüñ

dem-i fużalā:

1. **dem-i fużalā:**
Kaside 24
Mısra: **18**
Erdem sahiplerinin zamanı.

O şāh-ı mülk-i suḫan ser-firāz-ı ehl-i yaḳīn
Ki sāyesinde anuñ ḫoş geçer dem-i fużalā

dem-i heycā:

1. **dem-i heycā:**-*da*
Kaside 37
Mısra: **71**
Savaş esnası, cenk zamanı.

Kerr ü fer şāḥibi Ferrār dem-i heycāda
Cīve gibi yine olmaḳda mı ġalṭān nicedür

dem-i hicrān:

1. **dem-i hicrān:**-*da*
Gazel 935
Mısra: **1**
Ayrılık zamanı.

Dem-i hicrānda varmaḳ defʿ-i ġamçün kūy-ı cānāna
Ḫazān faṣlında varmaḳ gibidür seyr-i gülistāna

dem-i ʿisīe

1. **dem-i ʿisī:**-*y, -e*
Gazel 300
Mısra: **15**
Hz. İsa'nın nefesi. || Can bağışlamak bağlamında.

Mālik olsañ dem-i ʿİsīye sözüñ diñler yoḳ
Rūḥiyā ṭabʿa sükūt eylemek evlī görinür

dem-i ḳıyāmet:

1. **dem-i ḳıyāmet:**
Terkib-bend 7
Mısra: **33**
Kıyamet zamanı.

İrişdürdük dem-i ḳıyāmet var
Hīç şekk yoḳ ki bu dem ol demdür

dem-i leyāl u sehūr:

1. **dem-i leyāl u seḥūr:**
Kaside 14
Mısra: **66**
Sabah ve akşam vakitleri. || Devamlı, her zaman.

Müsebbiḥān-ı zevāyā-yı ʿālem-i melekūt

Duʿā-yı devletüñ eyler dem-i leyāl u seḥūr

dem-i luṭf:

1. **dem-i luṭf:**-*ı, -n, -da*
Gazel 710
Mısra: **12**
(Sevgilinin) Lütuf ve ihsanda bulunduğu zamanlar.

Ol bahār-ı gülşen-i devlet ki cām-ı şevḳile
Ẕevḳ-baḫş oldı dem-i luṭfında şeyḫ u şāba gül

2. **dem-i luṭf:**-*uñ, -dan*
Kaside 6
Mısra: **44**
Lütuf zamanı.

Murāda irmeyeler ḥaşr olınca baḫşüm odur
Zamānede dem-i luṭfuñdan almayanlar kām

3. **dem-i luṭf:**-*uñ, -la*
Kaside 18
Mısra: **85**
Cömertlik nefesi.

Dem-i luṭfuñla o dil-ḫasteyi iḥyā eyle
Ey Mesīḥā-nefes ölsün eleminden ḥussād

dem-i maḥşer:

1. **dem-i maḥşer:**-*de*
Gazel 855
Mısra: **3**
Kıyamet zamanı.

Dem-i maḥşerde dīdāruñla ḫoşdur gülşen-i bāḳī
Ḫudā göstermesün sensüz baña ḥūr u cinān şeklin

dem-i mātem:

1. **dem-i mātem:**
Terkib-bend 1
Mısra: **42**
Yas tutma zamanı. || *Muharrem ayının ilk on gününde Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi ve Ehlibeyt'in uğradığı büyük felâketler sebebiyle yas tutma zamanı.*

Dögün ṭaşlarla sen ey sīne ḳan aġla sen ey dīde
Dem-i mātem durur baḥr ile yaşın çaġla ey dīde

2. **dem-i mātem:**-*de*
Terkib-bend 1
Mısra: **34**
Yas tutma zamanı.

Ḳopar bir demde gavgā-yı ḳıyāmet lik ʿāṣūruñ
Dem-i mātemde her rūz evc-i nevbet-i ḳıyāmetdür

dem-i nevrūz:

1. **dem-i nevrūz:**
Gazel 1096
Mısra: **1**
Nevruz zamanı. || *İlkbaharın başlangıcı.*

ʿAşḳ cān-baḫş olur evvel dem-i nevrūz gibi
Ṣoñra ammā ki yaḳar ādemi temmūz gibi

dem-i rūḥu'l-kudüs:

1. **dem-i rūḥu'l-ḳudüs:**-*den*
Gazel 528
Mısra: **13**
Cebrail'in nefesi.

Tāze cān buldun dem-i rūḥu'l-ḳudüsden Rūḥiyā
Mürde-dilsin ger demādem Ḥaḳḳa ḳılmazsın sipās

dem-i ṣabāḥ u revāḥ:

1. **dem-i ṣabāḥ u revāḥ:**
Kaside 24
Mısra: **65**
Sabah ve akşam vakitleri. || *Sürekli.*

Ben ol şikeste-dilem kim dem-i ṣabāḥ u revāḥ
Devām-ı devletüñe eylerin duʿā vü ṣenā

dem-i ṣubḥ:

1. **dem-i ṣubḥ:**
Tarih 4
Mısra: **1**
Sabah vakti.

Dem-i ṣubḥ irdi ṭur ey sāḳi-i behcet-āṣār
Beni bir cām ile mest it ki ʿaceb ẕevḳum var

dem-i temmūz:

1. **dem-i temmūz:**
Kaside 28
Mısra: **38**
Temmuz zamanı, yaz vakti.

Eşcārı ide ṭūbi-i cennet gibi ser-sebz
Luṭfı yeli ger uġrasa bāġa dem-i temmūz

dem-i vaṣl:

1. **dem-i vaṣl:**-*ile*
Terci-bend 2
Mısra: **37**
(Sevgiliye) Kavuşma şarabı. || *(Sevgiliye) Kavuşma zamanı.*

Ḳanı ol dem ki dem-i vaṣlile ʿişretde idüm
Yār yanında yerüm varidi ʿizzetde idüm

2. **dem-i vaṣl:**-*ı, -n, -da*
Gazel 148
Mısra: **7**
(Sevgiliye) Kavuşma zamanı.

Dem-i vaṣlında cūş itse ʿaceb mi gözlerüm yaşı
Gözüm nūrı bahār eyyāmı şular cā-be-cā artar

3. **dem-i vaṣl:**-*ı, -n, -da*
Gazel 762
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Kavuşma anı.

Dem-i vaṣlında gözlerüm giryān
Var ḳıyās eyle hicrile nola ḥāl

dem-i veġā:

1. **dem-i veġā:**-*da*
Kaside 24
Mısra: **38**
Savaş zamanı.

Olup muḳābil öñinde ne cānı var ki ṭura
Dem-i veġāda eger Rüstem olsa da aʿdā

dem-i viṣāl:

1. **dem-i viṣāl:**-*da*
Gazel 16
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Kavuşma zamanı.

Dem-i viṣālda ḫoşdur ruḫuñ müşāhedesi
ʿAleṣ̔-ṣabāḥ virür ṭabʿa seyr-i āb ṣafā

demir:

1. **demir:**
Gazel 212
Mısra: **2**
Maruf sert maden.

Aġyār o ḳalb-i āheni nerm eylemek diler
Miskīni gör ki yoḳ yire ṣavuḳ demir döger

demler:

1. **demler:**
Gazel 518
Mısra: **11**
Uzun zamandır.

Demler durur ki içdügimüz āb-ı dīdedür
Bir yerdeyüz esīr ki muḥtāc-ı dīdeyüz

demler ur-:

1. **demler ur-:**-*ler*, -*ur*
Kaside 39
Mısra: **31**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Genellikle seviye ve imkânının üstünde olan şeyden) Bahsetmek, söz etmek, konu açmak.

Demler urur mı yine velāyetden ol sefīḥ
Yanına cemʿ olur mı mürīdān ne demdedür

dem-sāz:

1. **dem-sāz:**
Gazel 170
Mısra: **11**
Arkadaş, dost, sırdaş.

Niçün sıġmaz felek nāhīd-i dem-sāz ile dünyāya
Meger bilmez bütün dünyā deger bir dāne ḫāluñ var

2. **dem-sāz:**
Gazel 209
Mısra: **2**
Arkadaş, refîk, hem-dem, dost. Sırdaş.

Yine vaḳt irdi kim eṭrāf-ı bāġı zeyn ide güller
Nevā-yı nāle-i ʿuṣṣāḳa dem-sāz ola bülbüller

den-:

1. **den-:**-*di*
Gazel 1001
Mısra: **10**
Anlatılmak, ifade edilmek.

Sükker mükerrer olsa yeñilmez revā degül
Bir söz ki dendi almaḳ anı bir daḫi dile

dendān:

1. **dendān:**-*uñ, -ı*
Gazel 464
Mısra: **9**
Diş.

Leb ü dendānuñı Rūḥīden aʿlā vaṣf ider yoḳdur
Ḫudā her şaḫṣa ḳalb-i ṣāf u ṭabʿ-ı ḫurde-dān virmez

denī:

1. **denī:**-*ler*, -*le*
Gazel 724
Mısra: **5**
Alçak.

Manṣıb hevesin ḳılma denīlerle bir olma
Rıf̔atsa murāduñ o şeh-i ḥüsne ġulām ol

2. **denī:**-*ler*
Gazel 912
Mısra: **4**
Alçak, soysuz, bayağı, aşağılık (kimse).

Zamāne ʿaksine devr eyler olmışdur ne ġam olsa
Denīler ʿıyş u ʿişretde kemāl ehli meẕelletde

denī-ṭabʿ:

1. **denī-ṭabʿ:**-*a*
Gazel 1063
Mısra: **13**
Alçak tabiatlı, aşağılık kimseler.

Ne lāyıḳdur daḫi şiʿr adın añmaḳ her denī-ṭabʿa
Bugün meydān-ı naẓma Rūḥiyā ṣāḥib-suḫan geldi

deniz:

1. **deniz:**-*den*
Gazel 413
Mısra: **8**
Deniz. || Yaşarmış göz.

Dīde merdümleri yaşum dökeli oldı ʿıyān
Görinür yaşile gūyā ki denizden ḳaralar

depele-:

1. **depele-:**
Gazel 1005
Mısra: **12**
Tepelemek, çiğnemek, ezmek, öldürmek.

Bir iki dime ile ġayra şeref virmişsin
Ne alur dimeden ol ḫaresi hemān var depele

depre-:

1. **depre-:**-*n*, -*me*
Gazel 607
Mısra: **8**
Kımıldamak, hareket etmek.

Bir kūşe ile aldı seni çeşm-i mest-i yār
Deprenme ey gönül ki ʿaceb kūşedür yerüñ

depret-:

1. **depret-:**-*me*
Gazel 622
Mısra: **12**
Kımıldatmak, kıpırdatmak.

Ser-ı kūyında iñen gözleme serv-i çemeni
Hīç depretme ki aʿlāluġı vardur yerüñüñ

der:

1. **der:**
Gazel 420
Mısra: **2**
Kapı.

Şevḳ-i rūyuñla giden kūyuña dīdār görür
Ne görür Kaʿbeye varan der ü dīvār görür

2. **der:**
Gazel 855
Mısra: **6**
Dergâh, kapı, eşik.

Görüp Ferhād-veş ṭaşdan ṭaşa çalınduġum bilsün
Çek ey hemdem der u dīvārına ben nātüvān şeklin

3. **der:**-*i*
Kaside 10
Mısra: **20**
Kapı. || *Makam, huzur.*

Kerem u luṭfına maḫṣūṣdur ol ẕī-ḳadruñ
Deri bī-ḥācib ü dergāhına bī-ḳufl u kilīd

der-:

1. **der-:**-*dü, -m*
Gazel 770
Mısra: **2**
Toplamak.
Bugün dil-teng olup yād-ı ruḫuñla seyr-i bāġ itdüm
Gülin derdüm nihālüñ bülbül-i şeydāyı dāg itdüm

2. **der-:**-*dü, -ñ*
Gazel 983
Mısra: **13**
Dermek, toplamak.

Olanca güllerin derdüñ suḫan gülzārınuñ Rūḥī
Gelen min-baʿd o gülzāra meger ḫāṣāk u ḫār ilte

der-āġūş it-:

1. **der-āġūş id-:**-*elüm*
Gazel 779
Mısra: **6**
Kucaklamak.

Giceler yer yer elifler çekelüm sīnemüze
Ṣubḥa dek ḥasret-i ḳaddüñle der-āġūş idelüm

derbān:

1. **derbān:**-*lar, -ı*
Terkib-bend 8
Mısra: **248**
Kapıcı.

Muṭbaḫlarına ac varan ādem degenek yer
Derbānları var göz ḳapuda el degenekde

derbeder it-:

1. **derbeder it-:**-*di*
Terkib-bend 3
Mısra: **21**
Perişan hale sokmak.

Nāgehān derbeder itdi anı çarḫ-ı ġaddār
Ṣaldı bir miḥnete kim görmedi rāḥatdan eser

2. **derbeder it-:**-*dü, -ñ*
Gazel 466
Mısra: **9**
Perişan etmek.

Cihānda derbeder itdüñ bizi baʿīd degül
Bu bābda saña biz her ne kim ʿitāb iderüz

derbederlik:

1. **derbederlik:**-*den*
Gazel 466
Mısra: **11**
Perişanlık.

Yoluñda çekdügimüz cevri derbederlikden
Eger şürūḥa şürūʿ olsa nice bāb iderüz

derc it-:

1. **derc id-:**-*i, -cek*
Gazel 10
Mısra: **6**
Söz etmek, bahsetmek.

Mey degül aġzı suyı aḳdı ṣürāḥīnüñ gice
Laʾlüñi derc idicek meclisde yārān-ı ṣafā

derd:

1. **derd:**-*i*
Gazel 83
Mısra: **13**
Keder, acı, zahmet.

Belādur ʿaşḳ Yārab kimseye çekdürme ol derdi
Ki cānānı ola aġyār-ı bī-derd ile hem ṣoḥbet

2. **derd:**
Gazel 417
Mısra: **20**
Hüzün, dert.

Āşıḳ ol şerbet-i vaṣl ister iseñ kim ʿuşşāḳ
Çāresüz derd arayup renc-i elīm isterler

3. **derd:**-*i, -n, -i*
Gazel 640
Mısra: **10**
İnsana ıztırap veren her türlü hal, sıkıntı, zorluk, üzüntü.

Rūḥiyā ḥālüñe vāḳıf nice olsun aġyār
Ne bilür derdini ṣıḥḥatda olan bīmāruñ

4. **derd:**-*i, -n, -i*
Gazel 158
Mısra: **12**
Dert, gam, keder.

Eger benüm dir iseñ kimde sūz-ı ʿaşḳuñ var
Ṭapuña derdini gör yane yane kim söyler

5. **derd:**-*üñ, -i*
Gazel 39
Mısra: **11**
İnsana ıztırap veren her türlü hal, sıkıntı, zorluk, üzüntü ‖ *Devam eden, geçmeyen hastalık, illet, ağrı sızı.*

Yoḳ āşināluġum dime ʿarż eyle derdüñi

Lāzım degül ṭabīb ola bīmāra āşinā

6. **derd:**-*imüz, -e*
Gazel 1022
Mısra: **3**
Dert, hastalık. ‖ *Aşk hastalığı, aşk yarası.*

Eylese derdimüze çāre-i dermān ṭabīb
Yaramuz arasına ḫāşılı merhem girse

7. **derd:**-*i*
Gazel 254
Mısra: **8**
Dert, bela.

Bir derde daḥi uġradı gönlüm yeñi başdan
Def' itmege bu derdi şarāb-ı köhen ister

8. **derd:**-*üm, -i*
Kaside 1
Mısra: **58**
Dert, keder, sıkıntı.

Olmadın ḫāk-i siyāhile gözüm mālāmāl
Variken ḥażretüñe derdümi iẓhāra mecāl

9. **derd:**-*üñ, -le*
Gazel 490
Mısra: **1**
Keder, acı, ızdırap; aşk derdi.

Beni aġlatmasañ derdüñle çeşmüm eşk-bār olmaz
Ḫadeng-i zehr-i hicri urmasan cānum fikār olmaz

10. **derd:**
Gazel 167
Mısra: **13**
Aşkın neden olduğu keder, üzüntü, sıkıntı.

Ḫāk u ḫūn içre yatur derd u ġamuñla Rūḥī
Yād idüp anı dimezsin ki ʿaceb ḳande yatur

11. **derd:**-*i*
Gazel 198
Mısra: **6**
Acı, üzüntü, keder.

Yārdan ben derd-nāk aġyār ise benden helāk
Ḥālini aġlar ṭabībe herkesüñ bir derdi var

12. **derd:**-*e*
Terkib-bend 7
Mısra: **41**
Bela, sıkıntı, zahmet, dert.

Çekdügi derde şükr iderdi müdām
ʿĀḳibet cānı virdi şükrāne

13. **derd:**-*e*
Gazel 455
Mısra: **6**
Acı, üzüntü, keder. || *Aşk acısı.*

Yā ḥayāt-ı ẕevḳ-i vuṣlat yā helāk-ı tīġ-i hicr
Ol ṭabīb-i cān u dilden derde dermān isterüz

14. **derd:**
Gazel 836
Mısra: **6**
Dert, gam, keder II Aşk derdi.

Daʿvā-yı maḥabbetde degül her kişi ṣādıḳ
Ẕevḳ eyle gönül ʿāşıḳ iseñ derd ü ġamından

15. **derd:**
Gazel 748
Mısra: **2**
İnsana ıstırap veren her türlü hal, sıkıntı, üzüntü. || *Sevgilinin saçlarının aşığa verdiği keder.*

Ḳayd-ı zülf ü ʿārıż u çeşmüñden āzād oldı dil
Ḳurtulup derd ü belā vü ġuṣṣadan şād oldı dil

derd ehli:

1. **derd ehli:**
Kaside 20
Mısra: **32**
Sıkıntı çeken insanları. || *Âşıklar.*

Āyā nolurdı olsañ müsāʿid
Derd ehli olsa dermāna vāṣıl

1. **derd ehli:**-*y, -üz*
Gazel 922
Mısra: **9**
Sıkıntı çeken insanlar.

Biz ki derd ehliyüz ey Rūḥı saʿādet bilürüz
Ḫāk olup pisterimüz bālişimüz seng olsa

3. **derd ehli:**-*y, -üz*
Gazel 471
Mısra: **2**
Sıkıntı çeken insanlar || *Hasta.*

Nice yıllardur ki kūy-ı dil-rübāda sākinüz
Bir bölük derd ehliyüz dārüʾş-şifāda sākinüz

derd ü belāsın çek-:

1. **derd ü belāsın çek-:**-*me, -densın, -me, -den*
Gazel 690
Mısra: **1**
(Bir şeyin) Gamını ve sıkıntısını çekmek.

Uşanmaz çekmeden derd ü belāsın ol ḥaṭ u ḫāluñ
ʿAceb sevdāsı var inṣāf idince ḳalb-ı meyyāluñ

derd u belā-yı ʿaşk:

1. **derd u belā-yı ʿaşḳ:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 255
Mısra: **11**
Aşkın dert ve belası.

Çekmeden derd u belā-yı ʿaşḳını meh-rūlaruñ
Rūḥi-i üftāde bī-ṣabr u sükūn olmaḳdadur

derd ü ġam:

1. **derd ü ġam:**
Gazel 778
Mısra: **5**
Dert ve üzüntü.

Ġonce-veş dil-teng ide lāyıḳ mı derd ü ġam beni
Açılup luṭfuñ nesīmi birle ḫandān olmayam

derd u ġam eli:

1. **derd u ġam eli:**
Gazel 1107

Mısra: **1**
Acı ve keder eli.

Yer yer ayaġum elümdedür derd u ġam eli
Sen şefḳat eyle ḫāluma yā Murtażā ʿAli

derd ü ġam ü miḥnet-i eşʿār:

1. **derd ü ġam ü miḥnet-i eşʿār:**-*da, -y, -ın*
Terci-bend 2
Mısra: **19**
Şiirlerin dert, gam ve sıkıntısı. || Her türlü sıkıntıyı dile getirebilecek şiir yazma kaygısı.

Yetine derd ü ġam ü miḥnet-i eşʿārdayın
İşide yār diyü ḫālümi iẓhārdayın

derd ü ġam-ı ʿaşk:

1. **derd ü ġam-ı ʿaşḳ:**-*a*
Terci-bend 2
Mısra: **51**
Aşkın dert ve tasası.

Vireli derd ü ġam-ı ʿaşḳa göñül bīmāram
Giceler ṣubha dek efġān iderem bīdāram

derd ü ġam-ı dehr:

1. **derd ü ġam-ı dehr:**
Gazel 726
Mısra: **9**
Dünyanın sıkıntı ve kederi.

Rūḥiyā derd ü ġam-ı dehr zebūn itdi bizi
Vāy eger irmez ise luṭf-ı Ḫudā-yı müteʿāl

derd ü ġam-ı firḳat:

1. **derd ü ġam-ı firḳat:**
Gazel 85
Mısra: **7**
Ayrılığın derdi ve sıkıntısı.

Zebūn itdi beni derd ü ġam-ı firḳat helāk oldum
Dil-i bīçāreme ol ʿIşī-i devrānı dem-sāz it

2. **derd ü ġam-ı firḳat:**
Müseddes 1
Mısra: **9**
Ayrılığın verdiği hüzün ve sıkıntı.

Benüm ḫod ʿaḳlumı almış durur derd ü ġam-ı firḳat
Siz ey ehl-i ṣafa ʿıyş eyleñüz fevt olmadın fırṣat

derd u ġam-ı hicr:

1. **derd u ġam-ı hicr:**
Gazel 99
Mısra: **9**
Ayrılığın dert ve kederi.

Rūḥiyā āḫir bizi derd u ġam-ı hicr öldürür
Ol ṭabīb-i cān meger kim ide luṭfından ʿilāc

derd ü ġam-ı hicrān:

1. **derd ü ġam-ı hicrān:**-*a*
Gazel 686
Mısra: **1**
Ayrılığın sıkıntı ve kederi.

Yine derd ü ġam-ı hicrāna düşdük
Ne hicrān āteş-i sūzāna düşdük

2. **derd u ġam-ı hicrān:**-*ile*
Gazel 167
Mısra: **2**
(Sevgiliden) Ayrılığın verdiği dert ve ıstırap.

Kimi mestāne seḥer yārile gülşende yatur
Kimi derd u ġam-ı hicrānile külḫanda yatur

derd u ġam:

1. **derd u ġam:**-*ile*
Gazel 201
Mısra: **7**
Dert ve üzüntü.

İsterüz kim eglene derd u ġamile göñlimüz
Yārdan maḳṣūdımuz ʿālemde veʾl-ḥāṣıl budur

derd ü miḥneti çek-:

1. **derd ü miḥneti çek-:**-*i, -er*
Gazel 1052
Mısra: **10**
Dert ve sıkıntı çekmek, eziyete katlanmak.

ʿĀlem ṣafā-yı vaṣlı ile ẕevḳ u şevḳde
Rūḥī çeker yolında hemān derd ü miḥneti

derdā:

1. **derdā:**
Müsebba 1
Mısra: **18**
Eyvah, yazık, vah!.

Muġtenemdür devletüñde ḫāṣ u ʿām ammā benüm
Hep terennümde tenaʿumda cihān derdā benüm

derde devā:

1. **derde devā:**-*dur-e*

Gazel 150
Mısra: **4**
Her sıkıntıyı gideren.

Dil-ḫastalaruz pīşemüz endīşe-i laʿluñ
Kim ḳalbe ṣafā rūḥa ġıdā derde devādur

derde düş-:

1. **derde düş-:**-*dü, -k*
Kaside 20
Mısra: **33**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kötü bir duruma düşmek.

Bir derde düşdük biz kim degüldür
Taḥrīri mümkin taḳrīri ḳābil

2. **derde düş-:**-*dü, -m*
Gazel 864
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sorunla karşılaşmak, hastalanmak.

Ġamuñdan derde düşdüm ḫālüme bir raḥm ḳılmazsın
Esīrüñ derd-mendüñ olduġum gūyā ki bilmezsin

3. **derde düş-:**-*miş, -üz*
Gazel 516
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sorunla karşılaşmak. || Hastalanmak.

Leblerüñ emmek müyesser olmaz öldük ġuṣṣadan
Düşmişüz bir derde kim ʿālemde yoḳ dermānımuz

derde mübtelā ol-:

1. **derde mübtelā ol-:**-*du, -m*
Gazel 155
Mısra: **7**
Derde uğramak, kötü bir duruma düşmek.

Dime dermān ister iken derde oldum mübtelā
Ey göñül ṣabr eyle kim derdin viren dermān virür

derd-i ʿaşḳ:

1. **derd-i ʿaşḳ:**
Gazel 188
Mısra: **2**
Aşk derdi.

Ol ki çeşm-i mestini ḳan dökmede ġaddār ider
Derd-i ʿaşḳ ile nice bīçāreyi bīmār ider

derd-i ʿaşḳa düş-:

1. **derd-i ʿaşḳa düş-:**-*me, -y, -en*
Gazel 419
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aşk derdine düşmek.

Derd-i ʿaşḳa düşmeyen dermān bilmez ḳandedür
Cānını terk itmeyen cānānı bilmez ḳandedür

derd-i ʿaşḳ-ı cān-sitān:

1. **derd-i ʿaşḳ-ı cān-sitān:**-*ı*
Gazel 600
Mısra: **8**
Can alıcı aşk derdi.

Eylerüz ʿarż-ı maḥabbet yāra ammā ey raḳīb
Sende bende derd-i ʿaşḳ-ı cān-sitānı var yoḳ

derd-i ʿaşḳ-ı yār:

1. **derd-i ʿaşḳ-ı yār:**
Gazel 1032
Mısra: **3**
Sevgilinin aşkının derdi.

Bende olsun derd-i ʿaşḳ-ı yār gün günden füzūn
Olmasun dildārda ḥüsn ü cemāl eksiklügi

2. **derd-i ʿaşḳ-ı yār:**-*ile*
Gazel 868
Mısra: **1**
Sevgilinin aşkının verdiği sıkıntı.

Dil derd-i ʿaşḳ-ı yārile pür-ġam ne söyleyin
Dem-beste ol belāya bu ʿālem ne söyleyin

derd-i belā-yı firḳati çek-:

1. **derd-i belā-yı firḳati çek-:**-*em*
Tahmis 6
Mısra: **22**
Ayrılık belasının derdine katlanmak.

Nice bir maḫṣūṣ ola aġyāra ẕevḳ-ı vuṣlatı
Ben çekem Rūḥī gibi derd-i belā-yı firḳati

derd-i bī-dermān:

1. **derd-i bī-dermān:**-*a*
Gazel 686
Mısra: **8**
Dermansız dert.

Degül mümkin oñılmaḳ zaḫm-ı firḳat
Dirīġā derd-i bī-dermāna düşdük

derd-i bī-pervā:

1. **derd-i bī-pervā:**-*n, -uñ-uñ*
Gazel 941
Mısra: **4**
Korkusuz dert.

Uġurlarsa ḫayāl-ı naḳd-ı ṣabruñ pāyına düşme
ṣaḳın ey dil gidilmez derd-i bī-pervānuñ ardınca

derd-i derūn:

1. **derd-i derūn:**-*ı*
Gazel 477
Mısra: **1**
Gönül derdi.

Derd-i derūnı açmaġa yāra olaydı çāremüz
Ḳāʾil idük oñılmayup işledügine yāremüz

2. **derd-i derūn:**-*um, -dur*
Gazel 268
Mısra: **1**
Gönül kaygısı, tasası.

Ġam-ı hicrān-ı cānān bāʿiş-i derd-i derūnumdur
Viṣālın hicre tebdīl eyleyen hep baḫt-ı dūnumdur

derd-i dil:

1. **derd-i dil:**
Gazel 596
Mısra: **8**
Gönlün derdi.

Öldük āḫir ḥālimüz maʿlūm-ı dildār olmadı
Derd-i dil şerḥine bir ehl-i maḥabbet bulmaduḳ

2. **derd-i dil:**
Gazel 346
Mısra: **1**
Gönül derdi, sıkıntısı.

Mihrin az itdükce ol meh derd-i dil efzūn olur
Ḳıllet-i mihr ü maḥabbetden cigerler ḫūn olur

3. **derd-i dil:**
Gazel 755
Mısra: **3**
Gönül derdi. || *Aşığın gönlündeki dert.*

Ol ṭabīb-i cāna öldük derd-i dil şerḥ itmedük
Yā helāk-ı cān u dildür ḳāṣdı yā ḫāẕıḳ degül

4. **derd-i dil:**
Gazel 755
Mısra: **14**
(Aşığın) Gönül derdi. || *Aşk.*

Rūḥiyā ol ṣāḥib-faẕla tetabbuʿ ḳılmadan
Derd-i dil ʿarż itmedür maḳṣūd bālālıḳ degül

5. **derd-i dil:**-*den*
Gazel 654
Mısra: **5**
Gönül derdi; derde düşmüş gönül.

Eşk-i çeşm ü derd-i dilden çekmezüz ġam kim olur
ʿĀşıḳuñ dāyim gözi nem-nāk göñli derd-nāk

6. **derd-i dil:**-*i*
Gazel 971
Mısra: **11**
Gönül derdi, gönüldeki dert; aşk.

Yāra derd-i dili şerḥ eyleyelüm nolsa gerek
Ġāyeti yā bize ḳahr eyleye yā māyil ola

7. **derd-i dil:**-*üñ, -den*
Gazel 1053
Mısra: **6**
(Aşığın) Gönlündeki dert.

Ne belādur viresin bir meh-i bed-mihre göñül
Olmaya ẕerre ḳadar derd-i dilüñden ḫaberi

derd-i dil-i zār:

1. **derd-i dil-i zār:**-*ımuz, -ı*
Gazel 812
Mısra: **14**
Ağlayıp inleyen gönlün derdi.

Rūḥiyā ḳalmadı şimdengirü inkāra mecāl
Eyledi derd-i dil-i zārımuzı dünyā fehm

2. **derd-i dil-i zār:**-*um, -ı*
Gazel 503
Mısra: **4**
Ağlayan gönlün ıztırapları.

Tīġ-i ġamla çekeyin sīneme yer yer şerḥa
Açayın derd-i dil-i zārumı cānāne biraz

derd-i ecel:

1. **derd-i ecel:**
Gazel 904
Mısra: **7**
Ecel derdi. || Ölüm endişesi.

Bulmazdı cān sarāyına derd-i ecel duḫūl
Tīrüñ eger öñine düşüp açmasa ḳapu

derd-i firāḳ:

1. **derd-i firāḳ:**
Gazel 22
Mısra: **9**
Ayrılık derdi.

Derd-i firāḳ ġālib dil ẕevḳ-ı vaṣla ṭālib
Ṣabr eylemek ne mümkin Rūḥī-i zār u şeydā

2. **derd-i firāḳ:**-*uñ*
Gazel 109
Mısra: **8**
Ayrılığın derdi.

Ẕevḳ-i viṣāluñ ile geçen gün ḥayāt-ı Ḫıżr
Derd-i firāḳuñ ile geçen laḥẓa ʿömr-i Nūḥ

3. **derd-i firāḳ:**-*uñ, -da*
Gazel 168
Mısra: **9**
(Sevgiliden) Ayrılığın derdi.

Vaṣl āḫir oldı derd-i firāḳuñda aġlamam
Geçdi ṣafā ʿanā daḫi cānā gelür geçer

derd-i firḳat:

1. **derd-i firḳat:**
Gazel 793
Mısra: **5**
(Sevgiliden) Ayrılık derdi.

Şu deñlü ġālib olmışdur göñülde derd-i firḳat kim
Bugün de çıḳmasañ lābüd çıḳardı cismden cānum

derd-i ġam:

1. **derd-i ġam:**-*a*
Gazel 22
Mısra: **6**
Gam derdi.

Emdürse laʿl-i nābın ol cān ṭabībi ḳılsa
Zaḫm-ı firāḳa merhem derd-i ġama müdāvā

derd-i ġam-ı ʿaşḳı çek-:

1. **derd-i ġam-ı ʿaşḳı çek-:**-*me, -y, -e*
Gazel 265
Mısra: **5**
Aşk gamının derdini çekmek, üzüntüsüne katlanmak.

Bir kimse yoḳ ki derd-i ġam-ı ʿaşḳı çekmeye
Hem pādişāh-ı dehr çeker hem gedā çeker

derd-i hicr:

1. **derd-i hicr:**
Gazel 119
Mısra: **3**
Ayrılık derdi.

Derd-i hicr u ẕevḳ-ı vaṣl-ı yārdan sāḳī-i ʿaşḳ
Geh ṣunar zehr-i helāhil ehl-i ʿaşḳa gāh ḳand

derd-i hicrān:

1. **derd-i hicrān:**-*a*
Gazel 746
Mısra: **1**
Ayrılık derdi.

Derd-i hicrāna ṣalup eyler beni zār ey göñül
Ḳılma iẓhār-ı maḥabbet yāra zinhār ey göñül

derd-i hicre düş-:

1. **derd-i hicre düş-:**-*di*
Gazel 927
Mısra: **13**
Ayrılık derdine düşmek.

Düşdi derd-i hicre Rūḥī ārzū-yı vaṣl ider
Çāre-sāz ol ey ṭabīb-i cān u dil bīmāruña

derd-i hicr-i yār:

1. **derd-i hicr-i yār:**
Gazel 188
Mısra: **12**
Sevgiliden ayrılığın derdi.

Neyleyin dünyādan ey meh-pāre bīzār olmayup
Derd-i hicr-i yār cāndan ādemi bīzār ider

derd-i ḫumār-ı mey-i firḳat:

1. **derd-i ḫumār-ı mey-i firḳat:**
Gazel 439
Mısra: **7**
Ayrılık içkisinin sebep olduğu baş ağrısı derdi.

Öldürdi bizi derd-i ḫumār-ı mey-i firḳat
Bir cām ṣun ey sözleri nuḳl-ı şeker-āmūz

derd-i intiẓār:

1. **derd-i intiẓār:**-*uñ, -la*
Gazel 1012
Mısra: **2**
Bekleyiş derdi.

Dili şād ola ṣanma vaʿde-i bī-iʿtibāruñla
Bilür kim öldürürsin ṣoñra derd-i intiẓāruñla

derd-i maḥabbet:

1. **derd-i maḥabbet:**-*den*
Gazel 495
Mısra: **7**
Aşk derdi.

Ḫaber-dār olmayan derd-i maḥabbetden bilā-teşbīḥ
Eger ḥikmetde Loḳmān olsa ʿuṣṣāḳa ṭabīb olmaz

derd-i miḥnet:

1. **derd-i miḥnet:**
Gazel 1104
Mısra: **4**
İnsana ıstırap veren her türlü hal, sıkıntı, zorluk.

Girince destine ser-rişte-i vaṣl-ı şeh-i devrān
Delindi derd-i miḥnet ignesiyle ḳalb-i meksūrı

derd-i mühlik:

1. **derd-i mühlik:**
Gazel 881
Mısra: **14**
Helak edici dert.

Şekībe ḳalmadı yer cāna yetdüm ey Rūḥī
Bu derd-i mühliki ben nice bir nihān ideyin

derd-i ser:

1. **derd-i ser:**
Kaside 19
Mısra: **81**
Kafa derdi.

Derd-i ser virmemege ʿizz-i ḥuẓūra dāyim
İderiz ḥālimüz eşʿār ile dāyim iş ʿār

2. **derd-i ser:**
Gazel 747
Mısra: **16**
Baş ağrısı; sıkıntı.

Oġlan uşaḳ iḫtilāṭı derd-i serdür ādeme
Ḫāşa lillah kim vire kendüye derd-i ser göñül

3. **derd-i ser:**-*üm*
Gazel 773
Mısra: **4**
(Aşığın) Başındaki dert.

Başuma hīç gün olmaz ki yaḳılmaz biñ dāġ
Āh kim ḳabil-i taḳrīr degül derd-i serüm

derd-i ser vir-:

1. **derd-i ser vir-:**
Gazel 12
Mısra: **9**
Başını ağrıtmak.

Ḳılma gel teklīf-i mey Rūḥīye virme derd-i ser
Sāḳiyā biz mest-i ʿaşḳuz fāriġuz mülden yaña

derdin dök-:

1. **derdin dök-:**-*üp*
Terkib-bend 1
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Derdini, sıkıntılarını ayrıntılı olarak anlatmak, dile getirmek.

Gel ey nevk-i ḳalem mātem ser-encāmın beyān eyle
Döküp evrāḳa derdin ḳara baḫtından fiġān eyle

derdin viren dermān virür:

1. **derdin viren dermān virür:**
Gazel 155
Mısra: **8**
Her sıkıntının, üzüntünün bir çaresi vardır.

Dime dermān ister iken derde oldum mübtelā
Ey göñül ṣabr eyle kim derdin viren dermān virür

derdine dermān eyle-:

1. **derdine dermān eyle-:**-*r*
Gazel 182
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare göstermek.

Herkesüñ derdine dermān eyler ol meh Rūḥiyā
Biz disek ıġmaż-ı ʿayn eyler tecāhülden gelür

derdleş-:

1. **derdleş-:**-*se, -m*
Gazel 1022
Mısra: **1**
Dertleşmek II derdini anlatmak.

Derdleşsem ele bir dil bilür ādem girse
Diñlese semʿine rāz-ı dil-i pür-ġam girse

derd-mend:

1. **derd-mend:**
Gazel 122
Mısra: **2**
Derdi olan, dertli, üzüntülü. II Âşık.

İñledür geh cānı ġamzeñ geh o laʿl-ı nūşḫand
İki ḫūn-rīzüñ elinden neylesün bir derd-mend

2. **derd-mend:**--*i*
Gazel 146
Mısra: **6**
Derdi olan, dertli, üzüntülü.

Ey bahār-ı maʿdelet vaṣluñla ḫandān eyle kim
Derd-mend-i hicr-i ʿaşḳuñ zerd-rū idüp gider

3. **derd-mend:**-*üñ*
Gazel 448

Mısra: **9**
Dertli, kaygılı; âşık.

Hemīşe ister ola derd-mendüñ
Ṭabībüm Rūḥiye dermān gerekmez

4. **derd-mend:**-*imüz*
Gazel 329
Mısra: **14**
Dertli, dertle dolu.

Zār olduġum bilürsin bir gün añup dimezsin
Rūḥī-i zār dirler bir derd-mendimüz var

5. **derd-mend:**
Gazel 328
Mısra: **18**
Dert sahibi, tasalı.

Rūḥi-i dāʿī ḳulından luṭfını kesmez bilür
Derd-mend ü bī-kes ü bīçāre vü nā-kāmdur

derd-mend-i ʿaşḳ:

1. **derd-mend-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 343
Mısra: **9**
Aşk derdine düşmüş kimse.

Olur mı çāre ʿaceb derd-mend-i ʿaşḳa didüm
Bir ehl-i derd didi çāresi taḥammül olur

derd-mend-i zār u perīşān:

1. **derd-mend-i zār u perīşān:**
Kaside 39
Mısra: **46**
Derdinden ağlayıp perişan olan kimse.

Gül gibi Naḳdi mādiḥ-i Āl-i Resūl mı
Ol derd-mend-i zār u perīşān ne demdedür

derd-nāk:

1. **derd-nāk:**
Gazel 198
Mısra: **5**
Dertli.

Yārdan ben derd-nāk aġyār ise benden helāk
Ḥālini aġlar ṭabībe herkesüñ bir derdi var

2. **derd-nāk:**
Gazel 654
Mısra: **6**
Dertli, kederli.

Eşk-i çeşm ü derd-i dilden çekmezüz ġam kim olur
ʿĀşıḳuñ dāyim gözi nem-nāk göñli derd-nāk

derd-nāk ol-:

1. **derd-nāk ol-:**-*mış*
Gazel 546
Mısra: **4**
Dertlenmek, kederlenmek.

Ten-i mecrūḥı hep gitmiş hemān bir üstüḫān ḳalmış
Göñül endūh-ı fırḳatden şu deñlü derd-nāk olmış

derdüñ dök-:

1. **derdüñ dök-:**-*er*
Gazel 698
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Derdini, sıkıntılarını ayrıntılı olarak anlatmak, dile getirmek.

Mācirā-yı fırḳātüñden anlara derdüñ döker
Cūy-ı eşküm göñline girdi ḳātı deryālaruñ

derecāt ehli:

1. **derecāt ehli:**-*n, -e*
Kıt'a 28
Mısra: **4**
Makam sahipleri.

Ḫak-ı derüñ erbāb-ı dile melceʿi ʿālī
Pābūs-ı laṭīfüñ derecāt ehline meʾmūl

dergāh:

1. **dergāh:**-*ı, -n, -a*
Gazel 85
Mısra: **3**
Dergah, kapı. II Sevgilinin eşiği.

Güzeller yüz sürüp dergāhına ʿarż-ı niyāz itsün
O serv-i ser-firāzı pādişāh-ı mesned-i nāz it

2. **dergāh:**-*ı, -n, -a*
Kaside 10
Mısra: **20**
Kapı, eşik, huzur, makam.

Kerem u luṭfına maḫṣūṣdur ol ẕī-ḳadruñ
Deri bī-ḥācib ü dergāhına bī-ḳufl u kilīd

3. **dergāh:**-*uñ, -a*
Tarih 7
Mısra: **55**
Makam, huzur, kat.

Ḥālini Rūḥī ne ḥācet ʿarż ide dergāhuña
Ḥāl-i ehl-i ḥāl ḫod maʿlūmdur ʿindü'l-kirām

4. **dergāh:**-*dur*
Gazel 96
Mısra: **9**
Dergah, tekke.

Kār-gāh-ı ʿaşḳ Rūḥī bir ulu dergāhdur
Kim ʿamīḳ olmış ḥavālisi anuñ "min külli fecc"

5. **dergāh:**-*uñ, -a*
Gazel 888
Mısra: **3**
Huzur II Sevgilinin bulunduğu yer.

Dergāhuña cünūd-ı idbār bulmasun yol
İḳbāl-ı ʿizz ü devlet ḳat ḳat ḥişāruñ olsun

6. **dergāh:**-*uñ, -a*
Kaside 6
Mısra: **47**
Bir büyüğün, büyük bir yerin herkes için başvurma yeri olan kapısı, huzuru, eşiği.

Müyesser olmadı dergāhuña yüzin sürmek
Ne deñlü eyledi Rūḥi bu bābda iḳdām

dergāh-ı hak:

1. **dergāh-ı ḥaḳ:**-*da*
Gazel 913
Mısra: **4**
Allah'ın dergahı, huzuru.

Erbāb-ı faḳr u faḳa vü ehl-i ġınā ki var
Dergāh-ı Ḥaḳda her biri bir iltimāsda

dergāh-ı refīʿ üʾl-ḳadr:

1. **dergāh-ı refīʿ üʾl-ḳadr:**-*i, -n, -üñ*
Kaside 27
Mısra: **21**
Kıymeti yüce dergah.

Ol kerīmüʾş-şān ki dergāh-ı refīʿ üʾl-ḳadrinüñ
Eñ kemīne bendesi Dārāya istiġnā ider

dergāhuña yüz sür-:

1. **dergāhuña yüz sür-:**-*en*
Rübai 5
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir dilekte bulunmak için bir kişiye yalvarmaya gitmek.

Dergāhuña yüz süren ider kesb-i sürūr
Ben hem umarın kim eyleyem defʿ-i melāl

dergeh:

1. **dergeh:**-*üñ, -e*
Gazel 92
Mısra: **10**
Dergah || Huzur,makam.

ʿĀlem kemāl-ı luṭfuña muḥtācdur ne ġam
Rūḥī iderse dergehüñe ʿarż-ı iḥtiyāc

dergeh-i dārā:

1. **dergeh-i dārā:**-*y, -ı*
Gazel 610
Mısra: **16**
Hükümdar dergahı.

Ḥāletī-i nāmdār ol ser-fırāz-ı ʿaṣr kim
Bende-i dergāhı eyler dergeh-i Dārāyı terk

dergeh-i faḳr:

1. **dergeh-i faḳr:**
Gazel 417
Mısra: **15**
Yokluk dergahı.

Dergeh-i faḳra varup dirlügüni ʿarż itme
Anda hergiz ne sipāhī ne zaʿīm isterler

dergeh-i ḥaḳ:

1. **dergeh-i ḥaḳ:**-*da*
Gazel 631
Mısra: **2**
Allah'ın dergahı.|| Allah'ın nezdi.

Yüz sürdüñ āsitānına şāh-ı velāyetüñ
Olsun ḳabūl dergeh-i Ḥaḳda ziyāretüñ

2. **dergeh-i ḥaḳḳ:**-*a*
Kaside 1
Mısra: **14**
Allah'ın dergahı. || Müslümanların kıblesi olan Kabe.

Bir seḥer ḫāke sürüp yüzümi giryān giryān
Dergeh-i ḥaḳḳa teveccüh idüp itdüm efġān

3. **dergeh-i ḥaḳḳ:**-*a*
Terkib-bend 2
Mısra: **22**
Allah'ın huzuru, ilahi dergah.

Cümleden çekmişdi el maʿnīde kāmil şāh idi
Geçmeyen dünyādan olmaz dergeh-i Ḥaḳḳa ḳarīb

dergeh-i ḥaydar:

1. **dergeh-i ḥaydar:**-*danuz, -*
Gazel 430
Mısra: **1**
Hz. Ali'nin dergahı.

Ḫāk-i burc-ı evliyāyuz dergeh-i Ḥaydardanuz
Çarḫa biz baş egmezüz gör kim ne ʿālī yerdenüz

dergeh-i kerem:

1. **dergeh-i kerem:**-*üñ, -dür*
Kaside 13
Mısra: **48**
Cömertlik kapısı.

Eyā muʿizz-i ṣadāret sen ol felek-şānsın
Ki dergeh-i keremüñdür cihānda melceʿ-i nās

dergeh-i luṭf:

1. **dergeh-i luṭf:**-*uñ, -da*
Kaside 29
Mısra: **61**
(Bir kimsenin) İyilik ve cömertlik dolu dergahı, huzuru.

Gerçi var dergeh-i luṭfuñda senā-ḫᵛānuñ çoḳ
Līk yoḳ Rūḥi-i gūyā gibi bir ʿİsī-dem

2. **dergeh-i luṭf:**-*uñ, -da*
Kıt'a 28
Mısra: **5**
(Bir kimsenin) İyilik ve cömertlik dolu makamı.

Aṣḥāb-ı recā dergeh-i luṭfuñda mülāzım
Erbāb-ı duʿā edʾiye-i cāhuña meşġūl

derhem:

1. **derhem:**
Gazel 723
Mısra: **1**
Üzüntülü, muztarip, incinmiş.

Ey dil yeter çeküp ġam-ı dinārı derhem ol
Baş egme çarḫ-ı dūna ser-efrāz-ı ʿālem ol

2. **derhem:**
Kaside 31
Mısra: **22**
Karışık, karmakarışık, dağınık. || Üzüntülü, mustarip, incinmiş.

Güli görmese beẕl-i dīnār iderken
Neden sünbül olurdı çāḳ böyle derhem

der-i cisr:

1. **der-i cisr:**-*i*
Tarih 91

Mısra: **3**
Köprü kapısı.

Gördi köhne der-i cisri gelicek Baġdāda
Der ü dīvārını yıḳdı yeñiden yapdı tamām

der-i dilber:

1. **der-i dilber:**-*den, -üz*
Gazel 430
Mısra: **4**
Sevgilinin kapısı.

ʿAşḳ esīri bir bölük ehl-i ṣafāyuz sāḳiyā
Mesken-i meʾlūfımuz ṣorsañ der-i dilberdenüz

der-i dildār:

1. **der-i dildār:**-*a*
Gazel 877
Mısra: **13**
Sevgilinin kapısı.

Der-i dildāra irgürdüñ bizi luṭf itdüñ ey ṭāliʿ
Biḥamdillah bu günler ʿālem-i ʿulvīdeyüz senden

der-i dünyā-yı denī:

1. **der-i dünyā-yı denī:**-*den*
Terkib-bend 8
Mısra: **119**
Aşağılık dünyanın kapısı.

Yoḳ çıḳmaġa göñlün der-i dünyā-yı denīden
Billahi di ḫoşnūd mısın yoḫsa yerüñden

der-i endūh:

1. **der-i endūh:**-*ı*
Gazel 212
Mısra: **5**
Gam ve keder kapısı.

Geh bāb-ı hicri geh der-i endūhı ʿarż ider
Çarḫ-ı denī bize daḫi çoḳ ḳapular açar

der-i ḥaḳ:

1. **der-i ḥaḳ:**-*da*
Gazel 449
Mısra: **11**
Allah kapısı.

Ḥāṣā ki żāyiʿ ola der-i Ḥaḳda Rūḥiyā
Sūz u niyāz-ı nīm-şeb ü ṣubḥ-gāhımuz

der-i intiẓār:

1. **der-i intiẓār:**-*da*
Tahmis 5
Mısra: **5**
Bekleyiş kapısı.

Göz ḳaldı ḥalḳa gibi der-i intiẓārda
Deryā-yı hicre ṣalsa seni rūzgār eger

der-i kām- baḫş:

1. **der-i kām- baḫş:**-*ı, -n, -da*
Tarih 57
Mısra: **3**
(Bir kimsenin) Herkesin dileğini yerine getiren makamı, huzuru.

Der-i kām- baḫşında Dervīş Aġayı
Görüp himmete lāyıḳ iḥsāna ḳābil

der-i luṭf:

1. **der-i luṭf:**-*ı*
Tarih 1
Mısra: **32**
(Padişahın) Lütuf kapısı.

Ḳarār itdi saʿādet mesnedinde bir şeh-i kāmil
Der-i luṭfı belāġat ehline ümmid-gāh oldı

2. **der-i luṭf:**-*uñ, -da*
Gazel 106
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Lütuf ve ihsan kapısı.

Ben ki meşġūlam der-i luṭfuñda fettāḥ ismine
Var ümīdüm kim müyesser ola luṭfuñdan fütūḥ

3. **der-i luṭf:**-*un, -da*
Kaside 21
Mısra: **60**
Lütuf kapısı.

Keremüñ feyż-resānende-i ehl-i dil iken
İrmeyem ben der-i luṭfunda murāda ne revā

der-i mesdūd:

1. **der-i mesdūd:**-*ımuz*
Gazel 443
Mısra: **14**
Kapalı kapı.

Ḳalmaya böyle umaruz Rūḥiyā Fetḥ ola bir gün der-i mesdūdımuz

der-i mevlā:

1. **der-i mevlāyadur:**-*(y)a, -dur*
Kaside 25
Mısra: **45**
-
Allah'ın kapısı.

Teveccühi der-i Mevlāyadur ḳıyās itmeñ
Anı ya cāh u celāl aldaya ya māl u menāl

der-i meyḫāne:

1. **der-i meyḫāne:**-*y, -e*
Gazel 545
Mısra: **1**
Meyhane kapısı.

Der-i meyḫāneye dün uġrayup ṣūfī şarāb içmiş
Bu gün miskīni gördüm bīḫūd olmış kendüden geçmiş

der-i muġān:

1. **der-i muġān:**-*da*
Kaside 13
Mısra: **14**
Meyhanecinin kapısı. || *Geçici mutluluk bahşedenler.*

Düşer mi ġayret-i İslāma bir ḳadeh mey içüp
Der-i muġānda muḳīm olup olasın kennās

der-i nāzır:

1. **der-i nāẕır:**-*uñ*
Gazel 652
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Kapısını bekleyen kimse. || Kapı bekçisi.

Ḫ ʿāba varsañ bezmde ṭutma müşevveş ḫāṭıruñ
Sen emīn ol çeşm-i bīdārum yeter der-i nāẕıruñ

der-i pāşā-yı ẕī-himmet:

1. **der-i pāşā-yı ẕī-himmet:**
Gazel 34
Mısra: **16**
Himmet sahibi paşanın kapısı.

Rūḥiyā çarḫuñ muḫālif gerdişinden aġlama
Çün penāh olmış der-i Pāşā-yı ẕī-himmet saña

der-i refīʿ:

1. **der-i refīʿ:**-*i*
Kaside 6
Mısra: **15**
Yüce kapı.

Der-i refīʿi meger Kaʿbe-i muʿaẓẓamadur
Ki çār kūşeden olmış ana teveccüh-i tām

2. **der-i refīʿ:**-*i, -n, -i*
Kaside 9
Mısra: **18**
(Sevgilinin) Yüce kapısı.

Niçün ḳoyam etegin elden ol felek-ḳadrüñ
Der-i refīʿini yaşdanmayam niçün meh ü sāl

der-i tevekkül:

1. **der-i tevekkül:**-*i*
Gazel 454
Mısra: **13**
Tevekkül kapısı.

Rūḥī der-i tevekküli terk itme kim bizüm
Ol bābdandur evvel u āḫir küşādımuz

der-i viṣāl:

1. **der-i viṣāl:**
Gazel 64
Mısra: **5**
Kavuşma kapısı.

Bir bābile açılmadı ḳaldı der-i viṣāl
Olmış ḥayā ol āfete māniʿ bāña edeb

2. **der-i viṣāl:**
Gazel 968
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Kavuşma kapısı.

Cānān yolında cān virenüñdür der-i viṣāl
Deryā-yı ʿaşḳa gire ümīd-i necātile

der-i yār:

1. **der-i yār:**-*a*
Gazel 172
Mısra: **9**
Sevgilinin kapısı.

Ne mümkin idi der-i yāra gitmemek ammā
Bilürsin ey dil-i şūrīde raġbetüñ yoḳdur

der-i zühhād:

1. **der-i zühhād:**-*e*
Gazel 300
Mısra: **11**
Zahitlerin kapısı; huzuru.

ʿUẕmet-i cübbe vü destār ile der-i zühhāde
İlk aġızlıḳda saña her biri müftī görinür

derk:

1. **derk:**-*de*
Kaside 22
Mısra: **35**
Anlama, kavrama, idrak etme.

Ẕātuña tedbīr ü reʾy ü fehm ü ʿaḳl u derkde
Ḳılmasaydı pādişāh-ı ʿālem-ārā iʿtimād

derk it:

1. **derk id-:**-*er*
Kaside 34
Mısra: **41**
Anlamak, kavramak, idrak etmek.

Şöyle müdrikdür ki imʿān-ı naẓarla derk ider
Ṭāliʿüñ māfiʾż-żamīrin ḳılmadan feṯḥ-i kelām

der-kār ol-:

1. **der-kār ol-:**-*sa*
Gazel 569
Mısra: **4**
Zuhur etmek, aşikâr ve belli duruma gelmek.

Yine sāḳī meye dest ursa açup bāzūsın
Olsa der-kār ol endāze-kālā-yı neşāṭ

der-kenār:

1. **der-kenār:**
Gazel 411
Mısra: **2**
Kenarda.

Ḫaṭ degüldür ṭarf-ı ruḫsārında dilber āşikār
Cūş idüp deryā-yı ḥüsnüñ şaldı ġubār der-kenār

derle-:

1. **derle-:**-*di*
Gazel 1044
Mısra: **8**
Derlemek, toplamak.

Ḫayl-i ġamile ḫāne-i cān şöyle ṭoldı kim
Ḳan derledi çıḳıncaya dek ṭaşra ḫançeri

2. **derle-:**-*miş*
Gazel 937
Mısra: **5**
Seçip toplamak, bir araya getirmek.

Allar giymiş cemālin gül gül itmiş derlemiş
ʿĀlemi ḳırmaḳ diler ol şūḫ-ı bī-pervā yine

der-likām:

1. **der-likām:**
Kaside 34

Mısra: **90**
Dizginlemiş.

Sīm ü zerle kīse mālāmāl ü dil ġamdan tehī
Raḫş-ı devlet zīr-rān u dest-i ḳudret der-likām

dermān:

1. **dermān:**
Gazel 455
Mısra: **6**
Çare, deva; sevgili (aşk derdinin dermanı bağlamında).

Yā ḥayāt-ı ẕevḳ-i vuṣlat yā helāk-ı tīġ-i hicr
Ol ṭabīb-i cān u dilden derde dermān isterüz

2. **dermān:**
Gazel 155
Mısra: **7**
Deva, çare.

Dime dermān ister iken derde oldum mübtelā
Ey göñül ṣabr eyle kim derdin viren dermān virür

3. **dermān:**-*ımuz*
Gazel 516
Mısra: **4**
Çare, deva. || *Sevgilinin dudağı.*

Leblerüñ emmek müyesser olmaz öldük ġuṣṣadan
Düşmişüz bir derde kim ʿālemde yoḳ dermānımuz

4. **dermān:**-*ı, -n*
Kaside 1
Mısra: **26**
İlaç, şifa, deva, çare.

Ḳaçmaz aġyār eleminden kime kim yār gerek
Vaṣl dermānın uman hicrile bīmār gerek

5. **dermān:**
Gazel 412
Mısra: **5**
Derman, çare.

Bulmazsın ayā ʿaşḳa düşen derdüñ dermān
Şemşīr-i belā yāresinüñ merhemi yoḳdur

6. **dermān:**-*a*
Kaside 20
Mısra: **32**
İlaç, çare. II Aşk derdinin tek ilacı olan sevgili.

Āyā nolurdı olsañ müsāʿid
Derd ehli olsa dermāna vāṣıl

7. **dermān:**
Gazel 966
Mısra: **9**
Çare, hal yolu, çıkış yolu. || *İlaç, şifa, deva, çare.*

Nice bir derdine dermān idesin aġyāruñ
Nice bir Rūḥi-i bī-kes saña bīçārelene

8. **dermān:**
Gazel 419
Mısra: **1**
Çare, çözüm, devâ.

Derd-i ʿaşḳa düşmeyen dermān bilmez ḳandedür
Cānını terk itmeyen cānānı bilmez ḳandedür

dermān it-:

1. **dermān id-:**-*en*
Kaside 1
Mısra: **16**
Çare bulmak, deva sunmak.

Didüm ey feyż-resānende-i ḥācetmendān
Cümle bimārun iden derdine sensin dermān

dermānde:

1. **dermānde:**
Tahmis 7
Mısra: **18**
Aciz, çaresiz, güçsüz.

Dil ḳan aḳıtdı tīġuñ ile dembedem çü Nīl
Dermānde oldı pādişāhum bu ten-i ʿalīl

der-miyān:

1. **der-miyān:**
Gazel 96
Mısra: **4**
Açık, ortada.

Āh ol dem ki ʿitāba başladı mestāne yār
Elde cām-ı bāde ḫançer der-miyān destār kec

der-miyān eyle-:

1. **der-miyān eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 165
Mısra: **5**
Ortaya koymak, ileri sürmek.

Der-miyān eyleyüp ol serv-i sehī dāmenini
ʿAḳl u ṣabr u dil u cān mülkini yaġmāya ṭurur

2. **der-miyān id-:**-*er*
Gazel 240
Mısra: **6**
Ortaya koymak, ileri sürmek, bildirmek, açıklamak.

Peymāne-i maḥabbet ile mest olan kişi
Nergis miṣāli māmelekin der-miyān ider

3. **der-miyān id-:**-*er, -se*
Gazel 881
Mısra: **5**
Ortaya koymak. || *Saçmak.*

İderse sīm ü zerin der-miyān eger aġyār
Yoluñda ben güzelüm cānı der-miyān ideyin

4. **der-miyān id-:**-*eyin*
Gazel 881
Mısra: **6**
Ortaya dökmek. || *Canı feda etmek.*

İderse sīm ü zerin der-miyān eger aġyār
Yoluñda ben güzelüm cānı der-miyān ideyin

derrāk:

1. **derrāk:**-*uz*
Tahmis 8
Mısra: **10**

Çabuk anlayan, çok anlayışlı.

Nāẓır-i āyine-i levḥ-i ḥaḳāyıḳ oluben
Ehl-i dānişlerüz ʿilmile ʿaceb derrākuz

ders:

1. **ders:**-*i, -n, -den*
Gazel 748
Mısra: **7**
Bir öğreticinin belli bir konuda öğrencilere verdiği bilgi.

Mekteb-i ʿaşḳuñda dil dersinden olsa nola dūr
İḫtiyācı ḳalmadı taʿlīme üstād oldı dil

2. **ders:**-*i*
Gazel 906
Mısra: **17**
Ders, bilgi, talim.

Güller açıldı ʿaşḳā degiş dersi Rūḥiyā
Yaʿni zamān-ı ʿıyşdur elden kitābı ḳo

ders-i ʿaşḳ:

1. **ders-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 214
Mısra: **3**
Aşk dersi.

Düşelden ders-i ʿaşḳa ḫāṭırumdan naḫv maḥv oldı
Oḳuyup yazduġum hep şimdi eşʿār-ı maḥabbetdür

derūn:

1. **derūn:**
Gazel 549
Mısra: **12**
Gönül, insanın iç âlemi.

Hevā-yı ʿaşḳda dil ü cān maḳām-ı ḫayretde
Maʿārifiyle lebāleb derūn u leb ḫāmūş

2. **derūn:**-*ımuz*
Gazel 57
Mısra: **3**
Kalp, yürek, iç.

Dāʾim ʿaceb mi mużṭarib olsa derūnımuz
Eksik olur mı ḫāṭır-ı ʿāşıḳdan ıżṭırāb

3. **derūn:**-*uñ*
Gazel 923
Mısra: **8**
Gönül, kalp, yürek.

Hemān sen mihr-veş bir pīre vāṣıl olıgör yoḳsa
Derūnuñ ġam degül cirm-i ḳamer gibi kesīf olsa

4. **derūn:**-*um*
Gazel 766
Mısra: **10**
Gönül, kalp, yürek, insanın iç âlemi.

Bu muʿciz naẓmile Rūḥī ben ol Mūsā-yı vaḳtam kim
Derūnum vādi-i eymendür anda nārdur dāġum

derūn-ı çarḫ:

1. **derūn-ı çarḫ:**-*dan*
Müsemmen 1
Mısra: **4**
Feleğin derinlikleri.

Yedi ḳat yire indi cūy-ı çeşmümden aḳan ḳanum
Derūn-ı çarḫdan geçdi ḫadeng-i āh ü efġānum

derūn-ı dil:

1. **derūn-ı dil:**
Gazel 161
Mısra: **3**
Kalbin derinlikleri.

Dīde pür-nem derūn-ı dil pür-ġam
Bī-ḳarāram ʿaceb benüm nemdür

2. **derūn-ı dil:**-*de*
Gazel 249
Mısra: **5**
Kalbin derinlikleri, en derin yeri.

Derūn-ı dilde cān ile ḫayāli ülfet itmişdür
Perī-vār ol melek-sīmā naẓardan gerçi ġāʾibdür

3. **derūn-ı dil:**-*de*
Gazel 776
Mısra: **3**
Kalbin derinlikleri; yürek.

Yer itmezse derūn-ı dilde sözüñ nola ey nāṣıḥ
Ḳulaġum sende ammā ol büt-i dil-cūdadur göñlüm

derūn-ı lāle:

1. **derūn-ı lālede:**-*de*
Kaside 11
Mısra: **8**
-
Lalenin içi || Lale gibi yanık sine.

Şu kurş-ı ʿanbere döndi ki yana micmerde
Taṣārrufāt-ı hevāda derūn-ı lālede dāġ

derūn-ı sīne:

1. **derūn-ı sīne:**
Gazel 293
Mısra: **9**
Kalp, gönül.

Mekānı geh derūn-ı sīne geh çeşmümdür ey Rūḥī
Ḫayāl-i yār gibi görmedüm seyyāḥ-ı baḥr u ber

derūnum açıl-:

1. **derūnum açıl-:**-*dı-um, -dı*
Gazel 770
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönlü açılmak, neşelenmek, ferahlamak.

Ne açıldı derūnum ne ṣafā-yı ḫāṭır el virdi
Ruḥuñsuz bunca kim yıllarla seyr-i bāġ u rāġ itdüm

derūnum āteşine şu sep-:

1. **derūnum āteşine şu sep-:**-*il, -me, -di*
Gazel 1074
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüreğin ateşine su serpmek, bir kimseyi kaygı sebebinin ortadan kalkmasıyla veya yeniden umut verecek bir haberle ferahlatmak.

Emvāc-ı baḥr-ı eşkümi başdan aşurdı ʿaşḳ
Ammā derūnum āteşine şu sepilmedi

derūnum ḳan ol-:

1. **derūnum ḳan ol-:**-*um, -a*
Kaside 1
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bağrı kan olmak. || Çok ıstırap çekmek, yüreği parça parça olmak.

Nice bir şevḳ-i cemālünle derūnum ola ḳan
Nice bir perde-i ġayb içre olasın pinhān

dervīş:

1. **dervīş:**-*ler*
Gazel 375
Mısra: **14**
Allah için alçakgönüllülüğü ve fıkarâlığı kabul eden veya bir tarîkata bağlı bulunan kimse; fakir ve ihtiyaçlı kimse.

Ehl-i faḳruñ yoḳdur andan ġayrı zīrā melceʾi
ʿĀlemüñ mümtāzıdur dervīşler sulṭānıdur

2. **dervīş:**-*e*
Gazel 374
Mısra: **7**
Tarîkata girip bir şeyhe bağlanan, tarikat müntesibi.

ʿĀrif-i billah olan dervīşe ḳılmazlar naẓar
Yüz sürerler pāyına bir ehl-i devlet görseler

3. **dervīş:**-*i, -n, -e*
Tarih 57
Mısra: **8**
Allah için alçakgönüllülüğü ve fıkarâlığı kabul eden veya bir tarîkata bağlı bulunan kimse; fakir ve ihtiyaçlı kimse. || Şahincibaşı Derviş Ağa.

Cihāna beşāret yerin buldı devlet
Kerem ḳıldı dervīşine şāh-ı kāmil

dervīş aġa:

1. **dervīş aġa:**-*y, -ı*
Tarih 57
Mısra: **3**
Şahincibaşı vazifesinde bulunan Derviş Ağa.

Der-i kām- baḫşında Dervīş Aġayı
Görüp himmete lāyıḳ iḥsāna ḳābil

dervīş ḥamdī:

1. **dervīş ḥamdī:**-*n, -üñ*
Kaside 38
Mısra: **21**
Rûhî'nin dostlarından Derviş Hamdî.

Dönüp Dervīş Ḥamdīnüñ de bildür geldügin bilsün
Bu günler sākinidür Ḥażret-i Şāh-ı Şehīdānun

dervīş ḥüseyn:

1. **dervīş ḥüseyn:**-*üñ*
Kaside 38
Mısra: **55**
Derviş Hüseyn (özel isim).

Bilür Dervīş Ḥüseynüñ bendesi olduġın evvelde
ʿİnāyet geldügin iʿlām it ol şāh-ı fakīrānuñ

dervīş şeyḫi:

1. **dervīş şeyḫi:**
Kaside 39
Mısra: **53**
Derviş Şeyḫi (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Dervīş Şeyḫi ḥażret-i cömerd ʿaşḳına
Eyler mi günde cānını ḳurbān ne demdedür

dervişāne:

1. **dervīşāne:**
Gazel 157
Mısra: **14**
Dervişlere yakışır surette.

Gören dir şiʿr-i ḥālet-baḫşuñı
Rūḥī-i dil-rīşüñ
Sözinde ḥāl vardur semti dervīşāne olmaḳ var

2. **dervīşāne:**
Gazel 910
Mısra: **16**
Bir tarikata girip ilim gören talebeye yakışır tarzda, dervişe yakışır şekilde.

Söz dimek her kişiye semt degül ey Rūḥī
Söz odur kim ola rindāne vü dervīşāne

dervīş-i fenāfillah:

1. **dervīş-i fenāfillah:**
Gazel 721
Mısra: **8**
Benliği Allah'ın varlığında yok olmuş derviş.
Lāmekān şehrinde iste şāhid-i maḳṣūduñı
Yaʿni dervīş-i fenāfillah iseñ bī-mesken ol

dervīşlük:

1. **dervīşlük:**
Gazel 722
Mısra: **11**
Derviş olma durumu.

Dervīşlük ʿabā vü ḳabā ile virmez el
Sen var eger ʿabāda gerekse ḳabāda ol

deryā:

1. **deryā:**-*y, -am*
Gazel 549
Mısra: **9**
Bahr, deniz.

Cevāhir-i suḫan-ı dil-keşümle deryāyam
Hevā-yı ʿaşḳile ḳılsam ʿaceb mi cūş u ḫurūş

2. **deryā:**-*sı*
Gazel 543
Mısra: **5**
Deniz, büyük ırmak.

şarşar-ı āhumdan urduḳca yaşum deryāsı mevc

Anda bu cism-i naḥīfüm çizginür girdāb-veş

3. **deryā:**
Gazel 270
Mısra: **12**
Deniz. II Genişlik, büyüklük.

Gevher-i ʿirfāna mālikdür maʿārif ehli hep
Göñli ey Rūḥī maʿārif ehlinüñ deryā olur

4. **deryā:**-*s, -ı, -n, -ı*
Gazel 242
Mısra: **11**
Deniz II Göz yaşı bolluğu.

Yaşum deryāsını ʿarż itdügüm ol dürr-i nāyāba
Kenār itmek degül Rūḥī ġaraż bir āşināluḳdur

5. **deryā:**-*sı, -nda, -y, -(u)z*
Gazel 509
Mısra: **12**
Deniz. mecazen büyüklüğü ve uçsuz bucaksızlığı ifade etmektedir.

Ġam degül olduḳsa ḥāṣıl ḳaṭre-i nāçīzden
Ḳaṭre-i nāçīzüz ammā ʿaşḳ deryāsındayuz

6. **deryā:**-*y, -ı*
Gazel 238
Mısra: **13**
Deniz. || Denizler dolusu su.

Yedi deryāyı içse ḳandurmaz Göñlümüñ Rūḥiyā ḥarāreti var

7. **deryā:**
Gazel 369
Mısra: **14**
Deniz, umman, derya.

Kimi bāṭında ider seyr kimi ẓāhirde
Kiminüñ menzili deryā kiminüñ sāḥildür

8. **deryā:**
Tahmis 4
Mısra: **10**
Deniz. II Aşk denizi.

Şeh çü gelse kim ḥabābıdur rüsūm-ı kāyināt
ʿAşḳdur nāmı feżā-yı dilde bir deryā yatur

9. **deryā:**
Tarih 14
Mısra: **10**
Deniz. || Hayret denizi.

Cihān üftāde-i deryā-yı ḥayretdür ʿaceb demdür
Meger kim ḳaṭʿ ola keşti-i tedbīr ile deryā

10. **deryā:**
Gazel 327
Mısra: **8**
Deniz II Dünya.

Ḫalvetde umarsın ki Ḫudā-bīn olasın līk
Ol gevher-i nāyāb bu deryāda degüldür

deryā-dil:

1. **deryā-dil:**-*ler, -üz*
Gazel 506
Mısra: **12**
Geniş gönüllü.

Gevher-i tevḥīdi bizden iste ey Rūḥī ki biz
Ḳaṭre isek ṣūretā maʿnīde deryā-dillerüz

2. **deryā-dil:**
Gazel 534
Mısra: **15**
Gönlü geniş, himmetli.

Vezīr-i ʿādil ü kāmil Sinān Pāşā-yı deryā-dil
O kāmil kim kudūminden ider kesb-i ṣafā meclis

3. **deryā-dil:**
Gazel 1061
Mısra: **2**
Gönlü geniş.

Sen dürr-i pāka göñlin o kim menzil eyledi
Feyż-i maḥabbetüñ anı deryā-dil eyledi

deryāleyin:

1. **deryāleyin:**
Gazel 215
Mısra: **10**
Deniz gibi.

Gevher-i maḳṣūdı anlar kim getürdiler ele
Ḳaṭre-i nāçiz iken deryāleyin cūş itdiler

deryā-nihād-ı pāk-ẕāt:

1. **deryā-nihād-ı pāk-ẕāt:**
Tahmis 4
Mısra: **8**
Deniz gibi geniş gönüllü mübarek zat.

ʿAşḳdur ayne'l-yaḳīn ser-çeşme-i āb-ı ḥayāt
ʿAşḳa inkār itme ey deryā-nihād-ı pāk-ẕāt

deryā-ṣıfat:

1. **deryā-ṣıfat:**
Gazel 942
Mısra: **3**
Deniz gibi.

Hevā-yı ʿaşḳile deryā-ṣıfat ḫurūş iderin
Ne ḥālet olduġını kim bilür ḫurūşumda

deryā-yı ʿaşḳ:

1. **deryā-yı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 968
Mısra: **4**
Aşk denizi.

Cānān yolında cān virenüñdür der-i viṣāl
Deryā-yı ʿaşḳa gire ümīd-i necātile

deryā-yı bāde:

1. **deryā-yı bāde:**
Gazel 423
Mısra: **8**
Şarap denizi.

Meded ḫançer be-kef olduḳda sāḳī farṭ-ı şevḳinden
Gelür deryā-yı bāde cūşa fülk-i cām-ı Cem ditrer

deryā-yı ġuṣṣa:

1. **deryā-yı ġuṣṣa:**-*da*
Gazel 1086
Mısra: **9**
Gam denizi.

Dime deryā-yı ġuṣṣada ḳaldum
Rūḥiyā rūzgārı gördüñ mi

deryā-yı hicr:

1. **deryā-yı hicr:**-*e*
Tahmis 5
Mısra: **6**
Ayrılık denizi.

Göz ḳaldı ḥalḳa gibi der-i intiẓārda
Deryā-yı hicre ṣalsa seni rūzgār eger

deryā-yı ḥüsn:

1. **deryā-yı ḥüsn:**-*üñ*
Gazel 411
Mısra: **2**
Güzellik denizi.

Ḫaṭ degüldür ṭarf-ı ruḫsārında dilber āşikār
Cūş idüp deryā-yı ḥüsnüñ ṣaldı ġubār der-kenār

deryā-yı kerem:

1. **deryā-yı kerem:**-*sin*
Kaside 26
Mısra: **43**
Cömertlik denizi.

Sen o deryā-yı keremsin ki hemīşe pürdür
Gevher-i luṭfuñile dāmen-i ceyb-i āmāl

deryā-yı maḥabbet:

1. **deryā-yı maḥabbet:**
Gazel 544
Mısra: **8**
Aşk denizi.

Açmasun sırrın dimiş aġyāra bilmem neyleyin
Ġālib oldı ʿaşḳ u deryā-yı maḥabbet itdi cūş

deryā-yı muḫīṭ:

1. **deryā-yı muḫīṭ:**-*üz*
Gazel 334
Mısra: **3**
Okyanus. || Hurufî şair Muhîtî'ye telmih bağlamında.

Deryā-yı muḫīṭüz dür-i vaḥdetle lebāleb
Kevneyn iki cānibde iki sāhilimüzdür

deryā-yı raḥmet:

1. **deryā-yı raḥmet:**-*e*
Tarih 66
Mısra: **6**
Rahmet denizi. || Ahiret.

Miḥnetinden ḫalāṣ olup dehrüñ
Düşdi deryā-yı raḥmete yekser

deryā-yı ṣıfat:

1. **deryā-yı ṣıfat:**
Terkib-bend 8
Mısra: **192**
Sıfat denizi. || Bir kimse veya şeyin sâhip olduğu çokça nitelik, hal ve vasıf.

ʿİsī-dem Rūḥī-laḳab u Ḫıżr-ḥayātuz
Deryā-yı ṣıfat içre nihān gör ki ne ẕātuz

deryā-yı ʿummān:

1. **deryā-yı ʿummān:**-*uñ*
Gazel 641
Mısra: **4**
Okyanus.

Sen ol baḥr-ı keremsin āb-ı luṭfuñ ḫalḳa cārīdür
Vücūdı yoḳ yanuñda ḳaṭrece deryā-yı ʿummānuñ

deşt:

1. **dest:**-*üñ, -de*
Gazel 108
Mısra: **2**
El, yed.

Sāḳiyā ʿuṣṣāḳā ṣunmazsın niçün cām-ı ṣabūḥ
Ehl-i diller beste-i dil destüñde miftāḥ-ı fütūḥ

2. **dest:**--*i*
Gazel 255
Mısra: **14**
El. || Güç, kudret, tasarruf, tesir.

Ḫayf ol bālā-nişīn-i bezm-i istiġnāya kim
Zīr-i dest-i miḥnet-i dünyā-yı dūn olmaḳdadur

dest ur-:

1. **dest ur-:**-*sa*
Gazel 569
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dokunmak, el sürmek, el atmak.

Yine sāḳī meye dest ursa açup bāzūsın
Olsa der-kār ol endāze-kālā-yı neşāṭ

destān-zen:

1. **destān-zen:**
Gazel 721
Mısra: **20**
Destan söyleyen, destan okuyan (kimse).

Rüstem-i devrān olan ʿOs̱mān-ı ṣāḥib-rıfʿatuñ
Vādi-i medḥinde Firdevsī gibi destān-zen ol

destar:

1. **destār:**-*a*
Gazel 151
Mısra: **16**
Sarık, imame.

Rūḥiye iẓhār-ı naḫvet ḳılmasun ṣūfī ki ol
Cübbe vü destāra baḳmaz rind-i dürd-āşāmdur

2. **destār:**-*ı, -n*
Gazel 1036
Mısra: **7**
Sarık, imame, tülbent, baş örtüsü.

Gül gibi mestāne destārın eger bir cānibe
Gösterür bir cānibinden kākülin sünbül gibi

3. **destār:**
Gazel 1
Mısra: **1**
Başa sarılan sargı, sarık.

Bādeye cübbe girev oldı vü destār girev
Daḫi neñ var idesin ey dil-i bīmār girev

dest-būs:

1. **dest-būs:**-*ı, -y, -la*
Gazel 137
Mısra: **15**
El öpme.

Müşerref eyledi Rūḥīyi dest-būsıyla
Yazıldı bendeleri defterine nāmı saʿīd

deste:

1. **deste:**
Gazel 975
Mısra: **4**
Demet.

Gele seyr-i bāġa şāyed diyü özleyüp ḳudūmüñ
Dökilüp yatur yoluñda gül ü lāle deste deste

2. **deste:**
Tahmis 7
Mısra: **15**
Demet, tomar.

Ol riştedür ki baġlana bir deste sünbüle
Erbāb-ı ʿaşḳa tīr-i müjeñ bāʿiş-i ḳātil

deste deste:

1. **deste deste:**
Kaside 34
Mısra: **10**
Demet demet, desteler halinde.

Tāze tāze sünbüli raḫşende çün ʿıḳd-ı berīn
Deste deste gülleri tābende çün māh-ı tamām

dest-gīr:

1. **dest-gīr:**-*imüz*
Gazel 457
Mısra: **10**
Düşenin elini tutan, yardımcı.

Ḫāke berāber eyleyüp çigner idi felek bizi
Himmet-i pīr-i ʿaşḳ eger olmasa dest-gīrimüz

2. **dest-gīr:**-*üm*
Gazel 8
Mısra: **10**
Düşenin elinden tutan, yardımcı olan.

Ḳurtulurdum miḥnet ü derd ü belā vü ġuṣṣadan
Dest-gīrüm olsa Rūḥī çār-yār-ı bā-ṣafā

3. **dest-gīr:**
Gazel 790
Mısra: **10**
Elden tutan (kimse), yardımcı, muin.

Ne revādur ḳāla Rūḥī ḳuluñ ayaḳlarda
Dest-gīr ol anı ayaḳda ḳoma sulṭānum

4. **dest-gīr:**
Tarih 2
Mısra: **12**
Elinden tutan; yardım eden; koruyucu.

Az ḫizmet midür inṣāf idüp ḳayd-ı sefer
Bu seferde kāʿināta dest-gīr oldı yine

dest-gīr ol-:

1. **dest-gīr ol-:**
Kaside 24
Mısra: **61**
(Bir kimsenin) Elinden tutmak, yardımcı olmak.

Ayaḳda ḳoyma beni dest-gīr ol itme ẕelīl
Gel olma rızḳuma māniʿ bu ẓulmı görme revā

dest-gīr-i ehl-i kelām:

1. **dest-gīr-i ehl-i kelām:**
Kaside 9
Mısra: **27**
Şairlerin yardımcısı.

Ḳanı anuñ gibi bir dest-gīr-i ehl-i kelām
Ḳanı anuñ gibi bir münşī-i daḳīḳ-ḫayāl

dest-gīr-i ehl-i kemāl:

1. **dest-gīr-i ehl-i kemāl:**
Kaside 23
Mısra: **15**
İlim, fazilet ve hüner sahiplerinin elinden tutan, onlara yardımcı olan (kimse).

Ẓahīr-i ehl-i suḫan dest-gīr-i ehl-i kemāl
Melāẕ ü melceʿ-i erbāb-ı maḳṣad u ḥācet

dest-gīr-i nükte-gūyān-ı zevi'l-efhām:

1. **dest-gīr-i nükte-gūyān-ı ẕevi'l-efhām:**-*dur-dur-ı*
Gazel 151
Mısra: **24**
Nükteli sözler söyleyen fikir sahibi kimselerin koruyucusu. || *Osman Paşa.*

Ṣaḳlasun Mevlā ḫaṭādan ol celīlü'l-ḳadrı kim
Dest-gīr-i nükte-gūyān-ı ẕevi'l-efhāmdur

dest-i ʿanā:

1. **dest-i ʿanā:**-*dan*
Gazel 957
Mısra: **15**
Zahmet eli.

Ḳurtarur yoḳ yaḳasın dest-i ʿanādan Rūḥī
Meger ol kimse ki ʿömri şuʿarāyile giçe

deşt-i ʿaşḳ:

1. **deşt-i ʿaşḳ:**-*da*
Kaside 39
Mısra: **59**
Aşk çölü.

Mecnūn olup gezer mi daḫi deşt-i ʿaşḳda
Bulmadı mı Leylāsın o ʿuryān ne demdedür

dest-i ʿayb:

1. **dest-i ʿayb:**
Gazel 626
Mısra: **5**
Kusur eli.

Dest-i ʿayb ide meger bir iş iderse yoḳsa
Nesne yoḳ ey dil-i miḥnet-zede āhuñda senüñ

deşt-i belā:

1. **deşt-i belā:**-*da*
Gazel 985
Mısra: **3**
Bela çölü.

Ḫār-ı keff -i pāyını deşt-i belāda çekmeyen
Ḳays-ı nā-şāduñ eli degmezdi başın ḳaşıya

deşt-i burc-ı evliyā:

1. **deşt-i burc-ı evliyā:**-*dan, -dur*
Gazel 339
Mısra: **3**
Bağdat şehrinin çölleri.

Ben ol ḫākem ki ʿazmü deşt-i burc-ı evliyādandur
Hevā-yı ʿaşḳa düşdüm bu taḥrīk ol hevādandur

2. **deşt-i burc-ı evliyā:**-*dan, -dur*
Gazel 340
Mısra: **3**
Bağdat'ın çölü.

Ben ol ḫākem ki ʿazmüm deşt-i burc-ı evliyādandur
Hevā-yı ʿaşḳa düşdüm bu taḥrīk ol hevādandur

dest-i cefā:

1. **dest-i cefā:**
Gazel 38
Mısra: **7**
Cefa eli.

Ḳurtarurdı yaḳasın dest-i cefādan dil-i zār
Senden ey şūḫ vefā ṣādır olur mı ʿacebā

dest-i cevr:

1. **dest-i cevr:**-*i, -n, -den*
Gazel 748
Mısra: **5**
Zulüm ve eziyet eli. || *Sevgilinin aşığına eziyet etmesi.*

Dest-i cevrinden taṣarruf gitdi Türk-i ġamzenüñ
Alınup ol ḥākim-i ẓālimden ābād oldı dil

deşt-i cünūna düş-:

1. **deşt-i cünūna düş-:**-*üp*
Gazel 257
Mısra: **7**
Delilik çölüne düşmek. || *Delirmek, aklını yitirmek.*

Düşüp deşt-i cünūna ḳoyduġiyçün kūy-ı Leylāsın
Ṣaḳın ṭaʿn eyleme Ḳaysa o bir vādī-i aḫerdür

dest-i eşḥāb-ı direm:

1. **dest-i eşḥāb-ı direm:**
Gazel 423
Mısra: **18**
Dirhem sahibi, zengin kimselerin eli.

Kerem nāmı kem olmış köhnelenmiş Rūḥiyā ʿālem
Anuñçün mürteʿişdür dest-i eşḥāb-ı direm ditrer

dest-i ġam:

1. **dest-i ġam:**
Gazel 21
Mısra: **7**
Gam eli.

Murġ-ı cānuñ per u bālın yoldı dest-i ġam didüm
Gül gibi güldi didi böyle şikār olmaz baña

deşt-i ġam:

1. **deşt-i ġam:**-*da*
Tarih 69
Mısra: **1**
Gam çölü. || *Dünya.*

Vefāt idince deşt-i ġamda Ḫusrev-zāde İbrāhīm
Melekler acıyup ḳan ağladılar gökde fevtiyçün

dest-i girībān ol-:

1. **dest-i girībān ol-:**-*ma, -y, -am*
Gazel 778
Mısra: **4**
Üzüntü ve kederle yakasını parçalamak.

Sūz-ı ġamdan bir dem olmaz kim yaḳam ḳurtarmayam
Āteş-i hicrānile dest-i girībān olmayam

dest-i giriftār:

1. **dest-i giriftār:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 1076
Mısra: **4**
Bağlı el(ler).

El çekdi yolında göricek ol meh-i şevḳın
Ṣanmañ acıyup dest-i giriftārını çözdi

deşt-i ġuṣṣa:

1. **deşt-i ġuṣṣa:**-*da*
Kaside 25
Mısra: **18**
Gam çölü.

Ben ol esīr-i ġamam kim sipāh-ı mülk-i cünūn
Vücūdum itmededür deşt-i ġuṣṣada pāmāl

dest-i ḥavādis:

1. **dest-i ḥavādiş:**-*den*
Gazel 627
Mısra: **6**
Hadiseler eli. || *Kader.*

Yoḳ beḳā kimseye Boḳraṭ da olsa irişür
ʿÖmri ḳārūresine dest-i ḥavādişden seng

2. **dest-i ḥavādiş:**-*den*
Gazel 996
Mısra: **15**
Hadiselerin eli. || *Yaşanılan, başa gelen olayların etkisi.*

Ḳurtarurdum yaḳamı dest-i ḥavādişden eger
Elüme dāmen-i Pāşā-yı mükerrem girse

dest-i himmet:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **dest-i himmet:**-*le*
Kaside 8
Mısra: **3**
Manevi yardım eli.

Saʿādet dest-gīr oldı çıḳardı dest-i himmetle
Nüḫūset perdesinden ṭāliʿin ʿOs̱mān Pāşānuñ

2. **dest-i himmet:**-*üñ*
Gazel 697
Mısra: **16**
(Sevgilinin) Yardım eli.

Baġlanmış idi bāb-ı mürüvvet didükleri
Açdı kilīd-i şefḳatla dest-i himmetüñ

dest-i ʿirfān:

1. **dest-i ʿirfān:**-*ı*
Gazel 710
Mısra: **16**
Bilgi, sezgi eli.

Ḥażret-i ʿOs̱mān Pāşā-yı celīlü'l-ḳadr kim
Dest-i ʿirfānı virür ṣāyf u şitā aḥbāba gül

dest-i ʿīsī:

1. **dest-i ʿīsī:**-*den*
Gazel 478
Mısra: **13**
Hz. İsa'nın eli.

Ḳoyulsa cām ḫurşīde içilse dest-i ʿĪsīden
Ṣafā-yı laʿl-i dildārı şarāb-ı erġavān virmez

dest-i kātib:

1. **dest-i kātib:**-*den*
Terkib-bend 1
Mısra: **5**
(Kaderi) Yazan el.

Ḳażā levḥine vāfir serzeniş ḳıl dest-i kātibden
Ḳader mecmūʿasın yutup perīşān dāsitān eyle

dest-i każa:

1. **dest-i ḳażā:**
Gazel 80
Mısra: **5**
Kader eli.

Almadan ele dest-i ḳażā ʿaşḳ kemānın
Cānum benüm olmışdı dil-efkār-ı maḥabbet

2. **dest-i ḳażā:**
Gazel 1076
Mısra: **10**
Kaza eli, kader.

Noldı felegüñ naġme-i dil-sūzına gūyā
Sāz-ı ṭarabuñ dest-i ḳażā tārını çözdi

3. **dest-i ḳażā:**
Tarih 5
Mısra: **8**
Kaza eli. || Kader.

Emr-i ʿālīsi ile ol şeh-i ʿālem-gīrüñ
Ki çeker dest-i ḳażā ḥükmine dāyim ṭuġra

4. **dest-i ḳażā:**-*dan, -dur*
Gazel 340
Mısra: **12**
Kaderin eli. || Kaderden dolayı.

Degüldür baḫtdan defʿ-i raḳīb ol baḫt yoḳ bize
Bu kār-ı pür-taşarruf ey göñül dest-i ḳażādandur

deşt-i kerbelā:

1. **deşt-i kerbelā:**
Terkib-bend 1
Mısra: **29**
Kerbela çölü.

Ne yazudur ki deşt-i Kerbelā pür-derd ü miḥnetdür
Meger kerb ü belālardan mürekkeb bir muṣībetdür

dest-i ḳudret:

1. **dest-i ḳudret:**
Gazel 509
Mısra: **2**
Kudret eli. || Allah.

Ṣanmañuz ʿālemde biz rıfʿat temennāsındayuz
Dest-i ḳudret düzdügi ṣanʿat temāşāsındayuz

2. **dest-i ḳudret:**
Gazel 2
Mısra: **9**
Kudret eli, Allah'ın gücü.

Dest-i ḳudret ʿaşḳile ḳıldı muḫammer ṭıynetüm
Anuñ içün eyledüm evvelde nefy-i māsivā

3. **dest-i ḳudret:**-*le*
Gazel 985
Mısra: **11**
Kudret eli. || Allah'ın her şeye yeten gücü.

Ey cemāluñ dest-i ḳudretle yazılmış bir kitāb
O kitāba ḫüsnüñ olmış metn u ḫaṭuñ ḫāşiye

dest-i lutf:

1. **dest-i luṭf:**
Gazel 387
Mısra: **17**
Lütuf eli.

Yaḳar şanma ḫınā dest-i luṭfile siler yaşın
Elinden ol zamān kim Rūḥi-i bīçāre ḳan aġlar

deşt-i maḥabbet:

1. **deşt-i maḥabbet:**-*de*
Gazel 1005
Mısra: **7**
Aşk çölü.

Gerçi var deşt-i maḥabbetde nice çeşmi ġazāl
Sensin ammā güzelüm lāyıḳ olan bu ġazele

dest-i merḥamet:

1. **dest-i merḥamet:**-*le*
Gazel 244
Mısra: **6**
Merhamet eli.

Ayaġa şalmaḳ neden düşdi bu deñlü ḳanı ol
Çeşmimüz yaşını dest-i merḥametle silmeler

dest-i mevāhib aç-:

1. **dest-i mevāhib aç-:**-*sa*
Kaside 33
Mısra: **24**

Kelime Tipi: **Deyim**
Bağış elini açmak. || *İhsan ve bağış istemek.*

Eline kemāl ehlinüñ ḥabbe girmez
Felek açsa yüz yirde dest-i mevāhib

deşt-i miḥnet:

1. **deşt-i miḥnet:**-*de*
Gazel 988
Mısra: **3**
Istırap çölü.

Çeküp āh-ı şerer-ālūdını dil deşt-i miḥnetde
Başında sāye-bānın zer-nigār itdi emīrāne

dest-i miḥnet:

1. **dest-i miḥnet:**-*den*
Gazel 923
Mısra: **5**
Sıkıntı ve zahmet eli.

Girībān-ı taʿalluḳ ḳurtılurdı dest-i miḥnetden
Eger aḥvālimüz fi'l-cümle maʿlūm-ı şerīf olsa

dest-i niyāz:

1. **dest-i niyāz:**
Gazel 521
Mısra: **2**
Yalvarma eli.

Çekse burḳaʿ ġam degül rūy-ı viṣāl-i yāra nāz
Refʿ ider anı ser-i engüştile dest-i niyāz

dest-i sebū-yı ṭarab-āsār:

1. **dest-i sebū-yı ṭarab-āṣār:**-*a*
Gazel 827
Mısra: **6**
Sevinç ve coşkunluk dolu testinin eli.

Gördüm dürişüp her kişi bir ḳulpa yapışdı
Ben dest-i sebū-yı ṭarab-āṣāra yapışdum

dest-i şefḳat:

1. **dest-i şefḳat:**-*le*
Terkib-bend 4
Mısra: **19**
Şefkat eli. || *Acıma, merhamet.*

Aġladuḳca dest-i şefḳatle silerdi yaşumı
Ġam-güsār olurdı ġam-nāk olduġum demlerde baña

dest-i selāmet:

1. **dest-i selāmet:**
Terkib-bend 1
Mısra: **46**
Esenlik eli.

Felek ḳanına girdi bir içim şu virmedi aña
Anuñçün kūzesin dest-i selāmet ser-nigūn itdi

dest-i şerīf:

1. **dest-i şerīf:**-*üñ*
Kaside 20
Mısra: **64**
Mübarek el.

Luṭf-ı ʿamīmüñ gibi ṣafā-baḫş
Dest-i şerīfüñ mānend-i bāzil

2. **dest-i şerīf:**-*üñ*
Kıt'a 28
Mısra: **1**
(Bir kimsenin) Mübarek eli.

Ey dest-i şerīfüñ şuʿarā silkine bāẕil
Vey luṭfı ʿamīmüñ fużalā ḫayline mebẕūl

dest-i şevḳ:

1. **dest-i şevḳ:**-*ile*
Gazel 708
Mısra: **5**
Arzu eli.

Meclis-i meyde ne āl itdüñ ki dest-i şevḳile
Sīnesin çāk idüp oldı ḥüsnine dil-dāde gül

dest-i sunʿ:

1. **dest-i ṣunʿ:**
Gazel 536
Mısra: **8**
Kudret eli.

Beñzer ḳaşuñla ġamzelerüñ iki ḫançere
Kim dest-i ṣunʿ ḳabżaların ḳılmış ābnūs

dest-i taʿalluḳ:

1. **dest-i taʿalluḳ:**-*dan*
Gazel 156
Mısra: **5**
Dünya bağlarının eli.

Eylemezse dāmenin dest-i taʿalluḳdan ḫalāṣ
Bir gün ol āhū-ṣıfat itüñ birine ṣayd olur

dest-i tecāvüz uzat-:

1. **dest-i tecāvüz uzad-:**-*ur*
Gazel 405
Mısra: **13**
Tecavüz eli uzatmak. || *Başkasının hakkına el uzatmak.*

Eşḳıyā dest-i tecāvüz uzadur eṭrāfa
Fitne ayaġa ṭurar rāyet-i fetret ḳalḳar

dest-i ümīd aç-:

1. **dest-i ümīd aç-:**-*maz*
Kaside 10
Mısra: **42**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ümit dilenmek, ümitlenmek.

Dökse bāran yerine dürr ü güher devrüñde
Açmaz erbāb-ı belāġat felege dest-i ümīd

dest-i velāyet:

1. **dest-i velāyet:**-*üñ*
Gazel 697
Mısra: **12**
Ermişlik eli.

Pūlād olursa pençe-i düşmen ne iʿtibār
Yapışsa mūm ider anı dest-i velāyetüñ

2. **dest-i velāyet:**-*üñ*
Kaside 17
Mısra: **49**

Velilik eli. || Birinin sahip olduğu ermişlik, manevi olgunluk.

Dest-i velāyetüñ anı āḫir ider helāk
Fermānuña muḫalefet eylerse her ʿanīd

destine gir-:

1. **destine gir-:**-*ince*
Gazel 1104
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ele geçmek, elde edilmek.

Girince destine ser-rişte-i vaṣl-ı şeh-i devrān
Delindi derd-i miḥnet ignesiyle ḳalb-i meksūrı

destmāl-i hāş:

1. **destmāl-i ḫāṣ:**
Gazel 554
Mısra: **6**
Hükümdar mendili. || Devlet makamı.

Ḫalḳı sipihr mest-i ġurūr eyler oynadur
Manṣıbdan ellerine virür destmāl-i ḫāṣ

destmāl-ı luṭf:

1. **destmāl-ı luṭf:**-*uñ*
Gazel 416
Mısra: **5**
İyilik ve kerem mendili.

Destmāl-ı luṭfuñ ile sil bu seyl-i eşkümi
Nīl-veş yaşum aḳarsa kūyuña Ceyḥūn olur

deşt-peymā:

1. **deşt-peymā:**
Gazel 653
Mısra: **7**
Çölde gezen. || Mecnun.

Birisi deşt-peymā birisi ḫārā-şikāf olmış
İki dīvānesi peydā olup kūhile hāmūnuñ

dest-res:

1. **dest-res:**-*i*
Gazel 1078
Mısra: **12**
İstediğine ulaşan, eli yetişen.

Mīve-i mihr ile pürdür ṭutalum naḫl-i ḳadüñ
Neylesün ehl-i vefā olmayıcaḳ dest-resi

destüñi āstīne çek-:

1. **destüñi āstīne çek:**
Gazel 689
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Atasözü**
Elini yen içine çekmek. || Kol kırılır yen içinde kalır. || Aile içindeki, arkadaşlar arasındaki uyuşmazlıklar yabancılara duyurulmamalıdır.

Ṣūfi-i pür-ṣafā gibi ġayra ṭuyurma ʿaşḳuñı
Dāġuñı kimse görmesün destüñi āstīne çek

devā:

1. **devā:**
Gazel 42
Mısra: **4**
Çare, derman.

Lāyıḳ degül cefāya vücuduñ ḥekīm-i dehr
Virsün kemāl-i merḥametinden devā saña

2. **devā:**
Kaside 36
Mısra: **16**
Derman, çare, çözüm.

Bādedür gerçi devā-yı derd ü ġam ammā ne sūd
Devrimüzde ehl-i derd artup devā eksilmede

devā eyle-:

1. **devā eyle-:**
Gazel 1113
Mısra: **8**
Şifa vermek, iyileştirmek.

Nār-ı hicrāna düşersin şaḳın ey ḫasta göñül
Derdine eyle devā seyr idegör dīdārı

devām-ı devlet-i pāşā:

1. **devām-ı devlet-i pāşā:**-*y*, -*a*
Kaside 11
Mısra: **31**
Osman Paşa'nın devletinin devamı (için).

Devām-ı devlet-i Pāşāya ḳıl duʿā Rūḥī
Zamānede ola mādām kim vücūdum ṣaġ

devām-ı devlet:

1. **devām-ı devlet:**-*üñ*, -*e*
Kaside 24
Mısra: **66**
(Bir kimsenin) Devletinin ve saadetinin devamı.

Ben ol şikeste-dilem kim dem-i ṣabāḥ u revāḥ
Devām-ı devletüñe eylerin duʿā vü senā

devām-ı meclis-i şaḥbā:

1. **devām-ı meclis-i şaḥbā:**-*y*, -*a*
Gazel 924
Mısra: **16**
İçki meclisine devamlı gitmek.

Olur mıyduḳ meger bir laḥza ḫālī ʿıyş u ʿişretden
Devām-ı meclis-i ṣaḥbāya elde iḳtidār olsa

devām-ı ʿömr:

1. **devām-ı ʿömr:**-*i*, -*n*, -*e*
Kaside 24
Mısra: **30**
(Bir kimsenin) Ömrünün devamı; uzun ömürlü olması.

Ḳıyām-ı cāhına dāʿim senādadur ʿālem
Devām-ı ʿömrine her dem duʿādadur dünyā

devā-yı ʿaşk:

1. **devā-yı ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 72
Mısra: **10**
Aşk dermanı.

Rūḥiyi yā zehr-i ḳahr-ı fırḳatuñla ḳıl helāk

Yā devā-yı ʿaşḳuñ ey meh şerbet-i dīdāruñ it

devā-yı derd ü ġam:

1. **devā-yı derd ü ġam:**
Kaside 36
Mısra: **15**
Dert ve kederin devası.

Bādedür gerçi devā-yı derd ü ġam ammā ne sūd
Devrimüzde ehl-i derd artup devā eksilmede

devir-:

1. **devir-:**-*ür*
Gazel 772
Mısra: **4**
Ayakta veya dik duran bir şeyi düşürmek, yatay duruma getirmek; bir yana eğmek.

Şu ḳadar ḳalb-i ḥazīnümde ḥarāret var kim
Kūh-ı Ḳāfı devirür āh-ı ciger-sūz-ı tenüm

devlet:

1. **devlet:**
Gazel 144
Mısra: **1**
Mutluluk, talih ‖ makam, haşmet, şan.

O şeh-i ḥüsne ḳul olmaḳ gibi bir devlet mi var
Ayaġı tozına yüz sürmek gibi rıfʿat mi var

2. **devlet:**
Gazel 131
Mısra: **10**
Mutluluk, talih.

Ġayrdan umma meded eyle tevekkül Ḥaḳḳa
Rūḥiyā devlet anuñ kim ide Allah meded

3. **devlet:**-*üñ, -de*
Gazel 188
Mısra: **14**
Baht, talih, büyük saadet, kut, büyük mutluluk; kudret

Rūḥiye teklīf-i gülzār eylemeñ lāzım degül
Devletüñde ḳande varsa ol yerin gülzār ider

4. **devlet:**-*de*
Gazel 226
Mısra: **7**
Devlet, makam.

Devletde ġālib eyleyüp aḳrānına müdām
Cāh u celāl u ḥaşmet u māl u menāl vir

5. **devlet:**
Gazel 490
Mısra: **6**
Makam, haşmet, şan ‖ mutluluk, talih.

Baña el virdi diyü devlet-i pābūs-ı dildāruñ
Ġurūr itme ṣaḳın ey dil ki devlet pāyidār olmaz

6. **devlet:**--*i*
Gazel 189
Mısra: **12**
Mutluluk, baht, talih. II Makam, mevki, servet, saltanat.

ʿĀlemüñ zevḳın sürer ṣanmañ beni kim ʿālemi
Devlet-i ʿaşḳuñda hīçe ṣatduġum ʿālem bilür

7. **devlet:**
Gazel 374
Mısra: **9**
Makam, mevki || Mutluluk, saadet, baht.

Rūḥiyā devlet dilerseñ ʿazm-i Rūm it kim hele
Meyl iderler anda bir ehl-i belāġat görseler

8. **devlet:**-*i, -n, -de*
Gazel 406
Mısra: **7**
Saltanat, hükümdarlık, kut; mutluluk, saadet; makam, mevki.

Kec-külāh oldı gedā gül devletinde lāle-veş
Nāzile meyḫāneye gitdükce gūyā dem gider

9. **devlet:**-*e*
Tahmis 4
Mısra: **12**
Bağımsız idare olunan hükümet ve ülke; yüksek mevki, makam.

Niceler İskender u Dārā yerine ḳor özin
Devlete maġrūr olanuñ görmemek yegdür yüzin

10. **devlet:**
Gazel 328
Mısra: **6**
Bağımsız idare olunan hükümet ve ülke; yüksek mevki, makam. || Mutluluk, talih.

Devletüñde hep saʿādet ehli olsun kāyināt
Çün saña devlet musaḫḫardur saʿādet rāmdur

11. **devlet:**-*le*
Kaside 21
Mısra: **32**
Ululuk, büyüklük, büyük rütbe, büyük mevki ve makam.

Bir zamānda gelesin Rūma ḫuṣūṣā kʾanda
Ṣadr-ı aʿzam ola devletle Muḥammed Pāşā

12. **devlet:**-*in, -de*
Tarih 2
Mısra: **21**
Saltanat, hüküm, himaye.

ʿAsker-i İslāmuñ oldı devletinde yüzi aġ
İtdügi tedbīrler ʿālem-peẕīr oldı yine

13. **devlet:**-*üñ, -de*
Müsebba 1
Mısra: **16**
İktidar, hüküm sürülen zaman.

Ġayrılar nūş eylesün cām-ı lebüñ şāhum benüm
Ṣādmāndur devletüñde her gedā ammā benüm

14. **devlet:**
Gazel 567
Mısra: **7**
Mutluluk, saadet, talih, baht. || Ululuk, büyüklük, büyük rütbe, büyük mevki ve makam.

Devlet anuñ ki ḳulluġına ḫaṭ vire aña

Ol kim cihānda eylemedi iḫtiyār ḫaṭ

15. **devlet:**-*i, -n, -de, -dür*
Kaside 8
Mısra: **15**
Ululuk, büyüklük, büyük rütbe, büyük mevki ve makam. || Mutluluk, saadet, baht, talih.

Egerçi feth ü nuṣret pādişāhuñ devletindedür
İden bu işleri hep devletidür Āl-i ʿOs̱mānuñ

16. **devlet:**-*üñ*
Kaside 10
Mısra: **62**
Makam, mevki, servet, saltanat. || Mutluluk, baht, talih.

Nes̱r-i ṭāyir çemen-i rifʿatına bülbül olup
Devletüñ şemʿine pervāne ola baḫt-ı saʿīd

17. **devlet:**-*le*
Tarih 33
Mısra: **5**
Devlet, saltanat, makam, şan. II Mutluluk.

Ṣadr-ı aʿlāya giçüp ḳılduḳda devletle ḳarār
Gün gibi alup ele kilk-i zeri bir ehl-i ṭabʿ

devlet ehli:

1. **devlet ehli:**
Kaside 33
Mısra: **13**
Devlet adamları, büyük makam ve mevki sahibi kimseler.

Eger devlet ehli olursañ cihānda
Dinür z̄ātına iftiḫāruʾs̱-s̱evāḳıb

devlet el vir-:

1. **devlet el vir-:**-*ür*
Gazel 389
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Şansı yaver gitmek, bahtı gülmek.

Ey dil ṭarīk-i ʿaşḳda ḫāk olsañ ağlama
Bir gün öpersin ayaġını devlet el virür

devlet livāsı:

1. **devlet livāsı:**-*n*
Tarih 77
Mısra: **5**
Devlet sancağı. || Ululuk, büyüklük, büyük rütbe, büyük mevki ve makam.

Felek devlet livāsın pāyuña göndermeden maḥżā
Ser-efrāz-ı cihān olduġuñı bildürdi aʿdāya

devlet nişānı:

1. **devlet nişānı:**-*dur*
Gazel 51
Mısra: **1**
Kişileri onurlandırmak için devletçe verilen anmalık, madalya.|| Yücelik damgası.

Başda zaḫm-ı ḫançerüñ devlet nişānıdur baña
Dilde dāġ-ı miḥnetüñ luṭf-ı nihānīdür baña

2. **devlet nişāni:**-*dür*
Gazel 289
Mısra: **6**
Devlet adamlarına veya saygın kişilere devlet tarafından verilen ve göğse takılan madalya. || Birine verilebilecek en büyük ödül.

Faḳīr isem nola ʿuṣṣāḳ içinde ser-firāzem kim
Başumda zaḫm-ı tīġuñ gül gibi devlet nişānidür

devlet ü iḳbāl ile:

1. **devlet ü iḳbāl ile:**
Tarih 12
Mısra: **1**
Büyüklük ve mutluluk ile.

Minnet Allaha kim oldı devlet ü iḳbāl ile
Ḳāḍı-i mülk-i Ḥaleb bir mālik-i ṭabʿ-ı selīm

2. **devlet ü iḳbāl:**-*ile*
Tarih 79
Mısra: **3**
Yücelik ve iyi talih.

Beg iken devlet ü iḳbālile beglerbegi olduñ
Biḥamdillah olduñ gül gibi maḳṣūduña vāṣıl

devlet-i ʿaşḳ:

1. **devlet-i ʿaşḳ:**-*ı, -n, -da*
Gazel 878
Mısra: **10**
Aşk devleti.

Borcımuz yolına cān virmek idi ey Rūḥī
Şükr kim devlet-i ʿaşḳında edā oldı bu deyn

2. **devlet-i ʿaşḳ:**-*uñ, -da*
Gazel 475
Mısra: **1**
Aşk devleti. || Aşkın saadeti.

Devlet-i ʿaşḳuñda çeşm-i ḫūn-feşāna māliküz
Laʿl ḳaydın çekmezüz bir öyle kāna māliküz

3. **devlet-i ʿaşḳ:**-*uñ, -da*
Gazel 280
Mısra: **14**
(Sevgilinin) Aşkının devleti.

Yidügi bezm-i firāḳuñda ġam u miḥnetdür
İçdügi devlet-i ʿaşḳuñda ciger ḳanıdur

4. **devlet-i ʿaşḳ:**-*uñ, -da*
Gazel 992
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Aşkının hükmü altında. || (Sevgilinin) Aşkının yüce mutluluğu.

Devlet-i ʿaşḳuñda olduḳ ḳayd-ı kes̱retden ḫalāṣ
ʿĀrıżuñ ʿarż itdi bir āyīne-i vaḥdet bize

devlet-i bāḳī:

1. **devlet-i bāḳī:**
Gazel 283
Mısra: **8**
Sonsuz mevki ve makam.

Devlet istersen cihānda emr-i ḥaḳḳla ḳıl ʿamel
Devlet-i bāḳī ʿameldür manṣıb-ı dünyā nedür

devlet-i bīdār:

1. **devlet-i bîdâr:**
Gazel 330
Mısra: **10**
Baht.

Düşde irmek gibidür mertebe-i aʿlāya
Manṣıb-ı dehr-i denī devlet-i bîdāra naẓar

2. **devlet-i bîdâr:**-*ı*
Gazel 45
Mısra: **12**
Uyanık baht, açık talih.

Ḫᵛāb-ı ġafletle göz açdurmayan ehl-i veraʿa
Dirmiş ey nūr-ı baṣar devlet-i bîdârı baña

devlet-i bî-zevāl:

1. **devlet-i bî-zevāl:**
Gazel 798
Mısra: **14**
Sonsuz ululuk.

Rütbe-i faẓl-ı Ḫzid-i müteʿāl
Devlet-i bî-zevāl imiş bildüm

devlet-i dârâ:

1. **devlet-i dârâ:**-*y, -a*
Gazel 20
Mısra: **4**
Dara'nın devleti.

Sen ol sulṭān-ı ʿālī-ḳadrsın kim āsitānuñda
Kemîne bendeñ eyler devlet-i Dârāya istiġnā

devlet-i dehr:

1. **devlet-i dehr:**-*i*
Gazel 744
Mısra: **3**
Dünya saadeti. || *Dünya nimetleri.*

Devlet-i dehri ḳoyup elbette bir sırr var kim
Ḫidmet-i ḫāk-ı cenāb-ı mey-fürūş ister gönül

devlet-i dîdâr:

1. **devlet-i dîdâr:**
Gazel 512
Mısra: **5**
İlahi tecelli makamı.

Bir rütbe-i cāvīd durur devlet-i dîdâr
Müşkil bu ki ol devlete lāyıḳ ele girmez

2. **devlet-i dîdâr:**-*dan*
Gazel 317
Mısra: **1**
Sevgiliyi görmenin saadeti.

Ne Ḥaḳdan devlet-i dîdârdan ġayrı ricāmuz var
Ne dilde vuṣlat-ı cānāndan özge müddeʿāmuz var

3. **devlet-i dîdâr:**-*dan*
Gazel 370
Mısra: **9**
Sevgilinin yüzünü görme bahtı, saadeti.

Felekde devlet-i dîdârdan olur maḥrūm
Cihānda kendin o kim ṭālib-i tenaʿum ider

4. **devlet-i dîdâr:**-*ı, -n, -a*
Kaside 22
Mısra: **28**
(Sevgilinin) Güzel yüzünü görme mutluluğu.

Ḫızrdur Baġdāda irsāl oldı gūyā ġaybdan
Muntaẓırken devlet-i dîdārına ʿayn-ı ʿibād

devlet-i dünyâ:

1. **devlet-i dünyâ:**-*y, -a*
Gazel 430
Mısra: **9**
Dünya saadeti ǁ *baht.*

Devlet-i dünyāya baş egmek ne mümkin Rūḥiyā
Biz muḳīmān-ı cenāb-ı Ḥaydar-ı ṣaf-derdenüz

2. **devlet-i dünyâ:**
Gazel 105
Mısra: **10**
Dünya saadeti. II. Baht, Talih.

Ḳo fikr-i cāhı ki Firʿavn olurdı yā Nemrūd
Olaydı devlet-i dünyā ile kişi iflāḥ

3. **devlet-i dünyâ:**-*dur*
Gazel 898
Mısra: **9**
Dünya mutluluğu.

Maṭlūbuñ devlet-i dünyādur o da beş günlük
Bilmezin ötesini ḫᵛāb u ḫayāl ancaḳ bu

4. **devlet-i dünyâ:**-*y, -ı*
Terkib-bend 2
Mısra: **1**
Dünya saadeti, geçici dünya makamları.

Ey gönül ʿömre beḳā yoḳ devlet-i dünyāyı ḳo
Ḫākdür āḫir maḳāmuñ pāye-i aʿlayı ḳo

devlet-i dünyâ-yı dûn:

1. **devlet-i dünyâ-yı dûn:**-*a*
Gazel 1105
Mısra: **5**
Aşağılık dünyanın mutluluğu.

Ne mümkin devlet-i dünyā-yı dūna iʿtibār itmek
Arefnā külle şeyʾin hālik illā vecheke'l-bāḳī

devlet-i eyyâm:

1. **devlet-i eyyâm:**-*ı, -n, -a*
Tarih 5
Mısra: **23**
(Bir kimsenin) Saltanat devri.

Kim idüp devlet-i eyyāmına mesrūr olalar
Sāye-i maʿdeletinde süreler ẕevḳ u ṣafā

devlet-i fîrûz:

1. **devlet-i fîrûz:**-*a*
Gazel 326
Mısra: **6**
Uğurlu, kutlu makam.

Devlet cihānda olmaya āzādelik gibi
Sulṭān-ı dehr o devlet-i fīrūza reşk ider

devlet-i ʿirfān:

1. **devlet-i ʿirfān:**
Gazel 940
Mısra: **2**
Tevhit ilmine erişme bahtı.

Ḥaşmet-i cāha ne meyl eyle ne ʿünvān iste
Ġarażuñ devlet ise devlet-i ʿirfān iste

devlet-i pābūs-ı dildār:

1. **devlet-i pābūs-ı dildār:**-*-ı-uñ*
Gazel 490
Mısra: **5**
Sevgilinin ayağını öpme saadeti.

Baña el virdi diyü devlet-i pābūs-ı dildāruñ
Ġurūr itme şaḳın ey dil ki devlet pāyidār olmaz

devlet-i pā-būs:

1. **devlet-i pā-būs:**-*ı, -n, -a*
Gazel 746
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Ayağını öpme bahtiyarlığı. || (Sevgilinin) Ayağını öpme makamı.

Devlet-i pā-būsına irmek dilerseñ sāye-vār
Sür yüzüñ ḫāka tażarruʿ eyle yalvar ey göñül

devlet-i ʿuḳbā:

1. **devlet-i ʿuḳbā:**
Gazel 798
Mısra: **15**
Ahiret mutluluğu.

Ehl-i dünyāya devlet-i ʿuḳbā Ārzū-yı muḥāl imiş bildüm

devletle:

1. **devletle:**
Gazel 498
Mısra: **11**
Yüce ve güçlü bir şekilde.

Tek hemān serdārımuz devletle olsun müstedām
Ḳāyilüz biz virelüm yolında baş u cānımuz

devletlü:

1. **devletlü:**
Müsemmen 1
Mısra: **8**
Nimet ve mutluluğa ermiş ulu kimse , mevki ve rütbe sahiplerine, büyük kimselere hitap sözü olarak da kullanılırdı. || Osmanlı Devleti'nde vezir, müşir gibi büyük rütbe sahiplerine verilen unvan.

Belā-yı ʿaşḳile yaḳlaşdı kim tenden çıḳa cānum
Meded devletlü başuñçün baña raḥmeyle sulṭānum

devr:

1. **devr:**-*i, -dür*
Gazel 4
Mısra: **8**
Bir müddet, zaman, vakit, mevsim.

Alup eline cām-ı zer nergis çemende ʿıyş ider
Yaʿni şeh-i gül devridür oldı mey-i nāba ṣalā

2. **devr:**-*i, -n, -de*
Gazel 26
Mısra: **13**
Devir, çağ, zaman.

Emīnüz bir serverüñ devrinde kim ḫurşīd
Başında götürür altun ṭabaḳ dehri gezer tenhā

3. **devr:**-*i, -n, -de*
Gazel 545
Mısra: **10**
Şarap kadehi.

Bir özge neş'e ḥāṣıl eylemiş cām-ı maḥabbetden
Lebüñ devrinde Rūḥī bāde-i gül-fāmdan geçmiş

4. **devr:**-*de*
Gazel 106
Mısra: **9**
Zaman, vakit.

Yoḳ imiş ol devrde bir böyle āfet yoḳsa kim
Tevbe itmek meyden ey Rūḥī ne mümkindi naṣūḥ

5. **devr:**-*i, -n, -e*
Gazel 605
Mısra: **7**
Dönme, dönüp dolaşma.

Cānibindendür sipihrüñ devrine taḥrīk hep
Dāyimā ḥükm-i şerīfüñle döner devrān senüñ

6. **devr:**-*e*
Gazel 60
Mısra: **2**
Şarap kadehinin elden ele dönmesi.

Bezmimüzde dönerdi cām-ı şarāb
Gelmedi devre mihr-i ʿālem-tāb

7. **devr:**-*üñ, -de*
Gazel 107
Mısra: **9**
Zaman, devir, çağ. II Şarap kadehinin elden ele dönmesi.

Lebleri devrüñde yāruñ şanma ʿaḳluñ cemʿ olur
Rūḥiyā gitdükce eyler ādemi ebter ḳadeḥ

8. **devr:**-*e*
Gazel 677
Mısra: **13**
Felek, kader, baht, talih.

Ser-fürū itmez isek devre nola ey Rūḥī
Bende-i kemteriyüz Ḥażret-i Mevlānuñ

9. **devr:**-*e*
Gazel 960
Mısra: **8**
Bir şeyin çevresinde dönme. Bu kelimeyle, eğlence ve dost meclislerindeki içki sunum şekli vurgulanmıştır. Zira, bu meclislerde daire şeklinde oturulur, saki elindeki ratl-ı gıran (büyük kadeh) ile ortada dönerek ve daire çizerek oturanlara içki sunar.

ṣafāya bāʿiş-i cemʿiyyet ola yārāna
Çemende devre yine cām-ı ḫoş-güvār gele

10. **devr:**-*üñ, -de*
Kaside 22
Mısra: **49**
Zaman, dönem; devir, çağ.

Var ümīdüm kim ola devrüñde raġbet kāmile
Olmaya vaṣfuñda tā kim müddeʿi cāy-ı ʿinād

11. **devr:**-*den*
Gazel 679
Mısra: **1**
İçinde yaşanılan zaman; çağ; dönem. || *Felek.*

Devrden āl-i Resūluñ çekdügin yād eyledüñ
Terk idüp Rūmuñ ṣafāsın ʿazm-i Baġdād eyledüñ

12. **devr:**
Terkib-bend 8
Mısra: **193**
Sürekli ve düzenli değişme, çevrim.

Āyā nice bir devr ide bu çār ʿanāṣır
Kim aña ne evvel ola maʿlūm ne āḫır

devr eyle-:

1. **devr eyle-:**-*di*
Tarih 14
Mısra: **3**
Dönmek, kendi mihveri etrafında hareket etmek.

Felek devr eyledi ḳuṭb-ı murādı üzre dünyānuñ
Ḳapudan oldı yine ṣadr-ı mülk-ārā Sinān Pāşā

2. **devr eyle-:**-*dükce*
Kaside 22
Mısra: **56**
Dönmek, kendi mihveri etrafında hareket etmek. || *Bir yerden bir yere aktarmak, nakletmek.*

Ḥükm-i Ḥaḳḳla ʿālem-i tefrīd ü terkībātda
Rūz u şeb devr eyledükce āb u āteş ḫāk u bād

3. **devr eyle-:**-*me, -den*
Terkib-bend 8
Mısra: **96**
Dönmek, dolaşmak.

Bīḫūde yeter döndi hemān terkini ḳılsa
Kim ʿaksine devr eylemeden yegdi yıḳılsa

4. **devr eyle-:**-*medük*
Terkib-bend 8
Mısra: **261**
Dönüp dolaşmak.

Devr eylemedük yer ḳomaduḳ bir nice yıldur
Uyduḳ dil-i dīvāneye dil uydı hevāya

5. **devr eyle-:**
Gazel 891
Mısra: **11**
Dönmek.

Rūḥī sipihr ʿaksine eyler müdām devr
Bunda murāda vāṣıl olur nā-murād olan

6. **devr eyle-:**-*r*
Gazel 912
Mısra: **3**
Dönmek, dönüşmek.

Zamāne ʿaksine devr eyler olmışdur ne ġam olsa
Denīler ʿıyş u ʿişretde kemāl ehli meẕelletde

7. **devr eyle-:**-*se*
Kaside 40
Mısra: **54**
Bir şeyin çevresinde dolaşmak, dönüp dolaşmak.

Bezmi bir baḥr durur kim ḳarasıdur ḳahve
Anda geşti gibi devr eylese fincān eyüdür

devr kıl-:

1. **devr ḳıl-:**-*ma, -dı*
Kaside 6
Mısra: **35**
Dönmek.

Murāduñ üzre ḳaçan devr ḳılmadı ʿacabā
Ki çarḫı ḳıldı ṭoḳuz pāre ḫançer-i Behrām

devrān:

1. **devrān:**-*ımuz*
Gazel 498
Mısra: **14**
Zaman.

Ol Süleymān-ı zamānuñ sāyesinde Rūḥiyā
Ḫoş geçer dāʾim ṣafā vü ẕevḳile devrānımuz

2. **devrān:**-*uñ, -da*
Gazel 949
Mısra: **18**
Zaman, devir.

Öyle bir nükte-serā şāʿir-i sāḥir-pīşe
Ḫāk-ı ẕilletde revā mı yata devrānuñda

3. **devrān:**-*a*
Gazel 910
Mısra: **4**
Dünya.

Keşret-i ḳāydile vaḥdetden olursın maḥrūm
Dām-ı ṣoḥbet diyü bend olmayıgör devrāna

4. **devrān:**-*ımuz*
Gazel 516
Mısra: **6**
Zaman, çağ. || *İçki meclisine has dairevi oturma biçimi; kadeh döndürme.*

Mest-i cām-ı şevḳ olup laḥza huşyār olmaduḳ
Sāḳiyā ʿaşḳuñla geçdi dāʾimā devrānımuz

5. **devrān:**
Gazel 605
Mısra: **8**
Zaman, devir. || *Felek.*

Cānibindendür sipihrüñ devrine taḥrīk hep
Dāyimā ḥükm-i şerīfüñle döner devrān senüñ

6. **devrān:**
Gazel 146
Mısra: **8**
Felek, zaman, dünya.

Deyr-i ʿaşḳuñda vücūdum eyledüm miḥnetle ḫāk

Kim henüz ol ḫākdan devrān sebū idüp gider

7. **devrān:**
Gazel 361
Mısra: **1**
Felek, dünya. II Şans, talih.

Her ḳaçan devrān ufḳdan cām-ı ʿişret gösterür
ʿIyş u nūşa ʿıyş u nūş ehline ruḫṣat gösterür

8. **devrān:**
Gazel 985
Mısra: **9**
Devir, felek, talih.

Tevsen-i tecrīde devrān anı kim eyler süvār
Çarḫ-ı aṭlas götürür anı öñince ġāşiye

9. **devrān:**-*uñ*
Gazel 777
Mısra: **11**
Dünya, âlem, cihan. II Devir, zaman.

Perīşān eylese bu vażʿ-ı nā-hemvārı devrānuñ
Ne bākum var benüm kim dāḫil-i cemʿiyyet-i ʿaşḳam

10. **devrān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **12**
Dünya, âlem, cihan. || Herkes.

Vuḳūʿī gibi az vāḳiʿ olur bir şāʿir-i kāmil
Bugün ḥāmīsidür ṭabʿ-ı suḫan-sāz ile devrānuñ

11. **devrān:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **20**
Kader, talih, baht. || Bazı tarikatlarda dervişlerin halka teşkil ederek dönmek suretiyle yaptıkları zikir.

O kāmil pāy-bend-i dām-ı ġam sen kendi seyrüñde
ʿAceb bī-vecd seyrüñ var ʿaceb beyhūde devrānuñ

devrān ṭut-:

1. **devrān ṭut-:**-*up*
Gazel 578
Mısra: **8**
Dönmek.

Şemʿ-i şeb-efrūzile meclisde fānūs-ı ḫayāl
Beñzer ol ṣūfīye kim devrān ṭutup eyler semāʿ

devre getür-:

1. **devre getür-:**-*e*
Kaside 32
Mısra: **27**
Dönmesini sağlamak.

Nitekim devre sipihri getüre ceẕbe-i ʿaşḳ
Nitekim cemʿ ola bir yire gelüp çār ezdād

devr-i ʿadl:

1. **devr-i ʿadl:**-*i, -n, -de*
Tarih 5
Mısra: **17**
(Bir kimsenin) Adaletinin olduğu dönem.

Devr-i ʿadlinde yatur arḳası üstine hilāl
Mihr başdan başa dünyāyı ṭolanur dünyā

2. **devr-i ʿadl:**-*üñ, -ile*
Kaside 6
Mısra: **30**
(Padişahın) Zamanındaki adalet.

Eyā bülend-naẓar sen o şeh-i ʿālemsin
Ki devr-i ʿadlüñile iftiḫār ider eyyām

devr-i aṣḥāb:

1. **devr-i aṣḥāb:**-*a*
Kaside 10
Mısra: **11**
Sahabelerin zamanı.

Devr-i aṣḥāba irişdüñ yine ʿOs̱mān geldi
Ḳılsun pābūs-ı şerīfiyle eḥibbā iki ʿīd

devr-i cām:

1. **devr-i cām:**-*dur*
Gazel 151
Mısra: **8**
İçki zamanı.

Zāhid-i ḫuşkuñ dimāġın ter ḳılun bir cāmile
Fikr-i encāmı ḳosun kim şimdi devr-i cāmdur

devr-i çeşm-i yār:

1. **devr-i çeşm-i yār:**-*da*
Gazel 489
Mısra: **5**
Sevgilinin gözlerinin olduğu zamanlar.

Devr-i çeşm-i yārda dārü'ş-şifā-yı kāʿināt
Şöyle mālāmāldur bir kūşe yoḳ bīmārsuz

2. **devr-i çeşm-i yār:**-*da*
Gazel 990
Mısra: **1**
Sevgilinin gözlerinin devri.

Şöyle bīmār oldı nergis devr-i çeşm-i yārda
Nātüvānluḳdan ʿaṣāyile ṭurur gülzārda

devr-i gül:

1. **devr-i gül:**
Gazel 763
Mısra: **1**
İlkbahar.

Devr-i gül vaḳt-i seḥer bülbüller aġlar muttaşıl
Seyr-i gülzār itmek istersin hevālar muʿtedil

devr-i kamer:

1. **devr-i ḳamer:**-*de*
Gazel 722
Mısra: **6**
Ay devri. || Ahir zaman.

Dīdārdur cihāna göñül gelmeden murād
Devr-i ḳamerde muʿterif-i rūy-ı sāde ol

devr-i kerem ü ʿadl:

1. **devr-i kerem ü ʿadl:**-*in, -de*
Kaside 21
Mısra: **33**
(Bir kimsenin) Doğruluk ve cömertliğinin dönemi.

Ol ʿaṭā-baḫş ki devr-i kerem ü ʿadlinde
Şükr ider Ḥaḳḳa geçen ḥāline nisbet fuḳarā

devr-i kerem:

1. **devr-i kerem:**-*i, -n, -de*
Gazel 827
Mısra: **19**
Cömertlik devri.

ʿOṯmān-ı kerem-pīşe ki devr-i kereminde
İḳbāla irüp dirhem u dīnāra yapışdum

2. **devr-i kerem:**-*i, -n, -de*
Gazel 917
Mısra: **13**
Cömertliğin devri.

ʿOṯmān-ı felek-ḳadr ki devr-i kereminde
Ḫākile berāber zer-i dünyā elimüzde

devr-i laʿl:

1. **devr-i laʿl:**-*uñ, -da*
Gazel 187
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudaklarının devri.

Vaṣluñuñ teşneleri āb nedür bilmezler
Devr-i laʿluñda mey-i nāb nedür bilmezler

devr-i leb:

1. **devr-i leb:**-*üñ, -de*
Gazel 263
Mısra: **4**
(Sevgilinin) dudaklarının zamanı. || Sevgilinin sarhoşluk veren dudaklarının içki gibi elden ele devredilmesi.

Aḳup gelür ayaġımuza ṣu gibi müdām
Devr-i lebüñde bāde-i ḥamrāya kim baḳar

2. **devr-i leb:**-*üñ, -de*
Gazel 326
Mısra: **8**
(Sevgilinin sarhoşluk veren) Dudağının devri.

Zāhid ki ẕevḳ-i vaʿde-i ferdādadur müdām
Devr-i lebüñde ʿişret-i imrūza reşk ider

3. **devr-i leb:**-*üñ, -de*
Gazel 788
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Dudağının devri. || Sevgilinin dudaklarının içki meclisinde devreden kadeh gibi elden ele dolaşması.

Devr-i lebüñde niceye dek sūz-nāk olam
Bir cām ṣun ki şevḳā gelüp sīne-çāk olam

4. **devr-i leb:**-*üñ, -de*
Gazel 997
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Dudaklarının dönemi.

ʿAyb itme āh u nālemi kim deyr u ḫānḳāh
Devr-i lebüñde ṭopṭoludur hūy u hā ile

devr-i luṭf:

1. **devr-i luṭf:**-*i, -n, -da*
Tarih 47
Mısra: **3**
(Bir kimsenin) İyilik ve cömertlikleriyle dolu olan devir.

Devr-i luṭfında añılmaz oldı nāmı Ḫātemüñ
ʿĀlemüñ maʿlūmıdur lāzım degül ben söylemek

2. **devr-i luṭf:**-*uñ, -da*
Kaside 18
Mısra: **89**
Cömertlikle dolu dönem.

Devr-i luṭfuñda hüner ʿarż idecek demlerdür
Eylesün her biri biñ maʿni-i rengīn īcād

devr-i muḫālif:

1. **devr-i muḫālif:**
Kaside 22
Mısra: **3**
(Her işe) Karşı duran, hiçbir şeye müsaade olmayan devir.

Gitdi ol devr-i muḫālif kim iderdi ḫavfdan
Hıfẓ-ı nām u neng içün ednāya aʿlā inḳıyād

2. **devr-i muḫālif:**-*de, -y, -üz*
Gazel 714
Mısra: **3**
Aksi, talihsiz zaman.

Olma melūl devr-i muḫālifdeyüz diyü
Elden bıraḳma sāġarı seyr-i çemenle ol

devr-i ruḥ:

1. **devr-i ruḥ:**
Gazel 12
Mısra: **7**
(Sevgilinin) yanağının zamanı.

Biz hele devr-i ruḥında fāriġuz ol meh-veşüñ
Hem gül-i ṣād-berk u hem ḳātmer ḳaranfülden yaña

2. **devr-i ruḥ:**-*uñ, -da*
Gazel 212
Mısra: **8**
Güneş olan yanağın zamanı.

ʿĀşıḳlaruñ yürekleri ḳopdı ḫaṭuñ görüp
Seyr eyle gör ki devr-i ruḥuñda neler ḳopar

3. **devr-i ruḥ:**-*uñ, -da*
Gazel 601
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Yanağının var olduğu zaman.

Devr-i ruḥuñda bulmadı bir kūşe-i ferāġ
Bu köhne bāġı aradı göñlüm bucaḳ bucaḳ

devr-i rūzgār:

1. **devr-i rūzgār:**
Kaside 34
Mısra: **87**
Kader, talih.

Anlara ammā ki elvirmişdi devr-i rūzgār
Baḫt-ı devlet hem-nişīn idi saʿādet hem-zimām

2. **devr-i rūzgār:**
Tahmis 5
Mısra: **10**
Rüzgarın hareketi. || *Kader, talih.*

Baḥr-ı ġamı sefîne-i cāmile ḳıl güẕer
Kim devr-i rūzgār degül bir ḳarārda

devr-i rūzgar-ı rūzgār:

1. **devr-i rūzgar-ı rūzgār:**
Tarih 2
Mısra: **5**
Feleğin rüzgarının dönüşü.

Sāḳiyā mey ṣun ki devr-i rūzgar-ı rūzgār
Ḫāksārān-ı cihāna dest-gīr oldı yine

devr-i teselsül:

1. **devr-i teselsül:**
Gazel 905
Mısra: **25**
Zincirleme, birbirini takip eden devir.

Devr-i teselsül ile ṭulūʿ u ġurūb-ı mihr
Tā ẓāhir ide dehrde leyl ü nehār-ı nev

devr-i viṣāl:

1. **devr-i viṣāl:**-*uñ, -da*
Gazel 1096
Mısra: **8**
(Sevgiliye) Kavuşma zamanı. || *Sevgiliyle birlikte olunan zaman.*

Bezm-i ʿālemde geçürdük nice ʿıyd u nevrūz
Görmedük devr-i viṣāluñda geçen rūz gibi

devr-i yūsuf:

1. **devr-i yūsuf:**-*dan*
Tarih 7
Mısra: **21**
Hz. Yusuf'un (Mısır'a sultan olduğu) zaman.

Bulmamışdur devr-i Yūsufdan beri iḳlīm-i Mıṣr
Öyle kim devrinde buldı ʿadl ü dādından niẓām

devr-i zamān:

1. **devr-i zamān:**
Gazel 24
Mısra: **14**
Kader, talih.

Taḫt-ı taṣarrufumda serāser zemīn-i şiʿr
Reşk itse Rūḥiyā nola devr-i zamān baña

2. **devr-i zamān:**
Muhammes 1
Mısra: **32**
Zaman, talih, kader.

Ḳanda bir ṣāḥib-kemāl peydā ola ey nev-cevān
Çekdürür derd ü belā vü miḥneti devr-i zamān

devr-i zuhāl:

1. **devr-i zuḫāl:**-*uñ*
Gazel 1033
Mısra: **3**
Zuhal devri. || *Uğursuz zaman.*

Ḳamerüñ āḫiri devr-i zuḫāluñ evvelidür
Ḥādiṯāt-ı felegi görme ʿaceb ey nāṣi

devrüñi sür-:

1. **devrüñi sür-:**
Müsebba 1
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zamânını yaşamak.

Āh kim günden güne göñlüm benüm vīrān olur
Sen ṣafā ṣevḳıyla sür devrüñi cānānum benüm

dey:

1. **dey:**
Gazel 935
Mısra: **9**
Kış, şitâ.

Ġaraż dey mevsimi berk-i ḫazān seyriyse gülşende
Naẓar ḳıl firḳatuñda çehre-i Rūḥī-i giryāna

dey faşlı:

1. **dey faşlı:**
Kaside 28
Mısra: **35**
Kış mevsimi.

Dey faşlı semūm-ı ġażabı nehre toḳınsa
Ḳaynar ṣuyı ger baġlamış olursa daḫi buz

deyn:

1. **deyn:**
Gazel 878
Mısra: **10**
Belli bir zaman sonunda ödenmek üzere alınan para, borç.

Borcımuz yolına cān virmek idi ey Rūḥī
Şükr kim devlet-i ʿaşkında edā oldı bu deyn

deyr:

1. **deyr:**-*üñ*
Gazel 349
Mısra: **6**
Manastır. II Dünya.

Kevşeri añma ibn-i vaḳtuz biz
Bize deyrüñ şarāb-ı nābın vir

2. **deyr:**-*üñ*
Gazel 601
Mısra: **1**
Meyhane. || *Dünya.*

Nūş eyleyüp şarābını deyrüñ ḳabaḳ ḳabaḳ
Seyr idelüm cihānı senüñle ayaḳ ayaḳ

3. **deyr:**
Gazel 997
Mısra: **7**
Daha çok dağ tepelerinde veya kasabaların dışında kurulmuş, hıristiyan râhip ve râhibelerinin yaşadığı binâ veya birçok binâdan ibâret manastır. II Kilise. II Meyhâne. II tasavvuf. İnsanlık âlemi, dünya, bu âlem.

ʿAyb itme āh u nālemi kim deyr u ḫānḳāh
Devr-i lebüñde ṭopṭoludur hūy u hā ile

deyr-i ʿālem:

1. **deyr-i ʿālem:**-*üñ*
Gazel 5
Mısra: **8**
Âlem manastırı.

Ciger ḳanıyla levḥ-i dilde ḥüsnüñ itmede taṣvīr
Bu deyr-i ʿālemüñ içinde biz de Māniyüz cānā

deyr-i ʿaşk:

1. **deyr-i ʿaşḳ:**-*uñ, -da*
Gazel 146
Mısra: **7**
Aşk meyhanesi.

Deyr-i ʿaşḳuñda vücūdum eyledüm miḥnetle ḫāk
Kim henüz ol ḫākdan devrān sebū idüp gider

deyr-i cihān:

1. **deyr-i cihān:**-*da*
Gazel 722
Mısra: **1**
Dünya meyhanesi.

Deyr-i cihānda muʿtiḳid-i cām-ı bāde ol
Yaʿni hemīşe meclis-i ehl-i vefāda ol

deyr-i köhne:

1. **deyr-i köhne:**-*de*
Gazel 385
Mısra: **7**
Eskimiş dünya.

Çarḫa istiġnā ol eyler kim bu deyr-i köhnede
Ḫışt u ḫākından zemīnüñ pister u bālīni var

deyr-i muġan:

1. **deyr-i muġan:**-*da*
Gazel 504
Mısra: **7**
Mecusi mabedi. || *Meyhane.*

Deyr-i muġanda gerçi yatup ḳalḳaruz müdām
Ol Kaʿbe-i cemāledür ammā sücūdımuz

deyyār:

1. **deyyār:**-*a*
Gazel 827
Mısra: **14**
Manastır sahibi II zâhit, kaba sofu.

Rūḥī yapışanlar bu fenā dāra yañıldı
Ben dārdan el çekdüm u deyyāra yapışdum

di-:

1. **di-:**-*mek, -den*
Gazel 176
Mısra: **9**
Demek, *söylemek.*

Ġaraż ne bir dem ārām it dimekden reh-güẕārumda
Bilürsin sevdügüm sensüz bizüm ārāmımuz yoḳdur

2. **di-:**-*r*
Gazel 45
Mısra: **2**
Diye düşünmek.

Ḳoyup ol ḫaṭṭı öger sebze-i gülzārı baña
Bāġbān gül ṣatayın dir bir iki ḫārı baña

3. **di-:**-*se, -m*
Gazel 170
Mısra: **6**
Demek, adlandırmak.

Kemāl ehlini biñ cānile itmişsin ḫarīdāruñ
Saña Yūsuf disem lāyıḳ cemāl-ı bā-kemāluñ var

4. **di-:**-*r, -miş*
Kaside 38
Mısra: **85**
İddia etmek, söylemek.

ʿİẕāri maḥlaşın göynine ṭaḳınmış şāʿirin dirmiş
Oḳurmış nāme-i eşʿārını erbāb-ı ʿirfānuñ

5. **di-:**-*dü, -m*
Tarih 15
Mısra: **21**
Demek, söylemek; yazmak.

Didüm bu beyt-i dil-keşi Rūḥī ki on tārīḫ ola
Şerḥinde istiḫrācınuñ sırrın beyān idüp tamām

6. **di-:**-*(y)e, -lüm*
Kaside 10
Mısra: **53**
Farz etmek, var saymak.

Diyelüm medhüñi bir ehl-i ṣafā gūş itsün
Ḥaşre dek dehrden eksilmeye bu güft ü şenīd

7. **di-:**-*miş, -sin*
Gazel 660
Mısra: **1**
Demek, söylemek II … diye adlandırmak, … diye vasıflandırmak.

Ġoncadur laʿlüñ dimişsin yāra berk-i gül yüzüñ
Āferīn ey dil hemīşe böyle rengīndür sözüñ

8. **di-:**-*r, -se, -ñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **85**
(Cevaben) demek, söylemek.

Dirseñ ki bugün eylemeyen yarın ider ẕevḳ
Çoḳ mı iki gün bendelerüñ eyleye ʿişret

9. **di-:**-*me*
Gazel 663
Mısra: **7**
Demek, dile getirmek, söylemek.

Dime ki baġrumı itsem gerek cefāyile ḫūn
Efendi maġlatayı ḳo ki itdüñ idecegüñ

10. **di-:**--*di, -*
Tarih 26
Mısra: **10**
Anlatmak, söylemek, ifade etmek.

Ṣafālar eyleyüp tārīḫ-i naṣbın istedi Rūḥī
Didi dil oldı bir vāli-i kāmil ḫāmi-i Şirvān

11. **di-:**-*di, -ler*
Gazel 938
Mısra: **7**

Demek, söylemek. II Haber etmek.

Seg raḳībi gitdi dünyādan didiler dostlar
Gerçek olursa bizüm olurdı dünyālar yine

12. **di-:**-*me, -ñ*
Tarih 59
Mısra: **6**
Sanmak, zannetmek, ... diye düşünmek, ...diye vasıflandırmak.

Ana lāyıḳ görüp sulṭān-ı kāmil eyledi himmet
Dimen kim ġayrılar teg ḳuvvet-i mālile oldı beg

13. **di-:**-*r, -señ*
Gazel 284
Mısra: **3**
Demek || Diye sormak.

Cānuma neyle urur dirseñ ḫadeng-i cevr-i yār
Ey dil-i bīçāre bes ol ebrū-yı ġarrā nedür

14. **di-:**-*dü, -m*
Gazel 162
Mısra: **1**
Söylemek, söz söylemek; düşünmek.

Öldüren ḫalḳı didüm ol gözdür İşidüp ol perī didi sözdür

15. **di-:**-*me*
Kıt'a 4
Mısra: **2**
Düşünmek, zannetmek.

Ehl-i diller seni dem-beste görüp ṭaʿn itse
Açma aġzuñ dime teşnīʿleri gerçekdür

16. **di-:**-*di*
Kaside 15
Mısra: **57**
Demek, söylemek. II Okumak; kaleme almak, yazmak.

Rūḥī bu fetḥün didi şevḳile tārīḫini
Aldı Nihāvendi bir Āṣaf-ı ṣāḥib-ḳırān

17. **di-:**-*di*
Gazel 134
Mısra: **7**
Saymak, kabul etmek.

Dil çeşme-i ḥayāt didi laʿl-ı nābuña
Ḫaṭṭ-ı siyāhı eyledi miskīni rīş-ḫand

18. **di-:**-*r, -ler*
Gazel 283
Mısra: **3**
Demek, söylemek; rivayet edilmek.

Dirler istiġnāsı var ol serv-i nāzuñ līk ben
Öyle mest-i cām-ı ʿaşḳam bilmem istiġnā nedür

19. **di-:**-*di, -ler*
Gazel 285
Mısra: **1**
Söylemek. || Ad vermek.

Aġlasam ben yaraşur kim baña bülbül didiler
Sen gül ey ġonca-i raʿnā ki saña gül didiler

20. **di-:**-*y, -e, -ler*
Gazel 295
Mısra: **12**
Demek, söylemek || Tanımlamak, vasıflandırmak.

Kişi yıllarla gerekdür ide meşk-i eşʿār
Aña erbāb-ı maʿārif diyeler tā şāʿir

21. **di-:**-*r, -se*
Kaside 31
Mısra: **16**
Söylemek, söz söylemek; istemek.

Bu mevsimde başsun ḳadem gülsitāna
Cihān içre her kim idem dirse bir dem

22. **di-:**-*me*
Gazel 320
Mısra: **9**
Sanmak, zannetmek, ... diye düşünmek.

Bāzār-ı maʿrifetde dime kim revāc yoḳ
Ey dil zamāne eyledügi iḳtizāyı gör

23. **di-:**-*r*
Gazel 568
Mısra: **2**
Demek, söylemek. II İstemek.

Levḥ-i zemīne yazdı yine nev-bahār ḫāṭ
Gel bāġa seyr idem dir iseñ yādigār ḫaṭ

24. **di-:**-*r, -se, -n*
Gazel 696
Mısra: **5**
Demek || İstemek, ummak.

Meclis-i mestān-ı Ḥaḳḳa yol bulam dirseñ henüz
Dāḫil-i cārū-keşān-ı kūy-ı ḫumār olmaduñ

25. **di-:**-*mek*
Gazel 606
Mısra: **4**
Demek, söylemek; açıklamak, izah etmek; saymak, kabul etmek.

Faṣl-ı gülde mey ü maḥbūbile ʿıyş itmeyicek
Ẕevḳin itsek dimek inṣāf mı bāġ u rāġuñ

26. **di-:**-*r, -se, -ñ*
Gazel 691
Mısra: **2**
Demek, söylemek || Arzu etmek, istemek.

Esīr-i miḥnet-i yār ol ḫużūr idem dirseñ
Belā-yı ʿaşḳı ṣafā bil sürūr idem dirseñ

27. **di-:**-*y, -üp*
Gazel 883
Mısra: **9**
Demek, söylemek, açıklamak, izah etmek.

Virmez vücūd kimseye ṣūfī benüm diyüp
İnsān mıdur o kim göre şeyṭān gibi özin

28. **di-:**-*di, -ler*
Gazel 44
Mısra: **9**
(Haber) vermek; demek.

Seg raḳībi didiler gitdi bugün dünyādan
Rūḥiyā gerçek olursa bizüm olur dünyā

29. **di-:**-*r, -se, -ñ*
Gazel 649
Mısra: **11**
Demek, şiir yazmak.

Ḳāmet-i vaṣfında söyle Rūḥiyā dirseñ ġazel
Oḳınup yazılmaġa zīrā ġazel-i aʿlā gerek

30. **di-:**-*dü,-m*
Tarih 86
Mısra: **4**
Cevaben söylemek, dile getirmek, beyanda bulunmak.

Didiler teşrīfine tārīḫ diñse vechi var
Oldı Laḥsā ḥākimi bir himmeti ʿālī didüm

31. **di-:**-*miş*
Gazel 734
Mısra: **6**
Demek, söylemek. || *Tembihlemek.*

Yolında ṣaçmaz oldum sīm-i eşk-i çeşmümi yāruñ
Dimiş zīrā raḳībe bulduġuñ yerlerde tenhā sil

32. **di-:**-*y, -elüm*
Gazel 900
Mısra: **2**
Söylemek. II Zikretmek.

Alup ibrīḳ-ı vaḥdetile vużū
Diyelüm lāilāhe illā hū

33. **di-:**-*y, -üp*
Kıt'a 21
Mısra: **3**
Demek, söylemek. || *Olarak görmek.*

Lāşeyʾ diyüp cihāna alur gözile baḳmaduñ
Devrān seni ʿaceb mi süvār itse lāşeye

dībā:

1. **dībā:**-*dan*
Gazel 530
Mısra: **3**
Bir nevi ipek kumaş.

Gül gibi sen al dībādan ḳabālar giy ki biz
Bir bölük bī-iʿtibāruz ġam degül giysek palās

2. **dībā:**-*(y)a*
Gazel 461
Mısra: **5**
Eskiden çok makbul tutulan, genellikle desenli, ağır dokuma ipekli kumaş.

Eger girsek serāser aṭlas u dībāya ey ḫᵛāce
Riyāmuz yoḳ yine ḫāk-i reh-i āl-i ʿabāyuz biz

dībāce-i kelām:

1. **dībāce-i kelām:**-*uñ, -ı*
Kaside 3
Mısra: **2**
Sözün başlangıcı.

Dirseñ ki bula nazmuñ ʿavālimde iʿtibār
Dībāce-i kelāmuñı kıl medḥ-i çār-yār

dībāce-i suhan:

1. **dībāce-i suḫan:**-*dan*
Kaside 30
Mısra: **18**
Şiirin başlangıcı.

Ol ser-firāz-ı ʿaṣr ki iẓhār-ı ḥālde
Dībāce-i suḫandan olur vāḳıf-ı meʾāl

dicle:

1. **dicle:**
Kaside 40
Mısra: **127**
Dicle nehri.

Dicle seyrinde ṣalınmaḳda sehī-ḳāmetler
Dicle dīvāne olup itmede ṭuġyan eyüdür

dīdār:

1. **dīdār:**-*uñ, -a*
Gazel 245
Mısra: **8**
Yüz, çehre, sima, güzel yüzün görünmesi.

Kaʿbe-i vaṣluñ temennāsındadur ʿālem tamām
Göñlüm ammā ki benüm dīdāruña müştāḳdur

2. **dīdār:**-*uñ, -a*
Gazel 579
Mısra: **2**
Yüz, çehre; sevgilinin yüzü.

Viṣālüñ ṭālibi eyler yolunda ʿömrini żāyiʿ
Yine ẕevḳ ol esīrüñ kim ola dīdāruña ḳāniʿ

3. **dīdār:**-*ı, -n*
Gazel 394
Mısra: **7**
Yüz, çehre.

Nola görsek hemīşe şāhid-i maḳṣūd dīdārın
Bilürsin elde cām-ı mey gibi āyīnemüz vardur

4. **dīdār:**-*ı*
Gazel 77
Mısra: **5**
Yüz, güzel yüz, çehre. || *Görünüş, tecelli.*

Dīdārı ḳıyāmete ḳalur āh
Gelmezse bugün ol serv-ḳāmet

5. **dīdār:**-*a*
Gazel 599
Mısra: **11**
Cenâb-ı Hakk'ın müminlere vadettiği görünüşü, tecellisi.

Cenneti vāʿıẓ bugün dīdāra tercīḥ eylemiş
Ḫalḳa maʿlūm oldı hep ṣıdḳ u yalanı var yoḳ

6. **dīdār:**-*a*
Gazel 369
Mısra: **12**
Allah'ın yüzü, vechullah veya ru'yet, Allah'ın mümin

kullarına vaad ettiği görüntüsü, tecellisi.

Sālikān-ı reh-i ʿaşḳ cennete meyl itmezler
Neylesün cenneti dīdāra o kim vāṣıldur

7. **dīdār:**-*suz*
Gazel 489
Mısra: **14**
Güzel yüz, güzellik. || Sevgili.

Cismde cān gibidür gözde ḫayāl-i rūy-ı yār
Olsun ey Rūḥī ne ten cānsuz ne göz dīdārsuz

8. **dīdār:**-*dur*
Gazel 722
Mısra: **5**
Yüz, güzel yüz, çehre. II Cenâbıhakk'ın müminlere vâdettiği görünüşü, tecellîsi.

Dīdārdur cihāna göñül gelmeden murād
Devr-i ḳamerde muʿterif-i rūy-ı sāde ol

dīdār-ı ḥaḳḳ:

1. **dīdār-ı ḥaḳḳ:**-*ı*
Gazel 719
Mısra: **5**
Allah'ın yüzü, tecellisi.

Dīde-i bāṭın gerek dīdār-ı Ḥaḳḳı görmege
Sen gerekse zāhidā başdan ayaġa dīde ol

dīdār-ı ḫūbān:

1. **dīdār-ı ḫūbān:**
Gazel 140
Mısra: **10**
Güzellerin yüzü.

ʿĀlem-i maʿnīde ey Rūḥī hemān ben bildügüm
Ṣūretā bir nesne yoḳ dīdār-ı ḫūbāndan leẕīẕ

dīdār-ı nūr-baḫş:

1. **dīdār-ı nūr-baḫş:**-*uñ, -la*
Rübai 16
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Işık saçan yüzü.

Çeşmüm dīdār-ı nūr-baḫşuñla żiyā
Göñlüm güftār-ı dil-pesendüñle ṣafā

dīdār-ı yār:

1. **dīdār-ı yār:**-*a*
Gazel 467
Mısra: **7**
Sevgilinin yüzü.

ʿAşḳ-ı pākile bu gün dīdār-ı yāra ṭālibüz
Mihrimüz günden de aẕhardur meveddet ehliyüz

dīde:

1. **dīde:**
Gazel 60
Mısra: **7**
Görme organı; göz, çeşm, ayn.

Ṣulamaḳdaydı kūyuñı dīde
Eşk-bār olmadın felekde seḥāb

2. **dīde:**
Müseddes 1
Mısra: **19**
Göz II Aşığın gözü.

Nice demdür ki fırḳat miḥnetinden dīde giryāndur
Dil-i maḥzūnı dirseñ ol da biñ derdile nālāndur

3. **dīde:**-*den*
Gazel 539
Mısra: **10**
Göz.II Âşığın kanlı gözleri.

Rūḥiyā ʿaşḳa giriftār olalı olmışdur
Dīdeden ḫūn-ı ciger ḫāşılımuz dilde ḫırāş

dīde-i aġyār:

1. **dīde-i aġyār:**-*dan*
Gazel 719
Mısra: **4**
Rakiplerin gözleri; bakışları.

Her nigāhı dostum bir sehm-i zehr-ālūd olur
İḫtirāz it dīde-i aġyārdan pūşīde ol

dīde-i aḥbāb:

1. **dīde-i aḥbāb:**
Gazel 116
Mısra: **2**
Dostların gözleri.

Ey ḳılan gül-ruḫların cām-ı şarāb-ı nāb surḫ
Gel ki oldı ḥasretüñle dīde-i aḥbāb surḫ

2. **dīde-i aḥbāb:**
Gazel 115
Mısra: **10**
Dostların, âşıkların gözleri.

Bāde-i gül-reng içüp sen çıḳ ṣalın aġyār ile
Dostum ġamdan ḳo olsun dīde-i aḥbāb surḫ

dīde-i aḫter:

1. **dīde-i aḫter:**
Gazel 344
Mısra: **1**
Yıldızın gözü. || Baht gözü.

Gökde ḫāk-i ḳademüñ dīde-i aḫter gözedür
Yerde būy-ı keremüñ nergis-i ʿabher gözedür

dīde-i aʿmā:

1. **dīde-i aʿmā:**
Gazel 832
Mısra: **4**
Kör göz.

Çeşm-i nergis ṣaḥn-ı gülşende açıldı jāleden
Ger belāda dīde-i aʿmā nitekim nūrdan

dīde-i bāṭın:

1. **dīde-i bāṭın:**
Gazel 719
Mısra: **5**

Görünmeyeni, gizli olanı gören göz.

Dīde-i bāṭın gerek dīdār-ı Ḥaḳḳı görmege
Sen gerekse zāhidā başdan ayaġa dīde ol

2. **dīde-i bāṭın:**-*a*
Gazel 58
Mısra: **8**
Görünmeyen göz.

Naẓar-ı luṭfına Mūsāyı düşürdi maẓhar
Dīde-i bāṭına mālikdi ḥaḳīḳatda Şuʿayb

dīde-i bīdār:

1. **dīde-i bīdār:**
Gazel 420
Mısra: **8**
Uyanık göz.

Ḥ̱āb-ı ġafletde olan lāyıḳ-ı dīdār olmaz
Şāhid-i ġayb yüzin dīde-i bīdār görür

2. **dīde-i bīdār:**-*lar, -ı*
Kaside 26
Mısra: **51**
Uyanık göz. || *(Baht için) Uyanık, açık.*

Baḫtuñuñ dīde-i bīdārları vaṣfında
Siḥrdür sözlerüm ammā ki ḳamu siḥr-i ḥalāl

dīde-i bīnā:

1. **dīde-i bīnā:**-*muz, -ı*
Terkib-bend 3
Mısra: **1**
Gören göz.

Gelüñüz dīde-i bīnāmuzı giryān idelüm
Bir yire cemʿ olalum nāle vü efġān idelüm

dīde-i cān:

1. **dīde-i cān:**-*ı*
Gazel 147
Mısra: **5**
Can gözü.

Anuñ ki dīde-i cānı küşādedür naẓarı
Ne yerde ġonca-i bāġ u ne gökde kevkebedür

dīde-i çarḫ-ı köhen:

1. **dīde-i çarḫ-ı köhen:**
Tarih 51
Mısra: **6**
Köhnemiş dünyanın gözü.

Medrese-i dil-küşā çeşme-i ʿālī-binā
Böyle binā görmedi dīde-i çarḫ-ı köhen

dīde-i cem:

1. **dīde-i cem:**-*dür*
Terkib-bend 8
Mısra: **20**
Cem'in gözü. || *Şarabın mucidi Cem'in göz bebeği.*

Dil-bestelerüz bizden ıraġ eyleme bir dem
Ol bādeyi kim nūr-ı dil ü dīde-i Cemdür

dīde-i dūr-bīn:

1. **dīde-i dūr-bīn:**-*e*
Gazel 689
Mısra: **1**
Keskin görüşlü göz. || *Aşığın gözü.*

Sürme-i ḫāk-i pāyuñı dīde-i dūr-bīne çek
Ḫançer-i ābdāruñı sīne-i ehl-i kīne çek

dīde-i ebr:

1. **dīde-i ebr:**
Kaside 31
Mısra: **18**
Bulut gözü. || *Bulut gibi yaş döken göz.*

Gülüñ dāmenini görür ḫār elinde
Nice olmasun dīde-i ebr pür-nem

dīde-i encüm:

1. **dīde-i encüm:**
Kaside 19
Mısra: **60**
Yıldıza benzeyen göz.

Ḥ̱āb-ı rāḥatda olan kevkeb-i baḫtın gözedür
Ṣubḥa dek olduġı bu dīde-i encüm bīdār

dīde-i ġam-dīde:

1. **dīde-i ġam-dīde:**
Gazel 718
Mısra: **2**
Kederli göz.

Şeb-i firḳatda ey dil leblerin yād eyleyüp ḳan ol
Demüñdür sen daḥi ey dīde-i ġam-dīde giryān ol

2. **dīde-i ġam-dīde:**
Gazel 774
Mısra: **1**
Kederli göz. || *Aşığın yaş dolu gözleri.*

Yer yüzüñ dīde-i ġam-dīde pür-āb itdi tamām
Deli göñlüm gibi dünyāyı ḫarāb itdi tamām

dīde-i gevher-pāş:

1. **dīde-i gevher-pāş:**-*um*
Gazel 401
Mısra: **7**
Cevher saçan göz.

Eşk-i ḫūnin ile pür dīde-i gevher-pāşum
Mey-i ḫamra ile cāna ṭolı sāgar görinür

dīde-i giryān:

1. **dīde-i giryān:**
Gazel 591
Mısra: **1**
Ağlayan göz.

Aġlamaz derdüñ ile dīde-i giryān ancaḳ

Her gelen ʿāleme bu derdile nālān ancaḳ

dīde-i ḥaḳ-bīn:

1. **dīde-i ḥaḳ-bīn:**-*i*
Gazel 385
Mısra: **10**
Hakkı gören göz.

Çeşm-i ẓāhir-bīnile bīnā geçer zāhid velī
Biz aña bīnā dirüz kim dīde-i ḥaḳ-bīni var

dīde-i ḥāṭır:

1. **dīde-i ḥāṭır:**-*um, -a*
Gazel 569
Mısra: **2**
Gönül gözü.

Olsa nüh-cām-ı felek encümen-ārā-yı neşāṭ
Dīde-i ḥāṭıruma gelmeye ṣaḥbā-yı neşāṭ

dīde-i hūn-bār:

1. **dīde-i ḫūn-bār:**-*da*
Gazel 990
Mısra: **8**
Kan saçan göz.

Ṣaḥne-i ʿaşḳ itdi rehberlik ḥayāluñ şāhına
Geldi ḳondurdı sarāy dīde-i ḫūn-bārda

dīde-i ḫūn-efşān:

1. **dīde-i ḫūn-efşān:**-*da*
Gazel 982
Mısra: **1**
Kan saçan göz. || *Aşığın kan ağlayan gözleri.*

Seyr idüñ ʿaks-i lebin dīde-i ḫūn-efşānda
Kim görüpdür ki ola laʿlile dür bir kānda

2. **dīde-i ḫūn-efşān:**-*um*
Gazel 790
Mısra: **2**
Kanlar saçan göz. || *Aşığın kanlı gözyaşı döken gözü.*

Ḳan olupdur ġam-ı laʿlüñle dil-i nālānum
Nice ḳan aġlamasun dīde-i ḫūn-efşānum

dīde-i hūn-pāş:

1. **dīde-i ḫūn-pāş:**
Gazel 379
Mısra: **4**
Kan saçan, kan ağlayan göz.

Bāʿiṣ-i ḫande nedür ġonca-i nev-ḫastaya
Bülbül-i zārdaki dīde-i ḫūn-pāş nedür

2. **dīde-i ḫūn-pāş:**
Gazel 613
Mısra: **1**
Kan saçan göz. || *Kanlı gözyaşı dökmek.*

Çekmege ḫāk-i rehüñ dīde-i ḫūn-pāş gerek
Yaḳmaġa dāġ-ı ġamuñ ḳatı ulı baş gerek

dīde-i hūn-rīz:

1. **dīde-i ḫūn-rīz:**-*ler, -üñ*
Gazel 648
Mısra: **1**
Kan döken, kanlı gözyaşı akıtan göz.

Gülme aġladuġına dīde-i ḫūn-rīzlerüñ
Gözi yaşın dökici olma seḥer-ḫīzlerüñ

dīde-i ʿibretle nazar kıl-:

1. **dīde-i ʿibretle naẓar ḳıl-:**
Tahmis 1
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
İbret gözüyle bakmak. || *(Etrafında olup bitenlere) Ders alacak şekilde bakmak.*

Gel ey ḥākim dīde-i ʿibretle ḳıl naẓar
Gülşende güne güne nedür bu şükūfeler

dīde-i kūr:

1. **dīde-i kūr:**
Kaside 14
Mısra: **14**
Kör göz.

Çemende açdı seḥer çeşmi nergis-i jāle
Açıldı nūr ile şan Kerbelāda dīde-i kūr

dīde-i nemnāk:

1. **dīde-i nemnāk:**-*lar, -ı*
Kaside 18
Mısra: **41**
Yaşlı göz.

Ġuṣṣadan ḳan aḳıdur dīde-i nemnākları
Her ḳaçan eyleseler tīrini düşmenleri yād

dīḍe-i pāk:

1. **dīḍe-i pāk:**
Gazel 477
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Temiz gözü.

Dīḍe-i pāk u sünbül-i vech-i cemīle ṭālibüz
Olsa cemālına nola ṣubḥ u mesā nezẓāremüz

dīde-i pür-ḫūn:

1. **dīde-i pür-ḫūn:**
Gazel 28
Mısra: **4**
Kanla dolu göz.

Laʿl-i yāra baḳduġum demlerde ḳan ile ṭola
Āh kim ʿayn-i belādur dīde-i pür-ḫūn baña

dīde-i pür-hᵛāb:

1. **dīde-i pür-ḫᵛāb:**
Gazel 116
Mısra: **12**
Uyku dolu gözler.

Geldi ammā el-ḥaẓer ey dil ki āteşdür gelen
Cāme surḫ u çehre surḫ u dīde-i pür-ḫᵛāb surḫ

dīde-i pür-nem:

1. **dīde-i pür-nem:**
Gazel 347
Mısra: **8**
Yaşla dolu göz.

Çıḳarur bād-ı ṣabā göklere duman duman
Ayaġun ṭopraġını dīde-i pür-nem mi görür

dīde-i rūḥi-i dil-efkār:

1. **dīde-i rūḥi-i dil-efkār:**-*a*
Gazel 239
Mısra: **13**
Gönlü yaralı Rûhî'nin gözü.

Dīde-i Rūḥi-i dil-efkāra
Ayaġuñ tozı tūtiyā görinür

dīde-i rūḥi-i sevdā-zede:

1. **dīde-i rūḥi-i sevdā-zede:**
Gazel 344
Mısra: **16**
Sevdaya tutulmuş Ruhi'nin gözü.

İzi ṭozın getürür bād-ı ṣabā Pāṣānuñ
Dīde-i Rūḥi-i sevdā-zede yollar gözedür

dīde-i ter:

1. **dīde-i ter:**
Gazel 146
Mısra: **1**
Gözyaşı.

Dīde-i ter ḫāk-ı rāhuñ reft u rev idüp gider
Dil ṣafā-yı pāy-būsuñ ārzū idüp gider

2. **dīde-i ter:**
Gazel 344
Mısra: **5**
Yaşlı göz.

Gelür ol dilber-i raʿnā didiler dīde-i ter
Nice demdür ki baḳup yollara dilber gözedür

dīde-i ʿuṣṣāḳ:

1. **dīde-i ʿuṣṣāḳ:**-*a*
Gazel 837
Mısra: **3**
Âşıkların gözü. || *Âşıkların bakış açısı.*

Gül iken dīde-i ʿuṣṣāḳa seni ḫār eyler
Ġāfil olma güzelüm ḫaṭṭuña yüz virme iñen

dīdesi giryān:

1. **dīdesi giryān:**
Kaside 39
Mısra: **38**
Gözü yaşlı.

Aġlar mı Cevherī yine bu cevr-i devrden
Ol baġrı ḫūn dīdesi giryān ne demdedür

dihḳān:

1. **dihḳān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 720
Mısra: **4**
Çiftçi.

Kāyinātuñ ḫāṣılın ṣorma ʿalem çek āhdan
Verdi dihḳānına virsün ṣaḥne-i vīrāne ol

dik-:

1. **dik-:**-*miş*
Gazel 545
Mısra: **7**
(Elbise) dikmek.

Ezel ḥayyātı kim dikmiş ḳabā-yı nāzı bālāña
Melāmet cāmesini ben żaʿīfün ḳaddine biçmiş

2. **dik-:**-*dü, -m*
Gazel 840
Mısra: **7**
Bir şeyi dikine duracak şekilde yere koyup yerleştirmek.

Nār-ı āhumdan mezārum üstine dikdüm ʿalem
Ehl-i sūz olduġuma ʿālemde ḳodum bir nişān

dik gel-:

1. **dik gel-:**-*di*
Gazel 545
Mısra: **6**
Dikleşmek, iddialaşmak.

Çemen ṣaḥnında gördüm bāġbān bir serv-i bālāyı
Bu gün dik geldi ḳadd-i yāra diyü oradan geçmiş

2. **dik gel-:**-*üp*
Gazel 124
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dik duruma gelmek. || *Birine karşı ters tutum içine girmek, karşı durmak.*

Dik gelüp ḳadduña serv u şimşād
Yondı muḥkem ikisin de üstād

3. **dik gelür:**-*ür*
Gazel 1066
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dikleşmek, birine karşı ters tutum içine girmek, karşı durmak.

Dik gelür olmayıcaḳ ol büt-i bī-pervāya
Nice isterse ṣalınsun yürüsün bālāsı

diken:

1. **diken:**
Gazel 895
Mısra: **6**
Bazı bitkilerin dal, yaprak, meyve kabuğu vb. bölümlerinde ve bazı hayvanların derisinde bulunan sert, ucu sivri ve batıcı çıkıntılardan her biri. II Zorluk, acı, ıstırap.

Ṣāyed ideler ḳaṭʿ-ı naẓar ol gül-i terden
Gelsün ḫaṭṭı aġyār gözine diken olsun

2. **diken:**
Gazel 552
Mısra: **8**
Bazı bitkilerde bulunan ucu sivri, sert, batıcı çıkıntı.

Açılmaz bülbül-i ṭabʿum ayaḳ seyrine sensüz kim
Gözüme gül diken olur çemende erġuvān āteş

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

dikil-:

1. **dikil-:**-*üp*
Gazel 216
Mısra: **6**
Ayakta durmak. || Dikkatle beklemek.

Dün ṣurāḥī bezm-i Cem naḳline açduḳda dehān
Dikilüp meclisde bir bir cāmlar gūş oldılar

2. **dikil-:**-*di*
Kaside 8
Mısra: **42**
(Bir şey) Dik olarak bir yere konup yerleştirilmek.

Kesüp bir demde üç bin kelle ḳanın dökdiler ḫāka

Dikildi nīzeye başı bu deñlü nize-dārānuñ

dikḳat:

1. **diḳḳat:**
Gazel 285
Mısra: **9**
Düşünceyi bir nokta üzerinde toplama, bir şey üzerinde düşüncesini toplayarak durma.

ʿUḳalā diḳḳat ile fikr idüp ism-i yāre
Ġayr bir nesne degül zülfine sünbül didiler

2. **diḳḳat:**
Gazel 83
Mısra: **8**
Ihtimam, incelik.

İder bī-vech peydā iktiżā-yı ʿaşḳ olur mānīʿ
Ne deñlü eyleseñ dīdār-ı yārı görmege diḳḳat

3. **diḳḳat:**
Kaside 23
Mısra: **30**
Duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplama, uyanıklık; ilgi, özen.

Kişiye cānib-i Ḥaḳḳdan ʿināyet olmayıcaḳ
Aña ne saʿy virür fāʿide ne ḫod diḳḳat

dikḳat eyle-:

1. **diḳḳat eyle-:**-*se*
Gazel 650
Mısra: **9**
Düşüncelerini bir nokta üzerinde toplamak, bir şeyin üzerinde îtinâ ile durmak.

Nola Rūḥī vaṣluña irmekde diḳḳat eylese
Bu suḫan meşhūrdur kim ḫayr işe diḳḳat gerek

dikḳat it-:

1. **diḳḳat id-:**-*üp*
Gazel 642
Mısra: **1**
Bir konuyla bütün dikkatini toplayarak ilgilenmek. || İtina göstermek.

İdüp diḳḳat egerçi çekdi şeklin ol iki ḳaşuñ
Çekince iki ḳat oldı beli ammā ki naḳḳāşuñ

2. **diḳḳat id-:**-*üp*
Gazel 999
Mısra: **10**
Düşüncelerini bir nokta üzerinde toplamak, bir şeyin üzerinde itina ile durmak.

Ola dirseñ saña bir ẕerre kitāb-ı mesṭūr
Kendüñi diḳḳat idüp vāḳıf-ı ve'ṭ-ṭūr eyle

dikḳat ṣarf it-:

1. **diḳḳat ṣarf id-:**-*er*
Gazel 83
Mısra: **11**
Dikkatle bakmak. || İhtimam göstermek.

Yine seyr-i cemāl-i yāra diḳḳat ṣarf ider çeşmüm
Çekilmişken temāşāsında aña perde-i ḫayret

dikḳatle:

1. **diḳḳatle:**
Gazel 330
Mısra: **14**
Dikkatli bir biçimde, aslına vakıf olma inceliğiyle.

Cünbişi cām-ı riyādan görinür mestāne
Eyleseñ diḳḳatle ṣūfī-i huşyāra naẓar

dikḳatle naẓar ḳıl-:

1. **diḳḳatle naẓar ḳıl-:**
Gazel 288
Mısra: **8**
Dikkatle bakmak, dikkat etmek || (Bir hususu) fark edip görmek.

Kendinde mürüvvet yoḳ ḫalḳında maḥabbet yoḳ
Diḳḳatle naẓar ḳıl gör dünyā ne ʿaceb yerdür

dil:

1. **dil:**
Gazel 32
Mısra: **7**
Yürek, gönül, kalp.

Gerek aġla ey dil gerek ḫurrem ol
Cefāsuz vefā yoḳ belāsuz ṣafā

2. **dil:**-*imüz, -den*
Gazel 135
Mısra: **12**
Gönül II Dil.

Zülfi zünnārına baġlanmaġla ol ṣanemüñ
Ne ṣanursın dilimüzden gide mi nām-ı ṣamed

3. **dil:**-*ler*
Gazel 402
Mısra: **7**
Gönül II Âşık.

Tecellā-yı cemāl-i yārdan maḥrūm olan diller
Dil-i şeydāya baḳsınlar tecellāgāhı görsünler

4. **dil:**
Gazel 993
Mısra: **10**
Dil, lisan.

Levḥ-i maḥfūẓı hemīşe taḫta-i taʿlīm idüp
Bir ʿaceb dil ögredür her gün dil-i dānā bize

5. **dil:**
Gazel 157

Mısra: **6**
(Aşığın) gönlü.

Gelür ammā ki sīmīn-ḫançer elde tīġ-ı zer belde
Ṣaḳın ey dil ki ol bī-merḥamet mestāne olmaḳ var

6. **dil:**
Gazel 1109
Mısra: **6**
Konuşma organı; dil.

Ölicek ḫāk-i mezārumda yatan her çemenüm
Dil olup söyleye bir serv-i dil-ārā ġamını

7. **dil:**-*ler, -de*
Gazel 888
Mısra: **20**
Söz, ağız.

Ḳavl u ḳarār-ı luṭf it erbāb-ı naẓm u neṯre
Dillerde söylenen hep ḳavl u ḳarāruñ olsun

8. **dil:**
Gazel 100
Mısra: **1**
Gönül. || *Konuşma ve tat alma organı.*

Ġam-ı luʿluña dil itdi imtizāc
Bādeye çekmez dil-i zār iḥtiyāc

9. **dil:**
Gazel 136
Mısra: **1**
Yürek, gönül. || *Salik.*

Olsa ʿaşḳuñda ʿaceb mi günde biñ dil nā-bedīd
Müşkil işdür ola reh dūr u menāzil nā-bedīd

10. **dil:**-*üm, -de*
Gazel 796
Mısra: **1**
Dil, zeban. II Âşığın dili, konuşması.

Dilümde ḳalmadı ḳaṭʿā mecāl-i āh sulṭānum
Belā-yı ʿaşḳuñ öldürdi beni vallah sulṭānum

11. **dil:**-*i*
Kaside 38
Mısra: **105**
Bir yazara, bir döneme ait ifade tarzı, kelime dağarcığı ve söz diziminin meydana getirdiği, o kişi veya döneme has anlatım üslûbu.

Dili söz uġrusı inṣāfsız ḥayvān-ı nāṭıḳdur
Helāk-i pençe-i ḳahrı olalar şīr-i Yezdānuñ

dil al-:

1. **dil al-:**-*maġ, -a*
Gazel 413
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönül almak.

Çīn idüp ḳaşlaruñı urma baña ġamzeñ oḳın
Bir dil almaġa nedür çaḳ bu ḳadar yayḳaralar

2. **dil al-:**-*maḳ, -da*
Gazel 547
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönül almak, gönlünü çalmak.

Laʿlüñi ālile cān almaḳda ḳattāl eyleyüp
Çeşmüñi siḥr ile dil almaḳda fettān eylemiş

3. **dil al-:**-*mış*
Gazel 14
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevgisini kazanmak, kendine âşık etmek.

Dil almış peyk-i müjgānuñ görüp bu ḳalʿa-i tenden
Bu feṯḥ-i bāba cānlar beẕl idüp ḳurbānıyuz cānā

dil bağla-:

1. **dil bağla-:**-*maḳ*
Gazel 752
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Severek bağlanmak, içten sevmek, âşık olmak.

Rūḥi-i miskīn ʿaceb mi düşse ger müşkillere
Zülfüñe dil bağlamaḳ eşkāldan ḫālī degül

2. **dil bağla-:**-*mış, -uz*
Gazel 480
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Severek bağlanmak, içten sevmek, âşık olmak.

Ṭutmaġa zülf-i çelīpāsını dil bağlamışuz
Dāḫil-i ḫalḳa-i zünnār-perestānuz biz

3. **dil bağla-:**-*n, -dı*
Tahmis 5
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Severek bağlanmak, içten sevmek, âşık olmak.

Ḳalduḳ ṣahrā-yı seyr-i çemenden bahārda
Bağlandı dil selāsil-i zülf-i nigārda

dil kişveri:

1. **dil kişveri:**-*n*
Tahmis 7
Mısra: **12**
Gönül diyarı.

Ḳaṣd eyleyeñde cān u dili sen şeh-i cihān
Tātār-ı ġamzeñ eyledi dil kişverin talān

dil murġı:

1. **dil murġı:**
Gazel 984
Mısra: **3**
Gönül kuşu. || *Aşığın gönlü.*

Uçar dil murġı gerçi zülf-i miskīnüñ hevāsından
Ne deñlü yüksek uçsa beste-i dām olur elbette

2. **dil murġı:**-*n, -ı*
Müseddes 3
Mısra: **4**
Gönül kuşu.

Nice bir hicrüñde aʿdā ṭaʿnını gūş eyleyem
Nice bir dil murġını derdüñle ḫāmūş eyleyem

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

dil ol-:

1. **dil ol-:**-*a*
Gazel 749
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeye) gönlü olmak, razı olmak.

Maḳbūl-ı bārgāh-ı Ḫudā ehl-i derddür
Fikr itme ey ṭabīb ola fikr-i devāda dil.

dil ü cān:

1. **dil ü cān:**
Gazel 786
Mısra: **5**
Gönül ve can.

Düşelüm bāde-i gülgūna gelün ey dil ü cān
Ẕevḳimuz arturalum ġuṣṣamuzı kem idelüm

dil u cān mülki:

1. **dil u cān mülki:**-*n, -e*
Gazel 166
Mısra: **14**
Gönül ve can ülkesi. || Aşığın kalbi ve bedeni.

Ḫiddetinden ḳızarup āteş olur ḳorḳum odur
Dil u cān mülkine ol āfet-i devrān oturur

dil u cān murġı:

1. **dil u cān murġı:**-*n*
Gazel 813
Mısra: **10**
Gönül ve can kuşu.

Dehānın nisbet itdüm Rūḥiyā bir şekkeristāna
Dil u cān murġın iki ṭūṭī-i gūyāya beñzetdüm

dil ü cānile:

1. **dil ü cānile:**
Gazel 1114
Mısra: **9**
Büyük bir samimiyetle, içten gelerek.

Ol serv-ḳāmetüñ dil ü cānile Rūḥiyā
Māʾil nihāl-i ḳaddine gördüm şanavberi

2. **dil ü cānile:**
Terkib-bend 8
Mısra: **257**
Candan, içtenlikle.

Virdük dil ü cānile rıżā ḥükm-i ḳażāya
Ġam çekmezüz uġrasaḳ eger derd ü belāya

dil u cānile ḳoma-:

1. **dil u cānile ḳoma-:**-*z*
Gazel 1058
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birini) Canlı bırakmamak, ölümüne yol açmak.

Dil u cānile ḳomaz ādemi Allah Allah
Degmesün kimseye hicrān oḳınuñ peykānı

dil uzat-:

1. **dil uzad-:**-*up*
Gazel 555
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimse veya bir şey için kötü söylemek.

Dil uzadup öykinürlerse cebīn-i ḥüsnüñe
Şemʿ-i bezmüñ kes başın ḳandīl-i āteş-bārı aṣ

dil vir-:

1. **dil vir-:**-*di*
Gazel 260
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönül vermek, sevmek.

Dil virdi māh-ı ḥüsnüñe bezm-i ṣafāda şemʿ
Yansa yaḳılsa āteş-i ġamile cezāsıdur

2. **dil vir-:**-*düg, -i, -y, -çün*
Gazel 734
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevmek, âşık olmak.

Ḫaṭ u ḫāl-i ruḫına virdügiyçün ehl-i diller dil
Yolında cümlesi ḳatl oldı maʿlūm olmadı ḳātil

3. **dil vir-:**-*medük*
Gazel 158
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelmek, eğinmek, meyletmek.

Belā-yı ʿaşḳına dil virmedük meger var mı
Senüñçün ey göñül ol dilsitāna kim söyler

4. **dil vir-:**-*me, -, -se, -y, -dü, -ñ*
Gazel 749
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönül vermek, sevmek, âşık olmak.

Sen virmeseydüñ ey büt-i ḫūn-ḫār yāda dil
Çekmezdi derd-i firḳatı künc-i ʿanāda dil

dilā:

1. **dilā:**
Gazel 203
Mısra: **4**
"Ey gönül" anlamında şairin gönlüne hitabı.

Cefā iderse saña kūy-ı ġayra varma diyü
Dilā şikāyeti ḳo ḥaḳ bu kim cefā yiridür

dil-ārām:

1. **dil-ārām:**-*ımuz*
Gazel 804
Mısra: **11**
Gönlü dinlendiren, gönlü okşayan sevgili.

Oldı dil-ārāmımuz aġyāra rām
Yārsuz oldı bize ṣoḥbet ḥarām

dilāver:

1. **dilāver:**-*dür*
Gazel 514
Mısra: **4**
Yürekli, cesur.

Ḳaşıyla ḳāmeti yādıyla gerçi eglenür göñlüm

Dilāverdür dilinden muttaṣıl tīr ü kemān gitmez

2. **dilāver:**
Gazel 537
Mısra: **3**
Yürekli, cesur, yiğit, kahraman.

Ben dilāver o kemān-dāra dirin kim felege
Aṣa ay başına āhum gibi bir zerrīn-baḫş

3. **dilāver:**-*den*
Kaside 8
Mısra: **13**
Yürekli, cesur (kimse), yiğit, kahraman. || *Osman Paşa.*

Bu erlükler ki gelmişdür ẕuhūra ol dilāverden
Bilindi melceʿi olmaḳ gerekdi şimdi aḳrānuñ

dilāverlük:

1. **dilāverlük:**
Kaside 16
Mısra: **38**
Yiğitlik, kahramanlık, yüreklilik.

Ḳuvvet-i bāzūña ahsent ey vezīr-i nāmdār
Merd-i meydānsın saña olmış dilāverlük helāl

dil-āvīz:

1. **dil-āvīz:**-*i*, -*n*, -*e*
Gazel 119
Mısra: **8**
Gönlü çeken, gönlü kendine cezbeden.

Ḳonmayup her şāḫa yüksekden uçarken murġ-ı dil
Bağladı zülf-i dil-āvīzine bir serv-i bülend

dil-āzār:

1. **dil-āzār:**-*lıġ*, -*a*
Gazel 369
Mısra: **3**
Kalp kırıcı, gönül incitici.

Ḳanġı zāhid ki dil-āzārlıġa māyildür
Rūz u şeb her ne ʿibādet ki ider bāṭıldur

dilber:

1. **dilber:**-*leri*
Gazel 23
Mısra: **5**
Gönül alan, güzel.

Gerçi dilberleri ḫoş-ṭabʿdur İstanbuluñ
Anlaruñ var lisānında velī özge ṣafā

2. **dilber:**-*dür*
Gazel 373
Mısra: **1**
Gönül alan güzel || *Sevgili.*

Ḳande baḳsañ görinen gözlerüñe dilberdür
ʿIyd-gāhuñ yine ẕevḳin idicek demlerdür

3. **dilber:**
Gazel 646
Mısra: **1**
Gönül alan güzel || *Sevgili.*

Ḫāk olup kūyuñda ey dilber güẕār itsem gerek
Ayaġuñ ṭozına cānı ber-güẕār itsem gerek

4. **dilber:**
Gazel 25
Mısra: **1**
Gönül alan, güzel, mahbube.

Dilber o dur ki lebleri sözde şeker-feşān ola
Ḥāl bile dil añlaya sözleri ḳūt-ı cān ola

5. **dilber:**
Gazel 583
Mısra: **4**
Gönül alan, güzel. || *Mürşit veyahut abdal.*

Şevḳ odıyla nice ʿāşıḳlar vücūdın yaḳmasun
Yaḳa bir meclisde kim gögsinde dilber tāze dāġ

6. **dilber:**
Gazel 1055
Mısra: **8**
Gönlü alıp götüren, gönlü kendine çeken güzel, sevgili.

Ṭutalum beñzer imiş ʿārıż-ı yāra gül-i āl
Andan ey bülbül aña biz diyelüm dilber mi

7. **dilber:**
Gazel 747
Mısra: **18**
Âşık olunan, sevilen, maşuk.

Gördügine şanma ey hemdem olam ʿāşıḳ beni
Ḳatı çoḳ dilber görüpdür gördügüñ ebter göñül

8. **dilber:**--*üñ*, -
Gazel 1110
Mısra: **1**
Gönlü alıp götüren, gönlü kendine çeken güzel, sevgili.

Olmışam derdile bir dilberüñ āvārecügi
Dil ü cān ġāret ider nergis-i ʿayyārecügi

dilberā:

1. **dilberā:**
Gazel 698
Mısra: **9**
Ey gönül alan II Ey sevgili.

Bir nigāh itmez giçersin dilberā biñ nāzile
Rūḥī āḫir helāk eyler bu istiġnālaruñ

dilber-i ʿālī-cenāb:

1. **dilber-i ʿālī-cenāb:**
Gazel 747
Mısra: **22**
Haysiyet ve şeref sahibi gönül alan sevgili.

Ḳatı ʿālī-şāndur itmez degme bir bī-ḳadra meyl
Rūḥiyā bir dilber-i ʿālī-cenāb ister göñül

dilber-i ʿayyāş:

1. **dilber-i ʿayyāş:**
Gazel 613
Mısra: **6**
İçki düşkünü sevgili.

Mey-i gülgūnile ẕevḳ eyleyicek demlerdür

Bize bir ḫāl bilür dilber-i ʿayyāş gerek

dilber-i bāde-hˇār:

1. **dilber-i bāde-ḫˇār:**
Gazel 1059
Mısra: **4**
Şarap içen sevgili.

Zāhid-i tevbe-kār gitmez mi
Dilber-i bāde-ḫˇār gelmez mi

dilber-i ebrū kemān:

1. **dilber-i ebrū kemān:**
Gazel 1048
Mısra: **16**
Keman kaşlı sevgili.

İdüp āzādelük daʿvāsını gögsin gerer Rūḥī
Diyār-ı Rūmda bir dilber-i ebrū kemān yoḳ mı

dilber-i peymān-kesil:

1. **dilber-i peymān-kesil:**
Gazel 763
Mısra: **10**
Sözünde durmayan güzel.

Rūḥi-i dil-dādeye ṣun bāde-veş cām-ı lebüñ
Tā bula tāze ḥayāt ey dilber-i peymān-kesil

dilber-i raʿnā:

1. **dilber-i raʿnā:**
Gazel 344
Mısra: **5**
Gönlü kendine çeken güzel (sevgili).

Gelür ol dilber-i raʿnā didiler dīde-i ter
Nice demdür ki baḳup yollara dilber gözedür

dilber-i sīm-endām:

1. **dilber-i sīm-endām:**-*a*
Gazel 929
Mısra: **12**
Gümüş gibi beyaz tenli sevgili.

Ne ḳadar mürde-dil olmaḳ gerek ol ʿāṣıḳ kim
Cān fedā itmeye bir dilber-i sīm-endāma

dilber-i şīrīn-ḥarekāt:

1. **dilber-i şīrīn-ḥarekāt:**
Gazel 74
Mısra: **1**
Tavrı tatlı sevgili.

Ceyb-i pīrāhenüñ ey dilber-i şīrīn-ḥarekāt
Çeşme-i Ḫıżrdur anda bedenüñ āb-ı ḥayāt

dilber-i şūḫ:

1. **dilber-i şūḫ:**
Gazel 401
Mısra: **5**
İşveli, cilveli, gönül alan sevgili.

Şeb-i tār içre gele meclise ol dilber-i şūḫ
Gūyiyā ebr içinde meh-i enver görinür

dilber-i yegāne:

1. **dilber-i yegāne:**
Gazel 445
Mısra: **6**
Eşsiz sevgili.

Cān u başı yolında ṣarfʿitsek
Bilmez ol dilber-i yegāne henüz

dil-beste:

1. **dil-beste:**-*ler*
Gazel 253
Mısra: **2**
Gönül bağlamış II Âşık.

Aġyār kūyuñ geşt ider cān u dil ol gīsūdadur
Āzādeler ʿıyş itmede dil-besteler ḳayġudadur

2. **dil-beste:**-*ler, -üz*
Terkib-bend 8
Mısra: **19**
Gönül bağlamış, gönül vermiş.

Dil-bestelerüz bizden ıraġ eyleme bir dem
Ol bādeyi kim nūr-ı dil ü dīde-i Cemdür

dil-beste ol-:

1. **dil-beste ol-:**-*an*
Gazel 417
Mısra: **21**
Gönül bağlamak, gönül vermek, kendini kaptırmak.

Niʿmet-i ẓāhire dil-beste olan gürsineler
Müzd-i nān-pāreye cennāt-ı naʿīm isterler

2. **dil-beste ol-:**-*du, -ḳ*
Gazel 1072
Mısra: **5**
Gönül bağlamak, âşık olmak.

Bir perīnüñ zülfine dil-beste olduḳ biz ki var
Her ser-i mūyında biñ cān-ı muḳaddes aşılı

dil-beste-i miḥnet:

1. **dil-beste-i miḥnet:**
Gazel 485
Mısra: **12**
Dertlere gönül bağlamış.

Ḥażret-i ʿOsmān Pāşā kim gedā-yı dergehin
Ġayra muḥtāc eylemez dil-beste-i miḥnet ḳomaz

dil-beste-i zünnār-ı ʿaşḳ ol-:

1. **dil-beste-i zünnār-ı ʿaşḳ ol-:**-*du, -m*
Gazel 765
Mısra: **5**
Aşk zünnarına gönül bağlamak.

Düşelden bir büte dil-beste-i zünnār-ı ʿaşḳ oldum
Ten-i zārumda yer yer ʿuḳde-i zünnārdur dāġum

dil-cū:

1. **dil-cū:**-*dur*
Gazel 274
Mısra: **6**
Gönül arayan, gönül çeken.

Sīnede yārelerümle bir olup gönlüm arar
Nāvek-i ġamzesi ḥaḳḳā ki ʿaceb dil-cūdur

dil-dāde:

1. **dil-dāde:**
Gazel 767
Mısra: **9**
Gönül vermiş, âşık.

Ḫālüñe dil-dāde encüm çeşmüñe nergis esīr
Hep çekerler miḥnetüñ bīnāda ġam aʿmāda hem

dil-dāde ol-:

1. **dil-dāde ol-:**-*dı*
Gazel 708
Mısra: **6**
Âşık olmak, gönül vermek.

Meclis-i meyde ne āl itdüñ ki dest-i şevḳile
Sīnesin çāk idüp oldı ḥüsnine dil-dāde gül

dildār:

1. **dildār:**-*dan*
Gazel 108
Mısra: **3**
Birinin gönlüne malik olan maşuka.

Ġayr elinden içmezin mey geçmezin dildārdan
Şeyḫ Ṣanʿānam bugün ʿahdum da tevbem de naṣūḥ

2. **dildār:**-*ı*
Kaside 20
Mısra: **20**
Gönül alan, sevgili.

Kim bilmeyup dil cevr ide ṭura Dildārı ola bir çeşmi ḳātil

3. **dildār:**-*uñ*
Gazel 658
Mısra: **4**
Birinin gönlüne malik olan maşuka: güzel ‖ Sevgili.

Bilür kim laʿl rengīn olduġınca ḳıymeti artar
Lebin gūyā budur emdirmeden maḳṣūdı dildāruñ

4. **dildār:**
Gazel 163
Mısra: **4**
Gönlü kendine bağlamış olan kimse, sevgili.

Yir u gök ḫalḳı üşüp seyrine feryād ḳopar
ʿArż-ı reftār idüp ol laḥẓa ki dildār yürür

dildār-ı sāde-dil:

1. **dildār-ı sāde-dil:**
Gazel 749
Mısra: **4**
Temiz kalpli sevgili.

ʿAşḳuñ belāsın anda çeker ehl-i derd kim
Aġyār-ı ḥīle-sāz ola dildār-ı sāde-dil

dilde söylen-:

1. **dilde söylen-:**-*ür*
Gazel 731
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dillerde dolaşmak. || *Her yerde sözü edilmek.*

Zülf-i dildārı al aġyāruñ elinden ey dil
Söylenür dilde meşeldür ki ṭoñızdan bir ḳıl

dilden çıkar-:

1. **dilden çıḳar-:**
Gazel 33
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönülden çıkarmak, sevilen bir şey veya kimseyi unutmak.

Çıḳar ʿuḳbāyı dilden çünki el virdi saña dünyā
Ṭamaʿ-kār olma yā ʿuḳbā gerek ey ḫᵛāce yā dünyā

2. **dilden çıḳar-:**
Gazel 768
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönülden çıkmak, kendisine karşı eskisi gibi sevgi ve alaka gösterilmemek, unutulmak.

Terk-i fiġāna çāre mi vardur meger ölem
Dilden çıḳar mı yār ile ṣoḥbetler itdügüm

3. **dilden çıḳar-:**-*ur*
Gazel 204
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönülden çıkarmak. || *Önem vermemek, ilgisini kesmek.*

Māsivā fikrini dilden çıḳarur ʿārifler
Sırr-ı eşyā olur ol vechile ʿāriflere çehr

dilden geç-:

1. **dilden geç-:**-*en*
Tahmis 1
Mısra: **22**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönülden geçmek, düşünmek.

Cānānile münāsebet-i cām farḳ idüp
Dilden geçen ġurūrile iẕʿānı farḳ idüp

2. **dilden giç-:**-*er*
Gazel 788
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyin olmasını veya bir şey yapmayı istemek.

Rūḥī düşüp şarāba yine selb-i zühd içün
Dilden giçer ki bir nice gün sīne-çāk olam

dilden ḳop-:

1. **dilden ḳop-:**-*dı*
Gazel 1093
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönülden kopmak, içinden gelen bir arzu ile birine bir şey vermek.

Yine dilden bugün ol mihre maḥabbet ḳopdı
Ḥaḳ bu kim ol gül-i raʿnā ʿaceb āfet ḳopdı

dile-:

1. **dile-:**-*r*, -*in*
Gazel 24

Mısra: **7**
Dilemek, istemek.

Ḫuld-ı viṣāluña dilerin ölmeden irem
Ḳaṣdum bu Ḥaḳ virürse ecelden amān baña

2. **dile-:**-*r*
Gazel 147
Mısra: **3**
Bir şeye erişmeyi istemek, arzu etmek, talep etmek.

Diler ki ḫidmet-i ḫāk-ı derüñle ḳadr bula
Güneş ki evc-i semāda bülend-kevkebedür

3. **dile-:**-*r*
Gazel 152
Mısra: **10**
Arzu etmek, istemek, talep etmek.

Gider ʿaḳlı başından bir perī-peyker güzel görse
Hemān ölmek diler yolında Rūḥī ne ʿaceb cāndur

4. **dile-:**-*r, -se, -ñ*
Gazel 374
Mısra: **9**
İstemek, arzulamak.

Rūḥiyā devlet dilerseñ ʿazm-i Rūm it kim hele
Meyl iderler anda bir ehl-i belāġat görseler

dile al-:

1. **dile al-:**-*maḳ*
Gazel 1001
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söylemek.

Sükker mükerrer olsa yeñilmez revā degül
Bir söz ki dendi almaḳ anı bir daḥi dile

dile geleni söyle-:

1. **dile geleni söyle-:**-*r, -üz*
Terkib-bend 7
Mısra: **68**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ağzına geleni söylemek, düşünmeden konuşmak.

Rūḥiyā ṭurmayup dile geleni
Söylerüz gerçi yanmaġile yürek

dile kār eyle-:

1. **dile kār eyle-:**-*di*
Tarih 8
Mısra: **18**
Kelime Tipi: **Deyim**
Cana yetmek, katlanamayacak duruma gelmek, bezmek, bıkmak.

Ḳıldı tārīh-i vefātını göñül vird-i zebān
Dile kār eyledi hicrānı Muḥammed Şāhuñ

dil-efkār:

1. **dil-efkār:**-*ı*
Gazel 85
Mısra: **6**
Gönlü yaralı; âşık.

Daḥi tāb u tuvānum ḳalmamışdur çekmege cevrin
Esirge ben dil-efkārı o şūḫuñ cevrini az it

dil-efkār-ı maḥabbet ol-:

1. **dil-efkār-ı maḥabbet ol-:**-*mış, -dı*
Gazel 80
Mısra: **6**
Aşk sebebiyle gönlü yaralanmak.

Almadan ele dest-i ḳażā ʿaşḳ kemānın
Cānum benüm olmışdı dil-efkār-ı maḥabbet

dil-fikār:

1. **dil-fikār:**-*a*
Gazel 154
Mısra: **12**
Gönlü yaralı.

Laʿluñ raḳībe cām-ı mey-i erġavān şunar
Ben dil-fikāra ġamzelerüñ ṭolı ḳan virür

2. **dil-fikār:**
Gazel 998
Mısra: **2**
Gönlü yaralı II Kederli (kimse).

Elbette her maḥzūn olan mesrūr olur bayrāmda
Biz dil-fikār olmaḳ neden böyle şerīf-i eyyāmda

3. **dil-fikār:**-*uñ*
Gazel 658
Mısra: **8**
Gönlü yaralı kişi. || Âşık.

Degüldür laʿl-i yāra ḫātem-i zerrīn dilberde
Gözinden ṣıçramış bir ḳāṭre ḳanıdur ben dil-fikāruñ

dil-fikār eyle-:

1. **dil-fikār eyle-:**-*meg, -e*
Gazel 576
Mısra: **8**
(Birinin) gönlünü yaralamak.

Altun sinānlu nīze ile geldi meclise
Pervānesini eylemege dil-fikār şemʿ

dil-fikār-ı nev:

1. **dil-fikār-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **16**
Yeni bir gönlü yaralı, âşık.

Kūyından eksik olmasa ġavġā ʿaceb midür
Gün var mıdur ki gelmeye bir dil-fikār-ı nev

dil-firīb:

1. **dil-firīb:**
Gazel 69
Mısra: **8**
Gönül aldatıcı, güzel, cazip.

Göñlimüz aldı bizi öldürmek ister cevrile
Raḥmı yoḳ bir kāfir-i ḳattāl vażʿı dil-firīb

dil-güşā:

1. **dil-güşā:**
Gazel 534
Mısra: **2**
Gönül açan, kalbe ferah veren.

ṣafā ol ehl-i ẕevḳuñdur kim eyler dāʾimā meclis
Göñülde ġam ḳomaz zīrā olınca dil-güşā meclis

2. **dil-güşā:**-*dur*
Gazel 570
Mısra: **1**
Gönle ferahlık veren, iç açıcı, ferahlatıcı.

Beẕm-i mey dil-güşādur ey vāʿıẓ
Gel ki ʿālem fenādur ey vāʿıẓ

dil-ḫāh:

1. **dil-ḫāh:**
Gazel 594
Mısra: **10**
Gönlün arzu ettiği. || *Sevgili.*

Ḫūblarla içmegi Rūḥīye teklīf eylemeñ
Cān ḳarār eyler mi bir meclisde kim dil-ḫāh yoḳ

dil-hasta:

1. **dil-ḫasta:**-*y, -a*
Gazel 10
Mısra: **10**
Hasta gönül.

Kākülin gösterdi baña seyr iderken ḳāmetin
Rūḥī-i dil-ḫastaya oldı belā üzre belā

2. **dil-ḫasta:**-*ñ, -a*
Gazel 1042
Mısra: **6**
Gönül hastası. || *Âşık.*

Dün dimişsin ki yolumda ölene raḥm iderin
Yine dil-ḫastaña şāhum naẓaruñ var gibi

dil-i aʿdā:

1. **dil-i aʿdā:**-*da*
Kaside 13
Mısra: **63**
Düşmanın yüreği.

Yeriyle yoḳ dil-i aʿdāda ḳuvvet-i güftār
Meger ki tīġ-i zebānumdan ola ḫavf ü hirās

dil-i ādem:

1. **dil-i ādem:**
Gazel 210
Mısra: **6**
İnsan gönlü.

Nice döysün āteş-i hicrüñle inşāf idelüm
Ḳaṭre-i ḫūndur benüm rūḥum dil-i ādem nedür

dil-i aġyār:

1. **dil-i aġyār:**
Gazel 479
Mısra: **15**
Rakibin kalbi.

Dil-i aġyār gibi tīre olursa ʿālem
Ḥāʾil olmaz bize ḫurşīd-i dıraḫşānuz biz

dil-i ʿāşık:

1. **dil-i ʿāşıḳ:**
Gazel 438
Mısra: **3**
Aşığın gönlü.

Yār cevrinde dil-i ʿāşıḳ yıḳılsa ġam degül
Tīz ḫarāb olur o yer kim ḥākimi dād eylemez

dil-i ʿāşık-ı nālān:

1. **dil-i ʿāşıḳ-ı nālān:**-*ı*
Gazel 916
Mısra: **8**
Ağlayıp inleyen aşığın gönlü.

Yār odur ḫāṭır-ı aġyār-ı dil-āzārı yıḳup
Ala luṭfile dil-i ʿāşıḳ-ı nālānı ele

dil-i āşüfte:

1. **dil-i āşüfte:**
Gazel 995
Mısra: **5**
Sevdalı gönül.

İki ṭūṭīdür dil-i āşüfte vü cān-ı ḥazīn
Sözleri hep ol leb-i şekker-şikenden cānibe

dil-i belā-zede:

1. **dil-i belā-zede:**-*y, -e*
Gazel 16
Mısra: **8**
Belaya uğramış gönül.

ʿİtāba başladı ġamgīn görince ben zārı
Dil-i belā-zedeye virdi çün ʿitāb ṣafā

dil-i bīçāre:

1. **dil-i bīçāre:**
Gazel 652
Mısra: **4**
Çaresiz, zavallı gönül.

Cevrine meyl itme ol şūḫuñ vefāsın iste gör
Ey dil-i bīçāre bu olmazsa ol ḫod ḫāṭıruñ

2. **dil-i bīçāre:**-*y, -e*
Gazel 803
Mısra: **3**
Çaresiz,zavallı gönül. || *Aşığın gönlü.*

Gösterüp zülfin dil-i bīçāreye
İşte ey dīvāne zencīrüñ didüm

dil-i bī-iḳtidār:

1. **dil-i bī-iḳtidār:**-*ı*
Gazel 989
Mısra: **6**
Güçsüz, zavallı gönül.

İrişdür menzil-i maḳṣūda luṭfuñ rehber it bārī
Ẕelīl itme dil-i bī-iḳtidārı şāh-rāhuñda

dil-i bī-ḳarār:

1. **dil-i bī-ḳarār:**-*da*
Gazel 171
Mısra: **6**
Kararsız ve sabırsız gönül.

Visāla vaʿde virürsin bıraḳma ferdāya
O deñlü ṣabr dil-i bī-ḳarārda yoḳdur

1. **dil-i bī-ḳarār:**-*ile*
Gazel 972

Mısra: **8**
Kararsız gönül.

Fāş itdi ḫalḳa ʿaşḳumı bilmem ki neyleyem
Bu çeşm-i eşk-bār u dil-i bī-ḳarārile

3. **dil-i bī-ḳarār:**-*ımuz*
Gazel 918
Mısra: **3**
Yerinde duramayan gönül.

Zülfüñden ayru dutdı dil-i bī-ḳarārımuz
Bir āşiyānesini yitürmiş kebūtere

dil-i bī-ḳayd:

1. **dil-i bī-ḳayd:**-*a*
Gazel 156
Mısra: **2**
Kayıtsız, hiçbir şeyle bağı olmayan gönül.

Ḫırḳa giyseñ egnine iẕhār-ı zerḳ u şeyd olur
Meyl-i cāh itseñ dil-i bī-ḳayda külli ḳayd olur

dil-i bīmār:

1. **dil-i bīmār:**
Gazel 330
Mısra: **2**
Hasta gönül.

Güzel oldur ki ide ʿāşıḳ-ı dīdāra naẓar
Farż-ı ʿayn ola yanında o dil-i bīmāra naẓar

dil-i bī-ṭāḳat:

1. **dil-i bī-ṭāḳat:**-*um, -da*
Müsemmen 1
Mısra: **19**
Dermansız gönül.

Dil-i bī-ṭāḳatumda ẕerrece ṣabr u ḳarārum yoḳ
Ṭarīḳ-i ʿaşḳa düşdüm hem-rehüm yoḳ sāz-kārum yoḳ

dil-i dānā:

1. **dil-i dānā:**
Gazel 8
Mısra: **4**
Arif, bilgin gönül.

Olmasa keyfiyyet-i mey neşʾe-i kāmil müdām
Eylemezdi andan ey ṣūfī dil-i dānā ṣafā

dil-i dermānde:

1. **dil-i dermānde:**-*müz*
Gazel 242
Mısra: **3**
Çaresiz, güçsüz gönül.

Dil-i dermāndemüz bir ʿömrdür ḳapuñda çākerdür
Ne iḥsān eyleseñ ol bābda miskīne lāyıḳdur

dil-i deryā-müessir:

1. **dil-i deryā-müessir:**-*de*
Gazel 1016
Mısra: **2**
Derya etkili gönül.

Ḫayāl-i cām laʿluñ bağlayaldan naḳş ḫāṭırda
Ḥaḳīḳat neşvesin bulduḳ dil-i deryā-müessirde

dil-i dīvāne:

1. **dil-i dīvāne:**
Gazel 459
Mısra: **1**
Deli gönül.

Ne teklīf olsa ṣūfīden dil-i dīvāne incinmez
Tekellüf ber-ṭaraf ʿāḳil olan nādāne incinmez

dil-i efgār:

1. **dil-i efgār:**-*da*
Gazel 991
Mısra: **1**
Gönlü yaralı.

Şevḳ-i şemʿ-i ʿārıż-ı cānān dil-i efgārda
Pertev-i ḫurşīd-i ʿālem-tābdur kūhsārda

dil-i eḥibbā:

1. **dil-i eḥibbā:**-*y, -a*
Terkib-bend 5
Mısra: **52**
Dostların kalbi, sevenlerinin yüreği.

Ol itdi ʿālem-i ervāhile bihişte duḫūl
Bıraḳdı fırḳati āteş dil-i eḥibbāya

dil-i fikār:

1. **dil-i fikār:**-*ımuz, -uñ*
Gazel 659
Mısra: **2**
Yaralı gönül.

Yapışdı tīre yine ġamzesi nigārımuzuñ
Ki tāze eyleye zaḫmın dil-i fikārımuzuñ

dil-i ġam-dīde:

1. **dil-i ġam-dīde:**
Gazel 378
Mısra: **6**
Gam görmüş, kederli gönül.

Bāġa gel seyre ki mānend-i ḫazān-dīde dıraḫt
Pāyuña varanı ḳılsun dil-i ġam-dīde niṣār

dil-i ġam-dīdemüzi aldur-:

1. **dil-i ġam-dīdemüzi aldur-:**-*sa, -ḳ*
Gazel 1092
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kederli gönlü almasını sağlamak. || Aşığın kederli gönlünü sevindirmek, hoşnut etmek.

Nola aldursaḳ o ṭıfla dil-i ġam-dīdemüzi
Geldi çatdı nidelüm üstimüze ḳaşları

dil-i ġam-dīde:

1. **dil-i ġam-dīde:**-*n, -üñ-nüñ*
Gazel 352
Mısra: **9**
Kederli gönül.

Açdı sevādın dil-i ġam-dīdenüñ
Feyż-i ḫaṭ-ı ʿārıż-ı cānānı gör

2. **dil-i ġam-dīde:**-*y*, -*i*
Gazel 280
Mısra: **12**
Gam görmüş, kederli gönül.

ʿIyş ider ṣanmasun ol ṣūḫ-ı cefā-pīşeye diñ
Dil-i ġam-dīdeyi kim ʿāşıḳ-ı nālānıdur

3. **dil-i ġam-dīde:**-*y*, -*i*
Gazel 726
Mısra: **4**
Gam görmüş gönül. || *Aşığın kederli gönlü.*

Öldürdi bizi ġam kūşe-i miḥnetde eger
Dil-i ġam-dīdeyi şād itmese ümmīd-i viṣāl

dil-i ġamgīn:

1. **dil-i ġamgīn:**-*imüz, -i*
Gazel 1056
Mısra: **14**
Gamlı gönül.

Rūḥiyā ġam bizi öldürdi gelüp ṣormadı yār
Dil-i ġamgīnimüzi ḫāṭır-ı maḥzūnımuzı

dil-i ġam-nāk:

1. **dil-i ġam-nāk:**-*ımuz*
Gazel 463
Mısra: **1**
Keder dolu gönül.

Zaḫm-ı tīġuñdan ḳaçar ṣanma dil-i ġam-nākımuz
İşte tīġuñ rūḥum işte sīne-i ṣad-çākımuz

dil-i ġam-zede:

1. **dil-i ġam-zede:**
Gazel 80
Mısra: **9**
Gamlı gönül.

Ḳan aġlamadan ġayrı dil-i ġam-zede nitsün
Sen māʾil-i āzār o ṭaleb-kār-ı maḥabbet

2. **dil-i ġam-zede:**
Gazel 1082
Mısra: **10**
Gamlı, kederli gönül.

Genc-i vaṣlın nola aġyār taṣarruf ḳılsa
Ey dil-i ġam-zede şimdengirü vebālı oldı

dil-i ġāret-zede:

1. **dil-i ġāret-zede:**-*y*, -*e-zedeye*
Gazel 279
Mısra: **10**
Yağmalanmış gönül.

Aldı ṣabr u ḫıred u ʿaḳlını yaġmā-ger-i ʿaşḳ
Dil-i ġāret-zedeye luṭf u mürüvvet demidür

dil-i gümrāh:

1. **dil-i gümrāh:**
Gazel 131
Mısra: **1**
Yolunu şaşırmış gönül.

Āh idüp senden umarken dil-i gümrāh meded
Başladuñ cevr u cefā eylemege āh meded

2. **dil-i gümrāh:**
Gazel 715
Mısra: **6**
Doğru yoldan ayrılmış gönül. || *Rakipler.*

Cāna endīşe-i vaṣlı yeter ol māhuñ enīs
Ey ġam-ı hicr yüri sen dil-i gümrāh ile ol

3. **dil-i gümrāh:**
Gazel 730
Mısra: **4**
Yolunu şaşırmış gönül. || *Doğru yoldan çıkmış gönül.*

Dostum ṣanma ḳaçar yoluña cān virmekden
Eylemez olsa o nāmı dil-i gümrāh ḳabūl

4. **dil-i gümrāh:**
Gazel 797
Mısra: **1**
Yolunu kaybetmiş gönül.

Yaḳılupdur dil-i gümrāh benüm sulṭānum
Nice āh eylemeyin āh benüm sulṭānum

5. **dil-i gümrāh:**-*uñ*
Tarih 8
Mısra: **12**
Doğru yoldan sapmış gönül.

Nev-cevān gitdi cihāndan acuñ ol mihr-i dili
Raḥm idüñ ḥaline bu cān u dil-i gümrāhuñ

dil-i ḫurşīd:

1. **dil-i ḫurşīd:**
Gazel 54
Mısra: **2**
Güneşin gönlü.

Ey olup sergeşte-i ʿaşḳuñ sipihrine ḳıbāb
Āteş-i ʿaşḳuñ dil-i ḫurşīde ṣalmış ıżṭırāb

dil-i maḥzūn:

1. **dil-i maḥzūn:**
Tahmis 2
Mısra: **13**
Kederli gönül.

Ġazal-āsā olurlar ġayrıya ṣayd ey dil-i maḥzūn
İderler ḳalb-i ʿuşşāḳı ġamile nāfe-veş pür-ḫūn

dil-i mecrūḥ:

1. **dil-i mecrūḥ:**-*um, -a*
Gazel 952
Mısra: **3**
Yaralı gönül.

Dil-i mecrūḥuma cellād-ı çeşm-i bī-emānuñdan
Umardum merḥamet ḳātilden olsa raḥm maḳtūla

dil-i mesrūr:

1. **dil-i mesrūr:**-*ımuz*
Gazel 428
Mısra: **10**
Mutlu gönül.

Rūḥiyā ẕevḳ u ṣafā dirseñ yiriyle ḳalmadı
Gitdi ġam menzil-gehi oldı dil-i mesrūrımuz

2. **dil-i mesrūr:**-*ımuz, -ı*
Terkib-bend 3
Mısra: **8**
Sevinmiş gönül.

Daḫi min-baʿd yaraşmaz bize mesrūr olmaḳ
Dil-i mesrūrımuzı zār u perīşān idelüm

dil-i meyyāl:

1. **dil-i meyyāl:**
Gazel 164
Mısra: **1**
Hevesli gönül.

Ṭoġrılup kūyına yāruñ dil-i meyyāl yürür
Yürür ammā ki ḳatı mużṭaribü'l-ḥāl yürür

2. **dil-i meyyāl:**
Gazel 360
Mısra: **8**
(Bir şey veya kimseye) İstek ve arzu duyan gönül.

Dime teklīf iderüz bezmümüze gelmez yār
Ceẕbe-i ʿaşḳ olıcaḳ ey dil-i meyyāl gelür

dil-i miḥnet-güẕār:

1. **dil-i miḥnet-güẕār:**-*ı*
Gazel 70
Mısra: **7**
Acı çeken gönül.

Dil-i miḥnet-güẕārı tīşe-i ḳahr eyledi vīrān
Yed-i luṭfuñla ābād it dil-i vīrānumı Yārab

2. **dil-i miḥnet-güẕār:**-*uñ*
Gazel 289
Mısra: **12**
Istırap çeken gönül.

Gözinde ṣaḳlayup dāʾim başar baġrına peykānın
Dil-i miḥnet-güẕāruñ nūr-ı çeşmi yār-ı cānıdur

dil-i miḥnet-sāz:

1. **dil-i miḥnet-sāz:**-*ı*
Gazel 1054
Mısra: **1**
Istırap çeken gönül.

Ḳapsa bir demde nola biñ dil-i miḥnet-sāzı
Göre ol evc-i melāḥatda ṭuran şehbāzı

dil-i miḥnet-zede:

1. **dil-i miḥnet-zede:**
Gazel 626
Mısra: **6**
Musibete uğramış gönül.

Dest-i ʿayb ide meger bir iş iderse yoḳsa
Nesne yoḳ ey dil-i miḥnet-zede āhuñda senüñ

2. **dil-i miḥnet-zede:**-*müz*
Gazel 1089
Mısra: **11**
Sıkıntı çeken gönül.

Kime ḳılsun dil-i miḥnet-zedemüz ʿarż-ı niyāz
Kimimüz var daḫı ʿālemde Ḫudādan ġayrı

3. **dil-i miḥnet-zede:**-*y, -e*
Kaside 21
Mısra: **3**
Belaya uğramış gönül.

Ehl-i dünyā-yı denīden dil-i miḥnet-zedeye
Nice bir bāʿiṯ-i teşvīş ola ümmīd-i ʿaṭā

dil-i miskīn:

1. **dil-i miskīn:**-*e*
Gazel 1011
Mısra: **2**
Zavallı gönül.

Dīdede tāb-ı naẕar yoḳ o ḫaṭ-ı müşkīne
Āh eger merḥamet olmazsa dil-i miskīne

dil-i mübtelā:

1. **dil-i mübtelā:**
Gazel 265
Mısra: **1**
Tutkun, âşık gönül.

Ey yār belāñı hep bu dil-i mübtelā çeker
Sen bī-vefāya ʿāşıḳ olan çoḳ cefā çeker

dil-i muḥterem:

1. **dil-i muḥterem:**-*üñ*
Gazel 632
Mısra: **6**
Hürmetli gönül.

Sözlerüñ gevher olursa nola kim olmışdur
Maʿden-i maʿrifetullah dil-i muḥteremüñ

dil-i müştāḳ:

1. **dil-i müştāḳ:**-*da*
Gazel 981
Mısra: **4**
(Sevgiliyi) Gönülden arzulayan gönül.

Mihr-i felekde yoġiken var idi Şevḳ-ı cemāluñ dil-i müştāḳda

dil-i nā-kām:

1. **dil-i nā-kām:**-*a*
Gazel 948
Mısra: **12**
Arzusuna ulaşamamış gönül.

Aña şāduz ki unıtmaz bizi yār itmişdür
Vaʿde-i luṭfını mebẕūl dil-i nā-kāma

2. **dil-i nā-kām:**-*uñ*
Gazel 695
Mısra: **8**
(Aşığın) Nasipsiz gönlü.

Şāmdan Kaʿbeye gitmek gibidür zülfüñden
Ṣafḥa-i ʿārıżuña ʿazmi dil-i nā-kāmuñ

dil-i nālān:

1. **dil-i nālān:**
Gazel 634
Mısra: **4**
Ağlayıp inleyen gönül.

Cigerüñ pāreledi tīg-i ġam āh eylemedüñ
Āferīn ey dil-i nālān varimiş sende yürek

2. **dil-i nālān:**-*ımuz, -ı*
Kaside 19
Mısra: **91**
Ağlayıp inleyen, dertli gönül.

Bir naẓarda dil-i nālānımuzı ṣayd itdi
Āhū-yı çeşmüñe dirsem yeridür ṣīr-şikār

3. **dil-i nālān:**-*um, -uñ*
Gazel 664
Mısra: **6**
İnleyen, dermansız gönül.

Ol ḳaşı yānuñ ḫadeng-i cevri giçdi cānuma
Girye-i cān-sūzı andandur dil-i nālānumuñ

4. **dil-i nālān:**-*uñ*
Gazel 684
Mısra: **4**
(Aşığın) İnleyen gönlü.

Böyle ẓulm itmezdüñ elbette esirgerdüñ beni
Biñde bir gūş itseñ efġānın dil-i nālānuñ

dil-i nā-puḫte:

1. **dil-i nā-puḫte:**
Gazel 948
Mısra: **10**
Pişmemiş, olgunlaşmamış gönül.

Terk idüp ʿuzleti ḳıldı ṭaleb-i ʿizzet ü cāh
Dil-i nā-puḫte bizi ṣaldı ḫayāl-ı ḫāma

dil-i nā-şād:

1. **dil-i nā-şād:**-*a*
Gazel 1027
Mısra: **4**
Kederli, mahzun gönül.

Şefḳatuñ yoḳ mıdur inṣāf ḳanı ey ẓālim
Daḥi raḥm eylemez misin bu dil-i nā-şāda

dil-i nevmīd:

1. **dil-i nevmīd:**-*imüz*
Gazel 493
Mısra: **1**
Ümitsiz gönül.

Ṣavmdan görseñ neler çekdi dil-i nevmīdimüz
Añma ṣūfī ṣavmımuz gibi geçerse ʿīdimüz

dil-i nizār:

1. **dil-i nizār:**-*ımuz, -uñ*
Gazel 659
Mısra: **8**
Zayıf gönül.

Egerçi çeşmimüz olmaz ṣu sepmeden ḫālī
Söyinmez āteşi ammā dil-i nizārımuzuñ

dil-i pür-hūn:

1. **dil-i pür-ḫūn:**
Gazel 921
Mısra: **5**
Kanlı gönül.

Felekden ġonca-veş dem-beste olmışdur dil-i pür-ḫūn
Anı dem-bestelükden ḳurtarur bir gül-ʿiẕār olsa

2. **dil-i pür-ḫūn:**-*ı, -dur*
Gazel 658
Mısra: **2**
Kanla dolu gönül. || Aşığın ıstıraptan kanla dolan yüreği.

Nigīn-i laʿl kim mengūş-ı zerrīnindedür yāruñ
Esīr olmış dil-i pür-ḫūnıdur ben ʿāşıḳ-ı zāruñ

dil-i pür-sūz:

1. **dil-i pür-sūz:**-*um, -uñ*
Gazel 238
Mısra: **1**
Çok yanık kalp, yanık dolu yürek.

Dil-i pür-sūzumuñ ḥarāreti var
Bir cefā-pīşeye maḥabbeti var

2. **dil-i pür-sūz:**-*uñ*
Gazel 675
Mısra: **6**
Ateşle dolu gönül. || Aşığın yakıcı aşk ateşiyle dolan gönlü.

Nice çāk itmeyeyin sīnemi kim bād-ı bahār
Ṭurmayup āteşin üfler bu dil-i pür-sūzuñ

dil-i rūḥī-i zār:

1. **dil-i rūḥī-i zār:**-*a*
Gazel 1076
Mısra: **11**
Rûhî'nin inleyen gönlü.

Urmışdı dil-i Rūḥī-i zāra ser-i zülfüñ
Ḳurtardı vişāluñ resen-i dārını çözdi

dil-i şad-çāk:

1. **dil-i şad-çāk:**-*a*
Gazel 384
Mısra: **1**
Paramparça olmuş gönül.

Ne āteşler ġam-ı hicrüñ dil-i şad-çāka şalmışdur
Ne gevherler gözüm devr-i lebüñde ḫāka şalmışdur

dil-i şad-pāre:

1. **dil-i şad-pāre:**
Gazel 88
Mısra: **2**
Paramparça olmuş gönül.

Degül çün nār-ı ʿaşḳuñ sīne-sūzān olmaġa bāʿiş
Nedür ey meh dil-i şad-pāre büryān olmaġa bāʿiş

2. **dil-i şad-pāre:**-*s, -i, -n, -i*
Kaside 19
Mısra: **90**
Paramparça olmuş, kederli gönül.

İremez gördi bu ḳāmetle ṣanavber ḳadüne
Dil-i şad-pāresini ḫançer-i reşk itdi fikār

dil-i sengīn:

1. **dil-i sengīn:**-*i*
Gazel 385
Mısra: **4**
Taş gibi katı yürekli, zalim, gaddar.

Resmdür ʿuşşāḳa dirseñ māh-rūlardan cefā
Ḳanġı meh-rūnuñ senüñ gibi dil-i sengīni var

2. **dil-i sengīn:**-*i, -n, -e*
Gazel 290
Mısra: **9**
Taşlaşmış gönül, katı kalp.

Ḳılmaz ol āfetüñ dil-i sengīnine eṣer
Rūḥī egerçi nāvek-i āhum demür deler

dil-i ser-geşte:

1. **dil-i ser-geşte:**
Müseddes 1
Mısra: **31**
Şaşkın gönül.

O demden kim dil-i ser-geşte baḥr-i hicre ṭalmışdur
Ḫayāl-i gevher-i vuṣlat başumdan ʿaḳlum almışdur

dil-i sevdā-zede:

1. **dil-i sevdā-zede:**
Gazel 184
Mısra: **4**
Sevdaya tutulmuş gönül.

Eşkimüz dānelerin ḫāk-ı ümīde ṣaçduḳ
Görelüm ey dil-i sevdā-zede iş bitmededür

2. **dil-i sevdā-zede:**-*m, -i*
Kaside 1
Mısra: **1**
Aşka düşmüş gönül.

Dil-i sevdā-zedemi cezb ideli ḥubb-ı İlāh
Bir olupdur naẓar-ı himmete kūh ile kāh

dil-i şeydā:

1. **dil-i şeydā:**
Gazel 26
Mısra: **10**
Çılgın gönül.

Olupsın ṣadr-ı meclis büʾl-heveslerle çekersin mey
Dil-i şeydā ṭolanur kūyuñı şeb-tā-seḥer tenhā

2. **dil-i şeydā:**
Gazel 194
Mısra: **2**
Deli gönül.

Ġamzeñ āyā dil-i şeydāya neden kīne ṭutar
Dil-i şeydā ḫod anuñ ḫançerine sīne ṭutar

3. **dil-i şeydā:**
Gazel 690
Mısra: **4**
Divane gönül.

Daḫi çekmekde misin künc-i miḥnetde ġam-ı yārı
Kimüñle eglenürsin ey dil-i şeydā nedür ḥāluñ

4. **dil-i şeydā:**
Gazel 1114
Mısra: **4**
Aşkından deliye dönmüş gönül.

Dirlerdi ḫaṭṭ-ı dilberi bir gün gelür çıḳar
Hep geldi çıḳdı ey dil-i şeydā didükleri

dil-i şikeste-i ʿuşşāḳ:

1. **dil-i şikeste-i ʿuşşāḳ:**-*ı*
Gazel 97
Mısra: **9**
Âşıkların kırık kalbi.

Dil-i şikeste-i ʿuşşāḳı baġlamaḳdandur
Gören ṣanur anı ol zülf-i müşk-būda şikenc

dil-i şikeste:

1. **dil-i şikeste:**-*müz, -i*
Gazel 807
Mısra: **23**
Kırık kalp.

Dil-i şikestemüzi kim murāda ol yetürür
Murād-baḫşı ḳoyup yā kime mürīd idelüm

dil-i sitem-āmūz:

1. **dil-i sitem-āmūz:**-*a*
Gazel 326
Mısra: **10**
Cefayı öğreten gönül.

Hicrüñ ġamıyla ẕevḳimüz irdi şu ḫadde kim
Bī-derdler dil-i sitem-āmūza reşk ider

dil-i şūrīde:

1. **dil-i şūrīde:**
Gazel 172
Mısra: **10**
Gönlü perişan olan, âşık.

Ne mümkin idi der-i yāra gitmemek ammā
Bilürsin ey dil-i şūrīde raġbetüñ yoḳdur

2. **dil-i şūrīde:**
Gazel 189
Mısra: **10**
Perişan gönül.

İkide bir sırrını fāş eylerin dir ʿāleme
Eşk-i çeşmüm ey dil-i şūrīde bilsem nem bilür

3. **dil-i şūrīde:**
Gazel 58
Mısra: **10**
Deli gönül.

Ṭayanup şābluġa eyleme ʿālemde ġurūr
Ne şebāb ey dil-i şūrīde ḳalur bunda ne şeyb

4. **dil-i şūrīde:**
Gazel 873
Mısra: **8**
Âşık gönül.

Ṭıfldur ol ġonca-i ter vechi var ḳılsa ḥicāb
Ey dil-i şūrīde bilsem sen neden maḥcūbsın

5. **dil-i şūrīde:**
Gazel 947
Mısra: **6**
Kendinden geçmiş, âşık gönül.

Ne bilür derdümi feryāduma ṭaʿn iylese ġayr
Dil-i şūrīde bilür kim ne çeker dünyāda

6. **dil-i şūrīde:**
Terci-bend 2
Mısra: **10**
Perişan olmuş gönül.

Raḥm ider ḥālüme bir gün diyü ol ḫūb-ḫıṣāl
Dil-i şūrīde müdām itmekde bīhūde ḫayāl

7. **dil-i şūrīde:**-*müz*
Gazel 755
Mısra: **10**
Aşkından perişan olmuş gönül.

Meclis-i vaḥdet müretteb şāhid-i maḳṣūd rām
Bir dem anuñçün dil-i şūrīdemüz ayıḳ degül

dil-i sūzān:

1. **dil-i sūzān:**-*e*
Gazel 503
Mısra: **8**
Yanmış yürek.

Ārzū-yi leb-i yārile görüp miḥnetümi
Cām-ı mey virdi tesellī dil-i sūzāne biraz

2. **dil-i sūzān:**-*um*
Gazel 791
Mısra: **4**
(Aşığın) Yanan gönlü.

Sensüz eglenmege olsaydı eger bir çāre
Böyle yanup yaḳılur mıydı dil-i sūzānum

3. **dil-i sūzān:**-*uñ*
Gazel 677
Mısra: **8**
(Aşk ateşinden) Yanmış gönül.

Bir içim ṣuyına cān virse nola ḫançerüñüñ
Teşnelik baġrını yandurdı dil-i sūzānuñ

dil-i üftāde:

1. **dil-i üftāde:**
Gazel 945
Mısra: **1**
Biçare, düşkün gönül.

Gitdi ḫāk oldı reh-i ġamda dil-i üftāde
Yine ol serv-i sehī ʿālem-i istiġnāda

dil-i ʿuşşāḳ:

1. **dil-i ʿuşşāḳ:**
Gazel 161
Mısra: **10**
Âşıkların gönlü. || Âşıkların dili.

Sāḳiyā aç ser-i sebūyı kim
Dil-i ʿuşşāḳ beste-i ġamdur

2. **dil-i ʿuşşāḳ:**-*ı*
Gazel 224
Mısra: **8**
Âşıkların gönlü.

Yoluñda ölmege bir ḳaşı yānuñ cān virürdüm kim
Dil-i ʿuşşāḳı mecrūḥ eyleyen tīr-i cefāsıdur

dil-i ʿuşşāk-ı bī-ḳarār:

1. **dil-i ʿuşşāḳ-ı bī-ḳarār:**
Terkib-bend 9
Mısra: **35**
Âşıkların kararı olmayan gönülleri.

Nāzik durur iken dil-i ʿuşşāḳ-ı bī-ḳarār
Āyine seng-i cevrile bulmaz mı inkisar

dil-i vīrāne:

1. **dil-i vīrāne:**-*de*
Gazel 917
Mısra: **9**
Yıkık, harap gönül.

Rūḥī dil-i vīrānede biñ genc-i güher var
ṣarf itmege bir ḥabbe yoḳ ammā elimüzde

dil-i vīrān:

1. **dil-i vīrān:**-*um, -ı*
Gazel 70
Mısra: **8**
Harap gönül.

Dil-i miḥnet-güẕārı tīşe-i ḳahr eyledi vīrān
Yed-i luṭfuñla ābād it dil-i vīrānumı Yārab

dil vir-:

1. **dili vir-:**-*i, -dü, -k*
Gazel 774
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönül vermek, âşık olmak.

Dili bir kāfir-i bed-mest eline virdük tamām
Ṭoġrayup ḫançer-i miḥnetle kebāb itdi tamām

dil-i zār:

1. **dil-i zār:**
Gazel 38
Mısra: **7**
Ağlayıp inleyen gönül.

Ḳurtarurdı yaḳasın dest-i cefādan dil-i zār
Senden ey ṣūḥ vefā ṣādır olur mı ʿacebā

2. **dil-i zār:**-*um, -ı*
Gazel 248
Mısra: **11**
İnleyen gönül. || Üzgün gönül.

Bir selāmuñla dil-i zārumı şād eylemedüñ
Bī-vefāda gözümüñ nūrı hep ʿādet bu mıdur

dil-i zār u müstemend:

1. **dil-i zār u müstemend:**
Gazel 134
Mısra: **1**
Dertli ve inleyen gönül.

Ḫāk oldı rāh-ı ġamda dil-i zār u müstemend
Gel ḫākdan getür anı ey serv-i ser-bülend

dilinden gelme-:

1. **dilimüzden gelme-:**
Gazel 468
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir sözü söylemeye gönlü razı olmamak.

Bendeñüz dimege aṣlā dilimüzden gelmez
Pādişāhum bilürüz biz aña lāyıḳ degülüz

dilin götine çek-:

1. **dilin götine çek-:**-*sün*
Kaside 38
Mısra: **95**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Argo) Susmak, rastgele ve ağzına her geleni söylemekten kaçınmak, ağzını tutmak, çenesini tutmak.

Dilin çeksün götine epsem olsun yoḫsa vallahi
Düşüp ardına anuñ eylerin merdūdı dünyānuñ

diline şal-:

1. **diline şal-:**-*du, -ñ*
Gazel 1081
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dilden dile yayılmak, herkes tarafından konuşulur olmak.

Ḳāmeti vaṣfını ṣalduñ diline aġyāruñ
Ġāfil olma büyüdürsin giderek ġavġāyı

dilini kes-:

1. **dilini kes-:**-*me, -y, -e*
Gazel 617
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Susturmak. || *Rakibin dilini kesmek.*

Dilini kesmeye bed-gūlaruñ inṣāf mıdur
Ḫançerüñ ey büt-i dil-cū neye bekler yanuñ

dilīr:

1. **dīlīr:**
Gazel 476
Mısra: **9**
Yürekli, cesur, yiğit.

Ḳapuña yüz sürmemekle olmışuz böyle dīlīr
Hep muḳırruz vardur bu bābda iḥmālımuz

dilīr-i dār-gīr:

1. **dilīr-i dār-gīr:**
Tarih 2
Mısra: **10**
Savaş (meydanlarının) yiğidi.

Pādişāha böyle bir ṣadr olmadı ḫidmet-güẕār
Oldı ise ol dilīr-i dār-gīr oldı yine

dilīr-i şir-heybet:

1. **dilīr-i şir-heybet:**
Tarih 26
Mısra: **4**
Aslan heybetli yiğit.

Cem-i bezm-i ʿaṭā Yūsuf-liḳā Pāşā-yı mülk-ārā
Dilīr-i şir-heybet şīr-i Rüstem-menzil-i ʿOsmān

dilkeş:

1. **dilkeş:**
Gazel 826
Mısra: **15**
Gönül çeken, gönül çekici.

Seng-i gevherdür bu dilkeş naẓm lāyıḳdur eger
Beẕl-i ṣaḥn-ı bezm-i defter-dār-ı ẕī-şān eylesem

dille-:

1. **dille-:**-*y, -üp*
Gazel 883
Mısra: **13**
Dilini sürmek. || *Sürekli olarak anmak, bahsetmek, dedikodusunu yapmak.*

Dirlerse Rūḥı laʿl-i lebüñ dilleyüp yürür
Alınma sevdügüm hele anuñ da gör sözin

dillerde:

1. **dillerde:**
Gazel 214
Mısra: **2**
Dillerde. || *Ağızlarda.*

Cihānda her kimi görsen ṭaleb-kār-ı maḥabbetdür
Anuñçün söylenen dillerde güftār-ı maḥabbetdür

dil-nüvāz:

1. **dil-nüvāz:**
Kaside 7
Mısra: **45**
Gönül okşayan, hoş, latif. || *Türk musikisinde bir makam.*

Birez ey muṭrib-i ḫoş-behce sen de dil-nüvāz ol kim
Ṣafā-engīzdür ʿuşşāk-ı miḥnet-sāza elḫānuñ

dil-pesend:

1. **dil-pesend:**
Gazel 133
Mısra: **10**
Kalbin beğendiği, gönül müstahseni, matbû.

Naḳd-ı pāk-ı müfti-i İslāmsın olsañ nola
ʿİlm ile ʿālem-peẕīr u maʿdeletle dil-pesend

2. **dil-pesend:**
Gazel 134
Mısra: **10**
Gönle hoş gelen.

Ḥüsnüñ senüñ ṣafā-yı melāḥatla dil-peẕīr
Ṭabʿum benüm kemāl-ı maḥabbetle dil-pesend

3. **dil-pesend:**
Kıt'a 27
Mısra: **10**
Gönle hoş gelen, gönlün beğendiği.

Naḳd-ı pāk-ı müfti-i İslāmsın olsañ nola
ʿİlm ile ʿālem-peẕīr u maʿdeletle dil-pesend

dil-peẕīr:

1. **dil-peẕīr:**
Gazel 134
Mısra: **9**
Gönlün kabul edeceği, beğenilen, makbul (kişi).

Ḥüsnüñ senüñ ṣafā-yı melāḥatla dil-peẕīr
Ṭabʿum benüm kemāl-ı maḥabbetle dil-pesend

dil-rīş:

1. **dil-rīş:**-*üñ*
Gazel 157

Mısra: **13**
Yüreği yaralı.

Gören dir şiʿr-i ḥālet-baḫşuñı
Rūḥī-i dil-rīşüñ
Sözinde ḥāl vardur semti
dervīşāne olmaḳ var

dil-rübā:

1. **dil-rübā:**
Gazel 49
Mısra: **10**
Gönül kapıcı, mahbube.

Sen ger cefā ḳıl ger vefā senden
gelen ḫoşdur baña
Sen dil-rübā ben mübtelā benden
rıżā senden ḳażā

2. **dil-rübā:**-*muz, -la*
Gazel 199
Mısra: **6**
Gönül kapan, gönül alan II sevgili.

Ṭurmayup aḳsa eşkimüz ne ʿaceb
Dil-rübāmuzla mācerāmuz var

3. **dil-rübā:**-*lar*
Kaside 35
Mısra: **10**
Gönül alan, güzelliğiyle herkesi kendine hayran bırakan, herkesi kendine bağlayan. II Mürşit.

Ḫūblar ḥüsni durur erbāb-ı zevḳa
ḳūt-ı rūḥ
Dil-rübālar zülfidür şādıḳlara
ḥabluʾl-metīn

dil-rübāluḳ:

1. **dil-rübāluḳ:**
Gazel 169
Mısra: **3**
Gönül çelenlik.

Güzeller dil-rübāluḳ şīvesin taḥṣīl
ider senden
Senüñ ey rūḥ-ı ṣānī özge semtüñ
özge ḥāluñ var

dil-şād:

1. **dil-şād:**
Kaside 32
Mısra: **12**
Gönlü hoş, mutlu, sevinmiş.

Var ḳıyās it ne ḳadar ecr bulursın
sen kim
Günde biñ ehl gider ḫāk-i
derüñden dil-şād

dil-şād ol-:

1. **dil-şād ol-:**-*a, -y, -ın*
Terkib-bend 8
Mısra: **60**
Sevinmek, gönlü sevinçle dolmak.

Elden ḳomasun gül gibi cām-ı
meyi bir dem
Her kim ki bu ġam-ḫānede dil-
şād olayın dir

dil-şikeste:

1. **dil-şikeste:**
Gazel 343
Mısra: **12**
Gönlü kırık.

Giçer zamānede āzādelik
hevāsından
Ol dil-şikeste ki bend-i kemend-i
kākül olur

2. **dil-şikeste:**-*(y)e*
Gazel 903
Mısra: **8**
Gönlü kırık âşık.

Eyü söz diseñ kötiye ide ḥaml bir
belādur
Vāy o dil-şikesteye kim ola yār-ı
cānı bed-ḫū

3. **dil-şikeste:**-*i*
Gazel 1064
Mısra: **4**
Kırılmış, incinmiş, kederli gönül.

Dīvāne oldı rūy-ı ʿaraḳ-rīzüñi
görüp
Zülfüñ dil-şikestei ter ṭutdı
bağladı

dilsitān:

1. **dilsitān:**
Gazel 154
Mısra: **1**
Gönül alan ve zapteden güzel, kendine meftûn eden II sevgili.

Gördüm raḳībe būseler ol dil-
sitān virür
Öldürmege esīrini bildüm ki cān
virür

2. **dilsitān:**-*ı, -dur*
Gazel 289
Mısra: **1**
Gönlü alan, gönlü kendine bağlayan.

O ṣayd-efken bugün meydān-ı
ʿaşḳuñ dil-sitānıdur
Elinde bāz şanmañ ben żaʿīfüñ
ḳuşça cānıdur

dil-sūz:

1. **dil-sūz:**-*uñ*
Gazel 83
Mısra: **10**
Gönlü yanmış, çok ızdıraplı.

Ṣaḳınsun sevdügüm mirʾāt-ı
ḥüsnin āh-ı serdinden
O dil-sūzuñ ki yaḳmış ola baġrın
āteş-i ḥasret

2. **dil-sūz:**-*uñ, -ı*
Gazel 152
Mısra: **5**
Gönlü yanmış. || *Sevgilinin aşığı.*

Raḳīb-i ḫārile dil-sūzuñı bir
görme ʿaşḳuñda
Anı ġam nārına yandur beni vaṣla
ābına ḳandur

dil-teng:

1. **dil-teng:**
Gazel 179
Mısra: **9**
Gönlü daralmış, mustarip, mağmûm.

Olur bu gülşen-i ʿālemde Rūḥī
ġonca-veş dil-teng
Elinde gül gibi anuñ ki cām-ı dil-
küşā yoḳdur

2. **dil-teng:**
Gazel 430
Mısra: **7**
Gönlü kederli, ıstıraplı.

Ġam degül dil-teng isek fikr-i
dehān-ı yārdan

Kāʾinātun ẕevḳini biz hīçe ṣatmışlardanuz

3. **dil-teng:**
Gazel 627
Mısra: **1**
Gönlü daralmış, kederli, içi sıkkın, sıkıntılı.

Sāḳiyā faṣl-ı ḫazān itdi cihānı dil-teng
İdevüz meygedeye çāre odur kim āheng

dil-teng it-:

1. **dil-teng id-:**-*e*
Gazel 778
Mısra: **5**
(Bir şey birinin) Gönlünü daraltmak, sıkıntıya sokmak.

Ġonce-veş dil-teng ide lāyıḳ mı derd ü ġam beni
Açılup luṭfuñ nesīmi birle ḫandān olmayam

dil-teng ol-:

1. **dil-teng ol-:**-*an*, -*lar*, -*dan*
Gazel 488
Mısra: **9**
Gönlü sıkılmak.

Ġam-ı dünyāyile dil-teng olanlardan ḳıyās itmen
Küşāde-meşrebüz hem-ṣoḥbet-i ehl-i ṣafāyuz biz

2. **dil-teng ol-:**-*du*, -*ḳ*
Gazel 999
Mısra: **7**
Gönlü daralmak, sıkılmak.

Sāḳiyā zühd ü veraʿdan ḳatı dil-teng olduḳ
Bizi bir cām-ı ṣafā-baḫş ile mesrūr eyle

3. **dil-teng ol-:**-*up*
Gazel 770
Mısra: **1**
(Bir kimsenin) Gönlü daralmak, içi sıkılmak.

Bugün dil-teng olup yād-ı ruḫuñla seyr-i bāġ itdüm
Gülin derdüm nihālüñ bülbül-i şeydāyı dāg itdüm

dil-teşne:

1. **dil-teşne:**-*ler*
Gazel 538
Mısra: **7**
Gönlü susamış, bağrı yanık ‖ çok hevesli, gönülden arzulayan.

Dil-teşneler zülāl-i vefāya irişmedi
Ḳırdı geçürdi anları tīġuñ türāb-veş

dilinden gitme-:

1. **dilden gitme-:**-*üm*, -*z*
Gazel 1
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dilinden düşürmemek, sürekli olarak aynı kişiden veya şeyden söz etmek, sık sık anmak.

Baġladumsa bel nola zünnār-ı ʿaşḳa Rūḥiyā
Şükr kim gitmez dilümden bir nefes ẕikr-i Ḫudā

diline gel-:

1. **dilüme gel-:**-*üm*, -*di*
Kaside 1
Mısra: **22**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir söz) Söyleyen kişinin ağzından bir anda dökülmek.

Bu beşāşet ḫaberi göñlümi itdi ḫandān
Oḳudum geldi bu maṭlaʿ dilüme anda hemān

dili ṭutul-:

1. **dili ṭutul-:**-*üñ*, -*madın*
Kaside 13
Mısra: **21**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok kuvvetli bir duygunun etkisiyle hiçbir şey söyleyememek, konuşamaz duruma gelmek.

Ṭutulmadın dilüñ it fiʿl-i bedden istiġfār
Yıḳılmadın bedenün urʿamel evine esās

dili var-:

1. **dilüñ var-:**-*üñ*, -*ur*
Gazel 148
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir sözü söylemeye gönlü razı olmak.

Nice varur dilüñ bilsem ḳadeḥ ḳadḥine ey ṣūfī
Anuñ ḫod ṣoḥbetinde ḳalb-i maḥzūna ṣafā artar

dimāġ:

1. **dimāġ:**
Gazel 340
Mısra: **9**
Beyin, akıl, şuur.

Egerçi būy-ı zülfüñle muʿaṭṭardur dimāġ ammā
Bu iḥsānlar bize senden degül bād-ı ṣabādandur

2. **dimāġ:**-*ımuz*
Gazel 258
Mısra: **3**
Akıl, zihin.

Vāʿıẓ sözini diñlemege yoḳ dimāġımuz
Sāḳī şarāb şun içelüm rūz-ı ʿīddür

3. **dimāġ:**
Gazel 339
Mısra: **9**
Şuur, hatır.

Egerçi būy-ı zülfüñle muʿaṭṭardur dimāġ ammā
Bu iḥsānlar bize senden degül bād-ı ṣabādandur

4. **dimāġ:**
Gazel 584
Mısra: **10**
Akıl, bilinç, şuur.

Hīç taḥammül ide mi bülbüllerüñ feryādına
Rūḥi gül gibi nāzikdür anda yoḳdur ol deñlü dimāġ

dimege dil varıma-:

1. **dimege dil varıma-:**
Rübai 17
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söylemeye gönlü râzı olmamak, cesâret edip söyleyememek, ağzı dili varmamak.

Geldi göñül Erzurūma ʿıyş eylemege

İtdükleri ẕevḳı varımaz dil dimege

dimem:

1. **dimem:**
Gazel 822
Mısra: **9**
Demem o ki. || "Benim söylemek istediğim" anlamında kullanılan bir söz.

Rūḥiyā dimem saña rām olmaz ibrām eyleme
Ben hele ol şīve-kāra az iḳdām itmedüm

dımışkī kılıc:

1. **dımışkī ḳılıc:**-*a*
Gazel 356
Mısra: **7**
Şam'da yapılmış kılıç.

Beñzedürlerse Dımışkī ḳılıca müjgānuñ
ʿAceb olmaz o meh-i sīm-beden şāmīdür

din-:

1. **din-:**-*se*
Gazel 709
Mısra: **18**
Denilmek, söylenmek II Bir yargıya varılmak, düşünülmek.

Bülbül itmişdür bahār-ı luṭfı dehri yaraşur
Dinse ger ʿOs̱mān Pāşā gibi bir mümtāza gül

2. **diñ-:**-*se*
Tarih 7
Mısra: **45**
Denmek, söylenmek.

Ḫātem ü Rüstem saña diñse cihānda yaraşur
Kim ḳapuñ bī-renc-i ḥācibdür ḳılıcuñ bī-niyām

3. **din-:**-*se*
Kaside 15
Mısra: **78**
Adı verilmek, ... diye isimlendirilmek.

Ḳuvvet-i bāzūña ey Rüstem-i vaḳt āferīn
Dinse saña yaraşur ḥaḳḳ bu ki ferd-i cihān

4. **din-:**-*me, -si, -n, -e*
Gazel 860
Mısra: **16**
Söylenmek, ifade edilmek.

Rūḥī bedīhi söyledi bu şiʿr-i dil-keşi
İster egerçi dinmesine bu zemīn zemān

5. **din-:**-*mez*
Gazel 17
Mısra: **9**
Sona ermek, bitmek, durmak.

Benem ol ʿāşıḳ-ı ġam-dīde kim dinmez gözüm yaşı
İşüm hicr-i ruḫuñla rūz u şeb feryād u vāveylā

6. **diñ-:**-*se*
Tarih 86
Mısra: **3**
Söylenmek. || Yazılmak.

Didiler teşrīfine tārīḫ diñse vechi var
Oldı Laḥsā ḥākimi bir himmeti ʿālī didüm

din:

1. **dīn:**-*i, -n, -de*
Gazel 74
Mısra: **10**
İnsanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan îmanlarını, ona yapacakları ibâdetlerin bütününü ve bu îmâna göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu.

Ḫūblar ʿāşıḳ-ı bīçāreye raḥm itmezler
Yoḳ o bī-raḥmlaruñ var ise dīninde zeḳāt

2. **dīn:**-*üm*
Gazel 792
Mısra: **10**
Din, inanç.

Senden ayrılmaġa Rūḥī gibi imkānum yoḳ
Sensin ey dost eger dīnüm eger īmānum

3. **dīn:**
Gazel 826
Mısra: **5**
Allah'a ibadet ve maneviyata itikat hususunda her milletin tuttuğu yol.

Gitdi ʿaḳl u dīn u dil bir cāna ḳalmış bī-kesem
Ḳurtulup andan daḥi teslīm-i cānān eylesem

dīn u diyānet:

1. **dīn u diyānet:**
Gazel 405
Mısra: **10**
Din ve dindarlık.

Otururs̱a ʿulemā ṣadr-ı merātib gözedüp
Ne şerīʿat göresüz dīn u diyānet ḳalḳar

dīnār:

1. **dīnāra:**-*a*
Gazel 827
Mısra: **20**
Altın liranın dörtte biri değerinde olan eski bir para.

ʿOs̱mān-ı kerem-pīşe ki devr-i kereminde
İḳbāla irüp dirhem u dīnāra yapışdum

dīnār u dirhem:

1. **dīnār u dirhem:**-*çün*
Gazel 850
Mısra: **10**
Para, mal, mülk, servet.

Göñül rāh-ı ġamuñda dīdeden geh yaş döker geh ḳan
Cihānı hīçe ṣatmış ġam yimez dīnār u dirhemçün

dīnden çıkar-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **dīnden çıḳar-:**-*mış, -dur*
Gazel 572
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
İnandığı dinden ayrılmak.

Eger mestāne gelsem bezmüñe maʿẕūr ṭut zīrā
Beni dīnden çıḳarmışdur bir īmānsuz güzel vāʿız

diñle-:

1. **diñle-:**-*mez, -sin*
Gazel 124
Mısra: **11**
Kulak vermek, kabul etmek.

Diñlemezsin nidelüm dādımuzı
Bize lāzım gelür itmek feryād

2. **diñle-:**-*se*
Gazel 1022
Mısra: **2**
Kulak vermek, dinlemek.

Derdleşsem ele bir dil bilür ādem girse
Diñlese semʿine rāz-ı dil-i pür-ġam girse

3. **diñle-:**-*mez*
Kıt'a 16
Mısra: **4**
Kulak asmamak, önemsememek, umursamamak.

ʿArż idüp māliki yād eyleme aṣl u nesebüñ
Diñlemez ol sözi ʿāḳil kʾola mālāyāʿnī

4. **diñle-:**-*y, -elüm*
Gazel 1101
Mısra: **10**
Dinlemek, duymak, işitmek, kulak vermek.

Görelüm tāze bahāruñ ne dimiş vaṣfında
Gelüñüz diñleyelüm Rūḥi-i ṣāḥib-suḥanı

5. **diñle-:**
Kıt'a 31
Mısra: **2**
Birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak.

Ṣāma gitseñ Muṣṭafa Pāṣā yapan ḥammāma gir
Diñle benden ger ṣafā isterseñ ey seyyāh-ı Rūm

6. **diñle-:**-*r*
Müsemmen 1
Mısra: **22**
Dinlemek. II Dikkate almak, umursamak, önemsemek.

Dilümde biñ ġamum var ah kim bir ġam-güsārum yoḳ
Beni diñler bu yād illerde bir ḥāl ehli yārum yoḳ

diñlet-:

1. **diñled-:**-*e*
Gazel 25
Mısra: **10**
Dinletmek, duyurmak, dinlemesini sağlamak.

Rūḥiye şimdi ḥalḳdan raġbet olınmasa ne ġam
Sözleri gūş-ı cānile diñlede bir zamān ola

2. **diñled-:**-*ür*
Gazel 4
Mısra: **3**
Dinlemesini sağlamak, söz geçirmek.

Dem-sāz olup ḳumrılara ʿuşşāḳa şavtın diñledür
Her cūybār olmış bugün bir ʿandelīb-i ḫoş-nevā

dir-:

1. **dir-:**-*me, -di*
Gazel 1034
Mısra: **8**
Toplamak.

Yoluñda senüñ nice kıyar cānına ol kim
Keff-i keremi dirmedi altun ṣıḳıldı

dırahş:

1. **dıraḫş:**
Gazel 537
Mısra: **1**
Nur, parıltı, ışık, ziya.

Ṣuʿle-i şevḳ-i cemālüñ kʾide ṭabʿumda dıraḫş
Her sözüñ maṭlaʿ-ı ḫurşīde olur kevkebe-baḫş

dıraht:

1. **dıraḫt:**
Gazel 84
Mısra: **4**
Ağaç, şecer.

Nev-bahār eyyāmıdur ʿıyş idecek demdür diyü
El çıḳarmış bāġdan ḫalḳa el eyler her dıraḫt

dıraḫt-ı gül:

1. **dıraḫt-ı gül:**
Gazel 856
Mısra: **7**
Gül ağacı.

Her yıl dıraḫt-ı gül gibi abdāla şarṭ olur
Gül-rīz ola cerāḥat-ı ʿāṣūrdan beden

dıraht-ı mīve-dār:

1. **dıraḫt-ı mīve-dār:**
Gazel 919
Mısra: **10**
Meyveli ağaç.

ʿAceb mi ḫalḳ-ı ʿālem çignese erbāb-ı ʿirfānı
Çıḳarlar Rūḥiyā lābüd dıraḫt-ı mīve-dār üzre

dıraht-ı sāye-dār:

1. **dıraḫt-ı sāye-dār:**
Kaside 34
Mısra: **5**
Gölge yapan ağaç.

Her dıraḫt-ı sāye-dār fiʾl-meṣel bir pīr-i vaḳt
Her nihāl-i dilkeşi bir serv-ḳadd-i ḫoş-ḫırām

direng it-:

1. **direng id-:**-*üp*
Gazel 130
Mısra: **4**
Durup beklemek.

Başumda mekān ṭutdı gelüp ḫayl-ı ġam-ı ʿaşḳ
ʿAsker gibi kim direng idüp bekleye serḥad

dirhem:

1. **dirhem:**
Kaside 31
Mısra: **34**
Akçe, para, dirhem.

Gül-i ter degül cābecā görinenler
Ṭabaḳlar dürer ṭolı dīnār u dirhem

diri:

1. **diri:**
Gazel 613
Mısra: **10**
Canlı, sağ.

Cāñ virür çoḳ yolına ölmege yāruñ Rūḥī
Yelen ol ġamze hevāsında diri baş gerek

dirīġ eyle-:

1. **dirīġ eyle-:**
Gazel 142
Mısra: **9**
Esirgemek.

Rūḥīden eyleme naẓar-ı şefḳatuñ dirīġ
Yā Ḫātemuʾr-risālet yā Seyyidüʾl-beşer

dirīġ it-:

1. **dirīġ it-:***-me, -di*
Gazel 931
Mısra: **9**
Esirgemek, kıyamamak, kıyıp verememek.

Cān dirīġ itmedi senden daḫi nitsün Rūḥī
Yoluña varını beẕl eyledi dervīşāne

2. **dirīg it-:***-me, -düg, -üm*
Gazel 322
Mısra: **1**
Esirgemek, kıyamamak, kıyıp verememek.

Cān dirīg itmedügüm yolına ol māh bilür
Ḳavline ṣādıḳ olan bendesini şāh bilür

3. **dirīġ it-:***-mez, -sin*
Gazel 328
Mısra: **7**
Esirgemek, sakınmak.

Ehl-i faḳr u fāḳadan iḥsānuñ itmezsin dirīġ
Buḫl yoḳ zāṭuñda dāyim itdügüñ inʿāmdur

dirīġ kıl-:

1. **dirīġ kıl-:**
Gazel 12
Mısra: **5**
Esirgemek.

Ḳıldı ol bī-raḥm bizden kūşe-i çeşmin dirīġ
Ḥālimuz ġāyet mükedderdür teġāfülden yaña

2. **dirīġ ḳıl-:***-dı*
Gazel 684
Mısra: **11**
Esirgemek, kıyamamak, kıyıp verememek.

Ḳıldı ben bīçāresinden kūşe-i çeşmin dirīġ
Diñmez anuñçün sirişki dīde-i giryānumuñ

dirlig:

1. **dirlig:***-üm, -den*
Gazel 360
Mısra: **11**
Hayat.

Dirligümden iderin ḳaṭʿ-ı ümīd ey Rūḥī
Her ḳaçan ḫāṭıra ol ġamze-i ḳattāl gelür

dirligi kesil-:

1. **dirligi kesil-:***-mek*
Gazel 641
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Maaşı kesilmek. || Hayatı bitmek, yaşamaz olmak.

Ḫayat-efżā-yı ehl-i faẕl iken luṭf-ı firāvānuñ
Ne lāyıḳdur kesilmek dirligi erbāb-ı ʿirfānuñ

dirlik:

1. **dirlik:**
Gazel 740
Mısra: **10**
Bir tedirginliği, üzüntü ve sıkıntısı olmama durumu, huzur, rahat, iyi geçim.

Şāhum ṭabīb-i ḫāẕıḳ iken yas revā mıdur
Dirlik yüzini görmeye Rūḥī-i ḫaste-ḥāl

dirlüg:

1. **dirlüg:***-ün, -i*
Gazel 417
Mısra: **15**
Servet, varlık.

Dergeh-i faḳra varup dirlügüni ʿarż itme
Anda hergiz ne sipāhī ne zaʿīm isterler

dırnağ:

1. **dırnağ:***-ı, -n*
Kaside 18
Mısra: **40**
Tırnak.

Meh-i nev ṣanma ki tīġın göricek ḫavfinden
Dırnaġın ṣaldı gice ṣīr-i sipihr-i bīdād

diş:

1. **diş:***-i, -n, -üñ*
Gazel 186
Mısra: **9**
Diş.

Dişinüñ ḫayālı ile didi bir ġazel-i muṣannaʿ
Yine baḥr-ı fikre Rūḥī ṭaluben çıḳardı biş dür

2. **diş:***-i*
Gazel 1083
Mısra: **4**
(Sevgilinin inci gibi) dişleri.

Ḳaçurmış lebleri yerden göge ʿİsā-yı devrānı
Göçürmiş ḳaʿr-ı deryāya dişi lüʾlü-yi lālāyı

3. **diş:***-i, -y, -le*
Gazel 114

Mısra: **8**
Üst ve alt çene kemikleri üzerinde karşılıklı sıralanmış olan ve ağza alınan şeyleri koparıp çiğnemeye yarayan sert, beyazımtırak parçalardan her biri. II Sevgilinin güzellik unsurlarından biri.

Olmaz ḫaṭıyla kāküli gibi siyāh u sebz
Yoḳdur dişiyle laʿlına beñzer sefīd u surḫ

diş bile-:

1. **diş bile-:**-*r*
Gazel 212
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok istek duymak.

Yāruñ raḳīb niʿmet-i vaṣlına diş biler
Bīçāre iki ḳaba ḳodursın bulursa ger

2. **diş bile-:**-*r*, -*miş*
Gazel 1084
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kötülük yapmak için fırsat beklemek, hıncını gösterir bir durum almak. || Sevgilinin dudağını ısırabilmek için hazırlık yapmak.

Ḫaṭṭı geldi diyü ol ġonca-dehānuñ aġyār
Diş bilermiş lebine var ise geldi eceli

3. **diş bile-:**-*r*, -*üz*
Gazel 482
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
İştahlanmak, istek duymak.

Bilürüz ṣofra-i iḥsānına irmez elimüz
Niʿmet-i vaṣlına beyḫūde hemān diş bilerüz

dişle-:

1. **dişle-:**-*y*, -*üp*
Gazel 1114
Mısra: **7**
Dişlerini geçirip ısırmak.

Nāziklikile laʿl-i lebin dişleyüp o yār
Biri birine ḳatdı dür ü laʿl u gevheri

ditre-:

1. **ditre-:**-*r*
Gazel 305
Mısra: **10**
Titremek, hızlı hızlı hareketlerle sürekli kımıldamak, sallanmak.

Ḥasret-i ḫālüñle cismüm ṣöyle olmışdur żaʿīf
Ey şeker-leb bir meges degse hemān ditrer düşer

2. **ditre-:**-*r*
Gazel 423
Mısra: **18**
Titremek // Birinden veya bir şeyden korkmak, korkuya kapılmak.

Kerem nāmı kem olmış köhnelenmiş Rūḥiyā ʿālem
Anuñçün mürteʿişdür dest-i eṣḥāb-ı direm ditrer

dīv:

1. **dīv:**-*e*
Gazel 915
Mısra: **4**
Cin, ifrit.

Yār elinden güher-i cāmı ḳaçan alsa raḳīb
Dīve beñzer getüre mühr-i Süleymānı ele

divān:

1. **dīvān:**-*ı*
Gazel 82
Mısra: **10**
Şiir kitabı.

Mesned-i iḳlīm-i naẓma gelmeye Rūḥī gibi
Ṭabʿı ʿālī sözleri şāhāne dīvānı dürüst

2. **divān:**-*ı*, -*n*, -*uñ*
Kaside 34
Mısra: **59**
Şairlerin aruz vezniyle yazdıkları şiirlerini, nazım şekillerine ve kafiyelerinin son harfine göre belli bir sıraya bağlı kalarak düzenledikleri şiir mecmuası.

Var bir şāhāne semti sözde kim divānınuñ
Görse tertībün dem urmazdı belāġatden Niẓām

3. **dīvān:**-*uñ*, -*da*
Gazel 949
Mısra: **12**
Huzur, makam.

Tīġ-ı ḳahruñla ʿadū gördi çıḳılmaz başa
Ser-fürū ḳıldı gelüp emrüñe dīvānuñda

4. **dīvān:**-*ı*
Gazel 915
Mısra: **14**
Büyük, hacimli nazım, şiir kitabı.

Ey ḳılan Rūḥiye ḳahr ile naẓar bir gün ola
Cān virüp arayasın girmeye dīvānı ele

dīvāne:

1. **dīvāne:**
Gazel 146
Mısra: **9**
Deli, mecnun.

ʿAḳlın almış Rūḥiyi dīvāne ḳılmış ʿaşḳ-ı yār
Kendü kendüyle anuñçün güft u gū idüp gider

2. **dīvāne:**-*ler*, -*üz*
Gazel 334
Mısra: **5**
Deli, meczup, alık, abdal.

Ṣaḥrā-yı maḥabbetde şu dīvānelerüz kim
Mecnūn-ı melāmet-zede en ʿāḳilimüzdür

3. **dīvāne:**-*ñ*
Gazel 77
Mısra: **4**
Çılgın, deli, mecnun. II Âşık.

Ger ḳāmetüñi göreydi Mecnūn
Dīvāneñ olurdı tā ḳıyāmet

4. **dīvāne:**-*s, -i, -y, -üz*
Gazel 480
Mısra: **17**
Deli, mecnun. Aşk ile kendinden geçmiş (kimse), aşk delisi.

ʿAşḳ dīvānesiyüz Ḳaysa çıḳar silsilemüz
Rehber-i ḳāfile-i silsile-i dārānuz biz

5. **dīvāne:**-*ler*
Gazel 469
Mısra: **5**
(Sevgilinin aşkı ile) kendinden geçmiş, aklını yitirmiş, tutkun kimse. II Âşık.

O kākül ḳanġı birin ṣaḳlasun dīvāneler çoḳdur
Eger baḫş eyleseñ her birine bir tār-ı mū düşmez

dīvāne düş-:

1. **dīvāne düş-:**-*dü, -k*
Gazel 686
Mısra: **6**
(Aşktan) Aklını yitirmek. || Sevgilinin divanına gitmek.

Çeker dīvānesin zencīr-i ʿaşḳa
Anuñçün biz daḫi dīvāne düşdük

dīvāne ol-:

1. **dīvāne ol-:**-*dı*
Gazel 1064
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Delirmek, kendinden geçmek, aklı başından gitmek.

Dīvāne oldı rūy-ı ʿaraḳ-rīzüñi görüp
Zülfüñ dil-şikestei ter ṭutdı baġladı

2. **dīvāne ol-:**-*ma, -y, -alum*
Gazel 470
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Deliye dönmek.

İkide bir ʿarż idersin zülfüñüñ zencīrini
Gel sen inṣāf it nice olmayalum dīvāne biz

3. **dīvāne ol-:**-*sa, -m*
Gazel 271
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Delirmek, kendinden geçmek.

Nola ger başdan çıḳup dīvāne olsam kim beni
Bir uzun sevdāya ṣalmışdur o zülf-i müşk-bār

4. **dīvāne ol-:**-*up*
Kaside 40
Mısra: **128**
Kelime Tipi: **Deyim**
Deliye dönmek. || Coşmak.

Dicle seyrinde ṣalınmaḳda sehī-ḳāmetler
Dicle dīvāne olup itmede ṭuġyan eyüdür

dīvānelik:

1. **dīvanelik:**
Gazel 506
Mısra: **2**
Çılgınlık, delilik.

Beste-i zencīr-i zülf-i yār olan bī-dillerüz
Ṭutmışuz dīvanelik semtin velī ʿāḳillerüz

dīvānelük it-:

1. **dīvānelük it-:**-*di*
Gazel 1094
Mısra: **7**
Delilik etmek, aklı başında davranmamak.

Hicre ṣabr itmedi dīvānelük itdi Ferhād
Kūy-ı yārı ḳodı gezdi yürüdi ṭaġı ṭaşı

dīvān-ı ʿadl ü dād:

1. **dīvān-ı ʿadl ü dād:**-*uñ, -da*
Kaside 6
Mısra: **37**
Adalet ve doğruluk divanı.

Ne rütbedür bu ki divān-ı ʿadl ü dāduñda
Debīr-i çarḫ ider ola kātib-i aḥkām

dīvān-ı baġdād:

1. **dīvān-ı baġdād:**-*a*
Tarih 85
Mısra: **7**
Bağdat meclisi.

Virdi defterdār olup dīvān-ı Baġdāda şeref
Pāy-būsı oldı ḫalḳa bāʿiṣ-i ʿizz ü ʿalā

divān-ı cūd:

1. **divān-ı cūd:**-*ı, -n, -da*
Tarih 61
Mısra: **5**
Cömertlik divanı.

Aça luṭf u kerem defterlerin divān-ı cūdında
Düşe luṭfına maẓhar kimde kim var luṭfa istiʿdād

dīvān-ı leṭāfet:

1. **dīvān-ı leṭāfet:**-*de*
Gazel 709
Mısra: **15**
İyilik meclisi.

Açdı dīvān-ı leṭāfetde ʿadālet defterin
Ṣaldı dehre vālī-i ʿādil gibi āvāze gül

dīvār:

1. **dīvār:**
Gazel 857
Mısra: **5**
Duvar, bina, arsa, bahçe etrafına taştan yapılan perde.

Çār dīvār içre ʿömrin ṣarf iden bī-feyż olur
Mihr-i enver gibi bir pīr-i ciḫān-gerd isterin

dīv-i ʿadū:

1. **dīv-i ʿadū:**-*y, -ı*
Gazel 631

Mısra: **10**
Devlere benzeyen düşman. || *Rakip.*

Ḥākimler içre şimdi Süleymān-ı vaḳtsin
Dīv-i ʿadūyı ḳırsa nola tīġ-i nuṣretüñ

dīv-nijād:

1. **dīv-nijād:**
Kaside 18
Mısra: **46**
Şeytan huylu (kimseler).

Ey Süleymān-ı zamān görme revā devrüñde
Ṣadr-ı aʿlāya giçüp ḥükm ide her dīv-nijād

dīv-sīret:

1. **dīv-sīret:**
Gazel 268
Mısra: **4**
Dev görünüşlü.

Ben ol ʿanḳā-yı ʿaşḳam kim mekānum dāġ-ı miḥnetdür
Raḳīb-i dīv-sīret dāġ-ı miḥnetde zebūnumdur

dīv-ṣūret:

1. **dīv-ṣūret:**-*üñ*
Gazel 697
Mısra: **8**
Şeytan suratlı kişiler.

Ey Āṣaf-ı zamāne Süleymān-ı vaḳtsin
Maḥv it vücūd-ı naḥsını her dīv-ṣūretüñ

diyānet:

1. **diyānet:**
Kaside 23
Mısra: **22**
Dindarlık, dînin hükümlerine uyma ve bu hükümlerin gerektirdiği gibi hareket etme.

ʿAṭā vü merḥamet ü ʿadl ü dāduñ ḳoyalum
Nedür bu ḥilm ü ḥaya vü diyānet ü ʿiffet

diyār:

1. **diyār:**-*da*
Gazel 171
Mısra: **14**
Memleket, ülke, belde.

Bir ehl-i luṭf güzel isterin dimiş Rūḥī
Ḳosun bu fikri ki ol bu diyārda yoḳdur

diyār-ı ʿaşḳ:

1. **diyār-ı ʿaşḳ:**
Gazel 1112
Mısra: **10**
Aşk diyarı.

Nola ḳaddi ḫamīde ṭāḳatı ṭāḳ olsa Rūḥīnüñ
Diyār-ı ʿaşḳ rāhında nice dem bār-ı ġam çekdi

2. **diyār-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 126
Mısra: **2**
Aşk diyarı, aşk ülkesi.

Binā-yı derde Ferhād urdı bünyād
Nola olsa diyār-ı ʿaşḳa üstād

diyār-ı baġdād:

1. **diyār-ı baġdād:**-*a*
Kaside 24
Mısra: **41**
Bağdat şehri.

Ne geldi ne gelecekdür diyār-ı Baġdāda
Anuñ gibi daḫi bir vālī-i ḫuceste-liḳā

diyār-ı baṣra:

1. **diyār-ı baṣra:**-ʾ*ya*
Kaside 38
Mısra: **1**
Basra diyarı.

Yoluñ düşse diyār-ı Baṣraʾya ey bād-ı ʿıṭr-engīz
Duʿālar eyleyüp būs it elin bizden ʿAlī Ḫānuñ

diyār-ı egri:

1. **diyār-ı egri:**-*y, -e*
Tarih 17
Mısra: **4**
Eğri diyarı.

Cülūs itdükde devletle saʿādet taḫtına evvel
Diyār-ı Egriye ṭoġruldı ol şāh-ı felek-dergāh

diyār-ı gence:

1. **diyār-ı gence:**-*y, -e*
Tarih 27
Mısra: **3**
Gence diyarı.

Diyār-ı Genceye bir ehl-i ʿadli ḳıldı vālī kim
İrişdi ẓulm iden devrinde rence ʿadl iden gence

diyār-ı mıṣr:

1. **diyār-ı mıṣr:**-*a*
Tarih 7
Mısra: **5**
Mısır diyarı.

ʿAdl ü dādı bir ṣafā virdi diyār-ı Mıṣra kim
Anda her ġamgīn giden devrinde geldi ṣād-kām

diyār-ı rūm:

1. **diyār-ı rūm:**-*da*
Gazel 743
Mısra: **10**
Anadolu.

ʿAceb mi ẕerrece ger şarḳa olmasa meylüm
Diyār-ı Rūmda bir āfitāba düşdi göñül

2. **diyār-ı rūm:**-*da*
Gazel 1048
Mısra: **16**
Rum diyarı, Anadolu.

İdüp āzādelük daʿvāsını gögsin gerer Rūḥī
Diyār-ı Rūmda bir dilber-i ebrū kemān yoḳ mı

diyār-ı şām:

1. **diyār-ı şām:**
Tarih 37
Mısra: **4**
Şam diyarı.

Ḥāleti-i nāmdār ol fāżıl-ı kāmil-ʿıyār
Kim diyār-ı şām buldı ʿadl ü dādından niẓām

2. **diyār-ı şām:**-*a*
Gazel 324
Mısra: **19**
Şam diyarı. || Şam vilayeti.

Olup ḳāḍı diyār-ı Şāma geldi ḳıldı luṭfından
Feyżi kim şeb-i deycūra māh-ı āsumān eyler

diyār-ı suḫan:

1. **diyār-ı suḫan:**-*da*
Kaside 25
Mısra: **73**
Söz diyarı, şiir ülkesi.

Bilinmemekle diyār-ı suḫanda rütbe-i naẓm
Ṭarīḳ-i medḥde söz söylemem geçer nice sāl

diyār-ı vaḥdet:

1. **diyār-ı vaḥdet:**-*e*
Gazel 202
Mısra: **5**
Vahdet diyarı, birlik ülkesi.

Diyār-ı vaḥdete var pādişāhluḳ eyle
Ki bu cihān-ı denī bir bölük gedā yiridür

2. **diyār-ı vaḥdet:**-*e*
Gazel 900
Mısra: **11**
Vahdet diyarı. || Allah'ta bir olma, ölme.

İtdi Rūḥī diyār-ı vaḥdete ʿazm
Hele bunda ḳalanlara yā hū

diz-:

1. **diz-:**-*di*
Kaside 14
Mısra: **79**
Dizmek, sıralamak.

Bu yedi kalʿayı dizdi sipihr anuñ içün
Ki her birin yaḳa bezmüñde bir şeb-i deycūr

diz:

1. **diz:**-*i, -n, -de*
Gazel 1035
Mısra: **4**
Kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer; oturulduğunda uyluğun üst yanı.

Sāḳī nice gögsin gerüp oturmasun ey dil
Meclisde dizinde göre iner mi ṣürāḥī

dizil-:

1. **dizil-:**-*miş*
Gazel 10
Mısra: **4**
Sıralanmak, istiflemek.

Ḳaṭre ḳaṭre ṣafḥa-i çihremde eşk-i lāle-gūn
Kāġıd-ı zerd üzre mercāndur dizilmiş gūyiyā

2. **dizil-:**-*di*
Kaside 14
Mısra: **11**
Belirli bir düzene göre sıraya konmak.

Sarāy-ı ġoncaya ḳarşu dizildi bülbüller
Hezār ʿişve ile şāhid-i gül itdi ẓuhūr

dög-:

1. **dög-:**-*er*
Gazel 212
Mısra: **2**
Dövmek, (ateşte kızdırılmış bir madeni) Üzerine çekiçle arka arkaya vurmak suretiyle işlemek, istenen şekle sokmak.

Aġyār o ḳalb-i āheni nerm eylemek diler
Miskīni gör ki yoḳ yire ṣavuḳ demir döger

dök-:

1. **dök-:**-*er*
Gazel 377
Mısra: **5**
Dökmek, akıtmak.

Bir kiz ayaġuñ altına baḳ gör neler döker
İzüñ tozına merdüm-i çeşm-i güher-niṣār

2. **dök-:**-*miş*
Gazel 706
Mısra: **18**
Akıtmak, dökmek, serpmek.

Şehbāz-ı ḳadr-i üsküfidür hāle kim felek
Dökmiş ḳamerden üstine bir yādigār gül

3. **dök-:**
Gazel 1057
Mısra: **2**
Bir sıvıyı bulunduğu kaptan başka bir yere boşaltmak.

Şebnem lebāleb itdi yine sāġar-ı güli
Billūr cāma sen daḫi dök sāḳiyā müli

4. **dök-:**-*er*
Gazel 1111
Mısra: **7**
(Gözyaşı) dökmek, akıtmak.

Ḳanlar döker firāḳına her dem dimiş ḥasūd
Yaşlu gözümde hīç bu ʿummān dükenmedi

5. **dök-:**-*düg, -i*
Gazel 355
Mısra: **10**
(Göz yaşı, kan, ter vb.) Akıtmak.

Şām-ı ġamunda ḥālüme aġlar çerāġ-ı bezm
Bilmem şeker mi dökdügi ya ḳanlu yaş mıdur

6. **dök-:**-*er*
Gazel 348
Mısra: **7**
Dökmek, saçmak.

Naḳd-i ṣabr u dür-i eşkini döker pāyuña dil
Beẕl ider ḫāk-i rehüñde o ki maḳdūrıdur

7. **dök-:**-*se*
Kaside 10
Mısra: **41**
Saçmak, serpmek.

Dökse bāran yerine dürr ü güher devrüñde
Açmaz erbāb-ı belāġat felege dest-i ümīd

8. **dök-:**-*me, -y, -en*
Gazel 419
Mısra: **9**
Akıtmak, dökmek, saçmak, serpmek II Gözyaşı dökmek, ağlamak.

Vuṣlat içün gözlerinden ḳanlu yaşlar dökmeyen
Baḥr-ı ʿaşḳda dürrile mercānı bilmez ḳandedür

dökici:

1. **dökici:**
Gazel 648
Mısra: **2**
Dökücü, dökmeye sebep olan kişi veya şey.

Gülme aġladuġına dīde-i ḫūn-rīzlerüñ
Gözi yaşın dökici olma seḥer-ḫīzlerüñ

dökil-:

1. **dökil-:**-*di*
Gazel 833
Mısra: **6**
Dökülmek, saçılmak, serpilmek, etrafa yayılmak.

Sen mehi rām itmek ümmīdiyle şāhum yoluña
Ḫayli dökildi ṣaçıldı eşk-i çeşm-i ḫūn-feşān

2. **dökil-:**-*en*
Gazel 853
Mısra: **1**
Dökülmek, yağmak, akmak.

Dökilen ḳanlara baḳ çeşme-i çeşm-i terden
Sen de gör dil ne çeker ol leb-i cān-perverden

3. **dökil-:**-*ür*
Gazel 1085
Mısra: **3**
Dökülmek, akmak.

Gülşen-i kūyuña aḳup dökilür leyl ü nehār
Gözlerümden iki ḳanlu yaşumuñ ırmaġı

4. **dökil-:**-*üp*
Gazel 378
Mısra: **3**
Dökülmek. || Bitmek, sona ermek.

Dökilüp ʿıyşımuz evrāḳı ḫazān-ı ġamdan
Bizi ṣoydı felek-i süfle miṣāl-i eşcār

5. **dökil-:**-*en*
Gazel 1093
Mısra: **3**
Bulunduğu yerden kopup ayrılarak düşmek.

Dökilen berk-i gül-i tāze mi yā sīnemden
Penbe-i dāġ-ı ciger-sūz-ı melāmet ḳopdı

doḳın-:

1. **doḳın-:**-*mış*
Gazel 120
Mısra: **8**
Dokunmak, temas etmek.

Olmış cebīni üzre ʿaraḳlar girih girih
Gūyā doḳınmış alnına bir sünbül-i sefīd

dol-:

1. **dol-:**-*sa*
Gazel 217
Mısra: **5**
Bir yere iyice yayılmak, kaplamak.

Dolsa ḫūnābe-i ḥasretle gözüñ mālāmāl
Aġlama ey dil-i ġam-dīde bu da bir demdür

dolāb:

1. **dolāb:**-*uñ*
Gazel 625
Mısra: **10**
Dolap. II Dünya.

Mükedder ḳılma ṭabʿuñ geşt-i ümmīd olmaya ḥāṣıl
Kimüñ rāyınca gördüñ döndügin bu köhne dolābuñ

dolab-ı meşaḳḳat:

1. **dolab-ı meşaḳḳat:**
Terkib-bend 8
Mısra: **94**
Eziyet dolabı. || Felek, talih, baht.

Bīḫūde dönüp neyler ola başımuz üzre
Ḫalḳuñ bu felek didügi dolab-ı meşaḳḳat

dolāb-veş:

1. **dolāb-veş:**
Gazel 543
Mısra: **1**
Dolap gibi.

Būstān-ı ġamda başum çizginür dolāb-veş
Aḳıdur ḳanlı yaşını gözlerüm mīzāb-veş

dolan-:

1. **dolan-:**-*dı*
Tarih 1
Mısra: **7**
Bir şeyin çevresinde dönmek, gezmek, dolaşmak.

Dolandı gerçi māh-ı devlet ammā ṭoġdı bir kevkeb
Ki evc-i mülkde her ẕerresi bir mihr ü māh oldı

dön-:

1. **dön-:**-*me, -se*
Gazel 176
Mısra: **1**
Dönmek, kendi etrafında hareket etmek.

Felek ger kāmımuzca dönmese ālāmımuz yoḳdur
Biz ehl-i terküz andan ẕerre deñlü kāmımuz yoḳdur

2. **dön-:**-*mez*
Gazel 983
Mısra: **5**
Gidilen bir yerden gelmek.

Bir iki ṣayd ile dönmez ġazālum ṣayd-gāhdan
Çıḳup meydān-ı ḫüsne günde ister biñ şikār ilte

3. **dön-:**-*dü*
Gazel 43
Mısra: **6**
Vazgeçmek, caymak.

Dün didi raḳṣa girüp saña vefālar ideyin
Döndü ʿahdine vefā itmedi ol māh-liḳā

4. **dön-:**-*er*
Gazel 306
Mısra: **8**
Devretmek,dolaşmak.

Şevḳ-i laʿl-i leb-i mey-gūnı ile sāḳīnüñ
Ṭurmayup nice döner bezmde peymāneyi gör

5. **dön-:**-*er*
Gazel 1065
Mısra: **7**
Dönmek, dönüşmek.

Aġlayup iñledügi irte döner ṣādluġa
Ehl-i derdüñ giçe żāyiʿ mi olur zārluġı

6. **dön-:**-*di*
Gazel 9
Mısra: **10**
...gibi olmak, benzemek.

Tīr-i müjgānuñ ġamı mecrūḥ ḳıldı cānumı
Yāya döndi ḳāmetüm müşkīn hilāluñdan cüdā

7. **dön-:**-*se, -m*
Gazel 239
Mısra: **7**
Benzemek II Dönüşmek.

Nola dönsem hilāla miḥnetden
Ayda bir kez o meh-liḳā görinür

8. **dön-:**-*mek, -dür*
Gazel 397
Mısra: **7**
Dönmek, bir eksende hareket etmek.

Felek-i tīz-revüñ ʿaksine dönmekdür işi
Kām-cūy olma ṣaḳın kendüñi nā-kām idegör

9. **dön-:**-*er, -di*
Gazel 60
Mısra: **1**
Dönmek II Elden ele devretmek.

Bezmimüzde dönerdi cām-ı ṣarāb
Gelmedi devre mihr-i ʿālem-tāb

10. **dön-:**-*er*
Gazel 105
Mısra: **4**
Dönüşmek. II Benzemek.

Anuñ ki olmaya ḳalbinde şevḳ-ı ruḥsāruñ
Döner derūnı şu mişkāta k'ola bī-mişbāḥ

11. **dön-:**-*di*
Gazel 76
Mısra: **5**
Dönmek, devr etmek, bir eksende hareket etmek.

Döndi maḳṣūdımuz üzre felek-i ṣuʿbede-bāz
Ṭoġdı vuṣlat güneşi gitdi ẓalām-ı fırḳat

12. **dön-:**-*em*
Gazel 837
Mısra: **5**
(Din, inanç, düşünüş, fikir vb. bağlandığı ve benimsediği şeyleri) Değiştirmek, (ondan) vazgeçmek.

Mūya dönmekle tenüm ṣanma dönem ʿaşḳuñdan
Uyma aʿdā sözine anı ḫayāl eyleme sen

13. **dön-:**-*se*
Gazel 363
Mısra: **5**
Durumdan duruma geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir durum almak, benzemek.

ʿAceb olmaz elemden reng-i rūyı dönse altuna
Ol ehl-i derd kim yanında bir sīmīn-beden ṣaḳlar

14. **dön-:**
Kaside 38
Mısra: **81**
(Bir yere) Geri gitmek veya geri gelmek, avdet etmek.

Yine luṭf eyleyüp dön ol selīmüʾṭ-ṭabʿ olan yāra
Ḥużūrında duʿā ḳıl iltiyāmın eyle dünyānuñ

15. **dön-:**-*di*
Gazel 121
Mısra: **1**
Bir şeyi andıracak duruma girmek, benzemek; dönüşmek.

Şāmımuz ṣubḥ oldı döndi āfitāba cām-ı ʿīd
Māḥaṣal bir ḳutlu gün gördük irişdi şām-ı ʿīd

16. **dön-:**-*me, -müz*
Gazel 162
Mısra: **9**
Dönmek, vazgeçmek.

Yārdan dönmemüz yoḳ ey Rūḥī Ḳavlimüz ḳavl u sözimüz sözdür

17. **dön-:**-*üp*
Tarih 16
Mısra: **11**
Bırakılan bir işe ya da konuya yeniden başlamak, onu yeniden ele almak.

Dönüp mıṣraʿ-ı evlānuñ ḥurūf-ı ġayr-ı menḳūṭın
Ḳıl āḫır mıṣraʿın menḳūṭı ile cemʿ idüp erḳām

18. **dön-:**-*miş*
Gazel 332
Mısra: **21**
Benzemek, andırmak, ...gibi olmak.

Maḥmil-i pür-naḳş Rūḥī bāġa dönmiş zeyn idüp
ʿĀrife ṭaġ üsti bāġ olduġı bir maʿnā mıdur

19. **dön-:**-*er*
Gazel 267
Mısra: **2**
Dönmek. || Bırakılan bir işe ya da konuya yeniden başlamak, onu yeniden ele almak.

Felek ʿaşḳ ehlini ol rāh-ı ġamda ḫˇār u zār eyler
Döner ṣoñra vücūdın rūzgār ile ġubār eyler

20. **dön-:**-*en*
Gazel 297
Mısra: **11**
(Rivayet, söz, havadis, dedikodu vb.) Çok kimse tarafından söylenir olmak, yaygın duruma gelmek.

Vaṣf-ı rūyuñda dönen tāze zemīni gūş it
İstimāʿında anuñ ẕevḳ alacak yerlerdür

21. **dön-:**-*er*
Gazel 783
Mısra: **1**
(Belli bir yerde) Dolaşmak, gidip gelmek.

Döner gülzār-ı ġamda dembedem dolāb-veş başum
Ayaġına aḳar ol serv-ḳaddüñ ṣu gibi yaşum

22. **dön-:**-*er*
Gazel 605
Mısra: **8**
(Bir şeyi) bir istikamete döndürmek, dönmek, dönmesini sağlamak.

Cānibindendür sipihrüñ devrine taḥrīk hep
Dāyimā ḥükm-i şerīfüñle döner devrān senüñ

23. **dön-:**-*mez*
Kaside 10
Mısra: **8**
Geldiği yere geri gitmek, geri dönmek.

Kimdür ol kām-ı revā Ḥażret-i ʿOs̱mān Pāşā
Ki gelen bāb-ı ʿaṭā-baḫşına dönmez nevmīd

24. **dön-:**-*di*
Kaside 26
Mısra: **1**
Dönmek, dolaşmak. II Bir şeyin ya da kimsenin etkisine girmek.

Döndi burc-ı ḥamele ġonca vü andan gül-i āl
Fer virüp bāġa ṭulūʿ eyledi ḫurşīd-mi s̱āl

25. **dön-:**-*üp*
Tarih 2
Mısra: **15**
Bir istikamete doğru yönelmek, vücudunu döndürmek.

Ṭavşan uyḳusın virüp Erdel kralına dönüp
Ḳuyruġın ele alup ol nerre-şīr oldı yine

donat-:

1. **donat-:**-*mış*
Gazel 411
Mısra: **10**
Süslemek.

Tāze dāġum sīnem üzre dir görenler Rūḥiyā
Nev-bahār olmış donatmış şaḥn-ı bāġı lāle-zār

dönder-:

1. **dönder-:**-*ür*
Gazel 935
Mısra: **5**
Döndürmek, benzetmek. || ... bir duruma getirmek.

Belā-yı hicrile berk-i ḫazāna dönderür beñzin
Giriftār itdügin çarḫ-ı felek bir verd-i ḫandāna

döndür-:

1. **döndür-:**-*di*
Gazel 705
Mısra: **11**
Benzetmek, çevirmek.

Şaḥn-ı gülzārı bihişt-i ʿadne döndürdi bahār
Böyle mevsimlerde mey nūş itmeyen ādem degül

2. **döndür-:**-*meg, -e*
Gazel 152
Mısra: **7**
Dönmesini sağlamak; vazgeçirmek, değiştirmek.

Bizi döndürmege saʿy itme ṣūfī küfr-i zülfinden
Ki biz ol küfre iḳrār itmişüz iḳrār īmāndandur

dönmemüz yok:

1. **dönmemüz yoḳ:**
Gazel 474
Mısra: **8**
Kaçmayız! || Vazgeçmeyiz!.

Giderse başımuz döndürmezüz yüz tīġ-i aʿdādan
Belādan dönmemüz yoḳ tābiʿ-i ḥükm-i ḳażāyuz biz

dönüp:

1. **dönüp:**
Rübai 20
Mısra: **4**
Ardından.

Luṭfuñla ser-efrāz-ı cihān itmiş iken
Ḳahruñla dönüp ḫākile yeksān itdüñ

2. **dönüp:**
Kaside 38
Mısra: **7**
Sonra, bir de, tekrar.

Dönüp ʿAbdurraḥīmüñ ṣoñra eyle iştiyāḳın ʿarż
Sipāriş itdügin bir bir di ol s̱āni-i Selmānuñ

dört kitāb:

1. **dört kitāb:**-*ı*
Gazel 419
Mısra: **12**
Dört kutsal kitap. || Kuran, İncil, Tevrat, Zebur.

Ebcedüñ maʿnāsını fehm itmeyenler ẓāhirā
Dört kitābı oḳısa Ḳurʾānı bilmez ḳandedür

döşe-:

1. **döşe-:**-*di*
Kaside 14
Mısra: **3**
Kaplamak.

Şükūfe bāġı tamām ak ruḫāmile döşedi
Görüp o ḥāleti dībādan itdi ferşini ḫūr

2. **döşe-:**-*miş*
Kaside 14
Mısra: **39**
Döşemek, yaymak, kaplamak.

Yeşil ḳadīfe ile yer yüzin çemen döşemiş
Kim ola ehl-i ṣafa vü ḫużūra naṭʿ-ı ḫużūr

döşen-:

1. **döşen-:**-*e*
Gazel 410
Mısra: **9**
Döşenmek, serilmek.

Āsitānuñda ki ṭaş yaṣdana ṭopraḳ döşene
Rūḥi-i zāra ʿaceb mi diseler bī-kesdür

dost:

1. **dost:**-*um*
Gazel 51
Mısra: **3**
Dost, arkadaş. II Sevgili.

Geldi cānum aġzuma laʿluñ ġamıyla dostum
Cevri ḳo luṭf itmenüñ şimdi zamānıdur baña

2. **dost:**
Gazel 117
Mısra: **2**
Birini riyasız ve samimi duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse, enis.

Ḫalḳ-ı cihānile şu ḳadar ḳıldum ittiḥād
Bir dost bulamadum ki ola ḫāliṣū'l-vedād

3. **dost:**-*um*
Gazel 1029
Mısra: **8**
Arkadaş, dost.

Meylimüz ḳaddüñe olursa fevḳaʾl-ḥad
Dostum ḥüsn metāʿınuñ odur aʿlāsı

4. **dost:**-*um*
Gazel 520
Mısra: **6**
Birini riyasız ve samimi duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse, enis.. II Sevgili, yar.

Yoḳ bilüp virmezüz aʿdā-yı bed-endīşe vücūd
Dostum muʿteḳid-i āh-ı seḥer-gāhuz biz

5. **dost:**-*um*
Gazel 908
Mısra: **6**
Sevgili, dost. || Fuzuli.

Ad çıḳarmaz kūh-ı ʿaşḳuñda delü gibi
Dostum ursun gerekse başını ṭaşlara şu

6. **dost:**-*um*
Gazel 290
Mısra: **5**
Sevgili.

Uġratma çoḳ da yanuña aġyārı dostum
Ceyb ü ḳabāñı ḳorḳarın ol kīse-ber deler

7. **dost:**
Gazel 87
Mısra: **6**
Allah, yar, sevgili.

Çün bī-ġarażam cihānda ammā
Senden ġarażum liḳādur ey dost

dostluḳ:

1. **dostluḳ:**
Gazel 912
Mısra: **6**
Dostluk, yakınlık.

Nifāḳ u buġża şimdi yüz ṭutupdur her biri ḫalḳuñ
Aradan refʿ olupdur dostluḳ ʿālem-i ʿadāvetde

dostluḳ it-:

1. **dostluḳ it-:**-*e*
Gazel 1081
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yakınlık kurmak, yakın arkadaşlık kurmak.

Dostluḳ ide saña şanma o bī-pervāyı
Ey göñül düşmen idinme özüñe dünyāyı

2. **dostluḳ it-:**-*dü, -m*
Müseddes 6
Mısra: **8**
Yakınlık kurmak, yakın arkadaşlık kurmak. || Birine dostça bir davranışta bulunmak, yararlı olmak, hayrı dokunmak.

Ġayr cevr itdükçe ben ʿarż-ı vefā itdüm aña
Dostluḳ her kime itdüm itdi düşmenlük baña

döv-:

1. **döy-:**-*me, -y, -üp*
Gazel 760
Mısra: **6**
Dayanmak, tahammül etmek.

Biz o şemʿüñ olmışuz pervānesi kim şevḳden
Döymeyüp bir şuʿlesine yandı per-i Cebrāʾīl

2. **döy-:**-*mez*
Gazel 847
Mısra: **7**
Dayanmak, tahammül etmek, katlanmak.

Dāġlar döymez iken sūziş-i nār-ı ʿaşḳa
Gelüñ inṣāf idelüm nice ṭayansun dil u cān

dü cihān:

1. **dü cihān:**-*ı*
Gazel 419
Mısra: **16**
İki cihan; dünya ve ahiret.

Bilmeyen kimdür ḥaḳīḳatda muḥīṭ-i "küllü şey'"
Dü cihānı ḳaplayan ʿummānı bilmez ḳandedür

duʿā:

1. **duʿā:**-*da, -y, -uz*
Gazel 500
Mısra: **6**
Allah'a yalvarma, niyaz.

Bāb-ı viṣāli yüzimüze açıla diyü
Dergāh-ı Ḥaḳḳa ṣıdḳile dāʾim duʿādayuz

2. **duʿa:**-*sı(n), -*
Gazel 730
Mısra: **10**
Güçsüzlük ve ihtiyacını ortaya koyarak Allah'a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz.

Çekme aʿdā elemin Ḥaḳḳa niyāz it Rūḥī
Ki duʿasın ider üftādenüñ Allah ḳabūl

3. **duʿā:**-*s, -ı, -n*
Kaside 38
Mısra: **42**

Allah'a yalvarma; niyaz. II İstek, rica.

Maḥabbetden degüldür ḫāli
Zeynī-zādenüñ ḫāli
Duʿāsın vāṣıl it çünkim biridür ol da ḫullānuñ

duʿā al-:

1. **duʿā al-:**-*du, -m*
Gazel 784
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
İyi yapılan bir işle birinin hoşnutluğunu kazanmak.

Beni dün bezm-i meyde bāde-i pür-zūr yaḳmışdı
Bugün pīr-i muġāndan Rūḥiyā vardum duʿā aldum

duʿā eyle-:

1. **duʿā eyle-:**
Gazel 896
Mısra: **7**
Allah'a yalvarmak.

Bir duʿā eyle didüm aġyāra
Didi rām olduġum ḥarām olsun

duʿā it-:

1. **duʿā id-:**-*elüm*
Kaside 9
Mısra: **75**
Allah'a yalvarmak.

Ṣafā-yı ḳalbile şimdengirü duʿā idelüm
Ki ʿarż olundı ḥuzūr-ı şerīfe vāḳiʿ-i ḥāl

duʿā kıl-:

1. **duʿā ḳıl-:**
Kaside 11
Mısra: **31**
Allah'a yalvarmak.

Devām-ı devlet-i Pāşāya ḳıl duʿā Rūḥī
Zamānede ola mādām kim vücūdum ṣaġ

duʿācu:

1. **duʿācu:**-*ñ, -dur*
Kaside 16
Mısra: **73**
Biri için Allah' a dua eden kimse.

Hem duʿācuñdur senüñ hem mādiḥüñdür hem ḳuluñ
Olsa ṭañ mı ḳadrile emsāli İçre bi-misāl

duʿā-gūy:

1. **duʿā-gūy:**-*uñ*
Gazel 621
Mısra: **10**
Dua eden, duacı.

Rūḥīye lāyıḳ mı cevr itmek ḫuṣūṣā kim ola
ʿAbd-i memlūkuñ hevā-dāruñ duʿā-gūyuñ senüñ

duʿā-yı cemīl:

1. **duʿā-yı cemīl:**-*e*
Kaside 6
Mısra: **59**
Güzel dua.

Söz āḫır oldı duʿā-yı cemīle başlayalum
Ola ki anı ḳabūl ide Ḫzed-i ʿAllām

2. **duʿā-yı cemīl:**-*üñ*
Kaside 17
Mısra: **55**
Güzel dua. || Birinin iyiliği için edilen dua.

Şimdengerü duʿā-yı cemīlüñ zamānıdur
Ṣıdḳile idelüm ki ḳabūl eyleye Mecīd

duʿā-yı cemīl-i şeh-i sipihr-maḳām:

1. **duʿā-yı cemīl-i şeh-i sipihr-maḳām:**
Kaside 6
Mısra: **6**
Makamı yüce padişaha dua etme.

Menem ki sākin-i dergāh-ı şāh-ı merdānum
İşüm duʿā-yı Cemīl-i şeh-i sipihr-maḳām

duʿā-yı devlet:

1. **duʿā-yı devlet:**-*i*
Tarih 27
Mısra: **6**
(Bir kimsenin) Devletinin devamı, yüksek makamlarının devamı için edilen dua.

Güzīn-i ehl-i himmet Ḥaḍret-i ʿOsmān Pāşā kim
Duʿā-yı devleti olmışdur ehl-i naẓma eglence

duʿā-yı devlet-i ʿosmān-ı cem-cenāb it-:

1. **duʿā-yı devlet-i ʿosmān-ı cem-cenāb id-:**-*er, -üz*
Gazel 466
Mısra: **20**
Cem haysiyetli Osman Paşa'nın devleti ve saadetine dua etmek.

Hemīşe sāye-i luṭfında ḫoş geçer günimüz
Duʿā-yı devlet-i ʿOsmān-ı Cem-cenāb iderüz

duʿā-yı devlet-i pāşā:

1. **duʿā-yı devlet-i pāşā:**-*y, -a*
Kaside 22
Mısra: **53**
Hızır Paşa'nın devletinin devamı ve saadeti için edilen dua.

Ṣıdḳile başla duʿā-yı devlet-i Pāşāya kim
Müstecāb eyler duʿā-yı ḫayrı Ḫallāḳuʾl-ʿibād

duʿā-yı devletin eyle-:

1. **duʿā-yı devletin eyle-:**-*r, -üz*
Gazel 664
Mısra: **10**
(Bir kimseye) Devleti ve saadeti için dua etmek.

İşigüñde biriküp bīkeslerüz Rūḥī-misāl
Eylerüz dāʾim duʿā-yı devletin sulṭānumuñ

duʿā-yı devlet:

1. **duʿā-yı devlet:**-*i, -y, -le*
Kaside 8
Mısra: **60**
(Birinin) Makamının yüceliği ve mutluluğu için edilen dua.

Nihāyet yoḳ ġam-ı hicre sözi ḫatm eylemek yegdür
Duʿā-yı devletiyle Rūḥiyā ol ʿİsī-i cānuñ

duʿā-yı ḫayr:

1. **duʿā-yı ḫayr:**
Kaside 24
Mısra: **53**
(Bir kimsenin) İyiliği için yapılan dua.

Duʿā-yı ḫayr u s̱enāñile ṣarf ola ʿömrüm
ʿAleʾl-ḫuṣūṣ baña cümleden gerekdi evlā

2. **duʿā-yı ḫayr:**
Terkib-bend 4
Mısra: **57**
Hayır duası.

Rūḥ-ı pākin dāʾimā yād it duʿā-yı ḫayr ile
Kʾide ol merḥūma raḥmet Ḫzed-i ʿazze vü cell

3. **duʿā-yı ḫayr:**-*a*
Kaside 16
Mısra: **79**
Hayır duası, bir kimseye iyilik dileme.

Lāyıḳ oldur kim duʿā-yı ḫayra āġāz idevüz
Çünki yer ḳalmaz kelāma olıcaḳ ẓāhir meʿāl

duʿā-yı ḫayr eyle-:

1. **duʿā-yı ḫayruñ eyle-:**-*uñ, -r*
Tarih 3
Mısra: **24**
Bir kimseye iyilik dilemek, hayır temennî etmek.

Arḳası üzre yatup devrüñde māh-ı nev gibi
Her kişi şimdi duʿā-yı ḫayruñ eyler ṣubḥ u şām

2. **duʿā-yı ḫayruñ eyle-:**-*r, -ler*-*uñ, -r, -ler*
Gazel 796
Mısra: **10**
(Birisi için) Hayır duasında bulunmak.

Dil u cānuñ ṣorarsañ kūşe-i firḳatda aḥvālin
Duʿā-yı ḫayruñ eylerler geh u bī-gāh sulṭānum

duʿā-yı ḫayr it-:

1. **duʿā-yı ḫayrüñ it-:**-*üñ, -me, -de, -dür*
Kaside 18
Mısra: **59**
Hayır duasında bulunmak, birinin iyiliğini istemek.

Rūz u şeb itmededür şimdi duʿā-yı ḫayrüñ
Rindler meygededе ṣavmaʿalarda zühhād

duʿā-yı nevrūz:

1. **duʿā-yı nevrūz:**
Gazel 486
Mısra: **18**
Nevruzda edilen dua.

Vaṣfınuñ ġāyeti yoḳ başla duʿāya Rūḥī
Kim müʾess̱ir olur elbetde duʿā-yı nevrūz

ḍuʿā-yı ṣūbḥ-gāh:

1. **ḍuʿā-yı ṣūbḥ-gāh:**-*a*
Gazel 741
Mısra: **13**
Sabah vakti duası.

Ḍuʿā-yı ṣūbḥ-gāha Rūḥiyā ġam çekme meşġūl ol
Ḳabūl eyler anı elbette bir gün Ḫzīd-i Kāmil

2. **duʿā-yı ṣubḥ-gāh:**-*uñ, -da*
Gazel 989
Mısra: **2**
Sabah vakti yapılan dua.

Ne bulduḳ bir sirāyet z̤erre deñlü sūz-ı āhuñda
Ne gördük bir eṣer ey dil duʿā-yı ṣubḥ-gāhuñda

dü-çeşm-i mest:

1. **dü-çeşm-i mest:**-*i, -n, -e*
Gazel 795
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Baygın gözleri.

Naẓar ḳıldum dü-çeşm-i mestine bī-iḫtiyār oldum
Fiġāna başladum ġāret-ger-i īmānumı gördüm

dü-çeşm-i sāḥir:

1. **dü-çeşm-i sāḥir:**
Gazel 767
Mısra: **13**
İki sihirbaz göz. || *Sevgilinin gözleri.*

Ol dü-çeşm-i sāḥir u ol iki laʿl-i nābdan
Ki ṣorarsañ Rūḥiyā ʿḪsāda ġam Mūsāda hem

dūd:

1. **dūd:**-*ımuz*
Gazel 443
Mısra: **2**
Duman.

Yaḳdı bizi ʿaşḳ-ı ġam-efzūdımuz
Varlūġımuz ḳaldı hemān dūdımuz

dūd-ı āh:

1. **dūd-ı āh:**-*ı*
Gazel 402
Mısra: **6**
Çekilen ateşli ahlardan çıkan duman. ‖ *Yürek yangını.*

İnanmazlarsa sūz-ı sīnemi sevdā-yı zülfüñle
Çekilmiş ʿālem-i bālāya dūd-ı āhı görsünler

2. **dūd-ı āh:**-*ı, -dur*
Gazel 71
Mısra: **4**
Ahın dumanı.

Ne minnet bu zemīne bir kemīne ḫāk-ı rāhuñdur
Ne raġbet çarḫ-ı gerdūn dūd-ı āhıdur şerer kevkeb

dūd-ı dil:

1. **dūd-ı dil:**-*i*
Gazel 1019
Mısra: **4**
Yürekten çıkan ah.

Yere mi geçdi mürüvvet ki sitem-dīdelerüñ

Yetdi dūd-ı dili āfāḳa yeter yoḳ ġavre

2. **dūd-ı dil:**-*üm*
Gazel 111
Mısra: **7**
(Yanmış) Gönülden çıkan duman. || *Aşığın yüreğinden çıkan ah.*

Hicr-i ruḫuñda dūd-ı dilüm ṭutdı gök yüzin
Görinmez oldı gözlerüme āfitāb-ı surḫ

dügme:

1. **dügme:**-*ler, -üñ*
Gazel 657
Mısra: **5**
Düğme (göğsünün düğmelerini açmak bağlamında).

İçmedin dügmelerüñ nāzile açsan yegdür
Mest olup eylemedin şoñra girībānuñı çāk

duhān:

1. **duḫān:**-*ile*
Gazel 59
Mısra: **10**
Duman.

Sāʿidüñ dāġın görince yaḳdı Rūḥī cismini
Yir u gök ṭoldı duḫānile görenler şandı şeb

2. **duḫān:**-*ı*
Tahmis 5
Mısra: **18**
Aşığın ah ederken ağzından çıkan duman.

Dil şemʿ-vār āteş-i miḥnetle yanmada
Āhum duḫānı künbed-i çarḫı ṭolanmada

duhān-ı āh-ı derūn:

1. **duḫān-ı āh-ı derūn:**-*um, -dur*
Gazel 662
Mısra: **4**
(Aşığın) Yüreğinden kopan ahın dumanı.

Şerār-ı nār-ı dilümdür kevākib-i raḫşān
Duḫān-ı āh-ı derūnumdur āsumān didügüñ

duhter:

1. **duḫter:**-*ler, -i*
Kaside 3
Mısra: **31**
Kız.

Şāhidin oldı aña duḫterleri Peyġamberüñ
Olduġına iki ʿālemde ʿazīz ü rü-sefīd

duhter-i rez:

1. **duḫter-i rez:**
Gazel 311
Mısra: **2**
Asmanın kızı. || *Şarap.*

Ben kimem bir rind-i şeydā meskenüm meyḫānedür
Duḫter-i rez maḥremümdür hem-demüm peymānedür

2. **duḫter-i rez:**
Gazel 1005
Mısra: **1**
Üzümün kızı. || *Şarap.*

Māyilüz duḫter-i rez ṣoḥbetine girmez ele
Sāḳiyā hū çekelüm ṣāyed ayaġile gele

duhūl:

1. **duḫūl:**-*ı*
Gazel 178
Mısra: **11**
Girmek, katılmak.

Ṭolansa ḥaşre dek bulmaz duḫūl-ı bezmine ruḫṣat
O māhuñ meclisinde mihr-i pür-envāra yer yoḳdur

dühül:

1. **dühül:**
Gazel 1095
Mısra: **6**
Davul.

Abdāl olup girerse tehī kim ki posta
Gögsin döger zamānede āḫir dühül gibi

duḫūl bul-:

1. **duḫūl bul-:**-*maz, -dı*
Gazel 904
Mısra: **7**
Dahil olmak, girmek.

Bulmazdı cān sarāyına derd-i ecel duḫūl
Tīrüñ eger öñine düşüp açmasa ḳapu

duḫūl eyle-:

1. **duḫūl eyle-:**-*r*
Gazel 555
Mısra: **7**
Girmek.

Ayaḳ uzadup ḥarīm-i ḥüsnüñe eyler duḫūl
Hey ne aşılmalıdır ol ṭurra-i ṭarrārı aş

duhūl it-:

1. **duḫūl it-:**-*di*
Terkib-bend 5
Mısra: **51**
Girmek.

Ol itdi ʿālem-i ervāhile bihişte duḫūl
Bıraḳdı fırḳati āteş dil-i eḥibbāya

duhūl-ı bezm:

1. **duḫūl-ı bezm:**-*i, -n, -e*
Gazel 983
Mısra: **3**
(Sevgilinin bulunduğu) Meclise girmek.

Duḫūl-ı bezmine ruḫṣat var ammā bizde ṭāḳat yoḳ
Meger şevḳ-ı maḥabbet cezb idüp bī-iḫtiyār ilte

duhūl-ı ṣoḥbet-i pīr-i muġān:

1. **duḫūl-ı ṣoḥbet-i pīr-i muġān:**-*a*
Gazel 36
Mısra: **7**
Mürşitin sohbetine dahil olma.

Duḫūl-ı ṣoḥbet-i pīr-i muġāna saʿy it kim
Mükedder itmeye ṭabʿuñ küdüret-i eşyā

dükān:

1. **dükān:**
Gazel 1020
Mısra: **10**
Dükkan, satış yapılan yer.

Ṣatılan dehr dükkānında metāʿ-ı ġamdur
Özge tiġ özge metāʿ özge dükān olsa bize

düken-:

1. **düken-:**-*e*
Gazel 797
Mısra: **8**
Tükenmek, bitmek, sona ermek.

Naḳd-ı ṣabrum reh-i ʿaṣḳuñda dükenmekle dime
Dükene āh-ı seḥer-gāh benüm sulṭānum

2. **düken-:**-*miş*
Kıt'a 2
Mısra: **4**
Bitmek, tükenmek.

Yā felek başlamışdur imsāka
Yā dükenmiş durur ḫızāne-i ġayb

dükkān:

1. **dükkān:**-*ı, -n, -da*
Gazel 1020
Mısra: **9**
Dükkan, işyeri.

Ṣatılan dehr dükkānında metāʿ-ı ġamdur
Özge tiġ özge metāʿ özge dükān olsa bize

dūlāb:

1. **dūlāb:**
Gazel 116
Mısra: **10**
Su değirmeni.

İñlemekde öykinem dirmiş esīri ʿaṣḳuña
Didügi olurdı yaş dökseydi ger dūlāb surḫ

dūlāb kur-:

1. **dūlāb ḳur-:**
Gazel 187
Mısra: **10**
Tuzak kurmak.

Āh kim ġarḳ-ı yem-i ġaflet olup ḫalḳ-ı cihān
Felegüñ ḳurduġı dūlāb nedür bilmezler

dūlāb-ı hevā:

1. **dūlāb-ı hevā:**
Gazel 121
Mısra: **11**
Aşk dolabı.

ʿİd-gehde kūşe kūşe ṣanma dūlāb-ı hevā
Ḫūb-rūlar ṣaydına yer yer ḳuruldı dām-ı ʿīd

düldül:

1. **düldül:**-*i, -n, -e*
Kaside 5
Mısra: **36**
Hz. Ali'nin atı.

Geşt-i sipihr ü çeşme-i ḫurşīdden gelür
Lāzım olınca Düldüline āb eger ʿalaf

duman duman:

1. **duman duman:**
Gazel 347
Mısra: **7**
Dumanlar halinde.

Çıḳarur bād-ı ṣabā göklere duman duman
Ayaġun ṭopraġını dīde-i pür-nem mi görür

düm-i mār:

1. **düm-i mār:**-*a*
Gazel 827
Mısra: **2**
Yılanın kuyruğu. || *Sevgilinin saçları.*

Sünbül diyü ol ṭurra-i ṭarrāra yapışdum
Bilmezlikile veh ki düm-i māra yapışdum

düm-i ṭāvūs:

1. **düm-i ṭāvūs:**-*a*
Gazel 332
Mısra: **3**
Tavus kuşunun kuyruğu. (Çok süslü olması bağlamında).

Maḥmil-i zerrīn düm-i ṭāvūsa dönmişdür meger
Nāḳa ṭāvūs-ı ḥarīm-i cennetü'l-meʾvā mıdur

dumūʿ:

1. **dümūʿ:**
Gazel 580
Mısra: **2**
Gözyaşları.

Ḫānesinden ne dem ol vaḳt-i seḥer ḳıldı ṭulūʿ
Döymeyüp dīde tecellāsına aḳıtdı dümūʿ

dün ü gün:

1. **dün ü gün:**
Gazel 13
Mısra: **9**
Gece gündüz.

Öldürse beni ḳahruñ yutsam dün ü gün zehrüñ
Şekvāya aġız açmam şākir ḳuluñam cānā

dūn-ı nādān:

1. **dūn-ı nādān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **88**
Aşağılık cahil kimse.

Biḥamdillah degül erbāb-ı dilden ḫāli ḫod Baṣra
Niçün aġzına çalmazlar o leng ü dūn-ı nādānuñ

dünyā:

1. **dünyā:**-*(y)ı*
Gazel 711
Mısra: **7**
Cihan, âlem. II Her yer.

Ṭutalum feryādile dünyāyı ṭutmışsın ne sūd
Çün degül ḫālüñden ey bülbül senüñ āgāh gül

2. **dünyā:**-*y, -ı*
Gazel 208
Mısra: **2**
Cihan, âlem, evren.

Ḫūb-rūlar cemʿ olup bir ḫūb meclis ḳurdılar

Geldiler bir yire dünyāyı ḳırup giçürdiler

3. **dünyā:**-*da*
Kaside 34
Mısra: **29**
Dünya, yeryüzü, cihan.

Nesne görmezlerdi dünyāda eger çarḫ itmese
Ḫākipāyın tūtiyā-yı dīde-i aʿyān-ı Şām

4. **dünyā:**-*y, -ı*
Gazel 168
Mısra: **11**
Yeryüzü, dünya II İnsanlar, herkes.

Eyler semend-i nāzile dünyāyı pāymāl
Ol şeh-süvār-ı ḥüsn ki tenhā gelür geçer

5. **dünyā:**-*muz*
Gazel 317
Mısra: **7**
Mal, mülk, servet, para.

Reh-i ʿaşḳuñda īs̱ār itmege yoḳ gerçi dünyāmuz
Seni ammā ḫaṭādan şaḳlar elde bir duʿāmuz var

6. **dünyā:**
Gazel 168
Mısra: **6**
Dünya. || Dünya hayatı.

Kūy-ı memāta uġrar eger şāh eger gedā
Bir reh-güẕārdur bu ki dünyā gelür geçer

7. **dünyā:**-*y, -ı*
Gazel 87
Mısra: **7**
İçinde yaşadığımız âlem, yerküre, kâinat.

Dünyāyı sādā-yı ʿaşḳ ṭutmış
Gūş ur ki ʿaceb ṣadādur ey dost

8. **dünyā:**-*y, -ı*
Gazel 130
Mısra: **8**
Cihan, âlem, evren. II Herkes.

Zülfeynüñ idüp ṭarf-ı cebīnüñde girih-gīr
Ḳılduñ güzelüm kendüñe dünyāyı muḳayyed

9. **dünyā:**
Gazel 6
Mısra: **1**
(Fani, geçici olan) dünya; dünya hayatı.

Nücūmile meh-i nev ṣanma dām u dānedür dünyā
Nice āvāre ṣayd itmüş kebūter-ḫānedür dünyā

10. **dünyā:**-*dan*
Gazel 188
Mısra: **11**
Âlem, yeryüzü; dünyaya ait her şey.

Neyleyin dünyādan ey meh-pāre bīzār olmayup
Derd-i hicr-i yār cāndan ādemi bīzār ider

11. **dünyā:**-*y, -a*
Gazel 301
Mısra: **1**
İçinde yaşamakta olduğumuz yeryüzü, yer küresi, arz, cihan. II Hayat. II Geçici alem, fani âlem.

Dünyāya meyl ḳılma ki dünye żarar virür
Fikr-i ṣafā-yı ʿişreti ṭabʿa keder virür

12. **dünyā:**-*(n)uñ*
Gazel 677
Mısra: **1**
Dünya hayatı, yaşam.

Fāriġuz çekmeden endūh u ġamuñ dünyānuñ
Ẕevḳimüz var elem-i ʿaşḳı ile cānānuñ

13. **dünyā:**-*y, -ı*
Gazel 981
Mısra: **7**
Geçici âlem. II Fani hevesler.

ṣıdḳile dünyāyı dilerseñ virür
Buḫl ḳıyas eyleme Ḫallāḳda

14. **dünyā:**-*da*
Gazel 548
Mısra: **5**
Ahirete kıyasla şimdi yaşadığımız âlem; fani âlem.

Menzilüñ ḫākdur āḫır bu fenā dünyāda
Ḫırḳa-pūş ol gerek ey ṣūfī gerek aṭlas-pūş

15. **dünyā:**-*(y)ı*
Gazel 33
Mısra: **10**
Ahirete nispetle şimdi yaşadığımız âlem || Fani dünyanın fani lezzetleri.

Dilerseñ yār-ı bāḳī feyż-i ḥaḳla
Ḥaḳḳa maẓhar düş
Çıḳar dünyāyı dilden kim fenādur
Ruḥiyā dünyā

16. **dünyā:**-*y, -ı*
Gazel 612
Mısra: **11**
Âlem, yeryüzü, dünyaya ait her şey.

Dünyāyı görmese gözimüz vechi var kim
Pāşā-yı nāmdār-ı ṣaff-ārāyı görmedük

17. **dünyā:**
Gazel 649
Mısra: **10**
Dünya hayatı, hayatta olma. || Dünyalık mal, mülk, servet.

Terk-i dünyā eyledüñ umma viṣālin ey göñül
Almaġa yāruñ metāʿ-ı vaṣlını dünyā gerek

18. **dünyā:**
Kaside 24
Mısra: **30**
Bütün herkes, insanlar.

Ḳıyām-ı cāhına dāʿim ş̱enādadur ʿālem
Devām-ı ʿömrine her dem duʿādadur dünyā

19. **dünyā:**-*n, -uñ*
Gazel 944
Mısra: **6**
Dünya. || Dünya kadar çok.

Baña dünyā gerek dünyādadur lez̲z̲et diyü āfet
İder mestāne dünyānuñ cefāsın ḳalb-i nā-şāda

20. **dünyā:**-*y, -a*
Tarih 85
Mısra: **10**

Dünya, âlem. II Herkes, her şey.

Olsa ger tārīḫ-i teşrīfī bu mıṣrāʿ yaraşur
Geldi bir kāmil ḳudūmı virdi dünyāya ṣafā

21. **dünyā:**-*y, -ı*
Gazel 1083
Mısra: **10**
Dünya, dünya hayatı. || *Felek, talih.*

Dime kim Rūḥiyā gördi vefāsın ehl-i ʿirfāna
Cefādur itdügi dāyim baña ögretme dünyāyı

22. **dünyā:**-*y, -ı*
Kaside 20
Mısra: **69**
Cihan, âlem. II Her yer.

Ḫurşīd-i luṭfuñ dünyāyı ṭutmış
Lāzım degüldür aña delāʾil

23. **dünyā:**
Tahmis 8
Mısra: **23**
Maddi âlem, hayat.

Gör ne dir ol ki virilmiş aña dīn u dünyā
Olmasaḳ olmaz idi cümle cihān u māfīhā

dünyā bizüm ol-:

1. **dünyā bizüm ol-:**
Gazel 44
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
"Çok sevinirim." || *Dünya bize kalır.*

Seg raḳībi didiler gitdi bugün dünyādan
Rūḥiyā gerçek olursa bizüm olur dünyā

2. **dünyā bizüm ol-:**-*dı*
Gazel 937
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok sevinmek.

Git dünyādan didiler nāṣıḥ-ı efsāne-gūlar
Sāḳiyā gerçekse olurdı bizüm dünyā yine

dünyā deg-:

1. **dünyā deg-:**-*di*
Gazel 1052
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünyaya bedel olmak, dünyalar kadar kıymetli olmak.

Bu ḥüsn u bu cemāl u bu ḫulḳ u bu ṭabʿ ile
Dünyā degerdi ẕerrece olsa ḥaḳīḳati

dünyā ehli:

1. **dünyā ehli:**-*n, -e*
Gazel 595
Mısra: **6**
Dünya adamı, ahireti düşünmeyip bu dünyaya gönül bağlamış olan kimse.

Dilā ʿālemde isterseñ ferāġat terk-i dünyā ḳıl
Ki dünyā ehline ger pādişāh ise ferāġat yoḳ

dünyā ġamı:

1. **dünyā ġamı:**
Terkib-bend 8
Mısra: **184**
Dünya dertleri, dünyalık sıkıntılar.

Mār ise ʿadū biz yed-i beyżā-yı Kelīmüz
Ṭūfān ise dünyā ġamı biz keşti-i Nūḥuz

2. **dünyā ġamı:**-*n, -ı*
Gazel 1109
Mısra: **1**
Dünyalık kaygılar, tasalar.

ʿAynına almaz dilā ẕerrece dünyā ġamını
ʿĀḳil oldur ki bugün çekmeye ferdā ġamını

dünyā sarāyın başına teng u tār it-:

1. **dünyā sarāyın başına teng u tār it-:**-*mez*
Tahmis 6
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünya sarayını başına dar etmek. || *Hayatını yaşanılmaz duruma getirmek.*

Düşmenüñ āḫir metāʿ-ı derd ü dūd-ı āhile
Başına dünyā sarāyın teng u tār itmez miyem

dünyā ṭalebi:

1. **dünyā ṭalebi:**-*i, -y, -le-y, -le*
Terkib-bend 8
Mısra: **241**
Hayatta kalma arzusu, geçim derdi.

Dünyā ṭalebiyle kimisi ḫalḳuñ emekde
Kimi oturup ẕevḳile dünyāyı yemekde

dünyā vü māfihā:

1. **dünyā vü māfihā:**
Gazel 780
Mısra: **10**
Dünya ve dünyanın içinde olan her şey.

ʿĀḳibet göçsek gerek dāru'l-beḳāya Rūḥī
Ṭutalum olmış bugün dünyā vü māfihā bizüm

2. **dünyā vü māfihā:**-*y, -ı*
Gazel 28
Mısra: **9**
Dünya ve içindekiler.

Rūḥiyā dünyā vü māfihāyı terk itdüm yine
Cevr ider bilmem ne virdi alamaz gerdūn baña

dünyāda:

1. **dünyāda:**
Gazel 800
Mısra: **3**
Dünya, âlem. || *Asla, kat'iyen, kesinlikle.*

Dünyāda beni ṣanma olam manṣıba ṭālib
Ḫāk-ı derüñi mesned-i sulṭāna degişmem

dünyādan git-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **dünyādan git-:**-*di*
Gazel 44
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmek.

Seg raḳībi didiler gitdi bugün dünyādan
Rūḥiyā gerçek olursa bizüm olur dünyā

2. **dünyādan git-:**-*di*
Gazel 938
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünyadan gitmek, ölmek.

Seg raḳībi gitdi dünyādan didiler dostlar
Gerçek olursa bizüm olurdı dünyālar yine

dünyādan intiḳāl eyle-:

1. **dünyādan intiḳāl eyle-:**-*di*
Tarih 49
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünyadan gitmek. || Ölmek.

Eyledi dünyādan İbrāhīm Pāşā intiḳāl
ʿİşret-ābād-ı beḳāya cān atup oldı muḳīm

dünyādan intiḳāl it-:

1. **dünyādan intiḳāl id-:**-*e*
Kaside 16
Mısra: **32**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünyadan ayrılmak, ölmek.

Ḳuş olup eflāka çıḳsa bāz-ı ḳahrı indürür
Aña ḫaşm olan meger dünyādan ide intiḳāl

dünyālar bizüm ol-:

1. **dünyālar bizüm ol-:**-*dı*
Gazel 938
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok sevinmek.

Seg raḳībi gitdi dünyādan didiler dostlar
Gerçek olursa bizüm olurdı dünyālar yine

dünyānuñ terkini ur-:

1. **dünyānuñ terkini ur-:**-*dı, -lar*
Kaside 38
Mısra: **28**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünyadan göç etmek, ölmek.

Ṣorarsa ikisi de gitdilerse kendi saġ olsun
Virüp cān rāh-ı Ḥaḳda urdılar terkini dünyānuñ

dünyāsı çok ol-:

1. **dünyāsı çoḳ ol-:**-*an, -a*
Gazel 563
Mısra: **6**
Varlıklı olmak, zengin olmak.

Sīnemde genc var beni kūyuñdan itme menʿ
Dünyāsı çoḳ olana olur çün Ḥicāz farż

dünyāsuz:

1. **dünyāsuz:**
Gazel 33
Mısra: **7**
Dünya olmadan.

Ne dünyāsuz olur devlet ne devlet baḫt u ṭāliʿsüz
Baña bir yaña baḫt eyler cefāyı bir yaña dünyā

dünyāya degişme-:

1. **dünyāya degişme-:**-*m*
Gazel 802
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Her şeyden daha fazla sevmek.

Ey ḫᵛāce beni ṣanma olam ṭālib-i dünyā
Ben ol büt-i sīm-teni dünyāya degişmem

dünyāya gel-:

1. **dünyāya gel-:**-*en*
Gazel 288
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Doğmak.

Dünyāya gelen ṭurmaz dünyā ne ʿaceb yerdür
ʿUḳbāya giden gelmez ʾuḳbā ne ʿaceb yerdür

2. **dünyāya gel-:**-*dü, -m*
Gazel 788
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünyaya gelmek. || Doğmak, yaratılmak.

Dünyāya kesb-i rıfʿat içün geldüm isterin
Sen serv-ḳāmetüñ reh-i ʿaşḳında ḫāk olam

3. **dünyāya gel-:**-*se*
Kaside 40
Mısra: **104**
Kelime Tipi: **Deyim**
Doğmak. || (Ölmüş biri) Yeniden dirilmek.

Evvelā kān-ı hüner Ḥażret-i Monlā Aḥmed
Gelse dünyāya diye ḥaḳḳına Ḥassān eyüdür

4. **dünyāya gel-:**-*se, -ler*
Kaside 34
Mısra: **62**
Kelime Tipi: **Deyim**
Doğmak, yaşamak.

Her biri teʾlīfine ʿünvān iderdi nāmını
Gelseler dünyāya ger devrinde Feyżī vü Niẓām

dünyāya vir-:

1. **dünyāya vir-:**-*se, -m*
Gazel 629
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dünyalara değişmemek; her şeyden daha fazla sevmek.

Ṣanma gelmekle ḫaṭuñ cān u dil olmaz māyilüñ
Kāfirem ey şūḫ eger dünyāya virsem bir ḳıluñ

dünyāyı ṭut-:

1. **dünyāyı ṭut-:**-*dı*
Gazel 1059
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok yayılmak.

Ṭutdı dünyāyı ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳ
Ṣāḥib-i z̤üʾl-fikār gelmez mi

2. **dünyāyı ṭut-:**-*sa*
Gazel 795
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok yayılmak, her yere dağılmak.

Ne ġam bülbül gibi dünyāyı ṭutsa āh u efġānum
Gülistān-ı vefāda ġonca-i ḫandānumı gördüm

dünyāyı ye-:

1. **dünyāyı ye-:**-*mek, -de*
Terkib-bend 8
Mısra: **242**
Kelime Tipi: **Deyim**
Refah ve zenginlik içinde yaşamak.

Dünyā ṭalebiyle kimisi ḫalḳuñ emekde
Kimi oturup ẕevḳile dünyāyı yemekde

dünye:

1. **dünye:**
Gazel 301
Mısra: **1**
Dünya, dünya hayatı.

Dünyāya meyl ḳılma ki dünye żarar virür
Fikr-i ṣafā-yı ʿişreti ṭabʿa keder virür

2. **dünye:**-*de*
Gazel 815
Mısra: **8**
(Fani, geçici olan) dünya.

Meh-rūlaruñ aḳdāmına yüz sürmeden önce
Ṣanmañ idevüz dünyede bir nesneye iḳdām

3. **dünye:**-*de*
Gazel 633
Mısra: **8**
Ahirete nispetle şimdi yaşadığımız âlem || Fâni dünya.

Naẓarı ẕāta ider ehl-i naẓar olma melūl
Bir iki gün bu fenā dünyede giyseñ kepenek

dūr:

1. **dūr:**-*am*
Gazel 169
Mısra: **9**
Uzak.

Ḳapuñdan nice yıldur dūram ammā sendedür göñlüm
Beni ger ġayra māʾildür diseñ yañlış ḫayāluñ var

2. **dūr:**
Terkib-bend 2
Mısra: **26**
Uzak, ayrı.

Ḥażret-i Ḥaḳḳa rükūʿ itmekde idi ṣubḥ u şām
İstemezdi tāʿat-ı Ḥaḳdan ol bir laḥẓa dūr

dūr eyle-:

1. **dūr eyle-:**-*meden*
Gazel 618
Mısra: **7**
Uzaklaştırmak.

Dūr eylemeden silsile-i ehl-i maḥabbet
Dīvāne göñül olmuşidi silsile-bendüñ

dūr it-:

1. **dūr id-:**-*e*
Kaside 13
Mısra: **5**
Uzak tutmak.

Namāzdan seni dūr ide nice bir sevdā
Niyāzdan seni menʿ ide nice bir vesvās

2. **dūr id-:**-*eli*
Kıt'a 30
Mısra: **13**
Uzaklaştırmak.

İşiginden bizi dūr ideli çarḫ ey Rūḥī
Düşmişüz miḥnet u hicrānile renc u taʿaba

dūr ol-:

1. **dūr ol-:**
Gazel 13
Mısra: **13**
Uzak olmak.

Dūr olduġuma senden cürmüm bu ki Rūḥī-veş
Vaṣfuñla giçer ʿömrüm şāʿir ḳuluñam cānā

2. **dūr ol-:**
Gazel 252
Mısra: **3**
Uzaklaşmak, uzak durmak.

Dūr ol raḳībden nefesi degmesün saña
Ey nev-bahār-ı ḥüsn ki bād-ı semūmdur

3. **dūr ol-:**-*a*
Gazel 427
Mısra: **9**
Uzaklaşmak.

Ṣanma cevr itmekle dūr ola senden Rūḥī
Ḳo bu efkārı benüm pādişehüm ol olmaz

4. **dūr ol-:**-*alı*
Müsemmen 1
Mısra: **17**
Uzaklaşmak; uzaklaştırılmak.

Ḳapuñdan dūr olalı ağlamaḳdan ġayrı kārum yoḳ
Başumda ḳalmadı ʿaḳlum elümde iḫtiyārum yoḳ

5. **dūr ol-:**-*ma, -y, -a*
Tarih 71
Mısra: **3**
Uzaklaşmak, (bir şeyden) mahrum olmak.

Bir dem elinden olmaya cām-ı ṭahīr dūr
Nūş itdügi şafayile dāyim o cām ola

6. **dūr ol-:**-*sa*
Gazel 748
Mısra: **7**
Uzaklaşmak. || Katılmamak.

Mekteb-i ʿaşḳuñda dil dersinden olsa nola dūr
İḫtiyācı ḳalmadı taʿlīme üstād oldı dil

dūr u dırāz:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **dūr u dırāz:**-*uñ*
Gazel 195
Mısra: **10**
Uzun uzadıya.

Ḳomazsın zülfin elden boynı bağlu ḳuluñam dirsin
Ḳoya Rūḥī ʿaceb endīşe-i dūr u dırāzuñ var

dür ü mercān:

1. **dür ü mercān:**-*a*
Gazel 337
Mısra: **4**
İnci ve mercan. || *Kanlı gözyaşı bağlamında.*

Seng-i ġam gerçi ider ādemi mecrūḥ ammā
Yār elinden ki gele biñ dür ü mercāna deger

dürc:

1. **dürc:**
Gazel 215
Mısra: **13**
İçine inci ve altın konulan küçük hokka.

Ol dür-i yektāyı kim dürc olmış aña kāʾināt
Güş-ı cān-ı Rūḥi-i şeydāya mengūş itdiler

dürc-i dil:

1. **dürc-i dil:**
Gazel 524
Mısra: **3**
Gönül hokkası.

Dürr-i ʿirfānile memlū olsa dürc-i dil nola
Ebr-i nisān gibi gevher-bārdur üstādımuz

dürc-i güher-bār:

1. **dürc-i güher-bār:**-*e*
Gazel 311
Mısra: **6**
Cevher yüklü kutu. || *Sevgilinin ağzına telmih bağlamında.*

Ḳıymet olmaz ey sözi gevher leb ü dendānuña
Dürc-i güher-bāre kim dirler dür-i yek-dānedür

dürc-i murād-ı dürr:

1. **dürc-i murād-ı dürr:**-*i*
Gazel 101
Mısra: **5**
Murat incisinin kutusu. || *Sevgilinin dudakları.*

Dürc-i murād-ı dürri ele girmege gerek
Ġavvāṣ-ı baḥr-ı ʿaşḳuña ʿālemde ʿömr-i Nūḥ

dürd:

1. **dürd:**
Gazel 1023
Mısra: **8**
Tortu, çöküntü.

Sāḳi-i dehrüñ elinden ne gelürse ide nūş
ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ odur baḳmaya dürd ü ṣafā

dürdāne-i şebnem:

1. **dürdāne-i şebnem:**
Gazel 996
Mısra: **4**
İnci tanesine benzeyen çiğ damlası.

Ebr-i nīsānile deryā gibi mevc ursa çemen
ṣadef-i ġoncaya dürdāne-i şebnem girse

dürd-āşām:

1. **dürd-āşām:**-*dur*
Gazel 151
Mısra: **16**
Şarabın tortusunu içen, kalender-meşrep (kimse).

Rūḥiye iẓhār-ı naḫvet ḳılmasun ṣūfī ki ol
Cübbe vü destāra baḳmaz rind-i dürd-āşāmdur

dürdī keş:

1. **dürdī keş:**
Terkib-bend 8
Mısra: **32**
Şarabın tortusunu içen (kimse).

Mā rind-i Ṣabūḥī-zede-i bezm-i elestīm
Pīş ez heme dürdī keş ū bīş ez heme mestīm

dürer:

1. **dürer:**
Kaside 31
Mısra: **34**
İnciler.

Gül-i ter degül cābecā görinenler
Ṭabaḳlar dürer ṭolı dīnār u dirhem

dür-feşān:

1. **dür-feşān:**
Gazel 826
Mısra: **10**
İnci saçan.

İşigüñde şöyle bī-ḳadram ki ḳılmazsuñ nigāh
Çeşmüm itsem dür-feşān āhum zer-efşān eylesem

dür-i dendān:

1. **dür-i dendān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 693
Mısra: **11**
(Sevgilinin) İnci dişleri.

Öykinürse ol sehī-ḳaddüñ dür-i dendānına
Ey felek biñ pāre olsun ʿıḳd-ı pervīnüñ senüñ

dür-i dürc-i faẓīlet:

1. **dür-i dürc-i faẓīlet:**
Tarih 32
Mısra: **3**
Fazilet incisinin kutusu.

O mihr-i burc-ı himmet ol dür-i dürc-i faẓīlet kim
Cihāna gelmemiş öyle cihān-ārā-yı şāḥib-ʿadl

dür-i eşk:

1. **dür-i eşk:**-*i, -n, -i*
Gazel 348
Mısra: **7**
Gözyaşı incisi.

Naḳd-i ṣabr u dür-i eşkini döker pāyuña dil
Beẕl ider ḫāk-i rehüñde o ki maḳdūrıdur

dür-i ġalṭān:

1. **dür-i ġalṭān:**-*a*
Gazel 800
Mısra: **8**
Yuvarlak inci.

Gelmez gözüñe gerçi sirişküm senüñ ammā
Her ḳaṭresini biñ dür-i ġalṭāna degişmem

dür-i kelām:

1. **dür-i kelām:**-*um*
Kaside 9
Mısra: **1**
Söz incisi. || *Şiir.*

Dür-i kelāmum el üzre ṭutarken ehl-i kemāl
Ḫaẕef gibi beni lāyıḳ mi çarḫ ide pāmāl

dür-i maḳṣūd:

1. **dür-i maḳṣūd:**-*ı*
Gazel 794
Mısra: **7**
Ulaşılması arzu edilen inci. || *Sevgili.*

ʿAşḳ baḥrine ṭalan buldı dür-i maḳṣūdı
Ne ṭurursuz gelüñüz biz de o baḥra ṭalalum

dür-i nücūm:

1. **dür-i nücūm:**-*ı*
Gazel 888
Mısra: **14**
Yıldız incisi.

Her ṣubḥ semm-i esb-i ḫurşīd seyrüñe çarḫ
Ṣaçsun dür-i nücūmı gevher-niṣāruñ olsun

dür-i pākı:

1. **dür-i pāk:**-*ı*
Gazel 529
Mısra: **4**
Kusursuz inci. || *Sevgili.*

Ġam degül aġyār kim miḳdār-ı ḳadrüñ bilmese
Sen dür-i pākı ne bilsün olmayan cevher-şinās

dür-i pākize:

1. **dür-i pākize:**-*i*
Tahmis 6
Mısra: **25**
Güzel inci. || *Sevgili.*

Ol dür-i pākizei āḫır kenār itmez miyem

dür-i vaḥdet:

1. **dür-i vaḥdet:**-*le*
Gazel 334
Mısra: **3**
Birlik incisi.

Deryā-yı muḥīṭüz dür-i vaḥdetle lebāleb
Kevneyn iki cānibde iki sāhilimüzdür

dür-i vālā:

1. **dür-i vālā:**
Kaside 37
Mısra: **20**
Çok kıymetli inci.

Şāh Merdān ḳulı Uġurlı ʿAli Beg yaʿni
Dür-i vālā güher-i lücce-i ihsān nicedür

dür-i yek-dāne:

1. **dür-i yek-dāne:**-*dür*
Gazel 311
Mısra: **6**
Eşi olmayan, tek inci.

Ḳıymet olmaz ey sözi gevher leb ü dendānuña
Dürc-i güher-bāre kim dirler dür-i yek-dānedür

dür-i yektā:

1. **dür-i yektā:**
Gazel 586
Mısra: **6**
Benzeri olmayan tek inci.

İşidüp deryāda eşkümden dehānuñ vaṣfını
Ey dür-i yektā ḳulaḳdan ʿāşıḳ olmışdur ṣadef

2. **dür-i yektā:**
Gazel 780
Mısra: **2**
Benzeri olmayan tek inci. || *Sevgili.*

Giryeden ḳāyildük olsa eşkimüz deryā bizüm
Tek hemān ey dil olaydı ol dür-i yektā bizüm

düriş-:

1. **düriş-:**-*üp*
Gazel 827
Mısra: **5**
Uğraşıp gayret etmek, çalışıp çabalamak.

Gördüm dürişüp her kişi bir ḳulpa yapışdı
Ben dest-i sebū-yı ṭarab-āṣāra yapışdum

dürlü:

1. **dürlü:**
Gazel 91
Mısra: **4**
Türlü, çeşitli.

Fiʿlinde ʿanāṣır ki ola ḳāʾim ʿaceb olmaz
Her laḥẓa ẓuhūr eylese biñ dürlü ḥavādiṣ

2. **dürlü:**
Gazel 529
Mısra: **8**
Türlü, çeşit çeşit, farklı.

Sen ne ẕī-şānsın ki ehl-i ʿaşḳa ʿarż-ı ḥüsn idüp
ʿİzz ü nāzile giyersin günde biñ dürlü libās

5. **dürlü:**
Kaside 37
Mısra: **37**
Türlü türlü, çeşit çeşit.

Ḫān-ı cūdında olan dürlü niʿamdan ṣoñra
Ḳahve ile ṭoludur andamı fincān nicedür

4. **dürlü:**
Muhammes 1
Mısra: **8**
Çeşitli, muhtelif.

Mālile erbāb-ı devlet oldı cümle bed-neseb

Merdüm-i dānā olan her dem çeker dürlü taʿab

durma:

1. **durma:**
Kaside 37
Mısra: **39**
Durmadan, devamlı, sürekli.

Durma yazmaḳda mı erbāb-ı dilüñ ḫāṭırını
Ḥükmi āfaḳa revān kātib-i divān nicedür

dürr:

1. **dürrile:**-*ile*
Gazel 419
Mısra: **10**
İnci.

Vuṣlat içün gözlerinden ḳanlu yaşlar dökmeyen
Baḥr-ı ʿaşḳda dürrile mercānı bilmez ḳandedür

2. **dürr:**
Gazel 644
Mısra: **12**
İnci, lülü II Aşığın gözyaşı.

Pāyuña ṣaklar idüm vaṣlında ḳılmaḳçün niṣār
Laʿl u dürr var çeşm-i ḫūn-bālāda gözler görmedük

3. **dürr:**-*e*
Tarih 83
Mısra: **3**
İnci. || *İnci gibi güzel bir kadın.*

Ṭālib olup bir nā-süfte dürre
Bāzār-ı dehri gezdi serāpā

dürr ü güher:

1. **dürr ü güher:**
Kaside 10
Mısra: **41**
İnci mücevher.

Dökse bāran yerine dürr ü güher devrüñde
Açmaz erbāb-ı belāġat felege dest-i ümīd

dürr ü güher naẓm it-:

1. **dürr ü güher naẓm it-:**-*señ*
Gazel 580
Mısra: **9**
İnci ve mücevher dizmek, şiir söylemek.

Rūḥiyā fāʾide ne dürr ü güher naẓm itseñ
Çün degül yār ḥużūrında kelāmuñ mesmūʿ

dürr-elfāẓ:

1. **dürr-elfāẓ:**-*ı*
Kaside 34
Mısra: **68**
İnci sözler. || *Şiir.*

Seyr iden eşʿārını mest-i müdām-ı şevḳ olur
Kim maʿānī bāde-i müşkīni dürr-elfāẓı cām

dürr-i baḥr-ı ʿaşḳ:

1. **dürr-i baḥr-ı ʿaşḳ:**
Gazel 751
Mısra: **3**
Aşk denizinin incisi.

Dürr-i baḥr-ı ʿaşḳ girmez beẕl-i dünyāsuz ele
Her gelen bāzār-ı dünyāya ḫarīdārı degül

dürr-i burc-ı leṭāfet:

1. **dürr-i burc-ı leṭāfet:**
Tarih 83
Mısra: **5**
Güzellik burcunun incisi.

Āḫır o dürr-i burc-ı leṭāfet
Bir gevher oldı bī-miṣl ü hemtā

dürr-i dürc-i ḳulzüm:

1. **dürr-i dürc-i ḳulzüm:**-*i*
Tahmis 1
Mısra: **17**
Deniz kutusundaki inci.

Cān dürr-i dürc-i ḳulzümi güft u şinid itmiş
Eşyā miṣāl-ı ḳaṭre hemān bir nümūd itmiş

dürr-i ʿirfān:

1. **dürr-i ʿirfān:**-*ile*
Gazel 524
Mısra: **3**
İlim incisi.

Dürr-i ʿirfānile memlū olsa dürc-i dil nola
Ebr-i nisān gibi gevher-bārdur üstādımuz

dürr-i ḳureyşī-ṣadef:

1. **dürr-i ḳureyşī-ṣadef:**
Kaside 2
Mısra: **21**
Kureyş sadefinin incisi. || *Hz. Muhammed.*

Dürr-i Ḳureyşī-ṣadef ṣāhib-i ʿizz ü şeref
Ersil-i ebhe'n-Necef ṣalli ve sellim ʿaleyh

dürr-i meknūn:

1. **dürr-i meknūn:**
Gazel 1068
Mısra: **16**
Saklı inci.

Dendānuñı vaṣf eyleyicek Rūḥī-i şeydā
Güş itdi ṣadefde dürr-i meknūn ṣıḳıldı

dürr-i nāyāb:

1. **dürr-i nāyāb:**-*a*
Gazel 242
Mısra: **11**
Eşi ve benzeri olmayan inci. || *Sevgili.*

Yaşum deryāsını ʿarż itdügüm ol dürr-i nāyāba
Kenār itmek degül Rūḥī ġaraż bir āşināluḳdur

dürr-i necef:

1. **dürr-i necef:**-*dür*
Terkib-bend 8
Mısra: **63**
Necef incisi.

Baġdād ṣadefdür güheri dürr-i Necefdür
Yanında anuñ dürr ü güher seng ü ḫazefdür

dürr-i pāk:

1. **dürr-i pāk:**-*a*
Gazel 1061
Mısra: **1**
Kusursuz inci. || *Sevgili.*

Sen dürr-i pāka gönlin o kim menzil eyledi
Feyż-i maḥabbetüñ anı deryā-dil eyledi

dürr-i semīn:

1. **dürr-i semīn:**
Gazel 884
Mısra: **6**
Kıymetli inci.

Jāle ṣaçdı ḳadem-i ʿıyda güher çarḫ andan
Bir avuç dürr-i semīn ḳapdı degüldür pervīn

2. **dürr-i semīn:**
Kaside 34
Mısra: **46**
Değerli inci.

Görinen ṣanma süreyyā kān-ı luṭfından anuñ
Bir avuç dürr-i semīn ḳapdı sipihr-i tīz-kām

dürr-i suḫan:

1. **dürr-i suḫan:**-*la*
Gazel 431
Mısra: **10**
Söz incisi. || *Şiir.*

Ṭalmada ṭabʿ-ı pākımuz ḳaʿr-ı yem-i tefekküre
Dürr-i suḫanla Rūḥiyā ṭopṭoludur sefīnemüz

dürr-i yektā:

1. **dürr-i yektā:**
Tarih 83
Mısra: **12**
Benzeri olmayan tek inci. || *İnci gibi güzel bir kadın.*

Düşdi bu mıṣrāʿ nāgāh tārīḫ
Kān deldi alup bir dürr-i yektā

2. **dürr-i yektā:**
Terkib-bend 8
Mısra: **66**
Benzeri olmayan tek inci.

Ol gevher-i yektā ki bulınmaz aña hemtā
Gelmez ṣadef-i kevne bir öyle dürr-i yektā

dürüst:

1. **dürüst:**
Gazel 82
Mısra: **2**
Doğru, sahih, sağlam.

Küfr-i zülf-i yār ile olurdı peymānı dürüst
Zāhidüñ olsaydı ger ḳalbinde īmānı dürüst

2. **dürüst:**
Gazel 82
Mısra: **8**
Doğrusu.

Meclisi pür-nūr ider ʿarż eyledükce sīnesin
Maṭlaʿ-ı ḫurşīddür çāk-ı girībānı dürüst

3. **dürüst:**
Gazel 81
Mısra: **6**
Bütün.

Şöyle mecrūhuz ki yoḳ ölmekden özge çāremüz
Giçdi ol ḳaşı kemānuñ cāna peykānı dürüst

4. **dürüst:**
Gazel 81
Mısra: **8**
Doğru, düzgün, sağlam.

Oldı ʿömrüm bunca kim maḥbūblar yolında ṣarf
Bulmadum bir ḳavli ṣādıḳ ʿahd u peymānı dürüst

5. **dürüst:**
Gazel 81
Mısra: **2**
Doğru, düzgün; hatasız.

Mihrdür burc-ı şerefde rūy-ı raḫşānı dürüst
Maṭlaʿ-ı mihr-i melāḥatdur girībānı dürüst

6. **dürüst:**
Gazel 81
Mısra: **4**
Baştan başa.

ʿAks-i ṭāb-ı ʿārıżuñla sāḳiyā cām-ı şarāb
Hāledür kim devr idüpdür māḥ-ı tābānı dürüst

7. **dürüst:**
Gazel 81
Mısra: **1**
Doğru, düzgün. || *Bütün, tam.*

Mihrdür burc-ı şerefde rūy-ı raḫşānı dürüst
Maṭlaʿ-ı mihr-i melāḥatdur girībānı dürüst

düş-:

1. **düş-:**-*meg, -e*
Gazel 154
Mısra: **5**
Yukarıdan aşağıya birdenbire ve bilâ-ihtiyâr inmek, sukut etmek, yukarıdan inmek.

İzüñ ṭozını ḳor mı yire düşmege nesīm
ʿAṭṭār-ı Çīn alup anı armaġān virür

2. **düş-:**-*er*
Gazel 281
Mısra: **8**
Uğramak, rast gelmek.

Çıḳmasa meyḫānelerden vāʿızı ʿayb eylemeñ
Kūb düşer her ḳande cām-ı bāde-i aḥmer sezer

3. **düş-:**-*di*
Tarih 83
Mısra: **11**
Akla, hatıra gelmek.

Düşdi bu mıṣrāʿ nāgāh tārīḫ
Kān deldi alup bir dürr-i yektā

4. **düş-:**-*üp, -dür*
Gazel 268
Mısra: **7**
Yansımak, aksetmek.

Düşüpdür ʿaks-i eşküm ṣafḥa-i āyīne-i çarḫa
Şafaḳ ṣanmañ görinen ʿaks-i eşk-i lāle-gūnumdur

5. **düş-:**-*dük, -se*
Gazel 425
Mısra: **1**
(Kötü bir durum yüzünden) İstenmeyecek bir yerde ve durumda bulunmaya mecbur olmak.

Nola düşdükse kūh u deşte şanmañ herze-gerdüz biz
Şikār olmaḳda şīr-i mīşe-i endūh u derdüz biz

6. **düş-:**
Gazel 728
Mısra: **10**
Gelmek, ulaşmak, varmak.

Ḫalḳ-ı ʿālemden elem çekmekden ise Rūḥiyā
Var hemān bir kūşe-i meyḫāneye düş rāḥat ol

7. **düş-:**-*mek, -le*
Gazel 522
Mısra: **7**
Mübtela olmak, bağlanmak.

Ḳāmet-i şevḳine düşmekle ġazel semtinden
Her edāyı ki murād eylesek aʿlā iderüz

8. **düş-:**-*mez*
Gazel 100
Mısra: **10**
Düşmek; bir bölüşme sonunda payına ayrılmak.

Eyleme bir būse içün bunca baḥs Ehl-i ikrām olana düşmez lecāc

9. **düş-:**-*di*
Gazel 572
Mısra: **16**
Denk gelmek (nasip olmak, payına düşmek bağlamında).

Cihānuñ miḥneti dem-beste ḳılmış Rūḥiyi ammā
Bugün maʿẕūr ṭut vaṣfuñda düşdi bir ġazel vāʿıẓ

10. **düş-:**-*er*
Gazel 396
Mısra: **1**
Damlamak, dökülmek.

ʿĀrıżın yād eyleyüp āh itdügümce ter düşer
Āh kim ol ġonca-i raʿnā hevādan nem ḳapar

11. **düş-:**-*e*
Gazel 877
Mısra: **7**
Yola çıkmak II yola koyulmak.

Nedür zen kim düşe serbāzlar ʿaşḳıyla kūhsāra
Yine ey kūhken maʿnīde biz vādīdeyüz senden

12. **düş-:**-*üp*
Gazel 213
Mısra: **7**
(Bir şeye karşı) Büyük düşkünlük, aşırı ilgi veya sevgi duymak, müptelâ olmak.

Ādem geçer nice ẕevḳa düşüp çıḳmaḳ istemez
Kūy-ı ḥabīb ḥaḳ bu ki bāġ-ı naʿīmdür

13. **düş-:**-*miş*
Gazel 487
Mısra: **1**
Kendini kaptırmak, kapılmak, … içinde bulunmak.

Düşmiş vücūd ḳaydına bī-ḳayd cānlaruz
Yoḳdur mekānımuz bir iki lā-mekānlaruz

14. **düş-:**-*mez*
Gazel 112
Mısra: **5**
Yakışmak, uygun olmak, uygun gelmek.

Saña düşmez raḳībā olmaḳ ol ṣūḥ ile hem-zānū
Egerçi biz daḥi küstāḫuz ammā sen iñen küstāḫ

15. **düş-:**-*er*
Gazel 305
Mısra: **2**
Hatırlanmak, akla gelmek.

Ḥūr u ġılmān yād olunsa ḫāṭıra dilber düşer
Kevṯer ü zemzem añılsa bāde-i aḥmer düşer

16. **düş-:**-*er*
Gazel 305
Mısra: **12**
Yürürken veya dururken birden yıkılıp yere yatmak, devrilmek, münhedim olmak.

Pāyuña düşdüklerin yād eyledükce şevḳden
Bezm-i ġamda Rūḥi-i bī-dil hemān aġlar düşer

17. **düş-:**-*dü, -m*
Gazel 340
Mısra: **4**
Düşmek, kapılmak.

Ben ol ḫākem ki ʿazmüm deşt-i burc-ı evliyādandur
Hevā-yı ʿaşḳa düşdüm bu taḥrīk ol hevādandur

18. **düş-:**-*di*
Gazel 166
Mısra: **3**
Rast gelmek, denk gelmek.

Düşdi bir tāze gülistāna göñül bülbüli kim
Her nihālinde nice murġ-ı ḫoş-elḥān oturur

19. **düş-:**-*di*
Gazel 244
Mısra: **5**
Değerinin azalması.

Ayaġa ṣalmaḳ neden düşdi bu deñlü ḳanı ol
Çeşmimüz yaşını dest-i merḥametle silmeler

20. **düş-:**-*mek, -se*
Gazel 624
Mısra: **9**
Bir yere uğramak, denk gelmek, varmak.

Eger bed-nāmlıḳ yārile düşmekse ḫarābāta
Ḳabūl itdük biz ol rüsvāluġı ol nāmdan giçdük

21. **düş-:**-*me*
Gazel 275
Mısra: **1**
Kapılmak, meyletmek.

Düşme manṣıb fikrine āṣūb-ı dünyā bundadur
Hāy u hūdan fāriġ ol ṣūfī ki ġavġā bundadur

22. **düş-:**
Gazel 725
Mısra: **6**
Kendini kaptırmak, kapılmak, … içinde bulunmak II Uğramak, dûçar olmak.

Āzāde olam dirseñ eger ḳayd-ı cihāndan
Gīsū-yı dilāvīzine düş beste-i dām ol

23. **düş-:**-*dü, -k*
Gazel 686
Mısra: **1**
(Kötü bir durum yüzünden) İstenmeyecek bir yerde bulunmaya mecbur olmak II Uğramak, dûçar olmak.

Yine derd ü ġam-ı hicrāna düşdük
Ne hicrān āteş-i sūzāna düşdük

24. **düş-:**-*üp*
Gazel 268
Mısra: **5**
(Zorlayıcı bir sebeple) Başını alıp gitmeye koyulmak.

Düşüp şaḥrāya ʿuryān olduġum ʿaşḳında ʿayb itmeñ
Beni ʿuryān u buryān eyleyen dāġ-ı cünūnumdur

25. **düş-:**
Gazel 33
Mısra: **9**
Yönelmek, gitmek.

Dilerseñ yār-ı bāḳī feyż-i ḥaḳla Ḥaḳḳa maẓhar düş
Çıḳar dünyāyı dilden kim fenādur Ruḥiyā dünyā

26. **düş-:**-*er*
Gazel 270
Mısra: **9**
(Kötü bir durum yüzünden) İstenmeyecek bir yerde bulunmaya mecbur olmak.

Gāh olur kim nice Dārālar düşer dārātdan
Vaḳt olur kim nice faḳr ehli varur Dārā olur

27. **düş-:**-*(e)r*
Gazel 647
Mısra: **1**
Akmak, damlamak.

Düşer her ḳaṭre kim ser-çeşmesinden çeşm-i giryānuñ
Aḳar bir çeşme olur gülşen-i kūyuñda cānānuñ

28. **düş-:**-*en*
Tarih 2
Mısra: **19**
Savaşta ölmek.

Menzil ü meʿvāsi ḫuld olup düşen ġāzilerüñ
Düşmen-i dīnüñ yiri biʾsüʿl-māṣir oldı yine

29. **düş-:**-*mek*
Gazel 50
Mısra: **2**
Düçar olmak, tutulmak.

Gerçi evvel leb-i laʿlinden irür cāna ṣafā
Ṣoñra ammā ḫaṭı sevdāsına düşmek ne belā

30. **düş-:**-*di*
Gazel 743
Mısra: **14**
.....etkisi altına girmek, kapılmak, tutulmak.

Hümā-yı evc-i sipihr-i ferāġ iken Rūḥī
Kemend-i kākül-i pür-pīç u tāba düşdi göñül

31. **düş-:**-*di*
Gazel 1029
Mısra: **1**
Büyük bir acının, üzüntünün etkisi altına girmek.

Gördi kim başımuza düşdi cünūn sevdāsı
Ṭaḳdı zencīre bizi zülf-i semen-sīmāsı

32. **düş-:**-*üp*
Gazel 461
Mısra: **3**
Yere devrilmek, yere serilmek.

Düşüp bād-ı ṣabādan ġoncamuz açılmadı ṣoldı
Bu gülzār-ı belāda bülbül-i mātem-serāyuz biz

33. **düş-:**-*dü, -k*
Gazel 882
Mısra: **9**
Ayrı kalmak, uzaklaşmak.

Düşdük meded ayaḳdan raḥm eyleyicek demdür
Ol ṣāḥvāre diñ bir laḥẓa ʿinān çeksün

34. **düş-:**-*me, -z*
Gazel 469
Mısra: **2**
Yakışmak, uygun olmak, uygun gelmek. || *Bulunmak, yer almak.*

Bilür kim aġzına vaḳt-i tekellüm güft u gū düşmez
Ḳaçar hep güft ü gūdan yanına yāruñ ʿadū düşmez

35. **düş-:**-*üp*
Gazel 469
Mısra: **4**
Düşmek. || *Yansımak, aksetmek, vurmak.*

Yoluñda kendüyi üftādelerden ʿadd ider sāyeñ
Düşüp yanuñca ṣalınmaḳ aña ey māh-rū düşmez

36. **düş-:**-*me, -z*
Gazel 469
Mısra: **4**
Bir kimsenin bir şeyi yapması gerekmek, o iş ona terettüp etmek, ona ait olmak.

Yoluñda kendüyi üftādelerden ʿadd ider sāyeñ
Düşüp yanuñca ṣalınmaḳ aña ey māh-rū düşmez

37. **düş-:**-*me, -z*
Gazel 469
Mısra: **6**
Payına isabet etmek.

O kākül ḳanġı birin ṣaḳlasun dīvāneler çoḳdur
Eger baḫṣ eyleseñ her birine bir tār-ı mū düşmez

38. **düş-:**-*üp*
Gazel 672
Mısra: **4**
Vurmak, değmek, rastlamak.

Seni ey miḥnet-i dil-gīr gördük istemez kimse
Düşüp derd-i firāḳuñ yanına benden yaña geldüñ

39. **düş-:**-*dü, -ñ*
Gazel 696
Mısra: **10**
Kendini kaptırmak, kapılmak, ... içinde bulunmak.

Küfr-i zülf-i yār ile itmezsin īmānuñ dürüst
Ḥayf kim inkāra düşdüñ ehl-i iḳrār olmaduñ

40. **düş-:**-*di*
Gazel 892
Mısra: **9**
(Aşka) düşmek. II Aşırı ilgi veya sevgi duymak, müptela olmak.

Dil bir hevāya düşdi ki yanında Rūḥiyā
Bād-ı bahār dem uramaz iʿtidālden

41. **düş-:**-*miş*
Gazel 839
Mısra: **2**
(Bir şey bir yerde) Var olmaya, varlığını göstermeye başlamak, belirmek, peyda olmak.

Bī-tekellüf gelicek bezme raḳīb-i nādān
Fi'l-meşel cennete düşmiş köpege döndi hemān

42. **düş-:**-*di*
Tahmis 7
Mısra: **10**
(Bir şey bir yerde) Görülmek, belirmek, ortaya çıkmak.

Şol deñlü itdi güllere bülbül şeṭāreti
Düşdi çemende ḳatre-i şebnem güle güle

43. **düş-:**-*me*
Gazel 1078
Mısra: **5**
... Duruma gelmek, ... olmak.

Ṭālibi düşme anuñ yanına efgān iderek
Kendüñi itmeyegör nāḳa-i dehrüñ ceresi

44. **düş-:**-*er*
Kaside 16
Mısra: **71**
Küçülmek, alçalmak, haysiyetini kaybetmek.

Cismi ḫāk olmaḳla raġbetden düşer mi sözleri
Pest olur mi ḳıymeti ṭoprāḳda yatduḳca lāl

45. **düş-:**-*miş, -in*
Terci-bend 2
Mısra: **15**
Yakalanmak, olumsuz bir duruma girmek.

Düşmişin vesvese-i ʿaşḳa ʿaceb kārdayın
İşüm āh eylemedür ḥasret-i dīdārdayın

46. **düş-:**-*üben*
Tarih 9
Mısra: **2**
Yere devrilmek, yere serilmek. || Ölmek.

İki ḳat itdi Āli Ḫānı büküp bād-ı ecel
Ġonca idi düşüben ḫāk-ı fenāya ṣaldı

47. **düş-:**-*er*
Müsebba 1
Mısra: **29**
Bulunduğu yerden ayrılıp yukarıdan aşağıya doğru inmek, sukut etmek. || Kaybetmek.

Kim hevā-yı āhile düşer bilürsin tāc-ı ser
Ḥüsnüñe maġrūr olup ʿuşşāḳa itme şūr u şer

48. **düş-:**-*me, -ye, -sin*
Terkib-bend 9
Mısra: **56**
Kazanmış olduğu belli nitelikleri, sâhip olduğu imkânları kaybetmek.

Gevher gibi baş üzre yir it iḫtiramdan
Bir silke gir ki düşmeyesin intiẓāmdan

49. **düş-:**-*mez*
Terkib-bend 8
Mısra: **10**
Bulunduğu yerden ayrılıp yukarıdan aşağıya doğru inmek, sukut etmek. || İsâbet etmek.

Erbāb-ı ġaraż bizden ırağ olduġı yegdür
Düşmez yire zīrā oḳumuz ṣāḥib-i şaṣtuz

düş gör-:

1. **düş gör-:**-*di, -ler*
Terkib-bend 3
Mısra: **57**
Rüya görmek.

Nice düş gördiler idi gicesi āyā kim
İrdi bu ḳara ḫaber semʿlerine yine seḥeri

düş ol-:

1. **düş ol-:**-*dum*
Gazel 126
Mısra: **7**
Müptela olmak, giriftar olmak.

O gün yüzlinüñ ʿaşḳına düş oldum
Ġamum günden güne olmaḳda müzdād

düş-be-düş:

1. **düş-be-düş:**
Gazel 548
Mısra: **4**
Omuza omuza.

Ey ḫoş ol dem ki idüp bādeye seccādeyi rehn
Mest olup muġbeçelerle ṣalınam düş-be-düş

düşeş:

1. **düşeş:**
Kaside 40
Mısra: **92**
Tavla oyunu esnasında atılan iki zarın da altı gelmesi durumu. ll Şansın iyi olması,feleğin yüze gülmesi.

Naḳş-ı nev geldi diyü düşeş-i iḳbālinde
Düşeş atmış durur ol zübde-i devrān eyüdür

düşeş-i ikbāl:

1. **düşeş-i iḳbāl:**-*i, -n, -de*
Kaside 40
Mısra: **91**
Yaver giden talih, baht açıklığı.

Naḳş-ı nev geldi diyü düşeş-i iḳbālinde
Düşeş atmış durur ol zübde-i devrān eyüdür

düşiren:

1. **düşiren:**
Kaside 8

Mısra: **51**
(Birinin) Kötü bir duruma uğramasına sebep olan kişi. || Allah.

Egerçi düşdi birḳaç gün düşiren yine ḳaldurdı
Düşen ḳalḳar olınca dest-gīr iḥsānı Mevlānuñ

düşkinluġ:

1. **düşkinluġ:**-*ı, -n, -*
Gazel 908
Mısra: **1**
Bir şeye aşırı derecede düşkün olma, zaaf. || Âşıklık, aşk.

Bildürür düşkinluġın ol serv-i gül-ruḫsāra ṣu
Yüz sürüp girer anuñçün her seḥer gülzāra ṣu

düşkünlüg:

1. **düşkünlüg:**-*i, -n*
Gazel 653
Mısra: **1**
Kuvvet ve kudretini kaybetmiş olma durumu. || Bir şeye aşırı derecede düşkün olma, zaaf, iptila.

Görüp düşkünlügin ḳılmañ taʿaccüb eşk-i gülgūnuñ
Yüze gülmekle düşmişdür gözinden çeşm-i pür-ḫūnuñ

düşmen:

1. **düşmen:**-*i, -n*
Gazel 309
Mısra: **9**
Dost olmayan, hasım, düşman.

Hergiz ne düşmenin bilür ol meh ne dostın
Ḳoyup raḳībi Rūḥi-i bī-cāne ḳaṣd ider

2. **düşmen**-*üñ, -i*
Kaside 15
Mısra: **93**
Düşman, dost karşıtı. Birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse.

Rāh-ı fenāda idüp düşmenüñi pāymāl
Mesned-i iḳbālda ide seni kāmrān

3. **düşmen:**-*i*
Kaside 15
Mısra: **31**
Birbirleriyle savaşan devletler ve bu devletlerin asker, sivil bütün uyrukları.
Düşmeni defʿ eyleyüp ḳıldı Nihāvende ʿazm
Mālik-i iḳbāl olan dāver-i Dārā-mekān

4. **düşmen:**
Gazel 380
Mısra: **14**
Birinin kötülüğünü isteyen, ona zarar vermeye çalışan kimse; rakip.

Raḳībe çünki yārun luṭfı var üftādelük ʿarż it
Ḳavī olınca düşmen çāre ey Rūḥī mudārādur

düşmen ol-:

1. **düşmen ol-:**-*ma, -sun*
Gazel 880
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinden veya bir şeyden) Nefret etmek, hakkında kötü duygular beslemek.

Çeşm-i mestüñ olmasun düşmen benümçün ḫalḳile
Bir göñül yaḳmaḳla biñ ḫātır tesellā eylesün

düşmen-i dīn:

1. **düşmen-i dīn:**-*üñ*
Tarih 2
Mısra: **20**
Din düşman(lar)ı.

Menzil ü meʿvāsi ḫuld olup düşen ġāzilerüñ
Düşmen-i dīnüñ yiri biʾsüʾl-māṣir oldı yine

düşmenlük:

1. **düşmenlük:**
Gazel 130
Mısra: **5**
Düşmanlık, düşman olma durumu.

ʿĀlem bize düşmenlük ider oldı dirīġā
Dildār teġāfülde vü aʿdā ise bīʿad

düşmenlük it-:

1. **düşmenlük it-:**-*di*
Müseddes 6
Mısra: **8**
Düşman gibi davranıp kötülük etmek, zarar vermek.

Ġayr cevr itdükçe ben ʿarż-ı vefā itdüm aña
Dostluḳ her kime itdüm itdi düşmenlük baña

düşnām:

1. **düşnām:**-*ı, -n*
Gazel 333
Mısra: **11**
Sövme, sövüp sayma, ta'n.

Baña yazduḳları düşnāmın öpersem yāruñ
Kimse ṭaʿn eyleyemez nāme-i sulṭān öpilür

düstūr:

1. **düstūr:**-*ı*
Gazel 1104
Mısra: **2**
Sadrazam, vezir vb. devlet büyüğü.

Yanında yer idüp sulṭān-ı dehrüñ oldı manẓūrı
Ṣalınsa yaraşur nāziklükile ṣāh düstūrı

2. **düstūr:**-*ı*
Gazel 1104
Mısra: **10**
Kanun, kaide, kural.

Ketān mehtābdan biñ pāre olurken ne hikmetdür
Cemāl-ı pākına ṭāḳat getürmek ṣāh düstūrı

düstūr ol-:

1. **düstūr ol-:**-*a*
Gazel 221
Mısra: **8**
Kural olmak.

Mesned-i memleket-i ḥüsne şehinşāh olasın
Andan inṣāf mıdur ẓulm ola sizde düstūr

düstūruʾl-ʿāmel:

1. **düstūruʾl-ʿāmel:**
Tarih 1
Mısra: **27**
Gereğince hareket edilmesi îcap eden kanun ve kurallar.

Nola āyini ehl-i ḥükme düstūruʾl-ʿāmel olsa
Ḳaçan mülk-i cihāna böyle şāḥib-i ʿadl şāh oldı

düşün-:

1. **düşün-:**-*ür, -dü*
Gazel 251
Mısra: **9**
Akıl etmek, ne olabileceğini önceden kestirmek.

Düşünürdü iki ʿālemde bileydi Rūḥī
Dem-i vaṣluñ gibi bir ẕevḳ idecek dem bulunur

2. **düşün-:**-*ür*
Gazel 397
Mısra: **3**
Zihninde bir şey canlandırmak, fikretmek.

Düşünür her kişi nām itmek içün bir ḳıyıda
Olma ol ḳaydda sen kendüñi bī-nām idegör

3. **düşün-:**-*dü, -m*
Tahmis 2
Mısra: **17**
Aklından geçirmek, göz önüne getirmek.

Düşündüm şol ḳadar sevdāsına kim ʿaḳlı yitürdüm
Ben idüm bir göñülden anı da görince aldurdum

düşür-:

1. **düşür-:**-*di*
Gazel 479
Mısra: **7**
Düşürmek II bırakmak.

Ṣadef-i kevne düşürdi bizi ḥabs itdi felek
ʿAceb olmaz bu belālar dür-i ġalṭānuz biz

2. **düşür-:**-*üp*
Gazel 869
Mısra: **5**
Bir kişiyi kötü, zor bil hal içinde bırakmak.

Düşürüp dām-ı zülfüñe nāgāh
Murġ-ı cānı şikār iden sensin

3. **düşür-:**-*üp*
Gazel 906
Mısra: **11**
Bir durumun içine koymak, bir durumu yaşatmak.

Kevşerle dūzeḫuñ düşürüp medḥ u ḳādḥine
ʿArż-ı feṣāḥat itme meded āb u tābı ḳo

4. **düşür-:**-*dü, -m*
Müseddes 1
Mısra: **28**
Uğratmak, duçar etmek.

Beni çignetdi yār aġyāra ḫayli pāymāl oldum
Düşürdüm göñlümi hicre giriftār-ı melāl oldum

dut-:

1. **dut-:**-*dı*
Gazel 192
Mısra: **13**
Doldurmak, istila etmek, duyulacak veya görülecek şekilde etrafı kaplamak.

Būy-ı bahār Rūḥiyā dutdı cihānı gül gibi
Devlet anuñ ki meskeni zāviye-i ferāġdur

2. **dut-:**
Gazel 768
Mısra: **2**
..... olarak görmek.

Yoluñda żāyiʿ oldı maḥabbetler itdügüm
Maʿẕūr dut efendi şikāyetler itdügüm

3. **dut-:**-*mış, -lar*
Gazel 840
Mısra: **2**
Tutmak, kapatmak, kaplamak.

Ṣuʿle-i şeb-i şemʿ-efrūz üzre gūyā ol duḫān
Bir siyāh otaġadur altunla dutmışlar hemān

4. **dut-:**-*ar, -sa*
Gazel 658
Mısra: **9**
Değeri olmak, belli bir değere ulaşmak.

Dutarsa ḳıymet ol sīmīn-beden cānlar virür Rūḥī
Ezelden ʿāşıḳıdur ol iki laʿl-i güher-bāruñ

5. **dut-:**-*dı, -lar*
Gazel 678
Mısra: **3**
Kabul etmek, saymak.

Anuñçün dutdılar yıl başını māh-ı muḥarrem kim
Cedīd olur bu ayda mātemi şāh-ı şehīdānuñ

6. **dut-:**-*mış, -sın*
Tarih 3
Mısra: **16**
Tutmak, zapdetmek, kaplamak.

Ey vezīr-i muḫterem ẕātuñ degül muḥtāc-ı vaṣf
ʿAlemi āvāze-i ʿadlüñle dutmışsın tamām

dütā:

1. **dütā:**
Gazel 533
Mısra: **8**
İki kat, bükülmüş, kambur.

Ḥasret-i ḫālüñle żaʿfum şimdi şol ġāyetdedür
Kim olur ḳaddüm dütā ḳonsa ḳafama bir meges

dütā it-:

1. **dütā id-:**-*üp, -dür*
Kaside 24
Mısra: **34**
İki büklüm yapmak. || Belini bükmek.

Nice seḫāvetini göz göre ide inkār
Ki bār-ı luṭfı idüpdür ḳad-i sipihri dütā

duy-:

1. **duy-:**-*a*
Kıt'a 5
Mısra: **2**
Duymak, işitmek.

Zübde-i ehl-i kerem Ḥażret-i Seydī Çelebi
Bāʿiṣ oldı duya yazmamaġa çünki seni

2. **duy-:**-*ar, -lar*
Gazel 984
Mısra: **8**
İşitmek, ses almak, haber almak.

Kimüñle ʿişret itseñ yā ne güne mihr u luṭf itseñ
Duyarlar nolduġuñ ʿuşşāḳā ilhām olur elbette

3. **duy-:**-*dı*
Tarih 9
Mısra: **9**
İşitmek, haber almak.

Fikre vardı ḫaber-i mevtini duydı Rūḥī
Düşdi tārīḫ ʿĀlī Ḫāna igen ḫayf oldı

duyul-:

1. **duyul-:**-*ur*
Gazel 405
Mısra: **4**
İşitilmek. || (Sır, haber, havadis vb.) Öğrenilmek, yayılmak.

Ṣatabildükce riyāsını ḳo ṣatsun ṣūfī
Duyulur ḥīlesi bir gün aña raġbet ḳalḳar

düz-:

1. **düz-:**-*düg, -i*
Gazel 509
Mısra: **2**
Hazırlamak, dizmek.

Ṣanmañuz ʿālemde biz rıfʿat temennāsındayuz
Dest-i ḳudret düzdügi ṣanʿat temāşāsındayuz

2. **düz-:**-*di*
Gazel 129
Mısra: **4**
Kurmak, dizmek, hazırlamak.

Bir ḳufl kim rūze bāb-ı ʿıyşa urmışdı şehā
Şekl-i māh-ı ʿīd altundur aña düzdi kilīd

3. **düz-:**-*(e)r*
Kaside 19
Mısra: **58**
Düzenlemek, hazırlamak.

Ḳomaġa baḫtı ʿarūsı eline ṣanma hilāl
Zerger-i çarḫ düzer ayda bir altunlu ṣuvār

4. **düz-:**-*di*
Gazel 585
Mısra: **4**
Bir şeyi, onun için gerekli hususları hazırlayarak meydana getirmek, bir bütün halinde hazırlamak, tertip etmek; hazırlamak, dizmek.

Ṣanmañ ki irdi vesmeden ebrū-yı yāra reng
Düzdi o tīġ-i tīze yine bir siyeh ġılāf

5. **düz-:**-*meg, -e*
Kaside 17
Mısra: **19**
Yapmak, hazırlamak.

Ol şeh-süvār esbine yā naʿl düzmege
Ḥaddād-ı çarḫ almış ele pāre-i ḥadīd

6. **düz-:**-*di*
Kaside 31
Mısra: **70**
Bir şeyi, onun için gerekli hususları hazırlayarak meydana getirmek, bir bütün halinde hazırlamak, tertip etmek. Süslemek, donatmak.

Degül kehkeşān birle ʿıḳd-ı süreyyā
Bu sūra felek düzdi bir naḫl-ı ḫurrem

duzaġ eyle-:

1. **duzaġ eyle-:**-*di, -ler*
Gazel 285
Mısra: **6**
Tuzak kurmak.

Ḫūblar murġ-ı dil-i ʿāşıḳı ṣayd itmek içün
Bir duzaġ eylediler nāmına kākül didiler

düzd:

1. **düzd:**-*üñ*
Gazel 164
Mısra: **4**
Hırsız.

Didüm ol zülf-i siyehde ne çoḳ efġānlar olur
Aşılan düzdüñ öñince didi dellāl yürür

düzd-i ecel:

1. **düzd-i ecel:**
Gazel 752
Mısra: **7**
Ecel hırsızı.

İtdi naḳd-i ʿömrini düzd-i ecel ġāret henüz
Ṣūfi-i sālūs cemʿ-i māldan ḫālī degül

düzd-i zülf-i pür-çīn:

1. **düzd-i zülf-i pür-çīn:**-*üñ*
Gazel 694
Mısra: **1**
(Sevgilinin gönüller çalan) Hırsıza benzeyen kıvrımlı saçları.

Ṣaḳlanur yanında düzd-i zülf-i pür-çīnüñ senüñ
Ḳorḳarın başdan çıḳar bir gün ʿaraḳ-çīnüñ senüñ

düzeḫ:

1. **duzeḫ:**
Terkib-bend 8
Mısra: **203**
Cehennem, cehennem ateşi.

Kāfir ki yerin duzeḫ ider cehlden eyler
Çün cehl ḥaḳīḳatde ola küfr ʿaceb sır

2. **duzeḫ:**
Gazel 566
Mısra: **5**
Cehennem.

Vuṣlatuñ cennetdür ehl-i ʿaşḳa duzeḫ firḳatuñ
Ey ḳıyāmet-ḳad olupdur arada ʿaşḳuñ ṣırāṭ

E

eʿālī:

1. **eʿālī:**
Kaside 33
Mısra: **7**
Şeref sahibi büyük kimseler.

Eʿālī esīr-i belā-yı meẕellet
Edānīdedür hep ʿulūvv-ı merātib

eʿālī meclisi:

1. **eʿālī meclisi:**-*n, -de*
Gazel 177
Mısra: **4**
Seçkinler zümresi.

Ṣalup yanuñca aġyārı getürme bezm-i ʿuşşāḳa
Eʿālī meclisinde dostum ednāya yer yoḳdur

ebced:

1. **ebced:**-*üñ*
Gazel 419
Mısra: **11**
Her harfi bir sayıyı karşılayan Arap harfleri ile yazılı sekiz kelimeden meydana gelen bir hesap sistemi.

Ebcedüñ maʿnāsını fehm itmeyenler ẓāhirā
Dört kitābı oḳısa Ḳurʾānı bilmez ḳandedür

ebhe'n-necef:

1. **ebhe'n-necef:**
Kaside 2
Mısra: **22**
Necef'in en seçkini. || Hz. Muhammed.

Dürr-i Ḳureyşī-ṣadef ṣāhib-i ʿizz ü şeref
Ersil-i ebhe'n-Necef ṣalli ve sellim ʿaleyh

ebkem:

1. **ebkem:**
Gazel 528
Mısra: **7**
Dilsiz; dilsizlik.

Çarḫ bir dīvāne naḳş u ebkem işi ʿaksine
Baḫt ise bir şey degül kim nās ise andan hirās

2. **ebkem:**
Gazel 288
Mısra: **10**
Dilsiz. Konuşamayan. Söz söylemeye muktedir olmayan.

Rūḥī neşḫ-ı kevnüñ müşkil yeri ʿaşḳ ancaḳ
Ḥallinde zebān ebkem ḥaḳḳa ne ʿaceb yerdür

3. **ebkem:**
Kaside 31
Mısra: **80**
Konuşamayan, dilsiz (kimse).

Ben ol bülbülem kim idüp baġrumı ḫūn
Felek ġonca gibi beni itmiş ebkem

ebkem ol-:

1. **ebkem ol-:**-*ur*
Kaside 29
Mısra: **48**
Dilsiz olmak, konuşamamak.

Ṭabʿ-ı şāʿir ki suḫan gülşeninüñ bülbülidür
Bāġ-ı medḥinde anuñ ġonce-veş olur ebkem

ebnā-yı ʿālem:

1. **ebnā-yı ʿālem:**
Tarih 1
Mısra: **1**
İçinde bulunulan âlemin insanları. || Bütün insanlar, herkes.

Yine ebnā-yı ʿālem maẓhar-ı luṭf-ı ilah oldı
Ki bir şehzāde-i ʿādil cihāna pādişāh oldı

ebnā-yı zamān:

1. **ebnā-yı zamān:**-*ı*
Gazel 1072
Mısra: **10**
İçinde bulunulan zamanın insanları.

Her kimi yār aġladuḳ aġyār çıḳdı ʿāḳıbet
Bī-vefā bulduḳ hep ebnā-yı zamānı ḥāṣılı

2. **ebnā-yı zamān:**-*uñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **161**
Zamane insanları.

Ebnā-yı zamānuñ ṭalebi nām u nişāndur
Her biri taṣavvurda fulān ibn-i fulāndur

ebr:

1. **ebr:**
Gazel 401
Mısra: **6**
Bulut.

Şeb-i tār içre gele meclise ol dilber-i şūḫ
Gūyiyā ebr içinde meh-i enver görinür

ebr-i bahār-ı maʿdelet:

1. **ebr-i bahār-ı maʿdelet:**
Tarih 3
Mısra: **3**
Adalet baharının rüzgarı.

Yine şaldı sāye bir ebr-i bahār-ı maʿdelet
Yine reşk-i cennet oldı ravża-i dāruʿs-selām

ebr-i hidāyet:

1. **ebr-i hidāyet:**
Kaside 18
Mısra: **99**
Doğruluk bulutu.

Geşt-i ümmīdüñ ide ebr-i hidāyet ser-sebz
Açıla ġonca-i baḫtuñ olasın gül gibi şād

ebr-i himmet:

1. **ebr-i himmet:**-*i*
Kaside 22
Mısra: **23**
Yardım ve ihsan bulutu.

Ol ki iḥya eyleyüp Baġdādı ebr-i himmeti
Müşriküñ ḳalbinden eyler refʿ-i inkār-ı meʿād

ebr-i kef:

1. **ebr-i kef:**-*üñ, -den-üñden*
Gazel 139
Mısra: **8**
(Cömertlik) Elinin bulutu.

Olur ṣadef miṣāl güher ṣāḥibi o kim
Ebr-i kefüñden eyleye bir ḳaṭre āb aḫẕ

ebr-i kerem:

1. **ebr-i kerem:**
Kaside 18
Mısra: **81**
Cömertlik bulutu.

Ne revādur anuñ ey ebr-i kerem sāyende
Ṣarṣar-ı miḥnet ide ḫāk-i vücūdın berbād

ebr-i nevāl:

1. **ebr-i nevāl:**
Kaside 26
Mısra: **34**
Bağış ve ihsan bulutu.

Bir anuñ gibi ḳanı kān kef-i gerdūn-himmet
Var mı bir ancılayın baḫr-i ʿaṭā ebr-i nevāl

ebr-i nisān:

1. **ebr-i nisān:**
Gazel 524
Mısra: **4**
Nisan bulutu.

Dürr-i ʿirfānile memlū olsa dürc-i dil nola
Ebr-i nisān gibi gevher-bārdur üstādımuz

2. **ebr-i nīsān:**-*ile*
Gazel 996
Mısra: **3**
Nisan bulutu. || Nisan yağmuru.

Ebr-i nīsānile deryā gibi mevc ursa çemen
ṣadef-i ġoncaya dürdāne-i şebnem girse

ebr-i raḥmet:

1. **ebr-i raḥmet:**
Tarih 3
Mısra: **39**
Rahmet bulutu.

Ebr-i raḥmet geştzār-ı ʿömrüñi ser-sebz ider
Baḫt-ı ḳadrüñ bār-ver olsun ilā yevmiʾl-ḳıyām

ebr-i rebīʿ:

1. **ebr-i rebīʿ:**
Kaside 19
Mısra: **5**
Bahar bulutu.

Şöyle pāk eyledi ṣahn-ı çemeni ebr-i rebīʿ
Ḳalmadı ẕerre ḳadar ḫāṭır-ı gülbinde ġubār

ebr-i remād:

1. **ebr-i remād:**
Kaside 18
Mısra: **70**
Kül bulutu.

Sengler encüm idi aña güneş ser-endāz
Çarḫ-ı gül-keş gül-i surḫ idi şafaḳ ebr-i remād

ebr-i siyeh:

1. **ebr-i siyeh:**
Terkib-bend 5
Mısra: **20**
Kara bulutlar.

Niçün görülmez o ḫurşīd o nūra noldı kim
Cihānı ebr-i siyeh ṭutdı bu ne ẓulmetdür

ebrū:

1. **ebrū:**-*lar, -ı, -nuñ*
Gazel 385
Mısra: **14**
Gözün üzerindeki siyah ve kalın kemerli kıllar, kaş. II Sevgilinin kaşları.

Nīş olur nūşuñ şaḳın aldanma şeker-ḫandine
Ġāfil olma Rūḥiyā ebrūlarınuñ çīni var

ebrū-yı ġarrā:

1. **ebrū-yı ġarrā:**
Gazel 284
Mısra: **4**
Parlak, güzel kaşlar.

Cānuma neyle urur dirseñ ḫadeng-i cevr-i yār
Ey dil-i bīçāre bes ol ebrū-yı ġarrā nedür

ebrū-yı yār:

1. **ebrū-yı yār:**-*a*
Gazel 585
Mısra: **3**
Sevgilinin kaşı.

Şanmañ ki irdi vesmeden ebrū-yı yāra reng
Düzdi o tīġ-i tīze yine bir siyeh ġılāf

ebsem ol-:

1. **ebsem ol-:**
Gazel 386
Mısra: **5**
Ses çıkarmamak, susmak.

Ebsem ol kim nīk ü bed bīḫūde ḫalḳ olmış degül
Her biriyle çarḫ-ı dāniş-perverün bir işi var

ebter:

1. **ebter:**
Gazel 107
Mısra: **10**
Bir işe yaramayan, faydasız, kötü.

Lebleri devrüñde yāruñ şanma ʿaḳluñ cemʿ olur
Rūḥiyā gitdükce eyler ādemi ebter ḳadeḥ

2. **ebter:**
Gazel 747
Mısra: **18**
Eksik, noksan.

Gördügine şanma ey hemdem olam ʿāşıḳ beni
Ḳatı çoḳ dilber görüpdür gördügüñ ebter göñül

ebū cehl:

1. **ebū cehl:**
Gazel 812
Mısra: **3**
Resûl-i Ekrem'in davetine başından beri karşı çıkan ve müslümanlar aleyhinde hazırlanan bütün komplolarda yer alan kişidir.

Sırr-ı miʿrāca nola ḳılsa Ebū Cehl inkār
Ḫayli ʿaḳl ister ola nükte-i mā evḥā fehm

ecel:

1. **ecel:**-*den*
Gazel 24
Mısra: **8**
Ecel, hayatın sonu, ölüm.

Ḫuld-ı viṣāluña dilerin ölmeden irem
Ḳaṣdum bu Ḥaḳ virürse ecelden amān baña

2. **ecel:**
Gazel 6
Mısra: **5**
Ecel, ömrün sonu.

Ecel cāmın şarāb-ı mergile her gün ṣunar ḫalḳa
Ṣadā-yı āhile bir naʿra-i mestānedür dünyā

3. **ecel:**
Gazel 390
Mısra: **2**
Dünyevi hayatın sonu, ölüm zamanı.

Aġyāra merḥabāya ki dildār el virür
Cām-ı fenāyı destüme ol dem ecel virür

ecel cāmı:

1. **ecel cāmı:**-*n, -ı*
Terkib-bend 6
Mısra: **39**
Ecel kadehi. || *Ölüm.*

Sāḳī-i dehr aña ecel cāmını ṣunup
Ṭopraġa ṣaldı ʿāḳibetüʾl-emr cürʿa-vār

ecel gel-:

1. **ecel gel-:**-*se*
Tahmis 4
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Takdir edilmiş olan ölüm zamanı gelip çatmak.

Ger ecel gelse görinmez şöyle nā-peydā yatur
ʿAşḳ cāmın nūş iden bulmaz ḥaḳīḳatda memāt

ecel zehri:

1. **ecel zehri:**-*n, -i*
Tarih 19
Mısra: **4**
Ecel zehri. || *Ölüm.*

Nūş-ı cān itdi fenā cāmın o naḳd-i Cem-vaḳt
Ki ecel zehrini tīri içürürdi sebʿa

eceli gel-:

1. **eceli gel-:**-*di*
Gazel 1084
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölümü veya yok olması kaçınılmaz duruma gelmek.

Ḫaṭṭı geldi diyü ol ġonca-dehānuñ aġyār
Diş bilermiş lebine var ise geldi eceli

ecr:

1. **ecr:**
Kaside 32
Mısra: **9**
Bir iş, hizmet karşılığında verilen şey; ahirete ait mükafat, sevap; ücret.

Biñ ḳul āzād idicek deñlü bulur ecr o kim
Bir kemāl ehlin ide bend-i belādan āzād

ecr-i ʿazīm:

1. **ecr-i ʿazīm:**
Gazel 417
Mısra: **24**
-
Büyük sevap.

Ḳıble-i maʿniyi fehmeylemeyen kec-revler
Seḥvile secde idüp ecr-i ʿazīm isterler

eczā-yı cism:

1. **eczā-yı cism:**-*üm, -i*
Gazel 1095
Mısra: **10**
(Aşığın) Bedeninin parçaları.

Ey bī-baṣīret aç gözüñi kim hevā-yı ʿaşḳ
Eczā-yı cismümi göge ṣavurdı kül gibi

edā:

1. **edā:**-*y, -ile*
Gazel 834
Mısra: **10**
Tarz, üslup, davranış veya anlatış biçimi.

Vaṣf-ı miyān-ı yārda bu şiʿri Rūḥiyā
Nāzik edāyile dimişin ʿāşıḳāne ben

2. **edā:**
Gazel 35
Mısra: **3**
Naz, işve, cilve.

Ḳanġı gül-çehrede var sende olan ḥüsn ü edā
Ḳanġı meh-pārede var sende olan ḥüsn ü bahā

3. **edā:**-*lar*
Gazel 370
Mısra: **6**
Tarz, üslup, davranış. || *Naz, işve, cilve.*

O ġonca bir ḳadeh içse açılsa da görsek
Ne şāʿirāne edālar ne ḫoş tekellüm ider

edā it-:

1. **edā it-:**-*mek, -de, -y, -üz*
Gazel 461
Mısra: **13**
-
Bir borç gibi üstüne düşen şeyi yerine getirmek, ifa etmek.

Edā itmekdeyüz pīr-i muġānuñ ḫidmetin dāʿim
Ne maḫfī ehl-i ḥāle kāmilüz ṣāḥib-edāyuz biz

edā ol-:

1. **edā ol-:**-*dı*
Gazel 878
Mısra: **10**
Ödenmek.

Borcımuz yolına cān virmek idi ey Rūḥī
Şükr kim devlet-i ʿaşḳında edā oldı bu deyn

edānī:

1. **edānī:**
Gazel 95
Mısra: **15**
Aşağılık kimseler.

Çekme ġam Rūḥī ḳo dem ursun edānī şiʿrden
Şāʿir olmaḳ mümkin ammā ḳuvvet-i güftār güc

edāni-i dehr:

1. **edāni-i dehr:**-*e*
Kaside 9
Mısra: **49**
Dünyadaki aşağılık kimseler.

İdem ṭamāʿdan edāni-i dehre niceye dek
Risālelerle belāġ u ḳasīdeler irsāl

edā-yı bed kıl-:

1. **edā-yı bed ḳıl-:**-*mış*
Gazel 128
Mısra: **8**
Kötü davranış sergilemek.

Ne ʿirfāndur ki bu ḥāle gelince ol sehī-ḳāmet
Ne bir fiʿl-i ḥaṭā itmiş ne ḳılmış bir edā-yı bed

edā-yı ḫiḍmet it-:

1. **edā-yı ḫiḍmet id-:**-*em*
Gazel 691
Mısra: **6**
Üstüne düşen hizmeti yerine getirmek, îfâ etmek.

Ṭarīḳ-i Ḥaḳda yaḳup ḳaṣr-ı cismüñi ḫāk ol
Edā-yı ḫiḍmet eger bī-ḳuṣūr idem dirseñ

edā-yı hidmet:

1. **edā-yı ḫidmet:**-*i*
Tarih 1
Mısra: **30**
(Bir kimse) Hizmeti yerine getirme, îfâ etme.

Zamāne şimdi buldı pādişāhın minnet Allaha
Edā-yı ḫidmeti müstevcib-i iḳbāl u cāh oldı

edā-yı hoş:

1. **edā-yı ḫoş:**
Gazel 97
Mısra: **13**
Güzel söyleyiş, üslup. || *Beliğ söyleyiş.*

Edā-yı ḫoş gerek sözde Rūḥiyā yoḳsa
Cihānda her kişi ḳādirdür ola ḳāfiye-senc

edā-yı nā-hemvār:

1. **edā-yı nā-hemvār:**
Terkib-bend 5
Mısra: **4**
Düzgün olmayan, yakışıksız tavırlar.

Nedür bu vażʿ-ı muḫālif bu kār-ı bihūde
Nedür bu fiʿl-i bed ü bu edā-yı nā-hemvār

edā-yı şalāt it-:

1. **edā-yı şalāt id-:**-*e*
Tarih 10
Mısra: **6**
Namaz kılmak.

Ḥażret-i şeyḫuñ idüp cāmiʿi yanında saʿy
Kim ide erbāb-ı dīn anda edā-yı ṣalāt

edeb:

1. **edeb:**
Kıt'a 30
Mısra: **12**
Edeb, terbiye.

Kimdür ol vāli-i Cem-mertebe ʿOs̱mān Pāşā
Ol kim bezminde edeb ögredür ehl-i edebe

2. **edeb:**
Kaside 26
Mısra: **40**
Söz ve davranışlardaki ölçülülük, her hususta haddini bilip sınırı aşmama, terbiye, nezaket, zarafet.

Evvelā meskenet ü ḥilm ü veḳār u temkīn
S̱āniyen ḥüsn-i edā vü edeb ü ḫulḳ u kemāl

edeb eyle-:

1. **edeb eyle-:**-*r*
Gazel 227
Mısra: **2**
Utanmak, çekinmek.

Dil kūşe-i fırḳatda vişāluñ ṭaleb eyler
İẕhār-ı ṭaleb itmege ammā edeb eyler

edhem:

1. **edhem:**
Gazel 406
Mısra: **10**
İbrahim Edhem, Belh hükümdarı iken tacını ve tahtını terk ederek derviş olan evliyâdan bir zat.

Ḫırḳa vü tācın ṣatup mey-ḫʷāreye bez̲l itmege
Kūy-ı ḫammāra bugün Z̲üʾn-nūn ile Edhem gider

edir keʾsen u nāvilhā elā yā eyyühe's- sākī:

1. **edir keʾsen u nāvilhā elā yā eyyühe's- sāḳī:**

Gazel 1105
Mısra: **2**
Ey sâkî! Kadehi dolaştır ve bana sun. || Şirazlı Hafız'ın divanındaki ilk gazelin ilk beytidir.

Bırakdı iştiyāk-ı rāh-ı vaḥdet vecde ʿuşşāḳı
Edir keʾsen u nāvilhā elā yā eyyühheʾs- sāḳī

Edirne

1. **edirne:**-*y, -e*
Tarih 34
Mısra: **1**
Edirne.

Oldı bir fāżıl-ı dehr Edirneye ḥākim-i şerʿ
Ki müsellemdür anuñ ṭabʿına ḥallāl-ı mülk

edʾiye-i cāh:

1. **edʾiye-i cāh:**-*uñ, -a*
Kıt'a 28
Mısra: **6**
(Bir kimsenin) Makamının devamı için edilen dualar.

Aṣḥāb-ı recā dergeh-i luṭfuñda mülāzım
Erbāb-ı duʿā edʾiye-i cāhuña meşġūl

edʿiye-i devlet:

1. **edʿiye-i devlet:**-*üñ*
Kaside 18
Mısra: **78**
(Birinin) Devletinin devamı ve saadeti için edilen dualar, niyazlar.

Nola ger Rūḥī ḳuluñ irse murāda kim aña
Rūz u şeb edʿiye-i devletüñ olmış evrād

ednā:

1. **ednā:**
Gazel 381
Mısra: **9**
Aşağı. daha, pek aşağı. Aşağılık kişi.

Eger ednā eger aʿlā ayaġun ṭopraġını
Yerde ḳorlar mı meger o götürür bu götürür

2. **ednā:**
Gazel 270
Mısra: **8**
Aşağı, daha, pek aşağı.

Luṭf u ḳahrına muḫālif devrüñ olmaz iʿtibār
İḳtiżā-yı devr geh aʿlā vü geh ednā olur

3. **ednā:**-*y, -a*
Gazel 7
Mısra: **8**
Aşağılık kimseler.

Ne ʿuşşāḳa o kāfir iltifāt eyler ne aġyāra
Bir āfetdür ider aʿlāya vü ednāya istiġnā

4. **ednā:**-*dur*
Gazel 380
Mısra: **2**
Az, aşağı, pek alçak.

Felekde gerçi māh aʿlā güneş aʿlādan aʿlādur
Senüñ ḫüsnüñ yanında her biri ednādan ednādur

5. **ednā:**
Gazel 1037
Mısra: **11**
Basit kimse || Âşık.

İderler hep fedā ednā işāret olsa çeşmüñden
Senünçün şaḳlar ey meh sīnede dil-ḫastalar cānı

6. **ednā:**
Gazel 392
Mısra: **10**
Basit kişiler II Aşağılık kimseler.

Daḫl-i nādāna ḳulaḳ ṭutma şaḳın ey Rūḥī
Yine aʿlā bilür aʿlā sözin ednā ne bilür

7. **ednā:**-*y, -a*
Gazel 89
Mısra: **2**
Çok (daha, en, pek) aşağı, âdî.

Nice serv eylesün ol ḳāmet-i bālā ile baḥs
Begüm ednāya düşer mi ide aʿlā ile baḥs

8. **ednā:**-*da*
Gazel 325
Mısra: **5**
Aşağı. II Basit, sıradan kimseler.

Ey diyen ednāda himmet yoḳ ʿaceb gördüm seni
Şimdi bir ʿālemdeyüz aʿlā vü ednā böyledür

9. **ednā:**
Gazel 888
Mısra: **8**
En aşağı, en değersiz.

Şehbāz-ı ḳadruñ ursun evc-i şerefde pervāz
Murġ-ı hümā-yı devlet ednā şikāruñ olsun

10. **ednā:**
Gazel 295
Mısra: **8**
Bayağı, adi.

Şāʿir olmaḳ ḳatı müşkildür olur fikr itme
Söylemekle bir iki beyt her ednā şāʿir

11. **ednā:**
Gazel 314
Mısra: **8**
En küçük, en az.

Cān virdügüm viṣāline bāzār-ı ʿaşḳda
Çoḳ görme ey raḳīb añā ednā belā budur

12. **ednā:**
Gazel 84
Mısra: **5**
Aşağı, adi, basit.

ʿAşḳdur bu yolda baş oynatmaḳ ednā pāyedür
Tīġ-i firḳat ġam degül eylerse baġruñ laḫt laḫt

13. **ednā:**
Gazel 880
Mısra: **9**
Çok alçak, aşağı. II En değersiz.

Görmesün lāyıḳ ki ġayr aʿlā vü ben ednā olam

Bir naẓar ḳılsun beni aʿlādan aʿlā eylesün

14. **ednā:**-*dan*
Gazel 955
Mısra: **12**
(Rütbe olarak) Aşağı, alçak (kimse).

Ḳo ḥāsid ʿayb-cū olsun sen ey ṭābʿum hüner-bīn ol
Naẓar aʿlādan aʿlāya olur ednādan ednāya

15. **ednā:**-*n, -uñ*
Kaside 7
Mısra: **54**
Basit kişiler, aşağılık kimseler.

Ümīd oldur ki min-bāʿd irişüp aḫbār-ı ıṭlāḳı
Mübeddel ide ʿösre yüsrini aʿlānuñ ednānuñ

16. **ednā:**
Kaside 15
Mısra: **35**
Aşağı, basit, değersiz.

Ḳıldı bir ednā ḳulı memleketüñ ḥākimi
Ḥıfẓına taʿyīn idüp ʿasker-i nuṣret-nişān

17. **ednā:**
Kaside 22
Mısra: **2**
Çok (daha, en, pek) aşağı, adi. || Toplumda seviyeleri düşük ve adi olan kimseler.

Hamdülillah refʿ olup hengāme-i şūr u fesād
İntiẓām-ı mülkden aʿlā vü ednā oldı şād

ednā-yı felek:

1. **ednā-yı felek:**
Gazel 1049
Mısra: **9**
Feleğin en aşağısı. || Aşağılık kişiler.

Ednā-yı felek pāye-i aʿlāya geçürdi
Yer ḳalmadı dānāya zamāne ʿaceb oldı

ednī-rütbe:

1. **ednī-rütbe:**-*dür*
Kaside 3
Mısra: **44**
En düşük mertebe.

Vechi var ḳatʿ eylese dünyā vü ʿuḳbādan naẓar
Kim ol ednī-rütbedür yanında bu şeyʾ-i ḳalīl

edrine:

1. **edrine:**
Tarih 40
Mısra: **3**
Edirne.

Çün Edrine şud müşerref ez vey Rūḥī
Tārīḫ nüvişt feyż-i Yezdān āmed

efʿāl:

1. **efʿāl:**-*um, -a*
Gazel 49
Mısra: **17**
Fiiller, işler.

Ḳılma naẓar efʿāluma baḳ merḥametle ḥāluma
Ben mücrimem sen pür-ʿaṭā benden ḫaṭā senden ʿaṭā

2. **efʿāl:**-*i, -n, -den*
Kaside 21
Mısra: **43**
Fiiller, yapılan işler, eylemler.

Bilinür her kişinüñ dānişi efʿālinden
Kāmil-i luṭfı kemāline delīl olsa nola

efʿāl-ı ʿibād:

1. **efʿāl-ı ʿibād:**
Gazel 848
Mısra: **5**
Kulların yaptığı iş ve ameller.

Ḥāyil olmaz feyż-i fażl-ı Ḥaḳḳa efʿāl-ı ʿibād
Ġāfil olma zāhidā rindān-ı dürd-āşāmdan

efdal:

1. **efḍal:**
Kaside 41
Mısra: **61**
Çok (daha, en, pek) fazîletli, çok üstün.

Fażl-ı ʿilmiyet ile cümleden aʿlem efḍal
Muḳtediyān-ı cihāna kelimātuñ mesned

efḍal-i erbāb-ı fażl:

1. **efḍal-i erbāb-ı fażl:**
Kaside 3
Mısra: **16**
Fazilet sahiplerinin en üstünü. || Hz. Ömer.

Sāniyen ol aʿdel-i ḥükkām u mevfūruʾn-nevāl
Efḍal-i erbāb-ı fażl u ekmel-i ehl-i kemāl

2. **efḍal-ı erbāb-ı fażl:**
Kaside 34
Mısra: **25**
Fazilet sahiplerinin en üstünü.

Efḍal-ı erbāb-ı fażl u aʿdel-i aṣḥāb-ı ʿadl
Mālik-i mülk-i kemāl ü nāẓım-ı dürr-i kelām

efdāl-i ḫalḳ-ı ḫüdā:

1. **efdāl-i ḫalḳ-ı ḫüdā:**
Kaside 2
Mısra: **81**
Allah'ın yarattıklarının içinde en üstünü. || Hz. Muhammed.

Efdāl-i ḫalḳ-ı Ḫüdā eyle ṣalātı aña
Ḫaṣṣeṣehullah bahā ṣalli ve sellim ʿaleyh

efḍal-i maḳdūr:

1. **efḍal-i maḳdūr:**
Kaside 14
Mısra: **52**
Allah tarafından takdir edilenlerin en faziletlisi.

Seḫāvetile şecāʿatda yaraşur ki aña
Diñilse ekmel-i mevcūd u efḍal-i maḳdūr

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

efdāl-i mimmā selef:

1. **efdāl-i mimmā selef:**
Kaside 2
Mısra: **38**
Önceki (peygamberlerin) en üstün olanı. || Hz. Muhammed.

Ẕāt-ı maḳarr-ı şeref bāb-ı melāẕ u kenef
Efdāl-i mimmā selef ṣalli ve sellim ʿaleyh

efendi:

1. **efendi:**-*müz*
Gazel 329
Mısra: **4**
Buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse. || Sevgili.

Her çeşm-i nīm-mesti biñ cāna ḳāʾil olmaz
Bir ḳahramān baḳışlu ḫūn-rīz efendimüz var

2. **efendi:**
Gazel 466
Mısra: **8**
Buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse. II Ey sevgili!

Neden bu deñlü ḳapuñda raḳībe ʿizzet ola
Efendi ol ḳapuya biz de intisāb iderüz

3. **efendi:**
Gazel 272
Mısra: **6**
Erkekler için kullanılan hitap sözü.

Varup giceyle ġayrıla tenhāda yatduġuñ
Fāş oldı ḫalḳa şanma efendi ḫaber yatur

4. **efendi:**
Tarih 37
Mısra: **16**
Efendi, bey.

Söyledi Rūḥī o ʿālī-himmetüñ tārīḫini
Geldi bir Kāmil Efendi müjde ey eṣḥāb-ı Şām

5. **efendi:**
Gazel 662
Mısra: **8**
Bir hitap sözü, efendi.

Cihānı ḥüsnile ṭutdum diyü ġurūr itme
Efendi kimseye ḳalmamışdur cihān didügüñ

6. **efendi:**
Tarih 29
Mısra: **2**
Buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse.

Aʿyān-ı Mışra müjde kim oldı devlet ile
Bir ehl-ʿadl efendi vālīsi mülk-i Mışruñ

efendü:

1. **efendüñ:**-*ñ*
Gazel 618
Mısra: **12**
Efendi, bey, sevgili.

Vuṣlat demi bītābluġı ḥadden aşurma
Cehd eyle ki incinmeye vaż'uñdan efendüñ

efġān:

1. **efġānlar:**-*lar*
Gazel 164
Mısra: **3**
Feryat, inleyiş.

Didüm ol zülf-i siyehde ne çoḳ efġānlar olur
Aşılan düzdüñ öñince didi dellāl yürür

2. **efġān:**-*ımız*
Gazel 498
Mısra: **8**
Haykırış, nara.

Biz o pīrüz kim şalar āhū-şıfat nāfen hizebr
Vādi-i miḥnetde gūş eylese efġānımuz

3. **efġān:**
Müsebba 1
Mısra: **20**
Acı ile bağırıp çağırma, inleme, feryat.

Ḳarşuma ṭurur raḳīb-i rū-siyeh ḫayfā benüm
Gice gündüz şanʿatum āh ü şām efġān olur

4. **efġān:**-*um, -la*
Gazel 825
Mısra: **2**
Istırapla bağırma, haykırma, feryat.

Bāġa varsam yād-ı ruḫsāruñla efġān eylerem
Bülbülān-ı bāġı efġānumla nālān eylerem

efġān eyle-:

1. **efġān eyle-:**
Gazel 387
Mısra: **6**
Feryat etmek, haykırmak.

Sürāḥīnüñ şorarsan ḳulḳulın dökdükce mey cāma
Lebüñ yādıyla her dem eyleyüp efġān ḳan aġlar

2. **efġān eyle-:**-*me, -z*
Gazel 27
Mısra: **4**
Iztırapla bağırmak, feryat etmek.

ʿĀrıżından ayrı feryād eylesem ʿayb eylemen
Bülbül efġān eylemez mi olsa gülşenden cüdā

efġān it-:

1. **efġān id-:**-*er*
Gazel 275
Mısra: **5**
Feryat etmek, haykırmak.

ʿAndelīb efġān ider her ṣubḥ-dem gülzārda
Yaʿni seyr eyleñ gelüñ ol verd-i raʿnā bundadur

2. **efġān it-:**-*dü, -m*
Kaside 1
Mısra: **14**
Feryat etmek, haykırmak. || Dua etmek.

Bir seḥer ḫāke sürüp yüzümi giryān giryān
Dergeh-i ḥaḳḳa teveccüh idüp itdüm efġān

efġāne gel-:

1. **efġāne gel-:**-*üp*
Gazel 523
Mısra: **1**
Feryat etmek, haykırmak.

Ekl ü şürb içün gelüp efġāne ḳaydın çekmezüz
Bir bölük ʿanḳāyuz āb u dāne ḳaydın çekmezüz

efgende:

1. **efgende:**
Gazel 167
Mısra: **6**
Bîçare, zavallı, düşkün. II Âşık.

Ḫāneden ṭaşra ḫırām eyle gör ey serv-i sehī
Her ḳadem ḫāk-ı rehüñde nice efgende yatur

efgende-i der-i şeh-i ʿālī-cenāb-ı ʿaşḳ:

1. **efgende-i der-i şeh-i ʿālī-cenāb-ı ʿaşḳ:**
Gazel 597
Mısra: **10**
Yüce aşk padişahının kapısındaki biçare âşık.

Bilsün cihānda Rūḥi-i maḥzūnı bilmeyen
Efgende-i der-i şeh-i ʿālī-cenāb-ı ʿaşḳ

efkār:

1. **efkār:**
Kaside 19
Mısra: **42**
Sıkıntı, üzüntü.

Çin seḥer gülşene vardum ki idem defʿ-i elem
Bir ʿaceb seyre şataşdum beni aldı efkār

2. **efkār:**-*ı*
Gazel 427
Mısra: **10**
Fikirler, düşünceler.

Şanma cevr itmekle dūr ola senden Rūḥī
Ḳo bu efkārı benüm pādişehüm ol olmaz

3. **efkār:**-*am*
Terci-bend 2
Mısra: **57**
Endişe, tasa, kaygı, üzüntü, keder.

Cānuma geçdi ḫadeng-i ġam-ı hicr efkāram
Beni ḳatl idene bin cānile minnetkāram

4. **efkār:**-*ı*
Kaside 19
Mısra: **99**
Fikirler, düşünceler. II Sıkıntı, üzüntü, dert.

Ḳo bu efkārı duʿāyile sözi ḫatm eyle
Ola kim anı ḳabūl ide Celīl ü Cebbār

5. **efkār:**
Kaside 29
Mısra: **31**
Endişe, tasa, kaygı, üzüntü, keder. II Fikirler, düşünceler.

Dün bu efkār beni şöyle melūl eyledi kim
Eyledüm ḳaṣd ṭutam rāh-ı beyābān-ı ʿadem

efkār-ı cemīl eyle-:

1. **efkār-ı cemīl eyle-:**-*sün*
Tarih 62
Mısra: **2**
Güzel düşünmek.

Sākiyā mey sun ki kesb-i ẕevḳ idüp ṭabʿ-ı celīl
Eylesün bir kāmilüñ vaṣfında efkār-ı cemīl

efkār-ı hicr:

1. **efkār-ı hicr:**
Gazel 767
Mısra: **5**
Ayrılık düşüncesi.

Vaṣlda efkār-ı hicr ü hicr-i ḫod ʿayn-ı ʿaẕāb
ʿĀşıḳ-ı bī-dil çeker ʿusrāda ġam yüsrāda hem

efkār-ı şāʿib:

1. **efkār-ı şāʿib:**
Kaside 33
Mısra: **40**
Doğru ve isabetli fikirler.

Ki ḥāṣıl idüp şevḳ bir ehl-i ẕevkuñ
İdem vaṣf-ı pākinde efkār-ı ṣāʿib

eflāk:

1. **eflāk:**
Gazel 141
Mısra: **4**
Felekler; gökyüzü.

Şerḥ-i vaṣfı o mehüñ irmeye pāyāna henüz
Fiʾl-meṣel ger ola eflāk serāser kāġıẕ

2. **eflāk:**
Gazel 217
Mısra: **10**
Felekler, gökler. || Baht, talih.

ʿĀḳibet şanma bilüñ bükmeye bār-ı ġam-ı ʿaşḳ
Rūḥiyā ḳāmet-i eflāk bu yolda ḫamdur

eflāka çıḳar-:

1. **eflāka çıḳar-:**-*ma*
Gazel 435
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Göklere çıkarmak, birini veya bir şeyi aşırı derecede övmek.

Çıḳarma medḥile aġyār-ı bed-girdārı eflāka
Yoluñda ʿāşıḳ-ı zāruñ dime göñline yer gelmez

eflāka çık-:

1. **eflāka çıḳ-:**-*sa*
Gazel 117
Mısra: **7**
Göğe kadar çıkmak, çok yükselmek.

Eflāka çıḳsa nefsine yol bulmayan kişi
Maʿnīde anı ʿārif olanlar bilür cemād

eflāka kadem baṣ-:

1. **eflāka ḳadem baş-:**-*a*
Tarih 6
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Göklere ayak basmak, çok sevinmek, büyük bir sevinç duymak.

İrdi ol gün kim başa faẕl ehli eflāka ḳadem
Geldi ol dem ki ola erbāb-ı ʿirfān şād-kām

efşān ol-:

1. **efşān ol-:**-*ıcaḳ*
Gazel 552
Mısra: **10**
Saçılmak.

Temāşā eylese Rūḥī gül āteş-bār-ı āhum kim
Gül efşān olıcaḳ olur zemīn ü āsmān āteş

efsāne:

1. **efsāne:**-*s, -i, -n, -den*
Gazel 253
Mısra: **5**
Boş söz.

Efsānesinden vāʿıẓuñ erbāb-ı ġaflet ḥˇābda
Bīdār iden ʿārifleri ol çeşm-i ḥˇāb-ālūdedür

2. **efsāne:**-*y, -i*
Gazel 306
Mısra: **10**
Asılsız söz, boş söylenti.

Belini ḳocdı dimişler o mehüñ Rūḥi içün
Hiç nesne yoḳ arada ḳurı efsāneyi gör

3. **efsāne:**
Gazel 157
Mısra: **10**
Dillere destan olmuş, meşhur.

Beni ayırmaḳ ister pendile efsūn-ı laʿluñdan
Eser ḳılmaz kelāmı vāʿıẓuñ efsāne olmaḳ var

4. **efsāne:**
Gazel 392
Mısra: **2**
Asılsız rivayet, gerçekliği kanıtlanmamış şey, söylenti.

Dime ʿaşḳ ehline ey zāhid-i ḫodrā ne bilür
Fiʿlüñi maḥż-ı riyā ḳavlüñi efsāne bilür

5. **efsāne:**
Gazel 720
Mısra: **12**
Dillere destan olmuş hikaye, meşhur olmuş hikaye.

Cān-ı şīrīnüñ reh-i ʿaşḳında vir Ferhād-vār
Bāri efsāne olursañ ʿaşḳile efsāne ol

6. **efsāne:**-*dür*
Gazel 6
Mısra: **10**
Asılsız, hayal mahsulü hikaye, söylence, masal, fesane.

Cihāna nāẓır ol Rūḥī fenādur göz yumup el çek
Ḳadīmī ḥādiṣātile ṭolu efsānedür dünyā

efser:

1. **efser:**
Gazel 84
Mısra: **10**
Padişah tacı.

Pādişāh-ı mülk-i istiġnā olursañ Rūḥiyā
Mihr olur başuñda efser çarḫ olur altuñda taḫt

2. **efser:**
Kaside 28
Mısra: **45**
Taç.

Ḫāk-i kademin yerden alup ḳılmaġa efser
Yıllardur iki ḳat olup aġlar felek-i kūz

3. **efser:**-*den*
Terkib-bend 1
Mısra: **27**
Taç. || Halifelik makamı.

Serin ol serverüñ dür itdügüñ yetmez mi efserden
Mürüvvetsizlük itdüñ niçün ayırduñ o serverden

efser-i ʿīd:

1. **efser-i ʿīd:**
Rübai 25
Mısra: **1**
Bayram tacı.

Başumda fitīl-i dāġdur efser-i ʿīd
Egnümde şuʿāʿ-ı āhdur zīver-i ʿīd

efser-i zerrīn-çarḫ:

1. **efser-i zerrīn-çarḫ:**-*a*
Gazel 994
Mısra: **5**
Altın çarklı taç. || Güneş.

Baş egmez oldı efser-i zerrīn-çarḫa şemʿ
Bezmüñde mālik olalı zerrīn oṭāġaya

efser-i zerrīn-mihr:

1. **efser-i zerrīn-mihr:**-*e*
Gazel 583
Mısra: **9**
Altın mühürlü tac.

Efser-i zerrīn-mihre yeridür baş egmesem
Yaḳdı ol gül farḳuma mestāne bir ter tāze dāġ

efsūn:

1. **efsūn:**-*la*
Gazel 383
Mısra: **7**
Sihir, büyü.

Taṣavvur kılduġı efsūnla bīḫūdedür ġayruñ
Aġız açmaḳ ne mümkindür yanumda olsa her sāḥir

efsūn eyle-:

1. **efsūn eyle-:**-*di*
Gazel 1068
Mısra: **2**
Büyülemek.

Ṣanma bedenümden dökilen ḫūn ṣıḳıldı
Seḥḥār gözüñ eyledi efsūn ṣıḳıldı

efsūn-ı laʿl:

1. **efsūn-ı laʿl:**-*uñ, -dan*
Gazel 157
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudaklarının cazibesi ve sihri.

Beni ayırmaḳ ister pendile efsūn-ı laʿluñdan
Eşer ḳılmaz kelāmı vāʿıẓuñ efsāne olmaḳ var

efsūnlu:

1. **efsūnlu:**-*dur*
Gazel 901
Mısra: **9**
Kendisine efsun yapılmış olan, büyülenmiş, büyülü. || Büyüleyici, insanı etkisi altına alan, kendine çeken.

Rūḥiyā şiʿrüñ meger efsūnludur kim eylemiş
Ṭabʿ-ı sāḥir-pīşüñe her çeşm-i cādū ser-fürū

eftetiḥ yā müfettiḥa'l-ebvāb:

1. **eftetiḥ yā müfettiḥa'l-ebvāb:**
Gazel 60
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Kalıp İfade**
"Ey kapıları açan Allah'ım bana da kapıları aç.".

Yaṣdanup bāb-ı luṭfuña Rūḥī
Eftetiḥ yā müfettiḥa'l-ebvāb

efzūn:

1. **efzūn:**
Gazel 1034
Mısra: **2**
Fazla, artık.

Öpdüm lebüñi ḥoḳḳada maʿcūn şıḳıldı
Engür işitdi cümleden efzūn şıḳıldı

efzūn eyle-:

1. **efzūn eyle-:**-*dükce*
Gazel 416
Mısra: **7**
Arttırmak, çoğaltmak, fazlalaştırmak.

Luṭfuñı aġyāra efzūn eyledükce dostum
Miḥnet-i derd-i derūn günden güne efzūn olur

efzūn ol-:

1. **efzūn ol-:**-*ur*
Gazel 346
Mısra: **1**
Artmak, çoğalmak, fazlalaşmak.

Mihrin az itdükce ol meh derd-i dil efzūn olur
Ḳıllet-i mihr ü maḥabbetden cigerler ḫūn olur

eg-:

1. **eg-:**-*di*
Terkib-bend 6
Mısra: **34**
Eğmek, bükmek.

Ṭopraġa ṣaldı bād-ı fenā berk-i ʿömrini
Egdi nihāl-i ḳāmetini ṣarṣar-ı ecel

2. **eg-:**-*er*
Gazel 1036
Mısra: **7**
Eğmek.

Gül gibi mestāne destārın eger bir cānibe
Gösterür bir cānibinden kākülin sünbül gibi

3. **eg-:**-*se*
Terkib-bend 9
Mısra: **34**
(Düz duran bir şeyi) Biraz öne veya bir yana doğru meylettirmek, çevirmek, eğik duruma getirmek, bükmek.

Her āh-ı ʿaşḳam diyene itme iʿtibār
Ḳopmaz yerinden egse eger ṣaḫı rūzgār

egerçi:

1. **egerçi:**
Gazel 256
Mısra: **1**
Her ne kadar, ise de, gerçi.

Egerçi tīġ-i cevri bāʿiş-i ḳaṭʿ-ı maḥabbetdür
Dönüp sögdükleri ammā maḥabbetden işāretdür

2. **egerçi:**
Gazel 275
Mısra: **7**
Doğrusu.

Nāz idüp gitmez egerçi bir ḳadem ʿuşşāḳile
Ġayrılarla seyr ider ammā temāşā bundadur

3. **egerçi:**
Gazel 264
Mısra: **1**
Her ne kadar, ... ise de.

Egerçi Rūmda üsküf giyer Ḳuloġlı şehler var
Bu yerde ādemi başdan çıḳarur kec-külehler var

4. **egerçi:**
Gazel 505
Mısra: **7**
Eğer ki, gerçi, doğrusu.

Çoḳdur egerçi derd ü belāsı maḥabbetüñ
Ammā ne çāre elde degül iḫtiyārımuz

5. **egerçi:**
Gazel 567
Mısra: **5**
Gerçi.

Yāḳūtı ḳıldı ḫaṭ-ı lebi nesḫ egerçi kim
ʿĀlemde kimse yazmadı yāḳūt-vār ḫaṭ

6. **egerçi:**
Gazel 659
Mısra: **7**
Gerçi, doğrusu, her ne kadar.

Egerçi çeşmimüz olmaz şu sepmeden ḫālī
Söyinmez āteşi ammā dil-i nizārımuzuñ

egil-:

1. **egil-:**-*dür*
Kaside 31
Mısra: **73**
Eğik durumda olmak, bükülmek; sarkmak, aşağıya doğru uzanmak.

Egilmişdür eyler bu sūrı temāşā
Sipihrüñ ḳadi andan olmış gibi ḫam

eğin:

1. **egn:**-*i, -n, -de, -ki*
Gazel 1034
Mısra: **6**
Sırt, üst.

Ḳūyında bu şeb irdi başum mevc-i sipihre
Kim ter düşüp egnindeki eksun şıḳıldı

2. **egn:**-*üñ, -e*
Gazel 530
Mısra: **10**
Sırt.

Rūḥi-i bī-çāre ḳaṭʿ eyler ḥayātından ümīd
Giyseñ ey ḫūnī ḳaçan kim egnüñe gülgūn libās

egle-:

1. **egle-:**-*r*
Gazel 199
Mısra: **15**
Oyalanmak, vakit geçirmek.

Bizi egler cihānda ey Rūḥī
Mey-i gül-rengile ṣafāmuz var

2. **egle-:**-*yen*
Gazel 241
Mısra: **3**
Eğlendirmek II Hoşça vakit geçirtmek.

Egleyen cānımuzı bāġ-ı ser-i kūyuñdur
Ġonca-veş göñlimüz açan gül-i ruḫsāruñdur

eglen-:

1. **eglen-:**-*(ü)r, -ler*
Gazel 1015
Mısra: **6**
Eğlenmek, hoşça vakit geçirmek.

Cemāluñdur ġaraż māḥiyyet-i āfāḳ u enfüsden
Senüñle eglenürler hep melek gökde beşer yirde

2. **eglen-:**-*ür*
Gazel 394
Mısra: **5**
Avunmak, oyalanmak, hoşça vakit geçirmek.

Anuñla eglenür bezm-i belāda göñlimüz dāʾim
Bizüm bir germ-ṣoḥbet hemdem-i dīrīnemüz vardur

3. **eglen-:**-*mez*
Gazel 761
Mısra: **8**
Vakit geçirmek, beklemek, kalmak, oyalanmak.

Ol gül efġān itdügümden incinür ammā ne sūd
Bülbül-i şūrīdedür efġānsuz eglenmez göñül

4. **eglen-:**
Gazel 715
Mısra: **4**
Hoşça vakit geçirmek, oyalanmak.

Āsumān gibi bülend eyleyegör himmetüñi
Ṣubḥ bir mihrile eglen gice bir māh ile ol

5. **eglen-:**-*e*
Gazel 201
Mısra: **7**
Oyalanmak, vakit geçirmek.

İsterüz kim eglene derd u ġamile göñlimüz
Yārdan maḳṣūdımuz ʿālemde veʾl-ḥāṣıl budur

6. **eglen-:**-*ür*
Gazel 232
Mısra: **11**
Avunmak, vakit geçirmek.

Ḫayāl-ı ʿārıżuñ fikr-i lebüñle eglenür göñlüm
Birisi yār-ı cānumdur birisi nūr-ı dīdemdür

7. **eglen-:**-*ür*
Gazel 761
Mısra: **4**
Oyalanmak, durmak, eğleşmek, beklemek, kalmak.

Zehr-i miḥnet baġrını ḳan itdüginden aġlamaz
Eglenür cānsuz ġam-ı cānānsuz eglenmez göñül

8. **eglen-:**-*mez*
Gazel 761
Mısra: **4**
Oyalanmak, durmak, beklemek, kalmak. || Hoşça vakit geçirmek.

Zehr-i miḥnet baġrını ḳan itdüginden aġlamaz
Eglenür cānsuz ġam-ı cānānsuz eglenmez göñül

9. **eglen-:**-*me, -y, -ince*
Gazel 925
Mısra: **8**
(Zevk ve neşe veren şeylerle) Hoşça vakit geçirmek.

Ḫalvet-nişīn olmaḳ bize seyr-i çemenden yeg gelür
Eglenmeyince göñlimüz bir ġonca-fem dildārile

eğlence:

1. **eglence:**
Gazel 285
Mısra: **8**
Gönül eğlendirecek, hoş vakit geçirtecek şey.

Leb-i laʿl ü ruḫ-ı yār olmayıcaḳ ʿuşşāḳa
Didüm āyā nedür eglence gül ü mül didiler

2. **eglence:**-*si*
Gazel 298
Mısra: **4**
Eğlendiren, neşeli ve hoş vakit geçirten şey, iş veya uğraş.

Lāle-zāruñ mey-i şevḳile iderler zevḳin
Şimdi eglencesi erbāb-ı dilüñ sāġardur

eglenil-:

1. **eglenil-:**-*mez*
Gazel 592
Mısra: **1**
Hoşça vakit geçirilmek. || Oyalanıp kalınmak.

Dünyāda eglenilmez cāy-ı melāmet ancaḳ
Kāmil geçenleri hep ehl-i ḍalālet ancaḳ

egn:

1. **egn:**-*üm, -de*
Gazel 132
Mısra: **6**
Sırt.

Ṣayḳal-ı ʿaşḳuñla pāk itdüm göñül āyīnesin
Ṣāhid-i ḥālumdur ey gül-çehre egnümde nemed

2. **egn:**-*imüz, -e*
Kıt'a 30
Mısra: **6**
Boyundan bele kadar olan vücut bölümü, sırt, arka.

Devlet ü z̲illetini bir görelüm gerdūnuñ
Gāh aṭlas giyelüm egnimüze gāh kebe

3. **egn:**-*(ü)m, -de*
Rübai 25
Mısra: **2**
(Âşığın) sırtı.

Başumda fitīl-i dāġdur efser-i ʿīd
Egnümde şuʿāʿ-ı āhdur zīver-i ʿīd

egri:

1. **egri:**
Tarih 17
Mısra: **5**
1596-1687 yılları arasında Osmanlı eyalet merkezi olan bugün Macaristan'ın Heves iline bağlı şehir.

İdüp feṯḥ Egri şehrin eyledi mescid kilisasın
Dönüp üç kerre yüz biñ kāfiri ḳırdı biʿavnillah

egrilük:

1. **egrilük:**
Kıt'a 7
Mısra: **1**
Eğri olma durumu. || *Fenalık, kötülük.*

Egrilük eyleme başılmayayın dirseñ eger
Pāy altında budur olduġı dāyim yānuñ

ehaf:

1. **eḫaf:**
Kaside 5
Mısra: **24**
Çok hafif.

Bār-ı günāhı olur ise cümleden s̲akīl
Ḥaml-i s̲evābı olur ise cümleden eḫaf

ehemm:

1. **ehemm:**
Gazel 998
Mısra: **16**
Çok (daha, en, pek) önemli, en ehemmiyetli.

Ol ṣāḥib-i seyf u ḳalem ol mālik-i luṭf u kerem
K'evṣāfı olmışdur ehemm yārāna ṣubḥ u ṣāmda

ehibbā:

1. **eḫibbā:**-*y, -a*
Gazel 7
Mısra: **4**
Tanıdıklar, bildikler, dostlar.

Tevāżuʿ ḳıl maḥabbet ehline aġyāra serkeşlük
Eḥibbāya gerekdür meskenet aʿdāya istiġnā

ehl:

1. **ehl:**
Gazel 35
Mısra: **13**
Ehil, bir işten anlayan.

Rūḥiyi ehl bilüp ġayrıya tercīḥ itdüñ
Nice iz̲ʿānuñı medḥ eylemesünler ṣuʿarā

2. **ehl:**-*e*
Müseddes 4
Mısra: **28**
Hakikati gören, doğru yolda yürüyen.

Olma mevhūm ki yok ʿāḳibeti mevhūmuñ
Ḫidmet it ehle ki bu nükte ola maʿlūmuñ

3. **ehl:**-*i*
Gazel 574
Mısra: **6**
Bir işin ustası, o işte becerikli, maharetli, ehliyetli, muktedir, yeterli kimse.

Ḳanlu yaşumı görseñ ʿayb eyleme ey hemdem
Derd ehli olan çeşm-i ḫūn-bārdan eyler ḥaẕẕ

4. **ehl:**-*i, -y, -(ü)z*
Gazel 331
Mısra: **2**
Bir işi yapan, erbap.

Yanup yaḳılmışuz ʿaşḳuñla giryān olmamuz yegdür
Maḳāmāt ehliyüz ney gibi nālān olmamuz yegdür

5. **ehl:**-*ile*
Gazel 747
Mısra: **7**
Bir işi yapmak için kendisinde ustalık ve yetki bulunan kimse; erbap; iş bilir. || *Hakikati gören, doğru yolda yürüyen.*

Ehlile nā-ehl farḳın ḳılmayan bed-ṭıynetüñ
Ḫūri olsa iḫtilāṭından olur muẓ̇ṭar göñül

6. **ehl:**-*i*
Gazel 979
Mısra: **4**
Bir işin ustası, o işte becerikli, maharetli kimse. || *Gönül ehli, âşıklar, şairler.*

Dil-rübālar içre senüñ ehl-i dil ḳadrin bilür
Ehli ḳoyup ben nice ülfet ḳılam nādānile

ehl-ʿadl:

1. **ehl-ʿadl:**
Tarih 29
Mısra: **2**
Adalet sahibi (kimse).

Aʿyān-ı Mıṣra müjde kim oldı devlet ile
Bir ehl-ʿadl efendi vālīsi mülk-i Mıṣruñ

ehl-i ʿālem:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ehl-i ʿālem:**
Tarih 43
Mısra: **1**
Dünya halkı, insanlar.

Şād oluñ ey ehl-i ʿālem kim bugün
Ṣadra geçdi bir vezīr-i Cem-ḥaşem

2. **ehl-i ʿālem:**-*i*
Terkib-bend 9
Mısra: **49**
İnsanlar.

Söyletme ehl-i ʿālemi söz çoḳ ziyān ider
Āḫır seni melāmet ile dāsitān ider

ehl-i ʿaşḳ:

1. **ehl-i ʿaşḳ:**
Gazel 205
Mısra: **10**
Âşıklar.

Kimseden ṣaḳlamaz āyīne-i ruḫsārın o māh
Ehl-i ʿaşḳ içre hemān Rūḥiye ṣūret yoḳdur

2. **ehl-i ʿaşḳ:**
Gazel 375
Mısra: **1**
Âşıklar, aşk ehli.

Gerçi ehl-i ʿaşḳ ʿaşḳuñ bende-i fermānıdur
Ol ki meslūbu'r-recādur ʿālemüñ sulṭānıdur

3. **ehl-i ʿaşḳ:**
Gazel 436
Mısra: **4**
Âşıklar, sevgiliye gönül verenler.

Ġayra yār olmaġla yüz döndürmezüz dildārdan
Ṣabrımuz var ehl-i ʿaşḳ içre anuñçün fāyıḳuz

4. **ehl-i ʿaşḳ:**
Müseddes 5
Mısra: **16**
Aşk ehli, gerçek âşık.

Ḳadrini çünkim bilürsin luṭfuña lāyıḳlaruñ
Maḳṣadın virürsin ehl-i ʿaşḳ olan fāyıḳlaruñ

5. **ehl-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 495
Mısra: **5**
Âşıklar. || *Gerçek aşka tutulmuş kimseler.*

Cihānuñ ziynetin ʿarż itme ehl-i ʿaşḳa ey gerdūn
Firīb ile ṭutam ṣanma ki ʿanḳāya firīb olmaz

6. **ehl-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 566
Mısra: **5**
Aşk ehli kimseler. || *Âşıklar.*

Vuṣlatuñ cennetdür ehl-i ʿaşḳa duzeḫ firḳatuñ
Ey ḳıyāmet-ḳad olupdur arada ʿaşḳuñ ṣırāṭ

ehl-i āsumān:

1. **ehl-i āsumān:**-*uñ*
Gazel 219
Mısra: **8**
Gök ehli kimseler. || *Melekler.*

Eksük olmaz ʿālem-i ʿulvīde āhumdan bahār
Gül temāşāsıyla ehl-i āsumānuñ ẕevḳı var

ehl-i ʿazāb:

1. **ehl-i ʿaẕāb:**
Gazel 54
Mısra: **8**
Azap ehli, azaba uğrayanlar.

Şöyle luṭfuñ bī-nihāyetdür ki rūz-ı ḥaşrda
Senden eylerler şefāʿat iltimās ehl-i ʿaẕāb

2. **ehl-i ʿaẕāb:**-*a*
Gazel 1019
Mısra: **9**
Azap ehli, kafirler.

Rāsıtı ol gün olur ehl-i ʿaẕāba dūzeḫ
Ola bir yerde ki nādān otura çep çevre

ehl-i baġdād:

1. **ehl-i baġdād:**-*ı*
Kaside 16
Mısra: **6**
Bağdatlılar, Bağdat'ta bulunanlar.

Virmeseñ aḫbārını serdār-ı ẕi-şānuñ gelüp
Ehl-i Baġdādı iderdi ḫayl-i miḥnet pāymāl

ehl-i bāṭın:

1. **ehl-i bāṭın:**
Gazel 1015
Mısra: **7**
Sır ehli, gizliliklere vâkıf olanlar.

Olayduñ ehl-i bāṭın gibi ruʿyet sırrına vāḳıf
Görürdüñ sen de ey ṣūfī Cemālullāhı her yerde

ehlī beg:

1. **ehlī beg:**
Kaside 37
Mısra: **45**
Ehlî Beğ (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Maʿrifet ehline raġbetler iden Ehlī Beg
Yüzi bedr āy gibi vāli-i Ḥassān nicedür

ehl-i belāġat:

1. **ehl-i belāġat:**
Gazel 374
Mısra: **10**
Belagat ehli || *Şair.*

Rūḥiyā devlet dilerseñ ʿazm-i Rūm it kim hele
Meyl iderler anda bir ehl-i belāġat görseler

2. **ehl-i belāġat:**
Gazel 657
Mısra: **9**
Etkili, yerinde ve güzel söz söyleyen kimseler.

Ḳanı Rūḥī gibi bir ehl-i belāġat ki ola
Ṭabʿı ḳaddüñ gibi ʿālī sözi ḥüsnüñ gibi pāk

3. **ehl-i belāġat:**
Gazel 1095
Mısra: **4**

Sözü düzgün ve yerinde söyleyenler.

Şāʿir odur ki beslemesin ṭabʿ-ı pākınuñ
El üzre ṭuta ehl-i belāġat oġul gibi

4. **ehl-i belāġat:**
Kaside 30
Mısra: **38**
Belagat sahipleri, sözü etkili ve yerinde söyleyenler. || *Şairler.*

Luṭfı ḳapusı melceʿ-i ḫalḳ-ı cihān iken
Nevmīd dönmek ehl-i belāġat ne ihtimāl

5. **ehl-i belāġat:**-*e*
Kaside 23
Mısra: **50**
Yerinde ve güzel söz söyleyenler. || *Şairler, edipler.*

Vücūd-ı muḥteremüñ ḫaḳḳ bu kim ġanimetdür
Ḳapuñda var hele ehl-i belāġate ḥürmet

ehl-i beyan:

1. **ehl-i beyan:**
Terkib-bend 2
Mısra: **49**
Söz ehli; sözü etkili, güzel ve yerinde konuşan kimse.

Gelmeye dehre Ḥasan Beg gibi bir ehl-i beyan
Giçürüp ʿömrin riyāżetle sebīlullahda

ehl-i beyt-i muṣṭafā:

1. **ehl-i beyt-i muṣṭafā:**-*n, -uñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **31**
Seçilmiş peygamber Hz. Muhammed'in ehl-i beyti; ailesi.

Niẓāmın bozdı çünkim ehl-i beyt-i Muṣṭafānuñ ol
Ne naẓm-ı bi-selāsetdür ne nā-mevzūn ḥikāyetdür

ehl-i beyt:

1. **ehl-i beyt:**-*üñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **11**
Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatma, damadı Hz. Ali ve onların evlâtlarının dahil olduğu ailesi.

Siyeh gey ehl-i beytüñ Kaʿbe-veş rūz-ı ġazāsında
Bu mātem ḥidmetinde sen de dāmen-der-miyān eyle

ehl-i bezm:

1. **ehl-i bezm:**-*dür*
Müseddes 7
Mısra: **10**
İçki ve işret meclisinde bulunan kimseler. || *Rahat ve eğlence düşkünleri.*

Ḳıl teveccüh ḫalḳ bilsünler ki ʿazmüñ cezmdür
Rezme ḳılsunlar şürūʿ anlar ki ehl-i bezmdür

2. **ehl-i bezm:**-*i*
Gazel 594
Mısra: **4**
Meclistekiler. || *İçki meclisinde bulunanlar.*

Cümle ʿıyş esbābı ḥāżır mey müheyyādur velī
Ehl-i bezmi kim getürsün şevḳa kim ol māh yoḳ

3. **ehl-i bezm:**-*i*
Gazel 65
Mısra: **9**
İçki meclisindeki kimseler.

Ehl-i bezmi mest olup yatduḳda gözlerler müdām
Göz ḳulaḳdur Rūḥiyā meyḫānede cām u ḥabāb

ehl-i bihişt:

1. **ehl-i bihişt:**-*e*
Tarih 71
Mısra: **2**
Cennet ehli, cennette bulunan kimseler.

Oldı Ḥasan Efendi beḳā mülkine revān
Ehl-i bihişte vāṣıl olup şād-kām ola

ehl-i cennet:

1. **ehl-i cennet:**
Gazel 1020
Mısra: **3**
Cennet ehli.

Ehl-i cennet gibi bir ḥalde geçse günimüz
Ne bahār-ı çemen-ārā ne ḫazān olsa bize

2. **ehl-i cennet:**-*e*
Gazel 389
Mısra: **6**
Cennet ehli, cennete gidecek kimseler.

Ẕikr-i ruḫuñla geçse nola ʿömrimüz ki Ḥaḳ
Dünyāda ehl-i cennete ṣālih ʿamel virür

ehl-i cinān:

1. **ehl-i cinān:**
Gazel 324
Mısra: **10**
Cennet ehli, cennete layık.

Ġam-ı ferdāyı ḳoy ṣūfī ḳadeh ṣun çün degül maʿlūm
Kimin Ḥaḳ lāyıḳ-ı duzeḫ kimin ehl-i cinān eyler

ehl-i cūd:

1. **ehl-i cūd:**
Tarih 87
Mısra: **6**
Cömertlik sahibi, eli açık kimse.

Didi Rūḥī ṣafā-yı ḳalbile teşrīfine tārīḫ
Mevālīden ʿIrāḳa geldi luṭfile bir ehl-i cūd

ehl-i ḍalālet:

1. **ehl-i ḍalālet:**
Gazel 592
Mısra: **2**
Doğru yoldan sapan kimseler.

Dünyāda eglenilmez cāy-ı melāmet ancaḳ
Kāmil geçenleri hep ehl-i ḍalālet ancaḳ

ehl-i dāniş:

1. **ehl-i dāniş:**-*ler, -üz*
Tahmis 8
Mısra: **10**
İlim sahipleri.

Nāẓır-i āyine-i levḥ-i ḥaḳāyıḳ oluben
Ehl-i dānişlerüz ʿilmile ʿaceb derrākuz

ehl-i derd:

1. **ehl-i derd:**
Gazel 366
Mısra: **10**
Dert ehli. || *Sürekli dert çeken kimseler; âşıklar.*

Ẕevḳ-i vaṣluñ ne lāyıḳ aġyāra
Ehl-i derd olmayan devā neyler

2. **ehl-i derd:**
Gazel 207
Mısra: **4**
Dert ehli, sıkıntı ve dert çeken kimseler.

Bī-derdlük nişānesidür behcet u sürūr
Her kim ki ehl-i derd ola zār u ḥazīn olur

3. **ehl-i derd:**
Gazel 122
Mısra: **4**
Dert ehli.

Ġam degül zār u zebūn olmaḳ belāda ḥaḳ bu kim
Sen bir ehl-i derd olasın sevdügüñ bir şehlevend

4. **ehl-i derd:**
Gazel 188
Mısra: **4**
Dert çeken kimseler. || *Hasta.*

Ġam degül ḥāl-ı dilümden aġlasam sulṭānuma
Ehl-i derd olan ṭabībe derdini iẓhār ider

5. **ehl-i derd:**
Gazel 343
Mısra: **10**
Derdi olan kimse. || *Aşk derdi çeken kimse.*

Olur mı çāre ʿaceb derd-mend-i ʿaşḳa didüm
Bir ehl-i derd didi çāresi taḥammül olur

6. **ehl-i derd:**
Kaside 36
Mısra: **16**
Dert sahipleri, derde dûçar olmuş kişiler.

Bādedür gerçi devā-yı derd ü ġam ammā ne sūd
Devrimüzde ehl-i derd artup devā eksilmede

ehl-i devlet:

1. **ehl-i devlet:**
Gazel 374
Mısra: **8**
Devlet adamı.

ʿĀrif-i billah olan dervīşe ḳılmazlar naẓar
Yüz sürerler pāyına bir ehl-i devlet görseler

2. **ehl-i devlet:**
Gazel 78
Mısra: **13**
Saadetli kimseler.

Ḫāli olmazlar elem çekmeden ehl-i devlet
Rūḥiyā sen ne elem çek ne hevā-yı cāh it

3. **ehl-i devlet:**
Kaside 33
Mısra: **16**
Devlet adamları, büyük makam ve mevki sahibi kimseler.

Faḳīr olup itseñ eger yüz hüner arż
Yine ehl-i devlet bulurlar meʿāyib

ehl-i dil:

1. **ehl-i dil:**
Kaside 21
Mısra: **66**
Gönül ehli, âşık. II Şairler.

Gün gibi ṣadr-ı saʿādetde ola Pāşāmuz
Ehl-i dil sāye-i ʿadlinde ide ẕevḳ u ṣafā

2. **ehl-i dil:**
Gazel 209
Mısra: **7**
Âşıklar.

Ḳarasın ḳoparup her ehl-i dil gögsindeki dāġın
Gül-i ḫandānına ʿarż eyleye ḳatmer ḳaranfüller

3. **ehl-i dil:**
Gazel 979
Mısra: **3**
Âşıklar, gönül adamları. || *Şairler.*

Dil-rübālar içre senüñ ehl-i dil ḳadrin bilür
Ehli ḳoyup ben nice ülfet ḳılam nādānile

4. **ehl-i dil:**-*e*
Gazel 875
Mısra: **10**
Âşıklar, gönül adamları, arifler.

Belā-yı firḳatile Rūḥi ḫāk olup gideyor
Zamānenüñ görüñ ehl-i dile taʿaddāsın

5. **ehl-i dil:**-*e*
Gazel 224
Mısra: **6**
Gönül ehli kimseler, âşıklar.

Reg-i cismüm ki tār-ı çeng-veş iñler fiġān eyler
Müdām ehl-i dile ḫālet viren anuñ ṣadāsıdur

6. **ehl-i dil:**-*e*
Terkib-bend 5
Mısra: **22**
Gönül adamı, gönül dilinden anlayan [kimse], kalender.

ʿAdū disem saña iṣbāta ḳādirüm zīrā
Hemīşe ehl-i dile itdügüñ ʿadāvetdür

7. **ehl-i dil:**-*ler*
Gazel 215
Mısra: **1**
Gönül ehli kimseler. || *Sâkî.*

Ehl-i diller nāle-i cān-sūzumı gūş itdiler
Ṣundılar bir cām ben miskīni ḫāmūş itdiler

8. **ehl-i dil:**-*ler*
Kaside 18
Mısra: **75**
Âşıklar, gönül adamları. || *Rintler, şairler.*

Ehl-i diller nola devrüñde olursa ḫoş-ḥāl
Ellerinde mey-i ʿişretle ṭola cām-ı murād

ehl-i dīn:

1. **ehl-i dīn:**
Kaside 35
Mısra: **12**
Din sahipleri, dindar.

Zülf-i dildāruñ ṣırāt-ı müstaḳīminden bu gün
Geçmeyenler ehl-i nār oldı geçenler ehl-i dīn

ehl-i dünyā:

1. **ehl-i dünyā:**
Gazel 270
Mısra: **5**
Dünya adamı, ahireti düşünmeyip bu dünyaya gönül bağlamış olan kimse.

Ehl-i dünyā ḫārdur anlardan maʿārif isteme
Maʿrifet kesb itmez ol kim ṭālib-i dünyā olur

2. **ehl-i dünyā:**
Kaside 20
Mısra: **23**
Dünyaya haddinden ziyade kıymet veren, maddeci kimse.

Kim olmayasın sen ehl-i dünyā Mehrūlar ola dünyāya māʾil

3. **ehl-i dünyā:**-*y, -a*
Gazel 811
Mısra: **9**
Ahireti düşünmeyip bu dünyâya gönül bağlamış olan kimse.

Ḳurb-ı Ḥaḳ gördüm ki olmaz ehl-i dünyāya naṣīb
Ben de ey Rūḥī anuñçün terk-i dünyā eyledüm

ehl-i dünyā-yı denī:

1. **ehl-i dünyā-yı denī:**-*den*
Kaside 21
Mısra: **3**
Dünyaya kıymet veren alçak kimseler.

Ehl-i dünyā-yı denīden dil-i miḥnet-zedeye
Nice bir bāʿiş-i teşvīş ola ümmīd-i ʿaṭā

ehl-i edeb:

1. **ehl-i edeb:**-*e*
Kıt'a 30
Mısra: **12**
Edep sahipleri, terbiyeli ve iyi ahlaklı kimseler. || *Edebî eser meydana getiren; yazarlar; şairler.*

Kimdür ol vāli-i Cem-mertebe ʿOs̱mān Pāşā
Ol kim bezminde edeb ögredür ehl-i edebe

ehl-i eşyā:

1. **ehl-i eşyā:**
Tahmis 8
Mısra: **21**
Yaratılmış olan her şeye muktedir.

Şeref-i nuṭḳile Rūḥī bizüz ehl-i eşyā
Şāhid-i ʿādilimüzdür veleḳad kerremnā

ehl-i fāḳa:

1. **ehl-i fāḳa:**-*y, -a*
Gazel 994
Mısra: **1**
İhtiyaç sahibi, yoksul kimseler. || *Âşık.*

Ḳılmaz egerçi nīm-naẓar ehl-i fāḳaya
Cān virür iʿtibār ile ammā ʿalāḳaya

ehl-i fakr:

1. **ehl-i faḳr:**
Gazel 375
Mısra: **3**
Derviş, kendisini daima Allah'a muhtaç bilen kimseler.

ʿAşḳ ehl-i faḳr olan bīkeslerüñ sulṭānıdur
Faḫr iden faḳr ile ʿaşḳuñ bende-i fermānıdur

2. **ehl-i faḳr:**
Gazel 1077
Mısra: **4**
Fakir kimseler, yoksullar.

Naḳd-ı cānı yāra ṣarf itdüñ bu deñlü faḳr ile
Ehl-i faḳr içre ʿaceb göñli ġanī gördüm seni

3. **ehl-i faḳr:**
Muhammes 1
Mısra: **19**
Fakirler. || *Acizlik içindeki insanlar.*

Ehl-i faḳr olan nice ḳılsun cihān içre ḳarār
Gitdi ḫayfā ḳalmadı ehl-i kemāluñ raġbeti

4. **ehl-i faḳr:**-*uz*
Gazel 488
Mısra: **2**
Fakir kimseler. || *Kendini yalnızca Allah'a muhtaç bilenler.*

Ne şāh-ı dehre mensūbuz ne münʿim ne gedāyuz biz
Egerçi ehl-i faḳruz līk meslūbu'r-ricāyuz biz

ehl-i faḳr u fāḳa:

1. **ehl-i faḳr u fāḳa:**-*dan*
Gazel 328
Mısra: **7**
Fakir ve ihtiyaçlı kimseler.

Ehl-i faḳr u fāḳadan iḥsānuñ itmezsin dirīġ
Buḫl yoḳ zāṭuñda dāyim itdügüñ inʿāmdur

ehl-i faż̄ilet:

1. **ehl-i faż̄ilet:**
Terkib-bend 9
Mısra: **21**
Faziletli kimseler, erdem sahipleri.

Yār olsa saña ehl-i faż̄ilet ne fāʾide

Çün sende çoḳ maʿārife raġbet ne fāʾide

ehl-i faẕl:

1. **ehl-i faẕl:**
Kaside 35
Mısra: **5**
Fazilet ve kemal sahipleri. || *Fazlullah'ın izinden gidenler.*

Men ʿaref esrārına yol bulmaz illā ehl-i faẕl
Faẕluña benden ṭaleb senden ʿināyet yā muʿīn

2. **ehl-i faẕl:**-*a*
Gazel 447
Mısra: **15**
Değer sahibi kişiler.

Rütbemüz ehl-i faẕla ey Rūḥī
Bildürür şiʿr-i pür-selāsetimüz

3. **ehl-i faẕl:**-*ile*, -*dür*
Gazel 454
Mısra: **8**
İyilik ve kerem sahibi kimseler. || *Fazlullah-ı Hurûfî izinden gidenler.*

Aʿref-ı nefs ḥāṣıl idersek ʿaceb midür
ʿĀlemde ehl-i faẕliledür ittiḥādımuz

4. **ehl-i faẕl:**-*uz*
Kaside 35
Mısra: **29**
Fazilet ve kemal sahipleri. || *Fazlullah'ın izinden gidenler.*

Ehl-i faẕluz ādem oġlı ādemüz fikr itmezüz
Kim bizi ıẕlāl ide min-baʿd şeytān-ı laʿīn

ehl-i fenā:

1. **ehl-i fenā:**
Kaside 36
Mısra: **30**
Benliği Allah'ın varlığında yok olmuş kişiler.

Kisvet-i faḳr u fenāya ṭurmayup girmekde ḫalḳ
ʿĀrif-i billah olan ehl-i fenā eksilmede

ehl-i feżāyil:

1. **ehl-i feżāyil:**-*üñ*
Kaside 9
Mısra: **43**
Fazilet sahipleri.

Meḥāfilinde bir ehl-i feżāyilüñ olmaz
Anuñ mecālis-i ḫāṣındaki cevāb u suʿāl

ehl-i ġaraż:

1. **ehl-i ġaraż:**
Gazel 280
Mısra: **15**
Kötü niyetli kimseler, düşmanlar.

Bizi ālūde ṣanur ehl-i ġaraż bilmez kim
Yār ile ṣoḥbetimüz ṣoḥbet-i rūḥānīdür

2. **ehl-i ġaraż:**
Gazel 480
Mısra: **19**
Kin sahipleri.

Gelemez yolımuza ehl-i ġaraż ey Rūḥī
Ṭaġlar sedd olamaz bize ki ṭūfānuz biz

3. **ehl-i ġaraż:**
Gazel 567
Mısra: **15**
(Bir işi yapmaya) Gayret edenler.

Andan iderdi ehl-i ġaraż ḥall-i müşkilāt
Gerçi yazardı her biri leyl ü nehār ḫaṭ

ehl-i ġınā:

1. **ehl-i ġınā:**
Gazel 913
Mısra: **3**
Zenginler.

Erbāb-ı faḳr u faḳa vü ehl-i ġınā ki var
Dergāh-ı Ḥaḳda her biri bir iltimāsda

ehl-i gümān:

1. **ehl-i gümān:**
Gazel 464
Mısra: **8**
Zan sahipleri, şüpheci kimseler.

Beni öldür ki maʿlūm eylesünler ṣıdḳuñı yoḳsa
Yoluñda beẕl-i cāna iḥtimāl ehl-i gümān virmez

ehl-i ḥak:

1. **ehl-i ḥaḳ:**
Gazel 54
Mısra: **10**
Kendini Tanrı'ya vermiş kimseler; doğruluk sahipleri, imanı bütün, doğru kimseler.

Mekteb-i ḳadruñda bir ṭıfl-ı sebaḳ-ḫᵛān Cebrāʾil
Her sözüñ olmışdur ehl-i ḥaḳ ḳatında bir kitāb

2. **ehl-i ḥaḳ:**-*a*
Gazel 860
Mısra: **14**
Marifet sahipleri, arifler, hak erenler.

İki cihāndan el çek eger ehl-i Ḥaḳḳ iseñ
Ehl-i Ḥaḳa ḥarāmdur ey dil hemīn hemān

3. **ehl-i ḥaḳ:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **239**
Doğru yolda olanlar.

Çün oldı ḥarām ehl-i Ḥaḳa dünyā vü ʿuḳbā
Cehd eyle ne dünyā ola ḫātırda ne ʿuḳbā

ehl-i ḥakīkat:

1. **ehl-i ḥaḳīḳat:**
Gazel 144
Mısra: **10**
Hakikati görenler, doğru yolda yürüyenler.

Rūḥiyā keyfiyyet isterseñ ḳul ol bir kāmile
Ḫidmet it ehl-i ḥaḳīḳat gibi keyfiyyet mi var

ehl-i ḥakk:

1. **ehl-i ḥaḳk:**
Gazel 753
Mısra: **18**

Kendini Allah'a vermiş, gözünde ve gönlünde Allah'tan başka bir şey olmayan, dünya işlerine değer vermeyen kimse.

Dime zāhid o yaḫşıdur bu yamān
Ehl-i Ḥaḳḳ yaḫşıda yamānda degül

2. **ehl-i ḥaḳḳ:**
Gazel 860
Mısra: **13**
Marifet sahipleri, arifler, hak erenler.

İki cihāndan el çek eger ehl-i Ḥaḳḳ iseñ
Ehl-i Ḥaḳa ḥarāmdur ey dil hemīn hemān

3. **ehl-i ḥaḳḳ:**
Kaside 41
Mısra: **66**
Müslümanlar. || Kendini Allah'a vermiş, gözünde ve gönlünde Allah'tan başka bir şey olmayan, dünya işlerine değer vermeyen kimse.

Ḥaşre dek şāhid-i maḳṣūd yüzin çeşm-i emel
Ehl-i Ḥaḳḳ ḳapuña yüz sürmemege çāre mi var

4. **ehl-i ḥaḳḳ:**-*a*
Kaside 23
Mısra: **52**
Kendini Tanrı'ya vermiş kimseler, doğruluk sahipleri, imanı bütün, doğru kimseler.

ʿAceb zamānedeyüz kim olımaz olmışdur
Ne ehl-i ḥaḳḳa riʿāyet ne şāʿire raġbet

5. **ehl-i ḥaḳḳ:**-*uz*
Gazel 476
Mısra: **13**
Hak ehli, Allah yolundaki kişiler.

Rūḥiyā biz ehl-i Ḥaḳḳuz faḳrile faḫr eylerüz
Ḳadrimüz artar ne deñlü eksik olsa mālımuz

ehl-i ḥakk u bāṭıl:

1. **ehl-i ḥaḳḳ u bāṭıl:**-*ı*
Tarih 7
Mısra: **49**
Hak ehli olan ve batıl ehli olan kimseler.

Ḳarşuña gelse iki ḫaşm ehl-i ḥaḳḳ u bāṭılı
Reng-i rūyından bilürsin ḳılmadın feṯḥ-i kelām

ehl-i ḥāl:

1. **ehl-i ḥāl:**
Gazel 368
Mısra: **7**
Bir durumun bütün vaziyetini bizzat yaşayanlar.

Ehl-i ḥāl olmayan kişi ne bilür ʿĀşıḳuñ nālesi neye beñzer

2. **ehl-i ḥāl:**
Gazel 577
Mısra: **10**
Gönlü Allah aşkı ile dolu olan, bildiklerini sözde bırakmayıp fiile geçiren Allah'ın sevgili kulları için kullanılır.

İstimāʿ-ı şiʿr-i Rūḥī feyżden ḫālī degül
Çoḳ ṣafā kesb eyler ehl-i ḥāl olınca müstemiʿ

3. **ehl-i ḥāl:**
Gazel 48
Mısra: **1**
Bir manevi derecenin tecellisini ve zevkini ruhunda hisseden(ler), sözde kalmayıp maneviyat zevkini, ilahii tecellîleri ve vahdet neşesini bizzat yaşayan(lar), vecd sahipleri, hakikat ehli.

Dildār odur ki kāmil ola ehl-i ḥāl ola
Server odur ki mālik-i mülk-i kemāl ola

4. **ehl-i ḥāl:**
Gazel 1032
Mısra: **10**
Hal ehli. || Halden anlayan, anlayış sahibi kimseler.

Derdimüz şerḥ itmege ʿālemde bir hem-derd yoḳ
Rūḥiyā müşkil belādur ehl-i ḥāl eksiklügi

5. **ehl-i ḥāl:**
Gazel 476
Mısra: **4**
Veli, ermiş. || Halden anlayanlar.

Ġayra bildürmek ne ḥācet ʿaşḳımuz keyfiyyetin
Ehl-i ḥāl olanlara maʿlūmdur aḥvālımuz

6. **ehl-i ḥāl:**
Gazel 477
Mısra: **8**
Hakikat ehli. || Halden anlayan kimseler.

Dāġ-ı ġam-ı maḥabbetüñ sīnede bir göñülde biñ
Hep bilür ehl-i ḥāl olan gizlemez āşikāremüz

7. **ehl-i ḥāl:**
Gazel 739
Mısra: **13**
Hal sahibi. || Manevi zevklere kavuşmuş kişi.

Rūḥiyā müşkil belādur kim ide bir ehl-i ḥāl
Ehlile nā-ehl farḳın ḳılmayan cānāna meyl

8. **ehl-i ḥāl:**
Gazel 758
Mısra: **2**
Coşkunluk ve vecd sahibi.

Ḳaçma çevgān-ı maḥabbetden göñül cevlāna gel
Başuñı ṭūp eyle ehl-i ḥāl iseñ meydāna gel

9 **ehl-i ḥāl:**
Kaside 30
Mısra: **16**
Vecd sahipleri, hakikat ehli.

Ol ser-bülend-i dehr ki baḫş-i kemālda
Nāmı añılsa ḳaṭʾ-ı kelām eyler ehl-i ḥāl

10. **ehl-i ḥāl:**
Tarih 62
Mısra: **7**
Hakikat ehli, vecd sahipleri. || Halden anlayan kimse.

Ḥamdülillah geldi Baġdada bir öyle ehl-i ḥāl
Ayaġı toprağına müştāḳ idi çeşm-i ʿalīl

11. **ehl-i ḥāl:**-*ile*
Tarih 75
Mısra: **9**
Halden anlayan kimseler, dostlar.

Ey ḫoş ol evḳāt kim ṣarf ola ehl-i ḥālile
Ey ḫoş ol soḥbet ki anda olmaya taṣdīʿ-i māl

12. **ehl-i ḥāl:**-*uñ*
Gazel 1102
Mısra: **10**
Bir manevi derecenin tecellisini ve zevkini ruhunda hissedenler, hakikat ehli.

İl söziyle Rūḥīyi ṣalduñ naẓardan ʿāḳıbet
Bilmedüñ gibi bir öyle ehl-i ḥāluñ ḳadrini

ehl-i ḥarābāt:

1. **ehl-i ḫarābāt:**-*dan, -uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **2**
Meyhane adamları.

Ṣanmañ bizi kim şīre-i engūrile mestüz
Biz ehl-i ḫarābātdanuz mest-i elestüz

ehl-i ḥased:

1. **ehl-i ḥased:**
Gazel 296
Mısra: **10**
Hasetçi, kıskanç kimseler.

Aġla göñül ki ḳıldılar ol sāde levḥi nerm
Ehl-i ḥased ki meylleri hep nifāḳadur

2. **ehl-i ḥased:**-*e*
Gazel 636
Mısra: **9**
Kıskanç kişiler.

Çāre teslīmdür ehl-i ḥasede ey Rūḥī
Her ḳaçan oḳunup eşʿāruñ añılsa aduñ

ehl-i ḫayr:

1. **ehl-i ḫayr:**
Tarih 71
Mısra: **7**
Hayır sahibi kimse.

Yārab gelür mi ʿāleme bir öyle ehl-i ḫayr
Kim luṭfı dāyim ola vü ḫayrı müdām ola

ehl-i hevā:

1. **ehl-i hevā:**-*y, -uz*
Gazel 461
Mısra: **12**
Âşıklar, heves düşkünleri.

Ṭutup āvāreler semtin ayaḳ başduḳ ḫarābāta
Mey-i nābile baş ḳoşduḳ ʿaceb ehl-i hevāyuz biz

ehl-i ḥikmet:

1. **ehl-i ḥikmet:**-*den*
Gazel 94
Mısra: **2**
Filozof. || Doktorlar, şifa sunanlar.

İtme dirlerse ġam-ı laʿlıyla yāruñ imtizāc
Ölsem itmem ehl-i ḥikmetden temennā-yı ʿilāc

ehl-i ḫilāf:

1. **ehl-i ḫilāf:**
Kaside 36
Mısra: **33**
Yalancılar.

Bir ʿaceb ʿālemdeyüz rıfʿātda hep ehl-i ḫilāf
Ḳavline fiʿli muvāfiḳ eşdiḳā eksilmede

ehl-i himmet:

1. **ehl-i himmet:**
Tarih 13
Mısra: **2**
Himmet sahipleri, yardım ve lütufta bulunan kimse.

Yine luṭf oldı Ḥaḳdan sākinān-ı mülk-i Baġdāda
Yine bir ehl-i himmet ḥākim-i dāru's-selām oldı

2. **ehl-i himmet:**
Tarih 45
Mısra: **4**
Himmet sahipleri, yardımsever ve lütufkar kişiler.

Nice demdi ki ayrılmışdı dünyā ehl-i himmetden
Yine ol ehl-i himmet geldi ṣadra müjde dünyāya

ehl-i hıred:

1. **ehl-i ḫıred:**
Gazel 425
Mısra: **7**
Akıl ehli kimseler. || Aklı ön planda gönlü arka planda tutan kişiler.

Ne mümkindür bize baş egmemek ehl-i ḫıred zīrā
Melāmet kār-zārında ṣaf-ārā-yı neberdüz biz

2. **ehl-i ḫıred:**
Gazel 827
Mısra: **3**
Akıl sahipleri, aklı başında olanlar.

Uşlanmaduġum ehl-i ḫıred bildiler andan
Kim silsile-i kākül-i dildāra yapışdum

ehl-i ḫükm:

1. **ehl-i ḫükm:**-*e*
Tarih 1
Mısra: **27**
Yöneticiler, idareciler.

Nola āyini ehl-i ḫükme düstūruʾl-ʿāmel olsa
Ḳaçan mülk-i cihāna böyle ṣāḥib-i ʿadl şāh oldı

ehl-i hüner:

1. **ehl-i hüner:**
Kaside 18
Mısra: **87**
Hüner sahipleri, yazarlar.

Nice bir çignenüp ayaḳda ḳala ehl-i hüner
Nice bir naẓm metāʿı bula ʿālemde kesād

2. **ehl-i hüner:**-*üñ*
Gazel 173
Mısra: **11**
Hüner sahipleri. || Rindler.

Ġuṣṣayla geçer ʿömri ehl-i hünerüñ ṣūfī
Yoḳ sende eṣer ġamdan gūyā hünerüñ yoḳdur

ehl-i hūş:

1. **ehl-i hūş:**
Gazel 335
Mısra: **6**
Akıl sahibi (kimse).

Nola sermest isem hem-meşreb-i erbāb-ı taḥḳīḳem
Beni zühhāda sormañ ehl-i hūşı ehl-i hūş añlar

ehl-i ḥüsn:

1. **ehl-i ḥüsn:**
Terkib-bend 9
Mısra: **69**
Güzeller, güzellik sahipleri.

Biʾṭ-ṭābʿ ehl-i ḥüsn ḳamu bī-vefā olur
Ḥayf ol esīre kim belālara mübtelā olur

2. **ehl-i ḥüsn:**-*e*
Gazel 478
Mısra: **12**
Güzellik sahibi, sevgili.

Göñüller ceẕbine ḥālet gerek ansuz ne mümkindür
ʿAṭādur başḳa bu iz dehr ehl-i ḥüsne ān virmez

ehl-i iḥsān:

1. **ehl-i iḥsān:**
Tarih 79
Mısra: **5**
İyilik ve lütuf sahibi.

Babañ bir ehl-i iḥsān idi oldur şānuña lāyıḳ
Ki sen hem olasın iḥsāna rāġıb himmete māyil

ehl-i ikrām:

1. **ehl-i ikrām:**
Gazel 100
Mısra: **10**
Cömert kimseler.

Eyleme bir būse içün bunca baḫs
Ehl-i ikrām olana düşmez lecāc

ehl-i iḳrār:

1. **ehl-i iḳrār:**
Gazel 696
Mısra: **10**
(Bir şeyi) Kabul ve tasdik edenler.

Küfr-i zülf-i yār ile itmezsin īmānuñ dürüst
Ḥayf kim inkāra düşdüñ ehl-i iḳrār olmaduñ

2. **ehl-i iḳrār:**
Gazel 816
Mısra: **10**
Açık ve doğru sözlü kimseler.

Bāver itdüm ḳavline güftārına ḳıldum ʿamel
Raḥmsuz bir bī-emānı ehl-i iḳrār añladum

ehl-i ʿilm:

1. **ehl-i ʿilm:**-*üñ*
Kaside 20
Mısra: **59**
İlim ehli kimseler, alimler.

Bir ehl-i ʿilmüñ bezminde olmaz
Ḳapında olan ḥall-i mesāʾil

ehl-i inṣāf:

1. **ehl-i inṣāf:**
Gazel 947
Mısra: **8**
İnsaf sahipleri, hak ve adalete uygun davranan kimseler.

Ḳadeḥ-i aʿdāyile kāmillere noḳṣān irmez
Ehl-i inṣāf bulunmaz mı meger dünyāda

ehl-i ʿirfān:

1. **ehl-i ʿirfān:**
Gazel 562
Mısra: **7**
Arifler, irfan sahipleri, bilgin kimseler.

Terk-i dünyā ḳıl mürīd-i ehl-i ʿirfān ol yüri
Bilmek isterseñ nedür ʿālemde eşyādan ġaraż

2. **ehl-i ʿirfān:**-*uñ*
Tarih 22
Mısra: **8**
Arifler, sezgi ve anlayış sahipleri.

Berāberlük iden kimdür saña rıfʿatde himmetde
Sipihrüñ melceʿisin ehl-i ʿirfānuñ penāhısın

ehl-i ʿişret:

1. **ehl-i ʿişret:**
Gazel 529
Mısra: **13**
İşret ehli, içki içen kimseler.

Ḫoş ṣafā-gāh idi ehl-i ʿişret olan cānlara
Çār-dīvār-ı ʿanāṣır olsa ger muḥkem esās

2. **ehl-i ʿişret:**-*e*
Gazel 1057
Mısra: **3**
İçki içenler.

Her sāz gerçi ẕevḳ virür ehl-i ʿişrete
Meclisde şīşe-i mülüñ illā ki ḳulḳulı

ehl-i ʿişyān:

1. **ehl-i ʿişyān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **20**
Asi kimseler, düşmanlar.

Alaylar baġlayup ʿarż eyledükçe ʿaskerin yer yer
Çalınduḳça ṣafından ṭabl u cengi ehl-i ʿişyānuñ

ehl-i iʿtikāf:

1. **ehl-i iʿtikāf:**
Gazel 585
Mısra: **10**
Dünyadan el etek çeken kimseler.

Mest-i şarāb-ı vaḥdet olan ṣāf-dillerüz
Biz ḳanden u mülāzemet-i ehl-i iʿtikāf

ehl-i ʿizz ü iḫtişām:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ehl-i ʿizz ü iḥtişām:**
Tarih 3
Mısra: **1**
Kıymet ve haşmet sahibi (kimse).

Geldi Baġdāda yine bir ehl-i ʿizz ü iḥtişām
Bir vezīr-i ʿādil u bir vāli-i ferḫunde-fām

2. **ehl-i ʿizz ü iḥtişām:**
Tarih 6
Mısra: **1**
Şeref ve itibar sahibi.

Oldı ṣāḥib-ḥükmüñüz bir ehl-i ʿizz ü iḥtişām
Ṣād oluñ ey sākinān-ı ravża-i dāruʾs-selām

ehl-i ḳalem:

1. **ehl-i ḳalem:**
Tarih 94
Mısra: **1**
Yazı yazan, eli kalem tutan kimse.

Vāridātī olup bir ehl-i ḳalem
Ḳıldı luṭf aña Rabb-ı ḥayy-ı celīl

ehl-i kelām:

1. **ehl-i kelām:**
Kaside 6
Mısra: **10**
İyi konuşan kimseler.

O şāh-ı vaḳt ki ger yüz yıl eyleseler medḥin
Ḳarār-ı ʿacze varurlar ṣoñında ehl-i kelām

2. **ehl-i kelām:**-*a*
Kaside 21
Mısra: **21**
(İyi ve güzel) Sözden anlayanlar; şairler.

Ḳılma sābıḳda gelen ehl-i kelāma bühtan
Dime kim ḳılmadılar ʿālem-i fānīde ṣafā

3. **ehl-i kelām:**-*uñ*
Tarih 15
Mısra: **5**
Söz sahipleri. || *Şairler.*

Ehl-i kelāmuñ melcei ṣāḥib-kemāluñ mesnedi
Olmış müyesser hem kemāl ol ẕāt-ı pāka hem kelām

ehl-i kemāl:

1. **ehl-i kemāl:**
Gazel 637
Mısra: **14**
Ilim ve fazilet sahipleri, kâmil insanlar.

Saña bu feyż yeter şiʿrden ey Rūḥī kim
Añılur ehl-i kemāl içre hemīşe aduñ

ehl-i kerem:

1. **ehl-i kerem:**
Gazel 459
Mısra: **12**
İyilik sahibi, eli açık kimseler.

Bir iki gün bilürsin tekye-i ʿaşḳuñda mihmānuz
Bize incinme kim ehl-i kerem mihmāne incinmez

2. **ehl-i kerem:**
Tarih 56
Mısra: **8**
Cömertlik ve lütuf sahipleri.

Laḳab olsa Ṣāhī yaraşur aña
Hem ehl-i hünerdür hem ehl-i kerem

ehl-i kerem ü luṭf:

1. **ehl-i kerem ü luṭf:**-*a*
Tarih 5
Mısra: **10**
İyilik ve cömertlik sahibi kimse.

Āmedi eyleyüp ol vāli-i ẕi-şāna kerem
Ḳıldı Baġdādı bir ehl-i kerem ü luṭfa ʿaṭā

ehl-i keyd:

1. **ehl-i keyd:**-*e*
Gazel 831
Mısra: **8**
Hilekarlar.

Egerçi ʿāmdur pīr-i muġānuñ himmeti ammā
Virilmez ehl-i keyde feyż-i Ḥaḳḳ bī-keyd olan gelsün

ehl-i luṭf:

1. **ehl-i luṭf:**-*dan*
Kaside 11
Mısra: **33**
Cömertlik sahibi kimse.

O ehl-i luṭfdan u aña ḳul olanlardan
Ḥavādiṣ-i felek-i sifle-perver ola ırāġ

2. **ehl-i luṭf:**
Tarih 47
Mısra: **1**
Cömertlik ve lütufta bulunan kimse.

Oldı vālisi Nihāvendüñ bir ehl-i luṭf kim
Luṭfınun meddāhıdur yerde beşer gökde melek

3. **ehl-i luṭf:**-*a*
Kaside 31
Mısra: **47**
İyilik ve cömertlik sahibi. || *Kethüda Hasan Bey.*

Keremde ʿadāletde ol ehl-i luṭfa
Diñilse yaraşur hem aʿdel hem ekrem

ehl-i luṭf u kerem:

1. **ehl-i luṭf u kerem:**-*sin*
Kaside 31
Mısra: **77**
İyilik ve cömertlik sahibi kimse.

Melāẕā sen ol ehl-i luṭf u keremsin
Ki senden binā-yı kerem oldı muḥkem

ehl-i maʿārif:

1. **ehl-i maʿārif:**
Kaside 24
Mısra: **6**
İlim ve irfan sahipleri.

Hemīşe böyledür āyīn-i çarḫ-ı būḳalemūn
Ki ola ehl-i maʿārif esīr-i renc ü ʿanā

2. **ehl-i maʿārif:**
Kaside 33
Mısra: **21**
Arifler, irfan sahipleri.

Eger ölse ẕilletle ehl-i maʿārif
Edāniden itmez recā-yı mevācib

3. **ehl-i maʿārif:**
Kıt'a 28
Mısra: **12**
İlim sahipleri.

Ḳılsañ nola Rūḥī ḳulunuñ ḳalbini mesrūr
Lutfuñ işiden ehl-i maʿārif diye maʿḳūl

ehl-i maḥabbet:

1. **ehl-i maḥabbet:**
Gazel 596
Mısra: **8**
Aşk ehli, aşktan anlayan kimseler.

Öldük āḫir ḥālimüz maʿlūm-ı dildār olmadı
Derd-i dil şerḥine bir ehl-i maḥabbet bulmaduḳ

2. **ehl-i maḥabbet:**
Gazel 88
Mısra: **6**
Muhabbet ehli. || *Âşıklar.*

Mey-i laʿl-ı lebüñle neşʾe-i esrār-ı ʿaşḳuñdur
Müdām ehl-i maḥabbet mest u ḥayrān olmaġa bāʿiṣ

3. **ehl-i maḥabbet:**
Gazel 350
Mısra: **8**
Âşıklar.

Sāḳī çekil ṣurāḥi ile ṣaḥn-ı bāġa kim
Künc-i belādan ehl-i maḥabbet uṣandılar

ehl-i makām:

1. **ehl-i maḳām:**
Gazel 724
Mısra: **4**
Makam sahibi.

Taḥṣīl-i maḳām itdiler erbāb-ı ḫarābāt
Bir kūşesine sen daḫi giç ehl-i maḳām ol

ehl-i māl:

1. **ehl-i māl:**
Gazel 911
Mısra: **2**
Mal sahibi.

Dildār odur ki kāmil ola ehl-i ḥāl ola
Server odur ki kāmil ola ehl-i māl ola

ehl-i maʿnā:

1. **ehl-i maʿnā:**-*y, -a*
Gazel 798
Mısra: **3**
Bir meselenin özüne vakıf olanlar.

Ehl-i maʿnāya ṣūret-i Ḥaḳda
Görinen ol cemāl imiş bildüm

ehl-i maʿnī:

1. **ehl-i maʿnī:**
Gazel 747
Mısra: **3**
Bir şeyin özünü kavrayan kimseler, mana ehli.

Ehl-i maʿnī seyrin ister ṣūrete ḳılmaz naẓar
Her ḳaşı gözi ḳaraya ṣanma meyl eyler göñül

ehl-i maʿrifet:

1. **ehl-i maʿrifet:**
Tarih 6
Mısra: **3**
Hünerli, yetenekli kimseler. || *Bilgi ve ustalık sahipleri.*

Ṭoġdı maẓlūmuñ güni geldi bir ehl-i maʿrifet
Ṭurmasun alsun ʿadū-yı tīre-dilden intiḳām

ehl-i mecāz:

1. **ehl-i mecāz:**
Gazel 453
Mısra: **3**
Hakikati görmeyenler.

Ḫayāl-i bāṭıl ider ḥaḳḳımuzda ehl-i mecāz
Ḥaḳīḳat ehline maʿlūmdur ḥaḳīḳatimüz

ehl-i meclis:

1. **ehl-i meclis:**
Gazel 795
Mısra: **3**
Mecliste bulunan kimseler.

Taʿaccüb eylemeñ ḫandānluġum ey ehl-i meclis kim
Ġam-ı hicriyle nālān olduġum sulṭānumı gördüm

2. **ehl-i meclis:**
Gazel 866
Mısra: **8**
Meclis ehli, içki meclisinde bulunanlar.

Ḫüsnüñüñ şemʿ olmasaydı ḳıpḳızıl dīvānesi
Ehl-i meclis pāyına urmazdı bend-i āhenīn

ehl-i melāmet:

1. **ehl-i melāmet:**
Gazel 572
Mısra: **2**
Melâmîler || *Kınanma sahipleri.*

Varup meyḫāneye lāzım mı göstermek kesel vāʿıẓ
Seni ehl-i melāmet rişḫand itse maḥal vāʿıẓ

ehl-i meşreb:

1. **ehl-i meşreb:**
Kaside 1
Mısra: **41**
Devamlı içki içen.

Ben kimem ẕevḳ ṭaleb-kārı bir ehl-i meşreb
Bezm-i aşḳuñda müdām itmedeyim kesb-i ṭarab

ehl-i mezāḳ:

1. **ehl-i mezāḳ:**-*a*
Gazel 353
Mısra: **3**
Zevk sahipleri, ehl-i keyf, rind meşrep.

Felekden aġlamaḳ ehl-i meẕāḳa
nā-münāsibdür
Ḥuṣūṣā böyle demlerde ki
eyyām-ı gül ü müldür

ehl-i mirsād:

1. **ehl-i mirsād:**
Kaside 18
Mısra: **54**
Gözlemci.

Gelse ḥükm eyledügüñ yirde
vücūda her ṭıfl
Ḥükm ider Rüstem olur bu diyü
ehl-i mirsād

ehl-i nār:

1. **ehl-i nār:**
Kaside 4
Mısra: **15**
Cehennemlik, cehennem ehli.

Hīç şek yoḳ kim seni buġz iden
olur ehl-i nār
Ey ḫoş ol kim eyleye
düşmenlerüñden ictināb

2. **ehl-i nār:**
Kaside 35
Mısra: **12**
Cehennemlik, cehennemde yanmaya müstahak (kimse).

Zülf-i dildāruñ ṣırāt-ı
müstaḳīminden bu gün
Geçmeyenler ehl-i nār oldı
geçenler ehl-i dīn

ehl-i naẓar:

1. **ehl-i naẓar:**
Gazel 368
Mısra: **14**
Bakış ehli.

Gözine çekmese izüñ ṭozını
Rūḥiyā kim bilürdi ehl-i naẓar

2. **ehl-i naẓar:**
Gazel 235
Mısra: **6**
Baktığı şey veya kimsenin değerini anlayan bir görüşe sahip kimseler.

Ṣatılursa nola gevher yerine seng-i ḫazef
Yā bu bāzārda bir ehl-i naẓar mı bulunur

3. **ehl-i naẓar:**
Gazel 259
Mısra: **7**
Bakış ehli. || Sevgiliyi sürekli izleyen âşıklar.

Seni ḳoyup kime meyl eylesünler ehl-i naẓar
Ḳanı senüñ gibi bir serv-i nāz u şīrīn-kār

4. **ehl-i naẓar:**
Gazel 633
Mısra: **7**
Hakikatin akıl ve istidlalle bilineceği görüşünde olanlar.

Naẓarı ẕāta ider ehl-i naẓar olma melūl
Bir iki gün bu fenā dünyede giyseñ kepenek

5. **ehl-i naẓar:**-*a*
Gazel 480
Mısra: **2**
Basiret sahipleri.

Gerçi her ḫār u ḫasa āteş-i sūzānuz biz
Līk ehl-i naẓara taze gülistānuz biz

6. **ehl-i naẓar:**-*a*
Gazel 442
Mısra: **8**
Bakış ehli; gördükleriyle yetinen, varlığın iç yüzüyle ilgilenmeyen kişiler.

Bāṭınımuz nūr-ı ḥaḳīḳatle pür
Gün gibi ehl-i naẓara ẓāhirüz

ehl-i naẓm:

1. **ehl-i naẓm:**
Tarih 33
Mısra: **3**
Şairler.

Müjde ehl-i naẓm olan yārāna kim Rūmilinüñ
Oldı ḳāḍī-i ʿadālet-güsteri bir ehl-i ṭabʿ

2. **ehl-i naẓm:**-*dan*
Gazel 599
Mısra: **15**
Şiir ehli, şairler.

Ḥamdülillah olmaduḳ Rūḥī o ehl-i naẓmdan
Kim ola şiʿrinde elfāẓ u maʿānī var yoḳ

ehl-i raḥmet:

1. **ehl-i raḥmet:**
Tarih 70
Mısra: **11**
(Allah'ın) Rahmetine mazhar olmuş kişi(ler).

Olınca Rūḥiyā ol ehl-i raḥmet cennete vāṣıl
Didüm tārīḫin Aḥmed Çāvuş oldı vāsıl-ı cennet

ehl-i rāz:

1. **ehl-i rāz:**
Gazel 521
Mısra: **4**
Sır ehli.

Dem ursursın hūşdan sırr-ı dehānın umma kim
Olmayınca bī-ḫaber olmazsın ey dil ehl-i rāz

2. **ehl-i rāz:**-*ı*
Terkib-bend 5
Mısra: **2**
Sır sahipleri.

Felek misin nesin ey cevr-pīşe-i ġaddār
Hemīşe itmedesin ehl-i rāzı zār u nizār

ehl-i rezm ü bezm:

1. **ehl-i rezm ü bezm:**
Müseddes 7
Mısra: **16**
Savaşa ve işret meclisine katılan kimseler.

Şīr-diller meclisinde içilir cāmuñ senüñ
Ehl-i rezm ü bezm içinde añılur aduñ senüñ

ehl-i riyā:

1. **ehl-i riyā:**
Gazel 391
Mısra: **9**
Riyakar, iki yüzlü kimseler.

Ehl-i riyā meẕemmet idüp Rūḥiyi ne dir

ʿĀlem bilür ki ʿāşıḳ-ı dīdār-ı yārdur

2. **ehl-i riyā:**
Gazel 812
Mısra: **9**
İki yüzlü kimseler. || *İbadet veya iyilikleri gösteriş için yapanlar.*

Nūş-ı meyden ne bilür ḳaṣdımuzı ehl-i riyā
Yine keyfiyyet-i dānāyı ider dānā fehm

3. **ehl-i riyā:**-*dan*
Gazel 855
Mısra: **11**
Riyakar, içi dışı bir olmayan kişiler.

Çekil ehl-i riyādan pīr-i ʿaşḳa irmek isterseñ
Uyan deccāla görmez mehdi-i ṣāḥib-zamān şeklin

ehl-i rızk:

1. **ehl-i rızḳ:**
Gazel 145
Mısra: **9**
Rızık ehli kimseler.

Sevāb ḳaṣd itdi dilā ḳarışma ehl-i rızḳ ile
Kim ol ṭarīḳa girmenüñ ṣevābı yoḳ ḫaṭāsı var

ehl-i saʿādet:

1. **ehl-i saʿādet:**
Tarih 3
Mısra: **7**
Mutluluğa ermiş, bahtiyar kimse.

Yine ol ehl-i saʿādet geldi kim ḫurşīd-vār
Yüz süren ḫāk-i cenābına bulur ʿālī maḳām

ehl-i ṣafa:

1. **ehl-i ṣafā:**
Gazel 207
Mısra: **7**
Temiz kalpliler.

Ehl-i ṣafā müṣāḥibi ol nāzenīn iseñ
Kim nāzenīn olanuñ işi nāzenīn olur

2. **ehl-i ṣafā:**-*y, -uz*
Gazel 430
Mısra: **3**
Zevk ehli.

ʿAşḳ esīri bir bölük ehl-i ṣafāyuz sāḳiyā
Mesken-i meʾlūfımuz ṣorsañ der-i dilberdenüz

3. **ehl-i ṣafā:**
Gazel 193
Mısra: **12**
Zevk ve neşe düşkünleri. || *Kalbi temiz kimseler.*

Bezm-i belāda neşʾe-i cām-ı ġam-ı nigār
Bir neşʾedür ki ẕevḳını ehl-i ṣafā bilür

4. **ehl-i ṣafā:**
Gazel 337
Mısra: **11**
İçki meclisindeki kişiler.

Bu ḳadar meyl idüp almazdı ele ehl-i ṣafā
Ḥālet-i laʿl-i lebi olmasa peymāne deger

5. **ehl-i ṣafā:**
Gazel 351
Mısra: **8**
Zevk sahipleri, içki meclisi ahalisi.

Olur ṣafā-yı mey-i nāba gül gibi bāʿiṣ
Anuñçün ehl-i ṣafā eyler ārzū-yı bahār

6. **ehl-i ṣafā:**
Gazel 958
Mısra: **4**
Temiz kalpliler. || *İçki meclisinde bulunan kişiler.*

Zāhidā duḫter-i rez olmasa ger ḥālet-baḫş
Dāḫil olmazdı müdām ehl-i ṣafā meclisine

7. **ehl-i ṣafā:**
Kıt'a 17
Mısra: **3**
Zevk ü sefa içinde olan kimseler.

Ol iki ḥūr u ġılmānuñ ider ehl-i ṣafā ḥāṣıl
Birinden ẕevḳ-i cismānī birinden ḥaẕẕ-ı rūḥānī

8. **ehl-i ṣafā:**
Tarih 50
Mısra: **10**
Eğlence düşkünleri.

Bir yaña şevḳ-i geşt-i gül bir yaña ẕevḳ-i seyr-i sūr
ʿlyş eyleñ ey ehl-i ṣafā bu demleri fırṣat bilüñ

9. **ehl-i ṣafa:**
Müseddes 1
Mısra: **10**
Eğlenenler, keyif sürenler.

Benüm ḫod ʿaḳlumı almış durur derd ü ġam-ı firḳat
Siz ey ehl-i ṣafa ʿıyş eyleñüz fevt olmadın fırṣat

10. **ehl-i ṣafā:**
Terkib-bend 4
Mısra: **13**
Zevk ve neşe içindeki işret ehli kimseler.

Aġlayup āh itdügüm ʿayb itmeñ ey ehl-i ṣafā
Yār-ı cānumdan ayırdı beni çarḫ-ı bī-vefā

11. **ehl-i ṣāfā:**-*dan*
Gazel 892
Mısra: **5**
Eğlence ve zevk ehli kişiler. || *İçki meclisinde bulunan kimseler.*

Bezm-i cihānda ehl-i ṣāfādan nişāne yoḳ
Sāḳī getür piyālei öldük melālden

12. **ehl-i ṣafā:**-*dur*
Gazel 571
Mısra: **12**
Gönül eğlendiren, safa ehli kimseler.

ṣūfını bāde-nūşlar neyler
Anlar ehl-i ṣafādur ey vāʿıẓ

ehl-i ṣafa vü ḥużūr:

1. **ehl-i ṣafa vü ḥużūr:**-*a*
Kaside 14

Mısra: **40**
Huzur ve neşe düşkünleri.

Yeşil ḳadîfe ile yer yüzin çemen döşemiş
Kim ola ehl-i ṣafa vü ḥużūra naṭʿ-ı ḥużūr

ehl-i ṣalāḥ:

1. **ehl-i ṣalāḥ:**
Kaside 35
Mısra: **13**
Doğruluktan, dürüstlükten ayrılmayan, dinin yasakladığı şeylerden kaçınan kimseler.

Ummasun dîdār-ı Ḥaḳḳı olmayan ehl-i ṣalāḥ
Ṣāliḥ ol ey dil ki vallahu yuḥibbuʾṣ-ṣāliḥīn

ehl-i şām:

1. **ehl-i şām:**-*a*
Kıt'a 31
Mısra: **4**
Şam ahalisi, Şam halkı.

Kim var ol ḥammāmda bir ḥavż ol ḥavzuñ müdām
Haftada bir seyri ehl-i Şāma olmışdur rüsūm

ehl-i şecāʿat:

1. **ehl-i şecāʿat:**-*de*
Kaside 23
Mısra: **39**
Yürekli ve cesur kimseler.

Gerekdür ehl-i şecāʿatde ġayret-i İslām
ʿAleʾl-ḫuṣūṣ o kim ola ṣāḥib-i ḳuvvet

ehl-i sehā:

1. **ehl-i seḫā:**
Kaside 36
Mısra: **54**
Eli açık, cömert kimseler.

Gevher-i baḥr-i suḫan ayaḳda mānend-i ḫazef
Ṣāʿirüñ ḳadrin bilür ehl-i seḫā eksilmede

ehl-i şek:

1. **ehl-i şek:**
Kıt'a 18
Mısra: **3**
Şüphe duyanlar.

Ehl-i şek ẕerrece māḥiyyetimüz fehm idemez
Maʿni-i nüsḫa-i dībāce-i lā-reybüz biz

ehl-i şenāʿat:

1. **ehl-i şenāʿat:**-*üñ*
Gazel 697
Mısra: **2**
Kötülük ve fenalık sahipleri.

Pertev ṣalınca ʿāleme mihr-i ʿadāletüñ
Düşdi felekde yılduzı ehl-i şenāʿatüñ

ehl-i şevk:

1. **ehl-i şevḳ:**
Gazel 328
Mısra: **3**
Şevk ehli, hevesli kimseler.

Eylesünler dest-būsuñla ḳo ehl-i şevḳ ẕevḳ
ʿİd-i aḍḥādur ṣafālar idecek eyyāmdur

2. **ehl-i şevḳ:**
Gazel 389
Mısra: **3**
Şevk ehli. || *Âşıklar.*

Ṣanmañ mey-i muġāndan ider ehl-i şevḳ ẕevḳ
Ẕevḳ ol gürūha sāḳi-i bezm-i ezel virür

3. **ehl-i şevḳ:**-*ı*
Gazel 209
Mısra: **6**
Şevke gelmiş, neşeyle dolmuş kimseler.

Ṣafāsı gitdi küncüñ ẕevḳ-ı bāġuñdur diyü yer yer
Kemend ile çeker gülzāra ehl-i şevḳı sünbüller

ehl-i sıdk:

1. **ehl-i ṣıdḳ:**-*a*
Kaside 23
Mısra: **8**
Sadıklar, içten ve yürekten bağlı kimseler.

Ṣafā-yı ḫaṭır ile maḳṣadın ider ḥāṣıl
O ehl-i ṣıdḳa ki merdān-ı Ḥaḳḳ ide himmet

ehl-i şıfāt:

1. **ehl-i ṣıfāt:**-*ile*
Gazel 968
Mısra: **1**
Sıfat ehli, (bir kimse veya şeyin) sıfatına, niteliğine önem verenler.

Ey āşināluḳ itmeyen ehl-i ṣıfātile
Bīḫūdedür münāsebetüñ ʿilm-i ẕātile

ehl-i şirvān:

1. **ehl-i şirvān:**
Tarih 15
Mısra: **1**
Şirvan şehrinin sakinleri.

Ey ehl-i Şirvān şād olun kim oldı ṣāḥib-ḥükmüñüz
Bir mālik-i iḳbāl kim ʿadlile olmışdur benām

ehl-i sitem:

1. **ehl-i sitem:**-*den*
Kaside 25
Mısra: **13**
Zulüm ve haksızlık yapanlar. || *Zalim sevgili.*

Egerçi ehl-i sitemden ümīd-i mihr idenüñ
Hemīşe fikri olur fāsid ü ḫayāli muḥāl

ehl-i suhan:

1. **ehl-i suḫan:**
Gazel 1
Mısra: **9**
Söz ehli, sözden anlayan kimseler. || *Şairler.*

Umaruz kurtara ol ehl-i suḫan ey Rūḥī
Oldı dün bādeye mecmūʿa-i eşʿār girev

2. **ehl-i suḫan:**
Kaside 9
Mısra: **7**
Söz söylemeyi bilen, düzgün ve güzel söz söyleyen (kimse). || *Şair.*

Benüm ol ehl-i suḫan kim maḳāmum olmışdur
Maʿārif ile felek fāḳa ile ṣaff-ı niʿāl

3. **ehl-i suḫan:**
Tarih 4
Mısra: **11**
(İyi ve güzel) Sözden anlayan kimse.

Ki niçün gelmeye bir ehl-i suḫan Baġdāda
Ola ḫālī niçün erbāb-ı keremden bu diyār

ehl-i şürūḥ:

1. **ehl-i şürūḥ:**-*uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **186**
(Bütün) Şerhlerin sahibi. || (Bir hususta) En iyi açıklamaları yapabilen kişi.

Molla oḳusun medresede şerh-i meʿānī
Metn-i ḳadehi ṣun bize biz ehl-i şürūḥuz

ehl-i sürūr:

1. **ehl-i sürūr:**
Gazel 221
Mısra: **1**
Sevinçli, mutlu kimseler.

Nola meyḫāneden ayrılmaz ise ehl-i sürūr
Kande var kūşe-i meyḫāne gibi cāy-ı ḫużūr

ehl-i şuʿūr:

1. **ehl-i şuʿūr:**
Kaside 14
Mısra: **46**
Bilinç sahibi.

O hādi-i edeb ol ḥāmi-i ʿIrāḳ u ʿArab
Ki dād u ʿadlile mānendi yoḳ bir ehl-i şuʿūr

ehl-i sūz:

1. **ehl-i sūz:**
Gazel 840
Mısra: **8**
(Aşk ateşiyle) Yanıp yakılan kimseler.

Nār-ı āhumdan mezārum üstine dikdüm ʿalem
Ehl-i sūz olduġuma ʿālemde ḳodum bir nişān

ehl-i tabʿ:

1. **ehl-i tabʿ:**
Kaside 16
Mısra: **11**
Doğuştan şairlik yeteneği bulunan kimseler.

Müjde ehl-i tabʿ olan yārān-ı ṣāḥib-naẓma kim
Geldi devletle seferden Āṣaf-ı ferḫunde-fāl

2. **ehl-i ṭabʿ:**
Tarih 33
Mısra: **2**
Şairlik yeteneği olan kimse.

Minnet Allaha ki devrinde şeh-i dīn-perverüñ
Oldı iḳbāl u saʿādet maẓharı bir ehl-i ṭabʿ

ehl-i taḥḳīḳ:

1. **ehl-i taḥḳīḳ:**-*de*
Gazel 367
Mısra: **12**
Bir şeyi inceden inceye araştıranlar.

Beni mey-nūşlarla yazmışlar
Ehl-i taḥḳīḳde riyā neyler

ehl-i taḳlīd:

1. **ehl-i taḳlīd:**
Gazel 29
Mısra: **18**
Taklitçi kimseler.

Rūḥiyā her kim ki görse oldı maġlūbuñ senüñ
Ehl-i taḳlīd idemez böyle ḫayāl-ı dil-güşā

2. **ehl-i taḳlīd:**
Gazel 910
Mısra: **11**
Hal ve makam ehlinin sözlerini söyleyip huyları ile huylanmayan, onlar gibi olgun olmadığı halde olgun görünmeye çalışan kimseler.

Ḫaṭuñuñ irmedi taḥḳīḳine ehl-i taḳlīd
Kimisi sebzeye beñzetdi kimi reyḥāna

ehl-i taḳva:

1. **ehl-i taḳva:**
Muhammes 1
Mısra: **14**
Takva sahipleri.

Māʾil-i dünyā olup ṭarīḳ-i ʿuḳba oldılar
Ġaybet-i cürm ü riyāyı ehl-i taḳva oldılar

ehl-i terk:

1. **ehl-i terk:**-*üz*
Gazel 176
Mısra: **2**
Terk edeceğini bilen kimseler.

Felek ger kāmımuzca dönmese ālāmımuz yoḳdur
Biz ehl-i terküz andan ẕerre deñlü kāmımuz yoḳdur

ehl-i vaḥdet:

1. **ehl-i vaḥdet:**
Gazel 189
Mısra: **1**
Vahdet ehli, vahdete erişmek isteyen kimseler.

Ehl-i vaḥdet ḳāʾinātuñ sürını mātem bilür
Ḫalḳuñ iẕʿān itdügi ẕevḳı anlar hep ġam bilür

2. **ehl-i vaḥdet:**
Gazel 3
Mısra: **4**
Allah'a ulaşıp Allah'la bir olanlar.

Ḫaḳ ẓuhūrından ʿibāretdür ḥaḳīḳat bil velī
Mevci deryādan bilürler ehl-i vaḥdet dāʾimā

ehl-i vaḥdet bezmi:

1. **ehl-i vaḥdet bezmi:**-*n, -e*
Gazel 177
Mısra: **7**

Birlik ehli kimselerin meclisi.

Edānī nice gelsün ehl-i vaḥdet bezmine Rūḥī
O bezm-i dil-küşāda Ḳayṣer u Dārāya yer yokdur

ehl-i vedād:

1. **ehl-i vedād:**
Kaside 22
Mısra: **10**
Dostlar.

Geldi ol günler ki rezme bezm olup niʿmeʾl-bedel
ʿlyşdan bir laḥẓa ḫālī olmaya ehl-i vedād

ehl-i vefā:

1. **ehl-i vefā:**
Gazel 193
Mısra: **1**
Vefa ehli, aşkında sebat edenler. || Âşıklar.

Ehl-i vefā cefāsını yāruñ vefā bilür
ʿAşḳında çekdügi elemi hep ṣafā bilür

2. **ehl-i vefā:**
Gazel 172
Mısra: **7**
(Aşkında) Vefalı ve sadık âşıklar.

Mürüvvet adını añmaz yanuñda ehl-i vefā
Bilürler ey şeh-i ḥüsn ol mürüvvetüñ yoḳdur

3. **ehl-i vefā:**
Gazel 23
Mısra: **4**
Vefa sahipleri.

Bir vilāyet ḳanı Baġdād gibi kim güzeli
Hem suḫan-dān ola hem şūḫ ola hem ehl-i vefā

4. **ehl-i vefā:**
Gazel 1078
Mısra: **12**
Sözüne bağlı, sadık, vefalı kimseler. || Âşıklar.

Mīve-i mihr ile pürdür ṭutalum naḫl-i ḳadüñ
Neylesün ehl-i vefā olmayıcaḳ dest-resi

5. **ehl-i vefā:**
Kaside 3
Mısra: **13**
Dostluk ve sevgisinde vefalı olan kimse. || Hz. Ebubekir.

Ekmel-i ḫalḳ-ı cihān olmaḳla ol ehl-i vefā
Çār-yār içre ol oldı yār-ı gār-ı Muṣṭafā

6. **ehl-i vefā:**
Kaside 36
Mısra: **18**
Sevgi ve dostlukta sebat gösterenler.

Ey dirīġā ekseri ḫalḳuñ cefā üstindedür
Bu vefāsuz dehrden ehl-i vefā eksilmede

7. **ehl-i vefā:**
Terkib-bend 3
Mısra: **9**
Vefalı dostlar.

Gelüñ ey ehl-i vefā bir ulı mātem ṭutalum
Zarluḳlar ḳılalum terk-i dil ü cān idelüm

8. **ehl-i vefā:**-*dan*
Gazel 728
Mısra: **7**
Âşıklar, vefa ehli. || Meyhanenin müdavimleri.

Sāḳiyā ehl-i vefādan ḳılma iḥsānuñ dirīġ
Tāzelensün rūḥımuz ṣun bir iki peymāne mül

9. **ehl-i vefā:**-*y*, -*a*
Gazel 422
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Muhabbette sebat eden âşıklar; vefa ehli.

Ehl-i vefāya dāʾim olur māniʿ-i viṣāl
Aġyār-ı kīne-cū ne belā-yı ʿaẓīmdür

ehl-i velāyet:

1. **ehl-i velāyet:**
Gazel 86
Mısra: **4**
Ermiş, veli.

Kūyuñda ġamuñla giçinürler nice yıldur
ʿUṣṣāḳa dinilse yiridür ehl-i velāyet

ehl-i veraʿ:

1. **ehl-i veraʿ:**
Gazel 897
Mısra: **11**
Allah'tan korkup haramdan, günahtan, kötülüklerden sakınanlar, dînî buyrukları titizlikle yerine getiren kişiler, takva sahipleri.

Rindler meygedede ehl-i veraʿ mescidde
Hāy u hūy itmede bilmem ki ne ġavġādur bu

2. **ehl-i veraʿ:**-*a*
Gazel 45
Mısra: **11**
Allah'tan korkan,takva sahipleri.

Ḫʿāb-ı ġafletle göz açdurmayan ehl-i veraʿa
Dirmiş ey nūr-ı başar devlet-i bīdārı baña

ehl-i vücūd:

1. **ehl-i vücūd:**-*uñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **231**
Var olan, varlık sahibi kimse.

Çün ehl-i vücūduñ yeri ṣahrā-yı ʿademdür
Yuf ḳāfile vü ḳāfile-sālārına hem yuf

ehl-i ẓāhir:

1. **ehl-i ẓāhir:**
Gazel 560
Mısra: **5**
Dış görünüşe bakanlar.

Ehl-i ẓāhir ʿaşḳ-ı dildārı mecāza ḥaml ider
Ḥikmet-i Ḥaḳ görmedür ʿaşḳ-ı dilārādan ġaraż

2. **ehl-i ẓāhir:**-*den*
Gazel 861

Mısra: **10**
Ulema.

Ṣafā-yı bāṭın-ı Cemden ḳaçarlar gördüm ey Rūḥī
Anuñçün nefret itmişdür ṭabīʿat ehl-i ẓāhirden

ehl-i zemen:

1. **ehl-i zemen:**
Tarih 51
Mısra: **4**
Bu zamanda yaşayanlar, çağdaşlar.

Eyledi bir çeşme vü medrese bünyād kim
Ḫayrile yād eyleye nāmını ehl-i zemen

ehl-i zerk:

1. **ehl-i zerḳ:**-*den*
Gazel 438
Mısra: **5**
İki yüzlü, riyakar kimseler.

Rind-i mey-keş yegdür ehl-i zerḳden zīrā ki ol
Fısḳ ider ammā ki dārü'l- fısḳ bünyād eylemez

ehl-i ẕevḳ:

1. **ehl-i ẕevḳ:**
Gazel 176
Mısra: **7**
Zevkine düşkün kimseler.

Ṣarāb-ı nābdan ʿālemde ehl-i ẕevḳ olan ḳaçmaz
Kimüñ kim ẕevḳı var nūş eylesün ibrāmımuz yoḳdur

3. **ehl-i ẕevḳ:**
Gazel 507
Mısra: **3**
Güzel ve çirkin ayırt edebilen; güzel ve iyi şeylerden zevk alabilen kişi; zevkine düşkün olan kimse.

Bezm-i ṣafāda bizden alur neşʾe ehl-i ẕevḳ
Peymāneyüz ki bāde-i vaḥdetle ṭolmışuz

3. **ehl-i ẕevḳ:**
Tarih 75
Mısra: **11**
Zevk sahibi, zevk sahipleri.

Böyle ehl-i ẕevḳ ʿālī-ṭabʿ vālīnüñ k'ola
Teşnegān-ı naẓm u neṯre sözleri āb-ı zülāl

4. **ehl-i ẕevḳ:**-*e*
Kaside 39
Mısra: **65**
Zevk sahipleri, eğlence düşkünleri.

Mecmaʿ mı ehl-i ẕevḳe yine ḳahve-ḫāneler
Varur mı ḥüsn seyrine yārān ne demdedür

5. **ehl-i ẕevḳ:**-*uz*
Gazel 521
Mısra: **6**
Zevk ehli, bir şeyin tadını çıkaranlar. || İçki meclisinde bulunan kimseler.

Nola yanup yaḳılup hicrüñle feryād eylesek
Ehl-i ẕevḳuz bezmimüzde eksik olmaz sūz u sāz

ehl-i zühd:

1. **ehl-i zühd:**
Gazel 73
Mısra: **6**
Zahidler.

Ṭoldı ʿālem berfile irdi o günler kim ola
Ehl-i diller mey-perest u ehl-i zühd āteş-perest

2. **ehl-i zühd:**-*e*
Gazel 900
Mısra: **4**
Takva sahipleri, zahitler. || İlahi aşk meclisinde bulunanlar.

Ḳulḳulın ṣanmañuz tehi ki müdām
Ḫandeler eyler ehl-i zühde sebū

3. **ehl-i zühd:**-*üñ*
Gazel 1089
Mısra: **6**
Zahitler, kaba sofular.

Feyż-i Ḥaḳ zümre-i erbāb-ı ḫarābātdadur
Ehl-i zühdüñ nesi var zerḳ u riyādan ġayrı

ehl-i ẓulm:

1. **ehl-i ẓulm:**-*e*
Tarih 1
Mısra: **10**
Zalimler.

Şeh-i ṣāhib-ḫıred Sulṭān Muḥammed ol ki devrinde
Mekān erbāb-ı ʿadle cāh u ehl-i ẓulme çāh oldı

ehliyyet:

1. **ehliyyet:**-*i, -n, -e*
Kaside 40
Mısra: **63**
Kabiliyet, kifayet, yeterlilik.

Sözde Ehlī Begüñ ehliyyetine söz yoḳdur
Size maʿlūmdur ol ʿārif-i Yezdān eyüdür

ehllullah:

1. **ehllullah:**-*a*
Gazel 20
Mısra: **13**
Ermişler, Hak dostları.

Ḥarām olmışdur ehllullaha çünkim dünyā vü ʿuḳbā
İkisinden de lāzım ʿārif-i dānāya istiġnā

ehrimen:

1. **ehrimen:**-*üz*
Gazel 433
Mısra: **10**
Şeytan.

Uġramaz yanımuza kimse perī-rūlardan
Meger ey Rūḥi ṣanurlar bizi kim Ehrimenüz

ejdehā:

1. **ejdehā:**
Gazel 239
Mısra: **10**
Ejderhâ kelimesinin nazımda kullanılan şekli; ejderha milletlerin hayal gücüne göre değişik şekillerde tasarlanan, genellikle kanatlı, gövdesi

aslana, kuyruğu yılana benzeyen, ağzından ateş püsküren korkunç masal canavarı.

Ṭaleb-i genc-i ḥüsn-i dildāra
Zülf-i pür-çīni ejdehā görinür

ejder:

1. **ejder:**-*i*
Gazel 183
Mısra: **5**
Az çok yılana benzeyen efsanevi, korkunç, pek büyük hayvan.

Nefs ejderi kim genc-i dilüñ oldı ṭılısmı
Her kim o ṭılısmı bozabildiyse velīdür

ejderhā:

1. **ejderhā:**
Kaside 8
Mısra: **23**
Bin tane başı olan efsanevî, korkunç ve pek büyük bir hayvan, büyük yılan.

Anuñ bayraklarıydı görinen aʿdāya ejderhā
Anuñ şemşīridür pes ḳorḳudan çeşm-i dilīrānuñ

ejder-i āteş-feşān:

1. **ejder-i āteş-feşān:**
Gazel 840
Mısra: **6**
Ateş saçan ejderha. || *Aşığın ahları.*

Mevc-i eşküm üzre dir āh-ı şerer-bārum gören
Baş çıḳarmış baḥrdan bir ejder-i āteş-feşān

2. **ejder-i āteş-feşān:**
Gazel 855
Mısra: **8**
Ateş saçan ejderha.

Ḳızarsa bādeden ol genc-i ḥüsnüñ rūy-ı raḫşānı
Muʿanber zülfi bağlar ejder-i āteş-feşān şeklin

ejder-i nefs:

1. **ejder-i nefs:**
Gazel 809
Mısra: **1**
Benlik, nefis ejderi. ||
Kötülüğü isteyen nefis.

Ṭılısm-ı cehli bozdum ejder-i nefs oldı maġlūbum
Ḥaḳīḳat gencine irdüm müyesser oldı maṭlūbum

ejder-i pür-sūz-ı nefs:

1. **ejder-i pür-sūz-ı nefs:**-*i*
Gazel 810
Mısra: **4**
Nefsin ateşle dolu ejderi. ||
Ejdere benzeyen nefis.

Genc-i taḥḳīḳa irişmez ism-i aʿẓam bilmeyen
Ejder-i pür-sūz-ı nefsi eyler üstine hücūm

ekall:

1. **eḳall:**
Kaside 41
Mısra: **73**
En az; en aşağı.

Söz hemān ḫūb gerek ola ger ekṣer ger eḳall
Ḫatm lāzım gelicek söze duʿā evlādur

ekber-i ehl-i ṭarīḳ:

1. **ekber-i ehl-i ṭarīḳ:**
Kaside 3
Mısra: **9**
Dervişlerin en büyüğü. || *Hz. Ebubekir.*

Mefḫar-ı erbāb-ı taḥḳīḳ ekber-i ehl-i ṭarīḳ
Mücri-i şerʿ-i nebī ser-ḫayl-i eshāb-ı velā

ekl:

1. **ekl:**-*imüz*
Gazel 60
Mısra: **12**
Yeme.

Ẕikrimüz fikrimüz mey u maḥbūb
Eklimüz şürbimüz kebāb u şarāb

ekl ol-:

1. **ekl ol-:**-*an*
Kaside 38
Mısra: **80**
Yemek, yenilmek.

Necef Şāhun ḫuṣūṣā kim niyāzın eyleyüp vāṣıl
Unutmaz ḥaḳḳını söyle arada ekl olan nānuñ

ekl ü şürb:

1. **ekl ü şürb:**
Gazel 523
Mısra: **1**
Yeme içme.

Ekl ü şürb içün gelüp efġāne ḳaydın çekmezüz
Bir bölük ʿanḳāyuz āb u dāne ḳaydın çekmezüz

ekmel:

1. **ekmel:**-*i*
Gazel 1107
Mısra: **12**
Mükemmel, kusursuz, noksansız.

Baş ḳorsa evliyā ne ʿaceb bārgāhuña
Ḥaḳḳā budur ki cümlesinüñ sensin ekmeli

2. **ekmel:**
Kaside 41
Mısra: **60**
(İnsan için) hiç kusursuz; en mükemmel; en uygun.

Pederüñ kim ḳala andan kütüb-i ʿilm ü ʿamel
Dāniş ü reʿfetile cümleden ekmel aʿẓam

ekmel-i ehl-i kemāl:

1. **ekmel-i ehl-i kemāl:**
Kaside 3
Mısra: **16**
İlim ve fazilet yönünden olgun kimselerin en mükemmeli. || *Hz. Ömer.*

Sāniyen ol aʿdel-i ḫükkām u mevfūruʾn-nevāl
Efḍal-i erbāb-ı faẓl u ekmel-i ehl-i kemāl

ekmel-i ehl-i yaḳīn ü zümre-i erbāb-ı dil:

1. **ekmel-i ehl-i yaḳīn ü zümre-i erbāb-ı dil:**
Kaside 3
Mısra: **34**
Kesin ve doğru bilgi sahipleri ile gönül adamlarının en mükemmeli.|| Hz. Osman.

ʿAḳreb-i etbāʿ ü ensāb-ı resūl-ı müctebā
Ekmel-i ehl-i yaḳīn ü zümre-i erbāb-ı dil

ekmel-i ḫalḳ-ı cihān:

1. **ekmel-i ḫalḳ-ı cihān:**
Kaside 3
Mısra: **13**
İlim ve fazilet yönünden insanların en mükemmeli. || Hz. Ebubekir.

Ekmel-i ḫalḳ-ı cihān olmaḳla ol ehl-i vefā
Çār-yār içre ol oldı yār-ı gār-ı Muṣṭafā

ekmel-i ḫulḳ-ı ser-efrāz-ı cihān:

1. **ekmel-i ḫulḳ-ı ser-efrāz-ı cihān:**
Kaside 26
Mısra: **23**
Dünyada yaratılışı en mükemmel olan kişi.

Ekmel-i ḫulḳ-ı ser-efrāz-ı cihān Feyżī Beg
K 'anda ḫatm olmış eger cūd u eger faẕl u kemāl

ekmel-i mevcūd:

1. **ekmel-i mevcūd:**
Kaside 14
Mısra: **52**
Var olan her şeyin en mükemmeli.

Seḫāvetile şecāʿatda yaraşur ki aña
Diñilse ekmel-i mevcūd u efḍal-i maḳdūr

ekmel-i nās:

1. **ekmel-i nās:**-*dur*
Kaside 40
Mısra: **94**
İnsanların en mükemmeli.

Ḳanı Muṣlī Çelebi gibi hele ṣāḥib-i faẕl
Ekmel-i nāsdur ol s̱āni-i Loḳmān eyüdür

eknāf-ı bā-ṣafā:

1. **eknāf-ı bā-ṣafā:**-*s, -ı, -n*
Kaside 5
Mısra: **4**
Safa içinde, mutluluk veren yerler.

Devlet anuñ ki merḳadüñe yüz sürüp müdām
Eknāf-ı bā-ṣafāsın ide kendüye kenef

ekrem:

1. **ekrem:**
Kaside 31
Mısra: **48**
En cömert; en şerefli; daha cömert; pek cömert.

Keremde ʿadāletde ol ehl-i luṭfa Diñilse yaraşur hem aʿdel hem ekrem

2. **ekrem:**-*i*
Müseddes 7
Mısra: **3**
Çok (daha, en, pek) kerim, cömert, lutuf ve kerem sahibi.

Saña ḳalmışdur iş ey ḥükkām-ı vaḳtuñ ekremi
Baş açup meydāna gir kim geldi meydānuñ demi

ekser:

1. **ekser:**
Gazel 398
Mısra: **10**
Genellikle, çoğunlukla, çok zaman.

Dün dimiş bir ʿāşıḳı ḳatl eylemekdür niyyetüm
Ekser ammā iḥtimāli Rūḥi-i şeydādadur

2. **ekser:**-*i*
Gazel 207
Mısra: **14**
Büyük bir kısmı, çoğu.

Rūḥī şaḳın güzellerüñ aldanma mihrine
Kim ekseri bu ḳavmüñ erāzil-nişīn olur

3. **ekser:**
Gazel 424
Mısra: **10**
Fazla, çok.

Semender-veş ġıdāsı āteş olsa bir sitemkārun
Vücūdın ʿāḳibet nār-ı nedāmet andan ekser yer

4. **ekser:**
Gazel 602
Mısra: **5**
Çoğu, çoğunlukla.

Yūsufı ekser baña kim gördi bahāsın elde ol
ṣormışam anı ben ḳuluñ sencileyin bahāsı yoḳ

5. **ekser:**-*i*
Kaside 36
Mısra: **17**
Çok, çoğu, geneli.

Ey dirīġā ekseri ḫalḳuñ cefā üstindedür
Bu vefāsuz dehrden ehl-i vefā eksilmede

6. **ekser:**
Gazel 970
Mısra: **6**
Çoğu zaman, genellikle, çoklukla.

Tīġ u ḫançer ne ṭurur zer kemerüñde dimezüz
Bilürüz yol kesiciler olur ekser belde

7. **ekser:**
Kaside 41
Mısra: **8**
Çok fazla, en çok, birçok.

Rızḳ teksīrine bī-fāyide zaḥmet çekme
Çün naṣībüñ irişür saña ger ekser ger eḳal

eksik:

1. **eksik:**
Gazel 476
Mısra: **14**

Bir bölümü olmayan, noksan, natamam.

Rūḥiyā biz ehl-i Ḥaḳḳuz faḳrile faḫr eylerüz
Ḳadrimüz artar ne deñlü eksik olsa mālımuz

eksik degül:

1. **eksik degül:**
Gazel 631
Mısra: **7**
Eksik olmamak, her zaman var olmak, hep bulunmak.

Eksik degül çü himmetüñ erbāb-ı fażldan
Olsun senüñle himmeti merdān-ı himmetüñ

2. **eksik degül:**
Gazel 655
Mısra: **3**
Her vakit ve her fırsatta bulunmak.

Degül ʿaşḳuñda āyend ü revendi eksik anuñçün
Açuḳ ḳalur ḳapusı ṣubḥ olınca çeşm-i bīdāruñ

eksik eyleme-:

1. **eksik eyleme-:**
Gazel 631
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Her zaman bulundurmak.

Çoḳdan duʿā-yı devletüñ eyler kemīnedür
Rūḥī ḳuluñdan eyleme eksik himāyetüñ

eksik itme-:

1. **eksik itme-:**
Gazel 223
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Her zaman bulundurmak.

Yoluñda şefḳatuñı eksik itme Rūḥīden
Hele ḳapuñda o da añılur bir ādemdür

eksik olma-:

1. **eksik olma-:**-*sa*
Gazel 783
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Her vakit ve her fırsatta bulunmak.

İşigi ṭaşı ʿayb itmeñ yanumdan eksik olmasa
Ġarībem dostlar oldur reh-i ʿaşḳ içre yoldaşum

2. **eksik olma-:**-*z*
Gazel 556
Mısra: **5**
Her zaman var olmak, hep bulunmak.

Eksik olmaz hīç der-i dildārdan dāyim raḳīb
Ölmeyicek olmaduḳ ve'l-ḥāṣıl ol ḫardan ḫalāṣ

3. **eksik olur mı:**
Gazel 57
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eksik olmamak; her vakit ve her fırsatta bulunmak.

Dāʾim ʿaceb mi mużṭarib olsa derūnımuz
Eksik olur mı ḫāṭır-ı ʿāşıḳdan ıżṭırāb

4. **eksük olma-:**-*z*
Gazel 311
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Her zaman bulunur olmak.

Eksük olmaz miḥnet ü derd ü belā vü renc ü ġam
Göñlümüñ kāşānesi gūyā ki miḥman-ḫānedür

eksiklüg:

1. **eksiklüg:**-*üñ, -i*
Gazel 724
Mısra: **11**
Eksiklik, eksik olma durumu.

Eksiklügüñi istemez erbāb-ı maḥabbet
İç nīm-ḳadeḥ bādemüzi māh-ı tamām ol

eksil-:

1. **eksil-:**-*me, -de*
Kaside 36
Mısra: **2**
Eskisinden az duruma gelmek, azalmak, tenâkus etmek.

Devrden peymāne-i mihr ü vefā eksilmede
Ḳalb-i ehl-i ḥālden ẕevḳ u ṣafā eksilmede

2. **eksil-:**-*me, -de*
Kaside 36
Mısra: **14**
Bulunmamak, var olmamak, rastlanmamak.

Ẕevḳ-ı ʿayşa şevḳimüz gitdükce noḳṣān bulmada
Bezmimüzden gün-be-gün ol meh-liḳā eksilmede

eksük:

1. **eksük:**
Gazel 219
Mısra: **7**
Eksik, noksan.

Eksük olmaz ʿālem-i ʿulvīde āhumdan bahār
Gül temāşāsıyla ehl-i āsumānuñ ẕevḳı var

eksüklüg:

1. **eksüklüg:**-*i, -n, -i*
Gazel 412
Mısra: **13**
Hata, noksan, kusur.

Eksüklügini bilmez imiş Rūḥiye söyleñ
Bitmez mi ol eksüklügi kim dirhemi yoḳdur

2. **eksüklüg:**-*i*
Gazel 412
Mısra: **14**
Eksiklik, noksanlık.

Eksüklügini bilmez imiş Rūḥiye söyleñ
Bitmez mi ol eksüklügi kim dirhemi yoḳdur

3. **eksüklüg:**-*i, -n, -i*
Gazel 905
Mısra: **23**
Eksik olma durumu, ayıp, noksan, kusur.

Eksüklügini ṭutmaġa dehrüñ degül hilāl

Vażʿ itdi ʿadli muḥtesibi bir ʿıyār-ı nev

eksül-:

1. **eksül-:**-*düg, -i, -n*
Gazel 315
Mısra: **5**
Eksilmek, azalmak.

Bülbüllerinüñ isteyen eksüldügin bizüz
Ol gül-ʿiẕār bulsa birini hezār ider

eksun:

1. **eksun:**
Gazel 1034
Mısra: **6**
Siyah renkli kıymetli kumaş.

Ḳūyında bu şeb irdi başum mevc-i sipihre
Kim ter düşüp egnindeki eksun ṣıḳıldı

2. **eksūn:**
Gazel 1068
Mısra: **12**
Siyah renkli kıymetli kumaş, bu kumaştan yapılmış, eskiden büyüklerin giydiği süslü elbise.

Ṣaçdı şu ḳadar derd ü elem üstine rindān
Kim zāhidüñ üstindeki eksūn ṣıḳıldı

el:

1. **el:**-*de*
Gazel 96
Mısra: **4**
El, insanın avuç ve parmaklardan ibaret olan tutma, kavrama ve iş görme uzvu.

Āh ol dem ki ʿitāba başladı mestāne yār
Elde cām-ı bāde ḫançer dermiyān destār kec

2. **el:**-*ler, -i, -n, -den*
Gazel 195
Mısra: **5**
Güç, iktidar, irade.

Yoluñda ölmeyince ellerinden ḳurtuluş yoḳdur
Ne ḥāl-ı fitne-sāzuñ var ne çeşm-i ʿişve-bāzuñ var

3. **el:**-*i, -n, -e*
Tarih 38
Mısra: **12**
Diyar, mekan.

Rūḥi-i bī-dil didi tārīḫini
Müjde Şām eline geldi Ḥāleti

4. **el:**-*i, -n, -den*
Gazel 337
Mısra: **4**
Bazı söyleyişlerde teşmil yoluyla işi yapanın veya o işin yapılmasına tesir eden kimsenin yerini tutar [Bu anlamda da iyelik ekleriyle kullanılır].

Seng-i ġam gerçi ider ādemi mecrūḥ ammā
Yār elinden ki gele biñ dür ü mercāna deger

5. **el:**
Gazel 180
Mısra: **6**
Başkaları, ağyar.

Bī-fāʾidedür zülfüñe yapışduġı iller
Ḳanum dehenüñdür döken el arada yoḳdur

6. **el:**-*i, -y, -le*
Kaside 20
Mısra: **78**
El II Yol, vasıta.

Cevr-i felekden giryānluġın gör
Luṭfuñ eliyle çeşmi yaşın sil

7. **el:**-*i, -n, -den*
Tarih 71
Mısra: **3**
Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü. II Sahiplik, mülkiyet.

Bir dem elinden olmaya cām-ı ṭahīr dūr
Nūş itdügi ṣafayile dāyim o cām ola

8. **el:**-*ler*
Gazel 180
Mısra: **1**
Halk, ahali, başkaları, herkes.

Rez duḫterine ḥürmetüñ eller gibi yoḳdur

Nāmın çeküp ey ṣūfī dime ḳatı ṣoġuḳdur

9. **el:**-*i, -n, -den*
Gazel 636
Mısra: **6**
Etki, tesir, baskı.

Şerbet-i laʿl-i lebinden beni maḥrūm itdi
Dādlar ḳılsam elinden nola ol bīdāduñ

10. **el:**-*i, -(n)de*
Gazel 319
Mısra: **14**
(İsim tamlamasının ikinci öğesi olarak) Güç, kudret, tasarruf, tesir.

Tīr-i belāya sīneñi ḳıl Rūḥiyā siper
Ol ṣūḫ-ı şīve-kārun elinde kemānı var

11. **el:**-*de*
Gazel 317
Mısra: **8**
El II Güç, iktidar, irade.

Reh-i ʿaşḳuñda īsār itmege yoḳ gerçi dünyāmuz
Seni ammā ḫaṭādan ṣaḳlar elde bir duʿāmuz var

12. **el:**-*üñ*
Gazel 616
Mısra: **4**
Başkası, yabancılar.

İl söziyle beni öldürmege evden çıḳma
Ġarażı a güzelüm şimdi temāşādur elüñ

13. **el:**-*üñ, -de*
Kaside 23
Mısra: **38**
El. II Güç, sahiplik.

Ḫudā bilüñce yüri var o yerleri feṭḥ it
Elünde tīġ-i şecāʿat senüñdürür fırṣat

14. **el:**-*i, -n, -de*
Gazel 1039
Mısra: **4**
Kolun, bilek mafsalından itibaren avuç ve parmakları içine

alan ve iş görmeye, tutmaya yarayan kısmı II Güç, kudret, tasarruf, tesir.

Nola nevrūz-ı sultānī musaḫḫar ḳılsa dünyāyı
Elinde ḫātem-i mihr oldı çün mühr-i Süleymānī

15. **el:**-*i*
Gazel 584
Mısra: **4**
El || Güç, kuvvet, kudret.

Dil ki ser-bāzān-ı bezm-i ʿaşḳınuñ Behrāmıdur
Rüstem-i ḫançer-keş-i çeşmüñ eli ḳor mı ki saġ

16. **el:**-*ler, -de*
Gazel 521
Mısra: **10**
El. || İnsanların nezdi.

Ruḫları vaṣfıdur ol sulṭān-ı ḫüsnüñ Rūḥiyā
Gül gibi şiʿrüñ nola ellerde bulsa imtiyāz

17. **el:**-*i, -n, -den*
Tarih 8
Mısra: **4**
El || Güç, kuvvet, kudret, etki, tesir.

Çekdürür cevrini elbetde dil-i dānāya
Ḳurtuluş yoḳdur elinden felek-i bed-ḫʷāhuñ

18. **el:**-*i, -n, -e*
Gazel 450
Mısra: **11**
El. II Güç, iktidar, irade, hakimiyet.

Bir gül-i tersin ki girmiş ḫār eline dāmenüñ
Pāk-dāmensin sen ammā hem-nişīnüñ bī-temīz

19. **el:**-*i, -(n)den*
Gazel 711
Mısra: **11**
(Birinin) elinden; yüzünden, -den dolayı.

Ḫār elinden çoḳ degül çāk-ı girībān itdügi
Ger dehānı olsaydı eylerdi hemīşe āh gül

20. **el:**-*i, -n*
Gazel 886
Mısra: **8**
(Sevgilinin) eli.

Eger bīçāresinden el yumaḳ olsaydı maḳṣūdı
Elin niçün o ḫūnī yayḳamazdı çeşmüm ābından

21. **el:**-*i, -n, -de*
Kaside 5
Mısra: **16**
Bir şey ya da birisinin etkisi, idaresi altında olma.

Kim ḳarşu ṭursa dāʾiresin bilmeyüp saña
Çok sille yer zemāne elinde nite ki def

el aç-:

1. **el aç-:**-*du, -m*
Kaside 28
Mısra: **49**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dilenmek, yardım istemek.

Kaʾs-i keremi elde iken mihre el açdum
Devrān didi bir elde ṭutılmaz iki ḳarpuz

el al-:

1. **el al-:**-*mış, -dur*
Gazel 262
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tarikatlarda bir mürit, mürşidinden, başkalarına yol gösterme iznini almak.

El almışdur dil-i sergeşte pīr-i ʿaşḳdan cānā
Fāḫir ise nola ḥāl ehlidür irşāda mālikdür

el altından:

1. **el altından:**
Gazel 693
Mısra: **14**
Gizlice, gizliden gizliye.

Zīr-i zülfüñde nihān olmışdur ammā fitnedür
İşin el altından işler ḫāl-i müşkīnüñ senüñ

el ayaḳ ṭutma-:

1. **el ayaḳ ṭutma-:**-*z*
Gazel 694
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eliyle kadehi tutamamak. || Güçsüz, dermansız kalmak.

El ayaḳ ṭutmaz yatur ʿuşşāḳa ṭutmazsın ḳadeḥ
Elsüz ayaḳsuzlara bilsem nedür kīnüñ senüñ

el bir it-:

1. **el bir itmişler:**-*miş, -ler*
Gazel 937
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birlikte davranmak, dayanışmak.

El ele virmiş gelür dildārile aʿdā yine
El bir itmişler bizi öldürmege gūyā yine

el çek-:

1. **el çek:**
Gazel 98
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Vazgeçmek.

Dimem alup ṣafā-yı cāmı sen tesbīḥden el çek
Ne ẕikr-i Ḥaḳ'dan fāriġ ne cām-ı dil-güşādan geç

2. **el çek-:**
Gazel 6
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Vazgeçmek, ilgisini kesmek.

Cihāna nāẓır ol Rūḥī fenādur göz yumup el çek
Ḳadīmī ḫādiṩātile ṭolu efsānedür dünyā

3. **el çek-:**
Gazel 854
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Vazgeçmek, bırakmak.

Geh eşk-i āl u geh ruḫ-ı zerdüñden aġlama

Bīmār-ı ʿaşḳa çāre yoḳ el çek ṭabībden

4. **el çek-:**-*di*
Gazel 502
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ilgisini kesmek, dünyadan el etek çekmek.

Çekdi el silsile-i zülf-i girih-gīrinden
Bu gün uṣlanmışa beñzer dil-i dīvāne biraz

5. **el çek-:**-*dü, -m*
Gazel 776
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyden) Vazgeçmek, ilgisini kesmek.

Tezerv-i ḫoş-ḥırāmından ʿIrāḳuñ çekdüm el Rūḥī
Diyār-ı Rūmda bir gözleri āhūdadur gönlüm

el ele ur-:

1. **el ele ur-:**-*maġ, -a*
Gazel 938
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Alkış tutmak.

Raḳsa girdi gördiler ol serv-ḳaddi Rūḥiyā
Başladılar el ele urmaġa şeydālar yine

el ele vir-:

1. **el ele vir-:**-*miş*
Gazel 937
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
El tutuşmak. || Birlikte davranmak, bir konuda birleşmek.

El ele virmiş gelür dildārile aʿdā yine
El bir itmişler bizi öldürmege gūyā yine

el eyle-:

1. **el eyle-:**-*r*
Gazel 84
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eliyle gel işareti yapmak; eliyle çağırmak; çağırmak.

Nev-bahār eyyāmıdur ʿıyş idecek demdür diyü
El çıḳarmış bāġdan ḫalḳa el eyler her dıraḫt

el götür-:

1. **el götür-:**
Gazel 1106
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elini çekmek.

Götür el burḳaʿ-i cemāluñdan Şādmān eyle cān-ı müştāḳı

2. **el götür-:**-*üp*
Terkib-bend 7
Mısra: **72**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dua için ellerini, açmak.

Lāyıḳ oldur senāya başlayalum
Götürüp el duʿaya başlayalum

el it-:

1. **el id-:**-*er, -ler*
Gazel 413
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseyi el işaretiyle çağırmak.

Lāle-ruḫlar ṭonanup nāzile giyse ḳaralar
El iderler ki görüp mātemi ḫāke ḳaralar

el irmez:

1. **el irmez:**
Gazel 329
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ulaşılamayan, erişilemeyen (kimse veya şey.).

Dāmānına el irmez bir ser-bülendimüz var
Güftārına ṭoyulmaz bir nūş-ḫandimüz var

2. **el irmez:**
Gazel 333
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ulaşılmaz.

ʿAşḳ bir ʿāleme irgürdi bizi kim anda
Pāy-ı sulṭāna el irmez kef-i derbān öpilür

el ḳaldur-:

1. **el ḳaldur-:**-*up*
Terkib-bend 4
Mısra: **56**
Kelime Tipi: **Deyim**
El açmak, dua etmek için elleri havaya kaldırmak.

Cemʿ olup bir yire Rūḥī gibi nice yār ile
Ḳaldurup ṣavb-ı Cenāb-ı Ḥażret-i Mevlāya el

el öp-:

1. **el öp-:**-*er*
Gazel 531
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaşlı veya saygı gösterilmesi gereken kimselerin sağ elinin üstünü önce dudağa, sonra alna götürmek.

Çü manṣıb olsa öper herkes el nola Rūḥī
Elün öperse virildükde manṣıb-ı pā-būs

el şūn-:

1. **el şūn-:**-*ma*
Gazel 704
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
El uzatmak, cüret etmek.

Bu ṭoḳūz peymāneye el şūnma olma ṭelḫ-kām
Eyle anuñ her birin bir kāse-i pür-sem ḫayāl

el ur-:

1. **el ur-:**-*dı, -lar*
Gazel 904
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dokunmak, el sürmek, el atmak.

Laʿliyle mū-miyānına el urdılar diyü
Rūḥī ṭurur fiġānlar ider ne o var ne bu

2. **el ur-:**
Gazel 327
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
El sürmemek; dokunmamak. || *İlgilenmemek.*

Ol bezme ayaḳ başma ki āmāde degüldür
Ol şīşeye el urma ki pür-bāde degüldür

3. **el ur-:**-*ma*
Gazel 1078
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
El sürmemek, ilgilenmemek, uzak durmak.

Aldanup lezzetine şehdine el urma ṣaḳın
Cehd ḳıl üstüñe ḳondurmayasın her megesi

4. **el ur-:**-*dan*
Gazel 445
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir işi yapmaya yanaşmamak ve başlamamak.

Bilsem ey murġ-ı cān ne inlersin
Çeşmi el urmadan kemāne henüz

el uzat-:

1. **el uzad-:**-*abil, -mez*
Kaside 41
Mısra: **49**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dokunmaya, almaya teşebbüs etmek.

Uzadabilmez idi rūḥuñı ḳabż itmege el
Āb-ı ḥayvāna irişmezdi çıḳup zaḥmetden

el üzre ṭut-:

1. **el üzre ṭut-:**-*a*
Gazel 1095
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseye ya da bir şeye çok saygı ve sevgi göstermek.

Şāʿir odur ki beslemesin ṭabʿ-ı pākınuñ
El üzre ṭuta ehl-i belāġat oġul gibi

2. **el üzre ṭut-:**-*ur*
Gazel 1113
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey) Çok sevgi ve saygı görmek, itibar görmek.

Laʿl-ı mey-gūnile meddāḥ olalı Rūḥīnüñ
Ḥürmeti vardur el üzre ṭutılur eşʿārı

el vir-:

1. **el vir-:**-*di*
Gazel 4
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
İzin vermek.

ʿIyş eyle ey dil rūzgār el virdi çünkim ʿişrete
Dilden ġubār-ı ġuṣṣayı silsün ṣarāb-ı ġam-zedā

2. **el vir-:**-*di*
Gazel 33
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yardım etmek.

Çıḳar ʿuḳbāyı dilden çünki el virdi saña dünyā
Ṭamaʿ-kār olma yā ʿuḳbā gerek ey ḫᵛāce yā dünyā

3. **el vir-:**-*di*
Gazel 76
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeye] *Erişmek.*

Ḥidmet-i ḫāk-i deri oldı müyesser yāruñ
Yine el virdi saʿādet yine irdi devlet

4. **el vir-:**-*di*
Gazel 770
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Olmak, meydana gelmek.

Ne açıldı derūnum ne ṣafā-yı ḫāṭır el virdi
Ruḥuñsuz bunca kim yıllarla seyr-i bāġ u rāġ itdüm

5. **el vir-:**-*di*
Tarih 76
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yardım etmek, fırsat vermek, husul bulmak.

Elā ey Yūsuf-ı Mışr-ı saʿādet sen o ẕī-şānsın
Ki saña zümre-i iḫvān içinde devlet el virdi

6. **el vir-:**-*me, -di*
Gazel 596
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ulaşmak, nasip olmak.

Ẕevḳ-i vaṣl el virmedi fırḳatla geçdi ʿömrimüz
Senden ey çarḫ intiḳām almaġa fırṣat bulmaduḳ

7. **el vir-:**-*me, -di*
Gazel 738
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yardım etmek, fırsat bulmak. || *Nasip olmak.*

Rūḥiyā derd oldı ġālib vaṣl-ı yār el virmedi
Ben dimez miydüm ki bu ümmīde virme iḫtimāl

8. **el vir-:**-*me, -z*
Gazel 676
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
İzin vermek, yardım etmek.

Yine bir yıl daḫi miḫnet çekerüz vāy bize
Dest-būsı bugün el virmez ise cānānuñ

9. **el vir-:**-*mez*
Gazel 722
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tarikatlarda mürşit, bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek.

Dervīşlük ʿabā vü ḳabā ile virmez el
Sen var eger ʿabāda gerekse ḳabāda ol

10. **el vir-:**-*ür*
Gazel 390
Mısra: **1**
Selamlaşma amaçlı el uzatmak, tokalaşmak.

Aġyāra merḥabāya ki dildār el virür
Cām-ı fenāyı destüme ol dem ecel virür

el yu-:

1. **el yu-:**-*du, -m*
Gazel 683
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
İlgisini kesip vazgeçmek.

Yudum el cāndan ol gün kim giriftār olduġum bildüñ
Helākum ol zamān bildüm ki bīmār olduġum bildüñ

2. **el yu-:**-*maḳ*
Gazel 886
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Vazgeçmek, el çekmek.

Eger bīçāresinden el yumaḳ olsaydı maḳṣūdı
Elin niçün o ḫūnī yayḳamazdı çeşmüm ābından

elā:

1. **elā:**
Tarih 77
Mısra: **1**
"Gözünü aç, dikkat et, bilmiş ol, bak" anlamında Arapça tembih edâtı olup dîvan edebiyâtında bilhassa nazımda, söylenecek şeye dikkati çekmek için "ey" ünlemiyle birlikte mısrâ başında kullanılmıştır.

Elā ey maṭlaʿ-ı mihr-i saʿādet sen o ẕī-şānsın
Ki ṣaldı sāye necm-i himmetüñ aʿlāya ednāya

elān:

1. **elān:**
Kaside 41
Mısra: **42**
Şimdi, şu anda.

Elveled sırr-ı ebī şānuña olmış menzel
Nükte-i men ʿaref olmaz idi elān mefhūm

2. **elān:**
Kaside 39
Mısra: **34**
Şimdi, şu anda, halen.

Monlā Şerīf ḥaḳ bu ki ẕātı şerīfdür
Eyler mi ḫoş-nüvislük elān ne demdedür

elde:

1. **el:**-*de*
Gazel 959
Mısra: **4**
El. II
Sahiplik,hakimiyet,mülkiyet.

Buluşmaġa bülbül-i şeydāya tehī-dest
Bir nice yeşil yapraġı var ġoncanuñ elde

elde degül:

1. **elde degül:**
Gazel 505
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elinde olmamak, iradesi dışında gerçekleşmek.

Çoḳdur egerçi derd ü belāsı maḥabbetüñ
Ammā ne çāre elde degül iḫtiyārımuz

elden bırak-:

1. **elden bıraḳma-:**
Gazel 714
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hiç terketmemek.

Olma melūl devr-i muḫālifdeyüz diyü
Elden bıraḳma sāġarı seyr-i çemenle ol

2. **elden bıraḳma:**
Gazel 463
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyle sürekli ilgilenmek, elden düşürmemek.

Sen hemān elden bıraḳma ḫançer-i berrānuñı
Kim bizüm ölmekden ey bī-raḥm yoḳdur bākımuz

elden çıḳar-:

1. **elden çıḳar-:**-*du, -ñ*
Gazel 750
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yitirmek.

Pāyına yüz sürmeden elden çıḳarduñ dāmenin
Bu ṭutuşla Rūḥiyā olmaz müyesser kām-ı dil

elden düşürme-:

1. **elden düşürme:**
Gazel 967
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyle sürekli ilgilenmek, elden düşürmemek.

Dilden ġubār-ı ġuṣṣa dilerseñ ki defʿ ola
Elden düşürme cām-ı meyi rūzgārda

elden git-:

1. **elden git-:**-*di*
Gazel 428
Mısra: **1**
Yitirmek.

Gitdi elden cān-ı maḥzūn u dil-i mehcūrımuz
Rāh-ı ʿaşḳ-ı yārda ṣarf eyledük maḳdūrımuz

2. **elden git-:**-*di*
Gazel 837
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyi yitirmek, o şeyden yoksun kalmak.

Baġrımuz ḫūn oluben göñlimüz elden gitdi
Rūḥiyā neyleyelüm oldı olan gitdi giden

elden ko-:

1. **elden ḳo-:**-*ma*
Gazel 130
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bırakmak.

Ol serv-ḳaduñ dāmenin elden ḳoma Rūḥī

Bir gün düşesin sāye-ṣıfat pāyına ṣāyed

2. **elden ḳo-:**-*ma*
Gazel 495
Mısra: **10**
Bırakmak, vazgeçmek.

Eger bülbülsüz olmaz bāġ-ı ḥüsnüm dirseñ ey ġonca
Ḳoma Rūḥīyi elden kim bir öyle ʿandelīb olmaz

3. **elden ḳoma:**-*ma*
Gazel 715
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bırakmak, vazgeçmek; ayrılmak.

Rūḥiyā ḳatlüñe cemʿ olsalar aġyār ne ġam
Dāmen-i yārı sen elden ḳoma Allah ile ol

4. **elden ḳo-:**
Gazel 942
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyle sürekli ilgilenmek, elden düşürmemek.

Piyāleyi ḳoma elden didiydi pīr-i muġān
O sāliküñ küpedür pendi gūş-ı hūşumda

5. **elden ḳo-:**-*maḳ*
Gazel 879
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyi) Bırakmak, onunla ilgilenmemek.

Ne mümkindür ḳomaḳ gīsū-yı ʿanber-bāruñı elden
Sen ey rūḫ-ı muṣavver ehl-i ʿaşḳa ʿömr-i sermedsin

6. **elden ḳoy-:**-*alum*
Gazel 814
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elinden bırakmamak; yanından hiç eksik etmemek, devamlı olarak yanında bulundurmak.

Nice elden ḳoyalum cām-ı mey-i gül-fāmı
Rūḥiyā ola ḫuṣūṣā ki mübārek bayrām

elden ṣal-:

1. **elden ṣal-:**-*alum*
Gazel 794
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bırakmak, terk etmek.

Gelüñüz ṣubḥa-i ṣad-dānei elden ṣalalum
Varalum pīr-i ḫarābātdan irşād alalum

elden ṣalma-:

1. **elden ṣalma-:**-*sa, -ḳ*
Gazel 924
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elden bırakmamak, bir şeyle sürekli ilgilenmek, elden düşürmemek.

Biz elden ṣalmasaḳ gül gibi cām-ı behcet-encāmı
Demādem ḳalb-i aʿdā lāle gibi dāġdār olsa

2. **elden ṣalma-:**-*y, -up*
Gazel 866
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyle sürekli ilgilenmek, elden düşürmemek.

Nola elden ṣalmayup cān virseler baġlanmaġa
Tār-ı zülfüñdür maḥabbet ehline ḥablu'l-metīn

ele-:

1. **ele-:**
Gazel 916
Mısra: **2**
Bir maddeyi, eleğe koyup sallamak sûretiyle içindeki yabancı öğelerden temizlemek, irisini ufağından ayırmak, elekten geçirmek.

Düşe dirseñ güher-i dīde-i giryānı ele
Ey felek ṭurma ġubār-ı reh-i cānānı ele

ele al-:

1. **ele al-:**
Gazel 141
Mısra: **14**
Tutmak, eline almak.

Yazmaġa vaṣf-ı ruḫ-ı yār ile Rūḥī şiʿrin
Çarḫda almış ele mehr-i münevver kāġıẕ

2. **ele al-:**
Gazel 56
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elinde tutmak, eline almak.

Ṣubḥ-dem gül gibi sāḳī al ele cām-ı şarāb
Kim ẓuhūr-ı meyle bir ola ṭulūʿ-ı āfitāb

3. **ele al-:**-*a*
Gazel 916
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eline almak; sahip çıkmak.

Yār odur ḫāṭır-ı aġyār-ı dil-āzārı yıḳup
Ala luṭfile dil-i ʿāşıḳ-ı nālānı ele

4. **ele al-:**-*du, -ñ*
Gazel 1056
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyi) Elinde tutmak, eline almak. || *(Bir şeyin) Üzerinde durmak.*

Ḳoparup penbe-i dāġ-ı dil-i pür-ḫūnımuzı
Ele alduñ yeñiden ḫāṭır-ı maḥzūnımuzı

5. **ele al-:**-*ma, -sa*
Gazel 911
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eline almak, ele geçirmek. || *Herhangi bir şeyi iş edinmek.*

Olsam melūl göñlüm eger almasa ele
Ol lāle-rū ki kār ola her demde lāl ola

6. **ele al-:**-*mış*
Gazel 1067
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ele geçir, eline al.

Ḫançerin almış ele ġamzeñ yürekler yarmaġa
Aña ḳārşu ṭurmaġa başdan kimüñ var yüregi

7. **ele al-:**-*mış*
Kaside 28
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Üzerinde çalışmaya, uğraşmaya başlamak.

Altun tel ile şaʿşaʿadan mihr ele almış
Eşcāra ḳabā dikmege bir ṣāniʿ-i zerdūz

ele düş-:

1. **ele düş-:**-*e*
Gazel 916
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimsenin) Eline geçmek.

Düşe dirseñ güher-i dīde-i giryānı ele
Ey felek ṭurma ġubār-ı reh-i cānānı ele

ele getür-:

1. **ele getür-:**-*di, -ler*
Gazel 215
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elde etmek, ele geçirmek.

Gevher-i maḳṣūdı anlar kim getürdiler ele
Ḳaṭre-i nāçiz iken deryāleyin cūş itdiler

2. **ele getür-:**-*mek, -çün*
Gazel 1007
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ele geçirmek, yakalamak.

Gevher-i nāyāb-ı maḳṣūdı getürmekçün ele
Ṭaldı ġavvāṣ-ı dil-i Rūḥi belā deryāsına

3. **ele getür-:**-*mez*
Gazel 598
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ele geçirmek, sahibi olmak.

Ölür gider güher-i maḳṣadı getürmez ele
O cān kim olmaya baḥr-ı belā-yı ʿaşḳa ġarīḳ

4. **ele getür-:**-*ür, -dü, -m*
Gazel 1022
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ele geçirmek, yakalamak.

O perīnüñ ele āsān getürürdüm laʿluñ
Ger Süleymān gibi engüştine ḫātem girse

ele gir-:

1. **ele gir-:**-*e*
Gazel 915
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ele geçmek, edinilmek.

Olayın ḳoñ beni pāmāl-ı reh-i miḥnet-i yār
Yanayın ḫāk olayın yā gire dāmānı ele

2. **ele gir-:**-*meg, -e*
Gazel 101
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Pek kolay olmayan bir şeyi edinmek.

Dürc-i murād-ı dürri ele girmege gerek
Ġavvāṣ-ı baḥr-ı ʿaşḳuña ʿālemde ʿömr-i Nūḥ

3. **ele gir-:**-*mek*
Gazel 389
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ele geçirmek, elde etmek .

Ol zülf-i müşkbār ele girmek muḥāldür
Her kim umarsa kendüye ṭūl-ı emel virür

4. **ele gir-:**-*me, -z*
Gazel 512
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ele geçmek, bulunmak.

Ḫumḫāne-i vaḥdetde yatur her kişi ser-mest
Dehri arasañ şimdi bir ayıḳ ele girmez

5. **ele gir-:**-*me, -z*
Gazel 770
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ele geçirmek, edinmek.

İçüp mestāne varmaḳçün bihişt-i kūyuña gördüm
Ele girmez piyāle lālei kesdüm ayaġ itdüm

6. **ele gir-:**-*mez*
Kaside 15
Mısra: **67**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey) Elde edilmek, (ona) sahip olunmak.

Aldı ele sāzını zühre ki girmez ele
Böyle ṣafā-baḫş vaḳt böyle müferraḥ zamān

7. **ele gir-:**-*mez*
Terkib-bend 3
Mısra: **75**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ele geçmek, elde edilmek, yakalanmak.

Ele girmez bilürüz āh ü fiġān itmek ile
Aġlayup biz nice bir eyleyelüm āh

ele götür-:

1. **ele götür-:**-*mez*
Kaside 23
Mısra: **32**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ele geçirmek, elde etmek.

Ṣafāyı gör ki eyālet ayaġuña geldi
Ele götürmez iken ġayriler çeküp miḥnet

ele vir-:

1. **ele vir-:**-*mez*
Gazel 693
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Suçlu bir kimseyi haber verip yakalatmak, ihbar etmek.

Ḳırsa ʿuṣṣāḳı nola gīsū-yı pür-çīnüñ senüñ
Kim anı virmez ele ṣaḳlar ʿaraḳ-çīnüñ senüñ

elek:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **elek:**-*dür*
Kaside 25
Mısra: **38**
Taneli veya un gibi toz durumunda olan şeyleri yabancı maddelerden ayıklamak veya incesini kabasından ayırmak için kullanılan, tahta bir kasnak ve tek tarafa gerilmiş, gözenekli tel, kıl, bez vb.nden oluşan araç.

Sipihr ü hāle degül hānedān-ı cūdında
Biri elekdür aşılmış anuñ biri ġırbāl

elem:

1. **elem:**-*ler, -den*
Gazel 846
Mısra: **7**
Ağrı, sızı, gussa, keder.

Lebüñ ḫayāli beni ḳurtarur elemlerden
Şarāb mücib-i defʿ-i melāldur bilürin

2. **elem:**-*in*
Gazel 334
Mısra: **9**
Üzüntü, tasa, keder.

Aġyār elemin çekme yapış zülfine Rūḥī
Menʿ eylemege cānı mı var ḳātilimüzdür

3. **elem:**-*le*
Gazel 18
Mısra: **8**
Keder, dert, gam.

Taḳarrubuñla revā mı elem vire baña ġayr
Ölem gidem bu elemle yazıḳ degül mi baña

4. **elem:**
Gazel 700
Mısra: **4**
Acı, üzüntü, dert, keder.

Kūy-ı ʿaşḳ içre yapıldı ġamile cāmiʿ-i dil
Elem ü miḥnet ü ġam kişveri evḳāf gerek

5. **elem:**
Gazel 753
Mısra: **9**
Acı, ıstırap.

Bir elem var mı olmaya dilde
Bir belā var mıdur ki cānda degül

6. **elem:**-*üñ*
Gazel 632
Mısra: **2**
Keder, gam, tasa, hüzün.

Mülk-i Baġdāda ṣafā virmese yümn-i ḳademüñ
Ḥaşra dek defʿ olınmazdı belā vü elemüñ

7. **elem:**-*i, -n, -den*
Gazel 836
Mısra: **2**
Elem, keder, sızı, acı.

Rencīde olur aġladuġumçün siteminden
Ammā ḫaberi yoḳ dil-i zāruñ eleminden

elem çek-:

1. **elem çek-:**
Gazel 78
Mısra: **14**
Üzülmek, tasalanmak.

Ḫāli olmazlar elem çekmeden ehl-i devlet
Rūḥiyā sen ne elem çek ne hevā-yı cāh it

2. **elem çek-:**-*mek, -den*
Gazel 728
Mısra: **9**
Üzülmek, bir şeyin sıkıntısına katlanmak.

Ḫalḳ-ı ʿālemden elem çekmekden ise Rūḥiyā
Var hemān bir kūşe-i meyḫāneye düş rāḥat ol

elem vir-:

1. **elem vir-:**-*e*
Gazel 18
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tedirgin etmek, bunaltmak.

Taḳarrubuñla revā mı elem vire baña ġayr
Ölem gidem bu elemle yazıḳ degül mi baña

elem-i ʿār:

1. **elem-i ʿār:**-*da, -y, -ın*
Terci-bend 2
Mısra: **14**
Utanma tasası.

Beni şanmañ ki ġam-ı cübbe vü destārdayın
Nām ḳaydın çekerin yā elem-i ʿārdayın

elem-i ʿaşḳ:

1. **elem-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 251
Mısra: **2**
Aşk acısı.

Künc-i miḥnetde dil-i zāra ne hemdem bulunur
Elem-i ʿaşḳı ne şerḥ itmege maḥrem bulunur

2. **elem-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 677
Mısra: **2**
Aşkın sebep olduğu keder, gam.

Fāriġuz çekmeden endūh u ġamuñ dünyānuñ
Ẕevḳimüz var elem-i ʿaşḳı ile cānānuñ

elem-i ʿaşḳ-ı cevānān:

1. **elem-i ʿaşḳ-ı cevānān:**
Gazel 1058
Mısra: **3**
Genç güzellerin aşkının derdi.

Elem-i ʿaşḳ-ı cevānān gibi ẕevḳ olmaz idi
Āh eger olmasa vuṣlatlarınuñ hicrānı

elem-i bī-nihāyet:

1. **elem-i bī-nihāyet:**-*üm*
Terkib-bend 7
Mısra: **4**
Sonu gelmez dertler.

Ḳanġı birin size beyān ideyin
Elem-i bī-nihāyetüm vardur

elem-i būs u kenār:

1. **elem-i būs u kenār:**
Gazel 378
Mısra: **10**

(Sevgiliyi) Öpüp kucaklamanın elemi, derdi.

Yāra yaḳlaşmaḳ olur mı bu zamānlarda k'ola
Kīse ḫālī vü göñülde elem-i būs u kenār

elem-i cān:

1. **elem-i cān:**
Gazel 1111
Mısra: **10**
Can acısı. || Aşığın çektiği dert ve sıkıntılar.

Ol āfetile vuṣlata imkān olmadı
El-ḳıṣṣa Rūḥiyā elem-i cān dükenmedi

elem çek-:

1. **elemi çek-:***-i , -düg, -i*
Gazel 193
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eziyet çekmek, üzüntü içinde olmak.

Ehl-i vefā cefāsını yāruñ vefā bilür
ʿAşḳında çekdügi elemi hep ṣafā bilür

elem-i dehr:

1. **elem-i dehr:***-den*
Gazel 456
Mısra: **11**
Dünyanın dertleri.

Elem-i dehrden āsūde olursaḳ ne ʿaceb
Biz ki cām-ı mey-i nābile müdām evkāruz

elem-i fakr:

1. **elem-i faḳr:***-ile*
Gazel 978
Mısra: **2**
Fakirliğin ıstırabı.

Minnet-i ġayrıla ẕevḳ eylemeden dünyāda
Yegdür ölmek elem-i faḳrile künc-i ġamda

elem-i firḳat:

1. **elem-i firḳat:***-ı*
Gazel 204
Mısra: **3**
(Sevgiliden) Ayrılığın verdiği hüzün.

Ẕevḳ-i vaṣlu elem-i firḳatı maḥbūblarun
İçürür ehl-i vefāya biri şerbet biri zehr

elem-i hicr:

1. **elem-i hicr:**
Gazel 316
Mısra: **8**
Ayrılık acısı.

ʿArṣa-i ʿaşḳda ol şeh-süvār-ı ḥüsnüñ
Ḫūb-rūlar elem-i hicr ile pāmālıdur

2. **elem-i hicr:**
Terkib-bend 3
Mısra: **23**
Ayrılık derdi.

Elem-i hicr ile āḫır cigeri ḳan oldı
İrmedi menziline ḫākile yeksān oldı

elem-i kifāyet eyle-:

1. **elem-i kifāyet eyle-:***--i-r*
Gazel 236
Mısra: **12**
Elem vermek için yeterli olmak.

ʿĀşıḳlara tīġ-ı ḳahr çekme
Ġamzeñ elem-i kifāyet eyler

elem-i ṣubḥ-ı viṣāl:

1. **elem-i ṣubḥ-ı viṣāl:***-uñ, -la*
Gazel 181
Mısra: **6**
Kavuşma sabahının elemi.

Lāyıḳ oldur göz açup mihr-i cemāluñ gözede
Elem-i ṣubḥ-ı viṣāluñla yatan ṣādıḳlar

elem çek-:

1. **elemin çek-:***-i , -n, -dük*
Gazel 651
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Üzülmek, tasalanmak.

Bir iki gün elemin çekdük uṣanduḳ cāndan
Nice olur ḥāli bu vīrānede ārām idenüñ

2. **elemin çek-:***-me*
Terkib-bend 8
Mısra: **109**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyin) Tasasını çekmek, kaygılanmak.

Ferdā elemin çekme mey iç baḳ ruḥ-ı hūba
ʿĀşıḳlara ferdāda daḥi vaʿd-i liḳā var

3. **elemüñ çek-:***-üñ, -evüz*
Gazel 677
Mısra: **10**
(Bir şeyin) Derdini çekmek, üzülmek.

Yiter aġyāra vefā eyledüñ inṣāf degül
Elemüñ biz çekevüz ġayra ola iḥsānuñ

elest:

1. **elest:***-üñ*
Gazel 253
Mısra: **14**
Kur'an-ı Kerim'de bildirildiği üzere Allah'ın ruhları yarattıktan sonra sorduğu, "Elestü bi-rabbiküm" (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) sorusunun kısaltılmış şekli.

Pīr-i muġāna Rūḥiyā her kim belī dir feyż alur
Kim ol elestüñ esrügi meyḫāne-i ḳālūdadur

el-fakr faḫr:

1. **el-fakr faḫr:***-i*
Gazel 375
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Hadis**
"Fakirliğim övüncümdür." anlamındaki hadis-i şerif.

Rūḥiyā el-fakr faḫri nüktesiyle ḳıl ʿamel
Kim şeh-i dīnüñ ḥadīṯ-i vācibü'l-ʿiẕʿānıdur

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

elfāz:

1. **elfāẕ:**
Gazel 599
Mısra: **16**
Söz, lafız.

Ḥamdülillah olmaduḳ Rūḥī o ehl-i naẓmdan
Kim ola şiʿrinde elfāẕ u maʿānī var yoḳ

elfāz-ı laṭīf:

1. **elfāẕ-ı laṭīf:**-*i, -n*
Gazel 150
Mısra: **13**
Nazik sözler.

Rūḥī sened itseñ nola elfāẕ-ı laṭīfin
Kim mesnedimüz server-i ḫayl-ı şuʿarādur

elfāz-ı müşkil:

1. **elfāẕ-ı müşkil:**-*e*
Kaside 30
Mısra: **19**
Zorlu sözler.

Mümkin degül ki uġraya elfāẕ-ı müşkile
Bādı naẓarda itmeye maʿnāya intiḳāl

elhak:

1. **elḥaḳ:**
Gazel 1028
Mısra: **10**
Doğrusu, hakka, hak budur ki.

Ḳatl eylerin raḳībi dimişsin meded meded
Çoḳdan geçüpdür elḥaḳ o nā-cinsüñ ölmesi

2. **elḥaḳ:**
Gazel 1075
Mısra: **10**
Doğrusu, gerçekten, hakīkaten.

ʿAceb mi Rūḥi-i bīçāre kūşe-gīr olsa
Laṭīf kūşedür elḥaḳ o meh-veşüñ ẕeḳanı

el-hak:

1. **el-ḥaḳ:**
Gazel 534
Mısra: **9**
Doğrusu, hakka, hak budur ki.

Aña lāyıḳdur el-ḥaḳ ṣadr-ı meclis ola kim her şeb
Fürūġ-ı şems-i iḥsānından olur pür-żiyā meclis

elḥān:

1. **elḥān:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **46**
Şarkılar, nağmeler.

Birez ey muṭrib-i ḫoş-behce sen de dil-nüvāz ol kim
Ṣafā-engīzdür ʿuşşāk-ı miḥnet-sāza elḥānuñ

el-ḥazer:

1. **el-ḥaẕer:**
Gazel 116
Mısra: **11**
"Sakın, sakınınız, sakınılsın" manalarında tahzir ve tahazzür edatı.

Geldi ammā el-ḥaẕer ey dil ki āteşdür gelen
Cāme surḫ u çehre surḫ u dīde-i pür-ḫˇāb surḫ

eli dāmānında:

1. **eli dāmānuñda:**
Gazel 949
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eli (birinin) eteğine olmak, eteğine yapışmak. || Çok yalvarmak.

Bu ḳadar serkeş iken ḫaşmına noldı ki yatur
Başı zīr-i ḳademüñde eli dāmānuñda

eli degme-:

1. **eli degme-:**-*z, -di*
Gazel 985
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şey yapmaya vakit ve fırsat bulmak.

Ḫār-ı keff -i pāyını deşt-i belāda çekmeyen
Ḳays-ı nā-şāduñ eli degmezdi başın ḳaşıya

eli ir-:

1. **eli ir-:**-*mez*
Gazel 1084
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ulaşabilmek, yetişebilmek, yapabilmek.

Mīve-i mihr u vefāyile nihāl-i ḳad-i yār
Pürdür ammā dil-i sevdā-zedenüñ irmez eli

elif:

1. **elif:**
Gazel 434
Mısra: **7**
Arap alfabesinin ilk harfi II Sevgilinin boyu.

Lām zülfiyle elif ḳaddi olupdur virdimüz
Her ne dirse zāhid-i nādān anuñçün lā dirüz

2. **elif:**
Gazel 29
Mısra: **10**
Arap alfabesinin ilk harfi. II Gül fidanı.

Bülbül-i vecdem gülistānum kelāmullahdur
Her elif medd-i naẓarda bir nihāl-ı dil-güşā

3. **elif:**
Gazel 415
Mısra: **3**
Elif harfi II Vücutta elif şeklinde yaralar bağlamında.

Yaḳdum tenümde iki elif içre iki dāġ
Her gördügince yār anı biñ bir ḫayāl ider

elif çek-:

1. **elif çek-:**-*se*
Gazel 630
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aşığın sinesine aşk yarası açmak.

Ḫançeri çekse bir elif sîneme yarılur göñül
Olur o şerḥa ʿāşıḳa māye-i inşirāḥ-ı ʿaşḳ

elif-ḳadd:

1. **elif-ḳadd:**
Gazel 787
Mısra: **3**
(Sevgilinin) elif gibi olan boyu.

Ġam-ı ʿaşḳı beni pîr itdügine ol elif-ḳaddüñ
İki bükdüm reh-i ʿaşḳında ḳaddüm aña dāl itdüm

elifler çek-:

1. **elifler çek-:**-*di*
Gazel 1112
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bağırda yara aç(ıl)mak, gönül yarası aç(ıl)mak.

Gözine her biri bir tîr-i dil-dūz oldı aġyāruñ
Elifler kim tenümde ol ruḫı gül ġonca-fem çekdi

2. **elifler çek-:**-*ler, -elüm*
Gazel 779
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aşığın sinesine aşk yarası açmak.

Giceler yer yer elifler çekelüm sînemüze
Ṣubḥa dek ḥasret-i ḳaddüñle der-āġūş idelüm

elimüz al-:

1. **elimüz al-:**-*imüz, -ma, -maḳ*
Gazel 794
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Elinden tutmak, yardım etmek.

Elimüz almamaḳ inṣāf degüldür nice bir
Pāymāl-ı ġam-ı hicr olup ayaḳda ḳalalum

eli ir-:

1. **elimüz ir-:**-*imüz, -me, -y, -icek*
Gazel 893
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yapabilmek, ulaşabilmek.

Elimüz irmeyicek māh-ı münīri nidelüm
Bizüm olmış ṭutalum gökde o māh-ı sîmîn

elinde büyü-:

1. **elimüzde büyü-:**
Gazel 917
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Büyütülmek, bakılmak. || *Eğitilmek, bilgi, görgü ve terbiye sahibi olmak, yetiştirilmek.*

Māḥiyyetini cümleden aʿlā bilürüz biz
Zîrā büyüdi ol meh-i ġarrā elimüzde

elden ne gelür:

1. **elimüzden ne gelür:**-*imüz*
Gazel 138
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çaresiz bir durumda yapılacak bir şey olmadığını anlatan bir söz.

Bendesin şāh-ı kerem itmez yād
Elimüzden ne gelür güce ne dād

el aç-:

1. **elin aç-:**-*in, -maz*
Kaside 21
Mısra: **36**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elini açmak. || *Başkasının yardımını isteyecek durumda olmak.*

Şol ḳadar ḫalḳa ġınā virdi ki açmaz şimdi
İḫtiyāç içün elin kimse meger vaḳt-i duʿā

elin būs it-:

1. **elin būs it:**-*i, -n*
Kaside 38
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
El öpmek, yaşlı veya saygı gösterilmesi gereken kimselerin sağ elinin üstünü önce dudağa, sonra alna götürmek.

Yoluñ düşse diyār-ı Baṣraʾya ey bād-ı ʿıṭr-engīz
Duʿālar eyleyüp būs it elin bizden ʿAlī Ḫānuñ

elin öp-:

1. **elin öp:**-*i, -n*
Gazel 580
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Saygı ifadesi olarak bir kimsenin elini öpüp alnına koymak.

Geh elin öp o şehin geh sür ayaġına yüzüñ
Ḳıbledür gāh sücūd eyle dilā gāhi rükūʿ

2. **elin öp-:**-*i, -n, -dür, -di*
Gazel 884
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir büyüğün huzuruna çıkıp elini öpmüş olmak.

ʿIydı ol baḫtı saʿīd eyledi ey Rūḥī kim
Aña öpdürdi elin bir sanem-i māh-cebīn

3. **elin öp-:**-*i, -n, -mek*
Gazel 962
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaşlı veya saygı gösterilmesi gereken kimselerin sağ elinin üstünü önce dudağa, sonra alna götürmek. || *Sevgilinin elini öpmek.*

Öpmek olmaz gördük ol servüñ elin ibrāmile
Pāyına yüz sürdük ammā ol da yüz iḳdāmile

elin ṭut-:

1. **elin ṭut-:**-*ıcı*
Gazel 42
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birine) Yardım etmek.

Üftādeler elin ṭutıcı bir kerīmsin
ʿĀlemde dest-gīr ola luṭf-ı Ḫudā saña

elinde ṭut-:

1. **elinde ṭut-:**-*ar*
Kaside 31
Mısra: **27**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elinde bulundurmak, başkalarına kaptırmamak.

Elinde ṭutar dāʾimā cām-ı zerrīn
Şeh-i gülde olsa nola rütbe-i Cem

elinden:

1. **elinden:**
Gazel 107
Mısra: **6**
Ondan, onun elinden.

Başum üzre yiri var gül gibi bezm-i bādede
Gelse o sāḳī-i gül-çehre elinden her ḳadeḥ

2. **elinden:**
Gazel 644
Mısra: **3**
Sayesinde, vasıtasıyla.

Sāḳi-i hicrān elinden ẕevḳ-i laʿl-i yār ile
Bādeler nūş eyledük dünyāda gözler görmedük

3. **elinden:**
Gazel 387
Mısra: **18**
Sebebiyle, yüzünden.

Yaḳar ṣanma ḫınā dest-i luṭfile siler yaşın
Elinden ol zamān kim Rūḥi-i bīçāre ḳan aġlar

4. **elinden:**
Gazel 122
Mısra: **2**
(birinin) elinden; yüzünden, -den dolayı.

İñledür geh cānı ġamzeñ geh o laʿl-ı nūşḫand
İki ḫūn-rīzüñ elinden neylesün bir derd-mend

elinden al-:

1. **elinden al-:**-*maḳ*
Gazel 212
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyden mahrum etmek.

Kimüñ elinden almaḳ olur tār-ı zülfüñi
Herkes bilürsin ey yüzi gül kendüye çeker

elinden düşme-:

1. **elinden düşme-:**-*z, -se*
Gazel 56
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyi hiç bırakmamak, elinden düşürmemek.

Rind-i mey-ḫᵛāruñ elinden nola düşmezse müdām
Gülşen-i bezmüñ gülidür Rūḥiyā cām-ı şarāb

elinden gel-:

1. **elinden gel-:**-*me, -y, -e*
Gazel 382
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yapabilmek.

Başında olmaya illā hevā-yı renciş-i ʿaşḳ
Elinden gelmeye illā şikest-i şīşe-i ḫāṭır

elinden gitme-:

1. **elinden gitme-:**-*z*
Gazel 382
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elinden bırakmamak.

Lebün devrinde zühhāduñ elinden cām-ı mey gitmez
Nice ṣabr eylesün Rūḥī ki hem rind ola hem şāʿir

2. **elinden gitme-:**-*z*
Gazel 514
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elinden düşürmemek, bir şeyle sürekli ilgilenmek.

Hemān ol bī-pervāyadur ʿālemde reşküm kim
Elinden gül gibi cām-ı şarāb-ı erġuvān gitmez

elinden koma-:

1. **elinden ḳoma-:**-*z*
Gazel 485
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyle sürekli ilgilenmek, elden düşürmemek.

İrmesem ser-menzil-i maḳṣūda ʿayb itmen beni
Kim elinden dāmenüm ḫār-reh-i ġurbet ḳomaz

eline al-:

1. **eline al-:**
Gazel 141
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tutmak, eline almak.

Ol mehüñ ḳılmaġiçün ʿārızı vaṣfın taḥrīr
Bāġda almış eline her gül-i aḥmer kāġıẕ

2. **eline al-:**-*dı*
Gazel 377
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyin yönetimini üstlenmek.

Rūḥīnüñ aldı eline ṣabr u ḳarārını
Bir cevri çoḳ teraḥḥumı yoḳ ṣūḫ-ı şīvekār

3. **eline al-:**-*mış*
Gazel 377
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir işi kendi yapmaya başlamak.

Ṣusuzluġını kesmek içün teşne dillerüñ
Almış eline ġamzesi bir tīġ-i ābdār

eline bak-:

1. **eline baḳ-:**-*ma, -y, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **103**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimsenin yardımıyla geçinmek.

Cehd eyle hemān ġayr eline baḳmaya gör kim

Benden ne saña fāʾide senden ne baña var

eline düş-:

1. **eline düş-:**-*mek, -le*
Gazel 507
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Rastlamak, tesadüf etmek. || *Buyruğu altına girmek.*

Bir ġoncayuz ki ṣoḥbetimüz rūḥ tāzeler
Nādān eline düşmekle gerçi ṣolmışuz

eline etmegin vir-:

1. **eline etmegin vir-:**-*ür*
Gazel 154
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eline ekmek vermek. || *(Birine) Geçimini sağlaması için iş vermek.*

Geçsün gedā-yı kūyı ḳo aġyār-ı nā-bekār
Bir gün eline etmegin ol bī-emān virür

el-ḳıṣṣa:

1. **el-ḳıṣṣa:**
Rübai 18
Mısra: **3**
Hulâsa, hasılı.

Mevḳūfdur el-ḳıṣṣa bezm-i ʿişretimüz
Pāşā-yı bülend-himmetüñ maḳdemine

2. **el-ḳıṣṣa:**
Gazel 1111
Mısra: **10**
Kısacası, doğrusu, sözün kısası.

Ol āfetile vuṣlata imkān olmadı
El-ḳıṣṣa Rūḥiyā elem-i cān dükenmedi

elleri bağlu:

1. **elleri bağlu:**
Kaside 37
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elleri bağlı. || *Saygı ve edep gereği, ellerin birbirine kenetlenerek göbek üzerinde konumlanmış vaziyeti.*

Ayaḳ üstinde dururlar mı muḳābilde yine
Elleri bağlu mı ādābile ġılmān nicedür

elma:

1. **elmā:**
Gazel 38
Mısra: **2**
Elma.

ʿAks-i sīb-i ẕeḳanuñ birle bu çeşm-i bīnā
Beñzer ol şīşeye kim ola içinde elmā

elmās:

1. **elmas:**-*a*
Gazel 976
Mısra: **4**
Gayet berrak, ekseriya renksiz, gayet sert ve pek kıymetli bir taş.

Ġam-ı laʿluñla çeşmi ʿāşıḳuñ geh yaş döker geh ḳan
Gözüm nūrı yoluñda kim baḳar yāḳūt u elmasa

2. **elmās:**
Kaside 13
Mısra: **66**
Değerli bir taş. || *Elmas kelimesi.*

Ola senüñ gibi gevher-şinās şānında
Ḳasīdeme ne ʿaceb olsa ḳāfiye elmās

elsüz ayaksuz:

1. **elsüz ayaḳsuz:**-*lar, -a*
Gazel 694
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dermansız, zayıf kişiler. || *Elinde içki kadehi olmayanlar.*

El ayaḳ ṭutmaz yatur ʿuşşāḳa ṭutmazsın ḳadeḥ
Elsüz ayaḳsuzlara bilsem nedür kīnüñ senüñ

elṭāf:

1. **elṭāf:**--*a*
Gazel 1023
Mısra: **12**
Lütuflar, iyilikler, cömertlikler.

Şöyle merdāne sülūk eyle ki rāh-ı ʿaşḳda
Seni Ḫallāḳ-ı ezel maẓhar ide elṭāfa

elṭāf-ı ʿālem-girdigār ol-:

1. **elṭāf-ı ʿālem-girdigār ol-:**-*sun*
Tarih 1
Mısra: **35**
Âlemlerin Rabbinin lütuflarına erişmek.

Penāh-ı Rūḥiyā elṭāf-ı ʿālem-girdigār olsun
O şāhuñ kim belāġat ehline luṭfı penāh oldı

elṭāf-ı ʿamīm:

1. **elṭāf-ı ʿamīm:**-*üñ*
Gazel 328
Mısra: **10**
Herkese sunulan lütuf.

Mūr-ı ednā da olsa dönmez ḳapuñdan nā-ümīd
Bir Süleymānsın ki elṭāf-ı ʿamīmüñ ʿāmdur

elṭāf-ı hudā:

1. **elṭāf-ı ḫudā:**--*yı*
Gazel 486
Mısra: **20**
Allah'ın lütufları.

ʿIyd u nevrūzile olduḳca cihān ḫurrem ü şād
Her günin ʿıyd ide elṭāf-ı Ḫudā-yı nevrūz

elṭāf-ı hudā-yı müteʾāl:

1. **elṭāf-ı ḫudā-yı müteʾāl:**
Rübai 1
Mısra: **1**
Yüce Allah'ın lütufları.

Yüz şükr ki elṭāf-ı Ḫudā-yı müteʾāl

Ḳıldı beni feyż-i maʿrifetle ḫoş-ḥāl

elṭāf-ı zü'l-celāl:

1. **elṭāf-ı ẕü'l-celāl:**
Gazel 740
Mısra: **1**
Celal sahibi Allah'ın lütufları.

Ola hemīşe yaverüñ elṭāf-ı ẕü'l-celāl
ʿArż ide devlet āyīne-i baḫtdan cemāl

elini al-:

1. **elüm al-:**-*üm*
Gazel 109
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elini tutmak, kaldırmak.

Sāḳī ayaḳda ḳaldum ayaḳlandur al elüm
Öldüm ḫumār-ı hicr ile ṣun sāġar-ı ṣabūḥ

2. **elüm al-:**-*üm*
Gazel 736
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Daralan bir kimseye yardım etmek.

Pāy-būsuñ hevesi bükdi belüm
Ḳaldum ayaḳda esirge elüm al

3. **elüm al-:**-*üm*
Kaside 9
Mısra: **74**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elden tutmak, yardım etmek.

Ḳapuña yüz süre geldüm ümīd-i luṭfuñile
ʿİnāyet eyle baña bir fütādeyem elüm al

elinden çıḳ-:

1. **elümden çıḳ-:**-*üm, -dı*
Gazel 956
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kaybedilmek.

Rişte-i devlet idi zülfi elümden çıḳdı
Yārluḳ eylemedüñ neyleyin ey baḫt-ı siyāh

elümle:

1. **elümle:**
Gazel 784
Mısra: **8**
Kendim, bizzat.

Virüp cān naḳdini sevdā-yı zülfin aldum ol ṣūḫuñ
Dirīġā başuma kendi elümle bir belā aldum

eline su koymaġa lāyıḳ degül:

1. **elüñe ṣu ḳoymaġa lāyıḳ degül:**
Gazel 728
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eline su dökemez. || "Değerce ondan çok geride" anlamında kullanılan bir söz.

Bu ṣafā kim sende var ben bildügüm ey tāze gül
Çeşme-i Ḫıżr elüñe ṣu ḳoymaġa lāyıḳ degül

elveled sırr-ı ebī:

1. **elveled sırr-ı ebī:**
Kaside 41
Mısra: **41**
Kelime Tipi: **Hadis**
"Çocuk babasının sırrıdır." mealinde hadis.

Elveled sırr-ı ebī şānuña olmış menzel
Nükte-i men ʿaref olmaz idi elān mefhūm

elvir-:

1. **elvir-:**-*miş, -di*
Kaside 34
Mısra: **87**
El vermek, yardım etmek.

Anlara ammā ki elvirmişdi devr-i rūzgār
Baḫt-ı devlet hem-nişīn idi saʿādet hem-zimām

elyaḳ:

1. **elyaḳ:**
Gazel 731
Mısra: **7**
Daha münasip, daha layık.

Cāme-i zerd mi elyaḳ saña yā surḫ diseñ
Ol gül-i tāze gülüp nāzile dir al yeşil

el-yevm:

1. **el-yevm:**
Gazel 2
Mısra: **12**
Bugün, şimdi.

Mülk-i ʿaşḳı Rūḥiyā ḳıldı musaḫḫar Ḥaḳ saña
Eṣ-ṣalā yā maʿşereʾl-ʿuṣṣāki el-yevm eṣ-ṣalā

em-:

1. **em-:**
Gazel 16
Mısra: **9**
Dudak, dil ve soluk yardımıyla bir şeyi içine çekmek.

Ḫatı gelürse de sen laʿl-ı yārı em Rūḥī
Mümessek olsa bilürsin virür ḫoşāb ṣafā

2. **em-:**-*meg, -e*
Gazel 656
Mısra: **1**
Dudak, dil ve soluk yardımıyla bir şeyi içine çekmek. Öpmek.

Laʿlüñ umarlar emmege ey ġonca-fem senüñ
Luṭfuñ olursa teşnelere ol kerem senüñ

emān:

1. **emān:**
Gazel 1062
Mısra: **4**
Emin olma, korkusuzluk, güven, emniyet.

İder miyüz daḫi cellād-ı ġamzesinden ḫavf
Ol şāh-ı ḫüsnden ey ḫaṭ-ı nev emān geldi

emān bul-:

1. **emān bul-:**-*maz*
Gazel 860
Mısra: **2**
Kurtulmak.

Ol çeşm-i fitne-sāza olaldan ḳarīn ḳırān
Bulmaz belādan olmaġa kimse emīn emān

emān vir-:

1. **emān vir-:**-*di*
Kaside 15
Mısra: **34**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kuvvetli ve galip durumda iken mağlup ve teslim olana canını bağışlamak, onu korumak hususunda yazılı veya sözlü taahhütte bulunmak.

Öyle ʿazīm ülkeyi itdi ḳılıcıyla feṯḥ
Virdi reʿāyāsına merḥametinden emān

emānet al-:

1. **emānet al-:**
Gazel 830
Mısra: **9**
Canını almak, öldürmek.

Al emānet ḳılduġum demlerde seyr-i berr ü baḥr
Cābecā kim olasın ʿizzetle manẓūr-ı kirām

emdir-:

1. **emdir-:**-*me*, -*den*
Gazel 658
Mısra: **4**
Emdirmek II Öptürmek.

Bilür kim laʿl rengīn olduġınca ḳıymeti artar
Lebin gūyā budur emdirmeden maḳṣūdı dildāruñ

emdür-:

1. **emdür-:**-*se*
Gazel 22
Mısra: **5**
Emdirmek, öptürmek II Sunmak, bahşetmek.

Emdürse laʿl-i nābın ol cān ṭabībi ḳılsa
Zaḫm-ı fırāḳa merhem derd-i ġama müdāvā

2. **emdür-:**-*ür*
Gazel 640
Mısra: **3**
Emdirmek II öptürmek.

Leb-i şekker-şikenüñ emdürür üftādesine
Dāyim olsun göreyin luṭfı o şīrīn-kāruñ

3. **emdür-:**-*dür*
Gazel 152
Mısra: **1**
Dudak, dil ve soluk yardımıyla bir şeyi içine çekme. II İlaç, çare.

Dilüñ emdür disem dirsin saña degmez o mercāndur
Ḥaḳāretle naẓar ḳılma benüm rūḥum umar cāndur

emeg:

1. **emeg:**-*üñ*
Gazel 663
Mısra: **2**
Emek, gayret.

Urulma ġamzesine pārelenmesün yüregüñ
Lebi ḫayāline düş ż̄āyiʿ olmasun emegüñ

emek:

1. **emeg:**-*i*, -*n*
Gazel 637
Mısra: **4**
Gayret, çaba.

Cüy-ı şīrüñ görüp āş̲ārını taḥsīn itdüm
Żāyiʿ itmez begüm üstād emegin üstāduñ

emel:

1. **emel:**-*üm*
Gazel 38
Mısra: **5**
İstek, arzu.

Leblerinden emelüm ḫāṣıl ider yār didüm
Gülüp ol ġonca didi ḫun-ı cigerle ammā

2. **emel:**-*i*
Gazel 1084
Mısra: **10**
Gönülde yaşatılan ve gelecekte gerçekleşmesi istenen şey, istek, arzu.

Gelmeyen fikrine Rūḥī ḳuluñuñ kevş̲erdür
Lebüñüñ cāmıdur ey rūḥ-ı muṣavver emeli

emīn:

1. **emīn:**-*üz*
Gazel 26
Mısra: **13**
Herhangi bir konuda tereddüt ve şüphesi olmayan, kesin olarak kanaat getirmiş bulunan (kimse).

Emīnüz bir serverüñ devrinde kim ḫurşīd
Başında götürür altun ṭabaḳ dehri gezer tenhā

emīn it-:

1. **emīn id-:**-*e*
Kaside 23
Mısra: **62**
Korumak, güvende tutmak.

Vücūd-ı nāzikine degmeye ḫadeng-i belā
Belādan anı emīn ide cevşen-i ṣıḥḥat

emīn ol-:

1. **emīn ol-:**
Gazel 652
Mısra: **2**
İnanmak, güvenmek.

Ḫʿāba varsañ bezmde ṭutma müşevveş ḫāṭıruñ
Sen emīn ol çeşm-i bīdārum yeter der-i nāẓıruñ

2. **emīn ol-:**-*a*
Kaside 14
Mısra: **117**
Emniyet içinde olmak.

Çerāġ-ı ḳadrüñ emīn ola bād-ı miḥnetden
Be-ḥaḳḳ-ı sūre-i şems ü be-ḥaḳḳ-ı sūre-i nūr

emīnī:

1. **emīnī:**
Kaside 39
Mısra: **35**
Emînî (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

İdüp Emīnī yine tetabbuʿ
Fiġāniye
Dir mi naẕīreler o suḫandān ne demdedür

emīr:

1. **emīr:**-*i, -dür*
Gazel 745
Mısra: **4**
Bir kavmin, bir memleketin reisi.

Sen şeh-i ʿālī-cenāba çāker olduysa ne var
Mülk-i ʿaşḳuñ aʿẕīmü'ş-şān emīridür göñül

2. **emīr:**-*ün*
Gazel 745
Mısra: **2**
Bir kavim veya memleketin başı, başkan, bey, reis.

Şimdi bir şūh-ı vefā-dāruñ esīridür göñül
Bir emīrüñ bende-i fermān-peẕīridür göñül

emīr efendi:

1. **emīr efendi:**
Tarih 29
Mısra: **10**
Emir Efendi.

Rūḥī eyāletine şevḳile didi tārīḫ
Oldı Emīr Efendi vālīsi mülk-i Mışruñ

emīrāne:

1. **emīrāne:**
Gazel 988
Mısra: **1**
Emire, beye yakışacak şekilde.

Ġam-ı ʿaşḳuñ gelüp dilden güẕār itdi emīrāne
Virüp cān mülkine gitdi ḳarār itdi emīrāne

emīr-i kelām:

1. **emīr-i kelām:**-*dur*
Kaside 39
Mısra: **3**
Hikaye ve fıkraları belagatten yararlanmadığı halde güzel anlatan kişi.

Keşfî Efendi şimdi emīr-i kelāmdur
Ol zübde-i efāżıl u aḳrān ne demdedür

emīr-i meclis-i ġayr:

1. **emīr-i meclis-i ġayr:**-*a*
Kaside 25
Mısra: **33**
Başkalarının meclisinin başkanı.

Emīr-i meclis-i ġayra ṣafāda ġālib olur
O kim mekānı ola ṣoḥbetinde ṣaff-ı niʿāl

emīr-i muḥterem:

1. **emīr-i muḥterem:**-*sin*
Kaside 4
Mısra: **3**
Muhterem kumandan. || *Hz. Ali.*

Bir ʿazīmüʾş-şān emīr-i muḥteremsin kim seni
Eylemiş Ḥaḳḳ seni evliyā mecmūʿasından intiḫāb

emīr-i mülk-i kerem:

1. **emīr-i mülk-i kerem:**-*sin*
Kaside 20
Mısra: **47**
Cömertlik ülkesinin başı.

Sen ol emīr-i mülk-i keremsin
Kim yoḳ keremde saña mümāsil

emīrüʾl-müʾminīn:

1. **emīrüʾl-müʾminīn:**
Kaside 3
Mısra: **11**
Halife, müminlerin emiri. || *Hz. Ebubekir.*

Ol emīrüʾl-müʾminīn Ṣıddīk-i ṣāhib-ṣıdk kim
ʿĀrif-i sırr-ı Ḫüdādur sālik-i rāh-ı Ḫüdā

emīrü'l-ümerā:

1. **emīrü'l-ümerā:**--*i*
Gazel 150
Mısra: **15**
Emirlerin emiri, başı.

Ṭabʿıyla emīrü'l-ümerā-i suḫan-ārā
Tīġıyla ṣaf-ārā-yı dilīrān-ı veġādur

emn ü selām-ı selem:

1. **emn ü selām-ı selem:**
Kaside 2
Mısra: **14**
Güven ve selamet nakdi. || *Hz. Muhammed.*

Serv-i ḫıram-ı ḥarem ṣadr-ı kirām-ı kerem
Emn ü selām-ı selem ṣalli ve sellim ʿaleyh

emniyyet:

1. **emniyyet:**-*de*
Kaside 22
Mısra: **18**
Tehlikeden uzak bulunma, korkusuzluk, güvenlik.

Geldi bir vālī ki Baġdadı ʿuluvv-ı himmeti
Ḳıldı emniyyetde ʿadl ü dādile reşk-i bilād

emr:

1. **emr:**-*i, -n, -e*
Gazel 199
Mısra: **12**
Emir, buyruk.

Ṭoludur ḥubb-ı Murtażā dilde
Ḳuluyuz emrine rıżāmuz var

2. **emr:**
Gazel 898

Mısra: **5**
Bir şeyin yapılması veya yapılmaması hususunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk.

İrseler vaṣluña emr olsa didüm
ʿuṣṣāḳa
Gülüp ol ṣūḥ didi emr-i muḥāl
ancaḳ bu

3. **emr:**-*i, -(n)e*
Gazel 741
Mısra: **12**
Emir, buyruk. ||
Cenabıhakk'ın emir ve yasakları.

Olur dāyim belāda ḫalḳı o şehrüñ
ki vālīsi
Ne ḥükm-i şerʿa ḳāyildur ne
Ḥaḳḳuñ emrine ʿāmil

4. **emr:**-*i, -n, -e*
Kaside 18
Mısra: **43**
Emir, buyruk, talimat.

Vaḥşile ṭayrı Ḫudā ḳılmaġiçün
emrine rām
Ḥākim-i ʿādil idüp aña Süleymān
ḳomış ad

emr eyle-:

1. **emr eyle-:**
Gazel 371
Mısra: **7**
(Yapılması istenen şeyi) Kesin olarak bildirmek, buyurmak.

Ger murāduñ cān ise emr eyle
teslīm eyleyem
Dostum lāzım degül ġamzeñ
çeker şemşīrler

emr it-:

1. **emr it-:**-*se*
Kaside 17
Mısra: **22**
(Yapılması istenen şeyi) Kesin olarak bildirmek, buyurmak.

Ol Āṣaf-ı zamāne Sinān-ı kerīm
kim
Emr itse bāda atı öniñce olur
bedīd

emr-i ʿālī:

1. **emr-i ʿālī:**-*s, -i*
Tarih 5
Mısra: **7**
(Bir kimsenin) Yüce buyruğu.

Emr-i ʿālīsi ile ol şeh-i ʿālem-
gīrüñ
Ki çeker dest-i ḳażā ḥükmine
dāyim ṭuġra

emr-i ḥakk:

1. **emr-i ḥaḳḳ:**-*dan*
Kaside 31
Mısra: **49**
Allah'ın emirleri.

Müdām eylemez emr-i Ḥaḳḳdan
tecāvüz
Benüm bildügüm budur Allah
aʿlem

emr-i muḥāl:

1. **emr-i muḥāl:**
Gazel 726
Mısra: **6**
Gerçekleşmesi imkansız emir.

Dün didüñ bezmüme dāḫil niçün
olmaz ʿuṣṣāḳ
Nedür ey ṣūḥ-ı cefā-cū yine bu
emr-i muḥāl

2. **emr-i muḥāl:**
Gazel 898
Mısra: **6**
İmkansız emir.

İrseler vaṣluña emr olsa didüm
ʿuṣṣāḳa
Gülüp ol ṣūḥ didi emr-i muḥāl
ancaḳ bu

emri yirine yetür-:

1. **emrüñ yirine yetür-:** *-düm*
Gazel 811
Mısra: **6**
Emri yerine getirmek, istenileni yapmak.

Āb-ı çeşmüñle ṣula kūyum yolın
dimişdi yār
Yirine emrüñ yetürdüm ḥükmin
icrā eyledüm

emsāl:

1. **emsāl:**-*i*
Kaside 16
Mısra: **74**
Eş, eşler, benzer, benzer olanlar.

Hem duʿācuñdur senüñ hem
mādiḥüñdür hem ḳuluñ
Olsa ṭañ mı ḳadrile emsāli İçre
bi-misāl

emsem:

1. **emsem:**
Gazel 243
Mısra: **8**
İlaç, merhem.

Didüm emsem nola laʿl-ı lebüñi
luṭfuñdan
Aña ne luṭf gerekdür didi emsem
de nedür

emṭār-ı ġamām:

1. **emṭār-ı ġamām:**
Kaside 34
Mısra: **16**
Yağmur bulutları.

Var bir ḳuvvet zemīninde ki
mānend-i ṣadef
Gevher-i sīrāb olur baṭnında
emṭār-ı ġamām

emvāc-ı baḥr-ı eşk:

1. **emvāc-ı baḥr-ı eşk:**-*üm, -i*
Gazel 1074
Mısra: **3**
Gözyaşı denizinin dalgaları.

Emvāc-ı baḥr-ı eşkümi başdan
aşurdı ʿaşḳ
Ammā derūnum āteşine ṣu
sepilmedi

emvāc-ı sirişk:

1. **emvāc-ı sirişk:**-*üm*
Gazel 977
Mısra: **10**
Gözyaşı dalgaları.

Ġubār-ı reh-güẕārı gitmesün
çeşmümden ey Rūḥī
Virürdi seyle emvāc-ı sirişküm
dehri bir demde

emvāc-ı yem:

1. **emvāc-ı yem:**
Gazel 423
Mısra: **12**
Denizin dalgaları.

Ruṭūbet ehlinüñ āhından olmaz furṭına eksik
Anuñçün bīm- tünd-bād ile emvāc-ı yem ditrer

emvāt:

1. **emvāt:**-*a*
Gazel 91
Mısra: **11**
Ölüler.

Cān-baḫş idüp emvāta Ḫudā Ḥażret-i Ḫıżrı
ʿİsāyı aña eyledi s̱ānī seni s̱āliş

emvāt-ı bāġ:

1. **emvāt-ı bāġ:**-*a*
Gazel 1039
Mısra: **5**
Bahçenin ölüleri. || *Bahçede bulunan ağaçlar, bitkiler.*

Bahāruñ maḳdemi emvāt-ı bāġa tāze cān virdi
Hevānuñ iʿtidālı rūḥ-baḫş itdi gülistānı

emvāt-ı ġam-ı hicr:

1. **emvāt-ı ġam-ı hicr:**-*e*
Kaside 10
Mısra: **6**
Ayrılık acısıyla ölmüş kimseler.

Yine ol Ḫıżr-ṣıfat geldi ki yümn-i ḳademi
Virdi emvāt-ı ġam-ı hicre ḥayāt-ı cāvīd

en evvel:

1. **eñ evvel:**
Gazel 1070
Mısra: **3**
İlk önce, en başta.

Eñ evvel ḫod biz aldanduḳ o luṭf-ı miḥnet-encāma
Murāduñ neydügi luṭf itmedin aġyāra besbelli

2. **en evvel:**
Kaside 38
Mısra: **38**
İlk önce, en başta, evvela.

Ḥayā vü ʿilm ü ʿirfānile ism-i pāki bürhāndur
En evvel ḳıl duʿāsın ʿarż Bürhānzāde ʿOs̱mānuñ

encām:

1. **encām:**-*dur*
Gazel 151
Mısra: **4**
Başa gelen bir durum veya olay.

Faṣl-ı güldür cām ṣun sāḳī ki şeyḫ-i tevbekār
Vādi-i ḥayretdedür ser-geşte-i encāmdur

2. **encām:**-*ı, -n, -da*
Gazel 424
Mısra: **4**
Son, nihayet.

Kemer-vārī miyān-ı dilbere zāhid ṭolaşduḳda
O pīç u tābuñ encāmında belden pāk ḫancer yer

encüm:

1. **encüm:**
Gazel 116
Mısra: **6**
Yıldızlar, nücum.

Gördiler surḫ u sefīde meylüñi gökden saña
ʿArż ider encüm sefīd u mihr-i ʿālem-tāb surḫ

encüm-āsā:

1. **encüm-āsā:**
Müseddes 6
Mısra: **19**
Yıldızlar gibi.

Encüm-āsā ḫʷāb görmez çeşm-i giryānum benüm
Giceler ḫalḳı uyutmaz āh ü efġānum benüm

encümen:

1. **encümen:**-*den*
Kaside 36
Mısra: **4**
Meclis, cemiyet, topluluk.

Dembedem yüz ṭutmada meclis perīşān olmaġa

Encümenden bāde-i behcet-fezā eksilmede

2. **encümen:**-*i*
Gazel 1101
Mısra: **2**
Meclis. || *İçkili eğlenceli meclis, bezm.*

Bāġı bārān yudı pāk eyledi ṣaḥn-ı çemeni
Gelüñüz ṣaḥn-ı çemende ḳuralum encümeni

encümen-ārā:

1. **encümen-ārā:**
Gazel 295
Mısra: **4**
Meclisin süsü.

Nüktedānlıḳda tefavvuḳ idemez ṣāʿire ġayr
Ḳande otursa olur encümen-ārā ṣāʿir

encümen-ārā-yı neşāṭ:

1. **encümen-ārā-yı neşāṭ:**
Gazel 569
Mısra: **1**
Meclisi süsleyen neşe.

Olsa nüh-cām-ı felek encümen-ārā-yı neşāṭ
Dīde-i ḫāṭıruma gelmeye ṣaḥbā-yı neşāṭ

encümen-efrūz:

1. **encümen-efrūz:**
Müseddes 2
Mısra: **6**
Meclisi parlatan, aydınlatan.

Köhne ʿālem yeñilendi yine nevruz oldı
Gül gibi sāġar-ı mey encümen-efrūz oldı

encümen-i derd ü ġam:

1. **encümen-i derd ü ġam:**-*a*
Gazel 956

Mısra: **9**
Dert ve keder meclisi.

Şemʿ idüp encümen-i derd ü ġama ey Rūḥī
Yaḳdı yandurdı bizi āteş-i şevḳıyla o māh

encümen-i rindān:

1. **encümen-i rindān:**-*a*
Gazel 932
Mısra: **6**
Rindler meclisi.

Şemʿ-i ḥüsnüñle gelüp bezmimüz itdüñ rūşen
Dāyimā sen gelesin encümen-i rindāna

encüm-i çarh-ı dīde-bān it-:

1. **encüm-i çarḫ-ı dīde-bān id-:**-*elüm*
Gazel 805
Mısra: **14**
Felekteki yıldızlara bekçilik etmek.

Giceler ṣubḥa dek ṣarāb içelüm
Encüm-i çarḫ-ı dīde-bān idelüm

encüm-i raḥşān:

1. **encüm-i raḫşān:**
Kaside 15
Mısra: **65**
Parlak yıldızlar.

Lāmīʿ olan cā-be-cā encüm-i raḫşān degül
Mūm ṭonanmasını itdi gice āsumān

encüm-i tābān:

1. **encüm-i tābān:**
Kaside 40
Mısra: **36**
Parlak yıldızlar.

Felek-i ḳadr ü şerefde biri mehdür biri mihr
Gözüñ aydın ol iki encüm-i tābān eyüdür

encüm-misāl:

1. **encüm-miṣāl:**
Gazel 729
Mısra: **2**
Yıldızlar gibi.

Dün gice yād-ı ruḫuñla ey meh-i ṣāḥib-cemāl
Ṣubḥa dek bir laḥẓa çeşmüm yummadum encüm-miṣāl

encüm-vār:

1. **encüm-vār:**
Gazel 446
Mısra: **5**
Yıldızlar gibi.

Şevḳ-i māh-ı ruḫile encüm-vār
Giceler ṣubḥ olınca bīdāruz

endāze-kālā-yı neşāṭ:

1. **endāze-kālā-yı neşāṭ:**
Gazel 569
Mısra: **4**
Kumaş ölçüsünün mutluluğu.

Yine sāḳī meye dest ursa açup bāzūsın
Olsa der-kār ol endāze-kālā-yı neşāṭ

endīşe:

1. **endīşe:**-*s, -i, -n*
Gazel 935
Mısra: **7**
Kaygı, tasa, gam, keder.

Bahār endīşesin anlar ḫazān faṣlında çekmezler
Ki gitmez ellerinden gül gibi bir laḥẓa peymāne

2. **endīşe:**-*den*
Gazel 176
Mısra: **4**
Düşünce, hayal, fikir.

Ṣarılmaḳ mümteniʿdür sīne-i sīmīn-i dildāra
Biz ol endīşeden dūruz ḫayāl-ı ḫāmımuz yoḳdur

3. **endīşe:**-*si*
Gazel 925
Mısra: **13**
Düşünce, kaygı, gam, keder, korku.

Bir yaña hicr endīşesi bir yaña tenhāluḳ ġamı
Ḥālüñ nolurdı Rūḥiyā eglenmeseñ eşʿārile

4. **endīşe:**-*s, -i, -n, -den*
Gazel 461
Mısra: **21**
Düşünce, kaygı.

Cihānuñ devleti endīşesinden olmışuz fāriġ
Ṣafāmuz var ġulām-ı ḫānedān-ı Muṣṭafāyuz biz

5. **endīşe:**--*i*
Gazel 195
Mısra: **10**
Düşünce, fikir. II Hayal.

Ḳomazsın zülfin elden boynı baġlu ḳuluñam dirsin
Ḳoya Rūḥīʿaceb endīşe-i dūr u dırāzuñ var

6. **endīşe:**-*s, -i, -y, -le*
Gazel 912
Mısra: **1**
Kaygı, tasa.

Cihānuñ devleti endīşesiyle ḫalḳ miḥnetde
Yine faḳr u fenāya sālik olanlar ferāġatda

endīşe çek-:

1. **endīşe çek-:**-*er*
Gazel 58
Mısra: **5**
Endişelenmek, tasalanmak.

Yaḳa çāk olmadan endīşe çeker mi ʿāşıḳ
Mest u medhūşları neyler begüm endīşe-i ceyb

endīşe eyle-:

1. **endīşe eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 835
Mısra: **1**
Endişelenmek, tasalanmak, kaygılanmak.

ʿĀḳibet dehrüñ fenāsın eyleyüp endīşe ben

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ʿIyş u ʿişret ḳılmaġı ḳıldum cihānda pīşe ben

endīşe-i aġyār:

1. **endīşe-i aġyār:**-*ı*
Gazel 273
Mısra: **9**
Ağyar düşüncesi, rakiplerin endişesi.

Ḫāne-i dilden çıḳar endīşe-i aġyārı hep
Rūḥiyā maḳṣūd enīs ise ġam-ı dilber yiter

endīşe-i ʿaşḳ:

1. **endīşe-i ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 827
Mısra: **9**
(Sevgiliye olan) Aşkın tasası.

Endīşe-i ʿaşḳuñ beni sevdālara şaldı
Dünyāya gelüp ben de ʿaceb kāra yapışdum

endīşe-i cāh:

1. **endīşe-i cāh:**
Kaside 1
Mısra: **3**
Makam mevki kaygısı.

Mużṭarīb eylemez oldı bizi endīşe-i cāh
Rūz u şeb ḥubb-ı İlah oldı baña ḫāṭır-ḫāh

endīşe-i ceyb:

1. **endīşe-i ceyb:**
Gazel 58
Mısra: **6**
Yaka kaygısı.

Yaḳa çāk olmadan endīşe çeker mi ʿāşıḳ
Mest u medhūşları neyler begüm endīşe-i ceyb

endīşe-i dehr:

1. **endīşe-i dehr:**-*i*
Müseddes 3
Mısra: **6**
Dünyanın tasası.

Var ümīdüm kim şarāb-ı vaṣluñı nūş eyleyem
Mest olup endīşe-i dehri ferāmūş eyleyem

endīşe-i ferdā:

1. **endīşe-i ferdā:**
Gazel 525
Mısra: **12**
Gelecek kaygısı.

ʿİşretde taḳāżā-yı zamāna göre rindān
Zühhādda endīşe-i ferdā ġam-ı imrūz

endīşe-i ferdā-i ġam-endūz:

1. **endīşe-i ferdā-i ġam-endūz:**
Kaside 28
Mısra: **14**
Gamlı gelecek kaygısı.

ʿİşretde taḳāżā-yı zamāne göre rindān
Zühhādda endīşe-i ferdā-i ġam-endūz

endīşe-i günāh:

1. **endīşe-i günāh:**-*dan*
Kaside 5
Mısra: **19**
Günaha girme kaygısı.

Endīşe-i günāhdan olduḳca dil melūl
Eyler mahabbetüñ aña ilḳā-yı lā-taḥaf

endīşe-i hicr:

1. **endīşe-i hicr:**
Kaside 20
Mısra: **9**
Ayrılık korkusu.

Fikr-i rakīb ü endīşe-i hicr
Birisi fāsid birisi bāṭıl

endīşe-i hicrān it-:

1. **endīşe-i hicrān id-:**-*er, -ken*
Gazel 899
Mısra: **3**
Ayrılık telaşına kapılmak, tasalanmak.

Göñül endīşe-i hicrān iderken kendüden gitdi
Uyanmaḳ iḥtimāli yoḳ daḥi ḫᵛāb-ı eceldür bu

endīşe-i kevser:

1. **endīşe-i kevser:**
Gazel 183
Mısra: **7**
Kevser havuzunun düşüncesi.

Ṣūfīleri zühd eylemiş endīşe-i kevser
Bīçārelerüñ giydügi dāyim ʿaselīdür

endīşe-i laʿl-ı leb:

1. **endīşe-i laʿl-ı leb:**-*üñ, -le*
Gazel 99
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Lal dudaklarının kederi.

Ṭoludur endīşe-i laʿl-ı lebüñle göñlimüz
Ey gül-i ter nitekim ṣāfī şarabile zücāc

endīşe-i laʿl:

1. **endīşe-i laʿl:**-*uñ*
Gazel 150
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Kırmızı dudaklarının kederi.

Dil-ḫastalaruz pīşemüz endīşe-i laʿluñ
Kim ḳalbe ṣafā rūḥa ġıdā derde devādur

endīşe-i müjgān:

1. **endīşe-i müjgān:**-*ı*
Gazel 294
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Kirpiklerinin tasası.

Ṣanmañ endīşe-i müjgānı çıḳar ḫāṭırdan
Dīde-i cānum o peykān-ı ciger-dūzdadur

endīşe-i rūy:

1. **endīşe-i rūy:**-*uñ*
Gazel 621
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Yüzünün düşüncesi, hayali.

Dil ki bī-şevḳ ola göz bī-nūr olur cāñ bī-żiyā
Gönlimüzden gitmesün endīşe-i rūyuñ senüñ

endīşe-i sūd u ziyān:

1. **endīşe-i sūd u ziyān:**
Gazel 464
Mısra: **6**
Fayda ve zarar kaygısı.

Ne ġam ger cān virüp kām almaduḳsa ey gerdūn
Ḫudā ʿaşk ehline endīşe-i sūd u ziyān virmez

endīşe-i vaṣl:

1. **endīşe-i vaṣl:**-*ı*
Gazel 715
Mısra: **5**
Kavuşma düşüncesi.

Cāna endīşe-i vaṣlı yeter ol māhuñ enīs
Ey ġam-ı hicr yüri sen dil-i gümrāh ile ol

endīşe-i vuṣlat:

1. **endīşe-i vuṣlat:**
Gazel 83
Mısra: **1**
Kavuşma hayali.

Eger şu sepmeseydi dembedem endīşe-i vuṣlat
Ne dil ḳordı ne cān yandurmaduḳ sūz-ı ġam-ı firḳat

endūh:

1. **endūh:**
Gazel 334
Mısra: **1**
Gam, iç sıkıntısı.

Endūh u ġamuñ hem-reh-i cān u dilimüzdür
Ser-ḥadd-i belā ara yanı menzilimüzdür

2. **endūh:**
Gazel 509
Mısra: **10**
Keder, elem, gam, gussa, kaygı, sıkıntı, ıztırab, üzüntü.

ʿĀlemi gezmekdeyüz Ferhādile Mecnūnile
Gāh kūh-ı derd ü geh endūh ṣaḥrāsındayuz

3. **endūh:**
Gazel 1089
Mısra: **3**
Gam, keder, tasa.

Ġam u endūh u belā vü elem ü renc ü ʿanā
Ne dilerseñ bulınur dilde ṣafādan ġayrı

endūh u ġam çek-:

1. **endūh u ġam çek-:**-*uñ, -me, -den*
Gazel 677
Mısra: **1**
Üzülmek, kaygılanmak, tasalanmak.

Fāriġuz çekmeden endūh u ġamuñ dünyānuñ
Ẕevḳimüz var elem-i ʿaşḳı ile cānānuñ

endūh-gīn:

1. **endūh-gīn:**
Gazel 207
Mısra: **1**
Gamlı, tasalı.

Gönli ḥazīn u ḫāṭırı endūh-gīn olur
Bir kāmilüñ ki yārı erāzil-nişīn olur

endūh-ı ʿālem:

1. **endūh-ı ʿālem:**-*den*
Tarih 76
Mısra: **5**
Dünyanın tasası.

Daḫi şimdengirü endūh-ı ʿālemden ne ġam yersin
Ṣafālar eyle maḳṣūdınca çünkim behcet el virdi

endūh-ı firḳat:

1. **endūh-ı firḳat:**-*den*
Gazel 546
Mısra: **4**
Ayrılığın gamı.

Ten-i mecrūḥı hep gitmiş hemān bir üstüḫān ḳalmış
Göñül endūh-ı firḳatden şu deñlü derd-nāk olmış

2. **endūh-ı firḳat:**-*la*
Gazel 793
Mısra: **7**
(Sevgiliden) Ayrılık tasası.

ʿAceb ḥālüm nolur şimdengirü endūh-ı firḳatla
Ne dilde ṣabr ḳoymışdur ne başda ʿaḳl cānānum

3. **endūh-ı firḳat:**-*uñ, -dan*
Gazel 22
Mısra: **7**
Ayrılık acısı.

Endūh-ı firḳatuñdan ben ḫāk-sār-ı ʿālem
Feyż-i maḥabbetümden sen şāh-ı ʿālem-ārā

endūh-ı ḳalb:

1. **endūh-ı ḳalb:**-*üm, -le*
Gazel 383
Mısra: **2**
Kalbin kederi.

Olurdı olsa ey ḫūnī yanuñda nīk ü bed ẓāhir
Benüm endūh-ı ḳalbümle ṣafā-yı ṭabʿ-ı ġayr āḫır

enfās-ı feyżullah:

1. **enfās-ı feyżullah:**-*dan*
Kaside 22
Mısra: **13**
Allah tarafından gönderilen bolluk ve bereket nefesi.

Geldi ol eyyam kim enfās-ı feyżullahdan
Açıla ruḫsār-ı ḫubān gibi gülzār-ı murād

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

enfās-ı rūh-bahş:

1. **enfās-ı rūḥ-baḫş:**-*ile*
Gazel 230
Mısra: **11**
Canlar bahşeden nefes.

Enfās-ı rūḥ-baḫşile ʿİsī-i vaktsin
Ölmez demüñden ol ki meded-i ḥayāt umar

enfüs:

1. **enfüs:**-*e*
Gazel 981
Mısra: **2**
Nefsler. || Mana ve gönül âlemi. Tasavvufta Allah, âfâktan (nesneler âlemi) çok enfüste (kalp) aranır.

Fikr-i muḥāl itme bu nüh-ṭāḳda
Enfüse gel nesne yoḳ āfāḳda

engür:

1. **engür:**-*i*
Gazel 954
Mısra: **8**
Üzüm.

Çeşmümde ḳanlu yaşumı gören biʿaynihi
Engüri mey ḳonıldı şanur āb-gīneye

engüşt:

1. **engüşt:**-*i, -n, -e*
Gazel 1022
Mısra: **8**
Parmak.

O perīnüñ ele āsān getürürdüm laʿluñ
Ger Süleymān gibi engüştine ḫātem girse

enīnī:

1. **enīnī:**-*n, -üñ*
Kaside 38
Mısra: **17**
Rûhî'nin dostlarından Enînî.

Enīnīnüñ daḥi iyniyyetin ʿarż eyleyüp di kim
Olupdur Nuṣretī keyfiyyet-i mihrüñle ḫayrānuñ

enīs:

1. **enīs:**-*üm, -dür*
Gazel 269
Mısra: **9**
Arkadaş, dost, yaren.

Ġam-ı cānān enīsümdür belā küncinde ey Rūḥi
Beni tenhā ḳomaz bir dem ʿazīzüm yār-ı cānumdur

enīs-i dīrīne:

1. **enīs-i dīrīne:**-*m*
Terkib-bend 7
Mısra: **13**
Eski dost.

Var idi bir enīs-i dīrīnem
Hem enīs idi hem baña hemdem

enīs-i ehl-i ḥāl:

1. **enīs-i ehl-i ḥāl:**
Gazel 809
Mısra: **10**
Hakikat ehlinin dostu.

Rümūz-ı lā-yezālu'l-ʿabda maẓhar düşdi ey Rūḥī
Enīs-i ehl-i ḥāl olsa nola bu şiʿr-i merġūbum

enīs-i resūl:

1. **enīs-i resūl:**
Kaside 6
Mısra: **3**
Hz. Muhammed'in dostu.

Biri enīs-i resūl ü biri mutīʿ-i resūl
Biri veliyy-i Ḫudā biri ser-firāz-ı kiram

ente ḫayraʾl-muḥsinīn:

1. **ente ḫayraʾl-muḥsinīn:**
Kaside 35
Mısra: **22**
Sen ihsan edenlerin en hayırlısısın.

İzdiyād-ı faẓl u ḳadr u dīn ü īmān isterin
Faẓluña ḳıldum tevekkül ente ḫayraʾl-muḥsinīn

envār:

1. **envār:**-*ı*
Gazel 420
Mısra: **4**
Nurlar, aydınlıklar.

Kime kim medd-i naẓar ola ḫayāl-i ruḫ-ı dost
Ṣubḥ-dem gördügi envārı şeb-i tār görür

2. **envār:**-*a*
Gazel 1
Mısra: **2**
Nurlar II (tas.) Hakk'ın tecellileri.

Ḳad bedā min ʿaks-i kāʾsi'l-ʿaşḳı envāriʾl-hüdā
Düşdi ol envāra maẓhar ʿārif-i sırr-ı Ḫüdā

envāriʾl-hüdā:

1. **envāriʾl-hüdā:**
Gazel 1
Mısra: **1**
Allah'ın nurları.

Ḳad bedā min ʿaks-i kāʾsi'l-ʿaşḳı envāriʾl-hüdā
Düşdi ol envāra maẓhar ʿārif-i sırr-ı Ḫüdā

enverī-i şehd-maḳāl:

1. **enverī-i şehd-maḳāl:**
Kaside 9
Mısra: **66**
Sözü tatlı Enverî. || Evhadüddîn-i Enverî.

İden bu devrde sen ser-bülendi Sencer-i vaḳt
ʿAceb mi ḳılsa beni Enverī-i şehd-maḳāl

epsem:

1. **epsem:**
Kaside 38
Mısra: **95**
Sessiz, ses çıkarmayan, susan.

Dilin çeksün götine epsem olsun yoḫsa vallahi

Düşüp ardına anuñ eylerin merdūdı dünyānuñ

2. **epsem:**
Gazel 696
Mısra: **3**
Dilsiz, konuşmayan, ebkem.

Ẕevḳ-i vaḥdet kār-ı bī-ḳarāruñdur ey dil epsem ol
Sen daḥi bu kār-gāh-ı ġamda bī-kār olmaduñ

er:

1. **er:**
Gazel 349
Mısra: **12**
Yiğit.

Rūḥiye bī-sebeb taʿarrużı ḳo
Er iseñ şiʿrinüñ cevābın vir

2. **er:**
Gazel 174
Mısra: **11**
Erkek, yiğit.

Cefā-yı yāra er ol tek hemān taḥammül ḳıl
Gel ey raḳīb ki bizden saña żarar yoḳdur

3. **er:**-*le*
Kaside 16
Mısra: **44**
Yiğit, erkek, asker.

Nāmile işlermiş iş gerçekmiş ādem yoḳsa kim
Beş biñ erle şāha ḳarşu ṭurmaġa var mi mecāl

4. **er:**
Gazel 1100
Mısra: **3**
Adam, erkek, yiğit.

Er olan kimse virür pīre-zen-i dehre ṭalāḳ
İde bu erlügi şimdi ḳanı bir merd ḳanı

erāzil:

1. **erāẕil:**
Kıt'a 12
Mısra: **2**
Reziller, alçak kimseler.

Ne miḥnetdür ki yārānuñla kendi ʿālemüñdeyken
Ola bir ḳaç erāẕil bī-tekellüf meclise dāḫil

2. **erāẕil:**
Kaside 33
Mısra: **11**
Çok rezil, bayağı ve âdî kimseler.

Erāẕil ṣafāda eʿāli belāda
Zihī nā-muvāfıḳ zihī nā-münāsib

erāzil-nişīn ol-:

1. **erāzil-nişīn ol-:**-*ur*
Gazel 207
Mısra: **2**
Adi ve rezil kimselerle oturup kalkmak.

Göñli ḥazīn u ḫāṭırı endūh-gīn olur
Bir kāmilüñ ki yārı erāzil-nişīn olur

erāzil-nişīnlüg:

1. **erāzil-nişīnlüg:**-*üñ*
Gazel 207
Mısra: **9**
Adi ve rezil kimselerle oturup kalkma.

Şaldı beni gümāna erāzil-nişīnlügüñ
Ḳorḳum hemān odur ki gümānum yaḳīn olur

erbāb-ı ʿadl:

1. **erbāb-ı ʿadl:**-*e*
Tarih 1
Mısra: **10**
Doğruluk ve adalet sahipleri.

Şeh-i şāhib-ḫıred Sulṭān Muḥammed ol ki devrinde
Mekān erbāb-ı ʿadle cāh u ehl-i ẓulme çāh oldı

erbāb-ı ʿaḳl:

1. **erbāb-ı ʿaḳl:**
Gazel 592
Mısra: **7**
Akıl sahipleri.

Taḥḳīḳ-i men ʿaref'de erbāb-ı ʿaḳl ḥayrān
Esrāra vāḳıf olmaḳ bir özge ḥālet ancaḳ

erbāb-ı ʿaşḳ:

1. **erbāb-ı ʿaşḳ:**
Gazel 818
Mısra: **13**
Aşk sahipleri, aşk ehli kimseler; âşıklar.

Himmet-i ḫūbānı gördüm ẕikr ider erbāb-ı ʿaşḳ
Sevdügümden gördügüm iḥsānı añdum aġladum

erbāb-ı başīret:

1. **erbāb-ı başīret:**
Gazel 704
Mısra: **3**
Kalp gözüyle gören kimseler.

Görmiş erbāb-ı başīret ʿālemi ʿayn-ı elem
Ḳılmış esḥāb-ı ḥaḳīḳat ādemi bir dem ḫayāl

erbāb-ı belāġat:

1. **erbāb-ı belāġat:**
Kaside 10
Mısra: **42**
Belagat sahipleri, şairler.

Dökse bāran yerine dürr ü güher devrüñde
Açmaz erbāb-ı belāġat felege dest-i ümīd

erbāb-ı bezm:

1. **erbāb-ı bezm:**
Gazel 90
Mısra: **2**
İçki meclisindeki kimseler.

Laʿl-ı lebüñle itse leṭāfetde cām baḥs
Erbāb-ı bezm eyler anuñla tamām baḥs

2. **erbāb-ı bezm:**
Gazel 576
Mısra: **13**
Mecliste bulunan kimseler.

Erbāb-ı bezm birbirine düşdi mest olup
Rūḥī bu ḥāli gördi vü çizdi kenār şemʿ

3. **erbāb-ı bezm:**-*e*
Gazel 208
Mısra: **5**
Meclis ehli. || *Dervişler.*

Germ olup erbāb-ı bezme itdiler ʿarż-ı cemāl
Her belā-keş ʿāşıḳuñ baġrına biñ dāġ urdılar

erbāb-ı cāh:

1. **erbāb-ı cāh:**-*a*
Gazel 906
Mısra: **8**
Yüksek makam sahipleri.

Añ ol güni ki ḫʷāb-gehüñ zīr-i ḫāk ola
Erbāb-ı cāha rıfʿat içün intisābı ḳo

erbāb-ı devlet:

1. **erbāb-ı devlet:**
Muhammes 1
Mısra: **7**
Devlet adamları, devlet yönetiminde söz sahibi kişiler.

Mālile erbāb-ı devlet oldı cümle bed-neseb
Merdüm-i dānā olan her dem çeker dürlü taʿab

erbāb-ı dil:

1. **erbāb-ı dil:**
Tarih 37
Mısra: **9**
Gönül sahipleri, âşıklar. || *Şairler.*

Ḫışt-ı rāhın bāliş-i rāḥat bilür erbāb-ı dil
Ḫākipāyın tūtiyā-yı çeşm ider ḫayl-ı kirām

2. **erbāb-ı dil:**-*den*
Gazel 128
Mısra: **6**
Gönül erbabı II Şairler.

Degüldür añа dilberlük yüzinden meylimüz tenhā
Söz añlar olsa dilber olur erbāb-ı dilden ʿad

3. **erbāb-ı dil:**-*i*
Gazel 1049
Mısra: **5**
Gönül erbabı, âşıklar.

Erbāb-ı dili ḳırdı geçürdi lebüñ ammā
Bu fitneye hep nergis-i mestüñ sebeb oldı

4. **erbāb-ı dil:**-*üñ*
Gazel 298
Mısra: **4**
Gönül erbabı.

Lāle-zāruñ mey-i şevḳile iderler ẕevḳin
Şimdi eglencesi erbāb-ı dilüñ sāġardur

erbāb-ı dīn:

1. **erbāb-ı dīn:**
Tarih 10
Mısra: **6**
Din sahipleri, dindarlar.

Ḥażret-i şeyḫuñ idüp cāmiʿi yanında saʿy
Kim ide erbāb-ı dīn anda edā-yı ṣalāt

erbāb-ı divān:

1. **erbāb-ı divān:**
Tarih 62
Mısra: **10**
Divan erbabı; şairler.

Ḳıldı Rūḥī şevḳile tārīḫ-i teşrīfin raḳam
Müjde ey erbāb-ı divān geldi bir ḳadr-i celil

erbāb-ı duʿā:

1. **erbāb-ı duʿā:**
Kıt'a 28
Mısra: **6**
Dua sahipleri.

Aṣḥāb-ı recā dergeh-i luṭfuñda mülāzım
Erbāb-ı duʿā edʿiye-i cāhuña meşġūl

erbāb-ı faḳr u faḳa:

1. **erbāb-ı faḳr u faḳa:**
Gazel 913
Mısra: **3**
Fakirler.

Erbāb-ı faḳr u faḳa vü ehl-i ġınā ki var
Dergāh-ı Ḥaḳda her biri bir iltimāsda

2. **erbāb-ı faḳr u faḳā:**-*y, -a, -çün*
Gazel 631
Mısra: **6**
Yoksulluk çekenler, fakir kimseler.

Ḳılsun ġanī hemīşe seni İzid-i kerīm
Erbāb-ı faḳr u faḳāyaçün var ʿināyetüñ

erbāb-ı faẓl:

1. **erbāb-ı faẓl:**
Gazel 888
Mısra: **10**
Fazilet sahipleri.

Ṣadr-ı saʿādete giç ümmīd-baḫş-ı dehr ol
Erbāb-ı faẓl dāyim ümmīd-vāruñ olsun

2. **erbāb-ı faẓl:**
Tahmis 5
Mısra: **24**
Fazilet sahipleri.

Rūḥī ʿaceb mi olsa ġam-ı dehre mübtelā
Erbāb-ı faẓl ḫāk-ı meẕelletde Ḥükmiyā

3. **erbāb-ı faẓl:**-*dan*
Gazel 631
Mısra: **7**
Fazilet sahibi, kıymetli kişiler.

Eksik degül çü himmetüñ erbāb-ı faẓldan
Olsun senüñle himmeti merdān-ı himmetüñ

erbāb-ı ġaflet:

1. **erbāb-ı ġaflet:**
Gazel 253
Mısra: **5**
Gaflet ehli kimseler, Hak'tan habersiz olanlar.

Efsānesinden vāʿıẓuñ erbāb-ı ġaflet ḥˇābda
Bīdār iden ʿārifleri ol çeşm-i ḫˇāb-ālūdedür

erbāb-ı ġaraż:

1. **erbāb-ı ġaraż:**
Terkib-bend 8
Mısra: **9**
Garaz sahipleri, kötü niyet besleyip düşmanlık eden kişiler.

Erbāb-ı ġaraż bizden ırağ olduġı yegdür
Düşmez yire zīrā oḳumuz şāḥib-i şaştuz

erbāb-ı ġınā:

1. **erbāb-ı ġınā:**
Kaside 21
Mısra: **38**
Zengin, varlıklı kimseler.

Var bir mertebe āsūdelügi ḫalḳuñ kim
Fuḳara zümresine reşk ider erbāb-ı ġınā

erbāb-ı ḥācet:

1. **erbāb-ı ḥācet:**-*e*
Gazel 301
Mısra: **4**
Dilek sahipleri.

Bīdār ol ey saʿādete ṭālib ki luṭf-ı Ḥaḳ
Erbāb-ı ḥācete ne virürse seḥer virür

erbāb-ı ḥāl:

1. **erbāb-ı ḥāl:**
Gazel 326
Mısra: **14**
Hal ehli.

Vaṣf-ı ḫaṭuñda nükte-güẕār olduġum bu kim
Erbāb-ı ḥāl o nükte-i mermūza reşk ider

2. **erbāb-ı ḥāl:**
Tarih 37
Mısra: **5**
Halden anlayıp duruma göre hareket eden kimse.

Ol ki māyildür ṣafā-yı ṭabʿına erbāb-ı ḥāl
Ol ki ḳāyildür kelām-ı pākine ʿālem tamām

3. **erbāb-ı ḥāl:**-*e*
Gazel 324
Mısra: **18**
Gönlü Allah aşkı ile dolu olan, bildiklerini sözde bırakmayıp fiile geçiren Allah'ın sevgili kulları.

O luṭfı kim iderdi ẕāt-ı rūḥullah emvāta
Bu gün erbāb-ı ḥāle ḥālini nüktedān eyler

erbāb-ı harābāt:

1. **erbāb-ı ḫarābāt:**
Gazel 724
Mısra: **3**
Meyhanede bulunan kişiler.

Taḥsīl-i maḳām itdiler erbāb-ı ḫarābāt
Bir küşesine sen daḫi giç ehl-i maḳām ol

2. **erbāb-ı ḫarābāt:**
Gazel 1049
Mısra: **13**
Meyhane sakinleri, vaktini meyhanede geçirenler.

Hep maẕhar-ı luṭf oldılar erbāb-ı ḫarābāt
Rūḥī ne günāh itdi ki aña ġażāb oldı

3. **erbāb-ı ḫarābāt:**-*ile, -dür*
Gazel 480
Mısra: **7**
Meyhane ehli.

Almamuz virmemüz erbāb-ı ḫarābātiledür
Münkir-i laḳlaḳa-i zühd-fürūşānuz biz

erbāb-ı ḥased:

1. **erbāb-ı ḥased:**
Gazel 135
Mısra: **6**
Kıskanç kimseler. || *Rakipler.*

Terk-i ser itdügüme ağlamam ammā ġam odur
Yeñi başdan yine iḥyā olur erbāb-ı ḥased

erbāb-ı heves:

1. **erbāb-ı heves:**
Gazel 1102
Mısra: **4**
Nefsinin hoşuna giden şeylere yönelenler.

Ben ḳuluñdan şor ki yıllarla belāsın çekmişem
Bilmez erbāb-ı heves ol ḫaṭṭ u ḫāluñ ḳadrini

erbāb-ı ḥikmet:

1. **erbāb-ı ḥikmet:**
Gazel 454
Mısra: **12**
Hikmet erbabı. || *Her şeyde bir hikmet arayanlar.*

ʿAyn-ı ḫaḳīḳat añlamışuz biz şerīʿatı
Erbāb-ı ḥikmet añlayamazlar murādımuz

erbāb-ı hıred:

1. **erbāb-ı ḫıred:**
Terkib-bend 8
Mısra: **165**
Akıl sahipleri, akıllı kimseler.

Erbāb-ı ḫıred ẕerre ḳadar muʿtekid olmaz
Ol mürşide kim muʿteḳid-i bī-ḫıredāndur

erbāb-ı hudā:

1. **erbāb-ı ḫudā:**
Kaside 21
Mısra: **28**
Allah yolundaki kimseler.

Līk insān olana vech-i maʿīşet lāzım
Ḫırḳa vü loḳmaya muḥtācdur erbāb-ı Ḫudā

erbāb-ı hüsn:

1. **erbāb-ı ḫüsn:**-*e*
Gazel 563
Mısra: **8**
İyilik sahipleri.

Luṭf it baña ki ehl-i kemālüñ riʿāyeti
Erbāb-ı ḥüsne farżdur ey işve-bāz farż

2. **erbāb-ı ḥüsn:**-*e*
Gazel 557
Mısra: **3**
Güzellik erbabı, güzelden anlayan kimseler.

Cemīʿ-i ḫāṣdur erbāb-ı ḥüsne yoḳ sözimüz
Velī seni bilirüz içlerinde ḫāṣu'l-ḫāṣ

erbāb-ı husrān:

1. **erbāb-ı ḫusrān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **44**
Hüzün sahipleri. || *Bozguna uğramış düşmanlar.*

Ġaraz kim evvel ol ḳaldurdı bayraḳ girdi meydāna
Bozıldı cānibinden ʿaskeri erbāb-ı ḫusrānuñ

erbāb-ı ʿirfān:

1. **erbāb-ı ʿirfān:**
Tarih 6
Mısra: **6**
İlim sahipleri.

İrdi ol gün kim başa faẓl ehli eflāka ḳadem
Geldi ol dem ki ola erbāb-ı ʿirfān şād-kām

2. **erbāb-ı ʿirfān:**-*a*
Gazel 488
Mısra: **24**
Allah'ın gizli sırlarına ve eşyanın hakikatine vakıf olanlar.

Bu gün meddāḥıyuz bir himmeti ʿālīnüñ ey Rūḥī
Bülend-āvāzeyüz erbāb-ı ʿirfāna ṣalāyuz biz

3. **erbāb-ı ʿirfān:**-*ı*
Gazel 919
Mısra: **9**
İlim erbabı, arifler.

ʿAceb mi ḫalḳ-ı ʿālem çignese erbāb-ı ʿirfānı
Çıḳarlar Rūḥiyā lābüd dıraḫt-ı mīve-dār üzre

4. **erbāb-ı ʿirfān:**-*uñ*
Gazel 283
Mısra: **5**
Arifler, irfan sahipleri.

Cān virüp erbāb-ı ʿirfānuñ müdām içdükleri
Görseñ ey ṣūfī ṣarāb-ı nābdur ammā nedür

5. **erbāb-ı ʿirfān:**-*uñ*
Gazel 641
Mısra: **2**
Arifler, gönül bilgisine vakıf kimseler.

Ḥayat-efẓā-yı ehl-i faẓl iken luṭf-ı fırāvānuñ
Ne lāyıḳdur kesilmek dirligi erbāb-ı ʿirfānuñ

erbāb-ı kelām:

1. **erbāb-ı kelām:**
Tarih 3
Mısra: **6**
Söz erbabı; şairler.

Yine ṭoġdı maṭlaʿ-ı ʿizzetten ol ḫurşīd kim
Ḫoş giçerler sāye-i ʿadlinde erbāb-ı kelām

erbāb-ı kemāl:

1. **erbāb-ı kemāl:**
Kıt'a 29
Mısra: **8**
İlim, ahlak ve fazilet bakımından olgunluk sahibi kimseler.

Ol melek-şān kim düşüp maẓhar kemāl-ı luṭfuña
Nāmını vird-i zebān itmişdür erbāb-ı kemāl

2. **erbāb-ı kemāl:**-*a*
Gazel 667
Mısra: **10**
İlim ve fazilet bakımından olgunluğa erişmiş kimseler.

Rūḥiyā ḳaṭʿ-ı ʿadū ṭabʿuña nokṣān virmez
Bildürür rütbeñi erbāb-ı kemāla suḫanuñ

3. **erbāb-ı kemāl:**-*a*
Gazel 781
Mısra: **10**
Kemal sahipleri, fazilet sahibi kimseler.

Ġam yimem ḳadeḥ-i ʿadūdan ki benüm ey Rūḥī
Bildürür rütbemi erbāb-ı kemāla ġazelüm

4. **erbāb-ı kemāl:**-*uñ*
Gazel 965
Mısra: **14**
İlim ve fazilet yönünden noksansız kişiler.

O Pāṣā-yı saʿādet-mend kim devrinde ey Rūḥī
Giçe evḳātı erbāb-ı kemāluñ ʿıyş u ʿişretle

5. **erbāb-ı kemāl:**-*uñ*
Muhammes 1
Mısra: **26**
İlim ve fazilet sahipleri, kâmil insanlar.

Gitdi ḫayfā ḳalmadı ehl-i kemāluñ raġbeti
Şimdi erbāb-ı kemāluñ işleri oldı tamām

6. **erbāb-ı kemāl:**-*üñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **254**
Bilgili ve olgun kişiler.

Evc-i felege başdı ḳadem cāhile cāhil
Erbāb-ı kemālüñ yeri yoḳ zīr-i felekde

erbāb-ı kerem:

1. **erbāb-ı kerem:**-*den*
Tarih 4
Mısra: **12**
İyilik ve cömertlik sahipleri.

Ki niçün gelmeye bir ehl-i suḫan Baġdāda
Ola ḫālī niçün erbāb-ı keremden bu diyār

erbāb-ı maʿārif:

1. **erbāb-ı maʿārif:**
Gazel 295
Mısra: **12**
İlim sahipleri, arifler. || *Şiirden anlayan kimseler.*

Kişi yıllarla gerekdür ide meşk-i eşʿār

Aña erbāb-ı maʿārif diyeler tā ṣāʿir

2. **erbāb-ı maʿārif:**
Kaside 32
Mısra: **7**
Arifler, irfan sahipleri.

Çīn seḥer kim gelür erbāb-ı maʿārif ḳapuña
Ḥācib-i luṭfuñ açar yüzlerine bāb-ı murād

3. **erbāb-ı maʿārif:**
Tarih 13
Mısra: **3**
İlim sahipleri, arifler, bilginler.

O gün geldi ki erbāb-ı maʿārif olalar gūyā
Felek ḥācet-revā-yı zümre-i ehl-i kelām oldı

erbāb-ı maḥabbet:

1. **erbāb-ı maḥabbet:**
Gazel 724
Mısra: **11**
Âşıklar. || *İçki meclisinde bulunan rintler.*

Eksiklügüñi istemez erbāb-ı maḥabbet
İç nīm-ḳadeḥ bādemüzi māh-ı tamām ol

erbāb-ı maʿrifet:

1. **erbāb-ı maʿrifet:**
Gazel 631
Mısra: **3**
Arifler, irfan sahipleri.

Çün sāyesinde ḫoş giçer erbāb-ı maʿrifet
Yārab zevāla irmeye ḫurşīd-i devletüñ

erbāb-ı nazar:

1. **erbāb-ı naẓar:**
Gazel 396
Mısra: **8**
Basiret sahipleri.

Olduġiyçün dostum anuñla bīnālıḳları
Ayaġuñ tozın gözinde ṣaḳlar erbāb-ı naẓar

erbāb-ı naẓm u nesr:

1. **erbāb-ı naẓm u neşre:**-*e*
Gazel 888
Mısra: **19**
Nazım ve nesirden anlayan kimseler.

Ḳavl u ḳarār-ı luṭf it erbāb-ı naẓm u neşre
Dillerde söylenen hep ḳavl u ḳarāruñ olsun

erbāb-ı nazm:

1. **erbāb-ı naẓm:**-*a*
Gazel 987
Mısra: **10**
Şairler, şiirden anlayanlar.

Dilerseñ iʿtibār-ı naẓm ʿazm-i mülk-i Rūm eyle
İderler Rūḥiyā erbāb-ı naẓma iʿtibār anda

erbāb-ı niyāz:

1. **erbāb-ı niyāz:**-*uñ*
Tarih 1
Mısra: **13**
Bir dileğin yerine getirilmesi için yalvarıp yakaran, dua eden kimseler.

Murādı ol gün oldı ḥāṣıl erbāb-ı niyāzuñ kim
Serīr-i ʿadl ol Cemşīd-i ʿadle cilve-gāh oldı

erbāb-ı riyā:

1. **erbāb-ı riyā:**
Gazel 971
Mısra: **1**
İki yüzlü kimseler.

Düşme ol semte ki erbāb-ı riyā māyil ola
Aña meyl eyle ki erbāb-ı ṣafā māyil ola

erbāb-ı saʿādet:

1. **erbāb-ı saʿādet:**-*le*
Gazel 965
Mısra: **2**
Mutluluk ehli, mutluluk yolunda gidenler.

Olup bir yerde sākin giçmeden evḳāt zīlletle
Sefer ḳılmaḳ hemīşe yegdür erbāb-ı saʿādetle

erbāb-ı şadr:

1. **erbāb-ı şadr:**-*a*
Kaside 14
Mısra: **95**
Başta gelenler, toplumun ileri gelenleri. || *Devlet adamları.*

Yeter bu ḳadr kim erbāb-ı ṣadra sulṭānum
Riʿāyet-i şuʿarā senden oldı berdüstūr

erbāb-ı şafā:

1. **erbāb-ı şafā:**
Gazel 4
Mısra: **2**
Safa ehli.

Oldı hevālar muʿtedil geldi bahār-ı dil-küşā
Sürsün ṣafāsın ʿālemüñ zevḳ itsün erbāb-ı ṣafā

2. **erbāb-ı şafā:**
Gazel 173
Mısra: **13**
Zevk düşkünü kimseler.

Erbāb-ı ṣafā senden ḥaẓẓ eylemez ey vāʿıẓ
Bir bezmde neylersin kim anda yerüñ yoḳdur

3. **erbāb-ı şafā:**
Gazel 43
Mısra: **8**
İçki meclisindeki kişiler.

Başlayup gerdeni vaşfına ṣürāḥī ile mey
Reşkden bezmde ḳan aġladı erbāb-ı ṣafā

4. **erbāb-ı şafā:**
Gazel 934
Mısra: **7**
Temiz kalpliler. || *İçki meclisinde bulunanlar.*

Nola ger bādeye meyl itseler erbāb-ı ṣafā
Bādedür bāʿiş olan defʿ-i ġam-ı hicrāna

5. **erbāb-ı şafā:**
Gazel 991

Mısra: **9**
Kalbi temiz kimseler.

Olmaġa gül gibi ḥālet-baḫş erbāb-ı ṣafā
Būy-ı ʿaşḳ olmaḳ gerekdür Rūḥiyā eşʿārda

6. **erbāb-ı ṣafā:**-*y, -a*
Kaside 28
Mısra: **56**
Zevk ve safa düşkünleri.

Mādām ki bu köhne çemenzārda Rūḥī
Erbāb-ı ṣafāya sebeb-i ẕevḳ ola nevrūz

erbāb-ı ṣalāḥ:

1. **erbāb-ı ṣalāḥ:**-*ı, -n*
Gazel 596
Mısra: **3**
Doğruluk sahipleri. || *Sofular.*

Hep muḳallid gördük erbāb-ı ṣalāḥın ʿālemüñ
Ol muḳallidlerde āṣār-ı ḥaḳīḳat bulmaduḳ

erbāb-ı suhan:

1. **erbāb-ı suḫan:**
Gazel 1023
Mısra: **14**
Söz erbabı; şairler.

Dostı şöyle gerek dilberüñ ey Rūḥī kim
Anı lāyıḳ göre erbāb-ı suḫan evṣāfa

2. **erbāb-ı suḫan:**
Gazel 1084
Mısra: **2**
Söz erbabı, güzel ve düzgün sözden anlayan kimseler. || *Şairler.*

Yoḳ göñül baġlayacaḳ şehrimüzüñ bir güzeli
Nitsün erbāb-ı suḫan kime disünler ġazeli

erbāb-ı tefāhur:

1. **erbāb-ı tefāḫur:**-*dan*
Gazel 1108
Mısra: **13**
-
Övünenler, övünmeyi sevenler.

Rūḥiyā şādam ki erbāb-ı tefāḫurdan yaña
Kimse yaḳlaşmaz görüp egnümde ednā şālumı

erbāb-ı vefā:

1. **erbāb-ı vefā:**
Gazel 279
Mısra: **7**
Vefa gösteren, vefa sahibi kimseler.

Ġam-ı devrānı yeter çekdiler erbāb-ı vefā
Sāḳiyā devre getür sāġarı ʿişret demidür

2. **erbāb-ı vefā:**
Gazel 35
Mısra: **2**
Vefa ehli kimseler; âşıklar.

Nola ṣabr eyleseler cevrüñe ey māh-liḳā
Seni ḳoyup kime meyl eylesün erbāb-ı vefā

3. **erbāb-ı vefā:**
Gazel 797
Mısra: **9**
Vefa sahipleri. || *Aşkında sadık âşıklar.*

Ḳande gitsün ser-i kūyuñ ḳoyup erbāb-ı vefā
Ḳanı bir öyle ṣafā-gāh benüm sulṭānum

4. **erbāb-ı vefā:**-*dan*
Gazel 106
Mısra: **7**
Dostluk ve muhabbette sebat eden kimseler, âşıklar.

Ḳılma erbāb-ı vefādan bāde-i mihrüñ dirīġ
Ṣun bu maḫmūr-ı mey-i endūha bir cām-ı ṣabūḥ

5. **erbāb-ı vefā:**-*dan*
Gazel 591
Mısra: **13**
Vefa sahibi kimseler. || *Sevgili.*

Ẕevḳ yoḳ kimsede erbāb-ı vefādan Rūḥī
Hep senüñ gibi esīr-i ġam-ı hicrān ancaḳ

6. **erbāb-ı vefā:**-*y, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **270**
Vefa sahipleri, dostlar.

Bu maḳṭaʿ-ı ġarrāyı oḳı ebsem ol andan
Maʿlūm olur aḥvālimüz erbāb-ı vefāya

erbāb-ı ẓāhir:

1. **erbāb-ı ẓāhir:**-*de*
Gazel 1016
Mısra: **6**
Zâhir uleması, kaba softa.

Olurlar mıydı başdan münkir-i keyfiyyet-i ṣaḥbā
Ṣafā-yı bāṭın olsaydı eger erbāb-ı ẓāhirde

erbāb-ı ẓarāfet:

1. **erbāb-ı ẓarāfet:**
Gazel 400
Mısra: **2**
Nezaket sahipleri.

Göñül bir meclis-ārā şūḫ-ı nāzik-ṭabʿa māʾildür
Ki erbāb-ı ẓarāfet ṭarz-ı güftārına māʾildür

erbāb-ı zevḳ:

1. **erbāb-ı ẕevḳ:**
Gazel 361
Mısra: **11**
Zevk sahipleri.

Şevḳ-i ruḥsāruñla kūyuñ ṭolanur erbāb-ı ẕevḳ
Günde yüz biñ kimseye ḥüsnüñ vilāyet gösterür

2. **erbāb-ı ẕevḳ:**-*a*
Kaside 35
Mısra: **9**
Zevk sahipleri. || *(Bir şeyin) Lezzetine varmak isteyenler.*

Ḫūblar ḥüsni durur erbāb-ı ẕevḳa ḳūt-ı rūḥ
Dil-rübālar zülfidür ṣādıḳlara ḥabluʾl-metīn

erbāb-ı zühd:

1. **erbāb-ı zühd:**
Gazel 256
Mısra: **3**
Her türlü zevki terk edip kendini ibadete verenler. || Zahidler.

Riyāżet-ḫānedür erbāb-ı zühde küşe-i mescid
Ḫarābāt ehline meyḫāneler künc-i ferāġatdur

2. **erbāb-ı zühd:**
Gazel 845
Mısra: **9**
Züht erbabı, zahitler, çok dindar olup irfanı olmayan kimseler.

Bezm-i ehl-i ʿaşḳa Rūḥī gelmesün erbāb-ı zühd
Kim yaraşmaz meclis-i ʿālīde bī-miḳdār olan

erdel kralı:

1. **erdel kralı:**-*ı, -n, -a-n, -a*
Tarih 2
Mısra: **15**
Erdel hükümdarı.

Ṭavşan uyḳusın virüp Erdel kralına dönüp
Ḳuyruġın ele alup ol nerre-şīr oldı yine

eren:

1. **eren:**-*ler*
Gazel 1065
Mısra: **3**
Ermiş, velî, evliya.

Kimi kim bāde-i vaḥdetle erenler ide mest
Rūz-ı ḥaşr ola anuñ olmaya hūşyārluġı

2. **eren:**-*ler*
Gazel 476
Mısra: **2**
Dinî konularda öncü olan şahsiyet.

Ġonca-veş dem-bestelikden oldı ḥall eşkālımuz
Ḥāle yüz tutdı erenler himmetinde ḳālımuz

erġavan:

1. **erġavan:**
Gazel 387
Mısra: **7**
Erguvan çiçeği.

Ne var luṭf eyleyüp bir gün açılsan erġavan üzre
Ġamuñdan nice demdür kim o baġrı ḳara ḳan aġlar

erġuvān:

1. **erġuvān:**
Gazel 552
Mısra: **8**
Erguvan çiçeği.

Açılmaz bülbül-i ṭabʿum ayaḳ seyrine sensüz kim
Gözüme gül diken olur çemende erġuvān āteş

2. **erġuvān:**
Gazel 324
Mısra: **12**
İki çenekliler sınıfının baklagiller familyasından, eflatun ile kırmızı arası morumsu pembe renkte, çok güzel çiçekler açan süs ağacı.

Dimeñ kim eşk ü āhum bāġbān-ı ʿaşḳ ider żāyiʿ
Birinden serv ider ḥāṣıl birinden erġuvān eyler

eri-:

1. **eri-:**-*r*
Gazel 576
Mısra: **4**
Eriyip azalmak II Yok olmak.

ʿAşḳuñda şöyledür ki görince cemālüñi
Bī-tāb olup erir geçer ey gül-ʿiẕār şemʿ

2. **eri-:**-*r*
Kaside 18
Mısra: **51**
Katı cisim ısı etkisiyle sıvı duruma gelmek; yok olmak, bitmek, tükenmek.

Pençe-i ḳahruñuñ altında erir mūm-ṣıfat
Yed-i aʿdā-yı cefā-pīşe olursa pulād

erīnī:

1. **erini:**
Gazel 300
Mısra: **5**

Kelime Tipi: **Ayet**
"erini": "Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tur'a) gelip de Rabb'i onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi." (A'raf 7/143) ayetinden iktibastır.

Erini vāsıṭa-i ḳurbdur andan geçicek
Göze her seng-i siyeh ṭūr-ı tecellā görinür

eriş-:

1. **eriş-:**-*se*
Gazel 98
Mısra: **10**
Ulaşmak.

Beḳā bezmindedür Rūḥī ṣafā-yı bāde-i vaḥdet
Erişmekse ġaraż ol ẕevḳe bu bezm-i fenādan geç

erit-:

1. **erid-:**-*ür*
Gazel 772
Mısra: **2**
Erimesine yol açmak.

Aġlasam sele virür yer yüzini çeşm-i terüm
Āh çeksem eridür gökleri sūz-ı cigerüm

2. **erit-:**-*di*
Gazel 829
Mısra: **5**
Eritmek, tüketmek.

Eritdi şemʿ-i cānı azar azar āḫir āteş-i firḳat
Beni yanmaġile şanma uşanam cānum İbrāhīm

3. **erit-:**-*mezden*
Gazel 525
Mısra: **20**
Eritmek, yok etmek.

Ey dil o bahār-ı keremüñ yolına yandur

Cān şemʿin eritmezden öñürdin tef-i temmūz

erḳām:

1. **erḳām:**-*ı, -n, -ı*
Terkib-bend 1
Mısra: **9**
Yazılar, resimler, sayılar.

Ḥużur erḳāmını ḥaḳḳ eyleyüp levḥ-i ḫavāṭırdan
Meserret-nāmeler ẕevḳin göñüllerden nihān eyle

2. **erḳām:**-*ile*
Kaside 9
Mısra: **41**
Rakamlar, sayılar.

Ṣaḥāyif-i felek erḳāmile ṭolar ḳat ḳat
Cihānda ḳalmaya bir nükte-dānda nuṭḳa mecāl

erkān-ı devlet:

1. **erkān-ı devlet:**
Tarih 25
Mısra: **7**
Devlet büyükleri.

Gelseler erkān-ı devlet bir yere
Cümle eylerler o ʿālī-ḳadri ṣadr

erlik:

1. **erlik:**-*ler, -i*
Kaside 7
Mısra: **36**
Mertlik, yiğitlik.

Degül begler begilik göñlümi alur vezāretle
Eğer erlikleri maʿlūmı olsa şāh-ı devrānuñ

erlüg:

1. **erlüg:**-*i*
Gazel 1100
Mısra: **4**
Er olma durumu. || Mertlik, yiğitlik.

Er olan kimse virür pīre-zen-i dehre ṭalāḳ
İde bu erlügi şimdi ḳanı bir merd ḳanı

2. **erlüg:**-*i, -n, -den*
Kaside 8
Mısra: **45**
Mertlik, yiğitlik.

Bu deñlü erlüginden ṣoñra ıġmāż eyleyüp serdār
Huṣūmet kılduġından ṣanmañuz cürmi ola anuñ

erlük:

1. **erlük:**
Gazel 1021
Mısra: **4**
Yiğitlik, kahramanlık.

Dime idbār ḫalḳa hep mihr u vefāsı āldur
Erlük ol mekkārenüñ aldanmamaḳdur ālına

2. **erlük:**-*ler*
Kaside 7
Mısra: **5**
Mertlik, yiğitlik.

Bu erlükler ki ol ṣāḥib-şecāʿatden ẕuhūr itdi
Yeri eflāk olurdı iʿtibārı olsa merdānuñ

erşed-i ʿālem:

1. **erşed-i ʿālem:**
Kaside 3
Mısra: **27**
Âlemin en olgunu. || Hz. Osman.

Sālişen ol erşed-i ʿālem ki pīrān-ı reşīd
Cān virürlerdi o ʿālī-ḳadre olmaġa mürīd

ersil:

1. **ersil:**-*-i*
Kaside 2
Mısra: **22**
Gönderilmek.

Dürr-i Ḳureyşī-ṣadef ṣāhib-i ʿizz ü şeref
Ersil-i ebhe'n-Necef ṣalli ve sellim ʿaleyh

ervāḥ:

1. **ervāḥ:**-*a*
Gazel 856
Mısra: **2**
Ruhlar, canlar.

Rūz-ı ḳıyāmda ki çıḳa gūrdan beden
Ervāḥa feyż-baḫş ola ol nūrdan beden

ervāḥ-ı ḳuds:

1. **ervāḥ-ı ḳuds:**-*a*
Terkib-bend 6
Mısra: **56**
Mübarek zatların ruhları.

Peyk-i İlāhi rehber olup rūḥ-ı pākına
Ervāḥ-ı ḳudsa vāṣıl olup buldı iḥtirām

erzān:

1. **erzān:**-*ı*
Tarih 94
Mısra: **6**
Layık, uygun.

Rūḥi-i zār didi tārīḫin
Ola erzānı vāridāt-ı celīl

erzurum:

1. **erżurūm:**-*uñ*
Kıt'a 30
Mısra: **1**
Erzurum ili.

Erżurūmuñ nice bir cevr ü cefāsın çekelüm
Varalum ẕevḳ u ṣafā itmege Şām u Ḥalebe

es-:

1. **es-:**-*er*
Gazel 391
Mısra: **4**
(Hava için) Bir yönden bir yöne doğru hissedilir şekilde hareket etmek, esmek.

Açılmadıysa ġonca-i ümmīd ġam degül
Bir gün nesīm-i vuṣlat eser rūzgārdur

2. **es-:**-*üp*
Kaside 41
Mısra: **6**
Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgar olmak.

Ġam degül olmaz ise geşt-i meʿārib ser-sebz

Ḳurudup āḫir anı çünkim esüp
bād-ı ecel

<u>esʿad-ı dehr:</u>

1. **esʿad-ı dehr:**
Tarih 34
Mısra: **4**
Dünyanın en hayırlısı. || Hocazâde Esad Efendi (ö. 1034/1625).

Ḳıldı tārīḫini Rūḥī-i suḫan-sāz raḳam
Oldı bir Esʿad-ı dehr Edirneye vāli-i mülk

<u>esʿad-ism:</u>

1. **esʿad-ism:**
Tarih 35
Mısra: **6**
Esad isimli kimse. || Hocazâde Esad Efendi (ö. 1034/1625).

Saʿādetle geçince ṣadra Rūḥī didi tārīḫin
Anaṭolıya oldı ṣadr Esʿad-ism bir ʿādil

<u>eşʿār:</u>

1. **eşʿār:**
Gazel 282
Mısra: **10**
Şiirler, manzum olarak kaleme alınmış eserler.

Senden aʿlā bilür aḥvālüñi yār ey Rūḥī
Ya bu bī-tāb olup eşʿār ile işʿār nedür

<u>eşʿār-ı dürr-bār:</u>

1. **eşʿār-ı dürr-bār:***-uñ*
Gazel 737
Mısra: **14**
İnci dolu şiirler.

Teşnelikden vādi-i miḥnetde aṣlā ġam yime
Rūḥiyā eşʿār-ı dürr-bāruñ yeter āb-ı zülāl

<u>eşʿār-ı maḥabbet:</u>

1. **eşʿār-ı maḥabbet:***-dür*
Gazel 214
Mısra: **4**
Aşk şiirleri.

Düşelden ders-i ʿaşḳa ḫāṭırumdan naḥv maḥv oldı
Oḳuyup yazduġum hep şimdi eşʿār-ı maḥabbetdür

<u>eşʿār-ı selāset-baḫş:</u>

1. **eşʿār-ı selāset-baḫş:***-uñ, -ı-uñı*
Gazel 438
Mısra: **9**
Açıklık ve akıcı anlatıma sahip şiirler.

Ehl olan red itmez eşʿār-ı selāset-baḫşuñı
Rūḥiyā üstād olan inkār-ı üstād eylemez

<u>eşʿār-ı selīs:</u>

1. **eşʿār-ı selīs:***-üm, -de*
Gazel 648
Mısra: **7**
Düzgün ve akıcı şiirler.

Olsa eşʿār-ı selīsümde selāset ne ʿaceb
Vaṣfıdur ol iki laʿl-i şeker-āmīzlerüñ

<u>eşʿār-ı sūz-nāk:</u>

1. **eşʿār-ı sūz-nāk:***-ile*
Gazel 487
Mısra: **7**
Dokunaklı şiirler.

Eşʿār-ı sūz-nākile aġyārı yaḳmışuz
Şāʿirlerüz cihānda biz āteş-zebānlaruz

2. **eşʿār-ı sūz-nāk:***-ile*
Kaside 39
Mısra: **41**
Yakıcı, dokunaklı şiirler.

Eşʿār-ı sūz-nākile ḥussādı Āteşī
Yaḳmaḳda mı o āteş-i sūzān ne demdedür

<u>esās:</u>

1. **esās:**
Gazel 529
Mısra: **14**
Bir şeyi meydana getiren ana unsur, asıl yapı, temel.

Ḫoş ṣafā-gāh idi ehl-i ʿişret olan cānlara
Çār-dīvār-ı ʿanāṣır olsa ger muḥkem esās

<u>esās ur-:</u>

1. **esās ur-:**
Kaside 13
Mısra: **22**
Temel atmak. || Herhangi bir işe başlamak, girişmek.

Ṭutulmadın dilüñ it fiʿl-i bedden istiġfār
Yıḳılmadın bedenün urʿamel evine esās

2. **esās ur-:***-mış*
Kaside 13
Mısra: **34**
Temel atmak, bir teşebbüs için ilk adımı atmak.

Vezīr-i ʿādil ü kāmil Sinān Pāşā kim
Kerem bināsına bāni-i luṭfı urmış esās

<u>esb:</u>

1. **esb:***-üñ, -e*
Gazel 1097
Mısra: **2**
At, beygir.

ʿĀşıklaruñ alāyına dip sür semendüñi
Çignet eñ evvel esbüñe ben müstemendüñi

<u>esbāb:</u>

1. **esbāb:***-ı, -n, -a*
Kaside 37
Mısra: **41**
Sebepler. || Araçlar, vasıtalar.

ʿİşret esbābına biʾl-fiʾl muḳayyed mi henüz
Yetdi mi maḳṣada ol eşref-i aḳrān nicedür

<u>esbāb-ı ṭarab:</u>

1. **esbāb-ı ṭarab:**
Gazel 946

Mısra: **1**
Şenlik sebepleri.

Baḫt yār ola vü esbāb-ı ṭarab āmāde
ʿIyş u nūş itmemek inṣāf degül dünyāda

esbaḳ:

1. **esbaḳ:**-*dur*
Gazel 190
Mısra: **8**
Öncekinden önce olan, daha eski, bir makamda bir evvelkinden önce bulunmuş olan.

Ḥaḳīḳata naẓar olınsa rehberüz Ḳaysa
Velī ṭarīḳa gelince o bizden esbaḳdur

esb-i felek:

1. **esb-i felek:**
Kaside 28
Mısra: **39**
Felek atı.

Kendin yeñemez esb-i felek nice zamāndur
Ḫayyāl-i cünūd-ı ġażabı uralı mahmūz

eṣcār:

1. **eṣcār:**-*a*
Gazel 525
Mısra: **1**
Ağaçlar.

Eṣcāra serāser geyürüp ḫilʿat-i nevrūz
Geçdi yine burc-ı ḥamele mihr-i cihān-sūz

esip ṣavur-:

1. **esdi ṣavur-:**-*di, -dı-dı*
Gazel 503
Mısra: **6**
Esip savurmak || Bağırıp çağırmak.

Āhumuñ ḫāk-i der-i yārda alup ḫaberin
Esdi ṣavurdı ṣabā söyledi yabāne biraz

2. **esdi ṣavur-:**-*di, -dı*
Gazel 1002
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Esip savurmak, sinirli bir biçimde kızmak, bağırmak.

Niçün ġubār-ı kūyına başduñ ḳadem diyü
Āhum birez dün esdi ṣavurdı ṣabāyile

eṣdiḳā:

1. **eṣdiḳā:**
Kaside 36
Mısra: **34**
Sadık ve gerçek dostlar.

Bir ʿaceb ʿālemdeyüz rıfʿātda hep ehl-i ḫilāf
Ḳavline fiʿli muvāfiḳ eṣdiḳā eksilmede

eṣed:

1. **eṣed:**-*üñ*
Gazel 452
Mısra: **8**
Aslan.

Oluruz gāh ġazālān-ı cefā-kāra ṣikār
Pençesinden esedüñ gāh ṣikārın çekerüz

eṣedd:

1. **eṣedd:**
Terkib-bend 7
Mısra: **35**
Çok daha şiddetli.

Baña geldi bu dem o demden eṣedd
Ki bu dem girdi meşhede Meşhed

esef:

1. **esef:**-*le*
Kaside 21
Mısra: **50**
Acıma, keder, hüzün, gam, tasa.

Ḳahr idüp baḳsa ḥaḳāretle eger aʿlāya
Bıraġup esefle günden güne eyler ednā

2. **esef:**
Kaside 5
Mısra: **48**
Hüzün, gam.

Ḫāṣā ki ḫāṣıl ola eḥibbāña ol zamān
Mihr ü maḥabbetüñle geçen ʿömrden esef

eşek:

1. **eşek:**-*den*
Gazel 517
Mısra: **2**
Eşek, merkep.

Götürür zāhid-i ḫar bār-ı riyāyı ṣalmaz
Vāʿıẓ-ı şehr gibi ol da eşekden ḳalmaz

esen:

1. **esen:**
Gazel 1063
Mısra: **6**
Esen, sağ salim.

O ṣūḫuñ ġamzesinden ḳan ṭamarken bu ne ḥikmetdür
Giden bīmār gitdi kūyına ṣaġ u esen geldi

esen kal-:

1. **esen ḳal-:**
Gazel 546
Mısra: **10**
Ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı, sıhhatli olmak.

ṣorarsan ger yoluñda cān viren Rūḥī-i ṣeydāyı
Esen ḳal sen benüm çoḳ sevdügüm ol şimdi ḫāk olmış

2. **esen ḳal-:**
Gazel 785
Mısra: **2**
"Hoşça kal, selamette kal" anlamında veda sözü.

Maḥabbet cāmını nūş eyledüm bī-hūş olup giçdüm
Esen ḳal sen benüm rūḥ-ı revānum işte ben giçdüm

eser:

1. **eser:**-*i*
Gazel 171
Mısra: **1**
Eser, iz, nişan.

Vefā vü mihr eseri rūzgārda yoḳdur

Olursa da hele ol şīve-kārda yoḳdur

2. **eşer:**
Gazel 174
Mısra: **14**
İz, eser, nişan; bir şeyin varlığına delalet eden işaret.

Şikāyet eyleme meh-rūlaruñ cefāsından
Maḥabbetüñde senüñ Rūḥiyā eşer yoḳdur

3. **eşer:**-*üñ*
Gazel 173
Mısra: **10**
Etki, tesir.

Ey dīde ne aġlarsın giryeñde sirāyet yoḳ
Ey ḳalb ne iñlersin çünkim eşerüñ yoḳdur

4. **eşer:**-*i*
Gazel 1082
Mısra: **13**
Belirti, iz, nişan.

Ḳalmadı ṣabr eşeri Rūḥi-i sevdā-zededе
Bilmem ol lāle-ruḫuñ yine ne ālı oldı

5. **eşer:**
Gazel 947
Mısra: **10**
Sarfedilen bir emek, yapılan bir iş sonucunda meydana gelen, yetenek, gayret veya emek ürünü şey, yapıt.

Eşerüm ḳalmadı ʿālemde dime ey Rūḥī
Sözden aʿlā daḫi olur mı eşer dünyāda

eser eyle-:

1. **eşer eyle-:**-*r*
Tarih 36
Mısra: **4**
Etkilemek, tesir etmek.

Ol ki Ferīd-i ʿaṣrdur vādi-i naẓm u neşrde
Eyler eşer kelāmınuñ ol ki ḳulūba ḥāleti

eser it-:

1. **eser id-:**-*e*
Gazel 1098
Mısra: **10**
İz bırakmak, tesir etmek.

Rūḥi-i zārı getürmez naẓara gerçi ki yār
Bir gün ola ki eser ide aña her suḫanı

2. **eşer it-:**-*di*
Gazel 502
Mısra: **2**
Tesir etmek, etki etmek.

İşidüp şiʿrümi sögdi dil-i nālāne biraz
Eşer itdi sözüm ol āfet-i devrāne biraz

eser kalma-:

1. **eşer ḳalma-:**-*mış, -dur*
Müseddes 6
Mısra: **27**
Kelime Tipi: **Deyim**
İzi görülmeyecek şekilde silinip gitmek, yok olmak.

Ḳalmamışdur ḥāṣılı bende ṣafādan bir eşer
Muttaṣıl Rūḥī gibi ġuṣṣāyıla evḳātum geçer

eser kıl-:

1. **eşer ḳıl-:**-*ma, -z*
Gazel 1115
Mısra: **5**
Tesir etmek, etkilemek.

Bilmezem ḳalbün nedendür kim aña ḳılmaz eşer
Āh-ı dil-sūzum ki nerm eyler ṭoḳınsa āheni

2. **eşer ḳıl-:**-*maz*
Gazel 290
Mısra: **9**
Etkilemek, iz bırakmak.

Ḳılmaz ol āfetüñ dil-i sengīnine eşer
Rūḥī egerçi nāvek-i āhum demür deler

3. **eşer ḳıl-:**-*maz*
Gazel 157
Mısra: **10**
İz bırakmak, tesir etmek.

Beni ayırmaḳ ister pendile efsūn-ı laʿluñdan
Eşer ḳılmaz kelāmı vāʿıẓuñ efsāne olmaḳ var

eser koyma-:

1. **eşer ḳoyma-:**-*mış, -dur*
Müseddes 3
Mısra: **25**
Kelime Tipi: **Deyim**
İz bırakmamak, (bir şeyin) yok olmasını sağlamak.

Derd-i hicrüñ ḳoymamışdur bende ṣıḥḥatden eşer
Muttaṣıl Rūḥī gibi ġuṣṣayla evḳātum geçer

eser-i büy-ı vefā:

1. **eşer-i būy-ı vefā:**
Gazel 479
Mısra: **9**
Vefa kokusunun izi.

Eşer-i būy-ı vefā yoḳ bu fenā gülşende
Bī-ġaraždur sözimüz bülbül-i nālānuz biz

eser-i feyż-i ilāhī:

1. **eşer-i feyż-i ilāhī:**
Gazel 163
Mısra: **13**
Allah'ın nimetlerinin belirtileri.

Eşer-i feyż-i İlāhī bilen inkār itmez
Böyle mevsimde disem ṣūret-i dīvār yürür

eser-i feyż-i ḳadem:

1. **eşer-i feyż-i ḳadem:**
Kaside 29
Mısra: **10**
(Bir kimsenin) Gelişinin bereketinin izleri.

Ki çemen mülkini feṭḥ eyledi sulṭān-ı bahār
Hep anuñdur bu mübārek eşer-i feyż-i ḳadem

eser-i feyż-i maḥabbet:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **eser-i feyż-i maḥabbetdür:**-*dür*
Gazel 622
Mısra: **13**
Aşkın bereketinin belirtileri.

Rūḥiyā hep eser-i feyż-i maḥabbetdür kim
Tāzeler māyilidür gül gibi şiʿr-i terüñüñ

eser-i feyż:

1. **eser-i feyż:**-*i, -n, -i*
Kaside 19
Mısra: **35**
(Bir şey veya kimsenin) Getirdiği bolluk ve bereketin alametleri.

Var ḳıyās it eser-i feyżini kim ḳādirdür
Getüre ġonca-i dem-besteyi güftāra bahār

eser-i maḳdem:

1. **eser-i maḳdem:**-*i, -dür*
Kaside 19
Mısra: **33**
(Bir şey veya kimsenin) Gelişinin emaresi.

Hep bahāruñ eser-i maḳdemidür kim yoḳdur
Cān bağışlar ten-i eşcāra nesim-i esḥār

eser-i zevḳ u sürūr:

1. **eser-i żevḳ u sürūr:**
Gazel 251
Mısra: **7**
Mutluluğa dair bir iz.

Gerçi ḫātırda bulunmaz eser-i żevḳ u sürūr
Dilde ammā ne ḳadar ister iseñ ġam bulunur

esfel:

1. **esfel:**-*e*
Terkib-bend 3
Mısra: **48**
Çok sefil, pek bayağı, pek alçak.

Ṭolanur anuñ içün ʿālemi bu çarḫ-ı denī
Ki ṣala esfele her ḳābil-i idrāk olanı

eshāb-ı ḥakīḳat:

1. **eṣḥāb-ı ḥaḳīḳat:**
Gazel 704
Mısra: **4**
Hakikat sahipleri.

Görmiş erbāb-ı başīret ʿālemi
ʿayn-ı elem
Ḳılmış eṣḥāb-ı ḥaḳīḳat ādemi bir dem ḫayāl

eṣḥāb-ı şām:

1. **eṣḥāb-ı şām:**
Tarih 37
Mısra: **16**
Şam şehrinin sakinleri.

Söyledi Rūḥī o ʿālī-himmetüñ tārīḫini
Geldi bir Kāmil Efendi müjde ey eṣḥāb-ı Şām

eşḥāş-pesend:

1. **eşḫāş-pesend:**
Gazel 971
Mısra: **3**
Şahısların beğendiği, herkesin beğendiği kimse.

Sevmezüz bir güzeli kim ola eşḫāş-pesend
Aña biz meyl iderüz kim ẓurefā māyil ola

eşheb-i gerdūn:

1. **eşheb-i gerdūn:**
Gazel 1068
Mısra: **8**
Felek atı.

Āhum bu gice virmekle bir iki meydān
Ḳat ḳaldı hemān eşheb-i gerdūn ṣıḳıldı

eşi yok-:

1. **eşi yoḳ-:**-*dur*
Gazel 1094
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin veya bir şeyin) Eşi veya benzeri olmamak.

Raḫş-ı dildāra semend-i felek öykinse aña
Dir zamāne işidirsin ki anuñ yoḳdur eşi

eşig:

1. **eşig:**-*üñ*
Gazel 468
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Eşiği.

Eşigüñ ḫākini Rūḥī gibi yaşdanmadayuz
Şanma ey māh bizi ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ degülüz

esīr:

1. **esīr:**
Gazel 935
Mısra: **4**
Mahkum, tutsak.

Ḫazānile bahārı ʿālemüñ yanında yeksāndur
O bī-dil kim esīr ola belā-yı derd-i hicrāna

2. **esīr:**-*i, -y, -üz*
Gazel 510
Mısra: **10**
Tutsak ‖ Müptela, düşkün; ...a sıkı sıkıya bağlı kimse.

Zāhid muḥibb-i bāde-i kevşerse Rūḥiyā
Biz selsebīl-i cām-ı maḥabbet esīriyüz

3. **esīr:**-*i*
Gazel 116
Mısra: **9**
Tutsak || Âşık.

İñlemekde öykinem dirmiş esīri ʿaşḳuña
Didügi olurdı yaş dökseydi ger dūlāb surḫ

4. **esīr:**-*i*
Gazel 213
Mısra: **3**
Bir şeye aşırı derecede bağlı olan kimse.

Biz bir bölük maḥabbet esīri gedālaruz
Yoḳ kimseye ʿadāvetimüz Ḥaḳ ʿalīmdür

5. **esīr:**-*üñ*
Gazel 248
Mısra: **7**
Tutsak; kul, köle. II Düşkün, müptela; âşık.

Bir benüm gibi esīrüñ ola raḥm itmeyesin
Ey şeh-i mülk-i vefā şarṭ-ı mürüvvet bu mıdur

6. **esīr:**-*imüz*
Gazel 457
Mısra: **14**
Tutsak. II Aşk bağlamında maddi ve manevi bütün varlığıyla aşka bağlanmış (kimse), âşık.

Künc-i belāda iñleyüp Rūḥi-i ḥasta-dil yatur
Bir gün o bī-vefā dimez ḳandedür ol esīrimüz

7. **esīr:**-*i*
Gazel 319
Mısra: **1**
Tutsak, mahkum; düşkün, tutkun, mübtela.

Olma esīri her güzelüñ kim meyānı var
Bir serv-i ser-fırāza göñül vir ki anı var

8. **esīr:**-*ler*
Gazel 465
Mısra: **1**
Esir, köle, tutsak.

Görür esīrler ile ḥicābsuz yürimez
Müdām o ġonca anuñçün şarābsız yürimez

9. **esīr:**
Gazel 321
Mısra: **1**
Bağlı, tutsak; düşkün.

Dil giriftār-ı maḥabbet cān ġam-ı hicre esīr
Bir benüm bir çeşm-i ḫūn-bār olduġum ʿillet-peẕīr

10. **esīr:**-*i, -y, -üz*
Gazel 510
Mısra: **4**
Birinin veya bir durumun hükmü ve buyruğu altına girmiş olan, etkisinden kurtulamayacak kadar müptela olan kimse.

Ẕevḳ-i vişālüñe nola olsaḳ ümīd-vār
Ey serv-i ser-fīrāz mürüvvet esīriyüz

11. **esīr:**
Gazel 771
Mısra: **5**
Tutsak olarak alınan köle veya cariye. II Âşık.

Ḥüsnüñe kimdür esīr olmaz ki dehrüñ Yūsufı
Ol cemāl-ı bā-kemālı görse olurdı ġulām

12. **esīr:**-*dür*
Tarih 20
Mısra: **4**
Savaşta düşman eline düşen kimse, tutsak. || Eskiden para ile satın alınan kimse, kul, köle, cariye.

Hemedān ḫānını esīr itdi
Ḳapusında esīrdür elʿān

esīr eyle-:

1. **esīr eyle-:**-*di*
Gazel 217
Mısra: **7**
Tutsak etmek.

ʿAşḳ şāhı bizi bir bezme esīr eyledi kim
Cāndur köhne sifālı vü gedāsı Cemdür

2. **esīr eyle-:**-*di*
Terci-bend 2
Mısra: **32**
Kayıtsız şartsız kendine bağlamak.

Ben şataşdum bu belāya işüm oldı müşkil
Gönlümi ʿaşḳa esīr eyledi bir mihr-i güsil

esīr it-:

1. **esīr id-:**-*e*
Gazel 159
Mısra: **9**
Ele geçirmek, köle haline getirmek.

Çeşm-i mestüñ ger esīr ide ulu'l-ebṣārı
Olmasa sürme-i māzāġ nigāhı yaraşur

2. **esīr it-:**-*di*
Gazel 74
Mısra: **11**
Kayıtsız şartsız kendine bağlamak.

Rūḥī-i zārı esīr itdi kemend-i zülfüñ
Daḥi min-baʿd o miskīne yoḳ ümmīd-i necāt

3. **esīr it-:**-*di*
Tarih 20
Mısra: **3**
Düşmanı ele geçirmek.

Hemedān ḫānını esīr itdi
Ḳapusında esīrdür elʿān

esīr ol-:

1. **esīr ol-:**-*a*
Gazel 1058
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendini kaptırıp müptela olmak, buyruğu altına girmek.

Şanma her ḫūba esīr ola dil-i nālānı
Seni ister seni ey ḫūblaruñ sulṭānı

2. **esīr ol-:**-*dı*
Gazel 678
Mısra: **8**
Savaşta düşman eline düşmek.

Bu māḥ ol māḥdur kim Murtażānuñ naḳd-ı īmānı
Esīr oldı elinde bir bölük bī-dīn ü īmānuñ

3. **esīr ol-:**-*duḳ, -lar, -ı*
Gazel 374
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Müptela olmak. || Âşık olmak.

Lîk ʿāşıḳlar esīr olduḳları maʿşūḳdan
Cān virürler yolına cüzʾī meveddet görseler

esīrān:

1. **esīrān:**-*uz*
Gazel 480
Mısra: **16**
Esirler, aşk tutsakları.

Çekmek istermiş esīrān-ı ġamı zencīre
Yine ser-ḫalḳa-i zencīre esīrānuz biz

esīrān-ı ʿālem-i ḫāk:

1. **esīrān-ı ʿālem-i ḫāk:**-*a*
Kaside 25
Mısra: **83**
Toprak âleminin tutsakları. || *İnsanlar.*

Hemīşe tā ki esīrān-ı ʿālem-i ḫāka
Sipihr gāh cemāl ide ʿarż u gāh celāl

esīrān-ı firāḳ:

1. **esīrān-ı firāḳ:**
Kaside 16
Mısra: **9**
Ayrılık derdine düşmüş kimseler.

Defʿ-i ġam ḳıldı ḳudūmüñden esīrān-ı firāḳ
Taze cān buldı demuñden müsteʿidān-ı viṣāl

esīrān-ı ġam:

1. **esīrān-ı ġam:**-*ı*
Gazel 480
Mısra: **15**
Gam esirleri. || *Âşıklar.*

Çekmek istermiş esīrān-ı ġamı zencīre
Yine ser-ḫalḳa-i zencīre esīrānuz biz

2. **esīrān-ı ġam:**-*ı*
Gazel 950
Mısra: **9**
Gam esirleri. || *Aşk acısına tutulmuş âşıklar.*

Ḳatl içün çekseñ esīrān-ı ġamı zencīre
Beni ser-ḫalḳa-i zencīr-i esīrān eyle

esīrān-ı melāl:

1. **esīrān-ı melāl:**
Kaside 29
Mısra: **69**
Hüzün esirleri. || *Kederli kimseler.*

Nitekim şevḳ-i bahār ile esīrān-ı melāl
İçeler bāde-i gül-reng ideler defʿ-i elem

esirge-:

1. **esirge-:**-*r, -dü, -ñ*
Gazel 684
Mısra: **3**
Korumak, himaye etmek.

Böyle ẓulm itmezdüñ elbette esirgerdüñ beni
Biñde bir güş itseñ efġānın dil-i nālānuñ

2. **esirge-:**
Gazel 223
Mısra: **7**
Kurtarmak, zor durumdan çıkarmak.

Yeter bu deñlü teġāfül esirge ben ḳuluñı
Helāk-ı ġamze-i fettānuñam nice demdür

3. **esirge-:**
Gazel 736
Mısra: **6**
Merhamet etmek, acımak.

Pāy-būsuñ hevesi bükdi belüm
Ḳaldum ayaḳda esirge elüm al

4. **esirge-:**-*r*
Gazel 1098
Mısra: **2**
Korumak, muhafaza etmek. || *Acımak, merhamet etmek.*

Dime baḳmaz yüzüme derd ü ġam öldürdi beni
Ne şanursın meger ol şūḫ esirger mi seni

5. **esirge-:**
Kaside 24
Mısra: **59**
Korumak, muhâfaza etmek.

Faḳīr ü bi-mededem gel esirge ġavrüme yit
Ki şāhdan meded ister görince ẓulm gedā

esīr-i ʿaşḳ:

1. **esīr-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 339
Mısra: **1**
Aşk esiri, aşka müptela olan kimse.

Esīr-i ʿaşḳa istiġnālaruñ gerçi vefādandur
Raḳībe iltifāt itdüklerüñ ammā cefādandur

2. **esīr-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 137
Mısra: **1**
Aşka esir olmuş kimse.

Esīr-i ʿaşḳa cünün el virürse görme baʿīd
Bahār bir yañaden geldi bir yañaden ʿīd

3. **esīr-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 942
Mısra: **5**
Aşk esiri, âşık.

Esīr-i ʿaşḳa virür naḳd-ı cāna būs-ı lebin
ʿAceb kemāl u kerem var şeker-fürūşumda

esīr-i ʿaşk-ı hūbān ol-:

1. **esīr-i ʿaşḳ-ı ḫūbān ol-:**-*ma, -y, -am*
Gazel 778
Mısra: **10**
Güzellerin aşkının esiri olmak.

ʿĀḳibet ol ġamzeler uġratdı sevdāya beni
Bunca kim dirdüm esīr-i ʿaşḳ-ı ḫūbān olmayam

esīr-i bāde:

1. **esīr-i bāde:**
Gazel 644
Mısra: **6**
İçkiye bağımlı, içki tutkunu.

Nūş-ı meydür pīşesi ḫūn-rīzlik endīşesi
Böyle merdüm-küş esīr-i bāde gözler görmedük

esīr-i bāg-ı kūy:

1. **esīr-i bāg-ı kūy:**-*ı, -dur*
Gazel 673
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Mahallesinin bağının müptelası.

ʿAceb murġ-ı dil-i şeydā neden uçmaġa meyl itmez
Esīr-i bāg-ı kūyıdur meger bir lāle-ruḫsāruñ

esīr-i belā-yı mezellet:

1. **esīr-i belā-yı meẕellet:**
Kaside 33
Mısra: **7**
Alçaklık belasına tutulmuş (kimse).

Eʿālī esīr-i belā-yı meẕellet
Edānīdedür hep ʿulūvv-ı merātib

esīr-i beytü'l-aḥzān:

1. **esīr-i beytü'l-aḥzān:**
Gazel 338
Mısra: **3**
Hüzünler evinin mahkumu.

Esīr-i beytü'l-aḥzān olmadan
Yaʿḳūb-veş maḳṣūd
Gönül Mışrında bir Yūsuf-liḳāya mālik olmaḳdur

esīr-i cām ol-:

1. **esīr-i cām ol-:**-*an*
Gazel 232
Mısra: **5**
Şarap kadehinin esiri ve bağımlısı olmak.

Esīr-i cām olan rinde ḥaḳāretle naẓar ḳılma
Ki her rind-i belā-keş kendi vādīsinde bir Cemdür

esīr-i dām-ı miḥnet:

1. **esīr-i dām-ı miḥnet:**-*dür*
Gazel 214
Mısra: **8**
Elem ve keder tuzağının esiri.

Kemend-i kākülinden ḳurtuluş yoḳdur kimi görseñ
Esīr-i dām-ı miḥnetdür giriftār-ı maḥabbetdür

esīr-i dāne-i zerk ol-:

1. **esīr-i dāne-i zerḳ ol-:**-*dı*
Gazel 102
Mısra: **7**
İki yüzlülük tanesinin esiri olmak. || *Riya ile tespih çekmek.*

Esīr-i dāne-i zerḳ oldı zāhid-i ḳallāş
Elinde dām-ı riyādur çevirdügi tesbīḥ

esīr-i derd ol-:

1. **esīr-i derd ol-:**-*am*
Gazel 769
Mısra: **8**
Derde düşmek. || *Aşk derdinin esiri olmak.*

Göñlümi mehcūr-ı dīdār itme lāyıḳ görme kim
Ben esīr-i derd olam ʿaşḳuñda iller şād-kām

esīr-i derd u ġam:

1. **esīr-i derd u ġam:**-*uñ*
Gazel 92
Mısra: **2**
Dert ve gama tutulmuş kimse.

Ey dāġ-ı miḥnetüñ ser-i erbāb-ı ʿaşḳa tāc
Olmaz esīr-i derd u ġamuñ ṭālib-i ʿilāc

esīr-i derd-i ʿaşḳ:

1. **esīr-i derd-i ʿaşḳ:**
Gazel 767
Mısra: **11**
Aşk derdinin esiri.

Ḫʷāh Ḫıżr u ḫʷāh Mecnūn hep esīr-i derd-i ʿaşḳ
Böyle gelmişdür gider iḥyāda ġam mevtāda hem

esīr-i derd-i ʿaşk ol-:

1. **esīr-i derd-i ʿaşḳuñ ol-:**-*duġ, -ı*
Gazel 20
Mısra: **9**
Aşk derdinin esiri olmak.

Esīr-i derd-i ʿaşḳuñ olduġı miḥnet yetişmez mi
Revā mı çāḳ bu deñlü Rūḥi-i şeydāya istiġnā

esīr-i derd-i firāḳ:

1. **esīr-i derd-i firāḳ:**-*a*
Gazel 974
Mısra: **8**
Ayrılık derdinin esiri. || *Âşık.*

Cefāyı bir yaña aġyār u bir yaña felek eyler
Esīr-i derd-i firāḳa gelür miḥen miḥen üzre

esīr-i derd-i hicr ol-:

1. **esīr-i derd-i hicr ol-:**-*du, -m*
Müsemmen 1
Mısra: **6**
Ayrılık derdine tutulmak.

Perīşān itdi ḫalḳ-ı ʿālemi ḥāl-i perīşānum
Esīr-i derd-i hicr oldum bulınmaz oldı dermānum

esīr-i derd-i hicrān:

1. **esīr-i derd-i hicrān:**
Gazel 88
Mısra: **10**
Ayrılık derdinin esiri.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Ṣafālar eylemekde ġayrılar ẕevḳ-i vişāluñla
Nedür Rūḥī esīr-i derd-i hicrān olmaġa bāʿiş

2. **esīr-i derd-i hicrān:**
Gazel 331
Mısra: **12**
Ayrılık derdinin tutsağı.

Seni aġyār ile ʿişretde görmek çoḳca ṣabr ister
Yine şāhum esīr-i derd-i hicrān olmamuz yegdür

esīr-i derd-i pür-derd:

1. **esīr-i derd-i pür-derd:**
Gazel 857
Mısra: **4**
Dert esiri kimse, derde düşmüş kişi.

Ḫalḳ-ı ʿālemden nola ḳıldumsa ḳaṭʿ-ı iḫtilāṭ
Ehl-i derdem bir esīr-i derd-i pür-derd isterin

esīr-i firāk:

1. **esīr-i firāḳ:**
Kaside 25
Mısra: **15**
Ayrılık derdine düşmüş kişi.

Velī esīr-i firāḳ ol melālden ḳaçmaz
Ki ḫāṭırın ḫoş ide her dem iḫtimāl-i vişāl

esīr-i ġam:

1. **esīr-i ġam:**-*am*
Kaside 25
Mısra: **17**
Gam esiri, derde düşmüş kimse.

Ben ol esīr-i ġamam kim sipāh-ı mülk-i cünūn
Vücūdum itmededür deşt-i ġuṣṣada pāmāl

2. **esīr-i ġam:**-*dur*
Gazel 217
Mısra: **1**
Gam esiri. || Sürekli acı çeken kimse.

Kimi ẕevḳ eylemede kimi esīr-i ġamdur
Her kişi kendi ṣafāsında ʿaceb ʿālemdür

3. **esīr-i ġam:**-*uñ*
Gazel 62
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Gamına esir olmuş kimse.

Esīr-i ġamuñ çarḫa baş egmeyüp
Yatur ḫāk-ı rāhuñda mest u ḫarāb

esīr-i ġam-ı hicrān:

1. **esīr-i ġam-ı hicrān:**
Gazel 591
Mısra: **14**
Ayrılık acısının tutsağı.

Ẕevḳ yoḳ kimsede erbāb-ı vefādan Rūḥī
Hep senüñ gibi esīr-i ġam-ı hicrān ancaḳ

2. **esīr-i ġam-ı hicrān:**
Gazel 872
Mısra: **4**
Ayrılık derdinin esiri.

Olmayan seyrüñe ḳāniʿ senüñ ey mihr-i münīr
ʿÖmri olduḳca esīr-i ġam-ı hicrān olsun

esīr-i ḥaṭṭ u ḫāl ol-:

1. **esīr-i ḫaṭṭ u ḫāl ol-:**-*du, -m*
Müseddes 1
Mısra: **25**
(Sevgilinin) Yanağındaki benlerin ve ayva tüylerine esir olmak, tutulmak.

Düşüp sevdālara tā kim esīr-i ḫaṭṭ u ḫāl oldum
Perīşān oldı ġamdan ḫāṭırum āşüfte-ḫāl oldum

esīr-i hūş:

1. **esīr-i hūş:**
Gazel 604
Mısra: **3**
Aklın esiri.

ʿAceb mi ṣubḥadan el çiksen ey esīr-i hūş
Şarāb u nuḳl u gül-i gülsitāndur istedügüñ

esīr-i ḳadd-i yār:

1. **esīr-i ḳadd-i yār:**-*uz*
Gazel 506
Mısra: **10**
Sevgilinin boyunun esiri.

Ey hümā-yı vaṣl bizden sāyeñi ḳılma dirīġ
Kim esīr-i ḳadd-i yāruz himmete ḳāyillerüz

esīr-i ḳadd:

1. **esīr-i ḳadd:**-*uñ*
Gazel 20
Mısra: **2**
(Sevgilinin) boyunun esiri.

Muḳīm-i kūyuñ eyler cennet-i aʿlāya istiġnā
Esīr-i ḳadduñ eyler ḳāmet-i bālāya istiġnā

esīr-i kerem-i şāh:

1. **esīr-i kerem-i şāh:**-*uz*
Gazel 520
Mısra: **1**
Padişahın lütuflarının kölesi.

Ne gedāyuz ne esīr-i kerem-i şāhuz biz
Sākin-i künc-i tevekkeltü alʾAllāhuz biz

esīr-i künc-i melāl ol-:

1. **esīr-i künc-i melāl ol-:**-*maḳ*
Kaside 25
Mısra: **1**
Hüzün köşesinin esiri olmak, acıya garkolmak.

Ṣafā-yı ḳalb idi olmaḳ esīr-i künc-i melāl
Olaydı cānib-i dildārdan tefaḳḳud-ı ḥāl

esīr-i kūşe-i miḥnet:

1. **esīr-i kūşe-i miḥnet:**
Gazel 83
Mısra: **6**
Mihnet köşesinin esiri || Acı çeken.

Nice āh itmesün neyle tesellī eylesün göñlin
O bī-kes kim ola dāʾim esīr-i kūşe-i miḥnet

esīr-i miḥnet:

1. **esīr-i miḥnet:**
Gazel 743
Mısra: **2**
Keder ve gama tutsak.

Felekde bir meh-i ʿālī-cenāba düşdi göñül
Esīr-i miḥnet olup ıżṭırāba düşdi göñül

2. **esīr-i miḥnet:**-*üñ*
Kaside 8
Mısra: **57**
Dert esiri, derde düşmüş kimse.

Huşūşā ol esīr-i miḥnetüñ kim nice demlerdür
Elinden kāse kāse zehr içer sāḳi-i devrānuñ

esīr-i miḥnet-i ʿaşk:

1. **esīr-i miḥnet-i ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 777
Mısra: **1**
Aşk derdinin esiri.

Benem ol rind-i şeydā kim esīr-i miḥnet-i ʿaşḳam
Mürīd-i nā-murād-ı pīr-i pür-keyfiyyet-i ʿaşḳam

esīr-i miḥnet-i hicrān ol-:

1. **esīr-i miḥnet-i hicrān ol-:**-*an*
Gazel 1080
Mısra: **3**
Ayrılık derdine tutulmak.

Esīr-i miḥnet-i hicrān olan dil-ḫastalar ḥālin
Varup bir kez ṭabībüm itseñ istifsār olmaz mı

esīr-i miḥnet-i yār ol-:

1. **esīr-i miḥnet-i yār ol-:**
Gazel 691
Mısra: **1**
Sevgilinin (uğrunda çekilen) zorlukların tutsağı olmak.

Esīr-i miḥnet-i yār ol ḥużūr idem dirseñ
Belā-yı ʿaşḳı ṣafā bil sürūr idem dirseñ

esīr-i renc ü ʿanā ol-:

1. **esīr-i renc ü ʿanā ol-:**-*a*
Kaside 24
Mısra: **6**
Zahmet ve eziyetlerin esiri olmak. || Sıkıntıya maruz kalmak.

Hemīşe böyledür āyīn-i çarḫ-ı būḳalemūn
Ki ola ehl-i maʿārif esīr-i renc ü ʿanā

esīr-i rūzgār:

1. **esīr-i rūzgār:**
Gazel 490
Mısra: **10**
Zamanın esiri.

Ġubār-ı ġam irişmez ṭabʿına Rūḥī gibi her kim
Ḫayāl-i ʿizz ü cāh itmez esīr-i rūzgār olmaz

esīr-i şehvet:

1. **esīr-i şehvet:**
Gazel 625
Mısra: **13**
Şehvet esiri.

Esīr-i şehvet olma sūz-ı ʿaşḳ isterseñ ey Rūḥī
Bilürsin ülfeti mümkin degüldür āteş u ābuñ

esīr-i silsile-i ʿaşk-ı pāk ol-:

1. **esīr-i silsile-i ʿaşḳ-ı pāk ol-:**-*up*
Gazel 842
Mısra: **10**
Temiz aşk silsilesinin esiri olmak. || Sevgilinin saçlarına bağlanmak.

Kemend-i zülfine dil-beste oldum ey Rūḥī
Esīr-i silsile-i ʿaşḳ-ı pāk olup giderin

esīr-i silsile-i zülf:

1. **esīr-i silsile-i zülf:**-*üñ*
Gazel 109
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Saçının zincirinin esiri.

İtdüm esīr-i silsile-i zülfüñ olalı
Ġayruñ hevā-yı kāküline tevbe-i naşūḥ

esīr-i şīve-i güftāruñ it-:

1. **esīr-i şīve-i güftāruñ it-:**-*uñ*
Gazel 72
Mısra: **6**
Sözlerin işvesinin kölesi.

Ġonca eylerse dehānuñla leṭāfet baḥşini
Anı bir sözle esīr-i şīve-i güftāruñ it

esīr-i şoḥbeti ol-:

1. **esīr-i şoḥbeti ol-:**-*ma*
Kaside 25
Mısra: **9**
(Bir kimsenin) Sohbetinin ve arkadaşlığının esiri olmak.

Esīr-i şoḥbeti olma bī-vefānuñ kim
Ḥarām ola saña rāh-ı viṣāli ġayra ḥelāl

esīr-i ṭaleb-i cāh ol-:

1. **esīr-i ṭaleb-i cāh ol-:**-*a, -sın*
Müseddes 4
Mısra: **19**
Yüksek mevki ve makam arzusuna kapılmak.

Nice bir ey dil esīr-i ṭaleb-i cāh olasın
Ḫidmet it mürşid-i kāmillere kim şāh olasın

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

esīr-i vaṣl:

1. **esīr-i vaṣl:**
Gazel 955
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Kavuşmanın esiri.

Esīr-i vaṣl iken yābāna atdı yār ben zārı
Bu miḥnet bir baña oldı vü bir Mecnūn-ı ṣeydāya

eşk:

1. **eşk:**-*üm, -den*
Gazel 586
Mısra: **5**
Gözyaşı, dem.

İşidüp deryāda eşkümden dehānuñ vaṣfını
Ey dür-i yektā ḳulaḳdan ʿāṣıḳ olmışdur ṣadef

2. **eşk:**-*den*
Gazel 517
Mısra: **9**
Gözyaşı. || *Ağlamak.*

Elimüzden ne gelür eşkden öldük Rūḥī
Ol cefā-pīşe raḳībüñ elin elden ṣalmaz

eşkāl:

1. **eşkāl:**-*ımuz*
Gazel 476
Mısra: **1**
Şekiller, suretler.

Ġonca-veş dem-bestelikden oldı ḥall eşkālımuz
Ḥāle yüz tutdı erenler himmetinde ḳālımuz

2. **eşkāl:**-*dan*
Gazel 752
Mısra: **10**
Şekiller, görüntüler. || *Sevgilinin yüzü, görüntüsü.*

Rūḥi-i miskīn ʿaceb mi düşse ger müşkillere
Zülfüñe dil bağlamaḳ eşkāldan ḫālī degül

eşk-bār:

1. **eşk-bār:**
Gazel 490
Mısra: **1**
Ziyade ağlayan, ağlayıcı.

Beni aġlatmasañ derdüñle çeşmüm eşk-bār olmaz
Ḫadeng-i zehr-i hicri urmasan cānum fikār olmaz

eşk-bār ol-:

1. **eşk-bār ol-:**-*madın*
Gazel 60
Mısra: **8**
Gözyaşı yağdırmak. || *Ağlamak.*

Ṣulamaḳdaydı kūyuñı dīde
Eşk-bār olmadın felekde seḥāb

eşk-i āl:

1. **eşk-i āl:**
Gazel 854
Mısra: **7**
Kırmızı, kanlı gözyaşı.

Geh eşk-i āl u geh ruḫ-ı zerdüñden aġlama
Bīmār-ı ʿaşḳa çāre yoḳ el çek ṭabībden

eşk-i āl dök-:

1. **eşk-i āl dök-:**-*er, -dü, -m*
Gazel 729
Mısra: **4**
Kanlı gözyaşı dökmek; kan ağlamak.

Ḫābdayduñ pister-i nāz içre bilmezsin ki ben
Dem-be-dem ḫāk-ı siyāh üzre dökerdüm eşk-i āl

eşk-i çeşm:

1. **eşk-i çeşm:**
Gazel 654
Mısra: **5**
Gözyaşı.

Eşk-i çeşm ü derd-i dilden çekmezüz ġam kim olur
ʿĀṣıḳuñ dāyim gözi nem-nāk göñli derd-nāk

eşk-i çeşm-i giryān:

1. **eşk-i çeşm-i giryān:**-*uñ*
Gazel 678
Mısra: **2**
Ağlayan gözden akan gözyaşları.

Göñül māh-ı muḥarremdür ḳanı feryād u efġānuñ
Niçün virmez cihānı seyle eşk-i çeşm-i giryānuñ

eşk-i çeşm-i hūn-feşān:

1. **eşk-i çeşm-i ḫūn-feşān:**
Gazel 833
Mısra: **6**
Kanlar saçan, kanlı gözyaşı.

Sen mehi rām itmek ümmīdiyle şāhum yoluña
Ḫayli dökildi ṣaçıldı eşk-i çeşm-i ḫūn-feşān

eşk-i gülgūn:

1. **eşk-i gülgūn:**
Gazel 857
Mısra: **1**
Gül renkli gözyaşı. || *Kanlı gözyaşı.*

Senden ey gül eşk-i gülgūn u ruḫ-ı zerd isterin
Ġayrılar dermān diler derdine ben derd isterin

2. **eşk-i gülgūn:**-*um, -la*
Gazel 787
Mısra: **1**
Gül renkli gözyaşı. || *Kanlı gözyaşı.* || *Güle benzeyen sevgilinin aşığın gözyaşındaki yansıması.*

Ruḫ-ı zerdüm boyadum eşk-i gülgūnumla āl itdüm
Bu ālile varup ol gül-ʿiẕāra ʿarż-ı ḥāl itdüm

3. **eşk-i gülgūn:**-*uñ*
Gazel 653
Mısra: **1**
Gül renkli gözyaşı. || *Aşığın kanlı gözyaşları.*

Görüp düşkünlügin ḳılmañ taʿaccüb eşk-i gülgūnuñ
Yüze gülmekle düşmişdür gözinden çeşm-i pür-ḫūnuñ

eşk-i hasret:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **eşk-i ḥasret:**
Gazel 736
Mısra: **7**
Hasret gözyaşı.

Dîdeden aḳmada eşk-i ḥasret
Dilde varduḳca teraḳḳīde melāl

2. **eşk-i ḥasret:**-*i*
Tahmis 6
Mısra: **23**
(Sevgiliye duyulan) Hasret nedeniyle akan gözyaşı.

Nice bir döksün gözüm firḳatda eşk-i ḥasreti
Hicrile deryāya dönmişdür yaşum ey Ḥāletī

3. **eşk-i ḥasret:**-*le*
Gazel 746
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Özlemiyle akan gözyaşı.

Eşk-i ḥasretle seni çeşmüñ çıḳarmaz mı yalan
Ṭutalum kim derdüñ itdüñ yāra inkār ey göñül

eşk-i hūnin:

1. **eşk-i ḫūnin:**
Gazel 401
Mısra: **7**
Kanlı gözyaşı.

Eşk-i ḫūnin ile pür dîde-i gevher-pāşum
Mey-i ḥamra ile cāna ṭolı sāgar görinür

eşk-i lāle-gūn:

1. **eşk-i lāle-gūn:**
Gazel 10
Mısra: **3**
Lale gibi kırmızı renkteki kanlı göz yaşı.

Ḳaṭre ḳaṭre ṣafḥa-i çihremde eşk-i lāle-gūn
Kāġıd-ı zerd üzre mercāndur dizilmiş gūyiyā

eşkıyā:

1. **eşḳıyā:**
Gazel 405
Mısra: **13**
Haydut, yol kesen.

Eşḳıyā dest-i tecāvüz uzadur eṭrāfa
Fitne ayaġa ṭurar rāyet-i fetret ḳalḳar

eşk-rīz:

1. **eşk-rīz:**
Gazel 450
Mısra: **14**
Gözyaşı dökme.

Hep taḳayyüd ḳıldugındandur leb ü dendānuña
Çeşm-i Rūḥī gāh ḫūn-rīz olduġı geh eşk-rīz

eşk-rīz ol-:

1. **eşk-rīz ol-:**-*sa*
Gazel 450
Mısra: **1**
Gözyaşı dökmek, ağlamak.

Çeşm-i giryānum ʿaceb mi olsa eşk-rīz
Ġamze-i cellādınuñ gitmez elinden tīġ-i tīz

esmā:

1. **esmā:**-*dan*
Gazel 588
Mısra: **9**
Esmâü'l-hüsnâ/Esmâ-yı hüsnâ: Allah'ın her an, her yerde ve her zerrede tecelli eden yüce varlığını, birliğini, kainat üzerindeki mutlak hakimiyetini ve bütün yönleriyle erişilmez bir mükemmeliğe sahip bulunduğunu belirten ve yalnız O'na ait olan en güzel isimler.

Neydügin fehm itdük esmādan ġaraż ḥālā bize
Bāde-i ṣāfī gerek ṣūfī taṣarruf ber-ṭaraf

2. **esmā:**-*y, -ile*
Gazel 651
Mısra: **7**
İsimler, adlar; Allah'ın isimleri.

Ṣanma esmāyile rām ola gider ol fikri
Nüsḫası zer gerek ol sīm-teni rām idenüñ

3. **esmā:**
Gazel 812
Mısra: **8**
Allah'ın sayısız fiil ve sıfatının karşılığı olan isimler.

İrişür ẕāta o kim eyleye taḫḳīḳ-i ṣıfāt
Bilinür remz-i müsemmā olıcaḳ esmā fehm

esmā-yı müsemmā:

1. **esmā-yı müsemmā:**
Terkib-bend 8
Mısra: **76**
Belirlenmiş isim.

Ol noḳṭa benem didi dönüp remzini seyr it
Yaʿnī ki benem cümleten esmā-yı müsemmā

eşrāf:

1. **eşrāf:**-*a*
Gazel 1023
Mısra: **4**
İleri gelenler, itibar sahipleri.

Ḥāṣılı köhne-zen ol tāze cevāndan yegdür
Ki vefā eyleye aḫlāfa cefā eşrāfa

esrār:

1. **esrār:**-*a*
Gazel 331
Mısra: **8**
Esrar (uyuşturucu anlamında); "Hâlis Hint keneviri yaprağı üstündeki yağlı sakızdan bir takım ameliyelerden sonra isti'mal olunan maddedir. Yenilir; kabak, nargile ve sair sûretle içilir.

Bu miḥnet-ḫānede defʿ-i ġama bir neşʾe lāzımdur
Olup esrāra ṭālib yine ḫayrān olmamuz yegdür

2. **esrār:**-*a*
Gazel 592

Mısra: **8**
Sırlar, gizler.

Taḥḳīḳ-i men ʿaref'de erbāb-ı ʿaḳl ḥayrān
Esrāra vāḳıf olmaḳ bir özge ḥālet ancaḳ

3. **esrār:**
Gazel 480
Mısra: **14**
Esrar (uyuşturucu anlamında); "Hâlis Hint keneviri yaprağı üstündeki yağlı sakızdan bir takım ameliyelerden sonra isti'mal olunan maddedir. Yenilir; kabak, nargile ve sair sûretle içilir. || *Sırlar, gizler.*

Ṭaʿn iderler bize keyfiyyetimüz fehm itmez
Kimse bilmez ki ne esrār ile ḥayrānuz biz

4. **esrār:**-*ı, -n, -a*
Gazel 14
Mısra: **9**
Sırlar, gizler || *Uyuşturucu.*

Lebüñ esrārına ḳandil giçer Rūḥī ḳuluñ ammā
Ṣarāb-ı laʿl-fāmuñ biz daḫi mestānıyuz cānā

esrār açıl-:

1. **esrār açıl-:**
Gazel 417
Mısra: **9**
Sırların ortaya çıkması ve anlaşılması.

Maḥbes-i keşf-i maʿānīde çoḳ esrār açılur
Varamaz nefs-i ġażūb anda ḥalīm isterler

esrār-ı ʿaşḳ:

1. **esrār-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 854
Mısra: **6**
Aşkın sırları. || *Esrar gibi aklı baştan alan aşk.*

Ḥaml itme küfre cāmiʿe mestāne geldügüm
Esrār-ı ʿaşḳı ṣormaġa geldüm ḥaṭībden

esrār-ı ḥaḳīḳat:

1. **esrār-ı ḥaḳīḳat:**
Terkib-bend 8
Mısra: **169**
Hakikat sırları.

Dirmiş baña keşf oldı hep esrār-ı ḥaḳīḳat
Vallah yalandur sözi billah yalandur

esrār-ı ḥaḳ:

1. **esrār-ı ḥaḳ:**-*uñ*
Gazel 3
Mısra: **9**
Hakk'ın sırları.

Rūḥiyā keşf eyledüñ esrār-ı Ḥaḳuñ kenzini
Kenz-i Ḥaḳ keşfiyle ḫazf oldı cemīʿ-i māsivā

esrār-ı ḥaṭ-ı nev-ḫīz:

1. **esrār-ı ḫaṭ-ı nev-ḫīz:**-*ini*
Gazel 271
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Yeni çıkmış ayva tüylerinin sırları.

Añılınca yāruñ esrār-ı ḫaṭ-ı nev-ḫīzini Rāh-ı ġamda çeşm-i zārı ʿāşıḳuñ olur ġubār

esrār-ı ḥat:

1. **esrār-ı ḫaṭ:**-*uñ*
Gazel 82
Mısra: **3**
(Sevgilinin yüzündeki) tüylerin sırları.

Olmayınca faẓl-ı Ḥaḳ keşf olmaz esrār-ı ḫaṭuñ
Oḳumaz bī-ʿilm olan āyāt-ı Ḳurʾānı dürüst

esrār-ı ḥudā:

1. **esrār-ı ḫudā:**-*y, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **216**
İlahi sırlar.

Cemʿ-i kütüb itmekle ne mümkin ola vāḳıf
Esrār-ı Ḫudāya ki ola mürşide mevḳūf

esrār-ı ilāhī:

1. **esrār-ı ilāhī:**
Gazel 289
Mısra: **10**
İlahi sırlar. || *Sarhoşluk veren ilahi aşk.*

Gören keyfiyyetüm ḥayrān olur abdāl-ı ʿaşḳam ben
Derūn-ı sīnem esrār-ı İlāhī cürʿa-dānıdur

esrār-ı leb-i dilber:

1. **esrār-ı leb-i dilber:**-*den*
Gazel 503
Mısra: **9**
Sevgilinin dudaklarının mestliği.

Rūḥiyā ẕevḳ alup esrār-ı leb-i dilberden
Ḫandeler eyleyelüm zāhid-i nādāne biraz

esrār-ı men-ʿaref:

1. **esrār-ı men-ʿaref:**
Kaside 5
Mısra: **32**
"Men 'aref" sırrı. || *"Kendini bilen Rabbini bilir." sözünün sırrı.*

Mihr-i ʿAlī'den eyleme ḫālī derūnuñı
Keşf ola tā żamīrüne esrār-ı men-ʿaref

esrār-ı yeʾtiyekeʾl-yaḳīn:

1. **esrār-ı yeʾtiyekeʾl-yaḳīn:**
Kaside 35
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Ayet**
"Sana yakîn/ölüm gelinceye kadar" sırrı. (Hicr 15:99).

ʿĀrif iseñ ol muṭīʿ-i emr-i vaʿbüd rabbeke
Keşf ola ḥatta saña esrār-ı yeʾtiyekeʾl-yaḳīn

eşref-i aḳrān:

1. **eşref-i aḳrān:**
Kaside 37
Mısra: **42**
Mevki ve rütbe bakımından denk olanların en şereflisi. || *Dostların en şereflisi.*

ʿİşret esbābına biʾl-fiʾl muḳayyed mi henüz
Yetdi mi maḳṣada ol eşref-i aḳrān nicedür

eşref-i insān:

1. **eşref-i insān:**
Kaside 37
Mısra: **18**
İnsanların en şereflisi.

Gül-i gülzār-ı şeref cümle ḫışāli Maḥmūd
Ḳurretüʾl-ʿayn-ı cihān eşref-i insān nicedür

eşrefuʾl-makām:

1. **eşrefuʾl-maḳām:**
Terkib-bend 6
Mısra: **54**
Makamların en şereflisi.

Bu ḫākdānda bilmediler gördi ḳıymetin
Cān atdı bir maḳāma kʾodur eşrefuʾl-maḳām

esrüg:

1. **esrüg:**-*i*
Gazel 253
Mısra: **14**
Sarhoş.

Pīr-i muġāna Rūḥiyā her kim belī dir feyż alur
Kim ol elestüñ esrügi meyḫāne-i ḳālūdadur

esrüt-:

1. **esrüt-:**-*me*, -*de*, -*dür*
Gazel 184
Mısra: **6**
Sarhoş etmek.

Ḳo bu teşnīʿi mürīd-i ser-i rehdür ṣūfī
Ḳuvvet ol şūḫ-ı cefā-pīşeyi esrütmededür

"eş-şabrı miftāḥu'l-ferec":

1. **"eş-şabrı miftāḥu'l-ferec":**
Gazel 96
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Hadis**
Sabır, başarının anahtarıdır.

Sīne mecrūḥ u göñül maḥzūn u ḫāṭır pür-ḫarac
Ṣabra ḳaldı çāremüz "eṣ-ṣabrı miftāḥu'l-ferec"

es-ṣalā:

1. **eṣ-ṣalā:**
Gazel 824
Mısra: **11**
Meydan okuma, "kendine güvenen varsa çıksın" diye bağırma.

Eṣ-ṣalā Rūḥī ḥarīf-i bezm olan gelsün beri
Bādemüz ḫūn-ı ciger efġānımuz sāz idelüm

2. **eṣ-ṣalā:**
Gazel 2
Mısra: **12**
"Haberdar olun" anlamında nida ifadesi.

Mülk-i ʿaşḳı Rūḥiyā ḳıldı musaḫḫar Ḥaḳ saña
Eṣ-ṣalā yā maʿşereʾl-ʿuşşāki el-yevm eṣ-ṣalā

es-selām:

1. **es-selām:**
Gazel 830
Mısra: **14**
Selâm olsun!.

Rūḥi-i dil-ḫastadan ʿarż-ı niyāz idüp di kim
Es-selām ey melce-i ehl-i belāġat es-selām

"eṣ-ṣuʿarāun ümerāü'l-kelām":

1. **"eṣ-ṣuʿarāun ümerāü'l-kelām":**
Gazel 804
Mısra: **16**
"Şairler sözün emîrleridir.".

Yoḳ sözimüz üstine söz Rūḥiyā "Eṣ-ṣuʿarāun ümerāü'l-kelām"

eşyā:

1. **eşyā:**-*dan*
Gazel 562
Mısra: **8**
Mevcudat, yaratılmış olan her şey.

Terk-i dünyā ḳıl mürīd-i ehl-i ʿirfān ol yüri
Bilmek isterseñ nedür ʿālemde eşyādan ġaraż

et loḳması:

1. **et loḳması:**
Terkib-bend 8
Mısra: **159**
Et lokması. || Et yemeği.

Et loḳması lāzım mı ṭoyurmaz mı seni nān
Zehr olsun o lokma kʿola pes-mānde-i dünān

eteg:

1. **eteg:**-*i*, -*n*
Gazel 915
Mısra: **5**
Köşe, kıyı, civar,yan, çevre.

Ḳurtaram dir etegin ḫārdan ol tāze gülüñ
Ġam degül bülbül-i dil virse girībānı ele

etegin elden ḳoy-:

1. **etegin elden ḳoy-:**-*am*-*i*, -*n*
Kaside 9
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eteğine yapışmak, birinin koruyuculuğu altına girmek.

Niçün ḳoyam etegin elden ol felek-ḳadrüñ
Der-i refīʿini yaṣdanmayam niçün meh ü sāl

etegine yapış-

1. **etegine yapış-:**-*ma*, -*y*, -*a*
Kaside 5
Mısra: **51**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Himayesine sığınmak, himayesini istemek.

Her kef ki mihrüñüñ etegine yapışmaya
Rūz-ı cezāda hīzem olur duzeḫe o kef

etibbā:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **eṭibbā:**-*ya*
Gazel 792
Mısra: **7**
Tabipler, hekimler.

Ben ne ḥācet ki eṭibbāya varup yalvarayın
Yoḳ helāk olmadan özge bilürem dermānum

eṭʿime:

1. **eṭʿime:**-*de*
Kaside 28
Mısra: **52**
Yemekler.

Her söz ki anuñ dinmeye vaṣfında oḳunmaz
Yinmez nitekim eṭʿimede olmayıcaḳ tuz

etrāf:

1. **eṭrāf:**-*ın*
Gazel 66
Mısra: **10**
Bir yer veya şeyi kuşatan, çevreleyen yerler, çevre, yöre.

Mācerāsı var ʿarūs-ı ġonca-i raʿnā ile
Rūḥiyā bāġuñ anuñçün ṭolanur eṭrāfın āb

2. **eṭrāf:**-*a*
Gazel 405
Mısra: **13**
Yakınında, etrafında bulunan insanlar.

Eşḳıyā dest-i tecāvüz uzadur eṭrāfa
Fitne ayaġa ṭurar rāyet-i fetret ḳalḳar

etrāf-ı ʿālem:

1. **eṭrāf-ı ʿālem:**-*den*
Kaside 34
Mısra: **19**
Çevre, civar.

Reh-revān-ı Kaʿbe kim eṭrāf-ı ʿālemden gelür
Yüz sürer lābüd bu ḫāka ger ḫavās u ger ʿavam

eṭrāf-ı bāġ:

1. **eṭrāf-ı bāġ:**-*ı*
Gazel 209
Mısra: **1**
Bağın etrafı.

Yine vaḳt irdi kim eṭrāf-ı bāġı zeyn ide güller
Nevā-yı nāle-i ʿuşşāḳa dem-sāz ola bülbüller

etrāf-ı çemen-zār:

1. **eṭrāf-ı çemen-zār:**-*da, -ki*
Kaside 28
Mısra: **26**
Çimenliğin çevresi.

Pāyına niṣār olmaġiçün geldi ẓuhūra
Eṭrāf-ı çemen-zārdaki ġevher-i meknūz

etrāfın bağla-:

1. **eṭrāfın bağla-:**-*mış*
Gazel 790
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyin) Etrafını sarmak, çevresinde toplanmak, ortaya almak, kuşatmak.

Cūy-ı dīdemde ḳadüñ ʿaksi nihāl-i güldür
Bağlamış ḫārile eṭrāfın anuñ müjgānum

etrāfını al-:

1. **eṭrāfını al-:**-*mış*
Gazel 878
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çevresinde toplanmak, ortaya almak, kuşatmak.

Ruḫ-ı dildārınuñ eṭrāfını almış zülfeyn
Beñzer ol bāġa ki sünbüller ile olmış zeyn

etvār:

1. **eṭvār:**-*ı, -n, -da*
Gazel 143
Mısra: **6**
Tavırlar, edalar, hareketler.

Cefā semtinden eyler müsteḥaḳ luṭf u iḥsānı
O cān-ı ʿālemüñ ḫaḳḳā ki eṭvārında ʿālem var

etvār-ı eşk-i çeşm:

1. **eṭvār-ı eşk-i çeşm:**
Gazel 440
Mısra: **5**
Gözyaşının halleri.

Eṭvār-ı eşk-i çeşm ile ceng eyleyüp bizi
Üstād-ı ʿaşḳ burmış ezelden ḳulaġımuz

etvār-ı yār:

1. **eṭvār-ı yār:**
Gazel 325
Mısra: **15**
Sevgilinin tavır ve davranışları.

Rūḥiyā maḳbūl-ı ehl-i ʿaşḳdur eṭvār-ı yār
Söylemek lāzım degül yā şöyledür yā böyledür

ev:

1. **ev:**-*i, -n, -e*
Gazel 487
Mısra: **5**
Barınma yeri, dünya.

Dünyā evine gelmemişüz olmaġa muḳīm
Bir iki gün bu tekyede biz mihmānlaruz

2. **ev:**-*i, -n*
Gazel 67
Mısra: **10**
Ev, hane.

Āşiyānsuz neylesün gülşende bülbül Rūḥiyā
Derd-mendüñ eylemiş bād-ı ḫazān evin ḫarāb

2. **ev:**-*den*
Gazel 616
Mısra: **3**
Bir ailenin oturması için yapılmış yapı, içinde yaşanılan, ikamet edilen yer, konut, mesken.

İl söziyle beni öldürmege evden çıḳma
Ġarażı a güzelüm şimdi temāşādur elüñ

3. **ev:**-*i, -n, -de*
Tarih 9
Mısra: **8**
Ev, konut, hane, mekan, konak. || Diyar, memleket.

Acuñ ol bī-dili kim gitdi cihāndan nevmīd
Aġlañ ol bīkesi kim ġurbet evinde öldi

4. **ev:**-*i, -n, -e*
Gazel 640
Mısra: **8**
Barınma yeri; hane.

Ḫāne-i ʿāşıḳa teklīf ile gelmez cānān
Bī-tekellüf gider ammā evine aġyāruñ

5. **ev:**-*de*
Gazel 918
Mısra: **6**
Barınma yeri, ev. || Gönül.

Baġrı delinmemişde olur mı maḥabbetüñ
Girmez hevā açılmasa bir evde pencere

evc-i ʿadl:

1. **evc-i ʿadl:**
Tarih 22
Mısra: **6**
Adaletin zirvesi.

Dökilmiş nūrdan bilmem tenüñ yā nūra ġarḳ olmış
Ne cāy-ı paksın beñzer ki evc-i ʿadl māhısın

evc-i aʿlā:

1. **evc-i aʿlā:**-*da*
Gazel 373
Mısra: **7**
En yüksek derece, yer.

Evc-i aʿlāda melek gibi açupdur per ü bāl
Yoḳsa şalıncaġa binmiş o perī-peykerdür

2. **evc-i aʿlā:**-*da*
Gazel 810
Mısra: **8**
Bir şeyin en yüksek noktası, zirve. || Yerin ve gezegenlerin güneşlerine en uzak oldukları nokta.

Cānib-i Ḥaḳdan virile her kime bīdārlıḳ
Evc-i aʿlāda olur seyrānı mānend-i nücūm

3. **evc-i aʿlā:**-*da*
Gazel 943
Mısra: **2**
Zirve, en üst tepeler.

Geh ol zülfe idersin meyl gāh ol ḳadd-i şimşāda
Hümā-veş ey göñül dāyım uçarsın evc-i aʿlāda

4. **evc-i aʿlā:**-*da*
Kıt'a 15
Mısra: **2**
En üst derece, zirve.

Sālik-i rāh-ı Ḥaḳa maṭlab-ı dünyā-yı denī
Evc-i aʿlāda iken alçaġa inmek gibidür

5. **evc-i aʿlā:**-*dan*
Gazel 345
Mısra: **9**
En üst derece, doruk, zirve.

ʿAceb mi murġ-ı dil pervāz iderse evc-i aʿlādan

Cihān bāġında bir serv-i revānuñ pāymālıdur

6. **evc-i aʿlā:**-*y, -a*
Tarih 76
Mısra: **3**
Göğün en yüksek noktası.

İrişdi mehce-i rāyāt-ı ḳadrüñ evc-i aʿlāya
Felek yār oldı yüz gösterdi ṭāliʿ devlet el virdi

evc-i belāġat:

1. **evc-i belāġat:**-*da*
Gazel 912
Mısra: **10**
Belagatin zirvesi. || Sözün en etkili ve güzel söylendiği konum.

Biḥamdillah ne deñlü göñlimüz alçaḳsa ey Rūḥī
Hümā-yı ṭābʿımuz pervāz ider evc-i belāġatda

evc-i feleg:

1. **evc-i feleg:**-*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **253**
Göğün doruğu.

Evc-i felege başdı ḳadem cāhile cāhil
Erbāb-ı kemālüñ yeri yoḳ zīr-i felekde

evc-i felek:

1. **evc-i felek:**
Gazel 187
Mısra: **11**
Gökyüzü.

Gün gibi ẓāhir iken evc-i felekde meh-i nev
ʿĀleme urduġı ḳullāb nedür bilmezler

2. **evc-i felek:**-*de*
Kaside 15
Mısra: **76**
Göğün en yüksek noktası.

ʿArşa aşılmış anuñ tīġ-i zer-efşānıdur
Evc-i felekde degül ẓāhir olan kehkeşān

3. **evc-i felek:**-*de*
Kaside 20
Mısra: **89**
Göğün zirvesi, feleğin en üst yerleri.

Nite ki her şeb evc-i felekde
Yer yer kevākib yaḳa meşāʾil

evc-i hevā:

1. **evc-i hevā:**-*da*
Kaside 11
Mısra: **10**
Gökyüzü.

Dem-i bahārda şaḥrāda ʿıyş idenler içün
Ḳurulmış evc-i hevāda bu nīl-reng otāġ

evc-i ʿirāḳ:

1. **evc-i ʿirāḳ:**-*ı*
Gazel 449
Mısra: **2**
Irak'ın doruğu.

Terk eyledi maḳāmını ümmīd-gāhımuz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Evc-i ʿIrāḳı ṭutsa nola āh u vāhımuz

evc-i istiġnā:

1. **evc-i istiġnā:**-*da*
Gazel 1021
Mısra: **10**
Tenezzül etmemenin, nazlanmanın zirvesi.

Şimdi rāh-ı ġamda ṭopraḳ döşenüp ṭaş yaṣdanur
Evc-i istiġnāda ṭoz ḳondurmayan eẕyālına

2. **evc-i istiġnā:**-*da*
Gazel 464
Mısra: **3**
Gönül tokluğunun zirvesi.

Ne deñlü evc-i istiġnāda pervāzı bülend ise
Alur cān murġını şehbāz-ı çeşm-i yār amān virmez

3. **evc-i istiġnā:**-*da, -dur*
Gazel 398
Mısra: **4**
Gönül tokluğunun zirvesi, en ileri boyutu.

Meyl idüp her kim ki reftāra tenezzül eylemez
Göñlimüz şehbāzı şimdi evc-i istiġnādadur

evc-i ʿizzet:

1. **evc-i ʿizzet:**-*de*
Gazel 912
Mısra: **8**
Yüceliğin doruğu.

Mekānuñ zīr-i ḫāk olsa gerekdür ʿāḳibet ey dil
Gerek ʿuzletde olmışsın gerekse evc-i ʿizzetde

evc-i maḥabbet:

1. **evc-i maḥabbet:**-*de*
Gazel 953
Mısra: **10**
Aşkın zirvesi.

Hevā-yı ʿaşḳ-ı cānānile Rūḥī nice yıllardur
Hümā-yı ḳalbimüz pervāz urur evc-i maḥabbetde

evc-i melāḥat:

1. **evc-i melāḥat:**-*da*
Gazel 1054
Mısra: **2**
Güzelliğin doruğu.

Ḳapsa bir demde nola biñ dil-i miḥnet-sāzı
Göre ol evc-i melāḥatda ṭuran şehbāzı

evc-i mülk:

1. **evc-i mülk:**-*de*
Tarih 1
Mısra: **8**
Ülkenin başı, padişahlık makamı.

Dolandı gerçi māh-ı devlet ammā ṭoġdı bir kevkeb
Ki evc-i mülkde her ẕerresi bir mihr ü māh oldı

evc-i nāz:

1. **evc-i nāz:**-*da*
Gazel 538
Mısra: **1**
Naz makamının en üstü.

Seyr eyle evc-i nāzda sen āfitāb-veş
Rūy-ı niyāzı biz sürelüm ḫāka āb-veş

evc-i nevbet-i ḳıyāmet:

1. **evc-i nevbet-i ḳıyāmet:**-*dür*
Terkib-bend 1
Mısra: **34**
Kıyamet nöbetinin zirvesi.

Ḳopar bir demde gavgā-yı ḳıyāmet lik ʿāṣūruñ
Dem-i mātemde her rūz evc-i nevbet-i ḳıyāmetdür

evc-i rifʿat:

1. **evc-i rıfʿat:**-*da*
Gazel 332
Mısra: **16**
Yüksekliğin tepesi; son noktası.

Yel götürmiş yā Süleymān nebī taḫtı mıdur
Evc-i rıfʿatda bu ḳaṣr-ı dil-keş ü raʿnā mıdur

2. **evc-i rifʿat:**-*da*
Kaside 12
Mısra: **16**
Yüceliğin doruğu.

Yel getürmiş yā Süleymān nebī taḫtı mıdur
Evc-i rifʿatda ya ḳaṣr-ı dilkeş ü rānā mıdur

evc-i ruḥ:

1. **evc-i ruḥ:**-*uñ, -da*
Gazel 269
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Yanağının en üstü.

Ben ol murġ-ı hümā-pervāzam ey ḫurşīd-i enver kim
Hilāl ebrūlaruñ evc-i ruḥuñda āşiyānumdur

2. **evc-i ruḥ:**-*uñ, -da*
Gazel 782
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yanağının yüceliği.

Uçar evc-i ruḥuñda bir hümādur çeşm-i giryānum
Ḳanatlardur iki cānibde ṣaf ṣaf aña müjgānum

evc-i saʿādet:

1. **evc-i saʿādet:**-*de*
Gazel 332
Mısra: **9**
Mutluluğun doruğu.

Sāye ṣalmış ʿāleme evc-i saʿādetde yaḫūd
Rāyet-i mesned-nişīn-i Yeşreb ü Baṭhā mıdur

2. **evc-i saʿādet:**-*den*
Kaside 12
Mısra: **9**
Mutluluğun zirvesi.

Sāye ṣalmış ʿāleme evc-i saʿādetden yaḫūd
Rāyet-i mesned-nişīn-i Yeşreb ü Baṭhā mıdur

evc-i semā:

1. **evc-i semā:**-*da*
Gazel 147
Mısra: **4**
Göğün en yüksek yeri.

Diler ki ḫidmet-i ḫāk-ı derüñle ḳadr bula
Güneş ki evc-i semāda bülend-kevkebedür

evc-i şeref:

1. **evc-i şeref:**-*de*
Gazel 888
Mısra: **7**
Şerefin zirvesi.

Şehbāz-ı ḳadruñ ursun evc-i şerefde pervāz
Murġ-ı hümā-yı devlet ednā şikāruñ olsun

evc-i sipihr:

1. **evc-i sipihr:**
Gazel 497
Mısra: **2**
Göğün zirvesi.

Olsa ḳapuñda ẕerre ḳadar iḥtirāmımuz
Evc-i sipihr olurdı en ednā maḳāmımuz

evc-i taḥḳīḳ:

1. **evc-i taḥḳīḳ:**-*de*
Gazel 456
Mısra: **3**
Hakikatin doruğu.

Evc-i taḥḳīḳde sābit-ḳademüz ḳuṭb-miṣāl
Ẓāhirā gerçi ki ḫurşīd-ṣıfat seyyāruz

evc-i vaḥdet:

1. **evc-i vaḥdet:**-*de*
Gazel 992
Mısra: **3**
Vahdetin zirvesi. || Allah'la bir olmanın en yüksek derecesi.

Evc-i vaḥdetde hümā-pervāz olan ʿāriflerüz
ṣanma dāmen-gīr olur bu ʿālem-i keşret bize

evc-i vefā:

1. **evc-i vefā:**-*y, -a*
Gazel 226
Mısra: **1**
En vefalı.

Yārab ol māh-ı evc-i vefāya kemāl vir
Ḫurşīd-i aʿẓam olsa ʿadūya zevāl vir

evgār:

1. **evgār:**
Gazel 163
Mısra: **6**
Sarhoş.

Geh ṭurur gāh yürür kendüyi kāfir ṭuyurur
Ṭursa mestāne ṭurur yürise evgār yürür

evḳāf:

1. **evḳāf:**
Gazel 700
Mısra: **4**
Vakfedilmiş olan mallar.

Kūy-ı ʿaşḳ içre yapıldı ġamile cāmiʿ-i dil
Elem ü miḥnet ü ġam kişveri evḳāf gerek

evkār:

1. **evkār:**-*uz*
Gazel 456
Mısra: **12**
Sarhoş; körkütük sarhoş.

Elem-i dehrden āsūde olursaḳ ne ʿaceb
Biz ki cām-ı mey-i nābile müdām evkāruz

evkār-ı hām:

1. **evkār-ı ḫām:**
Tarih 7
Mısra: **32**
Tamamlanmamış kuş yuvası.

Ṭaşını ṭoprağını feyż-i naẓarla ḳıldı zer
Söz budur bāḳī ḫayāl-i fāsid ü evkār-ı ḫām

evḳāt:

1. **evḳāt:**-*ı*
Gazel 609
Mısra: **12**
Vakitler, zamanlar.

Gelüp bir yire ẕikr-i ḫayrın itdük āşinālarla
Ḥużūrında ṣafā ile giçen evḳātı yād itdük

evḳātı geç-:

1. **evḳātı geç-:**-*er*
Gazel 611
Mısra: **19**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyle meşgul olup oyalanmak.

Dāyimā ḫayr u duʿāñile geçer evḳātı
Lāyıḳ oldur ki ola Rūḥi-i zāra naẓaruñ

2. **evḳātı geç-:**-*er*
Gazel 1105
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Oyalanmak, uğraşmak.

Hemīşe vaṣf-ı pākuñla geçer evḳātı Rūḥīnüñ
Nola eşʿārınuñ şıyt u ṣadāsı ṭutsa āfāḳı

3. **evḳātı geç-:**-*se, -*
Gazel 9
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey ile)Vakit geçirmek, oyalanmak, uğraşmak.

Aġlamaḳla iñlemekle geçse evḳātı nola
Yā nice ṣabr eylesün Rūḥī cemāluñdan cüdā

4. **evḳātum giç-:**-*um, -e*
Gazel 862
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir durumda) Vakit geçirmek, meşgul olup oyalanmak.

Degülin şeyḫ ki ḫalvetde giçe evḳātum
Yāra hem-rāh olıcaḳ geşt u güẕārı severin

evḳāt-ı şerīf:

1. **evḳāt-ı şerīf:**-*i*
Terkib-bend 8
Mısra: **210**
Değerli vakit.

Ṣūfī ki riyā ile ider kendüyi mevṣūf
Evḳāt-ı şerīfī ola taḳlīd ile maṣrūf

evlā:

1. **evlā:**-*dur*
Gazel 383
Mısra: **5**
Daha iyi.

Sükūt evlādur andan kim gelüp güftāra bir bed-gū
Kelāmından ola āzurde her sāʿatda biñ ḫāṭır

2. **evlā:**
Kaside 21
Mısra: **62**
Daha uygun, daha iyi, daha layık, yeğ.

İrdi pāyāna suḫan başla duʿāya Rūḥī
Cümleden devlet-i Pāşāya duʿādur evlā

evlen-:

1. **evlen-:**-*meg, -e*
Kaside 40
Mısra: **79**
Nikâh bağı ile birleşerek bir aile kurmak, teehhül etmek, tezevvüç etmek.

ʿAli Fāḳī eger evlenmege meyl itse olur
Tābiʿ-i şerʿ-i Nebīdür o müselmān eyüdür

evlī:

1. **evlī:**
Gazel 300
Mısra: **16**
Daha uygun, daha iyi, daha layık, yeğ, müreccah.

Mālik olsañ dem-i ʿİsīye sözüñ diñler yoḳ
Rūḥiyā ṭabʿa sükūt eylemek evlī görinür

evliyā:

1. **evliyā:**
Gazel 42
Mısra: **10**
Allah dostları, veliler.

Çü burc-ı evliyādasın āsūde-ḫāṭır ol
Kim ṣıḥḥat-ı vücūd virür evliyā saña

2. **evliyā:**-*nuñ*
Gazel 611
Mısra: **6**
Allah dostları, veliler, erenler.

Yüri ey server-i merdān uġuruñ ḫayr olsun
Evliyānuñ naẓarı ola nigeh-dārlaruñ

evliyā burcı:

1. **evliyā burcı:**-*n*
Tarih 6
Mısra: **25**
Evliya burcu; Bağdat şehri.

Evliyā burcın gelüp devletle mesken eyledüñ
Bir senüñ gibi ḳanı ẕī-himmet ü ʿālī-maḳām

2. **evliyā burcı:**-*n, -a*
Kaside 32
Mısra: **21**
Bağdat şehri.

Evliyā burcına geldüñ yine çün lāyıḳ odur
Ber-murād ola ḳapuñda şuʿarā-yı Baġdād

evrād:

1. **evrād:**
Kaside 18
Mısra: **78**
Evrat; okunması âdet edinilmiş olan belli ayet, sûre ve dualar.

Nola ger Rūḥī ḳuluñ irse murāda kim aña
Rūz u şeb edʿiye-i devletüñ olmış evrād

evrāk:

1. **evrāḳdur:**-*dur*
Gazel 245
Mısra: **4**
Yapraklar.

Ey bahār-ı ḥüsn yazmaḳçün cemāluñ vaṣfını
Bāġda gül didügüñ ol bir nice evrāḳdur

2. **evrāḳ:**-*a*
Terkib-bend 1
Mısra: **2**
Yapraklar, kağıtlar.

Gel ey nevk-i ḳalem mātem ser-encāmın beyān eyle
Döküp evrāḳa derdin ḳara baḫtından fiġān eyle

3. **evrāḳ:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 774
Mısra: **13**
Yapraklar, sayfalar.

Vaṣf-ı zülfüñde perīşān olan evrāḳını hep
Cemʿ idüp Rūḥī-i ġam-dīde kitāb itdi tamām

evrāk-ı hüsn:

1. **evrāḳ-ı ḥüsn:**-*üñ, -i*
Terkib-bend 9
Mısra: **46**
Güzellik yaprakları.

Bār-ı belāña ṣābir iken cism-i nātüvān
Evrāḳ-ı ḥüsnüñi daḥi ṭayy itmeden ḥazān

evrāk-ı reng-āmīz:

1. **evrāk-ı reng-āmīz:**
Gazel 709
Mısra: **5**
Renkli yapraklar.

Neyler ol evrāk-ı reng-āmīz elinde gūyiyā
ʿAndelībine maḥabbet-nāme ister yaza gül

evreng-i ḥamel:

1. **evreng-i ḥamel:**-*den*
Gazel 525
Mısra: **4**
Koç tahtı. || *Koç burcu; nevruz.*

Şāḫ-ı gül-i terden gül-i surḫ oldı nümāyān
Evreng-i ḥamelden nitekim pādişeh-i rūz

2. **evreng-i ḥamel:**-*e*
Kaside 28
Mısra: **4**
Koç burcunun tahtı.

Şāh-ı gül-i terde gül-i surḫ oldı nümāyān
Evreng-i ḥamele nitekim pādişeh-i rūz

evṣāf:

1. **evṣāf:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 501
Mısra: **3**
Güzellikler II Vasıflar, özellikler.

Oḳuruz naẓm idüp evṣāfını gül-çehrelerüñ
Gülşen-i ʿaşḳda biz murġ-ı suḫan-sāzlaruz

2. **evṣāf:**-*uñ, -da*
Gazel 693
Mısra: **15**
Vasıflar, nitelikler, özellikler; övgüler.

Böyle şiʿr-i ter dir evṣāfuñda Rūḥī yoḳ mıdur
Olsa bu bīçāreye bir ḳurı taḥsīnüñ senüñ

evṣāfın it-:

1. **evṣāfın it-:**-*ı, -n, -mek*
Tarih 62
Mısra: **4**
Bir şeyin veya kimsenin taşıdığı nitelik ve sıfatlarını sayarak tarif etmek, övmek.

Geldi defterdār-ı ʿālī-şānı Baġdāduñ bize
Farżdur evṣāfın itmek ger keşīr ü ger ḳalīl

evvel:

1. **evvel:**
Gazel 287
Mısra: **7**
İlk olarak, ilk önce.

Ālile evvel eylediler göñlimüz esīr
Ammā vefāya ṭurmadılar ṣoñra ṣatdılar

2. **evvel:**-*ki*
Gazel 926
Mısra: **1**
Evvel, başlangıç, önce, ilk, ilk olarak, geçmiş, eski.

Evvelki gibi yoḳ naẓaruñ ḫāk-ı rāhuña
Lāyıḳ mı görmedüñ beni luṭf-ı nigāhuña

3. **evvel:**
Gazel 589
Mısra: **10**
Birinci, ilk.

Rūḥiyā sulṭānumuñ her kim ṣorarsa nāmını
Remzile di yādur āḫir ḥarfi evvel ḥarfi ḳāf

4. **evvel:**
Tahmis 2
Mısra: **2**
Önce olan, önceki.

Fenā dārına geldük bir bölük ṣāḥib-suḫanlarla
Alışduḳ bizden evvel miḥnet-i dehri çekenlerle

5. **evvel:**-*ki*
Gazel 732
Mısra: **2**
Önceleri, ilk zamanlarda.

Erbāb-ı ʿaşḳa mihr ü vefāsı iñen degül
Evvelki gibi şimdi o sīmīn-beden degül

6. **evvel:**
Gazel 24
Mısra: **2**
Başlangıçta, evvelâ, ilk önce, ilk olarak.

Vaṣluñ cihāna virmem odur yār-ı cān baña
Evvel efendi cān gerek andan cihān baña

7. **evvel:**-*ki*
Kaside 36
Mısra: **5**
Önce, daha önce, bundan önce.

Sāz u söze ḳalmadı evvelki gibi meylimüz
Yaʿni dilden ārzū başdan hevā eksilmede

8. **evvel:**
Terkib-bend 8
Mısra: **194**
Önce; başlangıçta, ilk önce; eskiden, önceleri.

Āyā nice bir devr ide bu çār ʿanāṣır
Kim aña ne evvel ola maʿlūm ne āḫır

9. **evvel:**-*i, -dür*
Gazel 1033
Mısra: **3**
Önce, ilk, birinci, ibtida, başlangıç.

Ḳamerüñ āḫiri devr-i zuḫāluñ evvelidür
Ḥādiṯāt-ı felegi görme ʿaceb ey nāṣi

10. **evvel:**
Gazel 350
Mısra: **6**
Evvel, önce.

Şāh-ı bahāra ḫayl-ı çemen ḳıldı ser-füru
Gerçi nihāller birāz evvel ṭayandılar

11. **evvel:**-*ki*
Gazel 447
Mısra: **7**
Başlangıç, birinci, ilk.

Bizi evvelki ḥālde ṣanma
Ḳatı çoḳ oldı şimdi miḥnetimüz

12. **evvel:**-*i*
Gazel 702
Mısra: **15**
Önce, başlangıç.

Evveli ʿaşḳuñ melāmetdür nedāmet āḫiri
Sen gerek aġla gerek gül ikiden ḫālī degül

13. **evvel:**
Gazel 708
Mısra: **2**
Evvela, öncelikle.

Ālet-i meclis müheyyā sāḳiyā āmāde gül
Bāde ṣūn virmezden evvel berk-i ʿıyşı bāda gül

14. **evvel:**
Gazel 1097
Mısra: **2**
Başlangıçta, önce, ilk önce.

ʿĀşıklaruñ alāyına dip sür semendüñi
Çigner eñ evvel esbüñe ben müstemendüñi

15. **evvel:**
Gazel 671
Mısra: **7**
İlk, birinci; daha önceki, bundan önceki.

Bizden evvel şuʿarā zülfüñe mekkār dimiş
Biz gelüp çeşm-i dil-āvīzüñe seḫḫār didük

16. **evvel:**
Gazel 855
Mısra: **1**
Önce, öncelikle, ilk olarak.

Ezel naḳḳāşı ṭarḥ itmezden evvel cism u cān şeklin
Göñül ḫāṭırda naḳş itmişdi ol şūḫ-ı cihān şeklin

evvelā:

1. **evvelā:**
Gazel 589
Mısra: **1**
Birinci derecede, birinci olarak, öncelikle.

Evvelā āyine-veş olmaḳ gerekdür sīne-ṣāf
Kim ura bir kimse ʿaşḳ-ı pākdan ʿālemde lāf

2. **evvelā:**
Gazel 808
Mısra: **14**
Başlangıçta, evvelâ, ilk önce, ilk olarak.

O şāh-ı ḥüsne ḳul olmaḳ murād ise Rūḥī
Gel evvelā ṭaleb-i ṭāliʿ-i saʿīd idelüm

3. **evvelā:**
Kaside 3
Mısra: **5**
Başlangıçta, ilk önce, ilk olarak.

Evvelā ol cā-nişīn-i ṣadr-ı dīvān-ı rüsul
Muḳtedā-yı ehl-i dāniş pīşvā-yı evliyā

evvel-i faṣl-ı zemistān:

1. **evvel-i faṣl-ı zemistān:**-*dur*
Gazel 1041
Mısra: **9**
Kış mevsiminin öncesi.

Güzellendi hevālar evvel-i faṣl-ı zemistāndur
Ṣarāb iç gül gibi añma bahār-ı ʿālem-ārāyı

evvel-i gül:

1. **evvel-i gül:**-*dür*
Gazel 995
Mısra: **9**
Gülün başlangıcı, gül mevsiminin başı. || *İlkbahar.*

Evvel-i güldür çemende cümle yārān cemʿ ola
Nice Rūḥī gitmesün her gün çemenden cānibe

evvel-i şām:

1. **evvel-i şām:**
Gazel 695
Mısra: **3**
Şam'ın öncesi. || *Akşam vaktinin başı.*

Bu işāret ki dinür evvel-i şām āḫir-i şām
Zülfine ḫaṭṭınadur ol meh-i sīm-endāmuñ

evvel-i vakt:

1. **evvel-i vaḳt:**
Kaside 21
Mısra: **64**
Vaktin başlangıcı.

Nitekim muntaẓır-ı vaḳt-i ṣalat-ı ḫamse
Ṣubḥ olup evvel-i vaḳt āḫır-i vaḳt ola ʿışā

evvelki:

1. **evvelki:**
Kaside 38
Mısra: **15**
Önce olan, önceki.

Yine evvelki ḥāli üzre bilsün kehle ḳırmaḳda
Suʾāl eylerse aḥvālin eger Fażlī-i nādānuñ

evżāʿ:

1. **evżaʿ:**-*uñ, -a*
Gazel 927
Mısra: **12**
Haller, vaziyetler.

Ṭavr u ṭarzın şöyle bilmişsin güzellik semtinüñ
Ḫūb-rūlar baş eger evżaʿuña eṭvāruña

ey ḫoş:

1. **ey ḫoş:**
Gazel 1
Mısra: **4**
Ne güzeldir, ne hoştur.

Vādi-i vaḥdetde rehbersüz yetilmez menzile
Ey ḫoş ol sālik ki pīr-i ʿaşḳa eyler iḳtidā

eyālet:

1. **eyālet:**
Kaside 23
Mısra: **27**
Osmanlı Devleti'nde bir beylerbeyinin yönetiminde bulunan en büyük idari bölge.

Tefavvuḳ eyledüñ aḳrānuña eyālet ile
Kime müyesser olupdur bu pāye-i ʿizzet

2. **eyālet:**
Kaside 23
Mısra: **31**
Osmanlı Devleti'nde en büyük sivil veya askerî yönetim bölgesi. || *Eyalet yöneticiliği.*

Ṣafāyı gör ki eyālet ayaġuña geldi
Ele götürmez iken ġayriler çeküp miḥnet

eyit-:

1. **eyit-:**-*miş, -ler*
Gazel 170
Mısra: **13**
Demek, söylemek.

Eyitmişler saña üftādelük ʿarż itdügin gūyā
Ki mihr-i ʿālem-ārāyı görenler dir zevāluñ var

eyle-:

1. **eyle-:**-*mez, -di*
Gazel 533
Mısra: **4**
Etmek, eylemek, yapmak.

Eylemekdi ḳaṣdı Ḳaysı kūy-ı Leylādan yaña
Eylemezdi yoḳ yere feryād ṣaḥrāda ceres

2. **eyle-:**-*düg, -i*
Gazel 522
Mısra: **4**
Yapmak, etmek. II Yaratmak.

Ṭāḳ-ı ebrūsına baḳsaḳ nola yārun ṣūfī
ṣāniʿüñ eyledügi ṣunʿı temāşā eylerüz

3. **eyle-:**-*di*
Gazel 1061
Mısra: **2**
...haline getirmek.

Sen dürr-i pāka gönlin o kim menzil eyledi
Feyż-i maḥabbetüñ anı deryā-dil eyledi

4. **eyle-:**-*di*
Gazel 1061
Mısra: **1**
Bir hâle getirmek, dönüştürmek, etmek, eylemek.

Sen dürr-i pāka gönlin o kim menzil eyledi
Feyż-i maḥabbetüñ anı deryā-dil eyledi

5. **eyle-:**-*di*
Kaside 28
Mısra: **22**
...olmayı nasip etmek.

Ḫurşid-i kerem ḥażret-i Āġā-yı felek-ḳadr
Kim şāh-ı ezel ṭāliʿini eyledi firūz

6. **eyle-:**-*di*
Tarih 55
Mısra: **2**
Yapmak, göreve getirmek.

Ṣadr-ı sāliṣ Ḫalīl-i deryā-dil
Ki Ḫudā eyledi anı ḳapudan

eyü:

1. **eyü:**
Gazel 138
Mısra: **10**
İyi.

Nola bed-nām-ı maḥabbet olsam Rūḥiyā bāḳi ḳalurmış eyü ad

2. **eyü:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **18**
Beğenilecek, makbûle geçecek nitelikleri olan, kendisinde bulunması gereken vasıfları taşıyan (insan).

Olıcaḳ sözi müfīd olsa nola muḫtaṣar it
Beñzemez ġayrıya ol rind-i suḫandān eyüdür

3. **eyü:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **14**
İyi, hoş.

Ṣadr-ı ekrem virüp ol bāġa ḫuşūṣā ki şeref
Her ṭaraf itmededür gül gibi cevlān eyüdür

4. **eyü:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **4**
Esen, sağlıklı.

Revnaḳ-ı ʿadli olan ziynet-i dārüʾs-selām
Naẓar-ı luṭfı olan mūra Süleymān eyüdür

5. **eyü:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **74**
(Daha) İyi, güzel.

Feyż-i luṭfın ḳoyup iẕʿān u kemāle baḳsan
Anda ḫod cümleden ol ṣāḥib-i iẕʿān eyüdür

6. **eyü:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **42**
İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan (kimse).

Bir ḳarār üzre degüldür deyü Defterī dār
Yüz ṭutup ḥaḳḳa iden gönlini ḫandān eyüdür

7. **eyü:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **54**
İyi, güzel; uygun.

Bezmi bir baḫr durur kim ḳarasıdur ḳahve
Anda geşti gibi devr eylese fincān eyüdür

8. **eyü:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **2**
İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan (kimse); sağlıklı, sıhhati yerinde.

Ey ṣabā müjde virüp söyle Kelāmī Dedeye
Bendesi olduġın ol āfet-i devrān eyüdür

9. **eyü:**
Gazel 903
Mısra: **7**
İyi, güzel, faydalı, yaralı, doğru, olumlu.

Eyü söz diseñ kötiye ide ḥaml bir belādur
Vāy o dil-şikesteye kim ola yār-ı cānı bed-ḫū

eyülük it-:

1. **eyülük it-:**-*mede*
Kaside 40
Mısra: **90**
Menfaat gözetmeden bir yardımda bulunmak, başkası için iyi bir hareket yapmak.

Günde biñ zaḫmet olur şimdi Muḥammed Çavuş
Eyülük itmede ol ziynet-i dīvān eyüdür

eyvallah:

1. **eyvallah:**-*a*
Kıt'a 9
Mısra: **4**
Tarikatlarda teslimiyet, itaat, tasdik ifadesi olarak kullanılır.

Baḫşile dervīşlük bir yire ṣıġmaz cehli ḳo
Baḫş-ı bī-cā itme dervīş iseñ eyvallaha gel

eyvān:

1. **eyvān:**
Gazel 940
Mısra: **4**
Saray, köşk, kemerli yüksek bina.

Künc-i meyḫānei virme felege ʿārif iseñ
Ne revāḳ iste ne ṭāḳ iste ne eyvān iste

eyvān-ı köhne:

1. **eyvān-ı köhne:**-*n, -üñ*
Kaside 17
Mısra: **9**
Eskimiş köşk. || *Dünya.*

Üstād-ı kāyināt bu eyvān-ı köhnenüñ
Ḫışt-ı zer ile eyledi yā ṭāḳını cedīd

eyvay:

1. **ayvay:**-*ile*
Gazel 1013
Mısra: **10**
Eyvah, yazık.

Sālim olsa ḥarf-i ʿilletden vücūduñ ṣīġası
Zāhidā geçmezdi evḳātuñ müdām ayvayile

eyvām:

1. **eyyām:**
Gazel 353
Mısra: **1**
Günler, vakitler.

Ṣafā kesb idecek eyyām geldi mevsim-i güldür
Bu faṣl-ı ḫūbda Yārab bizi bir nice gün güldür

2. **eyyām:**-*dur*
Gazel 151
Mısra: **2**
Günler. II Zaman, devir.

Ġoncalar açıldı ʿīd irdi ʿaceb hengāmdur
Gül gibi ʿīduñ ṣafāsın idicek eyyāmdur

2. **eyyām:**-*dur*
Gazel 328
Mısra: **4**
Günler, zaman.

Eylesünler dest-būsuñla ḳo ehl-i ṣevḳ ẕevḳ
ʿİd-i aḍḥādur ṣafālar idecek eyyāmdur

3. **eyyām:**-*ı, -dur*
Gazel 710
Mısra: **9**
Günler, zaman. || *Mevsim.*

Nev-bahār eyyāmıdur ʿıyş idecek demdür diyü
Rūḥiyi taḥrīk ider cām-ı ṣarāb-ı nāba gül

4. **eyyām:**-*da*
Gazel 998
Mısra: **18**
Gün, zaman.

Aʿdāsın itsün münʿadim aḥvālin itsün muntaẓam
Var eyledi yoḳdan o kim dünyāyı şeş eyyāmda

5. **eyyām:**
Gazel 757
Mısra: **5**
Gün, günler, zaman.

Giçdi ol eyyām kim bulmışdı ḫātır inkisār
Gitdi ol demler ki olmışdı göñül aşüfte-ḥāl

eyyām u leyāl:

1. **eyyām u leyāl:**
Tarih 75
Mısra: **8**
Gece ve gündüz. || *Devamlı.*

Eyledi peydā bu ʿişretgāh-ı bī-mānendi kim
ʿAyş u ʿişretle giçe evḳātı eyyām u leyāl

eyyām-ı bahār:

1. **eyyām-ı bahār:**
Gazel 198
Mısra: **2**
Bahar günleri.

Bilmezem ḥālum nolur gitdi elümden iḫtiyār
Bir yaña ṣūrīdelük bir yaña eyyām-ı bahār

eyyām-ı gül ü mül:

1. **eyyām-ı gül ü mül:**-*dür*
Gazel 353
Mısra: **4**
Gül ve şarap zamanı. || *İlkbahar.*

Felekden aġlamaḳ ehl-i meẕāḳa nā-münāsibdür
Ḫuṣūṣā böyle demlerde ki eyyām-ı gül ü müldür

eyyām-ı gül:

1. **eyyām-ı gül:**-*dür*
Gazel 121
Mısra: **4**
Gül zamanı. || *Bahar.*

Luṭf it ey sāḳī peyāpey cām ṣun ʿuṣṣāḳa kim
Bir yaña eyyām-ı güldür bir yaña hengām-ı ʿīd

eyyām-ı ʿıyd:

1. **eyyām-ı ʿıyd:**
Gazel 1051
Mısra: **5**
Bayram günleri.

Ẕevḳ-baḫş oldı cihāna gül gibi eyyām-ı ʿıyd
Ẕevḳ u şevḳ-ı ʿıyd ile içsün güzeller mülleri

eyyām-ı luṭf:

1. **eyyām-ı luṭf:**-*uñ, -da*
Kaside 22
Mısra: **47**
(Bir kimsenin) Cömertlik ve lütfunun olduğu zamanlar.

Var ümīdüm kim bula eyyām-ı luṭfuñda revāc
Maʿrifet kim dehr bāzārında bulmışdur kesād

eyyām-ı şafā:

1. **eyyām-ı şafā:**
Gazel 333
Mısra: **17**
Şenlik günleri.

Geldi eyyām-ı ṣafā ʿīd-i şerīf irdi yine
Her ṭaraf ḫākdur ḥākim-i ẕī-şān öpilür

2. **eyyām-ı ṣafā:**
Gazel 939
Mısra: **4**
Eğlence ve neşe dolu günler.

Müjde ey cān-ı ḥazīn oldı şeb-i ġam āḫir
ʿIyş u nūş eyle ki eyyām-ı ṣafā geldi yine

eyyām-ı şeyb:

1. **eyyām-ı şeyb:**
Kaside 36
Mısra: **11**
İhtiyarlık günleri.

Geçmede vaḳt-i şebāb u gelmede eyyām-ı şeyb
Gitmede dilden ṣafā gözden cilā eksilmede

eyyūb:

1. **eyyūb:**
Rübai 14
Mısra: **4**
Hastalıklara karşı gösterdiği sabrıyla ünlü peygamber.

Ümmīd-i viṣāluñ eyleyen bīçāre Eyyūb gerek ṣabrda vü ʿömrde Nūḥ

ezber it-:

1. **ezber it-:**
Gazel 417
Mısra: **25**
Ezberlemek.

Ezber it ḳıṣṣa-i esrār-ı dili ey Rūḥī
Ḥāżır ol bezm-i İlāhīde nedīm isterler

ezel:

1. **ezel:**
Kaside 18
Mısra: **67**
Başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik.

Tārem-i çarḫa ne beñzer ki ezel ḳılduḳda
Ḫāne-i himmetüñi bāni-i ḳadrüñ bünyād

2. **ezel:**-*den*
Gazel 176
Mısra: **5**
Başlangıcı olmayan geçmiş zaman, başlangıcı tasavvur edilemeyen zaman.

Ṣafāmuz var ezelden bāde-i ʿaşḳuñla sermestüz
O ḳaydı çekmezüz kim bāde-i gül-fāmımuz yoḳdur

3. **ezel:**-*den*
Gazel 429
Mısra: **1**
Başlangıcı olmayan geçmiş zaman, başlangıcı tasavvur edilemeyen zaman. || *Ruhlar âleminin başlangıcı.*

Yanmaġa āteş-i ʿaşḳuñla ezelden mūmuz
Ġayra maʿlūm degülsek saña ḫod maʿlūmuz

4. **ezel:**-*den*
Gazel 489
Mısra: **11**
Başlangıcı belli olmayan geçmiş.

Böyle ḳılmış ḥikmet ey bülbül ezelden iḳtiżā
Kim ne yār aġyārsuz ola ne ġonca ḫārsuz

5. **ezel:**-*den*
Gazel 36
Mısra: **10**
Başlangıcı belli olmayan zaman mefhumu.

Ṣaḳın mīzācuña ḫoş gelmeyenden olma melūl
Ki muḫtelifdür ezelden ṭabīʿat-ı eşyā

6. **ezel:**-*den*
Gazel 440
Mısra: **6**
Başlangıcı belli olmayan zaman mefhumu. II Çok eskiden beri.

Eṭvār-ı eşk-i çeşm ile ceng eyleyüp bizi
Üstād-ı ʿaşḳ burmış ezelden ḳulaġımuz

7. **ezel:**-*den*
Kaside 38
Mısra: **20**
Başlangıcı belli olmayan zaman; çok önceki zaman.

Kemāl-i mertebe ḳıl iştiyākın ʿarż ʿİlmīnüñ
Egerçi ʿilmi lāḥıḳdur ezelden mihrine anuñ

8. **ezel:**-*den*
Kaside 9
Mısra: **25**
Başlangıcı belli olmayan zaman. II Kişinin dünyaya geldiği vakit.

O kim virilmiş ezelden vücūd-ı eşrefine
Şecāʿat ü kerem-i Ḥaydar u kemāl-i Kemāl

ezel ḥayyātı:

1. **ezel ḥayyātı:**
Gazel 545
Mısra: **7**
Ezel terzisi || *Kader.*

Ezel ḥayyātı kim dikmiş ḳabā-yı nāzı bālāña
Melāmet cāmesini ben żaʿīfün ḳaddine biçmiş

ezel nakkāşı:

1. **ezel naḳḳāşı:**
Gazel 855
Mısra: **1**
Allah.

Ezel naḳḳāşı ṭarḥ itmezden evvel cism u cān şeklin
Göñül ḫāṭırda naḳş itmişdi ol şūḫ-ı cihān şeklin

ezel remmālı:

1. **ezel remmālı:**
Gazel 765
Mısra: **3**
Ezel falcısı.

Ezel remmālı levḥ-i sīnem üzre ṭāliʿüm görmiş
Nuḳāṭ-ı remlden yer yer ḳalan āş̱ārdur dāġum

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ezelī:

1. **ezeli:**
Gazel 481
Mısra: **7**
Çok eskiden beri, öteden beri.

Ṭufeyl-i rūḥ idi yoluñda ḳavlimüz ezeli
Ḫudā bilür ki hem ol ḳavl ü ol karārdayuz

2. **ezelī:**-*dür*
Gazel 183
Mısra: **4**
Ezelden, yaratılışından itibaren, yaratıldığından beri.

Fikr itme ki senden idevüz terk-i maḥabbet
Kim bizden olan mihr u maḥabbet ezelīdür

3. **ezelī:**
Gazel 687
Mısra: **8**
Ezelden beri devam ediyormuş gibi eski olan, çok eski.

Pāk gelür pāk gider gül gibi
Kime virilse ezelī ʿaşḳ-ı pāk

4. **ezelī:**
Gazel 930
Mısra: **3**
Başlangıcı olmayan, öteden beri olan, eski.

Buymış ḳısmetimüz böyle virilmiş ezelī
Zāhide şūbḥā vü seccāde bize peymāne

ezgi:

1. **ezgi:**-*ye*
Kıt'a 24
Mısra: **4**
Ezgi, nağme, melodi.

Dün ḳulaġuma çalındı bize olmış Çalı
Ḳorḳarın çalı çalı ezgiye döndürmeyeler

ezhār:

1. **ezhār:**
Gazel 163
Mısra: **10**
Çiçekler.

Ṣanma taḥrīk-i ṣabādan varıcaḳ gülzāra
Ayaġuñ ṭozına yüz sürmege ezhār yürür

ezhār-ı bāġ:

1. **ezhār-ı bāġ:**
Gazel 350
Mısra: **4**
Bağın çiçekleri.

Rāh-ı ʿademde cānlarına geçdi teşnelik
Ezhār-ı bāġ dīdelerinde ṣulandılar

ezhār-ı reng-ā-reng:

1. **ezhār-ı reng-ā-reng:**-*ile*
Gazel 1104
Mısra: **11**
Çeşitli renklerde çiçekler.

Gülistāndur yāḫud ezhār-ı reng-ā-rengile memlū
Ki seyrinden ider ḥaẕẕ şāh-ı vaḳtuñ ḳalb-i mesrūrı

ezhār-ı temāşā:

1. **ezhār-ı temāşā:**-*da*
Gazel 166
Mısra:
Çiçekleri seyretme.

Bezedi yir yüzin ezhār-ı temāşāda cihān
Zehr-i fırḳatla göñül bağrın ezüp ḳan oturur

ezyālına ṭoz ḳondurma-:

1. **ezyālına ṭoz ḳondurma-:**-*ıma-y, -an*
Gazel 1021
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eteğine toz kondurmamak; bir şeyde herhangi bir kusurun varlığını kabul etmemek.

Şimdi rāh-ı ġamda ṭoprāḳ döşenüp ṭaş yaṣdanur
Evc-i istiġnāda ṭoz ḳondurmayan ezyālına

F

faʿāl-ı muḳtedir:

1. **faʿāl-ı muḳtedir:**
Tahmis 1
Mısra: **1**
Her işi yapmaya gücü yeten, Allah.

Yazmış vücūh-ı nāsda Faʿāl-ı muḳtedir
Bir nice saṭr u eylemiş anuñla keşf-i sır

faġfūr:

1. **faġfūr:**
Kaside 14
Mısra: **68**
Eskiden Çin imparatorlarına verilen unvan II Çin'de porselenden yapılan kapkacak..

Sen ol vezīr-i mükerremsin ey celilüʾl-ḳadr
Ki kāse-līs olımaz bezm-i ḳadrüne faġfūr

2. **faġfūr:**
Kaside 40
Mısra: **23**
Eskiden Çin imparatorlarına verilen unvan. || Çin işi porselen, kadeh.

Çīnden dāḫil-i bezm olmaġı özler faġfūr
Meclis-i ḫāṣı ferruḫ-baḫş-ı kemākān eyüdür

fāhir:

1. **fāḫir:**
Gazel 262
Mısra: **8**
Övünen, iftihar eden, müftehir.

El almışdur dil-i sergeşte pīr-i ʿaşḳdan cānā
Fāḫir ise nola ḥāl ehlidür irşāda mālikdür

fahr:

1. **faḫr:**-*ımuz*
Gazel 338
Mısra: **6**
Övünç, iftihar.

Bize tāc u ḳabā lāzım degül
rindān-ı bī-ḳayduz
Cihānda faḫrımuz faḳr u fenāya
mālik olmaḳdur

2. **faḫr:**
Kaside 41
Mısra: **58**
Övünme, iftihar, gururlanma.

Ola bir kimse kʾola nāsiḫ-i edyān u milel
Şānuña faḫr bu yetmez mi ki bir servet ola

fahr eyle-:

1. **faḫr eyle-:**-*me*
Kıt'a 16
Mısra: **1**
Övünmek, iftihar etmek.

Eyleme cāme vü destār ile faḫr ey ḫʷāce
Baḳmaz ol ṣūrete ʿārif ki ola bī-maʿnī

fahr it-:

1. **faḫr id-:**-*en*
Gazel 375
Mısra: **4**
Övünmek, iftihar etmek.

ʿAşḳ ehl-i faḳr olan bīkeslerüñ sulṭānıdur
Faḫr iden faḳr ile ʿaşḳuñ bende-i fermānıdur

2. **faḫr id-:**-*er*
Gazel 993
Mısra: **13**
Övünmek, gururlanmak.

Faḫr ider mollā kütüb cemʿine bilmez ki virür
Yüz kitābuñ feyżini bir ṣūret-i zībā bize

fahr ḳıl-:

1. **faḫr ḳıl-:**-*duḳca*
Kaside 30
Mısra: **45**
Övünmek.

Ḳılduḳca faḫr gevher-i naẓmile ehl-i dil
Virdükce ḳadr ehl-i dile rütbe-i kemāl

fahr-i nās:

1. **faḫr-i nās:**
Gazel 530
Mısra: **2**
İnsanların övüncü, iftihar sebebi.

ʿĀşıḳa mümkin degül ʿaşḳuñda çün cemʿ-i ḥavās
Nice iḫsās eylesün ʿāşıḳ seni ey faḫr-i nās

2. **faḫr-i nās:**
Kaside 13
Mısra: **24**
İnsanların övünç kaynağı.

Ḳo ġafleti fużalā ḥiẕmetinde ol dāʾim
Ki zümre-i fużalādur cihānda faḫr-i nās

fahr-ı zamān:

1. **faḫr-ı zamān:**
Kaside 37
Mısra: **29**
Zamanın övünme sebebi.

İḫtiyār-ı ümerā faḫr-ı zamān
Meʿmūn Beg
Mīr-i iḳlīm-i suḫan ṣāḥib-i ʿunvān nicedür

fāʾide:

1. **fāʾide:**
Gazel 580
Mısra: **9**
Fayda, yarar.

Rūḥiyā fāʾide ne dürr ü güher naẓm itseñ
Çün degül yār ḥużūrında kelāmuñ mesmūʿ

2. **fāʾide:**
Terkib-bend 8
Mısra: **104**
Fayda, yarar, kazanç.

Cehd eyle hemān ġayr eline baḳmaya gör kim
Benden ne saña fāʾide senden ne baña var

fāʾide itme-:

1. **fāʾide itme-:**-*z*
Gazel 1063
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Etkisi olmamak, işe yaramamak, yararlı olmamak.

İş işden geçdi ey dil şīr-dillük fāʾide itmez
Süzüp çeşm-i dil-āvīzin ol āhū-yı Ḫoten geldi

fāʿide vir-:

1. **fāʿide vir-:**-*ür*
Kaside 23
Mısra: **30**
Yaramak, yarar sağlamak.

Kişiye cānib-i Ḥaḳḳdan ʿināyet olmayıcaḳ
Añа ne saʿy virür fāʿide ne ḫod diḳḳat

fāḳa:

1. **fāḳa:**
Kaside 6
Mısra: **56**
Fakirlik, yoksulluk.

Cefā degül mi bu dem burc-ı evliyāda benüm
Günüm giçe elem ü faḳr ü fāḳa ile müdām

faḳaṭ:

1. **faḳaṭ:**
Gazel 565
Mısra: **14**
Ama, fakat.

Ṭatlu dillerle alursıñ göñlüni ġayrılaruñ
Rūḥiyā lāyıḳ mıdur düşnāmuña ḳalmaḳ faḳaṭ

2. **faḳaṭ:**
Gazel 564
Mısra: **10**
Ancak, yalnız.

Ḥaẓẓ eylerüz muṭālaʿa-i ḥaṭṭ-ı yārdan
Eglencemüz cihānda odur Rūḥiyā faḳaṭ

faḳīh:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **faḳīh:**
Gazel 109
Mısra: **9**
Şeriat bilgini.

Metn-i menār-ı ʿaşḳı faḳīh añlamadı hīç
Rūḥī ne deñlü yazdı anuñ luṭfına şürūḥ

faḳīr:

1. **faḳīr:**
Gazel 289
Mısra: **5**
Dilenci, geda.

Faḳīr isem nola ʿuşşāḳ içinde ser-firāzem kim
Başumda zaḫm-ı tīġuñ gül gibi devlet nişānidür

2. **faḳīr:**
Gazel 701
Mısra: **7**
Yoksul, muhtaç.

Naẓar-ı luṭfuña muḥtāc faḳīr ile ġanī
Kimine ḫāl virürsin kimine māl u menāl

3. **faḳīr:**-*i*
Gazel 265
Mısra: **4**
Zavallı, aciz. II Âşık.

Ölsün ġamuñla ʿāşıḳ-ı dil-ḫasta neylesün
Ġam bir yaña faḳīri belā bir yaña çeker

4. **faḳīr:**-*e*
Gazel 476
Mısra: **11**
Yoksul, muhtaç. II Âşık.

Şāl-pūş olmaḳla ṭaʿn itme faḳīre kim senüñ
Aṭlasuñdan yegdür ey ḫᵛāce bu köhne şālımuz

5. **faḳīr:**
Gazel 431
Mısra: **5**
Yoksul, muhtaç II Zavallı (kimse).

Her ne ḳadar faḳīr isek himmetimüz bülend durur
Salṭanatına ʿālemüñ baḳmazuz eñ kemīnemüz

6. **faḳīr:**-*üñ*
Kaside 38
Mısra: **76**
Ben, bendeniz, kişinin kendisi anlamı katar.

Hezār iʿzāz ile evvel duʿālar eyleyüp söyle
Selāmın vir faḳīrüñ hem cemīʿ-i ehl-i ʿirfānuñ

7. **faḳīr:**-*i*
Gazel 605
Mısra: **5**
Fakir, geda. II Âşık.

Ben faḳīri hem ʿazīz itmek elüñde hem ẕelīl
Ḫāh luṭf it ḫāh ḳahr it bendeñe fermān senüñ

8. **faḳīr:**
Kaside 33
Mısra: **29**
Fakir, yoksul, zavallı.

Dirīġā faḳīre faḳīr olduġumdan
Degül kimse ile müyesser muḳārib

9. **faḳīr:**
Kaside 3
Mısra: **48**
Aciz, çaresiz, kimsesiz.

Ol ʿAliyy-i Murteżā ol ibn-i ʿamm-i Muṣṭafā
Kām-baḫşı her faḳīr ü dest-giri her ẕelīl

10. **faḳīr:**
Gazel 777
Mısra: **10**
Yoksul (kimse), muhtaç, fukara. || "Ben, bendeniz" anlamında tevazu sözü.

Viṣālüñ gencine irmek ulu devletdür ammā kim
Faḳīr irişmedüm ol devlete bī-devlet-i ʿaşḳam

11. **faḳīr:**
Kaside 33
Mısra: **15**
Gariban, yoksul, muhtaç, zavallı, düşkün.

Faḳīr olup itseñ eger yüz hüner arż
Yine ehl-i devlet bulurlar meʿāyib

12. **faḳīr:**
Tahmis 2
Mısra: **9**
Yoksul (kimse), muhtaç, fukara. || Zavallı, aciz, biçare (kimse).

Faḳīr olmaḳla istiġnā ṣatarlar bilmezüz Yārab
Neye varur bizüm aḥvālımuz sīmīn-bedenlerle

faḳīr-i derd-mend:

1. **faḳīr-i derd-mend:**-*üz*
Gazel 5
Mısra: **2**
Dertli fakir (âşık).

Gedā-yı kūy-ı ʿaşḳuz ʿālemüñ sulṭānıyuz cānā
Faḳīr-i derd-mendüz mülk-i ʿaşḳuñ ḫānıyuz cānā

fakr:

1. **faḳr:**-*ile*
Gazel 672
Mısra: **1**
Yoksulluk, ihtiyaç.

Ġınā ehlin ḳoyup bu deñli faḳrile baña geldüñ
Alup gönlüm enīsüm olduñ ey ġam sen ṣafā geldüñ

2. **faḳr:**
Gazel 5
Mısra: **5**
Fakirlik, yoksulluk. || Eksiklik. || Kendinde varlık görmeyip her bakımdan Allah'a muhtaç olduğunu bilme, mevhum varlığından kurtulup ef'al, sıfat ve zatını Allah'ın sıfat ve zatında fani kılma, fenafillaha erişme hali, manevi yokluk.

Egerçi ṣuretā faḳr u fenā şeklindeyüz ammā

Ġanīyüz ʿaşḳile her dem
maḥabbet kānıyuz cānā

3. **faḳr:**
Gazel 1077
Mısra: **3**
Fakirlik, yoksulluk.

Naḳd-ı cānı yāra ṣarf itdüñ bu deñlü faḳr ile
Ehl-i faḳr içre ʿaceb göñli ġanī gördüm seni

4. **faḳr:**
Gazel 375
Mısra: **4**
Kişinin kendini her zaman Allah'a muhtaç hissetmesi, Allah'ın varlığı karşısında kendi varlığını yok sayması anlamında tasavvuf terimi.

ʿAṣḳ ehl-i faḳr olan bīkeslerüñ sulṭānıdur
Faḫr iden faḳr ile ʿaṣḳuñ bende-i fermānıdur

5. **faḳr:**
Kaside 6
Mısra: **56**
Fakirlik, yoksulluk, eksiklik.

Cefā degül mi bu dem burc-ı evliyāda benüm
Günüm giçe elem ü faḳr ü fāḳa ile müdām

6. **faḳr:**
Gazel 375
Mısra: **5**
Fakirlik, yoksulluk. || Kişinin kendini her zaman Allah'a muhtaç hissetmesi, Allah'ın varlığı karşısında kendi varlığını yok sayması anlamında tasavvuf terimi.

Devletidür faḳr ehlullah olan kāmillerüñ
Nāḳısuʾl-ʿaḳl olanuñ ammā belā-yı cānıdur

7. **faḳr:**
Gazel 716
Mısra: **2**
Kendinde varlık görmeyip her bakımdan Allah'a muhtaç olduğunu bilme, manevi yokluk.

Ġam-ı dünyāyı göñülden çıḳarup āzād ol
İḫtiyār eyle göñül faḳr u fenāyı ṣād ol

8. **faḳr:**-*den*
Kaside 21
Mısra: **10**
Fakirlik, yoksulluk, acziyet.

Cevrden ḳaçmaz idüm olmasa teşnīʿe sebeb
Faḳrden çekdügüm ālām u ġam u renc ü ʿanā

faḳr ehli:

1. **faḳr ehli:**
Gazel 270
Mısra: **10**
Yoksul. || Kendinde varlık görmeyip her bakımdan Allah'a muhtaç olduğunu bilen kimseler.

Gāh olur kim nice Dārālar düşer dārātdan
Vaḳt olur kim nice faḳr ehli varur Dārā olur

2. **faḳr ehli:**-*y*, -*üz*
Gazel 500
Mısra: **8**
Fakir. || Kendisini daima Allah'a muhtaç bilen salik.

Şükr-i Ḫudā ki göñli ġanīlerdenüz hele
Faḳr ehliyüz egerçi ṭarīḳ-i fenādayuz

faḳr içre ol-:

1. **faḳr içre ol-:**-*sa*
Gazel 374
Mısra: **5**
Yokluk içinde olmak, yokluk yaşamak.

Bir zamāndur şimdi kim faḳr içre olsa bir kişi
Ḳāʾil olmazlar eger yüz biñ kerāmet görseler

faḳr ile faḫr it-:

1. **faḳr ile faḫr it-:**-*di*
Kaside 41
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Hadis**
"Yoksulluk benim övüncümdür, ben onunla övünürüm." mealinde hadis olduğu rivayet edilen söze telmihte bulunulmuştur.

Server-i ʿālem iken faḳr ile faḫr itdi Resūl
Ḳanı bir merd kʾola mertebe-i faḳra maḥal

faḳr u fāḳa:

1. **faḳr u fāḳa:**-*y*, -*a*
Gazel 994
Mısra: **14**
Yoksulluk.

Ehliyyet olsa sende ger ey çarḫ-ı bī-temīz
Rūḥī bu deñlü düşmez idi faḳr u fāḳaya

faḳr u fenā:

1. **faḳr u fenā:**
Rübai 15
Mısra: **2**
Fakirlik ve yokluk. || Acizlik ve fanilik.

Ey ṣadr-nişīn-i meclis-i ʿizz u ʿalā
Ṣanma ki beni melūl ide faḳr u fenā

2. **faḳr u fenā:**-*dur*
Gazel 472
Mısra: **6**
Fakirlik ve fanilik.

Başdan hevā-yı devlet-i dehri çıḳarmışuz
ʿĀlemde şimdi faḳr u fenādur murādımuz

3. **faḳr u fenā:**-*y*, -*a*
Gazel 593
Mısra: **8**
Yoksulluk ve yokluk.

Olanlar devlet-i dünyāya ṭālib rāḥat olmazlar
Yine faḳr u fenāya mālik olmaḳ bir ṣafā ancaḳ

fāl:

1. **fāl:**
Gazel 22
Mısra: **2**
Çeşitli şeylere bakarak gelecekte olacaklar hakkında anlamlar çıkarma, gāipten haber verme.

Fāl açmaġı ḳo ṣūfī olur mı bundan aʿlā
Hüsni kitābını baḳ hem fāl hem temāşā

2. **fāl:**
Gazel 737
Mısra: **4**
Geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla oyun kağıdı, kahve telvesi, el ayası vb.ne bakarak anlam çıkarma, bakı.

Bir şeh-i ḥüsne ḳul olmaḳ niyyetin itdüm bugün
Muṣḥaf-ı ruḫsārına baḳdum mübārek geldi fāl

fāl aç-:

1. **fāl aç-:**-*maġ, -ı*
Gazel 22
Mısra: **1**
Fal bakmak.

Fāl açmaġı ḳo ṣūfī olur mı bundan aʿlā
Hüsni kitābını baḳ hem fāl hem temāşā

fānī:

1. **fāni:**
Gazel 356
Mısra: **9**
Bekası olmayan, fena bulan, devamsız.

Ṣu saña fāni cihān itse nola vird-i zebān
Ḥaḳ bu kim Rūḥi-i zāruñ sözi īhāmlıdur

2. **fānī:**-*dür*
Gazel 280
Mısra: **4**
Gelip geçici, ölümlü.

Ey mey-i ġaflet ile sarḫoş olan lā-yaʿḳıl
ʿAḳluñı başuña devşür ki cihān fānīdür

3. **fānī:**
Gazel 508
Mısra: **10**
Gelip geçici olan.

ʿÖmre Rūḥī iʿtibār olmaz hemān ʿıyş idelüm
Bir nice gün kim bu fānī tekyenüñ mihmānıyuz

4. **fānī:**-*dür*
Tarih 70
Mısra: **3**
Bir gün mutlaka sona erecek olan, gelip geçici, ölümlü.

Cihān fānīdür andan her gelen lābüd geçer ammā
Hemān devlet anuñ kim Cānib-i Ḥaḳdan bula raḥmet

5. **fānī:**
Gazel 777
Mısra: **4**
Baki olmayan, geçici.

Bilelden kendümi giçdüm cihānuñ ḳīl u ḳālından
Bu fānī bezmde mest-i mey-i pür-ḥālet-i ʿaşḳam

fānūs:

1. **fānūs:**
Gazel 953
Mısra: **4**
Bir ışık kaynağının etrafına geçirilen cam mahfaza.

Ruḥuñ zülfüñde pinhān u göñül sāyeñde ser-gerdān
Nitekim şemʿ fānūs içre vü pervāne ẓulmetde

fānūs-ı ḫayāl:

1. **fānūs-ı ḫayāl:**
Gazel 578
Mısra: **7**
Hayal fanusu.

Şemʿ-i şeb-efrūzile meclisde fānūs-ı ḫayāl
Beñzer ol ṣūfīye kim devrān ṭutup eyler semāʿ

fānẓurūhā keyfe yuḥyiʾl-arża baʿde mevtihā:

1. **fānẓurūhā keyfe yuḥyiʾl-arża baʿde mevtihā:**
Gazel 2
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Ayet**
"Şimdi bak Allahın rahmeti asârına, arzı ölümünden sonra nasıl diriltiyor?" mealindeki Rum suresi 50. ayetten iktibas edilmiştir.

Mürde cisme ʿaşḳ irişe ol zamān iḥyā olur
Fānẓurūhā keyfe yuḥyiʾl-arża baʿde mevtihā

farażā:

1. **farażā:**
Gazel 973
Mısra: **8**
Diyelim ki, tutalım ki, varsayalım ki.

Ḳılmayup raġbet ṣatardı bir ṣınıḳ peymāneye
Virseler farażā bütün dünyāyı rind-i mey-keşe

fāriġ:

1. **fāriġ:**-*üz*
Gazel 493
Mısra: **12**
Vazgeçmiş, çekilmiş; rahat, asude.

Geh elin öpmek ümīdin eylerüz geh ayaġın
Fāriġuz her ḳayġudan şimdi budur terdīdimüz

2. **fāriġ:**-*uz*
Gazel 12
Mısra: **7**
Vazgeçmiş.

Biz hele devr-i ruḫında fāriġuz ol meh-veşüñ
Hem gül-i şād-berk u hem ḳātmer ḳaranfülden yaña

3. **fāriġ:**-*dür*
Gazel 156
Mısra: **3**
Vazgeçmiş, çekilmiş, el etek çekmiş.

ʿAşḳ dānişmendi fāriġdur ġam-ı tedrīsden
Ṭālib-i vaḥdet ḳaçan meşġūl-ı ʿamr u zeyd olur

4. **fāriġ:**
Gazel 950
Mısra: **13**
El çekme, terk etme.

Nāleden fāriġ idem dir bizi zāhid ammā

Terk idüp nālei biz eglenelüm yā neyle

fāriġ ol-:

1. **fāriġ ol-:**
Gazel 533
Mısra: **9**
Feragat etmek, geri durmak, uzak kalmak.

Virme dil her ḫūba Rūḥī bu hevesden fāriġ ol
ʿĀşıḳ oldur ola ʿālemde yek-dil yek-heves

2. **fāriġ ol-:**
Gazel 275
Mısra: **2**
Vazgeçmek, el çekmek.

Düşme manṣıb fikrine āşūb-ı dünyā bundadur
Hāy u hūdan fāriġ ol ṣūfī ki ġavġā bundadur

3. **fāriġ ol-:***-maḳ, -dur*
Gazel 562
Mısra: **6**
Vazgeçmek; el çekmek; çekilmek.

Muttaṣıl meyḫāneye varmaḳdan ey ṣūfī bize
Fāriġ olmaḳdur hemān bu ḳayd-ı dünyādan ġaraż

fāriġ-bāl:

1. **fāriġ-bāl:**
Kaside 9
Mısra: **58**
Gönlü rahat, özgür.

Mürüvvet eyle ʿināyet göziyle ḫālüme baḳ
Olam zamānede āsūde-ḫāl ü fāriġ-bāl

fāriġu'l-bāl:

1. **fāriġu'l-bāl:**
Gazel 943
Mısra: **3**
Her türlü kayıttan kurtulmuş. II Gönlü rahat.

Cihān ḳaydından ol kim fāriġu'l-bāl olayın dirse

Esīr olsun dil-i zārum gibi bir serv-i āzāda

2. **fāriġuʾl-bāl:**
Gazel 608
Mısra: **4**
Kanattan kurtulmuş. II Her türlü dünyevi kayıttan kurtulmuş.

ʿĀlem-i taḳlīde ṣaldı ġayret-i aḳrān seni
Ḳaydile ʿömrüñ giçürdüñ fāriġuʾl-bāl olmaduñ

fāris-i meydān:

1. **fāris-i meydān:**
Kaside 37
Mısra: **44**
Meydanların atlısı. || Meydanların satranç ustası.

Fenn-i ṣaṭrancda leccāc Muḥammed Begimüz
Ḫaṣma ġālib mi gör ol fāris-i meydān nicedür

2. **fāris-i meydān:**
Kaside 40
Mısra: **62**
Meydanın atlısı. || Satranç meydanında hünerli olan kimse.

Oldı ṣaṭrancda meydānı Muḥammed Bigüñ
Meclisüñ ḳāʿimi ol fāris-i meydān eyüdür

fāris-i meydān-ı naẓm:

1. **fāris-i meydān-ı naẓm:**
Kıt'a 21
Mısra: **1**
Şiir meydanında at koşturan kimse.

Rūḥī felekde fāris-i meydān-ı naẓm iken
ʿĀlemde mālik olay mıduñ bir ālāyişe

fark:

1. **farḳ:***-ı, -n, -ı*
Gazel 625
Mısra: **8**
Fark, ayrım.

İki gün şeh-süvārum semt-i istiġnāda cevlān it

Eger ḳılmaḳ dilerseñ farḳını aʿdādan eḥibbānuñ

2. **farḳ:***-ı*
Gazel 987
Mısra: **3**
İki şeyin birbirinden ayrılmasını sağlayan değişik taraf, başkalık, farklılık.

Nedür farḳı dir iseñ ḫanḳāh ile ḫarābātuñ
Olur ḫāṣıl hemīşe zāhidā gül bunda ḫār anda

3. **farḳ:***--ı*
Gazel 558
Mısra: **4**
Ayırma, seçme, ayırt etme.

Ey ṣoran meydān-ı ʿaşḳuñ ṭūl u ʿarżın çarḫa çıḳ
Gör ki mümkin midür ol meydānda farḳ-ı ṭūl u ʿarż

4. **farḳ:***-ın*
Gazel 747
Mısra: **7**
Fark, ayrım, başkalık.

Ehlile nā-ehl farḳın ḳılmayan bed-ṭıynetüñ
Ḥūri olsa iḫtilāṭından olur muẓṭar göñül

5. **farḳ:**
Gazel 853
Mısra: **7**
Bir kimse veya nesnenin bir başkasıyla karıştırılmamasını sağlayan ayrılık, benzer şeyleri birbirinden ayıran özellik, başkalık, ayrım, nüans.

Nīk u bed farḳı maḥabbetde ne mümkin ki ola
Cümlenüñ maʾdeni bir cümlesi bir gevherden

fark it-:

1. **farḳ id-:***-üp*
Tahmis 1
Mısra: **23**
Ayırmak.

Rūḥī gibi merātib-i aʿyānı farḳ idüp
Māhiyyet-i vücūbile imkānı farḳ idüp

2. **farḳ id-:**-*üp*
Tahmis 1
Mısra: **21**
(Bir şeyin varlığını) Açık bir delil olmaksızın hissetmek, anlamak, sezmek, farkına varmak.

Cānānile münāsebet-i cām farḳ idüp
Dilden geçen ġurūrile iẕʿānı farḳ idüp

3. **farḳ it-:**-*me*
Gazel 432
Mısra: **7**
Ayırt etmek, seçmek.

Ḫar-ṭabʿ olup da şiʿrden itme şiʿri farḳ
Ḳayırmaz olma tek bu zamānda me'ālsuz

farḳ olın-:

1. **farḳ olın-:**-*maz*
Gazel 143
Mısra: **3**
Fark edilmek.

Vefāda farḳ olınmaz bü'l-hevesden ʿāşıḳ-ı şādıḳ
Ḳoñ āzār eylesün dildāruñ āzārında ʿālem var

farḳ-ı çarḫ:

1. **farḳ-ı çarḫ:**-*da, -dur*
Tarih 52
Mısra: **4**
Göğün zirvesi.

Ol Āṣaf-ı güzīn-i Süleymān-vaḳt kim
Devrinde farḳ-ı çarḫdadur pāy-ı ehl-i faẓl

farḳ-ı semā-ı sebʿa:

1. **farḳ-ı semā-ı sebʿa:**
Tarih 19
Mısra: **6**
Yedi göğün tepesi.

Düşdi ḫāka o felek-sīret-i bī-mi̱l ü ʿadīl
Ki ḳadem başmışidi farḳ-ı semā-ı sebʿa

farḳ-ı sipihr:

1. **farḳ-ı sipihr:**-*e*
Gazel 964
Mısra: **12**
Gökyüzünün ucu, tepesi.

Teşḫīş yoḳ zamānede yoḫsa ṭabʿile
Rūḥī gerekdi farḳ-ı sipihre ḳadem başa

farḳ eyle-:

1. **farḳın eyle-:**-*ı, -n, -r*
Gazel 455
Mısra: **10**
Ayırt etmek, seçmek.

Mescid ü meyḫāne baḫs̱inden bizi ḳurtarmaġa
Küfr ü īmān farḳın eyler bir müselmān isterüz

farḳ kıl-:

1. **farḳın ḳıl-:**-*ma, -y, -an*
Gazel 739
Mısra: **14**
Ayırt etmek, seçmek.

Rūḥiyā müşkil belādur kim ide bir ehl-i ḥāl
Ehlile nā-ehl farḳın ḳılmayan cānāna meyl

farḳuma dāġ yaḳ-:

1. **farḳuma dāġ yaḳ-:**
Gazel 583
Mısra: **10**
Başına dağ vurmak. || Eskiden delileri hem zayıf düşürmek, hem cinlerini yakmak "def'-i cünun etmek için" başlarına dağ vururlarmış.

Efser-i zerrīn-mihre yeridür baş egmesem
Yaḳdı ol gül farḳuma mestāne bir ter tāze dāġ

farṭ-ı şevḳ:

1. **farṭ-ı şevḳ:**-*i, -n, -den*
Gazel 423
Mısra: **7**
Neşe ve keyfin fazlalığı.

Meded ḫançer be-kef olduḳda sāḳī farṭ-ı şevḳinden
Gelür deryā-yı bāde cūşa fülk-i cām-ı Cem ditrer

fārūḳ-ı şāḥib-ʿadl:

1. **fārūḳ-ı şāḥib-ʿadl:**
Kaside 3
Mısra: **23**
Adalet sahibi Faruk. || Hz. Ömer.

Ol velī-i muḥterem Fārūḳ-ı şāḥib-ʿadl kim
Müddet-i ʿömrin ʿadāletle geçürdi māh ü sāl

farż:

1. **farż:**
Gazel 563
Mısra: **2**
Mutlak surette yapılması gereken.

Ol gün ki oldı ḫalḳ-ı cihāna namāz farż
Nāz oldı saña vācib ü baña niyāz farż

2. **farż:**
Gazel 558
Mısra: **10**
Allah'ın, insanların yapmaları için şart koştuğu dinî emir, şart ve gerekli olan şey.

Nāfile ḳıl diyü Rūḥiye yeter taṣdīʿ ḳıl
İtdügüñ teklīfi ey ṣūfī ne sünnetdür ne farż

farż ol-:

1. **farż ol-:**-*dı*
Gazel 563
Mısra: **1**
Müslümanlıkta, özür olmadıkça yapılması zorunlu, yapılmaması günah sayılan ibadet.

Ol gün ki oldı ḫalḳ-ı cihāna namāz farż
Nāz oldı saña vācib ü baña niyāz farż

2. **farż ol-:**-*mış*
Gazel 563
Mısra: **4**
Zaruri, lüzumlu, gerekli olmak.

Dīnüñ me̱sel durur bu ki inṣāf nışfıdur

Olmış ṭutalum ey büt-i çīn saña nāz farż

3. **farż ol-:**
Gazel 563
Mısra: **10**
Zaruri, lüzumlu, gerekli olmak.

Rūḥī ṭarīḳ-i zühde nice sālik olmasun
Olmışdur ehl-i dillere iḫfā-yı rāz farż

4. **farż ol-:**-*mış, -idi*
Kaside 14
Mısra: **71**
Şart ve gerekli olmak.

O nūr-ı dīdeye farż olmışidi bu sünnet
Gerek ki cāri ola sünnet-i resūl-i ṭahūr

5. **farż ol-:**-*ur*
Gazel 558
Mısra: **2**
Yapılması kaçınılmaz olmak.

ʿAzm-i kūyuñdur ġaraż ḳılmaḳdan eşküm saña ʿarż
Aḳçesi çoḳ olana zīrā ki olur Kaʿbe farż

farżā:

1. **farżā:**
Kaside 38
Mısra: **24**
Diyelim ki, farzedelim ki, öyle kabul edelim ki, ola ki.

Ṣorarsa āsitān-ı Ḥażret-i Cömerd şeyḫinden
Di kim farżā añılsa nāmuñ olur ḳul u ḳurbānuñ

farż-ı ʿayn:

1. **farż-ı ʿayn:**
Kaside 22
Mısra: **7**
İslam dininde her mükellef müslüman tarafından bizzat yapılması gereken farz.

Gitdi ol demler kim farż-ı ʿayn olup bī-dārluḳ
Ḥalḳa ẕikr-i ālet-i rezm idi vird-i bāmdād

2. **farż-ı ʿayn:**-*dur*
Kaside 22
Mısra: **22**
İslam dininde her mükellef müslüman tarafından bizzat yapılması gereken farz. || Şart ve gerekliliği kesin olan şey veya durum.

Mālik-i himmet Ḫıżır Pāşā-yı şāḥib-reʾy ü ʿaḳl
Ol ki farż-ı ʿayndur ḥükmine ḥüsn-i inḳıyād

farż-ı ʿayn ol-:

1. **farż-ı ʿayn ol-:**
Gazel 330
Mısra: **2**
Farz kadar lüzumlu olmak.

Güzel oldur ki ide ʿāşıḳ-ı dīdāra naẓar
Farż-ı ʿayn ola yanında o dil-i bīmāra naẓar

2. **farż-ı ʿayn ol-:**-*mış*
Gazel 321
Mısra: **6**
İslam dîninde her mükellef müslüman tarafından bizzat yapılması gereken farz (beş vakit namaz, oruç vb.).

Sürme çekmek çeşme sünnetdür velī ḫāk-ı rehüñ
Farż-ı ʿayn olmış ülu'l-ebṣāra ey

fāş:

1. **fāş:**
Gazel 379
Mısra: **12**
Meydana çıkmış, açığa vurulmuş, duyulmuş.

Cümlenüñ menşeʾi birken ʿacabā sırr-ı Ḫudā
Kimine gizlü bu ḫalḳuñ kimine fāş nedür

fāş eyle-:

1. **fāş eyle-:**-*me, -sün*
Gazel 479
Mısra: **13**
(Bir sırrı) Meydana vurmak, açığa çıkarmak.

Dir imiş sırrumı fāş eylemesün bilmez kim
Düşeli ʿaşḳına ʿālemlere destānuz biz

fāş it-:

1. **fāş it-:**-*di*
Gazel 539
Mısra: **5**
Ortaya çıkarmak.

Mācerā-yı elem-i ʿaşḳı ile fāş itdi
Göreyin ḳanlara boyana bu çeşm-i ḫūn-pāş

fāş ol-:

1. **fāş ol-:**-*dı*
Gazel 272
Mısra: **6**
Meydana çıkmak.

Varup giceyle ġayrıla tenhāda yatduġuñ
Fāş oldı ḫalḳa şanma efendi ḫaber yatur

2. **fāş ol-:**-*du*
Gazel 865
Mısra: **6**
(Bir sır) Meydana çıkmak.

Çeşmimüz ḳan dökmeden aġyār ṭuydı ʿaşḳımuz
Sırrımuz fāş oldu āḫir ʿāleme dem-sāzdan

3. **fāş ol-:**-*ur*
Gazel 578
Mısra: **3**
Meydana çıkmak, görünmek.

Ġayrılarla fāş olur tenhāda mey nūş itdügüñ
Kim dimişler "Külli sırrun cāvizül-iṣneyni ṣāʿ"

fāsid:

1. **fāsid:**
Kaside 15
Mısra: **46**
Kötü, bozuk, yanlış.

Bunda daḫi ṣandı kim erlük ide neylesün
Fāsid olur bilmedi itdügi ẓann u gümān

faṣīh-lisān:

1. **faṣīḥ-lisān:**-*uñ*
Gazel 260
Mısra: **10**
Lisanı düzgün, güzel, düzgün ve yanlışsız söyleyen.

Vaṣf-ı lebinde her ġazelüm görse dir o şāh
Bu Rūḥi-i faṣīḥ-lisānuñ edāsıdur

fāsıḳ:

1. **fāsıḳ:**-*dan*
Gazel 339
Mısra: **16**
Günahkar.

ʿAceb vādīdedür sırrına irmez kimse Rūḥīnüñ
Ne fāsıḳdan ne zāhidden ne mīr ü gedādandur

2. **fāsiḳ:**-*uz*
Gazel 531
Mısra: **8**
Allah'ın emirlerine karşı gelen, yoldan çıkmış, sapıtmış, kötülük eden.

Müdām içüp yürürüz Ḥaḳ ʿalīm ü dānādur
Ne fāsiḳuz ne ḥārişuz ne zāhid-i sālūs

faṣl:

1. **faṣl:**-*ı*
Gazel 103
Mısra: **3**
Mevsim.

İrdi bahār faṣlı bu faṣl-ı laṭīfde
Ḫoşdur şarāb-ı nāb ḫuṣūṣā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

faṣl-ı bahār:

1. **faṣl-ı bahār:**
Gazel 573
Mısra: **2**
Bahar mevsimi.

Dil eyler rūz-ı vuṣlatda o laʿl-i cān-fezādan ḥaẓẓ
Olur faṣl-ı bahār ey gül şarāb-ı dil-güşādan ḥaẓẓ

faṣl-ı gül:

1. **faṣl-ı gül:**-*de*
Gazel 151
Mısra: **11**
Gül mevsimi. || *İlkbahar.*

Faṣl-ı gülde ʿīda ḳılmazsa ʿaceb mi iltifāt
Gül yüzüñ şevḳıyla ol kim her gün bayrāmdur

faṣl-ı ḥazān:

1. **faṣl-ı ḥazān:**
Gazel 627
Mısra: **1**
Güz mevsimi.

Sāḳiyā faṣl-ı ḥazān itdi cihānı dil-teng
İdevüz meygedeye çāre odur kim āheng

faṣl-ı hūb:

1. **faṣl-ı ḫūb:**-*da*
Gazel 209
Mısra: **9**
Güzel mevsim. || *İlkbahar.*

Bu faṣl-ı ḫūbda yār ile herkes seyr-i gülşende
O ġonca ḳılmada Rūḥī-i şeydāya teġāfüller

2. **faṣl-ı ḫūb:**-*da*
Gazel 351
Mısra: **5**
Güzel mevsim.

Bu faṣl-ı ḫūbda ol ehl-i ẕevḳe reşk iderin
Ki ʿıyş u nūş içün eylerdi cüst u cūy-ı bahār

faṣl-ı laṭīf:

1. **faṣl-ı laṭīf:**-*de*
Gazel 103
Mısra: **3**
Hoş mevsim.

İrdi bahār faṣlı bu faṣl-ı laṭīfde
Ḫoşdur şarāb-ı nāb ḫuṣūṣā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

faṣl-ı rebīʿ:

1. **faṣl-ı rebīʿ:**
Kaside 19
Mısra: **101**
Bahar mevsimi.

Ġonca vü lāle ile nite ki her faṣl-ı rebīʿ
Zeyn ola dāmen-i kūhsār ile ṣahn-ı gülzār

fātiḥa:

1. **fātiḥa:**-*y, -la*
Terkib-bend 2
Mısra: **59**
Fatiha suresi.

Fātiḥayla rūḥ-ı pākin dāʿimā şād idelüm

fātiḥa-ḫʷān ol-:

1. **fātiḥa-ḫʷān ol-:**-*alum*
Terkib-bend 3
Mısra: **78**
(Bir kimsenin ruhu için) Fatiha okumak.

Budur evlāsı ki ḫayr ile anı yād idelüm
Rūḥ-ı pākine hemīşe olalum fātiḥa-ḫʷān

fātiḥ-i mülk-i ʿacem:

1. **fātiḥ-i mülk-i ʿacem:**
Kaside 37
Mısra: **2**
İran ülkesini fetheden kimse. || *Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1014/1606).*

Yüri Baġdāda yine ey dil-i şeydā gör kim
Fātiḥ-i mülk-i ʿAcem Āṣaf-ı devrān nicedür

fāyıḳ:

1. **fāyıḳ:**-*ı, -n, -a*
Müseddes 4
Mısra: **38**
Daha üstün, seçkin, tercih edilecek üstünlükte.

Rūḥiyā ḫalḳ-ı cihānuñ iregör ḫāliḳına
Ḫidmet it ehl-i ḥaḳḳuñ var yüri bir fāyıḳına

2. **fāyıḳ:**-*uz*
Gazel 436
Mısra: **4**
Üstün.

Ġayra yār olmaġla yüz döndürmezüz dildārdan
Ṣabrımuz var ehl-i ʿaşḳ içre anuñçün fāyıḳuz

3. **fāyıḳ:**-*lar, -uñ*
Müseddes 5
Mısra: **16**
Daha üstün, seçkin.

Ḳadrini çünkim bilürsin luṭfuña lāyıḳlaruñ
Maḳṣadın virürsin ehl-i ʿaşḳ olan fāyıḳlaruñ

fāzıl:

1. **fāżıl:**
Tarih 35
Mısra: **2**
Ahlâkı, ilmi ve sahip olduğu meziyetler bakımından üstün (kimse), fazilet sahibi, erdemli.

Kemāl ehli olan yārān-ı ḫoş- ṭabʿ a beşāret kim
Anaṭolınuñ oldı ṣadr-ı ʿālī-ḳadri bir fāżıl

fāżılān-ı dehr:

1. **fāżılān-ı dehr:**
Kaside 11
Mısra: **28**
Devrin fazilet sahipleri.

Mürüvvetine kerīmān-ı vaḳt ider inṣāf
Fażīletine ṭutar fāżılān-ı dehr ḳulaġ

2. **fāżılān-ı dehr:**-*e*
Tarih 37
Mısra: **12**
Devrin faziletlileri, erdem sahibi kişiler.

Nükte-gūyān-ı cihāna sözleri muḥkem sened
Fāżılān-ı dehre ḫāk-ı dergehi ʿāli-maḳām

fāżılān-ı rūzgār:

1. **fāżılān-ı rūzgār:**
Tarih 75
Mısra: **13**
Devrin fazilet sahipleri.

Rāz-dān olsa lāyıḳ fāżılān-ı rūzgār
Hem-nişīni nükte-perdāzān-ı ṣāḥib-i vecd u ḥāl

faẕīlet:

1. **faẕīlet:**-*le*
Tarih 60
Mısra: **6**
İyi huy, erdem, güzel ahlak.

Vücūd-ı eşrefin nāmı gibi cāndan ʿazīz itmiş
Faẕīletle ḳılan aḳrānı içre rütbesin aʿlā

2. **faẕīlet:**-*de*
Kaside 30
Mısra: **27**
Erdem, güzel ahlak.

İrmek dilerse kim ki faẕīletde cāhına
Evvel gerek ki ḥāṣıl ide rütbe-i celāl

3. **faẕīlet:**-*i, -n, -e*
Kaside 11
Mısra: **28**
Kıymet, değer ve üstünlük, meziyet.

Mürüvvetine kerīmān-ı vaḳt ider inṣāf
Fażīletine ṭutar fāżılān-ı dehr ḳulaġ

4. **faẕīlet:**
Kaside 34
Mısra: **34**
Güzel ahlak, erdem, iyi huy.

Her ne söz kim çıḳsa aġzından ḳażā eyler sened
Şol ḳadar virmiş faẕīlet ẕātına Rabbüʾl-enām

faẕīlet ehli:

1. **faẕīlet ehli:**-*n, -üñ*
Tarih 58
Mısra: **2**
İyi ahlak sahipleri, faziletli kimseler.

Saʿādetle olup Ḳadri Efendi Dāḫile vāṣıl
ʿUluvv-ı ḳadrile oldı faẕīlet ehlinüñ ṣadrı

fāżıl-ı dehr:

1. **fāżıl-ı dehr:**
Tarih 34
Mısra: **1**
Dünyanın faziletlisi. || Ahlakı, ilmi ve sahip olduğu meziyetler bakımından en üstün (kimse).

Oldı bir fāżıl-ı dehr Edirneye ḥākim-i şerʿ
Ki müsellemdür anuñ ṭabʿına ḥallāl-ı mülk

fāżıl-ı kāmil:

1. **fāżıl-ı kāmil:**
Tarih 35
Mısra: **4**
Fazilet bakımından olgun kimseler.

ʿAdāletle cihānuñ nāmdārı ol bülend-aḫter
Ki ḫāk-ı dergehinden feyż alur her fāżıl-ı kāmil

fāżıl-ı kāmil-ʿıyār:

1. **fāżıl-ı kāmil-ʿıyār:**
Tarih 37
Mısra: **3**
Fazilet ve erdem bakımından noksanı olmayan, çok değerli kimse.

Ḥāleti-i nāmdār ol fāżıl-ı kāmil-ʿıyār
Kim diyār-ı şām buldı ʿadl ü dādından niẓām

faẕ̇l:

1. **faẕ̇l:**-*uñ, -a, -dur*
Gazel 454
Mısra: **2**
İyilik, erdem, lütuf.

Bīkeslerüz ki luṭfuñadur istinādımuz
ʿĀriflerüz ki faẕ̇luñadur iʿtimādımuz

2. **faẕ̇l:**-*ile*
Gazel 137
Mısra: **18**
Soyluluk, erdem.

Bülend-mertebe ʿOs̱mān-ı dād-güster o kim

Kemāl-ı fażlile olmış zamāne içre Ferīd

3. **fażl:**-*ı, -n, -dan*
Tarih 87
Mısra: **2**
Bilim, hüner, marifet.

Hezār iʿzāz ile mülk-i ʿIrāḳa geldi bir kāmil
Ki fażlından feżāyil ehline ḥāṣıl olur maḳṣūd

4. **fażl:**
Gazel 166
Mısra: **17**
Alicenaplık ve cömertlik, iyilik, lütuf, kerem.

Kimdür ol fażl u hüner ṣāḥibi ʿOs̱mān Pāşā
Ki cānibinde nice ṣāḥib-i ʿirfān oturur

5. **fażl:**
Gazel 1032
Mısra: **2**
Bir kimsede bulunan şahsî kıymet ve meziyet, değer.

Ādeme müşkil degül māl u menāl eksiklügi
Müşkil odur ki ola fażl u kemāl eksiklügi

fażl ehli:

1. **fażl ehli:**
Tarih 6
Mısra: **5**
Fazilet sahipleri, erdemli kimseler.

İrdi ol gün kim başa fażl ehli eflāka ḳadem
Geldi ol dem ki ola erbāb-ı ʿirfān şād-kām

fażl it-:

1. **fażl id-:**
Gazel 354
Mısra: **9**
Daha meziyetli ve değerli kılmak.

Maʿrifetdür fażl iden ʿālemde cinsüñden seni
Ey diyen insānam evvel bil ki insānlıḳ nedür

fażli:

1. **fażli:**-*n, -üñ*
Kaside 39
Mısra: **23**
Fazlî (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır. Fuzûlî'nin oğlu olduğu rivayet edilir.

Tārīḫ midür didükleri hep yine Fażlinüñ
Gūya mı ol müverriḫ-i devrān ne demdedür

fażl-ı ḥaḳ:

1. **fażl-ı ḥaḳ:**
Gazel 82
Mısra: **3**
Allah'ın lütfu || Hurûfîliğin kurucusu Fazlullah Esterabâdî.

Olmayınca fażl-ı Ḥaḳ keşf olmaz esrār-ı ḥaṭuñ
Oḳumaz bī-ʿilm olan āyāt-ı Ḳurʾānı dürüst

2. **fażl-ı ḥaḳ:**-*dan*
Kaside 35
Mısra: **41**
Allah'ın lütuf ve keremi.

Rūḥiyā her kim olursa fażl-ı Ḥaḳdan bā-naṣīb
Keşf olur kendüye ʿilm-i evvelin ü āḫirīn

fażl-ı ḥaḳḳ:

1. **fażl-ı ḥaḳḳ:**-*a*
Kaside 35
Mısra: **1**
Allah'ın lütuf ve keremi. || Hurufîlik tarikatının kurucusu Fazlullah.

Fażl-ı Ḥaḳḳa yüz ṭutup oldum cehāletden emīn
Dāʾimā vird-i zebānumdur hüveʾl-fażluʾl-mübīn

fażl-ı hudā:

1. **fażl-ı ḫudā:**
Kaside 36
Mısra: **57**
Allah'ın lütuf ve keremi.

Kāmilān-ı vaḳt ide fażl-ı Ḫudā gibi ẓuhūr
Münkirān-ı sālikān-ı ʿaşḳ ola eksilmede

2. **fażl-ı ḫudā:**-*dan*
Gazel 443
Mısra: **4**
Allah'ın lütfu. || Hurufîlik fırkasının kurucusu olan Fazlullah-ı Hurûfî de kastedilir.

Biz ki bāzārda çekdük ziyān Fażl-ı Ḫudādan dilerüz sūdımuz

fażl-ı ʿilmiyet:

1. **fażl-ı ʿilmiyet:**
Kaside 41
Mısra: **61**
(Bir kimsenin sahip olduğu) İlimlerin fazileti, değeri.

Fażl-ı ʿilmiyet ile cümleden aʿlem efḍal
Muḳtediyān-ı cihāna kelimātuñ mesned

fażli-i ḫayrān:

1. **fażli-i ḫayrān:**
Kaside 40
Mısra: **120**
Şaşkın Fazlî (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Sözi terkībe ḳomaḳ her kişinüñ kārı degül
Ḳadḥini itmeyelüm Fażli-i ḫayrān eyüdür

fażlī-i nādān:

1. **fażlī-i nādān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **16**
Cahil Fazlî.

Yine evvelki ḥāli üzre bilsün kehle ḳırmaḳda
Suʾāl eylerse aḥvālin eger Fażlī-i nādānuñ

fedā:

1. **fedādur:**-*dur*
Gazel 600
Mısra: **10**
Bir şeyin yoluna değerli bir şeyi terk etmek, kurban.

Mālımuz yoḳsa yoluñda cāna ḳalmazlardanuz
Hep fedādur yoluña ey rūḥ-ı s̱ānī var yoḳ

fedā it-:

1. **fedā id-:**-*e*
Gazel 1
Mısra: **12**
Bir şey uğrunda değerli bir şeyden vazgeçmek, uğruna vermek.

Kūşe-i çeşm olsa ẓāhir cānib-i maʿşūḳdan
ʿĀşıḳ oldur kim ide biñ cānı olursa fedā

fedā ḳıl-:

1. **fedā ḳıl-:**-*maḳ*
Gazel 269
Mısra: **3**
Bir şeyi diğer bir şey uğruna vermek.

Yoluñda cān fedā ḳılmaḳ göñülden çıḳmaz ey ḫūnī
Derūn-ı sīnede tīr-i ġamuñ ḫāṭır-nişānumdur

fedā ol-:

1. **fedā ol-:**-*du, -ñ*
Gazel 951
Mısra: **1**
Uğrunda yok olmak.

ʿĀḳībet olduñ fedā çeşm ü leb-i cānānuña
Cāna başa ḳalmaduñ yolında raḥmet cānuña

fehm:

1. **fehm:**
Gazel 812
Mısra: **1**
Anlama, anlayış, idrak.

Ḳılmadan ādeme Ḫallāḳ-ı ezel ilḳā fehm
Men ʿaref sırrını ḳılmışdı dil-i dāna fehm

fehm eyle-:

1. **fehm eyle-:**
Gazel 215
Mısra: **7**
Anlamak, idrak etmek.

Sen bizi ṣūfī o ḳavm-ı pākdan fehm eyle kim
Ḥaḳḳa vāṣıl oldılar ġayrı ferāmūş itdiler

2. **fehm eyle-:**-*me, -y, -en*
Gazel 417
Mısra: **23**
Anlamak, idrak etmek || Tayin etmek.

Ḳıble-i maʿniyi fehm eylemeyen kec-revler
Seḥvile secde idüp ecr-i ʿazīm isterler

fehm it-:

1. **fehm id-:**-*emez*
Kıt'a 18
Mısra: **3**
Anlamak, idrak etmek, kavramak.

Ehl-i şek ẕerrece māḥiyyetimüz fehm idemez
Maʿni-i nüsḫa-i dībāce-i lā-reybüz biz

2. **fehm it-:**-*me, -y, -en, -ler*
Gazel 419
Mısra: **11**
Anlamak, idrak etmek.

Ebcedüñ maʿnāsını fehm itmeyenler ẓāhirā
Dört kitābı oḳısa Ḳurʾānı bilmez ḳandedür

3. **fehm it-:**-*me, -z*
Gazel 480
Mısra: **13**
İdrak etmek, düşünmek.

Ṭaʿn iderler bize keyfiyyetimüz fehm itmez
Kimse bilmez ki ne esrār ile ḫayrānuz biz

fehm ḳıl-:

1. **fehm ḳıl-:**-*dı*
Gazel 812
Mısra: **6**
Anlamak, idrak etmek, kavramak.

Ṣaldı bir ẕemẕeme āfāḳā ney-i bezm-i ezel
Ḳıldı ol ẕemẕemei Ḥażret-i Mevlānā fehm

2. **fehm ḳıl-:**-*mış, -dı*
Gazel 812
Mısra: **2**
Anlamak, idrak etmek.

Ḳılmadan ādeme Ḫallāḳ-ı ezel ilḳā fehm
Men ʿaref sırrını ḳılmışdı dil-i dāna fehm

fehm ol-:

1. **fehm ol-:**-*a*
Gazel 812
Mısra: **4**
Anlaşılmak, idrak edilmek.

Sırr-ı miʿrāca nola ḳılsa Ebū Cehl inkār
Ḫayli ʿaḳl ister ola nükte-i mā evḥā fehm

fehm-i ferāset:

1. **fehm-i ferāset:**-*le*
Kaside 40
Mısra: **45**
Anlama, anlayış, zihin uyanıklığı.

Āṣaf-ı defter olan fehm-i ferāsetle vekīl
İsm-i pāki Ḥasen ol ṣāḥib-i iḥsān eyüdür

fehm-i rümūz-ı noḳṭa-i ʿaşḳ:

1. **fehm-i rümūz-ı noḳṭa-i ʿaşḳ:**
Gazel 568
Mısra: **13**
Aşkın noktasında gizlenen manaları anlama.

Fehm-i rümūz-ı noḳṭa-i ʿaşḳ ile çekmeyen
Ḥarf-i vücūduña ḳalem-i girdgār ḫaṭ

fehmi-i derd-mend:

1. **fehmi-i derd-mend:**
Kaside 39
Mısra: **49**
Dert sahibi Fehmî. || Rûhî'nin dostlarındandır.

Ṣanʿat ṣatar mı şiʿrde Fehmi-i derd-mend
Ṣıḥḥatde mi o ṣāḥib-i dükkān ne demdedür

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

felāket:

1. **felāket:**-*üm*
Terkib-bend 7
Mısra: **8**
Bela, büyük dert, sıkıntı.

Silmeñüz yaşumı ḳan aġlayayın
Benüm özge felāketüm vardur

felāṯūn:

1. **felātūn:**
Gazel 1068
Mısra: **10**
Platon ya da İslam dünyasında Eflatun olarak bilinen, Antik klasik Yunan filozofu, matematikçi ve batı dünyasındaki ilk yüksek öğretim kurumu olan Atina Akademisinin kurucusudur.

Müftī nice ḥall idebilür müşkil-i ʿaşḳı
O mesʾele fenninde Felātūn ṣıḳıldı

feleg:

1. **feleg:**-*üñ*
Gazel 187
Mısra: **10**
Dünya. II Devamlı şikayet edilen kader, baht, talih

Āh kim ġarḳ-ı yem-i ġaflet olup ḫalḳ-ı cihān
Felegüñ ḳurduġı dūlāb nedür bilmezler

2. **feleg:**-*in*
Gazel 452
Mısra: **2**
Devamlı şikayet edilen kader, baht, talih.

Ḳapuñuñ ẕerrece ger çeşme ġubārın çekerüz
Dağlarca felegin minneti bārın çekerüz

3. **feleg:**-*üñ*
Gazel 570
Mısra: **9**
Gökyüzü; talih.

Felegüñ iʿtibārı yoḳ meyli
Geh saña geh bañadur ey vāʿıẓ

4. **feleg:**-*üñ*
Gazel 285
Mısra: **3**
Dünya, âlem.

Felegüñ ḥālini bildürmek içün insāna
Ṣaldılar bülbüli feryāda güle gül didiler

5. **feleg:**-*üñ*
Kıt'a 15
Mısra: **3**
Dünya, âlem; baht, talih.

Mesned-i ʿuzleti virmek felegüñ manṣıbına
Atdan inüp meṣelā işege binmek gibidür

6. **feleg:**-*e*
Gazel 537
Mısra: **3**
Felek, gökyüzü.

Ben dilāver o kemān-dāra dirin kim felege
Aṣa ay başına āhum gibi bir zerrīn-baḫş

7. **feleg:**-*üñ*
Gazel 1076
Mısra: **9**
Gök, gökyüzü, sema; dünya, âlem; talih, baht, şans; ay, güneş ve yıldızların bulunduğu gök katları.

Noldı felegüñ naġme-i dil-sūzına gūyā
Sāz-ı ṭarabuñ dest-i ḳażā tārını çözdi

8. **feleg:**-*e*
Gazel 940
Mısra: **3**
Felek, gökyüzü. II Talih, alın yazısı, yazgı.

Künc-i meyḫānei virme felege ʿārif iseñ
Ne revāḳ iste ne ṭāḳ iste ne eyvān iste

9. **feleg:**-*e*
Kaside 10
Mısra: **42**
Gök, sema. || Baht, talih.

Dökse bāran yerine dürr ü güher devrüñde
Açmaz erbāb-ı belāġat felege dest-i ümīd

10. **felek:**-*de*
Gazel 36
Mısra: **3**
Gök, asuman.

Felekde şāhid-i vaḥdet cemālını görmez
Aña ki perde-i çeşm ola keşret-i eşyā

11. **felek:**
Gazel 693
Mısra: **12**
Gökyüzü, sema. II Dünya, âlem, devran. II Gök katlarında yer alan yıldızların insan kaderi üzerinde yaptığı kabul edilen etki, kadere hakim olduğuna inanılan güç, tâlih, baht.

Öykinürse ol sehī-ḳaddüñ dür-i dendānına
Ey felek biñ pāre olsun ʿıḳd-ı pervīnüñ senüñ

12. **felek:**-*de*
Gazel 102
Mısra: **4**
Felek, evren, dünya, âlem.

Lebüñle mürdelere vir ḥayāt kim görsün
Felekde nice olur cān bağışladuḳda mesīḥ

13. **felek:**-*de*
Gazel 370
Mısra: **9**
Devamlı şikayet edilen kader, baht, talih II Dünya.

Felekde devlet-i dīdārdan olur maḥrūm
Cihānda kendin o kim ṭālib-i tenaʿum ider

14. **felek:**
Gazel 916
Mısra: **2**
Felek, kader, talih.

Düşe dirseñ güher-i dīde-i giryānı ele
Ey felek ṭurma ġubār-ı reh-i cānānı ele

15. **felek:**
Gazel 147
Mısra: **11**
Baht, talih, kader.

Felek kemīne ḳuluñdur elinde
ʿıḳd-ı berīn
Filori ile ṭolu nuḳre gök meşrebedür

16. **felek:**
Gazel 309
Mısra: **5**
Gök katlarında yer alan yıldızların insan kaderi üzerinde yaptığı kabul edilen etki, kadere hâkim olduğuna inanılan güç, talih, baht.

ʿAksinedür felek gibi hep yāruñ işleri
Aġyāra ḥürmet eyler ü yārāne ḳaṣd ider

felege kelek okı-:

1. **felege kelek oḳı-:**-*maz*
Kaside 40
Mısra: **81**
Kelime Tipi: **Deyim**
Feleğe sövmek, talihten dert yanmak.

Ẕevḳi vardur felege şimdi kelek oḳımaz ol
Eksik olmaz aña Baġdādda cānān eyüdür

felegüñ ḳaddini ham it-:

1. **felegüñ ḳaddini ḥam id-:**-*üp, -dür*
Kaside 29
Mısra: **42**
Feleği çaresizlik içinde bırakmak, bir şey yapamaz duruma getirmek.

Ben ne ḥācet ki ḳılam vaṣf-ı seḫā vü keremüñ
Bār-ı iḥsānı idüpdür felegüñ ḳaddini ḥam

felek el vir-:

1. **felek el vir-:**-*di*
Tarih 70
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bahtı yaver gitmek, talihi yar olmak.

Çeküp dehrüñ belā vü miḥnetin ẕevḳ idicek demde
Felek el virdi ḳaldı aña hep çekdikleri zaḥmet

felek-i ʿadl:

1. **felek-i ʿadl:**-*e*
Kaside 19
Mısra: **64**
Adalet göğü.

Sen o ḫurşīdsin ey kevkeb-i burc-ı aẓamet
Merkez-i devletün olmış felek-i ʿadle medār

felek-i bed-ḫᵛāh:

1. **felek-i bed-ḫᵛāh:**-*uñ*
Tarih 8
Mısra: **4**
(Kişinin) Kötülüğünü isteyen felek.

Çekdürür cevrini elbetde dil-i dānāya
Ḳurtuluş yoḳdur elinden felek-i bed-ḫᵛāhuñ

felek-i ḳadr ü şeref:

1. **felek-i ḳadr ü şeref:**-*de*
Kaside 40
Mısra: **35**
Kıymet ve şeref göğü.

Felek-i ḳadr ü şerefde biri mehdür biri mihr
Gözüñ aydın ol iki encüm-i tābān eyüdür

felek-i kadr:

1. **felek-i ḳadr:**-*i, -n, -de*
Kaside 19
Mısra: **53**
(Bir kimsenin) Kıymet ve itibarının göğü. || (Birinin) Felek kadar yüce kıymeti.

Görinen ṣanma s̱üreyyā felek-i ḳadrinde
Cemʿ olur bir yire her gice nücūm-ı seyyār

felek-i kūz:

1. **felek-i kūz:**
Kaside 28
Mısra: **46**
Kambur felek.

Ḫāk-i kademin yerden alup ḳılmaġa efser
Yıllardur iki ḳat olup aġlar felek-i kūz

felek-i pür-cefā:

1. **felek-i pür-cefā:**
Terkib-bend 5
Mısra: **18**
Zalim felek.

Ġaraż nedür bu ḳadar güft ü gūydan dir iseñ
Elüñden ey felek-i pür-cefā şikāyetdür

felek-i rābıʿa:

1. **felek-i rābıʿa:**
Tarih 19
Mısra: **8**
Dördüncü felek.

Ṣanma ḫurşīd ki çekdürdi Ḫudāvend-i ezel
Felek-i rābıʿa tābutı öñince rubʿa

felek-i şuʿbede-bāz:

1. **felek-i şuʿbede-bāz:**
Gazel 76
Mısra: **5**
Hokkabaz felek.

Döndi maḳṣūdımuz üzre felek-i şuʿbede-bāz
Ṭoġdı vuṣlat güneşi gitdi ẓalām-ı fırḳat

felek-i süfle:

1. **felek-i süfle:**
Gazel 378
Mısra: **4**
Alçak felek.

Dökilüp ʿıyşımuz evrāḳı ḫazān-ı ġamdan
Bizi ṣoydı felek-i süfle mis̱āl-i eşcār

felek-i süfle-nevāz:

1. **felek-i süfle-nevāz:**-*uñ*
Gazel 613
Mısra: **7**
Alçakların gönlünü hoş tutan felek.

Felek-i süfle-nevāzuñ dimege derdine derd

ʿĀşıḳ u rind u ḫarābāti vü ḳallāş gerek

felek-i süfle-perver:

1. **felek-i süfle-perver:**-*üñ*
Gazel 607
Mısra: **10**
Alçakları besleyen felek.

Biz sālik-i ṭarīḳ-i Ḫudāyuz ʿaceb degül
Çeksek cefāsını felek-i süfle-perverüñ

felek-i tīz-rev:

1. **felek-i tīz-rev:**-*üñ*
Gazel 397
Mısra: **7**
Çabuk yürüyen felek. || *Süratle dönen felek, talih.*

Felek-i tīz-revüñ ʿaksine dönmekdür işi
Kām-cūy olma ṣaḳın kendüñi nā-kām idegör

felek-kadr:

1. **felek-ḳadr:**-*üñ*
Kaside 9
Mısra: **17**
Felek kadar yüce, felek kadar kıymetli. II Çok kıymetli, kadri geniş.

Niçün ḳoyam etegin elden ol felek-ḳadrüñ
Der-i refiʿini yaṣdanmayam niçün meh ü sāl

felek-mertebe:

1. **felek-mertebe:**
Kaside 24
Mısra: **16**
Mertebesi, payesi felek olan, felek kadar yüce olan.

Edāsı ḫūb u kelāmı melīḥ ü ḫulḳı ḥasen
Bülend-ḳadr ü felek-mertebe Ḥasan Pāşā

felek-rıfʿat:

1. **felek-rıfʿat:**
Gazel 709
Mısra: **19**
Azameti felekler gibi olan.

Ol felek-rıfʿat ki bāġ-ı devletinde Rūḥiyā
Açılur encüm gibi her şeb hezārān tāze gül

felek-şān:

1. **felek-şān:**-*sın*
Kaside 13
Mısra: **47**
Şanı felek gibi yüce olan (kimse).

Eyā muʿizz-i ṣadāret sen ol felek-şānsın
Ki dergeh-i keremüñdür cihānda melceʿ-i nās

felek-sīret-i bī-misl ü ʿadīl:

1. **felek-sīret-i bī-misl ü ʿadīl:**
Tarih 19
Mısra: **5**
Felek gibi yüce ahlakı benzersiz olan (kimse).

Düşdi ḫāka o felek-sīret-i bī-misl ü ʿadīl
Ki ḳadem başmışidi farḳ-ı semā-ı sebʿa

fem:

1. **fem:**
Gazel 423
Mısra: **2**
Ağız.

Ne yazsam yāra bilmem vaḳt-i fırḳatda ḳālem ditrer
Tekellüm-sāz olursam ʿālem-i vuṣlatda fem ditrer

2. **fem:**-*i, -n, -den*
Gazel 836
Mısra: **8**
Ağız.|| Sevgilinin ağzı.

Kimlerle ʿaceb hemdem olur giceler ol māh
Bir çāre olaydı ḫaber almaġa feminden

femi yoḳ:

1. **femi yoḳ:**-*dur*
Gazel 412
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ağzı olmamak; çok küçük dudağı olmak. || *Konuşamayan, derdini anlatamayan.*

Al cānumı bir būse ʿaṭā it diyü gördüm
Hiç söyleyemez muġbeçe gūyā femi yoḳdur

fenā:

1. **fenā:**
Gazel 5
Mısra: **5**
Yok olma, zeval bulma.

Egerçi ṣuretā faḳr u fenā şeklindeyüz ammā
Ġanīyüz ʿaşḳile her dem maḥabbet kānıyuz cānā

2. **fenā:**
Gazel 31
Mısra: **1**
Kulun benliğinin Allah'ın varlığında yok olması, eşyanın nazarından silinmesi, kesret âleminin kayıtlarından sıyrılıp Hakk'ın tasarrufu altına girmesi hali, fenafillah.

Rāh-ı Ḫudāda nola olsaḳ fenā
Kim ki fenā olmadı bulmaz beḳā

3. **fenā:**-*sı*
Kaside 7
Mısra: **64**
Yok olma, sona erme, zeval bulma.

İlahī var ümīdüm ʿizzetiyçün ol iki harfüñ
Kim andadur fenāsı ʿālemüñ ibḳāsı dünyānuñ

4. **fenā:**-*dur*
Gazel 6
Mısra: **9**
Fani, geçici, sonu olan.

Cihāna nāẓır ol Rūḥī fenādur göz yumup el çek
Ḳadīmī ḫādiṣātile ṭolu efsānedür dünyā

5. **fenā:**-*sı, -n*
Gazel 835
Mısra: **1**
Yokluk, yok olma, geçicilik.

ʿĀḳibet dehrüñ fenāsın eyleyüp endīşe ben
ʿIyş u ʿişret ḳılmaġı ḳıldum cihānda pīşe ben

6. **fenā:**-*da*
Gazel 722
Mısra: **14**
Yokluk, hiçlik.

Ehl-i Ḥaḳuñ ʿabāda ki andan berī ola
Kim dir ġınāda olma saña yā fenāda ol

7. **fenā:**
Gazel 424
Mısra: **8**
Yok olma, yokluk, geçip gitme II Dünya.

Zen-i dünyāya raġbet-gīr olanlar zenden alçaḳdur
Fenā dārında ʿuḳbā kārın ancaḳ er gibi er yer

8. **fenā:**-*dan*
Gazel 424
Mısra: **6**
Fani, geçici, sonu olan (dünya).

Cihānda merdüm-i mümsik mālik olsa genc-i Ḳārūna
Fenādan göz yumınca mālın iller kendüsin yer yer

9. **fenā:**
Gazel 375
Mısra: **8**
Yokluk, hiçlik. || *Kulun fiilini görmemesi hali.*

ʿĀlem-i taḥḳīḳde faḳr ile dāʾim faḫr ider
Fiʾl-meşel faḳr u fenā sulṭān-ı ʿaşḳuñ şānıdur

10. **fenā:**-*y*, -*ı*
Gazel 716
Mısra: **2**
Yokluk, yok olma.

Ġam-ı dünyāyı göñülden çıḳarup āzād ol
İḫtiyār eyle göñül faḳr u fenāyı şād ol

11. **fenā:**
Gazel 6
Mısra: **8**
Yok olma, yokluk, geçip gitme. "Beka"nın zıddı. II Maddî varlıktan sıyrılıp hakka ulaşma.

Ḳadem baṣ nerdübān-ı sırr-ı
Lāhūta ḳademden geç
Fenā ṭaşıyla yapılmış degüldür yā nedür dünyā

12. **fenā:**
Gazel 479
Mısra: **9**
Fani, geçici olan. II Dünya.

Eşer-i būy-ı vefā yoḳ bu fenā gülşende
Bī-ġarażdur sözimüz bülbül-i nālānuz biz

13. **fenā:**-*y*, -*a*
Gazel 972
Mısra: **1**
Gelip geçici olma durumu, devamlı ve kalıcı olmama, ölümlü ve son bulucu olma, ölümlülük, fânilik.

Virdüm fenāya cismümi bir āh u zārile
Şol ḫāk gibi kim ṭaġıla rūzgārile

14. **fenā:**-*s*, -*ı*, -*n*
Gazel 640
Mısra: **2**
Ölümlü ve son bulucu olma, ölümlülük, fanilik. || *Rakibin ölümü.*

Görmedük ʿālem-i fānīḍe vefāsın yāruñ
Himmet eyleñ ki fenāsın görelüm aġyāruñ

15. **fenā:**-*dur*
Gazel 787
Mısra: **9**
Hoşa gitmeyecek durumda olan, istenen veya gereken nitelikte bulunmayan, kötü, bet. || *Gelip geçici, ölümlü, fani.*

Fenādur ʿāḳibet bildüm bu dehr-i dūnı ey Rūḥī
Giderdüm mülki giçdüm māldan terk-i menāl itdüm

fenā bezm:

1. **fenā bezm:**-*de*
Gazel 366
Mısra: **4**
Geçici meclis. || *Dünya.*

Bezm-i ʿuḳbādadur ṣafā yoḳsa
Bu fenā bezmde ṣafā neyler

fenā bezmi:

1. **fenā bezmi:**-*n*, -*de*
Tahmis 2
Mısra: **7**
Fani meclis. || *Dünya.*

Fenā bezminde olduḳ kāse-i faḳrile leb-ber-leb
Ġınā ehliyle yoḳ bāzārımuz min-baʿd zīrā hep

fenā cāmı:

1. **fenā cāmı:**-*n*
Tarih 19
Mısra: **3**
Fanilik, geçicilik kadehi. || *Ölümlülük.*

Nūş-ı cān itdi fenā cāmın o naḳd-i Cem-vaḳt
Ki ecel zehrini tīri içürürdi sebʿa

fenā dārı:

1. **fenā dārı:**-*n*, -*a*
Tahmis 2
Mısra: **1**
Fani âlem, dünya.

Fenā dārına geldük bir bölük ṣāḥib-suḫanlarla
Alışduḳ bizden evvel miḥnet-i dehri çekenlerle

fenā deşti:

1. **fenā deşti:**-*n*
Tahmis 4
Mısra: **14**
Yokluk çölü. || *Fani dünya.*

Gör ne dir üstād-ı kāmil ey göñül gūş it sözin
Var fenā deştin temāşā ḳıl açup ʿibret gözin

fenā ehli:

1. **fenā ehli:**-*n*, -*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **21**
Yokluk ehli, Manevî anlamda Allah'a ulaşanlar. || *Dervişler, her şeyin geçici olduğuna yürekten inanan kimseler.*

Ey ḫᵛāce fenā ehline zinhār ululanma

Dervîşi bu mülküñ şeh-i bī-ḫayl ü ḥaşemdür

fenā eyle-:

1. **fenā eyle-:**-*me, -y, -e*
Gazel 53
Mısra: **4**
Yok etmek, varlığını ortadan kaldırmak.

Ser-menzil-i beḳāya irişmez şu kimse kim
Rāh-ı ṭalebde eylemeye cismini fenā

fenā meclisi:

1. **fenā meclisi:**-*n, -üñ*
Gazel 958
Mısra: **5**
Yokluk meclisi. || *Geçici olan dünya hayatı.*

Gördi Mecnūn ki fenā meclisinüñ yoḳ mezesi
Götürüp ayaġı cān atdı beḳā meclisine

fenā mülki:

1. **fenā mülki:**-*n, -e*
Terkib-bend 3
Mısra: **45**
Dünya.

Ḫᵛāh ü nā-ḫᵛāh fenā mülkine ṣalup güẕerin
Ḳomadı bir nice gün ẕevḳin ide dünyānuñ

fenā ol-:

1. **fenā ol-:**-*ma, -dı*
Gazel 31
Mısra: **2**
Yok olmak, varlığı ortadan kalkmak.

Rāh-ı Ḫudāda nola olsaḳ fenā
Kim ki fenā olmadı bulmaz beḳā

fenāfillāh:

1. **fenāfillah:**
Gazel 78
Mısra: **8**
Fenâfillah, tefâni sırrı da denilen, "ölmeden önce ölmüş gibi olup" yokluk sırrına ermek, Allah'ın varlığında yok olmak, erimek.

Lāyıḳ-ı devlet-i bāḳī olayın dirseñ eger
Kendüñi ʿālem-i fānīde fenāfillah it

2. **fenāfillah:**
Gazel 593
Mısra: **5**
Fenâfillah, tefâni sırrı da denilen, "ölmeden önce ölmüş gibi olup" yokluk sırrına ermek, Allah'ın varlığında yok olmak, erimek.

Gerek şāh ol gerekse bir fenā-fillah dervîş ol
Cihān bir kimseye ḳalmaz ser-encāmı fenā ancaḳ

fenār:

1. **fenār:**
Gazel 37
Mısra: **14**
İçinde fitil, mum veya elektrik ampulü gibi bir ışık kaynağı bulunan, önü veya etrâfı bu ışığı aksettirecek şeffaflıkta bir malzeme ile çevrili aydınlatma aracı.

Görinen gök yüzinde hāle vü meh ṣanma ey Rūḥī
Fenār yaḳup uçurmışdur bu gice ol meh-i ġarrā

fenāya vir-:

1. **fenāya vir-:**-*ür, -dü, -m*
Gazel 377
Mısra: **3**
Yok etmek, ortadan kaldırmak.

Āhumla kāʾinātı virürdüm fenāya līk
Mirʾāt-ı ḳalbine irişür ḳorḳarın ġubār

fenā-yı muṭlak:

1. **fenā-yı muṭlaḳ:**-*dur*
Gazel 190
Mısra: **2**
Yok olması kesin olan.

Żamīrimüzde olan hep maḥabbet-i Ḥaḳdur
Cihānı añmā bize kim fenā-yı muṭlaḳdur

fenn:

1. **fenn:**-*i, -n, -de*
Gazel 34
Mısra: **18**
Herhangi bir konuya ait olan ilim, bir ilim kolu, hüner, marifet, sanat.

Kimdür ol hem-nām-ı ẕüʾn-nureyn kim virmişdür el
Feyż-i luṭfından suḫan fenninde bu ḥālet saña

fenn-i ʿaşḳ:

1. **fenn-i ʿaşḳ:**-*da*
Gazel 587
Mısra: **3**
Aşk ilmi.

Kemāl-i ḥüsn ü fenn-i ʿaşḳda mümtāz-ı devrānuz
Baña Yaʿḳūb dir ʿālem saña ey meh-liḳā Yūsuf

fenn-i belāġat:

1. **fenn-i belāġat:**-*dan*
Müseddes 4
Mısra: **32**
Düzgün ve yerinde söz söyleme ilmi.

Kimi gördüñse sükūnetde aña ḳıl inṣāf
Urma yanında ṣaḳın fenn-i belāġatdan lāf

fenn-i erḳām:

1. **fenn-i erḳām:**-*ı*
Tarih 94
Mısra: **4**
Sayı ilmi. || *Muhasebe, sayılar ve hesaplamalarla uğraşma alanı.*

Ehl-i himmet Ḥüseyin Efendi kim
Fenn-i erḳāmı eylemiş tekmīl

fenn-i ġazel:

1. **fenn-i ġazel:**-*de*
Gazel 496
Mısra: **1**
Gazel tarzı.

Sözde biz siḥr eyleriz fenn-i ġazelde māhirüz
Şiʿrimüz güş eyleyenler ẕann iderler sāḥirüz

2. **fenn-i ġazel:**-*de*
Tarih 4
Mısra: **27**
Gazel dalı, gazel sanatı.

Öykinürse ne ʿamel fenn-i ġazelde aña ġayr
Bir midür muʿciz-i peygamber u siḥr-i seḥḥār

fenn-i muʿammā:

1. **fenn-i muʿammā:**
Tarih 15
Mısra: **14**
Bilmece dalı.

Adın çıkarmaġa degül yanında ḳādir ġayrılar
Gerçi çıḳarmış her biri fenn-i muʿammā içre nām

fenn-i şaṭranc:

1. **fenn-i şaṭranc:**-*da*
Kaside 37
Mısra: **43**
Satranç ilmi.

Fenn-i şaṭrancda leccāc Muḥammed Begimüz
Ḫaṣma ġālib mi gör ol fāris-i meydān nicedür

fenn-i şecāʿat:

1. **fenn-i şecāʿat:**-*da*
Kaside 10
Mısra: **16**
Kahramanlık hüneri.

Nola gögsin gerüben dirse Ferīd-i ʿaṣram
Eylemişdür anı Ḥaḳḳ fenn-i şecāʿatda ferīd

fenn-i siḥr-i çeşm:

1. **fenn-i siḥr-i çeşm:**-*i, -n, -e*
Gazel 411
Mısra: **5**
Göz sihrinin hüneri.

Gör ne taʿlīm eylemişdür fenn-i siḥr-i çeşmine
Bir naẓarda biñ dili efsūn ile eyler şikār

fenn-i suhan:

1. **fenn-i suḫan:**-*da*
Gazel 484
Mısra: **12**
Söz ilmi.

Acıruz ammā ṣafā-yı ṭabʿına reşk eylerüz
Ḥālimüzce gerçi hep fenn-i suḫanda māhirüz

2. **fenn-i suḫan:**-*da*
Kaside 32
Mısra: **16**
Söz ilmi, şiir marifeti.

İrseler devrüñe sābıḳda gelen münşīler
İdinürlerdi seni fenn-i suḫanda üstād

fer:

1. **fer:**
Kaside 26
Mısra: **2**
Işıltı, parlaklık.

Döndi burc-ı ḥamele ġonca vü andan gül-i āl
Fer virüp bāġa ṭulūʿ eyledi ḫurşīd-miṣāl

ferāġ:

1. **ferāġ:**
Gazel 584
Mısra: **1**
Vazgeçme, el çekme, bırakma.

Ġamzeñ eyler miydi cām-ı ʿişveden görseñ ferāġ
Kişver-i ḥüsn içre olsa bāde-i nāb seyr-i bāġ

2. **ferāġ:**-*dur*
Gazel 192
Mısra: **14**
Vazgeçme, çekilme, el çekme, feragat etme.

Būy-ı bahār Rūḥiyā dutdı cihānı gül gibi
Devlet anuñ ki meskeni zāviye-i ferāġdur

3. **ferāġ:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 879
Mısra: **7**
Dinlenme, rahat etme, gürültüden uzak huzur içinde olma, huzur, rahatlık.

Ferāġından dem urmaz söylemez açılmaz olmışsın
Kemend-i zülfüñe bir āfetüñ gūyā muḳayyedsin

ferāġ vir-:

1. **ferāġ vir-:**-*miş*
Gazel 582
Mısra: **10**
Kurtarmak || İlgisini kesmek.

Faṣl-ı güldür meyl-i mescid ḳılmasa Rūḥī ne ġam
Pīr-i gülşen ḳayd-ı ʿālemden aña virmiş ferāġ

ferāġat:

1. **ferāġat:**
Gazel 232
Mısra: **2**
Tokgözlülük, el etek çekmişlik, vazgeçmişlik.

Ayaḳ çek bezm-i ʿālemden ki ʿālem menzil-i ġamdur
Ferāġat ʿāleminden geçme kim ʿālem o ʿālemdür

2. **ferāġat:**
Gazel 86
Mısra: **8**
Vazgeçme, el çekme, bırakma.

Āsān idi rez duḫterinüñ terkini urmaḳ
ʿĀlemde güzel sevmeden olsaydı ferāġat

3. **ferāġat:**-*da*
Gazel 912
Mısra: **2**
Rahat, huzur içinde.

Cihānuñ devleti endīşesiyle ḫalḳ miḥnetde
Yine faḳr u fenāya sālik olanlar ferāġatda

4. **ferāġat:**
Gazel 157
Mısra: **1**
Vazgeçmenin, gönül tokluğunun verdiği rahatlık, huzur.

Ferāġat baḥsin eylersin yerüñ meyḫāne olmaḳ var
Ṣafādan dem ururun hemdemüñ peymāne olmaḳ var

ferāġat ḳıl-:

1. **ferāġat ḳıl-:**-*du, -m*
Gazel 770
Mısra: **11**
Hakkından vazgeçmek, el çekmek.

Cihānuñ manṣıbın ḳıldum ferāġat iḫtiyārumla
Gedā-yı kūyuñ oldum meskenüm künc-i ferāġ itdüm

ferah:

1. **feraḫ:**
Gazel 209
Mısra: **3**
Hoşa giden bir halden duyulan zevk, gönül açıklığı, sevinç, sevinme.

Feraḫ kesb eyleye her dem ḥayāt-ı nev bula ādem
Çemenler ola ser-sebz içile gül ṣevḳına müller

ferah-efzā-yı dil-i ṭālib-i ġılmān:

1. **feraḫ-efzā-yı dil-i ṭālib-i ġılmān:**
Kaside 40
Mısra: **96**
Gönüllere ferahlık veren cennet delikanlılarının talibi.

Ol pesendīde-i ṭabʿ-ı ʿArab u Rūm u ʿAcem
Feraḫ-efzā-yı dil-i ṭālib-i ġılmān eyüdür

ferāmūş eyle-:

1. **ferāmūş eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 681
Mısra: **2**
Unutmak.

Ḳanḳı bed-gūyuñ sözin bilmem yine güş eyledüñ
Añmaz olduñ ben dil-efkārı ferāmūş eyledüñ

ferāmūş it-:

1. **ferāmūş id-:**-*elüm*
Gazel 779
Mısra: **2**
Unutmak.

Sāḳiyā sāġar-ı ṣaḥbāyı getür nūş idelüm
Mest olup ġuṣṣa-i devrānı ferāmūş idelüm

ferāmūş ol-:

1. **ferāmūş ol-:**-*dı, -lar*
Gazel 216
Mısra: **8**
Unutulmak.

ʿAşḳile cān virdügiyçün anılur ʿālemde Ḳays
Yoḳsa şāh-ı dehr olanlar hep ferāmūş oldılar

ferāset:

1. **ferāset:**
Gazel 248
Mısra: **18**
Anlayışlılık, çabuk seziş.

Raḥmı yoḳ kāfir iken kendüñe sen ey Rūḥī
Māʾil añlarsın o bī-raḥmı ferāset bu mıdur

2. **ferāset:**-*üñ*
Gazel 172
Mısra: **12**
Anlayışlı, çok çabuk kavrayan, sezişi kuvvetli,.

Vefāya lāyıḳ olan ʿāşıḳa idersin cevr
Ẓarīf-ṭabʿ degülsin ferāsetüñ yoḳdur

3. **ferāset:**-*imüz*
Gazel 447
Mısra: **2**
Hemen anlama, çabuk kavrama, zihin uyanıklığı, anlayış, sezgi, izʻan.

Şimdi bir şūḫadur maḥabbetimüz
Andadur fikrimüz ferāsetimüz

ferd:

1. **ferd:**
Gazel 910
Mısra: **5**
Tek, yalnız, eşsiz.

Noḳṭa-veş ʿālem-i terkībde ferd olmayıcaḳ
Kişi ayaḳ başamaz dāʾire-i ʿirfāna

2. **ferd:**-*e*
Gazel 717
Mısra: **9**
Kişi, insan.

Bir ferde nāsdan żararuñ tek ṭoḳınmasun
Nefsüñde sen bilürsin eger nīk eger bed ol

3. **ferd:**-*üz*
Gazel 425
Mısra: **6**
Tek başına, yalnız.

Degül dāmānımuz ālūde levs-i ṣuāl-ı dünyādan
Egerçi ʿālem-i kesretdeyüz ammā ki ferdüz biz

ferdā:

1. **ferdā:**-*sı*
Gazel 1029
Mısra: **12**
Yarın.

Ṣaldı ferdāya bugün vaʿde-i vaṣlın ammā
Ḳorḳum oldur yine ferdāya ḳala ferdāsı

2. **ferdā:**-*ya*
Gazel 171
Mısra: **5**
Yarın, gelecek zaman.

Visāla vaʿde virürsin bıraḳma ferdāya
O deñlü ṣabr dil-i bī-ḳarārda yoḳdur

3. **ferdā:**-*ya*
Gazel 1029
Mısra: **11**
Ertesi gün, yarın. || *Gelecek, gelecek zaman.*

Ṣaldı ferdāya bugün vaʿde-i vaṣlın ammā
Ḳorḳum oldur yine ferdāya ḳala ferdāsı

4. **ferdā:**-*dur*
Gazel 897
Mısra: **6**
Ertesi gün, yarın. || *Gelecek, gelecek zaman.*

Vaʿde-i vaṣluñı ferdāya ṣalarsın nice bir
ṣabrımuz ḳalmadı ey ṣūḫ ne ferdādur bu

5. **ferdā:**-*da*
Terkib-bend 8
Mısra: **110**
Ertesi gün, yarın. || Öbür dünya, âhiret, gelecek, gelecek zaman.

Ferdā elemin çekme mey iç baḳ ruḫ-ı hūba
ʿĀṣıḳlara ferdāda daḫi vaʿd-i liḳā var

ferdā ġamı:

1. **ferdā ġamı:**-*n, -ı*
Gazel 1109
Mısra: **2**
Yarın endişesi, gelecek kaygısı.

ʿAynına almaz dilā ẕerrece dünyā ġamını
ʿĀḳil oldur ki bugün çekmeye ferdā ġamını

ferdāya ṣal-:

1. **ferdāya ṣal-:**-*ar, -sın*
Gazel 897
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yarına bırakmak, tehir etmek, ertelemek.

Vaʿde-i vaṣluñı ferdāya ṣalarsın nice bir
ṣabrımuz ḳalmadı ey ṣūḫ ne ferdādur bu

ferd-i cihān:

1. **ferd-i cihān:**
Kaside 1
Mısra: **19**
Kişi, kimse.

Gūṣuma irdi bir āvāz ki ey ferd-i cihān
İste maḳṣūduñı Ḥaḳdan yeter olduñ nālān

2. **ferd-i cihān:**
Kaside 15
Mısra: **78**
Cihanda eşi ve benzeri olmayan, tek.

Ḳuvvet-i bāzūña ey Rüstem-i vaḳt āferīn
Dinse saña yaraşur ḥaḳḳ bu ki ferd-i cihān

ferhād:

1. **ferhād:**-*a, -dur*
Gazel 39
Mısra: **5**
Ferhad. (Meşhur Ferhad ile Şirin hikayesinin erkek kahramanı).

Ferhādadur zamānede reşküm ki yār içün
Cān virdi āḫir olmadı aġyāra āşinā

2. **ferhād:**
Müsebba 1
Mısra: **8**
Ferhât ile Şirin hikayesinin erkek kahramanı || Âşık.

Ey dirīġā baña gülse cümlesi nālān olur
Sen lebi şīrīn içün ḫalḳ-ı cihān Ferhād iken

ferhād-vār:

1. **ferhād-vār:**
Gazel 720
Mısra: **11**
Ferhad gibi.

Cān-ı şīrīnüñ reh-i ʿaşḳında vir Ferhād-vār
Bāri efsāne olursañ ʿaşḳile efsāne ol

ferhād-veş:

1. **ferhād-veş:**
Gazel 855
Mısra: **5**
Ferhat gibi.Ferhad ile Şirin adlı hikayede geçen kahramanlardan biri. Ferhad, Hüsrev adlı padişahın sevgilisi Şirin'e âşıktır. Şirin'in arzusu üzerine Bisütun adlı bir dağı delmesi istenir.Divan şiirinde, sevgilisine kavuşmak için zorlu, gerçekleşmesi güç işleri temsil eder.

Görüp Ferhād-veş ṭaşdan ṭaşa çalınduġum bilsün

Çek ey hemdem der u dīvārına ben nātüvān şeklin

ferḫunde-fāl:

1. **ferḫunde-fāl:**
Terkib-bend 4
Mısra: **25**
Talihli, kutlu, uğurlu, talihi kutlu.

Ḳanı ol demler ki ṣıḥḥatdeydi ol ferḫunde-fāl
Ṣoḥbetiyle defʿ olurdı ḳalb-i zārumdan melāl

ferḫunde-nām:

1. **ferḫunde-nām:**
Terkib-bend 2
Mısra: **24**
Kutlu, mübarek isim, nam.

Ulı devletdür bu devlet her kime olsa naṣīb
Pīrlük bükmişdi ḳaddin ṣanmañ ol ferḫunde-nām

ferīd:

1. **ferīd:**-*üz*
Gazel 488
Mısra: **20**
Eşsiz, tek, eşi olmayan (kimse veya şey).

Nola eşʿārımuz maḳbūl-ı ṭabʿı olsa yārānuñ
Ferīdüz ʿaṣrımuzda başḳa bir ṣāḥib-edāyuz biz

ferīd-i ʿaṣr:

1. **ferīd-i ʿaṣr:**
Kaside 17
Mısra: **31**
Zamanında eşi bulunmayan kimse.

Dirsem o ser-fīrāza ʿaceb mi Ferīd-i ʿaṣr
Bu ʿaṣrda anuñ gibi yoḳ çünki bir ferīd

2. **ferīd-i ʿaṣr:**-*am*
Gazel 125
Mısra: **13**
Çağının benzersizi, eşsizi.

Sözde Rūḥī yaraşur dirse Ferīd-i ʿaşram
Gerçi ey şūḫ giçer her kişi ʿaşrında ferīd

3. **ferīd-i ʿaşr:**-*am*
Kaside 10
Mısra: **15**
Asrın bir tanesi, zamanın eşsizi.

Nola gögsin gerüben dirse Ferīd-i ʿaşram
Eylemişdür anı Ḥaḳḳ fenn-i şecāʿatda ferīd

4. **ferīd-i ʿaşr:**-*ımuz, -uñ*
Gazel 466
Mısra: **17**
Zamanın eşsizi.

Ferīd-i ʿaşrımuzuñ medḥin eylerüz şimdi
Ol āsitāneden ümmīd-i feṯḥ-i bāb iderüz

ferman:

1. **fermān:**-*uñ, -a*
Gazel 319
Mısra: **12**
Emir, buyruk.

Kimdür ṭufeyl itmeye sen cānın isteseñ
Fermānuña muḫālefet ide ne cānı var

2. **fermān:**-*üñ*
Gazel 605
Mısra: **6**
Emir, irade, buyruk.

Ben faḳīri hem ʿazīz itmek elüñde hem ẕelīl
Ḫāh luṭf it ḫāh ḳahr it bendeñe fermān senüñ

3. **fermān:**-*uñ, -a*
Gazel 951
Mısra: **4**
Emir, buyruk, hakimiyet.

Her ḳażā kim gelse ʿaşḳuñdan rıżādur işleri
Dil muṭīʿ emrüñe cān münḳāddur fermānuña

fermān-ı bahār:

1. **fermān-ı bahār:**
Gazel 709
Mısra: **3**
Baharın buyruğu.

Bāġdan defʿ-i ḥazān oldı fermān-ı bahār
Geldi sulṭān-ı bahāruñ ḥükmini ibrāza gül

fermān-ı hāk-būs:

1. **fermān-ı ḫāk-būs:**
Gazel 536
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Ayağının tozunu öpme fermanı.

Ḳıldı serīr-i ḥüsne o Yūsuf-liḳā cülūs
ʿUşşāḳ muntaẓır k'ola fermān-ı ḫāk-būs

fermānuñdan çık-:

1. **fermānuñdan çıḳ-:**-*a*
Gazel 844
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimse birinin) Emrinden çıkmak, boyun eğmemek.

Bir sözüñ ḫarc olınur cān ise bizden ġarażuñ
Kimsenüñ cānı mı vardur çıḳa fermānuñdan

ferrār:

1. **ferrār:**
Kaside 37
Mısra: **71**
Ferrâr (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarından Ferrâr Musa.*

Kerr ü fer şāḥibi Ferrār dem-i heycāda
Cīve gibi yine olmaḳda mı ġalṭān nicedür

ferrār mūsā:

1. **ferrār mūsā:**-*n, -uñ*
Kaside 38
Mısra: **62**
Ferrar Musa (özel isim).

Maḥabbet riştesin peyvend idüpdür tār-ı mihrine
Uzatmaḳ ḳıṣṣasın lāzım degül Ferrār Mūsānuñ

ferruḫ-bahş-ı kemākān:

1. **ferruḫ-baḫş-ı kemākān:**
Kaside 40
Mısra: **24**
Eskiden olduğu gibi uğur getiren.

Çīnden dāḫil-i bezm olmaġı özler faġfūr
Meclis-i ḫāṣı ferruḫ-baḫş-ı kemākān eyüdür

ferruh-fāl:

1. **ferruḫ-fāl:**
Kaside 25
Mısra: **42**
Talihi uğurlu, bahtı açık.

Keserdi aṭlas-ı çarḫı zamāne ḳat ḳat eger
Bileydi kīse-i defter ider o ferruḫ-fāl

2. **ferruḫ-fāl:**
Gazel 736
Mısra: **14**
Talihli, bahtı açık, uğurlu. || *Sevgili.*

Müjde Rūḥī seni ḳatl eylemege Niyyet itmiş bugün ol ferruḫ-fāl

ferş:

1. **ferş:**-*i, -n, -i*
Kaside 14
Mısra: **4**
Zemin, döşeme.

Şükūfe bāġı tamām ak ruḫāmile döşedi
Görüp o ḥāleti dībādan itdi ferşini ḫūr

ferş it-:

1. **ferş id-:**-*er, -di*
Tarih 23
Mısra: **20**
Döşemek; yaymak; sermek.

Ḥarem-i ḫāṣına duḫūl itse Şehperin ferş iderdi rūḥu'l-emīn

ferş-i ḥarīm-i merḳad:

1. **ferş-i ḥarīm-i merḳad:**-*üñ*
Kaside 5
Mısra: **8**
Kabrin içinin zemini.

Emreyle dehre kim felegüñ ḳaṭ ḳaṭ aṭlasın
Ferş-i ḥarīm-i merḳadüñ itsün ṭaraf ṭaraf

ferş-i rāh:

1. **ferş-i rāh:**
Gazel 711
Mısra: **18**
Yol halısı. || Sevgilinin ayak bastığı yerdeki gül desenli kilim.

Nev-bahār-ı maʿdelet ʿOs̱mān Pāşā kim olur
Pāyına yüz sürmege gülşende ferş-i rāh gül

2. **ferş-i rāh:**-*uñ*
Gazel 1028
Mısra: **2**
Yol kilimi.

Cehd eyle bir maḳāma yetür ḳalb-i aḳdesi
Kim ferş-i rāhuñ eyleyeler çarḫ-ı aṭlası

ferş-i reh:

1. **ferş-i reh:**-*i, -n, -i*
Gazel 852
Mısra: **8**
(Sevgilinin geçeceği) Yolun döşemesi, zemini.

Yār gülzāra gelürmiş bugün ey bād-ı ṣabā
Eyle ferş-i rehini berk-i gül-i aḥmerden

ferş-i yeşil:

1. **ferş-i yeşil:**
Kaside 31
Mısra: **4**
Yeşil örtü, yeşil zemin. || Çimenlik.

Şeh-i gül müşerref ider diyü bāġı
Çemen eyledi ferş-i yeşil muḫattem

ferş-i zümürrüd:

1. **ferş-i zümürrüd:**
Tahmis 7
Mısra: **7**
Zümrütle kaplanmış yeryüzü. || Yeşil çimenlik.

Ferş-i zümürrüd üzre idüp gül ziyāfeti
Ol encümende itmege ey dil ẕarāfeti

feryâd:

1. **feryād:**-*a*
Gazel 262
Mısra: **2**
Bağırıp çağırma, yardım isteme, sızlanma.

Belādur dil-rübālar ḫançer-i bīdāda mālikdür
Maḥabbet ehli nitsün bir ḳuru feryāda mālikdür

2. **feryād:**-*um, -a*
Gazel 77
Mısra: **2**
Şikayet etme, haykırma, inleme.

ʿAşḳuñ bizi eyledi melamet
Feryāduma ḳalmadı selamet

3. **feryād:**
Gazel 329
Mısra: **5**
Bağırıp çağırma, yüksek sesle yardım isteme.

Feryād u nālemüzden ey dil ne sūd çünkim
Feryāda gūş ṭutmaz bir şehlevendimüz var

4. **feryād:**-*ile*
Gazel 711
Mısra: **7**
Yüksek sesle ve kuvvetle bağırma, bağırtı, haykırış, çığlık, avaze, figan.

Ṭutalum feryādile dünyāyı ṭutmışsın ne sūd
Çün degül ḫālüñden ey bülbül senüñ āgāh gül

5. **feryād:**-*a*
Gazel 329
Mısra: **6**
Bağırıp çağırma, inleme.

Feryād u nālemüzden ey dil ne sūd çünkim
Feryāda gūş ṭutmaz bir şehlevendimüz var

6. **feryād:**
Gazel 512
Mısra: **8**
Aman, eyvâh, yandım!.

Yār olduḳ ise her kime aġyārlıḳ itdi
Feryād ki bir yār-ı muvāfıḳ ele girmez

7. **feryād:**-*ı*
Gazel 365
Mısra: **3**
Feryat, bağırma.

Kūy-ı dildārda ġayruñ ne durur feryādı
Var ise kendin o ḫar-ṭabʿ ḫoş-āvāz şanur

8. **feryād:**-*un*
Gazel 638
Mısra: **2**
Haykırış, sızlanma II Âşığın âh iniltisi.

Ḳad-i bālāsı ucından o boyı şimşāduñ
Ṭayanur sidreye her şeb bir ucı feryāduñ

9. **feryād:**-*uñ*
Gazel 637
Mısra: **6**
Figan, inleme.

Sen ne bulduñ görelüm nālelerümden ey dil
Hele biz bulmaduḳ aṣlā e̱serin feryāduñ

10. **feryād:**-*um*
Gazel 1028
Mısra: **6**
Feryat, ah.

Ṭolmışdı dehr nāle-i Ferhād u Ḳaysdan
Feryādum işidince hemāñ kesdiler sesi

11. **feryād:**-*ı, -n, -a*
Gazel 584
Mısra: **9**
İnleme, figan, feryat.

Hīç taḥammül ide mi bülbüllerüñ feryādına
Rūḥi gül gibi nāzikdür anda yoḳdur ol deñlü dimāġ

12. **feryād:**
Müsebba 1
Mısra: **10**
Acının etkisiyle bağırma, haykırma, inleme. II Sevgiliye duyulan aşkın azap verici etkisiyle âşığın ağlayıp inlemesi.

Vuṣlatuñ şevḳine herkes ġuṣṣadan āzād iken
Oldı ḫandān gül gibi bülbül işi feryād iken

13. **feryād:**-*ı, -n, -a*
Kaside 22
Mısra: **43**
İmdat isteme, yardım dileme.

Dāʾimā irmekdesin maẓlūmlar feryādına
Ey celilüʾl-ḳadr anuñçün ẕātuña Ḫıżr olmış ad

feryād eyle-:

1. **feryād eyle-:**-*me*
Gazel 93
Mısra: **9**
Haykırmak. || *Şikayet etmek.*

Rūḥiye hem cevr ider hem dir ki feryād eyleme
Ḥaḳ bu kim miskīne eyler ol büt-i ṭannāz güc

2. **feryād eyle-:**-*me, -m*
Gazel 869
Mısra: **7**
Yüksek sesle bağırmak, haykırmak.

İḫtiyārumla eylemem feryād
Beni bī-iḫtiyār iden sensin

3. **feryād eyle-:**-*r*
Gazel 127
Mısra: **4**
Haykırmak, feryat etmek. || *Havlamak, ürümek.*

Üstüḫᵛānum şayılur öyle żaʿīfem ki beni
Seg-i kūyuñ göricek raḥm idüp eyler feryād

feryād it-:

1. **feryād id-:**-*elüm*
Gazel 489
Mısra: **7**
Haykırmak, şikayet etmek.

Cāna yetdün nice bir beyḫūde feryād idelüm
Biz der-i dildārsuz zen kūşe-i gülzārsuz

2. **feryād id-:**-*er*
Gazel 533
Mısra: **1**
Yüksek sesle bağırmak, haykırmak.

Gönlimüz feryād ider hicrüñde mānend-i ceres
Bu ümīd ile ki bir gün olasın feryād-res

feryād ḳopar-:

1. **feryād ḳopar-:**-*ar*
Gazel 163
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüksek sesle bağırmak, haykırmak.

Yir u gök ḫalḳı üşüp seyrine feryād ḳopar
ʿArż-ı reftār idüp ol laḥẓa ki dildār yürür

feryād u efġān eyle-:

1. **feryād u efġān eyle-:**-*y, -em*
Gazel 684
Mısra: **9**
Yüksek sesle bağırıp haykırmak.

Ḳoñ beni feryād u efġān eyleyem bülbül gibi
Tek hemāñ göñli açılsun ġonca-i ḫandānumuñ

feryād u efġān it-:

1. **feryād u efġān it-:**-*me, -y, -in*
Gazel 1036
Mısra: **4**
Yüksek sesle bağırıp haykırmak.

Sen girībān-çāk olup mey nūş idersin gül gibi
Ben nice feryād u efġān itmeyin bülbül gibi

feryād u efġān:

1. **feryād u efġān:**-*um*
Terkib-bend 4
Mısra: **38**
Ah edip inleme, yüksek sesle bağırıp haykırma.

Āh kim bir dem baña yār olmadı bu baḫt-ı dūn
Dem-be-dem olmaḳdadur feryād u efġānum füzūn

2. **feryād u efġān:**-*uñ*
Gazel 647
Mısra: **10**
Yüksek sesle bağırıp haykırma.

Ḳulaġı ḫalḳa-i dürrden girān olmışdur ol māhuñ
İşitmezse yeridür Rūḥiyā feryād u efġānuñ

feryād ü figān:

1. **feryād ü figān:**
Kaside 21
Mısra: **16**
Yüksek sesle bağırıp haykırma.

Arturup ṭurma belāmı beni öz ḫālüme ḳoy
Virme feryād ü figān ile elem sen de baña

feryād u fiġān eyle-:

1. **feryād u fiġān eyle-:**-*me, -y, -in*
Gazel 733
Mısra: **7**
Feryat etmek, haykırmak, ağlamak.

Nice bülbül gibi feryād u fiġān eylemeyin
Nāb-ı mülden ruḫuñ ey ġonca açılmış gül gül

2. **feryād u fiġān eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 827
Mısra: **15**
Yüksek sesle bağırıp haykırmak.

Feryād u fiġān eyleyüp ol kāfir elinden
Mestāne ʿinān-ı şeh-i dindāra yapışdum

feryād u fiġān it-:

1. **feryād u fiġān id-:**-*üp*
Gazel 129
Mısra: **14**
Yüksek sesle bağırıp haykırma.

Rūḥi-i dil-ḫasta görse günde biñ kerre yüzüñ
Yine feryād u fiġān idüp diye "hel min mezīd"

feryād u fiġān:

1. **feryād u fiġān:**-*ı*
Terkib-bend 1
Mısra: **52**
Yüksek sesle bağırıp haykırma.

Muḥibb-i al iseñ ṭut mātem-i şāh-ı şehīdānı
Zemīni ġarḳ-ı ḫūn it çarḫa çek feryād u fiġānı

feryād u nāle it-:

1. **feryād u nāle it-:**-*meg, -e*
Gazel 527
Mısra: **1**
Ah edip inlemek.

Feryād u nāle itmege yoḳdur mecālimüz
Kim bildürür o şūḫ-ı cefā-cūya ḥālimüz

feryād u zār-ı bülbül:

1. **feryād u zār-ı bülbül:**
Gazel 112
Mısra: **9**
Bülbülün ağlayıp inlemesi.

Nolur feryād u zār-ı bülbül o yārı ider bīdār
Żarūrīdür ḫas u ḫār içün murġ-ı çemen küstāḫ

feryāda gel-:

1. **feryāda gel-:**-*dükce*
Gazel 382
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Feryat etmek.

Göñül feryāda geldükce ʿaceb mi şādmān olsam
Benüm derdüm saña maḫfi senüñ ḥüsnüñ baña ẓāhir

feryād-res:

1. **feryād-res:**
Gazel 533
Mısra: **2**
Feryat edenin imdadına yetişen, yardım eden (kimse).

Gönlimüz feryād ider hicrüñde mānend-i ceres
Bu ümīd ile ki bir gün olasın feryād-res

ferzāne:

1. **ferzāne:**-*y, -üz*
Gazel 426
Mısra: **1**
Bilgili, iyi yetişmiş kimse.

Ṣanmañuz rüsvāyluḳdan ġam çeker ferzāneyüz
Ṭaşa çalmış şīşe-i nāmūsı bir dīvāneyüz

ferzend:

1. **ferzend:**-*i, -n, -e*
Tarih 74
Mısra: **17**
Oğul, veled.

Böyle olsun olıcaḳ māyil peder ferzendine
Ḳılmasun Ḥaḳ böyle ferzendi pederden munfaṣıl

2. **ferzend:**-*i*
Tarih 74
Mısra: **18**
Çocuk; oğul, erkek çocuk.

Böyle olsun olıcaḳ māyil peder ferzendine
Ḳılmasun Ḥaḳ böyle ferzendi pederden munfaṣıl

fesād:

1. **fesād:**
Terkib-bend 9
Mısra: **60**
Kargaşalık, karışıklık, fenâlık, kötülük, bozgunculuk, fitne.

Bādeyle gerçi ẕevḳ-i ṭabīʿat ziyād olur
Az içmeseñ arada anı çoḳ fesād olur

feṣāḥat:

1. **feṣāḥat:**-*da*
Tarih 56
Mısra: **5**
Kusursuz, akıcı, etkileyici söz söyleme.

Feṣāḥatda dānişde ḥaḳḳā bu kim
Ḳabūl-ı ʿArabdur pesend-i ʿAcem

feṭḥ:

1. **feṭḥ:**-*üñ*
Kaside 15
Mısra: **57**
Fetih, ele geçirme.

Rūḥī bu feṭḥün didi şevḳile tārīḫini
Aldı Nihāvendi bir Āṣaf-ı ṣāḥib-ḳırān

2. **feṭḥ:**
Gazel 965
Mısra: **18**
Açma, açılma; fetih, ele geçirme.

Süvār olup ẓafer raḫşına ḳılduḳca sefer Yārab
İki peyk olup öñince yürisün feṭḥ u nuṣretle

3. **feṭḥ:**-*i, -n, -e*
Tarih 88
Mısra: **5**
Bir şehir veya ülkeyi savaşarak alma.

O serdār-ı dilāver isteyince feṭḥine tārīḫ
Didüm yümn-i ḳudūmüñle Belāver Ḳalʿasın alduḳ

4. **feṭḥ:**-*i, -n, -e*
Gazel 807
Mısra: **8**
Açma, açılma.

İrişdi ʿīd niçün baġlu ola meyḫāne
Kadeḥ duʿāsın anuñ feṭḥine kilīd idelüm

5. **feṭḥ:**-*den*
Kaside 15
Mısra: **59**
Bir memleket, şehir veya

mevkii savaşla düşman elinden alma, ele geçirme, zaptetme.

Kimse mi ḳaldı ki ẕevḳ itmeye bu fetḥden
İns ü melek itdi ẕevḳ belki zemīn ü zamān

6. **fetḥ:**-*e*
Tarih 2
Mısra: **14**
Açma, açılma; bir memleket, şehir veya mevkii savaşla düşman elinden alma, ele geçirme, zapt etme, hükmü altına alma.

Ḫalk eger bilmezse ḥaḳḳ saʿyini Ḫālıḳ bilür
ʿİllet-i ġāī bu fetḥe ol dilīr oldı yine

<u>feth eyle-:</u>

1. **fetḥ eyle-:**-*di*
Kaside 29
Mısra: **9**
Elde etmek, ele geçirmek, sahip olmak.

Ki çemen mülkini fetḥ eyledi sulṭān-ı bahār
Hep anuñdur bu mübārek eṣer-i feyż-i ḳadem

<u>feth it-:</u>

1. **fetḥ id-:**-*üp*
Tarih 17
Mısra: **5**
Bir yeri, bir ülkeyi silah kullanarak ele geçirmek; düşmandan açmak; almak.

İdüp fetḥ Egri şehrin eyledi mescid kilisasın
Dönüp üç kerre yüz biñ kāfiri ḳırdı biʿavnillah

2. **fetḥ id-:**-*üp*
Tarih 20
Mısra: **1**
(Bir yeri) Savaşla ele geçirmek, zaptetmek.

Fetḥ idüp ülke-i Nihāvendi Ṣadr-ı ekrem Sinān-ı ʿālī-şān

3. **fetḥ it-:**
Kaside 23
Mısra: **37**
Açmak, ele geçirmek.

Ḫudā bilüñce yüri var o yerleri fetḥ it
Elünde tīġ-i şecāʿat senüñdürür fırṣat

4. **fetḥ it-:**-*se, -k*
Gazel 461
Mısra: **17**
Açmak.

Degül cāy-ı taʿaccüb bāb-ı vaṣl-ı yārı fetḥ itsek
Kilīd-i ṣabr ile her bābda müşkil-güşāyuz biz

<u>fetḥ ol-:</u>

1. **fetḥ ol-:**-*a*
Gazel 443
Mısra: **14**
Açılmak.

Ḳalmaya böyle umaruz Rūḥiyā Fetḥ ola bir gün der-i mesdūdımuz

2. **fetḥ ol-:**-*a*
Kaside 3
Mısra: **56**
Açılmak, açık olmak.

İdeler dāʾim ṣafā-yı ḳalb ile gūyā seni
Muttaṣıl fetḥ ola rūy-ı ṭabʿına bāb-ı kemāl

3. **fetḥ ol-:**-*dı*
Tarih 18
Mısra: **6**
Ele geçirilmek, zaptedilmek.

Bu fetḥüñ istedi tārīḫini Rūḥī-i ṣāḥib-dil
Didi hātıf biḥamdillah ki mülk-i Egri fetḥ oldı

4. **fetḥ ol-:**-*dı*
Tarih 76
Mısra: **8**
Açılmak, açık hale gelmek.

Anuñçün ṣafḥa-i ʿālemde mālik oldı fetḥullah
Ki fetḥ oldı yüzüñe bāb-ı devlet şevket el virdi

5. **fetḥ ol-:**-*dı*
Kaside 23
Mısra: **33**
Fethedilmek, ele geçirilmek, zaptedilmek.

Saña virilmek içün fetḥ olındı Dünyā hep
Senüñçün oldı mücerred bu fetḥ ü bu nuṣret

<u>fetḥ-i bāb ol-:</u>

1. **fetḥ-i bāb ol-:**
Gazel 418
Mısra: **9**
Kapıların açılması.

Müjde cihāna Rūḥiyā kim yine fetḥ-i bāb olur
Meygedeler açıldı hep işledi ḳaḥveḫāneler

<u>fetḥ-i bāb:</u>

1. **fetḥ-i bāb:**-*a*
Gazel 14
Mısra: **8**
Kapının açılması.

Dil almış peyk-i müjgānuñ görüp bu ḳalʿa-i tenden
Bu fetḥ-i bāba cānlar beẕl idüp ḳurbānıyuz cānā

<u>fetḥ-i bāb-ı maʿāş ol-:</u>

1. **fetḥ-i bāb-ı maʿāş ol-:**-*a*
Kaside 9
Mısra: **51**
Maaş kapısı açılmak. || *Geçim kaynağına erişmek.*

Bu kār-ı bedden ola baña fetḥ-i bāb-ı maʿāş
Bu fiʿlden baña el vire kesb-i māl ü menāl

<u>fetḥ-i bāb-ı mülk-i ʿacem:</u>

1. **fetḥ-i bāb-ı mülk-i ʿacem:**
Kaside 23
Mısra: **35**
İran ülkesinin kapısını açma, fethetme.

Meger ki senden olur fetḥ-i bāb-ı mülk-i ʿAcem
O yaña gitmede elbette var bir ḥikmet

<u>fetḥ-i ḫān:</u>

1. **fetḥ-i ḫān:**-*a*
Muamma 1
Mısra: **2**
-

Gazi Giray Hân'ın gerçekleştirdiği fetih.

Görindi şekl-i meserret evvel ammā intihā-yı fetḥ
Olur mesrūr ol kim fetḥ-i ḫāna vaḳt-ı nāẓırdur

<u>feth-i kelām it-:</u>

1. **fetḥ-i kelām id-:**-*icek*
Gazel 828
Mısra: **4**
Konuşmaya başlamak.

Lālenüñ bağrını ṭağlar ḳılıcaḳ ʿarż-ı cemāl
Ġoncanuñ aġzını bağlar idicek fetḥ-i kelām

<u>feth-i kelām kıl-:</u>

1. **fetḥ-i kelām ḳıl-:**-*ma, -dan*
Kaside 34
Mısra: **42**
Söze başlamak.

Şöyle müdrikdür ki imʿān-ı naẓarla derk ider
Ṭāliʿüñ māfiʾż-żamīrin ḳılmadan fetḥ-i kelām

<u>feth-i kelām ol-:</u>

1. **fetḥ-i kelām ol-:**-*a*
Gazel 769
Mısra: **12**
Söze başlamak.

Ey ḫoş ol renciş ki ḥayret almışiken ʿāşıḳı
Cānib-i maʿşūḳdan düşnām ola fetḥ-i kelām

<u>feth-i tebrīz:</u>

1. **fetḥ-i tebrīz:**-*e*
Kaside 16
Mısra: **41**
Tebriz'in fethi.

Fetḥ-i Tebrīze berāber belki artuḳdı bu ʿazm
Bir iş itdüñ kim degül virmezdi kimse iḥtimāl

<u>fetḥullah:</u>

1. **fetḥullah:**
Tarih 76
Mısra: **7**
Allah'ın nasip ettiği fetih. || *Fethi Bey.*

Anuñçün ṣafḥa-i ʿālemde mālik oldı fetḥullah
Ki fetḥ oldı yüzüñe bāb-ı devlet ṣevket el virdi

<u>fetiḥ:</u>

1. **fetḥi:**
Kaside 15
Mısra: **73**
Bir memleket, şehir veya mevkii savaşla düşman elinden alma, ele geçirme, zaptetme.

İtdügi fetḥi meger Ḥaydār-ı kerrār ide
Ḳılduġı erlükleri meger ide Ḳahramān

<u>fettāh:</u>

1. **fettāḥ:**
Gazel 106
Mısra: **5**
Kullarının kapalı işlerini açan Cenabıhak: fettâh-ı kerîm.

Ben ki meşġūlam der-i luṭfuñda fettāḥ ismine
Var ümīdüm kim müyesser ola luṭfuñdan fütūḥ

2. **fettāḥ:**-*ı, -dur*
Tarih 50
Mısra: **4**
Kapalı işleri çözen, açan; zorlukları kolaylaştıran.

Yaʿni vezīr-i ṣāni ol ṣadr-ı Muḥammed-nām kim
Fettāḥıdur hem ʿuḳdenüñ ḥallālıdur hem müşkilüñ

<u>fettān:</u>

1. **fettān:**
Gazel 403
Mısra: **10**
Çekici, gönül alıcı.

Nola ṣayd eyler isem āl ile ol serv-ḳaddi
Ne ṣanursın baña da Rūḥi-i fettān dirler

2. **fettān:**-*ı*
Gazel 346
Mısra: **4**
Güzelliği ile ortalığı karıştıran.

Bir gün olmaz kim felek biñ fitne peydā eylemez
Ol gözi fettānı zīrā her gören meftūn olur

<u>fettān-ı ʿālem:</u>

1. **fettān-ı ʿālem:**
Gazel 128
Mısra: **14**
Âleme fitne salan, ayartan (sevgili).

Bu taʿrīf itdügüñ meh-pārenüñ nāmın ṣorarlarsa
Di ki fettān-ı ʿālem şāh-ı ḫūbān-ı cihān Aḥmed

<u>fettān-ı cihān:</u>

1. **fettān-ı cihān:**
Gazel 324
Mısra: **4**
Cihanı kendine hayran edip fitne ve fesada salan kimse. || *Sevgili.*

Belāñı nā-resīde ṭıfl iken çekdüm bilürdüm ben
Seni Ḫallāḳ-ı ʿālem böyle fettān-ı cihān eyler

<u>fettān-ı zamān:</u>

1. **fettān-ı zamān:**-*dur*
Gazel 616
Mısra: **10**
Devrin gönül çekeni. || *Bulunduğu zamanda kendine hayran bırakan.*

Eylemiş ḫüsnine dünyāyı ḳulaḳdan ʿāşıḳ
Rūḥiyā ḥaḳ bu ki fettān-ı zamāndur ġazelüñ

<u>fettānlıḳ:</u>

1. **fettānlıḳ:**
Gazel 354
Mısra: **1**
Fitne ve fesat çıkarıp ortalığı karıştırma.

Mest olup gül gül açılmışsın bu fettānlıḳ nedür

ʿĀlemi ḳırmaḳdasın āşūb-ı devrānlıḳ nedür

fevc fevc:

1. **fevc fevc:**
Gazel 237
Mısra: **9**
Akın akın, akan bir kalabalık halinde.

Güzeller fevc fevc eksik degüldür reh-güzāruñdan
Degül Rūḥī ḳuluñ şāhum saña dünyā mülāzımdur

fevḳaʾl-ḥad:

1. **fevḳaʾl-ḥad:**
Gazel 1029
Mısra: **7**
Hadden aşkın , haddinden fazla, pek çok.

Meylimüz ḳaddüñe olursa fevḳaʾl-ḥad
Dostum ḥüsn metāʿınuñ odur aʿlāsı

2. **fevḳa'l-ḥad:**
Gazel 135
Mısra: **2**
Haddinden fazla.

Serv ile nisbeti yoḳ ʿālem-i bālādur o ḳad
Şīvede siḥr ider aʿlāluġı var fevḳa'l-ḥad

fevt:

1. **fevt:**-*i, -y, -çün*
Tarih 69
Mısra: **2**
Ölüm, mevt.

Vefāt idince deşt-i ġamda Ḫusrev-zāde İbrāhīm
Melekler acıyup ḳan aġladılar gökde fevtiyçün

fevt it-:

1. **fevt it-:**-*di*
Gazel 350
Mısra: **15**
(Bir fırsatı) Kaçırmak, kaybetmek, yitirmek.

Çoḳlar bu vaḳt-i ḫūbda fevt itdi fırṣatı
Bilmem ṣafā-yı ʿālemi bāḳi mi ṣandılar

fevt ol-:

1. **fevt ol-:**-*madın*
Müseddes 1
Mısra: **10**
Elden çıkarmak, yitirmek, elden kaçırmak.

Benüm ḫod ʿaḳlumı almış durur derd ü ġam-ı fırḳat
Siz ey ehl-i ṣafa ʿıyş eyleñüz fevt olmadın fırṣat

feyyāż:

1. **feyyāż:**-*da*
Gazel 940
Mısra: **5**
Ziyade feyz ve bereket veren, Allah.

Ḥāṣıl olmaz dime Feyyāżda buḫl olmaz hīç
İste maḳṣūduñı ey ṭālib-i Yezdān iste

feyż:

1. **feyż:**-*i, -n, -i*
Gazel 420
Mısra: **9**
Nîmet, bağış, ihsan, kerem.

Göremez feyżini aġyār ġubār-ı ḫaṭınuñ
Anı Rūḥī gibi bir vāḳıf-ı esrār görür

2. **feyż:**-*i*
Gazel 324
Mısra: **20**
Bolluk, bereketlilik.

Olup ḳāḍı diyār-ı Şāma geldi ḳıldı luṭfından
Feyżi kim şeb-i deycūra māh-ı āsumān eyler

3. **feyż:**-*e*
Gazel 529
Mısra: **17**
Bereket, bolluk; huzur, refah, mutluluk.

Rūḥiyā şekvāyı ḳo bir feyże maẓharsın bu gün
Kim cenāb-ı Ḥaḳḳa senden vācib olmışdur sipās

4. **feyż:**
Gazel 637
Mısra: **13**
Bereket, bolluk, verimlilik.

Saña bu feyż yeter şiʿrden ey Rūḥī kim
Añılur ehl-i kemāl içre hemīşe aduñ

5. **feyż:**-*i*
Tarih 36
Mısra: **7**
Bağış, ihsan, iyilik.

Maʿrifet-i İlāhide gün gibi feyżi ʿāmdur
Gerçi ki ḫāṣlarladur leyl ü nehār ülfeti

6. **feyż:**-*i, -n, -i*
Gazel 993
Mısra: **14**
Bereket, bolluk; bağış, ihsan; ilim, irfan.

Faḫr ider mollā kütüb cemʿine bilmez ki virür
Yüz kitābuñ feyżini bir ṣüret-i zībā bize

7. **feyż:**
Gazel 529
Mısra: **1**
Ruha huzur verici mübarek ve uğurlu tesir.

ṣoḥbetüñden feyż ider ehl-i maḥabbet iḳtibās
Kendüñi sāʾir güzeller gibi sen ḳılma ḳıyās

feyż al-:

1. **feyż al-:**-*ur*
Gazel 253
Mısra: **13**
İhsan görmek. || Bir kimsenin ruhaniyetinden veya ilminden faydalanmak, feyizlenmek.

Pīr-i muġāna Rūḥiyā her kim belī dir feyż alur
Kim ol elestüñ esrügi meyḫāne-i ḳālūdadur

feyż ehli:

1. **feyż ehli:**
Kaside 27
Mısra: **50**

İrfan, ilim ve marifet sahipleri.

Kaʿbe-i erbāb-ı ḥācetdür ġubār-ı dergehüñ
Kim olur ḥāsıl ne kim feyż ehli istidʿā ider

feyż-baḫş:

1. **feyż-baḫş:**-*ı*
Gazel 151
Mısra: **22**
Feyz verici, veren.

Nüh felek ḳuṭb-ı murādı üzre ḳılsun devr kim
Himmetiyle feyż-baḫş-ı kām-dil-i nā-kāmdur

2. **feyż-baḫş:**
Kaside 6
Mısra: **19**
Feyiz veren, bereketli.

Ne feyż-baḫş gerek pāy-būsı ol şāhuñ
Ki ḫāk-i pāyı ola tūtiyā-yı çeşm-i kirām

feyż-baḫş ol-:

1. **feyż-baḫş ol-:**-*dı*
Kaside 22
Mısra: **26**
Feyizlenmek, bolluk ve bereket kazanmak.

Ol ki feyż-i maḳdeminden ḫuşk-i sāl ü dehrde
Rūḥ-baḫş oldı nebāt u feyż-baḫş oldı cemād

feyż-baḫş-ı ehl-i devlet:

1. **feyż-baḫş-ı ehl-i devlet:**-*dür*
Kaside 27
Mısra: **37**
Makam, mevki sahiplerine bolluk ve bereket veren (kimse).

Feyż-baḫş-ı ehl-i devletdür ġubār-ı dergehüñ
Devlet anuñ kim ġubār-ı dergehüñde cā ider

feyż-baḫş-ı ehl-i kemāl:

1. **feyż-baḫş-ı ehl-i kemāl:**
Kaside 9
Mısra: **30**

İlim ve fazilet sahiplerine bolluk ve bereket bahşeden (kimse).

Ḳanı anuñ gibi bir şāʿir-i laṭīf-suḫan
Ḳanı anuñ gibi bir feyż-baḫş-ı ehl-i kemāl

feyż-baḫş-ı ehl-i maʿnī:

1. **feyż-baḫş-ı ehl-i maʿnīdür:**-*dür*
Gazel 476
Mısra: **6**
Mana ehline feyiz veren.

Ṭutmışuz ḫāmūşluḳ semtin velī gūyālaruz
Feyż-baḫş-ı ehl-i maʿnīdür zebān-ı ḥālımuz

feyż-baḫş-ı ḫāṣ u ʿām:

1. **feyż-baḫş-ı ḫāṣ u ʿām:**
Tarih 49
Mısra: **5**
Toplumun her kesimine bolluk ve bereket veren (kimse).

Feyż-baḫş-ı ḫāṣ u ʿām idi vücūd-ı eşrefi
Ḥāle irgürmişdi anı raḥmet-i fażl-ı Raḥīm

feyż-baḫş-ı mücib-i āsār:

1. **feyż-baḫş-ı mücib-i āsār:**-*dur*
Gazel 524
Mısra: **2**
Eserleri feyiz ve bereket sebebi olan kişi.

Şükr kim bir şādıḳu'l-iḳrārdur üstādımuz
Feyż-baḫş-ı mücib-i āsārdur üstādımuz

feyżī:

1. **feyżī:**
Kaside 40
Mısra: **71**
Feyzî (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Ḥaḳ bu kim pek yaraşur ẕātına Feyżī ismi
Çeşm-i bedden ırag̱ ol zübde-i devrān eyüdür

2. **feyżī:**
Kaside 34
Mısra: **62**
Feyzî-i Hindî (ö. 1004/1595).

Her biri teʾlīfine ʿünvān iderdi nāmını
Gelseler dünyāya ger devrinde Feyżī vü Niẓām

feyż-i ʿaşḳ:

1. **feyż-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 854
Mısra: **3**
Aşkın bereketi.

Ey feyż-i ʿaşḳa rāġıb olan şaḥn-ı bāġa gel
Ḳıl kesb-i ḥāl ẕemẕeme-i ʿandelībden

feyżī beg:

1. **feyżī beg:**
Kaside 26
Mısra: **23**
Dönemin defterdarlarından Feyzî Bey.

Ekmel-i ḫulḳ-ı ser-efrāz-ı cihān Feyżī Beg
K 'anda ḫatm olmış eger cūd u eger fażl u kemāl

2. **feyżī beg:**-*üñ*
Gazel 496
Mısra: **11**
Feyzî Efendi: Sultan Selim'in kullarından iken, yeteneği sayesinde önce sarayda çâşnigîr, daha sonra da Bağdat'ta tımar defterdarı olmuştur. Adı Mehmet'tir.

Muttaṣıl Feyżī Begüñ meddāḥı olsaḳ vechi var
Faḫrımuz kāmilleri medḥ eylemekdür şāʿirüz

feyżī efendi:

1. **feyżī efendi:**
Gazel 497
Mısra: **16**

XVI. yüzyıl defterdarlarındandır.

Eşʿārımuz el üzre nola ṭutsalar ki var
Feyżī Efendi gibi emīr-i kelāmımuz

2. **feyżī efendi:**-*n, -üñ*
Kaside 39
Mısra: **7**
Feyzî Efendi (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarından Bağdat timar defterdarı.*

Feyżī Efendinüñ de muḳarrer mi geldügi
Ol ẕevḳ-baḫş-ı fevż-resānān ne demdedür

feyż-i ezel:

1. **feyż-i ezel:**
Tahmis 1
Mısra: **7**
Ezelden verilen ihsan, lütuf ve ilim.

Ḳılmış kimini feyż-i ezel ṭālib-i Ḥudā
Bir ḥālet irdi ʿālem-i maʿnāda dün baña

2. **feyż-i ezel:**-*den*
Gazel 993
Mısra: **7**
Ezelî feyiz. || *Ezelden beri devam eden bolluk, bereket.*

Ḥākımuzda olmasa feyż-i ezelden reng u bū
Gül saña reşk eylemezdi bülbül-i şeydā bize

feyż-i faẓl-ı ḥaḳḳ:

1. **feyż-i faẓl-ı ḥaḳḳ:**-*a*
Gazel 848
Mısra: **5**
Allah'ın lütfunun bereketi.

Ḥāyil olmaz feyż-i faẓl-ı Ḥaḳḳa efʿāl-ı ʿibād
Ġāfil olma zāhidā rindān-ı dürd-āşāmdan

feyż-i ḥak:

1. **feyż-i ḥaḳ:**
Gazel 1089
Mısra: **5**
Allah'ın lütuf ve bereketi.

Feyż-i Ḥaḳ zümre-i erbāb-ı ḫarābātdadur
Ehl-i zühdüñ nesi var zerḳ u riyādan ġayrı

2. **feyż-i ḥaḳ:**
Terkib-bend 8
Mısra: **214**
Allah'ın bereketi, lütfu.

Āyīne-i ḳalbini küdūret ide tīre
Rūşenleri feyż-i Ḥaḳ ile olmaya mekşūf

3. **feyż-i ḥaḳ:**-*a*
Gazel 58
Mısra: **13**
Allah'ın lütfu.

Kimde kim şek ola feyż-i Ḥaḳa maẓhar düşemez
Lillahulḥamd yine Rūḥīde ne şek var u ne reyb

4. **feyż-i ḥaḳḳ:**
Gazel 831
Mısra: **8**
Allah'ın ihsanı.

Egerçi ʿāmdur pīr-i muġānuñ himmeti ammā
Virilmez ehl-i keyde feyż-i Ḥaḳḳ bī-keyd olan gelsün

5. **feyż-i ḥaḳḳ:**-*a*
Gazel 871
Mısra: **2**
Allah'ın lutfu, keremi.

Nice bir neşve-i şaḥbāyile ḳalḳar düşesin
Cehd ḳıl cehd ki feyż-i Ḥaḳḳa maẓhar düşesin

6. **feyż-i ḥaḳḳ:**-*a*
Gazel 1039
Mısra: **7**
Allah'ın nimeti, keremi. || *Allah tarafından kula lutfedilen ve ilham yoluyla kalbe gelen şey.*

Çemen sāliklerine feyż-i Ḥaḳḳa maẓhar itmekçün
Oḳumış tekye-gāh-ı çarḫda bir pīr-i nūrānī

feyż-i halīl:

1. **feyż-i ḫalīl:**-*üm*
Gazel 676
Mısra: **11**

Gerçek dostun (sevgilinin) bereketi, ihsanı.

Sen ḳabūl itmededür feyż-i Ḫalīlüm yoḫsa
Her ḳademde nice bir kimse olur ḳurbānuñ

feyż-i ḥaṭ-ı ʿārıż-ı cānān:

1. **feyż-i ḫaṭ-ı ʿārıż-ı cānān:**-*ı*
Gazel 352
Mısra: **10**
Sevgilinin yüzündeki ayva tüylerinin bereketi.

Açdı sevādın dil-i ġam-dīdenüñ
Feyż-i ḫaṭ-ı ʿārıż-ı cānānı gör

feyż-i hulk:

1. **feyż-i ḫulḳ:**-*ı, -n, -dan*
Kaside 34
Mısra: **54**
(Bir kimsenin) Tabiatının bereketi, huyunun mübarek tesiri.

Ṣadr-ı bezm olup açılsa ṭabʿ-ı pāki ġonca-vār
Feyż-i ḫulḳından olur gül gibi diller şād-kām

feyż-i ilah:

1. **feyż-i ilah:**-*a*
Gazel 723
Mısra: **6**
Allah'tan gelen feyizler.

Ādem odur ki ḳābil-i feyż-i İlah ola
Feyż-i İlaha saʿy-ı bāliġ eyle ādem ol

feyż-i ilāhī:

1. **feyż-i ilāhī:**
Kaside 28
Mısra: **33**
Allah'ın nimeti.

Aḥbāba kemāl-i keremi feyż-i İlāhī
Aʿdāya ġażabla bakışı yeter ciger-dūz

feyż-i luṭfın:

1. **feyż-i luṭf:**-*ı, -n*
Kaside 40

Mısra: **73**
Lütfun bereketi.

Feyż-i luṭfın ḳoyup iẕʿān u kemāle baḳsan
Anda ḫod cümleden ol ṣāḥib-i iẕʿān eyüdür

2. **feyż-i luṭf:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 34
Mısra: **18**
Cömertliğin bolluğu, bereketi.

Kimdür ol hem-nām-ı ẕüʾn-nureyn kim virmişdür el
Feyż-i luṭfından suḫan fenninde bu ḥālet saña

3. **feyż-i luṭf:**-*uñ*
Gazel 529
Mısra: **10**
İyiliğin bereketi. || *İyi muamele, cömertlik.*

Ḫayli müşkildür seni bilmek irişmek sırruña
Olmayınca feyż-i luṭfuñ neylesün bī-çāre nās

feyż-i maḥabbet:

1. **feyż-i maḥabbet:**
Gazel 253
Mısra: **3**
Aşkın ruha huzur veren, mübarek ve uğurlu tesiri.

Feyż-i maḥabbet ʿāşıḳı ṣanmañ ki bīdār eylemez
Bīdārdur çeşmüm velī baḫtum gözi uyḳudadur

2. **feyż-i maḥabbet:**-*üñ*
Gazel 1061
Mısra: **2**
Aşkın bereketi.

Sen dürr-i pāka gönlin o kim menzil eyledi
Feyż-i maḥabbetüñ anı deryā-dil eyledi

feyż-i maḳdem:

1. **feyż-i maḳdem:**-*i, -n, -den*
Kaside 22
Mısra: **25**
(Bir kimsenin) Gelişinden doğan bereket.

Ol ki feyż-i maḳdeminden ḫuşk-i sāl ü dehrde
Rūḥ-baḫş oldı nebāt u feyż-baḫş oldı cemād

feyż-i maʿrifet:

1. **feyż-i maʿrifet:**-*le*
Rübai 1
Mısra: **2**
İlmin bereketi.

Yüz şükr ki elṭāf-ı Ḫudā-yı müteʾāl
Ḳıldı beni feyż-i maʿrifetle ḫoş-ḥāl

feyż-i mihr-i ʿālem-ārā:

1. **feyż-i mihr-i ʿālem-ārā:**-*y, -ı*
Gazel 1040
Mısra: **4**
Dünyayı süsleyen güneşin bereketi.

Götürdi ḫākdan ezhārı nevrūz-ı cihān-efrūz
Bugünden böyle seyr it feyż-i mihr-i ʿālem-ārāyı

feyż-i naẓar-ı baġ-ı melāḥat:

1. **feyż-i naẓar-ı baġ-ı melāḥat:**
Gazel 80
Mısra: **7**
Güzellik bağının bereketli bakışı.

Ḳıldı seni feyż-i naẓar-ı baġ-ı melāḥat
Dāġ-ı ġamuñ itdi beni gülzār-ı maḥabbet

feyż-i naẓar-ı himmet:

1. **feyż-i naẓar-ı himmet:**-*üñ, -i*
Gazel 164
Mısra: **10**
Lütuflu bakışının bereketi. || *Şarap.*

Zāhid-i ḫar yürümez rāh ise dūr ey sāḳī
Aña feyż-i naẓar-ı himmetüñi ṣal yürür

feyż-i naẓar-ı rabbānī:

1. **feyż-i naẓar-ı rabbānī:**
Gazel 360
Mısra: **3**
İlahi bakışın bereketi.

Kime kim irişe feyż-i naẓar-ı Rabbānī
Ye's ü idbār gider devlet ü iḳbāl gelür

feyż-i naẓar:

1. **feyż-i naẓar:**-*la*
Gazel 262
Mısra: **3**
Bakışın feyzi.

Ciger ḳanın döküp feyż-i naẓarla laʿl ider ṭaşı
ʿAceb üstād-ı kāmildür göñül īcāda mālikdür

2. **feyż-i naẓar:**-*la*
Tarih 7
Mısra: **31**
(Bir kimsenin) İlgisinin bereketi.

Ṭaşını ṭopraġını feyż-i naẓarla ḳıldı zer
Söz budur bāḳī ḫayāl-i fāsid ü evkār-ı ḫām

feyż-i nuṭḳ:

1. **feyż-i nuṭḳ:**-*ile*
Gazel 805
Mısra: **22**
Sözün bereketi. || *Tarikat büyüklerinin manzum sözlerinin bereketi.*

Māliküz biz ki ḳuvvet-i ṭabʿa
Feyż-i nuṭḳile cisme cān idelüm

feyż vir-:

1. **feyżi vir-:**-*i, -di*
Gazel 390
Mısra: **3**
Maneviyatından veya ilminden başkalarını faydalandırmak, aydınlatmak, feyizlendirmek.

ʿAşḳuñ o feyżi virdi baña kim zamāneye
Bālā-nişīñ-i mesned-i burc-ı ḥamel virür

feyż-i yezdān:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **feyż-i yezdān:**
Tarih 40
Mısra: **4**
Allah tarafından kula lutfedilen ve kalbe gelen ilham.

Çün Edrine şud müşerref ez vey Rūḥī
Tārīḫ nüvişt feyż-i Yezdān āmed

2. **feyż-i yezdān:**-*ile*
Gazel 26
Mısra: **11**
Allah'ın ihsanı.

Ġarībem gerçi ammā feyż-i Yezdānile ḫoş-ḥālem
Ḳomaz bīkesleri Rūḥī Ḫudā-yı dād-ger tenhā

feyżī-i feyż-resān:

1. **feyżī-i feyż-resān:**
Kaside 37
Mısra: **50**
Bolluk ve bereket getiren Feyzî. || Rûhî'nin dostlarındandır.

Ehl-i ʿirfānına ẓahīr ü ḳamu yārāna muʿīn
Feyżī-i feyż-resān menbaʿ-ı iḥsān nicedür

feyżi-i şāhib-kerem:

1. **feyżi-i ṣāḥib-kerem:**
Gazel 525
Mısra: **21**
Kerem sahibi Feyzi.

Ḫurşīd-i kerem Feyżi-i ṣāḥib-kerem ol kim
Ḫallāḳ-ı ezel ṭāliʿini eyledi fīrūz

feyż-resān:

1. **feyż-resān:**-*dur*
Gazel 105
Mısra: **1**
Bereket ve bolluk getiren.

Mey iç ki feyż-resāndur müdām ṣoḥbet-i rāḥ
ʿAle'l-ḫuṣūṣ maḥall-i ṭulūʿ-ı necm-i ṣabāḥ

feyż-resānende-i ehl-i dil:

1. **feyż-resānende-i ehl-i dil:**
Kaside 21
Mısra: **59**
Âşıklara, şairlere bolluk ve bereket getiren (şey veya kimse).

Keremüñ feyż-resānende-i ehl-i dil iken
İrmeyem ben der-i luṭfunda murāda ne revā

feyż-resānende-i ḥācetmendān:

1. **feyż-resānende-i ḥācetmendān:**
Kaside 1
Mısra: **15**
Muhtaçlara istediği feyzi eriştiren, bereket ve bolluk getiren.

Didüm ey feyż-resānende-i ḥācetmendān
Cümle bimārun iden derdine sensin dermān

feyż-resān-ı ʿālem:

1. **feyż-resān-ı ʿālem:**-*üz*
Gazel 431
Mısra: **3**
Âleme feyiz eriştiren, bolluk ve bereket getiren kimse.

Biz ki ʿuluvv-ı ṭabʿile feyż-resān-ı ʿālemüz
Gevher-i tābdār ile ṭopṭoludur ḫazīnemüz

feyż-resān-ı zümre-i ehl-i kemāl:

1. **feyż-resān-ı zümre-i ehl-i kemāl:**
Rübai 5
Mısra: **2**
(İlim, ahlak ve fazilet bakımından) Olgunluk sahiplerine bolluk ve bereket veren.

Ey ʿuḳde-küşā-yı rişte-i dürr-i maḳāl
Vey feyż-resān-ı zümre-i ehl-i kemāl

feyż-resān:

1. **feyż-resān:**-*sın*
Gazel 42
Mısra: **11**
Bereket ve bolluk getiren.

Ehl-i vefāya feyż- resānsın zamānede
Lāyıḳ degül felekden irişmek cefā saña

feżā:

1. **feżā:**-*-yı*
Gazel 813
Mısra: **5**
Yer, alan.

Feżā-yı kūyuñı bir gülsitāna eyledüm nisbet
Dil-i nālānum anda bülbül-i şeydāya beñzetdüm

feżā-yı dil:

1. **feżā-yı dil:**-*de*
Tahmis 4
Mısra: **10**
Gönlün kendi varlığı içindeki uçsuz bucaksız âlemi.

Şeh çü gelse kim ḥabābıdur rüsūm-ı kāyināt
ʿAşḳdur nāmı feżā-yı dilde bir deryā yatur

feżā-yı gülşen:

1. **feżā-yı gülşen:**-*e*
Tahmis 2
Mısra: **4**
Gül bahçesinin derinlikleri.

Geçürdük rūzgārı sākin-i beytü'l-ḥazenlerle
Ne açılduḳ feżā-yı gülşene gül-pīrehenlerle

feżā-yı kāyināt:

1. **feżā-yı kāyināt:**
Tarih 72
Mısra: **5**
Uçsuz bucaksız gökyüzü.

Olsa zindān başuma ṭañ mı feżā-yı kāyināt
Yār-ı cānumdan beni ayırdı çarḫ-ı süst-pāy

feżā-yı kūh-ı beyābān:

1. **feżā-yı kūh-ı beyābān:**
Gazel 974
Mısra: **2**
Çöl dağının göğü.

Bahār irişdi çemende yatur semen semen üzre
Feżā-yı kūh-ı beyābān ise çemen çemen üzre

feżā-yı sīne:

1. **feżā-yı sīne:**
Gazel 68
Mısra: **5**
Bağır, yürek.

Feżā-yı sīne miḥnet ʿāleminüñ āsumānıdur
Meh-i nev nāḫunum zaḫmıdur anda dāġlar kevkeb

feżāyil ehli:

1. **feżāyil ehli:**-*n, -e*
Tarih 87
Mısra: **2**
Fazilet sahipleri.

Hezār iʿzāz ile mülk-i ʿIrāḳa geldi bir kāmil
Ki fażlından feżāyil ehline ḥāṣıl olur maḳṣūd

fiġān:

1. **fiġān:**-*ın*
Gazel 578
Mısra: **6**
Istırapla bağırma, haykırma, feryat.

Ṭoldurur dāʾim ḳulaġın penbe-i şebnemle gül
İtmekiçün bülbül-i zāruñ fiġānın istimāʿ

2. **fiġān:**-*a*
Gazel 39
Mısra: **4**
Feryat, figan, ağlama, inleme.

Gül-rīzlük ümīdini ḳo ol çemende kim
Bülbül fiġāna yār ola gül ḫāra āşinā

3. **fiġan:**--*um*
Gazel 14
Mısra: **3**
(Aşk sebebiyle ıstırap içinde sarfedilen) Feryat, haykırış, bağırtı.

Fiġanum kūs-ı ḥarbī leşkerüm ġamdur ʿalem āhum
Belā iḳlīminüñ sulṭān-ı ʿālī-şānıyuz cānā

4. **fiġān:**
Gazel 459
Mısra: **3**
Acı ile bağırıp çağırma, inleme.

Fiġān u girye terkin urma ey dil ġayr ṭaʿnıyla
Maḥabbet iḳtiżāsıdur buña cānāne incinmez

5. **fiġān:**
Gazel 1062
Mısra: **12**
Feryat, inleme, haykırış, çığlık.

Meger ki girdi ʿases cengine ḳapuñda raḳīb
Ḳulaġuma o ṭarafdan bu şeb fiġān geldi

6. **fiġān:**
Gazel 612
Mısra: **5**
Istırapla bağırma, haykırma, feryat.

Bülbül gibi fiġān ile geçdi bahārımuz
Bāġ-ı vefāda ġonca-i raʿnāyı görmedük

fiġān eyle-:

1. **fiġān eyle-:**
Terkib-bend 1
Mısra: **2**
Feryat etmek, haykırmak, sızlanmak.

Gel ey nevk-i ḳalem mātem ser-encāmın beyān eyle
Döküp evrāḳa derdin ḳara baḫtından fiġān eyle

2. **fiġān eyle-:**-*mek, -de*
Gazel 662
Mısra: **1**
Feryat etmek, haykırmak.

Firāḳuñile fiġān eylemekde cān didügüñ
Ġamuñla aġlamada çeşm-i ḫūn-feşān didügüñ

fiġān it-:

1. **fiġān id-:**-*elüm*
Gazel 805
Mısra: **16**
Feryat etmek, haykırmak.

Böyledür iḳtiżā-yı ʿaşḳ u cemāl
Sen gül ey ġonca biz fiġān idelüm

2. **fiġān id-:**-*er, -idi*
Gazel 903
Mısra: **10**
Feryat etmek, inlemek.

Ġam-ı Leyli ile vird olmış idi bu beyt Ḳaysa
Oḳūyup fiġān ideridi kimi görse ol suḫan-gū

fiġān u şiven it-:

1. **fiġān u şiven it-:**-*di*
Terkib-bend 3
Mısra: **66**
Sızlanıp feryat etmek, yas tutmak.

Kim götürdi ola tābūtın iletdi ḳabre
Kim ṭutup mātemini itdi fiġān u şiven

fiġān u zār:

1. **fiġān u zār:**-*a*
Gazel 987
Mısra: **8**
Ağlayıp inlemek, feryat etmek.

Sükūtından göñül terk-i maḥabbet eyledi şanmañ
Fiġān u zāra ṭāḳat ḳomamışdur ʿaşḳ-ı yār anda

fiġāni:

1. **fiġāni:**-*y, -e*
Kaside 39
Mısra: **35**
Figânî (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

İdüp Emīnī yine tetabbuʿ Fiġāniye
Dir mi naẓīreler o suḫandān ne demdedür

fiġān-ı bülbül-i şeydā:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **fiġān-ı bülbül-i şeydā:**
Gazel 283
Mısra: **1**
Divane bülbülün feryadı.

Bāġda her şeb fiġān-ı bülbül-i şeydā nedür
Ṣāḥ-ı gülde reng ü būy-ı ġonca-i raʿnā nedür

fiġānlar it-:

1. **fiġānlar it-:***-meg, -i*
Tahmis 7
Mısra: **3**
Çokça feryat etmek, haykırmak.

Didi fiġānlar itmegi bīçāre bülbüle
Yazmış debīr-i ḥükm-i ezel ṣafḥa-i güle

fīhā:

1. **fīhā:**
Gazel 2
Mısra: **4**
Onda, orada.

Ademi mümtāz idendür hem melāʾikden bu ʿaşḳ
Ḳıldı taʿlīm-i ʿallameʾl-esmāe fīhā küllehā

fikār:

1. **fikār:**
Gazel 200
Mısra: **4**
Yaralı.

Daḥi bundan artıḳ cefā mı olur
Ciger pāre pāre göñülse fikār

2. **fikār:**
Gazel 490
Mısra: **2**
Yaralı, mecruh.

Beni aġlatmasañ derdüñle çeşmüm eşk-bār olmaz
Ḫadeng-i zehr-i hicri urmasan cānum fikār olmaz

fikār it-:

1. **fikār it-:***-di*
Kaside 19
Mısra: **90**
Yaralamak.

İremez gördi bu ḳāmetle ṣanavber ḳadüne
Dil-i ṣad-pāresini ḫançer-i reşk itdi fikār

fikr:

1. **fikr:***-i, -n, -e*
Gazel 275
Mısra: **1**
Düşünce, endişe.

Düşme manṣıb fikrine āşūb-ı dünyā bundadur
Hāy u hūdan fāriġ ol ṣūfī ki ġavġā bundadur

2. **fikr:***-i, -n, -i*
Kaside 1
Mısra: **51**
Bir kimsenin herhangi bir hususta kendine göre vardığı hüküm, görüş, kanâat.

Māsivā fikrini ben kim bilürem fikr-i muḥāl
Seni ister gezerin ṣubḥ u mesā vü meh ü sāl

3. **fikr:***-i*
Gazel 465
Mısra: **7**
Düşünce.

Hemīşe ḳatl-i eḥibbāda olmaġın fikri
O şūḫı gör ki nice ıżṭırābsuz yürimez

4. **fikr:***-üm*
Müseddes 1
Mısra: **4**
Fikir, düşünce.

Bu miḥnetle yoluñda ölmemekden infiʿālum var
Ġamuñdan ġayrı göñlümde ne fikrüm ne ḫayālum var

5. **fikr:***-imüz*
Gazel 60
Mısra: **11**
Düşünce. II Niyet, tasavvur, istek.

Ẕikrimüz fikrimüz mey u maḥbūb
Eklimüz şürbimüz kebāb u şarāb

6. **fikr:***-i, -n, -i*
Gazel 987
Mısra: **1**
Niyet, tasavvur, istek.

Ḳo mescid fikrini vaḳti degül ṣūfī ne var anda
Yüri meyḫāneye kim var şarāb-ı ḫoş-güvār anda

7. **fikr:***-i*
Gazel 171
Mısra: **14**
Düşünce, endişe, hayal.

Bir ehl-i luṭf güzel isterin dimiş Rūḥī
Ḳosun bu fikri ki ol bu diyārda yoḳdur

8. **fikr:***-i, -y, -le*
Gazel 198
Mısra: **11**
Hayal, düşünme.

Lebleri fikriyle hicrān ġuṣṣasın defʿ eylemek
Bāde-i nābile itmek gibidür defʿ-i ḫumār

9. **fikr:***-i, -n, -i*
Gazel 204
Mısra: **5**
Düşünce; niyet, istek.

Māsivā fikrini dilden çıḳarur ʿārifler
Sırr-ı eşyā olur ol vechile ʿāriflere çehr

10. **fikr:***-i*
Gazel 318
Mısra: **3**
Akıl, zihin.

Zāhidüñ cennetdedür fikri anuñla ẕevḳi var
ʿĀşıḳuz biz fikrimüz hep ẕevḳ-i didāruñdadur

11. **fikr:***-i, -n, -i*
Gazel 954
Mısra: **9**
Düşünce, hayal, tasavvur.

Dilde vişālı fikrini buldı sevindi cān
Müflis gibi ki ṣataşa nāgeh defīneye

fikr eyle-:

1. **fikr eyle-:**
Terkib-bend 6
Mısra: **6**
Düşünmek.

Ḳılduñ bu fiʿl-i sehvile rencīde ʿālemi
Fikr eyle gör ne mertebedür itdüğüñ cefā

fikr it-:

1. **fikr id-:**-*er, -üz*
Gazel 479
Mısra: **2**
Düşünmek, mülahaza etmek.

Girye ḳılsaḳ dimezüz bunca ne giryānuz biz
Gülicek fikr iderüz kim yine ḫandānuz biz

2. **fikr id-:**-*üp*
Terci-bend 2
Mısra: **44**
Düşünmek.

Yād idüp ġayra olan ʿizzeti ẕilletde idüm
Fikr idüp eyledügüm ẕevḳi meşaḳḳatde idüm

3. **fikr it-:**-*me*
Gazel 295
Mısra: **7**
Düşünmek, zannetmek.

Şāʿir olmaḳ ḳatı müşkildür olur fikr itme
Söylemekle bir iki beyt her ednā şāʿir

fikr ü ḫayāl eyle-:

1. **fikr ü ḫayāl eyle-:**-*düg, -üm*
Kaside 26
Mısra: **56**
(Bir şeyi) Zihinde tasarlayıp düşünmek.

Ġarażum öyle degüldür ki senüñ medḥüñde
Bāʿiş-i cerr ola bu eyledügüm fikr ü ḫayāl

fikre var-:

1. **fikre var-:**-*dı*
Tarih 9
Mısra: **9**
Bir görüşe veya karara varmak.

Fikre vardı ḫaber-i mevtini duydı Rūḥī
Düşdi tārīḫ ʿĀlī Ḫāna igen ḫayf oldı

2. **fikre var-:**-*du, -m*
Gazel 738
Mısra: **12**
Bir görüşe veya karara varmak, bir inanca ulaşmak.

Terk-i ser fikrinde olsun isteyen vaşlum dimiş
Fikre vardum nāzile didi zihī fikr-i muḥāl

fikr-i ʿārıż:

1. **fikr-i ʿārıż:**-*uñ, -la*
Gazel 644
Mısra: **13**
(Sevgilinin) Yanağının düşüncesi, hayali.

Göz yuman dünyāda fikr-i ʿārıżuñla göremez
Ḫūr-peykerler görür ʿuḳbāda gözler görmedük

fikr-i bāṭıl:

1. **fikr-i bāṭıl:**-*ı*
Gazel 36
Mısra: **11**
Boş ve esassız düşünceler.

Ḳo fikr-i bāṭılı el çek şalāḥ-ı ʿālemden
Saña mı oldı müfevveż hükūmet-i eşyā

fikr-i cāh:

1. **fikr-i cāh:**-*ı*
Gazel 105
Mısra: **9**
Makam mansıp arzusu.

Ḳo fikr-i cāhı ki Fırʿavn olurdı yā Nemrūd
Olaydı devlet-i dünyā ile kişi iflāḥ

fikr-i celīl:

1. **fikr-i celīl:**
Kaside 3
Mısra: **42**
Yücelik düşüncesi. || Ululuk ve celal sahibi Allah'ı düşünme.

Buġzıdur aṣl-ı günāh u ḥubbıdur ʿayn-ı ṣavāb
Fikridür fikr-i celīl ü ẕikridür ẕikr-i cemīl

fikr-i cemāl-ı yār:

1. **fikr-i cemāl-ı yār:**-*da, -y, -uz*
Gazel 481
Mısra: **6**
Sevgilinin güzel yüzünün düşüncesi.

Hezār şükr ki āzādeyüz alāyıḳdan
Ṣafā-yı ḳalbile fikr-i cemāl-ı yārdayuz

fikr-i cemāl:

1. **fikr-i cemāl:**-*üñ, -le*
Gazel 591
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Güzelliğinin düşüncesi.

Günleri fikr-i cemālüñle geçen ʿuşşāḳuñ
Bu güẕer-gāhda maḳṣūdları seyrān ancaḳ

fikr-i cemʿiyyet:

1. **fikr-i cemʿiyyet:**
Kaside 41
Mısra: **3**
Derli toplu olma düşüncesi.

Fikr-i cemʿiyyet ide ʿaḳl-ı perīşān nice bir
Nice bir ṭabʿa vire vesvese-i cāh ḫalel

fikr-i cennet:

1. **fikr-i cennet:**-*le*
Tarih 74
Mısra: **5**
Cennet düşüncesi.

Bī-ṣafālar fikr-i cennetle ḳo çeksünler melāl
Sen bu ʿişretgāhda ẕevḳ u ṣafā ḳıl gül açıl

fikr-i daḳīḳ it-:

1. **fikr-i daḳīḳ it-:**-*dü, -m*
Gazel 598
Mısra: **1**
İnceden düşünmek.

Meyān-ı yārda itdüm hezār fikr-i daḳīḳ
Nezāketin ser-i mū deñlü itmedüm taḥḳīḳ

2. **fikr-i daḳīḳ it-:**-*me, -m*
Gazel 928
Mısra: **3**
İnce düşünmek.

Gelür söz ġaybdan zaḥmet çeküp fikr-i daḳīḳ itmem
Anuñçün böyle rengīndür sözüm vaṣf-ı dehānında

fikr-i dakīka:

1. **fikr-i daḳīḳa:**-*a*
Gazel 754
Mısra: **9**
İnce ve dikkatli düşünce.

Düşünme fikr-i daḳīḳa ki ehl-i dil Rūḥī
O şiʿri gūşına ḳoymaz ki ʿāşıḳāne degül

fikr-i dehān-ı yār:

1. **fikr-i dehān-ı yār:**-*dan*
Gazel 430
Mısra: **7**
Sevgilinin ağzını düşünmek.

Ġam degül dil-teng isek fikr-i dehān-ı yārdan
Kāʾinātun ẕevḳini biz hīçe ṣatmışlardanuz

fikr-i devā:

1. **fikr-i devā:**-*da*
Gazel 749
Mısra: **10**
Şifa fikri. || Aşk derdinin şifasına erişme düşüncesi.

Maḳbūl-ı bārgāh-ı Ḫudā ehl-i derddür
Fikr itme ey ṭabīb ola fikr-i devāda dil

fikr-i encām:

1. **fikr-i encām:**-*ı*
Gazel 151
Mısra: **8**
Akıbet fikri, sonunun ne olacağının düşüncesi.

Zāhid-i ḫuşkuñ dimāġın ter ḳılun bir cāmile
Fikr-i encāmı ḳosun kim şimdi devr-i cāmdur

fikr-i ġam-efzā:

1. **fikr-i ġam-efzā:**
Gazel 168
Mısra: **2**
Gamı artıran düşünceler.

Aġyār ile ki ḳad-i bālā gelür geçer
Dilden hezār fikr-i ġam-efzā gelür geçer

fikri git-:

1. **fikri gid-:**-*er*
Gazel 651
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklı başından gitmek, çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırmak.

Şanma esmāyile rām ola gider ol fikri
Nüsḫası zer gerek ol sīm-teni rām idenüñ

fikr-i ḥāl-i yār:

1. **fikr-i ḫāl-i yār:**
Gazel 696
Mısra: **1**
Sevgilinin beninin düşüncesi.

Fikr-i ḫāl-i yār ile ey dīde ḫūn-bār olmaduñ
Gökde yıldız ṣaymaduñ bir gice bīmār olmaduñ

fikr-i ḥaṭ:

1. **fikr-i ḫaṭ:**-*uñ, -la*
Gazel 966
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Ayva tüylerinin düşüncesi.

Nice bir fikr-i ḫaṭuñla idelüm meşk-i cünūn
Nice bir kāġıẕ-ı meşki gibi dil ḳaralana

fikr-i ʿibādet:

1. **fikr-i ʿibādet:**
Kaside 13
Mısra: **10**
İbadet etme düşüncesi.

O mestlük saña yetmez mi bu ne ʿıyş olsun
Ne cānda fikr-i ʿibādet ne dilde şükr ü sipās

fikr-i ḳāmet-i yār:

1. **fikr-i ḳāmet-i yār:**
Gazel 265
Mısra: **9**
Sevgilinin boyunun düşüncesi.

Evḳātı fikr-i ḳāmet-i yār ile ḫoş geçer
Rūḥī ḳulu da pādişehüm çoḳ belā çeker

fikr-i laʿl:

1. **fikr-i laʿl:**-*ı*
Gazel 1022
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Lal dudaklarının hayali.

İtmezem nefḥa-i ʿĮsīye tenezzül ey dil
Fikr-i laʿlı o bütüñ göñlüme bir dem girse

2. **fikr-i laʿl:**-*uñ, -la*
Gazel 17
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Kırmızı dudaklarının düşüncesi.

Gözümden aḳmada seylāb-ı ḥasret fikr-i laʿluñla
Başumda yanmada dāġ-ı ġamuñla āteş-i sevdā

fikr-i leb:

1. **fikr-i leb:**-*üñ, -le*
Gazel 232
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Dudağının düşüncesi.

Ḫayāl-ı ʿārıżuñ fikr-i lebüñle eglenür göñlüm
Birisi yār-ı cānumdur birisi nūr-ı dīdemdür

fikr-i maʿīşet:

1. **fikr-i maʿīşet:**
Kaside 13
Mısra: **28**
Geçim düşüncesi.

O ʿözri itmege taḥṣīline olur māniʿ
Bilür mi fikr-i maʿīşet ġınā-yı ḳayd-ı libās

fikr-i maʿīşet it-:

1. **fikr-i maʿīşet it-:***-mez, -üz*
Gazel 458
Mısra: **5**
Geçim derdine düşmek.

Fikr-i maʿīşet itmezüz ḳısmetimüz olan gelür
Naḫn-ı ḳasem umurına vardur iʿtimādımuz

fikr-i miyān:

1. **fikr-i miyān:***-ı, -n, -a*
Gazel 432
Mısra: **9**
(Sevgilinin ince) belinin düşüncesi.

Fikr-i miyānına düşeli ol sehī-ḳadüñ
Bir laḥẓa görmezin seni Rūḥī ḫayālsuz

2. **fikr-i miyān:***-ı, -y, -la*
Gazel 703
Mısra: **2**
(Sevgilinin) İnce belinin düşüncesi, hayali.

Ol sehī-ḳaddüñ miyānın eylesem bir dem hayāl
Görinür fikr-i miyānıyla baña ʿālem hayāl

fikr-i muḫāl:

1. **fikr-i muḫal:**
Gazel 570
Mısra: **11**
İmkansız düşünceler.

Elde tesbīḥ u dilde fikr-i muḫal
İtdügüñ iş riyādur ey vāʿız

2. **fikr-i muḫāl:**
Gazel 738
Mısra: **12**
İmkansız fikir. || Aşığın sevgiliye kavuşması.

Terk-i ser fikrinde olsun isteyen vaṣlum dimiş
Fikre vardum nāzile didi zihī fikr-i muḫāl

3. **fikr-i muḫāl:**
Kaside 1
Mısra: **51**
Gerçekleşmesi mümkün olmayan, imkansız düşünce.

Māsivā fikrini ben kim bilürem fikr-i muḫāl
Seni ister gezerin ṣubḥ u mesā vü meh ü sāl

fikr-i muḫāl it-:

1. **fikr-i muḫāl it-:***-me*
Gazel 981
Mısra: **1**
İmkansızı düşlemek, olmayacak şeyler düşünmek.

Fikr-i muḫāl itme bu nüh-ṭāḳda Enfüse gel nesne yoḳ āfāḳda

fikr-i rakīb:

1. **fikr-i rakīb:**
Kaside 20
Mısra: **9**
Rakibin düşüncesi.

Fikr-i rakīb ü endīşe-i hicr
Birisi fāsid birisi bāṭıl

fikr-i ruḥ:

1. **fikr-i ruḥ:***-ı, -y, -la*
Gazel 686
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Yanağının düşüncesi.

Giçer evḳātımuz fikr-i ruḥıyla
Ḫayāl-ı ravża-i rıḍvāna düşdük

fikr-i ṣafā-yı ʿişret:

1. **fikr-i ṣafā-yı ʿişret:***-i*
Gazel 301
Mısra: **2**
İçki içmenin mutluluğunun düşüncesi.

Dünyāya meyl ḳılma ki dünye żarar virür
Fikr-i ṣafā-yı ʿişreti ṭabʿa keder virür

fikr-i ṣafā-yı vaṣl:

1. **fikr-i ṣafā-yı vaṣl:***-un*
Gazel 301
Mısra: **12**
(Sevgiliye) Kavuşma mutluluğunun düşüncesi.

Rūḥī hemīşe olsa ʿaceb mi küşāde-ṭabʿ
Fikr-i ṣafā-yı vaṣlun aña ẕevḳler virür

fikr-i ser:

1. **fikr-i ser:**
Gazel 462
Mısra: **12**
Akıl, düşünme yetisi.

Kimüñ ʿaynindedür ġamzeñ ṭutalum pür-silāḥ olmış
Ṣarāb-ı ʿaşkile bī-hūş olanda fikr-i ser ḳalmaz

fikr-i tārīḫ it-:

1. **fikr-i tārīḫin id-:***-i, -n, -erken*
Tarih 14
Mısra: **13**
Tarih düşürmeyi düşünmek, tasarlamak.

Ṣafālar eyleyüp Rūḥī iderken fikr-i tārīḫin
Hemāndem lāyıḳ oldı ḳalbe bu beyt-i sürūr-efzā

fikr-i viṣāl-ı dil-güşā it-:

1. **fikr-i viṣāl-ı dil-güşā id-:***-e*
Gazel 29
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Gönle ferahlık veren visalini düşünmek.

İstemem aġyār ide fikr-i viṣāl-ı dil-güşā
Tīre dillerde ne lāyıḳdur ḫayāl-ı dil-güşā

fikr-i zülf u ḫaṭṭ-ı yār:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **fikr-i zülf u ḫaṭṭ-ı yār:**
Gazel 832
Mısra: **9**
Sevgilinin ayva tüyleri ve saçlarının hayali.

Nola çıḳmazsa göñülden fikr-i zülf u ḫaṭṭ-ı yār
Ḫāli olmaz Rūḥiyā vīrāne mār u mūrdan

fikr-i zülf:

1. **fikr-i zülf:**-*üñ, -le*
Gazel 729
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Saçlarının düşüncesi.

Fikr-i zülfüñle baña bir yılca geldi dün gice
Bir yıl efġān eyledüm olsam ʿaceb mi bī-mecāl

fikrine gel-:

1. **fikrine gel-:**-*me, -y, -en*
Gazel 1084
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklına gelmek, anımsamak, hatırlamak.

Gelmeyen fikrine Rūḥī ḳuluñuñ kevserdür
Lebüñüñ cāmıdur ey rūḥ-ı muṣavver emeli

fiʿl:

1. **fiʿl:**-*üñ*
Gazel 717
Mısra: **11**
İş, eylem, amel.

Fiʿlüñ muvāfıḳ eyleyigör ḳuluña hemān
Ger kūşe-gīr-i faḳr u gerek mīr-mesned ol

2. **fiʿl:**-*i*
Kaside 36
Mısra: **34**
İş, amel, davranış.

Bir ʿaceb ʿālemdeyüz rıfʿātda hep ehl-i ḫilāf
Ḳavline fiʿli muvāfıḳ eşdiḳā eksilmede

fi'l-cümle:

1. **fi'l-cümle:**
Gazel 923
Mısra: **6**
İyice, iyiden iyiye, büsbütün, baştan başa.

Girībān-ı taʿalluḳ ḳurtılurdı dest-i miḥnetden
Eger aḥvālimüz fi'l-cümle maʿlūm-ı şerīf olsa

2. **fi'l-cümle:**
Gazel 702
Mısra: **7**
Sonuçta, velhasıl, nihayette.

ʿAḳlın alur ʿāşıḳuñ fi'l-cümle reng ü ālile
Berk-i güldür laʿli ya mül ikiden ḫālī degül

3. **fiʾl-cümle:**
Kaside 21
Mısra: **55**
Tamamıyla, baştan başa.

Hālümi ʿarż ideyin ḫidmetüñe fiʾl-cümle
Luṭf idüp semʿ-i ḳabūl ile idersin ışġā

fiʾl-ḥāl:

1. **fiʾl-ḥāl:**
Gazel 141
Mısra: **8**
Bu halde, bu durumda.

Her ḳaçan alsam ele yazmaġa sūz-ı dilümi
Od düşer üstine fiʾl-ḥāl yanar her kāġıẕ

fiʿl-i bed:

1. **fiʿl-i bed:**
Terkib-bend 5
Mısra: **4**
Kötü işler.

Nedür bu vażʿ-ı muḫālif bu kār-ı bihūde
Nedür bu fiʿl-i bed ü bu edā-yı nā-hemvār

2. **fiʿl-i bed:**-*den*
Kaside 13
Mısra: **21**
Kötü fiil ve ameller.

Ṭutulmadın dilüñ it fiʿl-i bedden istiġfār
Yıḳılmadın bedenün ur ʿamel evine esās

fiʾl-i cemīl:

1. **fiʾl-i cemīl:**
Kaside 23
Mısra: **59**
Güzel işler.

Aña naṣīb ola fiʾl-i cemīl ü ʿömr-i ṭavīl
ʿAdū-yı cāhına müstevli ola yüz miḥnet

fiʿl-i ḫaṭā it-:

1. **fiʿl-i ḫaṭā it-:**-*miş*
Gazel 128
Mısra: **8**
Yanlış iş yapmak, hatalı davranmak.

Ne ʿirfāndur ki bu ḥāle gelince ol sehī-ḳāmet
Ne bir fiʿl-i ḫaṭā itmiş ne ḳılmış bir edā-yı bed

fiʿl-i sehv:

1. **fiʿl-i sehv:**-*ile*
Terkib-bend 6
Mısra: **5**
Hatalı davranış.

Ḳılduñ bu fiʿl-i sehvile rencīde ʿālemi
Fikr eyle gör ne mertebedür itdügüñ cefā

fiʿl-mesel:

1. **fiʿl-meşel:**
Kaside 7
Mısra: **29**
Mesela, söz gelişi, örneğin.

Ḳażāyile düşince murġ-ı zerüñ fiʿl-meşel dāma
Ḫalāṣ olur hemān ṣabr eylemekdür çāresi anuñ

2. **fi'l-meşel:**
Gazel 513
Mısra: **6**
Misaldeki gibi, mesela.

Künc-i firḳatde göñül şöyle ölümlikdür kim
Fi'l-meşel āb-ı ḥayāt içse de ṣıḥḥat bulmaz

3. **fi'l-meşel:**
Gazel 332
Mısra: **13**
Diyelim ki, farz edelim ki, mesela.

Nāḳa üzre maḥmil-i zerrīn midür yā fi'l-meşel
Baş çıḳarmış kūhdan mihr-i cihān-ārā mıdur

4. **fiʾl-meşel:**
Gazel 357
Mısra: **4**
Söz gelişi, misaldeki gibi, örnek olarak, mesela.

Şevḳ-i rūy-ı yārile eyler tekellüm cān u dil
Fiʾl-meşel bülbüllerini verd-i raʿnā söyledür

5. **fiʾl-meşel:**
Kaside 34
Mısra: **5**
Sanki, güya.

Her dıraḫt-ı sāye-dār fiʾl-meşel bir pīr-i vaḳt
Her nihāl-i dilkeşi bir serv-ḳadd-i ḫoş-ḫırām

filori:

1. **filori:**
Gazel 147
Mısra: **12**
Üzeri zambak desenli olup önce Floransa'da basılan, sonraları Avrupa'da ve Osmanlı ülkesinde kullanılan altın para.

Felek kemīne ḳuluñdur elinde ʿıḳd-ı berīn
Filori ile ṭolu nuḳre gök meşrebedür

fincān:

1. **fincān:**
Kaside 37
Mısra: **38**
Çay, kahve vb. sıcak şeyler içmekte kullanılan, genellikle kulplu, porselen veya camdan yapılmış küçük kap.

Ḫān-ı cūdında olan dürlü niʿamdan ṣoñra
Ḳahve ile ṭoludur andamı fincān nicedür

firāḳ:

1. **firāḳ:**
Gazel 16
Mısra: **5**
Ayrılık, hicran.

Firāḳ demleri ölmekden eylesem nola ḥaẕẕ
Virür çü ādeme mey ʿāleminde ḫʷāb ṣafā

2. **firāḳ:**-*uñ, -ile*
Gazel 662
Mısra: **1**
Ayrılık, sevgiliden ayrı olma durumu.

Firāḳuñile fiġān eylemekde cān didügüñ
Ġamuñla aġlamada çeşm-i ḫūn-feşān didügüñ

3. **firāḳ:**-*ı*
Terkib-bend 5
Mısra: **50**
Ayrılık, ayrılma, ayrı düşme, hicran, firkat. || Dünyadan ayrılık, ölüm.

O gitdi ẕevḳ u ṣafā ile mülk-i ʿuḳbāya
Ġırīv ü velvele ṣaldı firāḳı dünyāya

firāk-ı tīġ:

1. **firāḳ-ı tīġ:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 222
Mısra: **6**
Ayrılık kılıcı.

Ṣafā-yı vaṣlı ricā eylesek güzellerden
Firāḳ-ı tīġını ʿarż idüp olmaz o dirler

firār:

1. **firāra:**-*a*
Gazel 259
Mısra: **10**
Kaçma, savuşma.

O cādūyāne baḳış kimsede ḳarār ḳomaz
Saña maḥabbet iden virmesün firāra ḳarār

firār it-:

1. **firār id-:**-*e*
Terkib-bend 4
Mısra: **2**
Kaçmak, kaçınmak.

ʿArṣa-i dünyā-yı fāni çün degül cāy-ı karār
Ölmedin ʿāḳil odur kim ide dünyādan firār

fırāt:

1. **fırāt:**
Kaside 40
Mısra: **129**
Fırat Nehri.

Şevḳden aḳup aḳup gelmede Baġdāda Fırāt
Ḫūblar ḳarşulayup itmede cevlān eyüdür

firâvân:

1. **firāvān:**
Kaside 40
Mısra: **52**
Bol, aşırı, çok.

Ṣofrası gün gibi gezmekde mecālisde müdām
Bezm-i inʿāmda ol luṭfı firāvān eyüdür

firʿavn:

1. **firʿavn:**
Kaside 18
Mısra: **49**
Allahlık iddiasında bulunduğu için Hz. Musa'nın mücadele ettiği Mısır hükümdarı.

İtdi mi Ḥażret-i Mūsāya itāʿat Firʿavn
Saña düşmen ne ʿaceb ḳarşu ḳoyup itse ʿinād

firdevs:

1. **firdevs:**
Tarih 89
Mısra: **10**
Cennet bahçesi.

Beyān-ı ḥāl idüp Rūḥī vefātına didi tārīḫ
Şehīd oldı mekān-ı pākı firdevs ola Yaḥyānuñ

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

firdevsī:

1. **firdevsī:**
Gazel 721
Mısra: **20**
(ö. 411/1020 [?]) İran'ın millî destanı Şâhnâme'nin yazarı.

Rüstem-i devrān olan ʿOs̱mān-ı ṣāḥib-rıfʿatuñ
Vādi-i medḥinde Firdevsī gibi destān-zen ol

firīb:

1. **firīb:**
Gazel 495
Mısra: **6**
Hile.

Cihānuñ ziynetin ʿarż itme ehl-i ʿaşḳa ey gerdūn
Firīb ile ṭutam ṣanma ki ʿanḳāya firīb olmaz

2. **firīb:**
Gazel 536
Mısra: **13**
Hile, aldatma, yalan.

Rūḥī ṣaḳın zamāne saña virmesün firīb
Kendin bu köhne nicelere ṣatdı nev-ʿarūs

3. **firīb:**
Tahmis 1
Mısra: **6**
Aldatma, kandırma, hîle.

Bir veche nāẕıruz güzelüm Ḥaḳ ne gösterir
Virmiş firīb kimisine ḳayd-ı māsivā

firīb olma-:

1. **firīb olma-:**-*z*
Gazel 495
Mısra: **6**
Kandırılmaz, aldatılamaz.

Cihānuñ ziynetin ʿarż itme ehl-i ʿaşḳa ey gerdūn
Firīb ile ṭutam ṣanma ki ʿanḳāya firīb olmaz

firīb vir-:

1. **firīb vir-:**-*mek*
Gazel 1010
Mısra: **5**
Aldatmak.

Gerçi nefs içün degüldür ḫalḳa virmek çün firīb
Girdi her sālūs şimdi ḫırḳa-i peşmīneye

firīb-i dāne-i ḫāl:

1. **firīb-i dāne-i ḫāl:**-*i, -n, -e*
Gazel 699
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Aldatıcı benleri.

Giçerken murġ-ı zīrek düşdi dāma bu dil-i meyyāl
Firīb-i dāne-i ḫāline aldanma cevānānuñ

fırka-i nācī:

1. **fırḳa-i nācī:**
Kaside 35
Mısra: **16**
Selamet yolunu bulmuş ve kurtulmuşlar topluluğu.

Bil nedür maẕmūn-ı erraḥman ʿala ʿarşiʾstevā
İstevā sırrın bilendür fırḳa-i nācī hemīn

firḳat:

1. **firḳat:**
Gazel 169
Mısra: **15**
Ayrılık.

Beni öldürmede firḳat seni aġyār ile ʿişret
ʿAceb kimlerlesin şimdi kimüñle ıttıṣāluñ var

2. **firḳat:**-*uñ*
Gazel 566
Mısra: **5**
Ayrılık, ayrılış.

Vuṣlatuñ cennetdür ehl-i ʿaşḳa duzeḫ firḳatuñ
Ey ḳıyāmet-ḳad olupdur arada ʿaşḳuñ ṣırāṭ

3. **firḳat:**-*uñ, -da*
Gazel 111
Mısra: **5**
Ayrılık, sevgiliden ayrı düşme.

Şol deñlü dökdi yine gözüm firḳatuñda ḳan
Biñ yıl ḳazarlar ise çıḳar hep türāb-ı surḫ

4. **firḳat:**
Gazel 445
Mısra: **17**
Ayrılık, ayrılış, firak, hicran.

Bizi pīr itdi firḳat ey Rūḥī
Olmaduḳ vaṣl nev-cevāne henüz

5. **firḳat:**-*i*
Terkib-bend 5
Mısra: **52**
Ayrılık, ayrılış, firak, hicran. || *Dünyadan ayrılık, ölüm.*

Ol itdi ʿālem-i ervāhile bihişte duḫūl
Bıraḳdı firḳati āteş dil-i eḥibbāya

firḳat-i gül:

1. **firḳat-i gül:**-*de*
Gazel 544
Mısra: **9**
Gülün ayrılığı.

Firḳat-i gülde gözüñ giryānlığından aġlama
Ḫāṭıruñdur Rūḥiyā ḫāk-i cenāb-ı mey-fürūş

firḳat-ı yār:

1. **firḳat-ı yār:**
Gazel 821
Mısra: **5**
Sevgiliden ayrılık.

Ḫavf-ı duzeḫden emīn itdi beni firḳat-ı yār
Ġam-ı ruḫsārı ile āteş olupdur vaṭanum

fırsat:

1. **fırṣat:**
Gazel 400
Mısra: **9**
Herhangi bir şey için en uygun zaman, imkan.

Bugün ol ṣūḫile hem-meclis olduḳ fırṣat el virdi

Ġam-ı hicr āḫir oldı Rūḥiyā
maḳṣūd ḥāṣıldur

2. **fırşat:**
Müseddes 1
Mısra: **10**
Bir şeyin yapılması için uygun düşen, elden kaçırılmayacak durum ve zaman, vesile.

Benüm ḫod ʿaḳlumı almış durur derd ü ġam-ı firḳat
Siz ey ehl-i ṣafa ʿıyş eyleñüz fevt olmadın fırṣat

fırṣat bil-:

1. **fırṣat bil-:**-*üñ*
Tarih 50
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyden belli bir amaçla hemen yararlanmak.

Bir yaña şevḳ-i geşt-i gül bir yaña ẕevḳ-i seyr-i sūr
ʿIyş eyleñ ey ehl-i ṣafā bu demleri fırṣat bilüñ

fırṣat bul-:

1. **fırṣat bul-:**-*ma, -du, -ḳ*
Gazel 596
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uygun, elverişli zaman bulmak.

Ẕevḳ-i vaṣl el virmedi firḳatla geçdi ʿömrimüz
Senden ey çarḫ intiḳām almaġa fırṣat bulmaduḳ

fırṣāt el vir-:

1. **fırṣāt el vir-:**-*miş, -ken*
Gazel 34
Mısra: **8**
Bir şeyi yapabilme imkanının olması.

Bir naẓarla biñ göñül maʿmūr idersin isteseñ
Ġāfil olma dostum virmişken el fırṣāt saña

fırṣatı fevt eyle-:

1. **fırṣatı fevt eyle-:**
Terkib-bend 8
Mısra: **111**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elverişli durumdan yararlanamamak

El virse ṣafā fırṣatı fevt eyleme bir dem
Dünyā aña degmez ki cefāsın çeke ādem

fırṣatı fevt it-:

1. **fırṣatı fevt it-:**-*me, -y, -egör*
Gazel 50
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elverişli durumdan yararlanamamak, fırsatı kaçırmak.

ʿIyş idüp fırṣatı fevt itmeyegör ey Rūḥī
Bir ḳarār üzre bilürsin ki degüldür dünyā

fīrūz:

1. **fīrūz:**
Gazel 525
Mısra: **22**
Uğurlu, mesut.

Ḫurşīd-i kerem Feyżi-i ṣāḥib-kerem ol kim
Ḫallāḳ-ı ezel ṭāliʿini eyledi fīrūz

fısḳ:

1. **fısḳ:**
Gazel 438
Mısra: **6**
Hak yoldan çıkıp her türlü günahı işlemeyi huy haline getirme, sefahata dalma, fenalık, ahlaksızlık.

Rind-i mey-keş yegdür ehl-i zerḳden zīrā ki ol
Fısḳ ider ammā ki dārü'l- fısḳ bünyād eylemez

fitīl al-:

1. **fitīl al-:**-*du, -ñ*
Gazel 59
Mısra: **4**
(Ateş yakmak için) Fitili almak. || Tutulmak, müptela olmak.

Sāʿid-i sīmīnüñe dāġ urma yaḳma cānları
Kim fitīl alduñ ele dāġ eyledüñ ʿuṣṣāḳı heb

fitīl-i dāġ:

1. **fitīl-i dāġ:**-*dur*
Rübai 25
Mısra: **1**
(Muma benzeyen) Yanık yarasının fitili.

Başumda fitīl-i dāġdur efser-i ʿīd
Egnümde şuʿāʿ-ı āhdur zīver-i ʿīd

2. **fitīl-i dāġ:**-*ımuz*
Gazel 273
Mısra: **2**
Yanık yarasının fitili.

Cismimüzde ḫilʿat-ı zer dāġ-ı ḫūnīnler yiter
Başımuz üzre fitīl-i dāġımuz efser yiter

fitne:

1. **fitne:**-*y, -e*
Gazel 207
Mısra: **6**
Karışıklık, fesat, kargaşalık.

Bu ḫāl-i ʿanberīn o gül-i ālda ki var
Ḥaḳḳā budur ki fitneye rūy-ı zemīn olur

2. **fitne:**-*dür*
Gazel 693
Mısra: **13**
Ara bozucu, kışkırtıcı, fitneci.

Zīr-i zülfüñde nihān olmışdur ammā fitnedür
İşin el altından işler ḫāl-i müşkīnüñ senüñ

3. **fitne:**
Gazel 1033
Mısra: **1**
Bela, karışıklık, kargaşa.

Fitne çevgānını aldı ele biñ yıl başı
Nice serbāzlaruñ ṭup olacaḳdur başı

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

fitneler it-:

1. **fitneler id-:**-*e, -ler*
Gazel 1018
Mısra: **10**
Fitne çıkarmak, ortalığı karıştırmak.

Beni ayırmaġiçün kūyına gider aġyār
Ne fitneler ideler varı varı seyr eyle

fitneler ḳaldur-:

1. **fitneler ḳaldur-:**-*ur*
Gazel 405
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karışıklık, kargaşalık çıkarmak.

Fitneler ḳaldurur eyyām ki ol ḫāṭırdan
Refʿ olur ḫavf-i Ḫudā bīm-i ḳıyāmet ḳalḳar

fitrāk:

1. **fitrāk:**-*ımuz*
Gazel 463
Mısra: **8**
At eyerinin arka kısmındaki eşya bağlamaya yarayan kayış, terki bağı.

Atımuz oynaġıdur naḫcīr-gāh-ı mülk-i ʿaşḳ
Laḥẓa laḥẓa ṣayddan ḫālī degül fitrākımuz

fuḳarā:

1. **fuḳarā:**-*y, -uz*
Gazel 199
Mısra: **8**
Fakir, zavallı. || *Fakr hali üzere olan derviş(ler).*

Begi pāşāsı var ise ḫalḳuñ
Fuḳarāyuz bizüm Ḫudāmuz var

2. **fuḳarā:**
Gazel 100
Mısra: **8**
Fakirler. || *Âşıklar.*

Rūze-i ġamda bizi añmaz ḥabīb
Şāha ne ġam fuḳarā yatsa ac

3. **fuḳarā:**-*y, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **137**
Fakirler, yoksullar.

İḥsānı ya pencāh ya çildür fuḳarāya
Ṣabr eyle ki demdür gele ol mīr-i felek-cāh

fuḳara zümresi:

1. **fuḳara zümresi:**-*n, -e*
Kaside 21
Mısra: **38**
Fakirler topluluğu.

Var bir mertebe āsūdelügi ḫalḳuñ kim
Fuḳara zümresine reşk ider erbāb-ı ġınā

fülān:

1. **fulān:**
Gazel 882
Mısra: **12**
Filan, herhangi biri.

Görmiş ki ḳabūl itmez hicrān elemin aġyār
Ben ḫastei yād idüp dimiş ki fulān çeksün

2. **fulān:**
Gazel 1062
Mısra: **10**
Falan kişi, kimse.

Ne ẕevḳdur bu ki künc-i firāḳda ʿāşıḳ
Melūl oturmış iken diyeler fulān geldi

fulān ibn-i fulān:

1. **fulān ibn-i fulān:**
Gazel 1020
Mısra: **8**
Bilmem kim oğlu bilmem kim.

Süfle ṭabʿında perī-çehrelerüñ ḥāl olmaz
Olıcaḳ bāri fulān ibn-i fulān olsa bize

fülfül:

1. **fülfül:**
Gazel 702
Mısra: **4**
Hint coğrafyasından mahsul edilen bir tür baharat, karabiber II Sevgilinin yüzündeki ben.

Ḫāl-ı ruḫsārı ki mülk-i fitnede yek-dānedür
Ḥabb-ı miskidür ya fülfül ikiden ḫālī degül

fülfül-i sefīd:

1. **fülfül-i sefīd:**
Gazel 120
Mısra: **6**
Beyaz biber. || *Çimenlikteki çiğ taneleri.*

Gülşende jāle ṣanma gelüp ḫˇāce-i bahār
Ṣaḥn-ı çemende ḳodı yükin fülfül-i sefīd

fülk-i cām-ı cem:

1. **fülk-i cām-ı cem:**
Gazel 423
Mısra: **8**
Cem'in kadeh gemisi.

Meded ḫançer be-kef olduḳda sāḳī farṭ-ı şevḳinden
Gelür deryā-yı bāde cūşa fülk-i cām-ı Cem ditrer

fülk-i dil:

1. **fülk-i dil:**
Gazel 603
Mısra: **4**
Gönül gemisi.

Āh-ı demādem ide gör ṣāḥil-i vaṣl ise murād
Menzil alur mı fülk-i dil esmese bād-ı cāh-ı ʿaşḳ

fünūn:

1. **fünūn:**
Gazel 1045
Mısra: **9**
Fenler, bilimler.

Kār-ı cünūna ehl-i maḥabbet fünūn dimiş
Rūḥī bu kārı ʿāḳil isen görme serseri

fünūn-ı şiʿr:

1. **fünūn-ı şiʿr:**-*de*
Kaside 39
Mısra: **25**
Şiir dalı, şiir sanatı.

Rindī fünūn-ı şiʿrde üstād mı yine
Ol ser-firāz-ı nükte-güẕerān ne demdedür

fürs-i ḳadīm:

1. **fürs-i ḳadīm:**-*i*
Kaside 39
Mısra: **17**
Eski Farsça.

Fürs-i ḳadīmi bilmede aḳrānı olmayan
ʿAbdürraḥīm ol s̱āni-i Selmān ne demdedür

furtına:

1. **furţına:**
Gazel 423
Mısra: **11**
Şiddetle esen ve şiddet derecesine göre karada ve denizde etrafı birbirine katarak bazen can ve mal kaybına sebep olabilen sert rüzgar.

Ruţūbet ehlinüñ āhından olmaz furţına eksik
Anuñçün bīm- tünd-bād ile emvāc-ı yem ditrer

fürūġ-ı mihr-i ruhsār:

1. **fürūġ-ı mihr-i ruḫsār:**-*uñ*
Gazel 380
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Güneşe benzeyen yüzünün ışığı.

İder nūr-ı hidāyet gibi ḫalḳuñ gönlini rūşen
Fürūġ-ı mihr-i ruḫsāruñ ʿaceb şemʿ-i dilārādur

fürūġ-ı sāġar-ı şahbā:

1. **fürūġ-ı sāġar-ı şahbā:**-*dan*
Gazel 257
Mısra: **4**
Şarap kadehinin parıltısı.

Nola tārīk ise şeb çekmezüz ol ḳaydı kim meclis
Fürūġ-ı sāġar-ı şahbādan ey sāḳī münevverdür

fürūġ-ı şemʿ -i ţarab-ḫāne-i ḫayāl:

1. **fürūġ-ı şemʿ -i ţarab-ḫāne-i ḫayāl:**
Terkib-bend 9
Mısra: **5**
Hayal işrethanesinin mum ışığı.

Ḫüsnüñ fürūġ-ı şemʿ -i ţarab-ḫāne-i ḫayāl
Merdüm ḫayāl-i nergis-i mestüñle ḫasta-ḥāl

fürūġ-ı şems-i iḥsān:

1. **fürūġ-ı şems-i iḥsān:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 534
Mısra: **10**
İyilik güneşinin nuru.

Aña lāyıḳdur el-ḥaḳ ṣadr-ı meclis ola kim her şeb
Fürūġ-ı şems-i iḥsānından olur pür-żiyā meclis

fusahā-yı ʿarab:

1. **fuṣaḥā-yı ʿarab:**
Kaside 29
Mısra: **50**
Arapların güzel ve düzgün söz söyleyen kişileri.

Ţabʿ-ı pākine selāsetde iderler taḥsīn
Fuṣaḥā-yı ʿArab nükte-güẕārān-ı ʿAcem

fuṣaḥā-yı ʿarab u nükte-güzerān-ı ʿacem:

1. **fuṣaḥā-yı ʿarab u nükte-güẕerān-ı ʿacem:**
Gazel 819
Mısra: **14**
Arap ve Acem'in sözden anlayanları.

Ţabʿ-ı pākına selāsetde iderler taḥsīn
Fuṣaḥā-yı ʿArab u nükte-güẕerān-ı ʿAcem

füsūn:

1. **füsūn:**
Gazel 261
Mısra: **5**
Büyü, sihir, tılsım.

Leb-i cān-baḫşı füsūn ile bizi öldürdi
Bilmezüz siḥr idüp ol nergis-i şehlā neyler

fütāde:

1. **fütāde:**-*y, -üz*
Gazel 602
Mısra: **1**
Düşkün, biçare. II Âşık.

Bir güzele fütādeyüz cānımuza cefāsı yoḳ
Şükrimüz añadur hele ġayrılara vefāsı yoḳ

2. **fütāde:**-*ler, -i, -n, -den*
Gazel 147
Mısra: **10**
Düşmüş, düşkün; zavallı. II Âşık.

Bu āsumān didügüñ zer-nişān-ı demir-cevşen
Ḳapuñ fütādelerinden zamāneye cebedür

3. **fütāde:**-*y, -em*
Kaside 9
Mısra: **74**
Düşkün, tutkun. II Âşık.

Ḳapuña yüz süre geldüm ümīd-i luţfuñile
ʿİnāyet eyle baña bir fütādeyem elüm al

fütāde ol-:

1. **fütāde ol-:**
Gazel 432
Mısra: **4**
Âşık olmak.

ʿĀḳilseñ olma şūret-i bī-maʿnāya esīr
Ol mihre ol fütāde ki ola zevālsuz

fütūḥ:

1. **fütūḥ:**
Gazel 106
Mısra: **6**
İlâhi yardımlar, ruhani nimetler, gönül ferahlığı.

Ben ki meşġūlam der-i luṭfuñda fettāḥ ismine
Var ümīdüm kim müyesser ola luṭfuñdan fütūḥ

fütūḥ bul-:

1. **fütūḥ bul-:**-*a*
Gazel 101
Mısra: **4**
Açılmak.

Dem-beste ḳoyma gönlimüzi bezm-i ʿaşḳda
Ṣun sāḳiyā piyāleyi şāyed bula fütūḥ

füṯūr:

1. **fütūr:**
Kaside 14
Mısra: **48**
Zayıflık, gevşeklik || *Eksiklik, noksanlık.*

O ser-bülend-i zamāndur u ser-firāz-ı cihān
Ki ẕāt-ı muḥtereminde ne naḳṣ var ne fütūr

fütüvvet:

1. **fütüvvet:**
Kaside 31
Mısra: **46**
Mertlik, yiğitlik.

Belāġat ferāset żamīrinde mużmer
Fütüvvet şecāʿat derūnında müdġam

fuzalā:

1. **fużalā:**-*sı*
Gazel 632
Mısra: **8**
Fazıllar, ahlak, ilim ve meziyetçe üstün, faziletli kimseler.

Ṭabʿına ʿuḳde-küşālıḳda iderler taḥsīn
Fużalāsı ʿArabuñ nükte-güẕārı ʿAcemüñ

fużalā ḫayli:

1. **fużalā ḫayli:**-*n, -e*
Kıt'a 28
Mısra: **2**
Faziletliler topluluğu. || *İlim, ahlak ve meziyet bakımından üstün kimseler.*

Ey dest-i şerīfüñ şuʿarā silkine bāẕil
Vey luṭfı ʿamīmüñ fużalā ḫayline mebẕūl

füzūn ol-

1. **füzūn ol-:**-*maḳ, -da, -dur*
Terkib-bend 4
Mısra: **38**
Artmak, çoğalmak, fazlalaşmak.

Āh kim bir dem baña yār olmadı bu baḫt-ı dūn
Dem-be-dem olmaḳdadur feryād u efġānum füzūn

Ġ/G

ġabġab:

1. **ġabġab:**-*uñ*
Gazel 832
Mısra: **2**
Çenenin alt kısmı, çene altındaki ikinci gerdan.

El yudum laʿluñ ḳatında bāde-i engūrdan
Ġabġabuñ devrinde giçdüm sāġar-ı billūrdan

ġabġab-ı sīmīn:

1. **ġabġab-ı sīmīn:**-*i, -n, -e*
Gazel 664
Mısra: **7**
Gümüş gibi gerdan.

Ġabġab-ı sīmīnine dil virdüginden gerçi kim
Āh ider ammā ki ẕevḳi kūşesidür cānumuñ

ġaddār:

1. **ġaddār:**
Gazel 188
Mısra: **1**
Gadredici, hain, cefakar.

Ol ki çeşm-i mestini ḳan dökmede ġaddār ider
Derd-i ʿaşḳ ile nice bīçāreyi bīmār ider

2. **ġaddār:**-*a*
Gazel 39
Mısra: **10**
Acıması olmayan, başkalarına haksızlık eden, merhametsiz, katı yürekli, insafsız davranan, kıyıcı.

Ṭaġlarca ṣabra belki timurdan yürek gerek
Āsān degüldür olmaḳ o ġaddāra āşinā

3. **ġaddār:**
Gazel 671
Mısra: **1**
Gadreden, karşısındakine aşırı derecede haksız davranan, kıyıcı, zalim, merhametsiz, insafsız kimse, vahşi, hunhar.

Ḫançerin belde görince bire ġaddār didük
Ne didük sīnemüzi ḳarşu ṭutup yār didük

ġaddāre:

1. **ġaddāre:**
Gazel 201
Mısra: **5**
Pala cinsinden, ağzı ve uç tarafının sırtı keskin, irice ve eğri bir çeşit kesici silah, uzun kama.

Belde ne ġaddāre vü ne tīġ u ne ḫançer ṭutar
Ġamzesiyle ḳatl ider ʿāşıḳları ḳātil budur

ġadr:

1. **ġadr:**
Tarih 25
Mısra: **6**
Zulüm, cevr, haksız muamele.

Ḫızr-vaḳt ol ḥākim-i ẕi-ḳadr kim
Olmamışdur kimseye devrinde ġadr

ġāfıl:

1. **ġāfil:**-*ler, -üz*
Gazel 506
Mısra: **8**
Yapacağını ve bundan dolayı başına geleceğini önceden düşünmeyip ihmal eden, gaflette bulunan.

Rindile hem-şürb ü zāhid ile hem-meẕheblerüz
İḳtiżā-yı dehrden ṣanmañ bizi ġāfillerüz

2. **ġāfıl:**
Terkib-bend 1
Mısra: **24**
Çevresinden ve gerçeklerden habersiz olan, gaflet içinde bulunan, dalgın, dikkatsiz ve düşüncesiz (kimse), basiretsiz, aymaz.

Resūluñ ālını şerm itmedüñ mi ġarḳ-ı ḫūn itdüñ
Girüp ḳanına ol maẓlūmuñ ey ġāfıl ḫaṭā ḳılduñ

3. **ġāfil:**-*dür*
Gazel 400
Mısra: **8**
Olandan bitenden habersiz, olanın bitenin farkına varamayan.

Teġāfül ḳılduġından çekme ġam ey dil ki ol ṣūḫuñ
Murādı hep cefādur ḫāl-i dilden ṣanma ġāfildür

4. **ġāfil:**
Gazel 225
Mısra: **15**
Çevresinde olan biten şeylerden habersiz.

Yār ġāfil degül aḥvāl-ı dil-i ʿāşıḳdan
ʿArż-ı ḥāl eylemek ey Rūḥi ne īcāb eyler

ġāfil ol-:

1. **ġāfil ol-:**-*a*
Terci-bend 2
Mısra: **30**
Habersiz bulunmak.

Sen aña cān viresin ġayra ola ol māyil
Sen cefāsın çekesin ol ola senden ġāfil

2. **ġāfil ol-:**-*ma*
Gazel 357
Mısra: **6**
Gaflette bulunmak, tedbirsiz olmak.

Meclis-i ġayra ayaḳ başma ṣafāya aldanup
Ġāfil olma ādemi cām-ı muṣaffā söyledür

3. **ġāfil ol-:**-*ma*
Gazel 34
Mısra: **8**
Gaflet içinde olmak, habersiz bulunmak.

Bir naẓarla biñ göñül maʿmūr idersin isteseñ
Ġāfil olma dostum virmişken el fırṣāt saña

ġaflet:

1. **ġaflet:**-*i*
Gazel 292
Mısra: **10**
Farkında olmama hali, bilinçsizlik.

Girmez hemīşe ṣāʿir-i siḥr-āferīn ele
Ḳo ġafleti ki Rūḥi-i sāḥib-suḫan gider

2. **ġaflet:**-*i*
Gazel 190
Mısra: **5**
Gafillik, habersizlik, dikkatsizlik.

Ḳo ġafleti ki bu bāzāra ḫˇāce-i dehrüñ
Getürmeden seni maḳṣūdı hīçe ṣatmaḳdur

3. **ġaflet:**-*i*
Gazel 853
Mısra: **12**
Çevresinde olanları farkedememe, açık gerçeği görememe, dalgınlık, dikkatsizlik, basiretsizlik, aymazlık, gafillik.

Defʿ-i ġamçün varalum ṣavmaʿadan meygedeye
Rūḥiyā ġafleti ḳo ḳutlu olur yer yerden

4. **ġaflet:**-*i*
Gazel 462
Mısra: **5**
Çevresinde olanları farkedememe, açık gerçeği görememe, basîretsizlik gāfillik. || *Hak'tan habersizlik, kalbin Hak'tan gafil olması, O'nun zikrinden mahrum kalması.*

Meded ḳo ġafleti bir ḥāl kesb it fırṣat elde iken
Hemīşe sīne āteş-nāk ḳalmaz dīde ter ḳalmaz

ġaflet eyle-:

1. **ġaflet eyle-:**-*me*
Terkib-bend 9
Mısra: **9**
(Olan bir şeyin) Farkına varmamak, dalgınlık veya dikkatsizlik sebebiyle gerektiği gibi davranamamak, boş bulunmak.

Zinhār ġaflet eyleme bil kendi bendini
Meydān-ı ḫüsnde çekerek ṭut semendini

ġaflet it-:

1. **ġaflet it-:**-*mek*
Kaside 23
Mısra: **54**
(Olan bir şeyin) Farkına varmamak, dalgınlık veya dikkatsizlik sebebiyle gerektiği gibi davranamamak, boş bulunmak.

İrişdi ġāyete söz Rūḥiyā şikāyeti ḳo
Duʿā maḥallidür itmek revā degül ġaflet

ġafūr-ı baḥr-ı bī-pāyān:

1. **ġafūr-ı baḥr-ı bī-pāyān:**-*ı*
Gazel 419
Mısra: **14**
Bağışlaması uçsuz bucaksız denize benzeyen Allah.

Ġarḳ-ı ʿişyān müsteḥāḳḳ-ı ʿafv u ġufrān olmayan
Ol ġafūr-ı baḥr-ı bī-pāyānı bilmez ḳandedür

2. **ġafūr-ı baḥr-ı bī-pāyān:**-*ı*
Gazel 419
Mısra: **14**
Affı uçsuz bucaksız denize benzeyen Allah.

Ġarḳ-ı ʿişyān müsteḥāḳḳ-ı ʿafv u ġufrān olmayan
Ol ġafūr-ı baḥr-ı bī-pāyānı bilmez ḳandedür

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ġafūr-ı raḥīm:

1. **ġafūr-ı raḥīm:**-*dür*
Gazel 422
Mısra: **10**
Merhamet edip bağışlayan Allah.

Rūḥī ʿaceb mi ḥaşrda ʿafv olsa cürmimüz
Ḫaḳḳā bizüm Ḫallāḳımuz ġafūr-ı raḥīmdür

ġafūruʾr-raḥīm:

1. **ġafūruʾr-raḥīm:**-*dür*
Gazel 213
Mısra: **16**
Bağışlayan ve merhamet eden.

Rūḥī ʿaceb mi ḥaşrda ʿafv ola cürmimüz
Ḫallāḳımuz bizüm ki ġafūruʾr-raḥīmdür

gāh:

1. **gāh:**
Gazel 60
Mısra: **10**
Bazen, zaman zaman.

Biz o müflislerüz ki cām-ı meye
Rehn olur gāh ḫırḳa gāh kitāb

2. **gāh:**
Terkib-bend 8
Mısra: **136**
Zaman.

Didi biri kim şehrimüzüñ ḥākim-i vaḳti
Ḫayr itmek içün ḥalḳa gelür mescide her gāh

3. **gāh:**
Gazel 511
Mısra: **5**
Bazen.

Raḳīb eylemesün gāh medḥ ü gāh zemin
Ki biz o şūḫ-ı cefā-pīşeyi güzel bilürüz

4. **gāh:**
Gazel 270
Mısra: **9**
Bazen, ara sıra.

Gāh olur kim nice Dārālar düşer dārātdan
Vaḳt olur kim nice faḳr ehli varur Dārā olur

5. **gāh:**
Gazel 31
Mısra: **8**
"Gâh ... gâh ..." bağlacı. Bazen, ara sıra.

Şāh-ı ezel ki bizi ʿuryān ider
Gāh serāser giyürür geh ʿabā

6. **gāh:**
Gazel 119
Mısra: **4**
"Geh ... gâh ..." bağlacı. Bazen, kimi zaman.

Derd-i hicr u ẕevḳ-ı vaṣl-ı yārdan sāḳī-i ʿaşḳ
Geh ṣunar zehr-i helāhil ehl-i ʿaşḳa gāh ḳand

gāh gāh:

1. **gāh gāh:**
Gazel 233
Mısra: **2**
Vakit vakit, ara sıra.

Şanmañuz dāʾim ġam-ı hicr ile dil nālān olur
Gāh gāh ümmīd-i vaṣl-ı yār ile ḫandān olur

gāhī:

1. **gāhī:**
Gazel 1020
Mısra: **14**
Ara sıra, bazen, bazı defa.

Ḳāyil idük ne cefā eylese yār ey Rūḥī
Kūşe-i çeşmile gāhī nigerān olsa bize

2. **gāhi:**
Gazel 580
Mısra: **6**
"Gâh ... gâh ..." bağlacı. Bazen, ara sıra.

Geh elin öp o şehin geh sür ayaġına yüzüñ
Ḳıbledür gāh sücūd eyle dilā gāhi rükūʿ

3. **gāhi:**
Gazel 558
Mısra: **8**
Ara sıra, bazen.

Bilsün ey dil çeşmümüñ yaşı neden olur revān
Mācerānı eyle gāhi ḫākipāy-ı yāra ʿarż

4. **gāhī:**
Terkib-bend 8
Mısra: **196**
"Bazen de, kimi zaman da" anlamı veren "geh/gâh... geh/gâh ..." bağlacı.

Gāh eyleyeler ʿālem-i tefrīdde seyrān
Gāhī olalar ʿālem-i terkībde sāyir

ġāʿib:

1. **ġāʿib:**
Kaside 33
Mısra: **48**
Hazır bulunmayan, mevcut olmayan, zayi, görünmez olan.

Suḫan-sāz odur kim ola lāyıḳ-ı medḥ
Eger olsa ḥāżır eger olsa ġāʿib

ġalaṭ:

1. **ġalaṭ:**
Gazel 565
Mısra: **2**
Yanlış, sehiv, hata.

Cānib-i aġyāra yüz yirden gider ol sebz-ḫaṭ
Nola bizden yaña bir kez gelse yol itse ġalaṭ

2. **ġalaṭ:**
Gazel 564
Mısra: **8**
Hatalı, kusurlu, yanlış.

Ḫaṭṭ-ı ruḫuñ ḥaḳīḳati bilmeyüp o kim
Beñzer şu cāhile ki oḳur muṣḥafı ġalaṭ

ġalaṭ-endāz:

1. **ġalaṭ-endāz:**
Gazel 956
Mısra: **2**
Yalan yanlış şeyler atıp tutan.

Nice āh eylemesün ʿāşıḳ-ı miḥnet-zede āh
Nedür ol ḫīre baḳış ol ġalaṭ-endāz nigāh

ġālib:

1. **ġālib:**-*dür*
Gazel 176
Mısra: **11**
Üstün.

Hezārān dāġımuz var ʿaşḳımuz Ferhāda ġālibdür
Nihāyet ol lebi Şīrīn yanında nāmımuz yoḳdur

2. **ġālib:**
Gazel 226
Mısra: **7**
Üstün, kazanan.

Devletde ġālib eyleyüp aḳrānına müdām
Cāh u celāl u ḥaşmet u māl u menāl vir

3. **ġālib:**
Gazel 22
Mısra: **9**
Üstün gelen, baskın.

Derd-i firāḳ ġālib dil ẕevḳ-ı vaṣla ṭālib
Ṣabr eylemek ne mümkin Rūḥī-i zār u şeydā

4. **ġālib:**
Gazel 255
Mısra: **9**
Muzaffer, üstün.

ʿAşḳ ġālib yār bī-pervā vü aʿdā müttefiḳ
Āh kim gitdükce dil zār u zebūn olmaḳdadur

5. **ġālib:**
Gazel 403
Mısra: **5**
Üstün gelen, yenen, galebe çalan (kimse).

Baḥr-i eşküm saña ġālib didügüm işidicek
Ḫayli āzurde-dil olmış buña ʿummān dirler

6. **ġālib:**
Kaside 37
Mısra: **44**
Bir yarışma, çatışma veya savaşta yenen, üstün gelen, kazanan.

Fenn-i şaṭrancda leccāc Muḥammed Begimüz
Ḫaşma ġālib mi gör ol fāris-i meydān nicedür

ġālib eyle-:

1. **ġālib eyle-:**-*r*
Gazel 107
Mısra: **3**
Üstün hale getirmek. || *Çoğaltmak.*

Arturup ẕevḳın şafāsın ġālib eyler ādemüñ
Ey gül-i ter görmedüm laʿluñ gibi bir ter ḳadeḥ

ġālib ol-:

1. **ġālib ol-:**-*a*
Kaside 33
Mısra: **60**
Üstün gelmek.

Bu bezm-i şafāda maḥabbet meyinden
Nitekim içüp şevḳ çün ola ġālib

2. **ġalib ol-:**-*dı, -y, -sa*
Gazel 795
Mısra: **9**
Üstün gelmek, baskın çıkmak.

Nola şevḳum bugün oldıysa ġalib mihr-i gerdūna
Leṭāfet āsumānında meh-i tābānumı gördüm

3. **ġālib ol-:**-*duḳda*
Kaside 37
Mısra: **79**
Yenmek.

Ġālib olduḳda şetāretle atar mı yuḳaru
Yenilicek yine olur mı perīşān nicedür

ġālibā:

1. **ġālibā:**
Gazel 547
Mısra: **10**
Galiba, öyle görünüyor ki.

Senden ayru bir dem olmaḳ Rūḥiye mümkin degül
Ġālibā ʿaşḳ ehline Ḫāliḳ seni cān eylemiş

ġalīz:

1. **ġalīẓ:**
Kaside 18
Mısra: **20**
Yoğun, kesif.

Bir iki ḳaṭre şu ṭamzurdı hevādan şebnem
Var ise lāle devātında ġalīẓ oldı midād

ġalṭān ol-:

1. **ġalṭān ol-:**-*maḳ, -da*
Kaside 37
Mısra: **72**
Yuvarlanmak.

Kerr ü fer ṣāḥibi Ferrār dem-i heycāda
Cīve gibi yine olmaḳda mı ġalṭān nicedür

ġam:

1. **ġam:**-*uñ, -ile*
Gazel 145
Mısra: **6**
Kaygı, tasa, enduh, gussa.

Şarāb ile olur şafā ʿaceb budur ki dāʾimā
Ġamuñla göñlümüñ şehā şarābı yoḳ şafāsı var

2. **ġam:**-*uñ, -la*
Gazel 86
Mısra: **3**
Dert, keder. II Sevgilinin aşk derdi.

Kūyuñda ġamuñla giçinürler nice yıldur
ʿUşşāḳa dinilse yiridür ehl-i velāyet

3. **ġam:**-*ı, -y, -la*
Gazel 60
Mısra: **3**
Keder, tasa, kaygı, dert.

Mümtezicken lebüñ ġamıyla gönül
İmtizāc itmemişdi ḫākile āb

4. **ġam:**-*ı, -(n)dan*
Gazel 18
Mısra: **3**
Aşkın neden olduğu keder, üzüntü.

Ġamından eylemem efġān u sögse ġam çekmem
Birisi maḥż-ı vefādur birisi ʿayn-ı ṣafā

5. **ġam:**-*dan*
Gazel 850
Mısra: **3**
Acı, dert, keder, üzüntü.

Gelelden ʿāleme bir laḥẓa ġamdan olmadum ḫālī
Ġamı gūyā benümçün ḫalḳ idüpdür Ḥaḳḳ beni ġamçün

6. **ġam:**-*ı*
Gazel 882
Mısra: **5**
Keder, sıkıntı. II Sevgilinin neden olduğu sıkıntı, tasa, keder.

Aġyārı ġamı laʿli eñ soñra helāk eyler
Sen yārile sāġar çek aġyārı ḳo cān çeksün

ġam çek-:

1. **ġam çek:**
Gazel 7
Mısra: **9**
Tasalanmak, üzülmek.

Teġāfül ḳılduġından ol perīnüñ çekme ġam Rūḥī
Saña tenhā degül ancaḳ ider dünyāya istiġnā

2. **ġam çek-:**-*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **221**
Kelime Tipi: **Deyim**
Üzülmek, kaygılanmak, tasalanmak.

ʿĀlemde ki kāmil çeke ġam ẕevḳ ide cāhil
Yerden göge dek yūf baña ger dimeyem yūf

ġam degül:

1. **ġam degül:**
Gazel 508
Mısra: **5**
Ne çıkar, zararı yok, aldırma!.

Gird-bād-āsā belā deştinde yelsek ġam degül
Gerçi ser-gerdānuz ammā ʿaşḳ ser-gerdānıyuz

ġam mürdesi:

1. **ġam mürdesi:**-*n*
Kaside 27
Mısra: **56**
Acı ve kederden dolayı yaşamaz olan, ölen kimse.

Ṭabʿına cān-baḫşluḳda reşk ider āb-ı ḥayāt
Kim Mesīhā-veş sözi ġam mürdesin iḥyā ider

ġam yeme-:

1. **ġam yeme:**
Gazel 1102
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tasa etmemek, kaygılanmamak, üzülmemek.

Şām-ı firḳatda seni öldürse miḥnet ġam yeme
Ey göñül çün bilmedüñ rūz-ı viṣāluñ ḳadrini

ġam ye-:

1. **ġam ye-:**-*r, -sin*
Gazel 863
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dertlenmek, kederlenmek, tasalanmak.

Ġam u miḥnet cihānı ṭutdı diyü iñler aġlarsın
Elüñde gül gibi cām-ı muṣaffā var ne ġam yersin

2. **ġam yime-:**-*me*
Gazel 212
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tasalanmak, kaygılanmak.

Geçmez yanında sözlerimüz diyü ġam yime
Ey Rūḥi-i belā-zede ṣabr eyle hep geçer

3. **ġam yime-:**-*me*
Gazel 93
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Üzülmek, dertlenmek.

Çoḳ taẕallum ḳılduġından ġam yime ʿāṣıḳlaruñ
Görmez inṣāf idelüm anlar da senden az güc

ġamām:

1. **ġamām:**
Kaside 6
Mısra: **22**
Bulut.

Zemīni ṭutsa eger irmeye ʿaṭāsına kān
Yeterse başı göge yetmeye kefine ġamām

ġam-dīde:

1. **ġam-dīde:**
Gazel 217
Mısra: **6**
Gam görmüş, kederli.

Dolsa ḫūnābe-i ḥasretle gözüñ mālāmāl
Aġlama ey dil-i ġam-dīde bu da bir demdür

ġam-endūz:

1. **ġam-endūz:**
Müseddes 2
Mısra: **2**
Gam biriktiren.

Nev-bahār oldı ṣafā eyleyicek rūz oldı
Bāġ-ı nüzhet-geh-i ʿuṣṣāḳa ġam-endūz oldı

ġamgīn:

1. **ġamgīn:**
Gazel 16
Mısra: **7**
Gamlı, hüzünlü.

ʿİtāba başladı ġamgīn görince ben zārı
Dil-i belā-zedeye virdi çün ʿitāb ṣafā

2. **ġamgīn:**
Gazel 885

Mısra: **2**
Gamlı, kederli, dertli

Nice bir ḳatlüme hicrānuñı taʿyīn idesin
Ġayrı şād itmekle maḥżā beni ġamgīn idesin

ġam-gīn ol-:

1. **ġam-gīn ol-:**-*an, -lar*
Tarih 13
Mısra: **6**
Üzülmek, kederlenmek.

Ṣafā-baḫş oldı ḫāṣ ü ʿāma teşrīf-i ḳudūmıyla
Cefā-yı dehrden ġam-gīn olanlar şād-kām oldı

2. **ġamgīn ol-:**-*ıcaḳ*
Gazel 441
Mısra: **9**
Tasalanmak, üzülmek.

Ġamgīn olıcaḳ ẕikr-i leb-i yārı müdām it
Kim defʿ-i ġam-ı ʿaşḳa dilā mül gibi olmaz

ġam-güsār:

1. **ġam-güsār:**
Gazel 21
Mısra: **2**
Dert ortağı, gam ve kederi def eden.

Eylesem vaṣluñ temennā baḫt yār olmaz baña
İḫtiyār itsem ġamuñ dil ġam-güsār olmaz baña

2. **ġam-güsār:**-*um*
Müsemmen 1
Mısra: **21**
Candan arkadaş, sırdaş, dert ortağı.

Dilümde biñ ġamum var ah kim bir ġam-güsārum yoḳ
Beni diñler bu yād illerde bir ḥāl ehli yārum yoḳ

ġam-güsār ol-:

1. **ġam-güsār ol-:**-*ur, -dı*
Terkib-bend 4
Mısra: **20**
(Bir kimsenin) Gamını ve kederini gidermek, ona teselli vermek.

Aġladuḳca dest-i şefḳatle silerdi yaşumı
Ġam-güsār olurdı ġam-nāk olduġum demlerde baña

ġam-ḫāne:

1. **ġam-ḫāne:**
Gazel 220
Mısra: **4**
Üzüntü evi.

Çekenler meclis-i mey ḳaydını āsūde dillerdür
Belā-keş ʿāṣıḳa göz yaşı mey ġam-ḫāne meclisdür

2. **ġam-ḫāne:**-*müz, -den*
Gazel 242
Mısra: **9**
Keder evi. II Dertli gönül.

Gelürler muttaṣıl ġam-ḫānemüzden eksik olmazlar
Ġam u derd u belā vü miḥnetüñ yārān-ı ṣādıḳdur

3. **ġam-ḫāne:**-*dür*
Gazel 514
Mısra: **5**
Gam, keder evi. II Dünya.

ʿAceb gördüm bu dehr-i dūnı bir ġam-ḫānedür gūyā
Gelen elbetde bir ġam ḫāṣıl eyler şādmān gitmez

4. **ġam-ḫāne:**-*de*
Terkib-bend 8
Mısra: **60**
Gam, keder evi. II Gönül.

Elden ḳomasun gül gibi cām-ı meyi bir dem
Her kim ki bu ġam-ḫānede dil-şād olayın dir

ġam-hāne-i firḳat:

1. **ġam-ḫāne-i firḳat:**-*de*
Terci-bend 2
Mısra: **41**
Ayrılık acısıyla dolu gam yuvası.

Ṣubha dek dün gice ġam-ḫāne-i firḳatde idüm
Miḥnet ü derd ü ġam-ı yār ile ṣoḥbetde idüm

ġam-ḫāne-i ʿirāḳ:

1. **ġam-ḫāne-i ʿirāḳ:**-*uñ*
Tarih 24
Mısra: **8**
Gam yuvasına dönüşmüş Irak.

Bir Ḫıḍr-vaḳt geldi kim oldı maḳdeminden
Ġam-ḫāne-i ʿIrāḳuñ her künci bir ṣafā-gāh

ġam-hāne-i ʾuşşāḳ:

1. **ġam-ḫāne-i ʾuşşāḳ:**-*a*
Gazel 801
Mısra: **11**
Âşıkların gam yuvası. || Dünya.

Ġam-ḫāne-i ʾuşşāḳa żiyā-baḫş olan oldur
Māh-ı ruḫuñı şemʿ-i şeb-ārāya degişmem

ġam-hʸār:

1. **ġam-ḫʸār:**
Gazel 914
Mısra: **6**
Dert ortağı.

Dimese çekme ġam-ı ʿaşḳı bize yār giçen
Ġamımuz arturıcı olmasa ġam-ḫʸār olsa

ġam-ı aʿdā:

1. **ġam-ı aʿdā:**
Gazel 284
Mısra: **10**
Düşmanlardan gelen gam ve keder.

Cevr-i dildāra taḥammül olınur bī-iḫtiyār
Rūḥiyā erbāb-ı ʿaşḳa yā ġam-ı aʿdā nedür

ġam-ı ʿālem:

1. **ġam-ı ʿālem:**
Gazel 786
Mısra: **3**

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Dünyanın kederi. || *Dünyalık sıkıntılar.*

Ġam-ı ʿālem bizi terk eylemez ey sāḳi-i ʿaşḳ
Eyle bir luṭf ki defʿ-i ġam-ı ʿālem idelüm

ġam-ı ʿālem:

1. **ġam-ı ʿālem:**-*le*
Gazel 210
Mısra: **1**
Dünya gamı.

Ey ġam-ı ʿālemle aḥvālüm ṣoranlar ġam nedür
Şimdi bir ʿālemdeyem kim bilmezem ʿālem nedür

ġam-ı ʿaşḳ-ı fulān:

1. **ġam-ı ʿaşḳ-ı fulān:**-*dur*
Tahmis 3
Mısra: **15**
Falanca kimsenin aşk acısı.

Ṭutalum eger dimişler ġam-ı ʿaşḳ-ı fulāndur bu
Beni māyil görince kendüye ol ġamze-i bed-ḫū

ġam-ı ʿaşḳ:

1. **ġam-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 787
Mısra: **3**
Aşk acısı.

Ġam-ı ʿaşḳı beni pīr itdügine ol elif-ḳaddüñ
İki bükdüm reh-i ʿaşḳında ḳaddüm aña dāl itdüm

2. **ġam-ı ʿaşḳ:**-*ı, -n, -da*
Gazel 731
Mısra: **11**
Aşkın tasası.

Ġam-ı ʿaşḳında iken fikrine düşdüñ ġayruñ
Bir iken ey dil-i şeydā iki oldı müşkil

3. **ġam-ı ʿaşḳ:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 115
Mısra: **14**
Aşkın kederi.

Rūḥiyā bir pīr olası nev-cevān sevdi göñül
Kim ġam-ı ʿaşḳından olmış şeyḫ u şāb surḫ

4. **ġam-ı ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 988
Mısra: **1**
Aşk acısı. || *Sevgilinin aşkından dolayı çekilen sıkıntı.*

Ġam-ı ʿaşḳuñ gelüp dilden güẕār itdi emīrāne
Virüp cān mülkine gitdi ḳarār itdi emīrāne

5. **ġam-ı ʿaşḳ:**-*uñ, -la*
Gazel 170
Mısra: **9**
Aşkın tasası, gamı.

Ġam-ı ʿaşḳuñla ḫayrān olduġumdan kim görenler dir
Ne geldi başına bīçāre kim bunca melāluñ var

ġam-ı bī-nihāyet:

1. **ġam-ı bī-nihāyet:**-*i*
Terkib-bend 9
Mısra: **63**
Sonu gelmez acılar.

Ṣığmaz bu muḫtaṣarda ġam-ı bī-nihāyeti
Bārān-ı pāk-meşrebe yoḳdur riʿāyeti

ġam-ı cānān:

1. **ġam-ı cānān:**
Gazel 317
Mısra: **4**
Sevgilinin gamı.

Bizi miḫnetde şanma kūşe-i ġurbetde gördüñse
Ġam-ı cānān ile ḫoş-ḥālüz ey ṣūfī ṣafāmuz var

2. **ġam-ı cānān:**-*suz*
Gazel 761
Mısra: **4**
Sevgilinin sebep olduğu gam ve keder.

Zehr-i miḫnet baġrını ḳan itdüginden aġlamaz
Eglenür cānsuz ġam-ı cānānsuz eglenmez göñül

ġam-ı cānāne:

1. **ġam-ı cānāne:**-*y, -e*
Terkib-bend 8
Mısra: **58**
Sevgilinin neden olduğu gam ve keder.

Vaṣl istemeyüp hicr ile ḫoş geçdügi bu kim
Miskīn ġam-ı cānāneye muʿtād olayın dir

ġam-ı cübbe vü destār:

1. **ġam-ı cübbe vü destār:**-*da, -y, -ın*
Terci-bend 2
Mısra: **13**
Cüppe ve sarık kaygısı.

Beni şanmañ ki ġam-ı cübbe vü destārdayın
Nām ḳaydın çekerin yā elem-i ʿārdayın

ġam-ı dehr:

1. **ġam-ı dehr:**
Kaside 40
Mısra: **50**
Dünya gamı.

Ġayrılar gibi degül zār-ı Muḥammed Çelebi
Ġam-ı dehr eyleyemez anı perīşān eyüdür

2. **ġam-ı dehr:**-*den*
Kaside 31
Mısra: **82**
Dünyanın kahrı, feleğin acıları.

Ümīdüm budur ṭabʿumı açа luṭfuñ
Nice bir ġam-ı dehrden olam epsem

3. **ġam-ı dehr:**-*e*
Tahmis 5
Mısra: **23**
Dünya dertleri.

Rūḥī ʿaceb mi olsa ġam-ı dehre mübtelā
Erbāb-ı faẓl ḫāk-ı meẕelletde Ḥükmiyā

ġam-ı derd-i yār:

1. **ġam-ı derd-i yār:**-*a*
Gazel 192

Mısra: **7**
Sevgilinin derdinin kederi.

Hîç taṣavvur eylemeñ ey ġam-ı derd-i yāra kim
Cān-ı gürīz başına bir gicelük ḳonaġdur

ġam-ı devrān:

1. **ġam-ı devrān:**-*dan*
Gazel 323
Mısra: **3**
Feleğin gamı, kederi.

Ṣafāmuz var ġam-ı devrāndan aṣlā bākımuz yoḳdur
Biḥamdillah ṣarāb-ı rūḥ-perver dāfiʿ-i ġamdur

2. **ġam-ı devrān:**-*ı*
Gazel 279
Mısra: **7**
Feleğin kederi, tasası.

Ġam-ı devrānı yeter çekdiler erbāb-ı vefā
Sāḳiyā devre getür sāġarı ʿişret demidür

3. **ġam-ı devrān:**-*ı*
Gazel 1091
Mısra: **6**
Zamanın sıkıntısı, feleğin tasası.

Yasaġ oldı mey-i nāba nolur aḥvālımuz Yārab
Ġam-ı devrānı defʿ itmez ṣarāb-ı nābdan ġayrı

ġam-ı dilber:

1. **ġam-ı dilber:**
Gazel 273
Mısra: **10**
Sevgilinin gamı.

Ḫāne-i dilden çıḳar endīşe-i aġyārı hep
Rūḥiyā maḳṣūd enīs ise ġam-ı dilber yiter

ġam-ı dinār:

1. **ġam-ı dinār:**-*ı*
Gazel 723
Mısra: **1**
Para kaygısı.

Ey dil yeter çeküp ġam-ı dinārı derhem ol
Baş egme çarḫ-ı dūna ser-efrāz-ı ʿālem ol

ġam-ı dünyā:

1. **ġam-ı dünyā:**
Gazel 237
Mısra: **3**
Dünya gamı, kederi.

Ġam-ı dünyā riyāżet-ḫāneye girmekle defʿ olmaz
Bu ġam defʿine ṣūfī bāde-i gül-fām lāzımdur

2. **ġam-ı dünyā:**-*y, -ı*
Gazel 716
Mısra: **1**
Dünya tasası. || *Dünyalık işlerin kaygısı, sıkıntısı.*

Ġam-ı dünyāyı göñülden çıḳarup āzād ol
İḫtiyār eyle göñül faḳr u fenāyı ṣād ol

ġam-ı dünyā vü ʿuḳbā:

1. **ġam-ı dünyā vü ʿuḳbā:**-*dan*
Gazel 625
Mısra: **11**
Dünya ve ahiret tasası.

Ġam-ı dünyā vü ʿuḳbādan Cem-i vaḳt olsa ḳurtulmaz
Meded keyfiyyetin başdan çıḳarma bāde-i nābuñ

2. **ġam-ı dünyā vü ʿuḳbā:**-*y, -ı*
Gazel 1040
Mısra: **10**
Dünya ve ahiret gamı, sıkıntısı.

Bahār oldı güzellendi hevālar vaḳt-i ʿişretdür
Şarāb iç zāhidā añma ġam-ı dünyā vü ʿuḳbāyı

ġam-ı dünyā-yı denī:

1. **ġam-ı dünyā-yı denī:**
Gazel 1030
Mısra: **7**
Alçak dünyanın derdi.

Ġam-ı dünyā-yı denī baġrımuzı ḫūn eyler
Nice terk eyleyelüm cām-ı mey-i gülgūnı

ġam-ı endūh:

1. **ġam-ı endūh:**-*ile*
Gazel 695
Mısra: **12**
Gam ve keder.

Ey göñül ṣām-ı ġarībān diyü geldüñ Ṣāma
Giçdi ammā ġam-ı endūhile ṣubḥ u ṣāmuñ

ġam-ı ferdā:

1. **ġam-ı ferdā:**-*y, -ı*
Gazel 324
Mısra: **9**
Yarının veya geleceğin kaygısı.

Ġam-ı ferdāyı ḳoy ṣūfī ḳadeh ṣun çün degül maʿlūm
Kimin Ḥaḳ lāyıḳ-ı duzeḫ kimin ehl-i cinān eyler

ġam-ı fīrāḳ:

1. **ġam-ı firāḳ:**-*ile*
Gazel 666
Mısra: **5**
(Sevgiliden) Ayrılık acısı.

Ġam-ı firāḳile ey ḥālimüz ṣoran aḥbāb
Bizi bu ḥāle ṣalan ṣūḫ-ı ṣīve-kārı görüñ

ġam-ı firḳat:

1. **ġam-ı firḳāt:**
Gazel 703
Mısra: **5**
Ayrılık acısı.

Gitdi vuṣlat demleri geldi ġam-ı firḳāt dime
Çün ḫayāl oldı giçen demler olur ġam hem ḫayāl

2. **ġam-ı firḳat:**-*e*
Gazel 433
Mısra: **5**
Ayrılığın hüznü.

Geh ġam-ı firḳate geh genc-i viṣāle irerüz

Gāh ġam-nāk oluruz anuñ içün gāh şenüz

ġam-ı ḫatt-ı ruḫ:

1. **ġam-ı ḫatt-ı ruḫ:**-*uñ, -la*
Gazel 52
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Yanağındaki ayva tüylerinin gamı.

Ġam-ı ḫatt-ı ruḫuñla ölse ey ḫaddi semen Rūḥī
Mezārı üstine yeşil çemen yerin ṭuta ḫārā

ġam-ı ḥazān:

1. **ġam-ı ḥazān:**-*ile*
Gazel 351
Mısra: **9**
Sonbaharın hüznü.

Ġam-ı ḥazānile pejmürde iken ey Rūḥī
Ḥayāt virdi yine ehl-i ẕevḳe būy-ı bahār

ġam-ı hicr:

1. **ġam-ı hicr:**
Gazel 715
Mısra: **6**
Ayrılık acısı.

Cāna endīşe-i vaṣlı yeter ol māhuñ enīs
Ey ġam-ı hicr yüri sen dil-i gümrāh ile ol

2. **ġam-ı hicr:**-*i, -n, -e*
Gazel 541
Mısra: **1**
Ayrılığın kederi.

Cān u dili ṣaldı ġam-ı hicrine o meh-veş
Üftādelerüñ eyledi āḫır yirin āteş

3. **ġam-ı hicr:**-*i, -y, -le*
Gazel 795
Mısra: **4**
(Sevgiliden) Ayrılık acısı.

Taʿaccüb eylemeñ ḫandānluġum ey ehl-i meclis kim
Ġam-ı hicriyle nālān olduġum sulṭānumı gördüm

ġam-ı hicrān:

1. **ġam-ı hicrān:**-*a*
Gazel 21
Mısra: **5**
Ayrılık acısı.

Ṣabra ṭāḳat yoḳ ġam-ı hicrāna bilmem neyleyem
Aġlasam ʿuṣṣāk içinde iʿtibār olmaz baña

2. **ġam-ı hicrān:**-*a*
Gazel 796
Mısra: **4**
(Sevgiliden) Ayrılığın hüznü.

Ṣafā-yı ẕevḳ-i dīdāruñla ẕevḳum olduġın bildüñ
Ġam-ı hicrāna uġratduñ beni nāgāh sulṭānum

3. **ġam-ı hicrān:**-*ile*
Gazel 979
Mısra: **12**
(Sevgiliden) Ayrılık derdi.

Bir senüñ gibi ser-efrāzuñ esīri olavuz
ʿÖmrimüz inṣāf mı giçmek ġam-ı hicrānile

ġam-ı hicrān-ı cānān:

1. **ġam-ı hicrān-ı cānān:**
Gazel 268
Mısra: **1**
Sevgiliden ayrılığın hüznü.

Ġam-ı hicrān-ı cānān bāʿiṣ-i derd-i derūnumdur
Viṣālın hicre tebdīl eyleyen hep baḫt-ı dūnumdur

ġam-ı imrūz:

1. **ġam-ı imrūz:**
Gazel 525
Mısra: **12**
Bugünün gamı.

ʿİşretde taḳāżā-yı zamāna göre rindān
Zühhādda endīşe-i ferdā ġam-ı imrūz

ġam-ı ḳadd:

1. **ġam-ı ḳadd:**-*üñ, -le*
Gazel 1093
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Boyunun hüznü, kederi.

Ġam-ı ḳaddüñle bugün çıḳdı fiġānum felege
Oldı bir ġulġule gūyā ki ḳıyāmet ḳopdı

ġam-ı laʿl:

1. **ġam-ı laʿl:**-*i*
Gazel 323
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Lal taşına benzeyen dudaklarının kederi.

Ġınā küncine tenhālıḳdan ey Rūḥī ne ġam yirsin
O şūḫuñ çün ġam-ı laʿli saña bir ḫūb hemdemdür

ġam-ı laʿl-ı nigār:

1. **ġam-ı laʿl-ı nigār:**
Gazel 198
Mısra: **4**
Sevgilinin lal gibi kırmızı dudaklarının kederi.

Bāde teklīfin ḳo ey sāḳī bu ibrāmı gider
Kim olanca ʿaḳlımuz aldı ġam-ı laʿl-ı nigār

ġam-ı laʿl-ı ṣafā-baḫş:

1. **ġam-ı laʿl-ı ṣafā-baḫşuñla:**-*uñ, -la*
Gazel 269
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Neşe ve huzur veren la'l dudaklarının gamı.

Ḫaṭ-ı sebzüñ ki rūḥ-efzā-yı cism-i nātüvānumdur
Ġam-ı laʿl-ı ṣafā-baḫşuñla çıḳmış ḳılca cānumdur

ġam-ı laʿl:

1. **ġam-ı laʿl:**-*i, -n*
Gazel 46
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Lal dudaklarının gamı.

Bādeden kesb-i ṣafā ise ġaraż ey Rūḥī
Ġam-ı laʿlin çekelüm olmaz anuñ gibi ṣafā

2. **ġam-ı laʿl:**-*ı, -y, -la*
Müseddes 1
Mısra: **39**

(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudaklarının gamı.

Ġam-ı laʿlıyla ol ʿİsī-demüñ kim cān-ı ʿālemdür
Hemīşe içdügüm ḫūn-ı cigerdür yidügüm ġamdur

3. **ġam-ı laʿl:**-*uñ, -la*
Gazel 243
Mısra: **5**
(Sevgilinin) dudaklarının verdiği keder, acı.

Ġam-ı laʿluñla ḳapuñda var iken çākerlük
Kim ider cām-ı Cemüñ ḫātırasın Cem de nedür

ġam-ı leylā:

1. **ġam-ı leylā:**-*y, -a*
Gazel 540
Mısra: **5**
Leyla'nın gamı.

Ƶevḳ içün Mecnūn ġam-ı Leylāya ṣatmış kendüyi
Derdile cān virmiş āḫır ġamdan āzād olmamış

ġam-ı leyli:

1. **ġam-ı leyli:**
Gazel 903
Mısra: **9**
Leyla'nın gamı.

Ġam-ı Leyli ile vird olmış idi bu beyt Ḳaysa
Oḳūyup fiġān ideridi kimi görse ol suḫan-gū

ġam-ı luʿlu:

1. **ġam-ı luʿlu:**-*ñ, -la*
Gazel 100
Mısra: **1**
(Sevgilinin) İnci gibi güzel dişlerinin gamı.

Ġam-ı luʿluñla dil itdi imtizāc
Bādeye çekmez dil-i zār iḫtiyāc

ġam-ı ruhsār:

1. **ġam-ı ruḫsār:**-*ı*
Gazel 821
Mısra: **6**
(Sevgilinin) yanağının gamı.

Ḫavf-ı duzeḫden emīn itdi beni fırḳat-ı yār
Ġam-ı ruḫsārı ile āteş olupdur vaṭanum

2. **ġam-ı ruḫsār:**-*uñ, -a*
Gazel 1000
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Güzel yüzünün gamı.

Dil ġam-ı ruḫsāruña düşdükce ṭurmaz eyler āh
Dūr olur peydā düşince āteş üzre berk-gāh

ġam-ı sipihr:

1. **ġam-ı sipihr:**-*den*
Gazel 997
Mısra: **9**
Feleğin kederi. || (Birinin) Kötü talihinden duyduğu acı.

ʿĀşıḳ ġam-ı sipihrden itmezdi cān ḫalāṣ
Eglenmeyeydi cām-ı Cem-i dil-küşā ile

ġam-ı tedrīs:

1. **ġam-ı tedrīs:**-*den*
Gazel 156
Mısra: **3**
Ders verme tasası.

ʿAşḳ dānişmendi fārigḍur ġam-ı tedrīsden
Ṭālib-i vaḥdet ḳaçan meşġūl-ı ʿamr u zeyd olur

ġam-ı vaḳıʿa-i ḳatl-i ḥüseyn:

1. **ġam-ı vaḳıʿa-i ḳatl-i ḥüseyn:**
Gazel 909
Mısra: **5**
Hz. Hüseyin'in öldürülmesinin verdiği keder.

Beñzemez ġayra ġam-ı vaḳıʿa-i ḳatl-i Ḥüseyn
Nār-ı ḥasretle göñüller yaḳıcı ġamdur bu

ġam-ı yār:

1. **ġam-ı yār:**-*ı*
Gazel 690
Mısra: **3**

Sevgilinin (sebep olduğu) keder ve hüzün.

Daḫi çekmekde misin künc-i miḥnetde ġam-ı yārı
Kimüñle eglenürsin ey dil-i şeydā nedür ḫāluñ

ġam-ı zülf-i perīşān:

1. **ġam-ı zülf-i perīşān:**-*ı, -y, -la*
Gazel 255
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Dağınık saçlarının kederi.

Cān ġam-ı zülf-i perīşānıyla ol Leylī-veşüñ
Dāḫil-i cemʿiyyet-i ehl-i cünūn olmaḳdadur

ġam-ı zülf:

1. **ġam-ı zülf:**-*üñ, -le*
Gazel 546
Mısra: **5**
Zülfün gamı.

Ġam-ı zülfüñle olmış pāy-bend-i küşe-i miḥnet
Hemān bir muma dönmiş ża ʿfdan miskīn helāk olmış

2. **ġam-ı zülf:**-*üñ, -le*
Gazel 736
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Saçının gamı.

Mūya döndüm ġam-ı zülfüñle disem
Gelür ol şūḫ-ı cefā-cūya ḫayāl

gamīn:

1. **ġamīn:**
Tarih 23
Mısra: **22**
Kederli, gamlı.

Seni seyr eyleyen ṣafālar ider
Olsa Rūḥī gibi ne deñlü ġamīn

2. **ġamīn:**
Kaside 35
Mısra: **24**
Kaygılı, tasalı.

Biz ki Ḫallāk-ı kelāmuz nāmımuz baḳī ḳalur

Cismimüz ḫāk olduġından oluruz şanmañ ġamīn

ġamına düş-:

1. **ġamına düş-:**-*er*
Rübai 18
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Derdine düşmek, biri veya bir şey için tasalanmak.

Dil gerçi düşer cihānda ʿişret ġamına
Düşdükce düşer derd ü belā ʿālemine

ġam-küsār:

1. **ġam-küsār:**
Gazel 200
Mısra: **10**
Gamı gideren, teselli veren.

Revā mı sitemle geçe ʿömrimüz
Ne bir yār-ı ṣādıḳ ne bir ġam-küsār

ġammāz:

1. **ġammāz:**-*lar*
Gazel 876
Mısra: **5**
Söz taşıyan, laf yetiştiren, fitleyen (kimse), kovucu.

Bir bölük ġammāzlar içre beni taḥḳīr idüp
Ḫançerümden ḳaçdı dirmişsin ḳaçan ẓālim ḳaçan

ġam-nāk:

1. **ġam-nāk:**
Gazel 379
Mısra: **1**
Gamlı, kederli.

Kimi ġam-nāk bu ḫalḳuñ kimi ʿayyāş nedür
Kiminüñ bālişi atlas kiminün ṭaş nedür

2. **ġam-nāk:**
Gazel 895
Mısra: **8**
Gamlı, kederli, hüzünlü.

Mest olayum mey-i gül-fāmile her dem
Ġam-nāk olayum ben tek o gül-çehre şen olsun

ġam-nāk ol-:

1. **ġam-nāk ol-:**-*duġ, -um*
Terkib-bend 4
Mısra: **20**
Üzülmek, kederlenmek.

Aġladuḳca dest-i şefḳatle silerdi yaşumı
Ġam-güsār olurdı ġam-nāk olduġum demlerde baña

ġamz eyle-:

1. **ġamz eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 590
Mısra: **9**
Gammazlık etmek.

Ol şeh-i ḫüsne seni ġamz eyleyüp geçdükleri
Şād ol ey Rūḥī ki çıḳdı cümle ḫaḳḳuñda ḫilāf

ġamz it-:

1. **ġamz id-:**-*en*
Gazel 304
Mısra: **4**
İşaret etmek. || *Gammazlık etmek.*

Nergis-i şehlāsıdur ʿuşşāḳı gerçi öldüren
Ġamz iden ammā arada ġamze-i ġammāzıdur

ġamze:

1. **ġamze:**-*s, -i, -n, -den*
Gazel 255
Mısra: **3**
Dilberlerin gözleri ucunda görülen harekât-ı dil-firîb, nazlı nazlı göz kapama, kirpik süzme.

Ġamzesinden zaḫm-nāk olmaḳla ḫūn oldı ciger
Dīde dilden dil cigerden ġarḳ-ı ḫūn olmaḳdadur

2. **ġamze:**-*s, -i*
Gazel 225
Mısra: **5**
(*Sevgilinin*) *Süzerek göz ucu ile yan bakışı.*

Yāruñ ol ġamzesi maḥrūm ola kevserden kim
Devr-i laʿluñda senüñ meyl-i mey-i nāb eyler

3. **ġamze:**-*ler, -üñ*
Gazel 536
Mısra: **7**
Göz kırpma, gözle işaret yapma; süzgün bakış, naz ve işve ile göz süzerek bakma.

Beñzer ḳaşuñla ġamzelerüñ iki ḫançere
Kim dest-i şunʿ ḳabżaların ḳılmış ābnūs

4. **ġamze:**-*ñ*
Gazel 129
Mısra: **10**
Dilberlerin gözleri ucunda görülen harekât-ı dil-fîrîb, nazlı nazlı göz kapama, kirpik süzme. // *Sevgilinin öldürücü yan bakışı.*

Tīġ-ı ġamzeñle beni ḳatʿ it meded luṭf eyle kim
Ġamzeñ ey dilber kimi ḳatl eylese olur şehīd

ġam-zede:

1. **ġam-zede:**-*n, -üñ*
Gazel 159
Mısra: **13**
Gama, kedere uğramış.

Güni hicrüñle geçen ġam-zedenüñ rūz-ı suʾāl
Aġarup nāmesi maḥv olsa günāhı yaraşur

2. **ġam-zede:**-*sin*
Gazel 1042
Mısra: **7**
Gamlı, kederli.

Sen daḫi bencileyin ġam-zedesin ey bülbül
Ḫāra meyl idici gül-berk-i terüñ var gibi

ġam-zede-i ḫazān:

1. **ġam-zede-i ḫazān:**
Gazel 25
Mısra: **6**
Sonbaharın kederine tutulmuş kimse.

Eyle o ʿandelībden ḫāl-i dili ḳıyās kim
Ṣoḥbet-i gülden ayrılup ġam-zede-i ḫazān ola

ġam-zede-i şām-ı belā:

1. **ġam-zede-i şām-ı belā:**
Kaside 10
Mısra: **3**
Ayrılık akşamıyla kederlenmiş kimse.

Müjde ey ġam-zede-i şām-ı belā kim oldı
Āsumān-ı hünerün mihr-i cihān-tābı bedīd

ġamze-i bed-hū:

1. **ġamze-i bed-ḫū:**
Tahmis 3
Mısra: **16**
(Sevgilinin) Kötü huylu, zalim yan bakışları.

Ṭutalum eger dimişler ġam-ı ʿaşḳ-ı fulāndur bu
Beni māyil görince kendüye ol ġamze-i bed-ḫū

ġamze-i bed-hūy:

1. **ġamze-i bed-ḫūy:**-*ı, -n,-dan*
Gazel 887
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Kötü huylu gamzesi.

Bu ḫaṭālar ki çıḳar ḫançer-i dil-cūyından
Biz anı hep görürüz ġamze-i bed-ḫūyından

ġamze-i cellād:

1. **ġamze-i cellādın:**-*ı, -n, -uñ*
Gazel 450
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Cana kıyan yan bakışları.

Çeşm-i giryānum ʿaceb mi olsa eşk-rīz
Ġamze-i cellādınuñ gitmez elinden tīġ-i tīz

ġamze-i dil-dūz:

1. **ġamze-i dil-dūz:**-*a*
Gazel 326
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Kalbi delen yan bakışı.

Ḳavs-i ḳader o kūşe-i ebrūya baş eger
Tīr-i ḳażā o ġamze-i dil-dūza reşk ider

ġamze-i fettān:

1. **ġamze-i fettān:**-*ı*
Gazel 818
Mısra: **8**
Fitneci yan bakış || Sevgilinin bakışları.

Kimi tīġından kimisi ḫançerinden aġladı
Ben birez ol ġamze-i fettānı añdum aġladum

2. **ġamze-i fettān:**-*ı*
Gazel 915
Mısra: **12**
(Sevgilinin) fitne çıkaran yan bakışları.

Nice cān ḳurtarur ādem ki olup mest-i müdām
Ala her dem ḳılıcın ġamze-i fettānı ele

ġamze-i fettān:

1. **ġamze-i fettān:**-*uñ, -am*
Gazel 223
Mısra: **8**
Cezbedici/süzen bakış (aşığın gönlünü allak bullak eden bakış bağlamında).

Yeter bu deñlü teġāfül esirge ben ḳuluñı
Helāk-ı ġamze-i fettānuñam nice demdür

ġamze-i ġammāz:

1. **ġamze-i ġammāz:**
Gazel 93
Mısra: **1**
Fitneci yan bakış.

Neylesün cān idicek ol ġamze-i ġammāz güc
Murġ-ı nev-perdāza defʿ-i pençe-i şehbāz güc

2. **ġamze-i ġammāz:**-*a*
Gazel 885
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Fitne çıkaran yan bakışı.

Nice bir ġamze-i ġammāza virüp ruḫṣat-ı nāz
Ġāret-i memleket-i ʿaḳl u dil u dīn idesin

ġamze-i ḫāṭır-şiken:

1. **ġamze-i ḫāṭır-şiken:**-*üñ*
Gazel 348
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Gönlü inciten yan bakışları.

Biri birine girüp ḳan bıçaḳ oldı ʿālem
Hep bu ol ġamze-i ḫāṭır-şikenüñ şūrıdur

ġamze-i ḫūn-ḫʷār:

1. **ġamze-i ḫūn-ḫʷār:**
Gazel 1080
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Kan dökücü, zalim yan bakışları.

Cefādan çekse el ol ġamze-i ḫūn-ḫʷār olmaz mı
Benüm rūḥ-ı revānum mest olan huşyār olmaz mı

ġamze-i hūnī:

1. **ġamze-i ḫūnī:**
Gazel 1058
Mısra: **7**
Kanlı, zalim yan bakış.

Nedür ol ġamze-i ḫūnī nedür ol çeşm-i siyāh
Vāy o dil-ḫastaya kim sen olasın cānānı

ġamze-i hūn-rīz:

1. **ġamze-i ḫūn-rīz:**
Gazel 256
Mısra: **11**
Kan dökücü yan bakış.

Nedür ol ġamze-i ḫūn-rīzile ol nergis-i cādū
Göñüller mülkini yaġmā iden bir iki āfetdür

ġamze-i ḫūn-rīz:

1. **ġamze-i ḫūn-rīz:**-*üñ, -den*
Gazel 638

Mısra: **7**
Kan dökücü yan bakış.

Nice cān ḳurtaralum ġamze-i ḫūn-rīzüñden
Ṣayda olur mı begüm merḥameti ṣayyāduñ

ġamze-i kattāl:

1. **ġamze-i ḳattāl:**
Gazel 360
Mısra: **12**
Öldürücü bakış.

Dirligümden iderin ḳaṭʿ-ı ümīd ey Rūḥī
Her ḳaçan ḫāṭıra ol ġamze-i ḳattāl gelür

ġamze-i pür-sūz:

1. **ġamze-i pür-sūz:**-*ı*
Gazel 1050
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Yakıcı yan bakışı.

Ṭutdı cihānı ġamze-i pür-sūzı gūyiyā
Gülden irişdi bülbüle behcet ḫaberleri

ġamze-i ser-tīz:

1. **ġamze-i ser-tīz:**-*ler, -üñ*
Gazel 648
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Keskin yan bakışları.

Dönmemüz yoḳ ġam-ı ʿaşḳuñla yoluñdan ḳaṭʿā
Başımuz kesse daḥi ġamze-i ser-tīzlerüñ

ġamze-i yār:

1. **ġamze-i yār:**-*dan*
Gazel 127
Mısra: **7**
Sevgilinin yan bakışları.

Ġamze-i yārdan ey dil nice raḥm istersin
Kim görüpdür ki ide ṣayda teraḥḥum ṣayyād

ġamzesi eline tīġ al-:

1. **ġamzeñ eline tīġ al-:***a*
Gazel 104
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Keskin ve öldürücü yan bakış atması.

Nice bir tīġ ala ġamzeñ eline ey kāfir
Nice bir eyleye üftādelere ʿarż-ı silāḥ

ġamze hadengi:

1. **ġamzeñ ḫadengi:**
Gazel 109
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yan bakışının oku.

Ġamzeñ ḫadengi cān-ı ḥazīne ġıdā-yı rūḥ
Peykān-ı ḳātilüñ dile sermāye-i fütūḥ

ġamzesi tīġı:

1. **ġamzesi tīġı:**-*n, -a*
Gazel 642
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Kılıca benzeyen yan bakışı.

İñen de māyil olma ġamzesi tīġına ey Rūḥī
Ṭamaʿ kes ol temennādan gerekse ger saña başuñ

ġanī:

1. **ġanī:**
Gazel 701
Mısra: **7**
Zengin.

Naẓar-ı luṭfuña muḥtāc faḳīr ile ġanī
Kimine ḫāl virürsin kimine māl u menāl

2. **ġanī:**
Gazel 631
Mısra: **5**
Zengin, muhtaç olmayan, sahip olduğu şeyle yetinen.

Ḳılsun ġanī hemīşe seni İzid-i kerīm
Erbāb-ı faḳr u faḳāyaçün var ʿināyetüñ

ġanīmet:

1. **ġanimet:**-*dür*
Kaside 23
Mısra: **49**
Ganimet, kazanç.

Vücūd-ı muḥteremüñ ḥaḳḳ bu kim ġanimetdür
Ḳapuñda var hele ehl-i belāġate ḥürmet

ġarāyib:

1. **ġarāyib:**
Kaside 33
Mısra: **10**
Şaşılacak tuhaf şeyler, işitilmemiş, duyulmamış olaylar.

Kemāl ehli üzre taṣaddurda cāhil ʿAcāyib ġarāyib ġarāyib ʿacāyib

ġaraż:

1. **ġaraż:**
Gazel 210
Mısra: **10**
Gaye, maksat, amaç.

Yıl giçer Rūḥīnüñ itmezsin tefaḥḥuṣ ḥālini
Pādişāhum bu teġāfülden ġaraż bilsem nedür

2. **ġaraż:**-*um*
Gazel 87
Mısra: **6**
Gaye, maksat, istek.

Çün bī-ġarażam cihānda ammā
Senden ġarażum liḳādur ey dost

3. **ġaraż:**
Gazel 46
Mısra: **9**
Arzu, istek. II Maksat.

Bādeden kesb-i ṣafā ise ġaraż ey Rūḥī
Ġam-ı laʿlin çekelüm olmaz anuñ gibi ṣafā

4. **ġaraż:**-*uñ*
Gazel 846
Mısra: **10**
Arzu, istek, amaç, gaye, maksat, niyet.

Bu ʿāṣıḳāne ġazeller yine nedür Rūḥī

Efendüñe ġarażuñ ʿarż-ı ḥāldur bilürin

5. **ġaraż:**
Müsemmen 1
Mısra: **30**
Maksat, amaç, kasıt; arzu, istek.

Senüñ gibi cefākāruñ olam müştāḳ-ı dīdārı
Ġaraż ne böyle mehcūr eylemekden dil-efkārı

6. **ġaraż:**-*ı*
Gazel 194
Mısra: **9**
Hınç, kin.

Rūḥiyā ger ġarażı ġayra degülse yāruñ
İçmeyüp elde yā cām-ı mey-i nābı ne ṭutar

7. **ġaraż:**
Gazel 453
Mısra: **9**
Arzu, istek, maksat.

Ġamuñla göñlimüz iñletmedür ġaraż yoḳsa
Yoluñda bī-ġarażuz pākdur maḥabbetimüz

8. **ġaraż:**-*ı*
Gazel 616
Mısra: **4**
Birine karşı beslenen kötü niyet, gizli düşmanlık, hınç, kin.

İl söziyle beni öldürmege evden çıḳma
Ġarażı a güzelüm şimdi temāşādur elüñ

9. **ġaraż:**
Gazel 453
Mısra: **14**
Birine karşı beslenen kötü niyet, gizli düşmanlık, hınç, kin II Gāye, maksat, istek, arzu.

Kelām-ı ḫūb olıcaḳ kimden olsa ḫūb dirüz
Ġaraż ki ḫulḳile yoḳ Rūḥiyā ʿadāvetimüz

10. **ġaraż:**
Gazel 725
Mısra: **2**
Amaç, arzu, maksat, niyet, düşünce.

Ey ḳalb yeter sākin-i dergāh-ı liyām ol
Maḳbūl-ı Ḥaḳ olmaḳsa ġaraż redd-i ʿavām ol

11. **ġaraz:**
Kaside 8
Mısra: **43**
Maksat; gaye. || *Aslında.*

Ġaraz kim evvel ol ḳaldurdı bayraḳ girdi meydāna
Bozıldı cānibinden ʿaskeri erbāb-ı ḫusrānuñ

ġaraż-ālūd:

1. **ġaraż-ālūd:**
Gazel 439
Mısra: **3**
Belli bir maksadı olan.

Müştāḳ-ı viṣāle kelimātuñ ġaraż-ālūd
ʿUṣṣāḳ-ı dil-fikāra nigāhuñ ġażab-engīz

ġarażı var:

1. **ġarażı var:**
Gazel 294
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birine) Garazı olmak. || *Kinlenip düşman kesilmek.*

Ġayre baḳmaz ele yalın ḳılıc almış dildār
Ġarażı var ise Rūḥī-i ciger-sūzdadur

ġarb:

1. **ġarb:**-*a*
Kaside 34
Mısra: **51**
Batı.

Şarḳdan ta ġarba ḳādirdür nigehbān olmaġa
Şöyle bīdār eylemiş baḫtın Ḫudā-yı lāyenam

ġāret it-:

1. **ġāret id-:**-*er*
Gazel 1110
Mısra: **2**
Yağma etmek, yağmalamak.

Olmışam derdile bir dilberüñ āvārecügi
Dil ü cān ġāret ider nergis-i ʿayyārecügi

ġāret-ger-i īmān:

1. **ġāret-ger-i īmān:**-*um, -ı*
Gazel 795
Mısra: **12**
İman yağmacısı.

Naẓar ḳıldum dü-çeşm-i mestine bī-iḫtiyār oldum
Fiġāna başladum ġāret-ger-i īmānumı gördüm

ġāret-i memleket-i ʿaḳl u dil u dīn it-:

1. **ġāret-i memleket-i ʿaḳl u dil u dīn id-:**-*esin*
Gazel 885
Mısra: **4**
Din, gönül ve akıl ülkesini yağmalamak.

Nice bir ġamze-i ġammāza virüp ruḫṣat-ı nāz
Ġāret-i memleket-i ʿaḳl u dil u dīn idesin

ġāret-i mülk-i elem-i firḳat:

1. **ġāret-i mülk-i elem-i firḳat:**-*a*
Gazel 1092
Mısra: **7**
Ayrılık acısının diyarını yağmalama.

Bulmaduḳ ġāret-i mülk-i elem-i firḳata yol
Bunca kim ṣaldı aḳın çeşmimüz kesdi başları

ġāret-zede-i hicr:

1. **ġāret-zede-i hicr:**-*üñ, -e*
Gazel 279
Mısra: **2**
Ayrılık tarafından yağmalanmış.

İrdi pāyāna cefā mihr ü maḥabbet demidür

Müjde ġāret-zede-i hicrüñe vuṣlat demidür

garīb:

1. **ġarīb:**
Gazel 612
Mısra: **14**
Kimsesiz, zavallı, biçare.

Geldük ümīd-i ʿişretle arż-ı Rūma līk
Ḳalduḳ ġarīb u bī-kes o vālīi görmedük

2. **ġarīb:**-*ler*
Gazel 103
Mısra: **5**
Düşkün, zavallı, biçare || *Âşık.*

Ṭutmaḳ diler ʿinān-ı semendin ġarībler
Yarın olur ġarīb temāşā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

3. **ġarīb:**
Tahmis 3
Mısra: **14**
Garip, zavallı (kişi).

Alup başın nola ṣaḥrā vü kūha düşse ger göñlüm
Bir adı ṣanı nā-peydā ġarīb olmaḳ diler göñlüm

4. **ġarīb:**
Gazel 103
Mısra: **6**
Tuhaf, acayip.

Ṭutmaḳ diler ʿinān-ı semendin ġarībler
Yarın olur ġarīb temāşā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

5. **ġarīb:**-*em*
Gazel 26
Mısra: **11**
Garip, zavallı, biçare.

Ġarībem gerçi ammā feyż-i Yezdānile ḫoş-ḥālem
Ḳomaz bīkesleri Rūḥī Ḫudā-yı dād-ger tenhā

6. **ġarīb:**
Kaside 14
Mısra: **33**
Acayip, garip.

Ġarīb seyre ṣataşdum ki ḥayret aldı beni
Ne yaña baḳdum ise gördüm anda zümre-i hūr

7. **ġarīb:**
Terkib-bend 3
Mısra: **29**
Çaresiz, düşkün, zavallı, bî-çare.

ʿĀciz ü bī-kes ü bīçāre vü tenhā vü ġarīb
Hemdemi derd ü elem hem-nefesi mihnet ü ġam

8. **ġarīb:**
Terkib-bend 5
Mısra: **13**
Acayip, tuhaf.

Ġarīb vāḳiʿadur bu ʿaceb ne ḥāletdür
Şikeste-dillere derd ü ġam u muṣībetdür

ġārib ol-:

1. **ġārib ol-:**-*a*
Kaside 33
Mısra: **62**
Batmak.

Nitekim bu mihr-i münevver felekde
Ola gāh ṭāliʿ ola gāh ġārib

ġarībāne:

1. **ġarībāne:**
Gazel 158
Mısra: **10**
Garip gibi, garip kimselere yakışır şekilde, garipçesine.

Yüzüñ ki medḥ ideyin dost ṣanma biri ben isem
Yoluñda medḥüñi gör ġarībāne kim söyler

ġarīb-i ʿaşḳ:

1. **ġarīb-i ʿaşḳ:**
Gazel 160
Mısra: **9**
Aşk garibi.

Ġarīb-i ʿaşḳam ammā sāye-i luṭfında ḫoş-ḥālem
Beni tenhā ḳomaz bir ẕerre-perver āfitābum var

ġarīb-i diyār-ı maḥabbet:

1. **ġarīb-i diyār-ı maḥabbet:**-*üz*
Gazel 854
Mısra: **11**
Aşk diyarının kimsesizi; aşk diyarında gurbette kalmış kişi. || *Âşık.*

Biz Rūḥiyā ġarīb-i diyār-ı maḥabbetüz
Bir yerdeyüz ki nefret iderler ġarībden

ġarīb-i şehr-i dil-dāde:

1. **ġarīb-i şehr-i dil-dāde:**--*i*
Gazel 293
Mısra: **8**
Şehrin âşıklarının garibi.

Lebüñ cürʿa-i meydür ayaḳ ṭopraġı üftāde
Yüzüñe bir ġarīb-i şehr-i dil-dāde meh-i enver

ġarīk ol-:

1. **ġarīḳ ol-:**-*ma, -y, -a*
Gazel 598
Mısra: **8**
Suya dalmak.

Ölür gider güher-i maḳṣadı getürmez ele
O cān kim olmaya baḥr-ı belā-yı ʿaşḳa ġarīḳ

ġarīk-i baḥr-ı ġam:

1. **ġarīḳ-i baḥr-ı ġam:**-*la*
Gazel 488
Mısra: **16**
Gam denizinde boğulmuş.

Diyār-ı ʿaşḳda çok mācerāmuz geçdi Vāmıḳla
Ezelden ol ġarīḳ-i baḥr-ı ġamla āşināyuz biz

ġarīḳ-i raḥmet ḳıl-:

1. **ġarīḳ-i raḥmet ḳıl-:**
Terkib-bend 7
Mısra: **80**
Rahmete boğmak; çokça merhamet etmek.

Raḥmetüñden ayırma bir anı
Laḥża laḥża ġarīḳ-i raḥmet ḳıl

ġarīm-i sīne-şikāf:

1. **ġarīm-i sīne-şikāf:**
Kaside 9
Mısra: **34**
Bağrı yarılmışların alacaklısı. || Can alıcı kimse.

Ḥarīf-i yekke-süvār u süvār-ı ḫıṭṭa-i Rūm
Ġarīm-i sīne-şikāf u ḥarīf-i ṣaff-ḳattāl

ġarḳ eyle-:

1. **ġarḳ eyle-:**-*di, -ler*
Terkib-bend 3
Mısra: **52**
Batırmak, ... ile doldurmak.

Āh idüp eylediler rūy-ı sipihri mi siyāh
Aġlayup ḳana mı ġarḳ eylediler yoḫsa yeri

ġark ol-:

1. **ġarḳ ol-:**-*mış*
Tarih 22
Mısra: **5**
Boğulmak, batmak.

Dökilmiş nūrdan bilmem tenüñ yā nūra ġarḳ olmış
Ne cāy-ı paksın beñzer ki evc-i ʿadl māhısın

ġarḳ-ı ḫūn it-:

1. **ġarḳ-ı ḫūn it-:**
Terkib-bend 1
Mısra: **52**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kana bulamak, kanla doldurmak.

Muḥibb-i al iseñ ṭut mātem-i şāh-ı şehīdānı
Zemīni ġarḳ-ı ḫūn it çarḫa çek feryād u fiġānı

2. **ġarḳ-ı ḫūn it-:**-*dü, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **23**
Kana bulamak. || Çok adam öldürmek, hunharca davranmak, zulmedip cana kıymak.

Resūluñ ālını şerm itmedüñ mi ġarḳ-ı ḫūn itdüñ
Girüp ḳanına ol maẓlūmuñ ey ġāfil ḫaṭā ḳılduñ

ġarḳ-ı hūn ol-:

1. **ġarḳ-ı ḫūn ol-:**-*maḳ, -da, -dur*
Gazel 255
Mısra: **4**
Kanla dolmak, kana boğulmak.

Ġamzesinden zaḫm-nāk olmaḳla ḫūn oldı ciger
Dīde dilden dil cigerden ġarḳ-ı ḫūn olmaḳdadur

ġarḳ-ı ʿişyān:

1. **ġarḳ-ı ʿişyān:**
Gazel 419
Mısra: **13**
İsyana batmış.

Ġarḳ-ı ʿişyān müsteḥāḳ-ı ʿafv u ġufrān olmayan
Ol ġafūr-ı baḥr-ı bī-pāyānı bilmez ḳandedür

ġarḳ-ı yem-i ġaflet ol-:

1. **ġarḳ-ı yem-i ġaflet ol-:**
Gazel 187
Mısra: **9**
Gaflet denizine dalmak. || Gafil olmak.

Āh kim ġarḳ-ı yem-i ġaflet olup ḫalḳ-ı cihān
Felegüñ ḳurduġı dūlāb nedür bilmezler

ġarrā:

1. **ġarrā:**-*dur*
Gazel 897
Mısra: **8**
Ak, parlak, güzel, gösterişli, nümayişli.

Ḫal u ḫaṭile ruḫ-ı zībāñı görenler dirler
Be ne raʿna be ne zībā be ne ġarrādur bu

ġarrāluġ:

1. **ġarrāluġ:**-*ı, -n*
Gazel 661
Mısra: **3**
Parlaklık, güzellik.

ʿArż ider ġarrāluġın dāyim ıraḳdan baḳdurur
Kūşeler eyler hilāle ġurre-i ebrūlaruñ

ġarrāluḳ:

1. **ġarrāluḳ:**-*da*
Gazel 107
Mısra: **7**
Parlaklık.

Mihr-i ʿālem-tāba ġarrāluḳda ṣāḳī ṭaʿn ider
Neşʾe-i mey olsa başında elinde zer-ḳadeḥ

ġāşiye:

1. **ġāşiye:**
Gazel 985
Mısra: **10**
At eyerinin altına örtülen veya şeritli örtü, haşa.

Tevsen-i tecrīde devrān anı kim eyler süvār
Çarḫ-ı aṭlas götürür anı öñince ġāşiye

gāv:

1. **gāv:**
Gazel 1076
Mısra: **5**
Öküz, sığır.

Şīr-i dilümi ṣalmaġiçün gāv raḳībe
Zencīr-i ser-i ṭurra-i ṭarrārını çözdi

ġavġā:

1. **ġavġā:**-*dur*
Gazel 897
Mısra: **12**
Kavga, dövüş II Herhangi bir amaca erişmek, bir şeyi elde etmek veya bir şeye karşı

koyabilmek için harcanan çaba, verilen mücadele.

Rindler meygedede ehl-i veraʿ mescidde
Hāy u hūy itmede bilmem ki ne ġavġādur bu

2. **ġavġā:**-*nun*
Kaside 7
Mısra: **28**
Gürültü, patırtı; tartışma, dalaşma.

Olup şāyed girifti ḥikmet-i ḫayr ola żımnında
Ola bādi vücūd-ı esʿādı defʿine ġavġānuñ

3. **ġavġā:**
Gazel 905
Mısra: **15**
Çekişme, anlaşamama, dövüş; âşık ile rakip arasındaki anlaşmazlık.

Kūyından eksik olmasa ġavġā ʿaceb midür
Gün var mıdur ki gelmeye bir dil-fikār-ı nev

4. **ġavġā:**
Gazel 270
Mısra: **2**
Kavga, mücadele. II Kargaşa.

Fitnedür ḫaṭṭuñ lebüñden ḳorḳarın peydā olur
Ḳīl u ḳāla bāʿiş eyler ʿālemi ġavġā olur

5. **ġavġā:**-*y, -ı*
Terkib-bend 2
Mısra: **4**
Kavga, mücadele.

Dost düşmen diyü itme ḫalḳile ceng ü cedel
Cāhil olma iki günlük ʿömr içün ġavġāyı ḳo

ġavġāya ṭur-:

1. **ġavġāya ṭur-:**-*ur*
Gazel 165
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kavgaya başlamak.

Ayaġa ṭurduġı şanmañ bize taʿẓīmendür
Bizi gördükde hemān ḫışmile ġavġāya ṭurur

ġavġā-yı dilber:

1. **ġavġā-yı dilber:**-*den*
Gazel 556
Mısra: **2**
Sevgili için edilen kavga.

Nola dil olmazsa aġyār-ı bed-aḫterden ḫalāş
ʿĀşıḳ olmaz muttaşıl ġavġā-yı dilberden ḫalāş

gavgā-yı ḳıyāmet:

1. **gavgā-yı ḳıyāmet:**
Terkib-bend 1
Mısra: **33**
Kıyamet kavgası. || Kıyamet gibi dehşetli bir savaş.

Ḳopar bir demde gavgā-yı ḳıyāmet lik ʿāşūruñ
Dem-i mātemde her rūz evc-i nevbet-i ḳıyāmetdür

gavr:

1. **ġavr:**-*a*
Gazel 741
Mısra: **9**
Öz, hakikat, esas.

Ḳayırmaz ġayrıdan ẓūlm irse ḫākimler yeter ġavra
Velī ḫākimler itse ẓulm anda kār olur müşkil

2. **ġavr:**-*e*
Gazel 1019
Mısra: **4**
Dip, derin.

Yere mi geçdi mürüvvet ki sitem-dīdelerüñ
Yetdi dūd-ı dili āfāḳa yeter yoḳ ġavre

3. **gavr:**-*i, -n, -e*
Kaside 18
Mısra: **80**
En dipteki yer, dip. II Asıl, esas.

Telḫ-kām itmiş anı ḳahr-ı sipihr-i ġaddār
Ḳand-i luṭfuñla yetüp gavrine ḳılsañ nola dād

gāv-ten:

1. **gāv-ten:**-*ler*
Kaside 8
Mısra: **6**
Sığır bedenli (kimse). || Düşman.

Ḫalāṣ itdi ḳażā dām-ı ʿadūdan ol ṣaf-ārāyı
Ṣaḳınsun gāv-tenler ki alındı bendi arslanuñ

ġavvāṣ-ı baḥr-ı ʿaşk:

1. **ġavvāṣ-ı baḥr-ı ʿaşḳ:**-*uñ, -a*
Gazel 101
Mısra: **6**
Aşk denizinin dalgıcı. || Âşık.

Dürc-i murād-ı dürri ele girmege gerek
Ġavvāṣ-ı baḥr-ı ʿaşḳuña ʿālemde ʿömr-i Nūḥ

ġavvās-ı dil-i rūḥi:

1. **ġavvās-ı dil-i rūḥi:**
Gazel 1007
Mısra: **10**
Rûhî'nin gönül dalgıcı.

Gevher-i nāyāb-ı maḳṣūdı getürmekçün ele
Ṭaldı ġavvās-ı dil-i Rūḥi belā deryāsına

ġavvāṣ-vār:

1. **ġavvāṣ-vār:**
Gazel 509
Mısra: **13**
Dalgıç gibi.

Ṭalmışuz baḥr-i muḥīt-i vaḥdete ġavvāṣ-vār
Rūḥiyā bir gevher-i nāyāb peydāsındayuz

ġayb:

1. **ġayb:**-*a*
Gazel 628
Mısra: **7**
Gözle görülmeyen manevi âlem, gayp âlemi.

Şübhemüz yoḳ diseler ġayba eger ḥükm iderüz
Görmeyen ṭūṭiye tercīḥ ḳılanlar dehenüñ

2. **ġayb:**-*dan*
Kaside 22
Mısra: **27**
Akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı.

Ḫızırdur Baġdāda irsāl oldı gūyā ġaybdan
Muntaẓırken devlet-i dīdārına ʿayn-ı ʿibād

ġaybet-i cürm ü riyā:

1. **ġaybet-i cürm ü riyā:**-*y*, -*ı*
Muhammes 1
Mısra: **14**
İkiyüzlülük ve kabahatleri gizleme.

Māʾil-i dünyā olup ṭarīḳ-i ʿuḳba oldılar
Ġaybet-i cürm ü riyāyı ehl-i taḳva oldılar

ġāyet:

1. **ġāyet:**-*i*
Gazel 486
Mısra: **17**
Uç, son, son derece.

Vaṣfınuñ ġāyeti yoḳ başla duʿāya Rūḥī
Kim müʾessir olur elbetde duʿā-yı nevrūz

2. **ġāyet:**
Gazel 12
Mısra: **6**
Çok, pek, epey.

Ḳıldı ol bī-raḥm bizden kūşe-i çeşmin dirīġ
Ḫālimuz ġāyet mükedderdür teġāfülden yaña

3. **ġāyet:**
Gazel 312
Mısra: **1**
Çok fazla.

Güzeller nusḫa-i sīm ü zere ġāyet de māʾildür
Hemān ol nusḫa olsa anlaruñ tesḫīri ḳābildür

4. **ġāyet:**
Gazel 496
Mısra: **6**
Çok, epey, oldukça.

Göñlimüz āyinesin şındurdı cevr-i rūzgār
Ṭabʿımuz ġāyet mükedderdür şikeste-ḫāṭıruz

5. **ġāyet:**-*de*, -*dür*
Gazel 533
Mısra: **7**
Pek, çok, pek çok, aşırı bir biçimde.

Ḥasret-i ḫālüñle żaʿfum şimdi şol ġāyetdedür
Kim olur ḳaddüm dütā ḳonsa ḳafama bir meges

6. **ġāyet:**-*de*
Gazel 816
Mısra: **14**
Çok, oldukça, pek, son derece.

Redd olursın bunca kim kūyından ey Rūḥī yine
Vazgelmezsin seni ġāyetde bī-ʿār añladum

7. **ġāyet:**-*e*
Kaside 23
Mısra: **53**
Son, nihayet.

İrişdi ġāyete söz Rūḥiyā şikāyeti ḳo
Duʿā maḥallidür itmek revā degül ġaflet

8. **ġāyet:**-*i*
Kaside 41
Mısra: **72**
Nihayet, sınır, son.

Lāyıḳ oldur göresin luṭfuñ o miskīne maḥal
Vaṣfuñuñ ġāyeti yoḳ muḫtaṣar olmaḳ yegdür

9. **ġāyet:**
Gazel 304
Mısra: **2**
Son derece, epey, çok fazla.

Öldüren ʿāşıḳları ol serv-i nāzuñ nāzıdur
Şūḫdur ġāyetde kāfir ʿālemüñ ṭannāzıdur

10. **ġāyet:**
Terkib-bend 4
Mısra: **21**
Aşırı derecede, çok fazla, son derece.

Dostlar ġāyetde müşkildür birāder acısı
Kimseye çekdürmesün bu acıyı Bārī Ḫudā

ġāyete ir-:

1. **ġāyete ir-:**-*di*
Kaside 15
Mısra: **85**
Sonlanmak, nihayete ermek.

İrdi suḫan ġāyete ḫayr duʿā idelüm
İde duʿāmuz ḳabūl tā Melīk-i müsteʿān

2. **ġāyete ir-:**-*di*
Kaside 29
Mısra: **65**
Sona ermek, bitmek.

İrdi söz ġāyete ṣıdḳile duʿā eyleyelüm
Ola kim anı ḳabūl ide Ḫudā-yı aʿẓam

ġāyib:

1. **ġāyib:**-*e*
Gazel 800
Mısra: **5**
Gözle görülmeyen manevi âlem, gayp âlemi.

Zāhid gibi ben ḫāṭırını ġāyibe ṣatmam
Dünyādaki meh-rūları ġılmāna degişmem

ġāyibāne:

1. **ġāyibāne:**
Gazel 883
Mısra: **11**
Arkadan, gizlice, yüze karşı olmadan.

Herkes cemāl-i yārı ider ġāyibāne medḥ
Bir kimse yoḳ cihānda ki gördüm diye yüzin

ġavr:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ġayr:**-*a*
Gazel 202
Mısra: **7**
Başka.

Cefā iderse saña kūy-ı ġayra varma diyü
Dilā şikāyeti ḳo ḥaḳ bu kim cefā yiridür

2. **ġayr:**
Gazel 73
Mısra: **10**
Başkası, başkaları.

Rūḥiyā olduḳ giriftār-ı kemend-i zülf-i yār
Ġayr seyr-i bāġ ider biz künc-i ġamda pāy-best

3. **ġayr:**-*ı*
Gazel 206
Mısra: **1**
Allah'tan başka her şey.

Ġayrı ḳoyup kim ki Ḥaḳḳa ʿarż-ı mā-yuḥtāc ider
Ḥāşā liʾllāh kim anı Ḥaḳ ġayrıya muḥtāc ider

4. **ġayr:**-*ile*
Gazel 25
Mısra: **3**
Başkası, başkaları; rakip.

Görme revā ki ġayrile sen çekesin piyāleler
Yād-ı lebüñle ʿāşıḳuñ içdügi cümle ḳan ola

5. **ġayr:**-*uñ*
Gazel 109
Mısra: **4**
Başka, diğer; başka güzeller.

İtdüm esīr-i silsile-i zülfüñ olalı
Ġayruñ hevā-yı kāküline tevbe-i naṣūḥ

6. **ġayr:**-*a*
Terkib-bend 3
Mısra: **60**
Başka, başka bir şey.

Nice ṣabr eylesün ādem buña kim ḳāyildür
Beñzemez ġayra birāder acısı müşkildür

7. **ġayr:**
Gazel 285
Mısra: **10**
Yabancı, başka.

ʿUḳalā diḳḳat ile fikr idüp ism-i yāre
Ġayr bir nesne degül zülfine sünbül didiler

8. **ġayr:**-*a*
Gazel 181
Mısra: **3**
Başkaları, diğerleri.

Lebüñüñ āb-ı ḥayātın içürürsin ġayra
Nice āh eylemesünler cigeri yanıḳlar

9. **ġayr:**-*a*
Gazel 429
Mısra: **2**
Başka bir kimse, başkası, yabancı.

Yanmaġa āteş-i ʿaşḳuñla ezelden mūmuz
Ġayra maʿlūm degülsek saña ḫod maʿlūmuz

10. **ġayr:**
Gazel 442
Mısra: **1**
Başka bir kimse veya şey, başkası.

Ġayr idemez nükte bize şāʿirüz
Nükte-serāluḳda ʿaceb māhirüz

11. **ġayr:**-*a*
Gazel 47
Mısra: **3**
Ağyar, rakip.

Göklere çıḳmada fiġān yār ise ġayra mihribān
Ḳorḳum odur ki nāgehān bir gün arada ḳan ola

12. **ġayr:**
Gazel 64
Mısra: **9**
Başkaları, yabancılar; rakipler.

Lāyıḳ mıdur ki ġayr ile sen nūş idüp şarāb
Bīçāre Rūḥī ḳan içe derdüñile rūz u şeb

13. **ġayr:**-*dan*
Gazel 31
Mısra: **15**
Başkası. II Allah'tan başka her şey.

Ḳaṭʿ-ı ümīd eyleyelüm ġayrdan Ḥaḳḳa tevekkül idelüm Rūḥiyā

14. **ġayr:**-*a*
Kaside 16
Mısra: **62**
Başka bir şey, başka bir kimse.

Sensin ol Āṣaf ki kişver-gīrlükde ẕātuñı
Ġayra nisbet her kim eylerse ider bāṭıl ḫayāl

ġayret:

1. **ġayret:**-*den*
Gazel 550
Mısra: **2**
Kıskançlık.

Lebüñ öpdükce sāġar ʿāşıḳuñ aġzın ṣulandurmış
Anuñ varın bu ġayretden alup sāḳī ṭolandurmış

2. **ġayret:**-*dür*
Gazel 256
Mısra: **8**
Çaba.

Seni aġyār ile tenhā görince terk-i ser ḳıldum
Maḥabbet ehlini başdan çıḳardı hep o ġayretdür

3. **ġayret:**--*i*
Gazel 608
Mısra: **3**
(Bir kimsenin) Tarafını tutma, kayırma duygusu.

ʿĀlem-i taḳlīde ṣaldı ġayret-i aḳrān seni
Ḳaydile ʿömrüñ giçürdüñ fāriġuʾl-bāl olmaduñ

4. **ġayret:**
Kaside 23
Mısra: **42**
Çalışma, çabalama.

Olup zamānede defʿ-i eʿādiye ḳādir
Cemīʿ-i ehl-i ġaraz ala kendiden ġayret

5. **ġayret:**-*i, -n, -i*
Gazel 677
Mısra: **12**
İçten gelerek çalışma, belli bir şey için çabalama, didinme, çaba. || *Kıskançlık.*

Vādi-i ʿaşḳda Mecnūn bize reşk itse nola
Çeker elbetde kişi ġayretini aḳrānuñ

ġayret ḳuşaġın ḳuşan-:

1. **ġayret ḳuşaġın ḳuşan-:**-*dı*
Kaside 8
Mısra: **37**
(Bir işin olması için) Olanca gücüyle çalışmak.

Ḳuşandı beline ġayret ḳuşaġın girdi meydāna
Görindi ṣīr-i ner her biri ḫaşma mir-i mirānuñ

ġayret-i aḳrān:

1. **ġayret-i aḳrān:**
Gazel 948
Mısra: **13**
Başkalarını, emsali olan kişileri kıskanma.

Düşmesin ġayret-i aḳrān ile ṭūl-ı emel
Degmez ol ṭūl-ı emel çekdügimüz ālāma

2. **ġayret-i aḳran:**-*a*
Terkib-bend 2
Mısra: **5**
(Bir kimsenin bir şey için) Akranları gibi çabalayıp didinmesi.

Ġayret-i aḳrana düşme eyleme dünyāya meyl
Ḥāṣıl olmaz nesne dünyādan ḳurı sevdāyı ḳo

3. **ġayret-i aḳrān:**-*ı, -dur*
Gazel 375
Mısra: **10**
(Mevki, rütbe veya durum bakımından) Emsal olan kimselerin kıskanması.

Ehl-i faḳra reşk idüp öldürse dil kendin nola
Öldüren zīrā kişiyi ġayret-i aḳrānıdur

ġayret-i bār-gāh-ı çarḫ-ı berīn:

1. **ġayret-i bār-gāh-ı çarḫ-ı berīn:**
Tarih 23
Mısra: **2**
Arş-ı alada kurulmuş otağı (bile) kıskandıracak nitelikte.

Ḥabbezā ey nişīmen-i Cemşīd
Ġayret-i bār-gāh-ı çarḫ-ı berīn

ġayret-i dāruʿs-selām kıl-:

1. **ġayret-i dāruʿs-selām ḳıl-:**-*dı*
Tarih 7
Mısra: **1**
Bağdat'ı kıskandırmak.

Ol ki Mıṣrı ḳıldı ʿadli ġayret-i dāruʿs-selām
Şimdi yümn-i maḳdeminden ġayret-i Mıṣr oldı tām

ġayret-i islām:

1. **ġayret-i islām:**
Kaside 23
Mısra: **39**
İslam dini için çalışıp çabalama.

Gerekdür ehl-i şecāʿatde ġayret-i İslām
ʿAleʾl-ḫuṣūṣ o kim ola ṣāḥib-i ḳuvvet

ġayret-i mıṣr:

1. **ġayret-i mıṣr:**
Tarih 7
Mısra: **2**
Mısır (halkının) çabası.

Ol ki Mıṣrı ḳıldı ʿadli ġayret-i dāruʿs-selām
Şimdi yümn-i maḳdeminden ġayret-i Mıṣr oldı tām

ġayret-i şaḫn-ı sarāy-ı çemen-i bāġ-ı beḳā eyle-:

1. **ġayret-i şaḫn-ı sarāy-ı çemen-i bāġ-ı beḳā eyle-:**-*di*
Tarih 46
Mısra: **8**
Sonsuzluk bahçesindeki saray meydanlarını kıskandırmak.

Eyledi gül gibi Baġdādı ṣafā-yı ḳademi
Ġayret-i ṣaḫn-ı sarāy-ı çemen-i bāġ-ı beḳā

ġayrı:

1. **ġayrı:**
Gazel 375
Mısra: **13**
Başka.

Ehl-i faḳruñ yoḳdur andan ġayrı zīrā melceʾi
ʿĀlemüñ mümtāzıdur dervīşler sulṭānıdur

2. **ġayrı:**-*y, -a*
Tahmis 2
Mısra: **13**
Başkaları.

Ġazal-āsā olurlar ġayrıya ṣayd ey dil-i maḥzūn
İderler ḳalb-i ʿuṣṣāḳı ġamile nāfe-veş pür-ḫūn

3. **ġayrı:**
Gazel 339
Mısra: **7**
Artık, bundan başka.

Ne lāzım ġayrı taḥrīk ile ʿuṣṣāḳa cefā itmek
Cefā bīgāneden gelmez gelen hep āşinādandur

4. **ġayrı:**-*y, -a*
Gazel 95
Mısra: **1**
Başkası, başka kimse.

Yāra ʿaşḳ inkārı müşkil ġayrıya iḳrār güc
Bir belā-keş neylesün iḳrār güc inkār güc

5. **ġayri:**-*den*
Gazel 303
Mısra: **3**
Başka bir kimse, başkası, yabancı.

Şikāyet idem ṣanmañuz ġayriden
Belāyı iden cāna cānānıdur

6. **ġayrı:**-*lar, -la*
Gazel 578
Mısra: **3**
Başkası II Rakipler.

Ġayrılarla fāş olur tenhāda mey nūş itdügüñ
Kim dimişler "Külli sırrun cāvizül-işneyni şāʿ"

7. **ġayrı:**-*y, -a*
Gazel 204
Mısra: **8**
Başkaları, el gün, rakip(ler).

Hele ey şūḫ-ı cefā-cū müteḥammil degülüz
Nice bir ġayrıya luṭf eyleyesin bendeñe ḳahr

8. **ġayrı:**
Gazel 478
Mısra: **5**
Ayrı, başka, özge.

Varanlar nesne görmezler der ü dīvārdan ġayrı
Dirīġā Kaʿbe-i taḫḳīḳden kimse nişān virmez

9. **ġayrı:**-*lar*
Gazel 88
Mısra: **9**
Başkası, diğerleri.

Ṣafālar eylemekde ġayrılar ẕevḳ-i vişāluñla
Nedür Rūḥī esīr-i derd-i hicrān olmaġa bāʿiş

10. **ġayrı:**
Gazel 1088
Mısra: **1**
Başka, (-den) başka.

Baḳan cemāluña görmez celāldan ġayrı
Düşen ḥayāluña çekmez melāldan ġayrı

11. **ġayri:**
Kaside 37
Mısra: **55**
Artık, bundan böyle.

Beddu'ā itmede mi ġayri velī-niʿmetine
Didüginden hele olmaz mı peşīmān nicedür

12. **ġayrı:**-*lar, -dan*
Gazel 593
Mısra: **9**
Yabancılar, başkaları. II Rakip.

Dirīġ itmez vefāsın ġayrılardan ol cefā-pīşe
Saña maḫṣūṣdur cevr ü cefāsı Rūḥiyā ancaḳ

13. **ġāyrı:**-*dan*
Gazel 785
Mısra: **4**
Yabancı, başkası, el. II Allah'tan başka her şey ve herkes.

Girüp meyḫāneye çekdüm ayaḳ bi'l-cümle dünyādan
Mekānum kūşe-i vaḥdet idindüm ġāyrıdan giçdüm

ġayr-ı menḳūt:

1. **ġayr-ı menḳūṭ:**-*ile*
Tarih 33
Mısra: **7**
Noktasız harfler.

Ġayr-ı menḳūṭile menḳūṭın iki tārīḫ idüp
Söyledi bu mışraʿ-ı cān-perveri bir ehl-i ṭabʿ

ġayr-ı mihribān:

1. **ġayr-ı mihribān:**
Gazel 1024
Mısra: **3**
Merhametsiz.

Göklere çıḳmadı fiġān yār ise ġayr-ı mihribān
Ḳorḳum odur ki nāgehān bir gün arada ḳan ola

ġayr-i şekūr:

1. **ġayr-i şekūr:**
Kaside 14
Mısra: **88**
Şükürsüz, şükür etmeyi bilmeyen kimseler.

Şu deñlü niʾmet-i cūduñla ṭopladuñ ḫalḳı
Cihānda ḳalmadı bir kimse k'ola ġayr-i şekūr

ġayrılar:

1. **ġayrılar:**
Gazel 51
Mısra: **7**
Başkaları.

Ġayrılar görüp vefāsın ben cefāsın çekdügüm
Hep belā-yı derd-i ʿaşḳ-ı cān-sitānıdur baña

2. **ġayrılar:**
Gazel 145
Mısra: **11**
Yabancılar, başkaları. II Rakipler.

Kelām-ı ʿāliye eger cevāb virürse ġayrılar
Ṣorarsa Rūḥiyi nedür cevābı yoḳ duʿāsı var

ġazā:

1. **ġazā:**
Gazel 314
Mısra: **4**
Din uğruna yapılan savaş.

Şemşir-i dest-i ḳahrile meydān-ı ʿaşḳda
Cānā raḳīb-i kāfiri ḳatl it ġazā budur

2. **ġazā:**-*s, -ı, -n*
Terkib-bend 1
Mısra: **13**
İslam dini uğruna yapılan savaş, cihat.

Yazarsañ Kerbelā yazusın ey dil sen ġazāsın yaz
Şahādet şehdin içmiş teşne-diller mācerāsın yaz

gazâb:

1. **ġażāb:**
Gazel 1049
Mısra: **14**
Aşırı hiddet, intikam alma duygusu ile karışık öfke, kızgınlık, hışım.

Hep maẓhar-ı luṭf oldılar erbāb-ı ḫarābāt
Rūḥī ne günāh itdi ki aña ġażāb oldı

ġażāb eyle-:

1. **ġażāb eyle-:**-*mek*
Gazel 64
Mısra: **4**
Öfkelenmek, hiddetlenmek, kızmak.

Her nesnenüñ zamānı var ey pādişāh-ı ḥüsn

İḥsān umarken eylemek inṣāf mıdur ġażāb

ġażab-engīz:

1. **ġażab-engīz:**
Gazel 439
Mısra: **4**
Öfkeli, hışım dolu.

Müştāḳ-ı viṣāle kelimātuñ ġaraż-ālūd
ʿUṣṣāḳ-ı dil-fikāra nigāhuñ ġażab-engīz

gażablan-:

1. **ġażablan-:**-*dı*
Gazel 1062
Mısra: **5**
Öfkelenmek, sinirlenmek.

Didüm ki yaḫşıluġ it ʿāṣıḳa ġażablandı
Sözüm o seng-dile varise yamān geldi

ġazāl:

1. **ġazāl:**-*ı*
Gazel 511
Mısra: **8**
Ahu, ceylan II Sevgili.

Hemīşe tāze ġazeller dirüz anuñ çün kim
Biz ol ġazālı dilā māʾil-i ġazel bilürüz

2. **ġazāl:**
Gazel 1005
Mısra: **7**
Ahu, ceylan.

Gerçi var deşt-i maḥabbetde nice çeşmi ġazāl
Sensin ammā güzelüm lāyıḳ olan bu ġazele

ġazālān-ı cefā-kār:

1. **ġazālān-ı cefā-kār:**-*a*
Gazel 452
Mısra: **7**
Cefa çekmiş ceylanlar.

Oluruz gāh ġazālān-ı cefā-kāra şikār
Pençesinden esedüñ gāh şikārın çekerüz

ġazal-āsā:

1. **ġazāl-āsā:**
Gazel 641
Mısra: **9**
Ceylan gibi.

Ġazāl-āsā olursam şehbāz-ı himmetüñ ṣaydı
ʿAceb ṣanma beni bend eylemişdür dām-ı iḥsānuñ

ġażanfer:

1. **ġażanfer:**
Gazel 402
Mısra: **2**
İri arslan; Hz. Ali'nin lakabı.

Müneccimler felek burcında mihr ü māhı görsünler
Maḥabbet ehli görsünler ġażanfer şāhı görsünler

2. **ġażanfer:**-*sin*
Tarih 3
Mısra: **19**
Aslan. || Kuvvetli ve cesur.

Bir ġażanfersin ki yanuñda ʿadū rūbāhdur
Bir dilāversin ki Rüstem saña eyler iltiyām

ġāze:

1. **ġāze:**
Gazel 1043
Mısra: **10**
Allık.

Ḫalḳ-ı cihānı itmege māyil şafaḳ degül
Ruḥsārına ʿarūs-ı felek ġāze bağladı

ġazel:

1. **ġazel:**--*i*
Gazel 186
Mısra: **9**
Beyit sayısı 5-10 arasında değişen, ilk beytinin dizeleri birbiriyle, sonraki beyitlerinin ikinci dizeleri birinci beyitle uyaklı, genellikle lirik konularda yazılan Divan edebiyatı nazım biçimi.

Dişinüñ ḫayālı ile didi bir ġazel-i muṣannaʿ
Yine baḥr-ı fikre Rūḥī ṭaluben çıḳardı biş dür

2. **ġazel:**-*ler*
Gazel 487
Mısra: **9**
Gazel II muhtelif şiir(ler).

ʿArż iderüz ġazeller ile yāra ḫālimüz
Biz Rūḥiyā ẓarīflerüz nükte-dānlaruz

ġazel ṭarzı:

1. **ġazel ṭarzı:**-*n, -da*
Gazel 496
Mısra: **3**
Gazel tarzı, gazel şekli.

Ṭutmışuz mümtāzlıḳ semtin ġazel ṭarzında biz
Ṭabʿ-ı pāk ile selāset baḫşin itsek ḳādirüz

ġazel-ḫʷān:

1. **ġazel-ḫʷān:**
Kaside 39
Mısra: **56**
Gazel okuyan.

Eglencesi mi ortalıġuñ Ḫurremī yine
Oḳur mı bulduġın o ġazel-ḫʷān ne demdedür

2. **ġazel-ḫān:**
Kaside 40
Mısra: **122**
Gazel okuyucu, gazel okuyan.

Añmayup virmemek inṣāf mı Lemʿīye vücūd
Meclisüñ çeşm ü çerāġı o ġazel-ḫān eyüdür

ġazel-i aʿlā:

1. **ġazel-i aʿlā:**
Gazel 649
Mısra: **12**
Güzel, hoş gazel.

Ḳāmet-i vaṣfında söyle Rūḥiyā dirseñ ġazel
Oḳınup yazılmaġa zīrā ġazel-i aʿlā gerek

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ġāzī:

1. **ġāzī:**-*ler*
Gazel 1104
Mısra: **13**
Din uğrunda harbeden, cihadda yaralanmış veya harbetmiş olan kimse.

Muḥammed Ḫān Ġāzī Ḫān
ġāzīler ser-efrāzı
Ki olmışdur şecāʿatla cihānuñ
şimdi meşhūrı

ġāzī hān:

1. **ġāzī ḫān:**
Gazel 1104
Mısra: **13**
Tekelü Türkmenleri'nden Gazi Han.

Muḥammed Ḫān Ġāzī Ḫān
ġāzīler ser-efrāzı
Ki olmışdur şecāʿatla cihānuñ
şimdi meşhūrı

gazvīn:

1. **gazvīn:**-*e*
Kaside 16
Mısra: **49**
Yer adı; Gazvin.

Oldı maḥkūmuñ Nihāvend ülkesi
Gazvīne dek
Feṭḥ ü nuṣretle bu defʿa ʿazm
idüp Gazvīni al

geç-:

1. **geç-:**-*üp*
Gazel 571
Mısra: **9**
(Bir yerden) geçmek, (bir yere) uğramak.

Geçüp ṣadra gösteren ḫalḳa
Seni ṣūf u ridādur ey vāʿıẓ

2. **geç-:**-*mez*
Gazel 69
Mısra: **1**
Bırakmak, vazgeçmek.

Çāre ne ey dil raḳīb-i ḫardan
geçmez ḥabīb

Bir ʿināyet ola Mevlādan meger
giçe ḥabīb

3. **geç-:**-*il, -me, -di*
Gazel 1074
Mısra: **10**
Vazgeçmek.

Yüz sürmedük cenābuña ey pīr-i
ḫanḳāh
Maḥbūb u mey mülāzemetinden
geçilmedi

4. **geç-:**-*di*
Gazel 493
Mısra: **5**
(Bir miktarı, bir sınır veya haddi) Aşıp ilerisine gitmek.

Geçdi iş rüsvālıḳdan sāḳiyā mey
ṣun ki biz
ʿĀlem-i taḥḳīḳe irdük ḳalmadı
taḳlīdimüz

5. **geç-:**-*er*
Gazel 1033
Mısra: **7**
Batmak, saplanmak.

Gāh müjgānı geçer tīr-i ḳażāya
raḫne
Gāh ḳavs-i ḳadere kūşeler eyler
ḳaşı

6. **geç-:**-*en*
Kaside 5
Mısra: **48**
Yaşanıp tükenmek, tükenip bitmek, yaşanmak.

Ḫāṣā ki ḥāṣıl ola eḥibbāña ol
zamān
Mihr ü maḥabbetüñle geçen
ʿömrden esef

7. **geç-:**-*er*
Kaside 10
Mısra: **24**
Geçinmek, kendini ... saymak.

Bu ḳadar ṣānile ḥükkām-ı
celilüʾl-ḳadrün
Ki geçer her biri icrā-yı
hükūmetde ferīd

8. **geç-:**-*er*
Terkib-bend 3
Mısra: **67**
(Zaman için) ilerlemek, geçmek.

Şimdi ḳabr içre ʿaceb neyle geçer
evḳātı
Kimdür eglencesi kimlerle ider
ola suḫan

9. **geç-:**-*en*
Terkib-bend 5
Mısra: **35**
Bir yerden başka bir yere gitmek. II (Zaman için) Tüketmek, harcamak, geçirmek.

Ḳanı o ʿİṣi-i devrān ile geçen
demler
Ḳanı o zevḳ u ṣafālar ḳanı o
ʿālemler

10. **geç-:**-*di*
Gazel 168
Mısra: **10**
Gitmek, uzaklaşmak.

Vaṣl āḫir oldı derd-i firāḳuñda
aġlamam
Geçdi ṣafā ʿanā daḫi cānā gelür
geçer

11. **geç-:**-*di*
Gazel 535
Mısra: **8**
Vaktin ilerlemesi.

Bu gün meyḫānede vāʿıẓ açılmaḳ
istedi ammā
Anı söyletmedük vaṣf-ı ruḫuñla
geçdi hep meclis

12. **geç-:**-*en*
Gazel 159
Mısra: **13**
Geçmek (zamanın akıp gitmesi bağlamında).

Güni hicrüñle geçen ġam-
zedenüñ rūz-ı suʾāl
Aġarup nāmesi maḥv olsa günāhı
yaraşur

13. **geç-:**-*miş*
Gazel 545
Mısra: **4**
Ölmek.

Raḳīb-i seg-ṣıfat bir nice gün
geçmezdi kūyuñdan
Görinmezdi ölümlü ḫastadur
dirdi bu gün geçmiş

14. **geç-:**-*me*
Gazel 232
Mısra: **2**
Vazgeçmek, uzaklaşmak, terk etmek.

Ayaḳ çek bezm-i ʿālemden ki ʿālem menzil-i ġamdur
Ferāġat ʿāleminden geçme kim ʿālem o ʿālemdür

15. **geç-:**-*erek*
Gazel 306
Mısra: **4**
Vazgeçmek, uzaklaşmak.

Bilirüz varacaġuñ yer nedür ey ṣūfī
Geçerek gel hele bir kūşe-i meyḫāneyi gör

16. **geç-:**-*er*
Gazel 483
Mısra: **7**
Bir yandan girip diğer yandan çıkmak.

Ḳaddimüz döndi kemāna āhımuz ṭaṣdan geçer
Gör ne oḳlar ururuz ġayra bu ḳadd-i ḫamla biz

17. **geç-:**
Gazel 284
Mısra: **5**
(Bir şeyden) vazgeçmek, (bir şeye) yüz çevirmek.

Baş ḳoduñ yolumda geç sevdā-yı rıfʿatdan diyü
Ḳulluġuñdan ben ki serden geçmişem sevdā nedür

18. **geç-:**
Gazel 98
Mısra: **6**
Kurtulmak.

Ḍalālet bir belādur başda ammā defʿi āsāndur
Gel ey zāhid mürīd-i pīr-i ʿaşḳ ol ol belādan geç

19. **geç-:**-*di*
Gazel 290
Mısra: **8**
Geçmek, girmek.

Teşbīh eylemekle dişin silk-i gevhere
Ol ṣūḫ-ṭabʿ geçdi dil-i zāre ḫurdeler

20. **geç-:**-*en, -ler*
Gazel 625
Mısra: **6**
Tecrübe etmek.

Beni ẕevḳ-i ruḫuñ bīdārluḳ ẕevḳine ṣalmışdur
Bilür ẕevḳum ṣafāsından geçenler ʿālem-i ḫābuñ

21. **geç-:**-*üp*
Gazel 177
Mısra: **5**
Belli bir yerde yer almak.

Geçüp bezm-i ṣafāya dimezüz kim gelmesün kimse
Eḥibbā gelsün ammā zümre-i aʿdāya yer yoḳdur

22. **geç-:**-*er*
Gazel 213
Mısra: **7**
Bir şeyin kapsamına girmek, dâhil olmak.

Ādem geçer nice ẕevḳa düşüp çıḳmaḳ istemez
Kūy-ı ḥabīb ḥaḳ bu ki bāġ-ı naʿīmdür

23. **geç-:**-*meg, -e*
Gazel 579
Mısra: **3**
Bir yerin yakınından veya içinden gitmek.

Ḳapuñdan ḳāniʿ olmaz günde biñ kez geçmege göñlüm
Nice bu bābda rāz-ı derūnum olmaya şāyiʿ

24. **geç-:**-*il, -mez*
Gazel 331
Mısra: **3**
Aşmak, geçmek.

Geçilmez ṣūfi destār ile ḫāristān-ı ʿālemden
Düşüp dīvāneler semtine ʿuryān olmamuz yegdür

25. **geç-:**-*dük, -ler, -i*
Gazel 590
Mısra: **9**
Çekiştirmek, yermek

Ol şeh-i ḥüsne seni ġamz eyleyüp geçdükleri
Şād ol ey Rūḥī ki çıḳdı cümle ḥaḳḳuñda ḫilāf

26. **geç-:**-*e*
Gazel 1054
Mısra: **10**
Bir yerden başka bir yere gitmek; bulunduğu yeri veya konumu değiştirmek; saplanmak, batmak; etki yapmak, işlemek.

Ḳatı da gögsüñi germe hele ṣabr it Rūḥī
Gör ne işler geçe ʿuşşāḳa ḫadeng-i nāzı

27. **geç-:**-*di*
Gazel 484
Mısra: **5**
Tükenmek, bitmek, sona ermek; yaşamak.

ʿÖmrimüz cevrile geçdi daʿvi-i ṣıdḳ itmedük
Eylesek daʿvā-yı ṣıdḳ iṯbāta ammā ḳādirüz

28. **geç-:**-*sün*
Gazel 1021
Mısra: **16**
Geçmek II Tahta, başa geçmek.

Ḥayfdur miḥnet o ẕī-ḳadra ki luṭf-ı İlah olup yine
Geçsün ey Rūḥī serīr-i ʿizzet u iclālına

29. **geç-:**-*er*
Gazel 171
Mısra: **11**
Bir yerden başka bir yere gitmek, yürümek, geçmek.

Görüp yolında seni çignemez geçer şanma
Bu merḥamet göñül o şeh-süvārda yoḳdur

30. **geç-:**-*sün*
Gazel 154
Mısra: **3**
Üstünde durmayıp atlamak.

Geçsün gedā-yı kūyı ḳo aġyār-ı nā-bekār
Bir gün eline etmegin ol bī-emān virür

31. **geç-:**-*er*
Gazel 212
Mısra: **18**
Tükenmek, bitmek, sona ermek. || *Sözü geçmek.*

Geçmez yanında sözlerimüz diyü ġam yime

Ey Rūḥi-i belā-zede ṣabr eyle hep geçer

32. **geç-:**-*di*
Gazel 1019
Mısra: **5**
... olarak bilinmek, ... olarak anılmak, ...sayılmak.

Ḫurdeler geçdi s̲üreyyāya felekde āhum
Ḳanlar aġlatdı yaşum taḫt-ı s̲erāda s̲evre

33. **geç-:**-*di*
Gazel 612
Mısra: **5**
Geçmek, vaktin ilerlemesi, zamanın geçmesi.

Bülbül gibi fiġān ile geçdi bahārımuz
Bāġ-ı vefāda ġonca-i raʿnāyı görmedük

34. **geç-:**-*di*
Gazel 525
Mısra: **2**
(Bir şeyin) Etkisi altına girmek.

Eṣcāra serāser geyürüp ḫilʿat-i nevrūz
Geçdi yine burc-ı ḥamele mihr-i cihān-sūz

35. **geç-:**-*sün*
Gazel 493
Mısra: **14**
Akmak, ilerlemek II Zamanın geçip gitmesi.

Ḳāʾil olduḳ miḥnet-i ṣavma ne çāre Rūḥiyā
Tek hemān bir iki gün z̲evḳ ile geçsün ʿīdimüz

36. **geç-:**-*er*
Gazel 439
Mısra: **6**
Geçmek, saplanmak.

Sen mest-i mey-i nāzsın ey gül ne bilürsin
Kim cāna ne işler geçer ol ḫançer-i ḫūn-rīz

37. **geç-:**-*di*
Müseddes 6
Mısra: **6**
(Zaman, ömür için) Geçmek, gelip geçmek.

Ġuṣṣadan ben ḫasta-dil bir laḥza ḥālī olmadum
Geçdi ʿömrüm āhile ʿālemde bir dem gülmedüm

38. **geç-:**-*di*
Kaside 7
Mısra: **11**
Geçmek; vazgeçmek, terketmek.

Felek geçdi muḫālif reʾyden bāṭıl tedārikden
Peşīmān oldı gerçi aṣṣı itmez ṣon peşīmānuñ

39. **geç-:**-*di, -y, -se*
Tarih 32
Mısra: **7**
Bir makamda yerini almak.

Nola geçdiyse ṣadr-ı devlete iḳbāl u ʿizzetle
Saʿādetle olur gün günden aʿlā cāy-ı ṣāḥib-ʿadl

40. **geç-:**
Terkib-bend 8
Mısra: **107**
"Vazgeç, bırak" anlamında kullanılan ifade.

Geç cümle bu efkārdan u ʿārif-i vaḳt ol
Ser-geşte bil anı ki serinde bu hevā var

41. **geç-:**-*mez*
Terkib-bend 8
Mısra: **124**
Delip geçmek.

Sīmile zeri kendüñe ḳat ḳat siper itdüñ
Merg oḳını geçmez mi ṣanursın siperüñden

42. **geç-:**-*di*
Tarih 4
Mısra: **6**
Son bulmak, hükmü ve etkisi kalmamak, ortadan kalkmak.

Gitdi ol derd ki bīmārı idüm yıllar ile
Geçdi ol ġuṣṣa ki maḥzūnı idüm leyl ü nehār

43. **geç-:**-*er*
Tarih 70
Mısra: **3**
Geçmek, gitmek. || *Dünyadan göçmek, ölmek.*

Cihān fānīdür andan her gelen lābüd geçer ammā
Hemān devlet anuñ kim Cānib-i Ḥaḳdan bula raḥmet

44. **geç-:**-*mez, -se*
Terkib-bend 2
Mısra: **47**
Vazgeçmek; affetmek.

Vāy eger geçmezse cürmüñden Ḫudā-yı Zülcelāl
Ḫaşre dek dönse bu ḥāl üzre eger kim āsumān

45. **geç-:**-*me, -de*
Tahmis 6
Mısra: **7**
Bir yerden başka bir yere gitmek. || *Yaşanıp tükenmek, tükenip bitmek, yaşanmak.*

Rūzgārum geçmede yoluñda āh u vāhile
İntiḳāma ḳudretüm yoḳ ṣanma ol gümrāhile

geçen:

1. **geçen:**
Gazel 109
Mısra: **7**
Geçmiş olan. || *Yaşanan.*

Z̲evḳ-i viṣāluñ ile geçen gün ḥayāt-ı Ḫıżr
Derd-i firāḳuñ ile geçen laḥẓa ʿömr-i Nūḥ

geçil-:

1. **geçil-:**-*me, -se*
Gazel 974
Mısra: **3**
(Bir yerden başka bir yere) Gidilmek. || *(Bir yer bir şey veya kişiyle) Dopdolu olmak.*

Geçilmese ser-i kūyuñda ġayrdan ʿaceb olmaz
Ṭarīḳ-i Kaʿbede zīrā biter diken diken üzre

geçin-:

1. **geçin-:**-*(ü)r*
Gazel 492
Mısra: **7**
....iddiasında bulunmak.

İḫtiyārı geçinür vāʿıż-ı şehr ortalıġuñ
Biz anı ʿālem-i maʿnīde oġlan bilürüz

2. **geçin-:**-*ür*
Gazel 492
Mısra: **7**
Geçinmek, gibi davranmak.

İḫtiyārı geçinür vāʿıż-ı şehr ortalıġuñ
Biz anı ʿālem-i maʿnīde oġlan bilürüz

3. **geçin-:**-*mek, -den*
Gazel 965
Mısra: **6**
Yaşamak, hayatını devam ettirmek.

Seferde şiddet-i sermayı yegdür iḫtiyār itmek
Vaṭanda teşne-dil olup geçinmekden ḥarāretle

4. **geçin-:**-*ür, -sin*
Müseddes 4
Mısra: **13**
Kendini ... gibi görmek, kendini ... gibi saymak.

Ehl-i ʿirfān geçinürsin bu mıdur ʿirfānuñ
Māsivāllaha virüp terk idesin cānānuñ

5. **geçin-:**-*ür, -miş*
Gazel 1092
Mısra: **3**
Öyle olmadığı halde kendini öyle imiş gibi görmek, kendini ... saymak, ... imiş gibi davranmak.

Zülf-i dildāra muḳayyed geçinürmiş aġyār
Nice yüksekden uçar göre ḳallāşları

6. **geçin-:**
Gazel 369
Mısra: **1**
Taslamak, ...imiş gibi davranmak.

Bī-ʿamel ʿilmile kāmil geçinen cāhildür
Kim ki ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı ḫūbānı oḳur kāmildür

geçiş-:

1. **geçiş-:**-*meg, -e*
Gazel 507
Mısra: **9**
Geçiş, gitme.

Meyḫāneden geçişmege yoḳ çāre Rūḥiyā
Ḥaḳḳa ki her ne bulmış isek anda bulmışuz

geçür-:

1. **geçür-:**-*dü, -k*
Gazel 1096
Mısra: **7**
Geçirmek, yaşamak.

Bezm-i ʿālemde geçürdük nice ʿıyd u nevrūz
Görmedük devr-i vişāluñda geçen rūz gibi

2. **geçür-:**-*en*
Gazel 1056
Mısra: **11**
Vazgeçirmek.

Bizi meyden geçüren laʿl-i leb-i dilberdür
Bulmaduḳ bādede keyfiyyet-i maʿcūnımuzı

3. **geçür-:**-*üp*
Gazel 945
Mısra: **7**
Yaşamak, yaşayıp tüketmek.

Geçürüp hicrile evḳātumı çarḫ-ı ġaddār
Kūh-ı miḥnetde beni itdi bedel Ferhāda

4. **geçür-:**-*di*
Gazel 1049
Mısra: **9**
Bir makama gelmesine sebep olmak.

Ednā-yı felek pāye-i aʿlāya geçürdi
Yer ḳalmadı dānāya zamāne ʿaceb oldı

5. **geçür-:**
Terkib-bend 2
Mısra: **11**
Zaman harcamak.

Maġfiret isterseñ evḳātuñ ibādetle geçür
Müddet-i ʿömrüñ Ḥasan Big gibi ṭāʿatle geçür

6. **geçür-:**-*mez*
Gazel 308
Mısra: **3**
Geçirmek, (bir yerden) geçmeye izin vermek.

Seg-i kūyı beni hergiz geçürmez bu ne sırdur kim
Raḳībi günde biñ kez kūy-ı dilberden geçer dirler

gedā:

1. **gedā:**
Gazel 10
Mısra: **2**
Dilenci ‖ Fakir.

Dāġ-ı hūnīnler degül sīnemde ey şeh cā-be-cā
Bir avuç altun bulup ḳoynuma ḳoydum ben gedā

2. **gedā:**
Gazel 168
Mısra: **5**
Düşkün, dilenci, fakir ve kimsesiz; kul.

Kūy-ı memāta uġrar eger şāh eger gedā
Bir reh-güẕārdur bu ki dünyā gelür geçer

3. **gedā:**-*y, -ı*
Gazel 238
Mısra: **7**
Düşkün, zavallı.

Bir ḳadeḫle gedāyı şāh eyler
Pīr-i deyrüñ bülend himmeti var

4. **gedā:**-*dur*
Gazel 87
Mısra: **10**
Dilenci, köle; kimsesiz, zavallı, yoksul II İlahi tecellilere muhtaç olan salik.

Ḳoyduñ bizi posta gören dir ʿĀşıḳ saña bir gedādur ey dost

5. **gedā:**
Gazel 406
Mısra: **4**
Dilenci, köle; kimsesiz, zavallı, yoksul II Âşık.

Nev-bahār irdi göñüllerde kederden yoḳ eser

Seyr-i gülzāra bugün şāh u gedā ḫurrem gider

6. **gedā:**-*s, -ı*
Gazel 217
Mısra: **8**
Dilenci, yoksul, fakir // Kul, köle, hizmetkar.

ʿAşḳ şāhı bizi bir bezme esīr eyledi kim
Cāndur köhne sifālı vü gedāsı Cemdür

7. **gedā:**
Gazel 437
Mısra: **5**
Dilenci, fakir, muhtaç, zavallı kimseler.

Her gedā kim ola gencīne-i ʿaşḳa mālik
Biz begüm ʿālem-i maʿnīde aña şāh dirüz

8. **gedā:**-*y, -ile*
Gazel 957
Mısra: **4**
Dilenci, fakir, köle.

ʿÖmr odur kim ola mebẕūl-ı emīnān-ı ṭarīḳ
Ne gedāyile ne ḫod mīr-livāyile giçe

9. **gedā:**-*yı*
Gazel 320
Mısra: **6**
Düşkün, dilenci, fakir, kimsesiz II Kul, köle, hizmetkar II Âşık.

Ey pādişāh-ı ḥüsn kerem ḳıl zamānıdur
Rūy-ı niyāzı ḳapuña urmış gedāyı gör

10. **gedā:**-*lar*
Gazel 851
Mısra: **2**
Dilenci; yoksul, fakir. II Âşık.

Ehl-i diller ārzū-yı vaṣl ider ol māhdan
İltifāt umsa ʿaceb olmaz gedālar şāhdan

11. **gedā:**-*yı*
Müsebba 1
Mısra: **31**
Aciz, çaresiz, düşkün. II Âşık.

Her gedāyı iñledüp itmez iken zīr ü zeber
Vādi-i hicrāna ṣalup Rūḥī cānā eger

12. **gedā:**-*y, -uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **11**
Fakir, yoksul, düşkün, dilenci.

Bu ʿālem-i fānīde ne mīr ü ne gedāyuz
Aʿlālara aʿlālanuruz pestile pestüz

13. **gedā:**
Kaside 24
Mısra: **60**
Dilenci, düşkün.

Faḳīr ü bi-mededem gel esirge ġavrüme yit
Ki şāhdan meded ister görince ẓulm gedā

gedā-yı dergeh:

1. **gedā-yı dergeh:**-*i, -n*
Gazel 485
Mısra: **11**
Dergahın kölesi.

Ḥażret-i ʿOsmān Pāşā kim gedā-yı dergehin
Ġayra muḥtāc eylemez dil-beste-i miḥnet ḳomaz

gedā-yı kām-cū:

1. **gedā-yı kām-cū:**
Gazel 54
Mısra: **6**
İhtiyaçlı köle.

Sen ne münʿimsin ki ḫān-ı luṭfuña muḥtācdur
Ger gedā-yı kām-cū ger pādişāh-ı kām-yāb

2. **gedā-yı kām-cū:**
Kaside 4
Mısra: **14**
Arzu ettiğini arayan köle.

Öyle ẕī-şānsın ki ḫāk-i dergehüñden feyż umar
Hem gedā-yı kām-cū vü hem pādişāh-ı kām-yāb

gedā-yı kūy-ı ʿaşḳ:

1. **gedā-yı kūy-ı ʿaşḳ:**-*uñ*
Tahmis 4
Mısra: **21**
Aşk semtinin dilencisi.

Baḳ gedā-yı kūy-ı ʿaşḳuñ Rūḥiyā ʿünvānına
Ser-furūʿ itmez olursa ʿālemüñ sulṭānına

gedā-yı kūy-ı yār:

1. **gedā-yı kūy-ı yār:**-*dur*
Gazel 145
Mısra: **8**
Sevgilinin mahallesinin dilencisi.

Göñül żaʿīf u zārdur ʿadū gözine ḫārdur
Gedā-yı kūy-ı yārdur ş̱ıyābı yoḳ ʿabāsı var

gedā-yı kūy:

1. **gedā-yı kūy:**-*uñ*
Gazel 511
Mısra: **9**
Köyün dilencisi.

Gedā-yı kūyuñ idüp Rūḥī-i şikeste-dili
Bu manşıbı biz ol üftādeye maḥal bilürüz

2. **gedā-yı kūy:**-*uñ*
Gazel 233
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Köyünün dilencisi.

Muttaṣıl eyler gedā-yı kūyuñ olmaḳ ārzū
Allah Allah Rūḥi-i şeydā ʿaceb sulṭān olur

gedā-yı kūy ol-:

1. **gedā-yı kūyuñ ol-:**-*uñ, -du, -m*
Gazel 770
Mısra: **12**
(Sevgilinin) Mahallesinde dilenci olmak.

Cihānuñ manşıbın ḳıldum ferāġat iḫtiyārumla

Gedā-yı kūyuñ oldum meskenüm künc-i ferāġ itdüm

gedā-yı müflis:

1. **gedā-yı müflis:**-*em*
Gazel 406
Mısra: **14**
Beş parasız dilenci.

Rūḥiyem her gün şarāb içsem baña ʿayb eylemeñ
Bir gedā-yı müflisem ʿālemde nem var nem gider

geh:

1. **geh:**
Gazel 112
Mısra: **3**
Bazen, bazı.

Raḳīb aġlar yanuñda geh miyānuñ geh lebüñ añup
Yine ben bī-edeb rūḥ-ı revānum yine ben küstāḫ

2. **geh:**
Gazel 233
Mısra: **4**
Bazen, ara sıra.

Āh idüp bīçāre dil aġlarsa dāʾim ġam degül
ʿĀşıḳuñ ḥāli budur geh zār u geh giryān olur

3. **geh:**
Gazel 293
Mısra: **9**
Bazen, kimi vakit.

Mekānı geh derūn-ı sīne geh çeşmümdür ey Rūḥī
Ḫayāl-i yār gibi görmedüm seyyāḥ-ı baḥr u ber

4. **geh:**
Gazel 95
Mısra: **13**
Bazen, zaman zaman.

Gāh çeşmüm yaş döker ʿaşḳında geh ḳan aḳıdur
Müsrife ḥaḳ bu ki żabṭ-ı dirhem u dīnār güc

5. **geh:**
Gazel 122
Mısra: **1**
"Geh ... geh ..." bağlacı. Bazen, kimi zaman.

İñledür geh cānı ġamzeñ geh o laʿl-ı nūşḫand
İki ḫūn-rīzüñ elinden neylesün bir derd-mend

6. **geh:**
Gazel 31
Mısra: **8**
"Gâh ... gâh/geh ..." bağlacı. Bazen, ara sıra.

Şāh-ı ezel ki bizi ʿuryān ider
Gāh serāser giyürür geh ʿabā

geh ü bī-gāh:

1. **geh ü bī-gāh:**
Gazel 711
Mısra: **14**
Vakitli vakitsiz.

Aġlamaḳla çünki girmez dāmen-i maḳṣūd ele
Ġonca gibi sen de ey Rūḥī geh ü bī-gāh gül

gehī:

1. **gehi:**
Gazel 116
Mısra: **8**
Bazen, ara sıra.

Gösterdi gāh dāġını gehi ḫūn-ı penbesin
ʿArż iderler bülbüline gül-i ter gehi ḫāb surḫ

2. **gehi:**
Gazel 116
Mısra: **7**
"Geh ... gehî/gâhî ..." bağlacı. Bazen de, kimi zaman da.

Gösterdi gāh dāġını gehi ḫūn-ı penbesin
ʿArż iderler bülbüline gül-i ter gehi ḫāb surḫ

3. **gehi:**
Gazel 721
Mısra: **3**
"Gâh ... gâh ..." bağlacı. II Bazen, ara sıra.

Gāh zülfüñ ʿarż ḳıl ʿuşşāḳa gehi ġamzeñi
Ol kemend ü tīr ile meydāna gel ṣayd-efgen ol

gel-:

1. **gel-:**-*di*
Gazel 15
Mısra: **13**
(Bir maksatla) Bir yere uğramak, ziyâret etmek.

Geldi şāhīn-i çeşmini süzerek
Sevdügüm mest-i ḫᵛābdur gūyā

2. **gel-:**-*ür, -in*
Gazel 341
Mısra: **7**
Uğramak.

Aġyār giderse gelürin dimiş o meh-rū
Dil muntaẓır ammā ne gelür var ne gider var

3. **gel-:**-*di*
Gazel 172
Mısra: **3**
Gelmek, ortaya çıkmak.

Raḳīb-i ḫara vefā eylemek neden geldi
Senüñ ḫod ey gül-i raʿnā o ʿādetüñ yoḳdur

4. **gel-:**-*ür, -se, -ñ*
Gazel 409
Mısra: **8**
Gelmek, buyurmak, şereflendirmek.

İntiẓār ile ben helāk oldum
Bir gelürseñ gülindi hey kāfir

5. **gel-:**-*me, -y, -en, -den*
Gazel 36
Mısra: **9**
Görünmek, zannolunmak.

Ṣaḳın mīzācuña ḫoş gelmeyenden olma melūl
Ki muḫtelifdür ezelden ṭabīʿat-ı eşyā

6. **gel-:**
Gazel 12
Mısra: **9**
Gel hele! ‖ *Hadi.*

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Ḳılma gel teklīf-i mey Rūḥīye virme derd-i ser
Sāḳiyā biz mest-i ʿaşḳuz fāriġuz mülden yaña

7. **gel-:**-*sün*
Gazel 824
Mısra: **11**
Beri gelmek, yaklaşmak.

Eṣ-ṣalā Rūḥī ḥarīf-i bezm olan gelsün beri
Bādemüz ḫūn-ı ciger efġānımuz sāz idelüm

8. **gel-:**-*me, -z, -se*
Gazel 77
Mısra: **6**
Gelmek, ulaşmak, varmak.

Dīdārı ḳıyāmete ḳalur āh
Gelmezse bugün ol serv-ḳāmet

9. **gel-:**-*mez*
Gazel 340
Mısra: **8**
Kaynaklanmak, ortaya çıkmak.

Ne lāzım ġayrı taḥrīk ile ʿuṣṣāḳa cefā itmek
Cefā bīgāneden gelmez gelen hep āşināndandur

10. **gel-:**-*di*
Gazel 129
Mısra: **1**
Belirmek, görünmek.

Cām-ı zer şeklinde geldi sāḳiyā çün māh-ı ʿid
Ṣun ṣarāb-ı erġavānı ʿıyş u nūş olsun mezīd

11. **gel-:**-*me, -den*
Gazel 552
Mısra: **5**
Belirmek, ortaya çıkmak.

Nigāruñ gelmeden ḫaṭṭı naẓar ḳıl ḫadd ü laʿline
Birisi gice ser gündür birisi bī-duḫān āteş

12. **gel-:**-*di*
Gazel 169
Mısra: **17**
Beklenen bir zamanın ulaşması.

O ṣūḫuñ meyli var aġyāra dirdüñ geldi hep çıḳdı
Ne ʿālī-ṭabʿsın Rūḥī ne zībā intiḳāluñ var

13. **gel-:**
Gazel 572
Mısra: **6**
Gelmek, buyurmak.

Ḫarābāta beni dirmişsin itmez rindler daʿvet
Bu bezm-i ʿaşḳdur bunda ne git derler ne gel vāʿıẓ

14. **gel-:**-*me, -y, -e*
Gazel 82
Mısra: **9**
Gelmek || Bulunmak.

Mesned-i iḳlīm-i naẓma gelmeye Rūḥī gibi
Ṭabʿı ʿālī sözleri şāhāne dīvānı dürüst

15. **gel-:**-*di*
Gazel 192
Mısra: **11**
Gelmek II Erişmek.

Geldi zamānı ʿişretüñ ʿıyş idegör ki bāġda
Her biri bir ġonca-i terüñ bir ḳurulı otaġdur

16. **gel-:**-*düg, -üñ, -den*
Gazel 696
Mısra: **16**
Dünyaya gelmek, yaşamak, hayat sürmek.

Ḫāṣıluñ dünyāda ġam ʿuḳbāda miḫnetdür hemān
Geldügüñden gitdügüñden çün ḫaber-dār olmaduñ

17. **gel-:**-*di*
Gazel 729
Mısra: **7**
Gibi gelmek.

Fikr-i zülfüñle baña bir yılca geldi dün gice
Bir yıl efġān eyledüm olsam ʿaceb mi bī-mecāl

18. **gel-:**-*dük, -ler, -i, -n, -i*
Terkib-bend 8
Mısra: **139**
Bir yerden bir yere varmak, ulaşmak.

Geldüklerini mescide bildüm ne içündür
Yüz döndirüp andan didüm ey ḳavm olun āgāh

19. **gel-:**-*me, -di*
Gazel 60
Mısra: **2**
Ortaya çıkmak, baş göstermek, zuhur etmek.

Bezmimüzde dönerdi cām-ı şarāb
Gelmedi devre mihr-i ʿālem-tāb

20. **gel-:**-*mez*
Gazel 288
Mısra: **2**
Gelmek. || Geri dönmek.

Dünyāya gelen ṭurmaz dünyā ne ʿaceb yerdür
ʿUḳbāya giden gelmez ʾuḳbā ne ʿaceb yerdür

21. **gel-:**-*se*
Gazel 107
Mısra: **6**
Sunulmak, ikram edilmek.

Başum üzre yiri var gül gibi bezm-i bādede
Gelse o sāḳī-i gül-çehre elinden her ḳadeḥ

22. **gel-:**-*elden*
Gazel 310
Mısra: **7**
Gelmek. || Dünyaya gelmek, var olmak.

Nār-ı ʿaşḳuñla gelelden ʿāleme ey çeşm-i mest
Ġam tennūrında ḳara baġrum kebāb olmış yatur

23. **gel-:**
Gazel 579
Mısra: **7**
Haydi direnme, kabul et.

Daḫi sen nefsüñe tābiʿ muḳallidsin gel inṣāf it
Nolur ḫāli anuñ kim ola ey ṣūfī saña tābiʿ

24. **gel-:**-*se*
Gazel 302
Mısra: **6**
Ulaşmak, varmak; isabet etmek.

Ger cefā çeksem vefā umduḳlarumdan ġam degül
Kim dimişler her belā gelse eḥibbādan gelür

25. **gel-:**-*di*
Kaside 40
Mısra: **91**
Gelmek, görünmek.

Naḳş-ı nev geldi diyü düşeş-i iḳbālinde
Düşeş atmış durur ol zübde-i devrān eyüdür

26. **gel-:**-*dük*
Gazel 436
Mısra: **7**
Dünyaya gelmek || Doğmak.

Biz o Yūsuf-ṭalʿatuñ mihriyle geldük ʿāleme
Mübtelāsı çoḳdur ammā cümleden biz sābıḳuz

27. **gel-:**
Gazel 352
Mısra: **14**
Bak, dikkat et!.

Ḳılma ḥaḳāretle naẓar şāluma
Gel göñül evindeki sulṭānı gör

28. **gel-:**-*di*
Gazel 714
Mısra: **9**
(Bir hal bir kimseye) hakim olmak; belli bir durum veya sıfatın etkisi görünür, hissedilir olmak.

Dilden ṣāfā gidüp dime ġam geldi Rūḥiyā
Gitsün giden selāmetle sen gelenle ol

29. **gel-:**-*ür, -ler*
Gazel 242
Mısra: **9**
Gelmek, dahil olmak.

Gelürler muttaṣıl ġam-ḫānemüzden eksik olmazlar
Ġam u derd u belā vü miḥnetüñ yārān-ı ṣādıḳdur

30. **gel-:**-*di*
Gazel 137
Mısra: **2**
(Vakti, zamanı) gelmek.

Esīr-i ʿaşḳa cünūn el virürse görme baʿīd
Bahār bir yañaden geldi bir yañaden ʿīd

31. **gel-:**-*ür*
Gazel 182
Mısra: **2**
Kaynaklanmak.

Ḳaṭre ḳaṭre ḫūn-ı dil kim çeşm-i bülbülden gelür
Ḫārdan ṣanmañ anı kim ḥasret-i gülden gelür

32. **gel-:**-*di*
Tarih 20
Mısra: **16**
Getirilmek, gönderilmek II Hediye olarak verilmek.

Şād olup Rūḥī didi tārīḫin
Geldi iḳbāl ile ḳılıc ḳaftan

33. **gel-:**-*ür*
Gazel 302
Mısra: **3**
Ulaşmak, varmak; geri dönmek.

Ḫāne-i aġyārdan dirler gelür her ṣubḥ-dem
Her ne dirlerse begüm sen serv-i bālādan gelür

34. **gel-:**-*ür*
Gazel 925
Mısra: **7**
... gibi gelmek, ... olarak görülmek, ... olarak kabul edilmek.

Ḫalvet-nişīn olmaḳ bize seyr-i çemenden yeg gelür
Eglenmeyince göñlimüz bir ġonca-fem dildārile

35. **gel-:**
Gazel 272
Mısra: **3**
Gelmek. || Elinde ise, yapmaya gücün yeterse, hadi.

Gel bīşe-zār-ı ʿaşḳa ayaḳ başma serseri
Her sermedüñ yerinde nice şīr-i ner yatur

36. **gel-:**-*ür*
Gazel 182
Mısra: **1**
Gelmek (gözyaşı dökmek bağlamında).

Ḳaṭre ḳaṭre ḫūn-ı dil kim çeşm-i bülbülden gelür
Ḫārdan ṣanmañ anı kim ḥasret-i gülden gelür

37. **gel-:**-*mez*
Gazel 1059
Mısra: **12**
Ulaşmak, varmak; belli bir zamana ulaşmak.

Şām-ı ġamda ḳalur mıyuz böyle
Ne bu ẓulmet nehār gelmez mi

38. **gel-:**-*ür*
Gazel 302
Mısra: **8**
Ulaşmak, varmak; gönderilmek.

Bilme ey dil çekdügüñ derd ü belāyı ġayriden
Her muṣībet kim gelürse saña Mevlādan gelür

39. **gel-:**
Gazel 116
Mısra: **2**
Beri gel, yaklaş.

Ey ḳılan gül-ruḫların cām-ı şarāb-ı nāb surḫ
Gel ki oldı ḥasretüñle dīde-i aḥbāb surḫ

40. **gel-:**-*di*
Gazel 1063
Mısra: **2**
Gelmek || Aklına gelmek, hatırlamak.

Yine ḫançer çeküp mestāne ol sīmīn-beden geldi
ʿAceb çoḳ böyle ben bīmārına ḳıymaḳ neden geldi

41. **gel-:**-*di*
Tarih 6
Mısra: **3**
Gelmek II Bir makama erişmek.

Ṭoġdı maẓlūmuñ güni geldi bir ehl-i maʿrifet
Ṭurmasun alsun ʿadū-yı tīre-dilden intiḳām

42. **gel-:**-*di*
Terkib-bend 3

Mısra: **43**
Olmak; ortaya çıkmak; bir yargıya varmak, ... olarak değerlendirmek.

Āsumāna bu reviş geldi ḫilāf-ı ʿādet
Nev-cevān olduġına baḳmadı aṣlā anuñ

43. **gel-:**-*di*
Kıt'a 25
Mısra: **1**
Getirilmek, gönderilmek; verilmek, bağışlanmak.

Cāyize geldi biñ aḳçe ʿaṭā
Baña bir ser-bülend-i luṭf-ı ʿamīm

44. **gel-:**-*üp*
Gazel 949
Mısra: **12**
Uymak, yönelmek.

Tīġ-ı ḳahruñla ʿadū gördi çıḳılmaz başa
Ser-fürū ḳıldı gelüp emrüñe dīvānuñda

45. **gel-:**-*ür*
Gazel 706
Mısra: **1**
Ulaşmak, varmak; ortaya çıkmak II (Çiçek) bitmek, açmak.

Bāġ-ı cihānda çünki gelür her bahār gül
İrdi bahār olsa nola āşikār gül

46. **gel-:**-*en, -ler*
Gazel 639
Mısra: **6**
Doğmak, yaşamak, dünyâya gelmek.

Cihānuñ miḥnetinden iñler ancaḳ sen seni şanma
Gelenler hep cefāsın çekdiler bu miḥnet-ābāduñ

47. **gel-:**-*di*
Gazel 1063
Mısra: **4**
(Zaman bildiren kelimeler veya zamana bağlı şeylerle) Çatmak, girmek, erişmek, başlamak.

Ruḫ-ı dildāra ḫaṭ geldi göñül çıḳ künc-i miḥnetden
Ṣafāsı gitdi küncüñ mevsim-i seyr-i çemen geldi

48. **gel-:**-*dü, -ñ*
Gazel 672
Mısra: **6**
Gelmek II Gibi gözükmek.

Ḳadīmī yāra beñzersin ne bu germiyyet ey ġuṣṣa
Saña meyl itdi göñlüm baña ḫayli āşinā geldüñ

49. **gel-:**-*se*
Gazel 266
Mısra: **3**
Gelmek. || *Kalkışmak.*

Bir ṭaşın refʿ itmeye gelse hezārān kūhken
Kūh-ı ʿaşḳuñ ey lebi Şīrīn ʿaceb bünyādı var

50. **gel-:**-*ür*
Gazel 360
Mısra: **2**
Gelmek. || *(Şöyle veya böyle) Etki bırakmak, ... etkisi bırakmak.*

Feyż-i Ḥaḳdan ki olur ādeme bir ḫāl gelür
Ḫāl bildükleri söz kendüye hep ḳāl gelür

51. **gel-:**-*me, -de*
Kaside 36
Mısra: **11**
Gelmek, yaklaşmak.

Geçmede vaḳt-i şebāb u gelmede eyyām-ı şeyb
Gitmede dilden ṣafā gözden cilā eksilmede

52. **gel-:**-*ür*
Gazel 458
Mısra: **5**
Gelmek. II Nasip olmak.

Fikr-i maʿīşet itmezüz ḳısmetimüz olan gelür
Naḫn-ı ḳasem umurına vardur iʿtimādımuz

53. **gel-:**-*di*
Gazel 1093
Mısra: **9**
Belirmek, görünmek, ortaya çıkmak.
Geldi ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı yār aç gözüñi ey Rūḥī
Esdi ḥasret yeli gerd-i reh-i miḥnet ḳopdı

54. **gel-:**-*di*
Müseddes 6
Mısra: **2**
İsabet etmek; olmak, -e uğramak.

Āh kim ol gün ki başdum ʿālem-i ʿaşḳa ḳadem
Geldi istiḳbāluma derd ü belā vü renc ü ġam

55. **gel-:**
Gazel 980
Mısra: **12**
"Bırak, vazgeç!" anlamlarında olup bir kimseden bir davranışını, alışkanlığını terk etmesini istemek.

Dervīş diyü mālik-i künc-i ḫaḳīḳatuñ
Ey ḫᵛāce gel ḫaḳāretle baḳma şālına

56. **gel-:**-*en*
Tahmis 8
Mısra: **15**
Yaratılmak, yok iken var olmak.

Varluḳ çün bizüz āfaḳa gelen idrākuz
Çün bizüz rūz-ı ezelden veled-i ṣāliḥ-i eb

57. **gel-:**-*di*
Gazel 1063
Mısra: **6**
(Geri) gelmek, (geriye) dönmek.

O şūḫuñ ġamzesinden ḳan ṭamarken bu ne ḥikmetdür
Giden bīmār gitdi kūyına ṣaġ u esen geldi

58. **gel-:**-*di*
Gazel 660
Mısra: **3**
Erişmek, ulaşmak.

Çāre ne ṭozup ṭozup geldi ġubārı ḫaṭṭ-ı yār
Aġlamaḳ vaḳti degül ey çeşm-i giryān aç gözüñ

59. **gel-:**-*di*
Terkib-bend 7
Mısra: **35**
... gibi gelmek, etkisini herhangi bir biçimde göstermek.
Baña geldi bu dem o demden eşedd
Ki bu dem girdi meşhede Meşhed

60. **gel-:**-*di*
Gazel 1114
Mısra: **4**
Bir duruma gelmek, gerçekleşmek.

Dirlerdi ḥaṭṭ-ı dilberi bir gün gelür çıḳar
Hep geldi çıḳdı ey dil-i şeydā didükleri

61. **gel-:**-*me, -z*
Gazel 621
Mısra: **8**
... Çekmek, ... ağırlığında olmak.

Zülfi yanında ḳo şebbū vaṣfını ey bāġbān
Ḳılca gelmez ʿayn-ı ehl-i ʿaşḳa şebbūyuñ senüñ

62. **gel-:**-*se*
Gazel 951
Mısra: **3**
Başa gelmek, kötü bir duruma uğramak.

Her ḳażā kim gelse ʿaşḳuñdan rıżādur işleri
Dil muṭiʿ emrüñe cān münḳāddur fermānuña

63. **gel-:**-*e*
Gazel 974
Mısra: **12**
Gelmek, denk gelmek. || *Öpüşmek.*

Ḫoş ol zamān ki virüp sīnesine bülbül ü gül
Gide ḥicāb ara yerden gele dehen dehen üzre

64. **gel-:**-*di*
Tarih 13
Mısra: **3**
(Vakit, zaman) gelmek, erişmek.

O gün geldi ki erbāb-ı maʿārif olalar gūyā
Felek ḥācet-revā-yı zümre-i ehl-i kelām oldı

65. **gel-:**-*en*
Kaside 21
Mısra: **21**
Yaşamak, hayat sürmek.
Ḳılma sābıḳda gelen ehl-i kelāma bühtan
Dime kim ḳılmadılar ʿālem-i fānīde ṣafā

66. **gel-:**-*üp*
Tarih 5
Mısra: **4**
Bir yerden başka bir yere varmak, buyurmak. II Belli bir makama gelmek.

Ḳıldı bir vālii vāli-i vilāyet yerine
Kim ʿadāletle gelüp eyleye ḥükmin icrā

67. **gel-:**-*di*
Gazel 737
Mısra: **4**
Gelmek II Fal bağlamında çıkmak, falda çıkmak.

Bir şeh-i ḥüsne ḳul olmaḳ niyyetin itdüm bugün
Muṣḥaf-ı ruḫsārına baḳdum mübārek geldi fāl

68. **gel-:**-*di*
Kaside 15
Mısra: **7**
Bir mesafe katedip uzak bir yerden daha yakın bir yere varmak.

Az ṣafā mı bu kim geldi seferden yine
Devlet ü iḳbālile Āṣaf-ı kişver-sitān

69. **gel-:**-*se*
Gazel 656
Mısra: **6**
(Bir maksatla) Bir yerde bulunmak; geri dönmek, tekrar yaşamak.

Bu ḥaşmetile ey şeh-i mülk-i vefā hele
Bezmüñde kāse-līs olımaz gelse Cem senüñ

70. **gel-:**-*e*
Gazel 960
Mısra: **2**
Duyulmak, işitilmek.

O dem irişdi ki ʿālem güle bahār gele
Çemende her yañeden naġme-i hezār gele

71. **gel-:**-*di*
Tarih 7
Mısra: **11**
(Bir kimse üzerinde) belli bir durum veya sıfatın etkisi görünür, hissedilir olmak.

Şāma geldi şayḳal-ı ẓulmet-zidā-yı reʿfeti
Oldı Şām āyinesinden rāfiʿ-i jeng-i ẓalām

geldi o dem ki:

1. **geldi o dem ki:**
Gazel 418
Mısra: **4**
... olacağı zaman geldi.

Şevḳ-ı ruḥıyla giceler sāḳi-i māh-rūlaruñ
Geldi o dem ki şemʿler kūşe-be-kūşe yaneler

gelince:

1. **gelince:**
Gazel 190
Mısra: **8**
- gelince; yeni bir konuya girilir veya yeni bir kişiden bahsedilirken cümle başına getirilen "... söz konusu olunca, sıra -e gelince" anlamında geçiş sözü.

Ḥaḳīḳata naẓar olınsa rehberüz Ḳaysa
Velī ṭarīḳa gelince o bizden esbaḳdur

gelüp git-:

1. **gelüp gid-:**-*e*
Kaside 14
Mısra: **111**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gelip geçmek; kısa bir süre etkin olmak.

Gelüp gide nitekim gül gibi bahār u ḫazān
Nite ki gerdiş ide rūz u şeb sinīn ü şühūr

2. **gelüp gid-:**-*en, -ler*
Gazel 975
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yere her zaman gitmek.

Nice yıldur olmadılar daḫi bir selāma lāyıḳ
Ḳapuña gelüp gidenler yaḳa çāk u ser şikeste

3. **gelüp git-:**-*le, -dür*
Gazel 841

Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gelip geçmek, geçici olmak.

Gelüp gitmekledür bezm-i cihānuñ resm ü āyīni
Nigār-ı sīm-ten gelsün raḳīb-i ḫīre-ser gitsün

gelür geçer:

1. **gelür geçer:**
Gazel 168
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yerden geçmek.

Eyler semend-i nāzile dünyāyı pāymāl
Ol şeh-süvār-ı ḥüsn ki tenhā gelür geçer

2. **gelür geçer:**
Gazel 168
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kısa bir süre etkin olmak.

Rūḥī şarāb-ı ʿaşḳdadur neşve-i beḳā
Yoḳsa şarāb-ı neşve-i dünyā gelür geçer

genc:

1. **genc:**
Gazel 97
Mısra: **4**
Hazine, define, kenz.

Ġınā-yı ḳalb ki yoḳ sende ḳānīʿ olmazsın
Eger zamānede cemʿ eyleseñ hezārān genc

5. **genc:**-*sin*
Gazel 426
Mısra: **7**
Hazine. II Genç.

Gencsin gözden nihān olmaḳ münāsibdür saña
Dostum gel bizde pinhān ol ki biz vīrāneyüz

gence:

1. **gence:**-*y, -e*
Tarih 27
Mısra: **9**
Gence şehri.

Olınca Genceye vālī didi tārīḫini Rūḥī
Bir ehl-i ʿadl oldı devlet ile vāli-i Gence

genc-i ʿaşḳ:

1. **genc-i ʿaşḳ:**-*dur*
Gazel 260
Mısra: **5**
Aşkın hazinesi.

Ḳanlu yaşumla çeşm-i terüm genc-i ʿaşḳdur
Āh-ı şerer-feşānum anuñ ejdehāsıdur

genc-i bī-renc:

1. **genc-i bī-renc:**-*e*
Tarih 27
Mısra: **8**
Zahmetsizce erişilen hazine.

O ṣāḥib-ʿadl u dād u luṭf kim iksīr-i iḥsānın
Ele her kim getürdiyse irişdi genc-i bī-rence

genc-i dil:

1. **genc-i dil:**-*üñ*
Gazel 183
Mısra: **5**
Gönül hazinesi.

Nefs ejderi kim genc-i dilüñ oldı ṭılısmı
Her kim o ṭılısmı bozabildiyse velīdür

genc-i güher:

1. **genc-i güher:**
Gazel 917
Mısra: **9**
Mücevher hazinesi.

Rūḥī dil-i vīrānede biñ genc-i güher var
ṣarf itmege bir ḥabbe yoḳ ammā elimüzde

genc-i ḥüsn:

1. **genc-i ḥüsn:**-*üñ*
Gazel 157
Mısra: **8**
Güzellik hazinesi.

Ne bekler bilmezin ḫayl-ı maḥabbet ḳalb-i vīrānı
Meger ol genc-i ḥüsnüñ yeri bir vīrāne olmaḳ var

2. **genc-i ḥüsn:**-*üñ*
Gazel 855
Mısra: **7**
Güzellik hazinesi. || *Sevgili.*

Ḳızarsa bādeden ol genc-i ḥüsnüñ rüy-ı raḫşānı
Muʿanber zülfi bağlar ejder-i āteş-feşān şeklin

genc-i ḳārūn:

1. **genc-i ḳārūn:**-*a*
Gazel 424
Mısra: **5**
Karun hazinesi.

Cihānda merdüm-i mümsik mālik olsa genc-i Ḳārūna
Fenādan göz yumınca mālın iller kendüsin yer yer

genc-i maḥabbet:

1. **genc-i maḥabbet:**-*üñ*
Gazel 358
Mısra: **12**
Sevgi hazinesi.

Sen bu kemāl-ı ḥüsn ile ḫaḳ bu ki kām-baḫşsın
Genc-i maḥabbetüñ bulan sīnede kām-yāb olur

genc-i nihān:

1. **genc-i nihān:**-*dur*
Gazel 604
Mısra: **12**
Gizli hazine.

Tevessül it fuḳarāya yıḳıḳ göñüllere gir
Senüñ ki cān gibi genc-i nihāndur istedügüñ

genc-i taḥḳīḳ:

1. **genc-i taḥḳīḳ:**-*a*
Gazel 810
Mısra: **3**
Hakikat hazinesi.

Genc-i taḥḳīḳa irişmez ism-i aʿẓam bilmeyen

Ejder-i pür-sūz-ı nefsi eyler üstine hücūm

genc-i vaṣl:

1. **genc-i vaṣl:**-*ı, -n*
Gazel 1082
Mısra: **9**
(Sevgiliye) Kavuşma hazinesi.

Genc-i vaṣlın nola aġyār taṣarruf ḳılsa
Ey dil-i ġam-zede şimdengirü vebālı oldı

genc-i viṣāl:

1. **genc-i viṣāl:**
Gazel 906
Mısra: **2**
(Sevgiliye) Kavuşma hazinesi.

Görseñ ḳapuñda bendeñi şāhum ʿitābı ḳo
Genc-i viṣāl ṭalebine sedd-i bābı ḳo

2. **genc-i viṣāl:**-*e*
Gazel 433
Mısra: **5**
Vuslat, kavuşma hazinesi.

Geh ġam-ı firḳate geh genc-i viṣāle irerüz
Gāh ġam-nāk oluruz anuñ içün gāh şenüz

gencīne:

1. **gencīne:**
Gazel 6
Mısra: **4**
Hazine.

Nice gün yüzlüler baġrına başmış sīneye çekmiş
Nice gencīne pinhān eylemiş vīrānedür dünyā

gencīne-iʿaşḳ:

1. **gencīne-iʿaşḳ:**-*a*
Gazel 437
Mısra: **5**
Aşk hazinesi.

Her gedā kim ola gencīne-iʿaşḳa mālik
Biz begüm ʿālem-i maʿnīde añā şāh dirüz

ger:

1. **ger:**
Gazel 77
Mısra: **3**
Eğer, şayet.

Ger ḳāmetüñi göreydi Mecnūn
Dīvāneñ olurdı tā ḳıyāmet

2. **ger:**
Gazel 49
Mısra: **9**
İster... ister bağlacı.

Sen ger cefā ḳıl ger vefā senden gelen ḫoşdur bañā
Sen dil-rübā ben mübtelā benden rıżā senden ḳażā

3. **ger:**
Kaside 22
Mısra: **6**
"Gerek ... gerek/gerekse ... " bağlacı.

Rūzgār oldı muvāfıḳ geldi ol eyyām kim
Herkesüñ miḳdārı maʿlūm ola ger kem ger ziyād

ger ola:

1. **ger ola:**
Gazel 141
Mısra: **4**
Olmuş olsa.

Şerḥ-i vaṣfı o mehüñ irmeye pāyāna henüz
Fiʾl-meşel ger ola eflāk serāser kāġıẕ

gerçek:

1. **gerçek:**
Gazel 44
Mısra: **10**
Aslı olan, uydurma olmayan, doğru, sahih.

Seg raḳībi didiler gitdi bugün dünyādan
Rūḥiyā gerçek olursa bizüm olur dünyā

2. **gerçek:**-*dür*
Kıt'a 4
Mısra: **2**
Gerçek, hakiki.

Ehl-i diller seni dem-beste görüp ṭaʿn itse
Açma aġzuñ dime teşnīʿleri gerçekdür

3. **gerçek:**
Gazel 24
Mısra: **5**
Doğru, hakiki.

Biñden birisi gerçek ise vāy esīre kim
Gördüm raḳīb söyledi dün çoḳ yalan bañā

4. **gerçek:**
Terkib-bend 6
Mısra: **13**
Doğru, hakikat.

Gerçek midür bu vāḳıʿa yā bir ḫayāldür
Ol ġonca ḫ̬ābe varmış ola iḫtimāldür

gerçek ol-:

1. **gerçek ol-:**-*a*
Gazel 50
Mısra: **8**
Gerçekleşmek, tahakkuk etmek.

Dirler ölmiş ġam-ı ḥicrüñle yoluñda aġyār
Var ümīdüm ki yalan ise daḫi gerçek ola

gerçi:

1. **gerçi:**
Gazel 28
Mısra: **7**
Her ne kadar, …ise de; ama, ancak, fakat, lakin; ('ammā', 'velī', 'līk', 'velīkin' edatları ile birlikte).

Gerçi aʿlālıḳda söz yoḳ serv-i şimşāda velī
Cümleden aʿlā gelür ol ḳāmet-i mevzūn bañā

2. **gerçi:**
Gazel 1026

Mısra: **10**
Her ne kadar, …ise de; ama, ancak, fakat, lakin.

Olmadı bîçâre Rūḥī ʿillet-i tenden ḫalāṣ
Gerçi peykānuñ senüñ māhir giçer ḳan almada

3. **gerçi:**
Gazel 251
Mısra: **7**
Her ne kadar.

Gerçi ḫāṭırda bulunmaz eṣer-i ẕevḳ u sürūr
Dilde ammā ne ḳadar ister iseñ ġam bulunur

4. **gerçi:**
Gazel 433
Mısra: **1**
Her ne kadar, ise de, gerçi.

Faḳrile gerçi ki biz sākin-i beytü'l-ḥazenüz
Yücedür mertebemüz mālik-i mülk-i suḫanuz

5. **gerçi:**
Gazel 94
Mısra: **5**
Gerçi, aslında, gerçekte.

İḳtiżā-yı salṭanatdur gerçi taḫt u tāc līk
Pādişāhum ʿālim odur kim ne taḫt ister ne tāc

6. **gerçi:**
Gazel 339
Mısra: **1**
Her ne kadar, ise de.

Esīr-i ʿaşḳa istiġnālaruñ gerçi vefādandur
Raḳībe iltifāt itdüklerüñ ammā cefādandur

7. **gerçi:**
Gazel 55
Mısra: **4**
Zaten, işin aslı, doğrusu.

Tīġuñı dil görse ḳatʿ eyler ḫayātından ümīd
Ḳande olsa teşneye cānlar baġışlar gerçi āb

8. **gerçi:**
Gazel 339
Mısra: **13**
Her ne kadar ise de ... aslında.

Ṭarīk-i zühde gerçi sālik olmışdur göñül ammā
Mey-i ʿaşḳuñla ẕevḳ itmekdedür ehl-i ṣafādandur

9. **gerçi:**
Gazel 93
Mısra: **7**
Gerçi, aslında.

Gerçi nāz itmez niyāzum görmese cānān velī
ʿĀşıḳa ḳatʿ-ı niyāz u yāra terk-i nāz güc

10. **gerçi:**
Gazel 297
Mısra: **1**
Gerçi, her ne kadar.

Gerçi Yūsufla güzellikde birāderlerdür
Līk bir gömlek o servüñ teni nāzikterdür

11. **gerçi:**
Gazel 215
Mısra: **12**
Aslına bakılırsa, aslında.

ʿAşḳ cāmı rāḫ-ı vaḥdetle lebālebdür henüz
Gerçi anı ʿārifler kerrātile nūş itdiler

12. **gerçi:**
Gazel 125
Mısra: **14**
Aslında, hakikatte.

Sözde Rūḥī yaraşur dirse Ferīd-i ʿaṣram
Gerçi ey ṣūḫ giçer her kişi ʿaṣrında ferīd

13. **gerçi:**
Gazel 586
Mısra: **1**
Aslına bakılırsa, aslında, doğrusu.

Ġayrılar yār iḫtilāṭından bulur gerçi şeref
Olur ammā yādile yāruñ geçen ʿömri telef

14. **gerçi:**
Gazel 50
Mısra: **1**
Aslına bakılırsa, aslında II Her ne kadar, …ise de; ama, ancak, fakat, lâkin.

Gerçi evvel leb-i laʿlinden irür cāna ṣafā
Ṣoñra ammā ḫaṭı sevdāsına düşmek ne belā

15. **gerçi:**
Gazel 707
Mısra: **10**
Aslında.

Eksik olmaz çeşm-i pür-nemden ḫayāl-ı rūy-ı yār
Rūḥiyā bitmiş degüldür gerçi kim deryāda gül

gerd:

1. **gerd:**-*üz*
Gazel 425
Mısra: **12**
Toz, toprak, gubar.

Ne var ey bād-ı vuṣlat ḫākdan refʿ eyleseñ bir gün
Ki bir ser-ḫayl-i ḥüsnüñ maḳdeminden ḳalma gerdüz biz

gerden:

1. **gerden:**-*i, -n, -e*
Gazel 120
Mısra: **10**
Boyun, gerdan.

Ḳolın ṭoladı boynına Rūḥī esīrinüñ
Gūyā ki urdı gerdenine bir ġıll-ı sefīd

2. **gerden:**--*i*
Gazel 43
Mısra: **7**
Gerdan II Sevgilinin gerdanı.

Başlayup gerdeni vaṣfına ṣürāḥī ile mey
Reşkden bezmde ḳan aġladı erbāb-ı ṣafā

gerden-i cān:

1. **gerden-i cān:**-*a*
Gazel 1051

Mısra: **10**
Can gerdanı.

Ḫūblar ḳaydından ey Rūḥī ḫalāṣa yoḳ mecāl
Gerden-i cāna belā zencīridür kākülleri

gerden-i sīmīn:

1. **gerden-i sīmīn:**-*üñ, -e*
Gazel 293
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Gümüş gibi beyaz gerdanı.

Ṣürāḥī gerden-i sīmīnüñe ḳanın ḥelāl eyler
Gözüñ yanında āhū işte tīġuñ işte boynum der

gerden-i teslīm-i hilāl it-:

1. **gerden-i teslīm-i hilāl id-:**-*er*
Kaside 26
Mısra: **28**
Hilale boynunu teslim etmek. || Satır takip etmeye yarayan kemik, tunç veya gümüşten yapılmış hilalle şiir okumak.

Müstaḳim olduġına ṭabʿ-ı suḫan-perdāzı
İşidüp şiʿrin ider gerden-i teslīm-i hilāl

gerden-keşān-ı ʿālem:

1. **gerden-keşān-ı ʿālem:**-*e*
Gazel 134
Mısra: **5**
Cihanın asileri.

Gerden-keşān-ı ʿāleme itdürdi ser-fürū
Gerd-i ruḫuñda ḫalḳa uran ʿanberīn-kemend

gerden-keşān-ı dehr:

1. **gerden-keşān-ı dehr:**-*i*
Kaside 17
Mısra: **24**
Cihanın isyankarları, asi kimseler.

Ol ḥākim-i yegāne-i dārüʾs-selām kim
Gerden-keşān-ı dehri ider himmeti ʿabīd

gerd-i fenā:

1. **gerd-i fenā:**-*dan*
Tarih 9
Mısra: **4**
Ölüm toprağı.

Gözini açmadı ẕevḳin ide İstanbuluñ
Nāgehān dīdeleri gerd-i fenādan ṭoldı

gerd-i reh-i miḥnet ḳop-:

1. **gerd-i reh-i miḥnet ḳop-:**-*dı*
Gazel 1093
Mısra: **10**
Gam ve ıstırap yolunun tozunu koparmak, altüst etmek. || Dertten kurtulmak, sevgiliye kavuşmak.

Geldi ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı yār aç gözüñi ey Rūḥī
Esdi ḥasret yeli gerd-i reh-i miḥnet ḳopdı

gerd-i reh:

1. **gerd-i reh:**-*üñ*
Gazel 847
Mısra: **5**
Yolun tozu, toprağı.

Degmesün gerd-i rehüñ dāmen-i aġyāra diyü
Laḥẓa laḥẓa ṣu seper yoluña çeşmüm cānān

2. **gerd-i reh:**-*üñ, -le*
Gazel 907
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yolunun tozu.

Gerd-i rehüñle çeşmüm ṭañ mı ger olsa memlū
Zīrā ki ṣu aḳan yer olur müdām ḳumlu

gerd-i riyā:

1. **gerd-i riyā:**
Gazel 811
Mısra: **3**
İkiyüzlülük kiri.

Ḳaplamışdı ṭabʾumuñ mirʾātını gerd-i riyā
Ṣayḳal-ı meyle anı sildüm mücellā eyledüm

gerd-i ruḫ:

1. **gerd-i ruḫ:**--*i-uñ, -da*
Gazel 134
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Yüzünün tozu. || Ayva tüyü.

Gerden-keşān-ı ʿāleme itdürdi ser-fürū
Gerd-i ruḫuñda ḫalḳa uran ʿanberīn-kemend

gerdiş:

1. **gerdiş:**-*i, -n, -den*
Gazel 34
Mısra: **15**
Dönüş, dönme II Gidişat.

Rūḥiyā çarḫuñ muḫālif gerdişinden aġlama
Çün penāh olmış der-i Pāşā-yı ẕī-himmet saña

gerdiş it-:

1. **gerdiş id-:**-*e*
Kaside 14
Mısra: **112**
Dönmek, dönmeye başlamak.

Gelüp gide nitekim gül gibi bahār u ḫazān
Nite ki gerdiş ide rūz u şeb sinīn ü şühūr

gerdiş-i çarḫ-ı devvār:

1. **gerdiş-i çarḫ-ı devvār:**
Tarih 4
Mısra: **4**
Dönüp duran feleğin gidişi.

Göñlümi şād görüp ḳılma taʿaccüb çünkim
Bir ḳarār üzre degül gerdiş-i çarḫ-ı devvār

gerdiş-i çarh:

1. **gerdiş-i çarḫ:**-*ile*
Kaside 23
Mısra: **55**
Dünyanın dönüşü.

Nite ki gerdiş-i çarḫile olalar şeb u rūz
Cihānı ḳaplaya geh āfītāb u geh ẓulmet

gerdun:

1. **gerdūn:**
Gazel 28
Mısra: **10**
Dünya, felek.

Rūḥiyā dünyā vü māfihāyı terk itdüm yine
Cevr ider bilmem ne virdi alamaz gerdūn baña

2. **gerdūn:**
Gazel 113
Mısra: **4**
Gökyüzü, felek.

Gökde peydā olan ey māh degüldür hāle
Nāle vü zārumı gerdūn işidüp aşdı şımāḫ

3. **gerdūn:**
Gazel 495
Mısra: **5**
Felek, baht.

Cihānuñ ziynetin ʿarż itme ehl-i ʿaşḳa ey gerdūn
Firīb ile ṭutam şanma ki ʿanḳāya firīb olmaz

4. **gerdūn:**-*ı*
Gazel 1030
Mısra: **4**
Felek, çarh, baht.

ʿAşḳ sāzendesi bir naġme-i pür-ḫāletile
Şevḳa şalmış güneşi çarḫa ḳomış gerdūnı

5. **gerdūn:**
Gazel 464
Mısra: **5**
Dönen, devreden. II Felek.

Ne ġam ger cān virüp kām almaduḳsa ey gerdūn
Ḫudā ʿaşk ehline endīşe-i sūd u ziyān virmez

6. **gerdūn:**-*uñ*
Gazel 492
Mısra: **10**
Dünya, sema, felek.

Bu cefālar ki elinden çekerüz gerdūnuñ
Rūḥiyā cefālar ki elinden çekerüz gerdūnuñ

7. **gerdūn:**
Kaside 17
Mısra: **25**
Asuman, felek, gök.

Gerdūn ġulām-ı ḫalḳa-be-gūşı mıdur k'ider
Gūşında ḫalḳa-i zerini ide bir ḥadīd

gerdūn-ı dūn:

1. **gerdūn-ı dūn:**-*a*
Terkib-bend 4
Mısra: **6**
Alçak felek.

İʿtibārāt-ı cihāndan eyleye ḳaṭʿ-ı naẓar
Ẕerre deñlü ḳılmaya gerdūn-ı dūna iʿtibār

gerdūn-ı gerdān:

1. **gerdūn-ı gerdān:**-*uñ*
Gazel 678
Mısra: **12**
Dönen felek.

Ḳanı bir ḫāksār-ı ḫānedān-ı āl-ı Aḥmed kim
Yaḳa bir āhile nüh saḳfını gerdūn-ı gerdānuñ

gerek:

1. **gerek:**
Gazel 603
Mısra: **10**
Gerekli, lazım.

Lāzım olursa ʿaḳla çek şuʿle-i bādeden ḳılıç
Ḥāşılı bu ki Rūḥiyā elde gerek silāḥ-ı ʿaşḳ

2. **gerek:**
Gazel 73
Mısra: **4**
Olmalı.

Mest olup meyḫānede ḫāk üzre yatsañ ġam degül
Himmeti ʿālī gerek insānuñ ey dil göñli pest

3. **gerek:**
Gazel 702
Mısra: **16**
Gerek...gerekse şeklinde kullanılır. Başına geldiği kelimelerin hepsinin birden düşünüldüğünü anlatır. (Eğer...eğer, ister...ister).

Evveli ʿaşḳuñ melāmetdür nedāmet āḫiri
Sen gerek aġla gerek gül ikiden ḫālī degül

4. **gerek:**
Gazel 739
Mısra: **5**
İcap, lazım, olmalı.

Ḥaḳḳa iḳrār eyleyenler ḳavlına ṣādıḳ gerek
Ṣādıḳu'l-ḳavlam dir iseñ eyleme yalana meyl

5. **gerek:**
Gazel 97
Mısra: **13**
Olmalı, gerek.

Edā-yı ḫoş gerek sözde Rūḥiyā yoḳsa
Cihānda her kişi ḳādirdür ola ḳāfiye-senc

6. **gerek:**
Gazel 111
Mısra: **2**
Lazım, elzem.

Baġrum yeter kebāb u sirişküm şarāb-ı surḫ
Sāḳī baña ne bāde gerek ne kebāb-ı surḫ

7. **gerek:**
Gazel 646
Mısra: **8**
Yeridir.

Faṣl-ı güldür sāḳiyā mey ṣun peyāpey kim bugün
Mest olup sırr-ı nihānum āşikār itsem gerek

8. **gerek:**-*se*
Gazel 701
Mısra: **16**
Cümlede aynı görevi yapan kelimelerin her birinin başına ayrı ayrı getirildiğinde "ister" anlamında kullanılır ve bunlardan birinin tercih edilebileceğini gösterir.

Rūḥiyi her neye lāyıḳsa aña ḳíl vāṣıl
Hep senüñdür gerek idbār u gerekse iḳbāl

9. **gerek:**-*dür*
Gazel 106
Mısra: **4**
Gerek, olmalı, lazım.

Nice ḳılsunlar kenār ümmīdin ʿaşḳ ehli kim
Çıḳmaġa girdāb-ı firḳatdan gerekdür ʿömr-i Nūḥ

10. **gerek:**
Kaside 6
Mısra: **19**
Herhalde, galiba, büyük bir ihtimalle.

Ne feyż-baḫş gerek pāy-būsı ol şāhuñ
Ki ḫāk-i pāyı ola tūtiyā-yı çeşm-i kirām

11. **gerek:**
Gazel 33
Mısra: **2**
Elzem, lazım, olmalı.

Çıḳar ʿuḳbāyı dilden çünki el virdi saña dünyā
Ṭamaʿ-kār olma yā ʿuḳbā gerek ey ḫᵛāce yā dünyā

12. **gerek:**-*dür*
Gazel 728
Mısra: **5**
Şart cümlelerinde üstün ihtimali bildirir, herhalde.

ʿĀḳıbet dönse gerek berk-i ḥazāna yüzimüz
Bir iki gün içelüm bāri şarāb-ı gül-reng

13. **gerek:**
Gazel 24
Mısra: **2**
Gerek, lazım, elzem.

Vaṣluñ cihāna virmem odur yār-ı cān baña
Evvel efendi cān gerek andan cihān baña

14. **gerek:**
Gazel 875
Mısra: **4**
Gerekli, şart.

Ṣafā-yı mülk-i beḳāya irem diyen ʿārif
Bu ḳār-ḫānede almaḳ gerek tesellāsın

15. **gerek:**
Kaside 38
Mısra: **49**
Acaba?

Eger Maḥmūdı ṣorarsa ʿaḳıbet nolsa gerek diyü
Ḥakīmāne müdām eyler saḳāsın cām-ı ṣahbānuñ

16. **gerek:**
Gazel 76
Mısra: **9**
Gerek; olmalı, bulunmalı.

Rūḥiyā ṣabr gerek ʿāṣıḳ-ı ṣādıḳda hemān
Yoḳsa hicrān elemin defʿ ide āḫir vuṣlat

17. **gerek:**-*dür*
Gazel 912
Mısra: **7**
Herhalde, muhtemelen, olmalı.

Mekānuñ zīr-i ḫāk olsa gerekdür ʿāḳibet ey dil
Gerek ʿuzletde olmışsın gerekse evc-i ʿizzetde

18. **gerek:**
Gazel 478
Mısra: **11**
Gerek, gereklik, ister, lüzum, elzem, icap.

Göñüller ceẕbine ḫālet gerek ansuz ne mümkindür
ʿAṭādur başḳa bu iz dehr ehl-i ḥüsne ān virmez

19. **gerek:**
Kaside 30
Mısra: **28**
Gerek, lazım, gerekli; gerekir.

İrmek dilerse kim ki fażīletde cāhına
Evvel gerek ki ḫāṣıl ide rütbe-i celāl

20. **gerek:**
Gazel 717
Mısra: **12**
"Gerek ... gerek/gerekse ... " bağlacı. "İster" anlamında kullanılır.

Fiʿlüñ muvāfıḳ eyleyigör ḳuluña hemān
Ger kūşe-gīr-i faḳr u gerek mīr-mesned ol

21. **gerek:**
Terkib-bend 7
Mısra: **69**
Gerçekleşmesi zorunlu olarak beklenen, lazım.

Līk virmek gerek ḳażāya rıżā
Ḥaḳ durur her işi iden bī-şekk

22. **gerek:**
Gazel 613
Mısra: **1**
Varlığına ihtiyaç duyulan, yapılması, edinilmesi îcap eden (şey).

Çekmege ḫāk-i rehüñ dīde-i ḫūn-pāş gerek
Yaḳmaġa dāġ-ı ġamuñ ḳatı ulı baş gerek

23. **gerek:**
Gazel 613
Mısra: **8**
Herhangi bir şeyin yapılabilmesi veya olabilmesi için şart olan (şey), lazım.

Felek-i süfle-nevāzuñ dimege derdine derd
ʿĀṣıḳ u rind u ḫarābāti vü ḳallāş gerek

24. **gerek:**
Gazel 965
Mısra: **3**
"Gerek ... gerek ..." bağlacı.

Sefer eyle gerek dāyim gerek bir yerde ol sākin
Hemān ʿālemde ẕevḳ it giçsün evḳātuñ ẓarāfetle

25. **gerek:**
Tarih 47
Mısra: **6**
Olmalı, icap, gerekli.

Mīr iken luṭf-ı Ḥaḳ anı mīr-i mīrān eyledi

Himmeti ʿālī olanuñ pāyesi ʿālī gerek

gerek-:

1. **gerek-:**-*di*
Kaside 8
Mısra: **14**
Gerekli olmak, lazım gelmek, icap etmek.

Bu erlükler ki gelmişdür ẓuhūra ol dilāverden
Bilindi melceʿi olmaḳ gerekdi şimdi aḳrānuñ

2. **gerek-:**-*di*
Gazel 883
Mısra: **8**
Gerekli olmak, lazım gelmek, icap etmek, iktiza etmek.

Siḥr eyledüñ yolında beni eylemekle ḫāk
Ursam gerekdi pāyuña yüz ben ḫod añsuzın

3. **gerek-:**-*mez*
Gazel 1091
Mısra: **4**
Lazım gelmek, ...istemek.

Baña ey bāġbān teklīf-i seyr-i būstān itme
Gerekmez cennet olsa meclis-i aḥbābdan ġayrı

4. **gerek-:**-*mez*
Gazel 448
Mısra: **6**
Bir şeyin yapılabilmesi veya gerçekleşmesi bazı nesne, fiil vb.ne bağlı olmak, gerek olmak, lazım olmak, icap etmek, iktiza etmek.

Gerekse al didüm cān-ı ʿazīzi
Didi ol Yūsuf-ı devrān gerekmez

5. **gerek-:**-*mez*
Gazel 18
Mısra: **5**
Gerekli olma, icap etme; yakışma, uygun düşme.

Vefā-yı ġayr gerekmez ḳo yār cevr itsün
Anuñ vefāsı cefādur bunuñ cefāsı vefā

6. **gerek-:**-*di*
Gazel 964
Mısra: **12**
Gerekmek, gerekli olmak. II İhtimal dahilinde olmak.
Teşḫīş yoḳ zamānede yoḫsa ṭabʿile
Rūḥī gerekdi farḳ-ı sipihre ḳadem başa

7. **gerek-:**-*se*
Gazel 642
Mısra: **10**
Gerekirse.

İñen de māyil olma ġamzesi tīġına ey Rūḥī
Ṭamaʿ kes ol temennādan gerekse ger saña başuñ

gerek ol-:

1. **gerek ol-:**-*a*
Kaside 33
Mısra: **46**
Gerekmek, icap etmek.

O şāʿir ki ṭabʿında yoḳ ḳuvvet-i naẓm
Suḫan-sāzlıḳdan gerek ola tāʿib

germ:

1. **germ:**
Gazel 711
Mısra: **22**
Sıcak, hararet.

İḳtiżā-yı devrile geldükce dehre sāl u māh
Gāh germ u gāh serd u geh ḫazān u gāh gül

2. **germ:**
Gazel 1059
Mısra: **5**
Hararetli, sıcak.

Ḳılmaġa bezmi germ u dilberi nerm
Bāde-i ḫoş-güvār gelmez mi

germ al-:

1. **germ al-:**-*dı*
Gazel 92
Mısra: **3**
Hararetlenmek.

Bāzār-ı ʿaşḳ mihr-i cemāluñdan aldı germ
Sensin metāʿ-ı ḫüsne viren gül gibi revāc

germ eyle-:

1. **germ eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 1096
Mısra: **5**
Isıtmak. ||
Hararetlendirmek, hararet kazandırmak.

Eyledüñ ṣoḥbeti aġyār-ı cefā-sāz ile germ
Hep bu ṣavuḳluġa bāʿiṣ o bed-āmūz gibi

germ ol-:

1. **germ ol-:**-*lar*
Gazel 216
Mısra: **13**
Hararetlenmek, yanmak.

Germ olanlar āteş-i ʿaşḳ ile Rūḥī şemʿveş
Tenlerin yaḳup belā bezminde ḫāmūş oldılar

2. **germ ol-:**-*ma*
Gazel 691
Mısra: **3**
Hararetlenmek. || *Kızmak, öfkelenmek.*

Yaḳılmadan seni menʿ itse olma vāʿıẓ germ
Külüñ ṣavur göge şeyṭānı kör idem dirseñ

3. **germ ol-:**-*uben*
Gazel 963
Mısra: **7**
Isınmak. || *Hararetlenmek.*

Muṭrib iñen de germ oluben lāf çalmasun
Āh u fiġānuma iremez söz u sāzda

4. **germ ol-:**-*up*
Gazel 208
Mısra: **5**
Hararetlenmek.

Germ olup erbāb-ı bezme itdiler ʿarż-ı cemāl
Her belā-keş ʿāşıḳuñ baġrına biñ dāġ urdılar

5. **germ ol-:**-*ur*
Gazel 29
Mısra: **4**
Isınmak.

Ṣudan āteş sākin olurken ne ḥikmetdür bu kim
Germ olur olsa ʿaraḳ-nāk ol cemāl-ı dil-güşā

germ-i ḥüsn ol-:

1. **germ-i ḥüsn ol-:**-*up*
Gazel 149
Mısra: **1**
Güzelliği artmak.

Germ-i ḥüsn olup miyān-ı meclise şemʿ atılur
Ḫod-nümāluḳdur işi hīçe anuñçün ṣatılur

germ-i ʿinān:

1. **germ-i ʿinān:**
Gazel 885
Mısra: **7**
Dizgini çabuk.

Ey ḫoş ol vaḳt ki mestāne olup germ-i ʿinān
Geh ḫam-ı kākülüñi geh ḳaşuñı çīn idesin

germ-i ruḥ:

1. **germ-i ruḫ:**-*uñ, -da*
Gazel 1043
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Yanağının sıcaklığı.

Germ-i ruḫuñda ḫaṭ degül üstād-ı lem-yezel
Ḫüsnüñ kitābına yeni şirāze baġladı

germiyyet:

1. **germiyyet:**-*i, -n, -i*
Gazel 139
Mısra: **2**
Hararet, sıcaklık.

Keyfiyyetini itdi lebüñden şarāb aḫz
Germiyyetini ḳıldı dilümden kebāb aḫz

2. **germiyyet:**-*i*
Gazel 205
Mısra: **7**
Sıcaklık, sevgiden dolayı zuhur eden hararet.

Ol mehüñ gör nice aġyārile germiyyeti var
Saña ışınmaz ise ḳanı dime ṣavuḳdur

germiyyet-i dāġ-ı derūn:

1. **germiyyet-i dāġ-ı derūn:**
Gazel 255
Mısra: **8**
Gönüldeki yaraların hararetlenip çoğalması.

Meclisinde ṭaʿn-ı aġyār ile bīrūn olduġum
Bāʿiṣ-i germiyyet-i dāġ-ı derūn olmaḳdadur

germiyyet-i maḥabbet:

1. **germiyyet-i maḥabbet:**
Gazel 576
Mısra: **10**
Aşkın harareti, şiddeti.

Ol māha ḳarşu yanduġı yaḳılduġı bu kim
Germiyyet-i maḥabbet ider āşikār şemʿ

germiyyet-i mey:

1. **germiyyet-i mey:**
Gazel 934
Mısra: **2**
İçkinin harareti, şevki.

Ne ṣafādur bu ki hem-ṣoḥbet olup cānāna
Başda germiyyet-i mey elde ola peymāne

germ-rev-i bādiye-i mülk-i suhan:

1. **germ-rev-i bādiye-i mülk-i suḫan:**
Kaside 10
Mısra: **55**
Söz ülkesinin çölünde hızla giden (kimse).

Benem ol germ-rev-i bādiye-i mülk-i suḫan
Ki bana ṭayy-ı merāḥilde irişemez ḫurşīd

germ-şoḥbet:

1. **germ-şoḥbet:**
Gazel 394
Mısra: **6**
Sıcak sohbetli.

Anuñla eglenür bezm-i belāda göñlimüz dāʾim
Bizüm bir germ-ṣoḥbet hemdem-i dīrīnemüz vardur

geşt:

1. **geşt:**
Tarih 39
Mısra: **3**
Gezmek, gitmek.

Be ʿahdeş geşt ʿālem-i fāriġu'l-bāl
Resāyend ehl-i maḳṣad rā be maḳṣad

geşt it-:

1. **geşt id-:**-*er*
Gazel 253
Mısra: **1**
Dolaşmak, gezmek.

Aġyār kūyuñ geşt ider cān u dil ol gīsūdadur
Āzādeler ʿıyş itmede dil-besteler ḳayġudadur

geşt ü güẕār eyle-:

1. **geşt ü güẕār eyle-:**-*miş, -dür*
Gazel 147
Mısra: **13**
Gezip dolaşmak.

Cihānı geşt ü güẕār eylemişdür ey Rūḥī
Benüm bu zāde-i ṭabʿum ki ṭıfl-ı yek-şebedür

geşt u güẕār:

1. **geşt u güẕār:**-*ı*
Gazel 862
Mısra: **6**
Gezip tozma, gezip dolaşma.

Degülin şeyḫ ki ḫalvetde giçe evḳātum
Yāra hem-rāh olıcaḳ geşt u güẕārı severin

geştī:

1. **geşti:**
Gazel 1008

Mısra: **8**
Gemi.

Ḳaşlaruñ ʿaksin sirişk-i çeşmüm üzre dir gören
İki geşti ser-nigūn olmış miyān-ı ābda

geşt-i bāġ:

1. **geşt-i bāġ:**
Gazel 582
Mısra: **8**
Gül bahçesi gezintisi.

Ārzū-yı gülşen-i kūyuñ göñülden gitmeye
Günde biñ kez eylesem hicrüñde ey gül geşt-i bāġ

geşt-i çemen eyle-:

1. **geşt-i çemen eyle-:**-*sün*
Tarih 46
Mısra: **10**
Çimenlikte gezinmek.

Sāye-i maʿdeletinde o bahār-ı keremüñ
Eylesün geşt-i çemen beste-i zencīr-i belā

geşt-i meʿārib:

1. **geşt-i meʿārib:**
Kaside 41
Mısra: **5**
Hacet gezintisi, istek seyri. || (Bir kimsenin) Erişmek istediği hacet ve istekler.

Ġam degül olmaz ise geşt-i meʿārib ser-sebz
Ḳurudup āḫir anı çünkim esüp bād-ı ecel

geşt-i sipihr:

1. **geşt-i sipihr:**
Kaside 5
Mısra: **35**
Göğün dönmesi.

Geşt-i sipihr ü çeşme-i ḫurşīdden gelür

Lāzım olınca Düldüline āb eger ʿalaf

geşt-i ümīdüm ser-sebz ol-:

1. **geşt-i ümīdüm ser-sebz ol-:**-*üm, -a*
Gazel 887
Mısra: **11**
Ümidi yeşermek; kaybedilmiş umutların yeniden kazanılması.

Umarın bir gün ola geşt-i ümīdüm ser-sebz
Maḳṣadum ḥāṣıl ola ḳanlu yaşum cūyından

geşt-i ümmīd:

1. **geşt-i ümmīd:**-*e*
Gazel 943
Mısra: **9**
Ümit gemisi.

Ne ḥāṣıl āb-ı çeşmile ṣu virmek geşt-i ümmīde
Ki ser-sebz olmadın ol ḫırmen-i ʿömrüñ gider bāda

2. **geşt-i ümmīd:**-*üñ*
Kaside 18
Mısra: **99**
Ümidin geçişi. || (Bir yerin) Ümitle dolması.

Geşt-i ümmīdüñ ide ebr-i hidāyet ser-sebz
Açıla ġonca-i baḫtuñ olasın gül gibi şād

geşti-i endūh-ı ġam:

1. **geşti-i endūh-ı ġam:**-*ı*
Gazel 779
Mısra: **3**
Gam ve keder gemisi.

Ser-nigūn eyleyelüm geşti-i endūh-ı ġamı
Mest-i lā-yaʿḳıl olup baḫr-ṣıfat cūş idelüm

geştzār-ı ʿömr:

1. **geştzār-ı ʿömr:**-*üñ, -e*
Kaside 13
Mısra: **20**
Ömür bahçesi. || Hayat.

Felekde gör ki nedür ḥāṣıluñ an ol vaḳti
Kim ura tīġ-i ecel geştzār-ı ʿömrüñe dās

2. **geştzār-ı ʿömr:**-*üñ, -i*
Tarih 3
Mısra: **39**
Ömür bahçesi.

Ebr-i raḥmet geştzār-ı ʿömrüñi ser-sebz ider
Baḫt-ı ḳadrüñ bār-ver olsun ilā yevmiʾl-ḳıyām

getür-:

1. **getür-:**-*mez*
Gazel 150
Mısra: **5**
Getirmek, nakletmek.

Būy-ı ser-i zülfüñ gün olur mı ki getürmez
Sevdāya ṣalan başımuzı bād-ı ṣabādur

2. **getür-:**-*e*
Gazel 46
Mısra: **1**
(Daha uzak bir yerden) Bulunulan yere gelmesini sağlamak, gelmesine sebep olmak, iletmek, nakletmek.

İşigüñ ḫākın umar kim getüre bād-ı ṣabā
Gözedür yollaruñı her gice çeşm-i bīnā

3. **getür-:**-*ince*
Gazel 931
Mısra: **8**
Eriştirmek, ulaştırmak.

Ḥaḳ bilür māder-i eyyām neler çekmişdür
Getürince seni nev-restecügüm bu āna

4. **getür-:**-*ür*
Gazel 701
Mısra: **11**
Getirmek, sunmak.

Mey-i ʿişret getürür ḳalbe ṣafā gerçi velī
O ṣafāyı bana virme ki çekem ṣoñra melāl

5. **getür-:**-*me*
Gazel 177
Mısra: **3**
(Bir yere) Bir kimse veya şeyle birlikte gelmek.

Ṣalup yanuñca aġyārı getürme bezm-i ʿuṣṣāḳa
Eʿālī meclisinde dostum ednāya yer yoḳdur

6. **getür-:**-*miş*
Kaside 17
Mısra: **28**
Bir şeyi yanında veya üstünde bulundurmak; ulaştırmak.

Gökde hilāl mi görinen yā kemān mıdur
Kim pīşkeş getürmiş aña kārbān-ı ʿīd

7. **getür-:**-*di*
Gazel 320
Mısra: **14**
Bir şeyle birlikte gelmek, o şeyin gelmesini sağlamak.

Ḳurtuldı Rūhi eyleyüp inkār ʿaşḳuñı
Ḥüccet getürdi ḳatline ḥaṭuñ belāyı gör

8. **getür-:**-*mez*
Terkib-bend 4
Mısra: **16**
Ortaya çıkarmak, bir şeyin oluşmasına vesile olmak.

Çarḫ-ı gerdūn bir birāderden ayırdı beni kim
Ḥaşre dek dönse getürmez bir daḥi mānend aña

9. **getür-:**-*sün*
Kaside 11
Mısra: **12**
(Bir yere) Bir kimse veya şeyle birlikte gelmek, gelirken o kimse veya şey yanında olmak.

Açıldı ṭabʿı zemīnün ṣafāsı var çemenün
Bizümle defʿ-i melāl eyleyen getürsün ayāġ

10. **getür-:**-*miş*
Gazel 384
Mısra: **4**
Getirmek, ulaştırmak.

Degül ḫurşīd zerrīn ṭopdur kim ḳaşlaruñ anı
Getürmiş ḫākdan çevgān ile eflāka ṣalmışdur

11. **getür-:**-*en*
Gazel 946
Mısra: **16**
Getirmek; gelmesini sağlamak.

İḫtiyārumla ne mümkin ki gelem dehre beni
Getüren şevḳ-i ruḫuñdur bu ḫarāb-ābāda

12. **getür-:**-*mez*
Gazel 519
Mısra: **1**
Vermek, sunmak.

Laʿlüñ getüren ẕevḳi mey-i nāb getürmez
Müşkil bu ki ol ẕevḳe göñül tāb getürmez

13. **getür-:**-*ür*
Gazel 519
Mısra: **4**
Ortaya çıkmasına sebep olmak, doğurmak.

Kevṯer nice laʿlüñle ide lāf-ı leṭāfet
Ol neṣʾeyi kim mey getürür āb getürmez

14. **getür-:**
Gazel 279
Mısra: **8**
(Bir şeyi) getirmek.

Ġam-ı devrānı yeter çekdiler erbāb-ı vefā
Sāḳiyā devre getür sāġarı ʿişret demidür

15. **getür-:**-*dü, -m*
Gazel 1037
Mısra: **10**
Daha uzak bir yerden bulunulan yere gelmesini sağlamak, gelmesine sebep olmak.

Rūḫuñ yād eyledüm yanuñda düşdi cānuma āteş
Getürdüm meclise ol şevḳile şemʿ-i

16. **getür-:**-*en*
Gazel 57
Mısra: **8**
Getirmek, gelmesini sağlamak.

Seyr-i ruḫuñ müyesser imiş ṭutalum ne sūd
Ey şūḫ-ı bī-vefā getüren kimdür aña tāb

gevher:

1. **gevher:**--*i*
Gazel 215
Mısra: **9**
Mücevher. || *Hakikat.*

Gevher-i maḳṣūdı anlar kim getürdiler ele
Ḳaṭre-i nāçiz iken deryāleyin cūş itdiler

2. **gevher:**-*i*
Gazel 517
Mısra: **3**
Cevher, mücevher.

Eline mihr ü vefā gevheri girmez ey dil
Kanġı ʿāşıḳ ki bu gün baḥr-ı cefāya ṭalmaz

3. **gevher:**
Gazel 281
Mısra: **2**
Cevher, inci. II Gözyaşı.

Dem-be-dem āh itdügümden bende çeşm-i ter sezer
Aġla ey çeşmüm ki sende yār çoḳ gevher sezer

4. **gevher:**
Kaside 18
Mısra: **65**
Cevher, elmas, mücevher, inci.

Böyle gevher ne revādur ki ḳala yirde diyü
Götürür başda hemīşe ayaġuñ tozını bād

5. **gevher:**
Gazel 311
Mısra: **5**
Cevher, elmas, mücevher, inci II Şiir, söz, mana.

Ḳıymet olmaz ey sözi gevher leb ü dendānuña
Dürc-i güher-bāre kim dirler dür-i yek-dānedür

6. **gevher:**-*ler*
Gazel 384

Mısra: **2**
Cevher, elmas, mücevher, inci II Aşığın gözyaşları.

Ne āteşler ġam-ı hicrüñ dil-i ṣad-çāka ṣalmışdur
Ne gevherler gözüm devr-i lebüñde ḫāka ṣalmışdur

7. **gevher:**
Terkib-bend 9
Mısra: **55**
Cevher, elmas, zümrüt, pırlanta gibi değerli taş.

Gevher gibi baş üzre yir it iḫtiramdan
Bir silke gir ki düşmeyesin intiẓāmdan

8. **gevher:**-*i*
Gazel 1114
Mısra: **8**
Mücevher,değerli taş. II Sevgilinin inci dişleri.

Nāziklikile laʿl-i lebin dişleyüp o yār
Biri birine ḳatdı dür ü laʿl u gevheri

9. **gevher:**-*e*
Gazel 492
Mısra: **6**
Cevher, mücevher. || *Aşk.*

Gevher-i ʿaşḳa ki maʿden olımaz kevn ü mekān
Ḳalb-i ʿuşşākı biz ol gevhere maʿden bilürüz

10. **gevher:**-*le*
Gazel 508
Mısra: **1**
Cevher, mücevher. || *İlim, irfan.*

Sīnemüz gevherle memlūdur maʿārif kānıyuz
Cismdür ʿālem-i ḫaḳīḳatde biz anuñ cānıyuz

11. **gevher:**-*ü, -ñ, -üñ*
Gazel 622
Mısra: **6**
Cevher. || *Sevgilinin dudağı.*

Ne revā laʿlüñi vaṣf itdüresin aġyāra
Ḳadrini ḫāka berāber idesin gevherüñüñ

12. **gevher:**
Gazel 632
Mısra: **5**
Cevher, mücevher. || *Cevher değerinde sözler.*

Sözlerüñ gevher olursa nola kim olmışdur
Maʿden-i maʿrifetullah dil-i muḥteremüñ

13. **gevher:**-*e*
Gazel 492
Mısra: **6**
Cevher, elmas, mücevher, inci. || *Aşk cevheri.*

Gevher-i ʿaşḳa ki maʿden olımaz kevn ü mekān
Ḳalb-i ʿuşşākı biz ol gevhere maʿden bilürüz

gevher-bār:

1. **gevher-bār:**-*dur*
Gazel 524
Mısra: **4**
Gevher yağdırıcı, yağdıran.

Dürr-i ʿirfānile memlū olsa dürc-i dil nola
Ebr-i nisān gibi gevher-bārdur üstādımuz

gevher-i ʿālī-nijād:

1. **gevher-i ʿālī-nijād:**
Kaside 2
Mısra: **5**
Yüce yaratılışlı cevher. || *Hz. Muhammed.*

Gevher-i ʿālī-nijād merciʿ-i ḫalḳ-ı bilād
ʿAvn ü melāẕ-ı ʿibād ṣalli ve sellim ʿaleyh

gevher-i ʿaşḳ:

1. **gevher-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 492
Mısra: **5**
Aşk gevheri.

Gevher-i ʿaşḳa ki maʿden olımaz kevn ü mekān
Ḳalb-i ʿuşşākı biz ol gevhere maʿden bilürüz

gevher-i baḥr-i suḫan:

1. **gevher-i baḥr-i suḫan:**
Kaside 36
Mısra: **53**
Söz denizinin cevheri.

Gevher-i baḥr-i suḫan ayaḳda mānend-i ḫazef
Ṣāʿirüñ ḳadrin bilür ehl-i seḫā eksilmede

gevher-i bī-ʿayb:

1. **gevher-i bī-ʿayb:**-*uz*
Kıt'a 18
Mısra: **2**
Ayıpsız, kusursuz inci.

Ẕātımuza bulımaz kimse ḳuṣūr ey Rūḥī
Ṣadef-i dehrde bir gevher-i bī-ʿaybuz biz

gevher-i genc-i hüdā:

1. **gevher-i genc-i ḫüdā:**
Kaside 2
Mısra: **46**
Allah'ın hazinesinin cevheri. || *Hz. Muhammed.*

Maḫżen-i sırr-ı Ḫüdā kān-ı seḫā vü ʿaṭā
Gevher-i genc-i Ḫüdā ṣalli ve sellim ʿaleyh

gevher-i ʿirfān:

1. **gevher-i ʿirfān:**-*a*
Gazel 270
Mısra: **11**
Bilgi cevheri.

Gevher-i ʿirfāna mālikdür maʿārif ehli hep
Göñli ey Rūḥī maʿārif ehlinüñ deryā olur

gevher-i kelām:

1. **gevher-i kelām:**-*ı*
Terkib-bend 9
Mısra: **13**
Söz cevheri; cevher kadar değerli sözler.

Al gevher-i kelāmı eger ḫurde-bīn iseñ
Ol silk-i intiẓāmda dürr-i ṣemīn iseñ

gevher-i lutf:

1. **gevher-i luṭf:**-*uñ, -ile*
Kaside 26
Mısra: **44**
Lütuf cevheri.

Sen o deryā-yı keremsin ki hemīşe pürdür
Gevher-i luṭfuñile dāmen-i ceyb-i āmāl

gevher-i maḳāl:

1. **gevher-i maḳāl:**
Kaside 30
Mısra: **1**
Söz gevheri.

Bir yirde kim revāc bula gevher-i maḳāl
Lāyıḳ degül ki ṭabʿ-ı suḫan-perver ola lāl

gevher-i maḳṣūd:

1. **gevher-i maḳṣūd:**-*ı*
Gazel 749
Mısra: **13**
Ulaşılmak istenen cevher.

Şükr it Ḫudāya gevher-i maḳṣūdı Rūḥiyā
Buldı ġubār-ı bārgeh-i Murtażāda dil

gevher-i meknūn:

1. **gevher-i meknūn:**-*ımuz, -ı*
Gazel 1056
Mısra: **6**
Gizli cevher. || Aşığın cevhere benzeyen gözyaşları.

Tek ḳabūl it ḳılalum cümle niṣār-ı ḳademüñ
Maḫzen-i dilde olan gevher-i meknūnımuzı

ġevher-i meknūz:

1. **ġevher-i meknūz:**
Kaside 28
Mısra: **26**
Saklı durumdaki cevherler.

Pāyına niṣār olmaġiçün geldi ẕuhūra
Eṭrāf-ı çemen-zārdaki ġevher-i meknūz

gevher-i nāyāb:

1. **gevher-i nāyāb:**
Gazel 187
Mısra: **13**
Benzeri olmayan eşsiz bir inci.

Rūḥiyā gevher-i nāyābdur eşʿāruñ līk
Cühelā gevher-i nāyāb nedür bilmezler

2. **gevher-i nāyāb:**
Gazel 327
Mısra: **8**
Benzeri olmayan cevher. || Allah.

Ḫalvetde umarsın ki Ḫudā-bīn olasın līk
Ol gevher-i nāyāb bu deryāda degüldür

3. **gevher-i nāyāb:**-*a*
Gazel 710
Mısra: **6**
Benzeri olmayan, eşsiz cevher.

Şebnemüñ her ḳaṭresi bir gevher-i nāyābdur
Laʿlden bir ḥoḳḳadur ol gevher-i nāyāba gül

gevher-i nāyāb-ı maḳṣūd:

1. **gevher-i nāyāb-ı maḳṣūd:**--*ı-ı*
Gazel 1007
Mısra: **9**
Arzu edilen nadir cevher.

Gevher-i nāyāb-ı maḳṣūdı getürmekçün ele
Ṭaldı ġavvās-ı dil-i Rūḥi belā deryāsına

gevher-i naẓm:

1. **gevher-i naẓm:**-*ile*
Kaside 30
Mısra: **45**
Şiir cevheri.

Ḳılduḳca faḫr gevher-i naẓmile ehl-i dil
Virdükce ḳadr ehl-i dile rütbe-i kemāl

gevher-i ʿömr:

1. **gevher-i ʿömr:**-*i, -n*
Terkib-bend 1
Mısra: **17**
Ömür cevheri. || Hz. Hüseyin'in değerli ömrü.

Güm itdüñ Kerbelā ḫākinde anuñ gevher-i ʿömrin
Ne kendinden ḥicāb itdüñ ne ceddinden ḫayā ḳılduñ

gevher-i sīrāb:

1. **gevher-i sīrāb:**
Kaside 34
Mısra: **16**
İri, büyükçe inci.

Var bir ḳuvvet zemīninde ki mānend-i ṣadef
Gevher-i sīrāb olur baṭnında emṭār-ı ġamām

gevher-i tābdār:

1. **gevher-i tābdār:**
Gazel 431
Mısra: **4**
Parlak mücevherler.

Biz ki ʿuluvv-ı ṭabʿile feyż-resān-ı ʿālemüz
Gevher-i tābdār ile ṭopṭoludur ḫazīnemüz

gevher-i tevḥīd:

1. **gevher-i tevḥīd:**-*i*
Gazel 506
Mısra: **11**
Birlik cevheri.

Gevher-i tevḥīdi bizden iste ey Rūḥī ki biz
Ḳaṭre isek ṣūretā maʿnīde deryā-dillerüz

gevher-i yektā:

1. **gevher-i yektā:**
Kaside 24
Mısra: **36**
Eşsiz bir cevher.

ʿAceb ne ẕāt-ı şerīf ü ḫuceste-ṭāliʿdür
Görilmemişdür anuñ gibi gevher-i yektā

2. **gevher-i yektā:**
Terkib-bend 8
Mısra: **65**
Benzeri olmayan tek inci.

Ol gevher-i yektā ki bulınmaz aña hemtā
Gelmez ṣadef-i kevne bir öyle dürr-i yektā

3. **gevher-i yektā:**-*y, -a*
Gazel 813
Mısra: **2**
Benzeri olmayan tek cevher.

Dil-i dānāsını ʿāṣıḳlaruñ deryāya beñzetdüm
İçinde sırr-ı ʿaşḳı gevher-i yektāya beñzetdüm

gevher-i zī-ḳıymet-i ʿaşk:

1. **gevher-i z̲ī-ḳıymet-i ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 777
Mısra: **14**
Aşkın kıymetli mücevheri.

Yerüm ḫāk olduġı noḳṣān getürmez ḳadrüme Rūḥī
Ṣafā-yı ṭabʿile bir gevher-i z̲ī-ḳıymet-i ʿaşḳam

gevher-nisār:

1. **gevher-ni**s̲**ār:**-*uñ*
Gazel 888
Mısra: **14**
Mücevher saçan.

Her ṣubḥ semm-i esb-i ḫurşīd seyrüñe çarḫ
Ṣaçsun dür-i nücūmı gevher-ni**s̲**āruñ olsun

gevher-şinās ol-:

1. **gevher-şinās ol-:**-*a*
Kaside 13
Mısra: **65**
Kuyumcu.

Ola senüñ gibi gevher-şinās şānında
Ḳasīdeme ne ʿaceb olsa ḳāfiye elmās

gey-:

1. **gey-:**
Gazel 728
Mısra: **6**
Giymek, giyinmek.

ʿĀḳibet ʿuryān olup gitseñ gerekdür zāhidā
Ḫāh atlas gey bir iki gün cihānda ḫāh çul

geydür-:

1. **geydür-:**-*ür*
Kaside 13
Mısra: **62**
Giydirmek.

Göze görinmedügine sebeb hep oldur kim
ʿArūs-ı naẓmına aġyār geydürür girpās

geyür-:

1. **geyür-:**-*üp*
Gazel 525
Mısra: **1**
(Bir giyeceği) Başka birinin vücuduna veya organına kendi eliyle geçirmek, giydirmek.

Eşcāra serāser geyürüp ḫilʿat-i nevrūz
Geçdi yine burc-ı ḥamele mihr-i cihān-sūz

2. **geyür-:**-*üp*
Kaside 41
Mısra: **76**
Giydirmek. || *(Ağaçlar için) Yeşillenmek.*

Ki duʿā nūrı ile rūşen ola çeşm-i emel
Tāze ḫilʿat geyürüp sāl-be-sāl eşcāra

gez-:

1. **gez-:**-*er*
Gazel 26
Mısra: **14**
(Bir yerde) Bir yöne doğru sürekli yer değiştirmek, hareket etmek, yürümek, dolaşmak.

Emīnüz bir serverüñ devrinde kim ḫurşīd
Başında götürür altun ṭabaḳ dehri gezer tenhā

2. **gez-:**-*er, -miş*
Gazel 26
Mısra: **1**
Dolaşmak.

Gezermiş reh-güẕārında rakīb-i kec-naẓar tenhā
Göñül şād ol ki ḳaldı saña nūr-ı baṣar tenhā

3. **gez-:**-*er, -üz*
Gazel 479
Mısra: **6**
Dolaşmak, gezmek.

Biz o ḥayret-zede abdāllaruz kim göz açup
Gezerüz bilmezüz ammā neye ḥayrānuz biz

4. **gez-:**-*er*
Gazel 307
Mısra: **1**
(Bir yerde) Olmak, bulunmak, dolaşmak.

Oḳuñ ġamzeñe ṣordum didi ol ḳanda gezer
Yine ḳanlu olanı ḳanlu bilür ḳanda gezer

5. **gez-:**-*düg, -imüz*
Kıt'a 30
Mısra: **9**
Bir yeri görmek, incelemek için veya belli bir maksatla dolaşmak.

Ola kim gezdügimüz yirde mülākāt olavuz
Ḥażret-i vāli-i Cem-cāh-ı celīlü'n-nesebe

6. **gez-:**-*me, -den*
Tahmis 6
Mısra: **5**
(Belli bir kıyafet veya durumla) İnsan içine çıkmak, ortada dolaşmak.

Böyle rüsvā gezmeden ḫalḳ içre ʿār itmez miyem
Ben ġam-ı firḳatda sen ʿişretde bir bed-ḫˇāhile

7. **gez-:**-*di*
Tarih 83
Mısra: **4**
Bir yeri görmek, incelemek için veya birini bulmak için dolaşmak.

Ṭālib olup bir nā-süfte dürre Bāzār-ı dehri gezdi serāpā

gezend:

1. **gezend:**
Gazel 133
Mısra: **8**
Zarar, ziyan, hasar; elem, keder; afet, musibet.

Cān-ı ʿālemsin ṣafā-yı ḳalb u luṭf-ı ṭabʿile
İrmesün ol cism-i pāka ʿayn-ı aʿdādan gezend

2. **gezend:**
Kıt'a 27
Mısra: **8**
Zarar ziyan, afet, musibet.

Cān-ı ʿālemsin ṣafā-yı ḳalb u luṭf-ı ṭabʿuña
İrmesün ol cism-i pāka ʿayn-ı aʿdādan gezend

gezmedük:

1. **gezmedük:**
Kıt'a 30
Mısra: **7**
Gezilmemiş, gidilmemiş.

Gezmedük yer ḳomayup meşriḳ u maġrib dimeyüp
Gāh Rūma düşelüm geh ʿAcem geh ʿAraba

giç-:

1. **giç-:**-*üp*
Gazel 17
Mısra: **13**
Vazgeçmek, bırakmak.

Gül-i terden giçüp Rūḥī gibi olurdı pervāneñ
Eger şemʿ-i cemāluñ görse ey gül bülbül-i şeydā

2. **giç-:**-*di*
Gazel 695
Mısra: **12**
Yaşanıp tükenmek, tükenip bitmek, yaşanmak, zamanın ilerlemesi.

Ey göñül şām-ı ġarībān diyü geldüñ Şāma
Giçdi ammā ġam-ı endūhile ṣubḥ u şāmuñ

3. **giç-:**-*er, -sin*
Gazel 698
Mısra: **9**
Bulunduğu yerden hızla ayrılmak, geçip gitmek.

Bir nigāh itmez giçersin dilberā biñ nāzile
Rūḥīi āḫir helāk eyler bu istiġnālaruñ

4. **giç-:**-*üp*
Kaside 38
Mısra: **71**
Bulunduğu yerden ayrılıp başka bir yere yerleşmek, yer değiştirmek.

Giçüp ol yār-ı cāndan vur yüzini ḫākipāyine
O şehrüñ zübde-i aʿyānı olan mīr-i mīrānuñ

5. **giç-:**-*mek*
Gazel 890
Mısra: **1**
Bir yerden başka bir yere gitmek için bir yeri aşmak.

Ġarażuñ giçmek imiş ol ṣanemüñ kūyından
Yoḳ meger kim ḫaberüñ ḫançer-i dil-cūyından

6. **giç-:**-*üp*
Gazel 312
Mısra: **7**
Bir yerden başka bir yere gitmek, bir yeri ilerleyerek geride bırakmak.

Ḫırāmānī ḫırāmānī giçüp ʿuṣṣāḳa baḳmazsın
Buna kim ṣabr ider yā kim bu istiġnāya ḳāʾildür

7. **giç-:**-*dü, -k*
Gazel 623
Mısra: **4**
Kendinden geçmek.

Giçerken keşret-i dünyā göñülden sāḳi-i vaḥdet
Bize bir cām ṣundı kim ṣafādan mest olup giçdük

8. **giç-:**-*en*
Gazel 11
Mısra: **5**
Geçinmek. || *Kendini ... saymak.*

Ey giçen yāra ʿāṣıḳ-ı ṣādıḳ
Sende āṣār-ı ṣıdḳ ola ḫāṣā

9. **giç-:**-*e*
Gazel 675
Mısra: **9**
Geçmek, geçip gitmek (zaman bağlamında).

Bāde iç görme revā kim giçe bu mevsimde
Ḫāb-ı ġafletde giçe zühd ü verāʿla rūzuñ

10. **giç-:**-*er, -se*
Gazel 56
Mısra: **7**
Geçmek, delmek, saplanmak.

Dilde peykānuñ ḳarār itmez giçerse ġam degül
Şīşe mecrūḥ olıcaḳ lābüd içinde ṭurmaz āb

11. **giç-:**-*eli*
Gazel 645
Mısra: **5**
Geçmek, son bulmak, hükmü ve etkisi kalmamak, ortadan kalkmak.

Cürʿa-dānı getürüñ kim giçeli beneklügi
Ne eli ṭutar olupdur ne ayaġı dedemüñ

12. **giç-:**-*e*
Gazel 69
Mısra: **2**
Bir yerden başka bir yere gitmek.

Çāre ne ey dil raḳīb-i ḫardan geçmez ḥabīb
Bir ʿināyet ola Mevlādan meger giçe ḥabīb

13. **giç-:**-*e*
Gazel 611
Mısra: **16**
Geçmek, ilerlemek.

Gerçi şimdi sefer üstindesin ümmīdüm odur
Zevḳ u şevḳile giçe hem seferüñ hem ḥażaruñ

14. **giç-:**-*e*
Gazel 550

Mısra: **5**
Yaşanmak, vakit harcamak.

Hümā-pervāz-ı zülfüñle giçe bu āh-ı şeb-gīrüm
Hümā-yı ṭāyir-i ḳudsī çıḳuben ḳuşḳulandurmış

15. **giç-:**-*üp*
Kaside 18
Mısra: **46**
Bir yer veya makāmın gerektirdiği işi üstüne almak.

Ey Süleymān-ı zamān görme revā devrüñde
Ṣadr-ı aʿlāya giçüp ḥükm ide her dīv-nijād

16. **giç-:**-*er*
Gazel 14
Mısra: **9**
Geçinmek. || *Kendini ... saymak.*

Lebüñ esrārına ḳandil giçer Rūḥī ḳuluñ ammā
Ṣarāb-ı laʿl-fāmuñ biz daḫi mestānıyuz cānā

17. **giç-:**-*di*
Gazel 81
Mısra: **6**
Saplanmak, batmak, girmek.

Şöyle mecrūhuz ki yoḳ ölmekden özge çāremüz
Giçdi ol ḳaşı kemānuñ cāna peykānı dürüst

18. **giç-:**-*müş, -dür*
Terkib-bend 2
Mısra: **56**
Aşmak, geçmek.

Böyle virsün bir kişi virse ṭarīḳ-i Ḥaḳda cān
Rūḥiyā taʿrīfden giçmüşdür ol maġfūr-ı Ḥaḳ

19. **giç-:**-*dü, -m*
Gazel 785
Mısra: **1**
Belli bir zaman içinde var olmak, görünüp kaybolmak, kendini göstermek, gelip geçmek.

Maḥabbet cāmını nūş eyledüm bī-hūş olup giçdüm
Esen ḳal sen benüm rūḥ-ı revānum işte ben giçdüm

20. **giç-:**-*dü, -m*
Gazel 785
Mısra: **2**
Yaşanıp tükenmek, tükenip bitmek, yaşanmak.

Maḥabbet cāmını nūş eyledüm bī-hūş olup giçdüm
Esen ḳal sen benüm rūḥ-ı revānum işte ben giçdüm

21. **giç-:**-*dü, -m*
Gazel 785
Mısra: **8**
(Bir şey) Bir nesnenin bir tarafından girip öbür tarafından çıkmak.

Ne mümkin ḥāyil olmaḳ ḳaṣd olınca sīne-i aʿdā
Ben ol tīrem ki bu nüh-ḳubbe-i eflākdan giçdüm

22. **giç-:**-*dü, -m*
Gazel 785
Mısra: **10**
Bir engeli aşıp ötesine varmak.

Ḥaḳīḳat baḥrine ben ḳaṭre irdüm ʿāḳibet ammā
Nice cūy-ı belādan irişince Rūḥiyā giçdüm

23. **giç-:**-*di*
Gazel 645
Mısra: **8**
Son bulmak, hükmü ve etkisi kalmamak, ortadan kalkmak.

Gözlerin açmaġa şimdi ḳatı bir ter ḥelvā
Giçdi ḥayrānluġı baġlandı ḳapaġı dedemüñ

gice:

1. **gice:**-*ler*
Gazel 359
Mısra: **7**
Gece, geceleyin.

Çarḫa gerçi giceler sevdā-yı ḫāl-i yārile
Nāẓırın ammā gözüm ṣanmañ ki bir kevkeb ṭutar

2. **gice:**-*ler*
Gazel 68
Mısra: **10**
Gece vakti.

Seni Rūḥī gibi gökde ararken yerde bulmışlar
Anuñçün giceler ey meh ayaġına düşer kevkeb

3. **gice:**
Gazel 10
Mısra: **5**
Gece.

Mey degül aġzı suyı aḳdı ṣürāḥīnüñ gice
Laʾlüñi derc idicek meclisde yārān-ı ṣafā

4. **gice:**-*si*
Gazel 957
Mısra: **14**
Güneş battıktan gün ağarmaya başlayıncaya kadar geçen süre.

Reşküm ol kāsibedür kim güni miḥnetle giçüp
Gicesi bir ṣanem-i māh-liḳāyile giçe

5. **gice:**
Gazel 452
Mısra: **12**
Gece, gece vakti.

Ḳılmadın ḳaṭʿ reh-i vādī vü pür-ḫār-ı ġamı
Ṣubḥa dek pāy-ı dilüñ her gice ḫārın çekerüz

6. **gice:**-*ler*
Gazel 286
Mısra: **8**
Gece, geceler boyunca.

Ḳanlu yaşı çehre-i zerdine ṭurmaz ṣu seper
ʿĀṣıḳuñ çeşmi anuñçün giceler bīdārdur

7. **gice:**
Gazel 225
Mısra: **8**
Gece, güneş battıktan sonra başlayan ve gün ağarıncaya kadar süren karanlık zaman.

Ne ʿaceb ṣubḥa dek aġlarsa gözüm kim ʿāṣıḳ
Aġlamaḳla gice defʿ-i elem-i ḫᵛāb eyler

8. **gice:**
Gazel 1008

Mısra: **3**
Gece, şeb.

Şevḳ-i rūyuñla ser-i kūyuñ ṭolanduḳ dün gice
Ṣubḥa dek seyr-i çemen-zār eyledük mehtābda

9. **gice:**
Gazel 61
Mısra: **4**
Geceleri, gece vakitleri.

Giryeden her gün iner taḫt-ı serāya yaşum
Giceler çarḫa çıḳar naʿra-i Yārab Yārab

10. **giceler:**
Gazel 845
Mısra: **8**
Gece boyunca, geceleyin.

Encümüñ sırrına bu nüh-ṭāḳ-ı ʿālī-ḳadrde
Vāḳıf olmış yoḳ meger kim giceler bīdār olan

gice gündüz:

1. **gice gündüz:**
Gazel 527
Mısra: **8**
Aralıksız, sürekli, her zaman.

Geh zülf-i yārı fikr iderüz geh ʿārıżuñ
Budur zamānede gice gündüz ḫayālimüz

gicede āyineye baḳılmaz:

1. **gicede āyineye baḳılmaz:**
Gazel 1010
Mısra: **2**
Uğursuzluk getireceği düşüncesiyle gece vakti aynaya bakmaktan men eden sözdür.

Bir gice yüz sürsem olmaz mı didüm ol sīneye
Nāzile didi baḳılmaz gicede āyineye

gicelüg:

1. **gicelüg:**-*i*
Gazel 297
Mısra: **8**
Gecelik, yatakta giyilen giysi.

Ne bilür başı ḳabāyı o ki mānend-i felek
Şems gündüzlügi vü gicelügi mehlerdür

2. **gicelük:**
Gazel 192
Mısra: **8**
Gecelik, geceliğine.

Hīç taṣavvur eylemeñ ey ġam-ı derd-i yāra kim
Cān-ı gürīz başına bir gicelük ḳonaġdur

giçil-:

1. **giçil-:**-*me, -z*
Gazel 624
Mısra: **3**
Vazgeçilmek, terkedilmek.

Ḥaḳīḳatde güzellerden giçilmez gerçi ammā biz
Haḳīḳat bulmayup ol serv-i sīm-endāmdan giçdük

giçin-:

1. **giçin-:**-*ür, -ler*
Gazel 86
Mısra: **3**
Yaşamak için gerekeni sağlayıp hayatını sürdürmek.

Kūyuñda ġamuñla giçinürler nice yıldur
ʿUṣṣāḳa dinilse yiridür ehl-i velāyet

2. **giçin-:**-*ür*
Gazel 135
Mısra: **3**
Öyle olmadığı halde kendini öyle imiş gibi görmek, kendini ... saymak, ... imiş gibi davranmak.

Bir ışıḳdur giçinür ruḫlaruñuñ müştāḳı
Pādişāhum hep anuñçün giyer āyīne nemed

giçür-:

1. **giçür-:**-*dü, -k, -*
Gazel 483
Mısra: **10**
Zaman harcamak.

ʿĀlemi āvāzımuz ṭutsa ʿaceb mi ney gibi
Rūḥiyā demler giçürdük nice ṣāḥib-demle biz

2. **giçür-:**-*ür*
Gazel 883
Mısra: **6**
Yaşamak, yaşayıp tüketmek.

Zülfüñ ġamıyla gice seni ṣarf iden kişi
Ẕevḳ-i ruḫuñla giçürür elbette gündüzin

3. **giçür-:**-*üp*
Kaside 9
Mısra: **47**
(Ömrü) geçirmek.

Revā mıdur giçürüp rüzgārı miḥnetile
Direm ḫarīde-i ʿār ola ḫāṭır-ı meyyāl

4. **giçür-:**-*miş*
Gazel 733
Mısra: **2**
Batırmak, saplamak.

Ḳızaran ey gül-i nev-reste degül bāġda gül
Cigerin pāreleyüp ḫāra giçürmiş bülbül

git-:

1. **git-:**-*er*
Gazel 292
Mısra: **8**
Uzaklaşmak, terk etmek.

Teklīf-i seyr-i bāġ baña ḳılma ey refīḳ
Kim ben gelince ol gül-i nāzik-beden gider

2. **gid-:**-*er*
Gazel 292
Mısra: **6**
Uzaklaşmak.

Yaʿḳūb-ı cāna Yūsuf-ı maḳṣūd olur ḳarīn
Bir gün gelür ki miḥnet-i beytü'l-ḥazen gider

3. **gid-:**-*e*
Gazel 135
Mısra: **12**
Bir şeyi yitirmek, ondan yoksun kalmak.

Zülfi zünnārına bağlanmaġla ol ṣanemüñ
Ne ṣanursın dilimüzden gide mi nām-ı ṣamed

4. **gid-:**-*em*
Gazel 18
Mısra: **8**
Dünyadan gitmek, ölmek.

Taḳarrubuñla revā mı elem vire bāña ġayr
Ölem gidem bu elemle yazıḳ degül mi bāña

5. **gid-:**-*er*
Gazel 685
Mısra: **8**
Akmak, erişmek, gitmek.

ʿArż-ı sīm ü zer itme cānāna
Ṣaḳın ol kīseñe gider ḳanuñ

6. **gid-:**-*er*
Gazel 146
Mısra: **2**
(Devamlı veya geçici bir süre kalmak üzere) Bulunduğu yerden ayrılmak.

Dīde-i ter ḫāk-ı rāhuñ reft u rev idüp gider
Dil ṣafā-yı pāy-būsuñ ārzū idüp gider

7. **gid-:**-*em*
Gazel 168
Mısra: **7**
Uzaklaşmak, terk etmek, ayrılmak.

Ṣanma ḳoyup seni gül-i ter seyrine gidem
Sensin ḳalan bāña gül-i raʿnā gelür geçer

8. **gid-:**-*er*
Gazel 292
Mısra: **4**
Geçmek.

ʿIyş eyle ey göñül ki bahāruñ ḫazānı var
Şevḳ-i hezār u ẕevḳ u ṣafā-yı çemen gider

9. **gid-:**-*en, -ler*
Gazel 435
Mısra: **9**
Gitmek.

Belāġatle gidenler bunda taḥṣīl itdiler cümle
Cihāna yoḳsa ey Rūḥī gelen ṣāḥib-hüner gelmez

10. **gid-:**-*erek*
Gazel 405
Mısra: **8**
Zamanla.

ʿĀlem-efrāz-ı fesād olmada ḥükkām-ı ḳuzāt
Bu revişle giderek ḥükm-i şerīʿat ḳalḳar

11. **gid-:**-*eyor*
Gazel 666
Mısra: **3**
Yönelmek, yol almak.

Semend-i nāz ile ʿuşşāḳı çignedüp gideyor
Meded ne āfet olupdur o şeh-süvārı görüñ

12. **gid-:**-*er, -in*
Gazel 842
Mısra: **4**
Gitmek, ulaşmak.

Gelürse bezmüme ḫançerlerin anı dirimiş
Bu luṭf ümīdi ile sīne-çāk olup giderin

13. **gid-:**-*er, -in*
Gazel 842
Mısra: **10**
Uzaklaşmak, ayrılmak. || *Ölmek.*

Kemend-i zülfine dil-beste oldum ey Rūḥī
Esīr-i silsile-i ʿaşḳ-ı pāk olup giderin

14. **gid-:**-*e*
Gazel 974
Mısra: **12**
Kaybolmak, ortadan kalkmak.

Ḫoş ol zamān ki virüp sīnesine bülbül ü gül
Gide ḥicāb ara yerden gele dehen dehen üzre

15. **gid-:**-*er*
Gazel 292
Mısra: **2**
Uzaklaşmak, gitmek.

Gel bāġa sāḳiyā ki gül ü yāsemen gider
Yaʿnī şarāb ṣun ki cihāna gelen gider

16. **gid-:**-*en*
Kaside 38
Mısra: **77**
(Devamlı veya geçici bir süre kalmak üzere) Bulunduğu yerden ayrılmak.

Giçüp andan da var bundan giden Ḳassām Efendiye
Ṣenālar eyleyüp ḳıl iştiyāḳın ʿarż yārānuñ

17. **gid-:**-*er*
Gazel 406
Mısra: **2**
Bir yerden ayrılıp uzaklaşmak.

Bezme gelse cāmile sāḳī göñülden ġam gider
Gülsitān-ı cān olur ṣād-āb u gözden nem gider

18. **gid-:**-*er, -ler*
Gazel 941
Mısra: **2**
Bir yerden uzaklaşarak başka bir yere doğru hareket etmek, yönelmek.

Nola ʿuşşāḳ gitse ol şeh-i ḫūbānuñ ardınca
Giderler bendeler ʿādet budur sulṭānuñ ardınca

19. **gid-:**-*üp*
Gazel 960
Mısra: **18**
(Zaman için) Geçmek, sona ermek, yaşanıp tükenmek, bitmek.

Ümīdüm ol ki ola gül gibi ʿazīz-i cihān
Ḫazān gidüp nitekim ʿāleme bahār gele

20. **gid-:**-*er*
Gazel 146
Mısra: **6**
Zarf-fiil veya belirli geçmiş zaman eki almış fiillerden sonra

geldiğinde bir işin olup bittiğini ifade eder.

Ey bahār-ı maʿdelet vaṣluñla ḫandān eyle kim
Derd-mend-i hicr-i ʿaşḳuñ zerd-rū idüp gider

21. **gid-:**-*er*
Gazel 929
Mısra: **14**
Bitmek, son bulmak.

Dime būs eylemek olmaz ayaġın sāḳīnüñ
Gider ol himmeti Rūḥī ne doyar iḳdāma

22. **gid-:**-*ince*
Gazel 465
Mısra: **9**
(Belli bir yönde) Belli bir yol takip etmek, yürümek, ilerlemek.

Gidince kūyına aġlayu aġlayu giderüz
Ṭarīḳ-i Kaʿbede olanlar ābsuz yürimez

23. **gid-:**-*er*, -*dü*, -*m*
Gazel 773
Mısra: **13**
(Belli bir maksat için) Bir yerde bulunmak.

Mescide zāhid-i ḫuşkile giderdüm dāʾim
Rūḥiyā mey-gedede olmasa idi cigerüm

24. **gid-:**-*en*
Tarih 7
Mısra: **6**
Bir yere doğru yönelmek.

ʿAdl ü dādı bir ṣafā virdi diyār-ı Mıṣra kim
Anda her ġamgīn giden devrinde geldi ṣād-kām

25. **gid-:**-*üp*
Tahmis 2
Mısra: **19**
Gitmek. || Aklı başından gitmek, düşünemez olmak.

Gidüp ʿaḳlile cān zülfinde yāruñ ḳaldılar gördüm
Dili gönderdüm anlara o da ḳaldı ḳalanlarla

26. **gid-:**-*er*
Gazel 341
Mısra: **5**
Bir mesafe katedip yakın bir yerden daha uzak bir yere varmak.

İncinme gider ḫāne-i aġyāra diñilse
Sen bilmedügüñ ey dil-i şeydā nice yer var

27. **gid-:**-*er*
Gazel 406
Mısra: **8**
Bitmek, tükenmek.

Kec-külāh oldı gedā gül devletinde lāle-veş
Nāzile meyḫāneye gitdükce gūyā dem gider

ġıdā:

1. **ġıdā:**
Gazel 19
Mısra: **4**
Besin.

Alsalardı leẕẕet-i keyfiyyet-i cān-baḫşuñı
Ayaġuñ ṭopraġını eylerdi zühd ehli ġıdā

2. **ġıdā:**
Gazel 150
Mısra: **4**
Hayat kaynağı, kuvvet ve güç veren şey, besleyici unsur.

Dil-ḫastalaruz pīşemüz endīşe-i laʿluñ
Kim ḳalbe ṣafā rūḥa ġıdā derde devādur

ġıdā-yı rūḥ:

1. **ġıdā-yı rūḥ:**
Gazel 101
Mısra: **1**
Ruhun gıdası.

Bir ʿāşıḳa ki ḫūn-ı cigerdür ġıdā-yı rūḥ
Yıllarla içse ʿaynına gelmez mi ṣabūḥ

giden gitdi:

1. **giden gitdi:**
Gazel 837
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
"İş işten geçti, artık giden geri dönemez." anlamında kullanılan söz. || Gönlün elden gitmesine atıfta bulunulur.

Baġrımuz ḫūn oluben göñlimüz elden gitdi
Rūḥiyā neyleyelüm oldı olan gitdi giden

gider-:

1. **gider-:**
Gazel 198
Mısra: **3**
Karşılamak.

Bāde teklīfin ḳo ey sāḳī bu ibrāmı gider
Kim olanca ʿaḳlımuz aldı ġam-ı laʿl-ı nigār

2. **gider-:**-*sün*
Gazel 841
Mısra: **9**
Ortadan kaldırmak.

Gidersün ḫışmı dilber ġayrıla şalınmasun Rūḥī
Reh-i iḳlīm-i ʿaşḳ-ı yārdan ḫavf u ḫaṭar gitsün

3. **gider-:**-*me*, -*di*
Gazel 477
Mısra: **9**
Çıkarmak, ortadan kaldırmak.

Ṣafvet-i mey gidermedi ṭabʿımuzuñ keşāfetin
Gelmese āh eger bu şeb meclise māh-pāremüz

4. **gider-:**
Gazel 341
Mısra: **8**
Giden (kimse veya şey).

Aġyār giderse gelürin dimiş o meh-rū
Dil muntaẓır ammā ne gelür var ne gider var

5. **gider-:**-*dü*, -*m*
Gazel 787
Mısra: **10**
Ortadan kaldırmak, yok etmek, izale etmek.

Fenādur ʿāḳibet bildüm bu dehr-i dūnı ey Rūḥī
Giderdüm mülki giçdüm māldan terk-i menāl itdüm

gider gelmez:

1. **gider gelmez:**
Gazel 435
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gittiği yerden dönmeyen kimseler için kullanılır.

Nice gündür o māh-ı ʿālem-ārādan ḫaber gelmez
Dili irsāl iderdüm ḳorḳaram ol da gider gelmez

giderek:

1. **giderek:**
Gazel 633
Mısra: **14**
Gitgide, gittikçe, zaman geçtikçe.

Rūḥıyā dāmen-i dildārı elüñden ḳoma sen
Ḥālüñe raḥm idüp vāḳıf olınca giderek

gidil-:

1. **gidil-:**-*mez*
Gazel 941
Mısra: **4**
Gitme işi yapılmak.

Uġurlarsa ḫayāl-ı naḳd-ı ṣabruñ pāyına düşme
ṣaḳın ey dil gidilmez derd-i bī-pervānuñ ardınca

gidüp gel-:

1. **gidüp gel-:**-*dü, -k*
Gazel 965
Mısra: **12**
Gitmek ve dönmek.

Çün oldı bu seferde reh-nümāmuz himmet-i Pāşā
Biḥamdillahi ve'l-minne gidüp geldük selāmetle

gılāf:

1. **ġılāf:**
Gazel 585
Mısra: **4**
Kılıf, kın.

Ṣanmañ ki irdi vesmeden ebrū-yı yāra reng
Düzdi o tīġ-i tīze yine bir siyeh ġılāf

ġılāf-ı zerrīn:

1. **ġılāf-ı zerrīn:**-*i*
Gazel 15
Mısra: **7**
Altın kılıf.

Cūya beñzer ġılāf-ı zerrīni Ḫançer-i ābdārdur gūyā

ġıll:

1. **ġıll:**--*ı*
Gazel 120
Mısra: **10**
Gizli kin ve garez, düşmanlık.

Ḳolın ṭoladı boynına Rūḥī esīrinüñ
Gūyā ki urdı gerdenine bir ġıll-ı sefīd

ġılmān:

1. **ġılmān:**-*a*
Gazel 264
Mısra: **5**
Cennette hizmet gören delikanlılar.

Ne beñzer zāhidā cennetdeki ġılmāna dünyāda
Yüzine ʿaḳl çāk olur baḳılmaz nice mehler var

2. **ġılmān:**
Kaside 37
Mısra: **16**
1. Tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler. 2. Köleler, esirler.

Ayaḳ üstinde dururlar mı muḳābilde yine
Elleri baġlu mı ādābile ġılmān nicedür

ġılzet:

1. **ġılẓet:**
Gazel 466
Mısra: **13**
Galiz olma, galizlik, kabalık, çirkinlik.

Ricā-yı luṭfa nice ġılẓet iḫtiyār idelüm
Ki bir naẓar yüzine baḳmaġa ḥicāb iderüz

ġınā:

1. **ġınā:**
Gazel 323
Mısra: **9**
Zenginlik.

Ġınā küncine tenhālıḳdan ey Rūḥī ne ġam yirsin
O ṣūḫuñ çün ġam-ı laʿli saña bir ḫūb hemdemdür

2. **ġınā:**-*da*
Gazel 722
Mısra: **14**
Varlık, zenginlik.

Ehl-i Ḥaḳuñ ʿabāda ki andan berī ola
Kim dir ġınāda olma saña yā fenāda ol

3. **ġınā:**-*dan*
Gazel 701
Mısra: **9**
Sahip olduğu şeyle yetinme, fazlasını istememe, gözü tok olma, iktifa etme.

Faḳīrüñdür o ġınādan ki anı bulmaḳ içün
Ehl-i dünyāya tereddüd ide bir ehl-i kemāl

ġınā ehli:

1. **ġınā ehli:**-*n*
Gazel 672
Mısra: **1**
Zenginler.

Ġınā ehlin ḳoyup bu deñli faḳrile baña geldüñ
Alup gönlüm enīsüm olduñ ey ġam sen ṣafā geldüñ

2. **ġınā ehli:**-*y, -le*
Tahmis 2
Mısra: **8**
Zenginlik sahipleri.

Fenā bezminde olduḳ kāse-i faḳrile leb-ber-leb
Ġınā ehliyle yoḳ bāzārımuz min-baʿd zīrā hep

ġınā-baḫş-ı ḳulūb-ı fuḳarā ol-:

1. **ġınā-baḫş-ı ḳulūb-ı fuḳarā ol-:**-*dı*
Tarih 5
Mısra: **26**
Fakirlerin kalplerine zenginlik katmak.

Ḥamdülillah ki yümn-i ḳadem-i muḥteremi
İrişüp oldı ġınā-baḫş-ı ḳulūb-ı fuḳarā

ġınā-yı ḳalb:

1. **ġınā-yı ḳalb:**
Gazel 97
Mısra: **3**
Kalp zenginliği. || *Gözü doymuşluk.*

Ġınā-yı ḳalb ki yoḳ sende ḳāniʿ olmazsın
Eger zamānede cemʿ eyleseñ hezārān genc

ġınā-yı ḳayd-ı libās:

1. **ġınā-yı ḳayd-ı libās:**
Kaside 13
Mısra: **28**
Zenginlerin giyim kuşam tasası.

O ʿözri itmege taḥṣīline olur mānīʿ
Bilür mi fikr-i maʿīşet ġınā-yı ḳayd-ı libās

gir-:

1. **gir-:**-*üp*
Gazel 43
Mısra: **5**
Girmek, dahil olmak.

Dün didi raḳṣa girüp saña vefālar ideyin
Döndü ʿahdine vefā itmedi ol māh-liḳā

2. **gir-:**-*se, -m*
Gazel 197
Mısra: **6**
İçine girmek, üstüne almak.

Didi "el-faḳr faḫri" çün o şāh-ı mesned-i levlāk
Ben ey ḫˇāce libās-ı faḳra girsem iftiḫārumdur

3. **gir-:**-*elüm*
Gazel 367
Mısra: **13**
Giriş yapmak, başlamak.

Girelüm rāh-ı ʿaşḳa ey Rūḥī
Görelüm şāh-ı evliyā neyler

4. **gir-:**-*elden*
Gazel 453
Mısra: **5**
Giyinmek.

Libās-ı faḳra girelden ʿaceb şafāmuz var
Ne cāha raġbetimüz var ne çarḫa minnetimüz

5. **gir-:**-*er*
Gazel 908
Mısra: **2**
Dışarıdan içeriye geçmek.

Bildürür düşkinluġın ol serv-i gül-ruḫsāra şu
Yüz sürüp girer anuñçün her seḥer gülzāra şu

6. **gir-:**-*se*
Gazel 1022
Mısra: **4**
Girmek. || *Sürülmek.*

Eylese derdimüze çāre-i dermān ṭabīb
Yaramuz arasına ḥāṣılı merhem girse

7. **gir-:**-*miş*
Gazel 450
Mısra: **11**
(Dışarıdan içeriye) Geçmek, (içeriye) varmak, dahil olmak, duhul etmek.

Bir gül-i tersin ki girmiş ḫār eline dāmenüñ
Pāk-dāmensin sen ammā hem-nişīnüñ bī-temīz

8. **gir-:**-*miş*
Kaside 12
Mısra: **5**
İçinde yer almak; bürünmek, kaplanmak.

Maḥmil-i zerrīn midür girmiş münaḳḳaş perdeye
Yā niḳāb altında bir māh-ı melek-simā mıdur

9. **gir-:**
Gazel 903
Mısra: **13**
Bir mekana girmek, dahil olmak.

Bizi zühd şanma Rūḥī yüri bezm-i ʿaşḳa gir gör
Nice pārsā oturmış kimi hāy dir kimi hū

10. **gir-:**-*üp*
Gazel 667
Mısra: **3**
Belli bir işi yapmak için o işle ilgili yerde bulunmak; bir yerde bulunmak, yer almak.

Yār meydāna girüp zülfini çevgān itmiş
Günidür ey dil-i sevdā-zede serden giçenüñ

11. **gir-:**-*en, -ler*
Gazel 1074
Mısra: **14**
Katılmak, dahil olmak.

Yañılduġına bildügi degmez muḳallidüñ
Rūḥī ṭarīḳ-i ʿaşḳa girenler yañılmadı

12. **gir-:**-*mek, -le*
Gazel 237
Mısra: **3**
Dışarıdan içeriye geçmek; gelmek; bir topluluğa katılmak.

Ġam-ı dünyā riyāżet-ḫāneye girmekle defʿ olmaz
Bu ġam defʿine ṣūfī bāde-i gül-fām lāzımdur

13. **gir-:**-*me, -se, -n*
Gazel 611
Mısra: **9**
Dahil olmak, yer tutmak.

Girmeseñ rezme dilāverler olurlar maḥzūn
Ṣaff-şikenlikde bilürler ṭutamaz kimse yerüñ

14. **gir-:**-*se*
Gazel 996
Mısra: **4**
Girmek, içine girmek.

Ebr-i nīsānile deryā gibi mevc ursa çemen

şadef-i ġoncaya dürdāne-i şebnem girse

15. **gir-:**-*se*
Gazel 1022
Mısra: **8**
Girmek. || *Geçirmek.*

O perīnüñ ele āsān getürürdüm laʿluñ
Ger Süleymān gibi engüştine ḫātem girse

16. **gir-:**-*mek, -de*
Kaside 36
Mısra: **29**
Girmek II Bürünmek, giyinmek.

Kisvet-i faḳr u fenāya ṭurmayup girmekde ḫalḳ
ʿĀrif-i billah olan ehl-i fenā eksilmede

17. **gir-:**-*e*
Gazel 968
Mısra: **4**
(Aşk denizine) Girmek, dalmak.

Cānān yolında cān virenüñdür der-i viṣāl
Deryā-yı ʿaşḳa gire ümīd-i necātile

18. **gir-:**
Kaside 40
Mısra: **97**
Girmek, dahil olmak. || *Bakmak, ilgilenmek.*

Baḳmayup ṣūrete gir sīrete ḳalbe naẓar it
ʿAcem Aġa-yı cevan-baḫt-ı ḫoş-elḥān eyüdür

19. **gir-:**-*dü, -k*
Tarih 88
Mısra: **3**
Almak, fethetmek.

Alaylar bağlayup merdāne girdük ḳalʿa-i rezme
Ḳaçurduḳ ḳalʿasından Rüstemi biz fetḥ idüp alduḳ

girān:

1. **girān:**
Gazel 647
Mısra: **9**
(Tartıda) ağır, (kıymeti) fazla, (değeri) çok olan.

Ḳulaġı ḫalḳa-i dürrden girān olmışdur ol māhuñ
İşitmezse yeridür Rūḥiyā feryād u efġānuñ

ġırbāl:

1. **ġırbāl:**
Kaside 25
Mısra: **38**
Tahıl ve başka iri taneli maddeleri elemek için kullanılan büyük delikli veya seyrek telli elek, kalbur.

Sipihr ü hāle degül hānedān-ı cūdında
Biri elekdür aşılmış anuñ biri ġırbāl

girdāb-ı çeşm:

1. **girdāb-ı çeşmüm--:**-*üm*
Gazel 1069
Mısra: **10**
Göz girdabı.

ʿAks-ı ruḫsārile ol Yūsuf-cemāluñ Rūḥiyā
Fiʾl-meṣel girdāb-ı çeşmüm çāh şeklin baġladı

girdāb-ı firḳat:

1. **girdāb-ı firḳat:**-*dan*
Gazel 106
Mısra: **4**
Ayrılık girdabı.

Nice ḳılsunlar kenār ümmīdin ʿaşḳ ehli kim
Çıḳmaġa girdāb-ı firḳatdan gerekdür ʿömr-i Nūḥ

girdāb-veş:

1. **girdāb-veş:**
Gazel 543
Mısra: **6**
Girdap gibi.

şarṣar-ı āhumdan urduḳca yaşum deryāsı mevc
Anda bu cism-i naḥīfüm çizginür girdāb-veş

gird-bâd-âsâ:

1. **gird-bād-āsā:**
Gazel 508
Mısra: **5**
Dönerek çevrinti ile esen şiddetli rüzgâr, hortum gibi.

Gird-bād-āsā belā deştinde yelsek ġam degül
Gerçi ser-gerdānuz ammā ʿaşḳ ser-gerdānıyuz

gird-bād-ı reh-i pür-vaḥşet:

1. **gird-bād-ı reh-i pür-vaḥşet:**
Gazel 300
Mısra: **13**
Vahşiliklerle dolu yoldaki kasırga.

Gird-bād-ı reh-i pür-vaḥşet ṣaḥrā-yı ʿadem
Ḳays-ı ser-geşte-dile ḳāmet-i Leylī görinür

girdbād-ı reh-i ṣaḥrā-yı fenā:

1. **girdbād-ı reh-i ṣaḥrā-yı fenā:**
Gazel 667
Mısra: **6**
Yokluk çölünün yolundaki kasırga.

Kesme cevlānuñı Mecnūn gibi bu meydāndan
Girdbād-ı reh-i ṣaḥrā-yı fenā olsa tenüñ

girdibād:

1. **girdibād:**
Gazel 163
Mısra: **11**
Döne döne esen rüzgar, kasırga, hortum.

Girdibād itme ḳıyās irdi nebātāta ḥayāt
Şöyle kim bādile ḫāk-ı reh-i gülzār yürür

girdibād-āsā:

1. **girdibād-āsā:**
Tahmis 6
Mısra: **20**
Kasırga gibi.

Nice bir ʿaşḳuñ beyābānında ben Mecnūn gibi
Girdibād-āsā gezem bir gün ḳarār itmez miyem

girev:

1. **girev:**
Gazel 1
Mısra: **1**
Rehin.

Bādeye cübbe girev oldı vü destār girev
Daḫı neñ var idesin ey dil-i bīmār girev

girībān:

1. **girībān:**-*ı*
Gazel 81
Mısra: **2**
Elbise yakası.

Mihrdür burc-ı şerefde rūy-ı raḫşānı dürüst
Maṭlaʿ-ı mihr-i melāḥatdur girībānı dürüst

girībān-çāk:

1. **girībān-çāk:**
Gazel 1036
Mısra: **3**
Yakası yırtık.

Sen girībān-çāk olup mey nūş idersin gül gibi
Ben nice feryād u efġān itmeyin bülbül gibi

girībānı ele vir-:

1. **girībānı ele vir-:**-*se*
Gazel 915
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yakayı ele vermek, kaçamayarak ele geçmek, yakalanmak.

Ḳurtaram dir etegin ḫārdan ol tāze gülüñ
Ġam degül bülbül-i dil virse girībānı ele

girībān-ı taʿalluḳ:

1. **girībān-ı taʿalluḳ:**
Gazel 923
Mısra: **5**
Dünya bağlarının elbise yakası. || Kişiyi elbise yakası gibi saran dünyalık bağlar.

Girībān-ı taʿalluḳ ḳurtılurdı dest-i miḥnetden
Eger aḥvālimüz fi'l-cümle maʿlūm-ı şerīf olsa

girībānı çāk eyle-:

1. **girībānuñı çāk eyle-:**-*medin*
Gazel 657
Mısra: **6**
(Kederinden) Yakasını yırtmak.

İçmedin dügmelerüñ nāzile açsan yegdür
Mest olup eylemedin ṣoñra girībānuñı çāk

girift:

1. **girift:**-*i*
Kaside 7
Mısra: **10**
Tutma, yakalama. || Aşka düşme.

Bilürsin ẕevḳe bāʿiṣdür melāli ṭabʿ-ı nāşāduñ
Küşād-ı kāre bāʿiṣdür girifti ḳalb-i nālānuñ

2. **girift:**
Kaside 7
Mısra: **25**
Birbirinin içine girmiş, karışmış; çapraşık.

Başına yazu imiş yazıcı anı girift itdi
Bozulmaz yazılan maʿlūmıdur aṣḥāb-ı efġānuñ

3. **girift:**-*ile*
Rübai 28
Mısra: **3**
Tutma, yakalama. || Esir olma durumu.

Aḥbābı giriftile iden zār u zebūn
Luṭf itdi ḫalāṣile yine eyledi şād

giriftār:

1. **giriftār:**
Gazel 122
Mısra: **5**
Düşkün, âşık, tutkun.

Ben ḫod ey ẓālim giriftār olıcaḳ oldum saña
Boynuma urmaḳ ne ḥācet zülf-i pür-çīnüñ kemend

2. **giriftār:**-*uñ*
Gazel 655
Mısra: **6**
Tutulmuş, yakalanmış, tutkun, müptela.

Bıraḳmazsın anuñçün şānei elden bilürsin kim
Açılduḳca o zülf-i tāb-dār artar giriftāruñ

3. **giriftār:**
Gazel 935
Mısra: **6**
Tutkun, müptela.

Belā-yı hicrile berk-i ḫazāna dönderür beñzin
Giriftār itdügin çarḫ-ı felek bir verd-i ḫandāna

4. **giriftār:**-*uz*
Gazel 331
Mısra: **10**
Tutulmuş, yakalanmış, tutkun, müptela. || Âşık.

Seyāḥat ẕevḳdur āzādelik el virse ammā biz
Giriftāruz muḳīm-i kūy-ı cānān olmamuz yegdür

5. **giriftār:**-*uñ*
Gazel 364
Mısra: **8**
Esir, tutkun, düşkün; âşık, mübtela.

Dil-i zāruñ bugün mi ḫūn olupdur bağrı çeşmüñden
Giriftāruñ olaldan aña miḥnet hem muʿayyendür

6. **giriftār:**
Gazel 539
Mısra: **9**
Düşkün, müptela.

Rūḥiyā ʿaşḳa giriftār olalı olmışdur
Dīdeden ḫūn-ı ciger ḫāṣılımuz dilde ḫırāş

giriftār eyle-:

1. **giriftār eyle-:**-*dü, -ñ*
Müsemmen 1
Mısra: **27**
Düşürmek, uğratmak, dûçar etmek.

Giriftār eyledüñ yüz luṭfile evvel dil-i zārı
Ṣalup hicrāna ṣoñra eyledün miḥnet giriftārı

2. **giriftār ol-:**-*dıġ, -ın*
Gazel 281
Mısra: **11**
Yakalanmak, tutulmak, dûçar olmak.

Dām-ı hicrüñle giriftār oldığın bilmez gibi
Murġ-ı dil uçmaḳ diler kendinde bāl u per sezer

3. **giriftār ol-:**-*duġ, -ı*
Kaside 7
Mısra: **3**
Yakalanmak, tutulmak, esir olmak.

Giriftār olduġı erlüklerine dāldur zīrā
Ḳaçanlarla ḳaçardı olmasaydı merd-i meydānuñ

4. **giriftār ol-:**-*duġ, -ı, -n, -a*
Kaside 8
Mısra: **9**
Yakalanmak, tutulmak. || *Âşık olmak.*

Giriftār olduġına bilmeyenler ṭaʿn ider gerçi
Ana bīḫūdedür teşnīʿi ammā ʿayb-cūyānuñ

giriftār-ı belā:

1. **giriftār-ı belā:**
Kaside 21
Mısra: **20**
Belaya tutulmuş (kimse).

Dil-i şeydā beni maʿḳūlile ilzām itdi
Didi ey vādi-i ġurbetde giriftār-ı belā

giriftār-ı ḫażīż-i ḫāk:

1. **giriftār-ı ḫażīż-i ḫāk:**-*uz*
Tahmis 8
Mısra: **1**
Yerin dibine girmiş, aşağı.

Ṣūretā biz ki giriftār-ı ḫażīż-i ḫākuz
Yücedür mertebemüz mālik-i ṭabʿ-ı pākuz

giriftār-ı kemend-i zülf-i yār ol-:

1. **giriftār-ı kemend-i zülf-i yār ol-:**
Gazel 73
Mısra: **9**
Sevgilinin saçlarının kıvrımına gönlünü kaptırmak.

Rūḥiyā olduḳ giriftār-ı kemend-i zülf-i yār
Ġayr seyr-i bāġ ider biz künc-i ġamda pāy-best

giriftār-ı kemend-i ẓulm it-:

1. **giriftār-ı kemend-i ẓulm id-:**-*üp*
Tarih 89
Mısra: **5**
Zulüm ipiyle bağlamak.

Giriftār-ı kemend-i ẓulm idüp ḳatl itdiler nā-ḥaḳ
Gelüp bir nice ẓālim üstine ol ehl-i ʿirfānuñ

giriftār-ı leb-i dilber ol-:

1. **giriftār-ı leb-i dilber ol-:**-*mış*
Gazel 107
Mısra: **2**
Sevgilinin dudağının tutkunu olmak.

Çeşm-i pür-ḫūnum gibi meclisde ḳan aġlar ḳadeḥ
Gūyiyā olmış giriftār-ı leb-i dilber ḳadeḥ

giriftār-ı maḥabbet:

1. **giriftār-ı maḥabbet:**
Gazel 321
Mısra: **1**
Aşka tutkun.

Dil giriftār-ı maḥabbet cān ġam-ı hicre esīr
Bir benüm bir çeşm-i ḫūn-bār olduġum ʿillet-peẕīr

2. **giriftār-ı maḥabbet:**-*dür*
Gazel 214
Mısra: **8**
Aşka düşmüş, aşk müptelası.

Kemend-i kākülinden ḳurtuluş yoḳdur kimi görseñ
Esīr-i dām-ı miḥnetdür giriftār-ı maḥabbetdür

giriftār-ı maḥabbet ol-:

1. **giriftār-ı maḥabbet olmışdı:**-*mış, -dı*
Gazel 80
Mısra: **4**
Aşka düşmek, aşka tutulmak.

Ṣayyād-ı ezel dāmını ḳurmazdan öñürdi
Dil bülbüli olmışdı giriftār-ı maḥabbet

giriftār-ı melāl ol-:

1. **giriftār-ı melāl ol-:**-*du, -m*
Müseddes 1
Mısra: **28**
Sıkıntıya düşmek.

Beni çignetdi yār aġyāra ḫayli pāymāl oldum
Düşürdüm göñlümi hicre giriftār-ı melāl oldum

girih:

1. **girih:**-*ler*
Gazel 153
Mısra: **5**
Düğüm, saç bağı.

Ne girihler ser-i zülfinden idüpdür ḫāṣıl
Yatana bāġda derd-i dilini sünbül açar

2. **girih:**-*i, -n*
Gazel 966
Mısra: **4**
Düğüm, bağ.

Rişte-i cān şu ḳadar pür-girih olmışdur kim
Girihin açmaġa yoḳ çāre meger paralana

3. **girih:**-*ler*
Gazel 974
Mısra: **5**
Düğüm.

Girihler urmadadur ṭurma rişte-i dil-i zāra
Kemend-i zülf-i siyāhuñdaki şiken şiken üzre

girih girih:

1. **girih girih:**
Gazel 120
Mısra: **7**
Düğüm düğüm.

Olmış cebīni üzre ʿaraḳlar girih girih
Gūyā doḳınmış alnına bir sünbül-i sefīd

girih-gīr it-:

1. **girih-gīr id-:**-*üp*
Gazel 130
Mısra: **7**
Düğüm yapmak. || *Büyülemek.*

Zülfeynüñ idüp ṭarf-ı cebīnüñde girih-gīr
Ḳılduñ güzelüm kendüñe dünyāyı muḳayyed

girih-güşā-yı kemend-i ḥayāl:

1. **girih-güşā-yı kemend-i ḫayāl:**
Kaside 25
Mısra: **77**
Hayal kemendinin düğümlerini çözen kimse. || *Şair.*

Girih-güşā-yı kemend-i ḫayāl iken ne revā
Zebānı bend ide medḥüñde ʿuḳde-i iḥmāl

ġırīv:

1. **ġırīv:**
Terkib-bend 5
Mısra: **50**
Feryat, çığrışma, çığıltı.

O gitdi ẕevḳ u ṣafā ile mülk-i ʿuḳbāya
Ġırīv ü velvele ṣaldı firāḳı dünyāya

girpās:

1. **girpās:**
Kaside 13
Mısra: **62**
Ham bez.

Göze görinmedügine sebeb hep oldur kim
ʿArūs-ı naẓmına aġyār geydürür girpās

giryān:

1. **giryān:**-*uz*
Gazel 479
Mısra: **1**
Gözyaşı döken, ağlayan.

Girye ḳılsaḳ dimezüz bunca ne giryānuz biz
Gülicek fikr iderüz kim yine ḫandānuz biz

2. **giryān:**-*lıġ, -ı, -n, -dan*
Gazel 544
Mısra: **9**
Ağlamaklı, ağlayan.

Firḳat-i gülde gözüñ giryānlıġından aġlama
Ḫātıruñdur Rūḥiyā ḫāk-i cenāb-ı mey-fürūş

giryān giryān:

1. **giryān giryān:**
Kaside 1
Mısra: **13**
Ağlaya ağlaya, ağlayarak.

Bir seḥer ḫāke sürüp yüzümi giryān giryān
Dergeh-i ḥaḳḳa teveccüh idüp itdüm efġān

giryān it-:

1. **giryān id-:**-*elüm*
Terkib-bend 3
Mısra: **1**
Ağlatmak.

Gelüñüz dīde-i bīnāmuzı giryān idelüm
Bir yire cemʿ olalum nāle vü efġān idelüm

giryān ol-:

1. **giryān ol-:**
Gazel 718
Mısra: **2**
Ağlamak, gözyaşı dökmek.

Şeb-i firḳatda ey dil leblerin yād eyleyüp ḳan ol
Demüñdür sen daḫi ey dīde-i ġam-dīde giryān ol

2. **giryān ol-:**
Gazel 387
Mısra: **2**
Ağlamak.

Ḫaṭundan nāfe-i āhū-yı müşk-efşān ḳan aġlar
Lebüñden ḥoḳḳa-i yāḳūt olup giryān ḳan aġlar

giryāni:

1. **giryāni:**
Gazel 1058
Mısra: **10**
Ağlayan, gözyaşı döken.

Çünki ḳan oldı işi Rūḥi-i şeydā ḳuluñuñ
Demidür eylese ger maḫlasını giryāni

giryānlıḳ:

1. **giryānlıḳ:**
Gazel 354
Mısra: **6**
Ağlar halde olmak, ağlamak.

Sen ḳaçan düşdüñ ġam-ı hicre ḳaçan āh eyledüñ
Bilmeseñ maʿẕūrsın ʿālemde giryānlıḳ nedür

giryānluġ:

1. **giryānluġ:**-*ı, -n*
Kaside 20
Mısra: **77**
Ağlamaklı, çok üzgün.

Cevr-i felekden giryānluġın gör Luṭfuñ eliyle çeşmi yaşın sil

girye:

1. **girye:**-*den*
Gazel 49
Mısra: **13**
Ağlama, ağlayış; gözyaşı.

Göz açmadum ben giryeden göstermedüñ yüz baña sen
Refʿ olmadı ey pür-cefā benden bükā senden ḫayā

2. **girye:**-*den*
Kaside 21
Mısra: **1**
Ağlama, ağlayış. II Gözyaşı.

Nice bir giryeden açılmaya çeşm-i bīnā
Nice bir ḫande ide ḳalb-i ḥazīne aʿdā

girye it-:

1. **girye id-:**-*er, -sin*
Terkib-bend 8
Mısra: **115**
Ağlamak, gözyaşı dökmek.

Biñ girye idersin seni aḫir ayırurlar
Ferzend ü zen ü ṭanṭana-i sīm ü zerüñden

girye kıl-:

1. **girye ḳıl-:**-*sa, -ḳ*
Gazel 479
Mısra: **1**
Ağlamak.

Girye ḳılsaḳ dimezüz bunca ne giryānuz biz
Gülicek fikr iderüz kim yine ḫandānuz biz

girye-i bi-ḥāṣıl:

1. **girye-i bi-ḥāṣıl:**
Kaside 24
Mısra: **7**
Fayda vermeyen ağlayış.

Ne sūd girye-i bi-ḥāṣıl itmedin ey dil
Ne bulduñ āh u fiġāndan ne ḥāṣıl oldı saña

girye-i cān-sūz:

1. **girye-i cān-sūz:**-*ı*
Gazel 664
Mısra: **6**
(Aşığın) Can yakıcı ağlayışı.

Ol ḳaşı yānuñ ḫadeng-i cevri giçdi cānuma
Girye-i cān-sūzı andandur dil-i nālānumuñ

girye-i nīm-şeb:

1. **girye-i nīm-şeb:**
Gazel 817
Mısra: **8**
Gece yarısı dökülen gözyaşı.

Āb u tābın ruḫumuñ didi kim eyler efzūn
Girye-i nīm-şeb u āh-ı seḥer-gāh didüm

girye-i velvele-i şām-ı ġam:

1. **girye-i velvele-i şām-ı ġam:**
Gazel 279
Mısra: **3**
Gam akşamlarındaki ağlayışların gürültüsü.

Girye-i velvele-i şām-ı ġam oldı āḫir
Ḫande-i ḳahḳaha-i ṣubḥ-ı saʿādet demidür

ġış:

1. **ġış:**
Gazel 541
Mısra: **8**
Karışık. || Perişan.

Ölmek nedür ol laḥẓa ki meclisde raḳībe
Cām-ı mey-i bī-ġaş ṣunasın sen ben olam ġış

gîsû:

1. **gīsū:**-*dur*
Gazel 274
Mısra: **2**
Omuz üstüne dökülen saç.

Beni başdan çıḳaran kākül-i ʿanber-būdur
Getüren başuma sevdā ol iki gīsūdur

2. **gīsū:**--*nuñ*
Gazel 653
Mısra: **4**
Sevgilinin omuza dökülen siyah uzun saçı.

Ṣalur dāyim belāya pāy-bend eyler seni bir gün
Ṣaḳın ey dil iñen de māyili olma o gīsūnuñ

gīsū-yı ʿanber-bār:

1. **gīsū-yı ʿanber-bār:**-*uñ, -ı*
Gazel 879
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Güzel kokulu saçları.

Ne mümkindür ḳomaḳ gīsū-yı ʿanber-bāruñı elden
Sen ey rūḫ-ı muṣavver ehl-i ʿaşḳa ʿömr-i sermedsin

2. **gīsū-yı ʿanber-bū:**-*lar, -uñ*
Gazel 661
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Amber kokulu saçları.

Cānı Mecnūn eyler evvel nergis-i cādūlaruñ
Ṣoñra zencīre çeker gīsū-yı ʿanber-būlaruñ

gīsū-yı dilāvīz:

1. **gīsū-yı dilāvīz:**-*i, -n, -e*
Gazel 725
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Gönül asan saçları. || Sevgilinin her bir telinde bir aşığın gönlünün asılı olduğu saçları.

Āzāde olam dirseñ eger ḳayd-ı cihāndan
Gīsū-yı dilāvīzine düş beste-i dām ol

gīsū-yı kāfir-kīş:

1. **gīsū-yı kāfir-kīş:**-*e*
Gazel 835
Mısra: **6**
Zalim ve dinsiz sevgilinin omzuna dökülen saçları.

Baġladum zünnāra bel ey dil ṭarīḳ-i ʿaşḳda
Tā ki virdüm göñlüm ol gīsū-yı kāfir-kīşe ben

gīsū-yı pür-çīn:

1. **gīsū-yı pür-çīn:**-*üñ*
Gazel 693
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Kıvırcık saçları.

Ḳırsa ʿuşşāḳı nola gīsū-yı pür-çīnüñ senüñ
Kim anı virmez ele ṣaḳlar ʿaraḳ-çīnüñ senüñ

gīsū-yı siyāh:

1. **gīsū-yı siyāh:**-*ı, -n*
Gazel 359
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Omzuna dökülen siyah saçları.

Elde gīsū-yı siyāhın ol Mesīḥā-leb ṭutar
Beñzer ol seḥḥār-ı siḥr-engīze kim ʿaḳreb ṭutar

gīsū-yı yār:

1. **gīsū-yı yār:**-*uñ*
Gazel 308
Mısra: **6**
Sevgilinin omzuna dökülen saçları.

Ṣeb-i ġam künc-i miḥnetde riyāżet çekmeyen ey dil
İrişmez sırrına gīsū-yı yāruñ ḳıl ḳadar dirler

git-:

1. **git-:**-*düg, -üñ, -den*
Gazel 696
Mısra: **16**
Ölmek, dünyadan göçmek.

Ḥāṣıluñ dünyāda ġam ʿuḳbāda miḥnetdür hemān
Geldügüñden gitdügüñden çün ḫaber-dār olmaduñ

2. **git-:**-*mez*
Gazel 514
Mısra: **1**
Gitmek, erişmek.

Oḳından bir nişān olmayıcaḳ cānāna cān gitmez
Egerçi kime kim cān virür ammā bī-nişān gitmez

3. **git-:**-*mez*
Gazel 514
Mısra: **2**
Gitmek, ulaşmak

Oḳından bir nişān olmayıcaḳ cānāna cān gitmez
Egerçi kime kim cān virür ammā bī-nişān gitmez

4. **git-:**-*me, -mek*
Gazel 172
Mısra: **9**
Gitmek, varmak.

Ne mümkin idi der-i yāra gitmemek ammā
Bilürsin ey dil-i şūrīde raġbetüñ yoḳdur

5. **git-:**-*di*
Gazel 226
Mısra: **9**
Gitmek, uzaklaşmak.

Kūyından oldı gitdi raḳībile munfaṣıl
Rūḥī-i bī-kese sebeb-i ıttıṣāl vir

6. **git-:**-*me, -se*
Gazel 17
Mısra: **3**
Kaybolmak, sona ermek.

ʿAceb mi ḫançer-i cevr anlardan gitmese dāʿim
Perī-peykerleri eyler ġurūr-ı ḥüsn bī-pervā

7. **git-:**-*mekde*
Gazel 250
Mısra: **7**
Gitmek, ayrılmak II Ölmek.

Baş ḳoyup gitmekde ʿāşıḳlar ʿadem iḳlīmine
Tīġ-ı āteş-bāzuñ üstinde o bir minhācdur

8. **git-:**
Gazel 572
Mısra: **6**
Gitmek, ayrılmak, terk etmek.

Ḫarābāta beni dirmişsin itmez rindler daʿvet
Bu bezm-i ʿaşḳdur bunda ne git derler ne gel vāʿıẕ

9. **git-:**-*mez*
Gazel 299
Mısra: **2**
Eksik olmak.

Gül demādem açılup olsa nola tāze vü ter
Bāġda bir dem anuñ gitmez elinden sünger

10. **gid-:**-*üp*
Gazel 34
Mısra: **1**
Ayrılmak, uzaklaşmak.

Ben gidüp ḫāk-i derüñden virmedüm zaḥmet saña
Sen gelüp bir kerre ḫālum ṣormaduñ raḥmet saña

11. **gid-:**-*er*
Gazel 146
Mısra: **1**
Gitmek, akmak.

Dīde-i ter ḫāk-ı rāhuñ reft u rev idüp gider
Dil ṣafā-yı pāy-būsuñ ārzū idüp gider

12. **git-:**-*me, -sün*
Gazel 977
Mısra: **9**
Yok olmak, eser kalmamak.

Ġubār-ı reh-güẕārı gitmesün çeşmümden ey Rūḥī
Virürdi seyle emvāc-ı sirişküm dehri bir demde

13. **git-:**-*di*
Gazel 428
Mısra: **10**
Asıl hükmü bildiren cümleden önce yardımcı durumundaki bir cümlenin yüklemi olduğunda istenmeyen, beğenilmeyen bir işin yapıldığını ifade eder.

Rūḥiyā ẕevḳ u ṣafā dirseñ yiriyle ḳalmadı
Gitdi ġam menzil-gehi oldı dil-i mesrūrımuz

14. **git-:**-*se*
Gazel 309
Mısra: **3**
Bir yere doğru yönelmek.

Her ḳande gitse tīr u kemān uydurur bele
Ḳaṣdum yoḳ ehl-i ʿaşḳa dir āyā ne ḳaṣd ider

15. **git-***me, -se, -ñ*
Gazel 823
Mısra: **5**
Yürümek, yol almak.

Gitmeseñ seyre sen aġyārile olmaz mı ki ben
Düşmesem pāyuña iẓhār-ı melāl eylemesem

16. **gid-:**-*er*
Gazel 406
Mısra: **14**
Gitmek II Kaybolmak, yok olmak.

Rūḥiyem her gün şarāb içsem baña ʿayb eylemeñ
Bir gedā-yı müflisem ʿālemde nem var nem gider

17. **git-:**-*miş*
Gazel 540
Mısra: **4**
Zarf-fiil veya belirli geçmiş zaman eki almış fiillerden sonra geldiğinde bir işin olup bittiğini ifade eder.

Tīşe-i ʿaşḳına Şīrīnüñ el urmış kūhken
Göñli miskīnüñ yıḳılmış gitmiş ābād olmamış

18. **git-:**-*di*
Gazel 209
Mısra: **5**
Bitmek, yok olmak, sona ermek.

Ṣafāsı gitdi küncüñ ẕevḳ-ı bāġuñdur diyü yer yer
Kemend ile çeker gülzāra ehl-i şevḳı sünbüller

19. **git-:**-*di*
Terkib-bend 4
Mısra: **51**
Gitmek, ölmek.

Yār-ı cānum gitdi diyü derdile feryādı ḳo
Bu imiş ḥükm-i ḳażā kimüñle eylersin cedel

20. **git-:**-*me, -z*
Gazel 450
Mısra: **2**
Yok olmak, elden çıkmak.

Çeşm-i giryānum ʿaceb mi olsa eşk-rīz
Ġamze-i cellādınuñ gitmez elinden tīġ-i tīz

21. **git-:**-*mez*
Gazel 275
Mısra: **7**
Gitmek; yol almak.

Nāz idüp gitmez egerçi bir ḳadem ʿuşşāḳile
Ġayrılarla seyr ider ammā temāşā bundadur

22. **git-:**-*me, -de, -dür*
Gazel 184
Mısra: **1**
Gitmek. (Süreklilik ifade eder.).

Çeşmimüz çeşmeleri aḳup aḳup gitmededür
Bizi ol serv-i sehī pāyına aḳıtmadadur

23. **git-:**-*me, -y, -e*
Gazel 44
Mısra: **7**
Bitmek, tükenmek, sona ermek.

İsterin ḫāk-ı rehüñ gitmeye çehremden kim
Ḫāksār olduġumı eyleyem iẓhār saña

24. **gid-:**-*er*
Gazel 360
Mısra: **4**
Bir yerden ayrılmak. // Bitmek, sona ermek.

Kime kim irişe feyż-i naẓar-ı Rabbānī
Ye's ü idbār gider devlet ü iḳbāl gelür

25. **git-:**-*di*
Tarih 7
Mısra: **9**
Bir yere doğru yönelmek; ulaşmak, varmak; (belli bir yerde) belli bir işi üstüne almak suretiyle çalışmak.

Mışra gitdi ṣadme-i ḳahrından irdi ser-te-ser
Ḫāne-i pür-ẓulmet-i Firʿavniyāna inhidām

26. **gid-:**-*en*
Gazel 1063
Mısra: **6**
(Belli bir maksat için) bir yerde bulunmak; yönelmek, meyletmek.

O şūḫuñ ġamzesinden ḳan ṭamarken bu ne ḥikmetdür
Giden bīmār gitdi kūyına ṣaġ u esen geldi

27. **git-:**-*dükçe*
Gazel 255
Mısra: **10**
Gittikçe, gitgide, zaman geçtikçe.

ʿAşḳ ġālib yār bī-pervā vü aʿdā müttefiḳ
Āh kim gitdükce dil zār u zebūn olmaḳdadur

28. **git-:**-*se*
Gazel 30
Mısra: **14**
(Bir şeyden bir şeye, bir kimseden bir kimseye) gitmek, geçmek, intikal etmek; uzaklaşmak.

Bir yaña şehā gider ḫışm üzre yoldaş istemez
Gitse hep ṣāḥib-livāsı pādişāhuñ bir yaña

29. **git-:**-*di*
Tarih 21
Mısra: **5**
Bir yere doğru yönelmek; bir yerden ayrılmak, uzaklaşmak.

Egerçi nice gün taġyīri mesken eyleyüp gitdi
Biḥamdullahi ve'l-minne yine geldi selāmetle

30. **git-:**-*di*
Kaside 3
Mısra: **36**
Gitmek II Ölmek, dünyadan göçmek.

Ol celīlüʾl-ḳadr-ẕiʾn-nūreyn-i ṣāḥib-ḥilm kim
Geldi dünyāya saʿīd ü gitdi ʿuḳbāya şehīd

31. **gid-:**-*en*
Rübai 21
Mısra: **1**
Elden çıkmak, kaybedilmek.

Yaġmaya giden māldan ey ṣāḥib-i ḥāl
ʿĀlemde başuñ sag dura çekme melāl

32. **git-:**-*di*
Gazel 493
Mısra: **3**
Geçmek; bitmek, sona ermek.

Gitdi māh-ı rūze ʿıyş u nūşa ruḫṣatdur hemān
Ālet-i bezmi müheyyā eylesün ḫurşīdimüz

33. **git-:**-*mez*
Gazel 514
Mısra: **4**
Ayrılmak, eksik olmak.

Ḳaşıyla ḳāmeti yādıyla gerçi eglenür göñlüm
Dilāverdür dilinden muttaşıl tīr ü kemān gitmez

34. **gid-:**-*er, -se*
Kaside 15
Mısra: **70**
(Belli bir yönde) Belli bir yol takip etmek, yolda ilerlemek.

Ḥaḳ bu ki serdārımuz mālik-i iḳbāldur
Ḳande giderse olur fetḥ ü ẓafer hem-ʿinān

35. **git-:**-*mez*
Gazel 321
Mısra: **11**
Gitmek. || Silinmek, kaybolmak.

Aġlamaḳla bilse gitmez ḫākipāyuñ sürmesi
Seyle bir demde virürdi ʿālemi çeşm-i ḍarīr

36. **git-:**-*mek, -le*
Tarih 69
Mısra: **3**
Ayrılmak, uzaklaşmak. II Ölmek.

Cihāndan nev-cevān gitmekle ol serv-i sehī-ḳāmet
Meded vāh öldi Ḫusrev-zāde tārīḫ oldı mevtiyçün

37. **git-:**-*di*
Gazel 988
Mısra: **2**
Bir yerden başka bir yere varmak; meyletmek, yönelmek.

Ġam-ı ʿaşḳuñ gelüp dilden güẕār itdi emīrāne
Virüp cān mülkine gitdi ḳarār itdi emīrāne

38. **gid-:**-*er*
Gazel 565
Mısra: **1**
Bir yerden bir yere hareket etmek.

Cānib-i aġyāra yüz yirden gider ol sebz-ḫaṭ
Nola bizden yaña bir kez gelse yol itse ġalaṭ

39. **git-:**-*me, -sün*
Gazel 621
Mısra: **4**
Kaybolmak, sona ermek, bitmek, yok olmak.

Dil ki bī-şevḳ ola göz bī-nūr olur cāñ bī-żiyā
Göñlimüzden gitmesün endīşe-i rūyuñ senüñ

40. **git-:**-*miş*
Gazel 546
Mısra: **3**
İşe yaramaz duruma gelmek, eskimek, yıpranmak, bozulmak.

Ten-i mecrūḥı hep gitmiş hemān bir üstüḫān ḳalmış
Göñül endūh-ı firḳatden şu deñlü derd-nāk olmış

41. **git-:**-*sün*
Gazel 841
Mısra: **1**
Azalmak, bitmek.

Göñül āyinesinden ẓulmet-i jeng-i keder gitsün
Bizümle sīne-ṣāf ol dostum buġż u keder gitsün

42. **git-:**-*di*
Gazel 757
Mısra: **6**
(Zaman için) Geçmek, sona ermek, yaşanıp tükenmek, bitmek.

Giçdi ol eyyām kim bulmışdı ḫāṭır inkisār
Gitdi ol demler ki olmışdı göñül aşüfte-ḥāl

43. **git-:**-*se, -ñ*
Gazel 611
Mısra: **1**
Gitmek, varmak, yönelmek.

Ḳande gitseñ ola tevfīḳ-i Ḫudā rāhberüñ
Ṭuta dünyā yüzin āvāze-i fetḥ ü ẓaferüñ

44. **git-:**-*di*
Kaside 7
Mısra: **39**
Ayrılmak, uzaklaşmak; sona ermek, son bulmak.

O demler gitdi kim noḳṣān yetürmekteydi hicrānı
Zemīn ü āsümāna eşk ü āhından eḥibbānuñ

45. **git-:**-*di*
Gazel 76
Mısra: **6**
(Bir şeyden bir şeye, bir kimseden bir kimseye) gitmek, uzaklaşmak.

Döndi maḳṣūdımuz üzre felek-i şuʿbede-bāz
Ṭoġdı vuṣlat güneşi gitdi ẓalām-ı firḳat

46. **git-:**-*mez*
Gazel 581
Mısra: **1**
Ayrılmak, uzaklaşmak. || Eksik olmak.

Sāḳiyā gül mevsimidür bāġdan gitmez ayaġ
Böyle mevsimlerde dāmen-gīr olurmış şaḥn-ı bāġ

47. **git-:**-*mek*
Gazel 695
Mısra: **7**
(Bir şey veya bir kimse) Konuşana göre yakın bir yerden daha uzak bir yere doğru hareket etmek, bir mesâfe katedip yakın bir yerden daha uzak bir yere varmak, azîmet etmek.

Şāmdan Kaʿbeye gitmek gibidür zülfüñden
Ṣafḥa-i ʿārıżuña ʿazmi dil-i nā-kāmuñ

48. **git-:**-*me, -se*
Gazel 761
Mısra: **9**
Gitmek. || Yok olmak, kaybolmak, eksik olmak.

Şîşe-i mey nola Rūḥînüñ yanından gitmese
Rind-i ʿālemdür bilür kim ansuz eglenmez göñül

49. **git-:**-*di*
Gazel 1099
Mısra: **7**
(Yardımcı fiil) Süreklilik bildirir.

ʿAḳl u fikrin yitirüp arayu gitdi göñlüm
Ne cefā çekdi bulınca dil-i gümrāh seni

50. **git-:**-*di*
Gazel 1041
Mısra: **3**
Sona ermek, yok olmak, ortadan kalkmak.

Ġubār-ı ġuṣṣa gitdi ebr nemnāk itdi ṣaḥrāyı
İçen şimdengirü ṣaḥrāda içsün cām-ı ṣaḥbāyı

51. **git-:**-*me, -de*
Kaside 36
Mısra: **12**
Azalmak.

Geçmede vaḳt-i şebāb u gelmede eyyām-ı şeyb
Gitmede dilden ṣafā gözden cilā eksilmede

52. **git-:**
Gazel 660
Mısra: **10**
"Bir türlü olmadı." anlamını pekiştiren bir fiil.

Göz yaşın dökdükce arturdı cefā vü cevri yār
Rūḥiyā alışmadı gitdi o mehle yılduzuñ

giy-:

1. **giy-:**-*ür*
Gazel 529
Mısra: **6**
Giymek.

ʿĀşıḳ-ı şeydāya ḫūnī olduġın bildürmege
Ol şeh-i ḥüsn egnine dāʾim giyür gül-gūn libās

2. **giy-:**-*düg, -i*
Gazel 147
Mısra: **8**
Bir giyeceği bedenine veya herhangi bir organına geçirmek.

Ḫaḳīr görme ki ʿālem-nümā bir āyinedür
Ḳalender-i reh-i ʿaşḳuñ ki giydügi kebedür

3. **giy-:**-*me, -g, -e*
Gazel 913
Mısra: **2**
Üstüne elbise vb. şeyler giymek.

Ḫalḳuñ kimisi gül gibi ḳat ḳat libāsda
Egnine kimi giymege bulmaz palāsda

4. **giy-:**-*er, -se, -ñ*
Tahmis 3
Mısra: **3**
Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek II Bir hale, şekle girmek, bürünmek; sahip olmak, elde etmek.

Giyerseñ maʿrifet raḫtını giy kim cāvidāndur bu
Libās-ı faḫrile ʿömrüm ġurūr itme cihāndur bu

5. **giy-:**-*er, -sin*
Gazel 529
Mısra: **8**
Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek.

Sen ne ẕī-şānsın ki ehl-i ʿaşḳa ʿarż-ı ḥüsn idüp
ʿİzz ü nāzile giyersin günde biñ dürlü libās

6. **giy-:**-*e*
Kaside 26
Mısra: **6**
Giymek, bürünmek.

Nola aḳ sādelere girse semen kim ḫalḳa
Resmdür aḳ giye nevrūzda çün sāl-be-sāl

7. **giy-:**-*düg, -üñ*
Tarih 23
Mısra: **6**
Giymek, kuşanmak.

Dāmenüñ sīm ü zerle mālāmāl
Giydügüñ cümle ḫilʿat-i zerrīn

giyür-:

1. **giyür-:**-*ür*
Gazel 31
Mısra: **8**
Giydirmek.

Şāh-ı ezel ki bizi ʿuryān ider
Gāh serāser giyürür geh ʿabā

gizle-:

1. **gizle-:**-*miş, -dür*
Gazel 825
Mısra: **13**
Saklamak, görünmeyecek, belli olmayacak bir yere veya bir duruma koymak.

Ḫaṭṭ-ı sebzüñ gizlemişdür dilde bir gencine kim
Her kime keşf itsem ol esrārı ḫayrān eylerem

2. **gizle-:**-*me, -z*
Gazel 477
Mısra: **8**
Gizlemek, saklamak.

Dāġ-ı ġam-ı maḥabbetüñ sīnede bir göñülde biñ
Hep bilür ehl-i ḥāl olan gizlemez āşikāremüz

gizlen-:

1. **gizlen-:**-*üp*
Gazel 661
Mısra: **5**
Saklanmak.

Gizlenüp cān gibi çıḳmaz sīne-i ṣad-çākdan
Bilmem ey kāfir ne buldı nāveg-i dil-cūlaruñ

2. **gizlen-:**-*ür*
Gazel 393
Mısra: **1**
Gizlenmek, saklanmak.

Baġrımun ḳanın döküp sīnemde peykān gizlenür

Ḳande olsa lābüd ey ḫūnī iden
ḳan gizlenür

3. **gizlen-:**-*ür*
Gazel 393
Mısra: **10**
Kendi kendini gizlemek, görünmeyecek şekilde saklanmak.

Gūyiyā maḥrem ḳıyās itmez ki bizden Rūḥiyā
Nev-ʿarūs-ı devlet-i bī-mihr-devrān gizlenür

gizlü:

1. **gizlü:**
Gazel 379
Mısra: **12**
Açıkça bilinmeyen, görülmeyen, açık ve aşikâr olmayan, meçhul.

Cümlenüñ menşeʾi birken ʿacabā sırr-ı Ḫudā
Kimine gizlü bu ḫalḳuñ kimine fāş nedür

göbeg:

1. **göbeg:**-*i, -dür*
Gazel 585
Mısra: **2**
Bir yer veya şeyin etraftaki unsurların kendisine bağlandığı orta kısmı, merkez.

Cān virse nola seyrine ʿuşşāḳ-ı sīne-ṣāf
Şehr-i melāḥatuñ göbegidür o sīm-nāf

göç-:

1. **göç-:**-*er*
Terkib-bend 3
Mısra: **13**
Yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir, ülke veya dünya değiştirmek. II Ölmek.

Gerçi dünyāya gelen ʿāḳibetüʾl-emr göçer
Ḫʷāh ü nā-ḫʷāh ider menzil-i ʿuḳbāya sefer

2. **göç-:**-*sün*
Gazel 609
Mısra: **5**
Bulunduğu yerden ayrılıp yerleşmek üzere başka yere gitmek.

Saʿādetle inüp binsün selāmetle ḳonup göçsün
Duʿāsın Şāmda ṣıdḳile vird-i bāmdād itdük

göçür-:

1. **göçür-:**-*miş*
Gazel 1083
Mısra: **4**
Çökertmek, yere batırmak, çöktürmek, göçertmek.

Ḳaçurmış lebleri yerden göge ʿİsā-yı devrānı
Göçürmiş ḳaʿr-ı deryāya dişi lüʾlü-yi lālāyı

gögs:

1. **gögs:**-*i, -n, -de, -ki*
Gazel 209
Mısra: **7**
Göğüs.

Ḳarasın ḳoparup her ehl-i dil gögsindeki dāġın
Gül-i ḫandānına ʿarż eyleye ḳatmer ḳaranfüller

2. **gögs:**-*i, -n, -i*
Gazel 706
Mısra: **20**
Göğüs, bağır.

Luṭfı nesīmi ṭoḳına şāyed diyü açar
Ṣaḥn-ı çemende gögsini leyl ü nehār gül

3. **gögs:**-*üm, -de*
Gazel 132
Mısra: **3**
Bağır, sine.

Göñlümi biñ pāre ḳıl gögsümde yüz biñ yāre aç
Cān viren yoluñda senden dil mi ṣaḳlar yā cesed

gögsin dög-:

1. **gögsin dög-:**-*er*
Gazel 1095
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Acı ve esefle kendini yumruklamak.

Abdāl olup girerse tehī kim ki posta
Gögsin döger zamānede āḫir dühül gibi

2. **gögsin dög-:**-*üp*
Gazel 536
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Acı ve esefle kendini yumruklamak.

Gögsin dögüp çekilmede mülk-i beḳāya ḫalḳ
Sen mest-i ḫʷāb-ı ʿālemi ṭutmış ṣadā-yı kūs

gögsin ger-:

1. **gögsin ger-:**-*er*
Gazel 1048
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Övünmek, gururlanmak.

İdüp āzādelük daʿvāsını gögsin gerer Rūḥī
Diyār-ı Rūmda bir dilber-i ebrū kemān yoḳ mı

2. **gögsin ger-:**-*er, -di*
Gazel 860
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Göğsünü nişangah yapmak. || *Gururlanmak, övünmek.*

Gögsin gererdi ʿaşḳda Mecnūn ʿaceb midür
Tīr-i belāya olsa o ṣaḥrā-nişīn nişān

3. **gögsin ger-:**-*i, -n, -mez, -di*
Gazel 170
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir güçlüğe karşı koymak, dayanmak.

Şeb-ārāluḳda gögsin māh germezdi eger bilse
Cihānı ḫüsnile ārālamış zībā cemāluñ var

4. **gögsüñi ger-:**
Gazel 1087
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Övünmek, iftihar etmek.

Ger mihr ü mehile gögsüñi kim virmiş ey felek
Bir dil-rübā yerine saña Ẕüʾl-celāl iki

5. **gögüs ger-:**-*üp*
Gazel 174
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Göğsü siper etmek. || Bir güçlüğe karşı koymak, dayanmak.

Ḥadeng-i āhuma ḳarşu gögüs gerüp ṭurma
Ṣaḳın ṣaḳın ki ḳażā tīrine siper yoḳdur

gögsinde dāġ yaḳ-:

1. **gögsinde dāġ yaḳ-:**-*a*
Gazel 583
Mısra: **4**
Göğsüne dağ vurmak. || Batını tarikatlerde abdal ve ışıkların,açılan yaranın tesiriyle dünya zevklerine bigane yaşamak istemeleri sebebiyle baş, yüz ve göğüslerine dağ vurmaları.

Şevḳ odıyla nice ʿāşıḳlar vücūdın yaḳmasun
Yaḳa bir meclisde kim gögsinde dilber tāze dāġ

gök:

1. **gök:**-*de*
Gazel 147
Mısra: **6**
Gök, gökyüzü, sema.

Anuñ ki dīde-i cānı küşādedür naẓarı
Ne yerde ġonca-i bāġ u ne gökde kevkebedür

2. **gök:**-*de*
Gazel 544
Mısra: **4**
Bütün gök cisimlerini içine alan sonsuz boşluk; gökyüzü; sema.

Bezm-i meyden her ḳadeḥ kim ṭoldurup alsañ ele
Ey gül-i raʿnā melekler gökde dirler nūş nūş

gök yüzi:

1. **gök yüzi:**-*n*
Gazel 111
Mısra: **7**
Gökyüzü.

Hicr-i ruḥuñda dūd-ı dilüm ṭutdı gök yüzin
Görinmez oldı gözlerüme āfitāb-ı surḥ

gökde ararken yerde bul-:

1. **gökde ararken yerde bul-:**-*mış, -lar*
Gazel 68
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok güçlükle ele geçirebileceğini sandığı şeyi veya kimseyi birdenbire bulmak.

Seni Rūḥī gibi gökde ararken yerde bulmışlar
Anuñçün giceler ey meh ayaġına düşer kevkeb

gökde yıldız şay-:

1. **gökde yıldız şay-:**-*ma, -du, -ñ*
Gazel 696
Mısra: **2**
Uykusu kaçan kişilerin gökyüzündeki yıldızları sayarak uykuya dalmaya çalışması.

Fikr-i ḥāl-i yār ile ey dīde ḫūn-bār olmaduñ
Gökde yıldız ṣaymaduñ bir gice bīmār olmaduñ

gökler:

1. **gökler:**-, -*e*
Gazel 347
Mısra: **7**
Gökyüzü, gökyüzünün her bir katmanı.

Çıḳarur bād-ı ṣabā göklere duman duman
Ayaġun ṭoprağını dīde-i pür-nem mi görür

göklere çık-:

1. **göklere çık-:**-*mada*
Gazel 47
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Pek çok yükselmek.

Göklere çıḳmada fiġān yār ise ġayra mihribān
Ḳorḳum odur ki nāgehān bir gün arada ḳan ola

2. **göklere çık-:**-*ma, -dı*
Gazel 1024
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Pek çok yükselmek.

Göklere çıḳmadı fiġān yār ise ġayr-ı mihribān
Ḳorḳum odur ki nāgehān bir gün arada ḳan ola

göksin ger-:

1. **göksin ger-:**-*me, -sün*
Gazel 1013
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gururlanmak.

İntisābum görsün ol māh-ı semen-sīmāyile
çarḫ göksin germesün mihr-i cihān-ārāyile

gölge:

1. **gölge:**-*ñ, -i*
Gazel 52
Mısra: **5**
Gölge, saye. || Koruma, himaye, sahip çıkma.

Ayırma gölgeñi bizden ḥarīḳ-i şems-i hicrānuz biz
Nola sāyeñde ḫoş geçsek senüñ ey serv-i bī-hemtā

gömlek:

1. **gömlek:**
Gazel 297
Mısra: **2**
Derece, kat.

Gerçi Yūsufla güzellikde birāderlerdür
Līk bir gömlek o servüñ teni nāzikterdür

2. **gömlek:**-*süz*
Gazel 587
Mısra: **16**
Gömlek.

Libāsın çāk çāk eyler görüp ḥüsn-i ciger-sūzuñ
Ḳoyup Yaʿḳūbını gömleksüz eyler bī-nevā Yūsuf

gonca:

1. **ġonca:**-*y, -a*
Gazel 37
Mısra: **1**
Gülün açılmamış hali. || *Tomurcuk.*

Hezārān ġoncaya gülşende bir bülbül olur gūyā
Seni gör kim hezārān bülbülüñ var ey gül-i raʿnā

2. **ġonca:**
Gazel 38
Mısra: **6**
Tomurcuk. || *Sevgili.*

Leblerinden emelüm ḥāṣıl ider yār didüm
Gülüp ol ġonca didi ḫun-ı cigerle ammā

3. **ġonca:**-*lar*
Gazel 151
Mısra: **1**
Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek.

Ġoncalar açıldı ʿīd irdi ʿaceb hengāmdur
Gül gibi ʿīduñ ṣafāsın idicek eyyāmdur

4. **ġonca:**-*n, -uñ*
Gazel 192
Mısra: **5**
Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek. || *Sevgili.*

Varmalıyuz o ġoncanuñ bāġ-ı bihişt-i kūyına
Sāḳi getür ayağı kim menzilimüz ırağdur

5. **ġonca:**
Gazel 574
Mısra: **10**
Gonca, sevgili.

Ey Rūḥi sükūt itme bülbül gibi gūyā ol
Ol ġonca bilürsin kim eşʿārdan eyler ḥaẕẕ

6. **ġonca:**-*dur*
Gazel 660
Mısra: **1**
Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek; özellikle de gül tomurcuğu II Sevgilinin ağzı.

Ġoncadur laʿlüñ dimişsin yāra berk-i gül yüzüñ
Āferīn ey dil hemīşe böyle rengīndür sözüñ

7. **ġonca:**
Gazel 61
Mısra: **6**
Gülün açılmamış hali.

Gülüp açılmadadur dāʾim anuñçün gūyā
Şuʿarā ġonca ḳomışlar dehen-i yāra laḳab

8. **ġonca:**-*den*
Gazel 376
Mısra: **4**
Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek; özellikle de gül tomurcuğu.

Ne ḥaẕẕ itsün ṭabīʿat ġonca-i dem-beste seyrinden
Hezārān ġoncaden maʿnide bir ġonca-dehen yegdür

9. **ġonca:**-*s, -ı, -n, -uñ*
Gazel 14
Mısra: **2**
Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek; sevgilinin küçük ve kapalı ağzı.

Lebüñ esrārınuñ āşufte vü ḥayrānıyuz cānā
Dehānuñ ġoncasınuñ bülbül-i nālānıyuz cānā

10. **ġonca:**-*lar*
Gazel 219
Mısra: **1**
Gonca; gülün henüz açılmamış, tomurcuk hâli.

Ġoncalar açıldı seyr-i gülsitānuñ ẕevḳı var
Cām ṣun sāḳī ki cām-ı dil-güşānuñ ẕevḳı var

11. **ġonca:**-*s, -ı, -n, -dan*
Gazel 376
Mısra: **2**
Henüz açılmamış çiçek, tomurcuk. || *Dünya zevkleri.*

Cihānuñ gülşeninden baña ol vech-i ḥasen yegdür
Gülinden ġoncasından bir leb-i şekker-şiken yegdür

12. **ġonca:**-*dur*
Gazel 41
Mısra: **8**
Açmamış gül, gonca.

Tāze güldür tenüm üstindeki dāġ-ı ḫūn-rīz
Ġoncadur dildeki peykān-ı cigerdūz baña

13. **ġonca:**
Gazel 350
Mısra: **10**
Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek II genç sevgili.

Yaḳduñ çemende sīnene mestāne tāze dāġ
Ey ġonca lāleler senüñ odına yandılar

14. **ġonca:**
Gazel 353
Mısra: **9**
Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek II Genç, küçük ağızlı sevgili.

Beni bī-tāb gördükçe tebessüm eyler ol ġonca
Bilür kim ḫande-i gül bāʿiş-i feryād-ı bülbüldür

15. **ġonca:**-*n, -uñ*
Gazel 959
Mısra: **4**
Açılmamış gül, tomurcuk. II Sevgili.

Buluşmaġa bülbül-i şeydāya tehī-dest
Bir nice yeşil yapraġı var ġoncanuñ elde

16. **ġonca:**-*y, -a*
Gazel 441
Mısra: **6**
Gülün açılmamış hali, tomurcuk. II Genç sevgili.

Yoḳ bencileyin laʿlüñe cān virmede māhir
ʿĀşıḳ çok olur ġoncaya bülbül gibi olmaz

17. **ġonca:**-*y, -uz*
Gazel 507
Mısra: **5**
Açılmamış gül. || *Âşık.*

Bir ġoncayuz ki ṣoḥbetimüz rūḥ tāzeler
Nādān eline düşmekle gerçi ṣolmışuz

18. **ġonca:**-*lar, -uñ*
Gazel 731
Mısra: **10**
Henüz açılmamış çiçek, tomurcuk. || *Sevgilinin gonca gibi küçük ve kırmızı dudakları.*

Laʿl-i dildārı ile bulmaz idi baḫṣe mecāl
Ḳomasa bülbül eger ġoncalaruñ aġzına dil

ġonca cāmı:

1. **ġonca cāmı:**-*n, -ı*
Kaside 14
Mısra: **19**
Gonca kadehi.

Seḥerden alup ele ġonca cāmını bülbül
İçüp ṣafāyile dir idi rabbenāliġafūr

ġonca-dehān:

1. **ġonca-dehān:**-*uñ, -dur*
Gazel 829
Mısra: **3**
Sevgilinin goncaya benzeyen ağzı.

Dili āṣüfte-ḥāl iden senüñ ġonca-dehānuñdur
Açılmış bāġ-ı ḥüsn içre gül-i ḫandānum İbrāhīm

2. **ġonca-dehān:**-*ı*
Gazel 319
Mısra: **4**
Gonca gibi küçük ağız.

Gülzār-ı ġamda cān u göñül oldı bülbüli
Bir āfetüñ ki gül-ruḫı ġonca-dehānı var

3. **ġonca-dehān:**-*uñ*
Gazel 341
Mısra: **16**
Gonca çiçeği gibi küçük ağızlı sevgili.

Bülbüllerini başladı ağlatmaġa Rūḥī
Ol ġonca-dehānuñ yine yüzine güler var

4. **ġonca-dehān:**
Gazel 1020
Mısra: **6**
Gonca ağızlı II Küçük ağızlı sevgili.

Ġonca seyrin ide ḥāl ehli mükerrer nice bir
Bu çemen-zārda bir ġonca-dehān olsa bize

5. **ġonca-dehen:**-*ler, -le*
Tahmis 2
Mısra: **25**
Gonca ağızlı.

Ey ʿAbdī söyleşilmez ḥaḳ budur ġonca-dehenlerle

6. **ġonca-dehen:**
Gazel 376
Mısra: **4**
Sevgilinin açmamış bir gül gibi küçük ve kapalı olan ağzı.

Ne ḥaẓẓ itsün ṭabīʿat ġonca-i dem-beste seyrinden
Hezārān ġoncaden maʿnide bir ġonca-dehen yegdür

7. **ġonca-dehen:**
Gazel 365
Mısra: **2**
Açmamış bir gül gibi küçük ve kapalı ağızlı sevgili.

ʿĀṣıḳı cevr ile öldürdügini nāz ṣanur
Ādem öldürmegi ol ġonca-dehen az ṣanur

ġonca-fem:

1. **ġonca-fem:**
Gazel 47
Mısra: **9**
Gonca ağızlı. Gonca gibi küçük ve güzel ağızlı.

Rūḥiye dir o ġonca-fem bülbül-i gülşen-i elem
Ḳaṣdı budur ki dem-be-dem kārı anuñ fiġān ola

2. **ġonca-fem:**-*sin*
Gazel 132
Mısra: **1**
Gonca gibi küçük ve güzel ağızlı.

Serv-ḳadsin sebz-ḫaṭsın ġonca-femsin lāle-ḫad
ʿĀlemi aralamışsın ḥüsnile ey serv-ḳad

3. **ġonca-fem:**
Gazel 656
Mısra: **1**
Gonca ağızlı II Gonca gibi küçük ve güzel ağızlı sevgili.

Laʿlüñ umarlar emmege ey ġonca-fem senüñ
Luṭfuñ olursa teşnelere ol kerem senüñ

ġonca-i al:

1. **ġonca-i al:**-*a*
Gazel 291
Mısra: **4**
Kırmızı gonca.

Zülfini aġzına alduḳda leb-i rengīni
Döner ol ġonca-i ala ki budaḳdan görinür

ġonca-i bāġ:

1. **ġonca-i bāġ:**
Gazel 147
Mısra: **6**
Gül bahçesinin goncası.

Anuñ ki dīde-i cānı küşādedür naẓarı
Ne yerde ġonca-i bāġ u ne gökde kevkebedür

2. **ġonca-i bāġ:**-*ı*
Kaside 31
Mısra: **25**
Bahçenin açılmamış gülü.

Görüp ġonca-i bāġı dil-teng bülbül
Açılsun diyü naġme eyler demādem

ġonca-i bāġ-ı leṭāfet:

1. **ġonca-i bāġ-ı leṭāfet:**
Gazel 1032
Mısra: **7**
Güzellik bağının goncası.

Bezme gel ey ġonca-i bāġ-ı leṭāfet kim bugün
Ġamdan öldürdi bizi ẕevḳ-ı viṣāl eksiklügi

2. **ġonca-i bāġ-ı leṭāfet:**
Terkib-bend 5

Mısra: **11**
Güzellik bahçesinin goncası.

Ḳanı o ġonca-i bāġ-ı leṭāfet İbrāhīm
Ḳanı o serv-i riyāż-ı melāḥat İbrāhīm

ġonca-i bahtı açıl-:

1. **ġonca-i baḫtuñ açıl-:**-*uñ, -a*
Kaside 18
Mısra: **100**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bahtın gonca gibi açılması. || *Talihi dönüp uygun duruma veya arzulanan sonuca gelmek*

Geşt-i ümmīdüñ ide ebr-i hidāyet ser-sebz
Açıla ġonca-i baḫtuñ olasın gül gibi şād

ġonca-i bī-hār:

1. **ġonca-i bī-ḫār:**
Gazel 870
Mısra: **6**
Dikensiz gonca. || *İçki kadehi.*

Bāġ-ı dehrüñ rind olan baḳmaz gül-i pür-ḫārına
Gülşen-i meclisde sāġar ġonca-i bī-ḫār iken

ġonca-i bülbül-nevāz:

1. **ġonca-i bülbül-nevāz:**
Gazel 521
Mısra: **8**
Bülbül okşayan gonca.

Aġzına bād-ı seḥer urmış açılma çoḳ diyü
Leblerüñle baḥs iderken ġonca-i bülbül-nevāz

ġonca-i dem-beste:

1. **ġonca-i dem-beste:**
Gazel 376
Mısra: **3**
Açılmamış gonca.

Ne ḥaẕẕ itsün ṭabīʿat ġonca-i dem-beste seyrinden
Hezārān ġoncaden maʿnide bir ġonca-dehen yegdür

2. **ġonca-i dem-beste:**-*y, -i*
Kaside 19
Mısra: **36**
Suskun gonca. || *Açmamış gül.*

Var ḳıyās it eser-i feyżini kim ḳādirdür
Getüre ġonca-i dem-besteyi güftāra bahār

ġonca-i ḫamrā:

1. **ġonca-i ḫamrā:**
Gazel 52
Mısra: **1**
Kırmızı gonca.

Nesīm-i ṣubḥ u jāleyle çemende ġonca-i ḫamrā
Ṣan āb üzre yürür dāʾim gider āheste bir elma

ġonca-i handān:

1. **ġonca-i ḫandān:**-*a*
Gazel 800
Mısra: **2**
Açılmış gül.

Bezm-i ġamuñı ṣaḥn-ı gülistāna degişmem
Dāġ-ı dilümi ġonca-i ḫandāna degişmem

2. **ġonca-i ḫandān:**-*ı*
Gazel 818
Mısra: **16**
Gülen gonca || *Sevgili.*

Rūḥiyā gülşende gördüm gülden aġlar ʿandelīb
Ben hemān ol ġonca-i ḫandānı añdum aġladum

3. **ġonca-i ḫandān:**-*um, -ı*
Gazel 795
Mısra: **6**
Açılmış gül ‖ *Sevgili.*

Ne ġam bülbül gibi dünyāyı ṭutsa āh u efġānum
Gülistān-ı vefāda ġonca-i ḫandānumı gördüm

ġonca-i iḳbāl:

1. **ġonca-i iḳbāl:**-*i*
Gazel 708
Mısra: **17**
Talih goncası.

Ġonca-i iḳbāli ser-sebz ola ümmīdüm budur
Açılur tā rūz u şeb bu ḳubbe-i ḫaḍrāda gül

ġonca-i ḳalb:

1. **ġonca-i ḳalb:**-*üñ*
Gazel 665
Mısra: **3**
Gönül goncası.

Ḫurrem itdi ġonca-i ḳalbüñ nesīm-i luṭf-ı yār
Giryesi bilsem nedendür çeşm-i ḫūn-efşānumuñ

ġonca-i nev-hasta:

1. **ġonca-i nev-ḫasta:**-*adan-dan*
Gazel 486
Mısra: **7**
Genç, taze bitmiş gonca.

Eyleyüp ġonca-i nev-ḫastadan refʿ-i ḥicāb
Bād-ı ṣubḥ oldı yine çehre-güşā-yı nevrūz

2. **ġonca-i nev-ḫasta:**-*y, -a*
Gazel 379
Mısra: **3**
Yeni açmış gonca.

Bāʿiş-i ḫande nedür ġonca-i nev-ḫastaya
Bülbül-i zārdaki dīde-i ḫūn-pāş nedür

ġonca-i nev-hīz:

1. **ġonca-i nev-ḫīz:**
Gazel 439
Mısra: **1**
Yeni açmış gonca. || *Sevgili.*

Bir gün ola mı raḥm idüp ey ġonca-i nev-ḫīz
Geh leb ṣunasın aġzuma geh sāġar-ı leb-rīz

ġonca-i nev-reste:

1. **ġonca-i nev-reste:**
Gazel 718
Mısra: **4**
Yeni bitmiş, taze açmış gonca. || *Genç sevgili.*

Ḳo olsun bāġ-ı ġamda ʿāşıḳuñ bülbül gibi nālān
Açıl ey ġonca-i nev-reste sen gül gibi ḫandān ol

2. **ġonca-i nev-reste:**
Gazel 864
Mısra: **8**
Yeni bitmiş gül. || *Sevgili.*

Ṭutalum biz ġam-ı hicrānla dil-tengüz ammā sen
Neden ey ġonca-i nev-reste gülmezsin açılmazsın

ġonca-i ʿömr:

1. **ġonca-i ʿömr:**-*i*
Terkib-bend 6
Mısra: **43**
Ömür goncası.

Pejmürde oldı ġonca-i ʿömri açılmadın
Lāyıḳ degüldi böyle cefāya o gül-ʿizār

2. **ġonca-i ʿömr:**-*üñ*
Kaside 29
Mısra: **72**
Ömür goncası. || *Açmamış güle benzeyen yaşam.*

Gülşen-i baḫtuñ olup bād-ı ḥavādiṣden emīn
Ġonca-i ʿömrüñ ola gül gibi dāʾim ḫurrem

ġonca-i raʿnā:

1. **ġonca-i raʿnā:**
Gazel 285
Mısra: **2**
Yarısı sarı, yarısı kırmızı çok güzel gonca.

Aġlasam ben yaraşur kim baña bülbül didiler
Sen gül ey ġonca-i raʿnā ki saña gül didiler

2. **ġonca-i raʿnā:**
Gazel 261
Mısra: **8**
Yarısı sarı yarısı kırmızı, çok güzel gonca. || *Sevgili.*

Gülüp açılmasa ṭañ mı gelüñ inṣāf idelüm
Bu ḳadar bülbüle bir ġonca-i raʿnā neyler

3. **ġonca-i raʿnā:**
Gazel 396
Mısra: **2**
İki renkli, çok güzel gonca. || *Sevgili.*

ʿĀrızın yād eyleyüp āh itdügümce ter düşer
Āh kim ol ġonca-i raʿnā hevādan nem ḳapar

4. **ġonca-i raʿnā:**
Gazel 973
Mısra: **2**
Sarı kırmızı ebrûli gül. || *Sevgili.*

ṣanma hicrüñle yanan ʿuṣṣāḳa aʿdā yaḳlaşa
Ḫār u ḫas ey ġonca-i raʿnā ṭayanmaz āteşe

5. **ġonca-i raʿnā:**
Gazel 993
Mısra: **1**
Sarı kırmızı gül. || *Güle benzeyen, çok güzel sevgili.*

şunmaġile nīm cām ol ġonca-i raʿnā bize
Bir ṣafāmuz var ki reşk eyler bütün dünyā bize

6. **ġonca-i raʿnā:**-*da*, -*dur*
Gazel 398
Mısra: **6**
Sarı kırmızı ebruli gül.

Bāġbān-ı gül vaṣfın itmekle açılmaz ṭabʿımuz
Meylimüz şimdi bizüm ol ġonca-i raʿnādadur

ġonca-i sīrāb:

1. **ġonca-i sīrāb:**-*a*
Gazel 710
Mısra: **4**
Taze körpe gonca.

Öykinür ol lāle-ruḫsāruñ dehān-ı rengine
Ḫandeler eyler anuñçün ġonca-i sīrāba gül

2. **ġonca-i sīrāb:**-*ı*
Gazel 673
Mısra: **2**
Suya kanmış gül.

Ġamından baġrı ḫūn olmışdur ol laʿl-i güher-bāruñ
Açılsa saña görsek ġonca-i sīrābı gülzāruñ

ġonca-i şükufte-i gül-deste-i cemāl:

1. **ġonca-i şükufte-i gül-deste-i cemāl:**
Terkib-bend 9
Mısra: **2**
Güzellik demetinin açılmış goncası.

Ey serv-i nev-resīde-i gülzār-ı iʿtidāl
Vey ġonca-i şükufte-i gül-deste-i cemāl

ġonca-i ter:

1. **ġonca-i ter:**
Gazel 235
Mısra: **2**
Yeni açmış, taze gonca.

Leb-i laʿluñ gibi ʿālemde güher mi bulunur
Yā dehānuñ gibi bir ġonca-i ter mi bulunur

2. **ġonca-i ter:**
Gazel 1012
Mısra: **6**
Taze, yeni açılmış gonca. || *Sevgili.*

Raḳīb-i ḫārı teklīf eyle gül-geşt-i çemenzāra
Bizüm ey ġonca-i ter ẕevḳımuz var ḫār-ḫāruñla

ġonca-i ümmīd:

1. **ġonca-i ümmīd:**
Gazel 391
Mısra: **3**
Umut goncası.

Açılmadıysa ġonca-i ümmīd ġam degül
Bir gün nesīm-i vuṣlat eṣer rūzgārdur

2. **ġonca-i ümmīd:**-*i*
Gazel 706
Mısra: **21**
Ümit goncası.

Olsun küşāde ġonca-i ümmīdi nitekim
Bāġ-ı felekde açıla bu zer-nigār gül

ġonca-leb:

1. **ġonca-leb:**
Gazel 535
Mısra: **6**
Dudakları gonca gibi olan, gonca dudaklı.

Küşāde-ṭabʿ-ı erbāb-ı suḫan mevḳūf-ı luṭfuñdur
Ḳadeḥ sürilsün u gül gibi gül ey ġonca-leb meclis

ġonca-misāl:

1. **ġonca-misāl:**
Gazel 217
Mısra: **3**
Açmamış gül gibi.

Ġam-ı laʿluñla muḳayyed olanuñ ġonca-misāl
Ḳanile ṭolsa eger göñli yine ḫurremdür

ġonca-ṣıfat:

1. **ġonca-ṣıfat:**
Gazel 76
Mısra: **1**
Gonca gibi.

Ṭabʿımuz hicr ile dem-beste iken ġonca-ṣıfat
Geldi gül gibi anı açdı nesīm-i vuṣlat

ġonca-vār:

1. **ġonca-vār:**
Kaside 34
Mısra: **53**
Gonca gibi.

Ṣadr-ı bezm olup açılsa ṭabʿ-ı pāki ġonca-vār
Feyż-i ḫulḳından olur gül gibi diller şād-kām

ġonca-veş:

1. **ġonca-veş:**
Gazel 9
Mısra: **14**
Gonca gibi.

Sensin ol vāli-i ʿālī-ṭabʿ kim erbāb-ı naẓm
Ġonca-veş dem-bestedür şīrīn-maḳāluñdan cüdā

ġonce:

1. **ġonce:**
Kaside 14
Mısra: **5**
Açmamış gül, gonca.

Pür itdi ġonce seḥer şīşe-i muraṣṣaʿını
Gül-i sefīd eline aldı sāġar-ı billūr

ġonce ebkārı:

1. **ġonce ebkār:**-*n, -a*
Kaside 31
Mısra: **31**
El değmemiş gonca. || *Bakire gelin.*

İdüp ġonce ebkārına ʿaḳd bülbül
Ṣafāsından oldı cihan şād u ḫurrem

ġonce-i nevreste:

1. **ġonce-i nevreste:**-*s, -i, -n*
Terkib-bend 1
Mısra: **21**
Yeni bitmiş taze gül. || *Hz. Hüseyin.*

Ḳoparduñ ġonce-i nevrestesin gülzār-ı zehrānuñ
Zehirler yutdurup pejmürde-ḫāl itdün cefā ḳılduñ

göñder-:

1. **gönder-:**-*ür*
Gazel 371
Mısra: **4**
Yollamak, fırlatmak.

Cānı tīz vir diyü çeşmüñ ṭurmayup ben ḫastaya
Gönderür biri biri ardınca her dem tīrler

2. **gönder-:**
Gazel 859
Mısra: **4**
Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek.

Yoluñda cān fedā ḳılmaḳ göñülden çıḳmasun dirseñ
Ḫadengüñ gönder ey meh sīneme ḫāṭır-nişān olsun

3. **gönder-:**-*üp*
Gazel 807
Mısra: **12**
Belli bir yere, belli bir işi yapmak üzere gitmesini sağlamak, bir görevle yollamak.

Ol serv-ḳāmeti kimlerle ṣalınur görelüm
Ṣabāyı ʿīd-gehe gönderüp berīd idelüm

4. **gönder-:**
Gazel 273
Mısra: **4**
Göndermek, yollamak.

Cānı mecrūḥ itmege şemşīre çekme iḥtiyāc
Ey kemān-ebrū müjeñ oḳlarını gönder yiter

göñl:

1. **göñl:**-*üm, -i*
Gazel 132
Mısra: **3**
Gönül, kalp, yürek.

Göñlümi biñ pāre ḳıl gögsümde yüz biñ yāre aç
Cān viren yoluñda senden dil mi ṣaḳlar yā cesed

2. **göñl:**-*üñ*
Gazel 907
Mısra: **3**
Aşk ve sevginin kaynağı, yürek, kalp, dil.

Ġamgīn olursa göñlüñ giryemden eşküme baḳ
Zīrā meşeldür eyler aḳar ṣu defʿ-i ḳāyġu

3. **göñl:**-*üm*
Gazel 776
Mısra: **14**
Sevgi, istek, düşünüş, hatır gibi kalpte var sayılan duygu kaynağı; aşığın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yer; yüreğin manevi gücü. II Âşığın gönlü.

Tezerv-i ḫoş-ḥırāmından ʿIrāḳuñ çekdüm el Rūḥī
Diyār-ı Rūmda bir gözleri āhūdadur gönlüm

4. **gönl:**-*üm*
Gazel 409
Mısra: **3**
Aşığın gönlü. II Aşk ve sevginin kaynağı, yürek, kalp.

Cümle ḫūbānı gezdi hep gönlüm
Vardı sende tolandı hey kāfir

5. **gönl:**-*üm*
Gazel 1072
Mısra: **7**
Aşk ve sevginin kaynağı, kalp, dil. II Âşığın gönlü.

Şāh-ı ḥüsnüñ ḫāṣıdur gönlüm ḫarāb olup gider
Ḫayl-ı hicrān virdi yaġmaya bir öyle ḫāṣ ili

6. **gönl:**-*üm*
Gazel 672
Mısra: **6**
(Âşığın) duygu merkezi.

Ḳadīmī yāra beñzersin ne bu germiyyet ey ġuṣṣa
Saña meyl itdi gönlüm baña ḫayli āşinā geldüñ

7. **gönl:**-*üm, -i*
Gazel 759
Mısra: **1**
Gönül, yürek, kalp. II Âşığın gönlü.

Gönlümi şevḳ-i cemālüñle ṭaleb-kāruñ bil
Ey gül-i tāze beni ʿāşıḳ-ı dīdāruñ bil

8. **gönl:**-*üm, -i*
Gazel 816
Mısra: **6**
(Âşığın) gönlü, yüreği.

Virmedüm cevr-i dil-āzārına aṣlā iḫtimāl
Gönlümi bend eyledüm zülfine dildār añladum

gönlek:

1. **gönlek:**-*süz*
Gazel 485
Mısra: **7**
Gömlek.

Yūsuf-ı gül-çehremüz gönleksüz āḫir ḳor bizi
Öyle kim elden mey-i gülgūnı bir sāʿat ḳomaz

gönli açıl-:

1. **gönli açıl-:**-*dı*
Gazel 685
Mısra: **4**
Gönlüne ferahlık ve neşe gelmek, içindeki sıkıntı dağılmak; içi açılmak.

Gözi açıldı nergis-i çemenüñ
Gönli açıldı verd-i ḫandānuñ

2. **gönli açıl-:**-*sun*
Gazel 684
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Etrafında güzellikleri görerek ferahlamak, içi açılmak.

Ḳoñ beni feryād u efġān eyleyem bülbül gibi
Tek hemāñ gönli açılsun ġonca-i ḫandānumuñ

gönli ġanī:

1. **gönli ġanī:**
Gazel 1077
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönlü zengin, para ve malını imkanları ölçüsünde esirgemeden veren (kimse).

Naḳd-ı cānı yāra ṣarf itdüñ bu deñlü faḳr ile
Ehl-i faḳr içre ʿaceb gönli ġanī gördüm seni

gönli pest:

1. **gönli pest:**
Gazel 73
Mısra: **4**
Alçak gönüllü.

Mest olup meyḫānede ḫāk üzre yatsañ ġam degül
Himmeti ʿālī gerek insānuñ ey dil gönli pest

gönlünü aç-:

1. **gönlimüz aç-:**-*imüz, -an*
Gazel 241
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Neşelendirmek, ferahlatmak.

Egleyen cānımuzı bāġ-ı ser-i kūyuñdur
Ġonca-veş gönlimüz açan gül-i ruḫsāruñdur

gönlünü al-:

1. **gönlimüz al-:**-*imüz, -dı*
Gazel 69
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönlünü almak, hoşnut etmek.

Gönlimüz aldı bizi öldürmek ister cevrile
Raḥmı yoḳ bir kāfir-i ḳattāl vażʿı dil-firīb

2. **gönlimü al-:**-*du, -ñ*
Gazel 997
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birini sevindirmek, memnun etmek.

Evvel egerçi gönlimü alduñ vefāyile
Ammā ki ṣoñra yerlere çalduñ cefāyile

3. **gönlimüz al-:**-*imüz, -ur, -dı*
Gazel 920
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birini) Sevindirmek, güzel bir davranışla hoşnut etmek.

Kim alurdı gönlimüz yār-ı gül-endām olmasa
Ġuṣṣamuz kim defʿ iderdi gül gibi cām olmasa

4. **gönlin al-:**
Gazel 651
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek.

Gönlin al yoluña cāñ virmege iḳdām idenüñ
Vāḳıf ol ḫāline aḥvālini iʿlām idenüñ

5. **gönlin al-:**-*maḳ, -da*
Gazel 709
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**

Gönlünü almak. || *Aşkını kazanmak.*

Ālile bülbüllerüñ almaḳda göñlin siḥr ider
Ṣūḫluḳde beñzer el-ḥaḳ ol büt-i ṭannāza gül

6. **göñlin al-:**-*up*
Gazel 959
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevindirmek; kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek.

Üftādesinüñ göñlin alup merḥamet itse
Ḥüsnile ġurūr itmese ḫulḳ olsa güzelde

7. **göñlüm al-:**-*üm*
Gazel 605
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseyi hoşnut etmek, memnun etmek, sevindirmek.

Göñlüm al luṭfuñla isterseñ dilerseñ cānum al
Arada nem var benüm hem dil senüñ hem cān senüñ

8. **göñlümi al-:**-*üm, -i , -maz*
Gazel 857
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevgisini kazanmak, kendisine âşık etmek.

Bülbül-i ḳudsem benüm her ġonca almaz göñlümi
Cāvidān bāġında bitmiş tāze bir verd isterin

9. **gönlüñ al-:**-*üñ, -duġ, -ı, -n*
Gazel 1045
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Gönlünü çelmek, kandırmak.

Ālile gönlüñ alduġın işʿār ise ġaraż
ʿArż it o şūḫ-ṭabʿa bu rengīn ġazelleri

göñl āyinesi:

1. **göñlimüz āyinesi:**
Gazel 496
Mısra: **5**
Gönül aynası.

Göñlimüz āyinesin şındurdı cevr-i rūzgār
Ṭabʿımuz ġāyet mükedderdür şikeste-ḫāṭıruz

göñlinü esīr eyle-:

1. **göñlimüz esīr eyle-:**-*di, -ler-imüz*
Gazel 287
Mısra: **7**
Kalbini çalmak. || *Kendine âşık etmek.*

Ālile evvel eylediler göñlimüz esīr
Ammā vefāya ṭurmadılar ṣoñra ṣatdılar

göñl baġla-:

1. **göñlin baġla-:**-*i, -n, -dı*
Gazel 1043
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Severek bağlanmak, içten sevmek, âşık olmak.

Ḳaṭʿ-ı ümīd eyledi Rūḥī ḥayatdan
Göñlin o gün ki sen büt-i ṭannāza baġladı

göñlden geç-:

1. **göñlinden geç-:**-*di*
Terkib-bend 3
Mısra: **61**
Kelime Tipi: **Deyim**
Düşünmek.

Veh ne geçdi ola cān virdügi dem göñlinden
Kim idi ola o sāʿat üzerinde bulunan

göñle gir-:

1. **göñline gir-:**-*di*
Gazel 698
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Kalbine girmek, sevgisini kazanmak. || *Irmağın denizin içine dalması.*

Mācirā-yı firḳātüñden anlara derdüñ döker
Cūy-ı eşküm göñline girdi ḳātı deryālaruñ

2. **göñline gir-:**-*egör*
Gazel 691
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Sevgisini kazanmak.

Ṣafāyile giregör göñline bir ehl-i Ḥaḳḳuñ
Özüñi vāḳıf-ı māfiʾṣ-ṣudūr idem dirseñ

göñline göre:

1. **göñline göre:**
Tarih 2
Mısra: **29**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dileğine göre, isteğine uygun olarak.

Oldı göñline göre Ḥaḳdan o ẕī-ḳadra naẓar
Şāh-ı ʿālem vāḳıf-ı māfiʾż-żamīr oldı yine

göñl egle-:

1. **göñl egle-:**-*üm, -r, -di*
Terkib-bend 4
Mısra: **18**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimseye) Hoşça vakit geçirtmek.

Hem enīsüm hem celīsüm hem refīḳumdı benüm
Göñlüm eglerdi ṣorardı ḫāṭırum ṣubḥ u mesā

göñlü giç-:

1. **göñlüm giçdi:**-*üm, -di*
Gazel 875
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Arzu edilen bir şeyi artık istememek, hevesi geçmek.

Ṣafā-yı ʿaşḳa düşüp giçdi cümleden göñlüm
Ġamuñla itmedeyüz ʿālemüñ temāşāsın

göñlüm sende:

1. **gönlüm sende:**-*dür*
Gazel 169
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deym**
Sevip istemek.

Ḳapuñdan nice yıldur dūram ammā sendedür gönlüm
Beni ger ġayra māʾildür diseñ yañlış ḫayāluñ var

<u>gönl vir-:</u>

1. **gönl vir-:**-*üm, -dü, -m*
Gazel 835
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deym**
Gönül vermek, sevmek, meyletmek.

Bağladum zünnāra bel ey dil ṭarīḳ-i ʿaşḳda
Tā ki virdüm gönlüm ol gīsū-yı kāfir-kīşe ben

<u>gönle gir-:</u>

1. **gönle gir-:**-*üm, -se*
Gazel 1022
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deym**
Sevgisini kazanmak, gönlünde yer tutmak.

İtmezem nefḥa-i ʿİsīye tenezzül ey dil
Fikr-i laʿlı o bütüñ gönlüme bir dem girse

<u>gönlünü şikār it-:</u>

1. **gönlümi şikār it-:**-*di-üm, -di*
Gazel 900
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deym**
Gönül avlamak, gönlünü çalmak.

Gönlümi çeşm-i mestüñ itdi şikār Şīri kim gördi ṣayd ide āhū

<u>gönlü yok:</u>

1. **gönlü yoḳ:**-*n*
Terkib-bend 8
Mısra: **119**
Kelime Tipi: **Deym**
Gönlü olmamak; istememek.

Yoḳ çıḳmaġa gönlün der-i dünyā-yı denīden
Billahi di ḫoşnūd mısın yoḫsa yerüñden

<u>gönül:</u>

1. **gönül:**
Gazel 96
Mısra: **1**
İnsanın duygu merkezi, yüreğin manevi yönü.

Sīne mecrūḥ u gönül maḥzūn u ḫāṭır pür-ḫarac
Ṣabra ḳaldı çāremüz "eṣ-ṣabrı miftāḥu'l-ferec"

2. **gönl:**-*imüz, -den*
Gazel 7
Mısra: **5**
Kalp, yürek, gönül.

Biz ey zāhid çıḳarduḳ gönlimüzden māsivāullahı
ʿAceb mi eylesek dünyā vü māfihāya istiġnā

3. **gönül:**
Gazel 716
Mısra: **2**
"Ey gönül" "ey kişi" anlamlarında bir ifade.

Ġam-ı dünyāyı gönülden çıḳarup āzād ol
İḫtiyār eyle gönül faḳr u fenāyı ṣād ol

4. **gönl:**-*i, -n, -e*
Gazel 701
Mısra: **3**
Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı.

Gönline göre eger herkese luṭf eyler iseñ
Saña maʿlūmdur ey bār-ı Ḫudā māfi'l-bāl

6. **gönül:**
Gazel 310
Mısra: **6**
Gönül, kalp II Âşık.

Ḫūb-rūlar düşseler üstine refʿ itmez başın
Āsitānuñda gönül ʿālī-cenāb olmış yatur

7. **gönül:**
Gazel 74
Mısra: **7**
Âşığın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yer.

Dün gönül nāle vü zār ile ḳıyāmetler idüp
ʿArṣa-i kūyuñı itmişdür zemīn-i ʿaraṣāt

8. **gönül:**
Gazel 171
Mısra: **12**
(Ey) gönül!.

Görüp yolında seni çignemez geçer ṣanma
Bu merḥamet gönül o şeh-süvārda yoḳdur

9. **gönül:**
Gazel 395
Mısra: **5**
Aşk ve sevginin kaynağı, kalp.

Ser-i kūyuñda gönül ḥālini aġlarsañ yār
Ḳande olsa saña ġam çekme eḥibbā bulınur

10. **gönl:**-*üm*
Gazel 776
Mısra: **6**
Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı II Kalp, yürek.

Çemende seyr-i şebbūyile çoḳluḳ ḫoş degül başum
Gözüm şebbūda iken zülf-i ʿanber-būdadur gönlüm

11. **gönül:**-*de*
Gazel 477
Mısra: **7**
Âşığın, aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yer; iman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların kaynağı olduğu kabul edilen kalbin manevi yönü, yürek, dil.

Dāġ-ı ġam-ı maḥabbetüñ sīnede bir gönülde biñ
Hep bilür ehl-i ḥāl olan gizlemez āşikāremüz

12. **gönül:**-*de*
Gazel 1070
Mısra: **5**
Aşk ve sevginin kaynağı, yürek, kalp. II Âşığın gönlü.

Elümde tāze dāġumdan göñülde sezdiler ʿaşḳum
Nihāndur gerçi derdüm ġayra ammā yāra besbelli

13. **göñl:**-*üm*
Gazel 601
Mısra: **4**
Âşığın gönlü. || *Aşk ve sevginin kaynağı, yürek, kalp.*

Devr-i ruḥuñda bulmadı bir kūşe-i ferāġ
Bu köhne bāġı aradı göñlüm bucaḳ bucaḳ

14. **göñül:**
Gazel 761
Mısra: **2**
Gönül, yürek, sine, kalp. II Âşığın gönlü.

Dehrde derd ü ġam-ı cānānsuz eglenmez göñül
Böyle vaḥşet-ḫānede yārānsuz eglenmez göñül

15. **göñül:**
Gazel 769
Mısra: **9**
(Âşığın) gönlü, yüreği, kendisi.

Ḳaşlaruñ fikriyle mecrūḥ olmayup nitsün göñül
Şeh-süvārum iki şemşīre olur mı bir niyām

göñül āyinesi:

1. **göñül āyinesi:**-*n, -e*
Kaside 41
Mısra: **45**
Gönül aynası. || *Ayna gibi temiz ve parlak olan gönül.*

Göñül āyinesine olmasa mihrüñ şayḳal
ʿAzl ü naṣbında cihānuñ dilese ḳādirdür

göñül baġla-:

1. **göñül baġla-:**-*maz, -ın*
Gazel 821
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Severek bağlanmak, içten sevmek, âşık olmak.

Sīm-i ḫam istemezin dürre göñül baġlamazın
İki ʿālemde yeter dür baña ol ṣīm-tenüm

göñül bülbüli:

1. **göñül bülbüli:**
Gazel 166
Mısra: **3**
Bülbüle benzeyen gönül. || *Âşığın gönlü.*

Düşdi bir tāze gülistāna göñül bülbüli kim
Her nihālinde nice murġ-ı ḫoş-elḥān oturur

göñül eglencesi:

1. **göñül eglencesi:**
Kaside 36
Mısra: **21**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hoş vakit geçirten, oyalayan şey.

Bir göñül eglencesi yār isterüz girmez ele
Ġam hücūm itmekde yār-ı ġamzedā eksilmede

göñül murġı:

1. **göñül murġı:**-*n*
Gazel 1086
Mısra: **7**
Gönül kuşu. || *Aşığın çabuk avlanan gönlü.*

Çeşmi şehbāzına göñül murġın
Gösterüp dir şikārı gördüñ mi

göñül vir-:

1. **göñül vir-:**
Gazel 319
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönül vermek, sevmek, meyletmek.

Olma esīri her güzelüñ kim meyānı var
Bir serv-i ser-firāza göñül vir ki anı var

2. **göñül vir-:**-*me*
Gazel 1087
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevmek, âşık olmak.

İki cevāna virme göñül kim ḫarāb olur
Bir mülke olsa ḫākim-i ferḫunde-fāl iki

göñül yan-:

1. **göñül yan-:**-*dı*
Tarih 8
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Üzüntü çekmek, çok acı duymak.

Dostlar āh ü fiġān eyledügüm ʿayb itmeñ
Nār-ı hicriyle göñül yandı Muḥammed Şāhuñ

göñülden:

1. **göñülden:**
Kaside 24
Mısra: **1**
Candan, içten, yürekten.

Tevekkül eyle göñülden gelince başa belā
Ne ḥükm olursa ḳażādan gerekdür aña rıżā

göñülden çıkar-:

1. **göñülden çıḳar-:**
Gazel 31
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevilen bir şeyi veya kimseyi unutmak.

Manṣıb-ı dünyāyı göñülden çıḳar
Ḳo bu taṣavvurları gel uy baña

2. **göñülden çıḳar-:**-*up*
Gazel 716
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Unutmak; hatırlamaz olmak.

Ġam-ı dünyāyı göñülden çıḳarup āzād ol
İḫtiyār eyle göñül faḳr u fenāyı şād ol

göñülden çıḳ-:

1. **göñülden çıḳ-:**-*dı*
Gazel 962

Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönülden çıkarmamak, sevilen kimseyi unutmamak.

Ārzū-yı mīve-i vaṣluñ göñülden çıḳmadı
Āh kim evḳātımuz giçdi ḫayāl-ı ḫāmile

2. **göñülden çıḳ-:**-*sun*
Gazel 859
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Unutmamak.

Yoluñda cān fedā ḳılmaḳ göñülden çıḳmasun dirseñ
Ḫadengüñ gönder ey meh sīneme ḫāṭır-nişān olsun

3. **göñülden çıḳma-:**-*y, -a*
Gazel 533
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevilen kimseyi unutmamak.

Ārzū-yı bāde-i vaṣluñ göñülden çıḳmaya
ʿÖmrüm olduḳca eger biñ cām çeksem her nefes

göñülden geç-:

1. **göñülden geç-:**-*en*
Gazel 313
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyin olmasını veya bir şey yapmayı istemek.

Zāhidüñ ʿālemde cennetdür temennā itdügi
ʿĀşıḳ-ı dil-ḫasta göñülden geçen dīdārdur

2. **göñülden geç-:**-*mez*
Gazel 1091
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyin olmasını veya bir şey yapmayı istemek. || *Düşünmek.*

Göñülden geçmez ol şemşīr-i āteş-tābdan ġayrı
Dilinde teşnenüñ bir nesne olmaz ābdan ġayrı

göñülden geçür-:

1. **göñülden geçür-:**-*üp*
Gazel 1070
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Düşünmek, tasarlamak, aklından, içinden geçirmek.

Göñülden geçürüp āh itmeyin dirseñ mecāluñ yoḳ
Hevā-yı ʿaşḳ-ı yār almış seni bīçāre besbelli

2. **göñülden geçür-:**-*ür*
Gazel 838
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Okları) kalbinden geçirmek, kalbinden yaralanmak. || *Gönlünden, içinden geçirmek.* || *Bir şeyi yapmayı düşünmek.*

Ṭutar tīr-i cefāña sīnesin āh eylemez ammā
Göñülden geçürür hep Rūḥī-i bīmārı bilmezsin

göñülden giç-:

1. **göñülden giç-:**-*erken*
Gazel 623
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyin olmasını veya bir şey yapmayı istemek; düşünmek.

Giçerken keşret-i dünyā göñülden sāḳi-i vaḥdet
Bize bir cām şundı kim ṣafādan mest olup giçdük

göñüllen-:

1. **göñüllen-:**-*ür*
Gazel 18
Mısra: **2**
Gücenmek, darılmak, kırılmak.

Didüm vefāyile al göñlüm eyle terk-i cefā
Göñüllenür gibi oldı biraz o māh-liḳā

göñüller mülki:

1. **göñüller mülki:**
Gazel 256
Mısra: **12**
Gönüller ülkesi. || *Kalp.*

Nedür ol ġamze-i ḫūn-rīzile ol nergis-i cādū
Göñüller mülkini yaġmā iden bir iki āfetdür

göñüllere gir-:

1. **göñüllere gir-:**-*ler*
Gazel 604
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevgisini kazanmak, gönlünde yer tutmak.

Tevessül it fuḳarāya yıḳıḳ göñüllere gir
Senüñ ki cān gibi genc-i nihāndur istedügüñ

gör-:

1. **gör-:**-*se*
Gazel 55
Mısra: **3**
Görmek.

Tīġuñı dil görse ḳaṭʿ eyler ḫayātından ümīd
Ḳande olsa teşneye cānlar bağışlar gerçi āb

2. **gör-:**-*me, -dür*
Gazel 560
Mısra: **6**
İdrak etmek, düşünmek.

Ehl-i ẓāhir ʿaşḳ-ı dildārı mecāza ḥaml ider
Ḥikmet-i Ḥaḳ görmedür ʿaşḳ-ı dilārādan ġaraż

3. **gör-:**-*dü, -k*
Gazel 121
Mısra: **2**
Yaşamak, tecrübe etmek.

Şāmımuz ṣubḥ oldı döndi āfitāba cām-ı ʿīd
Māḥaṣal bir ḳutlu gün gördük irişdi şām-ı ʿīd

4. **gör-:**-*ür, -se*
Gazel 123
Mısra: **10**
Bakmak, görmek.

Göñülde cān gibi maḥcūb olupdur ol maḥbūb
Eger ki Rūḥi görürse cemāluñ ola saʿīd

5. **gör-:**-*me, -dü, -m*
Gazel 950
Mısra: **7**
(Bir şeyin oluşuna veya var olduğuna) Şahit olmak, tanıklık etmek.

Görmedüm ẕerre iḥsānını dirmiş dil-i zār
Bir naẓarla anı şermende-i iḥsān eyle

6. **gör-:**-*üp*
Tarih 57
Mısra: **4**
... olarak görmek.
Der-i kām- baḫşında Dervīş Aġayı
Görüp himmete lāyıḳ iḥsāna ḳābil

7. **gör-:**-*mekde*
Gazel 30
Mısra: **3**
Görmek, farketmek.

Ḥālini ʿāşıḳlaruñ görmekde işitmekdesin
Güş-ı hūşuñ bir yaña çeşm-i siyāhuñ bir yaña

8. **gör-:**-*dü, -m*
Gazel 514
Mısra: **5**
Düşünmek, idrak etmek, tanımak.

ʿAceb gördüm bu dehr-i dūnı bir ġam-ḫānedür gūyā
Gelen elbetde bir ġam ḥāṣıl eyler şādmān gitmez

9. **gör-:**
Gazel 287
Mısra: **6**
Bakmak, tanık olmak.

Vādī-i hicre ṣaldılar ehl-i maḥabbeti
Gör bī-vefāları bizi yābāne atdılar

10. **gör-:**-*dü, -k*
Gazel 669
Mısra: **7**
Anlamak, farkına varmak.

Gördük ülfetdür murādı ol şeh-i ḫūbānile
Tīġ-i āhı ʿarż idüp aġyāra olmaz bu didük

11. **gör-:**-*me, -yen, -ler*
Gazel 402
Mısra: **10**
Görmek, rast gelmek, şahit olmak.

Ḫayāl-i dāne-i ḫālile ol nevrestenüñ Rūḥī
Muḥaṣṣal görmeyenler anı berk-gāhı görsünler

12. **gör-:**
Gazel 158
Mısra: **10**
Görmek, anlamak.

Yüzüñ ki medḥ ideyin dost ṣanma biri ben isem
Yoluñda medḥüñi gör ġarībāne kim söyler

13. **gör-:**-*dü, -k*
Gazel 669
Mısra: **5**
Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.

Gördük ol meh-pārenüñ kākül perīşān itdügin
Pāy-bend itmez maḥabbet ehlin illā bu didük

14. **gör-:**-*ür*
Gazel 347
Mısra: **6**
Düşünmek, zannetmek.

Ol büt-i sīm-tene ʿarż-ı niyāz itdükce
Arturur cevrini bilmem ki bizi kem mi görür

15. **gör-:**-*me, -dü, -k*
Gazel 100
Mısra: **6**
Görmek; karşılaşmak, rastlaşmak.

Yāra duʿā ider iseñ incinür
Görmedük anuñ gibi nāzik-mizāc

16. **gör-:**-*meg, -e, -dür*
Gazel 301
Mısra: **7**
Rastlamak, karşılaşmak.

Aġyār-ı ḫārı görmegedür işti yāḳımuz
Ol gül ʿiẕārdan bize zīrā ḫaber virür

17. **gör-:**-*mek*
Gazel 449
Mısra: **14**
Görmek, karşılaşmak.

Pāşā-yı aʿdelüñ umaruz yine ʿan-ḳarīb
Görmek müyesser ide cemālin İlāhımuz

18. **gör-:**-*ür, -ler*
Gazel 496
Mısra: **8**
Görmek ‖ farkına varmak, idrak etmek, anlamak.

Biz ḫod öldük ḫūb-rūlarda vefādan yok eser
Cevr iderler muttaşıl zīrā görürler ṣābirüz

19. **gör-:**-*se, -ler*
Gazel 374
Mısra: **6**
Görmek, şahit olmak.

Bir zamāndur şimdi kim faḳr içre olsa bir kişi
Ḳāʾil olmazlar eger yüz biñ kerāmet görseler

20. **gör-:**-*se, -m*
Gazel 690
Mısra: **7**
Görmek, rastlamak.

Raḳībi ḳande görsem beklerin ol serv-i bālāyı
Ḳıyāmetden ʿalāmetdür ẓuhūrı çünki Deccāluñ

21. **gör-:**
Gazel 288
Mısra: **5**
Görmek, anlamak, fark etmek.

Al Kaʿbenüñ ey ḥācī dilden ḫaberin gör kim
Yesrib ne ʿaceb kūşe Batḥā ne ʿaceb yerdür

22. **gör-:**-*me, -dü, -k*
Gazel 1096
Mısra: **8**
Belirli bir zamanın içinde bir olaya tanık olmak, yaşamak.

Bezm-i ʿālemde geçürdük nice ʿıyd u nevrūz
Görmedük devr-i vişāluñda geçen rūz gibi

23. **gör-:**-*me, -se*
Gazel 93
Mısra: **7**
Görmek, bilmek.

Gerçi nāz itmez niyāzum görmese cānān velī
ʿĀşıḳa ḳaṭʿ-ı niyāz u yāra terk-i nāz güc

24. **gör-:**-*sün, -ler*
Gazel 402
Mısra: **4**
Görmek, izlemek.

Ne mümkindür ġażanfer şāhile baḫṣ-i cemāl itmek
Utansınlar güzeller arada Allahı görsünler

25. **gör-:**-*sün*
Gazel 102
Mısra: **3**
İdrak etmek, anlamak.

Lebüñle mürdelere vir ḥayāt kim görsün
Felekde nice olur cān bağışladuḳda mesīḥ

26. **gör-:**-*üp*
Gazel 51
Mısra: **7**
... ile karşılaşmak, (iyi durumlar için) erişmek, nail olmak.

Ġayrılar görüp vefāsın ben cefāsın çekdügüm
Hep belā-yı derd-i ʿaşḳ-ı cān-sitānıdur baña

27. **gör-:**-*me, -y, -en, -dür*
Gazel 3
Mısra: **1**
Görmek, idrak etmek, düşünmek.

Ḥaḳḳı ḫalḳuñ ṣūretinde görmeyendür mübtelā
Ḫalḳı Ḥaḳḳuñ vaḥdetinde bilmeyendür bir belā

28. **gör-:**-*me, -düm*
Gazel 113
Mısra: **10**
Görmek II Yaşamak.

Rūḥiyā ʿālem-i fānīde bugün ẕevḳ idicek
Görmedüm meygededen ġayrı münāsib bir kāḫ

29. **gör-:**-*dü, -m*
Gazel 811
Mısra: **9**
Görmek II Aslını anlamak, idrak etmek.

Ḳurb-ı Ḥaḳ gördüm ki olmaz ehl-i dünyāya naṣīb
Ben de ey Rūḥī anuñçün terk-i dünyā eyledüm

30. **gör-:**
Gazel 158
Mısra: **12**
Gör, gör bak.

Eger benüm dir iseñ kimde sūz-ı ʿaşḳuñ var
Ṭapuña derdini gör yane yane kim söyler

31. **gör-:**-*e, -y, -di*
Gazel 77
Mısra: **3**
Bir şeyin vaziyetini görmek, durumuna tanık olmak.

Ger ḳāmetüñi göreydi Mecnūn
Dīvāneñ olurdı tā ḳıyāmet

32. **gör-:**-*me, -dü, -m*
Gazel 107
Mısra: **4**
Görmek. || Tanımak, karşılaşmak.

Arturup ẕevḳın ṣafāsın ġālib eyler ādemüñ
Ey gül-i ter görmedüm laʿluñ gibi bir ter ḳadeḥ

33. **gör-:**-*di, -ler*
Gazel 285
Mısra: **13**
Farkında olmak, idrak etmek, anlamak.

Gördiler cān virürin olmaġa kūyuñda gedā
ʿAḳıbet giydürür ol saña ḳara çul didiler

34. **gör-:**-*me*
Gazel 1100
Mısra: **6**
Önemsemek.

Ḥasret-i cām-ı şarāb ile ölürse zāhid
Öleni görme sen ey dil gör anı öldüreni

35. **gör-:**
Gazel 320
Mısra: **8**
Bak, farket anlamında bir ünlem.

Bār-ı belāñı çekdügi inṣāf mı göñül
Raḥm eyle sen de bu ne çeker mübtelāyı gör

36. **gör-:**-*düg, -üñ*
Gazel 244
Mısra: **7**
Görmek, karşılaşmak.

Gördügüñ bīkesleri görmezlüge urup nedür
Bu teġāfül ṣūretin göstermeler bu yilmeler

37. **gör-:**
Gazel 320
Mısra: **16**
Görmek, görüşmek.

Dirseñ bilmem kim olduġın ol ehl-i himmetüñ
Pāşālar içre ṣāḥib-i kerīmü's-seḫāyı gör

38. **gör-:**
Gazel 411
Mısra: **5**
Anla!, İdrak et!.

Gör ne taʿlīm eylemişdür fenn-i siḥr-i çeşmine
Bir naẕarda biñ dili efsūn ile eyler şikār

39. **gör-:**-*ür, -in*
Terkib-bend 7
Mısra: **58**
Kendisine yapılmak, bir davranışla karşılaşmak, maruz kalmak.

Kimseden yoḳ şikāyetüm ey çarḫ
Görürin bu belāyı senden hep

40. **gör-:**
Gazel 198
Mısra: **14**
Anlamak, fark etmek, müşahede etmek.
Çār dīvār içre evḳātuñ giçürme Rūḥiyā
Çıḳ temāşā eyle gör ṣaḥrāyı ḫuld itmiş bahār

41. **gör-:**-*di*
Gazel 875
Mısra: **6**
(Gözle ve ışık yardımı ile) Bir nesne veya kimsenin varlığını algılamak, hissetmek.

Maḳām-ı vaṣldan olmışdı Ḳays müstaġnī
Ne yana baḳsa gördi cemāl-i Leylāsın

42. **gör-:**-*meg, -e*
Gazel 1038
Mısra: **1**
Görmek || Ziyaret etmek.

Gelürmiş görmege ben ḫastasın ol Yūsuf-ı ṣānī
Meded ey derd-i hicr iñletme bir dem ḳalb-i nālānı

43. **gör-:**-*dü, -m*
Gazel 154
Mısra: **1**
Bakmak, dikkat etmek, tanık olmak.

Gördüm raḳībe būseler ol dil-sitān virür
Öldürmege esīrini bildüm ki cān virür

44. **gör-:**-*sünler*
Gazel 402
Mısra: **1**
Anlamak, kavramak, sezmek.

Müneccimler felek burcında mihr ü māhı görsünler
Maḥabbet ehli görsünler ġażanfer ṣāhı görsünler

45. **gör-:**-*e, -mez*
Gazel 420
Mısra: **9**
Görmek, bakmak, temaşa etmek.

Göremez feyżini aġyār ġubār-ı ḫaṭınuñ
Anı Rūḥī gibi bir vāḳıf-ı esrār görür

46. **gör-:**-*se*
Gazel 260
Mısra: **9**
Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek; rastlamak, karşılaşmak II duymak; okumak.
Vaṣf-ı lebinde her ġazelüm görse dir o ṣāh
Bu Rūḥi-i faṣīḥ-lisānuñ edāsıdur

47. **gör-:**-*üp, -dür*
Gazel 127
Mısra: **8**
Görmek. || Yaşamak, tecrübe etmek.

Ġamze-i yārdan ey dil nice raḥm istersin
Kim görüpdür ki ide ṣayda teraḥḥum ṣayyād

48. **gör-:**-*me, -se*
Kaside 26
Mısra: **36**
... olarak görmek, ... olarak bilmek, ... olarak kabul etmek.

Ser-firāzā saña itmezdi bu deñlü iḥsān
Görmese Ḥażret-i Ḥaḳḳ lāyık-ı ʿizz ü iḳbāl

49. **gör-:**-*en*
Gazel 1033
Mısra: **12**
Bir nesne veya kimsenin varlığını algılamak, hissetmek.

Bizüz ol ṣūret-i eşyāda bulan maʿnāyı
Bizüz ol nefs-i meẕāhirde gören naḳḳāşı

50. **gör-:**-*elüm*
Gazel 367
Mısra: **14**
Görmek. II Bekleyip görmek.

Girelüm rāh-ı ʿaşḳa ey Rūḥī
Görelüm şāh-ı evliyā neyler

51. **gör-:**-*üñ, -üz*
Terkib-bend 7
Mısra: **11**
Bak! Gör! Seyret!.

Görüñüz kim bu çarḫ-ı dūn u denī
Ne ciger-kūşeden ayırdı beni

52. **gör-:**-*miş*
Gazel 704
Mısra: **3**
Görmek, ... olarak düşünmek.

Görmiş erbāb-ı başīret ʿālemi ʿayn-ı elem
Ḳılmış esḥāb-ı ḥaḳīḳat ādemi bir dem ḫayāl

53. **gör-:**
Kaside 39
Mısra: **14**
Bilgi edinmek, öğrenmek.

Andan geçüp tecessüs-i yārān-ı sābıḳ it
Gör ṣāʿirān-ı ḳāfiye- sencān ne demdedür

54. **gör-:**-*di*
Gazel 1083
Mısra: **9**
(Bir şeyin oluşuna veya var olduğuna) Şâhit olmak, müşâhede etmek, tanık olmak. II Yaşamak, tecrübe etmek.

Dime kim Rūḥiyā gördi vefāsın ehl-i ʿirfāna
Cefādur itdügi dāyim bana ögretme dünyāyı

55. **gör-:**-*e*
Kaside 28
Mısra: **13**
Kendisine yapılmak, bir davranışla karşılaşmak, maruz kalmak.

ʿİşretde taḳāżā-yı zamāne göre rindān
Zühhādda endīşe-i ferdā-i ġam-endūz

56. **gör-:**
Gazel 630
Mısra: **3**
Zarf-fiillerin olumlu şeklinden sonra geldiğinde hareket anlamı taşıyan süreklilik fiilleri yapar.

Āh-ı demādem ide gör ṣāḥil-i vaṣl ise murād
Menzil alur mı fülk-i dil esmese bād-ı cāh-ı ʿaşḳ

57. **gör-:**-*me*
Gazel 703
Mısra: **15**
Keşfetmek, bulmak.

Ādemi ʿālemde görme ʿālemi ādemde gör
Eyleme ʿālemde yaʿni herkesi ādem ḫayāl

58. **gör-:**-*dü, -m*
Gazel 1107
Mısra: **9**
... olduğunu anlamak, idrak etmek, farkına varmak.

Gördüm ki ġamlar aldı beni yā ʿAlī didüm
İrişdi gūş-ı cāna nidā-yı siyenceli

59. **gör-:**
Gazel 1040
Mısra: **8**
İzlemek, temaşa etmek, seyretmek.

Daḫi gülşende āġāz itmedi gül cilve-i nāza
Bir iki gün hele ṣabr eyle ey dil gör temāşāyı

60. **gör-:**-*miş*
Gazel 765
Mısra: **3**
Gönül gözüyle bilmek, sezmek, hissetmek.

Ezel remmālı levḥ-i sīnem üzre ṭāliʿüm görmiş
Nuḳāṭ-ı remlden yer yer ḳalan āṣārdur dāġum

61. **gör-:**-*mek*
Gazel 146
Mısra: **3**
Görmek II Kavuşmak.

Bir daḫi görmek naṣīb olur mı dīdāruñ diyü
Cān seni ey cān-ı ʿālem cüst u cū idüp gider

62. **gör-:**-*düg, -i, -n, -e*
Gazel 747
Mısra: **17**
Karşısına çıkmak, tesadüf etmek, rastlamak.

Gördügine şanma ey hemdem olam ʿāşıḳ beni
Ḳatı çoḳ dilber görüpdür gördügüñ ebter göñül

63. **gör-:**-*di*
Kaside 26
Mısra: **4**
İdrak etmek, kanaate varmak.

Ṭursa ṣalınsa ʿaceb mi çemenüñ üstine kim
Rāst gördi ḳaddine ḫilʿat-i nevrūzı niḥāl

gör kim:

1. **gör kim:**
Gazel 430
Mısra: **2**
Gör ki || Anla, dikkat et.

Ḥāk-i burc-ı evliyāyuz dergeh-i Ḥaydardanuz
Çarḫa biz baş egmezüz gör kim ne ʿālī yerdenüz

göre:

1. **göre:**
Gazel 701
Mısra: **3**
Uygun olarak.

Göñline göre eger herkese luṭf eyler iseñ
Saña maʿlūmdur ey bār-ı Ḫudā māfi'l-bāl

2. **göre:**
Gazel 525
Mısra: **11**
Uygun şekilde, uygun olarak.

ʿİşretde taḳāżā-yı zamāna göre rindān
Zühhādda endīşe-i ferdā ġam-ı imrūz

3. **göre:**
Gazel 1001
Mısra: **3**
Göz önünde tutulursa, bakılırsa, nazaran.

Cevr u cefālar itdügine göre kāşki ʿĀşıḳlarun ne çekdügini añlaya bile

4. **göre:**
Kaside 9
Mısra: **12**
"...e göre, göz önünde tutulunca, nazaran, bakarak" gibi anlamlara gelen zarf.

Zamānenüñ revişinden melūlem ammā kim
Baña ḫaṭāma göre çok degül bu deñlü melāl

görelüm:

1. **görelüm:**
Gazel 184
Mısra: **4**
Bekleyelim bakalım, bekleyip görelim.

Eşkimüz dānelerin ḫāk-ı ümīde ṣaçduḳ
Görelüm ey dil-i sevdā-zede iş bitmededür

2. **görelüm:**
Gazel 366
Mısra: **14**
Görmek. II Bekleyip görmek bağlamında.

Dāmen-i yārı ṭutdıḳ ey Rūḥī
Görelüm ṣoñ ucı Ḫudā neyler

göreyin:

1. **göreyin:**
Gazel 104
Mısra: **8**
Görelim bakalım!.

İstemez oñduġın üftādelerüñ ʿālemde
Yā İlāhī göreyin olmasun aġyār iflāḥ

göril-:

1. **göril-:**-*me, -miş, -dür*
Kaside 24
Mısra: **36**
Görülmek, tanık olunmak.

ʿAceb ne ẕāt-ı şerīf ü ḫuceste-ṭāliʿdür
Görilmemişdür anuñ gibi gevher-i yektā

görin-:

1. **görin-:**-*me, -z, -di*
Gazel 583
Mısra: **7**
Görünmek.

Dūddan encüm görinmezdi felekde ṣubḥa dek
Yaḳdı bir ʿāşıḳ bu gice yine beñzer tāze dāġ

2. **görin-:**-*mez, -di*
Gazel 545
Mısra: **4**
Ortaya çıkmak, görünmek.

Raḳīb-i seg-ṣıfat bir nice gün geçmezdi kūyuñdan
Görinmezdi ölümlü ḫastadur dirdi bu gün geçmiş

3. **görin-:**-*ür*
Gazel 401
Mısra: **10**
-mış/-miş gibi gelmek.

Rūḥi-i ġam-zedeye zehr-i firāḳ-ı dilber
Bir ḳadeḥ bāde-i aḥmerle berāber görinür

4. **görin-:**-*ür*
Gazel 401
Mısra: **1**
Görünmek. II -mış/-miş gibi gelmek.

Kākül-i misk-i ḫıtāyile muhammer görinür
Zülf ü ḫaṭṭı ise ʿanberile muʿanber görinür

5. **görin-:**-*ür*
Gazel 401
Mısra: **6**
Görünmek ‖ Ortaya çıkmak.

Şeb-i tār içre gele meclise ol dilber-i şūḫ
Gūyiyā ebr içinde meh-i enver görinür

6. **görin-:**-*ebil, -se, -y, -di*
Gazel 35
Mısra: **8**
Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.

Öykinürdi ruḫuña māḥ-ı felek fiʾl-cümle
Mihr yanında eger görinebilseydi sühā

7. **görin-:**-*ür*
Gazel 239
Mısra: **8**
Görünmek, belirmek.

Nola dönsem hilāla miḥnetden
Ayda bir kez o meh-liḳā görinür

8. **görin-:**-*en*
Gazel 37
Mısra: **13**
Belirmek, görünür duruma gelmek.

Görinen gök yüzinde hāle vü meh şanma ey Rūḥī
Fenār yaḳup uçurmışdur bu gice ol meh-i ġarrā

9. **görin-:**-*ür*
Gazel 291
Mısra: **6**
Kendini göstermek, gözükmek.

Nice cān virmeyelüm ḥażret-i dildārile kim
Bize yaḳlaşmaz o meh-pāre ıraḳdan görinür

10. **görin-:**-*ür*
Gazel 239
Mısra: **12**
Karşısındakinin ileri gitmesine engel olmak, kendini toplamasını sağlamak için sert ve azarlar gibi bir tavır takınmak.

Dime görinmez ol perī-peyker
Bir gün ey dil ṣaḳın saña görinür

11. **görin-:**-*e*
Gazel 53
Mısra: **2**
Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.

ʿİbret göziyle ʿāleme şol kimse kim baḳa
Baḳduḳca gözine görine ʿālem-i beḳā

12. **görin-:**-*ür*
Gazel 41
Mısra: **2**
... gibi gelmek, izlenim uyandırmak.

Şeb-i ġamdur elem-i hicr ile nevrūz baña
Yanar āteş görinür mihr-i cihān-sūz baña

13. **görin-:**-*en*
Gazel 636
Mısra: **3**
Görülür halde olmak, görülebilecek durum veya nitelikte olmak.

Bī-sütūnda görinen jāle ile lāle degül
Baġrınuñ başı gözinüñ yaşıdur Ferhaduñ

14. **görin-:**-*mez, -di*
Gazel 711
Mısra: **1**
Benzemek, görünüşünde olmak.

Bedr şeklinde görinmezdi miṣāl-i māh gül
Olmasaydı maẓhar-ı nūr-ı Resulullah gül

15. **görin-:**-*en*
Kaside 8
Mısra: **23**
Başkaları tarafından görülür duruma gelmek, görülür olmak.

Anuñ bayraklarıydı görinen aʿdāya ejderhā
Anuñ şemşīridür pes ḳorḳudan çeşm-i dilīrānuñ

16. **görin-:**-*ür*
Gazel 792
Mısra: **1**
Kendini göstermek, ortaya çıkmak, gözükmek, zuhur etmek.

Ḳarşudan kim görinür şāh-ı ʿaẓīmü'ş-şānum
Şöyle ditrer ki ḳopar şanki yerinden cānum

17. **görin-:**-*me, -meg, -e*
Terkib-bend 6
Mısra: **9**
Kendini göstermek, ortaya çıkmak, gözükmek.

Bāʿiṣ nedür görinmemege ol perī-ṣıfat
Niçün ṭulūʿ eylemez oldı o mehliḳā

18. **görin-:**-*mek, -de, -y, -üz*
Terkib-bend 8
Mısra: **189**
... Olduğu hissini vermek, ... etkisi bırakmak.

Bed-gūlara leb-beste görinmekdeyüz ammā
Rindān-ı Mesīḥā-deme miftāḥ-ı fütūḥuz

19. **görin-:**-*ür*
Gazel 300
Mısra: **1**
Gibi görünmek, ...-mış gibi gelmek.

Kime cüzʾi bu cihān kimine küllī görinür
Cüzʾ ü küll ʿālem-i maʿnāda müsāvī görinür

20. **görin-:**-*ür*
Gazel 300
Mısra: **4**

Görülür duruma gelmek, anlaşılmak.

Olmayan pey-rev-i pīrān-ı kütüb-ḫāne-i ʿaşḳ
Ne bilür ṣūret-i eşyāda ne maʿnā görinür

21. **görin-:**-*ür*
Gazel 300
Mısra: **6**
... gibi gelmek, izlenim uyandırmak.

Erini vāsıṭa-i ḳurbdur andan geçicek
Göze her seng-i siyeh ṭūr-ı tecellā görinür

22. **görin-:**-*ür*
Gazel 300
Mısra: **16**
(gibi) görünmek, düşünmek.

Mālik olsañ dem-i ʿİsīye sözüñ diñler yoḳ
Rūḥiyā ṭabʿa sükūt eylemek evlī görinür

23. **görün-:**-*me, -düg, -i, -n, -den*
Gazel 706
Mısra: **3**
Ortaya çıkmak, başkaları tarafından görülür olmak.

Bir nice gün görünmedüginden ġaraż hemān
Çekdürmekidi bülbüline intiẓār gül

24. **görün-:**-*de*
Gazel 180
Mısra: **9**
Zannedilmek, düşünülmek.

Ġamzeñ göze kim gerçi bir oḳdur görünürde
Rūḥī gibi urġunlaruñ ammā ḳatı çoḳdur

görinmez:

1. **görinmez:**
Gazel 769
Mısra: **2**
Görünmeyen. ||
Görünmeyecek kadar küçük.

Ẓāhir oldı ṣanmañūz laʿlinde ḫaṭṭ-ı müşk-fām
Murġ-ı dil ṣaydına ḳurdı bir görinmez yerde dām

görinmez ol-:

1. **görinmez ol-:**-*dı-mez*
Gazel 111
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözden kaybolmak, artık görünmemek.

Hicr-i ruḫuñda dūd-ı dilüm ṭutdı gök yüzin
Görinmez oldı gözlerüme āfitāb-ı surḫ

görmezlüge ur-:

1. **görmezlüge ur-:**-*up*
Gazel 244
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Görmezlikten gelmek, görmemiş gibi davranmak.

Gördügüñ bīkesleri görmezlüge urup nedür
Bu teġāfül ṣūretin göstermeler bu yilmeler

görül-:

1. **görül-:**-*mez*
Terkib-bend 5
Mısra: **19**
(Bir nesne veya kimsenin) Varlığı gözle hissedilmek.

Niçün görülmez o ḫurşīd o nūra noldı kim
Cihānı ebr-i siyeh ṭutdı bu ne ẓulmetdür

göster-:

1. **göster-:**-*di*
Gazel 10
Mısra: **9**
Gördürmek, izhar, ibraz etmek.

Kākülin gösterdi baña seyr iderken ḳāmetin
Rūḥī-i dil-ḫastaya oldı belā üzre belā

2. **göster-:**-*en*
Gazel 571
Mısra: **9**
Görülmesini sağlamak, görmesine yol açmak.

Geçüp ṣadra gösteren ḫalḳa
Seni ṣūf u ridādur ey vāʿıẓ

3. **göster-:**-*ür*
Gazel 361
Mısra: **8**
Yol göstermek, öncülük etmek.

Zāhidüñ pendi ne sūd eyler ki çeşm-i mest-i yār
Ṭurmayup her dem baña rāh-ı melāmet gösterür

4. **göster-:**-*ir*
Tahmis 1
Mısra: **5**
Yaşatmak, yaşamasına yol açmak.

Bir veche nāẓıruz güzelüm Ḥaḳ ne gösterir
Virmiş firīb kimisine ḳayd-ı māsivā

5. **göster-:**-*ür*
Gazel 362
Mısra: **1**
Birini veya bir şeyi işaretle belirtmek; görülmesini sağlamak, görmesine yol açmak.

Çāk-i cebīn ʿāşıḳa her dem o meh-rū gösterür
Ṭālib-i gencīne-i maḳṣūda ḳapu gösterür

6. **göster-:**-*ür*
Gazel 361
Mısra: **12**
Birini veya bir şeyi işaretle belirtmek.

Şevḳ-i ruḫsāruñla kūyuñ ṭolanur erbāb-ı ẕevḳ
Günde yüz biñ kimseye ḫüsnüñ vilāyet gösterür

7. **göster-:**-*me, -dü, -ñ*
Gazel 49
Mısra: **13**
Görülmesini sağlamak, görünmesine imkan tanımak.

Göz açmadum ben giryeden göstermedüñ yüz baña sen
Refʿ olmadı ey pür-cefā benden bükā senden ḫayā

8. **göster-:**-*ür*
Gazel 362
Mısra: **6**
Göstermek II Sunmak.

Bāġa varsam zülf-i ruḫsāruñ ḫayāliyle baña
Bāġbān geh gül ṣunar geh tāze şebbū gösterür

9. **göster-:**-*üp*
Gazel 818
Mısra: **3**
Göstermek || İçini dökmek.

Gösterüp cevrinden aġyāra şikāyet ṣūretin
Ṣubḥ olınca dün gice cānānı añdum aġladum

10. **göster-:**-*di*
Gazel 116
Mısra: **7**
Görülmesini sağlamak II Göstermek.

Gösterdi gāh dāġını gehi ḫūn-ı penbesin
ʿArż iderler bülbüline gül-i ter gehi ḫāb surḫ

11. **göster-:**-*mek*
Gazel 572
Mısra: **1**
(Bir halini, bir niteliğini) Ortaya koyacak tarzda davranmak.

Varup meyḫāneye lāzım mı göstermek kesel vāʿıẓ
Seni ehl-i melāmet rişḫand itse maḥal vāʿıẓ

12. **göster-:**-*ür*
Gazel 362
Mısra: **8**
Birini veya bir şeyi işaretle belirtmek; belirtmek, anlatmak.

Teşne-i āb-ı viṣāli olduġum bilmiş gibi
Ḫançerin her dem baña ol şūḫ-ı dil-cū gösterür

13. **göster-:**-*ür*
Gazel 361
Mısra: **4**
Açıkça ortaya koymak, göz önüne sermek; işaret etmek.

Ḫavf-i duzeḫle yatur zāhid ʿuṭārid ṣubḥa dek
Şād idüp ʿārifleri ḥükm-i beşāret gösterür

14. **göster-:**-*ür*
Gazel 361
Mısra: **6**
Yaşatmak, şahit etmek.

Bekle ey dil ḫāne-i ġayrı ümīd-i yārile
Görelüm āyīne-i devrān ne ṣūret gösterür

15. **göster-:**-*ür*
Gazel 361
Mısra: **10**
Görülmesini sağlamak, görmesine yol açmak; kanıtla inandırmak; belli etmek.

Ṣūretā mirʾāt-ı ḥüsnin ʿarż ider meh-pāre çoḳ
Yoḳdur ammā ehl-i ʿaşḳa bir maḥabbet gösterür

16. **göster-:**-*ür*
Gazel 361
Mısra: **1**
Açıkça ortaya koymak, göz önüne sermek.

Her ḳaçan devrān ufḳdan cām-ı ʿişret gösterür
ʿIyş u nūşa ʿıyş u nūş ehline ruḫṣat gösterür

17. **göster-:**-*ür*
Gazel 381
Mısra: **7**
Açığa çıkarmak, görünür hale getirmek.

Gösterür kākülini her yañadan ṣanmañ o māh
İki cānibden iki sünbül-i ḫoş-bū götürür

18. **göster-:**-*ür*
Gazel 476
Mısra: **8**
Göstermek, yaşatmak.

Şāhid-i maʾnī cemālin dāʾimā seyr eylerüz
Gör ne ṣūret gösterür āyīne-i iḳbālımuz

19. **göster-:**-*me, -sün*
Gazel 855
Mısra: **4**
Göstermek, görülmesini sağlamak. II Yaşatmak, nasip etmek.

Dem-i maḥşerde dīdāruñla ḫoşdur gülşen-i bāḳī
Ḫudā göstermesün sensüz baña ḥūr u cinān şeklin

götür-:

1. **götür-:**-*miş*
Gazel 332
Mısra: **15**
(Bulunulan yerden daha uzak bir yere) taşımak, ulaştırmak, iletmek.

Yel götürmiş yā Süleymān nebī taḫtı mıdur
Evc-i rıfʿatda bu ḳaṣr-ı dil-keş ü raʿnā mıdur

2. **götür-:**-*se*
Gazel 256
Mısra: **6**
Götürmek.

Nice yıldur yatur üftādeyüz ḫāk-ı meẕelletde
Gelüp o serv ṭopraḳdan götürse ḫayli minnetdür

3. **götür-:**-*ür*
Gazel 381
Mısra: **6**
Götürmek, taşımak.

ʿAşḳ ṭaġın ten-i zārumla götürsem yürisem
ʿAceb olmaz ki ṭaşı ṣanʿatla mū götürür

4. **götür-:**-*di*
Gazel 349
Mısra: **3**
Götürmek, kaldırmak.

Ḳopuzı muḥtesib götürdi hemān Çengine muṭribüñ rebābın vir

5. **götür-:**-*ür*
Gazel 381
Mısra: **8**
(Bir kimseyi bir yere giderken) Beraberinde bulundurmak, onunla beraber gitmek.

Gösterür kākülini her yañadan ṣanmañ o māh
İki cānibden iki sünbül-i ḫoş-bū götürür

6. **götür-:**-*ür*
Gazel 381
Mısra: **10**
Götürmek, taşımak, yüklenmek,üstlenmek, kaldırmak.

Eger ednā eger aʿlā ayaġun
ṭopraġını
Yerde ḳorlar mı meger o götürür
bu götürür

7. **götür-:**-*di*
Gazel 1040
Mısra: **3**
Ayırmak, uzaklaştırmak, kaldırmak. || (Çiçek için) Topraktan bitip olgunlaşmak.

Götürdi ḫākdan ezhārı nevrūz-ı
cihān-efrūz
Bugünden böyle seyr it feyż-i
mihr-i ʿālem-ārāyı

götürül-:

1. **götürül-:**-*mez*
Gazel 322
Mısra: **9**
Kaldırılmak.

Götürülmez dime aġyār aradan ey
Rūḥī
Sen ḳayırma orayı āh-ı seḥer-gāh
bilür

göyin-:

1. **göyin-:**-*mek*
Gazel 88
Mısra: **3**
Yanmak.

Degül mümkin göyinmek
sūzişinden āteş-i ʿaşḳuñ
Budur dīvāneler yoluñda ʿuryān
olmaġa bāʿiş

göyn:

1. **göyn:**-*i, -n, -e*
Kaside 38
Mısra: **85**
Koyun.

ʿİẕāri maḫlaşın göynine ṭaḳınmış
şāʿirin dirmiş
Oḳurmış nāme-i eşʿārını erbāb-ı
ʿirfānuñ

göz:

1. **göz:**-*e*
Gazel 180
Mısra: **9**
Göz, görme organı.

Ġamzeñ göze kim gerçi bir oḳdur
görünürde
Rūḥī gibi urġunlaruñ ammā ḳatı
çoḳdur

2. **göz:**-*ümüz*
Gazel 482
Mısra: **4**
Görme uzvu, ayn,çeşm.

Aġlayup çāk iderüz gāh
giribānımuzı
Gözümüz yaşını geh
dāmenimüzle silerüz

3. **göz:**-*üm, -e*
Gazel 552
Mısra: **8**
"*Nazarımda, bana göre" anlamında.*

Açılmaz bülbül-i ṭabʿum ayaḳ
seyrine sensüz kim
Gözüme gül diken olur çemende
erġuvān āteş

4. **göz:**-*i*
Gazel 154
Mısra: **9**
Göz. II Heves, arzu.

Ġayruñ hemīşe ḫᵛān-ı
viṣāluñdadur gözi
Ḳapuñda yoḳ mı ol ite bir
üstüḫᵛān virür

5. **göz:**-*üm, -e*
Gazel 239
Mısra: **6**
Göz ‖ Bakış, görüş.

6. **göz:**-*i, -n, -e*
Gazel 53
Mısra: **2**
Bakış, nazar.

ʿİbret göziyle ʿāleme şol kimse
kim baḳa
Baḳduḳca gözine görine ʿālem-i
beḳā

7. **göz:**-*den*
Gazel 406
Mısra: **2**
Göz II Aşığın gözü.

Bezme gelse cāmile sāḳī
göñülden ġam gider
Gülsitān-ı cān olur şād-āb u
gözden nem gider

8. **göz:**-*üñ*
Gazel 293
Mısra: **6**
Göz II Sevgilinin gözü.

Ṣürāḥī gerden-i sīmīnüñe ḳanın
ḥelāl eyler
Gözüñ yanında āhū işte tīġuñ işte
boynum der

9. **göz:**-*dür*
Gazel 162
Mısra: **1**
Göz, sevgilinin bakışı.

Öldüren ḫalḳı didüm ol gözdür
İşidüp ol perī didi sözdür

10. **göz:**-*e*
Gazel 300
Mısra: **6**
Görme organı II Ele alış tarzı, bakış açısı.

"Erini" vāsıṭa-i ḳurbdur andan
geçicek
Göze her seng-i siyeh ṭūr-ı tecellā
görinür

11. **göz:**-*i, -n, -i*
Gazel 505
Mısra: **2**
Bakış, nazar, göz.

Rāh-ı vefāda ḫāk ola cism-i
nizārımuz
Aʿdā gözini kör ide şāyed
ġubārımuz

12. **göz:**-*i, -dür*
Tarih 54
Mısra: **5**
Görme organı, göz; gönül gözü, basiret.

Bu ʿayn-ı dil-küşā görür gözidür
āb-ı ḥayvānun
O dil-keş maʿbedüñ ṣahrā-nişīn-i
Kaʿbe-i ʿulyā

13. **göz:**
Gazel 489
Mısra: **14**
Bakış, göz II Düşünce, fikir.

Cismde cān gibidür gözde ḫayāl-i rūy-ı yār
Olsun ey Rūḥī ne ten cānsuz ne göz dīdārsuz

14. **göz:**-*ler, -i*
Gazel 620
Mısra: **8**
Göz. || Suyun üzerindeki hava kabarcığı.

Ḥabāb şanma ki serv-ḳadüñ firāḳından
Şu deñlü aġladı kim çıḳdı gözleri cūyuñ

15. **göz:**-*ler*
Gazel 644
Mısra: **6**
Göz, çeşm. || Bakış, nazar.

Nūş-ı meydür pīşesi ḫūn-rīzlik endīşesi
Böyle merdüm-küş esīr-i bāde gözler görmedük

16. **göz:**-*(ü)ñ*
Gazel 899
Mısra: **11**
(Sevgilinin) bakışı, nazarı.

Gözüñ vaṣfıyla her bir mıṣraʿı bir dām-ı ṣoḥbetdür
Şikār itmiş nice çeşmi ġazālı bir ġazeldür bu

17. **göz:**-*ler, -(ü)ñ*
Gazel 962
Mısra: **7**
(Sevgilinin) gözleri, bakışları.

İşigüñde gözlerüñ fikriyle oldum kūşe-gīr
Kaʿbede ḫalvet-nişīn oldum iki bādāmile

18. **göz:**-*üm, -e*
Gazel 762
Mısra: **2**
Bakış, görüş. ǁ Bana göre, nazarımda.

Sensüz ey āfitāb-ı ḫüsn-i cemāl
Görinür gözüme cihān ḫayāl

19. **göz:**-*i*
Gazel 941
Mısra: **6**
Nazar. || Keskin bakış.

Raḳībā ḫayr görmez yārı bizden ayıran zīrā
Hezārān gözi var ol ġonca-i ḫandānuñ ardınca

göz açdurma-:

1. **göz açdurma-:**-*y, -an*
Gazel 162
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözünü açtırmamak. || Başka bir şey yapmasına fırsat vermemek, şiddetli baskı altında tutmak.

Ṭoz ḳoparmaḳdadur ḫaṭuñ dāʾim
Bize açdurmayan göz ol ṭozdur

2. **göz açdurma-:**-*y, -an*
Gazel 45
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başka bir iş yapmasına vakit veya imkân vermemek.

Ḫʷāb-ı ġafletle göz açdurmayan ehl-i veraʿa
Dirmiş ey nūr-ı baṣar devlet-i bīdārı baña

3. **göz açdurma-:**-*z, -lar*
Gazel 264
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başka bir şey yapmasına fırsat vermemek, şiddetli baskı altında tutmak.

Göz açdurmazlar alurlar başuñdan ʿaḳluñı Rūḥī
ʿArab iḳlīmidür bunda nice çeşm-i siyehler var

göz açmaduḳ:

1. **göz açma-:**-*du, -ḳ*
Gazel 612
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyle ilgilenme imkanı bulamamak.

Ḫayli dem oldı cām-ı muṣaffāyı görmedük
Göz açmaduḳ ʿanādan eḥibbāyı görmedük

göz açma-:

1. **göz açma-:**-*du, -m*
Gazel 49
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ağlamaktan başka hiçbir şeyle ilgilenmemek.

Göz açmadum ben giryeden göstermedüñ yüz baña sen
Refʿ olmadı ey pür-cefā benden bükā senden ḫayā

2. **göz açma-:**-*du, -m*
Müseddes 6
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yoğun işler yüzünden bir şeyle ilgilenme imkânı bulamamak.

Ẕevḳ dirler var ben ʿālemde anı görmedüm
Açmadum hīç göz ʿanādan ẕevḳden dem urmadum

göz aç-:

1. **göz aç-:**-*up*
Gazel 181
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uyanmak. || Uyanık, dikkatli olmak.

Lāyıḳ oldur göz açup mihr-i cemāluñ gözede
Elem-i ṣubḥ-ı viṣāluñla yatan ṣādıḳlar

2. **göz aç-:**-*dum*
Gazel 977
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yerde olduğunun farkına varmak.

Göz açdum ʿālem-i fānīde gördüm göñlümi ġamda
Eger hep böyle ise nesne yoḳ aḥvāl-ı ʿālemde

göz çıḳ-:

1. **göz çıḳ-:**-*sun*
Gazel 932
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözü çıkmak. || Kör olmak.

Yerde sen şemʿ-i şeb-ārā gibi meh-rū var iken

Çıḳsun ol göz ki baḳa gökde meh-i tābāna

2. **göz çıḳ-:**
Gazel 713
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
`kör olsun, görmez olsun` anlamında kullanılan bir ilenme sözü.

Sende inṣāf olsa biz ḳan aġlamaḳdan ḳaçmazuz
Çıḳsun ol göz kim hevā-yı ʿaṣḳile giryān degül

göz ḳal-:

1. **göz ḳal-:**-*dı*
Tahmis 5
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birinin gelmesini merak, istek veya özlemle beklemek.

Göz ḳaldı ḥalḳa gibi der-i intiẓārda
Deryā-yı hicre ṣalsa seni rūzgār eger

göz ḳarard-:

1. **göz ḳarard-:**-*up*
Gazel 1110
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir işe atılırken hiçbir şeyden çekinmemek.

Göz ḳarardup seni sevdüm didüm ol yār didi
ʿĀṣıḳa sevdügüñ añmaḳ ḳatı yüz ḳarecügi

göz ḳulaġ it-:

1. **göz ḳulaġ it-:**-*dü, -m*
Gazel 770
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Görme, işitme yoluyla bilgi edinmeye çalışmak.

Gele ṣāyed diyü sen ġonca-ı raʿnāyı ṣevḳumden
Gül ile nergisi ṣaḥn-ı çemende göz ḳulaġ itdüm

göz kulak:

1. **göz ḳulaḳ:**-*dur*
Gazel 65
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözetmek, korumak, bakmak.

Ehl-i bezmi mest olup yatduḳda gözlerler müdām
Göz ḳulaḳdur Rūḥiyā meyḫānede cām u ḥabāb

göz nūrı dök-:

1. **göz nūrı dök-:**-*ince*
Gazel 1104
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Fazla emek sarf etmek.

Deger vech-i cemīl-i şāh-ı dehre diyü dökmişdür
Dökince anı üstādān-ı ʿālem anca göz nūrı

göz ucıyla:

1. **göz ucıyla:**
Gazel 769
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başı döndürmeden sadece gözleri yana çevirmek suretiyle sezdirmeden bakmak.

Rūḥiyā ḥāl ehli oldur kim bile ʿayn-ı viṣāl
Göz ucıyla virse ger maʿṣūḳı yılda bir selām

göz yaşı:

1. **göz yaşı:**
Gazel 849
Mısra: **7**
Göz tarafından üzüntü, sevinç, yanma gibi hallerde salgılanan sıvı, eşk, sirişk.

Göz yaşı mey-i nābı ciger başı kebābı
ʿUṣṣāḳ arasında yemeler içmeler olsun

2. **göz yaşı:**
Gazel 220
Mısra: **4**
Gözyaşı.

Çekenler meclis-i mey ḳaydını āsūde dillerdür
Belā-keş ʿāşıḳa göz yaşı mey ġam-ḫāne meclisdür

göz yum-:

1. **göz yum-:**-*an*
Gazel 644
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmek. || Görmezlikten gelmek.

Göz yuman dünyāda fikr-i ʿārıżuñla göremez
Ḥūr-peykerler görür ʿuḳbāda gözler görmedük

2. **göz yum-:**-*ınca*
Gazel 415
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözünü kapamak.

Yārab ne siḥrdür ki bezm içre ol perī
Bir göz yumınca bedr-i tamāmı hilāl ider

3. **göz yum-:**-*ınca*
Gazel 424
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmek.

Cihānda merdüm-i mümsik mālik olsa genc-i Ḳārūna
Fenādan göz yumınca mālın iller kendüsin yer yer

4. **göz yum-:**-*up*
Gazel 6
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Görmemezlikten gelmek.

Cihāna nāẓır ol Rūḥī fenādur göz yumup el çek
Ḳadīmī ḥādiṯātile ṭolu efsānedür dünyā

gözden bırak-:

1. **gözden bıraḳ-:**-*mış, -dur*
Gazel 771
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözden çıkarmak, kendisinin olan bir şeyden vazgeçmeye peşinen razı olmak, feda etmek.

Kūşe-i çeşmile virmez ey dil anuñçün selām
Kim seni gözden bıraḳmışdur o serv-i ḫoş-ḫırām

gözden çıkar-:

1. **gözden çıḳar-:**-*dup*
Gazel 587
Mısra: **18**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendisinin olan bir şeyden vazgeçmeye peşînen râzı olmak, fedâ etmek.

Beni sen cândan itdüñ firḳatüñle gerçi Yaʿḳūbın
Çıḳardup gözden oldı bī-kese ʿayn-ı beḳā Yūsuf

gözden düş-:

1. **gözden düş-:**-*ür, -di*
Gazel 320
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kişi veya şey değerini yitirmek, rağbet görmemek.

ʿUşşāḳ içinde eyleyüp izüñ ṭozıyla baḥs
Gözden düşürdi kendüsini tūtiyāyı gör

gözden geçür-:

1. **gözden geçür-:**-*dü, -m*
Gazel 601
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Okumak.

Bir nükte bulmadı ki ruḫuñ vaṣfı olmaya
Gözden kitāb-ı ʿaşḳı geçürdüm varaḳ varaḳ

gözden gitme-:

1. **gözden gitme-:**-*di*
Gazel 1111
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözünün önünden gitmemek, bir türlü unutamamak.

Gözden ḫayāl-ı rūy-ı cevānān gitmedi
Dilden ricā-yı vuṣlat-ı cānān dükenmedi

gözden şal-:

1. **gözden şal-:**-*dı*
Gazel 975
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözden çıkarmak, kendisinin olan bir şeyden vazgeçmeye peşinen razı olmak, feda etmek.

Bizi ṣaldı yār gözden yine ḳılmaḳ ister ey dil
Seni zülfi gibi beste beni çeşmi gibi ḫasta

göze al-:

1. **göze al-:**-*maz*
Gazel 1073
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ehemmiyet vermek.

Yine lāyıḳ olmaz olduḳ iki günde bir selāma
Göze almaz oldı āfet bize mihr ḳılmaz oldı

göze görinme-:

1. **göze görinme-:**-*düg, -i, -n, -e*
Kaside 13
Mısra: **61**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ortaya çıkmamak, ortalıkta dolaşmamak, saklanmak. || *Değersiz olmak.*

Göze görinmedügine sebeb hep oldur kim
ʿArūs-ı naẓmına aġyār geydürür girpās

göze görünür:

1. **göze görünür:**
Gazel 1088
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Belli, açık olan, gözle görülebilecek nitelikte olan.

Niçün ṣalınmaya ki göze görünür yoḳdur
Bu köhne bāġda ol nev-nihāldan ġayrı

gözet-:

1. **gözed-:**-*ür*
Kaside 19
Mısra: **59**
Dikkatle bakmak, gözlemek, gözetlemek, kontrol etmek.

Ḫʿāb-ı rāḥatda olan kevkeb-i baḫtın gözedür
Ṣubḥa dek olduġı bu dīde-i encüm bīdār

2. **gözed-:**-*ür*
Gazel 344
Mısra: **2**
Gözetlemek, beklemek, bakmak, ummak.

Gökde ḫāk-i ḳademüñ dīde-i aḫter gözedür
Yerde būy-ı keremüñ nergis-i ʿabher gözedür

3. **gözed-:**-*ür*
Gazel 344
Mısra: **6**
Gözetlemek, beklemek.

Gelür ol dilber-i raʿnā didiler dīde-i ter
Nice demdür ki baḳup yollara dilber gözedür

4. **gözed-:**-*üp*
Terkib-bend 8
Mısra: **5**
Kollamak, aramak.

Ṣadrın gözedüp neyleyelüm bezm-i cihānuñ
Pāy-ı ḫum-ı meydür yerimüz bāde-perestüz

gözi ac:

1. **gözi ac:**
Gazel 92
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aç gözlü. || *(Birini) Uyarmak.*

Zāhid ümīd-i luṭf ider ammā revā degül
Mihmān-ı şefḳātuñ ola o iki gözi ac

2. **gözi ac:**-*dur*
Gazel 250
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aç gözlü.

Merhem-i vaṣluñdan ister olmaya bir dem cüdā
Zaḫm-ı ḫūn-efşānumuñ Allah ne gözi acdur

gözi açık:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **gözi açıḳ:**-*lar, -a*
Gazel 877
Mısra: **12**
İşini bilen, çıkarını sağlamakta becerikli, açıkgöz.

Serāpā nūr-ı maḥẕūẕ-ı feyż-i Rabbāniden ey ṣūfī
Gözi açıḳlara rūşen velī pūşīdeyüz senden

gözi açıl-:

1. **gözi açıl-:**-*dı*
Gazel 685
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uyanmak. || Baygın göze benzetilen nergisin açılması.

Gözi açıldı nergis-i çemenüñ
Göñli açıldı verd-i ḫandānuñ

gözi āhū:

1. **gözi āhū:**
Gazel 669
Mısra: **1**
Ceylan gözlü.

Çeşmine cādū dimişler biz gözi āhū didük
Ḫāline hindū dir el biz nāfe-i müşk-bū didük

2. **gözi āhū:**
Gazel 866
Mısra: **10**
Gözleri ceylana benzeyen (sevgili).

Rūḥiyā Mecnūnluġum yolında taḥḳīḳ itmedi
İtmeyince ol gözi āhū beni ṣaḥrā-nişīn

3. **gözi āhū:**-*lar, -ı, -n*
Gazel 341
Mısra: **13**
Ceylan gözlü (güzeller).

Çin illerinüñ çoḳ gözi āhūların ögme
Ey ḫᵛāce bu Rūm illeridür bunda neler var

gözi bağlu:

1. **gözi bağlu:**
Gazel 293
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Etrafında olup bitenlerin farkında olmayan, gafil.

Çemende gözi bağlu çākeridür çeşmüñüñ nergis
Ḫaṭāda yüzi ḳara bir ḳuluñdur zülfüñüñ ʿanber

gözi görmez ol-:

1. **gözi görmez ol-:**-*dı*
Gazel 642
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey veya kimseye) Artık değer vermemek.

Olaldan rāh-ı ġamda ḫākipā-yı yārile memlū
Gözi kuḥl-ı cilāyı görmez oldı çeşm-i ḫūn-pāşuñ

gözi ḳanık-:

1. **gözi ḳanıḳ-:**-*dı*
Kaside 8
Mısra: **26**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kan dökmeyi göze almak.

Ol olmaġla ḳoyıldı ḫayli aʿdāya mübārizler
Ol olmaġla gözi ḳan dökmege ḳanıḳdı merdānuñ

gözi yaşın sil-:

1. **gözi yaşın sil-:**-*mez*
Gazel 517
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Göz yaşını silmek, teselli etmek.

Senüñ ancaḳ degül ey dil o gül-i bāġ-ı cemāl
Bir gün olmaz ki hezāruñ gözi yaşın silmez

gözi görme-:

1. **gözimüz görme-:**-*müz, -se*
Gazel 612
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Belli bir şeyden başka bir şeyle ilgilenmemek.

Dünyāyı görmese gözimüz vechi var kim
Pāşā-yı nāmdār-ı ṣaff-ārāyı görmedük

gözi memlū:

1. **gözimüz memlū:**-*imüz, -dur*
Gazel 274
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözü doymuş olmak, daha fazlasını istememek.

Baḳmazuz kuḥl-ı Sifahāna ṭolu cevher ise
Dostum ḫāk-ı rehüñle gözimüz memlūdur

gözi öñinde:

1. **gözimüz öñinde:**
Gazel 1001
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Apaçık, belirgin, aşikâr olarak.

Cerr eyledüñ şarābını meyḫānenüñ bile
Çek ṭurma ṣūfī gözimüz öñinde yıḳıla

gözi yolda ḳal-:

1. **gözimüz yolda ḳal-:**-*imüz, -dı*
Gazel 1059
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birinin gelmesini merak, istek veya özlemle beklemek.

Gözimüz yolda ḳaldı ey Rūḥī Daḫi ol şīve-kār gelmez mi

gözinde ṣaḳla-:

1. **gözinde ṣaḳla-:**-*i, -n, -de-r*
Gazel 396
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Büyük bir titizlikle, üstüne titreyerek bakmak.

Olduġiyçün dostum anuñla bīnālıḳları
Ayaġuñ tozın gözinde ṣaḳlar erbāb-ı naẓar

2. **gözinde ṣaḳla-:**-*y, -up*
Gazel 289
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeye aşırı ilgi göstermek, önemle bakıp korumak.

Gözinde ṣaḳlayup dāʾim başar bağrına peykānın
Dil-i miḥnet-güẕāruñ nūr-ı çeşmi yār-ı cānıdur

gözden düş-:

1. **gözinden düş-:**-*miş, -dür*
Gazel 653
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Gözyaşının) Gözden düşmesi. || Bir kişi veya şey değerini yitirmek, rağbet görmemek.

Görüp düşkünlügin ḳılmañ taʿaccüb eşk-i gülgünuñ
Yüze gülmekle düşmişdür gözinden çeşm-i pür-ḫūnuñ

gözine gelme-:

1. **gözine gelme-:**-*z*
Gazel 435
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Değer vermemek.

Taʿalluḳ eyleyen zülfüñle ʿizz ü cāha baġlanmaz
Anuñ dünyā vü māfihā gözine ḳıl ḳadar gelmez

gözine ḫāb getürme-:

1. **gözine ḫāb getürme-:**-*z*
Gazel 519
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Göze uyku girmemek, uyuyamamak, uykusuz kalmak.

Vuṣlat demine irmek olur ḫ̆ābda ammā
ʿĀṣıḳ gözine ʿaṣḳ elemi ḫāb getürmez

gözine ḥiddeti gel-:

1. **gözine ḥiddeti gel-:**-*sün*
Gazel 185
Mısra: **14**
Öfkesi gözlerinden okunmak.

Dime içdükde eylemez ḥiddet
Hele gelsün gözine ḥiddeti gör

göz yumma-:

1. **gözini yumma-:**-*z*
Kaside 28
Mısra: **32**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uyumamak.

Ḥükm itdügi yerlerde olup gice nigeh-bān
Yummaz gözini ṣubḥa degin gökdeki yılduz

gözle-:

1. **gözle-:**-*r, -ler*
Gazel 65
Mısra: **9**
Gözetmek, bir duruma tüm dikkatini sevketmek.

Ehl-i bezmi mest olup yatduḳda gözlerler müdām
Göz ḳulaḳdur Rūḥiyā meyḫānede cām u ḥabāb

2. **gözle-:**-*r*
Gazel 403
Mısra: **3**
(Neler olduğunu, birinin ne yaptığını anlamak için) Dikkatle bakmak, gözle takip etmek.

Aḳıdur yaşını gözler ise kūyuñda seni
Serv-i nāzum buñara dīde-i giryān dirler

3. **gözle-:**-*r*
Gazel 513
Mısra: **9**
Beklemek.

Bezmde ḫāba varur yārānı gözler aġyār
Rūḥi-i zār ayaġın öpmege fırṣat bulmaz

4. **gözle-:**-*r, -di*
Gazel 387
Mısra: **11**
Aramak, beklenti içinde olmak.

Benümle çekse ṣarraf izi tozın diyü gözlerdi
Ṭolı altun ile her kefe-i mīzān ḳan aġlar

5. **gözle-:**
Gazel 639
Mısra: **3**
Gözetmek, riayet etmek.

Uṣūlüñ gözle efġānum yanında ötme ey ṭanbūr
Naṣīḥatdur ḳulaḳ ṭut gūşmālı saña üstāduñ

6. **gözle-:**-*r*
Gazel 197
Mısra: **11**
Bir şeyin olmasını veya birinin gelmesini beklemek, intizar etmek.

O nūr-ı dīde kim gözler cemālın ġayr-ı ʿayāndan
Biḥamdillah benüm manẓūr-ı çeşm-i eşk-bārumdur

7. **gözle-:**-*me*
Gazel 622
Mısra: **11**
Bir şeyin olmasını veya bir kimsenin gelmesini beklemek, beklenti içinde olmak.

Ser-ı kūyında iñen gözleme serv-i çemeni
Hīç depretme ki aʿlāluġı vardur yerüñüñ

gözler görmedük:

1. **gözler görmedük:**
Gazel 644
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Daha önce hiç görülmemiş, eşi benzeri olmayan.

Fitneler var ol ḳadi bālāda gözler görmedük
Āllar var ol ruḥı zībāda gözler görmedük

gözler kamaş-:

1. **gözler ḳamaş-:**-*dı*
Gazel 15
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Güçlü bir ışık sebebiyle göz bakamaz olmak. || Çok etkilenmek.

Yine gözler ḳamaşdı ey Rūḥī
Gelen ol āfitābdur gūyā

gözleri çık-:

1. **gözleri çıḳ-:**-*dı*
Gazel 655

Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözleri yerinden çıkmak. || *Kör olmak, görmez olmak.*

Degül yer yer ḥabāb üstinde seyl-i eşk-i ḫūn-bāruñ
Şu deñlü aġladı kim gözleri çıḳdı dil-i zāruñ

gözü deg-:

1. **gözleri deg-:**-*ler, -i, -er*
Gazel 337
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bakmak. || *Nazar değdirmek.*

Ḫāneden çıḳduġını istemezin kim ḥalḳuñ
Ḳorḳarın gözleri ol ḫusrev-i ḫūbāna deger

gözleri uyku gör-:

1. **gözlerimüz uyḳu gör-:**-*imüz, -e*
Gazel 903
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uyuyabilmek.

Ġam-ı hicr olur mı āḫir o güni görür miyüz kim
İre göñlimüz ṣafāya göre gözlerimüz uyḳu

gözlerin aç-:

1. **gözlerin aç-:**-*maġ, -a*
Gazel 645
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendine gelmek, ayılmak.

Gözlerin açmaġa şimdi ḳatı bir ter ḥelvā
Giçdi ḥayrānluġı bağlandı ḳapaġı dedemüñ

gözlerin ır-:

1. **gözlerin ır-:**-*a*
Gazel 963
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözlerini üstünden ayırmamak.

Çeşmüñden istemez ıra bir laḥẓa gözlerin
Rūḥī ne gördi bilmezin ol ʿişve-bāzda

gözli:

1. **gözli:**
Gazel 380
Mısra: **5**
Gözü olan.

İki gözli degül başdan ayaġa cismi çeşm olsa
Ruḫuñda nūr ḥaḳḳı görmeyen nādīde aʿmādur

gözü görme-:

1. **gözüm görme-:**-*üm, -z*
Gazel 1015
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Belli bir şeyden başka bir şeyle ilgilenmemek.

Ḫayāl-ı ḫaṭṭ-ı sebzüñ naḳş olaldan levḥ-i ḫāṭırda
Gözüm nūr-ı ruḫuñdan ġayrısın görmez meẓāhirde

göz nūrı:

1. **gözüm nūrı:**-*üm*
Gazel 976
Mısra: **4**
Göz nuru. || *Sevgili.*

Ġam-ı laʿluñla çeşmi ʿāşıḳuñ geh yaş döker geh ḳan
Gözüm nūrı yoluñda kim baḳar yāḳūt u elmasa

2. **gözüm nūrı:**-*üm*
Gazel 148
Mısra: **8**
Çok sevgili kimse.

Dem-i vaṣlında cūş itse ʿaceb mi gözlerüm yaşı
Gözüm nūrı bahār eyyāmı şular cā-be-cā artar

gözüm şebbūda:

1. **gözüm şebbūda:**
Gazel 776
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözü (bir şeyde veya bir şeyin üzerinde) olmak. || *Dikkati şebboyda olmak.*

Çemende seyr-i şebbūyile çoḳluḳ ḫoş degül başum
Gözüm şebbūda iken zülf-i ʿanber-būdadur göñlüm

gözü ṭol-:

1. **gözüm ṭol-:**-*üm, -mış*
Gazel 239
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözün yaşarması, duygulanmak. || *Gözlerin bir şeyle dopdolu olması.*

Şöyle ṭolmış gözüm ḫayāli ile
Ḳande baḳsam o bī-vefa görinür

gözü ṭut-:

1. **gözüm ṭut-:**-*üm, -ar*
Gazel 359
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Beğenmek.

Çarḫa gerçi giceler sevdā-yı ḫāl-i yārile
Nāẓırın ammā gözüm şanmañ ki bir kevkeb ṭutar

gözden ḳara şu in-:

1. **gözümden ḳara şu in-:**-*üm, -di*
Gazel 908
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözlere kara su inmesi. || *Kör olmak.*

Rūḥiyā bir nice gün kim eyledüm naḳş-ı cünūn
Baḳa baḳa ḫaṭṭına indi gözümden ḳara şu

göze gelme-:

1. **gözüme gelme-:**-*z*
Gazel 1022
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Değersiz olmak.

Neşʿe-i cām baña şöyle ġınā virmiş kim
Çöpce gelmez gözüme kevkeb-i Cem girse

2. **gözüme gelme-:**-*üm, -z*
Gazel 634
Mısra: **10**

Kelime Tipi: **Deyim**
Önemsememek, dikkate almamak, umursamamak.

İşigüñden beni redd ideli ol mihr-i münīr
Rūḥiyā ẕerrece gelmez gözüme çarḫ-ı felek

göze uyḳu girme-:

1. **gözüme uyḳu girme-:**-*üm, -e, -z*
Müsemmen 1
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uyuyamamak, uykusuz kalmak.

Söyinmez āteşüm bir baġrı yanmış ʿāşıḳ-ı zāram
Gözüme uyḳu girmez giceler tā ṣubh bīdāram

gözü ayırma-:

1. **gözümi ayırma-:**-*üm, -i, -z*
Gazel 823
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeye sürekli olarak bakmaktan kendini alamamak.

Ḫūblardan gözümi ayırmaz isem maʿẕūram
Neyleyin eglenmem seyr-i cemāl eylemesem

gözüñ aç-:

1. **gözüñ aç-:**-*üñ*
Gazel 559
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Farketmek, dikkat etmek.

Ṭutdı tecelliyāt-ı Ḥaḳ ʿālemi ey dil aç gözüñ
Kim bu cihāna gelmeden seyr-i cemāl imiş ġaraż

2. **gözüñ aç-:**
Gazel 352
Mısra: **18**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gerçeği görmesine, daha önce farketmediği şeylere dikkat etmesine sebep olmak, uyarmak, îkaz etmek.

Rūḥiye keşf oldı rumūz-ı kelām
Aç gözüñ ol ʿārif-i Yezdānı gör

3. **gözüñ aç-:**
Gazel 610
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dikkatli olmak, dikkat etmek.

Aç gözüñ Rūḥī bilürsin ʿömre yoḳdur iʿtibār
İtmedin dünyā seni terk eyle sen dünyāyı terk

4. **gözüñ aç-:**
Gazel 463
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uyanık, dikkatli bulunmak.

Evliyā burcında ḥāṣıl olma ṣāḥib-demlerüz
Aç gözüñ ṣūfī ne yer topraġıdur gör ḫākımuz

5. **gözüñ aç-:**
Gazel 660
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uyanık olmak.

Çāre ne ṭozup ṭozup geldi ġubārı ḥaṭṭ-ı yār
Aġlamaḳ vaḳti degül ey çeşm-i giryān aç gözüñ

6. **gözüñ aç-:**
Terkib-bend 8
Mısra: **157**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dikkatli olmak, dikkat etmek. || *Açgözlü olmak.*

Yoḳ sende ḳanāʿat gözüñ aç olduġı oldur
Rızḳuñ irişür saña eger ṣubh eger ṣām

gözü açıl-:

1. **gözüñ açıl-:**-*üñ, -a*
Kaside 14
Mısra: **25**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayılmak, kendine gelmek. || *Gerçeği görmek, hakikatı anlamak, uyanmak.*

Mey-i ṣabūḥdan iç kim biraz gözüñ açıla
Şarāb-ı zerk seni nice bir ide maḫmūr

gözüñ aydın:

1. **gözün aydın:**
Gazel 814
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevineceği bir olayla karşılaşan birine söylenen tebrik sözü.

Baġruñı ḫūn ide ey dil nice bir ḥasret-i ġam
Gözün aydın ki ṭulūʿ itdi meh-i ʿıyd-ı ṣıyām

2. **gözüñ aydın:**
Kaside 40
Mısra: **36**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevinçli bir olay dolayısıyla kullanılan bir kutlama sözü.

Felek-i ḳadr ü şerefde biri mehdür biri mihr
Gözüñ aydın ol iki encüm-i tābān eyüdür

gözüñ üstinde kaşuñ var de-:

1. **gözüñ üstinde ḳaşuñ var di-:**-*y, -en, -i*
Gazel 539
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birine) Alınabileceği basit sözler söylemek.

Gözüñ üstinde ḳaşuñ var diyeni ḳırmaġ içün
İki tīġ almış ele ġamzesi ṣanma iki ḳaş

ġubār:

1. **ġubār:**
Gazel 271
Mısra: **1**
Toz, toprak. || *Aşığın zayıf bedeni.*

Ḳaṣdum oldur rāh-ı ġamda cismümi idüp ġubār
Yüz sürem pāyına yāruñ el virürse rūzgār

2. **ġubār:**-*ı*
Muamma 1

Mısra: **4**
Toz, toprak.

Ġubār-ı bārgāhı gibi az vāḳiʿ olur ey dil
Gözüñde ol ġubārı ṣaḳla kim kuḥlu'l-cevāhirdür

3. **ġubār:**-*ı, -n*
Gazel 408
Mısra: **7**
Toz.

Ten ġubārın o şehüñ āh-ı seḥergehle ilet
Yoluñ izüñ açıḳ olsun yüri vey bād-ı seḥer

4. **ġubār:**-*um*
Gazel 983
Mısra: **2**
Toz toprak. || *Aşığın mezarından sevgilinin eşiğine uçuşan toz toprak.*

O baḫtum yoḳ ki rahm idüp beni kūyuña yār ilte
Meger ḫāk olam ol kūya ġubārum rūzgār ilte

5. **ġubār:**-*ımuz*
Gazel 505
Mısra: **2**
Toz toprak. || *Aşığın mezarındaki toz toprak.*

Rāh-ı vefāda ḫāk ola cism-i nizārımuz
Aʿdā gözini kör ide şāyed ġubārımuz

6. **ġubār:**
Gazel 377
Mısra: **4**
Toz II Keder, üzüntü.

Āhumla kāʾinātı virürdüm fenāya līk
Mirʾāt-ı ḳalbine irişür ḳorḳarın ġubār

7. **ġubār:**
Gazel 411
Mısra: **2**
Toz II Sevgilinin ayva tüyleri.

Ḫaṭ degüldür ṭarf-ı ruḫsārında dilber āşikār
Cūş idüp deryā-yı ḥüsnüñ ṣaldı ġubār der-kenār

8. **ġubār:**
Gazel 271
Mısra: **4**
Toz, toprak. || *Esrar.*

Añılınca yāruñ esrār-ı ḫaṭ-ı nev-ḫīzini
Rāh-ı ġamda çeşm-i zārı ʿāşıḳuñ olur ġubār

9. **ġubār:**-*ı, -n*
Gazel 452
Mısra: **1**
Toz. II Sürme.

Ḳapuñuñ ẕerrece ger çeşme ġubārın çekerüz
Dağlarca felegin minneti bārın çekerüz

10. **ġubār:**-*ı*
Gazel 660
Mısra: **3**
Toz, ince toprak. || *Sevgilinin ayva tüylerinin sebep olduğu üzüntü, keder.*

Çāre ne ṭozup ṭozup geldi ġubārı ḫaṭṭ-ı yār
Aġlamaḳ vaḳti degül ey çeşm-i giryān aç gözüñ

11. **ġubār:**-*ı*
Gazel 1107
Mısra: **3**
Toz, toprak. II Zayıf ve güçsüz âşık.

Ḥāşā ki ben ġubārı ayaḳlara çignedüp
Rāh-ı belāda güldüresin üstüme eli

12. **ġubār:**
Gazel 983
Mısra: **10**
İnce toprak,toz.

Cihānuñ ḫār u ḫāşākı gözüm yaşına sedd olmaz
Meger bād-ı ṣabā kūy-ı ḥabībümden ġubār ilte

13. **ġubār:**
Gazel 960
Mısra: **16**
Toz, toprak. II Gam, keder.

O ser-firāz ki virmez rıżā zamānında
Żamīr-i pākına bir kāmilüñ ġubār gele

14. **ġubār:**
Terkib-bend 8
Mısra: **122**
Toz, toprak. || *Günah, kötülük.*

Bu meẕbeleden şöyle güẕār eyleyigör kim
Bir ẕerre ġubār irmeye tā reh-güẕerüñden

ġubār eyle-:

1. **ġubār eyle-:**-*r*
Gazel 267
Mısra: **2**
Öldürüp mezara gömmek. || *Aşığın bedenini zayıflatmak.*

Felek ʿaşḳ ehlini ol rāh-ı ġamda ḫᵛār u zār eyler
Döner ṣoñra vücūdın rūzgār ile ġubār eyler

ġubār it-:

1. **ġubār id-:**-*en*
Gazel 869
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toza çevirmek, toz gibi görülmesi zor hale sokmak, zayıf bırakmak. || *Ölmesine yol açmak.*

Ten-i zārum ġubār iden sensin
Hep beni ḫāksār iden sensin

2. **ġubār it-:**-*dü, -m*
Gazel 858
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyi) Toprak etmek. || *Ölmek, can feda etmek.*

Cismümi rāh-ı vefāda itdüm anuñçün ġubār
Ki ṭutam her yerde ol serv-i revānuñ dāmenin

ġubār-ālūde:

1. **ġubār-ālūde:**-*dür*
Gazel 776
Mısra: **1**
Toza bulanmış, tozlu. || *Gamlı, mahzun.*

Ḫaṭuñdan gerçi kim ḫayli ġubār-ālūdedür gönlüm
Velī aġyār-ı bed-girdārdan āsūdedür gönlüm

ġubār-ı bārgāh:

1. **ġubār-ı bārgāh:**-*ı*
Muamma 1
Mısra: **3**
Padişah makamının tozu.

Ġubār-ı bārgāhı gibi az vāḳiʿ olur ey dil
Gözüñde ol ġubārı şaḳla kim kuḥlu'l-cevāhirdür

ġubār-ı bārgeh:

1. **ġubār-ı bārgeh:**-*i*
Kaside 6
Mısra: **23**
Padişahın makamının tozu.

Ġubār-ı bārgehi mesned-i ṣagīr ü kebīr
Cenāb-ı maʿdeleti melceʾ-i havāṣ u ʿavām

ġubār-ı bārgeh-i murtażā:

1. **ġubār-ı bārgeh-i murtażā:**-*da*
Gazel 749
Mısra: **14**
Hz. Ali'nin makamının tozu.

Şükr it Ḫudāya gevher-i maḳṣūdı Rūḥiyā
Buldı ġubār-ı bārgeh-i Murtażāda dil

ġubār-ı cehl:

1. **ġubār-ı cehl:**-*ile*
Kaside 13
Mısra: **16**
Bilgisizlik tozu.

Cilā-yı ṣayḳal-ı himmetle refʿi mümkin iken
Ġubār-ı cehlile mirʾat-ı ḳalbüni ṭuta pas

ġubār-ı cism:

1. **ġubār-ı cism:**-*üñ, -i*
Gazel 1012
Mısra: **11**
Beden tozu. || (Aşığı)Toz kadar bedeni.

Yed-i firḳat ġubār-ı cismüñi berbād ider bir gün
Bu nevʿile geçerse rūzgāruñ şeh-süvāruñla

ġubār-ı dergeh-i ḥācet-revā-yı pāşā:

1. **ġubār-ı dergeh-i ḥācet-revā-yı pāşā:**-*y, -a*
Kaside 24
Mısra: **11**
İhtiyaçları gideren Paşa'nın dergahının tozu.

Ġubār-ı dergeh-i ḥācet-revā-yı Pāşāya
Yüzün sür andan olur ḥācetün olursa revā

ġubār-ı dergeh:

1. **ġubār-ı dergeh:**-*in*
Kaside 27
Mısra: **33**
(Bir kimsenin) Eşiğinin tozu.

Ger ġubār-ı dergehin iletse gülzāra ṣabā
Çekse çeşm-i nergise bir laḥẓada bīnā ider

2. **ġubār-ı dergeh:**-*i*
Tarih 1
Mısra: **17**
(Padişahın) Eşiğinin tozu.

Ġubār-ı dergehi tāc-ı ser-i şāhān-ı ʿālemdür
ʿUluvv-i ḳadr ol buldı yolında ḫak-i rāh oldı

3. **ġubār-ı dergeh:**-*üñ, -e*
Kaside 24
Mısra: **69**
(Bir kimsenin) Dergahının tozu.

Ġubār-ı dergehüñe yüz süren bulur rıfʿat
Yeter murāda iden devletüñe ḫayr u duʿā

ġubār-ı el:

1. **ġubār-ı el:**-*üm*
Gazel 336
Mısra: **6**
Elin tozu; toz toprak olmuş el.

Cismümi yoluña ḫāk eyler idüm ḳorkum odur
Ki ġubār-ı elüm ol kūşe-i dāmāna deger

ġubār-ı ġam:

1. **ġubār-ı ġam:**
Gazel 490
Mısra: **9**
Gam tozu, keder kiri.

Ġubār-ı ġam irişmez ṭabʿına Rūḥī gibi her kim
Ḫayāl-i ʿizz ü cāh itmez esīr-i rūzgār olmaz

ġubār-ı ġuṣṣa:

1. **ġubār-ı ġuṣṣa:**
Gazel 967
Mısra: **5**
Gam ve keder tozu. || Aynaya benzeyen gönlü kaplayıp kirleten gam ve keder.

Dilden ġubār-ı ġuṣṣa dilerseñ ki defʿ ola
Elden düşürme cām-ı meyi rūzgārda

2. **ġubār-ı ġuṣṣa:**
Gazel 1041
Mısra: **3**
Gam, keder tozu.

Ġubār-ı ġuṣṣa gitdi ebr nemnāk itdi ṣaḥrāyı
İçen şimdengirü ṣaḥrāda içsün cām-ı ṣaḥbāyı

ġubār-ı ḫaṭ-ı yār:

1. **ġubār-ı ḫaṭ-ı yār:**
Gazel 781
Mısra: **5**
Sevgilinin toza benzeyen ayva tüyleri.

Sāḳiyā ṭabʿa kesel virdi ġubār-ı ḫaṭ-ı yār
Bāde ṣun bāde ki defʿ eyleye şāyed keselüm

ġubār-ı ḫaṭ:

1. **ġubār-ı ḫaṭ:**-*ı, -n, -uñ*
Gazel 420
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Toza benzeyen ayva tüyleri. || Esrara benzeyen ayva tüyleri.

Göremez feyżini aġyār ġubār-ı ḫaṭınuñ

Anı Rūḥī gibi bir vāḳıf-ı esrār görür

2. **ġubār-ı ḫatt:**-*uñ, -ı*
Gazel 233
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Toza benzeyen ayva tüyleri.

Leblerüñ sermestine ṭaʿn eyler iken dostum
Her gören şimdi ġubār-ı ḫattuñı ḥayrān olur

ġubār-ı kaʿbe-i maḳṣūd:

1. **ġubār-ı kaʿbe-i maḳṣūd:**
Gazel 70
Mısra: **11**
Arzu duyulan Kabe'nin tozu.

Ġubār-ı Kaʿbe-i maḳṣūd kim kuḥl-ı hidāyetdür
Mücellā it anuñla dīde-i giryānumı Yārab

ġubār-ı kūy:

1. **ġubār-ı kūy:**-*ı, -n, -a*
Gazel 1002
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Semtinin tozu.

Niçün ġubār-ı kūyına başduñ ḳadem diyü
Āhum birez dün esdi ṣavurdı ṣabāyile

ġubār-ı maḳdem-i sulṭān:

1. **ġubār-ı maḳdem-i sulṭān:**-*a*
Gazel 1104
Mısra: **8**
Sultan olan sevgilinin ayağının tozu.

Gül-i surḫ u sefīd ile pür itdi dāmenin tā kim
Niṣār ola ġubār-ı maḳdem-i sulṭāna maḳdūrı

ġubār-ı müşk-i siyeh:

1. **ġubār-ı müşk-i siyeh:**
Gazel 343
Mısra: **6**
Siyah misk tozu.

Ne yirde kim mey-i nāb içse kākülin ṭaġıdup
Ġubār-ı müşk-i siyeh ḫārı ḳırmızı gül olur

ġubār-ı rāh-ı fenā:

1. **ġubār-ı rāh-ı fenā:**
Gazel 287
Mısra: **9**
Fenafillah yolunun tozu, toprağı.

Āḫir ġubār-ı rāh-ı fenā ile ṭoldurup
İki gözini Rūḥi-i zāruñ ḳapatdılar

ġubār-ı reh-güẕār:

1. **ġubār-ı reh-güẕār:**-*ı*
Gazel 977
Mısra: **9**
(Sevgilinin) geçtiği yolun tozu.

Ġubār-ı reh-güẕārı gitmesün çeşmümden ey Rūḥī
Virürdi seyle emvāc-ı sirişküm dehri bir demde

ġubār-ı reh-i cānān:

1. **ġubār-ı reh-i cānān:**-*ı*
Gazel 916
Mısra: **2**
Sevgilinin yolunun toprağı.

Düşe dirseñ güher-i dīde-i giryānı ele
Ey felek ṭurma ġubār-ı reh-i cānānı ele

güç:

1. **güç:**-*e*
Gazel 138
Mısra: **2**
Güç, iktidar.

Bendesin şāh-ı kerem itmez yād
Elimüzden ne gelür güce ne dād

2. **güç:**
Gazel 93
Mısra: **2**
Zor.

Neylesün cān idicek ol ġamze-i ġammāz güc
Murġ-ı nev-perdāza defʿ-i pençe-i şehbāz güc

3. **güç:**-*ile*
Kıt'a 3
Mısra: **3**
Zorluk, güçlük.

Aldı gücile ol biz ey Rūḥī
Şuʿarāyuz gücimüz yoḳdur nidelüm

4. **güc:**-*imüz*
Kıt'a 3
Mısra: **4**
Güç, kuvvet.

Aldı gücile ol biz ey Rūḥī
Şuʿarāyuz gücimüz yoḳdur nidelüm

5. **güc:**
Gazel 95
Mısra: **1**
Güç, zor.

Yāraʿaşḳ inkārı müşkil ġayrıya iḳrār güc
Bir belā-keş neylesün iḳrār güc inkār güc

güc eyle-:

1. **güc eyle-:**-*r*
Gazel 93
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zorluk çıkarmak.

Rūḥiye hem cevr ider hem dir ki feryād eyleme
Ḥaḳ bu kim miskīne eyler ol büt-i ṭannāz güc

güc gör-:

1. **güc gör-:**-*mez*
Gazel 93
Mısra: **6**
Eziyet ve sıkıntı çekmek.

Çoḳ taẕallum ḳılduġından ġam yime ʿāşıḳlaruñ
Görmez inṣāf idelüm anlar da senden az güc

güc it-:

1. **güc id-:**-*icek*
Gazel 93
Mısra: **1**
Güç etmek, güçlük çıkarmak. || Zulmetmek, gadretmek.

Neylesün cān idicek ol ġamze-i ġammāz güc
Murġ-ı nev-perdāza defʿ-i pençe-i şehbāz güc

güft:

1. **güft:**
Gazel 807
Mısra: **20**
Laf, konuşma.

O ser-firāz-ı cihān-ṣadr-ı meclis olmayıcaḳ
Kimüñ varup yanına güft u yā şenīd idelüm

2. **güft:**
Gazel 378
Mısra: **14**
Söz, laf, lakırdı.

Rūḥiyā ehl-i dili bādeye muḥtāc itmez
Ola bir bezmde kim güft şinīd-i eşʿār

güft u gū:

1. **güft ü gū:**
Gazel 904
Mısra: **2**
Dedikodu,laf, konuşma.

Söyleşmedi bizümile henüz o māh-rū
Bilmem miyān-ı ḫalḳa neden düşdi güft ü gū

2. **güft u gū:**
Gazel 469
Mısra: **1**
Dedikodu.

Bilür kim aġzına vaḳt-i tekellüm güft u gū düşmez
Ḳaçar hep güft ü gūdan yanına yāruñ ʿadū düşmez

güft u gū it-:

1. **güft u gū id-:**-*üp*
Gazel 146
Mısra: **10**
Karşılıklı söyleşmek, konuşmak.

ʿAḳlın almış Rūḥiyi dīvāne ḳılmış ʿaşḳ-ı yār
Kendü kendüyle anuñçün güft u gū idüp gider

güft ü gū:

1. **güft ü gū:**-*dan*
Gazel 469
Mısra: **2**
Dedikodu.

Bilür kim aġzına vaḳt-i tekellüm güft u gū düşmez
Ḳaçar hep güft ü gūdan yanına yāruñ ʿadū düşmez

2. **güft u gū:**-*lar, -ı*
Gazel 90
Mısra: **7**
Laf, konuşma.

ʿĀşıḳlaruñ lebüñden olur güft u gūları
Mey-ḫʷāreler şarābdan eyler müdām baḥs

güft ü gūy:

1. **güft ü gūy:**-*dan*
Terkib-bend 5
Mısra: **17**
Konuşma, laf söz.

Ġaraż nedür bu ḳadar güft ü gūydan dir iseñ
Elüñden ey felek-i pür-cefā şikāyetdür

güft ü gūy-ı bahār:

1. **güft ü gūy-ı bahār:**
Gazel 351
Mısra: **2**
Baharın dedikodusu.

Getürdi şevḳe yine kāyinātı būy-ı bahār
Bıraḳdı ġulġule āfāḳa güft ü gūy-ı bahār

güft ü şenīd:

1. **güft ü şenīd:**
Kaside 10
Mısra: **54**
Duyulan, işitilmiş olan şeyler, karşılıklı konuşma ve haberler.

Diyelüm medhüñi bir ehl-i ṣafā gūş itsün
Ḥaşre dek dehrden eksilmeye bu güft ü şenīd

güft ü şenīd:

1. **güft ü şenīd:**-*dür*
Gazel 258
Mısra: **10**
Karşılıklı konuşma, muhabbet.

ʿIydı bahāne eyleme Rūḥī ki şiʿrden
Maḳṣūd ehl-i ḥālile güft ü şenīddür

güft u şinid:

1. **güft u şinid:**
Tahmis 1
Mısra: **17**
Mesmuât, duyulan haberler, dedikodu.

Cān dürr-i dürc-i ḳulzümi güft u şinid itmiş
Eşyā miṣāl-ı ḳaṭre hemān bir nümūd itmiş

güftār:

1. **güftār:**-*ı, -n, -da*
Gazel 143
Mısra: **1**
Söz, kelam.

Göñül bir ġonca-fem sevdi ki güftārında ʿālem var
Alındı bir boyı serve ki reftārında ʿālem var

2. **güftār:**-*a*
Gazel 170
Mısra: **20**
Söz, laf II Söz söyleme, düşünceyi dile getirme.

Uzandı ḳāmetüñ vaṣfında şiʿrüm ḳorḳaram dirler
Nice ʿāşıḳsın ey Rūḥī ki güftāra mecāluñ var

3. **güftār:**-*a*
Gazel 738
Mısra: **10**
Söz, kelam, konuşma.

ʿĀşıḳam dirsüñ bu pergelüñ nedür ey müddeʿī
ʿĀşıḳ oldur ḳoymaya ʿaşḳ anda güftāra mecāl

4. **güftār:**-*uñ*
Gazel 673
Mısra: **8**
Söz, kelam. || *Sevgilinin sözleri.*

Ne ḥācet kāküli cāñ u dilüñ ṣaydına yetmez mi
Belā-āmiz reftāruñla siḥr-engīz güftāruñ

güftāra gel-:

1. **güftāra gel-:**-*di*
Gazel 717
Mısra: **4**
Dile gelmek, konuşmak.

Didüm kemend-i zülfüñe bağlanmaḳ isterin
Güftāra geldi nāzile didi muḳayyed ol

2. **güftāra gel-:**-*me, -düg, -i*
Gazel 44
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Konuşmak.

Neyiki leblerinüñ gelmedügi güftāra
Sözi bir yere ḳomışlar dehenüñle gūyā

3. **güftāra gel-:**-*üp*
Gazel 383
Mısra: **5**
Söze başlamak.

Sükūt evlādur andan kim gelüp güftāra bir bed-gū
Kelāmından ola āzurde her sāʿatda biñ ḫāṭır

güftāra getür-:

1. **güftāra getür-:**-*e*
Kaside 19
Mısra: **36**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dile getirmek, konuşturmak.

Var ḳıyās it eşer-i feyżini kim ḳādirdür
Getüre ġonca-i dem-besteyi güftāra bahār

güftār-ı dil-pesend:

1. **güftār-ı dil-pesend:**-*üñ, -le*
Rübai 16
Mısra: **4**
Gönlü hoşnut eden sözler.

Çeşmüm dīdār-ı nūr-baḫşuñla żiyā
Göñlüm güftār-ı dil-pesendüñle ṣafā

güftār-ı maḥabbet:

1. **güftār-ı maḥabbet:**-*dür*
Gazel 214
Mısra: **2**
Aşk, sevgi sözleri.

Cihānda her kimi görsen ṭaleb-kār-ı maḥabbetdür
Anuñçün söylenen dillerde güftār-ı maḥabbetdür

güftār-ı maṭbūʿ:

1. **güftār-ı maṭbūʿ:**-*a*
Gazel 952
Mısra: **10**
Güzel söz.

Hezār ahsent ol Ḫallāḳ-ı ṣunʿa k'eylemiş mālik
Beni güftār-ı maṭbūʿa seni ruḫsār-ı maḳbūla

güher:

1. **güher:**
Gazel 235
Mısra: **10**
İnci, mücevher II Teşbihen "söz" anlamında.

Ṭālib-i gevher iseñ şiʿrin işit Rūḥīnüñ
Kān-ı ʿālemde suḫan gibi güher mi bulunur

2. **güher:**-*ler, -i, -n, -den*
Kaside 5
Mısra: **56**
Cevher.

ʿAzm itdi Rūḥi bāb-ı saʿādet-meʾābuña
Medḥüñ güherlerinden alup destine tuḥafʿ

3. **güher:**-*i*
Kaside 26
Mısra: **57**
Cevher, inci II Güzel söz.

Ġayrılar nāmına itseydüm eger bu güheri
Beni ilzām idüp eylerdi gören baḫş ü cidāl

4. **güher:**
Gazel 139
Mısra: **7**
Mücevher, inci.

Olur ṣadef miṣāl güher ṣāḥibi o kim
Ebr-i kefüñden eyleye bir ḳaṭre āb aḫz

5. **güher:**
Gazel 235
Mısra: **1**
Mücevher, cevher.

Leb-i laʿluñ gibi ʿālemde güher mi bulunur
Yā dehānuñ gibi bir ġonca-i ter mi bulunur

6. **güher:**
Gazel 764
Mısra: **8**
Cevher, inci.

Her sözi bir ṣanma mānend-i dür ü billūr u laʿl
Cümlenüñ nāmı güher ammā ki ḳıymet bir degül

7. **güher:**
Gazel 320
Mısra: **11**
Cevher, mücevher, elmas, inci.

Bulmış cihānda her sözi ḳıymet güher gibi
Baḥr-i kerem Muḥīṭī-i ṣāḥib-edāyı gör

8. **güher:**-*den, -dür*
Gazel 364
Mısra: **2**
Bir şeyin özü, esası, varlığındaki değişmeyen asli maya, cevher.

Maḥabbet bir güherdür ḳalb-i ʿāṣıḳ aña maʿdendür
Kemi olmaz maḥabbet ehlinüñ hep bir güherdendür

güher-bār:

1. **güher-bār:**
Gazel 420
Mısra: **6**
Gevher yağdıran, cevher yüklü olan. || Gözyaşıyla dolu.

Olsa ḳalbinde kimüñ kim ṭaleb-i kān-ı viṣāl
Dem-be-dem çeşmini ʿaşḳuñda güher-bār görür

güher-i cām:

1. **güher-i cām:**-*ı*
Gazel 915
Mısra: **3**
Kadeh cevheri. || *Cevhere benzeyen, çok değerli içki kadehi.*

Yār elinden güher-i cāmı ḳaçan alsa raḳīb
Dīve beñzer getüre mühr-i Süleymānı ele

güher-i dīde-i giryān:

1. **güher-i dīde-i giryān:**-*ı*
Gazel 916
Mısra: **1**
Ağlayan gözün cevheri. || *Gözyaşı.*

Düşe dirseñ güher-i dīde-i giryānı ele
Ey felek ṭurma ġubār-ı reh-i cānānı ele

güher-i lücce-i ihsān:

1. **güher-i lücce-i ihsān:**
Kaside 37
Mısra: **20**
İyilik ve cömertlik denizinin incisi.

Şāh Merdān ḳulı Uġurlı ʿAli Beg yaʿni
Dür-i vālā güher-i lücce-i ihsān nicedür

güher-i maḳṣad:

1. **güher-i maḳṣad:**-*ı*
Gazel 598
Mısra: **7**
Gaye edinilen, istenilen gevher.

Ölür gider güher-i maḳṣadı getürmez ele
O cān kim olmaya baḥr-ı belā-yı ʿaşḳa ġarīḳ

gül-:

1. **gül-:**-*üp*
Gazel 364
Mısra: **5**
Neşelenmek, gülmek.

Gülüp açılsa her ḫāra ne ġam kim ol gül-i raʿnā
Egerçi ḫār ile hemdemdür ammā pāk-dāmendür

2. **gül-:**-*di*
Gazel 650
Mısra: **4**
Gülmek (alaycı ve umursamaz bir tavırla).

Didüm ey meh yoluña cān virdügüm minnet degül
Nāzile güldi didi aña da ne minnet gerek

3. **gül-:**-*me, -dü, -m*
Müseddes 6
Mısra: **6**
Mutlu bir zaman geçirmek, mesut olmak.

Ġuṣṣadan ben ḫasta-dil bir laḥza ḫālī olmadum
Geçdi ʿömrüm āhile ʿālemde bir dem gülmedüm

4. **gül-:**-*mez, -sin*
Gazel 864
Mısra: **8**
Hoş veya tuhaf karşılanan olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duyguyu açığa vurmak; mutlu, sevinçli olmak.

Ṭutalum biz ġam-ı hicrānla dil-tengüz ammā sen
Neden ey ġonca-i nev-reste gülmezsin açılmazsın

5. **gül-:**-*üp*
Gazel 716
Mısra: **6**
Ses çıkarmadan hafifçe gülümsemek, tebessüm etmek.

Bildi söyletmek içün didüm efendi ḳuluñam
Gülüp āfet kereminden didi var āzād ol

5. **gül-:**
Gazel 735
Mısra: **10**
Gülmek ‖ Mutlu ve mesrûr olmak.
Ḥasret-i laʿlüñile gülşen-i ġamda Rūḥī
Aġlasun derdile bülbül gibi sen gül gibi gül

6. **gül-:**
Gazel 711
Mısra: **14**
Gülmek, açmak.

Aġlamaḳla çünki girmez dāmen-i maḳṣūd ele
Ġonca gibi sen de ey Rūḥī geh ü bī-gāh gül

7. **gül-:**-*se*
Müsebba 1
Mısra: **7**
Gülmek. || *(Bir şey birine) İyi yüz göstermek.*
Ey dirīġā baña gülse cümlesi nālān olur
Sen lebi şīrīn içün ḫalḳ-ı cihān Ferhād iken

gül:

1. **gül:**
Gazel 4
Mısra: **14**
Çiçeklerin ser-firâzı olan maruf hoş-bû çiçek, verd.

Bülbül ṣafāsın eylesün ṣaḥn-ı çemende güllerüñ
Cām-ı şarābuñ gül gibi sür sen de ẕevḳın Rūḥiyā

2. **gül:**
Gazel 12
Mısra: **2**
Gül.

Ḥüsn-i reşk-i ḫuld olanlar meyl ider gülden yaña
Gül nice meyl eylesün bīçāre bülbülden yaña

3. **gül:**-*ler, -üñ*
Gazel 4
Mısra: **13**
Gül II Sevgiliye benzer başka güzeller.

Bülbül ṣafāsın eylesün ṣaḥn-ı çemende güllerüñ
Cām-ı şarābuñ gül gibi sür sen de ẕevḳın Rūḥiyā

5. **gül:**-*ler, -i, -n, -de*
Gazel 179
Mısra: **2**
Gül II Güzel, mahbub.

Cihānda ehl-i ʿaşḳa mihr ider bir meh-liḳā yoḳdur
Bu bāġuñ güllerinde āh kim būy-ı vefā yoḳdur

6. **gül:**
Gazel 27
Mısra: **8**
Gül. || Sevgili.

Ġonca-veş ḳan ile baġruñ ṭolsa efġān eyleme
Olduñ ey dil gül gibi bī-berg dāmenden cüdā

7. **gül:**
Gazel 107
Mısra: **5**
Çok sevilen ve beğenilen, katmerli ve kokulu olan çiçek.

Başum üzre yiri var gül gibi bezm-i bādede
Gelse o sāḳī-i gül-çehre elinden her ḳadeḥ

8. **gül:**-*e*
Gazel 689
Mısra: **6**
Çiçek II Sevgili.

Gülşen-i ʿaşḳuñ ey göñül bülbül-i nükte-sencisin
Vaṣf-ı ruḥıyla ṭoldurup ol güle bir sefīne çek

9. **gül:**
Gazel 573
Mısra: **2**
Çok sevilen ve beğenilen, katmerli ve kokulu olan çiçek II Sevgili.

Dil eyler rūz-ı vuṣlatda o laʿl-i cān-fezādan ḥaẓẓ
Olur faṣl-ı bahār ey gül ṣarāb-ı dil-güşādan ḥaẓẓ

10. **gül:**
Gazel 319
Mısra: **10**
Çok sevilen ve beğenilen, katmerli ve kokulu olan çiçek. (dağ yarası kastedilerek.).

Dāġ-ı ġamuñdan ey yüzi gül ṣanma incinem
Bālā-yı serde gül gibi anuñ mekānı var

11. **gül:**
Gazel 708
Mısra: **14**
Gül II Yara.

Şīr-dil-i ʿOs̲mān Pāşā ol dilāver kim müdām
Açılur zaḫm-ı ḫadenginden ser-i aʿdāda gül

12. **gül:**
Gazel 987
Mısra: **4**
Gül || Şarap.

Nedür farḳı dir iseñ ḫanḳāh ile ḫarābātuñ
Olur ḥāṣıl hemīşe zāhidā gül bunda ḫār anda

13. **gül:**
Gazel 137
Mısra: **10**
Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği.

Çemende ʿıyş idesin yār ile ne demdür o dem
Ki gāh gül ṣuna mestāne gāh cām-ı nebīẕ

14. **gül:**-*i, -n, -den*
Gazel 376
Mısra: **2**
Gül. || Dünya zevkleri.

Cihānuñ gülşeninden baña ol vech-i ḥasen yegdür
Gülinden ġoncasından bir leb-i şekker-şiken yegdür

15. **gül:**
Gazel 525
Mısra: **16**
Çok sevilen ve beğenilen katmerli ve kokulu olan çiçek. II Sevgili.

Pervāne gibi yansa yaḳılsa nola bülbül
Her tāze gül oldı aña bir şemʿ-i şeb-efrūz

16. **gül:**
Gazel 151
Mısra: **12**
Güle benzer güzellikte olan II Al, kırmızı.

Faṣl-ı gülde ʿīda ḳılmazsa ʿaceb mi iltifāt
Gül yüzüñ şevḳıyla ol kim her gün bayrāmdur

17. **gül:**
Gazel 708
Mısra: **1**
Çok sevilen ve beğenilen, katmerli ve kokulu olan çiçek II Şarap.

Ālet-i meclis müheyyā sāḳiyā āmāde gül
Bāde ṣūn virmezden evvel berk-i ʿıyşı bāda gül

18. **gül:**
Gazel 770
Mısra: **4**
Çok sevilen ve beğenilen, katmerli ve kokulu olan çiçek II Kulak.

Gele şāyed diyü sen ġonca-ı raʿnāyı şevḳumden
Gül ile nergisi ṣaḥn-ı çemende göz ḳulaġ itdüm

19. **gül:**
Gazel 401
Mısra: **3**
Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği. || Güle benzer.

Yüzi gül lebleri mül ʿārızı ḫurşīd-mi̲sal
Ḳad-i bālāsı ʿaceb naḫl-i sanavber görinür

20. **gül:**
Gazel 693
Mısra: **9**
Gül çiçeği. II Gülmek.

Bāġa var bülbüllerüñle gül açıl kim eylesün
Biñ gül-i üftāde her gül-berg-i rengīnüñ senüñ

21. **gül:**-*den*
Kaside 18
Mısra: **14**
Gül ağacının katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği.

Nola nerrād-ı ṣabāya yeñilürse gülbin
Virdi gülşende seḥer gülden aña nice küşād

22. **gül:**
Gazel 706
Mısra: **16**
Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği. || Çok iyi, çok güzel, tertemiz.

ʿOs̱mān-ı nāmdār-ı ṣāfā-baḫş kim olur
Cennet-mis̱āl bezmine geldükde ḫār gül

23. **gül:**
Gazel 616
Mısra: **7**
"Gül ağacının katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği" olmakla birlikte bu kelimeyle "insanlar" kastedilir.

Ne gül añlar dil-i zārı ne temāşā-yı nücūm
Yerde gökde bedelin görmedük ol bī-bedelüñ

24. **gül:**
Gazel 1037
Mısra: **2**
Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği. || Güle benzeyen.

Çemende şol ḳadar medḥ itdüm ol serv-i ḫırāmānı
Ḳulaḳdan ʿāşıḳ itdüm gül yüzine verd-i ḫandānı

25. **gül:**-*ler*
Gazel 665
Mısra: **7**
Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği. || Kanlı gözyaşı.

Tāze gülbinlerde açılmış ḳızıl güller midür
Ḳaṭre ḳaṭre ḳan mıdur üstinde yā müjgānumuñ

26. **gül:**-*i*
Gazel 779
Mısra: **8**
"Gül ağacının katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği" olmakla birlikte bu kelimeyle "sevgili" de kastedilir. Gül, tazelik, incelik, narinlik, nazlılık onun özelliğidir, aynı zamanda sevgilinin boyu, yanağı , yüzü de olur.

Vaṣf idüp ḥüsnüñi gūyā olalum gülşende
Güli şermende idüp bülbüli ḫāmūş idelüm

27. **gül:**
Gazel 883
Mısra: **3**
Gül ağacının katmerli ve genellikle kokulu çiçeği. II Sevgilinin yüzü.

Öykinmez oldı nergis u gül çeşm u rūyuña
Dün bozdı āhum ikisinüñ de yüzin gözin

28. **gül:**
Gazel 735
Mısra: **8**
Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği || Kızgın demirle vücûda vurulan damga, işaret, nişan.

Dāġlar mı görinen sāʿid-i sīmīnüñde
Yoḫsa bir tāze nihāl üzre açılmış iki gül

29. **gül:**-*ler, -i*
Gazel 1051
Mısra: **8**
Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği || Aşığın kanlı gözyaşları.

Gökde dūd-ı āhumı gör yerde ḫūn-ı eşkümi
Gülşen-i ʿaşḳuñda seyr it gülleri sünbülleri

30. **gül:**
Kaside 39
Mısra: **21**
"Gül ağacının katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği" olmakla birlikte bu kelimeyle değerli ve diğerlerinden güzel olmak kastedilir.

Gül gibi Mehdi tāze ġazeller ider mi ṭarḥ
Ol ʿandelīb-i gülşen-i ʿirfān ne demdedür

31. **gül:**-*ler, -i*
Kaside 34
Mısra: **69**
Çiçeklerin ser-firâzı olan maruf hoş-bû çiçek, verd. || Şiir.

Tāze tāze gülleri açılmada ṣayf ü şıtā
Bāġ-ı ṭabʿında selāset nehr-i cārīdür müdām

32. **gül:**
Terkib-bend 1
Mısra: **35**
Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği. || Hz. Hüseyin.

Yatur gül gibi gülgūn perdesine rāvẕanuñ ol gül
Gezen mersiye-ḫānlar bülbülān-ı bāġ-ı ḥayretdür

gül açıl-:

1. **gül açıl-:**-*mış*
Gazel 693
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Yüzünde) Güller açmak, neşesi ve mutluluğu yüzünden okunmak.

Gül açılmış tāb-ı mey-i gülzāra dönmiş ruḫlaruñ
Ḫārdur ey ġonca-fem ḥaḳḳā ki gül-çīnüñ senüñ

gül faşlı:

1. **gül faşlı:**
Gazel 925
Mısra: **12**
Gül mevsimi. || İlkbahar.

ʿĀşıḳ tesellāsın eger alsaydı ẕevḳ-i vaṣldan
Gül faşlı ʿömri bülbülüñ giçmezdi āh u zārile

2. **gül faşlı:**
Tarih 50
Mısra: **5**
Gül mevsimi, ilkbahar.

Gül faşlı sünnet eyledi iki sürūr-ı sīnesin
Kim her birisi aḥsen-i taḳvīmdür āb u gilüñ

gül gibi:

1. **gül gibi:**
Gazel 804
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok iyi, çok güzel.

Bülbül-i gūyendelerüz gül gibi
Gülşenimüz ravża-i dāru's-selām

2. **gül gibi:**
Gazel 1041
Mısra: **10**
Çok iyi, çok güzel, tertemiz.

Güzellendi hevālar evvel-i faṣl-ı zemistāndur
Ṣarāb iç gül gibi añma bahār-ı ʿālem-ārāyı

3. **gül gibi:**
Gazel 1066
Mısra: **8**
Gül gibi, güle benzer. || *Çok güzel, çok iyi.*

Ḫārḫārın mı çekerdüñ eger lāle-ʿiẕāruñ
Gül gibi ḫūblaruñ olmasa müsteṣnāsı

4. **gül gibi:**
Tarih 79
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok iyi, çok güzel. || *Kolayca, güzellikle.*

Beg iken devlet ü iḳbālile beglerbegi olduñ
Biḥamdillah olduñ gül gibi maḳṣūduña vāṣıl

5. **gül gibi:**
Tarih 81
Mısra: **6**
Çok güzel, çok iyi. || *Güzellikle.*

Şerʿüñ idüp inḳıyād ḥükmine bir ġoncanuñ
ʿAḳdine biñ cānile virdi rıżā gül gibi

6. **gül gibi:**
Tarih 81
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok iyi, çok güzel. || *Güzellikle.*

Söyledi Rūḥī hemān şevḳile tārīḫini
Virdi bu ʿaḳd-i Ḥasan dehre ṣafā gül gibi

gül gül:

1. **gül gül:**
Gazel 733
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gül gibi. || *Parça parça kızarmış, pembe pembe olmuş.*

Nice bülbül gibi feryād u fiġān eylemeyin
Nāb-ı mülden ruḫuñ ey ġonca açılmış gül gül

gül gül açıl-:

1. **gül gül açıl-:**
Gazel 110
Mısra: **7**
Gül gibi kızarmak.

Bādeden gül gül açılduḳda ruḫ-ı rengīni
Bezm-i meyde alınup oldı perīşān gül-i surḫ

2. **gül gül açıl-:**
Gazel 387
Mısra: **3**
Gül gibi kızararak açılmak.

Şerer şanma düşen sen mest olup gül gül açılduḳca
Ruḫuñdan bezm-i meyde şemʿ olup sūzān ḳan aġlar

3. **gül gül açıl-:**-*a*
Gazel 871
Mısra: **5**

Gül gibi açılmak, neşelenmek.

Ne ṣafādur mey içüp açıla gül gül dildār
Ḥālet-i ʿaşḳile sen pāyına aġlar düşesin

4. **gül gül açıl-:**-*a*
Gazel 884
Mısra: **2**
Her yerde parça parça güller açılmak.

Yine meşaṭṭa-i ʿıyd itdi cihānı tezyīn
Bir zamān irdi ki gül gül açıla rūy-ı zemīn

5. **gül gül açıl-:**-*mış, -sın*
Gazel 354
Mısra: **1**
Gül gibi açılmak.

Mest olup gül gül açılmışsın bu fettānlıḳ nedür
ʿĀlemi ḳırmaḳdasın āşūb-ı devrānlıḳ nedür

gül gül it-:

1. **gül gül it-:**-*me, -den*
Gazel 846
Mısra: **3**
Parça parça kızarmak, pembe pembe olmak.

Şarāb içüp ḳızarup gül gül itmeden ruḫını
Maḥabbet ehline maḳṣūdı āldur bilürin

2. **gül gül it-:**-*miş*
Gazel 659
Mısra: **5**
Parça parça kızarık hale getirmek, pembe pembe olmasını sağlamak.

Şarāb-ı nāb içüp itmiş ʿiẕārını gül gül
Ḳatı güzellügi var yār-ı gül-ʿiẕārımuzuñ

gül gül ol-:

1. **gül gül ol-:**-*ur*
Gazel 343
Mısra: **1**
Parça parça kızarmak, pembe pembe olmak.

O ġonca bir ḳadeḥ içse cemāli gül gül olur
Gül-i cemālini her kim görürse bülbül olur

gül ʿizār:

1. **gül ʿiẕār:**-*dan*
Gazel 301
Mısra: **8**
Gül yanaklı. || *Sevgili.*

Aġyār-ı ḫārı görmegedür iştiyāḳımuz
Ol gül ʿiẕārdan bize zīrā ḫaber virür

gül mevsimi:

1. **gül mevsimi:**-*dür*
Gazel 581
Mısra: **1**
İlkbahar.

Sāḳiyā gül mevsimidür bāġdan gitmez ayaġ
Böyle mevsimlerde dāmen-gīr olurmış şaḥn-ı bāġ

gül şemʿi:

1. **gül şemʿi:**-*n*
Kaside 28
Mısra: **20**
Gül mumu. || *Muma benzeyen gül.*

Ey bād bahār-ı keremüñ yolına yandur
Gül şemʿin eritmezden öñürdi tef-i temmūz

gül ü mül:

1. **gül ü mül:**
Gazel 285
Mısra: **8**
Gül ve şarap. || *Yanak ve dudak.*

Leb-i laʿl ü ruḫ-ı yār olmayıcaḳ ʿuşşāḳa
Didüm āyā nedür eglence gül ü mül didiler

gül yūsufı:

1. **gül yūsufı:**-*n, -a*
Kaside 18
Mısra: **5**
Yusuf peygambere benzeyen gül.

Yine gül Yūsufına mālik olup hˇāce-i baġ
Eyledi serv-i ser-efrāzı çemende āzād

gülāb:

1. **gülāb:**
Kaside 11
Mısra: **4**
Gül suyu.

Gül-i ter ola ʿarak-rīz ü bāde ola gül-rīz
Gülāb rāyiḥasından muʿaṭṭar ola dimāġ

gülāb-ālūde:

1. **gülāb-ālūde:**
Gazel 1004
Mısra: **2**
Gül suyuna bulanmış.

Leb-i şīrīn ḳaçan olsa şarāb-ālūde
Beñzer ol ġoncaya kim ola gülāb-ālūde

ġulām:

1. **ġulām:**
Gazel 724
Mısra: **6**
Kul, köle, esir, bende.

Manṣıb hevesin ḳılma denīlerle bir olma
Rıfʿatsa murāduñ o şeh-i ḥüsne ġulām ol

ġulām-ı halḳa-be-gūş:

1. **ġulām-ı ḥalḳa-be-gūş:**
Gazel 549
Mısra: **14**
Kulağı küpeli köle.

ʿAceb mi mültefit olmazsa ḥālüñe Rūḥī
O şāh-ı muḥteşem u sen ġulām-ı ḥalḳa-be-gūş

ġulām-ı hānedān-ı muṣṭafā:

1. **ġulām-ı ḫānedān-ı muṣṭafā:**-*y, -uz*
Gazel 461
Mısra: **22**
Hz. Muhammed'in ailesinin kölesi.

Cihānuñ devleti endīşesinden olmışuz fāriġ
Ṣafāmuz var ġulām-ı ḫānedān-ı Muṣṭafāyuz biz

ġulām-ı saʿīd:

1. **ġulām-ı saʿīd:**
Gazel 806
Mısra: **8**
Kutlu köle.

Maḳbūl-ı ḥażret ola revā mı raḳīb-ı naḥs
Ben bāb-ı devletüñde ġulām-ı saʿīd olam

ġulām-ı zengi-i şām:

1. **ġulām-ı zengi-i şām:**
Kaside 25
Mısra: **59**
Akşamın zenci kölesi. ||
Zenci bir köleye benzeyen akşam karanlığı.

Ne cürm ḳıldı ḳapuñda ġulām-ı zengi-i şām
Ki ṣatdı hˇāce-i ṣubḥa sipihr olup dellāl

gül-berg-i rengīn:

1. **gül-berg-i rengīn:**-*üñ*
Gazel 693
Mısra: **10**
Parlak ve güzel gül yaprağı.

Bāġa var bülbüllerüñle gül açıl kim eylesün
Biñ gül-i üftāde her gül-berg-i rengīnüñ senüñ

gül-berk-i aḥmer:

1. **gül-berk-i aḥmer:**-*i*
Gazel 1045
Mısra: **4**
Kırmızı gül yaprağı. ||
Sevgilinin utancından kıpkırmızı olmuş yüzü.

Girsün yeşil libāslara tā ḫacel düşe
Bāġuñ nihāl-i aḥderi gül-berk-i aḥmeri

gül-berk-i āl:

1. **gül-berk-i āl:**
Gazel 738
Mısra: **1**
Kırmızı gül yaprağı. ||
Sevgilinin kırmızı yanağı.

Ḫāl yā nokṭa-i ruḫ mı ruḫı yā gül-berk-i āl
Yā ruḫuñ māh-ı şeb-ārādur sevādıdur o ḫāl

2. **gül-berk-i āl:**-*uñ, -dan*
Gazel 9
Mısra: **4**
Kırmızı gül yaprağı.

Ṭūtiyem şīrīn-lebüñden ayru efġān eylerem
ʿAndelībem aġlaram gül-berk-i āluñdan cüdā

gül-berk-i ruḥsār:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **gül-berk-i ruḫsār:**-*ı, -n, -da, -dur*
Gazel 924
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Gül yaprağına benzeyen yüzü, yanağı.

Naẓar gül-berk-i ruḫsārındadur ol serv-i bālānuñ
Nigāh itmez maḥabbet ehli ʿālem lāle-zār olsa

gül-berk-i ter:

1. **gül-berk-i ter:**-*üñ*
Gazel 1042
Mısra: **8**
Taze gül yaprağı. || Sevgili.

Sen daḫi bencileyin ġam-zedesin ey bülbül
Ḫāra meyl idici gül-berk-i terüñ var gibi

gülbin:

1. **gülbin:**-*ler, -de*
Gazel 665
Mısra: **7**
Gül fidanı.

Tāze gülbinlerde açılmış ḳızıl güller midür
Ḳaṭre ḳaṭre ḳan mıdur üstinde yā müjgānumuñ

gülbin-i iḳbāl:

1. **gülbin-i iḳbāl:**
Gazel 949
Mısra: **10**
Talihin gül fidanı.

Geldi ol dem açılup ḫūn-ı ʿadūdan güller
Baş vire gülbin-i iḳbāl gülistānuñda

gülbün:

1. **gülbün:**--*i*
Gazel 45
Mısra: **5**
Gül kökü, gül budağı, gül ağacı.

Sen ḫırām eyle naẓar sendedür ey gülbün-i feyż
Ne görinmek gerek āyīne-i ruḫsārı baña

gül-çehre:

1. **gül-çehre:**
Gazel 132
Mısra: **6**
Gül yüzlü. II Sevgili.

Ṣayḳal-ı ʿaşḳuñla pāk itdüm göñül āyīnesin
Ṣāhid-i ḥālumdur ey gül-çehre egnümde nemed

2. **gül-çehre:**-*de*
Gazel 35
Mısra: **3**
Gül yüzlü.

Ḳanġı gül-çehrede var sende olan ḥüsn ü edā
Ḳanġı meh-pārede var sende olan ḥüsn ü bahā

gül-çīn:

1. **gül-çīn:**-*üñ*
Gazel 693
Mısra: **6**
Gül devşiren, gül toplayan.

Gül açılmış tāb-ı mey-i gülzāra dönmiş ruḫlaruñ
Ḫārdur ey ġonca-fem ḥaḳḳā ki gül-çīnüñ senüñ

güldiler açıldılar:

1. **güldiler açıldılar:**-*di, -ler-di, -ler, -dı, -lar*
Gazel 208
Mısra: **3**
Şevke gelmek, eğlenmek.

Güldiler açıldılar biri birinüñ şevḳına
ʿIyş u ʿişret ḳıldılar ẕevḳ u ṣafālar sürdiler

güldür-:

1. **güldür-:**
Gazel 353
Mısra: **2**
Gülmesine sebep olmak, gülmesini sağlamak, sevindirmek.

Ṣafā kesb idecek eyyām geldi mevsim-i güldür
Bu faṣl-ı ḫūbda Yārab bizi bir nice gün güldür

2. **güldür-:**-*düg, -i, -n, -e*
Gazel 711
Mısra: **9**
Mutlu etmek, mutlu ederek gülmesine sebep olmak.

Yoḳ sipihrüñ kimseyi güldürdügine iʿtimād
Bu durur ben bildügüm sen ḫāh aġla ḫāh gül

gül-efşān:

1. **gül-efşān:**-*dur*
Kaside 14
Mısra: **77**
Gül saçan; patlayınca gül renkli ve şekilli alevler saçan fişek.

Bu kehkeşān didügüñ encüm ol gül-efşāndur
Ki yirde yaḳılup itdi şerārı gökde ẓuhūr

güler cemāl:

1. **güler cemāl:**
Kaside 30
Mısra: **32**
Güler yüz. || Gülen, asık olmayan yüz, andan ve samimi davranış.

Neyler muḳīm-i ḫāk-i deri seyr-i gülşeni
Gülşen yeterdür ehl-i dile ol güler cemāl

güler yüz:

1. **güler yüz:**-*dür*
Gazel 162
Mısra: **6**
Gülen, asık olmayan yüz, candan ve samimi davranış.

ʿAndelīb-i ḥadīḳa-i suḥanam
Beni zār iden ol güler yüzdür

güler yüzli:

1. **güler yüzli:**
Gazel 372
Mısra: **11**
Yakınlık gösteren; içten davranan; sürekli gülümseyen.

Güler yüzli güzeldür sevdügi Rūḥī-i şeydānuñ
Anuñçün ġam yüzin görmez hemīşe şād u rūşendür

gül-fām:

1. **gül-fām:**
Gazel 397
Mısra: **2**
Gül renkli.

Bezm-i ʿālemde göñül hemdemiñi cām idegör
Ẕevḳi elden ḳoma nūş-ı meyi gül-fām idegör

gül-geşt:

1. **gül-geşt:**-*i*
Gazel 211
Mısra: **1**
Gül bahçesinde gezintiye çıkmak.

Nev-bahār irdi yine gül-geşt-i bāġuñ ẕevḳı var
Dāġımuz hep köhnelendi tāze dāġuñ ẕevḳı var

gülgeşt:

1. **gülgeşt:**
Kaside 37
Mısra: **14**
Gül seyri, gül gezintisi.

Yine iclāl-i tamām ile vezīr-i ʿādil
Anda gülgeşt içün itmekde mi cevlān nicedür

gül-geşt-i çemenzār:

1. **gül-geşt-i çemenzār:**-*a*
Gazel 1012
Mısra: **5**
Çimenlikte gül seyrine çıkma.

Raḳīb-i ḫārı teklīf eyle gül-geşt-i çemenzāra
Bizüm ey ġonca-i ter ẕevḳımuz var ḫār-ḫāruñla

ġulġul:

1. **ġulġul:**-*ler, -i*
Gazel 1051
Mısra: **1**
Ağzı dar bir kaptan akan sıvının çıkardığı ses.

Göñlimüz açdı ṣürāḥinüñ yine ġulġulleri
Naġme-sāz oldı maḥabbet bāġınuñ bülbülleri

ġulġule:

1. **ġulġule:**
Gazel 351
Mısra: **2**
Gürültü, velvele.

Getürdi şevḳe yine kāyinātı būy-ı bahār
Bıraḳdı ġulġule āfāḳa güft ü gūy-ı bahār

2. **ġulġule:**
Tahmis 7
Mısra: **1**
Dalga dalga ortalığa yayılan gürültülü ses, her ağızdan bir ses çıkmasından meydana gelen karışık gürültü, velvele.

Bir ṣubḥ-dem ki düşmiş idi bāġa ġulġule
Ṣordum lisān-ı ḥālile aḥvāli sünbüle

3. **ġulġule:**
Gazel 1093
Mısra: **6**
Dalga dalga ortalığa yayılan gürültülü ses, her ağızdan bir ses çıkmasından meydana gelen karışık gürültü, velvele. || *Aşığın feryat ve figanı.*

Ġam-ı ḳaddüñle bugün çıḳdı fiġānum felege
Oldı bir ġulġule gūyā ki ḳıyāmet ḳopdı

ġulġule-i ʿādl:

1. **ġulġule-i ʿādl:**-*i, -n, -i*
Tarih 5
Mısra: **15**
Adaletin sesi.

İşidüp ġulġule-i ʿādlini çarḫ-ı ġaddār
İdemez kimseye ḥükm itdügi yerlerde cefā

ġulġule-i el-āmān:

1. **ġulġule-i el-āmān:**
Kaside 15
Mısra: **20**
İmdat gürültüsü. || *Yardım çığlıkları.*

Bāzū-yı ḳahrı ana öyle ḳılıç çaldı kim
Yiri gögi ḳapladı ġulġule-i el-āmān

gülgūn:

1. **gülgūn:**
Gazel 530
Mısra: **10**
Gül renkli.

Rūḥi-i bī-çāre ḳaṭʿ eyler ḥayātından ümīd
Giyseñ ey ḫūnī ḳaçan kim egnüñe gülgūn libās

2. **gülgūn:**
Gazel 416
Mısra: **4**
Gül renkli, kırmızı.

Ḳanumı dökdükce ġamzeñ rūyuña ʿaksi düşer
Bāde nūş itdükce şanma ruḫlaruñ gülgūn olur

gülgūne-i mey-i gulgul:

1. **gülgūne-i mey-i gulgul:**
Gazel 153
Mısra: **8**
Gül renkli şarabın sesi. || *İçki sesinin (yüze renk veren) allığı.*

Zāhidüñ çehresi zerd oldugı ḫavfındandur
Ādemüñ beñzini gülgūne-i mey-i gulgul açar

gülgūn-mey-i nāb:

1. **gülgūn-mey-i nāb:**
Gazel 569
Mısra: **6**
Gül renkli saf şarap.

şaldı Cemşīdi zemīn-i ʿademe Ẓāl-i felek
Oldı gülgūn-mey-i nāb üzre şaḥrā-yı neşāṭ

gül-handān:

1. **gül-ḫandān:**-*uñ*
Gazel 676
Mısra: **4**
Gülen gül; açılmış gül. || *Sevgili.*

Ey göñül künc-i belāda nice bir aġlarsın
Çıḳ bugün seyrini eyle o gül-ḫandānuñ

gül-i aḥmer:

1. **gül-i aḥmer:**
Gazel 141
Mısra: **10**
Kırmızı gül.

Ol mehüñ ḳılmaġiçün ʿārızı vaṣfın taḥrīr
Bāġda almış eline her gül-i aḥmer kāġıẕ

gül-i āl:

1. **gül-i āl:**
Gazel 898
Mısra: **1**
Kırmızı gül. || *Sevgilinin yanağı.*

Buña ʿārıż dimek olmaz gül-i āl ancaḳ bu
Baḳanuñ ʿaḳlı gider özge cemāl ancaḳ bu

2. **gül-i āl:**
Gazel 1055
Mısra: **7**
Kırmızı gül.

Ṭutalum beñzer imiş ʿārıż-ı yāra gül-i āl
Andan ey bülbül aña biz diyelüm dilber mi

3. **gül-i āl:**-*da*
Gazel 207
Mısra: **5**
Kırmızı gül. || *Sevgili.*

Bu ḥāl-i ʿanberīn o gül-i ālda ki var
Ḥaḳḳā budur ki fitneye rūy-ı zemīn olur

gül-i bāġ-ı cemāl:

1. **gül-i bāġ-ı cemāl:**
Gazel 517
Mısra: **7**
Güzellik bağının gülü. || *Sevgili.*

Senüñ ancaḳ degül ey dil o gül-i bāġ-ı cemāl
Bir gün olmaz ki hezāruñ gözi yaşın silmez

gül-i bāġ-ı cemāl-i bā-kemāl:

1. **gül-i bāġ-ı cemāl-i bā-kemāl:**-*üñ, -dür-üñdür*
Gazel 308
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Kusursuz güzelliğinin gül bahçesi.

Naẓar-gāhı gül-i bāġ-ı cemāl-i bā-kemālüñdür
Anuñçün ehl-i diller Rūḥiye ṣāḥib-naẓar dirler

gül-i bīçāre:

1. **gül-i bīçāre:**-*dür*
Gazel 286
Mısra: **6**
Çaresiz, zavallı gül.

Gülşen-i dehrüñ ne beñzer ġonca-i raʿnāsına
Gülsitān-ı bezme sāġar bir gül-i bīçāredür

gül-i bī-hār:

1. **gül-i bī-ḫār:**
Gazel 742
Mısra: **8**
Dikensiz gül.

Ruḫsāruña ol vechile teşbīh iderem kim
Ey ġonca-fem olur gül-i bī-ḫār ḳaranfil

gül-i cemāl:

1. **gül-i cemāl:**-*i, -n, -i*
Gazel 343
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Güle benzeyen güzel yüzü.

O ġonca bir ḳadeḥ içse cemāli gül gül olur
Gül-i cemālini her kim görürse bülbül olur

gül-i cennet:

1. **gül-i cennet:**-*dür*
Gazel 41
Mısra: **6**
Cennet gülü.

Ḫārdur çeşmüme sensüz oda yansun gülzār
Gül-i cennetdür o ruḫsār-ı dil-efrūz baña

gül-i gülsitān:

1. **gül-i gülsitān:**-*dur*
Gazel 604
Mısra: **4**
Gül bahçesinin gülü.

ʿAceb mi ṣubḥadan el çiksen ey esīr-i hūş
Şarāb u nuḳl u gül-i gülsitāndur istedügüñ

gül-i gülzār-ı ʿadl:

1. **gül-i gülzār-ı ʿadl:**-*üñ*
Gazel 610
Mısra: **13**
Adaletin gül bahçesinin gülü.

Bir gül-i gülzār-ı ʿadlüñ rūz u şeb meddāḥıyuz
Kim giren bezmine eyler cennetü'l-meʾvāyı terk

gül-i gülzār-ı cinān:

1. **gül-i gülzār-ı cinān:**-*dur*
Gazel 889
Mısra: **5**
Gül bahçesi cennetinin gülü. || *Sevgilinin yanağı.*

Gül-i gülzār-ı cināndur meger ol ʿārıż kim
İrişür cāna ḥayāt-ı ebedī būyından

gül-i gülzār-ı şeref:

1. **gül-i gülzār-ı şeref:**
Kaside 37
Mısra: **17**
Şeref bahçesinin gülü.

Gül-i gülzār-ı şeref cümle ḫışāli Maḥmūd
Ḳurretü'l-ʿayn-ı cihān eşref-i insān nicedür

gül-i gülzār-ı suhan:

1. **gül-i gülzār-ı suḫan:**
Gazel 819
Mısra: **11**
Söz(şiir) gül bahçesinin gülü.

Gül-i gülzār-ı suḫan Ḥażret-i ʿAlī Beg kim
Gülşen-i midḥatınuñ bülbüli olmış ʿālem

gül-i ḫāk-nişīn:

1. **gül-i ḫāk-nişīn:**
Gazel 884
Mısra: **10**
Toprakta oturan gül.

Ele cām-ı zer alup geldi bisāṭ-ı çemene
Cemden eşyāya nişān virdi gül-i ḫāk-nişīn

gül-i ḥamrā:

1. **gül-i ḥamrā:**
Gazel 434
Mısra: **1**
Kırmızı gül.

Biz o ruḫsār-ı ʿaraḳ-rīze gül-i ḥamrā dirüz
Göñlimüz kim vaṣfın eyler bülbül-i gūyā dirüz

2. **gül-i ḥamrā:**-*y, -ı*
Gazel 612
Mısra: **4**
Kırmızı gül. || *Şarap.*

Yād itmez oldı yār bizi cām-ı luṭfile
Öldük ḫumārdan ol gül-i ḥamrāyı görmedük

gül-i handān:

1. **gül-i ḫandān:**
Gazel 166
Mısra: **1**
Açılmış gül II Sevgili.

Bāġda serv ṭurup ol gül-i ḫandān oturur
Bende lābüd ṭurur ol yirde ki sulṭān oturur

2. **gül-i ḫandān:**-*a*
Gazel 337
Mısra: **1**
Açılmış gül.

Gözinüñ bir bakışı yüz gül-i ḫandāna deger
Zülfinüñ bir ḳılı biñ sünbül ü reyḥāna deger

3. **gül-i ḫandān:**-*a*
Gazel 802
Mısra: **6**
Açılmış gül. || *Dile gelip konuşan sevgili.*

Ol ṣerv-ḳadüñ bāġ-ı leṭāfetde dehānı
Bir ġoncadur ammā gül-i ḫandāna degişmem

4. **gül-i ḫandān:**-*suz*
Gazel 761
Mısra: **6**
Açılmış, gülen gül. || *Sevgili.*

Nev-bahār eyyāmı ṣaḥrā seyri ḫoşdur gerçi līk
Cennet olsa ol gül-i ḫandānsuz eglenmez göñül

gül-i ḫodrū:

1. **gül-i ḫodrū:**
Gazel 669
Mısra: **10**
Yaban gülü.

Nisbet itdük ruḫların bāġ-ı ḫūbāna Rūḥiyā
Zülfine şebbū ʿiẕārına gül-i ḫodrū didük

gül-i maḳṣūd:

1. **gül-i maḳṣūd:**
Gazel 364
Mısra: **4**
Arzu edilen gül. || *Sevgili.*

Nider gülzār seyrin ṭālib-i dīdār olan ʿāṣıḳ
Gül-i maḳṣūd elinde ṣaḥn-ı külḫan aña gülşendür

2. **gül-i maḳṣūd:**
Gazel 959
Mısra: **2**
Arzu edilen gül.

Vaḳt irdi ki gün cilve ḳıla burc-ı ḥamelde
Yer yer gül-i maḳṣūd açıla şāḫ-ı emelde

gül-i nāzik-beden:

1. **gül-i nāzik-beden:**
Gazel 292
Mısra: **8**
İnce ve zarif bedenli gül. || *Sevgili.*

Teklīf-i seyr-i bāġ baña ḳılma ey refīḳ
Kim ben gelince ol gül-i nāzik-beden gider

2. **gül-i nāzik-beden:**-*i*
Gazel 1098
Mısra: **8**
Zarif ve güzel vücutlu gül. || *Narin sevgili.*

Niceler sencileyin bağrını ḫūn itmişdür
Sīneye çekmek içün ol gül-i nāzik-bedeni

gül-i nevres:

1. **gül-i nevres:**-*dür*
Gazel 410
Mısra: **4**
Yeni yetişmiş gül. || *Sevgili.*

Bülbülüz līk degül meskenimüz bāġ-ı cihān
Bize maḳṣūd cihāndan o gül-i nevresdür

gül-i nev-reste:

1. **gül-i nev-reste:**
Gazel 733
Mısra: **1**
Yeni bitmiş gül. || *Genç sevgili.*

Ḳızaran ey gül-i nev-reste degül bāġda gül
Cigerin pāreleyüp ḫāra giçürmiş bülbül

gül-i ʿömr:

1. **gül-i ʿömr:**-*üñ*
Kaside 31
Mısra: **98**
Yaşam gülü.

Olup bārver naḫl-i ḳadr-i bülendüñ
Gül-i ʿömrüñ ide güşāde demādem

gül-i pīrehen:

1. **gül-i pīrehen:**-*üñ*
Gazel 628

Mısra: **1**
Gömleği gül olan; sevgili.

Āh idüp ʿārıżı yanında o gül-i pīrehenüñ
Ṣaḥn-ı gülşende seḥer otın uçurdı çemenüñ

gül-i pür-hār:

1. **gül-i pür-ḫār:**-*ı, -n, -a*
Gazel 870
Mısra: **5**
Dikenle dolu gül.

Bāġ-ı dehrüñ rind olan baḳmaz gül-i pür-ḫārına
Gülşen-i meclisde sāġar ġonca-i bī-ḫār iken

gül-i raʿnā:

1. **gül-i raʿnā:**-*ya*
Gazel 7
Mısra: **1**
Bir tarafı sarı, diğer tarafı kırmızı gül.

Ruḫundan ẕevḳ alan itdi gül-i raʿnāya istiġnā
Lebüñden mest olan ḳıldı mey-i ṣahbāya istiġnā

2. **gül-i raʿnā:**
Gazel 582
Mısra: **2**
Yarısı sarı, yarısı kırmızı çok güzel gül. || Sevgili.

Benden alup ġayra ṣunsañ meclis-i meyde ayaġ
Ey gül-i raʿnā ursın baġruma dāġ üzre dāġ

3. **gül-i raʿnā:**
Gazel 89
Mısra: **4**
Yarısı sarı, yarısı kırmızı çok güzel gül.

Ṭaʿn ider ṣafḥa-i ḫurşīde leṭāfetde bugün
Gül-i raʿnā idemez ol ruḫ-ı zībā ile baḥs

4. **gül-i raʿnā:**
Gazel 465
Mısra: **4**
Yarısı sarı, yarısı kırmızı çok güzel gül. || Çok güzel sevgili.

Yüzine baḳmaġa yoḳdur bilür ki ṭāḳatımuz
Anuñçün ol gül-i raʿnā nikābsuz yürimez

5. **gül-i raʿnā:**
Gazel 897
Mısra: **4**
Yarısı sarı, yarısı kırmızı çok güzel gül. || Sevgilinin yanağı.

Dil-i şūrīdeyi menʿ itme ruḫuñ seyrinden
Gül-i raʿnā ise ol bülbül-i şeydādur bu

gül-i rengāreng:

1. **gül-i rengāreng:**
Kaside 29
Mısra: **15**
Rengarenk gül.

Açılup bād-ı bahār ile gül-i rengāreng
Ṣaḥn-ı bāġ oldı yine reşk-i gülistān-ı İrem

gül-i rengīn-i çemen-zār-ı vefā:

1. **gül-i rengīn-i çemen-zār-ı vefā:**
Gazel 828
Mısra: **13**
Vefa çimenliğinin güzel gülü.

Gül-i rengīn-i çemen-zār-ı vefā olduġını
Bülbül-i zārına bildürmege eyler iḳdām

gül-i ruhsār:

1. **gül-i ruḫsār:**-*ı, -n, -uñ*
Kaside 19
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Gül yüzü.

Bundan artuḳ nice olur ḥüsn ü behā kim ʿālem
Gül-i ruḫsārınuñ üftādesidür şebnem-vār

gül-i şād-berg:

1. **gül-i şād-berg:**
Gazel 12
Mısra: **8**
Yüz yapraklı gül.

Biz hele devr-i ruḫında fāriġuz ol meh-veşüñ
Hem gül-i şād-berk u hem ḳātmer ḳaranfülden yaña

gül-i şadberk-i bāġ:

1. **gül-i şadberk-i bāġ:**--*ı*
Gazel 488
Mısra: **18**
Bahçenin katmerli gülü.

ʿAceb mi ṭabʿımuz pür-sūz olursa senden ey muṭrib
Bilürsin ki gül-i ṣadberk-i bāġ-ı innemāyuz biz

gül-i sefīd:

1. **gül-i sefīd:**
Gazel 120
Mısra: **1**
Beyaz gül.

Bezm-i çemende sāġar-ı sīmīn gül-i sefīd
Şebnem o sāġar içre çekeydi mül-i sefīd

gül-i şevḳ:

1. **gül-i şevḳ:**
Gazel 1073
Mısra: **4**
Sevinç gülü.

Naẓar itmez oldı ehl-i dile sāḳi-i maḥabbet
Mey-i vaṣl içilmez oldı gül-i şevḳ açılmaz oldı

gül-i sīrāb:

1. **gül-i sīrāb:**
Gazel 115
Mısra: **1**
Suya kanmış gül; taze, körpe gül.

Dāġuma öykinmiş olmaḳla gül-i sīrāb surḫ
Öykinürdi ger gül-i terden çıḳaydı āb surḫ

2. **gül-i sīrāb:**
Gazel 673
Mısra: **6**
Suya kanmış gül.

Leṭāfet ʿaks-i māh-ı ʿārıżuñdan kesb ider dāyim
Gül-i sīrāb kim āyīnesidür bülbül-i zāruñ

gül-i surḫ:

1. **gül-i surḫ:**
Gazel 110
Mısra: **1**
Kırmızı gül.

Yılda bir kere idüp seyr-i gülistān gül-i surḫ
İntiẓār ile ider bülbüli nālān gül-i surḫ

gül-i surḫ u sefīd:

1. **gül-i surḫ u sefīd:**
Gazel 1104
Mısra: **7**
Kırmızı ve beyaz gül.

Gül-i surḫ u sefīd ile pür itdi dāmenin tā kim
Niṣār ola ġubār-ı maḳdem-i sulṭāna maḳdūrı

gül-i tāze:

1. **gül-i tāze:**
Gazel 731
Mısra: **8**
Taze gül. || Sevgili.

Cāme-i zerd mi elyaḳ saña yā surḫ diseñ
Ol gül-i tāze gülüp nāzile dir al yeşil

2. **gül-i tāze:**
Gazel 759
Mısra: **2**
Taze, yeni açmış gül. || Genç sevgili.

Gönlümi şevḳ-i cemālüñle ṭaleb-kāruñ bil
Ey gül-i tāze beni ʿāşıḳ-ı dīdāruñ bil

3. **gül-i tāze:**-*y*, -*e*
Gazel 446
Mısra: **8**
Yeni açmış gül.

İsterüz dāʿimā güşāde ola
Ol gül-i tāzeye senā-kāruz

4. **gül-i tāze:**-*y*, -*e*
Gazel 1089
Mısra: **9**
Körpe gül. || Genç sevgili.

Bir gül-i tāzeye vir göñlüñi bu bāġda kim
Açmaya dāmenini bād-ı ṣabādan ġayrı

gül-i ter:

1. **gül-i ter:**
Gazel 368
Mısra: **6**
Taze gül.

Yaḳañı yāre ḳarşu çāk itme
Ḳatıca çoḳ açılma ey gül-i ter

2. **gül-i ter:**
Gazel 114
Mısra: **4**
Taze gül II Genç güzel.

Gösterdi gāh dāġını geh dāġı penbesin
ʿArż itdi bülbüline gül-i ter sefīd u surḫ

gül-i üftāde:

1. **gül-i üftāde:**
Gazel 693
Mısra: **10**
Düşkün, çaresiz gül.

Bāġa var bülbüllerüñle gül açıl kim eylesün
Biñ gül-i üftāde her gül-berg-i rengīnüñ senüñ

gülin-:

1. **gülin-:**-*di*
Gazel 409
Mısra: **8**
Gülmek işi yapılmak.

İntiẓār ile ben helāk oldum
Bir gelürseñ gülindi hey kāfir

gülistān:

1. **gülistān:**-*um*
Gazel 782
Mısra: **4**
Bahçe, gül bahçesi.

Benem ol bülbül-i şūrīde kim diñmez gözüm yaşı
Dehānuñ ġonca laʿlüñ gül cemāluñdur gülistānum

2. **gülistān:**-*uz*
Gazel 480
Mısra: **2**
Güllük, gül bahçesi, gül tarlası.

Gerçi her ḫār u ḫasa āteş-i sūzānuz biz
Līk ehl-i naẓara taze gülistānuz biz

3. **gülistān:**
Gazel 525
Mısra: **13**
Güllük, gül bahçesi, gül tarlası II Şeyh Sadî-i Şirazî'nin ahlâkî ve diaktik eserinin adı.

Murġāna gülistān oḳuyup bād-ı seḥer-ḫīz
Her ġoncada ḥall itdi nice nükte-i mermūz

4. **gülistān:**-*a*
Gazel 166
Mısra: **3**
Gül bahçesi || Sevgili yurdu.

Düşdi bir tāze gülistāna göñül bülbüli kim
Her nihālinde nice murġ-ı ḫoş-elḥān oturur

5. **gülistān:**-*e*
Kaside 14
Mısra: **61**
Gül bahçesi.

Nesīm-i ḫulḳı irişse eger gülistāne
Nihāl-i ġoncayı ser-sebz ide dem-i bāhūr

6. **gülistān:**-*da*
Gazel 307
Mısra: **12**
Gül bahçesi II sevgilinin bulunduğu yer.

Rūḥi ḳūyuñ ṭolaşur nāle vü efġān iderek
Bülbül-i naġme-serādur ki gülistānda gezer

7. **gülistān:**-*ı, -dur*
Gazel 280

Mısra: **1**
Gül bahçesi II güllük gülistanlık, rahat ve huzurlu bir yer.

Köhne dünyā kiminüñ tāze gülistānıdur
Kiminüñ miḥnet-i eyyāmile zindānıdur

8. **gülistān:**-*uñ, -da*
Gazel 949
Mısra: **10**
Gül bahçesi || Sevgilinin çevresi.

Geldi ol dem açılup ḫūn-ı ʿadūdan güller
Baş vire gülbin-i iḳbāl gülistānuñda

gülistān-ı vefā:

1. **gülistān-ı vefā:**-*da*
Gazel 795
Mısra: **6**
Vefa gül bahçesi.

Ne ġam bülbül gibi dünyāyı ṭutsa āh u efġānum
Gülistān-ı vefāda ġonca-i ḫandānumı gördüm

gülʿ-izār:

1. **gülʿ-iẕār:**
Gazel 905
Mısra: **13**
Gül yanaklı (sevgili).

Çün hemdem oldı bülbül ile gülʿ-iẕār nola
Sevsek ʿaceb mi biz daḥi gülʿ-iẕār-ı nev

gül-ʿizār:

1. **gül-ʿiẕār:**
Gazel 576
Mısra: **4**
Gül yanaklı.

ʿAşḳuñda şöyledür ki görince cemālüñi
Bī-tāb olup erir geçer ey gül-ʿiẕār şemʿ

2. **gül-ʿiẕār:**-*ı*
Gazel 1086
Mısra: **1**
Gül yanaklı. || Sevgili.

Göñül ol gül-ʿiẕārı gördüñ mi
ʿAḳluñ alan nigārı gördüñ mi

3. **gül-ʿiẕār:**-*a*
Gazel 787
Mısra: **2**
Gül yanaklı. II Gül gibi güzel ve al yanaklı sevgili.

Ruḫ-ı zerdüm boyadum eşk-i gülgūnumla āl itdüm
Bu ālile varup ol gül-ʿiẕāra ʿarż-ı ḥāl itdüm

gülʿ-izār-ı nev:

1. **gülʿ-iẕār-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **14**
Yeni bir gül yanaklı (sevgili).

Çün hemdem oldı bülbül ile gülʿ-iẕār nola
Sevsek ʿaceb mi biz daḥi gülʿ-iẕār-ı nev

gül-keş:

1. **gül-keş:**
Kaside 18
Mısra: **70**
Gül çeken.

Sengler encüm idi aña güneş ser-endāz
Çarḫ-ı gül-keş gül-i surḫ idi şafaḳ ebr-i remād

gülleri açıl-:

1. **gülleri açıl-:**-*dı*
Gazel 1044
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Güllerin açılması. || Gülümsemek, neşesi yerine gelmek.

Şādam ki ḳanlu yaşumı görse o ġonca dir
Bāġ-ı melāmetüñ yine açıldı gülleri

gül-pīrehen:

1. **gül-pīrehen:**
Gazel 254
Mısra: **10**
Gül gömlekli II gül gibi güzel bedenli sevgili; gonca.

Yaʿḳūb-ı dilüñ ḥaḳ bu ki var aġladuġınca
Cān Mışrına bir Yūsuf-ı gül-pīrehen ister

gül-rīz:

1. **gül-rīz:**-*lük*
Gazel 39
Mısra: **3**
Gül dökücü. saçıcı.

Gül-rīzlük ümīdini ḳo ol çemende kim
Bülbül fiġāna yār ola gül ḫāra āşinā

gül-rīz ol-:

1. **gül-rīz ol-:**-*a*
Gazel 856
Mısra: **8**
Gül saçmak.

Her yıl dıraḫt-ı gül gibi abdāla şarṭ olur
Gül-rīz ola cerāḥat-ı ʿāşūrdan beden

2. **gül-rīz ol-:**-*a*
Kaside 11
Mısra: **3**
Gül saçmak. || Gül renkli şarap akıtmak.

Gül-i ter ola ʿarak-rīz ü bāde ola gül-rīz
Gülāb rāyiḥasından muʿaṭṭar ola dimāġ

gül-ruh:

1. **gül-ruḫ:**-*ı*
Gazel 319
Mısra: **4**
Gül yanaklı.

Gülzār-ı ġamda cān u göñül oldı bülbüli
Bir āfetüñ ki gül-ruḫı ġonca-dehānı var

2. **gül-ruḫ:**-*lar, -uñ, -uñ*
Gazel 38
Mısra: **10**
Gül yanak.

ʿAndelīb-i çemen-ārā-yı suḫandur Rūḥī

Anı gül-ruḫlaruñuñ şevḳi idüpdür gūyā

3. **gül-ruḫ:**-*lar*
Gazel 688
Mısra: **3**
Gül çiçeği gibi hoş kokulu ve al renkli yanaklı sevgili.

Gerçi gül-ruḫlar ile ṭoptoludur bāġ-ı cihān
Dostum sendedür ammā naẓarı çeşm-i terüñ

gül-ruhsār:

1. **gül-ruḫsār:**-*a*
Gazel 916
Mısra: **3**
Gül yanaklı, sevgili.

Tāzelük ʿarż idüp öykinmiş o gül-ruḫsāra
Bāġa varsam birez alsam gül-i ḫandānı ele

gülşen:

1. **gülşen:**-*den*
Gazel 27
Mısra: **4**
Bahçe, gül bahçesi.

ʿĀrıżından ayrı feryād eylesem ʿayb eylemen
Bülbül efġān eylemez mi olsa gülşenden cüdā

2. **gülşen:**-*de*
Gazel 4
Mısra: **11**
Bahçe, gül bahçesi, çiçek bahçesi.

Ḫālī degüldür bülbülüñ gülşende her şeb naġmesi
Elbetde ol şūrīdenüñ başında vardur bir hevā

3. **gülşen:**-*i, -n, -den*
Gazel 376
Mısra: **1**
Gül bahçesi. || Güzellikler.

Cihānuñ gülşeninden baña ol vech-i ḥasen yegdür
Gülinden ġoncasından bir leb-i şekker-şiken yegdür

4. **gülşen:**
Gazel 780
Mısra: **4**
Gül bahçesi II sevgilinin bulunduğu yer.

Çekmezüz gül ḳaydın olsun elde tek cām-ı şarāb
Gülşen olmazsa müyesser dāmen-i ṣaḥrā bizüm

gülşenī:

1. **gülşenī:**
Gazel 1077
Mısra: **2**
Gül bahçesine mensup. II Halvetiyye tarikatının İbrahim Gülşeni'ye (ö. 940 / 1534) nisbet edilen bir kolu.

Ey göñül pervāne-veş ki Rūşenī gördüm seni
Bülbül-i şeydā gibi ki Gülşenī gördüm seni

gülşen-i ʿālem:

1. **gülşen-i ʿālem:**-*de*
Gazel 179
Mısra: **9**
Cihanın gül bahçesi. || Gül bahçesine benzeyen içki âlemi.

Olur bu gülşen-i ʿālemde Rūḥī ġonca-veş dil-teng
Elinde gül gibi anuñ ki cām-ı dil-küşā yoḳdur

2. **gülşen-i ʿālem:**-*de*
Kaside 29
Mısra: **13**
Âlemin gül bahçesi. || Gül bahçesine benzeyen dünya.

Ġonca-veş gülşen-i ʿālemde olanlar dil-teng
Geldi ol dem ki ola gül gibi şād u ḫurrem

gülşen-i ʿaşk:

1. **gülşen-i ʿaşḳ:**-*da*
Gazel 501
Mısra: **4**
Aşkın gül bahçesi.

Oḳuruz naẓm idüp evṣāfını gül-çehrelerüñ
Gülşen-i ʿaşḳda biz murġ-ı suḫan-sāzlaruz

gülşen-i bāġ-ı fenā:

1. **gülşen-i bāġ-ı fenā:**
Gazel 1109
Mısra: **7**
Geçici, fani gül bahçesi. || Dünya.

Gülşen-i bāġ-ı fenā içre nolaydı bir kez
Ölmese çekse kişi bir gül-i raʿnā ġamını

gülşen-i bāġ-ı irem:

1. **gülşen-i bāġ-ı irem:**
Gazel 656
Mısra: **8**
İrem bağının gül bahçesi.

Zāhid bize cihānda yeter kūy-ı dil-rübā
Olsun yeriyle gülşen-i bāġ-ı İrem senüñ

gülşen-i baht:

1. **gülşen-i baḫt:**-*uñ*
Kaside 29
Mısra: **71**
Talihin gül bahçesi.

Gülşen-i baḫtuñ olup bād-ı ḥavādiṣden emīn
Ġonca-i ʿömrüñ ola gül gibi dāʾim ḫurrem

gülşen-i bāḳī:

1. **gülşen-i bāḳī:**
Gazel 855
Mısra: **3**
Sonsuz gül bahçesi. || Cennet.

Dem-i maḥşerde dīdāruñla ḫoşdur gülşen-i bāḳī
Ḫudā göstermesün sensüz baña ḫūr u cinān şeklin

gülşen-i bezm:

1. **gülşen-i bezm:**-*üñ*
Gazel 56
Mısra: **12**
Meclisin gül bahçesi.

Rind-i mey-ḫᵛāruñ elinden nola düşmezse müdām

Gülşen-i bezmüñ gülidür Rūḥiyā
cām-ı şarāb

gülşen-i dehr:

1. **gülşen-i dehr:**
Gazel 204
Mısra: **1**
Dünya gül bahçesi.

Şiddet-i şarşar-ı āhumla ḳurur
gülşen-i dehr
Aḳmasa ṣubḥ u mesā
dīdelerümden iki nehr

2. **gülşen-i dehr:**-*de*
Kıt'a 22
Mısra: **4**
Cihanın gül bahçesi.

Ol bahār-ı kerem itmiş bize luṭf
ammā biz
Gülşen-i dehrde Çalıya ḳonar ḳuş
degülüz

gülşen-i ġam:

1. **gülşen-i ġam:**-*da*
Gazel 735
Mısra: **9**
Hüznün gül bahçesi.

Ḥasret-i laʿlüñile gülşen-i ġamda
Rūḥī
Aġlasun derdile bülbül gibi sen
gül gibi gül

gülşen-i ḳadr:

1. **gülşen-i ḳadr:**-*i, -n, -de*
Gazel 706
Mısra: **13**
Kıymetin gül bahçesi.

Ol Cem-ḥaşem ki gülşen-i
ḳadrinde Rūḥiyā
Mihr-i münīr u meh gibi var ṣad-
hezār gül

2. **gülşen-i ḳadr:**-*i, -n, -de*
Kaside 19
Mısra: **108**
(Bir kimsenin) Kıymetinin gül bahçesi.

Şāhid-i baḫtı ola gül gibi şād u
ḫurrem
Muttaṣıl gülşen-i ḳadrinde ese
bād-ı bahār

gülşen-i kūy:

1. **gülşen-i kūy:**-*uñ, -a*
Gazel 1085
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Gül bahçesine benzeyen mahallesi.

Gülşen-i kūyuña aḳup dökilür
leyl ü nehār
Gözlerümden iki ḳanlu yaşumuñ
ırmaġı

2. **gülşen-i kūy:**-*uñ, -da*
Gazel 647
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Mahallesinin gül bahçesi. || *Sevgilinin gül bahçesine benzeyen mahallesi.*

Düşer her ḳaṭre kim ser-
çeşmesinden çeşm-i giryānuñ
Aḳar bir çeşme olur gülşen-i
kūyuñda cānānuñ

gülşen-i meclis:

1. **gülşen-i meclis:**-*de*
Gazel 870
Mısra: **6**
(İçki) meclisinin gül bahçesi.

Bāġ-ı dehrüñ rind olan baḳmaz
gül-i pür-ḫārına
Gülşen-i meclisde sāġar ġonca-i
bī-ḫār iken

gülşen-i meyḫāne:

1. **gülşen-i meyḫāne:**-*n, -üñ*
Gazel 1007
Mısra: **7**
Meyhane gül bahçesi.

Gülşen-i meyḫānenüñ olmaz
naẓīri zāhidā
Gül gibi anuñ ne dirsin bāde-i
ḥamrāsına

2. **gülşen-i meyḫāne:**-*y, -e*
Gazel 1036
Mısra: **11**
Gül bahçesine benzeyen meyhane.

Gülşen-i meyḫāneye ʿazm idelüm
gel Rūḥiyā
Bāde-i gül-reng içüp ḫandān
olalum gül gibi

gülşen-i midḥat:

1. **gülşen-i midḥat:**-*ı, -n, -uñ*
Gazel 819
Mısra: **12**
(Âlî Bey'i) Övme gül bahçesi.

Gül-i gülzār-ı suḫan Ḥażret-i ʿAlī
Beg kim
Gülşen-i midḥatınuñ bülbüli
olmış ʿālem

2. **gülşen-i midḥat:**-*üñ, -i*
Kaside 19
Mısra: **84**
Övgünün gül bahçesi.

Cümleden dün bu ġazel oldı
bedīhi vākiʿ
Gülşen-i midḥatüñi eyler iken
geşt ü güzār

gülşen-i ruḥsār:

1. **gülşen-i ruḫsār:**-*uñ, -dan*
Gazel 668
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Gül bahçesine benzeyen yanağı.

İtmezüz ḳāṭʿ-ı naẓar gülşen-i
ruḫsāruñdan
Ẕevḳimüz kūşesidür ey gül-i
raʿnā ẕeḳanuñ

gülşen-i zamāne:

1. **gülşen-i zamāne:**-*de*
Gazel 518
Mısra: **14**
Zamanın gül bahçesi.

Ol ġoncadan ayırmadayuz ġayrı
Rūḥiyā
Bu gülşen-i zamānede biz ḫār-
çīdeyüz

gülsitān:

1. **gülsitān:**
Gazel 881
Mısra: **11**
Bahçe, gül bahçesi.

Egerçi reşk-i bihişt oldı gülsitān
ammā
Kimüñle ben ṣalınup seyr-i
gülsitān ideyin

2. **gülsitān:**-*uñ, -da*
Gazel 167
Mısra: **10**
Gül bahçesi, çiçeklik ‖ *Sevgili'nin bulunduğu yer, Sevgili makâmı.*

Seḥerī her yane mestāne ḳulaḳ dut gör kim
Gülsitānuñda nice bülbül-i gūyende yatur

3. **gülsitān:**-*da*
Gazel 753
Mısra: **1**
Gül bahçesi.

Gördügüm gül bu gülsitānda degül
Bülbül-i dil bu āşiyānda degül

gülsitān-ı bezm:

1. **gülsitān-ı bezm:**-*e*
Gazel 286
Mısra: **6**
Gül bahçesine benzeyen içki meclisi.

Gülşen-i dehrüñ ne beñzer ġonca-i raʿnāsına
Gülsitān-ı bezme sāġar bir gül-i bīçāredür

gülsitān-ı cān:

1. **gülsitān-ı cān:**
Gazel 406
Mısra: **2**
(Aşığın) Kalbinin gül bahçesi.

Bezme gelse cāmile sāḳī göñülden ġam gider
Gülsitān-ı cān olur şād-āb u gözden nem gider

gülsitān-ı cennet:

1. **gülsitān-ı cennet:**
Terkib-bend 7
Mısra: **74**
Cennetin gül bahçeleri.

Yā İlāhi sen aña şefḳat ḳıl
Meskenin gülsitān-ı cennet ḳıl

gülsitān-ı dehr:

1. **gülsitān-ı dehr:**-*de*
Gazel 313
Mısra: **9**
Dünya gül bahçesi.

Rūḥiyā erbāb-ı ʿaşḳa gülsitān-ı dehrde
Yār-ı dil-cū tāze gül aġyār-ı bed-gū ḫārdur

gülsitān-ı kūy:

1. **gülsitān-ı kūy:**-*ı, -n, -a*
Gazel 758
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Gül bahçesine benzeyen mahallesi.

Yoluña ey dil raḳīb-i ḫār dirsen gelmeye
Gülsitān-ı kūyına mestāne git mestāne gel

ġulüvv:

1. **ġulüvv:**
Gazel 904
Mısra: **6**
Haddini aşma.

Ḳan aġla ey göñül ki ḫalāṣa mecāl yoḳ
Ālām-ı hicr üstimüze itdiler ġulüvv

gülzār:

1. **gülzār:**
Gazel 41
Mısra: **5**
Bahçe, gül bahçesi.

Ḫārdur çeşmüme sensüz oda yansun gülzār
Gül-i cennetdür o ruḫsār-ı dil-efrūz baña

2. **gülzār:**-*(u)ñ, -ı*
Gazel 848
Mısra: **1**
Gül bahçesi. II Sevgilinin yüzü.

Ṣaḳlasun gülzāruñı Ḥaḳḳ āfet-i eyyāmdan
Yaʿni dūr olsun o vech-i pāk ʿayn-ı ʿāmdan

3. **gülzār:**-*a*
Tarih 68
Mısra: **4**
Gül bahçesi. || *Ahiret.*

Gitdi bir yerden ki endūh u belādur ḥāṣılı
Yetdi bir gülzāra kim yoḳ anda ḫār-ı derd ü ġam

4. **gülzār:**-*a*
Terkib-bend 1
Mısra: **19**
Bahçe, gül bahçesi. || *Hz. Muhammed'in ehlibeyti.*

Zülāl-i pāk aḳan gülzāra zehr-āb eyledüñ cārī
Resūluñ būs-gāhun āh-ı ḳahr-ı mācerā ḳılduñ

gülzār-ı ʿālem:

1. **gülzār-ı ʿālem:**-*de*
Tarih 82
Mısra: **7**
Âlemin gül bahçesi.

Gülzār-ı ʿālemde olup iki nevres ser-firāz
Ḳılsun ziyād ülfetlerin Haḳ ʿandelīb-i gül gibi

gülzār-ı ʿaşḳ:

1. **gülzār-ı ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 455
Mısra: **11**
Aşkın gül bahçesi.

Bülbül-i gūyāsıyuz gülzār-ı ʿaşḳuñ gül gibi
Vaṣf-ı ḥüsnin ḳılmaġa bir pāk-dāmen isterüz

gülzār-ı belā:

1. **gülzār-ı belā:**-*da*
Gazel 461
Mısra: **4**
Bela gül bahçesi.

Düşüp bād-ı ṣabādan ġoncamuz açılmadı ṣoldı
Bu gülzār-ı belāda bülbül-i mātem-serāyuz biz

gülzār-ı cihān:

1. **gülzār-ı cihān:**-*uñ*
Kaside 19
Mısra: **104**
Dünya gül bahçesi. || *Gül bahçesine benzeyen dünya.*

Ḫākdan nite ki refʿ eyleyüp ezhārı nesīm
Ola ārāyişi gülzār-ı cihānuñ ezhār

gülzār-ı ġam:

1. **gülzār-ı ġam:**-*da*
Gazel 319

Mısra: **3**
Hüznün gül bahçesi.

Gülzār-ı ġamda cān u göñül oldı bülbüli
Bir āfetüñ ki gül-ruḫı ġonca-dehānı var

2. **gülzār-ı ġam:**-*da*
Gazel 683
Mısra: **5**
(Aşk) Derdinin gül bahçesi.

Beni bülbül gibi gülzār-ı ġamda eyledüñ nālān
Gül-i ruḫsāruña beñzer ṭaleb-kār olduġum bildüñ

3. **gülzār-ı ġam:**-*da*
Gazel 783
Mısra: **1**
Gam ve kederin gül bahçesi.

Döner gülzār-ı ġamda dembedem dolāb-veş başum
Ayaġına aḳar ol serv-ḳaddüñ şu gibi yaşum

gülzār-ı ḫüsn-i yār:

1. **gülzār-ı ḫüsn-i yār:**-*a*
Gazel 1047
Mısra: **7**
Sevgilinin gül bahçesine benzeyen güzelliği.

Reşk ider cennet bugün gülzār-ı ḫüsn-i yāra kim
Ṭabʿ-ı pākum bülbülidür eşk-i çeşmüm şebnemi

gülzār-ı irem:

1. **gülzār-ı irem:**
Kaside 18
Mısra: **103**
(Cennete benzetilerek yaptırıldığı rivayet edilen İrem bahçesinden kinaye) Cennet bahçesi, cennet.

Bī-ḥesab ola müyesser saña gülzār-ı İrem
Hemdemüñ sāḳi-i kevşer ola yevmüʾl-miʿād

gülzār-ı maḥabbet:

1. **gülzār-ı maḥabbet:**
Gazel 80
Mısra: **8**
Aşkın gül bahçesi.

Ḳıldı seni feyż-i naẓar-ı baġ-ı melāḥat
Dāġ-ı ġamuñ itdi beni gülzār-ı maḥabbet

gülzār-ı murād:

1. **gülzār-ı murād:**
Kaside 22
Mısra: **14**
Muradın gül bahçesi. || Gerçekleşmesi arzu edilen şey.

Geldi ol eyyam kim enfās-ı feyżullahdan
Açıla ruḫsār-ı ḫubān gibi gülzār-ı murād

gülzār-ı zehrā:

1. **gülzār-ı zehrā:**-*n, -uñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **21**
Hz. Fatıma'nın gül bahçesi.

Ḳoparduñ ġonce-i nevrestesin gülzār-ı zehrānuñ
Zehirler yutdurup pejmürde-ḥāl itdün cefā ḳılduñ

güm it-:

1. **güm it-:**-*dü, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **17**
Kaybetmek; (nâmını, izini) yok etmek.

Güm itdüñ Kerbelā ḫākinde anuñ gevher-i ʿömrin
Ne kendinden ḥicāb itdüñ ne ceddinden ḥayā ḳılduñ

gümān:

1. **gümān:**-*a*
Gazel 207
Mısra: **9**
Şüphe, kuşku, zan.

Şaldı beni gümāna erāzil-nişīnlügüñ
Ḳorḳum hemān odur ki gümānum yaḳīn olur

2. **gümān:**
Kaside 15
Mısra: **46**
Zan, şüphe.

Bunda daḫi şandı kim erlük ide neylesün
Fāsid olur bilmedi itdügi ẓann u gümān

gümrāh:

1. **gümrāh:**
Terkib-bend 8
Mısra: **130**
Yolunu şaşırmış, doğru yoldan ayrılmış.

Vardum seḥerī ṭāʿat içün mescide nāgāh
Gördüm oturur ḫalḳa olup bir nice gümrāh

gümüş:

1. **gümüş:**-*den*
Kaside 18
Mısra: **11**
Gümüş. II Parlak, beyaz.

Ġonca ṭās-ı zer aña jāle gümüşden mühre
Nerddür şahn-ı çemen bād-ı şabādur nerrād

gün:

1. **gün:**-*üm*
Kaside 6
Mısra: **51**
Yirmi dört saatlik zaman dilimi.

Benem ki oldı firākuñda her günüm bir yıl
Benemki hicr-i ruḫuñ şubḥum eylemişdür şām

2. **gün:**-*i*
Kaside 19
Mısra: **51**
Güneş.

Ol Süleymān-ı zamān kim ṭoġalı ʿadli güni
Ẕerrece ẓulm idemez kimseye çarḫ-ı ġaddār

3. **gün:**-*ler, -in*
Gazel 187
Mısra: **3**
Gün, zaman.

Günlerin şevḳ-ı ruḫuñla giçüre şādıḳlar
Şubḥ olınca gice mehtāb nedür bilmezler

4. **gün:**-*ler*
Gazel 73
Mısra: **5**
Zaman, vakit.

Ṭoldı ʿālem berfile irdi o günler kim ola
Ehl-i diller mey-perest u ehl-i zühd āteş-perest

5. **gün:**-*ler*
Gazel 877
Mısra: **14**
An, zaman.

Der-i dildāra irgürdüñ bizi luṭf itdüñ ey ṭāliʿ
Biḥamdillah bu günler ʿālem-i ʿulvīdeyüz senden

6. **gün:**-*dür*
Müseddes 1
Mısra: **2**
Yirmi dört saatlik zaman dilimi. II Zaman.

Benüm bir ḳadri ʿālī Yūsuf-ı ṣāḥib-cemālum var
Cemālın nice gündür görmedüm ḫayli celālum var

7. **gün:**
Gazel 151
Mısra: **12**
Gün, zaman, vakit, an.

Faṣl-ı gülde ʿīda ḳılmazsa ʿaceb mi iltifāt
Gül yüzüñ ṣevḳıyla ol kim her gün bayrāmdur

8. **gün:**-*de*
Gazel 11
Mısra: **7**
Bir gün içinde her an.

Günde yüz biñ cefāya ḳāʾil idük
Biñde bir kerre eyleseydi vefā

9. **gün:**-*den*
Gazel 372
Mısra: **10**
Güneş, gündüz.

Ḳalurdı tīre meh tāb almasa mihr-i cemālinden
Degül ḥācet dimeñ ehle bu söz günden de rūşendür

10. **gün:**
Gazel 822
Mısra: **6**
Gün, vakit.

Şām-ı ḫayrı ṣubḥ idersin şemʿ-i vaṣluñla müdām
Söylesem dirsin ki bir gün ṣubḥuñı şām itmedüm

11. **gün:**
Kaside 21
Mısra: **48**
Apaçık; belli. II Güneş.

Ḳılsa ednāya eger ʿayn-ı ʿināyetle naẓar
Ḳadrile mertebesin gün gibi eyler iʿlā

12. **gün:**
Gazel 533
Mısra: **2**
Belirsiz bir zaman, an, vakit.

Gönlimüz feryād ider hicrüñde mānend-i ceres
Bu ümīd ile ki bir gün olasın feryād-res

13. **gün:**
Gazel 485
Mısra: **9**
An, vakit, zaman.

Rūḥiyā bir gün irersin menzil-i maḳṣūda kim
Rāh-ı miḥnetde seni Pāşā-yı ẕī-himmet ḳomaz

14. **gün:**
Gazel 938
Mısra: **1**
Gün; güneş.

Gün gibi seyrāna çıḳdı māh-sīmālar yine
Ẕerre-veş birbirine düşdi şeydālar yine

15. **gün:**-*i*
Kıt'a 8
Mısra: **2**
Zaman, vakit. II Kıyamet günü.

İtme ġurūr cāhile ḥākim-i vaḳt iseñ nola
Rūz-ı cezāyı yād ḳıl ol güni ol gülzārı añ

<u>gün başına:</u>

1. **gün başına:**
Gazel 389
Mısra: **14**
Her gün.

Rūḥī ẓarāfet ile idüp ʿarẓ-ı iştiyāḳ
Ol māh-rūya gün başına bir ġazel virür

2. **gün başına:**
Gazel 950
Mısra: **6**
Her bir gün için.

Ruḫuña kākül-i müşkīni ḳafadār itdüñ
Yüri şimdengirü gün başına biñ ḳan eyle

<u>gün çık-:</u>

1. **gün çıḳ-:**-*dı*
Gazel 516
Mısra: **1**
Günün doğması. || *Sabah olması.*

Āh kim gün çıḳdı ivden çıḳmadı cānānımuz
Şol ḳadar āh idelüm kūyında çıḳsun cānımuz

<u>gün gibi:</u>

1. **gün gibi:**
Gazel 443
Mısra: **9**
Açık, ortada.

Ḳadrimüzi gün gibi ḳıldı refīʿ
Meymenet-i ṭāliʿ-i mesʿūdımuz

2. **gün gibi:**
Gazel 195
Mısra: **3**
Güneş gibi.

Yaraşur gün gibi tenhā ṣalınsan ey sehī-ḳad kim
Kemāl-ı ḥüsnile meh-pārelerden imtiyāzuñ var

3. **gün gibi:**
Gazel 579
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Güneş gibi. || *Aşikâr, ortada.*

Żamīr-i pākına gün gibi sırrullah olur rūşen
Çerāġ-ı mihrüñ anuñ kim derūnından olur lāmiʿ

4. **gün gibi:**
Gazel 183
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aşikâr, ortada. || *Güneş gibi.*

Ol Yūsuf-ı ṣānī ki güzeller güzelidür
Gün gibi bugün yer yüzinüñ bī-bedelidür

5. **gün gibi:**
Kaside 9
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Güneş gibi. || *Çok açık, besbelli.*

Suḫanda gün gibi ol kim cihānı dutmışdur
Vücūdı faḳrile nābüd olur mı żerre miṣāl

6. **gün gibi:**
Tarih 33
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Apaçık; belli. || *Güneş gibi.*

Ṣadr-ı aʿlāya giçüp ḳılduḳda devletle ḳarār
Gün gibi alup ele kilk-i zeri bir ehl-i ṭabʿ

gün gibi ẓāhir:

1. **gün gibi ẓāhir:**-*dür*
Gazel 436
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gün gibi açık, çok açık, besbelli.

Mihrimüz gün gibi ẓāhirdür yolında ṣādıḳuz
Ḳılmazuz cevrinden ol māhuñ şikāyet ʿāṣıḳuz

gün günden:

1. **gün günden:**
Gazel 279
Mısra: **17**
Gün geçtikçe, gittikçe, her gün, biraz daha, günden güne.

ʿİzz ü iḳbāli teraḳḳīde olup gün günden
İde Allah ʿināyet ki ʿināyet demidür

2. **gün günden:**
Kaside 7
Mısra: **57**
Gün geçtikçe, gittikçe, günden güne.

Ola ẕevḳ-i mülāḳātile gün günden terakkīde
Ṣafāsı ḳalb-i nālānuñ żiyāsı çeşm-i giryānuñ

3. **gün günden:**
Tarih 32
Mısra: **8**
Günden güne, gün geçtikçe, gittikçe.

Nola geçdiyse ṣadr-ı devlete iḳbāl u ʿizzetle
Saʿādetle olur gün günden aʿlā cāy-ı ṣāḥib-ʿadl

gün yüzli:

1. **gün yüzli:**-*n*, -*üñ*
Gazel 126
Mısra: **7**
Güneş gibi parlak yüzlü. || *Sevgili.*

O gün yüzlinüñ ʿaşḳına düş oldum
Ġamum günden güne olmaḳda müzdād

gün yüzlü:

1. **gün yüzlü:**-*ler*
Gazel 6
Mısra: **3**
Güzel ve nurlu yüzlü.

Nice gün yüzlüler baġrına başmış sīneye çekmiş
Nice gencīne pinhān eylemiş vīrānedür dünyā

günāh:

1. **günāh:**
Gazel 499
Mısra: **3**
Suç, Allah katında yasaklanan kusur kabul edilen şey.

Çün Kaʿbeye varınca olur her günāh ʿafv
Kūyunda ʿafv olursa ʿaceb mi günāhımuz

2. **günāh:**
Gazel 159
Mısra: **14**
Allah'ın emirlerine aykırı olan davranış, mâsiyet.

Güni hicrüñle geçen ġam-zedenüñ rūz-ı suʾāl
Aġarup nāmesi maḥv olsa günāhı yaraşur

3. **günāh:**-*uñ*
Gazel 820
Mısra: **11**
Günah; suç, kusur.

Günāhuñ var diyü ḳahr eylemeñ ben zāra lāyıḳ mı
Senüñ luṭfuña noldı ṭutalum kim ben günehkāram

4. **günāh:**-*um*
Kaside 24
Mısra: **51**
Suç, kusur, kabahat.

Ne vāḳiʿ oldı günāhum nedür ʿaceb bilsem
Riʿāyet olına ġayra ḥaḳāret ola baña

5. **günāh:**-*uñ*, -*a*
Gazel 926
Mısra: **14**
Günah; suç.

Rūḥī o şāh-ı ʿālem u sen bende-i ḥaḳīr
Yegdür ne deñlü muʿterif olsañ günāhuña

6. **günāh:**
Gazel 949
Mısra: **6**
Allah'ın emirlerine aykırı olan davranış, suç, kusur.

Geldi ḫāk-ı derüñe ḫaşmuñ idüp serden pā
Yaʿni ʿafv it ne günāh itdüm ise yanuñda

7. **günāh:**
Kaside 9
Mısra: **13**
Allah'ın emirlerine aykırı

olan davranış || Suç, kusur, hata, kabahat.

Zamānenün ṣuçı yoḳ hep günāh bendedür
ʿAceb degül baña el virmezise ger iḳbāl

günāh it-:

1. **günāh it-:**-*di*
Gazel 1049
Mısra: **14**
Günah işlemek.

Hep maẓhar-ı luṭf oldılar erbāb-ı ḫarābāt
Rūḥī ne günāh itdi ki aña ġażāb oldı

2. **günāḫ it-:**-*düg, -üm, -e*
Gazel 460
Mısra: **3**
Günah sayılan bir şeyi yapmak.

Günāḫ itdügüme ḳalma ḳapuñdan sürme ben ḫākı
Bilürsin ey şeh-i mülk-i kerem ḳul bī-günāh olmaz

gün-be-gün:

1. **gün-be-gün:**
Gazel 807
Mısra: **28**
Gün geçtikçe, günden güne.

Hemīşe ola saʿādetde kim zamānında
Bisāṭ-ı ʿıyşımuzı gün-be-gün cedīd idelüm

güncişk-i nev-pervāz:

1. **güncişk-i nev-pervāz:**-*dan*
Gazel 865
Mısra: **8**
Yeni uçan serçe kuşu. || Aşığın gönlü.

Murġ-ı dil ḳaddüñ ḳoyup āḫir nihāle ḳonmasun
Alma zülfüñ benden ol güncişk-i nev-pervāzdan

günde:

1. **günde:**
Gazel 136
Mısra: **1**
Her gün.

Olsa ʿaşḳuñda ʿaceb mi günde biñ dil nā-bedīd
Müşkil işdür ola reh dūr u menāzil nā-bedīd

2. **günde:**
Gazel 579
Mısra: **3**
Bir gün içinde.

Ḳapuñdan ḳāniʿ olmaz günde biñ kez geçmege göñlüm
Nice bu bābda rāz-ı derūnum olmaya şāyiʿ

3. **günde:**
Gazel 206
Mısra: **6**
Bir gün içinde; her gün.

Yaḳsa yıḳsa cān u dil mülkini kimden bākı var
Günde yüz biñ böyle mülki ġamzesi tārāc ider

günden güne:

1. **günden güne:**
Gazel 40
Mısra: **1**
Gün geçtikçe, git gide, her gün biraz daha.

Gül gibi olmada günden güne ḫüsnüñ raʿnā
Nola bülbül gibi ʿāşıḳlaruñ olsa şeydā

gündüz:

1. **gündüz:**-*in*
Gazel 883
Mısra: **6**
Günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü, gece karşıtı.

Zülfüñ ġamıyla gice seni ṣarf iden kişi
Ẕevḳ-i ruḫuñla giçürür elbette gündüzin

gündüzin:

1. **gündüzin:**
Gazel 494
Mısra: **8**
Gündüz vaktinde, gündüzleyin.

Meşʿal-i mehle gice devr iderüz dünyāyı
Gündüzin sāye-nişīn-i ʿalem-i ḫurşīdüz

gündüzlüg:

1. **gündüzlüg:**-*i*
Gazel 297
Mısra: **8**
Gündüz giyilen elbise.

Ne bilür başı ḳabāyı o ki mānend-i felek
Şems gündüzlügi vü gicelügi mehlerdür

güne:

1. **güne:**
Gazel 984
Mısra: **7**
Tür, nevi, çeşit, tarz.

Kimüñle ʿişret itseñ yā ne güne mihr u luṭf itseñ
Duyarlar nolduġuñ ʿuşşāḳā ilhām olur elbette

güne güne:

1. **güne güne:**
Tahmis 1
Mısra: **14**
Rengarenk, türlü türlü.

Gel ey ḥākim dīde-i ʿibretle ḳıl naẓar
Gülşende güne güne nedür bu şükūfeler

günehkār:

1. **günehkār:**-*ı*
Gazel 774
Mısra: **5**
Günahkar. II Âşık.

Ben günehkārı idüp nīm-ḳadeḥle ḫoş-ḥāl
Bugün ol şūḫ-ı cefā-pīşe ṣevāb itdi tamām

2. **günehkār:**-*am*
Gazel 820
Mısra: **12**

Günahı olan, suçlu, kabahatli.

Günāhuñ var diyü ḳahr eylemeñ ben zāra lāyıḳ mı
Senüñ luṭfuña noldı ṭutalum kim ben günehkāram

<u>güneş:</u>

1. **güneş:**-*i*
Gazel 1030
Mısra: **4**
Güneş.

ʿAşḳ sāzendesi bir naġme-i pür-ḥāletile
Şevḳa şalmış güneşi çarḫa ḳomış gerdūnı

2. **güneş:**
Gazel 103
Mısra: **1**
Gezegenlere ve yer yuvarlağına ışık ve ısı veren büyük gök cismi.

Çıḳ ḫāneden güneş gibi cānā ʿale'ṣ-ṣabāḥ
Varsun ṭapuña her gün eḥibbā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

3. **güneş:**
Gazel 147
Mısra: **4**
Dünya ve diğer gezegenlerin etrafında döndüğü, bunlara ısı, ışık ve hayatın devamı için gerekli enerjiyi veren gök cisminin adı, dünyaya en yakın yıldız.

Diler ki ḫidmet-i ḫāk-ı derüñle ḳadr bula
Güneş ki evc-i semāda bülend-kevkebedür

4. **güneş:**
Gazel 355
Mısra: **2**
Gezegenlere ve yer yuvarlağına ışık ve ısı veren büyük gök cismi II Sevgilinin parlak, güzel yüzü.

Ḳarşumda şalınup ṭuran ol māh-veş midür
Yaḳdı ḥarāreti beni yoḫsa güneş midür

5. **güneş:**
Gazel 1013
Mısra: **8**
Afitab.

Gelse güftāra virür bir demde ol tersā-beçe
Dehre biñ yıl virdügi feyżi güneş ʿİsāyile

<u>güng:</u>

1. **güng:**
Kaside 16
Mısra: **68**
Dilsiz.

Medḥe yoḳdur iḥtiyācı gerçi ẕāt-ı pākınuñ
itmeyen evṣāfuñı ammā ki olsun güng ü lāl

<u>güni:</u>

1. **güni:**-*dür*
Gazel 667
Mısra: **4**
Vakti, sırası, tam zamanı.

Yār meydāna girüp zülfini çevgān itmiş
Günidür ey dil-i sevdā-zede serden giçenüñ

<u>gün ṭoġ-:</u>

1. **güni ṭoġ:**-*dı*
Gazel 675
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimse için) isteklerini gerçekleştirmek için iyi bir duruma erişmek veya eline olağanüstü bir fırsat geçmek.

Eyleyüp ʿıyşa şalā geldi ḥamel burcına mihr
Güni ṭoġdı yine rindān-ı şafā-āmūzuñ

2. **güni ṭoġ-:**-*dı*
Kaside 8
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Talihi rast gidip sonu kendisi için çok iyi olabilecek olaylarla karşılaşmak, eline büyük bir fırsat geçmek.

Çıḳup ol kevkeb-i burc-ı vefā ʿarż-ı cemāl itdi
Güni ṭoġdı yine miḥnet-keşān-ı şām-ı hicrānuñ

<u>günin geçür-:</u>

1. **günin geçür-:**-*i*, -*n*, -*ür*
Kaside 39
Mısra: **63**
Kelime Tipi: **Deyim**
Vakit geçirmek.

Ḳāsım ʿĀli günin geçürür mi ṣafā ile
Eyler mi ehl-i ẕevḳile seyrān ne demdedür

<u>gūr:</u>

1. **gūr:**-*dan*
Gazel 856
Mısra: **1**
Mezar, kabir.

Rūz-ı ḳıyāmda ki çıḳa gūrdan beden
Ervāḥa feyż-baḫş ola ol nūrdan beden

<u>ġurbet:</u>

1. **ġurbet:**-*te*
Gazel 317
Mısra: **10**
Doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer, yabancı memleket.

Ne ġam yirsin eḥibbādan cüdā düşdüñse ey Rūḥī
Bizi tenhā ḳomaz ġurbette luṭf ışşı Ḫudāmuz var

2. **ġurbet:**
Tarih 9
Mısra: **8**
Bir kimsenin memleketinden başka yer, yabancı diyar.

Acuñ ol bī-dili kim gitdi cihāndan nevmīd
Aġlañ ol bīkesi kim ġurbet evinde öldi

<u>ġurbete çıḳ-:</u>

1. **ġurbete çıḳ-:**-*du*, -*ḳ*
Terkib-bend 8
Mısra: **259**
Doğup yaşanılan yerden uzaklaşmak.

Ḳoyduḳ vaṭanı ġurbete bu fikr ile çıḳduḳ
Kim renc-i sefer bāʿīş ola ʿizz ü ʿalāya

gürīz:

1. **gürīz:**
Gazel 192
Mısra: **8**
Kaçma, firar. II Kaçan.

Hīç taṣavvur eylemeñ ey ġam-ı derd-i yāra kim
Cān-ı gürīz başına bir gicelük ḳonaġdur

ġurre-i ebrū:

1. **ġurre-i ebrū:**-*lar, -uñ*
Gazel 661
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Ay gibi parlak ve güzel kaşları.

ʿArż ider ġarrāluġın dāyim ırakdan baḳdurur
Kūşeler eyler hilāle ġurre-i ebrūlaruñ

gürsine:

1. **gürsine:**-*ler*
Gazel 417
Mısra: **21**
Aç kimse.

Niʿmet-i ẓāhire dil-beste olan gürsineler
Müzd-i nān-pāreye cennāt-ı naʿīm isterler

gürūh:

1. **gürūh:**-*a*
Gazel 389
Mısra: **4**
Cemaat, bölük, takım, taife.

Ṣanmañ mey-i muġāndan ider ehl-i ṣevḳ ẕevḳ
Ẕevḳ ol gürūha sāḳi-i bezm-i ezel virür

2. **gürūh:**-*uz*
Gazel 380
Mısra: **11**
Topluluk, grup.

Zebān-ı ḥālımuz var bir gürūhuz başḳa ey ṣūfī
Bilinmez ḳāle ṣıġmaz nükte-meẕheb remz ü īmādur

gürūh-ı sākinān-ı mülk-i şirvān:

1. **gürūh-ı sākinān-ı mülk-i şirvān:**-*a*
Tarih 26
Mısra: **1**
Şirvan'ın sakinleri, Şirvan halkı.

Beşāretler gürūh-ı sākinān-ı mülk-i Şirvāna
Ki oldı vāli-i vālāları bir ḥākim-i ẕī-şān

gürüldi ḳopar-:

1. **gürüldi ḳopar-:**-*up*
Gazel 413
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gürültü koparmak; kavga, karışıklık, tartışma çıkarmak.

Bir gürüldi ḳoparup devr-i ruḫuñda ḫaṭ u ḫāl
Ṣaldı Rūm iline ġavġāyı bir iki ḳaralar

ġurūr:

1. **ġurūr:**-*ile*
Tahmis 1
Mısra: **22**
Kendini beğenme, büyüklük taslama, boş şeylerle övünme, benlik, enâniyet, kibir, azamet.

Cānānile münāsebet-i cām farḳ idüp
Dilden geçen ġurūrile iẕʿānı farḳ idüp

ġurūr eyle:

1. **ġurūr eyle-:**-*me*
Gazel 58
Mısra: **9**
Kendini beğenmek, böbürlenmek.

Ṭayanup şābluġa eyleme ʿālemde ġurūr
Ne şebāb ey dil-i şūrīde ḳalur bunda ne şeyb

ġurūr it-:

1. **ġurūr id-:**-*er, -se*
Kaside 14
Mısra: **22**
Kendini beğenmek.

Gülün ki seyrine ʿālem teveccüh itmişdür
ʿAceb mi bülbüline baḳmayup iderse ġurūr

ġurūr it-:

1. **ġurūr it-:**-*me*
Gazel 490
Mısra: **6**
Kibirlenmek, ululanmak.

Baña el virdi diyü devlet-i pābūs-ı dildāruñ
Ġurūr itme ṣaḳın ey dil ki devlet pāyidār olmaz

2. **ġurūr it-:**-*me*
Gazel 662
Mısra: **7**
Gururlanmak, gururlu bir durum almak, kibirlenmek.

Cihānı ḥüsnile ṭutdum diyü ġurūr itme
Efendi kimseye ḳalmamışdur cihān didügüñ

3. **ġurūr it-:**-*me*
Kıt'a 8
Mısra: **1**
Gururlanmak, övünmek.

İtme ġurūr cāhile ḥākim-i vaḳt iseñ nola
Rūz-ı cezāyı yād ḳıl ol güni ol gülzārı añ

4. **ġurūr it-:**-*me, -se*
Gazel 959
Mısra: **8**
Kibirlenmek, kendini beğenmek.

Üftādesinüñ gönlin alup merḥamet itse
Ḥüsnile ġurūr itmese ḫulḳ olsa güzelde

ġurūr-ı devlet-i dāru'l-ġurūr it-:

1. **ġurūr-ı devlet-i dāru'l-ġurūr id-:**-*em*
Gazel 692
Mısra: **4**
Aldanma yeri olan dünya sevinçlerinin gururuna kapılmak.

Ṣaḳın saʿādet-i ḳurb-ı Ḫudāya irmezsin
Ġurūr-ı devlet-i dāru'l-ġurūr idem dirseñ

ġurūr-ı ḥüsn:

1. **ġurūr-ı ḥüsn:**
Gazel 17
Mısra: **4**
Güzellik gururu.

ʿAceb mi ḫançer-i cevr anlardan gitmese dāʿim
Perī-peykerleri eyler ġurūr-ı ḥüsn bī-pervā

2. **ġurūr-ı ḥüsn:**
Gazel 1048
Mısra: **9**
Güzelliğin gururu.

Ġurūr-ı ḥüsn maʿnīdür ḳabūl-ı reʾy-i ʿuşşāḳa
Meded ol bī-vefāya pend ider bir mihribān yoḳ mı

3. **ġurūr-ı ḥüsn:**-*ile*
Müseddes 5
Mısra: **9**
Güzelliğin övüncü.

Sevdügüm gerçi ġurūr-ı ḥüsnile bī-bākdur
Aña ṣādam kim hele ʿaşḳum yolında pākdur

güş:

1. **güş:**
Gazel 544
Mısra: **6**
Kulak.

Pend-i zāhidden ne ḥāṣıl al ele ṭanbūruñı
Çāre-sāz ol sendedür ey muṭrib-i ḫoş-naġme güş

güş eyle-:

1. **güş eyle-:**-*se*
Gazel 498
Mısra: **8**
Duymak.

Biz o pīrüz kim ṣalar āhū-ṣıfat nāfen hizebr
Vādi-i miḥnetde güş eylese efġānımuz

2. **güş eyle-:**
Gazel 496
Mısra: **2**
İşitmek, dinlemek.

Sözde biz siḥr eyleriz fenn-i ġazelde māhirüz
Şiʿrimüz güş eyleyenler ẓann iderler sāḥirüz

3. **ġüş eyle:**
Gazel 1040
Mısra: **11**
Dinlemek, kulak vermek.

Yine bir maṭlaʿ-ı ġarrā dimiş vaṣfuñda ġüş eyle
Getür şevḳa bir iki cāmile Rūḥī-i şeydāyı

güş it-:

1. **güş id-:**-*elden*
Müsebba 1
Mısra: **24**
Duymak.

Kim benüm şeydāluġum virdi cihāna ıżṭırāb
Güş idelden nālemi çekdi ḳamu insān ʿaẕāb

2. **güş id-:**-*üp*
Gazel 344
Mısra: **10**
İşitmek, dinlemek, kulak vermek.

İdüp ol ġoncadan ümmīd-i vefā bülbül-i dil
Güş idüp her ṭarafa tāze ḫaberler gözedür

3. **güş it-:**
Terkib-bend 8
Mısra: **174**
Dinlemek, kulak vermek.

Ey ṭālib-i taḥḳīḳ eger var ise ʿaḳluñ
Güş it bu sözi kim ḫaber-i bā-ḫaberāndur

4. **güş it-:**
Tahmis 4
Mısra: **13**
Duymak, dinlemek. || *Kulak vermek, dikkate almak*

Gör ne dir üstād-ı kāmil ey göñül güş it sözin
Var fenā deştin temāşā ḳıl açup ʿibret gözin

güş ḳıl-:

1. **güş ḳıl-:**-*dı, -lar*
Gazel 216
Mısra: **3**
İşitmek, dinlemek, kulak vermek.

Ḳıldılar "el-faḳrı faḫri" nüktesin anlar ki güş
Aṭlasına baḳmayup çarḫuñ ʿabā-püş oldılar

güş ol-:

1. **güş ol-:**-*dı, -lar*
Gazel 216
Mısra: **6**
Kulak kesilmek, dinlemek.

Dün ṣurāḥī bezm-i Cem naḳline açduḳda dehān
Dikilüp meclisde bir bir cāmlar güş oldılar

güş ṭut-:

1. **güş ṭut-:**-*maz*
Gazel 329
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kulak vermek.

Feryād u nālemüzden ey dil ne sūd çünkim
Feryāda güş ṭutmaz bir şehlevendimüz var

güş ur-:

1. **güş ur-:**
Gazel 87
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kulak tutmak. || *Dinlemek, işitmek istemek.*

Dünyāyı sādā-yı ʿaşḳ ṭutmış
Güş ur ki ʿaceb ṣadādur ey dost

güşāde:

1. **güşāde:**
Gazel 446
Mısra: **7**
Açık, açılmış.

İsterüz dāʿimā güşāde ola
Ol gül-i tāzeye ş̲enā-kāruz

2. **güşāde:**
Kaside 31
Mısra: **98**
Açık, ferah.

Olup bārver naḫl-i ḳadr-i bülendüñ
Gül-i ʿömrüñ ide güşāde demādem

güş-ı cān:

1. **güş-ı cān:**-*a*
Gazel 1107
Mısra: **10**
Can kulağı.

Gördüm ki ġamlar aldı beni yā ʿAlī didüm
İrişdi güş-ı cāna nidā-yı siyenceli

güş-ı cānile işit-:

1. **güş-ı cānile işit-:**-*it*
Müseddes 4
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Can kulağı ile dinlemek, büyük bir dikkatle dinlemek.

Cehd ḳıl kim bu hevā ola başuñdan zāʿil
Güş-ı cānile işit sözlerümi ey ġāfil

güş-ı ehl-i dil:

1. **güş-ı ehl-i dil:**-*e*
Gazel 975
Mısra: **10**
Gönül ehlinin, şairlerin kulağı.

Eyü söz diler ki Rūḥī anı naẓm ide ʿaceb mi
Ṭoḳınursa güş-ı ehl-i dile şiʿri ceste ceste

güş-ı felek:

1. **güş-ı felek:**
Kaside 9
Mısra: **79**
Göğün kulağı.

Pür ola güş-ı felek şıyt-ı ʿadl ü dāduñile
Muʿammer ide seni luṭf-ı Ḫzed-i müteʿāl

güşı girān:

1. **güşı girān:**
Rübai 27
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kulağı ağır işitmek, iyi işitmemek.

ʿĀlemde ki maḥż-ı ġuṣṣadur ʿayn-ı elem
Rūḥīnüñ eger girān ise güşı ne ġam

güş-ı hūşumda küpe:

1. **güş-ı hūşumda küpe:**-*umda*
Gazel 942
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kulağına küpe olmak. || *(Olan bir şeyden) Unutulamayacak bir ders almak, söylenen sözün hiç unutulmaması gerekmek.*

Piyāleyi ḳoma elden didiydi pīr-i muġān
O sāliküñ küpedür pendi güş-ı hūşumda

güş-ı hūş:

1. **güş-ı hūş:**-*uñ*
Gazel 30
Mısra: **4**
Akıl kulağı. || *Dikkat, uyanıklık.*

Ḥālini ʿāşıḳlaruñ görmekde işitmekdesin
Güş-ı hūşuñ bir yaña çeşm-i siyāhuñ bir yaña

güşına di-:

1. **güşına di-:**-*di*
Kaside 26
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kulağına söylemek, fısıldamak.

Bülbülüñ güşına bilmem ne didi bād-ı seḥer
Dāldan dāla ḳonup şevḳden açdı per ü bāl

güşına girme-:

1. **güşına girme-:**-*z*
Gazel 760
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söylenilen sözlere önem vermemek, söylenenleri anlamamak, benimsememek.

ʿĀrif oldur kim vire kendi vücūdından ḫaber
Yoḳsa girmez ehl-i ḫālüñ güşına bu ḳāl u ḳīl

güşına kor-:

1. **güşına ḳo-:**-*r, -dı*
Gazel 823
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birini) Bir meseleye hazırlamak, peşînen bilgilendirip dikkatini çekmek.

Ḥāletī-i suḫan-ārāya teṭabbuʿ müşkil
Sözümi güşına kim ḳordı leʾāl eylemesem

güşına koy-:

1. **güşına ḳoy-:**-*maz*
Gazel 754
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kulak asmak; önem vermek, dinlemek.

Düşünme fikr-i daḳīḳa ki ehl-i dil Rūḥī
O şiʿri güşına ḳoymaz ki ʿāşıḳāne degül

güşiş it-:

1. **güşiş id-:**-*er, -se*
Müseddes 4
Mısra: **8**
Çalışmak, uğraşmak, çabalamak.

Ola ol ʿāşıḳa kim nefs hevāsı ḫāyil
Ḥaḳḳa olmaz ne ḳadar güşiş iderse vāṣıl

güşmāl:

1. **güşmāl:**-*ı*
Gazel 639
Mısra: **4**
Kulak bükme, îkaz ve tembih etme. || *Telli sazları akort etme.*

Uṣūlüñ gözle efġānum yanında ötme ey ṭanbūr
Naṣīḥatdur ḳulaḳ ṭut gūşmālı saña üstāduñ

ġussa:

1. **ġuṣṣa:**-*s, -ı, -n*
Gazel 198
Mısra: **11**
Kalbe tari olan sıkıntı, kaygı, tasa.

Lebleri fikriyle hicrān ġuṣṣasın defʿ eylemek
Bāde-i nābile itmek gibidür defʿ-i ḫumār

2. **ġuṣṣa:**-*y, -la*
Gazel 173
Mısra: **11**
Gam, keder, tasa.

Ġuṣṣayla geçer ʿömri ehl-i hünerüñ ṣūfī
Yoḳ sende eṣer ġamdan gūyā hünerüñ yoḳdur

3. **ġuṣṣa:**
Gazel 527
Mısra: **9**
Sıkıntı,kaygı, tasa.

Endūh u ġuṣṣa ile żaʿīf eyledi bizi
Rūḥī ayaġa ṭurmaġa yoḳdur mecālimüz

4. **ġuṣṣa:**-*dan*
Gazel 127
Mısra: **1**
Gam, keder, hüzün, tasa.

Diler iseñ olasın ġuṣṣadan ey dil āzād
Yüri meyḫāneye al pīr-i muġāndan irşād

5. **ġuṣṣa:**-*dan*
Gazel 8
Mısra: **9**
Acı, sıkıntı, keder, kaygı, tasa.

Ḳurtulurdum miḥnet ü derd ü belā vü ġuṣṣadan
Dest-gīrüm olsa Rūḥī çār-yār-ı bā-ṣafā

6. **ġuṣṣa:**-*dan*
Gazel 796
Mısra: **11**
Acı, gam, dert, keder, üzüntü, sıkıntı.

Ġaraż Rūḥīyi öldürmekse öldür ġuṣṣadan ḳurtar
Nider ol ḫançer-i zerrīn bilüñde āh sulṭānum

7. **ġuṣṣa:**-*dan*
Gazel 748
Mısra: **2**
Gam, keder, hüzün, tasa. || *Sevgilinin gözlerinden dolayı duyulan gam.*

Ḳayd-ı zülf ü ʿārıż u çeşmüñden āzād oldı dil
Ḳurtulup derd ü belā vü ġuṣṣadan şād oldı dil

ġussa çek-:

1. **ġuṣṣa çek-:**-*mez, -sin*
Gazel 196
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Üzülmek, dertlenmek.

Öldüginden ġuṣṣa çekmezsin bilürsin kim yine
Gelse ol ʿİsī-i devrān yirine cānuñ gelür

ġuṣṣa-i devrān:

1. **ġuṣṣa-i devrān:**-*ı*
Gazel 275
Mısra: **9**
Dünyanın derdi, tasası.

Rūḥiyā ḳılmaḳ dilerseñ ġuṣṣa-i devrānı defʿ
Bezm-i ehl-i ḥāla gel cām-ı muṣaffā bundadur

2. **ġuṣṣa-i devrān:**-*ı*
Gazel 779
Mısra: **2**
Dünyanın tasası, zamanın gamları.

Sāḳiyā sāġar-ı ṣaḥbāyı getür nūş idelüm
Mest olup ġuṣṣa-i devrānı ferāmūş idelüm

ġussa-i ferdā:

1. **ġuṣṣa-i ferdā:**-*y, -ı*
Gazel 396
Mısra: **5**
Gelecek kaygısı.

İbn-i vaḳt ol cām çek gel ġuṣṣa-i ferdāyı ḳo
Zāhidā ḳalbinde insān olanuñ neyler keder

ġuṣṣa-i laʿl:

1. **ġuṣṣa-i laʿl:**-*uñ*
Gazel 101
Mısra: **10**
(Sevgilinin) dudağının gamı.

Ṣanma ṣarāba meyl ide Rūḥī-i ḫasta-dil
Olmışdur aña ġuṣṣa-i laʿluñ ġıdā-yı rūḥ

2. **ġuṣṣa-i laʿl:**-*üñ, -le*
Gazel 928
Mısra: **5**
(Sevgilinin) dudaklarının kederi, hasreti.

Dil-i bīmārı āḫir ġuṣṣa-i laʿlüñle öldürdüñ
Teraḥḥum ḳılmayup miskīne ḥasret ḳaldı cānında

ġussa-i leylā:

1. **ġuṣṣa-i leylā:**
Gazel 8
Mısra: **8**
Leyla'ya kavuşma kederi.

Yoḳ ṣafāsı vādi-i ġurbetde ṣanmañ kim ider
Ġuṣṣa-i Leylā ile Mecnūn-ı ġam-fersā ṣafā

güvāh:

1. **güvāh:**-*dur*
Gazel 276
Mısra: **2**
Tanık, şahit.

Yārüñ cemāli maẓhar-ı ṣunʿ-ı İlāhdur
Münkir olana gözleri iki güvāhdur

2. **güvāh:**
Tarih 1
Mısra: **12**
Şahit, delil, tanık.

Kemāl-i himmetinden beẕl-i şefḳat ḳıldı dünyāya
Cihāndan defʿ-i ẓulme şefḳati ʿādil güvāh oldı

gūyā:

1. **gūyā:**
Gazel 37
Mısra: **1**
Sanki, faraza, sözde.

Hezārān ġoncaya gülşende bir bülbül olur gūyā
Seni gör kim hezārān bülbülüñ var ey gül-i raʿnā

2. **gūyā:**
Gazel 38
Mısra: **4**
Sanki, adeta.

Dem-be-dem yaşum aḳar başuma dāġ urduḳca
Dāġdan nāzil olan āb-ı revāndur gūyā

3. **gūyā:**
Gazel 173
Mısra: **12**
Galiba.

Ġuṣṣayla geçer ʿömri ehl-i hünerüñ ṣūfī
Yoḳ sende eser ġamdan gūyā hünerüñ yoḳdur

4. **gūyā:**-*lar, -uz*
Gazel 476
Mısra: **5**
Konuşan.

Ṭutmışuz ḫāmūşluḳ semtin velī gūyālaruz
Feyż-baḫş-ı ehl-i maʿnīdür zebān-ı ḥālımuz

5. **gūyā:**
Gazel 335
Mısra: **4**
Âdeta.

Tesellisin ġam-ı laʿlüñde bulmış bādeden geçmiş
Göñül ḳan içmegi devrüñde gūyā ʿıyş u nūş añlar

6. **gūyāya:**-*y, -a*
Gazel 89
Mısra: **9**
Söyleyen, söyleyici.

Ṭuramaz Rūḥi-i gūyāya muḳābil aġyār
İdemez zāġ u zaġan ṭūṭi-i gūyā ile baḫs

7. **gūyā:**
Gazel 574
Mısra: **9**
Konuşan, söyleyen.

Ey Rūḥi sükūt itme bülbül gibi gūyā ol
Ol ġonca bilürsin kim eşʿārdan eyler ḥaẕẕ

8. **gūyā:**
Gazel 658
Mısra: **4**
Sanki, sözde, sözüm ona.

Bilür kim laʿl rengīn oldugınca ḳıymeti artar
Lebin gūyā budur emdirmeden maḳṣūdı dildāruñ

9. **gūyā:**
Gazel 412
Mısra: **12**
Sanki, galiba, adeta.

Al cānumı bir būse ʿaṭā it diyü gördüm
Hiç söyleyemez muġbeçe gūyā femi yoḳdur

10. **gūyā:**
Gazel 413
Mısra: **8**
Güya, sanki.

Dīde merdümleri yaşum dökeli oldı ʿıyān
Görinür yaşile gūyā ki denizden ḳaralar

11. **gūyā:**
Gazel 15
Mısra: **1**
Adeta, sanki, gibi.

ʿÖmr bir cūy-ı ābdur gūyā
Ḫāne-i ten ḥabābdur gūyā

12. **gūyā:**
Gazel 44
Mısra: **4**
Sanki, adeta, zannedersin ki.

Neyiki leblerinüñ gelmedügi güftāra
Sözi bir yere ḳomışlar dehenüñle gūyā

13. **gūyā:**
Gazel 52
Mısra: **4**
Güya, sanki, adeta, zannedersin ki.

Hümā-yı ṭāʾir-i ḳudsa felekler āşiyān olmaz
Meh u ḫurşīd aña beyżā kevākib dānedür gūyā

gūyā eyle-:

1. **gūyā eyle-:**-*sün*
Gazel 880
Mısra: **6**
Konuşturmak, söyler hale getirmek.

Ḫalḳa laʿluñ görmesün ḫāmūşluḳ semtin revā
Bir şeker-ḫand ile biñ ṭūṭi gūyā eylesün

gūyā it-:

1. **gūyā id-:**-*e, -ler*
Kaside 3
Mısra: **55**
Konuşmak. || *Anmak, zikretmek.*

İdeler dāʾim ṣafā-yı ḳalb ile gūyā seni
Muttaṣıl fetḥ ola rūy-ı ṭabʿına bāb-ı kemāl

2. **gūyā id-:**-*en*
Gazel 40
Mısra: **6**
Konuşturmak.

Ṭabʿımuz nola küşād olsa ruḫuñ şevḳi ile
Gül-i raʿnādur iden bülbül-i zārı gūyā

3. **gūyā id-:**-*en*
Gazel 484
Mısra: **15**
Dile getirmek, söyletmek.

Hep bizi gūyā iden āyine-i iḥsānıdur
Ṭūṭi-i şīrīn-edāyuz sözde yaʿni şāʿirüz

4. **gūyā id-:**-*er, -üz*
Gazel 522
Mısra: **6**
Konuşmak.

Ṭūṭi-i cānımuzı vaṣf-ı lebin ḳılmaġiçün

Bulup āyīne-i ruḫsārına gūyā iderüz

5. **gūyā it-:**
Gazel 38
Mısra: **10**
Söyletmek.

ʿAndelīb-i çemen-ārā-yı suḫandur Rūḥī
Anı gül-ruḫlaruñuñ şevḳi idüpdür gūyā

gūyā ḳıl-:

1. **gūyā ḳıl-:**-*dı*
Gazel 757
Mısra: **3**
Söyletmek, dile getirmek.

Ḳıldı şevḳ-i şekker-i vuṣlat yine gūyā beni
Ḳalmamışken ṭūṭi-i ṭabʿumda güftāra mecāl

gūya ol-:

1. **gūyā ol-:**-*a*
Gazel 103
Mısra: **8**
Dile gelmek, konuşmak.

İnsān nice ḫamūş ola kim murġ-ı best-leb
Ẕikr-i ḫudā ile ola gūyā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

2. **gūya ol-:**-*a*
Kaside 34
Mısra: **84**
Söylemek, dile gelmek.

Cevr-i devr-i bī-vefādan dāʾimā mecrūhdur
Dil nice gūya ola çıḳmaz ṣadāsı ṣınsa cām

3. **gūyā ol-:**-*alum*
Gazel 779
Mısra: **7**
Söyleşmek.

Vaṣf idüp ḫüsnüñi gūyā olalum gülşende
Güli şermende idüp bülbüli ḫāmūş idelüm

gūyālıḳ:

1. **gūyālıḳ:**
Gazel 324
Mısra: **21**
Konuşan, söyleyen.

O ṣāḥib-feyże gūyālıḳ müsellemdür ki güftārı
Zebān-āverleri baḫş-i suḫanda bī-zebān eyler

gūyāluġ:

1. **gūyāluġ:**-*ın*
Gazel 723
Mısra: **14**
Söyleyicilik.

Ḳadr-i dür-i kelām ḫazef-pāre deñlü yoḳ
Gūyāluġın zamānı degül Rūḥi epsem ol

gūyiyā:

1. **gūyiyā:**
Gazel 10
Mısra: **4**
Sanki.

Ḳaṭre ḳaṭre ṣafḥa-i çihremde eşk-i lāle-gūn
Kāġıd-ı zerd üzre mercāndur dizilmiş gūyiyā

2. **gūyiyā:**
Gazel 401
Mısra: **6**
Adeta.

Şeb-i tār içre gele meclise ol dilber-i şūḫ
Gūyiyā ebr içinde meh-i enver görinür

3. **gūyiyā:**
Gazel 107
Mısra: **2**
Sanki, adeta.

Çeşm-i pür-ḫūnum gibi meclisde ḳan aġlar ḳadeḥ
Gūyiyā olmış giriftār-ı leb-i dilber ḳadeḥ

4. **gūyiyā:**
Gazel 386
Mısra: **7**
Güya, sanki, sözde.

ʿArż idüp neyler ʿaceb zencīr-i zülfüñ gūyiyā
Ol şeh-i ḫüsnün maḥabbet ehline teftīşi var

güzār eyle-:

1. **güẕār eyle-:**-*r*
Terkib-bend 4
Mısra: **10**
Geçmek. || (Bir hal) Başa gelmek.

ʿÖmr bir ṣudur ki aḳmaḳdur işi şām u seḥer
Mevt bir yoldur ki eyler her gelen andan güẕār

2. **güẕār eyle-:**-*y*, -*igör*
Terkib-bend 8
Mısra: **121**
Geçmek, geçip gitmek.

Bu meẕbeleden şöyle güẕār eyleyigör kim
Bir ẕerre ġubār irmeye tā reh-güẕerüñden

güzār it-:

1. **güẕār it-:**-*di*
Gazel 988
Mısra: **1**
Geçmek.

Ġam-ı ʿaşḳuñ gelüp dilden güẕār itdi emīrāne
Virüp cān mülkine gitdi ḳarār itdi emīrāne

güzār kıl-:

1. **güẕār ḳıl-:**-*maz*
Gazel 752
Mısra: **5**
Geçmek.

Ḳalbin ol ṭālib ki ḳılmaz pūte-i ġamdan güẕār
Ḥāl kesb itmez hemīşe ḳāldan ḫālī degül

güzel:

1. **güzel:**
Gazel 122
Mısra: **8**
Taşıdığı üstün nitelikler veya isteğe uygun olması sebebiyle insanda iyi etki bırakan, takdir uyandıran kişi, dilber, sevgili.

Ḥüsni reşk-i āfitāb olsa degül maḳbūlımuz
Bir güzel kim serv gibi olmaya bālā-bülend

2. **güzel:**-*ler*
Gazel 85
Mısra: **3**
Sevgili, dilber, güzel kişi anlamında adlaşmış sıfat.

Güzeller yüz sürüp dergāhına ʿarż-ı niyāz itsün
O serv-i ser-firāzı pādişāh-ı mesned-i nāz it

3. **güzel:**
Gazel 312
Mısra: **6**
Dilber, sevgili, mahbub.

Leb-i laʿl ü ruḫ-ı rengīnüñe meyl eylemez zāhid
Ṣarāb içmez güzel sevmez ʿaceb bī-ʿaḳl u cāhildür

4. **güzel:**-*dür*
Gazel 102
Mısra: **5**
Hoş, güzel.

Ḫatıyla ʿārızı yāruñ iki güzeldür kim
Birisi sebz-i melīḥ u biri beyāż-ı ṣaḥīḥ

5. **güzel:**-*ler*
Gazel 227
Mısra: **5**
Taşıdığı üstün nitelikler veya isteğe uygun olması sebebiyle insanda iyi etki bırakan, takdir uyandıran kişi.

ʿUşşāḳa ider cevr u cefā gerçi güzeller
Müşkil bu ki ol sīm-beden bī-sebeb eyler

6. **güzel:**-*ler*
Gazel 169
Mısra: **3**
Güzel, dilber.

Güzeller dil-rübāluḳ şīvesin taḥṣīl ider senden
Senüñ ey rūḥ-ı s̱ānī özge semtüñ özge ḫāluñ var

7. **güzel:**
Gazel 152
Mısra: **9**
Güzel, hoş (kimse) manasında adlaşmış sıfat.

Gider ʿaḳlı başından bir perī-peyker güzel görse
Hemān ölmek diler yolında Rūḥī ne ʿaceb cāndur

8. **güzel:**-*ler*
Gazel 137
Mısra: **4**
Güzel, sevgili.

Açıldılar çemenüñ güllerine virmege reşḳ
Güzeller egnine giymiş libās-ı surḫ u sefīd

9. **güzel:**-*ler*
Gazel 183
Mısra: **1**
Estetik bir zevk, hoşlanma gibi duyguları uyandıran niteliğe sahip kişi, dilber.

Ol Yūsuf-ı s̱ānī ki güzeller güzelidür
Gün gibi bugün yer yüzinüñ bī-bedelidür

10. **güzel:**-*i*, -*dür*
Gazel 183
Mısra: **1**
Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran; hoşa giden, beğenilen; ayıpsız, kusursuz.

Ol Yūsuf-ı s̱ānī ki güzeller güzelidür
Gün gibi bugün yer yüzinüñ bī-bedelidür

11. **güzel:**-*üñ*
Gazel 319
Mısra: **1**
Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran; hoşa giden, beğenilen II Sevgili.

Olma esīri her güzelüñ kim meyānı var
Bir serv-i ser-firāza göñül vir ki anı var

12. **güzel:**
Gazel 511
Mısra: **6**
Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran; çekici, cazip.

Raḳīb eylemesün gāh medḥ ü gāh zemin
Ki biz o şūḫ-ı cefā-pīşeyi güzel bilürüz

13. **güzel:**
Gazel 427
Mısra: **8**
İyi, hoş, âlâ.

Ġarażuñ Kaʿbe ise ṭut reh-i kūy-ı yārı
Zāhidā ġafleti ḳo böyle güzel yol olmaz

14. **güzel:**-*ler*, -*le*
Gazel 747
Mısra: **5**
Çekici, cazip kimse, dilber.

Gerçi ḳız naḳşı güzellerle ṭoludur kāyināt
Anlara meyl eylesün mi hīç giçerken er göñül

15. **güzel:**-*i*
Gazel 1084
Mısra: **1**
Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, hoşa giden, beğenilen. II Sevgili, dilber.

Yoḳ göñül bağlayacaḳ şehrimüzüñ bir güzeli
Nitsün erbāb-ı suḫan kime disünler ġazeli

16. **güzel:**
Gazel 923
Mısra: **1**
Çekici, cazip kimse. II Dilber, sevgili.

Güzel ḫāl añlasa ḥüsni gibi ṭabʿı laṭīf olsa
Vefā ṣūretlerin gösterse yārāna ẓarīf olsa

17. **güzel:**-*e*
Gazel 1005
Mısra: **4**
Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı; güzel kız veya kadın.

Nola rez-duḫterine māyil olursa dil ü cān
Meyl ider cān u göñülden kim olursa güzele

18. **güzel:**-*ler*, -*den*
Gazel 624

Mısra: **3**
Sevgili, dilber, güzel kişi.

Ḥaḳīḳatde güzellerden giçilmez gerçi ammā biz
Haḳīḳat bulmayup ol serv-i sīm-endāmdan giçdük

19. **güzel:**
Gazel 604
Mısra: **5**
Göze hoş gelen, hayranlık uyandıran.

Sehī-ḳad olsa güzel nāzik olsa dirmişsin
Senüñ de beñzer o nāzik meyāndur istedügüñ

20. **güzel:**-*ler*
Gazel 1048
Mısra: **5**
Çekici, cazip kimse. II Dilber, sevgili.

Güzeller ġonca-veş dem-beste ʿuşşāḳuñ yüzi gülmez
Meger meclislerinde ol büt-i şīrīn-zebān yoḳ mı

21. **güzel:**
Gazel 1101
Mısra: **6**
Çekici, cazip, güzel, göze hoş gelen.

Giydiler ḫilʿāt-ı nevrūzı serāser ezhār
Sebzeyi gör ne güzel açdı libās-ı çemeni

22. **güzel:**
Kaside 37
Mısra: **68**
Biçimindeki uyum ve ölçülerindeki denge ile hoşa giderek hayranlık uyandıran; hoş.

Gāh gāhi ṣaf-ı meclisde olur mı ḥāżır
ʿAcem āġa o güzel çehre ḫoş-elḥān nicedür

23. **güzel:**
Terkib-bend 6
Mısra: **28**
Göze ve kulağa hoş gelen, görülmesi, duyulması insana zevk veren, cemil.

Maḥbūb idi ẓarīf idi vü nükte-dān idi
Şehr içre māḥaṣal yoġidi kendüden güzel

24. **güzel:**
Gazel 118
Mısra: **6**
Güzel şeyler veya kimseler.
|| *Sevgili ve şarap.*

Maḥbūb u meyle zāhid alışmazsa ġam degül
Āsān mıdur güzeller ile itmek ittiḥād

25. **güzel:**-*üñ*
Gazel 207
Mısra: **13**
Güzel şeyler veya kimseler.

Rūḥī ṣaḳın güzellerüñ aldanma mihrine
Kim ekşeri bu ḳavmüñ erāzil-nişīn olur

güzel ol-:

1. **güzel ol-:**-*dı*
Gazel 1046
Mısra: **2**
Güzel bir hal almak, isteğe uygun bir şekil almak, istenildiği gibi olmak.

Dil bir güzelüñ vaṣlına āḫir maḥal oldı
Ṣabr itdügimüz derd ü belāya güzel oldı

güzellen-:

1. **güzellen-:**-*di*
Gazel 1040
Mısra: **9**
Güzelleşmek II Doğanın canlanması (Bitkilerin çiçeğe dönmesi ve yeşillenmesi).

Bahār oldı güzellendi hevālar vaḳt-i ʿişretdür
Şarāb iç zāhidā añma ġam-ı dünyā vü ʿuḳbāyı

2. **güzellen-:**-*di*
Kaside 31
Mısra: **29**
Güzelleşmek, güzel bir hal almak.

Güzellendi ʿālem ṣafā mevsimidür
Çeker mi bu mevsimde ʿāḳil olan ġam

3. **güzellen-:**-*dükce*
Gazel 148
Mısra: **1**
Güzelleşmek.

Güzellendükce ḥüsn-i yāra mübtelā artar
O ḫod ẓevḳ eyler ammā ben dil-efkāra belā artar

güzellik:

1. **güzellik:**-*de*
Gazel 297
Mısra: **1**
Estetik bir zevk, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik, hüsn.

Gerçi Yūsufla güzellikde birāderlerdür
Līk bir gömlek o servüñ teni nāzikterdür

2. **güzellik:**
Gazel 953
Mısra: **7**
Güzel olan şeyin niteliği, göze, kulağa hoş gelen veya taşıdığı üstün niteliklerle insanda iyi etki bırakan, takdir uyandıran şey veya halin durumu, hüsn, cemal, behçet.

Sen ol ḫurşīd-veş tābān güzellik āsumānında
Ḳo yatsun ẓerre-veş ʿāşıḳlaruñ ḫāk-ı meẓelletde

güzelsüz:

1. **güzelsüz:**
Terkib-bend 8
Mısra: **181**
Sevgili olmadan.

İtdükse şarāb içmemege tevbe güzelsüz
Sābit-ḳademüz tevbemüz üstinde Naṣūḥuz

güzelüm:

1. **güzelüm:**
Gazel 229
Mısra: **5**
Pek güzel olan, beğenilip hoşa gitmekte olan, güzel olup sevilen. Beğenilen, sevilen

kimselere hitap sözü olarak kullanılır.

Ölür gider güzelüm aġzı dadını bilmez
Lebüñ ġamın ḳoyup ol ḫasta kim nebāt ister

2. **güzelüm:**
Gazel 532
Mısra: **4**
Dilber, sevgili, mahbub.

Çeşmüñ gibi olsaydı eger ġamzeye mālik
Fettān olur idi güzelüm bāġda nergis

3. **güzelüm:**
Gazel 44
Mısra: **2**
Beğenilen, sevilen kimselere hitap sözü olarak kullanılır.

Ḥüsn bāġında bugün ol iki rūy-ı zībā
İki güldür güzelüm biri birinden aʿlā

güzer:

1. **güẕer:***-i, -n*
Terkib-bend 3
Mısra: **45**
Geçme, geçiş.

Ḫᵛāh ü nā-ḫᵛāh fenā mülkine ṣalup güẕerin
Ḳomadı bir nice gün ẕevḳin ide dünyānuñ

güzer it-:

1. **güẕer id-:***-e*
Gazel 408
Mısra: **10**
Geçmek.

Rūḥinüñ türbesi ḫāki ide ṣevḳından raḳṣ
Ger ide mihr-i nesīmüñ aña bir kerre güẕer

2. **güẕer it-:***-dü, -ñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **117**
Geçmek, gelmek.

Bu mülk-i fenāya ki ʿademden güẕer itdüñ
Sūduñ nedür ancaḳ anı bilseñ seferüñden

güzer ḳıl-:

1. **güẕer ḳıl:**
Tahmis 5
Mısra: **9**
Geçmek.

Baḫr-ı ġamı sefīne-i cāmile ḳıl güẕer
Kim devr-i rūzgār degül bir ḳarārda

güzer-gāh:

1. **güẕer-gāh:***-da*
Gazel 591
Mısra: **6**
Geçilen, geçilecek yer, yol, geçit.

Günleri fikr-i cemālüñle geçen ʿuṣṣāḳuñ
Bu güẕer-gāhda maḳṣūdları seyrān ancaḳ

güzīde:

1. **güzīde:***-s, -i, -n*
Gazel 874
Mısra: **12**
Seçkin, seçilmiş.

Suḫanda ḥaḳḳı budur ġayra beñzemez Rūḥī
Sözüñ güzīdesin ister zemīnüñ aʿlāsın

güzīde-i vüzerā:

1. **güzīde-i vüzerā:**
Kaside 14
Mısra: **43**
Vezirlerin seçkini.

Güzīde-i vüzerā Ḥażret-i Sinān Pāşā
Meger ki eyledi maḫdūm-zādesiyçün sūr

güzīn-i ehl-i himmet:

1. **güzīn-i ehl-i himmet:**
Tarih 27
Mısra: **5**
Himmet sahiplerinin en seçkini.

Güzīn-i ehl-i himmet Ḥaḍret-i ʿOs̱mān Pāşā kim
Duʿā-yı devleti olmışdur ehl-i naẓma eglence

H/Ḥ/Ḫ

hā:

1. **hā:**
Kaside 5
Mısra: **37**
İhtar, īkaz ve tembih bildirir.

Reng urmasın zemāne saña ġāfil olma hā
ʿÖmr-i ʿazīzi itmeye gör cehlile telef

hā bir:

1. **hā bir:**
Gazel 13
Mısra: **12**
Herhangi bir.

Senden beni kim ṣorsa dirsün ben anı bilmem
Bilmek anı lāzım mı hā bir ḳuluñam cānā

hāb:

1. **ḫāb:**
Gazel 116
Mısra: **8**
Yutulacak yuvarlak ilaç, hap.

Gösterdi gāh dāġını gehi ḫūn-ı penbesin
ʿArż iderler bülbüline gül-i ter gehi ḫāb surḫ

2. **ḫāb:***-da, -y, -du, -ñ*
Gazel 729
Mısra: **3**
Uyku.

Ḫābdayduñ pister-i nāz içre bilmezsin ki ben
Dem-be-dem ḫāk-ı siyāh üzre dökerdüm eşk-i āl

3. **ḫāb:***-da*
Gazel 737
Mısra: **1**
Uyku; rüya.

Ḫābda ḳocdum didüm sen māhı el virdi viṣāl
Ol hilāl-ebrū gülüp didi zihī ḫāb-ı ḫayāl

<u>hāba var-:</u>

1. **ḫāba var-:**-*ur*
Gazel 513
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uyumak.

Bezmde ḫāba varur yārānı gözler aġyār
Rūḥi-i zār ayaġın öpmege fırṣat bulmaz

<u>ḫabāb:</u>

1. **ḫabāb:**-*dur*
Gazel 15
Mısra: **2**
Su üzerinde oluşan hava kabarcığı.

ʿÖmr bir cūy-ı ābdur gūyā
Ḫāne-i ten ḥabābdur gūyā

2. **ḫabāb:**
Gazel 55
Mısra: **2**
Kadehin üzerinde olan hava kabarcığı.

Defʿ-i tīr-i ġuṣṣa-i devrān içün cām-ı ṣarāb
Bir siperdür kim aña āyīne olmışdur ḥabāb

3. **ḫabāb:**-*a*
Kaside 15
Mısra: **25**
Su üzerinde peyda olan kabarcık, kadehin üzerinde olan hava kabarcığı, şarap köpüğü.

Döndi ḥabāba hemān ḳaṭʿ olınan kelleler
Seyl gibi çaġlayup şöyle revān oldı ḳan

4. **ḫabāb:**
Gazel 620
Mısra: **7**
Kabarcık, köpük.

Ḫabāb ṣanma ki serv-ḳadüñ fırāḳından
Şu deñlü aġladı kim çıḳdı gözleri cūyuñ

<u>ḫabāb-āsā:</u>

1. **ḫabāb-āsā:**
Gazel 575
Mısra: **8**
Su üzerindeki hava kabarcığı gibi.

Kenār-ı cūydan gelmezse nola bu dil-i şeydā
Ḫabāb-āsā ider rindān-ı ʿaşḳ āb-ı revāndan ḥaẕẕ

<u>ḫabāb-ı bāde-i nāb:</u>

1. **ḫabāb-ı bāde-i nāb:**
Gazel 311
Mısra: **4**
Saf şarap üzerindeki kabartı.

Ṣayd-ı dām-ı ẕevḳ olursa murġ-ı dil olmaz ʿaceb
Kim ḥabāb-ı bāde-i nāb aña āb u dānedür

<u>ḫabāb-ı refīʿ:</u>

1. **ḫabāb-ı refīʿ:**-*üñ*
Kaside 23
Mısra: **23**
Yüce hava kabarcığı (şarap üzerinde meydana gelen).

Zihī ḥabāb-ı refīʿüñ penāh-ı ehl-i ṣafā
Ṣafā anuñ ki ide ol cenābda ḫidmet

<u>ḫabāb-ı sāġar:</u>

1. **ḫabāb-ı sāġar:**-*ı*
Gazel 314
Mısra: **2**
İçki kadehindeki kabarcıklar.

Nūş it şarāb-ı ʿaşḳı mey-i dil-küşā budur
Seyr it ḥabāb-ı sāġarı ʿayn-ı ṣafā budur

<u>ḫabāb-ı şevḳ-baḫş:</u>

1. **ḫabāb-ı şevḳ-baḫş:**
Gazel 584
Mısra: **5**
(Şarabın üzerindeki) Neşe veren hava kabarcığı.

Oldı peydā bādede ṣanmañ ḥabāb-ı şevḳ-baḫş
Çıḳdı baḥr-ı ṣuʿle mevc-i nūrdan bir çerāġ

<u>ḫabāb-veş:</u>

1. **ḫabāb-veş:**
Gazel 538
Mısra: **10**
Hava kabarcığı misali.

Kesdüm ümīdi başdan o gün ben yoluñda kim
Oldı hevā-yı ʿaşḳile memlū ḫabāb-veş

<u>habāset:</u>

1. **ḫabāṣet:**-*i*
Gazel 906
Mısra: **15**
Habislik, kötülük, alçaklık.

Bīḫūdedür hep ehl-i riyānuñ ḫabāṣeti
Meyden ki rūḥ-ı ṭayyibedür ictinābı ḳo

<u>habbe:</u>

1. **ḫabbe:**
Gazel 917
Mısra: **10**
En ufak şey, zerre.

Rūḥī dil-i vīrānede biñ genc-i güher var
ṣarf itmege bir ḥabbe yoḳ ammā elimüzde

2. **ḫabbe:**
Kaside 33
Mısra: **23**
Küçük tane, buğday, arpa vb. tahıl tanesi. || *En ufak şey, zerre.*

Eline kemāl ehlinüñ ḥabbe girmez
Felek açsa yüz yirde dest-i mevāhib

<u>ḫabbece:</u>

1. **ḫabbece:**
Terkib-bend 8
Mısra: **152**
Ufacık, zerre kadar.

Cerrār diyü virmez olur Tañrı selāmın
Şerminden ider itse saña ḥabbece inʿām

ḥābbe-i sīm:

1. **ḥābbe-i sīm:**-*dür*
Gazel 408
Mısra: **6**
Gümüş tanesi.

Meh-i nev pūte-i çarḫ içre şerār-ı āhum
Birisi ḥābbe-i sīmdür birisi şemse-i zer

ḥabbetü's-sevdā:

1. **ḥabbetü's-sevdā:**-*y, -ı*
Gazel 610
Mısra: **10**
Çörekotu.

Dir imiş ṣūfī ki yoḳ başumda sevdā-yı cihān
Bāver eylerdüm ideydi ḥabbetü's-sevdāyı terk

ḥabbezā:

1. **ḥabbeẕā:**
Tarih 6
Mısra: **11**
Ne güzel, ne hoş.

Ḥabbeẕā ey rāḥat-efzā-yı ḳulūb-ı ehl-i ḥāl
Merḥabā ey nūr-baḫş-ı merdüm-i çeşm-i kirām

2. **ḥabbeẕā:**
Gazel 19
Mısra: **1**
Ne güzel! Ne iyi!.

Ḥabbeẕā ey ābrū-yı meclis-i şāh u gedā
Merḥabā ey cān-ı ʿālem yoluña cānlar fedā

3. **ḥabbeẕā:**
Tarih 3
Mısra: **9**
Ne güzel, ne hoş şey.

Ḥabbeẕā ey ḥāmi-i ẕī-şān-ı burc-ı evliyā
Merḥabā ey zübde-i ḥükkām-ı ṣāḥib-iḫtirām

ḥabb-ı misk:

1. **ḥabb-ı misk:**-*i, -dür*
Gazel 702
Mısra: **4**
Misk tanesi.

Ḫāl-ı ruḫsārı ki mülk-i fitnede yek-dānedür
Ḥabb-ı miskidür ya fülfül ikiden ḫālī degül

ḥabb-ı nebāt:

1. **ḥabb-ı nebāt:**
Gazel 74
Mısra: **6**
Bitki tanesi.

Yād-ı laʿluñla baña zehr içirürlerse eger
Dehenümde benüm ol zehr olur ḥabb-ı nebāt

ḫaber:

1. **ḫaber:**-*ler*
Gazel 344
Mısra: **10**
Haber, bilgi.

İdüp ol ġoncadan ümmīd-i vefā bülbül-i dil
Güş idüp her ṭarafa tāze ḫaberler gözedür

2. **ḫaber:**
Gazel 337
Mısra: **14**
Bilgi, havadis.

Ḥadden aşurdı felek Rūḥīye cevri ammā
Bu ḫaber ḳorḳarın o vāli-i zī-şāna deger

3. **ḫaber:**-*i*
Kaside 5
Mısra: **13**
İlim, vukuf, malumat, havadis.

Baḫr-i ḥaḳīḳatüñ ḫaberi senden oldı keşf
Zirā ki dāḫil olımaz ol baḥre her keşef

4. **ḫaber:**
Gazel 849
Mısra: **4**
Bir olayın tebliği, bir hadiseden hazır bulunmayanlara verilen bilgi, naklolunan söz.

Meydān-ı vefāda ḳatı bī-bāk gezersin
Ṣabr eyle göñül ḫayl-i belāya ḫaber olsun

5. **ḫaber:**-*le*
Kaside 18
Mısra: **2**
Bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık.

Müjde-i şāh-ı bahar ile idüp bülbüli şād
Geldi bir tāze ḫaberle seherī gülşene bād

6. **ḫaber:**-*ler, -i*
Gazel 1050
Mısra: **1**
Bilgi, malumat.

Şād itdi gül gibi yine vuṣlat ḫaberleri
Dildārdan irişdi ʿināyet ḫaberleri

7. **ḫaber:**-*de*
Gazel 830
Mısra: **7**
Olmuş veya olmakta bulunan bir şeye dair orada olmayanlara erişen bilgi, ondan ona nakledilen söz.

Gerçi kim olur ḫaberde iḥtimāl-ı ṣıdḳ u kiẕb
Dāʿim ammā ṣıḥḥat üzre alınur senden peyām

haber al-:

1. **ḫaber al-:**-*an*
Gazel 947
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şey hakkında kendisine bilgi ulaşmış olmak, bir şeyi duymak, öğrenmek.

Sırr-ı eşyādan olur ʿālem-i maʿnāda ḫabīr
Bī-ḫaberlerden alan kimse ḫaber dünyāda

2. **ḫaber al-:**-*maġ, -a*
Gazel 836
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek.

Kimlerle ʿaceb hemdem olur giceler ol māh
Bir çāre olaydı ḫaber almaġa feminden

3. **ḫaber al-:**-*i, -n*
Gazel 288
Mısra: **5**
Öğrenmek, bilgi edinmek.

Al Kaʿbenüñ ey ḥācī dilden ḫaberin gör kim
Yeṣrib ne ʿaceb kūşe Baṭḥā ne ʿaceb yerdür

4. **ḫaberin al-:**-*up*
Gazel 503
Mısra: **5**
Bir şeyin haberini almak, hakkında bilgi almak.

Āhumuñ ḫāk-i der-i yārda alup ḫaberin
Esdi ṣavurdı ṣabā söyledi yabāne biraz

haber bil-:

1. **ḫaber bil-:**-*me, -dük*
Gazel 887
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Haber almak, bir şey hakkında kendisine bilgi ulaşmış olmak.

Aṣılaḳaldı ḫaber bilmedük āvāre göñül
O mehüñ ḳurtulabildi mi ser-i müyından

haber gel-:

1. **ḫaber gel-:**-*mez*
Gazel 435
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birine bir şey hakkında) Bilgi erişmek.

Nice gündür o māh-ı ʿālem-ārādan ḫaber gelmez
Dili irsāl iderdüm ḳorḳaram ol da gider gelmez

haber vir-:

1. **ḫaber vir-:**
Gazel 142
Mısra: **6**
Bildirmek, ulaştırmak.

Bildürmege ḥaḳīḳat-ı eşyāyı bī-ḥicāb
Virdüñ maʿārif ehline Ḳurʾān ile ḫaber

2. **ḫaber vir:**
Gazel 587
Mısra: **19**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ulaştırmak, bildirmek.

Ḫaber vir ey ṣabā giryānlıġumdan göndere şāyed
Ayaġı ṭopraġından çeşmüme kuḥl-ı cilā Yūsuf

3. **ḫaber vir-:**
Gazel 178
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyi bildirmek, bir şey hakkında bilgi vermek.

Raḳībe mihrden bī-keslere āzārdur ḳaṣduñ
Maḥabbetden ḫaber vir sevdügüm āzāra yer yoḳdur

4. **ḫaber vir-:**-*di, -ler*
Gazel 576
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bildirmek, haber ulaştırmak.

Gelmez bu gice bezme diyü virdiler ḫaber
Ey gül-ʿiẕār aġladı bī-iḫtiyār şemʿ

haberdār:

1. **ḫaberdār:**
Gazel 756
Mısra: **10**
Haberli, haberi olan, bilgisi bulunan.

Sīnemüñ dāġların ṣaḳlamadan ey Rūḥī
Ne ṣanursın meger ol yār ḫaberdār degül

2. **ḫaberdār:**
Gazel 587
Mısra: **7**
Haberi olan, haberli, vakıf.

Ḫaberdār olsalar ḥüsnüñle ʿaşḳ-ı sīne-sūzumdan
Baña Yaʿḳūb reşk eylerdi ey meh-rū saña Yūsuf

3. **ḫaberdār:**
Gazel 419
Mısra: **5**
Bilgi sahibi olan.

Şāh-ı iḳlīm vücūdından ḫaberdār olmayan
Ẓulmet içre çeşme-i ḥayvānı bilmez ḳandedür

haberdār ol-:

1. **ḫaberdār ol-:**-*ma, -du, -ñ*
Gazel 696
Mısra: **16**
Haberi olmak, bilmek, öğrenmek, vakıf olmak.

Ḥāṣıluñ dünyāda ġam ʿuḳbāda miḥnetdür hemān
Geldügüñden gitdügüñden çün ḫaberdār olmaduñ

haber-i ʿadl:

1. **ḫaber-i ʿadl:**-*i, -n*
Kaside 28
Mısra: **29**
Adalet haberi.

Şahrāya iletse ḫaber-i ʿadlin eger bād
Āhūya çerāgāh ola ārām-geh-i bī-sūz

haber-i bā-haberān:

1. **ḫaber-i bā-ḫaberān:**-*dur*
Terkib-bend 8
Mısra: **174**
Doğru haber verenin sözü.

Ey ṭālib-i taḥḳīḳ eger var ise ʿaḳluñ
Gūş it bu sözi kim ḫaber-i bā-ḫaberāndur

haber-i maḳdem:

1. **ḫaber-i maḳdem:**-*i*
Tarih 46
Mısra: **3**
(Bir kimsenin) Gelişinin haberi.

Şaldı dehre ḫaber-i maḳdemi bu zemzemei
Ki meserret ola peydā vü elem nā-peydā

haber-i maḳdemini vir-:

1. **ḫaber-i maḳdemini vir-:**-*di*
Kaside 26
Mısra: **13**
(Bir şey veya kimsenin) Gelişini haber vermek, geldiğini bildirmek.

Ḫaber-i maḳdemini virdi meger nevrūzuñ
Çemene sürʿatile geldi seḥer bād-ı şimāl

haber-i mevt:

1. **ḫaber-i mevt:**-*i, -n, -i*
Tarih 9
Mısra: **9**
(Bir kimsenin) Ölüm haberi.

Fikre vardı ḫaber-i mevtini duydı Rūḥī
Düşdi tārīḫ ʿĀlī Ḫāna igen ḫayf oldı

haberi ol-:

1. **ḫaberi ol-:**-*y, -a*
Gazel 1053
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyin farkında olmamak, gafil olmak.

Ne belādur viresin bir meh-i bed-mihre göñül
Olmaya ẕerre ḳadar derd-i dilüñden ḫaberi

haber-i pür-sürūr:

1. **ḫaber-i pür-sürūr:**
Kaside 15
Mısra: **61**
Sevinçli haber.

Yayılıcaḳ ʿāleme bu ḫaber-i pür-sürūr
Başladı arāyişe gül gibi kevn ü mekān

ḫaber-i yeʾs:

1. **ḫaber-i yeʾs:**-*i*
Gazel 807
Mısra: **5**
Ümitsizlik haberi.

İrişdürüp ḫaber-i yeʾsi dest-būsından
Viṣāldan dil-i maḥzūnı nā-ümīd idelüm

haberi yoḳ:

1. **ḫaberi yoḳ:**
Gazel 836
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Haberi olmamak; bir şeyin farkında olmamak, gafil olmak.

Rencīde olur aġladuġumçün siteminden
Ammā ḫaberi yoḳ dil-i zāruñ eleminden

2. **ḫaberüñ yoḳ:**-*imiş*
Gazel 688
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Haberi olmamak, bilmemek.

İşidüp āh-ı dil-i zārumı raḥm eylemedüñ
Āh bildüm yoḳimiş ḥāl-i dilümden ḫaberüñ

3. **ḫaber yoḳ:**-*üñ, -dur*
Gazel 173
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Haberi olmamak. || Bir şeyin farkında olmamak, gafil olmak.

Ol ġamzeden āh itsem dirsin cigerüñ yoḳdur
Öldürdi beni miḥnet andan ḫaberüñ yoḳdur

hāb-ı ġaflet:

1. **ḫāb-ı ġaflet:**-*de*
Gazel 675
Mısra: **10**
Gaflet uykusu.

Bāde iç görme revā kim giçe bu mevsimde
Ḫāb-ı ġafletde giçe zühd ü verāʿla rūzuñ

hāb-ı ḫayāl:

1. **ḫāb-ı ḫayāl:**
Gazel 737
Mısra: **2**
Hayal uykusu, hayal halinde görülen rüya.

Ḫābda ḳocdum didüm sen māhı el virdi viṣāl
Ol hilāl-ebrū gülüp didi zihī ḫāb-ı ḫayāl

hāb-ı rāḥat:

1. **ḫāb-ı rāḥat:**-*dan*
Gazel 694
Mısra: **11**
Rahat uyku.

Ḫāb-ı rāḥatdan ṭamaʿ kes Rūḥiyā mādām kim
Pisterüñ ḫāşāk olup ḫār ola bālīnüñ senüñ

ḥabīb:

1. **ḥabīb:**
Gazel 69
Mısra: **1**
Sevgili, mahbup.

Çāre ne ey dil raḳīb-i ḫardan geçmez ḥabīb
Bir ʿināyet ola Mevlādan meger giçe ḥabīb

2. **ḥabīb:**
Gazel 495
Mısra: **4**
Sevgili, maşuk.

Egerçi çeşm ü ebrū iledür maḥbūbluḳ ammā
Bize her çeşm ü ebrū ṣāḥibi olan ḥabīb olmaz

3. **ḥabīb:**-*üm*
Gazel 671
Mısra: **4**
Sevgili, dost.

Ṭarz-ı reftārda gördük revişüñ şāhāne
Ḫūblar içre ḥabībüm saña ḫunkār didük

4. **ḥabīb:**
Gazel 256
Mısra: **9**
Sevgilim, canım.

Reh-i miḥnetde cān virmek ḥabībüm derd-i ʿaşḳuñla
Bize raḥmetdür ammā kim raḳībe ḫayli zaḥmetdür

habīr:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ḥabīr:**
Kaside 2
Mısra: **59**
Haberdar, haberli, vakıf, bilgili.

Sırr-ı ezelden ḥabīr ṣāḥib-i faż̲l-ı kebīr
Ḥalḳa beşīr ü ne̲z̲īr ṣalli ve sellim ʿaleyh

ḥabīr ol-:

1. **ḥabīr ol-:**-*ur*
Gazel 947
Mısra: **3**
Haberdar olmak, bilmek.

Sırr-ı eşyādan olur ʿālem-i maʿnāda ḫabīr
Bī-ḫaberlerden alan kimse ḫaber dünyāda

ḥablüʾl-metīn:

1. **ḥablüʾl-metīn:**
Kaside 20
Mısra: **65**
Çok kuvvetli ip.

Ḥablüʾl-metīn luṭfuñ olupdur
Cān gerdeninde bend-i ḥamāʾil

2. **ḥabluʾl-metīn:**
Kaside 35
Mısra: **10**
Çok kuvvetli ip. || *İslam dini, Kur'an.*

Ḫūblar ḥüsni durur erbāb-ı z̲evḳa ḳūt-ı rūḥ
Dil-rübālar zülfidür ṣādıḳlara ḥabluʾl-metīn

3. **ḥablü'l-metīn:**
Tarih 23
Mısra: **4**
Çok kuvvetli, sağlam ip.

Sen ne z̲ī-ḳadrsin ki olmışdur
Resenüñ kāyināta ḥablü'l-metīn

ḥabs it-:

1. **ḥabs it-:**-*di*
Gazel 479
Mısra: **7**
Bir yere kapatıp çıkmasına izin vermemek, kapatmak, alıkoymak.

Ṣadef-i kevne düşürdi bizi ḥabs itdi felek
ʿAceb olmaz bu belālar dür-i ġalṭānuz biz

ḥabs-i zindān:

1. **ḥabs-i zindān:**
Gazel 354
Mısra: **7**
Zindana hapsolmak.

Ḫabs-i zindān olmış ey ṣūfī saña ṣāliḥ ʿamel
Bir müselmānsın ki bilmezsin müselmānlıḳ nedür

hacālet:

1. **ḫacālete:**-*e*
Gazel 554
Mısra: **11**
Mahcubiyet, utanma.

Ruḥī ḥasūdı yine bıraḳduñ ḫacālete
İnkār-ı ʿāma yer ḳomadı bu maḳāl-i ḫāṣ

ḥacc-ı ekber:

1. **ḫacc-ı ekber:**
Gazel 829
Mısra: **12**
Arife günü cumaya rastlayan hac.

Ṣafā bulur ṭavāf itdükde kūyuñ Kaʿbesin Rūḥī
Viṣāluñ ḥacc-ı ekber sen meh-i tābānum İbrāhīm

ḥacel:

1. **ḫacel:**
Gazel 1045
Mısra: **3**
Utanma, utanç.

Girsün yeşil libāslara tā ḫacel düşe
Bāġuñ nihāl-i aḫderi gül-berk-i aḫmeri

ḫācet:

1. **ḫācet:**-*üñ*
Kaside 24
Mısra: **12**
Allah'tan veya büyük bir makamdan yerine getirilmesi, gerçekleştirilmesi istenen dilek.

Ġubār-ı dergeh-i ḫācet-revā-yı Pāşāya
Yüzün sür andan olur ḫācetün olursa revā

2. **ḫācet:**
Gazel 973
Mısra: **4**
Gerek duyulan, muhtaç olunan şey, ihtiyaç.

Cāna zaḫm urmaḳsa ḳaṣduñ tīr-i müjgānuñ yeter
Ey ḳaşı yā el urup ṭurmaḳ ne ḫācet terkeşe

3. **ḫācet:**
Gazel 372
Mısra: **10**
Gereklilik, ihtiyaç.

Ḳalurdı tīre meh tāb almasa mihr-i cemālinden
Degül ḫācet dimeñ ehle bu söz günden de rūşendür

4. **ḫācet:**-*ler*, -*imüz*
Terkib-bend 8
Mısra: **87**
Dilek, arzu, istek.

Ḫācetlerimüz ḳādir iken ḳılmaġa ḫāṣıl
Ṣalmaḳ keremüñden bizi ferdāya ne ḫācet

5. **ḫācet:**
Gazel 17
Mısra: **5**
Gerek, ihtiyaç, lüzum.

Ne ḫācet ḳaşlaruñ şemşīr çekmek ḳatl-ı ʿuşşāḳa
Bütün dünyāyı öldürseñ yeter ey nergis-i şehlā

hācet ol-:

1. **ḫācet ol-:**
Gazel 54
Mısra: **12**
Gerekmek, lazım olmak.

Çeşme-i ḫurşīdden her dem zülāl-i feyż iner

Ḥācet olsa saña tecdīd-i vużūʿ itmekçün āb

ḥācet-revā:

1. **ḥācet-revā:**-*yı*
Gazel 461
Mısra: **24**
Ihtiyacı gideren.

Bugün maḳṣūdımuz ḥāṣıldur ey Rūḥī biḥamdillah
Muḳīmdür ki ḥācet-revā-yı Murteżāyuz biz

ḥācet-revā-yı zümre-i ehl-i kelām ol-:

1. **ḥācet-revā-yı zümre-i ehl-i kelām ol-:**-*dı*
Tarih 13
Mısra: **4**
Şairler zümresinin ihtiyacını gidermek.

O gün geldi ki erbāb-ı maʿārif olalar gūyā
Felek ḥācet-revā-yı zümre-i ehl-i kelām oldı

hācī:

1. **ḥācī:**
Gazel 288
Mısra: **5**
Din buyruklarını yerine getirmek için hacca gitmiş Müslüman, hacı II Zahit.

Al Kaʿbenüñ ey ḥācī dilden ḫaberin gör kim
Yeṣrib ne ʿaceb kūşe Baṭḥā ne ʿaceb yerdür

2. **ḥācī:**
Kaside 39
Mısra: **78**
Din buyruklarını yerine getirmek için hacca gitmiş müslüman, hacı.

Ṭarzī müridiyem diyü terk itdi ṣanʿatı
Ḥācī ḳomışdur adın o şeyṭān ne demdedür

hācib:

1. **ḥācib:**-*üñ*
Gazel 680
Mısra: **8**
Kapıcı, kapıcı başı. || Kaş.

Biñ ḳan iderse tīġ-i müjeñ günde kim ne dir
Almışdur anı ḳoltuġı altına ḥācibüñ

2. **ḥācib:**
Kaside 33
Mısra: **42**
Kapıcı, kapıcı başı.

Ḥarīmī Beg ol naḳd-i pāk-ı Raḥīmī
Ki yoḳ āsitān-ı ʿaṭāsında ḥācib

ḥācib-i luṭf:

1. **ḥācib-i luṭf:**-*uñ*
Kaside 32
Mısra: **8**
Lütuf kapıcısı.

Çīn seḥer kim gelür erbāb-ı maʿārif ḳapuña
Ḥācib-i luṭfuñ açar yüzlerine bāb-ı murād

hācı-i ḳurbān:

1. **hācı-i ḳurbān:**-*ı*
Kaside 2
Mısra: **79**
Kurban hacısı.

Taḫt-ı dilün ḫānı ḳıl hācı-i ḳurbānı ḳıl
Anı beden cānı ḳıl ṣalli ve sellim ʿaleyh

hacīl:

1. **ḫacīl:**
Gazel 328
Mısra: **13**
Utanmış, mahçup.

Baḫt olup benden ḫacīl didi zebān-ı ḥālile
Ḥayf kim ṭabʿ-ı laṭīfüñ beste-i evhāmdur

2. **ḫacil:**
Terkib-bend 9
Mısra: **29**
Utancından kimsenin yüzüne bakamayacak duruma düşmüş olan, küçük düşüp utanmış, mahcup olmuş (kimse).

Olmaz çü pāk-dāmen olan gül gibi ḫacil
Bir ḥālet it ki olmayasın ṣoñra münfaʿil

hacil ol-:

1. **ḫacil ol-:**-*maz*
Kaside 37
Mısra: **58**
Utanmak, mahçup olmak, utançtan bir kimsenin yüzüne bakamayacak duruma gelmek.

Mezbele yanını beklermi ol merdūd-ı ebed
ʿAmelinden ḫacil olmaz mı o şeyṭān nicedür

hacle-i şerʿ:

1. **ḫacle-i şerʿ:**-*e*
Tarih 82
Mısra: **9**
Şeriata uygun düğün.

Olduḳda dāḫil ḫacle-i şerʿe didüm tārīḫini
Burc-ı ṣafāya ṭāyir-i iḳbāl ḳondı gül gibi

haclet:

1. **ḫaclet:**
Gazel 844
Mısra: **7**
Utanma, mahcup olma.

Çekerüz būse ṭaleb itmege senden ḫaclet
Ḫayli şermendeyüz ey ġonca-fem iḥsānuñdan

had:

1. **ḫad:**
Gazel 128
Mısra: **2**
Yanak. II sevgilin yüzü.

Ṣalınsa serv-i bālāyı ıraḳdan baḳdurur ol ḳad
Açılsa lāle-i ḥamrāyı eyler dāġdār ol ḫad

had yok:

1. **ḥad yoḳ:**
Gazel 136
Mısra: **8**
Sınırsız, geniş.

Ḫāka ṣaçduñ dāne-i eşki ümīd-i vaṣlile
Mezraʿ-ı ümmīde ḥad yoḳ līk ḥāṣıl nā-bedīd

ḥadd:

1. **ḥadd:**-*i*
Gazel 52
Mısra: **9**
Yanak.

Ġam-ı ḥatt-ı ruḫuñla ölse ey ḥaddi semen Rūḥī
Mezārı üstine yeşil çemen yerin ṭuta ḫārā

2. **ḥadd:**
Gazel 552
Mısra: **5**
(Sevgilinin) yanağı.

Nigāruñ gelmeden ḥaṭṭı naẓar ḳıl ḥadd ü laʿline
Birisi gice ser gündür birisi bī-duḫān āteş

3. **ḥadd:**-*e*
Gazel 326
Mısra: **9**
Sınır.

Hicrüñ ġamıyla ẕevḳimüz irdi şu ḥadde kim
Bī-derdler dil-i sitem-āmūza reşk ider

4. **ḥadd:**-*i*
Gazel 829
Mısra: **7**
Sınır, derece, mertebe.

Perī-ṣūretlerüñ deyr-i cihānde ḥaddi yoḳdur līk
Ḫalīl-i büt-şikensin āfet-i devrānum İbrāhīm

ḥadd u ġāyet:

1. **ḥadd u ġāyet:**
Gazel 899
Mısra: **5**
(Bir şeyin) Sonu ve sınırı; bitiş.

Yolında āh u vāh iden esīre ḥadd u ġāyet yoḳ
Bıraḳmış kāyināta velvele bir bī-bedeldür bu

ḥaddād-ı çarḫ:

1. **ḥaddād-ı çarḫ:**
Kaside 17
Mısra: **20**
Feleğin demircisi.

Ol şeh-süvār esbine yā naʿl düzmege
Ḥaddād-ı çarḫ almış ele pāre-i ḥadīd

ḥadden aş-:

1. **ḥadden aş-:**-*dı*
Gazel 921
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok fazla olmak, aşırı gitmek.

Meded arż-ı şadāḳat ḥadden aşdı ṭarḥ-ı bezm itsek
Açılsa herkesüñ rāz-ı derūnı āşikār olsa

2. **ḥadden aşur-:**-*ma*
Gazel 618
Mısra: **11**
Çok fazla olmak, aşırı gitmek, abartmak.

Vuṣlat demi bītābluġı ḥadden aşurma
Cehd eyle ki incinmeye vaż'uñdan efendüñ

ḥadden efzūn:

1. **ḥadden efzūn:**-*dur*
Kıt'a 19
Mısra: **2**
Çok fazla, haddinden fazla.

Ne mümkindür bu kim ḳāṣıd nigāra ʿarż-ı ḥāl ide
Degül taḳdīri ḳābil ḥadden efzūndur ġam-ı firḳat

ḥadd-i beşer:

1. **ḥadd-i beşer:**
Gazel 169
Mısra: **6**
İnsanın yapabileceği şey.

Çoḳ işdür ʿaḳlı mebhūt eylemek başdan bu ḥāletler
Degül ḥadd-i beşer şāhum senüñ bilmem ne āluñ var

ḥaddi degül:

1. **ḥaddi degül:**
Gazel 641
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimsenin bir şey yapmaya) Hakkı, yetkisi veya yeterliği olmamak, (o iş) ona düşmemek.

İder ʿarż-ı ʿubūdiyyet ayaġuñ ṭozına yoḳsa
Degül ḥaddi seni medḥ eylemek Rūḥī-i bī-cānuñ

ḥadd-i iʿcāz:

1. **ḥadd-i iʿcāz:**-*dur*
Gazel 548
Mısra: **9**
Benzeri olmayacak kadar güzel söz mertebesi.

Ḥadd-i iʿcāzdur ol şāʿire gūyālıḳ kim
Ṭabʿını miḥnet-i dünyā-yı denī ide ḫamūş

ḥadd-i iʿtidāl:

1. **ḥadd-i iʿtidāl:**
Kaside 16
Mısra: **66**
Makul sınır, ılımlı derece.

Ser-firāzā Āṣafa vaḳt-i Süleymān-ḥaşmetā
Ol ki virmiş ḥüsn-i reʾyüñ mülke ḥadd-i iʿtidāl

ḥaddini bil-:

1. **ḥaddini bil-:**-*ür, -di*
Gazel 600
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendi değer ve yeteneğinin farkında olmak.

Pençe ursa mihr-i ḥüsnüñle bilürdi ḥaddini
Şemʿ-i bezm-efrūza tāb u tuvānı var yoḳ

ḥadeñg:

1. **ḫadeng:**-*üñ*
Gazel 888
Mısra: **5**
Ok.

Tīr-i ḳażā ḫadengüñ ḳavs-i ḳader kemānuñ
Aʿdā-yı kīne-perver ḫāṭır-fikāruñ olsun

2. **ḫadeng:**-*üñ*
Gazel 859
Mısra: **4**
Ok. II Sevgilinin kirpikleri.

Yoluñda cān fedā ḳılmaḳ göñülden çıḳmasun dirseñ
Ḫadengüñ gönder ey meh sīneme ḫāṭır-nişān olsun

hadeng-i āh ü efġān:

1. **ḫadeng-i āh ü efġān:**-*um*
Müsemmen 1
Mısra: **4**
(Aşığın) Ah okları.

Yedi ḳat yire indi cūy-ı çeşmümden aḳan ḳanum
Derūn-ı çarḫdan geçdi ḫadeng-i āh ü efġānum

hadeng-i āh:

1. **ḫadeng-i āh:**-*um, -a*
Gazel 174
Mısra: **9**
Ah oku.

Ḫadeng-i āhuma ḳarşu gögüs gerüp ṭurma
Ṣaḳın ṣaḳın ki ḳażā tīrine siper yoḳdur

hadeng-i belā:

1. **ḫadeng-i belā:**
Kaside 23
Mısra: **61**
Bela oku.

Vücūd-ı nāzikine degmeye ḫadeng-i belā
Belādan anı emīn ide cevşen-i ṣıḥḥat

hadeng-i cān-sitān:

1. **ḫadeng-i cān-sitān:**
Gazel 1048
Mısra: **12**
Can alıcı ok. || *Sevgilinin öldürücü bakışları.*

Beni öldür diyü pāyuña çoḳ düşdi o seg aġyār
Ḥabībüm terkeşüñde bir ḫadeng-i cān-sitān yoḳ mı

hadeng-i cefā:

1. **ḫadeng-i cefā:**
Gazel 32
Mısra: **1**
Cefa oku.

Didüm cāna geçdi ḫadeng-i cefā
Gülüp yār didi mażā mā-mażā

hadeng-i cevr:

1. **ḫadeng-i cevr:**-*i*
Gazel 664
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Cefa oku.

Ol ḳaşı yānuñ ḫadeng-i cevri giçdi cānuma
Girye-i cān-sūzı andandur dil-i nālānumuñ

2. **ḫadeng-i cevr:**-*üñ, -e*
Gazel 174
Mısra: **3**
Eziyet okları.

Ḫadeng-i cevrüñe biz sīnemüz gerer ṭururuz
Belā-keşān-ı reh-i ʿaşḳda ḫaẕer yoḳdur

hadeng-i cevr-i yār:

1. **ḫadeng-i cevr-i yār:**
Gazel 284
Mısra: **3**
Sevgilinin zulüm oku.

Cānuma neyle urur dirseñ ḫadeng-i cevr-i yār
Ey dil-i bīçāre bes ol ebrū-yı ġarrā nedür

hadeng-i ġam-ı hicr:

1. **ḫadeng-i ġam-ı hicr:**
Terci-bend 2
Mısra: **57**
Ayrılık acısının oku.

Cānuma geçdi ḫadeng-i ġam-ı hicr efkāram
Beni ḳatl idene bin cānile minnetkāram

hadeng-i ġamze:

1. **ḫadeng-i ġamze:**-*ñ*
Gazel 342
Mısra: **10**
Sevgilinin yan bakış oku.

Ḳurdı hemān fitne ḳaşuñ ṣaġ olan görür
Yarın ḫadeng-i ġamzeñ ucından ne ḳan olur

hadeng-i miḥnet:

1. **ḫadeng-i miḥnet:**-*üñ*
Gazel 88
Mısra: **7**
Gam oku. || *Sevgilinin sebep olduğu acılar.*

Ḫadeng-i miḥnetüñ sürāḫ sürāḫ eylemiş cismin
Dil-i şeydā budur ney gibi nālān olmaġa bāʿiṣ

hadeng-i nāz:

1. **ḫadeng-i nāz:**-*ı*
Gazel 1054
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Naz oku.

Ḳatı da gögsüñi germe hele ṣabr it Rūḥī
Gör ne işler geçe ʿuşşāḳa ḫadeng-i nāzı

hadeng-i zehr-i hicr:

1. **ḫadeng-i zehr-i hicr:**-*i*
Gazel 490
Mısra: **2**
Ayrılığın zehirli oku.

Beni aġlatmasañ derdüñle çeşmüm eşk-bār olmaz
Ḫadeng-i zehr-i hicri urmasan cānum fikār olmaz

had-i dil-efrūz:

1. **ḫad-i dil-efrūz:**-*a*
Gazel 326
Mısra: **1**
Gönlü aydınlatıp sevindiren

yanak. || Sevgilinin parlak ve güzel yüzü.

Ḫūbān-ı şehr o ḫad-i dil-efrūza reşk ider
Ḫurşīd-i dehr ol mihr-i cihān-sūza reşk ider

ḥadīd:

1. **ḥadīd:**
Kaside 17
Mısra: **26**
Demir.

Gerdūn ġulām-ı ḫalḳa-be-gūşı mıdur k'ider
Gūşında ḫalḳa-i zerini ide bir ḥadīd

2. **ḥadīd:**
Kaside 10
Mısra: **34**
Öfkeli, kızgın, hiddetli.

Ey ser-efrāz-ı cihān sen o dilāversin kim
Mūm olur ḫaşm yanında ne ḳadar olsa ḥadīd

hādi-i edeb:

1. **hādi-i edeb:**
Kaside 14
Mısra: **45**
Edep yolunu gösteren, terbiye sahibi (kimse).

O hādi-i edeb ol ḫāmi-i ʿIrāḳ u ʿArab
Ki dād u ʿadlile mānendi yoḳ bir ehl-i şuʿūr

hādi-i rāh:

1. **hādi-i rāh:**-*ı*
Gazel 159
Mısra: **16**
Hidayet yolu.

Kaʿbe-i ʿaşḳa yöneldi tek u tenhā Rūḥī
Olsa tevfīḳ-i Ḫudā hādi-i rāhı yaraşur

hādi-i rāh-ı hüdā:

1. **hādi-i rāh-ı ḫüdā:**
Kaside 41
Mısra: **23**
Allah yolunda önde giden, rehberlik eden kimse. || Hz. Hüseyin.

Hādi-i rāh-ı Ḫüdā server-i ḫayl-i şühedā
Merd-i meydān-ı Ḫüdā ṣaf-şiken-i ehl-i ḫıyel

hādi-i sālikān-ı ʿisī-dem:

1. **hādi-i sālikān-ı ʿisī-dem:**
Tarih 65
Mısra: **10**
İsa gibi diriltici nefesiyle mürşitlere doğru yolu gösteren.

Rehber-i reh-revān-ı mülk-i yaḳīn
Hādi-i sālikān-ı ʿİsī-dem

hadīka:

1. **ḥadīḳası:**-*s, -ı, -n, -uñ*
Gazel 1044
Mısra: **2**
Ağaçları ve suyu bol bahçe.

Ḳaddi belā riyāżınun aʿlā ṣanavberi
Zülfi cefā ḥadīḳasınuñ sünbül-i teri

ḫādim-i esnam u deyr:

1. **ḫādim-i esnam u deyr:**
Kaside 2
Mısra: **33**
Kilise ve putları yıkan kimse. || Hz. Muhammed.

Nāṣıḥ-ı edyān-ı ġayr ḫādim-i esnam u deyr
Bāni-i bünyān-ı ḫayr ṣalli ve sellimʿaleyh

hādim-i sulṭān:

1. **ḫādim-i sulṭān:**
Kaside 40
Mısra: **100**
Sultanın hizmetçisi.

Ḳuşı yoḳ ġayr gibi bir dişe ḳalmış kişidür
Yemede içmede ol ḫādim-i sulṭān eyüdür

hādim-i sulṭān-ı şehīdān:

1. **ḫādim-i sulṭān-ı şehīdān:**
Kaside 37
Mısra: **54**
Şehitler sultanının hizmetçisi. || Hz. Hüseyin'in türbedarı.

Tevliyet bulmış idi ehlini eyyāmında
Ṣıdḳile ḫādim-i sulṭān-ı şehīdān nicedür

hadīs:

1. **ḥadīs:**
Gazel 91
Mısra: **1**
Yeni, taze.

Dünyāyı ḳadīm añladı kimi kimi ḥadīs
Nūḥ añladuġın oġlı iken bilmedi Yāfis

2. **ḥadīs:**-*im*
Kaside 33
Mısra: **53**
Haber, söz, kıssa.

Ḥadīsim leʿālī dehānum aña dürc
Sözüm rūḥdur ṭabʿum ol rūḥa ḳalıb

hādisāt:

1. **ḥādisāt:**-*ile*
Gazel 6
Mısra: **10**
Hadiseler, olaylar.

Cihāna nāẓır ol Rūḥī fenādur göz yumup el çek
Ḳadīmī ḥādisātile ṭolu efsānedür dünyā

hādisāt-ı feleg:

1. **ḥādisāt-ı feleg:**-*i*
Gazel 1033
Mısra: **4**
Feleğin hadiseleri.

Ḳamerüñ āḫiri devr-i zuḫāluñ evvelidür
Ḥādisāt-ı felegi görme ʿaceb ey nāşi

hadīs-i laʿl:

1. **ḥadīṯ-i laʿl:**-*uñ*
Gazel 90
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Kırmızı dudaklarından dökülen sözler.

Rūḥī ḥadīṯ-i laʿluñ işitdükde lāl olur
Ṭabʿuñla itse ṭūṭi-i şīrīn-kelām baḥṯ

ḥadīs-i vācibüʾl-ʿizʿān:

1. **ḥadīṯ-i vācibüʾl-ʿiẕʿān:**-*ı, -dur*
Gazel 375
Mısra: **16**
Anlaşılması gerekli olan hadis, söz.

Rūḥiyā el-fakr faḫri nüktesiyle ḳıl ʿamel
Kim şeh-i dīnüñ ḥadīṯ-i vācibüʾl-ʿiẕʿānıdur

ḥaḍret-i ʿosmān pāşā:

1. **ḥaḍret-i ʿoṯmān pāşā:**
Tarih 27
Mısra: **5**
Osman Paşa hazretleri.

Güzīn-i ehl-i himmet Ḥaḍret-i ʿOṯmān Pāşā kim
Duʿā-yı devleti olmışdur ehl-i naẓma eglence

ḥāfız ibrāhim:

1. **ḥāfiẓ ibrāhim:**
Kaside 38
Mısra: **44**
Hafız İbrahim (özel isim). || Bağdat'ta güzel sesli bir hafızdır.

Ayaġı tozına āheng-i ʿazm itdüklerin bildür
Eger ḥālin ṣorarsa Ḥāfiẓ İbrāhim ḫoş-elhānuñ

ḥāfız-ı levḥ ü ḳalem:

1. **ḥāfiẓ-ı levḥ ü ḳalem:**
Kaside 2
Mısra: **56**
Kalemin ve kitabın koruyucusu. || Hz. Muhammed.

Mihr-i sipihr-i kerem sırr-ı ʿArab hem ʿAcem
Ḥāfiẓ-ı levḥ ü ḳalem ṣalli ve sellim ʿaleyh

hafta:

1. **hafta:**-*da*
Kıt'a 31
Mısra: **4**
Birbiri ardınca gelen yedi günlük dönem.

Kim var ol ḥammāmda bir ḥavż ol ḥavzuñ müdām
Haftada bir seyri ehl-i Şāma olmışdur rüsūm

hāh:

1. **ḫāh:**
Gazel 506
Mısra: **4**
İster....ister anlamında bağlaç.

Ḫırmen-i ümmīdi yaḳdı berḳ-i ʿālem-sūz-ı ʿaşḳ
Ḥāṣılı ḳahr u ḫāh luṭf it emrüñe ḳāyillerüz

ḫāʾil:

1. **ḫāʾil:**
Gazel 201
Mısra: **10**
Perde, engel.

Vuṣlat isterseñ ḥicābı Rūḥiyā terk eyle kim
ʿĀşıḳ u maʿşuḳ arasında hemān ḫāʾil budur

2. **ḫāʾil:**
Gazel 136
Mısra: **4**
İki şey arasında veya bir şey önünde perde olan, mani olan, arayı kapayan, engel.

Ṭālib-i dīdāra ḫāʾildür ḳuyūd-ı māsivā
Rūy-ı yār olmaz bedīd olmazsa ḫāʾil nā-bedīd

hā'ıl it-:

1. **ḫā'ıl it-:**-*di*
Gazel 298
Mısra: **11**
Engellemek.

Ḫā'ıl itdi ser-i kūyuñda murādın Rūḥī
Ne ṣafā-baḫş mekāndur ne mübārek yerdür

hāʾil ol-:

1. **hāʾil ol-:**-*maz*
Gazel 238
Mısra: **3**
Engel teşkil etmek, mani olmak.

Hāʾil olmaz o günde kevn u mekān
Sūz-ı ʿaşḳuñ ʿaceb sirāyeti var

hak:

1. **ḫāk:**-*ı, -n*
Gazel 46
Mısra: **1**
Toprak.

İşigüñ ḫākın umar kim getüre bād-ı ṣabā
Gözedür yollaruñı her gice çeşm-i bīnā

2. **ḫāk:**-*dan*
Gazel 146
Mısra: **8**
Toprak, türap.

Deyr-i ʿaşḳuñda vücūdum eyledüm miḥnetle ḫāk
Kim henüz ol ḫākdan devrān sebū idüp gider

3. **ḫāk:**-*dan*
Kaside 19
Mısra: **103**
Yer, zemin, toprak.

Ḫākdan nite ki refʿ eyleyüp ezhārı nesīm
Ola ārāyişi gülzār-ı cihānuñ ezhār

4. **ḫāk:**
Gazel 777
Mısra: **13**
Toprak II Zavallı, düşkün.

Yerüm ḫāk olduġı noḳṣān getürmez ḳadrüme Rūḥī
Ṣafā-yı ṭabʿile bir gevher-i ẕī-ḳıymet-i ʿaşḳam

5. **ḫāk:**-*ı*
Gazel 460
Mısra: **3**
Toprak II Zavallı âşık.

Günāḥ itdügüme ḳalma ḳapuñdan sürme ben ḫākı
Bilürsin ey şeh-i mülk-i kerem ḳul bī-günāh olmaz

6. **ḫāk:**-*dan*
Gazel 968
Mısra: **6**
Toprak (Hakirlik, horluk bağlamında).

Ey şāh-ı ḥüsn bende-i efgendeñem beni
Refʿ eyle ḫākdan naẓar-ı iltifātile

7. **ḫāk:**-*e*
Gazel 337
Mısra: **7**
Toprak, yer.

Ṣaçılur ḫāke şererler baña ṭaş atduḳca
Be ki yer yer ten-i zārumdaki peykāna deger

8. **ḫāk:**-*dur*
Gazel 548
Mısra: **5**
Toprak || Mezar toprağı.

Menzilüñ ḫākdur āḫır bu fenā dünyāda
Ḫırḳa-pūş ol gerek ey ṣūfī gerek aṭlas-pūş

9. **ḫāk:**-*i, -n, -de*
Terkib-bend 1
Mısra: **17**
Toprak, türab, yer.

Güm itdüñ Kerbelā ḫākinde anuñ gevher-i ʿömrin
Ne kendinden ḥicāb itdüñ ne ceddinden ḥayā ḳılduñ

10. **ḫāk:**
Terkib-bend 3
Mısra: **72**
Toprak. II Mezar.

Yazıḳ ol cism-i laṭīfe kim ola ḫoriş-i mār
Ḥayf ol peykere ḫāk içre yata leyl ü nehār

11. **ḫāk:**-*dür*
Terkib-bend 2
Mısra: **2**
Toprak. || Mezar toprağı, kabir.

Ey gönül ʿömre beḳā yoḳ devlet-i dünyāyı ḳo
Ḫākdür āḫir maḳāmuñ pāye-i aʿlayı ḳo

<u>ḥak:</u>

1. **ḥaḳ:**-*dan*
Gazel 199
Mısra: **4**
Allah tealâ.

Ḫʷāh ẕevḳ u ṣafā ḫʷāh ʿanā
Her ne Ḥaḳdan gelür rıżāmuz var

2. **ḥaḳ:**
Gazel 1047
Mısra: **2**
Doğru, gerçek, doğrusu.

Bezminüñ mey-keşleri yād eylemez cām-ı Cemi
Ḥaḳ budur kim özge ʿālemdür maḥabbet ʿālemi

3. **ḥaḳ:**
Gazel 42
Mısra: **2**
"Varlığı ezelden ebede sabit olan, hiçbir değişikliğe uğramadan var ve daimi olan, batıl olmayan" anlamında Allah'ın en güzel isimlerindendir.

İrdiyse ġam degül bir iki gün ʿanā saña
Her bir ʿanāya Ḥaḳ vire yüz biñ ṣafā saña

4. **ḥaḳḳ:**-*(ı)n, -ı*
Kaside 38
Mısra: **80**
Verilmiş emekten doğan manevi yetki; pay.

Necef Ṣāhun ḫuṣūṣā kim niyāzın eyleyüp vāṣıl
Unutmaz ḥaḳḳını söyle arada ekl olan nānuñ

5. **ḥaḳ:**
Gazel 874
Mısra: **3**
Doğru, gerçek.

Maḳām-ı ḳurba iren ḥaḳ budur ki dünyānuñ
Ne ḳaṣr-ı Ḳayṣerin ister ne dār-ı Dārāsın

6. **ḥaḳ:**
Tahmis 8
Mısra: **13**
Doğru, gerçek, hakikat.

Bizdedür sırr-ı vasaṭ-ı ümmet bir ḥaḳ çü bizüz
İkilükde niderüz vāḥid-i muṭlaḳ çü bizüz

7. **ḥaḳ:**
Terkib-bend 2
Mısra: **7**
Doğruluk, doğru ve gerçek olan şey; doğru, gerçek.

Ḥaḳ söze ıġmāz-ı ʿayn itme tecāhülden gelüp
Ḳatı ḥayret yeridür bīçāre istihzāyı ḳo

8. **ḥaḳ:**
Terkib-bend 8
Mısra: **223**
Doğru, gerçek. || Allah, Cenâbıhak, Tanrı, Hudâ. || Hallac'ı Mansur tarafından söylenen "Ben Hakk'ım" anlamındaki Ene'l-Hak sözü.

Çün Ḥaḳ diyeni eylediler ẓulmile ber-dār
Bāṭıl söze āġāz idelüm biz daḫi nāçār

<u>ḥak bilür:</u>

1. **ḥaḳ bilür:**
Gazel 310
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Allah bilir. || Bana öyle geliyor ki.

Ḥaḳ bilür sāḳī olaldan bāde-i nāba yasaġ
Rindler hep ḫasta-i cām-ı şarāb olmış yatur

2. **ḥaḳ bilür:**
Gazel 931
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Allah'tan başka kimse bilmez, sadece Allah bilir.

Ḥaḳ bilür māder-i eyyām neler çekmişdür
Getürince seni nev-restecügüm bu āna

<u>ḥak bu ki:</u>

1. **ḥaḳ bu ki:**
Gazel 213
Mısra: **8**
Doğrusu, gerçekte, aslında.

Ādem geçer nice ẕevḳa düşüp çıḳmaḳ istemez
Kūy-ı ḥabīb ḥaḳ bu ki bāġ-ı naʿīmdür

2. **ḥaḳ bu ki:**
Gazel 95
Mısra: **14**
Doğrusu.

Gāh çeşmüm yaş döker ʿaşḳında geh ḳan aḳıdur
Müsrife ḥaḳ bu ki żabṭ-ı dirhem u dīnār güc

3. **ḥaḳ bu ki:**
Kaside 39
Mısra: **33**
Doğrusu, hakikatte.

Monlā Şerīf ḥaḳ bu ki ẕātı şerīfdür
Eyler mi ḫoş-nüvislük elān ne demdedür

hak bu kim:

1. **ḥaḳ bu kim:**
Gazel 93
Mısra: **10**
Doğrusu.

Rūḥiye hem cevr ider hem dir ki feryād eyleme
Ḥaḳ bu kim miskīne eyler ol büt-i ṭannāz güc

2. **ḥaḳ bu kim:**
Kaside 40
Mısra: **71**
Doğrusu şu ki, aslında.

Ḥaḳ bu kim pek yaraşur ẕātına Feyżī ismi
Çeşm-i bedden ırağ ol zübde-i devrān eyüdür

hak budur:

1. **ḥaḳ budur:**
Gazel 484
Mısra: **10**
Doğrusu, gerçekte, aslında.

Bülbül-i ṭabʿı cihān bāġında bir gün gülmedi
Rūḥi-i āzurde-ṭabʿı ḥaḳ budur hep acıruz

hak budur kim:

1. **ḥaḳ budur kim:**
Gazel 932
Mısra: **2**
Doğrusu, gerçekte, aslında.

Şemʿ-i ruḫsāruña aġyār giçer pervāne
Ḥaḳ budur kim ḳatı yüksekden uçar dīvāne

hāk eyle-:

1. **ḫāk eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 146
Mısra: **7**
Toprak etmek, öldürmek.

Deyr-i ʿaşḳuñda vücūdum eyledüm miḥnetle ḫāk
Kim henüz ol ḫākdan devrān sebū idüp gider

ḫāk it-:

1. **ḫāk id-:**-*elüm*
Gazel 964
Mısra: **5**
Toprak olmak, ölmek.

İḥmāli ḳo vücūdını ḫāk idelüm hemān
Yüzden çıkup ḫaṭuñ ne revādur herem başa

2. **ḫāk it-:**-*me, -den*
Gazel 46
Mısra: **3**
Öldürmek, toprağa gömmek.

Ḳaçmazın cismümi ḫāk itmeden ammā bilürin
Pādişāhum reh-i ʿaşḳuñda olur cümle hebā

hāk ol-:

1. **ḫāk ol-:**
Gazel 691
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprak olmak. || *Ölmek, toprağa karışmak.*

Ṭarīḳ-i Ḥaḳda yaḳup ḳaṣr-ı cismüñi ḫāk ol
Edā-yı ḫiḍmet eger bī-ḳuṣūr idem dirseñ

2. **ḫāḳ ol-:**
Terkib-bend 9
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprak olmak. ||
Alçakgönüllü ve mütevazı olmak.

Çoḳ nāz itme her ne ḳadar nāzenīn iseñ
Ḫāḳ ol eger ki müslim-i rūy-ı zemīn iseñ

3. **ḫāk ol-:**-*am*
Gazel 788
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprak olmak. || *Toprak gibi sevgilinin ayakları altında ezilmek.* || *Ölmek.*

Dünyāya kesb-i rıfʿat içün geldüm isterin
Sen serv-ḳāmetüñ reh-i ʿaşḳında ḫāk olam

4. **ḫāk ol-:**-*an*
Gazel 324
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprak olmak, can vermek.

Bu gün gül-çehreler yolında ḫāk olan gedā olmaz
Felek ṣaḥn-ı beḳāda anı ṣadr-ı ʿāşıḳān eyler

5. **ḫāk ol-:**-*ayın*
Gazel 557
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprak olmak; yere kapanmak. || *Ölmek.*

Cihānı seyle virürse gözüm ne ġam versin
Yoluña ḫāk olayın ayaġuñı yüzüme baş

6. **ḫāk ol-:**-*duġ, -ı, -n, -dan*
Kaside 35
Mısra: **24**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprak olmak. || *Ölmek, toprağa gömülmek.*

Biz ki Ḫallāk-ı kelāmuz nāmımuz baḳī ḳalur
Cismimüz ḫāk olduġından oluruz ṣanmañ ġamīn

7. **ḫāk ol-:**-*duġ, -uñ, -dan*
Gazel 879
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprak olmak. || *Ölmek, canını feda etmek.*

Ṭarīḳ-i ʿaşḳda ḫāk olduġuñdan ġam çekme Rūḥī
Biḥamdillah hele ḫāk-ı reh-i Āl-i Muḥammedsin

8. **ḫāk ol-:**-*maḳ, -la*
Kaside 16
Mısra: **71**
Toprak olmak, toprağa karışmak. || *Ölmek.*

Cismi ḫāk olmaḳla raġbetden düşer mi sözleri
Pest olur mi ḳıymeti ṭopraḳda yatduḳca lāl

9. **ḫāk ol-:**-*sa, -ñ*
Gazel 389
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmek, toprağa karışmak. || *Toprak gibi ayaklar altında ezilmek.*

Ey dil ṭarīk-i ʿaşḳda ḫāk olsañ aġlama
Bir gün öpersin ayaġını devlet el virür

10. **ḫāk ol-:**-*up*
Gazel 646
Mısra: **1**
Toprak olmak. || *(Bir şey ya da kimsenin) Uğrunda ölmek.*

Ḫāk olup kūyuñda ey dilber güẕār itsem gerek
Ayaġuñ ṭozına cānı ber-güẕār itsem gerek

<u>ḥak taʿālā yıkduġı mülki el ābād eylemez:</u>

1. **ḥaḳ taʿālā yıḳduġı mülki el ābād eylemez:**
Gazel 438
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Atasözü**
Allah'ın yıktığını kimse yapamaz.

Luṭf-ı sāḳī maẓhar-ı ḳahr olanı şād eylemez
Ḥaḳ Taʿālā yıḳduġı mülki el ābād eylemez

<u>ḥak taʿālā:</u>

1. **ḥaḳ taʿālā:**-*n, -uñ*
Kaside 36
Mısra: **44**
Yüce Allah.

Kendi ḥālinden degül hoşnūd şimdi kāʿinat
Ḥaḳ Taʿālānuñ ḳażāsına rıżā eksilmede

<u>ḫāk üzre yat-:</u>

1. **ḫāk üzre yat-:**
Gazel 73
Mısra: **3**
Toprak üstünde yatmak.

Mest olup meyḫānede ḫāk üzre yatsañ ġam degül
Himmeti ʿālī gerek insānuñ ey dil göñli pest

<u>ḫāka berāber it-:</u>

1. **ḫāka berāber id-:**-*e, -sin*
Gazel 622
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerle bir etmek.

Ne revā laʿlüñi vaṣf itdüresin aġyāra
Ḳadrini ḫāka berāber idesin gevherüñüñ

<u>ḫāka bırak-:</u>

1. **ḫāka bıraḳ-:**-*dı*
Gazel 479
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprağa salmak, düşkün durumda bırakmak.

Bozdı cemʿiyyetimüz ḫāka bıraḳdı bizi çarḫ
Ayaġuñ altına baḳ gör ne perīşānuz biz

2. **ḫāka bıraḳ-:**-*duñ*
Gazel 248
Mısra: **14**
Toprağa bırakmak || *Uzak tutmak, (öldürüp) gömmek.*

Dir idüñ kim saña serv- ḳadümüñ himmeti var
Sāye-veş ḫāka bıraḳduñ beni himmet bu mıdur

<u>ḫāka düş-:</u>

1. **ḫāka düş-:**-*di*
Tarih 2
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprağa düşmek, ölmek, şehit olmak.

Ṭaburı bozıldı düşdi ḫāka ser-ʿaskerleri
Kāfirüñ kār-ı ġam-encāmı ʿasīr oldı yine

2. **ḫāka düş-:**-*di*
Tarih 19
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprağa düşmek. || *Ölmek.*

Düşdi ḫāka o felek-sīret-i bī-miṣl ü ʿadīl
Ki ḳadem başmışidi farḳ-ı semā-ı sebʿa

3. **ḫāka düş-:**-*se*
Gazel 582
Mısra: **6**
Toprağa düşmek. || *(Güneş için) Batmak.*

Meclisinden ḳalḳup ol meh-ṭalʿatuñ refʿ itmezin
Ḫāka düşse ger yed-i ḫāverdeki altun ḳabaġ

<u>ḫāka şal-:</u>

1. **ḫāka şal-:**-*up*
Kaside 23
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprağa salmak. || *Yerin dibine batırmak; değerini düşürmek, kötü bir duruma sokmak.*

Kimine ʿizzet idüp pāyesin ider ʿālī
Kimini ḫāka ṣalup rūz u şeb virür devlet

2. **ḫāka şal-:**-*ur*
Gazel 943
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**

Toprağa salmak. || *Zamanla ölmesini sağlamak.*

şalur ḫāka bilür kim berk-i ʿömrin rūzgār āḫir
Elinden lālenüñ gitmez anuñçün sāġar-ı bāde

hāka yeksān ol-:

1. **ḫāka yeksān ol-:**-*ma, -muz*
Gazel 132
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerle bir olmak.

Cāna minnetdür yoluñda ḫāka yeksān olmamuz
Ey sehī-ḳad tek bizi üftādelerden eyle ʿad

hākān:

1. **ḫāḳān:**-*ı, -y, -uz*
Gazel 5
Mısra: **10**
Türk imparatorlarına verilen unvan.

Edāya māliküz Rūḥī kemāl üzre dirüz şiʿri
Serīr-i mülk-i naẓmuñ Ḫusrev u Ḫāḳānıyuz cānā

hāḳān-ı ʿizzet-güster:

1. **ḫāḳān-ı ʿizzet-güster:**-*üñ*
Müseddes 7
Mısra: **26**
İzzetli padişah.

Sen dilāversin dilāverdür anuñçün ʿaskerüñ
İʿtimādı sañadur Ḫāḳān-ı ʿizzet-güsterüñ

hakāret:

1. **ḫaḳāret:**-*le*
Gazel 152
Mısra: **2**
Küçümseme. Hor ve hakir görme.

Dilüñ emdür disem dirsin saña degmez o mercāndur
Ḫaḳāretle naẓar ḳılma benüm rūḥum umar cāndur

2. **ḫaḳāret:**
Kaside 24
Mısra: **52**
Küçük düşürme, horlama; küçük düşürücü söz veya davranış.

Ne vāḳiʿ oldı günāhum nedür ʿaceb bilsem
Riʿāyet olına ġayra ḫaḳāret ola baña

3. **ḫaḳāret:**-*le*
Gazel 980
Mısra: **12**
Aşağılama, küçük düşürme.

Dervīş diyü mālik-i künc-i ḫaḳīḳatuñ
Ey ḫˇāce gel ḫaḳāretle baḳma şālına

hāk-būs-ı der-i ferzend-i ʿaliyyüʾl-ekmel:

1. **ḫāk-būs-ı der-i ferzend-i ʿaliyyüʾl-ekmel:**
Kaside 41
Mısra: **20**
Mükemmel Ali'nin oğlunun kapısında yeri öpme. || *Hz. Hüseyin'in dergahında yerlere kapanma.*

Rıfʿat ey dil saña yetmez mi bu kim oldı naṣīb
Ḫāk-būs-ı der-i ferzend-i ʿAliyyüʾl-ekmel

hākda yat-:

1. **ḫākda yat-:**-*a*
Tarih 72
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprakta yatmak, mezara girmek. || *Ölmek.*

Yata lāyıḳ mı ciger-kūşem Raḳiyye ḫākda
Ola ʿālemde benüm ʿişret-gehüm behcet-serāy

hākdān:

1. **ḫākdān:**-*da*
Terkib-bend 5
Mısra: **53**
Dünya, arz, yer.

Bu ḫākdānda reva görmedi iḳāmetini
ʿAzīmet itdi hemān murġ-ı rūḥı bālāya

hākdan getür-:

1. **ḫākdan getür-:**
Gazel 134
Mısra: **2**
Topraktan getirmek. || *Diriltmek.*

Ḫāk oldı rāh-ı ġamda dil-i zār u müstemend
Gel ḫākdan getür anı ey serv-i ser-bülend

hākdān-ı ʿālem:

1. **ḫākdān-ı ʿālem:**-*de*
Gazel 805
Mısra: **5**
Dünya.

Nice bir ḫākdān-ı ʿālemde Çürisin ʿömrimüz ziyān idelüm

hākdān-ı dehr:

1. **ḫāḳdān-ı dehr:**-*e*
Gazel 824
Mısra: **3**
Dünya, âlem, cihan.

Ḫāḳdān-ı dehre düşmiş bir bölük ʿanḳālaruz
Bir naẓar ḳıl ʿālem-i bālāya pervāz idelüm

hāke bırak-:

1. **ḫāke bıraḳ-:**-*dı*
Terci-bend 2
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yere koymak. || *Değer vermemek, önemsememek.*

Āh kim ḫāke bıraḳdı beni bir tāze nihāl
Sāye-veş göñlüm olur rāh-ı vefāda pāmāl

hāke ser ḳıl-:

1. **ḫāke ser ḳıl-:**-*madın*
Gazel 568
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprağa baş koymak. || *Ölmek, mezara girmek.*

Bir noḳṭasını biñ ḫaṭ-ı reyḥāna virmezin
Ben ḫāke ser ḳılmadın eger yazsa yār ḫaṭ

<u>ḫāke yeksān ol-:</u>

1. **ḫāke yeksān ol-:**-*a*
Terkib-bend 3
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerle bir olmak. || *Toprak olmak; ölmek.*

Ḫāke yeksān ola ḳabr içre Beyāni-zāde
Ṣaġ olup neyleyelüm biz bu fenā dünyāde

2. **ḫāke yeksān ol-:**-*du, -ñ*
Gazel 608
Mısra: **5**
Yerle bir olmak.

Ḫāke yeksān olduñ ey cism-i nizār ammā ne sūd
Bir ser-efrāzuñ reh-i ʿaşḳında pāmāl olmaduñ

<u>ḫāke yüz sür-:</u>

1. **ḫāke yüz sür-:**-*üp*
Tarih 5
Mısra: **21**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprağa yüz sürmek. || *Secdeye kapanmak.*

Yüz sürüp ḫāke iderlerdi tażarruʿ dāyim
Sākinān-ı ḥarem-i ravża-i şāh-ı şühedā

2. **ḫāke yüz sür-:**-*üm, -i, -üp*
Kaside 1
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Üzüntüden) Yerlere kapanmak, secde etmek.

Bir seḥer ḫāke sürüp yüzümi giryān giryān
Dergeh-i ḥaḳḳa teveccüh idüp itdüm efġān

<u>ḫākī beg:</u>

1. **ḫākī beg:**-*ün*
Kaside 39
Mısra: **27**
Hâkî Bey (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Ḫākī Begün ne ḥāli ʿaceb cevr-i devr ile
Lāyıḳ degüldür aña bu zindān ne demdedür

<u>ḫāk-ı behcet-ābād:</u>

1. **ḫāk-ı behcet-ābād:**-*a*
Gazel 983
Mısra: **12**
Sevinç ve mutluluk veren toprak. || *Anadolu.*

Dil eyler ārzū-yı Rūm u Baġdād ise ḍāmen-gīr
O ḫāk-ı behcet-ābāda bizi Perverdigār ilte

<u>ḫāk-i burc-ı evliyā:</u>

1. **ḫāk-i burc-ı evliyā:**-*y, -uz*
Gazel 430
Mısra: **1**
Evliya burcunun toprağı || *Bağdat toprağı.*

Ḫāk-i burc-ı evliyāyuz dergeh-i Ḫaydardanuz
Çarḫa biz baş egmezüz gör kim ne ʿālī yerdenüz

2. **ḫāk-i burc-ı evliyā:**-*y, -uz*
Gazel 488
Mısra: **6**
Bağdat toprağı.|| *Bağdat'ta yetişmiş.*

Ne deñlü ḫāksār isek yine ser-tācıyuz çarḫuñ
Şeref var ẕātımuzda ḫāk-i burc-ı evliyāyuz biz

<u>ḫāk-i cenāb-ı mey-fürūş:</u>

1. **ḫāk-i cenāb-ı mey-fürūş:**
Gazel 544
Mısra: **10**
Meyhanecinin toprağı.

Firḳat-i gülde gözüñ giryānlıġından aġlama
Ḫāṭıruñdur Rūḥiyā ḫāk-i cenāb-ı mey-fürūş

2. **ḫāk-ı cenāb-ı mey-fürūşı:**-*ı-ı-ı*
Gazel 206
Mısra: **4**
Meyhanecinin etrafındaki toz toprak.

Zümre-i rindān içinde ser-firāz olur o kim
Başına ḫāk-ı cenāb-ı mey-fürūşı tāc ider

<u>ḫāk-i cenāb:</u>

1. **ḫāk-i cenāb:**-*ı, -n, -a*
Kaside 24
Mısra: **19**
Değerli bir kimsenin eşiği, kıymetli huzuru.

Çekerler irmege ḫāk-i cenābına ḥasret
ʿArabdaki fużalā vü ʿAcemdeki şuʿarā

2. **ḫāk-i cenāb:**-*ı, -n, -a*
Tarih 3
Mısra: **8**
(Bir kimsenin) Makamı, eşiği.

Yine ol ehl-i saʿādet geldi kim ḫurşīd-vār
Yüz süren ḫāk-i cenābına bulur ʿālī maḳām

<u>ḫāk-i dergāh:</u>

1. **ḫāk-i dergāh:**-*uñ*
Kaside 34
Mısra: **78**
(Bir kimsenin) Eşiği, huzuru.

Ser-firāzā kāmilüʾl-vaḳtā celīlüʾl-himmetā
Ey ki olmış ḫāk-i dergāhuñ penāh-ı ḫāṣ u ʿām

2. **hāk-i dergāh:**-*uñ, -dan*
Kaside 4
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Eşiğinin toprağı.

Hāk-i dergāhuñdan itmekçün saʿādet iktisāb
Yüz sürerler rūz u şeb māh-ı münir ü āfitāb

<u>hāk-ı dergeh:</u>

1. **ḫāk-ı dergeh:**-*i*
Tarih 37
Mısra: **12**
(Önemli bir şahsiyetin) Huzurunun toprağı, eşiği.

Nükte-gūyān-ı cihāna sözleri muḥkem sened

Fāżılān-ı dehre ḫāk-ı dergehi ʿāli-maḳām

2. **ḫāk-ı dergeh:**-*i, -n, -den*
Tarih 35
Mısra: **4**
(Önemli bir kimsenin) Eşiğinin toprağı; huzuru, makamı.

ʿAdāletle cihānuñ nāmdārı ol bülend-aḫter
Ki ḫāk-ı dergehinden feyż alur her fāżıl-ı kāmil

3. **ḫāk-i dergeh:**-*üñ, -den*
Kaside 4
Mısra: **13**
(Sevgilinin) Eşiğinin toprağı.

Öyle ẕī-şānsın ki ḫāk-i dergehüñden feyż umar
Hem gedā-yı kām-cū vü hem pādişāh-ı kām-yāb

hāk-ı der-i dildār:

1. **ḫāk-ı der-i dildār:**-*a*
Gazel 961
Mısra: **9**
Sevgilinin eşiği.

Sürelüm çeşmimüzi ḫāk-ı der-i dildāra
Çekelüm ḫāk-ı derin kuḥl-ı cevāhir yerine

hāk-ı der-i meygede:

1. **ḫāk-ı der-i meygede:**
Gazel 100
Mısra: **11**
Meyhane kapısının toprağı.

Ḫāk-ı der-i meygede vü cām-ı mey
Rūḥi-i ser-meste yiter taḫt u tāc

hāk-i der-i yār:

1. **ḫāk-i der-i yār:**-*da*
Gazel 503
Mısra: **5**
Sevgilinin kapısının toprağı.

Āhumuñ ḫāk-i der-i yārda alup ḫaberin
Esdi ṣavurdı ṣabā söyledi yabāne biraz

2. **ḫāk-i der-i yār:**-*e*
Gazel 327
Mısra: **3**
Sevgilinin eşiği; huzuru.

Ādābile baṣ pāyuñı ḫāk-i der-i yāre
Ey zāhid-i şeyyād su seccāde degüldür

hāk-ı der:

1. **ḫāk-ı der:**-*i, -n*
Gazel 961
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Kapısının tozu, toprağı.

Sürelüm çeşmimüzi ḫāk-ı der-i dildāra
Çekelüm ḫāk-ı derin kuḥl-ı cevāhir yerine

2. **ḫāk-i der:**-*i, -n, -de*
Kaside 30
Mısra: **30**
Kapı toprağı. || *Kapı önü, eşik.*

Ḫurşīd bunca ḳadrile reşk eyler aña kim
Ḫāk-i derinde meskeni ola ṣaf-ı niʿāl

3. **ḫāk-ı der:**
Gazel 849
Mısra: **1**
Kapı toprağı. || *Eşik.*

Eşküñ gibi ey dil ḳo yerüñ ḫāk-ı der olsun
Ol çeşm-i siyehden saña tek bir naẓar olsun

4. **ḫāk-i der:**-*üñ*
Gazel 648
Mısra: **5**
Kapı ‖ *Eşik.*

Ben isem ḫāk-i derüñ yaṣdanıcı bir bī-kes
Dil u cān ise iki bende-i nāçīzlerüñ

5. **ḫāk-i der:**-*üñ, -den*
Kaside 32
Mısra: **12**
Kapının önündeki toprak. || *Eşik.*

Var ḳıyās it ne ḳadar ecr bulursın sen kim
Günde biñ ehl gider ḫāk-i derüñden dil-şād

6. **ḫāk-ı der:**-*üñ, -e*
Gazel 949
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Kapısı, eşiği.

Geldi ḫāk-ı derüñe ḫaşmuñ idüp serden pā
Yaʿni ʿafv it ne günāh itdüm ise yanuñda

hāk-ı fenā:

1. **ḫāk-ı fenā:**-*y, -a*
Tarih 9
Mısra: **2**
Fanilik toprağı. || *Ölüm.*
İki ḳat itdi Āli Ḫānı büküp bād-ı ecel
Ġonca idi düşüben ḫāk-ı fenāya ṣaldı

hāk-i ḳadem:

1. **ḫāk-i ḳadem:**-*dür*
Terkib-bend 8
Mısra: **24**
Ayak toprağı. || *Çok alçakgönüllü kimseler.*

Ḫāk ol ki Ḫudā mertebeñi eyleye ʿālī
Tāc-ı ser-i ʿālemdür o kim ḫāk-i ḳademdür

2. **ḫāk-ı ḳadem:**-*i, -n*
Gazel 165
Mısra: **15**
(Sevgilinin) Ayağının tozu toprağı.

Çignemekden ṣaḳınursam nola ḫāk-ı ḳademin
Ey ṣabā ḳorḳum odur dīde-i bīnāya ṭurur

3. **ḫāk-i ḳadem:**-*i, -n*
Gazel 801
Mısra: **2**
Ayak tozu, toprağı. || *Sevgilinin geçtiği yerlerin tozu.*

Ḫışt-ı ḥaremin mesned-i ʿİsāya degişmem
Ḫāk-i ḳademin ʿālem-i bālāya degişmem

4. **ḫāk-ı ḳadem:**-*i, -n*
Gazel 802
Mısra: **2**

(Sevgilinin) Ayak bastığı yerler.

Ḫışt-ı ḥaremin mesned-i ʿİsāya degişmem
Ḫāk-ı ḳademin ʿālem-i bālāya degişmem

<u>hāk-i mezār:</u>

1. **ḫāk-i mezār:**-*um, -da*
Gazel 1109
Mısra: **5**
(Aşığın) Mezar toprağı.

Ölicek ḫāk-i mezārumda yatan her çemenüm
Dil olup söyleye bir serv-i dil-ārā ġamını

<u>hāk-ı mezellet:</u>

1. **ḫāk-ı meẕellet:**-*de*
Gazel 256
Mısra: **5**
Ayaklar altında.

Nice yıldur yatur üftādeyüz ḫāk-ı meẕelletde
Gelüp o serv ṭoprakdan götürse ḫayli minnetdür

2. **ḫāk-ı meẕellet:**-*de*
Gazel 953
Mısra: **8**
Hakirlik toprağı. || *Ayaklar altı.*

Sen ol ḫurşīd-veş tābān güzellik āsumānında
Ḳo yatsun ẕerre-veş ʿāşıḳlaruñ ḫāk-ı meẕelletde

<u>hāk-i pāy:</u>

1. **ḫāk-i pāy:**-*ı*
Kaside 6
Mısra: **20**
(Hükümdarın) Ayağının tozu.

Ne feyż-baḫş gerek pāy-būsı ol şāhuñ
Ki ḫāk-i pāyı ola tūtiyā-yı çeşm-i kirām

<u>hāk-i pāy-ı ehl-i fażl:</u>

1. **ḫāk-i pāy-ı ehl-i fażl:**-*dur*
Kaside 16
Mısra: **69**

Fazilet sahiplerinin ayağının tozu.

Cümleden Rūḥī ki ḫāk-i pāy-ı ehl-i fażldur
Ḫākipādur kendü ammā sözleri āb-ı zülāl

<u>hāk-i pāy:</u>

1. **ḫāk-i pāy:**-*i, -n, -e*
Kaside 38
Mısra: **3**
Ayak tozu, toprağı. || *Eşik, huzur.*

Duʿādan ṣoñra ḫāk-i pāyine yüz iştiyāḳ ile
Senā itdüklerin ʿarż eyle bir bir cümle yārānuñ

2. **ḫāk-ı pāy:**-*uñ, -a*
Gazel 250
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Ayağının toprağı.

Bir gedādur dil ki çeşmi ḫᵛān-ı iḥsānuñdadur
Bir ışıḳdur göz ki ḫāk-ı pāyuña muḥtācdur

<u>hak-i rāh:</u>

1. **ḫāk-i rāh:**
Gazel 460
Mısra: **10**
Sevgilinin yolunun toprağı.

Unutsun ḳılmasun üftādelük daʿvāsını şāhum
O kim Rūḥī gibi ʿaşḳuñ yolında ḫāk-i rāh olmaz

2. **ḫāk-i rāh:**
Gazel 1064
Mısra: **7**
Ayak toprağı, tozu. || *Sevgilinin yürüdüğü, geçtiği yer.*

Ümmīd-i pāy-būsuñile ḫāk-i rāh idüp
Ḥaḳḳā budur zamāne bizi çoḳ ayaġladı

3. **ḫak-i rāh:**
Tarih 1
Mısra: **18**
(Padişahın) Yolunun tozu.

Ġubār-ı dergehi tāc-ı ser-i şāhān-ı ʿālemdür
ʿUluvv-i ḳadr ol buldı yolında ḫak-i rāh oldı

4. **ḫāk-ı rāh:**-*ı, -n*
Gazel 811
Mısra: **8**
Padişah/sevgilinin yürüdüğü yer ‖ eşik.

Kūyına karşu ṣabāya çeşmümi açdum seḥer
Ḫāk-ı rāhın gözleyüp açınca peydā eyledüm

5. **ḫāk-ı rāh:**-*um*
Gazel 684
Mısra: **13**
Yolun toprağı. || *Sevgilinin yürüdüğü yolda toprak olmak, canını feda etmek.*

Ḫāk-ı rāhum olana raḥm eylerüm dirmiş ḥabīb
Çekmezin ḫāk olduġından ġam ten-i ʿuryānumuñ

6. **ḫāk-ı rāh:**-*ı, -n, -a*
Terkib-bend 1
Mısra: **58**
(Sevgilinin) Ayak toprağı, tozu.

O ser-bāz-ı cihānuñ olmasa müştāḳ-ı dīdārı
Yüzin sürmezdi ḫāk-ı rāhına mühr-i Süleymānı

7. **ḫāk-ı rāh:**-*uñ, -a*
Gazel 926
Mısra: **1**
(Sevgilinin yürüdüğü) Yolun tozu toprağı. || *Âşık.*

Evvelki gibi yoḳ naẓaruñ ḫāk-ı rāhuña
Lāyıḳ mı görmedüñ beni luṭf-ı nigāhuña

<u>hāk-i reh ol-:</u>

1. **ḫāk-i reh ol-:**-*duḳ*
Gazel 326
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Yolunun tozu toprağı olmak. || *Yolunda olmak.*

Bir şeh-süvāra ḫāk-i reh olduḳ felekde kim
Naʿl-i semendine meh-i deh-rūze reşk ider

<u>hāk-i reh-i āl-i ʿabā:</u>

1. **ḫāk-i reh-i āl-i ʿabā:**-*y, -uz*
Gazel 461
Mısra: **6**
Aba ehlinin (Hz. Peygamber ve ailesinden dört kişi) yolunun toprağı.

Eger girsek serāser aṭlas u dībāya ey ḫˇāce
Riyāmuz yoḳ yine ḫāk-i reh-i āl-i ʿabāyuz biz

<u>hāk-ı reh-i āl-i muḥammed:</u>

1. **ḫāk-ı reh-i āl-i muḥammed:**-*sin*
Gazel 879
Mısra: **14**
Hz. Muhammed'in soyundan gelenlerin yolunun toprağı.

Ṭarīḳ-i ʿaşḳda ḫāk olduġuñdan ġam çekme Rūḥī
Biḥamdillah hele ḫāk-ı reh-i Āl-i Muḥammedsin

<u>hāk-ı reh-i cānān:</u>

1. **ḫāk-ı reh-i cānān:**-*a*
Gazel 931
Mısra: **1**
Sevgilinin yolunun toprağı.

Bezl iderdüm başumı ḫāk-ı reh-i cānāna
Bilsem ey şūḫ kesüp ṣalmaduġın yabana

<u>hāk-ı reh-i gülzār:</u>

1. **ḫāk-ı reh-i gülzār:**
Gazel 163
Mısra: **12**
Gül bahçesinin yolunun toprağı.

Girdibād itme ḳıyās irdi nebātāta ḥayāt
Şöyle kim bādile ḫāk-ı reh-i gülzār yürür

<u>ḫāk-ı reh-i yār:</u>

1. **ḫāk-ı reh-i yār:**
Gazel 195
Mısra: **1**
Sevgilinin yolunun toprağı. || *Sevgilinin yolunda toprak olmak, ölmek.*

Beni ḫāk-ı reh-i yār it diyü Ḥaḳḳa niyāzuñ var
Meger ey dil murāduñca yürür bir serv-i nāzuñ var

<u>hāk-i reh:</u>

1. **ḫāk-ı reh:**
Gazel 849
Mısra: **9**
Padişah, sevgilinin yürüdüğü yer, eşik.

Rūḥī yime ġam ḫāk-ı reh oldıysa mekānuñ
Tek sözlerüñe başlar üstinde yer olsun

2. **ḫāk-i reh:**-*üñ*
Gazel 613
Mısra: **1**
Sevgilinin yürüdüğü yolun toprağı.

Çekmege ḫāk-i rehüñ dīde-i ḫūn-pāş gerek
Yaḳmaġa dāġ-ı ġamuñ ḳatı ulı baş gerek

3. **ḫāk-ı reh:**-*üñ*
Gazel 44
Mısra: **7**
Sevgilinin yolunun tozu, toprağı.

İsterin ḫāk-ı rehüñ gitmeye çehremden kim
Ḫāksār olduġumı eyleyem iẓhār saña

<u>hāk-ı siyāh:</u>

1. **ḫāk-ı siyāh:**
Gazel 729
Mısra: **4**
Kara toprak.

Ḫābdayduñ pister-i nāz içre bilmezsin ki ben
Dem-be-dem ḫāk-ı siyāh üzre dökerdüm eşk-i āl

2. **ḫāk-i siyāh:**-*ile*
Kaside 1
Mısra: **57**
Kara toprak. || *Kabir toprağı.*

Olmadın ḫāk-i siyāhile gözüm mālāmāl
Variken ḥażretüñe derdümi iẓhāra mecāl

<u>hāk-ı ümīd:</u>

1. **ḫāk-ı ümīd:**-*e*
Gazel 184
Mısra: **3**
Ümit toprağı.

Eşkimüz dānelerin ḫāk-ı ümīde ṣaçduḳ
Görelüm ey dil-i sevdā-zede iş bitmededür

<u>hāk-i vücūd:</u>

1. **ḫāk-ı vücūd:**-*ı, -n*
Kaside 18
Mısra: **82**
(Zayıflık ve güçsüzlükten) Toprağa dönmüş beden.

Ne revādur anuñ ey ebr-i kerem sāyende
Ṣarṣar-ı miḥnet ide ḫāk-i vücūdın berbād

2. **ḫâk-i vücūd:**-*um*
Kaside 1
Mısra: **56**
(Aşığın) Toz gibi küçük ve zayıf bedeni.

Vehm-i ḳabr eylemedin ṭabʿumı dem-beste vü lāl
Ḳılmadın ḫayl-i ecel ḫâk-i vücūdum pāmāl

3. **ḫāk-ı vücūd:**-*um*
Tahmis 5
Mısra: **19**
Vücudun toprağı, mayası.

Ḳanlu yaşumla ḫāk-ı vücūdum bulanmada
Seng-i sitemle şīşe-i dil inkisārda

4. **ḫāk-ı vücūd:**-*uñ, -dan*
Gazel 462
Mısra: **4**
Vücudun tozu.

Nişān itmezsüñ ol ḳaşı kemāna ḳorḳarın nāgeh
Eser bād-ı ecel ḫāk-i vücūduñdan eser ḳalmaz

<u>hāk-ı zillet:</u>

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ḫāk-ı ẕillet:**-*de*
Gazel 949
Mısra: **18**
Hakirlik toprağı. || Ayaklar altında, değersiz olma.

Öyle bir nükte-serā şāʿir-i sāḥir-pīşe
Ḫāk-ı ẕilletde revā mı yata devrānuñda

hakīkat:

1. **ḥaḳīḳat:**
Gazel 3
Mısra: **3**
Doğru olan, asıl. Hakikat sırrı.

Ḥaḳ ẓuhūrından ʿibāretdür ḥaḳīḳat bil velī
Mevci deryādan bilürler ehl-i vaḥdet dāʾimā

2. **ḥaḳīḳat:**-*çün*
Gazel 921
Mısra: **9**
Gerçek, bir şeyin doğrusu, aslı; zahirin ardındaki gizli ve örtülü mana, dinî hayatın en yüksek seviyede yaşanarak ilahî sırlara aşina olunması.

Ḥaḳīḳatçün riyāżet çekdügüñ bīḥūdedür ṣūfī
Meger pīr-i muġān ṣaḳlar mı ṭālib-i rāz-dār olsa

3. **ḥaḳīḳat:**-*de*
Gazel 624
Mısra: **3**
Aslında, gerçekte.

Ḥaḳīḳatde güzellerden giçilmez gerçi ammā biz
Haḳīḳat bulmayup ol serv-i sīm-endāmdan giçdük

4. **ḥaḳīḳat:**
Gazel 560
Mısra: **10**
Gerçek; gerçekten.

Bilmedi bu maʿnii Rūḥī şu kim taṣdīḳi yoḳ
Ḥaḳḳı bilmekdür ḥaḳīḳat ʿilm-i esmādan ġaraż

5. **ḥaḳīḳat:**-*ā*
Gazel 190
Mısra: **7**
Gerçek, var olduğu kesin ve açık olarak bilinen şey, asıl.

Ḥaḳīḳata naẓar olınsa rehberüz Ḳaysa
Velī ṭarīḳa gelince o bizden esbaḳdur

6. **ḥaḳīḳat:**
Gazel 175
Mısra: **10**
Doğruluk, gerçeklik.

ʿĀḳibet Rūḥiyi itdüñ ser-i kūyuñdan dūr
Raḥmsuz tāʾifesüz sözde ḥaḳīḳat yoḳdur

7. **ḥaḳīḳat:**-*i*
Gazel 1052
Mısra: **6**
Asıl olan durum ve şekil, gerçek, asıl.

Bu ḥüsn u bu cemāl u bu ḥulḳ u bu ṭabʿ ile
Dünyā degerdi ẕerrece olsa ḥaḳīḳati

8. **ḥaḳīḳat:**-*imüz*
Gazel 453
Mısra: **4**
Gerçek, işin iç yüzü.

Ḫayāl-i bāṭıl ider ḥaḳḳımuzda ehl-i mecāz
Ḥaḳīḳat ehline maʿlūmdur ḥaḳīḳatimüz

9. **ḥaḳīḳat:**
Gazel 624
Mısra: **4**
Doğru olan, asıl; hakiki.

Ḥaḳīḳatde güzellerden giçilmez gerçi ammā biz
Haḳīḳat bulmayup ol serv-i sīm-endāmdan giçdük

10. **ḥaḳīḳat:**
Gazel 242
Mısra: **6**
Doğrusu, gerçek olan şu ki.

Elüñden sen gül-i raʿnānuñ anlar dāʾimā belki
Gülerler meylüñe ẓāhirde ḥaḳīḳat baġrı yanıḳdur

11. **ḥaḳīḳat:**-*da*
Gazel 58
Mısra: **4**
Doğru, asıl, gerçek.

Terk-i ser rāh-ı melāmetde hünerdür dimezüz
Ne hüner dimek olur aña ḥaḳīḳatda ne ʿayb

12. **ḥaḳīḳat:**-*de*
Terkib-bend 8
Mısra: **204**
Aslında, gerçekte.

Kāfir ki yerin duzeḫ ider cehlden eyler
Çün cehl ḥaḳīḳatde ola küfr ʿaceb sır

13. **ḥaḳīḳat:**
Gazel 785
Mısra: **9**
Asıl olan durum ve şekil, gerçek, asıl, künh.

Ḥaḳīḳat baḥrine ben ḳaṭre irdüm ʿāḳibet ammā
Nice cūy-ı belādan irişince Rūḥiyā giçdüm

hakīkat ehli:

1. **ḥaḳīḳat ehli:**
Gazel 444
Mısra: **5**
Varlıkta Allah'ın tecellisini gören ve her olanı Allah'tan bilen kimse.

Bulmaduḳ bir ḥaḳīḳat ehli güzel ʿĀlemi birbirine ḳatduḳ biz

2. **ḥaḳīḳat ehli:**-*n*, -*e*
Gazel 453
Mısra: **4**
Hakikati görenler, doğru yolda yürüyenler.

Ḫayāl-i bāṭıl ider ḥaḳḳımuzda ehl-i mecāz
Ḥaḳīḳat ehline maʿlūmdur ḥaḳīḳatimüz

hakīkat genci:

1. **ḥaḳīḳat genci:**-*n, -e*
Gazel 809
Mısra: **2**
Hakikat hazinesi. || *Varlığın özü.*

Ṭılısm-ı cehli bozdum ejder-i nefs oldı maġlūbum
Ḥaḳīḳat gencine irdüm müyesser oldı maṭlūbum

ḥakīkat-ı eşyā:

1. **ḥaḳīḳat-ı eşyā:**
Gazel 142
Mısra: **5**
Yaratılmış varlıkların gerçek sırrı.

Bildürmege ḥaḳīḳat-ı eşyāyı bī-ḥicāb
Virdüñ maʿārif ehline Ḳurʾān ile ḫaber

ḥākile yeksān eyle-:

1. **ḥākile yeksān eyle-:**-*r, -di*
Gazel 917
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerle bir etmek, tahrip etmek.

Eylerdi bizi çarḫ-ı denī ḥākile yeksān
Olmasa idi dāmen-i Pāşā elimüzde

2. **ḥākile yeksān eyle-:**-*r, -em*
Gazel 825
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerle bir etmek.

Şāhidān-ı bāġa vaṣf idüp nihāl-i ḳaddüñī
Servi raġbetden ṣalup ḥākile yeksān eylerem

ḥākile yeksān it-:

1. **ḥākile yeksān id-:**-*er, -di*
Gazel 55
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerle bir etmek.

Ḥākile yeksān iderdi dostum anı ṣabā
Zülf-i pür-çīnüñle yek-reng olmasaydı müşk-i nāb

ḥākile yeksān ol-:

1. **ḥākile yeksān ol-:**-*dı*
Terkib-bend 3
Mısra: **24**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerle bir olmak. || *Toprak olmak, ölmek.*

Elem-i hicr ile āḫır cigeri ḳan oldı
İrmedi menziline ḥākile yeksān oldı

ḥakīm:

1. **ḥākim:**-*i*
Gazel 438
Mısra: **4**
Hükmeden, buyruğunu yürüten, hakimiyet kurmuş olan, egemen.

Yār cevrinde dil-i ʿāşıḳ yıḳılsa ġam degül
Tīz ḫarāb olur o yer kim ḥākimi dād eylemez

2. **ḥakīm:**
Gazel 417
Mısra: **8**
Filozof.

ʿĀlem-i bī-meh ü ḫurşīd ü felekde hergiz
Ne mühendis ne müneccim ne ḥakīm isterler

3. **ḥākim:**
Tahmis 1
Mısra: **13**
Akıllı, derin düşünceli, hükümleri sağlam, basiret ve sağ duyu sahibi kimse, bilgin, filozof.

Gel ey ḥākim dīde-i ʿibretle ḳıl naẓar
Gülşende güne güne nedür bu şükūfeler

4. **ḥākim:**-*ler*
Gazel 741
Mısra: **9**
Hükmeden, buyruğunu yürüten; bilge kişi, hakim.

Ḳayırmaz ġayrıdan ẓūlm irse ḥākimler yeter ġavra
Velī ḥākimler itse ẓulm anda kār olur müşkil

5. **ḥākim:**
Kaside 22
Mısra: **15**
Hakim, yönetici, vali.

Gitdi ol ḥākim ki olmışdı zamānında ʿIrāḳ
Ḳıllet-i tedbīr ü naḳṣ-reʾyden dāruʾl-fesād

6. **ḥakīm:**
Gazel 1074
Mısra: **11**
Akıllı, bilgili, hükümleri sağlam II Filozof.

Dirmiş ḥakīm bilmedügüm nesne ḳalmadı
Dünyāyı bildi kendüyi bīçāre bilmedi

7. **ḥākim:**-*i, -n, -üñ*
Kaside 13
Mısra: **32**
Egemenliğini yürüten, buyruğunu yürüten, sözünü geçiren.

ʿAleʾl-ḫuṣūṣ olasın bir diyārda sākin
Ki ola ḥākiminüñ luṭfı bī-ḥesāb u ḳıyās

8. **ḥākim:**
Tarih 6
Mısra: **30**
Hükmeden, buyruğunu yürüten, hakimiyet kurmuş olan, egemen. || *İdareci, devlet büyüğü.*

Söyledi Rūḥī ṣafā-yı ḳalbile tārīḫini
Bir müdebbir ḥākim oldı ḥāmi-i dāru's-selām

ḥakīmāne:

1. **ḥakīmāne:**
Kaside 38
Mısra: **50**
Bilgeye yakışır tarzda, bilgece; etkili, güçlü.

Eger Maḥmūdı ṣorarsa ʿaḳıbet nolsa gerek diyü

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Ḥakīmāne müdām eyler saḳāsın
cām-ı ṣahbānuñ

<u>ḥākim-i ʿādil:</u>

1. **ḥākim-i ʿādil:**
Gazel 741
Mısra: **2**
Adaletli hakim.

Taḥāmmül eyle ẓulmından
ʿadūnuñ çekme ġam ey dil
Ki ḳalmaz böyle elbette gelür bir
ḥākim-i ʿādil

2. **ḥākim-i ʿādil:**
Kaside 18
Mısra: **44**
Adaletli yönetici.

Vaḥṣile ṭayrı Ḫudā ḳılmaġiçün
emrine rām
Ḥākim-i ʿādil idüp aña Süleymān
ḳomış ad

<u>ḥākim-i bülend-cemāl:</u>

1. **ḥākim-i bülend-cemāl:**
Kaside 9
Mısra: **22**
Buyruğu geçenlerin en güzeli. || XVI. yüzyıl vezirlerinden Osman Paşa(ö. 993/1585).

Baña ẓahīr ola bir vāli-i müşīr-cenāb
Baña muʿīn ola bir ḥākim-i bülend-cemāl

<u>ḥākim-i dāru's-selām:</u>

1. **ḥākim-i dāru's-selām:**
Tarih 13
Mısra: **2**
Bağdat'ın hakimi. || Bağdat'ın valisi.

Yine luṭf oldı Ḥaḳdan sākinān-ı mülk-i Baġdāda
Yine bir ehl-i himmet ḥākim-i dāru's-selām oldı

<u>ḥākim-i edrine:</u>

1. **ḥākim-i edrine:**
Tarih 41
Mısra: **10**
Edirne kadısı.

Şād olup Rūḥi-i ġam-dīde didi tārīḫin
Ḥākim-i Edrine bir ʿārif-i Yezdān oldı

<u>ḥākim-i ferḫunde-fāl:</u>

1. **ḥākim-i ferḫunde-fāl:**
Gazel 1087
Mısra: **10**
Kutlu yönetici.

İki cevāna virme göñül kim ḥarāb olur
Bir mülke olsa ḥākim-i ferḫunde-fāl iki

<u>ḥākim-i ferḫunde-ṭāliʿ:</u>

1. **ḥākim-i ferḫunde-ṭāliʿ:**
Kaside 22
Mısra: **19**
Talihi uğurlu vali.

Ḥākim-i ferḫunde-ṭāliʿ ḥāmi-i ferruḫ-cemāl
Vāli-i vālā-himem pāşā-yı ṣāḥib-ʿadl ü dād

<u>ḥākim-i ḥıṭṭa-i baġdād:</u>

1. **ḥākim-i ḥıṭṭa-i baġdād:**
Tarih 91
Mısra: **1**
Bağdat diyarının yöneticisi.

Ḥākim-i ḥıṭṭa-i Baġdād Sinān Pāşā kim
ʿĀleme ḳılmadadur himmeti beẕl-i inʿām

<u>ḥakīm-i lem-yezel:</u>

1. **ḥakīm-i lem-yezel:**
Gazel 605
Mısra: **2**
Allah.

Luṭf idüp dermān idersin derdüme dermān seni ben
Ey Ḥakīm-i lem-yezel hem derd hem dermān senüñ

<u>ḥākim-i maʿdelet-āyīn-i diyār-ı baġdād:</u>

1. **ḥākim-i maʿdelet-āyīn-i diyār-ı baġdād:**
Kaside 19
Mısra: **49**
Bağdat diyarının adaletli yöneticisi.

Ḥākim-i maʿdelet-āyīn-i diyār-ı Baġdād
Dāver-i Cem-aẕamet vāli-i ʿālī-miḳdār

<u>ḥākim-i maġrūr:</u>

1. **ḥākim-i maġrūr:**-*a*
Gazel 599
Mısra: **2**
Kendini beğenmiş, gururlu hakim.

Ḫaṭṭı gelmiş dil-rübā kim nāz u ānı var yoḳ
Ḥākim-i maġrūra beñzer ḥükm ü şānı var yoḳ

<u>ḥākim-i mülk-i kerem:</u>

1. **ḥākim-i mülk-i kerem:**
Kaside 15
Mısra: **10**
Cömertlik ülkesinin hakimi. || Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).

Ṣāḥib-i ḫayl ü ḥaşem mālik-i seyf ü ḳalem
Ḥākim-i mülk-i kerem vāli-i Cemşīd-şān

<u>ḥākim-i rūz:</u>

1. **ḥākim-i rūz:**-*ūn*
Tarih 6
Mısra: **31**
Günün hakimi. || (İçinde bulunulan) Zamanın yöneticisi.

Ḥākim-i rūzūn felekde ḥükmi olduḳca revān
Var ümīdüm kim saʿādet birle olup müstedām

<u>ḥākim-i şerʿ:</u>

1. **ḥākim-i şerʿ:**
Kaside 34
Mısra: **24**
Şeriat hakimi.

Bā-ḥuṣūṣ iḳbāl u devletle bu ʿāli mülkde
Ḥākim-i şerʿ ola bir vāli-i gerdūn-ihtişām

2. **ḥākim-i şerʿ:**
Tarih 34
Mısra: **1**
Şeriat hakimi. || Vali.

Oldı bir fāżıl-ı dehr Edirneye ḥākim-i şerʿ
Ki müsellemdür anuñ ṭabʿına ḥallāl-ı mülk

<u>ḥākim-i şerʿ ol-:</u>

1. **ḥākim-i şerʿ ol-:**-*dı*
Tarih 37
Mısra: **1**
Şeriat hakimi olmak. || *Bir yerde yönetici olmak.*

Ḥākim-i şerʿ oldı Şāma bir ferīd-i ʿaṣr kim
Sāye-i ʿadlinde reşk-i bāġ-ı firdevs oldı Şām

<u>ḥākim-i vaḳt:</u>

1. **ḥākim-i vaḳt:**
Kıt'a 8
Mısra: **1**
Zamanın hakimi; hükümdar.

İtme ġurūr cāhile ḥākim-i vaḳt iseñ nola
Rūz-ı cezāyı yād ḳıl ol güni ol gülzārı añ

2. **ḥākim-i vaḳt:**
Tarih 41
Mısra: **2**
Zamanın hakimi. || *İdareci, kadı.*

Ey ṣabā Edrine ḥalḳına beşāret vir kim
Ḥākim-i vaḳt aña bir mālik-i ʿirfān oldı

3. **ḥākim-i vaḳt:**
Tarih 41
Mısra: **7**
(İçinde bulunulan) Devrin hakimi, idarecisi. || *Kadı.*

Ḥākim-i vaḳt olıcaḳ Edrineye devletile
Sebeb-i rıfʿat-ı yārān-ı suḫandān oldı

4. **ḥākim-i vaḳt:**-*i*
Tarih 4
Mısra: **15**
Zamanın hakim(ler)i, idareci(ler)i.

Cümleden ḥākim-i vaḳti gibi māliyyesinde
Ne ʿaceb gelmeye bir ṣāḥib-i temkīn ü vaḳār

5. **ḥākim-i vaḳt:**-*i*
Tarih 5
Mısra: **1**
Zamanın hakimi. || *Dönemin en iyi idarecisi.*

Ḥākim-i vaḳti iken memleket-i Baġdāduñ
ʿAli Pāşāyı idüp refʿ vezīr-i dānā

6. **ḥākim-i vaḳt:**-*i*
Terkib-bend 8
Mısra: **135**
Dönemin hakimi, idarecisi.

Didi biri kim şehrimüzüñ ḥākim-i vaḳti
Ḫayr itmek içün ḥalḳa gelür mescide her gāh

7. **ḥākim-i vaḳt:**-*üñ*
Kaside 32
Mısra: **17**
Vaktin hakimi. || *Hükümdar.*

Böyle ḥükm itmez idüñ ḥākim-i vaḳtüñ yirine
Olmasa ẕāt-ı şerīfüñde eger istiʿdād

<u>ḥākim-i vakt-i hıṭṭa-i baġdād:</u>

1. **ḥākim-i vaḳt-i ḥıṭṭa-i baġdād:**
Tarih 23
Mısra: **9**
Bağdat şehrinin valisi.

Ḥākim-i vaḳt-i ḥıṭṭa-i Baġdād
Vāli-i ʿādil ü melek-temkīn

<u>ḥākim-i vālā-himem:</u>

1. **ḥākim-i vālā-himem:**
Tarih 10
Mısra: **4**
Himmeti yüce hakim/yönetici.

Yūsuf-ı Mışr-ı kerem mālik-i tīġ u ḳalem
Ḥākim-i vālā-himem vāli-i pākiẕe-ẕāt

<u>ḥākim-i yegāne-i dārüʾs-selām:</u>

1. **ḥākim-i yegāne-i dārüʾs-selām:**
Kaside 17
Mısra: **23**
Selamet evinin tek hakimi. || *Cennet'e benzeyen Bağdat'ın yöneticisi, Koca Sinan Paşa.*

Ol ḥākim-i yegāne-i dārüʾs-selām kim
Gerden-keşān-ı dehri ider himmeti ʿabīd

<u>ḥākim-i yevmüʾl-mīʿād:</u>

1. **ḥākim-i yevmüʾl-mīʿād:**
Kaside 32
Mısra: **30**
Kıyamet gününün hakimi. || *Allah.*

Var ümīdüm ki saʿādetle ser-efrāz olasın
Müstedām ide seni Ḥākim-i yevmüʾl-mīʿād

<u>ḥākim-i ẓālim:</u>

1. **ḥākim-i ẓālim:**-*den*
Gazel 748
Mısra: **6**
Acımasız hakim. || *Sevgili.*

Dest-i cevrinden taṣarruf gitdi Türk-i ġamzenüñ
Alınup ol ḥākim-i ẓālimden ābād oldı dil

<u>ḥākim-i zi-ḳadr:</u>

1. **ḥākim-i ẕi-ḳadr:**
Tarih 25
Mısra: **5**
Çok kıymetli hakim, idareci.

Ḫızr-vaḳt ol ḥākim-i ẕi-ḳadr kim
Olmamışdur kimseye devrinde ġadr

<u>ḥākim-i zī-şān:</u>

1. **ḥākim-i ẕī-şān:**
Gazel 333
Mısra: **18**
Şanlı hakim (devlet büyüğü).

Geldi eyyām-ı ṣafā ʿīd-i şerīf irdi yine

Her ṭaraf ḫākdur ḥākim-i ẕī-şān öpilür

2. **ḥākim-i ẕī-şān:**
Tarih 26
Mısra: **2**
Şanlı hakim, idareci.

Beşāretler gürūh-ı sākinān-ı mülk-i Şirvāna
Ki oldı vāli-i vālāları bir ḥākim-i ẕī-şān

hākinde maḥabbet var:

1. **ḫākinde maḥabbet var:**
Gazel 288
Mısra: **4**
Toprağında sevgi olmak || Muhabbetten, dostluktan ibaret olmak.

Kim gelse ṭurup dirler elbetde ṣafā geldüñ
Ḫākinde maḥabbet var meyḫāne ne ʿaceb yerdür

ḫākipā:

1. **ḫākipā:**-*y, -uz*
Gazel 474
Mısra: **6**
Ayağın bastığı toprak.

Tenezzül itmezüz nādāna yüz biñ ser-firāz olsa
Kemāl ehliyle ammā baḥsimüz yoḳ ḫākipāyuz biz

2. **ḫākipā:**-*y, -uz*
Gazel 488
Mısra: **4**
Ayağın bastığı toprak. || (Bir kimse için) Elinden gelen her türlü fedakarlığı yapan, yoluna kul köle olan.

Edānī ḳısmına baş egmezüz yüz ser-bülend olsa
Kemāl ehli olan yārāna ammā ḫākipāyuz biz

3. **ḫākipā:**-*dur*
Kaside 16
Mısra: **70**
Ayağın bastığı toprak. || Değersiz.

Cümleden Rūḥī ki ḫāk-i pāy-ı ehl-i faẓldur
Ḫākipādur kendü ammā sözleri āb-ı zülāl

hākipāy:

1. **ḫākipāy:**-*un, -dan*
Gazel 9
Mısra: **7**
Ayağın bastığı toprak.

Ḫākipāyundan cüdā düşdi egerçi çeşm-i ter
Ṣanma ammā kim ola bir dem ḫayāluñdan cüdā

hākipāy-ı yār:

1. **ḫākipāy-ı yār:**-*a*
Gazel 558
Mısra: **8**
Sevgilinin ayağının toprağı.

Bilsün ey dil çeşmümüñ yaşı neden olur revān
Mācerānı eyle gāhi ḫākipāy-ı yāra ʿarż

hākipāyine yüzini vur-:

1. **ḫākipāyine yüzini vur:**
Kaside 38
Mısra: **71**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eşiğine yüz sürmek. || Bir dilekte bulunmak için konumunun kendinden yukarıda olduğunu kabul ettiği birine varıp önünde saygıyla eğilmek.

Giçüp ol yār-ı cāndan vur yüzini ḫākipāyine
O şehrüñ zübde-i aʿyānı olan mīr-i mīrānuñ

ḫaḳīr:

1. **ḫaḳir:**-*i, -n, -e*
Kaside 16
Mısra: **26**
Değersiz, aşağı.

Ol kerimüʾş-şān ki īcād-ı seḫāda ʿār ider
Bendesinüñ en ḫaḳirine diseñ Ḫātem-ḥişāl

2. **ḫaḳīr:**-*üz*
Gazel 474
Mısra: **2**
İtibarsız, değersiz, adi, bayağı.

Ezelden āsitānuñ itleriyle āşināyuz biz
Ḫaḳīrüz gerçi ammā hemdem-i ehl-i ṣafāyuz biz

3. **ḫaḳīr:**-*i, -dür*
Gazel 745
Mısra: **10**
Küçük. II Değersiz, itibarsız.

Bir öginmekden nolur ol şāh-ı ḥüsnüñ Rūḥiyā
Nice yüz biñ bendesi var en ḫaḳīridür göñül

ḫaḳīr gör-:

1. **ḫaḳīr gör-:**-*me*
Gazel 147
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Önemsememek, değer vermemek, küçümsemek, küçük görmek, hor görmek.

Ḫaḳīr görme ki ʿālem-nümā bir āyinedür
Ḳalender-i reh-i ʿaşḳuñ ki giydügi kebedür

ḫakk bil-:

1. **ḫaḳḳ bil-:**-*mez, -se*
Tarih 2
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hakkını vermek, birinin çalışmasının karşılığını gereğince değerlendirmek.

Ḫalk eger bilmezse ḫaḳḳ saʿyini Ḫālıḳ bilür
ʿİllet-i ġāī bu fetḥe ol dilīr oldı yine

ḫakk bu ki:

1. **ḫaḳḳ bu ki:**
Kaside 15
Mısra: **78**
Doğrusu.

Ḳuvvet-i bāzūña ey Rüstem-i vaḳt āferīn
Dinse saña yaraşur ḫaḳḳ bu ki ferd-i cihān

ḫakk eyle-:

1. **ḥaḳḳ eyle-:**-*y, -üp*
Terkib-bend 1
Mısra: **9**
Bir şey üzerindeki yazıyı kazıyarak silmek.

Ḥużur erḳāmını ḥaḳḳ eyleyüp levḥ-i ḫavāṭırdan
Meserret-nāmeler ẕevḳin gönüllerden nihān eyle

ḥakk it-:

1. **ḥakk it-:**-*me*
Gazel 1072
Mısra: **1**
Bir şey üzerindeki yazıyı kazıyarak silmek. || *Sevgilinin yüzündeki tüyleri kesmesi.*

Ḫaṭṭuñı ḥakk itme ḳo bitsün cemāluñ ḥāṣılı
Çün budur senden bilürsin ehl-i ʿaşḳuñ ḥāṣılı

ḥakk taʿālā:

1. **ḥaḳḳ taʿālā:**
Tarih 7
Mısra: **54**
Allah.

Mesned-ārā-yı vezāretsin ümīdüm bu seni
Ḥaḳḳ Taʿālā devlet ü ʿizzetle ḳılsın müstedām

ḥakkā:

1. **ḥaḳḳa:**
Gazel 536
Mısra: **4**
Doğrusu, gerçekte.

Aġyār sürmek ister imiş pāyuña yüzin
Ḥaḳḳa bu luṭfa yaraşur ol çehre-i ʿabūs

2. **ḥaḳḳā:**
Gazel 95
Mısra: **6**
Gerçekten, doğrusu, elhak.

ʿAşḳdan menʿ itse nāṣıḥ ʿaşıḳı maʿẕūrdur
Neylesün ḥaḳḳā ki olmaḳ giceler bīdār güc

3. **ḥaḳḳā:**
Gazel 143
Mısra: **6**
Doğrusu, gerçekte, hakikatte.

Cefā semtinden eyler müsteḥaḳ luṭf u iḥsānı
O cān-ı ʿālemüñ ḥaḳḳā ki eṭvārında ʿālem var

ḥaḳḳā bu ki:

1. **ḥaḳḳā bu ki:**
Gazel 4
Mısra: **6**
Gerçekten de.

Kesb-i hevā eyler semen açup seḥerden sīnesin
Ḥaḳḳā bu ki faṣl-ı ḫūbda cān-baḫş olur bād-ı ṣabā

ḥakka ki:

1. **ḥaḳḳa ki:**
Gazel 507
Mısra: **10**
Doğrusu.

Meyḫāneden geçişmege yoḳ çāre Rūḥiyā
Ḥaḳḳa ki her ne bulmış isek anda bulmışuz

ḥaḳḳa vāṣıl ol-:

1. **ḥaḳḳa vāṣıl ol-:**-*ma, -dur*
Gazel 560
Mısra: **4**
Allah'a kavuşmak.

ʿĀşıḳuñ sevdāsını ʿālemde bilmeñ serseri
Ḥaḳḳa vāṣıl olmadur taḥḳīḳ o sevdādan ġaraż

ḥaḳḳa yüz ṭut-:

1. **ḥaḳḳa yüz ṭut-:**-*up*
Kaside 40
Mısra: **42**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hakka yönelmek; ölmek.

Bir ḳarār üzre degüldür deyü Defterī dār
Yüz ṭutup ḥaḳḳa iden gönlini ḫandān eyüdür

ḥakkāk:

1. **ḥakkāk:**-*dur*
Gazel 290
Mısra: **4**
Taş ve maden kazıyan sanatkâr.

Müjgānlar üzre ḳaṭre-i eşk ile gözlerüm
Ḫakkākdur biʿaynihi miṣḳabla dür deler

ḥaḳḳı:

1. **ḥaḳḳı:**
Gazel 242
Mısra: **2**
Hakkı için; ...nın hürmetine.

Nola çāk-ı girībān itse dil bir mihre ʿāşıḳdur
Ḫudā ḥaḳḳı yolında ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi ṣādıḳdur

ḥaḳḳı bil-:

1. **ḥaḳḳı bil-:**-*dür*
Gazel 560
Mısra: **10**
Allah'ı bilmek.

Bilmedi bu maʿnii Rūḥī şu kim taṣdīḳi yoḳ
Ḥaḳḳı bilmekdür ḥaḳīḳat ʿilm-i esmādan ġaraż

ḥaḳḳ-ı güftār:

1. **ḥaḳḳ-ı güftār:**-*da*
Gazel 946
Mısra: **11**
Hakkı konuşma, doğru söz.

Ḥaḳḳ-ı güftārda bīçāredür ehl-i taḳlīd
Rūḥiyā çāre odur ki geleler üstāda

ḥaḳḳ-ı suḥan:

1. **ḥaḳḳ-ı suḥan:**-*da*
Gazel 454
Mısra: **10**
İlahi sözler.

Mülk-i vücūda gelmedük ışlāḥ-ı ʿāleme
Ḥaḳḳ-ı suḥanda kimse ile yoḳ ʿinādımuz

ḥaḳḳın helāl it-:

1. **ḥaḳḳın helāl it-:**-*mek, -de, -dür, -ler*
Kaside 16
Mısra: **54**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseye verdiği emeği can u gönülden bağışlamak.

Kangı cānibden gelür diyü Sinān bir birine
Rūz u şeb itmekdedürler āḫiret ḥaḳḳın helāl

ḥakkında:

1. **ḥaḳḳında:**
Kaside 29
Mısra: **46**
Bir şeye ilişkin, üzerine, dair.

Gūş-ı cāna sözinün her biri dürr-i meknūn
Ne ʿamel söylese ḥaḳḳında anuñ aʿdā kem

ḥakkiyçün:

1. **ḥaḳḳıyçün:**
Gazel 85
Mısra: **1**
Hakkı için, hürmetine.

İlāhī ʿizzetüñ ḥaḳḳıyçün ol servi ser-efrāz it
Kemāl-ı ḥüsnile dāʾim cevānān içre mümtāz it

2. **ḥaḳḳiyçün:**
Müseddes 5
Mısra: **28**
Hakkı için, ... nın hürmetine.

Ḳılma ehl-i derd olan bīkesleri āşüfte-ḥāl
ʿİzzetüñ ḥaḳḳiyçün ey Perverdigār-ı Ẕüʾl-Celāl

ḥaḳḳ-şinās:

1. **ḥaḳḳ-şinās:**
Kaside 26
Mısra: **54**
Menfaatlerinin ve şahsî duygularının etkisi altında kalmadan karşısındakinin hakkını kabul eden, hakka saygı gösteren, herkesin hakkını gözeten (kimse).

Ḥāside zehr-i helāhildür egerçi şiʿrüm
Ḥaḳḳ-şinās olan eḥibbāya velī āb-ı zülāl

ḥakkuma:

1. **ḥaḳḳuma:**
Tarih 16
Mısra: **24**
Hakkımda, benim için, benimle ilgili olarak.

Eger bu çār tārīḫi ki çār aḳṣāmdan ḫāṣıl
Olur olmaz dir ise ḥaḳḳuma olmaz ḥasūd ilzām

ḫāksār:

1. **ḫāksār:**
Gazel 44
Mısra: **8**
Toz, toprak içinde kalmış, düşkün.

İsterin ḫāk-ı rehüñ gitmeye çehremden kim
Ḫāksār olduġumı eyleyem iẓhār saña

2. **ḫāk-sār:**
Gazel 310
Mısra: **9**
Perişan, düşkün, hakir.

Kimse bilmez Rūḥi-i āşüfte-ḥāl u ḫāk-sār
Rāh-ı ġamda nice yıllardur türāb olmış yatur

3. **ḫāksār:**
Gazel 200
Mısra: **1**
Toz toprak içinde kalmış, hali perişan.

Reh-i ġamda olduḳ çü biz ḫāksār
Bizi ḳoya elden behey rūzgār

4. **ḫāksār:**
Rübai 9
Mısra: **2**
Toz ve toprak içinde kalmış, garip ve perişan (kimse). II Âşık.

Feryād ki ʿaşḳ bī-ḳarār itdi beni
Āşüfte vü zār u ḫāksār itdi beni

ḫāksār it-:

1. **ḫāksār it-:**-*dü, -ñ*
Müsemmen 1
Mısra: **36**
Toz toprak içinde bırakmak. || *Perişan etmek.*

Enīsüm olduñ evvel ṣoḥbetümden ṣoñra ʿār itdüñ
Ten-i mecrūhumı rāh-ı belāda ḫāksār itdüñ

2. **ḫāksār it-:**-*mez*
Tahmis 6
Mısra: **15**
Toz toprak içinde bırakmak. || *Perişan ve hakir duruma düşürmek.*

Ben senüñ yoluñda cismüm ḫāksār itmez miyem
Bunca ser-gerdān olup gezdüm dil-i maḥzūn gibi

ḫāksārān-ı cihān:

1. **ḫāksārān-ı cihān:**-*a*
Tarih 2
Mısra: **6**
Dünyanın düşkünleri.

Sāḳiyā mey ṣun ki devr-i rūzgar-ı rūzgār
Ḫāksārān-ı cihāna dest-gīr oldı yine

ḫāk-sār-ı ʿālem:

1. **ḫāk-sār-ı ʿālem:**
Gazel 22
Mısra: **7**
Âlemin perişan ve düşkünü.

Endūh-ı firḳatuñdan ben ḫāk-sār-ı ʿālem
Feyż-i maḥabbetümden sen şāh-ı ʿālem-ārā

ḫāksār-ı ḫānedān-ı āl-ı aḥmed:

1. **ḫāksār-ı ḫānedān-ı āl-ı aḥmed:**
Gazel 678
Mısra: **11**
Hz. Muhammed'in soyundan gelen, toz toprak içinde kalmış perişan kişiler.

Ḳanı bir ḫāksār-ı ḫānedān-ı āl-ı Aḥmed kim
Yaḳa bir āhile nüh saḳfını gerdūn-ı gerdānuñ

ḫaḳ-şinās:

1. **ḥaḳ-şinās:**
Kaside 38
Mısra: **103**
Menfaatlerinin ve şahsî duygularının etkisi altında kalmadan karşısındakinin hakkını kabul eden, hakka saygı gösteren, herkesin hakkını gözeten (kimse).

Duʿā ile sözi ḫatm idelüm kim ḥaḳ-şinās olan
Hemīşe şād olup maẕhar düşe luṭfına Mevlānuñ

<u>ḥaḳ-şināsān-ı ḥaṭ-ı sebz:</u>

1. **ḥaḳ-şināsān-ı ḥaṭ-ı sebz:***-üñ, -e*
Gazel 300
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Yeni bitmiş ayva tüylerinin hakkını teslim edenler.

Ḥaḳ-şināsān-ı ḫaṭ-ı sebzüñe ḫāl-i siyehüñ
Noḳṭa-i dāʾire-i ʿilm-i İlāhī görinür

<u>ḫāl:</u>

1. **ḫāl:***-e*
Gazel 128
Mısra: **7**
Oluş, buluş, suret, keyfiyet.

Ne ʿirfāndur ki bu ḫāle gelince ol sehī-ḳāmet
Ne bir fiʿl-i ḫaṭā itmiş ne ḳılmış bir edā-yı bed

2. **ḫāl:***-imuz*
Gazel 12
Mısra: **6**
Hal, durum.

Ḳıldı ol bī-raḥm bizden kūşe-i çeşmin dirīġ
Ḥālimuz ġāyet mükedderdür teġāfülden yaña

3. **ḫāl:***-üm, -e*
Gazel 864
Mısra: **1**
Bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum, davranış, tutum.

Ġamuñdan derde düşdüm ḫālüme bir raḥm ḳılmazsın
Esīrüñ derd-mendüñ olduġum gūyā ki bilmezsin

4. **ḫāl:**
Gazel 189
Mısra: **14**
Allah adamı, cezbeye tutulan, vecde gelen kimse.

Ġam degül Rūḥī sifāl-ı kūyuñ elden ṣalmasa
Kim sifāl-ı kūyuñı ḫāl ehli cām-ı Cem bilür

5. **ḫāl:***-uñ, -ı*
Gazel 201
Mısra: **3**
Hal, durum, vaziyet.

Yāra dirler ḫāluñı ʿarż itmeñ eyler merḥamet
Bende ammā ʿarż-ı ḫāle yoḳ meded müşkil budur

6. **ḫāl:***-um, -ı*
Gazel 1108
Mısra: **2**
Bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum.

Zülfüñe bend eyledüñ evvel dil-i meyyālumı
Eyledüñ zülfüñ gibi āḫir perīşān ḫālumı

7. **ḫāl:**
Gazel 360
Mısra: **1**
Durum II İnsanın iradesi ve çabası olmadan sırf Allah'ın bir lütfu olmak üzere kalbe gelen manalar.

Feyż-i Ḥaḳdan ki olur ādeme bir ḫāl gelür
Ḥāl bildükleri söz kendüye hep ḳāl gelür

8. **ḫāl:**
Gazel 504
Mısra: **11**
Durum, keyfiyet, hal, bulunuş, sûret; oluş.

Āh u fiġānımuzda bizüm özge ḫāl var
Nāhīd-i çarḫı raḳṣa getürdi sürūdımuz

9. **ḫāl:**
Gazel 1016
Mısra: **10**
Hal, durum, tasavvufta salikin yaşadığı duygu, inanç sisteminin içtenlikle yaşanması.

Kelāmuñ ḫālet-efzā olduġından şüphe yoḳ Rūḥī
Be-şarṭ-ı an ki taḳlīd olmasa ḫāl olsa şāʿirde

10. **ḫāl:***-e*
Gazel 666
Mısra: **6**
Bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum; davranış, tutum, tavır.

Ġam-ı firāḳile ey ḫālimüz ṣoran aḥbāb
Bizi bu ḫāle ṣalan şūḫ-ı şīve-kārı görüñ

11. **ḫāl:***-i, -n, -e*
Gazel 651
Mısra: **2**
Durum, vaziyet, nitelik.

Göñlin al yoluña cāñ virmege iḳdām idenüñ
Vāḳıf ol ḫāline aḥvālini iʿlām idenüñ

12. **ḫāl:***-dur*
Gazel 1032
Mısra: **5**
Davranış, tutum, tavır.

Ḥāldur maḳṣūd-ı dilberden degül ḫāl-ı siyāh
Naḳṣ virmez ān olınca ḥüsne ḫāl eksiklügi

13. **ḫāl:**
Gazel 462
Mısra: **5**
Kulun gayreti ve kastı olmadan sırf Allah'ın bir lutfu olarak kalbe gelen mânâ, feyiz, bunun dervişe geçici olarak verdiği coşkunluk ve cezbe.

Meded ḳo ġafleti bir ḫāl kesb it fırṣat elde iken
Hemīşe sīne āteş-nāk ḳalmaz dīde ter ḳalmaz

14. **ḫāl:***-dan*
Gazel 1099
Mısra: **2**
İçinde bulunulan vaziyet, durum. II Âşığın zavallı, perişan, aciz durumu.

Bu leṭāfetle iden ḥüsn iline şāh seni
Ḥayf kim eylememiş ḥāldan āgāh seni

15. **ḥāl:**
Gazel 752
Mısra: **6**
Bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum. || Kulun gayreti ve kastı olmadan sırf Allah'ın bir lutfu olarak kalbe gelen mânâ, feyiz, bunun dervişe geçici olarak verdiği coşkunluk ve cezbe.

Ḳalbin ol ṭālib ki ḳılmaz pūte-i ġamdan güẕār
Ḥāl kesb itmez hemīşe ḳāldan ḥālī degül

16. **ḥāl:**-*i*
Kaside 40
Mısra: **75**
Durum. || Güç, kuvvet, tâkat, mecal. || İnsanın iradesi ve çabası olmadan sırf Allah'ın bir lütfu olmak üzere kalbe gelen manalar.

Ḥāli var ḥüsn-i sülūkına Muḥammed Dedenüñ
Eylesün ʿālemi rüʾyā gibi seyrān eyüdür

17. **ḥāl:**-*i*
Terkib-bend 8
Mısra: **208**
Kulun gayreti ve kastı olmadan sırf Allah'ın bir lutfu olarak kalbe gelen mânâ, feyiz, bunun dervişe geçici olarak verdiği coşkunluk ve cezbe.

Çün cehldedür ẕevḳ kemāli nidelüm biz
Ḳāl ehli ṣafā eyleye ḥāli nidelüm biz

<u>hāl:</u>

1. **ḥāl:**-*üñ, -dür*
Gazel 241
Mısra: **7**
Bedende olan nokta, ben.

Dāġlayan sīne-i mecrūḥımuzı ḥāluñdur
Yanduran baġrımuzı ʿārıż-ı gülnāruñdur

2. **ḥāl:**-*üñ*
Gazel 170
Mısra: **12**
Bedende ve özellikle yüzde bulunan siyah benek, ben; nokta. Sevgilinin güzellik unsurlarındandır.

Niçün sıġmaz felek nāhīd-i dem-sāz ile dünyāya
Meger bilmez bütün dünyā deger bir dāne ḥāluñ var

3. **ḥāl:**-*üñ*
Gazel 690
Mısra: **1**
(Sevgilinin) vücudundaki siyah nokta, ben.

Uṣanmaz çekmeden derd ü belāsın ol ḫaṭ u ḫāluñ
ʿAceb sevdāsı var inṣāf idince ḳalb-ı meyyāluñ

<u>ḥāl bil-:</u>

1. **ḥāl bil-:**-*e*
Gazel 25
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karşısındakinin şartlarını takdir ederek anlayış göstermek.

Dilber o dur ki lebleri sözde şeker-feşān ola
Ḥāl bile dil añlaya sözleri ḳūt-ı cān ola

2. **ḥāl bil-:**-*mez*
Gazel 747
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karşısındakinin özel durumlarını kavrayabilmek.

Ḥāl bilmez nükte fehm itmez cemādı neylesün
Hem-zebān olmaġa ister bir suḫan-perver göñül

<u>hāl bilür:</u>

1. **ḥāl bilür:**
Gazel 412
Mısra: **4**
Bir kimsenin içinde bulunduğu güç durumu anlayarak sezip anlayış gösteren kimse.

Bir kimseye mi ḥāl-i dili şerḥ idebilmem
ʿĀlemde yaḫūd ḥāl bilür kimse mi yoḳdur

2. **ḥāl bilür:**
Gazel 613
Mısra: **6**
Halden anlayan.

Mey-i gülgūnile ẕevḳ eyleyicek demlerdür
Bize bir ḥāl bilür dilber-i ʿayyāş gerek

<u>hāl ehli:</u>

1. **ḥāl ehli:**
Gazel 253
Mısra: **8**
Gönlü Allah aşkı ile dolu olan, bildiklerini sözde bırakmayıp fiile geçiren Allah'ın sevgili kulları için kullanılır.

Rindān-ı ṣāḥib-ḥālete zühd ehli irmez ḳālile
Ḳāl ehli lā sergeştesi ḥāl ehli illā hūdadur

2. **ḥāl ehli:**
Gazel 29
Mısra: **8**
Bir manevi derecenin tecellisini ve zevkini ruhunda hisseden(ler), sözde kalmayıp maneviyat zevkini, ilahi tecellileri ve vahdet neşesini bizzat yaşayan(lar), vecd sahipleri, hakikat ehli.

Çoḳlaruñ vaṣf-ı ḫaṭuñla müşkilin ḥall eyledüm
Kim virür ḥāl ehli dil yārāna ḳāl-ı dil-güşā

7. **ḥāl ehli:**-*n, -e*
Kaside 34
Mısra: **39**
Vecd sahipleri, hakikat ehli.

Bir eẕer var ṣoḥbet-i ḫāṣında kim ḥāl ehline
Virdügi keyfiyyeti virmez mey-i ʿanber-ḫıtām

8. **ḥāl ehli:**-*n, -e*
Kaside 34
Mısra: **39**
Vecd sahipleri, hakikat ehli.

<u>hāl nolur:</u>

1. **ḥāl nolur:**
Terkib-bend 1
Mısra: **61**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hali ne olur? || Çok zor

durumda, berbat vaziyette olacak olmak.

Nolur ḥāl Yezīdüñ kükreyup ṣaḥrā-yı maḥşerde
Diye şīr-i Ḫudā ferzendümüñ ḳanın döken ḳanı

ḥālā:

1. **ḥālā:**
Gazel 588
Mısra: **9**
Bu zamana kadar, daha, henüz, şimdi bile, halen.

Neydügin fehm itdük esmādan ġaraż ḥālā bize
Bāde-i ṣāfī gerek ṣūfī taṣarruf ber-ṭaraf

2. **ḥālā:**
Tarih 53
Mısra: **10**
Şu anda da; halen.

Söyledi Rūḥī ol ʿāli-himmetüñ tārīḫini
Ciddeye bir mir-i ʿāli-ḳadr ḥālā oldı bek

halās:

1. **ḫalāṣ:**-*a*
Gazel 904
Mısra: **5**
Kurtulma, kurtuluş.

Ḳan aġla ey göñül ki ḫalāṣa mecāl yoḳ
Ālām-ı hicr üstimüze itdiler ġulüvv

halās eyle-:

1. **ḫalāṣ eyle-:**
Gazel 70
Mısra: **1**
Kurtarmak.

Ḫalāṣ eyle bela-yı hicrden al cānumı Yārab
Müyesser eyle yāḫud vuṣlat-ı cānānumı Yārab

halās it-:

1. **ḫalāṣ id-:**-*e*
Kaside 13
Mısra: **2**
Kurtarmak.

Hevā-yı nefsile dilde yir itmedin ḫannās
Ḫalāṣ ide o hevādan bizi İlahiʾn-nās

halās kıl-:

1. **ḫalāṣ ḳıl-:**-*dı*
Gazel 443
Mısra: **7**
Kurtarmak.

Ḳıldı bizi ẓulmet-i ġamdan ḫalāṣ
Āteş-i āh-ı şerer-ālūdımuz

halās ol-:

1. **ḫalāṣ ol-:**-*duḳ*
Gazel 556
Mısra: **10**
Kurtulmak.

Yār ḳatl itdi bu gün aġyārı tīġ-i ḳahrile
Ḥamdülillah olduḳ ey Rūḥī belālardan ḫalāṣ

halāslık:

1. **ḫalāṣlıḳ:**
Gazel 557
Mısra: **5**
Kurtuluş.

Göñül ḫalāṣlıḳ umma kemend-i zülfinden
Belā-yı ʿaşḳa düşen olmaz ölmeyince ḫalāṣ

halāvet:

1. **ḫalāvet:**
Gazel 1036
Mısra: **5**
Tatlılık, lezzet.

Leblerüñ sükker gibi virdi ḫalāvet cānuma
Ḫālüñ ammā yaḳdı yandurdı beni fülfül gibi

hāle:

1. **hāle:**
Gazel 37
Mısra: **13**
Ay ağılı, ay etrafında bazen peyda olan daire.

Görinen gök yüzinde hāle vü meh ṣanma ey Rūḥī
Fenār yaḳup uçurmışdur bu gice ol meh-i ġarrā

2. **hāle:**
Gazel 113
Mısra: **3**
Bazı yıldızların, özellikle ayın çevresinde görülen geniş ve aydınlık teker, ayla, ağıl.

Gökde peydā olan ey māh degüldür hāle
Nāle vü zārumı gerdūn işidüp aṣdı ṣımāḫ

3. **hāle:**
Gazel 97
Mısra: **7**
Ayın, bazen de güneşin etrafında görülen parlak halka şeklindeki ışık.

Felekde hāle o yaḫ-beste āba beñzer kim
Meh-i münīr ola yanında ṣanki bir nārenc

4. **hāle:**-*dür*
Gazel 1069
Mısra: **3**
Ayın, bazen de güneşin etrafında görülen parlak halka şeklindeki ışık, ay ağılı, ayla. || Bir nesnenin etrafını çevreleyen daire biçimindeki şey. || Şarap kadehinin meclis içinde devrederken parlaklığıyla hale oluşturması.

Bezm-i meyde sāḳiyā bir hāledür peymāne kim
Pertev-i ruḫsāruñ anda māh şeklin baġladı

haleb:

1. **ḫaleb:**-*e*
Kıt'a 30
Mısra: **2**
Halep şehri.

Erżurūmuñ nice bir cevr ü cefāsın çekelüm
Varalum ẓevḳ u ṣafā itmege Şām u Ḫalebe

2. **ḫaleb:**-*e*
Tarih 42

Mısra: **6**
Suriye'de bir şehir, Halep.

Rūḥīye virüp müjde ḳaṣd idüp aña tārīḫ
Şevḳile didi hātıf oldı Ḥalebe ḳāḍı

ḥaleb şehri:

1. **ḥaleb şehri:**-*n, -de*
Tarih 70
Mısra: **10**
Halep şehri.

Egerçi mesken-i meʿlūfı Baġdād idi ammā kim
Ḥaleb şehrinde ḳıldı emr-i Ḥaḳla cennete riḥlet

halef:

1. **ḫalef:**-*i*
Kaside 5
Mısra: **5**
Birinin ardından gelip onun makamına geçen kimse, "selef" karşıtı.

Sensin zemānde ḫalefi nesl-i ādemüñ
İnkār iden bu ḳavle meger ola nā-ḫalef

halef-i evvel:

1. **ḫalef-i evvel:**
Kaside 40
Mısra: **27**
İlk evlat.

Ḫalef-i pāk-neseb ol Ḫalef-i evvel kim
Ṣaḳlar āfetden anı himmet-i pīrān eyüdür

halef-i müfti-i islām:

1. **ḫalef-i müfti-i islām:**
Tarih 41
Mısra: **3**
Şeyhülislamın oğlu.

Ḫalef-i müfti-i İslām Muḥammed Çelebi
Ol ki faẓlıyla bu gün şöhre-i devrān oldı

halef-i pāk-neseb:

1. **ḫalef-i pāk-neseb:**
Kaside 40
Mısra: **27**
Soyu temiz evlat.

Ḫalef-i pāk-neseb ol Ḫalef-i evvel kim
Ṣaḳlar āfetden anı himmet-i pīrān eyüdür

ḫalef-i sāni:

1. **ḫalef-i ṣāni:**
Kaside 40
Mısra: **31**
İkinci oğul.

Ḫalef-i ṣāni ʿĀlī Beg o velī-ṭıynet kim
Evliyā himmetidür aña nigehbān eyüdür

halel:

1. **ḫalel:**-*dür*
Gazel 899
Mısra: **1**
Bozukluk, eksiklik, fesat, noksan.

Elin öpsem raḳībüñ dimeñüz ʿarża ḫaleldür bu
Kesmedügüñ eli öp başa ḳo dirler meṣeldür bu

halel bul-:

1. **ḫalel bul-:**-*ma, -z*
Gazel 572
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bozulmak, zarara uğramak.

Beḳā bulmaḳ dilerseñ sākin-i meyḫāne-i ʿaşḳ ol
Ki ger ʿālem yıḳılsa ol binā bulmaz ḫalel vāʿıẓ

2. **ḫalel bul-:**-*ur, -dı*
Kaside 6
Mısra: **17**
Zarara uğramak, bozulmak.

Sipihr-i muḫtelifuʾl-ḥālden bulurdı ḫalel
Memālik-i mülke virmeseydi reʾyi niẓām

halel vir-:

1. **ḫalel vir-:**-*e*
Kaside 41
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zarara uğratmak, ket vurmak.

Fikr-i cemʿiyyet ide ʿaḳl-ı perīşān nice bir
Nice bir ṭabʿa vire vesvese-i cāh ḫalel

2. **ḫalel vir-:**-*ür*
Gazel 389
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bozmak, sarsmak.

Ḫaṭ gelse ḥüsnüñe dimezüz kim ḫalel virür
Erbāb-ı ʿaşḳ ṭabʿına ammā kesel virür

ḥālet:

1. **ḥālet:**
Gazel 278
Mısra: **6**
Durum, hal.

Gören keyfiyyetüm mest-i müdām añlar beni ammā
Lebüñdendür bu ḥālet ṣanma kim mül cānibindendür

2. **ḥālet:**
Gazel 596
Mısra: **2**
Hal, keyfiyet. || *Sofilerin vecd hali.*

ʿĀlemüñ biz aġniyāsından mürüvvet bulmaduḳ
Terk-i tecrīd ehli dervīşinde ḥālet bulmaduḳ

3. **ḥālet:**
Gazel 185
Mısra: **9**
Sofilerin vecd hali.

Ġarażuñ ḥālet ise ey ṣūfī
Bir ḳādeḥ bāde iç de ḥāleti gör

4. **ḥālet:**-*ler*
Gazel 169
Mısra: **5**
İçinde bulunulan durum, hâl, keyfiyet.

Çoḳ işdür ʿaḳlı mebhūt eylemek başdan bu ḥāletler
Degül ḥadd-i beşer şāhum senüñ bilmem ne āluñ var

5. **ḥālet:**-*i*
Gazel 185
Mısra: **10**
Keyfiyet, hal.

Ġarażuñ ḥālet ise ey ṣūfī
Bir ḳādeḥ bāde iç de ḥāleti gör

6. **ḥālet:**-*i*
Gazel 238
Mısra: **10**
Hal, durum, vaziyet.

Beñzemez selsebīle ey ṣufī
Bāde-i nābuñ özge ḥāleti var

7. **ḥālet:**
Kaside 19
Mısra: **24**
Nitelik, keyfiyet, hal. II Güzellik.

Bī-sebeb böyle gerek çāk-i girībān ideler
Ġoncaya virmese bir ḥālet eger ṣavt-ı dīdār

8. **ḥālet:**
Gazel 34
Mısra: **18**
Durum, hal, keyfiyet.

Kimdür ol hem-nām-ı z̲üʾn-nureyn kim virmişdür el
Feyż-i luṭfından suḥan fenninde bu ḥālet saña

9. **ḥālet:**
Gazel 981
Mısra: **6**
Durum, hal, keyfiyet II Sufilerin vecd hali, coşku.

Bunca riyāżet ki çeker ṣanmañuz
Ḥālet ola zāhid-i zerrāḳda

10. **ḥālet:**
Kaside 36
Mısra: **51**
Durum, hal, keyfiyet. II Coşku.

Biñde bir naẓm ehlinün şiʿrinde ḥālet görmezüz
Ṣāʿirān-ı ḥālet-efz̲ā cā-be-cā eksilmede

11. **ḥālet:**
Terkib-bend 9
Mısra: **30**
Durum, hal, vaziyet.

Olmaz çü pāk-dāmen olan gül gibi ḫacil
Bir ḥālet it ki olmayasın ṣoñra münfaʿil

12. **ḥālet:**-*i*
Tarih 36
Mısra: **4**
Hal, nitelik. || Azmizâde Hâletî (ö. 1040/1631).

Ol ki Ferīd-i ʿaṣrdur vādi-i naẓm u neṣ̲rde
Eyler eṣ̲er kelāmınuñ ol ki ḳulūba ḥāleti

13. **ḥālet:**-*dür*
Terkib-bend 5
Mısra: **13**
Bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum, vaziyet.

Ġarīb vāḳiʿadur bu ʿaceb ne ḥāletdür
Şikeste-dillere derd ü ġam u muṣībetdür

ḥālet-bahş:

1. **ḥālet-baḫş:**-*uñı*
Gazel 157
Mısra: **13**
Güzel, güzellik veren.

Gören dir şiʿr-i ḥālet-baḫşuñı
Rūḥī-i dil-rīşüñ
Sözinde ḥāl vardur semti dervīşāne olmaḳ var

ḥālet-efzā:

1. **ḥālet-efzā:**
Gazel 1016
Mısra: **9**
Cana can katan.

Kelāmuñ ḥālet-efzā olduġından şüphe yoḳ Rūḥī
Be-şarṭ-ı an ki taḳlīd olmasa ḥāl olsa şāʿirde

ḥāleti:

1. **ḥālетī:**-*i*
Gazel 333
Mısra: **21**
Azmizâde Mustafa Hâletî (öl. 1631).

Ḥāletī-i suḥan-ārā-yı kerīmü'ş-şān kim
Aşınupdur işigi şöyle firāvān öpilür

ḥālet-i ʿaşḳ:

1. **ḥālet-i ʿaşḳ:**
Gazel 225
Mısra: **1**
Aşk hali.

Ḥālet-i ʿaşḳ iricek ādemi bī-tāb eyler
Cigerin pāreleyüp yaşını ḫūnāb eyler

2. **ḥālet-i ʿaşḳ:**-*īle*
Gazel 805
Mısra: **23**
Aşkın halleri.

Ḥālet-i ʿaşḳīle olup gūyā
Ḥased ehlini bī-zebān idelüm

3. **ḥālet-i ʿaşḳ:**-*ile*
Gazel 871
Mısra: **6**
Aşkın sebep olduğu hal, vaziyet.

Ne ṣafādur mey içüp açıla gül gül dildār
Ḥālet-i ʿaşḳile sen pāyına aġlar düşesin

4. **ḥālet-i ʿaşḳ:**-*ile*
Kaside 27
Mısra: **16**
Aşkın neden olduğu haller.

Neşve-i ḫüsnile eyler kimini mest-i ġurūr
Ḥālet-i ʿaşḳile kimin vālih ü şeydā ider

ḥālet-i esrār:

1. **ḥālet-i esrār:**
Gazel 63
Mısra: **5**
Esrarın vermiş olduğu hal.

Bilürüz ḥālet-i esrār iledür ḳalduġuñ
Yine ey ṣūfī-i sālūs şeṭāret ġālib

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

hālet-i laʿl-i leb:

1. **ḥālet-i laʿl-i leb:**-*i*
Gazel 337
Mısra: **12**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı ve sarhoşluk veren dudaklarının keyfiyyeti.

Bu ḳadar meyl idüp almazdı ele ehl-i ṣafā
Ḥālet-i laʿl-i lebi olmasa peymāne deger

hālet-i mey:

1. **ḥālet-i mey:**-*le*
Gazel 616
Mısra: **5**
İçkinin sebep olduğu hal, keyfiyet.

Ne ṣafādur ki olup ḥālet-i meyle bī-hūş
Düşesin pāyına bir ḳāmeti bālā güzelüñ

hāletī-i kāmil:

1. **ḥāletī-i kāmil:**
Tarih 38
Mısra: **5**
İlim ve fazilet bakımından olgun olan Hâletî.

Ḥāletī-i kāmil ol kim naẓmınuñ
Dillere teʿsir idüpdür ḥāleti

hāletī-i nāmdār:

1. **ḥāletī-i nāmdār:**
Gazel 610
Mısra: **15**
Meşhur Hâletî.

Ḥāletī-i nāmdār ol ser-firāz-ı ʿaṣr kim
Bende-i dergāhı eyler dergeh-i Dārāyı terk

ḥāletī-i suhan-ārā:

1. **ḥāletī-i suḫan-ārā:**-*y, -a*
Gazel 823
Mısra: **15**
Sözü süsleyen, şair Hâletî.

Ḥāletī-i suḫan-ārāya teṭabbuʿ müşkil
Sözümi gūşına kim ḳordı leʾāl eylemesem

ḥāleti-i suhan-güdāz:

1. **ḥāleti-i suḫan-güdāz:**
Tarih 36
Mısra: **1**
Sözü yakıcı söyleyen Hâletî.

Ṣaḫn-ı saʿādete gelüp Ḥāleti-i suḫan-güdāz
Ḳıldı ṣadārete maḥal çarḫ anı gör saʿādeti

ḥāleti-i nükte-pervāz:

1. **ḥāleti-i nükte-pervāz:**
Tarih 39
Mısra: **1**
Nükteli söz söyleyen Hâletî.

Be devlet Ḥāleti-i nükte-pervāz
Çü ṣud der ḥükm-i Ṣām ez ḥaḳ müʿeyyed

halhāl:

1. **ḫalḫal:**
Gazel 423
Mısra: **15**
Arabistan'da kadınların ayaklarına taktıkları ziynet, ayak bileziği.

Güzellik ʿāleminüñ inḳıżāsın yād içün ḫalḫal
Düşüp feryād ile pāyına yāruñ her ḳadem ditrer

hālī:

1. **ḫāli:**
Gazel 179
Mısra: **3**
Hâlâ,şimdi.

Olaldan dūr ḫāli Vāmıḳ u Ferhād u Mecnūndan
Diyār-ı ʿaşḳda ben bī-kese bir āşinā yoḳdur

2. **ḫālī:**
Gazel 4
Mısra: **11**
Boş.

Ḫālī degüldür bülbülüñ gülşende her şeb naġmesi
Elbetde ol ṣūrīdenüñ başında vardur bir hevā

3. **ḫālī:**
Gazel 281
Mısra: **10**
Tenha, boş, sahipsiz yer.

Zāhide merdān-ı Ḥaḳ taḳlīdi cürʾetden degül
Bīşe-zār-ı ʿaşḳı ol bīçāre ḫālī yer sezer

4. **ḫālī:**
Gazel 414
Mısra: **5**
Eksik, boş.

Jeng-i ġam-ı firḳatden bir laḥẓa degül ḫālī
Āyine-i ḳalbümde bilmem ne ḳasāvet var

5. **ḫālī:**
Gazel 398
Mısra: **2**
Boş, uzak.

Her kimüñ dünyāda fikri manṣıb-ı aʿlādadur
Ġuṣṣadan ḫālī degül bir laḥẓa tā dünyādadur

6. **ḫālī:**
Gazel 1059
Mısra: **7**
Boş, tenha.

Böyle ḫālī ḳalur mı arṣa-i mülk ʿAceb ol şeh-süvār gelmez mi

7. **ḫālī:**
Gazel 281
Mısra: **6**
Boş. || Sebepsiz.

Ḫalḳa-i ẕikre yine sūfī-i ṣāfī-meşrebüñ
Gitdügi ḫālī degül elbetde bir dilber sezer

8. **ḫālī:**
Gazel 924
Mısra: **15**
Ayrılmış, arınmış.

Olur mıyduḳ meger bir laḥẓa ḫālī ʿıyş u ʿişretden
Devām-ı meclis-i ṣaḥbāya elde iḳtidār olsa

9. **ḫālī:**
Gazel 577
Mısra: **9**
Ayrı, uzak.

İstimāʿ-ı şiʿr-i Rūḥī feyżden ḫālī degül
Çoḳ ṣafā kesb eyler ehl-i ḥāl olınca müstemiʿ

10. **ḫālī:**
Gazel 775
Mısra: **5**
Arınmış, uzak kalmış

Ḫālī degülüz hicr ü viṣālüñde ṣafādan
Geh anı ḫūn-ı ciger nūş iderüz geh mey-i gül-fām

11. **ḫāli:**
Kaside 38
Mısra: **87**
Boş, ısısız, tenha. || *Habersiz, bilgisiz.*

Biḥamdillah degül erbāb-ı dilden ḫāli ḫod Baṣra
Niçün aġzına çalmazlar o leng ü dūn-ı nādānuñ

12. **ḫālī:**
Tarih 89
Mısra: **3**
Boş; ısısız; tenha.

Cihān bi-beḳā oldı diyü aġyārdan ḫālī
Menāmında yaturken bī-ḫaber gidenden aʿdānuñ

ḥāl-i ʿālem:

1. **ḫāl-i ʿālem:**
Gazel 977
Mısra: **4**
Dünyanın hali.

Kimine ẕevḳ-ı vaṣl olmış müyesser kimine firḳat
ʿAcebdür ḥāl-i ʿālem kimi sever u kimi mātemde

ḥāl-i ʿālem:

1. **ḫāl-i ʿālem:**-*den*
Tarih 2
Mısra: **8**
Âlemin hali, insanların durumu.

Başları oldı aşaġa ʿāḳibet müfsidlerüñ
Şāh-ı ʿālem ḥāl-i ʿālemden ḫabīr oldı yine

ḫāl-i ʿanber-bār:

1. **ḫāl-i ʿanber-bār:**
Gazel 738
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Amber kokulu beni.

Daʿvi-i ḥüsn ü cemāl itseñ ne deñlü yaraşur
Ḫāl-i ʿanber-bār ise yektā ḫaṭuñise bī-miṣāl

ḫāl-ı ʿanber-bū:

1. **ḫāl-ı ʿanber-bū:**
Gazel 26
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Amber kokulu beni.

Ḫaṭından mülk-i ḥüsne yoḳ żarār zirā ḳaraltıdur
Ḳoyılsa cümleye ol ḫāl-ı ʿanber-bū yeter tenhā

ḫāl-i ʿanberīn:

1. **ḫāl-i ʿanberīn:**
Gazel 207
Mısra: **5**
Anber kokulu ben.

Bu ḫāl-i ʿanberīn o gül-i ālda ki var
Ḫaḳḳā budur ki fitneye rūy-ı zemīn olur

hālī degül:

1. **ḫālī degül:**
Gazel 752
Mısra: **1**
O şey orada hep mevcut olmak, o şeysiz olmamak.

Ṣafḥa-i māh-ı ruḫuñ kim ḫāldan ḫālī degül
Āteş-i şevḳile yanmaḳ ḥāldan ḫālī degül

2. **ḫāli degül:**
Gazel 645
Mısra: **4**
Hâlî olmamak, bir şey orada hep mevcut olmak, o şeysiz olmamak.

Sözini maʿni-i esrār olanuñ güş itmez
Penbeden ḫāli degül hīç ḳulaġı dedemüñ

ḫāl-i dil:

1. **ḫāl-i dil:**-*den*
Gazel 594
Mısra: **6**
Gönlün hali, vaziyeti.

Ṭaʿn ider sīnemde herkes şerḥa vü dāġum görüp
Ḫāl-i dilden āh kim ʿālemde bir āgāh yoḳ

2. **ḫāl-ı dil:**-*den*
Gazel 796
Mısra: **6**
(Aşığın) Gönlünün içinde bulunduğu durum.

Ṭutupsın ḥüsnile dünyāyı bir ḫurşīdsin ammā
Degülsin ḫāl-ı dilden ẕerrece āgāh sulṭānum

3. **ḫāl-i dil:**-*den*
Kaside 36
Mısra: **45**
Gönlün içinde bulunduğu durum.

Ḫāl-i dilden bā-ḫaber kāmil bulunmaz deġmede
Cāhil artup merd-i dānā mücmelā eksilmede

4. **ḫāl-i dil:**-*ile*
Gazel 731
Mısra: **16**
Hal dili. || *Düşüncelerini duruşuyla, davranışlarıyla anlatma.*

Meclis-i meyde peyāpey ki ṣunar bādeyi yār
Rūḥiyā ḫāl-i dilile bize dir ṭūrma yıḳıl

ḫāl-i dil-i ʿuşşāḳ:

1. **ḫāl-i dil-i ʿuşşāḳ:**
Gazel 775
Mısra: **10**

Âşıkların gönüllerinin vaziyeti.

Rūḥī nola yār olmasa aḥvāluña vāḳıf
Ḥāl-i dil-i ʿuşşāḳ degül ḳābil-i iʿlām

hāl-i ehl-i ḥāl:

1. **ḥāl-i ehl-i ḥāl:**
Tarih 7
Mısra: **56**
Hakikat ehlinin durumu.

Ḥālini Rūḥī ne ḥācet ʿarż ide dergāhuña
Ḥāl-i ehl-i ḥāl ḫod maʿlūmdur ʿindü'l-kirām

hālī eyle-:

1. **ḫālī eyle-:**-*me*
Gazel 92
Mısra: **5**
Mahrum etmek, uzak kalmak.

Mihr-i ruḫuñdan eyleme ḫālī derūnımuz
Lāyıḳ degül ki kaʿbe-i ʿaşḳ ola bī-sirāc

2. **ḫālī eyle-:**-*me*
Kaside 5
Mısra: **31**
(Bir şeyden) Yoksun bırakmak.

Mihr-i ʿAlī'den eyleme ḫālī derūnuñı
Keşf ola tā żamīrüne esrār-ı menʿaref

hāl-ı fitne-sāz:

1. **ḥāl-ı fitne-sāz:**-*uñ*
Gazel 195
Mısra: **6**
Fitne çıkarıp ortalığı karıştıran vaziyet.

Yoluñda ölmeyince ellerinden ḳurtuluş yoḳdur
Ne ḥāl-ı fitne-sāzuñ var ne çeşm-i ʿişve-bāzuñ var

hālī it-:

1. **ḫālī id-:**-*elüm*
Gazel 930
Mısra: **5**
Uzak tutmak, mahrum etmek.

Devrden cām-ı şarābı nice ḫālī idelüm
Zāhidā biz ki anuñçün gelevüz devrāna

hāl-i miskīn:

1. **ḫāl-i miskīn:**-*üñ*
Gazel 55
Mısra: **6**
Misk kokulu ben.

Dāne-i eşkine baḳmaz dīde-i ġam-dīdenüñ
Ḫāl-i miskīnüñ hevāsından uçaldan murġ-ı āb

hāl-i muʿammā:

1. **hāl-i muʿammā:**
Gazel 325
Mısra: **12**

Anlaşılmayan durum.

Kendü reʾyiyle kişi esrāra yol bulmaḳ muḥāl
Ehline mevḳūfdur hāl-i muʿammā böyledür

ḫāl-i mūdār:

1. **ḫāl-i mūdār:**-*ı, -n*
Gazel 359
Mısra: **13**
Kıllı ben.

Ḥāl-i mūdārın gören neyler şarābı Rūḥiyā
Ṭālib-i keyfiyyet-i ʿaşḳı o misk-i ḥab ṭutar

ḫāl-i müşk-fām:

1. **ḫāl-i müşk-fām:**
Gazel 771
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Misk renginde, siyah beni.

Gel sen inṣāf eyle kim ʿāşıḳ nice dāġ itmesün
Hīç bildüñ mi ne āfetdür o ḫāl-i müşk-fām

hāl-ı müşkīn:

1. **ḫāl-ı müşkīn:**
Rübai 13
Mısra: **4**
Miskten benli, beni misk kokan sevgili.

ʿAḳl u dili aldı şimdi cāndur ġaraż ı
Bilmem nice olur o ḫāl-ı müşkīn ile ḥāl

2. **ḫāl-i müşkīn:**-*üñ*
Gazel 693
Mısra: **14**
(Sevgilinin) Siyah beni.

Zīr-i zülfüñde nihān olmışdur ammā fitnedür
İşin el altından işler ḫāl-i müşkīnüñ senüñ

3. **ḫāl-i müşkīn:**-*üñ*
Gazel 694
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Misk kokulu; siyah beni.

Zülfüñ altında nihān olmış yine bir ālı var
Fitneden ḫālī degüldür ḫāl-i müşkīnüñ senüñ

hālī ol-:

1. **ḫālī ol-:**-*a*
Tarih 4
Mısra: **12**
(Bir şeyden) Mahrum olmak, (o şeyin) eksik olması.

Ki niçün gelmeye bir ehl-i suḫan Baġdāda
Ola ḫālī niçün erbāb-ı keremden bu diyār

2. **ḫālī ol-:**-*a*
Tarih 61
Mısra: **2**
(Bir şey veya kimseden) Mahrum olmak.

Yerümden bir seḥer ṭurdum bu oldı ḳalbüme lāyiḥ
Ki defterdārdan āyā niçün ḫālī ola Baġdād

3. **ḫāli ol-:**-*maz, -lar*
Gazel 78
Mısra: **13**
Uzak durmak, kaçınmak.

Ḫāli olmazlar elem çekmeden ehl-i devlet
Rūḥiyā sen ne elem çek ne hevā-yı cāh it

4. **ḫālī ol-:**-*maz, -uz*
Gazel 498
Mısra: **9**
Herhangi bir şey olmadan duramamak.

Olmazuz ceng itmeden ḫālī sipāhī ḳısmıyuz
Yoġrılupdur ḳan ile rūz-ı ezelden nānımuz

ḫālī olma-:

1. **ḫālī olma-:**-*du, -m*
Gazel 850
Mısra: **3**
O şey orada hep mevcut olmak, o şeysiz olmamak.

Gelelden ʿāleme bir laḥẓa ġamdan olmadum ḫālī
Ġamı gūyā benümçün ḫalḳ idüpdür Ḥaḳḳ beni ġamçün

ḫāl-i perīşān:

1. **ḫāl-i perīşān:**-*um*
Gazel 782
Mısra: **8**
(Aşığın) Dağınık ve karmaşık vaziyeti. || Aşığın kederli hali.

Ruḫ-ı rengīnüñ üzre görmeyenler zülf-i pür-çīnüñ
Ne bilsünler ne yüzden olduġın ḫāl-i perīşānum

2. **ḫāl-i perīşān:**-*um*
Müsemmen 1
Mısra: **5**
(Aşığın) Mustarip hali, acınacak durumu.

Perīşān itdi ḫalḳ-ı ʿālemi ḫāl-i perīşānum
Esīr-i derd-i hicr oldum bulınmaz oldı dermānum

ḫāl-i ruḫ:

1. **ḫāl-ı ruḫ:**-*uñ*
Rübai 23
Mısra: **2**
Yüzdeki, yanaktaki ben.

Ey kevkeb-i ṭalʿatuñ çerāġ-ı şeb-i ʿīd
Ḫāl-ı ruḫuñ ehl-i naẓara kevkeb-i ʿīd

ḫāl-ı ruḥsār:

1. **ḫāl-ı ruḫsārı-**ı
Gazel 702
Mısra: **3**
Yanak beni.

Ḫāl-ı ruḫsārı ki mülk-i fitnede yek-dānedür
Ḥabb-ı miskidür ya fülfül ikiden ḫālī degül

ḫāl-ı siyāh:

1. **ḫāl-ı siyāh:**
Gazel 1032
Mısra: **5**
Siyah ben.

Ḫāldur maḳṣūd-ı dilberden degül ḫāl-ı siyāh
Naḳş virmez ān olınca ḥüsne ḫāl eksiklügi

2. **ḫāl-i siyeh:**-*üñ*
Gazel 300
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Siyah beni.

Ḫaḳ-şināsān-ı ḫaṭ-ı sebzüñe ḫāl-i siyehüñ
Noḳṭa-i dāʾire-i ʿilm-i İlāhī görinür

ḫāl-ı zār:

1. **ḫāl-ı zār:**-*ı, -n, -a*
Gazel 986
Mısra: **5**
(Aşığın) Ağlayıp inleyen hali.

Raḥm iderdüñ göñlümüñ elbette ḫāl-ı zārına
Çeşmümüñ ḳılsañ naẓar bir kerre ḳanlu yaşına

2. **ḫāl-i zār:**-*um, -ı*
Kaside 25
Mısra: **79**
Ağlayıp inleyen hal, perişan vaziyet.

Şikeste-beste hele ḫāl-i zārumı ḳapuña
Bir iki beytile ʿarż eyledüm ʿaleʾl-icmāl

3. **ḫāl-i zār:**-*uñ*
Gazel 663
Mısra: **5**
(Aşığın) Ağlayıp inleyen, dermansız vaziyeti.

Ṭabībüñe dimege ḫāl-i zāruñ ey dil-i zār
Raḳībe derdüñi şimdi ne sūdı var dimegüñ

ḫāl-ı zeḳan:

1. **ḫāl-ı zeḳan:**-*ı*
Gazel 1023
Mısra: **10**
Çene çukurundaki ben.

Düş ḫayāl-ı ḫaṭ-ı müşkīnine ol āhūnuñ
Ṣun ḫāl-ı zeḳanı ṭā saña ṭop ṭop nāfe

halık:

1. **ḫāliḳ:**
Gazel 547
Mısra: **1**
Halk eden, yaratan, yaratıcı (Allah).

Dostum Ḫāliḳ seni āşūb-ı devrān eylemiş
Ġamzeñi ḳan dökmege bir tīġ-i berrān eylemiş

hālik-i küll:

1. **ḫālik-i küll:**
Tahmis 8
Mısra: **20**
Bütün varlıkların yaratıcısı.

Limeni'l-mülk oḳuruz ʿāleme her rūz ile şeb
Ḫālik-i küll çü bizüz cümle helākdan pākuz

hālik-ı nās:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ḫāliḳ-ı nās:**-*a*
Gazel 976
Mısra: **10**
İnsanların yaratıcısı. || *Allah.*

Ṭamaʿ kes nāsdan Rūḥī sözüm ṭut cümleden yegdür
Teveccüh rūy-ı maḳṣūda tevekkül Ḫāliḳ-ı nāsa

hāliḳuʾl-insān:

1. **ḫāliḳuʾl-insān:**-*ı*
Gazel 419
Mısra: **4**
İnsanın yaratıcısı; Allah.

Vech-i ādemde cemāl-i yārı seyrān itmeyen
Bī-başardur ḫāliḳuʾl-insānı bilmez ḳandedür

halīl:

1. **ḫalīl:**-*üm*
Gazel 373
Mısra: **12**
Dost.

Dest-būsuñla bu ʿıyd irse ṣafāya ne ʿaceb
Ey ḫalīlüm nice demdür ki göñül mużṭardur

2. **ḫalīl:**
Gazel 760
Mısra: **2**
Babil halkının taptığı putları yerle bir etmesi üzerine Nemrut tarafından büyük bir ateşe atılan Hz. İbrahim'in lakabı.

Ḳaçma sūz-ı ʿaşḳile yanmaḳdan ey ḳalb-i ẕelīl
Kim Cemālullahı ol āteşde seyr itdi Ḫalīl

ḫalīl-i büt-şiken:

1. **ḫalīl-i büt-şiken:**-*sin*
Gazel 829
Mısra: **8**
Put kıran Halil İbrahim (peygamber).

Perī-ṣūretlerüñ deyr-i cihānde ḥaddi yoḳdur līk
Ḫalīl-i büt-şikensin āfet-i devrānum İbrāhīm

halīl-i deryā-dil:

1. **ḫalīl-i deryā-dil:**
Tarih 55
Mısra: **1**
Gönlü geniş Halil Paşa. || *Kayserili Halil Paşa (ö. 1038/1629).*

Ṣadr-ı s̱āliṣ Ḫalīl-i deryā-dil
Ki Ḫudā eyledi anı ḳapudan

ḫalīm:

1. **ḫalīm:**
Gazel 417
Mısra: **10**
Yumuşak huylu, sakin.

Maḥbes-i keşf-i maʿānīde çoḳ esrār açılur
Varamaz nefs-i ġażūb anda ḥalīm isterler

ḫālini ṣor-:

1. **ḫālimüz ṣor-:**-*imüz, -an*
Gazel 666
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sağlığının veya durumunun nasıl olduğunu anlamak için ilgilenmek.

Ġam-ı firāḳile ey ḥālimüz ṣoran aḥbāb
Bizi bu ḥāle ṣalan ṣūḫ-ı şīve-kārı görüñ

2. **ḫālin ṣor-:**-*ar, -sa*
Kaside 38
Mısra: **44**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sağlığının veya durumunun nasıl olduğunu anlamak için ilgilenmek.

Ayaġı tozına āheng-i ʿazm itdüklerin bildür
Eger ḫālin ṣorarsa Ḥāfıẓ İbrāhim ḫoş-elhānuñ

3. **ḫālin ṣor-:**-*ma, -du, -ñ*
Gazel 986
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseye ne durumda olduğunu sormak.

Rūḥi-i dil-ḫastanuñ bir kerre ḫālin ṣormaduñ
Nice yıllar baş ḳodı miskīn işigüñ ṭaşına

ḫālin suʾāl it-:

1. **ḫālin suʾāl id-:**-*e*
Kaside 25
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Halini sormak; sağlığının veya durumunun nasıl olduğunu anlamak için ilgilenmek.

O gün gelür eceli derd-mend-i ʿaşḳuñ kim
Gelüp rakīb-i cefā-pīşe ḫālin ide suʾāl

hāliṣ:

1. **ḫāliṣ:**
Gazel 515
Mısra: **5**
Sahte olmayan, safi, temiz.

Geçüp ḫāliṣ ḳuluñ dem urmasun söz maḥabbetden
O ṣāḥib-dil ki naḳd-i cānını yoluñda yandurmaz

2. **ḫāliṣ:**
Kaside 38
Mısra: **63**
Saf ve temiz yürekli, samimi, içten olarak.

Bilür ʿAbdülʿali-i zergeri ḫāliṣ muḥibbüñdür
Di kim altun varaḳlar gibi olmışdur perīşānuñ

hāliṣū'l-vedād:

1. **ḫāliṣū'l-vedād:**
Gazel 117
Mısra: **2**
Samimi, gerçek dostluk.

Ḫalḳ-ı cihānile şu ḳadar ḳıldum ittiḥād
Bir dost bulamadum ki ola ḫāliṣū'l-vedād

hāliyā:

1. **ḫāliyā:**
Tarih 92

Mısra: **6**
Şimdiki zamanda, şimdiki halde, şimdi.

Bāb-ı cisri cümleden yapduḳda tārīḫin didüm
Cisr bābın ḥāliyā ḳıldı Sinān Pāşā cedīd

halk:

1. **ḫalḳ:**-*ı*
Gazel 3
Mısra: **2**
Ahali, insanlar.

Ḥaḳḳı ḫalḳuñ ṣūretinde görmeyendür mübtelā
Ḫalḳı Ḥaḳḳuñ vaḥdetinde bilmeyendür bir belā

2. **ḫalḳ:**-*ı, -n, -da*
Gazel 288
Mısra: **7**
İnsanlar, yaratılmış olanlar.

Kendinde mürüvvet yoḳ ḫalḳında maḥabbet yoḳ
Diḳḳatle naẓar ḳıl gör dünyā ne ʿaceb yerdür

3. **ḫalḳ:**-*uñ*
Kaside 6
Mısra: **8**
Belli bir bölgede, ülke veya memlekette yaşayan insanlar.

ʿİnāyet ü keremi bī-ḳıyās u bī-ḫaddür
O şeh ki luṭfınadur ḫalḳuñ iḫtiyācı tamām

4. **ḫalḳ:**-*ı*
Gazel 163
Mısra: **3**
Varlıklar, yaratılmışlar.

Yir u gök ḫalḳı üşüp seyrine feryād ḳopar
ʿArż-ı reftār idüp ol laḥẓa ki dildār yürür

5. **ḫalḳ:**-*uñ*
Gazel 3
Mısra: **5**
Ahali, insanlar, herkes.

Ḥaḳ bu ḫalḳuñ bāṭınıdur ḫalḳ o Ḥaḳḳuñ ẓāhiri
Aç gözüñ gör kim nihān u āşikārdur Ḫudā

6. **ḫalḳ:**-*ı*
Gazel 3
Mısra: **7**
Yaratma, yok iken var etme.

Vāḥidiyyet bāṭınında idi Ḥaḳḳuñ ḫalḳı çün
Ẓāhir olduḳda rübūbiyyet ölüpdür māsivā

7. **ḫalḳ:**-*a*
Kaside 26
Mısra: **5**
Ahali, halk, insanlık, âlem.

Nola aḳ sādelere girse semen kim ḫalḳa
Resmdür aḳ giye nevrūzda çün sāl-be-sāl

8. **ḫalḳ:**
Kaside 5
Mısra: **42**
Bir milleti meydana getiren insan topluluğu, millet, ahali, insanlar.

Maʿlūm olur maḥall-i saʿādet kim olduġı
Yarın ki ḫalḳ ʿarż ide aḥvāl-i mā-selef

9. **ḫalḳ:**-*da*
Gazel 1048
Mısra: **14**
Ahali, insanlar. || *Halk içinde, insanların arasında.*

Çekerler cevrini bir āh ile eflākı yaḳmazlar
Bu deñlü ḫalḳda bir baġrı yanmış nātüvān yoḳ mı

halḳ eyle-:

1. **ḫalḳ eyle-:**-*miş*
Gazel 850
Mısra: **8**
Yaratmak, yoktan var etmek.

Mey-i gül-reng içüp ʿibret gözüyle seyr-i bāġ it gör
Neler ḫalḳ eylemiş Ḫallāḳ-ı ʿālem ḫalḳ-ı ʿālemçün

halk it-:

2. **ḫalḳ id-:**-*en*
Gazel 850
Mısra: **1**
Yaratmak, yoktan var etmek.

Cihānı ḫalḳ iden gerçi ġamı ḫalḳ itmiş ādem içün
Cihān bir demdür ādem ġam çeker mi bir iki dem içün

halḳ ol-:

1. **ḫalḳ ol-:**-*mış*
Gazel 386
Mısra: **5**
Yaratılmak.

Ebsem ol kim nīk ü bed bīḫūde ḫalḳ olmış degül
Her biriyle çarḫ-ı dāniş-perverün bir işi var

halḳa:

1. **ḫalḳa:**
Tahmis 5
Mısra: **5**
Kapı halkası. Bir yere tutunmak veya bir şeyi bir yere tutturmak için kullanılan mâden, tahta veya plastikten çember.

Göz ḳaldı ḫalḳa gibi der-i intiẓārda
Deryā-yı hicre ṣalsa seni rūzgār eger

halḳa ol-:

1. **ḫalḳa ol-:**-*up*
Terkib-bend 8
Mısra: **130**
Çember biçiminde dizilmek.

Vardum seḥerī ṭāʿat içün mescide nāgāh
Gördüm oturur ḫalḳa olup bir nice gümrāh

halḳa-i dürr:

1. **ḫalḳa-i dürr:**-*den*
Gazel 647
Mısra: **9**
İnci halka, küpe.

Ḳulaġı ḫalḳa-i dürrden girān olmışdur ol māhuñ
İşitmezse yeridür Rūḥiyā feryād u efġānuñ

halḳa-i ṣoḥbet:

1. **ḫalḳa-i ṣoḥbet:**
Gazel 992

Mısra: **8**
Sohbet halkası.

İtdi zülfüñ bir yere cān u dil-i ʿuşşāḳı cemʿ
Oldı zencīr-i melāmet ḥalḳa-i ṣoḥbet bize

halka-i zer:

1. **ḥalḳa-i zer:**-*i, -n, -i*
Kaside 17
Mısra: **26**
Altın küpe. || Hilal.

Gerdūn ġulām-ı ḥalḳa-be-gūşı mıdur k'ider
Gūşında ḥalḳa-i zerini ide bir ḥadīd

halka-i zikr:

1. **ḥalḳa-i ẕikr:**-*de*
Gazel 280
Mısra: **9**
Zikir, ibadet halkası, ibadet sırasında meydana gelen halka.

Ḥalḳa-i ẕikrde ṣordum seni meh-rūlardan
Didiler şehrimüzüñ āfet-i devrānıdur

2. **ḥalḳa-i ẕikr:**-*e*
Gazel 281
Mısra: **5**
Zikir halkası. || Zikir yapmak için bir şeyhin çevresinde toplanan sufilerin oluşturdukları meclis.

Ḥalḳa-i ẕikre yine sūfī-i ṣāfī-meşrebüñ
Gitdügi ḥālī degül elbetde bir dilber sezer

halka-i zülf:

1. **ḥalḳa-i zülf:**-*i, -n, -e*
Gazel 852
Mısra: **9**
Zülüf halkaları. || Sevgilinin saçının kıvrımları.

Ḥalḳa-i zülfine meyl itme iñen ey Rūḥī
Çarḫ-ı kec-rev geçürür ṣonra seni çenberden

halk-ı ʿālem:

1. **ḫalḳ-ı ʿālem:**
Gazel 170
Mısra: **7**
Ahali, insanlar.

Bilür muʿcize cemāluñ ḫalḳ-ı ʿālem māh-ı Kenʿānum
Senüñ ḫod āfitābum hem celāluñ hem cemāluñ var

2. **ḫalḳ-ı ʿālem:**
Gazel 295
Mısra: **5**
Bütün insanlar.

Ḫalḳ-ı ʿālem ne bilür pür-fiten añlar şiʿrüñ
Şāʿirüñ ḳaṣdını fehm eylemez illā şāʿir

3. **ḫalḳ-ı ʿālem:**
Kaside 12
Mısra: **17**
İnsanlar, halk, ahali.

Yüz sürerler ḫalḳ-ı ʿālem segrişüp dāmānına
Yoḫsa bir ṣāḥib-kerāmet pīr-i rūşen-ārā mıdur

4. **ḫalḳ-ı ʿālem:**-*den*
Gazel 728
Mısra: **9**
Dünya halkı, insanlar.

Ḫalḳ-ı ʿālemden elem çekmekden ise Rūḥiyā
Var hemān bir kūşe-i meyḫāneye düş rāḥat ol

halk-ı cihān:

1. **ḫalḳ-ı cihān:**
Müsebba 1
Mısra: **8**
Herkes, cümlesi.

Ey dirīġā baña gülse cümlesi nālān olur
Sen lebi şīrīn içün ḫalḳ-ı cihān Ferhād iken

2. **ḫalḳ-ı cihān:**
Gazel 187
Mısra: **9**
Bütün insanlar.

Āh kim ġarḳ-ı yem-i ġaflet olup ḫalḳ-ı cihān
Felegüñ ḳurduġı dūlāb nedür bilmezler

3. **ḫalḳ-ı cihān:**-*ı*
Gazel 1043
Mısra: **9**
Dünyadaki insanlar, herkes, bütün insanlar.

Ḫalḳ-ı cihānı itmege māyil şafaḳ degül
Ruḫsārına ʿarūs-ı felek ġāze baġladı

hall:

1. **ḥall:**-*i, -n, -de*
Gazel 288
Mısra: **10**
Çözmek, üstesinden gelmek.

Rūḥī neşḫ-ı kevnüñ müşkil yeri ʿaşḳ ancaḳ
Ḥallinde zebān ebkem ḫaḳḳa ne ʿaceb yerdür

2. **ḥall:**
Gazel 476
Mısra: **1**
Kulun gayreti ve kastı olmadan sırf Allah'ın bir lutfu olarak kalbe gelen mânâ, feyiz, bunun dervişe geçici olarak verdiği coşkunluk ve cezbe.

Ġonca-veş dem-bestelikden oldı ḥall eşkālımuz
Ḥāle yüz tutdı erenler himmetinde ḳālımuz

hall eyle-:

1. **ḥall eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 29
Mısra: **7**
Çözüm yolu bulup sonuca bağlamak, çözmek.

Çoḳlaruñ vaṣf-ı ḫaṭuñla müşkilin ḥall eyledüm
Kim virür ḥāl ehli dil yārāna ḳāl-ı dil-güşā

2. **ḥall eyle-:**-*me, -se, -y, -di*
Kaside 41
Mısra: **43**
Çözüm yolu bulup sonuca bağlamak, çözmek.

Müfti-i rāyūn eger eylemeseydi anı ḥall
Ruḫı maḳṣūd-ı tecellāsına maẕḫar düşmez

3. **ḥall eyle-:**-*mez*
Gazel 532
Mısra: **1**
Çözüm yolu bulmak, çözmek.

Ḥall eylemez mesʾele-i ʿaşḳı müderris
ʿAşḳ ehline zîrā degül ol dāḫil-i meclis

<u>ḥall it-:</u>

1. **ḥall id-:**-*ebil, -se, -y, -di*
Kaside 40
Mısra: **125**
Çıkar yol bulup yoluna koymak.

Müşkilin ḥall idebilseydi olurdı kāmil
Vaṣf ider kendüyi şanur ki bu heẕeyān eyüdür

2. **ḥall id-:**-*ebil, -ür*
Gazel 1068
Mısra: **9**
Çözüm yolu bulup sonuca bağlamak, çözmek.

Müftī nice ḥall idebilür müşkil-i ʿaşḳı
O mesʾele fenninde Felātūn ṣıḳıldı

3. **ḥall id-:**-*er*
Kaside 25
Mısra: **54**
Yoluna koymak, olumlu sonuca bağlamak.

Sipihr ü mihr iki seng-i ṣalābedür dehre
Ki surḫi-i ṣafaḳı ḥall ider olup ḥallāl

4. **ḥall it-:**-*di*
Gazel 525
Mısra: **14**
Çözmek.

Murġāna gülistān oḳuyup bād-ı seḥer-ḫīz
Her ġoncada ḥall itdi nice nükte-i mermūz

<u>ḥall ol-:</u>

1. **ḥall ol-:**-*ur, -dı*
Gazel 572
Mısra: **8**
Çözülmek, çözümlenmek.

Bu deñlü ḥanḳāhı bekledüñ yol bulmaduñ ʿaşḳa
Ḫarābāta geleydü müşkilüñ olurdı ḥall vāʿız

<u>ḥall ü ʿaḳd-i nükte-i mermūz-ı ḳurʿān-ı ʿaẓim:</u>

1. **ḥall ü ʿaḳd-i nükte-i mermūz-ı ḳurʿān-ı ʿaẓim:**
Tarih 12
Mısra: **8**
Yüce Kuran'da yer alan kapalı manaları düzenleyip açıklama.

Ol Ferīd-i ʿaṣr kim olmış müsellem ṭabʿına
Ḥall ü ʿaḳd-i nükte-i mermūz-ı Ḳurʿān-ı ʿaẓim

<u>hallāk:</u>

1. **ḥallāḳ:**-*ımuz*
Gazel 213
Mısra: **16**
Yaratma gücü sınırsız olan, devamlı olarak yaratan, Allah, Tanrı.

Rūḥī ʿaceb mi ḥaşrda ʿafv ola cürmimüz
Ḫallāḳımuz bizüm ki ġafūruʾr-raḥīmdür

<u>hallāk-ı ʿālem:</u>

1. **ḥallāḳ-ı ʿālem:**
Gazel 324
Mısra: **4**
Âlemin yaratıcısı olan Allah.

Belāñı nā-resīde ṭıfl iken çekdüm bilürdüm ben
Seni Ḫallāḳ-ı ʿālem böyle fettān-ı cihān eyler

<u>hallāk-ı ezel:</u>

1. **ḥallāḳ-ı ezel:**
Gazel 525
Mısra: **22**
Yaratıcı, Allah.

Ḫurşīd-i kerem Feyżi-i ṣāḥib-kerem ol kim
Ḫallāḳ-ı ezel ṭāliʿini eyledi fīrūz

2. **ḥallāḳ-ı ezel:**
Gazel 1023
Mısra: **12**
Ezel yaratıcısı; Allah.

Şöyle merdāne sülūk eyle ki rāh-ı ʿaşḳda
Seni Ḫallāḳ-ı ezel maẓhar ide elṭāfa

<u>hallāk-ı kelām:</u>

1. **ḥallāk-ı kelām:**-*uz*
Kaside 35
Mısra: **23**
Sözlerin yaratıcısı. || Sözleri yaratırcasına bulup kolayca söyleyen şair.

Biz ki Ḫallāk-ı kelāmuz nāmımuz bakī ḳalur
Cismimüz ḫāk oldugından oluruz şanmañ ġamīn

<u>hallāḳ-ı maʿānī:</u>

1. **ḥallāḳ-ı maʿānī:**
Gazel 959
Mısra: **9**
İran şairlerinden Kemâl-i İsfahânî'nin lakabı. || En derin manaları ve en ince nükteleri yaratırcasına bulup kolayca söyleyen büyük şair.

Ḫallāḳ-ı maʿānī olalı ṭābʿuña Rūḥī
Peyrevlik iderler şuʿarā ṭarz-ı ġazelde

<u>hallāḳ-ı nās:</u>

1. **ḥallāḳ-ı nās:**
Gazel 528
Mısra: **2**
İnsanların yaratıcısı, Allah.

Ḫayli müşkildür bilüp iḥsānuñı ḳılmaḳ sipās
Neylesün nās olmayınca luṭfuñ ey Ḫallāḳ-ı nās

<u>hallāk-ı suhan:</u>

1. **ḥallāḳ-ı suḫan:**
Tarih 4
Mısra: **25**
Güzel söz veya şiirleri yaratırcasına bulup kolayca söyleyen kimse.

Yaʿni Ḫallāḳ-ı suḫan Ḥażret-i ʿĀli Çelebi
Ol ki yoḳ ṭabʿ-ı bülendi gibi bir nükte-güẕār

ḫallāḳ-ı şunʿ:

1. **ḫallāḳ-ı şunʿ:**-*a*
Gazel 952
Mısra: **9**
Allah.

Hezār ahsent ol Ḫallāḳ-ı ṣunʿa k'eylemiş mālik
Beni güftār-ı maṭbūʿa seni ruḫsār-ı maḳbūla

hallāḳuʾl-ʿibād:

1. **ḫallāḳuʾl-ʿibād:**
Kaside 22
Mısra: **54**
Kulların yaratıcısı. || Allah.

Ṣıdḳile başla duʿā-yı devlet-i Pāşāya kim
Müstecāb eyler duʿā-yı ḫayrı Ḫallāḳuʾl-ʿibād

ḫallāl:

1. **ḫallāl:**
Kaside 25
Mısra: **54**
Halleden, çare bulan, çözen kimse.

Sipihr ü mihr iki seng-i ṣalābedür dehre
Ki surḫi-i ṣafaḳı ḫall ider olup ḫallāl

ḫallāl-ı mülk:

1. **ḫallāl-ı mülk:**
Tarih 34
Mısra: **2**
Memleket işlerini yürütme, halletme görevi.

Oldı bir fāżıl-ı dehr Edirneye ḥākim-i şerʿ
Ki müsellemdür anuñ ṭabʿına ḫallāl-ı mülk

ḫallāl-ı müşkilāt-ı cihān:

1. **ḫallāl-ı müşkilāt-ı cihān:**
Tarih 65
Mısra: **13**
Cihandaki zorlu meseleleri çözen kimse.

Gitdi ḫallāl-ı müşkilāt-ı cihān
Ḳaldı mübhem mesāʾil-i muḥkem

ḫallāl-ı müşkilāt-ı rümūz-ı kelām:

1. **ḫallāl-ı müşkilāt-ı rümūz-ı kelām:**-*dur*
Kaside 30
Mısra: **21**
Anlamları kapalı ve gizli olan sözleri çözen, halleden (kimse).

Ḫallāl-ı müşkilāt-ı rümūz-ı kelāmdur
Gelsün kimüñ ki müşkili var eylesün suʾāl

ḫallāl-ı müşkilāt-ı rümūz-ı kitāb-ı ʿaşḳ:

1. **ḫallāl-ı müşkilāt-ı rümūz-ı kitāb-ı ʿaşḳ:**
Gazel 597
Mısra: **4**
Aşk kitabındaki zorlu remizleri, derin manaları çözen kimse.

Maʿnāya vāḳıf itdi bizi ġamzeñ olalı
Ḫallāl-ı müşkilāt-ı rümūz-ı kitāb-ı ʿaşḳ

ḫallāl-ı müşkilāt-ı umūr:

1. **ḫallāl-ı müşkilāt-ı umūr:**
Kaside 14
Mısra: **54**
Zorlu işleri çözen, güç meseleleri halleden (kimse).

Müdebbir olmasa ger olmaz idi ʿālemde
Ṣafā-yı ṭabʿ ile ḫallāl-ı müşkilāt-ı umūr

halledallahu mülkehu ebedā:

1. **ḫalledallahu mülkehu ebedā:**
Gazel 11
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Dua İfadesi**
"Allah onun mülkünü(saltanatını) sonsuza dek sürdürsün." Bu söz özellikle devlet büyükleri için edilen bir duadır.

Şehr-i mülk-i cemāldur ol meh Ḫalledallahu mülkehu ebedā

ḫall-i mesāʾil:

1. **ḫall-i mesāʾil:**
Kaside 20
Mısra: **60**
Meselelerin çözümü.

Bir ehl-i ʿilmüñ bezminde olmaz Ḳapında olan ḫall-i mesāʾil

ḫall-i müşkilāt it-:

1. **ḫall-i müşkilāt id-:**-*er*, -*di*
Gazel 567
Mısra: **15**
Zorlu meseleleri çözüme ulaştırmak.

Andan iderdi ehl-i ġaraż ḫall-i müşkilāt
Gerçi yazardı her biri leyl ü nehār ḫaṭ

ḫall-i rümūz-ı ʿaşḳ it-:

1. **ḫall-i rümūz-ı ʿaşḳ id-:**-*e*, -*me*, -*z*
Gazel 891
Mısra: **10**
Aşk bilmecesini çözmek.

Zāhid ḳaçar müṭālaʿa-i ḫaṭṭ-ı yārdan
Ḫall-i rümūz-ı ʿaşḳ idemez bī-sevād olan

hālümce:

1. **ḫālümce:**
Gazel 119
Mısra: **9**
Kendi halimde, kendi çapımda manalarında kullanılır.

Ben daḫi ḫālümce çoḳ maḥbūb gördüm Rūḥiyā
Görmedüm bir öyle nāzik-ṭabʿ-ı şūḫ u şehlevend

hālini aç-:

1. **ḫālüñ aç-:**-*sa*, -*ñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **91**
Kelime Tipi: **Deyim**
İçini açmak. || Derdini anlatmak, içini dökmek.

Ḫālüñ kime açsañ saña dir ḥikmeti vardur
Öldürdi bizi āh bilinmez mi bu ḥikmet

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ḥalvācı muḥammed aġa:

1. **ḥalvācı muḥammed aġa:**
Kaside 37
Mısra: **81**
Helvacı Muhammed Ağa (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Cān-i şīrīn gibi Ḥalvācı Muḥammed Aġa
Ṭatlu söyler mi o şehd ü şeker-i kān nicedür

halvet:

1. **ḫalvet:**-*de*
Gazel 862
Mısra: **5**
Gözlerden uzak olacak şekilde bir yerde birileriyle baş başa kalma. II Kulun Allah'ın huzurunda onunla halleşmesi, manen sohbet etmesi durumu.

Degülin şeyḫ ki ḫalvetde giçe evḳātum
Yāra hem-rāh olıcaḳ geşt u güẕārı severin

2. **ḫalvet:**-*de*
Gazel 327
Mısra: **7**
Uzlet, inziva, yalnızlık. || Masivadan ilgiyi kesip tamamen Allah'a yönelmek ve kendini ibadete vermek.

Ḫalvetde umarsın ki Ḫudā-bīn olasın līk
Ol gevher-i nāyāb bu deryāda degüldür

3. **ḫalvet:**-*i, -n, -de*
Gazel 423
Mısra: **13**
Çevre ile her türlü ilişkiyi kesip yalnız kalma, tenhaya çekilme.

Sükūnet ḫalvetinde ʿaşḳı töhmet ʿadd iden sālūs
Ḫar ile ḫalvet olsa ṣoḥbetinden müttehem ditrer

halvet ol-:

1. **ḫalvet ol-:**-*sa*
Gazel 423
Mısra: **14**
Yanına kimseyi almadan biriyle baş başa yalnız kalmak.

Sükūnet ḫalvetinde ʿaşḳı töhmet ʿadd iden sālūs
Ḫar ile ḫalvet olsa ṣoḥbetinden müttehem ditrer

ḫalvet-i ḫāṣ:

1. **ḫalvet-i ḫāṣ:**
Tarih 75
Mısra: **6**
(Bir kimseye) Özel hiç kimsenin bulunmadığı tenha ve kapalı yer.

Līk lāzım ʿişrete ḫalvet-sarāy-ı dil-güşā
Ḫākime bir ḫalvet-i ḫāṣ eylemek ʿişret muḥāl

ḫalvet-nişin:

1. **ḫalvet-nişīn:**
Gazel 925
Mısra: **7**
Münzevi, yalnızlığa çekilmiş âbid, kul.

Ḫalvet-nişīn olmaḳ bize seyr-i çemenden yeg gelür
Eglenmeyince göñlimüz bir ġonca-fem dildārile

halvet-nişīn ol-:

1. **ḫalvet-nişīn ol-:**-*du, -m*
Gazel 962
Mısra: **8**
Halvette oturmak.

İşigüñde gözlerüñ fikriyle oldum kūşe-gīr
Kaʿbede ḫalvet-nişīn oldum iki bādāmile

halvet-sarāy-ı dil-güşā:

1. **ḫalvet-sarāy-ı dil-güşā:**
Tarih 75
Mısra: **5**
Gönle ferahlık veren saray.

Līk lāzım ʿişrete ḫalvet-sarāy-ı dil-güşā
Ḫākime bir ḫalvet-i ḫāṣ eylemek ʿişret muḥāl

ḫam:

1. **ḫam:**-*dur*
Gazel 217
Mısra: **10**
Büklüm, iki büklüm.

ʿĀḳibet şanma bilüñ bükmeye bār-ı ġam-ı ʿaşḳ
Rūḥiyā ḳāmet-i eflāk bu yolda ḫamdur

2. **ḫam:**-*dur*
Gazel 161
Mısra: **20**
Eğri, bükülmüş.

Çekmeyen bār-ı ʿaşḳı ey Rūḥī
Ne bilür āsumān neden ḫamdur

3. **ḫām:**
Gazel 984
Mısra: **2**
Pişmemiş, olgunlaşmamış; çiğ.

ṣafādan dūr olan dil münkir-i cām olur elbette
Anı kim yaḳmaya ʿaşḳ āteşi ḫām olur elbette

4. **ḫām:**-*lar*
Gazel 955
Mısra: **7**
Olgunlaşmamış,ham.

Deminden pīr-i deyrüñ dirler olur ḫāmlar puḫte
Nola beñzetsem anı āfitāb-ı ʿālem-ārāya

ham eyle-:

1. **ḫam eyle-:**-*se, -m*
Gazel 819
Mısra: **1**
İki büklüm olmak, eğilmek.

Eylesem ḳaddümi ḫāk-ı ḳademüñ almaġa ḫam
Benden evvel düşer üstine ḫasedden sāyem

ḥamām:

1. **ḥamām:**
Gazel 830
Mısra: **4**
Güvercin, kumru.

Biñ direm ki saña ger biñ eylese ṭayy-ı mekān
Nisbet eylerdüm ḥamāma uçsa ger bir ḥamām

ḥamd:

1. **ḥamd:**
Kaside 15
Mısra: **1**
Şükür.

Luṭfuña yüz ḥamd ü şükr ey melik-i müsteʿān
Kim yeni başdan yine oldı cihān şādmān

ḥamdülillāh:

1. **ḥamdülillah:**
Gazel 596
Mısra: **6**
"Allah'a hamdolsun, elhamdülillah" anlamlarında bir şükür sözü.

Ḫanḳāha olmadı meyḫāneden varmaḳ naṣīb
Ḥamdülillah aldanup zühhāda ḫıffet bulmaduḳ

hāme:

1. **ḫāme:**-*si, -n*
Gazel 565
Mısra: **4**
Kalem.

Ben ölende üstüḫ̔ānum yāra ey hemdem ilet
Eyleye şāyed o nev-ḫaṭ ḫāmesin üstinde ḳaṭ

hāme-i ḳudret:

1. **ḫāme-i ḳudret:**
Gazel 986
Mısra: **3**
Kudret kalemi. || Allah'ın yaratma gücü.

Ḫāme-i ḳudret ne siḥr itmiş ʿaceb naḳşında kim
Ādemüñ ʿaḳlı gider baḳsa gözine ḳaşına

hāme-i sebze-i nev-hīz:

1. **ḫāme-i sebze-i nev-ḫīz:**
Kaside 18
Mısra: **23**
Yeni bitmiş yeşilliklerden yapılmış kalem.

Ḫāme-i sebze-i nev-ḫīz ile levḥ-i çemene
Yazdı derd-i dilini bülbül-i āşüfte-nihād

hāme-i ṣunʿ:

1. **ḫāme-i ṣunʿ:**-*uñ*
Gazel 29
Mısra: **11**
Eser kalemi.

Çoḳ miṯālın ḫāme-i ṣunʿuñ temāşā eyledüm
Görmedüm ḳaşuñ miṯālı bir miṯāl-ı dil-güşā

ḫāme-i ṣūret-nigār:

1. **ḫāme-i ṣūret-nigār:**
Gazel 568
Mısra: **8**
Sevgili suretindeki kalem.

Dil māʾil idi ḥüsn-i ḫaṭṭ-ı yāra yazmadın
Levḥ-i vücūda ḫāme-i ṣūret-nigār ḫaṭ

2. **ḫāme-i ṣūret-nigār:**
Gazel 567
Mısra: **10**
Sevgilinin güzel yüzünü yazan, yaratan kalem. || Allah.

Ümmī-laḳab ki yazdı anuñ nām-ı eşrefin
Evvel ki yazdı ḫāme-i ṣūret-nigār ḫaṭ

hamel:

1. **ḥamel:**
Gazel 960
Mısra: **4**
Hamel burcu, Koç burcu. Yıldızların gökyüzünde koç şekline benzetilmesinden dolayı bu adı almıştır. 21 Mart ile 20 Nisan tarihleri arasında Koç burcunun etkisinin sürdüğüne inanılır. Güneş 21 Mart'ta yani ilkbaharın başlangıcıyla ilk burç olan Koç burcuna girmektedir.

Zamāne ḥilʿat-ı nevrūzile müşerref ola
Ḥamel serīrine ḫurşīd-i tāc-dār gele

ḥamel burcı:

1. **ḥamel burcı:**-*n, -a*
Gazel 675
Mısra: **3**
Koç burcu.

Eyleyüp ʿıyşa ṣalā geldi ḥamel burcına mihr
Güni ṭoġdı yine rindān-ı ṣafā-āmūzuñ

2. **ḥamel burcı:**-*n, -a*
Gazel 804
Mısra: **3**
Koç burcu. || Nevruzun ve baharın başlangıcı.

Giçse ḥamel burcına şāh-ı nücūm Alsa felekde dil-i zār intiḳām

hāmī:

1. **ḥāmī:**-*s, -i, -dür*
Kaside 38
Mısra: **12**
Himaye eden, koruyan, sahip çıkan (kimse).

Vuḳūʿī gibi az vāḳiʿ olur bir şāʿir-i kāmil
Bugün ḥāmīsidür ṭabʿ-ı suḫan-sāz ile devrānuñ

ham-ı ebrū:

1. **ḫam-ı ebrū:**-*ñ, -a*
Gazel 174
Mısra: **1**
Kaş kıvrımı.

Benüm gibi ḫam-ı ebrūña meyl ider yoḳdur
Maḥabbetüñde bugün yāyumı çeker yoḳdur

ham-ı kākül:

1. **ḫam-ı kākül:**-*üñ, -i*
Gazel 885
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Saç kıvrımı.

Ey ḫoş ol vaḳt ki mestāne olup germ-i ʿinān
Geh ḫam-ı kākülüñi geh ḳaşuñı çīn idesin

ḫām-ı ṭamaʿ:

1. **ḫām-ı ṭamaʿ:**
Gazel 231
Mısra: **12**
İstekleri boş ve abes olan (kimse).

Rūz u şeb nuḳre saña vird-i zebān olmışdur
Nedür ey ḫām-ı ṭamaʿ bu ṭamaʿ-ı ḫām nedür

2. **ḫām-ı ṭamaʿ:**
Terkib-bend 8
Mısra: **146**
Açgözlü kimse.

Dünyāda denīlerden idersin ṭaleb-i kām
Ey ḫām-ı ṭamaʿ niceye dek bu ṭamaʿ-ı ḫām

ham-ı zülf-i ser-keş:

1. **ḫam-ı zülf-i ser-keş:**
Gazel 1073
Mısra: **9**
İnatçı sevgilinin saç kıvrımı.

Ḫam-ı zülf-i ser-keş ile yeñi başdan oldı şeydā
Yine murġ-ı ṭabʿ-ı Rūḥī ṭutılup ḳapılmaz oldı

hamīde-hişāl:

1. **ḫamīde-ḫişāl:**
Kaside 9
Mısra: **68**
Medhe ve övülmeye layık güzel huylar, güzel hasletler.

Şu deñlü şān-ı şerifüñde var durur ḳudret
Şu deñlü himmete māliksin ey ḫamīde-ḫişāl

hamīdi:

1. **ḫamīdi:**
Kaside 39
Mısra: **47**
Hamîdî (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Gāhī maḳām-ı Ḫıżra varur mı Ḫamīdi hīç
Ol ṭabʿı reşk-i çeşme-i ḥayvān ne demdedür

ḫāmi-i dāruʾs-selām:

1. **ḫāmi-i dārüʾs-selām:**
Kaside 15
Mısra: **11**
Bağdat'ın koruyucusu. || Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).

Āṣaf-ı keyvān-gulām ḫāmi-i dārüʾs-selām
Dāver-i ferḫunde-nām ṣadr-ı mükerrem Sinān

2. **ḫāmi-i dārüʾs-selām:**
Kaside 37
Mısra: **3**
Bağdat'ı himaye eden, koruyan kimse. || Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1014/1606).

Cā-nişīn-i ḫulefā ḫāmi-i dārüʾs-selām
Ḫusrev-i Cem-ḥaşem-i mülk-i Süleymān nicedür

3. **ḫāmi-i dāruʾs-selām:**
Tarih 3
Mısra: **36**
Bağdat şehrinin koruyucusu.

Söyledi Rūḥī ṣafā-yı ḳalbile tariḫüñi
Bir vezīr-i kāmil oldı ḫāmi-i dāruʾs-selām

ḫāmi-i ferruh-cemāl:

1. **ḫāmi-i ferruḫ-cemāl:**
Kaside 22
Mısra: **19**
Mübarek yüzlü koruyucu.

Ḫākim-i ferḫunde-ṭāliʿ ḫāmi-i ferruḫ-cemāl
Vāli-i vālā-himem pāşā-yı ṣāḥib-ʿadl ü dād

ḫāmī-i iklīm-i ʿirāḳ:

1. **ḫāmī-i iḳlīm-i ʿirāḳ:**
Tarih 64
Mısra: **4**
Irak ülkesini himaye eden (kimse).

Didiler ol semiyy-i Aḥmede lāyıḳ diseñ tārīḫ
Didi ḫāmī-i iḳlīm-i ʿIrāḳ oldı bir ehl-i ʿadl

ḫāmi-i ʿirāḳ u ʿarab:

1. **ḫāmi-i ʿirāḳ u ʿarab:**
Kaside 14
Mısra: **45**
Arapların ve Irak'ın sahibi, koruyucusu.

O hādi-i edeb ol ḫāmi-i ʿIrāḳ u ʿArab
Ki dād u ʿadlile mānendi yoḳ bir ehl-i şuʿūr

hāmī-i şerʿ-i aḥmed-i mürsel:

1. **ḫāmī-i şerʿ-i aḥmed-i mürsel:**
Tarih 87
Mısra: **3**
Seçilmiş peygamber Hz. Muhammed'in getirdiği şeriatın koruyucusu.

Muḥammed nām ol ḫāmī-i şerʿ-i Aḥmed-i mürsel
Ki luṭf u ḥilm ü ḫulḳile olupdur ʿāḳibet maḥmūd

ḫāmi-i şirvān:

1. **ḫāmi-i şirvān:**
Tarih 26
Mısra: **10**
Şirvan'ı himaye eden (kimse).

Ṣafālar eyleyüp tārīḫ-i naṣbın istedi Rūḥī
Didi dil oldı bir vāli-i kāmil ḫāmi-i Şirvān

ḫāmi-i zī-şān-ı burc-ı evliyā:

1. **ḫāmi-i ẕī-şān-ı burc-ı evliyā:**
Tarih 3
Mısra: **9**
Bağdat'ın şanlı koruyucusu. || Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1014/1606).

Ḫabbeẕā ey ḫāmi-i ẕī-şān-ı burc-ı evliyā
Merḥabā ey zübde-i ḥükkām-ı şāḥib-iḫtirām

hamiyyet:

1. **ḥamiyyet:**
Gazel 248
Mısra: **6**
Kişinin nâmını ve şerefini ayaklar altına alacak şeylerden kendini koruma gayreti.

Nedür aġyār ki dāḫil olasuz meclisine
Dil-rübālar olasuz sizde ḥamiyyet bu mıdur

ḥaml eyle-:

1. **ḥaml eyle-:**-*me*
Gazel 801
Mısra: **7**
(Bir iş veya sözü) Bir sebebe yormak, bir sebebe bağlayıp ondan ileri geldiğini kabul etmek.

Mey içmedügüm zühdüme ḥaml eyleme kim ben
Zehr-i ġamuñı sāġar-ı ṣaḥbāya degişmem

2. **ḥaml eyle-:**-*me*
Kaside 10
Mısra: **57**
(Bir iş veya sözü) Bir sebebe yormak, bir sebebe bağlayıp ondan ileri geldiğini kabul etmek, -e yüklemek

ʿAcze ḥaml eyleme vaṣfuñda olan sözlerümi
Muḫtaṣar ḳılduġı Rūḥīnüñ odur ola müfīd

ḥaml it-:

1. **ḥaml it-:**-*er*
Gazel 560
Mısra: **5**
Yüklemek || Nitelemek.

Ehl-i ẓāhir ʿaşḳ-ı dildārı mecāza ḥaml ider
Ḥikmet-i Ḥaḳ görmedür ʿaşḳ-ı dilārādan ġaraż

2. **ḥaml id-:**-*üp*
Gazel 145
Mısra: **1**
Yorma, atıf ve isnat etme.

Ḥicāba ḥaml idüp dimeñ ḥiṭābı yoḳ ḥayāsı var
O mest-i bezm-i behcetüñ ḥicābı yoḳ cefāsı var

3. **ḥaml it-:**-*me*
Gazel 1016
Mısra: **7**
(Bir iş veya sözü) Bir sebebe yormak, bir sebebe bağlayıp ondan ileri geldiğini kabul etmek, -e yüklemek.

Ser-i kūyuñda yāruñ secde ḳılsam küfre ḥaml itme
Ḫudā ḥāżırdur ey ṣūfī bilürsin çünki her yirde

4. **ḥaml it-:**-*me*
Gazel 854
Mısra: **5**
Yormak, bağlamak, isnat etmek.

Ḥaml itme küfre cāmiʿe mestāne geldügüm
Esrār-ı ʿaşḳı ṣormaġa geldüm ḥaṭībden

hamle-i şīrāne:

1. **ḥamle-i şīrāne:**-*s, -i, -n, -den*
Gazel 483
Mısra: **13**
Aslanca hamle.

Yoḳ sipihrüñ ḥamle-i şīrānesinden bākımuz
Çünki hem-rāhuz o şīr-efgen gibi Rüstemle biz

ḥaml-i ārām-geh-i mihr-i cihān-sūz ol-:

1. **ḥaml-i ārām-geh-i mihr-i cihān-sūz ol-:**-*dı*
Müseddes 2
Mısra: **4**
Cihanı yakan güneşin durduğu yere yormak.

Dehr pür-naġme-i murġ-ı ṭarāb-āmūz oldı
Ḥaml-i ārām-geh-i mihr-i cihān-sūz oldı

ḥaml-i sevāb:

1. **ḥaml-i ṣevāb:**-*ı*
Kaside 5
Mısra: **24**
Sevabın ağırlığı. || Hayırlı iş ve davranışların fazlalığı.

Bār-ı günāhı olur ise cümleden ṣakīl
Ḥaml-i ṣevābı olur ise cümleden eḫaf

ḥammām:

1. **ḥammām:**-*da*
Kıt'a 31
Mısra: **3**
Hamam, yıkanılacak yer.

Kim var ol ḥammāmda bir ḥavż ol ḥavzuñ müdām
Haftada bir seyri ehl-i Şāma olmışdur rüsūm

ḥammār:

1. **ḥammār:**-*ı, -n, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **228**
Şarap yapıp satan kimse.

Bir ʿıyş ki mevḳūf ola keyfiyyet-i ḥamra
ʿAyyāşına yuf ḥamrına ḥammārına hem yuf

hamr:

1. **ḥamr:**-*ı, -n, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **228**
Şarap.

Bir ʿıyş ki mevḳūf ola keyfiyyet-i ḥamra
ʿAyyāşına yuf ḥamrına ḥammārına hem yuf

hamr-ı luṭf:

1. **ḥamr-ı luṭf:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 709
Mısra: **25**
Lütuf şarabı.

Giceler çekseydi mey-ḥammār ḥamr-ı luṭfını
Ḥāṣıl itmezdi bu deñlü ṣubḥ-dem ḥamyāze gül

hāmūn:

1. **hāmūn:**
Gazel 28
Mısra: **1**
Geniş ova, büyük sahra.

Mesken oldı çünki vaḥşīler gibi hāmūn baña
Ol ṣaçı Leylā ʿaceb mi söylese Mecnūn baña

2. **hāmūn:**-*uñ*
Gazel 653
Mısra: **8**
Büyük çöl; düz ova.

Birisi deşt-peymā birisi ḫārā-şikāf olmış
İki dīvānesi peydā olup kūhile hāmūnuñ

hamūş:

1. **ḫāmūş:**-*luḳ*
Gazel 476
Mısra: **5**
Suskun.

Ṭutmışuz ḫāmūşluḳ semtin velī gūyālaruz
Feyż-baḫş-ı ehl-i maʿnīdür zebān-ı ḥālımuz

2. **ḫamūş:**
Gazel 103
Mısra: **7**
Susmuş, sessiz.

İnsān nice ḫamūş ola kim murġ-ı best-leb
Ẕikr-i ḫudā ile ola gūyā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

hāmūş eyle-:

1. **ḫāmūş eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 681
Mısra: **10**
Susturmak.

Leblerüñ şevḳıyla Rūḥī ṭūṭī-i gūyāyiken
Zehr-i ḳahruñ yutdurup miskīni ḫāmūş eyledüñ

hāmūş it-:

1. **ḫāmūş it-:**-*di, -ler*
Gazel 215
Mısra: **2**
Susturmak.

Ehl-i diller nāle-i cān-sūzumı gūş itdiler
Ṣundılar bir cām ben miskīni ḫāmūş itdiler

hāmūş ol-:

1. **ḫāmūş ol-:**-*dı, -lar*
Gazel 216
Mısra: **2**
Söz söylememek, susmak.

ʿAşḳ cāmın nūş idüp anlar ki bī-hūş oldılar
Cān u dilden hū diyüp bir kerre ḫāmūş oldılar

hāmūşlık:

1. **ḫāmūşlıḳ:**
Tarih 85
Mısra: **2**
Susma, suskunluk.

Nuṭḳa gel ey ṭūṭi-i ṭabʿum tekellüm vaḳtidür
Kendüñe ḫāmūşlıḳ semtin neden görmek revā

hāmūşluḳ:

1. **ḫāmūşluḳ:**
Gazel 880
Mısra: **5**
Sessizlik, suskunluk.

Ḫalḳa laʿluñ görmesün ḫāmūşluḳ semtin revā
Bir şeker-ḫand ile biñ ṭūṭīi gūyā eylesün

hamyāze:

1. **ḫamyāze:**
Gazel 709
Mısra: **26**
Bezginlik, usanç.

Giceler çekseydi mey-ḫammār ḫamr-ı luṭfını
Ḥāṣıl itmezdi bu deñlü ṣubḥ-dem ḫamyāze gül

hān:

1. **ḫān:**-*ımuz*
Kaside 2
Mısra: **23**
Han, otel, kervansaray.

Mülk-i dile ḫānımuz ʿāleme sultānımuz
Mürde dile cānımuz ṣalli ve sellim ʿaleyh

2. **ḫān:**-*lar, -ı*
Kaside 15
Mısra: **30**
Han, kağan, hükümdar.

Bulmadı ol cenkde kimse ḫalāṣa āmān
Ḫānları cān ḳurtarup ḳaçdı o dem nim-cān

3. **ḫān:**-*ı, -y, -uz*
Gazel 5
Mısra: **2**
Osmanlı padişahlarının ve Türk beylerinin isimlerinin sonuna getirilen unvan.

Gedā-yı kūy-ı ʿaşḳuz ʿālemüñ sulṭānıyuz cānā
Faḳīr-i derd-mendüz mülk-i ʿaşḳuñ ḫānıyuz cānā

hançer:

1. **ḫançer:**
Gazel 96
Mısra: **4**
Hançer, kılıç.

Āh ol dem ki ʿitāba başladı mestāne yār
Elde cām-ı bāde ḫançer dermiyān destār kec

2. **ḫançer:**-*e*
Gazel 306
Mısra: **1**
Hançer, kılıç. II Sevgilinin yan bakışı.

El urup ḫançere ṭurmış yine cānāneyi gör
Nice bed-mestdür ol gözleri mestāneyi gör

3. **ḫançer:**-*üñ, -üñ*
Gazel 677
Mısra: **7**
Hançer. II (Sevgilinin) Kirpikleri.

Bir içim şuyına cān virse nola ḫançerüñüñ
Teşnelik baġrını yandurdı dil-i sūzānuñ

4. **ḫançer:**-*i, -n, -den*
Gazel 818
Mısra: **7**
Ucu sivri, iki yanı keskin bıçak.

Kimi tīġından kimisi ḫançerinden aġladı
Ben birez ol ġamze-i fettānı añdum aġladum

5. **ḫançer:**-*i, -n, -e*
Gazel 194
Mısra: **2**
İki yanı keskin bıçak. || *Sevgilinin keskin bakışları.*

Ġamzeñ āyā dil-i şeydāya neden kīne ṭutar
Dil-i şeydā ḫod anuñ ḫançerine sīne ṭutar

6. **ḫançer:**-*üñ*
Gazel 1102
Mısra: **5**
Hançer, kılıç. II Sevgilinin şekil itibariyle hançere benzeyen öldürücü kaşları.

Ġayra urma ḫançerüñ cism-i naḫīfüm var iken
Teşne-dil olan bilür āb-ı zülāluñ ḳadrini

ḫançer çek-:

1. **ḫançer çek-:**-*e*
Kaside 17
Mısra: **38**
Hançeri eline alarak birine saplamaya hazırlanmak.

Devrüñde cürʾet eyleyemez kimse kimseye
Ḫançer çeke çemende meger çeke āba bīd

2. **ḫançer çek-:**-*er*
Gazel 185
Mısra: **3**
Hançerle saldırmak. || *Sevgilinin aşığa bakması.*

Mest olup ʿāşıḳa çeker ḫançer
Kāfirüñ itdügi ẓarāfeti gör

hançer ur-:

1. **ḫançer ur-:**-*up*
Gazel 681
Mısra: **3**
Hançerlemek. || *Sevgilinin keskin bakış atması.*

Ṭoymaya ḫançer urup ḳanın döken demler diyü
Gönlümi dārū-yı hicrānuñla bīhūş eyledüñ

hançer-i ābdār:

1. **ḫançer-i ābdār:**-*dur*
Gazel 15
Mısra: **8**
Parlak hançer.

Cūya beñzer ġılāf-ı zerrīni
Ḫançer-i ābdārdur gūyā

2. **ḫançer-i ābdār:**-*uñ, -ı*
Gazel 689
Mısra: **2**
Keskin ve parlak hançer.

Sürme-i ḫāk-i pāyuñı dīde-i dūr-bīne çek
Ḫançer-i ābdāruñı sīne-i ehl-i kīne çek

ḫançer-i behrām:

1. **ḫançer-i behrām:**
Kaside 6
Mısra: **36**
Behram'ın hançeri.

Murāduñ üzre ḳaçan devr ḳılmadı ʿacabā
Ki çarḫı ḳıldı ṭoḳuz pāre ḫançer-i Behrām

hançer-i berrān:

1. **ḫançer-i berrān:**-*uñ, -ı*
Gazel 463
Mısra: **3**
Keskin hançer. || *Sevgilinin keskin bakışları.*

Sen hemān elden bıraḳma ḫançer-i berrānuñı
Kim bizüm ölmekden ey bī-raḥm yoḳdur bākımuz

ḫançer-i bīdād:

1. **ḫançer-i bīdād:**-*a*
Gazel 262
Mısra: **1**
Zalim hançer. || *Sevgilinin keskin bakışları.*

Belādur dil-rübālar ḫançer-i bīdāda mālikdür
Maḥabbet ehli nitsün bir ḳuru feryāda mālikdür

2. **ḫançer-i bīdād:**-*ile*
Gazel 951
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Zalim hançeri.

Ḫançer-i bīdādile ḳırduñ geçürdüñ ʿālemi
Dostum bir ẓulmdur itdüñ ḳalursa yanuña

hançer-i bürrān:

1. **ḫançer-i bürrān:**-*uñ, -a*
Gazel 771
Mısra: **8**
Keskin kılıç. || *Sevgilinin keskin bakışları.*

Şeh-levendüm baġruma ur ṣaḳlayın cānum gibi
Sīnem olsun ḫançer-i bürrānuña zerrīn niyām

hançer-i cefā:

1. **ḫançer-i cefā:**
Gazel 366
Mısra: **8**
Cefa hançeri. || *Sevgilinin çektirdiği sıkıntılar.*

Sīnesin ḳarşu ṭutsa da görse
Ādeme ḫançer-i cefā neyler

hançer-i cevr:

1. **ḫançer-i cevr:**
Gazel 17
Mısra: **3**
Eziyet hançeri.

ʿAceb mi ḫançer-i cevr anlardan gitmese dāʿim
Perī-peykerleri eyler ġurūr-ı ḥüsn bī-pervā

hançer-i dil-cūy:

1. **ḫançer-i dil-cūy:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 887
Mısra: **1**
Gönlü çeken hançer. || *Sevgilinin aşığın gönlünü cezbeden keskin bakışları.*

Bu ḫaṭālar ki çıḳar ḫançer-i dil-cūyından
Biz anı hep görürüz ġamze-i bed-ḫūyından

hançer-i ebrū:

1. **ḫançer-i ebrū:**
Gazel 35
Mısra: **11**

(Sevgilinin) Kaş hançeri. || *Keskin bakışları.*

Sende bu ḫançer-i ebrū ki var ey serv-i çemen
Ḳorḳum oldur ḳırıla ġamzeñ ucından dünyā

<u>hançer-i ġamze:</u>

1. **ḫançer-i ġamze:**-*s, -i*
Gazel 337
Mısra: **10**
Sevgilinin yan bakış hançeri.

Tīşe-i cevri yıḳar ḫāṭır-ı mahzūnımuzı
Ḫançer-i ġamzesi ṭurmaz dil-i nālāna deger

<u>hançer-i hūn-rīz:</u>

1. **ḫançer-i ḫūn-rīz:**
Gazel 439
Mısra: **6**
Kan dökücü hançer. || *Sevgilinin bakışları.*

Sen mest-i mey-i nāzsın ey gül ne bilürsin
Kim cāna ne işler geçer ol ḫançer-i ḫūn-rīz

<u>hançer-i ḳażā:</u>

1. **ḫançer-i ḳażā:**
Gazel 367
Mısra: **4**
Kader kılıcı.

Sīnesin turmayup gerer aġyār
Görelüm ḫançer-i ḳażā neyler

<u>hançer-i merdüm-küş:</u>

1. **ḫançer-i merdüm-küş:**
Gazel 1006
Mısra: **6**
İnsan öldüren, katil hançer.

Dökmege ḳanın işāret itdügi bīçārenüñ
Ḫançer-i merdüm-küş mestāne olmış yanına

<u>hançer-i miḥnet:</u>

1. **ḫançer-i miḥnet:**-*le*
Gazel 774
Mısra: **10**
Istırap kılıcı.

Dili bir kāfir-i bed-mest eline virdük tamām
Ṭoġrayup ḫançer-i miḥnetle kebāb itdi tamām

2. **ḫançer-i miḥnet:**-*le*
Gazel 966
Mısra: **2**
Dert ve keder hançeri.

Nice bir tīr-i maḥabbetle göñül yaralana
Nice bir ḫançer-i miḥnetle ciger paralana

<u>hançer-i müjgān:</u>

1. **ḫançer-i müjgān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 673
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Hançere benzeyen kirpikleri.

Ṣalādur ʿāleme Rūḥī gibi cāndan giçen ʿāşıḳ
Urulsun ḫançer-i müjgānına ol çeşm-i ġaddāruñ

<u>ḫançer-i nāz:</u>

1. **ḫançer-i nāz:**
Gazel 970
Mısra: **4**
Naz kılıcı.

Ġayr irmez saña ṭaḳınsa eger yüz ḫançer
Ḫançer-i nāz yaraşmaz güzelüm her belde

<u>hançer-i reşk:</u>

1. **ḫançer-i reşk:**
Kaside 19
Mısra: **90**
-
Kıskançlık hançeri.

İremez gördi bu ḳāmetle ṣanavber ḳadüne
Dil-i ṣad-pāresini ḫançer-i reşk itdi fikār

<u>hançer-i zerrīn:</u>

1. **ḫançer-i zerrīn:**
Gazel 928
Mısra: **10**
-
Altından yapılmış hançer.

Nihāl-ı ḳadd-i dildāra iderdüm Rūḥiyā teşbīh
Eger servüñ olaydı ḫançer-i zerrīn miyānında

<u>hançerle-:</u>

1. **ḫançerle-:**-*r, -in*
Gazel 842
Mısra: **3**
Hançerlemek. || *Söz veya hareketiyle karşısındakine çok acı vermek..*

Gelürse bezmüme ḫançerlerin anı dirimiş
Bu luṭf ümīdi ile sīne-çāk olup giderin

<u>handān:</u>

1. **ḫandān:**
Gazel 547
Mısra: **6**
Gülen, neşeli, mutlu.

Bāġbān gülşende fāş itmiş lebüñ esrārını
Bülbüli ḫayrān gül-i raʿnāyı ḫandān eylemiş

2. **ḫandān:**
Gazel 372
Mısra: **2**
Gülen, şen, neşeli. || *Gonca gülün açılmış hali.*

O servüñ kim cemāl-i bā-kemāli reşk-i gülşendür
Lebi şevḳiyle dāyim ġoncalar ḫandān u gül şendür

<u>handān eyle-:</u>

1. **ḫandān eyle-:**
Gazel 146
Mısra: **5**
Güldürmek, sevindirmek.

Ey bahār-ı maʿdelet vaşluñla ḫandān eyle kim
Derd-mend-i hicr-i ʿaşḳuñ zerd-rū idüp gider

2. **ḫandāñ eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 643

Mısra: **2**
Güldürmek, mutlu etmek.

Aġladup ʿāşıḳları hicrüñle nālān eyledüñ
Neyledüñ ey bī-vefā aġyārı ḫandāñ eyledüñ

handān it-:

1. **ḫandān it-:**-*di*
Gazel 791
Mısra: **9**
Güldürmek. || *Neşelendirmek.*

Geldi ol ġonca-dehen Rūḥiyi ḫandān itdi
Yeter aġla yeter ey dīde-i ḫūn-efşānum

handān ol-:

1. **ḫandān ol-:**
Gazel 718
Mısra: **4**
Yüzü gülmek, sevinmek. || *Gülün açılması.*

Ḳo olsun bāġ-ı ġamda ʿāşıḳuñ bülbül gibi nālān
Açıl ey ġonca-i nev-reste sen gül gibi ḫandān ol

2. **ḫandān ol-:**-*alum*
Gazel 651
Mısra: **3**
Yüzü gülmek, sevinmek.

Mevsim-i güldür içüp raġmına ḫandān olalum
Böyle eyyāmda terk-i mey-i gülfām idenüñ

3. **ḫandān ol-:**-*dı*
Müsebba 1
Mısra: **10**
Gülüp açılmak.

Vuṣlatuñ şevḳine herkes ġuṣṣadan āzād iken
Oldı ḫandān gül gibi bülbül işi feryād iken

handānluġ:

1. **ḫandānluġ:**-*um*
Gazel 795
Mısra: **3**
Handanlık, mutluluk, yüzü gülmek.

Taʿaccüb eylemeñ ḫandānluġum ey ehl-i meclis kim
Ġam-ı hicriyle nālān olduġum sulṭānumı gördüm

ḫande:

1. **ḫande:**
Tarih 77
Mısra: **8**
Gülme, gülüş.

Ne şāndur bu ki dehri ḳaplamışken ẓıll-ı himmetle
İder rıfʿatda baḫtuñ ḫande mihr-i ʿālem-ārāya

ḫande el vir-:

1. **ḫande el vir-:**-*di*
Gazel 818
Mısra: **11**
Gülmek.

ʿArż-ı mihrinde raḳībüñ ḫande el virdi baña
Dildeki sūz-ı ġam-ı pinhānı añdum aġladum

hande eyle-:

1. **ḫande eyle-:**-*me, -sün*
Gazel 1017
Mısra: **4**
Gülmek.

Kimseye aġlama ḥāluñ baña raḥm eyle diyü
Cehd ḳıl eylemesün üstüñe ʿālem ḫande

2. **ḫande eyle-:**-*r, -se*
Gazel 1006
Mısra: **10**
Gülmek, tebessüm etmek.

Neşve-i esrār-ı Ḥaḳ Rūḥīyi ḫayrān eylemiş
Ḫande eylerse ʿaceb mi zāhidüñ iẕʿānına

hande ḳıl-:

1. **ḫande ḳıl-:**-*sa*
Gazel 708
Mısra: **11**
Gülmek.

Rūḥiyā mihr-i sipihre ḫande ḳılsa vechi var
Bu ṣafādan kim yer itmişdür ser-i Pāşāda gül

hande-i gül:

1. **ḫande-i gül:**
Gazel 353
Mısra: **10**
Gülün gülmesi; açılması.

Beni bī-tāb gördükçe tebessüm eyler ol ġonca
Bilür kim ḫande-i gül bāʿiṣ-i feryād-ı bülbüldür

hande-i kahḳaha-i ṣubḥ-ı saʿādet:

1. **ḫande-i ḳahḳaha-i ṣubḥ-ı saʿādet:**
Gazel 279
Mısra: **4**
Mutluluk sabahlarının kahkaha gülüşleri.

Girye-i velvele-i şām-ı ġam oldı āḫir
Ḫande-i ḳahḳaha-i ṣubḥ-ı saʿādet demidür

handeler eyle-:

1. **ḫandeler eyle-:**-*ler, -y, -elüm*
Gazel 503
Mısra: **10**
Gülmek, eğlenmek, kaale almamak.

Rūḥiyā ẕevḳ alup esrār-ı leb-i dilberden
Ḫandeler eyleyelüm zāhid-i nādāne biraz

2. **ḫandeler eyle-:**-*r*
Gazel 710
Mısra: **4**
Gülmek, gülücükler saçmak.

Öykinür ol lāle-ruḫsāruñ dehān-ı rengine
Ḫandeler eyler anuñçün ġonca-i sīrāba gül

3. **ḫandeler eyle-:**-*ler, -r*
Gazel 900
Mısra: **4**
Gülmek.

Ḳulḳulın ṣanmañuz tehi ki müdām
Ḫandeler eyler ehl-i zühde sebū

ḫāne:

1. **ḫāne:**
Gazel 597
Mısra: **2**
Ev, beyt, mesken.

Mesrūrdur o dil k'ola mest-i şarāb-ı ʿaşḳ
Maʿmūrdur o ḫāne ki ola ḫarāb-ı ʿaşḳ

2. **ḫāne:**-*müz, -e*
Gazel 839
Mısra: **3**
Hane, ev, bark, mesken. II Âşığın gönlü.

Yārı teklīf idelüm ḫānemüze cürʾet idüp
Virelüm cān-ı ʿazīzi giçüp olsa mihmān

hānedān:

1. **ḫānedān:**-*ı, -n, -da*
Terkib-bend 1
Mısra: **25**
Peygamber, hükümdar veya bir devlet büyüğü gibi bir şahsa dayalı soy, büyük aile, ocak.

Söyindürdüñ risālet ḫānedānında yanan şemʿi
Melāmet ẓulmetin taʿyīn-i ehl-i Muṣṭafā ḳılduñ

hānedān-ı cūd:

1. **hānedān-ı cūd:**-*ı, -n, -da*
Kaside 25
Mısra: **37**
Cömertlik evi.

Sipihr ü hāle degül hānedān-ı cūdında
Biri elekdür aşılmış anuñ biri ġırbāl

hāne-i aġyār:

1. **ḫāne-i aġyār:**
Gazel 271
Mısra: **5**
Rakibin evi.

Vāḳıʿ olmış ḫāne-i aġyār kūy-ı yārda
Ḳande bir gül varise hem-sāye olur aña ḫār

2. **ḫāne-i aġyār:**-*a*
Gazel 341
Mısra: **5**
Başkalarının evleri.

İncinme gider ḫāne-i aġyāra diñilse
Sen bilmedügüñ ey dil-i şeydā nice yer var

3. **ḫāne-i aġyār:**-*a*
Gazel 633
Mısra: **11**
Başkalarının, rakibin evi.

Gitdügi ḫāne-i aġyāra ʿacebdür yāruñ
Seg olan ḫāneye girmez bu meseldür ki melek

hāne-i ʿāşıḳ:

1. **ḫāne-i ʿāşıḳ:**-*a*
Gazel 640
Mısra: **7**
Aşığın evi.

Ḫāne-i ʿāşıḳa teklīf ile gelmez cānān
Bī-tekellüf gider ammā evine aġyāruñ

hāne-i bīmār:

1. **ḫāne-i bīmār:**-*a*
Gazel 69
Mısra: **4**
Hasta evi.

Gelse cānān külbe-i aḥzānuma olmaz ʿaceb
Ḫāne-i bīmāra gitmek resmdür zīrā ṭabīb

hāne-i cān:

1. **ḫāne-i cān:**
Gazel 1044
Mısra: **7**
Can evi, yürek.

Ḫayl-i ġamile ḫāne-i cān şöyle ṭoldı kim
Ḳan derledi çıḳıncaya dek ṭaşra ḫançeri

hāne-i dil:

1. **ḫāne-i dil:**-*den*
Gazel 273
Mısra: **9**
Gönül evi.

Ḫāne-i dilden çıḳar endīşe-i aġyārı hep
Rūḥiyā maḳṣūd enīs ise ġam-ı dilber yiter

hāne-i ġayr:

1. **ḫāne-i ġayr:**-*ı*
Gazel 361
Mısra: **5**
Başkalarının, rakibin evi.

Bekle ey dil ḫāne-i ġayrı ümīd-i yārile
Görelüm āyīne-i devrān ne ṣūret gösterür

hāne-i himmet:

1. **ḫāne-i himmet:**-*üñ, -i*
Kaside 18
Mısra: **68**
Yardım ve ihsan evi.

Tārem-i çarḫa ne beñzer ki ezel ḳılduḳda
Ḫāne-i himmetüñi bāni-i ḳadrüñ bünyād

hāne-i küfr:

1. **ḫāne-i küfr:**-*e*
Kaside 4
Mısra: **12**
Küfür evi; Allah'ı inkar edenlerin bulunduğu ortam.

Ḍārb-ı şemşīrüñle icrā oldı şerʿ-i Muṣṭafā
Ḫāne-i küfre yed-i ḳahruñla irdi inḳılāb

hāne-i mihmān-ı ġam:

1. **ḫāne-i mihmān-ı ġam:**-*uñ*
Gazel 408
Mısra: **3**
Gam ve keder misafirinin evi.

Bu göñül ḫāne-i mihmān-ı ġamuñ vaḳfıdur
Beni aġlatma ki şāyed olur ol vaḳfa żarar

hāne-i pür-ẓulmet-i firʿavniyān:

1. **ḫāne-i pür-ẓulmet-i firʿavniyān:**-*a*

Tarih 7
Mısra: **10**
Firavunların kararmış evleri.

Mışra gitdi ṣadme-i ḳahrından irdi ser-te-ser
Ḫāne-i pür-ẓulmet-i Firʿavniyāna inhidām

hāne-i ṣaṭranc:

1. **ḫāne-i ṣaṭranc:**
Gazel 97
Mısra: **6**
Satranç hanesi.

Bisāṭ-ı dehrde ṣāh olmadan nolur āḫir
Yerüñ ki teng ola mānend-i ḫāne-i ṣaṭranc

hāne-i ten:

1. **ḫāne-i ten:**
Gazel 15
Mısra: **2**
Beden evi; vücut.

ʿÖmr bir cūy-ı ābdur gūyā
Ḫāne-i ten ḥabābdur gūyā

hānende-i kurʾān:

1. **ḫānende-i kurʾān:**
Kaside 37
Mısra: **48**
Kuran okuyan kimse.

Muḳtedāmuz begimüz Defterī ṣāḥib-i dil
Eyü mi ḫoş mı o ḫānende-i Kurʾān nicedür

hān-ı cūd:

1. **ḫān-ı cūd:**-*ı, -n, -da*
Kaside 37
Mısra: **37**
Cömertlik sofrası.

Ḫān-ı cūdında olan dürlü niʿamdan ṣoñra
Ḳahve ile ṭoludur andamı fincān nicedür

hān-ı luṭf:

1. **ḫān-ı luṭf:**
Gazel 54
Mısra: **5**
Lütuf sofrası.

Sen ne münʿimsin ki ḫān-ı luṭfuña muḥtācdur
Ger gedā-yı kām-cū ger pādişāh-ı kām-yāb

ḫān-ı şecāʿat-şiʿar:

1. **ḫān-ı şecāʿat-şiʿar:**
Kaside 15
Mısra: **41**
Cesur hükümdar.

Kendüsi ḳorḳmaz nām ḫān-ı şecāʿat-şiʿar
ʿAsker-i pür-zūrınuñ her biri bir pehlevān

hanḳāh:

1. **ḫanḳāh:**-*ı*
Gazel 572
Mısra: **7**
Tekke, dergâh, bir şeyhin idaresinde bulunan dervişlerin zikir yaptıkları, ibadet ettikleri ve kaldıkları yer.

Bu deñlü ḫanḳāhı bekledüñ yol bulmaduñ ʿaşḳa
Ḫarābāta geleydü müşkilüñ olurdı ḥall vāʿıẓ

hannās:

1. **ḫannās:**
Kaside 13
Mısra: **1**
Şeytan.

Hevā-yı nefsile dilde yir itmedin ḫannās
Ḫalāṣ ide o hevādan bizi İlahiʾn-nās

hānümān:

1. **ḫānümān:**-*ı*
Gazel 523
Mısra: **5**
Ev, bark.

Ḫānümānı neylerüz bu ʿālem-i fānīde biz
Bir bölük bī-ḫānümānuz ḫāne ḳaydın çekmezüz

ḫār:

1. **ḫār:**-*dur*
Gazel 41
Mısra: **5**
Diken.

Ḫārdur çeşmüme sensüz oda yansun gülzār
Gül-i cennetdür o ruḫsār-ı dil-efrūz baña

2. **ḫār:**-*a*
Gazel 39
Mısra: **4**
Diken II Rakip.

Gül-rīzlük ümīdini ḳo ol çemende kim
Bülbül fiġāna yār ola gül ḫāra āşinā

3. **ḫar:**-*dur*
Gazel 298
Mısra: **6**
Eşek.

Seni menʿ itdügine ʿaşḳdan ey dil ḳalma
Ẕevḳ-i ʿaşḳı ne bilür zāhid-i nādān ḫardur

4. **ḫār:**-*am*
Terci-bend 2
Mısra: **53**
Hor, hakir, aşağı.

ʿİzzetüm ḳalmadı dildār yanında ḫāram
Düşeli firḳate Rūḥī gibi bi-miḳdāram

5. **ḫar:**-*dur, -lar*
Kaside 38
Mısra: **89**
Eşek || Cahil kişi.

Ne cāhildür ne ḫardurlar olar kim giçinür şāʿir
Aġız açar yanında şāʿirān-ı nükte-gūyānuñ

6. **ḫār:**
Gazel 19
Mısra: **8**
Çalı, diken.

Başdadur dāʾim yerüñ gül gibi ammā zāhidüñ
Görmeyüp lāyıḳ seni çeşmine ḫār itsün Ḫudā

7. **ḫār:**-*ı, -n, -da*
Gazel 143
Mısra: **14**
Diken. || Acı, ıstırap, keder.

Ṣafā var güllerinde gerçi bāġ-ı ʿālemüñ ammā

Senüñ bāġ-ı bahār-ı ḫüsnünüñ ḫārında ʿālem var

8. **ḫār:**-*ı, -n*
Gazel 452
Mısra: **12**
Diken. || Divan şiirinde aşığa eziyet eden unsurlar birer dikene benzetilir. Bunların başında zaman, rakip, cevr ü cefa ve gam gelir.

Ḳılmadın ḳaṭʿ reh-i vādī vü pür-ḫār-ı ġamı
Ṣubḥa dek pāy-ı dilüñ her gice ḫārın çekerüz

9. **ḫār:**
Gazel 837
Mısra: **3**
Diken. || Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri.

Gül iken dīde-i ʿuşşāḳa seni ḫār eyler
Ġāfil olma güzelüm ḫaṭṭuña yüz virme iñen

10. **ḫār:**
Gazel 910
Mısra: **2**
Çalı, diken. ll Değersiz mal, mülk.

Ehl-i ʿirfānile ol ḳılma naẓar nādāna
Gül el üzre ṭutulur ḫār atılur yābāna

11. **ḫār:**-*ile*
Gazel 790
Mısra: **6**
Diken. || Aşığın kirpikleri.

Cüy-ı dīdemde ḳadüñ ʿaksi nihāl-i güldür
Baġlamış ḫārile eṭrāfın anuñ müjgānum

12. **ḫar:**-*dur*
Terkib-bend 8
Mısra: **219**
Eşek. II Alçak ve adi kişi.

Ẕātında ki āṣār-ı kemāl olmaya ḫardur
Yā şāl-ı siyeh egnine giymiş ya yeşil ṣūf

13. **ḫār:**
Terkib-bend 5
Mısra: **32**
Diken, dikenlik. || Kabir.

Müdām ḫʷāb-gehi mesned-i leṭāfet iken
Revā mı pisteri ḫār ola bālişi ḫāre

<u>hār u has:</u>

1. **ḫār u ḫas:**
Gazel 479
Mısra: **17**
Çalı çırpı.

Ḫār u ḫas ʿālemi ṭutmış ṭutalum ey Rūḥī
Bize anda ne żarar āteş-i sūzānuz biz

<u>hār u hāşāk:</u>

1. **ḫār u ḫāşāk:**-*ı*
Gazel 983
Mısra: **9**
Diken ve çöp, çerçöp.

Cihānuñ ḫār u ḫāşākı gözüm yaşına sedd olmaz
Meger bād-ı ṣabā kūy-ı ḥabībümden ġubār ilte

<u>ḫārā:</u>

1. **ḫārā:**
Gazel 52
Mısra: **10**
Çok sert bir mermer veya taş.

Ġam-ı ḫatt-ı ruḫuñla ölse ey ḫaddi semen Rūḥī
Mezārı üstine yeşil çemen yerin ṭuta ḫārā

<u>harāb:</u>

1. **ḫarāb:**
Gazel 266
Mısra: **6**
Yıkılmış, viran, bozulmuş.

Şehr-i ġam ābād u vīrān olmada mülk-i ṭarab
Köhne dünyānuñ nice böyle ḫarāb u ābādı var

2. **ḫarāb:**-*ı*
Gazel 240
Mısra: **11**
Yıkılmış, harab olmuş, viraneye dönmüş.

Laʿluñ ḫarābı olana sāḳī-i bezm-i ʿaşḳ
Tīzāb ṣunsa baḳmaz anı nūş-ı cān ider

3. **ḫarāb:**-*a*
Tarih 84
Mısra: **3**
Yıkık dökük, yıkılmaya yüz tutmuş, vîran.

Ḫarāba varmış iken āsitānı Beşr Hāfīnüñ
Cedīd idüp yanında yapdı bir behcet-feżā mescid

<u>harāb eyle-:</u>

1. **ḫarāb eyle-:**-*miş*
Gazel 67
Mısra: **10**
Harap duruma getirmek, yıkmak.

Āşiyānsuz neylesün gülşende bülbül Rūḥiyā
Derd-mendüñ eylemiş bād-ı ḫazān evin ḫarāb

<u>harāb it-:</u>

1. **ḫarāb it-:**-*di*
Gazel 65
Mısra: **2**
Yıkmak, viran etmek.

Ṭutmadum bunca baña pend idegördi şeyḫ u şāb
ʿĀḳıbet bād ile baş ḳoşdum beni itdi ḫarāb

2. **ḫarāb it-:**-*di*
Gazel 774
Mısra: **2**
Harap duruma getirmek, yıkmak.

Yer yüzüñ dīde-i ġam-dīde pür-āb itdi tamām
Deli göñlüm gibi dünyāyı ḫarāb itdi tamām

3. **ḫarāb it-:**-*miş*
Gazel 67
Mısra: **2**
Yıkmak, viran etmek.

Nice girsün bülbül-i ġam-dīdenüñ çeşmine ḫ̬ʷāb
Āşiyānın bāġda bād-ı ḫazān itmiş ḫarāb

ḫarāb ol:

1. **ḫarāb ol-:**-*ası*
Gazel 202
Mısra: **4**
Yıkılmak, tahrip olmak.

Maḥabbet eyleme dünyā didükleri dūna
Kim ol ḫarāb olası miḥnet u ʿanā yiridür

2. **ḫarāb ol-:**-*mağ, -ı, -n, -a*
Gazel 546
Mısra: **8**
Yıkılmak, harap olmak. || *Rahatsız olmak, hastalanmak.*

Ḫarābāta göñül beyḫūde şanmañ düşdi kim anuñ
Ḫarāb olmağına bāʿiṣ hevā-yı ābnāk olmış

3. **ḫarāb ol-:**-*ma, -s, -ı, -n, -a*
Muhammes 1
Mısra: **9**
Harap duruma gelmek, yıkılmak. || *Kötü duruma düşmek, perişan olmak.*

ʿĀlemün āḫır ḫarāb olmasına budur sebeb
Gitdi ḫayfā ḳalmadı ehl-i kemāluñ raġbeti

harāb-ābād:

1. **ḫarāb-ābād:**-*a*
Gazel 946
Mısra: **16**
Harabe, yıkık dökük yer II Dünya.

İḫtiyārumla ne mümkin ki gelem dehre beni
Getüren şevḳ-i ruḫuñdur bu ḫarāb-ābāda

harābat:

1. **ḫarābāt:**-*a*
Gazel 546
Mısra: **7**
Meyhaneler, içki içilen yerler.

Ḫarābāta göñül beyḫūde şanmañ düşdi kim anuñ
Ḫarāb olmağına bāʿiṣ hevā-yı ābnāk olmış

2. **ḫarābāt:**-*a*
Gazel 572
Mısra: **8**
Meyhaneler, içki içilen yerler ll tekke (Mutasavvıflar harâbâtı bir tekke olarak ele alırlar ve orada İlâhi aşk şarabının içilip sarhoş olunduğunu söylerler.).

Bu deñlü ḫanḳāhı bekledüñ yol bulmaduñ ʿaşḳa
Ḫarābāta geleydü müşkilüñ olurdı ḥall vāʿıẓ

3. **ḫarābāt:**-*a*
Gazel 572
Mısra: **5**
Meyhaneler, içki içilen yerler ll Tekke.

Ḫarābāta beni dirmişsin itmez rindler daʿvet
Bu bezm-i ʿaşḳdur bunda ne git derler ne gel vāʿıẓ

harābāt ehli:

1. **ḫarābāt ehli:**
Gazel 256
Mısra: **4**
Meyhane ehli.

Riyāżet-ḫānedür erbāb-ı zühde kūşe-i mescid
Ḫarābāt ehline meyḫāneler künc-i ferāġatdur

2. **ḫarābāt ehli:**-*n, -üñ*
Gazel 143
Mısra: **10**
Meyhane müdavimleri. || *Sarhoşlar.*

Riyāżet ʿāleminde gerçi ḫālet yoḳ degül ammā
Ḫarābāt ehlinüñ sermestlük kārında ʿālem var

harābātī:

1. **ḫarābātī:**
Gazel 561
Mısra: **5**
1. Vaktini meyhanede geçiren, meyhane müdavimi, içkiye düşkün (kimse) 2. Üstüne başına önem vermeyen, süflî, pejmürde (kimse) 3. harabat ehli, nefsini maddi dünyadan arındıran ve kendini Allah'a adayan kimse.

Mest-i lā-yaʿḳıl görüp şanmañ ḫarābātī bizi
Bāde içmekdür hemān yār ile ṣoḥbetdür ġaraż

2. **ḫarābātī:**-*y, -üz*
Gazel 468
Mısra: **4**
Vaktini meyhanede geçiren, meyhane müdavimi, içkiye düşkün (kimse).

Çāre yoḳ idemezüz ehl-i riyā ile sülūk
Biz ḫarābātīyüz anlarla muvāfıḳ degülüz

harāb-ı ʿaşḳ:

1. **ḫarāb-ı ʿaşḳ:**
Gazel 597
Mısra: **2**
Aşk tarafından perişan olmuş, yıkılmaya yüz tutmuş.

Mesrūrdur o dil k'ola mest-i şarāb-ı ʿaşḳ
Maʿmūrdur o ḫāne ki ola ḫarāb-ı ʿaşḳ

harāb-ı mey-i ʿaşḳ:

1. **ḫarāb-ı mey-i ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 62
Mısra: **1**
Aşk şarabının sarhoşu.

Ḫarāb-ı mey-i ʿaşḳuñ ey āfitāb
Yimez ġam eger olsa ʿālem ḫarāb

harāb-ı nem-i āb-i tāk ol-:

1. **ḫarāb-ı nem-i āb-i tāk ol-:**-*up*
Gazel 842
Mısra: **8**
Asma suyunun rutubetinden harap olmak. || *Sarhoş olmak.*

Ḫulūş-ı ḳalbile maʿmūr olam meger yarın
Bugün ḫarāb-ı nem-i āb-i tāk olup giderin

harām:

1. **ḥarām:**-*dur*
Gazel 860
Mısra: **14**
Din kurallarına aykırı olan, dinî bakımdan yasak olan, helal karşıtı; yasak.

İki cihāndan el çek eger ehl-i Ḥaḳḳ iseñ
Ehl-i Ḥaḳa ḥarāmdur ey dil hemīn hemān

ḥarām eyle-:

1. **ḥarām eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 727
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseye bir şeyden umduğu yarar ve rahatı tattırmamak.

Erbāb-ı ʿaşḳa ṣoḥbetüñi eyledüñ ḥarām
Olur mi idecegüñ ne ṣanursın saña ḥelāl

ḥarām it-:

1. **ḥarām it-:**-*mek, -içün*
Gazel 1082
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yasaklamak. || İçine sindirmemek, rahatça yararlanmasına meydan vermemek.

Ṣoḥbetin ġayra ḥarām itmekiçün duḫter-i rez
Pīr-i deyrüñ yanına vardı ḥelāli oldı

ḥarām ol-:

1. **ḥarām ol-:**-*a*
Gazel 48
Mısra: **13**
Yararlanılması câiz olmamak.

Devrüñde aña kim ola mesrūrluḳ ḥarām
Oldur revā ki rāh-ı viṣāluñ ḥelāl ola

2. **ḥarām ol-:**-*dı*
Gazel 804
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyden gereği gibi yararlanamamak.

Oldı dil-ārāmımuz aġyāra rām
Yārsuz oldı bize ṣoḥbet ḥarām

3. **ḥarām ol-:**-*mış, -dur*
Gazel 20
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yararlanılması caiz olmamak. || (Bir şeyden) Rahatça yararlanamamak.

Ḥarām olmışdur ehlullaha çünkim dünyā vü ʿuḳbā
İkisinden de lāzım ʿārif-i dānāya istiġnā

ḥarāmī:

1. **ḥarāmī:**-*n, -üñ*
Gazel 250
Mısra: **10**
Haydut, yol kesen II sevgilinin gözleri.

Çeşm-i mestüñ ʿaḳl u ṣabrın alsa Rūḥīnüñ nola
Dostum dāʾim ḥarāmīnüñ işi tārācdur

2. **ḥarāmi:**
Gazel 415
Mısra: **9**
Hırsız, haydut, eşkıya.

Rūḥī ḥarāmi ġamzesi vaṣfında dilberüñ
Ḳaṣd eyler ise şiʿrini siḥr-i ḥelāl ider

ḥarāret:

1. **ḥarāret:**
Gazel 1014
Mısra: **4**
Sıcaklık.

Dil-i sūzānumı sīrāb idemez baḥr-ı muḥīṭ
Bu ḥarāret nedür āteş mi yanar cānumda

2. **ḥarāret:**
Gazel 214
Mısra: **5**
Sıcak, sıcaklık; coşkunluk, şevk II Aşk ateşiyle yürekte oluşan sıcaklık ve şevk.

Żamīrümde olan sūz u ḥarāret ʿārıżındadur
Beni ʿālemde yaḳup yanduran nār-ı maḥabbetdür

3. **ḥarāret:**-*ler, -i*
Gazel 932
Mısra: **10**
Sıcaklık. || Yürek yangını.

Şemʿ-veş yanmadadur āteş-i ġamla Rūḥī
Bu ḥarāretleri sensin viren ol giryāna

4. **ḥarāret:**-*i*
Gazel 238
Mısra: **14**
Sıcaklık, susuzluk.

Yedi deryāyı içse ḳandurmaz Göñlümüñ Rūḥiyā ḥarāreti var

5. **ḥarāret:**-*i*
Gazel 238
Mısra: **1**
Sıcaklık. || Coşkunluk, şevk, ateşlilik.

Dil-i pür-sūzumuñ ḥarāreti var
Bir cefā-pīşeye maḥabbeti var

6. **ḥarāret:**
Gazel 63
Mısra: **8**
Sıcaklık, yürek yangını, aşk ateşi.

Ḳanmayınca leb-i cān-baḫşuña bulmaz teskīn
Āteş-i ʿaşḳuñ ile dilde ḥarāret ġālib

7. **ḥarāret:**-*den*
Terkib-bend 1
Mısra: **50**
Sıcaklık, susuzluk. || Yürek yangını.

Ṣadā-yı el-ʿaṭaşdan ḫuşk-leb ḳaldı melekler
Ḥarāretden felek mātem libāsın nīlgūn itdi

hararet vir-:

1. **ḥararet vir-:**-*di*
Müseddes 3
Mısra: **19**

Susatmak. || *Şevklendirmek, coşku vermek.*

Bir ḥararet virdi şevḳuñ cāna ey ḥūrī-ṣıfat
Bulmaya teskīn eger nūş eylesem āb-ı ḥayāt

ḥārā-şikāf:

1. **ḥārā-şikāf:**
Gazel 653
Mısra: **7**
Mermer yarıcı. || *Ferhat.*

Birisi deşt-peymā birisi ḥārā-şikāf olmış
İki dīvānesi peydā olup kūhile hāmūnuñ

ḥarc it-:

1. **ḥarc id-:**-*er, -ler*
Gazel 1026
Mısra: **1**
Harcamak.

Naḳd-ı cānı ḥarc iderler laʿl-ı cānān almada
Ḫastalar kūyında yāruñ cān virüp cān almada

ḥarc olın-:

1. **ḥarc olın-:**-*ur*
Gazel 844
Mısra: **11**
Harcanmak, sarf edilmek.

Bir sözüñ ḥarc olınur cān ise bizden ġarażuñ
Kimsenüñ cānı mı vardur çıḳa fermānuñdan

hār-çīde:

1. **ḥār-çīde:**-*y, -üz*
Gazel 518
Mısra: **14**
Diken toplayıcı. || *Rakibi sevgiliden uzaklaştıran âşık.*

Ol ġoncadan ayırmadayuz ġayrı Rūḥiyā
Bu gülşen-i zamānede biz ḥār-çīdeyüz

hāre:

1. **ḥare:**
Gazel 1007
Mısra: **3**
Bazı nesneler üzerinde dalgalanır gibi görünen ince parlak çizgiler; meneviş; dalgır.

Sīm-i eşkin yoluña ḥare eylemekden aġlamaz
Çeşm-i giryānum ki mālikdür anuñ peydāsına

2. **ḥāre:**
Terkib-bend 5
Mısra: **32**
Çok sert (taş, mermer).

Müdām ḫᵛāb-gehi mesned-i leṭāfet iken
Revā mı pisteri ḥār ola bālişi ḥāre

hareket eyle-:

1. **ḥareket eyle-:**-*mek*
Kaside 15
Mısra: **18**
Yerini veya durumunu değiştirmek, davranmak.

Ḳaṣd-ı şebiḫūn ile üstine ʿasker çeküp

Bir ḥareket eylemek istedi şeh virdi cān

hareket it-:

1. **ḥareket id-:**-*er, -üz*
Gazel 479
Mısra: **11**
Yerini veya durumunu değiştirmek. || *Davranmak.*

İderüz hep revişi üzre sipihrüñ ḥareket
Dāḫil-i ḥalḳa-i cemʿiyyet-i mestānuz biz

ḥarem-i hāṣ:

1. **ḥarem-i ḫāṣ:**-*ı, -n, -a*
Tarih 23
Mısra: **19**
Özel daire, (bir kimsenin) herkesin giremediği özel alanı.

Ḥarem-i ḫāṣına duḫūl itse Şehperin ferş iderdi rūḥu'l-emīn

ḥarem-i maʿnā:

1. **ḥarem-i maʿnā:**
Gazel 417
Mısra: **11**
Mana dairesi.

Ḥarem-i maʿnāya bīgāneye yol virmezler
Āşinā-yı ezeli yār-ı ḳadīm isterler

hares:

1. **ḥares:**-*i*
Gazel 1005
Mısra: **12**
Dilsizlik.

Bir iki dime ile ġayra şeref virmişsin
Ne alur dimeden ol ḥaresi hemān var depele

harf:

1. **ḥarf:**-*i*
Gazel 589
Mısra: **10**
Dildeki sesleri gösteren ve alfabeyi meydana getiren işâretlerden her biri.

Rūḥiyā sulṭānumuñ her kim ṣorarsa nāmını
Remzile di yādur āḫir ḥarfi evvel ḥarfi ḳāf

harfī:

1. **ḥarfī:**
Kaside 38
Mısra: **29**
Rûhî'nin dostlarından Harfî.

Degüldür lāzım itmek Ḥarfī vaṣfını bilür kendi
Ezelden bendesidür şāʿirān-ı nükte-sencānun

ḥarf-i ʿillet:

1. **ḥarf-i ʿillet:**-*den*
Gazel 1013
Mısra: **9**
Arap alfabesindeki vav (و), yâ (ى), elif (ا) harflerinden her biri.

Sālim olsa ḥarf-i ʿilletden vücūduñ ṣīġası
Zāhidā geçmezdi evḳātuñ müdām ayvayile

harf-i vücūd:

1. **ḫarf-i vücūd:**-*uñ, -a*
Gazel 568
Mısra: **14**
Varlığın harfi.

Fehm-i rümūz-ı noḳṭa-i ʿaşḳ ile çekmeyen
Ḫarf-i vücūduña ḳalem-i girdgār ḫaṭ

hargāh:

1. **ḫargāh:**
Gazel 1069
Mısra: **1**
Büyük çadır, otağ.

Āsumānda hāle bir ḫargāh şeklin baġladı
Anda māh-ı ʿālem-ārā şāh şeklin baġladı

hārhār:

1. **ḫārḫār:**-*ı, -n*
Gazel 1066
Mısra: **7**
Üzüntü, sıkıntı.

Ḫārḫārın mı çekerdüñ eger lāle-ʿiẕāruñ
Gül gibi ḫūblaruñ olmasa müsteṣnāsı

2. **ḫārḫār:**-*um*
Gazel 820
Mısra: **2**
Yürek sıkıntısı, gönül üzüntüsü, gussa, kaygı.

Gül-i terdür cemāluñ ʿandelībi ben dil-efkāram
Dilümde ḫārḫārum var anuñçün muttaṣıl zāram

hār-hār:

1. **ḫār-ḫār:**-*uñ, -la*
Gazel 1012
Mısra: **6**
Yürek sıkıntısı, gönül üzüntüsü, gussa, kaygı.

Raḳīb-i ḫārı teklīf eyle gül-geşt-i çemenzāra
Bizüm ey ġonca-i ter ẕevḳımuz var ḫār-ḫāruña

harhār-ı hicr:

1. **ḫarḫār-ı hicr:**
Gazel 1071
Mısra: **14**
Ayrılığın üzüntüsü.

Ṭutalum bülbülsin ey Rūḥī bu nālişler nedür
Ḫarḫār-ı hicr ayırmış ḳanḳı gülşenden seni

hārhār-ı hicr:

1. **ḫārḫār-ı hicr:**-*ile*
Gazel 925
Mısra: **5**
Ayrılığın gönle verdiği sıkıntı.

Ḳo ḫārḫār-ı hicrile giçsün yoluñda ʿömrimüz
Biz ḳande vü ẕevḳ itmemek sen serv-i gül-ruḫsārile

hārhār-ı nev:

1. **ḫārḫār-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **6**
Yeni bir yürek sıkıntısı.

ʿAşḳum egerçi köhnedür ammā o ġoncadan
Her gün dilümde ḥāṣıl olur ḫārḫār-ı nev

har-ı bigüsiste-ʿinān:

1. **ḫar-ı bigüsiste-ʿinān:**-*dur*
Terkib-bend 8
Mısra: **168**
Dizgini kopmuş eşek.

Taḳlīd ile seccāde-nişīn olmış oturmış
Taḥḳīḳde amma ḫar-ı bigüsiste-ʿināndur

har-ı deccāl:

1. **ḫar-ı deccāl:**
Gazel 164
Mısra: **12**
Kıyamet gününün fitneci eşeği. || *Yalancı ve sahtekar eşek (kimse).*

Şöyle maġlūb-ı riyādur ki yanınca gidenüñ
Ḫalḳ üşer başına gūyā ḫar-ı deccāl yürür

hār-ı derd ü ġam:

1. **ḫār-ı derd ü ġam:**
Tarih 68
Mısra: **4**
Sıkıntı ve keder dikeni. || *Kişiye sıkıntı veren şeyler.*

Gitdi bir yerden ki endūh u belādur ḥāṣılı
Yetdi bir gülzāra kim yoḳ anda ḫār-ı derd ü ġam

hār-ı keff -i pāy:

1. **ḫār-ı keff -i pāy:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 985
Mısra: **3**
Ayak tabanının dikeni. || *Aşığın ayağına batan diken; aşk uğrunda çekilen sıkıntılar.*

Ḫār-ı keff -i pāyını deşt-i belāda çekmeyen
Ḳays-ı nā-şāduñ eli degmezdi başın ḳaşıya

hāric:

1. **ḫāric:**
Gazel 220
Mısra: **13**
Dışında.

Ne mümkin dāḫil olmaḳ Rūḥiyā her ḫāric-i mebḥaṣ
Bu meclis meclis-i ʿuṣṣāḳdur rindāne meclisdür

hāric-i mebhas:

1. **ḫāric-i mebḥaṣ:**
Kıt'a 12
Mısra: **4**
Konu dışı, bir meseleye dair bilgisi olmayan kişi.

Ne müşkildür meʾāli bilmedin daḫl eyleyüp şiʿre
Senüñle baḥṣ ide her ḫāric-i mebḥaṣ olan cāhil

harīdār:

1. **ḫarīdār:**-*ı*
Gazel 751
Mısra: **4**
Alıcı, müşteri.

Dürr-i baḥr-ı ʿaşḳ girmez beẕl-i dünyāsuz ele

Her gelen bāzār-ı dünyāya ḫarīdārı degül

2. **ḫarīdār:**
Gazel 683
Mısra: **16**
Müşteri, talip, alıcı.

Ṭutarsañ ṭut ne deñlü kendüni ey Yūsuf-ı ṯānī
Metāʿ-ı ḥüsnine çünkim ḫarīdār olduġum bildüñ

3. **ḫarīdār:**
Gazel 682
Mısra: **4**
Müşteri, talip, alıcı; âşık, seven.

Ey dil-i ġam-zede neñ ḳaldı hele bilsem kim
Yine bir Yūsuf-ı ṯānīye ḫarīdār olduñ

harīdār-ı hüner:

1. **ḫarīdār-ı hüner:**
Gazel 235
Mısra: **4**
Hüner müşterisi, alıcısı.

Cühelā ʿarż-ı hünerde hüner ehli ḫāmūş
Yā bu ʿālemde ḫarīdār-ı hüner mi bulunur

harīde-i ʿār:

1. **ḫarīde-i ʿār:**
Kaside 9
Mısra: **48**
Hicabı satın alınmış.

Revā mıdur giçürüp rüzgārı miḥnetile
Direm ḫarīde-i ʿār ola ḫāṭır-ı meyyāl

harīf:

1. **ḫarīf:**
Gazel 923
Mısra: **10**
Sanat arkadaşı, meslektaş.

Belāġat ehline ṭabʿ-azmā eşʿār diñletsek Suḫanda Rūḥiyā īcāda mālik bir ḫarīf olsa

harīf-i bezm:

1. **ḫarīf-i bezm:**
Gazel 824
Mısra: **11**
İçki meclisinde içki ve eğlence arkadaşı.

Eş-şalā Rūḥī ḫarīf-i bezm olan gelsün beri
Bādemüz ḫūn-ı ciger efġānımuz sāz idelüm

harīf-i meclis-i ʿaşk:

1. **ḫarīf-i meclis-i ʿaşḳ:**
Gazel 160
Mısra: **8**
Aşk toplantısının tertipleyicisi.

Ṣalādur ʿāleme cām-ı belādan ẕevḳ iden gelsün
Ḫarīf-i meclis-i ʿaşḳam ṭoḳuz şīşe şarābum var

harīf-i rezm:

1. **ḫarīf-i rezm:**
Kaside 27
Mısra: **45**
Savaş arkadaşı. || Birlikte savaş yapılan kimse.

Geçmeyen serden saña olmaz ḫarīf-i rezm kim
Tīġ-i ḳahruñ her ne kim eylerse bi-pervā ider

harīf-i ṣaff-ḳattāl:

1. **ḫarīf-i ṣaff-ḳattāl:**
Kaside 9
Mısra: **34**
(Düşman) Saflarında çokça kan döken (kimse).

Ḫarīf-i yekke-süvār u süvār-ı ḫıṭṭa-i Rūm
Ġarīm-i sīne-şikāf u ḫarīf-i ṣaff-ḳattāl

harīf-i yekke-süvār:

1. **ḫarīf-i yekke-süvār:**
Kaside 9
Mısra: **33**
Binicilikte eşi bulunmayan meslektaş (kimse).

Ḫarīf-i yekke-süvār u süvār-ı ḫıṭṭa-i Rūm
Ġarīm-i sīne-şikāf u ḫarīf-i ṣaff-ḳattāl

harīḳ it-:

1. **ḫarīḳ it-:**-*di*
Gazel 598
Mısra: **10**
Tutuşturmak.

Revā mı idesin āb-ı viṣālden maḥrūm
Beni ki āteş-i fırḳatla ʿaşḳuñ itdi ḫarīḳ

harīk-i ʿaşk:

1. **ḫarīḳ-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 709
Mısra: **13**
Aşk yangını.

Ḳahr ḳıl aġyār-ı dil-serde ḫarīḳ-i ʿaşḳa luṭf
Kim ḳışa āteş münāsibdür bilürsin yaza gül

harīk-i şems-i hicrān:

1. **ḫarīḳ-i şems-i hicrān:**-*uz*
Gazel 52
Mısra: **5**
Ayrılık güneşinin ateşi.

Ayırma gölgeñi bizden ḫarīḳ-i şems-i hicrānuz biz
Nola sāyeñde ḫoş geçsek senüñ ey serv-i bī-hemtā

harīm:

1. **ḫarīm:**
Terkib-bend 1
Mısra: **37**
Yabancılara yasak olan, yabancılardan korunan mukaddes yer.

O gülgün ṭurfe sancaḳlar ki ṣaf bağlar ḫarīm içre

O bāġuñ serv-i ḫūnin olduġından bir ʿalāmetdür

ḥarīmī beg:

1. **ḥarīmī beg:**
Kaside 33
Mısra: **41**
Asıl adı İbrahim olup Kütahya doğumludur. Kütahya alay beyi Rahmî Bey'in oğludur.

Ḥarīmī Beg ol naḳd-i pāk-ı Raḥīmī
Ki yoḳ āsitān-ı ʿaṭāsında ḥācib

ḥarīm-i ḥüsn:

1. **ḥarīm-i ḥüsn:**-*üñ, -e*
Gazel 555
Mısra: **7**
Güzellik haremi.

Ayaḳ uzadup ḥarīm-i ḥüsnüñe eyler duḫūl
Hey ne aşılmalıdır ol ṭurra-i ṭarrārı aş

ḥarīm-i kaʿbe-i taḥḳīḳ:

1. **ḥarīm-i kaʿbe-i taḥḳīḳ:**-*e*
Gazel 598
Mısra: **13**
Hakikat Kabesinin harimi, en özel yeri.

Ḥarīm-i Kaʿbe-i taḥḳīḳe yol bulur Rūḥī
Aña ki ola ʿaliyyü'l-ʿaẓīmden tevfīḳ

ḥarīm-i kūy-ı dilber:

1. **ḥarīm-i kūy-ı dilber:**-*den*
Gazel 550
Mısra: **9**
Sevgilinin mahallesinin en özel yeri.

Ḥarīm-i kūy-ı dilberden saña bir biñ selām itmiş
Seni bu ḥürmet ey Rūḥī be-ġāyet ululandurmış

ḥarīrī:

1. **ḥarīrī:**
Gazel 964
Mısra: **15**
Harîrîzâde Molla Ahmed.

Baġdāduñ āb u rūyı Ḥarīrī ki cān virür
Bezmine pā ʿuṭārid-i zerrīn-ḳalem başa

ḥarīrīzāde mollā aḥmed:

1. **ḥarīrīzāde mollā aḥmedüñ:**-*üñ*
Kaside 38
Mısra: **5**
Bağdatlıdır. Tasavvuf yoluna girerek Mevlânâ Efdal-i İsfahânî'nin hizmetinde bulunmuştur. Mantık, kelam, hendese, aruz ve kafiye ilimlerinde üstattır. Kaside ve muammaları açıklamada maharet sahibidir. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri vardır.

Ḥarīrīzāde Mollā Aḥmedüñ evvel selāmın vir
Muḥibbi olduġın maʿlūm ḳıl ol reşk-i ḫānānuñ

ḥāris:

1. **ḥāriş:**
Gazel 91
Mısra: **6**
Çiftçi, ekip biçen, zirâat yapan kimse, harras.

Bildüklerini ʿārif olan bilmeze açmaz
Dīvāne midür żāyiʿ ide toḫmını ḥāriş

2. **ḥāriş:**-*uz*
Gazel 531
Mısra: **8**
Hırslı, açgözlü.

Müdām içüp yürürüz Ḥaḳ ʿalīm ü dānādur
Ne fāsiḳuz ne ḥārişuz ne zāhid-i sālūs

ḥāriş-i mezheb-i pür-ḥikmet-i nuʿmān:

1. **ḥāriş-i mezheb-i pür-ḥikmet-i nuʿmān:**
Kaside 40
Mısra: **40**
Ebu Hanife'nin hikmet dolu mezhebinin bekçisi.

Ḳādı-i ʿādil-i maḥṣūṣa-i mülk-i Baġdād
Ḥāriṣ-i mezheb-i pür-ḥikmet-i nuʿmān eyüdür

ḥāristān:

1. **ḥāristān:**-*a*
Kaside 19
Mısra: **75**
Dikenlik, çalılık.

Yümn var şöyle ḳudümüñde ki ḥāristāna
İrse bir laḥzada eyler anı reşk-i gülzār

2. **ḥāristān:**-*ile*
Gazel 979
Mısra: **1**
Dikenlik, çalılık. || *Dünya.*

Kim çıḳardı başa dünyā gibi ḥāristānile
Göñlimüz eglenmeseydi sen gül-i ḫandānile

ḥāristān-ı ʿālem:

1. **ḥāristān-ı ʿālem:**-*de*
Tarih 68
Mısra: **1**
Cihan dikenliği. || *Istırap dolu dünya.*

Gördi ḥāristān-ı ʿālemde yoḳ āṣār-ı ṣafā
Muṣṭafā Big eyledi ʿazm-i çemenzār-ı ʿadem

2. **ḥāristān-ı ʿālem:**-*den*
Gazel 331
Mısra: **3**
Dikenliğe benzeyen âlem, dünya.

Geçilmez ṣūfī destār ile ḫāristān-ı ʿālemden
Düşüp dīvāneler semtine ʿuryān olmamuz yegdür

hārluk:

1. **ḫārluḳ:**
Gazel 34
Mısra: **9**

Dikenlik. || Sevgili uğruna çekilen eziyetler.

Ḫārluḳ çekdüñse hicrānuñda
irdüñ vaṣlına
Ey dil-i şeydā bugünden müjde-i
ʿizzet saña

<u>hār-reh-i ġurbet:</u>

1. **ḫār-reh-i ġurbet:**
Gazel 485
Mısra: **6**
Gurbetin dikenli yolu.

İrmesem ser-menzil-i maḳṣūda
ʿayb itmen beni
Kim elinden dāmenüm ḫār-reh-i
ġurbet ḳomaz

<u>har-ṭabʿ:</u>

1. **ḫar-ṭabʿ:**
Gazel 365
Mısra: **4**
Eşek tabiatlı.

Kūy-ı dildārda ġayruñ ne durur
feryādı
Var ise kendin o ḫar-ṭabʿ ḫoş-
āvāz ṣanur

2. **ḫar-ṭabʿ:**
Kaside 38
Mısra: **84**
Eşek huylu II kaba, anlayışsız kimse.

Di kim yārānımuzdur zübde-i
erbāb-ı ʿirfāndur
Niçün miḳdārını bildürmez ol
ḫar-ṭabʿ ḥayvānuñ

<u>hās:</u>

1. **ḫāṣ:**
Gazel 90
Mısra: **4**
Seçkin insanlar.

ʿĀṣıḳlaruñla baḫ<u>s</u>i raḳīb-i siyeh-dilüñ
Beñzer aña ki eyleye ḫāṣ ile ʿām
baḫ<u>s</u>

2. **ḫāṣ:**
Gazel 557
Mısra: **2**
İyi, seçilmiş, değerli, özel.

Raḳībde ola ṣanma maḥabbet ü
iḫlāṣ
ṣafā-yı ḳalbde yeksān olur mı
ʿāmile ḫāṣ

3. **ḫāṣ:**
Gazel 1072
Mısra: **8**
Bir şeye veya bir kimseye ayrılmış olan, herkese ait olmayan, husûsî, özel.

Şāh-ı ḥüsnüñ ḫāṣıdur gönlüm
ḫarāb olup gider
Ḫayl-ı hicrān virdi yaġmaya bir
öyle ḫāṣ ili

4. **ḫāṣ:**-*lar, -la, -dur*
Tarih 36
Mısra: **8**
Seçkin, makam, mevki sahibi kimseler.

Maʿrifet-i İlāhide gün gibi feyżi
ʿāmdur
Gerçi ki ḫāṣlarladur leyl ü nehār
ülfeti

5. **ḫāṣ:**-*ı, -dur*
Gazel 1072
Mısra: **7**
Osmanlı Devleti'nde padişahlara, vezir, beylerbeyi, sancak beyi gibi devlet ricaline ayrılan, yıllık geliri 100.000 akçenin üstündeki arazi. || Bir hükümdarın şahsına veya sarayına ait olan.

Şāh-ı ḥüsnüñ ḫāṣıdur gönlüm
ḫarāb olup gider
Ḫayl-ı hicrān virdi yaġmaya bir
öyle ḫāṣ ili

6. **ḫāṣ:**-*ı, -n, -da*
Terkib-bend 8
Mısra: **98**
Seçkin, temâyüz etmiş (kimse, sınıf, topluluk).

Çarḫuñ ki ne saʿdinde ne
naḥsinde beḳā var
Dehrüñ ki ne ḫāsında ne ʿāmında
ʿaṭā var

<u>hās u ʿām:</u>

1. **ḫāṣ u ʿām:**
Kaside 36
Mısra: **19**
Seçkin kimseler ve halk, herkes, toplumun her kesimi.

Olmada mihr ü maḥabbetden
müberrā ḫāṣ u ʿām
Cemʿ olup aġyār u yār-ı bī-riyā
eksilmede

2. **ḫāṣ u ʿām:**
Tarih 3
Mısra: **38**
Herkes, bütün herkes.

Var ümīdüm mezraʿ-ı dünyāda
şevḳ ü <u>z</u>evḳile
Dāne-i ümmīdden alduḳca ḫāṣıl
ḫāṣ u ʿām

<u>has u hār:</u>

1. **ḫas u ḫār:**
Gazel 112
Mısra: **10**
Çalı çırpı.

Nolur feryād u zār-ı bülbül o yārı
ider bīdār
Żarūrīdür ḫas u ḫār içün murġ-ı
çemen küstāḫ

<u>has u hāşāk:</u>

1. **ḫas u ḫāşāḳ:**-*ı*
Terkib-bend 1
Mısra: **64**
Çalı çırpı, çerçöp.

Ṣulayup ravżasın saḳḳā-yı eşk-i
çeşmi Rūḥīnüñ
Ḫas u ḫāşāḳı refʿ eylesin cārūb-ı
müjgānı

<u>hāşā:</u>

1. **ḫāşā:**
Gazel 117
Mısra: **10**
Asla, hiçbir zaman.

Baḫ<u>s</u>-ı meʿād u mebdeʾ-i cemʿ
olsa kāʾināt
Ḫāşā ki ide ʿārif olan selb-i
iʿtiḳād

2. **ḫāşā:**
Gazel 11
Mısra: **6**
Bir kimsenin kabul edemeyeceği, mümkün görmediği bir şeyden bahsederken "asla, kat'iyen, hiçbir şekilde" anlamında kullandığı ret sözü.

Ey giçen yāra ʿāṣıḳ-ı ṣādıḳ
Sende ā<u>s</u>ār-ı ṣıdḳ ola ḫāşā

3. **ḫāşā:**
Gazel 449
Mısra: **11**
"Allah göstermesin, Allah korusun" anlamında söylenilen şeyin gerçekleşmesinin istenilmediğini belirtmek için kullanılan bir söz.

Ḫāşā ki żāyiʿ ola der-i Ḥaḳda Rūḥiyā
Sūz u niyāz-ı nīm-şeb ü ṣubḥ-gāhımuz

hāşāk:

1. **ḫāşāk:**
Gazel 694
Mısra: **12**
Çer çöp, döküntü.

Ḫāb-ı rāḥatdan ṭamaʿ kes Rūḥiyā mādām kim
Pisterüñ ḫāşāk olup ḫār ola bālīnüñ senüñ

hāşāk u hār:

1. **ḫāşāk u ḫār:**
Gazel 983
Mısra: **14**
Diken ve çöp, çerçöp.

Olanca güllerin derdüñ suḥan gülzārınuñ Rūḥī
Gelen min-baʿd o gülzāra meger ḫāşāk u ḫār ilte

hāşalillah:

1. **ḫāşalillah:**
Kaside 16
Mısra: **23**
Allah göstermesin!.

Ḫāşalillah ola ḳalbinde tevaḳḳuʿ cānibi
ʿAdl ü dāda mālik olanlar ḳabūl itmez vebāl

hasan:

1. **ḥasan:**
Kaside 38
Mısra: **45**
Hasan (özel isim). || Rûhî kuyumcu olduğunu belirtmektedir.

Degül zerger Ḥasan ḳāl ehli ḥāli muttaşıl ḫoşdur
Zer-i ḫāliş gibi maḳbūlıdur aʿlānuñ ednānuñ

2. **ḥasan:**
Tarih 51
Mısra: **2**
Hadım Hasan Paşa (ö. 1006/1598).

Ṣāḥib-i luṭf u kerem dāver-i ʿālī-himem
Mālik-i seyf ü ḳalem ṣadr-ı mükerrem Ḥasan

hasan aġā-yı deryā-dil:

1. **ḥasan aġā-yı deryā-dil:**
Tarih 54
Mısra: **1**
Gönlü geniş Hasan Ağa.

Ser-efrāz-ı cihān yaʿni Ḥasan Aġā-yı deryā-dil
Ser-i mirān-ı ışṭābl-ı şehin-şāh-ı cihān-ārā

ḫasan beg:

1. **ḥasan beg:**
Terkib-bend 2
Mısra: **49**
Bağdat defterdarı Hasan Bey.

Gelmeye dehre Ḥasan Beg gibi bir ehl-i beyan
Giçürüp ʿömrin riyāżetle sebīlullahda

ḫasan big:

1. **ḥasan big:**
Terkib-bend 2
Mısra: **12**
Bağdat defterdarı Hasan Bey.

Maġfiret isterseñ evḳātuñ ibādetle geçür
Müddet-i ʿömrüñ Ḥasan Big gibi ṭāʿatle geçür

ḫasan bin ʿabdurraḥmān:

1. **ḥasan bin ʿabdurraḥmānuñ:-***uñ*
Kaside 38
Mısra: **58**
Hasan bin Abdurrahman (özel isim).

Muḥibbüñdür diyü ʿarż eyle aḥvālin suʾāl itse
Eger keyfiyyet-i ḥālin Ḥasan bin ʿAbdurraḥmānuñ

ḫasan efendi:

1. **ḥasan efendi:**
Tarih 71
Mısra: **1**
Hasan Efendi (özel isim).

Oldı Ḥasan Efendi beḳā mülkine revān
Ehl-i bihişte vāṣıl olup şād-kām ola

ḫasan hān:

1. **ḥasan ḫān:**
Kaside 37
Mısra: **74**
Hasan Han (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Şāh bāġında ḳızıl gül gibi açmaḳda mıdur
Tekelü begler içinde o Ḥasan Ḫān nicedür

ḫasan kethüdā:

1. **ḥasan keṯḫüdā:**
Kaside 31
Mısra: **39**
Kethuda Hasan Bey (özel isim).

Ḥasan keṯḫüdā ol ser-efrāz-ı aʿyān
Ki beẕl-ı keremde odur şimdi Ḥātem

ḫasan pāşā:

1. **ḥasan pāşā:**
Kaside 24
Mısra: **16**
Osmanlı vezirlerinden Sokulluzâde Hasan Paşa (ö. 1010/1602).

Edāsı ḫūb u kelāmı melīḥ ü ḫulḳı ḥasen
Bülend-ḳadr ü felek-mertebe Ḥasan Pāşā

2. **ḥasan pāşā:**
Tarih 44
Mısra: **10**

Hadım Hasan Paşa (ö. 1006/1598).

O ʿāli-himmetüñ Rūḥī-i dāʿī didi tarīḫin
Biḥamdillah ṣadr-ı ʿadl u dād oldı Ḥasan Pāşā

ḥasan-ḫulḳ:

1. **ḥasan-ḫulḳ:**
Kaside 41
Mısra: **25**
Hz. Hasan'ın yaratılışına sahip. || *Güzel ahlaklı.*

Ol Ḥüseyn-ism ü Ḥasan-ḫulḳ u ʿAlī-sīret kim
Kerbelādur aña meydān-ı rıżāda maḳtel

ḥasan-sīret:

1. **ḥasan-sīret:**
Tarih 7
Mısra: **44**
Güzel ahlaklı. || *Ahlakı Hz. Hasan'a benzeyen (kimse).*

Ger şecāʿat pīşesinüñ olmasan şīr-i neri
Ey Ḥasan-sīret saña gökden ʿAlī inmezdi nām

ḥasb-i ḥāl-i ḫāṣ:

1. **ḥasb-i ḥāl-i ḫāṣ:**
Gazel 554
Mısra: **8**
Hususi sohbet.

Ol şāh-ı ḥüsne ḥālüñi iʿlām ise ġaraż
Bir şiʿr-i ter yeter saña bir ḥasb-i ḥāl-i ḫāṣ

ḥasb-i ḥāl:

1. **ḥasb-i ḥāl:**-*um, -dur*
Müseddes 3
Mısra: **28**
Konuşup dertleşme, halleşme, sohbet.

Ḳılmaġa sen bī-vefāyı ḥāl-i dilden bā-ḫaber
Ḥasb-i ḥālumdur bu maḳtaʿ oḳuram şām u seḥer

ḥasbice:

1. **ḥasbice:**-*dür*
Gazel 193
Mısra: **6**
Karşılıksız.

Ol meh-pāreyi siverüz ʿaşḳ-ı pākile
Ḥasbicedür maḥabbetimüz hep Ḫudā bilür

ḥased:

1. **ḥased:**-*üñ, -den*
Gazel 733
Mısra: **10**
Kıskanma, çekememezlik.

Lebin aġzına şunup Rūḥiye cān virdi nigār
Ḥasedüñden yüri ey ḥāsid-i bed-ḫāh sen öl

ḥased ehli:

1. **ḥased ehli:**-*n, -i*
Gazel 805
Mısra: **24**
Kıskanç kişiler.

Ḥālet-i ʿaşḳile olup gūyā
Ḥased ehlini bī-zebān idelüm

ḥased kıl-:

1. **ḥased ḳıl-:**
Gazel 132
Mısra: **10**
Kıskanmak, çekememek.

Böyle mestāne ġazeller dirseñ ey Rūḥī nice
Ḳılmasun ṭabʿ-ı selāset-baḫşuña aʿdā ḥased

ḥaşem:

1. **ḥaşem:**-*i*
Kaside 18
Mısra: **74**
Maiyet, yanında bulunanlar.

Rīze-i nān ki ḳalur şufre-i iḥsānuñda
Ger Süleyman ḥaşemi gelse olur cümleye zād

ḥasen:

1. **ḥasen:**
Gazel 876
Mısra: **12**
Güzel, iyi.

Rūḥiyā ʿālemde sulṭānum gibi bir meh ḳānı
Kim ola vechi ḥasen ḫulḳı ḥasen nāmı ḥasen

2. **ḥasen:**
Kaside 37
Mısra: **33**
Hasan Han (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarından, vezir Sinan Paşa'nın vekili Kethüda Hasan.*

Āḫir ol ismi Ḥasen ḥüsni ḥasen ḫulḳı Ḥüseyn
Ketḫudā-yı o melik-ḳadr ü melek-şān nicedür

ḥasf:

1. **ḥasf:**
Gazel 336
Mısra: **7**
Işığı sönme, nuru gitme. || *Ay tutulması.*

Kesf ü ḥasf añlama öykinmekile ruḫlaruña
Gāh āhum güneşe geh meh-i tābāna deger

ḥāsid:

1. **ḥāsid:**
Gazel 330
Mısra: **15**
Hasetçi, kıskanç.

Ḥāsid inşāfa gelüp Rūḥiye taḥsīn eyler
Çeşm-i Ḥaḳ-bīn ile eylerse bu güftāra naẓar

2. **ḥāsid:**
Gazel 955
Mısra: **11**
Haset eden, çekemeyen, kıskanç.

Ḳo ḥāsid ʿayb-cū olsun sen ey ṭābʿum hüner-bīn ol
Naẓar aʿlādan aʿlāya olur ednādan ednāya

ḥāsid-i bed-ḫāh:

1. **ḥāsid-i bed-ḫāh:**
Gazel 733

Mısra: **10**
Kötülüğü isteyen kıskanç kimse.

Lebin aġzına ṣunup Rūḥiye cān virdi nigār
Ḥasedüñden yüri ey ḥāsid-i bed-ḫāh sen öl

<u>ḥāṣıl:</u>

1. **ḥāṣıl:**-*uñ*
Kaside 13
Mısra: **19**
Ortaya çıkan, türeyen, kar, kazanç.

Felekde gör ki nedür ḥāṣıluñ an ol vaḳti
Kim ura tīġ-i ecel geştzār-ı ʿömrüñe dās

2. **ḥāṣıl:**-*dur*
Gazel 400
Mısra: **10**
Elde edilen.

Bugün ol ṣūḥile hem-meclis olduḳ fırṣat el virdi
Ġam-ı hicr āḫir oldı Rūḥiyā maḳṣūd ḥāṣıldur

3. **ḥāṣıl:**
Gazel 136
Mısra: **8**
Ortaya çıkan, kar, kazanç, ürün, mahsül.

Ḫāka ṣaçduñ dāne-i eşki ümīd-i vaṣlile
Mezraʿ-ı ümmīde ḥad yoḳ līk ḥāṣıl nā-bedīd

4. **ḥāṣıl:**
Gazel 1070
Mısra: **13**
Husule gelen, olan, çıkan, türeyen.

Ne ḥāṣıl nāmuña ḥussād oḳursa ṣiʿr-i nā-hemvārı
Sözüñ ḫod cümle yārān-ı suḫandāra besbelli

5. **ḥāṣıl:**-*ımız*
Gazel 1090
Mısra: **2**
Ortaya çıkan semere, netice, kar, kazanç.

Yārdan ummaz iken mihr ü vefādan ġayrı
Olmadı ḥāṣılımuz cevr ü cefādan ġayrı

6. **ḥāṣıl:**
Gazel 544
Mısra: **5**
Fayda, yarar.

Pend-i zāhidden ne ḥāṣıl al ele ṭanbūruñı
Çāre-sāz ol sendedür ey muṭrib-i ḫoş-naġme gūş

7. **ḥāṣıl:**
Gazel 1091
Mısra: **9**
Elde edilen, netice.

Ne ḥāṣıl Rūḥi-i dīvānei zencīre çekmekden
Anı bend eylemez ol kākül-i pür-tābdan ġayrı

8. **ḥāṣıl:**
Tarih 3
Mısra: **38**
Mahsül, ürün.

Var ümīdüm mezraʿ-ı dünyāda şevḳ ü ẕevḳile
Dāne-i ümmīdden alduḳca ḥāṣıl ḫāṣ u ʿām

9. **ḥāṣıl:**--*uñ*, -
Gazel 696
Mısra: **15**
Ortaya çıkan, türeyen. || *Kar, kazanç.*

Ḫāṣıluñ dünyāda ġam ʿuḳbāda miḥnetdür hemān
Geldügüñden gitdügüñden çün ḫaber-dār olmaduñ

10. **ḥāṣıl:**-*ı*
Gazel 1049
Mısra: **2**
Kazanç, elde edilen, kar.

Tā sāḳī-i rindān-ı ḫarābāt o leb oldı
Bīçārelerüñ ḥāṣılı renc ü taʿab oldı

<u>ḥāṣıl eyle-:</u>

1. **ḥāṣıl eyle-:**-*miş*
Gazel 545
Mısra: **9**
Elde etmek.

Bir özge neṣʾe ḥāṣıl eylemiş cām-ı maḥabbetden
Lebüñ devrinde Rūḥī bāde-i gül-fāmdan geçmiş

2. **ḥāṣıl eyle-:**-*di*
Gazel 905
Mısra: **4**
Peyda etmek, elde etmek, edinmek.

Terk itdi yār-ı köhnesini lāle-ḫaddimüz
Beñzer ki ḥāṣıl eyledi bir dāġdār-ı nev

3. **ḥāṣıl eyle-:**-*di*
Gazel 1061
Mısra: **8**
Elde etmek, edinmek.

Ancaḳ felekden biz degülüz nā-murād olan
Maḳṣūdını zamānede kim ḥāṣıl eyledi

4. **ḥāṣıl eyle-:**-*y*, -*e*
Kaside 24
Mısra: **74**
Meydana getirmek, ortaya çıkarmak. || *Yaratmak.*

Başuñdan olmaya kim ẓıll-ı luṭf-ı Rabbānī
Hemīşe eyleye ḥāṣıl murāduñı Mevlā

<u>ḥāṣıl it-:</u>

1. **ḥāṣıl it-:**
Gazel 38
Mısra: **5**
Edinmek, yerine getirmek.

Leblerinden emelüm ḥāṣıl ider yār didüm
Gülüp ol ġonca didi ḫun-ı cigerle ammā

2. **ḥāṣıl it-:**-*me*, -*se*
Kaside 13
Mısra: **41**
Elde etmek, edinmek.

Ṣafa-yı ḳalbi ʿaṭāsından itmese ḥāṣıl
Müyesser olmaz idi ehl-i ṭabʿa cemʿ-i ḫavās

hāṣıl kıl-:

1. **ḥāṣıl ḳıl:**
Gazel 338
Mısra: **13**
Elde etmek, edinmek.

Göñül cehd eyle kesb-i maʿrifetde reʾy ḥāṣıl ḳıl
Ġaraż kesb-i maʿrifetden bu rāya mālik olmaḳdur

2. **ḥāṣıl ḳıl-:**-*dı*
Tarih 57
Mısra: **6**
Meydana getirmek; ortaya çıkarmak.

İdüp behre-mend ol hümā-ṭabʿı ḳıldı
Murādın cihān ṣayd-gāhında ḥāṣıl

3. **ḥāṣıl ḳıl-:**-*maġ, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **87**
Gerçekleştirmek, yerine getirmek.

Ḥācetlerimüz ḳādir iken ḳılmaġa ḥāṣıl
Ṣalmaḳ keremüñden bizi ferdāya ne ḥācet

hāṣıl ol-:

1. **ḥāṣıl ol-:**-*a*
Kaside 3
Mısra: **60**
Meydana gelmek, doğmak.

Başḳa başḳa zevḳ-baḫş olup dil-i maḥzūnuña
Her birinden saña bir feyż ola ḥāṣıl ṣubḥ u şām

2. **ḥāṣıl ol-:**-*dı*
Gazel 795
Mısra: **13**
Meydana gelmek, gerçekleşmek.

Biḥamdillah bugün maḳṣūdum oldı Rūḥiyā ḥāṣıl
Ser-i kūyuñda sulṭān-ı kerīmü'ş-şānumı gördüm

3. **ḥāṣıl ol-:**-*dı*
Kaside 24
Mısra: **8**
Meydana gelmek, ortaya çıkmak, peyda olmak. || Elde etmek.

Ne sūd girye-i bi-ḥāṣıl itmedin ey dil
Ne bulduñ āh u fiġāndan ne ḥāṣıl oldı saña

4. **ḥāṣıl ol-:**-*ur*
Gazel 987
Mısra: **4**
Meydana gelmek, ortaya çıkmak.

Nedür farḳı dir iseñ ḫanḳāh ile ḫarābātuñ
Olur ḥāṣıl hemīşe zāhidā gül bunda ḫār anda

5. **ḥāṣıl ol-:**-*ur*
Gazel 650
Mısra: **2**
Meydana gelmek, ortaya çıkmak, peyda olmak.

Dime nāzikdür meyānın ḳocmaġa diḳḳat gerek
Ḥāṣıl olur her ne isterseñ hemān himmet gerek

hāsılı:

1. **ḥāṣılı:**
Gazel 630
Mısra: **10**
Sözün kısası, kısacası.

Lāzım olursa ʿaḳla çek ṣuʿle-i bādeden ḳılıç
Ḥāṣılı bu ki Rūḥiyā elde gerek silāḥ-ı ʿaşḳ

2. **ḥāṣılı:**
Gazel 378
Mısra: **11**
Doğrusu, sözün kısası, kısacası, velhasıl.

Ḥāṣılı köhne bahāruñ ol ider zevḳını kim
ʿÖmri bir tāze cevānile geçer leyl ü nehār

ḥāṣıl-ı ʿömr:

1. **ḥāṣıl-ı ʿömr:**-*i*
Gazel 349
Mısra: **9**
Ömrün nihayeti.

Ḥāṣıl-ı ʿömri neyledüñ ṣūfī
Rūz-ı ḥaşr oldı gel ḥisābın vir

2. **ḥāṣıl-ı ʿömr:**-*i*
Gazel 1027
Mısra: **5**
Ömrün neticesi.

Ḥāṣıl-ı ʿömri yele virdi hevā-yı zülfi
Ḫırmen-i cānuma od urdı kiyāhı zāde

hāsır:

1. **ḫāsır:**-*dur*
Muamma 1
Mısra: **14**
Zarara uğramış; perişan olmuş.

Başın dil mihr-i bī-ḥaddine virse ẕerre-veş ṭañ mı
Şu dil kim anda mihri olmaya maʿnide ḫāsırdur

ḥāşiye:

1. **ḥāşiye:**
Gazel 985
Mısra: **2**
Bir sayfanın kenarlarına veya altına, metnin herhangi bir noktasıyle ilgili olarak yazılan açıklama ve ekleme. II Açıklama.

Ehl-i ʿaşḳuñ münkirin ṣorduḳda bir Bektāşiye
Didi cāhildür eger Tecrīde yazsa ḥāşiye

hāşiyyet:

1. **ḥāşiyyet:**-*i*
Gazel 713
Mısra: **11**
Nitelik, keyfiyet.

ʿAşḳımuz bir ʿaşḳdur kim derddür ḥāşiyyeti
Derdimüz bir derddür kim ḳābil-i dermān degül

haşm:

1. **ḫaşm:**
Kaside 10
Mısra: **34**
Düşman, hasım.

Ey ser-efrāz-ı cihān sen o dilāversin kim
Mūm olur ḫaşm yanında ne ḳadar olsa ḥadīd

2. **ḫaşm:**-*uñ*
Gazel 949

Mısra: **5**
Düşman, hasım. || Sevgilinin aşığı.

Geldi ḫāk-ı derüñe ḫaşmuñ idüp serden pā
Yaʿni ʿafv it ne günāh itdüm ise yanuñda

ḫaşmet:

1. **ḫaşmet:**
Gazel 226
Mısra: **8**
İnsanda büyüklük duygusu uyandıran etkili görünüş, gösterişlilik, debdebe, heybet.

Devletde ġālib eyleyüp aḳrānına müdām
Cāh u celāl u ḫaşmet u māl u menāl vir

2. **ḫaşmet:**-*ile*
Gazel 656
Mısra: **5**
Gösterişlilik, heybet.

Bu ḫaşmetile ey şeh-i mülk-i vefā hele
Bezmüñde kāse-līs olımaz gelse Cem senüñ

ḫaşmet-i cāh:

1. **ḫaşmet-i cāh:**-*a*
Gazel 940
Mısra: **1**
Yüksek makamın debdebesi.

Ḫaşmet-i cāha ne meyl eyle ne ʿünvān iste
Ġarażuñ devlet ise devlet-i ʿirfān iste

ḫaşm-ı ʿanīd:

1. **ḫaşm-ı ʿanīd:**
Kaside 10
Mısra: **50**
İnatçı düşman.

Ḫaṭṭuñı ḳıṭʿa-i Yākūt'dan aʿlā dirsem
Bu sözümle benüm ilzām idemez ḫaşm-ı ʿanīd

ḫaşm-ı pelīd:

1. **ḫaşm-ı pelīd:**
Kaside 10
Mısra: **38**
Alçak düşmanlar.

Rezmde ḳurtaramaz cānını şemşīrüñden
Fiʿl-meşel şīr-i gazālān ola ger ḫaşm-ı pelīd

ḫaşr:

1. **ḫaşr:**-*da*
Gazel 213
Mısra: **15**
Ölülerin diriltilip bir araya toplandığı zaman, kıyamet.

Rūḥī ʿaceb mi ḫaşrda ʿafv ola cürmimüz
Ḫallāḳımuz bizüm ki ġafūruʾr-raḥīmdür

ḫaşra dek:

1. **ḫaşra dek:**
Gazel 54
Mısra: **4**
Kıyamete kadar.

Şöyle mest olmış ezelden bāde-i şevḳuñla kim
Ḫaşra dek üftādedür ʿaşḳuñ yolında āfitāb

ḫasret:

1. **ḫasret:**-*le*
Gazel 217
Mısra: **5**
Ayrı kalınan veya elden kaçırılan bir şeye /kişiye karşı duyulan istek, tekrar görme ve kavuşma arzusu, özleyiş, özlem, iştiyak.

Dolsa ḫūnābe-i ḥasretle gözüñ mālāmāl
Aġlama ey dil-i ġam-dīde bu da bir demdür

ḫasret çek-:

1. **ḫasret çek-:**-*er, -ler*
Kaside 24
Mısra: **19**
Kelime Tipi: **Deyim**
İçi, özlediği şey veya kimseye kavuşma arzusu ile dolu olmak, kavuşamamanın üzüntüsünü yaşamak.

Çekerler irmege ḫāk-i cenābına ḥasret
ʿArabdaki fużalā vü ʿAcemdeki şuʿarā

ḫasret ḳal-:

1. **ḫasret ḳal-:**-*dı*
Gazel 928
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Özlediği kimseye, yere, şeye bir türlü kavuşamaz olmak.

Dil-i bīmārı āḫir ġuṣṣa-i laʿlüñle öldürdüñ
Teraḥḥum ḳılmayup miskīne ḥasret ḳaldı cānında

ḫasret yeli:

1. **ḫasret yeli:**
Gazel 1093
Mısra: **10**
(Sevgiliye duyulan) Özlem rüzgarı.

Geldi ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı yār aç gözüñi ey Rūḥī
Esdi ḥasret yeli gerd-i reh-i miḥnet ḳopdı

ḫasret-i cām-ı şarāb:

1. **ḫasret-i cām-ı şarāb:**
Gazel 1100
Mısra: **5**
Şarap kadehinin özlemi.

Ḫasret-i cām-ı şarāb ile ölürse zāhid
Öleni görme sen ey dil gör anı öldüreni

ḫasret-i dīdār:

1. **ḫasret-i dīdār:**
Gazel 282
Mısra: **4**
Sevgilinin yüzüne duyulan hasret.

Ḫüsn-i maʿşūḳdaki cezbe nedür ey ṣūfī
Dil-i ʿāşıḳda olan ḫasret-i dīdār nedür

2. **ḥasret-i dīdār:**-*da, -y, -ın*
Terci-bend 2
Mısra: **16**
(Sevgilinin) Güzel yüzüne duyulan özlem.

Düşmişin vesvese-i ʿaşḳa ʿaceb kārdayın
İşüm āh eylemedür ḥasret-i dīdārdayın

ḥasret-i ġam:

1. **ḥasret-i ġam:**
Gazel 814
Mısra: **1**
Gam hasreti.

Baġruñı ḫūn ide ey dil nice bir ḥasret-i ġam
Gözün aydın ki ṭulūʿ itdi meh-i ʿıyd-ı ṣıyām

ḥasret-i gül:

1. **ḥasret-i gül:**-*den*
Gazel 182
Mısra: **2**
Gülün hasreti || Sevgiliye duyulan hasret.

Ḳaṭre ḳaṭre ḫūn-ı dil kim çeşm-i bülbülden gelür
Ḫārdan ṣanmañ anı kim ḥasret-i gülden gelür

ḥasret-i ḥāl:

1. **ḥasret-i ḫāl:**-*üñ, -le*
Gazel 305
Mısra: **9**
(Sevgilinin) beninin hasreti.

Ḫasret-i ḫālüñle cismüm şöyle olmışdur żaʿīf
Ey şeker-leb bir meges degse hemān ditrer düşer

2. **ḥasret-i ḫāl:**-*üñ, -le*
Gazel 533
Mısra: **7**
(Sevgilinin) benine duyulan hasret, özlem.

Ḫasret-i ḫālüñle żaʿfum şimdi şol ġāyetdedür
Kim olur ḳaddüm dütā ḳonsa ḳafama bir meges

ḥasret-i ḳadd:

1. **ḥasret-i ḳadd:**-*üñ, -le*
Gazel 635
Mısra: **6**
Sevgilinin uzun boyunun hasreti.

Bu gice tīrüñi mestāne başup baġrımuza
Ṣubḥa dek ḥasret-i ḳaddüñle der-āġūş itdük

2. **ḥasret-i ḳadd:**-*üñ, -le*
Gazel 779
Mısra: **6**
Sevgilinin boyuna duyulan özlem.

Giceler yer yer elifler çekelüm sīnemüze
Ṣubḥa dek ḥasret-i ḳaddüñle der-āġūş idelüm

ḥasret-i laʿl:

1. **ḥasret-i laʿl:**-*üñ*
Gazel 299
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Lal dudaklarının hasreti.

Künc-i ġamda nice demdür güzelüm Rūḥī-vār
Ḫasret-i laʿlüñ ile didelerüm ḳan aġlar

2. **ḥasret-i laʿl:**-*üñ, -ile*
Gazel 735
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudaklarına duyulan özlem.

Ḫasret-i laʿlüñile gülşen-i ġamda Rūḥī
Aġlasun derdile bülbül gibi sen gül gibi gül

ḥassân:

1. **ḥassān:**
Gazel 699
Mısra: **10**
Hz. Muhammed döneminde yaşayıp peygamber şairi olarak ünlenmiş Arap şairi Hassan bin Sabit.

Sezā ey Rūḥī vezn itmek olurdı bu belāġatla
Eger ṭabʿına aġır gelmese Ḥassān u Selmānuñ

ḥaṣṣeṣehullah bahā:

1. **ḥaṣṣeṣehullah bahā:**
Kaside 2
Mısra: **82**
Allah'ın en pahalı değeri kendisine biçtiği kimse. || Hz. Muhammed.

Efdāl-i ḫalḳ-ı Ḫüdā eyle ṣalātı aña
Ḫaṣṣeṣehullah bahā ṣalli ve sellim ʿaleyh

hasta:

1. **ḫasta:**-*y, -a*
Gazel 1026
Mısra: **6**
Sağlıklı olmayan, hasta.

Yār içün bārid söz añmış müddeʿī gūş eylemeñ
Ḫastaya ṣu ʿarż ider iblīs īmān almada

2. **ḫasta:**-*ñ, -a*
Gazel 1013
Mısra: **3**
Hasta. ‖ Âşık, aşk derdiyle hasta düşmüş kimse.

Mümteniʿdür leblerüñden ḫastaña ṣafī cevāb
Yılda bir söylersin ol da yüz biñ istiġnāyile

3. **ḫasta:**
Gazel 227
Mısra: **3**
Aşk derdiyle dertlenmiş.

Olmaz güzelüm ḫasta göñül vaṣluña ṭālib
Zīrā ki vefā resmini senden ʿaceb eyler

4. **ḫasta:**
Gazel 46
Mısra: **6**
Hasta, sağlığı bozulmuş, rahatsız.

Vaṣluñ umsam nola çoḳ çekmek ile hicrānuñ
Ḫasta çoḳ yatsa virür kendüye ümmīd-i şifā

5. **ḫasta:**-*y, -a*
Gazel 371
Mısra: **3**

Sağlıklı olmayan, hasta, dertli, aşk derdiyle dertlenmiş.

Cānı tīz vir diyü çeşmüñ ṭurmayup ben ḫastaya
Gönderür biri biri ardınca her dem tīrler

hasta-dil:

1. **ḫasta-dil:**
Gazel 457
Mısra: **13**
Gönlü hasta, hasta gönüllü kimse. || Âşık.

Künc-i belāda iñleyüp Rūḥi-i ḫasta-dil yatur
Bir gün o bī-vefā dimez ḳandedür ol esīrimüz

hasta-ḥāl:

1. **ḫasta-ḥāl:**
Terkib-bend 9
Mısra: **6**
Hasta halli.

Ḥüsnüñ fürūġ-ı şemʿ -i ṭarab-ḫāne-i ḫayāl
Merdüm ḫayāl-i nergis-i mestüñle ḫasta-ḥāl

hasta-i ʿaşk:

1. **ḫasta-i ʿaşḳ:**
Gazel 100
Mısra: **4**
Aşktan dolayı hasta olan (kimse).

Laʿluñ şun ḫastana didüm didi Ḫasta-i ʿaşḳ olana yoḳdur ʿilāc

2. **ḫasta-i ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 691
Mısra: **9**
Aşk hastası.

Beni ki ḫasta-i ʿaşḳam lebüñle iḥyā ḳıl
Raḳīb-i mürde-dili bī-ḥużūr idem dirseñ

hasta-i cām-ı şarāb ol-:

1. **ḫasta-i cām-ı şarāb ol-:**-*mış*
Gazel 310
Mısra: **4**
Şarap kadehinin hastası olmak. || İçkiye aşırı düşkünlük göstermek.

Ḥaḳ bilür sāḳī olaldan bāde-i nāba yasaġ
Rindler hep ḫasta-i cām-ı şarāb olmış yatur

hasta-i çeşmüñ ol-:

1. **ḫasta-i çeşmüñ ol-:**-*up*
Gazel 263
Mısra: **9**
(Sevgilinin) gözlerinin hastası olmak || Sevgilinin gözlerinin meftunu olmak.

Künc-i belāda ḫasta-i çeşmüñ olup yatur
Sen baḳmayınca Rūḥi-i şeydāya kim baḳar

2. **ḫasta-i çeşmüñ ol-:**-*üñ, -up*
Gazel 421
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Gözlerinin hastası olmak.

Künc-i belāda ḫasta-i çeşmüñ olup yatur
Sen baḳmayınca Rūḥi-i şeydāya kim baḳar

hasta-i hicr ol-:

1. **ḫasta-i hicr ol-:**-*duġ, -uñ*
Gazel 1079
Mısra: **9**
Ayrılık hastası olmak. || Sevgiliden ayrılığın etkisiyle hasta ve perişan olmak.

Naḥīf olup hemīşe ḫasta-i hicr olduġuñ Rūḥī
Belā-yı żaʿf-ı ṭāliʿden mi yā ol iki gözden mi

hasta-i şad-sāle:

1. **ḫasta-i şad-sāle:**-*y, -e*
Müsebba 1
Mısra: **5**
Yüz yıllık hasta.

Ḫasta-i şad-sāleye irse hemān dermān olur
Ḥaḳ budur kim laʿl-i nābuñ mürde cisme cān olur

haste:

1. **ḫaste:**-*i*
Gazel 882
Mısra: **12**
Hasta, rahatsız; zavallı, çaresiz II Âşık.

Görmiş ki ḳabūl itmez hicrān elemin aġyār
Ben ḫastei yād idüp dimiş ki fulān çeksün

2. **ḫaste:**-*y, -e*
Tarih 61
Mısra: **9**
Hasta, perişan, yorgun.

Virüp hem müjde Rūḥī ḫasteye hem ḳaṣd idüp tārīḫ
Didi geldi Muʿallim-zāde olduḳ maḳdeminden şād

haste-ḥāl:

1. **ḫaste-ḥāl:**
Terkib-bend 4
Mısra: **34**
Hasta; perişan.

Degmede gelmez vücūda böyle ḳardaş böyle yār
Ol vefāt ide ʿaceb midür ben olsam ḫaste-ḥāl

ḥasūd:

1. **ḥasūd:**-*ı*
Gazel 554
Mısra: **11**
Hasetçi, kıskanç ‖ Düşman.

Ruḥī ḥasūdı yine bıraḳduñ ḫacālete
İnkār-ı ʿāma yer ḳomadı bu maḳāl-i ḫāṣ

2. **ḥasūd:**-*uñ*
Gazel 296
Mısra: **2**
Kıskanç, çekemeyen (kimse) II Düşman, rakip.

Zülfiyle ṭuydılar ki murāduñ ʿalāḳadur
Ey dil şaḳın ki meyli ḥasūduñ nifāḳadur

3. **ḥasūd:**-*ımuz*
Gazel 504
Mısra: **4**
Haset eden, kıskanç; rakip.

Ey şāh-ı ḥüsn ḳıl bizi mihrüñle ser-firāz
Görsün bu luṭfı reşkden ölsün ḥasūdımuz

4. **ḥasūd:**
Tarih 16
Mısra: **24**
Çok kıskanç, haset eden, kıskanan (kimse).

Eger bu çār tārīḫi ki çār aḳṣāmdan ḫāṣıl
Olur olmaz dir ise ḥaḳḳuma olmaz ḥasūd ilzām

5. **ḥasūd:**-*a*
Gazel 585
Mısra: **13**
Haset eden, kıskanç.

Rūḥī ḥasūda aşma ḳulaḳ eyle şükr kim
Virmiş küdūret aña Ḫudā saña ṭābʿ-ı ṣāf

<u>hāṣu'l-hās:</u>

1. **ḫāṣu'l-ḫāṣ:**
Gazel 557
Mısra: **4**
Hasların hası, kıymetlilerin kıymetlisi.

Cemīʿ-i ḫāṣdur erbāb-ı ḫüsne yoḳ sözimüz Velī seni bilirüz içlerinde ḫāṣu'l-ḫāṣ

<u>haşv:</u>

1. **ḥaşv:**
Gazel 566
Mısra: **9**
Uzun ve faydasız söz.

Ḫaşv olan eşʿārda olmaz selāset Rūḥıyā
Şāʿir oldur kim ola şiʿrinde ḥüsn-i irtibāṭ

<u>hat:</u>

1. **ḫaṭ:**-*ı, -y, -la*
Gazel 102
Mısra: **5**
Yeni beliren sakal ve bıyık, ayva tüyü.

Ḫaṭıyla ʿārızı yāruñ iki güzeldür kim
Birisi sebz-i melīḥ u biri beyāż-ı ṣaḥīḥ

2. **ḫaṭ:**-*ı, -y, -la*
Gazel 114
Mısra: **7**
Sevgilinin yüzündeki ince ayva tüyleri.

Olmaz ḫaṭıyla kāküli gibi siyāh u sebz
Yoḳdur dişiyle laʿlına beñzer sefīd u surḫ

3. **ḫaṭ:**-*uñ*
Gazel 320
Mısra: **14**
(Sevgilinin yanağındaki) ince tüyler, ayva tüyleri; yazı.

Ḳurtuldı Rūhi eyleyüp inkār ʿaşḳuñı
Ḥüccet getürdi ḳatline ḫaṭuñ belāyı gör

4. **ḫaṭ:**
Gazel 568
Mısra: **6**
Ayva tüyü. II Hat yazısı.

Bir noḳṭasını biñ ḫaṭ-ı reyḥāna virmezin
Ben ḫāke ser ḳılmadın eger yazsa yār ḫaṭ

5. **ḫaṭ:**-*ı*
Gazel 667
Mısra: **8**
Ayva tüyü II Sınır.

Lebi yādıyla ḫaṭ-ı sebzine yāruñ naẓar it
Ḫaṭı var bāde-i gül-rengile seyr-i çemenüñ

6. **ḫaṭ:**-*ı*
Gazel 16
Mısra: **9**
Gençlerde yeni çıkan bıyık ve sakal. II Sevgilinin yanağında çıkan ince tüyler.

Ḫaṭı gelürse de sen laʿl-ı yārı em Rūḥī
Mümessek olsa bilürsin virür ḫoşāb ṣafā

7. **ḫaṭ:**
Gazel 568
Mısra: **16**
Çizgi, yazı.

Rūḥī çehār olduġına aṣl-ı kāʾināt
Āb u türāb u nār u hevā yazdı çār ḫaṭ

8. **ḫāṭ:**
Gazel 568
Mısra: **1**
Çimen. || Gençlerde yeni beliren sakal ve bıyık.

Levḥ-i zemīne yazdı yine nev-bahār ḫāṭ
Gel bāġa seyr idem dir iseñ yādigār ḫaṭ

9. **ḫaṭ:**
Gazel 798
Mısra: **8**
Çizgi, yazı. II (Sevgilinin yanağındaki) yeni çıkmış ayva tüyleri.

Muṣḥaf-ı ʿaşkda sevādımuzı Açan ol ḫaṭ u ḫāl imiş bildüm

10. **ḫaṭ:**
Gazel 1043
Mısra: **3**
(Sevgilinin) yanağında ince tüyler. II Yazı.

Germ-i ruḫuñda ḫaṭ degül üstād-ı lem-yezel
Ḫüsnüñ kitābına yeni şirāze baġladı

11. **ḫaṭ:**-*ı*
Kaside 29
Mısra: **8**
Yazı. || Yeşilliklerle çevrelenmiş bahçe.

İtmege ḥükmini sulṭān-ı bahāruñ icrā
Sebz ḳılmış bu ḫaṭı levḥ-i zemīn üzre raḳam

12. **ḫaṭ:**
Gazel 567
Mısra: **1**
İslam âleminde Arap alfabesiyle güzel yazı yazma sanatı ve bu şekilde yazılmış yazı.

Ellerde var gerçi nice yādigār ḫaṭ
Ḫaṭṭ-ı ruḫuñ gibi ḳanı bir müşk-bār ḫaṭ

13. **ḫaṭ:**
Gazel 567
Mısra: **10**

Güzel yazı. || (Sevgilinin) Yüz hatları.

Ümmī-laḳab ki yazdı anuñ nām-ı eşrefin
Evvel ki yazdı ḫāme-i ṣūret-nigār ḫaṭ

14. **ḫaṭ:**
Gazel 567
Mısra: **12**
Güzel yazı; Arap harfleriyle özel üsluplara göre güzel yazı yazma sanatı.

Ṣāh-ı cihān-penāh ki kesb itdi Rūḥiyā
Vaṣfında lāzım olmaġile iʿtibār ḫaṭ

15. **ḫaṭ:**
Gazel 567
Mısra: **8**
Güzel yazı; Arap harfleriyle özel üsluplara göre güzel yazı yazma sanatı. || Hattatlık.

Devlet anuñ ki ḳulluġına ḫaṭ vire aña
Ol kim cihānda eylemedi iḫtiyār ḫaṭ

16. **ḫaṭ:**
Gazel 568
Mısra: **12**
Yazı. || İlkbahar mevsiminin etkisiyle canlanan doğa.

Ḫaṭṭuñ gibi müṭālaʿaya yoḳ taḥammüli
Yazsa bahār her ne ḳadar müşk-bār ḫaṭ

17. **ḫaṭ:**
Gazel 568
Mısra: **14**
Çizgi, yazı. || Güzel yazı; Arap harfleriyle özel üsluplara göre güzel yazı yazma sanatı.

Fehm-i rümūz-ı noḳṭa-i ʿaşḳ ile çekmeyen
Ḥarf-i vücūduña ḳalem-i girdgār ḫaṭ

<u>ḫaṭ ḫayli:</u>

1. **ḫaṭ ḫayli:**
Terkib-bend 9
Mısra: **41**
(Sevgilinin) Ayva tüyü ordusu.

Ḫaṭ ḫayli ḥüsn kişverine olmadan revān
Maḥv olmaduñ sevād-ı ḫaṭ-ı ḥüsnden nişān

<u>ḫaṭ u ḫāl-i ruḫ:</u>

1. **ḫaṭ u ḫāl-i ruḫ:**-*ı, -n, -a*
Gazel 734
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yanağındaki ben ve ayva tüyleri.

Ḫaṭ u ḫāl-i ruḫına virdügiyçün ehl-i diller dil
Yolında cümlesi ḳatl oldı maʿlūm olmadı ḳātil

<u>ḫaṭ yaz-:</u>

1. **ḫaṭ yaz-:**-*ar, -dı*
Gazel 567
Mısra: **16**
(Arap harfleriyle özel üsluplara göre) Güzel yazı yazmak.

Andan iderdi ehl-i ġaraż ḥall-i müşkilāt
Gerçi yazardı her biri leyl ü nehār ḫaṭ

<u>ḫaṭā:</u>

1. **ḫaṭā:**
Gazel 49
Mısra: **18**
Yanlış, hata, kusur.

Ḳılma naẓar efʿāluma baḳ merḥametle ḥāluma
Ben mücrimem sen pür-ʿaṭā benden ḫaṭā senden ʿaṭā

2. **ḫaṭā:**-*da*
Gazel 293
Mısra: **4**
Yanlış, yanlışlık. II Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde misk ahusu ile meşhur bir il.

Çemende gözi bağlu çākeridür çeşmüñüñ nergis
Ḫaṭāda yüzi ḳara bir ḳuluñdur zülfüñüñ ʿanber

3. **ḫaṭā:**
Gazel 193
Mısra: **14**
Kusur, hata II Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin güneybatısında bir il.

Ḫāṣā ki zülf-i yāra göñül müşk-i Çīn diye
ʿAşḳ ehli bu taṣavvurı başdan ḫaṭā bilür

4. **ḫaṭā:**-*s, -ı*
Gazel 145
Mısra: **10**
Suç, günah, kusur.

Sevāb ḳaṣd itdi dilā ḳarışma ehl-i rızḳ ile
Kim ol ṭarīḳa girmenüñ <u>ş</u>evābı yoḳ ḫaṭāsı var

5. **ḫaṭā:**-*dur*
Gazel 333
Mısra: **6**
Hata, yanlış, kabahat.

Yüz sürüp ṣafḥa-i ruḫsārını öpsem yāruñ
Ṣaḳın ey ṣūfī ḫaṭādur dime Ḳurʾān öpilür

6. **ḫaṭā:**
Gazel 49
Mısra: **2**
Aslına uygun olmayan, doğru olmayan şey; yanlış, yanlışlık.

Gelmek revā mı dāyimā benden vefā senden cefā
Baġışla cürmüm ḳıl ʿaṭā benden ḫaṭā senden ʿaṭā

7. **ḫaṭā:**-*lar*
Gazel 887
Mısra: **1**
Makbul olmayan iş, kusurlu davranış, kabahat.

Bu ḫaṭālar ki çıḳar ḫançer-i dil-cūyından
Biz anı hep görürüz ġamze-i bed-ḫūyından

<u>ḫaṭā ḳıl-:</u>

1. **ḫaṭā ḳıl-:**-*du, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **24**
Yanlış hareket etmek.

Resūluñ ālını şerm itmedüñ mi ġarḳ-ı ḫūn itdüñ

Girüp ḳanına ol maẓlūmuñ ey ġāfil ḫaṭā ḳılduñ

<u>haṭar:</u>

1. **ḫaṭar:**
Gazel 462
Mısra: **14**
Tehlike, güvensizlik.

Ṭarīḳ-i ʿaşḳda ölmekde ḳorḳutma dil-i zārı
O vādīde yelen bī-bākda ḫavf u ḫaṭar ḳalmaz

<u>ḫātem:</u>

1. **ḫātem:**-*le*
Gazel 483
Mısra: **12**
Arapların Tayy kabilesinden cömertliğiyle ünlü İbn Abdullah bin Sa'd'ın lakabı.

Dehre ger eylersek istiġnā degül bizden baʿīd
Hemdemüz ʿOs̱mān Pāşā gibi bir Ḫātemle biz

2. **ḫātem:**
Gazel 704
Mısra: **8**
Mühür, son.

Çār ʿanāṣırdan mürekkeb nefs-i vāḥiddür cihān
Sen gerek ādem ḫayāl eyle gerek ḫātem ḫayāl

3. **ḫātem:**
Gazel 1022
Mısra: **8**
Mühür.

O perīnüñ ele āsān getürürdüm laʿluñ
Ger Süleymān gibi engüştine ḫātem girse

4. **ḫātem:**-*i(n), -de*
Gazel 833
Mısra: **1**
Mühür, yüzük.

Ḫāteminde laʿl ṣanmañ ol meh-i nā-mihribānuñ
ʿĀşıḳın ḳurbān iderken ṣıçramış bir ḳaṭre ḳan

5. **ḫātem:**-*i*
Gazel 802
Mısra: **8**
Mühür. || *Sevgilinin dudakları.*

Rām eyledi hep göñlimüzi ḫātem-i laʿluñ
Ol ḫātemi ben mühr-i Süleymāna degişmem

<u>ḫātem-ḥişāl:</u>

1. **ḫātem-ḥişāl:**
Kaside 16
Mısra: **26**
Hâtem hasletli. || *Hâtem-i Tâî gibi cömert.*

Ol kerimüʾş-şān ki īcād-ı seḫāda ʿār ider
Bendesinüñ en ḫaḳirine diseñ Ḫātem-ḥişāl

<u>ḫātem-i cān:</u>

1. **ḫātem-i cān:**-*ı*
Gazel 1063
Mısra: **11**
Can mührü.

Süleymānluḳ hemān aldurmamaḳdur ḫātem-i cānı
Ḥaẓer ḳıl sāḳiyā bezme raḳīb-i Ehrimen geldi

<u>ḫātem-i devlet:</u>

1. **ḫātem-i devlet:**-*i, -n, -de*
Tarih 23
Mısra: **12**
Saltanat yüzüğü.

Ol Süleymān-mekān ki olmışdur Ḫātem-i devletinde ʿadl-nigīn

<u>ḫātem-i laʿl:</u>

1. **ḫātem-i laʿl:**-*uñ*
Gazel 802
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudaklarının mührü.

Rām eyledi hep göñlimüzi ḫātem-i laʿluñ
Ol ḫātemi ben mühr-i Süleymāna degişmem

<u>ḫātem-i mihr:</u>

1. **ḫātem-i mihr:**
Gazel 1039
Mısra: **4**
Güneş mührü.

Nola nevrūz-ı sultānī musaḫḫar ḳılsa dünyāyı
Elinde ḫātem-i mihr oldı çün mühr-i Süleymānī

<u>ḫātem-i ṭayy:</u>

1. **ḫātem-i ṭayy:**
Kaside 24
Mısra: **31**
Cahiliye döneminin cömertliğiyle ünlü şairi.

Eger zamān-ı şerīfinde olsa Ḫātem-i Ṭayy
Görüp seḫāvetini söyler idi sellemenā

<u>ḫātem-i zerrīn:</u>

1. **ḫātem-i zerrīn:**
Gazel 658
Mısra: **7**
Altın mühür yüzüğü.

Degüldür laʿl-i yāra ḫātem-i zerrīn dilberde
Gözinden ṣıçramış bir ḳāṭre ḳanıdur ben dil-fikāruñ

<u>ḫātem-kerem:</u>

1. **ḫātem-kerem:**
Gazel 707
Mısra: **13**
Hâtem-i Tâî gibi cömert (kimse).

Cem-ḥaşem Ḫātem-kerem ʿOs̱mān Pāşā kim bugün
Cām-ı bezm-i luṭfıdur cān u dil-i nāşāda gül

<u>ḫātemuʾr-risālet:</u>

1. **ḫātemuʾr-risālet:**
Gazel 142
Mısra: **10**
Peygamberliğin sonuncusu.

Rūḥīden eyleme naẓar-ı şefḳatuñ dirīġ
Yā Ḫātemuʾr-risālet yā Seyyidüʾl-beşer

<u>ḫaṭ-ı ʿanber-bār:</u>

1. **ḫaṭ-ı ʿanber-bār:**
Kaside 19
Mısra: **88**
Amber kokulu ayva tüyleri.

Hele bir vech bulup nisbet iderdüm ruḫuña
Gül-i raʿnāda eger olsa ḫaṭ-ı ʿanber-bār

<u>ḫaṭ-ı ʿanber-fām:</u>

1. **ḫaṭ-ı ʿanber-fām:**-*uñ*
Gazel 695
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Amber renkli, siyah ayva tüyleri.

Zīr ü bālāsına baḳ ol ḫaṭ-ı ʿanber-fāmuñ
Cennet altında ya üstinde dimişler Şāmuñ

<u>ḫaṭ-ı dildār:</u>

1. **ḫaṭ-ı dildār:**-*a*
Gazel 626
Mısra: **11**
Sevgilinin ayva tüyleri.

Ey çemen neyle olursın ḫaṭ-ı dildāra şebīh
Ne ṣafā var ola pejmürde kiyāhuñda senüñ

<u>ḫaṭ-ı dil-güşā:</u>

1. **ḫaṭ-ı dil-güşā:**
Gazel 29
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Gönle ferahlık veren ayva tüyleri.

Bir ḳaraltıdır cihān ḫayl-ı ḫaṭuñdan aġlamam
Ġālib olur cümleye tenhā o ḫaṭ-ı dil-güşā

<u>ḫaṭ-ı leb:</u>

1. **ḫaṭ-ı leb:**-*i*
Gazel 567
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudaklarının yazısı.

Yāḳūtı ḳıldı ḫaṭ-ı lebi nesḫ egerçi kim
ʿĀlemde kimse yazmadı yāḳūt-vār ḫaṭ

<u>ḫaṭ-ı müşkīn:</u>

1. **ḫaṭ-ı müşkīn:**-*e*
Gazel 1011
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Misk kokan, siyah ayva tüyleri.

Dīdede tāb-ı naẓar yoḳ o ḫaṭ-ı müşkīne
Āh eger merḥamet olmazsa dil-i miskīne

<u>ḫaṭ-ı nakş:</u>

1. **ḫaṭ-ı nakş:**-*ı, -n, -da*
Gazel 335
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Suretindeki ayva tüyleri.

Ḫaṭ-ı nakşında cānānuñ felek ʿāciz melek ḥayrān
Nuḳūşın sırrın ey Rūḥī yine ṣāḥib-nuḳūş añlar

<u>ḫaṭ-ı nev:</u>

1. **ḫaṭ-ı nev:**
Gazel 1062
Mısra: **4**
Yeni belirmeye başlayan ayva tüyleri.

İder miyüz daḥi cellād-ı ġamzesinden ḫavf
Ol şāh-ı ḥüsnden ey ḫaṭ-ı nev emān geldi

<u>ḫaṭ-ı nev-ḫāst-i ʿārıż-ı cānān:</u>

1. **ḫaṭ-ı nev-ḫāst-i ʿārıż-ı cānān:**-*i*
Gazel 333
Mısra: **1**
Sevgilinin yanağında taze bitmiş ayva tüyleri.

Ḫaṭ-ı nev-ḫāst-i ʿārıż-ı cānān öpilür
Öpilürse nola nev-bāve-i būstān öpilür

<u>ḫaṭ-ı nev-hīz:</u>

1. **ḫaṭ-ı nev-ḫīz:**-*ile*
Gazel 629
Mısra: **7**
Yeni çıkmış hat yazısı. || *Yeni bitmiş ayva tüyleri.*

Rūy-ı yārı ol iki zülf ü ḫaṭ-ı nev-ḫīzile
Bir mücellid ḥüsn-i ḫaṭla yazalı muṣḥaf bilüñ

<u>ḫaṭ-ı reyḥān:</u>

1. **ḫaṭ-ı reyḥān:**-*a*
Gazel 568
Mısra: **5**
Reyhânî hattı. || *Sevgilinin güzel kokulu ayva tüyleri.*

Bir noḳṭasını biñ ḫaṭ-ı reyḥāna virmezin
Ben ḫāke ser ḳılmadın eger yazsa yār ḫaṭ

<u>ḫaṭ-ı sebz:</u>

1. **ḫaṭ-ı sebz:**-*i, -n, -e*
Gazel 667
Mısra: **7**
Delikanlı olmaya başlayan erkek çocukların yanağında beliren ince tüyler.

Lebi yādıyla ḫaṭ-ı sebzine yāruñ naẓar it
Ḫaṭı var bāde-i gül-rengile seyr-i çemenüñ

2. **ḫaṭ-ı sebz:**-*üñ*
Gazel 269
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yeni çıkmış ayva tüyleri.

Ḫaṭ-ı sebzüñ ki rūḥ-efzā-yı cism-i nātüvānumdur
Ġam-ı laʿl-ı şafā-baḫşuñla çıḳmış ḳılca cānumdur

<u>ḫaṭ-ı semen-būy:</u>

1. **ḫaṭ-ı semen-būy:**-*uñ*
Gazel 620
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Yasemin kokulu ayva tüyleri.

İçi ḳaralığı āḫir raḳīb-i bed-gūyuñ
Beyāża çıḳdı çıḳınca ḫaṭ-ı semen-būyuñ

<u>ḫaṭ-ı ser-sebz:</u>

1. **ḫaṭ-ı ser-sebz:**-*üñ, -e*
Tahmis 3
Mısra: **23**
(Sevgilinin) Yeni bitmiş ayva tüyleri, sakal ve bıyığı.

Ḫaṭ-ı ser-sebzüñe meylin görenler ṭabʿ-ı meyyāluñ
Dimişler nāfe-i ḫoş-būya teşbīh eylemiş ḫāluñ

2. **ḫaṭ-ı ser-sebz:**-*üñ, -üñ*
Gazel 445
Mısra: **13**
Taze, yeni bitmiş ayva tüyleri.

Ḫaṭ-ı ser-sebzüñüñ esīri idi
Gelmedin ṭıfl-ı dil zebāne henüz

<u>hatīb:</u>

1. **ḫāṭib:**
Terkib-bend 8
Mısra: **211**
Hitap eden, öğüt veren, söz söyleyen. Cuma ve bayram namazından önce camilerde hutbe okuyan kimse.

Minberde ḫāṭib ola vü maḥfelde muʿarrif
ʿĀr eylemege olduġına cehlile maʿrūf

2. **ḫaṭīb:**-*den*
Gazel 854
Mısra: **6**
Camide hutbe okuyan; güzel, düzgün konuşan kimse.

Ḫaml itme küfre cāmiʿe mestāne geldügüm
Esrār-ı ʿaşḳı şormaġa geldüm ḫaṭībden

<u>hātıf:</u>

1. **hātıf:**
Tarih 42
Mısra: **6**
Gaipten gelen iç ses, mucizevi ses II İlahi gücün sesi; ilham perisi.

Rūḥīye virüp müjde ḳaṣd idüp aña tārīḫ
Şevḳile didi hātıf oldı Ḥalebe ḳāḍı

2. **hātıf:**-*dan*
Kaside 29
Mısra: **33**
Gözle görülmeyen manevi âlem, gayb.

Gūş-ı cāna bu tefekkürde iken hātıfdan
Bir nidā irdi ki ey mużṭarib-i derd ü elem

3. **hātıf:**
Tarih 18
Mısra: **6**
Gaybdan seslenir gibi haber veren melek.

Bu fetḥüñ istedi tārīḫini Rūḥī-i ṣāḥib-dil
Didi hātıf biḥamdillah ki mülk-i Egri fetḥ oldı

<u>ḫātim:</u>

1. **ḫātim:**-*i*
Kaside 2
Mısra: **7**
Bitiren, sona erdiren (kimse).

Ḫayl-i rüsūl ḫātimi sırr-ı ezel ʿālimi
Maṭlab-ı Hāşimi ṣalli ve sellim ʿaleyh

<u>hātır:</u>

1. **ḫāṭır:**-*ı*
Gazel 207
Mısra: **1**
Gönül, gönülde olan his.

Göñli ḥazīn u ḫāṭırı endūh-gīn olur
Bir kāmilüñ ki yārı erāzil-nişīn olur

2. **ḫāṭır:**-*um, -dan*
Gazel 214
Mısra: **3**
Gönül, kalp; akıl, zihin.

Düşelden ders-i ʿaşḳa ḫāṭırumdan naḥv maḥv oldı
Oḳuyup yazduġum hep şimdi eşʿār-ı maḥabbetdür

3. **ḫāṭır:**-*da*
Gazel 251
Mısra: **7**
İnsanın düşünme ve hafıza kuvveti, zihin, fikir, akıl II Gönül.

Gerçi ḫāṭırda bulunmaz eşer-i żevḳ u sürūr
Dilde ammā ne ḳadar ister iseñ ġam bulunur

4. **ḫāṭır:**-*da*
Gazel 485
Mısra: **2**
Fikir, zihin, akıl.

Bār-ı ʿaşḳ-ı yār cism-i zārda ṭāḳat ḳomaz
Kāküli endīşesi ḫāṭırda cemʿiyyet ḳomaz

5. **ḫāṭır:**-*ı*
Gazel 356
Mısra: **4**
Gönül, kalp.

Ey firāḳında ṣoran ḫāṭırumı eşküme baḳ
Gözi nemnāk olanuñ ḫāṭırı ālāmlıdur

6. **ḫāṭır:**
Gazel 96
Mısra: **1**
Gönül, duygu, his.

Sīne mecrūḥ u göñül maḥzūn u ḫāṭır pür-ḫarac
Ṣabra ḳaldı çāremüz "eṣ-ṣabrı miftāḥu'l-ferec"

<u>hātıra düş-:</u>

1. **ḫāṭıra düş-:**-*er*
Gazel 305
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey veya kimsenin) Akla gelmesi, hatırlanması.

Ḥūr u ġılmān yād olunsa ḫāṭıra dilber düşer
Kevser ü zemzem añılsa bāde-i aḥmer düşer

<u>hātıra gel-:</u>

1. **ḫāṭıra gel-:**-*me, -y, -en, -dür*
Gazel 639
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hatırlamak, anımsamak.

Ne mümkin aduñ anmaḳ gelmeyendür ḫāṭıra yāduñ
Senüñ de ey raḳīb-i ḫar-ṭabīʿat var mıdur aduñ

2. **ḫāṭıra gel-:**-*ür*
Gazel 360
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklına gelmek, düşünmek.

Dirligümden iderin ḳaṭʿ-ı ümīd ey Rūḥī
Her ḳaçan ḫāṭıra ol ġamze-i ḳattāl gelür

hātıra gelme-:

1. **ḫāṭıra gelme-:**-*z, -di*
Terkib-bend 4
Mısra: **28**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyin gerçekleşeceği, olacağı hiç düşünülmemek.

Ol baña hem-derd idi vü ben aña hem-rāz idüm
Ḫāṭıra gelmezdi kʾola aramuzda infiʿāl

hātırasın it-:

1. **ḫāṭırasın it-:**-*me, -m*
Gazel 632
Mısra: **10**
Hatırlamak, aklına getirmek.

Elüme girse sifāl-ı ser-i kūyuñ itmem
ʿÖmrüm olduḳca daḫi ḫāṭırasın cām-ı Cemüñ

hātırdan çık-:

1. **ḫāṭırdan çıḳ-:**-*ar*
Gazel 294
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Unutmak, aklından çıkmak.

Ṣanmañ endīşe-i müjgānı çıḳar ḫāṭırdan
Dīde-i cānum o peykān-ı ciger-dūzdadur

hātırdan çıkar-:

1. **ḫāṭırdan çıḳar-:**-*du, -m*
Gazel 861
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Unutmak.

Çıḳardum keşret-i endīşe-i dünyāyı ḫāṭırdan
Ayaḳ çekdüm ṣāfāsın bulmayup bezm-i ekābirden

2. **ḫātırdan çıḳar-:**-*mış, -dur*
Gazel 384
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Unutturmak.

Ṣafā- yı selsebīli ḫuldı ḫātırdan çıḳarmışdur
Lebüñ yādıyla göñlüm meylin āb u tāka ṣalmışdur

hātır-fikār:

1. **ḫāṭır-fikār:**-*uñ*
Gazel 888
Mısra: **6**
Gönül yaralayan.

Tīr-i ḳażā ḫadengüñ ḳavs-i ḳader kemānuñ
Aʿdā-yı kīne-perver ḫāṭır-fikāruñ olsun

hātır-hāh:

1. **ḫāṭır-ḫāh:**
Kaside 1
Mısra: **4**
Gönlün istediği.

Mużṭarīb eylemez oldı bizi endīşe-i cāh
Rūz u şeb ḥubb-ı İlah oldı baña ḫāṭır-ḫāh

hātır-ı aġyār-ı dil-āzārı yık-:

1. **ḫāṭır-ı aġyār-ı dil-āzārı yıḳ-:**-*up*
Gazel 916
Mısra: **7**
Gönlü incinmiş rakibin hatırını yıkmak, incitmek.

Yār odur ḫāṭır-ı aġyār-ı dil-āzārı yıḳup
Ala luṭfile dil-i ʿāşıḳ-ı nālānı ele

hātır-ı ahbāb:

1. **ḫāṭır-ı aḥbāb:**
Gazel 187
Mısra: **8**
Dost hatırı.

Ey dil o şūḫa muḥibbüz diyü çoḳ yaḳlaşma
Ḥūblar ḫāṭır-ı aḥbāb nedür bilmezler

2. **ḫāṭır-ı aḥbāb:**
Gazel 519
Mısra: **8**
Dostların hatırı, gönlü.

Hicrān oḳına sīne-i aʿdāyı nişān it
Kim ṭāḳat aña ḫāṭır-ı aḥbāb getürmez

hātır-ı ʿāşık:

1. **ḫāṭır-ı ʿāşıḳ:**-*dan*
Gazel 57
Mısra: **4**
Aşığın gönlü.

Dāʾim ʿaceb mi mużṭarib olsa derūnımuz
Eksik olur mı ḫāṭır-ı ʿāşıḳdan ıżṭırāb

hātır-ı cānān:

1. **ḫāṭır-ı cānāna:**
Gazel 1113
Mısra: **6**
Sevgilinin hatırı, gönlü.

Ey göñül çünki ʿadū ṭaʿnasına yoḳ ṣabruñ
Saʿy idüp ḫāṭır-ı cānāna ṭoḳunma bārī

hātır-ı erbāb-ı dil:

1. **ḫāṭır-ı erbāb-ı dil:**-*e*
Gazel 633
Mısra: **4**
Âşıkların gönlü.

Siper-i tīr-i belā eyleyüp ey çarḫ-ı denī
Degesin ḫāṭır-ı erbāb-ı dile niceye dek

hātır-ı gülbin:

1. **ḫāṭır-ı gülbin:**-*de*
Kaside 19
Mısra: **6**
Gül ağacının hatrı.

Şöyle pāk eyledi ṣahn-ı çemeni ebr-i rebīʿ
Ḳalmadı z̧erre ḳadar ḫāṭır-ı gülbinde ġubār

hātır-ı mahzūn:

1. **ḫāṭır-ı mahzūn:**-*ımuz, -ı*
Gazel 337
Mısra: **9**
Gamlı gönül.

Tīşe-i cevri yıḳar ḫāṭır-ı mahzūnımuzı
Ḫançer-i ġamzesi ṭurmaz dil-i nālāna deger

2. **ḫāṭır-ı maḥzūn:**-*ımuz, -ı*
Gazel 1056
Mısra: **14**
Kederli yürek.

Rūḥiyā ġam bizi öldürdi gelüp ṣormadı yār
Dil-i ġamgīnimüzi ḫāṭır-ı maḥzūnımuzı

hātır-ı meksūr:

1. **ḫāṭır-ı meksūr:**-*ı, -dur*
Gazel 348
Mısra: **10**
Gönlü kırılmış.

Ġamzeñe ġayr ṭayanmaz olan ol tīre nişān
Rūḥi-i ġam-zedenüñ ḫāṭır-ı meksūrıdur

2. **ḫāṭır-ı meksūr:**-*ımuz*
Gazel 428
Mısra: **4**
Kırılmış hatır, kırık kalp.

Sevmişüz bir kāfiri kim merḥamet bilmez nedür
Ġam degül āzurde olsa ḫāṭır-ı meksūrımuz

ḫāṭır-ı meyyāl:

1. **ḫāṭır-ı meyyāl:**
Kaside 9
Mısra: **48**
Hevesli gönül.

Revā mıdur giçürüp rüzgārı miḥnetile
Direm ḫarīde-i ʿār ola ḫāṭır-ı meyyāl

ḫāṭır-ı pāk:

1. **ḫāṭır-ı pāk:**-*ı, -n, -a*
Kaside 19
Mısra: **46**
Temiz gönül.

Ki güli sensin iden böyle perīşān dāʾim
Ġoncanuñ senden irür ḫāṭır-ı pākına ġubār

hātır-ı yārān:

1. **ḫāṭır-ı yārān:**
Gazel 273
Mısra: **6**
Dostların hatırı.

Ḫoş degül bāde ile sāḳī başımuz teklīfi ḳo
Ḫāṭır-ı yārān ise maḳṣūd bir sāġar yiter

hātırdan çık-:

1. **ḫāṭırımuzdan çıḳ-:**-*ımuz, -ma, -z*
Gazel 637
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Unutulmak.

Gerçi sen yād bilürsin bizi ammā ki bizüm
Çıḳmaz ey ġonca-dehen ḫāṭırımuzdan yāduñ

ḫāṭırın ḫoş it-:

1. **ḫāṭırın ḫoş id-:**-*e*
Kaside 25
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönlünü almak, sevindirmek, gönlünü hoş etmek.

Velī esīr-i firāḳ ol melālden ḳaçmaz
Ki ḫāṭırın ḫoş ide her dem iḫtimāl-i viṣāl

hatırından giç-:

1. **ḫatırından giç-:**-*me, -y, -e*
Terkib-bend 2
Mısra: **53**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklından geçmek, düşünmek.

Ḫatırından giçmeye endīşe-i sūd u ziyān
Böyle itsün bir kişi itse ibādet Rabbine

hātır-nişān:

1. **ḫāṭır-nişān:**-*um, -dur*
Gazel 269
Mısra: **4**
Hatırda kalmış II Gönülde yer etmiş olan.

Yoluñda cān fedā ḳılmaḳ göñülden çıḳmaz ey ḫūnī
Derūn-ı sīnede tīr-i ġamuñ ḫāṭır-nişānumdur

2. **ḫāṭır-nişān:**
Gazel 859
Mısra: **4**
Hatırda kalan, daima hatırlanan, unutulmayan.

Yoluñda cān fedā ḳılmaḳ göñülden çıḳmasun dirseñ
Ḫadengüñ gönder ey meh sīneme ḫāṭır-nişān olsun

ḫāṭır-nişān it-:

1. **ḫāṭır-nişān id-:**-*er*
Gazel 240
Mısra: **4**
Hatırda kalmak, daima hatırlanmak.

Yā ḳaşları ḫayālı göñülden çıḳar mı kim
Ṭurmaz ḫadeng-i ġamzesi ḫāṭır-nişān ider

ḫāṭır-perīşān:

1. **ḫāṭır-perīşān:**-*dur*
Gazel 152
Mısra: **4**
1.Gücenmiş. 2. Kalbi kırılmış.

Olursın bāʿiş-i cemʿiyyet aġyār-ı cefā-kāra
Maḥabbet ehli senden dostum ḫāṭır-perīşāndur

2. **ḫāṭır-perīşān:**
Gazel 271
Mısra: **10**
Gönlü dağınık; kederli.

Kākül-i zülfüñ ḫayālıyla helāk olmış yatur
Rūḥi-i ḫāṭır-perīşān u perīşān-rūzgār

ḫātır-şafāluġ:

1. **ḫāṭır-şafāluġ:**-*ı, -n*
Gazel 42
Mısra: **16**
Gönül şenliği, sevinç.

Fiʿl-i cemīl u ʿömr-i tavīl eyleyüp naṣīb
Ḫātır-şafāluġın vire Ḥaḳ dāʾimā saña

ḫātır-şiken-i zāhid-i peymāne-şikest:

1. **ḫātır-şiken-i zāhid-i peymāne-şikest:**-*üz*
Terkib-bend 8
Mısra: **8**
Kadehi kıran ham sofunun gönlünü kıran (kimse).

Māʾil degülüz kimsenüñ āzārına ammā
Ḫātır-şiken-i zāhid-i peymāne-şikestüz

ḫātırını şor-:

1. **ḫātırum şor-:**-*um, -ar, -dı*
Terkib-bend 4
Mısra: **18**
Kelime Tipi: **Deyim**
"Nasılsınız, iyi misiniz?" gibi sözlerle bir kimsenin hâlini ve sağlık durumunu sormak.

Hem enīsüm hem celīsüm hem refīḳumdı benüm
Göñlüm eglerdi ṣorardı ḫātırum ṣubḥ u mesā

ḫātıruñ hoş ṭut-:

1. **ḫātıruñ ḫoş ṭut-:**
Kaside 7
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevinmek, memnun olmak, üzülmemek.

Sipihrüñ ḫādiṣātından olur ḫātır melūl ammā
Sen ey dil ḫātıruñ ḫoş ṭut eger var ise izʿānuñ

ḥatm:

1. **ḥatm:**
Kaside 41
Mısra: **74**
Bitirmek, sona ermek.

Söz hemān ḫūb gerek ola ger ekṣer ger eḳall
Ḫatm lāzım gelicek söze duʿā evlādur

ḥatm eyle-:

1. **ḥatm eyle-:**
Kaside 19
Mısra: **99**
Tamamlamak, sona erdirmek, bitirmek.

Ḳo bu efkārı duʿāyile sözi ḫatm eyle
Ola kim anı ḳabūl ide Celīl ü Cebbār

ḥatm it-:

1. **ḫatm id-:**-*elüm*
Kaside 18
Mısra: **93**
Tamamlamak, bitirmek, sona erdirmek.

Lāyıḳ oldur ki duʿā ile sözi ḫatm idelüm
Luṭf-ı bī-ġāyeti Mevlādan idüp istimdād

ḥatm ol-:

1. **ḫatm ol-:**-*mış*
Kaside 26
Mısra: **24**
Tamamlanmak.

Ekmel-i ḫulḳ-ı ser-efrāz-ı cihān Feyżī Beg
K 'anda ḫatm olmış eger cūd u eger fażl u kemāl

ḥatm-ı kelām it-:

1. **ḫatm-ı kelām it:**
Kaside 36
Mısra: **63**
Sözü tamamlamak.

Artuḳ eksik sözi ḳo ḫatm-ı kelām it ebsem ol
Çekme ġam ger olsa ḳadrüñ Rūḥiyā eksilmede

ḥatm-ı kelām:

1. **ḫatm-ı kelām:**-*dur*
Kaside 30
Mısra: **43**
Sözü bitirme.

Ola duʿā-yı ḫayrile ḫatm-ı kelāmdur
Rūḥī duʿāya başla odur aḥsenüʾl-maḳāl

ḥatm-i maḳal ol-:

1. **ḫatm-i maḳal ol-:**-*a*
Kaside 25
Mısra: **82**
Sözün tamamlanması, şiirin bitirilmesi.

Ne deñlü silsile-i naẓm uzansa evlādur
Be-şarṭ-ı ān ki duʿāyile ola ḫatm-i maḳal

ḥaṭṭ:

1. **ḫaṭṭ:**-*uñ, -la*
Gazel 115
Mısra: **7**
(Sevgili'nin) yüzündeki ayva tüyleri.

Bir midür ḫaṭṭuñla sebz olmaḳla her berk-i güşā
Laʿluña beñzer mi olmış ṭutalum ʿunnāb surḫ

2. **ḫaṭ:**-*uñ, -ı*
Gazel 166
Mısra: **7**
Yüzdeki ayva tüyleri, yüz çizgileri.

Sen ṭururken oturup ben ḫaṭuñı vaṣf itsem
Ṣaḳın incinme kişi oḳusa Ḳurʾān oturur

3. **ḫaṭṭ:**-*ı, -n, -a*
Gazel 908
Mısra: **10**
Yazı. || *Sevgilinin ayva tüyleri.*

Rūḥiyā bir nice gün kim eyledüm nakṣ-ı cünūn
Baḳa baḳa ḫaṭṭına indi gözümden ḳara ṣu

4. **ḫaṭṭ:**-*un, -ı*
Gazel 841
Mısra: **6**

Yeni beliren sakal ve bıyık/ayva tüyü.

Ṣafā ile göñül ṭolsun maḥabbet ber-ḳarār olsun
Tırāş it ḫaṭṭuñı mābeynimüzden fitneler gitsün

5. **ḫaṭṭ:**-*ı*
Gazel 567
Mısra: **3**
Güzel yazı. || *Gençlerde yeni beliren sakal ve bıyık.*

Yazmış degül ḫaṭṭı gibi bir ḫaṭṭ-ı dil-güşā
Ḳudret eli ki günde yazar ṣad hezār ḫaṭ

ḫatta:

1. **ḫatta:**
Kaside 35
Mısra: **4**
Bile, dahi, üstelik, bundan başka, hem de. || *"Kadar" anlamında "hatta ye'tiyekel yakin" ayetine telmihen kullanılmıştır. (Hicr suresi 99. ayet).*

ʿĀrif iseñ ol muṭīʿ-i emr-i vaʿbüd rabbeke
Keşf ola ḫatta saña esrār-ı yeʾtiyekeʾl-yaḳīn

ḫaṭṭ-ı dilber:

1. **ḫaṭṭ-ı dilber:**-*i*
Gazel 1114
Mısra: **3**
Sevgilinin ayva tüyleri.

Dirlerdi ḫaṭṭ-ı dilberi bir gün gelür çıḳar
Hep geldi çıḳdı ey dil-i şeydā didükleri

ḫaṭṭ-ı dil-güşā:

1. **ḫaṭṭ-ı dil-güşā:**
Gazel 567
Mısra: **3**
(Sevgilinin yüzündeki) Gönle ferahlık veren ayva tüyleri.

Yazmış degül ḫaṭṭı gibi bir ḫaṭṭ-ı dil-güşā
Ḳudret eli ki günde yazar ṣad hezār ḫaṭ

ḫaṭṭ-ı dil-sitān:

1. **ḫaṭṭ-ı dil-sitān:**
Gazel 1062
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Gönül alan ayva tüyleri.

Cemāl-ı yāra göñül ḫaṭṭ-ı dil-sitān geldi
Benefşe-zārda ẕevḳ idecek zamān geldi

ḫaṭṭ-ı emān:

1. **ḫaṭṭ-ı emān:**
Gazel 629
Mısra: **3**
Düşman ülkelerde seyahat için verilen izin tezkeresi. || *Korkusuzluk ve emniyet fermanı.*

Ḫaṭṭ-ı sebzüñ virdi çün ʿāşıḳlara ḫaṭṭ-ı emān
Ṣalsun elden ḫançerin min-baʿd çeşm-i ḳattāluñ

ḫaṭṭ-ı ʿizār-ı yār:

1. **ḫaṭṭ-ı ʿizār-ı yār:**
Gazel 457
Mısra: **3**
Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri.

Ḫaṭṭ-ı ʿizār-ı yār ile gerçi muḳayyeddür velī
Neyyir-i ʿaşḳa maẓharuz tīre degül żamīrimüz

ḫaṭṭ-ı laʿl:

1. **ḫaṭṭ-ı laʿl:**-*i, -n, -e*
Gazel 266
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Lal taşına benzeyen dudaklarının etrafındaki ayva tüyleri.

Ḫaṭṭ-ı laʿline o meh-rūnuñ berāber olımaz
Ḳıṭʿa-ı yāḳūtuñ ey Rūḥī hemān bir adı var

ḫaṭṭ-ı leb:

1. **ḫaṭṭ-ı leb:**-*üñ*
Kıt'a 11
Mısra: **3**
Dudağın kenarındaki ayva tüyleri.

Lebüñ ebrūlaruñla ḫaṭṭ-ı lebüñ
Biri maṭlaʿ birisi maḳṭaʿıdur

ḫaṭṭ-ı müşk-fām:

1. **ḫaṭṭ-ı müşk-fām:**
Gazel 769
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Misk renkli ayva tüyleri.

Ẓāhir oldı ṣanmañūz laʿlinde ḫaṭṭ-ı müşk-fām
Murġ-ı dil ṣaydına ḳurdı bir görinmez yerde dām

2. **ḫaṭṭ-ı müşk-fām:**
Gazel 830
Mısra: **1**
Misk renkli, siyah yazı.

Ḫoş yaraşmış saña ey nāme bu ḫaṭṭ-ı müşk-fām
Bir güzelsin kim saña ḥāl ehli ḳoymış nāme nām

ḫaṭṭ-ı ruḥ:

1. **ḫaṭṭ-ı ruḫ:**-*ı*
Gazel 75
Mısra: **7**
Yüzdeki ayva tüyleri.

Gelicek ḫaṭṭ-ı ruḫı bezme ayaḳ baṣdı raḳīb
Gel ayaḳ götürelüm sāḳī ḳarışdı ṣoḥbet

2. **ḫaṭṭ-ı ruḫ:**-*uñ*
Gazel 564
Mısra: **7**
Yüzdeki ayva tüyleri. || *Kişinin yüzünde yer alan, saç, kaşlar ve kirpiklerden oluşan yedi ümmî hat.*

Ḫaṭṭ-ı ruḫuñ ḫaḳīḳati bilmeyüp o kim
Beñzer şu cāhile ki oḳur muṣḥafı ġalaṭ

ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı ḫūbān:

1. **ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı ḫūbān:**-*ı*
Gazel 369
Mısra: **2**
Güzellerin yüzlerindeki yazılar. || *Güzellerin yüzlerindeki ayva tüyleri.*

Bī-ʿamel ʿilmile kāmil geçinen cāhildür
Kim ki ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı ḫūbānı oḳur kāmildür

<u>ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı yār:</u>

1. **ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı yār:**
Gazel 1093
Mısra: **9**
Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri.

Geldi ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı yār aç gözüñi ey Rūḥī
Esdi ḥasret yeli gerd-i reh-i miḥnet ḳopdı

<u>ḫaṭṭ-ı sebz:</u>

1. **ḫaṭṭ-ı sebz:**-*üñ*
Gazel 629
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Taze, yeni bitmiş ayva tüyleri.

Ḫaṭṭ-ı sebzüñ virdi çün ʿāşıḳlara ḫaṭṭ-ı emān
Ṣalsun elden ḫançerin min-baʿd çeşm-i ḳattāluñ

<u>ḫaṭṭ-ı ser-sebz:</u>

1. **ḫaṭṭ-ı ser-sebz:**-*üñ, -den*
Gazel 901
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Yeni bitmiş, taze ayva tüyleri.

Ḫaṭṭ-ı ser-sebzüñden ey gül-ruḫ nümūne olmasa
Eylemezdi sebze-i nev-ḫīze āhū ser-fürū

<u>ḫaṭṭ-ı siyāh:</u>

1. **ḫaṭṭ-ı siyāh:**-*ı*
Gazel 134
Mısra: **8**
Cemşid'in kadehindeki yazıların dördüncü satırı. || Sevgilinin aşığı mest eden ayva tüyleri.

Dil çeşme-i ḥayāt didi laʿl-ı nābuña
Ḫaṭṭ-ı siyāhı eyledi miskīni rīş-ḫand

<u>ḫaṭṭ-ı siyāh:</u>

1. **ḫaṭṭ-ı siyāh:**-*uñ*
Gazel 824
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Siyah ayva tüyleri.

Müddeʿīnüñ daʿvi-i ṣıdḳın çıḳarmaḳçün ḫilāf
ʿArż idüp ḫaṭṭ-ı siyāhuñ ḥüccet ibrāz idelüm

<u>ḫaṭṭ-ı siyeh-kār:</u>

1. **ḫaṭṭ-ı siyeh-kār:**-*uñ*
Gazel 1108
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Siyah sakalları. || (Sevgilinin) Günahkar ayva tüyleri.

ruḫlaruñdan eyleyüp ḫaṭṭ-ı siyeh-kāruñ tırāş
jengden pāk eyledüñ āyīne-i iḳbālumı

<u>ḫaṭṭ-ı yār:</u>

1. **ḫaṭṭ-ı yār:**
Gazel 660
Mısra: **3**
Sevgilinin ayva tüyleri.

Çāre ne ṭozup ṭozup geldi ġubārı ḫaṭṭ-ı yār
Aġlamaḳ vaḳti degül ey çeşm-i giryān aç gözüñ

<u>ḫavādis:</u>

1. **ḫavādiṣ:**
Gazel 91
Mısra: **4**
Olup biten vak'alar, hadiseler, olaylar.

Fiʿlinde ʿanāṣır ki ola ḳā'im ʿaceb olmaz
Her laḥẓa ẓuhūr eylese biñ dürlü ḫavādiṣ

<u>ḫavādis-i felek-i sifle-perver:</u>

1. **ḫavādiṣ-i felek-i sifle-perver:**
Kaside 11
Mısra: **34**
Alçaklara destek olan feleğin haberleri.

O ehl-i luṭfdan u aña ḳul olanlardan
Ḫavādiṣ-i felek-i sifle-perver ola ırāġ

<u>ḫavāle ḳıl-:</u>

1. **ḫavāle ḳıl-:**-*mış*
Gazel 1031
Mısra: **10**
Yöneltmek, savurmak.

Cān virmedüñ yolumda diyü ḫışm idüp nigār
Ḳılmış ḫavāle Rūḥiye tīġ-ı ʿitābını

<u>ḫavāli:</u>

1. **ḫavāli:**-*s, -i*
Gazel 96
Mısra: **10**
Çevre, civar, yöre.

Kār-gāh-ı ʿaşḳ Rūḥī bir ulu dergāhdur
Kim ʿamīḳ olmış ḫavālisi anuñ "min külli fecc"

<u>ḫavāṣ:</u>

1. **ḫavāṣ:**-*a*
Terkib-bend 9
Mısra: **51**
Saygın olanlar.

Yār ol ḫavāṣa eyle teneffur ʿavāmdan
Bed-nāmlükden eyle ḥazer geçmese nāmdan

2. **ḫavās:**
Kaside 34
Mısra: **20**
Bir toplumda okumuş yazmış olanlar sınıfı, ileri gelenler, seçkin sınıf.

Reh-revān-ı Kaʿbe kim eṭrāf-ı ʿālemden gelür
Yüz sürer lābüd bu ḫāka ger ḫavās u ger ʿavam

<u>hāver:</u>

1. **ḫāver:**-*e*
Gazel 801
Mısra: **13**
Güneşin doğduğu taraf, doğu, şark.

Rūḥī ruḫı fikrinde iken ḫāvere baḳmam
Bu maḳṭaʿ-ı ol maṭlaʿ-ı ġarrāya degişmem

<u>hāver-i devlet:</u>

1. **ḫāver-i devlet:**-*üñ, -e*
Kaside 26
Mısra: **70**
Makam, mevki ve saadet güneşinin doğuşu.

Himmetüñ necmi żiyā-güster ola āfāḳa
Ḫāver-i devletüñe irmeye ʿālemde zevāl

havf:

1. **ḫavf:**-*ı, -n, -dan, -dur*
Gazel 153
Mısra: **7**
Korku, endişe.

Zāhidüñ çehresi zerd olduġı ḫavfındandur
Ādemüñ beñzini gülgüne-i mey-i gulgul açar

havf it-:

1. **ḫavf it-:**-*mez, -üz*
Gazel 499
Mısra: **10**
Korkmak.

Rūḥī ne deñlü mühlik ise derd-i ʿaşḳdan
Ḫavf itmezüz ki luṭf-ı Ḫudādur penāhımuz

havf u ḫaṭar:

1. **ḫavf u ḫaṭar:**-*dan*
Tarih 26
Mısra: **8**
Korku ve tehlike.

Belāġatda şecāʿatda seḫāvetde müsellemdür
Vücūd-ı pākını ḫavf u ḫaṭardan ṣaḳlasun Yezdān

ḫavf ü hirās:

1. **ḫavf ü hirās:**
Kaside 13
Mısra: **4**
Korku.

Göñül ne fikrdesin nice bir bu şeydāluḳ
ʿAẕāb-ı ḳabrden irmez mi cāna ḫavf ü hirās

havf ü hirās ol-:

1. **ḫavf ü hirās ol-:**-*a*
Kaside 13
Mısra: **64**
Korku içinde olmak, korkmak.

Yeriyle yoḳ dil-i aʿdāda ḳuvvet-i güftār
Meger ki tīġ-i zebānumdan ola ḫavf ü hirās

havf-ı duzeh:

1. **ḫavf-ı duẕeḫ:**
Gazel 692
Mısra: **7**
Cehennem korkusu.

Bıraḳmış odda seni ḫavf-ı duẕeḫ ey ṣūfī
Cemāl-i dilbere baḳ nārı nūr idem dirseñ

havf-i ḫudā:

1. **ḫavf-i ḫudā:**
Gazel 405
Mısra: **6**
Allah korkusu.

Fitneler ḳaldurur eyyām ki ol ḫāṭırdan
Refʿ olur ḫavf-i Ḫudā bīm-i ḳıyāmet ḳalḳar

hāvi-i ʿilm ü ḥayā:

1. **ḫāvi-i ʿilm ü ḫayā:**-*dur*
Tarih 12
Mısra: **18**
İlim ve edebi içinde bulunduran (kimse).

Oldı ḳāḍī-i Ḥalebü'ş- şehbā Ḫsī-dem o kim
Ḫāvi-i ʿilm ü ḫayādur mālik-i ṭabʿ-ı selīm

ḫavż:

1. **ḫavż:**
Kıt'a 31
Mısra: **3**
Bahçeleri süslemek, sulamak, içinde yüzmek veya belli maddeleri ıslatmak, boyamak, süzmek gibi maksatlar için kullanılan, etrâfı beton, tuğla, mermer vb. şeylerle çevrilmiş su biriktirme yeri.

Kim var ol ḥammāmda bir ḥavż ol ḥavzuñ müdām
Haftada bir seyri ehl-i Şāma olmışdur rüsūm

hay:

1. **hāy:**
Gazel 687
Mısra: **2**
Aman, medet, eyvah. II Hey, ey.

Hū diyüp olsam demidür sīne-çāk
Hāy meded ġam beni ḳıldı helāk

2. **hāy:**
Gazel 284
Mısra: **2**
"Ey" anlamında kullanılan hitap sözcüğü.

Baḳmaz olduñ ʿāşıḳa bu cevr-i nev-peydā nedür
Hāy ẓālim biz ḫod öldük bunca istiġnā nedür

3. **hāy:**
Tarih 72
Mısra: **8**
Başına geldiği kelime veya cümlenin anlamını kuvvetlendirir.

Ṣorsalar tārīḫ-i mevtin oḳuram bu mıṣraʿı
Çekdi naḳd-i ʿömrümi devrān elümden aldi hāy

4. **hāy:**
Gazel 903
Mısra: **14**
(Hayy) "Bütün varlıkların hayat kaynağı, ebedî ve hakiki hayat sahibi" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

Bizi zühd ṣanma Rūḥī yüri bezm-i ʿaşḳa gir gör
Nice pārsā oturmış kimi hāy dir kimi hū

hāy u hū:

1. **hāy u hū:**
Gazel 230
Mısra: **7**
Bir zikir şekli.

Yıllarla ṣūfī çile çeküp hāy u hū ile

Keşf-i rümūzına felek-i şeş-cihāt umar

hāy u hūy:

1. **hāy u hūy:**
Gazel 515
Mısra: **4**
Gürültü, şamata.

Ferāġat kūşesinde ḫᵛāba varmışdur göñül şimdi
Eger yıllarla ṣūfī hāy u hūy itse uyandurmaz

2. **hāy u hūy:**-*da*
Gazel 121
Mısra: **5**
Neşe sevinç.

Dil-rübālar cilvede ʿuşşāḳ hāy u hūyda
Ṣaldı dehre velvele hengām-ı eyyām-ı ʿīd

3. **hāy u hūy:**-*ile*
Gazel 723
Mısra: **9**
Herkesin aynı anda konuşmasından veya eğlenmesinden doğan gürültü; şamata.

Cünd-i ʿanāyı defʿ idelüm hāy u hūyile
Sāḳī bir iki gün bize luṭf eyle hemdem ol

4. **hāy u hūy:**-*ı, -n*
Gazel 228
Mısra: **8**
Bir zikir şekli. || *Neşe, sevinç.*

Şevḳ-i esrār ile mescidde seḥer ṣūfīnüñ
Hāy u hūyın işiden kūşe-i meyḫāne ṣanur

5. **hāy u hūy:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 283
Mısra: **9**
Sonucu boş çıkan çaba.

ʿĀḳil iseñ hāy u hūyından cihānuñ fāriġ ol
Rūḥiyā bir iki günlük ʿömr içün ġavġā nedür

hāy u hūy it-:

1. **hāy u hūy it-:**-*mede*
Gazel 897
Mısra: **12**
Zikir çekmek. || *Vakti boşa geçirecek şeylerle oyalanmak.*

Rindler meygedede ehl-i veraʿ mescidde
Hāy u hūy itmede bilmem ki ne ġavġādur bu

hāy u hūya düş-:

1. **hāy u hūya d-:**-*elüm*
Gazel 549
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Boşa vakit geçirmek.

Ṣarāb içüp düşelüm hāy u hūya defʿ itsün
Zevāyid-i ġam-ı devrānı bānk-i nūşānūş

ḫayā:

1. **ḫayā:**
Gazel 49
Mısra: **14**
Edep.

Göz açmadum ben giryeden göstermedüñ yüz baña sen
Refʿ olmadı ey pür-cefā benden bükā senden ḫayā

2. **ḫayā:**-*s, -ı*
Gazel 145
Mısra: **1**
Kişinin utanma duygusuyla hareket etmesi ve edepli olması anlamına gelen ahlâkî erdem.

Ḥicāba ḥaml idüp dimeñ ḫiṭābı yoḳ ḥayāsı var
O mest-i bezm-i behcetüñ ḥicābı yoḳ cefāsı var

3. **ḫayā:**
Gazel 64
Mısra: **6**
Utanma, sıkılma, utanç. II Ar, namus, edep.

Bir bābile açılmadı ḳaldı der-i viṣāl
Olmış ḫayā ol āfete māniʿ baña edeb

ḫayā ḳıl-:

1. **ḫayā ḳıl-:**-*du, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **18**
Utanmak.

Güm itdüñ Kerbelā ḫākinde anuñ gevher-i ʿömrin
Ne kendinden ḥicāb itdüñ ne ceddinden ḫayā ḳılduñ

ḫayāl:

1. **ḫayāl:**-*i*
Gazel 166
Mısra: **11**
Aslı olmadığı halde zihinde kurulan şey, düş.

Didüm oturma ḫayāli gelicek cānānuñ
Merdüm-i dīde didi ṣāḥib-i dükkān oturur

2. **ḫayāl:**-*uñ, -dan*
Gazel 9
Mısra: **8**
Zihinde tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, imge ǁ Sevgili'nin hayali.

Ḫākipāyundan cüdā düşdi egerçi çeşm-i ter
Ṣanma ammā kim ola bir dem ḫayāluñdan cüdā

3. **ḫayāl:**-*dur*
Gazel 846
Mısra: **1**
Zihinde tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, imge.

Ümīd-i vuṣlatı bāṭıl ḫayāldur bilürin
O ṣāh-ı ḥüsne taḳarrub muḥāldur bilürin

4. **ḫayāl:**-*i, -y, -le*
Gazel 362
Mısra: **5**
Bir kişi, olay veya nesnenin zihinde canlanan, biçimlenen sûreti.

Bāġa varsam zülf-i ruḫsāruñ ḫayāliyle baña
Bāġbān geh gül ṣunar geh tāze şebbū gösterür

5. **ḫayāl:**-*üñ*
Gazel 169
Mısra: **10**
Düşünce, fikir.

Ḳapuñdan nice yıldur dūram ammā sendedür göñlüm
Beni ger ġayra māʾildür diseñ yañlış ḫayāluñ var

6. **ḫayāl:**
Gazel 762
Mısra: **2**
Aslı olmadığı halde zihinde kurulan şey, düş || Faydasız, boş.

Sensüz ey āfitāb-ı ḥüsn-i cemāl
Görinür gözüme cihān ḫayāl

7. **ḫayāl:**
Gazel 704
Mısra: **8**
Düşünme, tasavvur etme.

Çār ʿanāṣırdan mürekkeb nefs-i vāḥiddür cihān
Sen gerek ādem ḫayāl eyle gerek ḫātem ḫayāl

8. **ḫayāl:**-*üñ*
Gazel 990
Mısra: **7**
Aslı olmadığı halde zihinde kurulan şey, düş II Sevgilinin hayali, sureti.

Ṣaḥne-i ʿaşḳ itdi rehberlik ḫayāluñ şāhına
Geldi ḳondurdı sarāy dīde-i ḫūn-bārda

9. **ḫayāl:**
Gazel 846
Mısra: **1**
Kuruntu, vehim.

Ümīd-i vuṣlatı bāṭıl ḫayāldur bilürin
O şāh-ı ḥüsne taḳarrub muḥāldur bilürin

<u>ḫayāl eyle-:</u>

1. **ḫayāl eyle-:**
Gazel 704
Mısra: **6**
Olarak görmek, ... şeklinde düşünmek.

Bu ṭoḳūz peymāneye el ṣūnma olma ṭelḫ-kām
Eyle anuñ her birin bir kāse-i pür-sem ḫayāl

2. **ḫayāl eyle-:**
Gazel 704
Mısra: **10**
(Gerçekleşmesi arzu edilen bir şeyi) Zihinde tasarlayıp canlandırmak, düşünmek.

Her sifāl-ı köhne kim bād ile mālāmāl ola
Rūḥiyā nuş idüp anı eyle cām-ı Cem ḫayāl

3. **ḫayāl eyle-:**-*r*
Gazel 737
Mısra: **12**
Düşünmek.

Mūya dönmişdür tenüm sevdā-yı zülfiyle henüz
Merḥamet itmez beni sevdāsı yoḳ eyler ḫayāl

<u>ḫayāl it-:</u>

1. **ḫayāl it-:**-*dü, -m*
Gazel 787
Mısra: **6**
(Gerçekleşmesi arzu edilen bir şeyi) Zihinde tasarlayıp canlandırmak, düşünmek.

Cefāya başladı cismüm ḫayāl olduḳca miḥnetden
Teraḥḥum eyleyüp anı vefā eyler ḫayāl itdüm

2. **ḫayāl it-:**-*dü, -ñ*
Gazel 703
Mısra: **17**
Bir şeyi zihinde tasarlayıp canlandırmak, hayallemek.

Ḫoş ḫayāl itdüñ yine naḳşın çıḳardın ʿālemüñ
Rūḥiyā bilmez ḫayālüñ gerçi kim her kem ḫayāl

<u>ḫayāl ol-:</u>

1. **ḫayāl ol-:**-*dı*
Gazel 703
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Geçmişte kalmak, hatıra olmak.

Gitdi vuṣlat demleri geldi ġam-ı fırḳāt dime
Çün ḫayāl oldı giçen demler olur ġam hem ḫayāl

2. **ḫayāl ol-:**-*mış*
Gazel 703
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Geçmişte kalmak, hatıra olmak. || Yok olup gitmek.

Dün giçen demden eser yoḳ hep ḫayāl oldı bugün
Ḫoş ḫayāl olmış ṭuyanlar olduġın ʿālem ḫayāl

<u>ḫayāl-ı ʿārıż:</u>

1. **ḫayāl-ı ʿārıż:**-*uñ*
Gazel 232
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Yanağının hayali.

Ḫayāl-ı ʿārıżuñ fikr-i lebüñle eglenür göñlüm
Birisi yār-ı cānumdur birisi nūr-ı dīdemdür

<u>ḫayāl-ı bāde-i kevser:</u>

1. **ḫayāl-ı bāde-i kevser:**-*le*
Gazel 943
Mısra: **7**
Kevser şarabının hayali.

Ḫayāl-ı bāde-i kevserle vardum ʿālem-i ḫᵛāba
O laʿl-i nābı gördüm sāḳiyā dün gice rüʾyāda

<u>ḫayāl-i bāṭıl it-:</u>

1. **ḫayāl-i bāṭıl id-:**-*er*
Gazel 453
Mısra: **3**
Boş hayaller kurmak, yanlış hüküm vermek.

Ḫayāl-i bāṭıl ider ḫaḳḳımuzda ehl-i mecāz
Ḫaḳīḳat ehline maʿlūmdur ḫaḳīḳatimüz

<u>ḫayāl-ı beng:</u>

1. **ḫayāl-ı beng:**-*dür*
Gazel 879
Mısra: **11**
Uyuşturucunun hayali.

Ḫayāl-ı bengdür esrāra vāḳıf ṣanduġuñ kendüñ
Sen ey bīçāre ʿārifler ḳatında ṭıfl-ı ebcedsin

<u>ḫayāl-i cām:</u>

1. **ḫayāl-i cām:**
Gazel 1016
Mısra: **1**
Kadeh hayali.

Ḫayāl-i cām laʿluñ bağlayaldan naḳş ḫāṭırda
Ḥaḳīḳat neşvesin bulduḳ dil-i deryā-müessirde

ḫayāl-i dāne-i ḫāl:

1. **ḫayāl-i dāne-i ḫāl:**-*ile*
Gazel 402
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Benlerinin hayali.

Ḫayāl-i dāne-i ḫālile ol nevrestenüñ Rūḥī
Muḥaṣṣal görmeyenler anı berk-gāhı görsünler

ḫayāl-ı dil-güşā:

1. **ḫayāl-ı dil-güşā:**
Gazel 29
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Gönül açan hayali.

İstemem aġyār ide fikr-i viṣāl-ı dil-güşā
Tīre dillerde ne lāyıḳdur ḫayāl-ı dil-güşā

ḫayāl-i fāsid:

1. **ḫayāl-i fāsid:**
Tarih 7
Mısra: **32**
Bozuk hayal.

Ṭaşını ṭopraġını feyż-i naẓarla ḳıldı zer
Söz budur bāḳī ḫayāl-i fāsid ü evkār-ı ḫām

ḫayāl-i gevher-i vuṣlat:

1. **ḫayāl-i gevher-i vuṣlat:**
Müseddes 1
Mısra: **32**
(Sevgiliye) Kavuşma cevherinin hayali.

O demden kim dil-i ser-geşte baḥr-i hicre ṭalmışdur
Ḫayāl-i gevher-i vuṣlat başumdan ʿaḳlum almışdur

ḫayāl-ı ḫām:

1. **ḫayāl-ı ḫām:**-*a*
Gazel 948
Mısra: **10**
Boş, gerçekleşmesi mümkün olmayan hayal.

Terk idüp ʿuzleti ḳıldı ṭaleb-i ʿizzet ü cāh
Dil-i nā-puḫte bizi ṣaldı ḫayāl-ı ḫāma

2. **ḫayāl-i ḫām:**-*dan*
Gazel 624
Mısra: **6**
Gerçekleşmesi mümkün olmayan hayal.

Degül giçmek viṣāli ārzūsından rıżāmuzla
Muḥāl olduġını bildük ḫayāl-i ḫāmdan giçdük

ḫayāl-i hāş:

1. **ḫayāl-i ḫāş:**
Gazel 553
Mısra: **2**
Özgün hayaller.

Şādam kim eyleyen seni ṣāḥib-cemāl-i ḫāṣ
Vaṣṣāfuñ eyleyüp beni virmiş ḫayāl-i ḫāṣ

ḫayāl-ı ḫaṭ-ı müşkīn:

1. **ḫayāl-ı ḫaṭ-ı müşkīn:**-*i, -n, -e*
Gazel 1023
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Misk kokulu, siyah ayva tüylerinin hayali.

Düş ḫayāl-ı ḫaṭ-ı müşkīnine ol āhūnuñ
Ṣun ḫāl-ı żeḳanı ṭā saña ṭop ṭop nāfe

ḫayāl-ı ḫaṭṭ-ı sebz:

1. **ḫayāl-ı ḫaṭṭ-ı sebz:**-*üñ*
Gazel 1015
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yeni bitmiş ayva tüylerinin hayali.

Ḫayāl-ı ḫaṭṭ-ı sebzüñ naḳş olaldan levḥ-i ḫāṭırda
Gözüm nūr-ı ruḫuñdan ġayrısın görmez meẓāhirde

ḫayāl-i ʿizz ü cāh it-:

1. **ḫayāl-i ʿizz ü cāh it-:**-*me, -z*
Gazel 490
Mısra: **10**
Makam ve yücelik hayali kurmak.

Ġubār-ı ġam irişmez ṭabʿına Rūḥī gibi her kim
Ḫayāl-i ʿizz ü cāh itmez esīr-i rūzgār olmaz

ḫayāl-ı ḳalb:

1. **ḫayāl-ı ḳalb:**-*e*
Gazel 384
Mısra: **8**
Kalbin hayali.

Sañadur ḫūb-rūlar içre meylüm kim rūḥ-ı pākuñ
Ḫayāl-ı ḳalbe ʿaks-i dīde-i nemnāka ṣalmışdur

ḫayāl-i laʿl-i nāb:

1. **ḫayāl-i laʿl-i nāb:**-*uñ*
Gazel 289
Mısra: **8**
Saf şaraba benzeyen kırmızı dudakların hayali.

Baña ḳahr itdügüñden şād olur aġyār bilmez kim
Ḫayāl-i laʿl-i nābuñ sīnede luṭf-ı nihānidür

ḫayāl-ı muḫāl:

1. **ḫayāl-ı muḫāl:**-*dan*
Gazel 1088
Mısra: **8**
Gerçekleşmesi mümkün olmayan hayal. || Sevgilinin hayali.

Bilinmedük nesi var göñlümüñ ki yāra açam
Ne var göñülde ḫayāl-ı muḫāldan ġayrı

ḫayāl-ı naḳd-ı ṣabr:

1. **ḫayāl-ı naḳd-ı ṣabr:**-*uñ*
Gazel 941
Mısra: **3**
Sabır sermayesinin hayali.

Uġurlarsa ḫayāl-ı naḳd-ı ṣabruñ pāyına düşme
ṣaḳın ey dil gidilmez derd-i bī-pervānuñ ardınca

<u>ḫayāl-i nergis-i mest:</u>

1. **ḫayāl-i nergis-i mest:**-*üñ, -le*
Terkib-bend 9
Mısra: **6**
Baygın bakışlı nergis (gözlerin) hayali.

Ḥüsnüñ fürūġ-ı şemʿ -i ṭarab-ḫāne-i ḫayāl
Merdüm ḫayāl-i nergis-i mestüñle ḫasta-ḥāl

<u>ḫayāl-ı ravża-i rıḍvān:</u>

1. **ḫayāl-ı ravża-i rıḍvān:**-*a*
Gazel 686
Mısra: **12**
Cennet hayali. || Sevgilinin yanağının hayali.

Giçer evḳātımuz fikr-i ruḥıyla
Ḫayāl-ı ravża-i rıḍvāna düşdük

<u>ḫayāl-i ruḥ-ı dost:</u>

1. **ḫayāl-i ruḥ-ı dost:**
Gazel 420
Mısra: **3**
Sevgilinin yanağının hayali.

Kime kim medd-i naẓar ola ḫayāl-i ruḥ-ı dost
Ṣubḥ-dem gördügi envārı şeb-i tār görür

<u>ḫayāl-ı rūy-ı cevānān:</u>

1. **ḫayāl-ı rūy-ı cevānān:**
Gazel 1111
Mısra: **3**
Genç sevgililerin yüzünün hayali.

Gözden ḫayāl-ı rūy-ı cevānān gitmedi
Dilden ricā-yı vuṣlat-ı cānān dükenmedi

<u>ḫayāl-i rūy-ı yār:</u>

1. **ḫayāl-ı rūy-ı yār:**
Gazel 707
Mısra: **9**
Sevgilinin yüzünün hayali.

Eksik olmaz çeşm-i pür-nemden ḫayāl-ı rūy-ı yār
Rūḥiyā bitmiş degüldür gerçi kim deryāda gül

<u>ḫayāl-ı rūy-ı zībā:</u>

1. **ḫayāl-ı rūy-ı zībā:**-*ñ, -a*
Gazel 859
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Güzel yüzünün hayali.

Mekān olmazsa ʿaşḳuñla ḫayāl-ı rūy-ı zībāña
Ne cān olsun benüm rūḥum ne çeşm-i ḫūn-feşān olsun

<u>ḫayāl-i şemʿ-i cemāl:</u>

1. **ḫayāl-i şemʿ-i cemāl:**-*üñ, -le*
Gazel 466
Mısra: **3**
Sevgilinin muma benzeyen güzel yüzünün hayali.

Ḫayāl-i şemʿ-i cemālüñle ḫ̬āba varduḳda
Ṣabāḥ olıncaya dek seyr-i āfitāb iderüz

<u>ḫayāl-i serv-ḳad:</u>

1. **ḫayāl-i serv-ḳad:**-*ün, -le*
Gazel 481
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Selvi boyunun hayali.

Ḫayāl-i serv-ḳadünle demādem aġlamadan
Her iki laḥẓada bir ṭarf-ı cūybārdayuz

<u>ḫayāl-ı yār:</u>

1. **ḫayāl-ı yār:**
Gazel 157
Mısra: **11**
Yarin hayali.

Ḫayāl-ı yār içün bir kūşe peydā eylemiş çeşmüm
Pesend-i ṭabʿı olmış ol şehüñ şāhāne olmaḳ var

<u>ḫayālsuz:</u>

1. **ḫayālsuz:**
Gazel 432
Mısra: **10**
Bir kişi, olay veya nesnenin zihinde canlanan, biçimlenen sureti olmaksızın.

Fikr-i miyānına düşeli ol sehī-ḳadüñ
Bir laḥẓa görmezin seni Rūḥī ḫayālsuz

<u>ḫayāluña düş-:</u>

1. **ḫayāluña düş-:**-*en-uñ , -a, -en*
Gazel 1088
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey veya kimseyi) Düşlemek, hayal etmek.

Baḳan cemāluña görmez celāldan ġayrı
Düşen ḫayāluña çekmez melāldan ġayrı

<u>ḫayāt:</u>

1. **ḫayāt:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 55
Mısra: **3**
Hayat, yaşam.

Tīġuñı dil görse ḳaṭʿ eyler ḫayātından ümīd
Ḳande olsa teşneye cānlar bağışlar gerçi āb

2. **ḫayāt:**
Kaside 29
Mısra: **17**
Hayat, yaşam, canlılık.

Dem-i cān-baḫşı ile irdi nebātāta ḫayāt
Nola ger bād-ı bahāra dir isem ʿĮsī-dem

<u>ḫayāt ābı:</u>

1. **ḫayāt ābı:**
Gazel 647
Mısra: **7**
Hayat suyu, ölülere can veren ya da sonsuzluğa eriştiren su.

Ḫayāt ābı ki dirler dāyim eyler mürdeler iḥyā
Leb-i ʿĮsī-demüñ cān-baḫşlıḳda ʿaynıdur anuñ

<u>ḫayāt bul-:</u>

1. **ḥayāt bul-:**-*a*
Gazel 763
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canlanmak.

Rūḥi-i dil-dādeye ṣun bāde-veş cām-ı lebüñ
Tā bula tāze ḥayāt ey dilber-i peymān-kesil

2. **ḥayāt bul-:**-*dı, -lar*
Gazel 350
Mısra: **21**
Kelime Tipi: **Deyim**
Taze can bulmak.

Ol Ḫıżr-dem ki mürde iken buldılar ḥayāt
Āb-ı ḥayāt-ı luṭfına añlar ki ḳandılar

ḥayāt vir-:

1. **ḥayāt vir-:**
Gazel 102
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Canlandırmak.

Lebüñle mürdelere vir ḥayāt kim görsün
Felekde nice olur cān bağışladuḳda mesīḥ

ḥayat-efzā:

1. **ḥayat-efzā:**
Gazel 1040
Mısra: **5**
Hayat arttıran, canlandıran.

Yeşiller giydi oldı Ḫıżr-veş ḥalḳa ḥayat-efzā
Ṣafā eyler ṭutan şimdengirü dāmān-ı ṣaḥrāyı

ḥayāt-efżā-yı ʿālem:

1. **ḥayāt-efżā-yı ʿālem:**-*dür*
Kaside 38
Mısra: **101**
Âleme hayat veren, âlemi canlandıran (nitelikte).

Mesīḥā gibi eṣʿārum ḥayāt-efżā-yı ʿālemdür
Nola Rūḥi gibi olsam ʿazīzi nevʿ-i insānuñ

ḥayat-efżā-yı ehl-i fażl:

1. **ḥayat-efżā-yı ehl-i fażl:**
Gazel 641
Mısra: **1**
Fazilet sahiplerini canlandıran, onların hayatlarını artıran.

Ḥayat-efżā-yı ehl-i fażl iken luṭf-ı fırāvānuñ
Ne lāyıḳdur kesilmek dirligi erbāb-ı ʿirfānuñ

ḥayāt-ı cāvīd:

1. **ḥayāt-ı cāvīd:**
Kaside 10
Mısra: **6**
Sonsuz hayat.

Yine ol Ḫıżr-ṣıfat geldi ki yümn-i ḳademi
Virdi emvāt-ı ġam-ı hicre ḥayāt-ı cāvīd

ḥayāt-ı cāvidān:

1. **ḥayāt-ı cāvidān:**
Gazel 855
Mısra: **10**
Sonsuz hayat.

Elüñde ölmege bīḫūde cān virmezmiş üftādeñ
Görürmiş tīġ-i ʿaṣḳuñda ḥayāt-ı cāvidān şeklin

ḥayāt-ı ebedī:

1. **ḥayāt-ı ebedī:**
Gazel 889
Mısra: **6**
Sonsuz hayat.

Gül-i gülzār-ı cināndur meger ol ʿārıż kim
İrişür cāna ḥayāt-ı ebedī būyından

ḥayāt-ı ḫıżr:

1. **ḥayāt-ı ḫıżr:**
Gazel 109
Mısra: **7**
Hızır'ın hayatı gibi (varlığı meçhul).

Ẕevḳ-i vişāluñ ile geçen gün ḥayāt-ı Ḫıżr
Derd-i fırāḳuñ ile geçen laḥẓa ʿömr-i Nūḥ

2. **ḥayāt-ı ḫıżr:**-*a*
Gazel 1054
Mısra: **7**
Hızır (a.s.)'ın hayatı. || *Sonsuz hayat, ölümsüzlük.*

İrişür ʿālem-i fānīde ḥayāt-ı Ḫıżra
Her kimüñ ol büt-i ʿİsī-dem olur dem-sāzı

ḥayāt-ı nev bul-:

1. **ḥayāt-ı nev bul-:**-*a*
Gazel 209
Mısra: **3**
Canlanmak, içi açılmak.

Feraḥ kesb eyleye her dem ḥayāt-ı nev bula ādem
Çemenler ola ser-sebz içile gül şevḳına müller

ḥayāt-ı nev vir-:

1. **ḥayāt-ı nev vir-:**-*di*
Gazel 732
Mısra: **13**
Yeni hayat vermek, hayatını yenilemek. || *Birini diriltmek, canlandırmak.*

Bir būse ile Rūḥiye virdi ḥayāt-ı nev
Ser-çeşme-i ḥayāt bu ancaḳ dehen degül

ḥayāt-ı sermedi:

1. **ḥayāt-ı sermedi:**
Gazel 662
Mısra: **10**
Ölümsüz hayat.

Ol iki zülf-i dil-āvīze baġludur Rūḥī
Ḥayāt-ı sermedi vü ʿömr-i cāvidān didügüñ

ḥayāt-ı zevḳ-i vuṣlat:

1. **ḥayāt-ı zevḳ-i vuṣlat:**
Gazel 455
Mısra: **5**
Kavuşma zevkiyle hayat bulmuş.

Yā ḥayāt-ı ẕevḳ-i vuṣlat yā helāk-ı tīġ-i hicr
Ol ṭabīb-i cān u dilden derde dermān isterüz

ḥayātın al-:

1. **ḥayātın al-:**-*up*
Gazel 240
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hayatına son vermek, öldürmek.

Dem-beste olan Rūḥi-i bī-dil ʿaceb degül
ʿAşḳ ādemüñ ḥayātın alup bī-zebān ider

ḥaydār-ı kerrār:

1. **ḥaydār-ı kerrār:**
Kaside 15
Mısra: **73**
Döne döne saldıran arslan. || *Hz. Ali.*

İtdügi fetḥi meger Ḥaydār-ı kerrār ide
Ḳılduġı erlükleri meger ide Ḳahramān

hayf:

1. **ḥayf:**-*dur*
Gazel 1021
Mısra: **15**
"Eyvah! Yazık!" anlamlarına gelen ünlem.

Ḥayfdur miḥnet o ẕī-ḳadra ki luṭf-ı İlah olup yine
Geçsün ey Rūḥī serīr-i ʿizzet u iclālına

2. **ḥayf:**-*dur*
Gazel 957
Mısra: **9**
Yazık!

Ḥayfdur ʿāṣıḳ-ı mihnet-zede-i firḳata kim
Dāḥil-i ʿömr ola ol gün ki belāyile giçe

3. **ḥayf:**
Gazel 255
Mısra: **13**
"Yazık ki, heyhat, vah!" anlamlarında kullanılan ünlem.

Ḥayf ol bālā-nişīn-i bezm-i istiġnāya kim
Zīr-i dest-i miḥnet-i dünyā-yı dūn olmaḳdadur

ḥayf ol-:

1. **ḥayf ol-:**-*dı*
Tarih 9
Mısra: **10**
Yazık olmak, ziyan olmak.

Fikre vardı ḫaber-i mevtini duydı Rūḥī
Düşdi tārīḫ ʿĀlī Ḫāna igen ḥayf oldı

hayfā:

1. **ḥayfā:**
Gazel 193
Mısra: **9**
Yazık! Ne yazık!.

Āyīne gibi herkese ḥayfā ki yüz virür
Her mübtelāsıyam diyeni mübtelā bilür

2. **ḥayfā:**
Gazel 856
Mısra: **3**
"Eyvah, yazık!" anlamında ünlem.

Ḥayfā ki ḳalbüñi daḥi mermerden eylemiş
Ey bī-vefā viren saña billūrdan beden

hāyil:

1. **ḥāyil:**
Gazel 848
Mısra: **5**
Bir şeyin önünü kapayan, ileriyi görmeye veya ileriye geçmeye engel olan şey, engel.

Ḥāyil olmaz feyż-i faż̈l-ı Ḥaḳḳa efʿāl-ı ʿibād
Ġāfil olma zāhidā rindān-ı dürd-āşāmdan

hāyil ol-:

1. **ḥāyil ol-:**-*a*
Müseddes 4
Mısra: **7**
Engel teşkil etmek, mâni olmak.

Ola ol ʿāşıḳa kim nefs hevāsı ḥāyil
Ḥaḳḳa olmaz ne ḳadar gūşiş iderse vāṣıl

hayl:

1. **ḫayl:**-*i, -n*
Kaside 18
Mısra: **97**
Süvari, atlı asker.

Bāġa ḫaylin çıḳarup niteki istiḳbāle
Müjde-i şah-ı bahār ile gele gülşene bād

2. **ḫayl:**-*i*
Kaside 8
Mısra: **25**
Atlı asker, süvari. II Ordu.

Ol olmaġla ḳoyıldı ḫayli aʿdāya mübārizler
Ol olmaġla gözi ḳan dökmege ḳanıḳdı merdānuñ

hayl-gāh-ı ḫʷāb:

1. **ḫayl-gāh-ı ḫʷāb:**-*ı-da*
Gazel 346
Mısra: **6**
Uyku sürüsü.

Ḳaşlaruñla olalı çeşmüñ cefāda müttefiḳ
Kūşe kūşe ḫayl-gāh-ı ḫʷābda şeb-gün olur

hayli:

1. **ḫayli:**
Gazel 256
Mısra: **10**
Çokça, epeyce, oldukça.

Reh-i miḥnetde cān virmek ḥabībüm derd-i ʿaşḳuñla
Bize raḥmetdür ammā kim raḳībe ḫayli zaḥmetdür

2. **ḫayli:**
Kaside 12
Mısra: **23**
Çok, birçok, epey.

Ḫayli himmet ister idi çıḳmaġa maḥmil bu yıl
Eyleyen bu ihtimāmı vāli-i vālā mıdur

3. **ḫayli:**
Gazel 403
Mısra: **6**
Birçok, çok fazla.

Baḥr-i eşküm saña ġālib didügüm işidicek
Ḫayli āzurde-dil olmış buña ʿummān dirler

ḫayl-i ʿadā:

1. **ḫayl-i ʿadā:**-*n, -uñ*
Gazel 1104
Mısra: **17**
Düşman sürüsü.

Ḳılıcı olmasun başından eksik ḫayl-i ʿadānuñ
Müdām aʿdā-yı dīn olsun reh-i ẕilletde maḳhūrı

ḫayl-ı bahār-ı ʿālem-ārā:

1. **ḫayl-ı bahār-ı ʿālem-ārā:**
Gazel 79
Mısra: **4**
Cihanı süsleyen bahar süvarisi.

Kūh-ı deşte lāle vü gül ḳurdı zerrīn ḫaymeler
Ḳondılar ḫayl-ı bahār-ı ʿālem-ārā semt semt

ḫayl-i belā:

1. **ḫayl-i belā:**-*y, -a*
Gazel 849
Mısra: **4**
Bela süvarisi.

Meydān-ı vefāda ḳatı bī-bāk gezersin
Ṣabr eyle göñül ḫayl-i belāya ḫaber olsun

ḫayl-ı çemen:

1. **ḫayl-ı çemen:**
Gazel 350
Mısra: **5**
Çimenlik süvarisi.

Şāh-ı bahāra ḫayl-ı çemen ḳıldı ser-füru
Gerçi nihāller birāz evvel ṭayandılar

ḫayl-i ecel:

1. **ḫayl-i ecel:**
Kaside 1
Mısra: **56**
Ecel süvarisi. || *Ölüm.*

Vehm-i ḳabr eylemedin ṭabʿumı dem-beste vü lāl
Ḳılmadın ḫayl-i ecel ḫâk-i vücūdum pāmāl

ḫayl-ı elem:

1. **ḫayl-ı elem:**
Gazel 964
Mısra: **8**
Hüzün ordusu.

Lāyıḳ mıdur ki sen şeh-i mülk-i cemāl iken
Devrüñde mübtelāları ḫayl-ı elem başa

ḫayl-ı ġam-ı ʿaşḳ:

1. **ḫayl-ı ġam-ı ʿaşḳ:**
Gazel 130
Mısra: **3**
Aşk acısının atlı askerleri.

Başumda mekān ṭutdı gelüp ḫayl-ı ġam-ı ʿaşḳ
ʿAsker gibi kim direng idüp bekleye serḥad

ḫayl-i ġam-ı zamāne:

1. **ḫayl-i ġam-ı zamāne:**
Gazel 473
Mısra: **5**
Devir gamının süvarisi.

Ḫayl-i ġam-ı zamāne bizi itdi pāymāl
Ḳalduḳ ayaḳda rāh-ı ġamuñ şimdi ḫākıyuz

ḫayl-i ġam:

1. **ḫayl-i ġam:**-*ile*
Gazel 1044
Mısra: **7**
Gam sürüsü.

Ḫayl-i ġamile ḫāne-i cān şöyle ṭoldı kim
Ḳan derledi çıḳıncaya dek ṭaşra ḫançeri

ḫayl-ı ḫaṭ u ḫāl:

1. **ḫayl-ı ḫaṭ u ḫāl:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 1082
Mısra: **7**
Sakal ve ben sürüsü.

Leşker-i fitne çeküp ḫayl-ı ḫaṭ u ḫālından
Ḳırdı ʿāşıḳların ol māh celāli oldı

ḫayl-ı ḫaṭ:

1. **ḫayl-ı ḫaṭ:**-*uñ, -dan*
Gazel 29
Mısra: **5**
Ayva tüyü süvarisi.

Bir ḳaraltıdır cihān ḫayl-ı ḫaṭuñdan aġlamam
Ġālib olur cümleye tenhā o ḫaṭ-ı dil-güşā

ḫayl-ı ḫayāl:

1. **ḫayl-ı ḫayāl:**-*üm*
Gazel 733
Mısra: **4**
Hayal süvarisi.

Baḥr-i eşkümde ḳaşum ʿaksi degüldür görinen
Giçmege ḫayl-ı ḫayālüm ḳurulupdur bir pül

ḫayl-ı hicrān:

1. **ḫayl-ı hicrān:**
Gazel 1072
Mısra: **8**
Ayrılık ordusu, süvarisi.

Şāh-ı ḥüsnüñ ḫāṣıdur göñlüm ḫarāb olup gider
Ḫayl-ı hicrān virdi yaġmaya bir öyle ḫāṣ ili

ḫayl-i ḫūbān:

1. **ḫayl-i ḫūbān:**
Gazel 551
Mısra: **6**
Güzeller zümresi.

Yolda görse ʿāşıḳa ṭurup vefālar itmegi
Ḫayl-i ḫūbān içre ol şeh başḳa āyīn eylemiş

ḫayl-ı kirām:

1. **ḫayl-ı kirām:**
Tarih 37

Mısra: **10**
Soylu kimseler, şerefliler zümresi.

Ḫışt-ı rāhın bāliş-i rāḥat bilür erbāb-ı dil
Ḫākipāyın tūtiyā-yı çeşm ider ḫayl-ı kirām

<u>ḫayl-ı maḥabbet:</u>

1. **ḫayl-ı maḥabbet:**
Gazel 157
Mısra: **7**
Muhabbet süvarisi.

Ne bekler bilmezin ḫayl-ı maḥabbet ḳalb-i vīrānı
Meger ol genc-i ḥüsnüñ yeri bir vīrāne olmaḳ var

<u>ḫayl-i miḥnet:</u>

1. **ḫayl-i miḥnet:**
Kaside 16
Mısra: **6**
Gam ve keder sürüsü.

Virmeseñ aḫbārını serdār-ı ẕi-şānuñ gelüp
Ehl-i Baġdādı iderdi ḫayl-i miḥnet pāymāl

<u>ḫayli minnet:</u>

1. **ḫayli minnet:**-*dür*
Gazel 256
Mısra: **6**
Çok makbule geçer!.

Nice yıldur yatur üftādeyüz ḫāk-ı meẕelletde
Gelüp o serv ṭopraḳdan götürse ḫayli minnetdür

<u>ḫayl-i rezm:</u>

1. **ḫayl-i rezm:**-*üñ*
Müseddes 7
Mısra: **5**
Savaşa giden ordu.

Ḫayl-i rezmüñ Rüstemisin ehl-i bezmüñ Ḫātemi
Ḥaḳ saña ḳılmışdur müsellem rezm ü bezm-i ʿālemi

<u>ḫayl-i rüsūl:</u>

1. **ḫayl-i rüsūl:**
Kaside 2
Mısra: **7**
Peygamberler süvarisi.

Ḫayl-i rüsūl ḫātimi sırr-ı ezel ʿālimi
Maṭlab-ı Hāşimi ṣalli ve sellim ʿaleyh

<u>ḫaylice:</u>

1. **ḫaylice:**
Gazel 257
Mısra: **10**
Epeyce, oldukça fazla.

Muḳīm olmaḳ ser-i kūyuñda Rūḥī gibi cānānuñ
Elüñden gelmez ey zāhid ḳo ṭaʿnı ḫaylice yerdür

2. **ḫaylice:**
Gazel 863
Mısra: **4**
Çok, oldukça, epeyce.

Meger aġyār ile hem-ṣoḥbet itdüñ yār-ı cānuñ kim
Ṣafā görmem żamīrüñde bugün ḫaylice muẓṭarsın

<u>ḫayme:</u>

1. **ḫāyme:**-*s*, -*i*, -*n*
Gazel 708
Mısra: **3**
Çadır.

Gülşene ṣāh-ı bahāruñ ḫāymesin ḳūrdı ṣābā
Berk-i sebz alup ele geldi mübārek bāde gül

<u>ḫayme-i ebr:</u>

1. **ḫayme-i ebr:**-*e*
Gazel 1041
Mısra: **5**
Bulut çadırı.

Ṭınāb idüp felek ḳavs-ı ḳuzaḫdan ḫayme-i ebre
Ḳurar ṣaḥrā-nişīnān içün ol çetr-i muʿallāyı

<u>ḫayme-i ḥüsn:</u>

1. **ḫayme-i ḥüsn:**-*e*
Gazel 15
Mısra: **5**
Güzellik çadırı.

Ḫayme-i ḥüsne ol iki ebrū
İki müşkīn-ṭınābdur gūyā

<u>ḫayme-i lāle:</u>

1. **ḫayme-i lāle:**-*y*, -*e*
Kaside 31
Mısra: **12**
Lalelerin çadırı.

Ḳona ʿaskeri diyü şāh-ı bahāruñ
Çemen ḫayme-i lāleye oldı muḫayyem

<u>ḫayme-i sipihr-āyīn:</u>

1. **ḫayme-i sipihr-āyīn:**
Tarih 23
Mısra: **24**
Göğün çadırı.

Saña tārīḫ ḳaṣd idüp yaraşur
Söylesem ḫayme-i sipihr-āyīn

<u>ḫaymeler ḳur-:</u>

1. **ḫaymeler ḳur-:**-*dı*
Gazel 79
Mısra: **3**
Çadırlar kurmak. || *Çiçek açmak.*

Kūh-ı deşte lāle vü gül ḳurdı zerrīn ḫaymeler
Ḳondılar ḫayl-ı bahār-ı ʿālem-ārā semt semt

<u>ḫayr:</u>

1. **ḫayr:**-*uñ*, -*a*
Gazel 640
Mısra: **5**
İyilik, karşılık beklenmeden yapılan yardım; hayırlı, yararlı.

Nışfını bādeye vir ḫayruña nūş eyleyelüm
Zāhidā başda saña nışfı yeter destāruñ

2. **ḫayr:**
Kaside 24
Mısra: **70**
İyilik, karşılık beklenmeden yapılan yardım; faydalı iş.

Ġubār-ı dergehüñe yüz süren bulur rıfʿat
Yeter murāda iden devletüñe ḫayr u duʿā

3. **ḫayr:**
Gazel 609
Mısra: **14**
Hayır; her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hal ve iş.

Ḫudā āgāhdur ẕevḳ itmedük şād olmaduḳ bir gün
O günden kim o ṣāḥib-ʿadl u dāda ḫayr yād itdük

4. **ḫayr:**
Gazel 482
Mısra: **12**
Her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hal ve iş. || Birinin hayrı için, faydasına dokunacak niyetle dolu.

Kimdür ol vāli-i Cem-mertebe ʿOs̱mān Pāşā
Ki yiyüp niʿmetini ḫayr duʿālar ḳılaruz

5. **ḫayr:**-*ı*
Tarih 71
Mısra: **8**
Fayda, yarar, iyilik, makbul amel.

Yārab gelür mi ʿāleme bir öyle ehl-i ḫayr
Kim luṭfı dāyim ola vü ḫayrı müdām ola

ḫayr duʿā it-:

1. **ḫayr duʿā id-:**-*elüm*
Kaside 15
Mısra: **85**
Bir kimseye iyilik dilemek.

İrdi suḫan ġāyete ḫayr duʿā idelüm
İde duʿāmuz ḳabūl tā Melīk-i müsteʿān

ḫayr duʿā:

1. **ḫayr duʿā:**-*dan*
Gazel 1090
Mısra: **8**
Bir kimsenin iyiliğini isteyen dua.

Yār eger cevr ü cefāyile bizi ḳılsa helāk
Elimüzden ne gelür ḫayr duʿādan ġayrı

ḫayr duʿā eyle-:

1. **ḫayr duʿāñ eyle-:**-*ñ, -mek*
Kaside 29
Mısra: **58**
Bir kimseye iyilik dilemek.

Ser-firāzā sen o ser-defter-i aʿyānsın kim
Cümleye ḫayr duʿāñ eylemek olmışdur ehem

ḫayr görme-:

1. **ḫayr görme-:**-*z*
Gazel 941
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir faydasını görmemek.

Raḳībā ḫayr görmez yārı bizden ayıran zīrā
Hezārān gözi var ol ġonca-i ḫandānuñ ardınca

ḫayr ile yād it-:

1. **ḫayr ile yād id-:**-*elüm*
Terkib-bend 3
Mısra: **77**
(Bir kimsenin) İyiliğinden bahsetmek [Özellikle ölmüş kimseler hakkında kullanılır].

Budur evlāsı ki ḫayr ile anı yād idelüm
Rūḥ-ı pākine hemīşe olalum fātiḥa-ḫᵛān

ḫayr işe dikḳat gerek:

1. **ḫayr işe diḳḳat gerek:**
Gazel 650
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Atasözü**
"Hayırlı işlerde itinalı, dikkatli olmak gerekir." anlamında bir söz.

Nola Rūḥī vaṣluña irmekde diḳḳat eylese
Bu suḫan meşhūrdur kim ḫayr işe diḳḳat gerek

ḫayr it-:

1. **ḫayr it-:**-*mek*
Terkib-bend 4
Mısra: **54**
İyilik yapmak, başkalarına hayrı dokunan bir iş görmek.

Gitdi ol şimdengirü budur maḥabbet şarṭı kim
Ola rūz u şeb saña yolına ḫayr itmek ʿamel

ḫayr u duʿā:

1. **ḫayr u duʿā:**-*ñ, -ile*
Gazel 611
Mısra: **19**
Hayır ve dua.

Dāyimā ḫayr u duʿāñile geçer evḳātı
Lāyıḳ oldur ki ola Rūḥi-i zāra naẕaruñ

ḫayr u şer:

1. **ḫayr u şer:**
Gazel 435
Mısra: **8**
İyilik ve kötülük.

Ne ʿuṣṣāḳa vefā eyler ne aġyār-ı siyeh-kāra
O ṭıfl-ı nāz-perverdüñ elinden ḫayr u şer gelmez

ḫayr u şerr-i mey-keşān:

1. **ḫayr u şerr-i mey-keşān:**-*ı*
Gazel 600
Mısra: **2**
İçki içenlerin hayrı ve şerri.

Umaruz iden bugün iki cihānı var yoḳ
İde yarın ḫayr u şerr-i mey-keşānı var yoḳ

ḫayrān:

1. **ḫayrān:**
Gazel 331
Mısra: **8**
Kendinden geçmiş. ‖ Esrar esrikliği; esrarı çekerek veya esrarlı macun yutarak bir köşede her şeyden bî-haber, mestane hayat geçiren kimse.

Bu miḥnet-ḫānede defʿ-i ġama bir neşʾe lāzımdur
Olup esrāra ṭālib yine ḫayrān olmamuz yegdür

2. **ḥayrān:**-*ı, -dur*
Gazel 303
Mısra: **2**
Bir kimse veya bir şey karşısında hayranlık duyan, onu çok beğenen, çok takdir eden kimse.

Göñül bir bütüñ zār u nālānıdur
Ki ʿaşḳ ehli hep mest ü ḥayrānıdur

3. **ḥayrān:**
Gazel 335
Mısra: **9**
(Bir şeyin) Etkisine girmiş, tutkun.

Ḫaṭ-ı naḳşında cānānuñ felek
ʿāciz melek ḥayrān
Nuḳūşın sırrın ey Rūḥī yine
ṣāḥib-nuḳūş añlar

4. **ḥayrān:**-*ı, -y, -uz*
Gazel 470
Mısra: **7**
Kendinden geçmiş, esrardan sarhoş olmuş.

Añlamazmış kim maḥabbet keyfinüñ ḥayrānıyuz
Ḫande eylersek ʿaceb mi zāhid-i nādāne biz

5. **ḥayrān:**-*uz*
Gazel 479
Mısra: **6**
Şaşkın, şaşakalmış. II (Aşk ile) Kendinden geçmiş kimse.

Biz o ḥayret-zede abdāllaruz kim göz açup
Gezerüz bilmezüz ammā neye ḥayrānuz biz

7. **ḥayrān:**
Gazel 825
Mısra: **14**
Kendinden geçmiş, mest olmuş.

Ḫaṭṭ-ı sebzüñ gizlemişdür dilde bir gencine kim
Her kime keşf itsem ol esrārı ḥayrān eylerem

8. **ḥayrān:**-*ı, -y, -ın*
Gazel 644
Mısra: **15**
Bir kimse veya bir şey karşısında hayranlık duyan, onu çok beğenen, çok takdir eden kimse. || *Şaşkın, şaşırıp kalmış kimse.*

Ben o çeşmüñ Rūḥiyā ḥayrānıyın kim açılup
Gördi bir ṣūret şeb-i isrāda gözler görmedük

9. **ḥayrān:**-*ı, -n, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **234**
Şaşkın, şaşırıp kalmış kimse. || *Afyon sarhoşu.*

ʿĀlemde ki bengīler ola vāḳıf-ı esrār
Ḥayrānına yuf anlaruñ esrārına hem yuf

ḥayrān eyle-:

1. **ḥayrān eyle-:**-*miş*
Gazel 1006
Mısra: **9**
Hayranlık duygusu bırakmak.

Neşve-i esrār-ı Ḥaḳ Rūḥīyi ḥayrān eylemiş
Ḫande eylerse ʿaceb mi zāhidüñ iẕʿānına

ḥayrān ol-:

1. **ḥayrān ol-:**-*duġ, -um, -dan*
Gazel 170
Mısra: **9**
Şaşırmak, şaşırıp kalmak.

Ġam-ı ʿaşḳuñla ḥayrān olduġumdan kim görenler dir
Ne geldi başına bīçāre kim bunca melāluñ var

2. **ḥayrān ol-:**-*up*
Gazel 155
Mısra: **1**
Çok beğenmek || *Kendinden geçmek.*

Her gören ḥayrān olup rūy-ı nigāra cān virür
Līk ben ḥayrānıyam anuñ ki aña ān virür

ḥayrānī:

1. **ḥayrānī:**-*dur*
Gazel 280
Mısra: **6**
(Bir şeyin) Etkisine girmiş, tutkun.

ʿAşḳ-ı dilberde ne keyfiyyet olur kim ḥalḳuñ
Kimisi mest ü ḥarāb u kimi ḥayrānīdur

ḥayrānluġ:

1. **ḥayrānluġ:**-*ı*
Gazel 645
Mısra: **8**
Hayran olma durumu, çok güzel olan veya insanda büyüklük ve takdir hissi uyandıran bir şey karşısında duyulan şaşkınlıkla karışık beğenme duygusu. || *Esrar gibi maddelerin verdiği sarhoşluk etkisi.*

Gözlerin açmaġa şimdi ḳatı bir ter ḥelvā
Giçdi ḥayrānluġı baġlandı ḳapaġı dedemüñ

ḥayr-encām:

1. **ḫayr-encām:**-*dur*
Gazel 328
Mısra: **16**
İyilik ve ihsanın son mercii.

Ḥamdülillah kim bu gün ümīd-gāh-ı ehl-i dil
Ḥażret-i ʿOs̱mān Pāşā gibi ḫayr-encāmdur

ḥayret:

1. **ḥayret:**-*de*
Terci-bend 2
Mısra: **45**
Şaşırma, şaşırıp kalma, ne yapacağını bilmeme.

Ne belādur bu diyü ʿālemi ḥayretde idüm
Bu belāyı çeken añlar ki ne miḥnetde idüm

2. **ḥayret:**-*de, -y, -em*
Gazel 34
Mısra: **13**
Bir durum veya bir şey karşısında ne yapacağını, ne hüküm vereceğini bilememe, şaşırma, şaşırıp kalma, şaşkınlık.

Ey raḳīb ol şūḫa meylüñden senüñ ḥayretdeyem

Kim baña olan cefāsı olmamış ʿibret saña

3. **ḥayret:**-*de, -dür*
Gazel 944
Mısra: **4**
Hayret makamı: Dervişin Allah'ın tecellileri karşısında kendinde meydana gelen şaşkınlık ve hareketsizlik durumunu ifade eder.

Temāşāda ṣanur ʿuṣṣāḳı ḥayretde görüp ʿālem
Maḥabbet ehli hep ḥayretdedür ʿālem temāşāda

ḥayret al-:

1. **ḥayret al-:**-*dı*
Kaside 14
Mısra: **33**
Kelime Tipi: **Deyim**
Şaşırıp kalmak, hayrete kapılmak.

Ġarīb seyre ṣataşdum ki ḥayret aldı beni
Ne yaña baḳdum ise gördüm anda zümre-i hūr

ḥayret-zede:

1. **ḥayret-zede:**
Gazel 479
Mısra: **5**
Hayrete düşmüş, şaşırıp kalmış.

Biz o ḥayret-zede abdāllaruz kim göz açup
Gezerüz bilmezüz ammā neye ḥayrānuz biz

ḥayr-ḫāh-ı fuḳarā:

1. **ḫayr-ḫāh-ı fuḳarā:**
Kaside 37
Mısra: **75**
Fakirlere iyilik yapmayı seven kimse.

Ḫayr-ḫāh-ı fuḳarā bende-i ḫāṣ-ı Pāṣā
Yaʿni mehter başı ol zübde-i yārān nicedür

ḥayrile yād eyle-:

1. **ḥayrile yād eyle-:**-*y, -e*
Tarih 51
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölmüş bir kimsenin ardından iyi konuşmak.

Eyledi bir çeşme vü medrese bünyād kim
Ḫayrile yād eyleye nāmını ehl-i zemen

ḥayrile yād it-:

1. **ḥayrile yād id-:**-*elüm*
Terkib-bend 2
Mısra: **58**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimsenin) İyiliğinden bahsetmek [Özellikle ölmüş kimseler hakkında kullanılır].

Ol yerin buldı bize vācib olan oldur hemān
Kim añup nāmın hemīşe ḫayrile yād idelüm

ḫayr-maḳdem:

1. **ḫayr-maḳdem:**
Kaside 16
Mısra: **2**
Gelişiyle hayır getiren, ayağı kutlu.

Merḥabā ey peyk-i müştāḳān-ı ṣāḥib-vecd ü ḥāl
Ḫayr-maḳdem ey beşīr-i ḫoş-dem-i ʿİsī-maḳāl

2. **ḫayr-maḳdem:**
Kaside 31
Mısra: **14**
Gelişiyle hayır getiren. || *Gelişin hayırlı olsun.*

Şükūfe niṯār eyleyüp sīm ile zer
Şeh-i nev-bahāra didi ḫayr-maḳdem

ḥaytu'ş-şuʿāʿ:

1. **ḥaytu'ş-şuʿāʿ:**
Gazel 607
Mısra: **3**
Güneşin tel tel görünen ışınları.

Ḥaytu'ş-şuʿāʿ ile ki güneş ḫalḳı bend ider
Yanında ilmek işlemez ol şemʿ-i enverüñ

ḫayvān:

1. **ḫayvān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **84**
Akılsız, duygusuz, kaba, hoyrat (kimse).

Di kim yārānımuzdur zübde-i erbāb-ı ʿirfāndur
Niçün miḳdārını bildürmez ol ḫar-ṭabʿ ḥayvānuñ

2. **ḫayvān:**-*dur*
Gazel 739
Mısra: **7**
Hayvan. II Akılsız, idraksiz.

Maʿrifetsüz kimse ḫayvāndur aña meyl eyleme
Kim ider insān olanlar dāyimā insāna meyl

ḫayvān-ı nāṭık:

1. **ḫayvān-ı nāṭıḳ:**-*dur*
Kaside 38
Mısra: **105**
Konuşan hayvan.

Dili söz uġrusı inṣāfsız ḫayvān-ı nāṭıḳdur
Helāk-i pençe-i ḳahrı olalar şīr-i Yezdānuñ

ḫayyāl:

1. **ḫayyāl:**-*ı, -n, -a*
Gazel 1021
Mısra: **8**
At yetiştiren kimse, at terbiyecisi.

Ey süvār-ı raḫş-ı devlet ʿāḳil iseñ ḥişşe al
Çarḫ gör nitdi veġā meydānınuñ ḫayyālına

ḫayyāl-i cünūd-ı ġażab:

1. **ḫayyāl-i cünūd-ı ġażab:**-*ı*
Kaside 28
Mısra: **40**
Öfke ordusunun at terbiyecisi.

Kendin yeñemez esb-i felek nice zamāndur
Ḫayyāl-i cünūd-ı ġażabı uralı mahmūz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ḥayy-ı muṭlak:

1. **ḥayy-ı muṭlaḳ:**-*dur*
Gazel 599
Mısra: **14**
Mutlak hayat kaynağı, hayat sahibi. || Allah.

ʿĀrif-i billah odur kim yoḳ bilüp kendin diye
Ḥayy-ı muṭlaḳdur iden insile cānı var yoḳ

ḥayy-ı semīʿ:

1. **ḥayy-ı semīʿ:**
Gazel 998
Mısra: **20**
-
Her şeyi işiten yaratıcı; Allah.

ʿOs̱mān Pāşā-yı şecīʿ ol kim idüp ḳadrin refīʿ
ʿAdlile ol Ḥayy-ı semīʿ meşhūr ḳılmış nāmda

ḥazān:

1. **ḥazān:**
Gazel 711
Mısra: **22**
Güz, sonbahar.

İḳtiżā-yı devrile geldükce dehre sāl u māh
Gāh germ u gāh serd u geh ḥazān u gāh gül

2. **ḥazān:**-*ı*
Gazel 292
Mısra: **3**
Sonbahar ‖ Hüznün ve ayrılığın mevsimi.

ʿIyş eyle ey göñül ki bahāruñ ḥazānı var
Şevḳ-i hezār u z̤evḳ u ṣafā-yı çemen gider

3. **ḥazān:**
Gazel 342
Mısra: **4**
Sonbahar ‖ Ayrılık sebebiyle hüznün arttığı vakit.

Meyl-i bahār-ı vaṣlı ḳo kim bāġ-ı ʿaşḳda
Bir gün bahār olsa iki gün ḥazān olur

ḥazān-ı ġam:

1. **ḥazān-ı ġam:**-*dan*
Gazel 378
Mısra: **3**
Hüzün sonbaharı.

Dökilüp ʿıyşımuz evrāḳı ḥazān-ı ġamdan
Bizi ṣoydı felek-i süfle mis̱āl-i eşcār

ḥażar:

1. **ḥażar:**-*uñ*
Gazel 611
Mısra: **16**
Barış.

Gerçi şimdi sefer üstindesin ümmīdüm odur
Zevḳ u şevḳile giçe hem seferüñ hem ḥażaruñ

ḥazef:

1. **ḥazef:**-*dür*
Terkib-bend 8
Mısra: **64**
Topraktan yapılmış çanak çömlek vb. şeyler, toprak kap kacak. || Değersiz şey.

Baġdād ṣadefdür güheri dürr-i Necefdür
Yanında anuñ dürr ü güher seng ü ḥazefdür

ḥazef-pāre:

1. **ḥazef-pāre:**
Gazel 723
Mısra: **13**
Çanak, çömlek parçası.

Ḳadr-i dür-i kelām ḥazef-pāre deñlü yoḳ
Gūyāluġın zamānı degül Rūḥi epsem ol

2. **ḥaz̤ef-pāre:**
Kaside 26
Mısra: **50**
Çanak çömlek kırıntısı. || Değersiz şey.

Beñzemez ġayrılar eşʿārına Rūḥī şiʿri
Bir degül çünki ḥaz̤ef-pāre ile seng-i leʿāl

ḥazer:

1. **ḥaz̤er:**
Gazel 174
Mısra: **4**
Sakınma, korunma.

Ḫadeng-i cevrüñe biz sīnemüz gerer ṭururuz
Belā-keşān-ı reh-i ʿaşḳda ḥaz̤er yoḳdur

ḥazer eyle-:

1. **ḥazer eyle:**
Terkib-bend 9
Mısra: **52**
Çekinmek, sakınmak.

Yār ol ḫavāṣa eyle teneffur ʿavāmdan
Bed-nāmlükden eyle ḥazer geçmese nāmdan

ḥazer kıl-:

1. **ḥaz̤er ḳıl:**
Gazel 936
Mısra: **6**
Çekinmek, sakınmak.

Hezārān böyle saḳf-ı ser-nigūn bir şuʿleye döymez
Ḥaz̤er ḳıl ehl-i ʿaşḳuñ āteş-i āhın bülend itme

ḥazf ol-:

1. **ḥazf ol-:**-*dı*
Gazel 3
Mısra: **10**
Silinmek, ortadan kaldırılmak.

Rūḥiyā keşf eyledüñ esrār-ı Ḥaḳuñ kenzini
Kenz-i Ḥaḳ keşfiyle ḥazf oldı cemīʿ-i māsivā

ḥazihi cennāti ʿadnin fedḫulūhā ḫālidīn:

1. **ḥaz̤ihi cennāti ʿadnin fedḫulūhā ḫālidīn:**
Kaside 35
Mısra: **32**
Kelime Tipi: **Ayet**
"İşte Aden cennetleri, haydi oraya girin." (Zümer 39:73).

Gösterüp ṭāliblere dīdār-ı yāri söylerüz

Haẕihi cennāti ʿadnin fedḫulūhā ḫālidīn

hāzık:

1. **ḫāẕıḳ:**
Gazel 755
Mısra: **4**
Hâzık (a.s.c. huzzâk) hazakatli, işinin ehli, usta, eli uz. [dilimizde, en çok doktorlar kullanılır.].

Ol ṭabīb-i cāna öldük derd-i dil şerḥ itmedük
Yā helāk-ı cān u dildür ḳāṣdı yā ḫāẕıḳ degül

hāzıkāne:

1. **ḫāẕıḳāne:**
Gazel 754
Mısra: **2**
Hazâkatle, ustalıkla.

Refīḳsin naẕaruñ müşfiḳāne degül
Ṭabībsin sözüñ ammā ki ḫāẕıḳāne degül

hazīn:

1. **ḫazīn:**
Gazel 207
Mısra: **1**
Hüzünlü, kederli, mahzun, gamlı.

Göñli ḫazīn u ḫāṭırı endūh-gīn olur
Bir kāmilüñ ki yārı erāzil-nişīn olur

hazīne:

1. **ḫazīne:**-*müz*
Gazel 431
Mısra: **4**
Mal veya değerli eşyaların saklandığı yer.

Biz ki ʿuluvv-ı ṭabʿile feyż-resān-ı ʿālemüz
Gevher-i tābdār ile ṭopṭoludur ḫazīnemüz

2. **ḫazīne:**
Kaside 16
Mısra: **47**
Maddi veya manevi büyük servet değerindeki şey.

Ḍarb-ı tīġuñla urup ḳoyduñ ḫazīne kalʿaya
Bu yeterdür Ḳahramān olduġuña ʿālemde dāl

3. **ḫazīne:**-*y*, -*e*
Gazel 954
Mısra: **2**
Altın, gümüş gibi değerli şeylerin saklandığı yer. || Aşığın gönlü.

Bir tāze dāġ yaḳdı bugün yār sīneye
Mühr urdı geldi kendü eliyile ḫazīneye

hāzin-i genc-i kerem:

1. **ḫāzin-i genc-i kerem:**
Kaside 37
Mısra: **27**
Cömertlik hazinesinin muhafizı.

Ḫāzin-i genc-i kerem ḥażret-i defterdāruñ
Ḫāṭırı ḫoş mı o ser-defter-i divān nicedür

hāżır:

1. **ḫāżır:**-*dan*
Gazel 861
Mısra: **8**
Belli bir işe yarayacak, kullanılacak bir duruma getirilmiş

Şarāb-ı kevşeri yād itmesün çoḳ vaʿẕ idüp ṣūfī
Getürsün bezm-i ʿaşḳa kim nesi var ise ḫāżırdan

2. **ḫāżır:**
Gazel 535
Mısra: **9**
Hazır, bir yerde bulunan.

Bir iki şişe mey ḫāżır yanuñda ey Rūḥī
Gele ol māh şāyed lāzım ola nīm-şeb meclis

3. **ḫāżır:**-*dur*
Gazel 1016
Mısra: **8**
Bir yerde mevcut olan, bizzat bulunan, huzurda, göz önünde olan.

Ser-i kūyuñda yāruñ secde ḳılsam küfre ḫaml itme
Ḫudā ḫāżırdur ey ṣūfī bilürsin çünki her yirde

ḫāżır baş ol-:

1. **ḫāżır baş ol-:**-*ur*, -*du*, -*m*
Gazel 539
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hazır durumda olmak, hazırlanmak.

Tīġ-i ḫışmile benüm kesse idüñ başumı kaş
Yuvalanmaġa olurdum yoluña ḫāżır baş

ḫāżır baş ṭur-:

1. **ḫāżır baş ṭur-:**-*ur*
Gazel 676
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hazır durumda olmak, hazırlanmak.

Yoluña ölmege ʿuşşāḳ ṭurur ḫāżır baş
Tā senüñ ḳanḳı dil-fikāra ola fermānuñ

ḫāżır ol-:

1. **ḫāżır ol-:**
Gazel 417
Mısra: **26**
Hazırlıklı ol!.

Ezber it ḳıṣṣa-i esrār-ı dili ey Rūḥī
Ḫāżır ol bezm-i İlāhīde nedīm isterler

2. **ḫāżır olur:**-*ur*
Kaside 37
Mısra: **67**
Hazır durumda bulunmak

Gāh gāhi ṣaf-ı meclisde olur mı ḫāżır
ʿAcem āġa o güzel çehre ḫoş-elḫān nicedür

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ḥażīż-i ḥaḳ:

1. **ḥażīż-i ḫāk:**-*da*
Kaside 27
Mısra: **13**
Toprağın derinlikleri.

Dāne-veş kimin nihān eyler ḥażīż-i ḫākda
Sebze-veş rūy-ı zemīn üzre kimin peydā ider

2. **ḥażīż-i ḫaḳ:**-*da*
Terkib-bend 2
Mısra: **45**
Yerin dibi. || Kabir.

Dest-gīrüñ yoḳ ḥażīż-i ḫaḳda ḳalduñ ẕelīl
Ġafleti ḳo hīç ḥāle beñzemez zīrā bu ḥāl

ḥażret:

1. **ḥażret:**--*i*
Gazel 291
Mısra: **5**
Yücelik, ululuk ifade ederken isimlerden önce veya sonra kullanılan saygınlık ifadesi.

Nice cān virmeyelüm ḥażret-i dildārile kim
Bize yaḳlaşmaz o meh-pāre ırāḳdan görinür

2. **ḥażret:**-*üñ, -e*
Kaside 1
Mısra: **58**
Kat, huzur, nezd.

Olmadın ḫāk-i siyāhile gözüm mālāmāl
Variken ḥażretüñe derdümi iẓhāra mecāl

ḥażret-i ʿabdurraḫīm:

1. **ḥażret-i ʿabdurraḫīm:**-*üñ*
Kaside 38
Mısra: **47**
Abdurrahim hazretleri (özel isim).

Selāmın Ḥażret-i ʿAbdurraḥīmüñ vāṣıl it bildür
Yine mülk-i ʿIraḳa geldügin ol reşk-i Loḳmānuñ

ḥażret-i āġā-yı felek-ḳadr:

1. **ḥażret-i āġā-yı felek-ḳadr:**
Kaside 28
Mısra: **21**
Kıymeti çok yüce Şerif Ağa hazretleri.

Ḫurşid-i kerem ḥażret-i Āġā-yı felek-ḳadr
Kim şāh-ı ezel ṭāliʿini eyledi firūz

ḥażret-i ʿāli çelebi:

1. **ḥażret-i ʿāli çelebi:**
Tarih 4
Mısra: **25**
Bağdat defterdarı Ali Efendi.

Yaʿni Ḫallāḳ-ı suḫan Ḥażret-i ʿĀli Çelebi
Ol ki yoḳ ṭabʿ-ı bülendi gibi bir nükte-güẕār

ḥażret-i cömerd:

1. **ḥażret-i cömerd:**
Kaside 39
Mısra: **53**
Cömerd Şeyh (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır. Bağdat'ta saygıdeğer bir şeyh olduğu anlaşılmaktadır.

Dervīş Şeyḫi ḥażret-i cömerd ʿaşḳına
Eyler mi günde cānını ḳurbān ne demdedür

ḥażret-i defterdār:

1. **ḥażret-i defterdār:**-*uñ*
Kaside 37
Mısra: **27**
Defterdar hazretleri.

Ḫāzin-i genc-i kerem ḥażret-i defterdāruñ
Ḫāṭırı ḫoş mı o ser-defter-i divān nicedür

ḥażret-i eyyūb:

1. **ḥażret-i eyyūb:**
Gazel 1115
Mısra: **3**
Hz. Eyyub Peygamber, sabrın simgesi.

Ṣabruma inṣāf iderdi Ḥażret-i Eyyūb eger
Bir leṭāfetle göreydi sen büt-i sīm-teni

ḥażret-i ḥaḳ:

1. **ḥażret-i ḥaḳ:**-*dur*
Kaside 36
Mısra: **65**
Allah.

Ḥażret-i Ḥaḳdur teraḳḳīden tenezzülden beri
Laḥẓa laḥẓa yoḳsa artup māsivā eksilmede

ḥażret-i ḫıżr:

1. **ḥażret-i ḫıżr:**-*ı*
Gazel 91
Mısra: **11**
Hz. Hızır aleyhisselam. Peygamber veya veli olduğu hususunsa rivayetler olan ve ab-ı hayat denilen sudan içerek ölümsüz olduğuna inanılan kişi.

Cān-baḫş idüp emvāta Ḫudā Ḥażret-i Ḫıżrı
ʿİsāyı aña eyledi s̱ānī seni s̱āliṣ

ḥażret-i hudā-yı ġafūr:

1. **ḥażret-i ḫudā-yı ġafūr:**
Terkib-bend 7
Mısra: **47**
Çokça bağışlayan Allah.

Umaruz Ḥażret-i Ḫudā-yı Ġafūr
Meşhedin ide dāyimā pür-nūr

ḥażret-i maḥbūb-ı rabb:

1. **ḥażret-i maḥbūb-ı rabb:**
Kaside 2
Mısra: **4**
Allah'ın muhterem sevgilisi.

Şāh-ı Ḳureyşneseb ʿālim-i ümmī-laḳab
Ḥażret-i maḥbūb-ı Rabb ṣalli ve sellim ʿaleyh

ḥażret-i mevlānā:

1. **ḥażret-i mevlānā:**
Gazel 812
Mısra: **6**
Mevlana Hazretleri. || Mevleviyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şair.

Ṣaldı bir ẕemẕeme āfāḳā ney-i bezm-i ezel
Ḳıldı ol ẕemẕemei Ḥażret-i Mevlānā fehm

ḫażret-i mevlā:

1. **ḫażret-i mevlā:**-*n, -uñ*
Gazel 677
Mısra: **14**
Allah.

Ser-fürū itmez isek devre nola ey Rūḥī
Bende-i kemteriyüz Ḫażret-i Mevlānuñ

ḫażret-i monlā aḥmed:

1. **ḫażret-i monlā aḥmed:**
Kaside 40
Mısra: **103**
Kıymetli Molla Ahmed. || *Rûhî'nin dostlarından Haririzâde Molla Ahmed.*

Evvelā kān-ı hüner Ḫażret-i Monlā Aḥmed
Gelse dünyāya diye ḥaḳḳına Ḥassān eyüdür

ḫażret-i mūsā:

1. **ḫażret-i mūsā:**-*y, -a*
Kaside 18
Mısra: **49**
İsrailoğulları'na gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamber.

İtdi mi Ḫażret-i Mūsāya itāʿat Firʿavn
Saña düşmen ne ʿaceb ḳarşu ḳoyup itse ʿinād

ḫażret-i osmān pāşā:

1. **ḫażret-i oṣmān pāşā:**
Gazel 1090
Mısra: **13**
Hürmetli Osman Paşa. || *Dönemin valilerindendir.*

Ṣāḥib-i luṭf u kerem Ḫażret-i Oṣmān Pāşā
Ki kemāl ehline yoḳ kārı seḫādan ġayrı

ḫażret-i ʿosmān pāşā-yı celīlü'l-himmet:

1. **ḫażret-i ʿoṣmān pāşā-yı celīlü'l-himmetüñ:**-*üñ*
Gazel 721
Mısra: **17**
İhsanı yüce Osman Paşa.

Ḫażret-i ʿOṣmān Pāşā-yı celīlü'l-himmetüñ
Vaṣf-ı pākıyla giçür evḳātuñı dāyim sen ol

ḫażret-i ʿosmān pāşā-yı celīlüʾl-ḳadr:

1. **ḫażret-i ʿoṣmān pāşā-yı celīlüʾl-ḳadr:**
Gazel 332
Mısra: **25**
Kadri yüce Osman Paşa.

Ḫażret-i ʿOṣmān Pāşā-yı celīlüʾl-ḳadr kim
ʿAdl u dādile ṭutan āfāḳı şimdi nāmıdur

ḫażret-i pāşā-yı celīlüʾl-miḳdār:

1. **ḫażret-i pāşā-yı celīlüʾl-miḳdār:**
Kıt'a 22
Mısra: **1**
Çok yüce muhterem paşa. || *Osman Paşa.*

Çalıyı Ḫażret-i Pāşā-yı celīlüʾl-miḳdār
Luṭf ḳılmış bize kim Rūḥi-i āzurde dilüz

ḫażret-i pāşā-yı kām-kār:

1. **ḫażret-i pāşā-yı kām-kār:**
Gazel 960
Mısra: **14**
Devlet ve ikbal sahibi Paşa. || *XVI. yüzyıl valilerinden Osman Paşa.*

Bahārda bize yoḳ ḥişşe ʿıyşdan Rūḥī
Meger ki Ḫażret-i Pāşā-yı kām-kār gele

ḫażret-i pāşā-yı saʿādet-manẓar:

1. **ḫażret-i pāşā-yı saʿādet-manẓar:**
Kıt'a 23
Mısra: **2**
Mutluluk veren muhterem paşa. || *Osman Paşa.*

ʿAceb olmaz bize luṭf itdi ise ey Rūḥī
Çalıyı Ḫażret-i Pāşā-yı saʿādet-manẓar

ḫażret-i pāşā-yı saʿādet-mend:

1. **ḫażret-i pāşā-yı saʿādet-mendüñ:**-*üñ*
Kaside 19
Mısra: **105**
Saadetli Paşa hazretleri. || *Süleyman Paşa.*

Umaruz Ḫażret-i Pāşā-yı saʿādet-mendüñ
ʿÖmri dünyāda ṣafāyile giçüp leyl ü nehār

ḫażret-i rabbüʾl-celīl:

1. **ḫażret-i rabbüʾl-celīl:**
Terkib-bend 2
Mısra: **36**
Yüce Allah.

Hīç şek yoḳdur ki ṣoñ demde gider īmānile
Ol celīlüʾl-ḳadr gibi Ḫażret-i Rabbüʾl-celīl

ḫażret-i şāh-ı şehīdān:

1. **ḫażret-i şāh-ı şehīdān:**-*un*
Kaside 38
Mısra: **22**
Şehitlerin kıymetli sultanı. || *Hz. Hüseyin.*

Dönüp Dervīş Ḥamdīnüñ de bildür geldügin bilsün
Bu günler sākinidür Ḫażret-i Şāh-ı Şehīdānun

ḫażret-i şāḥib-saʿādet ü şevket:

1. **ḫażret-i şāḥib-saʿādet ü şevket:**
Kaside 23
Mısra: **10**
Saadet ve haşmet sahibi hazretleri.

Gelür ayaġına devlet saʿādeti olanuñ
Niteki ḫażret-i şāḥib-saʿādet ü şevket

ḫażret-i seydī çelebi:

1. **ḥażret-i seydī çelebi:**
Kaside 29
Mısra: **37**
Seydi Çelebi hazretleri.

Kimdür ol baḥr-ı ʿaṭā Ḥażret-i Seydī Çelebi
Belki eñ bende-i efgendesi reşk-i Ḥātem

ḥażret-i şeyḫ:

1. **ḥażret-i şeyḫ:**-*uñ*
Tarih 10
Mısra: **5**
Şeyh hazretleri. || *Abdülkadir Geylânî.*

Ḥażret-i şeyḫuñ idüp cāmiʿi yanında saʿy
Kim ide erbāb-ı dīn anda edā-yı ṣalāt

ḥażret-i sinān pāşā:

1. **ḥażret-i sinān pāşā:**
Kaside 14
Mısra: **43**
Sinan Paşa hazretleri. || *Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).*

Güzīde-i vüzerā Ḥażret-i Sinān Pāşā
Meger ki eyledi maḫdūm-zādesiyçün sūr

ḥażret-i vāli-i cem-cāh-ı celīlü'n-neseb:

1. **ḥażret-i vāli-i cem-cāh-ı celīlü'n-neseb:**-*e*
Kıt'a 30
Mısra: **10**
Yüce soylu, Cem makamlı vali hazretleri. || *Özdemiroğlu Osman Paşa (ö. 993/1585).*

Ola kim gezdügimüz yirde mülākāt olavuz
Ḥażret-i vāli-i Cem-cāh-ı celīlü'n-nesebe

ḥażret-i yaḥyā efendi:

1. **ḥażret-i yaḥyā efendi:**
Tarih 12
Mısra: **3**
Yahya Efendi hazretleri. || *Zekeriyyâzâde Yahya Efendi (ö. 1053/1644).*

Ḥażret-i Yaḥyā Efendi ol bülend-iḳbāl kim
Ṣāḥib-i ḥilm ü ḥayādur mālik-i luṭf-ı ʿamīm

ḥazz:

1. **ḥaẓẓ:**
Gazel 573
Mısra: **10**
Hoşa gitme, hoşlanma.

Kesilmez yārdan bir laḥẓa olmış şöyle maḳbūlı
Belādur olmaz ey Rūḥī raḳīb-i bed-liḳādan ḥaẓẓ

2. **ḥaẓẓ:**
Gazel 573
Mısra: **2**
Hisse, pay, nasip.

Dil eyler rūz-ı vuṣlatda o laʿl-i cān-fezādan ḥaẓẓ
Olur faṣl-ı bahār ey gül şarāb-ı dil-güşādan ḥaẓẓ

3. **ḥaẓẓ:**-*ı*
Gazel 642
Mısra: **8**
Mutluluk, zevk.

Yoluñda izdiyād-ı miḥnetüñden ḥaẓẓ ider ʿāşıḳ
Çoḳ olsa ḥaẓẓı var rāh-ı ḫaṭar-nāk içre yoldaşuñ

ḥazz eyle-:

1. **ḥaẓẓ eyle-:**
Gazel 719
Mısra: **8**
Hoşlanmak, zevk almak.

Ben ḳoyup cām-ı şarābı kevs̱eri medḥ itmezin
Sen gerek ḥaẓẓ eyle ey zāhid gerek rencīde ol

2. **ḥaẓẓ eyle-:**-*me*, -*z*
Gazel 173
Mısra: **13**
Hoşlanmak.

Erbāb-ı ṣafā senden ḥaẓẓ eylemez ey vāʿıẓ
Bir bezmde neylersin kim anda

ḥazz getür-:

1. **ḥaẓẓ getür-:**-*di*
Gazel 968
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zevk almak.

Āḥir taṣarruf-ı dil-i zāra getürdi ḥaẓẓ
Laʿluñ bizümle söyleşür oldı berātile

ḥazz it-:

1. **ḥaẓẓ it-:**-*mez*, -*ler*
Gazel 573
Mısra: **6**
Hoşlanmak, zevk almak.

Teġāfül itdüren hep iḳtiżā-yı ḥüsndür yoḳsa
Ḳıyās itmeñ ki itmezler güzeller mübtelādan ḥaẓẓ

2. **ḥaẓẓ it-:**-*mez*, -*ler*, -*se*
Gazel 575
Mısra: **4**
Hoşlanmak.

Şu bezmüñ ger şarāb-ı ʿıyşı maḫṣūṣ ola nādāna
ʿAceb mi meşreb-i dānā ki itmezlerse andan ḥaẓẓ

ḥaẓẓ-ı rūḥānī:

1. **ḥaẓẓ-ı rūḥānī:**
Gazel 1039
Mısra: **10**
Manevi zevk.

Bizi ṣūfī çemen seyrinden eyler menʿ bilmez kim
Maḥabbet ehli andan ḥāṣıl eyler ḥaẓẓ-ı rūḥānī

heb:

1. **heb:**
Gazel 59
Mısra: **4**
Bütün, tüm.

Sāʿid-i sīmīnüñe dāġ urma yaḳma cānları
Kim fitīl alduñ ele dāġ eyledüñ ʿuşşāḳı heb

hebā:

1. **hebā:**-*dur*
Terkib-bend 8
Mısra: **144**
Boş, beyhude, nafile, ziyan.

Taḥḳīḳ bu kim hep işüñüz zerḳ u riyādur
Taḳlīddesüz ṭāʿatüñüz cümle hebādur

hebā ḳıl-:

1. **hebā ḳıl-:**-*du, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **15**
Ziyan etmek, boşa harcamak.

Niçün ey çarḫ-ı ẓālim naḳd-i kevneyni hebā ḳılduñ
ʿAliyyüʾl-murtażānuñ nūr-ı çeşmin bī-żiyā ḳılduñ

hebā ol-:

1. **hebā ol-:**-*ur*
Gazel 46
Mısra: **4**
Ziyan olmak, boşa harcanmak.

Ḳaçmazın cismümi ḫāk itmeden ammā bilürin
Pādişāhum reh-i ʿaşḳuñda olur cümle hebā

hedef:

1. **hedef:**
Gazel 998
Mısra: **6**
Nişan alınacak yer, nişangâh.

Ġam çekmem olsam bī-şaġaf hep ḳaldı yārān-ı selef
Tīr-i belāya dil hedef bu dehr-i bī-encāmda

hedef it-:

1. **hedef it-:**-*dü, -ñ*
Gazel 124
Mısra: **5**
Nişangah etmek. || Maruz bırakmak.

Hedef itdüñ beni peykān-ı ġama
Eyledüñ cevrüñi varduḳca ziyād

hedef ol-:

1. **hedef ol-:**-*ur*
Kaside 5
Mısra: **34**
Kelime Tipi: **Deyim**
Maddî veya manevi bir etki veya saldırıya konu olmak, maruz kalmak.

Her kim kemīn-i mihrin anuñ itmeye penāh
Tīr-i ḥavādiṯine cihānuñ olur hedef

hedef-i nāveg-i miḥnet:

1. **hedef-i nāveg-i miḥnet:**
Gazel 815
Mısra: **1**
Dert ve ıstırap oklarının hedefi, nişangahı.

Eyler hedef-i nāveg-i miḥnet beni eyyām
Destümde siper olmasa cām-ı mey-i gül-fām

hedef-i tīr-i belā eyle-:

1. **hedef-i tīr-i belā eyle-:**-*di*
Gazel 682
Mısra: **5**
Bela oklarına nişangah yapmak.

Sīneñi kim hedef-i tīr-i belā eyledi kim
Yāreñi tāzeleyüp böyle dil-efkār olduñ

hedef-i tīr-i belā ol-:

1. **hedef-i tīr-i belā ol-:**-*ma, -dı*
Gazel 688
Mısra: **8**
Bela oklarına hedef olmak. || Belaya uğramak.

İñleyüp ağladuġumdan açılursın bilürin
Hedef-i tīr-i belā olmadı cān u cigerüñ

ḥekīm-i dehr:

1. **ḥekīm-i dehr:**
Gazel 42
Mısra: **3**
Dünya doktoru.

Lāyıḳ degül cefāya vücuduñ ḥekīm-i dehr
Virsün kemāl-i merḥametinden devā saña

hel min mezīd:

1. **hel min mezīd:**
Gazel 129
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Ayet**
"Daha yok mu" mealinde Kâf suresi 30. ayetten iktibas edilmiştir.

Rūḥi-i dil-ḫasta görse günde biñ kerre yüzüñ
Yine feryād u fiġān idüp diye "hel min mezīd"

helāk:

1. **helāk:**--*ı*
Gazel 223
Mısra: **8**
Mahvolma, perişan hale gelme; ölme.

Yeter bu deñlü teġāfül esirge ben ḳuluñı
Helāk-ı ġamze-i fettānuñam nice demdür

2. **helāk:**-*ı*
Gazel 842
Mısra: **5**
Mahvolma, ölme.

Helākı olmayana işiginde yer yoġimiş
Bu sözi işideli ben helāk olup giderin

3. **helāk:**-*üm*
Gazel 683
Mısra: **2**
Mahvolma, perişan hale gelme.

Yudum el cāndan ol gün kim giriftār olduġum bildüñ
Helākum ol zamān bildüm ki bīmār olduġum bildüñ

4. **helāk:**
Gazel 767
Mısra: **3**
Mahvolmuş, perişan hale gelmiş.

Yārdan ʿāşıḳ melūl aġyār ʿāşıḳdan helāk

İḳtiżā-yı ʿaşḳ ile aʿlāda ġam ednāda hem

helāk eyle-:

1. **helāk eyle-:**-*di*
Gazel 131
Mısra: **7**
Mahvetmek, perişan etmek.

Sevin ey dil ki helāk eyledi yār aġyārı
Ne saʿādetdür ide bendesine şāh meded

helāk it-:

1. **helāk it-:**-*di*
Gazel 62
Mısra: **9**
Bitkin duruma getirmek, perişan etmek.

Helāk itdi sāḳī bizi teşnelük
Bıraḳdı dile āteş ol laʿl-ı nāb

2. **helāk it-:**-*di*
Gazel 867
Mısra: **3**
Mahvetmek, perişan etmek.

Ṭolular nūş idüp aġyāra helāk itdi bizi
Ḳıldı ol ġonca-dehen bir ṣu içince nice ḳān

helāk ḳıl-:

1. **helāk ḳıl-:**
Gazel 72
Mısra: **9**
Mahvetmek, yok etmek.

Rūḥiyi yā zehr-i ḳahr-ı firḳatuñla ḳıl helāk
Yā devā-yı ʿaşḳuñ ey meh şerbet-i dīdāruñ it

2. **helāk ḳıl-:**-*dı*
Gazel 1006
Mısra: **7**
Aşırı derecede yormak; bitkin düşürmek.

Vaʿde-i vaṣlı o şūḫuñ ḳıldı ʿuşşāḳı helāk
Kimseler aldanmasun meh-rūlaruñ peymānına

3. **helāk ḳıl-:**-*sa*
Gazel 1090
Mısra: **7**
Mahvetmek, perişan etmek.

Yār eger cevr ü cefāyile bizi ḳılsa helāk
Elimüzden ne gelür ḫayr duʿādan ġayrı

helāk ol-:

1. **helāk ol-:**-*a*
Gazel 657
Mısra: **8**
Mahvolmak, perişan olmak.

Ḳatl-ı aġyāra ne ḥācet çeke ġamzeñ şemşīr
Baña luṭf eyle dilerseñ ola aġyār helāk

2. **helāk ol-:**-*am*
Gazel 788
Mısra: **4**
Mahvolmak, yok olmak, ölmek.

Ey cevr-pīşe ṣarṭ-ı mürüvvet degül bu kim
Sen ġayra rūḥ-baḫş olasın ben helāk olam

3. **helāḳ ol-:**-*dı*
Gazel 445
Mısra: **15**
Perişan olmak, bitkin duruma gelmek, çok fazla yorulmak.

Cān ġamuñ çekmedin helāḳ oldı
Cevr idersin o nātüvāne henüz

4. **helāk ol-:**-*du*, -*m*
Gazel 85
Mısra: **7**
Mahvolmak.

Zebūn itdi beni derd ü ġam-ı firḳat helāk oldum
Dil-i bīçāreme ol ʿĮsī-i devrānı dem-sāz it

5. **helāk ol-:**-*du*, -*m*
Gazel 787
Mısra: **7**
Mahvolmak, yok olmak, perişan olmak.

Helāk oldum daḫi cevr u cefāya ḳalmadı ṭāḳat
Hemān ḳatl eylesün gelsün aña ḳanum ḥelāl itdüm

helāk-ı cān u dil:

1. **helāk-ı cān u dil:**-*dür*
Gazel 755
Mısra: **4**
(Aşığın) Canını ve gönlünü perişan etmek.

Ol ṭabīb-i cāna öldük derd-i dil şerḥ itmedük
Yā helāk-ı cān u dildür ḳāṣdı yā ḫāẕıḳ degül

helāk-i leb-i şīrīn ü şeker-ḫande:

1. **helāk-i leb-i şīrīn ü şeker-ḫande:**-*s*, -*i*, -*y*, -*üz*
Gazel 491
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Tatlı gülüşü ve tatlı dudağından perişan olmuş kimse.

Yüze gülmekle şanur ġam çekerüz bilmez kim
Hep helāk-i leb-i şīrīn ü şeker-ḫandesiyüz

helāk-ı nevāʿib ol-:

1. **helāk-ı nevāʿib ol-:**-*a*
Kaside 33
Mısra: **52**
Musibet ve belalardan dolayı perişan olmak.

Ben ol Rūḥīyem kim sözümden bulur cān
O bī-dil kim ola helāk-ı nevāʿib

helāk-i pençe-i kahrı ol-:

1. **helāk-i pençe-i ḳahrı ol-:**-*a*, -*lar*
Kaside 38
Mısra: **106**
(Bir kimsenin) Kahır pençesiyle perişan olmak.

Dili söz uġrusı inṣāfsız ḥayvān-ı nāṭıḳdur
Helāk-i pençe-i ḳahrı olalar şīr-i Yezdānuñ

helāk-ı tīġ-i hicr:

1. **helāk-ı tīġ-i hicr:**
Gazel 455

Mısra: **5**
Ayrılık kılıcıyla helak olmuş.

Yā ḥayāt-ı ẕevḳ-i vuṣlat yā helāk-ı tīġ-i hicr
Ol ṭabīb-i cān u dilden derde dermān isterüz

ḫelāl:

1. **ḫelāl:**
Kaside 25
Mısra: **10**
Dinsel yönden yasaklanmamış olan, dinin kurallarına aykırı olmayan, dince izin verilen.

Esīr-i ṣoḥbeti olma bī-vefānuñ kim
Ḥarām ola saña rāh-ı viṣāli ġayra ḥelāl

2. **ḫelāl:**-*i*
Gazel 1082
Mısra: **6**
Dini yönden yasaklanmamış olan, dinin kurallarına aykırı olmayan. || *Nikahlı eş.*

Ṣoḥbetin ġayra ḥarām itmekiçün duḫter-i rez
Pīr-i deyrüñ yanına vardı ḥelāli oldı

ḫelāl eyle-:

1. **ḫelāl eyle:**-*me, -se, -m*
Gazel 823
Mısra: **14**
(Yaptığı veya verdiği şeyi) Can ü gönülden bağışlamak, verdiği kimsenin hakkı olarak kabul etmek.

Ola daʿvā-yı ṣadāḳat baña ʿālemde ḥarām
Ḳanumı ol büt-i ḫūn-rīze ḥelāl eylemesem

ḫelāl it-:

1. **ḫelāl it-:**-*dü, -m*
Gazel 787
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Üzerinde hiçbir hak iddia etmeksizin bağışlamak.

Helāk oldum daḥi cevr u cefāya ḳalmadı ṭāḳat
Hemān ḳatl eylesün gelsün aña ḳanum ḥelāl itdüm

ḫelāl ol-:

1. **ḥelāl ol-:**-*a*
Gazel 48
Mısra: **14**
Yapılmasında veya kullanılmasında dinen sakınca bulunmamak, uygun ve yerinde olmak.

Devrüñde aña kim ola mesrūrluḳ ḥarām
Oldur revā ki rāh-ı vişāluñ ḥelāl ola

2. **helāl ol-:**-*mış*
Kaside 16
Mısra: **38**
(Bir şey bir kimse için) Uygun ve yerinde olmak.

Ḳuvvet-i bāzūña ahsent ey vezīr-i nāmdār
Merd-i meydānsın saña olmış dilāverlük helāl

hele:

1. **hele:**
Gazel 220
Mısra: **11**
Bir kimse veya şey diğer kimse veya şeylerin içinde ayrıca belirtilmek istendiği zaman bunu ifade eden kelimenin başına veya sonuna getirilir, özellikle.

Hele bir laḥẓa gelseñ rindler bezmine görseñ kim
Ne lāḳaydāne mecmaʿdur ne ḫoş-ṭabʿāne meclisdür

2. **hele:**
Gazel 637
Mısra: **6**
Daha.

Sen ne bulduñ görelüm nālelerümden ey dil
Hele biz bulmaduḳ aṣlā eserin feryāduñ

3. **hele:**
Gazel 556
Mısra: **8**
Doğrusu.

Geçdi endūh u belā vü zecrile evḳātımuz
Olmaduk bir dem hele yār-ı sitem-gerden ḫalāṣ

4. **hele:**
Gazel 171
Mısra: **2**
Hele, ayrıca, özellikle.

Vefā vü mihr eseri rūzgārda yoḳdur
Olursa da hele ol şīve-kārda yoḳdur

5. **hele:**
Gazel 336
Mısra: **10**
Bak! gör! anlamıyla yan cümlenin başına getirilir.

Muttaṣıl sehm-i raḳīb ola nigāhuñ ne revā
Hele Rūḥī daḥi ḳapuñda ol iḥsāna deger

6. **hele:**
Gazel 185
Mısra: **14**
Hele bir.

Dime içdükde eylemez ḥiddet
Hele gelsün gözine ḥiddeti gör

7. **hele:**
Gazel 602
Mısra: **2**
Bari, hiç olmazsa.

Bir güzele fütādeyüz cānımuza cefāsı yoḳ
Şükrimüz añadur hele ġayrılara vefāsı yoḳ

8. **hele:**
Gazel 412
Mısra: **8**
Artık, bundan sonra.

ʿĀşıḳ ne ḳadar ʿaşḳ elemin çekse ṣafādur
Göñülde hele dehr-i dünyede ġamı yoḳdur

9. **hele:**
Gazel 586
Mısra: **10**
"Biraz bekle, dur bakalım" anlamında cümlelerin başına getirilen bir kelime.

Gir semāʿa diyü hīç ṣūfīye minnet eyleme
Rūḥiyā ṣabr it hele bir yire gelsün nāy u def

10. **hele:**
Gazel 962
Mısra: **4**
Böylece,bu şekilde.

Rāh-ı ġamda sāye-veş olduḳ gerçi pāymāl
Ṭurduḳ oturduḳ hele ol serv-i sīm-endāmile

11. **hele:**
Gazel 683
Mısra: **18**
"Sonunda" anlamıyla geciken davranışları bildirmek için kullanılan bir söz.

İşidüp nālemi her gice dirmişsin ki Rūḥīdür
Biḥamdillah hele ʿaşḳuñda bīdār olduġum bildüñ

12. **hele:**
Gazel 979
Mısra: **14**
Hiç olmazsa, en azından.

Rūḥiyā şükr it ki ʿömrüñ yoḳ yere ṣarf olmadı
Giçdi evḳātuñ hele bir ehl-i dil cānānile

13. **hele:**
Kaside 37
Mısra: **56**
Yine de, hala.

Bedduʿā itmede mi ġayri velī-niʿmetine
Didüginden hele olmaz mı peşīmān nicedür

<u>hele bir:</u>

1. **hele bir:**
Gazel 306
Mısra: **4**
Önce, evvela.

Bilirüz varacaġuñ yer nedür ey ṣūfī
Geçerek gel hele bir kūşe-i meyḫāneyi gör

<u>helva:</u>

1. **ḥelvā:**
Kaside 40
Mısra: **107**
Un veya unlu maddelerle şeker ve yağdan yapılan, muhtelif şekil ve çeşitleri olan tatlı.

Bilür ol bezme gelen niʿmeti ḥāżır ḥelvā
Ḥelvācı başı olan āfet-i devrān eyüdür

2. **ḥelvā:**
Gazel 645
Mısra: **7**
Un veya unlu maddelerle şeker ve yağdan yapılan, muhtelif şekil ve çeşitleri olan tatlı. || Hem ölen kişinin arkasından hem de rakının yanında yenen tatlı.

Gözlerin açmaġa şimdi ḳatı bir ter ḥelvā
Giçdi ḥayrānluġı bağlandı ḳapaġı dedemüñ

<u>helvācı başı:</u>

1. **ḥelvācı başı:**
Kaside 40
Mısra: **108**
Helva ocağının başındaki kimse. || Rûhî'nin dostlarındandır.

Bilür ol bezme gelen niʿmeti ḥāżır ḥelvā
Ḥelvācı başı olan āfet-i devrān eyüdür

<u>hem ṣohbet:</u>

1. **hem ṣoḥbet:**
Gazel 83
Mısra: **14**
Birbiriyle sohbet eden, konuşup görüşen.

Belādur ʿaşḳ Yārab kimseye çekdürme ol derdi
Ki cānānı ola aġyār-ı bī-derd ile hem ṣoḥbet

<u>hemāl-i rüstem-i zāl:</u>

1. **hemāl-i rüstem-i zāl:**
Kaside 9
Mısra: **32**
Zal oğlu Rüstem'in dengi.

Hizebr-i kūh-ı veġā şīr-i bīşe-i heycā
ʿAdīl-i Sām-ı ṣaf-ārā hemāl-i Rüstem-i Zāl

<u>hemān:</u>

1. **hemān:**
Gazel 150
Mısra: **12**
Sürekli, daima.

Yād itdügi aġyārı degül istedüginden
ʿUṣṣāḳına maḳṣūdı hemān cevr u cefādur

2. **hemān:**
Gazel 349
Mısra: **3**
Hemen.

Ḳopuzı muḥtesib götürdi hemān Çengine muṭribüñ rebābın vir

3. **hemān:**
Gazel 555
Mısra: **4**
Hemen, derhal.

Zülfüñe aġyār dirmiş kim esīrem hey meded
İpi eksikdür hemān söyletme ol mekkārı aṣ

4. **hemān:**
Gazel 172
Mısra: **5**
Ancak, sadece, yalnızca.

Kemāl-ı ḥüsnüñe söz yoḳ hemān budur ʿaybuñ
Ki ehl-i dillere ṣāhum riʿāyetüñ yoḳdur

5. **hemān:**
Gazel 140
Mısra: **9**
Her zaman, daima.

ʿĀlem-i maʿnīde ey Rūḥī hemān ben bildügüm
Ṣūretā bir nesne yoḳ dīdār-ı ḫūbāndan leẕīẕ

6. **hemān:**
Gazel 546
Mısra: **6**
Neredeyse, hemen hemen.

Ġam-ı zülfüñle olmış pāy-bend-i kūşe-i miḥnet

Hemān bir muma dönmiş żaʿfdan miskīn helāk olmış

7. **hemān:**
Gazel 65
Mısra: **3**
Sadece, yalnızca.

Bir nefes ḳaldı ġam-ı laʿluñla ʿömrinden hemān
Ṣun bu āḫir demde laʿluñdan baña bir ḳaṭre āb

8. **hemān:**
Gazel 152
Mısra: **10**
Hemen, o anda.

Gider ʿaḳlı başından bir perī-peyker güzel görse
Hemān ölmek diler yolında Rūḥī ne ʿaceb cāndur

9. **hemān:**
Gazel 305
Mısra: **10**
Hemen, o anda; öylece.

Ḥasret-i ḫālüñle cismüm şöyle olmışdur żaʿīf
Ey şeker-leb bir meges degse hemān ditrer düşer

10. **hemān:**
Gazel 165
Mısra: **4**
Hemen, aniden, derhal, şimdi, o an, o anda.

Ayaġa ṭurduġı ṣanmañ bize taʿẓīmendür
Bizi gördükde hemān ḫışmile ġavġāya ṭurur

11. **hemān:**
Gazel 841
Mısra: **8**
Hemen, artık.

Ne sen çek ḳahr şemşīrin ne biz dāġ uralum ḳalbe
Hemān ṣūlḥ idelüm senden ḳılıç bizden siper gitsün

12. **hemān:**
Gazel 840
Mısra: **2**
Aynı, sanki.

Ṣuʿle-i şeb-i şemʿ-efrūz üzre gūyā ol duḫān
Bir siyāh otaġadur altunla dutmışlar hemān

13. **hemān:**
Gazel 410
Mısra: **6**
Aynı, yalnızca.

Sāz-ı ʿaşḳuñ idemez kimse hevāsın teşḫīṣ
Ol ḳadar var ki hemān işidilür bir sesdür

14. **hemān:**
Gazel 76
Mısra: **9**
Ancak, daima.

Rūḥiyā ṣabr gerek ʿāşıḳ-ı ṣādıḳda hemān
Yoḳsa hicrān elemin defʿ ide āḫir vuṣlat

15. **hemān:**
Gazel 867
Mısra: **2**
Hemen, o an.

Gül didük rūyına meclisde ḳızardı cānān
Dehenüñ ġoncaya teşbīh idicek güldi hemān

16. **hemān:**
Gazel 491
Mısra: **9**
Sadece, bir tek.

Sen seni ṣanma hemān bendesisin ey Rūḥī
Vardur sencileyin bende-i efgendesi yüz

17. **hemān:**
Gazel 561
Mısra: **6**
Ancak.

Mest-i lā-yaʿḳıl görüp ṣanmañ ḫarābātī bizi
Bāde içmekdür hemān yār ile ṣoḥbetdür ġaraż

18. **hemān:**
Gazel 1005
Mısra: **12**
Çabucak, derhâl.

Bir iki dime ile ġayra şeref virmişsin
Ne alur dimeden ol ḫaresi hemān var depele

19. **hemān:**
Gazel 463
Mısra: **3**
Asla, sakın, aman ha.

Sen hemān elden bıraḳma ḫançer-i berrānuñı
Kim bizüm ölmekden ey bī-raḥm yoḳdur bākımuz

20. **hemān:**
Kaside 15
Mısra: **25**
Derhal, hemen, çarçabuk, o anda.

Döndi ḥabāba hemān ḳaṭʿ olınan kelleler
Seyl gibi çaġlayup şöyle revān oldı ḳan

21. **hemān:**
Kaside 24
Mısra: **56**
Aynı, aynı şekilde.

Vażīfemi kesüp itdüñ beni ile muḥtāc
Bu ẓulm olmadı ġayra hemān baña tenhā

22. **hemāñ:**
Gazel 469
Mısra: **8**
Hemen, önce.

Ḫaṭādur dir imişsin çīn-i zülf-i yār sevdāsı
Var ey ṣūfī hemāñ öz ḫālüñi gör saña bu düşmez

23. **hemān:**
Tahmis 1
Mısra: **18**
Böylece, böylelikle.

Cān dürr-i dürc-i ḳulzümi güft u şinid itmiş
Eşyā miṣāl-ı ḳaṭre hemān bir nümūd itmiş

24. **hemān:**
Gazel 717
Mısra: **11**
Yalnız, yeter ki.

Fiʿlüñ muvāfıḳ eyleyigör ḳuluña hemān
Ger kūşe-gīr-i faḳr u gerek mīr-mesned ol

25. **hemān:**
Kaside 1
Mısra: **22**
Hemen, aniden, birden.

Bu beşāşet ḫaberi göñlümi itdi ḫandān
Oḳudum geldi bu maṭlaʿ dilüme anda hemān

hemāndem:

1. **hemāndem:**
Tarih 14
Mısra: **14**
Derhal, hemen, o anda.

Ṣafālar eyleyüp Rūḥī iderken fikr-i tārīḫin
Hemāndem lāyıḳ oldı ḳalbe bu beyt-i sürūr-efzā

hem-āvāz:

1. **hem-āvāẓ:**-*lar, -uz*
Gazel 501
Mısra: **6**
Sesleri birbirine uygun, birlikte ezgi okuyan, arkadaş.

Giceler nālemüzi dinledürüz nāhīde
Naġme-sāzuz seg-i kūyuñile hem-āvāẓlaruz

hem-cāh:

1. **hem-cāh:**-*dan*
Gazel 851
Mısra: **4**
Aynı makamı ve mevkiyi paylaşanlar.

Öldürür āḫir beni derdüñ ṭarīḳ-i ʿaşḳda
Şimdi mi çekdi cefāyı rāhber hem-cāhdan

hemçün:

1. **hemçün:**
Kaside 31
Mısra: **58**
Gibi.

ʿUṭārid yazup ṣafḥa-i çarḫa ʿaḳdin
Güneş resmini virdi hemçün muṭalsam

hemdem:

1. **hemdem:**-*üz*
Gazel 483
Mısra: **12**
Dost, arkadaş.

Dehre ger eylersek istiġnā degül bizden baʿīd
Hemdemüz ʿOs̱mān Pāşā gibi bir Ḫātemle biz

2. **hemdem:**
Kaside 31
Mısra: **54**
Arkadaş, dost. || *Eş.*

Ḳala diyü āş̱ārı mülk-i cihānda
Anı ḳıldı bir ḥūri-peykerle hemdem

hemdem ol-:

1. **hemdem ol-:**-*ma, -y, -an*
Gazel 419
Mısra: **7**
Arkadaş olmak, arkadaşlık etmek.

Bir nefes gülşende yārı ile hemdem olmayan
Bāġ-ı ʿadn u ravżā-i rıḍvānı bilmez ḳandedür

hemdemān-ı meclis-i yār:

1. **hemdemān-ı meclis-i yār:**
Gazel 666
Mısra: **7**
Sevgilinin meclisinde yer alan dostlar.

Gelür o ġonca-fem ey hemdemān-ı meclis-i yār
Raḳīb-i ḫārı hemān aradan çıḳarıgörüñ

hemdem-i cām ol-:

1. **hemdem-i cām ol-:**
Gazel 724
Mısra: **2**
İçki kadehi ile dost olmak.

Ey dil yeter āsāyiş içün ṭālib-i kām ol
Bir neşve bulam dirseñ eger hemdem-i cām ol

hemdem-i dīrīne:

1. **hemdem-i dīrīne:**-*müz*
Gazel 394
Mısra: **6**
Eski dost.

Anuñla eglenür bezm-i belāda göñlimüz dāʾim
Bizüm bir germ-ṣoḥbet hemdem-i dīrīnemüz vardur

hemdem-i ehl-i kemāl:

1. **hemdem-i ehl-i kemāl:**
Gazel 48
Mısra: **4**
Fazilet sahiplerinin dostu.

Kāmil degüldür ol ki ola rām herkese
Kāmil odur ki hemdem-i ehl-i kemāl ola

hemdem-i rindān-ı mey-āşām ol-:

1. **hemdem-i rindān-ı mey-āşām ol-:**-*alum*
Gazel 775
Mısra: **8**
Şarap içen rintlerin arkadaşı olmak.

Zühhāddan olmaz bize çün mesʾele maʿlūm
Min-baʿd olalum hemdem-i rindān-ı mey-āşām

hem-derd:

1. **hem-derd:**
Terkib-bend 4
Mısra: **27**
Dert ortağı.

Ol baña hem-derd idi vü ben aña hem-rāz idüm
Ḫāṭıra gelmezdi kʾola aramuzda infiʿāl

2. **hem-derd:**
Gazel 1032
Mısra: **9**
Arkadaş. II Dert ortağı.

Derdimüz şerḥ itmege ʿālemde bir hem-derd yoḳ

Rūḥiyā müşkil belādur ehl-i ḥāl eksiklügi

hemedān:

1. **hemedān:**
Kaside 15
Mısra: **37**
Hemedan, İran'ın güney doğusunda sürmesiyle meşhur bir eyalet ve şehir.

Gördi bu erlükleri çün Hemedān ḥākimi
ʿArz-ı şecāʿat idüp varlığın itdi ʿıyān

hem-hāne:

1. **hem-ḫāne:**-*y*, -*üz*
Gazel 426
Mısra: **6**
Ev halkı, aynı evde oturan.

Sākin-i künc-i firāḳuz līk tenhā olmayup
Ġamla maḥrem hemle hem-dem derdile hem-ḫāneyüz

hemīn:

1. **hemīn:**
Gazel 117
Mısra: **12**
Sadece, yalnızca, tek başına.

Şimdengirü ne bulsa gerekdür gelen ki biz
Bulduḳ cihānda luṭf u keremden hemīn bir ad

2. **hemīn:**
Kaside 35
Mısra: **16**
Ancak, sadece.

Bil nedür maẕmūn-ı erraḥman ʿala ʿarşiʾstevā
İstevā sırrın bilendür fırḳa-i nācī hemīn

3. **hemīn:**
Gazel 860
Mısra: **14**
Bu bile.

İki cihāndan el çek eger ehl-i Ḥaḳḳ iseñ
Ehl-i Ḥaḳa ḥarāmdur ey dil hemīn hemān

hem-ʿinān:

1. **hem-ʿinān:**
Kaside 15
Mısra: **70**
At başı beraber giden.

Ḥaḳ bu ki serdārımuz mālik-i iḳbāldur
Ḳande giderse olur feṭḥ ü ẓafer hem-ʿinān

2. **hem-ʿinān:**-*uñ*
Kaside 16
Mısra: **86**
At başı beraber giden. II Arkadaş.

Ḳankı kişver feṭḥine kim idesin nuṣretle ʿazm
Hem-ʿinānuñ ola tevfīḳ-i Ḫudā-yı züʾl-celāl

hemīşe:

1. **hemīşe:**
Gazel 102
Mısra: **9**
Daima, her zaman.

Hemīşe mihr u vefālar idersin ġayra
Degül mi Rūḥi-i bīçāreye bu ẓulm-ı şarīḥ

2. **hemīşe:**
Gazel 289
Mısra: **13**
Sürekli, daima, her zaman, her vakit.

Hemīşe böyle rengīn u muḫayyel olmaġa şiʿrüñ
O servüñ Rūḥiyā bāʿiş dehānıyla meyānıdur

3. **hemīşe:**
Gazel 511
Mısra: **7**
Her zaman, hep, devamlı.

Hemīşe tāze ġazeller dirüz anuñ çün kim
Biz ol ġazālı dilā māʾil-i ġazel bilürüz

4. **hemīşe:**
Gazel 154
Mısra: **9**
Daima, her vakit, her zaman.

Ġayruñ hemīşe ḫᵛān-ı viṣāluñdadur gözi
Ḳapuñda yoḳ mı ol ite bir üstüḫᵛān virür

hem-kāse-i erbāb-ı dil:

1. **hem-kāse-i erbāb-ı dil:**-*üz*
Terkib-bend 8
Mısra: **13**
Gönül adamlarıyla kadeh arkadaşlığı eden (kimse).

Hem-kāse-i erbāb-ı dilüz ʿarbedemüz yoḳ
Meyḫānedeyüz gerçi velī ʿaşḳile mestüz

hem-meclis:

1. **hem-meclis:**
Gazel 400
Mısra: **9**
Sohbet arkadaşı.

Bugün ol şūḫile hem-meclis olduḳ fırṣat el virdi
Ġam-ı hicr āḫir oldı Rūḥiyā maḳṣūd ḥāṣıldur

hem-meşreb-i erbāb-ı taḥḳīḳ:

1. **hem-meşreb-i erbāb-ı taḥḳīḳ:**-*em*
Gazel 335
Mısra: **5**
Bir şeyi inceden inceye araştıranlarla aynı yapıda olmak.

Nola sermest isem hem-meşreb-i erbāb-ı taḥḳīḳem
Beni zühhāda sormañ ehl-i hūşı ehl-i hūş añlar

hem-mezheb:

1. **hem-mezheb:**-*ler*, -*üz*
Gazel 506
Mısra: **7**
Bir din ve mezhepte olan; mezhep yoldaşı.

Rindile hem-şürb ü zāhid ile hem-mezhеblerüz

İḳtiżā-yı dehrden ṣanmañ bizi ġāfillerüz

hemnām-ı ḥalīlullah:

1. **hemnām-ı ḥalīlullah:**
Tarih 48
Mısra: **3**
Allah'ın dostunun adaşı, İbrahim peygamber ile aynı ismi taşıyan (İbrahim Bey).

Ol vāli-i Āṣaf-cāh hemnām-ı Ḥalīlullah
Kim ḳılmış anı Allah hem ʿādil ü hem dānā

hem-nām-ı züʾn-nureyn:

1. **hem-nām-ı ẕüʾn-nureyn:**
Gazel 34
Mısra: **17**
İki nur sahibinin, Hz. Osman'ın adaşı. || *Osman Paşa.*

Kimdür ol hem-nām-ı ẕüʾn-nureyn kim virmişdür el
Feyż-i luṭfından suḥan fenninde bu ḥālet saña

hem-nefes:

1. **hem-nefes:**-*i*
Terkib-bend 3
Mısra: **30**
Arkadaş, dost.

ʿĀciz ü bī-kes ü bīçāre vü tenhā vü ġarīb
Hemdemi derd ü elem hem-nefesi mihnet ü ġam

hem-nişīn:

1. **hem-nişīn:**-*üñ*
Gazel 307
Mısra: **7**
Beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş.

Hem-nişīnüñ olup aġyār ṣafā kesb eyler
Ġam-ı ʿaşḳuñla göñül vādi-i hicrānda gezer

hem-pervāz ol-:

1. **hem-pervāz ol-:**-*a*
Terkib-bend 4
Mısra: **60**
Birlikte uçmak.

Ḫākda yatduḳca olup maẓhar-ı luṭf-ı Ḫudā
Cān-ı pākı rūh-ı ḳudsilerle hem-pervāz ola

hem-rāh:

1. **hem-rāh:**-*uz*
Gazel 483
Mısra: **14**
Yol arkadaşı, yoldaş.

Yoḳ sipihrüñ ḥamle-i şīrānesinden bākımuz
Çünki hem-rāhuz o şīr-efgen gibi Rüstemle biz

hem-rāz:

1. **hem-rāz:**
Terkib-bend 4
Mısra: **27**
Dost, sırdaş.

Ol baña hem-derd idi vü ben aña hem-rāz idüm
Ḫāṭıra gelmezdi kʾola aramuzda infiʿāl

hem-reh:

1. **hem-reh:**--*i*
Gazel 334
Mısra: **1**
Yol arkadaşı, yoldaş.

Endūh u ġamuñ hem-reh-i cān u dilimüzdür
Ser-ḥadd-i belā ara yanı menzilimüzdür

hem-reng-i dil-i aġyār:

1. **hem-reng-i dil-i aġyār:**-*dur*
Gazel 765
Mısra: **1**
Rakibin gönlü ile aynı renkte. || *Kara, siyah.*

Yaḳılsa tāze hem-reng-i dil-i aġyārdur dāġum
Ḳarası ḳopsa gūyā maṭlaʿu'l-envārdur dāġum

hem-reng-i ruḫ-ı yār:

1. **hem-reng-i ruḫ-ı yār:**
Gazel 742
Mısra: **1**
Sevgilinin yanağıyla aynı renkte.

Ger olmasa hem-reng-i ruḫ-ı yār ḳaranfil
Olmaz idi ārāyiş-i gülzār ḳaranfil

hem-sāye ol-:

1. **hem-sāye ol-:**-*ur*
Gazel 271
Mısra: **6**
Komşu olmak.

Vāḳıʿ olmış ḫāne-i aġyār kūy-ı yārda
Ḳande bir gül varise hem-sāye olur aña ḫār

hemşehri:

1. **hemşehri:**
Gazel 918
Mısra: **2**
Aynı şehir ve memleketten olan kişilerden her biri.

Baḳduḳca şevḳ ġālib olur māh-ı envere
Hemşehri çıḳdı gibi o ḫurşīd-peykere

hem-ṣoḥbet:

1. **hem-ṣoḥbet:**
Gazel 105
Mısra: **13**
Birbiriyle sohbet ve arkadaşlık eden kimse, arkadaş.

Müderris ile ne ġam olduñ ise hem-ṣoḥbet
Ḳo cāma rāḥı sen ey Rūḥi oḳusun o merāḥ

2. **hem-ṣoḥbet:**
Gazel 620
Mısra: **11**
Birbiriyle sohbet eden, arkadaş; beraber, birlikte.

Raḳībile gice hem-ṣoḥbet olduġuñ ṭuyduḳ
Suʾāle yer ḳomadı nergis-i suḫan-gūyuñ

hem-ṣoḥbet-i ʿaşḳ:

1. **hem-ṣoḥbet-i ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 777
Mısra: **6**
Aşkın arkadaşı.

Çeküp el māsivādan meclis-i ʿaşḳa ḳadem başdum
Ṣafā-yı ḫāṭırum var gül gibi hem-ṣoḥbet-i ʿaşḳam

hem-ṣoḥbet-i ehl-i ṣafā:

1. **hem-ṣoḥbet-i ehl-i ṣafā:**-*y, -uz*
Gazel 488
Mısra: **10**
Zevk düşkünlerinin dostu.

Ġam-ı dünyāyile dil-teng olanlardan ḳıyās itmen
Küşāde-meşrebüz hem-ṣoḥbet-i ehl-i ṣafāyuz biz

hem-ṣohbet-i murġān-ı zebān-āver:

1. **hem-ṣohbet-i murġān-ı zebān-āver:**-*dür*
Müseddes 2
Mısra: **9**
Dile gelmiş kuşların arkadaşı.

Ġonca hem-ṣohbet-i murġān-ı zebān-āverdür
Bāġ u rāġa açıl ey dil ki ʿaceb demlerdür

hem-ṣoḥbet-i rindān-ı ḳadeh-nūş:

1. **hem-ṣoḥbet-i rindān-ı ḳadeh-nūş:**
Terkib-bend 8
Mısra: **39**
Şarap için rintlerden sohbet arkadaşı.

Dāʿim ola hem-ṣoḥbet-i rindān-ı ḳadeh-nūş
Varın ḳoya meydāna eger bīş u eger kem

hem-şürb:

1. **hem-şürb:**
Gazel 506
Mısra: **7**
Aynı içkiden içen kişiler.

Rindile hem-şürb ü zāhid ile hem-meẕheblerüz
İḳtiżā-yı dehrden ṣanmañ bizi ġāfillerüz

hemtā:

1. **hemtā:**
Terkib-bend 8
Mısra: **65**
Eş, benzer, denk, müsâvî.

Ol gevher-i yektā ki bulınmaz aña hemtā
Gelmez ṣadef-i kevne bir öyle dürr-i yektā

hem-zānū ol-:

1. **hem-zānū ol-:**-*maḳ*
Gazel 112
Mısra: **5**
Diz dize olmak.

Saña düşmez raḳībā olmaḳ ol şūḫ ile hem-zānū
Egerçi biz daḫi küstāḫuz ammā sen iñen küstāḫ

hem-zebān:

1. **hem-zebān:**
Gazel 747
Mısra: **10**
Aynı dili konuşan; kafa dengi olan,kafadar.

Ḥāl bilmez nükte fehm itmez cemādı neylesün
Hem-zebān olmaġa ister bir suḫan-perver göñül

hem-zimām:

1. **hem-zimām:**
Kaside 34
Mısra: **88**
Birlikte idare eden, yöneten.

Anlara ammā ki elvirmişdi devr-i rūzgār
Baḫt-ı devlet hem-nişīn idi saʿādet hem-zimām

hengām:

1. **hengām:**-*dur*
Gazel 151
Mısra: **1**
Vakit, zaman.

Ġoncalar açıldı ʿīd irdi ʿaceb hengāmdur
Gül gibi ʿīduñ ṣafāsın idicek eyyāmdur

2. **hengām:**
Kaside 22
Mısra: **11**
Vakit, zaman, mevsim.

Gitdi ol hengām kim bād-ı ḥazān-ı yeʾsden
Ṭabʿ-ı zāhid gibi ḫuşk olmışdı ṣaḥn-ı Bāġdād

hengāme:

1. **hengāme:**
Gazel 948
Mısra: **18**
Kavga, şamata, velvele.

Nedür az eyleyelüm ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣamuzı
Ḫırḳa vü loḳma içündür bu ḳadar hengāme

hengāme-i şūr u fesād:

1. **hengāme-i şūr u fesād:**
Kaside 22
Mısra: **1**
Bozgunculuk ve fitne kargaşası.

Hamdülillah refʿ olup hengāme-i şūr u fesād
İntiżām-ı mülkden aʿlā vü ednā oldı şād

hengām-ı eyyām-ı ʿīd:

1. **hengām-ı eyyām-ı ʿīd:**
Gazel 121
Mısra: **6**
Bayram zamanının şamatası.

Dil-rübālar cilvede ʿuṣṣāḳ hāy u hūyda
Ṣaldı dehre velvele hengām-ı eyyām-ı ʿīd

hengām-ı gül:

1. **hengām-ı gül:**-*de*
Gazel 472
Mısra: **7**
Gül devri.

Hengām-ı gülde varduġımuz bāġa her seḥer
Bīḫūde ṣanma berg ü nevādur murādımuz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

hengām-ı ʿīd:

1. **hengām-ı ʿīd:**
Gazel 121
Mısra: **4**
Bayram zamanı.

Luṭf it ey sāḳī peyāpey cām ṣun ʿuṣṣāḳa kim
Bir yaña eyyām-ı güldür bir yaña hengām-ı ʿīd

hengām-ı ṣafā:

1. **hengām-ı ṣafā:**
Gazel 1049
Mısra: **8**
Neşe ve eğlence zamanı.

Zerrīn ḳadeh aldı yine nergis ele yaʿni
Hengām-ı ṣafā mevsim-i ʿıyş u ṭarab oldı

hengām-ı seher:

1. **hengām-ı seḥer:**
Kaside 19
Mısra: **25**
Sabah vakti.

Koyalum naġme-i murġānı ki hengām-ı seḥer
Başḳa bir ẕevḳ virür ḳalbe ṣadā-yı enhār

henüz:

1. **henüz:**
Gazel 141
Mısra: **3**
Daha, hâlâ.

Şerḥ-i vaṣfı o mehüñ irmeye pāyāna henüz
Fiʾl-meṣel ger ola eflāk serāser kāġıẕ

2. **henüz:**
Gazel 445
Mısra: **16**
Az önce, daha şimdi, yeni; daha, hâlâ.

Cān ġamuñ çekmedin helāḳ oldı
Cevr idersin o nātüvāne henüz

3. **henüz:**
Gazel 737
Mısra: **11**
Henüz, hala, daha, şimdilik.

Müya dönmişdür tenüm sevdā-yı zülfiyle henüz
Merḥamet itmez beni sevdāsı yoḳ eyler ḫayāl

4. **henüz:**
Gazel 904
Mısra: **1**
Daha, hâlâ, şimdiye kadar.

Söyleşmedi bizümile henüz o māh-rū
Bilmem miyān-ı ḫalḳa neden düşdi güft ü gū

5. **henüz:**
Gazel 752
Mısra: **7**
Buna rağmen, daha, ancak, henüz.

İtdi naḳd-i ʿömrini düzd-i ecel ġāret henüz
Ṣūfi-i sālūs cemʿ-i māldan ḫālī degül

her dem:

1. **her dem:**
Gazel 54
Mısra: **11**
Her an; daima.

Çeşme-i ḫurşīdden her dem zülāl-i feyż iner
Ḥācet olsa saña tecdīd-i vużūʿ itmekçün āb

her gün:

1. **her gün:**
Kaside 19
Mısra: **16**
Süreklice, sürekli olarak.

ʿAks-i ḫurşīd degül cüdā ʿarūs-ı çemene
Āb āyine ṣunar her gün olup āyine-dār

her ḳaçan:

1. **her ḳaçan:**
Gazel 141
Mısra: **7**
Her ne zaman.

Her ḳaçan alsam ele yazmaġa sūz-ı dilümi
Od düşer üstine fiʾl-ḫāl yanar her kāġıẕ

her kim:

1. **her kim:**
Kaside 35
Mısra: **41**
Kim olursa olsun.

Rūḥiyā her kim olursa faż-ı Ḥaḳdan bā-naṣīb
Keşf olur kendüye ʿilm-i evvelin ü āḫirīn

2. **her kim:**-*e*
Müseddes 6
Mısra: **8**
Hangi kimse.

Ġayr cevr itdükçe ben ʿarż-ı vefā itdüm aña
Dostluḳ her kime itdüm itdi düşmenlük baña

3. **her kim:**-*üñ*
Gazel 675
Mısra: **8**
Hangi kimse ki.

Gül gibi her güni nevrūz olur ey mihr-i münīr
Her kimüñ kim ola manẓūrı ruḫ-ı firūzuñ

her kişi:

1. **her kişi:**
Gazel 97
Mısra: **14**
Herkes.

Edā-yı ḫoş gerek sözde Rūḥiyā yoḳsa
Cihānda her kişi ḳādirdür ola ḳāfiye-senc

her kişi sevdügiyle ḥaşr olur:

1. **her kişi sevdügiyle ḥaşr olur:**
Gazel 930
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Hadis**
"Her kişi sevdiğiyle dirilir." anlamında hadis.

Sevdügiyle çün olur her kişi ḥaşr Rūḥī
Meyl idüp bir nice cān virmeyelüm cānāna

her ne:

1. **her ne:**
Gazel 730
Mısra: **6**
Her ne, ne olursa olsun.

Ol seḥer-ḫīz dilerseñ vire maḳṣūduñı Ḥaḳḳ
Kim olur her ne duʿā olsa seḥer-gāh ḳabūl

2. **her ne:**
Gazel 199
Mısra: **4**
Ne olursa olsun, hangisi.

Ḫᵛāh ẕevḳ u ṣafā ḫᵛāh ʿanā
Her ne Ḥaḳdan gelür rıżāmuz var

3. **her ne:**
Gazel 650
Mısra: **2**
Hangi, hangi (şey ki).

Dime nāzikdür meyānın ḳocmaġa diḳḳat gerek
Ḥāṣıl olur her ne isterseñ hemān himmet gerek

her ne deñlü:

1. **her ne deñlü:**
Müseddes 7
Mısra: **14**
Başına getirildiği şartlı cümle yargı bakımından doğru görünmesine rağmen tam yeterli sayılmadığını belirtir.

Görinür ejder ʿadū çeşmine iʿlamuñ senüñ
Her ne deñlü serkeş olsa ḫaşm olur rāmuñ senüñ

her ne kadar:

1. **her ne ḳadar:**
Gazel 1098
Mısra: **3**
Başına geldiği şart cümlesindeki hükmün doğru ve yerinde olduğunu belirttikten sonra bu hükme zıt düşen hususlar bulunduğunu bildirir: … ise de, –dir ama.

Ġam degül her ne ḳadar cevr ü cefāsın çeksek
Ṣabr iden rām ider ey dil o büt-i sīm-teni

her nesnenüñ zamānı var:

1. **her nesnenüñ zamānı var:**-*ı-nüñ*
Gazel 64
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Her şeyin bir zamanı var.

Her nesnenüñ zamānı var ey pādişāh-ı ḥüsn
İḥsān umarken eylemek inṣāf mıdur ġażāb

her ṭaraf:

1. **her ṭaraf:**
Gazel 418
Mısra: **1**
Her tarafta, her yerde.

Yine çalındı her ṭaraf çeng ü ney ü çegāneler
Düşdi cihāna velvele işledi ḳaḥveḫāneler

hercāyī:

1. **hercāyī:**
Gazel 1083
Mısra: **8**
Hercâyi, kararsız, sebatsız. II Sevgili.

Gezer yerden yere ṣubḥ u mesā gün gibi ol meh-rū
Daḫi gelmiş degüldür rūzgāra öyle hercāyī

herem:

1. **herem:**
Gazel 964
Mısra: **6**
İhtiyarlık ve bundan ileri gelen zaaf hâli, kocama, ihtiyarlama.

İḫmāli ḳo vücūdını ḫāk idelüm hemān
Yüzden çıkup ḫaṭuñ ne revādur herem baṣa

hergiz:

1. **hergiz:**
Gazel 417
Mısra: **7**
Asla, hiçbir vakit.

ʿĀlem-i bī-meh ü ḫurşīd ü felekde hergiz
Ne mühendis ne müneccim ne ḥakīm isterler

2. **hergiz:**
Muhammes 1
Mısra: **2**
Asla, hiç.

Ey dirīġā kalmadı gitdi cihānuñ ṣūreti
Derd ü ġam bisyār olup ḳalmadı hergiz rāḥatı

herkesüñ kārı degül:

1. **herkesüñ kārı degül:**
Gazel 751
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir iş) Herkesin yapabileceği türden olmamak.

ʿAṣḳuñ ey hemdem dime zāhid ṭaleb-kārı degül
Terk-i ser ḳılmaḳ birāder herkesüñ kārı degül

herze-gerd:

1. **herze-gerd:**-*üz*
Gazel 425
Mısra: **1**
Boş dolaşan, vefasız, kararsız, dönek.

Nola düşdükse kūh u deşte ṣanmañ herze-gerdüz biz
Şikār olmaḳda şīr-i mīşe-i endūh u derdüz biz

ḥesāb:

1. **ḥesāb:**-*ı*
Gazel 145
Mısra: **14**
Hesap II Plan.

ʿAnāsı ola münʿadim ʿadūsı ola münhezim
ʿAṭā ḳıla aña o kim ḥesābı yoḳ ʿaṭāsı var

2. **ḥesāb:**
Gazel 66
Mısra: **4**
Bir iş için önceden plan kurma, tasarlama, tasavvur.

Cūybār-ı bāġ ṣan bir baḥrdur kim üstine
Bir ṣadefdür dür hevāsıyla çıḳupdur her ḥesāb

3. **ḥesāb:**-*ı*
Gazel 906
Mısra: **14**
Saymak, hesaplamak.

ʿİşretle giçmeyen güni biz ʿömre ṣaymazuz
Ey çarḫ yañlış eyleme luṭf it ḥesābı ḳo

ḥesāb eyle-:

1. **hesāb eyle-:**-*se*
Gazel 742
Mısra: **6**
Saymak, hesaplamak.

Şevḳile eger sīnedeki dāġlarumdan
Fi'l-cümle hesāb eylese biñ var ḳaranfil

ḥesāb it-:

1. **ḥesāb it-:**-*di*
Gazel 774
Mısra: **8**
Saymak, hesaplamak.

ʿÖmrümüñ rāh-ı ḫarābātda ṣarf olduġını
Pīr-i meyḫāne raḳam dökdi ḥesāb itdi tamām

ḥesāb olın-:

1. **hesāb olın-:**-*sa*
Kaside 9
Mısra: **40**
Hesaplanmak, hesap edilmek.

Oḳınsa vaṣf-ı seḫāsı eger ʿaleʾt-tafṣīl
Hesāb olınsa ʿaṭāsı eger ʿaleʾl-icmāl

ḥesāb ol-:

1. **ḥesāb ol-:**-*sa*
Tarih 16
Mısra: **21**
Hesaplanmak.

Ḥesāb olsa bu taḳdīr üzre şeş tārīḫden ġayrı
Bulur ol çār tārīḫle de tārīḫ-i ḥarf itmām

ḥesāba ṣay-:

1. **ḥesāba ṣay-:**-*maz*
Gazel 135
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Göz önünde bulundurmak, yer vermek, dikkate almak.

Saña mihr itmemeden ṣanma ḥesāba ṣaymaz
Rūḥiyā zümre-i aġyārdan itmez seni ʿad

ḥesābın al-:

1. **ḥesābın al-:**
Terkib-bend 2
Mısra: **31**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir iş sonunda hakkını almak, sorguya çekmek.

Ḫışmile ala ḥesābın Mālik-i Yuḥyiʾl-ʿiẕām
Olmasaydı ger selāmet ehli arżullahda

hevā:

1. **hevā:**
Gazel 4
Mısra: **12**
İptila, arzu, düşkünlük, aşk.

Ḫālī degüldür bülbülüñ gülşende her şeb naġmesi
Elbetde ol şūrīdenüñ başında vardur bir hevā

2. **hevā:**-*dur*
Gazel 87
Mısra: **16**
Hava II Arzu, aşk.

ʿAşḳuñ beni eyledi hevāyī
Mey ṣun ki ʿaceb hevādur ey dost

3. **hevā:**-*s, -ı, -n, -dan*
Gazel 984
Mısra: **3**
İptila, arzu, düşkünlük, aşk II Hava, yel, rüzgâr.

Uçar dil murġı gerçi zülf-i miskīnüñ hevāsından
Ne deñlü yüksek uçsa beste-i dām olur elbette

4. **hevā:**-*s, -ı, -y, -la*
Gazel 66
Mısra: **4**
Heves, ihtiras, istek.

Cūybār-ı bāġ ṣan bir baḥrdur kim üstine
Bir ṣadefdür dür hevāsıyla çıḳupdur her ḥesāb

5. **hevā:**-*lar*
Gazel 4
Mısra: **1**
Hava.

Oldı hevālar muʿtedil geldi bahār-ı dil-küşā
Sürsün ṣafāsın ʿālemüñ ẕevḳ itsün erbāb-ı ṣafā

6. **hevā:**-*sı, -n, -da*
Gazel 613
Mısra: **10**
Hava II İstek, arzu.

Cāñ virür çoḳ yolına ölmege yāruñ Rūḥī
Yelen ol ġamze hevāsında diri baş gerek

7. **hevā:**-*lar*
Gazel 324
Mısra: **7**
Hava II Mevsim.

Hevālar muʿtedil dil ʿişrete māʾil ʿaceb demdür
Şarāba böyle demlerde yemīn iden yamān eyler

8. **hevā:**-*s, -ı, -n, -dan*
Gazel 60
Mısra: **5**
Aşk, sevgi, tutkunluk. || *Koku.*

Cān yelerdi şaçuñ hevāsından
Bitmedin yirde sünbül-i sīrāb

9. **hevā:**-*sı, -n, -ı*
Gazel 680
Mısra: **10**
Heves, arzu, istek.

Gelmiş raḳīb cānib-i dildārdan bugün
Rūḥī çıḳar hevāsını başdan o cānibüñ

10. **hevā:**-*dan*
Kaside 18

Mısra: **19**
Hava, gökyüzü.

Bir iki ḳaṭre ṣu ṭamzurdı hevādan ṣebnem
Var ise lāle devātında ġalīẓ oldı midād

11. **hevā:**-*dan*
Gazel 467
Mısra: **10**
Aşk, sevgi, muhabbet; heves, arzu.

Manṣıb-ı dünyāyile yoḳdur ṣafāmuz Rūḥiyā
Ol hevādan geçmişüz şimdi ferāġat ehliyüz

12. **hevā:**-*ya*
Gazel 892
Mısra: **9**
Arzu, heves, istek, aşk.

Dil bir hevāya düşdi ki yanında Rūḥiyā
Bād-ı bahār dem uramaz iʿtidālden

13. **hevā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 410
Mısra: **5**
Mûsikîde ve özellikle halk mûsikîsinde bir parçanın nağmesi veya nağmelerin bütünü.

Sāz-ı ʿaşḳuñ idemez kimse hevāsın teşḫīṣ
Ol ḳadar var ki hemān işidilür bir sesdür

hevādan ḳap-:

1. **hevādan ḳap-:**-*a*
Gazel 1060
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Havadan kapmak, yere düşmeden tutmak. || *Elverişli gördüğü bir şeyi kaçırmamak için çok çabuk davranmak.*

ʿĀşıḳ olan kişi üftāde gerek jāle gibi
Ki hevādan ḳapa gül-ruḫlar anı lāle gibi

hevādan nem ḳap-:

1. **hevādan nem ḳap-:**-*ar*
Gazel 396
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
En küçük bir şeyden alınmak, çok alıngan olmak.

ʿĀrıżın yād eyleyüp āh itdügümce ter düşer
Āh kim ol ġonca-i raʿnā hevādan nem ḳapar

hevādār:

1. **hevādār:**-*ı*
Kaside 8
Mısra: **47**
Hevesli, meyilli (kimse). || *Dost.*

Muḳarrerdür ki olmaz merd-i meydānuñ hevādārı
Hemān merdānelükdür cürmi Pāşā-yı felek-şānuñ

2. **hevādār:**-*uñ*
Gazel 621
Mısra: **10**
Âşık. II Heva sahibi, meyilli.

Rūḥīye lāyıḳ mı cevr itmek ḫuṣūṣā kim ola
ʿAbd-i memlūkuñ hevādāruñ duʿā-gūyuñ senüñ

hevāsına düş-:

1. **hevāsına düş-:**-*dü, -k*
Gazel 497
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hevesine düşmek, kuvvetle istemek.

Düşdük egerçi Kaʿbe hevāsına nice yıl
Ammā ḳapuñdan oldı ḥuṣūl-ı merāmımuz

hevāyī:

1. **hevāyī:**
Gazel 87
Mısra: **15**
Nefsine düşkün, ciddi şeylere ilgisiz olan kimse, uçarı.

ʿAşḳuñ beni eyledi hevāyī
Mey ṣun ki ʿaceb hevādur ey dost

2. **hevāyī:**-*n, -üñ*
Kaside 14
Mısra: **75**
Havai fişek.

Nücūm ṣanma gice atılan hevāyīnüñ
Şerārıdur ki olupdur feleklere menşūr

hevā-yı āb-nāk:

1. **hevā-yı āb-nāk:**
Gazel 546
Mısra: **8**
Rutubetli hava. || *Sevgilinin aşkı.*

Ḫarābāta göñül beyḫūde ṣanmañ düşdi kim anuñ
Ḫarāb olmaġına bāʿis hevā-yı āb-nāk olmış

hevā-yı āh:

1. **hevā-yı āh:**-*ile*
Müsebba 1
Mısra: **29**
Ah rüzgarı.

Kim hevā-yı āhile düşer bilürsin tāc-ı ser
Ḫüsnüñe maġrūr olup ʿuşşāḳa itme şūr u şer

hevā-yı ʿaşḳ:

1. **hevā-yı ʿaşḳ:**
Gazel 1095
Mısra: **9**
Aşk havası. || *Aşka duyulan heves ve arzu.*

Ey bī-baṣīret aç gözüñi kim hevā-yı ʿaşḳ
Eczā-yı cismümi göge ṣavurdı kül gibi

2. **hevā-yı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 340
Mısra: **4**
Aşk hevesi.

Ben ol ḫākem ki ʿazmüm deşt-i burc-ı evliyādandur
Hevā-yı ʿaşḳa düşdüm bu taḥrīk ol hevādandur

hevā-yı ʿaşḳa düş-:

1. **hevā-yı ʿaşḳa düş-:**-*dü, -m*
Gazel 339
Mısra: **4**

Kelime Tipi: **Deyim**
Aşk hevesine düşmek. || *Âşık olmak.*

Ben ol ḫākem ki ʿazmü deşt-i burc-ı evliyādandur
Hevā-yı ʿaşḳa düşdüm bu taḥrīk ol hevādandur

hevā-yı ʿaşk-ı cānān:

1. **hevā-yı ʿaşḳ-ı cānān:**-*ile*
Gazel 953
Mısra: **9**
Sevgilinin aşkının hevesi.

Hevā-yı ʿaşḳ-ı cānānile Rūḥī nice yıllardur
Hümā-yı ḳalbimüz pervāz urur evc-i maḥabbetde

hevā-yı ʿaşk-ı yār:

1. **hevā-yı ʿaşḳ-ı yār:**
Gazel 1070
Mısra: **10**
Sevgilinin aşkının arzusu.

Göñülden geçürüp āh itmeyin dirseñ mecāluñ yoḳ
Hevā-yı ʿaşḳ-ı yār almış seni bīçāre besbelli

hevā-yı āzār:

1. **hevā-yı āẕār:**
Kaside 19
Mısra: **4**
Mart havası; bahar.

Āb-ı şebnem gül-i raʿnāyı idüp āteş-reng
Müşk-bū eyledi ṭopraġı hevā-yı āẕār

hevā-yı cāh it-:

1. **hevā-yı cāh it-:**
Gazel 78
Mısra: **14**
Makam sevdasına düşmek.

Ḫāli olmazlar elem çekmeden ehl-i devlet
Rūḥiyā sen ne elem çek ne hevā-yı cāh it

hevā-yı çīn ü huten:

1. **hevā-yı çīn ü ḫuten:**
Gazel 918
Mısra: **7**
Çin ve Huten'in arzusu. || *Sevgilinin misk kokulu saçları.*

Başda hevā-yı Çīn ü Ḫuten var velī ne sūd
Bağlandı ḳaldı göñlüm o zülf-i muʿanbere

hevā-yı devlet-i dehr:

1. **hevā-yı devlet-i dehr:**-*i*
Gazel 472
Mısra: **5**
Dünya mutluluğunun hevesi.

Başdan hevā-yı devlet-i dehri çıḳarmışuz
ʿĀlemde şimdi faḳr u fenādur murādımuz

hevā-yı ʿıyş:

1. **hevā-yı ʿıyş:**-*ı*
Kaside 11
Mısra: **13**
Yiyip içme, eğlenme havası.

Hevā-yı ʿıyşı bahāruñ cününa bādīdür
Başuñda var ise ʿaḳluñ çemenden olma ırag̱

hevā-yı kaʿbe-i vaṣl:

1. **hevā-yı kaʿbe-i vaṣl:**-*uñ, -la*
Gazel 842
Mısra: **2**
Kavuşma Kabe'sinin hevesi.

Yoluñda ʿaşḳuñile derd-nāk olup giderin
Hevā-yı Kaʿbe-i vaṣluñla ḫāk olup giderin

hevā-yı kākül-i dildāra düş-:

1. **hevā-yı kākül-i dildāra düş-:**-*düg, -i, -n*
Gazel 1057
Mısra: **7**
Sevgilinin saçlarının sevdasına kapılmak.

Gördüm hevā-yı kākül-i dildāra düşdügin
Aldum çemende dün ele mestāne sünbüli

hevā-yı kākül:

1. **hevā-yı kākül:**-*i, -n, -e*
Gazel 109
Mısra: **4**
Saçının sevdası.

İtdüm esīr-i silsile-i zülfüñ olalı
Ġayruñ hevā-yı kāküline tevbe-i naṣūḥ

hevā-yı mansıb:

1. **hevā-yı manṣıb:**-*ı*
Gazel 692
Mısra: **2**
Makam sevgisi.

Sarāy-ı dehrden el çek sürūr idem dirseñ
Hevā-yı manṣıbı terk it ḥużūr idem dirseñ

hevā-yı nefs:

1. **hevā-yı nefs:**
Gazel 560
Mısra: **7**
Nefsin arzusu.

Seyr-i maḥbūb itmegi şanmañ hevā-yı nefs ola
Ḳudret-i Ḥaḳḳa naẓardur ol temāşādan ġaraż

2. **hevā-yı nefs:**-*e*
Gazel 808
Mısra: **9**
Nefsin arzuları.

Hevā-yı nefse olup yüz ḳaraluġ itmeyelüm
Ola ki nāme-i aʿmālı rū-sefīd idelüm

hevā-yı renciş-i ʿaşk:

1. **hevā-yı renciş-i ʿaşḳ:**
Gazel 382
Mısra: **11**
Aşk ıstırabının hevesi.

Başında olmaya illā hevā-yı renciş-i ʿaşḳ
Elinden gelmeye illā şikest-i şīşe-i ḫāṭır

hevā-yı serd ü huşk:

1. **hevā-yı serd ü ḫuşk:**-*i, -n, -den*
Gazel 425
Mısra: **9**
Kuru ve soğuk hava.

Hevā-yı serd ü ḫuşkinden
cihānuñ bākımuz yoḳdur
Bu bāġ-ı köhnede pejmürde olmış
berk-i zerdüz biz

hevā-yı zülf u ruḫ:

1. **hevā-yı zülf u ruḫ:**-*ile*
Gazel 343
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Saçının ve yanağının aşkı.

Hevā-yı zülf u ruḫile sirişk-i āhumdan
Felekde sünbüle ṣaḥn-ı çemende sünbül olur

hevā-yı zülf:

1. **hevā-yı zülf:**-*i*
Gazel 1027
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Saçının arzusu, aşkı.

Ḥāṣıl-ı ʿömri yele virdi hevā-yı zülfi
Ḫırmen-i cānuma od urdı kiyāhı zāde

heves:

1. **heves:**-*i*
Gazel 1078
Mısra: **4**
Heves, arzu, istek.

Saʿy ḳıl cilvegehüñ ʿarş-ı muʿallā olsun
Sedd-i rāh itmeyigör kendüñe dām hevesi

2. **heves:**-*i, -n*
Gazel 724
Mısra: **5**
Arzu, meyil.

Manṣıb hevesin ḳılma denīlerle bir olma
Rıfʿatsa murāduñ o şeh-i ḥüsne ġulām ol

3. **heves:**-*den*
Gazel 533
Mısra: **9**
Arzu, istek, meyil.

Virme dil her ḫūba Rūḥī bu hevesden fāriġ ol

ʿĀşıḳ oldur ola ʿālemde yek-dil yek-heves

hey:

1. **hey:**
Gazel 1115
Mısra: **8**
Ey...! Sitem, yakınma gibi duyguları ifade eden ünlem. Seslenme ünlemi.

Bu teġāfül nice bir āzār ise ancaḳ olur
Ġamile öldürdüñ beni hey ẓālim inṣāfuñ ḳanı

2. **hey:**
Gazel 409
Mısra: **1**
Seslenmek ve bir kimsenin dikkatini çekmek için kullanılan bir ünlem.

Boynuma ḳol ṣalındı hey kāfir
Cānum andan alındı hey kāfir

heybet:

1. **heybeti:**-*i*
Kaside 16
Mısra: **34**
Büyüklük, azamet, iri görünüş.

Çoḳ bu deñlü lerze eylerdi vücūdında eger
Āfitāba itmeseydi heybeti ʿarż-ı cemāl

heybet tīġı:

1. **heybet tīġı:**-*üñ, -n, -a*
Tarih 3
Mısra: **22**
Heybet kılıcı. || (Bir kimsenin) Ululuğunun kılıcı.

Himmetüñ raḫşına meydān māverā-yı kāyināt
Heybetüñ tīġına gerdun bir zümürrüd-gūn niyām

heyhāt:

1. **heyhāt:**
Kaside 24
Mısra: **63**
"Yazık, ne yazık" anlamında kullanılan bir söz.

Senüñ gibi gele heyhāt bir kerem ehli
Sen itmesen beni ger behremend vāy baña

hezar:

1. **hezār:**-*uñ*
Gazel 517
Mısra: **8**
Bülbül. II Âşık.

Senüñ ancaḳ degül ey dil o gül-i bāġ-ı cemāl
Bir gün olmaz ki hezāruñ gözi yaşın silmez

2. **hezār:**
Gazel 168
Mısra: **2**
Bin. II Pek çok, binlerce.

Aġyār ile ki ḳad-i bālā gelür geçer
Dilden hezār fikr-i ġam-efzā gelür geçer

3. **hezār:**
Gazel 315
Mısra: **6**
Binlerce, pek çok. II Bülbül, âşık.

Bülbüllerinüñ isteyen eksüldügin bizüz
Ol gül-ʿiẕār bulsa birini hezār ider

4. **hezār:**
Gazel 481
Mısra: **9**
Binlerce kez.

Ḳomaz ḳulaġına kimse hezār āh itsek
ʿAceb zamānedeyüz ṭurfe rūzgārdayuz

hezār u penç:

1. **hezār u penç:**-*de*
Tarih 36
Mısra: **12**
1005 tarihi.

Lafẓen ü maʿnen eyledi şevḳile tārīḫin raḳam
Geldi hezār u pençde cānib-i ṣaḥna Ḥāleti

hezārān:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **hezārān:**
Gazel 97
Mısra: **4**
Binlerce.

Ġınā-yı ḳalb ki yoḳ sende ḳāniʿ olmazsın
Eger zamānede cemʿ eyleseñ hezārān genc

2. **hezārān:**
Gazel 376
Mısra: **4**
Bin, binlerce, pek çok.

Ne ḥaẕẕ itsün ṭabīʿat ġonca-i dem-beste seyrinden
Hezārān ġoncaden maʿnide bir ġonca-dehen yegdür

3. **hezārān:**
Gazel 880
Mısra: **12**
Binlerce pek çok II. Bülbül, âşık.

Tek hemān yer itmesün ḳalbinde yāruñ müddeʿī
Reh-güẕārında hezārān kūşe peydā eylesün

hezeyān:

1. **heẕeyān:**
Kaside 40
Mısra: **126**
Saçma sapan konuşma, saçmalama.

Müşkilin ḥall idebilseydi olurdı kāmil
Vaṣf ider kendüyi ṣanur ki bu heẕeyān eyüdür

ḥicāb:

1. **ḥicāb:**
Gazel 57
Mısra: **2**
Perde, hail II Utanma, sıkılma.

Yıllar geçer ki görmezüz ol māhı bī-niḳāb
Mābeynimüzden āh ki refʿ olmadı ḥicāb

2. **ḥicāb:**-*a*
Gazel 145
Mısra: **1**
Utanma, sıkılma.

Ḥicāba ḥaml idüp dimeñ ḥiṭābı yoḳ ḥayāsı var
O mest-i bezm-i behcetüñ ḥicābı yoḳ cefāsı var

3. **ḥicāb:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 1031
Mısra: **2**
Utanma, sıkılma. || *Perde, örtü, engel.*

Refʿ eylemez ḥicābdan ol gül niḳābını
Ṣun sāḳiyā piyālei refʿ it ḥicābını

4. **ḥicāb:**-*dan*
Gazel 497
Mısra: **11**
Utanma, sıkılma, mahcubiyet.

Başın ṣalur aṣaġa görince ḥicābdan
Ṣanmañ tevāżuʿ eyleyüp alur selāmımuz

5. **ḥicāb:**-*suz*
Gazel 465
Mısra: **1**
Perde, örtü.

Görür esīrler ile ḥicābsuz yürimez
Müdām o ġonca anuñçün ṣarābsız yürimez

ḥicāb it-:

1. **ḥicāb it-:**-*dü, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **18**
Utanmak.

Güm itdüñ Kerbelā ḫākinde anuñ gevher-i ʿömrin
Ne kendinden ḥicāb itdüñ ne ceddinden ḥayā ḳılduñ

ḥicāb ḳıl-:

1. **ḥicāb ḳıl-:**-*sa*
Gazel 873
Mısra: **7**
Utanmak, sıkılmak, mahcup olmak.

Ṭıfldur ol ġonca-i ter vechi var ḳılsa ḥicāb
Ey dil-i şūrīde bilsem sen neden maḥcūbsın

ḥicāb-ālūd-ı ʿaşḳ:

1. **ḥicāb-ālūd-ı ʿaşḳ:**
Gazel 826
Mısra: **3**
Aşk yüzünden mahcubiyet içinde.

Dil ḥicāb-ālūd-ı ʿaşḳ u yār maġrūr-ı cemāl
Derd-i dil iẓhārına bilmem ne dermān eylesem

ḥicāz farż ol-:

1. **ḥicāz farż ol-:**-*ur*
Gazel 563
Mısra: **6**
Hacca gitmek farz olur.

Sīnemde genc var beni kūyuñdan itme menʿ
Dünyāsı çoḳ olana olur çün Ḥicāz farż

hīçe dut-:

1. **hīçe dut-:**-*mış, -dur*
Gazel 765
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hükümsüz bırakmak, etkisiz duruma getirmek.

Ḳażā mismārı dutmışdur ezelden hīçe ey Rūḥī
Metāʿ-ı cismde ṭamġā-yı ʿaşḳ-ı yārdur dāġum

hīçe şat-:

1. **hīçe şat-:**-*mış, -lar, -dan, -uz*
Gazel 430
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yok pahasına vermek.

Ġam degül dil-teng isek fikr-i dehān-ı yārdan
Kāʾinātun ẕevḳini biz hīçe ṣatmışlardanuz

2. **hīçe şat-:**-*duġ, -um*
Gazel 189
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Önem vermemek, kāle almamak, saymamak.

ʿĀlemüñ ẕevḳın sürer ṣanmañ beni kim ʿālemi

Devlet-i ʿaşḳuñda hīçe ṣatduġum ʿālem bilür

3. **hīçe ṣat-:**-*mış*
Gazel 850
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yok pahasına vermek, değer vermemek.

Göñül rāh-ı ġamuñda dīdeden geh yaş döker geh ḳan
Cihānı hīçe ṣatmış ġam yimez dīnār u dirhemçün

hīçe ṣatıl-:

1. **hīçe ṣatıl-:**-*ur*
Gazel 149
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Değer verilmemek.

Germ-i ḥüsn olup miyān-ı meclise ṣemʿ atılur
Ḫod-nümāluḳdur işi hīçe anuñçün ṣatılur

hicr:

1. **hicr:**-*den*
Gazel 1011
Mısra: **3**
Ayrılık, ayrılık acısı.

Hicrden ḫāṭırımuz şöyle mükedderdür kim
Eylemez defʿ anı bir nesne meger ol sīne

2. **hicr:**-*üñ, -de*
Gazel 533
Mısra: **1**
Ayrı olma ǀ Sevgilinin âşıktan uzakta olması.

Gönlimüz feryād ider hicrüñde mānend-i ceres
Bu ümīd ile ki bir gün olasın feryād-res

3. **hicr:**-*i, -n, -i*
Gazel 78
Mısra: **5**
Ayrılık, hicran; sevgiliden uzak kalma.

Elemin ẕevḳ bilüp hicrini bil ʿayn-ı viṣāl
Ne cefā çek bu ḳadar aġla ne zār ol āh it

hicr elemin çek-:

1. **hicr elemin çek-:**-*em*
Gazel 221
Mısra: **5**
Ayrılık acısı çekmek.

Ṭāḳatum yoḳ ki çekem hicr elemin sulṭānum
Meded öldür beni tek ḳılma ḳapuñdan mehcūr

hicrān:

1. **hicrān:**-*uñ, -da*
Gazel 34
Mısra: **9**
Ayrılık, ayrılık acısı.

Ḫārluḳ çekdüñse hicrānuñda irdüñ vaṣlına
Ey dil-i şeydā bugünden müjde-i ʿizzet saña

2. **hicrān:**
Gazel 607
Mısra: **2**
Ayrılık, ayrılık acısı II Sevgiliden ayrı olmak.

Dirler raḳībe mihri var ol māh-peykerüñ
Gerçekse ey göñül yine hicrān muḳarrerüñ

3. **hicrān:**-*a*
Terkib-bend 6
Mısra: **2**
Bir yerden veya bir kimseden ayrılma, ayrılık, ayrılığın neden olduğu onulmaz acı.

Şerm itmedüñ bu ẓulmden ey çarḫ-ı bī-vefā
Ḳılduñ cihānı miḥnet ü hicrāna mübtelā

hicrān elemi:

1. **hicrān elemi:**-*n*
Gazel 882
Mısra: **11**
(Sevgiliden) Ayrılık acısı.

Görmiş ki ḳabūl itmez hicrān elemin aġyār
Ben ḫastei yād idüp dimiş ki fulān çeksün

hicret:

1. **hicret:**-*üñ*
Gazel 332
Mısra: **19**
Peygamberimizin Mekke-i Mükerreme'den Medine-i Münevvere'ye teşrif buyurdukları zaman.

Hicretüñ biñ on birinde yoḳsa çıḳmış Şāmdan
Maḥmil-i vādī-neverd ü Kaʿbe-i ʿulyā mıdur

hicr-i ʿaşḳ:

1. **hicr-i ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 146
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Aşkından ayrılık.

Ey bahār-ı maʿdelet vaṣluñla ḫandān eyle kim
Derd-mend-i hicr-i ʿaşḳuñ zerd-rū idüp gider

hicr-i ḫod:

1. **hicr-i ḫod:**
Gazel 767
Mısra: **5**
Ayrılığın kendisi.

Vaṣlda efkār-ı hicr ü hicr-i ḫod ʿayn-ı ʿaẕāb
ʿĀşıḳ-ı bī-dil çeker ʿusrāda ġam yüsrāda hem

hicr-i ruḥ:

1. **hicr-i ruḥ:**-*uñ*
Kaside 6
Mısra: **52**
(Sevgilinin) Yanağından ayrı olma.

Benem ki oldı firākuñda her günüm bir yıl
Benemki hicr-i ruḫuñ ṣubḥum eylemişdür şām

hicr-i viṣāl:

1. **hicr-i viṣāl:**-*üñ*
Gazel 390
Mısra: **5**

Kavuşma ayrılığı. || *Sonunda ayrılık olan kavuşma.*

Hicr-i viṣālüñ ile idüp ʿarż-ı ḳahr-ı luṭf
Devrān kimine zehr kimine ʿasel virür

hidāyet:

1. **hidāyet:**
Gazel 36
Mısra: **13**
Doğru yola irşat, delâlet. ‖ *Doğru yola sülûk. Hakk'a muvassal olan tariki bulmak.*

Hidāyet olmayıcak ḥāṣıl olmaz ey Rūḥī
Vuḳūf-ı ʿillet-i īcād u ḫilḳat-ı eşyā

2. **hidāyet:**
Kaside 27
Mısra: **7**
Doğru yol, doğruluk, hak yolu.

Müʾmin eyler kimini idüp hidāyet rehberin
Kimini yine ḍalāletde ḳoyup tersā ider

hidāyet eyle-:

1. **hidāyet eyle-:**-*miş*
Gazel 457
Mısra: **2**
Doğru yolu göstermek.

Sācid-i rūy-ı yārdur ḳalb-i ṣafā-peẕīrimüz
Öyle hidāyet eylemiş rūz-ı ezelde pīrimüz

hiddet:

1. **ḥiddet:**-*i, -n, -den*
Gazel 166
Mısra: **13**
Gazab, öfke.

Ḥiddetinden ḳızarup āteş olur ḳorḳum odur
Dil u cān mülkine ol āfet-i devrān oturur

hiddet eyle-:

1. **ḥiddet eyle-:**-*mez*
Gazel 185
Mısra: **13**
Kızmak, öfkelenmek.

Dime içdükde eylemez ḥiddet
Hele gelsün gözine ḥiddeti gör

ḥiddete gel-:

1. **ḥiddete gel-:**-*se*
Gazel 290
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Öfkelenmek, kızmak. || *"Ye" harfinin "hiddet" kelimesine gelerek "demir" anlamına gelen "hadîd" kelimesine dönüşmesi.*

Ol ḳaşı yā ki tīr-i sitemle bögür deler
Ḥaḳḳā budur ki ḥiddete gelse demür deler

hidivv-i civān-baht-ı sulṭān muḥammed:

1. **ḥidivv-i civān-baḫt-ı sulṭān muḥammed:**
Tarih 57
Mısra: **1**
Bahtiyar hükümdar Sultan Mehmed.

Ḥidivv-i civān-baḫt-ı Sulṭān Muḥammed
Ki yoḳ ẕātına maʿdeletde muʿādil

hıdmet:

1. **ḫıdmet:**-*(ü)ñ, -de*
Gazel 1037
Mısra: **6**
Hizmet (Birinin işini görme, saygı duyulan birinin işlerini yapmaya hazır olma durumu).

Ser-āmed ḳaddüñe üftādelük ʿarż eyleyüp şāhum
Ṭurupdur serv-i serkeş ḫıdmetüñde belde dāmānı

hidmet:

1. **ḫidmet:**-*de*
Gazel 13
Mısra: **1**
Hizmet (birinin işini görme, saygı duyulan birinin işlerini yapmaya hazır olma bağlamında).

Ḫidmetde beni ṣanma ḳāṣır ḳuluñam cānā
Her ḫidmete ḳullansañ ḳādir ḳuluñam cānā

2. **ḫidmet:**-*e*
Gazel 13
Mısra: **2**
Bir kimsenin yapmakla sorumlu tutulduğu iş, kendisine verilen görev.

Ḫidmetde beni ṣanma ḳāṣır ḳuluñam cānā
Her ḫidmete ḳullansañ ḳādir ḳuluñam cānā

3. **ḫidmet:**-*i, -n, -de*
Terkib-bend 1
Mısra: **12**
Hizmet, görev, iş.

Siyeh gey ehl-i beytüñ Kaʿbe-veş rūz-ı ġazāsında
Bu mātem ḫidmetinde sen de dāmen-der-miyān eyle

4. **ḫidmet:**--*i*
Gazel 147
Mısra: **3**
Birinin işini görme; görev, vazife.

Diler ki ḫidmet-i ḫāk-ı derüñle ḳadr bula
Güneş ki evc-i semāda bülend-kevkebedür

hidmet it-:

1. **ḫidmet it-:**
Gazel 144
Mısra: **10**
İş görmek, çalışmak, başkalarının işini yapmak.

Rūḥiyā keyfiyyet isterseñ ḳul ol bir kāmile
Ḫidmet it ehl-i ḥaḳīḳat gibi keyfiyyet mi var

2. **ḫidmet it-:**-*me, -den*
Gazel 559
Mısra: **10**
Birinin işini görme veya birine yarayan bir işi yapma.

Rūḥiye irdi ḫidmet-i pīr-i muġān ile ṣafā
Kāmile ḫidmet itmeden kesb-i kemāl imiş ġaraż

hidmet-güzār:

1. **ḫidmet-güẕār:**
Tarih 2
Mısra: **9**
Hizmet veren, hizmet eden.

Pādişāha böyle bir ṣadr olmadı ḫidmet-güẕār
Oldı ise ol dilīr-i dār-gīr oldı yine

ḫiḍmet-i bezm-i pāşā:

1. **ḫiḍmet-i bezm-i pāşā:**
Gazel 486
Mısra: **11**
Paşanın meclisinin hizmeti.

Bāġ ẕevḳin nidelüm ḫiḍmet-i bezm-i Pāşā
Yeter erbāb-ı dile ẕevḳ ü ṣafā-yı nevrūz

ḫidmet-i ḫāk-i cenāb:

1. **ḫidmet-i ḫāk-i cenāb:**-*ı*
Kaside 21
Mısra: **42**
(Bir kimsenin) Kıymetli tozuna yapılan hizmet.

ʿÖmri ümmīd-i ʿaṭāsıyla geçen bendelere
Ḫidmet-i ḫāk-i cenābı sebeb-i ʿizz ü ʿalā

ḫidmet-i ḫāk-ı cenāb-ı mey-fürūş:

1. **ḫidmet-i ḫāk-ı cenāb-ı mey-fürūş:**
Gazel 744
Mısra: **4**
İçki içenlerin değerli toprağına hizmette bulunmak.

Devlet-i dehri ḳoyup elbette bir sırr var kim
Ḫidmet-i ḫāk-ı cenāb-ı mey-fürūş ister göñül

ḫidmet-i ḫāk-i der:

1. **ḫidmet-i ḫāk-i der:**-*i*
Gazel 76
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Eşiğinin hizmeti.

Ḫidmet-i ḫāk-i deri oldı müyesser yāruñ
Yine el virdi saʿādet yine irdi devlet

ḫidmet-i pīr-i muġān:

1. **ḫidmet-i pīr-i muġān:**
Gazel 559
Mısra: **9**
Meyhaneciler pirine hizmet etmek.

Rūḥiye irdi ḫidmet-i pīr-i muġān ile ṣafā
Kāmile ḫidmet itmeden kesb-i kemāl imiş ġaraż

ḫidmet-i yārān-ı ṣafā:

1. **ḫidmet-i yārān-ı ṣafā:**-*y, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **266**
Eğlence arkadaşlarının hizmeti.

Baġdāda yoluñ düşse ger ey bād-ı seḥer-ḫīz
Ādābile var ḫidmet-i yārān-ı ṣafāya

ḫidmetin eyle-:

1. **ḫidmetin eyle-:**-*i, -n, -r, -se, -m*
Gazel 540
Mısra: **9**
Hizmetini görmek, işlerini yapmak.

Pīr-i ʿaṣḳuñ ḫidmetin eylersem ey Rūḥī nola
Kim ki ḫidmet itmemiş üstāda üstād olmamış

ḫidmetkār:

1. **ḫidmetkār:**
Kaside 19
Mısra: **56**
Hizmetçi.

Bundan artuḳ nice olur ḳadr ki dergāhında
Cān virür olmaġa āyin-i felek ḫidmetkār

ḫidmetler it-:

1. **ḫidmetler it-:**-*ler, -düg, -üm*
Gazel 768
Mısra: **8**
İş görmek, çalışmak, başkalarının işini yapmak.

Bir şāha ey felek beni bārī ḳul eyle kim
Yoluñda żāyiʿ olmaya ḫidmetler itdügüm

ḫıḍr-vaḳt:

1. **ḫıḍr-vaḳt:**
Tarih 24
Mısra: **3**
Zamanın Hızır'ı. || Hızır Paşa.

Yaʿni ʿIrāḳa oldı bir Ḫıḍr-vaḳt ḥākim
Miḥnet-keşān-ı dehrüñ virdi murādın Allah

ḫıffet bul-:

1. **ḫıffet bul-:**-*ma, -du, -ḳ*
Gazel 596
Mısra: **6**
Hafiflik etmek.

Ḫanḳāha olmadı meyḫāneden varmaḳ naṣīb
Ḫamdülillah aldanup zühhāda ḫıffet bulmaduḳ

ḫıfz:

1. **ḫıfẓ:**
Gazel 423
Mısra: **5**
Koruma, muhafaza etme.

Hemīşe bāġ-ı ḫüsnüñ ḫıfẓ içün bād-ı muḫālifden
O nāzik gül-ʿiẕār üstine ʿālem-i ḫam-be-ḫam ditrer

ḫıfz eyle-:

1. **ḫıfẓ eyle-:**-*sün*
Kaside 21
Mısra: **52**
Korumak, muhafaza etmek.

Hīç söz yoḳ reviş-i ḫükm ü ʿadāletlerine
Eylesün ḫıfẓ vücūdını ḫaṭādan Mevlā

ḫıfz it-:

1. **ḫıfẓ it-:**-*meg, -e*
Kaside 27
Mısra: **57**
Ezberlemek, aklında tutmak.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Sen kerīmüñ vaṣfı olmaḳla sözin ḥıfẓ itmege
Oḳunan yerde melekler çarḫdan ışġa ider

<u>ḥıfẓ-ı nām u neng:</u>

1. **ḥıfẓ-ı nām u neng:**
Kaside 22
Mısra: **4**
(Birinin) Şan ve şöhretini koruması, devamlılığı.

Gitdi ol devr-i muḫālif kim iderdi ḫavfdan
Hıfẓ-ı nām u neng içün ednāya aʿlā inḳıyād

<u>ḥikāyet:</u>

1. **ḥikāyet:**-*dür*
Terkib-bend 1
Mısra: **32**
Hikaye.

Niẓāmın bozdı çünkim ehl-i beyt-i Muṣṭafānuñ ol
Ne naẓm-ı bi-selāsetdür ne nā-mevzūn ḥikāyetdür

2. **ḥikāyet:**
Gazel 414
Mısra: **1**
Hikaye; başa gelen olay, yaşanan hadise.

Bir ḫūba göñül virdüm başumda ḥikāyet var
Cevr ile cefāsından ammā ki şikāyet var

<u>ḥikāyet eyle-:</u>

1. **ḥikāyet eyle-:**-*r*
Gazel 236
Mısra: **2**
Anlatmak.

Dil bār-ı ġamuñ rivāyet eyler
Çekdüklerini ḥikāyet eyler

<u>ḥikmet:</u>

1. **ḥikmet:**-*de*
Gazel 495
Mısra: **8**
Hikmetli sözleri ve hikayeleri ile efsaneleşip her derdin devasını bilen hekimin sırları, öğütleri.

Ḫaber-dār olmayan derd-i maḥabbetden bilā-teşbīḥ
Eger ḥikmetde Loḳmān olsa ʿuşşāḳa ṭabīb olmaz

2. **ḥikmet:**-*dür*
Gazel 29
Mısra: **3**
Bir şeyin oluşundaki akıl erdirilemeyen sebep, gizli sebep.

Ṣudan āteş sākin olurken ne ḥikmetdür bu kim
Germ olur olsa ʿaraḳ-nāk ol cemāl-ı dil-güşā

3. **ḥikmet:**
Gazel 952
Mısra: **7**
Akılla elde edilemeyen kalbî ilim, eşyanın hakikatini olduğu gibi bilme.

Biz ol sāḳī elinden içmişüz ḥikmet şarābın
Ḥaḳīḳat çeşmesine oldı her engüşti bir lüle

<u>ḥikmet debīri:</u>

1. **ḥikmet debīri:**
Gazel 1112
Mısra: **8**
Hikmet katibi. || Her şeyi yerli yerinde yaratan Allah.

Degül ebrū meger ṭuġrā-yı ġarrā itmege cāna
Berāt-ı ḥüsnine ḥikmet debīri ḳıl ḳalem çekdi

<u>ḥikmet-i ḥaḳ:</u>

1. **ḥikmet-i ḥaḳ:**
Gazel 560
Mısra: **6**
Allah'ın hikmeti.

Ehl-i ẓāhir ʿaşḳ-ı dildārı mecāza ḥaml ider
Ḥikmet-i Ḥaḳ görmedür ʿaşḳ-ı dilārādan ġaraż

<u>ḥikmet-i ḫayr:</u>

1. **ḥikmet-i ḫayr:**
Kaside 7
Mısra: **27**
Hayır sebebi.

Olup şāyed girifti ḥikmet-i ḫayr ola żımnında
Ola bādi vücūd-ı esʿādı defʿine ġavġānuñ

<u>ḫilāf:</u>

1. **ḫilāf:**
Gazel 585
Mısra: **8**
Aksi, yalan, yanlış.

Öldürmege raḳībi bugün vaʿde eylemiş
Ol vaʿde şād iderdi bizi olmasa ḫilāf

2. **ḫilāf:**
Gazel 590
Mısra: **1**
Hilaf, zıt, yalan, karşı, aykırı.

Çünki çıḳdı ḥaḳḳımuzda dinilen sözler ḫilāf
Lāyıḳ oldur kim ola ol meh bizümle sīne-ṣāf

3. **ḫilāf:**
Gazel 824
Mısra: **9**
Yalan.

Müddeʿīnüñ daʿvi-i ṣıdḳın çıḳarmaḳçün ḫilāf
ʿArż idüp ḫaṭṭ-ı siyāhuñ ḥüccet ibrāz idelüm

4. **ḫilāf:**
Gazel 56
Mısra: **9**
Zıt olma, karşı olma, aykırılık, zıddiyet, ihtilâf.

Vaʿdeye itmez ḫilāf ammā gelince meclise
İntiẓār ile ider ʿāṣıḳlaruñ baġrın kebāb

<u>ḫilāf it-:</u>

1. **ḫilāf it-:**-*me*
Gazel 70
Mısra: **6**
Karşı durmak, muhalif olmak. || Yalancı çıkarmak.

Metāʿ-ı vaṣlına cān naḳdını virmekdi peymānum
Ḫilāf itme reh-i ʿaşḳuñda ol peymānumı Yārab

ḫilāf-ı ʿādet:

1. **ḫilāf-ı ʿādet:**
Terkib-bend 3
Mısra: **43**
Alışılagelmişe aykırı, olağan dışı.

Āsumāna bu reviş geldi ḫilāf-ı ʿādet
Nev-cevān olduġına baḳmadı aṣlā anuñ

ḫilāf-ı ʿakl:

1. **ḫilāf-ı ʿaḳl:**-*dur*
Tarih 7
Mısra: **27**
Akla veya mantığa aykırı.

Himmet itdi cemʿine dirseñ ḫilāf-ı ʿaḳldur
Ġayrılar hem cemʿ iderdi olsa daḫl-i ihtimām

hilāl:

1. **hilāl:**-*e*
Gazel 650
Mısra: **5**
Hilal. || *İki büklüm.*

Ḳāmetüm ġamdan hilāle döndi bilmem neyleyem
Ṭāḳ-ı ebrūsı belāsın çekmege ṭāḳat gerek

2. **hilāl:**-*a*
Gazel 239
Mısra: **7**
Yeni ay.

Nola dönsem hilāla miḥnetden
Ayda bir kez o meh-liḳā görinür

3. **hilāl:**-*-ı*
Gazel 154
Mısra: **7**
Ayın ilk günlerinde aldığı yay şekli, yeni ay.

Gelse hilāl-ı meclis-i ḫüsn u cemāluña
Ṣaff-ı niʿālde aña ḳaşuñ mekān virür

4. **hilāl:**-*uñ, -dan*
Gazel 9
Mısra: **10**
Yeni ay II Kaş.

Tīr-i müjgānuñ ġamı mecrūḥ ḳıldı cānumı
Yāya döndi ḳāmetüm müşkīn hilāluñdan cüdā

5. **hilāl:**
Gazel 269
Mısra: **8**
Ayın ilk günlerinde aldığı yay biçimi, yeni ay. II Sevgilinin kaşı.

Ben ol murġ-ı hümā-pervāzam ey ḫurşīd-i enver kim
Hilāl ebrūlaruñ evc-i ruḫuñda āşiyānumdur

hilāl-ebrū:

1. **hilāl-ebrū:**
Gazel 737
Mısra: **2**
Hilal kaşlı. II Sevgili.

Ḫābda ḳocdum didüm sen māhı el virdi vişāl
Ol hilāl-ebrū gülüp didi zihī ḫāb-ı ḫayāl

hilāl-i ʿīd:

1. **hilāl-i ʿīd:**
Kaside 17
Mısra: **2**
Bayram hilali. || *Bayramda görülen ay.*

Māh-ı şıyāma noldı ʿaceb kʾoldı nā-bedīd
Ḫançer mi çekdi üstine yoḫsa hilāl-i ʿīd

hilʿat:

1. **ḫilʿat:**-*üñ, -la*
Kaside 9
Mısra: **64**
Padişahlar ve vezirler tarafından birine iltifat veya mükafat olarak giydirilen, kürklü veya işlemeli kıymetli kaftan.

Dıraḫt gibi ki ola bahārdan ser-sebz
Şükūfe-ḫātır olam ḫilʿatüñla sāl-be-sāl

2. **ḫilʿat:**
Kaside 41
Mısra: **76**
Elbise. || *Ağaçların yeşil yaprakları.*

Ki duʿā nūrı ile rūşen ola çeşm-i emel
Tāze ḫilʿat geyürüp sāl-be-sāl eşcāra

hilʿat-ı ʿīd:

1. **ḫilʿat-ı ʿīd:**
Rübai 26
Mısra: **4**
Bayram elbisesi.

Başumdaki mūylar külāh-ı semmūr
Egnümde köhne şallar ḫilʿat-ı ʿīd

hilʿat-ı luṭfın giy-:

1. **ḫilʿat-ı luṭfın giy-:**-*ı, -n, -üp*
Kıt'a 29
Mısra: **9**
Lütuf elbisesi giymek. || *(Bir kimsenin) Lütuf ve ihsanına erişmek.*

Cümleden Rūḥī ki ḳat ḳat ḫilʿat-ı luṭfın giyüp
Eyledi devrinde ol ẕī-himmetüñ defʿ-i melāl

hilʿat-i maʿrifetullah:

1. **ḫilʿat-i maʿrifetullah:**-*a*
Kaside 41
Mısra: **13**
Allah'ı bilip tanıma elbisesi.

Ḫilʿat-i maʿrifetullaha liyāḳat bulıgör
Aña saʿy eyleme ki ola libāsuñ maḫmel

hilʿat-ı nāza gir-:

1. **ḫilʿat-ı nāza gir-:**-*se, -y, -di*
Gazel 532
Mısra: **5**
Naz elbisesi giymek. || *Nazlanmak.*

Girseydi eger serv-i sehī ḫilʿat-ı nāza
Bālā ḳadüñe eylemek olurdı melābis

hilʿat-i nevrūz:

1. **ḫilʿat-i nevrūz:**
Gazel 525
Mısra: **1**
Nevruz elbisesi, kaftanı. || *Ağaçların yeşermesi.*

Eşcāra serāser geyürüp ḫilʿat-i nevrūz
Geçdi yine burc-ı ḥamele mihr-i cihān-sūz

2. **ḫilʿāt-ı nevrūz:**-*ı*
Gazel 1101
Mısra: **5**
Nevruz elbisesi.

Giydiler ḫilʿāt-ı nevrūzı serāser ezhār
Sebzeyi gör ne güzel açdı libās-ı çemeni

ḫilʿat-i nevrūz geyür-:

1. **ḫilʿat-i nevrūz geyür-:**-*üp*
Kaside 28
Mısra: **1**
Nevruz elbisesi giydirmek. || *Baharın etkisiyle ağaçların yeşillenip, çiçeklenmesi.*

Eşcāre serāser geyürüp ḫilʿat-i nevrūz
Geçdi yine burc-ı ḥamele mihr-i cihān-sūz

ḫilʿat-ı zer:

1. **ḫilʿat-ı zer:**
Gazel 273
Mısra: **1**
Altın kaftan.

Cismimüzde ḫilʿat-ı zer dāġ-ı ḫūnīnler yiter
Başımuz üzre fitīl-i dāġımuz efser yiter

ḫilʿat-i zerrīn:

1. **ḫilʿat-i zerrīn:**
Tarih 23
Mısra: **6**
Altından yapılmış elbise.

Dāmenüñ sīm ü zerle mālāmāl
Giydügüñ cümle ḫilʿat-i zerrīn

ḫīle:

1. **ḫīle:**-*si*
Gazel 405
Mısra: **4**
Bir kimseyi aldatmak, kandırmak ve yanıltmak amacıyle yapılan tertip, düzen.

Ṣatabildükce riyāsını ḳo ṣatsun ṣūfī
Duyulur ḥīlesi bir gün aña raġbet ḳalḳar

ḫilḳat:

1. **ḫilḳat:**-*e*
Kaside 2
Mısra: **49**
Yaratma, yaratılma, yaratılış.

Cāna ṭabīb-i maraż ḫilḳate oldur ġaraż
Cevher ü bāḳi ʿaraż ṣalli ve sellim ʿaleyh

ḫilḳat ol-:

1. **ḫilḳat ol-:**-*ur, -sın*
Terkib-bend 5
Mısra: **5**
Yaratılmak.

ʿAceb ne ḫilḳat olursın ne bī-teraḥḥumsın
Ne raḥm var żamīrüñde ne ḫod mürüvvet var

ḫilm:

1. **ḫilm:**
Kaside 23
Mısra: **22**
Huy yumuşaklığı, yumuşak huyluluk, öfke ve hiddet gerektiren durumlarda kendini yenerek sakin ve serinkanlı olma.

ʿAṭā vü merḥamet ü ʿadl ü dāduñ ḳoyalum
Nedür bu ḥilm ü ḥaya vü diyānet ü ʿiffet

himāyet:

1. **himāyet:**-*i*
Terkib-bend 9
Mısra: **67**
Koruma, esirgeme.

Olurdı bendesine daḥi bir himāyeti
El-ḳıṣṣa ṭut zebānuñ uzatma ḥikāyeti

himmet:

1. **himmet:**-*i, -y, -le*
Gazel 151
Mısra: **22**
Lütuf, kerem, yardım.

Nüh felek ḳuṭb-ı murādı üzre ḳılsun devr kim
Himmetiyle feyż-baḫş-ı kām-dil-i nā-kāmdur

2. **himmet:**-*üñ*
Gazel 924
Mısra: **11**
Gayret, çaba.

Viṣāle himmetüñ yoḳ ḫalḳa vaʿde nice bir bārī
Ne sen taʿyīn-i vaḳt itseñ ne bizde intiẓār olsa

3. **himmet:**-*i*
Gazel 73
Mısra: **4**
Çalışma, gayret, emek.

Mest olup meyḫānede ḫāk üzre yatsañ ġam degül
Himmeti ʿālī gerek insānuñ ey dil göñli pest

4. **himmet:**-*i*
Gazel 831
Mısra: **7**
Yardım, ihsan. || *Mânen büyük kimselerin mânevî gücü, mânevî yardımı, lutfu.*

Egerçi ʿāmdur pīr-i muġānuñ himmeti ammā
Virilmez ehl-i keyde feyż-i Ḥaḳḳ bī-keyd olan gelsün

5. **himmet:**-*de*
Muamma 1
Mısra: **12**
Çalışma, gayret, emek. || *Yardım, ihsan.*

Cihān ol ʿumde-i dehre ḳul olduġın bilüp Rūḥī
Eger ḫāk-i rehine irmese himmetde ḳāṣırdur

himmet eyle-:

1. **himmet eyle-:**-*r, -se*
Gazel 498
Mısra: **2**
Yardım etmek, izin vermek.

Düşmene baş egdürür şemşīr-i ḫūn-efşānımuz
Himmet eylerse eger serdār-ı ʿālī-şānımuz

2. **himmet eyle-:**-*di*
Tarih 59
Mısra: **5**
Yardım etmek.

Ana lāyıḳ görüp sulṭān-ı kāmil eyledi himmet
Dimen kim ġayrılar teg ḳuvvet-i mālile oldı beg

himmet it-:

1. **himmet it-:**
Gazel 824
Mısra: **6**
Yardım etmek, gayret etmek, emek vermek.

Nice bir ey baḫt gerdūnuñ çekersin nāzını
Himmet it şimdengirü gerdūna biz nāz idelüm

2. **himmet it-:**-*di*
Tarih 7
Mısra: **27**
Gayret etmek, emek vermek.

Himmet itdi cemʿine dirseñ ḫilāf-ı ʿaḳldur
Ġayrılar hem cemʿ iderdi olsa daḫl-i ihtimām

himmet ḳıl-:

1. **himmet ḳıl-:**-*dı*
Tarih 14
Mısra: **7**
Yardım etmek.

Yine sulṭān-ı ʿālem ḳıldı ol ẕi-himmete himmet
Ṣafā itdi bu himmetden eger aʿlā eger ednā

himmet pençesi:

1. **himmet pençesi:**-*n*
Gazel 720
Mısra: **5**
Gayret pençesi.

Üstüvār it ṭavḳ-ı tecrīd ile himmet pençesin
Ḫāh şīr-i Kaʿbe ḫāh ey dil seg-i tab-ḫāne ol

himmet perin aç-:

1. **himmet perin aç-:**-*up*
Tarih 73
Mısra: **2**
Himmet kanadını açmak.

Hümā Ḫātūn idüp meyl-i sarāy-ı cennetü'l-me'vā
Açup himmet perin uçdı hemān bu dehr-i pür-ġamdan

himmet-i ʿāli:

1. **himmet-i ʿāli:**
Tarih 4
Mısra: **17**
İyilik ve yardımı yüce olan (kimse).

Ḳanı bir himmet-i ʿāli ki saʿādetle gelüp
Eyleye ravża-i Baġdādda gül gibi ḳarār

himmet-i ʿāliye:

1. **himmet-i ʿāliye:**-*ñüz, -de*
Kaside 40
Mısra: **38**
(Bir kimsenin) Yüce yardımı, lütfu.

Cüceler her biri boy begligine ṭālibdür
Himmet-i ʿāliyeñüzde ol iki cān eyüdür

himmet-i bülend:

1. **himmet-i bülend:**-*i*
Tarih 29
Mısra: **6**
Yüce himmetli (kimse).

Buldı yerin eyālet şükr Ḫudāya gördük
Ol himmet-i bülendi vālīsi mülk-i Mışruñ

himmet-i feyyāż:

1. **himmet-i feyyāż:**-*ı*
Tarih 42
Mısra: **2**
(Büyük kimselerin) Feyiz veren manevi yardımları, lütufları.

Mābeyn-i mevālīde bir silsile olmış dün
Her biri murād almış gör himmet-i feyyāżı

himmet-i ḫūbān:

1. **himmet-i ḫūbān:**-*ı*
Gazel 818
Mısra: **13**
Güzellerin iyiliği.

Himmet-i ḫūbānı gördüm ẕikr ider erbāb-ı ʿaşḳ
Sevdügümden gördügüm iḥsānı añdum aġladum

himmet-i merdān:

1. **himmet-i merdān:**
Gazel 697
Mısra: **13**
Yiğit kişilerin yardımı. || Ermişlerin manevi yardımları.

Luṭf-ı Ḫudā vü himmet-i merdān senüñledür
Döksün ḳo ḫūn-ı düşmeni tīġ-i şecāʿatüñ

himmet-i merdān-ı hudā:

1. **himmet-i merdān-ı ḫudā:**-*y, -ile*
Gazel 957
Mısra: **1**
Allah'ın yiğitlerinin manevi yardımı.

ʿÖmr odur himmet-i merdān-ı Ḫudāyile giçe
Dem odur ṣoḥbet-i yārān-ı ṣafāyile giçe

himmet-i pāşā:

1. **himmet-i pāşā:**
Gazel 965
Mısra: **11**
Osman Paşa'nın lütfu, manevi yardımı.

Çün oldı bu seferde reh-nümāmuz himmet-i Pāşā
Biḥamdillahi ve'l-minne gidüp geldük selāmetle

himmet-i pīrān:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **himmet-i pīrān:**
Gazel 155
Mısra: **10**
Pirlerin (tarikat şeyhlerinin) manevi yardımı.

İrgürür ṣıdḳuñ seni āḫir ḥużūr-ı mürşide
Rūḥiyā bir gün murāduñ himmet-i pīrān virür

himmet-i pīr-i ʿaşḳ:

1. **himmet-i pīr-i ʿaşḳ:**
Gazel 457
Mısra: **10**
Aşk mürşidinin manevi yardımı.

Ḫāke berāber eyleyüp çigner idi felek bizi
Himmet-i pīr-i ʿaşḳ eger olmasa dest-gīrimüz

himmet-i vālā:

1. **himmet-i vālā:**-*y, -ı*
Gazel 612
Mısra: **10**
Lütuf ve yardımı yüce olan kişi. || *Osman Paşa.*

Rāh-ı belāda çarḫ bizi ḳıldı pāymāl
Ḳalduḳ ẕelīl o himmet-i vālāyı görmedük

himmetüñ raḫşı:

1. **himmet raḫşı:**-*üñ, -n, -a*
Tarih 3
Mısra: **21**
Himmet atı. || *(Bir kimsenin) İyilik ve yardımlarının çokluğu.*

Himmetüñ raḫşına meydān māverā-yı kāyināt
Heybetüñ tīġına gerdun bir zümürrüd-gūn niyām

ḥınā:

1. **ḥınā:**-*dan*
Gazel 115
Mısra: **5**
Kına.

Didüm engüştüñ ḥınādan lāle-reng olmış yine
Didi ḳan dökmekden olmaz mı kef-i ḳaṣṣāb surḫ

ḥınā yaḳ-:

1. **ḥınā yaḳ-:**
Gazel 387
Mısra: **17**
Kına yakmak.

Yaḳar ṣanma ḥınā dest-i luṭfile siler yaşın
Elinden ol zamān kim Rūḥi-i bīçāre ḳan aġlar

2. **ḥınā yaḳ-:**-*mış, -dur*
Gazel 886
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kına ile boyamak. || *Birinin başına gelen bir sıkıntıdan çok memnun olmak.*

Beni öldürdügine sevdügüm ḥınā mı yaḳmışdur
Eli rengīn olupdur yoḳsa kim ḳanum ḫiżābından

hindū:

1. **hindū:**
Gazel 669
Mısra: **2**
Hintli.

Çeşmine cādū dimişler biz gözi āhū didük
Ḫāline hindū dir el biz nāfe-i müşk-bū didük

hindū-yı ḫāl:

1. **hindū-yı ḫāl:**-*i*
Gazel 239
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Hinduya benzeyen beni.

Baḫr-ı eşkümde hindū-yı ḫāli
Gözüme ḫayli āşinā görinür

ḥınnā yaḳ-:

1. **ḥınnā yaḳ-:**-*mış*
Gazel 50
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kına yakmak. || *Birinin başına gelen bir sıkıntıdan çok memnun olmak.*

Öldürüp ḳanımuza ṣanma bulaşdurmuş elin
Bizi öldürdügine destine yaḳmış ḥınnā

hırām:

1. **ḫırām:**
Gazel 892
Mısra: **8**
Salınarak, nazlı ve edâlı yürüyüş.

Sevḳ eyle yāri gülşene ey bāġbān ki serv
Görsün ḫırām ṭarzını ol nev-nihālden

hırām eyle-:

1. **ḫırām eyle-:**
Gazel 45
Mısra: **5**
Salınarak yürümek.

Sen ḫırām eyle naẓar sendedür ey gülbün-i feyż
Ne görinmek gerek āyīne-i ruḫsārı bañа

hırām it-:

1. **ḫırām it-:**-*miş*
Gazel 332
Mısra: **7**
Salınarak yürümek.

Naḫl-i cennet mi ki taḥrīk-i ṣabā itmiş ḫırām
Ṣalınur nāzile yā bir ḳāmet-i bālā mıdur

ḫırāmānī:

1. **ḫırāmānī:**
Gazel 864
Mısra: **6**
Salına salına.

Görürsün reh-güẕāruñda beni üftāde vü nālān
Ḫırāmānī giçersin gözlerüm yaşını silmezsin

2. **ḫırāmānī:**
Gazel 544
Mısra: **1**
Naz ve eda ile salınarak yürüyen taze (sevgili).

Geldi nāz ile ḫırāmānī o serv-i sebz-pūş
Çıḳdı istiḳbāline ʿaḳl u nihād u ṣabr u hūş

<u>ḫırāmānī ḫırāmānī:</u>

1. **ḫırāmānī ḫırāmānī:**
Gazel 312
Mısra: **7**
Salına salına.

Ḫırāmānī ḫırāmānī giçüp ʿuṣṣāḳa baḳmazsın
Buna kim ṣabr ider yā kim bu istiġnāya ḳāʾildür

<u>ḫırām-ı yār:</u>

1. **ḫırām-ı yār:**-*da*
Gazel 273
Mısra: **7**
Sevgilinin salınarak yürümesi.

Özge ʿālem var ḫırām-ı yārda ey bāġbān
Yitse başı çarḫa ṣanma ḳaddine ʿarʿar yiter

<u>hirās:</u>

1. **ḫırāṣ:**
Gazel 539
Mısra: **10**
Yaralama, tırmalama. II Yara.

Rūḥiyā ʿaṣḳa giriftār olalı olmışdur Dīdeden ḫūn-ı ciger ḥāṣılımuz dilde ḫırāṣ

2. **hirās:**
Gazel 528
Mısra: **8**
Korku, korkma, ürkme.

Çarḫ bir dīvāne naḳş u ebkem işi ʿaksine
Baḫt ise bir şey degül kim nās ise andan hirās

<u>ḫire:</u>

1. **ḫīre:**
Gazel 956
Mısra: **2**
Donuk, fersiz.

Nice āh eylemesün ʿāşıḳ-ı miḥnet-zede āh
Nedür ol ḫīre baḳış ol ġalaṭ-endāz nigāh

<u>ḫired:</u>

1. **ḫired:**-*den*
Gazel 345
Mısra: **2**
Akıl, zeka.

Kemend-i zülf-i cānānuñ göñül aşüfte-hālidür
Ḫiredden dem urar bīçāre ammā bağlamalıdur

2. **ḫired:**
Gazel 615
Mısra: **7**
Akıl, fikir, zihin.

Dil gitdi ṣabr gitdi ḫired gitdi neylesün
Seyr eyle gör ne işler idüpdür baña gözüñ

<u>ḫired-mend-i cihān:</u>

1. **ḫired-mend-i cihān:**
Gazel 720
Mısra: **8**
Dünyanın akıllısı.

ʿAşḳ Mecnūnına zencīr oldı çün zülf-i yār
ʿĀḳīl iseñ ey ḫired-mend-i cihān dīvāne ol

<u>ḫırḳa:</u>

1. **ḫırḳa:**
Gazel 156
Mısra: **1**
Dervişlerin üstlerine giydikleri, biçimi ve rengi mensup oldukları tarîkata göre değişen, kollu, yakasız, pamuklu giyecek.

Ḫırḳa giyseñ egnine iẕhār-ı zerḳ u şeyd olur
Meyl-i cāh itseñ dil-i bī-ḳayda külli ḳayd olur

2. **ḫırḳa:**
Gazel 60
Mısra: **10**
Dervişlerin üstlerine giydikleri, biçimi ve rengi mensup oldukları tarîkata göre değişen, kollu, yakasız, pamuklu giyecek. || *Dervişlik.*

Biz o müflislerüz ki cām-ı meye Rehn olur gāh ḫırḳa gāh kitāb

<u>ḫırka-i peşmīne:</u>

1. **ḫırḳa-i peşmīne:**-*y*, -*e*
Gazel 1010
Mısra: **6**
Yün hırka.

Gerçi nefs içün degüldür ḫalḳa virmek çün firīb
Girdi her sālūs şimdi ḫırḳa-i peşmīneye

<u>ḫırḳamuzı kāse-i māu'l-ʿinebe vir-:</u>

1. **ḫırḳamuzı kāse-i māu'l-ʿinebe vir-:**-*e-muz*, -*ı*, -*elüm*
Kıt'a 30
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hırkayı şarap kasesine vermek. || *Şarap için sahip olduğu son ve en değerli nesneden vazgeçmek.*

Düşelüm semt-i cünūna yine ʿuryān olalum
Virelüm ḫırḳamuzı kāse-i māu'l-ʿinebe

<u>ḫırka-pūş:</u>

1. **ḫırḳa-pūş:**
Gazel 548
Mısra: **6**
Hırka giyen, derviş.

Menzilüñ ḫākdur āḫır bu fenā dünyāda
Ḫırḳa-pūş ol gerek ey ṣūfī gerek aṭlas-pūş

<u>ḫırmen-i cān:</u>

1. **ḫırmen-i cān:**-*um*, -*a*
Gazel 1027
Mısra: **6**
Can harmanı.

Ḫāṣıl-ı ʿömri yele virdi hevā-yı zülfi
Ḫırmen-i cānuma od urdı kiyāhı zāde

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

hırmen-i ʿömr:

1. **ḫırmen-i ʿömr:**-*i, -n, -i*
Gazel 619
Mısra: **7**
Ömür harmanı.

Ḫırmen-i ʿömrini aġyāruñ idersin berbād
Anda maʿlūm olur ey āh-ı ciger-sūz eserüñ

hırmen-i ümmīd:

1. **ḫırmen-i ümmīd:**-*i*
Gazel 506
Mısra: **3**
Ümit harmanı.

Ḫırmen-i ümmīdi yaḳdı berḳ-i ʿālem-sūz-ı ʿaşḳ
Ḥāşılı ḳahr u ḫāh luṭf it emrüñe ḳāyillerüz

hırs:

1. **ḫırş:**-*ı*
Gazel 356
Mısra: **6**
Aç gözlülük, şiddet ve tamahla bir şeyin üzerine düşme.

Ḳorḳarın yüz süre aḳdāmına bir gün aġyār
Ḫırṣı ġālibdür igen kāfirüñ iḳdāmlıdur

2. **ḫırs:**-*ile*
Gazel 345
Mısra: **6**
Bir şeyi lüzumundan ziyade talep, bir şeye ziyade rağbet, hırs.

ʿAceb mülk-i cihānuñ terkini urmaz ṣanur ṣūfī
Yapışmış öyle muḥkem ḫırsile gūyā ki mālıdur

hırz:

1. **ḫırz:**--*ı*
Gazel 183
Mısra: **10**
1. Emin yer, içinde mal saklanan yer. 2. İnsan ve hayvanları nazardan ve tehlikelerden koruduğuna inanılan muska, nazar boncuğu, tılsım.

İcād-ı maʿānīde iden Rūḥiyi mümtāz
İḥsān-ı ʿalī mihr-i ʿalī ḫırz-ı ʿalīdür

ḫīş:

1. **ḫīş:**
Gazel 720
Mısra: **9**
Akraba.

Ḫīş u bīgāne dime meyl itme rāh-ı yārda
Cehd ḳıl kendi vücūdından daḫi bīgāne ol

ḥisāb it-:

1. **ḥisāb it-:**-*se, -ñ*
Tarih 14
Mısra: **15**
Saymak, hesaplamak.

Ḫurūf-ı ġayr-ı menḳūṭile menḳuṭın ḥisāb itseñ
Olur bu beyt-i müstesnā iki tārīḫ-i rūh-efzā

ḥisābın vir-:

1. **ḥisābın vir:**-*ı, -n*
Gazel 349
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Herhangi bir davranışın sebebini açıklamak, anlatmak.

Ḫāṣıl-ı ʿömri neyledüñ ṣūfī
Rūz-ı ḥaşr oldı gel ḥisābın vir

ḥışāl:

1. **ḫışāl:**-*i*
Kaside 37
Mısra: **17**
Hasletler, huylar.

Gül-i gülzār-ı şeref cümle ḫışāli Maḥmūd
Ḳurretü'l-ʿayn-ı cihān eşref-i insān nicedür

ḫişār:

1. **ḫişār:**-*uñ*
Gazel 888
Mısra: **4**
Kale; sığınılacak yer.

Dergāhuña cünūd-ı idbār bulmasun yol
İḳbāl-ı ʿizz ü devlet ḳat ḳat ḥişāruñ olsun

ḫişār-ı cism:

1. **ḫişār-ı cism:**-*den*
Müseddes 3
Mısra: **15**
Beden kalesi. || Kaleye benzeyen vücut.

İtmedin cānum ḫişār-ı cismden meyl-i girīz
İrmedin pāyāna derd-i hicr ile ʿömr-i ʿazīz

ḫışm:

1. **ḫışm:**-*ile*
Gazel 165
Mısra: **4**
Öfke, kızgınlık, gazap.

Ayaġa ṭurduġı şanmañ bize taʿẓīmendür
Bizi gördükde hemān ḫışmile ġavġāya ṭurur

ḫışm it-:

1. **ḫışm id-:**-*üp*
Gazel 1031
Mısra: **9**
Öfkelenmek.

Cān virmedüñ yolumda diyü ḫışm idüp nigār
Ḳılmış ḥavāle Rūḥiye tīġ-ı ʿitābını

2. **ḫışm id-:**-*üp*
Gazel 844
Mısra: **9**
Kızmak, öfkelenmek.

Ḫışm idüp yanuña ben zerreyi uġratmazsın
Gitmez aġyār velī sāye-ṣıfat yanuñdan

ḫışma gel-:

1. **ḫışma gel-:**-*üp*
Gazel 982
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Öfkelenmek, kızmak.

Eglenür dil ġam-ı ʿaşḳuñla didüm kūyuñda
Ol perī ḫışma gelüp didi ḳuş uçmaz anda

ḫışn-ı haşīn:

1. **ḫışn-ı haşīn:**-*e*
Gazel 1005
Mısra: **6**
Sağlam kale.

Ḳalʿa oldı çevirüp yanımuzı seng-i cünūn
Girmişüz ḫışn-ı haşīne umaruz böyle ḳala

hisse:

1. **ḥişşe:**
Gazel 148
Mısra: **13**
Hisse, pay, nasip.

Cihānuñ niʿmetinden ḥişşe ümīdin getür Rūḥī
Şu deñlü ṭālibi var kim ne saña ne baña artar

hisse al-:

1. **ḥişşe al-:**
Gazel 1021
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hisse çıkarmak, (olan bir şeyden) kendisi için bir sonuç çıkarmak, pay çıkarmak.

Ey süvār-ı raḫş-ı devlet ʿāḳil iseñ ḥişşe al
Çarḫ gör nitdi veġā meydānınuñ ḫayyālına

hısset:

1. **ḫısset:**-*i, -n, -de*
Kıt'a 2
Mısra: **2**
Cimrilik, hasislik.

Keremin görmez olduḳ ey Rūḥī
Felegüñ ḫıssetinde ḳalmadı reyb

hışt:

1. **ḫışt:**
Gazel 385
Mısra: **8**
Kerpiç, tuğla.

Çarḫa istiġnā ol eyler kim bu deyr-i köhnede
Ḫışt u ḫākından zemīnüñ pister u bālīni var

hışt-ı ḫarem:

1. **ḫışt-ı ḫarem:**-*i, -n*
Gazel 801
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Evinin tuğlası.

Ḫışt-ı ḫaremin mesned-i ʿİsāya degişmem
Ḫāk-i ḳademin ʿālem-i bālāya degişmem

hışt-ı rāh:

1. **ḫışt-ı rāh:**-*ı, -n*
Tarih 37
Mısra: **9**
Yolun kerpici. || Sevgilinin eşiği.

Ḫışt-ı rāhın bāliş-i rāḥat bilür erbāb-ı dil
Ḫākipāyın tūtiyā-yı çeşm ider ḫayl-ı kirām

hışt-ı zer:

1. **ḫışt-ı zer:**
Kaside 17
Mısra: **10**
Altın tuğla.

Üstād-ı kāyināt bu eyvān-ı köhnenüñ
Ḫışt-ı zer ile eyledi yā ṭāḳını cedīd

hitāb:

1. **ḫiṭāb:**-*ı*
Gazel 145
Mısra: **1**
Sözü veya yazıyı bir kimseye yöneltme, tevcih etme.

Ḫicāba ḥaml idüp dimeñ ḫiṭābı yoḳ ḥayāsı var
O mest-i bezm-i behcetüñ ḥicābı yoḳ cefāsı var

hiṭāb eyle-:

1. **ḫiṭāb eyle-:**-*dü, -m*
Kaside 21
Mısra: **13**
(Birine) Söz söylemek, söz yöneltmek.

Eyledüm dün dil-i şeydāya ʿitābile ḫiṭāb
Didüm ey dil nice bir āh idesin ṣubḥ u mesā

hiṭāb it-:

1. **ḫiṭāb it-:**-*mez*
Gazel 407
Mısra: **3**
Söz söylemek, söz yöneltmek.

Niyāz itdükce ey dil ṣanma nāzından ḫiṭāb itmez
Dehānında o şūḫuñ vüsʿat-ı güftāra yer yoḳdur

hiżāb:

1. **ḫiżāb:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 886
Mısra: **6**
Boya, renk.

Beni öldürdügine sevdügüm ḥınā mı yaḳmışdur
Eli rengīn olupdur yoḳsa kim ḳanum ḫiżābından

hızāne-i ġayb:

1. **ḫızāne-i ġayb:**
Kıt'a 2
Mısra: **4**
Gayp hazinesi.

Yā felek başlamışdur imsāka
Yā dükenmiş durur ḫızāne-i ġayb

hizebr:

1. **hizebr:**
Gazel 498
Mısra: **7**
Aslan.

Biz o pīrüz kim ṣalar āhū-ṣıfat nāfen hizebr
Vādi-i miḥnetde güş eylese efġānımuz

hizebr-i kūh-ı veġā:

1. **hizebr-i kūh-ı veġā:**
Kaside 9
Mısra: **31**
Savaş dağının aslanı.

Hizebr-i kūh-ı veġā şīr-i bīşe-i heycā
ʿAdīl-i Sām-ı ṣaf-ārā hemāl-i Rüstem-i Zāl

hīzem:

1. **hīzem:**
Kaside 5
Mısra: **52**
Odun.

Her kef ki mihrüñüñ etegine yapışmaya
Rūz-ı cezāda hīzem olur duzeḫe o kef

hıżır pāṣā-yı ṣāḥib-reʾy ü ʿaḳl:

1. **ḫıżır pāṣā-yı ṣāḥib-reʾy ü ʿaḳl:**
Kaside 22
Mısra: **21**
Akıl ve fikir sahibi Hızır Paşa.

Mālik-i himmet Ḫıżır Pāṣā-yı ṣāḥib-reʾy ü ʿaḳl
Ol ki farż-ı ʿayndur ḥükmine ḥüsn-i inḳıyād

hizmet:

1. **ḫizmet:**-*i, -n, -den*
Gazel 138
Mısra: **6**
Bir kimsenin yapmakla sorumlu tutulduğu iş, kendisine verilen görev.

Bendeñi pādişehüm luṭf eyle Ḫizmetinden meded itme āzād

2. **ḫizmet:**-*üñ, -e*
Gazel 726
Mısra: **7**
Bir değer uğruna çalışma; kişinin yerine getirmekle zorunlu olduğu görev; iş. || *Kulluk.*

Nice ḥāl-i dilümi ʿarż ideyin ḫizmetüñe
ʿArż-ı ḥāle güzelüm olmayıcaḳ bende mecāl

hizmet-güzār:

1. **ḫizmet-güzār:**-*uñ*
Gazel 888
Mısra: **12**
Hizmet eden.

Bezm-i şerefde sen ol bālā-nişīn-i ḥükkām
Ḫurşīde vir icāzet ḫizmet-güzāruñ olsun

ḫıżr:

1. **ḫıżr:**-*uñ*
Gazel 140
Mısra: **3**
Âbıhayat içtiği için ölümsüzlüğe erdiğine, bereketi temsil ettiğine ve kul sıkıştığında imdâdına yetiştiğine inanılan, bir görüşe göre peygamber, bir görüşe göre velî olan zat.

Ḫıżruñ olsun āb-ı ḥayvān biz saña leb-teşneyüz
Bilmişüz laʿluñ şafāsın āb-ı ḥayvāndan leẕīẕ

2. **ḫıżr:**-*dur*
Kaside 22
Mısra: **27**
Âb-ı hayat içtiği için ölümsüzlüğe erdiğine, bereketi temsil ettiğine ve kul sıkıştığında imdadına yetiştiğine inanılan kimse. || *Hızır Paşa.*

Ḫıżrdur Baġdāda irsāl oldı gūyā ġaybdan
Muntaẓırken devlet-i dīdārına ʿayn-ı ʿibād

hıżr-dem:

1. **ḫıżr-dem:**
Gazel 49
Mısra: **19**
Hızır nefes.

Rūḥī almış derd u ġam ol bīkese ey Ḫıżr-dem
İḥsānuñı ḳıldum devā benden devā senden şifā

hıżr-ḥayāt:

1. **ḫıżr-ḥayāt:**-*uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **191**
Hızır gibi ölümsüzlüğe ulaşmış.

ʿIşī-dem Rūḥī-laḳab u Ḫıżr-ḥayātuz
Deryā-yı ṣıfat içre nihān gör ki ne ẕātuz

hıżr-ı mesīḥā-dem:

1. **ḫıżr-ı mesīḥā-dem:**
Kaside 22
Mısra: **33**
Hz. İsa nefesli Hızır. || *Ölüleri dirilten nefesiyle Hz. İsa'ya benzeyen Hızır Paşa.*

Sensin ol Ḫıżr-ı Mesīḥā-dem ki olmış fīʾl-meṣel
Çeşme-i āb-ı ḥayāt-ı ṭabʿuña ʿālem sevād

hıżr-ı zamān:

1. **ḫıżr-ı zamān:**
Gazel 131
Mısra: **4**
Zamanın Hızrı. || *Sevgili.*

Ḳalmışuz vādi-i firḳatda ne hemdem ne refīḳ
Olsun ol Ḫıżr-ı zamān bedraḳa-i rāh meded

hıżr-şıfat:

1. **ḫıżr-şıfat:**
Kaside 10
Mısra: **5**
Hızır vasıflı, Hızır gibi.

Yine ol Ḫıżr-ṣıfat geldi ki yümn-i ḳademi
Virdi emvāt-ı ġam-ı hicre ḥayāt-ı cāvīd

hızr-vaḳt:

1. **ḫızr-vaḳt:**
Tarih 25
Mısra: **5**
Zamanın Hızır'ı. || *Hızır Paşa.*

Ḫızr-vaḳt ol ḥākim-i ẕi-ḳadr kim Olmamışdur kimseye devrinde ġadr

hıżr-veş:

1. **ḫıżr-veş:**
Gazel 1040
Mısra: **5**
Hızır gibi. || *Kul sıkıştığında onun imdadına yetişen şahıs gibi.*

Yeşiller giydi oldı Ḫıżr-veş ḥalḳa ḥayat-efzā

Ṣafā eyler ṭutan şimdengirü dāmān-ı ṣaḥrāyı

hod:

1. **ḫod:**
Gazel 188
Mısra: **10**
Artık.

Yüzine baḳsam beni öldürmek ister ḫışmile
Bende ḫod cān yoḳ o meh bilmem ki kimden ʿār ider

2. **ḫod:**
Gazel 122
Mısra: **5**
Kendi, bile, dahi.

Ben ḫod ey ẓālim giriftār olıcaḳ oldum saña
Boynuma urmaḳ ne ḥācet zülf-i pür-çīnüñ kemend

3. **ḫod:**
Gazel 353
Mısra: **12**
Ta kendisi, bizzat.

Ziyād olduḳca ḥüsnüñ arturursın mihrüñi ġayra
Ġurūr-ı hüsnüñ ey meh iḳtiżāsı ḫod teġāfüldür

4. **ḫod:**
Gazel 148
Mısra: **11**
De bağlacı; zaten.

Benüm ḫod ʿaḳlum almışsın ġaraż başdan çıḳarmaḳsa
Yeter yarım ḳadeḥ mey belki ey ḥūrī-liḳā artar

5. **ḫod:**
Gazel 429
Mısra: **2**
Artık; bizzat.

Yanmaġa āteş-i ʿaşḳuñla ezelden mūmuz
Ġayra maʿlūm degülsek saña ḫod maʿlūmuz

6. **ḫod:**
Gazel 148
Mısra: **2**
Bizzat, kendisi.

Güzellendükce ḥüsn-i yāra mübtelā artar
O ḫod ẕevḳ eyler ammā ben dil-efkāra belā artar

7. **ḫod:**
Gazel 171
Mısra: **4**
" -de/-da" bağlacı.

Senüñle baḫs-i cemāl itmege kemāl gerek
Bu ḫod zamānede bir gül-ʿiẕārda yoḳdur

8. **ḫod:**
Terkib-bend 3
Mısra: **74**
Artık, bundan böyle.

Rūḥiyā gitdi çün ol ṣāḥib-i luṭf u iḥsān
Bir daḫi ʿāleme ḫod gelmege yoḳdur imkān

9. **ḫod:**
Gazel 148
Mısra: **10**
Sadece, yalnız.

Nice varur dilüñ bilsem ḳadeḥ ḳadḥine ey ṣūfī
Anuñ ḫod ṣoḥbetinde ḳalb-i maḥzūna ṣafā artar

10. **ḫod:**
Gazel 652
Mısra: **4**
Bizzat, kendi. || Bile, dahi.

Cevrine meyl itme ol ṣūḫuñ vefāsın iste gör
Ey dil-i bīçāre bu olmazsa ol ḫod

11. **ḫod:**
Gazel 957
Mısra: **4**
Ancak, sadece.

ʿÖmr odur kim ola mebẕūl-ı emīnān-ı ṭarīḳ
Ne gedāyile ne ḫod mīr-livāyile giçe

12. **ḫod:**
Gazel 883
Mısra: **8**
Bile, dahi.

Siḥr eyledüñ yolında beni eylemekle ḫāk
Ursam gerekdi pāyuña yüz ben ḫod añsuzın

13. **ḫod:**
Gazel 943
Mısra: **18**
"de/da" bağlacı. II Bizzat, kendi.

O ʿālī-ḳadr kim fażlıyla müsteşnāsıdur dehrüñ
Ġazel ṭarzında ḫod mümtāzdur mālikdür īcāda

14. **ḫod:**
Kaside 40
Mısra: **74**
Bizzat, doğrudan doğruya.

Feyż-i luṭfın ḳoyup iẕʿān u kemāle baḳsan
Anda ḫod cümleden ol ṣāḥib-i iẕʿān eyüdür

hod öl-:

1. **ḫod öl-:**-*dük*
Gazel 496
Mısra: **7**
Kendini öldürmek, perişan olmak.

Biz ḫod öldük ḫūb-rūlarda vefādan yok eşer
Cevr iderler muttaṣıl zīrā görürler ṣābirüz

hod-nümāluk:

1. **ḫod-nümāluḳ:**-*dur*
Gazel 149
Mısra: **2**
Kendini gösterme, ön plana çıkarma, övme.

Germ-i ḥüsn olup miyān-ı meclise şemʿ atılur
Ḫod-nümāluḳdur işi hīçe anuñçün ṣatılur

hod-pesend:

1. **ḫod-pesend:**
Gazel 122
Mısra: **10**
Kendini beğenmiş (kimse), mağrur.

Rūḥiyā ʿālem ẓarīf oldı ʿaceb ḫayretdeyüz

ʿAyb-cūyān-ı cihānuñ her biri bir ḫod-pesend

ḫokka:

1. **ḫoḳḳa:**-*dur*
Gazel 710
Mısra: **6**
Cam, maden veya topraktan yapılmış genellikle kapaklı küçük kap.

Şebnemüñ her ḳaṭresi bir gevher-i nāyābdur
Laʿlden bir ḫoḳḳadur ol gevher-i nāyāba gül

ḫokka-bāz-ı dehr:

1. **ḫoḳḳa-bāz-ı dehr:**-*e*
Gazel 599
Mısra: **5**
Dünya hokkabazı.

Āferīn ol ḫoḳḳa-bāz-ı dehre kim ṣubḥ u mesā
Mihre var eyler nücūm- ı āsumānı var yoḳ

ḫokka-i laʿl-i leb:

1. **ḫoḳḳa-i laʿl-i leb:**-*üñ*
Gazel 763
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Hokka gibi küçük ve lal gibi kırmızı dudakları.

Ḫoḳḳa-i laʿl-i lebüñ dilber senüñ bir ẕerredür
Kim anuñ yanında dürc olsa ʿaceb mi mużmaḥil

ḫokka-i yāḳūt:

1. **ḫoḳḳa-i yāḳūt:**
Gazel 387
Mısra: **2**
Yakut hokka.

Ḫaṭundan nāfe-i āhū-yı müşk-efşān ḳan aġlar
Lebüñden ḫoḳḳa-i yāḳūt olup giryān ḳan aġlar

ḫord u ḫʷāb:

1. **ḫord u ḫʷāb:**-*dan*
Gazel 906
Mısra: **9**
Yiyecek ve uyku.

Dünyāda ḫord u ḫʷābdan özge ne var dime
Bāṭıl ḫayāldur ṣaḳın aldanma ḫʷābı ḳo

ḫoriş-i mār:

1. **ḫoriş-i mār:**
Terkib-bend 3
Mısra: **71**
Yılanların gıdası.

Yazıḳ ol cism-i laṭīfe kim ola ḫoriş-i mār
Ḫayf ol peykere ḫāk içre yata leyl ü nehār

2. **ḫoriş-i mār:**
Terkib-bend 5
Mısra: **10**
Yılanların yemi.

Şerīf -i ẕātlaruñ zīr-i ḫākda cismin Degül misin sen iden ḳūt-ı mūr u ḫoriş-i mār

hoş:

1. **ḫoş:**--*dur*, -
Gazel 761
Mısra: **5**
Beğenilen, duyguları okşayan, güzel, iyi.

Nev-bahār eyyāmı ṣaḥrā seyri ḫoşdur gerçi līk
Cennet olsa ol gül-i ḫandānsuz eglenmez göñül

2. **ḫoş:**-*dur*
Gazel 103
Mısra: **4**
İyi, güzel, lâtif, a'lâ.

İrdi bahār faṣlı bu faṣl-ı laṭīfde
Ḫoşdur şarāb-ı nāb ḫuṣūṣā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

3. **ḫoş:**
Gazel 548
Mısra: **3**
Hoş, güzel.

Ey ḫoş ol dem ki idüp bādeye seccādeyi rehn
Mest olup muġbeçelerle ṣalınam dūş-be-dūş

4. **ḫoş:**
Kaside 37
Mısra: **48**
Hoş, iyi.

Muḳtedāmuz begimüz Defterī ṣāḥib-i dil
Eyü mi ḫoş mı o ḫānende-i Kurʾān nicedür

5. **ḫoş:**
Gazel 273
Mısra: **5**
Güzel; iyi.

Ḫoş degül bāde ile sāḳī başımuz teklīfi ḳo
Ḫāṭır-ı yārān ise maḳṣūd bir sāġar yiter

6. **ḫoş:**
Gazel 370
Mısra: **6**
Duyguları okşayan, zevk veren, beğenilen, güzel, iyi, latif.

O ġonca bir ḳadeh içse açılsa da görsek
Ne ṣāʿirāne edālar ne ḫoş tekellüm ider

7. **ḫoş:**
Gazel 830
Mısra: **1**
Hoş, iyi, güzel, latif. II Gerçi.

Ḫoş yaraşmış saña ey nāme bu ḫaṭṭ-ı müşk-fām
Bir güzelsin kim saña ḫāl ehli ḳoymış nāme nām

8. **ḫoş:**
Gazel 703
Mısra: **12**
Aslında, gerçi.

Dün giçen demden eser yoḳ hep ḫayāl oldı bugün
Ḫoş ḫayāl olmış ṭuyanlar olduġın ʿālem ḫayāl

9. **ḫoş:**
Kaside 39
Mısra: **10**
Duyguları okşayan, zevk veren, beğenilen, güzel, iyi, latif. || (Bir kimsenin durumu için) İyi, hali vakti yerinde.

Dāʿī Efendi ehl-i kemālüñ ẓahīridür
Ḫoş mı gör ol muḳırʿ-i Ḳurʾān ne demdedür

hoş āmed:

1. **ẖoş āmed:**-*e*
Gazel 1025
Mısra: **6**
Hoş gelişli (sevgili).

Ḫoş gelmeseydi cānuma peykān-ı tīr-i yār
Ṭutmazdı āhı ṭatlu dili ile ẖoş āmede

hoş geç-:

1. **ẖoş geç-:**-*er*
Gazel 498
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Güzel yaşam sürmek.

Ol Süleymān-ı zamānuñ sāyesinde Rūḥiyā
Ḫoş geçer dāʾim ṣafā vü ẕevḳile devrānımuz

2. **ẖoş geç-:**-*düg, -i*
Terkib-bend 8
Mısra: **57**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hoş vakit geçirmek, eğlenmek.

Vaṣl istemeyüp hicr ile ẖoş geçdügi bu kim
Miskīn ġam-ı cānāneye muʿtād olayın dir

3. **ẖoş geç-:**-*er*
Kaside 40
Mısra: **47**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hoş vakit geçirmek; iyi yaşamak.

Ḫoş geçer kendi vezīrüñ nitekim devrinde
Kendi devrinde daḫi ẖoş geçer aʿyān eyüdür

hoş gel-:

1. **ẖoş gel-:**-*me, -se, -y, -di*
Gazel 1025
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hoşa gitmek ǁ hoş görünmek, güzel gelmek.

Ḫoş gelmeseydi cānuma peykān-ı tīr-i yār
Ṭutmazdı āhı ṭatlu dili ile ẖoş āmede

2. **ẖoş gel-:**-*üp*
Tarih 20
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
İyi, güzel gelmek.

Ḫoş gelüp pādişāh-ı devrāna
Eyledi anı maẕhar-ı iḥsān

3. **ẖoş gel-:**-*ür*
Gazel 344
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Yapılan, olan bir şey birinin) Hoşuna gitmek.

Ḫoş gelür gerçi ki maḫmūra seḥer leẕẕet-i ẖᵛāb
ʿĀlem-i ẖᵛābda ammā gözi sāġar gözedür

hoş giç-:

1. **ẖoş giç-:**-*e, -ler*
Tarih 4
Mısra: **19**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hoş vakit geçirmek; iyi yaşamak.

Şuʿarā ẖoş giçeler sāye-i iḥsānında
Ḳadr u ḳıymet bula fi'l-cümle metāʿ-ı eşʿār

hoş ṭut-:

1. **ẖoş ṭut:**
Gazel 723
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birine iyi ve sevecenlikle davranmak.

Bir cānile ki mümkin ola defʿ-i pās-ı ġam
Ḫoş ṭut müdām ḫāṭıruñı şād u ḫurrem ol

hoşāb:

1. **ẖoşāb:**
Gazel 16
Mısra: **10**
Hoşaf.

Ḫaṭı gelürse de sen laʾl-ı yārı em Rūḥī
Mümessek olsa bilürsin virür ẖoşāb ṣafā

hōş-āvāz:

1. **ẖoş-āvāz:**
Gazel 365
Mısra: **4**
Güzel sesli.

Kūy-ı dildārda ġayruñ ne durur feryādı
Var ise kendin o ḫar-ṭabʿ ẖoş-āvāz ṣanur

hoş-bū:

1. **ẖoş-bū:**
Gazel 441
Mısra: **1**
Güzel koku.

Ḫoş-bū çemen-i dehrde sünbül gibi olmaz
Sünbül ne ḳadar olsa o kākül gibi olmaz

hoş-būy:

1. **ẖoş-būy:**-*dur*
Gazel 355
Mısra: **5**
Güzel, hoş kokulu.

Ḫoş-būydur ṣaçuñ Ḳara bāġ ülkesi midür
Keskin aḳar gözüm yaşı āb-ı Aras mıdur

hoş-dem:

1. **ẖoş-dem:**
Kaside 31
Mısra: **8**
Hoş nefesli. || Hoş esinti.

Nesīm oldı bāġuñ ḫayātına bāʿiṣ
Nesīmi bahār itdi ammā ki ẖoş-dem

hoş-elḥān:

1. **ẖoş-elḥān:**
Kaside 37
Mısra: **68**
Güzel sesli.

Gāh gāhi ṣaf-ı meclisde olur mı ḫāżır
ʿAcem āġa o güzel çehre ẖoş-elḥān nicedür

hoş-ḥāl:

1. **ḫoş-ḥāl:**-*em*
Gazel 26
Mısra: **11**
Mutlu, mesut.

Ġarībem gerçi ammā feyż-i Yezdānile ḫoş-ḥālem
Ḳomaz bīkesleri Rūḥī Ḫudā-yı dād-ger tenhā

2. **ḫoş-ḥāl:**-*üz*
Gazel 317
Mısra: **4**
Mutlu, halinden memnun.

Bizi miḥnetde şanma kūşe-i ġurbetde gördüñse
Ġam-ı cānān ile ḫoş-ḥālüz ey ṣūfī ṣafāmuz var

3. **ḫoş-ḥāl:**
Kaside 39
Mısra: **58**
Durumu iyi, sevinçli, mutlu.

Kimlerle eglenür ola yār-ı ʿazīzimüz
Ḫoş-ḥāl mi o şāh-ı faḳīrān ne demdedür

4. **ḫoş-ḥāl:**
Kaside 18
Mısra: **75**
Durumu iyi, mesut, bahtiyar, memnun.

Ehl-i diller nola devrüñde olursa ḫoş-ḥāl
Ellerinde mey-i ʿişretle ṭola cām-ı murād

ḫoş-ḥāl it-:

1. **ḫoş-ḥāl id-:**-*üp*
Gazel 774
Mısra: **5**
(Birini) Memnun etmek, sevindirmek.

Ben güneh-kārı idüp nīm-ḳadeḥle ḫoş-ḥāl
Bugün ol ṣūḫ-ı cefā-pīşe ṣevāb itdi tamām

hoş-hūy:

1. **ḫoş-ḫūy:**
Gazel 128
Mısra: **9**
İyi huylu.

Söz añlar ḥāl-i dilden bā-ḫaber ḫoş-ḫūy u ḫoş-manẓar
Maḥabbet ehline iḥsānı bī-ʿadd şefḳatı bī-ḥad

hoş-manẓar:

1. **ḫoş-manẓar:**
Gazel 128
Mısra: **9**
Görünüşü güzel olan. || *Güzel yüzlü.*

Söz añlar ḥāl-i dilden bā-ḫaber ḫoş-ḫūy u ḫoş-manẓar
Maḥabbet ehline iḥsānı bī-ʿadd şefḳatı bī-ḥad

hoşnūd:

1. **hoşnūd:**
Kaside 36
Mısra: **43**
Bir kimseden veya bir halden memnun durumda olan, razı.

Kendi ḥālinden degül hoşnūd şimdi kāʿinat
Ḫaḳ Taʿālānuñ ḳāżāsına rıżā eksilmede

hoş-nüvīs:

1. **ḫoş-nüvis:**
Kaside 37
Mısra: **65**
Güzel yazı yazan, hattat.

Ḫoş-nüvis olmada iḳdām-ı tamāmı var mı
Ḳavsi-i Ḫīre o ser-defter-i ʿirfān nicedür

hoş-nüvislük:

1. **ḫoş-nüvislük:**
Kaside 39
Mısra: **34**
Güzel yazı yazma işi, katiplik.

Monlā Şerīf ḥaḳ bu ki ẕātı şerīfdür
Eyler mi ḫoş-nüvislük elān ne demdedür

hoş-ṭabʿ:

1. **ḫoş-ṭabʿ:**-*dur*
Gazel 23
Mısra: **5**
Hoş tabiatlı, güzel huylu.

Gerçi dilberleri ḫoş-ṭabʿdur İstanbuluñ
Anlaruñ var lisānında velī özge ṣafā

hoş-ṭabʿāne:

1. **ḫoş-ṭabʿāne:**
Gazel 220
Mısra: **12**
Hoş yaratılışlılara özgü.

Hele bir laḥẓa gelseñ rindler bezmine görseñ kim
Ne lāḳaydāne mecmaʿdur ne ḫoş-ṭabʿāne meclisdür

hū:

1. **hū:**
Gazel 669
Mısra: **4**
"O" manasındaki "hüve" zamiri, Allah.

Şevḳa geldük sīnemüz çāk eyledük bī-iḫtiyār
Nūr-ı Ḥaḳḳı mihr-i ruḫsārında gördük hū didük

hū çek-:

1. **hū çek-:**-*elüm*
Gazel 1005
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tekkelerde, dervişler ayin sırasında sürekli olarak hu demek.

Māyilüz duḫter-i rez ṣoḥbetine girmez ele
Sāḳiyā hū çekelüm şāyed ayaġile gele

hū di-:

1. **hū di-:**-*y*, -*üp*
Gazel 216
Mısra: **2**
"Hû" ismini söyleyerek Allah'ı anmak.

ʿAşḳ cāmın nūş idüp anlar ki bī-hūş oldılar
Cān u dilden hū diyüp bir kerre ḫāmūş oldılar

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ḫūb:

1. **ḫūb:**
Gazel 453
Mısra: **13**
Güzel, hoş.

Kelām-ı ḫūb olıcaḳ kimden olsa ḫūb dirüz
Ġaraż ki ḫulḳile yoḳ Rūḥiyā ʿadāvetimüz

2. **ḫūb:**-*lar*
Gazel 187
Mısra: **8**
Güzel, sevgili.

Ey dil o ṣūḫa muḥibbüz diyü çoḳ yaḳlaşma
Ḫūblar ḫāṭır-ı aḥbāb nedür bilmezler

3. **ḫūb:**
Gazel 208
Mısra: **1**
Güzel.

Ḫūb-rūlar cemʿ olup bir ḫūb meclis ḳurdılar
Geldiler bir yire dünyāyı ḳırup giçürdiler

4. **ḫūb:**-*lar*, -*la*
Gazel 594
Mısra: **9**
Güzel(ler).

Ḫūblarla içmegi Rūḥīye teklīf eylemeñ
Cān ḳarār eyler mi bir meclisde kim dil-ḫāh yoḳ

5. **ḫūb:**-*lar*, -*ı*, -*y*, -*la*
Gazel 638
Mısra: **10**
Güzeller, dilberler.

Bizi öldürmek imiş ḳaṣdları ey Rūḥī
Bilmezüz ḫūblarıyla nidelüm Baġdāduñ

6. **ḫūb:**
Gazel 323
Mısra: **10**
Güzel, hoş, latif.

Ġınā küncine tenhālıḳdan ey Rūḥī ne ġam yirsin
O ṣūḫuñ çün ġam-ı laʿli saña bir ḫūb hemdemdür

7. **ḫūb:**-*ı*
Kaside 20
Mısra: **13**
Güzel, hoş. II Sevgili.

Sevme o ḫūbı zinhār zinhār
Kim ide meyl-i bezm-i erāẕil

8. **ḫūb:**
Gazel 874
Mısra: **7**
Güzel, hoş, iyi.

Kelāmı ḫūb olanuñ dil-rübāsı ḫūb gerek
Güzellerüñ severüz biz sevince zībāsın

9. **ḫūb:**-*lar*
Kaside 35
Mısra: **9**
Güzel, güzel kişi, sevilen. || *Mürşit.*

Ḫūblar ḥüsni durur erbāb-ı ẕevḳa ḳūt-ı rūḥ
Dil-rübālar zülfidür ṣādıḳlara ḥabluʾl-metīn

hūbān:

1. **ḫūbān:**-*a*
Gazel 159
Mısra: **3**
Güzeller, dilberler.

Dāġ-ı mihrin yaraşur ursa dil-i ḫūbāna
Ol güzeller begine sikke-i şāhı yaraşur

hūbān-ı çigil:

1. **ḫūbān-ı çigil:**
Tarih 74
Mısra: **12**
Çiğil'in güzelleri.

Naḳş-ı meyl-efzāsına baḳduḳca ādem ẕevḳ alur
Reşk ider sīmā-yı dil-bendine ḫūbān-ı Çigil

hūbān-ı şehr:

1. **ḫūbān-ı şehr:**
Gazel 326
Mısra: **1**
Şehrin güzelleri.

Ḫūbān-ı şehr o ḫad-i dil-efrūza reşk ider
Ḫurşīd-i dehr ol mihr-i cihān-sūza reşk ider

ḫubb:

1. **ḫubb:**-*ı, -dur*
Kaside 3
Mısra: **41**
Sevgi, tutku.

Buġzıdur aṣl-ı günāh u ḫubbıdur ʿayn-ı ṣavāb
Fikridür fikr-i celīl ü ẕikridür ẕikr-i cemīl

ḫubb-ı ʿalī:

1. **ḫubb-ı ʿalī:**
Kaside 6
Mısra: **62**
Hz. Ali'nin sevgisi.

Nite ki ẕikr-i Resūl ola ziynet-i īmān
Nite ki ḫubb-ı ʿAlī ola revnaḳ-ı İslām

ḫubb-ı āl-i muṣṭafā:

1. **ḫubb-ı āl-i muṣṭafā:**
Kaside 36
Mısra: **42**
Ehl-i beyt sevgisi.

Müʾmin oldur eyleye ol ḳavmden nefret kʾola
Dillerinde ḫubb-ı āl-i Muṣṭafā eksilmede

ḫubb-ı çār-yār-ı bā-ṣafa:

1. **ḫubb-ı çār-yār-ı bā-ṣafa:**
Kaside 3
Mısra: **62**
Dört halifenin sevgisi.

Ol ẕekiyy-ṭabʿuñ nigeh-dārı olur luṭf-ı Ḫüdā
Kim ola ḳalbinde ḫubb-ı çār-yār-ı bā-ṣafa

ḫubb-ı dünyā:

1. **ḫubb-ı dünyā:**
Muhammes 1
Mısra: **11**
Dünya sevgisi.

Şeyḫ-i şādıḳ dinilenler ḥubb-ı dünyā oldılar
Baḳmadılar rāh-ı Ḥaḳ āḫırda aʿmā oldılar

ḥubb-ı emīrüʾl-müʾmīn:

1. **ḥubb-ı emīrüʾl-müʾmīn:**
Kaside 35
Mısra: **34**
Dört halifenin sevgisi.

Biz Resūla ümmet on iki imāma tābiʿüz
Sīnede īmānımuz ḥubb-ı emīrüʾl-müʾmīn

ḥubb-ı ilāh:

1. **ḥubb-ı ilāh:**
Kaside 1
Mısra: **1**
Allah aşkı.

Dil-i sevdā-zedemi cezb ideli ḥubb-ı İlāh
Bir olupdur naẓar-ı himmete kūh ile kāh

ḥubb-ı murtażā:

1. **ḥubb-ı murtażā:**
Gazel 199
Mısra: **11**
Hz. Ali sevgisi.

Ṭoludur ḥubb-ı Murtażā dilde Ḳuluyuz emrine rıżāmuz var

hūb-hışāl:

1. **ḫūb-ḫışāl:**
Terci-bend 2
Mısra: **9**
Güzel huylu, iyi ahlaklı (sevgili).

Raḥm ider ḥālüme bir gün diyü ol ḫūb-ḫışāl
Dil-i şūrīde müdām itmekde bīhūde ḥayāl

hūb-rū:

1. **ḫūb-rū:**-*lar, -da*
Gazel 496
Mısra: **7**
Güzel yüzlüler. II Güzeller, dilberler.

Biz ḥod öldük ḫūb-rūlarda vefādan yok eser
Cevr iderler muttaṣıl zīrā görürler ṣābirüz

2. **ḫūb-rū:**-*lar*
Gazel 208
Mısra: **1**
Güzel yüzlü. || Dervişler.

Ḫūb-rūlar cemʿ olup bir ḫūb meclis ḳurdılar
Geldiler bir yire dünyāyı ḳırup giçürdiler

huccet:

1. **ḥüccet:**
Gazel 320
Mısra: **14**
Delil, burhan.

Ḳurtuldı Rūhi eyleyüp inkār ʿaşḳuñı
Ḥüccet getürdi ḳatline ḥaṭuñ belāyı gör

huceste-dem:

1. **ḫuceste-dem:**
Gazel 406
Mısra: **6**
Uğurlu/kutlu zaman.

Bāġa varmaḳda şitāb eyle bu demde sāḳiyā
Bir nefes alınca ṭurmaz ol ḫuceste-dem gider

huceste-nām:

1. **ḫuceste-nām:**
Terkib-bend 6
Mısra: **49**
Namı uğurlu kimse.

Ḥaḳḳā ki ḥüsn ü ḫulḳı ile ol ḫuceste-nām
Dünyāyı māʾil itmişidi kendüye tamām

huceste-ṭālīʿ:

1. **ḫuceste-ṭālīʿ:**-*dür*
Kaside 24
Mısra: **35**
Uğurlu, talihli.

ʿAceb ne ẕāt-ı şerīf ü ḫuceste-ṭālīʿdür
Görilmemişdür anuñ gibi gevher-i yektā

hücūm eyle-:

1. **hücūm eyle-:**-*r*
Gazel 810
Mısra: **4**
Saldırmak.

Genc-i taḥḳīḳa irişmez ism-i aʿẓam bilmeyen
Ejder-i pür-sūz-ı nefsi eyler üstine hücūm

hücūm it-:

1. **hücūm it-:**-*dü, -k*
Tarih 88
Mısra: **2**
Düşmana saldırmak.

Sinān Pāşā-yı ʿālī-ḳadr olup serdārımuz yer yer
Hücūm itdük Belāver Ḳalʿasına ġulġule şalduḳ

2. **hücūm it-:**-*mekde*
Kaside 36
Mısra: **22**
Üşüşmek.

Bir göñül eglencesi yār isterüz girmez ele
Ġam hücūm itmekde yār-ı ġamzedā eksilmede

hücūm ḳıl-:

1. **hücūm ḳıl-:**-*dı*
Gazel 926
Mısra: **5**
Saldırmak.

Ḳıldı sipāh-ı ʿişve hücūm ey şeh-i cemāl
İtdürme kişver-i dili ġāret sipāhuña

hücūm-ı ḫayl-ı ḫavādis:

1. **hücūm-ı ḫayl-ı ḫavādiṣden:**-*den*
Gazel 714
Mısra: **5**
Belalar süvarisinin saldırısı.

Çekme hücūm-ı ḫayl-ı ḫavādiṣden ıżṭırāb
Yüz ṭut rıżā-yı Ḫālıḳa bir ṣaf-şikenle ol

hudā:

1. **hūda:**-*dur*
Gazel 253
Mısra: **8**
Allah, Tanrı, Rabb.

Rindān-ı ṣāḥib-ḥālete zühd ehli irmez ḳālile
Ḳāl ehli lā sergeştesi ḥāl ehli illā hūdadur

hudā-bīn ol-:

1. **ḫudā-bīn ol-:**-*asın*
Gazel 327
Mısra: **7**
Allah'ı görmek.

Ḫalvetde umarsın ki Ḫudā-bīn olasın līk
Ol gevher-i nāyāb bu deryāda degüldür

hudāvend-i cihān:

1. **ḫudāvend-i cihān:**
Gazel 1090
Mısra: **3**
Dünyanın sahibi. || *Allah.*

Böyle itmiş gibi taḳdīr Ḫudāvend-i cihān
Ki naṣīb olmaya ʿuṣṣāḳa belādan ġayrı

hudāvend-i ezel:

1. **ḫudāvend-i ezel:**
Tarih 19
Mısra: **7**
Allah.

Ṣanma ḫurşīd ki çekdürdi Ḫudāvend-i ezel
Felek-i rābıʿa tābutı öñince rubʿa

hudāvend-i ferīd:

1. **ḫudāvend-i ferīd:**
Kaside 10
Mısra: **10**
Emsali olmayan sahip, efendi.

Haḳ budur mülk-i imāretde naẓīri yoḳdur
Gelmemişdür felege böyle ḫudāvend-i ferīd

ḫudā-yı aʿẓam:

1. **ḫudā-yı aʿẓam:**
Kaside 29
Mısra: **66**
Yüce Allah.

İrdi söz ġāyete ṣıdḳile duʿā eyleyelüm
Ola kim anı ḳabūl ide Ḫudā-yı aʿẓam

hudā-yı dād-ger:

1. **ḫudā-yı dād-ger:**
Gazel 26
Mısra: **12**
Adalet sahibi Allah.

Ġarībem gerçi ammā feyż-i Yezdānile ḫoş-ḥālem
Ḳomaz bīkesleri Rūḥī Ḫudā-yı dād-ger tenhā

hudā-yı ġafūr:

1. **ḫudā-yı ġafūr:**
Kaside 14
Mısra: **108**
Affedici olan Allah.

Yeter bu baḥs duʿā-yı cemīle başlayalum
Ola ki anı ḳabūl eyleye Ḫudā-yı ġafūr

hudā-yı kerīm:

1. **ḫudā-yı kerīm:**
Kıt'a 25
Mısra: **4**
Yüce Allah.

Luṭfı ola mezīd ümīdüm odur
Bir günüñ biñ ide Ḫudā-yı kerīm

hudā-yı lā-yenām:

1. **ḫudā-yı lā-yenām:**
Tarih 7
Mısra: **48**
Daima uyanık olan Allah.

Görmeseydi ẕātuña lāyıḳ memālik ḥıfẓını
Baḫtuñı bīdār ḳılmazdı Ḫudā-yı lā-yenām

ḫudā-yı lāyenam:

1. **ḫudā-yı lāyenam:**
Kaside 34
Mısra: **52**
Allah.

Şarḳdan ta ġarba ḳādirdür nigehbān olmaġa
Şöyle bīdār eylemiş baḫtın Ḫudā-yı lāyenam

hudā-yı lā-yezāl:

1. **ḫudā-yı lā-yezāl:**-*uñ*
Gazel 809
Mısra: **8**
Allah.

Göñül ser-levḥasından zāyil itdüm māsivā naḳşın
Ḫudā-yı lā-yezāluñ naḳş-ı mihri oldı mektūbum

hudā-yı mecīd:

1. **ḫudā-yı mecīd:**-*dür*
Gazel 258
Mısra: **14**
Şanı yüce Allah.

Ol nām-dār-ı ṣaf-ārā-yı kār-zār
Kim nāṣır u muʿīni Ḫudā-yı mecīddür

hudā-yı müteʿāl:

1. **ḫudā-yı müteʿāl:**
Kaside 26
Mısra: **62**
Yüce Allah.

Söz yerin buldı duʿāyile hemān ḫatm idelüm
Ola kim anı ḳabūl ide Ḫudā-yı müteʿāl

hudā-yı zülcelāl:

1. **ḫudā-yı zülcelāl:**
Terkib-bend 2
Mısra: **47**
Celal sahibi Allah.

Vāy eger geçmezse cürmüñden Ḫudā-yı Zülcelāl
Ḫaşre dek dönse bu ḥāl üzre eger kim āsumān

huddām:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ḫuddām:**-*a*
Gazel 948
Mısra: **20**
Hizmetçiler.

Bizüz ancaḳ naẕar-ı merḥametüñden maḥrūm
Yoḫsa maḫdūmımuzuñ himmeti çoḳ ḫuddāma

huden lil-muttekīn:

1. **huden lil-mutteḳīn:**
Kaside 35
Mısra: **38**
Kelime Tipi: **Ayet**
"Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir." (Bakara 2:2).

Meẕhebiyle biz İmām-ı Aʿẓamuñ faḫr eylerüz
Kim meẕāhibde o meẕhebdür huden lil-mutteḳīn

huffāṣ:

1. **ḫuffāṣ:**-*uñ*
Gazel 642
Mısra: **4**
Yarasa denilen bir kuş.

Nola ger zāhidüñ olmazsa ẕevḳi māh-ı rūyuñla
Bilürsin ẕevḳi yoḳ mihr-i cihāntāb ile ḫuffāṣuñ

ḫükkām:

1. **ḫükkām:**--*ı*
Gazel 405
Mısra: **7**
Hakimler.

ʿĀlem-efrāz-ı fesād olmada ḫükkām-ı ḳuzāt
Bu revişle giderek ḥükm-i şerīʿat ḳalḳar

2. **ḫükkām:**
Kaside 22
Mısra: **37**
Hakimler. || *Valiler, yöneticiler.*

Bunca ḫükkām içre olmazdı müfāvıż reʾyüñe
Ẕabṭ-ı iḳlīm-i ʿIrāḳ u ḥükm-i taḳsīm-i bilād

ḫükkām-ı celilüʾl-kadr:

1. **ḫükkām-ı celilüʾl-ḳadr:**-*ün*
Kaside 10
Mısra: **23**
Çok kıymetli hakimler.

Bu ḳadar şānile ḫükkām-ı celilüʾl-ḳadrün
Ki geçer her biri icrā-yı hükūmetde ferīd

ḫükkām-ı derin:

1. **ḫükkām-ı der:**-*i, -n, -den*
Gazel 827
Mısra: **17**
(Birinin) Kapısındaki (emrinde bulunan) hakimler.

Ol şāh-ı felek-ḳadr ki ḫükkām-ı derinden
Bir vāli-i şāḥib-dil u güftāra yapışdum

ḫükkām-ı mevfūru'n-nevāl:

1. **ḫükkām-ı mevfūru'n-nevāl:**
Tarih 75
Mısra: **18**
Çok talihli hakimler, kısmeti çok olan yöneticiler.

Hele bu kim mālik degüldür böyle zībā kūşeye
Ser-firāz-ı ʿaşr olan ḫükkām-ı mevfūru'n-nevāl

ḫükkām-ı vakt:

1. **ḫükkām-ı vaḳt:**-*uñ*
Müseddes 7
Mısra: **3**
Zamanın hakimleri. ||
Devrin devlet büyükleri.

Saña ḳalmışdur iş ey ḫükkām-ı vaḳtuñ ekremi
Baş açup meydāna gir kim geldi meydānuñ demi

ḫükm:

1. **ḫükm:**-*i, -n, -i*
Kaside 29
Mısra: **7**
Emir, buyruk.

İtmege ḫükmini sulṭān-ı bahāruñ icrā
Sebz ḳılmış bu ḫaṭı levḫ-i zemīn üzre raḳam

2. **ḫükm:**-*i*
Gazel 91
Mısra: **9**
Hakimiyet.

Mey-ḫʷārelerüz yer yüzinüñ ḫükmi bizümdür
Kim arża Ḫudā eyledi ṣāliḥleri vāriṣ

3. **ḫükm:**-*in, -i*
Gazel 709
Mısra: **4**
Hüküm, emir, karar.

Bāġdan defʿ-i ḫazān oldı fermān-ı bahār
Geldi sulṭān-ı bahāruñ ḫükmini ibrāza gül

4. **ḫükm:**-*üñ, -dür*
Kaside 41
Mısra: **38**
Emir, buyruk; hüküm, karar.

Müfti-i silsile-i ṭāyife-i belhüm edell
Ḥükm ḫükmüñdür ayā maṭlaʿ-ı dīvān-ı kerem

5. **ḫükm:**
Gazel 599
Mısra: **2**
Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı, emir, buyruk.

Ḫaṭṭı gelmiş dil-rübā kim nāz u ānı var yoḳ
Ḥākim-i maġrūra beñzer ḫükm ü şānı var yoḳ

6. **ḫükm:**-*i, -n, -e*
Gazel 617
Mısra: **1**
Tesir, nüfuz, kudret.

Cān u dil ḫükmine neyler atılup peykānuñ
Dostum ḫükmi nedür bir iki ḳaṭre ḳanuñ

7. **ḫükm:**-*i*
Gazel 617
Mısra: **2**
Önem, kuvvet, geçerlilik.

Cān u dil ḫükmine neyler atılup peykānuñ
Dostum ḫükmi nedür bir iki ḳaṭre ḳanuñ

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ḥükm eyle-:

1. **ḥükm eyle-:**-*düg, -üñ*
Kaside 18
Mısra: **53**
-
Üzerinde hakimiyet kurmak, hükmü altına almak. || *Yönetimi altında olmak.*

Gelse ḥükm eyledügüñ yirde vücūda her ṭıfl
Ḥükm ider Rüstem olur bu diyü ehl-i mirsād

2. **ḥükm eyle-:**-*r*
Gazel 1025
Mısra: **8**
(Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında) Kesin bir kanaat sahibi olup bunu ifade etmek.

Bağlasa boynına dil-i dīvāne zülfini
Ḥükm eyler idüm irdi diyü ʿömr-i sermede

hükm it-:

1. **ḥükm it-:**-*düg, -i*
Kaside 16
Mısra: **19**
Üzerinde hakimiyet kurmak, hükmü altına almak.

Ol Sikender-ḳadr kim ḥükm itdügi iḳlīmde
Mūr-ı ednāya Süleymān olsa ẓulm itmek muḥal

2. **ḥükm it-:**-*düg, -i*
Tarih 5
Mısra: **16**
Egemenliği altında bulundurmak; etkisi altına almak; emir vermek.

İşidüp ġulġule-i ʿādlini çarḫ-ı ġaddār
İdemez kimseye ḥükm itdügi yerlerde cefā

hükmi:

1. **ḥükmi:**
Kaside 37
Mısra: **40**
Hükmî (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarından divan katibi Hükmî.*

Durma yazmaḳda mı erbāb-ı dilüñ ḫāṭırını
Ḥükmi āfaḳa revān kātib-i divān nicedür

hükm-i beşāret:

1. **ḥükm-i beşāret:**
Gazel 361
Mısra: **4**
Müjde buyrukları.

Ḫavf-i duzeḫle yatur zāhid ʿuṭārid ṣubḥa dek
Şād idüp ʿārifleri ḥükm-i beşāret gösterür

hükmi efendi:

1. **ḥükmi efendi:**-*y, -i*
Tarih 80
Mısra: **1**
Hersek'te doğdu. Çok iyi Arapça ve Farsça bilirdi. Güzel yazı yazmada da üstattı. Cigalazâde Sinan Paşa'nın divan katibi oldu. Şiirleri, şiirden anlayanlar arasında makbul olup, dervişler tarafından da beğenilmektedir.

Haḳ Ḥükmi Efendiyi idüp ʿişrete sevḳ
Sūr eyledi vü cihān şafādan ṭoldı

hükmi geç-:

1. **ḥükmi geç-:**-*er*
Kaside 19
Mısra: **47**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sözü geçmek.

Ne bu tehdīd yine bāda kimün ḥükmi geçer
Var ise geldi Süleymān-ı saʿādet-āṣār

hükm-i ḥaḳḳ:

1. **ḥükm-i ḥaḳḳ:**-*la*
Kaside 22
Mısra: **55**
Allah'ın emri.

Ḥükm-i Ḥaḳḳla ʿālem-i tefrīd ü terkībātda
Rūz u şeb devr eyledükce āb u āteş ḫāk u bād

hükm-i hudā:

1. **ḥükm-i ḥudā:**
Gazel 389
Mısra: **8**
Allah'ın buyrukları.

Ol Kaʿbe-i cemāle sücūd itmeyenlere
Ḥükm-i Ḫudā beşāret-i belhüm eḍall virür

hükm-i hudā:

1. **ḥükm-i ḥudā:**-*y, -a*
Kaside 20
Mısra: **56**
Allah'ın emirleri.

Şerʿ-i Resūla biʾṭ-ṭabʿ münḳād
Ḥükm-i Ḫudāya biʾl-fiʿl ʿāmil

hükm-i ilāhi:

1. **ḥükm-i ilāhi:**
Terkib-bend 6
Mısra: **47**
Allah'ın emri.

Ammā ne çāre ḥükm-i İlāhi yerin bulur
Ḳan aġlamaḳ müfīd degül olacaḳ olur

hükm-i īzed:

1. **ḥükm-i i̱zed:**
Terkib-bend 7
Mısra: **64**
Allah'ın emri.

Felegüñ arada günāhı nedür
Bilürüz ḥükm-i i̱zed olsa gerek

hükm-i ḳażā:

1. **ḥükm-i ḳażā:**
Terkib-bend 4
Mısra: **52**
Her hususta Allah tarafından önceden verilmiş hüküm.

Yār-ı cānum gitdi diyü derdile feryādı ḳo
Bu imiş ḥükm-i ḳażā kimüñle eylersin cedel

ḥükm-i şāh-ı ʿaşḳ:

1. **ḥükm-i şāh-ı ʿaşḳ:**
Gazel 509

Mısra: **8**
Aşk padişahının hükümleri.

Dembedem ḳan aġlasaḳ rāh-ı belāda ġam degül
Nūr-ı dīdem ḥükm-i şāh-ı ʿaşḳ icrāsındayuz

ḥükm-i şām:

1. **ḥükm-i şām:**
Tarih 39
Mısra: **2**
Şam hakimi. || *Şam kadısı.*

Be devlet Ḥāleti-i nükte-pervāz
Çü şud der ḥükm-i Şām ez ḥaḳ müʿeyyed

ḥükm-i şerʿ:

1. **ḥükm-i şerʿ:**-*a*
Gazel 741
Mısra: **12**
Şeriat hükümleri.

Olur dāyim belāda ḫalḳı o şehrüñ ki vālīsi
Ne ḥükm-i şerʿa ḳāyildur ne Ḥaḳḳuñ emrine ʿāmil

ḥükm-i şerīʿat:

1. **ḥükm-i şerīʿat:**
Gazel 405
Mısra: **8**
Şeriatın hükümleri.

ʿĀlem-efrāz-ı fesād olmada ḥükkām-ı ḳuzāt
Bu revişle giderek ḥükm-i şerīʿat ḳalḳar

ḥükm-i şerīf:

1. **ḥükm-i şerīf:**-*üñ, -le*
Gazel 605
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Şerefli buyruğu.

Cānibindendür sipihrüñ devrine taḥrīk hep
Dāyimā ḥükm-i şerīfüñle döner devrān senüñ

ḥükm-i taḳsīm-i bilād:

1. **ḥükm-i taḳsīm-i bilād:**
Kaside 22
Mısra: **38**
Şehirleri bölme hükmü.

Bunca ḥükkām içre olmazdı müfāvıż reʾyüñe
Ẓabṭ-ı iḳlīm-i ʿIrāḳ u ḥükm-i taḳsīm-i bilād

ḥükmī-maḥlaṣ:

1. **ḥükmī-maḫlaṣ:**
Kaside 40
Mısra: **57**
Hükmî mahlaslı.

Şiʿr maḥkūmıdur olsa nola Ḥükmī-maḫlaṣ
Ġaraż ol ḥükm-nüvis-i der-i sulṭān eyüdür

ḥükmin icrā eyle-:

1. **ḥükmin icrā eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 811
Mısra: **6**
Hükmünü icra etmek, gerekeni yerine getirmek.

Āb-ı çeşmüñle şula kūyum yolın dimişdi yār
Yirine emrüñ yetürdüm ḥükmin icrā eyledüm

2. **ḥükmin icrā eyle-:**-*y, -e*
Tarih 5
Mısra: **4**
Nüfûzunu devam ettirmek, sözünü geçirmek.

Ḳıldı bir vālii vāli-i vilāyet yerine Kim ʿadāletle gelüp eyleye ḥükmin icrā

3. **ḥükmin icrā eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 711
Mısra: **6**
Gerekeni yerine getirmek.

Cūylar gülşende yüz sürmezdi pāy-ı taḫtına
Ḥükmin icrā eyleyüp ger olmasaydı şāh gül

ḥükmiyā:

1. **ḥükmiyā:**
Tahmis 5
Mısra: **24**
Ey Hükmî.

Rūḥī ʿaceb mi olsa ġam-ı dehre mübtelā
Erbāb-ı faẓl ḫāk-ı meẕelletde Ḥükmiyā

ḥükm-nüvis-i der-i sulṭān:

1. **ḥükm-nüvis-i der-i sulṭān:**
Kaside 40
Mısra: **58**
Padişah kapısında buyruk yazan kimse.

Şiʿr maḥkūmıdur olsa nola Ḥükmī-maḫlaṣ
Ġaraż ol ḥükm-nüvis-i der-i sulṭān eyüdür

ḥükūmet:

1. **ḥükūmet:**
Tarih 7
Mısra: **34**
Bir memleketi idare etme, hükümet, devlet.

Ser-firāz-ı Aṣafā vaḳtā celīlü'l-himmetā
Ey ki bulmış ʿadl ü dāduñdan ḥükūmet intiẓām

ḥükūmet-i eşyā:

1. **hükūmet-i eşyā:**
Gazel 36
Mısra: **12**
Varlığı idare etme, yönetme.

Ḳo fikr-i bāṭılı el çek ṣalāḥ-ı ʿālemden
Saña mı oldı müfevveż hükūmet-i eşyā

ḥuld:

1. **ḫuld:**-*ı*
Gazel 384
Mısra: **5**
Cennet.

Ṣafā- yı selsebīli ḫuldı ḫātırdan çıḳarmışdur
Lebüñ yādıyla göñlüm meylin āb u tāka ṣalmışdur

ḥuld-ı berīn:

1. **ḫuld-ı berīn:**-*e*
Tarih 73
Mısra: **3**
En yüksek, en yüce cennet.

Hezār iʿzāz ile ḫuld-ı berîne itdiler vāṣıl
Melekler indi istikbāle nüh çarḫ-ı aʿẓamdan

ḫuld-ı viṣāl:

1. **ḫuld-ı viṣāl:**-*uñ, -a*
Gazel 24
Mısra: **7**
(Sevgiliye) Kavuşma cenneti.

Ḫuld-ı viṣāluña dilerin ölmeden irem
Ḳaṣdum bu Ḥaḳ virürse ecelden amān baña

hulḳ:

1. **ḫulḳ:**-*ile*
Gazel 453
Mısra: **14**
Huy, tabiat, yaratılış.

Kelām-ı ḫūb olıcaḳ kimden olsa ḫūb dirüz
Ġaraż ki ḫulḳile yoḳ Rūḥiyā ʿadāvetimüz

2. **ḫulḳ:**
Gazel 959
Mısra: **8**
Güzel huy, iyi ahlâk.

Üftādesinüñ göñlin alup merḥamet itse
Ḥüsnile ġurūr itmese ḫulḳ olsa güzelde

hulḳ-ı beden:

1. **ḫulḳ-ı beden:**
Kaside 2
Mısra: **52**
Bedenin yaratılışı.

Taḫt-ı dile ḫān odur dīn ile īmān odur
Ḫulḳ-ı beden cān odur ṣalli ve sellim ʿaleyh

hullān:

1. **ḫullān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **42**
Sadık dostlar.

Maḥabbetden degüldür ḫāli
Zeynī-zādenüñ ḫāli
Duʿāsın vāṣıl it çünkim biridür ol da ḫullānuñ

hulūṣ-ı ḳalb:

1. **ḫulūṣ-ı ḳalb:**-*ile*
Gazel 842
Mısra: **7**
Kalp temizliği, samimiyet.

Ḫulūṣ-ı ḳalbile maʿmūr olam meger yarın
Bugün ḫarāb-ı nem-i āb-i tāk olup giderin

hum:

1. **ḫum:**
Gazel 231
Mısra: **2**
Küp, şarap küpü.

Bir iki cām içün ey sāḳi bu ibrām nedür
Ḫum gerekdür bize yoḳsa bir iki cām nedür

hümā:

1. **hümā:**-*dur*
Gazel 782
Mısra: **1**
Devlet kuşu, talih kuşu. Kaf dağında, Okyanus adalarında veya Çin'de yaşadığına inanılan efsanevi bir kuş.

Uçar evc-i ruḫuñda bir hümādur çeşm-i giryānum
Ḳanatlardur iki cānibde ṣaf ṣaf aña müjgānum

2. **hümā:**
Tarih 73
Mısra: **6**
Kafdağı'nda ve dâimî karlar bölgesinde yaşadığı kabul edilen, boz renkli, kanatları zümrüt yeşili, gölgesinin bir kimsenin üzerine düşmesi o kimsenin başına devlet kuşu konacağına alâmet sayılan, çok büyük, yırtıcı, efsânevî kuş. || Hüma Hatun (özel isim).

Cihāndan riḥlet itdükde didi tārīḫini Rūḥī
İrem gülzārına ḳondı Hümā uçdı bu ʿālemden

hümā ḫātūn:

1. **hümā ḫātūn:**
Tarih 73
Mısra: **1**
Hüma Hatun (özel isim).

Hümā Ḫātūn idüp meyl-i sarāy-ı cennetü'l-me'vā
Açup himmet perin uçdı hemān bu dehr-i pür-ġamdan

hümā-pervāz:

1. **hümā-pervāz:**
Gazel 992
Mısra: **3**
Hümâ gibi yükseklerde uçan.

Evc-i vaḥdetde hümā-pervāz olan ʿāriflerüz
ṣanma dāmen-gīr olur bu ʿālem-i keşret bize

2. **hümā-pervāz:**-*ı*
Gazel 769
Mısra: **4**
Hüma uçuşlu. II Hüma gibi yükseklerde uçan.

Çeşmi bir āhūdur ammā ṣayd-gāh-ı ʿaşḳda
Eylemişdür nice şehbāz hümā-pervāzı rām

hümā-pervāz-ı zülf:

1. **hümā-pervāz-ı zülf:**-*üñ, -le*
Gazel 550
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Hüma gibi yükseklerde uçuşan saçları.

Hümā-pervāz-ı zülfüñle giçe bu āh-ı şeb-gīrüm
Hümā-yı ṭāyir-i ḳudsī çıḳuben ḳuşḳulandurmış

humār:

1. **ḫumār:**-*dan*
Gazel 612
Mısra: **4**
İçkiden sonra gelen baş ağrısı, sersemlik.

Yād itmez oldı yār bizi cām-ı luṭfile
Öldük ḫumārdan ol gül-i ḫamrāyı görmedük

humār-ı bāde-i firḳat:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ḫumār-ı bāde-i firḳat:**
Gazel 57
Mısra: **5**
Ayrılık içkisinin verdiği baş ağrısı.

Ḳıldı ḫumār-ı bāde-i firḳat bizi helāk
Ṣunmazsa cām-ı laʿli olur ḫālimüz ḫarāb

humār-ı elem-i hicr:

1. **ḫumār-ı elem-i hicr:**
Gazel 297
Mısra: **6**
Ayrılık tasasının baş ağrısı.

Ne bilür bāde-i vaṣluñla olan mest-i müdām
Geh ḫumār-ı elem-i hicr geh derd-i serdür

humār-ı ġam:

1. **ḫumār-ı ġam:**-*la*
Gazel 483
Mısra: **6**
Kederin sebep olduğu baş ağrısı.

Bir ḳadeḥ müştāḳıyuz sāḳī viṣāl-i yārdan
Cāna yitdük bezm-i firḳatda ḫumār-ı ġamla biz

humār-ı hicr:

1. **ḫumār-ı hicr:**
Gazel 109
Mısra: **6**
Ayrılık sarhoşluğu.

Sāḳī ayaḳda ḳaldum ayaḳlandur al elüm
Öldüm ḫumār-ı hicr ile ṣun sāġar-ı ṣabūḥ

hümā-sāye:

1. **hümā-sāye:**
Gazel 165
Mısra: **1**
Hüma gibi âleme uğur ve zenginlik veren gölge.

Her ḳaçan ayaġa ol serv-i hümā-sāye ṭurur
Yir u gök ḫalḳı gelüp şevḳa temāşāya ṭurur

hümā-ṭabʿ:

1. **hümā-ṭabʿ:**-*ı*
Tarih 57
Mısra: **5**
Hüma kuşu mizaçlı kimse.

İdüp behre-mend ol hümā-ṭabʿı ḳıldı
Murādın cihān ṣayd-gāhında ḥāṣıl

hümā-veş:

1. **hümā-veş:**
Gazel 943
Mısra: **2**
Hüma kuşu gibi.

Geh ol zülfe idersin meyl gāh ol ḳadd-i şimşāda
Hümā-veş ey göñül dāyım uçarsın evc-i aʿlāda

hümā-yı dil:

1. **hümā-yı dil:**
Gazel 134
Mısra: **3**
Gönül kuşu.

Pervāz ururken evc-i felekde hümā-yı dil
Ser-riṣte-i ḫayāluñ anı ḳıldı pāy-bend

hümā-yı evc-i sipihr-i ferāġ:

1. **hümā-yı evc-i sipihr-i ferāġ:**
Gazel 743
Mısra: **13**
Huzur göğünün zirvesinde uçan hüma kuşu.

Hümā-yı evc-i sipihr-i ferāġ iken Rūḥī
Kemend-i kākül-i pür-pīç u tāba düşdi göñül

hümā-yı ḫurşīd:

1. **hümā-yı ḫurşīd:**
Kaside 26
Mısra: **63**
Hüma kuşuna benzeyen güneş.

Nitekim dehre şalup sāye hümā-yı ḫurşīd
Ura pervāz sipihr üzre açup zerrīn-bāl

hümā-yı kākül:

1. **hümā-yı kākül:**-*üñ*
Gazel 531
Mısra: **9**
(Sevgilinin) talih kuşuna benzeyen saçları.

Meger hevāsına düşdi hümā-yı kākülüñ
Ki çıḳdı ravża-i bāġ-ı bihiştden

hümā-yı ḳalb:

1. **hümā-yı ḳalb:**-*imüz*
Gazel 953
Mısra: **10**
(Aşığın) Hüma kuşuna benzeyen kalbi.

Hevā-yı ʿaşḳ-ı cānānile Rūḥī nice yıllardur
Hümā-yı ḳalbimüz pervāz urur evc-i maḥabbetde

hümā-yı saʿādet:

1. **hümā-yı saʿādet:**-*üñ*
Gazel 697
Mısra: **18**
Mutluluğun hüma kuşu.

Devrüñde Rūḥi devlete irse ʿaceb degül
Çün sāye ṣaldı aña hümā-yı saʿādetüñ

hümā-yı ṭābʿ:

1. **hümā-yı ṭābʿ:**-*ımuz*
Gazel 912
Mısra: **10**
(Şairin) Hüma kuşuna benzeyen yaratılışı.

Biḥamdillah ne deñlü göñlimüz alçaḳsa ey Rūḥī
Hümā-yı ṭābʿımuz pervāz ider evc-i belāġatda

hümā-yı ṭāʾir-i ḳuds:

1. **hümā-yı ṭāʾir-i ḳuds:**-*a*
Gazel 52
Mısra: **3**
Kutsal hüma kuşu.

Hümā-yı ṭāʾir-i ḳudsa felekler āşiyān olmaz
Meh u ḫurşīd aña beyżā kevākib dānedür gūyā

hümā-yı ṭāyir-i ḳudsī:

1. **hümā-yı ṭāyir-i ḳudsī:**
Gazel 550
Mısra: **6**
Mukaddes hüma kuşu.

Hümā-pervāz-ı zülfüñle giçe bu āh-ı şeb-gīrüm
Hümā-yı ṭāyir-i ḳudsī çıḳuben ḳuşḳulandurmış

hümā-yı vaṣl:

1. **hümā-yı vaṣl:**
Gazel 506
Mısra: **9**
(Sevgiliye) Kavuşma hüması.

Ey hümā-yı vaṣl bizden sāyeñi ḳılma dirīġ
Kim esīr-i ḳadd-i yāruz himmete ḳāyillerüz

ḫum-ḫāne:

1. **ḫum-ḫāne:**-*y, -üz*
Gazel 426
Mısra: **16**
Şarap küplerinin konulduğu yer || meyhane.

Rūḥiyā ẓarfı olan gelsün ṣalādur ʿāleme
Biz mey-i vaḥdetle mālāmāl bir ḫum-ḫāneyüz

ḫumḫāne-i vaḥdet:

1. **ḫumḫāne-i vaḥdet:**-*de*
Gazel 512
Mısra: **3**
Vahdet meyhanesi. || Tekke.

Ḫumḫāne-i vaḥdetde yatur her kişi ser-mest
Dehri arasañ şimdi bir ayıḳ ele girmez

hum-ı ʿaşḳ:

1. **ḫum-ı ʿaşḳ:**
Gazel 780
Mısra: **7**
Aşkın şarap küpü. || Aklı baştan alan aşk.

Ḫum-ı ʿaşḳ ide meger bī-hūş iderse yoḳsa kim
Cāmımuz ṭoldurmaz ey dil bu ṭoḳuz mīnā bizüm

ḫum-ı feleg:

1. **ḫum-ı feleg:**-*ün*
Kaside 17
Mısra: **8**
Felek küpü. || Şarap küpüne benzeyen felek.

Bilmem elinde sākī-i dehrüñ piyāle mi var
Olmış yaḫūd ḫum-ı felegün ḳalbidür bedīd

ḫūn:

1. **ḫūn:**--*ı*
Gazel 116
Mısra: **7**
Kan, dem.

Gösterdi gāh dāġını gehi ḫūn-ı penbesin
ʿArż iderler bülbüline gül-i ter gehi ḫāb surḫ

ḫūn it-:

1. **ḫūn it-:**-*medük*
Gazel 173
Mısra: **3**
Kanatmak, yaralamak.

Bir dil ḳomadı çeşmüñ ḫūn itmedük ey ḫūnī
ʿUşşāḳ-ı naẓar-bāza kim dir naẓaruñ yoḳdur

ḫūn ol-:

1. **ḫūn ol-:**-*dı*
Gazel 255
Mısra: **3**
Yüreği kan dolmak, acı çekmek.

Ġamzesinden zaḫm-nāk olmaḳla ḫūn oldı ciger
Dīde dilden dil cigerden ġarḳ-ı ḫūn olmaḳdadur

2. **ḫūn ol-:**-*up, -dur*
Gazel 364
Mısra: **7**
Kan içinde kalmak ǁ kan ağlamak.

Dil-i zāruñ bugün mi ḫūn olupdur baġrı çeşmüñden
Giriftāruñ olaldan aña miḥnet hem muʿayyendür

3. **ḫūn ol-:**-*ur*
Gazel 346
Mısra: **2**
Kan dolmak.

Mihrin az itdükce ol meh derd-i dil efzūn olur
Ḳıllet-i mihr ü maḥabbetden cigerler ḫūn olur

hūnāb:

1. **ḫūnāb:**
Gazel 225
Mısra: **2**
Kanlı su II Kanlı gözyaşı.

Ḥālet-i ʿaşḳ iricek ādemi bī-tāb eyler
Cigerin pāreleyüp yaşını ḫūnāb eyler

ḫūnābe:

1. **ḫūnābe:**--*i*
Gazel 217
Mısra: **5**
Kanlı su II Kanlı gözyaşı (Çok ağlama neticesinde gözden akan yaş bağlamında).

Dolsa ḫūnābe-i ḥasretle gözüñ mālāmāl
Aġlama ey dil-i ġam-dīde bu da bir demdür

hūnāb-ı ciger:

1. **ḫūnāb-ı ciger:**-*le*
Gazel 1038
Mısra: **9**
Ciğer kanı.

Nice demdür ki ḫūnāb-ı cigerle jeng ṭutmışdur
Niyām-ı sīneden çıḳmaz anuñçün tīġ-i hicrānı

ḫūñ-ālūd it-:

1. **ḫūñ-ālūd id-:**-*üp*
Gazel 783
Mısra: **7**
Kana bulamak.

Ayaġuñ ṭopraġın kūyuñda ḫūñ-ālūd idüp her dem
Çeker kuḥlu'l-cevāhir yerine çeşm-i güher-pāşum

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

hūn-bār ol-:

1. **ḫūn-bār ol-:**-*ma, -du, -ñ*
Gazel 696
Mısra: **1**
Kan yağdırmak, kan saçmak. || Kanlı gözyaşı akıtmak.

Fikr-i ḥāl-i yār ile ey dīde ḫūn-bār olmaduñ
Gökde yıldız ṣaymaduñ bir gice bīmār olmaduñ

hüner:

1. **hüner:**-*üñ*
Gazel 173
Mısra: **12**
Hüner, bilgi.

Ġuṣṣayla geçer ʿömri ehl-i hünerüñ ṣūfī
Yoḳ sende eṣer ġamdan gūyā hünerüñ yoḳdur

2. **hüner:**
Gazel 184
Mısra: **8**
Marifet,ustalık.

Zāhidā vādi-i ḥayretde nolur yelmekten
Saʿy idüp menzil-i maḳṣūda hüner yetmededür

3. **hüner:**
Gazel 166
Mısra: **17**
Bilgi, ilim; ustalık, maharet.

Kimdür ol faẕl u hüner ṣāḥibi ʿOṯmān Pāṣā
Ki cānibinde nice ṣāḥib-i ʿirfān oturur

4. **hüner:**-*dür*
Gazel 58
Mısra: **3**
Bir işte gösterilen ustalık, beceriklilik, maharet.

Terk-i ser rāh-ı melāmetde hünerdür dimezüz
Ne hüner dimek olur aña ḥaḳīḳatda ne ʿayb

hüner ehli:

1. **hüner ehli:**
Gazel 235
Mısra: **3**
Hünerli, maharetli kimseler.

Cühelā ʿarż-ı hünerde hüner ehli ḫāmūş
Yā bu ʿālemde ḫarīdār-ı hüner mi bulunur

hüner-āver:

1. **hüner-āver:**-*em*
Gazel 885
Mısra: **11**
Hüner veren.

Benem ol ṭūṭi-i gūyā ki hüner-āverem eger
Günde biñ kez dehen-i talḫumı şīrīn idesin

hüner-bīn:

1. **hüner-bīn:**
Gazel 955
Mısra: **11**
Hüner-zade ve hüner göstermeyi seven.

Ḳo ḥāsid ʿayb-cū olsun sen ey ṭābʿum hüner-bīn ol
Naẓar aʿlādan aʿlāya olur ednādan ednāya

hūn-feşān:

1. **ḫūn-feşān:**
Gazel 805
Mısra: **1**
Kan saçıcı. || Kan ağlayan.

Çeşm-i nem-nākı ḫūn-feşān idelüm
Der-i dildārı zer-nişān idelüm

hūn-feşān ol-:

1. **ḫūn-feşān ol-:**-*ur*
Gazel 342
Mısra: **1**
Kan saçmak. || Kanlı göz yaşı dökmek.

Hicr-i ruḫuñda çeşm-i terüm ḫūn-feşān olur
Bir cūydur ki aḳduġı yer gülsitān olur

hūn-hāre:

1. **ḫūn-ḫāre:**
Gazel 404
Mısra: **6**
Kan içici, zalim sevgili.

Göñül nālān ciger ḳan olduġun aġyārdan bilmem
Ne itdiyse baña ol gözleri ḫūn-ḫāre itmişdür

hūnī:

1. **ḫūnī:**
Gazel 246
Mısra: **1**
Kanlı, kan dökmeye meyilli.

Çeşmi ḫūnī o mehüñ ḳaddi ise serkeşdür
Ruḫları cānımuzı yaḳmada ḫod āteşdür

2. **ḫūnī:**
Gazel 383
Mısra: **1**
Kanlı, zalim.

Olurdı olsa ey ḫūnī yanuñda nīk ü bed ẓāhir
Benüm endūh-ı ḳalbümle ṣafā-yı ṭabʿ-ı ġayr āḫır

3. **ḫūni:**-*i*
Gazel 403
Mısra: **8**
Kan dökücü, zalim. II Sevgili.

Saña benümle ne dirler diyicek didi o māh
Sevmiş o ḫūnii bir āfet-i devrān dirler

4. **ḫūnī:**
Gazel 269
Mısra: **3**
Kan akıtıcı, kan dökmeye meyilli; zalim, gaddar.

Yoluñda cān fedā ḳılmaḳ göñülden çıḳmaz ey ḫūnī
Derūn-ı sīnede tīr-i ġamuñ ḫāṭır-nişānumdur

hūn-ı aʿdā:

1. **ḫūn-ı aʿdā:**-*y, -ı*
Kaside 27
Mısra: **44**
Düşmanların kanı.

Vechi var gülşen disem meydān-ı rezme kim oḳuñ
Ḫūn-ı aʿdāyı ṣaçup yer yer gül-i ḫamrā ider

ḫūn-ı ʿadū:

1. **ḫūn-ı ʿadū:**-*dan*
Gazel 949
Mısra: **9**
Düşman kanı.

Geldi ol dem açılup ḫūn-ı ʿadūdan güller
Baş vire gülbin-i iḳbāl gülistānuñda

hūn-ı ciger:

1. **ḫūn-ı ciger:**
Gazel 539
Mısra: **10**
Yürek kanı.

Rūḥiyā ʿaşḳa giriftār olalı olmışdur
Dīdeden ḫūn-ı ciger ḥāṣılımuz dilde ḥırāş

2. **ḫun-ı ciger:**
Gazel 38
Mısra: **6**
Ciğer kanı.

Leblerinden emelüm ḥāṣıl ider yār didüm
Gülüp ol ġonca didi ḫun-ı cigerle ammā

3. **ḫūn-ı ciger:**
Gazel 775
Mısra: **6**
Ciğer kanı. || *Üzüntü göz yaşları; keder; elem.*

Ḫālī degülüz hicr ü viṣālüñde ṣafādan
Geh anı ḫūn-ı ciger nūş iderüz geh mey-i gül-fām

4. **ḫūn-ı ciger:**-*dür*
Gazel 101
Mısra: **1**
Yürek kanı. || *Istırap.*

Bir ʿāṣıḳa ki ḫūn-ı cigerdür ġıdā-yı rūḥ
Yıllarla içse ʿaynına gelmez mi ṣabūḥ

5. **ḫūn-ı ciger:**-*i*
Terkib-bend 3
Mısra: **54**
Ciğer kanı. || *Yürekten gelen gözyaşları.*

Herbiri baġrına başduḳda ciger kūşesini
Gözlerinden dökülüp aḳdı mı ḫūn-ı cigeri

hūn-ı dil:

1. **ḫūn-ı dil:**
Gazel 770
Mısra: **13**
Gönül kanı.

İtmekçün belā bezmine ḫūn-ı dil meyin Rūḥī
Dür ü laʿlile her çeşmi muraṣṣaʿ bir ḳabaġ itdüm

hūn-ı dil iç-:

1. **ḫūn-ı dil iç-:**-*dü, -m*
Gazel 681
Mısra: **7**
Gönül kanı içmek. || *Çok ıstırap çekmek.*

Ṣubḥa dek derdüñle içdüm dün gice ben ḫūn-ı dil
Sen ṣafā peymānesin aġyārile nūş eyledüñ

hūn-ı düşmen:

1. **ḫūn-ı düşmen:**-*i*
Gazel 697
Mısra: **14**
Düşmanın kanı.

Luṭf-ı Ḫudā vü himmet-i merdān senüñledür
Döksün ḳo ḫūn-ı düşmeni tīġ-i ṣecāʿatüñ

hūn-ı eşk:

1. **ḫūn-ı eşk:**-*üm, -i*
Gazel 1051
Mısra: **7**
Kanlı gözyaşı.

Gökde dūd-ı āhumı gör yerde ḫūn-ı eşkümi
Gülşen-i ʿaşḳuñda seyr it gülleri sünbülleri

hūn-ı ḥᵛare:

1. **ḫūn-ı ḥᵛare:**
Gazel 325
Mısra: **1**
Kana susamış, zalim.

Sen misin ḫūn-ı ḥᵛare yā her māh-sīmā böyledür
Ben miyim āvāre yā her zār u ṣeydā böyledür

hūn-ı kebūter:

1. **ḫūn-ı kebūter:**-*den*
Gazel 232
Mısra: **3**
Güvercin kanı.

Pür olsun dem-be-dem peymānemüz ḫūn-ı kebūterden
Gel ey gül-çehre bir dem idelüm dünyā çü bir demdür

2. **ḫūn-ı kebūter:**-*le*
Gazel 797
Mısra: **11**
Güvercin kanı. || *Şarap.*

Bir ḳadeḥ ḫūn-ı kebūterle bizi şād itdüñ
Müstedām ol dimege şāh benüm sulṭānum

hūn-ı mazlūmān:

1. **ḫūn-ı maẓlūmān:**-*ile*
Gazel 877
Mısra: **9**
Mazlumların kanı.

Zemīni ḫūn-ı maẓlūmānile ṭutmışsın anuñçün
Gelelden ʿāleme ey çarḫ dāmen-çīdeyüz senden

hūn-ı ser-i düşmenān:

1. **ḫūn-ı ser-i düşmenān:**
Kaside 15
Mısra: **24**
Düşmanların (kesilen) başlarının kanı.

Oynamada tīġler her yañaden berḳ-vār
Yaġmada bārān-miṣāl ḫūn-ı ser-i düşmenān

hūnīde:

1. **ḫūnīde:**
Gazel 687
Mısra: **12**
Beğenilmiş; tutulmuş; makbul. || *Sevgili.*

Bāk ide şanmañ beni öldürmeden
Vāy sizi neyler o ḫūnīde bāk

hünkār:

1. **ḫunkār:**
Gazel 671
Mısra: **4**
Hükümdar, padişah, sultan.

Ṭarz-ı reftārda gördük revişüñ şāhāne
Ḫūblar içre ḥabībüm saña ḫunkār didük

2. **ḫunkār:**-*a*
Gazel 39
Mısra: **18**
Sultan II Sevgili.

Rūḥī-i bī-kese nola yār itse iltifāt
Aʿlā söz eyler ādemi ḫunkāra āşinā

hūn-rīz:

1. **ḫūn-rīz:**-*üñ*
Gazel 122
Mısra: **2**
Kan döken, kan dökücü.

İñledür geh cānı ġamzeñ geh o laʿl-ı nūşḫand
İki ḫūn-rīzüñ elinden neylesün bir derd-mend

2. **ḫūn-rīz:**
Gazel 329
Mısra: **4**
Kan dökücü; zalim, gaddar, merhametsiz.

Her çeşm-i nīm-mesti biñ cāna ḳāʾil olmaz
Bir ḳahramān baḳışlu ḫūn-rīz efendimüz var

3. **ḫūn-rīz:**-*e*
Gazel 773
Mısra: **2**
Kan döken, kan dökücü II Zalim, acımasız sevgili.

Demidür üstüme ḳan aġlar ise çeşm-i terüm
Naẓar eyleñ ki o ḫūn-rīze düşüpdür naẓarum

4. **ḫūn-rīz:**
Gazel 450
Mısra: **14**
Kan döken, kan dökücü. || *Kanlı yaşlar döken göz.*

Hep taḳayyüd ḳılduġındandur leb ü dendānuña
Çeşm-i Rūḥī gāh ḫūn-rīz olduġı geh eşk-rīz

5. **ḫūn-rīz:**-*e*
Gazel 1087
Mısra: **3**
Kan dökücü, zalim.

Ebrūlaruñla ġamzeñ o ḫūn-rīze döndi kim
Baġlanmış ola ālet-i ḥarb-ı cidāl iki

hūn-rīzlik:

1. **ḫūn-rīzlik:**
Gazel 644
Mısra: **5**
Kan dökücülük, zalimlik.

Nūş-ı meydür pīşesi ḫūn-rīzlik endīşesi
Böyle merdüm-küş esīr-i bāde gözler görmedük

hūr:

1. **ḫūr:**
Gazel 52
Mısra: **7**
Cennet kızı, çok güzel kız veya kadın, huri.

Ser-i kūyuñda ger ölsem diyeler ḫūr ile rıḍvān
Bu cennetlük durur bī-şek maḳāmı cennetüʿl-mevʾā

hūr u ġılmān:

1. **ḫūr u ġılmān:**
Gazel 305
Mısra: **1**
Cennetteki kız ve cennetteki erkek.

Ḫūr u ġılmān yād olunsa ḫāṭıra dilber düşer
Kevşer ü zemzem añılsa bāde-i aḥmer düşer

hurde:

1. **ḫurde:**-*ler*
Gazel 290
Mısra: **8**
Ufak, değersiz şey, kırıntı. || *Nükte.*

Teşbīh eylemekle dişin silk-i gevhere
Ol şūḫ-ṭabʿ geçdi dil-i zāre ḫurdeler

2. **ḫurde:**-*ler*
Gazel 1019
Mısra: **5**
Ufak şey; önemsiz, değersiz şey.

Ḫurdeler geçdi süreyyāya felekde āhum
Ḳanlar aġlatdı yaşum taḫt-ı serāda sevre

hurde-bīn:

1. **ḫurde-bīn:**
Terkib-bend 9
Mısra: **13**
Küçük ve ince şeyleri görebilen, inceliklerden anlayan (kimse), müdekkik.

Al gevher-i kelāmı eger ḫurde-bīn iseñ
Ol silk-i intiẓāmda dürr-i semīn iseñ

hūrī:

1. **ḫūri:**
Gazel 747
Mısra: **8**
Cennet kızı.

Ehlile nā-ehl farḳın ḳılmayan bed-ṭıynetüñ
Ḫūri olsa iḫtilāṭından olur muẓṭar göñül

hūrī-liḳā:

1. **ḫūrī-liḳā:**
Gazel 148
Mısra: **12**
Hûri yüzlü, çok güzel yüzlü.

Benüm ḫodʿ aḳlum almışsın ġaraż başdan çıḳarmaḳsa
Yeter yarım ḳadeḥ mey belki ey ḫūrī-liḳā artar

ḫūri-peyker:

1. **ḫūri-peyker:**-*le*
Kaside 31
Mısra: **54**
Melek yüzlü.

Ḳala diyü āş̱ārı mülk-i cihānda
Anı ḳıldı bir ḫūri-peykerle hemdem

ḫūrī-ṣıfat:

1. **ḫūrī-ṣıfat:**-*mış*
Kaside 31
Mısra: **55**
Hûri yüzlü, çok güzel yüzlü (sevgili).

Ne ʿizzetlü rıfʿātlü ḫūrī-ṣıfatmış
Ki böyle melek-ḫaş̱lete oldı maḥrem

ḫürmet:

1. **ḫürmet:**-*üñ*
Gazel 180
Mısra: **1**
Bir şeye veya bir kimseye değer vermekten ileri gelen ölçülü davranma hissi, çekinme ile karışık bir sevginin verdiği dikkat ve îtinâ gösterme duygusu, saygı.

Rez duḫterine ḫürmetüñ eller gibi yoḳdur
Nāmın çeküp ey ṣūfī dime ḳatı ṣoġuḳdur

2. **ḫürmet:**
Gazel 550
Mısra: **10**
Değer, itibar.

Ḥarīm-i kūy-ı dilberden saña bir biñ selām itmiş
Seni bu ḫürmet ey Rūḥī be-ġāyet ululandurmış

ḫürmet eyle-:

1. **ḫürmet eyle-:**-*r*
Gazel 309
Mısra: **6**
Saygı göstermek, saymak.

ʿAksinedür felek gibi hep yāruñ işleri
Aġyāra ḫürmet eyler ü yārāne ḳaṣd ider

ḫürmet-i şerʿ-i resūl-ı müctebā:

1. **ḫürmet-i şerʿ-i resūl-ı müctebā:**
Kaside 36
Mısra: **40**
Seçilmiş peygamber Hz. Muhammed'in şeriatına gösterilen hürmet.

Ekseri ḳādīlaruñ rüşvet ṭarīḳin ṭutmada
Ḫürmet-i şerʿ-i Resūl-ı müctebā eksilmede

ḫūr-peyker:

1. **ḫūr-peyker:**-*ler*
Gazel 644
Mısra: **14**
Huri yüzlü.

Göz yuman dünyāda fikr-i ʿārıżuñla göremez
Ḫūr-peykerler görür ʿuḳbāda gözler görmedük

ḫurrem:

1. **ḫurrem:**-*dür*
Gazel 161
Mısra: **1**
Sevinçli, mesrur.

Eşk-i çeşmümle yār ḫurremdür
Meger ol tāze gül bu şebnemdür

2. **ḫurrem:**
Kaside 29
Mısra: **72**
Sevinçli, şen, gönül açıcı.

Gülşen-i baḫtuñ olup bād-ı ḫavādiş̱den emīn
Ġonca-i ʿömrüñ ola gül gibi dāʾim ḫurrem

3. **ḫurrem:**
Kaside 26
Mısra: **67**
Sevinçli, şen, gönül açıcı. || *(Baht için) Açık, ferah.*

Ġonca-veş ḫurrem ola rūy-ı ʿarūs-ı baḫtuñ
Düşmenüñ berk-i ḫazān gibi hemīşe pāmāl

ḫurrem it-:

1. **ḫurrem it-:**-*di*
Gazel 79
Mısra: **9**
Sevindirmek.

Ḫurrem itdi ʿālemi bārān-ı eşküm Rūḥiyā
Çıḳdılar ṣaḥrā seyrine aʿlā vü ednā semt semt

2. **ḫurrem it-:**-*di*
Gazel 665
Mısra: **3**
Sevindirmek. || *Çiçeğin açılması.*

Ḫurrem itdi ġonca-i ḳalbüñ nesīm-i luṭf-ı yār
Giryesi bilsem nedendür çeşm-i ḫūn-efşānumuñ

ḫurrem ol-:

1. **ḫurrem ol-:**-*dı*
Tarih 20
Mısra: **14**
Sevinmek.

Ḳuşanup tīġi giydi ḳaftānı
Pāy-būsıyla ḫurrem oldı cihān

2. **ḫurrem ol-:**-*du, -ḳ*
Kaside 35
Mısra: **39**
Sevinmek, mutlu olmak.

Ḫurrem olduḳ innemā remziyle vechullahdan
ʿĀrif-i billah olanda ṣanmañ olur buġz u kīn

ḫurremī:

1. **ḫurremī:**
Kaside 39
Mısra: **55**
Hurremî (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Eglencesi mi ortalıġuñ Ḫurremī yine
Oḳur mı bulduġın o ġazel-ḫʷān ne demdedür

ḫurşīd:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ḫurşīd:**
Gazel 137
Mısra: **12**
Güneş.

Ṣafā ise ġarażuñ ʿīd-gāha gel ki saña
Cemāl ʿarż ide her kūşe biñ meh ü ḫurşīd

2. **ḫurşīd:**-*sin*
Gazel 796
Mısra: **5**
Güneş. II Sevgili.

Ṭutupsın ḥüsnile dünyāyı bir ḫurşīdsin ammā
Degülsin ḥāl-ı dilden ẕerrece āgāh sulṭānum

3. **ḫurşīd:**
Kaside 6
Mısra: **14**
Güneş gibi parlayan,aydınlık yüzlü sevgili.

Beyāża çıḳsa nola çeşme-sār-ı āb-ı ḥayāt
Cihāndan eyledi ḫurşīd defʿ-i reng-i ẓalām

4. **ḫurşīd:**-*imüz*
Gazel 493
Mısra: **4**
Güneş. || *Meyhaneci, sevgili.*

Gitdi māh-ı rūze ʿıyş u nūşa ruḫṣatdur hemān
Ālet-i bezmi müheyyā eylesün ḫurşīdimüz

5. **ḫurşīd:**
Tarih 3
Mısra: **5**
Güneş. || *Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1014/1606).*

Yine ṭoġdı maṭlaʿ-ı ʿizzetten ol ḫurşīd kim
Ḫoş giçerler sāye-i ʿadlinde erbāb-ı kelām

hurşīd-cebhe:

1. **ḫurşīd-cebhe:**
Terkib-bend 9
Mısra: **4**
Güneş gibi parlak yüzlü.
Nesrīn-ʿiẕār u ġonca-leb ü sükkerīn-maḳāl
Ḫurşīd-cebhe māh-ruḫ u ʿanberīn-hilāl

hurşīd-i ʿālem-tāb:

1. **ḫurşīd-i ʿālem-tāb:**-*a*
Gazel 451
Mısra: **8**
Dünyayı aydınlatan güneş.

Niḳābuñ refʿ idüp ʿuşşāḳa ʿarż-ı ʿārıż eylersin
Bilürsin sevdügüm ḫurşīd-i ʿālem-tāba baḳılmaz

hurşīd-i aʿẓam:

1. **ḫurşīd-i aʿẓam:**
Gazel 226
Mısra: **2**
Güneşin en büyük ve yüksek hali.

Yārab ol māh-ı evc-i vefāya kemāl vir
Ḫurşīd-i aʿẓam olsa ʿadūya zevāl vir

hurşīd-i cāh:

1. **ḫurşīd-i cāh:**-*ı*
Kaside 20
Mısra: **94**
Makam güneşi.

Ṣubh-ı merāmı olmaya tīre
Ḫurşīd-i cāhı olmaya zāʾil

hurşīd-i dehr:

1. **ḫurşīd-i dehr:**
Gazel 326
Mısra: **2**
Cihanın güneşi.

Ḫūbān-ı şehr o ḫad-i dil-efrūza reşk ider
Ḫurşīd-i dehr ol mihr-i cihān-sūza reşk ider

hurşīd-i devlet:

1. **ḫurşīd-i devlet:**-*üñ*
Gazel 631
Mısra: **4**
Devlet güneşi. || *Saadet ve mutluluk güneşi.*

Çün sāyesinde ḫoş giçer erbāb-ı maʿrifet
Yārab zevāla irmeye ḫurşīd-i devletüñ

hurşīd-i dıraḫşān:

1. **ḫurşīd-i dıraḫşān:**
Kaside 37
Mısra: **8**
Parlak güneş. || *Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1014/1606).*

Bezmi pür-şaʿşaʿa mı lemʿa-i ruḫsārından
Ẕerre-perver mi o ḫurşīd-i dıraḫşān nicedür

2. **ḫurşīd-i dıraḫşān:**-*uz*
Gazel 479
Mısra: **16**
Parlak güneş.

Dil-i aġyār gibi tīre olursa ʿālem
Ḥāʾil olmaz bize ḫurşīd-i dıraḫşānuz biz

hurşīd-i enver:

1. **ḫurşīd-i enver:**
Gazel 269
Mısra: **7**
Parlak güneş. || *Sevgili.*

Ben ol murġ-ı hümā-pervāzam ey ḫurşīd-i enver kim
Hilāl ebrūlaruñ evc-i ruḫuñda āşiyānumdur

hurşīd-i evc-i devlet:

1. **ḫurşīd-i evc-i devlet:**-*i*
Tarih 15
Mısra: **11**
(Bir kimsenin) Güneş gibi yüksek makamı.

Ḫurşīd-i evc-i devleti her yerde olsa cilve-ger
Devrinde şāmı ṣubḥ olur anuñ ki ṣubḥı ola şām

hurşīd-i evc-i iʿtibār:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ḫurşīd-i evc-i iʿtibār:**
Tahmis 6
Mısra: **11**
Şerefʿve haysiyet göğünün güneşi. || Sevgili.

Mihr umarken senden ey ḫurşīd-i evc-i iʿtibār
Bir nefes ḫoş geçmedi sāyende cān-ı bī-ḳarār

hurşīd-i evc-i rıfʿat:

1. **ḫurşīd-i evc-i rıfʿat:**-*uñ, -a*
Gazel 740
Mısra: **8**
Yüksekliğin en uç noktasındaki güneş. || Saadet, mutluluk, baht açıklığı.

Dönsün murāduñ üzre sipihr-i bülend-ḳadr
Ḫurşīd-i evc-i rıfʿatuña irmesün zevāl

hurşīd-i ḥüsn-i ʿālem-ārā:

1. **ḫurşīd-i ḥüsn-i ʿālem-ārā:**-*ñ, -a*
Gazel 729
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Cihanı süsleyen güzellik güneşi.

Rūḥi-i üftādenüñ Ḥaḳdan temennāsı bu kim
İrmesün ḫurşīd-i ḥüsn-i ʿālem-ārāña zevāl

hurşid-i kerem:

1. **ḫurşīd-i kerem:**
Gazel 525
Mısra: **21**
Cömertlik ve lütufʿgüneşi.

Ḫurşīd-i kerem Feyżi-i ṣāḥib-kerem ol kim
Ḫallāḳ-ı ezel ṭāliʿini eyledi fīrūz

hurşīd-i luṭf:

1. **ḫurşīd-i luṭf:**-*uñ*
Kaside 20
Mısra: **69**
Cömertlik güneşi.

Ḫurşīd-i luṭfuñ dünyāyı ṭutmış Lāzım degüldür aña delāʾil

hurşīd-i ʿömr-i vāli-i devlet-penāh:

1. **ḫurşīd-i ʿömr-i vāli-i devlet-penāh:**-*ımuz*
Gazel 449
Mısra: **8**
Bütün ülke halkının sığınağı olan valinin ömür güneşi.

Rūşen anuñladur günimüz görmesün zevāl
Ḫurşīd-i ʿömr-i vāli-i devlet-penāhımuz

hurşīd-i raḥşān:

1. **ḫurşīd-i raḫşān:**-*um*
Gazel 793
Mısra: **1**
Parlak güneş. || Güzelliğiyle güneş gibi parlayan sevgili.

İki gündür seni arayı ey ḫurşīd-i raḫşānum
Ne yer ḳoydı ṭuyılmaduḳ bugün eşkümle efġānum

hurşīd-i tāc-dār:

1. **ḫurşīd-i tāc-dār:**
Gazel 960
Mısra: **4**
Hükümdar güneş.

Zamāne ḫilʿat-ı nevrūzile müşerref ola
Ḫamel serīrine ḫurşīd-i tāc-dār gele

hūrşīd-i żiyā-güster:

1. **ḫūrşīd-i żiyā-güster:**
Gazel 372
Mısra: **7**
Işık yayan güneş.

Ne deñlü ʿālem-ārā ise ḫūrşīd-i żiyā-güster
Leṭāfetde cemāl-i bā-kemāli andan aḥsendür

hurşīd-menzil:

1. **ḫurşīd-menzil:**-*e*
Gazel 1001
Mısra: **1**
Güneş makamlı sevgili.

Meyl eylemek belādur o ḫurşīd-menzile
Ki yılda bir görine saña anda da bile

hurşīd-misal:

1. **ḫurşīd-miṣal:**
Gazel 401
Mısra: **3**
Güneş gibi.

Yüzi gül lebleri mül ʿārıżı ḫurşīd-miṣal
Ḳad-i bālāsı ʿaceb naḫl-i sanavber görinür

hurşīd-peyker:

1. **ḫurşīd-peyker:**-*e*
Gazel 918
Mısra: **2**
Güneş yüzlü.

Baḳduḳca şevḳ ġālib olur māh-ı envere
Hemşehri çıḳdı gibi o ḫurşīd-peykere

hūrşīd-ṣıfat:

1. **ḫurşīd-ṣıfat:**
Gazel 456
Mısra: **4**
Güneş misali.

Evc-i taḥḳīḳde ṣābit-ḳademüz ḳuṭb-miṣāl
Ẓāhirā gerçi ki ḫurşīd-ṣıfat seyyāruz

hūrşīd-vār:

1. **ḫurşīd-vār:**
Tarih 3
Mısra: **7**
Güneş gibi.

Yine ol ehl-i saʿādet geldi kim ḫurşīd-vār
Yüz süren ḫāk-i cenābına bulur ʿālī maḳām

hūrşīd-veş:

1. **ḫurşīd-veş:**
Gazel 953
Mısra: **7**
Güneş gibi.

Sen ol ḫurşīd-veş tābān güzellik āsumānında
Ḳo yatsun ẕerre-veş ʿāşıḳlaruñ ḫāk-ı meẕelletde

ḫurūf:

1. **ḫurūf:**-*ı, -n*
Tarih 12
Mısra: **15**
Harfler.

Muḥmel u muʿcem ḫurūfın iki tārīḫ eyleyüp
Söyledi bir beyt kim direm aña tabʿ-ı leʿīm

ḫurūf-ı bī-nüḳaṭ:

1. **ḫurūf-ı bī-nüḳaṭ:**
Gazel 565
Mısra: **12**
Noktasız harfler.

Yol bula maʿnāya ṣanma münkir-i ḫāl ü ḫaṭuñ
Müstefād olmaz maʿānīye ḫurūf-ı bī-nüḳaṭ

ḫurūf-ı ġayr-ı menḳūṭ:

1. **ḫurūf-ı ġayr-ı menḳūṭ:**-*ile*
Tarih 14
Mısra: **15**
Noktasız harfler.

Ḫurūf-ı ġayr-ı menḳūṭile menḳutın ḥisāb itseñ
Olur bu beyt-i müstesnā iki tārīḫ-i rūh-efzā

ḫurūş:

1. **ḫurūş:**
Gazel 744
Mısra: **1**
Coşma.

Ẕevḳi var şimdi ne cūş u ne ḫurūş ister göñül
Giçdi ḳīyl u ḳāldan kendin ḫāmūş ister göñül

2. **ḫurūş:**-*um, -da*
Gazel 942
Mısra: **4**
Coşma, gürleme.

Hevā-yı ʿaşḳile deryā-ṣıfat ḫurūş iderin
Ne ḥālet olduġını kim bilür ḫurūşumda

hurūş it-:

1. **ḫurūş it-:**-*er, -in*
Gazel 942
Mısra: **3**
Coşmak, gürlemek.

Hevā-yı ʿaşḳile deryā-ṣıfat ḫurūş iderin
Ne ḥālet olduġını kim bilür ḫurūşumda

hurūşa gel-:

1. **ḫurūşa gel-:**-*di*
Gazel 477
Mısra: **13**
Coşmak, gürlemek.

Geldi ḫurūşa ṭabʿımuz baḥr-miṣāl Rūḥiyā
Dürrimüz oldı şiʿrimüz şiʿr-i sevādı ḳaremüz

hūş:

1. **hūş:**-*dan*
Gazel 521
Mısra: **3**
Akıl, fikir, us.

Dem ururs̱ın hūşdan sırr-ı dehānın umma kim
Olmayınca bī-ḫaber olmazsın ey dil ehl-i rāz

ḫüsām:

1. **ḫüsām:**
Tarih 7
Mısra: **4**
İyi bilenmiş, keskin kılıç.

Ṣadr-ı mülk-ārā ʿAli Pāşā ki virmiş Ḥaḳḳ aña
Hem baṣāret hem ʿadālet hem seḫāvet hem ḫüsām

hūşe:

1. **ḫūşe:**-*s, -i*
Kaside 34
Mısra: **4**
Başak, başak demeti, salkım.

Şehrinüñ her kūşesi reşk-i nigāristān-ı Çīn
Bāġınuñ her ḫūşesi ʿıḳd-ı s̱üreyyā-intiẓām

hūşe-i engūr:

1. **ḫūşe-i engūr:**
Kaside 14
Mısra: **60**
Üzüm salkımı.

Nedür felekde süreyyā ki bāġ-ı ḳadrinde
Yatur hezār anuñ gibi ḫūşe-i engūr

hüseyin efendi:

1. **ḫüseyin efendi:**
Tarih 94
Mısra: **3**
Hüseyin Efendi (özel isim).

Ehl-i himmet Ḥüseyin Efendi kim
Fenn-i erḳāmı eylemiş tekmīl

hüseyn:

1. **ḫüseyn:**-*üm*
Gazel 125
Mısra: **2**
Kerbela şehidi Hz.Hüseyin. || *Sevgili.*

İsterin mihrüñ ola ḳalb-i ḥazīnümde mezīd
Ey Ḥüseynüm seni sevmez ʿacabā ḳanġı Yezīd

2. **ḫüseyn:**-*üñ*
Kaside 38
Mısra: **39**
Rûhî'nin söylediğine göre Burhan-zâde Osman'ın kardeşidir.

Ḥüseynüñ ṣoñra bildür ṣıḥḥatin ḳardaşıdur zīrā
Hemān ḫizmetlerin itmekdedür erbāb-ı dīvānuñ

3. **ḫüseyn:**
Kaside 37
Mısra: **33**
Güzellik, iyilik, iyi ve hayırlı iş.

Āḫir ol ismi Ḥasen ḥüsni ḥasen ḫulḳı Ḥüseyn
Ketḫudā-yı o melik-ḳadr ü melek-şān nicedür

4. **ḥüseyn:**-*üm*
Gazel 492
Mısra: **4**
Kerbela şehidi Hz.Hüseyin. || *Sevgili.*

Ṭoludur vech-i Ḥasenlerle cihān ammā kim
Ey Ḥüseynüm seni biz cümleden aḥsen bilürüz

ḥüseyn-ism:

1. **ḥüseyn-ism:**
Kaside 41
Mısra: **25**
Hüseyin isimli. || *Hz. Hüseyin.*

Ol Ḥüseyn-ism ü Ḥasan-ḫulḳ u ʿAlī-sīret kim
Kerbelādur aña meydān-ı rıżāda maḳtel

ḫuşk:

1. **ḫuşk:**
Kaside 22
Mısra: **12**
Kuru.

Gitdi ol hengām kim bād-ı ḥazān-ı yeʾsden
Ṭabʿ-ı zāhid gibi ḫuşk olmışdı şaḥn-ı Bāġdād

ḫuşk-i sāl:

1. **ḫuşk-i sāl:**
Kaside 22
Mısra: **25**
Yılın kuruluğu. || *Kuru ve bereketsiz geçen yıl.*

Ol ki feyż-i maḳdeminden ḫuşk-i sāl ü dehrde
Rūḥ-baḫş oldı nebāt u feyż-baḫş oldı cemād

ḫuşk-leb:

1. **ḫuşk-leb:**
Kaside 9
Mısra: **9**
Dudağı kurumuş, susamış.

Revā mı ḫāk-ı meẕelletde ḫuşk-leb yata dil
Ṣafā-yı ṭabʿuma reşk eyler iken āb-ı zülāl

ḫuşk-leb ḳal-:

1. **ḫuşk-leb ḳal-:**-*dı*
Terkib-bend 1
Mısra: **49**
Dudakları kurumak, susamak.

Ṣadā-yı el-ʿaṭaşdan ḫuşk-leb ḳaldı melekler
Ḥarāretden felek mātem libāsın nīlgūn itdi

ḥüsn:

1. **ḥüsn:**
Gazel 35
Mısra: **3**
Güzellik.

Ḳanġı gül-çehrede var sende olan ḥüsn ü edā
Ḳanġı meh-pārede var sende olan ḥüsn ü bahā

2. **ḥüsn:**-*üñ*
Gazel 5
Mısra: **7**
(Sevgilinin) güzelliği.

Ciger ḳanıyla levḥ-i dilde ḥüsnüñ itmede taṣvīr
Bu deyr-i ʿālemüñ içinde biz de Māniyüz cānā

3. **ḥüsn:**-*ile*
Gazel 979
Mısra: **5**
Güzellik, çekicilik.

Ḥüsnile tenhā degüldür özge semtüñ var senüñ
Añılursın nükte-dānlar içre sen ʿirfānile

4. **ḥüsn:**-*i*
Kaside 35
Mısra: **9**
Güzellik II Manevî yücelik.

Ḫūblar ḥüsni durur erbāb-ı ẕevḳa ḳūt-ı rūḥ
Dil-rübālar zülfidür ṣādıḳlara ḥabluʾl-metīn

5. **ḥüsn:**
Gazel 1052
Mısra: **3**
Güzel, güzellik.

Ḥayfā bu deñlü ḥüsn ile ol Yūsuf-ı cemāl
Ḳadrini bilmeyenlere eyler maḥabbeti

6. **ḥüsn:**
Kaside 39
Mısra: **66**
Güzellik, güzel. || *Güzel kimseler, dilberler.*

Mecmaʿ mı ehl-i ẕevḳe yine ḳahve-ḫāneler
Varur mı ḥüsn seyrine yārān ne demdedür

ḥüsn- i sīret:

1. **ḥüsn- i sīret:**-*de*
Kaside 16
Mısra: **14**
Huy güzelliği.

Ṣāḥib-i nuṣret Sinān Pāşā-yı ẕi-himmet ki yoḳ
Ḥüsn- i sīretde bir öyle Āṣaf-ı Yūsuf-cemāl

ḥüsn ili:

1. **ḥüsn ili:**-*n*, -*e*
Kaside 40
Mısra: **16**
Güzellik şehri.

Tekelülerde yoḳ anuñ gibi daḫi āhū-çeşm
Ṣāhdur ḥüsn iline şimdi Ḥasan Ḫān eyüdür

2. **ḥüsn ili:**-*n*, -*e*
Gazel 1099
Mısra: **1**
Güzellik şehri, güzellik diyarı.

Bu leṭāfetle iden ḥüsn iline şāh seni
Ḥayf kim eylememiş ḥāldan āgāh seni

hüsn kişveri:

1. **ḥüsn kişveri:**-*n*, -*e*
Terkib-bend 9
Mısra: **41**
Güzellik ülkesi.

Ḫaṭ ḥayli ḥüsn kişverine olmadan revān
Maḥv olmaduñ sevād-ı ḫaṭ-ı ḥüsnden nişān

ḥüsn meydānı:

1. **ḥüsn meydānı:**-*n, -a*
Gazel 966
Mısra: **5**
Güzellik meydanı.

Ḥüsn meydānına meh-rūları ḳılmış daʿvet
Gül gibi ister o nev-reste bugün aralana

ḥüsn ü ān:

1. **ḥüsn ü ān:**
Gazel 551
Mısra: **1**
Güzellik.

Ol ki ḥüsn ü ān ile ḫūbānı tezyīn eylemiş
Miḥnet-i hicrānı ehl-i ʿaşḳa taʿyīn eylemiş

ḥüsn ü bahā:

1. **ḥüsn ü bahā:**
Gazel 46
Mısra: **8**
Güzellik ve zarafet.

Bende ʿaşḳuñla bu deñlü olıcaḳ şeydāluḳ
Var ḳıyās it ne ḳadar sende gerek ḥüsn ü bahā

ḥüsn ü behā:

1. **ḥüsn ü behā:**
Kaside 19
Mısra: **9**
Güzellik ve zerafet.

Bundan artuḳ nice olur ḥüsn ü behā kim ʿālem
Gül-i ruḫsārınuñ üftādesidür şebnem-vār

ḥüsn ü cemāl:

1. **ḥüsn ü cemāl:**
Kaside 26
Mısra: **20**
Güzellik.

Baḫs iderse yeridür gün gibi ġarrāluḳda
Ḳanḳı mehpārede var anda olan ḥüsn ü cemāl

ḥüsn ü ḫulḳ:

1. **ḥüsn ü ḫulḳ:**-*ı*
Terkib-bend 6
Mısra: **49**
Güzel ahlak, iyi huyluluk.

Ḥaḳḳā ki ḥüsn ü ḫulḳı ile ol ḫuceste-nām
Dünyāyı māʾil itmişidi kendüye tamām

2. **ḥüsn ü ḫulḳ:**-*ile*
Terkib-bend 5
Mısra: **43**
Güzel ahlaklı olma, iyi huyluluk.

Cihānı bende idinmişdi ḥüsn ü ḫulḳile
Göñüller almada mānendi yoḳ bir āfet idi

ḥüsn-i ʿazrā:

1. **ḥüsn-i ʿazrā:**-*dan*
Gazel 755
Mısra: **12**
Azra'nın güzelliği.

Bü'l-hevesler kesb-i feyż itmez cemāl-i yārdan
Ḥüsn-i ʿAzrādan ne ḥāl añlar o kim Vāmıḳ degül

ḥüsn-i ber-kemāl:

1. **ḥüsn-i ber-kemāl:**
Gazel 1061
Mısra: **11**
Mükemmel güzellik sahibi. || *Sevgili.*

Yārab ne cezbedür bu ki ol ḥüsn-i ber-kemāl
Evvel naẓarda göñlimüzi māyil eyledi

ḥüsn-i bi-misāl:

1. **ḥüsn-i bi-misāl:**
Terkib-bend 9
Mısra: **8**
Eşi benzeri görülmemiş güzellik.

Āşūb-ı ʿaḳl u āfet-i dīndür o zülf ü ḫāl
Virmiş durur Ḫudā saña çün ḥüsn-i bi-misāl

ḥüsn-i ciger-sūz:

1. **ḥüsn-i ciger-sūz:**-*uñ*
Gazel 587
Mısra: **15**
Ciğer yakan güzellik.

Libāsın çāk çāk eyler görüp ḥüsn-i ciger-sūzuñ
Ḳoyup Yaʿḳūbını gömleksüz eyler bī-nevā Yūsuf

ḥüsn-i edā:

1. **ḥüsn-i edā:**
Gazel 102
Mısra: **1**
Güzellik.

Nedür o ḥüsn-i edā vü nedür o vech-i melīḥ
ʿAceb midür seni itsem güzellere tercīḥ

2. **ḥüsn-i edā:**
Gazel 259
Mısra: **1**
Güzellik, alımlılık.

Nedür bu ḥüsn-i edā bu melāḥat-ı güftār
Nedür o luṭf-ı cemāl ol leṭāfet-i ruḫsār

3. **ḥüsn-i edā:**
Kaside 26
Mısra: **40**
(Bir kimsenin) Tavırlarındaki güzellik.

Evvelā meskenet ü ḥilm ü veḳār u temkīn
Sāniyen ḥüsn-i edā vü edeb ü ḫulḳ u kemāl

4. **ḥüsn-i edā:**
Terkib-bend 3
Mısra: **41**
Güzellik, hoş tavırlar.

Diñledüp ḥüsn-i edā ile sözin her yerde
İsm ü resmi ile maʿlūmı iken aʿyānuñ

5. **ḥüsn-i edā:**-*lar, -uñ*
Gazel 614
Mısra: **10**
Söyleyişin güzelliği.

Rūḥī ʿaceb mi māyil olursa kelāmuña
Dünyāyı ʿāşıḳ eyledi ḥüsn-i edālaruñ

ḥüsn-i ḫaṭ:

1. **ḥüsn-i ḫaṭ:**
Gazel 577
Mısra: **5**
Güzel yazı yazma sanatı, hat sanatı.

Bāb-ı rızḳa ḥüsn-i ḫaṭ miftāḥ imiş çün ey göñül
Ḫaṭṭ-ı yāra ṭālib ol olmaḳ dilerseñ müntefiʿ

2. **ḥüsn-i ḫaṭ:**
Gazel 629
Mısra: **5**
Güzel yazı yazma sanatı, hat sanat. || (Sevgilinin) Dudağını çevreleyen bıyık veya tüylerin güzelliği.

Gördi yoḳ yāḳutda laʿlüñde olan ḥüsn-i ḫaṭ
Bir iken biñ oldı meyli laʿlüñe cān u dilüñ

3. **ḥüsn-i ḫaṭ:**-*la*
Gazel 629
Mısra: **8**
Güzel yazı yazma sanatı. || Sevgilinin ayva tüylerinin güzelliği.

Rūy-ı yārı ol iki zülf ü ḫaṭ-ı nev-ḫīzile
Bir mücellid ḥüsn-i ḫaṭla yazalı muṣḥaf bilüñ

ḥüsn-i ḫaṭṭ-ı yār:

1. **ḥüsn-i ḫaṭṭ-ı yār:**-*a*
Gazel 568
Mısra: **7**
Sevgilinin güzel yazısı. || Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri.

Dil māʾil idi ḥüsn-i ḫaṭṭ-ı yāra yazmadın
Levḥ-i vücūda ḫāme-i ṣūret-nigār ḫaṭ

ḥüsn-i hūbān-ı cihān:

1. **ḥüsn-i ḫūbān-ı cihān:**-*ı*
Gazel 588
Mısra: **12**
Cihandaki güzellerin güzelliği.

Ber-ṭaraf ḳılduñ gelüp ol ḳavli sen kim didi ḫalḳ
Ḥüsn-i ḫūbān-ı cihānı ḳıldı Yūsuf ber-ṭaraf

ḥüsn-i hūlḳ:

1. **ḥüsn-i ḫūlḳ:**-*ı, -n, -da, -dur*
Gazel 753
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Yaratılışının güzelliği.

Ey baña ān-ı yārdan söz açan Ḥüsn-i ḫūlḳındadur söz anda degül

2. **ḥüsn-i ḫulḳ:**-*uñ, -dur*
Gazel 843
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Huy güzelliği.

Serv-ḳadler içre söz yoḳ gerçi naḫl-i ḳaddüñe
Ḥüsn-i ḫulḳuñdur seni ammā ser-efrāz itdüren

ḥüsn-i inḳıyād:

1. **ḥüsn-i inḳıyād:**
Kaside 22
Mısra: **22**
Güzelce boyun eğme, itaat etme.

Mālik-i himmet Ḫıżır Pāşā-yı ṣāḥib-reʾy ü ʿaḳl
Ol ki farż-ı ʿayndur ḥükmine ḥüsn-i inḳıyād

ḥüsn-i irtibāṭ:

1. **ḥüsn-i irtibāṭ:**
Gazel 566
Mısra: **10**
Güzel bağ. || Şiirin mana ve mazmun yönünden güzel olması.

Ḫaşv olan eşʿārda olmaz selāset Rūḥiyā
Şāʿir oldur kim ola şiʿrinde ḥüsn-i irtibāṭ

ḥüsn-i maʿşūḳ:

1. **ḥüsn-i maʿşūḳ:**-*da, -ki*
Gazel 282
Mısra: **3**
Sevgilinin güzelliği.

Ḥüsn-i maʿşūḳdaki cezbe nedür ey ṣūfī
Dil-i ʿāşıḳda olan ḥasret-i dīdār nedür

ḥüsn-i melāyik-pesend:

1. **ḥüsn-i melāyik-pesend:**-*üñ, -i*
Gazel 1097
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Meleklerin bile beğendiği güzelliği.

Çoḳ şīve eyler oldı perī-rūlar ādeme
Göster cihāna ḥüsn-i melāyik-pesendüñi

ḥüsn-i merġūb:

1. **ḥüsn-i merġūb:**-*uñ*
Gazel 587
Mısra: **10**
Arzulanan güzellik.

Bileydi ʿaşḳ-ı dil-sūzum yanardı ḫālüme Yaʿḳūb
Göreydi ḥüsn-i merġūbuñ olurdı mübtelā Yūsuf

ḥüsn-i pür-kemāl:

1. **ḥüsn-i pür-kemāl:**-*uñ*
Gazel 169
Mısra: **1**
Mükemmel güzellik.

Ne burcuñ māhısın āyā ki ḥüsn-i pür-kemāluñ var
Ne mülküñ şāhısın Yārab ʿuşşāḳa celāluñ var

ḥüsn-i reşk-i ḥuld ol-:

1. **ḥüsn-i reşk-i ḫuld ol-:**
Gazel 12
Mısra: **1**
Devamlı (sevgilinin) güzelliğini kıskanmak.

Ḥüsn-i reşk-i ḫuld olanlar meyl ider gülden yaña
Gül nice meyl eylesün bīçāre bülbülden yaña

ḥüsn-i reʾy:

1. **ḥüsn-i reʾy:**-*üñ*
Kaside 16
Mısra: **66**
Düşüncenin güzelliği.

Ser-firāzā Āṣafa vaḳt-i Süleymān-ḥaşmetā
Ol ki virmiş ḥüsn-i reʾyüñ mülke ḥadd-i iʿtidāl

ḥüsn-i rıżā:

1. **ḥüsn-i rıżā:**-*y, -ile*
Gazel 1067
Mısra: **2**
İyi kabul etme, memnuniyet, gönül rızası.

Ehl-i ḥüsnüñ ḫūb-rūlar gördiler sensin yegi
İtdiler ḥüsn-i rıżāyile seni begler begi

ḥüsn-i sülūk:

1. **ḥüsn-i sülūk:**-*ı, -n, -a*
Gazel 874
Mısra: **9**
Doğruluk, dürüstlük, namusluluk.

Kemāl-ı ḥüsnile ḥüsn-i sülūkına söz yoḳ
Nolaydı ol ṣaçı Leylā bileydi şeydāsın

2. **ḥüsn-i sülūk:**-*ı, -n, -a*
Kaside 40
Mısra: **75**
Güzelliklere ulaşmak için yola koyulmak.

Ḥāli var ḥüsn-i sülūkına Muḥammed Dedenüñ
Eylesün ʿālemi rüʾyā gibi seyrān eyüdür

ḥüsn-i tedbīr:

1. **ḥüsn-i tedbīr:**-*i, -n, -e*
Kaside 31
Mısra: **51**
İyi düşünülerek tutulan yol. || *Bir şeye iyi muvaffak olmak için o işe muvafık ve hesaplı hareket etmek.*

Baḳup ḥüsn-i tedbīrine çarḫ gördi Ki olmışdur ana maʿārif müsellem

ḥüsn-i tekellüm:

1. **ḥüsn-i tekellüm:**
Gazel 442
Mısra: **5**
Güzel konuşma, söz güzelliği.

Ḥüsn-i tekellüm bize maḫṣūṣdur Kim sözüñ īcādına biz ḳādirüz

2. **ḥüsn-i tekellüm:**
Kaside 26
Mısra: **48**
Güzel konuşma.

Luṭfuñ āyinesini eyle muḳābil gör kim
Nicʾolur ḥüsn-i tekellüm nicʾolur luṭf-ı maḳāl

3. **ḥüsn-i tekellüm:**-*de*
Kaside 30
Mısra: **25**
Güzel söz konuşma.

Ṭabʿ-ı şerīfi ḥüsn-i tekellümde lā-naẓīr
Naẓm-ı laṭīfi semt-i selāsetde bī-miṣāl

ḥüsn-i yār:

1. **ḥüsn-i yār:**-*a*
Gazel 148
Mısra: **1**
Sevgilinin güzelliği.

Güzellendükce ḥüsn-i yāra mübtelā artar
O ḫod ẕevḳ eyler ammā ben dil-efkāra belā artar

ḥüsn-i ẕībā:

1. **ḥüsn-i ẕībā:**-*dan*
Gazel 560
Mısra: **2**
Güzellik.

Zāhidā dirseñ nedür maḥbūb-ı ġarrādan ġaraż
Ṣunʿ-ı Ḥaḳ seyr itmedür her hüsn-i ẕībādan ġaraż

hüsn-sīret:

1. **ḥüsn-sīret:**
Gazel 747
Mısra: **2**
Güzel ahlak, güzel davranış.

Ṣūret-i dīvār olan ḫūba dimez dilber göñül
Ḥüsn-sīret ṣāḥibi bir nükte-dān ister göñül

ḥüsn kitābı:

1. **ḥüsnüñ kitābı:**-*üñ, -n, -a*
Gazel 1043
Mısra: **4**
Güzellik kitabı. ||
(Sevgilinin) Kitap gibi güzelliği.

Germ-i ruḫuñda ḫaṭ degül üstād-ı lem-yezel
Ḥüsnüñ kitābına yeni şirāze baġladı

husrev:

1. **ḫusrev:**
Gazel 551
Mısra: **10**
Hüsrev ü Şirin hikayesinin erkek kahramanı.

Lebleri vaṣfında ol şīrīn-dehānuñ Rūḥiyā
Sūz-ı şiʿrüñ Ḫusrev ü Ḥassān taḥsin eylemiş

2. **ḫusrev:**
Gazel 5
Mısra: **10**
Hükümdar, şah, padişah.

Edāya māliküz Rūḥī kemāl üzre dirüz şiʿri
Serīr-i mülk-i naẓmuñ Ḫusrev u Ḫāḳānıyuz cānā

husrevāne:

1. **ḫusrevāne:**
Tarih 11
Mısra: **4**
Padişahlara yakışır şekilde, şâhâne.

Ẕevḳ u sürūr virmek içün ḫalḳa gül gibi
İtdüñ dem-i bahārda bir ḫusrevāne sūr

husrev-i cem-ḥaşem-i mülk-i süleymān:

1. **ḫusrev-i cem-ḥaşem-i mülk-i süleymān:**
Kaside 37
Mısra: **4**

Süleyman'ın ülkesindeki Cem haşmetli padişah.

Cā-nişīn-i ḫulefā ḥāmi-i dārüʾs-selām
Ḫusrev-i Cem-ḥaşem-i mülk-i Süleymān nicedür

husrev-i hūbān:

1. **ḫusrev-i ḫūbān:**
Gazel 387
Mısra: **14**
Güzellerin sultanı.

Dime surḫile taḥrīr eylerin gitmekle aġyāra
Elüñden nāmeler ey ḫusrev-i ḫūbān ḳan aġlar

husrev-i şāhib-kerem:

1. **ḫusrev-i ṣāḥib-kerem:**
Tarih 6
Mısra: **9**
Cömertlik sahibi Husrev Paşa.

Kimdür ol Pāşā-yı ʿādil Ḫusrev-i ṣāḥib-kerem
Ol ki bulmışdur seḫā vü ʿadlile ʿālemde nām

husrev-i şāhib-nizām:

1. **ḫusrev-i ṣāḥib-niẓām:**
Tarih 6
Mısra: **8**
Kanun ve nizam sahibi Hüsrev Paşa.

Müjde olsun nükte-perdāz olan ehl-i ḥāla kim
Geldi Baġdāda yine bir Ḫusrev-i ṣāḥib-niẓām

husrev-i vaḳt:

1. **ḫusrev-i vaḳt:**
Gazel 326
Mısra: **15**
Zamanın padişahı.

Mülk-i suḫanda ḫusrev-i vaḳt olsa müddeʿī
Rūḥī-i nükte-sāza daḫi sözde reşk ider

husrev-i vakt:

1. **ḫusrev-i vaḳt:**-*uñ*
Gazel 5
Mısra: **4**
Zamanın Hüsrev'i.

Nice Ferhād ile Şīrīni kendüye esīr itmiş
Bugün ol Ḫusrev-i vaḳtuñ ḳulı ḳurbānıyuz cānā

husrev-zāde:

1. **ḫusrev-zāde:**
Tarih 69
Mısra: **4**
Husrevzade İbrahim Çelebi (özel isim).

Cihāndan nev-cevān gitmekle ol serv-i sehī-ḳāmet
Meded vāh öldi Ḫusrev-zāde tārīḫ oldı mevtiyçün

husrev-zāde ibrāhīm:

1. **ḫusrev-zāde ibrāhīm:**
Tarih 69
Mısra: **1**
Husrevzade İbrahim Çelebi (özel isim).

Vefāt idince deşt-i ġamda Ḫusrev-zāde İbrāhīm
Melekler acıyup ḳan aġladılar gökde fevtiyçün

hussād:

1. **ḫussād:**
Gazel 13
Mısra: **5**
Hasetçiler, kıskanç kimseler.

Ḫussād ne ġam bilse ʿaşḳuñda beni maʿdūm
Ḫcād-ı maʿnīde nādir ḳuluñam cānā

2. **ḫussād:**
Kaside 18
Mısra: **86**
Kıskanç kimseler II Düşmanlar, rakipler.

Dem-i luṭfuñla o dil-ḫasteyi iḥyā eyle
Ey Mesīḥā-nefes ölsün eleminden ḫussād

huşūʿ:

1. **ḫuşūʿ:**
Gazel 580
Mısra: **4**
Allah'ın azameti karşısında kulun alçak gönüllü olup nefsini hor ve hakir görmesi, yüreği ürperme ve korku ile dolu olarak Cenâbıhakk'a boyun eğmesi.

Göricek rūy-ı celālile cemālin o şehüñ
Ḳıldı cānile teni cümle ḫużūʿ ile ḫuşūʿ

husūf:

1. **ḫusūf:**
Gazel 404
Mısra: **3**
Ay tutulması.

Ḫusūf itmiş degül öyküdigüyçün rūyına ey meh
Yüzin māh-ı münīrüñ dūd-ı āhum ḳare itmişdür

ḫuşūl-ı meʿārib:

1. **ḫuşūl-ı meʿārib:**
Kaside 33
Mısra: **26**
İstek ve hacetlerin gerçekleşmesi.

Ġaraż bu ki ehl-i dile mümteniʿdür
Cihān-ı denīde ḫuşūl-ı meʿārib

ḫuşūl-ı merām:

1. **ḫuşūl-ı merām:**-*ımuz*
Gazel 497
Mısra: **6**
İsteğin gerçekleşmesi.

Düşdük egerçi Kaʿbe hevāsına nice yıl
Ammā ḳapuñdan oldı ḫuşūl-ı merāmımuz

ḫuşūl-ı uşūl ol-:

1. **ḫuşūl-ı uşūl ol-:**-*ur*
Kaside 13
Mısra: **25**
(Bir neticeye varmak için) İzlenecek yöntemi sağlamak.

O ḳavmden olur olsa saña ḥuṣūl-ı uṣūl
O ḳavmden ider eylerse ger seni maḳām-şinās

huşūmet kıl-:

1. **huşūmet kıl-:**-*duġ, -ı, -n, -dan*
Kaside 8
Mısra: **46**
Düşmanlık etmek.

Bu deñlü erlüginden ṣoñra ıġmāż eyleyüp serdār
Huṣūmet kılduġından ṣanmañuz cürmi ola anuñ

husūṣā:

1. **ḫuṣūṣā:**
Gazel 103
Mısra: **4**
Bilhassa, özellikle.

İrdi bahār faṣlı bu faṣl-ı laṭīfde
Ḫoşdur şarāb-ı nāb ḫuṣūṣā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

huşyār:

1. **huşyār:**
Gazel 135
Mısra: **7**
Akıllı, uyanık.

Bizi huşyār olavuz ṣanma ki sāḳī-i ezel
ʿAşḳ cāmın kime ṣundıysa ider mest-i ebed

2. **hüşyār:**
Gazel 870
Mısra: **8**
Aklı başında, uyanık.

Laʿl-i dildārı şarāb-ı nāba beñzetsem ne var
Ādemüñ ʿaḳlın alup sermest ider hüşyār iken

3. **huşyār:**-*uz*
Gazel 446
Mısra: **12**
Hûş sahibi, akıllı, uyanık, aklı başında. || Sevgiliden ayrı.

Cām-ı vaṣlile mestdür aġyār
Bize ṣun sāḳiyā ki huşyāruz

4. **huşyār:**
Gazel 31
Mısra: **9**
Açık, uyanık, ayık.

Gāh oluruz serḫoş u geh huşyār
Geh çekerüz ġam sürerüz geh ṣafā

5. **hūşyār:**-*luġ, -ı*
Gazel 1065
Mısra: **4**
Ayık, bilinci yerinde olan.

Kimi kim bāde-i vaḥdetle erenler ide mest
Rūz-ı ḥaşr ola anuñ olmaya hūşyārluġı

6. **hüşyār:**
Gazel 696
Mısra: **18**
Aklı başında olan, sarhoş olmayan kimse, ayık.

Mestlikdür ḳurtaran ḳayd-ı taʿalluḳdan seni
Ḥamdulillah Rūḥiyā ʿālemde hüşyār olmaduñ

huşyār it-:

1. **huşyār id-:**-*er, -ler*
Gazel 1084
Mısra: **7**
Aklını başına getirmek, ayıltmak, gafletten çıkarmak.

Ḳomayup ʿālem-i ġafletde iderler huşyār
Ṣunsalar her kime kim bāde-i bezm-i ezeli

huşyār ol-:

1. **huşyār ol-:**-*ınca*
Gazel 101
Mısra: **7**
Aklı başına gelmek, ayık olmak.

Huşyār olınca ṣū yirine bādeyi içer
Mest olsa ṣūfī biñ kez ider tevbe-i naṣūḥ

2. **huşyār ol-:**-*ma, -du, -ḳ*
Gazel 516
Mısra: **5**
Aklı başında, ayık olmak.

Mest-i cām-ı şevḳ olup laḥẓa huşyār olmaduḳ
Sāḳiyā ʿaşḳuñla geçdi dāʾimā devrānımuz

huşyārluk:

1. **huşyārluḳ:**
Gazel 799
Mısra: **5**
Aklı başındalık, ayıklık.

Hep bu huşyārluḳ belāsıdur
Bize bir cām ṣun ki mest olalum

ḫūt:

1. **hüt:**
Kaside 8
Mısra: **62**
Balık.

İlāhī hürmetiyçün anlaruñ kim çekdiler miḥnet
Birisi hüt baṭnında biri ḳaʿrında zindānuñ

hüveʾl-faẕluʾl-mübīn:

1. **hüveʾl-faẕluʾl-mübīn:**
Kaside 35
Mısra: **2**
Neml suresinin 16. ayetinde geçen "Bu apaçık bir lütuftur." mealindeki söz.

Faẕl-ı Ḥaḳḳa yüz ṭutup oldum cehāletden emīn
Dāʾimā vird-i zebānumdur hüveʾl-faẕluʾl-mübīn

hūy:

1. **ḫūy:**-*ın, -dan*
Gazel 889
Mısra: **4**
Huy, mizaç, tabiat.

Sürmesek vāy ser-i kūyına yüz sürsek vāy
ʿĀciz olduḳ biz o bī-merḥametüñ ḫūyından

hūy u hā:

1. **hūy u hā:**
Gazel 997
Mısra: **8**
Her ağızdan bir ses çıkmasından meydana gelen gürültü, patırtı.

ʿAyb itme āh u nālemi kim deyr u ḫānḳāh
Devr-i lebüñde ṭopṭoludur hūy u hā ile

ḥüzn:

1. **ḥüzn:**-*ile*
Gazel 345
Mısra: **7**
Gam, keder, tasa.

Bizüm ḥüznile yoḳdur kārımuz müştāḳ-ı dīdāruz
Raḳībi dāʾimā maḥzūn iden fikr-i muḥālidür

2. **ḥüzn:**-*ile*
Kaside 1
Mısra: **8**
Gam, keder, tasa, sıkıntı, üzüntü.

Ben isem bir yire düşdüm arayup bulamam rāh
Aġların ḥüznile geh āh iderin ḥüznile gāh

hużūʿ:

1. **ḫużūʿ:**
Gazel 580
Mısra: **4**
Allah'ın ululuğu karşısında boyun eğme.

Göricek rūy-ı celālile cemālin o şehüñ
Ḳıldı cānile teni cümle ḫużūʿ ile ḫuşūʿ

hużūr:

1. **ḫuzur:**
Terkib-bend 1
Mısra: **9**
İç rahatlığı, halinden memnun olup gönlünde rahatlık duyma, kendini rahat ve memnun hissetme durumu.

Ḥuzur erḳāmını ḥaḳḳ eyleyüp levḥ-i ḫavāṭırdan
Meserret-nāmeler ẕevḳin gönüllerden nihān eyle

2. **ḫużūr:**-*ın, -da*
Gazel 609
Mısra: **12**
Önemli bir makāmın veya kişinin var olduğu, bulunduğu yer, o makam veya şahsın önü, katı, yanı.

Gelüp bir yire ẕikr-i ḫayrın itdük āşinālarla
Ḥużūrında ṣafā ile giçen evḳātı yād itdük

3. **ḫużūr:**-*ı, -n, -da*
Gazel 580
Mısra: **10**
Kat, nezt, huzur

Rūḥiyā fāʾide ne dürr ü güher naẓm itseñ
Çün degül yār ḫużūrında kelāmuñ mesmūʿ

4. **ḫużūr:**-*ı, -n, -da*
Kaside 38
Mısra: **82**
Kat, makam, nezd.

Yine luṭf eyleyüp dön ol selīmüʾṭ-ṭabʿ olan yāra
Ḥużūrında duʿā ḳıl iltiyāmın eyle dünyānuñ

ḫużūr it-:

1. **ḫużūr it-:**-*di, -ler*
Tarih 11
Mısra: **8**
Huzur bulmak, ruhsal yönden rahatlamak.

Bir sūr eyledüñ ki bugün ẕevḳ u şevḳden
ʿĀlem sürūr ḥāṣıl idüp itdiler ḫużūr

ḫużūr-ı ḥaḳḳ:

1. **ḫużūr-ı ḥaḳḳ:**-*a*
Kaside 13
Mısra: **18**
Allah'ın huzuru.

Ṣaḳal aġardı velī yüz ḳaraluġı baḳī
Ḥużūr-ı Ḥaḳḳa ne yüzle varırsın eyle ḳıyās

hużūr-ı mürşid:

1. **ḫużūr-ı mürşid:**-*e*
Gazel 155
Mısra: **9**
Şeyh huzuru.

İrgürür ṣıdḳuñ seni āḫir ḫużūr-ı mürşide
Rūḥiyā bir gün murāduñ himmet-i pīrān virür

ḫuzūr-ı şerīf:

1. **ḫuzūr-ı şerīf:**-*e*
Kaside 9
Mısra: **76**
(Birinin) Mübarek huzuru.

Ṣafā-yı ḳalbile şimdengirü duʿā idelüm
Ki ʿarż olundı ḫuzūr-ı şerīfe vāḳiʿ-i ḥāl

2. **ḫużūr-ı şerīf:**-*e*
Kaside 33
Mısra: **37**
(Bir kimsenin) Mübarek huzuru, nezdi.

Ne maḫfī ḫużūr-ı şerīfe murādum
Budur olmadan hep mey-i nāba rāġıb

ḫʷāb:

1. **ḫʷāb:**
Gazel 16
Mısra: **6**
Uyku.

Firāḳ demleri ölmekden eylesem nola ḫaẓẓ
Virür çü ādeme mey ʿāleminde ḫʷāb ṣafā

2. **ḫʷāb:**-*de*
Gazel 1008
Mısra: **1**
Uyku II Rüya, düş.

Ẕevḳ-i vaṣluñ ṭutalum olmış müyesser ḫʷābda
Ḫʷāb-ı ġaflet neyler ammā ʿāşıḳ-ı bītābda

hʷāb görme-:

1. **ḫʷāb görme-:**-*z*
Müseddes 6
Mısra: **19**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gözüne uyku girmemek, uyuyamamak, uykusuz kalmak.

Encüm-āsā ḫᵛāb görmez çeşm-i giryānum benüm
Giceler ḥalḳı uyutmaz āh ü efġānum benüm

<u>hᵛāb uç-:</u>

1. **ḫᵛāb uç-:**-*dı*
Gazel 66
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uykusu kaçmak.

Ṣanki şebnem dökdi gūyā bülbülüñ başına kim
Ṣubḥ-dem şāḫ-ı gül üzre gözlerinden uçdı ḫᵛāb

<u>hᵛāba var-:</u>

1. **ḫᵛāba var-:**-*duḳda*
Gazel 466
Mısra: **3**
Uyumak, uykuya dalmak.

Ḥayāl-i şemʿ-i cemālüñle ḫᵛāba varduḳda
Ṣabāḥ olıncaya dek seyr-i āfitāb iderüz

<u>hᵛābda gör-:</u>

1. **ḫᵛābda gör-e:**-*da , -dükde*
Gazel 510
Mısra: **5**
Rüya görmek, uykuda bir hayaller dizisi görmek.

Yoḳ ṣabra çāremüz seni gördükde ḫᵛābda
Būs eylerüz dehānuñı fırṣat esīriyüz

<u>hᵛāb-gāh-ı evliyā vü enbiyā:</u>

1. **hᵛāb-gāh-ı evliyā vü enbiyā:**
Kaside 34
Mısra: **13**
Veliler ve peygamberler yatağı.

Zīr-i ḫāki hᵛāb-gāh-ı evliyā vü enbiyā
Rūy-ı ʿarżı cilve-gāh-ı ser-fırāzān-ı kirām

<u>hᵛāb-geh:</u>

1. **ḫᵛāb-geh:**-*üñ*
Gazel 906
Mısra: **7**
Uyunan yer, yatak odası, yatak.

Añ ol güni ki ḫᵛāb-gehüñ zīr-i ḫāk ola
Erbāb-ı cāha rıfʿat içün intisābı ḳo

<u>hᵛāb-ı ʿaşḳ:</u>

1. **ḫᵛāb-ı ʿaşḳ:**-*da*
Gazel 760
Mısra: **9**
Aşk uykusu.

Yoḳ nihāyet niʿmet-i dīdāra ḫᵛāb-ı ʿaşḳda
Ṣanmañuz vech-i maʿāşın ʿāşıḳuñ şeyʾ-i ḳalīl

<u>hᵛāb-ı ecel:</u>

1. **ḫᵛāb-ı ecel:**
Terkib-bend 5
Mısra: **30**
Ecel uykusu. || *Ölüm.*

Başını baliş-i ġamdan getürmez oldı meger
İrişdi ḫᵛāb-ı ecel ol dü çeşm-i bīmāre

<u>hᵛāb-ı ġaflet:</u>

1. **ḫᵛāb-ı ġaflet:**
Gazel 75
Mısra: **10**
Gaflet uykusu.

Ḥᵛāb-ı ġafletde nice bir aç gözüñi ey Rūḥī
ʿĀşıḳ ol dirseñ eger defʿ ola ḫᵛāb-ı ġaflet

<u>hᵛāb-ı ḫayāl:</u>

1. **ḫᵛāb-ı ḫayāl:**
Gazel 1088
Mısra: **11**
Hayal uykusu, hayal âleminde görülen rüya.

Gözile gönlini ṭutmış anuñ ki ḫᵛāb-ı ḫayāl
ʿAceb mi yoḳ dise ḫᵛāb u ḫayālden ġayrı

<u>hᵛāb-ı rāḥat:</u>

1. **ḫᵛāb-ı rāḥat:**-*da*
Gazel 820
Mısra: **3**
Dinlenme uykusu.

Sen ey meh ḫᵛāb-ı rāḥatda yatursın ben ḳuluñdan ṣor
Dil-i zāruñ giceyle çekdügi derdile bīdāram

2. **ḫᵛāb-ı rāḥat:**-*da*
Kaside 19
Mısra: **59**
Rahatlık uykusu.

Ḥᵛāb-ı rāḥatda olan kevkeb-i baḫtın gözedür
Ṣubḥa dek olduġı bu dīde-i encüm bīdār

<u>hᵛāce:</u>

1. **ḫᵛāce:**
Gazel 341
Mısra: **14**
Hoca (müderris, mektep hocası, sufi, vaiz vb. bağlamında).

Çin illerinüñ çoḳ gözi āhūların ögme
Ey ḫᵛāce bu Rūm illeridür bunda neler var

2. **ḫᵛāce:**-*i*
Gazel 190
Mısra: **5**
Hoca. II Tüccar.

Ḳo ġafleti ki bu bāzāra ḫᵛāce-i dehrüñ
Getürmeden seni maḳṣūdı hīçe ṣatmaḳdur

3. **ḫᵛāce:**
Gazel 197
Mısra: **6**
Hoca, müderris, muallim; tüccar. II Zahit, kaba sofu.

Didi "el-faḳr faḫri" çün o şāh-ı mesned-i levlāk

Ben ey ḫʷāce libās-ı faḳra girsem iftiḫārumdur

4. **ḫʷāce:**
Gazel 461
Mısra: **5**
Dinî hizmetlerde görevli kimse, hoca, molla.

Eger girsek serāser aṭlas u dībāya ey ḫʷāce
Riyāmuz yoḳ yine ḫāk-i reh-i āl-i ʿabāyuz biz

5. **ḫʷāce:**
Gazel 887
Mısra: **6**
Hoca. II Devamlı ibadetle meşgul olan, dinin emir ve yasaklarına uyan, ancak İslamı hakiki manada kavrayamamış kaba sofu, zahit.

Çīn-i zülfi yeter ortaya getürse miski
Başımuz ḫoş degül ey ḫʷāce anuñ būyından

6. **ḫʷāce:**
Terkib-bend 8
Mısra: **21**
Dînî hizmetlerde görevli kimse, hoca, molla. || Tüccar.

Ey ḫʷāce fenā ehline zinhār ululanma
Dervīşi bu mülküñ şeh-i bī-ḫayl ü ḫaşemdür

ḫʷāce ʿalī:

1. **ḫʷāce ʿalī:**-*n, -üñ*
Kaside 38
Mısra: **51**
Hâce Ali (özel isim).

Senāsın şoñra ḳıl Ḥʷāce ʿAlīnüñ iki oġlıyla
Di kim ʿāmilluġından çıḳdılar bi'l-cümle ṭamġānuñ

ḥʷace efendi:

1. **ḫʷace efendi:**
Tarih 30
Mısra: **2**
Hoca Efendi. || Hoca Sadeddin Efendi (ö. 1008/1599).

Şād olsa nola ʿālem ki şāh-ı ʿālem itdi
Ḫʷace Efendi gibi bir ser-bülendi müftī

ḥʷāce-i baġ:

1. **ḥʷāce-i baġ:**
Kaside 18
Mısra: **5**
Gül bahçesinin sahibi.

Yine gül Yūsufına mālik olup ḥʷāce-i baġ
Eyledi serv-i ser-efrāzı çemende āzād

ḥʷāce-i bahār:

1. **ḫʷāce-i bahār:**-*i*
Gazel 120
Mısra: **5**
Bahar tüccarı.

Gülşende jāle şanma gelüp ḫʷāce-i bahār
Ṣaḥn-ı çemende ḳodı yükin fülfül-i sefīd

2. **ḫʷāce-i bahār:**
Kaside 14
Mısra: **37**
Baharın efendisi.

Nişār ḳılmaġiçün ḫʷāce-i bahār itmiş
Gülün tabaklarını ṭolı lüʾlü-i mesrūr

ḥʷāce-i bāzār-ı suhan:

1. **ḫʷāce-i bāzār-ı suḫan:**-*sın*
Gazel 950
Mısra: **15**
Söz pazarının üstadı.

Rūḥiyā ḫʷāce-i bāzār-ı suḫansın sözüñi
Ṭuḥfe-i meclis-i Pāşā-yı suḫandān eyle

ḥʷāce-i müşkīn-raḳam:

1. **ḫʷāce-i müşkīn-raḳam:**
Gazel 964
Mısra: **14**
Siyah yazılı hoca. || Harîrîzâde Molla Ahmed.

ʿĀlem-pesend olur varaḳ-ı naẓmuma eger
Mühr-i ḳabūl o ḫʷāce-i müşkīn-raḳam başa

ḥʷāce-i rez-dār-ı ḫār-ı nākes:

1. **ḫʷāce-i rez-dār-ı ḫār-ı nākes:**-*e, -dür*
Gazel 957
Mısra: **11**
Asma kütüğünün dikenine benzeyen aşağılık hoca.

Buġżum ol ḫʷāce-i rez-dār-ı ḫār-ı nākesedür
Ki şebi ḫʷāb u güni beyʿ u şirāyile giçe

ḥʷāce-i subḥ:

1. **ḫʷāce-i şubḥ:**-*a*
Kaside 25
Mısra: **60**
Sabah tüccarı.

Ne cürm ḳıldı ḳapuñda ġulām-ı zengi-i şām
Ki ṣatdı ḫʷāce-i ṣubḥa sipihr olup dellāl

ḥʷāce-i zamāne:

1. **ḫʷāce-i zamāne:**
Gazel 1095
Mısra: **7**
Devrin hocası.

Ey ḫʷāce-i zamāne o dervīşden ṣaḳın
Kim aṭlas sipihr ola yanında çul gibi

ḥʷāh:

1. **ḫʷāh:**
Gazel 95
Mısra: **3**
İster ... ister ... bağlacı.

Ḫʷāh āzār-ı raḳīb u ḫʷāh cevr-i rūzgār
Hep ḳolay ammā ki ḳaṭʿ-ı iltifāt-ı yār güc

hʸāh ü nā-hʸāh:

1. **ḫʸāh ü nā-ḫʸāh:**
Terkib-bend 3
Mısra: **14**
İster istemez.

Gerçi dünyāya gelen ʿāḳibetüʾl-emr göçer
Ḫʸāh ü nā-ḫʸāh ider menzil-i ʿuḳbāya sefer

hʸān:

1. **ḫʸān:**
Gazel 154
Mısra: **9**
Sofra.

Ġayruñ hemīşe ḫʸān-ı vişāluñdadur gözi
Ḳapuñda yoḳ mı ol ite bir üstüḫʸān virür

hʸān-ı iḥsān:

1. **ḫʸān-ı iḥsān:**-*uñ*
Gazel 69
Mısra: **5**
İyilik ve lütuf sofrası.

Her kişi açmışdur aġzın ḫʸān-ı iḥsānuñ umar
Niʿmet-i vaṣluñ ḥabībüm tā kime ola naṣīb

2. **ḫʸān-ı iḥsān:**-*uñ*
Gazel 699
Mısra: **8**
İyilik, cömertlik sofrası.

Sen ol cūd-ı seḫā kānısın ey sulṭān-ı ḫūbānum
Muʿaẓẓam şān u ʿünvānuñ muʿammam ḫʸān-ı iḥsānuñ

hʸān-ı ihsān:

1. **ḫʸān-ı iḥsān:**-*uñ, -da, -dur*
Gazel 250
Mısra: **3**
Lütuf ve cömertlik sofrası.

Bir gedādur dil ki çeşmi ḫʸān-ı iḥsānuñdadur
Bir ışıḳdur göz ki ḫāk-ı pāyuña muḥtācdur

hʸān-ı luṭf:

1. **hʸān-ı luṭf:**-*uñ*
Kaside 18
Mısra: **71**
Cömertlik sofrası.

Hʸān-ı luṭfuñ senüñ ol maʿidedür kim ʿālem
Ne ḳadar itse tenāvül olur ol deñlü ziyād

ḫʸār:

1. **ḫʸār:**
Gazel 144
Mısra: **4**
Değersiz, itibarsız, hakir.

Ḫʸārluḳdan ey baña bīḫūde ṭaʿn iden ʿazīz
ʿĀşıḳa ʿaşḳında ḫʸār olmaḳ gibi ʿizzet mi var

hʸār bak-:

1. **ḫʸār baḳ-:**-*ma, -ñ*
Gazel 491
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseye değersiz gözle bakmak.

Ḫʸār baḳmañ bize kim ʿaşḳ gibi sulṭānuñ
Sākin-i ḫāk-i der-i devlet-i pāybendesiyüz

hʸār u zār:

1. **ḫʸār u zār:**
Gazel 267
Mısra: **1**
Hor, zavallı.

Felek ʿaşḳ ehlini ol rāh-ı ġamda ḫʸār u zār eyler
Döner şoñra vücūdın rūzgār ile ġubār eyler

hazef:

1. **ḫazef:**
Kaside 9
Mısra: **2**
Çanak çömlek gibi çamurdan işlenip ateşte pişirilen şeyler.

Dür-i kelāmum el üzre ṭutarken ehl-i kemāl
Ḫaẕef gibi beni lāyıḳ mi çarḫ ide pāmāl

I

ıġmāż eyle-:

1. **ıġmāż eyle-:**-*y, -üp*
Kaside 8
Mısra: **45**
Kötülemek; ayıplamak; hakaret etmek.

Bu deñlü erlüginden şoñra ıġmāż eyleyüp serdār
Huşūmet kılduġından şanmañuz cürmi ola anuñ

ıġmāż-ı ʿayn:

1. **ıġmāż-ı ʿayn:**
Gazel 869
Mısra: **9**
Görmezlikten gelme, bir kabahate göz yumma.

Ne bu ıġmāż-ı ʿayn ey ẓālim Rūḥiyi dil-fikār iden sensin

ıġmaż-ı ʿayn eyle-:

1. **ıġmaż-ı ʿayn eyle-:**-*r*
Gazel 182
Mısra: **10**
Göz yummak, görmezlikten gelmek.

Herkesüñ derdine dermān eyler ol meh Rūḥiyā
Biz disek ıġmaż-ı ʿayn eyler tecāhülden gelür

ıġmāz-ı ʿayn it-:

1. **ıġmāz-ı ʿayn it-:**-*me*
Terkib-bend 2
Mısra: **7**
Göz yummak, görmezlikten gelmek.

Ḫaḳ söze ıġmāz-ı ʿayn itme tecāhülden gelüp
Ḳatı ḥayret yeridür bīçāre istihzāyı ḳo

ʿıkd-ı berīn:

1. **ʿıḳd-ı berīn:**
Gazel 147
Mısra: **11**
En kıymetli gerdanlık. || *Ülker denen yıldız kümesi.*

Felek kemīne ḳuluñdur elinde ʿıḳd-ı berīn
Filori ile ṭolu nuḳre gök meşrebedür

2. **ʿıḳd-ı berīn:**
Kaside 34
Mısra: **9**
Çok kıymetli inci dizisi.

Tāze tāze sünbüli raḫşende çün ʿıḳd-ı berīn
Deste deste gülleri tābende çün māh-ı tamām

ʿıḳd-ı pervīn:

1. **ʿıḳd-ı pervīn:**-*üñ*
Gazel 693
Mısra: **12**
Ülker denen yıldız kümesi.

Öykinürse ol sehī-ḳaddüñ dür-i dendānına
Ey felek biñ pāre olsun ʿıḳd-ı pervīnüñ senüñ

ʿıḳd-ı süreyyā:

1. **ʿıḳd-ı süreyyā:**
Kaside 31
Mısra: **69**
Ülker denen yıldız kümesi.

Degül kehkeşān birle ʿıḳd-ı süreyyā
Bu sūra felek düzdi bir naḫl-ı ḫurrem

ʿıḳd-ı süreyyā-intiẓām:

1. **ʿıḳd-ı süreyyā-intiẓām:**
Kaside 34
Mısra: **4**
Ülker yıldız kümesi gibi sıralanmış, dizilmiş.

Şehrinüñ her kūşesi reşk-i nigāristān-ı Çīn
Bāġınuñ her ḫūşesi ʿıḳd-ı süreyyā-intiẓām

ırağ:

1. **ırağ:**-*dur*
Gazel 192
Mısra: **6**
Uzak.

Varmalıyuz o ġoncanuñ bāġ-ı bihişt-i kūyına
Sāḳi getür ayaġı kim menzilimüz ırağdur

2. **ırağ:**
Terkib-bend 8
Mısra: **9**
Uzak, ayrı.

Erbāb-ı ġaraż bizden ırağ olduġı yegdür
Düşmez yire zīrā oḳumuz ṣāḥib-i ṣaştuz

ırağ eyle-:

1. **ırağ eyle-:**-*me*
Terkib-bend 8
Mısra: **19**
Uzak tutmak, uzaklaştırmak.

Dil-bestelerüz bizden ırağ eyleme bir dem
Ol bādeyi kim nūr-ı dil ü dīde-i Cemdür

ırağ it-:

1. **ırağ it-:**-*sün*
Muamma 1
Mısra: **9**
Uzak tutmak, korumak.

Duʿām ol kim yavuz gözden ırağ itsün anı Mevlā
Mürüvvet maʿdenidür ḳahrı az iḥsānı vāfirdür

ırāġ ol-:

1. **ırāġ ol-:**-*a*
Kaside 11
Mısra: **34**
Ayrı bulunmak.

O ehl-i luṭfdan u aña ḳul olanlardan
Ḥavādiṯ-i felek-i sifle-perver ola ırāġ

2. **ırağ ol-:**-*ma*
Kaside 11
Mısra: **14**
Uzaklaşmak.

Hevā-yı ʿıyşı bahāruñ cününa bādīdür
Başuñda var ise ʿaḳluñ çemenden olma ırağ

ırağa düş-:

1. **ırağa düş-:**-*üp*
Terkib-bend 8
Mısra: **171**
Uzaklaşmak. || *Ödün vermek.*

Kendüñden ırağa düşüp ardınca yorulma
Ol bī-ḫaberüñ gitdügi yol ẓann u gümāndur

ırak:

1. **ıraḳ:**-*da*
Gazel 113
Mısra: **6**
Uzak.

Zāhidüñ kūşe-i destārdaki misvāḳın
Mey ḫayālıyla ıraḳda göricek ṣandum ṣāḫ

ıraḳdan baḳdur-:

1. **ıraḳdan baḳdur-:**-*dan-ur*
Gazel 128
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kıskandırmak.

Ṣalınsa serv-i bālāyı ıraḳdan baḳdurur ol ḳad
Açılsa lāle-i ḥamrāyı eyler dāġdār ol ḫad

2. **ıraḳdan baḳdurur:**-*ur*
Gazel 661
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uzaktan baktırmak, yaklaştırmamak.

ʿArż ider ġarrāluġın dāyim ıraḳdan baḳdurur
Kūşeler eyler hilāle ġurre-i ebrūlaruñ

ırmaġ:

1. **ırmaġ:**-*lar*
Gazel 191
Mısra: **2**
Irmak, nehir.

ʿĀrıż-ı cānān gibi buldı leṭāfet bāġlar
Eşk-i çeşmüm gibi cūş itdi yine ırmaġlar

2. **ırmaġ:**-*ı*
Gazel 1085
Mısra: **4**
Nehir, akarsu; aşığın gözyaşlarının oluşturduğu ırmak.

Gülşen-i kūyuña aḳup dökilür leyl ü nehār
Gözlerümden iki ḳanlu yaşumuñ ırmaġı

3. **ırmaġ:**-*a*
Gazel 234
Mısra: **4**
Irmak, nehir. || *Uzaklaştırmak, ayırmak.*

ʿAceb mi ḳaplasam rūy-ı zemīni cūy-ı eşkümle
Dil-i şeydā seni aġyārdan ırmaġa māyildür

ışġa it-:

1. **ışġa id-:**-*er*
Kaside 27
Mısra: **58**
Kulak vermek, dinlemek.

Sen kerīmüñ vaṣfı olmaḳla sözin ḥıfẓ itmege
Oḳunan yerde melekler çarḥdan ışġa ider

2. **ışġā id-:**-*er, -sin*
Kaside 21
Mısra: **56**
Kulak vermek, dinlemek, söyleneni kabul etmek.

Hālümi ʿarż ideyin ḫidmetüñe fiʾl-cümle
Luṭf idüp semʿ-i ḳabūl ile idersin ışġā

ışık:

1. **ışıḳ:**-*dur*
Gazel 135
Mısra: **3**
Bâtınî inançları benimseyen dervişlere, Alevî, Hurûfî ve bir kısım Bektâşî dervişlerine verilen isim.

Bir ışıḳdur giçinür ruḫlaruñuñ müştāḳı
Pādişāhum hep anuñçün giyer āyīne nemed

ışıldat-:

1. **ışıldat-:**-*mış*
Gazel 840
Mısra: **3**
Işıldamasını sağlamak.

Ḥüsnüñe māyillenüp bir sūz ışıldatmış gibi
Şemʿ-i bezmüñ ser-fürū ḳılduġı budur her zamān

ısır-:

1. **ışır:**-*ma, -s, -ı*
Gazel 186
Mısra: **3**
Isırmak, dişlemek.

Bir ışırması o sīb-ẕeḳānuñ deger cihāna
Ne baḥālu mīvedür bu ne leẕīẕce yemişdür

ışlāh it-:

1. **ışlāḥ it-:**-*mek*
Gazel 105
Mısra: **8**
Düzeltmek, yola getirmek.

Henüz münkir-i cām-ı şarābdur ṣūfī
Müyesser olmadı itmek o nāḳışı ışlāḥ

ışlāḥ-ı ʿālem:

1. **ışlāḥ-ı ʿālem:**-*e*
Gazel 454
Mısra: **9**
Dünyayı ıslah etmek, iyileştirmek.

Mülk-i vücūda gelmedük ışlāḥ-ı ʿāleme
Ḥaḳḳ-ı suḫanda kimse ile yoḳ ʿinādımuz

ışmarlamaġla ḥac ḳabūl olmaz:

1. **ışmarlamaġla ḥac ḳabūl olmaz:**
Gazel 96
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Atasözü**
Ismarlama hac kabul olmaz.

Yār işigin öp didüm benden ṣabāya işidüp
Ol ṣanem olmaz ḳabūl ışmarlamaġla didi ḥac

ıssı:

1. **ışşı:**
Gazel 948
Mısra: **7**
Sahip, malik.

Baḫt yār olmayıcaḳ maʿrifet ışşı itmez
Ṭutalum kim ola ʿaṣrında kişi ʿallāme

ıtlāk eyle-:

1. **ıṭlāḳ eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 14
Mısra: **5**
Koyuvermek, salıvermek. || *Boşamak.*

Geçüp ḳayd-ı taʿalluḳdan vücūdum eyledüm ıṭlāḳ
'Arūs-ı kāyinātuñ daḥi bir merdānıyuz cānā

ıttışāl:

1. **ıttışāl:**-*uñ*
Gazel 169
Mısra: **16**
Yakınlık,yanyana gelme.

Beni öldürmede firḳat seni aġyār ile ʿişret
ʿAceb kimlerlesin şimdi kimüñle ıttışāluñ var

ʿıyān it-:

1. **ʿıyān it-:**-*di*
Kaside 15
Mısra: **38**
Ortaya koymak, göstermek.

Gördi bu erlükleri çün Hemedān ḥākimi
ʿArz-ı şecāʿat idüp varlığın itdi ʿıyān

ʿıyān ol-:

1. **ʿıyān ol-:**-*a*
Gazel 867
Mısra: **8**
Görünür hale gelmek, belli olmak, açıkça meydana çıkmak.

Mevc-i ḥūnile ḳopardum ḳarasın dāġ-ı dilüñ
Dehen-i çeşmüme ṣaldum ki ola yāra ʿıyān

ʿıyār-ı nev:

1. **ʿıyār-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **24**
Yeni ayar.

Eksüklügini ṭutmaġa dehrüñ degül hilāl
Vaż' itdi ʿadli muḥtesibi bir ʿıyār-ı nev

ʿıyd-ı aḍhā:

1. **ʿıyd-ı aḍhā:**
Gazel 373
Mısra: **9**
Kurban bayramı.

ʿĀlemi ḳıldı müşerref yine ʿıyd-ı aḍhā
Kaʿbe-i kūyuña yüzler süricek demlerdür

ʿıyd-ı vaṣl-ı yār:

1. **ʿıyd-ı vaṣl-ı yār:**-*a*
Gazel 825
Mısra: **18**
Sevgiliye kavuşma bayramı.

Rūḥiyā cān-ı ʿazīzi tende ṣaḳlarsam nola
İrdügümde ʿıyd-ı vaṣl-ı yāra ḳurbān eylerem

ʿıyş:

1. **ʿıyş:**-*dur*
Gazel 1004
Mısra: **6**
Eğlence.

Meclis-i yārda aġyār ile mey nūş itmek
ʿIyşdur gerçi velī ʿıyş-ı aẕāb-ālūde

2. **ʿıyş:**-*a*
Gazel 129
Mısra: **3**
Hayatın zevkini çıkarma, yiyip içme, zevk u safa.

Bir ḳufl kim rūze bāb-ı ʿıyşa urmışdı şehā
Şekl-i māh-ı ʿīd altundur aña düzdi kilīd

ʿıyş ehli:

1. **ʿıyş ehli:**
Gazel 775
Mısra: **1**
Hayatın zevkini çıkaranlar, yiyip içenler.

Vaḳt irdi ki ʿıyş ehli idüp ʿişrete iḳdām
Cām-ı mey-i nābile felekden alalar kām

2. **ʿıyş ehli:**-*n, -e*
Tarih 50
Mısra: **7**
Eğlence ehli.

Bir sūr-ı ʿālī eyleyüp ʿıyş ehline ḳıldı şalā
Virdi murād-ı maḳṣadın her bī-dil ü bī-ḥāşıluñ

ʿıyş esbābı:

1. **ʿıyş esbābı:**
Gazel 594
Mısra: **3**
İçip eğlenme sebepleri.

Cümle ʿıyş esbābı ḥāżır mey müheyyādur velī
Ehl-i bezmi kim getürsün şevḳa kim ol māh yoḳ

ʿıyş eyle-:

1. **ʿıyş eyle-:**-*meg, -e*
Rübai 17
Mısra: **1**
Yiyip içmek, eğlenmek.

Geldi göñül Erzurūma ʿıyş eylemege
İtdükleri ẕevḳı varımaz dil dimege

2. **ʿıyş eyle-:**-*ñ, -üz*
Müseddes 1
Mısra: **10**
Yiyip içmek, zevk ü safa sürmek, hayatın tadını çıkarmak.

Benüm ḫod ʿaḳlumı almış durur derd ü ġam-ı firḳat
Siz ey ehl-i ṣafa ʿıyş eyleñüz fevt olmadın fırṣat

3. **ʿıyş eyle-:**-*sün*
Gazel 731
Mısra: **13**
Yiyip içmek. || Âlem yapmak.

Yār aġyār ile ʿıyş eylesün ey ḳalb-i ḥazīn
Yan virür benden ol gül-ruḫ diyü sen yan yaḳıl

ʿıyş it-:

1. **ʿıyş it-:**-*düg, -üñ*
Gazel 1080
Mısra: **7**
Yiyip içmek, zevk u sefa sürmek, içki içmek.

Varup şeb-tā-seḥer aġyār ile ʿıyş itdügüñ tenhā
Ne ṣanursın benüm ʿömrüm meger iẓhār olmaz mı

2. **ʿıyş it-:**-*me, -de*
Gazel 253
Mısra: **2**
Hayatın zevkini çıkarmak, yiyip içmek, zevk u safa sürmek.

Aġyār kūyuñ geşt ider cān u dil ol gīsūdadur
Āzādeler ʿıyş itmede dil-besteler ḳayġudadur

ʿıyş u ʿişret ḳıl-:

1. **ʿıyş u ʿişret ḳıl-:**-*ma, -lar*
Gazel 244
Mısra: **1**
Yiyip içmek.

Dostum yine nedür bu ʿıyş u ʿişret ḳılmalar
Mey içüp aġyār ile mest olmalar ayılmalar

ʿıyş u ʿişret:

1. **ʿıyş u ʿişret:**-*de*
Gazel 912
Mısra: **4**
Yeme içme, içki içme.

Zamāne ʿaksine devr eyler olmışdur ne ġam olsa
Denīler ʿıyş u ʿişretde kemāl ehli meẕelletde

ʿıyş u ʿişreti it-:

1. **ʿıyş u ʿişreti id-:**-*i, -er*
Gazel 1052
Mısra: **1**
Yiyip içmek, içki içmek.

Tenhāda gayrılarla ider ʿıyş u ʿişreti
Açmazdan gelür bize gördüñ mi āfeti

ʿıyş u nūş:

1. **ʿıyş u nūş:**
Gazel 129
Mısra: **2**
Yeme içme, içki içme.

Cām-ı zer şeklinde geldi sāḳiyā çün māh-ı ʿid
Ṣun şarāb-ı erġavānı ʿıyş u nūş olsun mezīd

ʿıyş u nūş ehli:

1. **ʿıyş u nūş ehli:**-*n, -e*
Gazel 361
Mısra: **2**
İçki meclisinde bulunanlar, içki içenler.

Her ḳaçan devrān ufḳdan cām-ı ʿişret gösterür
ʿIyş u nūşa ʿıyş u nūş ehline ruḫṣat gösterür

ʿıyş-ı azāb-ālūde:

1. **ʿıyş-ı azāb-ālūde:**
Gazel 1004
Mısra: **6**
Azap dolu eğlence.

Meclis-i yārda aġyār ile mey nūş itmek
ʿIyşdur gerçi velī ʿıyş-ı azāb-ālūde

ızlāl it-:

1. **ızlāl id-:**-*e*
Kaside 35
Mısra: **30**
Yoldan çıkarmak, saptırmak, azdırmak.

Ehl-i faẕluz ādem oġlı ādemüz fikr itmezüz
Kim bizi ızlāl ide min-baʿd şeytān-ı laʿīn

ıżṭırāb:

1. **ıżṭırāb:**-*um*
Gazel 160
Mısra: **1**
Acı, keder.

Görinmez yār ben maġlūb-ı ʿaşḳam ızṭırābum var
Beni mest eyle ey sāḳī ki yārile ʿitābum var

2. **ıżṭırāb:**
Gazel 57
Mısra: **4**
Acı, elem, azap, sıkıntı.

Dāʾim ʿaceb mi mużṭarib olsa derūnımuz
Eksik olur mı ḫāṭır-ı ʿāşıḳdan ızṭırāb

3. **ıżṭırāb:**-*suz*
Gazel 465
Mısra: **8**
Maddî veya manevî acı, azap, eziyet, zahmet, sıkıntı.

Hemīşe ḳatl-i eḥibbāda olmaġın fikri
O ṣūḥı gör ki nice ızṭırābsuz yürimez

4. **ıżṭırāb:**-*ı*
Gazel 906
Mısra: **4**
Acı, acı çekme.

Urmaḳ olurdı el beline ḫançer olmasa
Nāzik maḥaldur ey dil-i zār ızṭırābı ḳo

ıżṭırāb çek-:

1. **ıżṭırāb çek-:**-*me*
Gazel 714
Mısra: **5**
Bir şeyin verdiği acının, azabın etkisi altında bulunmak.

Çekme hücūm-ı ḫayl-ı ḫavādiṣden ızṭırāb
Yüz ṭut rıżā-yı Ḫālıḳa bir ṣaf-şikenle ol

ıżṭırāb ṣal-:

1. **ıżṭırāb ṣal-:**
Gazel 54
Mısra: **2**
Acı çektirmek.

Ey olup sergeşte-i ʿaşḳuñ sipihrine ḳıbāb
Āteş-i ʿaşḳuñ dil-i ḫurşīde ṣalmış ızṭırāb

ıżṭırāb vir-:

1. **ıżṭırāb vir-:**-*di*
Müsebba 1
Mısra: **23**
Üzülmesine, acı çekmesine sebep olmak.

Kim benüm şeydāluġum virdi cihāna ızṭırāb
Güş idelden nālemi çekdi ḳamu insān ʿaẕāb

ıżṭırārī:

1. **ıżṭırārī:**-*dür*
Gazel 229
Mısra: **3**
Mecburi.

Yoluñda öldügi ʿuşşāḳuñ ızṭırārīdür
Öz iḫtiyārı ile yoḳsa kim memāt ister

İ

ʿibād:

1. **ʿibād:**-*ı, -n, -a*
Gazel 103
Mısra: **10**
Kullar, abdler.

Rūḥī ṣabāḥ uyḳuda olanlar aç ḳalur
Rızḳın virür ʿibādına Mevlā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

ibâdet:

1. **ibādet:**-*le*
Terkib-bend 2
Mısra: **11**
Kulun Allah'ın rızasını kazanmak ve ona yakınlaşmak için yaptığı iş ve davranışlar.

Maġfiret isterseñ evḳātuñ ibādetle geçür
Müddet-i ʿömrüñ Ḥasan Big gibi ṭāʿatle geçür

ibādet it-:

1. **ibādet it-:**-*se*
Terkib-bend 2
Mısra: **54**
Buyruklarını yerine getirmek ve kendisine duyulan şükranı ifade etmek üzere Allah'a yönelen saygı davranışlarında bulunmak; tapınmak.

Ḫaṭırından giçmeye endīşe-i sūd u ziyān
Böyle itsün bir kişi itse ibādet Rabbine

ibādet-gāh:

1. **ibādet-gāh:**
Terkib-bend 2
Mısra: **19**
Dini vecibelerin yerine getirildiği yer, mekan.

Rāh-ı Ḥaḳda yapduġı dāʿim ibādet-gāh idi
Gerçi defterdārluḳ beglükle geçdi ʿömri līk

ʿibāret:

1. ʿ**ibāret:**-*dür*
Gazel 3
Mısra: **3**
İbaret, oluşma, meydana gelme.

Ḥaḳ ẓuhūrından ʿibāretdür ḥaḳīḳat bil velī
Mevci deryādan bilürler ehl-i vaḥdet dāʾimā

ibkā:

1. **ibḳā:**-*s, -ı*
Kaside 7
Mısra: **64**
Sürekli hâle getirme, kalıcı kılma.

İlahī var ümīdüm ʿizzetiyçün ol iki harfüñ
Kim andadur fenāsı ʿālemüñ ibḳāsı dünyānuñ

iblīs:

1. **iblīs:**
Gazel 1026
Mısra: **6**
Şeytan.

Yār içün bārid söz añmış müddeʿī gūş eylemeñ
Ḫastaya ṣu ʿarż ider iblīs īmān almada

2. **iblīs:**
Gazel 852
Mısra: **6**
Şeytan. || Rakip.

Ḳande varsaḳ buluruz anda raḳīb-i dīvi
Ya iner gökden o iblīs çıḳar yā yerden

ibn-i ʿamm-i muṣṭafā:

1. **ibn-i ʿamm-i muṣṭafā:**
Kaside 3
Mısra: **47**
Hz. Muhammed'in amca oğlu. || Hz. Ali.

Ol ʿAliyy-i Murteżā ol ibn-i ʿamm-i Muṣṭafā
Kām-baḫşı her faḳīr ü dest-giri her ẕelīl

ibn-i ḥuṣām:

1. **ibn-i ḥüsām:**
Gazel 724
Mısra: **14**
Muhammed b. Hüsâmeddin (ö. 875/1470). || Hz. Ali'nin savaşlarını anlatan Hâverannâme'nin yazarı.

Dem-beste ḳıl aʿdā-yı ḥased-pīşeyi Rūḥī
Şemşīr-i zebānuñla bugün İbn-i Ḥüsām ol

2. **ibn-i ḥuşām:**
Kaside 34
Mısra: **58**
Hz. Ali'nin cenklerini anlatan Haverannâme'nin yazarı.

Sözde olmazdı ḳılıcın çekmeden ġayri işi
ʿĀleme devrinde gelseydi eger İbn-i Ḥuşām

ibn-i vaḳt:

1. **ibn-i vaḳt:**
Gazel 396
Mısra: **5**
Zamanın gerektirdiği şekilde hareket eden, zamana uyan, mizaca ve duruma göre konuşan kimse.

İbn-i vaḳt ol cām çek gel ġuṣṣa-i ferdāyı ḳo
Zāhidā ḳalbinde insān olanuñ neyler keder

ibrāhīm:

1. **ibrāhīm:**
Gazel 829
Mısra: **1**
Vezîriâzam İbrahim Paşa (ö. 942/1536).

Yanar şevḳ-i ruḫuñla nār-ı hicre cānum İbrāhīm
Visāluñ ʿıydınuñ ḳurbānıyam sulṭānum İbrāhīm

2. **ibrāhīm:**
Tarih 78
Mısra: **3**
Defterdar İbrahim Efendi (özel isim).

Ser-bülend-i dehr İbrāhīm o ʿālī-ḳadr kim
Kaʿbe-i dergāh-ı rıfʿat-baḫşdur gülzārımuz

3. **ibrāhīm:**
Terkib-bend 5
Mısra: **11**
İbrahim Çelebi (özel isim).

Ḳanı o ġonca-i bāġ-ı leṭāfet İbrāhīm
Ḳanı o serv-i riyāż-ı melāḥat İbrāhīm

ibrāhīm bek:

1. **ibrāhīm bek:**
Tarih 47
Mısra: **8**
Nihavent valisi İbrahim Bey.

Söyledi Rūḥī o ʿālī-himmetüñ tārīḫini
Vāli-i şehr-i Nihāvend oldı İbrāhīm Bek

ibrāhīm pāşā:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ibrāhīm pāşā:**
Gazel 508
Mısra: **11**
XVI. yüzyıl vezir-i azamlarındandır.

Ṭutmışuz ʿālemde İbrāhīm Pāşā dāmenin
Şimdi ol ẕāt-ı kerīmüñ bende-i fermānıyuz

ibrāhīm-i ʿādil:

1. **ibrāhīm-i ʿādil:**
Tarih 2
Mısra: **36**
Adaletli İbrahim Paşa.

Ṣadra giçdükde ḫıredden istedüm tārīḫini
Didi İbrāhīm-i ʿādil baş vezīr oldı yine

ibrāhīm-i deryā-dil:

1. **ibrāhīm-i deryā-dil:**
Tarih 2
Mısra: **1**
Gönlü geniş İbrahim Paşa.

Mülke İbrāhīm-i deryā-dil müşīr oldı yine
ʿAlemüñ ẕevḳi ḳalīl iken keşīr oldı yine

ibrāhīm-i edhem:

1. **ibrāhīm-i edhem:**
Gazel 215
Mısra: **5**
Ebû İshâk İbrâhîm b. Edhem b. Mansûr (ö. 161/778 [?]). Zahid, sûfî ve muhaddis.

Nice İbrāhīm-i Edhem gibi kāmil serveri
İndürüp taḫt-ı saʿādetden ʿabā-pūş itdiler

ibrām:

1. **ibrām:**
Gazel 231
Mısra: **1**
Bıktırıncaya kadar üstüne düşme, can sıkacak şekilde ısrar etme, zorlama.

Bir iki cām içün ey sāḳi bu ibrām nedür
Ḫum gerekdür bize yoḳsa bir iki cām nedür

ibrām eyle-:

1. **ibrām eyle-:**
Gazel 984
Mısra: **18**
Bıktırıncaya kadar üstüne düşmek, can sıkacak şekilde ısrar etmek, zorlamak.

O servi ġayrılar serkeş diyü terk itmiş ey Rūḥī
Ser ibrām eyle kim ibrām ile rām olur elbette

ibrām it-:

1. **ibrām id-:***-en, -üñ*
Gazel 651
Mısra: **6**
Israr etmek, ısrarcı olmak, zorlamak.

Bāde-nūş olduġuma ṭaʿn ider ancaḳ vaʿız
Baḳmaz ibrāmına ammā bize ibrām idenüñ

ibrāz:

1. **ibrāz:***-a*
Gazel 709
Mısra: **4**
Zahire, meydana çıkarmak, çıkarılmak.

Bāġdan defʿ-i ḫazān oldı fermān-ı bahār
Geldi sulṭān-ı bahāruñ ḥükmini ibrāza gül

ibrāz it-:

1. **ibrāz it-:***-se*
Gazel 423
Mısra: **9**
Ortaya koymak, göstermek.

Eger ʿālemde vaʿd-i āhın ibrāz itse her ʿāşıḳ
Ṣadāsından ḳamu mülk-i ʿArab Rūm u ʿAcem ditrer

ʿibret:

1. ʿ**ibret:***-dür*
Gazel 256
Mısra: **14**
Bir olaydan çıkarılan göz açıcı, uyarıcı ders.

Senüñle ister ol şeh ḳorḳuda dünyāyı ey Rūḥī
Cefā vü cevrile öldürdügi hep ġayra ʿibretdür

ʿibret al-:

1. ʿ**ibret al-:**
Gazel 39
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Olan bir şeyden) Kendi payına bir ders çıkarmak.

Benden ṭarīḳ-i mihr u maḥabbetde ʿibret al
Ey olmaḳ isteyen o sitem-kāra āşinā

ʿibret gözin aç-:

1. ʿ**ibret gözin aç-:***-up*
Tahmis 4
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Etrafında olup bitenlere) Ders alacak şekilde bakmak.

Gör ne dir üstād-ı kāmil ey göñül gūş it sözin
Var fenā deştin temāşā ḳıl açup ʿibret gözin

ʿibret göziyle baḳ-:

1. ʿ**ibret göziyle baḳ-:***-a*
Gazel 53
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Etrafında olup bitenlere) Ders alacak şekilde bakmak.

ʿİbret göziyle ʿāleme şol kimse kim baḳa
Baḳduḳca gözine görine ʿālem-i beḳā

ʿibret göziyle seyr-i bāġ it-:

1. ʿ**ibret göziyle seyr-i bāġ it-:**
Gazel 850
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bahçeye ders alacak şekilde bakmak.

Mey-i gül-reng içüp ʿibret göziyle seyr-i bāġ it gör

Neler ḫalḳ eylemiş Ḫallāḳ-ı ʿālem
ḫalḳ-ı ʿālemçün

ʿibret ol-:

1. **ʿibret ol-:**-*ma, -mış*
Gazel 34
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ders olmak.

Ey raḳīb ol şūḫa meylüñden
senüñ ḫayretdeyem
Kim baña olan cefāsı olmamış
ʿibret saña

ibrīḳ-ı vaḥdet:

1. **ibrīḳ-ı vaḥdet:**-*ile*
Gazel 900
Mısra: **1**
Vahdet ibriği.

Alup ibrīḳ-ı vaḥdetile vużū
Diyelüm lāilāhe illā hū

ibtidā:

1. **ibtidā:**
Gazel 615
Mısra: **2**
İlkin, en önce, başta.

Evvel naẓarda ḳıldı beni mübtelā gözüñ
Tīr-i belāyı urdı baña ibtidā gözüñ

iç-:

1. **iç-:**-*mez*
Gazel 312
Mısra: **6**
Bir sıvıyı ağza alıp yudumlamak.

Leb-i laʿl ü ruḫ-ı rengīnüñe meyl eylemez zāhid
Şarāb içmez güzel sevmez ʿaceb bī-ʿaḳl u cāhildür

2. **iç-:**-*üp*
Gazel 770
Mısra: **9**
Içmek, bir sıvıyı ağza alıp yutmak ‖ İçki içmek.

İçüp mestāne varmaḳçün bihişt-i kūyuña gördüm
Ele girmez piyāle lālei kesdüm ayaġ itdüm

3. **iç-:**-*üp*
Müseddes 1
Mısra: **15**
İçmek, yudumlamak. || Ayrılık şarabını içmek, sevgiliden ayrı kalmak.

İçüp firḳat meyin sāḳī-i gül-ruḫsārdan geçdüm
Ṣafā vü zevḳ fikrün çekmem ol efkārdan geçdüm

4. **iç-:**-*düg, -üm*
Müseddes 1
Mısra: **40**
İçmek, yudumlamak. || Yaşamak.

Ġam-ı laʿlıyla ol ʿĮsī-demüñ kim cān-ı ʿālemdür
Hemīşe içdügüm ḫūn-ı cigerdür yidügüm ġamdur

5. **iç-:**-*en*
Gazel 1073
Mısra: **2**
Bir sıvıyı ağza alıp yudumlamak, içmek. || Aşk şarabından içmek, aşka düşmek.

Düşeli hevā-yı ʿaşḳa dil u cān yañılmaz oldı
Ne ʿaceb şarāb imiş bu ki içen ayılmaz oldı

iç:

1. **iç:**-*i, -n, -de*
Gazel 366
Mısra: **2**
Oyuk şeylerin boşluğu.

Çarḫ-ı bed-mihrde vefā neyler
Ser-nigūn ṭās içinde mā neyler

2. **iç:**-*i, -n, -de*
Gazel 21
Mısra: **6**
Arası, dahili.

Ṣabra ṭāḳat yoḳ ġam-ı hicrāna bilmem neyleyem
Aġlasam ʿuşşāḳ içinde iʿtibār olmaz baña

3. **iç:**-*i, -n, -de*
Gazel 813
Mısra: **2**
İç || Gönül, kalp, yürek.

Dil-i dānāsını ʿāşıḳlaruñ deryāya beñzetdüm
İçinde sırr-ı ʿaşḳı gevher-i yektāya beñzetdüm

4. **iç:**-*i, -(n)de*
Gazel 320
Mısra: **3**
(İnsan veya nesnelerin meydana getirdiği topluluklarda) Ara, ortam.

ʿUşşāḳ içinde eyleyüp izüñ ṭozıyla baḥs
Gözden düşürdi kendüsini tūtiyāyı gör

5. **iç:**-*i, -n, -de*
Gazel 401
Mısra: **6**
Arasında, içerisinde.

Şeb-i tār içre gele meclise ol dilber-i şūḫ
Gūyiyā ebr içinde meh-i enver görinür

6. **iç:**-*i, -n, -de*
Gazel 5
Mısra: **8**
Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dâhil.

Ciger ḳanıyla levḫ-i dilde ḫüsnüñ itmede taṣvīr
Bu deyr-i ʿālemüñ içinde biz de Māniyüz cānā

7. **iç:**-*i*
Gazel 620
Mısra: **1**
Akıl, gönül, irade gibi insanın manevi varlığını oluşturan şeylerden herhangi biri. II. Kalp, gönül.

İçi ḳaralığı āḫir raḳīb-i bed-gūyuñ
Beyāża çıḳdı çıḳınca ḫaṭ-ı semen-būyuñ

8. **iç:**-*üñ*
Gazel 47
Mısra: **5**
Bir şeyin kendi sınırları arasında kalan kısmı, dâhil. || Yürek, kalp, gönül.

Nār-ı ġamı o meh-veşüñ yaḳsa ne ġam içüñ ṭaşuñ

Kim bile baḫt-ı serkeşüñ yār ola bir zamān ola

9. **iç:**-*ler, -i, -n, -e*
Kaside 16
Mısra: **52**
(İnsan veya nesnelerin meydana getirdiği topluluklarda) Ara. || Gönül, kalp, yürek.

Muttaṣıl sensin ḳızılbaşı iden zār u zebūn
İçlerine tīġ-i ḳahruñdur ṣalan dāʾim ḳıtāl

<u>īcāb eyle-:</u>

1. **īcāb eyle-:**-*r*
Gazel 225
Mısra: **16**
Gerekmek, lazım gelmek.

Yār ġāfil degül aḥvāl-ı dil-i ʿāṣıḳdan
ʿArż-ı ḥāl eylemek ey Rūḥi ne īcāb eyler

<u>īcād:</u>

1. **īcād:**-*a*
Gazel 262
Mısra: **4**
Var etmek, edilmek, vücuda getirmek, getirilmek. || Yeni bir şey çıkarmak, çıkarılmak.

Ciger ḳanın döküp feyż-i naẓarla laʿl ider ṭaşı
ʿAceb üstād-ı kāmildür göñül īcāda mālikdür

<u>īcād eyle-:</u>

1. **īcād eyle-:**-*sün*
Kaside 18
Mısra: **90**
Yeni bir şey meydana getirmek.

Devr-i luṭfuñda hüner ʿarż idecek demlerdür
Eylesün her biri biñ maʿni-i rengīn īcād

<u>īcād it-:</u>

1. **īcād it-:**-*sen*
Kaside 32
Mısra: **14**
Yeni bir şey meydana getirmek.

Sensin ol ḳāfiye-perdāz ki ḳādirsin eger
Ṭarz-ı āḫerde ġazel fennini itsen īcād

<u>īcād-ı maʿānī:</u>

1. **<u>İ</u>cād-ı maʿānī:**-*de*
Gazel 183
Mısra: **9**
Yeni manalar bulma.

Ịcād-ı maʿānīde iden Rūḥiyi mümtāz
İḥsān-ı ʿalī mihr-i ʿalī ḥırz-ı ʿalīdür

<u>īcād-ı sehā:</u>

1. **īcād-ı seḫā:**-*da*
Kaside 16
Mısra: **25**
Cömertlikte bulunma.

Ol kerimüʾş-şān ki īcād-ı seḫāda ʿār ider
Bendesinüñ en ḥaḳirine diseñ Ḫātem-ḥiṣāl

<u>iʿcāz:</u>

1. **iʿcāz:**-*dur*
Kaside 34
Mısra: **65**
Herkesi hayrette bırakacak şey veya davranış, keramet.

Anlaruñ ger siḥr ise naẓmı anuñ iʿcāzdur
Sözleri īhām ise ġayrüñ anuñ taḫmīs-i tām

<u>iʿcāza bağla-:</u>

1. **iʿcāza bağla-:**-*dı*
Gazel 1043
Mısra: **1**
(Birini) Aciz bırakmak. || (Birini) Keramet ve mucizelerle etki altına almak.

ʿIşī-ṣıfāt o kim seni iʿcāza bağladı
Erbāb-ı ʿaşḳı silsile-i rāza bağladı

<u>icāzet:</u>

1. **icāzet:**
Gazel 158
Mısra: **5**
İzin, ruhsat. || Diploma.

İcāzet ister imişsin yolında virmege cān
Bu sözi başdan o nā-mihribāna kim söyler

<u>icāzet vir-:</u>

1. **icāzet vir-:**
Gazel 781
Mısra: **2**
İzin vermek.

Mest olup bezmde aġyāra dimekden öp elüm
Bize ey ṣūḥ icāzet vir ayaġuñ öpelüm

<u>içi ṭışı:</u>

1. **içi ṭışı:**
Gazel 1094
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
İçi dışı, her tarafı.

Beni bir meygedeye ṣaldı mey-i ʿaşḳuñ kim
Cem u Cemşīddür ol meygedenüñ içi ṭışı

<u>içil-:</u>

1. **içil-:**-*e*
Gazel 209
Mısra: **4**
Bir sıvının yudumlanması.

Feraḥ kesb eyleye her dem ḥayāt-ı nev bula ādem
Çemenler ola ser-sebz içile gül ṣevḳına müller

<u>içim:</u>

1. **içim:**
Gazel 621
Mısra: **2**
Yudum, içimlik.

Bekledük laʿlüñ ġamıyla nice yıl kūyuñ senüñ
Görmedük luṭfuñdan ammā bir içim ṣuyuñ senüñ

<u>içir-:</u>

1. **içir-:**-*üp*
Gazel 724
Mısra: **9**
İçmesine yol açmak, içmesini sağlamak.

Ey şūḫ yeter zehr içirüp ṭūṭi-i cāna
Mirʾāt-ı mücellā gibi manẓūr-ı ʿavām ol

iclāl:

1. **iclāl:**-*ı, -n, -a*
Gazel 1021
Mısra: **1**
Büyüklük, ululuk, azamet, kudret.

İʿtibār itmez sipihrüñ ʿizzet ü iclālına
ʿAyn-ı ʿibretle baḳanlar kāyinātuñ ḥālına

iclāl-i tamām:

1. **iclāl-i tamām:**
Kaside 37
Mısra: **13**
Herkesin saygı göstermesi, büyük sayması.

Yine iclāl-i tamām ile vezīr-i ʿādil
Anda gülgeşt içün itmekde mi cevlān nicedür

icrā:

1. **icrā:**-*s, -ı, -n, -da, -y, -uz*
Gazel 509
Mısra: **8**
Yapma, yerine getirme, uygulama.

Dembedem ḳan aġlasaḳ rāh-ı belāda ġam degül
Nūr-ı dīdem ḥükm-i şāh-ı ʿaşḳ icrāsındayuz

icrā it-:

1. **icrā it-:**-*meg, -e*
Kaside 29
Mısra: **7**
Yapmak, yerine getirmek, bir işi yürütmek.

İtmege ḥükmini sulṭān-ı bahāruñ icrā
Sebz ḳılmış bu ḫaṭı levḥ-i zemīn üzre raḳam

2. **icrā id-:**-*er*
Kaside 27
Mısra: **54**

Yapmak, uygulamak. || *Yazmak, kaleme almak.*

Cümleden Rūḥī ki alup lūle-i kilkin ele
Vaṣfuñuñ āb-ı zülālin rūz u şeb icrā ider

icrā ol-:

1. **icrā ol-:**-*dı*
Kaside 4
Mısra: **11**
Yürütmek, uygulanmak.

Ḍārb-ı şemşīrüñle icrā oldı şerʿ-i Muṣṭafā
Ḫāne-i küfre yed-i ḳahruñla irdi inḳılāb

icrā-yı ʿādet it-:

1. **icrā-yı ʿādet it-:**
Gazel 536
Mısra: **5**
Adeti yerine getirmek.

İcrā-yı ʿādet it ser-i aġyār-ı ḳaṭʿ idüp
Şāh-ı nev olıcaḳ yeñilenmek gerek rüʾūs

icrā-yı hükūmet:

1. **icrā-yı hükūmet:**-*de*
Kaside 10
Mısra: **24**
İdare etmek, yönetmek.

Bu ḳadar şānile ḥükkām-ı celilüʾl-ḳadrün
Ki geçer her biri icrā-yı hükūmetde ferīd

icrā-yı sünnet eyle-:

1. **icrā-yı sünnet eyle-:**-*di*
Tarih 50
Mısra: **1**
Peygamberin sünnetini uygulamak. || *(Erkek çocuğu) Sünnet ettirmek.*

İcrā-yı sünnet eyledi bir ṣadr-ı ʿālī-menzilet
Ol ṣadr-ı kāmil kim bilür ʿālemde ḳadrin kāmilüñ

2. **icrā-yı sünnet eyle-:**-*me, -de*
Tarih 11
Mısra: **6**
Sünnet olan şeyi uygulamak, sünnete uygun davranmak.

Ḳılduñ sürūr-ı sīneñi sünnet bu sūrda
İcrā-yı sünnet eylemede itmedüñ ḳuṣūr

icrā-yı sünnet:

1. **icrā-yı sünnet:**-*i, -n, -de*
Kaside 14
Mısra: **92**
Sünneti uygulama.

Bu sūrda niceler sünnet oldı ḥaḳḳā kim
Resūluñ itmedüñ icrā-yı sünnetinde ḳuṣūr

içre:

1. **içre:**
Gazel 85
Mısra: **2**
İçinde ,arasında.

İlāhī ʿizzetüñ ḥaḳḳıyçün ol servi ser-efrāz it
Kemāl-ı ḥüsnile dāʾim cevānān içre mümtāz it

2. **içre:**
Gazel 129
Mısra: **8**
da/-de, içinde.

Kaʿbe-i kūyuña saʿy idüp Ṣafā ile irem
Merve ḥaḳḳıyçün cihān içre bilüñ oldur saʿīd

3. **içre:**
Gazel 706
Mısra: **11**
İçeri, içinde.

Laʿlīn ṭābaḳlar içre ḳodı jāle dürlerin
Pāşā ayaġına ide tā kim nis̲ār gül

4. **içre:**
Gazel 896
Mısra: **3**
İçinde, arasında, -de.

Bāġ-ı ḥüsn içre eyleyen reftār
Her dem ol serv-i ḫoş-ḫırām olsun

ictinab:

1. **ictināb:**-*ı*
Gazel 906
Mısra: **16**
Kaçınmak, uzak durmak.

Bīḫūdedür hep ehl-i riyānuñ ḫabāṯeti
Meyden ki rūḥ-ı ṭayyibedür ictinābı ḳo

ictināb eyle-:

1. **ictināb eyle-:**-*mek*
Gazel 62
Mısra: **6**
-
Kaçınmak, sakınmak.

Vefā burcınuñ mihr-i raḫşānısın
Neden ẕerreden eylemek ictināb

ictināb it-:

1. **ictināb it-:**-*di*
Gazel 67
Mısra: **6**
Kaçınmak, sakınmak.

Bülbülün bād-ı ḫazān ṭaġıtdı berk-i ʿıyşını
Neylesün bī-iḫtiyār itdi çemenden ictināb

ʿīd:

1. **ʿīd:**
Gazel 121
Mısra: **12**
Bayram.

ʿİd-gehde kūşe kūşe şanma dūlāb-ı hevā
Ḫūb-rūlar şaydına yer yer ḳuruldı dām-ı ʿīd

2. **ʿīd:**
Müseddes 3
Mısra: **9**
Bayram. II Büyük sevinç, sevinç vesilesi.

Gerçi hicrüñ bana mātemdür viṣāluñ ġayre ʿīd
Ġamdan ölsem kesmezem ẕevḳ-i viṣālüñden ümīd

ʿīd it-:

1. **ʿīd id:**-*elüm*
Gazel 807
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bayramı geçirmek. || *Çok sevinmek.*

Simāt-ı ʿıyşı didüñ ʿīdda cedīd idelüm
İrişdi ʿīd veli biz kimüñle ʿīd idelüm

2. **ʿīd id-:**-*elüm*
Gazel 807
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bayram geçirmek, bayramlaşmak. || *Çok sevinmek.*

Ṣafā ki yoḳ ṭutalum ʿīda irdün ey Rūḥī
Kimüñ elin öpelüm yā kimüñle ʿīd idelüm

ʿīd ḳıl-:

1. **ʿīd ḳıl-:**-*dı*
Kaside 10
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bayram etmek. || *Çok sevinmek.*

ʿlydda geldi saʿādetle diyār-ı Şāma
Ḳıldı pābūs-ı şerīfiyle eḥibbā iki ʿīd

idbār:

1. **idbār:**
Gazel 528
Mısra: **5**
Talihsizlik, bahtsızlık.

Kimi baḫtından ḳılur iḳbāl u idbāra ḫayāl
Kimi saʿd u naḥsın eyler çarḫ-ı kej-revden ḳıyās

2. **idbār:**
Gazel 279
Mısra: **5**
Talihin insana yüz çevirmesi, ters dönmesi, talihsizlik, bahtsızlık.

Zeyl-i iḳbāl-ı niḳāb-ı ruḫı idbār oldı
Gül gibi ʿarż-ı cemāl eylese devlet demidür

idecegüñ it-:

1. **idecegüñ it-:**-*dü, -ñ*
Gazel 663
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Elinden gelebilecek kötülüğü yapmak, edeceğini etmek.

Dime ki baġrumı itsem gerek cefāyile ḫūn
Efendi maġlatayı ḳo ki itdüñ idecegüñ

ʿīd-gāh:

1. **ʿīd-gāh:**-*a*
Gazel 137
Mısra: **11**
Bayram yeri.

Ṣafā ise ġarażuñ ʿīd-gāha gel ki saña
Cemāl ʿarż ide her kūşe biñ meh ü ḫurşīd

ʿīd-geh:

1. **ʿīd-geh:**-*e*
Gazel 807
Mısra: **12**
Bayram yeri, meydanı.

Ol serv-ḳāmeti kimlerle ṣalınur görelüm
Ṣabāyı ʿīd-gehe gönderüp berīd idelüm

ʿid-i aḍḥā:

1. **ʿid-i aḍḥā:**-*dur*
Gazel 328
Mısra: **4**
Kurban bayramı.

Eylesünler dest-būsuñla ḳo ehl-i şevḳ ẕevḳ
ʿİd-i aḍḥādur şafālar idecek eyyāmdur

ʿīd-i şerīf:

1. **ʿīd-i şerīf:**
Gazel 333
Mısra: **17**
Mübarek bayram.

Geldi eyyām-ı ṣafā ʿīd-i şerīf irdi yine
Her ṭaraf ḫākdur ḫākim-i ẕī-şān öpilür

idin-:

1. **idin-:**-*dü, -m*
Gazel 785
Mısra: **4**
Edinmek.

Girüp meyḫāneye çekdüm ayaḳ bi'l-cümle dünyādan
Mekānum kūşe-i vaḥdet idindüm ġāyrıdan giçdüm

2. **idin-:**-*miş, -di*
Terkib-bend 5
Mısra: **43**
Edinmek, almak, sahip olmak.

Cihānı bende idinmişdi ḥüsn ü ḫulḳile
Göñüller almada mānendi yoḳ bir āfet idi

3. **idin-:**-*üp*
Kaside 18
Mısra: **16**
Edinmek; kabul etmek, benimsemek.

Günde biñ ṣafḥa oḳur ġonca gülistānından
Bülbül-i zār idinüp bād-ı bahārı üstād

4. **idin-:**-*ür, -ler, -di*
Kaside 32
Mısra: **16**
... Olarak kabul etmek, ... yerine koymak.

İrseler devrüñe sābıḳda gelen münşīler
İdinürlerdi seni fenn-i suḫanda üstād

5. **idin-:**-*miş*
Gazel 698
Mısra: **3**
Edinmek, bir hâle getirmek.

Kuḫl idinmiş tūtiyā ḫāk-i pāyuñdan senüñ
Gözleri şimdi açıldı nergis-i şehlālaruñ

idrāk:

1. **idrāk:**-*ımuz*
Gazel 463
Mısra: **12**
Anlama yeteneği, akıl erdirme, anlayış.

Lāf derk itmek bize lāzım degüldür şāʿirüz
Ehl-i diller şiʿrimüzden fehm ider idrākımuz

2. **idrāk:**-*uz*
Tahmis 8
Mısra: **15**
Olgunlaşmış, kemâlini bulmuş (kimse veya varlıklar).

Varluḳ çün bizüz āfaḳa gelen idrākuz
Çün bizüz rūz-ı ezelden veled-i ṣāliḥ-i eb

ʿiffet:

1. **ʿiffet:**
Kaside 23
Mısra: **22**
Namus, ırz; dürüstlük, temizlik, kendi malı olmayan ve yasak edilen şeylere el uzatmama.

ʿAṭā vü merḥamet ü ʿadl ü dāduñ ḳoyalum
Nedür bu ḥilm ü ḥaya vü diyānet ü ʿiffet

iflāḥ ol-:

1. **iflāḥ ol-:**-*a, -y, -dı*
Gazel 105
Mısra: **10**
Selamete çıkmak, felah bulmak.

Ḳo fikr-i cāhı ki Firʿavn olurdı yā Nemrūd
Olaydı devlet-i dünyā ile kişi iflāḥ

iflāḥ olma-:

1. **iflāḥ olma-:**-*s, -un*
Gazel 104
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Durumunu bir daha düzeltememek, içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulamamak, artık iyileşememek.

İstemez oñduġın üftādelerüñ ʿālemde
Yā İlāhī göreyin olmasun aġyār iflāḥ

ifşā ḳıl-:

1. **ifşā ḳıl-:**
Rübai 3
Mısra: **1**
Açığa vurmak, açıklamak, fâşetmek.

Yārab baña rāz-ı ʿaşḳuñı ifşā ḳıl
Rāh-ı ṭalebüñde ʿaḳlumı yaġmā ḳıl

iftār:

1. **iftār:**-*da*
Gazel 814
Mısra: **5**
Oruç açma, bozma; iftar vakti.

Gördi sāḳī ki tereddüd çekerin iftārda
Ṣundı bir cām baña ṭolu şarāb-ı gül-fām

iftihār:

1. **iftiḫār:**-*um, -dur*
Gazel 197
Mısra: **6**
Övünme, övünç.

Didi "el-faḳr faḫri" çün o şāh-ı mesned-i levlāk
Ben ey ḫᵛāce libās-ı faḳra girsem iftiḫārumdur

iftihār eyle-:

1. **iftiḫār eyle-:**-*r*
Gazel 599
Mısra: **4**
Övünmek.

Günden aẕhersüz iki meh-pāresüz Yūsufla kim
İftiḫār eyler sizüñle dehr-i fānī var yoḳ

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

iftihār it-:

1. **iftiḫār it-:**-*se, -m*
Gazel 646
Mısra: **4**
Övünmek, göğsü kabarmak.

Ḳulluġuñda şanma ʿār idem kemīne bendeñem
Pādişāhum ben anuñla iftiḫār itsem gerek

iftihār kıl-:

1. **iftiḫār ḳıl-:**-*ma, -y, -a*
Terkib-bend 4
Mısra: **4**
Bir şeyden dolayı kendini yücelmiş saymak, göğsü kabarmak, övünmek.

Rıfʿata ṭālib olup bīḫūde zaḥmet çekmeye
Ḳılmaya māl u menāl ü manṣıb ile iftiḫār

iftiḫāruʾs-sevāḳıb:

1. **iftiḫāruʾs-sevāḳıb:**
Kaside 33
Mısra: **14**
Parlak yıldızların övünç sebebi.

Eger devlet ehli olursañ cihānda
Dinür ẕātına iftiḫāruʾs-sevāḳıb

iftirāk:

1. **iftirāḳ:**-*ı*
Terkib-bend 4
Mısra: **36**
Ayrılık.

Ey birāderler beni ʿayb itmeñ olsam derd-nāk
Kim birāder iftirāḳı ādemi eyler helāk

igen:

1. **igen:**
Gazel 356
Mısra: **6**
Çok, gayet, ziyade.

Ḳorḳarın yüz süre aḳdāmına bir gün aġyār
Ḫırṣı ġālibdür igen kāfirüñ iḳdāmlıdur

igne:

1. **igne:**-*s, -i, -y, -le*
Gazel 1104
Mısra: **4**
İki şeyi birbirine tutturmak için kullanılan ince, uzun, sivri uçlu çelik alet.

Girince destine ser-rişte-i vaṣl-ı şeh-i devrān
Delindi derd-i miḥnet ignesiyle ḳalb-i meksūrı

īhām:

1. **īhām:**
Kaside 34
Mısra: **66**
Kuruntuya düşürme; iki veya daha çok anlamlı bir kelimeyi en az bilinen manasını kastederek kullanma sanatı.

Anlaruñ ger siḥr ise naẓmı anuñ iʿcāzdur
Sözleri īhām ise ġayrüñ anuñ taḫmīs-i tām

īhāmlı:

1. **īhāmlı:**-*dur*
Gazel 356
Mısra: **10**
İmalı, kinayeli.

Şu saña fāni cihān itse nola vird-i zebān
Ḥaḳ bu kim Rūḥi-i zāruñ sözi īhāmlıdur

ihāṭa eyle-:

1. **iḥāṭa eyle-:**-*r*
Tahmis 3
Mısra: **9**
Çevrelemek, kuşatmak, sarmak.

Gül-i ruḫsāruñı cānā iḥāṭa eyler āḫır ḫaṭ
Güzellük bāḳī ḳalmaz kimseye devr-i zamāndur bu

iḫfā-yı maḥabbet:

1. **iḫfā-yı maḥabbet:**-*den*
Gazel 574
Mısra: **7**
Aşkı gizleme.

İḫfā-yı maḥabbetden ḥaẓẓ eyler idük ammā
Müşkil bu ki ol kāfir iẓhārdan eyler ḥaẓẓ

iḫfā-yı rāz:

1. **iḫfā-yı rāz:**
Gazel 563
Mısra: **10**
Sırrı gizlemek.

Rūḥī ṭarīḳ-i zühde nice sālik olmasun
Olmışdur ehl-i dillere iḫfā-yı rāz farż

iḫlāṣ:

1. **iḫlāṣ:**
Gazel 557
Mısra: **1**
Doğruluk, samimiyet.

Raḳībde ola şanma maḥabbet ü iḫlāṣ
ṣafā-yı ḳalbde yeksān olur mı ʿāmile ḫāṣ

ihmāl:

1. **iḫmāl:**-*i*
Gazel 964
Mısra: **5**
Üstüne düşeni zamānında yapmama, gereken ilgiyi göstermeme, önem vermeyip kendi hâline bırakma.

İḫmāli ḳo vücūdını ḫāk idelüm hemān
Yüzden çıkup ḫaṭuñ ne revādur herem başa

2. **iḫmāl:**-*i, -dür*
Gazel 316
Mısra: **6**
Gereken ilgiyi göstermeme, boşlama.

İstemez küşte-i ʿaşḳ olmaġı ammā ki bizi
Ber-murād itmeyen ol āfetüñ iḫmālidür

3. **ihmāl:**-*uñ*
Gazel 690
Mısra: **6**
Üstüne düşeni zamānında yapmama, gereken ilgiyi göstermeme, önem vermeyip kendi hâline bırakma.

Yoluñda ölmeyen ẕevḳ-i
viṣālüñden ṣafā bulmaz
Bizi ol ẕevḳden ḳorḳum bu
maḥrūm ide ihmāluñ

<u>ihrām:</u>

1. **iḥrām:**-*a*
Gazel 948
Mısra: **16**
Bir kişinin Hac veya Umre veya hem Hac, hem Umre yapma niyetiyle normal zamanlarda helâl olan bazı davranışları kendisine haram kılması, Hacıların örtündükleri dikişsiz giysi.

Rūḥiyā ʿālem-i fānīde odur ʿārif kim
Vire destārı külāha çuḫayı iḥrāma

<u>iḥsān:</u>

1. **iḥsān:**-*lar*
Gazel 340
Mısra: **10**
Cömertlik, lutuf, bağış, hediye, iyilik.

Egerçi būy-ı zülfüñle muʿaṭṭardur dimāġ ammā
Bu iḥsānlar bize senden degül bād-ı ṣabādandur

2. **iḥsān:**-*uñ*
Gazel 728
Mısra: **7**
Lutuf, kerem, iyilik. || *İçki sunmak.*

Sāḳiyā ehl-i vefādan ḳılma iḥsānuñ dirīġ
Tāzelensün rūḥımuz ṣun bir iki peymāne mül

<u>iḥsān eyle-:</u>

1. **iḥsān eyle-:**
Gazel 140
Mısra: **7**
Bağışlamak, armağan etmek, vermek, bahşetmek.

Tāc u taḫtın pādişāh-ı dehr iḥsān eyleye
Ḳulluġuñdur baña sulṭānum ol iḥsāndan leẕīẕ

2. **iḥsān eyle-:**-*di*
Tarih 53
Mısra: **1**
Lutfetmek, kerem etmek.

Pādişāh-ı ʿālem iḥsān eyledi ʿĀli Bege
ʿĀḳibet ḳuṭb-ı murādı üzre devr itdi felek

<u>ihsan it-:</u>

1. **iḥsan it-:**
Kaside 8
Mısra: **64**
Lutfetmek, kerem etmek.

Mükāfātında bu miḥnetlerin kim çekdi düşmenden
Ol ṣāḥib-ḥāle iḥsan it ki bī-pāyāndur iḥsānuñ

2. **iḥsān it-:**-*mez, -di*
Kaside 26
Mısra: **35**
Bağışlamak, armağan etmek, vermek, bahşetmek.

Ser-firāzā saña itmezdi bu deñlü iḥsān
Görmese Ḥażret-i Ḥaḳḳ lāyık-ı ʿizz ü iḳbāl

<u>ihsās eyle-:</u>

1. **iḥsās eyle-:**-*sün*
Gazel 530
Mısra: **2**
Hissetmek.

ʿĀşıḳa mümkin degül ʿaşḳuñda çün cemʿ-i ḥavās
Nice iḥsās eylesün ʿāşıḳ seni ey faḫr-i nās

<u>ihtilāl:</u>

1. **iḫtilāl:**
Kaside 16
Mısra: **46**
Bozukluk, karışıklık.

Gerçi gelmişdi Nihāvend üzre on biñ surḫ-ser
Buldılar ʿazmüñden ammā inhizām u iḫtilāl

<u>ihtilāt:</u>

1. **iḫtilāṭ:**-*ı*
Gazel 400
Mısra: **5**
Karışmak, karışıp görüşmek.

Açıḳdur ṭabʿı ṭarz-ı iḫtilāṭı ḫūb bilmişdür
Melāḥat var sözinde şūḫdur şīrīn-şemāʾildür

2. **iḫtilāt:**
Gazel 566
Mısra: **8**
Karışma, görüşme.

Ehl-i dillerden żarar gelmez o ḳavm-i pākdan
İltifātuñ kesme ḳılmazsañ da şāhum iḫtilāt

3. **iḫtilāṭ:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 747
Mısra: **8**
Karşılaşıp görüşmek, görüşüp temas etmek, içli dışlı, sıkı fıkı olmak.

Ehlile nā-ehl farḳın ḳılmayan bed-ṭıynetüñ
Ḥūri olsa iḫtilāṭından olur muẕṭar göñül

4. **iḫtilāt:**-*ile*
Gazel 23
Mısra: **7**
Karşılaşıp görüşme, görüşüp temas etme.

İḫtilātile maḥabbet olur ammā bunlar
Bir naẓarda dil-i ʿuşşāḳı iderler yaġmā

<u>ihtilāṭ ḳıl-:</u>

1. **iḫtilāṭ ḳıl-:**-*ma*
Gazel 739
Mısra: **3**
Karşılaşıp görüşmek, görüşüp temas etmek.

Pak iseñ ālūde-dāmenlerle ḳılma iḫtilāṭ
Ṣāf-dilseñ eyle dāyim ṣāf-dil yārāna meyl

<u>ihtilāṭ-ı duḫter-i rez:</u>

1. **iḫtilāṭ-ı duḫter-i rez:**-*den*
Gazel 20
Mısra: **5**
Şarapla karşılaşma, temas etme.

Nedür zāhid ḳaçınmaḳ iḫtilāṭ-ı duḫter-i rezden

İder mi kimse anuñ gibi rūḥ-efzāya istiġnā

<u>iḥtimāl:</u>

1. **iḥtimāl:**-*i*
Gazel 398
Mısra: **10**
Mümkün olma, imkân dahilinde bulunma, olabilirlik, olasılık.

Dün dimiş bir ʿāşıḳı ḳatl eylemekdür niyyetüm
Ekṣer ammā iḥtimāli Rūḥi-i şeydādadur

2. **iḥtimāl:**
Gazel 727
Mısra: **2**
Bir şeyin olabilmesi durumu, olabilirlik, olasılık.

Bir āfetüñ ki būsesin almaḳ ola muḥāl
ʿĀşıḳlar miyānını ḳocmaḳ ne iḥtimāl

<u>ihtimāl vir-:</u>

1. **iḥtimāl vir-:**-*me, -dü, -m*
Gazel 816
Mısra: **5**
Bir şeyin olabileceğini düşünmek, onu mümkün görmek.

Virmedüm cevr-i dil-āzārına aṣlā iḥtimāl
Göñlümi bend eyledüm zülfine dildār añladum

<u>iḥtimāl-i ḫāṣ:</u>

1. **iḥtimāl-i ḫāṣ:**
Gazel 554
Mısra: **10**
Kendine has tahammül.

Derdin sipāh-ı dilüm itmez ʿavāma arż
Tīmārına meger ki virür iḥtimāl-i ḫāṣ

<u>ihtimāl-ı ṣıdḳ u kiẕb:</u>

1. **iḥtimāl-ı ṣıdḳ u kiẕb:**
Gazel 830
Mısra: **7**
Doğruluk ve yalan olma ihtimali.

Gerçi kim olur ḫaberde iḥtimāl-ı ṣıdḳ u kiẕb
Dāʿim ammā ṣıḥḥat üzre alınur senden peyām

<u>iḥtimāl-i vaṣl:</u>

1. **iḥtimāl-i vaṣl:**-*dan*
Gazel 478
Mısra: **7**
Kavuşma ihtimali.

ʿAceb mi iḥtimāl-i vaṣldan ḳaṭʿ-ı ümīd itsem
Zamān ister viṣālüñ ol zamāne ʿömr amān virmez

<u>iḥtimāl-i viṣāl:</u>

1. **iḥtimāl-i viṣāl:**
Kaside 25
Mısra: **16**
Kavuşma ihtimali.

Velī esīr-i firāḳ ol melālden ḳaçmaz
Ki ḫātırın ḫoş ide her dem iḥtimāl-i viṣāl

<u>ihtimām:</u>

1. **ihtimām:**-*ı*
Gazel 332
Mısra: **24**
Dikkat, özen.

Ḫayli himmet ister idi çıḳmaġa maḥmil bu yıl
Eyleyen bu ihtimāmı vālī-i vālā mıdur

<u>ihtirāʿ:</u>

1. **iḫtirāʿ:**
Gazel 578
Mısra: **1**
Benzeri görülmemiş bir şey îcat etmek, vücuda getirmek.

Cān ḳomış ḳıymet metāʿ-ı cāmı iden iḫtirāʿ
Anuñ içün zāhide olmaz müyesser metāʿ

<u>ihtiram:</u>

1. **iḫtirām:**
Gazel 277
Mısra: **8**
Saygı, hürmet.

Kākülüñ dām-ı rāh-ı ḫūbāndur
Saña başdan bu iḫtirām yeter

<u>ihtirām bul-:</u>

1. **iḫtirām bul-:**-*dı*
Terkib-bend 6
Mısra: **56**
Saygı ve hürmet görmek.

Peyk-i İlāhi rehber olup rūḥ-ı pākına
Ervāḥ-ı ḳudsa vāṣıl olup buldı iḫtirām

<u>ihtirāz it-:</u>

1. **iḫtirāz it:**
Gazel 719
Mısra: **4**
Sakınmak, çekinmek.

Her nigāhı dostum bir sehm-i zehr-ālūd olur
İḫtirāz it dīde-i aġyārdan pūşīde ol

2. **iḫtirāz it:**
Gazel 851
Mısra: **6**
Çekinmek, kaçınmak, sakınmak.

İtme bār-ı hicrile ʿāşıḳlaruñ ḳaddin kemān
İḫtirāz it dostum peykān-ı tīr-i āhdan

<u>ihtiyāc:</u>

1. **iḫtiyāc:**-*ı*
Gazel 108
Mısra: **8**
Muhtaçlık, yokluk, yoksulluk; gereksinim.

Dāmen-i ḫākı mülevveṣ ḳıldı ol nādān-ı ʿaṣr
Şüst u şūya iḫtiyācı var ḳanı Ṭūfān-ı Nūḥ

2. **iḫtiyāc:**
Gazel 193
Mısra: **3**
Gerekli olan, elde bulunmayan bir şeyin eksikliğini duyma.

ʿArż-ı maḥabbet eylemege yoḳdur iḫtiyāc
Göñlümde mihri olduġın ol meh-liḳā bilür

3. **iḫtiyāc:**-*ı*
Gazel 748
Mısra: **8**
Gereksinim.

Mekteb-i ʿaşḳuñda dil dersinden olsa nola dūr
İḫtiyācı ḳalmadı taʿlīme üstād oldı dil

iḫtiyāc çek-:

1. **iḫtiyāc çek-:**-*mez, -üz*
Gazel 99
Mısra: **1**
İhtiyaç duymak, muhtaç olmak.

Biz anuñçün çekmezüz cām-ı şarāba iḫtiyāc
Kim ezelden itmişüz ḫūn-ı cigerle imtizāc

2. **iḫtiyāc çek-:**-*me*
Gazel 273
Mısra: **3**
İhtiyaç duymak, bir şeyin kendisi için gerekli olduğunu hissetmek, bir şeyi kendisi için gerekli saymak.

Cānı mecrūḥ itmege şemşīre çekme iḫtiyāc
Ey kemān-ebrū müjeñ oḳlarını gönder yiter

iḫtiyāc ol-:

1. **iḫtiyāc ol-:**-*maz*
Gazel 535
Mısra: **4**
Gerek duymak.

Gelenler meclise bī-hūş olurlar çeşm-i sāḳīden
Şarāba iḫtiyāc olmaz ʿaceb sāḳī ʿaceb meclis

iḫtiyār:

1. **iḫtiyār:**-*ı*
Gazel 492
Mısra: **7**
Yaşlı, pir.

İḫtiyārı geçinür vāʿız-ı şehr ortalıġuñ
Biz anı ʿālem-i maʿnīde oġlan bilürüz

2. **iḫtiyār:**-*ı*
Gazel 229
Mısra: **4**
İrade, kendi isteğiyle seçme ve hareket etme, isteme.

Yoluñda öldügi ʿuşşāḳuñ ıżṭırārīdür
Öz iḫtiyārı ile yoḳsa kim memāt ister

3. **iḫtiyār:**-*ı*
Gazel 492
Mısra: **7**
Yaşlı, ihtiyar. ‖ *Tecrübeli kimse, pîr.*

İḫtiyārı geçinür vāʿız-ı şehr ortalıġuñ
Biz anı ʿālem-i maʿnīde oġlan bilürüz

iḫtiyār elden git-:

1. **iḫtiyār elümden git-:**-*üm, -den-üm, -di*
Gazel 198
Mısra: **1**
İradesi üzerindeki kontrolünü kaybetmek, kendine hakim olamayacak duruma gelmek.

Bilmezem ḥālum nolur gitdi elümden iḫtiyār
Bir yaña şūrīdelük bir yaña eyyām-ı bahār

iḫtiyār eyle-:

1. **iḫtiyār eyle-:**
Gazel 716
Mısra: **2**
Seçmek, tercih etmek.

Ġam-ı dünyāyı göñülden çıḳarup āzād ol
İḫtiyār eyle göñül faḳr u fenāyı şād ol

iḫtiyār it-:

1. **iḫtiyār it:**
Gazel 485
Mısra: **3**
Seçmek.

Rāḥat istersen ḳanāʿat iḫtiyār it yoḫsa kim
Ārzū-yı devlet ey dil ādemi rāḥat ḳomaz

iḫtiyār-ı sünen:

1. **iḫtiyār-ı sünen:**
Gazel 700
Mısra: **8**
Sünnetleri seçmek. ‖ *Sünnetlere göre yaşamak.*

Rehber-i rāh-ı rıżā olmaġa ey ṭālib-i Ḥaḳ
İḫtiyār-ı sünen ü sīret-i eslāf gerek

iḫtiyār-ı ümerā:

1. **iḫtiyār-ı ümerā:**
Kaside 37
Mısra: **29**
Emirlerin yaşlı olanı.

İḫtiyār-ı ümerā faḫr-ı zamān Meʿmūn Beg
Mīr-i iḳlīm-i suḫan şāḥib-i ʿunvān nicedür

iḫtiyārum yoḳ:

1. **iḫtiyārum yoḳ:**-*um*
Gazel 843
Mısra: **11**
İhtiyarı olmamak, iradesi üzerindeki kontrolünü kaybetmek, kendine hakim olamayacak duruma gelmek.

İḫtiyārum yoḳ cemāluñ görmemekde neyleyin
Ḳılduġum bītābluḳdur mihrüñi az itdüren

iḫtiyāt:

1. **iḫtiyāṭ:**
Gazel 212
Mısra: **13**
Ilerisini düşünerek, görerek davranma; tedbirli, tedarikli bulunma, akıllı davranma.

Ḳarşumda ṭurma git dimeñ ey meh ne iḫtiyāṭ
Sen serv-i ser-firāzı gören kendiden gider

ihvān:

1. **iḫvān:**-*ile*
Gazel 739
Mısra: **11**
Kardeşler.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Yūsufuñ işitmedüñ mi ḳıṣṣasın iḫvānile
Ey birāder eyleme iḫvānile seyrāna meyl

iḫvān-ı zamān:

1. **iḫvān-ı zamān:**
Gazel 414
Mısra: **10**
Zamane kardeşleri.

Dil Yūsufını çehde ey Rūḥi nihān itdüñ
İḫvān-ı zamān içre zīrā ki ʿadāvet var

iḥyā:

1. **iḥyā:**-*da*
Gazel 767
Mısra: **12**
Canlı, yaşayan, sağ, hayat sahibi.

Ḫ^{v}āh Ḫıżr u ḫ^{v}āh Mecnūn hep esīr-i derd-i ʿaşḳ
Böyle gelmişdür gider iḥyāda ġam mevtāda hem

iḥyā eyle-:

1. **iḥyā eyle-:**
Kaside 18
Mısra: **85**
Canlandırmak, hayatiyet kazandırmak. || *(Bir kimseyi) Canına can katarcasına memnun etmek, lutfa garketmek.*

Dem-i luṭfuñla o dil-ḫasteyi iḥyā eyle
Ey Mesīḥā-nefes ölsün eleminden ḥussād

2. **iḥyā eyle-:**-*di*
Tarih 74
Mısra: **15**
Canlandırmak.

Gerçi zaḥmet çekdi ammā nāmın iḥyā eyledi
Bu bināda ṣarf-ı evḳāt itdi ol kim nice yıl

3. **iḥyā eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 19
Mısra: **9**
(Bir kimseyi) Canına can katarcasına memnun etmek, lutfa garketmek.

Geldüñ iḥyā eyledüñ bezm-i ṣafāda Rūḥiyā
Merḥabā ey rūḥ-ı ṯānī yoluña cānlar fedā

4. **iḥyā eyle-:**-*r*
Gazel 323
Mısra: **5**
Canlandırmak, hayatiyet kazandırmak.

Müdām eyler leb-i laʿlüñ gibi ġam mürdesin iḥyā
Şarābuñ yoḳ naẕīri Ḥaḳ bilür kim cān-ı ʿālemdür

5. **iḥyā eyle-:**-*y, -üp*
Tarih 54
Mısra: **9**
Canlandırmak; diriltmek. || *Mamur kılmak.*

Bu ʿālī çeşme-sārı eyleyüp yüz luṭf ile iḥyā
Sebīl-i Ḥaḳḳa bir dil-keş muṣallā eyledi peydā

iḥyā it-:

1. **iḥyā id-:**-*er*
Gazel 1047
Mısra: **13**
Canlandırmak, hayatiyet kazandırmak.

Mürdeler iḥyā ider laʿl-i revān-baḫşıyla yār
Sevmesün ölsün mi Rūḥī öyle bir ʿĮsī-demi

2. **iḥyā id-:**-*er*
Gazel 1100
Mısra: **9**
Hayat vermek, diriltmek, canlandırmak.

Nuṭḳ-ı cān-baḫş ile mürdeler iḥyā ider
Ne ṣanursın güzelüm Rūḥi-i ṣāḥib-suḫanı

3. **iḥyā id-:**-*er, -sin*
Gazel 43
Mısra: **1**
Diriltmek.

Lebüñ aġyāra ṣunup dāʿim idersin iḥyā
Nola ben mürdeñe ṣunsañ anı da aḥyānā

iḥyā idici:

1. **iḥyā idici:**
Gazel 791
Mısra: **1**
Dirilten, yeniden canlandıran.

Geldi ol mürdeler iḥyā idici cānānum
Ḥamdülillah ki yine yirine geldi bu cānum

iḥyā ḳıl-:

1. **iḥyā ḳıl-:**
Gazel 691
Mısra: **9**
Canlandırmak, hayatiyet kazandırmak.

Beni ki ḫasta-i ʿaşḳam lebüñle iḥyā ḳıl
Raḳīb-i mürde-dili bī-ḥużūr idem dirseñ

2. **iḥyā ḳıl-:**-*dı*
Tarih 54
Mısra: **4**
Hayat vermek, canlandırmak. || *Ölümsüzleştirmek.*

Ṭarīḳ-i Ḥaḳda yapdı bir muṣalla beẕl idüp mālın
İdüp bu ʿayni cāri ḳıldı kesb-i ecr içün iḥyā

iḥyā ol-:

1. **iḥyā ol-:**-*ur*
Gazel 135
Mısra: **6**
Canlanmak, memnun olmak.

Terk-i ser itdügüme aġlamam ammā ġam odur
Yeñi başdan yine iḥyā olur erbāb-ı ḥased

2. **iḥyā ol-:**-*ur*
Gazel 2
Mısra: **7**
Dirilmek, hayat bulmak.

Mürde cisme ʿaşḳ irişe ol zamān iḥyā olur
Fānẕurūhā keyfe yuḥyiʾl-arża baʿde mevtihā

ikāmet:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **iḳāmet:**-*i, -n, -i*
Terkib-bend 5
Mısra: **53**
Bir yerde yerleşip oturma, mukim olma.

Bu ḫākdānda reva görmedi iḳāmetini
ʿAzīmet itdi hemān murġ-ı rūḥı bālāya

2. **iḳāmet:**-*dür*
Terkib-bend 1
Mısra: **40**
Oturmuş, yerleşik.

İḳāmet düşdügi yirde ḳıyāmet ḳopmamaḳ maḥżā
Anuñ tā ḥaşr olınca mātemin her yıl iḳāmetdür

iḳāmet düş-:

1. **iḳāmet düş-:**-*düg, -i*
Terkib-bend 1
Mısra: **39**
Bir yerde yerleşip kalmaya, eğleşme ve mukim olmaya mecbur bırakılmak. || (Hz. Hüseyin için) Bir yerde şehit edilmek.

İḳāmet düşdügi yirde ḳıyāmet ḳopmamaḳ maḥżā
Anuñ tā ḥaşr olınca mātemin her yıl iḳāmetdür

iḳbāl:

1. **iḳbāl:**-*ile*
Kaside 15
Mısra: **8**
Mutluluk, saadet, baht, talih.

Az ṣafā mı bu kim geldi seferden yine
Devlet ü iḳbālile Āṣaf-ı kişver-sitān

2. **iḳbāl:**
Gazel 528
Mısra: **5**
Baht, talih.

Kimi baḫtından ḳılur iḳbāl u idbāra ḫayāl
Kimi saʿd u naḥsın eyler çarḫ-ı kej-revden ḳıyās

3. **iḳbāl:**-*a*
Gazel 827
Mısra: **20**
Talih ve baht açıklığı, mutluluk, saadet.

ʿOs̱mān-ı kerem-pīşe ki devr-i kereminde
İḳbāla irüp dirhem u dīnāra yapışdum

4. **iḳbāl:**
Tarih 21
Mısra: **10**
Baht açıklığı; yüksek bir makama, yere erişme durumu.

Didi Rūḥī muḳarrer olıcaḳ tekrār tārīḫin
Yine vāli-i sābıḳ geldi iḳbāl ile devletle

5. **iḳbāl:**
Gazel 626
Mısra: **4**
Baht açıklığı; yüksek mevki, makam.

Nice bir cāh u celāl ile ṣatarsın ʿaẓamet
Ne celāluñda var iḳbāl ne cāhuñda senüñ

iḳbāl-i devlet:

1. **iḳbāl-i devlet:**-*den*
Tarih 75
Mısra: **3**
İyi talih.

Bildi ʿayş u nūşdur iḳbāl-i devletden ġaraż
Ṣayḳal-ı ʿişretle ḫātırdan gider jeng-i melāl

2. **iḳbāl-i devlet:**-*le*
Tarih 77
Mısra: **3**
Devlet gibi yüce ve iyi talih.

Beg olduñ gül gibi iḳbāl-i devletle biḥamdillah
Bıraḳduñ ġulġule āvāze-i cāhuñla dünyāya

iḳbāl-ı ʿizz ü devlet:

1. **iḳbāl-ı ʿizz ü devlet:**
Gazel 888
Mısra: **4**
Yücelik ve büyüklük bahtı.

Dergāhuña cünūd-ı idbār bulmasun yol
İḳbāl-ı ʿizz ü devlet ḳat ḳat ḥışāruñ olsun

ikdām:

1. **iḳdām:**--*ı*
Gazel 121
Mısra: **8**
Bir şeyi elde etmek için gayretle çalışma, sürekli çaba gösterme.

Göñlimüz gibi ʿaceb mi tevbemüz bulsa şikest
Bir yaña iḳdām-ı ʿaşḳ u bir yaña ibrām-ı ʿīd

iḳdām eyle-:

1. **iḳdām eyle-:**-*di*
Kaside 6
Mısra: **48**
Gayret etmek, çaba göstermek.

Müyesser olmadı dergāhuña yüzin sürmek
Ne deñlü eyledi Rūḥi bu bābda iḳdām

2. **iḳdām eyle-:**-*r*
Gazel 828
Mısra: **14**
Bir şeyi elde etmek için gayretle çalışmak, sürekli çaba göstermek.

Gül-i rengīn-i çemen-zār-ı vefā olduġını
Bülbül-i zārına bildürmege eyler iḳdām

3. **iḳdām eyle-:**-*r*
Terkib-bend 8
Mısra: **154**
Gayret etmek, çaba göstermek.

Sen er olasın ḫırḳada nāmuñ ola dervīş
Mülḥid diyü yandurmaġa eyler seni iḳdām

ikdām ḳıl-:

1. **iḳdām ḳıl-:**-*mış*
Tarih 16
Mısra: **28**
Bir şeyi elde etmek için

sebatla ve gayretle çalışmak, sürekli çaba göstermek.

Ḫuṣūṣā mūcid-i evvel şeh-i mülk-i suḫan Yaḥyā
Bu ṭarz-ı ḫāsuñ īcādına ḳılmış cānile iḳdām

iḳdām-ı bī-pāyān:

1. **iḳdām-ı bī-pāyān:**-*ile*
Tahmis 4
Mısra: **18**
Tükenmez bir gayret.

Yayḳamış fi'l-ḥāl āb-ı dīde-i giryānile
Ḥāline raḥm eyleyüp iḳdām-ı bī-pāyānile

iḳdām-ı dil:

1. **iḳdām-ı dil:**
Gazel 750
Mısra: **12**
Gönlün gayreti.

Miḥnet el virmek gerek kim ḥāṣıl ola müddeʿī
Būs-ı iḳdāmuñda olmış ṭutalum iḳdām-ı dil

iḳdām-ı tamām:

1. **iḳdām-ı tamām:**-*ı*
Kaside 37
Mısra: **65**
Var gücüyle çalışma, sürekli çaba gösterme.

Ḫoş-nüvis olmada iḳdām-ı tamāmı var mı
Ḳavsi-i Ḫīre o ser-defter-i ʿirfān nicedür

iḳdāmlı:

1. **iḳdāmlı:**-*dur*
Gazel 356
Mısra: **6**
Gayretli.

Ḳorḳarın yüz süre aḳdāmına bir gün aġyār
Ḫırṣı ġālibdür igen kāfirüñ iḳdāmlıdur

iki ʿālem:

1. **iki ʿālem:**-*de*
Gazel 251
Mısra: **9**
İki cihan. || Dünya ve ahiret.

Düşünürdü iki ʿālemde bileydi Rūḥī
Dem-i vaṣluñ gibi bir ẕevḳ idecek dem bulunur

iki bük-:

1. **iki bük-:**-*dü, -m*
Gazel 787
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
İkiye bükmek, iki büklüm olmak. || Hastalık, yaşlılık vb. nedenlerle beli bükülmek, öne doğru eğilmek.

Ġam-ı ʿaşḳı beni pīr itdügine ol elif-ḳaddüñ
İki bükdüm reh-i ʿaşḳında ḳaddüm aña dāl itdüm

iki cihān:

1. **iki cihān:**-*da*
Gazel 717
Mısra: **13**
Dünya ve ahiret.

Rūḥi iki cihānda murāduñ necāt ise
Rāh-ı ṭalebde peyrev-i Āl-ı Muḥammed ol

iki gözini ḳapat-:

1. **iki gözini ḳapat-:**-*dı, -lar*
Gazel 287
Mısra: **10**
(Ölen kişinin) Gözlerinin kapatılması.

Āḫir ġubār-ı rāh-ı fenā ile ṭoldurup
İki gözini Rūḥi-i zāruñ ḳapatdılar

iki gözüm:

1. **iki gözüm:**
Gazel 602
Mısra: **8**
Okşayıcı bir seslenme sözü.

Ṭūṭiyi söyleden senüñ bār-ı ruḫuñ durur hemān
Yoḫsa iki gözüm anuñ āyineden ṣafāsı yoḳ

iki gün:

1. **iki gün:**
Gazel 67
Mısra: **7**
Kısa bir zaman dilimini ifade etmek için kullanılır.

İki gün gül ẕevḳın itdürmekle maḥżā rūzgār
Çekdürür bād-ı ḫazāndan bülbüle bunca ʿaẕāb

iki günlük:

1. **iki günlük:**
Gazel 523
Mısra: **4**
Çok kısa, uzun olmayan.

Sākin olmaḳsa ġaraż meyḫāneden yeg kūşe yoḳ
İki günlük ʿömr için kāşāne ḳaydın çekmezüz

2. **iki günlük:**
Gazel 331
Mısra: **5**
Çok kısa süren (şey).

Cihānuñ iki günlük devletin rıfʿat ḳıyās itmeñ
Eger bu ise rıfʿat ḫāke yeksān olmamuz yegdür

3. **iki günlük:**
Terkib-bend 2
Mısra: **4**
Çok kısa, geçici, fânî.

Dost düşmen diyü itme ḫalḳile ceng ü cedel
Cāhil olma iki günlük ʿömr için ġavġāyı ḳo

iki harf:

1. **iki harf:**-*üñ*
Kaside 7
Mısra: **63**
İki harf. || "Kün" emrini meydana getiren kâf ve nun harfi. || Allah'ın bütün varlıkları yarattığı "Ol" emri.

İlahī var ümīdüm ʿizzetiyçün ol iki harfüñ
Kim andadur fenāsı ʿālemüñ ibḳāsı dünyānuñ

iki kat eyle-:

1. **iki ḳat eyle-:**-*di*
Gazel 75
Mısra: **1**
İki büklüm etmek, yorgunluk, hastalık, yaşlılık vb. nedenlerle beli bükülmek, öne doğru eğilmek.

Beni bir nāvek ile eyledi ġamzeñ iki ḳat
Ḳolına ḳuvvet u üstādına yüz biñ raḥmet

iki ḳat it-:

1. **iki ḳat it-:**-*di*
Tarih 9
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Belini bükmek, çaresizlik içinde bırakmak.

İki ḳat itdi Āli Ḫānı büküp bād-ı ecel
Ġonca idi düşüben ḫāk-ı fenāya ṣaldı

iki ḳat ol-:

1. **iki ḳat ol-:**-*up*
Kaside 28
Mısra: **46**
Kelime Tipi: **Deyim**
İki büklüm olmak.

Ḫāk-i kademin yerden alup ḳılmaġa efser
Yıllardur iki ḳat olup aġlar felek-i kūz

iki laḥẓada bir:

1. **iki laḥẓada bir:**
Gazel 481
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
İkide bir, sıklıkla, sürekli.

Ḫayāl-i serv-ḳadünle demādem aġlamadan
Her iki laḥẓada bir ṭarf-ı cūybārdayuz

iki saṭr şerḥin eyle-:

1. **iki saṭr şerḥin eyle-:**-*in*, -*miş*
Gazel 783
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
İki satır açıklama yapmak. ||*(Bir şeyden) Biraz bahsetmek.*

İki saṭr eylemiş baḫtum ḳara olduġınuñ şerḥin
Yazan levḥ-i cebīnümde görinen ṣanmañuz ḳaşum

iki yüzlü:

1. **iki yüzlü:**
Gazel 242
Mısra: **8**
Riyakar, içi dışı bir olmayan kimse.

Ruḫın geh surḫ u geh zerd itdügi bī-vechdür şāhum
Raḳīb-i ḫāra yüz virme iki yüzlü münāfıḳdur

ikide bir:

1. **ikide bir:**
Gazel 470
Mısra: **3**
Sık sık.

İkide bir ʿarż idersin zülfüñüñ zencīrini
Gel sen inṣāf it nice olmayalum dīvāne biz

2. **ikide bir:**
Gazel 207
Mısra: **12**

Habire, sürekli.

Çīn olsa kākülüñ aña maḫṣūṣdur hele
Ebrūlaruñ neden ikide bir de çīn olur

ikilük:

1. **ikilük:**-*de*
Tahmis 8
Mısra: **14**
Vahdet ve fena halinin dışındaki zaman.

Bizdedür sırr-ı vasaṭ-ı ümmet bir ḫaḳ çü bizüz
İkilükde niderüz vāḥid-i muṭlaḳ çü bizüz

ikisi:

1. **ikisi:**-*n*
Gazel 124
Mısra: **2**
İkisini (de).

Dik gelüp ḳadduña serv u şimşād
Yondı muḥkem ikisin de üstād

2. **ikisi:**-*n*, -*den*
Gazel 20
Mısra: **14**
Her ikisi de.

Ḥarām olmışdur ehllullaha çünkim dünyā vü ʿuḳbā
İkisinden de lāzım ʿārif-i dānāya istiġnā

3. **ikisi:**-*nüñ*
Tarih 16
Mısra: **9**
Iki tanesi.

İkisinün de cevherdārını bir sādesin bir bil
Ki her biri leṭāfetde göñüllerden olur ārām

4. **ikisi:**-*nüñ*
Gazel 883
Mısra: **4**
İki kişi, her ikisi.

Öykinmez oldı nergis u gül çeşm u rūyuña
Dün bozdı āhum ikisinüñ de yüzin gözin

5. **ikisi:**-*n*
Gazel 681
Mısra: **6**
İki kişi, her ikisi.

Dāḫil olmaḳ istediler bezmüñe cān u göñül
Bir ḳadeḥle yaḳduñ ikisin de serḫoş eyledüñ

iḳlīm:

1. **iḳlīm:**-*de*
Kaside 16
Mısra: **19**
Ülke, memleket, diyar.

Ol Sikender-ḳadr kim ḥükm itdügi iḳlīmde
Mūr-ı ednāya Süleymān olsa ẓulm itmek muḥal

iḳlīm-i beḳā:

1. **iḳlīm-i beḳā:**-*da*
Tarih 9

Mısra: **6**
Sonsuzluk diyarı. || Ahiret.

Ẕevḳ içün dehrde bir kūşe idi maḳṣūdı
Vardı ol kūşeyi iḳlīm-i beḳāda buldı

iḳlīm-i belā:

1. **iḳlīm-i belā:**
Gazel 268
Mısra: **10**
Bela diyarı.

Ziyād olsun şuʿāʿ-ı āh-ı āteş-bārum ey Rūḥī
Ki iḳlīm-i belā vādīlerinde reh-nümūnumdur

2. **iḳlīm-i belā:**-*y, -a*
Gazel 1000
Mısra: **6**
Bela ülkesi.

Sīnemi çāk eyleyüp şevḳuñla dön dil ṭıflına
Açdum iḳlīm-i belāya gitmege bir ṭoġrı rāh

iḳlīm-i mıṣr:

1. **iḳlīm-i mıṣr:**
Tarih 7
Mısra: **21**
Mısır ülkesi.

Bulmamışdur devr-i Yūsufdan beri iḳlīm-i Mıṣr
Öyle kim devrinde buldı ʿadl ü dādından niẓām

ikrāh eyle-:

1. **ikrāh eyle-:**-*me*
Gazel 832
Mısra: **5**
İğrenmek, tiksinmek.

Mihr umarsın dehrden ḳahrından ikrāh eyleme
Nīşine ṣabr eyler ey dil nūş uman zenbūrdan

ikrāh it-:

1. **ikrāh it:**
Gazel 78
Mısra: **10**
İğrenmek, tiksinmek.

Meclis-i ʿaşḳdadur cām-ı şarāb-ı vaḥdet
Ṣoḥbet-i ehl-i riyādan çek ayaḳ ikrāh it

ikrām eyle-:

1. **ikrām eyler-:**-*r, -sün*
Terkib-bend 8
Mısra: **148**
Saygı göstermek, hürmette bulunmak.

Bir ādemi ger cübbe vü destār ile görseñ
Eylersün anuñ cübbe vü destārına ikrām

ikrār:

1. **iḳrār:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 969
Mısra: **12**
Dil ile söyleyip bildirme.

Dile zaḫm urduġını söyledi dün mestāne
Alduḳ iḳrārını yer ḳalmadı inkāra hele

2. **iḳrār:**-*uñ, -a*
Gazel 927
Mısra: **2**
Söz verme, kabul etme.

Sāye-i ḳadd-i bülendüñ ʿāşıḳ-ı dīdāruña
Gerçi iḳrār itdüñ ammā ṭurmaduñ iḳrāruña

3. **iḳrār:**
Gazel 95
Mısra: **1**
Kabul etme, tasdik etme.

Yāra ʿaşḳ inkārı müşkil ġayrıya iḳrār güc
Bir belā-keş neylesün iḳrār güc inkār güc

4. **iḳrār:**
Kaside 1
Mısra: **28**
Açıklama, bildirme, söyleme. || Tarikata intisap etme, bir şeyhe bağlanma, bîat etme.

ʿAşḳ peymānesini içmege hüşyār gerek
Ṭaleb-i ḥaḳda olan kimsede iḳrār gerek

ikrār eyle-:

1. **iḳrār eyle-:**-*y, -en, -ler*
Gazel 739
Mısra: **5**
Kabul etmek, tasdik etmek.

Ḥaḳḳa iḳrār eyleyenler ḳavlına ṣādıḳ gerek
Ṣādıḳu'l-ḳavlam dir iseñ eyleme yalana meyl

ikrār it-:

1. **iḳrār it-:**-*dü, -ñ*
Gazel 927
Mısra: **2**
Gizlemeyip açıklamak, itiraf etmek.

Sāye-i ḳadd-i bülendüñ ʿāşıḳ-ı dīdāruña
Gerçi iḳrār itdüñ ammā ṭurmaduñ iḳrāruña

2. **iḳrār it-:**-*miş, -üz*
Gazel 152
Mısra: **8**
Kabul etmek, tasdik etmek.

Bizi döndürmege saʿy itme ṣūfī küfr-i zülfinden
Ki biz ol küfre iḳrār itmişüz iḳrār īmāndandur

iksīr-i ʿaşḳ:

1. **iksīr-i ʿaşḳ:**
Gazel 281
Mısra: **13**
Aşk iksiri.

Rūḥiyā altun idüpdür çehremi iksīr-i ʿaşḳ
Yanuma gelsün o serv-i sīm-ten isterse zer sezer

iksīr-i iḥsān:

1. **iksīr-i iḥsān:**-*ı, -n*
Tarih 27
Mısra: **7**
İyilik, cömertlik iksiri.

O ṣāḥib-ʿadl u dād u luṭf kim iksīr-i iḥsānın

Ele her kim getürdiyse irişdi genc-i bī-rence

<u>iḳtibās:</u>

1. **iḳtibās:**
Gazel 529
Mısra: **1**
Alıp faydalanma.

ṣoḥbetüñden feyż ider ehl-i maḥabbet iḳtibās
Kendüñi sāʾir güzeller gibi sen ḳılma ḳıyās

<u>iḳtidā eyle-:</u>

1. **iḳtidā eyle-:**-*r*
Gazel 1
Mısra: **4**
Birini örnek alıp ona uymak, örnek tutmak, tâbi olmak.

Vādi-i vaḥdetde rehbersüz yetilmez menzile
Ey ḫoş ol sālik ki pīr-i ʿaşḳa eyler iḳtidā

<u>iḳtidā it-:</u>

1. **iḳtidā it-:**-*miş, -dür*
Kaside 40
Mısra: **69**
Uymak; tabi olmak.

İḳtidā çünki ülūʾl-emrimüz itmişdür aña
Ḳalmadı şübhemüz ol muḳri-i Ḳurʾān eyüdür

<u>iḳtidār:</u>

1. **iḳtidār:**
Gazel 924
Mısra: **16**
Bir işi yapabilme gücü, erk, kudret; güç, kuvvet.

Olur mıyduḳ meger bir laḥẓa ḫālī ʿıyş u ʿişretden
Devām-ı meclis-i ṣaḥbāya elde iḳtidār olsa

<u>iktisāb it-:</u>

1. **iktisāb it-:**-*mek, -çün*
Kaside 4
Mısra: **1**
Edinmek, kazanmak.

Hāk-i dergāhuñdan itmekçün saʿādet iktisāb
Yüz sürerler rūz u şeb māh-ı münir ü āfītāb

<u>iktizā:</u>

1. **iḳtizā:**-*y, -ı*
Gazel 320
Mısra: **10**
Gerekme, gerektirme, mecburiyet.

Bāzār-ı maʿrifetde dime kim revāc yoḳ
Ey dil zamāne eyledügi iḳtizāyı gör

2. **iḳtiżā:**
Gazel 489
Mısra: **11**
Gerekme, gerektirme

Böyle ḳılmış ḥikmet ey bülbül ezelden iḳtiżā
Kim ne yār aġyārsuz ola ne ġonca ḫārsuz

<u>iktiżā-yı ʿaşḳ:</u>

1. **iktiżā-yı ʿaşḳ:**
Gazel 83
Mısra: **7**
Aşkın gereklilikleri.

İder bī-vech peydā iktiżā-yı ʿaşḳ olur māniʿ
Ne deñlü eyleseñ dīdār-ı yārı görmege diḳḳat

2. **iḳtiżā-yı ʿaşḳ:**
Gazel 84
Mısra: **1**
Aşkın gereği.

İḳtiżā-yı ʿaşḳ eyler ḳalb-i yārı gerçi saḫt
Anı nerm itmek ne cüzʿīdür eger el virse baḫt

<u>iktiżā-yı ʿaşḳ u cemāl:</u>

1. **iḳtiżā-yı ʿaşḳ u cemāl:**
Gazel 805
Mısra: **15**
Aşkın ve sevgilinin güzelliğinin gereği.

Böyledür iḳtiżā-yı ʿaşḳ u cemāl
Sen gül ey ġonca biz fiġān idelüm

<u>iḳtiżā-yı dehr:</u>

1. **iḳtiżā-yı dehr:**-*den*
Gazel 506
Mısra: **8**
Devrin gerekleri, gerektirdikleri.

Rindile hem-şürb ü zāhid ile hem-meẕheblerüz
İḳtiżā-yı dehrden ṣanmañ bizi ġāfillerüz

<u>iktiżā-yı devr:</u>

1. **iḳtiżā-yı devr:**
Gazel 270
Mısra: **8**
Zamanın gerekleri.

Luṭf u ḳahrına muḫālif devrüñ olmaz iʿtibār
İḳtiżā-yı devr geh aʿlā vü geh ednā olur

2. **iḳtiżā-yı devr:**-*ile*
Gazel 711
Mısra: **21**
Zamanın gereği.

İḳtiżā-yı devrile geldükce dehre sāl u māh
Gāh germ u gāh serd u geh ḫazān u gāh gül

<u>iktiżā-yı ḥikmet:</u>

1. **iḳtiżā-yı ḥikmet:**-*le*
Kaside 23
Mısra: **57**
Hikmet gereği.

Bulup taġayyür-i ḥāl iḳtiżā-yı ḥikmetle
Zamāne nite ki bir şekle gire her sāʿat

<u>iktiżā-yı ḥüsn:</u>

1. **iḳtiżā-yı ḥüsn:**-*dün*
Gazel 769
Mısra: **5**
Güzelliğin gerekleri.

İḳtiżā-yı ḥüsndün maʿşūḳı müstaġnī ḳılan
Ārzū-yı vaṣl idüp ḳılduḳca ʿāşıḳ iltiyām

2. **iḳtiżā-yı ḥüsn:**-*dür*
Gazel 1071

Mısra: **6**
Güzelliğin gereği.

Vaṣldan dūr olduġum naḳṣ-ı maḥabbetden degül
İḳtiżā-yı ḥüsndür hep ayıran benden seni

<u>iḳtiżā-yı noḳṭa ḳıl-:</u>

1. **iḳtiżā-yı noḳṭa ḳıl-:**-*sa*
Gazel 59
Mısra: **8**
Nokta gerekmek. || *Noktalı yazılmak.*

Sāʿidüñ dāġına müşkīn noḳṭalar dirdüm eger
İḳtiżā-yı noḳṭa ḳılsa sāʿid ey şīrīn-laḳab

<u>iḳtiżā-yı salṭanat:</u>

1. **iḳtiżā-yı salṭanat:**-*dur*
Gazel 94
Mısra: **5**
Saltanatın gereği.

İḳtiżā-yı salṭanatdur gerçi taḫt u tāc līk
Pādişāhum ʿālim odur kim ne taḫt ister ne tāc

<u>il:</u>

1. **il:**-*e*
Gazel 89
Mısra: **6**
Yabancılar, başkaları, herkes.

ʿĀrif-i dehr ile baḫs eyleyemez zāhid-i ḫuşk
Laʿluñ aġzına düşer mi ide gūyā ile baḫs

2. **il:**
Gazel 248
Mısra: **15**
El, başkası.

İl ṣanur ʿālem-i vuṣlatda bizi ammā biz
Ayaġuñ öpmemişüz ʿālem-i vuṣlat bu mıdur

3. **il:**-*ler, -i, -dür*
Gazel 341
Mısra: **14**
Ülke, memleket, diyar.

Çin illerinüñ çoḳ gözi āhūların ögme
Ey ḫᵛāce bu Rūm illeridür bunda neler var

4. **il:**-*ler*
Gazel 148
Mısra: **3**
El, yabancı.

Viṣāl-ı yāra iller sīm u zer ben naḳd-ı cān virdüm
Çoḳ olsa bir metāʿuñ ṭālibi lābüd bahā artar

5. **il:**-*den*
Gazel 240
Mısra: **1**
Halk, ahâli, başkaları, herkes.

Dil zār-ı ʿaşḳı ṣaḳlayup ilden nihān ider
Ṭurmaz bu çeşm-i eşk-feşānum ʿıyān ider

6. **il:**-*ler*
Gazel 769
Mısra: **8**
El gün, yabancı(lar), başka(ları). II Rakip(ler).

Göñlümi mehcūr-ı dīdār itme lāyıḳ görme kim
Ben esīr-i derd olam ʿaşḳuñda iller şād-kām

7. **il:**-*i*
Gazel 1072
Mısra: **8**
Diyar, ülke. || *Aşığın gönlü.*

Şāh-ı ḥüsnüñ ḫāṣıdur göñlüm ḫarāb olup gider
Ḫayl-ı hicrān virdi yaġmaya bir öyle ḫāṣ ili

<u>ilā:</u>

1. **ilā:**
Tarih 3
Mısra: **40**
Zaman ifade eden kelimeler arasına gelerek "...den ...e kadar", "...e kadar", "...e dek" anlamlarını verir.

Ebr-i raḥmet geştzār-ı ʿömrüñi ser-sebz ider
Baḫt-ı ḳadrüñ bār-ver olsun ilā yevmi'l-ḳıyām

<u>iʿlā eyle-:</u>

1. **iʿlā eyle-:**-*r*
Kaside 21
Mısra: **48**
Yüceltmek; şanını, şöhretini artırmak.

Ḳılsa ednāya eger ʿayn-ı ʿināyetle naẓar
Ḳadrile mertebesin gün gibi eyler iʿlā

<u>ʿilāc:</u>

1. **ʿilāc:**
Gazel 94
Mısra: **10**
Bir hastalığı iyi etmek veya önlemek için türlü yollarla kullanılan madde; çare, derman.

Baġrunuñ ḳanın ḳurutmış ārzū-yı laʿl-ı yār
Bāde iç Rūḥī eger bu derde isterseñ ʿilāc

2. **ʿilāc:**
Gazel 100
Mısra: **4**
Derman, çare, ilaç.

Laʿluñ ṣun ḫastana didüm didi
Ḫasta-i ʿaşḳ olana yoḳdur ʿilāc

<u>ʿilāc it-:</u>

1. **ʿilāc id-:**-*e*
Gazel 99
Mısra: **10**
Deva olmak, şifa vermek.

Rūḥiyā āḫir bizi derd u ġam-ı hicr öldürür
Ol ṭabīb-i cān meger kim ide luṭfından ʿilāc

<u>ilāh:</u>

1. **ilāh:**-*ımuz*
Gazel 449
Mısra: **14**
Yaratıcı, Allah.

Pāşā-yı aʿdelüñ umaruz yine ʿan-ḳarīb
Görmek müyesser ide cemālin İlāhımuz

2. **ilāh:**
Gazel 1000

Mısra: **10**
Allah, Rab.

İki ʿālemden giçüp yüz ṭutdı Rūḥī luṭfuña
Sen anı luṭf-ı ʿamīmüñden ayırma yā İlāh

ilaheʾl-ʿālemīn:

1. **ilaheʾl-ʿālemīn:**
Kaside 35
Mısra: **20**
Âlemlerin Rabbi.

Teşne-i ṣaḥbā-yı vaḥdetdür dil-i nā-şādımuz
Isḳınī min keʾsi faḍlike yā İlaheʾl-ʿālemīn

ilāhi:

1. **ilāhī:**
Gazel 104
Mısra: **8**
Ey Allah'ım!.

İstemez oñduġın üftādelerüñ ʿālemde
Yā İlāhī göreyin olmasun aġyār iflāḥ

ilahī ente ḫallāḳī:

1. **ilahī ente ḫallāḳī:**
Gazel 1105
Mısra: **4**
Ey Allah'ım! Yaratma gücü sınırsız olan sensin.

Ḳoyup luṭf-ı ʿamīmüñ ġayra ʿarż-ı ihtiyāc itmem
İlahī ente ḫallāḳī İlahīente rezzāḳī

ilahīente rezzāḳī:

1. **ilahīente rezzāḳī:**
Gazel 1105
Mısra: **4**
Ey Allah'ım! Yarattıklarına her türlü rızkı veren sensin.

Ḳoyup luṭf-ı ʿamīmüñ ġayra ʿarż-ı ihtiyāc itmem
İlahī ente ḫallāḳī İlahīente rezzāḳī

ilahiʾn-nās:

1. **ilahin-nās:**
Kaside 13
Mısra: **68**
İnsanların ilahı. || *Allah.*

Sözün meʿāl-i bülendi duʿāya başlayalum
Ola ki anı ḳabūl eyleye İlahin-nās

iʿlām:

1. **iʿlām:**
Gazel 237
Mısra: **8**
Bildirme, anlatma.

Ol iki çeşmi ḳātilden şikāyet itdügüm bu kim
Göñülden aldılar ṣabrum saña iʿlām lāzımdur

iʿlām eyle-:

1. **iʿlām eyle-:***-meg, -e*
Terkib-bend 8
Mısra: **150**
Bildirmek, anlatmak.

Naḳşın çıkarup eylemedin ẕātını maʿlūm
Başlarsın aña eylemege faḳruñı iʿlām

iʿlām it-:

1. **iʿlām it-:**
Kaside 38
Mısra: **56**
Bildirmek.

Bilür Dervīş Ḥüseynüñ bendesi olduġın evvelde
ʿİnāyet geldügin iʿlām it ol şāh-ı fakīrānuñ

2. **iʿlām it-:***-me, -dü, -m*
Gazel 822
Mısra: **4**
Bildirmek, anlatmak.

Ḥālümi ʿarż itseler dirsin ki maʿlūmum degül
Söz mi ḳaldı saña ey ẕālim ki iʿlām itmedüm

ilā-yevmi'l-ḳıyām:

1. **ilā-yevmi'l-ḳıyām:**
Tarih 6
Mısra: **34**
Kıyamete kadar.

Mihr-i iḥsānun ṣenākāruñ olan bīkeslerüñ
Başlarından olmasın zayil ilā-yevmi'l-ḳıyām

ilet-:

1. **ilet-:**
Gazel 408
Mısra: **7**
Götürmek, ulaştırmak.

Ten ġubārın o şehüñ āh-ı seḥergehle ilet
Yoluñ izüñ açıḳ olsun yüri vey bād-ı seḥer

2. **ilet-:**
Gazel 565
Mısra: **3**
Götürmek, ulaştırmak, nakletmek.

Ben ölende üstüḫ̌ānum yāra ey hemdem ilet
Eyleye şāyed o nev-ḫaṭ ḫāmesin üstinde ḳaṭ

3. **ilet-:***-di*
Terkib-bend 3
Mısra: **65**
Götürmek, ulaştırmak, iletmek.

Kim götürdi ola tābūtın iletdi ḳabre
Kim ṭutup mātemini itdi fiġān u şiven

ilhām:

1. **ilhām:**
Tarih 16
Mısra: **26**
Ruhta meydana gelen ve yaratıcılığa iten coşku, içe doğma, esin.

Pesend-i ṭabʿı olmış būr-veş yārān-ı pīşīnüñ
Ki olmış cānib-i Ḥaḳdan suḫan her birine ilhām

ilhām ol-:

1. **ilhām ol-:***-ur*
Gazel 984
Mısra: **8**
(Bir şey) İçine doğmak.

Kimüñle ʿişret itseñ yā ne güne mihr u luṭf itseñ
Duyarlar nolduġuñ ʿuşşāḳā ilhām olur elbette

ilḥām-ı rabbānī:

1. **ilḥām-ı rabbānī:**
Gazel 1039
Mısra: **12**
Allah tarafından insanın gönlüne verilen duygu.

Seḥer ṭarf-ı çemende lāle vü gül seyrin eylerken
Bu maḳṭaʿ oldı tā ki ḳalbüme ilḥām-ı Rabbānī

ilk:

1. **ilk:**
Gazel 300
Mısra: **12**
Öncelikle, ilkin, ilk olarak.

ʿUẕmet-i cübbe vü destār ile der-i zühhāde
İlk aġızlıḳda saña her biri müftī görinür

ilkā:

1. **ilḳā:**-*m, -a*
Gazel 948
Mısra: **4**
Koyma, bırakma, yerleştirme.

Gülüp açılmada her kūşede yüz ġonca-i ter
Her ser-i rāhda biñ serv-i ṭavīl ilḳāma

2. **ilḳā:**
Kaside 27
Mısra: **42**
Atma.

Olmaz kimse muḳābil saña zūr-ı rezmde
Kim ki gelse ḳarşuña aña ecel ilḳā ider

ilkā kıl-:

1. **ilḳā ḳıl-:**-*madan*
Gazel 812
Mısra: **1**
Koymak, bırakmak, yerleştirmek.

Ḳılmadan ādeme Ḫallāḳ-ı ezel ilḳā fehm
Men ʿaref sırrını ḳılmışdı dil-i dāna fehm

ilḳā-yı lā-taḫaf eyle-:

1. **ilḳā-yı lā-taḫaf eyle-:**-*r*
Kaside 5
Mısra: **20**
"Korkma" ayetini kalbe yerleştirmek.

Endīşe-i günāhdan olduḳca dil melūl
Eyler mahabbetüñ aña ilḳā-yı lā-taḫaf

illā:

1. **illā:**
Gazel 810
Mısra: **2**
Ancak, yalnız.

Ehl-i ḥaḳḳa żabṭ-ı nefsile olur keşf-i ʿulūm
Feyż-i ḥaḳdan ādemi dūr itmez illā nefs-i şūm

2. **illā:**
Kaside 18
Mısra: **57**
-den/ -dan başka.

Kimse devrüñde fiġān eylemez illā bülbül
O da gül şevḳi ile baġda eyler feryād

3. **illā:**
Gazel 669
Mısra: **6**
Ne olursa olsun, hangi şartta olursa olsun, herhalde, illa ki.

Gördük ol meh-pārenüñ kākül perīşān itdügin
Pāy-bend itmez maḥabbet ehlin illā bu didük

4. **illā:**
Gazel 295
Mısra: **6**
"–den başka" anlamında istisna bildirir, ancak, sadece.

Ḫalḳ-ı ʿālem ne bilür pür-fiten añlar şiʿrüñ
Şāʿirüñ ḳaṣdını fehm eylemez illā şāʿir

5. **illā:**
Gazel 455
Mısra: **7**
Ancak, sadece, yalnız.

Zāhidi defʿ eylemez meclisden illā cām-ı mey
Ẕulmet-i ġam defʿine bir māh-ı tābān isterüz

illā ki:

1. **illā ki:**
Gazel 1057
Mısra: **4**
Bilhassa, hele, özellikle.

Her sāz gerçi ẕevḳ virür ehl-i ʿişrete
Meclisde şīşe-i mülüñ illā ki ḳulḳulı

illeʾl-muṭahharūn:

1. **illeʾl-muṭahharūn:**
Kıt'a 6
Mısra: **4**
"Arınmışlardan başkası" anlamında Vakıa suresi 79. ayetten iktibas edilmiştir.

Ol gül-ʿiẕār geldi didi lāyemessuhu
Ben būs idüp hemān didüm illeʾl-muṭahharūn

iller yapış-:

1. **iller yapış-:**-*duġ, -ı*
Gazel 180
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Sevgilinin zülfüne) Âşıkların ellerinin yapışması. || Hesap sormak için birinin yakasına yapışmak.

Bī-fāʾidedür zülfüñe yapışduġı iller
Ḳanum dehenüñdür döken el arada yoḳdur

ʿillet:

1. **ʿillet:**
Kaside 23
Mısra: **44**
Bir şeyin var olmasını sağlayan sebep.

Bu feyż saña müyesserdürür biḥamdillah
İrādetile ki yoḳdur taʿallüle ʿillet

ʿillet-i ġāī:

1. ʿ**illet-i ġāī:**
Tarih 2
Mısra: **14**
Gaye, sebep.

Ḫalk eger bilmezse ḥaḳḳ saʿyini
Ḫālıḳ bilür
ʿİllet-i ġāī bu fetḥe ol dilīr oldı yine

ʿillet-i ten:

1. ʿ**illet-i ten:**-*den*
Gazel 1026
Mısra: **9**
Vücut derdi.

Olmadı bīçāre Rūḥī ʿillet-i tenden ḫalāṣ
Gerçi peykānuñ senüñ māhir giçer ḳan almada

ʿillet-pezīr:

1. ʿ**illet-pezīr:**
Gazel 321
Mısra: **2**
Hastalıklı.

Dil giriftār-ı maḥabbet cān ġam-ı hicre esīr
Bir benüm bir çeşm-i ḫūn-bār olduġum ʿillet-pezīr

ʿilm:

1. ʿ**ilm:**
Gazel 417
Mısra: **6**
Bilme, bilgi.

Unudup bildügüñi ʿārif iseñ nādān ol
Bezm-i vaḥdetde ne ʿilm u ne ʿalīm isterler

2. ʿ**ilm:**-*ile*
Gazel 369
Mısra: **1**
İlim, bilgi.

Bī-ʿamel ʿilmile kāmil geçinen cāhildür
Kim ki ḫatṭ-ı ruḫ-ı ḫūbānı oḳur kāmildür

3. ʿ**ilm:**
Gazel 613
Mısra: **3**
Bilme, bilgi, biliş, ilim.

Reh-i vaḥdetde yeter ʿilm ü ʿamel ey ṭālib
Ḳorḳuluḳdur katı yol ādeme yoldaş gerek

4. ʿ**ilm:**
Gazel 133
Mısra: **10**
Bilgi, ilim; okumakla veya görmek ve dinlemekle veya ihsan-ı Hak'la elde edilen bilgi.

Naḳd-ı pāk-ı müfti-i İslāmsın olsañ nola
ʿİlm ile ʿālem-peẕīr u maʿdeletle dil-pesend

5. ʿ**ilm:**-*i, -n, -e*
Kaside 41
Mısra: **36**
Bilim, bilgi, marifet.

Almadı behre o kim medrese-i fażlından
Müfti-i ʿālem ise ʿilmine anuñ ne ʿamel

6. ʿ**ilm:**
Kaside 38
Mısra: **37**
Bilgi, ilim; okumakla veya görmek ve dinlemekle elde edilen bilgi.

Ḫayā vü ʿilm ü ʿirfānile ism-i pāki bürhāndur
En evvel ḳıl duʿāsın ʿarż Bürhānzāde ʿOsmānuñ

ilmek:

1. **ilmek:**
Gazel 607
Mısra: **4**
Çözülmesi kolay düğüm, eğreti düğüm, ilmik.

Ḫaytu'ş-şuʿā ile ki güneş ḫalḳı bend ider
Yanında ilmek işlemez ol şemʿ-i enverüñ

ʿilmī:

1. ʿ**ilmī:**-*n, -üñ*
Kaside 38
Mısra: **19**
Rûhî'nin de kendisinden öğrenim gördüğü, asıl adı Molla Hüseyin Ferahşad olan kişi.

Kemāl-i mertebe ḳıl iştiyākın ʿarż ʿİlmīnüñ
Egerçi ʿilmi lāḥıḳdur ezelden mihrine anuñ

2. ʿ**ilmi:**
Kaside 39
Mısra: **43**
İlmî (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

ʿİlmi kemālden yine dāʾim urur mı dem
Dir mi ġazel o bī-ser ü sāmān ne demdedür

ʿilm-i esmā:

1. ʿ**ilm-i esmā:**-*dan*
Gazel 560
Mısra: **10**
Llah'ın en güzel adlarından, bunların esrar ve hassalarından bahseden ilim.

Bilmedi bu maʿnii Rūḥī şu kim taṣdīḳi yoḳ
Ḫaḳḳı bilmekdür ḥaḳīḳat ʿilm-i esmādan ġaraż

ʿilm-i evvelin ü āhirīn:

1. ʿ**ilm-i evvelin ü āḫirīn:**
Kaside 35
Mısra: **42**
Geçmiş ve gelecek tüm insanların ilmi.

Rūḥiyā her kim olursa fażl-ı Ḫaḳdan bā-naṣīb
Keşf olur kendüye ʿilm-i evvelin ü āḫirīn

ʿilm-i ḥikmet:

1. ʿ**ilm-i ḥikmet:**-*de*
Kaside 37
Mısra: **64**
Doktorluk.

Ḳādı-ı maḥkeme-i dāniş o Muṣlī Çelebi

ʿİlm-i ḥikmetde olan s̱āni-i Loḳmān nicedür

ʿilm-i şaṭranc:

1. ʿ**ilm-i şaṭranc:**-*da*
Kaside 37
Mısra: **77**
Satranç ilmi.

ʿİlm-i şaṭrancda üstād olan ol Muḥżır Aġa
Yenilür mi yine ol server-i meydān nicedür

ʿilm-i zāt:

1. ʿ**ilm-i ẕāt:**-*ile*
Gazel 968
Mısra: **2**
Zât ilmi. || Zât, bir şeyin kendisi, bir şeyi, o şey yapan ve öteki şeylerden ayıran mahiyettir. İsimlerin ve sıfatların vücudlarında değil aynlarında kendisine dayandığı emirdir.

Ey āşināluḳ itmeyen ehl-i ṣıfātile Bīḫūdedür münāsebetüñ ʿilm-i ẕātile

ʿilmullāh:

1. ʿ**ilmullah:**-*da*
Kaside 3
Mısra: **29**
Allah'ın ilmi.

Olmasaydı ʿālemüñ mümtāzı ʿilmullahda
Olmaz idi cāmiʿ-i Kurʾān-ı āyāt-ı mecīd

ilt-:

1. **ilt-:**-*e*
Gazel 983
Mısra: **8**
Alıp götürmek.

Muḳīm-i kūy-ı dildāruz bize gülzārı vaṣf itmeñ
Bihişt olursa gitmem meger ol gül-ʿīẕār ilte

2. **ilt-:**-*üp*
Gazel 1072
Mısra: **3**
İletmek, ulaştırmak, götürmek.

Başa iltüp kārını aldı şikārın çekdi el
Oḳı atıldı ol ebrūnuñ kemānı yaşılı

3. **ilt-:**
Gazel 49
Mısra: **12**
Götürmek, ulaştırmak.

Yuṭmaḳda biz ḫūn-ı ciger ol yār bizden bī-ḫaber
Ey dil meger ilte ṣabā benden duʿā senden s̱enā

ilticā:

1. **ilticā:**
Gazel 314
Mısra: **10**
Sığınma, dayanma, dayanak edinme, güvenme.

İrsem ʿaceb mi menzil-i maḳṣūda Rūḥiyā
Ḥaḳdan hemīşe eyledügüm ilticā budur

iltifat:

1. **iltifāt:**
Gazel 229
Mısra: **10**
Teveccüh, ilgi, güler yüz.

Yoluñda ġayr ile bir görme Rūḥī ṣāʿirdür
Ḳo cevri şāhum o senden çoḳ iltifāt ister

2. **iltifāt:**
Gazel 230
Mısra: **14**
Teveccüh, ilgi, güler yüz II Sevgiliden gelen lütuf.

Rūḥiye bir selāmuñ olur ol da yılda bir
Olmaz bunuñla senden o çoḳ iltifāt umar

3. **iltifāt:**
Gazel 851
Mısra: **2**
Bir kimseye gönlünü alacak şekilde davranma, güler yüz gösterme, hatırını sorma, ilgilenme, teveccüh.

Ehl-i diller ārzū-yı vaṣl ider ol māhdan
İltifāt umsa ʿaceb olmaz gedālar şāhdan

4. **iltifāt:**-*ı, -n*
Gazel 1006
Mısra: **1**
Birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, ilgi gösterme, teveccüh.

İltifātın eksik itmez ʿāşıḳ-ı nālānına
Ḥaḳ bu kim maḥbūbluḳ gelmiş o şūḫuñ şānına

iltifāt eyle-:

1. **iltifāt eyle-:**
Gazel 7
Mısra: **7**
Hatır sorma, gönül alma.

Ne ʿuṣṣāḳa o kāfir iltifāt eyler ne aġyāra
Bir āfetdür ider aʿlāya vü ednāya istiġnā

iltifāt it-:

1. **iltifāt it-:**-*dük, -ler, -üñ*
Gazel 339
Mısra: **2**
Güler yüz göstermek, gönlünü alacak şekilde davranmak.

Esīr-i ʿaşḳa istiġnālaruñ gerçi vefādandur
Raḳībe iltifāt itdüklerüñ ammā cefādandur

2. **iltifāt itse:**-*se*
Gazel 39
Mısra: **17**
Bir şeye alaka ve rağbet göstermek.

Rūḥī-i bī-kese nola yār itse iltifāt
Aʿlā söz eyler ādemi ḫunkāra āşinā

iltifāt kıl-:

1. **iltifāt ḳıl-:**-*maz, -sa*
Gazel 151
Mısra: **11**
Bir şeye alaka ve rağbet göstermek.

Faṣl-ı gülde ʿīda ḳılmazsa ʿaceb mi iltifāt

Gül yüzüñ şevḳıyla ol kim her gün bayrāmdur

iltifāt-ı şāh:

1. **iltifāt-ı şāh:**
Gazel 594
Mısra: **8**
Sevgilinin ilgi ve alakası.

Ḫidmetinde yoḳ dil-i bī-çārenüñ taḳsīri līk
Neylesün miskīne ḳaṭʿā iltifāt-ı şāh yoḳ

iltifāt-ı şāh:

1. **iltifāt-ı şāh:**-*ile*
Gazel 133
Mısra: **16**
Padişahın teveccühü, ilgisi.

Var ümīdüm şemʿ-i mihr olduḳca rūşen olasın
İltifāt-ı şāhile aḳrānuñ içre serbülend

iltimās:

1. **iltimās:**
Gazel 528
Mısra: **10**
Talep, rica.

Vay aña kim eyleye lāşeyden istimdād-ı luṭf
Yūf aña kim eyleye nākesden iḥsān iltimās

2. **iltimās:**
Gazel 529
Mısra: **16**
Birine herhangi bir konuda öncelik ve ayrıcalık tanıma.

Gördüm ol şūḫ-ı cefā-cū ʿaksine işler işi
İzdiyād-ı derd ü firḳat eyler oldum iltimās

iltimās-ı hāş:

1. **iltimās-ı hāş:**
Tarih 7
Mısra: **14**
Seçkinlerin tuttuğu, ayrıcalık tanıdığı (kimse veya şey).

Mıṣr u Şām ehline yümn-i maḳdemi virdi şeref
Hāṣıl oldı iltimās-ı hāṣ u istidʿā-yı ʿām

iltiyām:

1. **iltiyām:**-*ı, -n*
Kaside 38
Mısra: **82**
İyileştirme, yarayı sarma.

Yine luṭf eyleyüp dön ol selīmüṭ-ṭabʿ olan yāra
Ḫużūrında duʿā ḳıl iltiyāmın eyle dünyānuñ

2. **iltiyām:**
Gazel 769
Mısra: **6**
İyileştirme, onarma, yarayı sarma.

İḳtiżā-yı ḥüsndün maʿşūḳı müstaġnī ḳılan
Ārzū-yı vaṣl idüp ḳılduḳca ʿāşıḳ iltiyām

3. **iltiyām:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 951
Mısra: **9**
Yaranın kapanması; iyileşme, onulma.

İltiyāmından saña yār ola şanma Rūḥiyā
Ġamze-i ḫūn-rīzi cān virür bir avuç ḳanuña

iltiyām eyle-:

1. **iltiyām eyle-:**-*r*
Tarih 3
Mısra: **20**
İyileştirmek, yarayı sarmak.

Bir ġażanfersin ki yanuñda ʿadū rūbāhdur
Bir dilāversin ki Rüstem saña eyler iltiyām

iltür-:

1. **iltür-:**-*di*
Gazel 463
Mısra: **6**
İletmek; göndermek; götürmek.

Biz o ḳavmüz kim delīl olsaydı ger İskendere
Çeşme-i Ḫıżra anı iltürdi āb-ı tākımuz

ilyās:

1. **ilyās:**
Kaside 13
Mısra: **70**
Hızır ile birlikte abıhayatı bulan ve ölümsüz olup denizde zor durumda kalan insanlara yardım eden İlyas peygamber.

Meded ḳılup nitekim baḥr ü berr fütādesine
Murād-baḫş ol ʿālemde Ḫıżr ile İlyās

ilzām:

1. **ilzām:**
Tarih 16
Mısra: **24**
Cevap veremez hâle getirmek, susturmak.

Eger bu çār tārīḫi ki çār akṣāmdan ḫāṣıl
Olur olmaz dir ise ḥaḳḳuma olmaz ḥasūd ilzām

ilzam it-:

1. **ilzam it-:**-*di*
Kaside 7
Mısra: **23**
Cevap veremez duruma getirmek, susturmak, susmaya mecbur etmek.

Olup āzurde çarḫ itdi beni maʿlūlile ilzam
Ki ey ser-ḫayl-i ṭabʿ-ı pākile erbāb-ı ʿirfānuñ

2. **ilzām it-:**-*di*
Kaside 21
Mısra: **19**
Bir tartışmada kuvvetli delil ve fikirlerle karşısındakini cevap veremez duruma getirmek, susturmak.

Dil-i şeydā beni maʿḳūlile ilzām itdi
Didi ey vādi-i ġurbetde giriftār-ı belā

īmā:

1. **īmā:**-*dur*
Gazel 380
Mısra: **12**
Açıkça söylemeden üstü kapalı olarak anlatma, dokundurma.

Zebān-ı ḫālımuz var bir gürūhuz başḳa ey ṣūfī
Bilinmez ḳāle ṣıġmaz nükte-meẕheb remz ü īmādur

imām-ı aʿẓam:

1. **imām-ı aʿẓam:**-*uñ*
Kaside 35
Mısra: **37**
-
İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe (ö. 150/767). Hanefî mezhebinin imamı, büyük müctehid.

Meẕhebiyle biz İmām-ı Aʿẓamuñ faḫr eylerüz
Kim meẕāhibde o meẕhebdür huden lil-mutteḳīn

imāmüʾl-mutteḳīn:

1. **imāmüʾl-mutteḳīn:**
Kaside 4
Mısra: **19**
Allah'tan korkanların imamı, önderi.

Senden özge melceʾüm yoḳ yā imāmüʾl-mutteḳīn
Sen ẓahīr ol Rūḥi-i bi-çāreye rūz-ı ḥisāb

imāmüʾs-seḳaleyn:

1. **imāmüʾs-seḳaleyn:**
Kaside 41
Mısra: **40**
İnsanların ve cinlerin imamı. || Hz. Ali.

Bir senüñ gibi cihānda ḳanı şāh-ı aʿdel
Sendedür sırr-ı velāyet sen imāmüʾs-seḳaleyn

īmān:

1. **īmān:**-*ile*
Gazel 979
Mısra: **10**
İnanma, kalben itikat ve lisanen ikrar etme.

Derd-i ʿaşḳuñla yoluñda ölmege cān virmeden
Ḳaṣdımuz ṣoñ demde gitmekdür hemān īmānile

2. **īmān:**-*ı*
Gazel 82
Mısra: **2**
Allah'a inanma, dînî inanç.

Küfr-i zülf-i yār ile olurdı peymānı dürüst
Zāhidüñ olsaydı ger ḳalbinde īmānı dürüst

10. **īmān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 652
Mısra: **7**
Güçlü inanç, kalpten itaat etme; bağlılık, samimiyet.

Ḳaṣd ider dāyim maḥabbet ehlinüñ īmānına
İtdügi işi müselmānlar görüñ ol kāfirüñ

īmān ehli:

1. **īmān ehli:**-*n, -e*
Tarih 14
Mısra: **2**
İnanç sahipleri.

Biḥamdillahi ve'l-minne duʿāmuz müstecāb oldı
ʿİnāyet ḳıldı īmān ehline Mevlā-yı bī-hemtā

īmān getür-:

1. **īmān getür-:**-*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **201**
Kelime Tipi: **Deyim**
Allah'a inanmak, güçlü bir inanç duymak.

Nefsini bilenler getüre Ḫāliḳa īmān
Bilmezlere imān getürenler diye kāfir

īmāna gel-:

1. **īmāna gel-:**
Gazel 758
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
İslâmiyet'i kabul etmek. || Bir şeyi sonradan kabul edip uymak.

Kaʿbe olursa ayaḳ başmam didüñ meyḫāneye
Kāfir olduñ iʿtirāf it zāhidā īmāna gel

2. **īmāna gel-:**-*ür*
Gazel 910
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Müslümanlığı kabul etmek.

Ne yazılmış ʿacabā ʿārıż-ı dildārda kim
Görse kāfir anı elbetde gelür īmāna

imʿān-ı naẓar:

1. **imʿān-ı naẓar:**-*la*
Kaside 34
Mısra: **41**
Çok dikkatli bakma.

Şöyle müdrikdür ki imʿān-ı naẓarla derk ider
Ṭāliʿüñ māfiʾż-żamīrin ḳılmadan feṯḥ-i kelām

īmānsuz:

1. **īmānsuz:**
Gazel 572
Mısra: **12**
İmansız, inancı olmayan (kimse), dinsiz.

Eger mestāne gelsem bezmüñe maʿẕūr ṭut zīrā
Beni dīnden çıḳarmışdur bir īmānsuz güzel vāʿıẓ

imdād:

1. **imdād:**
Kaside 18
Mısra: **84**
Yardım.

Sen zamānuñda Süleymānsın o bir mūr-ı zaʿīf
Ne ʿaceb mūr Süleymāndan umarsa imdād

imkān:

1. **imkān:**-*um*
Gazel 792

Mısra: **9**
Olanak.

Senden ayrılmaġa Rūḥī gibi imkānum yoḳ
Sensin ey dost eger dīnüm eger īmānum

2. **imkān:**
Gazel 1110
Mısra: **5**
İmkân, olanak, mümkünlük, olabilirlik.

Didüm imkān ola mı vaṣluña irmek didi kim
Gör ne fikr eyler imiş ʿāṣıḳ-ı bīmārecügi

imkān-ı ḳurb:

1. **imkān-ı ḳurb:**
Gazel 32
Mısra: **5**
Yakın olma imkanı.

Ne ümmīd-i mihr u ne imkān-ı ḳurb
Ne bende taḥammül ne sende ṣafā

imkān-ı viṣāl:

1. **imkān-ı viṣāl:**-*uñ*
Gazel 169
Mısra: **12**
(Sevgiliye) Kavuşma imkanı.

Ne sensüz ṣabr mümkindür ne senden ġayrıla ülfet
Ne defʿ-i hicr ḳābildür ne imkān-ı viṣāluñ var

imsāk:

1. **imsāk:**-*a*
Kıt'a 2
Mısra: **3**
Cimrilik.

Yā felek başlamışdur imsāka
Yā dükenmiş durur ḫızāne-i ġayb

imtiḥān:

1. **imtiḥān:**
Gazel 47
Mısra: **8**
Deneme, sınama.

Ḳanile ṭolsa gözlerüñ cevrine ḳalma dilberüñ
Ṣāyed o māh-peykerüñ maḳṣadı imtiḥān ola

2. **imtiḥān:**
Gazel 855
Mısra: **16**
Bir kimsenin bilgi derecesini anlamak, daha üst seviyede bir öğrenime veya gireceği bir işe ehliyetli olup olmadığını belirlemek için yapılan yoklama, sınav.

Zemīn-i tengde söz söylemek ṭabʿ-āzmāluḳdur
Diyen bu şiʿri gūyā gösterüpdür imtiḥān şeklin

imtihān eyle-:

1. **imtihān eyle-:**
Terkib-bend 1
Mısra: **8**
Denemek, sınamak.

Kül eyler mermeri āteş gibi kim ḥarfini yazsañ
İnanmazsañ bir āhen-levḥa ol da imtihān eyle

imtiḥān it-:

1. **imtiḥān it-:**-*mek, -çün*
Gazel 1098
Mısra: **5**
Denemek, sınamak.

İmtiḥān itmekçün ṣabrda Yaʿḳūbı Ḫudā
Ḳıldı yıllarla cüdā Yusūf-ı gül-pīreheni

imtiḥān ol-:

1. **imtiḥān ol-:**-*sun*
Gazel 859
Mısra: **10**
Denenmek, sınanmak.

Raḳīb eylerse senden cān dirīġ itmem diyü daʿvā
Reh-i ʿaşḳuñda Rūḥī gibi gelsün imtiḥān olsun

imtiyāz:

1. **imtiyāz:**-*uñ*
Gazel 195
Mısra: **4**
Ayrıcalık, hususiyet.

Yaraşur gün gibi tenhā ṣalınsan ey sehī-ḳad kim
Kemāl-ı ḥüsnile meh-pārelerden imtiyāzuñ var

2. **imtiyāz:**
Gazel 521
Mısra: **10**
Ayrıcalık, seçkinlik.

Ruḫları vaṣfıdur ol sulṭān-ı ḥüsnüñ Rūḥiyā
Gül gibi şiʿrüñ nola ellerde bulsa imtiyāz

imtiyāz it-:

1. **imtiyāz it-:**-*dü, -m*
Gazel 816
Mısra: **3**
Diğerlerinden farklı ve üstün tutmak.

Ḫūblardan imtiyāz itdüm kemāl-i ḥüsnile
ʿĀṣıḳ-ı şūrīde ḥālinden ḫaberdār añladum

imtizāc:

1. **imtizāc:**
Gazel 428
Mısra: **7**
Kaynaşma, uyuşma.

Miḫnet-i ʿaşḳile biz ġāyetde ḳılduḳ imtizāc
Kim ṣafā vü ẕevḳ u şevḳ olmış durur maġfūrımuz

imtizāc it-:

1. **imtizāc it-:**-*di*
Gazel 100
Mısra: **1**
Uyuşmak.

Ġam-ı luʿluña dil itdi imtizāc
Bādeye çekmez dil-i zār iḫtiyāc

2. **imtizāc it-:**-*me, -miş, -di*
Gazel 60
Mısra: **4**
Uyuşmak, karışmak.

Mümtezicken lebüñ ġamıyla gönül
İmtizāc itmemişdi ḫākile āb

in-:

1. **in-:**-*mez*
Kaside 36
Mısra: **35**
(Bulunduğu yerden) Aşağıya doğru gelmek.

Āb-ı raḥmet gökden inmez yer yüzi gülmez iken
Ḫalḳa gūyā şefḳat-i ʿarż u semā eksilmede

2. **in-:**-*er*
Gazel 852
Mısra: **6**
(Bulunduğu yerden) Aşağıya doğru gelmek.

Ḳande varsaḳ buluruz anda raḳīb-i dīvi
Ya iner gökden o iblīs çıḳar yā yerden

3. **in-:**-*mez, -di*
Tarih 7
Mısra: **44**
İnmek, gelmek.

Ger şecāʿat pīşesinüñ olmasan şīr-i neri
Ey Ḥasan-sīret saña gökden ʿAlī inmezdi nām

4. **in-:**-*er*
Gazel 61
Mısra: **3**
Yukarıdan aşağıya doğru gelmek. || Dökülmek. (Gözyaşı için).

Giryeden her gün iner taḫt-ı serāya yaşum
Giceler çarḫa çıḳar naʿra-i Yārab Yārab

ʿinād:

1. **ʿinād:**-*ımuz*
Gazel 454
Mısra: **10**
Bir konuda direnme, ayak direme; karşı çıkma, karşı düşünce ileri sürme.

Mülk-i vücūda gelmedük ıṣlāḥ-ı ʿāleme
Ḥaḳḳ-ı suḫanda kimse ile yoḳ ʿinādımuz

ʿinād eyle-:

1. **ʿinād eyle-:**-*mez*
Gazel 117
Mısra: **4**
Ayak diremek, direnmek, diretmek.

Ehl-i kemāla ḳarşu ḳomaḳ maḥż-ı cehldür
Ḥaḳḳā budur ki ʿārif olan eylemez ʿinād

ʿinād it-:

1. **ʿinād it-:**-*se*
Kaside 18
Mısra: **50**
Ayak diremek, direnmek, diretmek.

İtdi mi Ḥażret-i Mūsāya itāʿat Firʿavn
Saña düşmen ne ʿaceb ḳarşu ḳoyup itse ʿinād

ʿināda düş-:

1. **ʿināda düş-:**-*me*
Terkib-bend 8
Mısra: **175**
İnat etmek, direnmek.

Zinhār unudup bildigüñi düşme ʿināda
Bir pīre yapış kim iresin sırr-ı miʿāda

inʿām:

1. **inʿām:**-*dur*
Gazel 151
Mısra: **14**
Nimet verme, iyilik etme.

Sāḳiyā çoḳ teşnelük çekdürdi rindāna ṣıyām
Ṭolular ṣun kim maḥall-i himmet u inʿāmdur

2. **inʿām:**
Gazel 231
Mısra: **8**
Lutuf, ihsan.

ʿĀṣıḳa ḫūblaruñ dirler olur inʿāmı
ʿÖmrimüz geçdi bizüm bilmedük inʿām nedür

3. **inʿām:**
Kaside 6
Mısra: **40**
Lütuf, iyilik, ihsan, yardım.

Şeh-i bülend-naẓarsın saña müsellemdür
Mürüvvet ü kerem ü luṭf u rahmet ü inʿām

inʿām eyle-:

1. **inʿām eyle-:**-*r, -se*
Kaside 6
Mısra: **58**
Lütuf ve ihsanda bulunmak.

Cenāb-ı devletüñe irmege mecālüm yoḳ
Maḥallidür eger eylerse himmetüñ inʿām

inʿām it-:

1. **inʿām it-:**-*se*
Terkib-bend 8
Mısra: **152**
İyilik etmek, lütuf ve ihsanda bulunmak.

Cerrār diyü virmez olur Tañrı selāmın
Şerminden ider itse saña ḥabbece inʿām

inʿām-ı ʿīd:

1. **inʿām-ı ʿīd:**
Gazel 121
Mısra: **10**
Bayram nimetleri.

Hep şafā kesb itdiler cām-ı hilāl-ı ʿīdden
Yine oldı rūze-dārān-ı ġama inʿām-ı ʿīd

inʿāmlı:

1. **inʿāmlı:**-*dur*
Gazel 356
Mısra: **2**
İyilikte bulunan.

Gerçi ḳan dökmede ġamzeñ añılur nāmlıdur
ʿĀṣıḳa luṭf ider ammā lebüñ inʿāmlıdur

inan-:

1. **inan-:**
Gazel 24
Mısra: **10**
Bir şeyin doğruluğuna

güvenmek, onaylamak, kabul etmek.

Cevr itme āh u nālemi ʿamden ḳıyās idüp
Vallahi bī-günāham efendi inan baña

2. **inan-:**-*maz*
Gazel 602
Mısra: **3**
Bir şeyi doğru olarak benimsemek,ona güvenmek.

Ẕevḳ-i ṣafāmı söylesem kimse inanmaz ey göñül
ʿĀṣıḳı bir benem hemān bir daḥi mübtelāsı yoḳ

3. **inan-:**-*ma*
Gazel 203
Mısra: **9**
Bir şeyin doğruluğuna güvenmek, kanarak aldanmak; inanmak.

İnanma Rūḥi-i sābit-ḳadem ide seni terk
Bu kārı eyleyen ey cevr-pīşe sāyiridir

4. **inan-:**-*maz, -sa, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **8**
Bir duruma ikna olmak, kanaat getirmek.

Kül eyler mermeri āteş gibi kim ḥarfini yazsañ
İnanmazsañ bir āhen-levḥa ol da imtihān eyle

ʿinān:

1. ʿ**inān:**
Gazel 882
Mısra: **10**
Dizgin.

Düşdük meded ayaḳdan raḥm eyleyicek demdür
Ol ṣāḥvāre diñ bir laḥẓa ʿinān çeksün

inandur-:

1. **inandur-:**-*maz*
Gazel 515
Mısra: **10**
İnanmasını sağlamak, inanmasına sebep olmak, ikna etmek.

Ne ḥāṣıl tevbe itmek bāde-i gül-fāmdan Rūḥī
Eger biñ kez yemīn eylerse zühhādı inandurmaz

ʿinān-ı şeh-i dīndār:

1. ʿ**inān-ı şeh-i dīndār:**-*a*
Gazel 827
Mısra: **16**
Dindar padişahın dizgini.

Feryād u fiġān eyleyüp ol kāfir elinden
Mestāne ʿinān-ı şeh-i dīndāra yapışdum

ʿinān-ı semend:

1. ʿ**inān-ı semend:**-*ı-i, -n*
Gazel 103
Mısra: **5**
(Sevgiliye ait) Güzel ve çevik atın dizgini.

Ṭutmaḳ diler ʿinān-ı semendin ġarībler
Yarın olur ġarīb temāşā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

ʿināyet:

1. ʿ**ināyet:**
Gazel 279
Mısra: **18**
İyilik, lutuf, hayır, ihsan.

ʿİzz ü iḳbāli teraḳḳīde olup gün günden
İde Allah ʿināyet ki ʿināyet demidür

2. ʿ**ināyet:**-*dür*
Gazel 49
Mısra: **16**
Lütuf, ihsan, iyilik.

Ben nāẓım-ı dürr ü güher sen vāli-i ṣāḥib-hüner
Medḥ u ʿināyetdür sezā benden saña senden baña

3. ʿ**ināyet:**-*i*
Terkib-bend 9
Mısra: **65**
Lütuf, ihsan, iyilik, yardım.

Ālūde-ṭabʿ olanladur hep ʿināyeti
Olsaydı āhum āteşinüñ bir sirāyeti

ʿināyet eyle-:

1. ʿ**ināyet eyle:**
Kaside 9
Mısra: **74**
Yardım etmek, yardımcı olmak.

Ḳapuña yüz süre geldüm ümīd-i luṭfuñile
ʿİnāyet eyle baña bir fütādeyem elüm al

2. ʿ**ināyet eyle-:**-*r*
Gazel 236
Mısra: **14**
Lütfetmek, ihsan etmek.

Rūḥiye vefālar it disünler ʿĀṣıḳlarına ʿināyet eyler

3. ʿ**ināyet eyle-:**-*y, -üp*
Kaside 8
Mısra: **55**
Yardım etmek.

Aña ḳaldı hemān iş kim ʿināyet eyleyüp Mevlā
Mülāḳātile ʿösrin yüsr ide her zār u nālānuñ

ʿināyet it-:

1. ʿ**ināyet id-:**-*e*
Gazel 279
Mısra: **18**
Lutfetmek, ihsan etmek.

ʿİzz ü iḳbāli teraḳḳīde olup gün günden
İde Allah ʿināyet ki ʿināyet demidür

ʿināyet ḳıl-:

1. ʿ**ināyet ḳıl-:**
Terkib-bend 7
Mısra: **82**
Lutfetmek, ihsan etmek.

Bize kim mübtelā-yı hicrānuz Ṣabr-ı Eyyūb vir ʿināyet ḳıl

ince:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ince:**
Gazel 616
Mısra: **1**
(Bedenin) ince olma durumu, zayıflık.

Cān viren yoluña dirler ki ḳocar ince belüñ
Bende cān ḳalmadı sen ḫançere urduḳda elüñ

incin-:

1. **incin-:**-*se*
Gazel 459
Mısra: **16**
Birinin herhangi bir davranışı yüzünden üzüntü duymak, gücenmek, kırılmak.

Ser-i kūyına çoḳ varduñ diyü miskīni ḳorḳutmañ
Kime incinse ol meh Rūḥi-i bī-cāne incinmez

2. **incin-:**-*mez*
Gazel 459
Mısra: **6**
İncinmek, rahatsız olmak.

Viṣālin ʿahd ider ʿuṣṣāḳa aġyāra vefā eyler
Bu vaż'ından kim ol bī-ʿahd u peymāne incinmez

3. **incin-:**-*miş*
Gazel 165
Mısra: **13**
Gücenmek, gönül koymak, gücüne gitmek.

ʿArż-ı ḥüsn itmeyüp incinmiş iken dün ḫalḳı
İşiginde bugün ol şūḫ tesellāya ṭurur

4. **incin-:**-*mez*
Gazel 459
Mısra: **8**
Zarar görmek.

Bilür kim ölmeyince ḳurtuluş yoḳ derd-i ʿaşḳuñdan
Anuñçün derd-mendüñ irmese dermāne incinmez

incit-:

1. **incit-:**-*me, -de, -dür*
Gazel 184
Mısra: **10**
Birini üzmek, kırmak, gücendirmek.

Gördügi yerde teġāfüller ider ey Rūḥī
Nice olur bilmezüz ol meh bizi incitmededür

ʿindü'l-kirām:

1. ʿ**indü'l-kirām:**
Tarih 7
Mısra: **56**
Şeref sahiplerinin nezdi.

Ḥālini Rūḥī ne ḥācet ʿarż ide dergāhuña
Ḥāl-i ehl-i ḫāl ḫod maʿlūmdur ʿindü'l-kirām

indür-:

1. **indür-:**-*üp*
Gazel 215
Mısra: **6**
(Makam ve mevkiinden) Çekilmek zorunda bırakmak, ayırmak, düşürmek.

Nice İbrāhīm-i Edhem gibi kāmil serveri
İndürüp taḫt-ı saʿādetden ʿabā-pūş itdiler

2. **indür-:**-*ür*
Kaside 16
Mısra: **31**
(Yukarıdan aşağıya doğru) Gelmesini, inmesini sağlamak.

Ḳuş olup eflāka çıḳsa bāz-ı ḳahrı indürür
Aña ḫaşm olan meger dünyādan ide intiḳāl

iñen:

1. **iñen:**
Gazel 99
Mısra: **6**
Çok, pek fazla.

Gitmez olmış çeşm-i ḫūn-rīzüñ elinden tīġ-ı tīz
A benüm sulṭānum olmışsın iñen nāzik-mizāc

2. **iñen:**
Gazel 994
Mısra: **11**
Bir daha asla.

Abdāl-ı ʿaşḳa zāhid iñen de ulaşmasun
Ḳorḳum budur ki vire zaḥmet ṭuḳāyaya

3. **iñen:**
Gazel 1001
Mısra: **12**
Asla, katiyyen, hiç.

Aldanma luṭfına seni kāfirdür öldürür
Gel māʾil olma Rūḥi iñen de o ḳātile

4. **iñen:**
Gazel 963
Mısra: **7**
Çok, fazla; asla, sakın.

Muṭrib iñen de germ oluben lāf çalmasun
Āh u fiġānuma iremez söz u sāzda

infiʿāl:

1. **infiʿāl:**-*um*
Müseddes 1
Mısra: **3**
Gücenme, dargınlık duyma, kırılma.

Bu miḥnetle yoluñda ölmemekden infiʿālum var
Ġamuñdan ġayrı göñlümde ne fikrüm ne ḫayālum var

inhidām:

1. **inhidām:**
Tarih 7
Mısra: **10**
Çökme, yıkılma, harap ve vîran olma.

Mıṣra gitdi ṣadme-i ḳahrından irdi ser-te-ser
Ḫāne-i pür-ẓulmet-i Firʿavniyāna inhidām

inhizām:

1. **inhizām:**
Kaside 16
Mısra: **46**
Hezimete uğrama, bozulma.

Gerçi gelmişdi Nihāvend üzre on biñ surḫ-ser
Buldılar ʿazmüñden ammā inhizām u iḫtilāl

inkār:

1. **inkāra:**-*a*
Gazel 178
Mısra: **14**
Öyle değildir demek, denilmek, ikrar'ın zıddı.

Ölür ḳaṭʿ-ı naẓar ḳılmaz cemāl-ı bā-kemāluñdan
Sever şāhum seni Rūḥī ḳuluñ inkāra yer yoḳdur

2. **inkār:**-*ı*
Gazel 95
Mısra: **1**
Kabul ve tasdik etmeme, tanımama, reddetme.

Yāra ʿaşḳ inkārı müşkil ġayrıya iḳrār güc
Bir belā-keş neylesün iḳrār güc inkār güc

inkār eyle-:

1. **inkār eyle-:**-*y, -en*
Gazel 845
Mısra: **5**
Reddetmek, kabul etmemek.

Bādenüñ nefʿine inkār eyleyen ʿārif degül
Tābiʿ-i ḥükm-i Ḥaḳ olur vāḳıf-ı esrār olan

inkār it-:

1. **inkār it-:**-*dü, -ñ*
Gazel 746
Mısra: **10**
(Yaptığını, söylediğini) Israrla saklamak, (olanı ve doğruyu) kabul etmemek.

Eşk-i ḥasretle seni çeşmüñ çıḳarmaz mı yalan
Ṭutalum kim derdüñ itdüñ yāra inkār ey göñül

2. **inkār it-:**-*me*
Tahmis 4
Mısra: **8**
Kabul ve tasdik etmemek, tanımamak.

ʿAşḳdur ayne'l-yaḳīn ser-çeşme-i āb-ı ḥayāt
ʿAşḳa inkār itme ey deryā-nihād-ı pāk-ẕāt

inkār ḳıl-:

1. **inkār ḳıl-:**-*sa*
Gazel 812
Mısra: **3**
Kabul ve tasdik etmemek, tanımamak.

Sırr-ı miʿrāca nola ḳılsa Ebū Cehl inkār
Ḫayli ʿaḳl ister ola nükte-i mā evḥā fehm

inkār-ı ʿām:

1. **inkār-ı ʿām:**-*a*
Gazel 554
Mısra: **12**
İnsanların inkarı.

Ruḥī ḥasūdı yine bıraḳduñ ḫacālete
İnkār-ı ʿāma yer ḳomadı bu maḳāl-i ḫāṣ

inkār-ı üstād eyle-:

1. **inkār-ı üstād eyle-:**-*mez*
Gazel 438
Mısra: **10**
Üstadı inkar etmek, kabul etmemek.

Ehl olan red itmez eşʿār-ı selāset-baḫşuñı
Rūḥiyā üstād olan inkār-ı üstād eylemez

inḳılāb:

1. **inḳılāb:**
Kaside 4
Mısra: **12**
Bir durumdan başka bir duruma dönüşme.

Ḍārb-ı şemşīrüñle icrā oldı şerʿ-i Muṣṭafā
Ḫāne-i küfre yed-i ḳahruñla irdi inḳılāb

inkisār:

1. **inkisār:**
Gazel 757
Mısra: **5**
Kırgınlık, incinme.

Giçdi ol eyyām kim bulmışdı ḫāṭır inkisār
Gitdi ol demler ki olmışdı göñül aşüfte-ḥāl

2. **inkisar:**
Terkib-bend 9
Mısra: **36**
Kırılma. || Gücenme, kalp kırılması.

Nāzik durur iken dil-i ʿuşşāḳ-ı bī-ḳarār
Āyine seng-i cevrile bulmaz mı inkisar

inḳiyād:

1. **inḳiyād:**-*ımuz*
Gazel 458
Mısra: **4**
Boyun eğme, baş eğme, itâat etme.

Her ne ki māsivā ola kāmile maḥż-ı ḳayddur
Biz ki kemāle irmişüz Ḥaḳḳadur inḳiyādımuz

inḳıyād it-:

1. **inḳıyād id-:**-*er, -di*
Kaside 22
Mısra: **4**
Boyun eğmek, itaat etmek.

Gitdi ol devr-i muḫālif kim iderdi ḫavfdan
Ḥıfẓ-ı nām u neng içün ednāya aʿlā inḳıyād

2. **inḳıyād id-:**-*üp*
Tarih 81
Mısra: **5**
Boyun eğmek, baş eğmek, itâat etmek.

Şerʿüñ idüp inḳıyād ḥükmine bir ġoncanuñ
ʿAḳdine biñ cānile virdi rıżā gül gibi

inḳıżā:

1. **inḳıżā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 423
Mısra: **15**
Vadesi ve müddeti tamam olma, bitme, sona erme.

Güzellik ʿāleminüñ inḳıżāsın yād içün ḫalḫal

Düşüp feryād ile pāyına yāruñ
her ḳadem ditrer

iñle-:

1. **iñle-:**-*y, -üp*
Gazel 457
Mısra: **13**
Acı ve üzüntü ifade eden kesik kesik sesler çıkarmak.

Künc-i belāda iñleyüp Rūḥi-i ḫasta-dil yatur
Bir gün o bī-vefā dimez ḳandedür ol esīrimüz

2. **inle-:**-*r, -sin*
Gazel 445
Mısra: **3**
İnlemek, ah etmek.

Bilsem ey murġ-ı cān ne inlersin
Çeşmi el urmadan kemāne henüz

3. **iñle-:**-*r, -sin*
Gazel 173
Mısra: **10**
İnlemek II Yakınmak.

Ey dīde ne ağlarsın giryeñde sirāyet yoḳ
Ey ḳalb ne iñlersin çünkim eşerüñ yoḳdur

4. **iñle-:**-*mek, -le*
Gazel 9
Mısra: **15**
Acı, üzüntü, keder sebebiyle ağlamak, iniltili sesler çıkarmak.

Aġlamaḳla iñlemekle geçse evḳātı nola
Yā nice ṣabr eylesün Rūḥī cemāluñdan cüdā

iñlet-:

1. **iñled-:**-*üp*
Müsebba 1
Mısra: **31**
İnlemesine yol açmak; çok eziyet çektirmek.

Her gedāyı iñledüp itmez iken zīr ü zeber
Vādi-i hicrāna ṣalup Rūḥī cānā eger

2. **iñled-:**-*üp*
Gazel 261
Mısra: **4**
İnletmek, ah ettirmek.

Ḳavl-ı aġyār ile ʿuṣṣāḳını bezm-i ġamda
Nāy-veş iñledüp ol ṣūḫ-ı dilārā neyler

3. **iñled-:**-*ür*
Gazel 122
Mısra: **1**
İnletmek, inlemesine sebep olmak; acı çektirmek, üzmek.

İñledür geh cānı ġamzeñ geh o laʿl-ı nūşḫand
İki ḫūn-rīzüñ elinden neylesün bir derd-mend

iñleş-:

1. **iñleş-:**-*elüm*
Terkib-bend 3
Mısra: **3**
Karşılıklı olarak ıstırapla inlemek.

Ḳanla yaşlar dökelüm aġlaşalum iñleşelüm
Ṭaşlarla döginüp baġrımuzı ḳan idelüm

inne ʿazābi leşedīd:

1. **inne ʿaẕābi leşedīd:**
Gazel 125
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Ayet**
"Hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir." mealinde İbrahim suresinin 7. ayetinden iktibas edilmiştir.

Vaṣluñ aḥbāba virür müjde-i "yuḥyi'l-mevtā"
Hicrüñ aʿdāya ṣunar "inne ʿaẕābi leşedīd"

innemā:

1. **innemā:**-*y, -uz*
Gazel 488
Mısra: **18**
Sadece.

ʿAceb mi ṭabʿımuz pür-sūz olursa senden ey muṭrib
Bilürsin ki gül-i ṣadberk-i bāġ-ı innemāyuz biz

2. **innemā:**
Kaside 35
Mısra: **39**
Ancak, sadece.

Ḫurrem olduḳ innemā remziyle vechullahdan
ʿĀrif-i billah olanda ṣanmañ olur buġz u kīn

ins:

1. **ins:**-*ile*
Gazel 599
Mısra: **14**
İnsan, beşer.

ʿĀrif-i billah odur kim yoḳ bilüp kendin diye
Ḥayy-ı muṭlaḳdur iden insile cānı var yoḳ

2. **ins:**
Tarih 43
Mısra: **7**
İnsan, âdem, kişi, halk.

Muntaẓırdı bu deme ins ü melek
Kāyināta rūḥ-baḫş oldı bu dem

inşā:

1. **inşā:**-*ñ, -ı*
Kaside 10
Mısra: **48**
Dîvan edebiyâtı sanatlarına çok fazla yer veren, Arapça, Farsça kelimelerle yüklü, süslü, secîli nesir.

Gelse devrüñde cihān mülkine ger ʿAbdullah
Görse inşāñı bilürdi nice olur mürvārīd

inşā it-:

1. **inşā id-:**-*er*
Kaside 27
Mısra: **52**
Yazmak, kaleme almak.

ʿĀlemi şermende-i iḥsānuñ itmişsin tamām
Her kimi ʿālemde görseñ vaṣfuñı inşā ider

inşā' it-:

1. **inşā' id-:**-*icek*
Gazel 133
Mısra: **5**
Yapmak, kurmak.

Mezraʿ-ı himmetde inṣā' idicek yek-dānesin
Dām-ı luṭfuñ eylemişdür kāʾinātı daḫi bend

inṣāf:

1. **inṣāf:**
Gazel 295
Mısra: **16**
Acıma duygusuna, merhamete ve vicdana dayalı adalet.

Mālik-i tīġ-i zebānam dir iken aʿdādan
Rūḥiyā eylemek inṣāf mı pervā ṣāʿir

2. **inṣāf:**
Gazel 946
Mısra: **2**
Hakça davranma, adalet gösterme, acıyıp merhamet etme.

Baḫt yār ola vü esbāb-ı ṭarab āmāde
ʿIyş u nūş itmemek inṣāf degül dünyāda

3. **inṣāf:**
Gazel 248
Mısra: **3**
Acıma, merhamet duygusu.

Merḥamet eylemez olduñ bize inṣāf ḳanı
Silmez olduñ gözimüz yaşını şefḳat bu mıdur

4. **inṣāf:**
Gazel 64
Mısra: **4**
Hakka ve adalete uygun davranış, nefse değil vicdana uyarak adaletle hareket etme, merhametli davranma.

Her nesnenüñ zamānı var ey pādişāh-ı ḥüsn
İḥsān umarken eylemek inṣāf mıdur ġażāb

inṣāf dīnüñ nışfıdur:

1. **inṣāf dīnüñ nışfıdur:**
Gazel 563
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Atasözü**
İnsaf dinin yarısıdır.

Dīnüñ meşel durur bu ki inṣāf nışfıdur
Olmış ṭutalum ey büt-i çīn saña nāz farż

inṣāf eyle-:

1. **inṣāf eyle-:**
Gazel 870
Mısra: **9**
Hakça davranmak, adalet göstermek, acıyıp merhamet etmek.

Gel sen inṣāf eyle sulṭānum nice āh itmesün
Vaṣluña aġyār ire hicrüñle Rūḥī var iken

2. **inṣāf eyle:**
Gazel 1115
Mısra: **2**
İnsaf etmek, hakça davranmak.

Nāz idüp ben bülbül-i zāra sever dirsin beni
Gel sen inṣāf eyle ey gül-çehre kim sevmez seni

inṣāf it-:

1. **inṣāf it-:**
Gazel 33
Mısra: **4**
Hakça davranmak, adâlet göstermek, acıyıp merhamet etmek.

Saʿādetle ser-efrāz olduġuñdan şādmān olma
Gel inṣāf it kimüñle başa çıḳmışdur fenā dünyā

inṣāf ḳıl-:

1. **inṣāf ḳıl-:**
Müseddes 4
Mısra: **31**
Hakça davranmak, adâlet göstermek, acıyıp merhamet etmek.

Kimi gördüñse sükūnetde aña ḳıl inṣāf
Urma yanında ṣaḳın fenn-i belāġatdan lāf

inṣāf mıdur:

1. **inṣāf mıdur:**
Gazel 221
Mısra: **8**
İnsafa sığar mı? || Hiç olur mu?.

Mesned-i memleket-i ḥüsne şehinşāh olasın
Andan inṣāf mıdur ẓulm ola sizde düstūr

inṣāfa gel-:

1. **inṣāfa gel-:**
Gazel 330
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Haksızlıktan, merhametsizlikten vazgeçip adaletle davranır olmak.

Ḥāsid inṣāfa gelüp Rūḥiye taḥsīn eyler
Çeşm-i Ḥaḳ-bīn ile eylerse bu güftāra naẓar

2. **inṣāfa gel-:**-*di*
Gazel 809
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Acımasız ve haksız tutumdan vazgeçmek.

Yolında çekdügüm endūhı bildi geldi inṣāfa
Teraḥḥūm ḳıldı ben miskīne rām oldı maḥbūbum

insāfsız:

1. **inṣāfsız:**
Kaside 38
Mısra: **105**
İnsafı olmayan, gaddar, merhametsiz.

Dili söz uġrusı inṣāfsız ḥayvān-ı nāṭıḳdur
Helāk-i pençe-i ḳahrı olalar şīr-i Yezdānuñ

insān:

1. **insān:**-*uñ*
Gazel 73
Mısra: **4**
İnsan, şahıs.

Mest olup meyḫānede ḫāk üzre yatsañ ġam degül

Himmeti ʿālī gerek insānuñ ey dil göñli pest

2. **insān:**-*a*
Gazel 285
Mısra: **3**
İnsanoğlu, adem.

Felegüñ ḥālini bildürmek içün insāna
Ṣaldılar bülbüli feryāda güle gül didiler

3. **insān:**-*am*
Gazel 354
Mısra: **10**
Adam, beniâdem, beniâdemden her fert.

Maʿrifetdür faẕl iden ʿālemde cinsüñden seni
Ey diyen insānam evvel bil ki insānlıḳ nedür

4. **insān:**
Gazel 396
Mısra: **6**
(İyilik ve merhamet özellikleri ön plana çıkmış) kimse.

İbn-i vaḳt ol cām çek gel ġuṣṣa-i ferdāyı ḳo
Zāhidā ḳalbinde insān olanuñ neyler keder

5. **insān:**
Gazel 213
Mısra: **1**
Adam, beniâdemden her fert|| Ahlakı ve huyu üstün nitelikli, insaniyetli, değerli, ahlaklı, faziletli kimse.

İnsān odur ki mālik-i ṭabʿ-ı selīmdür
Münḳād-ı emr u nehy-i Kelām-ı Ḳadīmdür

6. **insān:**
Gazel 103
Mısra: **7**
Kişi, şahıs, ademoğlu.

İnsān nice ḫamūş ola kim murġ-ı best-leb
Ẕikr-i ḫudā ile ola gūyā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

insān ol-:

1. **insān ol-:**-*an, -lar*
Gazel 739
Mısra: **8**
İnsana yakışır üstün niteliklere sahip olmak.

Maʿrifetsüz kimse ḥayvāndur aña meyl eyleme
Kim ider insān olanlar dāyimā insāna meyl

insāniyyet:

1. **insāniyyet:**-*üñ*
Gazel 778
Mısra: **11**
İnsanlık.

Şarṭı insāniyyetüñ terk-i şarāb-ı nāb ise
Terk idersem ben şarāb-ı nābı insān olmayam

inşā-yı medḥ-i vālī-i āṣaf-nişān:

1. **inşā-yı medḥ-i vālī-i āṣaf-nişān:**
Gazel 350
Mısra: **20**
Nişanlı vezire benzeyen valiyi öven şiiri yazmaya başlama.

Bildürmege selāset-i ṭabʿın göñül yine
İnşā-yı medḥ-i vālī-i āṣaf-nişān diler

intihāb eyle-:

1. **intiḫāb eyle-:**-*miş*
Kaside 4
Mısra: **4**
Seçmek.

Bir ʿazīmüʾş-şān emīr-i muḥteremsin kim seni
Eylemiş Ḥaḳḳ seni evliyā mecmūʿasından intiḫāb

intihāb it-:

1. **intiḫāb id-:**-*er, -üz*
Gazel 466
Mısra: **16**
Seçmek.

ʿUluvv-ı şāna münāsib söz isterüz Rūḥī
Hezār sözde birin ancaḳ intiḫāb iderüz

intihā-yı feth:

1. **intihā-yı fetḥ:**
Muamma 1
Mısra: **1**
Fethin sonu.

Görindi şekl-i meserret evvel ammā intihā-yı fetḥ
Olur mesrūr ol kim fetḥ-i ḫāna vaḳt-ı nāẕırdur

intiḳāl:

1. **intiḳāl:**-*uñ*
Gazel 169
Mısra: **18**
Anlama, kavrama.

O şūḫuñ meyli var aġyāra dirdüñ geldi hep çıḳdı
Ne ʿālī-ṭabʿsın Rūḥī ne zībā intiḳāluñ var

intiḳāl it:

1. **intiḳāl it-:**-*me, -y, -e*
Kaside 30
Mısra: **20**
(Bir yerden başka bir yere, bir durumdan başka bir duruma) Geçmek, göçmek.

Mümkin degül ki uġraya elfāẕ-ı müşkile
Bādı naẓarda itmeye maʿnāya intiḳāl

intikām:

1. **intiḳām:**-*a*
Tahmis 6
Mısra: **8**
Öç alma, yapılan bir kötülüğe gereken karşılığı verip acısını çıkarma.

Rūzgārum geçmede yoluñda āh u vāhile
İntiḳāma ḳudretüm yoḳ şanma ol gümrāhile

intikām al-:

1. **intiḳām al-:**-*dı, -lar*
Tarih 7
Mısra: **18**
Öç almak.

Şükre tebdīl oldı şekvāsı belāġat ehlinüñ

Aldılar devrinde hep çarḫ-ı felekden intiḳām

intisāb:

1. **intisāb:**-*um*
Gazel 1013
Mısra: **1**
Bağlılık.

İntisābum görsün ol māh-ı semen-sīmāyile
çarḫ göksin germesün mihr-i cihān-ārāyile

2. **intisāb:**-*um*
Gazel 160
Mısra: **14**
Bağlanma.

Biḥamdillah muḳīm-i āsitān-ı ʿaşḳam ey Rūḥī
Ne bākum var bir öyle bārgāha intisābum var

3. **intisāb:**-*ı*
Gazel 906
Mısra: **8**
Bir yere, bir kimseye mensub olmak. Maiyyetine girmek. Bağlanmak.

Añ ol güni ki ḫʷāb-gehüñ zīr-i ḫāk ola
Erbāb-ı cāha rıfʿat içün intisābı ḳo

intiẓām:

1. **intiẓām:**
Tarih 7
Mısra: **34**
Düzgünlük, düzen, tertip.

Ser-firāz-ı Aṣafā vaḳtā celīlü'l-himmetā
Ey ki bulmış ʿadl ü dāduñdan ḥükūmet intiẓām

intiżām-ı mülk:

1. **intiżām-ı mülk:**-*den*
Kaside 22
Mısra: **2**
Ülkenin düzeni.

Hamdülillah refʿ olup hengāme-i şūr u fesād
İntiżām-ı mülkden aʿlā vü ednā oldı şād

intiẓār:

1. **intiẓār:**
Gazel 924
Mısra: **12**
Bekleme, bekleyiş, gözleme.

Vişāle himmetüñ yoḳ ḫalḳa vaʿde nice bir bārī
Ne sen taʿyīn-i vaḳt itseñ ne bizde intiẓār olsa

2. **intiẓār:**
Gazel 110
Mısra: **2**
Hasretle bekleme.

Yılda bir kere idüp seyr-i gülistān gül-i surḫ
İntiẓār ile ider bülbüli nālān gül-i surḫ

3. **intiẓār:**
Gazel 706
Mısra: **4**
Bekleme, bekleyiş. II Âşığın sevgiliye duyduğu hasret.

Bir nice gün görünmedüginden ġaraż hemān
Çekdürmekidi bülbüline intiẓār gül

ipi eksik:

1. **ipi eksik:**-*dür*
Gazel 555
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
İpsiz, serseri.

Zülfüñe aġyār dirmiş kim esīrem hey meded
İpi eksikdür hemān söyletme ol mekkārı aṣ

ipin uzat-:

1. **ipin uzat-:**-*du, -ḳ*
Gazel 444
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birini ölçülü davranmaya zorlamak.

Kākülüñ gördük itdi serkeşlik
Biraz anuñ ipin uzatduḳ biz

ir-:

1. **ir-:**-*mez*
Kaside 13
Mısra: **4**
Erişmek, ulaşmak.

Göñül ne fikrdesin nice bir bu şeydāluḳ
ʿAẕāb-ı ḳabrden irmez mi cāna ḫavf ü hirās

2. **ir-:**-*me, -di*
Gazel 1068
Mısra: **13**
Ulaşmak, nail olmak, ermek.

Dil irmedi vaṣl ābına ṣaḥrā-yı vefāda
Leb-teşne ḫarāretden o maġbūn ṣıḳıldı

3. **ir-:**-*ür*
Gazel 50
Mısra: **1**
Erişmek, ulaşmak, gelmek.

Gerçi evvel leb-i laʿlinden irür cāna şafā
Şoñra ammā ḫatı sevdāsına düşmek ne belā

4. **ir-:**-*di*
Gazel 151
Mısra: **1**
(Belli bir zaman) Gelmek, gelip çatmak, ermek.

Ġoncalar açıldı ʿīd irdi ʿaceb hengāmdur
Gül gibi ʿīduñ şafāsın idicek eyyāmdur

5. **ir-:**-*me, -sün*
Gazel 449
Mısra: **9**
Dokunmak, isabet etmek.

Naḳş irmesün vücūdına ʿālemde kim odur
Sermāye-i saʿādet ü iḳbāl u cāhımuz

6. **ir-:**-*dü, -m*
Gazel 785
Mısra: **9**
Belli bir yere, bir noktaya varmak, vasıl olmak, erişmek.

Ḥaḳīḳat baḥrine ben ḳaṭre irdüm ʿāḳibet ammā
Nice cūy-ı belādan irişince Rūḥiyā giçdüm

7. **ir-:**-*meden*
Gazel 1094
Mısra: **3**
İstenen veya özlenen bir duruma, belli bir merhaleye ulaşmak, kavuşmak, nail olmak.

İrmeden taḫt-ı serāya gözümüñ yaşı ne sūd
Dil-i zāruñ ki yine çarḫa çıḳa āh ateşi

8. **ir-:**-*se*
Terkib-bend 2
Mısra: **16**
Ermek, ulaşmak, nail olmak; vasıl olmak.

Remz ü sırr-ı men ʿarefʾden vāḳıf u āgāh idi
Murġ-ı rūḥı irse uçmaġa ʿaceb mi kim müdām

9. **ir-:**-*sün*
Gazel 42
Mısra: **6**
Yetişmek, vasıl olmak.

Luṭfuñla ehl-i derde şifāuʾl-ḳulūbsın
Dāruʾş-şifā-i ġaybdan irsün şifā saña

10. **ir-:**-*em*
Gazel 24
Mısra: **7**
Varmak, yetişmek.

Ḫuld-ı viṣāluña dilerin ölmeden irem
Ḳaṣdum bu Ḥaḳ virürse ecelden amān baña

11. **ir-:**-*mek, -de*
Gazel 650
Mısra: **9**
Ulaşmak, nail olmak, ermek.

Nola Rūḥī vaṣluña irmekde diḳḳat eylese
Bu suḫan meşhūrdur kim ḫayr işe diḳḳat gerek

irādet:

1. **irādet:**-*ile*
Kaside 23
Mısra: **44**
İstem, istek, dileme.

Bu feyż saña müyesserdürür biḥamdillah
İrādetile ki yoḳdur taʿallüle ʿillet

ʿirāk:

1. ʿ**irāḳ:**-*uñ*
Gazel 776
Mısra: **13**
Irak ülkesi.

Tezerv-i ḫoş-ḥırāmından ʿIrāḳuñ çekdüm el Rūḥī
Diyār-ı Rūmda bir gözleri āhūdadur göñlüm

irem:

1. **irem:**
Tarih 73
Mısra: **6**
Cennet bahçesi. Âd kavmi çağında Şeddâd tarafından cennete benzetilerek yapılan bahçe.

Cihāndan riḥlet itdükde didi tārīḫini Rūḥī
İrem gülzārına ḳondı Hümā uçdı bu ʿālemden

ʿirfān:

1. ʿ**irfān:**-*dur*
Gazel 128
Mısra: **7**
Manevi ve ruhi tecrübeyle edinilen sezgisel bilgi.

Ne ʿirfāndur ki bu ḥāle gelince ol sehī-ḳāmet
Ne bir fiʿl-i ḫaṭā itmiş ne ḳılmış bir edā-yı bed

2. ʿ**irfān:**-*uñ, -ı*
Kaside 33
Mısra: **55**
Bilme, anlama, kavrama; sezgi, rûhî tecrübe ve manevî yolla edinilen bilgi.

Seḫāñile ʿirfānuñı eylerin medḥ
Nola didügüm söz olursa dü cānib

3. ʿ**irfān:**-*ı, -n, -a*
Kaside 30
Mısra: **39**
Marifet, keşf, hads, ilham, sezgi, manevi ve ruhî tecrübeyle elde edilen bilgi, tecrübî bilgi.

Erbāb-ı naẓma raġbeti ʿirfānına delīl
Ehl-i dile riʿāyeti ehliyyetine dāl

ʿirfān ehli:

1. ʿ**irfān ehli:**-*n, -e*
Tarih 6
Mısra: **14**
İlim sahipleri.

Ḥamdülillah sen ḳadem başmaġla
Baġdāda yine
Oldı ʿirfān ehline devlet musaḫḫar baḫt rām

irgür-:

1. **irgür-:**-*di*
Gazel 333
Mısra: **15**
Ulaştırmak, eriştirmek.

ʿAşḳ bir ʿāleme irgürdi bizi kim anda
Pāy-ı sulṭāna el irmez kef-i derbān öpilür

iriş-:

1. **iriş-:**-*e*
Gazel 898
Mısra: **11**
Erişmek, ulaşmak, vasıl olmak.

ʿĀşıḳ oldur irişe ʿaşḳile bir ḥālete kim
Diye dem-beste görenler anı lāl ancaḳ bu

2. **iriş-:**-*ür, -se*
Gazel 64
Mısra: **2**
Erişmek, ulaşmak, gelmek.

Laʿluñ ġamına ṭālib olursam degül ʿaceb
Rızḳ irişürse aña gerekdür velī ṭaleb

3. **iriş-:**-*mez*
Gazel 53
Mısra: **3**
Erişmek, ulaşmak, kavuşmak.

Ser-menzil-i beḳāya irişmez şu kimse kim
Rāh-ı ṭalebde eylemeye cismini fenā

4. **iriş-:**-*di*
Terkib-bend 5
Mısra: **28**
Erişmek, etki etmek.

Niçün eline o gül almaz oldı cām-ı şarāb
Neden irişdi ʿaceb zerdlik o ruḫsāre

5. **iriş-:**-*di*
Gazel 807
Mısra: **2**
(Belli bir zaman) Gelmek, erişmek.

Simāt-ı ʿıyşı didüñ ʿīdda cedīd idelüm
İrişdi ʿīd veli biz kimüñle ʿīd idelüm

6. **iriş-:**-*di*
Kaside 41
Mısra: **17**
Belli bir yere varmak, ulaşmak. || *Belli bir merhaleye ulaşmak, istenen ve özlenen olgunluğa gelmek, ihraz etmek.*

Pāye-i rıfʿata irişdi diyü aḳrānum
Nice bir eyleyesin kevkebe-i ṭāliʿle cedel

irişdür-:

1. **irişdür-:**-*dü, -k*
Terkib-bend 7
Mısra: **33**
Ulaştırmak, yetiştirmek.

İrişdürdük dem-i ḳıyāmet var
Hīç şekk yoḳ ki bu dem ol demdür

2. **irişdür-:**-, *-üp*
Gazel 807
Mısra: **5**
Eriştirmek, ulaştırmak.

İrişdürüp ḫaber-i yeʾsi dest-būsından
Viṣāldan dil-i maḥzūnı nā-ümīd idelüm

irşād:

1. **irşād:**-*a*
Gazel 262
Mısra: **8**
Doğru yolu gösterme; mânen aydınlatma, uyarma.

El almışdur dil-i sergeşte pīr-i ʿaşḳdan cānā
Fāḫir ise nola ḥāl ehlidür irşāda mālikdür

2. **irşād:**
Gazel 127
Mısra: **2**
Doğru yolu gösterme; mânen aydınlatma, hak yolunu gösterme, gafletten uyandırma, uyarma. || *İçki.*

Diler iseñ olasın ġuṣṣadan ey dil āzād
Yüri meyḫāneye al pīr-i muġāndan irşād

3. **irşād:**
Gazel 711
Mısra: **3**
Doğru yolu gösterme || *Mânen aydınlatma, hak yolunu gösterme, gafletten uyandırma.*

Bāġda irşād ḳılmaġiçün kelīm-i bülbüli
Ḫıżr idi şān çıḳdı yaşıl perdeden nāgāh gül

4. **irşād:**
Gazel 930
Mısra: **8**
Doğru yolu gösterme.

Bir ḳādeḥ bāde ile refʿ olunur cümle ḥicāb
ʿAceb irşād olacaḳ kūşe imiş meyḫāne

irşād eyle-:

1. **irşād eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 1108
Mısra: **8**
(Birini) Mânen aydınlatmak, hak yolunu göstermek, gafletten uyandırmak, uyarmak.

Zülfüñüñ sırrın beyān itdüm perīşān göñlüme
Tekye-i ʿaşḳuñda irşād eyledüm abdāluñı

2. **irşād eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 679
Mısra: **8**
Doğru yolu göstermek.

Maẓhar-ı sırr-ı ḥaḳīḳat olduġın iẓhār idüp
Nice Ḥaḳ ṭāliblerin naẓmuñla irşād eyledüñ

irşād it-:

1. **irşād it-:**-*meg, -e*
Kaside 18
Mısra: **10**
Mânen aydınlatmak, hak yolunu göstermek, gafletten uyandırmak, uyarmak.

Sebzeden bāġa şalup bād yeşil seccāde
Başladı itmege bülbülleri birbir irşād

irsāl:

1. **irsāl:**
Kaside 9
Mısra: **50**
Gönderme, yollama.

İdem ṭamāʿdan edāni-i dehre niceye dek
Risālelerle belāġ u ḳasīdeler irsāl

irsāl kıl-:

1. **irsāl ḳıl-:**-*dı*
Tarih 20
Mısra: **12**
Göndermek, yollamak.

Bir muraṣṣaʿ ḳılıçla üç ḫilʿat
Ḳıldı irsāl ol şeh-i devrān

irsāl ol-:

1. **irsāl ol-:**-*dı*
Kaside 22
Mısra: **27**
Gönderilmek.

Ḫıżrdur Baġdāda irsāl oldı gūyā ġaybdan
Muntaẓırken devlet-i dīdārına ʿayn-ı ʿibād

irte:

1. **irte:**
Gazel 1065
Mısra: **7**
Ertesi gün, yarın. II Gelecek zamanda bir gün.

Aġlayup iñledügi irte döner şādluġa

Ehl-i derdüñ giçe żāyiʿ mi olur zārluġı

<u>irtifāʿ-ı ḳadr:</u>

1. **irtifāʿ-ı ḳadr:**-*de*
Kaside 16
Mısra: **63**
(Bir şey veya kimsenin) Kıymetinin yüceliği.

İrtifāʿ-ı ḳadrde necm-i münīr-i baḫtuña
Benzedürdüm mihri ger mihr olmasaydı bī-zevāl

2. **irtifāʿ-ı ḳadr:**-*dur*
Gazel 843
Mısra: **4**
Kıymetin artması.

Dāḫil ol kāmillere bulmaḳ dilerseñ imtiyāz
İrtifāʿ-ı ḳadrdur ḫurşīdi mümtāz itdüren

<u>irtifāʿ-ı ḳadre düş-:</u>

1. **irtifāʿ-ı ḳadre düş-:**-*miş, -ler*
Gazel 592
Mısra: **3**
(Bir kimsenin) Değerinin azalması, değersizleşmesi.

Hep irtifāʿ-ı ḳadre düşmişler ehl-i dünyā
Bildükleri maʿārif maḥż-ı cehālet ancaḳ

<u>iş:</u>

1. **iş:**-*i*
Gazel 149
Mısra: **2**
Yapılan şey, davranış, eylem.

Germ-i ḥüsn olup miyān-ı meclise şemʿ atılur
Ḫod-nümāluḳdur işi hīçe anuñçün ṣatılur

2. **iş:**-*dür*
Gazel 169
Mısra: **5**
Uğraş, meşguliyet.

Çoḳ işdür ʿaḳlı mebhūt eylemek başdan bu ḥāletler
Degül ḥadd-i beşer şāhum senüñ bilmem ne āluñ var

3. **iş:**-*üm*
Gazel 17
Mısra: **10**
Bir maksatla yapılan faaliyet, çalışma, amel.

Benem ol ʿāşıḳ-ı ġam-dīde kim dinmez gözüm yaşı
İşüm hicr-i ruḫuñla rūz u şeb feryād u vāveylā

4. **iş:**-*üñüz*
Terkib-bend 8
Mısra: **143**
İş, güç, uğraş.

Taḥḳīḳ bu kim hep işüñüz zerḳ u riyādur
Taḳlīddesüz ṭāʿatüñüz cümle hebādur

5. **iş:**-*dür*
Gazel 812
Mısra: **12**
Durum, vaziyet.

Ġam degül eylese rindāna taṣaddur ṣūfī
Müşkil işdür ki kişi ola ḳabāḥat nā-fehm

6. **iş:**
Gazel 493
Mısra: **5**
Durum, mesele.

Geçdi iş rüsvālıḳdan sāḳiyā mey ṣun ki biz
ʿĀlem-i taḥḳīḳe irdük ḳalmadı taḳlīdimüz

7. **iş:**
Gazel 570
Mısra: **12**
Amel, eylem, durum, vaziyet, hal.

Elde tesbīḥ u dilde fikr-i muḥal
İtdügüñ iş riyādur ey vāʿıẓ

8. **iş:**-*ler, -üñ*
Gazel 530
Mısra: **5**
İş, uğraş, eylem.

Gördük ey āyīne-ṭalʿat işlerün ʿaksinedür
ṣūret-i ḳahr eyledük senden anuñçün iltimās

9. **iş:**-*üñ*
Gazel 1088
Mısra: **5**
Davranış, hareket, fiil.

Libāsuñ āl u ruḫuñ āl işüñ esīrüñe āl
Saña maḥabbet iden görmez āldan ġayrı

10. **iş:**-*i*
Gazel 652
Mısra: **8**
Amel; dinî bağlamda insanın davranışları.

Ḳaṣd ider dāyim maḥabbet ehlinüñ īmānına
İtdügi işi müselmānlar görüñ ol kāfirüñ

11. **iş:**-*i*
Terkib-bend 4
Mısra: **9**
Amaç, gaye, iş, amel, vazife, görev.

ʿÖmr bir ṣudur ki aḳmaḳdur işi şām u seḥer
Mevt bir yoldur ki eyler her gelen andan güẕār

12. **iş:**
Gazel 803
Mısra: **14**
Görev, vazife.

Zühde sevḳ itdi beni ṣūfī bugün
İş senüñ midür ya taḳdīrüñ didüm

13. **iş:**-*i*
Gazel 1078
Mısra: **14**
Davranış, hareket, fiil.

Ḳaṭʿ idüp mihrüñi Rūḥīyi ferāmūş itdüñ
İtdügüñ işi unutma hele ey cān-ı kesi

14. **iş:**-*imüz*
Gazel 814
Mısra: **4**
Bir sonuca bağlanması, çözülmesi gerekli durum, mesele, sorun.

Öyle müştāḳı idük cām-ı hilāl-ı ʿıyduñ
Görmesek bu gicede işimüz olurdı tamām

15. **iş:**
Kaside 3
Mısra: **21**
Amel, eylem, fiil.

Cān fedā ḳılmaḳ ṭarīḳ-i Ḥaḳḳda
āsān iş degül
Ol ḳıyar cāna kim eyler ṣarf-ı
mülk ü beẕl-i māl

16. **iş:**-*i*
Kaside 34
Mısra: **57**
Bir amaca ulaşmak için yapılan çalışma, faaliyet, amel.

Sözde olmazdı ḳılıcın çekmeden
ġayri işi
ʿĀleme devrinde gelseydi eger
İbn-i Ḥuṣām

17. **iş:**
Kaside 8
Mısra: **17**
Ortaya çıkan durum, olan ve yapılan şey, hadise, vak'a.

Velī olmaz sebebsüz iş sebeb
elbette lāzımdur
Ne işlerse ḳażā lābüd eliyle işler
insānuñ

18. **iş:**-*i*
Müsebba 1
Mısra: **10**
Alışkanlık, amel, huy.

Vuṣlatuñ şevḳine herkes
ġuṣṣadan āzād iken
Oldı ḫandān gül gibi bülbül işi
feryād iken

19. **iş:**-*i*
Kaside 40
Mısra: **65**
Amel, eylem, durum, vaziyet, hal. || Meşguliyet.

İşi taʿẓimdür ehl-i dile bed-rāy
degül
Meskenet ehlidür ol vāli-i iḥsān
eyüdür

iş geç-:

1. **iş geç-:**-*di*
Müseddes 7
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey için) Artık çok geç olmak.

Gitdi mülk elden meded ey ehl-i
bezmüñ Rüstemi
Geçdi iş tedbīrden ṭutdı Celāli
ādemi

2. **iş giç-:**-*di*
Gazel 854
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yapacak bir şey kalmamak.

Şimdengirü meger ki sefer iḫtiyār
idem
İş giçdi yoḫsa vādi-i ṣabr u
şekībden

iş işden geç-:

1. **iş işden geç-:**-*di*
Gazel 1063
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir işi gerçekleştirme imkânı kalmamış olmak.

İş işden geçdi ey dil şīr-dillük
fāʾide itmez
Süzüp çeşm-i dil-āvīzin ol āhū-yı
Ḫoten geldi

iş işle-:

1. **iş işle-:**-*dü, -ñ*
Terkib-bend 6
Mısra: **3**
Fenalık yapmak, iş yapmak, bir şey yapmak.

Vaż'ı muḫālifüñle bir iş işledüñ
yine
Kim taʿn ider ḳıyamete dek
işiden saña

2. **iş işle-:**-*r, -miş*
Kaside 16
Mısra: **43**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir işi yerine getirmek, gerçekleştirmek.

Nāmile işlermiş iş gerçekmiş
ādem yoḳsa kim
Beş biñ erle ṣāha ḳarşu ṭurmaġa
var mi mecāl

iş it-:

1. **iş it-:**-*me*
Gazel 964
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Fenalık yapmak. || İş yapmak, bir şey yapmak.

Görmek raḳībsüz seni luṭf-ı
ʿaẕīmdür
Cehd eyle bir iş itme ki luṭfı
sitem başa

iş kal-:

1. **iş ḳal-:**-*mış, -dur*
Müseddes 7
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ancak ... tarafından halledilecek durumda olmak.

Saña ḳalmışdur iş ey ḥükkām-ı
vaḳtuñ ekremi
Baş açup meydāna gir kim geldi
meydānuñ demi

ʿīsā:

1. ʿ**işā:**-*y, -ile*
Gazel 1013
Mısra: **8**
Hz. İsa peygamber.

Gelse güftāra virür bir demde ol
tersā-beçe
Dehre biñ yıl virdügi feyżi güneş
ʿIşāyile

2. ʿ**işā:**-*da*
Gazel 767
Mısra: **14**
İsa peygamber // İsa peygamber gibi ölüleri nefesiyle diriltme özelliğine sahip sevgili.

Ol dü-çeşm-i sāḥir u ol iki laʿl-i
nābdan
Ki ṣorarsañ Rūḥiyā ʿIşāda ġam
Mūsāda hem

3. ʿ**isā:**-*y, -ı*
Gazel 1041
Mısra: **2**
Hz. İsa peygamber II Beyitte Hz. İsa'nın göğe yükselişine atıf yapılmıştır.

Libās-ı nīlgūn içre o māh-ı ʿālem-
ārāyı
Temāşā eylesünler görmeyenler
gökde ʿİsāyı

işʿār:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **işʿār:**
Gazel 282
Mısra: **10**
(Yazı ile) Bildirme.

Senden aʿlā bilür aḥvālüñi yār ey Rūḥī
Ya bu bī-tāb olup eşʿār ile işʿār nedür

īsār it-:

1. **īsār it-:***-meg, -e*
Gazel 317
Mısra: **7**
Esirgemeden, kendinden çok başkalarının menfaatini düşünerek fedakarlıkla verme. || Dökme, saçma.

Reh-i ʿaşḳuñda īsār itmege yoḳ gerçi dünyāmuz
Seni ammā ḫaṭādan ṣaḳlar elde bir duʿāmuz var

işāret:

1. **işāret:***-dür*
Gazel 256
Mısra: **2**
Alamet, emare.

Egerçi tīġ-i cevri bāʿiṯ-i ḳaṭʿ-ı maḥabbetdür
Dönüp sögdükleri ammā maḥabbetden işāretdür

2. **işāret:**
Gazel 1037
Mısra: **11**
Bir şeyi, anlatılmak istenen bir manayı el, parmak, kaş, göz, baş ile gösterme.

İderler hep fedā ednā işāret olsa çeşmüñden
Senünçün ṣaḳlar ey meh sīnede dil-ḫastalar cānı

3. **işāret:**
Gazel 358
Mısra: **3**
Alamet, belirti, gösterge, haber.

Tek bir işāret olsun ol nergis-i pür-ḫumārdan
Günde hezār pārsā cürʿā-keş-i ṣarāb olur

4. **işāret:**
Gazel 261
Mısra: **9**
Bir şey üzerine dikkati çekme, belli bir hususu belirtme, gösterme.

Ḳorḳumuz bu ki işāret yine ġamzeñdendür
Dostum yoḳsa taʿaddī idüp aʿdā neyler

5. **işāret:**
Gazel 344
Mısra: **7**
Bir şeyi, anlatılmak istenen bir manayı el, parmak, kaş, göz, baş ile gösterme.

Ḳaşlaruñdan bir işāret mi umar kim meh-i nev
Bezmüñüñ ṣaff-ı niʿālinde ṭurup yer gözedür

işāret eyle-:

1. **işāret eyle-:***-r*
Gazel 106
Mısra: **2**
(Bir şeyi el, yüz, baş hareketiyle) Anlatmak, göstermek.

Ol ʿArab-zāde cevāna eyledükce ʿarż-ı rūḥ
Ġamzesi eyler işāret zīr-i çeşminden ki rūḥ

ʿişāret it-:

1. **ʿişāret it-:***-di*
Kaside 13
Mısra: **44**
Belirtmek, bildirmek.

Sipihr kāsını pür-zehr göricek ʿadli
ʿİşāret itdi heman oldı ser-nigūn ol tās

2. **işāret it-:***-düg, -i*
Gazel 1006
Mısra: **5**
Bir şeyi, bir durumu el, yüz hareketleriyle anlatmak, göstermek.

Dökmege ḳanın işāret itdügi bīçārenüñ
Ḫançer-i merdüm-küş mestāne olmış yanına

işāreti baş-:

1. **işāreti baş-:***-ar*
Gazel 1018
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyi el, yüz, baş hareketiyle) Anlatmak, göstermek.

Görince murġ-ı dili seg raḳībe rindāne
Başar işāreti yaʿni şikārı seyr eyle

işāretler it-:

1. **işāretler it-:***-ler, -düg, -üm*
Gazel 768
Mısra: **10**
(Bir şeyi el, yüz, baş hareketiyle) Anlatmak, göstermek. || İşaretleşmek.

Oldı zamānede sebeb-i intiḳām-ı çarḫ
Ol şūḫ-ı şīve-kārile işāretler itdügüm

işʿār-ı maḥabbet eyle-:

1. **işʿār-ı maḥabbet eyle-:***-r, -üz*
Gazel 80
Mısra: **12**
Aşkını belli etmek.

Şāʿirlerüz idüp niderüz sīnemüzi çāk
Eşʿārile biz eylerüz işʿār-ı maḥabbet

ʿīsā-yı devrān:

1. **ʿīsā-yı devrān:***-ı*
Gazel 1083
Mısra: **3**
Zamanın İsa'sı. || Ölülere hayat verme bakımından Hz. İsa'ya eşdeğer olan sevgili.

Ḳaçurmış lebleri yerden göge ʿİsā-yı devrānı
Göçürmiş ḳaʿr-ı deryāya dişi lüʾlü-yi lālāyı

ʿīsā-yı vaḳt:

1. **ʿīsā-yı vaḳt:**
Gazel 717
Mısra: **7**
Zamanın Hz. İsa'sı. || Dünyaya ait her şeyden el

çekmesi bakımından Hz. İsa gibi olanlar.

Dirseñ ṣafā-yı ṭabʿile ʿİsā-yı vaḳt olam
Terk it ʿalāyıḳın dü cihānın mücerred ol

ʿĪsā-yı zamān:

1. **ʿişā-yı zamān:**-*sın*
Gazel 622
Mısra: **7**
Zamanın İsa'sı. || Ölüleri diriltmek bağlamında.

Dem-i cān-baḫş ile ʿİsā-yı zamānsın bilürüz
Ḥāşılı küştesiyüz hep leb-i cān-perverüñüñ

ʿĪsā-yı zevi'l-efhām:

1. **ʿişā-yı ẕevi'l-efhām:**-*uñ*
Gazel 695
Mısra: **10**
İdrak sahibi Hz. İsa.

Ḳalmadı ẕannı görince seni gök meydānda
Gökde olduġına ʿİsā-yı ẕevi'l-efhāmuñ

işbāt:

1. **işbāt:**-*a*
Gazel 484
Mısra: **6**
Tanık ve delil göstererek bir şeyin doğruluğunu şüpheye yer bırakmayacak, reddedilemeyecek şekilde ortaya koyma.

ʿÖmrimüz cevrile geçdi daʿvi-i ṣıdḳ itmedük
Eylesek daʿvā-yı ṣıdḳ işbāta ammā ḳādirüz

2. **işbāt:**-*ı, -n, -a*
Gazel 383
Mısra: **14**
Doğruyu gösterme, meydana çıkarma, kanıt.

Suḫan daʿvāsı Rūḥī şāʿire olmaz baʿīd ammā
Ḥarām olsun aña kim olmaya işbātına ḳādir

isbāt it-:

1. **işbāt id-:**-*em*
Gazel 746
Mısra: **11**
(Delil göstererek) Bir şeyin doğruluğunu ortaya koymak, kanıtlamak.

Ṣıdḳuñı işbāt idem dirseñ sözüñ redd eyleme
Tiġ-ı ġamla yār dirse baġruñı yar ey göñül

isbāt-ı iʿcāz it-:

1. **işbāt-ı iʿcāz it-:**-*dür, -en*
Gazel 843
Mısra: **10**
Keramet ve mucizesini ispat etmek, ortaya koymak.

Kim ne dir başdan Mesīḥā-yı zamānam söyleseñ
Laʿl-ı nābuñdur saña işbāt-ı iʿcāz itdüren

işi ol-:

1. **işi ol-:**-*dı*
Gazel 793
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
İşi istediği gibi bitirmek.

İşi oldı belā-yı ʿaşḳile Rūḥī-i şeydānuñ
Meger luṭfından ol bīçāreye raḥm ide sulṭānum

işi yok:

1. **işi yoḳ:**
Gazel 971
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Yaptığı başka bir iş olmamak, sürekli aynı şeyi yapmak.

İşi yoḳ ʿāşıḳına cevr u cefādan ġayrı
Ol sitem-kāra nice ehl-i vefā māyil ola

īsī-dem:

1. **ʿişī-dem:**
Tarih 12
Mısra: **17**
Hz. İsa nefesli.

Oldı ḳāḍī-i Ḥalebü'ş- şehbā ʿİsī-dem o kim
Ḥāvi-i ʿilm ü ḫayādur mālik-i ṭabʿ-ı selīm

2. **ʿişī-dem:**-*ün*
Müseddes 1
Mısra: **39**
Hz. İsa nefesli (sevgili).

Ġam-ı laʿlıyla ol ʿİsī-demüñ kim cān-ı ʿālemdür
Hemīşe içdügüm ḫūn-ı cigerdür yidügüm ġamdur

3. **ʿişī-dem:**-*i*
Gazel 1047
Mısra: **14**
İsa nefesli. || Hz. İsa gibi nefesiyle ölüleri dirilten sevgili.

Mürdeler iḥyā ider laʿl-i revān-baḫşıyla yār
Sevmesün ölsün mi Rūḥī öyle bir ʿİsī-demi

işidil-:

1. **işidil-:**-*ür*
Gazel 410
Mısra: **6**
Kulakla duyulmak.

Sāz-ı ʿaşḳuñ idemez kimse hevāsın teşḫīṣ
Ol ḳadar var ki hemān işidilür bir sesdür

işig:

1. **işig:**-*i*
Gazel 333
Mısra: **22**
Eşik, kapı.

Ḥāletī-i suḫan-ārā-yı kerīmü'ş-şān kim
Aşınupdur işigi şöyle fırāvān öpilür

2. **işig:**-*(ü)ñ*
Gazel 46
Mısra: **1**
(Sevgilinin) eşiği.

İşigüñ ḫākın umar kim getüre bād-ı ṣabā
Gözedür yollaruñı her gice çeşm-i bīnā

3. **işig:**-*i, -n*
Gazel 96
Mısra: **5**
Eşik II Huzur, makam.

Yār işigin öp didüm benden ṣabāya işidüp
Ol ṣanem olmaz ḳabūl ışmarlamaġla didi ḥac

4. **işig:**-*üñ, -de*
Gazel 962
Mısra: **7**
Eşik, kapı, makam, yer, mahal. II Sevgilinin bulunduğu yer.

İşigüñde gözlerüñ fikriyle oldum kūşe-gīr
Kaʿbede ḫalvet-nişīn oldum iki bādāmile

ʿīsi-i cān:

1. **ʿişi-i cān:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **50**
Canların İsa'sı. || Hz. İsa gibi ölüleri dirilten sevgili.

Viṣāla irmedük gerçi velī teşvīşden dūruz
Ki alduḳ sıḥḥati aḫbārını ol ʿİşi-i cānuñ

ʿīsi-i devrān:

1. **ʿisī-i devrān:**
Gazel 196
Mısra: **4**
Zamanın İsa'sı. (Ölüyü diriltmek bağlamında) || Sevgili.

Öldüginden ġuṣṣa çekmezsin bilürsin kim yine
Gelse ol ʿİsī-i devrān yirine cānuñ gelür

2. **ʿişi-i devrān:**
Terkib-bend 5
Mısra: **35**
Devrin İsa'sı.

Ḳanı o ʿİşi-i devrān ile geçen demler
Ḳanı o zevḳ u ṣafālar ḳanı o ʿālemler

3. **ʿişī-i devrān:**-*ı*
Gazel 85
Mısra: **8**
Zamanın İsa'sı. || Sevgili (Can bağışlama bağlamında).

Zebūn itdi beni derd ü ġam-ı firḳat helāk oldum
Dil-i bīçāreme ol ʿİşī-i devrānı dem-sāz it

ʿīsī-i mücerred:

1. **ʿişī-i mücerred:**
Gazel 494
Mısra: **5**
Dünya ile ilgili her şeyden soyutlanmış Hz. İsa.

Ḳılmışuz ʿālemi ʿİşī-i mücerred gibi terk
Yücedür mertebemüz mürtefiʿ-i tecrīdüz

ʿisī-i vakt:

1. **ʿisī-i vaḳt:**-*em*
Kaside 13
Mısra: **55**
Zamanın İsa'sı. || Hz. İsa gibi ölülere can vermek bağlamında.

Cihānda ʿİsī-i vaḳtem baña müsellemdür
Kelām-ı mevhibet-āṣār u rūḥ-baḫş-ı enfās

2. **ʿişī-i vakt:**-*sin*
Gazel 230
Mısra: **11**
Zamanın İsa peygamberi. || Ölüleri diriltmek, aşığa can bağışlamak bağlamında.

Enfās-ı rūḥ-baḫşile ʿİşī-i vaktsin
Ölmez demüñden ol ki meded-i ḥayāt umar

ʿisī-nefes:

1. **ʿisī-nefes:**
Tarih 78
Mısra: **1**
İsa nefesli. || Hz. İsa gibi canlandıran, hayat veren kimse.

Geldi defterdār olup Baġdāda bir ʿİsī-nefes
Tāze cān buldı ḳudūmından dil-i bīmārımuz

ʿīsī-ṣıfāt:

1. **ʿişī-ṣıfāt:**
Gazel 1043
Mısra: **1**
Hz.İsa gibi.

ʿİşī-ṣıfāt o kim seni iʿcāza baġladı
Erbāb-ı ʿaşḳı silsile-i rāza baġladı

işit-:

1. **işit-:**-*me*
Gazel 942
Mısra: **1**
Duymak, dinlemek.

İşitme söyleme yoḳdur zebān u gūşumda
Hezār nükte var ammā leb-i ḫāmūşumda

2. **işit-:**-*miş*
Gazel 345
Mısra: **13**
Duymak, haber almak.

Meyānı ḳılca cānumdur dimiş aġyār işitmiş yār
Dimiş nāzik ḫayāl ancaḳ bu Rūḥīnüñ ḫayālidür

3. **işit-:**-*se*
Gazel 406
Mısra: **11**
Duymak, bilmek.

Mālik-i dünyā işitse bu revācın bādenüñ
Zühdi dirhemile ṣatup meyḫāneye sersem gider

4. **işit-:**-*dükde*
Gazel 90
Mısra: **9**
İşitmek, duymak.

Rūḥī ḥadīṣ-i laʿluñ işitdükde lāl olur
Ṭabʿuñla itse ṭūṭi-i şīrīn-kelām baḥṣ

5. **işit-:**
Gazel 235
Mısra: **9**
Duymak, dinlemek.

Ṭālib-i gevher iseñ şiʿrin işit Rūḥīnüñ
Kān-ı ʿālemde suḫan gibi güher mi bulunur

6. **işit-:**-*mez, -se*
Gazel 647
Mısra: **10**
Duymak, dikkate almak.

Ḳulaġı ḫalḳa-i dürrden girān olmışdur ol māhuñ
İşitmezse yeridür Rūḥiyā feryād u efġānuñ

7. **işid-:**-*e*
Terci-bend 2
Mısra: **20**
Duymak, haberdar olmak, işitmek, bilmek.

Yetine derd ü ġam ü miḥnet-i eşʿārdayın
İşide yār diyü ḫālümi iẓhārdayın

8. **işit-:**-*dü, -k*
Kaside 39
Mısra: **69**
Duymak, işitmek, haberdar olmak.

Pervāne ile geldi işitdük Muḥammedi
Rūşen midür o şemʿ-i şebistān ne demdedür

iskender:

1. **iskender:**
Gazel 784
Mısra: **2**
İskender-i Yunani diye bilinen Makedonyalı İskender'dir ki genellikle Aristo'nun icat ettiği kabul edilen uzağı gösteren ayna ile Klasik şiirde yer alır.

Cihānda geh ele Cem gibi cām-ı dil-küşā aldum
Geh İskender gibi āyine-i ʿālem-nümā aldum

2. **iskender:**-*e*
Gazel 463
Mısra: **5**
Hızır ile birlikte âb-ı hayatı arayan kral.

Biz o ḳavmüz kim delīl olsaydı ger İskendere
Çeşme-i Ḫıżra anı iltürdi āb-ı tākımuz

3. **iskender:**
Tahmis 4
Mısra: **11**
Demirden ve taştan bir set çekerek Yecüc ve Mecüc denilen kavmi iki dağ arasına hapseden İskender-i Zülkarneyn.

Niceler İskender u Dārā yerine ḳor özin
Devlete maġrūr olanuñ görmemek yegdür yüzin

iskender-niẓām:

1. **iskender-niẓām:**
Tarih 7
Mısra: **42**
İskender gibi düzen kuran (kimse).

Hem yarar hem kār-dīde hem müdebbir hem ḳılıc
Murtażā-heybet Aristo-ḥikmet İskender-niẓām

islām:

1. **islām:**-*da*
Kaside 40
Mısra: **84**
Allah'ın Kur'an ile vahyettiği ve esasları Hz. Muhammed tarafından bildirilen din, müslümanlık.

Faḳrine ḳāʾil olup tevliyete meyl itmez
Şimdi İslāmda ol ṭālib-i īmān eyüdür

işle-:

1. **işle-:**-*r*
Gazel 499
Mısra: **6**
Yapmak.

Cevr ü cefāya ḳāʾilüz ammā belā budur
Aʿdā söziyle işler işi pādişāhımuz

2. **işle-:**-*di*
Gazel 418
Mısra: **2**
Çalışmak, işler durumda olmak.

Yine çalındı her ṭaraf çeng ü ney ü çegāneler
Düşdi cihāna velvele işledi ḳaḥveḫāneler

3. **işle-:**-*düg, -i, -n, -e*
Gazel 477
Mısra: **2**
İşlemek, "tesir etmek bağlamında.".

Derd-i derūnı açmaġa yāra olaydı çāremüz
Ḳāʾil idük oñılmayup işledügine yāremüz

işler it-:

1. **işler id-:**-*üp, -dür*
Gazel 615
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Ne, çok vb. kelimelerle) Kötülük yapmak.

Dil gitdi ṣabr gitdi ḫıred gitdi neylesün
Seyr eyle gör ne işler idüpdür baña gözüñ

işleri tamām ol-:

1. **işleri tamām ol-:**-*dı*
Muhammes 1
Mısra: **26**
Kelime Tipi: **Deyim**
İşi bitmek, işe yarar durumu kalmamak.

Gitdi ḫayfā ḳalmadı ehl-i kemāluñ raġbeti
Şimdi erbāb-ı kemāluñ işleri oldı tamām

ism:

1. **ism:**-*i, -n, -e*
Gazel 106
Mısra: **5**
Ad, nam.

Ben ki meşġūlam der-i luṭfuñda fettāḥ ismine
Var ümīdüm kim müyesser ola luṭfuñdan fütūḥ

2. **ism:**-*i, -(n), -e*
Gazel 1039
Mısra: **2**
Ad, nam, unvan.

Yine tecdīd-i aḥkām eyledi nevrūz-ı sulṭānī
ʿUṭārid çekdi nevrūz ismine ṭuġrā-yı ḫāḳānī

ism-i aʿzam:

1. **ism-i aʿẓam:**
Gazel 810
Mısra: **3**
"En büyük isim": Allah'ın bütün isimlerini kendinde toplayan ismi [Bazılarına göre ism-i a'zam "Allah", bazılarına göre "Hû", bazılarına göre de içinde bulunduğu zamanda kula hâkim bulunan isimdir. Mesela kul bast halinde ise ism-i a'zam "el-Bâsıt"tır].

Genc-i taḥḳīḳa irişmez ism-i aʿẓam bilmeyen
Ejder-i pür-sūz-ı nefsi eyler üstine hücūm

ism-i ḥasen:

1. **ism-i ḥasen:**-*üñ*
Kaside 32
Mısra: **24**
Güzel isim. || (Kasidenin sunulduğu) Hasan Efendi'nin ismi.

Cümleden Rūḥi-i bī-çāre ki meddaḥun olup
Dilde ism-i ḥasenüñ rūz u şeb itmiş evrād

ism-i pāk:

1. **ism-i pāk:**-*i*
Kaside 38
Mısra: **37**
(Bir kimsenin) Temiz ve mübarek ismi.

Ḥayā vü ʿilm ü ʿirfānile ism-i pāki bürhāndur
En evvel ḳıl duʿāsın ʿarż Bürhānzāde ʿOs̱mānuñ

ism-i şerīf:

1. **ism-i şerīf:**-*i*
Kaside 14
Mısra: **115**
Mübarek isim.

Bu sūrı ism-i şerīfi gibi ide maḥmūd
Belādan ide ciger kūşeni Ḫudā mestūr

ism-i yār:

1. **ism-i yār:**-*e*
Gazel 285
Mısra: **9**
Sevgilinin ismi.

ʿUḳalā diḳḳat ile fikr idüp ism-i yāre
Ġayr bir nesne degül zülfine sünbül didiler

isnād it-:

1. **isnād id-:**-*emez*
Kaside 18
Mısra: **62**
(Bir suçu, bir ayıbı) Haksız yere birine yakıştırmak, yüklemek, iftira etmek.

Reng-i rūyından olur ḳarşuña gelse maʿlūm
Kimse ġayra idemez itdügi cürmi isnād

isneyn-i cenāb-ı meh-i kenʿān:

1. **isneyn-i cenāb-ı meh-i kenʿān:**
Kaside 37
Mısra: **10**
Kenan'ın (Hz. Yusuf'tan sonraki) ikinci ay yüzlüsü. || Sânî.

Yād ider mi yine beytüʾl-ḥazen üftādelerin
S̱āni isneyn-i cenāb-ı meh-i Kenʿān nicedür

ʿişret:

1. ʿ**işret:**-*e*
Gazel 775
Mısra: **1**
İçki içme, içki.

Vaḳt irdi ki ʿıyş ehli idüp ʿişrete iḳdām
Cām-ı mey-i nābile felekden alalar kām

2. ʿ**işret:**-*üm*
Gazel 705
Mısra: **6**
Yeme içme. II Zevk u safa. II İçki içme.

Ṣanmañuz ʿālemde ʿişretde beni kim yārsuz
ʿİşretüm ʿişret degüldür ʿālemüm ʿālem degül

3. ʿ**işret:**-*e*
Gazel 151
Mısra: **5**
Eğlenme ve sarhoş olma.

ʿİşrete āġāz idüñ ey rūze-dārān-ı hilāl
Kim ṣafā eyyāmıdur ʿıyş idecek hengāmdur

4. ʿ**işret:**
Gazel 279
Mısra: **8**
İçki içme, eğlenme.

Ġam-ı devrānı yeter çekdiler erbāb-ı vefā
Sāḳiyā devre getür sāġarı ʿişret demidür

5. ʿ**işret:**-*de*
Gazel 705
Mısra: **5**
Yeme içme, eğlenme.

Ṣanmañuz ʿālemde ʿişretde beni kim yārsuz
ʿİşretüm ʿişret degüldür ʿālemüm ʿālem degül

6. ʿ**işret:**
Gazel 169
Mısra: **15**
İçki içme. II Zevk ve safâ, eğlence.

Beni öldürmede fırḳat seni aġyār ile ʿişret
ʿAceb kimlerlesin şimdi kimüñle ıttıṣāluñ var

7. ʿ**işret:**
Tarih 75
Mısra: **6**
Eğlence.

Līk lāzım ʿişrete ḫalvet-sarāy-ı dil-güşā
Ḫākime bir ḫalvet-i ḫāṣ eylemek ʿişret muḫāl

ʿişret eyle-:

1. ʿ**işret eyle-:**-*y, -e*
Terkib-bend 8
Mısra: **86**
Yiyip içmek, eğlenmek.

Dirseñ ki bugün eylemeyen yarın ider z̲evḳ
Çoḳ mı iki gün bendelerüñ eyleye ʿişret

ʿişret it-:

1. ʿ**işret it-:**-*se, -ñ*
Gazel 984

Mısra: **7**
İçki içmek.

Kimüñle ʿişret itseñ yā ne güne mihr u luṭf itseñ
Duyarlar nolduġuñ ʿuṣṣāḳā ilhām olur elbette

ʿişret ü ʿayş:

1. ʿ**işret ü ʿayş:**
Tarih 81
Mısra: **2**
Yeme içme, içki içme.

Mevsim-i gülde idüp sūr Ḥasan Ketḫudā
ʿİşret ü ʿayş yine oldı ṣalā gül gibi

ʿişret-ābād:

1. ʿ**işret-ābād:**-*a*
Tarih 61
Mısra: **3**
Meyhane, içki içilen yer. || *Bağdat.*

Niçün bir ehl-i ʿirfān gelmeye bu ʿişret-ābāda
Ki erbāb-ı maʿārif ide iḥsānından istimdād

ʿişret-ābād-ı bekā:

1. ʿ**işret-ābād-ı beḳā:**-*y*, -*a*
Tarih 49
Mısra: **2**
Sonsuzluk meclisi.

Eyledi dünyādan İbrāhīm Pāşā intiḳāl
ʿİşret-ābād-ı beḳāya cān atup oldı muḳīm

ʿişret-feżā:

1. ʿ**işret-feżā:**
Gazel 534
Mısra: **12**
İşreti, içki içmeyi artıran.

Bilür ṣaff-ı niʿālin ehl-i diller pāye-i rıfʿat
Zihī behcet-nümā mecmaʿ zihī ʿişret-feżā meclis

ʿişretgāh:

1. ʿ**işretgāh:**-*da*
Tarih 74
Mısra: **6**
Eğlence yeri, meyhane.

Bī-ṣafālar fikr-i cennetle ḳo çeksünler melāl
Sen bu ʿişretgāhda ẕevḳ u ṣafā ḳıl gül açıl

ʿişretgāh-ı bī-mānend:

1. ʿ**işretgāh-ı bī-mānend:**-*i*
Tarih 75
Mısra: **7**
Eşsiz meyhane.

Eyledi peydā bu ʿişretgāh-ı bī-mānendi kim
ʿAyş u ʿişretle giçe evḳātı eyyām u leyāl

ʿişret-geh:

1. ʿ**işret-geh:**-*üm*
Tarih 72
Mısra: **4**
İşret edip, içki içilen yer.

Yata lāyıḳ mı ciger-kūşem Raḳiyye ḫākda
Ola ʿālemde benüm ʿişret-gehüm behcet-serāy

ʿişretgeh-i dünyā:

1. ʿ**işretgeh-i dünyā:**-*da*
Tarih 74
Mısra: **2**
Dünya meyhanesi. || *Dünya, dünya hayatı.*

Evvelā ʿaḳl-ı selīm ü s̱āniyen ḳudret gerek
Kim ola ʿişretgeh-i dünyāda ḥāṣıl kām-ı dil

ʿişret-hāne:

1. ʿ**işret-ḫāne:**-*de*
Gazel 993
Mısra: **3**
Meyhane. || *Dünya.*

Maẓhar-ı keyfiyyet-i ʿaşḳuz bu ʿişret-ḫānede
Virmez ol keyfiyyeti cām-ı mey-i ḥamrā bize

ʿişret-i ʿīd eyle-:

1. ʿ**işret-i ʿīd eyle-:**-*r*, -*em*
Rübai 26
Mısra: **2**
Bayramda yiyip içmek, bayram eğlencesi yapmak.

Sulṭān-ı ġamam derd-i dilüm niʿmet-i ʿīd
Ḫūnāb-ı cigerle eylerem ʿişret-i ʿīd

ʿişret-i imrūz:

1. ʿ**işret-i imrūz:**-*a*
Gazel 326
Mısra: **8**
Zamane işreti.

Zāhid ki ẕevḳ-i vaʿde-i ferdādadur müdām
Devr-i lebüñde ʿişret-i imrūza reşk ider

istanbul:

1. **istanbul:**-*uñ*
Gazel 23
Mısra: **5**
İstanbul şehri.

Gerçi dilberleri ḫoş-ṭabʿdur İstanbuluñ
Anlaruñ var lisānında velī özge ṣafā

iste-:

1. **iste-:**-*r*, -*ler*
Gazel 417
Mısra: **4**
Gerekmek.

Berzaḫ-ı ḫavf u recādan giçegör nākām ol
Dem-i āḫirde ne ümmīd u ne bīm isterler

2. **iste-:**-*mez*
Gazel 104
Mısra: **7**
(Bir şeye karşı) İstek duymak, (o şeyi) arzulamak, arzu etmek.

İstemez oñduġın üftādelerüñ ʿālemde
Yā İlāhī göreyin olmasun aġyār iflāḥ

3. **iste-:**-*r, -ler*
Gazel 417
Mısra: **12**
Arzu etmek, dilemek, talep etmek.

Ḥarem-i maʿnāya bīgāneye yol virmezler
Āşinā-yı ezeli yār-ı ḳadīm isterler

4. **iste-:**-*r, -üz*
Gazel 19
Mısra: **6**
Talep etmek, arzu etmek.

Ẕevḳimuz var māʾilüz keyfiyyet-i cān-baḫşuña
İsterüz kim başımuzdan olmasun bir dem cüdā

5. **iste-:**-*r*
Gazel 112
Mısra: **7**
İstemek, dilemek.

Ne cān ister cemāluñdan ıra çeşmin ne sen ey dil
Arada nitsün ol meh-pāre ol küstāḫ sen küstāḫ

6. **iste-:**-*mez*
Gazel 164
Mısra: **5**
İstek duymak, arzulamak.

İstemez āh u fiġān eyleyeler ardınca
Bilmez ammā ki idüp ʿālemi pāmāl yürür

7. **iste-:**-*r, -ler*
Gazel 417
Mısra: **2**
Gerek olmak.

Ṣanma ey ḫᵛāce senden zer ü sīm isterler
Yevme lā-yenfaʿuda ḳalb-i selīm isterler

8. **iste-:**-*r*
Gazel 155
Mısra: **7**
İstemek, beklemek.

Dime dermān ister iken derde oldum mübtelā
Ey göñül ṣabr eyle kim derdin viren dermān virür

9. **iste-:**-*r*
Gazel 188
Mısra: **9**
...ya niyetlenmek.

Yüzine baḳsam beni öldürmek ister ḫışmile
Bende ḫod cān yoḳ o meh bilmem ki kimden ʿār ider

10. **iste-:**-*r, -se, -n*
Gazel 319
Mısra: **7**
Arzulamak, talep etmek.

Zülfinde ara göñlümi isterseñ ey ṣabā
Peykān-ı ġamla yārelenüpdür nişānı var

11. **iste-:**-*se, -ñ*
Gazel 319
Mısra: **11**
Istemek, talep etmek, arzulamak.

Kimdür ṭufeyl itmeye sen cānın isteseñ
Fermānuña muḫālefet ide ne cānı var

12. **iste-:**-*r*
Gazel 331
Mısra: **11**
Gerektirmek.

Seni aġyār ile ʿışretde görmek çoḳca ṣabr ister
Yine şāhum esīr-i derd-i hicrān olmamuz yegdür

13. **iste-:**-*di*
Kaside 15
Mısra: **18**
İstek duymak, arzulamak. || *Yeltenmek.*

Ḳaṣd-ı şebiḫūn ile üstine ʿasker çeküp
Bir ḥareket eylemek istedi şeh virdi cān

isteg:

1. **isteg:**-*üm*
Gazel 324
Mısra: **16**
İstek, arzu, beklenti.

Felekden luṭf umanlar aġlasunlar cevr ü ḳahrından
Benüm kim istegüm yoḳ andan ey Rūḥī baña neyler

2. **isteg:**-*i*
Gazel 1067
Mısra: **10**
İstek, arzu, meyil.

Nola ben bālā-yı yārı isteyem ṭūbāyı sen
Her kişinüñ himmeti deñlü olur çün istegi

istevā:

1. **istevā:**
Kaside 35
Mısra: **16**
Ortada ve tam yerinde, tam derecesinde bulunma, îtidal. || *İstiva hattı; Hurufilerin varlık ve durumları anlamlandırırken yapmış oldukları hesaplamalarda sürekli faydalandıkları bazı varlıklarda görülür şekilde, bazılarında ise görülmediği halde olduğuna inanılan ve geçtiği şeyi ortadan iki eşit parçaya bölen dikey çizgidir.*

Bil nedür maẓmūn-ı erraḥman ʿala ʿarşiʾstevā
İstevā sırrın bilendür fırḳa-i nācī hemīn

istidʿā eyle-:

1. **istidʿā eyle-:**-*r*
Kaside 24
Mısra: **46**
Yalvararak istemek, rica ve talep etmek.

Zihī cenāb-ı şerīfüñ penāh-ı ehl-i yaḳīn
Ki ol cenābdan eyler zamāne istidʿā

istidʿā it-:

1. **istidʿā id-:**-*er*
Kaside 27
Mısra: **50**
Yalvararak istemek, rica ve talep etmek.

Kaʿbe-i erbāb-ı ḥācetdür ġubār-ı dergehüñ
Kim olur ḥāsıl ne kim feyż ehli istidʿā ider

istiʿdād:

1. **istiʿdād:**-*ı*
Gazel 1105

Mısra: **7**
Yeterlilik, kabiliyet.

İdüp her şeyʾe istiʿdādı deñlü luṭf ḳılmışsın
Kimi cennet ṭaleb-kārı kimi dīdār müştāḳı

2. **istiʿdād:**
Kaside 32
Mısra: **18**
Herhangi bir şeye karşı doğuştan gelen yatkınlık, yetenek, kabiliyet.

Böyle ḥükm itmez idüñ ḥākim-i vaḳtüñ yirine
Olmasa ẕāt-ı şerīfüñde eger istiʿdād

istidʿā-yı ʿām:

1. **istidʿā-yı ʿām:**
Tarih 7
Mısra: **14**
Halkın dileği.

Mışr u Şām ehline yümn-i maḳdemi virdi şeref
Hāṣıl oldı iltimās-ı hāş u istidʿā-yı ʿām

istifsār eyle-:

1. **istifsār eyle-:**-*r, -se, -n*
Tarih 4
Mısra: **8**
Bir şey hakkında ayrıntılı bilgi öğrenmek istemek.

Māhüve'l-vāḳi-i ʿarż eyleyüben ḫidmetüñe
Bāʿiş-i şevḳumi eylersen eger istifsār

istifsār it-:

1. **istifsār it-:**-*se, -ñ*
Gazel 1080
Mısra: **4**
Bir şey hakkında ayrıntılı bilgi öğrenmek istemek, sormak.

Esīr-i miḥnet-i hicrān olan dil-ḫastalar ḥālin
Varup bir kez ṭabībüm itseñ istifsār olmaz mı

istifsār-ı ḥāl eyle-:

1. **istifsār-ı ḥāl eyle-:**-*r, -sin*
Gazel 1108
Mısra: **9**
Halini hatırını sormak.

Cān u dilden nice bir eylersin istifsār-ı ḥāl
Çünki fehm itmezsin ey ṣūfī zebān-ı ḥālumı

iştiġāl:

1. **iştiġāl:**
Kaside 16
Mısra: **76**
(Bir işle) Uğraşma, meşgul olma.

Gerçi iller pāyuña yüz sürdiler ammā aña
İşigüñ ḫākına yüz sürmek olupdur iştiġāl

istiġfār:

1. **istiġfār:**-*e*
Gazel 305
Mısra: **8**
Tövbe etme.

Zāhid-i ḫuşke ḳaçan kim olsa teklīf-i ʿaraḳ
Şöyle cāhildür ki istiġfāre başlar ter düşer

2. **istiġfār:**
Gazel 95
Mısra: **8**
Allah'tan günahlarının bağışlanmasını isteme, tövbe etme.

İçmese ālām-ı hicr-i yār baġrın ḫūn ider
ʿĀṣıḳ-ı şeydāya cām-ı meyden istiġfār güc

istiġfār it-:

1. **istiġfār it-:**
Kaside 13
Mısra: **21**
Allah'tan günahlarının bağışlanmasını istemek, tövbe etmek.

Ṭutulmadın dilüñ it fiʿl-i bedden istiġfār
Yıḳılmadın bedenün ur ʿamel evine esās

istiġnā:

1. **istiġnā:**-*da*
Gazel 1012
Mısra: **4**
Kayıtsızlık, nazlanma, isteksizlik.

Yel olsa esmez üstümden semend-i tünd-i reftāruñ
Neden çāk böyle istiġnāda olmaḳ ḫāk-sāruñla

2. **istiġnā:**-*lar*
Gazel 278
Mısra: **10**
Tokgözlülük, aza kanaat etmek.

Faḳīrüz gerçi ammā eylerüz gerdūna istiġnā
Bu istiġnālar ey Rūḥī tevekkül cānibindendür

3. **istiġnā:**
Gazel 7
Mısra: **4**
Umursamazlık.

Tevāżuʿ ḳıl maḥabbet ehline aġyāra serkeşlük
Eḥibbāya gerekdür meskenet aʿdāya istiġnā

4. **istiġnā:**
Gazel 284
Mısra: **2**
Kayıtsızlık, nazlanma, isteksizlik, umursamazlık.

Baḳmaz olduñ ʿāşıḳa bu cevr-i nev-peydā nedür
Hāy ẓālim biz ḫod öldük bunca istiġnā nedür

5. **istiġnā:**-*lar, -uñ*
Gazel 339
Mısra: **1**
Bir şeye karşı nazlı davranma, tenezzül etmeme.

Esīr-i ʿaşḳa istiġnālaruñ gerçi vefādandur
Raḳībe iltifāt itdüklerüñ ammā cefādandur

6. **istiġnā:**
Gazel 283
Mısra: **4**
Elde olana kanaat edip

başka bir şeye ihtiyaç duymama, tok gözlülük, gönül tokluğu.

Dirler istiġnāsı var ol serv-i nāzuñ līk ben
Öyle mest-i cām-ı ʿaşḳam bilmem istiġnā nedür

7. **istiġnā:**
Gazel 937
Mısra: **10**
Nazlanma, çekinme, isteksiz olma, umursamazlık.

Bir selāmuñla ṣafā eylerdi şimdi ol da yoḳ
Rūḥi-i zāra neden düşdi bu istiġnā yine

istiġnā eyle-:

1. **istiġnā eyle-:**
Gazel 7
Mısra: **6**
Boş vermek.

Biz ey zāhid çıḳarduḳ gönlimüzden māsivāullahı
ʿAceb mi eylesek dünyā vü māfihāya istiġnā

2. **istiġnā eyle-:***-mek*
Gazel 20
Mısra: **16**
Tenezzül etmemek, tok gözlü davranmak.

Ṭoyılmaz ẕevḳ-ı istiġnā ne deñlü neşve-dār olsañ
Egerçi eylemek mümkin hezār aʿlāya istiġnā

3. **istiġnā eyle-:***-r*
Gazel 385
Mısra: **7**
(Bir şeye) Tenezzül etmemek, ihtiyaç duymamak.

Çarḫa istiġnā ol eyler kim bu deyr-i köhnede
Ḫışt u ḫākından zemīnüñ pister u bālīni var

4. **istiġnā eyle-:***-y, -esin*
Gazel 1081
Mısra: **7**
Bir şeye karşı nazlı davranmak, tenezzül etmemek.

Ehl-i ʿaşḳa nice bir eyleyesin istiġnā
Bir gün hele seyr eyle gör istiġnāyı

istiġnā it-:

1. **istiġnā it-:***-di*
Gazel 7
Mısra: **1**
Umursamamak.

Ruḫundan ẕevḳ alan itdi gül-i raʿnāya istiġnā
Lebüñden mest olan ḳıldı mey-i ṣahbāya istiġnā

istiġnā kıl-:

1. **istiġnā ḳıl-:**
Gazel 7
Mısra: **2**
Aramamak, istememek.

Ruḫundan ẕevḳ alan itdi gül-i raʿnāya istiġnā
Lebüñden mest olan ḳıldı mey-i ṣahbāya istiġnā

iştihā:

1. **iştihā:***-(s)ı*
Kaside 37
Mısra: **69**
Arzu, istek. II Yemek yeme isteği.

İştihāsı yine yerinde nefāyis yer mi
Tuḫme olmaḳda mı ol maḥrem-i sulṭān nicedür

iştihār bul-:

1. **iştihār bul-:***-du, -ḳ*
Gazel 454
Mısra: **5**
Meşhur olmak, nam kazanmak.

Bulduḳ maḥabbetüñle ṣadāḳatla iştihār
Kāmillerüz ki ʿālemi ṭutmışdur adımuz

istiḫrāc:

1. **istiḫrāc:***-ı, -n, -uñ*
Tarih 15
Mısra: **22**
Sonuç veya bir anlam çıkarma. || *Yıldızların durumuna bakarak veya başka şeylerle gelecek hakkında yorumda bulunmak.* || *Akrostiş.*

Didüm bu beyt-i dil-keşi Rūḥī ki on tārīḫ ola
Şerḥinde istiḫrācınuñ sırrın beyān idüp tamām

2. **istiḫrāc:***-ı, -n, -uñ*
Tarih 16
Mısra: **5**
Sonuç veya bir anlam çıkarma.

Ṭarīḳın bir bir istiḫrācınuñ şerḥ eyleyin gūş it
Ḥesāb itdükde tā müstaḫric andan çekmeye ālām

istihzā:

1. **istihzā:***-y, -ı*
Terkib-bend 2
Mısra: **8**
Gizli veya kinayeli bir biçimde alay.

Ḥaḳ söze ıġmāz-ı ʿayn itme tecāhülden gelüp
Ḳatı ḥayret yeridür bīçāre istihzāyı ḳo

istihzā eyle-:

1. **istihzā eyle-:***-r, -ler*
Gazel 936
Mısra: **7**
Biriyle ince ince alay etmek, eğlenmek.

Bilürsin her ne dirseñ nāṣıḥā eylerler istihzā
Eger ʿarżuñ gerekse mey-keşān-ı ʿaşḳa pend itme

istiḳāmet:

1. **istiḳāmet:***-le*
Tarih 7
Mısra: **36**
Doğruluk, dürüstlük.

Pādişāhuñ bir felek-rıfʿat vezīrisin bugün
Eylemişsin ḫidmetinde istiḳāmetle ḳıyām

istiḳbāl:

1. **istiḳbāl:***-e*
Kaside 18

Mısra: **97**
Gelecek, gelecek zaman.

Bāġa ḫaylin çıḳarup niteki istiḳbāle
Müjde-i şah-ı bahār ile gele gülşene bād

2. **istiḳbāl:**-*um, -a*
Müseddes 6
Mısra: **2**
Gelecek vakit.

Āh kim ol gün ki başdum ʿālem-i ʿaşḳa ḳadem
Geldi istiḳbāluma derd ü belā vü renc ü ġam

3. **istikbāl:**-*e*
Tarih 73
Mısra: **4**
Karşılama, gelen bir kimseyi karşılamaya çıkma.

Hezār iʿzāz ile ḫuld-ı berîne itdiler vāṣıl
Melekler indi istikbāle nüh çarḫ-ı aʿẓamdan

istikbāl it-:

1. **istiḳbāl id-:**-*er*
Kaside 26
Mısra: **32**
Karşılamak.

Gitdi lāzım degül itmek ṭaleb-i ʿizzet ü cāh
Ḳande ʿazm itse ider devlet aña istiḳbāl

istiḳbāline çıḳ-:

1. **istiḳbāline çıḳ-:**-*dı*
Gazel 544
Mısra: **2**
Karşılamak.

Geldi nāz ile ḫırāmānî o serv-i sebz-pūş
Çıḳdı istiḳbāline ʿaḳl u nihād u ṣabr u hūş

istimāʿ:

1. **istimāʿ:**-*ı, -n, -da*
Gazel 297
Mısra: **12**
İşitme, dinleme.

Vaṣf-ı rūyuñda dönen tāze zemīni gūş it
İstimāʿında anuñ ẕevḳ alacak yerlerdür

2. **istimāʿ:**
Gazel 578
Mısra: **6**
İşitme, duyma, dinleme.

Ṭoldurur dāʾim ḳulaġın penbe-i şebnemle gül
İtmekiçün bülbül-i zāruñ fiġānın istimāʿ

istimāʿ-ı şiʿr-i Rūḥī:

1. **istimāʿ-ı şiʿr-i rūḥī:**
Gazel 577
Mısra: **9**
Ruhi'nin şiirlerine kulak verme.

İstimāʿ-ı şiʿr-i Rūḥī feyżden ḫālī degül
Çoḳ ṣafā kesb eyler ehl-i ḥāl olınca müstemiʿ

istimālet:

1. **istimālet:**
Gazel 592
Mısra: **12**
Avutma, teselli etme.

Āsān idi raḳībüñ maḥv eylemek vücūdın
Ol seng-dilden olsa bir istimālet ancaḳ

istimdād it-:

1. **istimdād id-:**-*e*
Tarih 61
Mısra: **4**
Yardım istemek, yardıma çağırmak.

Niçün bir ehl-i ʿirfān gelmeye bu ʿişret-ābāda
Ki erbāb-ı maʿārif ide iḥsānından istimdād

2. **istimdād id-:**-*üp*
Kaside 18
Mısra: **94**
Yardım istemek.

Lāyıḳ oldur ki duʿā ile sözi ḫatm idelüm
Luṭf-ı bī-ġāyeti Mevlādan idüp istimdād

istimdād-ı luṭf:

1. **istimdād-ı luṭf:**
Gazel 528
Mısra: **9**
Lütuf ve iyilik yardımı.

Vay aña kim eyleye lāşeyden istimdād-ı luṭf
Yūf aña kim eyleye nākesden iḥsān iltimās

istinād:

1. **istinād:**-*ımuz*
Gazel 454
Mısra: **1**
Dayanak, güvenç.

Bīkeslerüz ki luṭfuñadur istinādımuz
ʿĀriflerüz ki faẕluñadur iʿtimādımuz

istinād it-:

1. **istinād it-:**-*dü, -k*
Gazel 609
Mısra: **1**
Dayanmak.

İdüp himmet ricāsın evliyāya istinād itdük
Uġur açıḳluġın Pāşā-yı ẕī-şāna murād itdük

istinād kıl-:

1. **istinād ḳıl-:**
Gazel 714
Mısra: **7**
Dayanmak, güvenmek.

Ḳıl Ẕü'l-fiḳār ṣāḥibine yaʿni istinād
Cāndan çıḳarma mihrini ṣāḥib-zemenle ol

istivā sırrı:

1. **istivā sırrı:**-*n, -ı*
Tahmis 8
Mısra: **18**
(Hurufi inanışına göre) Yüzü dikey olarak simetrik iki parçaya bölen istiva hattının sırrı.

Maẓhar-ı ḥikmet-i Rabb olsaḳ ne ʿaceb
İstivā sırrını fehm idüp olup ʿārif-i Rab

<u>iştiyāḳ:</u>

1. **iştiyāḳ:**
Kaside 38
Mısra: **3**
Büyük arzu duyma, özlem.

Duʿādan ṣoñra ḫāk-i pāyine yüz iştiyāḳ ile
Senā itdüklerin ʿarż eyle bir bir cümle yārānuñ

2. **iştiyāḳ:**-*ı, -n*
Kaside 38
Mısra: **7**
Özleme; güçlü istek, arzu.

Dönüp ʿAbdurraḥīmüñ ṣoñra eyle iştiyāḳın ʿarẓ
Sipāriş itdügin bir bir di ol sāni-i Selmānuñ

<u>iştiyāk-ı rāh-ı vaḥdet:</u>

1. **iştiyāk-ı rāh-ı vaḥdet:**
Gazel 1105
Mısra: **1**
Birliğe erme yolunun arzusu.

Bıraḳdı iştiyāk-ı rāh-ı vaḥdet vecde ʿuṣṣāḳı
Edir keʾsen u nāvilhā elā yā eyyühеʾs- sāḳī

<u>işi Allaha kal-:</u>

1. **işüm allaha ḳal-:**-*mış, -dur*
Müseddes 1
Mısra: **34**
Kelime Tipi: **Deyim**
Güç şartlar altında, kimseden yardım umudunun kalmadığı bir durumda bulunmak.

Beni ol şūḫ-ı bī-pervā ʿaceb sevdāya ṣalmışdur
Ṣorar yoḳ ḥālümi ġamdan işüm Allaha ḳalmışdur

<u>ʿişve:</u>

1. ʿ**işve:**-*i*
Gazel 926
Mısra: **4**
Naz, eda, cilve.

Evvel naẓarda cezb-i dil āsān mıdur meger
Virmiş Ḫudā o ʿişvei çeşm-i siyāhuña

<u>ʿişve-bāz:</u>

1. ʿ**işve-bāz:**-*da*
Gazel 963
Mısra: **10**
İşveli, cilveli, sevgili.

Çeşmüñden istemez ıra bir laḥẓa gözlerin
Rūḥī ne gördi bilmezin ol ʿişve-bāzda

2. ʿ**işve-bāz:**
Gazel 907
Mısra: **6**
Naz edici, edalı, işveli.

Yoluñda ben esīri āḫir helāk iderler
Ol siḥr-sāz ġamze ol ʿişve-bāz ebrū

<u>isbāt:</u>

1. **<u>i</u>sbāt:**-*a*
Terkib-bend 5
Mısra: **21**
Doğruyu gösterme, meydana çıkarma, kanıt.

ʿAdū disem saña i<u>s</u>bāta ḳādirüm zīrā
Hemīşe ehl-i dile itdügüñ ʿadāvetdür

<u>it:</u>

1. **it:**-*ler, -i, -y, -le*
Gazel 474
Mısra: **1**
Köpek.

Ezelden āsitānuñ itleriyle āşināyuz biz
Ḥaḳīrüz gerçi ammā hemdem-i ehl-i ṣafāyuz biz

2. **it:**-*üñ*
Gazel 156
Mısra: **6**
Köpek, rakip, yabancı.

Eylemezse dāmenin dest-i taʿalluḳdan ḫalāṣ
Bir gün ol āhū-ṣıfat itüñ birine ṣayd olur

<u>itāʿat it-:</u>

1. **itāʿat it-:**-*di*
Kaside 18
Mısra: **49**
Söz dinlemek, boyun eğmek, verilen buyruğa uymak.

İtdi mi Ḥażret-i Mūsāya itāʿat Firʿavn
Saña düşmen ne ʿaceb ḳarşu ḳoyup itse ʿinād

<u>ʿitāb:</u>

1. ʿ**itāb:**-*um*
Gazel 160
Mısra: **2**
Azarlama, paylama. || *Gücenmek, darılmak, arası açık olmak.*

Görinmez yār ben maġlūb-ı ʿaşḳam ıżṭırābum var
Beni mest eyle ey sāḳī ki yārile ʿitābum var

2. ʿ**itāb:**-*dur*
Gazel 15
Mısra: **10**
Azarlama, paylama.

Başladı ʿarż-ı mihre mestāne
Yine ḳaṣdı ʿitābdur gūyā

<u>ʿitāb it-:</u>

1. ʿ**itāb id-:**-*er, -üz*
Gazel 466
Mısra: **10**
Azarlamak, paylamak.

Cihānda derbeder itdüñ bizi baʿīd degül
Bu bābda saña biz her ne kim ʿitāb iderüz

<u>ʿitāb-ālūde:</u>

1. ʿ**itāb-ālūde:**
Gazel 1004
Mısra: **8**
Azarlayarak.

Ne belādur bu ḳadar cevr u cefādan ṣoñra
İki söz söyleyesin ol da ʿitāb-ālūde

<u>iʿtibār:</u>

1. **iʿtibār:**
Gazel 21
Mısra: **6**
Saygı gösterme, ehemmiyet verme.

Ṣabra ṭāḳat yoḳ ġam-ı hicrāna bilmem neyleyem
Aġlasam ʿuṣṣāk içinde iʿtibār olmaz baña

2. **iʿtibār:**
Gazel 270
Mısra: **7**
Saygı, hürmet.

Luṭf u ḳahrına muḫālif devrüñ olmaz iʿtibār
İḳtiżā-yı devr geh aʿlā vü geh ednā olur

3. **iʿtibār:**
Gazel 697
Mısra: **11**
Değer, kıymet; önem.

Pūlād olursa pençe-i düşmen ne iʿtibār
Yapışsa mūm ider anı dest-i velāyetüñ

4. **iʿtibār:**
Gazel 118
Mısra: **8**
Saygı görme, değerli ve güvenilir olma durumu, saygınlık.

Çāh-ı sipihre ʿārif olan aldanur mı hīç
Çāha ne iʿtibār sipihre ne iʿtimād

5. **iʿtibār:**--*ı*
Gazel 570
Mısra: **9**
Değer, kıymet, saygı.

Felegüñ iʿtibārı yoḳ meyli
Geh saña geh bañadur ey vāʿıẓ

6. **iʿtibār:**
Gazel 921
Mısra: **16**
Değer verme, hürmet etme.

Elemle giçmese evḳātımuz ẕevḳ itsek ey Rūḥī
Aña bir beẕl iḥsān itse şiʿre iʿtibār olsa

7. **iʿtibār:**-*ı*
Kaside 7
Mısra: **6**
Saygı görme, saygı gösterme, değer verme, kendine değer verilme.

Bu erlükler ki ol ṣāḥib-şecāʿatden ẓuhūr itdi
Yeri eflāk olurdı iʿtibārı olsa merdānuñ

iʿtibār bul-:

1. **iʿtibār bul-:**-*a*
Kaside 3
Mısra: **1**
Sayılmak, kendisine değer verilmek.

Dirseñ ki bula nazmuñ ʿavālimde iʿtibār
Dībāce-i kelāmuñı kıl medḥ-i çār-yār

iʿtibār eyle-:

1. **iʿtibār eyle-:**-*r*
Gazel 267
Mısra: **10**
Saygı göstermek, hürmet etmek, değer vermek.

Ṭarīḳ-i ʿaşḳda sābit-ḳadem bir rind-i ʿāşıḳdur
Anuñçün Rūḥiye ʿaşḳ ehli cümle iʿtibār eyler

iʿtibār it:

1. **iʿtibār it-:**-*me*
Terkib-bend 9
Mısra: **33**
Önem ve kıymet vermek, dikkate almak.

Her āh-ı ʿaşḳam diyene itme iʿtibār
Ḳopmaz yerinden egse eger şaḫı rūzgār

iʿtibār ḳıl-:

1. **iʿtibār ḳıl-:**-*ma, -y, -a*
Terkib-bend 4
Mısra: **6**
Önem ve kıymet vermek, dikkate almak.

İʿtibārāt-ı cihāndan eyleye ḳaṭʿ-ı naẓar
Ẕerre deñlü ḳılmaya gerdūn-ı dūna iʿtibār

iʿtibārāt-ı cihān:

1. **iʿtibārāt-ı cihān:**-*dan*
Terkib-bend 4
Mısra: **5**
Dünyalık itibarlar. || *Dünyada saygı ve değer görme.*

İʿtibārāt-ı cihāndan eyleye ḳaṭʿ-ı naẓar
Ẕerre deñlü ḳılmaya gerdūn-ı dūna iʿtibār

iʿtibār-ı naẓm:

1. **iʿtibār-ı naẓm:**
Gazel 987
Mısra: **9**
Şiirlerin kıymet görmesi.

Dilerseñ iʿtibār-ı naẓm ʿazm-i mülk-i Rūm eyle
İderler Rūḥiyā erbāb-ı naẓma iʿtibār anda

iʿtibār-ı nev bul-:

1. **iʿtibār-ı nev bul-:**-*sa, -m*
Gazel 905
Mısra: **20**
Yeni bir haysiyet bulmak.

Sāl-ı nev oldı ṣādr-ı felek-ḳadrdan nola
Bulsam bu şiʿr-i dil-keşile iʿtibār-ı nev

iʿtidāl:

1. **iʿtidāl:**-*den*
Gazel 892
Mısra: **10**
Aşırı olmama, ne çok fazla ne çok az, tam gerektiği kadar olma, orta halde bulunma, ölçülülük.

Dil bir hevāya düşdi ki yanında Rūḥiyā
Bād-ı bahār dem uramaz iʿtidālden

2. **iʿtidāl:**-*ı*
Gazel 1039
Mısra: **6**
Aşırı olmama durumu, ılımlılık, ölçülülük; yavaşlık, yumuşaklık, şiddetli olmama II Ilıklık, sıcaklığı çok yüksek veya çok düşük olmayan (yer, iklim).

Bahāruñ maḳdemi emvāt-ı bāġa tāze cān virdi
Hevānuñ iʿtidālı rūḥ-baḫş itdi gülistānı

iʿtiḳād:

1. **iʿtiḳād:**-*ı, -n*
Gazel 674
Mısra: **2**
İnanma, inanç, düşünce.

Aldanup reng-i ruḫına miṣli yoḳ dirmiş gülüñ
Bāġa gel ey ġonca selb it iʿtiḳādın bülbülüñ

2. **iʿtiḳād:**
Gazel 117
Mısra: **10**
İnanma, gönülden tasdik ederek inanma, inanç.

Baḫṣ-ı meʿād u mebdeʾ-i cemʿ olsa kāʾināt
Ḥāṣā ki ide ʿārif olan selb-i iʿtiḳād

iʿtimād:

1. **iʿtimād:**
Gazel 118
Mısra: **8**
Güvenme, emniyet etme, güven, emniyet.

Çāh-ı sipihre ʿārif olan aldanur mı hīç
Çāha ne iʿtibār sipihre ne iʿtimād

2. **iʿtimād:**
Terkib-bend 6
Mısra: **35**
Güvenerek bağlanma, emniyet etme, bir şeye kalben güvenip dayanma.

Yoḳdur vefā-yı gerdiş-i gerdūna iʿtimād
Bel bağlayanlar aña gider böyle nā-murād

iʿtimād it-:

1. **iʿtimād it-:**-*me*
Gazel 112
Mısra: **11**
Güvenmek, inanmak.

Lebüñden diseler ḳıldı şikāyet iʿtimād itme
Ola ḥāṣā ḥabībüm Rūḥi-i ṣāḥib-suḫan küstāḫ

iʿtimād kıl-:

1. **iʿtimād ḳıl-:**-*ma, -sa, -y, -dı*
Kaside 22
Mısra: **36**
Güvenmek.

Ẕātuña tedbīr ü reʾy ü fehm ü ʿaḳl u derkde
Ḳılmasaydı pādişāh-ı ʿālem-ārā iʿtimād

iʿtirāf it-:

1. **iʿtirāf it:**
Gazel 758
Mısra: **4**
Başkaları tarafından bilinmesi kendi için sakıncalı görülen bir gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklamak, söylemek, bildirmek.

Kaʿbe olursa ayaḳ başmam didüñ meyḫāneye

Kāfir olduñ iʿtirāf it zāhidā īmāna gel

iʿtirāf ḳıl-:

1. **iʿtirāf ḳıl-:**-*ma, -ya*
Gazel 590
Mısra: **8**
Bir kimsenin başkalarına söylemek istemediği bir gerçeği veya suçu artık saklamaktan vazgeçip açıklaması.

ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ degül ol kimse kim teslīm olup
Ḳılmaya cürmine cānānı yanında iʿtirāf

itmām bul-:

1. **itmām bul-:**-*ur*
Tarih 16
Mısra: **22**
Bitmek, tamamlanmak.

Ḥesāb olsa bu taḳdīr üzre şeş tārīḫden ġayrı
Bulur ol çār tārīḫle de tārīḫ-i ḥarf itmām

itmāma ir-:

1. **itmāma ir-:**-*ince*
Tarih 52
Mısra: **7**
Tamamlanmak, nihayete ermek.

Rūḥī irince medrese itmāma ẕevḳ idüp
Tārīḫ söyledüm aña meʾvā-yı ehl-i faẓl

ittiḥād:

1. **ittiḥād:**-*ımuz*
Gazel 454
Mısra: **8**
Birlik. II Aynı fikirde olma.

Aʿref-ı nefs ḥāṣıl idersek ʿaceb midür
ʿĀlemde ehl-i faẓliledür ittiḥādımuz

ittihād it-:

1. **ittiḥād it-:**-*mek*
Gazel 118
Mısra: **6**
Bir olmak, birleşmek.

Maḥbūb u meyle zāhid alışmazsa ġam degül
Āsān mıdur güzeller ile itmek ittiḥād

ittihād kıl-:

1. **ittiḥād ḳıl-:**-*du, -m*
Gazel 117
Mısra: **1**
Bir araya gelmek, birlik olmak.

Ḫalḳ-ı cihānile şu ḳadar ḳıldum ittiḥād
Bir dost bulamadum ki ola ḫālişū'l-vedād

iv:

1. **iv:**-*den*
Gazel 516
Mısra: **1**
Ev.

Āh kim gün çıḳdı ivden çıḳmadı cānānımuz
Şol ḳadar āh idelüm kūyında çıḳsun cānımuz

ʿiyd-gāh:

1. **ʿiyd-gāh:**-*a*
Gazel 373
Mısra: **3**
Bayram yeri.

ʿIyd-gāha varup ey ṣūfi temāşā it gör
Ne ṣafā-baḫş mekāndur ne müferriḥ yerdür

ʿiyd-geh:

1. **ʿiyd-geh:**
Gazel 373
Mısra: **6**
Bayram yeri.

Bir naẕar eyle ṣalıncaḳdaki meh-pārelere
ʿIyd-geh şimdi felekden daḫi bālā-terdür

ʿiyd-ı ednā:

1. **ʿiyd-ı ednā:**
Gazel 676
Mısra: **13**
Alçakların bayramı.

ʿIyd-ı ednā ola iḥsān idecek günler ola
Ne revā olmaya Rūḥī ḳuluña iḥsānuñ

iyniyyet:

1. **iyniyyet:**-*i, -n*
Kaside 38
Mısra: **17**
İyi niyet, güzel dilek ve temenni.

Enīnīnüñ daḫi iyniyyetin ʿarż eyleyüp di kim
Olupdur Nuṣretī keyfiyyet-i mihrüñle ḫayrānuñ

iz:

1. **iz:**-*üñ*
Gazel 320
Mısra: **3**
Ayak izi. || Sevgilinin geçtiği yerlerde bıraktığı iz.

ʿUşşāḳ içinde eyleyüp izüñ ṭozıyla baḫş
Gözden düşürdi kendüsini tūtiyāyı gör

2. **iz:**-*ün*
Gazel 880
Mısra: **1**
Bir şeyin geçtiği veya önce bulunduğu yerde bıraktığı belirti, nişan, alamet, emare.

Evvel izüñ ṭozını kuḥḥāl peydā eylesün
Ṣoñra varsın günde biñ aʿmāyı bīnā eylesün

3. **iz:**
Gazel 478
Mısra: **12**
Bir şeyin geçtiği veya önce bulunduğu yerde bıraktığı belirti, nişan, alamet, emare, işaret.

Göñüller ceẕbine ḥālet gerek ansuz ne mümkindür
ʿAṭādur başḳa bu iz dehr ehl-i ḥüsne ān virmez

ʿizām:

1. **ʿiẕām:**-*uñ*
Gazel 725
Mısra: **3**
Kemikler.

Ḳo ʿucbı añ ol vaḳtı ki ḫāk ola ʿiẕāmuñ
Gel nāẓım-ı aḥvāl-ı selāṭīn-i ʿiẕām ol

iẕʿān:

1. **iẕʿān:**
Gazel 189
Mısra: **2**
Anlayış, kavrayış, feraset.

Ehl-i vaḥdet ḳāʾinātuñ sürını mātem bilür
Ḫalḳuñ iẕʿān itdügi ẕevḳı anlar hep ġam bilür

iẕʿān it-:

1. **iẕʿān it-:**-*me, -de*
Kaside 40
Mısra: **110**
Anlamak, kavramak.

Bal dutan kimse meseldür yalar barmaġını
Bu sözüñ maʿnisini itmede iẕʿān eyüdür

ʿiẕār:

1. **ʿiẕār:**
Gazel 706
Mısra: **10**
Yanak.

Bir nev-cevāna döndi bugün ṣaḥn-ı bāġ kim
Çeşm oldı aña nergis-i şehlā ʿiẕār gül

2. **ʿiẕār:**-*ı*
Gazel 372
Mısra: **3**
Yüz, yanak.

ʿİẕārı tāb-ı meyden müferraḥ bāġa dönmişdür
Ki berk-i lāle-i aḥmerle eṭrāfı müzeyyendür

ʿizāri:

1. **ʿiẕāri:**
Kaside 38
Mısra: **85**
İzârî. || Dönemin şairlerindendir.

ʿİẕāri maḥlaşın göynine ṭaḳınmış şāʿirin dirmiş
Oḳurmış nāme-i eşʿārını erbāb-ı ʿirfānuñ

ʿizār-ı āl:

1. **ʿiẕār-ı āl:**-*uñ, -ı*
Gazel 416
Mısra: **1**
Kırmızı yanak.

Her gören cānā ʿiẕār-ı āluñı meftūn olur
Her düşen Leylā-ṣaçuñ sevdāsına Mecnūn olur

ʿizār-ı şevk:

1. **ʿiẕār-ı şevḳ:**-*i*
Gazel 666
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Yanağının arzusu. || (Sevgilinin) Yanağının parıltısı.

ʿİẕār-ı şevḳi ile lāle sīne-çāk olmış
Ne al ḳana boyanmış o dāġdārı görüñ

iʿzāz:

1. **iʿzāz:**
Kaside 38
Mısra: **75**
Ağırlama, ikram etme, saygı gösterme.

Hezār iʿzāz ile evvel duʿālar eyleyüp söyle
Selāmın vir faḳīrüñ hem cemīʿ-i ehl-i ʿirfānuñ

izdiḥām:

1. **izdiḥām:**
Gazel 277
Mısra: **12**
Aşırı kalabalık, yığılma.

Bezm-i aġyāra dāḫil itme bize
Keşret-i ġamdan izdiḥām yeter

izdiyād-ı derd ü firḳat eyle-:

1. **izdiyād-ı derd ü firḳat eyle-:**-*r*
Gazel 529
Mısra: **16**
Dert ve ayrılığı artırmak.

Gördüm ol şūḫ-ı cefā-cū ʿaksine işler işi
İzdiyād-ı derd ü firḳat eyler oldum iltimās

izdiyād-ı faẕl u ḳadr u dīn ü īmān:

1. **izdiyād-ı faẕl u ḳadr u dīn ü īmān:**
Kaside 35
Mısra: **21**
Din, iman, kıymet ve faziletin artması.

İzdiyād-ı faẕl u ḳadr u dīn ü īmān isterin
Faẕluña ḳıldum tevekkül ente ḫayraʾl-muḥsinīn

izdiyād-ı miḥnet:

1. **izdiyād-ı miḥnet:**-*üñ, -den*
Gazel 642
Mısra: **7**
Dert ve ıztırabın çoğalması.

Yoluñda izdiyād-ı miḥnetüñden ḫaẕẕ ider ʿāşıḳ
Çoḳ olsa ḫaẕẕı var rāh-ı ḫaṭar-nāk içre yoldaşuñ

ized:

1. **ized:**
Tarih 50
Mısra: **14**
Allah.

Rūḥī bu sūr-ı dilkeşüñ ḳıldı raḳam tārīḫini
İzed mübārek eyleye sürın vezīr-i ʿādilüñ

īzed-i ʿallām:

1. **i̱zed-i ʿallām:**
Kaside 6
Mısra: **60**
Allah.

Söz āḫır oldı duʿā-yı cemīle başlayalum
Ola ki anı ḳabūl ide I̱zed-i ʿAllām

īzed-i ʿazze vü cell:

1. **i̱zed-i ʿazze vü cell:**
Terkib-bend 4
Mısra: **58**
Yüce Allah.

Rūḥ-ı pākin dāʿimā yād it duʿā-yı ḫayr ile
Kʾide ol merḥūma raḥmet I̱zed-i ʿazze vü cell

īzed-i müteʿāl:

1. **īzed-i müteʿāl:**
Kaside 25
Mısra: **66**
Allah.

Zebān-ı nāṭıḳa medḥüñde ʿāciz ü ḳāṣır
Ne ḳadrdür ki saña virmiş īzed-i Müteʿāl

i̱ẓhār:

1. **i̱ẓhār:**
Gazel 188
Mısra: **4**
Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, aşikâr etme.

Ġam degül ḥāl-ı dilümden aġlasam sulṭānuma
Ehl-i derd olan ṭabībe derdini i̱ẓhār ider

2. **i̱ẓhār:**--*ı*
Gazel 156
Mısra: **1**
Gösterme, meydana çıkarma.

Ḫırḳa giyseñ egnine i̱ẓhār-ı zerḳ u şeyd olur
Meyl-i cāh itseñ dil-i bī-ḳayda külli ḳayd olur

i̱ẓhār eyle-:

1. **i̱ẓhār eyle-:**-*y, -em*
Gazel 44
Mısra: **8**
Göstermek, açığa vurmak.

İsterin ḫāk-ı rehüñ gitmeye çehremden kim
Ḫāksār olduġumı eyleyem i̱ẓhār saña

i̱ẓhār it-:

1. **i̱ẓhār it-:**-*me*
Gazel 757
Mısra: **10**
-
Açığa vurmak, meydana çıkarmak, göstermek.

Ḫayli şevḳuñ var yine iḥsāna irmişsin yine
Çoḳ da i̱ẓhār itme maʿlūm oldı ey Rūḥī meʾāl

i̱ẓhār ḳıl-:

1. **i̱ẓhār ḳıl-:**-*am*
Tarih 4
Mısra: **32**
Açığa vurmak; belirtmek.

Gün gibi nāmı cihāngīr u sözi ʿālīdür
Ben ne ḥācet ki ḳılam vaṣfile ḳadrin i̱ẓhār

i̱ẓhār ol-:

1. **i̱ẓhār ol-:**-*maz*
Gazel 1080
Mısra: **8**
Açığa çıkmak, aşikâr olmak.

Varup şeb-tā-seḥer aġyār ile ʿıyş itdügüñ tenhā
Ne ṣanursın benüm ʿömrüm meger i̱ẓhār olmaz mı

<u>iẓhār-ı ʿaşḳ it-:</u>

1. **iẓhār-ı ʿaşḳ it-:**-*dü, -m*
Gazel 816
Mısra: **1**
Aşkını göstermek, açığa vurmak.

Bir büte iẓhār-ı ʿaşḳ itdüm vefādār añladum
Rāzumı açdum yanında kendüme yār añladum

<u>iẓhār-ı cefā:</u>

1. **iẓhār-ı cefā:**
Gazel 781
Mısra: **8**
Eziyet göstermek.

Nām-ı ġayrı nice bir ẕikr idesin bī-taḳrīb
Ġarażuñ bendeñe iẓhār-ı cefā mı güzelüm

<u>iẓhār-ı derd it-:</u>

1. **iẓhār-ı derd id-:**-*üp*
Gazel 390
Mısra: **13**
(Birine) Derdini göstermek, belli etmek.

Rūḥī raḳīb-i ḫārdan iẓhār-ı derd idüp
Ol serv-i nāza gül gibi rengīn ġazel virür

<u>iẓhār-ı ḥaḳīḳat:</u>

1. **iẓhār-ı ḥaḳīḳat:**-*dür*
Gazel 561
Mısra: **4**
Gerçekleri açığa vurma, gösterme.

Bilmişüz ey bī-vefā senden vefā gelmez velī
Urmamaḳdan terküñ iẓhār-ı ḥaḳīḳatdür ġaraż

<u>iẓhār-ı ḥāl:</u>

1. **iẓhār-ı ḥāl:**-*de*
Kaside 30
Mısra: **17**
Halini göstermek, durumunu aşikâr etmek.

Ol ser-firāz-ı ʿaṣr ki iẓhār-ı ḥālde Dībāce-i suḫandan olur vāḳıf-ı meʾāl

<u>iẓhār-ı kemāl eyle-:</u>

1. **iẓhār-ı kemāl eyle-:**-*y, -em*
Rübai 1
Mısra: **4**
(İlim, ahlak ve fazilet vb. hususlarda) Olgunluğunu bildirmek.

Her kim ki suḫan-şināsdur fehm eyler
Lāzım degül eyleyem ben iẓhār-ı kemāl

<u>iẓhār-ı kemāl it-:</u>

1. **iẓhār-ı kemāl id-:**-*em*
Gazel 823
Mısra: **18**
(Birine) İlim ve faziletinin olgunluğunu göstermek.

Melce-i ehl-i suḫan şimdi odur ey Rūḥī
Kime idem aña iẓhār-ı kemāl eylemesem

<u>iẓhār-ı ḳudret eyle-:</u>

1. **iẓhār-ı ḳudret eyle-:**-*di*
Tarih 16
Mısra: **1**
Gücünü göstermek.

Yine iẓhār-ı ḳudret eyledi ṭabʿ-ı suḫandanum
Ki ol iẓhār-ı ḳudretle ḳoya āfāḳda bir nām

<u>iẓhār-ı kudret:</u>

1. **iẓhār-ı ḳudret:**-*le*
Tarih 16
Mısra: **2**
Gücünü gösterme.

Yine iẓhār-ı ḳudret eyledi ṭabʿ-ı suḫandanum
Ki ol iẓhār-ı ḳudretle ḳoya āfāḳda bir nām

<u>iẓhār-ı maḥabbet:</u>

1. **iẓhār-ı maḥabbet:**
Gazel 80
Mısra: **14**
Aşkını bildirmek, açığa vurmak.

Gördükde o gül-çehreyi āh eyleme Rūḥī
Ḥāl ehline lāzım degül iẓhār-ı maḥabbet

2. **iẓhār-ı maḥabbet:**-*dür*
Gazel 214
Mısra: **10**
Aşkını gösterme, muhabbetini bildirme.

İder ʿarż-ı hüner şāhum ḳıyas itme ki Rūḥīnüñ
Bu ʿarż-ı ḥālden hep ḳaṣdı iẓhār-ı maḥabbetdür

<u>iẓhār-ı maḥabbet eyle-:</u>

1. **iẓhār-ı maḥabbet eyle-:**-*r*
Gazel 80
Mısra: **2**
Aşkını gösterme, açığa vurma.

Maʿdūm iken āfāḳda āṣār-ı maḥabbet
Ben eyler idüm bir büte iẓhār-ı maḥabbet

<u>iẓhār-ı maḥabbet kıl-:</u>

1. **iẓhār-ı maḥabbet ḳıl-:**-*ma*
Gazel 746
Mısra: **2**
(Birine olan) Sevgisini belli etmek, açığa vurmak.

Derd-i hicrāna ṣalup eyler beni zār ey göñül
Ḳılma iẓhār-ı maḥabbet yāra zinhār ey göñül

<u>iẓhār-ı melāl eyle-:</u>

1. **iẓhār-ı melāl eyle-:**-*me, -se, -m*
Gazel 823
Mısra: **6**
Hüznünü açığa vurmak, kederini bildirmek.

Gitmeseñ seyre sen aġyārile olmaz mı ki ben
Düşmesem pāyuña iẓhār-ı melāl eylemesem

<u>iẓhār-ı nahvet kıl-:</u>

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **iẓhār-ı naḫvet ḳıl-:**-*ma, -sun*
Gazel 151
Mısra: **15**
Büyüklük taslamak.

Rūḥiye iẓhār-ı naḫvet ḳılmasun ṣūfī ki ol
Cübbe vü destāra baḳmaz rind-i dürd-āşāmdur

iẓhār-ı niyāz it-:

1. **iẓhār-ı niyāz id-:**-*e, -sin*
Müseddes 4
Mısra: **3**
İsteğini, niyetini bildirmek, bağlılığını göstermek.

Nice bir her büte sen idesin iẓhār-ı niyāz
Şaḳın aldar seni meh-rūlaruñ itdükleri nāz

iẓhār-ı şeyd u zerḳ:

1. **iẓhār-ı şeyd u zerḳ:**-*a*
Gazel 592
Mısra: **10**
Dalkavukluk ve riyakarlığı gösterme.

Ṣıdḳ ehline ne lāzım seccāde ile tesbīḥ
İẓhār-ı şeyd u zerḳa anlar bir ālet ancaḳ

iẓhār-ı ṭaleb it-:

1. **iẓhār-ı ṭaleb it-:**-*meg, -e*
Gazel 227
Mısra: **2**
İsteğini belli etmek, göstermek.

Dil kūşe-i fırḳatda viṣāluñ ṭaleb eyler
İẓhār-ı ṭaleb itmege ammā edeb eyler

iẓhār-ı vefā:

1. **iẓhār-ı vefā:**
Gazel 1011
Mısra: **6**
(Aşığın) Sevgi ve dostluk göstermesi.

Yāra biz ʿarż-ı vefā eylerüz ammā bilürüz
Olur iẓhār-ı vefā bāʿiṣ-i kibr u kīne

īzid:

1. **i̱zid:**
Gazel 1061
Mısra: **10**
Allah.

Cevr u cefādan aġlamazuz şükrimüz bu kim
I̱zid bizi maḥabbetüñe ḳāyil eyledi

īzīd-i kāmil:

1. **i̱zīd-i kāmil:**
Gazel 741
Mısra: **14**
Allah.

Ḍuʿā-yı ṣūbḥ-gāha Rūḥiyā ġam çekme meşġūl ol
Ḳabūl eyler anı elbette bir gün I̱zīd-i Kāmil

īzid-i kerīm:

1. **i̱zid-i kerīm:**
Gazel 631
Mısra: **5**
Yüce Allah.

Ḳılsun ġanī hemīşe seni I̱zid-i kerīm
Erbāb-ı faḳr u faḳāyaçün var ʿināyetüñ

iżṭırār:

1. **iżṭırār:**-*ı*
Terkib-bend 3
Mısra: **18**
Çaresiz kalma, çâresizlik, mecbüriyet.

Nev-cevān ola vü münʿim ola vü mālik-i cūd
Iżṭırārı ola çekdükleri enduh u żarar

izüñ ṭozı:

1. **izüñ ṭozı:**-*n, -ı*
Gazel 154
Mısra: **5**
Sevgilinin yürüdüğü yolun izinin tozu, o yol üzerinde bulunan toprak.

İzüñ ṭozını ḳor mı yire düşmege nesīm
ʿAṭṭār-ı Çīn alup anı armaġān virür

ʿizz:

1. ʿ**izz:**
Gazel 279
Mısra: **17**
Değer, ululuk, yücelik.

ʿİzz ü iḳbāli teraḳḳīde olup gün günden
İde Allah ʿināyet ki ʿināyet demidür

2. ʿ**izz:**
Tarih 79
Mısra: **9**
Değer, kıymet, güçlülük, ululuk.

Bu ʿizz ü şevkete gördüm ki lāzım söylemek tārīḫ
Didüm devlet saña el virdi olduñ vāli-i ʿādil

ʿizz ü ʿalā:

1. ʿ**izz ü ʿalā:**-*y, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **260**
Yücelik ve ululuk.

Ḳoyduḳ vaṭanı ġurbete bu fikr ile çıḳduḳ
Kim renc-i sefer bāʿi̱ṣ ola ʿizz ü ʿalāya

ʿizz ü cāh:

1. ʿ**izz ü cāh:**-*a*
Gazel 435
Mısra: **3**
İtibar ve makam.

Taʿalluḳ eyleyen zülfüñle ʿizz ü cāha baġlanmaz
Anuñ dünyā vü māfihā gözine ḳıl ḳadar gelmez

ʿizz ü şeref:

1. ʿ**izz ü şeref:**
Gazel 125
Mısra: **5**
Itibar ve şeref.

Ḫidmetüñ añaña yüz ṭuta zihī ʿizz ü şeref

ʿİzzetüñ añaña ḳulluġuña el vire
baḫt-ı saʿīd

ʿizzet:

1. ʿ**izzet:**-*üñ*
Gazel 125
Mısra: **6**
Büyüklük, yücelik ve ululuk.

Ḫidmetüñ añaña yüz ṭuta zihī ʿizz ü şeref
ʿİzzetüñ añaña ḳulluġuña el vire
baḫt-ı saʿīd

2. ʿ**izzet:**-*iyçün*
Kaside 7
Mısra: **63**
İkram, kıymet.

İlahī var ümīdüm ʿizzetiyçün ol iki harfüñ
Kim andadur fenāsı ʿālemüñ ibḳāsı dünyānuñ

3. ʿ**izzet:**-*üñ*
Gazel 85
Mısra: **1**
Değer, ululuk, yücelik.

İlāhī ʿizzetüñ ḥaḳḳıyçün ol servi ser-efrāz it
Kemāl-ı ḥüsnile dāʾim cevānān içre mümtāz it

4. ʿ**izzet:**-*üñ*
Müseddes 5
Mısra: **28**
Kıymet, itibar, büyüklük, yücelik, şeref.

Ḳılma ehl-i derd olan bīkesleri āşüfte-ḥāl
ʿİzzetüñ ḥaḳḳıyçün ey Perverdigār-ı Ẕüʾl-Celāl

5. ʿ**izzet:**
Gazel 466
Mısra: **7**
Hürmet, saygı, ikram

Neden bu deñlü ḳapuñda raḳībe ʿizzet ola
Efendi ol ḳapuya biz de intisāb iderüz

ʿizzet eyle-:

1. ʿ**izzet eyle-:**-*r, -ler*
Gazel 595
Mısra: **7**
Kıymet vermek.

Güzeller ʿāşıḳa sīm ü zer ile ʿizzet eylerler
Eger bī-sīm ü zerseñ gökden inseñ saña ʿizzet yoḳ

ʿizzet it-:

1. ʿ**izzet id-:**-*üp*
Kaside 23
Mısra: **3**
(Bir kimseye) Kıymet vermek, mertebesini yükseltmek.

Kimine ʿizzet idüp pāyesin ider ʿālī
Kimini ḫāka ṣalup rūz u şeb virür devlet

ʿizzet ḳıl-:

1. ʿ**izzet ḳıl-:**
Terkib-bend 7
Mısra: **78**
Ağırlamak, kıymet vermek.

Nice geldiyse böyle gitdi yine
Gitdügi yerde aña ʿizzet ḳıl

ʿizzeti eyle-:

1. ʿ**izzeti eyle-:**-*i, -r*
Muhammes 1
Mısra: **4**
Hürmet göstermek, saygıda bulunmak.

Ḫāk olup ʿālī-nesep artdı belā vü miḥneti
Bed-neseb olana eyler şimdi herkes ʿizzeti

ʿizzetler it-:

1. ʿ**izzetler it-:**-*ler, -düg, -üm*
Gazel 768
Mısra: **4**
Ağırlamak; saygı göstermek.

Uydun raḳībe hep bugün içündi sevdügüm
Yıllarla ol münāfıḳa ʿizzetler itdügüm

ʿizzetlü:

1. ʿ**izzetlü:**
Kaside 31
Mısra: **55**
Kıymeti çok ,itibarlı, yüce, mertebesi ve rütbesi yüksek.

Ne ʿizzetlü rıfʿātlü ḥūrī-ṣıfatmış
Ki böyle melek-ḫaṣlete oldı maḥrem

ʿizz-i ḥużūr:

1. ʿ**izz-i ḥużūr:**-*a*
Kaside 19
Mısra: **81**
(Bir kimsenin) Yüce huzuru.

Derd-i ser virmemege ʿizz-i ḥużūra dāyim
İderiz ḫālimüz eşʿār ile dāyim işʿār

J

jāle:

1. **jāle:**
Gazel 636
Mısra: **3**
Çiy damlası. II Göz yaşı.

Bī-sütūnda görinen jāle ile lāle degül
Baġrınuñ başı gözinüñ yaşıdur Ferhaduñ

2. **jāle:**-*y, -le*
Gazel 52
Mısra: **1**
Çiy tanesi, şebnem, sabah vakti yaprak ve çimenlerde oluşan su damlacıkları.

Nesīm-i ṣubḥ u jāleyle çemende ġonca-i ḫamrā
Ṣan āb üzre yürür dāʾim gider āheste bir elma

jeng:

1. **jeng:**-*i, -n, -den*
Müseddes 4
Mısra: **33**
Pas, küf, kir.

Cehl jenginden idüp āyine-i ṭabʿuñı ṣāf
İtdüre tā ki saña Kaʿbe-i maḳṣūdı ṭavāf

2. **jeng:**
Gazel 1038
Mısra: **9**
Kir.

Nice demdür ki ḫūnāb-ı cigerle jeng ṭutmışdur
Niyām-ı sīneden çıḳmaz anuñçün tīġ-i hicrānı

3. **jeng:**-*den*
Gazel 1108
Mısra: **6**
Pas, küf, kir. II Günahlar.

Ruḫlaruñdan eyleyüp ḫaṭṭ-ı siyeh-kāruñ tırāş
jengden pāk eyledüñ āyīne-i iḳbālumı

jeng-i ġam:

1. **jeng-i ġam:**-*dan*
Gazel 654
Mısra: **4**
Keder kiri.

Mümkin iken şayḳal-ı meyle cilā virmek niçün
Jeng-i ġamdan olmaya mirʾāt-ı dil gül gibi pāk

jeng-i ġam-ı firḳat:

1. **jeng-i ġam-ı firḳat:**-*den*
Gazel 414
Mısra: **5**
Ayrılık acısının pası, kiri.

Jeng-i ġam-ı firḳatden bir laḥẓa degül ḫālī
Āyine-i ḳalbümde bilmem ne ḳasāvet var

jeng-i melāl:

1. **jeng-i melāl:**
Tarih 75
Mısra: **4**
Keder pası.

Bildi ʿayş u nūşdur iḳbāl-i devletden ġaraż
Şayḳal-ı ʿişretle ḫāṭırdan gider jeng-i melāl

jeng-zidā:

1. **jeng-zidā:**
Tarih 46
Mısra: **2**
Pas gideren, parlatan.

Şayḳal-ı müjde-i iḳbāl-i vezīr-i dānā
Oldı mirʿāt-ı dil-i ġam-zedesi jeng-zidā

Ḳ/K

kab:

1. **ḳab:**-*a*
Gazel 212
Mısra: **4**
Kap.

Yāruñ raḳīb niʿmet-i vaṣlına diş biler
Bīçāre iki ḳaba ḳodursın bulursa ger

kabā:

1. **ḳabā:**
Gazel 49
Mısra: **8**
Üstlük, kaftan, libas, cübbe.

Bīḫūde ġam çekme yine ʿazm idelüm meyḫāneye
Rehne ḳonulsun vāʿıẓā benden ʿabā senden ḳabā

2. **ḳabā:**
Kaside 28
Mısra: **8**
Üste giyilen elbise, kıyafet. || *(Ağaçlar için) Yeşillik, canlılık, çiçeklenme.*

Altun tel ile şaʿşaʿadan mihr ele almış
Eşcāra ḳabā dikmege bir şāniʿ-i zerdūz

kabaġ:

1. **ḳabaġ:**
Gazel 770
Mısra: **14**
Kadeh, içki kabı.

İtmekçün belā bezmine ḫūn-ı dil meyin Rūḥī
Dür ü laʿlile her çeşmi muraṣṣaʿ bir ḳabaġ itdüm

2. **ḳabaġ:**-*uñ*
Gazel 211
Mısra: **10**
İçki kadehi, şarap tası. || *(Aşığın) kafası.*

Çeşm-i pür-ḫūnuñdan efġān itme Rūḥī kim bu dem
Bāde-i gül-reng ile ṭolu ḳabaġuñ ẕevḳı var

kabāḥat:

1. **ḳabāḥat:**
Gazel 812
Mısra: **12**
Suç, kusur.

Ġam degül eylese rindāna taṣaddur ṣūfī
Müşkil işdür ki kişi ola ḳabāḥat nā-fehm

kabak:

1. **ḳabaḳ:**
Gazel 601
Mısra: **1**
Şarap kabı, kadeh.

Nūş eyleyüp şarābını deyrüñ ḳabaḳ ḳabaḳ
Seyr idelüm cihānı senüñle ayaḳ ayaḳ

kabā-yı cism:

1. **ḳabā-yı cism:**-*i*, -*n*, -*i*
Tahmis 3
Mısra: **5**
Beden elbisesi.

Ḳabā-yı cismini ḳor bunda herkes cāmekāndur bu
Kiyāh-āsā urur bāġ-ı cemāluñdan ser āḫır ḫaṭ

kabā-yı medḥ:

1. **ḳabā-yı medḥ:**-*i*
Gazel 623
Mısra: **8**
Övgü elbisesi.

Güzeller içre gördük bir ser-āmed dil-rübāsın sen
Ḳabā-yı medḥi ey serv-i sehī-ḳad boyuña biçdük

kabā-yı nāz:

1. **ḳabā-yı nāz:**-*ı*
Gazel 545
Mısra: **7**
Naz elbisesi.

Ezel ḥayyātı kim dikmiş ḳabā-yı nāzı bālāña
Melāmet cāmesini ben żaʿīfün ḳaddine biçmiş

kaʿbe:

1. **kaʿbe:**-*y, -i*
Gazel 1013
Mısra: **11**
Bütün müslümanların kıblesi ve ziyaret yeri olan Mekke şehrindeki mukaddes bina, beytullah.

Rūḥiyā zühd ehli ḳo varsun ṭolansun Kaʿbeyi
Beklerüz meyḫāne küncin ol büt-i tersāyile

2. **kaʿbe:**-*üñ*
Gazel 288
Mısra: **5**
Mekke'de bulunan, Müslümanlarca kıble olarak kabul edilen ve hac ibadeti yapılırken tavaf edilen kutsal yer. || Mukaddes sayılan yer, gönül.

Al Kaʿbenüñ ey ḥācī dilden ḫaberin gör kim
Yeşrib ne ʿaceb kūşe Batḥā ne ʿaceb yerdür

kaʿbe-i ʿaşḳ:

1. **kaʿbe-i ʿaşḳ:**
Gazel 92
Mısra: **6**
Aşk Kabe'si.|| Kalp.

Mihr-i ruḫuñdan eyleme ḫālī derūnımuz
Lāyıḳ degül ki kaʿbe-i ʿaşḳ ola bī-sirāc

2. **kaʿbe-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 159
Mısra: **15**
Aşk Kabe'si.

Kaʿbe-i ʿaşḳa yöneldi tek u tenhā Rūḥī
Olsa tevfīḳ-i Ḫudā hādi-i rāhı yaraşur

kaʿbe-i cemāl:

1. **kaʿbe-i cemāl:**-*e*
Gazel 389
Mısra: **7**
Güzellik Ka'besi. || Sevgili.

Ol Kaʿbe-i cemāle sücūd itmeyenlere
Ḥükm-i Ḫudā beşāret-i belhüm eḍall virür

kaʿbe-i dergāh-ı rıfʿat-baḫş:

1. **kaʿbe-i dergāh-ı rıfʿat-baḫş:**-*dur*
Tarih 78
Mısra: **4**
Kabe gibi yücelik bahşeden makam.

Ser-bülend-i dehr İbrāhīm o ʿālī-ḳadr kim
Kaʿbe-i dergāh-ı rıfʿat-baḫşdur gülzārımuz

kaʿbe-i dil:

1. **kaʿbe-i dil:**
Gazel 165
Mısra: **11**
Gönül Kabe'si.

ʿİddur seyre çıḳ ey Kaʿbe-i dil kim giceler
Beni ḳurbānuñ iden diyü temennāya ṭurur

kaʿbe-i erbāb-ı ḥācet:

1. **kaʿbe-i erbāb-ı ḥācet:**-*dür*
Kaside 27
Mısra: **49**
İhtiyaç sahiplerinin Kabe'si.

Kaʿbe-i erbāb-ı ḥācetdür ġubār-ı dergehüñ
Kim olur ḥāsıl ne kim feyż ehli istidʿā ider

kaʿbe-i ḥācāt:

1. **kaʿbe-i ḥācāt:**
Tarih 7
Mısra: **51**
Dileklerin kabul olduğu Kabe.

Kaʿbe-i ḥācāt dirsem nola bāb-ı luṭfuña
Kāmyāb olmışdur andan hem ḫavāṣ u hem ʿavām

kaʿbe-i kūy-ı ḥabīb:

1. **kaʿbe-i kūy-ı ḥabīb:**
Gazel 660
Mısra: **5**
Sevgilinin Kabe gibi kutsal olan mahallesi.

Sen ne cāy-ı pāḳsın ey Kaʿbe-i kūy-ı ḥabīb
Kim ulü'l-ebṣāra kuḥl-ı nūr-baḫş olmış ṭozuñ

kaʿbe-i kūy:

1. **kaʿbe-i kūy:**-*uñ, -a*
Gazel 373
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Kabe gibi kutsal kabul edilen semti, mahallesi.

ʿĀlemi ḳıldı müşerref yine ʿıyd-ı aḍhā
Kaʿbe-i kūyuña yüzler süricek demlerdür

kaʿbe-i maḳṣūd:

1. **kaʿbe-i maḳṣūd:**-*a*
Gazel 520
Mısra: **7**
Erişilmesi arzu edilen Kabe. || Kabe gibi kutsal olan arzular.

Umaruz kim bulına Kaʿbe-i maḳṣūda vüṣūl
Çün bu gün ḳāfile-i ʿaşḳile hem-rāhuz biz

2. **kaʿbe-i maḳṣūd:**-*a*
Gazel 929
Mısra: **9**
Erişilmek istenen Kabe. || Maksat Kabesi.

Ġarażuñ bulmaḳ ise Kaʿbe-i maḳṣūda vuṣūl
Yüri var cübbe vü destārı degiş bir cāma

3. **kaʿbe-i maḳṣūd:**-*a*
Gazel 1111
Mısra: **5**
Erişilmek istenen Kabe. || Kabe gibi kutsal olan sevgiliye kavuşma arzusu.

Ḳaṣdum bu idi Kaʿbe-i maḳṣūda yol bulam
Varduḳca rāh-ı beyābān dükenmedi

4. **kaʿbe-i maḳṣūd:**-*ı*
Müseddes 4
Mısra: **34**
Erişmek istenilen Kabe. || *Kabe gibi erişilmek istenen arzu ve istekler.*

Cehl jenginden idüp āyine-i ṭabʿuñı ṣāf
İtdüre tā ki saña Kaʿbe-i maḳṣūdı ṭavāf

kaʿbe-i muʿaẓẓama:

1. **kaʿbe-i muʿaẓẓama:**-*dur*
Kaside 6
Mısra: **15**
Büyük, ulu, şerefli Kabe. || *Kabe kadar büyük ve şerefli.*

Der-i refīʿi meger Kaʿbe-i muʿaẓẓamadur
Ki çār kūşeden olmış ana teveccüh-i tām

kaʿbe-i necef:

1. **kaʿbe-i necef:**
Kaside 5
Mısra: **29**
Necef Kabe'si. || *Hz. Ali'nin Necef'te bulunan ve Kabe gibi mübarek kabri.*

Cehd it ki ola secdegehüñ Kaʿbe-i Necef
Ol cāy-ı pāke yüz sürebilsen zihī şeref

kaʿbe-i taḥḳīḳ:

1. **kaʿbe-i taḥḳīḳ:**
Gazel 1100
Mısra: **7**
Hakikat Kabe'si.

Medfeni olmayıcaḳ Kaʿbe-i taḥḳīḳ ne sūd
Āb-ı zemzemle yunılmuş ṭutalum kim kefeni

kaʿbe-i ʿulyā:

1. **kaʿbe-i ʿulyā:**
Gazel 332
Mısra: **20**
Yüce Kabe.

Hicretüñ biñ on birinde yoḳsa çıḳmış Şāmdan
Maḥmil-i vādī-neverd ü Kaʿbe-i ʿulyā mıdur

kaʿbetüʾl-maʿrif:

1. **kaʿbetüʾl-maʿrif:**
Kaside 5
Mısra: **53**
İlmin Kabe'si. || *Hz. Ali.*

Yā Kaʿbetüʾl-maʿrif eger şāh eger gedā
Devlet anuñ ki luṭfuñ ola kendüye kenef

kaʿbe-veş:

1. **kaʿbe-veş:**
Terkib-bend 1
Mısra: **11**
Kâbe gibi.

Siyeh gey ehl-i beytüñ Kaʿbe-veş rūz-ı ġazāsında
Bu mātem ḫidmetinde sen de dāmen-der-miyān eyle

ḳābil:

1. **ḳābil:**-*dur*
Gazel 312
Mısra: **2**
Mümkün, uygun olan.

Güzeller nusḫa-i sīm ü zere ġāyet de māʾildür
Hemān ol nusḫa olsa anlaruñ tesḫīri ḳābildür

2. **ḳābil:**-*dür*
Gazel 169
Mısra: **12**
Olabilir, mümkün.

Ne sensüz ṣabr mümkindür ne senden ġayrıla ülfet
Ne defʿ-i hicr ḳābildür ne imkān-ı viṣāluñ var

3. **ḳābil:**
Gazel 1011
Mısra: **8**
Kabul eden, mümkün.

ʿĀṣıḳa terk-i ser āyīn-i maḥabbetdendür
ʿAṣḳ ser-geştesi ḳābil gerek ol āyīne

4. **ḳābil:**
Kıt'a 19
Mısra: **2**
Olabilir, mümkün, uygun.

Ne mümkindür bu kim ḳāṣıd nigāra ʿarż-ı ḥāl ide
Degül taḳdīri ḳābil ḥadden efzūndur ġam-ı firḳat

5. **ḳābil:**
Kıt'a 10
Mısra: **4**
Mümkün, olanaklı.

Ġam-ı hicr ise muṭavvel risāle
Ne taḥrīri mümkin ne taḳrīri ḳābil

6. **ḳābil:**
Tarih 57
Mısra: **4**
Kabiliyetli, uygun.

Der-i kām- baḫşında Dervīş Aġayı
Görüp himmete lāyıḳ iḥsāna ḳābil

kābil ol-:

1. **ḳābil ol-:**-*sa*
Kaside 20
Mısra: **44**
İmkan dahilinde bulunmamak, mümkün olmamak.

Olmazdı öyle kāmil vezīrüñ
Maḳbūl-ı ṭabʿı olmasa ḳābil

2. **ḳābil ol-:**-*ur*, -*dı*
Kaside 16
Mısra: **28**
Mümkün olmak.

Ḳulluġın keyvān ide ammā o ʿālī devlete
Ol zamān ḳābil olurdı kim ola ḳaḥṭuʾr-ricāl

kābil-i bahs:

1. **ḳābil-i baḥs:**
Kıt'a 14
Mısra: **3**
Söz edilebilir.

Nedür anlar ki senüñle olalar ḳābil-i baḥs

Mihr yanında suḫanuñ ne vücūdı vardur

ḳābil-i dermān degül:

1. **ḳābil-i dermān degül:**
Gazel 713
Mısra: **12**
Dermanı mümkün olmamak.

ʿAşḳımuz bir ʿaşḳdur kim derddür ḫāṣiyyeti
Derdimüz bir derddür kim ḳābil-i dermān degül

ḳābil-i feyż-i ilah:

1. **ḳābil-i feyż-i ilah:**
Gazel 723
Mısra: **5**
Allah'tan gelen feyzin alıcısı.

Ādem odur ki ḳābil-i feyż-i İlah ola
Feyż-i İlaha saʿy-ı bāliġ eyle ādem ol

ḳābil-i idrāk ol-:

1. **ḳābil-i idrāk ol-:***-an, -ı*
Terkib-bend 3
Mısra: **48**
Anlayabilmek, akıl erdirebilmek.

Ṭolanur anuñ içün ʿālemi bu çarḫ-ı denī
Ki ṣala esfele her ḳābil-i idrāk olanı

ḳābil-i iḥsān:

1. **ḳābil-i iḥsān:**
Gazel 713
Mısra: **16**
İhsan edilebilir, ihsana layık.

Dest-būsuñdan ġaraż bilsem nedür menʿ itdügüñ
Ġālibā Rūḥī-i şeydā kābil-i iḥsān degül

ḳābil-i iʿlām degül:

1. **ḳābil-i iʿlām degül:**
Gazel 775
Mısra: **10**
Anlatmak mümkün değil.

Rūḥī nola yār olmasa aḥvāluña vāḳıf
Ḥāl-i dil-i ʿuşşāḳ degül ḳābil-i iʿlām

ḳābil-i ḳavl u karār-ı muṣṭafā ol-:

1. **ḳābil-i ḳavl u karār-ı muṣṭafā ol-:***-ma, -y, -an, -lar*
Kaside 3
Mısra: **38**
Hz. Muhammed'in kararını ve sözünü kabul etmek.

Ẕāt-ı pākına ne nokṣān itseler inkār aña
Olmayanlar ḳābil-i ḳavl u karār-ı Muṣṭafā

ḳabil-i takrīr degül:

1. **ḳabil-i taḳrīr degül:**
Gazel 773
Mısra: **4**
Anlatmak mümkün değil.

Başuma hīç gün olmaz ki yaḳılmaz biñ dāġ
Āh kim ḳabil-i taḳrīr degül derd-i serüm

ḳābīn:

1. **ḳābīn:***-i*
Gazel 385
Mısra: **6**
Evlenirken erkek tarafından kadına verilen nikâh bedeli, mehir.

Çekmedin dünyādan el virmek ne mümkindür ṭalāḳ
Nev-ʿarūs-ı çarḫuñ ey ḫˇāce aġır ḳābīni var

ḳābıż-ı rūḥ:

1. **ḳābıż-ı rūḥ:**
Kaside 41
Mısra: **48**
Ruhu kabzeden Azrail.

Ki ḳażā vü ḳadere virmeye ḥükmüñ medḫal
Canibüñden eger olmazsa rıżā ḳābıż-ı rūḥ

ḳable fevtiʾs-ṣubūḥ:

1. **ḳable fevtiʾs-ṣubūḥ:**
Gazel 1106
Mısra: **1**
Sabah olmadan önce. || Çok geç olmadan.

Ḳable fevtiʾs-ṣubūḥ yā sāḳī
İsḳınī min müdāmikeʾl-bāḳī

ḳableʾs-suāl:

1. **ḳableʾs-suāl:**
Kaside 16
Mısra: **18**
Sormadan önce, sormaksızın.

Şol ḳadar iẕʿāna mālikdür ki ḳādirdür vire
Ṭālibüñ māfīʾż-żamīrinden ḫaber ḳableʾs-suāl

ḳabr:

1. **ḳabr:***-üm, -e*
Gazel 86
Mısra: **10**
Kabir, mezar.

Cān geldi yeñiden beden-i mürdeye ṣandum
Rūḥī gelicek ḳabrüme ol ḳadd-i ḳıyāmet

ḳabūl eyle-:

1. **ḳabūl eyle-:***-mez*
Gazel 730
Mısra: **4**
Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olmak.

Dostum ṣanma ḳaçar yoluña cān virmekden
Eylemez olsa o nāmı dil-i gümrāh ḳabūl

2. **ḳabūl eyle-:***-miş*
Gazel 730
Mısra: **1**
Yanına, katına almak.

Sevin ey dil ki seni eylemiş ol māh ḳabūl
Ne saʿādetdür ide bendesini şāh ḳabūl

3. **ḳabūl eyle-:***-miş*
Gazel 1050
Mısra: **9**

(Şöyle veya böyle) Değerlendirmek, telakki etmek.

Çākerlügine eylemiş ol şeh seni ḳabūl
Rūḥī nedür yine bu ʿināyet ḫaberleri

4. **ḳabūl eyle-:**-*r*
Gazel 741
Mısra: **14**
(Allah) Katında makbul saymak, beğenip karşılığını vermek.

Ḍuʿā-yı ṣūbḥ-gāha Rūḥiyā ġam çekme meşġūl ol
Ḳabūl eyler anı elbette bir gün Ḫzīd-i Kāmil

kabūl it-:

1. **ḳabūl it-:**
Gazel 1056
Mısra: **5**
Bir şeye isteyerek veya istemeyerek peki demek, razı olmak, muvafakat etmek.

Tek ḳabūl it ḳılalum cümle niṣār-ı ḳademüñ
Maḥzen-i dilde olan gevher-i meknūnımuzı

2. **ḳabūl it-:**-*dü, -k*
Gazel 624
Mısra: **10**
Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olmak.

Eger bed-nāmlıḳ yārile düşmekse ḫarābāta
Ḳabūl itdük biz ol rüsvāluġı ol nāmdan giçdük

3. **ḳabūl it-:**-*dü, -m*
Gazel 784
Mısra: **4**
Yanına, katına almak. || İçkiyi içmek.

Ayaḳda ḳalmış idi duḫter-i rez nice demlerdi
Ḳabūl itdüm bugün pīr-i muġāndan ben gedā aldum

4. **ḳabūl it-:**-*me, -de, -dür*
Gazel 676
Mısra: **11**
(Şöyle veya böyle) Değerlendirmek, telakki etmek.

Sen ḳabūl itmededür feyż-i Ḫalīlüm yoḫsa
Her ḳademde nice bir kimse olur ḳurbānuñ

5. **ḳabūl it-:**-*mez*
Kaside 16
Mısra: **24**
Yapısı gereği bir şeyi alabilecek, kendine maledebilecek yetenekte olmak, kabule elverişli olmak.

Ḥāṣalillah ola ḳalbinde tevaḳḳuʿ cānibi
ʿAdl ü dāda mālik olanlar ḳabūl itmez vebāl

kabūl ol-:

1. **ḳabūl ol-:**-*maḳ*
Kaside 7
Mısra: **61**
(Allah) Katında makbul sayılmak.

Ḳabūl olmaḳ ümīdiyle duʿā-yı ḫayra āgāz it
Bilürsin yoḳ nihāyet luṭf-ı iḥsānında Mevlānuñ

kabūl-ı ʿarab:

1. **ḳabūl-ı ʿarab:**-*dur*
Tarih 56
Mısra: **6**
Arapların beğenip hoş gördüğü (kimse veya şey).

Feṣāḥatda dānişde ḥaḳḳā bu kim
Ḳabūl-ı ʿArabdur pesend-i ʿAcem

kabūl-ı hāṭır-ı ehl-i şuʿūr it-:

1. **ḳabūl-ı ḫāṭır-ı ehl-i şuʿūr id-:**-*em*
Gazel 691
Mısra: **12**
Şiirden anlayanların, şairlerin gönlüne kabul edilmek, onların nezdinde itibar kazanmak.

Müdām zülfini vaṣf eyle şiʿrüñi Rūḥī
Ḳabūl-ı ḫāṭır-ı ehl-i şuʿūr idem dirseñ

kabūl-ı luṭf ol-:

1. **ḳabūl-ı luṭfuñ ol-:**-*uñ-uñ, -ur, -sa*
Kaside 5
Mısra: **57**
(Sunulan bir şeyi) Kabul etme lütfunda bulunmak.

ʿÖẕri ḳabūl-ı luṭfuñ olursa zihī ṭarab
Naẓmı pesend-i ṭabʿuñ olursa zihī şeref

kabūl-ı reʾy-i ʿuşşāk:

1. **ḳabūl-ı reʾy-i ʿuşşāḳ:**-*a*
Gazel 1048
Mısra: **9**
Âşıkların fikrini kabullenme.

Ġurūr-ı ḥüsn maʿnīdür ḳabūl-ı reʾy-i ʿuşşāḳa
Meded ol bī-vefāya pend ider bir mihribān yoḳ mı

kabż it-:

1. **ḳabż it-:**-*meg, -e*
Kaside 41
Mısra: **49**
(Azrail bir kimsenin) Canını almak.

Uzadabilmez idi rūḥuñı ḳabż itmege el
Āb-ı ḥayvāna irişmezdi çıḳup zaḥmetden

kabża:

1. **ḳabża:**-*lar, -ı, -n*
Gazel 536
Mısra: **8**
Kılıcın sapı.

Beñzer ḳaşuñla ġamzelerüñ iki ḫançere
Kim dest-i şunʿ ḳabżaların ḳılmış ābnūs

kabża-i ḥükm:

1. **ḳabża-i ḥükm:**-*i, -n, -de*
Gazel 914
Mısra: **3**
(Birinin) Hükmü altında olma, hükümlerine bağlı olma.

Mülk-i dil ḳabża-i ḥükminde olan serverden
Ḫaber alsaḳ bize bir nāḳil-i aḫbār olsa

kaç-:

1. **ḳaç-:**-*ar, -lar*
Gazel 861
Mısra: **9**
(Birinden veya bir şeyden) Kurtulmak için süratle uzaklaşmak.

Ṣafā-yı bāṭın-ı Cemden ḳaçarlar gördüm ey Rūḥī
Anuñçün nefret itmişdür ṭabīʿat ehl-i ẓāhirden

2. **ḳaç-:**-*ma, -zuz*
Gazel 429
Mısra: **7**
Çekinmek, yüksünmek.

Ḳaçmazuz olmadan ey meh ġam-ı ʿaşḳuñla helāk
O şehādetle gidersek bilürüz maḥrūmuz

3. **ḳaç-:**-*maz, -ın*
Gazel 46
Mısra: **3**
Bir şeyi yapmayı istememek, geri durmak, kaçınmak.

Ḳaçmazın cismümi ḫāk itmeden ammā bilürin
Pādişāhum reh-i ʿaşḳuñda olur cümle hebā

kaçan:

1. **ḳaçan:**
Gazel 153
Mısra: **4**
Ne zaman.

Görse Cibrīl olur beste-i zencīr-i cünūn
Ḳaçan ol muġbeçe cevlāna gelüp kākül açar

2. **ḳaçan:**
Gazel 360
Mısra: **12**
Ne vakit, ne zaman ki.

Dirligümden iderin ḳaṭʿ-ı ümīd ey Rūḥī
Her ḳaçan ḫāṭıra ol ġamze-i ḳattāl gelür

3. **ḳaçan:**
Gazel 81
Mısra: **9**
Her ne zaman ki.

Sīne çāk olsa ḳaçan ʿālemde cānān Rūḥiyā
Şevḳden bir ʿāşıḳuñ ḳalmaz girībānı dürüst

4. **ḳaçan:**
Kaside 6
Mısra: **35**
Nasıl, ne zaman.

Murāduñ üzre ḳaçan devr ḳılmadı ʿacabā
Ki çarḫı ḳıldı ṭoḳuz pāre ḫançer-i Behrām

kaçan kim:

1. **ḳaçan kim:**
Gazel 305
Mısra: **7**
Ne zaman ki.

Zāhid-i ḫuşke ḳaçan kim olsa teklīf-i ʿaraḳ
Şöyle cāhildür ki istiġfāre başlar ter düşer

kaçın-:

1. **ḳaçın-:**-*maz*
Gazel 160
Mısra: **12**
Herhangi bir şeyden geri durmak, imtina etmek.

Gedā isem ne ġam bālā-nişīn-i meclis-i ḳurbam
Gedāsından ḳaçınmaz bir şeh-i ʿālī-cenābum var

2. **ḳaçın-:**-*maḳ*
Gazel 20
Mısra: **5**
Çekinmek, uzak durmak, sakınmak.

Nedür zāhid ḳaçınmaḳ iḫtilāṭ-ı duḫter-i rezden
İder mi kimse anuñ gibi rūḥ-efzāya istiġnā

kaçur-:

1. **ḳaçur-:**-*du, -m*
Gazel 601
Mısra: **12**
Sürmek, kovmak.

Mestāne uġradum bu gice kūy-ı dilbere
Aġyār-ı nā-bekārı ḳaçurdum soḳaḳ soḳaḳ

2. **ḳaçur-:**-*du, -ḳ*
Tarih 88
Mısra: **4**
Gitmek, kaçmak zorunda bırakmak.

Alaylar baġlayup merdāne girdük ḳalʿa-i rezme
Ḳaçurduḳ ḳalʿasından Rüstemi biz feth idüp alduḳ

3. **ḳaçur-:**-*mış*
Gazel 1083
Mısra: **3**
Kaçmak zorunda bırakmak, kaçmaya mecbur etmek.

Ḳaçurmış lebleri yerden göge ʿİsā-yı devrānı
Göçürmiş ḳaʿr-ı deryāya dişi lüʾlü-yi lālāyı

kad:

1. **ḳad:**-*üñ, -e*
Gazel 532
Mısra: **6**
Boy, kamet, endam. || *Sevgilinin boyu.*

Girseydi eger serv-i sehī ḫilʿat-ı nāza
Bālā ḳadüñe eylemek olurdı melābis

kadd:

1. **ḳadd:**-*uñ, -a*
Gazel 124
Mısra: **1**
Boy, kamet, endam. || *Sevgilinin boyu.*

Dik gelüp ḳadduña serv u şimşād
Yondı muḥkem ikisin de üstād

2. **ḳadd:**-*üm, -i*
Gazel 129
Mısra: **11**
Boy, endam.

Miḫnet-i ṣavm-ı fırāḳuñ ḳaddümi ḳıldı kemān
Olmaġa ḳurbān viṣāluñ ʿīdine medd-i medīd

kadd-i bālā:

1. **ḳadd-i bālā:**-*s, -ı*
Gazel 224
Mısra: **4**
Uzun boy.

Düşüp rāh-ı belāda sāye-veş çignendügüm dāʾim
O serv-i ser-firāzuñ ḳadd-i bālāsı belāsıdur

kadd-i dilber:

1. **ḳadd-i dilber:**
Gazel 475
Mısra: **8**
Sevgilinin boyu.

Ṭurmayup aḳsa ʿaceb mi cūybār-ı eşkimüz
Ḳadd-i dilber gibi bir serv-i revāna māliküz

kadd-i dil-cūy:

1. **ḳadd-i dil-cūy:**-*uñ*
Gazel 620
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Gönül çeken boyu.

Güzeller içre seni ser-firāz iden oldur
Ṣalınsa yaraşur ey ġonca ḳadd-i dil-cūyuñ

kadd-i dildār:

1. **ḳadd-i dildār:**-*a*
Gazel 928
Mısra: **9**
Sevgilinin boyu.

Nihāl-ı ḳadd-i dildāra iderdüm Rūḥiyā teşbīh
Eger servüñ olaydı ḫançer-i zerrīn miyānında

kaddi ḥamīde:

1. **ḳaddi ḥamīde:**
Gazel 1112
Mısra: **9**
Beli bükülmüş. || Güçsüz, zavallı.

Nola ḳaddi ḥamīde ṭāḳatı ṭāḳ olsa Rūḥīnüñ
Diyār-ı ʿaşḳ rāhında nice dem bār-ı ġam çekdi

kadd-i ḥam:

1. **ḳadd-i ḥam:**-*la*
Gazel 483
Mısra: **8**
İki büklüm olmuş boy.

Ḳaddimüz döndi kemāna āhımuz ṭaşdan geçer
Gör ne oḳlar ururuz ġayra bu ḳadd-i ḥamla biz

kadd-i ḳıyāmet:

1. **ḳadd-i ḳıyāmet:**
Gazel 86
Mısra: **10**
Sevgilinin uzun boyu. || Sevgili, boyu posu ile, arz-ı endam eylediğinde âşıklar arasında kıyamet gibi fitneye, kargaşaya sebep olmaktadır.

Cān geldi yeñiden beden-i mürdeye ṣandum
Rūḥī gelicek ḳabrüme ol ḳadd-i ḳıyāmet

kadd-i mevzūn:

1. **ḳadd-i mevzūn:**-*uñ*
Gazel 995
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Düzgün boyu.

Ḳadd-i mevzūnuñ ṭururken şemʿ-i rūyuñ var iken
Ḫātırum meyl eylemez serv-i semenden cānibe

kadd-ı ser-āmed:

1. **ḳadd-ı ser-āmed:**
Gazel 259
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Başta gelen, diğerlerinin arasından seçilen boyu.

Meger mecāl mı var ḫāk-ı rāhuñ olmaġa
Nedür o ḳadd-ı ser-āmed o şīve-i reftār

kadd-i ser-efrāz:

1. **ḳadd-i ser-efrāz:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 627
Mısra: **8**
Yükseklere uzanan boy.

Dāḫil-i silsile-i ehl-i maḳāmāt olmaz
İtmeyen ḳadd-i ser-efrāzını ḫam niteki çeng

kadd-i şimşād:

1. **ḳadd-i şimşād:**-*a*
Gazel 943
Mısra: **1**
Boyu şimşir ağacına benzeyen (güzel).

Geh ol zülfe idersin meyl gāh ol ḳadd-i şimşāda
Hümā-veş ey göñül dāyım uçarsın evc-i aʿlāda

kadd-i yār:

1. **ḳadd-i yār:**
Gazel 545
Mısra: **6**
Sevgilinin boyu.

Çemen ṣaḥnında gördüm bāġbān bir serv-i bālāyı
Bu gün dik geldi ḳadd-i yāra diyü oradan geçmiş

kaddin bük-:

1. **ḳaddin bük-:**-*miş, -di*
Terkib-bend 2
Mısra: **24**
Kelime Tipi: **Deyim**
Belini bükmek, çaresizlik içinde bırakmak.

Ulı devletdür bu devlet her kime olsa naṣīb
Pīrlük bükmişdi ḳaddin ṣanmañ ol ferḫunde-nām

kaddin kemān it-:

1. **ḳaddin kemān it-:**-*me*
Gazel 851
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Belini bükmek, onu çaresizlik içinde bırakmak.

İtme bār-ı hicrile ʿāṣıḳlaruñ ḳaddin kemān
İḫtirāz it dostum peykān-ı tīr-i āhdan

kaddi bükül-:

1. **ḳaddi bükül-:**-*üm, -di*
Gazel 847
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**

Beli bükülmek, yaşlılık yüzünden güçsüz kalmak, bir iş yapamayacak duruma düşmek.

Rūḥiyā dime cevānluḳda büküldi ḳaddüm
Az yükdür mi meger bār-ı belā-yı hicrān

ḳadeḥ:

1. **ḳadeḥ:**
Gazel 107
Mısra: **6**
Su ve benzeri içkileri içmeye yarayan bardak II Şarap.

Başum üzre yiri var gül gibi bezm-i bādede
Gelse o sāḳī-i gül-çehre elinden her ḳadeḥ

2. **ḳadeḥ:**
Gazel 148
Mısra: **12**
İçki içmekte kullanılan küçük bardak, cam, piyâle.

Benüm ḫod ʿaḳlum almışsın ġaraż başdan çıḳarmaḳsa
Yeter yarım ḳadeḥ mey belki ey ḥūrī-liḳā artar

3. **ḳadeh:**
Gazel 370
Mısra: **5**
Kadeh, şarap.

O ġonca bir ḳadeh içse açılsa da görsek
Ne şāʿirāne edālar ne ḫoş tekellüm ider

4. **ḳadeḥ:**-*i*
Kaside 26
Mısra: **10**
İçki bardağı. || *Çiçeklerin çanak kısmı.*

Gün ṭoġınca seḥeri bāġda ʿıyş itmekiçün
Nergis ü lālenüñ olmış ḳadeḥi mālāmāl

kadeh duʿāsı:

1. **kadeḥ duʿāsı:**-*n*
Gazel 807
Mısra: **8**
Pek çok fazileti olduğuna inanılan ve bazı dua mecmualarında yer alan bir hacet duasıdır. Hatta eskiden tas ve çanak içine dua yazarak bununla hastaya su içirmek suretiyle bir tedavi tarzı da vardır. || *Şairler "kadeh duası" aracılığıyla toplumdaki dua kültürüyle içki kültürünü bir arada kullanmış olurlar.*

İrişdi ʿīd niçün baġlu ola meyḫāne
Kadeḥ duʿāsın anuñ feṭḥine kilīd idelüm

kadeḥ-i aʿdā:

1. **ḳadeḥ-i aʿdā:**-*y, -ile*
Gazel 947
Mısra: **7**
Düşman kadehi.

Ḳadeḥ-i aʿdāyile kāmillere noḳṣān irmez
Ehl-i inṣāf bulunmaz mı meger dünyāda

kadeh-i ʿadū:

1. **ḳadeḥ-i ʿadū:**-*dan*
Gazel 781
Mısra: **9**
Düşmanların kadehi.

Ġam yimem ḳadeḥ-i ʿadūdan ki benüm ey Rūḥī
Bildürür rütbemi erbāb-ı kemāla ġazelüm

kadeh-nūş ol-:

1. **ḳadeḥ-nūş ol-:**-*lar-ma, -y, -an, -lar*
Gazel 831
Mısra: **5**
Kadeh çekmeyen, sarhoş olmayanlar.

Ḳadeḥ-nūş olmayanlar rindler bezminde neylerler
Riyā şıġmaz bu meclisde buña bī-keyd olan gelsün

ḳadem:

1. **ḳadem:**-*de*
Gazel 676
Mısra: **12**
Adım.

Sen ḳabūl itmededür feyż-i Ḫalīlüm yoḫsa
Her ḳademde nice bir kimse olur ḳurbānuñ

2. **ḳadem:**
Gazel 6
Mısra: **7**
Adım, ayak.

Ḳadem baş nerdübān-ı sırr-ı Lāhūta ḳademden geç
Fenā ṭaşıyla yapılmış degüldür yā nedür dünyā

3. **ḳadem:**-*i, -n, -den*
Gazel 836
Mısra: **4**
Adım. II Teşrif etme, gelme.

Geldi bu gice bezme ayaġile mey-i nāb
El virdi şafā ḫayli dem itdük ḳademinden

ḳadem baş-:

1. **ḳadem baş-:**-*a*
Gazel 964
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayak basmak,bir yere ulaşmak, erişmek.

Yār isterin ki bezmüme her dem ḳadem başa
Aġyārı reşkden ġam u derd u elem başa

2. **ḳadem baş-:**-*dı*
Tarih 43
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayak basmak. || *Önemli bir makama erişmek.*

Minnet Allaha ki ṣadr-ı devlete Başdı bir öyle Mesīḫā-dem ḳadem

3. **ḳadem baş-:**-*dı*
Terkib-bend 8
Mısra: **253**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayak basmak. || *Ulaşmak, erişmek.*

Evc-i felege başdı ḳadem cāhile cāhil
Erbāb-ı kemālüñ yeri yoḳ zīr-i felekde

kadem çek-:

1. **ḳadem çek-:**-*di*
Gazel 1112
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayağını çekmek, gittiği bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek.

Dehān- ı laʿl-i cānān yādına kim
cām-ı Cem çekdi
ʿAdem mülkine ʿazm idüp bu dünyādan ḳadem çekdi

ḳadem-ber-ḳadem:

1. **ḳadem-ber-ḳadem:**
Gazel 163
Mısra: **8**
Adım adım.

Ayaġı ṭozına yüz sürmeye ʿuşşāḳ diyü
Düşüp ardınca ḳadem-ber-ḳadem aġyār yürür

ḳadem-i ʿıyd:

1. **ḳadem-i ʿıyd:**-*a*
Gazel 884
Mısra: **5**
Bayramın ayağı.

Jāle ṣaçdı ḳadem-i ʿıyda güher çarḫ andan
Bir avuç dürr-i s̲emīn ḳapdı degüldür pervīn

ḳadem-i kemāl:

1. **ḳadem-i kemāl:**-*ile*
Gazel 505
Mısra: **9**
(İlim ve fazilet bakımından) Olgun adım.

Baṣduḳ ḳadem-i kemālile eflāke Rūḥiyā
Müşkil bu kim zamānede yoḳ iʿtibārımuz

ḳadem-rencīde ḳıl-:

1. **ḳadem-rencīde ḳıl-:**
Gazel 588
Mısra: **2**
Tenezzül edip gelmek; burun kıvırarak ziyaret etmek.

Seyre teklīf eylesek dirsin tekellüf ber-ṭāraf
Gel ḳadem-rencīde ḳıl şāhum taḫallüf ber-ṭaraf

ḳader:

1. **ḳader:**-*e*
Kaside 41
Mısra: **47**
Allah tarafından ezelde tayin ve tespit edilmiş hükümlerin bütünü, alın yazısı.

Ki ḳażā vü ḳadere virmeye ḥükmüñ medḫal
Canibüñden eger olmazsa rıżā ḳābıż-ı rūḥ

kader mecmūʿası:

1. **ḳader mecmūʿası:**-*n*
Terkib-bend 1
Mısra: **6**
Kader kitabı.

Ḳażā levḥine vāfir serzeniş ḳıl dest-i kātibden
Ḳader mecmūʿasın yutup perīşān dāsitān eyle

ḳadḥ:

1. **ḳadḥ:**-*i, -n, -e*
Gazel 148
Mısra: **9**
Ayıbını söyleyerek çekiştirme, yerme, zemmetme.

Nice varur dilüñ bilsem ḳadeḥ ḳadḥine ey ṣūfī
Anuñ ḥod ṣoḥbetinde ḳalb-i maḥzūna ṣafā artar

kadh it-:

1. **ḳadḥ it-:**-*se, -ler*
Kıt'a 14
Mısra: **2**
Ayıbını söyleyerek çekiştirmek, yermek, zemmetmek.

Bir alay cāhil idüp ṭabuña ḳuvvetde ḥased
Seni ḳadḥ itseler ey Rūḥī ne sūdı vardur

ḳadı:

1. **ḳāḍı:**
Gazel 324
Mısra: **19**
Hâkim, şeriat hükümlerine göre davalara bakan kimse.

Olup ḳāḍı diyār-ı Şāma geldi ḳıldı luṭfından
Feyżi kim şeb-i deycūra māh-ı āsumān eyler

kāḍīʿasker:

1. **kāḍī ʿaskeri:**-*i*
Tarih 33
Mısra: **10**
Kazasker.

Rūḥiyā bu mıṣraʿı altunile eflāke yaz
Rūmilinüñ oldı kāḍī ʿaskeri bir ehl-i ṭabʿ

ḳad-i bālā:

1. **ḳad-i bālā:**
Gazel 168
Mısra: **1**
Yüce boy. II Sevgilinin düzgün boyu.

Aġyār ile ki ḳad-i bālā gelür geçer
Dilden hezār fikr-i ġam-efzā gelür geçer

2. **ḳad-i bālā:**
Gazel 37
Mısra: **4**
Uzun boy, yüksek boy.

Yaraşur ḫūb-rūlar içre baḫs̲-i imtiyāz itseñ
Seni şāhum ser-efrāz eylemişdür ol ḳad-i bālā

ḳad-i ber-geşte:

1. **ḳad-i ber-geşte:**-*s, -i*
Terkib-bend 8
Mısra: **26**
Ters dönmüş boy. || iki büklüm olmuş beden.

Gel ṭoġrılalum meygedeye raġmına anuñ
Kim bār-ı riyādan ḳad-i ber-geştesi ḫamdur

kadi ham ol-:

1. **ḳadi ḫam ol-:**-*mış*
Kaside 31
Mısra: **74**

Kelime Tipi: **Deyim**
Beli bükülmek, öne doğru eğilmek.

Egilmişdür eyler bu sūrı temāşā
Sipihrüñ ḳadi andan olmış gibi ḫam

ḳad-i mevzūn:

1. **ḳad-i mevzūn:**-*uñ*
Gazel 403
Mısra: **2**
Düzgün, ölçülü boy.

Ruḫ-ı rengīnüñe berk-i gül-i ḫandān dirler
Ḳad-i mevzūnuñ içün serv-i ḫırāmān dirler

ḳad-i sipihr:

1. **ḳad-i sipihr:**-*i*
Kaside 24
Mısra: **34**
Göğün (iki büklüm olmuş) boyu.

Nice seḫāvetini göz göre ide inkār
Ki bār-ı luṭfı idüpdür ḳad-i sipihri dütā

ḳadīd:

1. **ḳadīd:**
Kaside 17
Mısra: **30**
Pek zayıf, bir deri bir kemik kalmış kimse.

Yā pīl-bān-ı ḳahrı urup başına çekiç
Pīl-i sipihri żabṭ idüben eylemiş ḳadīd

kadîfe:

1. **ḳadîfe:**
Kaside 14
Mısra: **39**
Bir yüzü kısa, ince, sık tüylerle kaplı, ipek, pamuk veya yünden, parlak yumuşak kumaş.

Yeşil ḳadîfe ile yer yüzin çemen döşemiş
Kim ola ehl-i ṣafa vü ḫużūra naṭʿ-ı ḫużūr

ḳāḍī-i ʿadālet-güster:

1. **ḳāḍī-i ʿadālet-güster:**-*i*
Tarih 33
Mısra: **4**
Adalet dağıtan kazasker.

Müjde ehl-i naẓm olan yārāna kim Rūmilinüñ
Oldı ḳāḍī-i ʿadālet-güsteri bir ehl-i ṭabʿ

kādı-i ʿādil-i maḥṣūṣa-i mülk-i baġdād:

1. **ḳādı-i ʿādil-i maḥṣūṣa-i mülk-i baġdād:**
Kaside 40
Mısra: **39**
Bağdat şehrinin adaletli kadısı.

Ḳādı-i ʿādil-i maḥṣūṣa-i mülk-i Baġdād
Ḥāriṣ-i meẕheb-i pür-ḥikmet-i nuʿmān eyüdür

kāḍī-i ḥaleb:

1. **ḳāḍī-i ḥaleb:**
Tarih 12
Mısra: **11**
Halep kadısı.

Devlet ü iḳbāl ile olduḳda ḳāḍī-i Ḥaleb
Maẓhar-ı iḥsān idince ẕātını Rabb-i Raḥīm

kādı-i mülk-i ḥaleb:

1. **ḳāḍı-i mülk-i ḥaleb:**
Tarih 12
Mısra: **2**
Halep şehrinin kadısı.

Minnet Allaha kim oldı devlet ü iḳbāl ile
Ḳāḍı-i mülk-i Ḥaleb bir mālik-i ṭabʿ-ı selīm

kādı-ı nev:

1. **ḳāḍı-ı nev:**
Tarih 39
Mısra: **8**
Yeni kadı.

Berāy-ı maḳdemeş tārīḫ cestem
Müverriḫ güft ḳāḍı-ı nev āmed

kāḍı-i şāh:

1. **ḳāḍı-i şāh:**-*uñ*
Gazel 333
Mısra: **19**
Kadıların şahı, en büyüğü.

Cümleden ḳāḍı-i şāhuñ ki bu gün himmetde
Kaʿbedür bāb-ı felek-rıfʿatı her yan öpilür

kādı-ı şām:

1. **ḳādı-ı şām:**
Tarih 38
Mısra: **1**
Şam kadısı.

Ḳādı-ı Şām oldı bir ṣāḥib-kelām
Ṣād-kām itdi cihānı rıfʿatı

kādı-i suhandān:

1. **ḳāḍı-i suḫandān:**
Tarih 40
Mısra: **1**
Söz söylemeyi bilen, şair Rûhî.

Ṣad şükr ki ḳāḍı-i suḫandān āmed
Ümmīd-resān-ı ehl-i ʿirfān āmed

kadîm:

1. **ḳadīm:**
Gazel 91
Mısra: **1**
Geçmişi uzun zamana dayanan, eski.

Dünyāyı ḳadīm añladı kimi kimi ḥadīṯ
Nūḫ añladuġın oġlı iken bilmedi Yāfiṯ

kadîmî:

1. **ḳadīmī:**
Gazel 6
Mısra: **10**
Başlangıcı olmayacak kadar eski.

Cihāna nāẓır ol Rūḥī fenādur göz yumup el çek

Ḳadīmī ḥādiṯātile ṭolu efsānedür dünyā

2. **ḳadīmī:**
Gazel 672
Mısra: **5**
Eskiden beri var olan, eski.

Ḳadīmī yāra beñzersin ne bu germiyyet ey ġuṣṣa
Saña meyl itdi göñlüm baña ḫayli āşinā geldüñ

kādir:

1. **ḳādir:**
Gazel 13
Mısra: **2**
Kudret ve kuvvet sâhibi, yapabilme gücüne mâlik olan (kimse), muktedir.

Ḫidmetde beni ṣanma ḳāṣır ḳuluñam cānā
Her ḫidmete ḳullansañ ḳādir ḳuluñam cānā

ḳādir ol-:

1. **ḳādir ol-:**-*an*, -*lar*
Gazel 534
Mısra: **7**
Gücü yetmek, muktedir olmak.

Söze ḳādir olanlar söylesünler ʿöẕre yer yoḳdur
İder ol ser-firāz-ı ehl-i dil ṣubḥ u mesā meclis

kadr:

1. **ḳadr:**-*i*, -*müz*
Gazel 279
Mısra: **13**
Değer, itibar, haysiyet,.

Ḳadrimüz alçaḳ ise melceʾimüz ʿālīdür
Rūḥiyā melceʾimüzden bize şefḳat demidür

2. **ḳadr:**-*imüz*
Gazel 474
Mısra: **3**
Kıymet, değer.

Nola erbāb-ı ʿaşḳ içre olursa ḳadrimüz ʿālī
Cihān bāġında sen serv-i revāna mübtelāyuz biz

kadr u kıymet bul-:

1. **ḳadr u ḳıymet bul-:**-*a*
Tarih 4
Mısra: **20**
Kelime Tipi: **Deyim**
Değeri bilinmek.

Şuʿarā ḫoş giçeler sāye-i iḥsānında
Ḳadr u ḳıymet bula fi'l-cümle metāʿ-ı eşʿār

kadr vir-:

1. **ḳadr vir-:**-*dükce*
Kaside 30
Mısra: **46**
Kelime Tipi: **Deyim**
Değer vermek, kıymetini bilmek.

Ḳılduḳca faḫr gevher-i naẓmile ehl-i dil
Virdükce ḳadr ehl-i dile rütbe-i kemāl

2. **ḳadr vir-:**-*üp*
Tarih 81
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kıymet vermek.

Ol çemen-i cūda kim ḳadr virüp eylemiş
Başlar üstinde yer aña Ḫudā gül gibi

kadri:

1. **ḳadri:**-*n*, -*üñ*
Kaside 38
Mısra: **31**
Bu şair, Ahdî'nin bildirdiğine göre Acem diyarından Şirvan vilayetindendir. Seyahat ederek Mekke ve Medine'ye gitmiş, oradan Anadolu'ya İstanbul'a gelmişse de buralarda değeri anlaşılmamış ve Halep'e yerleşmiştir. Bağdatlı şair.

Dönüp Ḳadrinüñ oḳı şoñra şiʿr-i pākini zīrā
Sözi yanında yoḳdur ḳıymeti lüʾlüʾ-i lālānuñ

kadr-i ʿālī:

1. **ḳadr-i ʿālī:**
Kaside 34
Mısra: **74**
Yüce kıymet, değer.

Olmasaydı lāyıḳ-ı himmet virilmezdi aña
Reʾy-i ṣāib ʿaḳl-ı kāmil ḳadr-i ʿālī baḫt-ı rām

kadr-i ayās:

1. **ḳadr-i ayās:**
Kaside 13
Mısra: **50**
Kölelik rütbesi.

Zamāne çün saña Maḥmūd rütbesin virdi
Baña virilse ʿaceb mi ḳapuñda ḳadr-i ayās

kadr-i celil:

1. **ḳadr-i celil:**
Tarih 62
Mısra: **10**
Kadri yüce, çok kıymetli (kimse).

Ḳıldı Rūḥī şevḳile tārīḫ-i teşrīfin raḳam
Müjde ey erbāb-ı divān geldi bir ḳadr-i celil

kadr-i dür-i kelām:

1. **ḳadr-i dür-i kelām:**
Gazel 723
Mısra: **13**
Söz incisinin kıymeti. || *Şiirin kıymeti.*

Ḳadr-i dür-i kelām ḫazef-pāre deñlü yoḳ
Gūyāluġın zamānı degül Rūḥi epsem ol

kadri efendi:

1. **ḳadri efendi:**
Tarih 58
Mısra: **1**
Suudizâde Kadrî Efendi.

Saʿādetle olup Ḳadri Efendi Dāḫile vāṣıl
ʿUluvv-ı ḳadrile oldı faẓīlet ehlinüñ ṣadrı

kadr-i nakş-bend-i hayāl:

1. **ḳadr-i naḳş-bend-i ḫayāl:**
Kaside 25
Mısra: **76**
Hayal nakkaşının kıymeti.

Suḫan-şināsluġı olmayınca memdūḥuñ
Muḥaldür biline ḳadr-i naḳş-bend-i ḫayāl

ḳadr-ı ṣafā:

1. **ḳadr-ı ṣafā:**
Kaside 24
Mısra: **4**
Saflık, temizlik mertebesi. || Günahlardan arınmış olma payesi.

Bu deñlü cevr ü cefā çekdügüñden olma melūl
Cefāyile bulunur ehl-i ḥāle ḳadr-ı ṣafā

ḳadrī-i ʿāli-menzilet:

1. **ḳadrī-i ʿāli-menzilet:**
Tarih 82
Mısra: **1**
Kadri yüce olan, çok kıymetli (kimse).

Ḳadrī-i ʿāli-menzilet ṣaḥn-ı riyāż-ı şerʿ de
İrdi ṣafā-yı vuṣlata bir ġoncanuñ bülbül gibi

ḳadrin bil-:

1. **ḳadrin bil-:**-*ür*
Gazel 979
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gereken değeri vermek, kıymetini bilmek, takdir etmek.

Dil-rübālar içre senüñ ehl-i dil ḳadrin bilür
Ehli ḳoyup ben nice ülfet ḳılam nādānile

2. **ḳadrin bil-:**-*ür*
Tarih 50
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Değerini bilmek, yararlanmak.

İcrā-yı sünnet eyledi bir ṣadr-ı ʿālī-menzilet
Ol ṣadr-ı kāmil kim bilür ʿālemde ḳadrin kāmilüñ

ḳadr-şināṣ-ı kemāl:

1. **ḳadr-şināṣ-ı kemāl:**
Kaside 30
Mısra: **3**
İlim ve fazilet bakımından olgun kimselerin kıymetini bilen (kimse).

Bir mülkde ki ḳadr-şināṣ-ı kemāl ola
Sedd-i kelām ola ne revā şiddet-i kelāl

ḳāf:

1. **ḳāf:**
Gazel 589
Mısra: **10**
Arap alfabesindeki kaf harfi.

Rūḥiyā sulṭānumuñ her kim ṣorarsa nāmını
Remzile di yādur āḫir ḥarfi evvel ḥarfi ḳāf

2. **ḳāf:**-*ınuñ*
Kaside 16
Mısra: **59**
Ankā kuşunun yaşadığı ve yeryüzünü çepçevre kuşattığı kabul edilen efsânevî dağ.

Zūr-ı bāzūda şecāʿat Ḳāfınun ʿanḳāsısın
Ḫaṣm eger şehbāz olursa açamaz yanuñda bāl

ḳafa:

1. **ḳafa:**-*m, -a*
Gazel 533
Mısra: **8**
Baş, kafa.

Ḥasret-i ḫālüñle żaʿfum şimdi ṣol ġāyetdedür
Kim olur ḳaddüm dütā ḳonsa ḳafama bir meges

ḳafādār:

1. **ḳafadār:**
Gazel 950
Mısra: **5**
Kafa dengi, arkadaş.
Ruḫuña kākül-i müşkīni ḳafadār itdüñ
Yüri şimdengirü gün başına biñ ḳan eyle

ḳafes:

1. **ḳafes:**-*i*
Gazel 1078
Mısra: **1**
Kafes. ll İçinde can bulunan beden.

Bend olursa ne ḳadar cismüñüñ ey dil ḳafesi
Uçup elbette gider ṭūṭi-i şīrin-nefesi

ḳafes-i ġam:

1. **ḳafes-i ġam:**-*da*
Kaside 26
Mısra: **45**
Acıların kafesi.

Ḳafes-i ġamda ben ol ṭūṭī-i gūyāyam kim
Zehr-i ḳahr-ı felek itmiş beni dem-beste vü lāl

kāfile:

1. **ḳāfile:**
Terkib-bend 8
Mısra: **232**
Birlikte yolculuk edenlerin meydana getirdiği topluluk.

Çün ehl-i vücūduñ yeri ṣaḥrā-yı ʿademdür
Yuf ḳāfile vü ḳāfile-sālārına hem yuf

ḳāfile-i ʿaşḳ:

1. **ḳāfile-i ʿaşḳ:**-*ile*
Gazel 520
Mısra: **8**
Aşk kafilesi.

Umaruz kim bulına Kaʿbe-i maḳṣūda vüṣūl
Çün bu gün ḳāfile-i ʿaşḳile hem-rāhuz biz

kāfile-sālār:

1. **ḳāfile-sālār:**-*ı, -n, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **232**
Kafile başı.

Çün ehl-i vücūduñ yeri ṣahrā-yı ʿademdür
Yuf ḳāfile vü ḳāfile-sālārına hem yuf

kāfir:

1. **kāfir:**-*i*
Gazel 155
Mısra: **4**
Allah'ın varlığını inkâr eden veya müslüman olmayanlara verilen ad.

Luṭf-ı Ḥaḳḳa nesne-i bend olmaz ġaraż kim isteye
Kāfiri maḳbūl-ı dergāh eyleyüp īmān virür

2. **kāfir:**
Gazel 104
Mısra: **5**
Allah'ın varlığını inkar eden. II Sevgili.

Nice bir tīġ ala ġamzeñ eline ey kāfir
Nice bir eyleye üftādelere ʿarż-ı silāḥ

3. **kāfir:**-*üñ*
Gazel 356
Mısra: **6**
Allah'ın varlığını inkar eden; Müslüman olmayan; acımasız, zalim kimse II Rakip.

Ḳorḳarın yüz süre aḳdāmına bir gün aġyār
Ḥırṣı ġālibdür igen kāfirüñ iḳdāmlıdur

4. **kāfir:**-*e*
Gazel 95
Mısra: **10**
Allah'ın varlığını inkar eden. || Sevgilinin yan bakışı.

Ġamzesin sevmekle zülfinden nice geçsün göñül
Kāfire dil virüp olmaḳ münkir-i zünnār güc

5. **kāfir:**-*i*
Gazel 302
Mısra: **2**
Allah'ın varlığını inkar eden. || Zahit.

Her seḥer mestāne zāhid kūy-ı tersādan gelür
Kāfiri söyletseñ ammā zühd ü taḳvādan gelür

6. **kāfir:**
Gazel 741
Mısra: **6**
Allah'ın varlığını inkar eden. II Acımasız, katı kalpli.

Giriftāruz elinde şimdi bir bī-raḥm tersānuñ
Dirīġā kendi ẓālim çeşmi kāfir ġamzesi ḳātil

7. **kāfir:**
Gazel 447
Mısra: **9**
(Zalim; acımasız; merhametsiz) Sevgili.

Böyle ẓālim degüldüñ ey kāfir
Bir zamān var idi ferāġatimüz

8. **kāfir:**-*üñ*
Tarih 2
Mısra: **18**
Allah'ın varlığını inkar eden; Müslüman olmayan; acımasız, zalim kimse II Düşman.

Ṭaburı bozıldı düşdi ḫāka ser-ʿaskerleri
Kāfirüñ kār-ı ġam-encāmı ʿasīr oldı yine

kāfirem:

1. **kāfirem:**
Gazel 629
Mısra: **2**
"İnanmamışlardan olayım! Kafir desinler!" manalarında bağlılıkla söz verme ifade eder.

Şanma gelmekle ḫaṭuñ cān u dil olmaz māyilüñ
Kāfirem ey şūḫ eger dünyāya virsem bir ḳıluñ

kāfir-i bed-mest:

1. **kāfir-i bed-mest:**
Gazel 774
Mısra: **9**
Çok sarhoş kafir. || Sevgili.

Dili bir kāfir-i bed-mest eline virdük tamām
Ṭoġrayup ḫançer-i miḥnetle kebāb itdi tamām

kāfir-i bī-raḥm u cefā-pīşe:

1. **kāfir-i bī-raḥm u cefā-pīşe:**
Gazel 668
Mısra: **10**
Acımasız ve zalim kafir; sevgili.

Dün dimişsin ki kimüñ vālihidür Rūḥi-i zār
Senüñ ey kāfir-i bī-raḥm u cefā-pīşe senüñ

kāfir-i kattāl:

1. **kāfir-i ḳattāl:**
Gazel 69
Mısra: **8**
Can alıcı kafir. || Sevgili.

Göñlimüz aldı bizi öldürmek ister cevrile
Raḥmı yoḳ bir kāfir-i ḳattāl vażʿı dil-firīb

kāfiristān:

1. **kāfiristān:**-*da*
Gazel 820
Mısra: **10**
Halkı müslüman olmayan memleketler. || Saç ve siyahlık bağlamında.

Esīr oldum kemend-i zülfine bir çeşm-i ḳattāluñ
Nice āh itmeyin kim kāfiristānda giriftāram

kāfiye:

1. **ḳāfiye:**
Kaside 13
Mısra: **66**
Nazımda, şiirlerin sonlarında tekrarlanan ve aynı sesi veren harflerin hareke ve sükûn hâllerindeki birleşmeleri, uyak.

Ola senüñ gibi gevher-şināş şānında
Ḳasīdeme ne ʿaceb olsa ḳāfiye elmās

kāfiye-perdāz:

1. **ḳāfiye-perdāz:**
Kaside 32
Mısra: **13**
Kafiye düzen şair.

Sensin ol ḳāfiye-perdāz ki ḳādirsin eger
Ṭarz-ı āḫerde ġazel fennini itsen īcād

ḳāfiye-senc:

1. **ḳāfiye-senc:**
Gazel 97
Mısra: **14**
Kafiye düzen, şair.

Edā-yı ḫoş gerek sözde Rūḥiyā yoḳsa
Cihānda her kişi ḳādirdür ola ḳāfiye-senc

ḳaftān:

1. **ḳaftān:**-*ı*
Tarih 20
Mısra: **13**
Ekserisi süslü ve kıymetli kumaştan, boyu diz kapağına veya topuklara kadar inen, önden açık, bazısının kolları yarıya kadar yırtmaçlı, astarsız hafif üst giyeceği:.

Ḳuşanup tīġi giydi ḳaftānı
Pāy-būsıyla ḫurrem oldı cihān

kāfūr:

1. **kāfūr:**-*dan*
Gazel 856
Mısra: **6**
Kâfûr ağacından elde edilen, hekimlikte kullanılan beyaz ve yarı saydam ıtırlı bir madde.

Pervāne-veş yanup yaḳılam ben revā mıdur
Şemʿ ola bezm-i ġayra o kāfūrdan beden

kāġıd-ı zerd:

1. **kāġıd-ı zerd:**
Gazel 10
Mısra: **4**
Sarı kağıt.

Ḳaṭre ḳaṭre ṣafḥa-i çihremde eşk-i lāle-gün
Kāġıd-ı zerd üzre mercāndur dizilmiş gūyiyā

kāġız:

1. **kāġız:**
Gazel 141
Mısra: **1**
Kağıt.

Yārdan geldi bize virdi ḫaberler kāġıẕ
Başlar üzre yeridür iderise yer kāġıẕ

kāġız-ı meşk:

1. **kāġız-ı meşk:**-*i*
Gazel 966
Mısra: **8**
Meşk kağıdı. || Bir öğretmenin, alıştırma yaptırmak amacıyla öğrencilerine verdiği resim, yazı vb. şeylerin yazılı olduğu kağıt.

Nice bir fikr-i ḫaṭuñla idelüm meşk-i cünūn
Nice bir kāġıẕ-ı meşki gibi dil ḳaralana

kāh:

1. **kāḫ:**
Gazel 113
Mısra: **2**
Köşk, kasır, kule gibi yüksek bina.

Ḳatı teng oldı ġamuñdan baña bu kāḫ-ı ferāḫ
Şuna ḳaldı ki ṭutam mülk-i ʿademde bir kāḫ

2. **kāh:**
Kaside 1
Mısra: **2**
Saman, saman çöpü.

Dil-i sevdā-zedemi cezb ideli ḥubb-ı İlāh
Bir olupdur naẓar-ı himmete kūh ile kāh

3. **kāḫ:**
Gazel 113
Mısra: **10**
Köşk, kasır.

Rūḥiyā ʿālem-i fānīde bugün ẕevḳ idicek
Görmedüm meygededen ġayrı münāsib bir kāḫ

kāh-ı ferāh:

1. **kāḫ-ı ferāḫ:**
Gazel 113
Mısra: **1**
Geniş, ferah köşk. || Dünya.

Ḳatı teng oldı ġamuñdan baña bu kāḫ-ı ferāḫ
Şuna ḳaldı ki ṭutam mülk-i ʿademde bir kāḫ

kāhil:

1. **kāhil:**
Kaside 20
Mısra: **82**
Gayretsiz, tembel (kimse).

Ol bir ḳuluñdur kim ʿömri içre Olmış degüldür vaṣfında kāhil

kahḳaha-i mīnā:

1. **ḳahḳaha-i mīnā:**-*dan*
Gazel 853
Mısra: **5**
Şarap şişesinin sesi.

Ne ṣafā kesb olınur ḳahḳaha-i mīnādan
Pür-sürūr olmayıcaḳ meclis o māh-peykerden

kāhkeşān:

1. **kāhkeşān:**-*dan*
Kaside 13
Mısra: **40**
Samanyolu; geceleri gökyüzünde beyaz yol şeklinde görünen yıldız topluluğu.

Giceyle matbaḫ-ı cūdından almaġa āteş
Sipihr kāhkeşāndan alur ele mikyās

kahr:

1. **ḳahr:**-*ı, -n, -a*
Gazel 270
Mısra: **7**
Dert, sıkıntı, keder.

Luṭf u ḳahrına muḫālif devrüñ olmaz iʿtibār
İḳtiżā-yı devr geh aʿlā vü geh ednā olur

2. **ḳahr:**-*uñ*
Gazel 13

Mısra: **9**
Azap, sıkıntı, keder.

Öldürse beni ḳahruñ yutsam dün ü gün zehrüñ
Şekvāya ağız açmam şākir ḳuluñam cānā

3. **ḳahr:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 324
Mısra: **15**
Üstün gelerek mahvetme, helak etme, batırma, ezme.

Felekden luṭf umanlar ağlasunlar cevr ü ḳahrından
Benüm kim istegüm yoḳ andan ey Rūḥī baña neyler

4. **ḳahr:**-*ı*
Muamma 1
Mısra: **10**
Sıkıntı, eziyet.

Duʿām ol kim yavuz gözden ırag̈ itsün anı Mevlā
Mürüvvet maʿdenidür ḳahrı az iḥsānı vāfirdür

5. **ḳahr:**
Gazel 204
Mısra: **8**
Ezme, perişan etme, mahv ve helak etme.

Hele ey şūḫ-ı cefā-cū müteḥammil degülüz
Nice bir g̈ayrıya luṭf eyleyesin bendeñe ḳahr

6. **ḳahr:**-*ile*
Terkib-bend 3
Mısra: **27**
İnsanın içine işleyen derin üzüntü, sıkıntı, keder.

Cebr ü ḳahrile idüp nice zamān terk-i diyār
Baṣdı biñ miḥnetile şehr-i Sitanbula ḳadem

7. **ḳahr:**
Gazel 506
Mısra: **4**
Kahır, eziyet.

Ḫırmen-i ümmīdi yaḳdı berḳ-i ʿālem-sūz-ı ʿaşḳ
Ḥāşılı ḳahr u ḫāh luṭf it emrüñe ḳāyillerüz

ḳahr çek-:

1. **ḳahr çek-:**
Gazel 841
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uzun süre sıkıntıya katlanmak.

Ne sen çek ḳahr şemşīrin ne biz dāg̈ uralum ḳalbe
Hemān ṣūlḥ idelüm senden ḳılıç bizden siper gitsün

ḳahr eyle-:

1. **ḳahr eyle-:**-*me, -ñ*
Gazel 820
Mısra: **11**
Ezmek, perişan etmek, mahvetmek, yok etmek. || Perişan edecek derecede üzmek.

Günāhuñ var diyü ḳahr eylemeñ ben zāra lāyıḳ mı
Senüñ luṭfuña noldı ṭutalum kim ben günehkāram

2. **ḳahr eyle-:**-*y, -e*
Gazel 971
Mısra: **12**
Ezmek, perişan etmek, mahvetmek, yok etmek.

Yāra derd-i dili şerḥ eyleyelüm nolsa gerek
Ġāyeti yā bize ḳahr eyleye yā māyil ola

ḳahr it-:

1. **ḳahr it-:**
Gazel 605
Mısra: **6**
Ezmek, perişan etmek, mahvetmek, yok etmek.

Ben faḳīri hem ʿazīz itmek elüñde hem ẕelīl
Ḫāh luṭf it ḫāh ḳahr it bendeñe fermān senüñ

2. **ḳahr it-:**-*düg, -üñ, -den*
Gazel 289
Mısra: **7**
Perişan edecek derecede üzmek.

Baña ḳahr itdügüñden şād olur ag̈yār bilmez kim
Ḫayāl-i laʿl-i nābuñ sīnede luṭf-ı nihānidür

ḳahramān:

1. **ḳahramān:**
Gazel 329
Mısra: **4**
İran mitolojisinde efsanevi bir karakter; yiğit, cesur, bahadır.

Her çeşm-i nīm-mesti biñ cāna ḳāʾil olmaz
Bir ḳahramān baḳışlu ḫūn-rīz efendimüz var

ḳahramān-ı şīr-himmet:

1. **ḳahramān-ı şīr-himmet:**
Tarih 14
Mısra: **5**
Aslan gayretli kahraman.

Yine ol ḳahramān-ı şīr-himmet girdi meydāna
Ki zīr-i pençesinden şīr iken rübāh olur aʿdā

ḳahr-ı sipihr-i g̈addār:

1. **ḳahr-ı sipihr-i g̈addār:**
Kaside 18
Mısra: **79**
Gaddar feleğin eziyetleri.

Telḫ-kām itmiş anı ḳahr-ı sipihr-i g̈addār
Ḳand-i luṭfuñla yetüp gavrine ḳılsañ nola dād

ḳaḥṭ-ı vefā:

1. **ḳaḥṭ-ı vefā:**-*dan, -dur*
Gazel 924
Mısra: **5**
Vefa yokluğu.

Mey-i gülgūna muḥtāc olmamuz ḳaḥṭ-ı vefādandur
Kim aglardı sipihrüñ miḥnetinden yār yār olsa

ḳaḥṭuʾr-ricāl:

1. **ḳaḥṭuʾr-ricāl:**
Kaside 16
Mısra: **28**
Kıymetli insan yetişmemesinden ileri gelen devlet adamı ve yönetici kıtlığı.

Ḳulluġın keyvān ide ammā o ʿālī devlete
Ol zamān ḳābil olurdı kim ola ḳaḥṭuʾr-ricāl

kahve:

1. **ḳahve:**-*ler*
Gazel 418
Mısra: **6**
Sıcak iklimlerde yetişen, kök boyasıgillerden bir ağacın çekirdeklerinin kavrulup çekilmesiyle elde edilen tozla hazırlanan içecek.

Ḳalḳıla bezmden seḥer varıla ḳaḥveḫāneye
İçile ḳaḥveler ola defʿ-i mey-i şebāneler

2. **ḳahve:**-*s, -i, -n, -de*
Kaside 39
Mısra: **75**
Kahve, çay vb. şeyler içilen ve oturulup sohbet edilen dükkân, kahvehâne, kafe.

Sāḳī mi ḳahvesinde yine gül gibi Necef
Zemzemleyüp virür mi ki fincān ne demdedür

3. **ḳahve:**
Kaside 40
Mısra: **53**
Sıcak iklimlerde yetişen, kök boyasıgillerden bir ağacın çekirdeklerinin kavrulup çekilmesiyle elde edilen tozla hazırlanan içecek. || Kahve, çay vb. şeyler içilen ve oturulup sohbet edilen dükkân, kahvehâne.

Bezmi bir baḥr durur kim ḳarasıdur ḳahve
Anda geşti gibi devr eylese fincān eyüdür

kahve-hāne:

1. **ḳahve-ḫāne:**
Kaside 38
Mısra: **69**
Para ile kahve, çay vb. şeyler içilen ve oturulup konuşulan, vakit geçirilen dükkan.

Necef Şāhuñ gelüp de ḳahve-ḫāne açduġın söyle
Kemākān ʿarż ḳıl manẓūrı olduġını yārānuñ

kāʾide-i ṭarz-ı hāṣ:

1. **ḳāʾide-i ṭarz-ı ḫāṣ:**-*ile*
Gazel 585
Mısra: **11**
Kendine özgü usul kuralı.

Vaṣf-ı ḥaṭında ḳāʾide-i ṭarz-ı ḫāṣile
Ṭaʿn-ı ʿavāma yer ḳomadı ṭabʿ-ı mū-şikāf

kâʾil:

1. **ḳāʾil:**-*üz*
Gazel 499
Mısra: **5**
Razı.

Cevr ü cefāya ḳāʾilüz ammā belā budur
Aʿdā söziyle işler işi pādişāhımuz

2. **ḳāʾil:**-*dür*
Gazel 253
Mısra: **9**
Razı olan, boyun eğen.

ʿĀşıḳ belā-yı firḳata ḳāʾildür aġyār olmasa
Olʿāşıḳuñdur ẕevḳ kim aġyārdan āsūdedür

3. **ḳāʾil:**
Gazel 11
Mısra: **7**
Kabul etme, rıza gösterme.

Günde yüz biñ cefāya ḳāʾil idük
Biñde bir kerre eyleseydi vefā

4. **ḳāʾil:**-*dür*
Gazel 369
Mısra: **8**
İnanmış, kabul etmiş.

Dāʾimā Ḥaḳḳa maḥabbet ider ol kāmil kim
Men eḥabbe ḥaceren nüktesine ḳāʾildür

5. **ḳāʾil:**
Gazel 477
Mısra: **2**
İnanmış, razı olmuş.

Derd-i derūnı açmaġa yāra olaydı çāremüz
Ḳāʾil idük oñılmayup işledügine yāremüz

kāʾil ol-:

1. **ḳāʾil ol-:**-*du, -ḳ*
Gazel 493
Mısra: **13**
Razı olmak.

Ḳāʾil olduḳ miḥnet-i ṣavma ne çāre Rūḥiyā
Tek hemān bir iki gün ẕevḳ ile geçsün ʿīdimüz

2. **ḳāʿil ol-:**-*ınca*
Kaside 20
Mısra: **6**
Razı olmak, inanmak, kabul etmek.

ʿAşk ehli ḳaçmaz cevr ü cefādan Maʿşūk olınca maʿḳūla ḳāʿil

3. **ḳāʾil ol-:**-*maz, -lar*
Gazel 374
Mısra: **6**
İnanmak, kabul etmek.

Bir zamāndur şimdi kim faḳr içre olsa bir kişi
Ḳāʾil olmazlar eger yüz biñ kerāmet görseler

kāʿim:

1. **ḳāʿim:**-*i*
Kaside 40
Mısra: **62**
Varlığı süren, devamlı olan (kimse).

Oldı ṣaṭrancda meydānı Muḥammed Bigüñ
Meclisüñ ḳāʿimi ol fāris-i meydān eyüdür

kāʾim ol-:

1. **ḳāʾim ol-:**-*a*
Gazel 91
Mısra: **3**
Varlığı sürüp gitmek, daim olmak.

Fiʿlinde ʿanāṣır ki ola ḳāʾim ʿaceb olmaz
Her laḥẓa ẓuhūr eylese biñ dürlü ḥavādiṣ

kāʿināt:

1. **kāʿināt:**-*a*
Tarih 2
Mısra: **12**

Âlem ‖ *Herkes, bütün varlıklar.*

Az ḫiẕmet midür inṣāf idüp ḳayd-ı sefer
Bu seferde kāʿināta dest-gīr oldı yine

2. **kāʿinat:**
Kaside 36
Mısra: **43**
Yaratılmış şeylerin hepsi, yer gök bütün varlıklar ve bütün mahlûkat, âlem, evren. || *Herkes.*

Kendi ḥālinden degül hoşnūd şimdi kāʿinat
Ḥaḳ Taʿālānuñ ḳāżāsına rıżā eksilmede

3. **kāʾināt:**
Gazel 230
Mısra: **4**
Var edilen şeylerin hepsi, yaratılanlar, mevcudat, âlemler.

Nevbet deger mi kimseye ḳapuñda ḫidmete
Bir şāhsın ki ḳulluġuñı kāʾināt umar

4. **ḳāʾināt:**-*uñ*
Gazel 189
Mısra: **1**
Dünya, âlem, cihan.

Ehl-i vaḥdet ḳāʾinātuñ sūrını mātem bilür
Ḫalḳuñ iẕʿān itdügi ẕevḳı anlar hep ġam bilür

kāʾinātun zevki:

1. **kāʾinātun ẕevḳi:**-*n, -i*
Gazel 430
Mısra: **8**
Dünya zevkleri.

Ġam degül dil-teng isek fikr-i dehān-ı yārdan
Kāʾinātun ẕevḳini biz hīçe ṣatmışlardanuz

kākül:

1. **kākül:**-*in*
Gazel 10
Mısra: **9**
Perçem, başın tepesinden sarkan saç.

Kākülin gösterdi baña seyr iderken ḳāmetin
Rūḥī-i dil-ḫastaya oldı belā üzre belā

kākül-i ʿanber-bū:

1. **kākül-i ʿanber-bū:**-*dur*
Gazel 274
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Amber kokan saçları.

Beni başdan çıḳaran kākül-i ʿanber-būdur
Getüren başuma sevdā ol iki gīsūdur

kākül-i misk-i hıtā:

1. **kākül-i misk-i ḫıtā:**-*y, -ile*
Gazel 401
Mısra: **1**
Çin miskinin kakülü. ||
Sevgilinin misk kokulu saçları.

Kākül-i misk-i ḫıtāyile muhammer görinür
Zülf ü ḫaṭṭı ise ʿanberile muʿanber görinür

kākül-i müşkīn:

1. **kākül-i müşkīn:**-*i*
Gazel 950
Mısra: **5**
Misk kokulu saç.

Ruḫuña kākül-i müşkīni ḳafadār itdüñ
Yüri şimdengirü gün başına biñ ḳan eyle

kākül-i pür-tāb:

1. **kākül-i pür-tāb:**-*da*
Gazel 1008
Mısra: **14**
(Sevgilinin) Parlak kakülleri.

Vaṣf-ı çīni ġayra ḳılsun ḫˇāce kim Rūḥī anı
Günde biñ kez seyr ider ol kākül-i pür-tābda

kākül-i pür-tāb:

1. **kākül-i pür-tāb:**-*dan*
Gazel 1091
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Kıvrım dolu saçları.

Ne ḥāṣıl Rūḥi-i dīvānei zencīre çekmekden
Anı bend eylemez ol kākül-i pür-tābdan ġayrı

kākül-i sünbül-bū:

1. **kākül-i sünbül-bū:**-*dur*
Gazel 274
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Sümbül kokan saçları.

Neyleyin baġlasalar ṭurmaz idüm ʿālemde
Beni bend eyleyen ol kākül-i sünbül-būdur

kākül-i yār:

1. **kākül-i yār:**
Gazel 896
Mısra: **6**
Sevgilinin kakülleri.

ʿAndelīb-i dili şikār itdi Kākül-i yār müstedām olsun

kākül-i zülf:

1. **kākül-i zülf:**-*üñ*
Gazel 271
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Saçları.

Kākül-i zülfüñ ḫayālıyla helāk olmış yatur
Rūḥi-i ḫāṭır-perīşān u perīşān-rūzgār

ḳal-:

1. **ḳal-:**-*duk, -u, -n*
Gazel 63
Mısra: **5**
Bir mekanda bulunmak, durmak, hareket etmemek.

Bilürüz ḥālet-i esrār iledür ḳalduġuñ
Yine ey ṣūfī-i sālūs şeṭāret ġālib

2. **ḳal-:**-*dum*
Gazel 1086
Mısra: **9**
(Bir sebepten dolayı) Yapacağı şeyi yapamamak, gideceği yere gidememek,

yapmaktan veya gitmekten mahrum olmak.

Dime deryā-yı ġuṣṣada ḳaldum
Rūḥiyā rūzgārı gördüñ mi

3. **ḳal-:**-*sa*
Kaside 24
Mısra: **48**
Bir durumunda içinde olmak, bulunmak.

Yaḳīnüm oldı ki vāḳıf degülsin aḥvāle
Eger hemīşe bu ḥāl üzre ḳalsa vāveyla

4. **ḳal-:**-*ma, -dı*
Gazel 458
Mısra: **1**
(Geriye) Kalmak.

Baḫşe mecāl ḳalmadı ḫalḳile yoḳ ʿināmuz
Şübheyi refʿ ḳılmışuz pākdur iʿtiḳādımuz

5. **ḳal-:**-*maz, -(u)z*
Gazel 436
Mısra: **10**
Bağlanmak, kapılmak, değer vermek, itibar göstermek, bakmak.

Rūḥiyā lā dimezüz öldürse ol meh-rū bizi
Cān u başa ḳalmazuz yolında zīrā ʿāşıḳuz

6. **ḳal-:**-*a*
Kaside 18
Mısra: **65**
Bulunmak, var olmak, mevcut halde olmak.

Böyle gevher ne revādur ki ḳala yirde diyü
Götürür başda hemīşe ayaġuñ tozını bād

7. **ḳal-:**-*ma, -dı*
Tahmis 5
Mısra: **1**
(Geriye) kalmak, mevcut olmak.

Derdā ki ẕevḳ ḳalmadı cān-ı fikārda
Ālām-ı hicri çekmedeyüz rūzgārda

8. **ḳal-:**-*ma, -ya*
Gazel 161
Mısra: **6**
Payına düşmek.

Ḳalmadı ey raḳīb çün bize yār
Saña da ḳalmaya bu ʿālemdür

9. **ḳal-:**-*maz*
Gazel 219
Mısra: **9**
Durumunu korumak, bir halde bulunmaya devam etmek, sürmek II Olduğu yerde durmak.

Künc eger genc olsa bu mevsimde ḳalmaz rind olan
Seyre çıḳ Rūḥī ki seyr-i gülsitānuñ ẕevḳı var

10. **ḳal-:**-*a*
Terkib-bend 7
Mısra: **55**
(Başka zamâna) Bırakılmak, (geriye) atılmak, ertelenmek, tehir edilmek.

Yoḫsa ḥasret ḳıyāmete ḳala mı
Bizi öldüre mi bu renc ü taʿab

11. **ḳal-:**-*ur, -mış*
Gazel 138
Mısra: **10**
Var olmaya devam etmek, bitmeden sürmek, sürüp gitmek.

Nola bed-nām-ı maḥabbet olsam
Rūḥiyā bāḳi ḳalurmış eyü ad

12. **ḳal-:**-*maz*
Gazel 131
Mısra: **5**
Sürmek, devam etmek, durmunu muhafaza etmek.

Böyle ḳalmaz ṭoḳınur tīr-i ḳażā aʿdāya
ʿĀḳıbet bir gün ider āh-ı seḥergāh meded

13. **ḳal-:**-*ma, -z, -uz*
Gazel 447
Mısra: **3**
Takılmak, önem vermek.

Ḳalmazuz itdügine aġyāruñ
Yārdandur bizüm şikāyetimüz

14. **ḳal-:**-*a*
Gazel 948
Mısra: **6**
Bulunmak, geriye kalmak.

Dil ṭaleb-kār-ı ṣafā kīse tehī ḳorḳum odur
Ki ne destār ḳala başda ne tende cāme

15. **ḳal-:**-*mış, -uz*
Gazel 131
Mısra: **3**
Olmak, herhangi bir durumda bulunmak.

Ḳalmışuz vādi-i firḳatda ne hemdem ne refīḳ
Olsun ol Ḫıżr-ı zamān bedraḳa-i rāh meded

16. **ḳal-:**-*du, -ñ*
Gazel 608
Mısra: **1**
Durumunu korumak, bir halde bulunmaya devam etmek, sürmek.

Ey göñül keşretde ḳalduñ ṣāḥib-i ḥāl olmaduñ
Gerçi yanduñ nār-ı miḥnetle velī ḳāl olmaduñ

17. **ḳal-:**
Gazel 64
Mısra: **5**
Geri kalmak, gerçekleşmemek.

Bir bābile açılmadı ḳaldı der-i viṣāl
Olmış ḥayā ol āfete māniʿ baña edeb

18. **ḳal-:**-*dı*
Tarih 70
Mısra: **8**
Geriye kalmak II Yanına kalmak.

Çeküp dehrüñ belā vü miḥnetin ẕevḳ idicek demde
Felek el virdi ḳaldı aña hep çekdikleri zaḥmet

19. **ḳal-:**-*ma, -dı*
Gazel 161
Mısra: **5**
Kalmak; payına düşmek.

Ḳalmadı ey raḳīb çün bize yār
Saña da ḳalmaya bu ʿālemdür

20. **ḳal-:**-*dı*
Gazel 682
Mısra: **3**
(Bir bütünden) Artmak, artakalmak.

Ey dil-i ġam-zede neñ ḳaldı hele bilsem kim
Yine bir Yūsuf-ı s̱ānīye ḫarīdār olduñ

21. **ḳal-:**-*dı*
Gazel 96
Mısra: **2**
(Bir iş bir şeye veya kimseye) Görev olarak düşmek.

Sīne mecrūḥ u göñül maḥzūn u ḫāṭır pür-ḫarac
Ṣabra ḳaldı çāremüz "eş-ṣabrı miftāḥu'l-ferec"

22. **ḳal-:**-*ur*
Gazel 655
Mısra: **4**
(Olduğu yerde ve olduğu halde) durmak; olmak, herhangi bir durumda bulunmak.

Degül ʿaşḳuñda āyend ü revendi eksik anuñçün
Açuḳ ḳalur ḳapusı ṣubḥ olınca çeşm-i bīdāruñ

23. **ḳal-:**-*dı*
Gazel 113
Mısra: **2**
Belli bir duruma mecbur olmak, maruz olmak.

Ḳatı teng oldı ġamuñdan baña bu kāḫ-ı ferāḫ
Ṣuna ḳaldı ki ṭutam mülk-i ʿademde bir kāḫ

24. **ḳal-:**-*mış*
Gazel 546
Mısra: **3**
(Bir bütünden) artmak; var olmak, bulunmak.

Ten-i mecrūḥı hep gitmiş hemān bir üstüḫān ḳalmış
Göñül endūh-ı firḳatden şu deñlü derd-nāk olmış

25. **ḳal-:**-*sun*
Gazel 371
Mısra: **1**
Başka zamana bırakılmak, ertelenmek.

Nice bir ferdāya ḳalsun ʿāṣıḳ-ı dil-gīrler
Dostum bir būse virmekçün ne bu teʾḫīrler

26. **ḳal-:**-*ma*
Gazel 298
Mısra: **5**
(Bir sebepten dolayı) Yapacağı şeyi yapamamak, gideceği yere gidememek, yapmaktan veya gitmekten mahrum olmak.

Seni menʿ itdügine ʿaşḳdan ey dil ḳalma
Ẕevḳ-i ʿaşḳı ne bilür zāhid-i nādān ḫardur

27. **ḳal-:**-*an*
Gazel 765
Mısra: **4**
Arta kalmak; geriye kalmak.

Ezel remmālı levḥ-i sīnem üzre ṭāliʿüm görmiş
Nuḳāṭ-ı remlden yer yer ḳalan āş̱ārdur dāġum

28. **ḳal-:**-*ma*
Gazel 47
Mısra: **7**
Aldanmamak, kanmamak, itibar etmemek.

Ḳanile ṭolsa gözlerüñ cevrine ḳalma dilberüñ
Ṣāyed o māh-peykerüñ maḳṣadı imtiḥān ola

29. **ḳal-:**-*a*
Kaside 31
Mısra: **53**
-den geriye kalmak; miras olarak geçmek.

Ḳala diyü āş̱ārı mülk-i cihānda
Anı ḳıldı bir ḥūri-peykerle hemdem

30. **ḳal-:**-*ma, -dı*
Gazel 972
Mısra: **3**
(Geriye) Kalmamak, bitmek, tükenmek, yok olmak,mevcut olmamak.

Āh eylesem nola mededüm ṣabra ḳalmadı
Ḳalb-i şikeste-ḥāl u ten-i pür-fikārile

31. **ḳal-:**-*ma, -y, -a*
Gazel 443
Mısra: **13**
(Bir bütünden) artmak; seviyesi veya hali değişmeyip durumu aynen devam etmek.

Ḳalmaya böyle umaruz Rūḥiyā
Fetḥ ola bir gün der-i mesdūdımuz

32. **ḳal-:**-*maz*
Gazel 593
Mısra: **6**
(Dünden bugüne veya miras, yadigar, pay vb. olarak) Birinden diğerine geçmek, intikal etmek.

Gerek şāh ol gerekse bir fenā-fillah dervīş ol
Cihān bir kimseye ḳalmaz ser-encāmı fenā ancaḳ

33. **ḳal-:**-*dı*
Gazel 1018
Mısra: **12**
... durumuna gelmek, ... durumda olmak.

Raḳībüñ itdi göñül iḫtiyār miḥnetini
Ne ḥale ḳaldı o bī-iḫtiyārı seyr eyle

34. **ḳal-:**-*ma*
Gazel 460
Mısra: **3**
Aldanmamak, kanmamak, itibar etmemek.

Günāḥ itdügüme ḳalma ḳapuñdan sürme ben ḫākı
Bilürsin ey şeh-i mülk-i kerem ḳul bī-günāh olmaz

35. **ḳal-:**-*ma, -dı*
Gazel 947
Mısra: **9**
(Bir zamanda bir kimseden) arta kalmak, hatıra kalmak.

Eş̱erüm ḳalmadı ʿālemde dime ey Rūḥī
Sözden aʿlā daḫi olur mı eş̱er dünyāda

36. **ḳal-:**-*ma*
Gazel 774
Mısra: **3**
İtibar etmek, dikkate almak.

Ḳalma eksiklügine içmese bezmüñde göñül
Anı ey ġonce-dehen būy-ı şarāb itdi tamām

37. **ḳal-:**-*mış*
Gazel 826
Mısra: **5**
Muhtaç olmak.

Gitdi ʿaḳl u dīn u dil bir cāna ḳalmış bī-kesem
Ḳurtulup andan daḥi teslīm-i cānān eylesem

38. **ḳal-:**-*ma, -sun*
Gazel 921
Mısra: **3**
(Bir yerde) Olmak veya bulunmak.

Yolında çünki ḫāk olduḳ ayaḳda ḳalmasun bārī
Yüz ursaḳ dāmen-i yāra muvāfiḳ rūzgār olsa

39. **ḳal-:**-*ur*
Kıt'a 19
Mısra: **3**
Yaptığı şeye karşılık eline başka bir şey geçmemek.

Ḳalur çekdükleri ġam kendüye hep ʿāşıḳ-ı zāruñ
Meger ey nāme-i pür-sūz senden ola bir himmet

40. **ḳal-:**-*dı*
Kaside 8
Mısra: **55**
(Bir iş bir kimseye) Görev olarak düşmek, terettüp etmek.

Aña ḳaldı hemān iş kim ʿināyet eyleyüp Mevlā
Mülāḳātile ʿösrin yüsr ide her zār u nālānuñ

41. **ḳal-:**-*mış*
Kaside 40
Mısra: **99**
Muhtaç olmak, itibar etmek durumunda bulunmak.

Ḳuşı yoḳ ġayr gibi bir dişe ḳalmış kişidür
Yemede içmede ol ḫādim-i sulṭān eyüdür

42. **ḳal-:**-*dı, -lar*
Tahmis 2
Mısra: **19**
Kalmak; aklı kalmak. || *Beğendiği bir şeyi düşünmekten kendini alamamak.*

Gidüp ʿaḳlile cān zülfinde yāruñ ḳaldılar gördüm
Dili gönderdüm anlara o da ḳaldı ḳalanlarla

43. **ḳal-:**-*dı*
Tahmis 2
Mısra: **20**
Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek.

Gidüp ʿaḳlile cān zülfinde yāruñ ḳaldılar gördüm
Dili gönderdüm anlara o da ḳaldı ḳalanlarla

44. **ḳal-:**-*du, -ḳ*
Tahmis 5
Mısra: **3**
(Bir sebepten dolayı) Yapacağı şeyi yapamamak, gideceği yere gidememek, yapmaktan veya gitmekten mahrum olmak.

Ḳalduḳ şahrā-yı seyr-i çemenden bahārda
Baġlandı dil selāsil-i zülf-i nigārda

kal:

1. **ḳāl:**
Gazel 178
Mısra: **7**
Söz, lakırdı, laf.

Bilürsin bezm-i ehl-i ḥālda ḳāl olmaz ey ṣūfī
Zebān-ı ḥālile ʿarż it sözüñ güftārā yer yoḳdur

2. **ḳāl:**
Gazel 360
Mısra: **2**
Tasavvufta "hâl" karşıtı. || *Söz, lâf.*

Feyż-i Ḥaḳdan ki olur ādeme bir ḥāl gelür
Ḥāl bildükleri söz kendüye hep ḳāl gelür

ḳāl ehli:

1. **ḳāl ehli:**
Gazel 253
Mısra: **8**
Söylediğini yapmayan, söyledikleri yalnız sözde kalan kimseler.

Rindān-ı ṣāḥib-ḥālete zühd ehli irmez ḳālile
Ḳāl ehli lā sergeştesi ḥāl ehli illā hūdadur

2. **ḳāl ehli:**
Gazel 958
Mısra: **11**
Söz ve şekilde kalanlar, ilahi hakikatlerden ve manevi zevklerden haberdar olmayanlar.

Ehl-i ḥāle sözini diñledemez ḳāl ehli
Giremez cāhil olanlar ʿulemā meclisine

kāl ol-:

1. **ḳāl ol-:**-*ma, -du, -ñ*
Gazel 608
Mısra: **2**
Söyledikleri yalnız sözde kalmak, fiiliyata geçmemek.

Ey göñül keşretde ḳalduñ ṣāḥib-i ḥāl olmaduñ
Gerçi yanduñ nār-ı miḥnetle velī ḳāl olmaduñ

kāl u kīl:

1. **ḳāl u ḳīl:**
Gazel 760
Mısra: **12**
Dedikodu, boş söz.

ʿĀrif oldur kim vire kendi vücūdından ḫaber
Yoḳsa girmez ehl-i ḥālüñ gūşına bu ḳāl u ḳīl

kalʿa:

1. **kalʿa:**-*ya*
Kaside 16
Mısra: **47**
Eskiden düşmana karşı koymak ve güvenliği sağlamak için savunulması gereken önemli noktalara yapılan yüksek, kalın duvarlı, burçlu, mazgallı, sağlam ve kuvvetli yapı; kale.

Ḍarb-ı tīġuñla urup ḳoyduñ ḫazīne kalʿaya
Bu yeterdür Ḳahramān olduġuña ʿālemde dāl

ḳalʿa-i rezm:

1. **ḳalʿa-i rezm:**-*e*
Tarih 88
Mısra: **3**
Savaş kalesi.

Alaylar bağlayup merdāne girdük ḳalʿa-i rezme
Ḳaçurduḳ ḳalʿasından Rüstemi biz feṯḥ idüp alduḳ

kalʿa-i ten:

1. **ḳalʿa-i ten:**-*den*
Gazel 14
Mısra: **7**
(Aşığın) Ten kalesi, bedeni.

Dil almış peyk-i müjgānuñ görüp bu ḳalʿa-i tenden
Bu feṯḥ-i bāba cānlar beẕl idüp ḳurbānıyuz cānā

ḳalb:

1. **ḳalb:**-*i, -n, -de*
Gazel 82
Mısra: **2**
Yürek, gönül. II İnsanın iç âlemi; manevî yönü.

Küfr-i zülf-i yār ile olurdı peymānı dürüst
Zāhidüñ olsaydı ger ḳalbinde īmānı dürüst

ḳalbe düş-:

1. **ḳalbe düş-:**-*er*
Gazel 305
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kalpten hatırlamak, aklına düşmek.

Ẕikr-i ṭūbī olsa ḳalbe ol boyı ʿarʿar düşer
Yād-ı ṣaḥbā olsa cāna ol lebi kevs̱er düşer

ḳalb-i aʿdā:

1. **ḳalb-i aʿdā:**
Gazel 924
Mısra: **4**
Düşmanın kalbi.

Biz elden ṣalmasaḳ gül gibi cām-ı behcet-encāmı
Demādem ḳalb-i aʿdā lāle gibi dāġdār olsa

ḳalb-i āhen:

1. **ḳalb-i āhen:**-*i*
Gazel 212
Mısra: **1**
Demir kalpli, merhametsiz. || *Sevgili.*

Aġyār o ḳalb-i āheni nerm eylemek diler
Miskīni gör ki yoḳ yire ṣavuḳ demir döger

ḳalb-i aḳdes:

1. **ḳalb-i aḳdes:**-*i*
Gazel 1028
Mısra: **1**
Mukaddes kalp.

Cehd eyle bir maḳāma yetür ḳalb-i aḳdesi
Kim ferṣ-i rāhuñ eyleyeler çarḫ-ı aṭlası

kalb-i ʿāṣık:

1. **ḳalb-i ʿāṣıḳ:**
Gazel 364
Mısra: **1**
Aşığın kalbi.

Maḥabbet bir güherdür ḳalb-i ʿāṣıḳ aña maʿdendür
Kemi olmaz maḥabbet ehlinüñ hep bir güherdendür

ḳalb-i dildār:

1. **ḳalb-i dildār:**-*ı*
Gazel 206
Mısra: **7**
Sevgilinin kalbi.

Ḳalb-i dildārı vefā vü mihre nerm itsem nola
Merd olan ʿālemde ṭaşdan rızḳını iḫrāc ider

ḳalb-i ehl-i ḥāl:

1. **ḳalb-i ehl-i ḥāl:**-*den*
Kaside 36
Mısra: **2**
Hakikat ehli kimselerin kalpleri.

Devrden peymāne-i mihr ü vefā eksilmede
Ḳalb-i ehl-i ḥālden ẕevḳ u ṣafā eksilmede

kalb-i fikār:

1. **ḳalb-i fikār:**-*ı*
Gazel 862
Mısra: **12**
Yaralı kalp.

Aġlayup iñledügümden beni ʿayb eylemeñüz
ʿĀṣıḳam çeşm-i ter u ḳalb-i fikārı severin

kalb-i ḥazīn:

1. **ḳalb-i ḥazīn:**
Gazel 731
Mısra: **13**
Kederli gönül. || *Aşığın kalbi.*

Yār aġyār ile ʿıyş eylesün ey ḳalb-i ḥazīn
Yan virür benden ol gül-ruḫ diyü sen yan yaḳıl

2. **ḳalb-ı ḥazīn:**
Gazel 804
Mısra: **6**
Mahzun gönül.

Bād-ı bahār esdi dem-i ʿaşḳdur İşte sen ey ḳalb-ı ḥazīn işte cām

kalb-i kesīf:

1. **kalb-i kes̱īf:**-*üñ*
Kaside 20
Mısra: **27**
Katı kalp. || *Taştan, merhametsiz kalp.*

Kalb-i kes̱īfüñ ṭaşdan mıdur kim Bir söz geçürmek olmaya ḳābil

kalb-i maḫzūn:

1. **ḳalb-i maḫzūn:**-*a*
Gazel 148
Mısra: **10**
Hüzün dolu kalp.

Nice varur dilüñ bilsem ḳadeḥ ḳadḥine ey ṣūfī
Anuñ ḫod ṣoḥbetinde ḳalb-i maḥzūna ṣafā artar

ḳalb-i meksūr:

1. **ḳalb-i meksūr:**-*ı*
Gazel 1104
Mısra: **4**
(Aşığın) Kırık kalbi.

Girince destine ser-riṣte-i vaṣl-ı ṣeh-i devrān
Delindi derd-i miḥnet ignesiyle ḳalb-i meksūrı

ḳalb-i mesrūr:

1. **ḳalb-i mesrūr:**-*ı*
Gazel 1104
Mısra: **12**
Sevinçli, mutlu kalp.

Gülistāndur yāḫud ezhār-ı reng-ā-rengile memlū
Ki seyrinden ider ḥazẕ ṣāh-ı vaḳtuñ ḳalb-i mesrūrı

ḳalb-ı meyyāl:

1. **ḳalb-ı meyyāl:**-*uñ*
Gazel 690
Mısra: **2**
(Sevgiliyi) Arzulayan kalp.

Uṣanmaz çekmeden derd ü belāsın ol ḫaṭ u ḫāluñ
ʿAceb sevdāsı var inṣāf idince ḳalb-ı meyyāluñ

ḳalb-i nālān:

1. **ḳalb-i nālān:**-*ı*
Gazel 1038
Mısra: **2**
İnleyen kalp.

Gelürmiş görmege ben ḫastasın ol Yūsuf-ı ṯānī
Meded ey derd-i hicr iñletme bir dem ḳalb-i nālānı

2. **ḳalb-i nālān:**-*um*
Müsemmen 1
Mısra: **2**
Ağlayıp inleyen gönül.

Ġamuñla aġlamaḳdan görmez oldı çeşm-i giryānum
Ṭutuldı ḥasretüñle iñlemekden ḳalb-i nālānum

3. **ḳalb-i nālān:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **58**
Ağlayan, dertli gönül.

Ola ẕevḳ-i mülāḳātile gün günden terakkīde
Ṣafāsı ḳalb-i nālānuñ żiyāsı çeşm-i giryānuñ

ḳalb-i nā-ṣād:

1. **ḳalb-i nā-ṣād:**-*a*
Gazel 944
Mısra: **6**
Kederli gönül.

Baña dünyā gerek dünyādadur leẕẕet diyü āfet
İder mestāne dünyānuñ cefāsın ḳalb-i nā-ṣāda

ḳalb-i ṣāf:

1. **ḳalb-i ṣāf:**
Gazel 464
Mısra: **10**
Temiz kalp.

Leb ü dendānuñı Rūḥīden aʿlā vaṣf ider yoḳdur
Ḫudā her ṣaḫṣa ḳalb-i ṣāf u ṭabʿ-ı ḫurde-dān virmez

ḳalb-i ṣafā-pezīr:

1. **ḳalb-i ṣafā-peẕīr:**-*imüz*
Gazel 457
Mısra: **1**
Saf kalp.

Sācid-i rūy-ı yārdur ḳalb-i ṣafā-peẕīrimüz
Öyle hidāyet eylemiş rūz-ı ezelde pīrimüz

ḳalb-i selīm:

1. **ḳalb-i selīm:**
Gazel 417
Mısra: **2**
Temiz (bir) kalp.

Ṣanma ey ḫᵛāce senden zer ü sīm isterler
Yevme lā-yenfaʿuda ḳalb-i selīm isterler

ḳalbi ṣı-:

1. **ḳalbi ṣı-:**-*dı*
Gazel 1026
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kalbi kırmak. || Söz veya davranışıyle karşısındakini üzmek, gücendirmek, incitmek, gönül kırmak.

Ḳaşlaruñ ḳalbi ṣıdı leşker ṣalup neyler müjeñ
Tīġ-i tīzüñ daḫli yoḳ mülk-i dil u cān almada

ḳalb-i şikeste-ḥāl:

1. **ḳalb-i şikeste-ḥāl:**
Gazel 972
Mısra: **4**
Hali kötü kalp. || Aşığın kalbi.

Āh eylesem nola mededüm ṣabra ḳalmadı
Ḳalb-i şikeste-ḥāl u ten-i pür-fikārile

ḳalb-i ʿuşşāk:

1. **ḳalb-i ʿuşşāk:**-*ı*
Gazel 492
Mısra: **6**
Âşıkların kalbi.

Gevher-i ʿaşḳa ki maʿden olımaz kevn ü mekān
Ḳalb-i ʿuşşākı biz ol gevhere maʿden bilürüz

ḳalb-i vīrān:

1. **ḳalb-i vīrān:**-*ı*
Gazel 157
Mısra: **7**
Harap olmuş gönül.

Ne bekler bilmezin ḫayl-ı maḥabbet ḳalb-i vīrānı
Meger ol genc-i ḥüsnüñ yeri bir vīrāne olmaḳ var

ḳalb-i yār:

1. **ḳalb-i yār:**-*e*
Gazel 368

Mısra: **10**
Sevgilinin kalbi.

ʿĀşıḳ-ı zāruñ āh-ı dil-sūzı
İder elbette ḳalb-i yāre eṣer

ḳalb-i zār:

1. **ḳalb-i zār:**-*um, -dan*
Terkib-bend 4
Mısra: **26**
Ağlayıp inleyen, dertli yürek.

Ḳanı ol demler ki ṣıḥḥatdeydi ol ferḫunde-fāl
Ṣoḥbetiyle defʿ olurdı ḳalb-i zārumdan melāl

ḳalb-i zelīl:

1. **ḳalb-i ẕelīl:**
Gazel 760
Mısra: **1**
Hor görülen, hakir kalp. || *Aşığın kalbi.*

Ḳaçma sūz-ı ʿaşḳile yanmaḳdan ey ḳalb-i ẕelīl
Kim Cemālullahı ol āteşde seyr itdi Ḫalīl

ḳalb-i zer:

1. **ḳalb-i zer:**
Gazel 115
Mısra: **4**
Altın kalpli.

Müddeʿī meyden ḳızarmışdur şeb-i ġamdan degül
Ḳalb-i zer gibi kim anı eyleye ḳullāb surḫ

2. **ḳalb-i zer:**
Kaside 17
Mısra: **16**
Altın kalp.

Ayā şafaḳda ẓāhir olan māh-ı nev midür
Āteşde ḳalb-i zer midür olmış yāḫūd sefīd

ḳalbe gel-:

1. **ḳalbüme gel-:**-*üm, -di*
Kaside 25
Mısra: **25**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ortada bir belirti yokken olacak şeyi evvelden hissetmek, içine doğmak.

Şikeste-ḫāṭır iken dün bu geldi ḳalbüme kim
Ne vaṣfdur bu ne lāyıḳdur ehl-i ḥāle bu ḥāl

ḳaldur-:

1. **ḳaldur-:**-*dı*
Kaside 8
Mısra: **51**
Bulunduğu seviyeden daha yüksek bir seviyeye çıkarmak. II Yükseltmek.

Egerçi düşdi birḳaç gün düşiren yine ḳaldurdı
Düşen ḳalkar olınca dest-gīr iḥsānı Mevlānuñ

2. **ḳaldur-:**
Gazel 1067
Mısra: **6**
Yukarı doğru hareket ettirmek; yükseltmek.

İçdügüñ ṭuyurdılar müftī-i şerʿa rindler
Zāhidā ḳaldur ṭabanı yoḳsa yersin kötegi

ḳāle ṣıġmaz:

1. **ḳāle ṣıġmaz:**
Gazel 380
Mısra: **12**
Sözle anlatılamayan.

Zebān-ı ḥālımuz var bir gürūhuz başḳa ey ṣūfī
Bilinmez ḳāle ṣıġmaz nükte-meẕheb remz ü īmādur

ḳalellah:

1. **ḳalellah:**-*dur*
Kaside 34
Mısra: **37**
"Allah dedi ki" anlamında bir söz. || *Allah'ın sözleri, Kuran ayetleri.*

Söylenen bezminde ḳalellahdur ḳalerresūl
Kimse yanında ḥarām añmaz meger beytüʾl-ḥarām

ḳalem:

1. **ḳālem:**
Gazel 423
Mısra: **1**
Bir çeşit siyahımsı ve sert kamışın yazı yazmak üzere özel bir biçimde yontulup açılmışı; her çeşit yazı yazan alet, kamış.

Ne yazsam yāra bilmem vaḳt-i fırḳatda ḳālem ditrer
Tekellüm-sāz olursam ʿālem-i vuṣlatda fem ditrer

2. **ḳalem:**
Tarih 65
Mısra: **16**
İnsanların kaderini yazan araç, Allah'ın ilahi yazarları.

Çarḫa didüm nedür bu ḥāl didi Böyle yazmış yazanda levḥe ḳalem

3. **ḳalem:**-*üñ*
Gazel 632
Mısra: **4**
Yazı yazmaya mahsus, genellikle çubuk biçiminde alet. || *Ferman, hüküm.*

Saña tefvīż-i umūr olmaz idi sulṭānum
Olmasa mecrā-i aḥkām-ı İlahī ḳalemüñ

4. **ḳalem:**
Kaside 29
Mısra: **56**
Yazı aracı, kalem.

Ḥaşre dek yazsa eger ṣafḥa-i eflak üzre
Vaṣfınuñ biñde birin ḳılmaġa taḥrīr ḳalem

ḳalem-i girdgār:

1. **ḳalem-i girdgār:**
Gazel 568
Mısra: **14**
İlahi kalem. || *Kader.*

Fehm-i rümūz-ı noḳṭa-i ʿaşḳ ile çekmeyen
Ḥarf-i vücūduña ḳalem-i girdgār ḫaṭ

kalender:

1. **ḳalender:**
Gazel 583

Mısra: **12**
Derviş.

Bir şehüñ abdālıyuz kim nār-ı şevḳıyla yaḳar
Tekye-i ʿaşḳında her gün biñ ḳalender tāze dāġ

2. **ḳalender:**-*i*
Gazel 147
Mısra: **8**
Dünya malına önem vermeyen, müsâmahakâr, yumuşak huylu, alçak gönüllü, olur olmaz şeyin üstünde durmayan kimse, derviş.

Ḥaḳīr görme ki ʿālem-nümā bir āyinedür
Ḳalender-i reh-i ʿaşḳuñ ki giydügi kebedür

kalerresūl:

1. **ḳalerresūl:**
Kaside 34
Mısra: **37**
"Peygamber dedi" anlamında bir söz. II Peygamber sözü, hadis.

Söylenen bezminde ḳalellahdur ḳalerresūl
Kimse yanında ḥarām añmaz meger beytü'l-ḥarām

kāl-ı dil-güşā:

1. **ḳāl-ı dil-güşā:**
Gazel 29
Mısra: **8**
Gönle ferahlık veren sözler.

Çoḳlaruñ vaṣf-ı ḥaṭuñla müşkilin ḥall eyledüm
Kim virür ḥāl ehli dil yārāna ḳāl-ı dil-güşā

kalıb:

1. **ḳalıb:**
Kaside 33
Mısra: **54**
Beden.

Ḥadīsim leʿālī dehānum aña dürc
Sözüm rūḥdur ṭabʿum ol rūḥa ḳalıb

kalīl:

1. **ḳalīl:**
Tarih 2
Mısra: **2**
Az, noksan, eksik.

Mülke İbrāhīm-i deryā-dil müşīr oldı yine
ʿAlemüñ ẕevḳi ḳalīl iken keşīr oldı yine

kalilüʾl-inṣāf:

1. **ḳalilüʾl-inṣāf:**
Terci-bend 2
Mısra: **11**
İnsafı az, insafsız.

Ben sitem-dīde vü dildār ḳalilüʾl-inṣāf
Naẓar it ḥālüme ey şāh-ı keşīrüʾl-elṭāf

kalk-:

1. **ḳalḳ:**-*ar*
Kaside 8
Mısra: **52**
Yukarı doğru yükselmek.

Egerçi düşdi birḳaç gün düşiren yine ḳaldurdı
Düşen ḳalḳar olınca dest-gīr iḥsānı Mevlānuñ

2. **ḳalḳ:**-*ar*
Gazel 871
Mısra: **1**
Oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak; gitmek üzere yerinden ayrılmak.

Nice bir neşve-i ṣaḥbāyile ḳalḳar düşesin
Cehd ḳıl cehd ki feyż-i Ḥaḳḳa maẓhar düşesin

3. **ḳalḳ:**-*ar*
Gazel 405
Mısra: **1**
Açılmak.

Çeşm-i cāndan ki ḳaçan perde-i ġaflet ḳalḳar
Rūy-ı maʿnī görinür cümle bu ṣūret ḳalḳar

4. **ḳalḳ:**-*ar*
Gazel 405
Mısra: **2**
Kalkmak II Ortadan kalkmak; bitmek.

Çeşm-i cāndan ki ḳaçan perde-i ġaflet ḳalḳar
Rūy-ı maʿnī görinür cümle bu ṣūret ḳalḳar

kallāş:

1. **ḳallāş:**-*lar, -ı*
Gazel 1092
Mısra: **4**
Kalleş, hileci, dönek.

Zülf-i dildāra muḳayyed geçinürmiş aġyār
Nice yüksekden uçar göre ḳallāşları

2. **ḳallāş:**
Gazel 613
Mısra: **8**
"Tasavvuf erbabına göre kelenderdeki [kalender] manaya gelir". Kelender [kalender] ise şöyle tanımlanmaktadır: "İlişiksiz, dünyadan alakayı kesmiş hak ile meşgul olup halka ve adetlere ehemmiyet veren kimse".

Felek-i süfle-nevāzuñ dimege derdine derd
ʿĀşıḳ u rind u ḫarābāti vü ḳallāş gerek

kalp:

1. **ḳalb:**-*i*
Gazel 684
Mısra: **2**
Gönül, kalp, yürek.

Bilmezin teʾsīri yoḳ mı nāle vü efġānumuñ
Yoḫsa ḳalbi seng-i ḫārādan mıdur cānānumuñ

kālū:

1. **ḳālū:**-*da, -dur*
Gazel 253
Mısra: **14**
"Evet dediler" anlamına gelen kelime, Kur'ân-ı Kerîm'in Âraf sûresinde bildirildiğine göre Allah'ın kullarını yarattıktan sonra onlara sorduğu, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (Elestü bi-rabbiküm) sorusuna kulların

verdiği "Evet" cevâbıdır. Bu soru-cevap "bezm-i ezel, bezm-i elest" denilen ezel meclisinde cereyan ettiği için kelime dilimizde "çok eski zaman, başı olmayan zaman, ezel" mânâsında kullanılmıştır.

Pîr-i muġāna Rūḥiyā her kim belī dir feyż alur
Kim ol elestüñ esrügi meyḫāne-i ḳālūdadur

kām:

1. **kām:**-*ımuz*
Gazel 176
Mısra: **2**
Arzu, meram, maksat.

Felek ger kāmımuzca dönmese ālāmımuz yoḳdur
Biz ehl-i terküz andan ẕerre deñlü kāmımuz yoḳdur

2. **kām:**
Gazel 231
Mısra: **10**
Arzu, istek. II Mutluluk.

Zāhid aġlar beni çarḫ eyledi bed-nām diyü
Līk bilmez ki murād eyledügi kām nedür

kām al-:

1. **kām al-:**-*a, -lar*
Gazel 775
Mısra: **2**
Umduğuna ve istediğine erişmek.

Vaḳt irdi ki ʿıyş ehli idüp ʿişrete iḳdām
Cām-ı mey-i nābile felekden alalar kām

2. **kām al-:**-*ma, -dın*
Gazel 540
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Umduğunu ve istediğini elde etmek, dilediği biçimde zevk almak.

Vaṣldan kām almadın cān virmeden şād olmamış
Kim ki kūh-ı ʿaşḳ-ı cānānında Ferhād olmamış

kām-bahş:

1. **kām-baḫş:**-*sın*
Gazel 358
Mısra: **11**
Mutluluk bağışlayan.

Sen bu kemāl-ı ḥüsn ile ḥaḳ bu ki kām-baḫşsın
Genc-i maḥabbetüñ bulan sīnede kām-yāb olur

kām-bahşā:

1. **kām-baḫşā:**
Gazel 133
Mısra: **1**
Ey mutluluk bahşeden, herkesin arzusunu yerine getiren.

Kām-baḫşā ey ṣafā-yı ṭabʿuña māyil ḳulūb
Nām-dārā ey kelām-ı dil-keşüñ ʿālem-pesend

kām-bahş-ı ehl-i ʿirfān:

1. **kām-baḫş-ı ehl-i ʿirfān:**
Gazel 943
Mısra: **16**
Ariflerin arzusunu gerçekleştiren (kimse).

Ḳatı āsān idi laʿluñdan ey bī-raḥm dād almaḳ
Eger ol kām-baḫş-ı ehl-i ʿirfān gelse Baġdāda

kām-bahş-ı rūḥi-i zār u ḥakīr ol:

1. **kām-baḫş-ı rūḥi-i zār u ḥaḳīr ol-:**-*dı*
Tarih 2
Mısra: **34**
Zayıf ve değersiz Rûhî'nin arzusunu yerine getirmek.

Kām-yāb idüp o ṣāḥib-ṣadrı Sulṭān-ı Ezel
Kām-baḫş-ı Rūḥi-i zār u ḥaḳīr oldı yine

kamçı-i zülf-i siyāh:

1. **ḳamçı-i zülf-i siyāh:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 58
Mısra: **12**
(Sevgilinin) Siyah saçından kamçısı.

ʿArṣa-i ʿaşḳında cevlān idemez tevsen-i dil
Ḳamçı-i zülf-i siyāhından aña irmese ṭıyb

kām-cūy:

1. **kām-cūy:**
Gazel 397
Mısra: **8**
İstediği, arzu ettiği şey ne ise onu arayan, meramına ulaşmak isteyen kimse.

Felek-i tīz-revüñ ʿaksine dönmekdür işi
Kām-cūy olma şaḳın kendüñi nā-kām idegör

kām-dil-i nā-kām:

1. **kām-dil-i nā-kām:**-*dur*
Gazel 151
Mısra: **22**
Muradına erememiş gönüllerin arzusu.

Nüh felek ḳuṭb-ı murādı üzre ḳılsun devr kim
Himmetiyle feyż-baḫş-ı kām-dil-i nā-kāmdur

kamer:

1. **ḳamer:**
Gazel 68
Mısra: **8**
Ay, mâh.

Miyān-ı āsumānda hāle sīmīñ-şemʿdān anda
Ḳamer bir şemʿ-i şeb-efrūz bir pervāne her kevkeb

kamer ruhsār:

1. **ḳamer ruḫsār:**-*ı*
Gazel 1082
Mısra: **3**
Ay yüzlü. || Sevgili.

Kendüden gitdi görince o ḳamer ruḫsārı
Āfitābuñ gice bilmem ne zevālı oldı

ḳāmet:

1. **ḳāmet:**-*i*
Gazel 616
Mısra: **6**
Boy, kadd, endam.

Ne ṣafādur ki olup ḥālet-i meyle bī-hūş
Düşesin pāyına bir ḳāmeti bālā güzelüñ

ḳāmet-i bālā:

1. **ḳāmet-i bālā:**
Gazel 332
Mısra: **8**
Uzun boy. || *Uzun boylu sevgili.*

Naḫl-i cennet mi ki taḥrīk-i ṣabā itmiş ḫırām
Ṣalınur nāzile yā bir ḳāmet-i bālā mıdur

ḳāmet-i dilber:

1. **ḳāmet-i dilber:**
Gazel 416
Mısra: **10**
Sevgilinin boyu.

Rūḥiyā her serv-i ḫoş-reftārı vaṣf itseñ ḳaçan
Her kelāmuñ ḳāmet-i dilber gibi mevzūn olur

ḳāmet-i dildār:

1. **ḳāmet-i dildār:**-*a*
Gazel 316
Mısra: **3**
Gönlü kendine bağlayan sevgilinin boyu.

Elimüz ḳāmet-i dildāra irişse ne ʿaceb
Göñlimüz alçaḳ ise himmetimüz ʿālidür

ḳāmet-i leylī:

1. **ḳāmet-i leylī:**
Gazel 300
Mısra: **14**
Leyla endamlı, Leyla'nın boyu.

Gird-bād-ı reh-i pür-vaḥşet ṣaḥrā-yı ʿadem
Ḳays-ı ser-geşte-dile ḳāmet-i Leylī görinür

2. **ḳāmet-i leylī:**
Gazel 300
Mısra: **14**
Leyla endamlı, Leyla'nın boyu.

Gird-bād-ı reh-i pür-vaḥşet ṣaḥrā-yı ʿadem
Ḳays-ı ser-geşte-dile ḳāmet-i Leylī görinür

ḳāmet-i mevzūn:

1. **ḳāmet-i mevzūn:**
Gazel 28
Mısra: **8**
Düzgün boy.

Gerçi aʿlālıḳda söz yoḳ serv-i şimşāda velī
Cümleden aʿlā gelür ol ḳāmet-i mevzūn baña

ḳāmet-i serkeş:

1. **ḳāmet-i serkeş:**
Gazel 542
Mısra: **10**
Dik başlı boyu uzun sevgili.

Gitdi ṣabr u ḳarārum ey Rūḥī
Ne belādur o ḳāmet-i serkeş

ḳāmet-i şevḳ:

1. **ḳāmet-i şevḳ:**-*i, -n, -e*
Gazel 522
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Boyunun hevesi.

Ḳāmet-i şevḳine düşmekle ġazel semtinden
Her edāyı ki murād eylesek aʿlā iderüz

ḳāmet-i vaṣf:

1. **ḳāmet-i vaṣf:**-*ı, -n, -da*
Gazel 649
Mısra: **11**
Sevgilinin boyunun niteliklerini sayarak övmek.

Ḳāmet-i vaṣfında söyle Rūḥiyā dirseñ ġazel
Oḳınup yazılmaġa zīrā ġazel-i aʿlā gerek

ḳāmet-i yād:

1. **ḳāmet-i yād:**-*ı, -y, -la*
Gazel 37
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Boyunun hatırası.

Gezerken ḳāmet-i yādıyla dün servi görüp ṣandum
Libās-ı sebz ile gülzāra gelmiş ol melek-sīmā

kām-ı dil:

1. **kām-ı dil:**
Gazel 750
Mısra: **14**
Gönlün arzusu.

Pāyına yüz sürmeden elden çıḳarduñ dāmenin
Bu ṭutuşla Rūḥiyā olmaz müyesser kām-ı dil

kām-ı revā:

1. **kām-ı revā:**
Kaside 10
Mısra: **7**
İsteğine erişen.

Kimdür ol kām-ı revā Ḥażret-i ʿOs̱mān Pāşā
Ki gelen bāb-ı ʿaṭā-baḫşına dönmez nevmīd

kāmī-i gūyā:

1. **kāmī-i gūyā:**-*n, -uñ*
Kaside 38
Mısra: **26**
Dile gelmiş Kâmî.

İşitmekle degül eşʿārını kendinde görmişdür
Unutma iştiyāḳın ʿarż ḳıl Kāmī-i gūyānuñ

kāmil:

1. **kāmil:**
Gazel 48
Mısra: **4**
İlim, fazilet ve hüner sahibi, manevî meziyetleri bakımından belli bir olgunluğa erişmiş (kimse).

Kāmil degüldür ol ki ola rām herkese
Kāmil odur ki hemdem-i ehl-i kemāl ola

2. **kāmil:**
Gazel 369
Mısra: **9**
Bilgili, üstat, olgun.

Oḳumaġla kişi kāmil mi olur lāvallah
Men ʿaref sırrına her kim ki irür kāmildür

3. **kāmil:**-*i*
Kaside 3
Mısra: **45**
İlim, fazîlet ve hüner sâhibi, mânevî meziyetleri bakımından belli bir olgunluğa erişmiş (kimse). || Hz. Ali.

Cā-nişīn-i faḫr-i ʿālem bilmeyen ol kāmili
İlminüñ noḳṣānına besdür ol bilmezlik delīl

kāmilān-ı cihān:

1. **kāmilān-ı cihān:**-*uñ*
Kıt'a 20
Mısra: **3**
Dünyadaki ilim ve fazilet yönünden yetkin olan kimseler.

Kāmilān-ı cihānuñ ey Rūḥī
Ḥidmetiyle müşerref olmaḳdur

kāmilān-ı dehr:

1. **kāmilān-ı dehr:**-*e*
Tarih 2
Mısra: **26**
Zamanın aklı başında şahsiyetleri.

ʿAlimān-ı vaḳte ẕāt-ı feyż-baḫşıyla muʿīn
Kāmilān-ı dehre luṭfıyla żahīr oldı yine

kāmilān-ı vaḳt:

1. **kāmilān-ı vaḳt:**
Kaside 36
Mısra: **57**
Zamanın olgunları.

Kāmilān-ı vaḳt ide faż-ı Ḫudā gibi ẓuhūr
Münkirān-ı sālikān-ı ʿaşḳ ola eksilmede

kāmil-i ʿāli-miḳdār:

1. **kāmil-i ʿāli-miḳdār:**
Tarih 4
Mısra: **14**
İlim ve fazilet bakımından noksanı olmayan çok kıymetli kişiler.

Şerefi ġālib iken cümle diyāra ne ʿaceb
Meyl idüp gelmeye bir kāmil-i ʿāli-miḳdār

kāmil-i luṭf:

1. **kāmil-i luṭf:**-*ı*
Kaside 21
Mısra: **44**
(Bir kimseden gelen) Lütuf ve iyiliğin noksansız olması.

Bilinür her kişinüñ dānişi ef'ālinden
Kāmil-i luṭfı kemāline delīl olsa nola

kāmil-i pāk-iʿtiḳād:

1. **kāmil-i pāk-iʿtiḳād:**
Gazel 891
Mısra: **4**
Temiz inanışlı olgun kimse.

Ẕevḳ u ṣafāyı iki cihānda sen eyledüñ
Ey men ʿaref de kāmil-i pāk-iʿtiḳād olan

kāmil-ʿıyār:

1. **kāmil-ʿıyār:**-*uñ*
Gazel 609
Mısra: **16**
Ayarı tam olan.

Ġaraż bir nāmdur kesb-i hünerden çünki ey Rūḥī
Olup meddaḥı ol kāmil-ʿıyāruñ yaḫşı ad itdük

kāmilüʾl-vaḳtā:

1. **kāmilüʾl-vaḳtā:**
Kaside 34
Mısra: **77**
Ey zamanın olgun kişisi!.

Ser-firāzā kāmilüʾl-vaḳtā celīlüʾl-himmetā
Ey ki olmış ḫāk-i dergāhuñ penāh-ı ḫāṣ u ʿām

kāmrān:

1. **kāmrān:**
Kaside 15
Mısra: **94**
Arzusuna, muradına ermiş, bahtiyar.

Rāh-ı fenāda idüp düşmenüñi pāymāl
Mesned-i iḳbālda ide seni kāmrān

kamu:

1. **ḳamu:**-*n*, -*uñ*
Tahmis 1
Mısra: **15**
Bütün, hep, her, herkes, halk.

Āb u hevāsı bir ḳamunuñ bāġbānı bir
Ser-ṭuʿme-i neheng-i muḥīṭ-i şühūd itmiş

2. **ḳamu:**
Kaside 37
Mısra: **49**
Bütün, tüm.

Ehl-i ʿirfānına ẓahīr ü ḳamu yārāna muʿīn
Feyżī-i feyż-resān menbaʿ-ı iḥsān nicedür

3. **ḳamu:**
Gazel 423
Mısra: **10**
Bütün, hep.

Eger ʿālemde vaʿd-i āhın ibrāz itse her ʿāşıḳ
Ṣadāsından ḳamu mülk-i ʿArab Rūm u ʿAcem ditrer

4. **ḳamu:**
Gazel 1114
Mısra: **1**
Baştan başa, büsbütün, bütün.

Sensün güzellerüñ ḳamu ey māh ülkeri
Mihr-i cemāluña meh u nāhīd müşteri

5. **ḳamu:**
Kaside 26
Mısra: **52**
Bütün, hep, her.

Baḫtuñuñ dīde-i bīdārlarıvaṣfında
Siḥrdür sözlerüm ammā ki ḳamu siḥr-i ḥalāl

kāmurān:

1. **kāmurān:**
Gazel 1072
Mısra: **11**
Arzusuna isteğine kavuşmuş, mutlu.

Kāmurān olmak ümīdin ḳo ki ḫalḳ-ı ʿālemüñ
Nā-murāḍ olandur ey Rūḥī murāda vāṣılı

kāmyāb:

1. **kāmyāb:**
Gazel 358
Mısra: **12**
İsteğine erişmiş, arzusuna nail olmuş, bahtiyar.

Sen bu kemāl-ı ḥüsn ile ḥaḳ bu ki kāmbaḫşsın
Genc-i maḥabbetüñ bulan sīnede kāmyāb olur

kāmyāb eyle-:

1. **kāmyāb eyle-:**-*r*
Terkib-bend 4
Mısra: **43**
İsteğine eriştirmek, arzusuna nâil etmek, bahtiyar kılmak.

Mışr-ı vuṣlatda kimin ʿizzetle eyler kāmyāb
Çāh-ı hicrāna ṣalup eyler kimin zār ü zebūn

kām-yāb it-:

1. **kām-yāb id-:**-*üp*
Tarih 2
Mısra: **33**
İsteğine eriştirmek, arzusuna nâil etmek.

Kām-yāb idüp o ṣāḥib-ṣadrı Sulṭān-ı Ezel
Kām-baḫş-ı Rūḥi-i zār u ḥaḳīr oldı yine

kāmyāb ol-:

1. **kāmyāb ol-:**-*mış, -dur*
Tarih 7
Mısra: **52**
İsteğine erişmek, arzusuna nail olmak.

Kaʿbe-i ḥācāt dirsem nola bāb-ı luṭfuña
Kāmyāb olmışdur andan hem ḫavāṣ u hem ʿavām

kan-:

1. **ḳan-:**-*ar*
Gazel 297
Mısra: **13**
Doymak.

Günde biñ teşne-i dil-sūzı ḳanar ʿuṣṣākuñ
Rūḥiyā ġamzesi yāruñ ne ṣulu ḫançerdür

2. **ḳan-:**-*dı, -lar*
Gazel 350
Mısra: **22**
Kana kana içmek, doymak.

Ol Ḫıżr-dem ki mürde iken buldılar ḥayāt
Āb-ı ḥayāt-ı luṭfına añlar ki ḳandılar

kān:

1. **kān:**-*ı, -dur*
Gazel 835
Mısra: **9**
Maden ocağı, bir şeyin kaynağı.

Sīnem ey Rūḥī belāġat gevherinüñ kānıdur
Ġam degül yersem felekden günde yüz biñ tīşe ben

2. **kān:**-*ı, -nuñ*
Gazel 436
Mısra: **5**
Maden, kaynak, menba.

Ḳulluġına ol kerem kānınuñ eylerse ḳabūl
Ulu devletdür aña biz dimezüz kim lāyıḳuz

3. **kān:**
Kaside 26
Mısra: **33**
Bir şeyin çok bol bulunduğu yer veya kimse, kaynak, memba.

Bir anuñ gibi ḳanı kān kef-i gerdūn-himmet
Var mı bir ancılayın baḥr-i ʿaṭā ebr-i nevāl

4. **kān:**-*lar, -a*
Gazel 139
Mısra: **5**
Maden yatağı, maden ocağı, cevherlerin kaynağı.

Ey neyyīr-i vefā naẓarı eyle kānlara
Ḳılmaḳ murāduñ ise eger laʿl-ı nāb aḫẕ

5. **kān:**
Kaside 6
Mısra: **21**
Maden yatağı, maden ocağı. || *Bir şeyin çok bol bulunduğu yer veya kimse, kaynak, memba.*

Zemīni ṭutsa eger irmeye ʿaṭāsına kān
Yeterse başı göge yetmeye kefine ġamām

kan:

1. **ḳan:**-*ı, -y, -la*
Gazel 5
Mısra: **7**
Vücuttaki hayati sıvı.

Ciger ḳanıyla levḥ-i dilde ḥüsnüñ itmede taṣvīr
Bu deyr-i ʿālemüñ içinde biz de Māniyüz cānā

2. **ḳan:**
Gazel 976
Mısra: **3**
Kan, vücuttaki hayati sıvı. II Kanlı gözyaşı.

Ġam-ı laʿluñla çeşmi ʿāşıḳuñ geh yaş döker geh ḳan
Gözüm nūrı yoluñda kim baḳar yāḳūt u elmasa

3. **ḳan:**
Gazel 877
Mısra: **5**
Kanlı, kanamış.

Ciger ḳan dīde giryān sīne sūzān cān u dil büryān
Biz ey Mecnūn ṭarīḳ-i ʿaşḳda şūrīdeyüz senden

4. **ḳan:**-*a*
Gazel 666
Mısra: **10**
Kan, kan gibi kıpkırmızı renk.

ʿİẕār-ı şevḳi ile lāle sīne-çāk olmış
Ne al ḳana boyanmış o dāġdārı görüñ

5. **ḳan:**-*um*
Gazel 104
Mısra: **4**
Vücuttaki hayati sıvı. || *Cinayet, öldürme, katletme.*

Ölmeyince kişi maḳṣūdına vāṣıl olmaz
Öldürürse beni ḳanum iderin yāra mübāḥ

6. **ḳan:**-*uñ*
Gazel 617
Mısra: **2**
Kan II Aşığın kanı, aşığın kanlı gözyaşları.

Cān u dil ḥükmine neyler atılup peykānuñ
Dostum ḥükmi nedür bir iki ḳaṭre ḳanuñ

7. **ḳan:**-*e*
Gazel 754
Mısra: **8**
Kan. II Kan dökme, öldürme.

Esīr-i ʿaşḳına yoḳdur egerçi merḥameti
O bī-ḥaḳīḳatuñ ammā ki meyli ḳane degül

8. **ḳan:**-*lu*
Gazel 786
Mısra: **2**
Âşığın yüreğindeki aşkın acısıyla gözünden akıttığı kanlı gözyaşı.

Ẕikr idüp cām-ı lebin defʿ-i ġam-ı vehm idelüm
Ḳanlu yaşlar dökelüm bu gice bir dem idelüm

9. **ḳan:**-*lar*
Terkib-bend 1
Mısra: **3**
Kan, kederden ve teessürden dolayı dökülen kanlı gözyaşı. || *Mürekkep.*

Midād-āsā siyeh ḳanlar dökülsün yine çeşmüñden
Liḳā gibi müşevveş ḳışşalar şerḥin beyān eyle

<u>ḳan aġla-:</u>

1. **ḳan aġla-:**
Gazel 387
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kanlı gözyaşı dökmek ‖ Çok üzülmek.

Benümle çekse ṣarraf izi tozın diyü gözlerdi
Ṭolı altun ile her kefe-i mīzān ḳan aġlar

2. **ḳan aġla-:**
Gazel 387
Mısra: **2**
Kanlı gözyaşı dökmek (Renk bağlamında) || *Çok üzülmek.*

Ḫaṭundan nāfe-i āhū-yı müşk-efşān ḳan aġlar
Lebüñden ḥoḳḳa-i yāḳūt olup giryān ḳan aġlar

3. **ḳan aġla:**
Gazel 904
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir zulümden, bir afetten, bir sıkıntıdan, büyük üzüntü duyup çok yakınmak.

Ḳan aġla ey göñül ki ḫalāṣa mecāl yoḳ
Ālām-ı hicr üstimüze itdiler ġulüvv

4. **ḳan aġla-:**-*maḳ*
Terkib-bend 6
Mısra: **48**
Kelime Tipi: **Deyim**
Büyük bir üzüntü içinde bulunmak.

Ammā ne çāre ḥükm-i İlāhi yerin bulur
Ḳan aġlamaḳ müfīd degül olacaḳ olur

<u>ḳan aḳıt-:</u>

1. **ḳan aḳıd-:** -*ur*
Gazel 95
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kanlı gözyaşı dökmek, kan ağlamak.

Gāh çeşmüm yaş döker ʿaşḳında geh ḳan akıdur
Müsrife ḥaḳ bu ki żabṭ-ı dirhem u dīnār güc

<u>ḳan al-:</u>

1. **ḳan al-:**-*ma*, -*da*
Gazel 1026
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Öldürmek, cana kastetmek.

Olmadı bīçāre Rūḥī ʿillet-i tenden ḫalāṣ
Gerçi peykānuñ senüñ māhir giçer ḳan almada

<u>ḳan bıçak ol-:</u>

1. **ḳan bıçaḳ ol-:**-*dı*
Gazel 348
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aralarında herhangi bir nedenden dolayı birbirini öldürecek kadar düşmanlık bulunmak.

Biri birine girüp ḳan bıçaḳ oldı ʿālem
Hep bu ol ġamze-i ḫāṭır-şikenüñ şūrıdur

<u>ḳan dök-:</u>

1. **ḳan dök:**-*di*
Gazel 111
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kanlı göz yaşı dökmek. || *Cana kıymak, ölüme yol açmak.*

Şol deñlü dökdi yine gözüm firḳatuñda ḳan
Biñ yıl ḳazarlar ise çıḳar hep türāb-ı surḫ

2. **ḳan dökdügin:**-*düg*, -*i*, -*n*
Gazel 262
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölüme yol açmak, cana kıymak.

ʿAcebler çeşm-i kāfir-kīşiñüñ ḳan dökdügin iller
Nice ḳan dökmesün ġamzeñ gibi cellāda mālikdür

3. **ḳan dökmeden:**-*me*, -*den*
Gazel 321

Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kanlı gözyaşı dökmek.

Çıḳdı ḫaṭuñ gözlerüm ḳan dökmeden oldı ʿalīl
Gerçek imiş kim żarārdur ʿayn-ı insāna ʿabīr

kan eyle-:

1. **ḳan eyle:**
Gazel 950
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başkasının kanını dökmek, cinayet işlemek.

Ruḫuña kākül-i müşkīni ḳafadār itdüñ
Yüri şimdengirü gün başına biñ ḳan eyle

kan iç-:

1. **ḳan iç-:**-*e*
Gazel 64
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok eziyet çekmek.

Lāyıḳ mıdur ki ġayr ile sen nūş idüp şarāb
Bīçāre Rūḥī ḳan içe derdüñile rūz u şeb

2. **ḳan iç-:**-*ür-ür, -ür*
Gazel 908
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok eziyet çekmek. || *Kan renginde su içmek.*

Reşkden ḳan içürür ezhāra ṣaḥn-ı bāġda
Ṣubḥ-dem kim ʿaks-i laʿluñla girer gülzāra ṣu

3. **ḳan id-:**-*ecek, -dür*
Gazel 886
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başkasının kanını dökmek.

Yine aġyārdan mecrūḥdur ol meh ṣaḳın Rūḥī
Bugün elbetde bir ḳan idecekdür ıżṭırābından

kan içici:

1. **ḳan içici:**
Gazel 685
Mısra: **9**
Adam öldüren, zalim sevgili.

Geldi ol şīve ile ḳan içici
Rūḥiyā söyle var ise cānuñ

kan it-:

1. **ḳan id-:**-*en*
Gazel 393
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Öldürmek, kan dökmek.

Baġrımun ḳanın döküp sīnemde peykān gizlenür
Ḳande olsa lābüd ey ḫūnī iden ḳan gizlenür

2. **ḳan id-:**-*er*
Gazel 240
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başkasının kanını dökmek.

Dil cām-ı laʿluñı umariken o çeşm-i mest
Zinhār ṭuymasun güzelüm yoḳsa ḳan ider

kan ile baġrı ṭol-:

1. **ḳan ile baġruñ ṭol-:**-*uñ, -sa*
Gazel 27
Mısra: **7**
Bağrı kan ile dolmak, içi kan ağlamak. || *Çok üzüntü duymak.*

Ġonca-veş ḳan ile baġruñ ṭolsa efġān eyleme
Olduñ ey dil gül gibi bī-berg dāmenden cüdā

kan ile ṭol-:

1. **ḳan ile ṭol:**-*a*
Gazel 28
Mısra: **3**
Kan ile dolmak.

Laʿl-i yāra baḳduġum demlerde ḳan ile ṭola
Āh kim ʿayn-i belādur dīde-i pür-ḫūn baña

kan ile ṭolmış:

1. **ḳan ile ṭolmış:**
Gazel 191
Mısra: **6**
Ağlamaktan kızarmış.

Gül gibi ʿālem ṣafā kesb itdi bu mevsimde līk
Bu benüm ḳan ile ṭolmış gözlerüm āh ağlar

kan kıl-:

1. **ḳān ḳıl-:**-*dı*
Gazel 867
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kan etmek, öldürmek, kan dökmek.

Ṭolular nūş idüp aġyāra helāk itdi bizi
Ḳıldı ol ġonca-dehen bir ṣu içince nice ḳan

kan ol-:

1. **ḳan ol:**
Gazel 718
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Öldürülmek.

Şeb-i fırḳatda ey dil leblerin yād eyleyüp ḳan ol
Demüñdür sen daḥi ey dīde-i ġam-dīde giryān ol

2. **ḳan ol-:**-*a*
Gazel 1024
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kan çıkmak, kan dökülmek, cinayet işlemek.

Göklere çıḳmadı fiġān yār ise ġayr-ı mihribān
Ḳorḳum odur ki nāgehān bir gün arada ḳan ola

3. **ḳan ol-:**-*a*
Gazel 47
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kavga ve kargaşa meydana gelmesi. || *Kan dökülmek.*

Göklere çıḳmada fiġān yār ise ġayra mihribān
Ḳorḳum odur ki nāgehān bir gün arada ḳan ola

4. **ḳan ol-:**-*dı*
Gazel 586
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kanla dolmak.

Ārzu-yı būse-i laʿluñile ḳan oldı yürek
Ṭolular ṣun ṭurma ey sāḳī tekellüf ber-ṭaraf

kan otur-:

1. **ḳan otur-:**-*ur*
Gazel 166
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir damarın çatlamasıyla sızan kan, dokular arasına akıp kalmak.

Bezedi yir yüzin ezhār-ı temāşāda cihān
Zehr-i firḳatla göñül bağrın ezüp ḳan oturur

ḳan yut-:

1. **ḳan yud-:**-*alum*
Gazel 722
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çekmek, elem ve eziyete katlanmak.

Elden bıraḳma gül gibi zerrīn piyāleyi
Biz firḳatüñle ḳan yudalum sen ṣafāda ol

kana yu-:

1. **ḳana yu-:**-*y, -up*
Gazel 360
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kana bulamak, kan içinde bırakmak.

Yüzümüz ḳana yuyup āl iderin dir size yār
Biz helāk olduḳ o sīmīn-bedene āl gelür

kanāʿat:

1. **ḳanāʿat:**
Gazel 1025
Mısra: **10**
Azla yetinme; kısmete razı olma.

Göñline gelse bir ḳapudan naḳd-ı vāridāt
Rūḥī ḳanāʿat ile bu deñlüdür āmede

kanat:

1. **ḳanat:**-*lar, -dur*
Gazel 782
Mısra: **2**
Uçma organı, kanat.

Uçar evc-i ruḥuñda bir hümādur çeşm-i giryānum
Ḳanatlardur iki cānibde ṣaf ṣaf aña müjgānum

ḳand:

1. **ḳand:**
Gazel 119
Mısra: **4**
Şeker, şeker kamışı usaresi.

Derd-i hicr u ẕevḳ-ı vaṣl-ı yārdan sāḳī-i ʿaşḳ
Geh ṣunar zehr-i helāhil ehl-i ʿaşḳa gāh ḳand

kand-i laʿl:

1. **ḳand-i laʿl:**-*i, -y, -le*
Gazel 638
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı ve tatlı dudakları.

Ḳand-i laʿliyle mükerrer nice bir baḫş idesin
Olsun ey şehd-i ṣafā-baḫş senüñ de dāduñ

kand-ı leb:

1. **ḳand-ı leb:**-*üñ, -den*
Gazel 969
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Şekere benzeyen dudakları.

Yeg bilür ḳand-ı lebüñden diseler incinme
Aġzını ṭūṭi-i şīrīn-suḫanuñ ara hele

kand-i luṭf:

1. **ḳand-i luṭf:**-*uñ, -la*
Kaside 18
Mısra: **80**
İyilik ve cömertlik şekeri.

Telḫ-kām itmiş anı ḳahr-ı sipihr-i ġaddār
Ḳand-i luṭfuñla yetüp gavrine ḳılsañ nola dād

kand-i mükerrer:

1. **ḳand-i mükerrer:**-*i*
Gazel 1044
Mısra: **4**
Büyük bir itina ile yapılmış kelle şekeri.

Yolumda baş ḳoyan irişür bezmüme diyü
Başdan çıḳardı lebleri ḳand-i mükerreri

2. **ḳānd-i mükerrer:**-*le*
Gazel 821
Mısra: **12**
Büyük bir îtinâ ile yapılmış kelle şekeri. || *Sevgilinin iki dudağı.*

Vaṣf-ı laʿlüñle ben ol ṭūṭi-i gūyāyam kim
Ṭoludur ḳānd-i mükerrerle hemīşe dehenüm

kandīl:

1. **ḳandil:**
Gazel 14
Mısra: **9**
Çerağ, kandil, meşale.

Lebüñ esrārına ḳandil giçer Rūḥī ḳuluñ ammā
Ṣarāb-ı laʿl-fāmuñ biz daḫi mestānıyuz cānā

kandīl-i āteş-bār:

1. **ḳandīl-i āteş-bār:**-*ı*
Gazel 555
Mısra: **6**
Ateş saçan kandil (ışık).

Dil uzadup öykinürlerse cebīn-i ḥüsnüñe
Şemʿ-i bezmüñ kes başın ḳandīl-i āteş-bārı aṣ

kandīl-i fürūzān:

1. **ḳandīl-i fürūzān:**-*ı*
Terkib-bend 1
Mısra: **60**
Parlak mumlar.

Nola ger ḳubbesini ḳubbe-i eflāka beñzetsem
Ki beñzer encüm-i raḫşāna ḳandīl-i fürūzānı

ḳandīl-i zerrīn:

1. **ḳandīl-i zerrīn:**-*dür*
Kaside 4
Mısra: **17**
Altın gibi sarı kandil, lamba.

Nār-ı şevküñla iki ḳandīl-i zerrīndür yanar
Cāmiʿ-i ʿaşkuñda dāʾim cirm-i māh u āfitāb

ḳandur-:

1. **ḳandur-:**-*maz*
Gazel 515
Mısra: **2**
İçme isteğini tamamen karşılayacak kadar içirmek, doya doya içirip susuzluğunu gidermek.

Dem olmaz kim beni nār-ı ġam-ı firḳatle yandurmaz
Zülāl-i vaṣlına demler geçer ammā ki ḳandurmaz

2. **ḳandur-:**-*duġ, -uñ, -ı*
Gazel 790
Mısra: **3**
Kandırmak, aldatmak, zihnini çelip yanıltmak. || *İçme isteğini tamamen karşılayacak kadar içirmek, doya doya içirip susuzluğunu gidermek.*

Gice aġyārı lebüñ cāmına ḳandurduġuñı
Gördüm ey gül ḳurudı reşkden ammā ḳanum

kān-ı ʿālem:

1. **kān-ı ʿālem:**-*de*
Gazel 235
Mısra: **10**
Kainat kaynağı.

Ṭālib-i gevher iseñ şiʿrin işit Rūḥīnüñ
Kān-ı ʿālemde suḫan gibi güher mi bulunur

kān-ı ʿaṭā:

1. **kān-ı ʿaṭā:**
Rübai 16
Mısra: **2**
İhsan ve bağış kaynağı.

Ḥaḳdan budur itdügüm ricā ṣubḥ u mesā
Kim kesb ide ʿan-ḳarīb ey kān-ı ʿaṭā

2. **kān-ı ʿaṭā:**-*dan*
Gazel 1090
Mısra: **12**
Cömertlik kaynağı. || *Osman Paşa.*

Rūḥiyā muntaẓır ol maḳdemine Pāşānuñ
Ki seni gözlemez ol kān-ı ʿaṭādan ġayrı

kān-ı bedaḫşān:

1. **kān-ı bedaḫşān:**
Gazel 858
Mısra: **7**
Yakut kaynağı.

Rūḥiyā kān-ı bedaḫşān var meger sīneñde kim
Ṭoldurur laʿlile çeşm-i ḫūn-feşānuñ dāmenin

kān-ı faẕl u hüner:

1. **kān-ı faẕl u hüner:**
Kaside 37
Mısra: **32**
Hüner ve fazilet kaynağı.

Dāʿi-i devlet-i sulṭān-ı cihān Şemseddin
Kān-ı faẕl u hüner ol ʿilmde ʿummān nicedür

kān-ı ḥayā:

1. **kān-ı ḥayā:**
Tarih 83
Mısra: **1**
Edep kaynağı. || *Çok edepli kimse.*

Kān-ı ḥayā ol ʿOs̱mān-ı ẕü'l-ḥilm Şerʾ-i Resūlı itmekçün icrā

kān-ı hüner:

1. **kān-ı hüner:**
Kaside 40
Mısra: **103**
Maharet kaynağı.

Evvelā kān-ı hüner Ḥażret-i Monlā Aḥmed
Gelse dünyāya diye ḥaḳḳına Ḥassān eyüdür

kanı ışın-:

1. **ḳanı ışın-:**-*maz*
Gazel 205
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birine karşı yakınlık duymak.

Ol mehüñ gör nice aġyārile germiyyeti var
Saña ışınmaz ise ḳanı dime ṣavuḳdur

kanı kayna-:

1. **ḳanı ḳayna-:**-*dı*
Gazel 658
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çabucak sevgi duymak.

Görüp laʿl-i leb-i cānāneyi ṣandı ki cānıdur
Anuñçün ḳaynadı ḳanı görince çeşm-i ḫūn-bāruñ

kan-ı kerem:

1. **ḳan-ı kerem:**
Rübai 22
Mısra: **4**
Kerem, bağış kaynağı.

Ḳul oldı saña ki kesb-i nām eyledi ʿīd
Ey ḳan-ı kerem mübārek olsun ʿīdüñ

kanı ḳuru-:

1. **ḳanı ḳuru-:**-*r*
Gazel 1038
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok üzülmek, içi tükenmek.

Beni ḳan aġlamaz fikr itmesün söyleñ o bī-raḥma
Seni aġyār ile gördükde reşkinden ḳurur ḳanı

kān-ı lutf:

1. **kān-ı luṭf:**-*ı, -n, -dan*
Kaside 34
Mısra: **45**
(Bir kimsenin) Lütfunun membaı, kaynağı.

Görinen ṣanma s̲üreyyā kān-ı luṭfından anuñ
Bir avuç dürr-i s̲emīn ḳapdı sipihr-i tīz-kām

<u>ḳāniʿ ol-:</u>

1. **ḳāniʿ ol:**-*a*
Gazel 579
Mısra: **2**
Kanaat etmek, yeterli bulmak.

Viṣālüñ ṭālibi eyler yolunda ʿömrini żāyiʿ
Yine z̲evḳ ol esīrüñ kim ola dīdāruña ḳāniʿ

2. **ḳāniʿ ol-:**-*ma, -y, -an*
Gazel 872
Mısra: **3**
Kanaat etmek, yetinmek, yeter bulmak.

Olmayan seyrüñe ḳāniʿ senüñ ey mihr-i münīr
ʿÖmri olduḳca esīr-i ġam-ı hicrān olsun

<u>kān-ı seḫā vü ʿaṭā:</u>

1. **kān-ı seḫā vü ʿaṭā:**
Kaside 2
Mısra: **45**
Cömertlik ve bağış kaynağı.

Maḫżen-i sırr-ı Ḫüdā kān-ı seḫā vü ʿaṭā
Gevher-i genc-i Ḫüdā ṣalli ve sellim ʿaleyh

<u>kanın dök-:</u>

1. **ḳanın dök-:**-*ı, -n, -di, -ler*
Gazel 909
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölüme yol açmak, cana kıymak.

Dökdiler ḫāka bu dem Āl-i Resūluñ ḳanın
Aġla ey dīde ki ḳan aġlayacaḳ demdür bu

2. **ḳanın dök-:**-*di, -ler*
Kaside 8
Mısra: **41**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kanını dökmek. || *(Birini) Öldürmek, cana kıymak.*

Kesüp bir demde üç bin kelle ḳanın dökdiler ḫāka
Dikildi nīzeye başı bu deñlü nize-dārānuñ

3. **ḳanın dök-:**-*ı, -n, -üp*
Gazel 262
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey uğruna) Kendini feda etmek, ölmek.

Ciger ḳanın döküp feyż-i naẓarla laʿl ider ṭaşı
ʿAceb üstād-ı kāmildür göñül īcāda mālikdür

4. **ḳanın dök-:**-*ı, -n, -üp*
Gazel 393
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimseyi) Yaralamak veya öldürmek.

Baġrımun ḳanın döküp sīnemde peykān gizlenür
Ḳande olsa lābüd ey ḫūnī iden ḳan gizlenür

<u>kanın helāl eyle-:</u>

1. **ḳanın ḥelāl eyle-:**-*r*
Gazel 293
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Katilini bağışlama.

Ṣürāḥī gerden-i sīmīnüñe ḳanın ḥelāl eyler
Gözüñ yanında āhū işte tīġuñ işte boynum der

<u>kanın kurut-:</u>

1. **ḳanın ḳurut-:**-*mış*
Gazel 94
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kanını kurutmak. ||
Canından bezdirmek.

Baġruñun ḳanın ḳurutmış ārzū-yı laʿl-ı yār
Bāde iç Rūḥī eger bu derde isterseñ ʿilāc

<u>kanına gir-:</u>

1. **ḳanına gir-:**-*di*
Terkib-bend 1
Mısra: **45**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birini öldürmek veya öldürtmek.

Felek ḳanına girdi bir içim ṣu virmedi aña
Anuñçün kūzesin dest-i selāmet ser-nigūn itdi

<u>kanla yaşlar dök-:</u>

1. **ḳanla yaşlar dök-:**-*elüm*
Terkib-bend 3
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ağlamak.

Ḳanla yaşlar dökelüm aġlaşalum iñleşelüm
Ṭaşlarla döginüp baġrımuzı ḳan idelüm

<u>kanlar aġlat-:</u>

1. **ḳanlar aġlat-:**-*t, -dı*
Gazel 1019
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Büyük bir üzüntü içinde bırakmak.

Ḫurdeler geçdi s̲üreyyāya felekde āhum
Ḳanlar aġlatdı yaşum taḫt-ı s̲erāda s̲evre

<u>ḳan yut-:</u>

1. **ḳanlar yut-:**-*ar, -sa*
Gazel 497
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok ıstırap çekmek, elem ve eziyete katlanmak.

Ḳanlar yutarsa reşkden aʿdā ʿaceb degül
Pürdür ṣarāb-ı ʿişret ile elde cāmımuz

<u>kanlara boyan-:</u>

1. **ḳanlara boyan-:**-*a*
Gazel 539

Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kana boyanmak, kanlı gözyaşlarıyla dolmak. || Öldürülmek.

Mācerā-yı elem-i ʿaşḳı ile fāş itdi
Göreyin ḳanlara boyana bu çeşm-i ḫūn-pāş

<u>ḳanlı:</u>

1. **ḳanlı:**
Gazel 543
Mısra: **2**
Kanlı, kanlanmış olan.

Būstān-ı ġamda başum çizginür dolāb-veş
Aḳıdur ḳanlı yaşını gözlerüm mīzāb-veş

<u>ḳanlu:</u>

1. **ḳanlu:**
Gazel 817
Mısra: **3**
Kana bulanmış, kanlı.

Elime şundı çeküp ḳanlu oḳın sīnemden
Ḳuluña luṭflar itdüñ dimege şāh didüm

2. **ḳanlu:**
Gazel 307
Mısra: **2**
Aralarında kan dâvâsı bulunanlardan her biri.|| Katil.

Oḳuñ ġamzeñe şordum didi ol ḳanda gezer
Yine ḳanlu olanı ḳanlu bilür ḳanda gezer

<u>ḳanlu dāġ:</u>

1. **ḳanlu dāġ:**-*ımuz, -ı*
Gazel 805
Mısra: **3**
Kanlı, taze yara. || Aşkın yanık yarası.

ʿArż idüp yāra ḳanlu dāġımuzı
Mihrimüz gün gibi ʿıyān idelüm

<u>ḳanlu yaş:</u>

1. **ḳanlu yaş:**-*ı, -n, -a*
Gazel 986
Mısra: **6**
Kanlı gözyaşı.

Raḥm iderdüñ göñlümüñ elbette ḥāl-ı zārına
Çeşmümüñ ḳılsañ naẓar bir kerre ḳanlu yaşına

2. **ḳanlu yaş:**-*lar*
Gazel 419
Mısra: **9**
Çok fazla ağlama sonunda akıtılan ıstırap dolu gözyaşı.

Vuṣlat içün gözlerinden ḳanlu yaşlar dökmeyen
Baḥr-ı ʿaşḳda dürrile mercānı bilmez ḳandedür

3. **ḳanlu yaş:**-*um*
Gazel 878
Mısra: **3**
(Aşığın) Kan dolu gözyaşları.

ʿĀlemi ṭutdı yine ḳanlu yaşum ḳorḳum odur
Yārile bu çıḳası göz bizi eyler mābeyn

<u>ḳanı boynuña:</u>

1. **ḳanum boynuña:**-*um*
Gazel 792
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Aşığın) "Akan kanının vebali ya da günahı üzerine olsun." anlamında bir uyarı sözü.

Beni ṣalduñ elem-i hicre elümden ne gelür
Boynuña ey büt-i ḫūn-ḫᵛār ölürsem ḳanum

<u>ḳānūn ḳo-:</u>

1. **ḳānūn ḳo-:**-*ı, -mış*
Gazel 1030
Mısra: **6**
Kanun koymak, kural koymak. || (Çalgı olan) kanunu koymak.

Meclis-i ʿaşḳa giren nāy-veş olur nālān
Muṭrib-i bezm-i ezel böyle ḳomış ḳānūnı

<u>ḳap-:</u>

1. **ḳap-:**-*sa*
Gazel 1054
Mısra: **1**
Birdenbire çekip almak, yakalayıp tutmak, ele geçirmek.

Ḳapsa bir demde nola biñ dil-i miḥnet-sāzı
Göre ol evc-i melāḥatda ṭuran şehbāzı

2. **ḳap-:**-*dı*
Kaside 34
Mısra: **46**
Kapmak, almak, ele geçirmek.

Görinen ṣanma s̲üreyyā kān-ı luṭfından anuñ
Bir avuç dürr-i s̲emīn ḳapdı sipihr-i tīz-kām

<u>ḳapaġı baġlan-:</u>

1. **ḳapaġı baġlan-:**-*dı*
Gazel 645
Mısra: **8**
(Ölen kişinin) Göz kapaklarının kapatılması. || Afyon, esrar gibi maddelerin taşındığı kutunun kapağının kapatılması.

Gözlerin açmaġa şimdi ḳatı bir ter ḥelvā
Giçdi ḥayrānluġı baġlandı ḳapaġı dedemüñ

<u>ḳapı:</u>

1. **ḳapı:**-*ñ, -da*
Kaside 20
Mısra: **60**
Eşik; makam, huzur.

Bir ehl-i ʿilmüñ bezminde olmaz Ḳapında olan ḥall-i mesāʾil

<u>ḳapıl-:</u>

1. **ḳapıl-:**-*maz*
Gazel 1073
Mısra: **10**
Zorla alınmak, gasp edilmek. || Cazibesine tutulup bir şeye veya kimseye bağlanmak, âşık olmak.

Ḫam-ı zülf-i ser-keş ile yeñi başdan oldı şeydā

Yine murġ-ı ṭabʿ-ı Rūḥī ṭutılup
ḳapılmaz oldı

kapla-:

1. **ḳapla-:**-*y, -an*
Gazel 419
Mısra: **16**
Çepeçevre sarmak, kuşatmak.

Bilmeyen kimdür ḥaḳīḳatda
muḥīṭ-i küllü şeyʾ
Dü cihānı ḳaplayan ʿummānı
bilmez ḳandedür

2. **ḳapla-:**-*sa, -m*
Gazel 234
Mısra: **3**
Kaplamak, her tarafa sirayet etmek.

ʿAceb mi ḳaplasam rūy-ı zemīni
cūy-ı eşkümle
Dil-i şeydā seni aġyārdan ırmaġa
māyildür

3. **ḳapla-:**-*mış, -dı*
Gazel 811
Mısra: **3**
Kaplamak, sarmak.

Ḳaplamışdı ṭabʾumuñ mirʾātını
gerd-i riyā
Ṣayḳal-ı meyle anı sildüm
mücellā eyledüm

4. **ḳapla-:**-*y, -an*
Gazel 419
Mısra: **16**
Kaplamak, kuşatmak.

Bilmeyen kimdür ḥaḳīḳatda
muḥīṭ-i "küllü şeyʾ"
Dü cihānı ḳaplayan ʿummānı
bilmez ḳandedür

kapu:

1. **ḳapu:**-*ñ, -dan*
Gazel 221
Mısra: **6**
Kapı. ll Sevgilinin huzuru, eşiği.

Ṭāḳatum yoḳ ki çekem hicr
elemin sulṭānum
Meded öldür beni tek ḳılma
ḳapuñdan mehcūr

2. **ḳapu:**-*m, -a*
Gazel 296
Mısra: **7**
Kapı II Makam, huzur.

Zerrīn ḳabā ile ḳapuma gelmedüñ
diyü
Çatma ḳaşuñı māh-ı neve yeñi
yaḳadur

3. **ḳapu:**-*dan*
Gazel 1025
Mısra: **9**
Kapı, yol, yer.

Göñline gelse bir ḳapudan naḳd-ı
vāridāt
Rūḥī ḳanāʿat ile bu deñlüdür
āmede

4. **ḳapu:**
Gazel 904
Mısra: **8**
Kapı, giriş çıkışı sağlamak için bir yere yerleştirilen, tahta yahut demirden iki veya tek kanatlı açılır kapanır düzen.

Bulmazdı cān sarāyına derd-i ecel
duḫūl
Tīrüñ eger öñine düşüp açmasa
ḳapu

5. **ḳapu:**-*ñ, -dan*
Gazel 460
Mısra: **3**
Eşik, nezd, yan, huzur.

Günāḥ itdügüme ḳalma ḳapuñdan
sürme ben ḫākı
Bilürsin ey şeh-i mülk-i kerem
ḳul bī-günāh olmaz

6. **ḳapu:**-*(s)ı*
Kaside 30
Mısra: **37**
Belli bir maksatla belli bir şey elde etmek için başvurulan, bağlanılan yer.

Luṭfı ḳapusı melceʿ-i ḫalḳ-ı cihān
iken
Nevmīd dönmek ehl-i belāġat ne
ihtimāl

7. **ḳapu:**-*ñ, -da*
Gazel 154
Mısra: **10**
Kapı, eşik. || Evin dış tarafı..

Ġayruñ hemīşe ḫʷān-ı
viṣāluñdadur gözi
Ḳapuñda yoḳ mı ol ite bir
üstüḫʷān virür

kapu göster-:

1. **ḳapu göster-:**-*ür*
Gazel 362
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kovmak, uzaklaştırmak.

Çāk-i cebīn ʿāşıḳa her dem o
meh-rū gösterür
Ṭālib-i gencīne-i maḳṣūda ḳapu
gösterür

kapudān:

1. **ḳapudan:**
Tarih 14
Mısra: **4**
Osmanlılar'da deniz kuvvetlerinin başı ve idarecisi.

Felek devr eyledi ḳuṭb-ı murādı
üzre dünyānuñ
Ḳapudan oldı yine ṣadr-ı mülk-
ārā Sinān Pāşā

2. **ḳapudan:**
Tarih 55
Mısra: **2**
Kaptan. || Kaptan-ı derya.

Ṣadr-ı s̱āliş̱ Ḫalīl-i deryā-dil
Ki Ḫudā eyledi anı ḳapudan

kapudanluk:

1. **ḳapudanluḳ:**
Tarih 14
Mısra: **11**
Kaptanlık vazifesi.

Ḳapudanluḳ virildi ehline devlet
yerin buldı
Maḥall-i luṭfa luṭf itdi yine
sulṭān-ı mülk-ārā

kapular aç-:

1. **ḳapular aç-:**-*ar*
Gazel 212
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yeni fırsatlar ya da imkanlar oluşturmak.

Geh bāb-ı hicri geh der-i endūhı
ʿarż ider

Çarḫ-ı denī bize daḫi çoḳ ḳapular açar

ḳapıdan dön-:

1. **ḳapuñdan dön-:**-*mez*
Gazel 328
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Geri dönmek, kabul edilmemek.

Mūr-ı ednā da olsa dönmez ḳapuñdan nā-ümīd
Bir Süleymānsın ki elṭāf-ı ʿamīmüñ ʿāmdur

ḳaʿr:

1. **ḳaʿr:**-*ı, -(n)da*
Kaside 8
Mısra: **62**
Dip, derinlik.

İlāhī hürmetiyçün anlaruñ kim çekdiler miḥnet
Birisi hüt baṭnında biri ḳaʿrında zindānuñ

kār:

1. **kār:**-*um, -dur*
Gazel 197
Mısra: **8**
Fayda, kazanç.

Kimi cām-ı mey içmek dir olur kimi dir olmaz
Olur olmazla baḫs itmek benüm başdan ne kārumdur

2. **kār:**
Gazel 48
Mısra: **16**
İş, fiil, amel.

Rūḥī müdām laʿlüñe meddāḥdur eger
Kār aña medhüñ olmasa ʿālemde lāl ola

3. **kār:**-*ımuz*
Gazel 342
Mısra: **12**
İş, uğraşı.

Sen bezm-i ġayra gitmegi terk idesin meger
Gitdükce yoḳsa kārımuz āh u fiġān olur

4. **kār:**
Gazel 21
Mısra: **4**
Fayda, çıkar, kazanç.

Şuġl-ı dünyā ḳaydıdur ol ḳayda bend olmaḳ ne ḳayd
Kār ise maḳṣūd ʿaşḳuñ gibi kār olmaz baña

5. **kār:**-*da, -y, -ın*
Terci-bend 2
Mısra: **15**
Durum, hâl, vaziyet.

Düşmişin vesvese-i ʿaşḳa ʿaceb kārdayın
İşüm āh eylemedür ḥasret-i dīdārdayın

6. **kār:**-*ı*
Gazel 1045
Mısra: **10**
Amel, davranış, iş, fiil, eylem.

Kār-ı cünūna ehl-i maḥabbet fünūn dimiş
Rūḥī bu kārı ʿāḳil isen görme serseri

7. **kār:**-*um*
Müsemmen 1
Mısra: **17**
Amel, davranış, iş, fiil, eylem. II Âşığın işi.

Ḳapuñdan dūr olalı aġlamaḳdan ġayrı kārum yoḳ
Başumda ḳalmadı ʿaḳlum elümde iḫtiyārum yoḳ

kār it-:

1. **kār it-:**-*düg, -i, -n*
Kaside 38
Mısra: **65**
Etki etmek.

Dil-i zārına şevḳi āteşi kār itdügin bildür
Faḳīri olduġın ʿarż eyle Şemseddīn-i raḫşānuñ

kara:

1. **ḳara:**
Gazel 615
Mısra: **6**
Siyah.

Ālile aldı gönlümi laʿlüñ belāyı gör
Şimdi diler ki cānumı ala ḳara gözüñ

2. **ḳara:**-*sı*
Gazel 606
Mısra: **5**
Siyah. || Sıkıntı, dert (Aşığın yaşadığı sıkıntı, dert).

Bunca kim merhem urur jāle ḳarası ḳopmaz
ʿAceb ey lāle kimüñ odına yanmış dāġuñ

3. **ḳara:**-*sı, -n*
Gazel 867
Mısra: **7**
Siyahlık, karartı.

Mevc-i ḥūnile ḳopardum ḳarasın dāġ-ı dilüñ
Dehen-i çeşmüme şaldum ki ola yāra ʿıyān

4. **ḳara:**-*lar*
Gazel 413
Mısra: **4**
Karalık, siyahlık. || Sevgilinin ayva tüyleri ve beni.

Bir gürüldi ḳoparup devr-i ruḥuñda ḫaṭ u ḫāl
Şaldı Rūm iline ġavġāyı bir iki ḳaralar

5. **ḳara:**-*lar*
Gazel 413
Mısra: **8**
Yeryüzünün denizlerin dışında kalan kısmı, toprak. || Aşığın göz bebekleri.

Dīde merdümleri yaşum dökeli oldı ʿıyān
Görinür yaşile gūyā ki denizden ḳaralar

6. **ḳara:**
Gazel 772
Mısra: **6**
Kömür renginde olan, siyah renkli.

Kim çeker ḳaydını ġayruñ ne vücūdı var kim
Ḳara ṭaġ olsa kül eyler anı tāb-ı naẓarum

7. **ḳara:**-*s, -ı*
Kaside 18

Mısra: **21**
Siyahlık. || Lale, gelincik vb. çiçeklerin göbek kısmındaki siyahlık. Bu siyahlık daha çok aşk, keder gibi içe işleyen duyguların verdiği yarayı kasteder.

Bunca kim merhem urur jāle ḳarası ḳurımaz
Oñulur daġ degül lāledeki dāġ-ı fuʿād

8. **ḳara:**-*s, -ı, -dur*
Kaside 40
Mısra: **53**
Yeryüzünün denizlerin dışında kalan kısmı, toprak.

Bezmi bir baḥr durur kim ḳarasıdur ḳahve
Anda geşti gibi devr eylese fincān eyüdür

9. **ḳara:**-*s, -ı*
Gazel 765
Mısra: **2**
Siyahlık, siyah kısım. || Dağlanmış yaranın kabuğu.

Yaḳılsa tāze hem-reng-i dil-i aġyārdur dāġum
Ḳarası ḳopsa gūyā maṭlaʿu'l-envārdur dāġum

kara bāġ:

1. **ḳara bāġ:**
Gazel 355
Mısra: **5**
Azerbaycan'da yer alan Karabağ bölgesi.

Ḫoş-būydur ṣaçuñ Ḳara bāġ ülkesi midür
Keskin aḳar gözüm yaşı āb-ı Aras mıdur

ḳara baġr:

1. **ḳara baġr:**-*um*
Gazel 310
Mısra: **8**
Dertli gönül.

Nār-ı ʿaşḳuñla gelelden ʿāleme ey çeşm-i mest
Ġam tennūrında ḳara baġrum kebāb olmış yatur

kara baht:

1. **ḳara baḫt:**-*dan*
Müsebba 1
Mısra: **21**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kötü talih.

Ḳara baḫtdan başuma ṭoġmaya mı bir āfitāb
Yoḫsa āhum āsumānı ḳıldı beñzer pür-seḥāb

2. **ḳara baḫt:**-*ı, -n, -dan*
Terkib-bend 1
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kara yazı, kötü talih.

Gel ey nevk-i ḳalem mātem ser-encāmın beyān eyle
Döküp evrāḳa derdin ḳara baḫtından fiġān eyle

kara çul giydür-:

1. **ḳara çul giydür-:**-*dür, -ür*
Gazel 285
Mısra: **14**
Siyah elbise giymek; yas tutmak; bir durumdan dolayı pek çok üzülmek.

Gördiler cān virürin olmaġa kūyuñda gedā
ʿAḳıbet giydürür ol saña ḳara çul didiler

kara güne ḳo-:

1. **ḳara güne ḳo-:**-*dı*
Gazel 666
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Üzüntülü, sıkıntılı zaman yaşatmak.

Yüzine perde olan zülf-i müşk-bārı görüñ
Bizi ne ḳara güne ḳodı rūzgārı görüñ

kara ḫaber:

1. **ḳara ḫaber:**
Terkib-bend 3
Mısra: **58**
Ölüm veya felaket haberi, kötü haber.

Nice düş gördiler idi gicesi āyā kim
İrdi bu ḳara ḫaber semʿlerine yine seḥeri

kara ṭaġ olsa ṭāḳat getürme-:

1. **ḳara ṭaġ olsa ṭāḳat getürme-:**-*z*
Terkib-bend 8
Mısra: **90**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dağlar dayanmaz. || (Bir durum, sıkıntı veya harcama için) yetmeyecek veya dayanılamayacak durumda olduğunu belirtmek için kullanılan söz.

Nāçār çeker ḫalḳ bu miḥnetleri yoḫsa
Ādem ḳara ṭaġ olsa getürmez buña ṭāḳat

kārala:

1. **ḳārala-:**-*r*
Gazel 413
Mısra: **10**
Yazmak, kağıda dökmek.

Şiʿre mihrüñ göreli Rūḥi-i dil-ḫasta senüñ
Eline cāmın alup defter-i dīvān ḳāralar

karalan-:

1. **ḳaralan-:**-*a*
Gazel 966
Mısra: **8**
Karalamak işi yapılmak. || Lekelenmek, leke sürülmek.

Nice bir fikr-i ḫaṭuñla idelüm meşk-i cünün
Nice bir kāġıẕ-ı meşki gibi dil ḳaralana

karalar giy-:

1. **ḳaralar giy-:**-*se*
Gazel 413
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**

Yas tutmak.

Lāle-ruḫlar ṭonanup nāzile giyse ḳaralar
El iderler ki görüp mātemi ḫāke ḳaralar

karalara gir-:

1. **ḳaralara gir-:**
Gazel 909

Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karalar giymek, yas tutmak.

Bedenüñ dāġ-ı siyehlerle siyeh-pūş eyle
Rūḥiyā ḳaralara gir dem-i mātemdür bu

ḳaralıġ:

1. **ḳaralıġ:**-*ı*
Gazel 620
Mısra: **1**
Karalık, siyahlık. || Kötülük, uğursuzluk.

İçi ḳaralığı āḫir raḳīb-i bed-gūyuñ
Beyāża çıḳdı çıḳınca ḫaṭ-ı semen-būyuñ

karaltı:

1. **ḳaraltı:**-*dur*
Gazel 26
Mısra: **7**
Kim veya ne olduğu tam olarak seçilemeyen koyu renkli şekil.

Ḫaṭından mülk-i ḥüsne yoḳ żarār zīrā ḳaraltıdur
Ḳoyılsa cümleye ol ḫāl-ı ʿanber-bū yeter tenhā

karanfil:

1. **ḳaranfil:**
Gazel 742
Mısra: **1**
Kırmızı, pembe, alaca ve çeşitli renklerde çiçekler açan, düğüm düğüm ince saplı otsu süs bitkisi.

Ger olmasa hem-reng-i ruḫ-ı yār ḳaranfil
Olmaz idi ārāyiş-i gülzār ḳaranfil

2. **ḳaranfil:**
Gazel 742
Mısra: **6**
Kırmızı, pembe, alaca ve çeşitli renklerde çiçekler açan, düğüm düğüm ince saplı otsu süs bitkisi. || Aşığın bağrındaki yanık yaraları.

Şevḳile eger sīnedeki dāġlarumdan
Fi'l-cümle hesāb eylese biñ var ḳaranfil

karanfül:

1. **ḳaranfül:**-*ler*
Gazel 209
Mısra: **8**
Karanfil ‖ Gönülde açılan yaralar.

Ḳarasın ḳoparup her ehl-i dil gögsindeki dāġın
Gül-i ḫandānına ʿarż eyleye ḳatmer ḳaranfüller

2. **ḳaranfül:**
Gazel 702
Mısra: **10**
Güzel renkli çiçekler açan bir süs bitkisi.

Dāġ-ı ḫūn-feşānuma didüm ne dirsün didi yār
Lāle yā ḳatmer ḳaranfül ikiden ḫālī degül

karañlıḳ:

1. **ḳaranlıḳ:**
Gazel 862
Mısra: **9**
Karanlık. II Zulüm.

Olur aġyāra ḳaranlıḳ ne ḳadar ʿıyş itsek
Ey yüzi māhum anuñçün şeb-i tārı severin

karanluġ:

1. **ḳaranluġ:**-*uñ*
Gazel 697
Mısra: **5**
Karanlık. || Üzüntü, sıkıntı, perişanlık.

Elbette her ḳaranluġuñ aydınluġı olur
Ṣalsun żiyā ḳo ʿāleme necm-i hidāyetüñ

karañluk:

1. **ḳaranluḳ:**-*da*
Gazel 211
Mısra: **6**
Işık olmama durumu.

Gelmedi çün bāġa ol meh-rū bu şeb ey bāġbān
Lāleler yansun ḳaranluḳda çerāġuñ ẕevḳı var

karār:

1. **ḳarār:**-*um*
Gazel 465
Mısra: **11**
Sabit ve sakin olmak.

Ḳarārum almaġa aġyārile gelürse nola
Hele şikāra gidenler kilābsuz yürimez

2. **ḳarār:**
Gazel 200
Mısra: **6**
Rahat, huzur, dinlenme, âram.

ʿAceb ẕevḳimuz var ġamuñla ʿaceb
Ne sende teraḥḥum ne bende ḳarār

3. **ḳarār:**
Gazel 259
Mısra: **9**
Rahat, huzur.

O cādūyāne baḳış kimsede ḳarār ḳomaz
Saña maḥabbet iden virmesün firāra ḳarār

4. **ḳarār:**
Gazel 490
Mısra: **8**
Değişmez olma, devamlı ve sürekli olma, sebat, istikrar.

Ne dil daʿvā-yı ṣabr itsün ne sen lāf-ı vefā eyle
Güzellerde vefā ʿuṣṣāḳda ṣabr u ḳarār olmaz

5. **ḳarār:**
Gazel 750
Mısra: **3**
Bir yerde veya bir halde durma, sebat üzre kalma, sakin olma.

Çeşm-i şūr-engīzüñ almışdur ḳarār u ṣabrumı
Dil nice ārām ḳılsun sensüz ey ārām-ı dil

karār-

1. **ḳarar-:**-*mış*
Gazel 355
Mısra: **12**
Kaşların çatılması.

Sertīz tīġları iki niyām-ı siyāhda
Yā vesmden ḳararmış iki çatma ḳaş mıdur

karār eyle-:

1. **ḳarār eyle-:**-*mez*
Gazel 377
Mısra: **1**
Sabit durmak, kalmak, yerleşmek.

Şevḳ-i ruḫuñla sīnede hīç eylemez ḳarār
Gūyā od üstine oturur bu dil-fikār

2. **ḳarār eyle-:**-*r*
Gazel 594
Mısra: **10**
Durmak.

Ḫūblarla içmegi Rūḥīye teklīf eylemeñ
Cān ḳarār eyler mi bir meclisde kim dil-ḫāh yoḳ

karār it-:

1. **ḳarār it-:**-*di*
Tarih 1
Mısra: **31**
Oturmak, yerleşmek.

Ḳarār itdi saʿādet mesnedinde bir şeh-i kāmil
Der-i luṭfı belāġat ehline ümmid-gāh oldı

2. **ḳarār it-:**-*di*
Gazel 988
Mısra: **2**
Durmak.

Ġam-ı ʿaşḳuñ gelüp dilden güẕār itdi emīrāne
Virüp cān mülkine gitdi ḳarār itdi emīrāne

3. **ḳarār it-:**-*mez*
Gazel 56
Mısra: **7**
Sabit durmak.

Dilde peykānuñ ḳarār itmez giçerse ġam degül
Şīşe mecrūḥ olıcaḳ lābüd içinde ṭurmaz āb

4. **ḳarār it-:**-*mez*
Tahmis 6
Mısra: **20**
Durmak, yerleşmek.

Nice bir ʿaşḳuñ beyābānında ben Mecnūn gibi
Girdibād-āsā gezem bir gün ḳarār itmez miyem

karār kıl-:

1. **ḳarār ḳıl-:**-*duḳda*
Tarih 33
Mısra: **5**
Oturmak; durmak.

Ṣadr-ı aʿlāya giçüp ḳılduḳda devletle ḳarār
Gün gibi alup ele kilk-i zeri bir ehl-i ṭabʿ

karār u ṣabr:

1. **ḳarār u ṣabr:**-*um, -ı*
Gazel 549
Mısra: **1**
Tahammül ve dayanma gücü.

Ḳarār u ṣabrumı aldı o çeşm-i ʿişve-fürūş
Esīr-i ʿaşḳı olaldan ne ṣabr ḳaldı ne hūş

karār vir-:

1. **ḳarār vir-:**-*me, -sün*
Gazel 259
Mısra: **10**
Bir meseleyi hükme bağlamak, ne yapılması gerektiği hususunda kesin hükme varmak.

O cādūyāne baḳış kimsede ḳarār ḳomaz
Saña maḥabbet iden virmesün fırāra ḳarār

karār-ı ʿacze var-:

1. **ḳarār-ı ʿacze var-:**-*ur, -lar*
Kaside 6
Mısra: **10**
Aciz olduğu kanaatine varmak, acizliğini kabul etmek.

O şāh-ı vaḳt ki ger yüz yıl eyleseler medḥin
Ḳarār-ı ʿacze varurlar şoñında ehl-i kelām

karārı olma-:

1. **ḳarārı olma-:**-*sa*
Gazel 87
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yerde duramamak, huzuru olmamak.

Sensüz nola olmasa ḳarārı
Rūḥī saña mübtelādur ey dost

kārbān-ı ʿīd:

1. **kārbān-ı ʿīd:**
Kaside 17
Mısra: **28**
Bayram kervanı.

Gökde hilāl mi görinen yā kemān mıdur
Kim pīşkeş getürmiş aña kārbān-ı ʿīd

kardaş:

1. **ḳardaş:**-*ı, -na*
Gazel 986
Mısra: **8**
Aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı, kardeş.

Kendüñi teslīm-i aġyār itme ḳardaşum diyü
Yūsufum ādem inanmaḳ mı olur ḳardaşına

kardeş:

1. **ḳardeş:**
Gazel 973
Mısra: **6**
Aynı fikir ve inancı taşıyan, değer verilen ortak bir bağın birbirine bağladığı kimselerden her biri.

Yūsuf-ı Mışr-ı melāḥatdur bugün ol sīm-ten
Kim anı virmez bütün dünyāda ḳardeş ḳardeşe

kār-dīde:

1. **kār-dīde:**
Tarih 7
Mısra: **41**
İş bilir, uyanıklık, tecrübeli.

Hem yarar hem kār-dīde hem müdebbir hem ḳılıc
Murtażā-heybet Aristo-ḥikmet İskender-niẓām

kare:

1. **ḳare:**-*müz*
Gazel 477
Mısra: **14**
Kara.

Geldi ḫurūşa ṭabʿımuz baḥr-miṣāl Rūḥiyā
Dürrimüz oldı şiʿrimüz şiʿr-i sevādı ḳaremüz

kare it-:

1. **ḳare it-:**-*miş, -dür*
Gazel 404
Mısra: **4**
Karartmak.

Ḫusūf itmiş degül öyküdigüyçün rūyına ey meh
Yüzin māh-ı münīrüñ dūd-ı āhum ḳare itmişdür

kār-gāh-ı ʿaşḳ:

1. **kār-gāh-ı ʿaşḳ:**
Gazel 96
Mısra: **9**
Aşk âlemi.

Kār-gāh-ı ʿaşḳ Rūḥī bir ulu dergāhdur
Kim ʿamīḳ olmış ḥavālisi anuñ "min külli fecc"

kār-gāh-ı ġam:

1. **kār-gāh-ı ġam:**-*da*
Gazel 696
Mısra: **4**
Gam dünyası.

Ẕevḳ-i vaḥdet kār-ı bī-ḳarāruñdur ey dil epsem ol
Sen daḥi bu kār-gāh-ı ġamda bī-kār olmaduñ

kār-hāne:

1. **ḳār-ḫāne:**-*de*
Gazel 875
Mısra: **4**
Dünya.

Ṣafā-yı mülk-i beḳāya irem diyen ʿārif
Bu ḳār-ḫānede almaḳ gerek tesellāsın

2. **kār-ḫāne:**-*de*
Gazel 481
Mısra: **4**
İş yeri II Dünya.

Mey-i maḥabbet ile mest-i şevḳ olup gezerüz
Bu kār-ḫānede biz bilmezüz ne kārdayuz

kār-ı bed:

1. **kār-ı bed:**-*den*
Kaside 9
Mısra: **51**
Fena iş.

Bu kār-ı bedden ola baña feṯḥ-i bāb-ı maʿāş
Bu fiʿlden baña el vire kesb-i māl ü menāl

kār-ı bihūde:

1. **kār-ı bihūde:**
Terkib-bend 5
Mısra: **3**
Faydasız işler.

Nedür bu vażʿ-ı muḫālif bu kār-ı bihūde
Nedür bu fiʿl-i bed ü bu edā-yı nā-hemvār

kār-ı bī-ḳarār:

1. **kār-ı bī-ḳarār:**-*uñ, -dur*
Gazel 696
Mısra: **3**
Aynı hal üzere devam edemeyenlerin işi. || Nefsin sürekli mertebe değiştirmesi.

Ẕevḳ-i vaḥdet kār-ı bī-ḳarāruñdur ey dil epsem ol
Sen daḥi bu kār-gāh-ı ġamda bī-kār olmaduñ

kaʿr-ı çāh:

1. **kaʿr-ı çāh:**-*uñ*
Tarih 8
Mısra: **14**
Kuyunun dibi.

Ḳıldı devrān anı müstaġraḳ-ı girdāb-ı fenā
Oldı Yūsuf gibi üftādesi kaʿr-ı çāhuñ

kār-ı cünūn:

1. **kār-ı cünūn:**-*a*
Gazel 1045
Mısra: **9**
Delilik işleri.

Kār-ı cünūna ehl-i maḥabbet fünūn dimiş
Rūḥī bu kārı ʿāḳil isen görme serseri

ḳaʿr-ı deryā:

1. **ḳaʿr-ı deryā:**-*y, -a*
Gazel 1083
Mısra: **4**
Denizin dibi, derinlikleri.

Ḳaçurmış lebleri yerden göge ʿİsā-yı devrānı
Göçürmiş ḳaʿr-ı deryāya dişi lüʾlü-yi lālāyı

kār-ı ġam-encām:

1. **kār-ı ġam-encām:**-*ı*
Tarih 2
Mısra: **18**
Sonu hüsranla biten iş(ler). || *Yenilgi, mağlubiyet.*

Ṭaburı bozıldı düşdi ḫāka ser-ʿaskerleri
Kāfirüñ kār-ı ġam-encāmı ʿasīr oldı yine

kār-ı merdān:

1. **kār-ı merdān:**-*dur*
Gazel 720
Mısra: **13**
Yiğitlerin, er kişilerin işi.

ʿĀşıḳ olmaḳ ruy-ı ḫūba kār-ı merdāndur tamām
ʿĀşıḳ olma Rūḥīyā olsañ daḥi merdāne ol

kār-ı pür-taṣarruf:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **kār-ı pür-taşarruf:**--*ı*
Gazel 339
Mısra: **12**
Tasarruflu kazanç.

Degüldür baḫtdan defʿ-i raḳīb ol baḫt yoḳ bize
Bu kār-ı pür-taşarruf ey göñül dest-i ḳażādandur

2. **kār-ı pür-taşarruf:**
Gazel 340
Mısra: **12**
Bir işi istediği gibi yapma.

Degüldür baḫtdan defʿ-i raḳīb ol baḫt yoḳ bize
Bu kār-ı pür-taşarruf ey göñül dest-i ḳażādandur

kaʿr-ı yem-i tefekkür:

1. **ḳaʿr-ı yem-i tefekkür:**-*e*
Gazel 431
Mısra: **9**
Tefekkür denizinin dibi.

Ṭalmada ṭabʿ-ı pākımuz ḳaʿr-ı yem-i tefekküre
Dürr-i suḫanla Rūḥiyā ṭopṭoludur sefīnemüz

kāʿr-ı zemīn:

1. **ḳāʿr-ı zemīn:**
Gazel 721
Mısra: **11**
Yerin dibi. || *Mezar.*

ʿĀḳībet ḳāʿr-ı zemīn u çāh-ı miḥnetdür yerüñ
Mālda Ḳārūn olup ḳuvvetde maḥżā Bijen ol

karīb:

1. **ḳārīb:**
Gazel 495
Mısra: **1**
Yakın.

Cihānda ḳaṭʿ-ı ülfet itmeyen Ḥaḳḳa ḳārīb olmaz
Ṣafā-yı cām-ı vaḥdet kes̲ret ehline naṣīb olmaz

2. **ḳarīb:**
Terkib-bend 2
Mısra: **22**
(Zaman ve yer bakımından) Yakın.

Cümleden çekmişdi el maʿnīde kāmil şāh idi
Geçmeyen dünyādan olmaz dergeh-i Ḥaḳḳa ḳarīb

karīb ol-:

1. **ḳarīb ol-:**-*sa*
Gazel 874
Mısra: **5**
Yakın olmak, yakınlaşmak.

Ne deñlü yāra ḳarīb olsa rind olan ʿāṣıḳ
Raḳīb ile yine elden ḳomaz mudārāsın

karīn:

1. **ḳarīn:**
Gazel 860
Mısra: **1**
Yakın.

Ol çeşm-i fitne-sāza olaldan ḳarīn ḳırān
Bulmaz belādan olmaġa kimse emīn emān

karīn ol-:

1. **ḳarīn ol-:**-*ur*
Gazel 292
Mısra: **5**
Yakın olma.

Yaʿḳūb-ı cāna Yūsuf-ı maḳṣūd olur ḳarīn
Bir gün gelür ki miḥnet-i beytü'l-ḥazen gider

ḳarındaş:

1. **ḳarındaş:**-*lar, -ı*
Terkib-bend 3
Mısra: **50**
Kardeş.

ʿAcabā geldügi sāʿatde vefātı ḫaberi
Cümle bir yirde bulundı mı ḳarındaşları

karış-:

1. **ḳarış-:**
Gazel 910
Mısra: **10**
Katılmak, dahil olmak.

Ādemi ehl-i naẓar ṣoḥbeti bīnā eyler
Ḳo bu aʿmāluġı insāna ḳarış insāna

2. **ḳarış-:**-*ma*
Gazel 145
Mısra: **9**
Araya girmek, bölmek; işine karışmak.

Sevāb ḳaṣd itdi dilā ḳarışma ehl-i rızḳ ile
Kim ol ṭarīḳa girmenüñ s̲evābı yoḳ ḫaṭāsı var

3. **ḳarış-:**-*dı*
Gazel 75
Mısra: **8**
Birbirine girmek, karışmak.

Gelicek ḫaṭṭ-ı ruḫı bezme ayaḳ başdı raḳīb
Gel ayaḳ götürelüm sāḳī ḳarışdı ṣoḥbet

karşısına geç-:

1. **ḳarşımuza geç-:**-*muz, -üp*
Gazel 194
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Engel olmak. || *(Birinin) Karşısında durmak.*

Yine yüz gösterür elbetde bize şāhid-i baḫt
Ki geçüp ḳarşımuza ruḫları āyīne ṭutar

karşu:

1. **ḳarşu:**-*m, -da*
Gazel 212
Mısra: **13**
Bir yerin yüzü ve cephesi karşısında bulunan.

Ḳarşumda ṭurma git dimeñ ey meh ne iḫtiyāṭ
Sen serv-i ser-firāzı gören kendiden gider

2. **karşu:**
Gazel 811

Mısra: **7**
-e doğru.

Kūyına karşu ṣabāya çeşmümi açdum seḥer
Ḫāk-ı rāhın gözleyüp açınca peydā eyledüm

3. **ḳarşu:**
Gazel 366
Mısra: **7**
-e karşı, -e doğru; karşısında, önünde.

Sīnesin ḳarşu ṭutsa da görse
Ādeme ḫançer-i cefā neyler

4. **ḳarşu:***-ñ, -a*
Kaside 18
Mısra: **61**
Bir yerin yüzü ve cephesi karşısında bulunan II Kat, ön, huzur, makam.

Reng-i rūyından olur ḳarşuña gelse maʿlūm
Kimse ġayra idemez itdügi cürmi isnād

5. **ḳarşu:**
Gazel 368
Mısra: **1**
Yüzünü döndürmüş olarak, yönelmiş olarak, doğru.

Ġoncaya ḳarşu ʿandelīb-i seḥer
Dir yaḳası açılmaduḳ sözler

6. **ḳarşu:***-dan*
Gazel 792
Mısra: **1**
Karşı, ileri, biraz öte.

Ḳarşudan kim görinür şāh-ı ʿaẕīmü'ş-şānum
Şöyle ditrer ki ḳopar ṣanki yerinden cānum

7. **ḳarşu:***-dan*
Tarih 61
Mısra: **7**
Karşı taraf.

Bu fikrile ṭururken geldi gördüm ḳarşudan bir pīr
Ki dīdārın görenler derd ü miḥnetden olur āzād

karşu ko-:

1. **ḳarşu ḳo-:***-maḳ*
Gazel 117
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karşı çıkmak. || *İnatlaşmak, zıtlaşmak.*

Ehl-i kemāla ḳarşu ḳomaḳ maḥż-ı cehldür
Ḥaḳḳā budur ki ʿārif olan eylemez ʿinād

2. **ḳarşu ḳo-:***-r*
Gazel 1018
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yarışmak.

Olup muḳābil ider baḫş-i ḥüsn o mehle güneş
Kimüñle ḳarşu ḳor ol bī-medārı seyr eyle

3. **ḳarşu ko-:***-ṣun*
Kaside 19
Mısra: **69**
Kelime Tipi: **Deyim**
Boyun eğmemek, direnmek.

Nice ḳarşu koṣun aʿdā saña inṣāf idelüm
Şīr-i pür-zūr ile āsān mıdur itmek bī-kār

karşu koy-:

1. **ḳarşu ḳoy-:***-a*
Gazel 181
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Engel olmaya çalışmak.

Nice rindān ile zühhād iderler baḫş-ı meẕāḳ
Nice sermestlere ḳarşu ḳoya ayıḳlar

2. **ḳarşu ḳoy-:***-up*
Kaside 18
Mısra: **50**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yapılana engel olmaya çalışmak, direnmek, mukavemet etmek, itiraz etmek.

İtdi mi Ḥażret-i Mūsāya itāʿat Firʿavn
Saña düşmen ne ʿaceb ḳarşu ḳoyup itse ʿinād

karşu tur-:

1. **ḳārşu ṭur-:***-maġ, -a*
Gazel 1067
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karşı durmak, direnmek, dayanmak.

Ḫançerin almış ele ġamzeñ yürekler yarmaġa
Aña ḳārşu ṭurmaġa başdan kimüñ var yüregi

2. **ḳarşu ṭur-:***-maġ, -a*
Kaside 16
Mısra: **44**
Kelime Tipi: **Deyim**
Direnmek, dayanmak, boyun eğmemek.

Nāmile işlermiş iş gerçekmiş ādem yoḳsa kim
Beş biñ erle şāha ḳarşu ṭurmaġa var mi mecāl

3. **ḳarşu ṭur-:***-sa*
Kaside 5
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Direnmek, boyun eğmemek.

Kim ḳarşu ṭursa dāʾiresin bilmeyüp saña
Çok sille yer zemāne elinde nite ki def

karşu tut-:

1. **ḳarşu ṭut-:***-maḳ*
Gazel 650
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**

Karşısına tutmak, germek. || *Göğüs germek.*

Ḳarşu ṭutmaḳ sīne-i ṣad-çāki ġamzeñden yaña
Herkesüñ kārı degüldür aña da cürʾet gerek

karşuda dikil-:

1. **ḳarşuda dikil-:***-üp*
Gazel 742
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birinin karşısında durmak.

Ṭurmaz idi Rūḥī gibi ḳarşuda dikilüp
Olmasa eger ʿāşıḳ-ı dīdār ḳaranfil

karşula-:

1. **ḳarşula-:**-*y, -up*
Kaside 40
Mısra: **130**
Dışarıdan gelen bir kimseye karşılayıcı olarak çıkmak, karşılamak.

Şevḳden aḳup aḳup gelmede Baġdāda Fırāt
Ḫūblar ḳarşulayup itmede cevlān eyüdür

2. **ḳarşula-:**-*y, -up*
Terkib-bend 3
Mısra: **33**
(Gelen bir kimseye) Karşı çıkmak, istikbal etmek.

Ḥalebe irdügi dem ḳarşulayup anı ecel
Eyledi pence-i ḳahrile vücūdın derhem

karşısına gel-:

1. **ḳarşuña gel-:**-*se*
Kaside 27
Mısra: **42**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karşı koymak, karşısında yer almak.

Olmaz kimse muḳābil saña zūr-ı rezmde
Kim ki gelse ḳarşuña aña ecel ilḳā ider

2. **ḳarşuña gel-:**-*se*
Tarih 7
Mısra: **49**
Kelime Tipi: **Deyim**
Baş kaldırmak, itaatsizlik etmek, boyun eğmeyip diklenmek.

Ḳarşuña gelse iki ḫaşm ehl-i ḥaḳḳ u bāṭılı
Reng-i rūyından bilürsin ḳılmadın feṭḥ-i kelām

karşusına var-:

1. **ḳarşusına var-:**-*amaz*
Kaside 15
Mısra: **71**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karşı koymak, karşısında yer almak.

Ḳarşusına varamaz kimse ki cān ḳaydı var
Aña muḳābil olan cānın ider dermiyān

kârûn:

1. **ḳārūn:**
Gazel 721
Mısra: **12**
Hz. Musa zamanında zenginliğiyle ün salmış, sonra da malı ile birlikte helak olmuş bir şahsiyet, ayrıca M.Ö. 540 ile 560 yılları arasında hükümdarlık yapmış Lidya kralı Kroisos da Karun olarak bilinir.

ʿĀḳībet ḳāʿr-ı zemīn u çāh-ı miḥnetdür yerüñ
Mālda Ḳārūn olup ḳuvvetde maḥżā Bijen ol

kāruñ yoḳ:

1. **kāruñ yoḳ:**
Gazel 13
Mısra: **3**
İşin yok! || Uğraşma.

Aġyār ile kāruñ yoḳ dāʾim bañadur cevrüñ
ʿAşḳuñda bilürbin kim ṣābir ḳuluñam cānā

ḳārūn-ı vaḳt:

1. **ḳārūn-ı vaḳt:**
Kaside 36
Mısra: **37**
Zamanın Karun'u.

Ḳāniʿ olmazlar cihānda olsalar Ḳārūn-ı vaḳt
Aġniyānuñ tīre ḳalbinden ġınā eksilmede

kārūre:

1. **ḳārūre:**-*s, -i, -n, -e*
Gazel 627
Mısra: **6**
Sırça kap.

Yoḳ beḳā kimseye Boḳraṭ da olsa irişür
ʿÖmri ḳārūresine dest-i ḥavādiṣden seng

kārvān:

1. **kārvān:**
Gazel 734
Mısra: **3**
Bir memleketten diğer uzak bir memlekete ticaret eşyası veya yolcu taşıyan yük hayvanı katarı, kara nakliyatı yapan katar. || Aşk kervanı; âşıklar.

Egerçi nice yüz biñ kārvān oldı revān ammā
Reh-i ʿaşḳında biñden biri oldı menzile vāṣıl

kār-zār:

1. **kār-zār:**-*ı, -n, -da*
Gazel 425
Mısra: **8**
Cenk, kavga, savaş.

Ne mümkindür bize baş egmemek ehl-i ḫıred zīrā
Melāmet kār-zārında ṣaf-ārā-yı neberdüz biz

ḳaş:

1. **ḳaş:**-*ı*
Gazel 290
Mısra: **1**
Göz çukuru üzerinde bir yay gibi uzanan, üzeri kıllarla kaplı çıkıntı II Sevgilinin kaşları.

Ol ḳaşı yā ki tīr-i sitemle bögür deler
Ḥaḳḳā budur ki ḥiddete gelse demür deler

kāşāne:

1. **kāşāne:**-*s, -i*
Gazel 311
Mısra: **8**
Köşk, saray.

Eksük olmaz miḥnet ü derd ü belā vü renc ü ġam
Göñlümüñ kāşānesi gūyā ki miḥman-ḫānedür

kasāvet:

1. **ḳasāvet:**
Gazel 414
Mısra: **6**
Gönül darlığı, tasa.

Jeng-i ġam-ı firḳatden bir laḥẓa degül ḫālī
Āyine-i ḳalbümde bilmem ne ḳasāvet var

kaṣd:

1. **ḳaṣd:**-*ı*
Gazel 15
Mısra: **10**
Amaç, niyet.

Başladı ʿarż-ı mihre mestāne
Yine ḳaṣdı ʿitābdur gūyā

2. **ḳaṣd:**-*um*
Gazel 271
Mısra: **1**
Niyet, amaç, gaye.

Ḳaṣdum oldur rāh-ı ġamda cismümi idüp ġubār
Yüz sürem pāyına yāruñ el virürse rūzgār

3. **ḳaṣd:**-*ı*
Gazel 150
Mısra: **10**
Niyet, saldırma.

Ġam çekmesün öldürürin dirse raḳībā
Söyler saña ẓāhirde velī ḳaṣdı bañadur

4. **ḳaṣd:**-*um*
Gazel 309
Mısra: **4**
Niyet, istek, amaç; birine karşı bilerek kötü davranma, kötü niyet.

Her ḳande gitse tīr u kemān uydurur bele
Ḳaṣdum yoḳ ehl-i ʿaṣḳa dir āyā ne ḳaṣd ider

5. **ḳaṣd:**-*ı*
Gazel 1004
Mısra: **3**
Niyet, istek, amaç, gaye. II Öldürme, yaralama veya zarar vermeye teşebbüs etme.

Kimedür ḳaṣdı ʿaceb neyler elinde ḫançer
Yine mestānedür ol nergis-i ḫ̬ᵛāb-ālūde

6. **ḳaṣd:**-*ı*
Tarih 67
Mısra: **2**
Amaç. II Murat, niyet.

Niçün bu bāġdan el çekdi dirseñüz Ṣāfī
Bihişt ravżasına başmaġidi ḳaṣdı ḳadem

7. **ḳaṣd:**-*ı*
Gazel 1005
Mısra: **13**
Garez, saldırma.

Bakışından sañadur ḳaṣdı hemān ey Rūḥī
Yine almış ḳılıcın ġamze-i ḫūn-rīzi ele

8. **ḳaṣd:**-*ımuz, -ı*
Gazel 812
Mısra: **9**
Kasıt, amaç, maksat, niyet.

Nūş-ı meyden ne bilür ḳaṣdımuzı ehl-i riyā
Yine keyfiyyet-i dānāyı ider dānā fehm

kaṣd eyle-:

1. **ḳaṣd eyle-:**-*dü, -m*
Kaside 29
Mısra: **32**
Bir amaç güderek bir işe girişmek, niyet etmek.

Dün bu efkār beni şöyle melūl eyledi kim
Eyledüm ḳaṣd ṭutam rāh-ı beyābān-ı ʿadem

2. **ḳaṣd eyle-:**-*r*
Gazel 415
Mısra: **10**
Niyetlenmek.

Rūḥī ḥarāmi ġamzesi vaṣfında dilberüñ
Ḳaṣd eyler ise ṣiʿrini siḥr-i ḥelāl ider

3. **ḳaṣd eyle-:**-*r, -in*
Gazel 834
Mısra: **1**
Kötülük etmek, zarar vermek.

Ḳaṣd eylerin ki ṣarılam ol mū-miyāna ben
Ḥaḳḳā budur ki ḳaṣd ideyin nāzikāne ben

4. **ḳaṣd eyle-:**-*y, -eñde*
Tahmis 7
Mısra: **11**
Kötülük etmek, zarar vermeye niyet etmek, zarar vermek maksadıyla harekete geçmek, kıymak.

Ḳaṣd eyleyeñde cān u dili sen şeh-i cihān
Tātār-ı ġamzeñ eyledi dil kişverin talān

kaṣd it-:

1. **ḳaṣd it-:**-*di*
Gazel 145
Mısra: **9**
Bir amaç güderek bir işe girişmek, niyet etmek.

Sevāb ḳaṣd itdi dilā ḳarışma ehl-i rızḳ ile
Kim ol ṭarīḳa girmenüñ ṣevābı yoḳ ḫaṭāsı var

2. **ḳaṣd it-:**-*me, -den*
Gazel 687
Mısra: **13**
Niyetlenmek, harekete geçmek.

Rūḥiyi öldürmege ḳaṣd itmeden
Ger ġarażuñ rūḥ ise Rūḥī fedāk

kaṣd-ı dil u cān eyle-:

1. **ḳaṣd-ı dil u cān eyle:**
Gazel 950
Mısra: **1**
Gönle ve cana kast etmek.

Al cefā tīġın ele ḳaṣd-ı dil u cān eyle
Yaʿni cemʿiyyet-i aʿdāyı perīşān eyle

kaṣd-ı dil-i aḥbāb eyle-:

1. **ḳaṣd-ı dil-i aḥbāb eyle-:**-*r*
Gazel 225
Mısra: **14**
Âşıkların gönüllerine kastetmek, zarar vermek.

Bir cefā-cūya nice ʿarż-ı maḥabbet idelüm
Ki çeküp tīġını ḳaṣd-ı dil-i aḥbāb eyler

kaṣd-ı katl:

1. **ḳaṣd-ı ḳatl:**-*üm, -e*
Gazel 30
Mısra: **5**
(Aşığı) Öldürmeye niyetlenmek.

Oldılar bir cānibe aġyār ḳaṣd-ı ḳatlüme
Olduġıyçün meclis-i meyde nigāhuñ bir yaña

ḳaṣd-ı şebiḫūn:

1. **ḳaṣd-ı şebiḫūn:**
Kaside 15
Mısra: **17**
Gece baskını niyeti.

Ḳaṣd-ı şebiḫūn ile üstine ʿasker çeküp
Bir ḥareket eylemek istedi şeh virdi cān

kasd-ı sevāb eyle-:

1. **ḳasd-ı sevāb eyle-:***-y, -üp*
Tarih 10
Mısra: **13**
Sevap kazanmak amacıyla bir şey yapmak.

Ḳasd-ı sevāb eyleyüp söyledi tārīḫini
Cāmiʿ-i ehl-i duʿā çeşme-i āb-ı ḥayāt

kāse:

1. **kāse:***-ler, -dür*
Gazel 949
Mısra: **8**
Kâse, kadeh.

Ser-i aʿdā mı iden ḫākda yā sāḳi-i dehr
Kāselerdür ki şikest eyledi devrānuñda

kāse kāse:

1. **kāse kāse:**
Kaside 8
Mısra: **58**
Kaseler dolusu, çanak çanak. || *Bol bol, çokça.*

Huṣūṣā ol esīr-i miḥnetüñ kim nice demlerdür
Elinden kāse kāse zehr içer sāḳi-i devrānuñ

2. **kāse kāse:**
Terci-bend 2
Mısra: **5**
Kaseler dolusu. || *Bol bol.*

Kāse kāse nice bir ben çekeyin zehr-i helāhil
Nice bir ġayre felekde şunıla cām-ı viṣāl

kāse-i ʿaşḳ:

1. **kāse-i ʿaşḳ:**
Gazel 277
Mısra: **1**
Aşk kasesi.

Kāse-i ʿaşḳ elümde cām yeter
Şevḳ-i cānān baña müdām yeter

kāse-i faḳr:

1. **kāse-i faḳr:***-ile*
Tahmis 2
Mısra: **7**
Fakirlik kasesi, acizlik kadehi.

Fenā bezminde olduḳ kāse-i faḳrile leb-ber-leb
Ġınā ehliyle yoḳ bāzārımuz min-baʿd zīrā hep

kāse-ı ḳays-ı dil-fikār:

1. **kāse-ı ḳays-ı dil-fikār:***-ı*
Gazel 379
Mısra: **6**
Gönlü yaralı Kays'ın kasesi.

Ṭaleb-i niʿmet-i vaṣl eyler iken Leylīden
Kāse-ı Ḳays-ı dil-fikārı şıyan ṭaş nedür

kāse-i pür-sem:

1. **kāse-i pür-sem:**
Gazel 189
Mısra: **4**
Zehir dolu kase.

Bu ṭoḳuz sāġar ki ḫalḳı eylemiş mest-i ġurūr
Ehl-i meşreb her birin bir kāse-i pür-sem bilür

kāse-i şehd u şeker:

1. **kāse-i şehd u şeker:***-i*
Gazel 61
Mısra: **7**
Bal ve şeker kasesi.

Ġamdan öldük nidelüm kāse-i şehd u şekeri
Bize bir köhne sifāl olsa ṭolu āb-ı ʿineb

kāse-i ser:

1. **kāse-i ser:**
Gazel 823
Mısra: **11**
Kafatası.

Ne çekerdüm bu ḳadar bāruñı ey kāse-i ser
Seni yāruñ ser-i kūyına sifāl eylemesem

kāse-i ser-nigūn:

1. **kāse-i ser-nigūn:**
Rübai 10
Mısra: **4**
Ters dönmüş kadeh. ||
Feleğin katmanları.

Bir bezmdeyüz ki anda mānend-i sipihr
Biñ kāse-i ser-nigūn olur günde şikest

kāse-līs:

1. **kāse-līs:**
Gazel 656
Mısra: **6**
Çanak yalayıcı, dalkavuk.

Bu ḫaşmetile ey şeh-i mülk-i vefā hele
Bezmüñde kāse-līs olımaz gelse Cem senüñ

kasem:

1. **ḳasem:**
Gazel 458
Mısra: **6**
Yemin, and.

Fikr-i maʿīşet itmezüz ḳısmetimüz olan gelür
Naḫn-ı ḳasem umurına vardur iʿtimādımuz

kāşi:

1. **kāşi:***-y, -e*
Gazel 985
Mısra: **6**
Pişmiş kilden sırlanmış tabak, çanak, duvar kaplaması.

Naḳl idüp bu beyti Manṣūr-ı refīʿu'l-ḳadrdan
Merḳadı üstinde taḥrīr eylemişler kāşiye

kaşı kemān:

1. **ḳaşı kemān:**
Gazel 882
Mısra: **14**
Keman kaşlı dilber (kaşı kavisli ve düzgün olması yönüyle).

Ger çekmemek isterseñ acısını ey Rūḥī
Sīneñdeki peykānı ol ḳaşı kemān çeksün

kaʾs-i kerem:

1. **kaʾs-i kerem:**-*i*
Kaside 28
Mısra: **49**
Cömertlik kasesi.

Kaʾs-i keremi elde iken mihre el açdum
Devrān didi bir elde ṭutılmaz iki ḳarpuz

kaʾs-ı muraṣṣaʿ:

1. **kaʾs-ı muraṣṣaʿ:**
Gazel 884
Mısra: **8**
Mücevherle bezenmiş tas, çanak.

Yerde gül gökde ḳamer ṣanma ṣunarlar ʿıyda
Birisi kaʾs-ı muraṣṣaʿ biri cām-ı zerrīn

kaşı yā:

1. **ḳaşı yā:**
Gazel 654
Mısra: **9**
Ya kaşlı sevgili. || Kaşı yaya benzeyen sevgili.

Ey ḳaşı yā nāvegüñ baş virmişidi sīnede
Zaḫm-ı tīrüñ Rūḥiyi elbetde eyledi helāk

kāsib:

1. **kāsib:**-*e, -dür*
Gazel 957
Mısra: **13**
Kazanan, elde eden, geçimini sağlamak için çalışan (kimse).

Reşküm ol kāsibedür kim güni miḥnetle giçüp
Gicesi bir ṣanem-i māh-liḳāyile giçe

kāṣıd:

1. **ḳāṣıd:**
Kıt'a 19
Mısra: **1**
Kasteden, bir şeyi yapmaya niyet eden (kimse).

Ne mümkindür bu kim ḳāṣıd nigāra ʿarż-ı ḥāl ide
Degül taḳdīri ḳābil ḥadden efzūndur ġam-ı firḳat

2. **ḳāṣıd:**
Gazel 1076
Mısra: **7**
Haber götüren, postacı, ulak.

Bağlandı zebānum gelüp ol laḥẓa ki ḳāṣıd
Ser-rişte-i mektūb-ı dürer-bārını çözdi

kasīde:

1. **ḳasīde:**-*ler*
Kaside 9
Mısra: **50**
Beyit sayısı 15'den az olmayan, belli bir maksatla ve bilhassa birini veya bir şeyi övmek için aruz vezniyle yazılmış, bütün beyitlerinin ikinci mısrâsı ilk beyitle kāfiyeli manzume.

İdem ṭamāʿdan edāni-i dehre niceye dek
Risālelerle belāġ u ḳasīdeler irsāl

kasīde-i dilkeş:

1. **ḳasīde-i dilkeş:**
Kaside 6
Mısra: **49**
Gönüller cezbeden kaside.

Cenābuña umarın bu ḳasīde-i dilkeş
Zebān-ı ḥālile aḥvālümi ide iʿlām

kāşif-i sırr-ı ezel:

1. **kāşif-i sırr-ı ezel:**
Kaside 41
Mısra: **29**
Ezel sırlarını keşfeden, meydana çıkaran kimse. || Hz. Hüseyin.

Kāşif-i sırr-ı ezel vāḳıf-ı remz-i Ḳurʾān
ʿĀrif-i ẕāt-ı ḫudāvend-i cihān-ı ʿizz ü cell

kāşif-i sırr-ı mübhem:

1. **kāşif-i sırr-ı mübhem:**
Kaside 31
Mısra: **42**
Gizli sırları açığa çıkaran kimse.

Umūrın vezīr aña ḳılmazdı tefvīż
Eger olmasa kāşif-i sırr-ı mübhem

kāşif-i sırr-ı müfredāt-ı kelām:

1. **kāşif-i sırr-ı müfredāt-ı kelām:**
Tarih 65
Mısra: **11**
Sözlerin ayrıntısındaki sırları çözen kimse.

Kāşif-i sırr-ı müfredāt-ı kelām
Zübde-i zümre-i benī-ādem

kāşif-i ümmüʾl-kitāb:

1. **kāşif-i ümmüʾl-kitāb:**
Kaside 2
Mısra: **17**
Kuran-ı Kerim'in sırlarını keşfedip açığa çıkaran. || Hz. Muhammed.

Nāṭıḳ-ı ṣıdḳ u ṣavāb kāşif-i ümmüʾl-kitāb
Ṣāḥib-i faṣlüʾl-ḫitāb ṣalli ve sellim ʿaleyh

kāsım ʿāli:

1. **ḳāsım ʿāli:**
Kaside 39
Mısra: **63**
Kâsım Ali (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Ḳāsım ʿĀli günin geçürür mi ṣafā ile
Eyler mi ehl-i ẕevḳile seyrān ne demdedür

kāşır:

1. **ḳāşır:**-*uz*
Gazel 484
Mısra: **8**
Eksik, kusurlu.

Ger ölince yaṣdanup ṭaş döşesek ṭopraġını
Yine ol ʿālī-cenābuñ ḥidmetinde ḳāṣıruz

2. **ḳāşır:**
Gazel 13
Mısra: **1**
Kusurlu, aciz.

Ḥidmetde beni ṣanma ḳāṣır ḳuluñam cānā
Her ḥidmete ḳullansañ ḳādir ḳuluñam cānā

kâşki:

1. **kāşki:**
Gazel 826
Mısra: **12**
Dilek cümlelerinin başına getirilen ve "ne olurdu" anlamında özlem veya esef bildiren temenni sözü; keşke.

Cān fedā ḳılmaḳdadur mihr u maḥabbet leẕẕeti
Kāşki biñ cānum olsa yāra ḳurbān eylesem

kaşları çat-:

1. **ḳaşları çat-:**-*dı*
Gazel 1092
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kızmak, öfkelenmek.

Nola aldursaḳ o ṭıfla dil-i ġam-dīdemüzi
Geldi çatdı nidelüm üstimüze ḳaşları

kaşları çīn it-:

1. **ḳaşlaruñ çīn it-:**-*uñ, -me, -den*
Gazel 1071
Mısra: **7**
Kaşlarını çatmak, kızmak.

Ḳaşlaruñ çīn itmeden ṭuyduḳ vefā-dār olduġuñ
Vāḳıf olduḳ ḥāli taḥḳīḳ eyledük senden seni

kaşr:

1. **ḳaşr:**-*ı, -n, -da*
Kaside 34
Mısra: **44**
Saray, köşk.

Dāmen-i çarḫa bir altun ṭūp ṣalmış gün degül
Himmeti ḳaṣrında iḳbāli iderken seyr-i tām

kaşr-ı cismi yaḳ-:

1. **ḳaşr-ı cismüñi yaḳ-:**-*up*
Gazel 691
Mısra: **5**
Beden köşkünü yakmak. || Allah yolunda aşk ateşiyle yanmak, o uğurda kendi canını feda etmek.

Ṭarīḳ-i Ḥaḳda yaḳup ḳaṣr-ı cismüñi ḫāk ol
Edā-yı ḥiḍmet eger bī-ḳuṣūr idem dirseñ

kaşr-ı dil-güşā:

1. **ḳaşr-ı dil-güşā:**-*sın*
Tarih 22
Mısra: **4**
Kalbe ferahlık veren köşk.

Ṭarab-engīzsin dāyim ṣafā var ṣaḥn-ı pākuñda
Ne ḳaṣr-ı dil-güşāsın sen ki reşk-i bāġ şāhısın

kaşr-ı dilkeş ü rānā:

1. **ḳaşr-ı dilkeş ü rānā:**
Kaside 12
Mısra: **16**
Güzel ve gönüller çeken köşk. || Mahmil.

Yel getürmiş yā Süleymān nebī taḫtı mıdur
Evc-i rifʿatda ya ḳaṣr-ı dilkeş ü rānā mıdur

kaşr-ı dilkeş:

1. **ḳaşr-ı dilkeş:**-*üñ*
Tarih 75
Mısra: **19**
Gönlü cezbeden köşk.

Söyledi hātıf bu ḳaṣr-ı dilkeşüñ tārīḫini
Oldı bu dilkeş nişīmen cilve-gāh-ı ehl-i ḥāl

kaşr-ı dil-küşā:

1. **ḳaşr-ı dil-küşā:**-*da*
Gazel 350
Mısra: **12**
Gönle ferahlık veren köşk. || Yeryüzü.

Çıḳ seyr-i bāġa ṣūfī ne yatmaḳ zamānıdur
Bu ḳaṣr-ı dil-küşāda yatanlar uyandılar

kaşr-ı feraḫ-efzā:

1. **ḳaşr-ı feraḫ-efzā:**
Tarih 22
Mısra: **1**
Gönle ferahlık veren köşk.

Nedendür bu leṭāfet sende ey ḳaṣr-ı feraḥ-efzā
Meger kim ḥākim-i dāru's-selāmuñ cilve-gāhısın

kaşr-ı kadr:

1. **ḳaşr-ı ḳadr:**-*üñ, -e*
Kaside 27
Mısra: **35**
İtibarının sarayı.

Ser-firāzā sen o ẕi-şānsın ki ḳaṣr-ı ḳadrüñe
Kim ki yüz sürmek ümīdin itse serden pā ider

kaşr-ı kayser:

1. **ḳaşr-ı ḳayşer:**-*i, -n*
Gazel 874
Mısra: **4**
Kayser'in sarayı.

Maḳām-ı ḳurba iren ḥaḳ budur ki dünyānuñ
Ne ḳaṣr-ı Ḳayṣerin ister ne dār-ı Dārāsın

kaşr-ı lāciverd:

1. **ḳaşr-ı lāciverd:**-*üñ*
Gazel 71
Mısra: **7**
Lacivert köşk. || Gökyüzü.

Bu ḳaṣr-ı lāciverdüñ şeb-çerāġıdur meh-i tābān

Olur eṭrāfına zerrīn-beden pervāneler kevkeb

kaṣr-ı zümürrüd-fām:

1. **ḳaṣr-ı zümürrüd-fām:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 475
Mısra: **3**
Zümrüt renkli köşk. || Gökyüzü.

Neylerüz ḳaṣr-ı zümürrüd-fāmını çarḫuñ ki biz
Kūy-ı dilber gibi bir ʿālī-mekāna māliküz

kaṣṣāb:

1. **ḳaṣṣāb:**
Gazel 115
Mısra: **6**
Hayvan boğazlayan, et satan sanatkâr, kassâbiye: Kasap ücreti, ücret-i zebhiyye.

Didüm engüştüñ ḥınādan lāle-reng olmış yine
Didi ḳan dökmekden olmaz mı kef-i ḳaṣṣāb surḫ

kassām efendi:

1. **ḳassām efendi:**-*y, -e*
Kaside 38
Mısra: **77**
Kassam Efendi (özel isim).

Giçüp andan da var bundan giden Ḳassām Efendiye
Senālar eyleyüp ḳıl iştiyāḳın ʿarż yārānuñ

kat:

1. **ḳaṭ:**
Gazel 565
Mısra: **4**
Bir yüzey üzerine az veya çok kalın bir biçimde, düzgün olarak yayılmış bulunan şey; üst üste konulmuş şeylerden her biri; nicelikçe kez, misil.

Ben ölende üstüḫ ʿānum yāra ey hemdem ilet
Eyleye şāyed o nev-ḫaṭ ḫāmesin üstinde ḳaṭ

2. **ḳat:**-*um, -da*
Gazel 610
Mısra: **2**
Huzur, makam, nezd, yan.

Didüm it dünyāyise maḳṣūduñ istiġnāyı terk
Didi cāyizdür ḳatumda eylemek dünyāyı terk

kat-:

1. **ḳat-:**-*dı, -lar*
Gazel 287
Mısra: **4**
Karıştırmak, koymak.

Lā-yāʿḳıl itdiler bizi gördüñ mi ḫūblar
Cām-ı mey-i maḥabbete bilmem ne ḳatdılar

kaṭʿ eyle-:

1. **ḳaṭʿ eyle-:**
Gazel 53
Mısra: **10**
Kesmek.

Dergāh-ı Ḥaḳḳa ola dilerseñ taḳarrubuñ
Ḫalḳ-ı cihāndan ülfeti ḳaṭʿ eyle Rūḥiyā

2. **ḳaṭʿ eyle-:**-*me*
Gazel 241
Mısra: **9**
Kesmek, son vermek.

Naẓar-ı luṭfuñı ḳaṭʿ eyleme Rūḥīden kim
Ṣādıḳu'l-vaḳt ḳuluñ ʿāşıḳ-ı dīdāruñdur

kaṭʿ it-:

1. **ḳaṭʿ it:**
Gazel 129
Mısra: **9**
Kesmek.

Tīġ-ı ġamzeñle beni ḳaṭʿ it meded luṭf eyle kim
Ġamzeñ ey dilber kimi ḳatl eylese olur şehīd

kat kal-:

1. **ḳat ḳaldı:**--
Gazel 1068
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Umutsuzluk içinde, çaresiz kalmak.

Āhum bu gice virmekle bir iki meydān
Ḳat ḳaldı hemān eşheb-i gerdūn ṣıḳıldı

kaṭ ḳat:

1. **ḳat ḳat:**
Gazel 913
Mısra: **1**
Katlar halinde, üst üste.

Ḫalḳuñ kimisi gül gibi ḳat ḳat libāsda
Egnine kimi giymege bulmaz palāsda

2. **ḳat ḳat:**
Gazel 83
Mısra: **4**
Fazlasıyla, pek çok.

Bu gün mi baġrımuz pür-ḫūn olupdur çarḫ-ı kec-revden
Biz ol bī-iʿtibāruñ zehr-i ḳahrın yutmışuz ḳat ḳat

3. **ḳat ḳat:**
Gazel 116
Mısra: **3**
Çok, pek çok, fazlasıyla.

Firḳatuñdan şöyle geçmişdür yaşum ḳat ḳat yire
Kim çıḳar biñ yıl ḳazarlarsa türābum āb surḫ

4. **ḳat ḳat:**
Gazel 923
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Katlar halinde. || Çok, pek çok, fazlasıyla.

Ġamuñdan dāġlar yaḳsun dilerseñ cismine ḳat ḳat
Göñül bār-ı belādan aġlamaz yüz biñ naḫīf olsa

5. **ḳaṭ ḳaṭ:**
Kaside 5
Mısra: **7**
Katlar halinde. || Feleğin katları kastedilmiştir.

Emreyle dehre kim felegüñ ḳaṭ ḳaṭ aṭlasın

Ferş-i ḥarīm-i merḳadüñ itsün ṭaraf ṭaraf

6. **ḳat ḳat:**
Kaside 9
Mısra: **41**
Katlar halinde, her bir kat.

Ṣaḥāyif-i felek erḳāmile ṭolar ḳat ḳat
Cihānda ḳalmaya bir nükte-dānda nuṭḳa mecāl

7. **ḳat ḳat:**
Kaside 25
Mısra: **41**
Katlar halinde.

Keserdi aṭlas-ı çarḫı zamāne ḳat ḳat eger
Bileydi kīse-i defter ider o ferruḫ-fāl

8. **ḳat ḳat:**
Kıt'a 29
Mısra: **9**
Çok, pek çok. || Üst üste.

Cümleden Rūḥī ki ḳat ḳat ḫilʿat-ı luṭfın giyüp
Eyledi devrinde ol ẕī-himmetüñ defʿ-i melāl

ḳaṭʿ ḳıl-:

1. **ḳaṭʿ ḳıl-:**-*madın*
Gazel 452
Mısra: **11**
Kesmek, son vermek.

Ḳılmadın ḳaṭʿ reh-i vādī vü pür-ḫār-ı ġamı
Ṣubḥa dek pāy-ı dilüñ her gice ḫārın çekerüz

ḳaṭʿ ol-:

1. **ḳaṭʿ ol-:**-*a*
Tarih 14
Mısra: **10**
(Yol, mesafe) Aşılmak.

Cihān üftāde-i deryā-yı ḥayretdür ʿaceb demdür
Meger kim ḳaṭʿ ola keşti-i tedbīr ile deryā

ḳaṭʿ olın-:

1. **ḳaṭʿ olın-:**-*an*
Kaside 15
Mısra: **25**
Kesilmek.

Döndi ḥabāba hemān ḳaṭʿ olınan kelleler
Seyl gibi çaġlayup şöyle revān oldı ḳan

ḳaṭʿā:

1. **ḳaṭʿā:**
Gazel 648
Mısra: **3**
Asla.

Dönmemüz yoḳ ġam-ı ʿaşḳuñla yoluñdan ḳaṭʿā
Başımuz kesse daḫi ġamze-i ser-tīzlerüñ

2. **ḳaṭʿā:**
Gazel 594
Mısra: **8**
Asla, hiç.

Ḫidmetinde yoḳ dil-i bī-çārenüñ taḳsīri līk
Neylesün miskīne ḳaṭʿā iltifāt-ı şāh yoḳ

3. **ḳaṭʿā:**
Gazel 172
Mısra: **2**
Katiyen, asla, hiçbir zaman.

Esīr-i ʿaşḳuñ olanlarla ülfetüñ yoḳdur
Maḥabbet ehline ḳaṭʿā maḥabbetüñ yoḳdur

4. **ḳaṭʿā:**
Gazel 796
Mısra: **1**
Asla, hiç, katiyyen.

Dilümde ḳalmadı ḳaṭʿā mecāl-i āh sulṭānum
Belā-yı ʿaşḳuñ öldürdi beni vallah sulṭānum

katı:

1. **ḳatı:**
Gazel 180
Mısra: **10**
Oldukça.

Ġamzeñ göze kim gerçi bir oḳdur görünürde
Rūḥī gibi urġunluruñ ammā ḳatı çoḳdur

2. **ḳatı:**
Gazel 89
Mısra: **8**
Çok, pek, pek çok.

Rind-i meyḫᵛāreye pend itmegi ḳo ey nāṣıḥ
Ḳatı müşkildür ide bir kişi dānā ile baḫs

3. **ḳatı:**
Gazel 180
Mısra: **2**
Çok, pek, fazla.

Rez duḫterine ḥürmetüñ eller gibi yoḳdur
Nāmın çeküp ey ṣūfī dime ḳatı ṣoġuḳdur

4. **ḳatı:**
Gazel 613
Mısra: **2**
Çok, fazla, sert ve haşin.

Çekmege ḫāk-i rehüñ dīde-i ḫūn-pāş gerek
Yaḳmaġa dāġ-ı ġamuñ ḳatı ulı baş gerek

5. **ḳatı:**
Gazel 33
Mısra: **5**
Aşırı, oldukça.

Ḳatı āsān idi olmaḳ saʿādet mülkine mālik
İki gün bir ḳarār üzre olaydı bī-vefā dünyā

6. **ḳatı:**
Gazel 659
Mısra: **6**
Çok, çok fazla, oldukça, gayet.

Ṣarāb-ı nāb içüp itmiş ʿiẕārını gül gül
Ḳatı güzellügi var yār-ı gül-ʿiẕārımuzuñ

ḳaṭʿ-ı ʿadū:

1. **ḳaṭʿ-ı ʿadū:**
Gazel 667
Mısra: **9**
Düşmanın kesilmesi.

Rūḥiyā ḳaṭʿ-ı ʿadū ṭabʿuña noḳṣān virmez
Bildürür rütbeñi erbāb-ı kemāla suḫanuñ

<u>ḳaṭʿ-ı iḥtilāṭ ḳıl-:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı iḥtilāṭ ḳıl-:**-*du, -m, -sa*
Gazel 857
Mısra: **3**
(Birileriyle) Görüşmeyi kesmek.

Ḫalḳ-ı ʿālemden nola ḳıldumsa ḳaṭʿ-ı iḥtilāṭ
Ehl-i derdem bir esīr-i derd-i pür-derd isterin

<u>ḳaṭʿ-ı iltifāt it-:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı iltifāt it-:**-*mek, -le*
Müseddes 3
Mısra: **22**
İlgi ve alakayı kesmek.

Gerçi yoḳ derdüñ olan dillerde ümmīd-i necāt
Ṣanma ʿaşkuñdan dünam itmekle ḳaṭʿ-ı iltifāt

<u>ḳaṭʿ-ı iltifāt-ı yār:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı iltifāt-ı yār:**
Gazel 95
Mısra: **4**
Sevgilinin ilgisinin kesilmesi.

Ḫᵛāh āzār-ı raḳīb u ḫᵛāh cevr-i rūzgār
Hep ḳolay ammā ki ḳaṭʿ-ı iltifāt-ı yār güc

<u>ḳaṭʾ-ı kelām eyle-:</u>

1. **ḳaṭʾ-ı kelām eyle-:**-*r*
Kaside 30
Mısra: **16**
Sözünü kesmek, susmak.

Ol ser-bülend-i dehr ki baḫş-i kemālda
Nāmı añılsa ḳaṭʾ-ı kelām eyler ehl-i ḥāl

<u>ḳaṭʿ-ı maḥabbet it-:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı maḥabbet it-:**-*me*
Gazel 1001
Mısra: **5**
Aşk ve muhabbetini kesmek.

ʿĀşıḳdan itme ḳaṭʿ-ı maḥabbet meveddet it
Bīgāne olma sevdücegüm āşinā ile

<u>ḳaṭʿ-ı menāzil it-:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı menāzil it-:**-*di*
Gazel 749
Mısra: **12**
Menzilleri geçmek. || Seyr u sülûk esnasındaki mertebelerden geçmek.

Ser-menzil-i murāda irişse ʿaceb degül
Ḳaṭʿ-ı menāzil itdi ṭarīḳ-i fenāda dil

<u>ḳaṭʿ-ı menzil:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı menzil:**
Gazel 821
Mısra: **13**
Menzil almak, yol almak.

Ḳaṭʿ-ı menzil ḳatı āsān idi ammā nideyin
Rūḥiyā üstüme bir bār-ı girāndur bedenüm

<u>ḳaṭʿ-ı menzil it-:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı menzil id-:**-*emez*
Gazel 537
Mısra: **6**
Yol almak, ilerlemek.

Pāy-ı himmetle kişi almayıcaḳ meydānı
Ḳaṭʿ-ı menzil idemez uçsa da altındaki raḫş

<u>ḳaṭʿ-ı naẓar:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı naẓar:**
Gazel 344
Mısra: **13**
Hesaba katmama.

Eylemez ḳaṭʿ-ı naẓar laʿl-i lebüñden Rūḥī
Beñzer ol ṭūṭi-i gūyāya ki şekker gözedür

<u>ḳaṭʿ-ı naẓar eyle-:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı naẓar eyle-:**-*me*
Gazel 844
Mısra: **1**
Bakışını kesmek; ilgilenmemek.

Eyleme ḳaṭʿ-ı naẓar ʿāşıḳ-ı nālānuñdan
Kesme ümmīdlerüñ ḫançer-i bürrānuñdan

2. **ḳaṭʿ-ı naẓar eyle-:**-*y, -e*
Terkib-bend 4
Mısra: **5**
(Bir şeyden) İlgi ve alakayı kesmek.

İʿtibārāt-ı cihāndan eyleye ḳaṭʿ-ı naẓar
Ẕerre deñlü ḳılmaya gerdūn-ı dūna iʿtibār

<u>ḳaṭʿ-ı naẓar it-:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı naẓar id-:**-*e*
Gazel 1052
Mısra: **7**
(Birine) Bakışını, ilgi ve alakasını kesmek.

Cānān odur ki ḳaṭʿ-ı naẓar ide ġayrıdan
Yolında cān virenler ile ola ülfeti

2. **ḳaṭʿ-ı naẓar id-:**-*eler*
Gazel 895
Mısra: **5**
Bakışı kesmek, bakmamak. || Hesaba almamak.

Şāyed ideler ḳaṭʿ-ı naẓar ol gül-i terden
Gelsün ḫaṭṭı aġyār gözine diken olsun

3. **ḳaṭʿ-ı naẓar id-:**-*er*
Gazel 458
Mısra: **9**
Bakışı kesmek, bakmayı bırakmak.

Ḫaṭṭ-ı ʿiẕār-ı yārdan ḳaṭʿ-ı naẓar ider miyüz
Biz ki anuñla kāmilüz açan odur sevādımuz

<u>ḳaṭʿ-ı naẓar ḳıl-:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı naẓar ḳıl-:**-*du, -ñ*
Gazel 196
Mısra: **5**
Dikkate almamak, dönüp bakmamak, önemsememek.

Mihr-i ʿālem-tābdan ḳaṭʿ-ı naẓar ḳılduñ bugün

Añların kim bu gice şemʿ-i şebistānuñ gelür

2. **ḳaṭʿ-ı naẓar ḳıl-:**-*maz*
Gazel 178
Mısra: **13**
(Sevgiliye) Bakışına son vermek, bakışı kesmek.

Ölür ḳaṭʿ-ı naẓar ḳılmaz cemāl-ı bā-kemāluñdan
Sever şāhum seni Rūḥī ḳuluñ inkāra yer yoḳdur

<u>kaṭʿ-ı niyāz:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı niyāz:**
Gazel 93
Mısra: **8**
Yalvarışı bırakmak.

Gerçi nāz itmez niyāzum görmese cānān velī
ʿĀṣıḳa ḳaṭʿ-ı niyāz u yāra terk-i nāz güc

<u>kaṭʿ-ı ülfet it-:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı ülfet it-:**-*me, -y, -en*
Gazel 495
Mısra: **1**
Muhabbeti kesmek, bağını koparmak.

Cihānda ḳaṭʿ-ı ülfet itmeyen Ḥaḳḳa ḳārīb olmaz
Ṣafā-yı cām-ı vaḥdet kes̲ret ehline naṣīb olmaz

<u>ḳaṭʿ-ı ümīd eyle-:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı ümīd eyle-:**-*di*
Gazel 1043
Mısra: **13**
Ümidini kesmek.

Ḳaṭʿ-ı ümīd eyledi Rūḥī ḥayatdan
Göñlin o gün ki sen büt-i ṭannāza bağladı

<u>ḳaṭʿ-ı ümīd it-:</u>

1. **ḳaṭʿ-ı ümīd it-:**-*se, -m*
Gazel 478
Mısra: **7**
Ümit kesmek.

ʿAceb mi iḥtimāl-i vaṣldan ḳaṭʿ-ı ümīd itsem
Zamān ister viṣālüñ ol zamāne ʿömr amān virmez

<u>kātib-i aḥkām:</u>

1. **kātib-i aḥkām:**
Kaside 6
Mısra: **38**
Kanunların yazıcısı.

Ne rütbedür bu ki divān-ı ʿadl ü dāduñda
Debīr-i çarḫ ider ola kātib-i aḥkām

<u>kātib-i divān:</u>

1. **kātib-i divān:**
Kaside 37
Mısra: **40**
Divan katibi.

Durma yazmaḳda mı erbāb-ı dilüñ ḫāṭırını
Ḥükmi āfaḳa revān kātib-i divān nicedür

2. **kātib-i dīvān:**
Kaside 40
Mısra: **56**
Divan katibi. || *Cigalazade Sinan Paşa'nın divan katibi Hükmî olmalıdır.*

Lüle-i gülgūnuñ icrāsı elinde şeb u rūz
Çeşme-i luṭf u kerem kātib-i dīvān eyüdür

<u>katıca:</u>

1. **ḳatıca:**
Gazel 368
Mısra: **6**
Çokça, fazla, aşırı.

Yaḳañı yāre ḳarşu çāk itme
Ḳatıca çoḳ açılma ey gül-i ter

<u>kātil:</u>

1. **ḳātil:**
Gazel 201
Mısra: **6**
Katledici, öldürücü.

Belde ne ġaddāre vü ne tīġ u ne ḫançer ṭutar
Ġamzesiyle ḳatl ider ʿāşıḳları ḳātil budur

2. **ḳātil:**-*i, -müz, -dür*
Gazel 334
Mısra: **10**
Cana kıyan, birini öldüren kimse.

Aġyār elemin çekme yapış zülfine Rūḥī
Menʿ eylemege cānı mı var ḳātilimüzdür

3. **ḳātil:**-*den*
Gazel 952
Mısra: **4**
Katledici, öldürücü. || *Sevgilinin kirpikleri.*

Dil-i mecrūḥuma cellād-ı çeşm-i bī-emānuñdan
Umardum merḥamet ḳātilden olsa raḥm maḳtūla

4. **ḳātil:**-*e*
Gazel 1001
Mısra: **12**
Katledici, öldürücü. || *Sevgili.*

Aldanma luṭfına seni kāfirdür öldürür
Gel māʾil olma Rūḥi iñen de o ḳātile

5. **ḳātil:**
Kaside 20
Mısra: **20**
Bir kimsenin canına kıyan, öldüren, cani (kimse). II Sevgilinin aşığı öldüren bakışı.

Kim bilmeyup dil cevr ide ṭura Dildārı ola bir çeşmi ḳātil

<u>ḳātil-i cān:</u>

1. **ḳātil-i cān:**
Gazel 794
Mısra: **9**
(Aşığın) Canını alan kişi.

Dehenünmiş ṭutalum ḳātil-i cān ey Rūḥī
Görinür yirde degül ḳanını kimden alalum

<u>katl:</u>

1. **ḳatl:**-*i, -n, -e*
Gazel 320
Mısra: **14**
Öldürme, öldürülme.

Ḳurtuldı Rūhi eyleyüp inkār ʿaṣḳuñı
Ḥüccet getürdi ḳatline ḫaṭuñ belāyı gör

2. **ḳatl:**-*üm, -e*
Gazel 388
Mısra: **3**
Öldürme, yok etme, helak etme.

Ṣu virüp ġamzesi tīġina atar ḳatlüme tīr
Beni ṣanma acıyup ol gül-i ḫandān aġlar

<u>katl eyle-:</u>

1. **ḳatl eyle-:**-*meg, -e*
Gazel 736
Mısra: **13**
Katletmek, öldürmek.

Müjde Rūḥī seni ḳatl eylemege Niyyet itmiş bugün ol ferruḫ-fāl

<u>ḳatl it-:</u>

1. **ḳatl it-:**-*di*
Gazel 556
Mısra: **9**
Öldürmek.

Yār ḳatl itdi bu gün aġyārı tīġ-i ḳahrile
Ḥamdülillah olduḳ ey Rūḥī belālardan ḫalāṣ

<u>ḳatl ol-:</u>

1. **ḳatl ol-:**-*dı*
Gazel 734
Mısra: **2**
Öldürülmek.

Ḫaṭ u ḫāl-i ruḫına virdügiyçün ehl-i diller dil
Yolında cümlesi ḳatl oldı maʿlūm olmadı ḳātil

<u>ḳatl-ı aġyār:</u>

1. **ḳatl-ı aġyār:**-*a*
Gazel 657
Mısra: **7**
Rakibi öldürme.

Ḳatl-ı aġyāra ne ḥācet çeke ġamzeñ ṣemṣīr
Baña luṭf eyle dilerseñ ola aġyār helāk

<u>ḳatl-i eḥibbā:</u>

1. **ḳatl-i eḥibbā:**-*da*
Gazel 465
Mısra: **7**
Dostları, âşıkları öldürme.

Hemīşe ḳatl-i eḥibbāda olmaġın fikri
O ṣūḫı gör ki nice ıżṭırābsuz yürimez

<u>ḳatl-i ʿuṣṣāḳ eyle-:</u>

1. **ḳatl-i ʿuṣṣāḳ eyle-:**-*dükce*
Gazel 393
Mısra: **5**
Âşıkları katletmek, öldürmek.

Ḳatl-i ʿuṣṣāḳ eyledükce yār ġayr olur nihān
Olmayan rūz-ı veġāda merd-i meydān gizlenür

<u>ḳatl-ı ʿuṣṣāḳ:</u>

1. **ḳatl-ı ʿuṣṣāḳ:**-*a*
Gazel 17
Mısra: **5**
Âşıkların katli, öldürülmesi.

Ne ḥācet ḳaşlaruñ şemşīr çekmek ḳatl-ı ʿuṣṣāḳa
Bütün dünyāyı öldürseñ yeter ey nergis-i şehlā

<u>katmer:</u>

1. **ḳatmer:**
Gazel 209
Mısra: **8**
Bir şeyin kendi üstünde yaptığı kat, kat kat olan yaprak, çiçek.

Ḳarasın ḳoparup her ehl-i dil gögsindeki dāġın
Gül-i ḫandānına ʿarż eyleye ḳatmer ḳaranfüller

<u>kātmer ḳaranfül:</u>

1. **ḳātmer ḳaranfül:**
Gazel 12
Mısra: **8**
Katmerli karanfil.

Biz hele devr-i ruḫında fāriġuz ol meh-veşüñ
Hem gül-i şād-berk u hem ḳātmer ḳaranfülden yaña

<u>ḳaṭre:</u>

1. **ḳaṭre:**-*ce*
Gazel 641
Mısra: **4**
Damla kadar, çok az.

Sen ol baḥr-ı keremsin āb-ı luṭfuñ ḫalḳa cārīdür
Vücūdı yoḳ yanuñda ḳaṭrece deryā-yı ʿummānuñ

2. **ḳaṭre:**-*si*
Gazel 710
Mısra: **5**
Damla, yağmur ve yağmur gibi dökülen şeyin tanesi.

Şebnemüñ her ḳaṭresi bir gevher-i nāyābdur
Laʿlden bir ḥoḳḳadur ol gevher-i nāyāba gül

3. **ḳaṭre:**-*y, -e*
Tahmis 1
Mısra: **19**
Damla II İlahi tecelliler, kalp, insan-ı kamil.

Ser-çeşme bunca ḳaṭreye baḥr-ı vücūd itmiş
Ser virmeyince olımadum āşinā-yı sır

4. **ḳaṭre:**
Gazel 647
Mısra: **1**
Damla. II Gözyaşı.

Düşer her ḳaṭre kim ser-çeşmesinden çeşm-i giryānuñ
Aḳar bir çeşme olur gülşen-i kūyuñda cānānuñ

5. **ḳaṭre:**
Gazel 506
Mısra: **12**
Damla. || Değersiz küçük bir parça.

Gevher-i tevḥīdi bizden iste ey Rūḥī ki biz
Ḳaṭre isek ṣūretā maʿnīde deryā-dillerüz

<u>ḳaṭre ḳaṭre:</u>

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ḳaṭre ḳaṭre:**
Gazel 10
Mısra: **3**
Damla damla.

Ḳaṭre ḳaṭre ṣafḥa-i çihremde eşk-i lāle-gūn
Kāġıd-ı zerd üzre mercāndur dizilmiş gūyiyā

2. **ḳaṭre ḳaṭre:**
Gazel 954
Mısra: **5**
Damla damla, damlalar halinde.

Dāġum ḳarası üzre degül ḳaṭre ḳaṭre ḳan
Mercān durur ki zīb virür her ʿanberīneye

katre-i eşk:

1. **ḳaṭre-i eşk:**
Gazel 290
Mısra: **3**
Gözyaşı damlası.

Müjgānlar üzre ḳaṭre-i eşk ile gözlerüm
Ḫakkākdur biʿaynihi miṣḳabla dür deler

katre-i hūn:

1. **ḳaṭre-i ḫūn:**-*dur*
Gazel 210
Mısra: **6**
Kan damlası.

Nice döysün āteş-i hicrüñle inṣāf idelüm
Ḳaṭre-i ḫūndur benüm rūḥum dil-i ādem nedür

katre-i nāçiz:

1. **ḳaṭre-i nāçiz:**
Gazel 215
Mısra: **10**
Önemsiz bir damla.

Gevher-i maḳṣūdı anlar kim getürdiler ele
Ḳaṭre-i nāçiz iken deryāleyin cūş itdiler

2. **ḳaṭre-i nāçīz:**-*de*
Gazel 352
Mısra: **16**
Değersiz bir damla.

Ẕerre-i nābūdda ḫurşīde baḳ
Ḳaṭre-i nāçīzde ʿummānı gör

katre-i şebnem:

1. **ḳatre-i şebnem:**
Tahmis 7
Mısra: **10**
Çiğ tanesi.

Şol deñlü itdi güllere bülbül şeṭāreti
Düşdi çemende ḳatre-i şebnem güle güle

kattāl:

1. **ḳattāl:**
Gazel 547
Mısra: **3**
Katledici, öldürücü.

Laʿlüñi ālile cān almaḳda ḳattāl eyleyüp
Çeşmüñi siḥr ile dil almaḳda fettān eylemiş

katunda:

1. **ḳatuñda:**
Gazel 22
Mısra: **4**
Birinin düşüncesine göre, birinin gözünde, nazarında.

Dil-ḫastalar belāda bī-derdler ṣafāda
Ednā yanuñda aʿlā aʿlā ḳatuñda ednā

kavāfil:

1. **ḳavāfil:**
Gazel 136
Mısra: **10**
Kafileler.

Menzil almaz girmeyen ṣıdḳile ʿaşḳa Rūḥiyā
Olsa bī-rehber olur lābüd ḳavāfil nā-bedīd

kavī:

1. **ḳavī:**
Gazel 380
Mısra: **14**
Kuvvetki, güçlü.

Raḳībe çünki yārun luṭfı var üftādelük ʿarż it
Ḳavī olınca düşmen çāre ey Rūḥī mudārādur

2. **ḳavī:**
Gazel 764
Mısra: **2**
Güçlü, kuvvetli, sağlam.

Yār ġafil çarḫ ẓālimdür maḥabbet bir degül
Dil żaʿif aʿdā ḳavī renc ü meşaḳḳat bir degül

kavl:

1. **ḳavl:**-*i*
Gazel 81
Mısra: **8**
Söz, kelâm.

Oldı ʿömrüm bunca kim maḥbūblar yolında ṣarf
Bulmadum bir ḳavli ṣādıḳ ʿahd u peymānı dürüst

2. **ḳavl:**-*e*
Kaside 5
Mısra: **6**
Bir sözle bildirilen fikir, düşünce, hüküm.

Sensin zemānde ḫalefi nesl-i ādemüñ
İnkār iden bu ḳavle meger ola nā-ḫalef

3. **ḳavl:**-*i, -(n)e*
Gazel 322
Mısra: **2**
Söz, vaat, taahhüt.

Cān dirīg itmedügüm yolına ol māh bilür
Ḳavline ṣādıḳ olan bendesini şāh bilür

4. **ḳavl:**-*i*
Gazel 588
Mısra: **11**
Söz, kelam, görüş.

Ber-ṭaraf ḳılduñ gelüp ol ḳavli sen kim didi ḫalḳ
Ḥüsn-i ḫūbān-ı cihānı ḳıldı Yūsuf ber-ṭaraf

5. **ḳavl:**
Gazel 481

Mısra: **8**
Söz, yemin, görüş.

Ṭufeyl-i rūḥ idi yoluñda ḳavlimüz ezeli
Ḫudā bilür ki hem ol ḳavl ü ol karārdayuz

ḳavl u ḳarār-ı luṭf it-:

1. **ḳavl u ḳarār-ı luṭf it-:**
Gazel 888
Mısra: **19**
Lütufta sözleşmek, lütfu kararlaştırmak.

Ḳavl u ḳarār-ı luṭf it erbāb-ı naẓm u nesre
Dillerde söylenen hep ḳavl u ḳarāruñ olsun

ḳavl u karār:

1. **ḳavl u ḳarār:**-*uñ*
Gazel 888
Mısra: **20**
Sözleşip bitirme.

Ḳavl u ḳarār-ı luṭf it erbāb-ı naẓm u nesre
Dillerde söylenen hep ḳavl u ḳarāruñ olsun

ḳavl-ı aġyār:

1. **ḳavl-ı aġyār:**
Gazel 261
Mısra: **3**
Başkalarının, rakiplerin sözü.

Ḳavl-ı aġyār ile ʿuşşāḳını bezm-i ġamda
Nāy-veş iñledüp ol şūḫ-ı dilārā neyler

ḳavl-ı muʿteber:

1. **ḳavl-ı muʿteber:**
Gazel 142
Mısra: **8**
İtibar edilecek söz.

Ṭabʿuñ gibi felekde ḳanı ṭabʿ-ı müstaḳīm
Ḳavluñ gibi cihānda ḳanı ḳavl-ı muʿteber

ḳavl-ı nāṣıḥ:

1. **ḳavl-ı nāṣıḥ:**-*a*
Gazel 891
Mısra: **5**
Öğütçünün sözleri.

Nāçārdur mütābaʿatum ḳavl-ı nāṣıḥa
Zaḥmet çeker muḫālif-i ehl-i ʿinād olan

ḳavl-i sālikān-ı riyā:

1. **ḳavl-i sālikān-ı riyā:**-*ya*
Gazel 350
Mısra: **14**
İki yüzlü saliklerin sözleri.

Böyle zamānda acırın ol sāde dilleri
Kim ḳavl-i sālikān-ı riyāya inandılar

ḳavl-ı yārān:

1. **ḳavl-ı yārān:**-*ı*
Gazel 82
Mısra: **6**
Dostların sözleri.

Kūşe-gīr olsam cihān mülkinde ʿayb itmeñ beni
Bulmadum şarṭ-ı vefāda ḳavl-ı yārānı dürüst

ḳavl-i żaʿīf:

1. **ḳavl-i żaʿīf:**-*ī*
Muhammes 1
Mısra: **18**
Zayıf, değersiz sözler.

Terk idüp ʿuḳbāyı dünyā eylediler iḫtiyār
Ḥaḳḳı örtüb itdiler ḳavl-i żaʿīfī āşikār

ḳavm:

1. **ḳavm:**-*üz*
Gazel 463
Mısra: **5**
Kavim, topluluk.

Biz o ḳavmüz kim delīl olsaydı ger İskendere
Çeşme-i Ḫıżra anı iltürdi āb-ı tākımuz

2. **ḳavm:**-*üñ*
Gazel 207
Mısra: **14**
Topluluk. || *Güzel kimseler.*

Rūḥī ṣaḳın güzellerüñ aldanma mihrine
Kim ekşeri bu ḳavmüñ erāzil-nişīn olur

3. **ḳavm:**
Terkib-bend 8
Mısra: **140**
Kavim, millet, topluluk.

Geldüklerini mescide bildüm ne içündür
Yüz döndirüp andan didüm ey ḳavm olun āgāh

4. **ḳavm:**-*den*
Kaside 13
Mısra: **25**
Kavim, topluluk. || *Fazilet sahibi kimseler topluluğu.*

O ḳavmden olur olsa saña ḥuṣūl-ı uṣūl
O ḳavmden ider eylerse ger seni maḳām-şinās

ḳavm-ı pāk:

1. **ḳavm-i pāk:**
Gazel 566
Mısra: **7**
Temiz topluluk. || *Âşıklar, şairler.*

Ehl-i dillerden żarar gelmez o ḳavm-i pākdan
İltifātuñ kesme ḳılmazsañ da şāhum iḫtilāt

2. **ḳavm-ı pāk:**-*dan*
Gazel 215
Mısra: **7**
Mübarek topluluk.

Sen bizi ṣūfī o ḳavm-ı pākdan fehm eyle kim
Ḥaḳḳa vāṣıl oldılar ġayrı ferāmūş itdiler

ḳavs-i ḳader:

1. **ḳavs-i ḳader:**
Gazel 326
Mısra: **3**
Kader yayı.

Ḳavs-i ḳader o kūşe-i ebrūya baş eger

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Tīr-i ḳażā o ġamze-i dil-dūza reşk ider

kavs-i ḳasīde:

1. **ḳavs-i ḳasīde:**
Kaside 13
Mısra: **53**
Kaside yayı.

Elümde ḳavs-i ḳasīde kepāde olmışdur
Kepādemi çekemez līk degme bir ḳavī ḳavvās

kavs-ı kuzah:

1. **ḳavs-ı ḳuzaḫ:**-*dan*
Gazel 1041
Mısra: **5**
Gök kuşağı.

Ṭınāb idüp felek ḳavs-ı ḳuzaḫdan ḫayme-i ebre
Ḳurar ṣaḥrā-nişīnān içün ol çetr-i muʿallāyı

kavs-ı kuzah-ı ʿaşk:

1. **ḳavs-ı ḳuzah-ı ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 173
Mısra: **5**
Aşkın gök kuşağı.

Ḳavs-ı ḳuzah-ı ʿaşḳuñ peykān-ı ḳażāsından
Cān ḳurtarayın dirsüñ elde siperüñ yoḳdur

kavsi-i hīre:

1. **ḳavsi-i ḫīre:**
Kaside 37
Mısra: **66**
Kavsî-i Hîre (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır. Katiptir ve divan sahibidir.

Ḫoş-nüvis olmada iḳdām-ı tamāmı var mı
Ḳavsi-i Ḫīre o ser-defter-i ʿirfān nicedür

kavvâs:

1. **ḳavvās:**
Kaside 13
Mısra: **54**
Okçu, ok atan.

Elümde ḳavs-i ḳasīde kepāde olmışdur
Kepādemi çekemez līk degme bir ḳavī ḳavvās

kayd:

1. **ḳayd:**-*da*
Kaside 15
Mısra: **50**
Bağ, zincir.

ʿAḳlı başından gidüp yatdı biraz ḫākda
Açdı gözin kendüyi ḳaydda gördi hemān

2. **ḳayd:**-*ile*
Gazel 608
Mısra: **4**
Kaygı, endîşe, tasa.

ʿĀlem-i taḳlīde ṣaldı ġayret-i aḳrān seni
Ḳaydile ʿömrüñ giçürdüñ fāriġuʾl-bāl olmaduñ

3. **ḳayd:**
Gazel 156
Mısra: **2**
Bağlayıcı husus, tahdit edici şart ve insanı sınırlayan davranışların ona göre ayarlamasını gerektiren bağ.

Ḫırḳa giyseñ egnine iẓhār-ı zerḳ u şeyd olur
Meyl-i cāh itseñ dil-i bī-ḳayda külli ḳayd olur

4. **ḳayd:**
Gazel 45
Mısra: **7**
Bağ, zincir, bend II İlgi, bağ.

Oldı teşvīş-i dehānuñ dil-i maḥzūnuma ḳayd
Bir iken ʿālemüñ ey dost yoġı varı baña

5. **ḳayd:**-*ı*
Kaside 15
Mısra: **71**
Bağ, zincir. II Kaygı, endişe, tasa.

Ḳarşusına varamaz kimse ki cān ḳaydı var
Aña muḳābil olan cānın ider der-miyān

kayd eyle-:

1. **ḳayd eyle-:**-*y, -icek*
Gazel 893
Mısra: **7**
Yazıya geçirmek, yazmak.

Nāmını deftere ḳayd eyleyicek ʿuşşāḳuñ
Ben ki bī-nām u nişānam beni yaz ʿabd-i kemīn

kayd ol-:

1. **ḳayd ol-:**-*updur*
Gazel 430
Mısra: **5**
Yazılmak.

Ḳayd olupdur defter-i ʿaşḳa ezelden nāmımuz
Bende-i sulṭān-ı ʿaşḳuz hep biz ol defterdenüz

kayd-ı ʿālem:

1. **ḳayd-ı ʿālem:**-*den*
Gazel 582
Mısra: **10**
Dünya bağı.

Faṣl-ı güldür meyl-i mescid ḳılmasa Rūḥī ne ġam
Pīr-i gülşen ḳayd-ı ʿālemden aña virmiş ferāġ

kayd-ı bāde-i gülfām:

1. **ḳayd-ı bāde-i gülfām:**-*dan*
Gazel 848
Mısra: **4**
Gül renkli şarabın tasası.

Gerçi mestüz līk ṣāḥib-neşʾedendür neşʾemüz
Fāriġuz ʿālemde ḳayd-ı bāde-i gülfāmdan

kayd-ı cihān:

1. **ḳayd-ı cihān:**-*dan*
Gazel 725
Mısra: **5**
Dünya bağları.

Āzāde olam dirseñ eger ḳayd-ı cihāndan
Gīsū-yı dilāvīzine düş beste-i dām ol

kayd-ı cübbe vü destār:

1. **ḳayd-ı cübbe vü destār:**
Gazel 95
Mısra: **12**
Cübbe ve sarık kaygısı.

Ādeme tekmīl-i ʿarż itmekden āsān nesne yoḳ
Zāhide ammā ki ḳayd-ı cübbe vü destār güc

kayd-ı dünyā:

1. **ḳayd-ı dünyā:**-*dan*
Gazel 562
Mısra: **6**
Dünya endişeleri.

Muttaṣıl meyḫāneye varmaḳdan ey ṣūfī bize
Fāriġ olmaḳdur hemān bu ḳayd-ı dünyādan ġaraż

2. **ḳayd-ı dünyā:**-*y, -ile*
Gazel 1091
Mısra: **7**
Dünya tasası, dünyalık endişeler.

Nedür olmaḳ bu deñlü ḳayd-ı dünyāyile ālūde
Ne var dünyāda ṣūfī ḫayāl u ḫᵛābdan ġayrı

kayd-ı ġuṣṣa:

1. **ḳayd-ı ġuṣṣa:**-*da*
Kaside 7
Mısra: **65**
Gam ve keder endişesi.

Ḳoma min-baʿd ḳayd-ı ġuṣṣada bend-i meşaḳḳatde
Nüḫūsetden ḫalāṣ it ṭāliʿin ʿOs̱mān Pāşānuñ

kayd-ı ḥayāt:

1. **ḳayd-ı ḥayāt:**-*ile*
Gazel 968
Mısra: **10**
Hayatını vermek şartı ile.

Kūyında ḳulluḳ ummasun aġyār o şāh-ı ḥüsn
Virmişdür anı Rūḥiye ḳayd-ı ḥayātile

kayd-ı hırka-i peşmīne:

1. **ḳayd-ı ḫırḳa-i peşmīne:**-*müz*
Gazel 394
Mısra: **4**
Yünden yapılmış, sofu hırkasının kaygısı.

Bezenmiş penbe-i dāġile bir sermest abdāluz
Ne sālūsuz ne ḳayd-ı ḫırḳa-i peşmīnemüz vardur

kayd-ı kesret:

1. **ḳayd-ı kes̱ret:**-*den*
Gazel 992
Mısra: **5**
Çokluk endişesi. || Kesrette kalıp vahdete erememe korkusu.

Devlet-i ʿaşḳuñda olduḳ ḳayd-ı kes̱retden ḫalāṣ
ʿĀrıżuñ ʿarż itdi bir āyīne-i vaḥdet bize

kayd-ı māsivā:

1. **ḳayd-ı māsivā:**
Tahmis 1
Mısra: **6**
İnsanı Allah'tan uzaklaştıran şeyler.

Bir veche nāẓıruz güzelüm Ḥaḳ ne gösterir
Virmiş firīb kimisine ḳayd-ı māsivā

kayd-ı nām u neng:

1. **ḳayd-ı nām u neng:**-*i*
Gazel 984
Mısra: **16**
Nam ve şan endişesi.

Nola zāhid riyā vü zerḳ ile rüsvā-yı ʿām olsa
Çekenler ḳayd-ı nām u nengi bed-nām olur elbette

kayd-ı nāmūs:

1. **ḳayd-ı nāmūs:**
Gazel 282
Mısra: **6**
Namus endişesi, kaygısı.

ʿĀṣıḳuz lāzım olan ʿāṣıḳa şeydālıḳdur
Ḳayd-ı nāmūs nedür dağdağa-i ʿār nedür

kayd-ı rıfʿat:

1. **ḳayd-ı rıfʿat:**
Gazel 646
Mısra: **9**
Yükselme kaygısı.

Ḳayd-ı rıfʿat başda bir ġamdur giçüp ol ḳayddan
Rūḥiyā ʿālemde ʿuzlet iḫtiyār itsem gerek

kayd-ı sefer:

1. **ḳayd-ı sefer:**
Tarih 2
Mısra: **11**
Sefere çıkma arzusu.

Az ḫizmet midür inṣāf idüp ḳayd-ı sefer
Bu seferde kāʿināta dest-gīr oldı yine

kayd-ı ṣuver:

1. **ḳayd-ı ṣuver:**-*de*
Tahmis 1
Mısra: **10**
Görünüş, suret.

Aʿyān-ı mümkināta naẓar eyledüm dilā
Ḳayd-ı ṣuverde her biri bir kāra muntaẓır

kayd-ı taʿalluḳ:

1. **ḳayd-ı taʿalluḳ:**
Gazel 156
Mısra: **9**
Dünya bağlarına bağlanma.

Pāy-bend-i naḳṣ ider ḳayd-ı taʿalluḳ ʿāṣıḳı
ʿĀrif-i billah olan Rūḥī gibi lāḳayd olur

2. **ḳayd-ı taʿalluḳ:**-*dan*
Gazel 14
Mısra: **5**
Dünya bağlarının endişesi.

Geçüp ḳayd-ı taʿalluḳdan vücūdum eyledüm ıṭlāḳ
'Arūs-ı kāyinātuñ daḥi bir merdānıyuz cānā

3. **ḳayd-ı taʿalluḳ:**-*dan*
Gazel 696
Mısra: **17**

Dünyaya ait bağların kaygısı.

Mestlikdür ḳurtaran ḳayd-ı taʿalluḳdan seni
Ḥamdulillah Rūḥiyā ʿālemde hüşyār olmaduñ

ḳayd-ı zülf ü ʿārıż u çeşm:

1. **ḳayd-ı zülf ü ʿārıż u çeşm:**-*üñ, -den*
Gazel 748
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Gözleri, yanağı ve saçlarının endişesi, onlara olan bağlılık.

Ḳayd-ı zülf ü ʿārıż u çeşmüñden āzād oldı dil
Ḳurtulup derd ü belā vü ġuṣṣadan şād oldı dil

ḳaydın çek-:

1. **ḳaydın çek-:**-*erin*
Terci-bend 2
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
... Kaygısında olmak, tasasını çekmek.

Beni ṣanmañ ki ġam-ı cübbe vü destārdayın
Nām ḳaydın çekerin yā elem-i ʿārdayın

2. **ḳaydını çek-:**-*en, -ler*
Gazel 220
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyin) Kaydını çekmek, (o şeyin) kaygısında olmak, tasasını çekmek.

Çekenler meclis-i mey ḳaydını āsūde dillerdür
Belā-keş ʿāşıḳa göz yaşı mey ġam-ḫāne meclisdür

ḳayġu:

1. **ḳayġu:**-*da, -dur*
Gazel 253
Mısra: **2**
Kaygı, endişe.

Aġyār kūyuñ geşt ider cān u dil ol gīsūdadur
Āzādeler ʿıyş itmede dil-besteler ḳayġudadur

2. **ḳayġu:**-*dan*
Gazel 493
Mısra: **12**
Kaygı, dert, endişe.

Geh elin öpmek ümīdin eylerüz geh ayaġın
Fāriġuz her ḳayġudan şimdi budur terdīdimüz

kāyil:

1. **ḳāyil:**-*üz*
Gazel 498
Mısra: **12**
Razı olma, ikna olma.

Tek hemān serdārımuz devletle olsun müstedām
Ḳāyilüz biz virelüm yolında baş u cānımuz

2. **ḳāyil:**-*ler, -üz*
Gazel 506
Mısra: **4**
Razı, rıza gösteren.

Ḫırmen-i ümmīdi yaḳdı berḳ-i ʿālem-sūz-ı ʿaşḳ
Ḥāşılı ḳahr u ḫāh luṭf it emrüñe ḳāyillerüz

3. **ḳāyil:**-*ler, -üz*
Gazel 506
Mısra: **10**
Razı olmuş, boyun eğmiş.

Ey hümā-yı vaṣl bizden sāyeñi ḳılma dirīġ
Kim esīr-i ḳadd-i yāruz himmete ḳāyillerüz

4. **ḳāyil:**-*dur*
Gazel 741
Mısra: **12**
Razı olmuş, boyun eğmiş, kabul etmiş, inanmış.

Olur dāyim belāda ḫalḳı o şehrüñ ki vālīsi
Ne ḥükm-i şerʿa ḳāyildur ne Ḥaḳḳuñ emrine ʿāmil

5. **ḳāyil:**
Gazel 1061
Mısra: **10**
İnanmış, kabul etmiş.

Cevr u cefādan aġlamazuz şükrimüz bu kim
Ḫızid bizi maḥabbetüñe ḳāyil eyledi

kāyināt:

1. **kāyināt:**
Gazel 328
Mısra: **5**
Var olan şeylerin cümlesi.

Devletüñde hep saʿādet ehli olsun kāyināt
Çün saña devlet musaḫḫardur saʿādet rāmdur

2. **kāyināt:**-*ı*
Gazel 351
Mısra: **1**
Kainat; yaratılmış şeylerin hepsi, yer gök bütün varlıklar ve bütün mahlukat, âlem, evren.

Getürdi şevḳe yine kāyināt būy-ı bahār
Bıraḳdı ġulġule āfāḳa güft ü gūy-ı bahār

3. **kāyināt:**-*ı*
Kıt'a 27
Mısra: **6**
Yaratılmış şeylerin hepsi, yer gök bütün varlıklar ve bütün mahlukat, âlem, evren. || Herkes.

Mezraʿa-i himmetde inşāf idicek yek dānesin
Dām-ı luṭfuñ eylemişdür kāyināt pāy-bend

kayır-:

1. **ḳayır-:**-*ma*
Gazel 322
Mısra: **10**
Kaygılanmak.

Götürülmez dime aġyār aradan ey Rūḥī
Sen ḳayırma orayı āh-ı seḥer-gāh bilür

2. **ḳayır-:**-*maz*
Gazel 741
Mısra: **9**
İlgilenip korumak, gözetmek, himaye etmek, tarafını tutup arka çıkmak.

Ḳayırmaz ġayrıdan ẓūlm irse ḥākimler yeter ġavra
Velī ḥākimler itse ẓulm anda kār olur müşkil

3. **ḳayır-:**-*ma*
Gazel 391
Mısra: **7**
Üzülmek, endişelenmek.

Sen zāhidā ḳayırma ki rind-i şarāb-ḫᵛār
Ümmīd-vār-ı maġfiret-i Girdigārdur

<u>kayna-:</u>

1. **ḳayna-:**-*r*
Kaside 28
Mısra: **36**
(Bir kap içindeki sıvı) Sıcaklığı belli bir dereceyi bulunca fokurdamak.

Dey faşlı semūm-ı ġażabı nehre ṭoḳınsa
Ḳaynar ṣuyı ger bağlamış olursa daḫi buz

2. **ḳayna-:**-*y, -up*
Terkib-bend 1
Mısra: **56**
Yerden fışkırmak, nebean etmek.

Degüldür Kerbelā deştinde yer yer lāle-i nuʿmān
Çıḳupdur ḳaynayup yerden şehīd olanlaruñ ḳanı

<u>kays:</u>

1. **ḳays:**
Gazel 216
Mısra: **7**
Leyla ve Mecnun hikayesinin erkek kahramanı Mecnun.

ʿAşḳile cān virdügiyçün anılur ʿālemde Ḳays
Yoḳsa şāh-ı dehr olanlar hep ferāmūş oldılar

<u>kayser:</u>

1. **ḳayser:**
Gazel 177
Mısra: **8**
Eski Rum hükümdarlarının unvanı.

Edānī nice gelsün ehl-i vaḥdet bezmine Rūḥī
O bezm-i dil-küşāda Ḳayser u Dārāya yer yokdur

<u>kays-ı nā-şād:</u>

1. **ḳays-ı nā-şād:**-*uñ*
Gazel 985
Mısra: **4**
Gamlı Kays. || Mecnun.

Ḫār-ı keff -i pāyını deşt-i belāda çekmeyen
Ḳays-ı nā-şāduñ eli degmezdi başın ḳaşıya

<u>kays-ı ser-geşte-dil:</u>

1. **ḳays-ı ser-geşte-dil:**-*e*
Gazel 300
Mısra: **14**
Şaşkın gönüllü Kays.

Gird-bād-ı reh-i pür-vaḥşet ṣaḥrā-yı ʿadem
Ḳays-ı ser-geşte-dile ḳāmet-i Leylī görinür

<u>kaz-:</u>

1. **ḳaz-:**-*ar, -lar*
Gazel 111
Mısra: **6**
Toprağı herhangi bir şeyle yarıp eşerek yerinden çıkarmak.

Şol deñlü dökdi yine gözüm firḳatuñda ḳan
Biñ yıl ḳazarlar ise çıḳar hep türāb-ı surḫ

<u>ḳażā:</u>

1. **ḳażā:**
Gazel 49
Mısra: **10**
Allah'ın takdirinin oluşması, kader, alın yazısı.

Sen ger cefā ḳıl ger vefā senden gelen ḫoşdur bana
Sen dil-rübā ben mübtelā benden rıżā senden ḳażā

2. **ḳażā:**-*y, -ile*
Gazel 860
Mısra: **10**
Kazara, ezkaza (tesadüfen) II Yazgı, kader.

Aġlañ beni ki ḳatlüme çarḫ-ı sitīze-kār
Ḳurmış ḳażāyile meh-i nevden kemīn kemān

3. **ḳāżā:**-*(s)ı, -(n)a*
Kaside 36
Mısra: **44**
Kaderin, Allah tarafından ezelde tayin ve tespit edilen biçimde ve zamanda gerçekleşmesi.

Kendi ḥālinden degül hoşnūd şimdi kāʿinat
Ḥaḳ Taʿālānuñ ḳāżāsına rıżā eksilmede

4. **ḳażā:**
Kaside 8
Mısra: **18**
Allah'ın takdiri, kader.

Velī olmaz sebebsüz iş sebeb elbette lāzımdur
Ne işlerse ḳażā lābüd eliyle işler insānuñ

5. **ḳażā:**
Gazel 951
Mısra: **3**
Allah'ın takdiri, kader; bela, musibet.

Her ḳażā kim gelse ʿaşḳuñdan rıżādur işleri
Dil muṭīʿ emrüñe cān münḳāddur fermānuña

6. **ḳażā:**
Kıt'a 24
Mısra: **1**
Eskiden memleketin idari taksimatında bir kadının hükmü ve idaresi altında bulunan, daha sonra bir kaymakam tarafından yönetilen yer, kaymakamlık, ilçe.

Ne ḳadar var ise Şirvānda ḳażā baḫş itmiş
Luṭf idüp herkese pāşā-yı saʿādet-güster

<u>ḳażā levḥi:</u>

1. **ḳażā levḥi:**-*n, -e*
Terkib-bend 1
Mısra: **5**
Kader levhası. || Alınyazısı, kader.

Ḳażā levḥine vāfir serzeniş ḳıl dest-i kātibden

Ḳader mecmūʿasın yutup perīşān dāsitān eyle

kažā mismārı:

1. **ḳažā mismārı:**
Gazel 765
Mısra: **9**
Kaza çivisi. || *Kader.*

Ḳažā mismārı dutmışdur ezelden hīçe ey Rūḥī
Metāʿ-ı cismde ṭamġā-yı ʿaşḳ-ı yārdur dāġum

kažā tīri:

1. **ḳažā tīri:**-*n*, -*e*
Gazel 174
Mısra: **10**
Kaza sonucu isabet eden ok. || *Umulmadık, hiç beklenmedik yer ve zamanda başa gelen kötü olay.*

Ḫadeng-i āhuma ḳarşu gögüs gerüp ṭurma
Ṣaḳın ṣaḳın ki ḳažā tīrine siper yoḳdur

kažā-ḥükm:

1. **ḳažā-ḥükm:**
Kaside 18
Mısra: **33**
Kadere hükmeden, söz geçiren (kimse).

Ol ḳažā-ḥükm ki emr eylese keyvāna olur
Bu ḳadar rifʿatile aña muṭīʿ ü münḳād

ḳažā-yı āsumānī:

1. **ḳažā-yı āsumānī:**-*dür*
Gazel 364
Mısra: **10**
Göğe mensup kader. || *İlahi takdir.*

Dime sendendür ayrılmaḳ der-i dildārdan Rūḥī
Ḳažā-yı āsumānīdür ne sendendür ne bendendür

kāzib:

1. **kāẕib:**-*dür*
Gazel 249
Mısra: **8**
Yalancı.

Maḥabbet ʿarż idüp mihrüñ yolında ṣādıḳam dirse
İnanma sevdügüm aġyār-ı bed-girdāra kāẕibdür

kebāb:

1. **kebāb:**
Gazel 139
Mısra: **2**
Ateşe karşı kızartılmış et, büryân.

Keyfiyyetini itdi lebüñden şarāb aḫẕ
Germiyyetini ḳıldı dilümden kebāb aḫẕ

2. **kebāb:**
Gazel 60
Mısra: **12**
Ateşe karşı kızartılmış et. II Gönül.

Ẕikrimüz fikrimüz mey u maḥbūb
Eklimüz şürbimüz kebāb u şarāb

3. **kebāb:**
Gazel 111
Mısra: **1**
Ateşe karşı kızartılmış et, büryan. || *Aşk derdiyle yanmış yürek.*

Baġrum yeter kebāb u sirişküm şarāb-ı surḫ
Sāḳī baña ne bāde gerek ne kebāb-ı surḫ

4. **kebāb:**--*ı*
Gazel 849
Mısra: **7**
Ateş ısısıyla kızartılan et II Aşığın yanmış gönlü.

Göz yaşı mey-i nābı ciger başı kebābı
ʿUşşāḳ arasında yemeler içmeler olsun

kebāb it-:

1. **kebāb it-:**-*di*
Gazel 774
Mısra: **10**
Yakmak, kavurmak. || *Çok acı çektirmek.*

Dili bir kāfir-i bed-mest eline virdük tamām
Ṭoġrayup ḫançer-i miḥnetle kebāb itdi tamām

kebāb ol-:

1. **kebāb ol-:**-*dı*
Kaside 24
Mısra: **57**
Ateşte veya sıcakta kavrulmak. || *Çok yanmak.*

Ṭutuşdı āteş-i faḳrile dil kebāb oldı
Piyāz çalmadadur rīş-ḫand idüp aʿdā

2. **kebāb ol-:**-*mış*
Gazel 310
Mısra: **8**
Çok yanmak.

Nār-ı ʿaşḳuñla gelelden ʿāleme ey çeşm-i mest
Ġam tennūrında ḳara baġrum kebāb olmış yatur

kebāb-ı surḫ:

1. **kebāb-ı surḫ:**
Gazel 111
Mısra: **2**
Kızarmış kebap.

Baġrum yeter kebāb u sirişküm şarāb-ı surḫ
Sāḳī baña ne bāde gerek ne kebāb-ı surḫ

kebe:

1. **kebe:**-*dür*
Gazel 147
Mısra: **8**
Kalın keçeden yapılmış çoban gocuğu.

Ḥaḳīr görme ki ʿālem-nümā bir āyinedür
Ḳalender-i reh-i ʿaşḳuñ ki giydügi kebedür

2. **kebe:**
Kıt'a 30
Mısra: **6**
Kalın keçeden yapılmış bir çeşit aba.

Devlet ü ẕilletini bir görelüm gerdūnuñ

Gāh aṭlas giyelüm egnimüze gāh kebe

kebkeb:

1. **kebkeb:**
Gazel 71
Mısra: **2**
Ayak izi. // Ayakkabının altına çakılan çivinin izi.

Yüzüñdür mihr-i ʿālem-tāb ey mihr ü ḳamer kevkeb
Felekdür āsitānuñ kebkebüñ naḳşı meger kevkeb

kebk-i derī:

1. **kebk-i derī:**
Gazel 649
Mısra: **3**
İri ve güzel sesli keklik.

Ḳaddüñe irmez ḳo reftār eylesün kebk-i derī
Şīve-i reftāra nisbet ḳāmet-i bālā gerek

kebūter:

1. **kebūter:**-*e*
Gazel 918
Mısra: **4**
Güvercin.

Zülfüñden ayru dutdı dil-i bī-ḳarārımuz
Bir āşiyānesini yitürmiş kebūtere

kebūter-ḫāne:

1. **kebūter-ḫāne:**-*dür*
Gazel 6
Mısra: **2**
Güvercinlik.

Nücūmile meh-i nev ṣanma dām u dānedür dünyā
Nice āvāre ṣayd itmüş kebūter-ḫānedür dünyā

kec:

1. **kec:**
Gazel 480
Mısra: **12**
Eğri, çarpık, mukavves, ters.

ʿĀlemi nīm-ḳadeḥ bādeye bulsaḳ ṣataruz
Bize kec baḳma naẓar-kerde-i merdānuz biz

2. **kec:**
Gazel 96
Mısra: **4**
Eğri, çarpık, eğri büğrü.

Āh ol dem ki ʿitāba başladı mestāne yār
Elde cām-ı bāde ḫançer der-miyān destār kec

kec-fehm:

1. **kec-fehm:**
Gazel 758
Mısra: **8**
Yanlış anlayan, anlayışı ters olan.

Mest olup zühd ehline ʿarż itme çāk-ı sīneñi
Sırr-ı ʿaşḳı açma her kec-fehm olan nādāna gel

kec-külāh:

1. **kec-külāh:**
Gazel 406
Mısra: **7**
Külahı eğri.

Kec-külāh oldı gedā gül devletinde lāle-veş
Nāzile meyḫāneye gitdükce gūyā dem gider

kec-küleh:

1. **kec-küleh:**-*ler*
Gazel 264
Mısra: **2**
Eğri külah.

Egerçi Rūmda üsküf giyer Ḳuloğlı şehler var
Bu yerde ādemi başdan çıḳarur kec-külehler var

kec-nazar:

1. **kec-naẓar:**-*lar*
Gazel 330
Mısra: **6**
Eğri bakışlı II Kıskanç.

Ḫışmile baġrın ezer yüzine ṭoġrı baḳanuñ
Kec-naẓarlar idemez ol büt-i ḫūn-ḫᵛāra naẓar

kec-rev:

1. **kec-rev:**-*ler*
Gazel 417
Mısra: **23**
Eğri gidişli, düşüncesi ve gidişi kötü || Yolunu şaşırmış.

Ḳıble-i maʿniyi fehmeylemeyen kec-revler
Seḥvile secde idüp ecr-i ʿazīm isterler

2. **kec-rev:**-*sin*
Gazel 984
Mısra: **11**
Eğri gidişli, düşüncesi ve gidişi kötü, tuttuğu yol çarpık olan.

Ne kec-revsin sen ey çarḫ-ı cefā-engīz kim senden
Ümīd-i kām iden bīçāre nā-kām olur elbette

keç-ṭabʿ:

1. **kec-ṭabʿ:**
Gazel 189
Mısra: **6**
Ters mizaç.

Cennet-i dīdārdan ṭurmaz ider ʿuşşāḳı menʿ
Kendi kendin şūfī-i kec-ṭabʿ bir ādem bilür

kec-ṭabʿluġ:

1. **kec-ṭabʿluġ:**-*ı, -n, -a*
Gazel 77
Mısra: **7**
Ters mizaçlılık.

Kec-ṭabʿluġına dāl olupdur Zāhiddeki arż-ı istiḳāmet

keder:

1. **keder:**-*den*
Gazel 406
Mısra: **3**
Gam, ıstırap, elem, hüzün.

Nev-bahār irdi göñüllerde kederden yoḳ eser
Seyr-i gülzāra bugün şāh u gedā ḫurrem gider

2. **keder:**
Gazel 462
Mısra: **1**
Acı, üzüntü, dert, sıkıntı, ıstırap, tasa.

Göñül ġam çekme dāʾim dīde-i terden keder ḳalmaz
Beher ḥāl el virür vuṣlat bu miḥnetler gider ḳalmaz

kef:

1. **kef:**
Kaside 5
Mısra: **12**
Köpük.

Şevḳuñla cūşa gelmeden aġzı köpüklenür
Seyr eyleyen ṣanur leb-i deryāda anı kef

2. **kef:**-*i*
Gazel 115
Mısra: **6**
Elin iç kısmı, el ayası, avuç.

Didüm engüştüñ ḥınādan lāle-reng olmış yine
Didi ḳan dökmekden olmaz mı kef-i ḳaṣṣāb surḫ

3. **kef:**-*i, -n, -e*
Kaside 6
Mısra: **22**
Avuç içi. II Eli açıklık, cömertlik.

Zemīni ṭutsa eger irmeye ʿaṭāsına kān
Yeterse başı göge yetmeye kefine ġamām

4. **kef:**-*ün, -e*
Kaside 19
Mısra: **73**
El ayası, avuç. || Cömertlik.

Kefüne nisbet idüp cürʾet iderdüm ebri
Dāyim ey baḫr-i kerem olsa idi gevher-bār

kefe-i mīzān:

1. **kefe-i mīzān:**
Gazel 387
Mısra: **12**
Terazi kefesi.

Benümle çekse ṣarraf izi tozın diyü gözlerdi
Ṭolı altun ile her kefe-i mīzān ḳan aġlar

kefen:

1. **kefen:**-*üm*
Gazel 821
Mısra: **4**
Ölüye sarılan bez.

Şöyle mecrūḥ ki öldükde ṣorarlarsa baña
Ġarḳ olur ḳana o dem yāralarumdan kefenüm

keff-i cûd:

1. **keff-i cûd:**-*ı, -n, -ı*
Kaside 27
Mısra: **25**
Cömertlik eli.

Mihre necm-i luṭfını deryāya keff-i cûdını
Beñzedüp ṣanmañ bu teşbīhi dil-i ṣeydā ider

keff-i dürr-pāş:

1. **keff-i dürr-pāş:**-*i, -y, -le*
Kaside 27
Mısra: **29**
(Bir kimsenin) İnciler saçan eli. || Cömertlik.

Nice deryā keff-i dürr-pāşiyle ḳılsun baḫs kim
Çeşme-i cūdiyle eñ kem ḳulını Dārā ider

keff-i kerem:

1. **keff-i kerem:**-*i*
Gazel 1034
Mısra: **8**
Cömertlik eli.

Yoluñda senüñ nice kıyar cānına ol kim
Keff-i keremi dirmedi altun ṣıḳıldı

kef-i cūd:

1. **kef-i cūd:**-*ı, -n, -dan*
Kaside 29
Mısra: **39**
Cömertlik, el açıklığı.

Pür-güher dāmen-i ümmīd kef-i cūdından
Nitekim mevsim-i nīsānda bārāndan yem

kef-i derbān:

1. **kef-i derbān:**
Gazel 333
Mısra: **16**
Kapıcının eli.

ʿAşḳ bir ʿāleme irgürdi bizi kim anda
Pāy-ı sulṭāna el irmez kef-i derbān öpilür

kef-i destüñ bağla-:

1. **kef-i destüñ bağla-:**-*r*
Gazel 886
Mısra: **3**
Elleri kavuşmuş vaziyette durmak.

Neden baġlar kef-i destüñ o ḫūnī baġrına gūyā
Urarken ḫançerin mecrūḥ ḳılmışdur şitābından

kef-i dür-feşān-ı iḥsān:

1. **kef-i dür-feşān-ı iḥsān:**-*ı*
Kaside 25
Mısra: **35**
İyilik incisi saçan avuç.

Her ay başında kef-i dür-feşān-ı iḥsānı
Virür sipihre bir altun sebīke ṣanma hilāl

kef-i gerdūn-himmet:

1. **kef-i gerdūn-himmet:**
Kaside 26
Mısra: **33**
İhsan ve yardımı felekler kadar yüce olan el.

Bir anuñ gibi ḳanı kān kef-i gerdūn-himmet
Var mı bir ancılayın baḫr-i ʿaṭā ebr-i nevāl

kef-i pāy-ı nāḳa:

1. **kef-i pāy-ı nāḳa:**-*y, -a*
Gazel 994
Mısra: **8**

Dişi devenin ayakları, ayak tabanı.

Leylā yolında ḫākile ālūdedür diyü
Yüzler sürürdi Ḳays kef-i pāy-ı nāḳaya

kef-i yār:

1. **kef-i yār:**-*a*
Gazel 827
Mısra: **8**
Sevgilinin eli.

Mestāne nola girdüm ise ḫalḳa-i ẕikre
Vardum bu bahāneyile kef-i yāra yapışdum

kef-i yārān:

1. **kef-i yārān:**
Gazel 333
Mısra: **10**
Dostların elleri.

Rūz-ı vuṣlatda seg-i kūyınuñ öpsem elini
Ġam degül ʿīdda zīrā kef-i yārān öpilür

kehkeşān:

1. **kehkeşān:**
Gazel 840
Mısra: **10**
Samanyolu.

Rūḥiyā çarḫa çekilmiş āh-ı āteş-bārumuñ
Ejder-i āteş-feşānıdur degüldür kehkeşān

kehle kır:

1. **kehle ḳır-:**-*maḳda*
Kaside 38
Mısra: **15**
Bit kırmak, vücutta veya baştaki bitleri iki baş parmağın tırnakları arasında ezerek öldürmek.

Yine evvelki ḥāli üzre bilsün kehle ḳırmaḳda
Suʾāl eylerse aḥvālin eger Faẓlī-i nādānuñ

kehribā:

1. **kehribā:**
Gazel 78
Mısra: **4**
Kehribar.

Nātüvān ol diler iseñ ki seni ceẕb ide ʿaşḳ
Kehribā bil anı da kendüñi berk-i kāh it

kel:

1. **kel:**
Kaside 39
Mısra: **29**
Saçları dökülmüş, saçsız.

Kel nāmını giderdi mi fiʾl-cümle kendüden
İtdi mi Ṭarzī başına dermān ne demdedür

kelâm:

1. **kelām:**-*uñ*
Gazel 416
Mısra: **10**
Söz, kavl. II Şiir.

Rūhiyā her serv-i ḫoş-reftārı vaṣf itseñ ḳaçan
Her kelāmuñ ḳāmet-i dilber gibi mevzūn olur

2. **kelām:**-*ı, -n*
Gazel 91
Mısra: **7**
Bir düşünceyi ifade eden kelime dizisi, söz, kavl.

Vāʿıẓdaki ḥāl olmaya gūş itme kelāmın
Kim bir sözi nādānuñ olur biñ ġama bāʿiş

3. **kelām:**-*ı*
Gazel 157
Mısra: **10**
Söz, konuşma.

Beni ayırmaḳ ister pendile efsūn-ı laʿluñdan
Eser ḳılmaz kelāmı vāʿıẓuñ efsāne olmaḳ var

4. **kelām:**-*ile, -dür*
Gazel 454
Mısra: **4**
Söz; Allah'ın varlığı, birliği, peygamberlik ve âhiret gibi iman esaslarından bahseden, bu esasları aklî ve naklî delillerle İslâm inançlarına uygun olarak ispat etmeyi amaç edinen ilim.

Taḥḳīḳ-i men ʿarefde tesellāmuz almışuz
Ṣadıḳlaruz kelāmiledür iʿtiḳādımuz

5. **kelām:**
Tarih 15
Mısra: **6**
Bir düşünceyi ifade eden kelime dizisi, söz, kavil. || Etkili ve yerinde söz söyleme.

Ehl-i kelāmuñ melcei ṣāḥib-kemāluñ mesnedi
Olmış müyesser hem kemāl ol ẕāt-ı pāka hem kelām

kelām-ı ʿāli:

1. **kelām-ı ʿāli:**-*y, -e*
Gazel 145
Mısra: **11**
Yüce, üstün kelam.

Kelām-ı ʿāliye eger cevāb virürse ġayrılar
Ṣorarsa Rūḥiyi nedür cevābı yoḳ duʿāsı var

kelāmī dede:

1. **kelāmī dede:**-*y, -e*
Kaside 40
Mısra: **1**
Kelâmî Dede (özel isim). || Ahdî, onun Kerbela'dan olduğunu söylüyor. Genç yaşta Hz. Hüseyin dergahında Hüseyin Dede'ye bağlanmış. Acem diyarında seyahat ederek önemli kişilerin sohbetlerinde bulunmuştur. "Cihan Dede" diye de anılmaktadır.

Ey ṣabā müjde virüp söyle Kelāmī Dedeye
Bendesi olduġın ol āfet-i devrān eyüdür

kelām-ı dil-keş:

1. **kelām-ı dil-keş:**-*üñ*
Gazel 133
Mısra: **2**
Gönlü cezbeden sözler.

Kām-baḫṣā ey ṣafā-yı ṭabʿuña māyil ḳulūb
Nām-dārā ey kelām-ı dil-keşüñ ʿālem-pesend

kelām-ı ḫūb:

1. **kelām-ı ḫūb:**
Gazel 453
Mısra: **13**
Güzel söz.

Kelām-ı ḫūb olıcaḳ kimden olsa ḫūb dirüz
Ġaraż ki ḫulḳile yoḳ Rūḥiyā ʿadāvetimüz

kelām-ı mevhibet-āsār u rūḥ-baḫş-ı enfās:

1. **kelām-ı mevhibet-āṣār u rūḥ-baḫş-ı enfās:**
Kaside 13
Mısra: **56**
Kişilere can veren ve eserler bağışlayan söz; şiir.

Cihānda ʿİsī-i vaḳtem baña müsellemdür
Kelām-ı mevhibet-āṣār u rūḥ-baḫş-ı enfās

kelām-ı pāk:

1. **kelām-ı pāk:**-*i, -n, -e*
Tarih 37
Mısra: **6**
Mübarek sözler.

Ol ki māyildür ṣafā-yı ṭabʿına erbāb-ı ḥāl
Ol ki ḳāyildür kelām-ı pākine ʿālem tamām

kelām-ı rūḥi:

1. **kelām-ı rūḥi:**-*y, -i*
Gazel 465
Mısra: **13**
Rûhî'nin sözleri, şiirleri.

Kelām-ı Rūḥiyi vaṣfında cemʿ idüp götürür
O ġonca dāʾim anuñçün kitābsuz yürimez

kelām-ı tīġ:

1. **kelām-ı tīġ:**-*i, -n, -i*
Gazel 550
Mısra: **7**
Kılıç gibi keskin söz.

Kelām-ı tīġini ṣāʿir şu deñlü ābdār itmiş
Ki varmış sāġar-āsā zaḫmınuñ aġzın ṣulandurmış

kelāmī-i ḫoş-edā:

1. **kelāmī-i ḫoş-edā:**
Kaside 39
Mısra: **19**
Hoş tavırlı Kelâmî. || Cihan Dede diye de anılan ve Hz. Hüseyin'in dergahında şeyh olarak hizmette bulunan Kelâmî Dede.

Sākin mi Kerbelāda Kelāmī-i ḫoş-edā
Ol ʿārif-i yegāne-i devrān ne demdedür

kelāmullah:

1. **kelāmullah:**-*dur*
Gazel 29
Mısra: **9**
Allah'ın sözü, Kurân-ı Kerîm.

Bülbül-i vecdem gülistānum kelāmullahdur
Her elif medd-i naẓarda bir nihāl-ı dil-güşā

kelef:

1. **kelef:**
Kaside 5
Mısra: **18**
Ayın üzerindeki karartılar.

Ḳalmış sücūd-ı ḫāk-i derüñden birāz ġubār
Ruḫsār-ı māhda anı görenler ṣanur kelef

kelek:

1. **kelek:**
Gazel 633
Mısra: **10**
Yeterli derecede olgunlaşmamış, ham.

Dāḫil-i zümre-i rindān-ı ḫarābāt olmaz
Felege kim ki kelek dise yā sīmurġa siñek

2. **kelek:**
Kaside 37
Mısra: **51**
Şişirilmiş keçi tulumu üzerine yerleştirilen birbirine bağlı ağaçlardan ibaret, insan ve eşya taşımaya mahsus sal [Özellikle Dicle nehrinde kullanılır].

Kelek ile gelür Āmidden o dem söyler mi
Ayaġına ṣu gibi aḳdı mı cānān nicedür

kelimāt:

1. **kelimāt:**-*uñ*
Gazel 439
Mısra: **3**
Kelimeler, sözler.

Müştāḳ-ı viṣāle kelimātuñ ġaraż-ālūd
ʿUṣṣāḳ-ı dil-fikāra nigāhuñ ġażab-engīz

2. **kelimāt:**-*ı*
Gazel 525
Mısra: **17**
Kelimeler, sözler. II Şiirler.

Teʾsīr ider bülbül elbetde ḳulūba kelimātı
Rūḥī-i suḫan-sāz gibi kimde ki var sūz

kelimāt-ı ṭarab-engīz:

1. **kelimāt-ı ṭarab-engīz:**-*ler, -üñ*
Gazel 648
Mısra: **10**
Sevinç veren, coşturucu sözler, şiirler.

Rūḥiyā şiʿrüñe māyildür anuñçün yārān
Dil-güşādur kelimāt-ı ṭarab-engīzlerüñ

kelīm-i bülbül:

1. **kelīm-i bülbül:**-*i*
Gazel 711
Mısra: **3**
Konuşan bülbül.

Bāġda irşād ḳılmaġiçün kelīm-i bülbüli
Ḫıżr idi şān çıḳdı yaşıl perdeden nāgāh gül

kelīm-vār:

1. **kelīm-vār:**
Gazel 692
Mısra: **5**
Kendisine söz söylenen, hitap edilen kimse. || Tur dağında Allah ile konuşan Hz. Musa gibi.

Kelīm-vār gerek ṭālib-i liḳā olasın
Tecelliyāt-ı Ḥaḳḳa cismi Ṭūr idem dirseñ

kelle:

1. **kelle:**
Kaside 8
Mısra: **41**
Baş, kafa.

Kesüp bir demde üç bin kelle ḳanın dökdiler ḫāka
Dikildi nīzeye başı bu deñlü nize-dārānuñ

kelle-i aʿdā:

1. **kelle-i aʿdā:**
Kaside 15
Mısra: **28**
Düşmanların kafası.

Bir şecere döndi kim virmiş ola tāze baş
Kelle-i aʿdā ile nīze-i ḫaşm-efgenān

kelle-i bī-devleti meydānda oynat-:

1. **kelle-i bī-devleti meydānuñda oynad-:**-*uñ, -ur*
Gazel 949
Mısra: **2**
Bahtsız kelleyi meydanda oynatmak. || İdam edilip başı meydana savrulmak.

Kim ki serkeşlük idüp olmaya fermānuñda
Oynadur kelle-i bī-devleti meydānuñda

kʾelṯāf-ı ḫudā:

1. **kʾelṯāf-ı ḫudā:**
Kaside 28
Mısra: **24**
Ki Allah'ın lütufları.

Ol vechi ḥasen ḫulḳı ḥasen nāmı ḥasen kim
Kʾelṯāf-ı Ḫudā ḳıldı cihānda anı bihrūz

kem:

1. **kem:**-*dür*
Gazel 223
Mısra: **12**
Az, eksik.

Lebüñ meyin umanuñ cām-ı çeşmi ey ḫūnī
Lebāleb olsa eger ḳanile daḫi kemdür

2. **kem:**
Gazel 703
Mısra: **18**
Kötü, fena.

Ḫoş ḫayāl itdüñ yine naḳşın çıḳardın ʿālemüñ
Rūḥiyā bilmez ḫayālüñ gerçi kim her kem ḫayāl

3. **kem:**-*i*
Gazel 364
Mısra: **2**
Eksik, noksan (Kusurlu olma bağlamında); kötü, fena.

Maḥabbet bir güherdür ḳalb-i ʿāşıḳ aña maʿdendür
Kemi olmaz maḥabbet ehlinüñ hep bir güherdendür

4. **kem:**
Gazel 347
Mısra: **6**
Kötü, değersiz. || Eksik, noksan.

Ol büt-i sīm-tene ʿarż-ı niyāz itdükce
Arturur cevrini bilmem ki bizi kem mi görür

5. **kem:**-*i*
Gazel 298
Mısra: **14**
Kötü, fena, değersiz, adi.

Oldı meddāh-ı lebüñ nādire-gūyān-ı cihān
Dostum en kemi Rūḥī-i suḫan-perverdür

6. **kem:**
Kaside 22
Mısra: **6**
Az, eksik, kötü, aşağı, değersiz.

Rūzgār oldı muvāfıḳ geldi ol eyyām kim
Herkesüñ miḳdārı maʿlūm ola ger kem ger ziyād

7. **kem:**
Gazel 1016
Mısra: **3**
Değersiz, aşağı.

Nola geldüñse ṣoñra kendüñi kem ṣanma Yūsufdan
Ki bir evvelde ġonca muʿteberdür bir de āḫirde

8. **kem:**-*dür*
Terkib-bend 7
Mısra: **32**
Eksik, az, noksan.

Aġlamaḳ iñlemek degül bu gice Terk-i cān eylesem daḫi kemdür

9. **kem:**
Terkib-bend 8
Mısra: **40**
Az; noksan.

Dāʿim ola hem-ṣoḥbet-i rindān-ı ḳadeh-nūş
Varın ḳoya meydāna eger bīş u eger kem

kem it-:

1. **kem id-:**-*elüm*
Gazel 786
Mısra: **6**
Azaltmak.

Düşelüm bāde-i gülgūna gelün ey dil ü cān
Ẕevḳimuz arturalum ġuṣṣamuzı kem idelüm

kem ol-:

1. **kem ol-:**-*mış*
Gazel 423
Mısra: **17**
Azalmak.

Kerem nāmı kem olmış köhnelenmiş Rūḥiyā ʿālem
Anuñçün mürteʿişdür dest-i eṣḥāb-ı direm ditrer

2. **kem ol-:**-*ur*
Kaside 41
Mısra: **9**
Azalmak, eksilmek.

Ne tereddütsüz olur kem ne tereddütle füzūn
Bozılur nesne degül defter-i Ḳassām-ı Ezel

kemākān:

1. **kemākān:**
Kaside 38
Mısra: **70**
Eskisi gibi, eskiden olduğu gibi, evvelki gibi.

Necef Şāhuñ gelüp de ḳahve-ḫāne açduġın söyle
Kemākān ʿarż ḳıl manẓūrı olduġını yārānuñ

kemāl:

1. **kemāl:**-*a*
Kaside 25
Mısra: **32**
Olgunluk, yetkinlik, tamlık.

Bülend-mertebe ʿālī-i nāmdār o kim
Kemāla ṭālib olur meclisine gelse Kemāl

2. **kemāl:**--*ı*
Gazel 137
Mısra: **18**
Mükemmellik, eksiksizlik.

Bülend-mertebe ʿOs̱mān-ı dād-güster o kim
Kemāl-ı faẓlile olmış zamāne içre Ferīd

3. **kemāl:**
Gazel 144
Mısra: **7**
Bilgi ve erdem bakımından olgunluk, yetkinlik. II Yetenek, güç.

Kime eylersin kemāl iẓhāruñ ey dil ebsem ol
Kāmile raġbet kemāla ḳadr u yā ḳıymet mi var

4. **kemāl:**
Gazel 171
Mısra: **3**
Bir kimsenin manevi meziyetler, ahlak, ilim ve fazilet bakımından tam bir olgunluğa erişmiş olması durumu.

Senüñle baḫs̱-i cemāl itmege kemāl gerek
Bu ḫod zamānede bir gül-ʿiẕārda yoḳdur

5. **kemāl:**
Gazel 170
Mısra: **5**
Bir şeyin tam ve noksansız dereceye erişmiş olması durumu, mükemmellik, tamlık.

Kemāl ehlini biñ cānile itmişsin ḫarīdāruñ
Saña Yūsuf disem lāyıḳ cemāl-ı bā-kemāluñ var

6. **kemāl:**
Gazel 5
Mısra: **9**
Bilgi ve erdem bakımından olgunluk, yetkinlik.

Edāya māliküz Rūḥī kemāl üzre dirüz şiʿri
Serīr-i mülk-i naẓmuñ Ḫusrev u Ḫāḳānıyuz cānā

kemāl ehli:

1. **kemāl ehli:**
Gazel 488
Mısra: **4**
İlim, fazilet ve hüner sahibi, manevi meziyetleri bakımından belli bir olgunluğa erişmiş kimseler.

Edānī ḳısmına baş egmezüz yüz ser-bülend olsa
Kemāl ehli olan yārāna ammā ḫākipāyuz biz

kemālāt:

1. **kemālāt:**-*ile*
Tahmis 8
Mısra: **7**
(İnsana olgunluk ve noksansızlık için diğer varlıklardan farklı olarak bahşedilen bilgi, ahlak ve manevi) Faziletler, mükemmellikler, iyilikler.

Ehl-i ʿaşḳ içre kemālātile ṣādıḳ oluben
Meh-i Şāh-ı Ḳaṭaṭuñ vechine ʿāşıḳ oluben

kemālāt ehli:

1. **kemālāt ehli:**-*n, -e*
Tarih 21
Mısra: **1**
Kamil insanlar, bilgi ve erdem bakımından olgun kimseler.

Beşāretler kemālāt ehline kim mülk-i Baġdāda
Süleymān-ı zamān oldı yine ḥākim saʿādetle

2. **kemālāt ehli:**-*n, -üñ*
Kaside 27
Mısra: **48**
Fazilet, ilim ve ahlak bakımından olgunluğa erişmiş kimseler.

Sensin ol ẕi-ḳadr kim āyine-i luṭfuñ müdām
Ṭūṭī-i ṭabʿın kemālāt ehlinüñ gūyā ider

kemāl-i diḳḳat:

1. **kemāl-i diḳḳat:**-*imüz, -dür*
Gazel 453
Mısra: **8**
Dikkatin tamlığı.

Ṭarīḳ-i Kaʿbe-i maḳṣūdı itdüren bize ṭayy
Kemāl-i diḳḳatimüzdür ʿuluvv-ı himmetimüz

kemāl-i himmet:

1. **kemāl-i himmet:**-*i, -n, -den*
Tarih 1
Mısra: **11**
(Bir kimsenin) Yardım ve ihsanının çokluğu.

Kemāl-i himmetinden beẕl-i şefḳat ḳıldı dünyāya
Cihāndan defʿ-i ẓulme şefḳati ʿādil güvāh oldı

kemāl-ı ḥüsn:

1. **kemāl-ı ḥüsn:**
Gazel 358
Mısra: **11**
Mükemmel, kusursuz güzellik.

Sen bu kemāl-ı ḥüsn ile ḫaḳ bu ki kām-baḫşsın

Genc-i maḥabbetüñ bulan sīnede kām-yāb olur

2. **kemāl-i ḥüsn:**-*ile*
Gazel 816
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Kusursuz güzelliği.

Ḥūblardan imtiyāz itdüm kemāl-i ḥüsnile
ʿĀşıḳ-ı şūrīde ḥālinden ḫaberdār añladum

3. **kemāl-ı ḥüsn:**-*üñ, -e*
Gazel 172
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Güzelliğinin kusursuzluğu, mükemmelliği.

Kemāl-ı ḥüsnüñe söz yoḳ hemān budur ʿaybuñ
Ki ehl-i dillere şāhum riʿāyetüñ yoḳdur

kemāl-i kemāl:

1. **kemāl-i kemāl:**
Kaside 9
Mısra: **26**
İlim ve fazilet bakımından olgunların olgunu.

O kim virilmiş ezelden vücūd-ı eşrefine
Şecāʿat ü kerem-i Ḥaydar u kemāl-i Kemāl

kemāl-i kerem:

1. **kemāl-i kerem:**-*i*
Kaside 28
Mısra: **33**
Noksansız iyilik ve cömertlik.

Aḥbāba kemāl-i keremi feyż-i İlāhī
Aʿdāya ġażabla baḳışı yeter ciger-dūz

kemāl-i kudret-i perverdigār:

1. **kemāl-i ḳudret-i perverdigār:**-*ı*
Gazel 1018
Mısra: **2**
Allah'ın gücünün mükemmelliği.

Gel ey bülend-naẓar ḳadd-i yārı seyr eyle
Kemāl-i ḳudret-i Perverdigārı seyr eyle

kemāl-ı luṭf:

1. **kemāl-ı luṭf:**-*ı*
Gazel 807
Mısra: **18**
Lutfun mükemmelliği.

Bülend-mertebe ʿOṣmān-ı kāmilü'l-ʿaṣruñ
Kemāl-ı luṭfı ile ḳadrimüz mezīd idelüm

2. **kemāl-ı luṭf:**-*ıle*
Kaside 27
Mısra: **24**
Kusursuz cömertlik, yüce lütuf.

Ol celīlüʾl-ḳadr kim ednāya ḳılsa naẓar
Rütbesin anuñ kemāl-ı luṭfile aʿlā ider

3. **kemāl-ı luṭf:**-*ı, -y, -la*
Tarih 52
Mısra: **2**
Yüce lütuf, ihsan.

Ṣadr-ı bülend-ḳadr Ḥasan kim zamānede
Oldur kemāl-i luṭfıyla cūyā-yı ehl-i faż̇l

4. **kemāl-ı luṭf:**-*uñ, -a*
Kıt'a 29
Mısra: **7**
(Bir kimsenin) Yüce lütfu, iyilik ve cömertliği.

Ol melek-şān kim düşüp maẓhar kemāl-ı luṭfuña
Nāmını vird-i zebān itmişdür erbāb-ı kemāl

kemāl-ı maḥabbet:

1. **kemāl-ı maḥabbet:**-*le*
Gazel 134
Mısra: **10**
Noksansız muhabbet, mükemmel aşk.

Ḥüsnüñ senüñ ṣafā-yı melāḥatla dil-peẕīr
Ṭabʿum benüm kemāl-ı maḥabbetle dil-pesend

kemāl-i merḥamet:

1. **kemāl-i merḥamet:**-*i, -n, -den*
Gazel 42
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Mükemmel merhameti.

Lāyıḳ degül cefāya vücuduñ ḥekīm-i dehr
Virsün kemāl-i merḥametinden devā saña

kemāl-i mertebe:

1. **kemāl-i mertebe:**
Kaside 38
Mısra: **19**
Olabildiğince çok.

Kemāl-i mertebe ḳıl iştiyākın ʿarż ʿİlmīnüñ
Egerçi ʿilmi lāḥıḳdur ezelden mihrine anuñ

kemān:

1. **kemān:**-*uñ*
Gazel 81
Mısra: **6**
Yay. II Sevgilinin yaya benzeyen kaşları.

Şöyle mecrūhuz ki yoḳ ölmekden özge çāremüz
Giçdi ol ḳaşı kemānuñ cāna peykānı dürüst

2. **kemān:**-*ı, -n*
Gazel 80
Mısra: **5**
Savaş aleti, ok atmaya yarayan yay.

Almadan ele dest-i ḳażā ʿaşḳ kemānın
Cānum benüm olmışdı dil-efkār-ı maḥabbet

3. **kemān:**
Gazel 129
Mısra: **11**
Eğik olmak, iki büklüm olmak.

Miḥnet-i ṣavm-ı firāḳuñ ḳaddümi ḳıldı kemān
Olmaġa ḳurbān viṣāluñ ʿīdine medd-i medīd

kemān-dār:

1. **kemān-dār:**-*a*
Gazel 537
Mısra: **3**
Yay tutan.

Ben dilāver o kemān-dāra dirin kim felege
Aṣa ay başına āhum gibi bir zerrīn-baḫş

kemān-ebrū:

1. **kemān-ebrū:**
Gazel 273
Mısra: **4**
Yay kaşlı. II Sevgili.

Cānı mecrūḥ itmege şemşīre çekme iḥtiyāc
Ey kemān-ebrū müjeñ oḳlarını gönder yiter

2. **kemān-ebrū:**
Tahmis 3
Mısra: **19**
Kaşı yay gibi düzgün olan, keman kaşlı.

Görüp seng-i mezārum ehl-i diller ey kemān-ebrū
Didiler tīr-i miḥnet irdügi yire nişāndur bu

kemān-ı ʿaşḳ:

1. **kemān-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 461
Mısra: **7**
Aşk yayı.

Çeküp nüh-ḳavs-i gerdūnı kemān-ı ʿaşḳa el urduḳ
Bu günden böyle tīr-endāz-ı ḳavs-i müntehāyuz

kemān-ı ġam çek-:

1. **kemān-ı ġamuñ çek-:**-*uñ, -en*
Gazel 223
Mısra: **9**
Gam yayını çekmek. Üzülmek, kaygılanmak. || Sevgilinin kaşlarının gamını çekmek.

Çeken bilür ki kemān-ı ġamuñ ne zūr ister
O yāyı çekmek efendi bana müsellemdür

kemend:

1. **kemend:**
Gazel 119
Mısra: **2**
Bir cismi çekmek amacıyla atılan kalın ip. II Sevgilinin kıvrımlı saçı.

Murġ-ı dil ʿanḳādur olmaz degme bir rişteyle bend
İster ol zülf-i semen-bū gibi bir müşkīn kemend

2. **kemend:**-*i, -(n)i*
Kaside 18
Mısra: **56**
Uzaktaki bir kimseyi veya şeyi çekip yakına getirmek için atılan ucu ilmikli ip, eskiden savaş aleti olarak kullanılırdı.

Şīrlerle ṣalınur gördi zamānuñda ġazāl
Ṣaldı deryāya kemendini elinden ṣayyād

kemend-i kākül-i ʿanber-feşān:

1. **kemend-i kākül-i ʿanber-feşān:**-*dur*
Gazel 604
Mısra: **8**
(Sevgilinin) amber kokulu kıvırcık saçları.

Ḳocalduñ ey deli göñlüm nedür bu ṭūl-ı emel
Kemend-i kākül-i ʿanber-feşāndur istedügüñ

kemend-i kākül-i miskīn:

1. **kemend-i kākül-i miskīn:**-*üñ, -e*
Müsemmen 1
Mısra: **13**
(Sevgilinin) Misk gibi güzel kokan saçlarının kıvrımı.

Kemend-i kākül-i miskīnüñe çoḳdan giriftāram
Nice āh itmeyin yanuñda yoḳdur ʿizzetüm ḫāram

kemend-i kākül-i müşkīn:

1. **kemend-i kākül-i müşkīn:**-*i*
Gazel 385
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Misk kokulu siyah saçlarının kıvrımı.

O perīnüñ kim kemend-i kākül-i müşkīni var
Pāy-bend olmış benüm gibi nice miskīni var

kemend-i kākül-i pür-pīç u tāb:

1. **kemend-i kākül-i pür-pīç u tāb:**-*a*
Gazel 743
Mısra: **14**
(Sevgilinin) Kıvrımlarla dolu saçlarının bağı. || Sevgilinin ıstırap dolu saçlarının bağı.

Hümā-yı evc-i sipihr-i ferāġ iken Rūḥī
Kemend-i kākül-i pür-pīç u tāba düşdi göñül

kemend-i kākül:

1. **kemend-i kākül:**-*i, -n, -den*
Gazel 214
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Kemende benzeyen saçları. || Sevgilinin saçlarının kıvrımı.

Kemend-i kākülinden ḳurtuluş yoḳdur kimi görseñ
Esīr-i dām-ı miḥnetdür giriftār-ı maḥabbetdür

2. **kemend-i kākül:**-*i, -y, -le*
Gazel 359
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Saç ilmiği; saçının kıvrımı.

Dāneler kim ẓāhir itmişdür ʿaraḳdan rūy-ı yār
Cān u dil murġın kemend-i kāküliyle hep ṭutar

kemend-i şevk:

1. **kemend-i şevḳ:**-*ile*
Gazel 597
Mısra: **5**
Işık ipi. || Şevk, coşkunluk ipi.

Çekdi kemend-i şevḳile eflāka ẕerre-vār
Ṭoprakdan götürdi bizi āfitāb-ı ʿaşḳ

kemend-i sünbül:

1. **kemend-i sünbül:**
Gazel 733
Mısra: **6**
Sümbül ipi. || Sevgilinin aşığı kendine bağlayan ve sümbüle benzeyen saçları.

Mevsim-i gülde kesilmezdi göñül mescidden
Çekmese cānib-i gülzāra kemend-i sünbül

kemend-i zülf-i cānān:

1. **kemend-i zülf-i cānān:**-*uñ*
Gazel 345
Mısra: **1**
Sevgilinin saçının kıvrımı.

Kemend-i zülf-i cānānuñ göñül aşüfte-hālidür
Ḫıredden dem urar bīçāre ammā baġlamalıdur

kemend-i zülf-i siyāh:

1. **kemend-i zülf-i siyāh:**-*uñ, -da, -ki*
Gazel 974
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Siyah saçlarının kıvrımı.

Girihler urmadadur ṭurma rişte-i dil-i zāra
Kemend-i zülf-i siyāhuñdaki şiken şiken üzre

kemend-i zülf-i yār:

1. **kemend-i zülf-i yār:**-*a*
Gazel 831
Mısra: **4**
Sevgilinin saçının kıvrımı.

Göñüller ṣaydına meydān-ı ḥüsne çıḳmış ol āhū
Bu meydāna kemend-i zülf-i yāra ṣayd olan gelsün

kemend-i zülf:

1. **kemend-i zülf:**-*i, -n, -den*
Gazel 557
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Saçının kıvrımı.

Göñül ḫalāṣlıḳ umma kemend-i zülfinden
Belā-yı ʿaşḳa düşen olmaz ölmeyince ḫalāṣ

2. **kemend-i zülf:**-*i, -n, -e*
Gazel 842
Mısra: **9**
(*Sevgilinin) saçının bağı.*

Kemend-i zülfine dil-beste oldum ey Rūḥī
Esīr-i silsile-i ʿaşḳ-ı pāk olup giderin

3. **kemend-i zülf:**-*üñ, -e*
Gazel 547
Mısra: **7**
Saç kıvrımı.

Göñlümi bend eylemiş ʿaşḳuñ kemend-i zülfüñe
Müstedām olsun yine miskīne iḥsān eylemiş

kemer:

1. **kemer:**-*üñ, -de*
Gazel 970
Mısra: **5**
Bele bir kere dolandıktan sonra bağlanan veya tokalanan bel bağı.

Tīġ u ḫançer ne ṭurur zer kemerüñde dimezüz
Bilürüz yol kesiciler olur ekser belde

kemer-i zer:

1. **kemer-i zer:**
Gazel 970
Mısra: **1**
Altın kemer.

Çıḳdı evden o sehī-ḳad kemer-i zer belde
Gül gibi neşve-i mey başda vü ḫançer belde

kemer-vārī:

1. **kemer-vārī:**
Gazel 424
Mısra: **3**
Kemer gibi.

Kemer-vārī miyān-ı dilbere zāhid ṭolaşduḳda
O pīç u tābuñ encāmında belden pāk ḫancer yer

kemīn kur-:

1. **kemīn ḳur-:**-*mış*
Gazel 860
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Pusu kurmak, gizlenip saldırmaya hazır durumda beklemek.

Aġlañ beni ki ḳatlüme çarḫ-ı sitīze-kār
Ḳurmış ḳażāyile meh-i nevden kemīn kemān

kemīne:

1. **kemīne:**
Gazel 20
Mısra: **4**
Hakir, aciz, zavallı.

Sen ol sulṭān-ı ʿālī-ḳadrsın kim āsitānuñda
Kemīne bendeñ eyler devlet-i Dārāya istiġnā

2. **kemīne:**-*dür*
Gazel 631
Mısra: **13**
Aciz, zavallı, noksan, eksik.

Çoḳdan duʿā-yı devletüñ eyler kemīnedür
Rūḥī ḳuluñdan eyleme eksik himāyetüñ

kemīn-i mihr:

1. **kemīn-i mihr:**-*i, -n*
Kaside 5
Mısra: **33**
Azıcık sevgi.

Her kim kemīn-i mihrin anuñ itmeye penāh
Tīr-i ḫavādiṣine cihānuñ olur hedef

kem-şefḳat:

1. **kem-şefḳat:**
Gazel 741

Mısra: **3**
Şefkati az, merhametsiz.

Felek bī-raḥm u ṭāliʿ nā-müsāʿid baḫt kem-şefḳat
ʿAdū fırṣat esīri yār ise aḥvāldan ġāfil

kemter:

1. **kemter:**
Kaside 29
Mısra: **54**
Aşağı, değersiz.

Bu ḳadar rıfʿātile küngüre-i çarḫ-ı berīn
Tārem-i ḳadrine nüh-pāye bu kemter süllem

kenʿān:

1. **kenʿān:**-*um*
Gazel 170
Mısra: **7**
Kenan şehri. Hz. Yakub'un memleketi.

Bilür muʿcize cemāluñ ḫalḳ-ı ʿālem māh-ı Kenʿānum
Senüñ ḫod āfitābum hem celāluñ hem cemāluñ var

kenār:

1. **kenār:**
Gazel 106
Mısra: **3**
Kıyı, sahil. || Kucak, kucaklama, sevgiliye kavuşma.

Nice ḳılsunlar kenār ümmīdin ʿaşḳ ehli kim
Çıḳmaġa girdāb-ı fırḳatdan gerekdür ʿömr-i Nūḥ

2. **kenār:**
Gazel 198
Mısra: **10**
Bir şeyin veya yerin sınırlarını meydana getiren çizgi; bitiş yeri; kıyı.

Geldi yol göstermege ṣūfī baña dün ben ṭurup
Yol budur diyü çemenden cānibe çizdüm kenār

kenār çiz-:

1. **kenār çiz-:**-*di*
Gazel 576
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çizgi çekmek, sınırlarını belirlemek. || Yan çizmek, kaçmak. || Redifi belirlemek.

Erbāb-ı bezm birbirine düşdi mest olup
Rūḥī bu ḥāli gördi vü çizdi kenār şemʿ

kenār it-:

1. **kenār it-:**-*mek*
Gazel 242
Mısra: **12**
Kucaklamak.

Yaşum deryāsını ʿarż itdügüm ol dürr-i nāyāba
Kenār itmek degül Rūḥī ġaraż bir āşināluḳdur

2. **kenār it-:**-*mez*
Tahmis 6
Mısra: **25**
Kucaklamak, kucağa almak.

Ol dür-i pākiẕei āḫır kenār itmez miyem

kenāra çek-:

1. **kenāra çek-:**-*sek*
Gazel 472
Mısra: **3**
(Birini) Bir şey söylemek için kalabalıktan ayırmak || Kucaklamak.

Çeksek seni kenāra ṣaḳın aġlama ġaraż
Būs-ı lebüñle kesb-i ṣafādur murādımuz

kenār-ı cū:

1. **kenār-ı cū:**-*da*
Gazel 137
Mısra: **7**
Irmak kenarı.

Kenār-ı cūda varup ḫ̆āba mest-i ʿaşḳ ṣanur
Ki ẓıll-ı per-i hümādur başında sāye-i bīd

kenār-ı cūy:

1. **kenār-ı cūy:**
Gazel 123
Mısra: **1**
Irmak kenarı.

Kenār-ı cūy u mey-i lāle-reng u sāye-i bīd
Göñülde ġam ḳomaz aṣlā ʿale'l-ḫuṣūṣ ola ʿīd

kendü başına:

1. **kendü başına:**
Gazel 260
Mısra: **7**
Yalnız başına, başkalarının yardımı olmaksızın.

Her biri kendü başına bir pādişāhdur
ʿUşşāḳ-ı dil-fikār ki kūyuñ gedāsıdur

kendü ḥālına ko-:

1. **kendü ḥālına ḳo-:**-*maz*
Gazel 980
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karışmamak, müdahale etmemek.

Gāh gülse geh aġlasa Rūḥī ʿaceb degül
ʿAşḳ iḳtiżāsı anı ḳomaz kendü ḥālına

kendüden geç-:

1. **kendüden geç-:**-*miş*
Gazel 545
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendini kaybetmek, kendinden geçmek.

Der-i meyḫāneye dün uġrayup ṣūfī ṣarāb içmiş
Bu gün miskīni gördüm bīḫūd olmış kendüden geçmiş

kendüden git-:

1. **kendüden git-:**-*di*
Gazel 899
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendinden geçmek, bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek, bayılmak. || Ölmek.

Göñül endîşe-i hicrān iderken kendüden gitdi
Uyanmaḳ iḥtimāli yoḳ daḫi ḫᵛāb-ı eceldür bu

2. **kendüden git-:**-*di*
Gazel 1082
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek. || Bir durumun etkisine veya çekiciliğine kendini kaptırmak.

Kendüden gitdi görince o ḳamer ruḫsārı
Āfitābuñ gice bilmem ne zevālı oldı

kendini bil-:

1. **kendümi bil-:**
Gazel 777
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendimi bildim bileli. || Var olduğumdan beri.

Bilelden kendümi giçdüm cihānuñ ḳīl u ḳālından
Bu fānī bezmde mest-i mey-i pür-ḥālet-i ʿaşḳam

kendüñi ne şanduñ:

1. **kendüñi ne şan-:**-*du, -ñ*
Gazel 1097
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendini bir şey sanmak, kendisine olduğundan fazla değer vermek.

ʿĀlem tamām nīm-nigāhuñ esīridür
Ey şūḫ-ı cevr-pīşe ne şanduñ ya kendüñi

kendüni ṭut-:

1. **kendüni ṭut:**
Gazel 683
Mısra: **15**
Kendine hakim olmak. || Dayanmak, sabretmek.

Ṭutarsañ ṭut ne deñlü kendüni ey Yūsuf-ı ṯānī
Metāʿ-ı ḥüsnine çünkim ḫarīdār olduġum bildüñ

kendüyi bil-:

1. **kendüyi bil-:**-*me, -di*
Gazel 1074
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aklî melekesi yerinde olmak, nerede nasıl davranacağını, ne yaptığını bilmek.|| Kendisinin ne olduğunu idrak etmek, hakikatine erişmek.

Dirmiş ḥakīm bilmedügüm nesne ḳalmadı
Dünyāyı bildi kendüyi bīçāre bilmedi

kendüyi bıraġ-:

1. **kendüyi bıraġ-:**-*ur*
Gazel 306
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendini güçlü bir kimseye veya duruma teslim etmek. || İradesini kullanamamak.

Meyl ider ʿārıż-ı gül-gūnına yüz sürmege dil
Yanar oda bıraġur kendüyi dīvāneyi gör

kendüyi göster-:

1. **kendüyi göster-:**-*ür*
Gazel 447
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendini göstermek, beğenilecek niteliklerini ortaya koymak.

Biz ne ḥācet ki lāf-ı naẓm iderüz
Gösterür kendüyi ṭabīʿatimüz

kenef:

1. **kenef:**
Kaside 5
Mısra: **54**
Koruma, sahip çıkma, himâye.

Yā Kaʿbetüʾl-maʿrif eger şāh eger gedā
Devlet anuñ ki luṭfuñ ola kendüye kenef

kenef it-:

1. **kenef id-:**-*e*
Kaside 5
Mısra: **4**
Sığınılacak yer haline getirmek.

Devlet anuñ ki merḳadüñe yüz sürüp müdām
Eknāf-ı bā-ṣafāsın ide kendüye kenef

kennās:

1. **kennās:**
Kaside 13
Mısra: **14**
Cimri, çöpçü.

Düşer mi ġayret-i İslāma bir ḳadeh mey içüp
Der-i muġānda muḳīm olup olasın kennās

kenz:

1. **kenz:**-*i, -n, -i*
Gazel 3
Mısra: **9**
Hazine.

Rūḥiyā keşf eyledüñ esrār-ı Ḥaḳuñ kenzini
Kenz-i Ḥaḳ keşfiyle ḫazf oldı cemīʿ-i māsivā

kenz-i ḥaḳ:

1. **kenz-i ḥaḳ:**
Gazel 3
Mısra: **10**
Hakk hazinesi.

Rūḥiyā keşf eyledüñ esrār-ı Ḥaḳuñ kenzini
Kenz-i Ḥaḳ keşfiyle ḫazf oldı cemīʿ-i māsivā

kepāde:

1. **kepāde:**
Kaside 13
Mısra: **53**
Kepade (kepaze) okçuluk eğitiminde kullanılan sert yayın adıdır.

Elümde ḳavs-i ḳasīde kepāde olmışdur

Kepādemi çekemez lîk degme bir ḳavī ḳavvās

kepenek giy-:

1. **kepenek giy-:**
Gazel 633
Mısra: **8**
Keçeden yapılmış çoban kıyafeti giymek. || Dünyalık zevk ve gösterişlerden vazgeçip kanaat içinde yaşamak.

Naẓarı ẕāta ider ehl-i naẓar olma melūl
Bir iki gün bu fenā dünyede giyseñ kepenek

kerāmet:

1. **kerāmet:**
Gazel 77
Mısra: **12**
Bir ermişin, Allah'ın kendisine yakın kullarına lutfettiği olağanüstü şeyler yapma gücü ile ortaya koyduğu, akıl sınırlarını aşan tabiat üstü iş, harikulade hal.

Rūḥī gibi bade-nūş olurdı Zāhidde olaydı bir kerāmet

kerb:

1. **kerb:**
Terkib-bend 1
Mısra: **30**
Kaygı, tasa, gam, keder.

Ne yazudur ki deşt-i Kerbelā pür-derd ü miḥnetdür
Meger kerb ü belālardan mürekkeb bir muṣībetdür

kerbelā:

1. **kerbelā:**-*da*
Gazel 471
Mısra: **10**
Irak'ta Hazret-i Hüseyin'in şehit oldukları ve medfun bulundukları mahal.

Cennet olsa itmezüz taġyīr-i mesken Rūḥiyā
Biz muḥibb-i ehl-i beytüz Kerbelāda sākinüz

kerbelā deşti:

1. **kerbelā deşti:**-*n, -de*
Terkib-bend 1
Mısra: **55**
Kerbela çölü.

Degüldür Kerbelā deştinde yer yer lāle-i nuʿmān
Çıḳupdur ḳaynayup yerden şehīd olanlaruñ ḳanı

kere:

1. **kere:**
Gazel 110
Mısra: **1**
Defa.

Yılda bir kere idüp seyr-i gülistān gül-i surḫ
İntiẓār ile ider bülbüli nālān gül-i surḫ

kerem:

1. **kerem:**-*ler*
Gazel 248
Mısra: **9**
Cömertlik, lütuf, iyilik, ihsan.

Baña cevr eyleyüp aġyāra keremler nice bir
Ṭutalum şāh-ı cihān olduñ ʿadālet bu mıdur

2. **kerem:**
Kaside 13
Mısra: **34**
Cömertlik, iyilik, bağış.

Vezīr-i ʿādil ü kāmil Sinān Pāşā kim
Kerem bināsına bāni-i luṭfı urmış esās

3. **kerem:**-*de*
Kaside 20
Mısra: **40**
Alicenaplık, cömertlik; lütuf, merhamet, ihsan, inayet.

Ol ser-fırāz-ı ʿālem ki yoḳdur Cūd u keremde aña muḳābil

kerem ehli:

1. **kerem ehli:**
Kaside 24
Mısra: **63**
Cömertlik ve vicdan sahibi kimseler.

Senüñ gibi gele heyhāt bir kerem ehli
Sen itmesen beni ger behremend vāy baña

kerem eyle-:

1. **kerem eyle-:**
Gazel 186
Mısra: **8**
Lutufla muamelede bulunmak, lutfetmek.

Yine şīşe-i pür ile bizi mest ṣanma sāḳī
Kerem eyle yanımuzdan odı eksük itme ḳışdur

2. **kerem eyle-:**-*y, -üp*
Tarih 5
Mısra: **9**
Bahşetmek, bağışta, iyilikte bulunmak.

Āmedi eyleyüp ol vāli-i ẕi-şāna kerem
Ḳıldı Baġdādı bir ehl-i kerem ü luṭfa ʿaṭā

kerem kānı:

1. **kerem kānı:**
Tarih 2
Mısra: **31**
İyilik ve cömertlik kaynağı.

Ṣadra geçdi bir kerem kānı ki yümn-i maḳdemi
Ẕevḳ-baḫş-ı ḫāṭır-ı bāy u faḳīr oldı yine

kerem ḳıl-:

1. **kerem ḳıl-:**
Gazel 72
Mısra: **4**
Lutufla muamelede bulunmak, lutfetmek.

Ben senüñ bir baġrı yanmış cevr-keş bīmāruñam
Ey ṭabīb-i cān kerem ḳıl çāre-i bīmāruñ it

2. **kerem ḳıl-:**-*dı*
Tarih 57
Mısra: **8**
İyilikte bulunmak; bağış yapmak.

Cihāna beşāret yerin buldı devlet
Kerem ḳıldı dervīşine şāh-ı kāmil

kerem-i bi-kerān:

1. **kerem-i bi-kerān:**
Kaside 15
Mısra: **82**
Uçsuz bucaksız iyilik.

Ehl-i suḫandan yaña eyleme luṭfuñ dirīġ
Oldı Ḫudādan saña çün kerem-i bi-kerān

kerīm:

1. **kerīm:**-*ler*, -*üñ*
Gazel 663
Mısra: **9**
Kerem sahibi, cömert, soylu.

Ṭutan kerīmlerüñ dāmenin mükerrem olur
ʿAle'l-ḫuṣūṣ senüñ gibi bir kerīm begüñ

2. **kerīm:**-*sin*
Gazel 42
Mısra: **7**
Kerem sahibi, cömert.

Üftādeler elin ṭutıcı bir kerīmsin
ʿĀlemde dest-gīr ola luṭf-ı Ḫudā saña

kerīmān-ı vakt:

1. **kerīmān-ı vaḳt:**
Kaside 11
Mısra: **27**
Devrin ulları, zamanın büyük ve şerefli zatları.

Mürüvvetine kerīmān-ı vaḳt ider inṣāf
Fażīletine ṭutar fāżılān-ı dehr ḳulaġ

kerīm-i ʿaṭā-baḫş u ʿālī-himem:

1. **kerīm-i ʿaṭā-baḫş u ʿālī-himem:**
Tarih 56
Mısra: **2**
Yüce himmetlilerin ve iyilikte bulunanların en cömerdi.

Muḥammed Efendi ki ḥālā odur
Kerīm-i ʿaṭā-baḫş u ʿālī-himem

kerīmüʾş-şān:

1. **kerimüʾş-şān:**
Kaside 16
Mısra: **25**
Şanı yüce.

Ol kerimüʾş-şān ki īcād-ı seḫāda ʿār ider
Bendesinüñ en ḥaḳirine diseñ Ḫātem-ḥişāl

2. **kerīmü'ş-şān:**
Gazel 333
Mısra: **21**
Saygıdeğe, şanı büyük (kimse).

Ḥāletī-i suḫan-ārā-yı kerīmü'ş-şān kim
Aşınupdur işigi şöyle firāvān öpilür

kerr ü fer:

1. **kerr ü fer:**
Kaside 37
Mısra: **71**
Savaşta geriledikten sonra tekrar saldırma, çekilme ve yeniden hücum etme.

Kerr ü fer ṣāḥibi Ferrār dem-i heycāda
Cīve gibi yine olmaḳda mı ġalṭān nicedür

kerrāt:

1. **kerrāt:**-*ile*
Gazel 215
Mısra: **12**
Tekrar tekrar, defalarca.

ʿAşḳ cāmı rāḥ-ı vaḥdetle lebālebdür henüz
Gerçi anı ʿārifler kerrātile nūş itdiler

kerre:

1. **kerre:**
Gazel 129
Mısra: **13**
Defa, kez.

Rūḥi-i dil-ḫasta görse günde biñ kerre yüzüñ
Yine feryād u fiġān idüp diye "hel min mezīd"

kes-:

1. **kes-:**
Gazel 642
Mısra: **10**
Kesmek, sonlandırmak, bitirmek.

İñen de māyil olma ġamzesi tīġına ey Rūḥī
Ṭamaʿ kes ol temennādan gerekse ger saña başuñ

2. **kes-:**-*di*
Gazel 1092
Mısra: **8**
(Bıçak, makas, balta vb. bir aletle) İkiye ayırmak, kat'etmek.

Bulmaduḳ ġāret-i mülk-i elem-i fırḳata yol
Bunca kim ṣaldı aḳın çeşmimüz kesdi başları

3. **kes-:**-*di*
Kaside 18
Mısra: **25**
(Kesici bir aletle) Bulunduğu yerden ayırmak, çıkarmak.

Kesdi gülşende bahār āl varaḳdan bir gül
Gül ṣanup bülbül anı şevḳden itdi feryād

4. **kes-:**-*-se*, -
Gazel 878
Mısra: **7**
Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak.

Başumı kesse o ḫulḳı ḥasen āh itme diyü
Yüz sürüp ayaġı ṭozına diyem vāh Ḥüseyn

5. **kes-:**-*üp*
Gazel 931
Mısra: **2**
Başı gövdeden ayırmak, kesici bir aletle parçalamak.

Bezl iderdüm başumı ḫāk-ı reh-i cānāna

Bilsem ey şūḫ kesüp ṣalmadugın yabana

6. **kes-:**-*di*
Gazel 119
Mısra: **5**
Bırakmak, vazgeçmek.

Kesdi benden zāhid-i ālūde-meşreb pendüñi
Gördi kim ʿaşḳum ziyād olmaḳdadur virdükce pend

7. **kes-:**-*mek*
Gazel 1033
Mısra: **10**
Ayırmak, uzaklaştırmak, koparmak.

Ḳaşları olmayıcaḳ çīn-i ġaẕābdan ḫālī
Giryeden kesmek olur mı müje-i ḫūn-pāşı

8. **kes-:**-*mez*
Gazel 328
Mısra: **17**
Bir şeyden yoksun bırakmak, vermemek.

Rūḥi-i dāʿī ḳulından luṭfını kesmez bilür
Derd-mend ü bī-kes ü bīçāre vü nā-kāmdur

9. **kes-:**-*se*
Gazel 648
Mısra: **4**
Kesmek; katletmek, öldürmek.

Dönmemüz yoḳ ġam-ı ʿaşḳuñla yoluñdan ḳaṭʿā
Başımuz kesse daḫi ġamze-i ser-tīzlerüñ

10. **kes-:**-*me, -z*
Gazel 618
Mısra: **5**
Belli bir zaman için ara vermek veya son vermek.

Kesmez naẕarın cānib-i erbāb-ı vefādan
Hep muʿterifüz semtine ol şāh-levendüñ

11. **kes-:**-*sün*
Gazel 803
Mısra: **2**
(Bıçak, makas, balta vb. bir âletle) İkiye ayırmak, kat'etmek. || *Kesin olarak sona erdirmek, bitirmek.*

Delmege baġrum yiter tīrüñ didüm
Kessün āzārını şemşīrüñ didüm

12. **kes-:**-*üp*
Kaside 24
Mısra: **55**
Bırakmak, vazgeçmek. || *Başlanmış bir işi bitirmek, sonlandırmak.*

Vaẓīfemi kesüp itdüñ beni ile muḥtāc
Bu ẓulm olmadı ġayra hemān baña tenhā

13. **kes-:**--*er*
Gazel 952
Mısra: **5**
Kesmek. II Dindirmek, azaltmak.

Susuzluġın keser bir demde yüz biñ ʿāşıḳ-ı zāruñ
Anuñçün māyilüz biñ cān ile ol tīġ-ı meslūla

kes:

1. **kese:**-*e*
Gazel 440
Mısra: **7**
Kimse kişi, herkes.

Dilden raḳīb-i āteş-i ʿaşḳuñ diler kese
Sönsün ocaġı söndüre her kim ocaġımuz

keʾs:

1. **keʾs:**
Gazel 48
Mısra: **9**
Kadeh, bardak. || *Şarap dolu bardak, bir bardak şarap.*

Olsan veraʿda keʾs elüñe almasan revā
Ammā revā degül ki göñülde melāl ola

kesād bul-:

1. **kesād bul-:**-*a*
Kaside 18
Mısra: **88**
Satılmamak, az talep görmek.

Nice bir çignenüp ayaḳda ḳala ehl-i hüner
Nice bir naẓm metāʿı bula ʿālemde kesād

2. **kesād bul-:**-*mış, -dur*
Kaside 22
Mısra: **48**
Talep ve ilgi görmemek, önemi kalmamak.

Var ümīdüm kim bula eyyām-ı luṭfuñda revāc
Maʿrifet kim dehr bāzārında bulmışdur kesād

kesāfet:

1. **keṣāfet:**-*i, -n*
Gazel 477
Mısra: **9**
Bulanıklık, duru olmama.

Ṣafvet-i mey gidermedi ṭabʿımuzuñ keṣāfetin
Gelmese āh eger bu şeb meclise māh-pāremüz

kesb eyle-:

1. **kesb eyle-:**-*r*
Gazel 577
Mısra: **10**
Kazanmak, edinmek.

İstimāʿ-ı şiʿr-i Rūḥī feyżden ḫālī degül
Çoḳ ṣafā kesb eyler ehl-i ḫāl olınca müstemiʿ

kesb it-:

1. **kesb it:**
Gazel 462
Mısra: **5**
Kazanmak, edinmek.

Meded ḳo ġafleti bir ḫāl kesb it fırṣat elde iken
Hemīşe sīne āteş-nāk ḳalmaz dīde ter ḳalmaz

2. **kesb it-:**-*di*
Gazel 191
Mısra: **5**
Edinmek, elde etmek, kazanmak.

Gül gibi ʿālem ṣafā kesb itdi bu mevsimde līk
Bu benüm ḳan ile ṭolmış gözlerüm āh aġlar

kesb olın-:

1. **kesb olın-:**-*ur*
Gazel 853
Mısra: **5**
Kazanmak, ele geçirmek.

Ne ṣafā kesb olınur ḳahḳaha-i mīnādan
Pür-sürūr olmayıcaḳ meclis o māh-peykerden

kesb-i ecr:

1. **kesb-i ecr:**
Tarih 54
Mısra: **4**
Sevap kazanma.

Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳda yapdı bir muṣalla beẕl idüp mālın
İdüp bu ʿayni cāri ḳıldı kesb-i ecr içün iḥyā

kesb-i feyż it-:

1. **kesb-i feyż it-:**-*mez*
Gazel 755
Mısra: **11**
Feyizlenmek, feyiz almak.

Bü'l-hevesler kesb-i feyż itmez cemāl-i yārdan
Ḥüsn-i ʿAẕrādan ne ḥāl añlar o kim Vāmıḳ degül

kesb-i ḥaḳīḳat it-:

1. **kesb-i ḥaḳīḳat it-:**-*meg, -e*
Gazel 507
Mısra: **2**
Hakikat sırrına erişmek.

Mirʾāt-ı rūy-ı yāra ki biz nāẓır olmışuz
Kesb-i ḥaḳīḳat itmege bir vech bulmışuz

kesb-i hāl kıl-:

1. **kesb-i ḥāl ḳıl:**
Gazel 854
Mısra: **4**
(Bir şey veya kimsenin) Halini örnek almak, onun yaptıklarını yapmak.

Ey feyż-i ʿaşḳa rāġıb olan ṣaḥn-ı bāġa gel
Ḳıl kesb-i ḥāl ẕemẕeme-i ʿandelībden

kesb-i hevā eyle-:

1. **kesb-i hevā eyle-:**-*r*
Gazel 4
Mısra: **5**
Hava almak.

Kesb-i hevā eyler semen açup seḥerden sīnesin
Ḥaḳḳā bu ki faṣl-ı ḫūbda cān-baḫş olur bād-ı ṣabā

kesb-i hüner:

1. **kesb-i hüner:**-*den*
Gazel 609
Mısra: **15**
Maharet kazancı.

Ġaraż bir nāmdur kesb-i hünerden çünki ey Rūḥī
Olup meddaḥı ol kāmil-ʿıyāruñ yaḫşı ad itdük

kesb-i kemāl:

1. **kesb-i kemāl:**
Gazel 559
Mısra: **10**
Fazilet, yücelik, büyüklük elde etme.

Rūḥiye irdi ḫidmet-i pīr-i muġān ile ṣafā
Kāmile ḫidmet itmeden kesb-i kemāl imiş ġaraż

kesb-i maʿārif eyle-:

1. **kesb-i maʿārif eyle-:**-*y, -en*
Gazel 117
Mısra: **14**
Bilgi edinmek. || İlahi sırlara vakıf olabilmek.

Rūḥī ʿaceb mi bulsa ġam-ı dehrden necāt
Kesb-i maʿārif eyleyen olur hemīşe şād

kesb-i maʿārif it-:

1. **kesb-i maʿārif it-:**-*dür, -üp*
Kaside 27
Mısra: **6**
Bilgi ve kültür edinmek.

Ḳor cehāletde kimin eyler maʿārifden beri
Kimine kesb-i maʿārif itdürüp dānā ider

2. **kesb-i maʿārif it-:**-*me, -den*
Gazel 559
Mısra: **1**
Bilgi, irfan kazanmak.

Kesb-i maʿārif itmeden ṭayy-ı maḳāl imiş ġaraż
ʿĀrife lafẕ-ı ḳāldan maʿnā-yı ḥāl imiş ġaraż

kesb-i maḳāṣıd it-:

1. **kesb-i maḳāṣıd id-:**-*er*
Tarih 15
Mısra: **8**
(Bir kimse) Maksadına erişmek, emeline ulaşmak.

Bāb-ı refīʿü'l-ḳadrine Kaʿbe diñilse vechi var
Kim hem ḫavāṣ andan ider kesb-i maḳāṣıd hem ʿavām

kesb-i māl ü menāl:

1. **kesb-i māl ü menāl:**
Kaside 9
Mısra: **52**
Mal mülk kazanmak.

Bu kār-ı bedden ola baña feṭḥ-i bāb-ı maʿāş
Bu fiʿlden baña el vire kesb-i māl ü menāl

kesb-i maʿrifet:

1. **kesb-i maʿrifet:**-*de*
Gazel 338
Mısra: **13**
İlim kazanmak.

Göñül cehd eyle kesb-i maʿrifetde reʾy ḥāṣıl ḳıl
Ġaraż kesb-i maʿrifetden bu rāya mālik olmaḳdur

kesb-i nām eyle-:

1. **kesb-i nām eyle-:**-*di*
Rübai 22
Mısra: **3**
Ün kazanmak, şöhreti yayılmak.

Ḳul oldı saña ki kesb-i nām eyledi ʿīd
Ey ḳan-ı kerem mübārek olsun ʿīdüñ

kesb-i rıfʿat:

1. **kesb-i rıfʿat:**
Gazel 788
Mısra: **7**
Yüksek mevkiler edinme.

Dünyāya kesb-i rıfʿat içün geldüm isterin
Sen serv-ḳāmetüñ reh-i ʿaşḳında ḫāk olam

kesb-i saʿādet:

1. **kesb-i saʿādet:**-*dür*
Gazel 561
Mısra: **1**
Mutluluk elde etmek.

ʿAşḳuña ḳul olmadan kesb-i saʿādetdür ġaraż
Yoluña cān virmeden ʿarż-ı maḥabbetdür ġaraż

kesb-i şafā:

1. **kesb-i şafā:**
Gazel 46
Mısra: **9**
Eğlenme, zevk alma.

Bādeden kesb-i ṣafā ise ġaraż ey Rūḥī
Ġam-ı laʿlin çekelüm olmaz anuñ gibi ṣafā

2. **kesb-i şafā:**
Kaside 11
Mısra: **5**
Eğlenme, neşe dolma, sefa sürme.

Bu faṣl-ı ḫūbda kesb-i ṣafā ne cüzʿidür
Hemān gelinceye degdür meyān-ı bezme ayāġ

3. **kesb-i şafā:**-*dur*
Gazel 472
Mısra: **4**
Eğlenme.

Çeksek seni kenāra ṣaḳın aġlama ġaraż
Būs-ı lebüñle kesb-i ṣafādur murādımuz

4. **kesb-i şafā:**-*dur*
Gazel 562
Mısra: **10**
Huzura ve mutluluğa kavuşma.

Rūḥiyā içüp içüp mest-i ḫarāb olmaḳ degül
Defʿ-i ġam kesb-i ṣafādur cām-ı ṣahbādan ġaraż

kesb-i şafā it-:

1. **kesb-i şafā id-:**-*er*
Gazel 534
Mısra: **16**
Rahata ermek, huzur bulmak.

Vezīr-i ʿādil ü kāmil Sinān Pāşā-yı deryā-dil
O kāmil kim kudūminden ider kesb-i ṣafā meclis

kesb-i şafā ḳıl-:

1. **kesb-i şafā ḳıl-:**-*dı*
Gazel 1051
Mısra: **3**
(Bir şeyden) Zevk almak, mutluluğa erişmek.

Ehl-i diller ḳıldı seyrinden yine kesb-i ṣafā
ʿIyd-gāhuñ her ṭaraf açıldı rengīn gülleri

kesb-i sürūr it-:

1. **kesb-i sürūr id-:**-*er*
Rübai 5
Mısra: **3**
Sevinç elde etmek, arzusuna erişip mutlu olmak.

Dergāhuña yüz süren ider kesb-i sürūr
Ben hem umarın kim eyleyem defʿ-i melāl

kesb-i ṭarab it-:

1. **kesb-i ṭarab it-:**-*me, -de, -y, -im*
Kaside 1
Mısra: **42**
Sevinç elde etmek, coşkunluk kazanmak.

Ben kimem ẕevḳ ṭaleb-kārı bir ehl-i meşreb
Bezm-i aşḳuñda müdām itmedeyim kesb-i ṭarab

kesb-i zevḳ it-:

1. **kesb-i ẕevḳ id-:**-*üp*
Tarih 62
Mısra: **1**
Eğlenmek.

Sākiyā mey sun ki kesb-i ẕevḳ idüp ṭabʿ-ı celīl
Eylesün bir kāmilüñ vaṣfında efkār-ı cemīl

keşef:

1. **keşef:**
Kaside 5
Mısra: **14**
Kaplumbağa.

Baḥr-i ḥaḳīḳatüñ ḫaberi senden oldı keşf
Zirā ki dāḫil olımaz ol baḥre her keşef

kesel:

1. **kesel:**-*üm*
Gazel 781
Mısra: **6**
Tembellik, uyuşukluk.

Sāḳiyā ṭabʿa kesel virdi ġubār-ı ḫaṭ-ı yār
Bāde ṣun bāde ki defʿ eyleye şāyed keselüm

2. **kesel:**
Gazel 390
Mısra: **8**
Gevşeklik, uyuşukluk, bıkkınlık.

Ümmīdüm ol ki sāʿidüñ öpmekle şād olam
Ṭāliʿ müsāʿid olmasa ṭabʿa kesel virür

3. **kesel:**
Gazel 389
Mısra: **2**
Gevşeklik, tembellik.

Ḫaṭ gelse ḫüsnüñe dimezüz kim ḫalel virür
Erbāb-ı ʿaşḳ ṭabʿına ammā kesel virür

4. **kesel:**
Gazel 781
Mısra: **5**
Gevşeklik, uyuşukluk.

Sāḳiyā ṭabʿa kesel virdi ġubār-ı ḫaṭ-ı yār
Bāde ṣun bāde ki defʿ eyleye şāyed keselüm

5. **kesel:**
Kaside 41
Mısra: **69**
Gevşeklik, uyuşukluk, tembellik, üşenme.

Cevr-i dehrile revā mı ire ṭabʿına kesel
Luṭfuñ ümmīdi ile yüz süregeldi ḳapuña

kesel vir-:

1. **kesel vir-:**-*ür, -sin*
Gazel 572
Mısra: **4**
Bıkkınlık vermek, bıktırmak.

Gelüp meyḫāneye ʿuṣṣāḳa ṣıḳlet virdügün yetmez
Virürsin ḳıṣṣa-i ṭūl u dırāzuñla kesel vāʿıẓ

kesemedügüñ eli öp başına ko-:

1. **kesemedügüñ eli öp başına ḳo-:**
Gazel 222
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Atasözü**
Düşmanını yenemiyorsan ona hoş görünmeye çalışarak kötülüğünden kendini koru.

Degül raḳīb elini öpdügüm maḥabbetden
Kesemedügüñ eli öp başına ḳo dirler

keşf:

1. **keşf:**-*i, -y, -le*
Gazel 3
Mısra: **10**
Bir sırrın ve gizli bir halin bir kimseye gösterilmesi, ilham edilmesi.

Rūḥiyā keşf eyledüñ esrār-ı Ḥaḳuñ kenzini
Kenz-i Ḥaḳ keşfiyle ḫazf oldı cemīʿ-i māsivā

keşf eyle-:

1. **keşf eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 3
Mısra: **9**
Gizli bir şeyi bulmak.

Rūḥiyā keşf eyledüñ esrār-ı Ḥaḳuñ kenzini
Kenz-i Ḥaḳ keşfiyle ḫazf oldı cemīʿ-i māsivā

keşf it-:

1. **keşf it-:**-*me, -sün*
Gazel 353
Mısra: **13**
Açmak, meydana çıkarmak.

Gel insāf it nice rāz-ı dilin keşf itmesün Rūḥī
Sözi dāʾim ṣürāḥīnüñ meye meclisde ḳulḳuldur

2. **keşf it-:**-*mez, -üz*
Gazel 467
Mısra: **2**
Açmak, göstermek.

Dilde mihrin ṣaḳlaruz yāruñ maḥabbet ehliyüz
Sırrımuz keşf itmezüz ġayra belāġat ehliyüz

keşf ol-:

1. **keşf ol-:**-*a*
Kaside 5
Mısra: **32**
Anlaşılmak, bilinmek; açığa çıkmak, görünür olmak.

Mihr-i ʿAlī'den eyleme ḫālī derūnuñı
Keşf ola tā żamīrüne esrār-ı menʿaref

2. **keşf ol-:**-*a*
Gazel 564
Mısra: **2**
Ortaya çıkmak, anlaşılmak, bilinmek, öğrenilmek.

Yāruñ yüzinde ḳudret eli yazdı yedi ḫaṭ
Keşf ola tā ki mesʾele-i emred-i ḳaṭaṭ

3. **keşf ol-:**-*dı*
Gazel 352
Mısra: **17**
Açma, açılma, meydana çıkarma, meydana çıkma.

Rūḥiye keşf oldı rumūz-ı kelām
Aç gözüñ ol ʿārif-i Yezdānı gör

4. **keşf ol-:**-*maz*
Gazel 82
Mısra: **3**
Açma, açığa çıkma.

Olmayınca fażl-ı Ḥaḳ keşf olmaz esrār-ı ḫaṭuñ
Oḳumaz bī-ʿilm olan āyāt-ı Ḳurʾānı dürüst

5. **keşf ol-:**-*ur*
Kaside 35
Mısra: **42**
Madde ve duyular âlemi ötesine, gayb âlemine ait hususlara vakıf olmak, his ve akılla idrak edilemeyen hususları kalp gözüyle görmek, kalp gözü açık olmak.

Rūḥiyā her kim olursa fażl-ı Ḥaḳdan bā-naṣīb
Keşf olur kendüye ʿilm-i evvelin ü āḫirīn

keşfī efendi:

1. **keşfī efendi:**
Kaside 39
Mısra: **3**
Keşfī Efendi (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır. Ehl-i kalem zümresindendir.

Keşfī Efendi şimdi emīr-i kelāmdur
Ol zübde-i efāżıl u aḳrān ne demdedür

keşf-i esrār:

1. **keşf-i esrār:**-*da*
Gazel 410
Mısra: **8**
Sırları keşfetme, incelikleri meydana çıkarma.

Biñ kitāb oḳısa zāhid olımaz vaḳf-ı ḥāl
Keşf-i esrārda ḥāl ehline bir söz besdür

keşf-i esrār-ı ḥaḳīḳat:

1. **keşf-i esrār-ı ḥaḳīḳat:**
Gazel 755
Mısra: **2**
Hakikat sırlarının açığa çıkması.

Yār cevrinden şikāyet ʿāşıḳa lāyıḳ degül
Keşf-i esrār-ı ḥaḳīḳat şīve-i ʿāşıḳ degül

keşf-i esrār-ı "kün-fekān" it-:

1. **keşf-i esrār-ı "kün-fekān" id-:**-*elüm*
Gazel 805
Mısra: **12**
"Ol der ve olur." ayetinin sırlarını keşfetmek.

Sāḳiyā cām ṣūn ki cūşa gelüp
Keşf-i esrār-ı "kün-fekān" idelüm

keşf-i rāz:

1. **keşf-i rāz:**-*a*
Gazel 824
Mısra: **1**
Sırları açığa çıkarma.

Sāḳiyā mey ṣun ki keşf-i rāza āġāz idelüm
Cürʿa-nūşān-ı cihānı vākıf-ı rāz idelüm

keşf-i sır eyle-:

1. **keşf-i sır eyle-:**-*miş*
Tahmis 1
Mısra: **2**
Sırları açığa çıkarmak.

Yazmış vücūh-ı nāsda Faʿāl-ı muḳtedir
Bir nice saṭr u eylemiş anuñla keşf-i sır

keşf-i sırr-ı men ʿaref:

1. **keşf-i sırr-ı men ʿaref:**
Gazel 993
Mısra: **11**
"Kendini bilen Rabbini bilir" sırrının keşfi.

Keşf-i sırr-ı men ʿaref mevḳūf-ı feyż-i ʿaşḳ imiş
ʿĀlem-i ṣūretde yüz gösterdi bu maʿnā bize

keşf-i ʿulūm:

1. **keşf-i ʿulūm:**
Gazel 810
Mısra: **1**
İlimlerin keşfi. || Kalp gözünün açılmasıyla ilimlere vakıf olma.

Ehl-i ḥaḳḳa żabṭ-ı nefsile olur keşf-i ʿulūm
Feyż-i ḥaḳdan ādemi dūr itmez illā nefs-i şūm

keʾsi faḍlike:

1. **keʾsi faḍlike:**
Kaside 35
Mısra: **20**
(Allah'ın) Fazilet kadehi.

Teşne-i ṣaḥbā-yı vaḥdetdür dil-i nā-şādımuz
Isḳınī min keʾsi faḍlike yā İlaheʾl-ʿālemīn

ke's-i luṭf:

1. **ke's-i luṭf:**-*uñ*
Tarih 6
Mısra: **16**
İyilik, cömertlik kadehi.

Ḫākipāyuñ eyleyüp çeşm-i uluʾl-ebṣāra kuḥl
Ke's-i luṭfuñ eyledüñ maḥmūr-ı rāh-ı ḳahr-ı cām

keşīde-dāmen:

1. **keşīde-dāmen:**
Gazel 721
Mısra: **22**
(Bir işten) Elini eteğini çeken, işe karışmayan.

Micmer-i ḳalbüñde var ise buḫūr-ı maʿrifet
Senden olmaz bezm-i ʿālemde keşīde-dāmen ol

kesīf:

1. **kesīf:**
Gazel 923
Mısra: **8**
Koyu, yoğun.

Hemān sen mihr-veş bir pīre vāṣıl olıgör yoḳsa
Derūnuñ ġam degül cirm-i ḳamer gibi kesīf olsa

kesil-:

1. **kesil-:**-*üp*
Gazel 949
Mısra: **4**
(Bıçak, makas, balta vb. bir aletle) İkiye ayrılmak, kat'edilmek.

Düşmenüñ hep bu imiş başı göge irdügi kim
Kesilüp ṭūp ola zīr-i ḫam-ı çevgānuñda

2. **kesil-:**-*mez*
Gazel 573
Mısra: **9**
Ayrılmak, uzaklaşmak, ilgiyi kesmek, vazgeçmek.

Kesilmez yārdan bir laḥẓa olmış şöyle maḳbūlı
Belādur olmaz ey Rūḥī raḳīb-i bed-liḳādan ḥaẕẕ

3. **kesil-:**-*me, -z, -di*
Gazel 733
Mısra: **5**
Ayrılmak, uzaklaşmak.

Mevsim-i gülde kesilmezdi göñül mescidden
Çekmese cānib-i gülzāra kemend-i sünbül

4. **kesil-:**-*me, -di*
Gazel 1074
Mısra: **6**
Bitmek, sona ermek.

Hep gitdi cān u dil demi olsun sirişkümüñ
Benden şeb-i firāḳda bir dem kesilmedi

5. **kesil-:**-*se*
Gazel 1028
Mısra: **11**
(Bir canlı) Başı gövdesinden ayrılmak sûretiyle öldürülmek.

Başum kesilse şanmañuz ol ġamzeden dönem
Bir bilmeñüz ṭarīḳ-i maḥabbetde herkesi

kesilen baş:

1. **kesilen baş:**-*il, -en*
Gazel 379
Mısra: **10**
Öldürülen can.

Öldürenden ne eşer ẓāhir olandan ne vücūd
Reh-i ʿaşḳuñda peyāpey kesilen baş nedür

kesīr:

1. **keşīr:**
Tarih 2
Mısra: **2**
Çok, bol.

Mülke İbrāhīm-i deryā-dil müşīr oldı yine
ʿAlemüñ ẕevḳi ḳalīl iken keşīr oldı yine

kesīrüʾl-meşāʿib:

1. **kesīrüʾl-meşāʿib:**
Kaside 33
Mısra: **4**
Çokça musibete uğramış, derdi çok (kimse).

ʿAceb bu cihān-ı ḳalīluʾṣ-ṣafāda
Benüm gibi var mı kesīrüʾl-meşāʿib

kesīʿrüʾs-sürūr:

1. **keşīʿrüʾs-sürūr:**
Kaside 33
Mısra: **64**
Sevinci çok, mutluluğu fazla.

Olup ey ser-efrāz-ı ʿālem cihānda
Keşīʿrüʾs-sürūr u ʿadīmüʾl-meşāʿib

keskin:

1. **keskin:**
Gazel 355
Mısra: **6**
Etkili, kuvvetli.

Ḫoş-būydur ṣaçuñ Ḳara bāġ ülkesi midür
Keskin aḳar gözüm yaşı āb-ı Aras mıdur

kesmedügüñ eli öp başa ko:

1. **kesmedügüñ eli öp başa ḳo-:**
Gazel 899
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Atasözü**
"Bükemediğin eli öp başına koy" atasözüne telmihen "Düşmanını yenemiyorsan ona hoş görünmeye çalışarak kötülüğünden kendini koru" anlamında kullanılan bir söz.

Elin öpsem raḳībüñ dimeñüz ʿarża ḥaleldür bu
Kesmedügüñ eli öp başa ḳo dirler meşeldür bu

kesret:

1. **keşret:**-*imüz*
Gazel 453
Mısra: **2**
Bir olan Hakk'ın isim ve sıfatlarıyla tecelli edip çokluk halinde görülmesi.

Ol māh içündi bu şeb ġayrılarla ṣoḥbetimüz
Ṣafāyı gör sebeb-i vaḥdet oldı keşretimüz

2. **keşret:**-*i*
Gazel 676
Mısra: **1**
Çokluk, bolluk, fazlalık. || *Kalabalık.*

Şevḳ-i ʿıydile ʿaceb keşreti var meydānuñ
Biñini gör birine eyle naẓar ḫūbānuñ

3. **keşret:**
Gazel 894
Mısra: **8**
Çokluk, bolluk, fazlalık, ziyadelik.

Cem olup üftādeler ol şeh-süvāruñ seyrine
Şöyle keşret oldı ṭoldı nāle-i ʿuşşāḳdan

4. **keşret:**-*e*
Gazel 958
Mısra: **1**
Çokluk, bolluk, fazlalık. || *Cenabıhakk'ın tecellisiyle zuhura gelmiş olan çokluk, mahlukatın çokluğu.*

Keşrete düşme varup ehl-i ġınā meclisine
Mey-i vaḥdetse ġaraż gel fuḳarā meclisine

kesret ehli:

1. **keşret ehli:**-*n, -e*
Gazel 495
Mısra: **2**
Varlıkların varlıklarını kendilerinden bilen, onları müstakil varlıklarla var gören kimseler.

Cihānda ḳatʿ-ı ülfet itmeyen Ḥaḳḳa ḳārīb olmaz
Ṣafā-yı cām-ı vaḥdet keşret ehline naṣīb olmaz

kesret-i aġyār:

1. **keşret-i aġyār:**-*dan*
Gazel 746
Mısra: **5**
Başkalarının, rakiplerin çokluğu.

Neylerüz kūyında yer yoḳ keşret-i aġyārdan
Ḳo bizi bīḫūde feryād eyleme var ey göñül

kesret-i dünyā:

1. **keşret-i dünyā:**
Gazel 623
Mısra: **3**
Dünya çokluğu.

Giçerken keşret-i dünyā göñülden sāḳi-i vaḥdet
Bize bir cām ṣundı kim ṣafādan mest olup giçdük

kesret-i endīşe-i dünyā:

1. **keşret-i endīşe-i dünyā:**-*y, -ı*
Gazel 861
Mısra: **1**
Dünyalık kaygıların çokluğu.

Çıḳardum keşret-i endīşe-i dünyāyı ḫāṭırdan
Ayaḳ çekdüm ṣāfāsın bulmayup bezm-i ekābirden

kesret-i eşyā:

1. **keşret-i eşyā:**
Gazel 36

Mısra: **4**
Varlığın çokluğu.

Felekde şāhid-i vaḥdet cemālını görmez
Aña ki perde-i çeşm ola keşret-i eşyā

kesret-i ġam:

1. **keşret-i ġam:**-*dan*
Gazel 804
Mısra: **1**
Gam ve kederin çokluğu.

Keşret-i ġamdan nice bir izdiḥām
Gelse bahār olsa göñül şād-kām

kesret-i kāyd:

1. **keşret-i ḳāyd:**-*ile*
Gazel 910
Mısra: **3**
(Dünyaya ait) Bağların çokluğu.

Keşret-i ḳāydile vaḥdetden olursın maḥrūm
Dām-ı ṣoḥbet diyü bend olmayıgör devrāna

kesret-i nigāh:

1. **keşret-i nigāh:**
Gazel 24
Mısra: **11**
Bakışın çokluğu.

Bītābluḳ nişānesidür keşret-i nigāh
Çoḳ baḳduġumdan incinür ol bed-gümān baña

keşşāf-ı müşkilāt-ı rümūz-ı ʿulūm:

1. **keşşāf-ı müşkilāt-ı rümūz-ı ʿulūm:**-*dur*
Gazel 252
Mısra: **10**
İlimlerdeki çözmesi zor gizlilikleri keşfeden kimse.

Yāruñ dehānı sırrına kim irse Rūḥiyā
Keşşāf-ı müşkilāt-ı rümūz-ı ʿulūmdur

keşti-i nūh:

1. **keşti-i nūḥ:**-*uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **184**
Nuh'un gemisi.

Mār ise ʿadū biz yed-i beyżā-yı Kelīmüz
Ṭūfān ise dünyā ġamı biz keşti-i Nūḥuz

keşti-i tedbīr:

1. **keşti-i tedbīr:**
Tarih 14
Mısra: **10**
Tedbir gemisi.

Cihān üftāde-i deryā-yı ḥayretdür ʿaceb demdür
Meger kim ḳaṭʿ ola keşti-i tedbīr ile deryā

ketān:

1. **ketān:**
Gazel 1104
Mısra: **9**
Çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta kullanılan bir bitki; bu bitkinin liflerinden yapılmış dokuma, keten II Ketenin ay ışığından yıprandığı inanışına işarettir.

Ketān mehtābdan biñ pāre olurken ne hikmetdür
Cemāl-ı pākına ṭāḳat getürmek şāh düstūrı

kethudā:

1. **ketḫudā:**-*nuñ*
Gazel 830
Mısra: **11**
Zengin kimselerin ve devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların birtakım işlerini gören kimse, kâhya.

Ketḫudānuñ ḥiẕmetine meskenetle sür yüzüñ
Nireden geldüñ bu gelmekden nedür dirse murād

ketḫudā-yı melik-ḳadr ü melek-şān:

1. **ketḫudā-yı melik-ḳadr ü melek-şān:**
Kaside 37
Mısra: **34**
Melekler kadar büyük, padişahlar kadar kıymetli kethüda. || *Rûhî'nin dostlarından Hasan Han.*

Āḫir ol ismi Ḥasen ḥüsni ḥasen ḫulḳı Ḥüseyn
Ketḫudā-yı o melik-ḳadr ü melek-şān nicedür

ketm-i adem:

1. **ketm-i adem:**-*den*
Gazel 197
Mısra: **2**
Hilkat ve zuhurdan evvelki izâfî yokluk.

Cihānda ol ki ümmīd-i dil-i ümmīd-vārumdur
Beni ketm-i ademden var iden Perverdigārumdur

kevākib:

1. **kevākib:**
Gazel 52
Mısra: **4**
Yıldızlar.

Hümā-yı ṭāʾir-i ḳudsa felekler āşiyān olmaz
Meh u ḫurşīd aña beyżā kevākib dānedür gūyā

kevākib-i raḫşān:

1. **kevākib-i raḫşān:**
Gazel 662
Mısra: **3**
Parlak yıldızlar.

Şerār-ı nār-ı dilümdür kevākib-i raḫşān
Duḫān-ı āh-ı derūnumdur āsumān didügüñ

kevkeb:

1. **kevkeb:**
Gazel 68
Mısra: **1**
Yıldız.

ʿAceb bilsem neden bīdār olur şeb-tā-seḥer kevkeb
Felekde bir meh-i ġarrāya ʿāşıḳdur meger kevkeb

2. **kevkeb:**
Tarih 1
Mısra: **7**

Yıldız. || Yıldız gibi parlak III. Mehmed.

Dolandı gerçi māh-ı devlet ammā ṭoġdı bir kevkeb
Ki evc-i mülkde her ẕerresi bir mihr ü māh oldı

kevkebe:

1. **kevkebe:**-*dür*
Gazel 147
Mısra: **6**
Yıldız.

Anuñ ki dīde-i cānı küşādedür naẓarı
Ne yerde ġonca-i bāġ u ne gökde kevkebedür

kevkebe-baḫş:

1. **kevkebe-baḫş:**
Gazel 537
Mısra: **2**
İhtişam veren.

Şuʿle-i şevḳ-i cemālüñ k'ide ṭabʿumda dıraḫş
Her sözüñ maṭlaʿ-ı ḫurşīde olur kevkebe-baḫş

kevkebe-i ṭāliʿ:

1. **kevkebe-i ṭāliʿ:**-*le*
Kaside 41
Mısra: **18**
Baht yıldızı, talih.

Pāye-i rıfʿata irişdi diyü aḳrānum Nice bir eyleyesin kevkebe-i ṭāliʿle cedel

kevkeb-i baht:

1. **kevkeb-i baḫt:**-*ı, -n*
Kaside 19
Mısra: **59**
Talih yıldızı.

Ḫʷāb-ı rāḥatda olan kevkeb-i baḫtın gözedür
Şubḥa dek olduġı bu dīde-i encüm bīdār

kevkeb-i burc-ı azamet:

1. **kevkeb-i burc-ı aẓamet:**
Kaside 19
Mısra: **63**
Yücelik burcunun yıldızı.

Sen o ḫurşīdsin ey kevkeb-i burc-ı aẓamet
Merkez-i devletün olmış felek-i ʿadle medār

kevkeb-i burc-ı vefā:

1. **kevkeb-i burc-ı vefā:**
Kaside 8
Mısra: **7**
Vefa burcunun yıldızı.

Çıḳup ol kevkeb-i burc-ı vefā ʿarż-ı cemāl itdi
Güni ṭoġdı yine miḥnet-keşān-ı şām-ı hicrānuñ

kevkeb-i cem:

1. **kevkeb-i cem:**
Gazel 1022
Mısra: **6**
(Şarabın mucidi) Cem'in yıldızı.

Neşʿe-i cām baña şöyle ġınā virmiş kim
Çöpce gelmez gözüme kevkeb-i Cem girse

kevkeb-i devlet:

1. **kevkeb-i devlet:**
Kaside 7
Mısra: **21**
Devletin yıldızı; saadet yıldızı. || Osman Paşa.

Çıḳup ʿarż-ı cemāl itmezse ger ol kevkeb-i devlet
Ṭutulsun māh-ı tābānun ṭolansun mihr-i raḫşānuñ

kevkeb-i hengām-ı ṣabāḥ:

1. **kevkeb-i hengām-ı ṣabāḥ:**
Gazel 104
Mısra: **1**
Sabah yıldızı. || İniş mertebesindeki Hakk'ın tecellileri.

Çıḳdı şeb defʿin idüp kevkeb-i hengām-ı ṣabāḥ
Ey ḫoş ol kimse ki başında ola neşʾe-i rāḥ

kevkeb-i ʿīd:

1. **kevkeb-i ʿīd:**
Rübai 23
Mısra: **2**
Bayram yıldızı.

Ey kevkeb-i ṭalʿatuñ çerāġ-ı şeb-i ʿīd
Ḫāl-ı ruḫuñ ehl-i naẓara kevkeb-i ʿīd

kevkeb-i maḳṣūd:

1. **kevkeb-i maḳṣūd:**
Gazel 756
Mısra: **5**
Arzu yıldızı. || Aşığın arzularına erişme şansı.

Giceler çıḳduġı ol kevkeb-i maḳṣūd ne sūd
Ben siyeh-kāra kı baḫtum gözi bīdār degül

kevkeb-i ṭalʿat:

1. **kevkeb-i ṭalʿat:**-*uñ*
Rübai 23
Mısra: **1**
Yıldıza benzeyen güzel yüz.

Ey kevkeb-i ṭalʿatuñ çerāġ-ı şeb-i ʿīd
Ḫāl-ı ruḫuñ ehl-i naẓara kevkeb-i ʿīd

kevkeb-i ṭāliʿ:

1. **kevkeb-i ṭāliʿ:**
Kaside 28
Mısra: **27**
Talih yıldızı.

Hem maṭlaʿ-ı ḳalbinde hüner kevkeb-i ṭāliʿ
Hem merkez-i ṭabʿında seḫā maṭlaʿ-ı merkūz

kevn ü mekān:

1. **kevn u mekān:**
Gazel 238
Mısra: **3**
Varlık, kainat.

Hāʾil olmaz o günde kevn u mekān
Sūz-ı ʿaşḳuñ ʿaceb sirāyeti var

2. **kevn ü mekān:**
Gazel 492

Mısra: **5**
Varlık, kainat, mevcudiyet.

Gevher-i ʿaşka ki maʿden olımaz kevn ü mekān
Ḳalb-i ʿuşşākı biz ol gevhere maʿden bilürüz

kevneyn:

1. **kevneyn:**
Gazel 334
Mısra: **4**
Hem cismani hem ruhani dünya II Dünya ve ahiret.

Deryā-yı muḥīṭüz dür-i vaḥdetle lebāleb
Kevneyn iki cānibde iki sāhilimüzdür

k'evşāfı:

1. **k'evşāfı:**
Gazel 998
Mısra: **16**
Ki evsafı, nitelikleri.

Ol ṣāḥib-i seyf u ḳalem ol mālik-i luṭf u kerem
K'evşāfı olmışdur ehemm yārāna ṣubḥ u şāmda

kevser:

1. **kevser:**
Gazel 28
Mısra: **6**
Cennette bulunduğuna inanılan kutsal ırmak, havuz veya çeşme.

Cām-ı gül-gūnı ḳoyup teklīf-i kevser eyleme
Zāhidā kevser saña cām-ı mey-i gül-gūn baña

keyd-i aʿdā-yı cefā-cū:

1. **keyd-i aʿdā-yı cefā-cū:**-*dan*
Gazel 609
Mısra: **3**
Cefa eden düşmanların hilesi.

Gezend irişmemekçün keyd-i aʿdā-yı cefā-cūdan
Vücūdı ḥıfẓını tevfīż-i ḫallāḳu'l-ʿibād itdük

keyf:

1. **keyf:**-*i, -n, -üñ*
Gazel 470
Mısra: **7**
Zevk, haz. || *Esrar.*

Añlamazmış kim maḥabbet keyfinüñ ḫayrānıyuz
Ḫande eylersek ʿaceb mi zāhid-i nādāne biz

keyfe- māʾhtelef:

1. **keyfe- māʾḫtelef:**
Kaside 5
Mısra: **40**
Nasıl karşı çıkarsa.

Aḥbābına muvafaḳat it keyfe-meʾttafaḳ
Aʿdāsına muḫālefet it keyfe-māʾḫtelef

keyfe- meʾttafak:

1. **keyfe- meʾttafaḳ:**
Kaside 5
Mısra: **39**
Hangisi olursa, nasıl rast gelirse.

Aḥbābına muvafaḳat it keyfe-meʾttafaḳ
Aʿdāsına muḫālefet it keyfe-māʾḫtelef

keyfiyyet:

1. **keyfiyyet:**-*i, -(n)i*
Gazel 139
Mısra: **1**
Bir şeyin niteliği ve insana verdiği hoşluk hissi.

Keyfiyyetini itdi lebüñden şarāb aḫẕ
Germiyyetini ḳıldı dilümden kebāb aḫẕ

2. **keyfiyyet:**-*i, -n*
Gazel 476
Mısra: **3**
Bir şeyin esâsı ve iç yüzü.

Ġayra bildürmek ne ḥācet ʿaşḳımuz keyfiyyetin
Ehl-i ḥāl olanlara maʿlūmdur aḥvālımuz

3. **keyfiyyet:**-*i, -n, -i*
Gazel 246
Mısra: **3**
Nitelik, hal.

Ey göñül lebleri keyfiyyetini ṣorar iseñ
Görenüñ ʿaḳlı gider ṣanki mey-i bī-ġışdur

4. **keyfiyyet:**
Gazel 280
Mısra: **5**
Bir şeyin esası, iç yüzü, nitelik. || *Sarhoşluk.*

ʿAşḳ-ı dilberde ne keyfiyyet olur kim ḫalḳuñ
Kimisi mest ü ḫarāb u kimi ḫayrānīdur

5. **keyfiyyet:**-*i*
Gazel 993
Mısra: **4**
Hal, durum, vaziyet II [Şarabın] sarhoş edici özelliği, etkisi, lezzeti.

Maẓhar-ı keyfiyyet-i ʿaşḳuz bu ʿişret-ḫānede
Virmez ol keyfiyyeti cām-ı mey-i ḫamrā bize

keyfiyyet-i ʿaşk:

1. **keyfiyyet-i ʿaşḳ:**-*ı, -n, -da*
Gazel 977
Mısra: **6**
Aşk sarhoşluğu.

Düşmezdi şarāb-ı nāba cāmuñ adın añmazdı
Eger keyfiyyet-i ʿaşḳında olsa bir eser Cemde

keyfiyyet-i cān-bahş:

1. **keyfiyyet-i cān-baḫş:**-*uñ, -a*
Gazel 19
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Hayat veren sarhoşluğu.

Ẕevḳimuz var māʾilüz keyfiyyet-i cān-baḫşuña
İsterüz kim başımuzdan olmasun bir dem cüdā

keyfiyyet-i dānā:

1. **keyfiyyet-i dānā:**-*y, -ı*
Gazel 812
Mısra: **10**
Alimin hali, bilgin kimsenin durumu.

Nūş-ı meyden ne bilür ḳaṣdımuzı ehl-i riyā
Yine keyfiyyet-i dānāyı ider dānā fehm

keyfiyyet-i ḥāl:

1. **keyfiyyet-i ḥāl:**-*i, -n*
Kaside 38
Mısra: **58**
Bir şeyin veya kimsenin iyi veya kötü olması durumu.

Muḥibbüñdür diyü ʿarż eyle aḥvālin suʾāl itse
Eger keyfiyyet-i ḥālin Ḥasan bin ʿAbdurraḥmānuñ

keyfiyyet-i ḥamra:

1. **keyfiyyet-i ḥamra:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **227**
Şarabın verdiği neşe.

Bir ʿıyş ki mevḳūf ola keyfiyyet-i ḥamra
ʿAyyāşına yuf ḥamrına ḥammārına hem yuf

keyfiyyet-i maʿcūn:

1. **keyfiyyet-i maʿcūn:**-*ımuz, -ı*
Gazel 1056
Mısra: **12**
Afyonun verdiği haz; sarhoşluk.

Bizi meyden geçüren laʿl-i leb-i dilberdür
Bulmaduḳ bādede keyfiyyet-i maʿcūnımuzı

keyfiyyet-i mey:

1. **keyfiyyet-i mey:**
Gazel 8
Mısra: **3**
İçkinin verdiği keyif, zevk.

Olmasa keyfiyyet-i mey neşʾe-i kāmil müdām
Eylemezdi andan ey ṣūfī dil-i dānā ṣafā

keyfiyyet-i mihr:

1. **keyfiyyet-i mihr:**-*üñ, -le*
Kaside 38
Mısra: **18**
(Birine duyulan) Sevginin verdiği haz, neşe.

Enīnīnüñ daḥi iyniyyetin ʿarż eyleyüp di kim
Olupdur Nuṣretī keyfiyyet-i mihrüñle ḥayrānuñ

keyfiyyetin al-:

1. **keyfiyyetin al-:**-*an, -lar*
Gazel 488
Mısra: **21**
Zevk almak, keyif duymak.

Alanlar şiʿrimüz keyfiyyetin elden bıraḳmazlar
Şarāb-ı behcet-efzā gibi dāʾim dil-güşāyuz biz

keyfler irişe:

1. **keyfler irişe:**
Gazel 418
Mısra: **7**
Keyifler yerine gelsin.

İrişe keyfler gele bir yere nükte-sencler
Oḳına naẓm u neşr ola mebḥaş-ı şāʿirāneler

keyvān:

1. **keyvān:**
Kaside 16
Mısra: **27**
Zuhal gezegeni, Satürn.

Ḳulluġın keyvān ide ammā o ʿālī devlete
Ol zamān ḳābil olurdı kim ola ḳaḥṭuʾr-ricāl

ḳıbāb ol-:

1. **ḳıbāb ol-:**
Gazel 54
Mısra: **1**
Kubbeler olmak.

Ey olup sergeşte-i ʿaşḳuñ sipihrine ḳıbāb
Āteş-i ʿaşḳuñ dil-i ḥurşīde ṣalmış ıżṭırāb

ḳıble:

1. **ḳıble:**-*dür*
Gazel 580
Mısra: **6**
Namaz kılarken dönülen Kâbe.

Geh elin öp o şehin geh sür ayaġına yüzüñ
Ḳıbledür gāh sücūd eyle dilā gāhi rükūʿ

ḳıble-i maʿni:

1. **ḳıble-i maʿni:**
Gazel 417
Mısra: **23**
Anlam kıblesi.

Ḳıble-i maʿniyi fehmeylemeyen kec-revler
Seḥvile secde idüp ecr-i ʿazīm isterler

kibr:

1. **kibr:**
Kaside 40
Mısra: **78**
Büyüklenme, büyüklük satma, gurur, kibir.

Beg ile begdür o zī-ḳadr faḳīr ile faḳīr
Kibr bilmez nedür ol şāh-ı faḳīrān eyüdür

ḳıdve-i zümre-i küttāb:

1. **ḳıdve-i zümre-i küttāb:**
Kaside 37
Mısra: **61**
Katipler zümresinin önde geleni.

Ḳıdve-i zümre-i küttāb Muḥammed Çelebi
ʿUmde-i penc ü şeş ü zübde-i erkān nicedür

ḳıl ḳadar:

1. **ḳıl ḳadar:**
Gazel 308
Mısra: **6**
Deyim
Hiç denecek kadar az, çok az.

Şeb-i ġam künc-i miḥnetde riyāżet çekmeyen ey dil
İrişmez sırrına gīsū-yı yāruñ ḳıl ḳadar dirler

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

kıl kalem:

1. **ḳıl ḳalem:**
Gazel 1112
Mısra: **8**
Eskiden ressam ve tezhipçilerin ince çizgi çekmek ve resim yapmak için kullandıkları tek kıldan ibâret fırça.

Degül ebrū meger ṭuġrā-yı ġarrā itmege cāna
Berāt-ı ḥüsnine ḥikmet debīri ḳıl ḳalem çekdi

kıl kondurma-:

1. **ḳıl ḳondurma-:**-*z*
Gazel 1009
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyde herhangi bir kusurun varlığını kabul etmemek, bir şeyi kusursuz göstermek.

Nefret eyler mū-miyānın ḳocmadan meh-rūlaruñ
Yaʿni ḳıl ḳondurmaz ol ṣūfī-i ḳallāş üstine

ḳīl u ḳāl:

1. **ḳīl u ḳāl:**
Gazel 349
Mısra: **7**
Dedikodu.

Ḥāl olan yirde ḳīl u ḳāl olmaz
Eline vāʿıẓuñ kitābın vir

2. **ḳīl u ḳāl:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 777
Mısra: **3**
Dedikodu, boş söz.

Bilelden kendümi giçdüm cihānuñ ḳīl u ḳālından
Bu fānī bezmde mest-i mey-i pür-ḥālet-i ʿaşḳam

kilāb:

1. **kilāb:**-*suz*
Gazel 465
Mısra: **12**
Köpekler II Rakipler.

Ḳarārum almaġa aġyārile gelürse nola
Hele şikāra gidenler kilābsuz yürimez

kılca:

1. **ḳılca:**
Gazel 269
Mısra: **2**
Çok az, çok ufak, pek önemsiz, kıl kadar.

Ḫaṭ-ı sebzüñ ki rūḥ-efzā-yı cism-i nātüvānumdur
Ġam-ı laʿl-ı şafā-baḫşuñla çıḳmış ḳılca cānumdur

2. **ḳılca:**
Gazel 345
Mısra: **13**
Kıl kadar II incecik, çok zayıf; güçsüz, zavallı.

Meyānı ḳılca cānumdur dimiş aġyār işitmiş yār
Dimiş nāzik ḫayāl ancaḳ bu Rūḥīnüñ ḫayālidür

kılıç:

1. **ḳılıc:**-*ı*
Gazel 1104
Mısra: **17**
Kılıç; uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah.

Ḳılıcı olmasun başından eksik ḫayl-i ʿadānuñ
Müdām aʿdā-yı dīn olsun reh-i zilletde maḳhūrı

2. **ḳılıc:**-*ıyla*
Kaside 15
Mısra: **13**
Kılıç. || Güç, iktidar.

Ol ki ʿAcem ülkesin itdi ḳılıcıyla feth
Ol ki ḳızılbaşdan ḳoymadı nām ü nişān

3. **ḳılıc:**-*ın*
Gazel 915
Mısra: **12**
Kılıç. || Sevgilinin kirpikleri.

Nice cān ḳurtarur ādem ki olup mest-i müdām
Ala her dem ḳılıcın ġamze-i fettānı ele

4. **ḳılıç:**
Gazel 841
Mısra: **8**
Kın içine konup bir kayışla bele takılan, çelikten yapılmış, eğri veya düz, uzun kesici silah.II Sevgilinin yan bakışı bağlamında.

Ne sen çek ḳahr şemşīrin ne biz dāġ uralum ḳalbe
Hemān ṣūlḥ idelüm senden ḳılıç bizden siper gitsün

5. **ḳılıc:**-*ı, -y, -la*
Gazel 792
Mısra: **3**
Kılıç. || Sevgilinin kılıç gibi yaralayan ilgisizliği.

Hīç ḳorḳutma teġāfül ḳılıcıyla beni kim
Bir başum var ḳomışam uġrına çün sulṭānum

kılıç çal-:

1. **ḳılıç çal-:**-*dı*
Kaside 15
Mısra: **19**
Kelime Tipi: **Deyim**
Üzerine hücum edip kılıçla vurmak.

Bāzū-yı ḳahrı ana öyle ḳılıç çaldı kim
Yiri gögi ḳapladı ġulġule-i el-āmān

kılıç çek-:

1. **ḳılıç çek:**
Gazel 630
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kılıcı kınından çekip çıkarmak, hücuma kalkmak.

Lāzım olursa ʿaḳla çek şuʿle-i bādeden ḳılıç
Ḥāṣılı bu ki Rūḥiyā elde gerek silāḥ-ı ʿaşḳ

kılıc oyınların oyna-:

1. **ḳılıc oyınların oyna-:**-*dı, -lar-lar, -ı, -n*
Kaside 8
Mısra: **39**
Kılıçlarla vuruşmak, savaşmak.

İdüp al bir ḳılıc oyınların oynadılar ḫaşma
İrişdi bir ucı ḫurşīd-i ʿālem-tāba yelmānuñ

<u>ḳılıcdan geç-:</u>

1. **ḳılıcından geç-:**-*ı, -n, -se*
Gazel 1092
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kılıçtan geçirmek, çok sayıda insanı kılıçla öldürmek. || *Sevgilinin keskin bakışlarıyla âşıklarını öldürmesi.*

Ḳatl-ı ʿuşşāḳa tereddüd ne çeker ḳaşları
Ḳılıcından ḫod anuñ geçse gerek başları

<u>kilid:</u>

1. **kilīd:**
Gazel 129
Mısra: **4**
Kilit, anahtar.

Bir ḳufl kim rūze bāb-ı ʿıyşa urmışdı şehā
Şekl-i māh-ı ʿīd altundur aña düzdi kilīd

2. **kilīd:**
Gazel 807
Mısra: **8**
Anahtar.

İrişdi ʿīd niçün bağlu ola meyḫāne
Kadeḥ duʿāsın anuñ fetḥine kilīd idelüm

<u>kilīd-i ṣabr:</u>

1. **kilīd-i ṣabr:**
Gazel 461
Mısra: **18**
Sabır anahtarı.

Degül cāy-ı taʿaccüb bāb-ı vaṣl-ı yārı fetḥ itsek
Kilīd-i ṣabr ile her bābda müşkil-güşāyuz biz

<u>kilīd-i şefḳat:</u>

1. **kilīd-i şefḳat:**-*la*
Gazel 697
Mısra: **16**
Şefkat anahtarı.

Bağlanmış idi bāb-ı mürüvvet didükleri
Açdı kilīd-i şefḳatla dest-i himmetüñ

<u>kilisa:</u>

1. **kilisa:**-*s, -ı, -n*
Tarih 17
Mısra: **5**
Kilise, Hristiyan mabedi.

İdüp fetḥ Egri şehrin eyledi mescid kilisasın
Dönüp üç kerre yüz biñ kāfiri ḳırdı biʿavnillah

<u>kilk:</u>

1. **kilk:**-*i, -n, -den*
Gazel 567
Mısra: **14**
Kalem, kamış kalem.

Ol gerçi rūzgārda ḫaṭ yazmadı velī
Kilkinden ögrenürdi anuñ rūzgār ḫaṭı

<u>kilk-i zer:</u>

1. **kilk-i zer:**-*i*
Tarih 33
Mısra: **6**
Altın kalem.

Ṣadr-ı aʿlāya giçüp ḳılduḳda devletle ḳarār
Gün gibi alup ele kilk-i zeri bir ehl-i ṭabʿ

<u>ḳıllet:</u>

1. **ḳıllet:**
Kaside 23
Mısra: **18**
Kıtlık, yokluk, yoksunluk; fakirlik.

Sen ol ʿazīzsin ey ser-firāz-ı Mıṣr-ı kerem
Ki luṭf-ı cūduña irmiş degüldürür ḳıllet

<u>ḳıllet-i iẕʿān:</u>

1. **ḳıllet-i iẕʿān:**
Gazel 383
Mısra: **3**
Anlayış eksikliği.

Sebeb ḫep ḳıllet-i iẕʿān u ṭabʿ-ı nā-şināsuñdur
Ki şāḳī ola senden ehl u nā-ehlān ola şākir

<u>ḳıllet-i mihr ü maḥabbet:</u>

1. **ḳıllet-i mihr ü maḥabbet:**-*den*
Gazel 346
Mısra: **2**
Aşk ve sevginin azlığı.

Mihrin az itdükce ol meh derd-i dil efzūn olur
Ḳıllet-i mihr ü maḥabbetden cigerler ḫūn olur

<u>ḳıllet-i tedbīr:</u>

1. **ḳıllet-i tedbīr:**
Kaside 22
Mısra: **16**
Tedbirin azlığı.

Gitdi ol ḥākim ki olmışdı zamānında ʿIrāḳ
Ḳıllet-i tedbīr ü naḳṣ-reʾyden dāruʾl-fesād

<u>kim bakar:</u>

1. **kim baḳar:**
Gazel 263
Mısra: **1**
Kimse bakmaz, ilgilenmez.

Evc-i felekde māh-ı şeb-ārāya kim baḳar
Ruḫsār-ı yārsuz gül-i raʿnāya kim baḳar

<u>kim bile:</u>

1. **kim bile:**
Gazel 47
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kim bilir, belki.

Nār-ı ġamı o meh-veşüñ yaḳsa ne ġam içüñ ṭaşuñ
Kim bile baḫt-ı serkeşüñ yār ola bir zamān ola

2. **kim bile:**
Gazel 1024
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kim bilir, olabilirlik bildiren bir söz.

Nār-ı ġamı o meh-veşüñ yaḳsa ne ġam içüñ ṭaşuñ
Kim bile baḫt-ı serkeşüñ yār ola bir zamān ola

kim ne dir:

1. **kim ne dir:**
Gazel 739
Mısra: **9**
Kim ne söyler? || Hiç kimse bir şey söyleyemez. Şaşılacak ne var?

ʿAşḳ-ı pākile cemāl-i pāka baḳsañ kim ne dir
Nefs ucından olmayınca ʿavrat u oġlana meyl

2. **kim ne dir:**
Gazel 843
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
"Kim ne diyebilir?" , "Kimse şaşırmaz." anlamlarında söz.

Kim ne dir başdan Mesīḥā-yı zamānam söyleseñ
Laʿl-ı nābuñdur saña iṣbāt-ı iʿcāz itdüren

kīmyā:

1. **kīmyā:**--*yı*
Gazel 249
Mısra: **4**
Ender bulunan kıymetli şey, iksir.

Zer-i ḫāliṣ gibi itsün ruḫın zerd eylesün ġamdan
Yoluñda kīmyā-yı vaṣluña her kim ki ṭālibdür

kīn:

1. **kīn:**-*ün*
Gazel 694
Mısra: **6**
Düşmanlık.

El ayaḳ ṭutmaz yatur ʿuşşāḳa ṭutmazsın ḳadeḥ
Elsüz ayaḳsuzlara bilsem nedür kīnüñ senüñ

kīn biç-:

1. **kīn biç-:**-*er*
Gazel 309
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Düşmanlık duymak.

Cellād-ı çeşmi ʿāşıḳ-ı bīmāra kīn biçer
Kāfir hemīşe ḳatl-ı müselmāne ḳaṣd ider

kīn eyle-:

1. **kīn eyle-:**-*me*
Gazel 1017
Mısra: **1**
Kin tutmak.

Ḫalḳa kīn eyleme var ise belāġat sende
Seni ḳadḥ ideni sen medḥile ḳıl şermende

kināyet eyle-:

1. **kināyet eyle-:**-*r*
Gazel 236
Mısra: **8**
Benzetmek.

Her laḥẓa bihişt vaṣfı ile Ḫāk-ı derüñi kināyet eyler

kīne:

1. **kīne:**-*müz*
Gazel 394
Mısra: **1**
Kin.

Ne kimseye ʿadāvet eylerüz ne kīnemüz vardur
Bezm-i ṣāfī maḥabbetle ṭolu bir sīnemüz vardur

2. **kīne:**-*müz*
Gazel 431
Mısra: **2**
Kin; kendisine yapılan bir şeyi hazmedememekten doğan devamlı ve gizli düşmanlık, garaz, buğz.

Ẕevḳ-i ṣafā-yı ʿaşḳile ṭoldı derūn-ı sīnemüz
Kimseye ẕerre deñlü yoḳ ḫāṭırımuzda kīnemüz

kīne ṭut-:

1. **kīne ṭut-:**-*ar*
Gazel 194
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kin tutmak. || Düşmanlık duymak.

Ġamzeñ āyā dil-i şeydāya neden kīne ṭutar
Dil-i şeydā ḫod anuñ ḫançerine sīne ṭutar

kīn-i ʿuşşāk:

1. **kīn-i ʿuşşāḳ:**-*a*
Gazel 167
Mısra: **11**
Âşıkların garazı.

Kīn-i ʿuşşāḳa belā-keş dil-i sengīnüñdür
Beñzer ol āteş-i sūzāna ki āhende yatur

kıpkızıl:

1. **ḳıpḳızıl:**
Gazel 866
Mısra: **7**
Aşırı.

Ḫüsnüñüñ şemʿ olmasaydı ḳıpḳızıl dīvānesi
Ehl-i meclis pāyına urmazdı bend-i āhenīn

kır-:

1. **ḳır-:**-*mağ, -a*
Gazel 978
Mısra: **3**
Öldürmek, yok etmek.

Ḳırmaġa ḳādir imişsin ṭutalum dünyāyı
Ey cefā-pīşe mürüvvet gerek ādemde

2. **ḳır-:**-*sa*
Gazel 631
Mısra: **10**
Parçalamak, helak etmek.

Ḥākimler içre şimdi Süleymān-ı vaḳtsin
Dīv-i ʿadūyı ḳırsa nola tīġ-i nuṣretüñ

3. **ḳır-:**-*dı*
Gazel 368
Mısra: **11**
Kırmak, yok etmek, zarar vermek.

ʿĀlemi ḳırdı rā ḳaşı ṭınmaz
Bilmez ol serv-ḳad bu rāyı meger

4. **ḳır-:**-*maḳ*
Gazel 937
Mısra: **6**
Yok etmek, bitirmek.

Allar giymiş cemālin gül gül itmiş derlemiş
ʿĀlemi ḳırmaḳ diler ol şūḫ-ı bī-pervā yine

5. **ḳır-:**-*maḳ, -da, -sın*
Gazel 354
Mısra: **2**
İncitmek, gücendirmek, rencide etmek.

Mest olup gül gül açılmışsın bu fettānlıḳ nedür
ʿĀlemi ḳırmaḳdasın āşūb-ı devrānlıḳ nedür

6. **ḳır-:**-*dı*
Gazel 980
Mısra: **5**
Öldürmek, yıkıp yakmak, mahvetmek.

Dünyāyı ḳırdı ālile laʿl-ı leb-i nigār
Ḥaḳḳā budur ki irmez anuñ kimse ālına

7. **ḳır-:**-*dı*
Gazel 1082
Mısra: **8**
Öldürmek, helak etmek.

Leşker-i fitne çeküp ḫayl-ı ḫaṭ u ḫālından
Ḳırdı ʿāşıḳların ol māh celāli oldı

ḳır geçür-:

1. **ḳır geçür-:**
Gazel 34
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Öldürmek, yıkıp yakmak, helak etmek, mahvetmek.

Benden artıḳ cāñ virür yoluñda herkes ölmege
Ḳır geçür tīġ-ı müjeyle ʿālemi ruḫṣat saña

ḳırān:

1. **ḳırān:**
Gazel 860
Mısra: **1**
Öldürücü, toptan yok edici salgın hastalık, olay veya savaş.

Ol çeşm-i fitne-sāza olaldan ḳarīn ḳırān
Bulmaz belādan olmaġa kimse emīn emān

ḳırıp geçür-:

1. **ḳırdı geçür-:**
Gazel 538
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yakıp yıkarak, öldürerek, baskı veya etki yaparak büyük zarar vermek.

Dil-teşneler zülāl-i vefāya irişmedi
Ḳırdı geçürdi anları tīġuñ türāb-veş

2. **ḳırdı geçür-:**-*di*
Gazel 1049
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yakıp yıkarak, öldürerek, baskı veya etki yaparak büyük zarar vermek. || *Çok sert davranarak darıltmak.*

Erbāb-ı dili ḳırdı geçürdi lebüñ ammā
Bu fitneye hep nergis-i mestüñ sebeb oldı

ḳırdur-:

1. **ḳırdur-:**-*a, -lar*
Gazel 620
Mısra: **3**
Öldürtmek.

Cihānı ḳırduralar ḳorḳarın o ġamzelere
Leṭāfet-i ḫaṭ-ı sebzüñ ṭarāvet-i rūyuñ

ḳırıl-:

1. **ḳırıl-:**-*a*
Gazel 35
Mısra: **12**
Helak olmak, ölmek.

Sende bu ḫançer-i ebrū ki var ey serv-i çemen
Ḳorḳum oldur ḳırıla ġamzeñ ucından dünyā

ḳırmızı:

1. **ḳırmızı:**
Gazel 343
Mısra: **6**
Al, kızıl renk.

Ne yirde kim mey-i nāb içse kākülin ṭaġıdup
Ġubār-ı müşk-i siyeh ḫārı ḳırmızı gül olur

kış:

1. **ḳış:**-*dur*
Gazel 186
Mısra: **8**
Kış mevsimi.

Yine şīşe-i pür ile bizi mest ṣanma sāḳī
Kerem eyle yanımuzdan odı eksük itme ḳışdur

kısa:

1. **ḳışa:**
Gazel 899
Mısra: **8**
Uzunluğu az olan.

Ayaḳ ṭoladuġiçün baña zülf-i serkeşüñ ey meh
Kimi uzun kimi ḳışa dise ġam çekme eldür bu

kīse:

1. **kīse:**
Gazel 378
Mısra: **10**
Cepte taşınan, içine para, tütün vb. konulan, kumaştan veya örgüden küçük torba, kese.

Yāra yaḳlaşmaḳ olur mı bu zamānlarda k'ola

Kīse ḫālī vü göñülde elem-i būs u kenār

kīse-ber:

1. **kīse-ber:**
Gazel 290
Mısra: **6**
Yan kesici.

Uġratma çoḳ da yanuña aġyārı dostum
Ceyb ü ḳabāñı ḳorḳarın ol kīse-ber deler

kīse-i defter:

1. **kīse-i defter:**
Kaside 25
Mısra: **42**
Defter kesesi. || Vergi, gelir ve nüfus bilgilerinin kayıtlarının tutulduğu resmî belge.

Keserdi aṭlas-ı çarḫı zamāne ḳat ḳat eger
Bileydi kīse-i defter ider o ferruḫ-fāl

ḳısm:

1. **ḳısm:**-*ı, -n, -a*
Gazel 488
Mısra: **3**
Grup, zümre, taife.

Edānī ḳısmına baş egmezüz yüz ser-bülend olsa
Kemāl ehli olan yārāna ammā ḫākipāyuz biz

2. **ḳısm:**-*ı*
Tarih 16
Mısra: **20**
Kısım, bölüm.

Yine ʿaynile baḳ ol çār ḳısma āb u ṭabʿuñda
Her ḳısmı ʿaksiyle bir tārīḫ-i ẕevḳ-encām

ḳısmet:

1. **ḳısmet:**-*imüz*
Gazel 41
Mısra: **10**
Nasip, kısmet, kader.

Ben göñül yaḳmada ẕevḳ itmede sen yanumda
Bu imiş ḳısmetimüz sāz saña sūz baña

2. **ḳısmet:**-*üm*
Kaside 21
Mısra: **8**
Takdir edilmiş olan şey, nasip, talih, baht.

Bende ṭāliʿ mi yoḳ ādemde yāḫūd şefḳat mi
Ḳısmetüm yoḫsa bu mıdur ki çekem cevr ü cefā

ḳısmet ol-:

1. **ḳısmet ol-:**-*ma, -y, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **84**
(Tasarlanan bir iş için) nasip olmak; yapmak, etmek şansını ele geçirmek.

Ḳısmetleri dirseñ ezeli cevr ü cefādur
Cevr ola niçün ẕevḳ u ṣafā olmaya ḳısmet

ḳısmet-i rūz-ı ezel:

1. **ḳısmet-i rūz-ı ezel:**
Terkib-bend 4
Mısra: **49**
Ezelden takdir edilmiş şey, nasip.

Ey göñül bulmaz taġayyür ḳısmet-i rūz-ı ezel
Kimseye virmez āmān yitdükde cellād-ı ecel

kisri-i luṭf:

1. **kisri-i luṭf:**-*ı*
Kaside 16
Mısra: **21**
İyilik ve cömertlik padişahı.

Kisri-i luṭfı çeküpdür ʿāleme zencīr-i ʿadl
Sāye-i ʿadlinde olmışdur cihān āsūde-ḫāl

ḳıssa:

1. **ḳıṣṣa:**-*s, -ı, -n*
Gazel 739
Mısra: **11**
Kısa hikaye, ibretli hikaye, fıkra, rivayet.

Yūsufuñ işitmedüñ mi ḳıṣṣasın iḫvānile
Ey birāder eyleme iḫvānile seyrāna meyl

2. **ḳıṣṣa:**-*s, -ı, -n*
Kaside 38
Mısra: **62**
Olay, macera. || Konu, bahis.

Maḥabbet riştesin peyvend idüpdür tār-ı mihrine
Uzatmaḳ ḳıṣṣasın lāzım degül Ferrār Mūsānuñ

ḳıṣṣadan ḥiṣṣe:

1. **ḳıṣṣadan ḥiṣṣe:**
Terkib-bend 8
Mısra: **77**
Kelime Tipi: **Deyim**
Anlatılan bir hikayeden, olaydan alınacak ders.

Çün ḥiṣṣe imiş ḳıṣṣadan ehl-i dile maḳṣūd
Maḳṣūd nedür añla bil ey ʿārif-i dānā

ḳıṣṣa-i esrār-ı dil:

1. **ḳıṣṣa-i esrār-ı dil:**-*i*
Gazel 417
Mısra: **25**
Gönül sırlarının hikayesi.

Ezber it ḳıṣṣa-i esrār-ı dili ey Rūḥī
Ḥāżır ol bezm-i İlāhīde nedīm isterler

ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣa:

1. **ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣa:**-*muz, -ı*
Gazel 948
Mısra: **17**
Gamla dolu hikaye.

Nedür az eyleyelüm ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣamuzı
Ḥırḳa vü loḳma içündür bu ḳadar hengāme

ḳıṣṣa-i ṭūl u dırāz:

1. **ḳıṣṣa-i ṭūl u dırāz:**-*uñ, -la*
Gazel 572
Mısra: **4**
Uzun kıssalar. || Vaazlar.

Gelüp meyḫāneye ʿuşşāḳa sıḳlet virdügün yetmez
Virürsin ḳışşa-i ṭūl u dırāzuñla kesel vāʿız

kişver:

1. **kişver:**
Kaside 16
Mısra: **85**
İklim, vilayet, memleket.

Ḳanḳı kişver fetḥine kim idesin nuṣretle ʿazm
Hem-ʿināyetüñ ola tevfīḳ-i Ḫudā-yı züʾl-celāl

2. **kişver:**-*i*
Gazel 700
Mısra: **4**
Memleket, ülke.

Kūy-ı ʿaşḳ içre yapıldı ġamile cāmiʿ-i dil
Elem ü miḥnet ü ġam kişveri evḳāf gerek

kişver-gīr:

1. **kişver-gīr:**-*lük, -de*
Kaside 16
Mısra: **61**
Ülkeler zapt eden; padişah.

Sensin ol Āṣafʿki kişver-gīrlükde ẕātuñı
Ġayra nisbet her kim eylerse ider bāṭıl ḫayāl

kişver-güşā-yı naẓm-ı fedāyi:

1. **kişver-güşā-yı naẓm-ı fedāyi:**
Kaside 30
Mısra: **13**
Fedâyî'nin ülkeler açan şiiri.

Kişver-güşā-yı naẓm-ı Fedāyi ki eylemiş
Meydān-ı fikri tevsen-i ṭabʿıyla pāymāl

kişver-i dil:

1. **kişver-i dil:**-*i*
Gazel 926
Mısra: **6**
Gönül ülkesi.

Ḳıldı sipāh-ı ʿişve hücūm ey şeh-i cemāl
İtdürme kişver-i dili ġāret sipāhuña

kişver-i ḥüsn:

1. **kişver-i ḥüsn:**
Gazel 584
Mısra: **2**
Güzellik ülkesi.

Ġamzeñ eyler miydi cām-ı ʿişveden görseñ ferāġ
Kişver-i ḥüsn içre olsa bāde-i nāb seyr-i bāġ

kisvet-i faḳr u fenā:

1. **kisvet-i faḳr u fenā:**-*y, -a-ya*
Kaside 36
Mısra: **29**
Yoksulluk ve yokluk elbisesi.

Kisvet-i faḳr u fenāya ṭurmayup girmekde ḫalḳ
ʿĀrif-i billah olan ehl-i fenā eksilmede

kitāb:

1. **kitāb:**-*uñ*
Gazel 993
Mısra: **14**
Herhangi bir konuda mensur veya manzum olarak yazılmış ve basılmış olan eser.

Faḫr ider mollā kütüb cemʿine bilmez ki virür
Yüz kitābuñ feyżini bir ṣūret-i zībā bize

2. **kitāb:**-*ı, -n*
Gazel 349
Mısra: **8**
Kitap. II Kur'an-ı Kerim.

Ḫāl olan yirde ḳīl u ḳāl olmaz
Eline vāʿıẓuñ kitābın vir

3. **kitāb:**
Gazel 60
Mısra: **10**
Yazılmış ve basılmış eser. || *İlim irfan.*

Biz o müflislerüz ki cām-ı meye Rehn olur gāh ḫırḳa gāh kitāb

4. **kitāb:**
Gazel 985
Mısra: **11**
Kitap. II Sevgilinin yüzü.

Ey cemāluñ dest-i ḳudretle yazılmış bir kitāb
O kitāba ḥüsnüñ olmış metn u ḫaṭuñ ḥāşiye

kitāb aç-:

1. **kitāb aç-:**-*sa*
Gazel 1095
Mısra: **1**
Kitap okumak, fal bakmak.

Ṣūfī hezār sāl kitāb açsa gül gibi
Müşkil-küşā-yı ḫalḳ olımaz cām-ı mül gibi

kitāb ol-:

1. **kitāb ol-:**
Gazel 54
Mısra: **10**
Kitap mahiyetinde olmak.

Mekteb-i ḳadruñda bir ṭıfl-ı sebaḳ-ḫᵛān Cebrāʾil
Her sözüñ olmışdur ehl-i ḥaḳ ḳatında bir kitāb

kitāb-ı ʿaşḳ:

1. **kitāb-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 601
Mısra: **8**
Aşk kitabı.

Bir nükte bulmadı ki ruḫuñ vaṣfı olmaya
Gözden kitāb-ı ʿaşḳı geçürdüm varaḳ varaḳ

kitāb-ı meṣṭūr:

1. **kitāb-ı meṣṭūr:**
Gazel 999
Mısra: **9**
Yazılmış kitap.

Ola dirseñ saña bir ẕerre kitāb-ı meṣṭūr
Kendüñi dikḳat idüp vāḳıf-ı ve'ṭ-ṭūr eyle

kitāb-ı ruḥ:

1. **kitāb-ı ruḫ:**-*ı, -n, -da*
Gazel 568
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Yanak kitabı.

Yoḳdur ġalaṭ kitāb-ı ruḫında disem nola
Taṣḥīḥ olınca nüsḫada olur kenār ḫaṭ

kıṭʿa-i yākūt:

1. **ḳıṭʿa-i yākūt:**-*da*
Kaside 10
Mısra: **51**
Yakut-ı Musta'simî'nin güzel yazı levhası. || Yakut-ı Müsta'simî, aklâm-ı sittenin klasik ölçülerini belirleyerek hat sanatında çok önemli yenilikler gerçekleştiren hattat.

Kim virür ḳıṭʿa-i Yākūt'da ol buyrıldı kim
Ser-ḳalemden ide anı yed-i lutfuñ tesvīd

2. **ḳıṭʿa-ı yāḳūt:**-*uñ*
Gazel 266
Mısra: **10**
Yakut taşı. || Meşhur hattat Yakut-ı Müsta'sımî'ye işaret vardır.

Ḫaṭṭ-ı laʿline o meh-rūnuñ berāber olımaz
Ḳıṭʿa-ı yāḳūtuñ ey Rūḥī hemān bir adı var

kıtāl:

1. **ḳıtāl:**-*uñ*
Gazel 169
Mısra: **8**
Kavga, harp.

Eline her müjeñ bir tīġ-ı zehr-ālūd alup ṭurmış
Ṣaf-ı ʿuṣṣāḳ-ı miḥnet-sāza beñzer bir ḳıtāluñ var

kıtāl-i ʿazīm:

1. **ḳıtāl-i ʿazīm:**
Kaside 15
Mısra: **53**
Büyük vuruşma, savaş.

Bu ne ẓaferdür k'ola böyle ḳıtāl-i ʿazīm
Olmaya bir kimseye ʿaskerimüzden ziyān

kıṭʿa-nüvisān-ı ʿālem:

1. **ḳıṭʿa-nüvisān-ı ʿālem:**-*e*
Gazel 553
Mısra: **3**
Dünyadaki kıtaları yazanlar, haritacılar.

Besdür nümūne ḳıṭʿa-nüvisān-ı ʿāleme
Ol ṣafḥa-i cemālde olan ḫaṭ miṣāl-i ḫāṣ

kıy-:

1. **ḳıy-:**-*maḳ*
Gazel 1063
Mısra: **2**
Kıymak, acımasızca davranmak, zulmetmek.

Yine ḫançer çeküp mestāne ol sīmīn-beden geldi
ʿAceb çoḳ böyle ben bīmārına ḳıymaḳ neden geldi

2. **ḳıy-:**-*du, -ñ*
Terkib-bend 5
Mısra: **23**
İçi sızlamadan öldürmek, canına kastetmek.

Ne vāḳiʿ oldı ki ḳıyduñ o māh-sīmāya
Neden şikest yetürdüñ o serv-i bālāya

kiyāh:

1. **kiyāh:**-*ı*
Gazel 159
Mısra: **6**
Ot.

Ḳanġı gülşen ki ola cilve-geh-i ḳāmet-i yār
Çarḫa baş egmese pejmürde kiyāhı yaraşur

kiyāh-āsā:

1. **kiyāh-āsā:**
Tahmis 3
Mısra: **6**
Ot gibi.

Ḳabā-yı cismini ḳor bunda herkes cāmekāndur bu
Kiyāh-āsā urur bāġ-ı cemāluñdan ser āḫır ḫaṭ

kıyām eyle-:

1. **ḳıyām eyle-:**-*miş, -sin*
Tarih 7
Mısra: **36**
Ayağa kalkmak, ayakta durmak.

Pādişāhuñ bir felek-rıfʿat vezīrisin bugün
Eylemişsin ḫidmetinde istiḳāmetle ḳıyām

kıyām kıl-:

1. **ḳıyām ḳıl-:**-*sa*
Gazel 828
Mısra: **6**
Ayağa kalkmak, ayakta durmak.

Söze gelse deheni mürdeler iḥyā eyler
Ḳad-i bālāsı ḳıyāmet ḳoparur ḳılsa ḳıyām

kıyāmet:

1. **ḳıyāmet:**
Terkib-bend 5
Mısra: **40**
Gürültü, patırtı. II Sevgilinin uzun boyu anlamında kullanılmıştır. Sevgili, boyu posu ile, arz-ı endam eylediğinde âşıklar arasında kıyamet gibi fitneye, kargaşaya sebep olmaktadır.

Tekellüminde edā var idi lebinde ṣafā
Miyānı bi-bedel ü ḳāmeti ḳıyāmet idi

2. **ḳıyāmet:**
Gazel 77
Mısra: **4**
Dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, hesap günü, kıyamet günü, mahşer günü.

Ger ḳāmetüñi göreydi Mecnūn
Dīvāneñ olurdı tā ḳıyāmet

kıyāmet ḳopar-:

1. **ḳıyāmet ḳopar-:**-*ur*
Gazel 828
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kıyamet günü gelip bütün yaratılmışlar yok olmak.|| Ortalık

birbirine girmek, büyük gürültü ve karışıklık çıkmak.

Söze gelse deheni mürdeler iḥyā eyler
Ḳad-i bālāsı ḳıyāmet ḳoparur ḳılsa ḳıyām

kıyāmet kop-:

1. **ḳıyāmet ḳop-:**-*dı*
Gazel 1093
Mısra: **6**
Kıyamet günü gelip bütün yaratılmışlar yok olmak. || Ortalık birbirine girmek, büyük gürültü ve karışıklık çıkmak.

Ġam-ı ḳaddüñle bugün çıḳdı fiġānum felege
Oldı bir ġulġule gūyā ki ḳıyāmet ḳopdı

2. **ḳıyāmet kop-:**-*duġ, -ı*
Gazel 393
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kıyamet günü gelip bütün yaratılmışlar yok olmak.

Firḳat eyyāmında gözden dūr olur vech-i ḥabīb
Kim ḳıyāmet kopduġı sāʿatda Ḳurʾān gizlenür

kıyāmet-kad:

1. **ḳıyāmet-ḳad:**
Gazel 128
Mısra: **12**
Kıyamet boylu, boyu kıyamete benzeyen (sevgili).

Hemīşe başımuzdan sāyesi kem olmasun Rūḥī
Duʿāmuz bu cihān ṭurduḳca ṭursun ol ḳıyāmet-ḳad

kıyāmetler it-:

1. **ḳıyāmetler id-:**-*üp*
Gazel 74
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kıyametler koparmak, aşırı derecede bağırıp çağırmak, ortalığı birbirine katmak.

Dün göñül nāle vü zār ile ḳıyāmetler idüp
ʿArṣa-i kūyuñı itmişdür zemīn-i ʿaraṣāt

kıyāmī beg:

1. **ḳıyāmī beg:**
Kaside 38
Mısra: **73**
Kıyâmî Bey (özel isim). || Basra ayanındandır.

Ḳıyāmī Beg ki luṭf-ı ṭabʿ ile mümtāz-ı devrāndur
Maʿārif kānıdur hem menbaʿıdur luṭf u iḥsānuñ

kıyām-ı cāh:

1. **ḳıyām-ı cāh:**-*ı, -n, -a*
Kaside 24
Mısra: **29**
(Bir kimsenin) Makamının ayakta durması, devamlı ve yıkılmaz olması.

Ḳıyām-ı cāhına dāʿim ş̲enādadur ʿālem
Devām-ı ʿömrine her dem duʿādadur dünyā

kıyās:

1. **ḳıyās:**
Gazel 331
Mısra: **5**
Bir sayma, denk tutma.

Cihānuñ iki günlük devletin rıfʿat ḳıyās itmeñ
Eger bu ise rıfʿat ḫāke yeksān olmamuz yegdür

2. **ḳıyās:**-*ile*
Kaside 13
Mısra: **37**
Kıyas, karşılaştırma.

Ḳıyāsile idemez be̲zl-i luṭfunı maʿlūm
Alursa himmetine ʿaḳl-ı küll eger miḳyās

3. **ḳıyās:**
Gazel 528
Mısra: **6**
Karşılaştırma.

Kimi baḫtından ḳılur iḳbāl u idbāra ḫayāl
Kimi saʿd u naḥsın eyler çarḫ-ı kej-revden ḳıyās

kıyās eyle-:

1. **ḳıyās eyle:**
Gazel 25
Mısra: **5**
Karşılaştırmak, mukayese etmek.

Eyle o ʿandelībden ḫāl-i dili ḳıyās kim
Ṣoḥbet-i gülden ayrılup ġam-zede-i ḫazān ola

2. **ḳıyās eyle-:**
Gazel 762
Mısra: **4**
Karşılaştırmak, ölçmek, mukayese etmek.

Dem-i vaṣlında gözlerüm giryān
Var ḳıyās eyle hicrile nola ḫāl

3. **ḳıyas eyle-:**-*me*
Gazel 981
Mısra: **8**
Hüküm vermek.

ṣıdḳile dünyāyı dilerseñ virür
Buḫl ḳıyas eyleme Ḥallāḳda

kıyās it-:

1. **ḳıyās it-:**
Gazel 187
Mısra: **5**
Bir saymak, denk tutmak.

Ḫʷāb-ı ġafletde ḳıyās itme bizi ey ṣūfī
ʿAṣḳ bīdārları ḫʷāb nedür bilmezler

2. **ḳıyās it-:**
Gazel 46
Mısra: **8**
Mukayese etmek, karşılaştırmak.

Bende ʿaṣḳuñla bu deñlü olıcaḳ ṣeydāluḳ
Var ḳıyās it ne ḳadar sende gerek ḥüsn ü bahā

3. **ḳıyās it-:**-*dü, -m*
Gazel 1090
Mısra: **5**
Karşılaştırmak, denk tutmak.

Ehl-i ʿaşḳa hele ben şöyle ḳıyās itdüm kim
Bir ṣafā kūşesi yoḳ mülk-i bekādan ġayrı

4. **ḳıyās it-:**-*me*
Gazel 163
Mısra: **11**
Karşılaştırmak, ölçmek, mukayese etmek.

Girdibād itme ḳıyās irdi nebātāta ḥayāt
Şöyle kim bādile ḫāk-ı reh-i gülzār yürür

5. **ḳıyās it-:**-*me, -ñ*
Gazel 338
Mısra: **7**
Bir şeyi diğer bir şeye göre değerlendirmek, mukayese etmek.

Cihāna sīm ü zer cemʿ itmege geldük ḳıyās itmeñ
Hemān maḳṣūdumuz bir dil-rübāya mālik olmaḳdur

6. **ḳıyās it-:**-*me, -ñ*
Gazel 426
Mısra: **9**
Karşılaştırmak, mukayese etmek. || *Bir tutmak.*

Āşināluḳ bilmeyenlerden ḳıyās itmeñ bizi
Āşināya āşinā bīgāneye bīgāneyüz

7. **ḳıyās it-:**-*mez*
Gazel 393
Mısra: **9**
Hüküm vermek.

Gūyiyā maḥrem ḳıyās itmez ki bizden Rūḥiyā
Nev-ʿarūs-ı devlet-i bī-mihr-devrān gizlenür

ḳıyı:

1. **ḳıyı:**-*da*
Gazel 397
Mısra: **3**
Kıyı, kenar.

Düşünür her kişi nām itmek içün bir ḳıyıda
Olma ol ḳaydda sen kendüñi bī-nām idegör

ḳıymet:

1. **ḳıymet:**
Gazel 144
Mısra: **8**
Değer, kıymet.

Kime eylersin kemāl iẓhāruñ ey dil ebsem ol
Kāmile raġbet kemāla ḳadr u yā ḳıymet mi var

2. **ḳıymet:**
Gazel 320
Mısra: **11**
Değer, kıymet, paha.

Bulmış cihānda her sözi ḳıymet güher gibi
Baḥr-i kerem Muḥīṭī-i şāḥib-edāyı gör

3. **ḳıymet:**
Kaside 24
Mısra: **23**
Değer, itibar.

O dem irişdi kʾola ḳadr ü ḳıymet aʿlāya
Zamānı geldi ki miḳdārını bile ednā

4. **ḳıymet:**
Gazel 578
Mısra: **1**
Bir şeyin taşıdığı maddî varlığa göre tespit edilen karşılık, hakkında biçilen değer.

Cān ḳomış ḳıymet metāʿ-ı cāmı iden iḫtirāʿ
Anuñ içün zāhide olmaz müyesser metāʿ

ḳıymeti yoḳ:

1. **ḳıymeti yoḳ:**-*dur*
Kaside 38
Mısra: **32**
Kelime Tipi: **Deyim**
Değersiz, önemi yok.

Dönüp Ḳadrinüñ oḳı şoñra şiʿr-i pāḳini zīrā
Sözi yanında yoḳdur ḳıymeti lüʾlüʾ-i lālānuñ

ḳıymetin bil-:

1. **ḳıymetin bil-:**-*me, -di, -ler*
Terkib-bend 6
Mısra: **53**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin veya bir şeyin) önemini, değerini bilmek.

Bu ḫākdānda bilmediler gördi ḳıymetin
Cān atdı bir maḳāma kʾodur eşrefuʾl-maḳām

ḳıymet-şinās:

1. **ḳıymet-şinās:**
Kaside 38
Mısra: **100**
Kıymetbilir, değerbilir.

Sözüm cevherdür amma ṣaymazın kāmil diyü kendin
Ayaġı tozıyum ḳıymet-şinās olan eḥibbānuñ

ḳıymet-şinās-ı gevher-i dürc-i maḳāl:

1. **ḳıymet-şinās-ı gevher-i dürc-i maḳāl:**
Kıt'a 29
Mısra: **6**
Söz mücevheriyle dolu kutunun (şairlerin) kıymetini bilen kimse.

Şāʿirān-ı nükte-perdāza beşāret kim bugün
Geldi bir ḳıymet-şinās-ı gevher-i dürc-i maḳāl

ḳızar-:

1. **ḳızar-:**-*ur*
Gazel 291
Mısra: **7**
Yüzü veya yanakları kızarmak.

Ḳızarur zāhid içüp çehre-i maḥbūb gibi
Ḥalḳa sālūslanup ṣūret-i Ḥaḳdan görinür

2. **ḳızar-:**-*mış, -dur*
Gazel 43
Mısra: **10**
Kırmızı veya ona yakın bir renk almak.

Rūḥiyā bāġ-ı leṭāfetde açılmış güldür
Bādeden ṣanma ḳızarmışdur o rūy-ı zībā

3. **ḳızar-:**-*up*
Gazel 166

Mısra: **13**
Kızarmak; öfkelenmek.

Ḥiddetinden ḳızarup āteş olur ḳorḳum odur
Dil u cān mülkine ol āfet-i devrān oturur

4. **ḳızar-:**-*dı*
Gazel 867
Mısra: **1**
Rengi kırmızı olmak, kırmızıya yakın bir renk almak II (Kırmızı renkli meyveler ve çiçekler için) Olgunlaşmak, rengi kırmızıya dönmek II (Utanmaktan dolayı) Yüzüne kan hücum etmek.

Gül didük rūyına meclisde ḳızardı cānān
Dehenüñ ġoncaya teşbīh idicek güldi hemān

5. **ḳızar-:**-*mış, -dur*
Gazel 115
Mısra: **3**
Rengi kırmızıya dönmek (yanak bağlamında).

Müddeʿī meyden ḳızarmışdur şeb-i ġamdan degül
Ḳalb-i zer gibi kim anı eyleye ḳullāb surḫ

ḳızıl:

1. **ḳızıl:**-*lar*
Tahmis 3
Mısra: **2**
Parlak kırmızı renk.

Muraṣṣaʿ tāca baş egme dime tāc-ı Keyāndur bu
Ḳızıllar allar giyme ki vaż'-ı Ḫusrevāndur bu

2. **ḳızıl:**
Gazel 665
Mısra: **7**
Kırmızı, kızıl.

Tāze gülbinlerde açılmış ḳızıl güller midür
Ḳaṭre ḳaṭre ḳan mıdur üstinde yā müjgānumuñ

ḳızılbaş:

1. **ḳızılbaş:**-*dan*
Kaside 15
Mısra: **14**
Eski dinî inançlarını ve geleneklerini kendilerine has bir İslâmî anlayışla birleştirip sürdüren Türkmenler'in bazı bâtınî-Şiî anlayışları benimsemesiyle ortaya çıkan terim, böyle bir dinî ve sosyal yapıya mensup kişi veya topluluktur. "Kızılbaş" isminin kökünün eski Türk âdetlerine kadar uzandığı ve bunun başa giyilen kırmızı börkle ilgili olduğu bilinmektedir.

Ol ki ʿAcem ülkesin itdi ḳılıcıyla feṯḥ
Ol ki ḳızılbaşdan ḳoymadı nām ü nişān

2. **ḳızılbaş:**-*ı*
Kaside 16
Mısra: **51**
Şiiler ve Aleviler'i nitelendirmek için kullanılmış olan genel bir tanım. II Safevi Devleti.

Muttaṣıl sensin ḳızılbaşı iden zār u zebūn
İçlerine tīġ-i ḳahruñdur ṣalan dāʾim ḳıtāl

ko-:

1. **ḳo:**
Gazel 190
Mısra: **5**
Bırakmak, vazgeçmek, terketmek.

Ḳo ġafleti ki bu bāzāra ḫᵛāce-i dehrüñ
Getürmeden seni maḳṣūdı hīçe ṣatmaḳdur

2. **ḳo-:**-*maz, -lar*
Gazel 254
Mısra: **11**
Bırakmak.

Çeşmüñde meger ṣaḳlayasın yoḳsa ḳomazlar
İzi ṭozın ol serv-ḳaduñ her gören ister

3. **ḳo-:**-*ma, -dı*
Gazel 388
Mısra: **9**
Gerek bırakmamak.

Kimsenüñ şiʿrine raġbet ḳomadı eşʿāruñ
Görseñ ey Rūḥi elinden şuʿarā ḳan aġlar

4. **ḳo-:**-*ma*
Gazel 1035
Mısra: **1**
Bırakmak, terketmek.

Rāhı ḳoyub elden diseler ḳoma merāḥı
Hem oḳı merāḥı hem elüñden ḳoma rāḥı

5. **ḳo-:**
Gazel 589
Mısra: **7**
Bırak!, dursun!, değme!;.

Ḳande ʿazm itseñ ḳo yanuñca sürünsün yürüsün
Sīnem olsun tīġ-i cevherdāruña zerrīn-ġılāf

6. **ḳo-:**-*r*
Gazel 515
Mısra: **8**
Rahat bırakmak.

Dil ü cānum semāʿa ḳoysa ṭañ mı ẕevḳ-i vaṣlıyla
Meger bir derd-mendi ḳor mı kim anı ṭolandurmaz

7. **ḳo-:**-*mış, -lar*
Gazel 61
Mısra: **6**
Ad vermek.

Gülüp açılmadadur dāʾim anuñçün gūyā
Şuʿarā ġonca ḳomışlar dehen-i yāra laḳab

8. **ḳo-:**
Gazel 105
Mısra: **14**
Doldurmak, dökmek.

Müderris ile ne ġam olduñ ise hem-ṣoḥbet
Ḳo cāma rāḥı sen ey Rūḥi oḳusun o merāḥ

9. **ḳo-:**-*dı, -lar*
Gazel 285
Mısra: **12**
Koymak.

Çemen-ārā-yı cihān olmaġıçün zülfüñde
Bir nümūne ḳodılar nāmına sünbül didiler

10. **ḳo-:**-*du, -m*
Gazel 840
Mısra: **8**
Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek.

Nār-ı āhumdan mezārum üstine dikdüm ʿalem
Ehl-i sūz olduġuma ʿālemde ḳodum bir nişān

11. **ḳo-:**-*maz*
Gazel 259
Mısra: **5**
Koymak, bırakmak.

Göñülde ġam ḳomaz aṣlā ṣafā-yı dīdāruñ
Ṣafā anuñ kim ola saña ʿāşıḳ-ı dīdār

12. **ḳo-:**-*r, -dı*
Gazel 83
Mısra: **2**
Serbest bırakmak, ellememek.

Eger ṣu sepmeseydi dembedem endīşe-i vuṣlat
Ne dil ḳordı ne cān yandurmaduḳ sūz-ı ġam-ı firḳat

13. **ḳo-:**-*du, -ḳ*
Gazel 902
Mısra: **4**
Bırakmak, vazgeçmek.

Ṣoydı ol muġbeçe āḫir bizi ʿuryān itdi
Devr-i laʿlüñde ḳoduḳ cāma ne kim var girev

14. **ḳo-:**-*ya*
Gazel 849
Mısra: **6**
Bırakmak, salıvermek.

Cān virme didüm ʿaşḳa virüp oldı dil-efkār
Söz ṭutmaduġiyçün ḳoya bundan beter olsun

15. **ḳo-:**-*ma, -sa*
Gazel 731
Mısra: **10**
Vermek.

Laʿl-i dildārı ile bulmaz idi baḫşe mecāl
Ḳomasa bülbül eger ġoncalaruñ aġzına dil

16. **ḳo-:**-*r*
Gazel 154
Mısra: **5**
Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek; bırakmak, izin vermek; vazgeçmek.

İzüñ ṭozını ḳor mı yire düşmege nesīm
ʿAṭṭār-ı Çīn alup anı armaġān virür

17. **ḳo-:**-*ma, -dı*
Terkib-bend 3
Mısra: **46**
Bırakmak, izin vermek, fırsat vermek.

Ḫᵛāh ü nā-ḫᵛāh fenā mülkine ṣalup güẕerin
Ḳomadı bir nice gün ẕevḳin ide dünyānuñ

18. **ḳo-:**-*ñ*
Gazel 143
Mısra: **4**
Koymak, bırakmak, izin vermek.

Vefāda farḳ olınmaz bü'l-hevesden ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ
Ḳoñ āzār eylesün dildāruñ āzārında ʿālem var

19. **ḳo-:**-*dı*
Tarih 91
Mısra: **6**
Bırakmak, salmak.

Didi bu mıṣrāʿı tecdīdine Rūḥī tārīḫ
Āṣaf-mesned-i devlet ḳodı bu bābda nām

20. **ḳo-:**-*n*
Gazel 684
Mısra: **9**
Bırakmak, ellememek, karışmamak.

Ḳoñ beni feryād u efġān eyleyem bülbül gibi
Tek hemāñ göñli açılsun ġonca-i ḫandānumuñ

21. **ḳo-:**-*sa*
Tahmis 5
Mısra: **12**
Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek.

Ol bī-vefā ki istese āfāḳı çignedür
Ayaḳ ḳosa rikāba bu nüh-ṭāḳı çignedür

22. **ḳo-:**-*r*
Gazel 1075
Mısra: **2**
İzin vermek, serbest bırakmak, ellememek.

Göñül fiġānı ḳo kim ḳoysun işiginde seni
İşitse ger ne seni ḳor o bī-vefā ne beni

23. **ḳo-:**-*r*
Kaside 27
Mısra: **5**
... duruma getirmek, o hal üzere kalmasına sebep olmak.

Ḳor cehāletde kimin eyler maʿārifden beri
Kimine kesb-i maʿārif itdürüp dānā ider

24. **ḳo-:**-*dı*
Gazel 967
Mısra: **14**
Bir hal üzere bırakmak.

Rūḥī ʿaceb mi çekmese bār-ı firāḳuñı
Ṭāḳat mı ḳodı ʿaşḳuñ o bī-iḳtidārda

koc-:

1. **ḳoc-:**-*dı*
Gazel 306
Mısra: **9**
Kucaklamak, sarmak.

Belini ḳocdı dimişler o mehüñ Rūḥı içün
Hiç nesne yoḳ arada ḳurı efsāneyi gör

koca-:

1. **ḳoca-:**-*r*
Gazel 616
Mısra: **1**
Kucaklamak, sarmak.

Cān viren yoluña dirler ki ḳocar ince belüñ
Bende cān ḳalmadı sen ḫançere urduḳda elüñ

kocal-:

1. **ḳocal-:**-*duñ*
Gazel 604
Mısra: **7**
Kocamak, ihtiyarlamak.

Ḳocalduñ ey deli göñlüm nedür bu ṭūl-ı emel
Kemend-i kākül-i ʿanber-feşāndur istedügüñ

kodur-:

1. **ḳodur-:**-*sın, -*
Gazel 212
Mısra: **4**
Koymak işini başkasına yaptırmak.

Yāruñ raḳīb niʿmet-i vaṣlına diş biler
Bīçāre iki ḳaba ḳodursın bulursa ger

köhen:

1. **köhen:**
Gazel 823
Mısra: **8**
Köhne, eski.

Yād-ı ḳaddüñle yaşumdan ne biter kim yoluñuñ
Her köhen ḫārını bir tāze nihāl eylemesem

2. **köhne:**
Gazel 126
Mısra: **3**
Yıpranmış, eskimiş.

Cihān bir köhne dārdur gördüm anda
Yazılmış ṣafḥasına vaḳf-ı evlād

3. **köhne:**
Gazel 61
Mısra: **8**
Eski, eskimiş.

Ġamdan öldük nidelüm kāse-i şehd u şekeri
Bize bir köhne sifāl olsa ṭolu āb-ı ʿineb

4. **köhne:**
Gazel 675
Mısra: **1**
Eskimiş, yıllanmış.

Köhne dünyāda ṣafāsın ol ider nevrūzuñ
Kim ola hemdemi sen mihr-i cihān-efrūzuñ

5. **köhne:**
Rübai 21
Mısra: **3**
Eski, kadim.

Tarāc-ı ḫazāndan aġlamaz köhne dıraḫt
Kim yine olur baharda mālāmāl

6. **köhne:**
Müseddes 2
Mısra: **5**
Eskimiş, yıpranmış, eski.

Köhne ʿālem yeñilendi yine nevruz oldı
Gül gibi sāġar-ı mey encümen-efrūz oldı

7. **köhne:**
Gazel 1088
Mısra: **14**
Eskimiş,yıpranmış,değersiz.

Ṣafāyile geçinürseñ senüñ ki ey Rūḥī
Murāduñ olmaya bir köhne ṣāldan ġayrı

köhne ribāt:

1. **köhne ribāt:**
Gazel 566
Mısra: **4**
Eskimiş han. || Dünya.

Cehd idüp bir pīre yet kim olasın āsūde-ḥāl
Menzil-i derd ü belādur yoḳsa bu köhne ribāt

köhnelen-:

1. **köhnelen-:**-*di*
Gazel 211
Mısra: **2**
Eskimek, yıpranmak.

Nev-bahār irdi yine gül-geşt-i bāġuñ ẕevḳı var
Dāġımuz hep köhnelendi tāze dāġuñ ẕevḳı var

köhne-vücūd ol-:

1. **köhne-vücūd ol-:**
Kaside 40
Mısra: **115**
Bedeni eskimek, yaşlanmak.

Tāzeler rūḥı sözi olsa nola köhne-vücūd
ʿAhdi-i zinde-dil ol ṣāḥib-i peymān eyüdür

köhne-zen:

1. **köhne-zen:**
Gazel 1023
Mısra: **3**
Yaşlı kadın.

Ḥāṣılı köhne-zen ol tāze cevāndan yegdür
Ki vefā eyleye aḫlāfa cefā eşrāfa

kok-:

1. **ḳoḳ-:**-*alum*
Gazel 961
Mısra: **14**
Koklamak.

Cān meşāmını muʿaṭṭar idelüm ey Rūḥī
Ḳoḳalum zülf-i siyeh-kārını ʿanber yerine

kol:

1. **ḳol:**-*ı, -(n)a*
Gazel 75
Mısra: **2**
İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm.

Beni bir nāvek ile eyledi ġamzeñ iki ḳat
Ḳolına ḳuvvet u üstādına yüz biñ raḥmet

kolay:

1. **ḳolay:**
Gazel 95
Mısra: **4**
Kolay II Müsait, elverişli, elverişli iş, uygun şey.

Ḫᵛāh āzār-ı raḳīb u ḫᵛāh cevr-i rūzgār
Hep ḳolay ammā ki ḳaṭʿ-ı iltifāt-ı yār güc

kolın ṭola-:

1. **ḳolın ṭola-:**-*dı*
Gazel 120
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kolunu dolamak. || *Sarılmak, kucaklamak.*

Ḳolın ṭoladı boynına Rūḥī esīrinüñ
Gūyā ki urdı gerdenine bir ġıll-ı sefīd

koltuġı altına al-:

1. **ḳoltuġı altına al-:**-*mış, -dur*
Gazel 680
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birinin koruyuculuğuna sığınmak.

Biñ ḳan iderse tīġ-i müjeñ günde kim ne dir
Almışdur anı ḳoltuġı altına ḫācibüñ

kon-:

1. **ḳon-:**-*sa*
Gazel 533
Mısra: **8**
Konmak (kuş ve sinek bağlamında).

Ḥasret-i ḫālüñle żaʿfum şimdi şol ġāyetdedür
Kim olur ḳaddüm dütā ḳonsa ḳafama bir meges

2. **ḳon-:**-*duġ, -uñ*
Kaside 16
Mısra: **56**
Konaklamak, bir yerde kalmak.

Bir ṣalābet vardur ordu-yı cihāngīrüñde kim
Ḳonduġuñ yirlerde ḳuş uçmaz meger murġ-ı ḫayāl

3. **ḳon-:**-*dı, -lar*
Gazel 79
Mısra: **4**
Koyulmak, yerleştirilmek.

Kūh-ı deşte lāle vü gül ḳurdı zerrīn ḫaymeler
Ḳondılar ḫayl-ı bahār-ı ʿālem-ārā semt semt

4. **ḳon-:**-*mag, -a*
Gazel 455
Mısra: **3**
(Uçucu şey) Uçmasına son verip bir yerde durmak.

Ḳumrı-ı gülzār-ı ḳadsüz ḳonmaġa bir nice gün
Bu cihān bāġında biz serv-i ḫırāmān isterüz

5. **ḳon-:**-*ma, -sun*
Gazel 865
Mısra: **7**
Yurt edinmek, yerleşmek.

Murġ-ı dil ḳaddüñ ḳoyup āḫir nihāle ḳonmasun
Alma zülfüñ benden ol güncişk-i nev-pervāzdan

6. **ḳon-:**-*ma, -sa*
Gazel 920
Mısra: **4**
(Uçucu şey) Uçmasına son verip bir yerde durmak. || *Yurt edinmek, yerleşmek.*

Māverā-yı çarḫdan cān murġı pervāz eylese
Ḳonmasa bu ḫāk-dāna beste-i dām olmasa

7. **ḳon-:**-*ar*
Kıt'a 22
Mısra: **4**
Bir yere konmak, yerleşmek.

Ol bahār-ı kerem itmiş bize luṭf ammā biz
Gülşen-i dehrde Çalıya ḳonar ḳuş degülüz

konaġ:

1. **ḳonaġ:**-*dur*
Gazel 192
Mısra: **8**
Konaklanan yer, durak.

Hīç taṣavvur eylemeñ ey ġam-ı derd-i yāra kim
Cān-ı gürīz başına bir gicelük ḳonaġdur

konak:

1. **ḳonaḳ:**
Gazel 601
Mısra: **10**
Menzil, varılacak yer.

Ṭayy-ı mekāna mālik iseñ rāh-ı ʿaşḳa gir
Zāhid bu yolda menzil alınmaz ḳonaḳ ḳonaḳ

kondur-:

1. **ḳondur-:**-*dı*
Gazel 990
Mısra: **8**
Bir yere yerleştirmek.

Şaḥne-i ʿaşḳ itdi rehberlik ḫayāluñ şāhına
Geldi ḳondurdı sarāy dīde-i ḫūn-bārda

2. **ḳondur-:**-*ma, -y, -asın*
Gazel 1078
Mısra: **8**
Konmasını sağlamak, konmasına sebep olmak.

Aldanup lezzetine şehdine el urma ṣaḳın
Cehd ḳıl üstüñe ḳondurmayasın her megesi

ḳop-:

1. **ḳop-:**-*dı*
Gazel 1093
Mısra: **2**
(Gürültü veya tehlikeli bir olay) Birdenbire patlak vermek, ortaya çıkmak, birden başlamak.

Yine dilden bugün ol mihre maḥabbet ḳopdı
Ḥaḳ bu kim ol gül-i raʿnā ʿaceb āfet ḳopdı

2. **ḳop-:**-*ul, -up*
Gazel 297
Mısra: **9**
Yerinden ayrılmak, bağlı bulunduğu yerle bağlantısı kesilmek.

Sīnemüñ dāġı ḳarası ḳopulup düşmekile
Kim ki ḳoynumda anı görse şanur ʿanberdür

3. **ḳop-:**-*ar*
Gazel 212

Mısra: **8**
Ortaya çıkmak, zuhur etmek.

ʿĀşıḳlaruñ yürekleri ḳopdı ḫaṭuñ görüp
Seyr eyle gör ki devr-i ruḫuñda neler ḳopar

4. **ḳop-:**-*ıcaḳ*
Gazel 1093
Mısra: **7**
Harekete geçmek, kalkmak.

Sen alup tīġ ele mestāne yerüñden ḳopıcaḳ
Yüregi çoḳlaruñ ey naḫl-i melāḥat ḳopdı

kopar-:

1. **ḳopar-:**-*up*
Gazel 209
Mısra: **7**
Kesmek, ayırmak.

Ḳarasın ḳoparup her ehl-i dil gögsindeki dāġın
Gül-i ḫandānına ʿarż eyleye ḳatmer ḳaranfüller

2. **ḳopar-:**-*du, -m*
Gazel 867
Mısra: **7**
Kopmasına yol açmak, bağlı bulunduğu yerden ayırmak.

Mevc-i ḥūnile ḳopardum ḳarasın dāġ-ı dilüñ
Dehen-i çeşmüme şaldum ki ola yāra ʿıyān

3. **ḳopar-:**-*du, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **21**
Bağlı bulunduğu yerden ayırmak.

Ḳoparduñ ġonce-i nevrestesin gülzār-ı zehrānuñ
Zehirler yutdurup pejmürde-ḥāl itdün cefā ḳılduñ

köpek:

1. **köpek:**-*de*
Terkib-bend 8
Mısra: **252**
Köpek.

Aġyār vefādan dem urur yār cefādan
Ādemde vefā olmaya vü ola köpekde

kopıl-:

1. **ḳopıl-:**-*an*
Gazel 1056
Mısra: **10**
Koparılmak, kopmasına yol açılmak, bağlantısı kesilmek.

Ḳoynımuzda görüp aġyār filori şanmasuñ
Dāġımuzdan ḳopılan penbe-i gülgünımuzı

kopuz:

1. **ḳopuz:**-*ı*
Gazel 349
Mısra: **3**
Kopuz; ozanların çaldığı telli Türk sazı.

Ḳopuzı muḥtesib götürdi hemān Çengine muṭribüñ rebābın vir

kör it-:

1. **kör id-:**-*e*
Gazel 504
Mısra: **2**
Kör olmasına sebep olmak, kör hale getirmek.

Yansun şerār-ı āteş-i ġamla vücūdımuz
Aʿdā gözini kör ide şāyed ki dūdımuz

kör ol-:

1. **kör ol-:**-*ur*
Gazel 1088
Mısra: **3**
Gözleri görmez olmak.

ʿAceb ne kör olur görmeyen ruḫ-ı yārı
Ne var bu bāġda seyr-i cemāldan ġayrı

korḳ-:

1. **ḳorḳ-:**-*ar, -ın*
Gazel 337
Mısra: **6**
Herhangi bir kötülük gelmesi ihtimalinden dolayı tedirginlik duymak, endişelenmek, ürkmek.

Ḫāneden çıḳduġını istemezin kim ḫalḳuñ
Ḳorḳarın gözleri ol ḫusrev-i ḫūbāna deger

2. **ḳorḳ-:**-*ar*
Gazel 871
Mısra: **10**
Kaygılanmak, endişelenmek.

Yār ḫaṭṭıyla nihān eyledi çāh-ı ẕeḳanın
Nitsün ey Rūḥi-i şeydā seni ḳorḳar düşesin

3. **ḳorḳ-:**-*ar, -ın*
Gazel 153
Mısra: **10**
Korkmak, kaygılanmak.

Ṣoḥbet-i ehl-i riyādan çek ayaḳ ey Rūḥī
Ḳorḳarın rāz-ı dil-i zāruñı cām-ı mül açar

4. **ḳorḳ-:**-*arın*
Gazel 233
Mısra: **8**
Korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak; kaygı duymak, endişe etmek.

Bāde içmek vaʿde eylersin raḳīb-i ḫār ile
Ḳorḳarın ey ġonca-fem bir gün arada ḳan olur

5. **ḳorḳ-:**-*ar, -ın*
Gazel 945
Mısra: **9**
Endişelenmek, kaygılanmak, tedirgin olmak.

Ḳorḳarın baş çeke şimdengirü nār-ı āhum
Çoḳ cefā eyledüñ ey çarḫ dil-i nā-şāda

6. **ḳorḳ-:**-*ar*
Tahmis 2
Mısra: **22**
Bir şeyi yapmaya cesaret edememek.

Cefādur Rūḥī-i bīçāreye itdükleri her dem
Vefā adını ḳorḳar yanlarında añmaġa ādem

korkaram:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ḳorḳaram:**
Gazel 435
Mısra: **2**
"Korkarım!" kaçınılmaz bir son anlamı kastedilmektedir.

Nice gündür o māh-ı ʿālem-ārādan ḫaber gelmez
Dili irsāl iderdüm ḳorḳaram ol da gider gelmez

korkı:

1. **ḳorḳı:**-*s, -ı, -n, -dan*
Gazel 450
Mısra: **7**
Bir tehlike veya tehlike ihtimali karşısında duyulan ürkütücü duygu.

Ḳorḳısından ġamzenüñ zülfüñde dāʾim gizlenür
Bend-i zülfüñdür dil-i āşüfteye cāy-i girīz

korkmaz:

1. **ḳorḳmaz:**
Kaside 15
Mısra: **41**
Korku nedir bilmeyen, korkmayan, korkak olmayan, yürekli.

Kendüsi ḳorḳmaz nām ḫān-ı şecāʿat-şiʿar
ʿAsker-i pür-zürınuñ her biri bir pehlevān

korku:

1. **ḳorḳu:**-*muz*
Gazel 261
Mısra: **9**
Kaygı, endişe.

Ḳorḳumuz bu ki işāret yine ġamzeñdendür
Dostum yoḳsa taʿaddī idüp aʿdā neyler

2. **ḳorḳu:**-*m*
Gazel 47
Mısra: **4**
Herhangi bir kötülük gelmesi ihtimalinin oluşturduğu tedirginlik, kaygı, üzüntü, endişe.

Göklere çıḳmada fiġān yār ise ġayra mihribān
Ḳorḳum odur ki nāgehān bir gün arada ḳan ola

korkut-:

1. **ḳorḳud-:**-*an*
Kaside 8
Mısra: **24**
Kaygıya düşürmek, endîşelendirmek.

Anuñ bayraklarıydı görinen aʿdāya ejderhā
Anuñ şemşīridür pes ḳorḳudan çeşm-i dilīrānuñ

korkuluk:

1. **ḳorḳuluḳ:**-*dur*
Gazel 613
Mısra: **4**
Korkulu.

Reh-i vaḥdetde yeter ʿilm ü ʿamel ey ṭālib
Ḳorḳuluḳdur katı yol ādeme yoldaş gerek

korkut-:

1. **ḳorḳut-:**-*ma, -ñ*
Gazel 459
Mısra: **15**
Korkmasına sebep olmak, kaygıya düşürmek.

Ser-i kūyına çoḳ varduñ diyü miskīni ḳorḳutmañ
Kime incinse ol meh Rūḥi-i bī-cāne incinmez

2. **ḳorḳut-:**-*ma*
Gazel 628
Mısra: **5**
Korkmasına sebep olmak.

Ṭurmışuz ditremege derdile ḳorḳutma bizi
Ḳaçmazuz yanmadan ey şeh teb-i ʿaşḳuñla senüñ

3. **ḳorḳut-:**-*ma*
Gazel 792
Mısra: **3**
Korkmasına yol açmak. || Tehdit etmek, gözdağı vermek.

Hīç ḳorḳutma teġāfül ḳılıcıyla beni kim
Bir başum var ḳomışam uġrına çün sulṭānum

kösteg:

1. **kösteg:**-*i*
Gazel 1067
Mısra: **8**
Koşulan atların tepmesini önlemek için kuskun kayışına eklenen kayış.

Paralar tesbīḥini ayaḳ başan meyḫāneye
Bu rīyā yeri degül ṣūfī hemān üz köstegi

kötegi ye-:

1. **kötegi ye-:**-*sin*
Gazel 1067
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dövülmek.

İçdügüñ ṭuyurdılar müftī-i şerʿa rindler
Zāhidā ḳaldur ṭabanı yoḳsa yersin kötegi

kötiye ḫaml it-:

1. **kötiye ḫaml id-:**-*e*
Gazel 903
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir söz veya davranışa kendine göre kötü mana vermek.

Eyü söz diseñ kötiye ide ḫaml bir belādur
Vāy o dil-şikesteye kim ola yār-ı cānı bed-ḫū

koy-:

1. **ḳoy-:**-*up*
Gazel 45
Mısra: **1**
Bırakmak, terk etmek; bir şey nedeniyle vazgeçmek.

Ḳoyup ol ḫaṭṭı öger sebze-i gülzārı baña
Bāġbān gül ṣatayın dir bir iki ḫārı baña

2. **ḳoy-:**-*up*
Gazel 259
Mısra: **7**
Bırakmak, vazgeçmek.

Seni ḳoyup kime meyl eylesünler ehl-i naẓar
Ḳanı senüñ gibi bir serv-i nāz u şīrīn-kār

3. **ḳoy-:**-*up*
Gazel 719
Mısra: **7**
Bırakmak, terk etmek, vazgeçmek.

Ben ḳoyup cām-ı şarābı kevs̲eri medḥ itmezin
Sen gerek ḥazẓ eyle ey zāhid gerek rencīde ol

4. **ḳoy-:**-*up*
Gazel 28
Mısra: **5**
Bırakmak.

Cām-ı gül-gūnı ḳoyup teklīf-i kevs̲er eyleme
Zāhidā kevs̲er saña cām-ı mey-i gül-gūn baña

5. **ḳoy-:**-*du, -m*
Gazel 10
Mısra: **2**
Koymak, bırakmak.

Dāġ-ı hūnīnler degül sīnemde ey şeh cā-be-cā
Bir avuç altun bulup ḳoynuma ḳoydum ben gedā

6. **ḳoy-:**-*ma*
Gazel 101
Mısra: **3**
... duruma getirmek, o hal üzere kalmasına sebep olmak.

Dem-beste ḳoyma gönlimüzi bezm-i ʿaşḳda
Ṣun sāḳiyā piyāleyi şāyed bula fütūḥ

7. **ḳoy-:**-*a*
Gazel 30
Mısra: **1**
Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek.

Mest olup ey gül ḳoya zerrīn külāhuñ bir yaña
Eyle daʿvāsın bugün ḫurşīd u māhuñ bir yaña

8. **ḳoy-:**-*up*
Gazel 341
Mısra: **11**
Bırakmak, ...den vazgeçmek.

ʿUşşāḳı ḳoyup ġayrile bāzāra sebeb ne
Ol Yūsuf-ı gül-çehreye bizden ne żarar var

9. **ḳoy-:**-*up*
Tarih 4
Mısra: **21**
Yaslanmak, dayanmak.

Bu tefekkürle ḳoyup başumı zānū-yı ġama
Göñlümi derd ü elem itmişiken zār u nizār

10. **ḳoy-:**-*up*
Kaside 13
Mısra: **51**
Bir kenara bırakmak, terk etmek, boş vermek, vazgeçmek.

Seni ḳoyup kime ṣunsun ḳasīdesin Rūḥī
Ḳani senün gibi bir nüktedān-ı ḳadr-şinās

11. **ḳoy-:**-*sun*
Gazel 1075
Mısra: **1**
İzin vermek, serbest bırakmak, ellememek.

Göñül fiġānı ḳo kim ḳoysun işiginde seni
İşitse ger ne seni ḳor o bī-vefā ne beni

12. **ḳoy-:**-*du, -ñ*
Kaside 16
Mısra: **47**
Koymak, katmak. || *Kazandırmak.*

Ḍarb-ı tīġuñla urup ḳoyduñ ḫazīne kalʿaya
Bu yeterdür Ḳahramān olduġuña ʿālemde dāl

13. **ḳoy-:**-*up*
Kaside 31
Mısra: **96**
Başka bir duruma getirmek, bir hale girmesini sağlamak.

Teselsül idüp nitekim çār-ʿun̲sur Ḳoyup Rūḥı terkībe ide mücessem

14. **ḳoy-:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **40**
Öne sürmek, feda etmek, vermek.

Dāʿim ola hem-ṣoḥbet-i rindān-ı ḳadeh-nūş
Varın ḳoya meydāna eger bīş u eger kem

ḳoyalum:

1. **koyalum:**
Kaside 19
Mısra: **25**
Bırakalım, şöyle dursun.

Koyalum naġme-i murġānı ki hengām-ı seḥer
Başḳa bir z̲evḳ virür ḳalbe ṣadā-yı enhār

koyıl-:

1. **ḳoyıl-:**-*sa*
Gazel 26
Mısra: **8**
Bir şey bir yere bırakılmak. || *Saldırmak, hücum etmek.*

Ḫatından mülk-i ḥüsne yoḳ żarār zīrā ḳaraltıdur
Ḳoyılsa cümleye ol ḫāl-ı ʿanber-bū yeter tenhā

2. **ḳoyıl-:**-*dı*
Kaside 8
Mısra: **25**
Girişmek, yapmaya başlamak.

Ol olmaġla ḳoyıldı ḫayli aʿdāya mübārizler
Ol olmaġla gözi ḳan dökmege ḳanıḳdı merdānuñ

koyn:

1. **ḳoyn:**-*um, -da*
Gazel 297
Mısra: **10**
Koyun, kucak, bağır.

Sīnemüñ dāġı ḳarası ḳopulup düşmekile
Kim ki ḳoynumda anı görse ṣanur ʿanberdür

2. **ḳoyn:**-*um, -da*
Gazel 114
Mısra: **10**
Kollar arası, kucak. II. Göğüsle giysi arası.

Ol şāh-ı ḥüsn sīnemi eylerdi cilve-gāh
Ḳoynumda bilse olduġını ger sefīd u surḫ

ḳoynına gir-:

1. **ḳoynına gir-:**-*üp*
Kaside 31
Mısra: **19**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Sinesine girmek.

Seḥerden girüp ḳoynına nāzikāne
Gül-i ālı terletdi gülşende şebnem

2. **ḳoynuma gir-:**-*um, -a, -se*
Gazel 996
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Biriyle yatıp sevişmek.

Mihr idüp ġayrılara ḳanuma girdüklerini
Hep ḥelāl eyleridüm ḳoynuma bir dem girse

koyul-:

1. **ḳoyul-:**-*sa*
Gazel 478
Mısra: **13**
Dökülmek.

Ḳoyulsa cām ḫurşīde içilse dest-i ʿİsīden
Ṣafā-yı laʿl-i dildārı şarāb-ı erġavān virmez

koyun:

1. **ḳoyn:**-*um, -a*
Gazel 10
Mısra: **2**
Yatmakta olan bir kimsenin kollarının arası, kucak.

Dāġ-ı hūnīnler degül sīnemde ey şeh cā-be-cā
Bir avuç altun bulup ḳoynuma ḳoydum ben gedā

kral-ı seg:

1. **ḳral-ı seg:**
Tarih 18
Mısra: **4**
Köpek kral.

Olup ḫaşm ol şecāʿat pīşesinüñ nerre-şīriyle Ḳral-ı seg belāsın ister idi ʿāḳibet buldı

küb:

1. **kūb:**
Gazel 281
Mısra: **8**
Küp, karnı geniş, dibi dar, büyük toprak kap.

Çıḳmasa meyḫānelerden vāʿızı ʿayb eylemeñ
Kūb düşer her ḳande cām-ı bāde-i aḥmer sezer

kubbe:

1. **ḳubbe:**
Gazel 71
Mısra: **6**
Yarım küre biçiminde olan ve yapıyı örten dam, kümbet.

Şehīd-i ʿaşḳ-ı yāra meşhed itdükce Ḫudā ḫākı
Sipihr-i āsumānı ḳubbe itmiş mīḫ-ı zer kevkeb

ḳubbe-i çarḫ-ı berīn:

1. **ḳubbe-i çarḫ-ı berīn:**
Tarih 10
Mısra: **9**
Gökyüzünün kubbesi.

Cāmiʿi yanında pest ḳubbe-i çarḫ-ı berīn
Çeşmesi yanında maḥv leẕẕet-i āb-ı ḥayāt

kubbe-i eflāk:

1. **ḳubbe-i eflāk:**-*a*
Terkib-bend 1
Mısra: **59**
Gökkubbe, kubbe biçimindeki gökyüzü.

Nola ger ḳubbesini ḳubbe-i eflāka beñzetsem
Ki beñzer encüm-i raḫşāna ḳandīl-i fürūzānı

kubbe-i ḥaḍrā:

1. **ḳubbe-i ḥaḍrā:**-*da*
Gazel 708
Mısra: **18**
Yeşil kubbe.

Ġonca-i iḳbāli ser-sebz ola ümmīdüm budur
Açılur tā rūz u şeb bu ḳubbe-i ḥaḍrāda gül

kücā:

1. **kücā:**
Gazel 11
Mısra: **2**
Nereye, nasıl?.

Yaḳīnuz kūyuña didüm cāna
Didi ey bī-ḫaber kücā be-kücā

küçe vü bāzār:

1. **küçe vü bāzār:**-*da, -y, -ın*
Terci-bend 2
Mısra: **17**
Çarşı pazar. || İnsanların çok olduğu kalabalık yerler.

Gāh şaḥrāda vü geh küçe vü bāzārdayın
Yoḳ ḳarārum gice gündüz ṭaleb-i yārdayın

kudret:

1. **ḳudret:**-*üm*
Tahmis 6
Mısra: **8**
Güç, kuvvet, takat.

Rūzgārum geçmede yoluñda āh u vāhile
İntiḳāma ḳudretüm yoḳ şanma ol gümrāhile

2. **ḳudret:**-*i*
Kaside 14
Mısra: **101**
Güç, kuvvet.

Ḳasīde söylemeġe ḳudreti olan söyler
Kimüñ ki var hüneri şanmañ eyleye mestūr

3. **ḳudret:**-*i*
Gazel 185
Mısra: **1**
Kudret, güç.

Sīnesin ʿarż ider ki ḳudreti gör
Bizi öldürmek ister āfeti gör

4. **ḳudret:**
Kaside 34
Mısra: **81**

Güç, kuvvet, iktidar; yetenek, kabiliyet.

Bende yoḳ ol deñlü ḳudret kim idüp evṣāfuñı
Sen suḫandān-ı cihāna eyleyem ʿarż-ı kelām

5. **ḳudret:**
Tarih 74
Mısra: **1**
Kuvvet, güç, takat, iktidar. || *Yetenek, kabiliyet, ehliyet.*

Evvelā ʿaḳl-ı selīm ü s̱āniyen ḳudret gerek
Kim ola ʿişretgeh-i dünyāda ḥāṣıl kām-ı dil

ḳudret eli:

1. **ḳudret eli:**
Gazel 564
Mısra: **1**
Allah'ın gücü.

Yāruñ yüzinde ḳudret eli yazdı yedi ḫaṭ
Keşf ola tā ki mesʾele-i emred-i ḳaṭaṭ

kudret-i bāri taʿālā:

1. **ḳudret-i bāri taʿālā:**
Gazel 363
Mısra: **3**
Her şeyi takdir ettiği şekle uygun olarak yaratıp varlığa çıkaran, yaratan Allah'ın kudreti.

Ne kāmil bāġbāndur ḳudret-i Bāri Taʿālā kim
Ḳadüñ mānendi serv u ʿārıżuñ gibi semen ṣaḳlar

kudret-i ḥakk:

1. **ḳudret-i ḥaḳḳ:**-*a*
Gazel 560
Mısra: **8**
Allah'ın kudreti.

Seyr-i maḥbūb itmegi ṣanmañ hevā-yı nefs ola
Ḳudret-i Ḥaḳḳa naẓardur ol temāşādan ġaraż

kudret-i hallāk:

1. **ḳudret-i ḫallāḳ:**-*dur*
Gazel 245
Mısra: **2**
Yaratıcı olan Allah'ın gücü.

Ḥüsnüñüñ miḥrābına ebrūlaruñ kim ṭāḳdur
Ṣunʿına lā dimek olmaz ḳudret-i Ḫallāḳdur

kudūm:

1. **kudūm:**-*i, -n, -den*
Gazel 534
Mısra: **16**
Uzak bir yerden, uzun bir yoldan gelme, bir yere ayak basma.

Vezīr-i ʿādil ü kāmil Sinān Pāşā-yı deryā-dil
O kāmil kim kudūminden ider kesb-i ṣafā meclis

2. **ḳudūm:**-*ı*
Tarih 85
Mısra: **10**
Bir makama gelme, göreve başlama.

Olsa ger tārīḫ-i teşrīfi bu mıṣrāʿ yaraşur
Geldi bir kāmil ḳudūmı virdi dünyāya ṣafā

3. **ḳudūm:**-*üñ*
Gazel 975
Mısra: **3**
Gelme, ayak basma.

Gele seyr-i bāġa ṣāyed diyü özleyüp ḳudūmüñ
Dökilüp yatur yoluñda gül ü lāle deste deste

4. **ḳudūm:**-*ı, -n, -dan*
Tarih 78
Mısra: **2**
Uzak bir yoldan, uzak bir yerden gelme; ayak basma. || *Bir makama gelme, göreve başlama.*

Geldi defterdār olup Baġdāda bir ʿİsī-nefes
Tāze cān buldı ḳudūmından dil-i bīmārımuz

kudūm-i bahār:

1. **ḳudūm-i bahār:**-*a*
Kaside 31
Mısra: **93**
Baharın gelişi.

Niṣār itmekiçün ḳudūm-i bahāra Şükūfe ide tā ki dirhem-ferāhem

küdüret:

1. **küdüret:**
Gazel 585
Mısra: **14**
Bulanıklık; tasa, gam, kaygı, gussa.

Rūḥī ḥasūda aşma ḳulaḳ eyle şükr kim
Virmiş küdüret aña Ḫudā saña ṭābʿ-ı ṣāf

2. **küdüret:**
Terkib-bend 8
Mısra: **213**
Bulanıklık, kir.

Āyīne-i ḳalbini küdüret ide tīre
Rūşenleri feyż-i Ḥaḳ ile olmaya mekşūf

küdüret bul-:

1. **küdüret bul-:**-*ma, -du, -ḳ*
Gazel 596
Mısra: **10**
Bulanmak. || *Tasalanmak, kederlenmek.*

Rūzgāruñ şiddeti ḳıldı mükedder ʿālemi
Gör ne deryā-dillerüz biz kim küdüret bulmaduḳ

küdüret-i eşyā:

1. **küdüret-i eşyā:**
Gazel 36
Mısra: **8**
Varlığın kiri. || *Varlık tasası.*

Duḫūl-ı ṣoḥbet-i pīr-i muġāna saʿy it kim
Mükedder itmeye ṭabʿuñ küdüret-i eşyā

küffar:

1. **küffar:**-*ın*
Tarih 17
Mısra: **8**
Kafirler, müslüman olmayanlar. II Düşman.

Bu feṭḥin istedi tārīḫini Rūḥī didi tārīḫ

Şıyup küffarın aldı Egriyi Sulṭān-ı Cem-cāh

kufl:

1. **ḳufl:**
Gazel 129
Mısra: **3**
Kilit.

Bir ḳufl kim rūze bāb-ı ʿıyşa urmışdı şehā
Şekl-i māh-ı ʿīd altundur aña düzdi kilīd

küfr:

1. **küfr:**
Gazel 455
Mısra: **10**
Dinsizlik, imanın zıddı.

Mescid ü meyḫāne baḥsinden bizi ḳurtarmaġa
Küfr ü īmān farḳın eyler bir müselmān isterüz

2. **küfr:**-*-i*
Gazel 152
Mısra: **7**
Siyahlık; küfür.

Bizi döndürmege saʿy itme ṣūfī küfr-i zülfinden
Ki biz ol küfre iḳrār itmişüz iḳrār īmāndandur

3. **küfr:**-*-i*
Gazel 82
Mısra: **1**
Siyahlık, kara renk. II Küfür, dinsizlik, imanın zıddı.

Küfr-i zülf-i yār ile olurdı peymānı dürüst
Zāhidüñ olsaydı ger ḳalbinde īmānı dürüst

4. **küfr:**
Gazel 542
Mısra: **7**
Allah'ın varlığını, birliğini, peygamberlerini, vahyettiği esasları inkar etme.

Küfr ü īmānı ḫalḳ iden itmiş
Seni mey-keş beni melāmet-keş

5. **küfr:**-*e*
Gazel 1016
Mısra: **7**
Allah'ın varlığını, birliğini kabul etmeme, dînin esaslarına inanmama. || *Sevgilinin siyah saçları.*

Ser-i kūyuñda yāruñ secde ḳılsam küfre ḥaml itme
Ḫudā ḥāżırdur ey ṣūfī bilürsin çünki her yirde

küfr-i zülf-i yār:

1. **küfr-i zülf-i yār:**
Gazel 696
Mısra: **9**
Sevgilinin saçlarını inkar etme. || *Sevgilinin siyah saçları.*

Küfr-i zülf-i yār ile itmezsin īmānuñ dürüst
Ḫayf kim inkāra düşdüñ ehl-i iḳrār olmaduñ

kūh:

1. **kūh:**
Gazel 425
Mısra: **1**
Dağ, cebel.

Nola düşdükse kūh u deşte ṣanmañ herze-gerdüz biz
Şikār olmaḳda şīr-i mīşe-i endūh u derdüz biz

2. **kūh:**-*ile*
Gazel 653
Mısra: **8**
Dağ II Ferhad'ın deldiği Bîsütûn dağı.

Birisi deşt-peymā birisi ḫārā-şikāf olmış
İki dīvānesi peydā olup kūhile hāmūnuñ

kuhhāl:

1. **kuḥḥāl:**
Gazel 880
Mısra: **1**
Kehhal: Göz doktoru.

Evvel izüñ ṭozını kuḥḥāl peydā eylesün
Şoñra varsın günde biñ aʿmāyı bīnā eylesün

kūh-ı ʿaşḳ-ı cānān:

1. **kūh-ı ʿaşḳ-ı cānān:**-*ı, -n, -da*
Gazel 540
Mısra: **2**
Sevgilinin aşk dağı.

Vaṣldan kām almadın cān virmeden şād olmamış
Kim ki kūh-ı ʿaşḳ-ı cānānında Ferhād olmamış

kūh-ı ʿaşḳ:

1. **kūh-ı ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 266
Mısra: **4**
Aşk dağı.

Bir ṭaşın refʿ itmeye gelse hezārān kūhken
Kūh-ı ʿaşḳuñ ey lebi Şīrīn ʿaceb bünyādı var

2. **kūh-ı ʿaşḳ:**-*uñ, -da*
Gazel 908
Mısra: **5**
Aşk dağı. || *Aşkın zorlukları.*

Ad çıḳarmaz kūh-ı ʿaşḳuñda delü gibi
Dostum ursun gerekse başını ṭaşlara şu

kūh-ı belā:

1. **kūh-ı belā:**-*da*
Terkib-bend 8
Mısra: **55**
Bela dağı.

ʿÖmrin giçürüp kūh-ı belāda dil-i şeydā
Ber-hezmen-i hengāme-i Ferhād olayın dir

kūh-ı derd:

1. **kūh-ı derd:**
Gazel 509
Mısra: **10**
Dert dağı.

ʿĀlemi gezmekdeyüz Ferhādile Mecnūnile
Gāh kūh-ı derd ü geh endūh ṣaḥrāsındayuz

kūh-ı deşt:

1. **kūh-ı deşt:**-*e*
Gazel 79
Mısra: **3**
Çöl dağı.

Kūh-ı deşte lāle vü gül ḳurdı zerrīn ḫaymeler
Ḳondılar ḫayl-ı bahār-ı ʿālem-ārā semt semt

kūh-ı kāf:

1. **kūh-ı ḳāf:**
Gazel 589
Mısra: **4**
Kaf dağı. || *Anka kuşunun yaşadığı ve yeryüzünü çepçevre kuşattığı kabul edilen efsanevi dağ.*

Lāf urmaḳdan nolur ʿāşıḳlıġ āsān iş degül
Āteş-i ʿaşḳun tecellāsına durmaz kūh-ı Ḳāf

kūh-ı miḥnet:

1. **kūh-ı miḥnet:**-*de*
Gazel 945
Mısra: **8**
Keder ve ıstırap dağı.

Geçürüp hicrile evḳātumı çarḫ-ı ġaddār
Kūh-ı miḥnetde beni itdi bedel Ferhāda

kūhken:

1. **kūhken:**-*den*
Gazel 478
Mısra: **3**
Dağı delen, dağ kazan II Ferhad.

ʿAcebdür kūhkenden daʿvi-i ʿaşḳ eylemek zīrā
Maḥabbet ādeme żaʿf arturur tāb u tuvān virmez

kūhl:

1. **kuḥl:**
Tarih 6
Mısra: **15**
Sürme.

Ḫākipāyuñ eyleyüp çeşm-i uluʾl-ebṣāra kuḥl
Ke's-i luṭfuñ eyledüñ maḫmūr-ı rāh-ı ḳahr-ı cām

2. **kuḥl:**
Gazel 698
Mısra: **3**
Göz ilacı, sürme.

Kuḥl idinmiş tūtiyā ḫāk-i pāyuñdan senüñ
Gözleri şimdi açıldı nergis-i şehlālaruñ

kuḥl-ı cevāhir:

1. **kuḥl-ı cevāhir:**
Gazel 961
Mısra: **10**
Sürme.

Sürelüm çeşmimüzi ḫāk-ı der-i dildāra
Çekelüm ḫāk-ı derin kuḥl-ı cevāhir yerine

kuhl-ı cilā:

1. **kuḥl-ı cilā:**
Gazel 587
Mısra: **20**
Göz sürmesi.

Ḫaber vir ey ṣabā giryānlıġumdan göndere ṣāyed
Ayaġı ṭopraġından çeşmüme kuḥl-ı cilā Yūsuf

kuhl-ı ḥakīkat:

1. **kuḥl-ı ḥaḳīḳat:**-*la*
Gazel 811
Mısra: **1**
Hakikat sürmesi.

Çeşmümi kuḥl-ı ḥaḳīḳatla mücellā eyledüm
Ḳande kim ḳıldum naẓar Ḥaḳḳı temāşā eyledüm

kuhl-ı hidāyet:

1. **kuḥl-ı hidāyet:**-*dür*
Gazel 70
Mısra: **11**
Hidayet sürmesi.

Ġubār-ı Kaʿbe-i maḳṣūd kim kuḥl-ı hidāyetdür
Mücellā it anuñla dīde-i giryānumı Yārab

kuḥl-ı nūr-baḫş:

1. **kuḥl-ı nūr-baḫş:**
Gazel 660
Mısra: **6**
Nur bahşeden sürme.

Sen ne cāy-ı pāḳsın ey Kaʿbe-i kūy-ı ḥabīb
Kim ulü'l-ebṣāra kuḥl-ı nūr-baḫş olmış ṭozuñ

kuḥlu'l-cevāhir:

1. **kuḥlu'l-cevāhir:**
Gazel 783
Mısra: **8**
Cevher sürmesi.

Ayaġuñ ṭopraġın kūyuñda ḫūñ-ālūd idüp her dem
Çeker kuḥlu'l-cevāhir yerine çeşm-i güher-pāşum

kūhsār:

1. **kūhsār:**-*a*
Gazel 426
Mısra: **12**
Dağlık yer, dağ tepesi.

Sen beni ol bü'l-heves ṣanma ki kūyuñdan geçem
Yā ḳoyam baş kūhsāra yā dutam yabāne yüz

2. **kūhsār:**-*da*
Gazel 991
Mısra: **2**
Dağlık yer, dağ tepesi. || *Aşığın gönlü.*

Şevḳ-i şemʿ-i ʿārıż-ı cānān dil-i efgārda
Pertev-i ḫurşīd-i ʿālem-tābdur kūhsārda

kükre-:

1. **kükre-:**-*y*, -*up*
Terkib-bend 1
Mısra: **61**
Bağırmak, haykırmak, çığlık atmak.

Nolur ḫāl Yezīdüñ kükreyup ṣaḥrā-yı maḥşerde
Diye şīr-i Ḫudā ferzendümüñ ḳanın döken ḳanı

kul:

1. **ḳul:**
Gazel 266
Mısra: **7**
Köle, esir, tutsak.

Ḳul idüp ben bendesin aġyārı āzād eyledi
Pādişehdür nice nice bende vü āzādı var

2. **ḳul:**-*uñ, -am*
Gazel 13
Mısra: **1**
Kul, köle.

Ḫidmetde beni ṣanma ḳāṣır ḳuluñam cānā
Her ḫidmete ḳullansañ ḳādir ḳuluñam cānā

3. **ḳul:**-*uñ, -ı*
Gazel 223
Mısra: **7**
Köle, esir ‖ Sevgiliye duyduğu aşk yüzünden tutsak düşmüş, âşık.

Yeter bu deñlü teġāfül esirge ben ḳuluñı
Helāk-ı ġamze-i fettānuñam nice demdür

4. **ḳul:**
Gazel 460
Mısra: **4**
Abd, kul, yaratılan.

Günāḥ itdügüme ḳalma ḳapuñdan sürme ben ḫākı
Bilürsin ey şeh-i mülk-i kerem ḳul bī-günāh olmaz

5. **ḳul:**-*u, -y, -uz*
Gazel 199
Mısra: **12**
Köle II Âşık.

Ṭoludur ḥubb-ı Murtażā dilde Ḳuluyuz emrine rıżāmuz var

6. **ḳul:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 328
Mısra: **17**
Esir ‖ ...ya sıkı sıkıya bağlı (kimse).

Rūḥi-i dāʿī ḳulından luṭfını kesmez bilür
Derd-mend ü bī-kes ü bīçāre vü nā-kāmdur

7. **ḳul:**-*uñ*
Gazel 602
Mısra: **6**
Allah'a itaat ve ibadet eden, hizmetkar, yaratılmış.

Yūsufı ekşer baña kim gördi bahāsın elde ol
ṣormışam anı ben ḳuluñ sencileyin bahāsı yoḳ

8. **ḳul:**-*ımuz, -dur*
Gazel 246
Mısra: **10**
Köle, esir || Âşık.

Ṣabr ider cevrüñe Rūḥī didiler didi o şāh
Ḳulımuzdur bilürüz biz anı miḥnet-keşdür

9. **ḳul:**-*uñ*
Gazel 234
Mısra: **10**
Bende, köle. Kelime, karşıdaki insana saygı ifadesi olarak kullanılmıştır.

ʿAceb mi sīnesin şemşīr-i ġamla çāk çāk itse
Saña Rūḥī ḳuluñ derd-i dilin açmaġa māyildür

10. **ḳul:**-*uñ*
Gazel 254
Mısra: **14**
Başkasının hükmü altında olan kişi.

Cān viren irür vaṣluma ʿālemde dimişsin
Rūḥī ḳuluñ ey meh bunı Allahdan ister

11. **ḳul:**-*lar, -ı*
Gazel 518
Mısra: **8**
Köle, hizmetkar.

Ṣatduḳ o şāha kendümüzi naḳd-i vaṣlına
Çoḳdur egerçi ḳulları biz zer-i ḫarīdeyüz

12. **ḳul:**-*uñ, -a*
Gazel 392
Mısra: **7**
Kul, köle, insan, esir.

Mülk-i ḥüsnüñ ḳuluña ṣorma perī-rūlarını
Ne görür anları şāhum dil-i şeydā ne bilür

13. **ḳul:**-*uñ, -am*
Gazel 716
Mısra: **5**
Bir padişahın emri altında bulunan kişi.

Bildi söyletmek içün didüm efendi ḳuluñam
Gülüp āfet kereminden didi var āzād ol

14. **ḳul:**-*ı*
Kaside 15
Mısra: **35**
Hizmetkar, asker.

Ḳıldı bir ednā ḳulı memleketüñ ḥākimi
Ḥıfẓına taʿyīn idüp ʿasker-i nuṣret-nişān

15. **ḳul:**
Gazel 768
Mısra: **7**
(Bir kimse veya şeyin) Hükmü altında olan, ona kayıtsız şartsız bağlanan kimse.

Bir şāha ey felek beni bārī ḳul eyle kim
Yoluñda żāyiʿ olmaya ḫidmetler itdügüm

16. **ḳul:**-*uñ, -dur*
Kaside 20
Mısra: **81**
Bir yöneticinin emri altındaki toplulukta bulunan kişilerden her biri.

Ol bir ḳuluñdur kim ʿömri içre Olmış degüldür vaṣfında kāhil

kül:

1. **kül:**-*dür*
Gazel 552
Mısra: **2**
Yanan şeylerden artakalan toz halindeki madde.

Yine sūz-ı derūnumdan pür oldı silk-i cān āteş
Vücūdum bir avuç küldür içinde var nihān āteş

kül eyle-:

1. **kül eyle-:**-*r*
Gazel 721
Mısra: **9**
Yakmak, kavurmak. || Birinin varını yoğunu tüketmek, yok etmek.

Cismüñī āḫīr kül eyler āteş-i sūzān-ı ʿaşḳ
Sen gerek seng-i ḫārā ol gerekse āhen ol

2. **kül eyle-:**-*r*
Gazel 772
Mısra: **6**
Yakmak, kavurmak.

Kim çeker ḳaydını ġayruñ ne vücūdı var kim
Ḳara ṭaġ olsa kül eyler anı tāb-ı naẓarum

kül gibi göge şavur-:

1. **kül gibi göge şavur-:**-*dı*
Gazel 1095
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyi bütünüyle bitirip yok etmek.

Ey bī-başīret aç gözüñi kim hevā-yı ʿaşḳ
Eczā-yı cismümi göge şavurdı kül gibi

kul it-:

1. **ḳul id-:**-*üp, -dür*
Kıt'a 28
Mısra: **8**
(Bir kimseyi) Hükmü altına almak.

İḥsān u mürüvvetle ser-efrāz-ı cihānsın
ʿĀlemde kemāl ehlin idüpdür keremüñ ḳul

kul ol-:

1. **ḳul ol-:**-*an, -lar, -dan*
Kaside 11
Mısra: **33**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek.

O ehl-i luṭfdan u aña ḳul olanlardan
Ḥavādiṯ-i felek-i sifle-perver ola ırāġ

2. **ḳul ol-:**-*dı*
Rübai 22
Mısra: **3**
(Bir kimse veya şeyin) Hükmü altında olmak, ona kayıtsız şartsız bağlanmak.

Ḳul oldı saña ki kesb-i nām eyledi ʿīd
Ey ḳan-ı kerem mübārek olsun ʿīdüñ

3. **ḳul ol-:**-*ma, -dan*
Gazel 561
Mısra: **1**
Bir kimseye bağlanıp bütün isteklerini yerine getirmeye hazır olmak, her dediğini yapmak.

ʿAşḳuña ḳul olmadan kesb-i saʿādetdür ġaraż
Yoluña cān virmeden ʿarż-ı maḥabbetdür ġaraż

kul u kurbānı ol-:

1. **ḳul u ḳurbānuñ ol-:**-*uñ, -ur*
Kaside 38
Mısra: **24**
Kelime Tipi: **Deyim**
Her istediğini yapacak, kendini kurban edecek kadar bağlanmak.

Ṣorarsa āsitān-ı Ḥażret-i Cömerd şeyḫinden
Di kim farżā añılsa nāmuñ olur ḳul u ḳurbānuñ

kulaġ:

1. **ḳulaġ:**-*ın*
Gazel 578
Mısra: **5**
Başın iki yanında bulunan işitme organı.

Ṭoldurur dāʾim ḳulaġın penbe-i şebnemle gül
İtmekiçün bülbül-i zāruñ fiġānın istimāʿ

2. **ḳulaġ:**-*ı*
Gazel 647
Mısra: **9**
İşitme organı, duyma yetisi.

Ḳulaġı ḫalḳa-i dürrden girān olmışdur ol māhuñ
İşitmezse yeridür Rūḥiyā feryād u efġānuñ

kulaġ çek-:

1. **ḳulaġ çek-:**-*di, -ler*
Gazel 581
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uyarmak, ikaz etmek. ||
Kulağa teşbih edilen gülün geri çekilmesi.

Rūzgār oldı muḫālif ḥāl bir yüzden daḫi
Dāġ-ı ḫūnīnüm görince çekdiler güller ḳulaġ

kulaġ ṭut-:

1. **ḳulaġ ṭut-:**-*ar*
Kaside 11
Mısra: **28**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dinlemek, işitmek istemek.

Mürüvvetine kerīmān-ı vaḳt ider inṣāf
Fażīletine ṭutar fāżılān-ı dehr ḳulaġ

kulaġını bur-:

1. **ḳulaġımuz bur-:**-*mış*
Gazel 440
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir sorun karşısında dikkatli davranması için uyarıda bulunmak.

Eṭvār-ı eşk-i çeşm ile ceng eyleyüp bizi
Üstād-ı ʿaşḳ burmış ezelden ḳulaġımuz

kulaġına girme-:

1. **ḳulaġına girme-:**-*di*
Gazel 1113
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söylenilen sözlere önem vermemek, söylenenleri anlamamak, benimsememek.

Düşdi dil pāyına feryād ile ol ġonca-femüñ
Girmedi ḳulaġına nāle vü āh u zārı

kulaġına ko-:

1. **ḳulaġına ḳo:**
Gazel 481
Mısra: **9**

Kelime Tipi: **Deyim**
Bir duruma veya söze hazırlamak için önceden kısaca anlatmak, düşünce aşılamak, telkin etmek.

Ḳomaz ḳulaġına kimse hezār āh itsek
ʿAceb zamānedeyüz ṭurfe rūzgārdayuz

kulaġum sende:

1. **ḳulaġum sende:**
Gazel 776
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kulaġı –de olmak. || Birini dikkatle dinlemek.

Yer itmezse derūn-ı dilde sözüñ nola ey nāṣıḥ
Ḳulaġum sende ammā ol büt-i dil-cūdadur göñlüm

kulaġına çalın-:

1. **ḳulaġuma çalın-:**-*dı*
Kıt'a 24
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başkasına söylenirken kendisi de duymuş olmak.

Dün ḳulaġuma çalındı bize olmış Çalı
Ḳorḳarın çalı çalı ezgiye döndürmeyeler

kulaġına gel-:

1. **ḳulaġuma gel-:**-*um, -di*
Gazel 1062
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Duymak.

Meger ki girdi ʿases cengine ḳapuñda raḳīb
Ḳulaġuma o ṭarafdan bu şeb fiġān geldi

külāh:

1. **külāh:**-*uñ*
Gazel 30
Mısra: **1**
Başa giyilen şapka.

Mest olup ey gül ḳoya zerrīn külāhuñ bir yaña
Eyle daʿvāsın bugün ḫurşīd u māhuñ bir yaña

2. **külāh:**-*a*
Gazel 948
Mısra: **16**
Askerler ve her tabakadan halk tarafından asırlar boyunca giyilmiş olan, genellikle tepesi sivri, dikişsiz, tek parça keçeden baş giyeceği.

Rūḥiyā ʿālem-i fānīde odur ʿārif kim
Vire destārı külāha çuḫayı iḥrāma

külāh-ı semmūr:

1. **külāh-ı semmūr:**
Rübai 26
Mısra: **3**
Samur külah.

Başumdaki mūylar külāh-ı semmūr
Egnümde köhne şallar ḫilʿat-ı ʿīd

ḳulaḳ:

1. **ḳulaġ:**-*ı*
Gazel 645
Mısra: **4**
İnsan ve hayvanda işitmeye yarayan ve başın iki tarafında bulunan organ.

Sözini maʿni-i esrār olanuñ gūş itmez
Penbeden ḫāli degül hīç ḳulaġı dedemüñ

2. **ḳulaḳ:**-*dan*
Gazel 586
Mısra: **6**
Sadece duyarak, işitme yoluyla.

İşidüp deryāda eşkümden dehānuñ vaşfını
Ey dür-i yektā ḳulaḳdan ʿāşıḳ olmışdur ṣadef

3. **ḳulaḳ:**-*dan*
Gazel 616
Mısra: **9**
Kulak. II Sadece duyarak, işitme yoluyla.

Eylemiş ḥüsnine dünyāyı ḳulaḳdan ʿāşıḳ
Rūḥiyā ḥaḳ bu ki fettān-ı zamāndur ġazelüñ

kulak aş-:

1. **ḳulaḳ aş-:**-*ma*
Gazel 585
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Önem vermemek, dinlememek.

Rūḥī ḥasūda aşma ḳulaḳ eyle şükr kim
Virmiş küdüret aña Ḫudā saña ṭābʿ-ı ṣāf

kulak dut-:

1. **ḳulaḳ dut:**
Gazel 167
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dinlemek, işitmek istemek.

Seḥerī her yane mestāne ḳulaḳ dut gör kim
Gülsitānuñda nice bülbül-i güyende yatur

kulaḳ ṭut-:

1. **ḳulaḳ ṭut:**
Gazel 639
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dinlemek, işitmek istemek.

Uṣūlüñ gözle efġānum yanında ötme ey ṭanbūr
Naṣīḥatdur ḳulaḳ ṭut gūşmālı saña üstāduñ

2. **ḳulaḳ ṭut-:**-*ma*
Gazel 392
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dinlemek.

Daḫl-i nādāna ḳulaḳ ṭutma şaḳın ey Rūḥī
Yine aʿlā bilür aʿlā sözin ednā ne bilür

külbe-i aḥzān:

1. **külbe-i aḥzān:**-*um, -a*
Gazel 69
Mısra: **3**
Hüzünler kulübesi || İçinde sevgili için gam çekilen kulübe.

Gelse cānān külbe-i aḥzānuma olmaz ʿaceb

Ḫāne-i bīmāra gitmek resmdür zīrā ṭabīb

2. **külbe-i aḥzān:**-*um, -da*
Tarih 4
Mısra: **9**
Hüzünler evi. || (Şairin) Gam ve efkar içinde oturduğu evi.

Dün gice sākin idüm külbe-i aḥzānumda
Dil-i sevdā-zedemi almış idi bu efkār

külhan:

1. **külḫan:**-*da*
Gazel 167
Mısra: **2**
Hamam ocağı; azap, keder veren yer.

Kimi mestāne seḥer yārile gülşende yatur
Kimi derd u ġam-ı hicrānile külḫanda yatur

külhanī:

1. **külḫanī:**-*den*
Kaside 13
Mısra: **36**
Hamam ocağı; azap, keder veren yer.

O ser-firāz-ı ʿaṭā-baḫş kim zamānında
Muḥāldür ki giye külḫanīden özge palās

2. **külḫanī:**
Gazel 1077
Mısra: **6**
Külhanbeyi.

Yeg dutarsın zāhidā gülzārı kūy-ı yārdan
Gülşene meyl eylemez bir külḫanī gördüm seni

kulı kurbānı:

1. **ḳulı ḳurbānı:**-*y, -uz*
Gazel 5
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Her istediğini yapacak, kendini kurban edecek kadar bağlanmak.

Nice Ferhād ile Şīrīni kendüye esīr itmiş
Bugün ol Ḫusrev-i vaḳtuñ ḳulı ḳurbānıyuz cānā

kulḳul:

1. **ḳulḳul:**-*ın*
Gazel 387
Mısra: **5**
Ağzı dar sürahi veya kabaktan dökülürken çıkan ses.

Sürāḥīnüñ ṣorarsan ḳulḳulın dökdükce mey cāma
Lebüñ yādıyla her dem eyleyüp efġān ḳan aġlar

küll:

1. **küll:**
Gazel 300
Mısra: **2**
Hep, tüm, bütün. Çok. Cüzlerden meydana gelen.

Kime cüzʾi bu cihān kimine küllī görinür
Cüzʾ ü küll ʿālem-i maʿnāda müsāvī görinür

2. **küll:**
Gazel 300
Mısra: **2**
Bir bütünü meydana getiren kısımlardan her biri, kısım, parça.

Kime cüzʾi bu cihān kimine küllī görinür
Cüzʾ ü küll ʿālem-i maʿnāda müsāvī görinür

kullāb:

1. **ḳullāb:**
Gazel 115
Mısra: **4**
Çengel, kanca II Sevgilinin kıvrılıp kancaya benzeyen saç uçları.

Müddeʿī meyden ḳızarmışdur şeb-i ġamdan degül
Ḳalb-i zer gibi kim anı eyleye ḳullāb surḫ

2. **ḳullāb:**
Gazel 225
Mısra: **10**
Ucu eğri demir, çengel, kanca.

Çekilüp neyleyelüm cānı nice ḳurtaralum
Bir perīden ki ser-i zülfini ḳullāb eyler

kullāb ur-:

1. **ḳullāb ur-:**
Gazel 187
Mısra: **12**
Çengel atmak. || Bir konuya taraftar toplama girişiminde bulunmak.

Gün gibi ẓāhir iken evc-i felekde meh-i nev
ʿĀleme urduġı ḳullāb nedür bilmezler

ḳullan-:

1. **ḳullan-:**-*sa, -ñ*
Gazel 13
Mısra: **2**
Bir şeyden belli bir amaçla yararlanmak.

Ḫidmetde beni şanma ḳāṣır ḳuluñam cānā
Her ḫidmete ḳullansañ ḳādir ḳuluñam cānā

külle şeyʾin hālik illā vechekeʾl-bāḳī:

1. **külle şeyʾin hālik illā vechekeʾl-bāḳī:**
Gazel 1105
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Ayet**
"Allah'ın sonsuz zatından başka her şey helak olucudur." mealinde Kasas suresi 88. ayet iktibası.

Ne mümkin devlet-i dünyā-yı dūna iʿtibār itmek
Arefnā külle şeyʾin hālik illā vechekeʾl-bāḳī

külli:

1. **külli:**
Gazel 156
Mısra: **2**
Bütünüyle, tamamıyla.

Ḥırḳa giyseñ egnine iẓhār-ı zerḳ u şeyd olur
Meyl-i cāh itseñ dil-i bī-ḳayda külli ḳayd olur

külli sırrun cāvizül-isneyni şāʿ:

1. **"külli sırrun cāvizül-isneyni şāʿ":**
Gazel 578
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Kelam-ı Kibar**
İki kişi arasındaki bütün sırlar duyulur.

Ġayrılarla fāş olur tenhāda mey nūş itdügüñ
Kim dimişler "Külli sırrun cāvizül-isneyni şāʿ"

kulluġ:

1. **ḳulluġ:**-*uñ, -dur*
Gazel 140
Mısra: **8**
Kulluk.

Tāc u taḫtın pādişāh-ı dehr iḥsān eyleye
Ḳulluġuñdur baña sulṭānum ol iḥsāndan leẕīẕ

2. **ḳulluġ:**-*uñ, -ı*
Gazel 230
Mısra: **4**
Kulluk, kul olma durumu.

Nevbet deger mi kimseye ḳapuñda ḫidmete
Bir şāhsın ki ḳulluġuñı kāʾināt umar

3. **ḳulluġ:**-*uñ, -a*
Gazel 125
Mısra: **6**
Kul olma durumu, kölelik, ubudiyet.

Ḫidmetüñ añaña yüz ṭuta zihī ʿizz ü şeref
ʿİzzetüñ añaña ḳulluġuña el vire baḫt-ı saʿīd

4. **ḳulluġ:**-*un*
Kaside 17
Mısra: **34**
Hizmet, hizmetçilik.

Ey ṣadr-ı mülk sen o melek-ḳadrsin ki olur
Ḳapuñda ḳulluġuñ idenüñ ṭāliʿi saʿīd

5. **ḳulluġ:**-*uñ, -a*
Gazel 806
Mısra: **9**
Kul olma durumu. || *Hizmet, hizmetçilik.*

Lāyıḳ mıdur ki ḳulluġuña lāyıḳ olmayam
Rūḥī gibi suḫanda ḫuṣūṣā Ferīd olam

kulluġ it-:

1. **kulluġ it-:**-*uñ, -ı, -me, -y, -en*
Gazel 513
Mısra: **2**
Kul olmak.

Saña ḳul olmaġa bir kimse liyāḳat bulmaz
İtmeyen kulluġuñı pāye-i rıfʿat bulmaz

kulluk:

1. **ḳulluḳ:**
Gazel 968
Mısra: **9**
Kul olma durumu, kölelik, ubudiyet.

Kūyında ḳulluḳ ummasun aġyār o şāh-ı ḥüsn
Virmişdür anı Rūḥiye ḳayd-ı ḥayātile

kuloġlı:

1. **ḳuloġlı:**
Gazel 264
Mısra: **1**
Köle çocuğu olan veya askeri zümrede görevli olan asker güzel, sevgili.

Egerçi Rūmda üsküf giyer Ḳuloġlı şehler var
Bu yerde ādemi başdan çıḳarur kec-külehler var

kulp:

1. **ḳulp:**-*a*
Gazel 827
Mısra: **5**
Kapların, testi, ibrik, sepet vb.nin kaldırılmak veya taşınmak için elle tutulacak yeri.

Gördüm dürişüp her kişi bir ḳulpa yapışdı
Ben dest-i sebū-yı ṭarab-āşāra yapışdum

kulūb:

1. **ḳulūb:**-*a*
Gazel 525
Mısra: **17**
Kalpler.

Teʾsīr ider bülbül elbetde ḳulūba kelimātı
Rūḥī-i suḫan-sāz gibi kimde ki var sūz

2. **ḳulūb:**
Gazel 133
Mısra: **1**
Kalpler II Âşıklar.

Kām-baḫşā ey ṣafā-yı ṭabʿuña māyil ḳulūb
Nām-dārā ey kelām-ı dil-keşüñ ʿālem-pesend

3. **ḳulūb:**-*a*
Tarih 36
Mısra: **4**
Gönüller.

Ol ki Ferīd-i ʿaṣrdur vādi-i naẓm u nesrde
Eyler eser kelāmınuñ ol ki ḳulūba ḫāleti

külüñ göge şavur-:

1. **külüñ göge şavur:**
Gazel 691
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tamamıyla yok etmek, ortadan kaldırmak. || *Aşığın yanmaktan kül olmuş bedenini savurması.*

Yaḳılmadan seni menʿ itse olma vāʿıẓ germ
Külüñ ṣavur göge şeyṭānı kör idem dirseñ

kumlu:

1. **ḳumlu:**
Gazel 907
Mısra: **2**
Kumu olan, içinde kum bulunan.

Gerd-i rehüñle çeşmüm ṭañ mı ger olsa memlū
Zīrā ki ṣu aḳan yer olur müdām ḳumlu

ḳumrı:

1. **ḳumrı:**-*dur*
Gazel 702
Mısra: **6**
Kumru, güvercinden küçük, boz renkli ve gerdanında siyah halka bulunan bir kuş.

İñler aġlar serv-kaddin gül ruḫın yād eyleyüp
Dil ya ḳumrıdur ya bülbül ikiden ḫālī degül

ḳumrı-ı gülzār-ı ḳad:

1. **ḳumrı-ı gülzār-ı ḳad:**-*süz*
Gazel 455
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Gül bahçesine benzeyen boyunun kumrusu.

Ḳumrı-ı gülzār-ı ḳadsüz ḳonmaġa bir nice gün
Bu cihān bāġında biz serv-i ḫırāmān isterüz

künbed-i çarḫ:

1. **künbed-i çarḫ:**-*ı*
Tahmis 5
Mısra: **18**
Göğün kubbesi, gökyüzü.

Dil şemʿ-vār āteş-i miḥnetle yanmada
Āhum duḫānı künbed-i çarḫı ṭolanmada

künc:

1. **künc:**-*i, -n, -e*
Gazel 323
Mısra: **9**
Köşe, tenha yer, bucak.

Ġınā küncine tenhālıḳdan ey Rūḥī ne ġam yirsin
O şūḫuñ çün ġam-ı laʿli saña bir ḫūb hemdemdür

2. **künc:**-*üñ*
Gazel 209
Mısra: **5**
Köşe, bucak. || Neşe veren yerler.

Ṣafāsı gitdi küncüñ ẕevḳ-ı bāġuñdur diyü yer yer
Kemend ile çeker gülzāra ehl-i şevḳı sünbüller

3. **künc:**-*üñ*
Gazel 211
Mısra: **3**
Kenar, köşe.

Gitdi küncüñ ẕevḳı ṭutdı ʿālemi būy-ı bahār
Böyle mevsimlerde sāḳī bāġ u rāġuñ ẕevḳı var

4. **künc:**-*üñ*
Gazel 1063
Mısra: **4**
Köşe, bucak.

Ruḫ-ı dildāra ḫaṭ geldi göñül çıḳ künc-i miḥnetden
Ṣafāsı gitdi küncüñ mevsim-i seyr-i çemen geldi

künc-i ʿanā:

1. **künc-i ʿanā:**-*da*
Gazel 749
Mısra: **2**
Zahmet köşesi. || Aşığın sevgilinin derdiyle güçlük içinde olduğu yer.

Sen virmeseydüñ ey büt-i ḫūn-ḫār yāda dil
Çekmezdi derd-i fırḳatı künc-i ʿanāda dil

2. **künc-i ʿanā:**-*da*
Tahmis 4
Mısra: **4**
Zahmet köşesi.

Nice yıldur āferīnler ṣabrına şehā yatur
Ża ʿfdan künc-i ʿanāda kim dil-i şeydā yatur

künc-i belā:

1. **künc-i belā:**-*da*
Gazel 200
Mısra: **7**
Bela köşesi.

Ṣalup gitme künc-i belāda bizi Gel ey bī-mürüvvet gel ey şīve-kār

künc-i ferāġ:

1. **künc-i ferāġ:**
Gazel 770
Mısra: **12**
Feragat köşesi. || Her şeyden vazgeçip gidilen yer.

Cihānuñ manṣıbın ḳıldum ferāġat iḫtiyārumla
Gedā-yı küyuñ oldum meskenüm künc-i ferāġ itdüm

künc-i ferāġat:

1. **künc-i ferāġat:**-*dur*
Gazel 256
Mısra: **4**
Kurtuluş köşesi.

Riyāżet-ḫānedür erbāb-ı zühde kūşe-i mescid
Ḫarābāt ehline meyḫāneler künc-i ferāġatdur

2. **künc-i ferāġat:**
Müseddes 5
Mısra: **21**
Rahatlık ve huzur köşesi.

Miḥnetüñden aġlamam künc-i ferāġat vir dimem
Baña ʿizzet ḫāṣılı aġyāra ẕillet vir dimem

künc-i firāḳ:

1. **künc-i firāḳ:**-*da*
Gazel 1062
Mısra: **9**
Ayrılık köşesi.

Ne ẕevḳdur bu ki künc-i firāḳda ʿāşıḳ
Melūl oturmış iken diyeler fulān geldi

künc-i ġam:

1. **künc-i ġam:**
Gazel 73
Mısra: **10**
Gam köşesi.

Rūḥiyā olduḳ giriftār-ı kemend-i zülf-i yār
Ġayr seyr-i bāġ ider biz künc-i ġamda pāy-best

künc-i istiġnā:

1. **künc-i istiġnā:**-*da*
Tahmis 4

Mısra: **25**
İstiğna köşesi. ||
Minnetsizlik, tok gözlülük.

Künc-i istiġnāda Raḥmī şöyle bī-pervā yatur

künc-i meyḫāne:

1. **künc-i meyḫāne:**-*i*
Gazel 940
Mısra: **3**
Meyhane köşesi.

Künc-i meyḫānei virme felege ʿārif iseñ
Ne revāḳ iste ne ṭāḳ iste ne eyvān iste

künc-i miḥnet:

1. **künc-i miḥnet:**-*de*
Gazel 251
Mısra: **1**
Mihnetler köşesi.

Künc-i miḥnetde dil-i zāra ne hemdem bulunur
Elem-i ʿaşḳı ne şerḥ itmege maḥrem bulunur

2. **künc-i miḥnet:**-*de*
Gazel 167
Mısra: **7**
Gam ve ıstırap köşesi.

Künc-i miḥnetde raḳībā beni tenhĀ şanma
Yār eger sende yatursa elemi bende yatur

3. **künc-i miḥnet:**-*de*
Gazel 308
Mısra: **5**
Dert ve keder köşesi.

Şeb-i ġam künc-i miḥnetde riyāżet çekmeyen ey dil
İrişmez sırrına gīsū-yı yāruñ ḳıl ḳadar dirler

4. **künc-i miḥnet:**-*den*
Gazel 1063
Mısra: **3**
Dert ve ıstırap köşesi.

Ruḫ-ı dildāra ḫaṭ geldi göñül çıḳ künc-i miḥnetden
Ṣafāsı gitdi küncüñ mevsim-i seyr-i çemen geldi

künc-i tevekkül:

1. **künc-i tevekkül:**
Gazel 441
Mısra: **14**
Tevekkül köşesi.

Āsāyiş eger ister iseñ dehrde Rūḥī
Mesken saña hīç künc-i tevekkül gibi olmaz

küngüre-i çarh-ı berīn:

1. **küngüre-i çarḫ-ı berīn:**
Kaside 29
Mısra: **53**
Arş-ı alanın tepesi.

Bu ḳadar rıfʿātile küngüre-i çarḫ-ı berīn
Tārem-i ḳadrine nüh-pāye bu kemter süllem

küntü kenzen:

1. **küntü kenzen:**
Gazel 419
Mısra: **19**
Gizli hazine.

Küntü kenzen nüktesin iẓhār idüp çün didi ol
Rūḥi nefsin bilmeyen Sübḥānı bilmez ḳandedür

2. **küntü kenzen:**
Gazel 419
Mısra: **19**
Gizli hazine. || *"Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinat) yarattım" anlamına gelen kudsî hadise telmihte bulunulmuştur.*

Küntü kenzen nüktesin iẓhār idüp çün didi ol
Rūḥi nefsin bilmeyen Sübḥānı bilmez ḳandedür

kur-:

1. **ḳur-:**-*mış*
Gazel 705
Mısra: **7**
Kurmak, hazırlamak.

Ehl-i diller ṣaydına ḳurmış anı ṣayyād-ı ḥüsn
Bir muʿanber dāmdur zülf-i ḫam-ender-ḫam degül

2. **ḳur-:**-*dı*
Gazel 342
Mısra: **9**
(Kaşa benzerlik bağlamında) Yay kurmak

Ḳurdı hemān fitne ḳaşuñ ṣaġ olan görür
Yarın ḫadeng-i ġamzeñ ucından ne ḳan olur

3. **ḳur-:**-*ul*, -*dı*
Gazel 121
Mısra: **12**
Hazırlamak, tertip etmek.

ʿİd-gehde kūşe kūşe ṣanma dūlāb-ı hevā
Ḫūb-rūlar ṣaydına yer yer ḳuruldı dām-ı ʿīd

4. **ḳur-:**-*up*
Kaside 17
Mısra: **6**
Hazır hale getirmek.

Mıżrābın aldı destine nāhīd-i naġme-sāz
Meclis ḳurup getürdi ṣafaḳdan felek nebīd

5. **ḳūr-:**-*dı*
Gazel 708
Mısra: **3**
İnşa etmek, kurmak.

Gülşene şāh-ı bahāruñ ḫāymesin ḳūrdı ṣābā
Berk-i sebz alup ele geldi mübārek bāde gül

6. **ḳur-:**-*dı*
Gazel 769
Mısra: **2**
Hazırlamak, tertip etmek, düzenlemek, kurmak.

Ẓāhir oldı ṣanmañūz laʿlinde ḫaṭṭ-ı müşk-fām
Murġ-ı dil ṣaydına ḳurdı bir görinmez yerde dām

7. **ḳur-:**-*ar*
Gazel 1041
Mısra: **6**
Kurmak, hazır hale getirmek.

Ṭınāb idüp felek ḳavs-ı ḳuzaḫdan ḫayme-i ebre
Ḳurar ṣaḥrā-nişīnān içün ol çetr-i muʿallāyı

ḳurʾān:

1. **ḳurʾān:**
Gazel 166
Mısra: **8**
Allah tarafından Hz. Muhammed'e vahyedilen kutsal kitap, İslam dininin temel kitabı, kelam-ı kadim, Kur'an-ı Kerim.

Sen ṭururken oturup ben ḫaṭuñı vaṣf itsem
Ṣaḳın incinme kişi oḳusa Ḳurʾān oturur

ḳurʾan-ı mecīd:

1. **ḳurʾan-ı mecīd:**
Kaside 10
Mısra: **60**
İslam dininin kutsal kitabı yüce Kuran-ı Kerim.

Nitekim revnaḳ-ı İslām ola şerʿ-i nebevī
Nitekim müstenid-i ḫalḳ ola Ḳurʾan-ı mecīd

ḳurʾān-ı mübīn:

1. **ḳurʾān-ı mübīn:**
Gazel 760
Mısra: **14**
İyiyi kötüden, hayrı şerden ayırt eden Kuran.

Menzil-i maḳṣūda lābüd irişür Rūḥī gibi
Her kim ʿālemde Ḳurʾān-ı mübīn olsa delīl

ḳurb:

1. **ḳurb:**
Gazel 69
Mısra: **9**
Yakın.

Rūḥīyi dūr eyleyüp buldı yanuñda ġayrı ḳurb
Var ümīdüm dergehüñden dūr ola ol ʿan-ḳarīb

2. **ḳurb:**-*ı, -n, -da*
Gazel 591
Mısra: **11**
Yakınlık.

Ḳurb u buʿdında vü buʿd olmaġıla ḳurbında
Aña her dil viren üftāde peşīmān ancaḳ

ḳurbān:

1. **ḳurbān:**
Gazel 129
Mısra: **12**
Yakın olma, yaklaşma, takarrüb || Sevap için boğazlanan hayvan.

Miḥnet-i ṣavm-ı firāḳuñ ḳaddümi ḳıldı kemān
Olmaġa ḳurbān viṣāluñ ʿīdine medd-i medīd

2. **ḳurbān:**-*uñ, -am*
Gazel 407
Mısra: **5**
Bir uğurda feda olma.

Senüñ ḳurbānuñam didükce dirsüñ itme āzārı
Beni öldür yoluñda sevdügüm azāra yer yoḳdur

3. **ḳurbān:**-*ı, -y, -(u)z, -*
Gazel 14
Mısra: **8**
Bir amaç uğruna kendini feda eden veya feda edilen kimse.

Dil almış peyk-i müjgānuñ görüp bu ḳalʿa-i tenden
Bu feṯḥ-i bāba cānlar beẕl idüp ḳurbānıyuz cānā

ḳurbān eyle-:

1. **ḳurbān eyle-:**-*r, -em*
Gazel 825
Mısra: **18**
(Bir kimse veya şeyi) Bir uğurda feda etmek.

Rūḥiyā cān-ı ʿazīzi tende ṣaḳlarsam nola
İrdügümde ʿıyd-ı vaṣl-ı yāra ḳurbān eylerem

ḳurbān it-:

1. **ḳurbān id-:**-*er, -ken*
Gazel 833
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimse veya şeyi) Bir uğurda feda etmek, öldürmek.

Ḫāteminde laʿl ṣanmañ ol meh-i nā-mihribānuñ
ʿĀṣıḳın ḳurbān iderken ṣıçramış bir ḳaṭre ḳan

kurbān ol-:

1. **ḳurbān ol-:**-*sun*
Gazel 872
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimse veya bir şey için feda olmak.

Senden ayruya düşerse dil u cān ḳān olsun
Bu cihān ḫūbları hep saña ḳurbān olsun

kurb-ı ḥaḳ:

1. **ḳurb-ı ḥaḳ:**
Gazel 811
Mısra: **9**
Allah'a yakın olma.

Ḳurb-ı Ḥaḳ gördüm ki olmaz ehl-i dünyāya naṣīb
Ben de ey Rūḥī anuñçün terk-i dünyā eyledüm

ḳurı:

1. **ḳurı:**
Gazel 306
Mısra: **10**
Boş, gereksiz, bir esasa dayanmayan, faydasız, abes.

Belini ḳocdı dimişler o mehüñ Rūḥı içün
Hiç nesne yoḳ arada ḳurı efsāneyi gör

2. **ḳurı:**
Gazel 689
Mısra: **12**
Boş, faydasız, abes, bihude, nafile, değersiz.

Vaṣf-ı ruḫuñda şiʿrini gūş idicek maḥabbetden
Rūḥiyi ter düşürmeyüp bir ḳurı āferīne çek

3. **ḳurı:**
Gazel 693
Mısra: **16**
Boş, faydasız, değersiz.

Böyle şiʿr-i ter dir evṣāfuñda Rūḥī yoḳ mıdur
Olsa bu bīçāreye bir ḳurı taḥsīnüñ senüñ

ḳurıl-:

1. **ḳurıl-:**-*mış, -dur*
Gazel 566
Mısra: **2**
Kurulmak, hazırlanmak.

Ey göñül meyḫāneye var bulmaḳ isterseñ neṣāṭ
Kim müdām anda ḳurılmışdur neṣāt içün bisāṭ

ḳurı-:

1. **ḳurı-:**
Kaside 18
Mısra: **21**
Kurumak. || *İyileşmek.*

Bunca kim merhem urur jāle ḳarası ḳurımaz
Oñulur daġ degül lāledeki dāġ-ı fuʿād

ḳurretü'l-ʿayn:

1. **ḳurretü'l-ʿayn:**-*ı*
Gazel 678
Mısra: **5**
Göz nuru.

Bu māh ol māhdur kim Muṣṭafānuñ ḳurretü'l-ʿaynı
Şehīd-i ḫançer-i bīdādı oldı Şimr-i nādānuñ

ḳurretüʾl-ʿayn-ı cihān:

1. **ḳurretüʾl-ʿayn-ı cihān:**
Kaside 37
Mısra: **18**
Cihanın göz nuru.

Gül-i gülzār-ı şeref cümle ḫışāli Maḥmūd
Ḳurretüʾl-ʿayn-ı cihān eşref-i insān nicedür

kürsi:

1. **kürsī:**
Gazel 419
Mısra: **17**
Arşın altında bulunan, yeri ve gökleri kaplayan sekizinci felek.

Lā yeseʿunī ʿarşun ve kürsī rümūzın bilmeyen
Göñlinüñ taḫtındaki sulṭānı bilmez ḳandedür

kurş-ı ʿanber:

1. **ḳurş-ı ʿanber:**
Gazel 583
Mısra: **14**
Ateşe konup güzel koku veya tütsü için yakılan misk ve amberden yapılmış ufak tane.

Sīne micmer aḫker-i sūzānı dāġ-ı ḫūn-feşān
Olmış ol micmerde yer yer ḳurş-ı ʿanber tāze dāġ

2. **kurş-ı ʿanber:**-*e*
Kaside 11
Mısra: **7**
Misk tanesi.

Şu kurş-ı ʿanbere döndi ki yana micmerde
Taṣārrufāt-ı hevāda derūn-ı lālede dāġ

kurş-ı mihr-i ʿālem-tāb:

1. **ḳurş-ı mihr-i ʿālem-tāb:**-*a*
Gazel 710
Mısra: **2**
Cihanı aydınlatan güneşin yüzü.

Kūşe kūşe şaldı ʿaksin yine cūy-ı āba gül
Reng-i rūda döndi ḳurş-ı mihr-i ʿālem-tāba gül

kurtar-:

1. **ḳurtar-:**-*(u)r*
Gazel 921
Mısra: **6**
(İçinde bulunduğu güç durumu, derdi) Üzerinden kaldırmak, o halden arındırmak.

Felekden ġonca-veş dem-beste olmışdur dil-i pür-ḫūn
Anı dem-bestelükden ḳurtarur bir gül-ʿiẕār olsa

2. **kurtar-:**-*a*
Gazel 1
Mısra: **9**
Bir canlıyı bir felaketten, tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak.

Umaruz kurtara ol ehl-i suḫan ey Rūḥī
Oldı dün bādeye mecmūʿa-i eşʿār girev

3. **ḳurtar-:**-*am*
Gazel 915
Mısra: **5**
Kurtarmak, içinde bulunduğu güç durumdan çıkarmak.

Ḳurtaram dir etegin ḫārdan ol tāze gülüñ
Ġam degül bülbül-i dil virse girībānı ele

kurtıl-:

1. **ḳurtıl-:**-*dı, -ur*
Gazel 923
Mısra: **5**
Tehlikeli veya kötü bir durumu atlatmak.

Girībān-ı taʿalluḳ ḳurtılurdı dest-i miḥnetden
Eger aḥvālimüz fi'l-cümle maʿlūm-ı şerīf olsa

kurtul-:

1. **ḳurtul-:**-*(u)r*
Gazel 298
Mısra: **9**
Sıkıntılı ve müşkül durumdan sıyrılmak, çıkmak.

Ḳurtulur ġamdan ayaḳ kim ki başar meygedeye
Ḥaḳ bu kim kūşe-i meyḫāne mübārek yerdür

2. **ḳurtul-:**-*ma, -z*
Gazel 625
Mısra: **11**
Azad olmak, özgür kalmak, kurtulmak.

Ġam-ı dünyā vü ʿuḳbādan Cem-i vaḳt olsa ḳurtulmaz
Meded keyfiyyetin başdan çıḳarma bāde-i nābuñ

3. **ḳurtul-:**-*up*
Gazel 826
Mısra: **6**
(Etkisinden) Uzaklaşmak, sıyrılmak. || *Canını teslim etmek, ölmek.*

Gitdi ʿaḳl u dīn u dil bir cāna ḳalmış bī-kesem
Ḳurtulup andan daḥi teslīm-i cānān eylesem

4. **ḳurtul-:**-*du, -ñ*
Kıt'a 29
Mısra: **3**
(Bir tehlikeden, sıkıntılı bir durumdan) Sıyrılmak, uzaklaşmak, selamete çıkmak, halas olmak.

Müjde ey ṭāliʿ ki ḳurtulduñ nüḫūsetden yine
Geldi Baġdāda Sinān Pāşā gibi bir ehl-i ḥāl

kurtuluş:

1. **ḳurtuluş:**
Gazel 195
Mısra: **5**
Kurtulmak işi, kurtulma, halas, necat.

Yoluñda ölmeyince ellerinden ḳurtuluş yoḳdur
Ne ḥāl-ı fitne-sāzuñ var ne çeşm-i ʿişve-bāzuñ var

2. **ḳurtuluş:**
Gazel 459
Mısra: **7**
Bir şeyden, bir yerden kurtulma, felah, halas, necat, selamet.

Bilür kim ölmeyince ḳurtuluş yoḳ derd-i ʿaşḳuñdan
Anuñçün derd-mendüñ irmese dermāne incinmez

kuru:

1. **ḳuru:**
Gazel 262
Mısra: **2**
Boş, faydasız, abes, bihude, nafile, değersiz.

Belādur dil-rübālar ḫançer-i bīdāda mālikdür
Maḥabbet ehli nitsün bir ḳuru feryāda mālikdür

kurut-:

1. **ḳurud-:**-*up*
Kaside 41
Mısra: **6**
Kurutmak, bitirmek.

Ġam degül olmaz ise geşt-i meʿārib ser-sebz
Ḳurudup āḫir anı çünkim esüp bād-ı ecel

kurul-:

1. **ḳurul-:**-*dı*
Gazel 53
Mısra: **5**
Bir araya getirilmek, toplanmak, teşkil edilmek, hazırlanmak.

Bezm-i ṣafā ḳuruldı ṣalā oldı ʿişrete
Ey ṭālibān-ı cām-ı mey-i ʿaşḳ eş-ṣalā

2. **ḳurul-:**-*mış*
Kaside 11
Mısra: **10**
Kurulmak, yapılmak, hazırlanmak.

Dem-i bahārda ṣaḥrāda ʿıyş idenler içün
Ḳurulmış evc-i hevāda bu nīl-reng otāġ

3. **ḳurul-:**-*up, -dur*
Gazel 733
Mısra: **4**
Hazırlanmak, bir araya gelinmek, toplanmak.

Baḥr-i eşkümde ḳaşum ʿaksi degüldür görinen
Giçmege ḫayl-ı ḫayālüm ḳurulupdur bir pül

kurulı:

1. **ḳurulı:**
Gazel 87
Mısra: **11**
Kurulmuş olan, yerleşmiş.

Meclis ḳurulı vü muntaẓır cām
Gel gül ki cihān fenādur ey dost

kuş:

1. **ḳuş:**
Gazel 982
Mısra: **4**
Kuş. ll Gönül kuşu.

Eglenür dil ġam-ı ʿaşḳuñla didüm kūyuñda
Ol perī ḫışma gelüp didi ḳuş uçmaz anda

2. **ḳuş:**-*ı*
Kaside 40
Mısra: **99**
Gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı, vücûdu tüylerle kaplı, uçucu hayvanların ortak adı.

Ḳuşı yoḳ ġayr gibi bir dişe ḳalmış kişidür
Yemede içmede ol ḫādim-i sulṭān eyüdür

kuş uçmaz:

1. **ḳuş uçmaz:**
Kaside 16
Mısra: **56**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hiçbir şeyin veya kimsenin kaçmasına, geçmesine imkan vermemek.

Bir ṣalābet vardur ordu-yı cihāngīrüñde kim
Ḳonduġuñ yirlerde ḳuş uçmaz meger murġ-ı ḫayāl

küşād:

1. **küşād:**-*ımuz*
Gazel 454
Mısra: **14**
Açılma; kapının açılması.

Rūḥī der-i tevekküli terk itme kim bizüm
Ol bābdandur evvel u āḫir küşādımuz

küşād ol-:

1. **küşād ol-:**-*mış*
Kaside 22
Mısra: **52**
Açılmak.

Muḫtaṣar ḳıl Rūḥiyā diñletmek isterseñ sözi
Ṭutalum olmış ṣafā-yı vaḳtden ṭabʿum küşād

küşād vir-:

1. **küşād vir-:**-*di*
Kaside 18
Mısra: **14**

Kelime Tipi: **Deyim**
Açık vermek. || Tavlada karşısındakinin faydalanabileceği yanlışlar yapmak, zayıf noktalar bırakmak.

Nola nerrād-ı ṣabāya yeñilürse gülbin
Virdi gülşende seḥer gülden aña nice küşād

küşāde:

1. **küşāde:**-*dür*
Gazel 147
Mısra: **5**
Açık.

Anuñ ki dīde-i cānı küşādedür naẓarı
Ne yerde ġonca-i bāġ u ne gökde kevkebedür

2. **küşāde:**
Gazel 706
Mısra: **21**
Açılmış, açık, ferah.

Olsun küşāde ġonca-i ümmīdi nitekim
Bāġ-ı felekde açıla bu zer-nigār gül

küşāde-meşreb:

1. **küşāde-meşreb:**-*üz*
Gazel 488
Mısra: **10**
Açık mizaçlı.

Ġam-ı dünyāyile dil-teng olanlardan ḳıyās itmen
Küşāde-meşrebüz hem-ṣoḥbet-i ehl-i ṣafāyuz biz

küşāde-ṭabʿ:

1. **küşāde-ṭabʿ:**
Gazel 301
Mısra: **11**
Neşeli, mutlu.

Rūḥī hemīşe olsa ʿaceb mi küşāde-ṭabʿ
Fikr-i ṣafā-yı vaṣlun aña ẕevḳler virür

küşāde-ṭabʿ-ı erbāb-ı suhan:

1. **küşāde-ṭabʿ-ı erbāb-ı suḫan:**
Gazel 535
Mısra: **5**
Mizacı açık söz sahipleri.

Küşāde-ṭabʿ-ı erbāb-ı suḫan mevḳūf-ı luṭfuñdur
Ḳadeḥ sürilsün u gül gibi gül ey ġonca-leb meclis

küşād-ı kāre

1. **küşād-ı kāre:**-*e*
Kaside 7
Mısra: **10**
İşlerin açılması. || Kazanç ve fayda sağlamak.

Bilürsin ẕevḳe bāʿiṣdür melāli ṭabʿ-ı nāṣāduñ
Küşād-ı kāre bāʿiṣdür girifti ḳalb-i nālānuñ

kuşan-:

1. **ḳuşan-:**-*sa*
Kaside 11
Mısra: **30**
Kuşanmak, giyinmek.

Felekde lerze düşer dest ü pāyına Behrām
Ḳaçan ki şevketile beline ḳuşansa ṣadāġ

2. **ḳuşan-:**-*(u)p*
Kaside 18
Mısra: **36**
Beline kuşak, kılıç, kemer vb. şeyler bağlamak.

Kehkeşān ṣanma ki Behrām-ı felek olmışdur
Tīġ-i zerrīn ḳuşanup bār-gehinde cellād

küşāyiş-i kerem:

1. **küşāyiş-i kerem:**-*üñ, -den*
Kaside 9
Mısra: **61**
(Bir kimsenin) Cömertliğinin fazlalığı.

Küşāyiş-i keremüñden baña müdām irişe
ʿAvāṭıf-ı mütevātir netāyic-i minvāl

kuşça cānı:

1. **ḳuşça cānı:**-*dur*
Gazel 289
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok cılız, güçsüz ve çelimsiz olmak.

O ṣayd-efken bugün meydān-ı ʿaşḳuñ dil-sitānıdur
Elinde bāz ṣanmañ ben żaʿīfüñ ḳuşça cānıdur

kuşe:

1. **kūşe:**-*si, -n, -de*
Gazel 515
Mısra: **3**
Köşe.

Ferāġat kūşesinde ḫ̔āba varmışdur göñül şimdi
Eger yıllarla şūfī hāy u hūy itse uyandurmaz

2. **kūşe:**
Gazel 157
Mısra: **11**
Köşe. || Yer.

Ḫayāl-ı yār içün bir kūşe peydā eylemiş çeşmüm
Pesend-i ṭabʿı olmış ol şehüñ şāhāne olmaḳ var

3. **kūşe:**
Gazel 137
Mısra: **12**
Köşe, yer, taraf.

Ṣafā ise ġarażuñ ʿīd-gāha gel ki saña
Cemāl ʿarż ide her kūşe biñ meh ü ḫurşīd

4. **kūşe:**-*de*
Gazel 948
Mısra: **3**
Köşe, her yer.

Gülüp açılmada her kūşede yüz ġonca-i ter
Her ser-i rāhda biñ serv-i ṭavīl ilḳāma

5. **kūşe:**-*si, -n, -e*
Gazel 724
Mısra: **4**
Köşe, bucak.

Taḥsīl-i maḳām itdiler erbāb-ı ḫarābāt
Bir kūşesine sen daḫi giç ehl-i maḳām ol

6. **kūşe:**
Gazel 607
Mısra: **7**
Köşe. || Sevgilinin yan bakışı.

Bir kūşe ile aldı seni çeşm-i mest-i yār
Deprenme ey göñül ki ʿaceb kūşedür yerüñ

7. **kūşe:**-*s, -i, -dür*
Gazel 732
Mısra: **12**
Köşe. || Sevgilinin çenesi.

Bāġ-ı ruḫuñda ʿāşıḳuñ ey serv-i ḫoş-ḫırām
Gül gibi ẕevḳ kūşesidür ol ẕeḳan degül

8. **kūşe:**-*s, -i, -n, -e*
Kaside 39
Mısra: **79**
Belli bir yerde yer almak.

Sāni geçer mi kūşesine ḳahve-ḫanenüñ
Yanına cemʿ olur mı ẓarīfān ne demdedür

kūşe kūşe:

1. **kūşe kūşe:**
Gazel 346
Mısra: **6**
Her taraf, her yer.

Ḳaşlaruñla olalı çeşmüñ cefāda müttefiḳ
Kūşe kūşe ḫayl-gāh-ı ḫᵛābda şebgūn olur

2. **kūşe kūşe:**
Gazel 121
Mısra: **11**
Köşe köşe, yer yer.

ʿİd-gehde kūşe kūşe şanma dūlāb-ı hevā
Ḥūb-rūlar şaydına yer yer ḳuruldı dām-ı ʿīd

kūşe-be-kūşe:

1. **kūşe-be-kūşe:**
Gazel 418
Mısra: **4**
Her tarafta, her köşede.

Şevḳ-ı ruḫıyla giceler sāḳi-i māh-rūlaruñ
Geldi o dem ki şemʿler kūşe-be-kūşe yaneler

kūşe-gīr ol-:

1. **kūşe-gīr ol-:**-*du, -m*
Gazel 962
Mısra: **7**
İnsanlardan uzaklaşıp bir köşeye çekilmek.

İşigüñde gözlerüñ fikriyle oldum kūşe-gīr
Kaʿbede ḫalvet-nişīn oldum iki bādāmile

2. **kūşe-gīr ol-:**-*sa*
Gazel 1075
Mısra: **9**
Bir köşeye çekilmek, insanlardan uzaklaşmak.

ʿAceb mi Rūḥi-i bīçāre kūşe-gīr olsa
Laṭīf kūşedür elḫaḳ o meh-veşüñ ẕeḳanı

kūşe-gīr-i fakr:

1. **kūşe-gīr-i faḳr:**
Gazel 717
Mısra: **12**
Fakirlik köşesine çekilmiş.

Fiʿlüñ muvāfıḳ eyleyigör ḳuluña hemān
Ger kūşe-gīr-i faḳr u gerek mīr-mesned ol

kūşe-i çeşm:

1. **kūşe-i çeşm:**
Gazel 12
Mısra: **5**
Göz ucuyla bakış.

Ḳıldı ol bī-raḥm bizden kūşe-i çeşmin dirīġ
Ḥālimuz ġāyet mükedderdür teġāfülden yaña

2. **kūşe-i çeşm:**
Gazel 1
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Gözünün köşesi.

Kūşe-i çeşm olsa ẓāhir cānib-i maʿşūḳdan
ʿĀşıḳ oldur kim ide biñ cānı olursa fedā

kūşe-i çeşm ile işāret kıl-:

1. **kūşe-i çeşm ile işāret ḳıl-:**-*du, -n*
Gazel 86
Mısra: **1**
Göz ucuyla bakmak.

Ḳıldun giçerek kūşe-i çeşm ile işāret
ʿUşşāḳı biri birine ḳatduñ behey āfet

kūşe-i çeşm:

1. **kūşe-i çeşm:**-*i*
Gazel 180
Mısra: **7**
Göz ucuyla bakma.

ʿĀşıḳlarına gerçi ki var kūşe-i çeşmi
Müjgānlarınuñ her biri ammā ki bir oḳdur

2. **kūşe-i çeşm:**-*i*
Gazel 665
Mısra: **1**
Göz ucu; yan bakış.

Kūşe-i çeşmi saña eksik degül cānānumuñ
Şād ol ey dil kim yine manẓūrısın sulṭānumuñ

kūşe-i çeşm-i güher-bār:

1. **kūşe-i çeşm-i güher-bār:**-*um, -da*
Gazel 737
Mısra: **7**
(Aşığın) Cevherle dolu gözünün köşesi. || Aşığın yaşlarla dolu gözleri.

Kūşe-i çeşm-i güher-bārumda ʿaks-i ḳadd-i yār
Gūyiyā bitmiş kenār-ı cūda bir nevres nihāl

kūşe-i çeşm:

1. **kūşe-i çeşm:**-*ile*
Gazel 1020
Mısra: **14**
Göz ucu.

Ḳāyil idük ne cefā eylese yār ey Rūḥī
Kūşe-i çeşmile gāhī nigerān olsa bize

2. **kūşe-i çeşm:**-*ile*
Gazel 771
Mısra: **1**
Göz ucu. || Belli etmeden ve başını çevirmeden atılan bakış.

Kūşe-i çeşmile virmez ey dil anuñçün selām
Kim seni gözden bıraḳmışdur o serv-i ḫoş-ḫırām

3. **kūşe-i çeşm:**-*ile*
Gazel 828
Mısra: **10**
Göz ucu. || Başı döndürmeden sadece gözleri yana çevirmek suretiyle sezdirmeden bakmak.

Vāy üftādesinüñ ḫāline ol sāʿat kim
Vire mestāne giçüp kūşe-i çeşmile selām

4. **kūşe-i çeşm:**-*i, -n*
Gazel 684
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Gözünün köşesi. || Sevgilinin yan bakışı.

Ḳıldı ben bīçāresinden kūşe-i çeşmin dirīġ
Diñmez anuñçün sirişki dīde-i giryānumuñ

kūşe-i dāmān:

1. **kūşe-i dāmān:**
Gazel 333
Mısra: **14**
Etek ucu.

Didüm öpdürseñ ayaġuñ bana olmaz mı didi
Resmdür şāhlarun kūşe-i dāmān öpilür

2. **kūşe-i dāmān:**-*a*
Gazel 336
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Eteğinin ucu.

Cismümi yoluña ḫāk eyler idüm ḳorkum odur
Ki ġubār-ı elüm ol kūşe-i dāmāna deger

kūşe-i destār:

1. **kūşe-i destār:**-*da, -ki*
Gazel 113
Mısra: **5**
Sarığın köşesi.

Zāhidüñ kūşe-i destārdaki misvāḳın
Mey ḫayālıyla ıraḳda göricek ṣandum ṣāḥ

kūşe-i ebrū:

1. **kūşe-i ebrū:**-*da, -dur*
Gazel 253
Mısra: **12**
(Sevgilinin) Kaşlarının köşesi.

Zāhid baña teşnīʿ ider miḥrāba yüz döndür diyü
Bīçāre bilmez rūy-ı dil ol kūşe-i ebrūdadur

2. **kūşe-i ebrū:**-*da, -dur*
Gazel 776
Mısra: **12**
(Sevgilinin) Kaşının kıvrımı.

Nolur miḥrāba yüz döndürdügüm zühhād ṭaʿnından
Benüm kim rūz u şeb ol kūşe-i ebrūdadur göñlüm

kūşe-i ferāġ:

1. **kūşe-i ferāġ:**
Gazel 601
Mısra: **3**
Huzur köşesi, huzurlu bir yer.

Devr-i ruḫuñda bulmadı bir kūşe-i ferāġ
Bu köhne bāġı aradı göñlüm bucaḳ bucaḳ

kūşe-i firḳat:

1. **kūşe-i firḳat:**-*da*
Gazel 227
Mısra: **1**
Ayrılık köşesi.

Dil kūşe-i firḳatda vişāluñ ṭaleb eyler
İẓhār-ı ṭaleb itmege ammā edeb eyler

2. **kūşe-i firḳat:**-*da*
Gazel 736
Mısra: **9**
(Sevgiliden) Ayrılık köşesi.

Ḳalmışuz kūşe-i firḳatda zebūn
Yār bī-raḥm vişāl ise muḥāl

kūşe-i ġam:

1. **kūşe-i ġam:**
Gazel 726
Mısra: **1**
Gam köşesi.

Bezmimüz kūşe-i ġam hemdemimüz derd ü melāl
Bāde-i miḥnetile sāġarımuz mālāmāl

kūşe-i genc-i ferāġat:

1. **kūşe-i genc-i ferāġat:**-*i*
Gazel 727
Mısra: **7**
Gönül tokluğu köşesinin hazinesi.

Virmem sipihre kūşe-i genc-i ferāġati
Zāhid baña cihānda ne manṣıb gerek ne māl

kūşe-i gülzār:

1. **kūşe-i gülzār:**-*da*
Gazel 991
Mısra: **4**
Gül bahçesinin köşesi.

Leblerüñ fikrin ser-i kūyuñda çekmek ʿāşıḳa
Bāde nūş itmek gibi dür kūşe-i gülzārda

kūşe-i ġurbet:

1. **kūşe-i ġurbet:**-*de*
Gazel 317
Mısra: **3**
Gurbet köşesi.

Bizi miḥnetde ṣanma kūşe-i ġurbetde gördüñse
Ġam-ı cānān ile ḫoş-ḫālüz ey ṣūfī ṣafāmuz var

kūşe-i künc-i miḥen:

1. **kūşe-i künc-i miḥen:**-*i*
Gazel 1101
Mısra: **4**
Acı ve ıstırap köşesi.

ʿIyş u ʿişret demidür bir nice gün ʿıyş idelüm
Nice bir bekleyelüm küşe-i künc-i miḥeni

küşe-i mescid:

1. **küşe-i mescid:**
Gazel 256
Mısra: **3**
Mescid köşesi.

Riyāżet-ḫānedür erbāb-ı zühde küşe-i mescid
Ḫarābāt ehline meyḫāneler künc-i ferāġatdur

küşe-i meygede:

1. **küşe-i meygede:**-*dür*
Gazel 821
Mısra: **10**
Meyhane köşesi.

Başda gül neşʿe-i mey ġonca elümde sāġar
Küşe-i meygededür yād-ı ruḫuñla çemenüm

küşe-i meyḫāne:

1. **küşe-i meyḫāne:**
Gazel 228
Mısra: **8**
Meyhane köşesi.

Şevḳ-i esrār ile mescidde seḥer şūfīnüñ
Hāy u hūyın işiden küşe-i meyḫāne ṣanur

küşe-i miḥnet:

1. **küşe-i miḥnet:**-*de*
Gazel 726
Mısra: **3**
Istırap köşesi.

Öldürdi bizi ġam küşe-i miḥnetde eger
Dil-i ġam-dīdeyi şād itmese ümmīd-i viṣāl

küşe-i ṣaḥrā:

1. **küşe-i ṣaḥrā:**
Gazel 395
Mısra: **8**
Çöl kenarı. || *Kuytu yer.*

İltifāt olmayıcaḳ kūyına varup nidelüm
Nāle ḳılmaḳsa ġaraż küşe-i ṣaḥrā bulınur

küşe-i vaḥdet:

1. **küşe-i vaḥdet:**
Gazel 785
Mısra: **4**
Yalnızlık köşesi.

Girüp meyḫāneye çekdümayaḳ bi'l-cümle dünyādan
Mekānum küşe-i vaḥdet idindüm ġāyrıdan giçdüm

küşe-i zevḳ:

1. **küşe-i zevḳ:**
Terkib-bend 8
Mısra: **33**
Zevkli bir köşe, zevk köşesi.

Ḫoş küşe-i zevḳ idi ṣafā ehline ʿālem
Bir ḥālile sürseydi eger ʿömrini ādem

küşeler eyle-:

1. **küşeler eyle-:**-*r*
Gazel 1033
Mısra: **8**
Göz ucuyla, yan bakış atmak.

Gāh müjgānı geçer tīr-i ḳażāya raḫne
Gāh ḳavs-i ḳadere küşeler eyler ḳaşı

2. **küşeler eyle-:**-*r*
Gazel 661
Mısra: **4**
Yan bakış atmak.

ʿArż ider ġarrāluġın dāyim ıraḳdan baḳdurur
Küşeler eyler hilāle ġurre-i ebrūlaruñ

küşe-nişīn:

1. **küşe-nişīn:**
Gazel 893
Mısra: **10**
Bir köşeye çekilmiş, insanlardan uzaklaşmış, münzevî.

Bunca bīḫūde yeter gezdük uṣanduḳ ey Rūḥī
Düşelüm tekye-i ʿaşḳa olalum küşe-nişīn

küşe-nişīnān-ı genc-i taḳvā:

1. **küşe-nişīnān-ı genc-i taḳvā:**-*dan*
Gazel 743
Mısra: **11**
Takva hazinesinde inzivaya çekilmiş kimse.

Kesildi küşe-nişīnān-ı genc-i taḳvādan
Levend olup yine nūş-ı şarāba düşdi göñül

kūs-ı ḥarbī:

1. **kūs-ı ḥarbī:**
Gazel 14
Mısra: **3**
Savaş davulu.

Fiġanum kūs-ı ḥarbī leşkerüm ġamdur ʿalem āhum
Belā iḳlīminüñ sulṭān-ı ʿālī-şānıyuz cānā

kuşkulandur-:

1. **ḳuşḳulandur-:**-*mış*
Gazel 550
Mısra: **6**
Şüphelendirmek.

Hümā-pervāz-ı zülfüñle giçe bu āh-ı şeb-gīrüm
Hümā-yı ṭāyir-i ḳudsī çıḳuben ḳuşḳulandurmış

küstāḫ:

1. **küstāḫ:**
Gazel 112
Mısra: **1**
Saygısız, kaba, terbiyesiz (kimse).

Ḳadeḥ ṣunduḳca dirsin baña ey sīmīn-beden küstāḫ
Lebüñ peymānedür būs idüp oldum ben neden küstāḫ

küşte:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **küşte:**-*s, -i*
Gazel 10
Mısra: **7**
Öldürülmüş, maktul.

Şanmañ öldi küştesi oldıġumı ʿarż eyleyüp
Murġ-ı rūḥumla uçurdum kūy-ı cānāndan yana

2. **küşte:**-*ler, -i, -n, -den*
Gazel 974
Mısra: **10**
Ölü, öldürülmüş.

Ḳırup geçürmede ʿuşşāḳı tīġ-ı ġamzesi yāruñ
Yolında küştelerinden yatur beden beden üzre

3. **küşte:**-*ñ, -i*
Gazel 1068
Mısra: **5**
Öldürülen kimsenin vücûdu, ceset.

Aġyārile dün küşteñi defn itmege varduḳ
Ḳabrinde nice ʿāşıḳ-ı medfūn ṣıḳıldı

küşte-i ʿaşḳ ol-:

1. **küşte-i ʿaşḳ ol-:**-*mağ, -ı*
Gazel 316
Mısra: **5**
Aşk tarafından öldürülmek.

İstemez küşte-i ʿaşḳ olmaġı ammā ki bizi
Ber-murād itmeyen ol āfetüñ iḥmālidür

kuṣūr:

1. **ḳuṣūr:**
Kaside 14
Mısra: **24**
Hata, eksik, noksan.

Bahār ravża-i bāġı bihişte döndürdi
Bulunmaz araṣan ey ṣūfī bir birinde ḳuṣūr

2. **ḳuṣūr:**
Kaside 9
Mısra: **15**
Eksiklik, noksan. || Yersiz davranış, suç, kabahat.

ʿUluvv-ı ḳadre irişmekde benden oldı ḳuṣūr
Ne hāsıl eylemeğe yılduzumla ceng ü cidāl

kuṣūr bul-:

1. **ḳuṣūr bul-:**-*ımaz*
Kıt'a 18
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyin eksikliğini, özrünü görmek.

Ẕātımuza bulımaz kimse ḳuṣūr ey Rūḥī
Ṣadef-i dehrde bir gevher-i bī-ʿaybuz biz

kuṣūr it-:

1. **ḳuṣūr it-:**-*dü, -ñ*
Kaside 14
Mısra: **92**
Bir şeyi yapmakta hata etmemek, gerektiği gibi yapmak, eksik bırakmamak.

Bu sūrda niceler sünnet oldı ḥaḳḳā kim
Resūluñ itmedüñ icrā-yı sünnetinde ḳuṣūr

kuṣūr-ı ḳudret:

1. **ḳuṣūr-ı ḳudret:**-*üm, -e*
Tahmis 1
Mısra: **25**
Gücün eksikliği.

Oldum ḳuṣūr-ı ḳudretüme Nevʿiyā muḳır

kūt:

1. **ḳūt:**
Kaside 35
Mısra: **28**
Azık, yiyecek.

Ẕevḳimüz var nuḳl-ı faẕl u rāḥ-ı vaḥdetle müdām
Ḳuvvetenā ḳūt leẕīẕün māʾenā māün muʿīn

2. **ḳūṭ:**-*ı*
Gazel 303
Mısra: **14**
Yaşamak için gerekli yiyecek, rızık.

Göñül gerçi eyler ġamuñla ṣafā
Velī ḳūṭ-ı Rūḥī ciger ḳanıdur

kuṭb:

1. **ḳuṭb:**-*ı*
Gazel 678
Mısra: **9**
Eksen.

Yezīdüñ ey felek ḳuṭbı murādı üzre dönmekden
Bozılsa yegdi pergāluñ dükense yegdi cevlānuñ

kuṭb-ı murād:

1. **ḳuṭb-ı murād:**-*ı*
Kaside 7
Mısra: **44**
Muradın kutbu. || Olması arzu edilen şekilde, istek doğrultusunda.

Getür cām-ı ṣafā-encāmı sāḳī geldi ol dem kim
Döne ḳuṭb-ı murādı üzre gerdūn ehl-i ʿirfānuñ

kuṭb-ı murādı üzre:

1. **ḳuṭb-ı murādı üzre:**
Gazel 151
Mısra: **21**
(Bir kimsenin) Muradı ekseninde, istekleri doğrultusunda.

Nüh felek ḳuṭb-ı murādı üzre ḳılsun devr kim
Himmetiyle feyż-baḫş-ı kām-dil-i nā-kāmdur

2. **ḳuṭb-ı murādı üzre:**
Tarih 14
Mısra: **3**
Arzu edildiği biçimde, istenilen şey doğrultusunda.

Felek devr eyledi ḳuṭb-ı murādı üzre dünyānuñ
Ḳapudan oldı yine ṣadr-ı mülk-ārā Sinān Pāşā

kuṭb-ı zamān:

1. **ḳuṭb-ı zamān:**-*dur*
Terkib-bend 8
Mısra: **164**
Her devirde bir tane olduğu kabul edilen, manevi

mertebelerin en yükseğinde bulunan kimse.

Güftāra gelüp söyleseler cehl-i mürekkeb
Zuʿmınca velī her biri bir ḳuṭb-ı zamāndur

<u>kuṭb-misāl:</u>

1. **ḳuṭb-miṣāl:**
Gazel 456
Mısra: **3**
Kutup gibi.

Evc-i taḥḳīḳde ṣābit-ḳademüz ḳuṭb-miṣāl
Ẓāhirā gerçi ki ḫurşīd-ṣıfat seyyāruz

<u>ḳūt-ı cān:</u>

1. **ḳūt-ı cān:**
Gazel 25
Mısra: **2**
Can gıdası.

Dilber o dur ki lebleri sözde şeker-feşān ola
Ḥāl bile dil añlaya sözleri ḳūt-ı cān ola

<u>ḳūt-ı mar u mūr:</u>

1. **ḳūt-ı mar u mūr:**
Gazel 913
Mısra: **9**
Yılanların ve karıncaların yiyeceği.

Rūḥī vücūduñ āḫir olur ḳūt-ı mar u mūr
Ger aṭlas içre ṣaḳla anı ger palāsda

<u>ḳūt-ı mūr:</u>

1. **ḳūt-ı mūr:**
Terkib-bend 5
Mısra: **10**
Karıncaların gıdası.

Ṣerīf -i ẕātlaruñ zīr-i ḫākda cismin
Degül misin sen iden ḳūt-ı mūr u ḫoriş-i mār

<u>ḳūt-ı rūḥ:</u>

1. **ḳūt-ı rūḥ:**
Kaside 35
Mısra: **9**
Ruhun azığı. || *Kişinin ruhunu doyuran şey.*

Ḫūblar ḥüsni durur erbāb-ı ẕevḳa ḳūt-ı rūḥ
Dil-rübālar zülfidür ṣādıḳlara ḥabluʾl-metīn

<u>kutlu:</u>

1. **ḳutlu:**
Gazel 853
Mısra: **12**
Mübarek, aziz.

Defʿ-i ġamçün varalum ṣavmaʿadan meygedeye
Rūḥiyā ġafleti ḳo ḳutlu olur yer yerden

2. **ḳutlu:**
Gazel 121
Mısra: **2**
Uğurlu, mübarek.

Ṣāmımuz ṣubḥ oldı döndi āfitāba cām-ı ʿīd
Māḥaṣal bir ḳutlu gün gördük irişdi şām-ı ʿīd

<u>kuṭṭāʿ-ı ṭarīḳ:</u>

1. **ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳ:**
Gazel 1059
Mısra: **9**
Yol kesenler, haydutlar.

Ṭutdı dünyāyı ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳ
Ṣāḥib-i ẕüʾl-fikār gelmez mi

<u>kütüb:</u>

1. **kütüb:**
Gazel 993
Mısra: **13**
Kitap, kitaplar.

Faḫr ider mollā kütüb cemʿine bilmez ki virür
Yüz kitābuñ feyżini bir ṣüret-i zībā bize

<u>kütüb-i ʿilm ü ʿamel:</u>

1. **kütüb-i ʿilm ü ʿamel:**
Kaside 41
Mısra: **59**
İlim ve amel kitapları.

Pederüñ kim ḳala andan kütüb-i ʿilm ü ʿamel
Dāniş ü reʿfetile cümleden ekmel aʿẓam

<u>küʾūs:</u>

1. **küʾūs:**
Gazel 536
Mısra: **10**
Çanaklar, çömlekler, kadehler, bardaklar.

Gel bezme kim ṣafāmuza reşk eylesün felek
Şevḳuñla ay u gün gibi devr eylesün küʾūs

<u>kuvvet:</u>

1. **ḳuvvet:**
Gazel 184
Mısra: **6**
Kudret, zor, güç.

Ḳo bu teşnīʿi mürīd-i ser-i rehdür ṣūfī
Ḳuvvet ol şūḫ-ı cefā-pīşeyi esrütmededür

2. **ḳuvvet:**-*i*
Gazel 238
Mısra: **12**
Kuvvet, güç.

Çeşmi ḳatl eylemekde ʿuşşāḳı
Tīġ-ı ḫūn-rīz elinde ḳuvveti var

3. **ḳuvvet:**-*üñ*
Gazel 25
Mısra: **7**
Güç, takat, kuvvet.

ʿAşḳda żaʿf u ḳuvvetüñ daḫli yoḳ ehl-i derd odur
Bāṭını ʿaşḳile ḳavī ẓāhiri nātüvān ola

4. **ḳuvvet:**
Kaside 34
Mısra: **15**
Mânevî güç; etki.

Var bir ḳuvvet zemīninde ki mānend-i ṣadef
Gevher-i sīrāb olur baṭnında emṭār-ı ġamām

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

kuvvet-i bāzū:

1. **ḳuvvet-i bāzū:**-*ñ, -a*
Kaside 15
Mısra: **77**
(Bir kimsenin) Pazılarının gücü. || Güç ve kuvvetin çokluğu.

Ḳuvvet-i bāzūña ey Rüstem-i vaḳt āferīn
Dinse saña yaraşur ḥaḳḳ bu ki ferd-i cihān

2. **ḳuvvet-i bāzū:**-*y, -ile*
Kaside 15
Mısra: **43**
Pazının gücü, kuvvet.

Ḳuvvet-i bāzūyile ḫayli dilāver giçüp
İtmişidi nice kez erligini imtiḥān

kuvvet-i güftār:

1. **ḳuvvet-i güftār:**
Gazel 95
Mısra: **16**
Güçlü söz. || Etkili ve güzel şiir söyleme kabiliyeti.

Çekme ġam Rūḥī ḳo dem ursun edānī şiʿrden
Şāʿir olmaḳ mümkin ammā ḳuvvet-i güftār güc

2. **ḳuvvet-i güftār:**
Kaside 13
Mısra: **63**
Söz söyleme gücü.

Yeriyle yoḳ dil-i aʿdāda ḳuvvet-i güftār
Meger ki tīġ-i zebānumdan ola ḫavf ü hirās

kuvvet-i māl:

1. **ḳuvvet-i māl:**-*ile*
Tarih 59
Mısra: **6**
Mal mülk gücü, servet çokluğu.

Ana lāyıḳ görüp sulṭān-ı kāmil eyledi himmet
Dimen kim ġayrılar teg ḳuvvet-i mālile oldı beg

kuvvet-i nazm:

1. **ḳuvvet-i naẓm:**
Kaside 33
Mısra: **45**
Şiir söyleme gücü.

O şāʿir ki ṭabʿında yoḳ ḳuvvet-i naẓm
Suḫan-sāzlıḳdan gerek ola tāʿib

kuvvet-i ṭabʿ:

1. **ḳuvvet-i ṭabʿ:**
Gazel 295
Mısra: **13**
Mizaçtaki kuvvet.

Ḳande olsa yüridür ḳuvvet-i ṭabʿ ile sözin
Eylemez kimseye ʿālemde mudārā şāʿir

2. **ḳuvvet-i ṭabʿ:**-*a*
Gazel 805
Mısra: **21**
Güçlü mizaç.

Māliküz biz ki ḳuvvet-i ṭabʿa
Feyż-i nuṭḳile cisme cān idelüm

kuvvet-i ṭabiʿat:

1. **ḳuvvet-i ṭabiʿat:**-*ı*
Gazel 185
Mısra: **18**
Yaratılışındaki (şairlik) gücü.

Ey ḳılan Rūḥı ile baḫş-ı suḫan
Cehli ḳo ḳuvvet-i ṭabiʿatı gör

kūy:

1. **kūy:**-*ı*
Gazel 154
Mısra: **3**
Karye, köy. || Semt, mahalle.

Geçsün gedā-yı kūyı ḳo aġyār-ı nā-bekār
Bir gün eline etmegin ol bī-emān virür

2. **kūy:**-*(u)ñ*
Gazel 189
Mısra: **13**
(Sevgili'nin) semti, mahallesi.

Ġam degül Rūḥī sifāl-ı kūyuñ elden ṣalmasa
Kim sifāl-ı kūyuñı ḥāl ehli cām-ı Cem bilür

3. **kūy:**-*ı, -n, -a*
Gazel 192
Mısra: **10**
Köy, semt, mahalle II
Sevgilinin bulunduğu ve yaşadığı ortam.

Kılma ayaġı sāḳiyā bāde-i ḫᵛābdan tehī
Kim bizi yār kūyına ileden ol ayaġdur

kūy-ı cānān:

1. **kūy-ı cānān:**-*dan*
Gazel 10
Mısra: **8**
Sevgilinin köyü, eşiği.

Şanmañ öldi küştesi oldıġumı ʿarż eyleyüp
Murġ-ı rūḥumla uçurdum kūy-ı cānāndan yana

2. **kūy-ı cānān:**-*dur*
Gazel 579
Mısra: **10**
Sevgilinin köyü, yaşadığı yer.

Bizi mescidde ṣūfī görmese ġam çekmezüz Rūḥī
Maḥabbet ehliyüz biz kūy-ı cānāndur bize mānīʿ

kūy-ı dilber:

1. **kūy-ı dilber:**
Gazel 475
Mısra: **4**
Sevgilinin köyü, mahallesi.

Neylerüz ḳaṣr-ı zümürrüd-fāmını çarḫuñ ki biz
Kūy-ı dilber gibi bir ʿālī-mekāna māliküz

kūy-ı dildār:

1. **kūy-ı dildār:**-*da*
Gazel 365
Mısra: **3**
Sevgilinin semti.

Kūy-ı dildārda ġayruñ ne durur feryādı
Var ise kendin o ḫar-ṭabʿ ḫoş-āvāz ṣanur

kūy-ı dil-rübā:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **kūy-ı dil-rübā:**
Gazel 656
Mısra: **7**
Sevgilinin mahallesi.

Zāhid bize cihānda yeter kūy-ı dil-rübā
Olsun yeriyle gülşen-i bāġ-ı İrem senüñ

2. **kūy-ı dil-rübā:**-*da*
Gazel 471
Mısra: **1**
Sevgilinin yanı.

Nice yıllardur ki kūy-ı dil-rübāda sākinüz
Bir bölük derd ehliyüz dārüʾş-şifāda sākinüz

kūy-ı ġayr:

1. **kūy-ı ġayr:**-*a*
Gazel 203
Mısra: **3**
Rakibin bulunduğu yer.

Cefā iderse saña kūy-ı ġayra varma diyü
Dilā şikāyeti ḳo ḥaḳ bu kim cefā yiridür

2. **kūy-ı ġayr:**-*a*
Gazel 864
Mısra: **3**
Rakibin mahallesi.

Gidersin kūy-ı ġayra yol yañıldum diyü söylersin
Benüm yanumda ammā hīç bir kerre yañılmazsın

kūy-ı ḥabīb:

1. **kūy-ı ḥabīb:**
Gazel 213
Mısra: **8**
Sevgilinin bulunduğu yer.

Ādem geçer nice ẕevḳa düşüp çıḳmaḳ istemez
Kūy-ı ḥabīb ḥaḳ bu ki bāġ-ı naʿīmdür

2. **kūy-ı ḥabīb:**-*üm, -den*
Gazel 983
Mısra: **10**
Sevgilinin mahallesi.

Cihānuñ ḫār u ḫāşākı gözüm yaşına sedd olmaz
Meger bād-ı ṣabā kūy-ı ḥabībümden ġubār ilte

kūy-ı ḥammār:

1. **kūy-ı ḥammār:**-*a*
Gazel 406
Mısra: **10**
Şarap satan kimsenin bulunduğu yer. || *Mürşidin bulunduğu yer.* || *Bağdat.*

Ḫırḳa vü tācın ṣatup mey-ḫʷāreye beẕl itmege
Kūy-ı ḥammāra bugün Ẕüʾn-nūn ile Edhem gider

kuyı ḳaz-:

1. **kuyı ḳaz-:**-*maḳ, -da, -dur*
Gazel 838
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) kuyusunu kazmak. || *Birinin yıkımına çalışmak, kötü duruma düşmesini istemek.*

Kuyı ḳazmaḳdadur dirsem raḳīb arduñca baḳmazsın
Daḥi ey Yūsuf-ı ṯānī sen ol mekkārı bilmezsin

kūy-ı leylā:

1. **kūy-ı leylā:**-*dan*
Gazel 533
Mısra: **3**
Leyla'nın semti.

Eylemekdi ḳaṣdı Ḳaysı kūy-ı Leylādan yaña
Eylemezdi yoḳ yere feryād ṣaḥrāda ceres

2. **kūy-ı leylā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 257
Mısra: **7**
(Mecnun'un aşkı olan) Leyla'nın mahallesi.

Düşüp deşt-i cünūna ḳoyduġiyçün kūy-ı Leylāsın
Ṣaḳın ṭaʿn eyleme Ḳaysa o bir vādī-i aḫerdür

kūy-ı memāt:

1. **kūy-ı memāt:**-*a*
Gazel 168
Mısra: **5**
Ölüm diyarı.

Kūy-ı memāta uġrar eger şāh eger gedā
Bir reh-güẕārdur bu ki dünyā gelür geçer

kūy-ı muġān:

1. **kūy-ı muġān:**-*a*
Gazel 826
Mısra: **14**
Meyhaneciler mahallesi.

Cübbe terki zāhide müşkil gelürmiş Rūḥiyā
Müşkilin kūy-ı muġāna gelse āsān eylesem

kūy-ı şīrīn:

1. **kūy-ı şīrīn:**-*üñ*
Gazel 707
Mısra: **5**
Şirin'in yaşadığı yer.

Kūy-ı şīrīnüñ yolından bir avuç ḫāşāk ilet
Ey ṣabā ṣaçmaḳ dilerseñ ger ser-i Ferhāda gül

kūy-ı tersā:

1. **kūy-ı tersā:**-*dan*
Gazel 302
Mısra: **1**
Hristiyan köyü.

Her seḥer mestāne zāhid kūy-ı tersādan gelür
Kāfiri söyletseñ ammā zühd ü taḳvādan gelür

kūy-ı yār:

1. **kūy-ı yār:**-*da*
Gazel 271
Mısra: **5**
Yarin semti.

Vāḳıʿ olmış ḫāne-i aġyār kūy-ı yārda
Ḳande bir gül varise hem-sāye olur aña ḫār

2. **kūy-ı yār:**-*dan*
Gazel 1077
Mısra: **5**

Sevgilinin mahallesi, yaşadığı yer.

Yeg dutarsın zāhidā gülzārı kūy-ı yārdan
Gülşene meyl eylemez bir külḫanī gördüm seni

kuyruġın ele al-:

1. **ḳuyruġın ele al-:**-*up*
Tarih 2
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kuyruğunu kıstırmak; birini güç bir duruma düşürmek.

Ṭavşan uyḳusın virüp Erdel kralına dönüp
Ḳuyruġın ele alup ol nerre-şīr oldı yine

kuyūd-ı māsivā:

1. **ḳuyūd-ı māsivā:**-*ı*
Gazel 136
Mısra: **3**
Allah dışındaki şeylere bağlanma.

Ṭālib-i dīdāra ḫāʾildür ḳuyūd-ı māsivā
Rūy-ı yār olmaz bedīd olmazsa ḫāʾil nā-bedīd

ḳuzāt:

1. **ḳuzāt:**
Gazel 405
Mısra: **7**
Kadılar.

ʿĀlem-efrāz-ı fesād olmada ḥükkām-ı ḳuzāt
Bu revişle giderek ḥükm-i şerīʿat ḳalḳar

küze:

1. **küze:**-*s*, -*i*, -*n*
Terkib-bend 1
Mısra: **46**
Testi. || *Gök katmanları.*

Felek ḳanına girdi bir içim ṣu virmedi aña
Anuñçün küzesin dest-i selāmet ser-nigūn itdi

küze-i şarāb:

1. **küze-i şarāb:**
Gazel 799
Mısra: **3**
Şarap testisi.

Nice bir küze-i şarāb gibi
Atılup bezmden şikest olalum

kabūl:

1. **ḳabūl:**
Gazel 730
Mısra: **8**
Kabul etmek; içeriye almak.

Gelmişüz işigüñe bir bölük üftādelerüz
Ḫāh redd eyle bizi pādişāhum ḫāh ḳabūl

kurb:

1. **ḳurb:**
Gazel 591
Mısra: **11**
Yakın olma, yakınlık.

Ḳurb u buʿdında vü buʿd olmaġıla ḳurbında
Aña her dil viren üftāde peşīmān ancaḳ

L

lā:

1. **lā:**
Gazel 245
Mısra: **2**
Hayır.

Ḫüsnüñüñ miḥrābına ebrūlaruñ kim ṭāḳdur
Ṣunʿına lā dimek olmaz ḳudret-i Ḫallāḳdur

2. **lā:**
Gazel 434
Mısra: **8**
Hayır! Olmaz!

Lām zülfiyle elif ḳaddi olupdur virdimüz
Her ne dirse zāhid-i nādān anuñçün lā dirüz

3. **lā:**
Kaside 40
Mısra: **67**
"Hayır, yok, değil!" gibi anlamlara gelen olumsuzluk ifadesi.

Defterī Beg söze ḳādirdür aña lā dimezüz
Varaḳ-ı diger o ser-defter-i dīvān eyüdür

lā yeseʿunī:

1. **lā yeseʿunī:**
Gazel 419
Mısra: **17**
Kapsamaz.

Lā yeseʿunī ʿarşun ve kürsī rümūzın bilmeyen
Göñlinüñ taḫtındaki sulṭānı bilmez ḳandedür

lābüd:

1. **lābüd:**
Gazel 94
Mısra: **4**
Elbette, mutlaka, nâ-çâr.

Ārzū-yı vaṣl idersem ġam degül dildārdan
Bendeler lābüd ider sulṭāna ʿarż-ı iḫtiyāc

2. **lābüd:**
Gazel 56
Mısra: **8**
Elbette, mutlaka, şüphesiz.

Dilde peykānuñ ḳarār itmez giçerse ġam degül
Şīşe mecrūḥ olıcaḳ lābüd içinde ṭurmaz āb

lāf:

1. **lāf:**
Gazel 463
Mısra: **11**
Laf; faydası olmayan, sonuç vermeyecek söz, uygulanamayacak boş lakırdı.

Lāf derk itmek bize lāzım degüldür şāʿirüz
Ehl-i diller şiʿrimüzden fehm ider idrākımuz

2. **lāf:**
Gazel 963
Mısra: **7**
Laf, sonuçsuz, yararı olmayan söz. || *Boş yere, boşuna.*

Muṭrib iñen de germ oluben lāf çalmasun
Āh u fiġānuma iremez söz u sāzda

lāf it-:

1. **lāf id-:**-*emez*
Gazel 549
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Konuşmak, söz etmek.

Menem bāḳiyye-i rindān-ı mey-keşān-ı selef
Yanumda lāf idemez nev-resān-ı ʿālem-i hūş

lāf ur-:

1. **lāf ur-:**-*a*
Gazel 589
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Böbürlenmek, yüksekten atmak, övünmek.

Evvelā āyine-veş olmaḳ gerekdür sīne-ṣāf
Kim ura bir kimse ʿaşḳ-ı pākdan ʿālemde lāf

2. **lāf ur-:**-*ma*
Gazel 732
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Üstü kapalı bir biçimde karşısındakine bir şeyler ima etmek.

Yāruñ vefāsı çok diyü lāf urma ey raḳīb
Ol bī-vefāyı hep bilürüz biz iñen degül

3. **lāf ur-:**-*sa*
Gazel 72
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birisine, uzaktan, dokunacak söz söyleyip işittirmek.

Serv bālāluḳda ursa ḳāmetüñ yanında lāf
Bir ḫırām eyle anı pā-beste-i reftāruñ it

lāf-ı kerāmet eyle-:

1. **lāf-ı kerāmet eyle-:**-*me, -sün*
Gazel 456
Mısra: **9**
Keramet lafı etmek, keramet iddiasında bulunmak.

Şeyḫ-i şehr eylemesün lāf-ı kerāmet ki biz
Bilürüz her kişinüñ mertebesin miʿyāruz

lāf-ı leṭāfet it-:

1. **lāf-ı leṭāfet id-:**-*e*
Gazel 519
Mısra: **3**
Hoşluk ve güzellikten konuşmak.

Kevs̱er nice laʿlüñle ide lāf-ı leṭāfet
Ol neşʾeyi kim mey getürür āb getürmez

lāf-ı naẓm it-:

1. **lāf-ı naẓm id-:**-*er, -üz*
Gazel 447
Mısra: **13**
Şiirden söz etmek.

Biz ne ḥācet ki lāf-ı naẓm iderüz
Gösterür kendüyi ṭabīʿatimüz

lāf-ı pervāz eyle-:

1. **lāf-ı pervāz eyle-:**-*me*
Gazel 696
Mısra: **7**
Uçmaktan söz etmek.

Lāf-ı pervāz eyleme ʿanḳā-yı Ḳaf-ı ʿaşḳile
Sen henüz ey zāḥid-i dil-beste ṭayyār olmaduñ

lāf-ı vefā eyle-:

1. **lāf-ı vefā eyle-:**
Gazel 490
Mısra: **7**
Vefadan söz etmek.

Ne dil daʿvā-yı ṣabr itsün ne sen lāf-ı vefā eyle
Güzellerde vefā ʿuṣṣāḳda ṣabr u ḳarār olmaz

lafẓen:

1. **lafẓen:**
Tarih 36
Mısra: **11**
Söz ile.

Lafẓen ü maʿnen eyledi şevḳile tārīḫin raḳam
Geldi hezār u pençde cānib-i ṣaḥna Ḥāleti

lafz-ı ḫām:

1. **lafẓ-ı ḫām:**
Kaside 34
Mısra: **72**
Boş söz.

Lāzım ola ʿanber-i ḫāmı meger ẕikr eylemek
Yoḫsa yoḳdur ol suḫandānuñ sözinde lafẓ-ı ḫām

lafẓ-ı ḳāl:

1. **lafẓ-ı ḳāl:**-*dan*
Gazel 559
Mısra: **2**
Laf, söz.

Kesb-i maʿārif itmeden ṭayy-ı maḳāl imiş ġaraż
ʿĀrife lafẓ-ı ḳāldan maʿnā-yı ḥāl imiş ġaraż

lafẓ-ı pāk:

1. **lafẓ-ı pāk:**-*ı, -n, -da, -ki*
Gazel 185
Mısra: **15**
Kusursuz, temiz söz.

Lafẓ-ı pākındaki nezākete baḳ Ġazelinde olan selāseti gör

laġabī baba:

1. **laġabī baba:**
Kaside 40
Mısra: **113**
Lagabî Baba (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Laġabī Baba bilādıdur ocaḳ ṣāḥibidür
Umaruz himmetini himmet-i pīrān eyüdür

lā-hayruñ illā fi'l-vasaṭ:

1. **"lā-ḫayruñ illā fi'l-vasaṭ":**
Gazel 565
Mısra: **6**

Kelime Tipi: **Kelam-ı kibar**
"Hayır ancak ortadadır." anlamında bir söz.

Ḫūb-rūlar gördüm almışlar o servi ortaya
Seyr idüp ol dem didüm "lā-ḫayruñ illā fi'l-vasaṭ"

lāḥık:

1. **lāḥıḳ:**-*dur*
Kaside 38
Mısra: **20**
Yetişen, ulaşan.

Kemāl-i mertebe ḳıl iştiyākın ʿarż ʿİlmīnüñ
Egerçi ʿilmi lāḥıḳdur ezelden mihrine anuñ

lahsa:

1. **lahsā:**
Tarih 86
Mısra: **1**
Suudi Arabistan'da coğrafî bir bölge adı; Lahsa.

Didiler kim oldı āyā şimdi Lahsā ḥākimi
Bir felek-rıfʿat ki olmış dehr pāmālı didüm

laḫt:

1. **laḫt:**
Gazel 84
Mısra: **6**
Parça.

ʿAşḳdur bu yolda baş oynatmaḳ ednā pāyedür
Tīġ-i firḳat ġam degül eylerse baġruñ laḫt laḫt

laḥza:

1. **laḥẓa:**
Gazel 109
Mısra: **8**
Zamanın göz açıp kapayıncaya kadar geçen en kısa parçası, an.

Ẕevḳ-i vişāluñ ile geçen gün ḥayāt-ı Ḫızr
Derd-i firāḳuñ ile geçen laḥẓa ʿömr-i Nūḥ

2. **laḥẓa:**
Gazel 220
Mısra: **11**
An, zaman. II Kısa süre.

Hele bir laḥẓa gelseñ rindler bezmine görseñ kim
Ne lāḳaydāne mecmaʿdur ne ḫoş-ṭabʿāne meclisdür

3. **laḥẓa:**
Gazel 541
Mısra: **7**
An, vakit.

Ölmek nedür ol laḥẓa ki meclisde raḳībe
Cām-ı mey-i bī-ġaş şunasın sen ben olam ġış

4. **laḥẓa:**
Gazel 825
Mısra: **12**
An, dem; vakit, zaman.

Dāġ-ı hicrüñden dil-i zārumda var bir derd kim
Çeşmümi her laḥẓa ol derdile giryān eylerem

laḥza laḥza:

1. **laḥẓa laḥẓa:**
Gazel 847
Mısra: **6**
Zaman zaman.

Degmesün gerd-i rehüñ dāmen-i aġyāra diyü
Laḥza laḥza şu seper yoluña çeşmüm cānān

2. **laḥẓa laḥẓa:**
Kaside 36
Mısra: **66**
Anbean, gitgide.

Ḥażret-i Ḥaḳdur teraḳḳīden tenezzülden beri
Laḥza laḥza yoḳsa artup māsivā eksilmede

3. **laḥẓa laḥẓa:**
Terkib-bend 7
Mısra: **80**
Anbean, her an, devamlı.

Raḥmetüñden ayırma bir anı
Laḥza laḥza ġarīḳ-i raḥmet ḳıl

lāilāhe illā hū:

1. **lāilāhe illā hū:**
Gazel 900
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Ayet**
O'ndan başka ilah yoktur.

Alup ibrīḳ-ı vaḥdetile vużū
Diyelüm lāilāhe illā hū

lakab:

1. **laḳab:**
Gazel 61
Mısra: **6**
Bir kimse veya aileye herhangi bir münâsebetle asıl adından başka sonradan takılan ad, takma ad.

Gülüp açılmadadur dāʾim anuñçün gūyā
Şuʿarā ġonca ḳomışlar dehen-i yāra laḳab

lāḳayd:

1. **lāḳayd:**
Gazel 156
Mısra: **10**
Kayıtsız, ilgisiz.

Pāy-bend-i naḳş ider ḳayd-ı taʿalluḳ ʿāşıḳı
ʿĀrif-i billah olan Rūḥī gibi lāḳayd olur

lāḳaydāne:

1. **lāḳaydāne:**
Gazel 220
Mısra: **12**
İlgilenmeyen, alaka göstermeyen. || Dünya ilgilerinden uzak.

Hele bir laḥẓa gelseñ rindler bezmine görseñ kim
Ne lāḳaydāne mecmaʿdur ne ḫoş-ṭabʿāne meclisdür

lāḳaydlük:

1. **lāḳayd:**-*lük*
Gazel 920
Mısra: **8**
Lâkayt olma durumu, ilgisizlik, kayıtsızlık.

Hem-nişīnin bilse mey-nūş olduġı taḳdīrce
Düşmese lāḳaydlük semtine bed-nām olmasa

laḳlaḳa-i bātın u ẓāhir:

1. **laḳlaḳa-i bātın u ẓāhir:**
Terkib-bend 8
Mısra: **79**
Batın ve zahir lafları; gizli ve açık safsataları.

Hep maġlatadur laḳlaḳa-i bātın u ẓāhir
Bir noḳṭa imiş aṣl-ı suḫan evvel ü āḫir

lāl:

1. **lāl:**
Gazel 360
Mısra: **6**
Dilsiz, ebkem.

Bir ḫaber ister ol ġonca-dehenden ammā
Ser-i kūyına belā bu ki giden lāl gelür

2. **lāl:**
Gazel 911
Mısra: **10**
Dilsiz.|| Suskun.

Olsam melūl gönlüm eger almasa ele
Ol lāle-rū ki kār ola her demde lāl ola

3. **lāl:**
Gazel 48
Mısra: **16**
Dili tutulmuş, dilsiz.

Rūḥī müdām laʿlüñe meddāḥdur eger
Kār aña medhüñ olmasa ʿālemde lāl ola

laʿl:

1. **laʿl:**-*den*
Gazel 710
Mısra: **6**
Yakut nev'inden pembe zî-kıymet taş.

Şebnemüñ her ḳaṭresi bir gevher-i nāyābdur
Laʿlden bir ḥoḳḳadur ol gevher-i nāyāba gül

2. **laʿl:**-*üñ, -i*
Gazel 547
Mısra: **3**
Kırmızı renkli değerli bir taş. II (Sevgilinin) lal gibi kırmızı dudağı.

Laʿlüñi ālile cān almaḳda ḳattāl eyleyüp
Çeşmüñi siḥr ile dil almaḳda fettān eylemiş

lāl eyle-:

1. **lāl eyle-:**-*di*
Terci-bend 2
Mısra: **4**
Birini konuşamaz duruma sokmak, susturmak.

Bülbül-i cānumı çarḫ itdi şikeste-per ü bāl
Ṭūti-i ṭabʿumı zehr-i ġam-ı hicr eyledi lāl

lāl ol-:

1. **lāl ol-:**-*ur*
Gazel 90
Mısra: **9**
Susmak, konuşamaz duruma gelmek.

Rūḥī ḥadīṯ-i laʿluñ işitdükde lāl olur
Ṭabʿuñla itse ṭūṭi-i şīrīn-kelām baḥṯ

2. **lāl ol-:**-*ur*
Kaside 16
Mısra: **30**
Dili tutulmak, konuşamaz olmak.

Ol şecīʿ-şīrden kim eylese āheng-i rezm
Rüstem-i destān olursa ḫaşm olur yanında lāl

lāle:

1. **lāle:**
Gazel 363
Mısra: **8**
Zambakgillerden yaprakları uzun ve mızrağı andırır, çiçeği ise kadehe benzer çok renkli bir çiçek.

Felek devr ideli ol gül-ruḫuñ sevdā-yı ʿaşḳıyla
Derūn-ı sīnesinde lāle bir dāġ-ı köhen ṣaḳlar

2. **lāle:**
Gazel 127
Mısra: **9**
Zambak türlerinden soğandan yetişen bir çiçek. || Lalenin ortasında kırmızı yaprakların çevrelediği siyah noktalar bulunmaktadır. Klasik şiirde bu noktalar, dağ yarasına benzetilir.

Ṭaġlarda görinen lāle degül ey Rūḥī
Cigerin pāreleyüp ṭaşlara çalmış Ferhād

3. **lāle:**--*nüñ, -*
Gazel 825
Mısra: **7**
Lale. || Divan şiirinde kırmızı rengi ile sevgilinin yanağı ve aşığın gözyaşları laleye benzetilir.Lalenin ortasındaki siyahlık sevgilinin yanaklarına özenme ve onu kıskanma dolayısıyla bağrında meydana gelmiş bir yara, dağlama olur.

Dāġ-ı reşk-i ʿārıżuñla lālenüñ gönlin yaḳup
Ġoncanuñ yād-ı lebüñle baġrını ḳan eylerem

lāle devātı:

1. **lāle devātı:**-*n, -da*
Kaside 18
Mısra: **20**
Lale diviti. || Divite benzeyen lale çiçeği.

Bir iki ḳaṭre şu ṭamzurdı hevādan şebnem
Var ise lāle devātında ġalīẓ oldı midād

lāle vü gül:

1. **lāle vü gül:**
Gazel 79
Mısra: **3**
Lale ve gül.

Kūh-ı deşte lāle vü gül ḳurdı zerrīn ḫaymeler
Ḳondılar ḫayl-ı bahār-ı ʿālem-ārā semt semt

lāle-cebīn:

1. **lāle-cebīn:**
Kaside 19
Mısra: **8**
Lale alınlı.

Nice ġarrā dimeyem gülşene kim olmış aña
Serv-ḳad ġonca-dehen lāle-cebīn gül-ruḫsār

lāle-had:

1. **lāle-ḫad:**
Gazel 132
Mısra: **1**
Yanakları lale gibi pembe olan.

Serv-ḳadsin sebz-ḫaṭsın ġonca-femsin lāle-ḫad
ʿĀlemi aralamışsın ḥüsnile ey serv-ḳad

lāle-hadd:

1. **lāle-ḫadd:**-*imüz*
Gazel 905
Mısra: **3**
Lale yanaklı. II Sevgili.

Terk itdi yār-ı köhnesini lāle-ḫaddimüz
Beñzer ki ḥāṣıl eyledi bir dāġdār-ı nev

lāle-i dāġ-ı maḥabbet:

1. **lāle-i dāġ-ı maḥabbet:**-*dür*
Gazel 927
Mısra: **5**
Aşk lalesinin yarası. (Lalenin ortasındaki siyahlık bağlamında).

Lāle-i dāġ-ı maḥabbetdür dil-i pür-ḫūnımuz
Yaraşur anı ṭaġıtsañ kūşe-i destāruña

lāle-i ḥamrā:

1. **lāle-i ḥamrā:**-*y, -ı*
Gazel 128
Mısra: **2**
Kızıl lale.

Ṣalınsa serv-i bālāyı ıraḳdan baḳdurur ol ḳad
Açılsa lāle-i ḥamrāyı eyler dāġdār ol ḫad

lāle-i nev-hīz:

1. **lāle-i nev-ḫīz:**-*de*
Kaside 18
Mısra: **18**
Yeni yetişmiş lale.

Neden olurdı gülistāne bu deñlü raġbet
Olmasa lāle-i nev-ḫīzde fiʿl-cümle sevād

lāle-i nuʿmān:

1. **lāle-i nuʿmān:**
Terkib-bend 1
Mısra: **55**
Çok kırmızı lale ve şakayık.

Degüldür Kerbelā deştinde yer yer lāle-i nuʿmān
Çıḳupdur ḳaynayup yerden şehīd olanlaruñ ḳanı

lāle-i sīrāb:

1. **lāle-i sīrāb:**
Gazel 116
Mısra: **14**
Taze, körpe lale.

Reşk idüp pergāle-i çeşm-i terümden reng alur
Rūḥiyā olsa ne deñlü lāle-i sīrāb surḫ

lāle-i sīrāb-ı kūh:

1. **lāle-i sīrāb-ı kūh:**-*ı*
Kaside 34
Mısra: **8**
Dağdaki suya doymuş, taze lale(ler).

Sebze-i nevḫīz-i deşti sürme-i çeşm-i nücūm
Lāle-i sīrāb-ı kūhı ṣayḳal-ı jeng-i ẓalām

lāle-ʿizār:

1. **lāle-ʿizār:**
Kaside 19
Mısra: **85**
Lale gibi kırmızı yanaklı (sevgili).

Gülşen-i dehrde ey serv-ḳad ü lāle-ʿizār
Beñzedürdüm femüñe ġonca olaydı bī-ḫār

lāle-reng:

1. **lāle-reng:**
Gazel 115
Mısra: **5**
Lale renkli. || Kırmızı.

Didüm engüştüñ ḥınādan lāle-reng olmış yine
Didi ḳan dökmekden olmaz mı kef-i ḳaṣṣāb surḫ

lāle-rū:

1. **lāle-rū:**
Gazel 911
Mısra: **10**
Lale gibi al yanaklı.

Olsam melūl göñlüm eger almasa ele
Ol lāle-rū ki kār ola her demde lāl ola

lāle-ruh:

1. **lāle-ruḫ:**-*uñ*
Gazel 1082
Mısra: **14**
Lale gibi al yanaklı.

Ḳalmadı ṣabr eşeri Rūḥi-i sevdā-zededе
Bilmem ol lāle-ruḫuñ yine ne ālı oldı

2. **lāle-ruḫ:**-*lar*
Gazel 413
Mısra: **1**
Lale yanaklı. II Al yanaklı güzeller.

Lāle-ruḫlar ṭonanup nāzile giyse ḳaralar
El iderler ki görüp mātemi ḫāke ḳaralar

3. **lāle-ruḫ:**
Gazel 683
Mısra: **14**
Lale yanaklı. II Sevgili.

Vefā ṣūretlerin göstermez olduñ ben dil-efkāra
Meger ey lāle-ruḫ müştāḳ-ı dīdār olduġum bildüñ

lāle-ruhsār:

1. **lāle-ruḫsār:**-*uñ*
Gazel 673
Mısra: **4**

Lale yanaklı, yanağı lale gibi kırmızı olan II Sevgili.

ʿAceb murġ-ı dil-i şeydā neden uçmaġa meyl itmez
Esīr-i bāg-ı kūyıdur meger bir lāle-ruḫsāruñ

lāle-veş:

1. **lāle-veş:**
Gazel 406
Mısra: **7**
Lale gibi.

Kec-külāh oldı gedā gül devletinde lāle-veş
Nāzile meyḫāneye gitdükce gūyā dem gider

lāle-zār:

1. **lāle-zār:**-*uñ*
Gazel 298
Mısra: **3**
Lale bahçesi.

Lāle-zāruñ mey-i şevḳile iderler ẕevḳin
Şimdi eglencesi erbāb-ı dilüñ sāġardur

2. **lāle-zār:**
Gazel 411
Mısra: **10**
Lale bahçesi. || Aşığın yanık yarasıyla dolu göğsü.

Tāze dāġum sīnem üzre dir görenler Rūḥiyā
Nev-bahār olmış donatmış ṣaḥn-ı bāġı lāle-zār

laʿl-i āteşīn-ruḥsār:

1. **laʿl-i āteşīn-ruḫsār:**-*dur*
Gazel 766
Mısra: **2**
Ateş gibi kırmızı yanak.

Göñülde şeb-çerāġ-ı baḥr-ı ʿaşḳ-ı yārdur dāġum
Belā kānında laʿl-i āteşīn-ruḫsārdur dāġum

laʿl-i bedaḫş:

1. **laʿl-i bedaḫş:**
Gazel 537
Mısra: **8**
Bedahşan şehrinde işlenen çok değerli yakut.

Gül-i ter gibi el üzre ṭutar oldı anı ḫalḳ
Leb-i dildār ile yek-reng oldı laʿl-i bedaḫş

laʿl-i bedahşān:

1. **laʿl-i bedaḫşān:**-*a*
Gazel 337
Mısra: **16**
Bedahşan şehrinde işlenen çok değerli yakut.

Maʿden-i faẓl u hüner Ḥażret-i ʿOs̱mān Pāşā
Ol ki her bir sözi biñ laʿl-i Bedaḫşāna deger

laʿl-ı cānān:

1. **laʿl-ı cānān:**
Gazel 140
Mısra: **2**
Sevgilinin dudağı.

Ey diyenler dehrde bir nesne yoḳ cāndan leẕīẕ
Cān nedür başdan kim ola laʿl-ı cānāndan leẕīẕ

2. **laʿl-ı cānān:**
Gazel 1026
Mısra: **1**
Sevgilinin kırmızı dudağı.

Naḳd-ı cānı ḫarc iderler laʿl-ı cānān almada
Ḫastalar kūyında yāruñ cān virüp cān almada

laʿl-i cān-fezā:

1. **laʿl-i cān-fezā:**-*dan*
Gazel 573
Mısra: **1**
Sevgilinin cana can katan dudakları.

Dil eyler rūz-ı vuṣlatda o laʿl-i cān-fezādan ḥaẓẓ
Olur faṣl-ı bahār ey gül şarāb-ı dil-güşādan ḥaẓẓ

laʿl-i dildār:

1. **laʿl-i dildār:**-*ı*
Gazel 870
Mısra: **7**
Sevgilinin lal gibi kırmızı dudakları.

Laʿl-i dildārı şarāb-ı nāba beñzetsem ne var
Ādemüñ ʿaḳlın alup sermest ider hüşyār iken

laʿl-i güher-bār:

1. **laʿl-i güher-bār:**-*uñ*
Gazel 658
Mısra: **10**
Cevherle yüklü olan lal taşı. || Sevgilinin inci dişleriyle bezenmiş, lal gibi kırmızı dudakları.

Dutarsa ḳıymet ol sīmīn-beden cānlar virür Rūḥī
Ezelden ʿāşıḳıdur ol iki laʿl-i güher-bāruñ

2. **laʿl-i güher-bār:**-*uñ*
Gazel 673
Mısra: **1**
Cevher yüklü olan lal taşı.

Ġamından baġrı ḫūn olmışdur ol laʿl-i güher-bāruñ
Açılsa saña görsek ġonca-i sīrābı gülzāruñ

laʿl-i ḫūn-rīz:

1. **laʿl-i ḫūn-rīz:**-*üñ*
Gazel 685
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Kan dökücü, zalim dudakları.

Ḳanumı dökdi laʿl-i ḫūn-rīzüñ
Cānumı aldı çeşm-i fettānuñ

laʿl-i leb:

1. **laʿl-i leb:**-*i*
Gazel 895
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudakları.

Vaṣf eylesün ol laʿl-i lebi her biri Rūḥī
Cān u dil iki ṭūṭi-i sükker-şiken olsun

laʿl-i leb-i cānāne:

1. **laʿl-i leb-i cānāne:**-*y, -i*
Gazel 658
Mısra: **5**
Sevgilinin lal renkli, kırmızı dudağı.

Görüp laʿl-i leb-i cānāneyi ṣandı ki cānıdur
Anuñçün ḳaynadı ḳanı görince çeşm-i ḫūn-bāruñ

laʿl-i leb-i dilber:

1. **laʿl-i leb-i dilber:**-*dür*
Gazel 1056
Mısra: **11**
Sevgilinin lal gibi kırmızı dudakları.

Bizi meyden geçüren laʿl-i leb-i dilberdür
Bulmaduḳ bādede keyfiyyet-i maʿcūnımuzı

laʿl-ı leb-i nigār:

1. **laʿl-ı leb-i nigār:**
Gazel 980
Mısra: **5**
Sevgilinin lal gibi kırmızı dudakları.

Dünyāyı ḳırdı ālile laʿl-ı leb-i nigār
Ḥaḳḳā budur ki irmez anuñ kimse ālına

laʿl-i leb-i sāki:

1. **laʿl-i leb-i sāḳi:**-*i*
Gazel 961
Mısra: **6**
İçki dağıtan sakinin lal gibi kırmızı dudakları.

Nice bir bāde-fürūşuñ çekelüm minnetini
Emelüm laʿl-i leb-i sāḳii sāġar yerine

laʿl-ı leb-i yār:

1. **laʿl-ı leb-i yār:**-*ı*
Gazel 962
Mısra: **12**
Sevgilinin lal gibi kırmızı dudakları.

Bezm-i meyde Rūḥiyā dün gice leb-ber-leb olup
ṣubḥa dek laʿl-ı leb-i yārı ṣorışduḳ cāmile

laʿl-i leb:

1. **laʿl-i leb:**-*i, -n*
Gazel 1114
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudakları.

Nāziklikile laʿl-i lebin dişleyüp o yār
Biri birine ḳatdı dür ü laʿl u gevheri

laʿl-i mey-gūn:

1. **laʿl-i mey-gūn:**-*ı*
Gazel 784
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Şarap renkli lal dudakları.

Gice meclisde ḳanum dökmişidi laʿl-i mey-gūnı
Bugün daʿvā idüp bir iki būse ḳan bahā aldum

laʿl-i nāb:

1. **laʿl-ı nāb:**
Gazel 139
Mısra: **6**
Parlak ve kırmızı renkli kıymetli taş. || *Berrak ve katıksız kırmızı şarap.*

Ey neyyīr-i vefā naẓarı eyle kānlara
Ḳılmaḳ murāduñ ise eger laʿl-ı nāb aḫz

2. **laʿl-i nāb:**
Gazel 57
Mısra: **10**
Berrak ve katıksız kırmızı şarap. || *Sevgilinin dudakları.*

Bir būse luṭf idüp beni öldür diyüp ṭurur
Rūḥīyi bir gün öldürecekdür o laʿl-i nāb

3. **laʿl-i nāb:**-*dan*
Gazel 767
Mısra: **13**
Parlak ve kırmızı renkli kıymetli taş. || *(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı ve saf şaraba benzeyen dudakları.*

Ol dü-çeşm-i sāḥir u ol iki laʿl-i nābdan
Ki ṣorarsañ Rūḥiyā ʿIşāda ġam Mūsāda hem

4. **laʿl-i nāb:**-*ı, -n*
Gazel 22
Mısra: **5**
Berrak ve katıksız kırmızı şarap. || *Sevgilinin sarhoşluk ve şifa veren kırmızı dudakları.*

Emdürse laʿl-i nābın ol cān ṭabībi ḳılsa
Zaḫm-ı fırāḳa merhem derd-i ġama müdāvā

laʿl-i nāb-veş:

1. **laʿl-i nāb-veş:**
Gazel 538
Mısra: **14**
Berrak ve katıksız kırmızı şarap gibi.

Rūḥī vezīr-i kāmile söz diñleden gerek
Rengīn-edāya mālik ola laʿl-i nāb-veş

laʿl-i nigār:

1. **laʿl-i nigār:**-*ı*
Gazel 867
Mısra: **9**
Sevgilinin lal gibi kırmızı dudakları.

Ṭūṭiye beñzedicek laʿl-i nigārı Rūḥī
Söz senüñdür didiler hep aña ehl-i ʿirfān

laʿl-ı nūşḫand:

1. **laʿl-ı nūşḫand:**
Gazel 122
Mısra: **1**
Tatlı gülüşü olan lal dudaklar.

İñledür geh cānı ġamzeñ geh o laʿl-ı nūşḫand
İki ḫūn-rīzüñ elinden neylesün bir derd-mend

laʿl-i revān-baḫş:

1. **laʿl-i revān-baḫş:**-*ı, -y, -la*
Gazel 1047
Mısra: **13**
(Sevgilinin) Hayat

bağışlayan lal gibi kırmızı dudakları.

Mürdeler iḥyā ider laʿl-i revān-baḫşıyla yār
Sevmesün ölsün mi Rūḥī öyle bir ʿIşī-demi

laʿl-i şeker-āmīz:

1. **laʿl-i şeker-āmīz:**-*ler, -üñ*
Gazel 648
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Şeker gibi tatlı kırmızı dudakları.

Olsa eşʿār-ı selīsümde selāset ne ʿaceb
Vaṣfıdur ol iki laʿl-i şeker-āmīzlerüñ

laʿl-i şeker-bār:

1. **laʿl-i şeker-bār:**-*uñ, -da, -dur*
Gazel 318
Mısra: **6**
Sevgilinin tatlı dilli ve lal gibi kırmızı renkli dudakları.

ʿĀdetidür ġamzenüñ ḳan dökdügine kim ne dir
Ey büt-i ḫūn-ḫᵛār söz laʿl-i şeker-bāruñdadur

laʿl-i sīne:

1. **laʿl-i sīne:**-*m*
Gazel 584
Mısra: **8**
(Aşığın) Lal gibi kızarmış göğsü.

Āsumān-ı ʿālem-i ʿaşḳuñ hilāli bedr olur
Laʿl-i sīnem üzre şāh ursa eger bir pāre dāġ

laʿl-i şīrīn:

1. **laʿl-i şīrīn:**-*üñ*
Gazel 693
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Tatlı ve lal gibi kırmızı dudakları.

Söyleşilmez tenüñdür dirlerse olma muẓṭarib
Teng ise tenüñ şekerdür laʿl-i şīrīnüñ senüñ

laʿl-i sükker-ḫā:

1. **laʿl-i sükker-ḫā:**-*lar, -uñ*
Gazel 698
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Şeker çiğneyen lal gibi kırmızı dudakları.

Şöyle leẕẕet virdi söze laʿl-i sükker-ḫālaruñ
Añılmaz sözleri hīç ṭūṭi-i gūyālaruñ

laʿl-ı yār:

1. **laʿl-ı yār:**
Gazel 149
Mısra: **7**
Sevgilinin lal gibi kırmızı dudakları.

Ṣaḳlasun Allah o sāʿat ʿāşıḳı kim laʿl-ı yār
Cām-ı mülden reng alup meclisde ḳaşlar çatılur

laʿlīn:

1. **laʿlīn:**
Gazel 706
Mısra: **11**
Lal renkli, kırmızı.

Laʿlīn ṭābaḳlar içre ḳodı jāle dürlerin
Pāşā ayaġına ide tā kim niṯār gül

laʿl-şeker:

1. **laʿl-şeker:**
Gazel 1054
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı ve şeker gibi tatlı dudakları.

Elem-i hicrümi az çekdürürin saña dime
Zehrüñ ey laʿl-şeker çoġı nedür yā azı

laʿlin ṣafāsı:

1. **laʿluñ ṣafāsı:**
Gazel 140
Mısra: **4**
(Sevgilinin) dudağının safası.

Ḫıżruñ olsun āb-ı ḥayvān biz saña leb-teşneyüz
Bilmişüz laʿluñ ṣafāsın āb-ı ḥayvāndan leẕīẕ

lām:

1. **lām:**
Kaside 6
Mısra: **54**
Lam harfî gibi iki büklüm.

Benem o dāʿi-i şāḥib-suḫan ki ḳılmışdur
Sipihr-i kīne-verüñ bār-ı cevri ḳaddümi lām

2. **lām:**
Gazel 434
Mısra: **7**
"Lam" harfi.

Lām zülfiyle elif ḳaddi olupdur virdimüz
Her ne dirse zāhid-i nādān anuñçün lā dirüz

lā-mekān:

1. **lā-mekān:**-*lar, -uz*
Gazel 487
Mısra: **2**
Mekansızlık âlemi. II Allah'ın huzuru.

Düşmiş vücūd ḳaydına bī-ḳayd cānlaruz
Yoḳdur mekānımuz bir iki lā-mekānlaruz

2. **lā-mekān:**
Gazel 753
Mısra: **19**
Belli bir yeri olmayan, mekana ihtiyacı olmayan.

Lā-mekān olduġum ʿaceb görme Rūḥiyā sevdügüm mekānda degül

lāmiʿ:

1. **lāmīʿ:**
Kaside 15
Mısra: **65**
Parlayan, parıldayan.

Lāmīʿ olan cā-be-cā encüm-i raḫşān degül
Mūm ṭonanmasını itdi gice āsumān

lāmiʿ ol-:

1. **lāmiʿ ol-:**-*duḳda*
Gazel 423
Mısra: **3**
Parlamak.

Ṭabībüm nīşter-i sertīz-i ġamzeñ lāmiʿ olduḳda
Bu cān oynar reg-i cismümde hem dem dembedem ditrer

lā-naẓīr:

1. **lā-naẓīr:**
Kaside 30
Mısra: **25**
Eşsiz, benzersiz.

Ṭabʿ-ı şerīfi ḥüsn-i tekellümde lā-naẓīr
Naẓm-ı laṭīfi semt-i selāsetde bī-miṣāl

laʿnet:

1. **laʿnet:**
Terkib-bend 8
Mısra: **237**
Lanet (olsun).

Çarḫ-ı felegüñ saʿdine vü naḫsine laʿnet
Kevkeblerinüñ ṣābit ü seyyārına hem yuf

lāşe:

1. **lāşe:**-*y*, -*e*
Kıt'a 21
Mısra: **4**
Leş, ölmüş hayvan bedeni; kokmuş ve murdar şey.

Lāşeyʾ diyüp cihāna alur gözile baḳmaduñ
Devrān seni ʿaceb mi süvār itse lāşeye

lāşeyʾ:

1. **lāşeyʾ:**
Kıt'a 21
Mısra: **3**
Çok önemsiz, çok basit ve değersiz.

Lāşeyʾ diyüp cihāna alur gözile baḳmaduñ
Devrān seni ʿaceb mi süvār itse lāşeye

lā-tahaf:

1. **lā-taḫāf:**
Gazel 590
Mısra: **4**
Tuhaf değil, garip değil.

Ġamzesi yüz ḫışmile çekdükde şemşīr üstüme
Nāzile eyler işāret lebleri kim lā-taḫāf

lā-teklīf:

1. **lā-teklīf:**
Gazel 839
Mısra: **5**
Teklifsiz, arada resmiyet olmayan, yakın ve senli benli.

Yār odur kim ola ʿuşşāḳı ile lā-teklīf
Yolına ʿāşıḳ-ı dil-ḫasta revān eyleye cān

laṭīf:

1. **laṭīf:**
Gazel 960
Mısra: **5**
Hoş, güzel.

Laṭīf günler ola muʿtedil hevālar ese
Gül ile bāġ ṭola seyr-i bāġa yār gele

lāvallah:

1. **lāvallah:**
Gazel 369
Mısra: **9**
Vallahi hayır.

Oḳumaġla kişi kāmil mi olur lāvallah
Men ʿaref sırrına her kim ki irür kāmildür

lā-yaʿḳıl:

1. **lā-yaʿḳıl:**
Gazel 280
Mısra: **3**
Aklı başından gitmiş, kendinden geçmiş.

Ey mey-i ġaflet ile sarḫoş olan lā-yaʿḳıl
ʿAḳluñı başuña devşür ki cihān fānīdür

lā-yaʿḳıl it-:

1. **lā-yaʿḳıl id-:**-*e*
Terci-bend 2
Mısra: **27**
Aklını başından almak, sarhoş etmek.

Bāde-i hicr ile kim ide seni lā-yaʿḳıl
Her günüñ ola firāḳında ḫuṣūṣā bir yıl

lāyemessuhu:

1. **lāyemessuhu:**
Kıt'a 6
Mısra: **3**
"Ona dokunamaz" anlamında Vakıa suresi 79. ayetten iktibas edilmiştir.

Ol gül-ʿiẕār geldi didi lāyemessuhu
Ben būs idüp hemān didüm illeʾl-muṭahharūn

lā-yenḳatıʿ:

1. **lā-yenḳaṭıʿ:**
Gazel 577
Mısra: **4**
Ardı kesilmeksizin, durmadan, aralıksız.

Öyle ḳattāluñ elin ṭutmaḳ olur mı neyleyin
Tīġ-i ġamzeñ cāna zaḫm urmaḳdadur lā-yenḳaṭıʿ

lā-yezālu'l-ʿabd:

1. **lā-yezālu'l-ʿabd:**-*a*
Gazel 809
Mısra: **9**
"Kulun sonsuzluğu." anlamındadır.

Rümūz-ı lā-yezālu'l-ʿabda maẓhar düşdi ey Rūḥī
Enīs-i ehl-i ḥāl olsa nola bu şiʿr-i merġūbum

lāyiḥ ol-:

1. **lāyiḥ ol-:**-*dı*
Tarih 61
Mısra: **1**

Hatıra gelmek, içine doğmak.

Yerümden bir seḥer ṭurdum bu oldı ḳalbüme lāyiḥ
Ki defterdārdan āyā niçün ḥālī ola Baġdād

<u>lāyıḳ:</u>

1. **lāyıḳ:**-*uz*
Gazel 436
Mısra: **6**
Yakışır, münasip, şayan.

Ḳulluġına ol kerem kānınuñ eylerse ḳabūl
Ulu devletdür aña biz dimezüz kim lāyıḳuz

2. **lāyıḳ:**
Gazel 92
Mısra: **6**
Yakışır, layık, uygun.

Mihr-i ruḫuñdan eyleme ḫālī derūnımuz
Lāyıḳ degül ki kaʿbe-i ʿaşḳ ola bī-sirāc

3. **lāyıḳ:**
Gazel 42
Mısra: **3**
Bir kimseye uygun olan, yaraşan; bir şeyi hak edecek nitelikte bulunan.

Lāyıḳ degül cefāya vücuduñ ḫekīm-i dehr
Virsün kemāl-i merḥametinden devā saña

4. **lāyıḳ:**
Gazel 888
Mısra: **18**
Bir kimseye uygun olan, yaraşan, yakışan.

Sensin zamānenüñ çün ʿOs̱mān-ı nām-dārı
Lāyıḳ budur ki dāyim himmet şiʿāruñ olsun

<u>lāyıḳ gör-:</u>

1. **lāyıḳ gör-:**-*di, -ler*
Gazel 208
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yakıştırmak, uygun görmek.

Rūḥiyā ṣadra giçürdiler şeh-i ẕī-şānumı
Mīr-i meclis olmaġı ol şāha lāyıḳ gördiler

2. **lāyıḳ gör-:**-*me*
Gazel 769
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyi veya birini bir şeye veya birine) Uygun bulmak, uygun olduğu kanaatinde olmak, münasip görmek, yakıştırmak.

Göñlümi mehcūr-ı dīdār itme lāyıḳ görme kim
Ben esīr-i derd olam ʿaşḳuñda iller şād-kām

<u>lāyık ol-:</u>

1. **lāyıḳ ol-:**-*an*
Gazel 172
Mısra: **11**
Uygun ve münasip olmak.

Vefāya lāyıḳ olan ʿāşıḳa idersin cevr
Ẓarīf-ṭabʿ degülsin ferāsetüñ yoḳdur

2. **lāyıḳ ol-:**-*an*
Gazel 666
Mısra: **14**
Hak kazanmış olmak, hak etmek.

Görüñ cihānda kimüñ bezm ü rezmin eyler medḥ
Bu medḥe lāyıḳ olan ṣāḥib-i iʿtibārı görüñ

<u>lāyık-ı bārān-ı kerem ol-:</u>

1. **lāyıḳ-ı bārān-ı kerem ol-:**-*am*
Gazel 701
Mısra: **5**
Kerem yağmuruna layık olmak.

Ben ne ḫākam ki olam lāyıḳ-ı bārān-ı kerem
Tek hemān eyle beni rāh-ı ṭalebde pāmāl

<u>lāyık-ı devlet-i bākī:</u>

1. **lāyıḳ-ı devlet-i bāḳī:**
Gazel 78
Mısra: **7**
Sonsuz mutluluğa layık.

Lāyıḳ-ı devlet-i bāḳī olayın dirseñ eger
Kendüñi ʿālem-i fānīde fenāfillah it

<u>lāyık-ı dīdār:</u>

1. **lāyıḳ-ı dīdār:**
Gazel 420
Mısra: **7**
Sevgilinin yüzünü görmeye layık.

Ḫʿāb-ı ġafletde olan lāyıḳ-ı dīdār olmaz
Şāhid-i ġayb yüzin dīde-i bīdār görür

<u>lāyık-ı duzeh:</u>

1. **lāyıḳ-ı duzeḫ:**
Gazel 324
Mısra: **10**
Cehenneme layık.

Ġam-ı ferdāyı ḳoy ṣūfī ḳadeh ṣun çün degül maʿlūm
Kimin Ḫaḳ lāyıḳ-ı duzeḫ kimin ehl-i cinān eyler

<u>lāyık-ı himmet ol-:</u>

1. **lāyıḳ-ı himmet ol-:**-*ma, -sa, -y, -dı*
Kaside 16
Mısra: **35**
Yardım ve ihsana layık olmak.

Olmasaydı lāyıḳ-ı himmet virilmezdi aña
Hem şecāʿat hem ʿadālet hem seḫāvet hem kemāl

<u>lāyık-ı ʿizz ü iḳbāl:</u>

1. **lāyık-ı ʿizz ü iḳbāl:**
Kaside 26
Mısra: **36**
Yüce makamlara layık.

Ser-firāzā saña itmezdi bu deñlü iḥsān
Görmese Ḥażret-i Ḥaḳḳ lāyık-ı ʿizz ü iḳbāl

lāyık-ı luṭf u kerem:

1. **lāyıḳ-ı luṭf u kerem:**-*sin*
Tarih 7
Mısra: **38**
Cömertlik ve lütfa layık (kimse).

Ṣadr-ı ʿādilsin yaraşur her ne luṭf olsa saña
Lāyıḳ-ı luṭf u keremsin müstaʿid-i iḥtirām

lāyık-ı medḥ ol-:

1. **lāyıḳ-ı medḥ ol-:**-*a*
Kaside 33
Mısra: **47**
Övgüye layık olmak.

Suḫan-sāz odur kim ola lāyıḳ-ı medḥ
Eger olsa ḫāżır eger olsa ġāʿib

lāzım:

1. **lāzım:**
Gazel 20
Mısra: **14**
Gerek, gerekli.

Ḥarām olmışdur ehllullaha çünkim dünyā vü ʿuḳbā
İkisinden de lāzım ʿārif-i dānāya istiġnā

lāzım gel-:

1. **lāzım gel-:**-*e, -y, -di*
Kaside 3
Mısra: **19**
Gerekmek.

Ol ki ger lāzım geleydi bir daḫi gelmek nebī
Ol iderdi perde-i iʿcāzdan ʿarż-ı cemāl

2. **lāzım gel-:**-*ür*
Gazel 124
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gerekmek, elzem olmak.

Diñlemezsin nidelüm dādımuzı
Bize lāzım gelür itmek feryād

lāzım ol-:

1. **lāzım ol-:**-*a*
Kaside 34
Mısra: **71**
Gerekmek, gerekli olmak.

Lāzım ola ʿanber-i ḫāmı meger ẕikr eylemek
Yoḫsa yoḳdur ol suḫandānuñ sözinde lafẓ-ı ḫām

2. **lāzım ol-:**-*ur, -sa*
Gazel 603
Mısra: **9**
Gerekmek, gerekli olmak, ihtiyaç duyulmak.

Lāzım olursa ʿaḳla çek şuʿle-i bādeden ḳılıç
Ḥāṣılı bu ki Rūḥiyā elde gerek silāḥ-ı ʿaşḳ

leʾāl:

1. **leʾāl:**
Gazel 823
Mısra: **16**
İnciler. || *Rûhî'nin şiirleri.*

Ḥāletī-i suḫan-ārāya teṭabbuʿ müşkil
Sözümi gūşına kim ḳordı leʾāl eylemesem

leʿālī:

1. **leʿālī:**
Kaside 33
Mısra: **53**
İnciler.

Ḥadīsim leʿālī dehānum añadürc
Sözüm rūḥdur ṭabʿum ol rūḥa ḳalıb

leʾāl-i hāṣ:

1. **leʾāl-i ḫāṣ:**
Gazel 553
Mısra: **10**
Özel inciler.

Bāzār-ı fikre geşt ü güẕār eyleyüp arar
Ṭabʿum nisār-ı bezmüñe lāyıḳ leʾāl-i ḫāṣ

2. **leʾāl-i ḫāṣ:**
Gazel 554
Mısra: **4**
Özel inciler. || *Aşığın gözyaşları.*

Gel bezme ey bigāne-i āfāḳ kim senüñ
Ḳılsun nisār pāyuña çeşmüm leʾāl-i ḫāṣ

leb:

1. **leb:**-*üñ, -den*
Gazel 7
Mısra: **2**
Dudak. II Sevgilinin dudağı.

Ruḫundan ẕevḳ alan itdi gül-i raʿnāya istiġnā
Lebüñden mest olan ḳıldı mey-i ṣahbāya istiġnā

2. **leb:**-*üñ*
Gazel 802
Mısra: **9**
Dudak. II Sevgilinin dudağı; öpücük.

Sen Rūḥi ile cāna degişdüñ lebüñ ammā
Ey ġonca-dehen ben anı biñ cāna degişmem

3. **leb:**-*i, -n, -de*
Terkib-bend 5
Mısra: **39**
Dudak. || *Dudaklardan dökülen sözler.*

Tekellüminde edā var idi lebinde ṣafā
Miyānı bi-bedel ü ḳāmeti ḳıyāmet idi

lebāleb:

1. **lebāleb:**-*dür*
Gazel 215
Mısra: **11**
Ağzına kadar dolu.

ʿAşḳ cāmı rāḥ-ı vaḥdetle lebālebdür henüz
Gerçi anı ʿārifler kerrātile nūş itdiler

lebāleb it-:

1. **lebāleb it-:**-*di*
Gazel 1057
Mısra: **1**
(Bir şeyi) Ağzına kadar doldurmak.

Şebnem lebāleb itdi yine sāġar-ı güli
Billūr cāma sen daḫi dök sāḳiyā müli

leb-ber-leb:

1. **leb-ber-leb:**
Gazel 925
Mısra: **10**
Dudak dudağa.

Yıllarla zehrin yutduġuñ hicrüñ telāfīsin ider
Leb-ber-leb olsañ bir dem ol yār-ı şeker-güftārile

leb-beste:

1. **leb-beste:**
Terkib-bend 8
Mısra: **189**
Dilsiz, suskun.

Bed-gūlara leb-beste görinmekdeyüz ammā
Rindān-ı Mesīḥā-deme miftāḥ-ı fütūḥuz

leb-i cān-baḫş:

1. **leb-i cān-baḫş:**-*ı*
Gazel 261
Mısra: **5**
Hayat veren dudaklar.

Leb-i cān-baḫşı füsūn ile bizi öldürdi
Bilmezüz siḥr idüp ol nergis-i şehlā neyler

2. **leb-i cān-baḫş:**-*uñ, -a*
Gazel 63
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Cana can katan dudakları.

Ḳanmayınca leb-i cān-baḫşuña bulmaz teskīn
Āteş-i ʿaşḳuñ ile dilde ḥarāret ġālib

3. **leb-i cān-baḫş:**-*uñ, -a*
Gazel 928
Mısra: **8**
(Sevgilinin) canlar bağışlayan dudağı.

Anuñçün şaḳlaram cismümde cān-ı nātüvānı kim
Ṭufeyl idüp leb-i cān-baḫşuña vuṣlat zamānında

leb-i cān-baḫş-ı yār:

1. **leb-i cān-baḫş-ı yār:**-*a*
Gazel 37
Mısra: **9**
Sevgilinin canlar bağışlayan dudağı.

Velī ṭurmaz leb-i cān-baḫş-ı yāra öykinür dāʿim
Meger āyīneye baḳmış degül ṭūṭī-i şekker-ḫā

leb-i cān-perver:

1. **leb-i cān-perver:**-*den*
Gazel 853
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Gönle ferahlık veren dudakları.

Dökilen ḳanlara baḳ çeşme-i çeşm-i terden
Sen de gör dil ne çeker ol leb-i cān-perverden

2. **leb-i cān-perver:**-*ü, -ñ, -üñ*
Gazel 622
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Can veren dudakları.

Dem-i cān-baḫş ile ʿĪsā-yı zamānsın bilürüz
Ḥāşılı küştesiyüz hep leb-i cān-perverüñüñ

leb-i cūybār:

1. **leb-i cūybār:**-*da*
Gazel 967
Mısra: **2**
Irmak kıyısı, nehir kenarı.

Gül şevḳi ile nūş-ı mey it sebze-zārda
Ammā be-şarṭ-ı an ki leb-i cūybārda

leb-i deryā:

1. **leb-i deryā:**-*da*
Kaside 5
Mısra: **12**
Deniz kenarı, kıyı, sahil.

Şevḳuñla cūşa gelmeden aġzı köpüklenür
Seyr eyleyen şanur leb-i deryāda anı kef

leb-i dildār:

1. **leb-i dildār:**
Gazel 537
Mısra: **8**
Sevgilinin dudağı.

Gül-i ter gibi el üzre ṭutar oldı anı ḫalḳ
Leb-i dildār ile yek-reng oldı laʿl-i bedaḫş

leb-i hāmūş:

1. **leb-i ḫāmūş:**-*um, -da*
Gazel 942
Mısra: **2**
Suskun dudak.

İşitme söyleme yoḳdur zebān u gūşumda
Hezār nükte var ammā leb-i ḫāmūşumda

leb-i huşk:

1. **leb-i ḫuşk:**-*ile*
Gazel 852
Mısra: **4**
Kuru dudak.

Reh-i ʿaşḳuñda şeh-i baḥr u berre baş egmez
Ẕevḳ alan kimse leb-i ḫuşkile çeşm-i terden

leb-i ʿīsī-dem:

1. **leb-i ʿīsī-dem:**-*üñ*
Gazel 647
Mısra: **8**
(Sevgilinin) İsa nefesli dudağı. || Sevgilinin Hz. İsa gibi ölülere ve âşıklarına hayat veren dudağı, öpücüğü.

Ḥayāt ābı ki dirler dāyim eyler mürdeler iḥyā
Leb-i ʿĪsī-demüñ cān-baḫşlıḳda ʿaynıdur anuñ

leb-i laʿl:

1. **leb-i laʿl:**
Gazel 312
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudakları.

Leb-i laʿl ü ruḫ-ı rengīnüñe meyl eylemez zāhid

Şarāb içmez güzel sevmez ʿaceb bī-ʿaḳl u cāhildür

leb-i laʿl ü ruh-ı yār:

1. **leb-i laʿl ü ruḫ-ı yār:**
Gazel 285
Mısra: **7**
Sevgilinin yanağı ve kırmızı dudağı.

Leb-i laʿl ü ruḫ-ı yār olmayıcaḳ ʿuşşāḳa
Didüm āyā nedür eglence gül ü mül didiler

leb-i laʿl:

1. **leb-i laʿl:**-*i, -n, -den*
Gazel 50
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudakları.

Gerçi evvel leb-i laʿlinden irür cāna şafā
Şoñra ammā ḫaṭı sevdāsına düşmek ne belā

leb-i mey-gūn:

1. **leb-i mey-gūn:**-*ile*
Gazel 1109
Mısra: **3**
Şarap renkli dudak.

Ḥamdülillah leb-i mey-gūnile sāḳīlerimüz
Bize çekdürmediler bāde-i ḥamrā ġamını

leb-i rengīn:

1. **leb-i rengīn:**-*i*
Gazel 291
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Parlak dudağı.

Zülfini aġzına alduḳda leb-i rengīni
Döner ol ġonca-i ala ki budaḳdan görinür

leb-i şekker-şiken:

1. **leb-i şekker-şiken:**
Gazel 376
Mısra: **2**
Tatlı söz söyleyen (kimse), hoşsohbet.

Cihānuñ gülşeninden baña ol vech-i ḥasen yegdür
Gülinden ġoncasından bir leb-i şekker-şiken yegdür

2. **leb-i şekker-şiken:**-*den*
Gazel 995
Mısra: **6**
Şeker yiyen dudak (papağana benzerlik bağlamında). || Sevgilinin tatlı dilli dudağı.

İki ṭūṭīdür dil-i āşüfte vü cān-ı ḥazīn
Sözleri hep ol leb-i şekker-şikenden cānibe

3. **leb-i şekker-şiken:**-*üñ*
Gazel 640
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Hoşsohbetli dudağı.

Leb-i şekker-şikenüñ emdürür üftādesine
Dāyim olsun göreyin luṭfı o şīrīn-kāruñ

leb-i şīrīn:

1. **leb-i şīrīn:**
Gazel 1004
Mısra: **1**
Tatlı dudak.

Leb-i şīrīn ḳaçan olsa şarāb-ālūde
Beñzer ol ġoncaya kim ola gülāb-ālūde

leb-i yār:

1. **leb-i yār:**-*uñ*
Gazel 224
Mısra: **12**
Yarin dudağı.

Lebāleb bāde-i gül-reng olan peymāneden yegdür
Leb-i yāruñ ġamın çekmek dil-i zāruñ şafāsıdur

leb-teşne:

1. **leb-teşne:**-*y, -üz*
Gazel 140
Mısra: **3**
Susamış.

Ḫıżruñ olsun āb-ı ḥayvān biz saña leb-teşneyüz
Bilmişüz laʿluñ şafāsın āb-ı ḥayvāndan leẕīẕ

2. **leb-teşne:**
Gazel 1068
Mısra: **14**
Susamış. || Gönlü susamış, hasret çeken.

Dil irmedi vaṣl ābına şaḥrā-yı vefāda
Leb-teşne ḥarāretden o maġbūn şıḳıldı

leb-teşne-i zülāl-ı viṣāl:

1. **leb-teşne-i zülāl-ı viṣāl:**-*üñ*
Gazel 355
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Kavuşma suyuna susamışlar. || Âşıklar.

Leb-teşne-i zülāl-ı viṣālüñ yanup gider
Fırḳat midür yaḳan anı nār-ı āteş midür

lebüñ cāmı:

1. **lebüñ cāmı:**-*üñ, -dur*
Gazel 1084
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Dudağının kadehi. || Sevgilinin şarap kadehi gibi sarhoşluk veren dudakları.

Gelmeyen fikrine Rūḥī ḳuluñuñ kevşerdür
Lebüñüñ cāmıdur ey rūḥ-ı muṣavver emeli

lec:

1. **lec:**
Gazel 96
Mısra: **8**
Düşmanlıkta inat etme, ayak direme, çekişme.

Ṭutalum bī-iḫtiyāruz biz ayaġuñ öpmede
Sende ey ẓālim nedür bir būse içün bunca lec

lecāc:

1. **lecāc:**
Gazel 100
Mısra: **10**
Ayak direme, çekişme.

Eyleme bir büse içün bunca baḥs
Ehl-i ikrām olana düşmez lecāc

leccāc:

1. **leccāc:**
Kaside 37
Mısra: **43**
İnat eden, ayak direten kimse.

Fenn-i şaṭrancda leccāc
Muḥammed Begimüz
Ḫaşma ġālib mi gör ol fāris-i meydān nicedür

leclāc:

1. **leclāc:**-*ı*
Kaside 40
Mısra: **19**
Satranç oyununu icat eden kişi.

Māt ider naṭʿ -ı belāġatda nice leclācı
Şeh-i mülk-i hüner ol sāni-i Selmān eyüdür

lemʿa-i mihr-i cemāl:

1. **lemʿa-i mihr-i cemāl:**-*i, -dür*
Gazel 225
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Güneşe benzeyen güzel yüzünün parıltısı.

Lemʿa-i mihr-i cemālidür o mehrūnuñ kim
ʿĀşıḳuñ şām-ı siyāhın şeb-i mehtāb eyler

lemʿa-i ruhsār:

1. **lemʿa-i ruḫsār:**-*ı, -n, -dan*
Kaside 37
Mısra: **7**
(Bir kimsenin) Güzel yüzünün parıltısı.

Bezmi pür-şaʿşaʿa mı lemʿa-i ruḫsārından
Ẕerre-perver mi o ḫurşīd-i dıraḫşān nicedür

lemʿa-i ruh:

1. **lemʿa-i ruḫ:**-*uñ*
Gazel 276
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Yanağının parıltısı.

Mihrile var ne nisbeti kim lemʿa-i ruḫuñ
Bir nūrdur ki pertevi mihrile māhdur

lemʿī:

1. **lemʿī:**-*y, -e*
Kaside 40
Mısra: **121**
Lem'î (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Añmayup virmemek inṣāf mı
Lemʿīye vücūd
Meclisüñ çeşm ü çerāġı o ġazel-ḫān eyüdür

leng:

1. **leng:**
Kaside 38
Mısra: **88**
Topal, aksak.

Biḥamdillah degül erbāb-ı dilden ḫāli ḫod Başra
Niçün aġzına çalmazlar o leng ü dūn-ı nādānuñ

lerze:

1. **lerze:**
Gazel 1014
Mısra: **1**
Titreme, titreyiş.

Bu ḳadar lerze nedendür dil-i nālānumda
Yine āṣār-ı ġażab var gibi sulṭānumda

lerze düş-:

1. **lerze düş-:**-*er*
Kaside 11
Mısra: **29**
Endişelenmek, korkmak.

Felekde lerze düşer dest ü pāyına Behrām
Ḳaçan ki şevketile beline ḳuşansa ṣadāġ

lerze eyle-:

1. **lerze eyle-:**-*r, -di*
Kaside 16
Mısra: **33**
Titremek.

Çoḳ bu deñlü lerze eylerdi vücūdında eger
Āfitāba itmeseydi heybeti ʿarż-ı cemāl

leş:

1. **leş:**-*dür*
Gazel 246
Mısra: **8**
Kokmuş hayvan ölüsü.

Başına üşse ʿaceb mi bir alay zāġ u zaġan
Meşelā cīfe-i dünyā-yı denī bir leşdür

2. **leş:**-*dür*
Gazel 247
Mısra: **8**
Kokmuş hayvan ölüsü, lâşe.

Başına üşse ʿaceb mi bir alay zāġ u zaġan
Meşelā cīfe-i dünyā-yı denī bir leşdür

leşker:

1. **leşker:**
Gazel 1026
Mısra: **7**
Asker || *Ordu.*

Ḳaşlaruñ ḳalbi ṣıdı leşker ṣalup neyler müjeñ
Tīġ-i tīzüñ daḫli yoḳ mülk-i dil u cān almada

leşker-i fitne:

1. **leşker-i fitne:**
Gazel 1082
Mısra: **7**
Fitne askeri. || *Sevgilinin ortalığı karıştıran, fitne çıkaran güzelliği.*

Leşker-i fitne çeküp ḫayl-ı ḫaṭ u ḫālından
Ḳırdı ʿāşıḳların ol māh celāli oldı

letāfet:

1. **leṭāfet:**-*le*
Gazel 159

Mısra: **7**
Güzellik.

Bu leṭāfetle sen ey çeşm-i çerāġ-ı melekūt
Eyleseñ ʿāşıḳ eger kendüñe māhı yaraşur

2. **leṭāfet:**
Gazel 72
Mısra: **5**
Latiflik, güzellik, hoşluk.

Ġonca eylerse dehānuñla leṭāfet baḥşini
Anı bir sözle esīr-i şīve-i güftāruñ it

3. **leṭāfet:**
Gazel 325
Mısra: **9**
Hoşluk, güzellik, incelik.

Ḫaṭ u ḫālına degül ancaḳ leṭāfet maẓhar
Ol gül-i ter dürr-i yektādur serāpā böyledür

4. **leṭāfet:**-*de*
Kaside 15
Mısra: **64**
Zariflik, hoşluk, güzellik.

Şöyle ṣafā virdiler zībile Baġdāda kim
Oldı leṭāfetde her kūşesi bir gülsitān

leṭāfet āsumān:

1. **leṭāfet āsumān:**-*n, -da*
Gazel 795
Mısra: **10**
Güzellik göğü.

Nola şevḳum bugün oldıysa ġalib mihr-i gerdūna
Leṭāfet āsumānında meh-i tābānumı gördüm

leṭāfet-i ḫaṭ-ı sebz:

1. **leṭāfet-i ḫaṭ-ı sebz:**-*üñ*
Gazel 620
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Taze bitmiş ayva tüylerinin güzelliği.

Cihānı ḳırduralar ḳorḳarın o ġamzelere
Leṭāfet-i ḫaṭ-ı sebzüñ ṭarāvet-i rüyuñ

leṭāfet-i ruḥsār:

1. **leṭāfet-i ruḥsār:**
Gazel 259
Mısra: **2**
Yüz güzelliği.

Nedür bu ḥüsn-i edā bu melāḥat-ı güftār
Nedür o luṭf-ı cemāl ol leṭāfet-i ruḥsār

levend:

1. **levend:**
Gazel 391
Mısra: **2**
Nefsin arzularına uyup serbest tavır ve hafif meşrep tavırla geçinen kimse, yabancı.

Sāḳī melāl-i zehr ile dil pür-ġubārdur
Bir nice gün levend olalum nev-bahārdur

2. **levend:**
Gazel 743
Mısra: **12**
Kabadayı, cesur, yiğit, hareketli (kimse). || *Nefsin arzularına uyup serbest tavır ve hafif meşrep tavırla geçinen kimse.*

Kesildi kūşe-nişīnān-ı genc-i taḳvādan
Levend olup yine nūş-ı şarāba düşdi göñül

levḥ:

1. **levḥ:**-*i*
Gazel 296
Mısra: **9**
Levha, sayfa.

Aġla göñül ki ḳıldılar ol sāde levḥi nerm
Ehl-i ḥased ki meylleri hep nifāḳadur

2. **levḥ:**-*e*
Tarih 65
Mısra: **16**
Yaratılmışlar hakkındaki bütün bilgiyi kapsayan kitâb-ı mübin, levhimahfuz.

Çarḫa didüm nedür bu ḥāl didi
Böyle yazmış yazanda levḥe ḳalem

levḥ-i āfitāb:

1. **levḥ-i āfitāb:**-*a*
Gazel 1087
Mısra: **12**
Güneş levhası.|| *Sevgilinin alnı.*

Ebrūlaruñ ṣāḥife-i cebheñde dir gören
Bir levḥ-i āfitāba yazılmış hilāl iki

levḥ-i cebīn:

1. **levḥ-i cebīn:**-*üm, -de*
Gazel 783
Mısra: **6**
Alın levhası. || *Aşığın alnı.*

İki saṭr eylemiş baḫtum ḳara olduġınuñ şerḥin
Yazan levḥ-i cebīnümde görinen ṣanmañuz ḳaşum

levḥ-i çemen:

1. **levḥ-i çemen:**-*e*
Kaside 18
Mısra: **23**
Çimenlik levhası, çimenlik tahtası.

Ḫāme-i sebze-i nev-ḫīz ile levḥ-i çemene
Yazdı derd-i dilini bülbül-i āşüfte-nihād

levḥ-i cihān:

1. **levḥ-i cihān:**-*dan*
Gazel 750
Mısra: **6**
Dünya levhası.

Rāh-ı ʿaşḳuñda baña dildür belālar çekdüren
Maḥv olaydı kāşki levḥ-i cihāndan nām-ı dil

levḥ-i dil:

1. **levḥ-i dil:**-*de*
Gazel 5
Mısra: **7**
Gönül levhası.

Ciger ḳanıyla levḥ-i dilde ḥüsnüñ itmede taṣvīr
Bu deyr-i ʿālemüñ içinde biz de Māniyüz cānā

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

levḥ-i ḥāṭır:

1. **levḥ-i ḥāṭır:**-*da*
Gazel 1015
Mısra: **1**
Hatır levhası. || *Zihin.*

Ḫayāl-ı ḫaṭṭ-ı sebzüñ naḳş
olaldan levḥ-i ḫāṭırda
Gözüm nūr-ı ruḫuñdan ġayrısın
görmez meẕāhirde

levḥ-i ḥavāṭır:

1. **levḥ-i ḥavāṭır:**-*dan*
Terkib-bend 1
Mısra: **9**
Gönül levhası; yürek.

Ḥuẕur erḳāmını ḥaḳḳ eyleyüp
levḥ-i ḥavāṭırdan
Meserret-nāmeler ẕevḳin
göñüllerden nihān eyle

levḥ-i ḳānūn:

1. **levḥ-i ḳānūn:**-*da*
Gazel 405
Mısra: **12**
Kanun levhası.

Salṭanat naḳşı bu iḥmālile bir gün bozılur
Levḥ-i ḳānūnda olan resm-i ḥükūmet ḳalḳar

levḥ-i maḥfūz:

1. **levḥ-i maḥfūz:**-*da*
Gazel 367
Mısra: **10**
Allah'ın takdir ettiği, olmuş ve olacak bütün şeylerin üzerinde yazılı bulunduğu kabul edilen levha.

Ruḥ-ı yārı göñülde naḳş itdüm
Levḥ-i maḥfūzda ḫaṭā neyler

levḥ-i sīne:

1. **levḥ-i sīne:**-*m*
Gazel 765
Mısra: **3**
Gönül levhası, yürek.

Ezel remmālı levḥ-i sīnem üzre ṭāliʿüm görmiş
Nuḳāṭ-ı remlden yer yer ḳalan āṣārdur dāġum

levḥ-i vücūd:

1. **levḥ-i vücūd:**-*a*
Gazel 568
Mısra: **8**
Varlık levhası.

Dil māʾil idi ḥüsn-i ḫaṭṭ-ı yāra yazmadın
Levḥ-i vücūda ḫāme-i ṣūret-nigār ḫaṭ

levḥ-i zemīn:

1. **levḥ-i zemīn:**
Kaside 29
Mısra: **8**
Yeryüzü.

İtmege ḥükmini sulṭān-ı bahāruñ icrā
Sebz ḳılmış bu ḫaṭı levḥ-i zemīn üzre raḳam

levḥ-i zemīn:

1. **levḥ-i zemīn:**-*e*
Gazel 568
Mısra: **1**
Yeryüzü levhası. || *Sevgilinin yüzü.*

Levḥ-i zemīne yazdı yine nev-bahār ḫāṭ
Gel bāġa seyr idem dir iseñ yādigār ḫaṭ

levlāk:

1. **levlāk:**
Gazel 197
Mısra: **5**
"Levlâke levlak lema halaktül eflak: Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım." Kudsi hadis olduğu söylenen ifadeden iktibastır.

Didi "el-faḳr faḫri" çün o şāh-ı mesned-i levlāk
Ben ey ḫᵛāce libās-ı faḳra girsem iftiḫārumdur

levs-i ṣuāl-ı dünyā:

1. **levs-i ṣuāl-ı dünyā:**-*dan*
Gazel 425
Mısra: **5**
Dünya sorusunun kiri.

Degül dāmānımuz ālūde levs-i ṣuāl-ı dünyādan
Egerçi ʿālem-i kesretdeyüz ammā ki ferdüz biz

leyl ü nehār:

1. **leyl ü nehār:**
Gazel 378
Mısra: **12**
Gece ve gündüz.|| *Sürekli, her zaman.*

Ḫāṣılı köhne bahāruñ ol ider ẕevḳını kim
ʿÖmri bir tāze cevānile geçer leyl ü nehār

2. **leyl ü nehār:**
Gazel 706
Mısra: **20**
Gece ve gündüz. || *Devamlı.*

Luṭfı nesīmi ṭoḳına şāyed diyü açar
Ṣaḥn-ı çemende gögsini leyl ü nehār gül

3. **leyl ü nehār:**
Gazel 1085
Mısra: **3**
Gece ve gündüz. || *Devamlı, durmaksızın.*

Gülşen-i kūyuña aḳup dökilür leyl ü nehār
Gözlerümden iki ḳanlu yaşumuñ ırmaġı

4. **leyl ü nehār:**
Kaside 19
Mısra: **106**
Gece gündüz. || *Devamlı, daima.*

Umaruz Ḥażret-i Pāşā-yı saʿādet-mendüñ
ʿÖmri dünyāda ṣafāyile giçüp leyl ü nehār

5. **leyl ü nehār:**
Gazel 567
Mısra: **16**
Gece gündüz. || *Devamlı, sürekli.*

Andan iderdi ehl-i ġaraż ḥall-i müşkilāt
Gerçi yazardı her biri leyl ü nehār ḫaṭ

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

leyl ü nehār-ı nev:

1. **leyl ü nehār-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **26**
Gece ve gündüzün yenisi.

Devr-i teselsül ile ṭulūʿ u ġurūb-ı mihr
Tā ẓāhir ide dehrde leyl ü nehār-ı nev

leylā:

1. **leylā:**-*y*, -*a*
Gazel 753
Mısra: **3**
Leyla ile Mecnun hikayesinin kadın kahramanı.

Ḳaysı Leylāya ṣordılar didi kim
Reh-i ʿaşḳumdadur yabanda degül

2. **leylā:**-*s*, -*ı*, -*n*
Kaside 39
Mısra: **60**
Leyla ile Mecnun hikayesinin kadın kahramanı || Sevgili.

Mecnūn olup gezer mi daḥi deşt-i ʿaşḳda
Bulmadı mı Leylāsın o ʿuryān ne demdedür

3. **leylā:**
Gazel 874
Mısra: **10**
Leyla ile Mecnun hikayesinin kadın kahramanı. II Siyah, gece.

Kemāl-ı ḥüsnile ḥüsn-i sülūkına söz yoḳ
Nolaydı ol ṣaçı Leylā bileydi ṣeydāsın

leylā-ṣaç:

1. **leylā-ṣaç:**-*uñ*
Gazel 416
Mısra: **2**
Leyla'nın saçlarına benzeyen saçlar.

Her gören cānā ʿiẕār-ı āluñı meftūn olur
Her düşen Leylā-ṣaçuñ sevdāsına Mecnūn olur

leylī:

1. **leylī:**-*den*
Gazel 379
Mısra: **5**
Leyla ve Mecnun hikayesinin kadın kahramanı.

Ṭaleb-i niʿmet-i vaṣl eyler iken Leylīden
Kāse-ı Ḳays-ı dil-fikārı ṣıyan ṭaş nedür

2. **leylī:**
Gazel 889
Mısra: **7**
Aşk kahramanı Mecnun'un uğruna çöllere düştüğü kadın, Leyla. II Sevgili.

Çekse zencīre o Leylī nola ben Mecnūnın
Bu da bir silsiledür ḳaldı ser-i mūyından

leylī-i zülf-i yār:

1. **leylī-i zülf-i yār:**-*dan*
Gazel 686
Mısra: **3**
Sevgilinin gece gibi siyah saçları. || Leyla'ya benzeyen sevgilinin saçları.

Olup Leylī-i zülf-i yārdan dūr
Yine Mecnūn gibi yabana düşdük

leylī-vaḳt:

1. **leylī-vaḳt:**
Gazel 1056
Mısra: **3**
Gece vakti. || Leyla zamanı.

Seni bulduḳ bu fenā mülke gelüp Leylī-vaḳt
Bağladuḳ silsile-i zülfüñe Mecnūnımuzı

leylī-veş:

1. **leylī-veş:**-*üñ*
Gazel 255
Mısra: **5**
Leyla gibi. || Leyla'ya benzeyen sevgili.

Cān ġam-ı zülf-i perīşānıyla ol Leylī-veşüñ
Dāḫil-i cemʿiyyet-i ehl-i cünūn olmaḳdadur

leyse fiddāre ġayruhu:

1. **leyse fiddāre ġayruhu:**-*dur*
Gazel 900
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Dua İfadesi**
"Evde (kainatta), ev sahibinden (Allah'tan) başkası yoktur.".

Vaḥdehu lāşerikeleh dur o
Leyse fiddāre ġayruhu dur bu

lezīz:

1. **leẕīẕ:**-*ce*
Gazel 186
Mısra: **4**
Lezzetli, tatlı, hoş.

Bir ışırması o sīb-ẕeḳānuñ deger cihāna
Ne baḥālu mīvedür bu ne leẕīẕce yemişdür

2. **leẕīẕ:**
Gazel 140
Mısra: **1**
Tatlı, hoşa giden, vazgeçilmesi güç olan.

Ey diyenler dehrde bir nesne yoḳ cāndan leẕīẕ
Cān nedür başdan kim ola laʿl-ı cānāndan leẕīẕ

lezīz ol-:

1. **leẕīẕ ol-:**
Gazel 140
Mısra: **2**
Lezzetli olmak.

Ey diyenler dehrde bir nesne yoḳ cāndan leẕīẕ
Cān nedür başdan kim ola laʿl-ı cānāndan leẕīẕ

lezzet:

1. **leẕẕet:**-*i*, -*n*, -*e*
Gazel 1078
Mısra: **7**
Herhangi bir şeyden alınan zevk, haz, safa.

Aldanup leẕẕetine şehdine el urma ṣaḳın
Cehd ḳıl üstüñe ḳondurmayasın her megesi

2. **lezzet:**-*i*
Gazel 826
Mısra: **11**
Herhangi bir şey karşısında duyulan zevk, haz.

Cān fedā ḳılmaḳdadur mihr u maḥabbet lezzeti
Kāşki biñ cānum olsa yāra ḳurbān eylesem

3. **lezzet:**
Gazel 698
Mısra: **1**
Ağızla duyulan tat, çeşni, herhangi bir şeyden alınan zevk, haz, safa.

Şöyle lezzet virdi söze laʿl-i sükker-ḫālaruñ
Añılmaz sözleri hīç ṭūṭi-i gūyālaruñ

4. **lezzet:**
Terkib-bend 9
Mısra: **26**
Ağız yoluyla alınan tat; zevk, haz.

Ben ṭut ki ṣunmışam saña şerbet ne fāʾide
İdrāk olmayınca lezzet ne fāʾide

lezzet al-:

1. **lezzet al-:**-*a*
Kaside 41
Mısra: **52**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tat almak; zevk almak, hoşlanmak.

Dutmasa Ḫıżr öñine neyyir-i luṭfuñ meşʿal
Kim ki bir ẕerre ḳadar lezzet ala mihrüñden

lezzet-i āb-ı ḥayāt:

1. **lezzet-i āb-ı ḥayāt:**
Tarih 10
Mısra: **10**
Ölümsüzlük suyunun lezzeti.

Cāmiʿi yanında pest ḳubbe-i çarḫ-ı berīn
Çeşmesi yanında maḥv lezzet-i āb-ı ḥayāt

lezzet-i güftār:

1. **lezzet-i güftār:**
Gazel 282
Mısra: **2**
Söz lezzeti.

Sevr-ḳadlerde olan şīve-i reftār nedür
Ġonca-femlerde olan lezzet-i güftār nedür

lezzet-i güftār:

1. **lezzet-i güftār:**-*da*
Gazel 293
Mısra: **1**
Sözün lezzeti, zevki.

Lebüñle lezzet-i güftārda dem eylemek ister
ʿAcebdür ṭūṭi-i şeker-şiken ādem gibi söyler

lezzet-i ḥᵛāb:

1. **lezzet-i ḫᵛāb:**
Gazel 344
Mısra: **3**
Uykunun lezzeti.

Ḫoş gelür gerçi ki maḫmūra seḥer lezzet-i ḫᵛāb
ʿĀlem-i ḫᵛābda ammā gözi sāġar gözedür

lezzet-i keyfiyyet-i cān-baḫş:

1. **lezzet-i keyfiyyet-i cān-baḫşuñı:**-*uñ, -ı*
Gazel 19
Mısra: **3**
Hayat veren lezzetin keyfi.

Alsalardı lezzet-i keyfiyyet-i cān-baḫşuñı
Ayaġuñ ṭoprāġını eylerdi zühd ehli ġıdā

lezzet-i şehd u ġam-ı ʿaşḳ:

1. **lezzet-i şehd u ġam-ı ʿaşḳuñı:**-*uñ, -ı*
Gazel 1027
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Aşkının gamı ve balının (dudaklarının) lezzeti.

Lezzet-i şehd u ġam-ı ʿaşḳuñı her kim dada
Ey şeker-leb saña elbetde olur üftāde

libās:

1. **libās:**--*ı*
Gazel 137
Mısra: **4**
Elbise,giysi.

Açıldılar çemenüñ güllerine virmege reşḳ
Güzeller egnine giymiş libās-ı surḫ u sefīd

2. **libās:**-*uñ*
Kaside 41
Mısra: **14**
Elbise, giysi. || Allah'ı bilme elbisesi.

Ḫilʿat-i maʿrifetullaha liyāḳat bulıgör
Aña saʿy eyleme ki ola libāsuñ maḫmel

libās-ı ʿaşḳ:

1. **libās-ı ʿaşḳ:**-*dan*
Gazel 751
Mısra: **10**
Aşk elbisesi.

Nola Rūḥī aṭlas u zer-baftdan ʿārī ise
Ḥamdülillah kim libās-ı ʿaşḳdan ʿārī degül

libās-ı çemen:

1. **libās-ı çemen:**-*i*
Gazel 1101
Mısra: **6**
Çimenliğin elbisesi.

Giydiler ḫilʿāt-ı nevrūzı serāser ezhār
Sebzeyi gör ne güzel açdı libās-ı çemeni

libās-ı eşk-i pür-hūn:

1. **libās-ı eşk-i pür-ḫūn:**-*um, -la*
Gazel 782
Mısra: **5**
Kanla dolu gözyaşı (ile boyanmış) elbise.

Libās-ı eşk-i pür-ḫūnumla oldum ṣanmañuz gülgūn
Ṭutuşdı şuʿle-i nār-ı sitemle cism-i sūzānum

libās-ı fāḫir:

1. **libās-ı fāḫir:**-*e*
Gazel 722
Mısra: **9**
Övünme elbisesi.

Ey dil libās-ı fāḫire meyl itme cehd ḳıl
Maḥşerde zīr-i rāyet-i āl-i ʿAbāda ol

libās-ı faḫr:

1. **libās-ı faḫr:**
Kaside 13
Mısra: **59**
Övünç elbisesi.

Libās-ı faḫr ile nazmumun güzellügi var
Bir özge ḥüsn virür şāhide ṣafā-yı libās

libās-ı fakr:

1. **libās-ı faḳr:**-*a*
Gazel 197
Mısra: **6**
Fakirlik elbisesi.

Didi "el-faḳr faḫri" çün o şāh-ı mesned-i levlāk
Ben ey ḫˇāce libās-ı faḳra girsem iftiḫārumdur

2. **libās-ı faḳr:**-*a*
Gazel 453
Mısra: **5**
Fakirlik, acizlik elbisesi.

Libās-ı faḳra girelden ʿaceb ṣafāmuz var
Ne cāha raġbetimüz var ne çarḫa minnetimüz

libās-ı maʿrifet:

1. **libās-ı maʿrifet:**-*den*
Gazel 879
Mısra: **9**
İlim elbisesi.

Libās-ı maʿrifetden eylemişdür Ḥaḳḳ seni ʿārī
Anuñçün cübbe vü destāra ey ṣūfī muḳayyedsin

libās-ı nīlgūn:

1. **libās-ı nīlgūn:**
Gazel 1041
Mısra: **1**
Lacivert renkli elbise. || *Gökyüzü.*

Libās-ı nīlgūn içre o māh-ı ʿālem-ārāyı
Temāşā eylesünler görmeyenler gökde ʿİsāyı

libās-ı rengīn:

1. **libās-ı rengīn:**
Gazel 884
Mısra: **4**
Güzel, parlak elbiseler.

Yine eşcārile insāna şeh-i ʿıyd u bahār
Luṭf idüp her biri giydürdi libās-ı rengīn

libās-ı sebz:

1. **libās-ı sebz:**
Gazel 37
Mısra: **8**
Yeşil elbise.

Gezerken ḳāmet-i yādıyla dün servi görüp ṣandum
Libās-ı sebz ile gülzāra gelmiş ol melek-sīmā

libās-ı zer:

1. **libās-ı zer:**
Kaside 14
Mısra: **89**
Altın elbise.

Libās-ı zer şu ḳadar eyledüñ ʿaṭā ḫalḳa
Ki kimse ḳalmadı nevʿ-i beşerde müflis ü ʿūr

līk:

1. **līk:**
Gazel 187
Mısra: **13**
Lakin, ancak, ama.

Rūḥiyā gevher-i nāyābdur eşʿāruñ līk
Cühelā gevher-i nāyāb nedür bilmezler

2. **līk:**
Gazel 136
Mısra: **8**
Fakat, ama.

Ḫāka ṣaçduñ dāne-i eşki ümīd-i vaṣlile
Mezraʿ-ı ümmīde ḥad yoḳ līk ḥāṣıl nā-bedīd

likā:

1. **liḳā:**-*ñ, -a*
Gazel 223
Mısra: **6**
Yüz, çehre. II Kavuşma, buluşma.

Raḳīb sevse seni çekmez idi ġam zīrā
Liḳāña ḳāʾil olanlar hemīşe ḫurremdür

2. **liḳā:**-*dur*
Gazel 87
Mısra: **6**
Kavuşma, vuslat. II Âşık bağlamında maşuğa kavuşma; tas. Allah'a kavuşma.

Çün bī-ġarażam cihānda ammā
Senden ġarażum liḳādur ey dost

3. **līḳa:**--*i*
Gazel 1034
Mısra: **10**
Eskiden kamış kalem döneminde, hokka devrildiğinde mürekkebin dökülmesini önlemek ve kalemin gereğinden fazla mürekkep almamasını sağlamak için hokkaya konan ham ipek.

Yazdı şu ḳadar derd-i dilin nāmede Rūḥī
Kim mıḥberede līḳa-i şebgūn ṣıḳıldı

lillāh:

1. **lillāh:**
Gazel 206
Mısra: **2**
Allah'a mahsus, Allah için.

Ġayrı ḳoyup kim ki Ḥaḳḳa ʿarż-ı mā-yuḥtāc ider
Ḥāşā lillāh kim anı Ḥaḳ ġayrıya muḥtāc ider

2. **lillah:**
Gazel 747
Mısra: **16**
Allah için. Allah yoluna. Allah aşkına.

Oġlan uşaḳ iḫtilāṭı derd-i serdür ādeme
Ḥāşa lillah kim vire kendüye derd-i ser göñül

lillahulḥamd:

1. **lillahulḥamd:**
Gazel 58
Mısra: **14**
Allah'a hamd olsun ki.

Kimde kim şek ola feyż-i Ḥaḳa maẓhar düşemez
Lillahulḥamd yine Rūḥīde ne şek var u ne reyb

limeni'l-mülk:

1. **limeni'l-mülk:**
Tahmis 8
Mısra: **19**
"Bugün hükümranlık kimindir?", Mümin suresi 16. ayetten iktibastır.

Limeni'l-mülk oḳuruz ʿāleme her rūz ile şeb
Ḥālik-i küll çü bizüz cümle helākdan pākuz

limevlānā:

1. **limevlānā:**
Tarih 60
Mısra: **4**
Mevlamız için!

O ʿālī ḳadr kim nām-ı şerīfi z̲ikr olan her yerde
Mevālī ser-fürū eyler ki sellemenā limevlānā

lisān:

1. **lisān:**-*ı, -n, -da*
Gazel 23
Mısra: **6**
Dil, konuşma.

Gerçi dilberleri ḫoş-ṭabʿdur İstanbuluñ
Anlaruñ var lisānında velī özge ṣafā

2. **lisān:**-*ın*
Kaside 20
Mısra: **84**
Dil, konuşma, söz.

Ṭabʿını idüp z̲ātun ki Vaṣṣāf
Ḳılmış lisānın vaṣfunda ḳāʾil

lisān-ı ḥāl:

1. **lisān-ı ḥāl:**-*ile*
Tahmis 7
Mısra: **2**
Sözle değil hal, tavır ve görünüşle olan ifade, hal dili.

Bir ṣubḥ-dem ki düşmiş idi bāġa ġulġule
Ṣordum lisān-ı ḥālile aḥvāli sünbüle

livā:

1. **livā:**-*da*
Tarih 53
Mısra: **6**
Osmanlı mülkî teşkilatında bir mutasarrıf tarafından yönetilen, vilayetle kaza arasındaki idari bölüm, sancak.

Baʿdehu ḳıldı teḳāʿudli ʿināyet Ciddeye
Ol livāda ʿömri olduḳca ola devletle bek

livā-yı himmet:

1. **livā-yı himmet:**-*üñ*
Tarih 77
Mısra: **10**
Himmet sancağı. || (Bir kimsenin) Sancak gibi yüce lütuf ve yardımı.

Didi Rūḥī ṣafā-yı ḳalbile iḳbālüñe tārīḫ
Livā-yı himmetüñ ṣalṣun cihāna gün gibi sāye

liyākat:

1. **liyāḳat:**-*um*
Gazel 223
Mısra: **14**
Layık, yaraşır, uygun olmak.

Bu iki çeşmile kūyuñ yolını ṣulamaġa
Liyāḳatum niçün ey ʿaynum olmaya nemdür

2. **liyāḳat:**
Kaside 41
Mısra: **13**
Layık olma, yeterlilik, uygunluk.

Ḫilʿat-i maʿrifetullaha liyāḳat bulıgör
Aña saʿy eyleme ki ola libāsuñ maḫmel

liyāḳat bul-:

1. **liyāḳat bul-:**-*maz*
Gazel 513
Mısra: **1**
Uygun olmak.

Saña ḳul olmaġa bir kimse liyāḳat bulmaz
İtmeyen kulluġuñı pāye-i rıfʿat bulmaz

loḳma:

1. **loḳma:**
Gazel 948
Mısra: **18**
Bir defada ağza götürülen yiyecek parçası, bir seferde yutulacak miktardaki yiyecek.

Nedür az eyleyelüm ḳıṣṣa-i pür-ġuṣṣamuzı
Ḫırḳa vü loḳma içündür bu ḳadar hengāme

2. **loḳma:**-*ya*
Kaside 21
Mısra: **28**
Bir defada ağza götürülen yiyecek parçası, bir seferde yutulacak miktardaki yiyecek II Geçim için lazım olan rızık.

Līk insān olana vech-i maʿīşet lāzım
Ḫırḳa vü loḳmaya muḥtācdur erbāb-ı Ḫudā

loḳmān:

1. **loḳmān:**
Gazel 495
Mısra: **8**
Hikmetli sözleri ve hikayeleri ile efsaneleşip her derdin devasını bildiği rivayet edilen hekim.

Ḫaber-dār olmayan derd-i maḥabbetden bilā-teşbīḥ
Eger ḥikmetde Loḳmān olsa ʿuṣṣāḳa ṭabīb olmaz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

lūle:

1. **lüle:**
Gazel 952
Mısra: **8**
Çeşme, musluk ve emsaline su akıtması için takılan küçük boru.

Biz ol sāḳī elinden içmişüz ḥikmet şarābın
Ḥaḳīḳat çeşmesine oldı her engüşti bir lüle

lüle-i gülgūn:

1. **lüle-i gülgūn:**-*uñ*
Kaside 40
Mısra: **55**
Gül renkli kalem.

Lüle-i gülgūnuñ icrāsı elinde şeb u rūz
Çeşme-i luṭf u kerem kātib-i dīvān eyüdür

lūle-i kilk:

1. **lūle-i kilk:**-*in*
Kaside 27
Mısra: **53**
Kalem, kamış kalem.

Cümleden Rūḥī ki alup lūle-i kilkin ele
Vaṣfuñuñ āb-ı zülālin rūz u şeb icrā ider

lü'lü'-i lālā:

1. **lü'lü'-i lālā:**-*n, -uñ*
Kaside 38
Mısra: **32**
Parlak inci.

Dönüp Ḳadrinüñ oḳı şoñra şi'r-i pākini zīrā
Sözi yanında yoḳdur ḳıymeti lü'lü'-i lālānuñ

lü'lü-i mesrūr:

1. **lü'lü-i mesrūr:**
Kaside 14
Mısra: **38**
Mutluluk incisi. || Gülün üzerindeki çiy taneleri.

Nişār ḳılmaġiçün ḫ'āce-i bahār itmiş
Gülün tabaklarını ṭolı lü'lü-i mesrūr

lü'lü'-i 'ummān-ı luṭf:

1. **lü'lü'-i 'ummān-ı luṭf:**
Kaside 2
Mısra: **29**
Cömertlik denizinin incisi. || Hz. Muhammed.

Meyve-i bustān-ı luṭf lü'lü'-i 'ummān-ı luṭf
Bahr-i kerem-kān-ı luṭf ṣalli ve sellim 'aleyh

lü'lü-yi lālā:

1. **lü'lü-yi lālā:**-*y, -ı*
Gazel 1083
Mısra: **4**
Parlak inci. || Sevgilinin dişlerine benzerlik bakımından.

Ḳaçurmış lebleri yerden göge 'Īsā-yı devrānı
Göçürmiş ḳa'r-ı deryāya dişi lü'lü-yi lālāyı

luṭf:

1. **luṭf:**-*uñ, -la*
Gazel 42
Mısra: **5**
Yardım, inayet, ihsan.

Luṭfuñla ehl-i derde şifāu'l-ḳulūbsın
Dāru'ş-şifā-i ġaybdan irsün şifā saña

2. **luṭf:**
Gazel 317
Mısra: **10**
Bağış, kerem, cömertlik, ihsan.

Ne ġam yirsin eḥibbādan cüdā düşdüñse ey Rūḥī
Bizi tenhā ḳomaz ġurbette luṭf ışşı Ḫudāmuz var

3. **luṭf:**-*un, -a*
Gazel 133
Mısra: **14**
İyilik, güzellik.

Ẕāt-ı pākuñ ma'den-i luṭf u mürüvvetdür ne var
Düşse maẓhar luṭfuña Rūḥi-i zār u müstemend

4. **luṭf:**-*uñ, -dan*
Gazel 243
Mısra: **7**
Zerafet, incelik.

Didüm emsem nola la'l-ı lebüñi luṭfuñdan
Aña ne luṭf gerekdür didi emsem de nedür

5. **luṭf:**
Gazel 842
Mısra: **4**
İyilik, iyi davranış.

Gelürse bezmüme ḫançerlerin anı dirimiş
Bu luṭf ümīdi ile sīne-çāk olup giderin

6. **luṭf:**-*ı, -n, -a*
Gazel 109
Mısra: **10**
Hoşluk, güzellik.

Metn-i menār-ı 'aşḳı faḳīh añlamadı hīç
Rūḥī ne deñlü yazdı anuñ luṭfına şürūḥ

7. **luṭf:**-*a*
Gazel 172
Mısra: **13**
Hoşluk, güzellik; iyi ve yumuşak davranma; kerem II Sevgilinin cefasını artırması.

Taḥammül eyledügüñ luṭfa ḥaml idüp Rūḥī
Şanurlar ol gül-i terden şikāyetüñ yoḳdur

8. **luṭf:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 99
Mısra: **10**
Iyi muamele, iyilik, yumuşaklık, hoşluk II Sevgilinin aşığa iyi muamelede bulunması.

Rūḥiyā āḫir bizi derd u ġam-ı hicr öldürür
Ol ṭabīb-i cān meger kim ide luṭfından 'ilāc

9. **luṭf:**-*lar, -ı*
Gazel 1053
Mısra: **2**
İyilik, hoşluk, güzellik; yardım, ihsan.

Sevdügüm yorġaladursa nola aġyār-ı ḫarı
Ḳapusında gör aña eyledügi luṭfları

10. **luṭf:**-*uñ*
Gazel 989
Mısra: **5**
İhsan, iyilik, kerem.

İrişdür menzil-i maḳṣūda luṭfuñ rehber it bārī
Ẕelīl itme dil-i bī-iḳtidārı şāh-rāhuñda

11. **luṭf:**
Gazel 324
Mısra: **15**
İyilik, yumuşaklık; bağış, cömertlik.

Felekden luṭf umanlar aġlasunlar cevr ü ḳahrından
Benüm kim istegüm yoḳ andan ey Rūḥī baña neyler

12. **luṭf:**-*uñ*
Gazel 656
Mısra: **2**
Bağış, bağışlama, ihsan, kerem.

Laʿlüñ umarlar emmege ey ġonca-fem senüñ
Luṭfuñ olursa teşnelere ol kerem senüñ

13. **luṭf:**-*(u)ñ*
Gazel 778
Mısra: **6**
İnayet, ihsan, iyilik. II Sevgilinin hoş muamelesi.

Ġonce-veş dil-teng ide lāyıḳ mı derd ü ġam beni
Açılup luṭfuñ nesīmi birle ḫandān olmayam

14. **luṭf:**-*ı, -n, -a*
Kaside 38
Mısra: **104**
(Allah'ın kulları için) Bağış, bağışlama, ihsan, kerem, cömertlik.

Duʿā ile sözi ḫatm idelüm kim ḥaḳ-şinās olan
Hemīşe şād olup maẓhar düşe luṭfına Mevlānuñ

15. **luṭf:**
Tarih 14
Mısra: **17**
Allah'ın kullarına olan yardımı.

Biḥamdillah imān ehline luṭf oldı Ḥaḳdan kim
Ḳapudan oldı yine ṣadr-ı deryā-dil Sinān Pāşā

luṭf eyle-:

1. **luṭf eyle-:**
Gazel 387
Mısra: **7**
İyi davranmak, hoş muamele etmek, iyilikte bulunmak.

Ne var luṭf eyleyüp bir gün açılsan erġavan üzre
Ġamuñdan nice demdür kim o baġrı ḳara ḳan aġlar

2. **luṭf eyle:**
Gazel 138
Mısra: **5**
Lütuf olarak yapmak, izin vermek, müsaade etmek.

Bendeñi pādişehüm luṭf eyle Ḫizmetinden meded itme āzād

3. **luṭf eyle-:**-*mek, -dür*
Gazel 697
Mısra: **20**
Yardımda bulunmak.

Ol nā-murādı nola yetürseñ murādına
Luṭf eylemekdür ehl-i dile çünki ʿādetüñ

luṭf it-:

1. **luṭf id-:**-*er*
Gazel 356
Mısra: **2**
İyi davranmak, hoş muamele etmek.

Gerçi ḳan dökmede ġamzeñ añılur nāmlıdur
ʿĀşıḳa luṭf ider ammā lebüñ inʿāmlıdur

2. **luṭf id-:**-*esin*
Gazel 1099
Mısra: **9**
İyi davranmak, hoş muamele etmek, iyilikte bulunmak.

Rūḥiye cevr u raḳībe nice bir luṭf idesin
Andan inṣāf mı rām ide o bed-ḫᵛāh seni

3. **luṭf id-:**-*üp*
Gazel 57
Mısra: **9**
Bağışlamak, ihsan etmek.

Bir būse luṭf idüp beni öldür diyüp ṭurur
Rūḥīyi bir gün öldürecekdür o laʿl-i nāb

luṭf maḳāmı:

1. **luṭf maḳāmı:**-*dur*
Kaside 40
Mısra: **102**
(İnsanlara) Lütuf ve iyilikte bulunulan yer, mekan. || Lütuf sahibi kimse.

Çāre-sāz-ı fuḳarā yaʿni ki Mehter başı
Herkese luṭf maḳāmıdur ol cān eyüdür

luṭf-ı ʿamīm:

1. **luṭf-ı ʿamīm:**-*üñ*
Gazel 1105
Mısra: **3**
Herkese gösterilen iyi muamele.

Ḳoyup luṭf-ı ʿamīmüñ ġayra ʿarż-ı ihtiyāc itmem
İlahī ente ḫallāḳī İlahīente rezzāḳī

2. **luṭf-ı ʿamīm:**-*üñ*
Kaside 20
Mısra: **63**
(Bir kimsenin) Herkese karşı iyilikte bulunması.

Luṭf-ı ʿamīmüñ gibi ṣafā-baḫş
Dest-i şerīfüñ mānend-i bāzil

3. **luṭf-ı ʿamīm:**-*üñ, -den*
Gazel 1000
Mısra: **10**
Herkese verilen lütuf.

İki ʿālemden giçüp yüz ṭutdı Rūḥī luṭfuña

Sen anı luṭf-ı ʿamīmüñden ayırma yā İlāh

luṭf-ı ʿaẕīm:

1. **luṭf-ı ʿaẕīm:**-*dür*
Gazel 964
Mısra: **3**
Büyük lütuf, iyilik.

Görmek raḳībsüz seni luṭf-ı ʿaẕīmdür
Cehd eyle bir iş itme ki luṭfı sitem başa

luṭf-ı bahār:

1. **luṭf-ı bahār:**-*ı*
Gazel 905
Mısra: **27**
Bahara benzeyen lütuf.

Luṭf-ı bahārı mezraʿ-ı ḫāṭırda gül gibi
Her gün başına bitüre bir sebze-zār-ı nev

luṭf-ı bī-ġāyet:

1. **luṭf-ı bī-ġāyet:**-*i*
Kaside 18
Mısra: **94**
Sonu gelmez iyilik, tükenmez cömertlik.

Lāyıḳ oldur ki duʿā ile sözi ḫatm idelüm
Luṭf-ı bī-ġāyeti Mevlādan idüp istimdād

luṭf-ı bī-ġāyet-i mevlā:

1. **luṭf-ı bī-ġāyet-i mevlā:**-*dan*
Kaside 32
Mısra: **26**
Lütfu sonsuz olan Allah.

Söz tamām oldı niyāz eyleyelüm Mevlāya
Luṭf-ı bī-ġāyet-i Mevlādan İdüp istimdād

luṭf-ı bī-şümār it-:

1. **luṭf-ı bī-şümār it-:**-*di*
Gazel 988
Mısra: **10**
Sayısız, çokça lütufta bulunmak, iyilik yapmak.

Vefā şūretlerin gösterdi dün Rūḥī-i dervīşe
O ʿālī-ḳadr luṭf-ı bī-şümār itdi emīrāne

luṭf-ı cemāl:

1. **luṭf-ı cemāl:**
Gazel 259
Mısra: **2**
Güzellik.

Nedür bu ḥüsn-i edā bu melāḥat-ı güftār
Nedür o luṭf-ı cemāl ol leṭāfet-i ruḫsār

luṭf-ı cūd:

1. **luṭf-ı cūd:**-*uñ, -a*
Kaside 23
Mısra: **18**
Cömertliğin lütfu, el açıklığı.

Sen ol ʿazīzsin ey ser-firāz-ı Mışr-ı kerem
Ki luṭf-ı cūduña irmiş degüldürür ḳıllet

luṭf-ı ezel:

1. **luṭf-ı ezel:**
Terkib-bend 5
Mısra: **59**
Sonsuz lütuf.

Hemīşe luṭf-ı ezel aña yār-ı cān olsun
Müdām yatduġı yer ravża-i cinān olsun

luṭf-ı firāvān:

1. **luṭf-ı firāvān:**-*uñ*
Gazel 641
Mısra: **1**
(Sevgiliden gelen) İhsan ve iyiliğin çokluğu.

Ḥayat-efżā-yı ehl-i faẕl iken luṭf-ı firāvānuñ
Ne lāyıḳdur kesilmek dirligi erbāb-ı ʿirfānuñ

luṭf-ı ḫak:

1. **luṭf-ı ḫaḳ:**
Gazel 301
Mısra: **3**
Allah'ın lütfu.

Bīdār ol ey saʿādete ṭālib ki luṭf-ı Ḥaḳ
Erbāb-ı ḥācete ne virürse seḥer virür

2. **luṭf-ı ḫaḳ:**-*dı*
Terkib-bend 2
Mısra: **17**
Allah'tan gelen iyilik ve yardımlar.

Reh-nümāsı luṭf-ı Ḥaḳdı rāhı toġrı rāh idi
Ehl-i faḳra ḫayr u iḥsān idi kārı muttaṣıl

luṭf-ı ḫaḳḳ:

1. **luṭf-ı ḫaḳḳ:**
Kaside 17
Mısra: **62**
Allah'ın lütfu.

Rūz-ı suālde varaḳ-ı yāsemen gibi
Luṭf-ı Ḥaḳḳ ide nāme-i aʿmālüñi sefīd

2. **luṭf-ı ḫaḳḳ:**-*a*
Gazel 155
Mısra: **3**
Allah'ın lütfu, ilahi lütuf.

Luṭf-ı Ḥaḳḳa nesne-i bend olmaz ġaraż kim isteye
Kāfiri maḳbūl-ı dergāh eyleyüp īmān virür

lutf-ı hüdā:

1. **luṭf-ı ḫudā:**
Gazel 42
Mısra: **8**
Allah'ın ihsanı ve yardımı.

Üftādeler elin ṭutıcı bir kerīmsin ʿĀlemde dest-gīr ola luṭf-ı Ḫudā saña

2. **luṭf-ı ḫüdā:**
Kaside 3
Mısra: **61**
Allah'ın bir şeyi ve durumu yorgunluk ve sıkıntı çektirmeden kullarına ihsan etmesi, kulun işini rast getirmesi.

Ol ẕekiyy-ṭabʿuñ nigeh-dārı olur luṭf-ı Ḫüdā
Kim ola ḳalbinde ḥubb-ı çār-yār-ı bā-ṣafa

luṭf-ı ḫudā-yı müteʿāl:

1. **luṭf-ı ḫudā-yı müteʿāl:**
Gazel 726
Mısra: **10**
Yüce Allah'ın yardım ve ihsanı.

Rūḥiyā derd ü ġam-ı dehr zebūn itdi bizi
Vāy eger irmez ise luṭf-ı Ḫudā-yı müteʿāl

luṭf-ı ḥüsn:

1. **luṭf-ı ḥüsn:**-*ile*
Gazel 286
Mısra: **2**
Güzellik lütfu.

Ḫaṭṭ-ı sebzile o ġabġab maḥzenü'l-esrārdur
Luṭf-ı ḥüsnile o ʿārıż maṭlaʿu'l-envārdur

luṭf-ı iḥsān:

1. **luṭf-ı iḥsān:**-*ı, -n, -da*
Kaside 7
Mısra: **62**
Bağışlama lütfu.

Ḳabūl olmaḳ ümīdiyle duʿā-yı ḫayra āgāz it
Bilürsin yoḳ nihāyet luṭf-ı iḥsānında Mevlānuñ

luṭf-ı ilah:

1. **luṭf-ı ilah:**
Gazel 1021
Mısra: **15**
Allah'ın lütfu.

Ḫayfdur miḥnet o ẕī-ḳadra ki luṭf-ı İlah olup yine
Geçsün ey Rūḥī serīr-i ʿizzet u iclālına

luṭf-ı īzed-i müteʿāl:

1. **luṭf-ı i̱zed-i müteʿāl:**
Kaside 9
Mısra: **80**
Yüce Allah'ın ihsan ve keremi.

Pür ola gūş-ı felek ṣıyt-ı ʿadl ü dāduñile
Muʿammer ide seni luṭf-ı i̱zed-i müteʿāl

luṭf-ı maḳāl:

1. **luṭf-ı maḳāl:**
Kaside 26
Mısra: **48**
Sözün cömertliği.

Luṭfuñ āyinesini eyle muḳābil gör kim
Nicʾolur ḥüsn-i tekellüm nicʾolur luṭf-ı maḳāl

luṭf-ı miḥnet-encām:

1. **luṭf-ı miḥnet-encām:**-*a*
Gazel 1070
Mısra: **3**
Sonu dert ve keder olan lütuf.

Eñ evvel ḫod biz aldanduḳ o luṭf-ı miḥnet-encāma
Murāduñ neydügi luṭf itmedin aġyāra besbelli

luṭf-ı nigāh:

1. **luṭf-ı nigāh:**-*uñ, -a*
Gazel 926
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Bakış lütfu. || *Sevgilinin aşığa lütuf gibi gelen bakışı, ilgisi.*

Evvelki gibi yoḳ naẓaruñ ḫāk-ı rāhuña
Lāyıḳ mı görmedüñ beni luṭf-ı nigāhuña

luṭf-ı nihān:

1. **luṭf-ı nihān:**-*dan*
Gazel 575
Mısra: **10**
İyiliğin gizli olanı.

Dil-i Rūḥīye luṭf it olmasun vaḳf-ı raḳīb ammā
Gelür cān-ı ḫazīne ḫaḳ bu kim luṭf-ı nihāndan ḫaẓẓ

luṭf-ı nihānī:

1. **luṭf-ı nihānī:**-*dür*
Gazel 51
Mısra: **2**
Gizli bağış.

Başda zaḫm-ı ḫançerüñ devlet nişānıdur baña
Dilde dāġ-ı miḥnetüñ luṭf-ı nihānīdür baña

2. **luṭf-ı nihāni:**-*dür*
Gazel 289
Mısra: **8**
Gizli bir lütuf.

Baña ḳahr itdügüñden şād olur aġyār bilmez kim
Ḫayāl-i laʿl-i nābuñ sīnede luṭf-ı nihānidür

lutf-ı rabbānī:

1. **luṭf-ı rabbānī:**
Gazel 1038
Mısra: **4**
İlahi lütuf.

Ġamuñ çekmez güzeller ʿāşıḳuñ kim dirse yañlışdur
Meger bir ʿāşıḳa geç olmış luṭf-ı Rabbānī

luṭf-ı sākī:

1. **luṭf-ı sāḳī:**
Gazel 438
Mısra: **1**
Sakinin lutfu. || *İçki.*

Luṭf-ı sāḳī maẓhar-ı ḳahr olanı şād eylemez
Ḫaḳ Taʿālā yıḳduġı mülki el ābād eylemez

luṭf-ı ṭabʿ:

1. **luṭf-ı ṭabʿ:**
Kaside 38
Mısra: **73**
Ahlak güzelliği.

Ḳıyāmī Beg ki luṭf-ı ṭabʿ ile mümtāz-ı devrāndur
Maʿārif kānıdur hem menbaʿıdur luṭf u iḥsānuñ

luṭf-ı ṭabʿ:

1. **luṭf-ı ṭabʿ:**-*ile*
Gazel 133

Mısra: **7**
Hoş ve iyi mizaç.

Cān-ı ʿālemsin ṣafā-yı ḳalb u luṭf-ı ṭabʿile
İrmesün ol cism-i pāka ʿayn-ı aʿdādan gezend

2. **luṭf-ı ṭabʿ:**-*ı, -n, -a*
Kaside 9
Mısra: **38**
(Bir kimsenin)
Yaratılışındaki hoşluk, mizacında bulunan iyilik.

Maḥall-i luṭf u ʿaṭāsı maʿārifine delīl
Maʿārif ehline iḥsānı luṭf-ı ṭabʿına dāl

3. **luṭf-ı ṭabʿ:**-*uñ, -a*
Kıt'a 27
Mısra: **7**
(Bir kimsenin)
Yaratılışındaki cömertlik ve iyilik.

Cān-ı ʿālemsin ṣafā-yı ḳalb u luṭf-ı ṭabʿuña
İrmesün ol cism-i pāka ʿayn-ı aʿdādan gezend

M

mā:

1. **mā:**
Gazel 366
Mısra: **2**
Su.

Çarḫ-ı bed-mihrde vefā neyler
Ser-nigūn ṭās içinde mā neyler

māʿadā:

1. **māʿadā:**
Kaside 36
Mısra: **10**
-den başka, –den gayri.

Çeşm-i pür-nemden żiyādan ġayrısı urmāḳda mevc
Gönlimüzden derd ü ġamdan māʿadā eksilmede

maʿānī:

1. **maʿānī:**-*ye*
Gazel 565
Mısra: **12**
Manalar; öz, hakikat.

Yol bula maʿnāya ṣanma münkir-i ḥāl ü ḥaṭuñ
Müstefād olmaz maʿānīye ḥurūf-ı bī-nüḳaṭ

2. **maʿānī:**
Gazel 599
Mısra: **16**
Anlam, mana; şiirde anlam.

Ḥamdülillah olmaduḳ Rūḥī o ehl-i naẓmdan
Kim ola şiʿrinde elfāẓ u maʿānī var yoḳ

3. **maʿānī:**
Kaside 34
Mısra: **68**
Anlamlar, manalar.

Seyr iden eşʿārını mest-i müdām-ı şevḳ olur
Kim maʿānī bāde-i müşkīni dürr-elfāẓı cām

maʿārif:

1. **maʿārif:**-*e*
Terkib-bend 9
Mısra: **22**
Marifet, ilim, hüner.

Yār olsa saña ehl-i fażīlet ne fāʾide
Çün sende çoḳ maʿārife raġbet ne fāʾide

2. **maʿārif:**-*i, -y, -le*
Gazel 549
Mısra: **12**
İlim, irfan, kültür.

Hevā-yı ʿaşḳda dil ü cān maḳām-ı ḥayretde
Maʿārifiyle lebāleb derūn u leb ḫāmūş

3. **maʿārif:**--*de*
Muamma 1
Mısra: **8**
İlim, irfan, bilgi, marifet.

Zamānuñ ser-firāzı sözde yoḳdur hemseri ḥālā
Maʿārifde keremde bī-naẓīr olduġı ẓāhirdür

4. **maʿārif:**
Gazel 508
Mısra: **1**
İlahi sırlar üzerinde, varlıkların özü ve gerçeği hakkında tefekkür, keşif ve ilham yoluyle elde edilen bilgiler, irfan.

Sīnemüz gevherle memlūdur maʿārif kānıyuz
Cismdür ʿālem-i ḥaḳīḳatde biz anuñ cānıyuz

maʿārif ehli:

1. **maʿārif ehli:**
Gazel 270
Mısra: **11**
Alimler, gönül bilgisine sahip kimseler.

Gevher-i ʿirfāna mālikdür maʿārif ehli hep
Göñli ey Rūḥī maʿārif ehlinüñ deryā olur

2. **maʿārif ehli:**-*n, -e*
Kaside 9
Mısra: **38**
Arifler, bilgi sahipleri.

Maḥall-i luṭf u ʿaṭāsı maʿārifine delīl
Maʿārif ehline iḥsānı luṭf-ı ṭabʿına dāl

maʿārif kānı:

1. **maʿārif kānı:**-*dur*
Kaside 38
Mısra: **74**
Bilgi kaynağı.

Ḳıyāmī Beg ki luṭf-ı ṭabʿ ile mümtāz-ı devrāndur
Maʿārif kānıdur hem menbaʿıdur luṭf u iḥsānuñ

maʿbed:

1. **maʿbed:**-*üñ*
Tarih 54
Mısra: **6**
İbadet yeri, tapınak.

Bu ʿayn-ı dil-küşā görür gözidür āb-ı ḥayvānun
O dil-keş maʿbedüñ ṣahrā-nişīn-i Kaʿbe-i ʿulyā

mābeyn:

1. **mābeyn:**-*imüz, -den*
Gazel 57
Mısra: **2**
İki şeyin arası.

Yıllar geçer ki görmezüz ol māhı bī-niḳāb
Mābeynimüzden āh ki refʿ olmadı ḥicāb

2. **mābeyn:**
Gazel 878
Mısra: **4**
İki şeyin arası; ara; aradaki. || *İki kimse arasına giren soğukluk.*

ʿĀlemi ṭutdı yine ḳanlu yaşum ḳorḳum odur
Yārile bu çıḳası göz bizi eyler mābeyn

mābeyne gir-:

1. **mābeyne gir-:**-*se*
Gazel 996
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Araya girmek. || *İki kişiyi uzlaştırmaya çalışmak.*

Cengimüz zāhidile cennet-i kūyuñ durur
Bizi ṣulḥ eylese mābeyne bir ādem girse

mābeyn-i mevālī:

1. **mābeyn-i mevālī:**-*de*
Tarih 42
Mısra: **1**
Kadılar arasında.

Mābeyn-i mevālīde bir silsile olmış dün
Her biri murād almış gör himmet-i feyyāżı

maʿbūd:

1. **maʿbūd:**-*ımuz*
Gazel 443
Mısra: **12**
Kendisine ibadet olunan, tapınılan; Allah.

Cürmimüzi rūz-ı cezā umaruz
Yüzimüze urmaya maʿbūdımuz

maʿbūd-ı kār-sāz:

1. **maʿbūd-ı kār-sāz:**
Terkib-bend 6
Mısra: **60**
Allah.

Söz āḫır oldı eyleyelüm Rūḥiyā niyāz
Tā kim ḳabūl ide anı Maʿbūd-ı kār-sāz

mācerā:

1. **mācerā:**-*muz*
Gazel 199
Mısra: **6**
Baştan geçen olaylar ‖ *'su' ve 'akmak' paralelliğinde.*

Ṭurmayup aḳsa eşkimüz ne ʿaceb
Dil-rübāmuzla mācerāmuz var

2. **mācerā:**-*n, -ı*
Gazel 558
Mısra: **8**
Macera, baştan geçen olay.

Bilsün ey dil çeşmümüñ yaşı neden olur revān
Mācerānı eyle gāhi ḫākipāy-ı yāra ʿarż

3. **mācerā:**
Gazel 1094
Mısra: **14**
Baştan geçen olaylar, yaşanmışlıklar.

Ġam-ı ʿaşḳuñla neler çekdi ise Rūḥi-i zār
Mācerā şerḥine geldi ḳapuña gözi yaşı

4. **mācerā:**-*s, -ı, -n*
Terkib-bend 1
Mısra: **14**
Baştan geçen ilginç olay veya olaylar zinciri, serüven, sergüzeşt.

Yazarsañ Kerbelā yazusın ey dil sen ġazāsın yaz
Şahādet şehdin içmiş teşne-diller mācerāsın yaz

mācerā-yı dil:

1. **mācerā-yı dil:**-*i*
Gazel 1053
Mısra: **8**
Gönlün başından geçen olay ve haller.

ʿĀşıḳı öldüre ġam sevdügi ḥāl anlamaya
Mācerā-yı dili ʿarż idemeye çeşm-i teri

mācerā-yı elem-i ʿaşk:

1. **mācerā-yı elem-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 539
Mısra: **5**
Aşk acısından dolayı baştan geçen olaylar.

Mācerā-yı elem-i ʿaşḳı ile fāş itdi
Göreyin ḳanlara boyana bu çeşm-i ḫūn-pāş

mācirā-yı firḳāt:

1. **mācirā-yı firḳāt:**-*üñ, -den*
Gazel 698
Mısra: **7**
(Sevgiliden) Ayrılık serüveni; ayrılıktan dolayı başa gelen şeyler.

Mācirā-yı firḳātüñden anlara derdüñ döker
Cüy-ı eşküm göñline girdi ḳātı deryālaruñ

maʿcūn:

1. **maʿcūn:**
Gazel 1034
Mısra: **1**
Hamur kıvamındaki ilaç ve özellikle cinsel duyguları çoğaltmak için yapılan, baharlı ve şekerli hamur kıvamındaki madde.

Öpdüm lebüñi ḥoḳḳada maʿcūn ṣıḳıldı
Engür işitdi cümleden efzūn ṣıḳıldı

mādām:

1. **mādām:**
Gazel 694
Mısra: **11**
"Değil mi ki, -diği için, -diğine göre"` anlamlarında sebep göstermek için, başına getirildiği cümleyi daha sonraki cümleye bağlayan bir söz, madem ki.

Ḫāb-ı rāḥatdan ṭamaʿ kes Rūḥiyā mādām kim

Pisterüñ ḫāṣṣāk olup ḫār ola bālīnüñ senüñ

2. **mādām:**
Kaside 11
Mısra: **32**
Çünkü, değil mi ki, –diği için, madem.

Devām-ı devlet-i Pāşāya ḳıl duʿā Rūḥī
Zamānede ola mādām kim vücūdum ṣaġ

maʿdelet:

1. **maʿdelet:**-*le*
Gazel 133
Mısra: **10**
Adaletli ve insaflı olma, adalet, hakkaniyet.

Naḳd-ı pāk-ı müfti-i İslāmsın olsañ nola
ʿİlm ile ʿālem-peẕīr u maʿdeletle dil-pesend

maʿden:

1. **maʿden:**
Gazel 492
Mısra: **5**
Çok değerli şeyleri kapsayan kaynak.

Gevher-i ʿaşḳa ki maʿden olımaz kevn ü mekān
Ḳalb-i ʿuşşāḳı biz ol gevhere maʿden bilürüz

2. **maʿden:**
Gazel 492
Mısra: **6**
Maden ocağı; cevherin çıkarıldığı veya bulunduğu yer; kaynak.

Gevher-i ʿaşḳa ki maʿden olımaz kevn ü mekān
Ḳalb-i ʿuşşāḳı biz ol gevhere maʿden bilürüz

maʿden-i faẕl u hüner:

1. **maʿden-i faẕl u hüner:**
Gazel 337
Mısra: **15**
Cömertlik ve marifet kaynağı.

Maʿden-i faẕl u hüner Ḥażret-i ʿOs̱mān Pāşā
Ol ki her bir sözi biñ laʿl-i Bedaḫşāna deger

maʿden-i iḥsān:

1. **maʿden-i iḥsān:**-*dur*
Kaside 2
Mısra: **69**
İyilik madeni.

Maʿden-i iḥsāndur ol merdüm-i insāndur ol
Ṣāḥib-i ʿOs̱māndur ol ṣalli ve sellim ʿaleyh

maʿden-i leṭāfet:

1. **maʿden-i leṭāfet:**
Terkib-bend 5
Mısra: **42**
Güzellik kaynağı.

Kime müyesser idi ol tenāsüb-i aʿżā
Nidersin ötesini maʿden-i leṭāfet idi

maʿden-i luṭf u mürüvvet:

1. **maʿden-i luṭf u mürüvvet:**-*dür*
Gazel 133
Mısra: **13**
Cömetlik ve lütuf kaynağı.

Ẕāt-ı pākuñ maʿden-i luṭf u mürüvvetdür ne var
Düşse maẓhar luṭfuña Rūḥi-i zār u müstemend

maʿden-i maʿrifetullah:

1. **maʿden-i maʿrifetullah:**
Gazel 632
Mısra: **6**
Allah'ı bilip tanıma cevheri.

Sözlerüñ gevher olursa nola kim olmışdur
Maʿden-i maʿrifetullah dil-i muḥteremüñ

maʿden-i ṣıdk u ṣafā:

1. **maʿden-i ṣıdk u ṣafā:**
Kaside 2
Mısra: **9**
Doğruluk ve saflık madeni.

Meyve-i naḫl-i vefā maʿden-i ṣıdk u ṣafā
Menbaʿ-ı Hāşimi ṣalli ve sellim ʿaleyh

maʿden-i taḥḳīḳ:

1. **maʿden-i taḥḳīḳ:**
Kaside 2
Mısra: **65**
Hakikat madeni. || *Hz. Muhammed.*

Maʿden-i taḥḳīḳ odur maḥżen-i tevfīḳ odur
Ṣāhib-i Ṣıddīḳ odur ṣalli ve sellim ʿaleyh

māder-i eyyām:

1. **māder-i eyyām:**
Gazel 931
Mısra: **7**
Günlerin annesi. || *Güneş.*

Ḥaḳ bilür māder-i eyyām neler çekmişdür
Getürince seni nev-restecügüm bu āna

mādih:

1. **mādiḥ:**-*üñ, -dür*
Kaside 16
Mısra: **73**
Öven, metheden kimse.

Hem duʿācuñdur senüñ hem mādiḥüñdür hem ḳuluñ
Olsa ṭañ mı ḳadrile emş̱āli İçre bi-miş̱āl

mādiḥ-i āl-i resūl:

1. **mādiḥ-i āl-i resūl:**
Kaside 39
Mısra: **45**
Hz. Muhammed ve ailesini öven kimse.

Gül gibi Naḳdi mādiḥ-i Āl-i Resūl mı
Ol derd-mend-i zār u perīşān ne demdedür

maʿdūm:

1. **maʿdūm:**
Gazel 13
Mısra: **5**
Yok, var olmayan.

Ḥussād ne ġam bilse ʿaşḳuñda beni maʿdūm
Ḫcād-ı maʿnīde nādir ḳuluñam cānā

2. **maʿdūm:**
Gazel 80
Mısra: **1**
Var olmayan, mevcut olmayan, yok.

Maʿdūm iken āfāḳda āṯār-ı maḥabbet
Ben eyler idüm bir büte iẕhār-ı maḥabbet

maʿdūm bil-:

1. **maʿdūm bil-:**-*se*
Gazel 496
Mısra: **10**
Yok zannetmek.

Ḥamdülillah māliküz ṭabʿ-ı bülende Rūḥiyā
Ġam degül cānān bizi maʿdūm bilse nādirüz

māʾenā:

1. **māʾenā:**
Kaside 35
Mısra: **28**
Suyumuz.

Ẕevḳimüz var nuḳl-ı faż̈l u rāḥ-ı vaḥdetle müdām
Ḳuvvetenā ḳūt leẕīẕün māʾenā māün muʿīn

māfihā:

1. **māfihā:**-*y, -a*
Gazel 7
Mısra: **6**
Öteki dünya.

Biz ey zāhid çıḳarduḳ gönlimüzden māsivāullahı
ʿAceb mi eylesek dünyā vü māfihāya istiġnā

māfi'l-bāl:

1. **māfi'l-bāl:**
Gazel 701
Mısra: **4**
Gönüldeki şey, yürekte olan şey.

Gönline göre eger herkese luṭf eyler iseñ
Saña maʿlūmdur ey bār-ı Ḫudā māfi'l-bāl

māfi'ṣ-ṣudūr:

1. **māfi'ṣ-ṣudūr:**
Gazel 691
Mısra: **8**
"Ve göğüslerde olanlar açığa çıkarıldığı zaman" mealindeki Adiyat suresi 10. ayet.

Ṣafāyile giregör gönline bir ehl-i Ḥaḳḳuñ
Özüñi vāḳıf-ı māfi'ṣ-ṣudūr idem dirseñ

māfiʾż-żamīr:

1. **māfiʾż-żamīr:**-*üñ*
Kaside 20
Mısra: **73**
Gönüldeki şey, yürekte yatan şey.

Māfiʾż-żamīrüñ ʿarż itmegiçün
Ḳapuña geldi Rūḥı-i bī-dil

maġbūn:

1. **maġbūn:**
Gazel 1068
Mısra: **14**
Bir şeyin iç yüzünü, gerçeğini bilmediği için aldanmış, kanmış olan. || *Şaşırmış, şaşkın.*

Dil irmedi vaṣl ābına ṣaḥrā-yı vefāda
Leb-teşne ḥarāretden o maġbūn ṣıḳıldı

maġfiret:

1. **maġfiret:**
Terkib-bend 2
Mısra: **11**
Allah'ın lutuf ve merhamet ederek kullarının günahlarını affetmesi.

Maġfiret isterseñ evḳātuñ ibādetle geçür
Müddet-i ʿömrüñ Ḥasan Big gibi ṭāʿatle geçür

maġfiret-i raḥmān:

1. **maġfiret-i raḥmān:**-*a*
Gazel 910
Mısra: **8**
Allah'ın bağışlaması.

Ṭālib-i raḥmete ālūdelük inṣāf degül
Pāklük vāsıṭadur maġfiret-i Raḥmāna

maġfūr:

1. **maġfūr:**-*ımuz*
Gazel 428
Mısra: **8**
Afv ve mağfiret olunmuş, merhûm.

Miḥnet-i ʿaşḳile biz ġāyetde ḳılduḳ imtizāc
Kim ṣafā vü ẕevḳ u şevḳ olmış durur maġfūrımuz

maġfūr-ı ḥaḳ:

1. **maġfūr-ı ḥaḳ:**
Terkib-bend 2
Mısra: **56**
Allah tarafından günahları bağışlanan veya günahlarının bağışlanması için Cenâbıhakk'a duâ edilen (ölmüş kimse).

Böyle virsün bir kişi virse ṭarīḳ-i Ḥaḳda cān
Rūḥiyā taʿrīfden giçmüşdür ol maġfūr-ı Ḥaḳ

maġlata:

1. **maġlata:**-*y, -ı*
Gazel 663
Mısra: **8**
Yanıltan; boş söz; saçma söz.

Dime ki baġrumı itsem gerek cefāyile ḫūn
Efendi maġlatayı ḳo ki itdüñ idecegüñ

2. **maġlata:**-*dur*
Terkib-bend 8
Mısra: **79**
Asılsız, boş, saçma sapan söz.

Hep maġlatadur laḳlaḳa-i bātın u ẓāhir
Bir noḳṭa imiş aṣl-ı suḫan evvel ü āḫir

maġlūb:

1. **maġlūb:**-*ı, -y, -uz*
Gazel 680
Mısra: **4**
Yenik düşmüş, yenilmiş.

Öz iḫtiyārımuzla degül āh u nālemüz
Maġlūbıyuz zamānede bir yār-ı gālibüñ

2. **maġlūb:**-*uñ*
Kaside 19
Mısra: **68**
Galebe olunmuş, kendisine üstün gelinmiş.

Olmasaydun sen eger mālik-i tīġ-i iḳbāl
Böyle maġlūbuñ olur mıydı cünūd-ı idbār

maġlūb ol-:

1. **maġlūb ol-:**-*dı*
Kaside 29
Mısra: **5**
Yenilmek.

Oldı ser-ʿasker-i ẕī-şān-ı bahāra maġlūb
Nitekim pādişeh-i Türk şehinşāh-ı ʿAcem

maġlūb-ı ʿaşḳ:

1. **maġlūb-ı ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 160
Mısra: **1**
Aşka yenik düşmüş kişi.|| Âşık.

Görinmez yār ben maġlūb-ı ʿaşḳam ıżṭırābum var
Beni mest eyle ey sāḳī ki yārile ʿitābum var

maġlūb-ı riyā:

1. **maġlūb-ı riyā:**-*dur*
Gazel 164
Mısra: **11**
İki yüzlülüğe yenilmiş.

Şöyle maġlūb-ı riyādur ki yanınca gidenüñ
Ḫalḳ üşer başına gūyā ḫar-ı deccāl yürür

maġmūm:

1. **maġmūm:**
Gazel 609
Mısra: **10**
Gamlı, kederli.

Yetürdük zāde-i ṭabʿ-ı şerīfin semʿ-i yārāna
Ġam-ı hicrānile maġmūm olan aḥbābı şād itdük

maġrib:

1. **maġrib:**
Kıt'a 30
Mısra: **7**
Güneşin battığı yer veya güneşin battığı yön, taraf, batı, garp. || Batıda bulunan memleketler, batı ülkeleri.

Gezmedük yer ḳomayup meşriḳ u maġrib dimeyüp
Gāh Rūma düşelüm geh ʿAcem geh ʿAraba

maġrūr ol-:

1. **maġrūr ol-:**
Gazel 417
Mısra: **17**
Böbürlenmek, gururlanmak.

Cürmüñe muʿterif ol ṭaʿata maġrūr olma
Ki şifā-ḫāne-i ḥikmetde saḳīm isterler

2. **maġrūr ol-:**-*an, -uñ*
Tahmis 4
Mısra: **12**
(Güvendiği bir şey veya kimseden dolayı) Büyüklük taslamak.

Niceler İskender u Dārā yerine ḳor özin
Devlete maġrūr olanuñ görmemek yegdür yüzin

3. **maġrūr ol-:**-*ma*
Terkib-bend 9
Mısra: **53**
Kendini beğenmek, böbürlenmek, gururlanmak.

Maġrūr olma ḥüsnüñe her iltiyāmdan
Tīġ ol velī çıḳma maḥall-i serniyāmdan

4. **maġrūr ol-:**-*mış*
Kaside 14
Mısra: **56**
Kendini beğenmek, gururlanmak, büyüklük taslamak.

Vezīr-i ekrem ü serdār-ı aʿzam olduġı bu
Ki cāh-ı devlete olmış degül durur maġrūr

maġrūr-ı cemāl:

1. **maġrūr-ı cemāl:**
Gazel 826
Mısra: **3**
Güzellik mağruru; güzellikten dolayı kibirli, gururlu.

Dil ḥicāb-ālūd-ı ʿaşḳ u yār maġrūr-ı cemāl
Derd-i dil iẓhārına bilmem ne dermān eylesem

māh:

1. **māh:**-*uñ*
Gazel 30
Mısra: **2**
Ay, kamer.

Mest olup ey gül ḳoya zerrīn külāhuñ bir yaña
Eyle daʿvāsın bugün ḫurşīd u māhuñ bir yaña

2. **māh:**-*ımuz*
Gazel 499
Mısra: **1**
Ay ǁ Sevgili.

Nāz itdi gelmedi bu gice bezme māhımuz
Çarḫı ṭoḳuz ṭolansa nola dūd-ı āhımuz

3. **māh:**-*dur*
Gazel 678
Mısra: **5**
Ay, yılın on iki bölümünden biri.

Bu māh ol māhdur kim Muṣṭafānuñ ḳurretü'l-ʿaynı
Şehīd-i ḫançer-i bīdādı oldı Şimr-i nādānuñ

4. **māh:**
Gazel 322
Mısra: **1**
Ay. II Ay yüzlü sevgili.

Cān dirīg itmedügüm yolına ol māh bilür
Ḳavline ṣādıḳ olan bendesini ṣāh bilür

māh u sāl:

1. **māh u sāl:**
Kaside 16
Mısra: **84**
Aylarca ve yıllarca. || *Her zaman.*

Ṣevḳ u ẕevḳ-i ʿıyş u nūş ile idüp ʿömrüñ mürūr
Devr ide maḳṣūduñ üzre ṣubḥ u ṣām u māh u sāl

2. **māh u sāl:**
Kaside 30
Mısra: **48**
Aylarca ve yıllarca.

Olsun ṣerīf-i ẕātına luṭf-ı Ḫudā ẓahīr
Giçsün ṣafā-yı ḳalbile evḳātı māh u sāl

maḥabbet:

1. **maḥabbet:**-*üñ*
Gazel 172
Mısra: **2**
Aşk, sevgi, gönlün, ruhun bir şeye meyletmesi.

Esīr-i ʿaşḳuñ olanlarla ülfetüñ yoḳdur
Maḥabbet ehline ḳaṭʿā maḥabbetüñ yoḳdur

2. **maḥabbet:**
Gazel 5
Mısra: **6**
Aşk, sevgi.

Egerçi ṣuretā faḳr u fenā şeklindeyüz ammā
Ġanīyüz ʿaşḳile her dem maḥabbet kānıyuz cānā

3. **maḥabbet:**-*imüz*
Gazel 193
Mısra: **6**
Aşk, sevgi, sohbet.

Ol meh-pāreyi siverüz ʿaşḳ-ı pākile
Ḫasbicedür maḥabbetimüz hep Ḫudā bilür

4. **maḥabbet:**-*i*
Gazel 185
Mısra: **6**
Sohbet. || *Sevgi.*

Bize itdükleri cefā yitmez
Ġayra itdükleri maḥabbeti gör

5. **maḥabbet:**
Terkib-bend 5
Mısra: **38**
Sevgi, aşk. || *Dostluk, bağlılık, sohbet, yarenlik.*

O māh-rū ki şeh-i mesned-i melāḥat idi
Hemīşe ehl-i dile itdügi maḥabbet idi

maḥabbet bāġı:

1. **maḥabbet bāġı:**-*ı, -(n)uñ*-*n, -uñ*
Gazel 1051
Mısra: **2**
Aşk bahçesi.

Göñlimüz açdı ṣürāḥinüñ yine ġulġulleri
Naġme-sāz oldı maḥabbet bāġınuñ bülbülleri

maḥabbet cāmı:

1. **maḥabbet cāmı:**-*n, -ı*
Gazel 785
Mısra: **1**
Aşk kadehi. || *Aşk şarabı.*

Maḥabbet cāmını nūş eyledüm bī-hūş olup giçdüm
Esen ḳal sen benüm rūḥ-ı revānum işte ben giçdüm

maḥabbet ehli:

1. **maḥabbet ehli:**
Gazel 7
Mısra: **3**
Âşıklar.

Tevāżuʿ ḳıl maḥabbet ehline aġyāra serkeşlük
Eḥibbāya gerekdür meskenet aʿdāya istiġnā

2. **maḥabbet ehli:**-*n, -e*
Kaside 25
Mısra: **5**
(Gerçek) Âşıklar.

Maḥabbet ehline bundan beter belā olmaz
Ki ṭabʿı sevdüginüñ ġayriye ola meyyāl

maḥabbet eyle-:

1. **maḥabbet eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 732
Mısra: **7**
Sevmek, sevgi duymak.

Ey dil maḥabbet eyleyüp umma vefāsını
Zāl-ı sipihr mihr umacaḳ pīre-zen degül

maḥabbet it-:

1. **maḥabbet id-:**-*egel, -miş, -ler, -dür*
Gazel 1053
Mısra: **3**
Sevgi beslemek, sevmek.

Ḫūblar ġayra maḥabbet idegelmişlerdür
Bunlaruñ ʿāşıḳ-ı bīçāreye yoḳ raḥm ideri

2. **maḥabbet id-:**-*en*
Gazel 259
Mısra: **10**
Sevgi beslemek, âşık olmak.

O cādūyāne baḳış kimsede ḳarār ḳomaz
Saña maḥabbet iden virmesün firāra ḳarār

3. **maḥabbet id-:**-*en*
Gazel 1088
Mısra: **6**
(Birine) Âşık olmak, sevgi duymak.

Libāsuñ āl u ruḫuñ āl işüñ esīrüñe āl
Saña maḥabbet iden görmez āldan ġayrı

maḥabbet meyi:

1. **maḥabbet meyi:**-*n, -den*
Kaside 33
Mısra: **59**
Aşk şarabı.

Bu bezm-i ṣafāda maḥabbet meyinden
Nitekim içüp şevḳ çün ola ġālib

maḥabbet riştesi:

1. **maḥabbet riştesi:**-*n*
Kaside 38
Mısra: **61**
Sevgi ipi. || *Dostluk bağı.*

Maḥabbet riştesin peyvend idüpdür tār-ı mihrine
Uzatmaḳ ḳıṣṣasın lāzım degül Ferrār Mūsānuñ

maḥabbet-i ḥaḳ:

1. **maḥabbet-i ḥaḳ:**-*dur*
Gazel 190
Mısra: **1**
Allah aşkı.

Żamīrimüzde olan hep maḥabbet-i Ḥaḳdur
Cihānı añmā bize kim fenā-yı muṭlaḳdur

maḥabbet-nāme:

1. **maḥabbet-nāme:**
Gazel 709
Mısra: **6**
Aşığın aşkını bildiren yazı.

Neyler ol evrāk-ı reng-āmīz elinde gūyiyā
ʿAndelībine maḥabbet-nāme ister yaza gül

2. **maḥabbet-nāme:**-*ler*
Gazel 941
Mısra: **8**
Sevgi mektubu.

Bizi yıllarla añmaz günde ammā gönderür biñ kez
Maḥabbet-nāmeler aġyār-ı bī-sāmānuñ ardınca

maḥabbet-sāz:

1. **maḥabbet-sāz:**-*e*
Gazel 709
Mısra: **2**
Seven, sevgi besleyen.

Tekye-i bāġuñ yine yaḳdı çerāġın tāze gül
Bāʿiş-i sūz oldı murġānı maḥabbet-sāze gül

maḥal:

1. **maḥal:**
Gazel 572
Mısra: **2**
Yeridir, uygundur.

Varup meyḫāneye lāzım mı göstermek kesel vāʿıẓ
Seni ehl-i melāmet rişḫand itse maḥal vāʿıẓ

2. **maḥal:**
Gazel 511
Mısra: **10**
Yerinde, uygun.

Gedā-yı kūyuñ idüp Rūḥī-i şikeste-dili
Bu manṣıbı biz ol üftādeye maḥal bilürüz

3. **maḥal:**
Gazel 511
Mısra: **10**
Yer, mekan, mevki.

Gedā-yı kūyuñ idüp Rūḥī-i şikeste-dili
Bu manṣıbı biz ol üftādeye maḥal bilürüz

4. **maḥal:**
Gazel 906
Mısra: **4**
Yer.

Urmaḳ olurdı el beline ḫançer olmasa
Nāzik maḥaldur ey dil-i zār ıżṭırābı ḳo

maḥal kıl-:

1. **maḥal ḳıl-:**-*dı*
Tarih 36
Mısra: **2**
Uygun görmek.

Ṣaḥn-ı saʿādete gelüp Ḥāleti-i suḫan-güdāz
Ḳıldı ṣadārete maḥal çarḫ anı gör saʿādeti

maḥal ol-:

1. **maḥal ol-:**-*dı*
Gazel 1046
Mısra: **1**
Uygun olmak, mümkün olmak.

Dil bir güzelüñ vaṣlına āḫir maḥal oldı
Ṣabr itdügimüz derd ü belāya güzel oldı

māḥaleḳteʾl-cinneveʾl-ins:

1. **māḥaleḳteʾl-cinneveʾl-insün:**-*ün*
Terkib-bend 2
Mısra: **14**
"Ve ben, cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." mealindeki Zariyat suresi 56. ayetten iktibas edilmiştir.

Şuġl-ı ḥaḳ dāʿim o ʿāli-ḳadre ḫāṭır-hᵛāh idi
Māḥaleḳteʾl-cinneveʾl-insün rümūzından ḫabir

maḥall:

1. **maḥall:**--*i*
Gazel 151
Mısra: **14**
Yer, mekan // Yerinde, uygun.

Sāḳiyā çoḳ teşnelük çekdürdi rindāna ṣıyām
Ṭolular ṣun kim maḥall-i himmet u inʿāmdur

2. **maḥall:**
Kaside 25
Mısra: **44**
Durum, mekan, yer.

Çerāġı nūr-ı ruḫından yaḳar ṣafā ehli
Ruḫıyla nūr-ı hidāyet biri maḥall biri ḥāl

3. **maḥall:**
Gazel 249
Mısra: **9**
Yerinde, uygun, layık, münasip, mehel.

Maḥall ise ne deñlü Rūḥi-i miskīne cevr itmeñ
Raḳībe yār olup luṭf itmeñ ammā nā-münāsibdür

maḥall-i luṭf u ʿaṭā:

1. **maḥall-i luṭf u ʿaṭā:**-s, -*ı*
Kaside 9
Mısra: **37**
(Bir kimsenin) İyilik ve cömertliğinin uygunluğu, yerindeliği.

Maḥall-i luṭf u ʿaṭāsı maʿārifine delīl
Maʿārif ehline iḥsānı luṭf-ı ṭabʿına dāl

maḥall-i luṭf:

1. **maḥall-i luṭf:**-*a*
Tarih 14
Mısra: **12**
Lütfa layık (kimse).

Ḳapudanluḳ virildi ehline devlet yerin buldı
Maḥall-i luṭfa luṭf itdi yine sulṭān-ı mülk-ārā

maḥall-i meʿāyib:

1. **maḥall-i meʿāyib:**
Kaside 33
Mısra: **34**
Kusur olarak değerlendirilen şey.

O kim cām-ı ẕevḳi ṣalar elden olur
Żamīr-i münīri maḥall-i meʿāyib

maḥall-i naẓar:

1. **maḥall-i naẓar:**
Gazel 808
Mısra: **6**
Nazar etmeye değer (kimse veya şey).

Ne bir murād virür var aña mürīd olalum
Ne bir maḥall-i naẓar var k'anı mürīd idelüm

maḥall-i rezm:

1. **maḥall-i rezm:**-*dür*
Müseddes 7
Mısra: **7**
Savaşma zamanı.

Ey cihānuñ Rüstemi ʿazm it maḥall-i rezmdür
Ṭut uluʾl-ʿazmüñ ṭarīḳın kim zamān-ı ʿazmdür

maḥall-i saʿādet:

1. **maḥall-i saʿādet:**
Kaside 5
Mısra: **41**
Mutluluk yeri.

Maʿlūm olur maḥall-i saʿādet kim olduġı
Yarın ki ḫalḳ ʿarż ide aḥvāl-i mā-selef

maḥall-ı ṣafā:

1. **maḥall-ı ṣafā:**
Gazel 105
Mısra: **12**
Safa yeri. || Zevk edip eğlenecek yer.

Meger ki ʿālem-i ervāḥda ṣafā idevüz
Degül maḥall-ı ṣafā yoḳsa ʿālem-i eşbāḥ

maḥall-i ser-niyām:

1. **maḥall-i ser-niyām:**-*dan*
Terkib-bend 9
Mısra: **54**
Kılıç kınının baş kısmı.

Maġrūr olma ḥüsnüñe her iltiyāmdan
Tīġ ol velī çıḳma maḥall-i ser-niyāmdan

maḥall-i suʾāl ü cevāb:

1. **maḥall-i suʾāl ü cevāb:**-*da*
Kaside 5
Mısra: **25**
Soru ve cevap yeri. || Ölümden sonra gidileceğine inanılan hesap yeri.

Ġam çekmesün maḥall-i suʾāl ü cevābda
Ol kim ola cenāb-ı refīʿüñde münkeşif

maḥall-i ṭulūʿ-ı necm-i ṣabāḥ:

1. **maḥall-i ṭulūʿ-ı necm-i ṣabāḥ:**
Gazel 105
Mısra: **2**
Sabah yıldızının doğduğu esnada. || Hakk'ın tecellileri indiği zaman.

Mey iç ki feyż-resāndur müdām ṣoḥbet-i rāḥ
ʿAle'l-ḫuṣūṣ maḥall-i ṭulūʿ-ı necm-i ṣabāḥ

maḥāret:

1. **maḥāret:**-*i*
Kaside 25
Mısra: **39**
Bir işteki ustalık, beceriklilik, marifet, hüner.

Maḥāreti şu ḳadar var ki eyleye īcād
Olursa zāyiʿ eger rūz-nāme-i meh ü sāl

māḥaṣal:

1. **māḥaṣal:**
Gazel 121
Mısra: **2**
Hasıl olan şey, semere, netice.

Şāmımuz ṣubḥ oldı döndi āfitāba cām-ı ʿīd
Māḥaṣal bir ḳutlu gün gördük irişdi şām-ı ʿīd

2. **maḥaṣal:**
Kaside 8
Mısra: **12**
Sonuç olarak.

Virür yā başını ya baş alur yāhūd düşer bende
Maḥaṣal kaçmaz aʿdādan olanlar merd-i meydānuñ

3. **māḥaṣal:**
Terkib-bend 6
Mısra: **28**
Kısacası, doğrusu, sözün kısası.

Maḥbūb idi ẓarīf idi vü nükte-dān idi
Şehr içre māḥaṣal yoġidi kendüden güzel

maḥbes-i keşf-i maʿānī:

1. **maḥbes-i keşf-i maʿānī:**
Gazel 417
Mısra: **9**
Manaların ortaya çıkartıldığı cezaevi || Mahşer.

Maḥbes-i keşf-i maʿānīde çoḳ esrār açılur
Varamaz nefs-i ġażūb anda ḥalīm isterler

maḥbūb:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **maḥbūb:**-*ı*
Gazel 747
Mısra: **19**
Muhabbet duyulan; sevilen, sevgili.

ʿĀlemüñ maḥbūbı gelse bir yere ḳılmaz naẓar
O şeh-i ḥüsne olaldan bende-i kemter göñül

2. **maḥbūb:**-*um*
Gazel 809
Mısra: **4**
Sevilen kimse, sevgili.

Yolında çekdügüm endūhı bildi geldi inṣāfa
Teraḥḥūm ḳıldı ben miskīne rām oldı maḥbūbum

maḥbūbe:

1. **maḥbūbe:**-*dür*
Kıt'a 17
Mısra: **1**
Sevilen kadın,kadın sevgili,maşuka.

Bize maḥbūbile maḥbūbedür dünyāda eglence
Bihişt-ābāddur dünyā vü anlar ḥūr u ġılmānı

maḥbūb-ı ġarrā:

1. **maḥbūb-ı ġarrā:**-*dan*
Gazel 560
Mısra: **1**
Sevgilinin güzelliği.

Zāhidā dirseñ nedür maḥbūb-ı ġarrādan ġaraż
Ṣunʿ-ı Ḥaḳ seyr itmedür her hüsn-i ẕībādan ġaraż

maḥbūb-ı kāmil:

1. **maḥbūb-ı kāmil:**-*dür*
Gazel 400
Mısra: **4**
Noksanı olmayan, kusursuz sevgili.

Açılmaz ġayra kāfir şīvenüñ üstādı olmışdur
Göñüller almada yoḳ miṣli bir maḥbūb-ı kāmildür

maḥbūb-ı müstesnā:

1. **maḥbūb-ı müsteṣnā:**
Gazel 270
Mısra: **4**
Başkalarından farklı ve seçkin sevgili.

Nā-resīde ṭıfl iken ol māha ṣalmışdum naẓar
Añlamışdum böyle bir maḥbūb-ı müsteṣnā olur

2. **maḥbūb-ı müsteṣnā:**
Gazel 17
Mısra: **12**
Benzerine az rastlanır sevgili.

Benüm gibi ne ʿuşşāk içre var bir ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ
Senüñ gibi ne meh-rūlarda bir maḥbūb-ı müsteṣnā

3. **maḥbūb-ı müsteṣnā:**
Gazel 649
Mısra: **6**
Seçkin, üstün sevgili.

Ehl-i ʿaşḳuñ olmaġa maḳbūl-ı ṭabʿı dostum
Bir senüñ gibi yine maḥbūb-ı müsteṣnā gerek

maḥbūb-ı sīm-endām:

1. **maḥbūb-ı sīm-endām:**-*a*
Gazel 451
Mısra: **6**
Gümüş vücutlu sevgili.

Ḥarām olsun zer-i kāmil-ʿayār ol nāḳışu'l-ʿaḳla
Ki bir maḥbūb-ı sīm-endāma ṣarf idüp ṣafā ḳılmaz

maḥbūbluḳ:

1. **maḥbūbluḳ:**
Gazel 495
Mısra: **3**
Âşıklık.

Egerçi çeşm ü ebrū iledür maḥbūbluḳ ammā
Bize her çeşm ü ebrū ṣāḥibi olan ḥabīb olmaz

maḥbus kal-:

1. **maḥbus ḳal-:**-*mış, -dur*
Gazel 531
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kapalı kalmak, bulunduğu yerden dışarıya çıkamamak, hapsolmak.

Görinmez anuñ içün cānımuz ki ḳalmışdur
O şāh ki çāh-ı zeneḫ-dānına ṣalup maḥbus

māh-cebīn:

1. **māh-cebīn:**-*e*
Gazel 291
Mısra: **2**
Alnı ay gibi olan.

Her ḳaçan tāb-ı mey-i nāb o yanaḳdan görinür
Beñzer ol māh-cebīne ki şafaḳdan görinür

māh-cemāl:

1. **māh-cemāl:**
Rübai 13
Mısra: **1**
Ay yüzlü.

Fettān nola dirsem saña ey māh-cemāl
Kim fitnede bir dānedür ol müşkīn-ḫāl

maḥcūb:

1. **maḥcūb:**
Gazel 123
Mısra: **9**
Utanmış, mahcup olmuş.

Göñülde cān gibi maḥcūb olupdur ol maḥbūb
Eger ki Rūḥi görürse cemāluñ ola saʿīd

maḥdūm:

1. **maḫdūm:**-*ımuz, -uñ*
Gazel 948
Mısra: **20**
Kendisine hizmet edilen.

Bizüz ancaḳ naẓar-ı merḥametüñden maḥrūm
Yoḫsa maḫdūmımuzuñ himmeti çoḳ ḫuddāma

maḥdūm-ı ʿazīz:

1. **maḫdūm-ı ʿazīz:**-*i, -n*
Tarih 60
Mısra: **1**
Kıymetli evlat. || *Aziz isimli oğul.*

Biḥamdillah ki maḫdūm-ı ʿazīzin müfti-i ʿaṣruñ
Süleymāniyyeye ḳıldı müderris şāh-ı mülk-ārā

mahdūm-zāde:

1. **maḫdūm-zāde:**-*s, -i, -y, -çün*
Kaside 14
Mısra: **44**
Torun.

Güzīde-i vüzerā Ḥażret-i Sinān Pāşā
Meger ki eyledi maḫdūm-zādesiyçün sūr

maḥfel:

1. **maḥfel:**-*de*
Terkib-bend 8
Mısra: **211**
Konuşup görüşmek, çeşitli konularda fikir alış verişinde bulunmak vb. amaçlar için bir araya gelinen yer, toplantı yeri.

Minberde ḫāṭib ola vü maḥfelde muʿarrif
ʿĀr eylemege olduġına cehlile maʿrūf

maḥfel-i zībā:

1. **maḥfel-i zībā:**
Gazel 332
Mısra: **2**
Süslenmiş oturma yeri.

Kūh-ı Ḳāf üstinde bāl açmış ṭurur ʿanḳā mıdur
Nāḳa üzre yā müzeyyen maḥfel-i zībā mıdur

2. **maḥfel-i zībā:**
Kaside 12
Mısra: **2**
Süslü mahfil. || *Deve üzerinde giden sevgilinin oturduğu yer.*

Kūh-ı Ḳāf üstinde bāl açmış ṭurur ʿankā mıdur
Nāḳa üzre yā müzeyyen maḥfel-i zībā mıdur

mahfī:

1. **maḫfi:**
Gazel 382
Mısra: **4**
Gizlenmiş, gizli, saklı.

Göñül feryāda geldükce ʿaceb mi şādmān olsam
Benüm derdüm saña maḫfi senüñ ḥüsnüñ baña ẓāhir

māh-ı ʿālem-ārā:

1. **māh-ı ʿālem-ārā:**
Gazel 1069
Mısra: **2**
Cihanı süsleyen ay.

Āsumānda hāle bir ḫargāh şeklin baġladı
Anda māh-ı ʿālem-ārā şāh şeklin baġladı

2. **māh-ı ʿālem-ārā:**-*dan*
Gazel 435
Mısra: **1**
Dünyayı süsleyen ay yüzlü güzel, sevgili.

Nice gündür o māh-ı ʿālem-ārādan ḫaber gelmez
Dili irsāl iderdüm ḳorḳaram ol da gider gelmez

3. **māh-ı ʿālem-ārā:**-*y, -ı*
Gazel 1041
Mısra: **1**
Dünyayı süsleyen ay. || *Sevgili.*

Libās-ı nīlgūn içre o māh-ı ʿālem-ārāyı
Temāşā eylesünler görmeyenler gökde ʿİsāyı

māh-ı āsumān:

1. **māh-ı āsumān:**
Gazel 324
Mısra: **20**
Gökyüzündeki ay.

Olup ḳāḍı diyār-ı Şāma geldi ḳıldı luṭfindan
Feyżi kim şeb-i deycūra māh-ı āsumān eyler

māh-ı çarḫ:

1. **māh-ı çarḫ:**-*uñ*
Gazel 196
Mısra: **7**
Gökyüzündeki ay.

Māh-ı çarḫuñ böyle sürʿatle nedendür gitdügi
Añlamış gūyā seḥerden mihr-i raḫşānuñ gelür

māh-ı devlet:

1. **māh-ı devlet:**
Tarih 1
Mısra: **7**
Devletin başındaki aya benzer padişah. || *Saadet ayı.*

Dolandı gerçi māh-ı devlet ammā ṭoġdı bir kevkeb
Ki evc-i mülkde her ẕerresi bir mihr ü māh oldı

māh-ı enver:

1. **māh-ı enver:**-*e*
Gazel 918
Mısra: **1**
Parlak ay.

Baḳduḳca şevḳ ġālib olur māh-ı envere
Hemşehri çıḳdı gibi o ḫurşīd-peykere

māh-ı evc-i ḥüsn:

1. **māh-ı evc-i ḥüsn:**-*üñ*
Gazel 143
Mısra: **16**
Güzellik zirvesinin ayı. || *Sevgili.*

Cihānı rūşen itmiş nūr-baḫş-ı çeşm-i cān olmış
O māh-ı evc-i ḥüsnüñ seyr-i dīdārında ʿālem var

māh-ı felek:

1. **māh-ı felek:**
Gazel 252
Mısra: **1**
Gökyüzündeki ay.

Māh-ı felek ki çeşm-i çerāġ-ı nücūmdur
Şevḳ-ı ruḫuñla yanmaġa bezmüñde mūmdur

māh-ı ḥüsn:

1. **māh-ı ḥüsn:**-*üñ, -e*
Gazel 260
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Aya benzeyen güzelliği.

Dil virdi māh-ı ḥüsnüñe bezm-i ṣafāda şemʿ
Yansa yaḳılsa āteş-i ġamile cezāsıdur

māh-ı ʿid:

1. **māh-ı ʿid:**
Gazel 129
Mısra: **1**
Bayram ayı.

Cām-ı zer şeklinde geldi sāḳiyā çün māh-ı ʿid
Ṣun şarāb-ı erġavānı ʿıyş u nūş olsun mezīd

māh-ı luṭf-ı feyż-baḫş:

1. **māh-ı luṭf-ı feyż-baḫş:**-*uñ, -dan*
Tarih 6
Mısra: **20**
(Bir kimsenin) Bereketli lütfunun ayı.

Mihr-i ʿadlüñden yine oldı münevver mülk-i şarḳ
Māh-ı luṭf-ı feyż-baḫşuñdan nite kim şehr-i Şām

māh-ı melek-simā:

1. **māh-ı melek-sīmā:**
Gazel 332
Mısra: **6**
Melek yüzlü ay.

Maḥmil-i zerrīn midür girmiş münaḳḳaş perdeye
Yā niḳāb altında bir māh-ı melek-sīmā mıdur

2. **māh-ı melek-simā:**
Kaside 12
Mısra: **6**
Melek yüzlü ay. || *Sevgili.*

Maḥmil-i zerrīn midür girmiş münaḳḳaş perdeye
Yā niḳāb altında bir māh-ı melek-simā mıdur

māh-ı muḥarrem:

1. **māh-ı muḥarrem:**
Gazel 678
Mısra: **3**
Muharrem ayı.

Anuñçün dutdılar yıl başını māh-ı muḥarrem kim
Cedīd olur bu ayda mātemi şāh-ı şehīdānuñ

2. **mah-ı muḥarrem:**-*dür*
Gazel 909
Mısra: **1**
Muharrem ayı. || *Kerbela hadisesinin yaşandığı ay.*

Çāk ḳıl sīneñi kim mah-ı Muḥarremdür bu
Ey göñül āh u fiġān eyle ki mātemdür bu

māh-ı münir:

1. **māh-ı münīr:**
Gazel 94
Mısra: **8**
Parlak ay.

Virmez ey meh şemʿ-i rūyuñ virdügi şevḳi eger
Bezme sensüz giceler māh-ı münīr olsa sirāc

māh-ı nev:

1. **māh-ı nev:**
Gazel 999
Mısra: **3**
Hilal, yeni ay.

İdesin māh-ı nev gibi teraḳḳī-i cemāl
Ehl-i ḥāluñ naẓar-ı mihrini manẓūr eyle

māh-ı raḫşan:

1. **māh-ı raḫşan:**-*ı, -dur*
Gazel 303
Mısra: **10**
Parlak ay.

Sen ol pür-cefā yārsın kim yüzüñ
Vefā burcınuñ māh-ı raḫşanıdur

māh-ı ruḥ:

1. **māh-ı ruḫ:**-*ı*
Gazel 1046
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Ay gibi parlak yanağı.

Gül gitdi ise eglenürüz seyr-i ġamuñla
Māh-ı ruḫı ʿāşıḳlara niʿmel-bedel oldı

māh-ı rūy:

1. **māh-ı rūy:**-*uñ, -la*
Gazel 642
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Aya benzeyen yüzü.

Nola ger zāhidüñ olmazsa ẕevḳi māh-ı rūyuñla
Bilürsin ẕevḳi yoḳ mihr-i cihāntāb ile ḫuffāşuñ

māh-ı rūze:

1. **māh-ı rūze:**
Gazel 493
Mısra: **3**
Oruç ayı, ramazan.

Gitdi māh-ı rūze ʿıyş u nūşa ruḫṣatdur hemān
Ālet-i bezmi müheyyā eylesün ḫurşīdimüz

māh-ı saʿādet-ḳarīn:

1. **māh-ı saʿādet-ḳarīn:**
Terkib-bend 9
Mısra: **17**
Saadete ermiş ay. || *Dolunay.*

Saʿy it kemāla māh-ı saʿādet-ḳarīn iseñ
Eksüklügini bil ne ḳadar meh-cebīn iseñ

māh-ı şeb-ārā:

1. **māh-ı şeb-ārā:**
Gazel 275
Mısra: **4**
Geceyi süsleyen ay. || *Sevgili.*

Nola tārīk ise ger meclisde şemʿ-i enverüñ
Çekmezüz ḳaydın ki ol māh-ı şeb-ārā bundadur

māh-ı şeb-ārā:

1. **māh-ı şeb-ārā:**-*dur*
Gazel 738
Mısra: **2**
Geceyi süsleyen ay. || *Sevgilinin yüzü.*

Ḫāl yā noḳṭa-i ruḫ mı ruḫı yā gül-berk-i āl
Yā ruḫuñ māh-ı şeb-ārādur sevādıdur o ḫāl

2. **māh-ı şeb-ārā:**-*y*, -*a*
Gazel 263
Mısra: **1**
Geceyi süsleyen ay.

Evc-i felekde māh-ı şeb-ārāya kim baḳar
Ruḫsār-ı yārsuz gül-i raʿnāya kim baḳar

māh-ı semen-sīmā:

1. **māh-ı semen-sīmā:**-*y*, -*ile*
Gazel 1013
Mısra: **1**
Yasemin yüzlü ay. || *Sevgili.*

İntisābum görsün ol māh-ı semen-sīmāyile
çarḫ göksin germesün mihr-i cihān-ārāyile

māh-ı sīmīn:

1. **māh-ı sīmīn:**
Gazel 893
Mısra: **6**
Gümüşü andıran ay.

Elimüz irmeyicek māh-ı münīri nidelüm
Bizüm olmış ṭutalum gökde o māh-ı sīmīn

māh-ı sipihr-i cemāl:

1. **māh-ı sipihr-i cemāl:**
Kaside 2
Mısra: **43**
Güzellik göğünün ayı. || *Hz. Muhammed.*

Māh-ı sipihr-i cemāl matlaʿ-ı mihr-i kemāl
Ṣāhib-i ʿizz ü celāl ṣalli ve sellim ʿaleyh

māh-ı ṣıyām:

1. **māh-ı ṣıyām:**-*a*
Kaside 17
Mısra: **1**
Oruç ayı. || *Ramazan ayı.*

Māh-ı ṣıyāma noldı ʿaceb kʾoldı nā-bedīd
Ḫançer mi çekdi üstine yoḫsa hilāl-i ʿīd

māh-ı tābān:

1. **māh-ı tābān:**-*un*
Kaside 7
Mısra: **22**
Parlak ay. || *Yüzü ay gibi parlayan, ay gibi parlak yüzlü.*

Çıḳup ʿarż-ı cemāl itmezse ger ol kevkeb-i devlet
Ṭutulsun māh-ı tābānun ṭolansun mihr-i raḫşānuñ

māh-ı tamām:

1. **māh-ı tamām:**
Gazel 724
Mısra: **12**
Tamamlanmış, noksansız ay. || *Dolunay.* || *Aşığının yanında olan ay yüzlü sevgili.*

Eksiklügüñi istemez erbāb-ı maḥabbet
İç nīm-ḳadeḥ bādemüzi māh-ı tamām ol

2. **māh-ı tamām:**
Kaside 34
Mısra: **10**
Dolunay.

Tāze tāze sünbüli raḫşende çün ʿıḳd-ı berīn
Deste deste gülleri tābende çün māh-ı tamām

māhir:

1. **māhir:**
Gazel 376
Mısra: **8**
Usta, becerikli.

Ḳo siḥri kim hezārān sāḥir-i siḥr-āferīnden bir
Ġazel fenninde māhir şāʿir-i ṣāḥib-suḫan yegdür

2. **māhir:**
Gazel 441
Mısra: **5**
Mahir, hünerli, becerikli.

Yoḳ bencileyin laʿlüñe cān virmede māhir
ʿĀşıḳ çok olur ġoncaya bülbül gibi olmaz

māhiyyet:

1. **māhiyyet:**-*i*, -*ni*
Gazel 917
Mısra: **5**
Bir şeyin aslı, esası, iç yüzü.

Māhiyyetini cümleden aʿlā bilürüz biz
Zīrā büyüdi ol meh-i ġarrā elimüzde

2. **māhiyyet:**-*imüz*
Kıt'a 18
Mısra: **3**
Hakikat, asıl; nitelik.

Ehl-i şek zerrece māhiyyetimüz fehm idemez
Maʿni-i nüsḫa-i dībāce-i lā-reybüz biz

māhiyyet-i āfāk u enfüs:

1. **māhiyyet-i āfāḳ u enfüs:**-*den*
Gazel 1015
Mısra: **5**
Bütün varlık âlemi ve canlıların niteliği.

Cemāluñdur ġaraż māhiyyet-i āfāḳ u enfüsden
Senüñle eglenürler hep melek gökde beşer yirde

māhiyyet-i vücūb:

1. **māhiyyet-i vücūb:**-*ile*
Tahmis 1
Mısra: **24**
Gerekliliğin özü.

Rūḥī gibi merātib-i aʿyānı farḳ idüp
Māhiyyet-i vücūbile imkānı farḳ idüp

maḥkūm:

1. **maḥkūm:**-*uñ*
Kaside 16

Mısra: **49**
Birinin hükmü altında bulunan, tâbi.

Oldı maḥkūmuñ Nihāvend ülkesi Gazvīne dek
Feṯḥ ü nuṣretle bu defʿa ʿazm idüp Gazvīni al

2. **maḥkūm:**-*ı, -dur*
Kaside 40
Mısra: **57**
Bir şeyi yapmaya mecbur olan, mecbur.

Şiʿr maḥkūmıdur olsa nola Ḥükmī-maḥlaṣ
Ġaraż ol ḥükm-nüvis-i der-i sulṭān eyüdür

maḫlaṣ:

1. **maḫlāṣ:**-*la*
Kaside 14
Mısra: **104**
Şairlerin manzum eserlerinde kullandıkları takma ad.

Gerek ki sözleri maʿlūm-ı ehl olan söyler
Hüner degül o ki maḫlāṣla olalar meşhūr

2. **maḫlaṣ:**
Kaside 7
Mısra: **33**
Kurtuluşa erilecek yer, sığınak.

Bulur maḫlaṣ çıḳar ol maṭlaʿ-ı mihr-i münīr bir gün
Düşer iḥsānına maẓhar yine serdār-ı ẕī-şānuñ

3. **maḫlas:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 1058
Mısra: **10**
Takma ad, lakap.

Çünki ḳan oldı işi Rūḥi-i şeydā ḳuluñuñ
Demidür eylese ger maḫlasını giryāni

mahlaş-ı hūbān:

1. **maḫlaş-ı ḫūbān:**
Kaside 39
Mısra: **62**
Güzellerin sığınağı.

Ġam pūtesinde olmadı mı yanmadan ḫalāṣ
Monla Ḥasan o maḫlaṣ-ı ḫūbān ne demdedür

māh-liḳā:

1. **māh-liḳā:**-*y, -a*
Rübai 7
Mısra: **4**
Ay yüzlü (sevgili).

Her ṣubḥ nedür sende bu deñlü teb ü tāb
Bir māh-liḳāya mübtelāsın gūyā

maḥlūl:

1. **maḫlūl:**-*dur*
Kıt'a 1
Mısra: **1**
Bir kimsenin ölümünden sonra sahipsiz ve boş kalan (makam, mansıp, memûriyet).

Şeş aḳçe teḳāʿudile ki maḥlūldur elān
Ben bī-dili şād eyleseñ ey ṣadr-ı mükerrem

maḫmel:

1. **maḫmel:**
Kaside 41
Mısra: **14**
Mahfe, deve üzerine konulan iki kişilik binek, sepet.

Ḫilʿat-i maʿrifetullaha liyāḳat bulıgör
Aña saʿy eyleme ki ola libāsuñ maḫmel

maḫmil:

1. **maḫmil:**
Gazel 332
Mısra: **11**
Deve, fil gibi hayvanların sırtına konan veya insanların omuzlarında taşınan, karşılıklı oturulacak şekilde yapılmış bir çeşit kapalı sepet, tahtırevan, mahfe.

Maḫmil eṭrāfında altın ṭoplar mı yā nücūm
Maḫmil-i zerrīn nücūm içre meh-i ġarrā mıdur

2. **maḫmil:**
Kaside 12
Mısra: **23**
Deve üzerine konulan sepet II Osmanlı halifesinden her hac mevsiminde Ka'be'ye gönderilen armağan takımı.

Ḫayli himmet ister idi çıḳmaġa maḫmil bu yıl
Eyleyen bu ihtimāmı vāli-i vālā mıdur

maḫmil-i pür-naḳş:

1. **maḫmil-i pür-naḳş:**
Gazel 332
Mısra: **21**
Bol işlemeli tahtırevan, mahfe.

Maḫmil-i pür-naḳş Rūḥī bāġa dönmiş zeyn idüp
ʿĀrife ṭaġ üsti bāġ olduġı bir maʿnā mıdur

2. **maḫmil-i pür-naḳş:**
Kaside 12
Mısra: **21**
Nakışlarla bezenmiş mahmil.

Maḫmil-i pür-naḳş Rūḥī bāġa dönmiş zeyn olup
ʿĀrife dāġ üsti bāġ olduġı bu maʿnā mıdur

maḫmil-i vādī- neverd-i kaʿbe-i ʿulyā:

1. **maḫmil-i vādī- neverd-i kaʿbe-i ʿulyā:**
Kaside 12
Mısra: **20**
Yüce Kabe'nin vadilerinde dolaşan mahmil.

Yā kim bedr olmış meh-i kāmil mi çıḳmış Şāmdan
Maḫmil-i vādī- neverd-i Kaʿbe-i ʿulyā mıdur

maḫmil-i vādī-neverd:

1. **maḫmil-i vādī-neverd:**
Gazel 332
Mısra: **20**
Vadide gezen tahtırevan, mahfe.

Hicretüñ biñ on birinde yoḳsa çıḳmış Şāmdan

Maḥmil-i vādī-neverd ü Kaʿbe-i ʿulyā mıdur

maḥmil-i zerrīn:

1. **maḥmil-i zerrīn:**
Gazel 332
Mısra: **3**
Altın tahtırevan.

Maḥmil-i zerrīn düm-i ṭāvūsa dönmişdür meger
Nāḳa ṭāvūs-ı ḥarīm-i cennetü'l-meʾvā mıdur

2. **maḥmil-i zerrīn:**
Kaside 12
Mısra: **3**
Altın mahmil. || Deve, fil gibi hayvanların sırtına konan veya insanların omuzlarında taşınan, karşılıklı oturulacak şekilde ve altından yapılmış bir çeşit kapalı sepet, tahtırevan.

Maḥmil-i zerrīn düm-i ṭāvūsa dönmişdür meger
Nāḳa ṭāvūs-ı ḥarīm-i cennetüʾl-meʾvā mıdur

maḥmil-i zerrīn-nücūm:

1. **maḥmil-i zerrīn-nücūm:**
Kaside 12
Mısra: **12**
Altın renkli yıldızlarla kaplı mahmil, tahtırevan.

Maḥmil eṭrāfında altın ṭūplar mı yā nücūm
Maḥmil-i zerrīn-nücūm içre meh-i ġarrā mıdur

maḥmūd:

1. **maḥmūd:**
Rübai 6
Mısra: **4**
Övülmüş methedilmiş, methe ve övgüye değer.

Himmetde yegāne-i zamānsın umaruz
İsmüñ gibi maḥmūd ide Ḥaḳ ʿāḳıbetüñ

2. **maḥmūd:**-*ı*
Kaside 38
Mısra: **49**
Mahmud (özel isim). || İçki meclislerinin müdavimi, saki.

Eger Maḥmūdı ṣorarsa ʿaḳıbet nolsa gerek diyü
Ḥakīmāne müdām eyler saḳāsın cām-ı ṣahbānuñ

maḥmūr:

1. **maḫmūr:**-*uñ*
Gazel 143
Mısra: **8**
Sarhoş, kendinden geçmiş.

Ṣafā cāmın çeker aġyār ile ṭuymaz ṣanur kimse
İçüp ol gözleri maḫmūruñ inkārında ʿālem var

2. **maḫmūr:**-*a*
Gazel 344
Mısra: **3**
İçkiden sersemlemiş, kendinden geçecek duruma gelmiş (kimse).

Ḫoş gelür gerçi ki maḫmūra seḥer leẕẕet-i ḫˇāb
ʿĀlem-i ḫˇābda ammā gözi sāġar gözedür

maḥmūr it-:

1. **maḫmūr id-:**-*e*
Kaside 14
Mısra: **26**
İçkiden sersemlemek, kendinden geçecek duruma gelmek.

Mey-i ṣabūḥdan iç kim biraz gözüñ açıla
Ṣarāb-ı zerk seni nice bir ide maḫmūr

maḥmūr-ı mey-i endūh:

1. **maḫmūr-ı mey-i endūh:**-*a*
Gazel 106
Mısra: **8**
Gam ve keder içkisi sebebiyle kendinden geçmiş kimseler.

Ḳılma erbāb-ı vefādan bāde-i mihrüñ dirīġ
Ṣun bu maḫmūr-ı mey-i endūha bir cām-ı ṣabūḥ

maḫmūr-ı rāh-ı ḳahr-ı cām eyle-:

1. **maḫmūr-ı rāh-ı ḳahr-ı cām eyle-:**-*dü, -ñ*
Tarih 6
Mısra: **16**
Kahır kadehinin şarabıyla sarhoş etmek.

Ḫākipāyuñ eyleyüp çeşm-i uluʾl-ebṣāra kuḥl
Keʾs-i luṭfuñ eyledüñ maḫmūr-ı rāh-ı ḳahr-ı cām

mahmūz ur-:

1. **mahmūz ur-:**-*alı*
Kaside 28
Mısra: **40**
Atı hızla koşturmak için mahmuzla dürtmek.

Kendin yeñemez esb-i felek nice zamāndur
Ḫayyāl-i cünūd-ı ġażabı uralı mahmūz

māh-pāre:

1. **māh-pāre:**-*müz*
Gazel 477
Mısra: **10**
Ay parçası. II Sevgili.

Ṣafvet-i mey gidermedi ṭabʿımuzuñ keşāfetin
Gelmese āh eger bu şeb meclise māh-pāremüz

māh-peyker:

1. **māh-peyker:**-*üñ*
Gazel 47
Mısra: **8**
Yüzü ay gibi parlak olan sevgili.

Ḳanile ṭolsa gözlerüñ cevrine ḳalma dilberüñ
Ṣāyed o māh-peykerüñ maḳṣadı imtiḥān ola

maḫrem:

1. **maḫrem:**
Gazel 251
Mısra: **2**
Bir kimsenin sırlarını bilecek derecede yakını ve samimi dostu olan kimse, sırdaş.

Künc-i miḥnetde dil-i zāra ne hemdem bulunur
Elem-i ʿaşḳı ne şerḥ itmege maḥrem bulunur

2. **maḥrem:**
Gazel 393
Mısra: **9**
İslam hukukuna göre kendisiyle evlenilmesine müsaade edilmeyen, nikâh düşmeyen anne, baba, kardeş, amca, hala, dayı, teyze vb. yakın akraba.

Gūyiyā maḥrem ḳıyās itmez ki bizden Rūḥiyā
Nev-ʿarūs-ı devlet-i bī-mihr-devrān gizlenür

3. **maḥrem:**-*üm, -dür*
Gazel 311
Mısra: **2**
Dost, sırdaş.

Ben kimem bir rind-i şeydā meskenüm meyḫānedür
Duḫter-i rez maḥremümdür hem-demüm peymānedür

4. **maḥrem:**-*i, -n*
Tarih 80
Mısra: **4**
Eş, yoldaş.

Bir zühreye müşteri olup ʿaḳd itdi
Ẕevḳ eyledi maḥremin cihānda buldı

maḥrem ol-:

1. **maḥrem ol-:**-*dı*
Kaside 31
Mısra: **56**
(Bir kimsenin) Eşi olmak, onun mahremi olmak.

Ne ʿizzetlü rıfʿātlü ḥūrī-ṣıfatmış
Ki böyle melek-ḫaṣlete oldı maḥrem

maḥrem-i esrār:

1. **maḥrem-i esrār:**
Gazel 914
Mısra: **2**
Gizli sırlara vakıf olan kimse, sırdaş.

Men ʿaref sırrına vāḳıf bize bir yār olsa
Olmasa ehl-i riyā maḥrem-i esrār olsa

maḥrem-i esrār-ı ʿaşḳ:

1. **maḥrem-i esrār-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 407
Mısra: **9**
Aşk sırlarının sırdaşı.

Bilindi maḥrem-i esrār-ı ʿaşḳı olduġuñ yāruñ
Tuyıldı Rūḥiyā şimdengirü inkāra yer yoḳdur

maḥrem-i esrār-ı ġayb:

1. **maḥrem-i esrār-ı ġayb:**
Kaside 2
Mısra: **47**
Gayp âlemine ait sırları bilen kimse. || Hz. Muhammed.

Maḥrem-i esrār-ı ġayb vāḳıf-ı aḫbār-ı ġayb
Matlaʿ-ı envār-ı ġayb ṣalli ve sellim ʿaleyh

māḥrem-i ḥarīm-i viṣāl ol-:

1. **māḥrem-i ḥarīm-i viṣāl ol-:**-*a*
Kaside 25
Mısra: **8**
(Sevgiliye) Kavuşma dairesine girebilmek.

Belā degül mi ki sen mübtelā-yı hicr olasın
Raḳīb-i nā-kes ola māḥrem-i ḥarīm-i viṣāl

maḥrem-i rāz:

1. **maḥrem-i rāz:**
Müseddes 4
Mısra: **6**
Sırdaş.

Yeter itdi yeter āşüfte seni ʿaşḳ-ı mecāz
Olıgör ʿālem-i taḫḳīḳe irüp maḥrem-i rāz

maḥrem-i sulṭān:

1. **maḥrem-i sulṭān:**
Kaside 37
Mısra: **70**
Padişahın sırdaşı, dostu.

İştihāsı yine yerinde nefāyis yer mi
Tuḫme olmaḳda mı ol maḥrem-i sulṭān nicedür

māh-rū:

1. **māh-rū:**
Gazel 469
Mısra: **4**
Ay yüzlü. II Sevgili.

Yoluñda kendüyi üftādelerden ʿadd ider sāyeñ
Düşüp yanuñca ṣalınmaḳ aña ey māh-rū düşmez

2. **māh-rū:**
Terkib-bend 5
Mısra: **37**
Ay yüzlü. || İbrahim Çelebi.

O māh-rū ki şeh-i mesned-i melāḥat idi
Hemīşe ehl-i dile itdügi maḥabbet idi

māh-ruḥ:

1. **māh-ruḥ:**
Terkib-bend 9
Mısra: **4**
Ay yüzlü.

Nesrīn-ʿiẕār u ġonca-leb ü sükkerīn-maḳāl
Ḫurşīd-cebhe māh-ruḥ u ʿanberīn-hilāl

maḥrūm:

1. **maḥrūm:**-*uz*
Gazel 429
Mısra: **8**
İyi ve güzel bir şeyden hissesi, payı olmayan, yoksun olan, istediğini elde edemeyen (kimse), nasipsiz.

Ḳaçmazuz olmadan ey meh ġam-ı ʿaşḳuñla helāk
O şehādetle gidersek bilürüz maḥrūmuz

2. **maḥrūm:**
Gazel 948
Mısra: **19**
Yoksun, nasipsiz.

Bizüz ancaḳ naẓar-ı merḥametüñden maḥrūm
Yoḫsa maḥdūmımuzuñ himmeti çoḳ ḫuddāma

maḥrūm it-:

1. **maḥrūm ide:**-*e*
Gazel 690
Mısra: **6**
Birinin istediği şeyi vermemek veya istediğini elde etmesine engel olmak, yoksun bırakmak.

Yoluñda ölmeyen ẕevḳ-i viṣālüñden ṣafā bulmaz
Bizi ol ẕevḳden ḳorḳum bu maḥrūm ide ihmāluñ

maḥrūm ol-:

1. **maḥrūm ol-:**-*a*
Gazel 225
Mısra: **5**
Bir şeyden nasibini alamamak, istediğini elde edememek.

Yāruñ ol ġamzesi maḥrūm ola kevs̱erden kim
Devr-i laʿluñda senüñ meyl-i mey-i nāb eyler

maḥşer:

1. **maḥşer:**-*de*
Gazel 722
Mısra: **10**
Ahiret hayatında bütün insanların, dünyada yaptıklarının hesabını Allah huzurunda vermek üzere tekrar dirilip toplanacakları yer.

Ey dil libās-ı fāḫire meyl itme cehd ḳıl
Maḥşerde zīr-i rāyet-i āl-i ʿAbāda ol

māh-sīmā:

1. **māh-sīmā:**
Gazel 325
Mısra: **1**
Ay yüzlü (güzel).

Sen misin ḫūn-ı ḫ˅are yā her māh-sīmā böyledür
Ben miyim āvāre yā her zār u şeydā böyledür

2. **māh-sīmā:**-*y*, -*a*
Terkib-bend 5
Mısra: **23**
Ay yüzlü. || *İbrahim Çelebi.*

Ne vāḳiʿ oldı ki ḳıyduñ o māh-sīmāya
Neden şikest yetürdüñ o serv-i bālāya

maḥsūf:

1. **maḫsūf:**
Terkib-bend 8
Mısra: **218**
(Ay için) Tutulmuş, gölgelenmiş, husûfa uğramış.

Cān u dilinüñ revzenesi olmaya pür-nūr
Dāyim biri maḫsūf ola anuñ biri meksūf

maḥşūs:

1. **maḫṣūṣ:**-*dur*
Gazel 442
Mısra: **5**
Özel, has, özgü.

Ḥüsn-i tekellüm bize maḫṣūṣdur
Kim sözüñ īcādına biz ḳādirüz

2. **maḥşūş:**
Kaside 20
Mısra: **15**
Yalnız bir kimse, bir nesne veya bir yere ait olan, başkasında bulunmayan, hususileşmiş, has, özgü.

Olup cefāsı ʿuşşāḳa maḥşūş
İḥsānı ola aġyāra şāmil

3. **maḫṣūṣ:**
Tahmis 6
Mısra: **21**
Birisi için ayrılmış, birine tahsis edilmiş.

Nice bir maḫṣūṣ ola aġyāra ẕevḳ-ı vuṣlatı
Ben çekem Rūḥī gibi derd-i belā-yı firḳati

maḥsūs ol-:

1. **maḫṣūṣ ol-:**-*a*
Gazel 575
Mısra: **3**
Ait olmak.

Şu bezmüñ ger şarāb-ı ʿıyşı maḫṣūṣ ola nādāna
ʿAceb mi meşreb-i dānā ki itmezlerse andan ḥaẕẕ

maḫṣūṣ-ı dil-i ʿuşşāḳ:

1. **maḫṣūṣ-ı dil-i ʿuşşāḳ:**-*dur*
Gazel 245
Mısra: **6**
(Yalnızca) Âşıkların gönüllerine özgü bir durum.

ʿAşḳ derdinden eger zāhid ḳaçınsa ġam degül
Bir şafādur bu ki maḫṣūṣ-ı dil-i ʿuşşāḳdur

māh-ṭalʿat:

1. **māh-ṭalʿat:**-*uñ*
Gazel 980
Mısra: **1**
Ay yüzlü. || *Sevgili.*

Ol māh-ṭalʿatuñ naẓar iden cemālına
Bī-iḫtiyār māyil olur ḫaṭṭ u ḫālına

māhüve'l-vāki-i ʿarż eyle-:

1. **māhüve'l-vāḳi-i ʿarż eyleyüben:**-*y*, -*üben*
Tarih 4
Mısra: **7**
Gerçekleşen şeyi bildirmek.

Māhüve'l-vāḳi-i ʿarż eyleyüben ḫidmetüñe
Bāʿiṣ-i şevḳumi eylersen eger istifsār

maḥv:

1. **maḥv:**
Tarih 10
Mısra: **10**
Yok (olmuş), harap (olmuş).

Cāmiʿi yanında pest ḳubbe-i çarḫ-ı berīn
Çeşmesi yanında maḥv lezzet-i āb-ı ḥayāt

maḥv eyle-:

1. **maḥv eyle-:**-*mek*
Gazel 592
Mısra: **11**
Yok etmek, ortadan kaldırmak, varlığına son vermek.

Āsān idi raḳībüñ maḥv eylemek vücūdın
Ol seng-dilden olsa bir istimālet ancaḳ

maḥv it-:

1. **maḥv it:**
Gazel 697
Mısra: **8**
Yok etmek, ortadan kaldırmak, varlığına son vermek.

Ey Āṣaf-ı zamāne Süleymān-ı vaḳtsin
Maḥv it vücūd-ı naḫsını her dīv-ṣūretüñ

maḥv ol-:

1. **maḥv ol-:***-a, -y, -dı*
Gazel 750
Mısra: **6**
Yok olmak, ortadan kalkmak.

Rāh-ı ʿaşḳuñda baña dildür belālar çekdüren
Maḥv olaydı kāşki levḥ-i cihāndan nām-ı dil

2. **maḥv ol-:***-dı*
Gazel 214
Mısra: **3**
Boşa gitmek, heba olmak.

Düşelden ders-i ʿaşḳa ḫāṭırumdan naḫv maḥv oldı
Oḳuyup yazduġum hep şimdi eşʿār-ı maḥabbetdür

māh-veş:

1. **māh-veş:**
Gazel 355
Mısra: **1**
Aya benzeyen. || Sevgili.

Ḳarşumda ṣalınup ṭuran ol māh-veş midür
Yaḳdı ḥarāreti beni yoḫsa güneş midür

maḥżā:

1. **maḥżā:**
Gazel 574
Mısra: **3**
Yalnız, ancak, sadece, sırf.

Maḥżā beni maḳṣūdı reşk odına yaḳmaḳdur
Yoḳsa neden ol meh-rū aġyārdan eyler ḥaẕẕ

2. **maḥżā:**
Gazel 721
Mısra: **12**
Yalnız, ancak, sadece.

ʿĀḳībet ḳāʿr-ı zemīn u çāh-ı miḥnetdür yerüñ
Mālda Ḳārūn olup ḳuvvetde maḥżā Bijen ol

maḥzen-i dil:

1. **maḥzen-i dil:***-de*
Gazel 1056
Mısra: **6**
Gönül mahzeni.

Tek ḳabūl it ḳılalum cümle niṣār-ı ḳademüñ
Maḥzen-i dilde olan gevher-i meknūnımuzı

maḥżen-i sırr-ı hüdā:

1. **maḥżen-i sırr-ı ḫüdā:**
Kaside 2
Mısra: **45**
İlahi sırrın saklandığı yer. || Hz. Muhammed.

Maḥżen-i sırr-ı Ḫüdā kān-ı seḫā vü ʿaṭā
Gevher-i genc-i Ḫüdā ṣalli ve sellim ʿaleyh

maḥżen-i tevfīḳ:

1. **maḥżen-i tevfīḳ:**
Kaside 2
Mısra: **65**
İlahi yardımın saklandığı yer. || Hz. Muhammed.

Maʿden-i taḥḳīḳ odur maḥżen-i tevfīḳ odur
Ṣāhib-i Ṣıddīḳ odur ṣalli ve sellim ʿaleyh

maḫzenü'l-esrār:

1. **maḫzenü'l-esrār:**
Gazel 766
Mısra: **3**
Sırların saklandığı yer.

Senüñ ey murġ-ı gülşen maḫzenü'l-esrār ise ġoncan
Benüm de gül gibi bir maṭlaʿ-ı envārdur dāġum

2. **maḫzenü'l-esrār:***-dur*
Gazel 286
Mısra: **1**
Sırların saklandığı yer, sırlar hazinesi.

Ḫaṭṭ-ı sebzile o ġabġab maḫzenü'l-esrārdur
Luṭf-ı ḫüsnile o ʿārıż maṭlaʿu'l-envārdur

maḫż-ı āteş:

1. **maḫż-ı āteş:***-dür*
Gazel 713
Mısra: **6**
Ateşin ta kendisi.

Düşmeyince miḥnet-i hicre bilinmezmiş nedür
Maḫż-ı āteşdür hele ben bildügüm hicrān degül

maḫż-ı cehālet:

1. **maḫż-ı cehālet:**
Gazel 592
Mısra: **4**
Cahilliğin ta kendisi.

Hep irtifāʿ-ı ḳadre düşmişler ehl-i dünyā
Bildükleri maʿārif maḫż-ı cehālet ancaḳ

maḫż-ı cehl:

1. **maḫż-ı cehl:***-dür*
Gazel 117
Mısra: **3**
Cahilliğin ta kendisi.

Ehl-i kemāla ḳarşu ḳomaḳ maḫż-ı cehldür
Ḥaḳḳā budur ki ʿārif olan eylemez ʿinād

maḫż-ı ġuṣṣa:

1. **maḫż-ı ġuṣṣa:***-dur*
Rübai 27
Mısra: **1**
Kederin ta kendisi.

ʿĀlemde ki maḫż-ı ġuṣṣadur ʿayn-ı elem
Rūḥīnüñ eger girān ise gūşı ne ġam

maḫż-ı ʿişve:

1. **maḫż-ı ʿişve:**
Gazel 259
Mısra: **11**
Naz ve edanın kendisi.

Sözüñse şîve lebüñ maḫż-ı ʿişve çeşmüñ siḥr
Meded ne āfet olursın sen ey büt-i ġaddār

maḫż-ı ḳayd:

1. **maḫż-ı ḳayd:**-*dur*
Gazel 458
Mısra: **3**
Bağın kendisi. || İnsanı sınırlayan davranışların ona göre ayarlamasını gerektiren bağ.

Her ne ki māsivā ola kāmile maḫż-ı ḳayddur
Biz ki kemāle irmişüz Ḥaḳḳadur inḳiyādımuz

maḫż-ı riyā:

1. **maḫż-ı riyā:**
Gazel 392
Mısra: **2**
İki yüzlülüğün ta kendisi.

Dime ʿaşḳ ehline ey zāhid-i ḫodrā ne bilür
Fiʿlüñi maḫż-ı riyā ḳavlüñi efsāne bilür

mahż-ı safā:

1. **maḫż-ı ṣafā:**
Gazel 302
Mısra: **9**
Mutluluğun kendisi.

Ġam çeker ṣanmañ bilür maḫż-ı ṣafā ʿayn-ı vefā
Her cefā kim Rūḥiye ol çeşm-i şehlādan gelür

mahż-ı vefā:

1. **maḫż-ı vefā:**-*dur*
Gazel 18
Mısra: **4**
Vefanın kendisi, tam bir vefa.

Ġamından eylemem efġān u sögse ġam çekmem
Birisi maḫż-ı vefādur birisi ʿayn-ı ṣafā

mahżūn:

1. **maḫzūn:**
Gazel 96
Mısra: **1**
Hüzünlü, tasalı, kaygılı.

Sîne mecrūḥ u göñül maḫzūn u ḫāṭır pür-ḫarac
Ṣabra ḳaldı çāremüz "eş-ṣabrı miftāḥu'l-ferec"

2. **maḫzūn:**-*a*
Müseddes 5
Mısra: **5**
Üzüntülü, gamlı, kederli, hüzünlü.

ʿAşḳ-ı pāküm gibi ben maḫzūna ḳalb-i ṣāf vir
Ḥāluma raḥm itsün ol meh-pāreye inṣāf vir

maḫzūn ol-:

1. **maḫzūn ol-:**-*an*
Gazel 998
Mısra: **1**
Kederlenmek, üzülmek.

Elbette her maḫzūn olan mesrūr olur bayrāmda
Biz dil-fikār olmaḳ neden böyle şerīf-i eyyāmda

maḫzūẕ ol-:

1. **maḫzūẕ ol-:**-*asın*
Gazel 1010
Mısra: **4**
Hoşlanmak, keyif almak.

Şāhid-i mey gibi bir gül-çehreyi sev kim anı
Çekmeden maḫzūẕ olasın sîne-i bī-kîneye

mā-i ʿayn-ı halīl-i ḳapudan:

1. **mā-i ʿayn-ı ḫalīl-i ḳapudan:**
Tarih 55
Mısra: **8**
Kaptan Halil Paşa'nın gözünün pınarı.

Didi Rūḥī bu çeşmeye tārīḫ
Mā-i ʿayn-ı Ḫalīl-i ḳapudan

mā-i cāri:

1. **mā-i cāri:**-*s, -i*
Kaside 34
Mısra: **12**
Akarsu.

Bād-ı cān-baḫşı çerāġ-efrūz-ı bezm-i bāġ-ı ḫuld
Mā-i cārisi ṣafā-baḫş-ı şarāb-ı lāle-fam

maʿide:

1. **maʿide:**-*dür*
Kaside 18
Mısra: **71**
Sofra.

Hᵛān-ı luṭfuñ senüñ ol maʿidedür kim ʿālem
Ne ḳadar itse tenāvül olur ol deñlü ziyād

māʾil:

1. **māʾil:**
Gazel 110
Mısra: **9**
Meyilli, istekli, hevesli.

Bülbül olduḳsa nola her güle māʾil degülüz
Yeter ey Rūḥi bize ʿārıż-ı cānān gül-i surḫ

2. **māʾil:**
Gazel 312
Mısra: **10**
İstekli, hevesli, düşkün.

Ġaraż ne cān virüp cevr ü cefā çekmekden ey Rūḥī
Saña māʾil degül ol bī-vefā aġyāra māʾildür

māʾīl ḳıl-:

1. **māʾīl ḳıl-:**-*mağ, -içün*
Kaside 19
Mısra: **14**
Heveslendirmek, âşık etmek.

Ṣanmañuz berk-i şükūfe ki ṣabā ṣāh-ı güli
Kendüye ḳılmaġiçün māʾīl ider sīm niṣār

māʾil ol-:

1. **māʾil ol-:**
Gazel 12

Mısra: **4**
Hevesli, istekli olmak.

Kākülüñ sevdāsı ḳılmışdur beni āşüfte-ḥāl
Māʾil olmazsam ʿaceb mi seyr-i sünbülden yaña

2. **māʾil ol-:**-*a*
Kaside 20
Mısra: **24**
Gönlünü kaptırmak.

Kim olmayasın sen ehl-i dünyā Mehrūlar ola dünyāya māʾil

māʾil-i āzār:

1. **māʾil-i āzār:**
Gazel 80
Mısra: **10**
İncitmeye meyilli.

Ḳan ağlamadan ġayrı dil-i ġamzede nitsün
Sen māʾil-i āzār o ṭaleb-kār-ı maḥabbet

māʾil-i būs-ı leb-i cām u kef -i dest:

1. **māʾil-i būs-ı leb-i cām u kef -i dest:**-*üz*
Terkib-bend 8
Mısra: **4**
Şarap kadehinin dudağını ve elin ayasını öpmeye düşkün.

Ter-dāmen olanlar bizi ālūde şanur līk
Biz māʾil-i būs-ı leb-i cām u kef -i destüz

māʿil-i dīnār u direm:

1. **māʿil-i dīnār u direm:**
Kaside 29
Mısra: **64**
Para düşkünü.

Naẓar-ı luṭfuña muḥtāc duʿā-gūyuñdur
Ġayrılar gibi degül māʿil-i dīnār u direm

māʾil-i dünyā:

1. **māʾil-i dünyā:**
Muhammes 1
Mısra: **13**
Dünya heveslisi, dünyalık şeylere ilgi duyan (kimse).

Māʾil-i dünyā olup ṭarīḳ-i ʿuḳba oldılar
Ġaybet-i cürm ü riyāyı ehl-i taḳva oldılar

māʾil-i ġazel:

1. **māʾil-i ġazel:**
Gazel 511
Mısra: **8**
Gazelden anlayan.

Hemīşe tāze ġazeller dirüz anuñ çün kim
Biz ol ġazālı dilā māʾil-i ġazel bilürüz

2. **māʾil-i ġazel:**
Gazel 511
Mısra: **8**
Gazele hevesli, gazelden anlayan kimse.

Hemīşe tāze ġazeller dirüz anuñ çün kim
Biz ol ġazālı dilā māʾil-i ġazel bilürüz

māʾil-i ġonce-i bī-hār:

1. **māʾil-i ġonce-i bī-hār:**
Gazel 433
Mısra: **8**
Dikensiz goncanın heveslisi.

Severüz laʿl-i lebiyle ruḫın ol serv-ḳadüñ
Māʾil-i ġonce-i bī-hār degül nesterenüz

māʿīşet ġamı:

1. **māʿīşet ġamı:**
Kaside 21
Mısra: **30**
Geçim kaygısı.

Bu ḳadar nutḳ-ı ṣafā-baḫşile inṣāf mıdur
Rūz u şeb ola māʿīşet ġamı endīşe saña

maḳāl-i dil-güşā:

1. **maḳāl-i dil-güşā:**
Gazel 29
Mısra: **16**
Gönül açan söz.

Maẓhar-ı feyż-i İlāhī olmayan cāhil olur
Ṭabʿ-ı cāhilden ṣudūr itmez maḳāl-i dil-güşā

maḳāl-i hāş:

1. **maḳāl-i ḫāş:**
Gazel 554
Mısra: **12**
Özgün sözler. || *Şiir.*

Ruḥī ḥasūdı yine bıraḳduñ ḫacālete
İnkār-ı ʿāma yer ḳomadı bu maḳāl-i ḫāṣ

maḳām:

1. **maḳām:**
Tarih 3
Mısra: **8**
Makam, rütbe, mevki.

Yine ol ehl-i saʿādet geldi kim ḫurşīd-vār
Yüz süren ḫāk-i cenābına bulur ʿālī maḳām

2. **maḳām:**-*ımuz*
Gazel 497
Mısra: **3**
Mekan, yer, derece.

Yıllardır ki künc-i belādur maḳāmımuz
Olsa ʿaceb mi şāhid-i maḳṣūd rāmımuz

3. **maḳām:**-*ı*
Gazel 52
Mısra: **8**
Durulacak yer, durak; mertebe, derece.

Ser-i kūyuñda ger ölsem diyeler ḫūr ile rıḍvān
Bu cennetlük durur bī-şek maḳāmı cennetüʿl-mevʾā

4. **maḳām:**
Tarih 84
Mısra: **6**
Durulacak yer, durak, mekan, mahal.

Tamām olduḳda olʿālī-binā vü mescid ey Rūḥī

Didüm tārīḫini dil-keş maḳām u dil-güşā mescid

5. **maḳām:**-*a*
Gazel 1028
Mısra: **1**
Derece, mertebe.

Cehd eyle bir maḳāma yetür ḳalb-i aḳdesi
Kim ferş-i rāhuñ eyleyeler çarḫ-ı aṭlası

6. **maḳām:**-*um*
Kaside 9
Mısra: **7**
Mertebe, mevki.

Benüm ol ehl-i suḫan kim maḳāmum olmışdur
Maʿārif ile felek fāḳa ile ṣaff-ı niʿāl

7. **maḳām:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 449
Mısra: **1**
Devlet kademesinde yüksek mevki, yüksek ve önemli memuriyet, mansıp, cah.

Terk eyledi maḳāmını ümmīd-gāhımuz
Evc-i ʿIrāḳı ṭutsa nola āh u vāhımuz

8. **maḳām:**-*uñ*
Terkib-bend 2
Mısra: **2**
Durulacak yer, durak, mekan, mahal. || *Makam, mevki.*

Ey gönül ʿömre beḳā yoḳ devlet-i dünyāyı ḳo
Ḫākdür āḫir maḳāmuñ pāye-i aʿlayı ḳo

maḳām ṭut-:

1. **maḳām ṭut-:**-*sa*
Gazel 712
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerleşmek.

Gülşen-i kūyuñı Rūḥī nola ger ṭutsa maḳām
Ṭabʿ-ı güyāsı mı yoḳ bülbül-i şeydā mı degül

makāmāt:

1. **maḳāmāt:**
Gazel 331
Mısra: **2**
Makamlar, mevkiler // Klasik Türk müziğinde bir müzik parçası veya şarkının işleniş biçimleri, makamlar.

Yanup yaḳılmışuz ʿaşḳuñla giryān olmamuz yegdür
Maḳāmāt ehliyüz ney gibi nālān olmamuz yegdür

maḳām-ı ʿaşḳ:

1. **maḳām-ı ʿaşḳ:**
Gazel 1
Mısra: **7**
Aşk makamı.

ʿĀlem-i vaḥdetde bir yerdür maḳām-ı ʿaşḳ kim
Anda olmaz şāhid-i maḳṣūd ʿāşıḳdan cüdā

makām-ı ḥayret:

1. **maḳām-ı ḥayret:**-*de*
Gazel 549
Mısra: **11**
Hayret makamı.

Hevā-yı ʿaşḳda dil ü cān maḳām-ı ḥayretde
Maʿārifiyle lebāleb derūn u leb ḫāmūş

maḳām-ı ḫıżr:

1. **maḳām-ı ḫıżr:**-*a*
Kaside 39
Mısra: **47**
Bağdat'ta bulunan bir türbe olmalıdır.

Gāhī maḳām-ı Ḫıżra varur mı Ḥamīdi hīç
Ol ṭabʿı reşk-i çeşme-i ḥayvān ne demdedür

maḳām-ı ḳurb:

1. **maḳām-ı ḳurb:**-*a*
Gazel 874
Mısra: **3**
(Allah'a) Yakınlık makamı.

Maḳām-ı ḳurba iren ḥaḳ budur ki dünyānuñ
Ne ḳaṣr-ı Ḳayṣerin ister ne dār-ı Dārāsın

maḳām-ı ʿuzlet:

1. **maḳām-ı ʿuzlet:**-*e*
Gazel 743
Mısra: **8**
Uzlet makamı. || *İnsanlardan uzak, yalnızlık makamı.*

Ruḫuñ müṭālaʿasıyla kesildi gülşenden
Maḳām-ı ʿuzlete seyr-i kitāba düşdi göñül

makām-ı vaṣl:

1. **maḳām-ı vaṣl:**-*dan*
Gazel 875
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Kavuşma makamı.

Maḳām-ı vaṣldan olmışdı Ḳays müstaġnī
Ne yana baḳsa gördi cemāl-i Leylāsın

maḳām-şinās:

1. **maḳām-şinās:**
Kaside 13
Mısra: **26**
Makam bilen.

O ḳavmden olur olsa saña ḥuṣūl-ı uṣūl
O ḳavmden ider eylerse ger seni maḳām-şinās

maḳbūl:

1. **maḳbūl:**-*ı*
Gazel 573
Mısra: **9**
Kabul edilen, reddedilmeyen, geçerli, muteber, beğenilen, hoşa giden, hoş.

Kesilmez yārdan bir laḥẓa olmış şöyle maḳbūlı
Belādur olmaz ey Rūḥī raḳīb-i bed-liḳādan ḥaẕẕ

2. **maḳbūl:**-*ı, -dur*
Kaside 38
Mısra: **46**
Beğenilen, kabul gören, hoşa giden, hoş.

Degül zerger Ḥasan ḳāl ehli ḥāli muttaṣıl ḫoşdur

Zer-i ḫāliṣ gibi maḳbūlıdur
aʿlānuñ ednānuñ

maḳbūl ol-:

1. **maḳbūl ol-:**-*a*
Kıt'a 28
Mısra: **15**
Kabul edilmek, beğenilmek.

Maḳbūl ola ümīdüm odur cümle cevābuñ
Ol gün ki ola maʿreke-i sāʾil u mesʾūl

2. **maḳbūl ol-:**-*maz*
Gazel 427
Mısra: **2**
Mûteber olmak, beğenilmek.

Ḫāk-i rāhuñda o kim ʿaşḳile maḳtūl olmaz
Ḳadrile başı göge irse de maḳbūl olmaz

3. **maḳbūl ol-:**-*maz, -dı*
Kıt'a 28
Mısra: **10**
Beğenilmek, hoşa gitmek. || Mûteber olmak.

Ehliyyetile olmasa ārāste zātuñ
Olmazdı yanuñda şuʿarā zümresi maḳbūl

maḳbūl-ı ʿālem-ārā-yı şāḥib-i ʿadl:

1. **maḳbūl-ı ʿālem-ārā-yı şāḥib-i ʿadl:**
Tarih 32
Mısra: **6**
Adaletiyle dünyayı süsleyenlerin en makbulü.

Şeriʿat mesnedinde ḥükm ḥükmi reʿy reʿyidür
Olur ʿadli ile maḳbūl-ı ʿālem-ārā-yı şāḥib-i ʿadl

maḳbūl-ı ʿālem:

1. **maḳbūl-ı ʿālem:**-*dür*
Tarih 15
Mısra: **16**
Herkes tarafından beğenilip kabul gören (kimse veya şey).

Sözde müsellemdür bu gün himmetde Ḫātemdür bu gün
Maḳbūl-ı ʿālemdür bu gün devletle olsun müstedām

maḳbūl-ı bārgāh-ı ḥudā:

1. **maḳbūl-ı bārgāh-ı ḥudā:**
Gazel 749
Mısra: **9**
Allah'ın huzuruna kabul edilen kimseler.

Maḳbūl-ı bārgāh-ı Ḥudā ehl-i derddür
Fikr itme ey ṭabīb ola fikr-i devāda dil

maḳbūl-ı dergāh eyle-:

1. **maḳbūl-ı dergāh eyle-:**-*yüp*
Gazel 155
Mısra: **4**
Dergahına kabul etmek || Huzuruna almak.

Luṭf-ı Ḥaḳḳa nesne-i bend olmaz ġaraż kim isteye
Kāfiri maḳbūl-ı dergāh eyleyüp īmān virür

maḳbūl-ı ehl-i ʿaşḳ:

1. **maḳbūl-ı ehl-i ʿaşḳ-:**-*dur*
Gazel 325
Mısra: **15**
Âşıkların hoşuna giden (şey).

Rūḥiyā maḳbūl-ı ehl-i ʿaşḳdur eṭvār-ı yār
Söylemek lāzım degül yā şöyledür yā böyledür

maḳbūl-ı ḥaḳ:

1. **maḳbūl-ı ḥaḳ:**
Gazel 913
Mısra: **5**
Hak katında makbul olan.

Maḳbūl-ı Ḥaḳ odur ki bulup faḳrdan ṣafā
Ṣıdḳile muttaṣıl ola şükr ü sipāsda

maḳbūl-ı ḥaḳ ol-:

1. **maḳbūl-ı ḥaḳ ol-:**-*maḳ, -sa*
Gazel 725
Mısra: **2**
Allah'ın hoşuna gitmek, rızasına erişmek.

Ey ḳalb yeter sākin-i dergāh-ı liyām ol
Maḳbūl-ı Ḥaḳ olmaḳsa ġaraż redd-i ʿavām ol

maḳbūl-ı ḥażret ol-:

1. **maḳbūl-ı ḥażret ol-:**-*a*
Gazel 806
Mısra: **7**
Mübarek kişi (sevgili) tarafından kabul edilmek.

Maḳbūl-ı ḥażret ola revā mı raḳīb-i naḥs
Ben bāb-ı devletüñde ġulām-ı saʿīd olam

maḳbūl-ı münşiyān-ı ʿacem:

1. **maḳbūl-ı münşiyān-ı ʿacem:**
Tarih 65
Mısra: **8**
İran münşilerince beğenilip takdir edilen.

Naẓmı revnaḳ-fezā-yı ḫıtta-i Rūm
Nesri maḳbūl-ı münşiyān-ı ʿAcem

maḳbūl-ı şeh-i şāhib-serīr ol-:

1. **maḳbūl-ı şeh-i şāḥib-serīr ol-:**-*dı*
Tarih 2
Mısra: **28**
Taht sahibi padişah tarafından beğenilip takdir görmek.

Ṣadrdan bir nice gün dūr oldı ise ġam degül
Şimdi maḳbūl-ı şeh-i şāḥib-serīr oldı yine

maḳbūl-ı ṭabʿ:

1. **maḳbūl-ı ṭabʿ:**-*ı*
Kaside 20
Mısra: **44**
(Bir kimsenin) Hoşuna giden şey.

Olmazdı öyle kāmil vezīrüñ
Maḳbūl-ı ṭabʿı olmasa ḳābil

maḳbūl-ı ṭabʿ-ı nükte-güẕārān-ı rūm:

1. **maḳbūl-ı ṭabʿ-ı nükte-güẕārān-ı rūm:**--*ı-dur*
Gazel 252
Mısra: **8**

Anadolu'da nükteli sözden anlayan kimseler katında makbul olan, beğenilen.

Vaṣf-ı ruḫuñla gül gibi rengīn ġazellerüm
Maḳbūl-ı ṭabʿ-ı nükte-güẕārān-ı Rūmdur

maḳbūl-ı ṭabʿı ol:

1. **maḳbūl-ı ṭabʿı ol-:**-*maġ, -a*
Gazel 649
Mısra: **5**
(Birinin) Mizacı beğenilmek, hoşa gitmek.

Ehl-i ʿaşḳuñ olmaġa maḳbūl-ı ṭabʿı dostum
Bir senüñ gibi yine maḥbūb-ı müsteṉnā gerek

2. **maḳbūl-ı ṭabʿı ol-:**-*sa*
Gazel 488
Mısra: **19**
(Birinin) Hoşuna gitmek, mizacına hoş gelmek.

Nola eşʿārımuz maḳbūl-ı ṭabʿı olsa yārānuñ
Ferīdüz ʿaṣrımuzda başḳa bir ṣāḥib-edāyuz biz

maḳdem:

1. **maḳdem:**-*i, -y, -le*
Gazel 1062
Mısra: **7**
Ayak basma, geliş.

Gelüp o ṣūḫ saña maḳdemiyle virdi ḥayāt
Sevin göñül ki yine mürde cisme cān geldi

2. **maḳdem:**-*i*
Gazel 1039
Mısra: **5**
Ayak basma, gelme, geliş, teşrif etme.

Bahāruñ maḳdemi emvāt-ı bāġa tāze cān virdi
Hevānuñ iʿtidālı rūḫ-baḫş itdi gülistānı

maḳdem-i pāşā:

1. **maḳdem-i pāşā:**-*y, -ile*
Kaside 18
Mısra: **32**
(Süleyman) Paşa'nın gelişi.

Oldı teşrīf-i bahār ile müşerref gülşen
Nitekim maḳdem-i Pāşāyile şehr-i Baġdād

maḳdem-i sulṭān-ı bahār:

1. **maḳdem-i sulṭān-ı bahār:**
Kaside 19
Mısra: **2**
Bahar sultanının gelişi.

Ẕevḳ-baḫş oldı yine gül gibi ṣaḥn-ı gülzār
ʿĀleme virdi ṣafā maḳdem-i sulṭān-ı bahār

maḳdūr:

1. **maḳdūr:**-*ımuz*
Gazel 428
Mısra: **2**
Elden gelen şey; güç, kuvvet.

Gitdi elden cān-ı maḥzūn u dil-i mehcūrımuz
Rāh-ı ʿaşḳ-ı yārda ṣarf eyledük maḳdūrımuz

2. **maḳdūr:**-*ı, -dur*
Gazel 348
Mısra: **8**
Allah tarafından takdir edilen, kader îcâbı olan (şey), mukadder.

Naḳd-i ṣabr u dür-i eşkini döker pāyuña dil
Beẕl ider ḫāk-i rehüñde o ki maḳdūrıdur

maḳhūr:

1. **maḳhūr:**-*ı*
Gazel 1104
Mısra: **18**
Yenilgiye, bozguna uğramış, yenilmiş, mağlup olmuş.

Ḳılıcı olmasun başından eksik ḫayl-i ʿadānuñ
Müdām aʿdā-yı dīn olsun reh-i ẕilletde maḳhūrı

maḳṣad:

1. **maḳṣad:**-*ı*
Kaside 15
Mısra: **83**
Gaye, amaç, niyet.

Lāyıḳ odur kim yine maḳṣadı bu fetḥden
Luṭfuña meddāḥ olan Rūḥi-i şīrīn-zebān

2. **maḳṣad:**-*ımuz*
Gazel 458
Mısra: **12**
Maksat, amaç, niyet, istek.

ʿAşḳ-ı cemālile bu gün mülk-i vücūda gelmişüz
Seyr-i cemāl-i yārdur maḳṣadımuz murādımuz

maḳṣadı ḥāṣıl ol-:

1. **maḳṣadum ḥāṣıl ol-:**-*um , -a*
Gazel 887
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Amaca ulaşılmak, amaç gerçekleşmek.

Umarın bir gün ola geşt-i ümīdüm ser-sebz
Maḳṣadum ḥāṣıl ola ḳanlu yaşum cūyından

maḳsem-i luṭf-ı ilah:

1. **maḳsem-i luṭf-ı ilah:**
Kaside 2
Mısra: **53**
İlahi lütfun dağıtıldığı yer. || *Hz. Muhammed.*

Maḳsem-i luṭf-ı İlah ṣāḥib-i tāc ü külāh
Ḫalḳa melāẕ ü penāh ṣalli ve sellim ʿaleyh

maḳṣūd:

1. **maḳṣūd:**-*ı*
Gazel 846
Mısra: **4**
Amaç, niyet, gaye.

Şarāb içüp ḳızarup gül gül itmeden ruḫını
Maḥabbet ehline maḳṣūdı āldur bilürin

2. **maḳṣūd:**-*ımuz*
Gazel 201
Mısra: **8**
İstenilen şey, amaç.

İsterüz kim eglene derd u ġamile gönlimüz
Yārdan maḳṣūdımuz ʿālemde veʾl-ḥāṣıl budur

3. **maḳṣūd:**-*ı*
Gazel 190
Mısra: **6**
İstenilen şey, amaç, gaye, maksat.

Ḳo ġafleti ki bu bāzāra ḫᵛāce-i dehrüñ
Getürmeden seni maḳṣūdı hīçe ṣatmaḳdur

4. **maḳṣūd:**-*uñ, -ı*
Gazel 940
Mısra: **6**
İstenilen şey, amaç, gaye, maksat. || *Allah.*

Ḥāṣıl olmaz dime Feyyāżda buḫl olmaz hīç
İste maḳṣūduñı ey ṭālib-i Yezdān iste

5. **maḳṣūd:**
Kaside 8
Mısra: **33**
Söylenilmek, belirtilmek istenilen, kastedilen.

İden oldur dimekden bu degül maḳṣūd kim ancaḳ
O kesmiş ola tenhā başların çābük-süvārānuñ

maḳṣūd-ı dilber:

1. **maḳṣūd-ı dilber:**-*den*
Gazel 1032
Mısra: **5**
Sevgiliden beklenen şey.

Ḥāldur maḳṣūd-ı dilberden degül ḫāl-ı siyāh
Naḳş virmez ān olınca ḥüsne ḫāl eksiklügi

maḳṣūd-ı tecellā:

1. **maḳṣūd-ı tecellā:**-*s, -ı, -n, -a*
Kaside 41
Mısra: **44**
Erişilmek istenen tecelli. || *Sâlikin kalbinde gayp âlemine ait nurun belirmesi, ilâhî feyzin müminin kalbinde zuhûru.*

Müfti-i rāyūn eger eylemeseydi anı ḥall
Ruḫı maḳṣūd-ı tecellāsına maẓḥar düşmez

maḳṭaʿ:

1. **maḳṭaʿ:**
Gazel 1039
Mısra: **12**
Bir gazel veya kasidenin son beyti.

Seḥer ṭarf-ı çemende lāle vü gül seyrin eylerken
Bu maḳṭaʿ oldı tā ki ḳalbüme ilḥām-ı Rabbānī

maḳṭaʿ-ı ġarrā:

1. **maḳṭaʿ-ı ġarrā:**-*y, -ı*
Terkib-bend 8
Mısra: **269**
Güzel beyit.

Bu maḳṭaʿ-ı ġarrāyı oḳı ebsem ol andan
Maʿlūm olur aḥvālimüz erbāb-ı vefāya

maktel:

1. **maḳtel:**
Kaside 41
Mısra: **26**
Bir kimsenin öldürüldüğü yer.

Ol Ḥüseyn-ism ü Ḥasan-ḫulḳ u ʿAlī-sīret kim
Kerbelādur aña meydān-ı rıżāda maḳtel

maktūl:

1. **maḳtūl:**
Gazel 427
Mısra: **1**
Katl ve idam olunmuş, öldürülmüş.

Ḫāk-i rāhuñda o kim ʿaşḳile maḳtūl olmaz
Ḳadrile başı göge irse de maḳbūl olmaz

2. **maḳtūl:**-*a*
Gazel 952
Mısra: **4**
Katledilen, öldürülen. || *Âşık.*

Dil-i mecrūḥuma cellād-ı çeşm-i bī-emānuñdan
Umardum merḥamet ḳātilden olsa raḥm maḳtūla

maḳtūl-ı tīġ-i ġamze-i hūn-ḫᵛār it-:

1. **maḳtūl-ı tīġ-i ġamze-i ḫūn-ḫᵛāruñ it:**-*uñ*
Gazel 72
Mısra: **1**
Kan döken zalim gamze kılıcının maktulu etmek. || *Sevgilinin yan bakışıyla aşığı perişan etmesi, öldürmesi.*

Yā beni maḳtūl-ı tīġ-i ġamze-i ḫūn-ḫᵛāruñ it
Yā temāşā-gāhumı āyīne-i ruḫsāruñ it

maʿḳūl:

1. **maʿḳūl:**-*a*
Kaside 20
Mısra: **6**
Akla uygun olan, mantıklı, makul (şey).

ʿAşḳ ehli ḳaçmaz cevr ü cefādan
Maʿşūḳ olınca maʿḳūla ḳāʿil

māl:

1. **māl:**-*ile*
Muhammes 1
Mısra: **7**
Varlık, servet.

Mālile erbāb-ı devlet oldı cümle bed-neseb
Merdüm-i dānā olan her dem çeker dürlü taʿab

2. **māl:**-*ā*
Gazel 595
Mısra: **9**
Bir kimsenin sahip olduğu her şey, mal mülk, servet.

Zamāne ḫalḳı şimdi māla eyler Rūḥiyā raġbet
Vilāyet ṣāḥibi olsa kemāl ehline raġbet yoḳ

3. **māl:**-*dan*
Rübai 21
Mısra: **1**
Bir kimsenin mülkiyetinde bulunan, taşınır, taşınmaz her çeşit değerli ve gerekli şey, mülk, irat, varlık, servet.

Yaġmaya giden māldan ey ṣāḥib-i ḥāl
ʿĀlemde başuñ sag dura çekme melāl

<u>māl u menāl:</u>

1. **māl u menāl:**
Gazel 226
Mısra: **8**
Bir kimsenin sahip olduğu her şey, mal mülk, servet.

Devletde ġālib eyleyüp aḳrānına müdām
Cāh u celāl u ḥaşmet u māl u menāl vir

<u>mālā-kelām:</u>

1. **mālā-kelām:**
Terkib-bend 2
Mısra: **29**
Sözsüz.

ʿArż-ı ḥāl ide Cenāb-ı ʿİzzete mālā-kelām
Vāy kim aña öldüginden ṣoñra zīr-i ḫākda

<u>mālāmāl:</u>

1. **mālāmāl:**
Gazel 217
Mısra: **5**
Çok dolu, dopdolu.

Dolsa ḫūnābe-i ḥasretle gözüñ mālāmāl
Aġlama ey dil-i ġam-dīde bu da bir demdür

2. **mālāmāl:**
Gazel 378
Mısra: **7**
Dopdolu, çok dolu, lebaleb, ağzına kadar dolu.

Cām-ı zerrīni o tīzāb ile mālāmāl it
Ki yıḳa ḳaṭresi dilde ne ḳadar ġuṣṣa ki var

<u>mālāmāl ol-:</u>

1. **mālāmāl ol-:**-*dı*
Tarih 46
Mısra: **5**
Dolmak, dopdolu olmak.

Oldı āvāze-i ʿadlile cihān mālāmāl
Bu beşāret ḫaberinden dil ü cān buldı ṣafā

2. **mālāmāl ol-:**-*madın*
Kaside 1
Mısra: **57**
(Bir şey) Ağzına kadar dolmak, dopdolu hale gelmek.

Olmadın ḫāk-i siyāhile gözüm mālāmāl
Variken ḥażretüñe derdümi iẓhāra mecāl

<u>mālāyāʿnī:</u>

1. **mālāyāʿnī:**
Kıt'a 16
Mısra: **4**
Mânâsız, faydasız söz veya iş.

ʿArż idüp māliki yād eyleme aṣl u nesebüñ
Diñlemez ol sözi ʿāḳil kʾola mālāyāʿnī

<u>mālik:</u>

1. **mālik:**-*üz*
Gazel 5
Mısra: **9**
Bir şeye sahip olan kimse, sahip.

Edāya māliküz Rūḥī kemāl üzre dirüz şiʿri
Serīr-i mülk-i naẓmuñ Ḫusrev u Ḫāḳānıyuz cānā

<u>mālik ol-:</u>

1. **mālik ol-:**-*a*
Gazel 437
Mısra: **5**
Sahip olmak.

Her gedā kim ola gencīne-i ʿaşḳa mālik
Biz begüm ʿālem-i maʿnīde aña ṣāh dirüz

<u>mālik-i cūd:</u>

1. **mālik-i cūd:**
Terkib-bend 3
Mısra: **17**
Cömertlik sahibi.

Nev-cevān ola vü münʿim ola vü mālik-i cūd
Iżṭırārı ola çekdükleri enduh u żarar

<u>mālik-i dīnār:</u>

1. **mālik-i dīnār:**
Terkib-bend 8
Mısra: **41**
Para sahibi.

Ṣūfī ki ṣafāda geçinür mālik-i dīnār
Bir dirhemini alsañ olur ḫāṭırı derhem

<u>mālik-i dirhem:</u>

1. **mālik-i dirhem:**
Terkib-bend 8
Mısra: **44**
Para sahibi, zengin.

Ẓāhir bu ki āḫır yeri ḫāk olsa gerekdür
Ger dirheme muḥtāc ola ger mālik-i dirhem

<u>mālik-i dünyā:</u>

1. **mālik-i dünyā:**
Gazel 406
Mısra: **11**
Dünya sahipleri. || Çok zengin kimseler.

Mālik-i dünyā işitse bu revācın bādenüñ
Zühdi dirhemile ṣatup meyḫāneye sersem gider

<u>mālik-i ḥilm u ḥayā:</u>

1. **mālik-i ḥilm u ḥayā:**
Tarih 85
Mısra: **6**
Yumuşak huylu ve edep sahibi.

Ṣadr-ı dīvān-ı kerem Aḥmed Efendi kim bugün
Ṣāḥib-i ṣıdḳ u ṣafādur mālik-i ḥilm u ḥayā

<u>mālik-i himmet:</u>

1. **mālik-i himmet:**
Kaside 22

Mısra: **21**
Yardım ve ihsan sahibi.

Mālik-i himmet Ḫıżır Pāşā-yı şāḥib-reʾy ü ʿaḳl
Ol ki farż-ı ʿayndur ḥükmine ḥüsn-i inḳıyād

mālik-i himmet u rıfʿat:

1. **mālik-i himmet u rıfʿat:**
Tarih 28
Mısra: **4**
Himmet ve yücelik sahibi (kimse).

Ṣāḥib-i ʿizzet u iḳbāl u şeref
Mālik-i himmet u rıfʿat ʿOsmān

mālik-i himmet-i meḥmed:

1. **mālik-i himmet-i meḥmed:**
Gazel 826
Mısra: **17**
Himmet sahibi Mehmed.

Mālik-i himmet-i Meḥmed ol bülend-iḳbāl kim
Vaṣf-ı ṭabʿın yaraşur ʿünvān-ı dīvān eylesem

mālik-i ḥüsn ü bahā:

1. **mālik-i ḥüsn ü bahā:**
Gazel 587
Mısra: **14**
Güzellik sahibi. || *Sevgili.*

Benüm ʿaşḳūñda Yaʿḳūb olduġum gūyā ki bilmişler
Ḳoyanlar nāmuñı ey mālik-i ḥüsn ü bahā Yūsuf

mālik-i ikbāl:

1. **mālik-i iḳbāl:**
Kaside 10
Mısra: **2**
İkbal sahibi, bahtı açık kimse.

Cān u dil kūşe-i firḳatde iken irdi bedīd
Gelür ol mālik-i iḳbāl diyü virdi nüvīd

2. **mālik-i iḳbāl:**
Kaside 15
Mısra: **32**
İkbal sahibi, talihli.

Düşmeni defʿ eyleyüp ḳıldı Nihāvende ʿazm
Mālik-i iḳbāl olan dāver-i Dārā-mekān

3. **mālik-i iḳbāl:**
Tarih 15
Mısra: **2**
İkbal sahibi, talihli (kimse).

Ey ehl-i Şirvān şād olun kim oldı ṣāḥib-ḥükmüñüz
Bir mālik-i iḳbāl kim ʿadlile olmışdur benām

mālik-i ʿirfān:

1. **mālik-i ʿirfān:**
Kaside 40
Mısra: **30**
İrfan sahibi, arif kimse.

İde Resmī gibi Ḥaḳ ʿāḳıbetini maḥmūd
Yūsuf-ı vaḳtdür ol mālik-i ʿirfān eyüdür

mālik-i ḳalb-i ṣāf:

1. **mālik-i ḳalb-i ṣāf:**
Tarih 65
Mısra: **5**
Temiz kalpli.

Mālik-i ḳalb-i ṣāf u ṭabʿ-ı selīm
Ṣāḥib-i naẓm-ı dilkeş ü mübhem

mālik-i künc-i ḥakīkat:

1. **mālik-i künc-i ḥaḳīḳat:**-*uñ*
Gazel 980
Mısra: **11**
Hakikat hazinesinin sahibi. || *Derviş.*

Dervīş diyü mālik-i künc-i ḥaḳīḳatuñ
Ey ḫᵛāce gel ḥaḳāretle baḳma ṣālına

mālik-i lutf:

1. **mālik-i luṭf:**
Tarih 48
Mısra: **1**
İyilik ve cömertlik sahibi kimse.

Bir mālik-i luṭf oldı vālisi Nihāvendüñ
Kim cāhına reşk eyler her vāli-i mülk-ārā

mālik-i luṭf u kerem:

1. **mālik-i luṭf u kerem:**
Gazel 998
Mısra: **15**
Cömertlik ve iyilik sahibi.

Ol ṣāḥib-i seyf u ḳalem ol mālik-i luṭf u kerem
K'evṣāfı olmışdur ehemm yārāna ṣubḥ u şāmda

mālik-i luṭf-ı ʿamīm:

1. **mālik-i luṭf-ı ʿamīm:**
Tarih 12
Mısra: **4**
Herkese lütufta bulunan (kimse).

Ḥażret-i Yaḥyā Efendi ol bülend-iḳbāl kim
Ṣāḥib-i ḥilm ü ḥayādur mālik-i luṭf-ı ʿamīm

mālik-i mülk-i ʿazim:

1. **mālik-i mülk-i ʿazim:**
Kaside 2
Mısra: **31**
Mülkün büyük sahibi. || *Hz. Muhammed.*

Mālik-i mülk-i ʿazim şāri-i şerʿ-i ḳavīm
Merd-i reh-i müstaḳīm ṣalli ve sellim ʿaleyh

mālik-i mülk-i kemāl:

1. **mālik-i mülk-i kemāl:**
Gazel 48
Mısra: **2**
Mükemmellik mülkünün sahibi.

Dildār odur ki kāmil ola ehl-i ḥāl ola
Server odur ki mālik-i mülk-i kemāl ola

2. **mālik-i mülk-i kemāl:**
Kaside 34
Mısra: **26**
(İlim ve fazilet bakımından) Olgunluk ülkesinin sahibi.

Efḍal-ı erbāb-ı faẕl u aʿdel-i aṣḥāb-ı ʿadl
Mālik-i mülk-i kemāl ü nāẓım-ı dürr-i kelām

mālik-i mülk-i suḫan:

1. **mālik-i mülk-i suḫan:**-*uz*
Gazel 433
Mısra: **2**
Söz, şiir mülkünün sahibi.

Faḫrile gerçi ki biz sākin-i beytü'l-ḥazenüz
Yücedür mertebemüz mālik-i mülk-i suḫanuz

mālik-i mürüvvet:

1. **mālik-i mürüvvet:**
Terkib-bend 5
Mısra: **46**
Mürüvvet sahibi, insaniyetli, mert.

Degüldi kimseyi āzūrde ḳılmaġa rāġıb
Selīm-ṭabʿ idi vü mālik-i mürüvvet idi

mālik-i şemşīr u nigīn:

1. **mālik-i şemşīr u nigīn:**
Gazel 884
Mısra: **18**
Kılıç ve mühür sahibi.

Kimdür ol vālī-i Cem-mertebe ʿOs̱mān Pāşā
Ṣāḥib-i luṭf u kerem mālik-i şemşīr u nigīn

mālik-i seyf ü ḳalem:

1. **mālik-i seyf ü ḳalem:**
Kaside 15
Mısra: **9**
Kalem ve kılıç sahibi. || *Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).*

Ṣāḥib-i ḫayl ü ḥaşem mālik-i seyf ü ḳalem
Ḥākim-i mülk-i kerem vāli-i Cemşīd-şān

2. **mālik-i seyf ü ḳalem:**
Tarih 51
Mısra: **2**
Kılıç ve kalem sahibi.

Ṣāḥib-i luṭf u kerem dāver-i ʿālī-himem
Mālik-i seyf ü ḳalem ṣadr-ı mükerrem Ḥasan

mālik-i ṭabʿ:

1. **mālik-i ṭabʿ:**-*a*
Kıt'a 13
Mısra: **2**
Karakter sahibi. || *Şair.*

Kimseye cevr idici olma ḫuṣūṣā güzelüm
Mālik-i ṭabʿa ki ġāyet de mizācı ter olur

mālik-i ṭabʿ-ı pāk:

1. **mālik-i ṭabʿ-ı pāk:**-*uz*
Tahmis 8
Mısra: **2**
Temiz ve mübarek mizaca sahip kimse.

Ṣūretā biz ki giriftār-ı ḥażīż-i ḫākuz
Yücedür mertebemüz mālik-i ṭabʿ-ı pākuz

mālik-i ṭabʿ-ı selīm:

1. **mālik-i ṭabʿ-ı selīm:**
Tarih 12
Mısra: **2**
Kusursuz mizaç sahibi, sağlam ve doğru ahlaklı kimse.

Minnet Allaha kim oldı devlet ü iḳbāl ile
Ḳāḍı-i mülk-i Ḥaleb bir mālik-i ṭabʿ-ı selīm

2. **mālik-i ṭabʿ-ı selīm:**-*dür*
Gazel 213
Mısra: **1**
Temiz yaratılışlı, güzel huylu.

İnsān odur ki mālik-i ṭabʿ-ı selīmdür
Münḳād-ı emr u nehy-i Kelām-ı Ḳadīmdür

mālik-i tīġ u ḳalem:

1. **mālik-i tiġ u ḳalem:**
Kaside 29
Mısra: **43**
Kalem ve kılıç sahibi.

Mālik-i tiġ u ḳalem ṣāḥib-i ʿizz ü temkīn
Münşī-i pāk-suḫan nāẓım-ı naẓm-ı mübhem

mālik-i tīġ-i ikbāl:

1. **mālik-i tīġ-i iḳbāl:**
Kaside 19
Mısra: **67**
İkbal kılıcının sahibi.

Olmasaydun sen eger mālik-i tīġ-i iḳbāl
Böyle maġlūbuñ olur mıydı cünūd-ı idbār

mālik-i tīġ-i zebān:

1. **mālik-i tīġ-i zebān:**-*am*
Gazel 295
Mısra: **15**
Dil kılıcının sahibi.

Mālik-i tīġ-i zebānam dir iken aʿdādan
Rūḥiyā eylemek inṣāf mı pervā ṣāʿir

mālik-i yuḥyiʾl-ʿizām:

1. **mālik-i yuḥyiʾl-ʿizām:**
Terkib-bend 2
Mısra: **31**
(Çürümüş) Kemiklere hayat veren Allah.

Ḫışmile ala ḥesābın Mālik-i Yuḥyiʾl-ʿizām
Olmasaydı ger selāmet ehli arżullahda

mālik-īcād:

1. **mālik-īcād:**
Gazel 453
Mısra: **12**
Yeni şeyler üretebilen.

Baʿīddür cühelādan ẓarīf-ṭabʿ olmaḳ
Suḫanda mālik-īcād iken ṭabīʿatimüz

māliyye:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **māliyye:**-*s, -i, -n, -de*
Tarih 4
Mısra: **15**
Devletin bütçesini düzenlemek ve mâlî işlerini yürütmekle görevli resmî teşkîlât.

Cümleden ḥākim-i vaḳti gibi māliyyesinde
Ne ʿaceb gelmeye bir ṣāḥib-i temkīn ü vaḳār

maʿlūl:

1. **maʿlūl:**-*ile*
Kaside 7
Mısra: **23**
Hasta, sakat. || Bilgisiz, cahil kimseler.

Olup āzurde çarḫ itdi beni maʿlūlile ilzam
Ki ey ser-ḫayl-i ṭabʿ-ı pākile erbāb-ı ʿirfānuñ

maʿlūm:

1. **maʿlūm:**
Gazel 324
Mısra: **9**
Bilinmiş, belli.

Ġam-ı ferdāyı ḳoy ṣūfī ḳadeh ṣun çün degül maʿlūm
Kimin Ḥaḳ lāyıḳ-ı duzeḫ kimin ehl-i cinān eyler

2. **maʿlūm:**-*ı, -dur*
Tarih 47
Mısra: **4**
Herkes tarafından bilinen, öğrenilmiş olan (şey).

Devr-i luṭfında añılmaz oldı nāmı Ḥātemüñ
ʿĀlemüñ maʿlūmıdur lāzım degül ben söylemek

3. **maʿlum:**
Gazel 318
Mısra: **8**
Belli, bilinen.

ʿAḳlın alup ʿālemüñ inkār idersin söyleseñ
Alduġuñ maʿlum ammā ʿālem inkāruñdadur

4. **maʿlūm:**-*uñ*
Müseddes 4
Mısra: **28**
Bilgisi dahilinde (olmak).

Olma mevhūm ki yok ʿāḳibeti mevhūmuñ
Ḫidmet it ehle ki bu nükte ola maʿlūmuñ

maʿlūm eyle-:

1. **maʿlūm eyle-:**-*medin*
Terkib-bend 8
Mısra: **149**
Bilmek, öğrenmek.

Naḳşın çıkarup eylemedin ẕātını maʿlūm
Başlarsın aña eylemege faḳruñı iʿlām

maʿlūm it-:

1. **maʿlūm it-:**-*sün*
Gazel 651
Mısra: **11**
Bildirmek.

Rūḥiyā ḥālüñi yāruñ nice maʿlūm itsün
Ḥadd ü pāyānı yoḳ aḥvālini iʿlām idenüñ

maʿlūm ḳıl-:

1. **maʿlūm ḳıl:**
Kaside 38
Mısra: **6**
Bildirmek.

Ḥarīrīzāde Mollā Aḥmedüñ evvel selāmın vir
Muḥibbi olduġın maʿlūm ḳıl ol reşk-i ḫānānuñ

maʿlūm ol-:

1. **maʿlūm ol-:**-*a*
Kaside 22
Mısra: **6**
Bilinmek.

Rūzgār oldı muvāfıḳ geldi ol eyyām kim
Herkesüñ miḳdārı maʿlūm ola ger kem ger ziyād

2. **maʿlūm ol-:**-*ur*
Terkib-bend 8
Mısra: **270**
Bilinmek, anlaşılmak.

Bu maḳṭaʿ-ı ġarrāyı oḳı ebsem ol andan
Maʿlūm olur aḥvālimüz erbāb-ı vefāya

maʿlūm-ı dildār ol-:

1. **maʿlūm-ı dildār ol-:**-*ma, -dı*
Gazel 596
Mısra: **7**
(Bir durumun) Sevgiliye malum olması, sevgili tarafından öğrenilmesi.

Öldük āḫir ḥālimüz maʿlūm-ı dildār olmadı
Derd-i dil şerḥine bir ehl-i maḥabbet bulmaduḳ

maʿlūm-ı ehl ol-:

1. **maʿlūm-ı ehl ol-:**-*an*
Kaside 14
Mısra: **103**
(Bir işi yapmaya) Liyakati olduğu bilinen kimseler.

Gerek ki sözleri maʿlūm-ı ehl olan söyler
Hüner degül o ki maḫlāṣla olalar meşhūr

maʿlūm-ı şerīf ol-:

1. **maʿlūm-ı şerīf ol-:**-*sa*
Gazel 923
Mısra: **6**
(Bir şey) Şerefli kimseler tarafından bilinmek.

Girībān-ı taʿalluḳ ḳurtılurdı dest-i miḫnetden
Eger aḥvālimüz fi'l-cümle maʿlūm-ı şerīf olsa

maʿlūm-ı ṭabʿ ol-:

1. **maʿlūm-ı ṭabʿuñ ol-:**-*uñ, -duġ, -ı, -n*
Tarih 7
Mısra: **58**
(Bir kimsenin) Ahlakı bilinmek.

Muḫtaṣar ḳıldı sözi vaṣfuñda zīrā kim bilür
Olduġın maʿlūm-ı ṭabʿuñ nükte-i ḫayru'l-kelām

maʿlūmum degül:

1. **maʿlūmum degül:**
Gazel 822
Mısra: **3**
Haberim yok, bilmiyorum.

Ḥālümi ʿarż itseler dirsin ki
maʿlūmum degül
Söz mi ḳaldı saña ey ẓālim ki
iʿlām itmedüm

māmelek:

1. **māmelek:**-*i, -n*
Gazel 240
Mısra: **6**
Bir kimsenin sâhip olduğu her şey, varı yoğu, mal varlığı.

Peymāne-i maḥabbet ile mest olan kişi
Nergis miṣāli māmelekin der-miyān ider

maʿmūr:

1. **maʿmūr:**
Gazel 34
Mısra: **7**
Bayındır, imar edilmiş. II Mutlu, huzurlu olmuş.

Bir naẓarla biñ göñül maʿmūr idersin isteseñ
Ġāfil olma dostum virmişken el fırṣāt saña

2. **maʿmūr:**
Gazel 1029
Mısra: **10**
Bayındır, şenlikli, harap olmayan.

Zāhidüñ zerḳ u riyā bāṭınun itmiş vīrān
Ẓāhirā gerçi ki maʿmūr durur dünyāsı

3. **maʿmūr:**-*dur*
Gazel 597
Mısra: **2**
Bayındır, şenlikli, harap olmayan. II Mutlu.

Mesrūrdur o dil k'ola mest-i ṣarāb-ı ʿaşḳ
Maʿmūrdur o ḫāne ki ola ḫarāb-ı ʿaşḳ

maʿmūr ol-:

1. **maʿmūr ol-:**-*am*
Gazel 842
Mısra: **7**
Şenlikli olmak, bayındır durumda olmak. || Sevinmek.

Ḫulūṣ-ı ḳalbile maʿmūr olam meger yarın
Bugün ḫarāb-ı nem-i āb-i tāk olup giderin

maʿnā:

1. **maʿnā:**
Gazel 300
Mısra: **4**
Anlam, içyüz, hakikat.

Olmayan pey-rev-i pīrān-ı kütüb-ḫāne-i ʿaşḳ
Ne bilür ṣūret-i eşyāda ne maʿnā görinür

2. **maʿnā:**-*n, -uñ*
Kaside 38
Mısra: **60**
Anlam, kavram.

Ẓahīrī olduġını söylemek lāzım degül zīrā
Ezelden kendüye maʿlūmdur ḥāli bu maʿnānuñ

3. **maʿnā:**-*y, -a*
Gazel 565
Mısra: **11**
Anlam || Hakikat.

Yol bula maʿnāya ṣanma münkir-i ḥāl ü ḥaṭuñ
Müstefād olmaz maʿānīye ḥurūf-ı bī-nüḳaṭ

4. **maʿnā:**-*y, -a*
Gazel 597
Mısra: **3**
Asıl, gerçek, hakikat; söz, anlam.

Maʿnāya vāḳıf itdi bizi ġamzeñ olalı
Ḥallāl-ı müşkilāt-ı rümūz-ı kitāb-ı ʿaşḳ

maʿnā-yı ḥāl:

1. **maʿnā-yı ḥāl:**
Gazel 559
Mısra: **2**
Konuşma yoluyle değil hal ve duruşun ifade ettiği mana, uyandırdığı etki.

Kesb-i maʿārif itmeden ṭayy-ı maḳāl imiş ġaraż
ʿĀrife lafẓ-ı ḳāldan maʿnā-yı ḥāl imiş ġaraż

maʿnen:

1. **maʿnen:**
Tarih 36
Mısra: **11**
Anlam yönünden, anlamca.

Lafẓen ü maʿnen eyledi şevḳile tārīḫin raḳam
Geldi hezār u pençde cānib-i ṣaḥna Ḥāleti

mānend:

1. **mānend:**-*i*
Gazel 353
Mısra: **5**
Benzer, eş.

Cihān bāġı degül cennetde yoḳdur belki mānendi
Ser-i zülf-i siyāhun ḥaḳ bu kim yekdāne sünbüldür

2. **mānend:**--*i*
Gazel 97
Mısra: **6**
Benzer, eş, gibi.

Bisāṭ-ı dehrde şāh olmadan nolur āḫir
Yerüñ ki teng ola mānend-i ḫāne-i şaṭranc

3. **mānend:**-*i*
Kaside 14
Mısra: **46**
Benzer, eş, misil, nazir, menend.

O hādi-i edeb ol ḫāmi-i ʿIrāḳ u ʿArab
Ki dād u ʿadlile mānendi yoḳ bir ehl-i şuʿūr

mānend-i bāzil:

1. **mānend-i bāzil:**
Kaside 20
Mısra: **64**
Bol bol dağıtan, çok cömert kimseler gibi.

Luṭf-ı ʿamīmüñ gibi ṣafā-baḫş
Dest-i şerīfüñ mānend-i bāzil

mānend-i çerāġ-ı meh-i pür-nūr u şeb-efrūz:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **mānend-i çerāġ-ı meh-i pür-nūr u şeb-efrūz:**
Kaside 28
Mısra: **60**
Geceyi aydınlatan ve ışıkla dolu aya benzeyen mum gibi.

Ümmīdüm odur şemʿ-i vücūdı ola rūşen
Mānend-i çerāġ-ı meh-i pür-nūr u şeb-efrūz

mānend-i ceres:

1. **mānend-i ceres:**
Gazel 533
Mısra: **1**
Çan gibi.

Gönlimüz feryād ider hicrüñde mānend-i ceres
Bu ümīd ile ki bir gün olasın feryād-res

mānend-i dür ü billūr u laʿl:

1. **mānend-i dür ü billūr u laʿl:**
Gazel 764
Mısra: **7**
La'l, kristal ve inci gibi.

Her sözi bir ṣanma mānend-i dür ü billūr u laʿl
Cümlenüñ nāmı güher ammā ki ḳıymet bir degül

mānend-i elif:

1. **mānend-i elif:**
Kıt'a 7
Mısra: **3**
Elif gibi.

Ṭoġruluḳla ʿalem it kendüñi mānend-i elif
Üsti yanınca giçem dirseñ eger aʿyānuñ

mānend-i felek:

1. **mānend-i felek:**
Gazel 297
Mısra: **7**
Felek gibi, feleğe benzer şekilde.

Ne bilür başı ḳabāyı o ki mānend-i felek
Şems gündüzlügi vü gicelügi mehlerdür

mānend-i gül-berk-i çemenzār-ı naʿīm:

1. **mānend-i gül-berk-i çemenzār-ı naʿīm:**
Tarih 12
Mısra: **10**
Cennet bahçesinde açan gül yaprağı misali.

Ol nihāl-i ṣaḥn-ı gülzār-ı suḫan kim sözleri
Tāzedür mānend-i gül-berk-i çemenzār-ı naʿīm

mānend-i ḥazān-dīde:

1. **mānend-i ḥazān-dīde:**
Gazel 378
Mısra: **5**
Sonbahar görmüş, sararıp solmuş gibi.

Bāġa gel seyre ki mānend-i ḥazān-dīde dıraḫt
Pāyuña varanı ḳılsun dil-i ġamdīde niġār

mānend-i ḥazef:

1. **mānend-i ḥazef:**
Kaside 36
Mısra: **53**
Çanak çömlek gibi.

Gevher-i baḥr-i suḫan ayaḳda mānend-i ḥazef
Ṣāʿirüñ ḳadrin bilür ehl-i seḫā eksilmede

mānend-i ḫuddām-ı ḳadīm:

1. **mānend-i ḫuddām-ı ḳadīm:**
Tarih 12
Mısra: **14**
Eski hizmetçiler gibi.

Şād olup Rūḥī bu devletten ṣafā-yı ḳalbile
ʿArz-ı iḫlāṣ eyleyüp mānend-i ḫuddām-ı ḳadīm

mānend-i hümā:

1. **mānend-i hümā:**
Gazel 709
Mısra: **23**
Hüma kuşu gibi.

Bāl u per bulsa çıḳup eflāka mānend-i hümā
Ṭuʿme olurdı yed-i ḳadrindeki şehbāza gül

mānend-i mesīhā:

1. **mānend-i mesīhā:**
Kaside 41
Mısra: **12**
Hz. İsa gibi, Hz. İsa'ya benzer şekilde.

Ṭaġıdup varuñı ol şöyle tecerrüd ki saña
Ġaybden irişe mānend-i Mesīhā meʾkel

mānend-i nücūm:

1. **mānend-i nücūm:**
Gazel 810
Mısra: **8**
Yıldızlar gibi.

Cānib-i Ḥaḳdan virile her kime bīdārlıḳ
Evc-i aʿlāda olur seyrānı mānend-i nücūm

mānend-i ṣadef:

1. **mānend-i ṣadef:**
Kaside 34
Mısra: **15**
Sedef gibi.

Var bir ḳuvvet zemīninde ki mānend-i ṣadef
Gevher-i sīrāb olur baṭnında emṭār-ı ġamām

mānend-i ṣaṭ:

1. **mānend-i ṣaṭ:**
Gazel 565
Mısra: **8**
Irmak misali. || Dicle ile Fırat'ın birleştiği Şatt nehri gibi.

Kūy-ı yārı ṣaḥn-ı Baġdādile teşbīh eyledüm
Anda eşküm ṭūrmayup aḳmaḳdadur mānend-i ṣaṭ

mānend-i sipihr:

1. **mānend-i sipihr:**
Rübai 10
Mısra: **3**
Gök gibi. || Felek gibi.

Bir bezmdeyüz ki anda mānend-i sipihr
Biñ kāse-i ser-nigūn olur günde şikest

<u>mānīʿ:</u>

1. **mānīʿ:**
Gazel 579
Mısra: **10**
Engel.

Bizi mescidde ṣūfī görmese ġam çekmezüz Rūḥī
Maḥabbet ehliyüz biz kūy-ı cānāndur bize mānīʿ

2. **mānīʿ:**-*i*
Gazel 307
Mısra: **4**
Bir şeyin yapılmasını önleyen şey, engel.

Geh oḳuñ dilde vü geh dīde-i giryānda gezer
Ḳanda meyl eyler ise mānīʿi yoḳ anda gezer

<u>maʿnī:</u>

1. **maʿni:**-*y, -i*
Gazel 352
Mısra: **11**
Anlam, mana.

Maʿniyi ṣūretde bulanlar bizüz
Mertebe-i ʿālem-i ʿirfānı gör

2. **maʿni:**-*i*
Gazel 560
Mısra: **9**
Mana, hakikat, öz.

Bilmedi bu maʿnii Rūḥī şu kim taṣdīḳi yoḳ
Ḥaḳḳı bilmekdür ḥaḳīḳat ʿilm-i esmādan ġaraż

3. **maʿnī:**-*de*
Gazel 506
Mısra: **12**
Asıl, öz, gerçek, hakikat.

Gevher-i tevḥīdi bizden iste ey Rūḥī ki biz
Ḳaṭre isek ṣūretā maʿnīde deryā-dillerüz

<u>māni:</u>

1. **māni:**-*y, -üz*
Gazel 5
Mısra: **8**
Meşhur Çinli nakkaşın adıdır. Behram Şâpûr zamanında İran'a gelip Zerdüşt ve İsâ dinleri halitası olan batıl mezhebini neşre bağlamış olduğundan idam olunmuştur.

Ciger ḳanıyla levḥ-i dilde ḥüsnüñ itmede taṣvīr
Bu deyr-i ʿālemüñ içinde biz de Māniyüz cānā

<u>mānīʿ ol-:</u>

1. **mānīʿ ol-:**-*an*
Gazel 852
Mısra: **1**
Engel olmak, engellemek, önlemek.

Devr-i laʿluñda bize mānīʿ olan sāġardan
Ola maḥrūm umaruz rūz-ı cezā kevs̱erden

<u>maʿnīde:</u>

1. **maʿnīde:**
Gazel 117
Mısra: **8**
Özünde, aslında.

Eflāka çıḳsa nefsine yol bulmayan kişi
Maʿnīde anı ʿārif olanlar bilür cemād

2. **maʿnide:**
Gazel 376
Mısra: **4**
Özünde, gerçekte.

Ne ḥaẕẕ itsün ṭabīʿat ġonca-i dem-beste seyrinden
Hezārān ġoncaden maʿnide bir ġonca-dehen yegdür

<u>maʿni-i esrār:</u>

1. **maʿni-i esrār:**
Gazel 645
Mısra: **3**
Sırların manası, iç yüzü.

Sözini maʿni-i esrār olanuñ güş itmez
Penbeden ḫāli degül hīç ḳulaġı dedemüñ

<u>mānīʿ-i meşāf ol-:</u>

1. **mānīʿ-i meşāf ol-:**-*maz, -dı*
Gazel 585
Mısra: **6**
Savaşa mani olmak.

Dil-dādelerle ṣulḥa o şemʿ olmasaydı mūm
Olmazdı ḫaṭṭı ġamzesine mānīʿ-i meṣāf

<u>maʿni-i nüsḫa-i dībāce-i lā-reyb:</u>

1. **maʿni-i nüsḫa-i dībāce-i lā-reyb:**-*üz*
Kıt'a 18
Mısra: **4**
Şüphesizlik nüshasının ön sözündeki mana.

Ehl-i şek ẕerrece māḥiyyetimüz fehm idemez
Maʿni-i nüsḫa-i dībāce-i lā-reybüz biz

<u>maʿni-i rengīn:</u>

1. **maʿni-i rengīn:**
Kaside 18
Mısra: **90**
Güzel ve çeşitli manalar.

Devr-i luṭfuñda hüner ʿarż idecek demlerdür
Eylesün her biri biñ maʿni-i rengīn īcād

<u>mānīʿ-i viṣāl:</u>

1. **mānīʿ-i viṣāl:**
Gazel 213
Mısra: **5**
Kavuşmaya engel.

Ehl-i vefāya dāʾim olur mānīʿ-i viṣāl
Aġyār-ı kīne-cū ne belā-yı ʿazīmdür

<u>mānīʿ-i viṣāl ol-:</u>

1. **mānīʿ-i viṣāl ol-:**-*ur*
Gazel 422
Mısra: **3**

(Sevgiliye) Kavuşmaya engel olmak.

Ehl-i vefāya dāʾim olur māniʿ-i viṣāl
Aġyār-ı kīne-cū ne belā-yı ʿaẓīmdür

manṣıb:

1. **manṣıb:**-*a*
Gazel 427
Mısra: **4**
Makam,rütbe, derece.

Manṣıb-ı ʿaşḳa nola cān virüp olsaḳ ṭālib
Bilirüz irişen ol manṣıba maʿzūl olmaz

2. **manṣıb:**
Terkib-bend 4
Mısra: **4**
Makam, mevki, memuriyet.

Rıfʿata ṭālib olup bīḥūde zaḥmet çekmeye
Ḳılmaya māl u menāl ü manṣıb ile iftiḫār

3. **manṣıb:**
Gazel 724
Mısra: **5**
Makam, mevki, rütbe, derece.

Manṣıb hevesin ḳılma denīlerle bir olma
Rıfʿatsa murāduñ o şeh-i ḥüsne ġulām ol

manṣıb-ı aʿlā:

1. **manṣıb-ı aʿlā:**-*da, -dur*
Gazel 398
Mısra: **1**
Yüksek makam ve mevkiler.

Her kimüñ dünyāda fikri manṣıb-ı aʿlādadur
Ġuṣṣadan ḫālī degül bir laḥẓa tā dünyādadur

manṣıb-ı ʿaşḳ:

1. **manṣıb-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 427
Mısra: **3**
Aşk makamı.

Manṣıb-ı ʿaşḳa nola cān virüp olsaḳ ṭālib
Bilirüz irişen ol manṣıba maʿzūl olmaz

manṣıb-ı dehr-i denī:

1. **manṣıb-ı dehr-i denī:**
Gazel 330
Mısra: **10**
Alçak zamanın memuriyeti.

Düşde irmek gibidür mertebe-i aʿlāya
Manṣıb-ı dehr-i denī devlet-i bīdāra naẓar

manṣıb-ı dünyā:

1. **manṣıb-ı dünyā:**
Gazel 283
Mısra: **8**
Dünya makamı.

Devlet istersen cihānda emr-i ḥaḳḳla ḳıl ʿamel
Devlet-i bāḳī ʿameldür manṣıb-ı dünyā nedür

2. **manṣıb-ı dünyā:**-*y, -ı*
Gazel 31
Mısra: **13**
Dünyalık makamlar.

Manṣıb-ı dünyāyı göñülden çıḳar
Ḳo bu taṣavvurları gel uy baña

manṣıb-ı pā-būs:

1. **manṣıb-ı pā-būs:**
Gazel 531
Mısra: **14**
Ayak öpme makamı.

Çü manṣıb olsa öper herkes el nola Rūḥī
Elün öperse virildükde manṣıb-ı pā-būs

manṣūr-ı belā-keş:

1. **manṣūr-ı belā-keş:**
Gazel 1068
Mısra: **3**
Dert ve sıkıntı çeken Hallac-ı Mansur.

Manṣūr-ı belā-keş gibi bu dār-ı fenāda
Zülfinüñ ucından nice meftūn ṣıḳıldı

manṣūr-ı refīʿu'l-ḳadr:

1. **manṣūr-ı refīʿu'l-ḳadr:**-*dan*
Gazel 985
Mısra: **5**
Şanı yüce Hallac-ı Mansur.

Naḳl idüp bu beyti Manṣūr-ı refīʿu'l-ḳadrdan
Merḳadı üstinde taḥrīr eylemişler kāşiye

manṣūr-ı ser-bāz:

1. **manṣūr-ı ser-bāz:**-*am*
Gazel 955
Mısra: **5**
Korkusuz Mansur (Hallac-ı Mansur).

Ben ol Manṣūr-ı ser-bāzam ki meydān-ı maḥabbetde
Ser-i zülfüñle aşılmaġa geldüm dār-ı dünyāya

manṣūş:

1. **manṣūş:**-*dur*
Kaside 2
Mısra: **35**
Kur'an-ı Kerim'de açıklanmış olan, ayet-i kerime ile sabit olan, hakkında nas bulunan.

Dīn ana maḥsūsdur s̱ābit ü manṣūṣdur
Muḥkem ü manṣūṣdur ṣalli ve sellim ʿaleyh

manẓūr:

1. **manẓūr:**-*ı, -sın*
Gazel 665
Mısra: **2**
Bakılan, gözde olan, beğenilen.

Kūşe-i çeşmi saña eksik degül cānānumuñ
Şād ol ey dil kim yine manẓūrısın sulṭānumuñ

2. **manẓūr:**-*ı, -dur*
Gazel 348
Mısra: **1**
Beğenilerek nazar edilen.

Kāyinātuñ naẓar-ı pākile manẓūrıdur
Göñlümüñ ol ki sürūrı gözümüñ nūrıdur

3. **manẓūr:**-*ı*
Gazel 1104
Mısra: **1**
Görülen, beğenilerek nazar edilen, bakılan.

Yanında yer idüp sulṭān-ı dehrüñ oldı manẓūrı
Ṣalınsa yaraşur nāziklükile şāh düstūrı

4. **manẓūr:**-*ı*
Gazel 675
Mısra: **8**
Beğenilerek nazar edilen yer, taraf, şey vb.

Gül gibi her güni nevrūz olur ey mihr-i münīr
Her kimüñ kim ola manẓūrı ruḫ-ı firūzuñ

manẓūr it-:

1. **manẓūr it-:**-*se*
Kaside 14
Mısra: **42**
Göstermek, görülmesini sağlamak.

ʿAceb bu deñlü temāşālara nedür bāʿiṣ
Bunı kim itse gerek ʿayn-ı luṭfile manẓūr

manẓūr-ı ʿavām ol-:

1. **manẓūr-ı ʿavām ol-:**
Gazel 724
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Alçak kişiler tarafından görülmesi. || Sevgilinin, aşığın rakipleri tarafından görülmesi.

Ey şūḫ yeter zehr içirüp ṭūṭi-i cāna
Mirʾāt-ı mücellā gibi manẓūr-ı ʿavām ol

manẓūr-ı kirām:

1. **manẓūr-ı kirām:**
Gazel 830
Mısra: **10**
Şerefli ve ulu kimselerin beğenerek nazar ettiği (kimse).

Al emānet ḳılduġum demlerde seyr-i berr ü baḥr
Cābecā kim olasın ʿizzetle manẓūr-ı kirām

manẓūr-ı naẓar:

1. **manẓūr-ı naẓar:**
Gazel 1047
Mısra: **11**
Beğenilerek bakılan yer veya şey.

Sen meh-i Yūsuf-liḳāyı ḳıldı manẓūr-ı naẓar
Merdüm-i çeşm-i sirişk-efşānumuñ olsun demi

manẓūr-ı rıżā-yı ḥażret-i rabb-ı raḥīm:

1. **manẓūr-ı rıżā-yı ḥażret-i rabb-ı raḥīm:**
Terkib-bend 2
Mısra: **52**
Yarattıklarına çokça merhamet eden Allah'ın rızasını kazanmak.

Cānib-i Ḥaḳdan elem çekdükce ola şādmān
Ola manẓūr-ı rıżā-yı Ḥażret-i Rabb-ı raḥīm

mār:

1. **mār:**
Gazel 1008
Mısra: **11**
Yılan.

Gāh zülfüñ mār u geh ṭāvūs-ı müşkīn-bāl olup
Cilveler eyler riyāż-ı ḫāṭır-ı aḥbābda

2. **mār:**
Gazel 832
Mısra: **10**
Yılan. || Sevgilinin yılan gibi kıvrımlı, uzun ve siyah renkte tasavvur edilen saçları.

Nola çıḳmazsa göñülden fikr-i zülf u ḫaṭṭ-ı yār
Ḫāli olmaz Rūḥiyā vīrāne mār u mūrdan

maraż-ı ʿaşḳ:

1. **maraż-ı ʿaşḳ:**-*ile*
Gazel 1060
Mısra: **7**
Aşk hastalığı.

Maraż-ı ʿaşḳile zerd olduġı yegdür yüzimüz
surḫ olup tīre-dil olmaḳdan ise lāle gibi

maʿreke-i sāʾil u mesʾūl:

1. **maʿreke-i sāʾil u mesʾūl:**
Kıt'a 28
Mısra: **16**
Soru soran ve soru sorulanların olduğu savaş alanı. || Mahşer yeri.

Maḳbūl ola ümīdüm odur cümle cevābuñ
Ol gün ki ola maʿreke-i sāʾil u mesʾūl

mār-ı erḳam:

1. **mār-ı erḳam:**
Gazel 611
Mısra: **12**
Erkek yılan.

At sürüp tīr ü kemān alsañ ele aʿdāya
Mār-ı erḳam görinür nāvek-i cevşen-güẕerüñ

maʿrifet ehli:

1. **maʿrifet ehli:**-*n, -e*
Kaside 37
Mısra: **45**
İlim sahipleri.

Maʿrifet ehline raġbetler iden Ehlī Beg
Yüzi bedr āy gibi vāli-i Ḥassān nicedür

maʿrifet rahtı:

1. **maʿrifet raḫtı:**-*n, -ı*
Tahmis 3
Mısra: **3**
Marifet elbisesi. || Bilgi, ilim ve irfan sahibi olma.

Giyerseñ maʿrifet raḫtını giy kim cāvidāndur bu
Libās-ı faḫrile ʿömrüm ġurūr itme cihāndur bu

maʿrifet-i ilāhi:

1. **maʿrifet-i ilāhi:**-*de*
Tarih 36
Mısra: **7**
Allah'ı bilip tanıma.

Maʿrifet-i İlāhide gün gibi feyżi ʿāmdur
Gerçi ki ḫāṣlarladur leyl ü nehār ülfeti

marīż-i ʿaşk-ı nigār:

1. **marīż-i ʿaşḳ-ı nigār:**-*uñ*
Gazel 531
Mısra: **5**
Sevgilinin aşkının hastalığı.

Marīż-i ʿaşḳ-ı nigāruñ nigārdan ġayrı
ʿİlācını ne Aristo ider ne Calinus

maʿrūf:

1. **maʿrūf:**-*dur*
Gazel 997
Mısra: **20**
Bilinen, tanınan, meşhur.

ʿOs̱mān-ı nām-dār-ı bülend-iḳtidār kim
Maʿrūfdur seḫāveti ʿadl u ʿaṭā ile

2. **maʿrūf:**
Gazel 998
Mısra: **12**
Herkesçe bilinen, tanınan, belli; ünlü, meşhur.

Biz böyle zār olmaḳ neden Pāşā-yı şāḥib-ṭārz u fenn
Mevṣūf iken maʿrūf iken iḥsānda inʿāmda

maʿrūf ol-:

1. **maʿrūf ol-:**-*duġ, -ı, -n, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **212**
Bilinmek.

Minberde ḫāṭib ola vü maḥfelde muʿarrif
ʿĀr eylemege oldugına cehlile maʿrūf

maṣdar-ı emr:

1. **maṣdar-ı emr:**-*den*
Tahmis 8
Mısra: **11**
"Kün" emrinin kaynağı. || Tüm varlıkların yaratılma sebebi.

Maṣdar-ı emrden āfaḳda müştāḳ çü bizüz
Noḳta-i dāʾire-i çarḫ-ı muʿallaḳ çü bizüz

maʿşereʾl-ʿuşşāk:

1. **maʿşereʾl-ʿuşşāk:**-*i*
Gazel 2
Mısra: **12**
Âşıklar topluluğu.

Mülk-i ʿaşḳı Rūḥiyā ḳıldı musaḫḫar Ḥaḳ saña
Eṣ-ṣalā yā maʿşereʾl-ʿuşşāki el-yevm eṣ-ṣalā

māsivā:

1. **māsivā:**-*dan*
Gazel 777
Mısra: **5**
Allah'tan başka her şey. İnsanı Allah'tan uzaklaştıran, dünyaya bağlayan her şey.

Çeküp el māsivādan meclis-i ʿaşḳa ḳadem başdum
Ṣafā-yı ḫāṭırum var gül gibi hem-ṣoḥbet-i ʿaşḳam

māsivallāh:

1. **māsivāllah:**-*a*
Müseddes 4
Mısra: **14**
Allah'tan başka her şey.

Ehl-i ʿirfān geçinürsin bu mıdur ʿirfānuñ
Māsivāllaha virüp terk idesin cānānuñ

māsivāullah:

1. **māsivāullah:**-*ı*
Gazel 7
Mısra: **5**
Allah'tan başka her şey.

Biz ey zāhid çıḳarduḳ gönlimüzden māsivāullahı
ʿAceb mi eylesek dünyā vü māfihāya istiġnā

maṣrūf ol-:

1. **maṣrūf ol-:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **210**
Harcanmak.

Ṣūfī ki riyā ile ider kendüyi mevṣūf
Evḳāt-ı şerīfi ola taḳlīd ile maṣrūf

maṣṭaba:

1. **maṣṭaba:**-*dur*
Gazel 147
Mısra: **1**
Meyhane peykesi, meyhane.

Cihānda meskeni anuñ ki ṣadr-ı maṣṭabadur
Maḥabbet ehli içinde bülend-mertebedür

maʿşūḳ:

1. **maʿşūḳ:**-*lar, -uñ*
Gazel 285
Mısra: **15**
Sevilmiş, sevgili, dildar.

Raḥmi olur mı didüm ʿāşıḳa maʿşūḳlaruñ
Nedür ey Rūḥi-i şeydā bu tecāhül didiler

2. **maʿşuḳ:**
Gazel 201
Mısra: **10**
Aşkla sevilen, âşık olunan kimse, sevgili.

Vuṣlat isterseñ ḥicābı Rūḥiyā terk eyle kim
ʿĀşıḳ u maʿşuḳ arasında hemān ḥāʾil budur

maʿşūḳ-ı ezel:

1. **maʿşūḳ-ı ezel:**
Gazel 1065
Mısra: **5**
Ezel sevgilisi.

Gösterür rūyını maʿşūḳ-ı ezel bīdāra
Ulu devlet biligör kendüñe bīdārluġı

2. **maʿşūḳ-ı ezel:**
Müseddes 4
Mısra: **39**
Ezel sevgilisi; Allah.

Gösterür rūyını maʿşūḳ-ı ezel ʿāşıḳına
Gizlü ḳalmaz virülür sırr-ı Ḫudā lāyıḳına

māt it-:

1. **māt id-:**-*er*
Kaside 40
Mısra: **19**
Satrançta rakibi yenmek.

Māt ider naṭʿ -ı belāġatda nice leclācı
Şeh-i mülk-i hüner ol ş̲āni-i Selmān eyüdür

matbaḥ-ı cūd:

1. **matbaḫ-ı cūd:**-*ı, -n, -da*
Kaside 14
Mısra: **85**
Cömertlik mutfağı.

Şu deñlü matbaḫ-ı cūdında pişdi etʾime kim
Tenāvül eylediler cümleten vuḥūş u ṭuyūr

mātem:

1. **mātem:**-*i*
Gazel 413
Mısra: **2**
Yas, keder, üzüntü.

Lāle-ruḫlar ṭonanup nāzile giyse ḳaralar
El iderler ki görüp mātemi ḫāke ḳaralar

2. **mātem:**-*de*
Kaside 14
Mısra: **113**
Derin üzüntü, keder ve ümitsizlik.

ʿAdūlaruñ ola derd ü belā vü mātemde
Şafa-yı sūr ile dāim sen olasın mesrūr

3. **mātem:**-*i*
Gazel 678
Mısra: **4**
Derin üzüntü, keder. ll Yas (Hz. Hüseyin'in yasını tutma bağlamında).

Anuñçün dutdılar yıl başını māh-ı muḥarrem kim
Cedīd olur bu ayda mātemi şāh-ı şehīdānuñ

4. **mātem:**-*dür*
Gazel 909
Mısra: **2**
Sevilen bir kimsenin ölümünden duyulan büyük acı ve bu acı sebebiyle ağlayıp inleme, zevk ve eğlenceden uzaklaşma, yas. || Muharrem ayının ilk on gününde Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi ve Ehlibeyt'in uğradığı büyük felâketler sebebiyle, daha çok Şiîler'in vücutlarına zincirlerle vurup ilâhî ve mersiyeler okuyarak yaptıkları yas töreni.

Çāk ḳıl sīneñi kim mah-ı Muḥarremdür bu
Ey göñül āh u fiġān eyle ki mātemdür bu

mātem libāsı:

1. **mātem libāsı:**-*n*
Terkib-bend 1
Mısra: **50**
Matem elbisesi. || Kerbela matemlerinde giyilen elbise.

Şadā-yı el-ʿaṭaşdan ḫuşk-leb ḳaldı melekler
Ḥarāretden felek mātem libāsın nīlgūn itdi

mātem ṭut-:

1. **mātem ṭut-:**-*alum*
Terkib-bend 3
Mısra: **9**
Yas tutmak.

Gelüñ ey ehl-i vefā bir ulı mātem ṭutalum
Zarluḳlar ḳılalum terk-i dil ü cān idelüm

2. **mātem ṭut-:**-*sa, -lar*
Tarih 65
Mısra: **2**
Yasa bürünmek, yas tutmak.

Yeridür mevtine Kelāmīnüñ
Yer ü gök ehli ṭutsalar mātem

mātem-i şāh-ı şehīdānı ṭut-:

1. **mātem-i şāh-ı şehīdānı ṭut:**
Terkib-bend 1
Mısra: **51**
Şehitlerin sultanı olan Hz. Hüseyin'in yasını tutmak.

Muḥibb-i al iseñ ṭut mātem-i şāh-ı şehīdānı
Zemīni ġarḳ-ı ḫūn it çarḫa çek feryād u fiġānı

maṭlaʿ:

1. **maṭlaʿ:**
Kaside 1
Mısra: **22**
Bir kaside veya gazelin mısraları birbirine kafiyeli olan ilk beyti.

Bu beşāşet ḫaberi göñlümi itdi ḫandān
Oḳudum geldi bu maṭlaʿ dilüme anda hemān

maṭlab-ı dünyā-yı denī:

1. **maṭlab-ı dünyā-yı denī:**
Kıt'a 15
Mısra: **1**
Aşağılık dünyayı isteme, dünyevi arzular.

Sālik-i rāh-ı Ḥaḳa maṭlab-ı dünyā-yı denī
Evc-i aʿlāda iken alçaġa inmek gibidür

maṭlab-ı hāşimi:

1. **maṭlab-ı hāşimi:**
Kaside 2
Mısra: **8**
Haşimi'nin isteği. || Hz. Muhammed.

Ḫayl-i rüsūl ḫātimi sırr-ı ezel ʿālimi
Maṭlab-ı Hāşimi ṣalli ve sellim ʿaleyh

maṭlaʿ-ı burc-ı ḫilāfet:

1. **maṭlaʿ-ı burc-ı ḫilāfet:**
Kaside 3
Mısra: **8**
Halifelik burcunun doğuş yeri. || Hz. Ebubekir.

Cāmiʿ-i iḥsān u himmet mecmaʿ-ı luṭf u kerem
Maṭlaʿ-ı burc-ı ḫilāfet neyyir-i burc-ı vefā

maṭlaʿ-ı dīvān-ı kerem:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **maṭlaʿ-ı dīvān-ı kerem:**
Kaside 41
Mısra: **38**
Cömertlik divanının başlangıcı.

Müfti-i silsile-i ṭāyife-i belhüm edell
Ḥükm ḥükmüñdür ayā maṭlaʿ-ı dīvān-ı kerem

<u>maṭlaʿ-ı envār:</u>

1. **maṭlaʿ-ı envār:**-*dur*
Gazel 766
Mısra: **4**
Nurların doğuşu.

Senüñ ey murġ-ı gülşen maḥzenü'l-esrār ise ġoncan
Benüm de gül gibi bir maṭlaʿ-ı envārdur dāġum

<u>matlaʿ-ı envār-ı ġayb:</u>

1. **matlaʿ-ı envār-ı ġayb:**
Kaside 2
Mısra: **48**
Gayp âlemine ait nurların doğuş yeri. || Hz. Muhammed.

Maḥrem-i esrār-ı ġayb vāḳıf-ı aḫbār-ı ġayb
Matlaʿ-ı envār-ı ġayb ṣalli ve sellim ʿaleyh

<u>maṭlaʿ-ı ġarrā:</u>

1. **maṭlaʿ-ı ġarrā:**
Gazel 1040
Mısra: **11**
Güzel matla (gazelin giriş beyti).

Yine bir maṭlaʿ-ı ġarrā dimiş vaṣfuñda ġūş eyle
Getür şevḳa bir iki cāmile Rūḥī-i şeydāyı

2. **maṭlaʿ-ı ġarrā:**
Tarih 54
Mısra: **8**
Güzel beyit.

Muṣallā ile ʿayni iki tārīḫ oldı ey Rūḥī
Ṭılā ile yazılsa yaraşur bu maṭlaʿ-ı ġarrā

3. **maṭlaʿ-ı ġarrā:**-*y, -a*
Gazel 801
Mısra: **14**
Güzel matla (Bir kaside veya gazelin mısraları birbiriyle kafiyeli olan ilk beyti). || Güneşin doğuşunun güzelliği.

Rūḥī ruḥı fikrinde iken ḫāvere baḳmam
Bu maḳṭaʿ-ı ol maṭlaʿ-ı ġarrāya degişmem

4. **maṭlaʿ-ı ġarrā:**-*y, -a*
Gazel 802
Mısra: **14**
Güneşin doğuşunun parlaklığı, güzelliği.

Rūḥī ruḥı fikrinde iken ḫāvere baḳmam
Bu maḳṭaʿı ol maṭlaʿ-ı ġarrāya degişmem

<u>maṭlaʿ-ı ḫurşīd:</u>

1. **maṭlaʿ-ı ḫurşīd:**
Gazel 577
Mısra: **2**
Güneşin doğuşu.

Şāh-beyt-i ḥüsnüñe ol gün ki oldı muṭṭaliʿ
Bildüm ey meh maṭlaʿ-ı ḫurşīd seyrin mümteniʿ

<u>maṭlaʿ-ı ḫurşīd-i raḫşān:</u>

1. **maṭlaʿ-ı ḫurşīd-i raḫşān:**-*ı*
Gazel 352
Mısra: **8**
Parlak güneşin doğuşu.

Eyle naẓar çāk-i girībānına
Maṭlaʿ-ı ḫurşīd-i raḫşānı gör

<u>matlaʿ-ı ʿizzet:</u>

1. **maṭlaʿ-ı ʿizzet:**-*ten*
Tarih 3
Mısra: **5**
Yüceliğin doğuş yeri.

Yine ṭoġdı maṭlaʿ-ı ʿizzetten ol ḫurşīd kim
Ḫoş giçerler sāye-i ʿadlinde erbāb-ı kelām

<u>matlaʿ-ı kalb:</u>

1. **maṭlaʿ-ı ḳalb:**-*i, -n, -de*
Kaside 28
Mısra: **27**
Kalbin doğuşu. || Doğduğu, var olduğu andan itibaren kalpte bulunan (şey).

Hem maṭlaʿ-ı ḳalbinde hüner kevkeb-i ṭāliʿ
Hem merkez-i ṭabʿında seḫā maṭlaʿ-ı merkūz

<u>maṭlaʿ-ı merkūz:</u>

1. **maṭlaʿ-ı merkūz:**
Kaside 28
Mısra: **28**
Doğuştan gelen, fıtrî, yaratılışta bulunan.

Hem maṭlaʿ-ı ḳalbinde hüner kevkeb-i ṭāliʿ
Hem merkez-i ṭabʿında seḫā maṭlaʿ-ı merkūz

<u>maṭlaʿ-ı mihr-i cihān-tāb-ı hidāyet-pertev:</u>

1. **maṭlaʿ-ı mihr-i cihān-tāb-ı hidāyet-pertev:**
Kaside 41
Mısra: **27**
Hidayet nuruyla dünyayı aydınlatan güneşin doğuş yeri.

Maṭlaʿ-ı mihr-i cihān-tāb-ı hidāyet-pertev
Neyyir-i kevkebe-baḫş-ı felek-i dīn ü düvel

<u>matlaʿ-ı mihr-i kemāl:</u>

1. **matlaʿ-ı mihr-i kemāl:**
Kaside 2
Mısra: **43**
Olgunluk güneşinin doğuş yeri. || Hz. Muhammed.

Māh-ı sipihr-i cemāl matlaʿ-ı mihr-i kemāl
Ṣāhib-i ʿizz ü celāl ṣalli ve sellim ʿaleyh

<u>maṭlaʿ-ı mihr-i melāḥat:</u>

1. **maṭlaʿ-ı mihr-i melāḥat:**-*dur*
Gazel 81
Mısra: **2**
Güzellik güneşinin doğuşu.

Mihrdür burc-ı şerefde rūy-ı raḫşānı dürüst
Maṭlaʿ-ı mihr-i melāḥatdur girībānı dürüst

matlaʿ-ı mihr-i münīr:

1. **maṭlaʿ-ı mihr-i münīr:**
Kaside 7
Mısra: **33**
Aydınlık güneşin doğduğu yer.

Bulur maḫlaṣ çıḳar ol maṭlaʿ-ı
mihr-i münīr bir gün
Düşer iḥsānına maẕhar yine
serdār-ı ẕī-şānuñ

matlaʿ-ı mihr-i saʿādet:

1. **maṭlaʿ-ı mihr-i saʿādet:**
Tarih 77
Mısra: **1**
Saadet güneşinin doğuş yeri.

Elā ey maṭlaʿ-ı mihr-i saʿādet sen
o ẕī-şānsın
Ki ṣaldı sāye necm-i himmetüñ
aʿlāya ednāya

matlaʿu'l-envār:

1. **maṭlaʿu'l-envār:**-*dur*
Gazel 765
Mısra: **2**
Nurların ortaya çıkması, ışığın kaynağı.

Yaḳılsa tāze hem-reng-i dil-i
aġyārdur dāġum
Ḳarası ḳopsa gūyā maṭlaʿu'l-
envārdur dāġum

matlub:

1. **maṭlūb:**-*uñ*
Gazel 898
Mısra: **9**
Talep olunan, istenilen şey, maksut.

Maṭlūbuñ devlet-i dünyādur o da
beş günlük
Bilmezin ötesini ḫ̱ʷāb u ḫayāl
ancaḳ bu

māverā-yı çarh:

1. **māverā-yı çarḫ:**-*dan*
Gazel 920
Mısra: **3**
Dünyanın ötesi.

Māverā-yı çarḫdan cān murġı
pervāz eylese
Ḳonmasa bu ḫāk-dāna beste-i
dām olmasa

māverā-yı kāʾināt:

1. **māverā-yı kāʾināt:**
Kaside 4
Mısra: **9**
Kainatın ötesi. || Ahiret.

Himmetüñ raḫşına meydān
māverā-yı kāʾināt
Āsümān-ı ḳadrüñe kim pāye-i
çarḫ-ı nüh-ḳıbāb

2. **māverā-yı kāyināt:**
Tarih 3
Mısra: **21**
Kainatın geri kalanı, tüm dünya.

Himmetüñ raḫşına meydān
māverā-yı kāyināt
Heybetüñ tīġına gerdun bir
zümürrüd-gūn niyām

māverā-yı perde-i çeşm:

1. **māverā-yı perde-i çeşm:**-*üm, -den*
Gazel 359
Mısra: **5**
Göz perdesinin arkası.

Māverā-yı perde-i çeşmümden
ʿaks-i rūy-ı dost
Ṣanki ṣūret-bāzdur öñinde çādır
ṣeb ṭutar

māye-i inşirāḥ-ı ʿaşḳ:

1. **māye-i inşirāḥ-ı ʿaşḳ:**
Gazel 630
Mısra: **6**
Aşkın ferahlık mayası.

Ḫançeri çekse bir elif sīneme
yarılur göñül
Olur o şerḥa ʿāşıḳa māye-i
inşirāḥ-ı ʿaşḳ

2. **māye-i inşirāḥ-ı ʿaşḳ:**
Gazel 603
Mısra: **6**
Aşkın gönle ferahlık veren mayası.

Ḫançeri çekse bir elif sīneme
yarılur göñül
Olur o şerḥa ʿāşıḳa māye-i
inşirāḥ-ı ʿaşḳ

māyil:

1. **māyil:**-*dür*
Gazel 234
Mısra: **1**
Meyledici, meyleden.

Görür ṣīrīn-dehenler kendüyi
yaḳmaġa māyildür
Göñül Ferhādı ey hem-dem
anuñçün ṭaġa māyildür

2. **māyil:**
Gazel 133
Mısra: **1**
İstekli, hevesli, arzulu.

Kām-baḫşā ey ṣafā-yı ṭabʿuña
māyil ḳulūb
Nām-dārā ey kelām-ı dil-keşüñ
ʿālem-pesend

3. **māyil:**
Gazel 741
Mısra: **8**
Bir şeye yatkınlığı, yeteneği olan, istekli, hevesli, arzulu.

Yüri ʿarż eyle sīm-i eşküñi raḥm
eyleye şāyed
Bilürsin şimdi ol kāfir olupdur
akçeye māyil

4. **māyil:**
Gazel 365
Mısra: **7**
Bir kimse veya şeye diğerlerinden fazla eğilim, sevgi, istek ve ilgi gösterme, temâyül.

Ayda bir çıḳmaġile māyil idem
dir ḫalḳı
Meh-i nev kendin ol ebrū gibi
mümtāz ṣanur

5. **māyil:**-*üz*
Gazel 952
Mısra: **6**
Meyilli, istekli (kimse). II Âşık.

Susuzluġın keser bir demde yüz
biñ ʿāṣıḳ-ı zāruñ
Anuñçün māyilüz biñ cān ile ol
tīġ-ı meslūla

māyil kıl-:

1. **māyil ḳıl-:**-*up*
Kıt'a 27
Mısra: **1**

Heveslendirmek, âşık etmek, hayranlık uyandırmak.

Kām-baḫşā ey ṣafā-yı ṭabʿuña māyil ḳılup
Nāmdārā ey kelām-ı dil-keşüñ ʿālem-pesend

māyil ol-:

1. **māyil ol-:**-*a*
Gazel 903
Mısra: **11**
Gönlünü kaptırmak.

Acıñuz o bī-kesi kim ola yārı ġayra māyil
Ol esīre raḥm idüñ kim düşe sevdüginden ayru

2. **māyil ol-:**-*ur, -sa*
Gazel 614
Mısra: **9**
Meyletmek.|| Gönlünü kaptırmak.

Rūḥī ʿaceb mi māyil olursa kelāmuña
Dünyāyı ʿāşıḳ eyledi hüsn-i edālaruñ

3. **māyil ol-:**-*ur, -sa*
Gazel 1005
Mısra: **3**
Meyletmek, arzu duymak.

Nola rez-duḫterine māyil olursa dil ü cān
Meyl ider cān u gönülden kim olursa güzele

māyil-i āb-ı ʿineb:

1. **māyil-i āb-ı ʿineb:**
Gazel 1049
Mısra: **4**
Üzüm suyunun heveslisi. || Şarap düşkünü.

Güş eylemez oldı suḫan-ı ehl-i ṣalāḥı
Dīvāne gönül māyil-i āb-ı ʿineb oldı

māyil-i āzār:

1. **māyil-i āzār:**
Gazel 845
Mısra: **4**
(Birini) İncitmeye meyilli olan (kimse).

Ser-firāz olmaḳ dilerseñ merdüm-āzār olma kim
Menzil-i maḳṣūda yitmez māyil-i āzār olan

2. **māyil-i azār:**-*dur*
Gazel 524
Mısra: **6**
İncitmeye meyilli.

Rencişi tekmīl-i ādāb itdürür ṭāliblere
ṣanmañuz kim māyil-i azārdur üstādımuz

māyil-i zevḳ u ṣafā:

1. **māyil-i zevḳ u ṣafā:**-*dur*
Müseddes 2
Mısra: **14**
Eğlence ve rahatlığa düşkün, hevesli.

Olmayın ʿaşḳile ʿālemlere rüsvā nideyin
Māyil-i zevḳ u ṣafādur dil-i şeydā nideyin

māyillen-:

1. **māyillen-:**-*üp*
Gazel 840
Mısra: **3**
(Bir şey veya kimseye) Meyil vermek, gönlünü kaptırmak.

Ḥüsnüñe māyillenüp bir sūz ışıldatmış gibi
Şemʿ-i bezmüñ ser-fürū ḳılduġı budur her zamān

mażā mā-mażā:

1. **mażā mā-mażā:**
Gazel 32
Mısra: **2**
"Olan oldu, geçen geçti.".

Didüm cāna geçdi ḫadeng-i cefā
Gülüp yār didi mażā mā-mażā

māzāġ:

1. **māzāġ:**
Gazel 159
Mısra: **10**
Kötülüğe bakmayan göz. II "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı." (Necm Suresi, 53/17).

Çeşm-i mestüñ ger esīr ide ulu'l-ebṣārı
Olmasa sürme-i māzāġ nigāhı yaraşur

mā-zāġu'l-baṣar:

1. **mā-zāġu'l-baṣar:**
Gazel 318
Mısra: **1**
'Gözü kaymadı.' mealindeki Necm sûresi 17. ayetten yapılmış iktibas.

Sırr-ı mā-zāġu'l-baṣar çeşm-i siyeh-kāruñdadur
Aḥsenü'l-taḳvīm rumūzı mihr-i ruḫsāruñdadur

maẓhar:

1. **maẓhar:**
Gazel 33
Mısra: **9**
Mazhar olma, erişme, nail olma.

Dilerseñ yār-ı bāḳī feyż-i ḥaḳla
Ḥaḳḳa maẓhar düş
Çıḳar dünyāyı dilden kim fenādur
Ruḥiyā dünyā

2. **maẓhar:**-*uz*
Gazel 457
Mısra: **4**
Erişmiş, sahip.

Ḫaṭṭ-ı ʿiẕār-ı yār ile gerçi muḳayyeddür velī
Neyyir-i ʿaşḳa maẓharuz tīre degül żamīrimüz

3. **maẓhar:**
Gazel 325
Mısra: **9**
Ulaşan, erişen, nail olan.

Ḫaṭ u ḫālına degül ancaḳ leṭāfet maẓhar
Ol gül-i ter dürr-i yektādur serāpā böyledür

4. **maẓhar:**-*ı*
Tarih 33
Mısra: **2**
Bir şeyin ortaya çıktığı, göründüğü yer.

Minnet Allaha ki devrinde şeh-i dīn-perverüñ
Oldı iḳbāl u saʿādet maẓharı bir ehl-i ṭabʿ

5. **maẓhar:**
Gazel 809
Mısra: **9**
Bir şeyin görünür duruma geldiği, göründüğü, açığa çıktığı, zahir olduğu yer veya kimse, tecellî yeri.

Rümūz-ı lā-yezālu'l-ʿabda maẓhar düşdi ey Rūḥī
Enīs-i ehl-i ḥāl olsa nola bu şiʿr-i merġūbum

maẓhar düş-:

1. **maẓhar düş-:**-*di*
Gazel 1
Mısra: **2**
Erişmek; amacına ulaşmak; nail olmak.

Ḳad bedā min ʿaks-i kāʾsi'l-ʿaşḳı envāriʾl-hüdā
Düşdi ol envāra maẓhar ʿārif-i sırr-ı Ḫüdā

2. **maẓhar düş-:**-*se*
Kıt'a 27
Mısra: **14**
(Bir şeye) Erişmek istemek, ulaşmaya çalışmak.

Ẕāt-ı pākuñ maʿden-i luṭf u mürüvvetdür ne var
Düşse maẓhar luṭfuña Rūḥi-i zār u müstemend

maẓhar düşür-:

1. **maẓhar düşür-:**-*di*
Gazel 58
Mısra: **7**
Tecelli etmek, görünmek. || Eriştirmek.

Naẓar-ı luṭfına Mūsāyı düşürdi maẓhar
Dīde-i bāṭına mālikdi ḥaḳīḳatda Şuʿayb

maẓhar it-:

1. **maẓhar it:**
Kaside 1
Mısra: **12**
Eriştirmek, nasip etmek.

Var ümīdüm ki idem rūy-ı dilārāña nigāh
Maẓhar it nūr-ı tecellāña beni yā Allah

2. **maẓhar it-:**-*mek, -çün*
Gazel 1039
Mısra: **7**
Eriştirmek, ulaştırmak.

Çemen sāliklerine feyż-i Ḥaḳḳa maẓhar itmekçün
Oḳumış tekye-gāh-ı çarḫda bir pīr-i nūrānī

maẓhar-ı faẓl-ı ilah ol-:

1. **maẓhar-ı faẓl-ı ilah ol-:**-*maġ, -a*
Tahmis 8
Mısra: **6**
Allah'ın lütuf ve keremine nail olmak.

Her cihetden geçüben vāḥid olup bī-bākuz
Maẓhar-ı faẓl-ı İlah olmaġa lāyıḳ oluben

maẓhar-ı feyż-i ilāhī ol-:

1. **maẓhar-ı feyż-i ilāhī ol-:**-*ma, -y, -an*
Gazel 29
Mısra: **15**
İlahi feyizlere erişmek.

Maẓhar-ı feyż-i İlāhī olmayan cāhil olur
Ṭabʿ-ı cāhilden ṣudūr itmez maḳāl-i dil-güşā

maẓhar-ı feyż-i nuṭḳ:

1. **maẓhar-ı feyż-i nuṭḳ:**
Gazel 571
Mısra: **15**
(Sevgilinin) sözlerinin feyzine erişmiş.

Maẓhar-ı feyż-i nuṭḳ iken Rūḥī
Giydügi bir ʿabādur ey vāʿız

maẓhar-ı feyż-i ṣafā-bahş-ı dem-i rūḥāni:

1. **maẓhar-ı feyż-i ṣafā-baḫş-ı dem-i rūḥān:**-*i, -y, -üz*
Gazel 508
Mısra: **4**
Manevi nefesin zevk veren feyzine erişmiş kimse.

Şanmasun ṣūfī bizi ālūde-i nefsüz ki biz
Maẓhar-ı feyż-i ṣafā-baḫş-ı dem-i rūḥāniyüz

maẓhar-ı ḥikmet-i rabb ol-:

1. **maẓhar-ı ḥikmet-i rabb ol-:**-*sa, -ḳ*
Tahmis 8
Mısra: **17**
Allah'ın hikmetlerine erişmek.

Maẓhar-ı ḥikmet-i Rabb olsaḳ ne ʿaceb
İstivā sırrını fehm idüp olup ʿārif-i Rab

maẓhar-ı iḥsān eyle-:

1. **maẓhar-ı iḥsān eyle-:**-*di*
Tarih 20
Mısra: **8**
(Bir kimseyi) İyilik ve cömertliğe eriştirmek.

Ḫoş gelüp pādişāh-ı devrāna
Eyledi anı maẓhar-ı iḥsān

maẓhar-ı iḥsān it-:

1. **maẓhar-ı iḥsān id-:**-*ince*
Tarih 12
Mısra: **12**
İyiliğe eriştirmek, lütufta bulunmak.

Devlet ü iḳbāl ile olduḳda ḳāḍī-i Ḥaleb
Maẓhar-ı iḥsān idince ẕātını Rabb-i Raḥīm

maẓhar-ı iḥsān ol-:

1. **maẓhar-ı iḥsān ol-:**-*mada, -dur*
Kaside 40
Mısra: **134**
İyilik ve cömertliğe erişmek.

İrişüp maḳṣadına Āṣaf-ı mülk-ārādan
Muttaṣıl olmadadur maẓhar-ı iḥsān eyüdür

maẓhar-ı iḥsān:

1. **maẓhar-ı iḥsān:**-*ı, -dur*
Gazel 375
Mısra: **12**
(Bir kimsenin) Lütuf ve keremine ulaşan, erişen.

Faḳrdan ḳılma şikāyet sür yüzüñ dergāhına
Ol Süleymānuñ ki ʿālem maẓhar-ı iḥsānıdur

maẓhar-ı ḳahr ol-:

1. **maẓhar-ı ḳahr ol-:**-*ı*
Gazel 438
Mısra: **1**
Sıkıntı ve kedere uğrayan kimse.

Luṭf-ı sāḳī maẓhar-ı ḳahr olanı şād eylemez
Ḥaḳ Taʿālā yıḳduġı mülki el ābād eylemez

maẓhar-ı keyfiyyet-i ʿaşḳ:

1. **maẓhar-ı keyfiyyet-i ʿaşḳ:**-*uz*
Gazel 993
Mısra: **3**
Aşk sarhoşluğuna erişmiş (kimse).

Maẓhar-ı keyfiyyet-i ʿaşḳuz bu ʿişret-ḫānede
Virmez ol keyfiyyeti cām-ı mey-i ḥamrā bize

maẓhar-ı luṭf ol-:

1. **maẓhar-ı luṭf ol-:**-*dı, -lar*
Gazel 1049
Mısra: **13**
İyilik ve cömertliğe erişmek.

Hep maẓhar-ı luṭf oldılar erbāb-ı ḫarābāt
Rūḥī ne günāh itdi ki aña ġażāb oldı

maẓhar-ı luṭf u celāl ol-:

1. **maẓhar-ı luṭf u celāl ol-:**-*mış*
Gazel 1033
Mısra: **5**
(Allah'ın) Hiddet ve iyiliğine erişmek.

Maẓhar-ı luṭf u celāl olmış ezelden ʿālem
Kimi gülmekde kimi dökmede gözden yaşı

maẓhar-ı luṭf-ı ḫudā ol-:

1. **maẓhar-ı luṭf-ı ḫudā ol-:**-*up*
Terkib-bend 4
Mısra: **59**
Allah'ın bağış ve lütfuna erişmek.

Ḫākda yatduḳca olup maẓhar-ı luṭf-ı Ḫudā
Cān-ı pākı rūh-ı ḳudsilerle hem-pervāz ola

2. **maẓhar-ı luṭf-ı ilah ol-:**-*dı*
Tarih 1
Mısra: **1**
İlahi lütuflara erişmek, Allah'ın iyilik ve cömertliğine nail olmak.

Yine ebnā-yı ʿālem maẓhar-ı luṭf-ı ilah oldı
Ki bir şehzāde-i ʿādil cihāna pādişāh oldı

maẓhar-ı nūr-ı resulullah ol-:

1. **maẓhar-ı nūr-ı resulullah ol-:**-*ma, -sa, -y, -dı*
Gazel 711
Mısra: **2**
Allah Resulu'nun nuruna erişmek.

Bedr şeklinde görinmezdi miṣāl-i māh gül
Olmasaydı maẓhar-ı nūr-ı Resulullah gül

maẓhar-ı nur-ı tecellā eyle-:

1. **maẓhar-ı nur-ı tecellā eyle-:**-*sün*
Gazel 880
Mısra: **8**
Nurun tecellisine eriştirmek.

Āfitāb-ı burc-ı ʿizzetdür cemāl-i enverüñ
Kāyinātı maẓhar-ı nur-ı tecellā eylesün

maẓhar-ı nūr-ı tecellī ol-:

1. **maẓhar-ı nūr-ı tecellī ol-:**-*maġ, -a*
Gazel 810
Mısra: **5**
Gaybden gelen ve kalpte zahir olan nurlara erişmek.

Lāyıḳ olmaz maẓhar-ı nūr-ı tecellī olmaġa
Yanmaġa ʿaşḳ āteşine olmaz ol ʿāşıḳ ki mūm

maẓhar-ı sırr-ı ḥaḳīḳat ol-:

1. **maẓhar-ı sırr-ı ḥaḳīḳat ol-:**-*duġ, -ı, -n*
Gazel 679
Mısra: **7**
Hakikat sırrına erişmek.

Maẓhar-ı sırr-ı ḥaḳīḳat olduġın izhār idüp
Nice Ḥaḳ ṭāliblerin naẓmuñla irşād eyledüñ

maẓhar-ı sırr-ı hüdā:

1. **maẓhar-ı sırr-ı ḫüdā:**
Kaside 3
Mısra: **50**
İlahi sırlara erişmiş kimse. || *Hz. Ali.*

Eylemek taʿrīf o ẕī-ḳadri ne ḥācet kim ola
Maẓhar-ı sırr-ı Ḫüdā vü rāz-dār-ı Muṣṭafā

maẓhar-ı şunʿ-ı ilāh:

1. **maẓhar-ı şunʿ-ı ilāh:**-*dur*
Gazel 276
Mısra: **1**
Allah'ın eserinin tecelli yeri.

Yārüñ cemāli maẓhar-ı ṣunʿ-ı İlāhdur
Münkir olana gözleri iki güvāhdur

māżī:

1. **māzi:**
Kaside 41
Mısra: **34**
Geçmiş zaman.

Ḫāl kesb itmek içün luṭfına dāʿim muḥtāc
Sālikān-ı reh-i Ḥaḳ māzi eger müstaḳbel

mazlūm:

1. **maẓlūm:**-*lar*
Kaside 22
Mısra: **43**
Zulüm görmüş, zulme uğramış.

Dāʾimā irmekdesin maẓlūmlar feryādına
Ey celilüʾl-ḳadr anuñçün ẕātuña Ḫıżr olmış ad

2. **maẓlūm:**-*a*
Tarih 89
Mısra: **8**
Haksızlığa uğramış, zulüm görmüş kimse.

O ḫod içdi şehādet cāmın ammā vāy ḥāline
O maẓlūma bu ẓulmi eyleyen bī-dīn ü īmānuñ

maẓmūn-ı erraḥman ʿala ʿarşiʾstevā:

1. **maẓmūn-ı erraḥman ʿala ʿarşiʾstevā:**
Kaside 35
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Ayet**
"O rahman Arş üzerine istiva buyurdu." ayetinde kastedilen asıl mana.(Taha 20:5).

Bil nedür maẓmūn-ı erraḥman ʿala ʿarşiʾstevā
İstevā sırrın bilendür fırḳa-i nācī hemīn

mażmūn-ı reng-āmīzi:

1. **mażmūn-ı reng-āmīz:**-*i*
Gazel 424
Mısra: **11**
-
Renkli, çeşitli mazmunlar.

Bulur mażmūn-ı reng-āmīzi ḫoş naḳş eylemiş üstād
Reg-i faṣṣ-nigīn bir nām içün biñ kerre neşter yer

maʿẓūl:

1. **maʿẓūl:**
Gazel 427
Mısra: **4**
Makamından azledilmek, çıkarılmak.

Manṣıb-ı ʿaşḳa nola cān virüp olsaḳ ṭālib
Bilirüz irişen ol manṣıba maʿẓūl olmaz

maʿẕūr:

1. **maʿẕūr:**-*uz*
Gazel 480
Mısra: **5**
Mazereti olan, özrü bulunan, özürlü.

Meclis-i vaʿẓa ayaḳ basmaz isek maʿẕūruz
Beste-i ḫidmet-i nākūs-perestānuz biz

maʿẕūr ṭut-:

1. **maʿẕūr ṭut:**
Gazel 572
Mısra: **11**
Kusura bakmamak, hoş görmek, bağışlamak, affetmek.

Eger mestāne gelsem bezmüñe maʿẕūr ṭut zīrā
Beni dīnden çıḳarmışdur bir īmānsuz güzel vāʿıẓ

meʿād u mebdeʾ:

1. **meʿād u mebdeʾ:**--*i*
Gazel 117
Mısra: **9**
''Baş ve son'' Kainatın başlangıcı ve sonu, dünya ve ahiret.

Baḫş-ı meʿād u mebdeʾ-i cemʿ olsa kāʾināt
Ḥāṣā ki ide ʿārif olan selb-i iʿtiḳād

meʿādin-i iḥsān:

1. **meʿādin-i iḥsān:**
Kaside 39
Mısra: **16**
İyilik madeni.

Var Aḥmed-i Ḥarīriye bizden duʿālar it
Ḫoş mı gör ol meʿādin-i iḥsān ne demdedür

meʾāl:

1. **meʾāl:**
Gazel 757
Mısra: **10**
Anlam II Gaye, amaç; fayda.

Ḫayli şevḳuñ var yine iḥsāna irmişsin yine
Çoḳ da iẓhār itme maʿlūm oldı ey Rūḥī meʾāl

2. **meʾāl:**
Gazel 807
Mısra: **25**
Meydana gelen, oluşan şey; ortaya çıkan şey; netice; sonuç.

Meʾāl çünki bülendi duʿāya başlayalum
Sözi uzatmayalum muḫtaṣar müfīd idelüm

3. **meʾāl:**-*i*
Kıt'a 12
Mısra: **3**
Anlam, kavram, mânâ.

Ne müşkildür meʾāli bilmedin daḫl eyleyüp şiʿre
Senüñle baḫş ide her ḫāric-i mebḫaş olan cāhil

4. **meʿāl:**
Kaside 16
Mısra: **80**
Anlam.

Lāyıḳ oldur kim duʿā-yı ḫayra āġāz idevüz
Çünki yer ḳalmaz kelāma olıcaḳ ẓāhir meʿāl

5. **meāl:**
Gazel 426
Mısra: **13**
Tefsîr âlimlerinin yaptıkları tefsirlerin (açıklamaların) ışığı altında, âyet-i kerîmelere verilen mânâ, açıklama.

İsterüz pend-i ṣalāḫa bulmaya zāhid meāl
Geçmezüz meyden anuñçün dā'imā mestāneyüz

meʿāl-i bülend:

1. **meʿāl-i bülend:**-*i*
Kaside 13
Mısra: **67**
Yüce anlam.

Sözün meʿāl-i bülendi duʿāya başlayalum
Ola ki anı ḳabūl eyleye İlahin-nās

me'ālsuz:

1. **me'ālsuz:**
Gazel 432
Mısra: **8**
Anlamsız, manasız.

Ḫar-ṭabʿ olup da şiʿrden itme şiʿri farḳ
Ḳayırmaz olma tek bu zamānda meʾālsuz

meʿāyib bul-:

1. **meʿāyib bul-:**-*ur, -lar*
Kaside 33
Mısra: **16**
Kusur bulmak, bir şeyin eksikliğini, özrünü görmek. || Gereğinden çok titiz ve hoşgörüsüz davranmak.

Faḳīr olup itseñ eger yüz hüner arż
Yine ehl-i devlet bulurlar meʿāyib

mebād:

1. **mebād:**
Tarih 5
Mısra: **19**
Sakın, olmaya ki.

Mūr-ı miskīne mebād itmese āzār diyü
Ḳorḳusından yere başmaz ayaġın bād-ı ṣabā

mebḥas:

1. **mebḥaş:**
Gazel 220
Mısra: **13**
Herhangi bir konuyla ilgili bölüm, fasıl, bahis.

Ne mümkin dāḫil olmaḳ Rūḥiyā her ḫāric-i mebḥaş
Bu meclis meclis-i ʿuşşāḳdur rindāne meclisdür

mebḥas-ı şāʿirāne:

1. **mebḥaş-ı şāʿirāneler:**
Gazel 418
Mısra: **8**
Şairane sohbetler.

İrişe keyfler gele bir yere nükte-sencler
Oḳına naẓm u neşr ola mebḥaş-ı şāʿirāneler

mebhūt eyle-:

1. **mebhūt eyle-:**-*mek*
Gazel 169
Mısra: **5**
Şaşırtmak, hayrette bırakmak.

Çoḳ işdür ʿaḳlı mebhūt eylemek başdan bu ḥāletler
Degül ḥadd-i beşer şāhum senüñ bilmem ne āluñ var

mebzūl:

1. **mebẕūl:**
Gazel 948
Mısra: **12**
Bol, fazla.

Aña şāduz ki unıtmaz bizi yār itmişdür
Vaʿde-i luṭfını mebẕūl dil-i nā-kāma

mebzūl it-:

1. **mebẕūl it-:**-*se, -ñ*
Gazel 1055
Mısra: **5**
Artırmak, bollaştırmak.

Mīve-i vaṣluñı ʿāşıḳlara mebẕūl itseñ
Ne var ey naḫl-ı melāḥat anı kimse yer mi

mebzūl-ı emīnān-ı ṭarīḳ:

1. **mebẕūl-ı emīnān-ı ṭarīḳ:**
Gazel 957
Mısra: **3**
Güvenilir yol arkadaşlarının bolluğu.

ʿÖmr odur kim ola mebẕūl-ı emīnān-ı ṭarīḳ
Ne gedāyile ne ḫod mīr-livāyile giçe

mecāl:

1. **mecāl:**-*imüz*
Gazel 527
Mısra: **1**
Takat, güç, kuvvet.

Feryād u nāle itmege yoḳdur mecālimüz
Kim bildürür o şūḫ-ı cefā-cūya ḥālimüz

2. **mecāl:**-*uñ*
Gazel 170
Mısra: **20**
Takat, güç, kuvvet, derman.

Uzandı ḳāmetüñ vaṣfında şiʿrüm ḳorḳaram dirler
Nice ʿāşıḳsın ey Rūḥī ki güftāra mecāluñ var

3. **mecāl:**-*i*
Gazel 1082
Mısra: **2**
İmkan, fırsat.

Şeb-i tār oldı bu ʿālem yine ḫālī oldı
Umaruz kim gele ol māh mecāli oldı

mecāl ḳalma-:

1. **mecāl ḳalma-:**-*y, -a*
Kaside 9
Mısra: **42**
Gücü kalmamak, güçsüzleşmek.

Ṣaḥāyif-i felek erḳāmile ṭolar ḳat ḳat
Cihānda ḳalmaya bir nükte-dānda nuṭḳa mecāl

mecāl ḳoyma-:

1. **mecāl ḳoyma:**-*y, -a*
Gazel 738
Mısra: **10**
Mecal bırakmamak, gücü kalmamak, güçsüzleşmek.

ʿĀşıḳam dirsüñ bu pergelüñ nedür ey müddeʿī
ʿĀşıḳ oldur ḳoymaya ʿaşḳ anda güftāra mecāl

mecāl-i āh:

1. **mecāl-i āh:**
Gazel 796
Mısra: **1**
Feryat edecek takat.

Dilümde ḳalmadı ḳaṭʿā mecāl-i āh sulṭānum
Belā-yı ʿaşḳuñ öldürdi beni vallah sulṭānum

mecālis:

1. **mecālis:**-*de*
Kaside 40
Mısra: **51**
Toplantılar, toplantı yerleri, meclisler. ||İçki, eğlence toplantıları.

Şofrası gün gibi gezmekde mecālisde müdām
Bezm-i inʿāmda ol luṭfı firāvān eyüdür

mecālis-i ḫāṣ:

1. **mecālis-i ḫāṣ:**-*ı, -n, -da, -ki*
Kaside 9
Mısra: **44**
(Bir kimsenin) Özel meclisi.

Meḥāfilinde bir ehl-i feżāyilüñ olmaz
Anuñ mecālis-i ḫāṣındaki cevāb u suʿāl

mecāz:

1. **mecāz:**-*a*
Gazel 560
Mısra: **5**
Gerçek dışı.

Ehl-i ẓāhir ʿaşḳ-ı dildārı mecāza ḥaml ider
Ḥikmet-i Ḥaḳ görmedür ʿaşḳ-ı dilārādan ġaraż

2. **mecāz:**-*ı, -dur*
Gazel 629
Mısra: **9**
Gerçek olmadığı halde bir gerçeğe işaret eden ve gerçekmiş gibi görünen oluş, gerçeğin zıddı.

Bahs iderdüñ ʿaşḳı aġyāruñ mecāzıdur diyü
Geldi ḥaṭṭı Rūḥiyā çıḳdı beyāża müşkilüñ

mecīd:

1. **mecīd:**
Kaside 17
Mısra: **56**
"Yüceliğine ve büyüklüğüne erişilemeyen, en güzel huyların menbaı olan ve her işin en iyisini, en güzelini yaptığı için övülüp sevilen, şan ve şeref sâhibi, yüce, ulu" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

Şimdengerü duʿā-yı cemīlüñ zamānıdur
Ṣıdḳile idelüm ki ḳabūl eyleye Mecīd

meclis:

1. **meclis:**
Gazel 534
Mısra: **1**
Eğlence yeri, zevk ve safa toplantısı.

ṣafā ol ehl-i ẕevḳuñdur kim eyler dāʾimā meclis
Göñülde ġam ḳomaz zīrā olınca dil-güşā meclis

2. **meclis:**-*dür*
Gazel 220
Mısra: **1**
Sohbet etmek ve eğlenmek amacıyle bir araya gelmiş dost ve arkadaş topluluğu.

Bu meclis meclis-i ʿuşşāḳdur rindāne meclisdür
Gel ey sāḳī ḳadeḥ ṣun ki ʿaceb şāhāne meclisdür

3. **meclis:**-*i, -n, -de*
Gazel 178
Mısra: **12**
Cemiyet, zevk ve sefa toplantısı.

Ṭolansa ḥaşre dek bulmaz duḫūl-ı bezmine ruḫṣat
O māhuñ meclisinde mihr-i pür-envāra yer yoḳdur

4. **meclis:**
Gazel 257
Mısra: **3**
Eğlence yeri, zevk ve safa için toplanılan yer.

Nola tārīk ise şeb çekmezüz ol ḳaydı kim meclis
Fürūġ-ı sāġar-ı şahbādan ey sāḳī münevverdür

5. **meclis:**
Gazel 87
Mısra: **11**
Oturulacak, toplanılacak yer; eğlence yeri, zevk ve safa toplantısı.

Meclis ḳurulı vü muntaẓır cām
Gel gül ki cihān fenādur ey dost

6. **meclis:**-*de*
Gazel 107
Mısra: **1**
Sohbet etmek ve eğlenmek amacıyle bir araya gelmiş dost ve arkadaş topluluğu. II İçki meclisi.

Çeşm-i pür-ḫūnum gibi meclisde ḳan aġlar ḳadeḥ
Gūyiyā olmış giriftār-ı leb-i dilber ḳadeḥ

7. **meclis:**-*de*
Gazel 583
Mısra: **4**
Sohbet etmek ve eğlenmek amacıyle bir araya gelmiş dost ve arkadaş topluluğu || Dergah, tekke.

Şevḳ odıyla nice ʿāşıḳlar vücūdın yaḳmasun
Yaḳa bir meclisde kim gögsinde dilber tāze dāġ

8. **meclis:**-*i, -n, -e*
Kaside 25
Mısra: **32**
Meclis, ortam.

Bülend-mertebe ʿālī-i nāmdār o kim
Kemāla ṭālib olur meclisine gelse Kemāl

9. **meclis:**
Gazel 534
Mısra: **16**
Konuşmak veya bir işi müzakere etmek için bir araya gelmiş kişilerin tamamı, cemiyet,encümen.

Vezīr-i ʿādil ü kāmil Sinān Pāşā-yı deryā-dil
O kāmil kim kudūminden ider kesb-i ṣafā meclis

10. **meclis:**-*de*
Gazel 735
Mısra: **4**
Bezm, meclis, eğlence yeri, zevk ve sefa toplantısı.

Güller açıldı ṣafā eyleyicek demlerdür
Eylesün şevḳile meclisde ṣürāḥī ḳulḳul

meclis kur-:

1. **meclis ḳur-:**-*dı, -lar*
Gazel 208
Mısra: **1**
Eğlenmek veya konuşup görüşmek üzere bir araya gelmek, toplanmak.

Ḫūb-rūlar cemʿ olup bir ḫūb meclis ḳurdılar
Geldiler bir yire dünyāyı ḳırup giçürdiler

meclis-ārā:

1. **meclis-ārā:**
Gazel 400
Mısra: **1**
Meclisi süsleyen: Hoş sohbet ve latifeleriyle sohbet meclisine renk katan.

Göñül bir meclis-ārā şūḫ-ı nāzik-ṭabʿa māʾildür
Ki erbāb-ı ẓarāfet ṭarz-ı güftārına māʾildür

meclis-i aḥbāb:

1. **meclis-i aḥbāb:**-*dan*
Gazel 1091
Mısra: **4**
Dostlar meclisi, dostlarla birlikte olunan yer.

Baña ey bāġbān teklīf-i seyr-i būstān itme
Gerekmez cennet olsa meclis-i aḥbābdan ġayrı

meclis-i ʿālī:

1. **meclis-i ʿālī:**-*de*
Gazel 845
Mısra: **10**
Yüce meclis. || Âşıklar meclisi.

Bezm-i ehl-i ʿaşḳa Rūḥī gelmesün erbāb-ı zühd
Kim yaraşmaz meclis-i ʿālīde bī-miḳdār olan

meclis-i ʿaşk:

1. **meclis-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 777
Mısra: **5**
Aşk meclisi.

Çeküp el māsivādan meclis-i ʿaşḳa ḳadem başdum
Ṣafā-yı ḫāṭırum var gül gibi hem-ṣoḥbet-i ʿaşḳam

meclis-i ʿaşḳa gir-:

1. **meclis-i ʿaşḳa gir-:**-*a*
Gazel 1030
Mısra: **5**
Aşk meclisine giren kimse, âşık. || Dünyaya gelen insan.

Meclis-i ʿaşḳa giren nāy-veş olur nālān
Muṭrib-i bezm-i ezel böyle ḳomış ḳānūnı

meclis-i ehl-i maḳāmāt:

1. **meclis-i ehl-i maḳāmāt:**-*da*
Gazel 365
Mısra: **5**
Makam sahiplerinin meclisi.

Meclis-i ehl-i maḳāmātda neyler bilsem
Nāleme nāy meger kendüyi dem-sāz ṣanur

meclis-i ehl-i ṣafā:

1. **meclis-i ehl-i ṣafā:**-*y, -a*
Gazel 744
Mısra: **7**
Eğlence sahiplerinin meclisi.

Meclis-i ehl-i ṣafāya ṣūfī teklīf ider
Öyle ebterden ʿaceb cāndur ki hūş ister göñül

meclis-i ehl-i vefā:

1. **meclis-i ehl-i vefā:**-*da*
Gazel 722
Mısra: **2**
Vefa sahiplerinin meclisi.

Deyr-i cihānda muʿtiḳid-i cām-ı bāde ol
Yaʿni hemīşe meclis-i ehl-i vefāda ol

meclis-i erbāb-ı ʿirfān:

1. **meclis-i erbāb-ı ʿirfān:**-*a*
Gazel 534
Mısra: **3**
Ariflerin meclisi.

Ne beñzer ṣoḥbet-i mey meclis-i erbāb-ı ʿirfāna
Olur anda perākende bulur bunda beḳā meclis

meclis-i ġayr:

1. **meclis-i ġayr:**-*a*
Gazel 357
Mısra: **5**
Başkalarının, rakiplerin olduğu içki meclisi.

Meclis-i ġayra ayaḳ başma ṣafāya aldanup
Ġāfil olma ādemi cām-ı muṣaffā söyledür

meclis-i hāş:

1. **meclis-i ḫāş:**-*ı*
Kaside 40
Mısra: **24**
Seçkinler meclisi.

Çīnden dāḫil-i bezm olmaġı özler faġfūr
Meclis-i ḫāṣı ferruḫ-baḫş-ı kemākān eyüdür

2. **meclis-i ḫāş:**-*ı, -n, -da*
Gazel 924
Mısra: **18**
Sadrazamın başkanlığında toplanan ve şeyhülislamla nazırlardan meydana gelen meclis.

O ṣadr-ı meclis-i ḥükkām-ı ṣāḥib-ʿadl u dāniş kim
Yaraşur meclis-i ḫāṣında Cem ḫiẕmet-güẕār olsa

meclis-i ḥüsn u cemāl:

1. **meclis-i ḥüsn u cemāl:**-*uñ, -a*
Gazel 154
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Güzellik meclisi.

Gelse hilāl-ı meclis-i ḥüsn u cemāluña
Ṣaff-ı niʿālde aña ḳaşuñ mekān virür

meclis-i mestān-ı ḥaḳḳ:

1. **meclis-i mestān-ı ḥaḳḳ:**-*a*
Gazel 696
Mısra: **5**
Allah yolunda kendinden geçmişlerin meclisi.

Meclis-i mestān-ı Ḥaḳḳa yol bulam dirseñ henüz
Dāḫil-i cārū-keşān-ı kūy-ı ḫumār olmaduñ

meclis-i mey:

1. **meclis-i mey:**-*de*
Gazel 582
Mısra: **1**
İçki meclisi.

Benden alup ġayra ṣunsañ meclis-i meyde ayaġ
Ey gül-i raʿnā ursın baġruma dāġ üzre dāġ

2. **meclis-i mey:**-*de*
Gazel 731
Mısra: **15**
İçki meclisi, bezm.

Meclis-i meyde peyāpey ki ṣunar bādeyi yār
Rūḥiyā ḥāl-i dilile bize dir ṭūrma yıḳıl

meclis-i rāz:

1. **meclis-i rāz:**-*da*
Gazel 798
Mısra: **17**
Sırlar meclisi. || *Ruhlar âlemi.*

Meclis-i rāzda elest u belā
Ne cevāb u suʾāl imiş bildüm

meclis-i şarāb it-:

1. **meclis-i şarāb id-:**-*er, -üz*
Gazel 466
Mısra: **2**
Şarap meclisi kurmak.

Lebüñ ġamıyla bizi ṣanma meyl-i ḫʷāb iderüz
Ṣabāḥa dek giceler meclis-i şarāb iderüz

meclis-i ʿuşşāḳ:

1. **meclis-i ʿuşşāḳ:**-*dur*
Gazel 220
Mısra: **1**
Âşıklar meclisi.

Bu meclis meclis-i ʿuşşāḳdur rindāne meclisdür
Gel ey sāḳī ḳadeḥ ṣun ki ʿaceb şāhāne meclisdür

meclis-i vaḥdet:

1. **meclis-i vaḥdet:**
Gazel 755
Mısra: **9**
Birlik meclisi.

Meclis-i vaḥdet müretteb şāhid-i maḳṣūd rām
Bir dem anuñçün dil-i şūrīdemüz ayıḳ degül

2. **meclis-i vaḥdet:**-*e*
Gazel 799
Mısra: **7**
Sevgiliyle bir olunan, vahdet meclisi. || *İçki meclisi.*

Meclis-i vaḥdete ayaḳ baṣalum
Mest-i peymāne-i elest olalum

meclis-i vāʿız:

1. **meclis-i vāʿız:**-*dan*
Gazel 179
Mısra: **5**
Dini öğütler veren vaizlerin meclisi.

Ne ḥaẕẕ itsün ṭabīʿat meclis-i vāʿıẓdan ey ṣūfī
Bihişt olsa mey-i nāb olmayan yerde ṣafā yoḳdur

2. **meclis-i vāʿız:**-*dan*
Gazel 466
Mısra: **6**
Meclisin dini nasihat veren kişisi.

Şarāb ḳādeḥin ider görürüz ki yoḳ mezesi
Müdām meclis-i vāʿıẓdan ictināb iderüz

meclis-i vaʿẓ:

1. **meclis-i vaʿẓ:**-*a*
Gazel 480
Mısra: **5**
Dini öğüt verilen meclis.

Meclis-i vaʿẓa ayaḳ basmaz isek maʿẕūruz
Beste-i ḫidmet-i nākūs-perestānuz biz

meclis-i yār:

1. **meclis-i yār:**-*da*
Gazel 522
Mısra: **1**
Sevgilinin meclisi.

Meclis-i yārda aġyāra biz ricā iderüz
Yār yanında yer itmekle mudārā iderüz

2. **meclis-i yār:**-*da*
Gazel 1004
Mısra: **5**
Sevgilinin bulunduğu meclis.

Meclis-i yārda aġyār ile mey nūş itmek
ʿIyşdur gerçi velī ʿıyş-ı aẕāb-ālūde

mecmaʿ:

1. **mecmaʿ:**-*dur*
Gazel 220
Mısra: **12**
Toplanma yeri,toplantı yeri.

Hele bir laḥẓa gelseñ rindler bezmine görseñ kim
Ne lāḳaydāne mecmaʿdur ne ḫoş-ṭabʿāne meclisdür

mecmaʿ-ı gāyāt-ı ḥüsn:

1. **mecmaʿ-ı gāyāt-ı ḥüsn:**
Kaside 2
Mısra: **39**
Güzellik kitabının sonu. || *Hz. Muhammed.*

Muṣḥaf-ı āyāt-ı hüsn mecmaʿ-ı gāyāt-ı ḥüsn
Rāfiʿ-i āyāt-ı ḥüsn ṣalli ve sellim ʿaleyh

mecmaʿ-ı luṭf u kerem:

1. **mecmaʿ-ı luṭf u kerem:**
Kaside 3
Mısra: **7**
Cömertlik ve lütfun birleşme noktası. || *Hz. Ebubekir.*

Cāmiʿ-i iḥsān u himmet mecmaʿ-ı luṭf u kerem
Maṭlaʿ-ı burc-ı ḫilāfet neyyir-i burc-ı vefā

mecmūʿa:

1. **mecmūʿa:**
Gazel 710
Mısra: **13**
İçinde şiirler, seçilmiş söz ve yazılar bulunan el yazması kitap.

Ḳıldı bir mecmūʿa peydā surḫ u sebz-i evrāḳdan
Ṣunmaġa gülşende Pāşā-yı bülend-elḳāba gül

2. **mecmūʿa:**
Gazel 894
Mısra: **10**
İçinde şiirler, seçilmiş söz ve yazılar bulunan el yazması kitap. || Sevgilinin dudaklarının anlatıldığı sayfalardan oluşan gül.

Yazmaġa her dem lebüñ vaṣfında Rūḥī şiʿrini
Ġonca bir mecmūʿa peydā itdi ol evrāḳdan

3. **mecmūʿa:**-*s, -ı, -n, -dan*
Kaside 4
Mısra: **4**
Düzenli bir şekilde toplanıp biriktirilmiş, bir araya getirilmiş şeylerin tamamı.

Bir ʿazīmüʾş-şān emīr-i muḥteremsin kim seni
Eylemiş Ḥaḳḳ seni evliyā mecmūʿasından intiḫāb

mecmūʿa-i eşʿār:

1. **mecmūʿa-i eşʿār:**
Gazel 1
Mısra: **10**
Şiir mecmuası.

Umaruz kurtara ol ehl-i suḫan ey Rūḥī
Oldı dün bādeye mecmūʿa-i eşʿār girev

mecmūʿa-i ḫayāl:

1. **mecmūʿa-i ḫayāl:**-*üñ*
Kaside 17
Mısra: **39**
Hayal mecmuası. || (Övülen kişiyle ilgili) Kurulan hayallerin bütünü, kaside.

Mecmūʿa-i ḫayālüñ alup muttaṣıl ele
Oḳur bu şiʿri luṭfuña dil baġlayup ümīd

mecmūʿatüʾl-feżāʾil-i maḥmūdetüʾl-ḫıṣāl:

1. **mecmūʿatüʾl-feżāʾil-i maḥmūdetüʾl-ḫıṣāl:**
Kaside 30
Mısra: **12**
Methedilmeye değer iyi ahlak ve fazilet sahiplerinin bütünü.

Ol kim diñilse ẕāt-ı şerīfine yaraşur
Mecmūʿatüʾl-feżāʾil-i maḥmūdetüʾl-ḫıṣāl

mecmūʿatüʾş-şeref:

1. **mecmūʿatüʾş-şeref:**
Kaside 5
Mısra: **2**
Manevi yücelik ve şerefin toplandığı yer. || Hz. Hüseyin'in kabri.

Yā men ġıddete bi-merḳadihi ravżatüʾn-Necef
Maḳbūletüʾl-emākini mecmūʿatüʾş-şeref

mecnūn:

1. **mecnūn:**
Gazel 28
Mısra: **2**
Aşk yüzünden deli divane olmuş, aklı başından gitmiş kimse. II Leyla ile Mecnun hikayesinin erkek kahramanı, Kays'ın lakabı.

Mesken oldı çünki vaḥşīler gibi hāmūn baña
Ol ṣaçı Leylā ʿaceb mi söylese Mecnūn baña

2. **mecnūn:**
Gazel 877
Mısra: **6**
Leylâ ile Mecnun hikayelerinin erkek kahramanı, Kays.

Ciger ḳan dīde giryān sīne sūzān cān u dil büryān
Biz ey Mecnūn ṭarīḳ-i ʿaşḳda şūrīdeyüz senden

3. **mecnūn:**-*ımuz, -ı*
Gazel 1056
Mısra: **4**
Aşk yüzünden aklı başından gitmiş, delice sevmiş, kara sevdaya tutulmuş. || Aşığın Mecnun'a benzeyen gönlü.

Seni bulduḳ bu fenā mülke gelüp Leylī-vaḳt
Baġladuḳ silsile-i zülfüñe Mecnūnımuzı

mecnūn ol-:

1. **mecnūn ol-:**-*am*
Gazel 870
Mısra: **1**
Mecnun gibi olmak. || Delirmek.

Ḳorḳarın Mecnūn olam zülfüñ ġamıyla zār iken
Bir daḫi göster yüzüñ başumda ʿaḳlum var iken

mecnūn-ı ġam-fersā:

1. **mecnūn-ı ġam-fersā:**
Gazel 8
Mısra: **8**
Üzüntüyü dağıtan Mecnun.

Yoḳ ṣafāsı vādi-i ġurbetde ṣanmañ kim ider
Ġuṣṣa-i Leylā ile Mecnūn-ı ġam-fersā ṣafā

mecnūn-ı melāmet-dīde:

1. **mecnūn-ı melāmet-dīde:**
Gazel 719
Mısra: **1**
Kınanmış, ayıplanmış Mecnun.

ʿAşḳ ṣaḥrāsında Mecnūn-ı melāmet-dīde ol
Ḳaçma rüsvālıḳdan ey dil cehli ḳo vādīde ol

mecnūn-ı melāmet-zede:

1. **mecnūn-ı melāmet-zede:**
Gazel 334
Mısra: **6**
Kınanıp ayıplanmış Mecnun.

Ṣaḥrā-yı maḥabbetde şu dīvānelerüz kim
Mecnūn-ı melāmet-zede en ʿāḳilimüzdür

mecnūn-ı şeydā:

1. **mecnūn-ı şeydā:**
Gazel 79
Mısra: **8**
Aşk delisi Mecnun.

Sen lebi Şīrīn ṣaçı Leylā ġamından baş alup
Gitdiler Ferhād ile Mecnūn-ı şeydā semt semt

mecnūn-ı şeydā:

1. **mecnūn-ı şeydā:**-*y, -a*
Gazel 955
Mısra: **4**
Aşkından delirmiş Mecnun.

Esīr-i vaṣl iken yābāna atdı yār ben zārı
Bu miḥnet bir baña oldı vü bir Mecnūn-ı şeydāya

mecnūnluġ:

1. **mecnūnluġ:**-*um*
Gazel 661
Mısra: **7**
Delirme, aklını kaybetme durumu; Mecnun adıyla anılma durumu. II Âşıklık.

Bildiler Mecnūnluġum gūyā ki ülfet baġlayup
Mesken itdi sebze-zār-ı ḳalbimüz āhūlaruñ

mecrā-i aḥkām-ı ilahī:

1. **mecrā-i aḥkām-ı ilahī:**
Gazel 632
Mısra: **4**
Allah'ın hükümlerinin doğrultusu.

Saña tefvīż-i umūr olmaz idi sulṭānum
Olmasa mecrā-i aḥkām-ı İlahī ḳalemüñ

mecrūḥ:

1. **mecrūḥ:**
Gazel 224
Mısra: **9**
(Gönül, kalp vb. için) Kırık, incinmiş, kırgın.

Çeküp cevr u cefālar böyle mecrūḥ olduġuñ ey dil
Vefā vü mihr umarsın yārdan anuñ sezāsıdur

2. **mecrūḥ:**
Gazel 96
Mısra: **1**
Yaralanmış, yaralı. II Kırgın, incinmiş gönül.

Sīne mecrūḥ u göñül maḥzūn u ḫāṭır pür-ḫarac
Ṣabra ḳaldı çāremüz "eş-ṣabrı miftāḥu'l-ferec"

3. **mecrūḥ:**-*uz*
Gazel 81
Mısra: **5**
Yaralanmış, yaralı.

Şöyle mecrūḥuz ki yoḳ ölmekden özge çāremüz
Giçdi ol ḳaşı kemānuñ cāna peykānı dürüst

mecrūḥ eyle-:

1. **mecrūḥ eyle-:**-*y, -en*
Gazel 224
Mısra: **8**
Yaralamak.

Yoluñda ölmege bir ḳaşı yānuñ cān virürdüm kim
Dil-i ʿuṣṣāḳı mecrūḥ eyleyen tīr-i cefāsıdur

mecrūḥ it-:

1. **mecrūḥ it-:**-*meg, -e*
Gazel 273
Mısra: **3**
Yaralamak.

Cānı mecrūḥ itmege şemşīre çekme iḥtiyāc
Ey kemān-ebrū müjeñ oḳlarını gönder yiter

mecrūḥ ḳıl-:

1. **mecrūḥ ḳıl-:**-*dı*
Gazel 9
Mısra: **9**
Yaralamak.

Tīr-i müjgānuñ ġamı mecrūḥ ḳıldı cānumı
Yāya döndi ḳāmetüm müşkīn hilāluñdan cüdā

mecrūḥ ol-:

1. **mecrūḥ ol-:**-*ıcaḳ*
Gazel 56
Mısra: **8**
Kırılmak.

Dilde peykānuñ ḳarār itmez giçerse ġam degül
Şīşe mecrūḥ olıcaḳ lābüd içinde ṭurmaz āb

2. **mecrūḥ ol-:**-*ma, -y, -up*
Gazel 769
Mısra: **9**
Yaralanmak, incinmek.

Ḳaşlaruñ fikriyle mecrūḥ olmayup nitsün göñül
Şeh-süvārum iki şemşīre olur mı bir niyām

mecrūḥ-ı reşk-i devrān:

1. **mecrūḥ-ı reşk-i devrān:**-*am*
Kaside 25
Mısra: **71**
İnsanların kıskançlığından ötürü yara almış, yaralı.

Ṣafā-yı ṭabʿ ile mecrūḥ-ı reşk-i devrānam
O reşkden ki beni ḳıldı cürʿa-veş pāmāl

med çek-:

1. **med çek-:**-*il, -miş*
Gazel 128
Mısra: **4**
Arapça'da hemzeden sonra gelen elifin yerini tutan ve hemze üzerine (ʾ) şeklinde yazılan uzatma işaretini koymak. || Sevgilinin kaşları âfitâb kelimesi üzerindeki mede teşbih edilmiştir.

Cemāl-ı bā-kemālı āfitāb-ı ʿālem-ārādur
Siyeh ebrūsı gūyā āfitāb üzre çekilmiş med

medār ol-:

1. **medār ol-:**-*mış*
Kaside 19
Mısra: **64**
Dayanak olmak.

Sen o ḫurşīdsin ey kevkeb-i burc-ı aẓamet
Merkez-i devletün olmış felek-i ʿadle medār

medd:

1. **medd:**--*i*
Gazel 129
Mısra: **12**
Arapçada harfi uzun okumak için harfin üzerine koyulan işaret.

Miḥnet-i ṣavm-ı firāḳuñ ḳaddümi ḳıldı kemān

Olmaġa ḳurbān viṣāluñ ʿīdine
medd-i medīd

meddāḥ:

2. **meddāḥ:**-*dur*
Gazel 48
Mısra: **15**
Öven, övücü.

Rūḥī müdām laʿlüñe meddāḥdur eger
Kār aña medhüñ olmasa ʿālemde lāl ola

2. **meddāḥ:**-*uñ*
Kaside 17
Mısra: **51**
Çok öven, metheden (kimse).

Meddāḥuñ olsa Rūḥi-i bī-dil ʿaceb degül
Var mı cihānda sencileyin vāli-i reşīd

meddāh-ı leb:

1. **meddāh-ı leb:**-*üñ*
Gazel 298
Mısra: **13**
(Sevgilinin) Dudağının meth edeni.

Oldı meddāh-ı lebüñ nādire-gūyān-ı cihān
Dostum en kemi Rūḥī-i suḫan-perverdür

meddāhı ol-:

1. **meddāḥı ol-:**-*sak*
Gazel 496
Mısra: **11**
Methetmek, övmek.

Muttaṣıl Feyżī Begüñ meddāḥı olsaḳ vechi var
Faḫrımuz kāmilleri medḥ eylemekdür ṣāʿirüz

meddāh-ı vezīr-i kām-kār:

1. **meddāḥ-ı vezīr-i kām-kār:**
Gazel 924
Mısra: **20**
Devlet ve ikbal sahibi vezirin öven kimse.

Sipihre miḥnet itmekden olur Rūḥī gibi fāriġ
O kim ʿālemde meddāḥ-ı vezīr-i kām-kār olsa

medd-i naẓar:

1. **medd-i naẓar:**
Gazel 420
Mısra: **3**
Uzaktan bakma.

Kime kim medd-i naẓar ola ḥayāl-i ruḫ-ı dost
Ṣubḥ-dem gördügi envārı şeb-i tār görür

2. **medd-i naẓar:**-*da*
Gazel 29
Mısra: **10**
Bakışını uzatma, uzaktan bakma.

Bülbül-i vecdem gülistānum kelāmullahdur
Her elif medd-i naẓarda bir nihāl-ı dil-güşā

meded:

1. **meded:**
Gazel 150
Mısra: **7**
Lütuf ve yardım istemek için kullanılan sesleniş, imdat, yardım.

Aġyār-ı cefākārı meded eyleme dāḥil
Zülf-i siyehüñ silsile-i ehl-i vefādur

2. **meded:**
Gazel 131
Mısra: **8**
Yardım, imdat, nusret.

Sevin ey dil ki helāk eyledi yār aġyārı
Ne saʿādetdür ide bendesine şāh meded

meded ḳıl-:

1. **meded ḳıl:**
Gazel 41
Mısra: **12**
Yardım etmek.

Şeb ise tīre vü ol şemʿ ise yoḳ meclisde
Demidür ḳıl meded ey ṭāliʿ-i fīrūz baña

meded um-:

1. **meded um-:**-*up*
Kaside 24
Mısra: **67**
Birinden veya bir şeyden yardım beklemek.

Ḳapuña yüz süre geldüm meded umup Rūḥī
Beni bu miḥnet ü derd ü belādan eyle rehā

meded-i ḥayāt um-:

1. **meded-i ḥayāt um-:**-*ar*
Gazel 230
Mısra: **12**
Hayat verilmesi için yardım beklemek, medet ummak.

Enfās-ı rūḥ-baḫşile ʿĪsī-i vaktsin Ölmez demüñden ol ki meded-i ḥayāt umar

medfen:

1. **medfen:**-*i*
Gazel 1100
Mısra: **7**
Ölü defnedilecek yer, mezar, kabir.

Medfeni olmayıcaḳ Kaʿbe-i taḥḳīḳ ne sūd
Āb-ı zemzemle yunılmuş ṭutalum kim kefeni

medḥ:

1. **medḥ:**-*üñ, -i*
Gazel 158
Mısra: **10**
Övgü,övme.

Yüzüñ ki medḥ ideyin dost ṣanma biri ben isem
Yoluñda medḥüñi gör ġarībāne kim söyler

2. **medḥ:**
Gazel 906
Mısra: **11**
Bir kimse veya bir şeyin iyiliklerini, üstün niteliklerini söyleyerek değerini yüceltme, övme, övgü, senâ.

Kevserle dūzeḫuñ düşürüp medḥ u ḳādḥine
ʿArż-ı feṣāḥat itme meded āb u tābı ḳo

medḥ eyle-:

1. **medḥ eyle-:**-*mek*
Kaside 14
Mısra: **105**
Övmek, yüceltmek.

Degül ki kendümi medḥ eylemek ola ġarazum
Kimüñ ki var hüneri gelsün işte vaḳt-i ẓuhūr

medh it-:

1. **medḥ it-:**-*dü, -m*
Gazel 1037
Mısra: **1**
Övmek, övgüde bulunmak.

Çemende şol ḳadar medḥ itdüm ol serv-i ḥırāmānı
Ḳulaḳdan ʿāşıḳ itdüm gül yüzine verd-i ḫandānı

medḥ u senā:

1. **medḥ u ṣenā:**-*dan*
Gazel 1089
Mısra: **16**
(Birini) Övme, yüceltme.

Reh-i ʿaşḳuñda tehī-dest ise Rūḥī ne ʿaceb
Ṣuʿarānuñ nesi var medḥ u ṣenādan ġayrı

medḥ ü senā-yı nevrūz:

1. **medḥ ü ṣenā-yı nevrūz:**
Gazel 486
Mısra: **2**
Nevruzu övüp yüceltme.

Geçdi burc-ı ḥamele mīrlivā-yı nevrūz
Ḳıldı murġān-ı çemen medḥ ü ṣenā-yı nevrūz

medhal vir-:

1. **medḫal vir-:**-*me, -y, -e*
Kaside 41
Mısra: **47**
(Bir hususa) Girmeye izin vermek. || Açık kapı bırakmak.

Ki ḳażā vü ḳadere virmeye ḥükmüñ medḫal
Canibüñden eger olmazsa rıżā ḳābıż-ı rūḥ

medḥ-i çār-yār:

1. **medḥ-i çār-yār:**
Kaside 3
Mısra: **2**
Hz. Muhammed'den sonra gelen dört halifenin övgüsü.

Dirseñ ki bula nazmuñ ʿavālimde iʿtibār
Dībāce-i kelāmuñı kıl medḥ-i çār-yār

medḥ-i eḥibbā:

1. **medḥ-i eḥibbā:**
Gazel 243
Mısra: **9**
Dostları övme.

Rūḥiyā medḥ-i eḥibbā var iken ʿālemde
Ẕemm-i aʿdāya muḳayyed kim olur ẕem de nedür

medh-i şerīf:

1. **medḥ-i şerīf:**-*üñ*
Kıt'a 28
Mısra: **13**
(Bir kimsenin) Mübarek övgüsü.

Biñ cānile meddāḥuñ olup medḥ-i şerīfüñ
Naḳl eyleye naḳlinden ola ʿāleme menḳūl

medhūş:

1. **medhūş:**
Gazel 231
Mısra: **3**
Dehşete uğramış, şaşırmış; korkmuş II Sarhoş.

Devr-i laʿlundaki ḫumlar bizi medhūş itmez
Bir ḳadeḥ iki ḳadeḥ bāde-i gülfām nedür

2. **medhūş:**-*lar, -ı*
Gazel 58
Mısra: **6**
Ürkmüş, şaşkınlık ve korku içinde kalmış, dehşete düşmüş.

Yaḳa çāk olmadan endīşe çeker mi ʿāşıḳ
Mest u medhūşları neyler begüm endīşe-i ceyb

medhūş eyle-:

1. **medhūş eyle-:**-*y, -em*
Müseddes 3
Mısra: **1**
Dehşete düşürmek, korkutmak.

Nice bir cānı mey-i fırḳatle medhūş eyleyem
Dağlarla nice bir cismi siyah-pūş eyleyem

medhūş it-:

1. **medhūş it-:**-*dü, -k*
Gazel 635
Mısra: **10**
Dehşete düşürmek, şaşkına çevirmek.

Eyledük bāde-i gülgūnı şu deñlü taʿrīf
Görmedük zāhid-i ser-geşteyi medhūş itdük

medhūş-ı cām-ı ʿaşḳ-ı ilāhī ol-:

1. **medhūş-ı cām-ı ʿaşḳ-ı ilāhī ol-:**-*up*
Gazel 1107
Mısra: **5**
İlahi aşk şarabının kadehiyle kendinden geçmek, şaşkına dönmek.

Medhūş-ı cām-ı ʿaşḳ-ı İlāhī olup müdām
Bir ceẕbe vir ki ḫalḳ disünler baña deli

medīd:

1. **medīd:**
Gazel 129
Mısra: **12**
Uzun.

Miḥnet-i şavm-ı firāḳuñ ḳaddümi ḳıldı kemān
Olmaġa ḳurbān viṣāluñ ʿīdine medd-i medīd

medīh-i senc-i edāni:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **medīḥ-i senc-i edāni:**
Kaside 9
Mısra: **56**
(Rütbece) Aşağı kimseleri ölçülü şekilde öven kimse.

Faḳīre görme revā kim olam zamānuñda
Medīḥ-i senc-i edāni musaḫḫar-ı cihān

medīḥ-senc-i der-i ḥᵛāce-i sütūde-hiṣāl:

1. **medīḥ-senc-i der-i ḥᵛāce-i sütūde-hiṣāl:**
Kaside 25
Mısra: **30**
Övgüye layık huyları olan hocanın kapısında övgüler yapan kimse.

Niçün hemīşe ṣafā itmeye felekde olup
Medīḥ-senc-i der-i ḥᵛāce-i sütūde-hiṣāl

medīne:

1. **medīne:**-*ye*
Gazel 954
Mısra: **12**
Ravza-i Mutahhara'nın bulunduğu belde-i mübâreke. Medîne-i Münevvere, Yesrib.

Çeşmi dile ḫadengini gönderse Rūḥiyā
Beñzer ki o kāfire ki oḳ atar Medīneye

medrese:

1. **medrese:**
Tarih 52
Mısra: **6**
Talebe ve müderrislerin ders okudukları ve ikamet eyledikleri bina.

Yapdı ṭarīḳ-i Ḥaḳda idüp beẕl-i māmelek
Bir ḫūb medrese kim ola cāy-ı ehl-i fażl

medrese-i dil-küşā:

1. **medrese-i dil-küşā:**
Tarih 51
Mısra: **5**
Gönül açıcı medrese.

Medrese-i dil-küşā çeşme-i ʿālī-binā
Böyle binā görmedi dīde-i çarḫ-ı köhen

medrese-i fażl:

1. **medrese-i fażl:**-*ı, -n, -dan*
Kaside 41
Mısra: **35**
Erdem medresesi.

Almadı behre o kim medrese-i fażlından
Müfti-i ʿālem ise ʿilmine anuñ ne ʿamel

mefhar-ı erbāb-ı taḥḳīḳ:

1. **mefḫar-ı erbāb-ı taḥḳīḳ:**
Kaside 3
Mısra: **9**
İlahi hakikate erişenlerin iftihar sebebi. || Hz. Ebubekir.

Mefḫar-ı erbāb-ı taḥḳīḳ ekber-i ehl-i ṭarīḳ
Mücri-i şerʿ-i nebī ser-ḫayl-i eshāb-ı velā

mefhūm ol-:

1. **mefhūm ol-:**-*maz*
Kaside 41
Mısra: **42**
Anlaşılmak.

Elveled sırr-ı ebī şānuña olmış menzel
Nükte-i men ʿaref olmaz idi elān mefhūm

meftūḥ:

1. **meftūḥ:**
Rübai 14
Mısra: **2**
Açılmış, açık.

Ey ruḫları ṣubḥ u lebleri cām-ı ṣabūḥ
ʿUṣṣāḳa degül bāb-ı viṣāluñ meftūḥ

meftūn:

1. **meftūn:**
Gazel 619
Mısra: **5**
(Sevgilinin bakışlarına) Büyülenmişcesine tutkun, vurgun olan (kimse).

Çeşminüñ nīm-nigāhına olursuñ meftūn
Yoḳdur ammā ki ne ḳattāl idüginden ḫaberüñ

meftūn ol-:

1. **meftūn ol-:**-*up*
Tahmis 2
Mısra: **11**
Gönül vermek, tutulmak, vurulmak, hayran olmak.

Ḥaẕer ḳıl ʿaşḳ minnetin itme güzellerle olup meftūn
Cefā vādīlerine ṣalup eylerler seni Mecnūn

meftūn-ı çeşm-i sāḥir:

1. **meftūn-ı çeşm-i sāḥir:**-*uñ*
Gazel 318
Mısra: **9**
Büyü yapmışçasına tesir eden gözlerin aşığı.

Olsa Rūḥī ġam degül meftūn-ı çeşm-i sāḥiruñ
Her ne var ey nūr-ı dīdem çeşm-i seḥḥāruñdadur

meges:

1. **meges:**
Gazel 305
Mısra: **10**
Sinek.

Ḥasret-i ḫālüñle cismüm şöyle olmışdur żaʿīf
Ey şeker-leb bir meges degse hemān ditrer düşer

2. **meges:**
Gazel 533
Mısra: **8**
Sinek II Sevgilinin beni.

Ḥasret-i ḫālüñle żaʿfum şimdi şol ġāyetdedür
Kim olur ḳaddüm dütā ḳonsa ḳafama bir meges

meh:

1. **meh:**-*i*
Gazel 618
Mısra: **1**
Ay. II Ay yüzlü güzel sevgili.

Bir dem o mehi görmeyeli cāndan uṣanduñ
Ey dil ya sen ālām-ı ġam-ı ʿaṣķı ne ṣanduñ

2. **meh:**
Gazel 52
Mısra: **4**
Mah, ay.

Hümā-yı ṭāʾir-i ḳudsa felekler āşiyān olmaz
Meh u ḫurşīd aña beyżā kevākib dānedür gūyā

3. **meh:**
Kaside 1
Mısra: **52**
Bir takvim yılının on ikide biri, ay, şehr.

Māsivā fikrini ben kim bilürem fikr-i muḥāl
Seni ister gezerin ṣubḥ u mesā vü meh ü sāl

meh ü sāl:

1. **meh u sāl:**
Gazel 164
Mısra: **14**
Aylarca ve yıllarca.

Kimi ḫalḳuñ irişür menzile bī-zaḥmet-i rāh
Kimi Rūḥī gibi dehr içre meh u sāl yürür

2. **meh ü sāl:**
Kaside 9
Aylarca yıllarca. || *Çok uzun zaman.*

Niçün ḳoyam etegin elden ol felek-ḳadrüñ
Der-i refīʿini yaṣdanmayam niçün meh ü sāl

meḥāfil:

1. **meḥāfil:**-*i, -n, -de*
Kaside 9
Mısra: **43**
Bir araya gelinerek konuşulup görüşülen ve çeşitli konularda fikir alış verişinde bulunulan yerler, toplantı yerleri. || *Meclisler, topantılar.*

Meḥāfilinde bir ehl-i feżāyilüñ olmaz
Anuñ mecālis-i ḫāṣındaki cevāb u suʿāl

mehār:

1. **mehār:**-*ı, -n*
Gazel 452
Mısra: **6**
Yular, dizgin.

Peyrev-i ḳāfile-sālār-ı beyābān-ı ġamuz
Üştür-i ʿaşḳuñ o vādīde mehārın çekerüz

meh-cebīn:

1. **meh-cebīn:**
Terkib-bend 9
Mısra: **18**
Açık alınlı, alnı açık, temiz.

Saʿy it kemāla māh-ı saʿādet-ḳarīn iseñ
Eksüklügini bil ne ḳadar meh-cebīn iseñ

mehce-i rāyāt-ı ḳadr:

1. **mehce-i rāyāt-ı ḳadr:**-*üñ*
Tarih 76
Mısra: **3**
Kıymet sancağının âlemi.

İrişdi mehce-i rāyāt-ı ḳadrüñ evc-i aʿlāya
Felek yār oldı yüz gösterdi ṭāliʿ devlet el virdi

mehcūr eyle-:

1. **mehcūr eyle-:**-*mek, -den*
Müsemmen 1
Mısra: **30**
Uzaklaştırmak, ayrı düşürmek.

Senüñ gibi cefākāruñ olam müştāḳ-ı dīdārı
Ġaraż ne böyle mehcūr eylemekden dil-efkārı

mehcūr ḳıl-:

1. **mehcūr ḳıl-:**-*ma*
Gazel 221
Mısra: **6**
Uzaklaştırmak.

Ṭāḳatum yoḳ ki çekem hicr elemin sulṭānum
Meded öldür beni tek ḳılma ḳapuñdan mehcūr

mehcūr-ı dīdār it-:

1. **mehcūr-ı dīdār it-:**-*me*
Gazel 769
Mısra: **7**
Sevgilinin güzel yüzünü görmekten mahrum bırakmak, uzak tutmak.

Göñlümi mehcūr-ı dīdār itme lāyıḳ görme kim
Ben esīr-i derd olam ʿaşḳuñda iller şād-kām

mehdi:

1. **mehdi:**
Kaside 39
Mısra: **21**
Mehdî (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Gül gibi Mehdi tāze ġazeller ider mi ṭarḥ
Ol ʿandelīb-i gülşen-i ʿirfān ne demdedür

mehdi-i hādi:

1. **mehdi-i hādi:**-*y, -e*
Kaside 26
Mısra: **42**
Allah tarafından doğru yola iletilen, hidayete eriştirilen, doğru yolda bulunan (kimse). || *Şiîlerce, on birinci imam Hasan el-Askerî'nin oğlu olup babasının vefatından sonra gizlendiğine ve kıyametten önce zulümle mücadele etmek için tekrar ortaya çıkacağına inanılan on ikinci imam.*

Baḫs idüp nice urur pençe senüñle düşmen
Mehdi-i hādiye olur mı muḳābil deccāl

mehdi-i şāhib-zamān:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **mehdi-i şāḥib-zamān:**
Gazel 855
Mısra: **12**
Zamanın sahibi olan Mehdi.

Çekil ehl-i riyādan pīr-i ʿaşḳa irmek isterseñ
Uyan deccāla görmez mehdi-i şāḥib-zamān şeklin

meh-i ʿālī-cenāb:

1. **meh-i ʿālī-cenāb:**-*a*
Gazel 743
Mısra: **1**
Haysiyetli ve şerefli ay yüzlü sevgili.

Felekde bir meh-i ʿālī-cenāba düşdi göñül
Esīr-i miḥnet olup ıżṭırāba düşdi göñül

meh-i bed-mihr:

1. **meh-i bed-mihr:**-*e*
Gazel 971
Mısra: **9**
Sevgisiz, merhametsiz ay (gibi güzel sevgili).

Māyilüz ol meh-i bed-mihre diyü ẕevḳ itme
Ẕevḳ odur kim saña ol māh-liḳā māyil ola

2. **meh-i bed-mihr:**-*e*
Gazel 1053
Mısra: **5**
İyilik etmeyen ay yüzlü sevgili.

Ne belādur viresin bir meh-i bed-mihre göñül
Olmaya ẕerre ḳadar derd-i dilüñden ḫaberi

meh-i enver:

1. **meh-i enver:**
Gazel 293
Mısra: **8**
Parlak ay.

Lebüñ cürʿa-i meydür ayaḳ ṭopraġı üftāde
Yüzüñe bir ġarīb-i şehr-i dil-dāde meh-i enver

meh-i ġarrā:

1. **meh-i ġarrā:**
Gazel 917
Mısra: **6**
Parlak ay. || *Ay gibi parlak ve güzel sevgili.*

Māḥiyyetini cümleden aʿlā bilürüz biz
Zīrā büyüdi ol meh-i ġarrā elimüzde

2. **meh-i ġarrā:**
Kaside 12
Mısra: **12**
Parlak ay. || *Sevgilinin ay gibi parlak yüzü.*

Maḥmil eṭrāfında altın ṭūplar mı yā nücūm
Maḥmil-i zerrīn-nücūm içre meh-i ġarrā mıdur

meh-i ʿıyd-ı şıyām:

1. **meh-i ʿıyd-ı şıyām:**
Gazel 814
Mısra: **2**
Oruç bayramının ayı. || *Ramazan bayramına işaret eden hilal.*

Baġruñı ḫūn ide ey dil nice bir ḥasret-i ġam
Gözün aydın ki ṭulūʿ itdi meh-i ʿıyd-ı şıyām

meh-i kāmil:

1. **meh-i kāmil:**
Kaside 12
Mısra: **19**
Dolunay. || *Ay yüzlü sevgili.*

Yā kim bedr olmış meh-i kāmil mi çıḳmış Şāmdan
Maḥmil-i vādī- neverd-i Kaʿbe-i ʿulyā mıdur

meh-i kenʿān:

1. **meh-i kenʿān:**
Kaside 40
Mısra: **12**
Hz. Yakub'un ülkesi olan Filistin'in ay yüzlüsü.

Oldı devrinde ṣafā kūşesi beytüʾl-aḥzān
ʿAdl ü dād itmededür ol meh-i Kenʿān eyüdür

meh-i münīr:

1. **meh-i münīr:**
Gazel 97
Mısra: **8**
Parlak ay.

Felekde hāle o yaḫ-beste āba beñzer kim
Meh-i münīr ola yanında ṣanki bir nārenc

meh-i nā-mihribān:

1. **meh-i nā-mihribān:**-*ı*
Gazel 599
Mısra: **8**
Merhametsiz ay. || *Sevgili.*

Ḥüsnüñüñ ḫayrānıdur yerde beşer gökde melek
Hep severler sen meh-i nā-mihribānı var yoḳ

2. **meh-i nā-mihribān:**-*uñ*
Gazel 833
Mısra: **1**
Merhameti olmayan ay yüzlü (güzel).

Ḫāteminde laʿl ṣanmañ ol meh-i nā-mihribānuñ
ʿĀṣıḳın ḳurbān iderken ṣıçramış bir ḳaṭre ḳan

meh-i nev:

1. **meh-i nev:**
Gazel 187
Mısra: **11**
Yeni ay. || *Hilal.*

Gün gibi ẓāhir iken evc-i felekde meh-i nev
ʿĀleme urduġı ḳullāb nedür bilmezler

meh-i şāh-ı ḳaṭaṭ:

1. **meh-i şāh-ı ḳaṭaṭ:**-*uñ*
Tahmis 8
Mısra: **8**
Henüz bıyıkları ve sakalı çıkmamış delikanlı, tüysüz genç. || *Hurufi inanışına göre, Hz. Peygamber miraçta Allah'ı 'bıyıkları yeni terlemiş oğlan' anlamına gelen 'emred katat' suretinde görmüştür. Dolayısıyla 'insan yüzünde Allah'ın sureti vardır' inancı hakimdir.*

Ehl-i ʿaşḳ içre kemālātile ṣādıḳ oluben

Meh-i Şāh-ı Ḳaṭaṭuñ vechine
ʿāşıḳ oluben

meh-i şāḥib-cemāl:

1. **meh-i şāḥib-cemāl:**
Gazel 1087
Mısra: **6**
Ay gibi güzelliği olan (sevgili).

Zülfinde iken irdi ḫaṭuñ oldı ʿāşıḳa
Müşkil bir iken ey meh-i şāḥib-cemāl iki

meh-i şevḳ:

1. **meh-i şevḳ:**-*ı, -n*
Gazel 1076
Mısra: **3**
Ayın parıltısı. || Ay yüzlü sevgilinin ışığı.

El çekdi yolında göricek ol meh-i şevḳın
Ṣanmañ acıyup dest-i giriftārını çözdi

meh-i sīm-beden:

1. **meh-i sīm-beden:**
Gazel 356
Mısra: **8**
Gümüş bedenli ay. || Ay gibi parlak ve gümüş gibi beyaz sevgili.

Beñzedürlerse Dımışḳī ḳılıca müjgānuñ
ʿAceb olmaz o meh-i sīm-beden şāmīdür

meh-i sīm-endām:

1. **meh-i sīm-endām:**-*uñ*
Gazel 695
Mısra: **4**
Gümüş vücutlu ay yüzlü sevgili.

Bu işāret ki dinür evvel-i şām āḫir-i şām
Zülfine ḫaṭṭınadur ol meh-i sīm-endāmuñ

meh-i tābān:

1. **meh-i tābān:**
Gazel 71
Mısra: **7**
Parlak ay.

Bu ḳaṣr-ı lāciverdüñ şeb-çerāġıdur meh-i tābān
Olur eṭrāfına zerrīn-beden pervāneler kevkeb

2. **meh-i tābān:**-*a*
Gazel 931
Mısra: **6**
Parlak ay. || Sevgili.

Ṭāliʿ el virmeyicek baḫt meded ḳılmayıcaḳ
Nice yaḳlaşmaḳ umarsın o meh-i tābāna

meh-i yūsuf-liḳā:

1. **meh-i yūsuf-liḳā:**-*y, -ı*
Gazel 1047
Mısra: **11**
Yusuf yüzlü ay. || Sevgili.

Sen meh-i Yūsuf-liḳāyı ḳıldı manẓūr-ı naẓar
Merdüm-i çeşm-i sirişk-efşānumuñ olsun demi

mehliḳā:

1. **mehliḳā:**
Terkib-bend 6
Mısra: **10**
Ay yüzlü güzel, dilber.

Bāʿiş nedür görinmemege ol perī-ṣıfat
Niçün ṭulūʿ eylemez oldı o mehliḳā

mehpāre:

1. **mehpāre:**-*de*
Kaside 26
Mısra: **20**
Ay parçası, ay gibi güzel yüzlü.

Baḫş iderse yeridür gün gibi ġarrāluḳda
Ḳanḳı mehpārede var anda olan ḥüsn ü cemāl

2. **mehpāre:**-*de*
Gazel 35
Mısra: **4**
Ay parçası II Ay gibi parlak ve güzel yüzlü sevgili.

Ḳanġı gül-çehrede var sende olan ḥüsn ü edā
Ḳanġı meh-pārede var sende olan ḥüsn ü bahā

mehr-i münevver:

1. **mehr-i münevver:**
Gazel 141
Mısra: **14**
Zamanın okumuşlarından olan ay.

Yazmaġa vaṣf-ı ruḫ-ı yār ile Rūḥī şiʿrin
Çarḫda almış ele mehr-i münevver kāġıẕ

mehrū:

1. **meh-rū:**-*nuñ*
Gazel 225
Mısra: **11**
Ay yüzlü güzel, sevgili.

Lemʿa-i mihr-i cemālidür o meh-rūnuñ kim
ʿĀşıḳuñ şām-ı siyāhın şeb-i mehtāb eyler

mehtāb:

1. **mehtāb:**-*da*
Gazel 149
Mısra: **6**
Ay ışığı.

Rūz-ı fırḳat işigüñde cān virür şevḳuñla ol
Giceler mehtābda şaḥn-ı çemende yatılur

meh-ṭalʿat:

1. **meh-ṭalʿat:**-*uñ*
Gazel 582
Mısra: **5**
Ay yüzlü || Sevgili.

Meclisinden ḳalḳup ol meh-ṭalʿatuñ refʿ itmezin
Ḫāka düşse ger yed-i ḫāverdeki altun ḳabaġ

mehter başı:

1. **mehter başı:**
Kaside 37

Mısra: **76**
Mehterbaşı (özel bir isme atfedilmiştir). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Ḫayr-ḫāh-ı fuḳarā bende-i ḫāṣ-ı Pāṣā
Yaʿni mehter başı ol zübde-i yārān nicedür

meh-veş:

1. **meh-veş:**-*üñ*
Gazel 1024
Mısra: **5**
Ay gibi güzel, sevgili.

Nār-ı ġamı o meh-veşüñ yaḳsa ne ġam içüñ ṭaşuñ
Kim bile baḫt-ı serkeşüñ yār ola bir zamān ola

mekān:

1. **mekān:**-*dur*
Gazel 298
Mısra: **12**
Yer, mahal.

Ḥā'ıl itdi ser-i kūyuñda murādın Rūḥī
Ne ṣafā-baḫş mekāndur ne mübārek yerdür

2. **mekān:**-*um*
Gazel 268
Mısra: **3**
Yer, mahal, mesken.

Ben ol ʿanḳā-yı ʿaşḳam kim mekānum dāġ-ı miḥnetdür
Raḳīb-i dīv-sīret dāġ-ı miḥnetde zebūnumdur

3. **mekān:**-*da*
Gazel 753
Mısra: **20**
Yer, mahal, dünya.

Lā-mekān olduġum ʿaceb görme Rūḥiyā sevdügüm mekānda degül

4. **mekān:**
Gazel 154
Mısra: **8**
Mekan, yer.

Gelse hilāl-ı meclis-i ḥüsn u cemāluña
Ṣaff-ı niʿālde aña ḳaşuñ mekān virür

5. **mekān:**
Terkib-bend 3
Mısra: **80**
Durulan, oturulan yer, ev, mesken, ikāmetgâh.

Hem muʿīn-i fuḳarā idi vü hem ṣāḥib-i ḫayr
Şüphe yoḳ bāġ-ı naʿīm olduġına aña mekān

mekān ḳıl-:

1. **mekān ḳıl-:**-*maz*
Muhammes 1
Mısra: **34**
Bir yere yerleşmek, bir yeri yurt edinmek.

Nik eger bed şimdi söz cāhillerüñdür bi-gümān
ʿĀḳil olan bu cihānda Rūḥiyā ḳılmaz mekān

mekān ṭut-:

1. **mekān ṭut-:**-*dı*
Gazel 130
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yere yerleşmek.

Başumda mekān ṭutdı gelüp ḫayl-ı ġam-ı ʿaşḳ
ʿAsker gibi kim direng idüp bekleye serḥad

2. **mekān ṭut-:**-*ma, -sa*
Gazel 600
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yere yerleşmek, bir yeri yurt edinmek.

Ṭutmasa dīvāne göñlüm nola bir yerde mekān
Lā-mekān itmiş anı ol kim mekānı var yoḳ

mekān-ı fānī:

1. **mekān-ı fānī:**-*den*
Gazel 805
Mısra: **9**
Ölümlü yer. || Dünya.

Çıḳalum bu mekān-ı fānīden
Seyr-i iḳlīm-i lā-mekān idelüm

mekān-ı pāk:

1. **mekān-ı pāk:**-*ı*
Tarih 89
Mısra: **10**
Mübarek makam.

Beyān-ı ḥāl idüp Rūḥī vefātına didi tārīḫ
Şehīd oldı mekān-ı pākı firdevs ola Yaḥyānuñ

meʾkel:

1. **meʾkel:**
Kaside 41
Mısra: **12**
Yiyecek. || Kolay geçim sağlanacak yer, kaynak veya zahmetsizce elde edilen gelir.

Ṭaġıdup varuñı ol şöyle tecerrüd ki saña
Ġaybden irişe mānend-i Mesīhā meʾkel

mekkār:

1. **mekkār:**-*ı*
Gazel 838
Mısra: **4**
Hilekar, düzenbaz.

Kuyı ḳazmaḳdadur dirsem raḳīb arduñca baḳmazsın
Daḫi ey Yūsuf-ı ṣānī sen ol mekkārı bilmezsin

2. **mekkār:**
Gazel 671
Mısra: **7**
Aldatıcı, hilekâr.

Bizden evvel şuʿarā zülfüñe mekkār dimiş
Biz gelüp çeşm-i dil-āvīzüñe seḫḫār didük

mekkāre:

1. **mekkāre:**-*n, -üñ*
Gazel 1021
Mısra: **4**
Aldatıcı, hilekâr.

Dime idbār ḫalḳa hep mihr u vefāsı āldur
Erlük ol mekkārenüñ aldanmamaḳdur ālına

mekr:

1. **mekr:**-*e*
Gazel 752
Mısra: **3**
Hile, düzen, aldatma.

Fitne vü mekre ne ḥācet ġamzeñ āġāz eylemek
Ruḫlaruñ ḫod ehl-i ʿaşḳa āldan ḫālī degül

mekrümet:

1. **mekrümet:**-*üñ, -den*
Gazel 226
Mısra: **4**
Cömertlik, el açıklığı, lütuf, ihsan.

Yūsuf gibi ʿazīz-i cihān it ol āfeti
Yaʿni kemāl-ı mekrümetüñden cemāl vir

meksūf:

1. **meksūf:**
Terkib-bend 8
Mısra: **218**
(Güneş için) Tutulmuş, gölgelenmiş, küsûfa uğramış.

Cān u dilinüñ revzenesi olmaya pür-nūr
Dāyim biri maḫsūf ola anuñ biri meksūf

mekşūf ol-:

1. **mekşūf ol-:**-*ma, -y, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **214**
Açığa çıkarılmak, bulunup meydana çıkarılmak, keşfedilmek.

Āyīne-i ḳalbini küdūret ide tīre
Rūşenleri feyż-i Ḥaḳ ile olmaya mekşūf

mekteb:

1. **mekteb:**-*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **50**
Öğrenme yeri, ders verilen yer, okul.

Gör zāhidi kim ṣāḥib-i irşād olayın dir
Dün mektebe vardı bugün üstād olayın dir

mekteb-i ʿaşḳ:

1. **mekteb-i ʿaşḳ:**-*uñ, -da*
Gazel 748
Mısra: **7**
Aşk mektebi.

Mekteb-i ʿaşḳuñda dil dersinden olsa nola dūr
İḫtiyācı ḳalmadı taʿlīme üstād oldı dil

mekteb-i ḳadr:

1. **mekteb-i ḳadr:**
Gazel 54
Mısra: **9**
Yüce mektep.

Mekteb-i ḳadruñda bir ṭıfl-ı sebaḳ-ḫᵛān Cebrāʾil
Her sözüñ olmışdur ehl-i ḥaḳ ḳatında bir kitāb

mektūb:

1. **mektūb:**-*um*
Gazel 809
Mısra: **8**
Bir şey haber vermek, sormak, istemek veya duyguları bildirmek için birine çoğunlukla posta yoluyla gönderilen, zarfa konulmuş yazılı kağıt, name.

Göñül ser-levḥasından zāyil itdüm māsivā naḳşın
Ḫudā-yı lā-yezāluñ naḳş-ı mihri oldı mektūbum

melābis:

1. **melābis:**
Gazel 532
Mısra: **6**
Elbiseler.

Girseydi eger serv-i sehī ḫilʿat-ı nāza
Bālā ḳadüñe eylemek olurdı melābis

melāḥat:

1. **melāḥat:**-*i*
Gazel 185
Mısra: **12**
Güzellik.

Nice meyl itmeyen ruḫ-ı yāra
Behey inṣāfsuz melāḥati gör

2. **melāḥat:**-*de*
Terkib-bend 3
Mısra: **70**
Güzel yüze sahip olma, güzellik.

Ṭopraḳ altında bozulmış mı ola tims̱āli
Yoḳsa evvelki melāḥatde mi ol vech-i ḥasen

3. **melāḥat:**
Gazel 400
Mısra: **6**
Güzellik, şirinlik.

Açıḳdur ṭabʿı ṭarz-ı iḫtilāṭı ḫūb bilmişdür
Melāḥat var sözinde ṣūḫdur şīrīn-şemāʾildür

melāḥat mülki:

1. **melāḥat mülki:**-*n, -e*
Gazel 1112
Mısra: **3**
Güzellik ülkesi.

Melāḥat mülkine serdār-ı ḫūbān olıcaḳ o şeh
Öñince dūd-ı āhından dil ʿabbāsī ʿalem çekdi

melāḥat-ı güftār:

1. **melāḥat-ı güftār:**
Gazel 259
Mısra: **1**
Söz güzelliği.

Nedür bu ḥüsn-i edā bu melāḥat-ı güftār
Nedür o luṭf-ı cemāl ol leṭāfet-i ruḫsār

melāʾik:

1. **melāʾik:**-*den*
Gazel 2
Mısra: **3**
Melekler.

Ademi mümtāz idendür hem melāʾikden bu ʿaşḳ
Ḳıldı taʿlīm-i ʿallameʾl-esmāe fīhā küllehā

melāʾike:

1. **melāʾike:**
Kaside 5
Mısra: **9**
Melekler.

Lutfuñ umup niyāza ṭururlar melāʾike
Ravżañda baġlayup giceler ṣubh olınca ṣaf

melāl:

1. **melāl:**-*ün*
Gazel 169
Mısra: **14**
Sıkıntı, gam, keder.

Hevā-yı ʿaşḳile bir ḥāle vardum kim görenler dir
Ne geldi başuña bīçāre kim bunca melāluñ var

2. **melāl:**-*den*
Kaside 25
Mısra: **15**
Hüzün, keder.

Velī esīr-i firāḳ ol melālden ḳaçmaz
Ki ḫāṭırın ḫoş ide her dem iḥtimāl-i viṣāl

3. **melāl:**
Gazel 48
Mısra: **10**
Hüzün, keder. || *Usanma, bıkma, usanç.*

Olsan veraʿda keʾs elüñe almasan revā
Ammā revā degül ki göñülde melāl ola

melāl çek-:

1. **melāl çek-:**-*me*
Rübai 21
Mısra: **2**
Üzülmek, tasalanmak.

Yaġmaya giden māldan ey ṣāḥib-i ḥāl
ʿĀlemde başuñ sag dura çekme melāl

melāl ol-:

1. **melāl ol-:**-*a*
Gazel 911
Mısra: **8**
Üzülmek, üzüntülü olmak.

Dildāruña müdām viṣāluñ durur murād
Ammā revā degül ki göñüller melāl ola

melāl-i viṣāl:

1. **melāl-i viṣāl:**
Gazel 48
Mısra: **8**
(Sevgiliye) Kavuşma hüznü.

Dildādeñe müdām viṣāluñ durur murād
Görme revā ki dilde melāl-i viṣāl ola

melāl-i zehr:

1. **melāl-i zehr:**
Gazel 391
Mısra: **1**
Zehrin hüznü, kederi.

Sāḳī melāl-i zehr ile dil pür-ġubārdur
Bir nice gün levend olalum nev-bahārdur

melālsuz:

1. **melālsuz:**
Gazel 432
Mısra: **6**
Hüzünsüz, kedersiz.

Ey dil melālden yeter itdüñ şikāyeti
ʿĀşıḳ olan cihānda olur mı melālsuz

melāmet:

1. **melamet:**
Gazel 77
Mısra: **1**
Azarlama, kınama, itâb, serzeniş eyleme.

ʿAşḳuñ bizi eyledi melamet
Feryāduma ḳalmadı selamet

2. **melāmet:**
Gazel 425
Mısra: **8**
Azarlama, kınama, yerme, ayıplama, serzeniş. Giyim kuşam, zikir, âyin gibi yerleşmiş âdet ve törenlere önem vermeyip nefsi devamlı yermeyi, kınamayı, böylece halkın iltifâtından uzaklaşarak Hakk'a yaklaşmayı esas alan anlayış.

Ne mümkindür bize baş egmemek ehl-i ḫıred zīrā
Melāmet kār-zārında ṣaf-ārā-yı neberdüz biz

3. **melāmet:**
Terkib-bend 1
Mısra: **26**
Ayıplanma, kınanma.

Söyindürdüñ risālet ḫānedānında yanan şemʿi
Melāmet ẓulmetin taʿyīn-i ehl-i Muṣṭafā ḳılduñ

melāmet cāmesi:

1. **melāmet cāmesi:**-*n, -i*
Gazel 545
Mısra: **8**
Kınanma elbisesi.

Ezel ḫayyātı kim dikmiş ḳabā-yı nāzı bālāña
Melāmet cāmesini ben żaʿīfün ḳaddine biçmiş

melāmet ol-:

1. **melāmet ol-:**-*maḳ*
Terkib-bend 9
Mısra: **28**
Kınanmak, ayıplanmak.

Virmek ʿadūya dāmen-i ʿişmet ne fāʾide
Olmaḳ hemīşe ḫalḳa melāmet ne fāʾide

melāmet-keş:

1. **melāmet-keş:**
Gazel 542
Mısra: **8**
Rezillik yaşayan.

Küfr ü īmānı ḫalḳ iden itmiş
Seni mey-keş beni melāmet-keş

melāz:

1. **melāẕ:**
Gazel 449
Mısra: **5**
Sığınacak yer, sığınak.

Düşdük melāẕ u melceʿimüzden cüdā yine

Āzurde eyledi bizi baḫt-ı siyāhımuz

2. **melāẕ:**
Kaside 2
Mısra: **54**
Sığınacak yer, sığınak, melce, penah.

Maḳsem-i luṭf-ı İlah ṣāḥib-i tāc ü külāh
Ḫalḳa melāẕ ü penāh ṣalli ve sellim ʿaleyh

melāz u melceʿ-i erbāb-ı faẓl:

1. **melāẕ u melceʿ-i erbāb-ı faẓl:**
Kaside 24
Mısra: **25**
Erdem sahiplerinin sığınağı.

Melāẕ u melceʿ-i erbāb-ı faẓl iken işigi
Belāġat ehline devrinde ḫavf ola ḫāṣā

melāz ü melceʿ-i erbāb-ı maḳṣad u ḥācet:

1. **melāẕ ü melceʿ-i erbāb-ı maḳṣad u ḥācet:**--*i*
Kaside 23
Mısra: **16**
İhtiyacı ve arzusu bulunanların sığınağı.

Ẓahīr-i ehl-i suḫan dest-gīr-i ehl-i kemāl
Melāẕ ü melceʿ-i erbāb-ı maḳṣad u ḥācet

melāzā:

1. **melāẕā:**
Kaside 31
Mısra: **77**
Ey sığınılacak kimse!.

Melāẕā sen ol ehl-i luṭf u keremsin
Ki senden binā-yı kerem oldı muḥkem

melāz-ı ehl-i yaḳīn:

1. **melāẕ-ı ehl-i yaḳīn:**
Kaside 23
Mısra: **45**
Kesin ve doğru bilgi sahiplerinin sığınağı.

Ayā muʿizz-i eyālet melāẕ-ı ehl-i yaḳīn
Egerçi ẕātuñı medḥ eylemek degül ḥācet

melāz-ı luṭf:

1. **melāẕ-ı luṭf:**-*uñ*
Gazel 620
Mısra: **14**
Lütuf sığınağı.

Yeter bu ḳādr u şeref Rūḥiyā ki ʿālemde
Melāẕ-ı luṭfuñ ola melceʾi ser-i kūyuñ

melceʿ:

1. **melceʿ:**-*i, -sin*
Tarih 22
Mısra: **8**
Sığınak.

Berāberlük iden kimdür saña rıfʿatde himmetde
Sipihrüñ melceʿisin ehl-i ʿirfānuñ penāhısın

2. **melceʿ:**-*imüz, -den*
Gazel 449
Mısra: **5**
Sığınacak, iltica edecek yer, sığınak, penah, melâz.

Düşdük melāẕ u melceʿimüzden cüdā yine
Āzurde eyledi bizi baḫt-ı siyāhımuz

melce-i ehl-i belāġat:

1. **melce-i ehl-i belāġat:**
Gazel 830
Mısra: **14**
Güzel sözden anlayanların sığınağı.

Rūḥi-i dil-ḫastadan ʿarż-ı niyāz idüp di kim
Es-selām ey melce-i ehl-i belāġat es-selām

melce-i ehl-i suhan:

1. **melce-i ehl-i suḫan:**
Gazel 823
Mısra: **17**
Sözün ehli olan şairlerin sığınağı.

Melce-i ehl-i suḫan şimdi odur ey Rūḥī
Kime idem aña iẓhār-ı kemāl eylemesem

melceʿ-i erbāb-ı ʿulūm:

1. **melceʿ-i erbāb-ı ʿulūm:**
Tarih 41
Mısra: **5**
İlim sahiplerinin sığınağı.

Ẓāt-ı ʿālī-güheri melceʿ-i erbāb-ı ʿulūm
Kelimātı sened-i nükte-güẕerān oldı

melceʿ-i halk-ı cihān:

1. **melceʿ-i ḫalḳ-ı cihān:**
Kaside 30
Mısra: **37**
Tüm insanların sığınağı.

Luṭfı ḳapusı melceʿ-i ḫalḳ-ı cihān iken
Nevmīd dönmek ehl-i belāġat ne ihtimāl

melceʾ-i havāş u ʿavām:

1. **melceʾ-i havāş u ʿavām:**
Kaside 6
Mısra: **24**
Herkesin sığınağı.

Ġubār-ı bārgehi mesned-i ṣagīr ü kebīr
Cenāb-ı maʿdeleti melceʾ-i havāş u ʿavām

melceʿ-i nās:

1. **melceʿ-i nās:**
Kaside 13
Mısra: **48**
İnsanların sığınağı.

Eyā muʿizz-i ṣadāret sen ol felek-şānsın
Ki dergeh-i keremüñdür cihānda melceʿ-i nās

melceʾi ser-i kūy:

1. **melceʾi ser-i kūy:**-*uñ*
Gazel 620
Mısra: **14**
(Sevgilinin) Semtinin sığınağı.

Yeter bu ḳādr u şeref Rūḥiyā ki ʿālemde
Melāz̲-ı luṭfuñ ola melceʾi ser-i kūyuñ

melek:

1. **melek:**-*sin*
Gazel 37
Mısra: **5**
Allah katında bulunan ve nur olarak yaratılan varlıkların her biri.

Meleksin yā perīsin sen degül ḥadd-i beşer yoḫsa
Bu zībāluḳ bu raʿnāluḳ ki virmişdür saña Mevlā

2. **melek:**
Gazel 633
Mısra: **6**
Allah katında bulunan ve nur olarak yaratılan günahsız varlıkların her biri. II Sevgili.

Var bir derdi firāḳuñla dil-i bīmāruñ
Ki olur ṣıḥḥat-i cāvīd aña nisbet o melek

melek-ḥaslet:

1. **melek-ḫaslet:**-*e*
Kaside 31
Mısra: **56**
Melek yaradılışlı, melek huylu.

Ne ʿizzetlü rıfʿātlü ḥūrī-ṣıfatmış
Ki böyle melek-ḫaslete oldı maḥrem

melek-ḳadr:

1. **melek-ḳadr:**-*sin*
Kaside 17
Mısra: **33**
Melekler kadar kıymetli (kimse).

Ey ṣadr-ı mülk sen o melek-ḳadrsin ki olur
Ḳapuñda ḳulluġuñ idenüñ ṭāliʿi saʿīd

melek-ṣadr:

1. **melek-ṣadr:**
Kaside 21
Mısra: **53**
Melek kalpli. || İyi niyetli, melek gibi temiz kalpli kimse.

Ey felek-ḳadr ü melek-ṣadr u vezīr-i ʿādil
Ṣadr-ı ʿĪsī-nefes ü Āṣaf-ı ferḫunde-liḳā

melek-şān:

1. **melek-şān:**
Gazel 486
Mısra: **15**
Melek gibi.

Ol melek-şān ki bulan mihr-i cemāliyle şeref
Eylemez z̲erre ḳadar meyl-i liḳā-yı nevrūz

2. **melek-şān:**
Kıt'a 29
Mısra: **7**
Meleğe benzeyen, melek gibi.

Ol melek-şān kim düşüp maẓhar kemāl-ı luṭfuña
Nāmını vird-i zebān itmişdür erbāb-ı kemāl

melek-sīmā:

1. **melek-sīmā:**
Gazel 249
Mısra: **6**
Melek yüzlü. || Sevgili.

Derūn-ı dilde cān ile ḫayāli ülfet itmişdür
Perī-vār ol melek-sīmā naẓardan gerçi ġāʾibdür

melīḥ:

1. **melīḥ:**
Kaside 24
Mısra: **15**
Güzel, şirin, sevimli, latif.

Edāsı ḫūb u kelāmı melīḥ ü ḫulḳı ḥasen
Bülend-ḳadr ü felek-mertebe Ḥasan Pāşā

melik-i müsteʿān:

1. **melik-i müsteʿān:**
Kaside 15
Mısra: **1**
Allah.

Luṭfuña yüz ḥamd ü şükr ey melik-i müsteʿān
Kim yeni başdan yine oldı cihān şādmān

melūl:

1. **melūl:**
Gazel 911
Mısra: **9**
Kederli, gamlı.

Olsam melūl göñlüm eger almasa ele
Ol lāle-rū ki kār ola her demde lāl ola

2. **melūl:**
Gazel 587
Mısra: **21**
Boynu bükük, üzgün, mahzun.

Cüdā düşdiyse senden yāruñ ey Rūḥī melūl olma
Bilürsin nice dem Yaʿḳūbdan düşdi cüdā Yūsuf

melūl eyle-:

1. **melūl eyle-:**-*di*
Kaside 29
Mısra: **31**
Üzmek.

Dün bu efkār beni şöyle melūl eyledi kim
Eyledüm ḳaṣd ṭutam rāh-ı beyābān-ı ʿadem

melūl ol-:

1. **melūl ol-:**-*an*
Gazel 243
Mısra: **3**
Üzülmek, mahzun olmak.

Ey olan dehrde bir dem ideyin diyü melūl
Kimse miḥnet mi çeker bir dem içün dem de nedür

2. **melūl ol-:**-*duḳca*
Kaside 5
Mısra: **19**
Üzülmek, boynu bükülmek.

Endīşe-i günāhdan olduḳca dil melūl
Eyler mahabbetüñ aña ilḳā-yı lā-taḫaf

memālik:

1. **memālik:**-*i*
Gazel 1087
Mısra: **14**
Bir hükümdarın, bir devletin hükmü altında bulunan yerlerin tamamı.

Rūḥī süvār-ı tevsen-i himmet odur kʾola
Cevlāngeh-i cihān-ı belāġat memāliki

memālik-i mülk:

1. **memālik-i mülk:**-*e*
Kaside 6
Mısra: **18**
Bir hükümdarın, bir devletin hükmü altında bulunan toprakların tamamı.

Sipihr-i muḫtelifuʾl-ḥālden bulurdı ḫalel
Memālik-i mülke virmeseydi reʾyi niẓām

memāt:

1. **memāt:**
Gazel 229
Mısra: **4**
Ölüm.

Yoluñda öldügi ʿuşşāḳuñ ıżṭırārīdür
Öz iḫtiyārı ile yoḳsa kim memāt ister

memāt bul-:

1. **memāt bul-:**-*maz*
Tahmis 4
Mısra: **6**
Ölmek.

Ger ecel gelse görinmez şöyle nā-peydā yatur
ʿAşḳ cāmın nūş iden bulmaz ḥaḳīḳatda memāt

memdūd ol-:

1. **memdūd ol-:**-*up*
Kaside 34
Mısra: **95**
Uzamak, genişlemek.

Āl-i ʿOs̱mānuñ ẓılāl-i devleti memdūd olup
Yād ola mādām kim dillerde nām-ı Mıṣr u Şām

memdūḥ:

1. **memdūḥ-:**-*ımuz*
Gazel 258
Mısra: **11**
Şiirde övülen, methedilen kişi.

Memdūḥımuz zamānede şimdi ʿale'l-ḫuṣūṣ
Bir ser-firāzdur ki suḫanda mezīddür

2. **memdūḥ:**
Kaside 9
Mısra: **59**
Övgüye, methe değer; övülmüş, övülen.

Sen olasın baña ancaḳ zamānede memdūḥ
Faḳīr olam saña tenhā cihānda medḥi sen al

memleket:

1. **memleket:**-*üñ*
Kaside 15
Mısra: **35**
Bir devletin, bir hükümdarın yönetimi altında bulunan yer, ülke.

Ḳıldı bir ednā ḳulı memleketüñ ḥākimi
Ḥıfẓına taʿyīn idüp ʿasker-i nuṣret-nişān

memleket-i baġdād:

1. **memleket-i baġdād:**
Kaside 18
Mısra: **47**
Bağdat şehri.

Ẓulmden memleket-i Baġdād ḫarāb olmışdur
Vay eger eylemese bāni-i ʿadlüñ ābād

memlū:

1. **memlū:**-*dur*
Gazel 508
Mısra: **1**
Dolu, dopdolu.

Sīnemüz gevherle memlūdur maʿārif kānıyuz
Cismdür ʿālem-i ḥaḳīḳatde biz anuñ cānıyuz

memlū ol-:

1. **memlū ol-:**-*dı*
Gazel 538
Mısra: **10**
Dolmak.

Kesdüm ümīdi başdan o gün ben yoluñda kim
Oldı hevā-yı ʿaşḳile memlū ḥabāb-veş

meʾmūl:

1. **meʾmūl:**
Kıt'a 28
Mısra: **4**
Umulan, ümid edilen, beklenilen.

Ḫak-ı derüñ erbāb-ı dile melceʿi ʿālī
Pābūs-ı laṭīfüñ derecāt ehline meʾmūl

meʾmūn:

1. **meʾmūn:**
Kaside 40
Mısra: **43**
Me'mûn Bey (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Ümerāda ḳanı Meʾmūn gibi bir mīr-i reşīd
Ẕerreyi şems ider ḳaṭreyi ʿumman eyüdür

meʿmūn beg:

1. **meʿmūn beg:**
Kaside 37
Mısra: **29**
-
Me'mun Beğ (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

İḫtiyār-ı ümerā faḫr-ı zamān Meʿmūn Beg
Mīr-i iḳlīm-i suḫan şāḥib-i ʿunvān nicedür

meʾmūr:

1. **meʾmūr:**
Gazel 999
Mısra: **14**
Herhangi bir işi yapmakla emrolunmuş kişi.

Ẕikr ü fikrüñle diler kim geçüre evḳātın
Rūḥiyi vaṣf-ı ruḫuñ ẕikrine meʾmūr eyle

meʿmūr ol-:

1. **meʿmūr ol-:***-ma, -sa, -y, -dı*
Kaside 14
Mısra: **74**
(Bir kimse bir işle) Görevlendirilmek, (o işle) görevli kılınmak.

Neden bu deñlü felek çarḫ ururdı meydānda
Bu sūr ḫidmetine olmasaydı ger meʿmūr

menʿ:

1. **menʿ:**
Gazel 588
Mısra: **6**
Yasaklama, engelleme.

Pāk-dāmen dil-rübālardan maḥabbet ehline
Pāy-būsa menʿ yoḳ ammā taṣarruf ber-ṭaraf

men aʿref:

1. **men aʿref:**
Gazel 520
Mısra: **9**
"Kendini bilen Rabbini bilir." sözünün kısaltılmışıdır.

Men aʿref sırrını fehmeylemişüz ey Rūḥī
Ehl-i şekden degülüz ʿārif-i billahuz biz

men ʿaref esrārı:

1. **men ʿaref esrārı:***-n, -a*
Kaside 35
Mısra: **5**
"Nefsini bilen Rabbini bilir" sözünün sırları.

Men ʿaref esrārına yol bulmaz illā ehl-i faẓl
Faẓluña benden ṭaleb senden ʿināyet yā muʿīn

men ʿaref sırrı:

1. **men ʿaref sırrı:***-n, -ı*
Gazel 812
Mısra: **2**
"Kendini bilen Rabbini bilir." sırrı.

Ḳılmadan ādeme Ḫallāḳ-ı ezel ilḳā fehm
Men ʿaref sırrını ḳılmışdı dil-i dāna fehm

men eḥabbe ḥaceren:

1. **men eḥabbe ḥaceren:**
Gazel 369
Mısra: **8**
"Kim bir taşı severse".

Dāʾimā Ḥaḳḳa maḥabbet ider ol kāmil kim
Men eḥabbe ḥaceren nüktesine ḳāʾildür

menʿ eyle-:

1. **menʿ eyle-:***-meg, -e*
Gazel 334
Mısra: **10**
Engellemek.

Aġyār elemin çekme yapış zülfine Rūḥī
Menʿ eylemege cānı mı var ḳātilimüzdür

2. **menʿ eyle-:***-r*
Gazel 1039
Mısra: **9**
Yasaklamak, engellemek, önüne geçmek.

Bizi ṣūfī çemen seyrinden eyler menʿ bilmez kim
Maḥabbet ehli andan ḥāṣıl eyler ḥaẓẓ-ı rūḥānī

men ġıddete bi-merḳadihi ravżatüʾn-necef:

1. **men ġıddete bi-merḳadihi ravżatüʾn-necef:**
Kaside 5
Mısra: **1**
Necef'in bahçesinin (kendisine) mezar olduğu (yüce) kişi. || Hz. Hüseyin.

Yā men ġıddete bi-merḳadihi ravżatüʾn-Necef Maḳbūletüʾl-emākini mecmūʿatüʾṣ-şeref

menʿ it-:

1. **menʿ it-:***-düg, -i, -n, -e*
Gazel 298
Mısra: **5**
Yasaklamak, engellemek, önüne geçmek.

Seni menʿ itdügine ʿaṣḳdan ey dil ḳalma
Ẕevḳ-i ʿaṣḳı ne bilür zāhid-i nādān ḫardur

men kāne maʿullah:

1. **men kāne maʿullah:***-ı*
Terkib-bend 2
Mısra: **27**
Kelime Tipi: **Dua İfadesi**
"Allah ile beraber olmayı uman kimse".

Dilde vird itmişdi men kāne maʿullahı müdām
Devlet ol ẕī-himmetüñ kim tengnā-yı ḳabrde

menām:

1. **menām:***-ı, -n, -da*
Tarih 89
Mısra: **4**
Uyku.

Cihān bi-beḳā oldı diyü aġyārdan ḫālī
Menāmında yaturken bī-ḫaber gidenden aʿdānuñ

menāzil:

1. **menāzil:**
Gazel 136
Mısra: **2**
Konaklama yerleri, duraklar. || Salikin seyr ü süluk sırasında uğradığı makamlar.

Olsa ʿaṣḳuñda ʿaceb mi günde biñ dil nā-bedīd
Müşkil işdür ola reh dūr u menāzil nā-bedīd

menbaʿ:

1. **menbaʿ:***-ı, -dur*
Kaside 38

Mısra: **74**
Kaynak, pınar.

Ḳıyāmī Beg ki luṭf-ı ṭabʿ ile mümtāz-ı devrāndur
Maʿārif kānıdur hem menbaʿıdur luṭf u iḥsānuñ

menbaʿ-ı cūd u ʿatā:

1. **menbaʿ-ı cūd u ʿatā:**
Kaside 2
Mısra: **19**
Cömertlik ve ihsan kaynağı. || Hz. Muhammed.

Menbaʿ-ı cūd u ʿatā aṣl-ı vücūd-ı seḥā
Şāh-ı cünūd-ı vefā ṣalli ve sellim ʿaleyh

menbaʿ-ı hāşimi:

1. **menbaʿ-ı hāşimi:**
Kaside 2
Mısra: **10**
Hâşimi'nin kaynağı. || Hz. Muhammed.

Meyve-i naḫl-i vefā maʿden-i ṣıdk u ṣafā
Menbaʿ-ı Hāşimi ṣalli ve sellim ʿaleyh

menbaʿ-ı iḥsān:

1. **menbaʿ-ı iḥsān:**
Kaside 37
Mısra: **50**
İyilik ve cömertlik kaynağı.

Ehl-i ʿirfānına ẓahīr ü ḳamu yārāna muʿīn
Feyżī-i feyż-resān menbaʿ-ı iḥsān nicedür

menbaʿu'l-esrār:

1. **menbaʿu'l-esrār:**-*dur*
Gazel 286
Mısra: **4**
Sırlar kaynağı.

Murġ-ı cāna āşiyān olsa ser-i kūyuñ nola
Dīde şevḳ-i ʿārıżuñla menbaʿu'l-esrārdur

mengüş:

1. **mengüş:**
Gazel 215
Mısra: **14**
Küpe.

Ol dür-i yektāyı kim dürc olmış aña kāʾināt
Güş-ı cān-ı Rūḥi-i şeydāya mengüş itdiler

mengüş-ı zerrīn:

1. **mengüş-ı zerrīn:**-*i, -n, -de, -dür*
Gazel 658
Mısra: **1**
Altın küpe.

Nigīn-i laʿl kim mengüş-ı zerrīnindedür yāruñ
Esīr olmış dil-i pür-ḫūnıdur ben ʿāşıḳ-ı zāruñ

menḳūl:

1. **menḳūl:**
Kıt'a 28
Mısra: **14**
Nakledilen, rivayet edilen.

Biñ cānile meddāḥuñ olup medḥ-i şerīfüñ
Naḳl eyleye naḳlinden ola ʿāleme menḳūl

2. **menḳūl:**
Kaside 20
Mısra: **57**
Nakledilmiş.

Fehm ü ferāset vaṣfında menḳūl
Cūd u seḫavet şānında nāzil

menḳut:

1. **menḳūṭ:**-*ı, -n, -a*
Tarih 16
Mısra: **13**
(Harfler için) Üzerine nokta konulmuş, noktası olan, noktalı. || Ebced hesabına göre bir mısra veya beyitte sadece noktalı harfler hesap edilerek düşürülen tarihler.

Yine menḳūṭına anuñ bunuñ ur ġayr-ı menḳūṭın
Ki peydā ola anlardan iki tārīḫ-i nīk-encām

menşeʾ:

1. **menşeʾ:**--*i*
Gazel 230
Mısra: **10**
Bir şeyin ortaya çıktığı, meydana geldiği, neşet ettiği yer, kök, kaynak, asıl.

ʿÖmrin faḳīh żāyiʿ idüp ḳíl u ḳālile
Taḥḳīḳ-i sırr-ı menşeʾ-i ẕāt u ṣıfat umar

menşeʾ-i mesʾele-i ʿaşḳ:

1. **menşeʾ-i mesʾele-i ʿaşḳ:**-*dan*
Gazel 520
Mısra: **4**
Aşk meselesinin kaynağı.

ʿĀrifüz ṭālib-i ʿirfāna seneddür sözimüz
Menşeʾ-i mesʾele-i ʿaşḳdan āgāhuz biz

mensūb:

1. **mensūb:**-*uz*
Gazel 488
Mısra: **1**
Bir yerle veya bir kimseyle bağlantısı olan, ilişkili, -den olan, -e bağlı (kimse veya şey).

Ne şāh-ı dehre mensūbuz ne münʿim ne gedāyuz biz
Egerçi ehl-i faḳruz līk meslūbu'r-ricāyuz biz

menşūr ol-:

1. **menşūr ol-:**-*up, -dur*
Kaside 14
Mısra: **76**
Dağılmak, yayılmak.

Nücūm şanma gice atılan hevāyīnüñ
Şerārıdur ki olupdur feleklere menşūr

menzel:

1. **menzel:**
Kaside 41
Mısra: **41**
Durak yeri; konak; durak.

Elveled sırr-ı ebī şānuña olmış menzel
Nükte-i men ʿaref olmaz idi elān mefhūm

menzil:

1. **menzil:**
Gazel 380
Mısra: **10**
Konak, mesken.

Maḥabbet ehlini āsūde ḳoymaz ḫalḳ teşnīʿi
Gelen ʿāşıḳlara menzil anuñçün kūh u ṣaḥrādur

2. **menzil:**-*i, -n, -e*
Terkib-bend 3
Mısra: **24**
Varılacak yer.

Elem-i hicr ile āḫır cigeri ḳan oldı
İrmedi menziline ḫākile yeksān oldı

3. **menzil:**-*e*
Gazel 163
Mısra: **16**
Varılacak yer, hedef.

Rūḥiyā terk-i taʿalluḳ idegör ʿaşḳda kim
Menzile tīz irişür ol ki sebük-bār yürür

4. **menzil:**-*e*
Gazel 734
Mısra: **4**
Varılacak yer. || *Sevgilinin aşkı.*

Egerçi nice yüz biñ kārvān oldı revān ammā
Reh-i ʿaşḳında biñden biri oldı menzile vāṣıl

5. **menzil:**-*i*
Kaside 40
Mısra: **85**
Varılacak yer, durak. II Makam.

Menzili mezbeledür münkir-i niʿmet olanuñ
Böyle yirlere ḳo anuñ gibi şeyṭān eyüdür

6. **menzil:**
Tarih 2
Mısra: **19**
Rütbe, mevki, makam. || *Varılacak yer.*

Menzil ü meʿvāsi ḫuld olup düşen ġāzilerüñ
Düşmen-i dīnüñ yiri biʾsüʿl-māṣir oldı yine

7. **menzil:**-*e*
Gazel 1
Mısra: **3**
Varılacak yer. || *Makam, konak, durak, mertebe seyr ve sülûk esnasında varılan ve geçilen konaklama yerleri.*

Vādi-i vaḥdetde rehbersüz yetilmez menzile
Ey ḫoş ol sālik ki pīr-i ʿaşḳa eyler iḳtidā

menzil al-:

1. **menzil al-:**-*ın, -maz*
Gazel 601
Mısra: **10**
Yol almak.

Ṭayy-ı mekāna mālik iseñ rāh-ı ʿaşḳa gir
Zāhid bu yolda menzil alınmaz ḳonaḳ ḳonaḳ

menzile iriş-:

1. **menzile iriş-:**-*ür*
Gazel 164
Mısra: **13**
Amacına erişmek.

Kimi ḫalḳuñ irişür menzile bī-zaḥmet-i rāh
Kimi Rūḥī gibi dehr içre meh u sāl yürür

menzilet:

1. **menzilet:**-*üñ*
Rübai 6
Mısra: **2**
Mertebe, derece, paye.

Ey ẕātuña mekrümetde ahid ṣıfatuñ
Ḫurşīd gibi bülenddür menziletüñ

menzil-geh:

1. **menzil-geh:**-*i*
Gazel 428
Mısra: **10**
Menzil yeri, konak.

Rūḥiyā ẕevḳ u ṣafā dirseñ yiriyle ḳalmadı
Gitdi ġam menzil-gehi oldı dil-i mesrūrımuz

menzil-i derd ü belā:

1. **menzil-i derd ü belā:**-*dur*
Gazel 566
Mısra: **4**
Bela ve dert yeri.

Cehd idüp bir pīre yet kim olasın āsūde-ḥāl
Menzil-i derd ü belādur yoḳsa bu köhne ribāt

menzil-i ġam:

1. **menzil-i ġam:**-*dur*
Gazel 232
Mısra: **1**
Gam ve keder durağı.

Ayaḳ çek bezm-i ʿālemden ki ʿālem menzil-i ġamdur
Ferāġat ʿāleminden geçme kim ʿālem o ʿālemdür

menzil-i maḳṣūd:

1. **menzil-i maḳṣūd:**-*a*
Gazel 184
Mısra: **8**
Varılmak istenen son menzil, amaç gaye. || *Salikin ulaşabileceği en üst makam.*

Zāhidā vādi-i ḫayretde nolur yelmekten
Saʿy idüp menzil-i maḳṣūda hüner yetmededür

2. **menzil-i maḳṣūd:**-*a*
Gazel 31
Mısra: **3**
Varılmak istenen yer.

Menzil-i maḳṣūda irişsek nola
Faẓl-ı Ḫudādur bize çün reh-nümā

3. **menzil-i maḳṣūd:**-*a*
Müseddes 4
Mısra: **15**
Erişilmek istenen mertebe veya gaye.

Buldılar menzil-i maḳṣūda vuṣūl aḳrānuñ
Sen daḥi çekmedesin miḥnetini dünyānuñ

4. **menzil-i maḳṣūd:**-*a*
Terkib-bend 4
Mısra: **11**
Erişilmek istenen makam.

Menzil-i maḳṣūda yetmez bu yolda bilmeyen rāh
Devlet anuñ ki refīḳi ola tevfīḳ-i İlāh

menzil-i ʿuḳbā:

1. **menzil-i ʿuḳbā:**-*y, -a*
Terkib-bend 3
Mısra: **14**
Ahiret menzili.

Gerçi dünyāya gelen ʿāḳibetüʾl-emr göçer
Ḫ̬ayr ü nā-ḫ̬ayr ider menzil-i ʿuḳbāya sefer

merāḥ:

1. **merāḥ:**-*ı*
Gazel 1035
Mısra: **1**
Ferahlanacak, gezecek yer.

Rāhı ḳoyub elden diseler ḳoma merāḥı
Hem oḳı merāḥı hem elüñden ḳoma rāḥı

2. **merāḥ:**
Gazel 105
Mısra: **14**
Arapça nahv cümlesinden meşhur eser.

Müderris ile ne ġam olduñ ise hem-ṣoḥbet
Ḳo cāma rāḥı sen ey Rūḥi oḳusun o merāḥ

merātib-i aʿyān:

1. **merātib-i aʿyān:**-*ı*
Tahmis 1
Mısra: **23**
Eşrafın mertebesi.

Rūḥī gibi merātib-i aʿyānı farḳ idüp
Māhiyyet-i vücūbile imkānı farḳ idüp

mercān:

1. **mercān:**-*ı*
Gazel 419
Mısra: **10**
Denizden çıkan maruf kırmızı cevher.

Vuṣlat içün gözlerinden ḳanlu yaşlar dökmeyen
Baḥr-ı ʿaşḳda dürrile mercānı bilmez ḳandedür

2. **mercān:**
Gazel 954
Mısra: **6**
Denizden çıkan maruf kırmızı cevher II Kan.

Dāġum ḳarası üzre degül ḳaṭre ḳaṭre ḳan
Mercān durur ki zīb virür her ʿanberīneye

merciʿ-i halk-ı bilād:

1. **merciʿ-i ḫalḳ-ı bilād:**
Kaside 2
Mısra: **5**
İnsanların başvurabildiği kimse. || Hz. Muhammed.

Gevher-i ʿālī-nijād merciʿ-i ḫalḳ-ı bilād
ʿAvn ü melāẕ-ı ʿibād ṣalli ve sellim ʿaleyh

merd:

1. **merd:**
Gazel 1028
Mısra: **3**
Cesur, yiğit, sözüne sadık.

Ben merd aña dirin ki binüp raḫş-ı himmete
Evvel ḳademde çignede çarḫ-ı muḳarnası

2. **merd:**
Gazel 1100
Mısra: **4**
Cesur, yiğit.

Er olan kimse virür pīre-zen-i dehre ṭalāḳ
İde bu erlügi şimdi ḳanı bir merd ḳanı

3. **merd:**
Gazel 714
Mısra: **1**
Erkek.

Saʿy it ṣafā-yı vecde yeter merd ü zenle ol
Yaʿni maḥabbet-i aḥad ẕu'l-minenle ol

merd olan rızḳını ṭaşdan ihrāc id-:

1. **merd olan rızḳını ṭaşdan iḫrāc id-:**
Gazel 206
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Atasözü**
Azimli kimse geçim yolunu bulmak için en güç işlerle bile uğraşmaktan yılmaz.

Ḳalb-i dildārı vefā vü mihre nerm itsem nola
Merd olan ʿālemde ṭaşdan rızḳını iḫrāc ider

merdān:

1. **merdān:**-*ı, -y, -uz*
Gazel 14
Mısra: **6**
Mert insanlar, mertler, yiğitler.

Geçüp ḳayd-ı taʿalluḳdan vücūdum eyledüm ıṭlāḳ
'Arūs-ı kāyinātuñ daḥi bir merdānıyuz cānā

2. **merdān:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **6**
Mertler, yiğitler.

Bu erlükler ki ol ṣāḥib-ṣecāʿatden ẓuhūr itdi
Yeri eflāk olurdı iʿtibārı olsa merdānuñ

merdāne:

1. **merdāne:**
Gazel 1023
Mısra: **11**
Erkeğe yaraşır biçimde, erkekçe.

Şöyle merdāne sülūk eyle ki rāh-ı ʿaşḳda
Seni Ḫ̬allāḳ-ı ezel maẓhar ide elṭāfa

2. **merdāne:**
Gazel 720
Mısra: **14**
Erkeğe yaraşır biçimde, erkekçe. || Mert kimselere, yiğitlere.

ʿĀşıḳ olmaḳ ruy-ı ḫūba kār-ı merdāndur tamām
ʿĀşıḳ olma Rūḥīyā olsañ daḫi merdāne ol

merdānelük:

1. **merdānelük:**-*dür*
Kaside 8
Mısra: **48**
Mertlik, yiğitlik.

Muḳarrerdür ki olmaz merd-i meydānuñ hevādārı
Hemān merdānelükdür cürmi Pāşā-yı felek-şānuñ

merdān-ı ḥaḳ:

1. **merdān-ı ḥaḳ:**
Gazel 281
Mısra: **9**
Kendilerini Allah yoluna adayan kimseler, ermişler, veliler.

Zāhide merdān-ı Ḥaḳ taḳlīdi cürʾetden degül
Bīşe-zār-ı ʿaşḳı ol bīçāre ḫālī yer sezer

2. **merdān-ı ḥaḳ:**
Gazel 215
Mısra: **3**
Hakk'ın yiğitleri. || Mürşit.

Ṣanmañuz ancaḳ beni bī-hūş kim merdān-ı Ḥaḳ
ʿAşḳ cāmın kime ṣundılarsa bī-hūş itdiler

merdān-ı himmet:

1. **merdān-ı himmet:**-*üñ*
Gazel 631
Mısra: **8**
Himmet yiğitleri, yardım ve ihsanda bulunan yiğitler.

Eksik degül çü himmetüñ erbāb-ı faẓldan
Olsun senüñle himmeti merdān-ı himmetüñ

merd-i cefā-tūz:

1. **merd-i cefā-tūz:**
Kaside 28
Mısra: **44**
Eziyet ve cefa eden kişi(ler).

Ger reʾy-i şerīfine umūr olsa müfāvıż
Devrinde vefā-tūz ola her merd-i cefā-tūz

merd-i dānā:

1. **merd-i dānā:**
Kaside 36
Mısra: **46**
Arif, bilgili insanlar.

Ḥāl-i dilden bā-ḫaber kāmil bulunmaz deġmede
Cāhil artup merd-i dānā mücmelā eksilmede

merd-i maʿnā:

1. **merd-i maʿnā:**
Muhammes 1
Mısra: **22**
(Varlıkta) Hakikate vâkıf olmuş kişiler.

Çekdürür ehl-i kemāle miḥnet-i gerdūn-ı dūn
Ol sebebden merd-i maʿnā oldı ġāyetde zebūn

merd-i meydān:

1. **merd-i meydān:**
Gazel 393
Mısra: **6**
Kendini feda edebilen, yiğitçe meydana atılabilen çok cesur ve mert kimse.

Ḳatl-i ʿuşşāḳ eyledükce yār ġayr olur nihān
Olmayan rūz-ı veġāda merd-i meydān gizlenür

2. **merd-i meydān:**
Müseddes 7
Mısra: **20**
Allah, vatan, millet uğrunda kendini feda edebilen, yiğitçe meydana atılabilen çok cesur ve mert kimse.

Pādişāhuñ gerçi yolında iden çoḳdur cidāl
Sen ḳılıcısın sende var ey merd-i meydān özge ḫāl

3. **merd-i meydān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **47**
Çok cesur kimse, yiğitler yiğidi.

Muḳarrerdür ki olmaz merd-i meydānuñ hevādārı
Hemān merdānelükdür cürmi Pāşā-yı felek-şānuñ

merd-i meydān-ı ḫüdā:

1. **merd-i meydān-ı ḫüdā:**
Kaside 41
Mısra: **24**
Allah yolunda kendini feda edebilen, yiğitçe meydana atılabilen çok cesur ve mert kimse. || Hz. Hüseyin.

Hādi-i rāh-ı Ḫüdā server-i ḫayl-i şühedā
Merd-i meydān-ı Ḫüdā ṣaf-şiken-i ehl-i ḫıyel

merd-i reh-i müstaḳīm:

1. **merd-i reh-i müstaḳīm:**
Kaside 2
Mısra: **32**
Doğru yolda giden yiğit kimse. || Hz. Muhammed.

Mālik-i mülk-i ʿazim şāri-i şerʿ-i ḳavīm
Merd-i reh-i müstaḳīm ṣalli ve sellim ʿaleyh

merd-i veġā:

1. **merd-i veġā:**
Kaside 8
Mısra: **31**
Savaşçı yiğit, cesur asker.

Belī var līk anuñ gibi de bir merd-i veġā yoḳdur
Ḳoyup ortaya başın ḳaçmaya tīġinden aʿdānuñ

2. **merd-i veġā:**-*y, -uz*
Kaside 28
Mısra: **48**
Savaş yiğidi, savaşçı.

Müştāḳ-ı mülāḳat-ı ṣafā-baḫşıdur elḥaḳ

Ger bezm-i ṣafā sākini ger merd-i veġāyuz

merdūd:

1. **merdūd:**-*ı*
Kaside 38
Mısra: **96**
Kovulmuş, reddolunmuş, kabul olunmayıp geri döndürülmüş.

Dilin çeksün götine epsem olsun yoḫsa vallahi
Düşüp ardına anuñ eylerin merdūdı dünyānuñ

merdūd-ı ebed:

1. **merdūd-ı ebed:**
Kaside 37
Mısra: **57**
Sonsuza kadar kovulmuş, defedilmiş kimse.

Mezbele yanını beklermi ol merdūd-ı ebed
ʿAmelinden ḫacil olmaz mı o şeyṭān nicedür

merdüm:

1. **merdüm:**-*ler*, -*i*
Gazel 413
Mısra: **7**
Göz bebeği.

Dīde merdümleri yaşum dökeli oldı ʿıyān
Görinür yaşile gūyā ki denizden ḳaralar

2. **merdüm:**
Gazel 829
Mısra: **9**
Adam, insan. II Göz bebeği.

Ḳadi mevzūn özi merdüm yüzi gül kāküli sünbül
Perī-peykerler içre şāh-ı ʿālī-şānum İbrāhīm

merdüm-āzār:

1. **merdüm-āzār:**
Gazel 845
Mısra: **3**
İnsanları inciten, halka eziyet ve zulmeden.

Ser-firāz olmaḳ dilerseñ merdüm-āzār olma kim
Menzil-i maḳṣūda yitmez māyil-i āzār olan

merdüm-i çeşm-i güher-nisār:

1. **merdüm-i çeşm-i güher-niṣār:**
Gazel 377
Mısra: **6**
Cevher saçan göz bebeği.

Bir kiz ayaġuñ altına baḳ gör neler döker
İzüñ tozına merdüm-i çeşm-i güher-niṣār

merdüm-i çeşm-i sirişk-efşān:

1. **merdüm-i çeşm-i sirişk-efşān:**-*um*, -*uñ*
Gazel 1047
Mısra: **12**
Gözyaşı döken göz bebeği.

Sen meh-i Yūsuf-liḳāyı ḳıldı manẓūr-ı naẓar
Merdüm-i çeşm-i sirişk-efşānumuñ olsun demi

merdüm-i dānā:

1. **merdüm-i dānā:**
Muhammes 1
Mısra: **8**
Alimler, bilgin kimseler.

Mālile erbāb-ı devlet oldı cümle bed-neseb
Merdüm-i dānā olan her dem çeker dürlü taʿab

merdüm-i dīde:

1. **merdüm-i dīde:**
Gazel 166
Mısra: **12**
Göz bebeği.

Didüm oturma ḫayāli gelicek cānānuñ
Merdüm-i dīde didi şāḥib-i dükkān oturur

merdüm-i insān:

1. **merdüm-i insān:**-*dur*
Kaside 2
Mısra: **69**
İnsanların göz bebeği. || Hz. Muhammed.

Maʿden-i iḥsāndur ol merdüm-i insāndur ol
Ṣāḥib-i ʿOsmāndur ol ṣalli ve sellim ʿaleyh

merdüm-i mümsik:

1. **merdüm-i mümsik:**
Gazel 424
Mısra: **5**
Cimri adam.

Cihānda merdüm-i mümsik mālik olsa genc-i Ḳārūna
Fenādan göz yumınca mālın iller kendüsin yer yer

merdüm-küş:

1. **merdüm-küş:**
Gazel 264
Mısra: **8**
Adam öldüren II Katil.

Nedür bu şīveler billah ādem ölmesün nitsün
Meded ol çeşm-i şehlāda ne merdüm-küş nigehler var

merg:

1. **merg:**
Gazel 482
Mısra: **5**
Ölüm, vefat, mevt.

Derdine derd virürüz mergine merg aġyāruñ
Kūhsāruz bize aʿdā ne dise yañşılaruz

merg okı:

1. **merg oḳı:**-*n*, -*ı*
Terkib-bend 8
Mısra: **124**
Ölüm oku.

Sīmile zeri kenduñe ḳat ḳat siper itdüñ
Merg oḳını geçmez mi şanursın siperüñden

merġūb:

1. **merġūb:**-*sın*
Gazel 873
Mısra: **1**

İstenilen, arzu edilen, rağbet gösterilen (kimse veya şey).

Nüktedānsın nev-cevānsın ḫūbsın merġūbsın
Her ne deñlü cevr idersen eyle kim maḥbūbsın

merḥamet:

1. **merḥamet:**
Gazel 428
Mısra: **3**
Acıma.

Sevmişüz bir kāfiri kim merḥamet bilmez nedür
Ġam degül āzurde olsa ḫāṭır-ı meksūrımuz

2. **merḥamet:**-*le*
Gazel 49
Mısra: **17**
Acıma, merhamet etme, şefkat gösterme.

Ḳılma naẓar efʿāluma baḳ merḥametle ḥāluma
Ben mücrimem sen pür-ʿaṭā benden ḫaṭā senden ʿaṭā

3. **merḥamet:**-*ler*
Müsemmen 1
Mısra: **38**
Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma. || İyilik ve hoşgörüyle muamelede bulunma, ilgilenme.

Dil-i maḥzūnumı şemşīr-i miḥnetle fikār itdüñ
Raḳībe merḥametler baña ẓulm-ı bī-şümār itdüñ

merḥamet eyle-:

1. **merḥamet eyle:**-*r*
Gazel 201
Mısra: **3**
Acımak.

Yāra dirler ḥāluñı ʿarż itmeñ eyler merḥamet
Bende ammā ʿarż-ı ḥāle yoḳ meded müşkil budur

merḥamet it-:

1. **merḥamet it-:**-*mez*
Gazel 737
Mısra: **12**
Acımak.

Müya dönmişdür tenüm sevdā-yı zülfiyle henüz
Merḥamet itmez beni sevdāsı yoḳ eyler ḫayāl

merḥamet ḳıl-:

1. **merḥamet ḳıl:**
Kaside 20
Mısra: **80**
Acımak.

Sāʾir ḳapuya itdürme muḥtāc Ḥāline anuñ sen merḥamet ḳıl

merhem:

1. **merhem:**-*i*
Gazel 1047
Mısra: **5**
Deriye sürülerek kullanılan, içinde birçok etkili madde bulunan yumuşak ve koyu kıvamda, yağlı veya yağsız ilaç, deva.

Vardur bir merhemi her zaḫmuñ ammā kim senüñ
Bir oñulmaz yaradur ʿaşḳuñ ki yoḳdur merhemi

2. **merhem:**-*i*
Gazel 412
Mısra: **6**
Merhem, ilaç; çare.

Bulmazsın ayā ʿaşḳa düşen derdüñ dermān
Şemşīr-i belā yāresinüñ merhemi yoḳdur

3. **merhem:**-*i*
Gazel 1047
Mısra: **6**
Çare, derman, ilaç.

Vardur bir merhemi her zaḫmuñ ammā kim senüñ
Bir oñulmaz yaradur ʿaşḳuñ ki yoḳdur merhemi

merhem ur-:

1. **merhem ur-:**-*ur*
Gazel 606
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Merhem sürmek, çare bulmak.

Bunca kim merhem urur jāle ḳarası ḳopmaz
ʿAceb ey lāle kimüñ odına yanmış dāġuñ

merhem-i vaṣl:

1. **merhem-i vaṣl:**-*a*
Gazel 700
Mısra: **10**
Kavuşma merhemi, ilacı.

Rūḥii öldürüyor tīġ-i ġamuñ demlerdür
Merhem-i vaṣla irişdür yeter inṣāf gerek

2. **merhem-i vaṣl:**-*uñ*
Gazel 654
Mısra: **2**
(Sevgiliye) Kavuşma merhemi. || Sevgilinin şifa veren vuslatı.

Ḍarb-ı şemşīr-i ġam-ı hicrüñle sīnem oldı çāk
Merhem-i vaṣluñ irişmezse beni eyler helāk

merḥūm:

1. **merḥūm:**-*uñ*
Tarih 70
Mısra: **5**
Allah'ın rahmetine kavuşmuş, rahmetli olmuş kimse.

O merḥūmuñ ʿaceb mi yādın itsek acısın çeksek
Ḳanı bir öyle kāmil ḳande var bir öyle ẕī-himmet

merḳad:

1. **merḳad:**-*ı*
Gazel 985
Mısra: **6**
Mezar, kabir.

Naḳl idüp bu beyti Manṣūr-ı refiʿu'l-ḳadrdan
Merḳadı üstinde taḥrīr eylemişler kāşiye

merkez-i devlet:

1. **merkez-i devlet:**-*ün*
Kaside 19
Mısra: **64**
Devletin merkezi.

Sen o ḫurşīdsin ey kevkeb-i burc-ı aẕamet
Merkez-i devletün olmış felek-i ʿadle medār

merkez-i ṭabʿ:

1. **merkez-i ṭabʿ:**-*ı, -n, -da*
Kaside 28
Mısra: **28**
Yaratılışın merkezi.

Hem maṭlaʿ-ı ḳalbinde hüner kevkeb-i ṭāliʿ
Hem merkez-i ṭabʿında seḫā maṭlaʿ-ı merkūz

mermer:

1. **mermer:**-*i*
Terkib-bend 1
Mısra: **7**
Renkli, damarlı ve beyaz çeşitleri olan, perdah ve cilâya elverişli, billûrlaşmış bir çeşit kireç taşı.

Kül eyler mermeri āteş gibi kim ḥarfini yazsañ
İnanmazsañ bir āhen-levḥa ol da imtihān eyle

2. **mermer:**-*den*
Gazel 856
Mısra: **3**
Mermer taşı. II Sevgilinin taş kalbi.

Ḥayfā ki ḳalbüñi daḫi mermerden eylemiş
Ey bī-vefā viren saña billūrdan beden

mersiye-hān:

1. **mersiye-ḫān:**-*lar*
Terkib-bend 1
Mısra: **36**
Muharrem ayında Kerbela şehitleri için tekke, zaviye vb. yerlerde mersiye okuyan kimse.

Yatur gül gibi gülgün perdesine rāvẕanuñ ol gül
Gezen mersiye-ḫānlar bülbülān-ı bāġ-ı ḥayretdür

mertebe:

1. **mertebe:**-*s, -i*
Gazel 279
Mısra: **15**
Derece. II Makam, rütbe.

Yücedür mertebesi vāli-i ẕī-şānımuzuñ
Şādmān olduġumuz bu ki vezāret demidür

2. **mertebe:**
Kaside 21
Mısra: **37**
Derece.

Var bir mertebe āsūdelügi ḫalḳuñ kim
Fuḳara zümresine reşk ider erbāb-ı ġınā

3. **mertebe:**-*ñ, -i*
Terkib-bend 8
Mısra: **23**
Rütbe, paye.

Ḫāk ol ki Ḫudā mertebeñi eyleye ʿālī
Tāc-ı ser-i ʿālemdür o kim ḫāk-i ḳademdür

mertebe-i aʿlāya ir-:

1. **mertebe-i aʿlāya ir-:**
Gazel 330
Mısra: **9**
Yüksek makamlara erişmek.

Düşde irmek gibidür mertebe-i aʿlāya
Manṣıb-ı dehr-i denī devlet-i bīdāra naẕar

mertebe-i ʿālem-i ʿirfān:

1. **mertebe-i ʿālem-i ʿirfān:**-*ı*
Gazel 352
Mısra: **12**
Hakk'ın sırlarını kavrama âleminin derecesi.

Maʿniyi ṣūretde bulanlar bizüz
Mertebe-i ʿālem-i ʿirfānı gör

mertebe-i fakr:

1. **mertebe-i faḳr:**-*a*
Kaside 41
Mısra: **16**
Fakirlik mertebesi. || Allah'a muhtaç olmanın idrakinde olma mertebesi.

Server-i ʿālem iken faḳr ile faḫr itdi Resūl
Ḳanı bir merd kʾola mertebe-i faḳra maḥal

merve:

1. **merve:**
Gazel 129
Mısra: **8**
Merve: Mekke'de bir dağın adı olup, hacılar bununla Safa ovasında sa'y ederler, yani yedi defa gidip gelirler ki, hac farizasının rükünlerindendir.

Kaʿbe-i kūyuña saʿy idüp Ṣafā ile irem
Merve ḥaḳḳıyçün cihān içre bilüñ oldur saʿīd

meryem:

1. **meryem:**-*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **178**
Hz. İsâ'nın annesinin ismi.

Ṣūretde nola ẕerre isek maʿnide yūḥuz
Rūḥʾl-ḳudsüñ Meryeme nefḫ itdügi rūḥuz

mesā:

1. **mesā:**
Kaside 1
Mısra: **52**
Akşam.

Māsivā fikrini ben kim bilürem fikr-i muḥāl
Seni ister gezerin ṣubḥ u mesā vü meh ü sāl

meṣāf:

1. **meṣāf:**
Gazel 589
Mısra: **6**
Askerlerin düzenli saflar hâlinde yaptıkları savaş, harp.

Cānı teslīm eylemekden ġayrı yoḳdur çāremüz
Ḳahramāndur ġamzeñ anuñla ne mümkindür meṣāf

meşāʾil:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **meşāʾil:**
Kaside 20
Mısra: **90**
Meşaleler.

Nite ki her şeb evc-i felekde
Yer yer kevākib yaḳa meşāʾil

meşāʾil-i muḥkem:

1. **mesāʾil-i muḥkem:**
Tarih 65
Mısra: **14**
Zorlu meseleler.

Gitdi ḥallāl-ı müşkilāt-ı cihān
Ḳaldı mübhem mesāʾil-i muḥkem

meşakkat:

1. **meşaḳḳat:**
Gazel 267
Mısra: **3**
Zahmet, sıkıntı.

Belā vü miḥnet ü derd ü meşaḳḳat rūzgāruñdur
Ne eylerse maḥabbet ehline hep rūzgār eyler

2. **meşaḳḳat:**-*de*
Terci-bend 2
Mısra: **44**
Güçlük, zorluk, sıkıntı, eziyet.

Yād idüp ġayra olan ʿizzeti ẕilletde idüm
Fikr idüp eyledügüm ẕevḳi meşaḳḳatde idüm

meşʿal:

1. **meşʿal:**
Gazel 963
Mısra: **4**
Bir sopanın ucuna yerleştirilmiş yağlı paçavra vb. yanıcı maddelerin yakılması suretiyle ışık veren aydınlatma aracı.

Kūyuñ yolında āteş-i āhum yanup gider
Meşʿal gibi ki yaḳıla rāh-ı ḥicāzda

meşʿal dut-:

1. **meşʿal dut-:**-*ma, -sa*
Kaside 41
Mısra: **51**
Meşale tutmak. || Kılavuzluk etmek, yol göstermek.

Dutmasa Ḫıżr öñine neyyir-i luṭfuñ meşʿal
Kim ki bir ẕerre ḳadar leẕẕet ala mihrüñden

meşʿale:

1. **meşʿale:**
Kaside 14
Mısra: **84**
Meşale, kandil. II Ateş.

Bu gice ʿālem-i bālāda ṣubḥa dek mehtāb
Ġarīb meşʿale yaḳdı ki içi ṭoptolu nūr

meşʿal-i āh:

1. **meşʿal-i āh:**-*uñ*
Gazel 452
Mısra: **3**
(Aşığın) Ah meşalesi.

Encüm ü lāle degül meşʿal-i āhuñ giceler
Yere nārın dökerüz çarḫa şerārın çekerüz

meşʿal-i māh-ı şeb-ārā:

1. **meşʿal-i māh-ı şeb-ārā:**-*dan*
Gazel 562
Mısra: **2**
Geceyi süsleyen ay meşalesi.

Āsitānuñdur serīr-i çarḫ-ı aʿlādan ġaraż
ʿĀrıżuñdur meşʿal-i māh-ı şeb-ārādan ġaraż

meşʿal-i meh:

1. **meşʿal-i meh:**-*le*
Gazel 494
Mısra: **7**
Ay meşalesi || Ay ışığı.

Meşʿal-i mehle gice devr iderüz dünyāyı
Gündüzin sāye-nişīn-i ʿalem-i ḫurşīdüz

mesāliḥ-i cumhūr:

1. **mesāliḥ-i cumhūr:**
Kaside 14
Mısra: **50**
Halkın işleri.

Ferāset ile ʿadāletde kāmil olmaġla
Aña müfevvaż olupdur mesāliḥ-i cumhūr

meşām:

1. **meşām:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 961
Mısra: **13**
Burun, koku alacak yer.

Cān meşāmını muʿaṭṭar idelüm ey Rūḥī
Ḳoḳalum zülf-i siyeh-kārını ʿanber yerine

meşaṭṭa-i ʿıyd:

1. **meşaṭṭa-i ʿıyd:**
Gazel 884
Mısra: **1**
Bayram süsleyicisi.

Yine meşaṭṭa-i ʿıyd itdi cihānı tezyīn
Bir zamān irdi ki gül gül açıla rūy-ı zemīn

mescid:

1. **mescid:**-*de*
Gazel 228
Mısra: **7**
Mescit, namaz kılınan yer.

Şevḳ-i esrār ile mescidde seḥer ṣūfīnüñ
Hāy u hūyın işiden kūşe-i meyḫāne ṣanur

mesdūduʾl-meşām:

1. **mesdūduʾl-meşām:**
Kaside 34
Mısra: **76**
Burnu kapalı, koku almaktan yoksun (kimse).

ʿAnber-i iḥsānınuñ būyın diyār-ı Şāmda
Almamış yoḳdur meger kim ola mesdūduʾl-meşām

mesel:

1. **meṣel:**
Gazel 540

Mısra: **8**
Atasözü, darb-ı mesel.

Cān virüp cānānile olsam ʿaceb mi şādmān
Bu meşel meşhūrdur varın viren yād olmamış

meselā:

1. **meşelā:**
Gazel 247
Mısra: **8**
Misal olarak, örnek olarak, söz gelişi.

Başına üşse ʿaceb mi bir alay zāġ u zaġan
Meşelā cīfe-i dünyā-yı denī bir leşdür

2. **meşelā:**
Gazel 246
Mısra: **8**
Misal olarak, söz gelişi. || *Farz edelim ki.*

Başına üşse ʿaceb mi bir alay zāġ u zaġan
Meşelā cīfe-i dünyā-yı denī bir leşdür

mesʾele:

1. **mesʾele:**
Gazel 775
Mısra: **7**
Çözüme kavuşturulması, bir sonuca bağlanması gereken durum, sorun.

Zühhāddan olmaz bize çün mesʾele maʿlūm
Min-baʿd olalum hemdem-i rindān-ı mey-āşām

2. **mesʾele:**-*den*
Gazel 78
Mısra: **12**
Konu, mevzu.

Bilmeyen mesʾele-i ʿaşḳı degüldür kāmil
Cehd ḳıl kendüñi ol mesʾeleden āgāh it

mesʾele-i ʿaşḳ:

1. **mesʾele-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 532
Mısra: **1**
Aşk problemi.

Ḥall eylemez mesʾele-i ʿaşḳı müderris
ʿAşḳ ehline zīrā degül ol dāḫil-i meclis

2. **mesʾele-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 78
Mısra: **11**
Aşk meselesi.

Bilmeyen mesʾele-i ʿaşḳı degüldür kāmil
Cehd ḳıl kendüñi ol mesʾeleden āgāh it

mesʾele-i emred-i ḳaṭaṭ:

1. **mesʾele-i emred-i ḳaṭaṭ:**
Gazel 564
Mısra: **2**
Yüzünde sadece yedi ümmî hat olan genç konusu. || *Sûret-i ilahi.*

Yāruñ yüzinde ḳudret eli yazdı yedi ḫaṭ
Keşf ola tā ki mesʾele-i emred-i ḳaṭaṭ

meserret:

1. **meserret:**
Gazel 740
Mısra: **4**
Mutluluk, sevinç, heyecan.

Virsün ṣadā-yı ġulġule-i kūs-ı rıfʿatuñ
Aḥbābuña meserret u bed-ḫāhuña melāl

meşġūl:

1. **meşġūl:**-*am*
Gazel 106
Mısra: **5**
Bir şeyle uğraşan, bir iş yapmakta olan.

Ben ki meşġūlam der-i luṭfuñda fettāḥ ismine
Var ümīdüm kim müyesser ola luṭfuñdan fütūḥ

meşġūl ol-:

1. **meşġūl ol:**
Gazel 741
Mısra: **13**
Bir işle uğraşmak.

Ḍuʿā-yı ṣübḥ-gāha Rūḥiyā ġam çekme meşġūl ol
Ḳabūl eyler anı elbette bir gün Ḫalḳ-ı Kāmil

meşġūl-ı ʿıyş u nūş:

1. **meşġūl-ı ʿıyş u nūş:**
Terkib-bend 6
Mısra: **37**
Yeme içmeyle meşgul olma, âlem yapma.

Meşġūl-ı ʿıyş u nūş iken ol şūḫ-ı şīvekār
Elden müdām ṣalmaz iken cām-ı ḫoş-güvār

meşġūl-ı kār-ı nev ol-:

1. **meşġūl-ı kār-ı nev ol-:**-*ma, -y, -a*
Gazel 905
Mısra: **12**
Yeni bir işle meşgul olmak.

ṣūfī ḳo zühdi bāde-i nāb iç revā degül
Ādem bu demde olmaya meşġūl-ı kār-ı nev

meşġūl-ı vaṣf-ı vāli-i şāḥib-fen ol-:

1. **meşġūl-ı vaṣf-ı vāli-i şāḥib-fen ol:**
Gazel 721
Mısra: **16**
İlim sahibi valinin övgüsüyle meşgul olmak, ilgilenmek.

Rūḥiyā lāyıḳ degül ṭabʿ-ı suḫan-dāna sükūt
Nuṭḳa gel meşġūl-ı vaṣf-ı vāli-i ṣāḥib-fen ol

meşhed:

1. **meşhed:**
Gazel 71
Mısra: **5**
Bir kimsenin şehit düştüğü yer.

Şehīd-i ʿaşḳ-ı yāra meşhed itdükce Ḫudā ḫāki

Sipihr-i āsumānı ḳubbe itmiş mīḫ-ı zer kevkeb

2. **meşhed:**-*i, -n*
Terkib-bend 7
Mısra: **48**
Bir şehidin gömülü olduğu yer. II Mezar.

Umaruz Ḥażret-i Ḫudā-yı Ġafūr
Meşhedin ide dāyimā pür-nūr

3. **meşhed:**
Terkib-bend 7
Mısra: **36**
Meşhed Hanım (özel isim).

Baña geldi bu dem o demden eşedd
Ki bu dem girdi meşhede Meşhed

meşhede gir-:

1. **meşhede gir-:**-*di*
Terkib-bend 7
Mısra: **36**
Şehit olmak.

Baña geldi bu dem o demden eşedd
Ki bu dem girdi meşhede Meşhed

meşhed-i latīf:

1. **meşhed-i latīf:**-*i, -n, -den*
Terkib-bend 7
Mısra: **75**
(Bir kimsenin) Güzel ve hoş kabri. || Güzel ve nazik Meşhed Hanım.

Ḥaşre dek Meşhed-i latīfinden
Nūr-ı pākuñla defʿ-i ẓulmet ḳıl

meşhūr:

1. **meşhūr:**
Gazel 998
Mısra: **20**
Herkesçe bilinen, adı sanı her tarafa yayılmış, ünlü, şöhretli.

ʿOs̱mān Pāşā-yı şecīʿ ol kim idüp ḳadrin refīʿ
ʿAdlile ol Ḥayy-ı semīʿ meşhūr ḳılmış nāmda

2. **meşhūr:**
Kaside 28
Mısra: **54**
Herkesçe bilinen, herkes tarafından bilinen; yaygın.

Teng olmaġile ḳāfiye söz muḫtas̱ar oldı
Meşhūr mes̱eldür bu ki az olan olur öz

meşhūr ol-:

1. **meşhūr ol-:**-*a, -lar*
Kaside 14
Mısra: **104**
Ün kazanmak, şöhret sahibi olmak.

Gerek ki sözleri maʿlūm-ı ehl olan söyler
Hüner degül o ki maḫlāṣla olalar meşhūr

mesīḥ:

1. **mesīḥ:**
Kaside 2
Mısra: **26**
Hz. İsa'nın lakabı.

Ṣubḥ-ı cemāl-i sabīḥ vech-i cemīl-i melīḥ
Ḳulları Ḫıżr u Mesīḥ ṣalli ve sellim ʿaleyh

mesīḥā:

1. **mesīḥā:**
Gazel 261
Mısra: **11**
Hz. Îsâ'nın lakabı.

Hele biz itmezüz ölsek de Mesīḥā vaṣfın
Leb-i cān-baḫşuñ olan yirde Mesīḥā neyler

mesīḥā-dem:

1. **mesīḥā-dem:**
Tarih 43
Mısra: **6**
İsa nefesli. II Nefesi, mucize olarak ölüye hayat veren Hz.İsa'nınki gibi güçlü, etkili ve şifa verici olan kimse.

Minnet Allaha ki ṣadr-ı devlete
Baṣdı bir öyle Mesīḥā-dem ḳadem

mesīḥā-leb:

1. **mesīḥā-leb:**
Gazel 359
Mısra: **1**
Hz. İsa'nın nefesi gibi diriltici özelliğe sahip dudağı.

Elde gīsū-yı siyāhın ol Mesīḥā-leb ṭutar
Beñzer ol seḥḥār-ı siḥr-engīze kim ʿaḳreb ṭutar

mesīḥā-nefes:

1. **mesīḥā-nefes:**-*üñ*
Gazel 632
Mısra: **12**
Hz. İsa'nın nefesi gibi ölüyü canlandıran nefesli kimse.

Beni ġam öldüre lāyıḳ mı s̱enā-ḫānı iken
Bir senüñ gibi Mesīḥā-nefesüñ Ḫıżr-demüñ

mesīḥā-veş:

1. **mesīhā-veş:**
Kaside 27
Mısra: **56**
Hz. İsa gibi.

Ṭabʿına cān-baḫşluḳda reşk ider āb-ı ḥayāt
Kim Mesīhā-veş sözi ġam mürdesin iḥyā ider

mesīḥā-yı zamān:

1. **mesīḥā-yı zamān:**-*am*
Gazel 843
Mısra: **9**
Devrin Hz. İsa'sı.

Kim ne dir başdan Mesīḥā-yı zamānam söyleseñ
Laʿl-ı nābuñdur saña is̱bāt-ı iʿcāz itdüren

mesīḥ-i laʿl-i leb:

1. **mesīḥ-i laʿl-i leb:**-*üñ*
Gazel 614
Mısra: **5**
Kırmızı dudağın Mesih'i. || Ölülere can veren dudak.

Ġayra Mesīḥ-i laʿl-i lebüñ rūḥ-baḫş ola
Ölsün mi neylesün güzelüm mübtelālaruñ

mesīr:

1. **mesīr:**-*i, -dür*
Gazel 745
Mısra: **6**
Gezinti yeri.

Reşk-i ḳaṣr-ı cennet olursa ṣafāda vechi var
Kim ḫayāluñ gibi sulṭānuñ mesīridür göñül

mesken:

1. **mesken:**
Gazel 441
Mısra: **14**
Oturulan, ikamet edilen yer, ev, konut, ikametgah.

Āsāyiş eger ister iseñ dehrde Rūḥī
Mesken saña hīç künc-i tevekkül gibi olmaz

2. **mesken:**-*i*
Gazel 147
Mısra: **1**
Oturulacak yer, makam.

Cihānda meskeni anuñ ki ṣadr-ı maṣṭabadur
Maḥabbet ehli içinde bülend-mertebedür

3. **mesken:**-*imüz*
Gazel 410
Mısra: **3**
Yaşanılan yer, mekan.

Bülbülüz līk degül meskenimüz bāġ-ı cihān
Bize maḳṣūd cihāndan o gül-i nevresdür

mesken eyle-:

1. **mesken eyle-:**-*dü, -ñ*
Tarih 6
Mısra: **25**
Bir yere yerleşmek, bir yerde devamlı olarak oturmak.

Evliyā burcın gelüp devletle mesken eyledüñ
Bir senüñ gibi ḳanı ẕī-himmet ü ʿālī-maḳām

2. **mesken eyle-:**-*y, -üp*
Tarih 21
Mısra: **5**
Yerleşmek.

Egerçi nice gün taġyīri mesken eyleyüp gitdi
Biḥamdullahi ve'l-minne yine geldi selāmetle

mesken it-:

1. **mesken it-:**-*di*
Gazel 661
Mısra: **8**
(Bir yeri) Mesken tutmak; yerleşmek.

Bildiler Mecnūnluġum gūyā ki ülfet baġlayup
Mesken itdi sebze-zār-ı ḳalbimüz āhūlaruñ

mesken ol-:

1. **mesken ol-:**-*dı*
Gazel 28
Mısra: **1**
Mekan edinmek, yerleşmek.

Mesken oldı çünki vaḥşīler gibi hāmūn baña
Ol ṣaçı Leylā ʿaceb mi söylese Mecnūn baña

meskenet:

1. **meskenet:**-*le*
Gazel 830
Mısra: **11**
Allah karşısında aczini, yokluğunu bilme, gerçek zenginin Allah olduğunun ve kulun O'na karşı mutlak bir ihtiyaç içinde bulunduğunun şuûrunda olma.

Ketḫudānuñ ḥiẕmetine meskenetle sür yüzüñ
Nireden geldüñ bu gelmekden nedür dirse murād

2. **meskenet:**
Gazel 7
Mısra: **4**
Alçak gönüllülük.

Tevāżuʿ ḳıl maḥabbet ehline aġyāra serkeşlük
Eḥibbāya gerekdür meskenet aʿdāya istiġnā

3. **meskenet:**
Gazel 873
Mısra: **3**
Miskinlik.

Gösterürsin meskenet ʿuṣṣāḳa bilmezler ki sen
ʿĀlemüñ fettānı bir ṣūḫ-ı cihān-āşūbsın

4. **meskenet:**-*le*
Terkib-bend 4
Mısra: **29**
Miskinlik, acizlik, fakirlik.

Meskenetle ḥilmile itmişdi ḫalḳı münfaʿil
Kendüye uymuş idi ḫidmetle hep ehl-i kemāl

meskenet ehli:

1. **meskenet ehli:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **66**
Alçak gönüllü kimse.

İşi taʿẓimdür ehl-i dile bed-rāy degül
Meskenet ehlidür ol vāli-i iḥsān eyüdür

mesken-i meʾlūf:

1. **mesken-i meʾlūf:**-*ımuz*
Gazel 430
Mısra: **4**
Alışkın olunan yer.

ʿAşḳ esīri bir bölük ehl-i ṣafāyuz sāḳiyā
Mesken-i meʾlūfımuz ṣorsañ der-i dilberdenüz

2. **mesken-i meʿlūf:**-*ı*
Tarih 70
Mısra: **9**
Yaşamaya alışık olunan yer.

Egerçi mesken-i meʿlūfı Baġdād idi ammā kim
Ḥaleb şehrinde ḳıldı emr-i Ḥaḳla cennete riḥlet

meşk-i cünūn it-:

1. **meşk-i cünūn id-:**-*elüm*
Gazel 966
Mısra: **7**
Delilik talimi yapmak.

Nice bir fikr-i ḫaṭuñla idelüm meşk-i cünūn
Nice bir kāġıẕ-ı meşki gibi dil ḳaralana

meşk-i eṣʿār it-:

1. **meşk-i eṣʿār id-:**-*e*
Gazel 295
Mısra: **11**
Şiir alıştırması yapmak.

Kişi yıllarla gerekdür ide meşk-i eṣʿār
Aña erbāb-ı maʿārif diyeler tā ṣāʿir

meslūbuʾr-recā:

1. **meslūbuʾr-recā:**-*dur*
Gazel 375
Mısra: **2**
Ümidi yok edilmiş, ümitsiz.

Gerçi ehl-i ʿaşḳ ʿaşḳuñ bende-i fermānıdur
Ol ki meslūbuʾr-recādur ʿālemüñ sulṭānıdur

meslūbu'r-ricā:

1. **meslūbu'r-ricā:**-*y, -uz*
Gazel 488
Mısra: **2**
Ümitsiz, ümitten yoksun.

Ne ṣāh-ı dehre mensūbuz ne münʿim ne gedāyuz biz
Egerçi ehl-i faḳruz līk meslūbu'r-ricāyuz biz

mesmūʿ:

1. **mesmūʿ:**
Gazel 580
Mısra: **10**
İşitilmiş, duyulmuş, haber alınmış.

Rūḥiyā fāʾide ne dürr ü güher naẓm itseñ
Çün degül yār ḥuẓūrında kelāmuñ mesmūʿ

mesned:

1. **mesned:**-*i*
Tarih 15
Mısra: **5**
Dayanak, hami, koruyan, kollayan, gözeten kimse.

Ehl-i kelāmuñ melcei ṣāḥib-kemāluñ mesnedi
Olmış müyesser hem kemāl ol ẕāt-ı pāka hem kelām

2. **mesned:**
Gazel 197
Mısra: **5**
Makam, rütbe, paye; dayanak.

Didi "el-faḳr faḫri" çün o ṣāh-ı mesned-i levlāk
Ben ey ḫᵛāce libās-ı faḳra girsem iftiḫārumdur

3. **mesned:**-*imüz*
Gazel 150
Mısra: **14**
Dayanılan, güç ve destek alınan şey, dayanak.

Rūḥī sened itseñ nola elfāẕ-ı laṭīfin
Kim mesnedimüz server-i ḫayl-ı şuʿarādur

mesned-ārā-yı vezāret:

1. **mesned-ārā-yı vezāret:**-*sin*
Tarih 7
Mısra: **53**
Vezirlik makamını süsleyen (kimse).

Mesned-ārā-yı vezāretsin ümīdüm bu seni
Ḥaḳḳ Taʿālā devlet ü ʿizzetle ḳılsın müstedām

mesned-i cemāl:

1. **mesned-i cemāl:**-*da*
Gazel 134
Mısra: **12**
Güzellik makamı.

Ben ṣāh-rāh-ı ʿaşḳda bir rind-i nev-niyāz
Sen mesned-i cemālda bir şūḫ-ı şeh-levend

mesned-i iḳbāl:

1. **mesned-i iḳbāl:**-*da*
Kaside 15
Mısra: **94**
İkbal makamı, yüksek mevki.

Rāh-ı fenāda idüp düşmenüñi pāymāl
Mesned-i iḳbālda ide seni kāmrān

mesned-i iḳlīm-i naẓm:

1. **mesned-i iḳlīm-i naẓm:**-*a*
Gazel 82
Mısra: **9**
Nazım ülkesi makamı.

Mesned-i iḳlīm-i naẓma gelmeye Rūḥī gibi
Ṭabʿı ʿālī sözleri şāhāne dīvānı dürüst

mesned-i ʿīsā:

1. **mesned-i ʿīsā:**-*y, -a*
Gazel 801
Mısra: **1**
Hz. İsa'nın makamı.

Ḫışt-ı ḥaremin mesned-i ʿİsāya degişmem
Ḫāk-i ḳademin ʿālem-i bālāya degişmem

mesned-i ʿizzet:

1. **mesned-i ʿizzet:**-*de*
Kaside 34
Mısra: **97**
Yücelik makamı.

Mesned-i ʿizzetde ümmīdüm budur kim olasın
Ber-ḳarār u ber-kemāl u ber-murād u ber-devām

mesned-i leṭāfet:

1. **mesned-i leṭāfet:**
Terkib-bend 5
Mısra: **31**
Güzellik makamı.

Müdām ḫᵛāb-gehi mesned-i leṭāfet iken
Revā mı pisteri ḫār ola bālişi ḫāre

mesned-i memleket-i ḥüsn:

1. **mesned-i memleket-i ḥüsn:**-*e*
Gazel 221
Mısra: **7**
Güzellik ülkesindeki makam.

Mesned-i memleket-i ḥüsne şehinşāh olasın
Andan inṣāf mıdur ẓulm ola sizde düstūr

mesned-i ṣagīr ü kebīr:

1. **mesned-i ṣagīr ü kebīr:**
Kaside 6
Mısra: **23**
Küçük büyük herkesin dayanağı.

Ġubār-ı bārgehi mesned-i ṣagīr ü kebīr
Cenāb-ı maʿdeleti melceʾ-i havāṣ u ʿavām

mesned-i sulṭān:

1. **mesned-i sulṭān:**-*a*
Gazel 800
Mısra: **4**
Padişahlık makamı.

Dünyāda beni ṣanma olam manṣıba ṭālib
Ḫāk-ı derüñi mesned-i sulṭāna degişmem

mesned-i ʿuzlet:

1. **mesned-i ʿuzlet:**-*i*
Kıt'a 15
Mısra: **3**
Uzlet makamı. || Kalben yalnızlaşma.

Mesned-i ʿuzleti virmek felegüñ manṣıbına
Atdan inüp meşelā işege binmek gibidür

mesned-nişīn:

1. **mesned-nişīn:**
Terkib-bend 9
Mısra: **15**
Makamın oturanı, makam tutan, makam sahibi.

ʿAdl eyle mülk-i ḥüsnde mesned-nişīn iseñ
Ālūde olma ẓulmile nūr-ı mübīn iseñ

meşreb:

1. **meşreb:**
Gazel 189
Mısra: **4**
Yaratılış, huy, tabiat; içki içilecek yer, meyhane.

Bu ṭoḳuz sāġar ki ḫalḳı eylemiş mest-i ġurūr
Ehl-i meşreb her birin bir kāse-i pür-sem bilür

meşrebe:

1. **meşrebe:**-*dür*
Gazel 147
Mısra: **12**
Maşrapa; gümüş, çinko, teneke, toprak vb.nden yapılmış kulplu su kabı.

Felek kemīne ḳuluñdur elinde ʿıḳd-ı berīn
Filori ile ṭolu nuḳre gök meşrebedür

meşreb-i dānā:

1. **meşreb-i dānā:**
Gazel 575
Mısra: **4**
Alim yaratılışlılar.

Şu bezmüñ ger şarāb-ı ʿıyşı maḫşūş ola nādāna
ʿAceb mi meşreb-i dānā ki itmezlerse andan ḥaẓẓ

meşriḳ:

1. **meşriḳ:**
Kıt'a 30
Mısra: **7**
Güneşin doğduğu yer veya yön, gün doğusu, doğu, şark. || Doğu ülkeleri.

Gezmedük yer ḳomayup meşriḳ u maġrib dimeyüp
Gāh Rūma düşelüm geh ʿAcem geh ʿAraba

mesrūr:

1. **mesrūr:**-*dur*
Gazel 212
Mısra: **15**
Sevinçli, mutlu.

Mesrūrdur hemīşe raḳībuñ ne derdi var
Derd andadur ki ḳalbi ḥazīn ola çeşmi ter

mesrūr eyle-:

1. **mesrūr eyle:**
Gazel 999
Mısra: **8**
Sevindirmek, mutlu etmek.

Sāḳiyā zühd ü veraʿdan ḳatı dil-teng olduḳ
Bizi bir cām-ı ṣafā-baḫş ile mesrūr eyle

mesrūr it-:

1. **mesrūr it-:**-*di*
Kaside 14
Mısra: **1**
Sevindirmek.

Cihānı faṣl-ı bahār itdi gül gibi mesrūr
Çemenler oldı yine ehl-i ẕevḳe cāy-ı sürūr

mesrūr ḳıl-:

1. **mesrūr ḳıl-:**-*du, -ñ*
Kaside 14
Mısra: **70**
Sevindirmek, mutlu etmek.

Sürūr-ı sīneñ içün sūr idüp saʿādetile
Cihānı gül gibi ḳılduñ ṣafāyile mesrūr

mesrūr ol-:

1. **mesrūr ol-:**-*a, -lar*
Tarih 5
Mısra: **23**
Sevinmek, mutlu olmak.

Kim idüp devlet-i eyyāmına mesrūr olalar
Sāye-i maʿdeletinde süreler ẕevḳ u ṣafā

mesrūrluk:

1. **mesrūrluḳ:**
Gazel 48
Mısra: **13**
Mutluluk.

Devrüñde aña kim ola mesrūrluḳ ḥarām

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Oldur revā ki rāh-ı viṣāluñ ḥelāl ola

mest:

1. **mest:**
Gazel 88
Mısra: **6**
Sarhoş, kendinden geçmiş.

Mey-i laʿl-ı lebüñle neşʾe-i esrār-ı ʿaşḳuñdur
Müdām ehl-i maḥabbet mest u ḥayrān olmaġa bāʿiş

2. **mest:**
Gazel 186
Mısra: **7**
İçki vb. sarhoşluk veren bir şeyin etkisiyle şuûru zayıflamış, kendinden geçmiş (kimse), sarhoş.

Yine şīşe-i pür ile bizi mest ṣanma sāḳī
Kerem eyle yanımuzdan odı eksük itme ḳışdur

3. **mest:**-*üz*
Gazel 848
Mısra: **3**
(Aşk, sevgi, zevk vb. bir duygudan dolayı) aklı başından gitmiş, kendinden geçmiş.

Gerçi mestüz līk ṣāḥib-neşʾedendür neşʾemüz
Fāriġuz ʿālemde ḳayd-ı bāde-i gülfāmdan

mest eyle-:

1. **mest eyle:**
Gazel 160
Mısra: **2**
Kendinden geçirmek, sarhoş etmek.

Görinmez yār ben maġlūb-ı ʿaşḳam ıżṭırābum var
Beni mest eyle ey sāḳī ki yārile ʿitābum var

mest it-:

1. **mest it-:**
Tarih 4
Mısra: **2**
Kendinden geçirmek, aklını başından almak, sarhoş etmek.

Dem-i ṣubḥ irdi ṭur ey sāḳi-i behcet-āṣār
Beni bir cām ile mest it ki ʿaceb ẕevḳum var

mest ol-:

1. **mest ol:**
Gazel 7
Mısra: **2**
Kendinden geçmek, sarhoş olmak.

Ruḫundan ẕevḳ alan itdi gül-i raʿnāya istiġnā
Lebüñden mest olan ḳıldı mey-i ṣahbāya istiġnā

mest u ḫarāb:

1. **mest u ḫarāb:**
Gazel 62
Mısra: **4**
Zil zurna sarhoş.

Esīr-i ġamuñ çarḫa baş egmeyüp
Yatur ḫāk-ı rāhuñda mest u ḫarāb

mest u medhūş ol-:

1. **mest u medhūş ol-:**-*dı, -lar*
Gazel 191
Mısra: **3**
Kendinden geçip şaşkına dönmek.

Ehl-i diller mest u medhūş oldılar gül şevḳına
Sīneler çāk oldı yine tāzelendi dāġlar

mest yat-:

1. **mest yat-:**
Gazel 73
Mısra: **2**
Sarhoş vaziyette yatmak.

Göñlüme bir cām ṣundı sāḳi-i bezm-i elest
Nice yıllardur yatur meyḫāne-i vaḥdetde mest

mestān:

1. **mestān:**-*ı, -y, -uz*
Gazel 14
Mısra: **10**
Sarhoş, kendinden geçmiş.

Lebüñ esrārına ḳandil giçer Rūḥī ḳuluñ ammā
Şarāb-ı laʿl-fāmuñ biz daḫi mestānıyuz cānā

mestāne:

1. **mestāne:**
Gazel 96
Mısra: **3**
Sarhoş olmuş, kendinden geçmiş, mahmur.

Āh ol dem ki ʿitāba başladı mestāne yār
Elde cām-ı bāde ḫançer der-miyān destār kec

2. **mestāne:**
Gazel 132
Mısra: **9**
Kendinden geçmiş gibi, sarhoşça..

Böyle mestāne ġazeller dirseñ ey Rūḥī nice
Ḳılmasun ṭabʿ-ı selāset-baḫşuña aʿdā ḥased

3. **mestāne:**
Gazel 572
Mısra: **11**
Mestane. ‖ Aşk sarhoşu; âşık.

Eger mestāne gelsem bezmüñe maʿẕūr ṭut zīrā
Beni dīnden çıḳarmışdur bir īmānsuz güzel vāʿıẓ

4. **mestāne:**
Gazel 503
Mısra: **1**
Sarhoş gibi.|| İlgisiz.

Aġladum ḥālümi dün diñledi mestāne biraz
Eyledi ʿarż-ı maḥabbet dil-i nālāne biraz

5. **mestāne:**
Gazel 1006
Mısra: **6**
Baygın, mahmur.

Dökmege ḳanın işāret itdügi bīçārenüñ
Ḫançer-i merdüm-küş mestāne olmış yanına

6. **mestāne:**
Gazel 885
Mısra: **7**
Aklı başından gitmiş, sarhoş olmuş, kendinden geçmiş, mahmur.

Ey ḫoş ol vaḳt ki mestāne olup germ-i ʿinān
Geh ḫam-ı kākülüñi geh ḳaşuñı çīn idesin

mest-i ʿālem-i ʿaşḳ:

1. **mest-i ʿālem-i ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 218
Mısra: **3**
Aşkın eğlence meclisinde kendinden geçmiş kimse. || Aşk sarhoşu.

O mest-i ʿālem-i ʿaşḳuñ ṣafāsını gör kim
Ruḫuñ gibi güli vü ʿārıżuñ gibi müli var

mest-i ʿaşḳ:

1. **mest-i ʿaşḳ:**
Gazel 12
Mısra: **10**
Aşk sarhoşu.

Ḳılma gel teklīf-i mey Rūḥīye virme derd-i ser
Sāḳiyā biz mest-i ʿaşḳuz fāriġuz mülden yaña

2. **mest-i ʿaşḳ:**-*am*
Müseddes 5
Mısra: **7**
Aşk sarhoşu, aşk ile kendinden geçmiş kimse.

Mest-i ʿaşḳam muttaṣıl gül gibi sīnem çākdur
Bülbül-i şeydā gibi dāyim gözüm nem-nākdur

mest-i bāde-i vaḥdet ol-:

1. **mest-i bāde-i vaḥdet ol-:**-*alı*
Gazel 1106
Mısra: **7**
Birlik şarabının sarhoşu olmak, vahdet şarabıyla kendinden geçmek.

Olalı mest-i bāde-i vaḥdet
Ṭutdı ṣıyt u ṣadāmuz āfāḳı

mest-i bezm-i behcet:

1. **mest-i bezm-i behcet:**-*üñ*
Gazel 145
Mısra: **2**
Güzellik meclisinin sarhoşu.

Ḥicāba ḥaml idüp dimeñ ḫiṭābı yoḳ ḥayāsı var
O mest-i bezm-i behcetüñ ḥicābı yoḳ cefāsı var

mest-i cām-ı ʿaşḳ:

1. **mest-i cām-ı ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 283
Mısra: **4**
Aşk kadehinin sarhoşu.

Dirler istiġnāsı var ol serv-i nāzuñ līk ben
Öyle mest-i cām-ı ʿaşḳam bilmem istiġnā nedür

mest-i cām-ı iltifāt:

1. **mest-i cām-ı iltifāt:**-*uñ*
Gazel 698
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Teveccüh kadehinin sarhoşu.

Olmasaydı mest-i cām-ı iltifātuñ sāḳiyā
Böyle rüsvā olmaz idi ʿāşıḳ-ı şeydālaruñ

mest-i cām-ı şevk:

1. **mest-i cām-ı şevḳ:**
Gazel 985
Mısra: **13**
Sevinç kadehinin sarhoşu.

Mest-i cām-ı şevḳ iderler anı kim Rūḥī gibi
Nice yıl pīr-i ḫarābātuñ şarābın ṭaşıya

mest-i cām-ı şevk ol-:

1. **mest-i cām-ı şevḳ ol-:**-*up*
Gazel 516
Mısra: **5**
Aşk şarabının sarhoşu olmak.

Mest-i cām-ı şevḳ olup laḥẓa huşyār olmaduḳ
Sāḳiyā ʿaşḳuñla geçdi dāʾimā devrānımuz

mest-i ebed it-:

1. **mest-i ebed id-:**-*er*
Gazel 135
Mısra: **8**
(Birini) Sonsuza kadar kendinden geçirmek.

Bizi huşyār olavuz ṣanma ki sāḳī-i ezel
ʿAşḳ cāmın kime ṣundıysa ider mest-i ebed

mest-i elest:

1. **mest-i elest:**
Gazel 1
Mısra: **10**
Elest bezminin sarhoşu. || Ruhlar âleminde ilahi aşkla kendinden geçmiş kimse.

Āferīn ey dil ki çekdüñ bezm-i dünyādan ayaḳ
Böyle müstaġnī gerek mest-i elest olan gedā

mest-i evġār:

1. **mest-i evġār:**
Gazel 696
Mısra: **12**
Sarhoş olup kendinden geçme.

Yatmaduñ mey-ḫānede aldurmaduñ destāruñı
Başda ʿaḳluñ var daḫi sen mest-i evġār olmaduñ

mest-i ġurūr:

1. **mest-i ġurūr:**
Gazel 221
Mısra: **4**
Gurur sarhoşu.

ʿAceb olmaz yüzine baḳmasañ üftādelerüñ
Eylemiş cām-ı mey-i ḫüsn seni mest-i ġurūr

mest-i ġurūr eyle-:

1. **mest-i ġurūr eyle-:**-*miş*
Gazel 189
Mısra: **3**
Gururdan mest olmak, kendinden geçmek.

Bu ṭoḳuz sāġar ki ḫalḳı eylemiş mest-i ġurūr
Ehl-i meşreb her birin bir kāse-i pür-sem bilür

2. **mest-i ġurūr eyle-:**-*r*
Gazel 554
Mısra: **5**
Gurur sarhoşu yapmak.

Ḫalḳı sipihr mest-i ġurūr eyler oynadur
Manṣıbdan ellerine virür destmāl-i ḫāṣ

3. **mest-i ġurūr eyle-:**-*r*
Kaside 27
Mısra: **15**
Gurur ve kendini beğenmişlik ile kendinden geçmek.

Neşve-i ḥüsnile eyler kimini mest-i ġurūr
Ḥālet-i ʿaşḳile kimin vālih ü şeydā ider

mest-i harāb ol-:

1. **mest-i ḫarāb ol-:**-*maḳ*
Gazel 562
Mısra: **9**
Sarhoş olup kendinden geçmek.

Rūḥiyā içüp içüp mest-i ḫarāb olmaḳ degül
Defʿ-i ġam kesb-i ṣafādur cām-ı ṣahbādan ġaraż

mest-i ḫˇāb:

1. **mest-i ḫˇāb:**
Gazel 358
Mısra: **6**
Uyku sersemi.

Ḥālümi ʿarż idem dirin yāra velī mecāl yoḳ
Ṣubḥ ise mest-i nāzdur şām ise mest-i ḫˇāb olur

mest-i ḫˇāb ol-:

1. **mest-i ḫˇāb ol-:**-*mış*
Gazel 56
Mısra: **6**
Uyku sarhoşu olmak.

Ṣoḥbet itmişsin yine şeb-tā-seḥer aġyār ile
Nūr-ı dīdem çeşm-i şūr-engīzüñ olmış mest-i ḫˇāb

mest-i lā-yaʿḳıl:

1. **mest-i lā-yaʿḳıl:**
Gazel 561
Mısra: **5**
Aklı başından gitmiş sarhoş.

Mest-i lā-yaʿḳıl görüp şanmañ ḫarābātī bizi
Bāde içmekdür hemān yār ile ṣoḥbetdür ġaraż

2. **mest-i lā-yaʿḳıl:**
Gazel 890
Mısra: **6**
Düşünemeyecek, akıllıca davranamayacak derecede sarhoş olmuş, kendinden geçmiş.

İçicek cām-ı viṣālin ʿacabā ḥāl nolur
Mest-i lā-yaʿḳıl olam ben ki anuñ būyından

mest-i lā-yaʿḳıl it-:

1. **mest-i lā-yaʿḳıl it-:**-*di*
Gazel 857
Mısra: **9**
Aklı başından gitmek, kendinden geçmek, sarhoş olmak.

Cām-ı bezm-i vaḥdet itdi mest-i lā-yaʿḳıl beni
Keşf-i rāza Rūḥiyā bir yār-ı hem-derd isterin

2. **mest-i lā-yaʿḳıl it-:**-*di*
Gazel 1106
Mısra: **4**
(Birini) Kendinden geçirmek, sarhoş etmek, aklını başından almak.

Bu ne meydür ki būy-ı cān-baḫşı
Mest-i lā-yaʿḳıl itdi ʿuşşāḳı

mest-i lā-yaʿḳıl ol-:

1. **mest-i lā-yaʿḳıl ol-:**-*up*
Gazel 779
Mısra: **4**
Aklı başından gitmek, yaptığını bilmemek, kendinden geçmek, sarhoş olmak.

Ser-nigūn eyleyelüm geşti-i endūh-ı ġamı
Mest-i lā-yaʿḳıl olup baḫr-ṣıfat cūş idelüm

mest-i lem-yezel:

1. **mest-i lem-yezel:**
Gazel 511
Mısra: **2**
İlahi aşk sarhoşu.

Şarāb-ı ʿaşḳuñı biz bāde-i ezel bilürüz
İçen şikeste-dili mest-i lem-yezel bilürüz

mest-i mey-i bezm-i maḥabbet ol-:

1. **mest-i mey-i bezm-i maḥabbet ol-:**-*alı*
Gazel 1035
Mısra: **7**
Aşk meclisinin şarabıyla kendinden geçmek, sarhoş olmak.

Göñlüm olalı mest-i mey-i bezm-i maḥabbet
Ẕevḳile geçer cümle ṣabāḥı vü revāḥı

mest-i mey-i ġaflet:

1. **mest-i mey-i ġaflet:**
Kaside 13
Mısra: **7**
Gaflet şarabının sarhoşu. || *Gaflete dalıp kendinden geçmiş (kimse).*

Müdām mest-i mey-i ġaflet itmege ḫalḳı
Felekse şunmada rūz u şeb iki zerrīn kās

mest-i mey-i meygede-i ʿālem-i cān:

1. **mest-i mey-i meygede-i ʿālem-i cān:**-*uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **15**
Canlar âleminin meyhanesinin şarabıyla sarhoş olmuş kimse. || *Elest bezminin sarhoşu.*

Biz mest-i mey-i meygede-i ʿālem-i cānuz
Ser-ḫalḳa-i cemʿiyyet-i peymāne-keşānuz

mest-i mey-i nāz:

1. **mest-i mey-i nāz:**-*sın*
Gazel 439
Mısra: **5**
Naz içkisinin sarhoşu.

Sen mest-i mey-i nāzsın ey gül ne bilürsin
Kim cāna ne işler geçer ol ḫançer-i ḫūn-rīz

mest-i mey-i pür-ḥālet-i ʿaşk:

1. **mest-i mey-i pür-ḥālet-i ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 777
Mısra: **4**
Aşk şarabıyla kendinden geçerek sarhoş olmuş (kişi).

Bilelden kendümi giçdüm cihānuñ ḳīl u ḳālından
Bu fānī bezmde mest-i mey-i pür-ḥālet-i ʿaşḳam

mest-i mey-i vaḥdet ol-:

1. **mest-i mey-i vaḥdet ol-:**-*up*
Gazel 548
Mısra: **8**
Vahdet şarabının sarhoşu olmak.

Nice bir mühr-i sükūt ura bize dāġ-ı belā
İdelüm mest-i mey-i vaḥdet olup cūş u ḫurūş

mest-i mey-i zevḳ ü sürūr ol-:

1. **mest-i mey-i ẕevḳ ü sürūr ol-:**-*a, -lar*
Tarih 46
Mısra: **11**
Mutluluk şarabıyla kendinden geçmek, sarhoş olmak.

Demidür kim olalar mest-i mey-i ẕevḳ ü sürūr
Neşve-dārān-ı mey-i encümen-i renc ü ʿanā

mest-i müdām:

1. **mest-i müdām:**
Gazel 278
Mısra: **5**
Şarabın etkisiyle sürekli sarhoş olan kimse.

Gören keyfiyyetüm mest-i müdām añlar beni ammā
Lebüñdendür bu ḥālet şanma kim mül cānibindendür

2. **mest-i müdām:**
Gazel 297
Mısra: **5**
Devamlı kendinden geçmiş ve sarhoş olan kimse. || İçkiden dolayı sarhoş olan kimse.

Ne bilür bāde-i vaṣluñla olan mest-i müdām
Geh ḫumār-ı elem-i hicr geh derd-i serdür

mest-i müdām ol-:

1. **mest-i müdām ol-:**-*up*
Gazel 915
Mısra: **11**
Devamlı sarhoş olmak, kendinden geçmek. || İçki sarhoşu olmak, kendinden geçmek.

Nice cān ḳurtarur ādem ki olup mest-i müdām
Ala her dem ḳılıcın ġamze-i fettānı ele

mest-i müdām-ı şevḳ ol-:

1. **mest-i müdām-ı şevḳ ol-:**-*ur*
Kaside 34
Mısra: **67**
Şevk şarabıyla kendinden geçmek.

Seyr iden eşʿārını mest-i müdām-ı şevḳ olur
Kim maʿānī bāde-i müşkīni dürr-elfāẓı cām

mest-i nāz:

1. **mest-i nāz:**
Gazel 272
Mısra: **1**
Naz sarhoşu.

Her şeb ki mest-i nāz olup ol sīm-ber yatur
Gūş itmek içün āhumı şeb-tā-seḥer yatur

mest-i peymāne-i elest:

1. **mest-i peymāne-i elest:**
Gazel 799
Mısra: **8**
"Elest" kadehinin sarhoşu. || Ruhların yaratıldığı anın sarhoşluğu.

Meclis-i vaḥdete ayaḳ başalum
Mest-i peymāne-i elest olalum

mest-i şarāb-ı ʿaşḳ:

1. **mest-i şarāb-ı ʿaşḳ:**
Gazel 597
Mısra: **1**
Aşk şarabının sarhoşu.

Mesrūrdur o dil k'ola mest-i şarāb-ı ʿaşḳ
Maʿmūrdur o ḫāne ki ola ḫarāb-ı ʿaşḳ

mest-i şarāb-ı şevk ol-:

1. **mest-i şarāb-ı şevḳ ol-:**-*up*
Tarih 15
Mısra: **9**
Sevinç şarabıyla sarhoş olmak, kendinden geçmek.

Mest-i şarāb-ı şevḳ olup görmez cihānda ġam yüzin
Her kime ṣunsa sāḳi-i bezm-i ʿaṭāsı nīm-cām

mest-i şarāb-ı vaḥdet:

1. **mest-i şarāb-ı vaḥdet:**
Gazel 585
Mısra: **9**
Birlik şarabının sarhoşu.

Mest-i şarāb-ı vaḥdet olan ṣāf-dillerüz
Biz ḳanden u mülāzemet-i ehl-i iʿtikāf

mest-i ser-endāz:

1. **mest-i ser-endāz:**-*ı, -dur*
Gazel 304
Mısra: **6**
Pervasızca kendinden geçmiş, sarhoş.

Laʿlinüñ üftādesidür berk-i gül-i gülzārda
Çeşminüñ gülşende nergis mest-i ser-endāzıdur

mest-i şevḳ:

1. **mest-i şevḳ:**
Gazel 481
Mısra: **3**

(Sevgilinin) Hevesinin sarhoşluğu.

Mey-i maḥabbet ile mest-i şevḳ olup gezerüz
Bu kār-ḫānede biz bilmezüz ne kārdayuz

mest-i şevḳ ol-:

1. **mest-i şevḳ ol-:**-*up*
Gazel 826
Mısra: **7**
Keyifle kendinden geçmek.

ʿAḳl māniʿdür ṣafā-yı ʿaşḳa mest-i şevḳ olup
Sen ṭāġıtsañ zülfi ben ʿaḳlı perīşān eylesem

mestlik:

1. **mestlik:**-*dür*
Gazel 696
Mısra: **17**
Sarhoşluk, kendinden geçme.

Mestlikdür ḳurtaran ḳayd-ı taʿalluḳdan seni
Ḥamdulillah Rūḥiyā ʿālemde hüşyār olmaduñ

mestlük:

1. **mestlük:**
Kaside 13
Mısra: **9**
Kendinden geçme, sarhoşluk.

O mestlük saña yetmez mi bu ne ʿıyş olsun
Ne cānda fikr-i ʿibādet ne dilde şükr ü sipās

mestūr eyle-:

1. **mestūr eyle-:**-*y*, -*e*
Kaside 14
Mısra: **102**
Örtmek, kapatmak, saklamak.

Ḳasīde söylemeġe ḳudreti olan söyler
Kimüñ ki var hüneri ṣanmañ eyleye mestūr

mestūr it-:

1. **mestūr it-:**-*se*
Kaside 14
Mısra: **18**
Saklamak, gizlemek.

Taḥammül eylemeyüp ġonca illere açılur
Ne deñlü bülbül-i zār itse kendüyi mestūr

metāʿ:

1. **metāʿ:**-*uñ*
Gazel 148
Mısra: **4**
Mal, eşya.

Viṣāl-ı yāra iller sīm u zer ben naḳd-ı cān virdüm
Çoḳ olsa bir metāʿuñ ṭālibi lābüd bahā artar

2. **metāʿ:**-*ı*, -*n*, -*uñ*
Gazel 1029
Mısra: **8**
Varlık, mal.

Meylimüz ḳaddüñe olursa fevḳaʾl-ḥad
Dostum ḥüsn metāʿınuñ odur aʿlāsı

3. **metāʿ:**
Gazel 578
Mısra: **2**
Kumaş, elbise vb. giyilen, kullanılan veya herhangi bir şekilde kendisinden faydalanılan eşya, mal; varlık, servet.

Cān ḳomış ḳıymet metāʿ-ı cāmı iden iḫtirāʿ
Anuñ içün zāhide olmaz müyesser metāʿ

4. **metāʿ:**-*ı*
Kaside 18
Mısra: **88**
Mal, kıymetli eşya.

Nice bir çignenüp ayaḳda ḳala ehl-i hüner
Nice bir naẓm metāʿı bula ʿālemde kesād

metāʿ-ı cām:

1. **metāʿ-ı cām:**-*ı*
Gazel 578
Mısra: **1**
İçki kadehi varlığı.

Cān ḳomış ḳıymet metāʿ-ı cāmı iden iḫtirāʿ
Anuñ içün zāhide olmaz müyesser metāʿ

metāʿ-ı cism:

1. **metāʿ-ı cism:**-*de*
Gazel 765
Mısra: **10**
Beden malı.

Ḳażā mismārı dutmışdur ezelden hīçe ey Rūḥī
Metāʿ-ı cismde ṭamġā-yı ʿaşḳ-ı yārdur dāġum

metāʿ-ı derd:

1. **metāʿ-ı derd:**
Tahmis 6
Mısra: **9**
Dert malı.

Düşmenüñ āḫir metāʿ-ı derd ü dūd-ı āhile
Başına dünyā sarāyın teng u tār itmez miyem

metāʿ-ı eşʿār:

1. **metāʿ-ı eşʿār:**
Tarih 4
Mısra: **20**
Şiir varlığı.

Şuʿarā ḫoş giçeler sāye-i iḥsānında
Ḳadr u ḳıymet bula fi'l-cümle metāʿ-ı eşʿār

metāʿ-ı ġam:

1. **metāʿ-ı ġam:**-*dur*
Gazel 1020
Mısra: **9**
Gam malı.

Ṣatılan dehr dükkānında metāʿ-ı ġamdur
Özge tiġ özge metāʿ özge dükān olsa bize

metāʿ-ı ġuṣṣa:

1. **metāʿ-ı ġuṣṣa:**-*y*, -*ı*
Gazel 99
Mısra: **7**
Gam malı. || *Hüzün, keder.*

Naḳd-ı cān virüp metāʿ-ı ġuṣṣayı almaḳdayuz

ʿAşḳ bāzārı bizümle şimdi bulmışdur revāc

metāʿ-ı ḥüsn:

1. **metāʿ-ı ḥüsn:**-*e*
Gazel 92
Mısra: **4**
Güzellik malı.

Bāzār-ı ʿaşḳ mihr-i cemāluñdan aldı germ
Sensin metāʿ-ı ḥüsne viren gül gibi revāc

metāʿ-ı maʿrifet:

1. **metāʿ-ı maʿrifet:**
Tarih 37
Mısra: **7**
Hüner malı.

İrdi ol dem kim bula ḳıymet metāʿ-ı maʿrifet
Geldi ol gün kim hüner ʿarż ide erbāb-ı kelām

metāʿ-ı vaṣl:

1. **metāʿ-ı vaṣl:**-*ı, -n, -a*
Gazel 70
Mısra: **5**
(Sevgiliye) kavuşma serveti.

Metāʿ-ı vaṣlına cān naḳdını virmekdi peymānum
Ḫilāf itme reh-i ʿaşḳuñda ol peymānumı Yārab

2. **metāʿ-ı vaṣl:**-*ı, -n, -a*
Gazel 737
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Kavuşma metaı, malı.

Ger metāʿ-ı vaṣlına cān naḳdi olursa bahā
Naḳdüñ al şimdengirü ey Yūsuf-ı ṣāḥib-cemāl

metālib:

1. **meṭālib:**
Kaside 33
Mısra: **28**
Talep edilen şeyler, istekler, arzular.

Biri ḥāṣıl olur degüldür egerçi Derūnumda vardur hezārān meṭālib

metn:

1. **metn:**
Gazel 108
Mısra: **6**
Metin.

Şerḥ-i Cāmī oḳumaḳla nefse yol bulmak muḥāl
Cām ṣun sāḳī ki metn-i cāmdur aṣl-ı ṣürūḥ

2. **metn:**
Gazel 985
Mısra: **12**
Basılmış veya elle yazılmış yazı, yazı parçası, bir yazıyı oluşturan unsurların her bir bölümü.

Ey cemāluñ dest-i ḳudretle yazılmış bir kitāb
O kitāba ḥüsnüñ olmış metn u ḥaṭuñ ḥāşiye

metn-i kadeh:

1. **metn-i ḳadeh:**-*i*
Terkib-bend 8
Mısra: **186**
Kadeh metni.

Molla oḳusun medresede şerh-i meʿānī
Metn-i ḳadehi ṣun bize biz ehl-i ṣürūḥuz

metn-i menār-ı ʿaşḳ:

1. **metn-i menār-ı ʿaşḳ:**
Gazel 109
Mısra: **9**
Aşkın nur saçan kitabı.

Metn-i menār-ı ʿaşḳı faḳīh añlamadı hīç
Rūḥī ne deñlü yazdı anuñ luṭfına ṣürūḥ

meʾvā:

1. **meʾvā:**-*s, -i*
Tarih 93
Mısra: **4**
Sığınacak yer, makam, yurt, mesken.

O merḥūm eyleyince terk-i dünyā ḳaṣd idüp tārīḫ
Didi hātıf ola meʾvāsi Aḥmed Çāvūşuñ cennet

mevālī:

1. **mevālī:**
Tarih 60
Mısra: **4**
Osmanlı devlet teşkîlâtında mevleviyet pâyesine erişmiş üst seviyedeki ilim adamları, mollalar, büyük kadılar.

O ʿālī ḳadr kim nām-ı şerīfi ẕikr olan her yerde
Mevālī ser-fürū eyler ki sellemenā limevlānā

meʾvā-yı ehl-i faẓl:

1. **meʾvā-yı ehl-i faẓl:**
Tarih 52
Mısra: **8**
Fazilet sahiplerinin barındığı cennet.

Rūḥī irince medrese itmāma ẕevḳ idüp
Tārīḫ söyledüm aña meʾvā-yı ehl-i faẓl

mevc:

1. **mevc:**-*i*
Gazel 3
Mısra: **4**
Dalga.

Ḫaḳ ẕuhūrından ʿibāretdür ḥaḳīḳat bil velī
Mevci deryādan bilürler ehl-i vaḥdet dāʾimā

mevc ur-:

1. **mevc ur-:**-*duḳca*
Gazel 543
Mısra: **5**
Dalgalanmak.

şarṣar-ı āhumdan urduḳca yaşum deryāsı mevc
Anda bu cism-i naḥīfüm çizginür girdāb-veş

mevc-i eşk:

1. **mevc-i eşk:**-*üm*
Gazel 840

Mısra: **5**
Gözyaşı dalgası.

Mevc-i eşküm üzre dir āh-ı şerer-bārum gören
Baş çıḳarmış baḥrdan bir ejder-i āteş-feşān

mevc-i ḥūn:

1. **mevc-i ḥūn:**-*ile*
Gazel 867
Mısra: **7**
Kan dalgası.

Mevc-i ḥūnile ḳopardum ḳarasın dāġ-ı dilüñ
Dehen-i çeşmüme ṣaldum ki ola yāra ʿıyān

mevc-i nūr:

1. **mevc-i nūr:**-*dan*
Gazel 584
Mısra: **6**
Nur dalgası.

Oldı peydā bādede ṣanmañ ḥabāb-ı şevḳ-baḫş
Çıḳdı baḥr-ı ṣuʿle mevc-i nūrdan bir çerāġ

meveddet:

1. **meveddet:**
Gazel 374
Mısra: **4**
Sevgi.

Līk ʿāşıḳlar esīr olduḳları maʿşūḳdan
Cān virürler yolına cüzʾī meveddet görseler

2. **meveddet:**
Gazel 467
Mısra: **8**
Sevme, sevgi, muhabbet.

ʿAşḳ-ı pākile bu gün dīdār-ı yāra ṭālibüz
Mihrimüz günden de aẕhardur meveddet ehliyüz

meveddet it-:

1. **meveddet it:**
Gazel 1001
Mısra: **5**
Sevmek.

ʿĀşıḳdan itme ḳaṭʿ-ı maḥabbet meveddet it
Bīgāne olma sevdücegüm āşinā ile

mevfūruʾn-nevāl:

1. **mevfūruʾn-nevāl:**
Kaside 3
Mısra: **15**
Çok kısmetli, ihsanı bol. || *Hz. Ömer.*

Sāniyen ol aʿdel-i ḥükkām u mevfūruʾn-nevāl
Efḍal-i erbāb-ı faẕl u ekmel-i ehl-i kemāl

mevhūm:

1. **mevhūm:**
Müseddes 4
Mısra: **27**
Gerçekte olmadığı halde var gibi düşünülen, kuruntuya dayanan, vehmedilen (şey).

Olma mevhūm ki yok ʿāḳibeti mevhūmuñ
Ḫidmet it ehle ki bu nükte ola maʿlūmuñ

mevḳūf:

1. **mevḳūf:**-*dur*
Gazel 1006
Mısra: **4**
Vakfedilmiş, kendini adamış.

Bendeyüz cānile bir sulṭān-ı ʿālī-şāna kim
Yolına cān virmemüz mevḳūfdur fermānına

2. **mevḳūf:**-*dur*
Rübai 18
Mısra: **3**
Olması, meydana gelmesi başka bir şeye bağlı olan (şey), bağlı, vâbeste.

Mevḳūfdur el-ḳıṣṣa bezm-i ʿişretimüz
Pāşā-yı bülend-himmetüñ maḳdemine

3. **mevḳūf:**-*dur*
Gazel 325
Mısra: **12**
Bırakılmış.

Kendü reʾyiyle kişi esrāra yol bulmaḳ muḥāl
Ehline mevḳūfdur hāl-i muʿammā böyledür

mevḳūf ol-:

1. **mevḳūf ol-:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **216**
–e adanmak, vakfedilmek, tahsis edilmek.

Cemʿ-i kütüb itmekle ne mümkin ola vāḳıf
Esrār-ı Ḫudāya ki ola mürşide mevḳūf

mevḳūf-ı feyż-i ʿaşḳ:

1. **mevḳūf-ı feyż-i ʿaşḳ:**
Gazel 993
Mısra: **11**
Aşkın feyzine bağlı.

Keşf-i sırr-ı men ʿaref mevḳūf-ı feyż-i ʿaşḳ imiş
ʿĀlem-i ṣūretde yüz gösterdi bu maʿnā bize

mevḳūf-ı luṭf:

1. **mevḳūf-ı luṭf:**-*uñ, -dur*
Gazel 535
Mısra: **5**
Bağış tutkunu.

Küşāde-ṭabʿ-ı erbāb-ı suḫan mevḳūf-ı luṭfuñdur
Ḳadeḥ sürilsün u gül gibi gül ey ġonca-leb meclis

2. **mevḳūf-ı luṭf:**-*uñ, -dur*
Gazel 623
Mısra: **5**
(Sevgilinin) lutuf ve cömertliğine bağlı.

Bezm-i dünyāda ʿıyş u nūşımuz mevḳūf-ı luṭfuñdur
Ki sensüz içmemekçün bāde-i gülgūnı and içdük

mevlā:

1. **mevlā:**-*dan*
Gazel 69
Mısra: **2**
Allah.

Çāre ne ey dil raḳīb-i ḫardan geçmez ḥabīb

Bir ʿināyet ola Mevlādan meger giçe ḥabīb

mevlānā-yı ṣāḥib-ʿadl:

1. **mevlānā-yı ṣāḥib-ʿadl:**
Tarih 32
Mısra: **2**
Adaletli efendimiz.

Biḥamdillah Anaṭolınuñ oldı ṣadr-ı ẕi-ḳadrı
Aḫīzāde Efendi gibi Mevlānā-yı ṣāḥib-ʿadl

mevlā-yı bī-hemtā:

1. **mevlā-yı bī-hemtā:**
Tarih 14
Mısra: **2**
Eşi ve benzeri olmayan Allah.

Biḥamdillahi ve'l-minne duʿāmuz müstecāb oldı
ʿİnāyet ḳıldı īmān ehline Mevlā-yı bī-hemtā

mevsim:

1. **mevsim:**-*de*
Gazel 191
Mısra: **5**
Senenin dört kısmından her biri.

Gül gibi ʿālem ṣafā kesb itdi bu mevsimde līk
Bu benüm ḳan ile ṭolmış gözlerüm āh aġlar

2. **mevsim:**-*de*
Gazel 163
Mısra: **14**
Senenin dört kısmından biri II Vakit, zaman.

Eşer-i feyż-i İlāhī bilen inkār itmez
Böyle mevsimde disem ṣūret-i dīvār yürür

3. **mevsim:**-*de*
Gazel 675
Mısra: **9**
Bir takvim yılının iklim şartları bakımından farklılıklar gösteren ve ilkbahar, yaz, sonbahar, kış diye adlandırılan dört bölümünden her biri. || Bahar mevsimi.

Bāde iç görme revā kim giçe bu mevsimde
Ḫāb-ı ġafletde giçe zühd ü verāʿla rūzuñ

mevsim-i gül:

1. **mevsim-i gül:**-*de*
Kaside 31
Mısra: **37**
Gül mevsimi. || İlkbahar.

Yaḫūd mevsim-i gülde sūr eylemişdür
Vekīl-i vezīr-i muʿaẓẓam mükerrem

mevsim-i ʿişret:

1. **mevsim-i ʿişret:**
Müseddes 1
Mısra: **7**
İşret mevsimi. || İlkbahar.

Açıldı ġoncalar gül gibi irdi mevsim-i ʿişret
Ṣafālar itmede yār ile herkes ḳılmada ṣoḥbet

mevsim-i ʿıyş u ṭarab:

1. **mevsim-i ʿıyş u ṭarab:**
Gazel 1049
Mısra: **8**
Eğlenme ve yiyip içme mevsimi.

Zerrīn ḳadeh aldı yine nergis ele yaʿni
Hengām-ı ṣafā mevsim-i ʿıyş u ṭarab oldı

mevsim-i nev:

1. **mevsim-i nev:**
Gazel 905
Mısra: **10**
Yeni mevsim.

Terk-i şarāba çāre mi vardur ʿale'l-ḫuṣūṣ
Rūz-ı nev ola mevsim-i nev rūzgār-ı nev

mevsim-i nīsān:

1. **mevsim-i nīsān:**-*da*
Kaside 29
Mısra: **40**
Nisan mevsimi. || Nisan ayı, bahar mevsimi.

Pür-güher dāmen-i ümmīd kef-i cūdından
Nitekim mevsim-i nīsānda bārāndan yem

mevsim-i seyr-i bāġ:

1. **mevsim-i seyr-i bāġ:**-*dur*
Gazel 192
Mısra: **1**
Bağı gezme zamanı.

Esdi bahār yelleri mevsim-i seyr-i bāġdur
Vāy bize ki baġrımuz āteş-i ġamla dāġdur

mevsim-i seyr-i çemen:

1. **mevsim-i seyr-i çemen:**
Gazel 1063
Mısra: **4**
Çimenlik gezintisinin zamanı.

Ruḫ-ı dildāra ḫaṭ geldi göñül çıḳ künc-i miḥnetden
Ṣafāsı gitdi küncüñ mevsim-i seyr-i çemen geldi

mevṣūf:

1. **mevṣūf:**
Gazel 998
Mısra: **12**
Bir nitelikle nitelendirilmiş, kendisini benzerlerinden ayıran bir nitelik kazanmış, nitelenmiş.

Biz böyle zār olmaḳ neden Pāşā-yı şāḥib-ṭārz u fenn
Mevṣūf iken maʿrūf iken iḥsānda inʿāmda

mevṣūf-ı ʿām ol-:

1. **mevṣūf-ı ʿām ol-:**-*an*
Gazel 554
Mısra: **1**
Nitelikleri herkes tarafından bilinip anlatılan.

Mevṣūf-ı ʿām olan ne revādur cemāl-i ḫāṣ

Vaṣf-ı cemāl-i ḫāṣa gerekdür
ḫayāl-i ḫās

mevt:

1. **mevt:**-*i, -n, -e*
Tarih 65
Mısra: **1**
Ölüm, vefat.

Yeridür mevtine Kelāmīnüñ
Yer ü gök ehli ṭutsalar mātem

mevtā:

1. **mevtā:**-*da*
Gazel 767
Mısra: **12**
Ölüler.

Ḫᵛāh Ḫıżr u ḫᵛāh Mecnūn hep
esīr-i derd-i ʿaşḳ
Böyle gelmişdür gider iḥyāda
ġam mevtāda hem

mevʿūd-ı seyr-i bāġ ol-:

1. **mevʿūd-ı seyr-i bāġ ol-:**-*dı, -lar*
Gazel 938
Mısra: **3**
Bağ gezintisi için sözleşmek.

Ġonca-femler oldılar mevʿūd-ı
seyr-i bāġ içün
Gül gibi olur yine yarın tesellālar
yine

mevzūn:

1. **mevzūn:**
Gazel 829
Mısra: **9**
Ölçülü, düzgün.

Ḳadi mevzūn özi merdüm yüzi
gül kāküli sünbül
Perī-peykerler içre şāh-ı ʿālī-
şānum İbrāhīm

2. **mevzūn:**
Gazel 416
Mısra: **10**
Biçimli, düzgün, ahenkli, orantılı. || Vezinli, ölçülü.

Rūhiyā her serv-i ḫoş-reftārı vaṣf
itseñ ḳaçan
Her kelāmuñ ḳāmet-i dilber gibi
mevzūn olur

mey:

1. **mey:**
Gazel 244
Mısra: **2**
İçki, şarap, bade.

Dostum yine nedür bu ʿıyş u
ʿişret ḳılmalar
Mey içüp aġyār ile mest olmalar
ayılmalar

2. **mey:**-*den*
Gazel 216
Mısra: **11**
Şarap. II Aşk.

Biz o meyden ḳılmışuz ḫumlar
tehī kim nūş idüp
Bir ḳadeḥden Vāmıḳ u Ferhād
serḫoş oldılar

3. **mey:**
Gazel 105
Mısra: **1**
İçki. || İlahi aşk.

Mey iç ki feyż-resāndur müdām
ṣoḥbet-i rāḥ
ʿAle'l-ḫuṣūṣ maḥall-i ṭulūʿ-ı
necm-i ṣabāḥ

4. **mey:**
Kaside 13
Mısra: **13**
Şarap. || Dünyanın geçici ve değersiz mutlulukları.

Düşer mi ġayret-i İslāma bir
ḳadeh mey içüp
Der-i muġānda muḳīm olup
olasın kennās

mey çek-:

1. **mey çek-:**-*er, -sin*
Gazel 26
Mısra: **9**
Şarap içmek.

Olupsın ṣadr-ı meclis büʾl-
heveslerle çekersin mey
Dil-i şeydā ṭolanur kūyuñı şeb-tā-
seḥer tenhā

mey u maḫbūb:

1. **mey u maḫbūb:**
Gazel 60
Mısra: **11**
Şarap ve dilber.

Żikrimüz fikrimüz mey u maḥbūb
Eklimüz şürbimüz kebāb u şarāb

meyān:

1. **meyān:**-*ı, -dur*
Gazel 289
Mısra: **14**
Bel. || Sevgilinin hayal gibi varlığı belli belirsiz beli.

Hemīşe böyle rengīn u muḫayyel
olmaġa şiʿrüñ
O servüñ Rūḥiyā bāʿiş dehānıyla
meyānıdur

2. **meyān:**-*ı*
Gazel 345
Mısra: **13**
Bel.

Meyānı ḳılca cānumdur dimiş
aġyār işitmiş yār
Dimiş nāzik ḫayāl ancaḳ bu
Rūḥīnüñ ḫayālidür

meyān-ı bezm:

1. **meyān-ı bezm:**-*e*
Kaside 11
Mısra: **6**
İçki meclisinin ortası.

Bu faṣl-ı ḫūbda kesb-i ṣafā ne
cüzʿidür
Hemān gelinceye degdür meyān-ı
bezme ayāġ

meyān-ı hāle:

1. **meyān-ı hāle:**-*de*
Gazel 531
Mısra: **11**
Işık halkasının arası.

Meyān-ı hālede meh ṣanma
kūyuñ eṭrāfın
Felek geceyle ṭolanur alup ele

meyān-ı sebz:

1. **meyān-ı sebz:**-*de, -y, -üz*
Gazel 481
Mısra: **2**
Yeşilliklerin arası.

Ġamuñla gerçi ki biz deşt ü
kūhsārdayuz
Meyān-ı sebzdeyüz ṭaraf-ı
lālezārdayuz

meyān-ı yār:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **meyān-ı yār:**-*da*
Gazel 598
Mısra: **1**
Sevgilinin beli.

Meyān-ı yārda itdüm hezār fikr-i daḳīḳ
Nezāketin ser-i mū deñlü itmedüm taḥḳīḳ

meydān:

1. **meydān:**-*uñ*
Gazel 676
Mısra: **1**
Geniş yer, açıklık, saha.

Şevḳ-i ʿıydile ʿaceb keşreti var meydānuñ
Biñini gör birine eyle naẓar ḫūbānuñ

2. **meydān:**-*a*
Gazel 831
Mısra: **4**
Alan, saha. || *Karşılaşma yeri.*

Göñüller ṣaydına meydān-ı ḥüsne çıḳmış ol āhū
Bu meydāna kemend-i zülf-i yāra ṣayd olan gelsün

3. **meydān:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **40**
Bir şeyin, bir hususun ortaya döküldüğü, cereyan ettiği yer.

Dāʿim ola hem-ṣoḥbet-i rindān-ı ḳadeh-nūş
Varın ḳoya meydāna eger bīş u eger kem

4. **meydān:**-*a*
Gazel 667
Mısra: **3**
Alan, saha; savaş alanı.

Yār meydāna girüp zülfini çevgān itmiş
Günidür ey dil-i sevdā-zede serden giçenüñ

5. **meydān:**-*da*
Gazel 695
Mısra: **9**
Meydan, saha. II Dünya, yeryüzü.

Ḳalmadı ẓannı görince seni gök meydānda
Gökde olduġına ʿİsā-yı ẕevi'l-efhāmuñ

6. **meydān:**-*dan*
Gazel 667
Mısra: **5**
Alan, saha. ll Aşk meydanı.

Kesme cevlānuñı Mecnūn gibi bu meydāndan
Girdbād-ı reh-i ṣaḥrā-yı fenā olsa tenüñ

7. **meydān:**
Tarih 3
Mısra: **21**
Geniş, düz ve açıklık yer; alan; saha.

Himmetüñ raḫşına meydān māverā-yı kāyināt
Heybetüñ tīġına gerdun bir zümürrüd-gūn niyām

8. **meydān:**-*ı*
Gazel 758
Mısra: **10**
Alan, saha. || *Şiir meydanı.*

Nīze-i ʿirfān elinde tevsen-i ṭabʿ ise rām
Naẓm meydānı senüñdür Rūḥiyā cevlāna gel

9. **meydān:**-*ı*
Gazel 965
Mısra: **10**
Düz, açık ve geniş yer, açıklık, alan, saha. || *Aşk meydanı.*

Gider başın ṣaḳın meydān-ı ʿaşḳa serserī girme
Bu meydānı alanlar aldılar ey dil riyāżetle

10. **meydān:**-*uñ*
Müseddes 7
Mısra: **4**
Üzerinde binâ vb. şeyler bulunmayan düz, açık ve geniş yer, açıklık, alan, sâha. || *Savaş meydanı.*

Saña ḳalmışdur iş ey ḥükkām-ı vaḳtuñ ekremi
Baş açup meydāna gir kim geldi meydānuñ demi

meydāna gir-:

1. **meydāna gir-:**
Gazel 611
Mısra: **7**
Savaşmak üzere ileriye doğru çıkmak.

Rezm vaḳtinde gerüp gögsini gir meydāna
Çekme aʿdādan elem ʿavn-ı Ḫudādur siperüñ

meydānı al-:

1. **meydānı al-:**-*dı*
Terkib-bend 1
Mısra: **54**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir işte rakipsiz kalmak veya engel olacak, hesap soracak bir kimsenin bulunmaması sebebiyle aşırı davranışlarda bulunmak, her istediğini yapmak.

Ezelden ehl-i beytüñ oynayup çevgān-ı ʿaşḳıyla
Bu yolda başların ṭūp eyleyenler aldı meydānı

meydān-ı ʿaşḳ:

1. **meydān-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 965
Mısra: **9**
Aşk meydanı.

Gider başın ṣaḳın meydān-ı ʿaşḳa serserī girme
Bu meydānı alanlar aldılar ey dil riyāżetle

meydān-ı fikr:

1. **meydān-ı fikr:**-*i*
Kaside 30
Mısra: **14**
Düşünce meydanı.

Kişver-güşā-yı naẓm-ı Fedāyi ki eylemiş
Meydān-ı fikri tevsen-i ṭabʿıyla pāymāl

meydān-ı ḥüsn:

1. **meydān-ı ḥüsn:**-*de*
Terkib-bend 9
Mısra: **10**
Güzellik meydanı.

Zinhār ġaflet eyleme bil kendi bendini
Meydān-ı ḥüsnde çekerek ṭut semendini

meydān-ı ḥüsne çıḳ-:

1. **meydān-ı ḥüsne çıḳ-:**-*mış*
Gazel 831
Mısra: **3**
Güzellik meydanına çıkmak. || Güzelliğiyle kendini ön plana çıkarmak.

Göñüller ṣaydına meydān-ı ḥüsne çıḳmış ol āhū
Bu meydāna kemend-i zülf-i yāra ṣayd olan gelsün

meydān-ı ḥüsni al-:

1. **meydān-ı ḥüsni al-:**-*dı*
Gazel 542
Mısra: **6**
Güzellik meydanını almak; güzellikte rakibi olmamak.

Ṭūp u çevgān u zülf ü ġabġabile
Aldı meydān-ı ḥüsni ol meh-veş

meydan-ı maḥabbet:

1. **meydan-ı maḥabbet:**-*de*
Gazel 773
Mısra: **7**
Aşk meydanı.

Yanduran çoḳ beni meydan-ı maḥabbetde velī
Yoḳ şeb-i hicrde bir şemʿden artıḳ yanarum

meydān-ı naẓm:

1. **meydān-ı naẓm:**-*a*
Gazel 1063
Mısra: **14**
Şiir meydanı.

Ne lāyıḳdur daḫi şiʿr adın añmaḳ her denī-ṭabʿa
Bugün meydān-ı naẓma Rūḥiyā ṣāḥib-suḫan geldi

meydān-ı rezm:

1. **meydān-ı rezm:**-*e*
Kaside 27
Mısra: **43**
Savaş meydanı.

Vechi var gülşen disem meydān-ı rezme kim oḳuñ
Ḫūn-ı aʿdāyı ṣaçup yer yer gül-i ḫamrā ider

meydān-ı rıżā:

1. **meydān-ı rıżā:**-*da*
Kaside 41
Mısra: **26**
Rıza meydanı. || Kulun Allah'tan gelen her şeyi îtiraz etmeden, sızlanmadan karşılaması, kabul etmesi durumu.

Ol Ḥüseyn-ism ü Ḥasan-ḫulḳ u ʿAlī-sīret kim
Kerbelādur aña meydān-ı rıżāda maḳtel

meydān-ı suḫan:

1. **meydān-ı suḫan:**
Gazel 133
Mısra: **11**
Söz meydanı.

Vechi var teng olsa meydān-ı suḫan cevlān-gehüñ
Ḳande var ṭabʿ-ı bülendüñ gibi bir çāpük-semend

meydān-ı vefā:

1. **meydān-ı vefā:**-*da*
Gazel 849
Mısra: **3**
Vefa meydanı.

Meydān-ı vefāda ḳatı bī-bāk gezersin
Ṣabr eyle göñül ḫayl-i belāya ḫaber olsun

meygede:

1. **meygede:**-*den*
Gazel 113
Mısra: **10**
Meyhane.

Rūḥiyā ʿālem-i fānīde bugün ẕevḳ idicek
Görmedüm meygededen ġayrı münāsib bir kāḫ

meygede-i fenā:

1. **meygede-i fenā:**-*da*
Gazel 630
Mısra: **7**
Fanilik meyhanesi.

Meygede-i fenāda yoḳ kimsede neşve-i cünūn
Ḳaysa ṣunuldı gibi her şīşesin eyler rāh-ı ʿaşḳ

2. **meygede-i fenā:**-*da*
Gazel 603
Mısra: **7**
Yokluk meyhanesi. || Dünya.

Meygede-i fenāda yoḳ kimsede neşve-i cünūn
Ḳaysa ṣunuldı gibi her şīşesin eyler rāh-ı ʿaşḳ

mey-ḫammār:

1. **mey-ḫammār:**
Gazel 709
Mısra: **25**
Şarap yapan, şarapçı.

Giceler çekseydi mey-ḫammār ḫamr-ı luṭfını
Ḥāṣıl itmezdi bu deñlü ṣubḥ-dem ḫamyāze gül

meyḫāne:

1. **meyḫāne:**-*de*
Gazel 73
Mısra: **3**
İçki içilen yer.

Mest olup meyḫānede ḫāk üzre yatsañ ġam degül
Himmeti ʿālī gerek insānuñ ey dil göñli pest

2. **meyḫāne:**
Gazel 288
Mısra: **4**
İçki içilen yer. II Tekke, dergah.

Kim gelse ṭurup dirler elbetde ṣafā geldüñ
Ḫākinde maḥabbet var meyḫāne ne ʿaceb yerdür

meyḫāne-i ʿaşḳ:

1. **meyḫāne-i ʿaşḳ:**-*da*
Rübai 10
Mısra: **1**
Aşk meyhanesi.

Meyḫāne-i ʿaşḳda olup bāde-perest

Seyr itmedeyüz dehri ne hüşyār ne mest

meyḫāne-i vaḥdet:

1. **meyḫāne-i vaḥdet:**
Gazel 73
Mısra: **2**
Vahdet meyhanesi.

Göñlüme bir cām ṣundı sāḳi-i bezm-i elest
Nice yıllardur yatur meyḫāne-i vaḥdetde mest

mey-hᵛāre:

1. **mey-ḫᵛāre:**-*ler*
Gazel 90
Mısra: **8**
Şarap içen, ayyaş.

ʿĀşıḳlaruñ lebüñden olur güft u gūları
Mey-ḫᵛāreler şarābdan eyler müdām baḫs

mey-i ʿanber-ḥıtām:

1. **mey-i ʿanber-ḥıtām:**
Kaside 34
Mısra: **40**
Misk kokulu şarap.

Bir eser var ṣoḥbet-i ḫāṣında kim ḥāl ehline
Virdügi keyfiyyeti virmez mey-i ʿanber-ḥıtām

mey-i ʿaşḳ:

1. **mey-i ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 1094
Mısra: **5**
Aşk şarabı.

Beni bir meygedeye ṣaldı mey-i ʿaşḳuñ kim
Cem u Cemşīddür ol meygedenüñ içi ṭışı

mey-i bī-ġaş:

1. **mey-i bī-ġaş:**
Gazel 542
Mısra: **1**
Katıksız, saf şarap.

Yār nūş itmede mey-i bī-ġaş
Cān taḥayyürde vü dil olmada ġış

mey-i bī-ġış-ı ʿīd:

1. **mey-i bī-ġış-ı ʿīd:**
Rübai 24
Mısra: **2**
Bayramda içilen halis şarap.

Dil devr-i lebüñde ey büt-i mehveş-i ʿīd
İçse nola dem-be-dem mey-i bī-ġış-ı ʿīd

mey-i dil-küşā:

1. **mey-i dil-küşā:**
Gazel 314
Mısra: **1**
Gönle ferahlık veren içki.

Nūş it şarāb-ı ʿaşḳı mey-i dil-küşā budur
Seyr it ḥabāb-ı sāġarı ʿayn-ı ṣafā budur

mey-i erġavān:

1. **mey-i erġavān:**-*dur*
Gazel 604
Mısra: **1**
Erguvan renkli şarap.

Yüzüñ ṣarardı mey-i erġavāndur istedügüñ
Belüñ büküldi sehī-ḳad cevāndur istedügüñ

mey-i firḳat:

1. **mey-i firḳat:**-*le*
Müseddes 3
Mısra: **1**
Ayrılık şarabı.

Nice bir cānı mey-i firḳatle medhūş eyleyem
Dağlarla nice bir cismi siyah-pūş eyleyem

mey-i ġaflet:

1. **mey-i ġaflet:**
Gazel 280
Mısra: **3**
Gafillik şarabı. || *Gerçekleri ve olup bitenleri görememe, basiretsizlik.*

Ey mey-i ġaflet ile sarḫoş olan lā-yaʿḳıl
ʿAḳluñı başuña devşür ki cihān fānīdür

mey-i gül-fām:

1. **mey-i gül-fām:**-*ile*
Gazel 895
Mısra: **7**
Gül renkli, kırmızı şarap.

Mest olayum mey-i gül-fāmile her dem
Ġam-nāk olayum ben tek o gül-çehre şen olsun

mey-i gülgūn:

1. **mey-i gülgūn:**-*a*
Gazel 488
Mısra: **11**
Gül renkli şarap, kırmızı şarap.

Mey-i gülgūna inkār eyleyenlerden ṣafāmuz yoḳ
Sözüñ taḥḳīḳi bu kim münkir-i ehl-i riyāyuz biz

mey-i gülreng:

1. **mey-i gül-reng:**
Gazel 781
Mısra: **3**
Gül renkli şarap.

Mey-i gül-reng degül kevser olursa içmem
Lebüñüñ cāmını emmekdür ezelden emelüm

mey-i ḫamra:

1. **mey-i ḫamra:**
Gazel 401
Mısra: **8**
Kırmızı şarap.

Eşk-i ḫūnin ile pür dīde-i gevher-pāşum
Mey-i ḫamra ile cāna ṭolı sāgar görinür

mey-i ʿişret:

1. **mey-i ʿişret:**-*le*
Kaside 18
Mısra: **76**
İşret şarabı.

Ehl-i diller nola devrüñde olursa ḫoş-ḥāl
Ellerinde mey-i ʿişretle ṭola cām-ı murād

mey-i laʿl-ı leb:

1. **mey-i laʿl-ı leb:**-*üñ, -le*
Gazel 88
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Kırmızı şaraba benzeyen dudakları.

Mey-i laʿl-ı lebüñle neşʾe-i esrār-ı ʿaşḳuñdur
Müdām ehl-i maḥabbet mest u ḫayrān olmaġa bāʿiş

mey-i maḥabbet:

1. **mey-i maḥabbet:**
Gazel 481
Mısra: **3**
Aşk şarabı.

Mey-i maḥabbet ile mest-i şevḳ olup gezerüz
Bu kār-ḫānede biz bilmezüz ne kārdayuz

mey-i muġān:

1. **mey-i muġān:**-*dan*
Gazel 389
Mısra: **3**
Meyhanecilerin içkisi.

Ṣanmañ mey-i muġāndan ider ehl-i şevḳ ẕevḳ
Ẕevḳ ol gürūha sāḳi-i bezm-i ezel virür

mey-i nāb:

1. **mey-i nāb:**
Gazel 179
Mısra: **6**
Halis, saf şarap.

Ne ḥaẕẕ itsün ṭabīʿat meclis-i vāʿızdan ey ṣūfī
Bihişt olsa mey-i nāb olmayan yerde ṣafā yoḳdur

mey-i pür-mezāḳ:

1. **mey-i pür-meẕāḳ:**-*ı*
Kaside 33
Mısra: **35**
Lezzet dolu şarap.

Mey-i pür-meẕāḳı getür devre sāḳī
Bu deñlü belāyı bize görme vācib

mey-i ṣabūḥ:

1. **mey-i ṣabūḥ:**-*dan*
Kaside 14
Mısra: **25**
Sabah içkisi.

Mey-i ṣabūḥdan iç kim biraz gözüñ açıla
Ṣarāb-ı zerk seni nice bir ide maḫmūr

mey-i ṣāf:

1. **mey-i ṣāf:**
Gazel 721
Mısra: **1**
Saf, katıksız şarap.

Cürʿa-i cāmı baña ṣun sen mey-i ṣāf iç şen ol
İçelüm rindāne bir ben olayın bir de sen ol

mey-i ṣahbā:

1. **mey-i ṣahbā:**
Gazel 7
Mısra: **2**
Kızıl şarap.

Ruḫundan ẕevḳ alan itdi gül-i raʿnāya istiġnā
Lebüñden mest olan ḳıldı mey-i ṣahbāya istiġnā

mey-i şevk:

1. **mey-i şevḳ:**-*ile*
Gazel 298
Mısra: **3**
Sevinç ve neşe şarabı.

Lāle-zāruñ mey-i şevḳile iderler ẕevḳin
Şimdi eglencesi erbāb-ı dilüñ sāġardur

mey-i vaḥdet:

1. **mey-i vaḥdet:**-*den*
Gazel 635
Mısra: **13**
Birlik içkisi. || Allah ile bir olmanın sarhoşluk veren etkisi.

Ṣūretā ḳaṭreyüz ammā ki mey-i vaḥdetden
Rūḥiyā şevḳa gelüp baḥr-ṣıfat cūş itdük

2. **mey-i vaḥdet:**-*se*
Gazel 958
Mısra: **2**
Birlik şarabı. || Var olarak yalnızca Hakk'ı görmek.

Keşrete düşme varup ehl-i ġınā meclisine
Mey-i vaḥdetse ġaraż gel fuḳarā meclisine

mey-i vaṣl:

1. **mey-i vaṣl:**
Gazel 1073
Mısra: **4**
(Sevgiliye) Kavuşma içkisi.

Naẕar itmez oldı ehl-i dile sāḳi-i maḥabbet
Mey-i vaṣl içilmez oldı gül-i şevḳ açılmaz oldı

mey-i zevk:

1. **mey-i ẕevḳ:**-*uñ*
Gazel 452
Mısra: **10**
Zevk şarabı.

Şīşe-i ʿıyşımuzı seng-i belā ḳıldı şikest
Mey-i ẕevḳuñ nice demdür ki ḫumārın çekerüz

mey-keş:

1. **mey-keş:**
Gazel 542
Mısra: **8**
İçki içen II Sarhoş.

Küfr ü īmānı ḫalḳ iden itmiş Seni mey-keş beni melāmet-keş

2. **mey-keş:**-*ler, -i*
Gazel 1047
Mısra: **1**
İçki içen (kişi). || Aşk şarabından içen âşık.

Bezminüñ mey-keşleri yād eylemez cām-ı Cemi
Ḥaḳ budur kim özge ʿālemdür maḥabbet ʿālemi

mey-keşān-ı ʿaşk:

1. **mey-keşān-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 936
Mısra: **8**
Aşk sarhoşları.

Bilürsin her ne dirseñ nāşıḥā eylerler istihzā
Eger ʿarżuñ gerekse mey-keşān-ı ʿaşḳa pend itme

mey-keşīd-i ʿīd:

1. **mey-keşīd-i ʿīd:**
Rübai 24
Mısra: **4**
Bayramda içki içen kimse.

Sen mīr-i şehenşeh-i mesned-i vaḳt
Men rind-i ḳalender-reviş u mey-keşīd-i ʿīd

meyl:

1. **meyl:**-*ler, -i*
Gazel 296
Mısra: **10**
Meyil, yönelme.

Aġla göñül ki ḳıldılar ol sāde levḥi nerm
Ehl-i ḥased ki meylleri hep nifāḳadur

2. **meyl:**
Gazel 358
Mısra: **7**
Eğilim, temayül; ilgi, gönül verme.

Ġayra ne deñlü yārdan olmasa meyl arada
Ġayr ki vardur ʿāşıḳa bāʿiş-i ıżṭırāb olur

3. **meyl:**-*üñ, -den*
Gazel 34
Mısra: **13**
(Bir kimseye veya bir şeye) Yönelme, sevgi, ilgi, alaka gösterme, istek ve arzu duyma.

Ey raḳīb ol şūḫa meylüñden senüñ ḥayretdeyem
Kim baña olan cefāsı olmamış ʿibret saña

4. **meyl:**-*i*
Gazel 313
Mısra: **8**
Bir kimse veya şeye diğerlerinden fazla eğilim, sevgi, istek ve ilgi gösterme, temâyül.

Aldı naḳd-ı ṣabrumı bir būse virmek istemez
Meyli yoḳ bāzāra ol ṣūḫuñ işi āzārdur

meyl eyle-:

1. **meyl eyle-:**
Gazel 971
Mısra: **2**
Yönelmek, eğilimli olmak.

Düşme ol semte ki erbāb-ı riyā māyil ola
Aña meyl eyle ki erbāb-ı ṣafā māyil ola

2. **meyl eyle:**
Gazel 739
Mısra: **4**
(Bir kimseye veya bir şeye) Yönelmek, sevgi, ilgi, alaka göstermek, istek ve arzu duymak.

Pak iseñ ālūde-dāmenlerle ḳılma iḫtilāṭ
Ṣāf-dilseñ eyle dāyim ṣāf-dil yārāna meyl

3. **meyl eyle-:**-*r*
Gazel 307
Mısra: **4**
Yönelmek. || İstek ve arzu duymak.

Geh oḳuñ dilde vü geh dīde-i giryānda gezer
Ḳanda meyl eyler ise māniʿi yoḳ anda gezer

meyl it-:

1. **meyl it-:**
Gazel 12
Mısra: **1**
Gönül bağlamak ‖ Sevmek, âşık olmak, can vermek.

Ḥüsn-i reşk-i ḫuld olanlar meyl ider gülden yaña
Gül nice meyl eylesün bīçāre bülbülden yaña

2. **meyl it-:**-*di*
Gazel 734
Mısra: **9**
Yönelmek, istek duymak.

Beni öldürmege meyl itdi bilmem bu ne ḥikmetdür
Kime kim ʿālem-i fānīde oldum Rūḥiyā māyil

3. **meyl it-:**-*me*
Gazel 1081
Mısra: **9**
(Bir kimseye veya bir şeye) Yönelmek, sevgi, ilgi, alaka göstermek, istek ve arzu duymak.

Rūḥiyā zülfine bend olmaġa meyl itme iñen
Olma dīvāne başuñdan gider ol sevdāyı

meyl ḳıl-:

1. **meyl ḳıl-:**-*ma*
Gazel 301
Mısra: **1**
İlgi duymak, gönül vermek.

Dünyāya meyl ḳılma ki dünye żarar virür
Fikr-i ṣafā-yı ʿişreti ṭabʿa keder virür

2. **meyl ḳıl-:**-*maz, -uz*
Gazel 739
Mısra: **1**
(Bir kimseye veya bir şeye) Yönelmek, sevgi, ilgi, alaka göstermek, istek ve arzu duymak.

Biz ki rindüz ḳılmazuz ṣūfī-i bī-ʿirfāna meyl
Ehl-i ḥāl olan bilürsin eylemez nādāna meyl

meyl-i bahār-ı vaṣl:

1. **meyl-i bahār-ı vaṣl:**-*ı*
Gazel 342
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Kavuşma baharının hevesi.

Meyl-i bahār-ı vaṣlı ḳo kim bāġ-ı ʿaşḳda
Bir gün bahār olsa iki gün ḫazān olur

meyl-i bezm-i erāẕil it-:

1. **meyl-i bezm-i erāẕil id-:**
Kaside 20
Mısra: **14**
Adi kimselerin meclisine katılmaya meyletmek.

Sevme o ḫūbı zinhār zinhār
Kim ide meyl-i bezm-i erāẕil

meyl-i cāh it-:

1. **meyl-i cāh it-:**-*me*
Gazel 1100
Mısra: **1**
Yüksek makam sahibi olmayı arzulamak.

Meyl-i cāh itme ṣaḳın ey dil-i ṣūrīde seni
Pāy-bend itmesüñ ālāyiş-i dünyā-yı denī

meyl-i cāh it-:

1. **meyl-i cāh it-:**-*se, -ñ*
Gazel 156
Mısra: **2**
Makam ve itibara heveslenmek.

Ḫırḳa giyseñ egnine iẓhār-ı zerḳ u ṣeyd olur
Meyl-i cāh itseñ dil-i bī-ḳayda külli ḳayd olur

meyl-i cāh u celāl u māl u menāl:

1. **meyl-i cāh u celāl u māl u menāl:**
Gazel 798
Mısra: **9**
Mal, mülk, yücelik ve makam arzusu.

Meyl-i cāh u celāl u māl u menāl
Cümle bāṭıl ḫayāl imiş bildüm

meyl-i cidāl:

1. **meyl-i cidāl:**-*i*
Gazel 553
Mısra: **6**
Kavgaya meyil, eğilim.

Mümkin degül raḳīb ile ülfet cefāyı ḳo
Yā redd-i ṣulḥ-ı ʿām ya meyl-i cidāl-i ḫāṣ

meyl-i dil:

1. **meyl-i dil:**-*üm*
Gazel 294
Mısra: **2**
Gönlün arzusu, meyli.

Ṣubḥ-dem ḫāṭırum ol mihr-i cihān-sūzdadur
Gice meyl-i dilüm ol şemʿ-i şeb-efrūzdadur

meyl-i eşk:

1. **meyl-i eşk:**-*üm*
Gazel 551
Mısra: **4**
Gözyaşının meyli.

Āh-ı pür-sūzum yaḳardı neyleyem aʿdāyı āh
Meyl-i eşküm dilde tāb-ı ʿaşḳı teskīn eylemiş

meyl-i girīz it-:

1. **meyl-i girīz it-:**-*medin*
Müseddes 3
Mısra: **15**
Kaçmaya yeltenmek.

İtmedin cānum ḥiṣār-ı cismden meyl-i girīz
İrmedin pāyāna derd-i hicr ile ʿömr-i ʿazīz

meyl-i ḫʷāb it-:

1. **meyl-i ḫʷāb id-:**-*er, -üz*
Gazel 466
Mısra: **1**
Uykuya meyletmek, uyumak istemek.

Lebüñ ġamıyla bizi şanma meyl-i ḫʷāb iderüz
Ṣabāḥa dek giceler meclis-i şarāb iderüz

meyl-i kenār it-:

1. **meyl-i kenār id-:**-*er*
Gazel 315
Mısra: **1**
(Birini) Kucaklamak istemek.

Her kim o serv-ḳad ile meyl-i kenār ider
Gülzār-ı ġamda ḳanlu yaşın cūy-bār ider

meyl-i likā-yı nevrūz eyle-:

1. **meyl-i liḳā-yı nevrūz eyle-:**-*me, -z*
Gazel 486
Mısra: **16**
Nevruzun yüzüne meyletmek, arzu duymak.

Ol melek-şān ki bulan mihr-i cemāliyle şeref
Eylemez ẕerre ḳadar meyl-i liḳā-yı nevrūz

meyl-i maḥabbet:

1. **meyl-i maḥabbet:**
Gazel 405
Mısra: **18**
Sevgi, ilgi ve alaka gösterme.

Dönmeyüp çarḫ eger böyle ṭurursa Rūḥī
Ḫalḳdan birbirine meyl-i maḥabbet ḳalḳar

meyl-i mescid kıl-:

1. **meyl-i mescid ḳıl-:**-*sa*
Gazel 582
Mısra: **9**
Mescide gitmek istemek.

Faṣl-ı güldür meyl-i mescid ḳılmasa Rūḥī ne ġam
Pīr-i gülşen ḳayd-ı ʿālemden aña virmiş ferāġ

meyl-i mey-i nāb eyle-:

1. **meyl-i mey-i nāb eyle-:**-*r*
Gazel 225
Mısra: **6**
Safʿşaraba meyletmek.

Yāruñ ol ġamzesi maḥrūm ola kevs̱erden kim
Devr-i laʿluñda senüñ meyl-i mey-i nāb eyler

meyl-i sarāy-ı cennetü'l-me'vā it-:

1. **meyl-i sarāy-ı cennetü'l-me'vā id-:**-*üp*
Tarih 73
Mısra: **1**
Cennet saraylarına yönelmek.

Hümā Ḫātūn idüp meyl-i sarāy-ı cennetü'l-me'vā
Açup himmet perin uçdı hemān bu dehr-i pür-ġamdan

meymenet-i ṭāliʿ-i mesʿūd:

1. **meymenet-i ṭāliʿ-i mesʿūd:**-*ımuz*
Gazel 443
Mısra: **10**
Saadetli talihin uğuru.

Ḳadrimüzi gün gibi ḳıldı refīʿ
Meymenet-i ṭāliʿ-i mesʿūdımuz

mey-nūş:

1. **mey-nūş:**
Gazel 549
Mısra: **8**
İçki içen.

Ya cām-ı bāde gerekdür elüñde yā tesbīḥ
Ya ḫırḳa-pūş gerekdür cihānda yā mey-nūş

mey-nūş ol-:

1. **mey-nūş ol-:**-*dı, -lar*
Gazel 216
Mısra: **10**
Içki içmek.

Bāde-i ʿaşḳuñ alanlar neşʾesin Ṣanʿān-miṣāl
Terk idüp seccāde vü tesbīḥi mey-nūş oldılar

mey-perest:

1. **mey-perest:**
Gazel 73
Mısra: **6**
Devamlı şarap içen.

Ṭoldı ʿālem berfile irdi o günler kim ola
Ehl-i diller mey-perest u ehl-i zühd āteş-perest

meʾyūs:

1. **meʾyūs:**
Gazel 531
Mısra: **1**
Ümitsiz, karamsar, üzgün.

ʿAceb mi cān-ı ḥazīn olsa ẕevḳden meʾyūs
Kim itdi taḫt-ı dile pādişāh-ı hicr cülūs

meyve:

1. **meyve:**-*s, -i, -dür*
Gazel 299
Mısra: **6**
Meyve , mahsul.

Nice dilberlere meyl itmeyelüm ey ṣūfī
Gül gibi meyvesidür bāġ-ı cihānuñ dilber

meyve-i bustān-ı luṭf:

1. **meyve-i bustān-ı luṭf:**
Kaside 2
Mısra: **29**
Cömertlik bahçesinin meyvesi. || Hz. Muhammed.

Meyve-i bustān-ı luṭf lüʾlüʾ-i ʿummān-ı luṭf
Bahr-i kerem-kān-ı luṭf ṣalli ve sellim ʿaleyh

meyve-i nahl-i vefā:

1. **meyve-i naḫl-i vefā:**
Kaside 2
Mısra: **9**
Vefa ağacının meyvesi. || Hz. Muhammed.

Meyve-i naḫl-i vefā maʿden-i ṣıdk u ṣafā
Menbaʿ-ı Hāşimi ṣalli ve sellim ʿaleyh

meyve-i nāz:

1. **meyve-i nāz:**
Gazel 898
Mısra: **4**
Naz meyvesi.

Ṣuʿarā ḳaddüñe şimşād dimekden ne biter
Meyve-i nāz biter tāze nihāl ancaḳ bu

meyve-i ter:

1. **meyve-i ter:**
Gazel 424
Mısra: **1**
Taze meyve.

O ṣūḫuñ naḫl-i zerin medḥ iden ol meyve-i ter yer
Sözin taḳlīd iden ṭūṭī dehen vaṣfında sükker yer

meyve-i vaṣl:

1. **meyve-i vaṣl:**-*uñ*
Gazel 396
Mısra: **9**
(Sevgiliye) Kavuşma meyvesi.

Meyve-i vaṣluñ nola eylerse Rūḥi ārzū
Mümteniʿdür gerçi ammā neylesün cāndur umar

meyyāl:

1. **meyyāl:**
Kaside 25
Mısra: **6**
Çok meyleden, istekli.

Maḥabbet ehline bundan beter belā olmaz
Ki ṭabʿı sevdüginüñ ġayriye ola meyyāl

mezād:

1. **mezād:**
Kaside 18
Mısra: **4**
Artırma yolu ile yapılan satış.

Misk alup lāle neden geldi seḥerden çemene
Var ise eyledi gül Yūsufını bād mezād

mezāhib:

1. **meẕāhib:**-*de*
Kaside 35
Mısra: **38**
Mezhepler.

Meẕhebiyle biz İmām-ı Aʿẓamuñ faḫr eylerüz
Kim meẕāhibde o meẕhebdür huden lil-mutteḳīn

mezāhir:

1. **meẕāhir:**
Terkib-bend 8
Mısra: **200**
Ortaya çıkma, görünme, tecelli etme yerleri. II Varlıklar, mevcudat.

Bu cümle meẕāhirden ola muʿteber insān
İnsānuñ ola cümle ṭufeyli bu meẕāhir

2. **meẕāhir:**-*de*
Gazel 1015
Mısra: **2**
Ortaya çıkmış, zuhur etmiş şeyler, varlıklar, mevcudat.

Ḫayāl-ı ḫaṭṭ-ı sebzüñ naḳş olaldan levḥ-i ḫāṭırda
Gözüm nūr-ı ruḫuñdan ġayrısın görmez meẕāhirde

mezār:

1. **mezār:**-*ı*
Gazel 52
Mısra: **10**
Bir kimsenin öldükten sonra gömüldüğü yer, kabir.

Ġam-ı ḫatt-ı ruḫuñla ölse ey ḫaddi semen Rūḥī
Mezārı üstine yeşil çemen yerin ṭuta ḫārā

mezbele:

1. **mezbele:**
Kaside 37
Mısra: **57**
Çöplük yer, süprüntülük.

Mezbele yanını beklermi ol merdūd-ı ebed
ʿAmelinden ḫacil olmaz mı o şeyṭān nicedür

2. **meẕbele:**-*den*
Terkib-bend 8
Mısra: **121**
Çöp atılan, süprüntü dökülen yer, süprüntülük, çöplük. || Dünya.

Bu meẕbeleden şöyle güẕār eyleyigör kim
Bir ẕerre ġubār irmeye tā reh-güẕerüñden

meze:

1. **meze:**-*ler*
Gazel 194
Mısra: **4**
Meze; içki içilirken yenilen yiyecek.

Varsa meyḫāneye mey-ḫᵛāreleri ṭutmaġiçün
Mezeler muḥtesibi bāde-i rengīne ṭutar

2. **meze:**-*s, -i*
Gazel 958
Mısra: **5**
İçki içilirken yanında yenen şeyler, çerez. || Tat, lezzet, çeşni, zevk.

Gördi Mecnūn ki fenā meclisinüñ yoḳ mezesi
Götürüp ayaġı cān atdı beḳā meclisine

mezelen-:

1. **mezelen-:**-*dü, -ñ*
Gazel 618
Mısra: **14**
Alay konusu olmak.

Rūḥī dehen-i yārile baḥs itdi meger kim
Meclisde bugün beste-i vāfir mezelendüñ

2. **mezelen-:** -*se, -k*
Gazel 922
Mısra: **6**
Alay etmek, eğlenmek.

Ter düşürsek döküp üstine mey-i gül-rengi
Mezelensek yürüsek zāhide bu reng olsa

mezellet:

1. **meẕellet:**-*de*
Gazel 912
Mısra: **4**
Alçalma, bayağılaşma, hakir ve zelil olma durumu, bayağılık, hakirlik.

Zamāne ʿaksine devr eyler olmışdur ne ġam olsa
Denīler ʿıyş u ʿişretde kemāl ehli meẕelletde

meẕemmet:

1. **meẕemmet:**-*e*
Gazel 768
Mısra: **13**
Kınama, yerme, kötüleme.

Āḫir raḳīb başladı yāri meẕemmete
Hep geldi çıḳdı aña naṣīḥatler itdügüm

mezemmet it-:

1. **meẕemmet id-:**-*üp*
Gazel 391
Mısra: **9**
Kınamak, yermek, kötülemek.

Ehl-i riyā meẕemmet idüp Rūḥiyi ne dir
ʿĀlem bilür ki ʿāṣıḳ-ı dīdār-ı yārdur

mezheb:

1. **meẕheb:**-*dür*
Kaside 35
Mısra: **38**
Bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri. ll. Yol.

Meẕhebiyle biz İmām-ı Aʿẓamuñ faḫr eylerüz
Kim meẕāhibde o meẕhebdür huden lil-mutteḳīn

mezīd:

1. **mezīd:**-*dür*
Gazel 258
Mısra: **12**
Artmış, çoğalmış, büyümüş.

Memdūḥımuz zamānede şimdi ʿale'l-ḫuṣūṣ
Bir ser-firāzdur ki suḫanda mezīddür

mezīd ol-:

1. **mezīd ol-:**-*a*
Kıt'a 25
Mısra: **3**
Artmak, fazlalaşmak.

Luṭfı ola mezīd ümīdüm odur
Bir günüñ biñ ide Ḫudā-yı kerīm

2. **mezīd ol-:**-*a*
Tarih 58
Mısra: **6**
Artmak, yükselmek, ziyadeleşmek.

İrince Dāḫile devletle Rūḥī didi tārīḫin
Mezīd ola İlahī ʿizzet ile pāye-i ḳadri

mezīd-i menāşıb:

1. **mezīd-i menāşıb:**
Kaside 33
Mısra: **44**
Makamın yükselmesi, mevkinin artması.

O şāḥib-hüner kim bulupdur suḫandan
Mezīd-i menāşıb ʿuluvv-ı merātib

mezkūr:

1. **meẕkur:**
Kaside 38
Mısra: **35**
Sözü edilen, yukarıda anılan, zikrolunan, söylenen.

Bu meẕkur ola rebāb-ı suḫandan şoñra luṭf eyle
Selāmın vāṣıl it ʿizz-i ḥużūrına eḥibbānuñ

mezraʿa-i himmet:

1. **mezraʿa-i himmet:**-*de*
Kıt'a 27
Mısra: **5**
Himmet arazisi. || Lütuf ve yardımı bol olma.

Mezraʿa-i himmetde inşāf idicek yek dānesin
Dām-ı luṭfuñ eylemişdür kāyinātı pāy-bend

mezraʿ-ı dünyā:

1. **mezraʿ-ı dünyā:**-*da*
Tarih 3
Mısra: **37**
Dünya tarlası.

Var ümīdüm mezraʿ-ı dünyāda şevḳ ü ẕevḳile
Dāne-i ümmīdden alduḳca ḥāṣıl ḫāş u ʿām

mezraʿ-ı ḫāṭır:

1. **mezraʿ-ı ḫāṭır:**-*da*
Gazel 905
Mısra: **27**
Gönül tarlası.

Luṭf-ı bahārı mezraʿ-ı ḫāṭırda gül gibi
Her gün başına bitüre bir sebze-zār-ı nev

mezraʿ-ı himmet:

1. **mezraʿ-ı himmet:**-*de*
Gazel 133
Mısra: **5**
Yardım ve lütuf tarlası.

Mezraʿ-ı himmetde inşā' idicek yek-dānesin
Dām-ı luṭfuñ eylemişdür kāʾinātı daḫi bend

mezraʿ-ı ümmīd:

1. **mezraʿ-ı ümmīd:**-*ı-e*
Gazel 136
Mısra: **8**
Ümit tarlası.

Ḫāka şaçduñ dāne-i eşki ümīd-i vaṣlile
Mezraʿ-ı ümmīde ḥad yoḳ līk ḥāṣıl nā-bedīd

micmer:

1. **micmer:**-*de*
Kaside 11
Mısra: **7**
İçinde tütsü yakılan kap, tütsü kabı, buhurdan.

Şu kurş-ı ʿanbere döndi ki yana micmerde
Taşārrufāt-ı hevāda derūn-ı lālede dāġ

micmer-i çarḫ:

1. **micmer-i çarḫ:**
Kaside 13
Mısra: **45**
Felek buhurdanlığı.

Yanup yaḳılmadadur ʿūd gibi micmer-i çarḫ
Ki zeyl-i ḳadrine şāyed müyesser ola mümās

2. **micmer-i çarḫ:**
Kaside 26
Mısra: **29**
Gök buhurdanlığı.

Dāmen-i ḳadrine yüz sürmekiçün micmer-i çarḫ
ʿAnber-i şeble ider sīnesini mālāmāl

micmer-i ḳalb:

1. **micmer-i ḳalb:**-*üñ, -de*
Gazel 721
Mısra: **21**
Kalp buhurdanı.

Micmer-i ḳalbüñde var ise buḫūr-ı maʿrifet
Senden olmaz bezm-i ʿālemde keşīde-dāmen ol

micmer-i sūzān:

1. **micmer-i sūzān:**-*da*
Gazel 833
Mısra: **4**
Yanan buhurdan.

Sīne-i pür-sūzum üzre tāze tāze dāġlar
Micmer-i sūzānda yer yer ḳurş-ı ʿanberdür hemān

midād:

1. **midād:**
Kaside 18
Mısra: **20**
Mürekkep, yazı mürekkebi.

Bir iki ḳaṭre şu ṭamzurdı hevādan şebnem
Var ise lāle devātında ġalīẓ oldı midād

midād-āsā:

1. **midād-āsā:**
Terkib-bend 1
Mısra: **3**
Mürekkep gibi.

Midād-āsā siyeh ḳanlar dökülsün yine çeşmüñden
Liḳā gibi müşevveş ḳışşalar şerḥin beyān eyle

miftāḥ:

1. **miftāḥ:**
Gazel 577
Mısra: **5**
Anahtar.

Bāb-ı rızḳa ḥüsn-i ḫaṭ miftāḥ imiş çün ey göñül

Ḫaṭṭ-ı yāra ṭālib ol olmaḳ dilerseñ müntefiʿ

miftāḥ-ı fütūḥ:

1. **miftāḥ-ı fütūḥ:**
Gazel 108
Mısra: **2**
Gönül ferahlığının anahtarı.

Sāḳiyā ʿuşşāḳā şunmazsın niçün cām-ı ṣabūḥ
Ehl-i diller beste-i dil destüñde miftāḥ-ı fütūḥ

mıḥbere:

1. **mıḥbere:**-*de*
Gazel 1034
Mısra: **10**
Mürekkep koydukları kap.

Yazdı şu ḳadar derd-i dilin nāmede Rūḥī
Kim mıḥberede līḳa-i şebgūn şıḳıldı

mihen:

1. **miḥen:**
Gazel 974
Mısra: **8**
Mihnetler, eziyetler, sıkıntılar.

Cefāyı bir yaña aġyār u bir yaña felek eyler
Esīr-i derd-i firāḳa gelür miḥen miḥen üzre

mīḫ-ı zer:

1. **mīḫ-ı zer:**
Gazel 71
Mısra: **6**
Altın çivi.

Şehīd-i ʿaşḳ-ı yāra meşhed itdükce Ḫudā ḫākı
Sipihr-i āsumānı ḳubbe itmiş mīḫ-ı zer kevkeb

mihleb:

1. **mıḫleb:**
Gazel 359
Mısra: **12**
Yırtıcı hayvanların çengelli pençesi.

Çengel-i mıḫleble eyler bāzlar murġānı ṣayd
Çeşmüñ ol şehbāzdur kim cānı hep mıḫleb ṭutar

mihmān:

1. **mihmān:**
Gazel 379
Mısra: **7**
Konuk, misafir.

Biricik derd ü belā şofrasına mihmān ol
Sen de gör ehl-i maḥabbet yidügi aş nedür

2. **mihmān:**
Gazel 839
Mısra: **4**
Konuk, misafir. II Gönül evinin misafiri, sevgili.

Yārı teklīf idelüm ḫānemüze cürʾet idüp
Virelüm cān-ı ʿazīzi giçüp olsa mihmān

miḫman-hāne:

1. **miḫman-ḫāne:**-*dür*
Gazel 311
Mısra: **8**
Konuk evi, misafirhane.

Eksük olmaz miḥnet ü derd ü belā vü renc ü ġam
Göñlümüñ kāşānesi gūyā ki miḫman-ḫānedür

mihmān-ı şefḳātuñ ol-:

1. **mihmān-ı şefḳātuñ ol-:**-*uñ-uñ, -a*
Gazel 92
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Şefkatinin misafiri olmak.

Zāhid ümīd-i luṭf ider ammā revā degül
Mihmān-ı şefḳātuñ ola o iki gözi ac

miḥnet:

1. **miḥnet:**
Gazel 27
Mısra: **9**
Üzüntü, dert, elem, keder, gam, ıstırap.

Rūḥī-i bīçāreyi öldürse miḥnet ġam degül
Ey Mesīḥā-dem ḫuşūṣā kim ola senden cüdā

2. **miḫnet:**-*i, -n, -i*
Gazel 945
Mısra: **5**
Zahmet, eziyet.

Rūz u şeb çekmedeyüz miḥnetini gerdūnuñ
Kāşki gelmemiş olsaḳ bu ḫarāb-ābāda

3. **miḫnet:**-*den*
Gazel 239
Mısra: **7**
Sıkıntı, zorluk, eziyet, zahmet, meşakkat.

Nola dönsem hilāla miḥnetden
Ayda bir kez o meh-liḳā görinür

4. **miḫnet:**-*de*
Gazel 317
Mısra: **3**
Gam, keder, elem.

Bizi miḥnetde şanma kūşe-i ġurbetde gördüñse
Ġam-ı cānān ile ḫoş-ḫālüz ey şūfī şafāmuz var

5. **miḫnet:**-*le*
Gazel 957
Mısra: **13**
Gam, keder, sıkıntı.

Reşküm ol kāsibedür kim güni miḥnetle giçüp
Gicesi bir şanem-i māh-liḳāyile giçe

6. **miḫnet:**
Gazel 267
Mısra: **3**
Eziyet.

Belā vü miḥnet ü derd ü meşaḳḳat rūzgāruñdur
Ne eylerse maḥabbet ehline hep rūzgār eyler

7. **miḫnet:**-*i*
Muhammes 1
Mısra: **3**
Sıkıntı, dert, keder.

Ḫāk olup ʿālī-nesep artdı belā vü miḥneti

Bed-neseb olana eyler şimdi herkes ʿizzeti

8. **miḥnet:**
Gazel 8
Mısra: **9**
Acı, sıkıntı, bela.

Ḳurtulurdum miḥnet ü derd ü belā vü ġuṣṣadan
Dest-gīrüm olsa Rūḥī çār-yār-ı bā-ṣafā

miḥnet çek-:

1. **miḥnet çek-:**-*di, -ler*
Kaside 8
Mısra: **61**
Acı çekmek.

İlāhī hürmetiyçün anlaruñ kim çekdiler miḥnet
Birisi hüt baṭnında biri ḳaʿrında zindānuñ

2. **miḥnet çek-:**-*er, -di*
Gazel 679
Mısra: **5**
Sıkıntıya, eziyete katlanmak, sıkıntı çekmek.

Görmege dīdāruñı miḥnet çekerdi cān u dil
Geldüñ ol bīkesleri miḥnetden āzād eyledüñ

3. **miḥnet çek-:**-*üp*
Kaside 23
Mısra: **32**
Sıkıntı ve zorluk çekmek, meşakkatlere katlanmak.

Ṣafāyı gör ki eyālet ayaġuña geldi
Ele götürmez iken ġayriler çeküp miḥnet

miḥnet eyle-:

1. **miḥnet eyle-:**-*dü, -n*
Müsemmen 1
Mısra: **28**
Sıkıntıya sokmak, derde düşürmek.

Giriftār eyledüñ yüz luṭfile evvel dil-i zārı
Ṣalup hicrāna ṣoñra eyledün miḥnet giriftārı

miḥnet it-:

1. **miḥnet it-:**-*mek, -den*
Gazel 924
Mısra: **19**
Sıkıntıya, eziyete katlanmak, sıkıntı çekmek.

Sipihre miḥnet itmekden olur Rūḥī gibi fāriġ
O kim ʿālemde meddāḥ-ı vezīr-i kām-kār olsa

2. **mihnet it-:**-*se*
Gazel 992
Mısra: **2**
Eziyet etmek, sıkıntı çektirmek, ıstırap vermek.

Eşk u āha virdi ol meh-rū bugün ruḫṣat bize
Yeridür baḫt itse yerden göge dek mihnet bize

miḥnet ü derd ü ġam-ı yār:

1. **miḥnet ü derd ü ġam-ı yār:**
Terci-bend 2
Mısra: **42**
Sevgilinin neden olduğu her türlü dert ve sıkıntı.

Ṣubha dek dün gice ġam-ḫāne-i firḳatde idüm
Miḥnet ü derd ü ġam-ı yār ile ṣoḥbetde idüm

miḥnet-ābād:

1. **miḥnet-ābād:**-*uñ*
Gazel 639
Mısra: **6**
Keder ve gam ile dolu olan yer II Dünya.

Cihānuñ miḥnetinden iñler ancaḳ sen seni ṣanma
Gelenler hep cefāsın çekdiler bu miḥnet-ābāduñ

miḥnet-dīde:

1. **miḥnet-dīde:**-*y, -üz*
Gazel 877
Mısra: **1**
Musîbete uğramış, mihnet görmüş, sıkıntı çekmiş.

Cemāluñ görmezüz yıllarla miḥnet-dīdeyüz senden
Vefāsuz yārimişsin dostum rencīdeyüz senden

miḥnet-ḫāne:

1. **miḥnet-ḫāne:**-*de*
Gazel 331
Mısra: **7**
Üzüntü ve sıkıntı çekilen yer, mihnet yeri, dünya.

Bu miḥnet-ḫānede defʿ-i ġama bir neşʾe lāzımdur
Olup esrāra ṭālib yine ḫayrān olmamuz yegdür

miḥnet-i ʿaşḳ:

1. **miḥnet-i ʿaşḳ:**-*ile*
Gazel 428
Mısra: **7**
Aşk derdi.

Miḥnet-i ʿaşḳile biz ġāyetde ḳılduḳ imtizāc
Kim ṣafā vü ẕevḳ u şevḳ olmış durur maġfūrımuz

miḥnet-i beytü'l-ḥazen:

1. **miḥnet-i beytü'l-ḥazen:**-*i*
Gazel 292
Mısra: **6**
Yas ve matem evinin(Hz. Yakup peygamberin kapandığı kulübe) kederi.|| Dünya sıkıntıları.

Yaʿḳūb-ı cāna Yūsuf-ı maḳṣūd olur ḳarīn
Bir gün gelür ki miḥnet-i beytü'l-ḥazen gider

miḥnet-i bī-faʿide:

1. **miḥnet-i bī-faʿide:**
Kaside 25
Mısra: **28**
Faydası olmayan sıkıntı, dert.

Baña mı ḳaldı vefāsuzlaruñ ġamın çekmek
Nedür bu miḥnet-i bī-faʿide bu fikr-i muḥāl

miḥnet-i dehr:

1. **miḥnet-i dehr:**-*i*
Tahmis 2

Mısra: **2**
Dünyanın dertleri.

Fenā dārına geldük bir bölük ṣāḥib-suḥanlarla
Alışduḳ bizden evvel miḥnet-i dehri çekenlerle

miḥnet-i derd-i derūn:

1. **miḥnet-i derd-i derūn:**
Gazel 416
Mısra: **8**
Yürek derdinin acısı.

Luṭfuñı aġyāra efzūn eyledükce dostum
Miḥnet-i derd-i derūn günden güne efzūn olur

miḥnet-i dil-gīr:

1. **miḥnet-i dil-gīr:**
Gazel 672
Mısra: **3**
Gönül kıran elem.

Seni ey miḥnet-i dil-gīr gördük istemez kimse
Düşüp derd-i firāḳuñ yanına benden yaña geldüñ

miḥnet-i dünyā:

1. **miḥnet-i dünyā:**-*y, -ı*
Gazel 612
Mısra: **16**
Dünya gamı, sıkıntısı.

ʿOs̱mān-ı kām-baḫş ki devrinde Rūḥiyā
Ālām-ı çarḫ u miḥnet-i dünyāyı görmedük

miḥnet-i dünyā-yı denī:

1. **miḥnet-i dünyā-yı denī:**
Gazel 548
Mısra: **10**
Alçak dünyanın elemi.

Ḥadd-i iʿcāzdur ol ṣāʿire gūyālıḳ kim
Ṭabʿını miḥnet-i dünyā-yı denī ide ḫamūş

miḥnet-i dünyā-yı dūn:

1. **miḥnet-i dünyā-yı dūn:**
Gazel 255
Mısra: **14**
Alçak dünyanın ıstırabı.

Ḥayf ol bālā-nişīn-i bezm-i istiġnāya kim
Zīr-i dest-i miḥnet-i dünyā-yı dūn olmaḳdadur

miḥnet-i eyyām-ı firāḳ:

1. **miḥnet-i eyyām-ı firāḳ:**
Gazel 939
Mısra: **13**
Ayrılık günlerinin ıstırabı.

Dime öldürdi beni miḥnet-i eyyām-ı firāḳ
Rūḥiyā müjde ki ol rūḥ-fezā geldi yine

miḥnet-i eyyām:

1. **miḥnet-i eyyām:**-*ile*
Gazel 280
Mısra: **2**
Istıraplı zamanlar.

Köhne dünyā kiminüñ tāze gülistānıdur
Kiminüñ miḥnet-i eyyāmile zindānıdur

miḥnet-i gerdūn-ı dūn:

1. **miḥnet-i gerdūn-ı dūn:**
Muhammes 1
Mısra: **21**
Alçak feleğin sıkıntıları.

Çekdürür ehl-i kemāle miḥnet-i gerdūn-ı dūn
Ol sebebden merd-i maʿnā oldı ġāyetde zebūn

miḥnet-i hicr:

1. **miḥnet-i hicr:**
Gazel 388
Mısra: **7**
Ayrılık acısı.

Şevḳ-i vaṣl aġladur aġyārı beni miḥnet-i hicr
Kāfir aġlar ġam-ı ʿaşḳile müselmān aġlar

miḥnet-i hicrān:

1. **miḥnet-i hicrān:**-*ı*
Gazel 818
Mısra: **1**
Ayrılığın derdi.

Şanmañuz kim miḥnet-i hicrānı añdum aġladum
Ẕevḳ-ı vaṣlıyla giçen devrānı añdum aġladum

2. **miḥnet-i hicrān:**-*ı*
Gazel 70
Mısra: **3**
Ayrılık ıstırabı.

Baña künc-i belāda miḥnet-i hicrānı çekdürme
Ṣafā-yı vaṣlile şād it dil-i nālānumı Yārab

3. **miḥnet-i hicrān:**-*ı*
Gazel 551
Mısra: **2**
Ayrılık acısı.

Ol ki ḥüsn ü ān ile ḫūbānı tezyīn eylemiş
Miḥnet-i hicrānı ehl-i ʿaşḳa taʿyīn eylemiş

miḥnet-i hicr:

1. **miḥnet-i hicr:**-*e*
Gazel 713
Mısra: **5**
Ayrılık acısı.

Düşmeyince miḥnet-i hicre bilinmezmiş nedür
Maḥż-ı āteşdür hele ben bildügüm hicrān degül

miḥnet-i şavm:

1. **miḥnet-i şavm:**-*a*
Gazel 493
Mısra: **13**
Orucun zahmeti.

Ḳāʾil olduḳ miḥnet-i ṣavma ne çāre Rūḥiyā
Tek hemān bir iki gün ẕevḳ ile geçsün ʿīdimüz

miḥnet-i ṣavm-ı firāḳ:

1. **miḥnet-i ṣavm-ı firāḳ:**-*uñ*
Gazel 129
Mısra: **11**
Ayrılık orucunun zorluğu.

Miḥnet-i ṣavm-ı firāḳuñ ḳaddümi ḳıldı kemān
Olmaġa ḳurbān viṣāluñ ʿīdine medd-i medīd

miḥnet-keş:

1. **miḥnet-keş:**-*dür*
Gazel 246
Mısra: **10**
Sıkıntı çeken ‖ Dert çeken âşık.

Ṣabr ider cevrüñe Rūḥī didiler didi o şāh
Ḳulımuzdur bilürüz biz anı miḥnet-keşdür

miḥnet-keşān-ı dehr:

1. **miḥnet-keşān-ı dehr:**-*üñ*
Tarih 24
Mısra: **4**
Dünyanın sıkıntısını çekenler.

Yaʿni ʿIrāḳa oldı bir Ḫıḍr-vaḳt ḥākim
Miḥnet-keşān-ı dehrüñ virdi murādın Allah

miḥnet-keşān-ı şām-ı hicrān:

1. **miḥnet-keşān-ı şām-ı hicrān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **8**
(Sevgiliden) Ayrılık akşamının derdini çekenler.

Çıḳup ol kevkeb-i burc-ı vefā ʿarż-ı cemāl itdi
Güni ṭoġdı yine miḥnet-keşān-ı şām-ı hicrānuñ

miḥnet-keşīde:

1. **miḥnet-keşīde:**-*y*, -*üz*
Gazel 518
Mısra: **2**
Mihnet çeken kimse.

Çoḳ görmişüz teġāfülüñi cevr-dīdeyüz
Çekmedeyüz firāḳuñı miḥnet-keşīdeyüz

miḥnet çek-:

1. **miḥnetüñ çek-:**-*er*, -*ler*-*üñ*
Gazel 767
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sıkıntıya, eziyete katlanmak, sıkıntı çekmek.

Ḫālüñe dil-dāde encüm çeşmüñe nergis esīr
Hep çekerler miḥnetüñ bīnāda ġam aʿmāda hem

miḥnet-zede:

1. **miḥnet-zede:**-*i*
Gazel 1060
Mısra: **10**
Sıkıntı ve eziyet çeken.

Ḳatı bītāb idi dün künc-i belāda Rūḥī
Ruḥlaruñ alı o miḥnet-zedei ala gibi

mihr:

1. **mihr:**-*dür*
Gazel 81
Mısra: **1**
Güneş, şems, âfitâb.

Mihrdür burc-ı şerefde rūy-ı raḫşānı dürüst
Maṭlaʿ-ı mihr-i melāḥatdur girībānı dürüst

2. **mihr:**-*üñ*
Gazel 125
Mısra: **1**
Aşk ve muhabbet.

İsterin mihrüñ ola ḳalb-i ḥazīnümde mezīd
Ey Ḥüseynüm seni sevmez ʿacabā ḳanġı Yezīd

3. **mihr:**-*üñ*, -*le*
Gazel 24
Mısra: **3**
Sevgi, muhabbet, aşk.

Mihrüñle şimdi virmededür kāʾināta reşk
Ḳapuñda reşk iderdi o ki bir zamān baña

4. **mihr:**-*e*
Gazel 432
Mısra: **4**
Güneş. || Sevgili.

ʿĀḳilseñ olma ṣūret-i bī-maʿnāya esīr
Ol mihre ol fütāde ki ola zevālsuz

5. **mihr:**-*i*, -*n*
Gazel 346
Mısra: **1**
Güneş II Sevgi.

Mihrin az itdükce ol meh derd-i dil efzūn olur
Ḳıllet-i mihr ü maḥabbetden cigerler ḫūn olur

6. **mihr:**-*üñ*, -*le*
Gazel 248
Mısra: **1**
Sevgi, dostluk.

Añmaz olduñ beni mihrüñle maḥabbet bu mıdur
Yılda bir göremez olduḳ seni ülfet bu mıdur

7. **mihr:**-*i*
Gazel 754
Mısra: **6**
Güneş. || Sevgi, dostluk.

Olursa ṣubḥ-ı cemāluñdan ayruya ṭalebi
Raḳīb-i tīre-dilüñ mihri ṣādıḳāne degül

8. **mihr:**-*üñ*, -*üñ*
Kaside 41
Mısra: **54**
Güneş, şems. II Sevgi, muhabbet, aşk.

Zehr-i ḳahrı felegüñ olur aña ḳand ü ʿasel
Mihrüñüñ dār-ı şifasında ṭābīb-i luṭfuñ

mihr eyle-:

1. **mihr eyle-:**-*y*, -*e*, -*mez*, -*ler*
Gazel 374
Mısra: **2**
Sevdiğini göstermek.

ʿĀşıḳa baḳmaz güzeller yüz maḥabbet görseler
Ẕerrece mihr eyleyemezler biñ ṣadāḳat görseler

mihr it-:

1. **mihr id-:**-*er*
Gazel 179
Mısra: **1**
Sevgi göstermek.

Cihānda ehl-i ʿaşḳa mihr ider bir meh-liḳā yoḳdur
Bu bāġuñ güllerinde āh kim būy-ı vefā yoḳdur

2. **mihr id-:**-*üp*
Gazel 996
Mısra: **9**
Sevgi ve dostluk göstermek.

Mihr idüp ġayrılara ḳanuma girdüklerini
Hep ḥelāl eyleridüm ḳoynuma bir dem girse

mihr kıl-:

1. **mihr ḳıl-:**-*maz*
Gazel 1073
Mısra: **6**
Sevgi göstermek, dostça davranmak.

Yine lāyıḳ olmaz olduḳ iki günde bir selāma
Göze almaz oldı āfet bize mihr ḳılmaz oldı

mihr ü ḳamer:

1. **mihr ü ḳamer:**
Gazel 71
Mısra: **1**
Güneş ve ay.

Yüzüñdür mihr-i ʿālem-tāb ey mihr ü ḳamer kevkeb
Felekdür āsitānuñ kebkebüñ naḳşı meger kevkeb

mihr u luṭf it-:

1. **mihr u luṭf it-:**-*se, -ñ*
Gazel 984
Mısra: **7**
(Birine) Sevgi ve iyilikte bulunmak.

Kimüñle ʿişret itseñ yā ne güne mihr u luṭf itseñ
Duyarlar nolduġuñ ʿuşşāḳā ilhām olur elbette

mihr ü maḥabbet:

1. **mihr u maḥabbet:**
Gazel 183
Mısra: **4**
Aşk ve sevgi.

Fikr itme ki senden idevüz terk-i maḥabbet
Kim bizden olan mihr u maḥabbet ezelīdür

2. **mihr u maḥabbet:**
Gazel 258
Mısra: **2**
Sevgi ve muhabbet.

ʿIyd oldı öpmeden dil elüñ nā-ümīddür
Senden bilür ki mihr u maḥabbet baʿīddür

mihr ü māh:

1. **mihr ü māh:**-*ı*
Gazel 402
Mısra: **1**
Güneş ve ay. || Hz. Ali.

Müneccimler felek burcında mihr ü māhı görsünler
Maḥabbet ehli görsünler ġażanfer şāhı görsünler

mihr ü vefā:

1. **mihr ü vefā:**
Gazel 428
Mısra: **6**
Sevgi ve dostluk.

Çekmeden bār-ı belā-yı hicr olduḳ nātuvān
Yār eger mihr ü vefā itmezse yoḳdur zūrımuz

mihr u vefā ḳıl-:

1. **mihr u vefā ḳıl-:**-*sa, -ñ*
Gazel 34
Mısra: **5**
Sevgi ve dostluk göstermek.

Ġayra ger mihr u vefā ḳılsañ baña cevr u cefā
Olmazam rencīde senden çün budur ʿādet saña

miḥrāb:

1. **miḥrāb:**-*ı, -n, -a*
Gazel 245
Mısra: **1**
Cami ve mescitlerin kıble tarafındaki duvarına açılan oyuk, imamın durduğu yer. II Sevgilinin kaşları.

Ḥüsnüñüñ miḥrābına ebrūlaruñ kim ṭāḳdur
Şunʿına lā dimek olmaz ḳudret-i Ḫallāḳdur

2. **miḥrāb:**-*a*
Gazel 346
Mısra: **7**
Cami ve mescitlerin kıble tarafındaki duvarına açılan oyuk, imamın durduğu yer.

Zāhid itmezdi beni miḥrāba daʿvet bilse kim
Ḳaşlaruñ fikriyle ḳaddin ḫam ḳılan ẕüʾn-nūn olur

mihr-i ʿadālet:

1. **mihr-i ʿadālet:**-*üñ*
Gazel 697
Mısra: **1**
Adalet güneşi.

Pertev şalınca ʿāleme mihr-i ʿadāletüñ
Düşdi felekde yılduzı ehl-i şenāʿatüñ

mihr-i ʿadl:

1. **mihr-i ʿadl:**-*ile*
Tarih 25
Mısra: **1**
Adalet güneşi.

Sāye şaldı Şarḳa mihr-i ʿadlile
Bir vezīr-i kāmil-i ḫurşīd-ḳadr

mihr-i ʿālem-ārā:

1. **mihr-i ʿālem-ārā:**-*y, -a*
Tarih 77
Mısra: **8**
Cihanı süsleyen güneş.

Ne şāndur bu ki dehri ḳaplamışken ẓıll-ı himmetle
İder rıfʿatda baḫtuñ ḫande mihr-i ʿālem-ārāya

2. **mihr-i ʿālem-ārā:**-*y, -ı*
Gazel 170
Mısra: **14**
Âlemi süsleyen güneş.

Eyitmişler saña üftādelük ʿarż itdügin gūyā
Ki mihr-i ʿālem-ārāyı görenler dir zevāluñ var

mihr-i ʿālem-tāb:

1. **mihr-i ʿālem-tāb:**
Gazel 60
Mısra: **2**
Âlemi aydınlatan güneş. || *Şarap.*

Bezmimüzde dönerdi cām-ı şarāb
Gelmedi devre mihr-i ʿālem-tāb

2. **mihr-i ʿālem-tāb:**
Gazel 116
Mısra: **6**
Cihanı aydınlatan güneş.

Gördiler surḫ u sefīde meylüñi gökden saña
ʿArż ider encüm sefīd u mihr-i ʿālem-tāb surḫ

3. **mihr-i ʿālem-tāb:**
Gazel 610
Mısra: **4**
Dünyayı aydınlatan güneş.

Ḫāksār olanlaruñ ṭuysa ḳapuñda ʿālemin
Mihr-i ʿālem-tāb iderdi ʿālem-i bālā-yı terk

4. **mihr-i ʿālem-tāb:**
Gazel 71
Mısra: **1**
Cihanı aydınlatan güneş. || *Sevgili.*

Yüzüñdür mihr-i ʿālem-tāb ey mihr ü ḳamer kevkeb
Felekdür āsitānuñ kebkebüñ naḳşı meger kevkeb

mihr-i ʿālem-tāb:

1. **mihr-i ʿālem-tāb:**-*a*
Gazel 107
Mısra: **7**
Âlemi aydınlatan güneş.

Mihr-i ʿālem-tāba ġarrāluḳda ṣāḳī ṭaʿn ider
Neşʾe-i mey olsa başında elinde zer-ḳadeḥ

mihr-i ʿalī:

1. **mihr-i ʿalī:**
Gazel 457
Mısra: **8**
Hz. Ali'nin sevgisi.

Olmasa mülk ü mālımuz ġam degül olduġı yeter
Mihr-i ʿAlī muʿīnimüz luṭf-ı Ḫudā ẓahīrimüz

mihr-i āsumān:

1. **mihr-i āsumān:**-*a*
Gazel 753
Mısra: **15**
Gökteki güneş.

Baḳmasam mihr-i āsumāna nola
Sendedür çeşmüm āsumānda degül

mihr-i ʿaṭā:

1. **mihr-i ʿaṭā:**
Gazel 939
Mısra: **1**
Cömertlik güneşi. || *Osman Paşa.*

Sevin ey dil ki ol mihr-i ʿaṭā geldi yine
Ẕevḳ-baḫş-ı dil-i erbāb-ı vefā geldi yine

mihr-i bī-ḥadd:

1. **mihr-i bī-ḥadd:**-*i, -n, -e*
Muamma 1
Mısra: **13**
Ucu bucağı olmayan güneşe benzeyen sevgili. || *Uçsuz bucaksız, derin sevgi.*

Başın dil mihr-i bī-ḥaddine virse ẕerre-veş ṭañ mı
Şu dil kim anda mihri olmaya maʿnide ḫāsırdur

mihr-i burc-ı himmet:

1. **mihr-i burc-ı himmet:**
Tarih 32
Mısra: **3**
Himmet burcunun güneşi.

O mihr-i burc-ı himmet ol dür-i dürc-i faẕīlet kim
Cihāna gelmemiş öyle cihān-ārā-yı şāḥib-ʿadl

mihr-i cān-ārā:

1. **mihr-i cān-ārā:**
Kaside 12
Mısra: **14**
Canlar süsleyen güneş. || *Sevgilinin güneş gibi parlak yüzü.*

Nāḳa üzre maḥmil-i zerrīn midür yā fiʿl-meṣel
Baş çıḳarmış gevherden mihr-i cān-ārā mıdur

mihr-i cemāl-ı yār:

1. **mihr-i cemāl-ı yār:**
Gazel 118
Mısra: **3**
Sevgilinin güneşe benzeyen güzel yüzü.

Mihr-i cemāl-ı yār temāşā degül midür
Seyr eyledükce şevḳın ider ādemüñ ziyād

mihr-i cemāl:

1. **mihr-i cemāl:**-*i, -n, -den*
Gazel 372
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Güzel yüzünün güneşi.

Ḳalurdı tīre meh tāb almasa mihr-i cemālinden
Degül ḥācet dimeñ ehle bu söz günden de rūşendür

2. **mihr-i cemāl:**-*i, -y, -le*
Gazel 486
Mısra: **15**
Sevgilinin güneşe benzeyen güzel yüzü. || *Sevgilinin güzel yüzünün sevgisi.*

Ol melek-şān ki bulan mihr-i cemāliyle şeref
Eylemez ẕerre ḳadar meyl-i liḳā-yı nevrūz

mihr-i cihān-ārā:

1. **mihr-i cihān-ārā:**
Gazel 332
Mısra: **14**
Cihanı süsleyen güneş.

Nāḳa üzre maḥmil-i zerrīn midür yā fi'l-meṣel
Baş çıḳarmış kūhdan mihr-i cihān-ārā mıdur

mihr-i cihān-efrūz:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **mihr-i cihān-efrūz:**-*uñ*
Gazel 675
Mısra: **2**
Cihanı aydınlatan güneş. || *Sevgili.*

Köhne dünyāda ṣafāsın ol ider nevrūzuñ
Kim ola hemdemi sen mihr-i cihān-efrūzuñ

mihr-i cihān-sūz:

1. **mihr-i cihān-sūz:**
Gazel 525
Mısra: **2**
Cihanı yakan güneş.

Eşcāra serāser geyürüp ḫilʿat-i nevrūz
Geçdi yine burc-ı ḥamele mihr-i cihān-sūz

2. **mihr-i cihān-sūz:**-*a*
Gazel 326
Mısra: **2**
Cihanı yakan güneş. || *Sevgili.*

Ḫūbān-ı şehr o ḫad-i dil-efrūza reşk ider
Ḫurşīd-i dehr ol mihr-i cihān-sūza reşk ider

mihr-i cihān-sūz:

1. **mihr-i cihān-sūz:**-*da, -dur*
Gazel 294
Mısra: **1**
Cihanı yakıp ısıtan güneş. || *Sevgili.*

Ṣubḥ-dem ḫāṭırum ol mihr-i cihān-sūzdadur
Gice meyl-i dilüm ol şemʿ-i şeb-efrūzdadur

mihr-i cihān-tāb:

1. **mihr-i cihān-tāb:**
Gazel 141
Mısra: **5**
Cihanı aydınlatan güneş.

Āsumānda görinen mihr-i cihān-tāb degül
Uçurur her seḥer ol serv-i semenber kāġıẕ

2. **mihr-i cihān-tāb:**-*ı*
Kaside 10
Mısra: **4**
Cihanı aydınlatan güneş. || *Sevgili.*

Müjde ey ġam-zede-i şām-ı belā kim oldı
Āsumān-ı hünerün mihr-i cihān-tābı bedīd

mihr-i dīdār:

1. **mihr-i dīdār:**-*uñ, -dan*
Tarih 6
Mısra: **17**
(Bir kimsenin) Güneşe benzeyen güzel yüzü. || *(Bir kimsenin) Yüzünü görmeye duyulan sevgi.*

Mihr-i dīdāruñdan ayru bir zamān faẕl ehlinüñ
Ṭāliʾ i el virmeyüp olmışdı gerçi ṣubḥı şām

mihr-i dil:

1. **mihr-i dil:**-*i*
Tarih 8
Mısra: **11**
Gönlün güneşi. || *Gönlün sevdiği (kimse).*

Nev-cevān gitdi cihāndan acuñ ol mihr-i dili
Raḥm idüñ ḥaline bu cān u dil-i gümrāhuñ

mihr-i dıraḫşān:

1. **mihr-i dıraḫşān:**
Kaside 40
Mısra: **10**
Parlak güneş. || *Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1014/1606).*

Ruḥları bezmi degül ʿālemi pür-nūr itdi
Çarḫa ser-tāc olan ol mihr-i dıraḫşān eyüdür

2. **mihr-i dıraḫşān:**-*um, -da*
Gazel 1014
Mısra: **6**
Aydınlık, parlak güneş. || *Sevgili.*

Yaḳmaduḳ dil ḳomadı şaʿşaʿa-i ruḫsārı
Bu sirāyet nedür ol mihr-i dıraḫşānumda

mihr-i enver:

1. **mihr-i enver:**
Gazel 68
Mısra: **3**
Parlak güneş.

Şu deñlü ḥüsnüñe müştāḳdur mihr-i enver kim
Seni her ṣubḥ-dem her şeb çerāġ ile arar kevkeb

mihr-i felek:

1. **mihr-i felek:**-*de*
Gazel 981
Mısra: **3**
Feleğin güneşi. || *Gökyüzündeki güneş.*

Mihr-i felekde yoġiken var idi Şevḳ-ı cemāluñ dil-i müştāḳda

mihr-i gerdūn:

1. **mihr-i gerdūn:**-*a*
Gazel 795
Mısra: **9**
Gökyüzündeki güneş.

Nola şevḳum bugün oldıysa ġalib mihr-i gerdūna
Leṭāfet āsumānında meh-i tābānumı gördüm

mihr-i güsil:

1. **mihr-i güsil:**
Terci-bend 2
Mısra: **32**
Güneşin etkisini azaltan, güneşkıran. || *Güneşi bile geride bırakacak kadar güzel sevgili.*

Ben şataşdum bu belāya işüm oldı müşkil
Gönlümi ʿaşḳa esīr eyledi bir mihr-i güsil

mihr-i ḫudā:

1. **mihr-i ḫudā:**
Kaside 36
Mısra: **28**
Allah sevgisi.

Rūy-ı nāsa bāb-ı ḫayrāt olmada gitdükce sed
Ḳalb-i ehl-i ḥālden mihr-i Ḫudā eksilmede

mihr-i ḥüsn:

1. **mihr-i ḥüsn:**-*üñ, -le*
Gazel 600
Mısra: **3**
Güzellik güneşi.

Pençe ursa mihr-i ḥüsnüñle bilürdi ḥaddini
Şemʿ-i bezm-efrūza tāb u tuvānı var yoḳ

mihr-i iḥsān:

1. **mihr-i iḥsān:**-*un*
Tarih 6
Mısra: **33**
İyilik güneşi. || *(Bir kimseye) İyilik ve lütuflarından dolayı duyulan sevgi.*

Mihr-i iḥsānun şenākāruñ olan bīkeslerüñ
Başlarından olmasın zayil ilā-yevmi'l-ḳıyām

mihr-i kerem:

1. **mihr-i kerem:**
Kaside 23
Mısra: **11**
Cömertlik güneşi.

Sipihr-himmet ü mihr-i kerem Muḥammed Beg
Ki ḳıldı Ḥaḳḳ aña vālī-i mesned-i rıfʿat

mihr-i luṭf:

1. **mihr-i luṭf:**-*ı, -n, -a*
Gazel 497
Mısra: **17**
İyilik güneşi.

Maẓhar düşerse ẕerre ḳadar mihr-i luṭfına
Baş egdürür zamānede aʿdāya nāmımuz

mihr-i münevver:

1. **mihr-i münevver:**
Gazel 437
Mısra: **8**
Parlak güneş.

Ol iki ruḥ ki iki şemʿ-i cihān-ārādur
Birine mihr-i münevver birine māh dirüz

2. **mihr-i münevver:**
Kaside 33
Mısra: **61**
Aydınlık güneş.

Nitekim bu mihr-i münevver felekde
Ola gāh ṭāliʿ ola gāh ġārib

mihr-i münīr:

1. **mihr-i münīr:**
Gazel 706
Mısra: **14**
Parlak güneş.

Ol Cem-ḥaşem ki gülşen-i ḳadrinde Rūḥiyā
Mihr-i münīr u meh gibi var şad-hezār gül

2. **mihr-i münīr:**
Gazel 634
Mısra: **9**
Parlak güneş. || *Sevgili.*

İşigüñden beni redd ideli ol mihr-i münīr
Rūḥiyā ẕerrece gelmez gözüme çarḫ-ı felek

3. **mihr-i münīr:**
Tarih 2
Mısra: **24**
Parlak güneş. || *İbrahim Paşa.*

Sāye-i luṭfında ḫoş geçse ʿaceb mi kāʿināt
Ẕerre-perver dehre ol mihr-i münīr oldı yine

mihr-i münīr-i hüdā:

1. **mihr-i münīr-i ḫüdā:**
Kaside 2
Mısra: **63**
İlahi güneşin nuru. || *Hz. Muhammed.*

ẓıll-ı ẓalīl-i Ḫüdā mihr-i münīr-i Ḫüdā
Yolına cānlar fedā ṣalli ve sellim ʿaleyh

mihr-i münīr-i ḥüsn-i yār:

1. **mihr-i münīr-i ḥüsn-i yār:**
Gazel 703
Mısra: **3**
Sevgilinin güzelliğinin parlak güneşi.

ʿĀleme ṣalmış żiyā mihr-i münīr-i ḥüsn-i yār
Her gören bir ẕerresin vechinde ḳılmış ġam ḫayāl

mihr-i pür-envār:

1. **mihr-i pür-envār:**
Gazel 330
Mısra: **8**
Nurlarla dolu güneş.

Ruḫ-ı dildāra naẓar ḳılmasa zāhid ne ʿaceb
Çeşm-i maʿlūl idemez mihr-i pür-envāra naẓar

mihr-i pür-envār:

1. **mihr-i pür-envār:**-*a*
Gazel 178
Mısra: **12**
Nurlarla dolu güneş.

Ṭolansa ḥaşre dek bulmaz duḫūl-ı bezmine ruḫṣat
O māhuñ meclisinde mihr-i pür-envāra yer yoḳdur

mihr-i raḫşān:

1. **mihr-i raḫşān:**-*ı, -sın*
Gazel 62
Mısra: **5**
Parlayan güneş.

Vefā burcınuñ mihr-i raḫşānısın
Neden ẕerreden eylemek ictināb

2. **mihr-i raḫşān:**-*uñ*
Gazel 196
Mısra: **8**
Parlak güneş. || *Sevgili.*

Māh-ı çarḫuñ böyle süʿatle nedendür gitdügi
Añlamış gūyā seḥerden mihr-i raḫşānuñ gelür

3. **mihr-i raḫşān:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **22**
Parlak güneş. || *(Sevgilinin) Güneş gibi parlak yüzü.*

Çıḳup ʿarż-ı cemāl itmezse ger ol kevkeb-i devlet
Ṭutulsun māh-ı tābānun ṭolansun mihr-i raḫşānuñ

mihr-i ruḫsār:

1. **mihr-i ruḫsār:**-*ı, -n, -da*
Gazel 669
Mısra: **4**
Yanağın güneşi.

Şevḳa geldük sînemüz çāk eyledük bī-iḫtiyār
Nūr-ı Ḥaḳḳı mihr-i ruḫsārında gördük hū didük

2. **mihr-i ruḫsār:**-*uñ, -da, -dur*
Gazel 318
Mısra: **2**
Yüz güneşi. || *Sevgilinin güneşe benzeyen yüzü.*

Sırr-ı mā-zāġu'l-baṣar çeşm-i siyeh-kāruñdadur
Aḥsenü'l-taḳvīm rumūzı mihr-i ruḫsāruñdadur

mihr-i ruḥ:

1. **mihr-i ruḥ:**-*uñ, -dan*
Gazel 92
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Yanağının güneşi.

Mihr-i ruḥuñdan eyleme ḫālī derūnımuz
Lāyıḳ degül ki kaʿbe-i ʿaşḳ ola bī-sirāc

mihr-i saʿādet:

1. **mihr-i saʿādet:**
Tarih 21
Mısra: **3**
Mutluluk güneşi.

Yine el virdi ṭāliʿ geldi ol mihr-i saʿādet kim
Geçer evḳātı ḫalḳuñ sāye-i ʿadlinde behcetle

mihr-i sipihr:

1. **mihr-i sipihr:**-*e*
Gazel 230
Mısra: **5**
Baht güneşi.

Mihr-i sipihre ẕerrece yoḳ iʿtibārımuz
O bī-ṣebātdan nice ādem ṣebāt umar

2. **mihr-i sipihr:**-*e*
Gazel 708
Mısra: **11**
Gökyüzünün güneşi.

Rūḥiyā mihr-i sipihre ḫande ḳılsa vechi var
Bu ṣafādan kim yer itmişdür ser-i Pāşāda gül

mihr-i sipihr-i kerem:

1. **mihr-i sipihr-i kerem:**
Kaside 2
Mısra: **55**
Cömertlik göğünün güneşi.

Mihr-i sipihr-i kerem sırr-ı ʿArab hem ʿAcem
Ḥāfıẓ-ı levḥ ü ḳalem ṣalli ve sellim ʿaleyh

mihr-i sipihr-i köhen:

1. **mihr-i sipihr-i köhen:**
Kaside 2
Mısra: **73**
Eski göğün güneşi. || *Hz. Muhammed.*

Cedd-i Ḥüseyn ü Ḥaṣan mihr-i sipihr-i köhen
Ṣāḥib-i ḫulḳ-ı ḥasen ṣalli ve sellim ʿaleyh

mihr-i żiyā-güster:

1. **mihr-i żiyā-güster:**
Gazel 439
Mısra: **10**
Işık saçan güneş.

Rūḥī naẓara nola getürmezse seni yār
Ol mihr-i żiyā-güster u ben ẕerre-i nāçīz

mihribân:

1. **mihribān:**
Gazel 47
Mısra: **2**
Merhamet ve şefkat sahibi.

Gelmez o şūḫdan vefā kim revişi yamān ola
ʿĀşıḳa eyleyüp cefā ġayrıya mihribān ola

mihr-veş:

1. **mihr-veş:**
Gazel 923
Mısra: **7**
Güneş gibi.

Hemān sen mihr-veş bir pīre vāṣıl olıgör yoḳsa
Derūnuñ ġam degül cirm-i ḳamer gibi kesīf olsa

mikdār:

1. **miḳdār:**
Gazel 1
Mısra: **8**
Bir şeyin ölçülebilen, sayılabilen veya azalıp çoğalabilme durumu, nicelik, derece.

Dil u cānı nola bir būseye rehn alsa o şūḫ
Resmdür bu ki alurlar iki miḳdār girev

2. **miḳdār:**
Gazel 902
Mısra: **8**
Kıymet, değer.

Dil u cānı nola bir būseye rehn alsa o şūḫ
Resmdür bu ki alurlar iki miḳdār girev

3. **miḳdār:**
Kaside 19
Mısra: **80**
Derece, ölçü.

Başımuzdan umaruz olmaya sāyen ḫāli
Var devrüñde hele raġbetimüz bir miḳdār

4. **miḳdār:**-*ı*
Kaside 22
Mısra: **6**
Değer, kıymet, derece, seviye.

Rūzgār oldı muvāfıḳ geldi ol eyyām kim
Herkesüñ miḳdārı maʿlūm ola ger kem ger ziyād

5. **miḳdār:**-*ı, -n, -ı*
Kaside 38
Mısra: **84**
Bir şeyin ölçüsü, sayısı veya ölçülebilme, sayılabilme, azalıp çoğalabilme durumu, nicelik, kemiyet. || Değer, kıymet, derece, seviye.

Di kim yārānımuzdur zübde-i erbāb-ı ʿirfāndur
Niçün miḳdārını bildürmez ol ḫar-ṭabʿ ḥayvānuñ

miḳdār-ı ḳadr:

1. **miḳdār-ı ḳadr:**-*üñ*
Gazel 529
Mısra: **3**
(Birisi veya bir şeyin) değerinin derecesi. || (Birinin) ne kadar değerli olduğu.

Ġam degül aġyār kim miḳdār-ı ḳadrüñ bilmese
Sen dür-i pākı ne bilsün olmayan cevher-şināsı

miḳyās:

1. **miḳyās:**
Kaside 13
Mısra: **38**
Ölçü, nispet.

Ḳıyāsile idemez beẕl-i luṭfunı maʿlūm
Alursa himmetine ʿaḳl-ı küll eger miḳyās

2. **miḳyās:**
Kaside 13
Mısra: **40**
Ölçü aleti. || Maşa.

Giceyle matbaḫ-ı cūdından almaġa āteş
Sipihr kāhkeşāndan alur ele miḳyās

min külli fecc:

1. **"min külli fecc":**
Gazel 96
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Ayet**
"Bütün yollardan" anlamında Hacc suresinin 27. ayetinden iktibas edilmiştir.

Kār-gāh-ı ʿaşḳ Rūḥī bir ulu dergāhdur
Kim ʿamīḳ olmış ḥavālisi anuñ "min külli fecc"

mīnā-yı sebz:

1. **mīnā-yı sebz:**-*i, -n, -den*
Gazel 66
Mısra: **8**
Yeşil şişe.

Şāhid-i gül surḫ-rū olsa ʿaceb mi kim müdām
Eksik olmaz ġoncanuñ mīnā-yı sebzinden şarāb

min-baʿd:

1. **min-baʿd:**
Gazel 629
Mısra: **4**
Bundan böyle, bundan sonra.

Ḫaṭṭ-ı sebzüñ virdi çün ʿāşıḳlara ḫaṭṭ-ı emān
Şalsun elden ḫançerin min-baʿd çeşm-i ḳattāluñ

minber:

1. **minber:**-*de*
Terkib-bend 8
Mısra: **211**
Camilerde hutbe okunan merdivenli, yüksekçe yer.

Minberde ḫāṭib ola vü maḥfelde muʿarrif
ʿĀr eylemege olduġına cehlile maʿrūf

minhāc:

1. **minhāc:**-*dur*
Gazel 250
Mısra: **8**
Yol, nehc, tarîk, râh.

Baş ḳoyup gitmekde ʿāşıḳlar ʿadem iḳlīmine
Tīġ-ı āteş-bāzuñ üstinde o bir minhācdur

minnet:

1. **minnet:**-*imüz*
Gazel 453
Mısra: **6**
Yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu sayma, gönül borcu.

Libās-ı faḳra girelden ʿaceb şafāmuz var
Ne cāha raġbetimüz var ne çarḫa minnetimüz

2. **minnet:**
Tarih 1
Mısra: **29**
Çok şükür!

Zamāne şimdi buldı pādişāhın minnet Allaha
Edā-yı ḫidmeti müstevcib-i iḳbāl u cāh oldı

3. **minnet:**
Gazel 643
Mısra: **3**
İyilik, yardım, bağış, lutuf, kerem.

Minnet eylersin bize cevr ü cefālar itdügüñ
Bārekallah dostum ḫaylice iḥsān eyledüñ

minnet eyle-:

1. **minnet eyle-:**-*me*
Gazel 586
Mısra: **9**
Borcu ve yükü altında kalacağını bile bile bir kimseden kendisi için iyilikte bulunmasını istemek, boyun eğip yalvarmak.

Gir semāʿa diyü hīç ṣūfīye minnet eyleme
Rūḥiyā ṣabr it hele bir yire gelsün nāy u def

minnet-i ġayr:

1. **minnet-i ġayr:**-*ıla*
Gazel 978
Mısra: **1**
Başkalarının iyiliği altında ezilmek.

Minnet-i ġayrıla ẕevḳ eylemeden dünyāda
Yegdür ölmek elem-i faḳrile künc-i ġamda

minnetini çek-:

1. **minnetini çek-:**-*i, -n, -i, -elüm*
Gazel 961
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sıkıntıya, eziyete katlanmak, sıkıntı çekmek.

Nice bir bāde-fürūşuñ çekelüm minnetini
Emelüm laʿl-i leb-i sāḳii sāġar yerine

minnetkār:

1. **minnetkār:**-*am*
Terci-bend 2
Mısra: **58**
Yapılan bir iyiliğe karşı kendisini borçlu hisseden, minnet duyan kimse.

Cānuma geçdi ḥadeng-i ġam-ı hicr efkāram
Beni ḳatl idene bin cānile minnetkāram

minnet it-:

1. **minnetler it-:**-*ler, -düg, -üm*
Gazel 768
Mısra: **16**
Borcu ve yükü altında kalacağını bile bile bir kimseden kendisi için iyilikte bulunmasını istemek, boyun eğip yalvarmak.

Öldür sitemle Rūḥiyi beñzetme ġayra tek
Ey bī-vefā budur saña minnetler itdügüm

mīr:

1. **mīr:**
Gazel 339
Mısra: **16**
Amir, baş, kumandan; bey, vali.

ʿAceb vādīdedür sırrına irmez kimse Rūḥīnüñ
Ne fāsıḳdan ne zāhidden ne mīr ü gedādandur

2. **mīr:**
Terkib-bend 8
Mısra: **11**
Baş, başkan, reis, amir. || *Zengin bey.*

Bu ʿālem-i fānīde ne mīr ü ne gedāyuz
Aʿlālara aʿlālanuruz pestile pestüz

mirʾāt:

1. **mirʾāt:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 811
Mısra: **3**
Ayna.

Ḳaplamışdı ṭabʾumuñ mirʾātını gerd-i riyā
Ṣayḳal-ı meyle anı sildüm mücellā eyledüm

2. **mirʾāt:**
Gazel 528
Mısra: **3**
Ayna II Gönül.

Dil saña mirʾāt ü sen mirʾāt içinde cilve-ger
Bu söze münkirdür ol kim ola mirʾātında pās

3. **mirʾāt:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **18**
Ayna || *Gönül aynası.*

Sāḳī getür ol bādeyi kim dāfiʿ-i ġamdur
Ṣayḳal ur o mirʾāta ki pür-jeng -i elemdür

4. **mirʾāt:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 1079
Mısra: **2**
Ayna. || *Sevgilinin ayna gibi parlak yanağı.*

Cefādan mı çıḳup seyr itdügi bürḳaʿle gözden mi
Ruḫı mirʾātını ol meh-pāre ṣaḳlar yoḳsa ṭozdan mı

mirʾāt-ı cemāl:

1. **mirʾāt-ı cemāl:**-*uñ*
Gazel 976
Mısra: **8**
Güzellik aynası.

Naẓar bir ṣayḳal-ı behcet-feżādur ḳadrini bil kim
Yıḳılmaz ṣoñra mirʾāt-ı cemāluñ yüz ṭutar pasa

mirʾāt-ı dil:

1. **mirʾāt-ı dil:**
Gazel 654
Mısra: **4**
Gönül aynası.

Mümkin iken ṣayḳal-ı meyle cilā virmek niçün
Jeng-i ġamdan olmaya mirʾāt-ı dil gül gibi pāk

mirʿāt-ı dil-i ġam-zede:

1. **mirʿāt-ı dil-i ġam-zede:**-*s, -i*
Tarih 46
Mısra: **2**
Gamlı gönül aynası.

Ṣayḳal-ı müjde-i iḳbāl-i vezīr-i dānā
Oldı mirʿāt-ı dil-i ġam-zedesi jeng-zidā

mirʾāt-ı ḫātır:

1. **mirʾāt-ı ḫāṭır:**-*ı, -n, -da*
Terkib-bend 5
Mısra: **8**
Gönül aynası.

Ḳanı bir ehl-i vefā rüzgārda kim anuñ
Ġamuñdan olmaya mirʾāt-ı ḫāṭırında ġubār

mirʾāt-ı ḥüsn:

1. **mirʾāt-ı ḥüsn:**-*in*
Gazel 83
Mısra: **9**
Güzellik aynası.

Ṣaḳınsun sevdügüm mirʾāt-ı ḥüsnin āh-ı serdinden
O dil-sūzuñ ki yaḳmış ola baġrın āteş-i ḥasret

mirʾāt-ı ḳalb:

1. **mirʾāt-ı ḳalb:**-*i, -n, -e*
Gazel 377
Mısra: **4**
Kalp aynası.

Āhumla kāʾinātı virürdüm fenāya līk
Mirʾāt-ı ḳalbine irişür ḳorḳarın ġubār

mirʾat-ı luṭf:

1. **mirʾat-ı luṭf:**-*ı*
Gazel 641

Mısra: **7**
Lütuf, iyilik aynası.

Eger mirʾat-ı luṭfı yanıñuzda bulmaya ṣūret
Zebānı lāl olur ṭūṭī-ṣıfat ṭabʿ-ı suḫandānuñ

mirʾāt-ı mücellā:

1. **mirʾāt-ı mücellā:**
Gazel 357
Mısra: **2**
Parlak ayna.

Ehl-i ṭabʿı ol cemāl-i ʿālem-ārā söyledür
Ṭūṭi-i gūyāyı mirʾāt-ı mücellā söyledür

2. **mirʾāt-ı mücellā:**
Gazel 917
Mısra: **4**
Parlak ayna. || *İçki kadehi.*

Seyr itmedeyüz şāhid-i maḳṣūd cemālin
Sāġar gibi mirʾāt-ı mücellā elimüzde

mirʾāt-ı pür-ṣafā:

1. **mirʾāt-ı pür-ṣafā:**
Gazel 239
Mısra: **1**
Cilalı ve parlak ayna.

Ruḫı mirʾāt-ı pür-ṣafā görinür
Lebi cām-ı cihān-nümā görinür

mirʾāt-ı rūy-ı yār:

1. **mirʾāt-ı rūy-ı yār:**-*a*
Gazel 507
Mısra: **1**
Sevgilinin ayna gibi (parlak ve temiz) yüzü.

Mirʾāt-ı rūy-ı yāra ki biz nāẓır olmışuz
Kesb-i ḥaḳīḳat itmege bir vech bulmışuz

mir-i ʿāli-kadr:

1. **mir-i ʿāli-ḳadr:**
Tarih 53
Mısra: **10**
Çok kıymetli bey.

Söyledi Rūḥī ol ʿāli-himmetüñ tārīḫini
Ciddeye bir mir-i ʿāli-ḳadr ḥālā oldı bek

mīr-i felek-cāh:

1. **mīr-i felek-cāh:**
Terkib-bend 8
Mısra: **138**
(Bir yerin) Gökler kadar yüce efendisi.

İḥsānı ya pencāh ya çildür fuḳarāya
Ṣabr eyle ki demdür gele ol mīr-i felek-cāh

mīr-i iklīm-i suḫan:

1. **mīr-i iḳlīm-i suḫan:**
Kaside 37
Mısra: **30**
Şiir ülkesinin emiri.

İḫtiyār-ı ümerā faḫr-ı zamān Meʿmūn Beg
Mīr-i iḳlīm-i suḫan ṣāḥib-i ʿunvān nicedür

mīr-i kāmil:

1. **mīr-i kāmil:**
Kaside 20
Mısra: **54**
İlim, fazilet ve hüner sahibi, manevi meziyetleri bakımından belli bir olgunluğa erişmiş bey.

Var mı cihānda bir saña beñzer
Kim olmış ola ey mīr-i kāmil

mīr-i meclis ol-:

1. **mīr-i meclis ol-:**-*maġ, -ı*
Gazel 208
Mısra: **10**
Meclisin başı olmak.

Rūḥiyā ṣadra giçürdiler şeh-i ẕī-şānumı
Mīr-i meclis olmaġı ol şāha lāyıḳ gördiler

mīr-i mīrān:

1. **mīr-i mīrān:**
Tarih 47
Mısra: **5**
Osmanlı taşra teşkilâtında en büyük idarî birim olan eyaletin askerî ve idarî âmiri, beylerbeyi.

Mīr iken luṭf-ı Ḥaḳ anı mīr-i mīrān eyledi
Himmeti ʿālī olanuñ pāyesi ʿālī gerek

2. **mir-i mirān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **38**
Paşalığın ikinci kademesindeki ferikliğe denk mülkî rütbe ve bu rütbede bulunan kimse, eyâlet vâlisi, beylerbeyi. || *Osman Paşa (ö. 993/1585).*

Ḳuşandı beline ġayret ḳuşaġın girdi meydāna
Görindi şīr-i ner her biri ḫaşma mir-i mirānuñ

mīr-i reşīd:

1. **mīr-i reşīd:**
Kaside 40
Mısra: **43**
Akıllıca hareket eden emir.

Ümerāda ḳanı Meʾmūn gibi bir mīr-i reşīd
Ẕerreyi şems ider ḳaṭreyi ʿumman eyüdür

mīr-i şehenşeh-i mesned-i vakt:

1. **mīr-i şehenşeh-i mesned-i vaḳt:**
Rübai 24
Mısra: **3**
Zamane padişahlarının dayanağı.

Sen mīr-i şehenşeh-i mesned-i vaḳt
Men rind-i ḳalender-reviş u mey-keşīd-i ʿīd

mīr-livā:

1. **mīr-livā:**-*y, -ile*
Gazel 957

Mısra: **4**
Miralay ile ferik arasında kalan ve paşalığın en alt kademesi olan subay rütbesi, tuğgeneral, livâ.

ʿÖmr odur kim ola mebẕūl-ı emīnān-ı ṭarīḳ
Ne gedāyile ne ḫod mīr-livāyile giçe

mīrlivā-yı nevrūz:

1. **mīrlivā-yı nevrūz:**
Gazel 486
Mısra: **1**
Nevruzun sancak beyi.

Geçdi burc-ı ḥamele mīrlivā-yı nevrūz
Ḳıldı murġān-ı çemen medḥ ü s̱enā-yı nevrūz

mīr-mesned:

1. **mīr-mesned:**
Gazel 717
Mısra: **12**
Emire (makam sahibi birine) dayanmış.

Fiʿlüñ muvāfıḳ eyleyigör ḳuluña hemān
Ger kūşe-gīr-i faḳr u gerek mīr-mesned ol

misāfir:

1. **misāfir:**
Gazel 861
Mısra: **3**
Geçici bulunan, sürekli olmayan (kimse).

Misāfir oldılar mülk-i cihānda ḲAysile Ferhād
Ṣorarsañ tekye-i ʿaşḳuñda ben ḳaldum mücāvirden

misâl:

1. **mis̱āl:**-*ı*
Gazel 29
Mısra: **12**
Misal, benzer, gibi.

Çoḳ mis̱ālın ḫāme-i ṣunʿuñ temāşā eyledüm
Görmedüm ḳaşuñ mis̱ālı bir mis̱āl-ı dil-güşā

2. **mis̱āl:**-*ı, -n*
Gazel 29
Mısra: **11**
Benzer, örnek.

Çoḳ mis̱ālın ḫāme-i ṣunʿuñ temāşā eyledüm
Görmedüm ḳaşuñ mis̱ālı bir mis̱āl-ı dil-güşā

3. **mis̱āl:**
Kaside 9
Mısra: **4**
Benzer, gibi.

Suḫanda gün gibi ol kim cihānı dutmışdur
Vücūdı faḳrile nābūd olur mı ẕerre mis̱āl

mis̱āl-i āb-ı zülāl:

1. **mis̱āl-i āb-ı zülāl:**
Kaside 25
Mısra: **70**
İçimi güzel, tatlı su gibi.

Benem o Rūḥi-i bī-dil ki teşne-i suḫana
Ṣafā virür kelimātum mis̱āl-i āb-ı zülāl

misāl-i ʿayn-ı halīl:

1. **mis̱āl-i ʿayn-ı ḫalīl:**
Tarih 55
Mısra: **5**
Halil'in gözü gibi.

Ṣāfluḳda mis̱āl-i ʿayn-ı Ḫalīl
Ḳıldı ol çeşmeden bir āb-ı revān

mis̱āl-i dīde-i yaʿḳūb:

1. **mis̱āl-i dīde-i yaʿḳūb:**
Gazel 663
Mısra: **4**
Yakub peygamberin gözü misali.

Ġamıyla aġlamadan ʿāciz olma Yūsufunuñ
Mis̱āl-i dīde-i Yaʿḳūb aġarmasun bebegüñ

mis̱āl-ı dil-güşā:

1. **mis̱āl-ı dil-güşā:**
Gazel 29
Mısra: **12**
Gönle ferahlık veren örnek.

Çoḳ mis̱ālın ḫāme-i ṣunʿuñ temāşā eyledüm
Görmedüm ḳaşuñ mis̱ālı bir mis̱āl-ı dil-güşā

misāl-i eşcār:

1. **mis̱āl-i eşcār:**
Gazel 378
Mısra: **4**
Ağaçlar misali, ağaçlar gibi.

Dökilüp ʿıyşımuz evrāḳı ḫazān-ı ġamdan
Bizi ṣoydı felek-i süfle mis̱āl-i eşcār

misāl-i ġurre-i māh-ı ṣıyām:

1. **mis̱āl-i ġurre-i māh-ı ṣıyām:**
Kaside 34
Mısra: **56**
Oruç ayının hilali gibi.

Seyre çıḳduḳda nişān-ı naʿl-i raḫşin görmege
Cān virür herkes mis̱āl-i ġurre-i māh-ı ṣıyām

misāl-i ḫāṣ:

1. **mis̱āl-i ḫāṣ:**
Gazel 553
Mısra: **4**
Benzeri olmayan örnek gibi. || Sevgilinin ayva tüyleri bağlamında.

Besdür nümūne ḳıṭʿa-nüvisān-ı ʿāleme
Ol ṣafḥa-i cemālde olan ḫaṭ mis̱āl-i ḫāṣ

misāl-i ḥażret-i pāşā-yı vācibüʾt-taʿẓīm:

1. **mis̱āl-i ḥażret-i pāşā-yı vācibüʾt-taʿẓīm:**
Kaside 11
Mısra: **19**
Hürmete layık Paşa hazretleri gibi. || Şam Valisi Müşir Osman Paşa.

Mis̱āl-i Ḥażret-i Pāşā-yı vācibüʾt-taʿẓīm
Ki bezm-i ḫāṣına Cem girse başdan eyler ayaġ

misāl-ı katre:

1. **miṣāl-ı ḳaṭre:**
Tahmis 1
Mısra: **18**
Damla gibi.

Cān dürr-i dürc-i ḳulzümi güft u şinid itmiş
Eşyā miṣāl-ı ḳaṭre hemān bir nümūd itmiş

misāl-i māh:

1. **miṣāl-i māh:**
Gazel 711
Mısra: **1**
Ay gibi.

Bedr şeklinde görinmezdi miṣāl-i māh gül
Olmasaydı maẓhar-ı nūr-ı Resulullah gül

misāl-i māh-ı bedr:

1. **miṣāl-i māh-ı bedr:**
Tarih 25
Mısra: **4**
Dolunay gibi.

Ẓulmet-ābād-ı ʿIrāḳa himmeti
Nūr-baḫş oldı miṣāl-i māh-ı bedr

misāl-i ṣayyād:

1. **miṣāl-i ṣayyād:**
Kaside 18
Mısra: **8**
Avcı gibi.

Jāleden dāne döküp bülbüli ṣayd itmek içün
Dām ḳurmış çemene ġonca miṣāl-i ṣayyād

misk:

1. **misk:**-*i*
Gazel 887
Mısra: **5**
Bir tür erkek ceylanın karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde; güzel koku.

Çīn-i zülfi yeter ortaya getürse miski
Başımuz ḫoş degül ey ḫᵛāce anuñ būyından

2. **misk:**
Kaside 18
Mısra: **3**
Güzel, hoş koku.

Misk alup lāle neden geldi seḥerden çemene
Var ise eyledi gül Yūsufını bād mezād

misk gizlenmez:

1. **misk gizlenmez:**
Gazel 694
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Atasözü**
Miskin kokusu gizlenmez. || *Değerli bir şey veya kişi her yerde ve her şartta varlığını hissettirir.*

Misk gizlenmez dimişler bu meṣel meşhūrdur
Zülf-i müşkīnüñ neden gizler ʿaraḳ-çīnüñ senüñ

miskab:

1. **miṣḳab:**-*la*
Gazel 290
Mısra: **4**
Delmeye mahsus alet, burgu.

Müjgānlar üzre ḳaṭre-i eşk ile gözlerüm
Ḫakkākdur biʿaynihi miṣḳabla dür deler

miṣkāt:

1. **miṣkāt:**-*a*
Gazel 105
Mısra: **4**
İçine mum, kandil, lamba gibi şeyler konmak için duvarda açılan oyuk.

Anuñ ki olmaya ḳalbinde şevḳ-ı ruḥsāruñ
Döner derūnı şu miṣkāta k'ola bī-miṣbāḥ

misk-i ḥab:

1. **misk-i ḥab:**
Gazel 359
Mısra: **14**
Misk tanesi.

Ḫāl-i mūdārın gören neyler şarābı Rūḥiyā
Ṭālib-i keyfiyyet-i ʿaşḳı o misk-i ḥab ṭutar

misk-i ḫoten:

1. **misk-i ḫoten:**-*üñ*
Gazel 668
Mısra: **4**
Hoten miski.

Öykinürmiş ḫaṭuña ṣūrete ammā gelicek
Ḳaldı yüz ḳaraluġı kendüye misk-i Ḫotenüñ

miskîn:

1. **miskīn:**-*e*
Gazel 242
Mısra: **4**
Aciz, zavallı (kimse). || *Âşık.*

Dil-i dermāndemüz bir ʿömrdür ḳapuñda çākerdür
Ne iḥsān eyleseñ ol bābda miskīne lāyıḳdur

2. **miskīn:**
Gazel 415
Mısra: **8**
Misk kokulu.

Girse nigār nola boyınca yazıḳlara
Miskīn ṣaçın ayaġa şalup pāymāl ider

3. **miskīn:**-*e*
Tahmis 2
Mısra: **23**
Aciz, zavallı, fakir, kimsesiz.

Cefā itdüklerinden ġayrı miskīne bu da bir ġam
Vefā eyleñ diriseñ incinürler söylemez hem

misl:

1. **miṣl:**-*üñ*
Gazel 325
Mısra: **3**
Benzer, eş, denk.

Var mıdur miṣlüñ disem dirsin bütün dünyāda yoḳ
Bī-vefāsın söylesem dirsin ki dünyā böyledür

2. **miṣl:**-*i*
Gazel 674
Mısra: **1**
Misil; eş, benzer, manend.

Aldanup reng-i ruḫına miṣli yoḳ dirmiş gülüñ
Bāġa gel ey ġonca selb it iʿtiḳādın bülbülüñ

misl-i kāzib:

1. **miṣl-i kāẕib:**
Kaside 33
Mısra: **18**
Yalancı kimseler gibi.

Sözüñ ṣıḥḥati bu ẕelīl olsa kāmil
Sözine ʿamel yoḳ anuñ miṣl-i kāẕib

mıṣr:

1. **mıṣr:**-*a*
Gazel 718
Mısra: **8**
Afrika kıtasında yer alan ve Hz. Yusuf'un yaşadığı ülke.

Gedā-yı kūyuñ olmaḳdur didüm ʿālemde maḳṣūdum
Gülüp ol Yūsuf-ı ṣānī didi var Mıṣra sulṭān ol

2. **mıṣr:**-*ı*
Tarih 7
Mısra: **1**
Afrika'nın kuzeyinde yer alan ve başkenti Kahire olan ülke.

Ol ki Mıṣrı ḳıldı ʿadli ġayret-i dāruʿs-selām
Şimdi yümn-i maḳdeminden ġayret-i Mıṣr oldı tām

mıṣr u şām ehli:

1. **mıṣr u şām ehli:**-*n, -e*
Tarih 7
Mısra: **13**
Mısır ve Şam'da yaşayanlar.

Mıṣr u Şām ehline yümn-i maḳdemi virdi şeref
Hāṣıl oldı iltimās-ı hāṣ u istidʿā-yı ʿām

mıṣraʿ:

1. **mıṣraʿ:**-*ı*
Gazel 899
Mısra: **11**
Manzum bir parçayı meydana getiren satırlardan her biri.

Gözüñ vaṣfıyla her bir mıṣraʿı bir dām-ı ṣoḥbetdür
Şikār itmiş nice çeşmi ġazālı bir ġazeldür bu

mıṣraʿ-ı cān-perver:

1. **mıṣraʿ-ı cān-perver:**-*i*
Tarih 33
Mısra: **8**
Ruha ferahlık veren mısra.

Ġayr-ı menḳūṭile menḳūṭın iki tārīḫ idüp
Söyledi bu mıṣraʿ-ı cān-perveri bir ehl-i ṭabʿ

mıṣrāʿı tecdīd:

1. **mıṣrāʿı tecdīd:**-*i, -n, -e*
Tarih 91
Mısra: **5**
Yenilenmiş mısra.

Didi bu mıṣrāʿı tecdīdine Rūḥī tārīḫ
Āṣaf-mesned-i devlet ḳodı bu bābda nām

mıṣr-ı ḥüsn:

1. **mıṣr-ı ḥüsn:**-*e*
Gazel 511
Mısra: **3**
Güzellik ülkesi, güzellik Mısr'ı.

ʿAzīz-i ʿālem olup Mıṣr-ı ḥüsne ṣāh olduñ
Zamāne içre seni Yūsufa bedel bilürüz

mıṣr-ı maʿdelet:

1. **mıṣr-ı maʿdelet:**-*de*
Tarih 3
Mısra: **18**
Adalet Mısırı. || *Adalet ülkesi.*

Ḥaḳ seni aḥbāba Yūsuf ḳılmış aʿdāya Sinān
Eyleyüp ʿizzetle Mıṣr-ı maʿdeletde müstedām

mıṣr-ı vuṣlat:

1. **mıṣr-ı vuṣlat:**-*da*
Terkib-bend 4
Mısra: **43**
Kavuşma ülkesi. || *(Hz. Yusuf bağlamında) Kavuşma Mısır'ı.*

Mıṣr-ı vuṣlatda kimin ʿizzetle eyler kāmyāb
Çāh-ı hicrāna ṣalup eyler kimin zār ü zebūn

mıṣṭar-ı kitāb:

1. **mıṣṭar-ı kitāb:**
Gazel 990
Mısra: **9**
Kitap mıstarı. || *Kağıda çıkan çizgiler üzerinde düzgün yazı yazılmasını sağlayan alet.*

Çizdi Rūḥī bir yeñi mıṣṭar-ı kitāb ʿaşḳuña
Şerḥalar ṣanma görinen sīne-i efgārda

misvāk:

1. **misvāḳ:**-*ı, -n*
Gazel 113
Mısra: **5**
Misvak ağacının dallarından kesilip ucu dövülerek fırça durumuna getirilen ve diş temizliğinde kullanılan çubuk.

Zāhidüñ kūşe-i destārdaki misvāḳın
Mey ḫayālıyla ıraḳda göricek ṣandum şāḫ

mīve:

1. **mīve:**-*dür*
Gazel 186
Mısra: **4**
Meyve, yemiş.

Bir ışırması o sīb-ẕeḳānuñ deger cihāna
Ne baḥālu mīvedür bu ne leẕīẕce yemişdür

2. **mīve:**-*s, -i*
Gazel 1029
Mısra: **5**
Meyve. || *Sevgiliden gelen güzellikler.*

Bāġ-ı ʿaşḳuñ dimeñüz mīvesi yoḳ ʿuşşāḳa

Bulunur her ne ḳadar istersen ayvası

mīve-i mihr:

1. **mīve-i mihr:**
Gazel 1078
Mısra: **11**
Sevgi ve dostluk meyvesi.

Mīve-i mihr ile pürdür ṭutalum naḫl-i ḳadüñ
Neylesün ehl-i vefā olmayıcaḳ dest-resi

mīve-i mihr u vefā:

1. **mīve-i mihr u vefā:**-*y, -ile*
Gazel 1084
Mısra: **5**
Sevgi ve sadakat meyvesi.

Mīve-i mihr u vefāyile nihāl-i ḳad-i yār
Pürdür ammā dil-i sevdā-zedenüñ irmez eli

mīve-i vaṣl:

1. **mīve-i vaṣl:**-*uñ, -ı*
Gazel 1055
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Kavuşma meyvesi.

Mīve-i vaṣluñı ʿāṣıḳlara mebẕūl itseñ
Ne var ey naḫl-ı melāḥat anı kimse yer mi

miyān:

1. **miyān:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 1002
Mısra: **8**
Bel, vücuttaki göğüs ile karın, sırtla kalça arasında kalan bölge.

Altuna mālik olmayıcaḳ zer kemer gibi
Yāruñ miyānını ḳocımazsın ṣafāyile

2. **miyān:**-*dur*
Gazel 274
Mısra: **10**
Bel. II Sevgilinin ince beli.

Şānelerken ṣaçını üstine bir mū düşmiş
Rūḥiyā ṣanma miyāndur görinen bir mūdur

miyān-ı āsumān:

1. **miyān-ı āsumān:**-*da*
Gazel 68
Mısra: **7**
Göğün ortası.

Miyān-ı āsumānda hāle sīmīñ-ṣemʿdān anda
Ḳamer bir ṣemʿ-i ṣeb-efrūz bir pervāne her kevkeb

miyān-ı dilber:

1. **miyān-ı dilber:**-*e*
Gazel 424
Mısra: **3**
Sevgilinin beli.

Kemer-vārī miyān-ı dilbere zāhid ṭolaşduḳda
O pīç u tābuñ encāmında belden pāk ḫancer yer

miyān-ı halḳ:

1. **miyān-ı ḫalḳ:**-*a*
Gazel 904
Mısra: **2**
Halk arasında.

Söyleşmedi bizümile henüz o māh-rū
Bilmem miyān-ı ḫalḳa neden düşdi güft ü gū

miyān-ı meclis:

1. **miyān-ı meclis:**-*e*
Gazel 149
Mısra: **1**
Meclisin ortası.

Germ-i ḥüsn olup miyān-ı meclise ṣemʿ atılur
Ḫod-nümāluḳdur işi hīçe anuñçün ṣatılur

miʿyār:

1. **miʿyār:**-*uz*
Gazel 456
Mısra: **10**
Herkes tarafından kabul edilmiş, yerleşmiş prensip, ölçü, kıstas.

Şeyḫ-i şehr eylemesün lāf-ı kerāmet ki biz
Bilürüz her kişinüñ mertebesin miʿyāruz

mīzāb-veş:

1. **mīzāb-veş:**
Gazel 543
Mısra: **2**
Oluk misali.

Būstān-ı ġamda başum çizginür dolāb-veş
Aḳıdur ḳanlı yaşını gözlerüm mīzāb-veş

mizāc:

1. **mīzāc:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 301
Mısra: **9**
Tabiat, huy.

Telḫ itmege mīzācını ehl-i maḥabbetüñ
Aġyāre būse ile mükerrer şeker virür

2. **mīzāc:**-*uñ, -a*
Gazel 36
Mısra: **9**
Tabiat, yaratılış.

Ṣaḳın mīzācuña ḫoş gelmeyenden olma melūl
Ki muḫtelifdür ezelden ṭabīʿat-ı eşyā

3. **mizāc:**-*ı*
Kıt'a 13
Mısra: **2**
Tabiat, huy, karakter, tıynet, yaradılış.

Kimseye cevr idici olma ḫuṣūṣā güzelüm
Mālik-i ṭabʿa ki ġāyet de mizācı ter olur

mıżrāb:

1. **mıżrāb:**-*ı, -n*
Kaside 17
Mısra: **5**
Fildişi, bağa, boynuz, kiraz

ağacı gibi sert şeylerden yapılan ve telli sazları çalmakta kullanılan küçük alet, tezene, zahme.

Mıżrābın aldı destine nāhīd-i naġme-sāz
Meclis ḳurup getürdi şafaḳdan felek nebīd

mıżrāb-veş:

1. **mıżrāb-veş:**
Gazel 543
Mısra: **8**
Telli sazları çalmakta kullanılan küçük alet misali.

Tār-ı çeng-āsā virür yer yer reg-i cismüm ṣadā
Her ḳaçan peykānı degse sīneme mıżrāb-veş

mollā:

1. **mollā:**
Gazel 993
Mısra: **13**
Âlim, hoca; müderrislikten daha üstün bir ilmiye rütbesinde, mevleviyet veya büyük kadılık payesinde bulunan kimse.

Faḫr ider mollā kütüb cemʿine bilmez ki virür
Yüz kitābuñ feyżini bir ṣūret-i zībā bize

mollā-yı celīlü'l-ḳadr:

1. **mollā-yı celīlü'l-ḳadr:**
Tarih 42
Mısra: **3**
Çok kıymetli alim.

Didüm ki ʿAyānī nām mollā-yı celīlü'l-ḳadr
Bu silsileden oldı neyle ʿacabā rāżı

monlā:

1. **monlā:**
Gazel 392
Mısra: **4**
Din bilgini, dini bilgilere sahip kimse.

Ṣor lebüñ sırrını rindān-ı ḳadeḥ-peymādan
Anı yā vāʿıẓ u yā şeyḫ ya monlā ne bilür

2. **monlā:**
Gazel 357
Mısra: **8**
Mevlânâ.

Mihr ü māh u çarḫ u encüm ḥaşre dek eyler semāʿ
ʿĀlem-i ervāḥ içinde nāyı Monlā söyledür

monla ḥasan:

1. **monla ḥasan:**
Kaside 39
Mısra: **62**
Monla Hasan (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Ġam pūtesinde olmadı mı yanmadan ḫalāṣ
Monla Ḥasan o maḫlaṣ-ı ḫūbān ne demdedür

mū:

1. **mū:**
Gazel 274
Mısra: **9**
Tüy, kıl, saç teli.

Şānelerken ṣaçını üstine bir mū düşmiş
Rūḥiyā ṣanma miyāndur görinen bir mūdur

muʿādil:

1. **muʿādil:**
Tarih 57
Mısra: **2**
Denk, eşdeğer.

Ḫidivv-i civān-baḫt-ı Sulṭān Muḥammed
Ki yoḳ ẕātına maʿdeletde muʿādil

muʿahhar:

1. **muʿaḫḫar:**
Kaside 31
Mısra: **85**
Tehir edilmiş, geriye bırakılmış, sonradan olmuş, sonraki.

Muḳaddem olur berk ü ġonca muʿaḫḫar
Leṭāfetle olur muʿaḫḫar muḳaddem

muʿallem:

1. **muʿallem:**
Kaside 31
Mısra: **44**
Öğretilmiş, yetiştirilmiş eğitilmiş, eğitimli.

Olur cemʿ bezminde şol deñlü ʿālem
Girenler o bezme çıḳarlar muʿallem

muʿamma:

1. **muʿamma:**-*m*
Gazel 699
Mısra: **8**
Anlaşılmayan, bilinmeyen şey.

Sen ol cūd-ı seḫā kānısın ey sulṭān-ı ḫūbānum
Muʿaẓẓam şān u ʿünvānuñ muʿammam ḫ̆ān-ı iḥsānuñ

muʿammer it-:

1. **muʿammer ide:**-*e*
Kaside 9
Mısra: **80**
(Allah bir kimseyi) Uzun ömürlü etmek, uzun ve mutlu bir ömür sürdürmek.

Pür ola gūş-ı felek ṣıyt-ı ʿadl ü dāduñile
Muʿammer ide seni luṭf-ı Ḫzed-i müteʿāl

muʿanber:

1. **muʿanber:**
Gazel 50
Mısra: **5**
Amber kokulu.

Nedür ol zülf-i müselsel o muʿanber kākül
Ḳılca noḳṣānları yoḳ biri birinden aʿlā

2. **muʿanber:**
Gazel 855
Mısra: **8**
Amber karıştırılmış, amber sürülmüş, amber kokan, amberli, güzel kokulu.

Ḳızarsa bādeden ol genc-i ḥüsnüñ rūy-ı raḫşānı

Muʿanber zülfi bağlar ejder-i āteş-feşān şeklin

muʿarrif:

1. **muʿarrif:**
Terkib-bend 8
Mısra: **211**
Bir şey veya bir kimse hakkında etraflıca bilgi veren, tanıtan, tarif eden.

Minberde ḫāṭib ola vü maḥfelde muʿarrif
ʿĀr eylemege olduġına cehlile maʿrūf

muʿāṣirān-ı çemenzār-ı ʿālem-i ikbāl:

1. **muʿāṣirān-ı çemenzār-ı ʿālem-i iḳbāl:**
Kaside 25
Mısra: **62**
İkbal âleminin bahçesinde iyi ve hoş geçinenler.

Müdām bāde-i luṭfuñla ẕevḳ ü şevḳdedür
Muʿāṣirān-ı çemenzār-ı ʿālem-i iḳbāl

muʿaṭṭar:

1. **muʿaṭṭar:**-*dur*
Gazel 340
Mısra: **9**
Güzel kokulu, ıtırlı.

Egerçi būy-ı zülfüñle muʿaṭṭardur dimāġ ammā
Bu iḥsānlar bize senden degül bād-ı ṣabādandur

muʿaṭṭar ol-:

1. **muʿaṭṭar ol-:**-*a*
Kaside 11
Mısra: **4**
Güzel kokmak, güzel kokuyla dolmak.

Gül-i ter ola ʿarak-rīz ü bāde ola gül-rīz
Gülāb rāyiḥasından muʿaṭṭar ola dimāġ

muʿayyen:

1. **muʿayyen:**-*dür*
Gazel 364
Mısra: **8**
Meşhur, bilinen, belli.

Dil-i zāruñ bugün mi ḫūn olupdur bağrı çeşmüñden
Giriftāruñ olaldan aña miḥnet hem muʿayyendür

muʿaẓẓam:

1. **muʿaẓẓam:**
Gazel 699
Mısra: **8**
Büyük, ihtişamlı.

Sen ol cūd-ı seḫā kānısın ey sulṭān-ı ḫūbānum
Muʿaẓẓam şān u ʿünvānuñ muʿammam ḫᵛān-ı iḥsānuñ

muʿazzez:

1. **muʿazzez:**
Gazel 723
Mısra: **4**
Değerli, kıymetli, yüce.

Ḥalḳ-ı cihāndan eyle bugün ʿuzlet iḫtiyār
Yarın Cenāb-ı Ḥaḳda muʿazzez mükerrem ol

mübāḥ:

1. **mübāḥ:**
Gazel 105
Mısra: **6**
İşlenmesinde sevab ve günah olmayan şey.

Müdām mestdür ol ġamzeler ni ḥikmetdür
İçüp meger ki ṣanurlar ṣarāb-ı nābı mübāḥ

mübāh it-:

1. **mübāḥ id-:**-*er*, -*in*
Gazel 104
Mısra: **4**
Helal saymak. || *Sakınca görmemek.*

Ölmeyince kişi maḳṣūdına vāṣıl olmaz
Öldürürse beni ḳanum iderin yāra mübāḥ

mübārek:

1. **mübārek:**
Gazel 737
Mısra: **4**
Hayırlı, uğurlu, bereketli.

Bir şeh-i ḥüsne ḳul olmaḳ niyyetin itdüm bugün
Muṣḥaf-ı ruḫsārına baḳdum mübārek geldi fāl

2. **mübārek:**
Gazel 298
Mısra: **10**
Bereketli, kutsal.

Ḳurtulur ġamdan ayaḳ kim ki başar meygedeye
Ḥaḳ bu kim kūşe-i meyḫāne mübārek yerdür

3. **mübārek:**
Gazel 708
Mısra: **4**
Bereketli, uğurlu, mukaddes.

Gülşene şāh-ı bahāruñ ḫāymesin ḳūrdı ṣābā
Berk-i sebz alup ele geldi mübārek bāde gül

4. **mübārek:**
Tarih 50
Mısra: **14**
Mübarek, kutlu.

Rūḥī bu sūr-ı dilkeşüñ ḳıldı raḳam tārīḫini
İzed mübārek eyleye sürın vezīr-i ʿādilüñ

mübārek olsun:

1. **mübārek olsun:**
Rübai 22
Mısra: **4**
"Hayırlı, uğurlu olsun" anlamında kullanılan bir kutlama sözü.

Ḳul oldı saña ki kesb-i nām eyledi ʿīd
Ey ḳan-ı kerem mübārek olsun ʿīdüñ

mübāriz:

1. **mübāriz:**-*ler*
Kaside 8
Mısra: **25**
Eski savaşlarda meydana

çıkarak hasmıyla teke tek dövüşen, mübareze eden kimse.

Ol olmaġla ḳoyıldı ḫayli aʿdāya mübārizler
Ol olmaġla gözi ḳan dökmege ḳanıḳdı merdānuñ

mübeddel it-:

1. **mübeddel id-:**-*e*
Kaside 7
Mısra: **54**
Bir şeyi … şekline koymak, –e dönüştürmek.

Ümīd oldur ki min-bāʿd irişüp aḫbār-ı ıṭlāḳı
Mübeddel ide ʿösre yüsrini aʿlānuñ ednānuñ

mübeddel ol-:

1. **mübeddel ol-:**-*dı*
Gazel 697
Mısra: **3**
… şekline dönüşmek.

Ṣubḥ-ı ümīde oldı mübeddel şeb-i merām
Ṭoġdı güni zamānede ehl-i belāġatuñ

mū-be-mū:

1. **mū-be-mū:**
Gazel 904
Mısra: **12**
Kıl kıl. II İnceden inceye, çok dikkatli.

Hīç ṣaḳlama ki ḫalḳı nice zülfüñ öldürür
Hep ṭuyduḳ açdılar bize ol sırrı mū-be-mū

müberrā:

1. **müberrā:**
Kaside 36
Mısra: **19**
Arınmış, arındırılmış, berî, münezzeh.

Olmada mihr ü maḥabbetden müberrā ḫāṣ u ʿām
Cemʿ olup aġyār u yār-ı bī-riyā eksilmede

mübhem:

1. **mübhem:**
Tarih 65
Mısra: **14**
Belirsiz, anlaşılmaz.

Gitdi ḥallāl-ı müşkilāt-ı cihān
Ḳaldı mübhem mesāʾil-i muḥkem

mübtelā:

1. **mübtelā:**-*dur*
Gazel 87
Mısra: **18**
İptilalı, düşkün. II Âşık.

Sensüz nola olmasa ḳarārı
Rūḥī saña mübtelādur ey dost

2. **mübtelā:**-*sı*
Gazel 436
Mısra: **8**
Bağımlı, tutkun, düşkün.

Biz o Yūsuf-ṭalʿatuñ mihriyle geldük ʿāleme
Mübtelāsı çoḳdur ammā cümleden biz sābıḳuz

3. **mübtelā:**
Gazel 49
Mısra: **10**
(Bir derde, bir hastalığa) tutulmuş, âşık, tutkun, düşkün.

Sen ger cefā ḳıl ger vefā senden gelen ḫoşdur baña
Sen dil-rübā ben mübtelā benden rıżā senden ḳażā

4. **mübtelā:**-*dan*
Gazel 573
Mısra: **6**
Düşkün. II Tutkun, tutulmuş, âşık.

Teġāfül itdüren hep iḳtiżā-yı ḫüsndür yoḳsa
Ḳıyās itmeñ ki itmezler güzeller mübtelādan ḥaẕẕ

mübtelā ol-:

1. **mübtelā ol-:**-*sa*
Tahmis 5
Mısra: **23**
Yakalanmış olmak, tutulmak.

Rūḥī ʿaceb mi olsa ġam-ı dehre mübtelā
Erbāb-ı fażl ḫāk-ı meẕelletde Ḥükmiyā

mübtelā-yı derd-i ʿaşḳ:

1. **mübtelā-yı derd-i ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 195
Mısra: **7**
Aşk derdinin müptelası, düşkünü.

Raḳībā mübtelā-yı derd-i ʿaşḳam dirsin ammā kim
Ne çeşm-i eşk-bāruñ var ne āh-ı cān-güdāzuñ var

mübtelā-yı hicr:

1. **mübtelā-yı hicr:**
Gazel 870
Mısra: **3**
Ayrılığa alışmış olmak.

Mübtelā-yı hicr iken irmek ṣafā-yı vuṣlata
Ṣıḥḥata irmek gibidür bir kişi bīmār iken

mübtelā-yı hicr ol-:

1. **mübtelā-yı hicr ol-:**-*asın*
Kaside 25
Mısra: **7**
Ayrılık derdine tutulmak

Belā degül mi ki sen mübtelā-yı hicr olasın
Raḳīb-i nā-kes ola māḥrem-i ḫarīm-i viṣāl

mübtelā-yı hicrān:

1. **mübtelā-yı hicrān:**-*uz*
Terkib-bend 7
Mısra: **81**
Ayrılık derdine düşmüş olan kimse.

Bize kim mübtelā-yı hicrānuz
Ṣabr-ı Eyyūb vir ʿināyet ḳıl

mübtelā-yı yār ol-:

1. **mübtelā-yı yār ol-:**-*an*
Gazel 845
Mısra: **1**
Sevgiliye âşık olmak, ona tutulmak.

Ṣabr ider cevr u cefāya mübtelā-yı yār olan
Ārzū-yı vuṣlat itmez ʿāṣıḳ-ı dīdār olan

mücāhede ḳıl-:

1. **mücāhede ḳıl-:**-*du, -m*
Gazel 1025
Mısra: **1**
Uğraşmak, mücadele etmek.

Çekdüm nice riyāżet vü ḳıldum mücāhede
Sen şāhid-i cemālı idince müşāhede

mücāvir:

1. **mücāvir:**-*den*
Gazel 861
Mısra: **4**
Bir tekke, türbe veya mabet yakınındaki bir yerde kendini ibadete vererek dünyadan el etek çeken, uzlete çekilen, îtikâfa giren kimse. || *Âşık.*

Misāfir oldılar mülk-i cihānda Ḳaysile Ferhād
Ṣorarsañ tekye-i ʿaşḳuñda ben ḳaldum mücāvirden

mücellā:

1. **mücellā:**
Gazel 59
Mısra: **5**
Cilalı, parlak.

Ol mücellā sāʿide dāġ-ı siyeh mi yaḳdılar
Yā sevād-ı dīdemüñ ʿaksi midür ey nūş-ı leb

mücellā eyle-:

1. **mücellā eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 811
Mısra: **1**
Parlatmak, cilalamak.

Çeşmümi kuḥl-ı ḥaḳīḳatla mücellā eyledüm
Ḳande kim ḳıldum naẓar Ḥaḳḳı temāşā eyledüm

mücellā it-:

1. **mücellā it:**
Gazel 70
Mısra: **12**
Parlatmak.

Ġubār-ı Kaʿbe-i maḳṣūd kim kuḥl-ı hidāyetdür
Mücellā it anuñla dīde-i giryānumı Yārab

mücellid:

1. **mücellid:**
Gazel 629
Mısra: **8**
Cilt yapan kimse, ciltçi. || *Allah.*

Rūy-ı yārı ol iki zülf ü ḫaṭ-ı nev-ḫīzile
Bir mücellid ḥüsn-i ḫaṭla yazalı muṣḥaf bilüñ

muʿcem:

1. **muʿcem:**
Tarih 12
Mısra: **15**
Noktası bulunan, noktalı (harf). || *Ebced hesabında sâdece noktalı harfler hesap edilmek suretiyle düşürülen (tarih).*

Muḥmel u muʿcem ḥurūfın iki tārīḫ eyleyüp
Söyledi bir beyt kim direm aña tabʿ-ı leʿīm

mücerreb:

1. **mücerreb:**
Gazel 257
Mısra: **5**
Tecrübe olunmuş, denenmiş.

Arar ṣūfī mücerreb nüsḫalar tesḫīrine yāruñ
Perī-peykerlerüñ bīçāre bilmez nüsḫası nedür

mücerred:

1. **mücerred:**
Gazel 461
Mısra: **16**
Katıksız, karışıksız, saf, halis.

Ṣürāḥī gibi baş ḳaldırmazuz peymāne-i meyden
Mücerred ẕevḳ esīri bir bölük ehl-i ṣafāyuz biz

2. **mücerred:**
Kaside 23
Mısra: **34**
Yalnız, tek, sadece.

Saña virilmek içün fetḥ olındı Dünyā hep
Senüñçün oldı mücerred bu fetḥ ü bu nuṣret

3. **mücerred:**
Tahmis 3
Mısra: **12**
Yalnız, yalnızca, sadece, ancak.

Añılmaḳdan eger nīk u eger bed ġam çeker göñlüm
Zebān-ı ḫalḳa düşmekden mücerred ʿār ider göñlüm

mücerred ol-:

1. **mücerred ol:**
Gazel 717
Mısra: **8**
Dünyaya ait zevk ve ihtiraslardan soyunup zahirini mal ve mülkten, batınını Allah'tan gayri her şeyden temizlemek.

Dirseñ ṣafā-yı ṭabʿile ʿİsā-yı vaḳt olam
Terk it ʿalāyıḳın dü cihānın mücerred ol

mücessem:

1. **mücessem:**
Kaside 31
Mısra: **96**
Gözle görülür, elle tutulur şekilde olan, cisim halinde bulunan.

Teselsül idüp nitekim çār-ʿunṣur Ḳoyup Rūḥı terkībe ide mücessem

mücib-i defʿ-i melāl:

1. **mücib-i defʿ-i melāl:**-*dur*
Gazel 846
Mısra: **8**
Kederden kurtulma vesilesi.

Lebüñ ḫayāli beni ḳurtarur elemlerden
Ṣarāb mücib-i defʿ-i melāldur bilürin

mücib-i selāmet:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **mūcib-i selāmet:**-*imüz*
Gazel 447
Mısra: **6**
Esenlik sebebi.

Eksük itme selāmuñı bizden
Çün odur mūcib-i selāmetimüz

mūcib-i şevḳ ol-:

1. **mūcib-i şevḳ ol-:**-*dı*
Gazel 709
Mısra: **8**
(Birinin) Şevke gelmesine sebep olmak.

Tāze tāze gül redīfinde ġazeller didiler
Mūcib-i şevḳ oldı yārān-ı suḫan-perdāza gül

mūcib-i sürūr:

1. **mūcib-i sürūr:**
Tarih 11
Mısra: **10**
Sevinç vesilesi.

Rūḥī şafā-yı ḳalbile tārīḫini didi
Oldı bu sūr ʿāleme hep mūcib-i sürūr

mūcid-i evvel:

1. **mūcid-i evvel:**
Tarih 16
Mısra: **27**
(Bir şeyi) İlk icat eden kimse.

Ḫuṣūṣā mūcid-i evvel şeh-i mülk-i suḫan Yaḥyā
Bu ṭarz-ı ḫāsuñ īcādına ḳılmış cānile iḳdām

muʿciz:

1. **muʿciz:**
Gazel 766
Mısra: **9**
Kimsenin yazamayacağı, taklit edilemeyen, anlatış tavrı kimseye benzemeyen. || Mucize.

Bu muʿciz naẓmile Rūḥī ben ol
Mūsā-yı vaḳtam kim
Derūnum vādi-i eymendür anda nārdur dāġum

muʿcize:

1. **muʿcize:**
Gazel 170
Mısra: **7**
Harikulade hal ve davranış.

Bilür muʿcize cemāluñ ḫalḳ-ı ʿālem māh-ı Kenʿānum
Senüñ ḫod āfitābum hem celāluñ hem cemāluñ var

muʿciz-i peygamber:

1. **muʿciz-i peygamber:**
Tarih 4
Mısra: **28**
Peygamber mucizesi.

Öykinürse ne ʿamel fenn-i ġazelde aña ġayr
Bir midür muʿciz-i peygamber u siḥr-i seḥḥār

mücmelā:

1. **mücmelā:**
Kaside 36
Mısra: **46**
Ayrıntılara girmeden, kısaca, özetle, özet olarak.

Ḥāl-i dilden bā-ḫaber kāmil bulunmaz deġmede
Cāhil artup merd-i dānā mücmelā eksilmede

mücri-i şerʿ-i nebī:

1. **mücri-i şerʿ-i nebī:**
Kaside 3
Mısra: **10**
Hz. Muhammed'in getirdiği şeriat ve kanunların yürütücüsü. || Hz. Ebubekir.

Mefḫar-ı erbāb-ı taḥḳīḳ ekber-i ehl-i ṭarīḳ
Mücri-i şerʿ-i nebī ser-ḫayl-i eshāb-ı velā

mücrim:

1. **mücrim:**-*üñ*
Gazel 54
Mısra: **13**
Günahkar.

Yā Resūlallah nolur aḥvāli Rūḥī mücrimüñ
Sen şefīʿ olmazsan bīçāreye rūz-ı ḥesāb

2. **mücrim:**-*(e)m*
Gazel 49
Mısra: **18**
Cürüm ve kabahat işleyen, kabahatli, suçlu.

Ḳılma naẓar efʿāluma baḳ merḥametle ḥāluma
Ben mücrimem sen pür-ʿaṭā benden ḫaṭā senden ʿaṭā

müdām:

1. **müdām:**
Gazel 891
Mısra: **11**
Her zaman, daima, devamlı.

Rūḥī sipihr ʿaksine eyler müdām devr
Bunda murāda vāṣıl olur nā-murād olan

2. **müdām:**
Gazel 48
Mısra: **7**
Sürekli.

Dildādeñe müdām viṣāluñ durur murād
Görme revā ki dilde melāl-i viṣāl ola

3. **müdām:**
Gazel 263
Mısra: **3**
Her zaman, daima, devamlı II Şarap.

Aḳup gelür ayaġımuza şu gibi müdām
Devr-i lebüñde bāde-i ḫamrāya kim baḳar

4. **müdām:**
Gazel 277
Mısra: **2**
Şarap, mey.

Kāse-i ʿaşḳ elümde cām yeter
Şevḳ-i cānān baña müdām yeter

5. **müdām:**
Gazel 822
Mısra: **5**
Daima.

Şām-ı ḫayrı ṣubḥ idersin şemʿ-i vaṣluñla müdām
Söylesem dirsin ki bir gün ṣubḥuñı şām itmedüm

6. **müdām:**
Gazel 202
Mısra: **2**
Her zaman, daima, devamlı, her an.

Cihānda ẕevḳ idecek kūşe yoḳ belā yiridür
Müdām meygededen çıḳma kim ṣafā yiridür

7. **müdām:**
Gazel 421
Mısra: **3**
Devamlı, sürekli.

Aḳup gelür ayaġımuza ṣu gibi müdām
Devr-i lebüñde bāde-i ḥamrāya kim baḳar

8. **müdām:**
Gazel 218
Mısra: **7**
Daima, her zaman.

Cemāl-ı yār meger bāġ-ı ḫulddur ki müdām
Benefşesi semen u nergisi vü sünbüli var

9. **müdām:**
Gazel 56
Mısra: **11**
Daima, sürekli. ll Şarap.

Rind-i mey-ḫᵛāruñ elinden nola düşmezse müdām
Gülşen-i bezmüñ gülidür Rūḥiyā cām-ı şarāb

müdārā:

1. **mudārā:**-*dur*
Gazel 380
Mısra: **14**
İdare ile kullanma, hüsn-i muâmele, yüze gülme.

Raḳībe çünki yārun luṭfı var üftādelük ʿarż it
Ḳavī olınca düşmen çāre ey Rūḥī mudārādur

2. **mudārā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 874
Mısra: **6**
Kin ve düşmanlığı örtüp zahiren dost gibi davranma, iyi geçinme, güler yüzle idare etme.

Ne deñlü yāra ḳarīb olsa rind olan ʿāşıḳ
Raḳīb ile yine elden ḳomaz mudārāsın

mudārā eyle-:

1. **mudārā eyle-:**-*mez*
Gazel 295
Mısra: **14**
Dalkavukluk yapmak, yüze gülmek.

Ḳande olsa yüridür ḳuvvet-i ṭabʿ ile sözin
Eylemez kimseye ʿālemde mudārā şāʿir

2. **mudārā eyle-:**-*sün*
Gazel 880
Mısra: **14**
Zahiren dost gibi davranmak, güler yüzle idare etmek, iyi geçinmek.

Defʿ-i ġayra Rūḥiye bir çāre ḳıl didüm didi
Çāre yoḳ ġayra hemān varsun mudārā eylesün

mudārā it-:

1. **mudārā id-:**-*erüz*
Gazel 522
Mısra: **2**
Zahiren dost gibi davranmak, güler yüzle idare etmek, iyi geçinmek.

Meclis-i yārda aġyāra biz ricā iderüz
Yār yanında yer itmekle mudārā iderüz

müdāvā:

1. **müdāvā:**
Gazel 22
Mısra: **6**
Bir hastalığı yenmek için çalışma, hastaya bakma, ilaç verme.

Emdürse laʿl-i nābın ol cān ṭabībi ḳılsa
Zaḫm-ı firāḳa merhem derd-i ġama müdāvā

müdbir:

1. **müdbir:**
Terkib-bend 8
Mısra: **235**
Talihi kendisine yüz çeviren, talihsiz, bahtsız, bedbaht (kimse).

ʿĀrif ki ola müdbir ü nādān ola muḳbil
İḳbāline yuf ʿālemüñ idbārına hem yuf

müddeʿā:

1. **müddeʿā:**-*muz*
Gazel 317
Mısra: **2**
İddia olunan şey, maksat.

Ne Ḥaḳdan devlet-i dīdārdan ġayrı ricāmuz var
Ne dilde vuṣlat-ı cānāndan özge müddeʿāmuz var

2. **müddeʿā:**-*muz*
Gazel 394
Mısra: **9**
İddia olunan, savunulan şey; dava konusu; aslı olmayan iddia.

Bizüm kim ẕerrece çarḫ-ı felekden müddeʿāmuz yoḳ
Şikāyet eyleyüp cevrinden ey Rūḥī nemüz vardur

müddeʿī:

1. **müddeʿī:**-*n, -ün*
Gazel 824
Mısra: **9**
Dava eden, iddia eyleyen, davacı.

Müddeʿīnüñ daʿvi-i ṣıdḳın çıḳarmaḳçün ḫilāf
ʿArż idüp ḫaṭṭ-ı siyāhuñ ḥüccet ibrāz idelüm

2. **müddeʿī:**
Gazel 475
Mısra: **9**
Iddia eden, haksız yere bir şeyi ortaya koyan, iftiracı. II Rakip.

Müddeʿī eşʿārımuz gūş itse eyler ser-fürū
Rūḥiyā ʿālemde biz tīġ-i zebāna māliküz

3. **müddeʿī:**
Gazel 326
Mısra: **15**
İddia eden, iftiracı.

Mülk-i suḫanda ḫusrev-i vaḳt olsa müddeʿī
Rūḥī-i nükte-sāza daḫi sözde reşk ider

4. **müddeʿī:**
Gazel 738
Mısra: **9**
Iddiacı, iddia eden. II Rakip.

ʿĀşıḳam dirsüñ bu pergelüñ nedür ey müddeʿī
ʿĀşıḳ oldur ḳoymaya ʿaşḳ anda güftāra mecāl

5. **müddeʿī:**
Gazel 1026
Mısra: **5**
İddia edici, iddia eden II Zahit, kaba sofu.

Yār içün bārid söz añmış müddeʿī gūş eylemeñ
Ḫastaya ṣu ʿarż ider iblīs īmān almada

6. **müddeʿī:**
Gazel 750
Mısra: **11**
İddia eden (kimse), davacı. II Yalancı, iftiracı rakip.

Miḥnet el virmek gerek kim ḫāṣıl ola müddeʿī
Būs-ı iḳdāmuñda olmış ṭutalum iḳdām-ı dil

7. **müddeʿi:**-*y, -e*
Kaside 26
Mısra: **38**
İstek ve iddiasında inatla direnen (kimse), iddiacı.

İdeyin itdügi iḥsānları bir bir taḳrīr
İşidüp ḳalmaya tā müddeʿiye cāy-ı suʿal

müddeʿi-kāzib:

1. **müddeʿi-kāẕib:**
Gazel 173
Mısra: **7**
Yalan söyleyen iddiacı. || *Rakip.*

ʿĀşıḳda ayā neyler ey müddeʿi-kāẕib
Dem urma maḥabbetden çün çeşm-i terüñ yoḳdur

müddet:

1. **müddet:**
Gazel 612
Mısra: **8**
Zaman, müddet.

Ṭāliʿ müsāʿid olmadı ẓulmetde ḳalduḳ āh
Bir müddet oldı kim meh-i ġarrāyı görmedük

2. **müddet:**-*ler*
Gazel 129
Mısra: **5**
Süre, zaman, vakit.

Nice müddetler ki meyden tevbe itmişdük velī
ʿİd irişdi tevbemüz bozsaḳ eger olmaz baʿīd

müddet-i ʿömrin geçür-:

1. **müddet-i ʿömrin geçür-:**-*di*
Kaside 3
Mısra: **24**
Yaşamak.

Ol velī-i muḥterem Fārūḳ-ı ṣāḥib-ʿadl kim
Müddet-i ʿömrin ʿadāletle geçürdi māh ü sāl

müddet-i ʿömr:

1. **müddet-i ʿömr:**-*üñ*
Terkib-bend 2
Mısra: **12**
Yaşam süresi, hayat.

Maġfiret isterseñ evḳātuñ ibādetle geçür
Müddet-i ʿömrüñ Ḥasan Big gibi ṭāʿatle geçür

müdebbir:

1. **müdebbir:**
Kaside 14
Mısra: **53**
İş ve davranışlarının sonucunu inceden inceye düşünerek hareket eden, tedbirli ve ihtiyatlı davranan (kimse).

Müdebbir olmasa ger olmaz idi ʿālemde
Ṣafā-yı ṭabʿ ile ḥallāl-ı müşkilāt-ı umūr

müdebbirlük:

1. **müdebbirlük:**-*de*
Tarih 6
Mısra: **24**
İleriyi görerek veya düşünerek hareket etme; tedbirli olma.

Sensin ol bālā-nişīn-i zümre-i ḥükkām kim
Ṭabʿuña ʿālem müdebbirlükde ḳāyildür tamām

müderris:

1. **müderris:**
Gazel 532
Mısra: **1**
Medrese ve büyük camilerde yüksek seviyede ders okutan icazetli alim, medrese hocası.

Ḥall eylemez mesʾele-i ʿaşḳı müderris
ʿAşḳ ehline zīrā degül ol dāḫil-i meclis

müdġam:

1. **müdġam:**
Kaside 31
Mısra: **46**
İç içe geçmiş, kaynaşmış.

Belāġat ferāset żamīrinde mużmer
Fütüvvet şecāʿat derūnında müdġam

müdrik:

1. **müdrik:**-*dür*
Kaside 34
Mısra: **41**
Anlayan, kavrayan, aklı eren, idrak eden.

Şöyle müdrikdür ki imʿān-ı naẓarla derk ider
Ṭāliʿüñ māfīʾż-żamīrin ḳılmadan feṯḥ-i kelām

müʾessir:

1. **müʾessir:**
Gazel 486
Mısra: **18**
Tesirli, etkili.

Vaṣfınuñ ġāyeti yoḳ başla duʿāya Rūḥī
Kim müʾessir olur elbetde duʿā-yı nevrūz

müʿeyyed:

1. **müʿeyyed:**
Tarih 39
Mısra: **2**
Güçlü, sağlam, kuvvetlendirilmiş.

Be devlet Ḥāleti-i nükte-pervāz
Çü şud der ḥükm-i Şām ez ḥaḳ müʿeyyed

müfāvıż:

1. **müfāvıż:**
Kaside 22
Mısra: **37**
İşbirlikçi. || *Eşit, ortak, denk.*

Bunca ḥükkām içre olmazdı müfāvıż reʾyüñe
Ẓabṭ-ı iḳlīm-i ʿIrāḳ u ḥükm-i taḳsīm-i bilād

müferrah:

1. **müferraḥ:**
Gazel 372
Mısra: **3**
Ferahlık veren, ferahlatıcı, iç açıcı.

ʿİẕārı tāb-ı meyden müferraḥ bāġa dönmişdür
Ki berk-i lāle-i aḥmerle eṭrāfı müzeyyendür

müferrih:

1. **müferriḥ:**
Kaside 10
Mısra: **40**
Sıkıntıyı def edip ferahlık veren ilaç.

Bezmde virdügi keyfiyyeti cām-ı keremüñ
Ne müferriḥ virür erbāb-ı ṣafāya ne nebīd

2. **müferriḥ:**
Gazel 373
Mısra: **4**
Ferahlık veren, iç açıcı.

ʿIyd-gāha varup ey ṣūfi temāşā it gör
Ne ṣafā-baḫş mekāndur ne müferriḥ yerdür

müfevvaż:

1. **müfevvaż:**
Kaside 14
Mısra: **50**
Bir kimseye görev olarak verilmiş, sorumluluğu yükletilmiş, ısmarlanmış, havale edilmiş.

Ferāset ile ʿadāletde kāmil olmaġla
Aña müfevvaż olupdur mesāliḥ-i cumhūr

müfevveż:

1. **müfevveż:**
Gazel 36
Mısra: **12**
Bir kimseye görev olarak verilmiş, sorumluluğu yükletilmiş, ısmarlanmış, havale edilmiş.

Ḳo fikr-i bāṭılı el çek ṣalāḥ-ı ʿālemden
Saña mı oldı müfevveż hükūmet-i eşyā

müfīd:

1. **müfīd:**
Terkib-bend 6
Mısra: **48**
Fayda veren, yarar sağlayan, faydalı, yararlı.

Ammā ne çāre ḥükm-i İlāhi yerin bulur
Ḳan aġlamaḳ müfīd degül olacaḳ olur

müfīd it-:

1. **müfīd id-:**-*elüm*
Gazel 807
Mısra: **26**
Anlatmak, beyan etmek, ifade etmek.

Meʾāl çünki bülendi duʿāya başlayalum
Sözi uzatmayalum muḫtaṣar müfīd idelüm

müfīd ol-:

1. **müfīd ol-:**-*a*
Kaside 10
Mısra: **58**
Fayda vermek, yarar sağlamak.

ʿAcze ḫaml eyleme vaṣfuñda olan sözlerümi
Muḫtaṣar ḳılduġı Rūḥīnüñ odur ola müfīd

1. **müfīd ol-:**-*sa*
Kaside 40
Mısra: **17**
Anlatmak, ifade etmek.

Olıcaḳ sözi müfīd olsa nola muḫtaṣar it
Beñzemez ġayrıya ol rind-i suḫandān eyüdür

müflis:

1. **müflis:**
Gazel 954
Mısra: **10**
İflas eden, parasız pulsuz kalmış, sermayesini kaybetmiş.

Dilde viṣālı fikrini buldı sevindi cān
Müflis gibi ki ṣataşa nāgeh defīneye

2. **müflis:**-*ler, -üz*
Gazel 60
Mısra: **9**
Parasız pulsuz, beş parasız (kimse), züğürt II İflas eden, malını mülkünü batıran (kimse).

Biz o müflislerüz ki cām-ı meye
Rehn olur gāh ḫırḳa gāh kitāb

3. **müflis:**
Kaside 14
Mısra: **90**
İflas eden, sermayesini kaybetmiş, düşkün; beğenilmeyen, hor görülen kişi.

Libās-ı zer şu ḳadar eyledüñ ʿaṭā ḫalḳa

Ki kimse ḳalmadı nevʿ-i beşerde müflis ü ʿūr

müfred:

1. **müfred:**
Kaside 18
Mısra: **95**
Yalnız, tek, fert.

Gāh müfred oluben gāh mürekkeb nite kim
Devr ide ʿālem-i imkānda bu çār eżdād

müfsid:

1. **müfsid:***-ler, -üñ*
Tarih 2
Mısra: **7**
Ara bozan, bozgunculuk yapan, fitne fesat çıkaran (kimse), bozguncu, karıştırıcı, fesatçı, fitneci.

Başları oldı aşaġa ʿāḳibet müfsidlerüñ
Şāh-ı ʿālem ḥāl-i ʿālemden ḫabīr oldı yine

müftī:

1. **müftī:**
Muhammes 1
Mısra: **16**
Dini hususlarla ilgili soruları cevaplandıran ve meseleleri fetva vermek suretiyle halleden fıkıh alimi.

Gitdi ḥayfā ḳalmadı ehl-i kemāluñ raġbeti
Ḳaḍı vü müftī müderris şeyḫ ü nāẓır kimle var

2. **müftī:**
Tarih 30
Mısra: **2**
Dînî hususlarla ilgili soruları cevaplandıran ve meseleleri fetvâ vermek sûretiyle halleden fıkıh âlimi. || Şeyhülislâm sözünün yaygınlaşmasından önce onun yerine kullanılan tâbir.

Şād olsa nola ʿālem ki şāh-ı ʿālem itdi
Ḫʷace Efendi gibi bir ser-bülendi müftī

müfti-i ʿālem:

1. **müfti-i ʿālem:**
Kaside 41
Mısra: **36**
Âlemin müftüsü.

Almadı behre o kim medrese-i faẕlından
Müfti-i ʿālem ise ʿilmine anuñ ne ʿamel

müfti-i ʿaşr:

1. **müfti-i ʿaşr:***-uñ*
Tarih 60
Mısra: **1**
Zamanın şeyhülislamı.

Biḥamdillah ki maḫdūm-ı ʿazīzin müfti-i ʿaṣruñ
Süleymāniyyeye ḳıldı müderris şāh-ı mülk-ārā

müftī-i cihān:

1. **müftī-i cihān:**
Tarih 31
Mısra: **2**
Cihanın müftüsü, şeyhülislam. || Hocazade Mehmed Efendi (ö. 1024/1615).

Raḳṣ itdi felek ki ḳıldı şāh-ı devrān
Müftī-i cihān oġlını müftī-i cihān

2. **müftī-i cihān:**
Tarih 31
Mısra: **2**
Cihanın müftüsü, şeyhülislam. || Hoca Sadeddin Efendi (ö. 1008/1599).

Raḳṣ itdi felek ki ḳıldı şāh-ı devrān
Müftī-i cihān oġlını müftī-i cihān

müfti-i ḥıṭṭa-i baġdād:

1. **müfti-i ḥıṭṭa-i baġdād:**
Kaside 37
Mısra: **25**
Bağdat'ın müftüsü.

Müfti-i ḥıṭṭa-i Baġdād muʿīnüʾl-islām
Vāris-i ʿilm-i Nebī nāʿib-i Nuʿmān nicedür

müfti-i rāy:

1. **müfti-i rāy:***-ūn*
Kaside 41
Mısra: **43**
Fikir müftüsü. || Dînî meseleleri akıllıca çözüme ulaştıran kimse.

Müfti-i rāyūn eger eylemeseydi anı ḥall
Ruḥı maḳṣūd-ı tecellāsına maẓḥar düşmez

müftī-i şerʿ:

1. **müftī-i şerʿ:***-a*
Gazel 1067
Mısra: **5**
Şeriat müftüsü.

İçdügüñ ṭuyurdılar müftī-i şerʿa rindler
Zāhidā ḳaldur ṭabanı yoḳsa yersin kötegi

müfti-i silsile-i ṭāyife-i belhüm edell:

1. **müfti-i silsile-i ṭāyife-i belhüm edell:**
Kaside 41
Mısra: **37**
Hayvanlardan da aşağı olan kimselerin müftüsü.

Müfti-i silsile-i ṭāyife-i belhüm edell
Ḥükm ḥükmüñdür ayā maṭlaʿ-ı dīvān-ı kerem

müftī-i zamān:

1. **müftī-i zamān:**
Tarih 31
Mısra: **4**
Zamanın müftüsü. || Şeyhülislam.

Ol ismi Muḥammede ki didüm tārīḫin
Bir zübde-i nās oldı müftī-i zamān

muġbeçe:

1. **muġbeçe:**
Gazel 153
Mısra: **4**
Meyhaneci çırağı; saki II Sevgili.

Görse Cibrîl olur beste-i zencīr-i cünūn
Ḳaçan ol muġbeçe cevlāna gelüp kākül açar

2. **muġbeçe:**-*y, -e*
Gazel 814
Mısra: **10**
Mecûsî tapınaklarında görevli olan çocuk. II Şarap dağıtan kimse, meyhaneci çırağı.

Nice gün bādeyi ibrāmile nūş itmez idük
Şimdi ol muġbeçeye biz ider olduḳ ibrām

3. **muġbeçe:**-*y, -i*
Gazel 799
Mısra: **9**
Mecûsî tapınaklarında görevli olan çocuk II Şarap dağıtan kimse, meyhaneci çırağı II Sevgili.

Sivelüm Rūḥiyā o muġbeçeyi
Nice gün biz de büt-perest olalum

muġbeçe-i bāde-fürūş:

1. **muġbeçe-i bāde-fürūş:**
Gazel 548
Mısra: **2**
İçki satan meyhaneci çırağı.

ʿAḳlı başdan ṣavıgör tā saña ey ṣāḥib-hūş
Pāy-ı ḫamda yir ide muġbeçe-i bāde-fürūş

muġtenem:

1. **muġtenem:**
Gazel 984
Mısra: **13**
Ganimet olarak veya ganimet kabul edilerek alınmış, zahmetsizce elde edilmiş.

Olursın niʿmet-i vaṣlıyla yāruñ muġtenem bir gün
Saña ey ʿāṣıḳ-ı ṣūrīde inʿām olur elbette

muġtenem ḳıl-:

1. **muġtenem ḳıl-:**-*dı*
Tarih 50
Mısra: **11**
Karşılık almadan ganîmet olarak vermek.

Şol deñlü niʿmet çekdi kim ḳıldı cihānı muġtenem
Aç gözlülıġından eger olmazsa şükri sāyilüñ

muḫaddis:

1. **muḫaddiṣ:**
Gazel 91
Mısra: **14**
Hz. Muhammed'in hadislerini nakil ve rivayet eden, açıklayan, bir kitap halinde toplayan, hadislerle ve hadis ilmiyle uğraşan kimse, hadis alimi, hadisçi.

Rūḥī ġarażuñ ḫāl ise var pīr-i muġāna
Zīrā ne mühendis bilür anı ne muḥaddiṣ

muḥakkak:

1. **muḥaḳḳaḳ:**
Müsebba 1
Mısra: **34**
Doğruluğu ve gerçekliği anlaşılmış, doğruluğunda şüphe bulunmayan, doğru, gerçek; şüphesiz, tereddütsüz, mutlak.

Aġladursın derdile budur saña ṭoġrı ḫaber
Kim muḥaḳḳaḳ serteser dünyā yine ṭūfān olur

muḥāl:

1. **muḫāl:**-*dür*
Kaside 13
Mısra: **36**
Gerçekleşmesi mümkün olmayan, imkansız.

O ser-firāz-ı ʿaṭā-baḫş kim zamānında
Muḥāldür ki giye külḫanīden özge palās

muhalefet eyle-:

1. **muḫalefet eyle-:**-*r, -se*
Kaside 17
Mısra: **50**
Karşı çıkmak, karşı koymak, aksini savunmak veya yapmak.

Dest-i velāyetüñ anı āḫir ider helāk
Fermānuña muḫalefet eylerse her ʿanīd

muḫālefet it-:

1. **muḫālefet id-:**-*e*
Gazel 319
Mısra: **12**
Karşı çıkmak, karşı koymak, aksini savunmak veya yapmak.

Kimdür ṭufeyl itmeye sen cānın isteseñ
Fermānuña muḫālefet ide ne cānı var

muḫālif:

1. **muḫālif:**
Gazel 34
Mısra: **15**
Muhalefet eden, uymayan, uygun olmayan, zıt.

Rūḥiyā çarḫuñ muḫālif gerdişinden aġlama
Çün penāh olmış der-i Pāşā-yı ẕī-himmet saña

2. **muḫālif:**
Kaside 7
Mısra: **11**
Uygun olmayan, aykırı, zıt.

Felek geçdi muḫālif reʾyden bāṭıl tedārikden
Peşīmān oldı gerçi aşşı itmez şon peşīmānuñ

muhālif gerdiş:

1. **muḫālif gerdi:**-*i, -n, -den*
Gazel 474
Mısra: **9**
Ters dönüş.

Muḫālif gerdişinden Rūḥiyā ġam çekmezüz çarḫuñ
Biḥamdillah muḳīm-i ḫāk-i deşt-i Kerbelāyuz biz

muhālif-i ehl-i ʿinād ol-:

1. **muḫālif-i ehl-i ʿinād ol-:**
Gazel 891
Mısra: **6**
İnatçılara karşı olmak..

Nāçārdur mütābaʿatum ḳavl-ı nāṣıḥa

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Zaḥmet çeker muḫālif-i ehl-i ʿinād olan

muḥammed:

1. **muḥammed:**
Kaside 20
Mısra: **41**
Övülmeye değer olan, en güzel huylara sahip kimse.

İsmi Muḥammed olsa ʿaceb mi
Reʾyine olmaz bir nesne hāʾil

2. **muḥammed:**-*i*
Kaside 39
Mısra: **69**
Muhammed Şah (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Pervāne ile geldi işitdük Muḥammedi
Rūşen midür o şemʿ-i şebistān ne demdedür

3. **muḥammed:**-*e*
Tarih 31
Mısra: **3**
Hocazade Mehmed Efendi (ö. 1024/1615).

Ol ismi Muḥammede ki didüm tārīḫin
Bir zübde-i nās oldı müftī-i zamān

muḥammed beg:

1. **muḥammed beg:**-*imüz*
Kaside 37
Mısra: **43**
Muhammed Beğ (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Fenn-i şaṭrancda leccāc Muḥammed Begimüz
Ḫaṣma ġālib mi gör ol fāris-i meydān nicedür

muḥammed çavuş:

1. **muḥammed çavuş:**
Kaside 37
Mısra: **59**
Muhammed Çavuş (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Naẓar-ı raḥmete manẓūr Muḥammed Çavuş
Yine oynar mı güler mi o müselmān nicedür

muḥammed çelebi:

1. **muḥammed çelebi:**
Kaside 37
Mısra: **61**
Muhammed Çelebi (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Ḳıdve-i zümre-i küttāb Muḥammed Çelebi
ʿUmde-i penc ü şeş ü zübde-i erkān nicedür

muḥammed dede:

1. **muḥammed dede:**-*n, -üñ*
Kaside 40
Mısra: **75**
Muhammed Dede (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Ḥāli var ḥüsn-i sülūkına Muḥammed Dedenüñ
Eylesün ʿālemi rüʾyā gibi seyrān eyüdür

muḥammed hān:

1. **muḥammed ḫān:**
Gazel 1104
Mısra: **13**
Osmanlı padişahlarından III. Mehmed.

Muḥammed Ḫān Ġāzī Ḫān ġāzīler ser-efrāzı
Ki olmışdur şecāʿatla cihānuñ şimdi meşhūrı

muḥammer:

1. **muḥammer:**
Gazel 401
Mısra: **1**
Tahmir olunmuş, yoğurulmuş.

Kākül-i misk-i ḫıtāyile muḥammer görinür
Zülf ü ḫaṭṭı ise ʿanberile muʿanber görinür

muḥammer ḳıl-:

1. **muḥammer ḳıl-:**-*dı*
Gazel 2
Mısra: **9**
Yoğurmak.

Dest-i ḳudret ʿaşḳile ḳıldı muḥammer ṭıynetüm
Anuñ içün eyledüm evvelde nefy-i māsivā

muḥannā:

1. **muḥannā:**
Gazel 977
Mısra: **8**
Kınalı, kınalanmış.

Şanurlar dāmen-i deryāda bitmiş şāh-ı mercāndur
Muḥannā pençenüñ ʿaksin görenler çeşm-i pür-nemde

muḥarrik:

1. **muḥarrik:**
Gazel 924
Mısra: **10**
Hareket ettiren, harekete geçiren, kımıldatan, oynatan.

Bilinmez bülbüle gül perdedeyken rütbe-i ḥüsnüñ
Nesīm olsa muḥarrik perdeden gül āşikār olsa

muḥaṣṣal:

1. **muḥaṣṣal:**
Gazel 402
Mısra: **10**
Hasılı, sözün kısası.

Ḫayāl-i dāne-i ḫālile ol nevrestenüñ Rūḥī
Muḥaṣṣal görmeyenler anı berk-gāhı görsünler

muhattem eyle-:

1. **muḫattem eyle-:**-*di*
Kaside 31
Mısra: **4**
Mühürlemek.

Şeh-i gül müşerref ider diyü bāğı
Çemen eyledi ferş-i yeşil muḫattem

muḥaṭṭiṭ:

1. **muḥaṭṭiṭ:**
Kaside 26
Mısra: **15**
Çizgi çeken; çizen. || *Kalemle resim yapan.*

Bir muḥaṭṭiṭ gözile nola idersem teşbīh

Çemeni kʾolmış aña sebze ḫaṭ u şebnem ḫāl

muḫayyel:

1. **muḫayyel:**
Gazel 289
Mısra: **13**
Hayal edilen, hayal gücüyle yaratılan, hayalî, imgelenen.

Hemîşe böyle rengîn u muḫayyel olmaġa şiʿrüñ
O servüñ Rūḥiyā bāʿiş dehānıyla meyānıdur

muḫayyem:

1. **muḫayyem:**
Kaside 31
Mısra: **12**
Çadırları kurulmuş ordugâh.

Ḳona ʿaskeri diyü şāh-ı bahāruñ
Çemen ḫayme-i lāleye oldı muḫayyem

mühendis:

1. **mühendis:**
Gazel 417
Mısra: **8**
Mesleği mühendislik olan kimse.

ʿĀlem-i bī-meh ü ḫurşīd ü felekde hergiz
Ne mühendis ne müneccim ne ḥakīm isterler

müheyyā:

1. **müheyyā:**-*dur*
Gazel 594
Mısra: **3**
Hazır, amade.

Cümle ʿıyş esbābı ḥāżır mey müheyyādur velī
Ehl-i bezmi kim getürsün şevḳa kim ol māh yoḳ

müheyyā eyle-:

1. **müheyyā eyle-:**-*sün*
Gazel 493
Mısra: **4**
Hazırlamak.

Gitdi māh-ı rūze ʿıyş u nūşa ruḫṣatdur hemān
Ālet-i bezmi müheyyā eylesün ḫurşīdimüz

müḫeyyā it-:

1. **müḫeyyā id-:**-*üben*
Gazel 494
Mısra: **9**
Hazırlamak.

Ālet-i bezmi müḫeyyā idüben ey Rūḥī
Rūz u şeb muntaẓır cām-ı hilāl-i ʿīdüz

muḥibb:

1. **muḥibb:**-*üñ, -dür*
Kaside 38
Mısra: **57**
Seven, sevgi besleyen, dost.

Muḥibbüñdür diyü ʿarż eyle aḥvālin suʾāl itse
Eger keyfiyyet-i ḥālin Ḥasan bin ʿAbdurraḥmānuñ

muḥibb-i al:

1. **muḥibb-i al:**
Terkib-bend 1
Mısra: **51**
Hz. Muhammed'in ailesine sevgi duyan kimse.

Muḥibb-i al iseñ ṭut mātem-i şāh-ı şehīdānı
Zemīni ġarḳ-ı ḫūn it çarḫa çek feryād u fiġānı

muḥibb-i ʿāşık-ı şādık:

1. **muḥibb-i ʿāşıḳ-ı şādıḳ:**
Gazel 755
Mısra: **6**
Vefalı ve samimi olan aşığı seven kişi.

Sedd-i rāh-ı ḳūrbdur ʿarż-ı ṣadāḳat ʿāşıḳa
Ḫūblar zīrā muḥibb-i ʿāşıḳ-ı şādıḳ degül

muḥibb-i bāde-i kevser:

1. **muḥibb-i bāde-i kevşer:**-*se*
Gazel 510
Mısra: **9**
Kevser içkisinin sevdalısı.

Zāhid muḥibb-i bāde-i kevşerse Rūḥiyā
Biz selsebīl-i cām-ı maḥabbet esīriyüz

muḥibb-i ehl-i beyt:

1. **muḥibb-i ehl-i beyt:**-*üz*
Gazel 471
Mısra: **10**
Ehl-i beyt sevdalısı.

Cennet olsa itmezüz taġyīr-i mesken Rūḥiyā
Biz muḥibb-i ehl-i beytüz Kerbelāda sākinüz

muḥīt:

1. **muḥīṭ:**-*i*
Gazel 419
Mısra: **15**
Ihata eden, bir şeyin etrafını alan, kuşatan.

Bilmeyen kimdür ḥaḳīḳatda muḥīṭ-i "küllü şeyʾ"
Dü cihānı ḳaplayan ʿummānı bilmez ḳandedür

muḫīṭī:

1. **muḫīṭī:**-*-i*
Gazel 320
Mısra: **12**
16. yüzyıl Hurufî şairlerinden Arşî'nin mürşidi.

Bulmış cihānda her sözi ḳıymet güher gibi
Baḥr-i kerem Muḫīṭī-i şāḥib-edāyı gör

muḫīṭ-i küllü şeyʾ:

1. **muḫīṭ-i küllü şeyʾ:**
Gazel 419
Mısra: **15**
Her şeyi kapsayıp içine alan (şey).

Bilmeyen kimdür ḥaḳīḳatda muḥīṭ-i küllü şeyʾ
Dü cihānı ḳaplayan ʿummānı bilmez ḳandedür

muḥkem:

1. **muḥkem:**
Gazel 529
Mısra: **14**
Dayanıklı, güçlü duruma getirilmiş, sağlamlaştırılmış, sağlam.

Ḫoş ṣafā-gāh idi ehl-i ʿişret olan cānlara
Çār-dīvār-ı ʿanāṣır olsa ger muḥkem esās

2. **muḥkem:**
Gazel 345
Mısra: **6**
Dayanıklı, güçlü duruma getirilmiş, sağlamlaştırılmış, sağlam, sıkı, kuvvetli, metin. || *Sıkıca.*

ʿAceb mülk-i cihānuñ terkini urmaz ṣanur ṣūfī
Yapışmış öyle muḥkem ḫırsile gūyā ki mālıdur

mühlik:

1. **mühlik:**
Gazel 499
Mısra: **9**
İhlak edici, öldürücü, zararlı, kattâl.

Rūḥī ne deñlü mühlik ise derd-i ʿaşḳdan
Ḫavf itmezüz ki luṭf-ı Ḫudādur penāhımuz

muḥmel:

1. **muḥmel:**
Tarih 12
Mısra: **15**
Arap ve Osmanlı alfabesinde noktasız (harf).

Muḥmel u muʿcem ḥurūfın iki tārīḫ eyleyüp
Söyledi bir beyt kim direm aña tabʿ-ı leʿīm

mühr:

1. **mühr:**
Tarih 45
Mısra: **5**
Mühür, yüzük; Hz. Süleyman'ın canlılara ve dünyaya hükmettiği rivayet edilen mühür yüzüğü.

Süleymān-ı zamāndan nice demdi mühr alınmışdı
Yine buldı yirin mühr-i saʿādet şükr Mevlāya

mühr ur-:

1. **mühr ur-:**-*dı*
Gazel 954
Mısra: **2**
Mühür basmak, mühürlemek.

Bir tāze dāġ yaḳdı bugün yār sīneye
Mühr urdı geldi kendü eliyile ḫazīneye

mühre:

1. **mühre:**
Kaside 18
Mısra: **11**
Tavla pulu. || *Zar.*

Ġonca ṭās-ı zer aña jāle gümüşden mühre
Nerddür ṣahn-ı çemen bād-ı ṣabādur nerrād

mühr-i ʿizzet:

1. **mühr-i ʿizzet:**
Tarih 45
Mısra: **7**
Yücelik mührü.

Gelince mühr-i ʿizzet söyledi tārīḫini Rūḥī
Biḥamdillah geldi mühr İbrāhīm Pāşāya

mühr-i ḳabūl:

1. **mühr-i ḳabūl:**
Gazel 964
Mısra: **14**
Kabul mührü.

ʿĀlem-pesend olur varaḳ-ı naẓmuma eger
Mühr-i ḳabūl o ḫ̲ᵛāce-i müşkīn-raḳam başa

mühr-i saʿādet:

1. **mühr-i saʿādet:**
Tarih 45
Mısra: **6**
Mutluluk, ikbal mührü.

Süleymān-ı zamāndan nice demdi mühr alınmışdı
Yine buldı yirin mühr-i saʿādet şükr Mevlāya

mühr-i sükūt ur-:

1. **mühr-i sükūt ur-:**-*a*
Gazel 548
Mısra: **7**
Sessizlik mührü vurmak, sessizleştirmek.

Nice bir mühr-i sükūt ura bize dāġ-ı belā
İdelüm mest-i mey-i vaḥdet olup cūş u ḫurūş

mühr-i süleymān:

1. **mühr-i süleymān:**-*a*
Gazel 802
Mısra: **8**
Süleyman peygamberin insan, cin, hayvan vb. varlıklara hükmetmesini sağlayan yüzüğü.

Rām eyledi hep göñlimüzi ḫātem-i laʿluñ
Ol ḫātemi ben mühr-i Süleymāna degişmem

muḫtāc:

1. **muḫtāc:**-*dur*
Gazel 92
Mısra: **9**
Bir şeye veya kimseye ihtiyâcı olan, ihtiyaç duyan.

ʿĀlem kemāl-ı luṭfuña muḫtācdur ne ġam
Rūḥī iderse dergehüñe ʿarż-ı iḫtiyāc

muḫtāc eyle-:

1. **muḫtāc eyle-:**-*me, -z*
Gazel 485
Mısra: **12**
Bir kimseye, bir şeye ihtiyaç duyar hale getirmek.

Ḥażret-i ʿOsmān Pāşā kim gedā-yı dergehin
Ġayra muḫtāc eylemez dil-beste-i miḫnet ḳomaz

muḫtāc it-:

1. **muḫtāc id-:**-*er*
Gazel 206

Mısra: **2**
Bir kimseye, bir şeye ihtiyaç duyar hale getirmek.

Ġayrı ḳoyup kim ki Ḥaḳḳa ʿarż-ı mā-yuḥtāc ider
Ḥāşā liʾllāh kim anı Ḥaḳ ġayrıya muḥtāc ider

muḥtāc ol-:

1. **muḥtāc ol-:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **44**
Bir kimse veya şeye ihtiyaç duymak.

Ẓāhir bu ki āḫır yeri ḫāk olsa gerekdür
Ger dirheme muḥtāc ola ger mālik-i dirhem

muḥtāc-ı dīde:

1. **muḥtāc-ı dīde:**-*y, -üz*
Gazel 518
Mısra: **12**
(Sevgilinin) Gözlerine muhtaç.

Demler durur ki içdügimüz āb-ı dīdedür
Bir yerdeyüz esīr ki muḥtāc-ı dīdeyüz

muḥtāc-ı palās:

1. **muḥtāc-ı palās:**
Gazel 529
Mısra: **12**
Çula muhtaç. || Düşkün, fakir.

Kime luṭf itseñ idersin naʿl-i raḫşın sim ü zer
Kime ḳahr itseñ idersin ḫalḳa muḥtāc-ı palās

muhtac-ı raht ol-:

1. **muḥtac-ı raḫt ol-:**-*ma, -duḳ*
Gazel 84
Mısra: **8**
At takımına ihtiyaç duymak. || Süs ve süslenme ihtiyacı duymak.

Penbe-i dāġ ile ṭolmışdur seräser cismimüz
Ḥamdulillah devletüñde olmaduḳ muḥtac-ı raḫt

muḥtāc-ı vaṣf:

1. **muḥtāc-ı vaṣf:**
Tarih 3
Mısra: **15**
Övgüye muhtaç.

Ey vezīr-i muḥterem ẕātuñ degül muḥtāc-ı vaṣf
ʿAlemi āvāze-i ʿadlüñle dutmışsın tamām

muhtaşar:

1. **muḫtaşar:**-*da*
Terkib-bend 9
Mısra: **63**
İhtisar olunmuş, kısaltılmış.

Ṣıġmaz bu muḫtaṣarda ġam-ı bī-nihāyeti
Bārān-ı pāk-meşrebe yoḳdur riʿāyeti

2. **muḫtaşar:**
Gazel 807
Mısra: **26**
Ayrıntılı olmayan, derli toplu, kısa, öz, mücmel.

Meʾāl çünki bülendi duʿāya başlayalum
Sözi uzatmayalum muḫtaṣar müfīd idelüm

muhtaşar it-:

1. **muḫtaşar it:**
Kaside 40
Mısra: **17**
Kısa tutmak, özetlemek.

Olıcaḳ sözi müfīd olsa nola muḫtaṣar it
Beñzemez ġayrıya ol rind-i suḥandān eyüdür

muhtaşar kıl-:

1. **muḫtaşar ḳıl-:**-*duġ, -ı*
Kaside 10
Mısra: **58**
Kısa tutmak, ayrıntıya girmemek.

ʿAcze ḥaml eyleme vaṣfuñda olan sözlerümi
Muḫtaṣar ḳılduġı Rūḥīnüñ odur ola müfīd

muhtelif:

1. **muḫtelif:**-*dür*
Gazel 36
Mısra: **10**
Türlü, çeşitli, çeşit çeşit.

Ṣaḳın mīzācuña ḫoş gelmeyenden olma melūl
Ki muḫtelifdür ezelden ṭabīʿat-ı eşyā

muḥterem:

1. **muḥterem:**
Gazel 223
Mısra: **2**
İhtiram olunmuş, hürmetli, muazzez.

Ḳapuñ fütādeleri ser-firāz-ı ʿālemdür
Senüñ esīrüñ olan muḥterem mükerremdür

2. **muḥterem:**
Müsemmen 1
Mısra: **26**
Saygın, saygıdeğer, saygı duyulan.

Nice bir eyleyem ben ah ü efġān u ḳılam zārı
Nice bir ṭutasın sen muḥterem ḳapuñda aġyārı

muḥtesib:

1. **muḥtesib:**-*i*
Gazel 194
Mısra: **4**
Çarşı ve pazar esnafını din kurallarına göre denetleyen görevli, belediye memuru.

Varsa meyḫāneye mey-ḫʷāreleri ṭutmaġiçün
Mezeler muḥtesibi bāde-i rengīne ṭutar

muhżır aġa:

1. **muḫżır aġa:**
Kaside 37
Mısra: **77**
Muhzır Ağa (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ʿİlm-i ṣaṭrancda üstād olan ol Muḫżır Aġa
Yenilür mi yine ol server-i meydān nicedür

muʿīn:

1. **muʿīn:**-*i*
Gazel 258
Mısra: **14**
Yardım eden, yardımcı, ihtiyacı gideren.

Ol nām-dār-ı ṣaf-ārā-yı kār-zār
Kim nāṣır u muʿīni Ḫudā-yı mecīddür

2. **muʿīn:**
Tarih 2
Mısra: **25**
Yardım eden, yardımda bulunan, destek olan kimse.

ʿAlimān-ı vaḳte ẕāt-ı feyż-baḫşıyla muʿīn
Kāmilān-ı dehre luṭfıyla żahīr oldı yine

3. **muʿīn:**
Kaside 35
Mısra: **28**
Yardım eden, yardımda bulunan, destek olan kimse. || Evliya.

Ẕevḳimüz var nuḳl-ı faźl u rāḥ-ı vaḥdetle müdām
Ḳuvvetenā ḳūt leẕīẕün māʾenā māün muʿīn

muʿīn ol-:

1. **muʿīn ol-:**-*a*
Kaside 9
Mısra: **22**
Yardım etmek, yardımcı olmak.

Baña ẓahīr ola bir vāli-i müşīr-cenāb
Baña muʿīn ola bir ḥākim-i bülend-cemāl

muʿīn-i ehl-i kemāl:

1. **muʿīn-i ehl-i kemāl:**
Kaside 25
Mısra: **56**
Kemal sahiplerinin yardımcısı.

ʿUluvv-ı ḳadrile sensin zamānede şimdi
Ẓahīr-i ehl-i kelām u muʿīn-i ehl-i kemāl

muʿīn-i fuḳarā:

1. **muʿīn-i fuḳarā:**
Terkib-bend 3
Mısra: **79**
Fakirlerin yardımcısı.

Hem muʿīn-i fuḳarā idi vü hem şāḥib-i ḫayr
Şüphe yoḳ bāġ-ı naʿīm olduġına aña mekān

muʿīnüʾl-islām:

1. **muʿīnüʾl-islām:**
Kaside 37
Mısra: **25**
İslam dininin yardımcısı.

Müfti-i ḫıṭṭa-i Baġdād muʿīnüʾl-islām
Vāris-i ʿilm-i Nebī nāʿib-i Nuʿmān nicedür

muʿizz-i eyālet:

1. **muʿizz-i eyālet:**
Kaside 23
Mısra: **45**
Şehrin izzet ve ikram sahibi.

Ayā muʿizz-i eyālet melāẕ-ı ehl-i yaḳīn
Egerçi ẕātuñı medḥ eylemek degül ḥācet

muʿizz-i ṣadāret:

1. **muʿizz-i ṣadāret:**
Kaside 13
Mısra: **47**
Sadrazamlık makamının yüce sahibi. || Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).

Eyā muʿizz-i ṣadāret sen ol felek-şānsın
Ki dergeh-i keremüñdür cihānda melceʿ-i nās

müjde:

1. **müjde:**
Gazel 125
Mısra: **9**
Sevinç haberi, beşaret.

Vaṣluñ aḥbāba virür müjde-i "yuḥyi'l-mevtā"
Hicrüñ aʿdāya ṣunar "inne ʿaẕābi leşedīd"

2. **müjde:**-*den*
Tarih 29
Mısra: **3**
Sevinmeye yol açan, sevindirici haber, muştu.

Dünyā ṣafālar itdi bu müjdeden ki oldı
Bir ʿālemüñ pesendi vālīsi mülk-i Mıṣruñ

müjde vir-:

1. **müjde vir-:**-*üp*
Kaside 40
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseye sevindirici, mutlu bir haberi ulaştırmak.

Ey ṣabā müjde virüp söyle Kelāmī Dedeye
Bendesi olduġın ol āfet-i devrān eyüdür

müjde-i ʿizzet:

1. **müjde-i ʿizzet:**
Gazel 34
Mısra: **10**
Yücelik ve itibar müjdesi.

Ḫārluḳ çekdüñse hicrānuñda irdüñ vaṣlına
Ey dil-i şeydā bugünden müjde-i ʿizzet saña

müjde-i şāh-ı bahar:

1. **müjde-i şāh-ı bahar:**
Kaside 18
Mısra: **1**
Bahar sultanının müjdesi.

Müjde-i şāh-ı bahar ile idüp bülbüli şād
Geldi bir tāze ḫaberle seherī gülşene bād

müjde-i vuṣlat:

1. **müjde-i vuṣlat:**
Gazel 1050
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Kavuşma müjdesi.

Olsam ʿaceb mi müjde-i vuṣlat ile ṣādmān
Ṣād eylemez mi ādemi vuṣlat ḫaberleri

müjde-i zevḳ-i viṣāl-i yār:

1. **müjde-i ẕevḳ-i viṣāl-i yār:**-*dan*
Kaside 16
Mısra: **81**
Sevgiliye kavuşma zevkinin müjdesi.

Müjde-i ẕevḳ-i viṣāl-i yārdan erbāb-ı ʿaşḳ
Ṣād olup ʿālemde tā kim ideler defʿ-i melāl

müje:

1. **müje:**-*ñ*
Gazel 169
Mısra: **7**
Kirpik.

Eline her müjeñ bir tīġ-ı zehr-ālūd alup ṭurmış
Ṣaf-ı ʿuṣṣāḳ-ı miḥnet-sāza beñzer bir ḳıtāluñ var

2. **müje:**-*nüñ*
Gazel 205
Mısra: **4**
Kirpik. II Bakış.

Nice ben ṣaḳlayayın cānumı çeşmüñden kim
Müjeñüñ her biri bir cāna deger bir oḳdur

3. **müje:**-*ñ*
Gazel 989
Mısra: **7**
(Sevgilinin ok gibi yaralayıcı, öldürücü) kirpiği.

Müjeñ ḫançerlerinden bunca kim mecrūḥ olur dünımuz
Dil-i şeydā ne gördi bilmezin çeşm-i siyāhuñda

müje-i hūn-pāş:

1. **müje-i ḫūn-pāş:**-*ı*
Gazel 1033
Mısra: **10**
Kan saçan kirpik. || Kanlı gözyaşı döken gözler.

Ḳaşları olmayıcaḳ çīn-i ġaẕābdan ḫālī
Giryeden kesmek olur mı müje-i ḫūn-pāşı

müjgān:

1. **müjgān:**-*uñ*
Gazel 356
Mısra: **7**
Kirpik, kirpikler.

Beñzedürlerse Dımışkī ḳılıca müjgānuñ
ʿAceb olmaz o meh-i sīm-beden şāmīdür

2. **müjgān:**-*uñ*
Gazel 617
Mısra: **6**
Kirpik II Sevgilinin oka benzeyen kirpikleri.

Ben kimem kim çekesin ḳatlüme tīġ u ḫançer
Ġaraẕuñ baġrumı delmekse yeter müjgānuñ

müjgān-ı çeşm:

1. **müjgān-ı çeşm:**-*i, -n, -den*
Gazel 865
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Gözlerindeki kirpikler.

Cān u dil müjgān-ı çeşminden ḫalāṣ olsun mı hīç
Murġlar cān ḳurtarur mı pençe-i şehbāzdan

mukābil:

1. **muḳābil:**
Kaside 15
Mısra: **72**
Bir şeyin karşısında olan, karşıda bulunan, karşı karşıya bulunan, karşı.

Ḳarşusına varamaz kimse ki cān ḳaydı var
Aña muḳābil olan cānın ider dermiyān

2. **muḳābil:**
Kaside 20
Mısra: **22**
Denk, karşılık.

Ḥakkā budur kim çok derddür bu
Bir derd olmaz buña muḳābil

3. **muḳābil:**
Kaside 24
Mısra: **37**
Bir şeyin karşısında bulunan, karşı karşıya olan.

Olup muḳābil öñinde ne cānı var ki ṭura
Dem-i veġāda eger Rüstem olsa da aʿdā

4. **muḳābil:**
Gazel 1018
Mısra: **7**
Karşılıklı.

Olup muḳābil ider baḫş-i ḫüsn o mehle güneş
Kimüñle ḳarşu ḳor ol bī-medārı seyr eyle

5. **muḳābil:**
Kaside 26
Mısra: **42**
Bir şeyin tam karşısına gelen, karşısında bulunan, karşı karşıya olan. || Denk.

Baḫş idüp nice urur pençe senüñle düşmen
Mehdi-i hādiye olur mı muḳābil deccāl

muḳābil eyle-:

1. **muḳābil eyle:**
Kaside 26
Mısra: **47**
(Bir şeyi birinin) Karşısına koymak.

Luṭfuñ āyinesini eyle muḳābil gör kim
Nicʾolur ḫüsn-i tekellüm nicʾolur luṭf-ı maḳāl

muḳābil ṭur-:

1. **muḳābil ṭur-:**-*a, -maz*
Gazel 89
Mısra: **9**
Karşı durmak.

Ṭuramaz Rūḥi-i gūyāya muḳābil aġyār
İdemez zāġ u zaġan ṭūṭi-i gūyā ile baḥs

muḳaddem:

1. **muḳaddem:**
Kaside 31
Mısra: **85**
Zaman bakımından daha eski olan, önce, evvel, önceki, evvelki.

Muḳaddem olur berk ü ġonca muʿaḫḫar
Leṭāfetle olur muʿaḫḫar muḳaddem

mükāfāt:

1. **mükāfāt:**-*ı, -n, -da*
Kaside 7
Mısra: **2**
Bir başarının, iyi ve güzel bir davranışın karşılığı olan şey.

Giriftār olduġından çekme ġam Pāşā-yı ẕī-şānuñ
Ki Yūsuf buldı ʿizzetler mükāfātında zindānuñ

mukallid:

1. **muḳallid:**-*sin*
Gazel 579
Mısra: **7**
Taklitçi. II Özü kavrayamamış kimse.

Daḫi sen nefsüñe tābiʿ muḳallidsin gel inṣāf it
Nolur ḥāli anuñ kim ola ey ṣūfī saña tābiʿ

mukārib:

1. **muḳārib:**
Kaside 33
Mısra: **30**
Birbirine yakın olan, aralarında yakınlık bulunan.

Dirīġā faḳīre faḳīr olduġumdan Degül kimse ile müyesser muḳārib

mukarrebān-ı ḥaḳ:

1. **muḳarrebān-ı ḥaḳ:**
Rübai 15
Mısra: **3**
Allah dostları.

Bu rütbe muḳarrebān-ı Ḥaḳ rütbesidür
Yüz şükr ki Ḥaḳ bu rütbeyi virdi baña

mukarrer:

1. **muḳarrer:**-*dür*
Kaside 8
Mısra: **47**
Kesin, süphesiz, muhakkak.

Muḳarrerdür ki olmaz merd-i meydānuñ hevādārı
Hemān merdānelükdür cürmi Pāşā-yı felek-şānuñ

2. **muḳarrer:**-*üñ*
Gazel 607
Mısra: **2**
Olacağı veya yapılacağı şüpheye yer bırakmayacak şekilde kesinleşmiş, kesin, şüphesiz, muhakkak.

Dirler raḳībe mihri var ol māh-peykerüñ
Gerçekse ey göñül yine hicrān muḳarrerüñ

muḳayyed:

1. **muḳayyed:**-*sin*
Gazel 879
Mısra: **8**
Bağlı, kayıtlı.

Ferāġından dem urmaz söylemez açılmaz olmışsın
Kemend-i zülfüñe bir āfetüñ gūyā muḳayyedsin

2. **muḳayyed:**-*dür*
Gazel 457
Mısra: **3**
Bağlı.

Ḫaṭṭ-ı ʿiẕār-ı yār ile gerçi muḳayyeddür velī
Neyyir-i ʿaşḳa maẕharuz tīre degül żamīrimüz

3. **muḳayyed:**-*sin*
Gazel 879
Mısra: **10**
Bir şeye veya kimseye maddi yahut manevi bir bağla bağlanmış olan, bağlı, kayıtlı.

Libās-ı maʿrifetden eylemişdür Ḥaḳḳ seni ʿārī
Anuñçün cübbe vü destāra ey ṣūfī muḳayyedsin

muḳayyed ḳıl-:

1. **muḳayyed ḳıl-:**-*du, -ñ*
Gazel 130
Mısra: **8**
Bağlamak.

Zülfeynüñ idüp ṭarf-ı cebīnüñde girih-gīr
Ḳılduñ güzelüm kendüñe dünyāyı muḳayyed

muḳayyed ol-:

1. **muḳayyed ol:**
Gazel 715
Mısra: **1**
Bağlanmak.

Ne gedā ile muḳayyed ne şehenşāh ol
ʿĀlem-i vaḥdete var ey göñül Allah ile ol

2. **muḳayyed ol-:**-*ur*
Gazel 243
Mısra: **10**
Bağlanmak. || *Önem vermek, üzerine düşmek.*

Rūḥiyā medḥ-i eḥibbā var iken ʿālemde
Ẕemm-i aʿdāya muḳayyed kim olur ẕem de nedür

muḳayyed-i dām-ı maḥabbet-i eşyā:

1. **muḳayyed-i dām-ı maḥabbet-i eşyā:**
Gazel 36
Mısra: **1**
Varlık sevgisinin tuzağıyla bağlanmış kimse.

Gel ey muḳayyed-i dām-ı maḥabbet-i eşyā
Beḳāya ir ki fenādur nihāyet-i eşyā

muḳayyed-i nām u nişān:

1. **muḳayyed-i nām u nişān:**-*i*
Gazel 342
Mısra: **8**
Şan şöhret düşkünü.

Yazmış raḳīb defter-i ʿuşşāḳa nāmını
ʿĀşıḳ ḳaçan muḳayyed-i nām u nişān olur

muḳbil:

1. **muḳbil:**
Terkib-bend 8
Mısra: **235**
Bahtı açık ve talihli, yüce mevki ve makamlara erişmiş olan, ikbal sahibi, bahtiyar (kimse).

ʿĀrif ki ola müdbir ü nādān ola muḳbil
İḳbāline yuf ʿālemüñ idbārına hem yuf

mükedder:

1. **mükedder:**-*dür*
Gazel 496
Mısra: **6**
Kederli, üzgün.

Göñlimüz āyinesin şındurdı cevr-i rūzgār
Ṭabʿımuz ġāyet mükedderdür şikeste-ḫāṭıruz

2. **mükedder:**
Gazel 625
Mısra: **9**
Kederli, gamlı, üzgün, mahzun.

Mükedder ḳılma ṭabʿuñ geşt-i ümmīd olmaya ḥāṣıl
Kimüñ rāyınca gördüñ döndügin bu köhne dolābuñ

3. **mükedder:**-*dür*
Gazel 653
Mısra: **9**
Bulanık. ll Kederli.

Ġam-ı ʿaşḳıyla aḥvālı mükedderdür żaʿfı ġālibdür ölümlüdür başı yaşduḳdadur
Rūḥī-i maḥzūnuñ

4. **mükedder:**
Müseddes 6
Mısra: **25**
Kederli, gamlı, üzgün, mahzun. || Saf ve berrak olmayan, bulanık.

Şöyle olmışdur mükedder ṭabʿ-ı pür-şāfum eger
Şāfi mey içsem virür elbetde cāna bir keder

mükedder it-:

1. **mükedder it-:**-*me, -y, -e*
Gazel 36
Mısra: **8**
Üzmek. || Bulandırmak.

Duḫūl-ı şoḥbet-i pīr-i muġāna saʿy it kim
Mükedder itmeye ṭabʿuñ küdūret-i eşyā

mükedder ḳıl-:

1. **mükedder ḳıl-:**-*dı*
Gazel 596
Mısra: **9**
Bulandırmak. || Üzmek, kederlendirmek.

Rūzgāruñ şiddeti ḳıldı mükedder ʿālemi
Gör ne deryā-dillerüz biz kim küdūret bulmaduḳ

mükedder-hātır:

1. **mükedder-ḫātır:**-*uz*
Gazel 484
Mısra: **1**
Kalbi kederli.

Firḳatinde gerçi cānānuñ mükedder-ḫātıruz
Līk yoḳ şekvāmuz ol şāḥib-keremden şākirüz

mükerrem:

1. **mükerrem:**-*dür*
Gazel 223
Mısra: **2**
Saygı değer, hürmete layık, yüce, aziz, muhterem.

Ḳapuñ fütādeleri ser-firāz-ı ʿālemdür
Senüñ esīrüñ olan muḥterem mükerremdür

mükerrer:

1. **mükerrer:**
Gazel 114
Mısra: **14**
Tekrar olunmuş, defa defa icra edilmiş.

Rūḥī sefīd u surḫa ider ḫūblar naẓar
Şiʿrümde nola olsa mükerrer sefīd u surḫ

2. **mükerrer:**
Gazel 301
Mısra: **10**
Tekrar edilmiş. || Defalarca.

Telḫ itmege mīzācını ehl-i maḥabbetüñ
Aġyāre būse ile mükerrer şeker virür

3. **mükerrer:**
Gazel 638
Mısra: **3**
Tekrar olunmuş, defa defa icra edilmiş. ll Sürekli.

Ḳand-i laʿliyle mükerrer nice bir baḫs idesin
Olsun ey şehd-i şafā-baḫş senüñ de dāduñ

mükevvenāt:

1. **mükevvenāt:**
Gazel 142
Mısra: **3**
Yaratılmış şeylerin tamâmı, varlıklar, mahlukat, mevcudat.

Geldi maḥabbetüñle vücūda mükevvenāt
Oldı cemāl-ı muḥteremüñ aḥsenüʾṣ-ṣüver

muḳīm:

1. **muḳīm:**-*dür*
Gazel 213
Mısra: **14**
İkamet eden, sakin.

Redd eylemek revā degül ey pādişāh-ı ḥüsn
Kūyuñda göñlimüz nice yıldur muḳīmdür

2. **muḳīm:**
Gazel 417
Mısra: **14**
İkamet eden, oturan; daim olan, daimî.

Sākin-i dergeh-i teslīm-i rıżā ol dāʿim
Ber-murād itmege ḫidmete muḳīm isterler

3. **muḳīm:**
Tarih 49
Mısra: **2**
Bir yere yerleşen, bir yerde oturan, kalıcı olan, ikamet eden (kimse).

Eyledi dünyādan İbrāhīm Pāşā intiḳāl
ʿİşret-ābād-ı beḳāya cān atup oldı muḳīm

muḳīm ol-:

1. **muḳīm ol-:**-*maġ, -a*
Gazel 487
Mısra: **5**
Yerleşmek, ikamet etmek.

Dünyā evine gelmemişüz olmaġa muḳīm
Bir iki gün bu tekyede biz mihmānlaruz

2. **muḳīm ol-:**-*maḳ*
Gazel 257
Mısra: **9**
Bir yere yerleşmek, oranın sakini olmak.

Muḳīm olmaḳ ser-i kūyuñda Rūḥī gibi cānānuñ
Elüñden gelmez ey zāhid ḳo ṭaʿnı ḫaylice yerdür

3. **muḳīm ol-:**-*up*
Kaside 13
Mısra: **14**
Bir yere yerleşmek, o yerde kalıcı olmak.

Düşer mi ġayret-i İslāma bir ḳadeh mey içüp
Der-i muġānda muḳīm olup olasın kennās

muḳīmān-ı cenāb-ı ḥaydar-ı ṣaf-der:

1. **muḳīmān-ı cenāb-ı ḥaydar-ı ṣaf-der:**-*den, -üz*
Gazel 430
Mısra: **10**
Hz. Ali'nin yanında ikamet eden yiğitler. || Hz. Ali taraftarı.

Devlet-i dünyāya baş egmek ne mümkin Rūḥiyā
Biz muḳīmān-ı cenāb-ı Ḥaydar-ı ṣaf-derdenüz

muḳīm-i āsitān-ı ʿaşḳ:

1. **muḳīm-i āsitān-ı ʿaşḳ:**
Gazel 160
Mısra: **13**
Aşk dergahının sakini.|| Âşık.

Biḥamdillah muḳīm-i āsitān-ı ʿaşḳam ey Rūḥī
Ne bākum var bir öyle bārgāha intisābum var

muḳīm-i bāb-ı ḥācet-baḫş-ı şāh-ı kerbelā:

1. **muḳīm-i bāb-ı ḥācet-baḫş-ı şāh-ı kerbelā:**-*y, -uz*
Gazel 461
Mısra: **2**
Kerbela sultanının hacetleri gideren kapısının sakini.

Yel esmez üstimüzden ḫāk-i burc-ı evliyāyuz biz
Muḳīm-i bāb-ı ḥācet-baḫş-ı şāh-ı Kerbelāyuz biz

muḳīm-i ḫāk-i der:

1. **muḳīm-i ḫāk-i der:**-*i*
Kaside 30
Mısra: **31**
(Sevgilinin) Eşiğinde oturan, orayı mesken edinen (kimse).

Neyler muḳīm-i ḫāk-i deri seyr-i gülşeni
Gülşen yeterdür ehl-i dile ol güler cemāl

muḳīm-i ḫāk-i deşt-i kerbelā:

1. **muḳīm-i ḫāk-i deşt-i kerbelā:**-*y, -uz*
Gazel 474
Mısra: **10**
Kerbela topraklarının sakini.

Muḫālif gerdişinden Rūḥiyā ġam çekmezüz çarḫuñ
Biḥamdillah muḳīm-i ḫāk-i deşt-i Kerbelāyuz biz

muḳīm-i kūy-ı cānān:

1. **muḳīm-i kūy-ı cānān:**
Gazel 331
Mısra: **10**
Sevgilinin mahallesinin sakini.

Seyāḥat ẕevḳdur āzādelik el virse ammā biz
Giriftāruz muḳīm-i kūy-ı cānān olmamuz yegdür

muḳīm-i kūy-ı dildār:

1. **muḳīm-i kūy-ı dildār:**-*uz*
Gazel 983
Mısra: **7**
Sevgilinin mahallesinin sakini.

Muḳīm-i kūy-ı dildāruz bize gülzārı vaṣf itmeñ
Bihişt olursa gitmem meger ol gül-ʿīẕār ilte

muḳīm-i kūy:

1. **muḳīm-i kūy:**-*uñ*
Gazel 20
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Mahallesinin sakini.

Muḳīm-i kūyuñ eyler cennet-i aʿlāya istiġnā
Esīr-i ḳadduñ eyler ḳāmet-i bālāya istiġnā

muḳīm-i ṣafā-baḫş:

1. **muḳīm-i ṣafā-baḫş:**-*ı, -n, -a*
Kaside 6
Mısra: **25**
(Bir yerde) Huzur içinde, mutlulukla oturan (kimse).

Deri muḳīm-i ṣafā-baḫşına olur hāṣıl
Ziyāret-i ḥarem-i ḳuds ṭavāf-ı beyt-i ḥarām

muḳīm-i serā-perde-i ġam:

1. **muḳīm-i serā-perde-i ġam:**--*i*
Gazel 723
Mısra: **8**
Gam padişahının çadırının sakini.

Ḳalmaz çü bir ḳarārda aḥvāl-ı rūzgār
Bir nice gün muḳīm-i serā-perde-i ġam ol

muḳır:

1. **muḳır:**
Tahmis 1
Mısra: **25**
Gerçeği yahut suçunu bütün açıklığıyla dosdoğru söyleyen, ikrar ve itiraf eden (kimse).

Oldum ḳuṣūr-ı ḳudretüme Nevʿiyā muḳır

muḳırʿ-i ḳurʾān:

1. **muḳırʿ-i ḳurʾān:**
Kaside 39
Mısra: **10**
Kuran okuyan kimse.

Dāʿī Efendi ehl-i kemālüñ ẓahīridür
Ḫoş mı gör ol muḳırʿ-i Ḳurʾān ne demdedür

muḳırr:

1. **muḳırr:**-*uz*
Gazel 476
Mısra: **10**
Gerçeği yahut suçunu bütün açıklığıyla dosdoğru söyleyen, ikrar ve itiraf eden (kimse).

Ḳapuña yüz sürmemekle olmışuz böyle dīlīr
Hep muḳırruz vardur bu bābda iḫmālımuz

mukri-i ḳurʾān:

1. **muḳri-i ḳurʾān:**
Kaside 40
Mısra: **70**
Kur'an-ı Kerim okuyan.

İḳtidā çünki ülūʾl-emrimüz itmişdür aña
Ḳalmadı şübhemüz ol muḳri-i Ḳurʾān eyüdür

muḳtedā:

1. **muḳtedā:**-*muz*
Kaside 37
Mısra: **47**
Rehber, kendisine uyulan, mürşid, imam.

Muḳtedāmuz begimüz Defterī ṣāḥib-i dil
Eyü mi ḫoş mı o ḫānende-i Kurʾān nicedür

muḳtedā-yı ehl-i dāniş:

1. **muḳtedā-yı ehl-i dāniş:**
Kaside 3
Mısra: **6**
Alimlerin rehberi. || Hz. Ebubekir.

Evvelā ol cā-nişīn-i ṣadr-ı dīvān-ı rüsul
Muḳtedā-yı ehl-i dāniş pīşvā-yı evliyā

muḳtediyān-ı cihān:

1. **muḳtediyān-ı cihān:**-*a*
Kaside 41
Mısra: **62**
Dünyadaki insanların örnek alıp tâbi olduğu (kimse veya şey).

Faẓl-ı ʿilmiyet ile cümleden aʿlem efḍal
Muḳtediyān-ı cihāna kelimātuñ mesned

mül:

1. **mül:**
Gazel 401
Mısra: **3**
Şarap, mey.

Yüzi gül lebleri mül ʿārızı ḫurşīd-misal
Ḳad-i bālāsı ʿaceb naḫl-i sanavber görinür

2. **mül:**-*i*
Gazel 218
Mısra: **4**
Şarap. || Sevgilinin yanağı.

O mest-i ʿālem-i ʿaşḳuñ şafāsını gör kim
Ruḫuñ gibi güli vü ʿārıżuñ gibi müli var

mülāḥaẓa ḳıl-:

1. **mülāḥaẓa ḳıl:**
Terkib-bend 9
Mısra: **58**
Etraflıca ve iyice düşünmek.

Mey içme şunsalar saña zerrīne cāmdan
Meclisde ḳıl mülāḥaẓa şarāb-ı müdāmdan

mülāḳāt:

1. **mülāḳāt:**-*ile*
Kaside 8
Mısra: **56**
Bir yerde buluşmak suretiyle karşılıklı konuşma, görüşme.

Aña ḳaldı hemān iş kim ʿināyet eyleyüp Mevlā
Mülāḳātile ʿösrin yüsr ide her zār u nālānuñ

mülākāt ol-:

1. **mülākāt ol-:**-*avuz*
Kıt'a 30
Mısra: **9**
(Bir kimseyle) Karşılıklı konuşmak, görüşmek.

Ola kim gezdügimüz yirde mülākāt olavuz
Ḥażret-i vāli-i Cem-cāh-ı celīlü'n-nesebe

mülāyim:

1. **mülāyim:**
Gazel 162
Mısra: **3**
Yumuşak huylu, uysal.

Ey mülāyim şananlar ol şūḫı Yanına uġramañ ki yavuzdur

mülāzemet:

1. **mülāzemet:**-*i*
Gazel 585
Mısra: **10**
Bir işle meşgul olma, meşguliyet.

Mest-i şarāb-ı vaḥdet olan şāf-dillerüz
Biz ḳanden u mülāzemet-i ehl-i iʿtikāf

2. **mülāzemet:**-*i, -n, -den*
Gazel 1074
Mısra: **10**
Bir kimseye, bir şey veya yere hiç ayrılmak istemeyecek şekilde bağlanma.

Yüz sürmedük cenābuña ey pīr-i ḫanḳāh
Maḥbūb u mey mülāzemetinden geçilmedi

mülāzım:

1. **mülāzım:**
Kıt'a 28
Mısra: **5**
Bir kimse, şey veya yere bağlılık ve devamlılık gösteren.

Aṣḥāb-ı recā dergeh-i luṭfuñda mülāzım
Erbāb-ı duʿā edʾiye-i cāhuña meşġūl

2. **mülāzım:**-*dur*
Gazel 237
Mısra: **10**
Bir kimse, şey veya yere bağlılık ve devamlılık gösteren, bir işte sürekli çalışan kimse.

Güzeller fevc fevc eksik degüldür reh-güzāruñdan
Degül Rūḥī ḳuluñ şāhum saña dünyā mülāzımdur

mülevves ḳıl-:

1. **mülevves ḳıl-:**-*dı*
Gazel 108
Mısra: **7**
Pisletmek, kirletmek.

Dāmen-i ḫākı mülevves ḳıldı ol nādān-ı ʿaṣr
Şüst u şūya iḫtiyācı var ḳanı Ṭūfān-ı Nūḥ

mülhem-i ġayb:

1. **mülhem-i ġayb:**
Tarih 4
Mısra: **24**
Gayb âleminden ilham almış (kimse).

Hem baña müjde vü hem ḳaṣd idüp ana tārīḫ
Mülhem-i ġayb didi geldi yeñi defterdār

mülḥid:

1. **mülḥid:**
Terkib-bend 8
Mısra: **154**
Allah'ı tanımayan, dinsiz, imansız kimse.

Sen er olasın ḫırḳada nāmuñ ola dervīş
Mülḥid diyü yandurmaġa eyler seni iḳdām

mül-i sefīd:

1. **mül-i sefīd:**
Gazel 120
Mısra: **2**
Beyaz şarap.

Bezm-i çemende sāġar-ı sīmīn gül-i sefīd
Şebnem o sāġar içre çekeydi mül-i sefīd

mülk:

1. **mülk:**-*i, -n, -e*
Gazel 33
Mısra: **5**
Memleket, ülke.

Ḳatı āsān idi olmaḳ saʿādet mülkine mālik
İki gün bir ḳarār üzre olaydı bī-vefā dünyā

2. **mülk:**-*i*
Gazel 206
Mısra: **6**
Memleket, ülke. II Kalp.

Yaḳsa yıḳsa cān u dil mülkini kimden bākı var
Günde yüz biñ böyle mülki ġamzesi tārāc ider

3. **mülk:**-*i, -n, -e*
Gazel 980
Mısra: **10**
Servet, zenginlik, mal mülk.

ṣūfī cihānı mālile mülk itse kendüye
ʿĀrif ne mülkine baḳar anuñ ne mālına

4. **mülk:**-*i, -n, -de*
Gazel 455
Mısra: **1**
Bir hükümdar veya devletin hüküm ve idâresi altında bulunan toprakların tamamı, memleket.

Siz bizi şanmañ cihān mülkinde ʿunvān isterüz
Bendesi olmaġa bir sulṭān-ı ẕī-şān isterüz

5. **mülk:**-*e*
Gazel 1056
Mısra: **3**
Memleket, ülke. II Dünya.

Seni bulduḳ bu fenā mülke gelüp Leylī-vaḳt
Bağladuḳ silsile-i zülfüñe Mecnūnımuzı

6. **mülk:**-*de*
Kaside 34
Mısra: **23**
Memleket, diyar. || *Şam.*

Bā-ḫuṣūṣ iḳbāl u devletle bu ʿāli mülkde
Ḥākim-i şerʿ ola bir vāli-i gerdūn-ihtişām

mülk ü māl:

1. **mülk ü māl:**-*ımuz*
Gazel 457
Mısra: **7**
Taşınır veya taşınmaz her türlü maddî varlık.

Olmasa mülk ü mālımuz ġam degül olduġı yeter
Mihr-i ʿAlī muʿīnimüz luṭf-ı Ḫudā ẓahīrimüz

mülket-i feyż-resān-ı şuʿarā:

1. **mülket-i feyż-resān-ı şuʿarā:**
Gazel 939
Mısra: **6**
Ülkenin şairlere bereket ve bolluk getiren (kişisi).

Söyle ey ṭābʿ ki gūyā olıcaḳ demlerdür
Mülket-i feyż-resān-ı şuʿarā geldi yine

mülk-i ʿadem:

1. **mülk-i ʿadem:**
Gazel 471
Mısra: **3**
Yokluk ülkesi.

Ḳays u Ferhād oldılar mülk-i ʿadem sākinleri
Biz cihān didükleri mülk-i fenāda sākinüz

2. **mülk-i ʿadem:**
Gazel 656
Mısra: **10**
Yokluk ülkesi. || *Sevgilinin yok denecek kadar küçük ağzı.*

Rūḥī dehānı ġuṣṣasını ḳaçma çekmeden
Şehr-i vücūd olmasa mülk-i ʿadem senüñ

3. **mülk-i ʿadem:**-*de*
Gazel 113
Mısra: **2**
Yokluk diyarı. || *Ahiret yurdu.*

Ḳatı teng oldı ġamuñdan baña bu kāḫ-ı ferāḫ
Şuna ḳaldı ki ṭutam mülk-i ʿademde bir kāḫ

4. **mülk-i ʿadem:**-*e*
Gazel 322
Mısra: **7**
Yokluk ülkesi. || *Ölüm yurdu, ahiret.*

Ṭutdı şemşīrüñe yüz gitmege mülk-i ʿademe
Dil-i şeydā ne ḳadar ṭıfl ise de rāh bilür

mülk-i ʿarab rūm u ʿacem:

1. **mülk-i ʿarab rūm u ʿacem:**
Gazel 423
Mısra: **10**
Anadolu, Arap ve Acem ülkeleri.

Eger ʿālemde vaʿd-i āhın ibrāz itse her ʿāşıḳ
Ṣadāsından ḳamu mülk-i ʿArab Rūm u ʿAcem ditrer

mülk-i ʿaşḳ:

1. **mülk-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 594
Mısra: **1**
Aşk ülkesi.

Mülk-i ʿaşḳa gitmege tīġuñdan özge rāh yoḳ
Baş ḳomaḳ āsān mıdur bu yolda kim hem-rāh yoḳ

2. **mülk-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 2
Mısra: **11**
Aşk ülkesi, aşk diyarı.

Mülk-i ʿaşḳı Rūḥiyā ḳıldı musaḫḫar Ḥaḳ saña
Eṣ-ṣalā yā maʿşereʾl-ʿuṣṣāki el-yevm eṣ-ṣalā

mülk-i baġdād:

1. **mülk-i baġdād:**-*a*
Gazel 632
Mısra: **1**
Bağdat şehri.

Mülk-i Baġdāda ṣafā virmese yümn-i ḳademüñ
Ḥaşra dek defʿ olınmazdı belā vü elemüñ

mülk-i bekā:

1. **mülk-i bekā:**-*dan*
Gazel 1090
Mısra: **6**
Sonsuzluk diyarı. || *Ahiret.*

Ehl-i ʿaşḳa hele ben şöyle ḳıyās itdüm kim
Bir ṣafā kūşesi yoḳ mülk-i bekādan ġayrı

2. **mülk-i beḳā:**-*y*, -*a*
Gazel 536
Mısra: **11**
Sonsuzluk ülkesi.

Gögsin dögüp çekilmede mülk-i beḳāya ḫalḳ
Sen mest-i ḫˇāb-ı ʿālemi ṭutmış ṣadā-yı kūs

mülk-i belā:

1. **mülk-i belā:**-*y*, -*a*
Gazel 255
Mısra: **2**
Bela ülkesi.

Naʿl-ı sīm-i raḫş-ı baḫtum vājgūn olmaḳdadur
Ġam baña mülk-i belāya reh-nümūn olmaḳdadur

mülk-i cihān:

1. **mülk-i cihān:**-*a*
Tarih 1
Mısra: **28**
Cihan mülkü. || *Dünya.*

Nola āyini ehl-i ḥükme düstūruʾl-ʿāmel olsa
Ḳaçan mülk-i cihāna böyle ṣāḥib-i ʿadl şāh oldı

2. **mülk-i cihān:**-*uñ*
Gazel 345
Mısra: **5**
Dünya ülkesi.

ʿAceb mülk-i cihānuñ terkini urmaz ṣanur ṣūfī
Yapışmış öyle muḥkem ḫırsile gūyā ki mālıdur

mülk-i dil:

1. **mülk-i dil:**
Gazel 914
Mısra: **3**
Gönül ülkesi.

Mülk-i dil ḳabża-i ḥükminde olan serverden
Ḫaber alsaḳ bize bir nāḳil-i aḫbār olsa

mülk-i dil u cān:

1. **mülk-i dil u cān:**
Gazel 1026
Mısra: **8**
Gönül ve can ülkesi.

Ḳaşlaruñ ḳalbi ṣıdı leşker ṣalup neyler müjeñ
Tīġ-i tīzüñ daḫli yoḳ mülk-i dil u cān almada

mülk-i dil:

1. **mülk-i dil:**-*e*
Kaside 2
Mısra: **23**
Gönül ülkesi.

Mülk-i dile ḫānımuz ʿāleme sultānımuz
Mürde dile cānımuz ṣalli ve sellim ʿaleyh

mülk-i dünyā:

1. **mülk-i dünyā:**
Müsebba 1
Mısra: **11**

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Dünya ülkesi; bütün dünya. || *Herkes.*

ʿAhd-i ʿadlinde serāser mülk-i dünyā dād iken
Himmetüñde bāġ-ı ʿālem būstīn-ābād iken

mülk-i egri:

1. **mülk-i egri:**
Tarih 18
Mısra: **6**
Eğri şehri.

Bu fetḥüñ istedi tārīḫini Rūḥī-i ṣāḥib-dil
Didi hātıf biḥamdillah ki mülk-i Egri fetḥ oldı

mülk-i ervāḥ:

1. **mülk-i ervāḥ:**-*da*
Terkib-bend 7
Mısra: **49**
Ruhlar âlemi.

Mülk-i ervāḥda o pāk-neseb
Şimdi kimlerle eglenür Yārab

mülk-i fenā:

1. **mülk-i fenā:**-*da*
Gazel 471
Mısra: **4**
Gelip geçici âlem, dünya.

Ḳays u Ferhād oldılar mülk-i ʿadem sākinleri
Biz cihān didükleri mülk-i fenāda sākinüz

2. **mülk-i fenā:**-*y*, -*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **117**
Fanilik ülkesi. || *Dünya.*

Bu mülk-i fenāya ki ʿademden güẕer itdüñ
Sūduñ nedür ancaḳ anı bilseñ seferüñden

mülk-i fitne:

1. **mülk-i fitne:**-*de*
Gazel 702
Mısra: **3**
Fitne ülkesi.

Ḫāl-ı ruḫsārı ki mülk-i fitnede yek-dānedür
Ḥabb-ı miskidür ya fülfül ikiden ḫālī degül

mülk-i ḥüsn:

1. **mülk-i ḥüsn:**-*de*
Terkib-bend 9
Mısra: **15**
Güzellik ülkesi.

ʿAdl eyle mülk-i ḥüsnde mesned-nişīn iseñ
Ālūde olma ẓulmile nūr-ı mübīn iseñ

mülk-i imāret:

1. **mülk-i imāret:**-*de*
Kaside 10
Mısra: **9**
Medrese talebelerine, cami görevlilerine, fakirlere ve gelip giden yolcu ve misafirlere yemek vermek üzere kurulmuş aş evi.

Haḳ budur mülk-i imāretde naẓīri yoḳdur
Gelmemişdür felege böyle ḫudāvend-i ferīd

mülk-i ʿirak:

1. **mülk-i ʿiraḳ:**
Tarih 78
Mısra: **7**
Irak ülkesi.

Buldı teşrīfi ḳudūmından şeref mülk-i ʿIraḳ
Oldı iḳbāla mübeddel ẕillet ü idbārımuz

mülk-i mıṣr:

1. **mülk-i mıṣr:**-*uñ*
Tarih 29
Mısra: **2**
Mısır ülkesi.

Aʿyān-ı Mıṣra müjde kim oldı devlet ile
Bir ehl-ʿadl efendi vālīsi mülk-i Mıṣruñ

mülk-i rūm:

1. **mülk-i rūm:**
Gazel 987
Mısra: **9**
Anadolu.

Dilerseñ iʿtibār-ı naẓm ʿazm-i mülk-i Rūm eyle
İderler Rūḥiyā erbāb-ı naẓma iʿtibār anda

mülk-i salṭanat:

1. **mülk-i salṭanat:**-*da*
Tarih 1
Mısra: **24**
Sultanlık ülkesi.

Müsellem oldı ʿālem-gīrlük ol ṣāh-ı Cem-cāha
Ki mülk-i salṭanatda server-i encüm-sipāh oldı

mülk-i şām:

1. **mülk-i şām:**
Kaside 34
Mısra: **92**
Şam diyarı, Şam şehri.

Rūḥi-i zāram ki ġāyetdedür bīkeslügüm
İrmese luṭfuñ baña zindān olurdı mülk-i Şām

mülk-i şark:

1. **mülk-i şarḳ:**
Tarih 6
Mısra: **19**
Doğu ülkesi.

Mihr-i ʿadlüñden yine oldı münevver mülk-i şarḳ
Māh-ı luṭf-ı feyż-baḫşuñdan nite kim şehr-i Şām

mülk-i suhan:

1. **mülk-i suḫan:**-*da*
Gazel 326
Mısra: **15**
Söz ülkesi.

Mülk-i suḫanda ḫusrev-i vaḳt olsa müddeʿī
Rūḥī-i nükte-sāza daḫi sözde reşk ider

mülk-i ṭarab:

1. **mülk-i ṭarab:**
Gazel 266
Mısra: **5**
Şenlik diyarı.

Şehr-i ġam ābād u vīrān olmada mülk-i ṭarab
Köhne dünyānuñ nice böyle ḫarāb u ābādı var

mülk-i ʿuḳbā:

1. **mülk-i ʿuḳbā:**-*y, -a*
Terkib-bend 5
Mısra: **49**
Ahiret diyarı. || Öbür dünya.

O gitdi ẕevḳ u ṣafā ile mülk-i ʿuḳbāya
Ġırīv ü velvele ṣaldı firāḳı dünyāya

mülk-i vücūd:

1. **mülk-i vücūd:**-*a*
Gazel 454
Mısra: **9**
Varlık ülkesi.

Mülk-i vücūda gelmedük ışlāḥ-ı ʿāleme
Ḥaḳḳ-ı suḥanda kimse ile yoḳ ʿinādımuz

mülk-i vücūda gel-:

1. **mülk-i vücūda gel-:**-*miş, -üz*
Gazel 458
Mısra: **11**
Var olmak, dünyaya gelmek, yaratılmak.

ʿAşḳ-ı cemālile bu gün mülk-i vücūda gelmişüz
Seyr-i cemāl-i yārdur maḳṣadımuz murādımuz

mülk-i vücūd:

1. **mülk-i vücūd:**-*da*
Gazel 458
Mısra: **14**
Varlık ülkesi, varlık âlemi.

Cismimüzi bu günde biz nuṭḳile rūḥ ḳılmışuz
Mülk-i vücūdda nola Rūḥī olursa adımuz

2. **mülk-i vücūd:**-*dan*
Terkib-bend 7
Mısra: **21**
Beden malı. || Sahip olunan vücut.

Baña mülk-i vücūddan ansuz
Yeg gelür oldı tengnā-yı ʿadem

mültefit:

1. **mültefit:**
Gazel 549
Mısra: **13**
Dikkate alan, önem veren (kimse).

ʿAceb mi mültefit olmazsa ḥālüñe Rūḥī
O şāh-ı muḥteşem u sen ġulām-ı ḥalḳa-be-gūş

mūm:

1. **mum:**-*a*
Gazel 546
Mısra: **6**
Bal mumu, erimiş iç yağı, parafin, stearik asit gibi maddelerden daha çok çubuk şeklinde dondurularak yapılan ve ışığından faydalanmak için ortasına yerleştirilmiş bir fitili üst kısmından yakmak sûretiyle kullanılan basit bir aydınlatma aracı, şem'.

Ġam-ı zülfüñle olmış pāy-bend-i kūşe-i miḥnet
Hemān bir muma dönmiş ża ʿfdan miskīn helāk olmış

2. **mūm:**-*dur*
Gazel 203
Mısra: **7**
Mum II Sevgili uğruna yanan âşık.

Yanup yaḳılmaġa ʿaşḳuñda mūmdur naẓar it
Vücūdını nice nār-ı ġamuñla ay eridür

3. **mūm:**-*dur*
Gazel 252
Mısra: **2**
Aydınlatma aracı, mum. || Mum gibi uysal ve yumuşak.

Māh-ı felek ki çeşm-i çerāġ-ı nücūmdur
Şevḳ-ı ruḥuñla yanmaġa bezmüñde mūmdur

mūm it-:

1. **mūm id-:**-*er*
Gazel 697
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yumuşatmak, yumuşak başlı ve söz dinler duruma getirmek, uslandırmak, muma çevirmek, muma döndürmek.

Pūlād olursa pençe-i düşmen ne iʿtibār
Yapışsa mūm ider anı dest-i velāyetüñ

mūm ol-:

1. **mūm ol-:**-*ma, -sa, -y, -dı*
Gazel 585
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Razı olmak.

Dil-dādelerle ṣulḥa o şemʿ olmasaydı mūm
Olmazdı ḥaṭṭı ġamzesine māniʿ-i meşāf

2. **mūm ol-:**-*ma, -z*
Gazel 810
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Mum gibi yanmak. || Razı olmak, kabul etmek, inat ve itirazdan vazgeçmek.

Lāyıḳ olmaz maẓhar-ı nūr-ı tecellī olmaġa
Yanmaġa ʿaşḳ āteşine olmaz ol ʿāşıḳ ki mūm

3. **mūm ol-:**-*ur*
Kaside 10
Mısra: **34**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Her sözünü dinler duruma gelmek, uslanmak.

Ey ser-efrāz-ı cihān sen o dilāversin kim
Mūm olur ḥaşm yanında ne ḳadar olsa ḥadīd

mum ṭonanması:

1. **mum ṭonanması:**
Gazel 61
Mısra: **2**
Kuşatmalarda, gece vakti mumlar yakılarak yapılan gösteri.

Sen çıḳup seyr idesin diyü degüldür kevkeb
Mum ṭonanması ider gökde melekler her şeb

mümās:

1. **mümās:**
Kaside 13
Mısra: **46**
Temas eden, dokunan. || Dokunmak, temas etmek.

Yanup yaḳılmadadur ʿūd gibi micmer-i çarḫ
Ki zeyl-i ḳadrine şāyed müyesser ola mümās

mümāsil:

1. **mümāsil:**
Kaside 20
Mısra: **48**
Benzer, eş.

Sen ol emīr-i mülk-i keremsin
Kim yoḳ keremde saña mümāsil

mümessek:

1. **mümessek:**
Gazel 16
Mısra: **10**
İçine misk karıştırılmış, misk kokulu.

Ḫaṭı gelürse de sen laʿl-ı yārı em Rūḥī
Mümessek olsa bilürsin virür ḫoşāb ṣafā

müʾmin:

1. **müʾmin:**
Kaside 27
Mısra: **7**
Allah'ın varlığına ve birliğine iman eden, inanan, kalp ile tasdik, dil ile ikrar eden kimse.

Müʾmin eyler kimini idüp hidāyet rehberin
Kimini yine ḍalāletde ḳoyup tersā ider

mū-miyān:

1. **mū-miyān:**
Gazel 703
Mısra: **7**
Beli kıl gibi denecek kadar ince olan, çok ince belli (güzel).

Bilmezem çeşmümde mi ṭūtmış mekān ol mū-miyān
Yoḳsa ṭolmış firḳatinde dīde-i pür-nem ḫayāl

2. **mū-miyān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 904
Mısra: **13**
(Sevgilinin) ince beli.

Laʿliyle mū-miyānına el urdılar diyü
Rūḥī ṭurur fiġānlar ider ne o var ne bu

mümkin:

1. **mümkin:**
Gazel 88
Mısra: **3**
İmkan dahilinde, olası, mümkün.

Degül mümkin göyinmek sūzişinden āteş-i ʿaşḳuñ
Budur dīvāneler yoluñda ʿuryān olmaġa bāʿiṣ

mümkin degül:

1. **mümkin degül:**
Kaside 5
Mısra: **21**
İmkansız.

Mümkin degül maḥabbetüñe dil virilmeye
Kim bāʿiṣ-i ṣaġafdur eḥibbāya ol ṣaġaf

2. **mümkin degül:**
Gazel 83
Mısra: **16**
Mümkünü yok, imkansız.

Meger irmek müyesser ola ẕevḳ-ı vaṣlına yoḳsa
Göñülden Rūḥiyā mümkin degül defʿ-i ġam-ı firḳat

mümkin ol-:

1. **mümkin ol-:**-*a*
Gazel 723
Mısra: **11**
Olabilmek, yapılabilmek, gerçekleşebilmek.

Bir cānile ki mümkin ola defʿ-i pās-ı ġam
Ḫoş ṭut müdām ḫāṭıruñı şād u ḫurrem ol

2. **mümkin ol-:**-*ma, -dı*
Gazel 785
Mısra: **5**
Gerçekleşmek, imkan bulunmak.

Belāyı gör ki bir kez rast gelmek olmadı mümkin
Ḳapuñdan ḳāmetüñ seyr itmekiçün nice kez giçdüm

mūm-ṣıfat:

1. **mūm-ṣıfat:**
Kaside 18
Mısra: **51**
Mum gibi.

Pençe-i ḳahruñuñ altında erir mūm-ṣıfat
Yed-i aʿdā-yı cefā-pīşe olursa pulād

mümtāz:

1. **mümtāz:**
Gazel 85
Mısra: **2**
Seçilmiş, seçkin, imtiyazlı.

İlāhī ʿizzetüñ ḫaḳḳıyçün ol servi ser-efrāz it
Kemāl-ı ḫüsnile dāʾim cevānān içre mümtāz it

2. **mümtāz:**
Tarih 79
Mısra: **2**
İmtiyazlı, ayrı tutulmuş, üstün tutulmuş; seçkin.

Görür iḥsānına lāyıḳ seni serdār-ı deryā-dil
İdüp mümtāz aḳrānuñdan itdi vāli-i kāmil

mümtāz it-:

1. **mümtāz id-:**-*en*
Gazel 183
Mısra: **9**
Seçkin kılmak.

Ḫcād-ı maʿānīde iden Rūḥiyi mümtāz
İḥsān-ı ʿalī mihr-i ʿalī ḫırz-ı ʿalīdür

mümtāz-ı ʿālem ol-:

1. **mümtāz-ı ʿālem ol-:**-*duġ, -ı, -n, -a*
Gazel 97
Mısra: **11**
Âlemde seçkin bir kimse olmak.

Kemāl-ı ḥüsnile mümtāz-ı ʿālem olduġına
Cemāluña iki şāhiddür ol delāl u o ġunc

mümtāz-ı ʿasr:

1. **mümtāz-ı ʿasr:**
Kaside 13
Mısra: **29**
(Yaşanılan) Zamandaki en seçkin kişi.

Ṣafa-yı ṭabʿ ile mümtāz-ı ʿasr iken senden
Reva degül ola ṣādır şikāyet-i iflās

mümtāz-ı devrān:

1. **mümtāz-ı devrān:**-*dur*
Kaside 38
Mısra: **73**
Zamanın seçkin şahsiyeti.

Ḳıyāmī Beg ki luṭf-ı ṭabʿ ile mümtāz-ı devrāndur
Maʿārif kānıdur hem menbaʿıdur luṭf u iḥsānuñ

mümtāzlık:

1. **mümtāzlıḳ:**
Gazel 463
Mısra: **13**
Seçkinlik.

Rūḥiya mümtāzlıḳ semti müsellemdür bize
Ṭarza mālikdür suḫan fenninde ṭabʿ-ı pākımuz

mümtāzlık semti:

1. **mümtāzlıḳ semti:**-*n*
Gazel 496
Mısra: **3**
Seçkinlik semti || Seçkin sınıf.

Ṭutmışuz mümtāzlıḳ semtin ġazel ṭarzında biz
Ṭabʿ-ı pāk ile selāset baḫsin itsek ḳādirüz

mümted ol-:

1. **mümted ol-:**-*a*
Gazel 58
Mısra: **1**
Uzamak, sürmek.

Her kimüñ kim ola mümted naẓarı perde-i reyb
Perdesüz ʿarż-ı cemāl itmez aña şāhid-i ġayb

mümteniʿ:

1. **mümteniʿ:**-*dür*
Gazel 176
Mısra: **3**
Mümkün olmayan, imkansız.

Ṣarılmaḳ mümteniʿdür sīne-i sīmīn-i dildāra
Biz ol endīşeden dūruz ḫayāl-ı ḥāmımuz yoḳdur

2. **mümteniʿ:**
Gazel 577
Mısra: **2**
İmkansız, zor.

Şāh-beyt-i ḥüsnüñe ol gün ki oldı muṭṭaliʿ
Bildüm ey meh maṭlaʿ-ı ḫurşīd seyrin mümteniʿ

3. **mümteniʿ:**-*dür*
Gazel 396
Mısra: **10**
Olması veya gerçekleşmesi imkansız, mümkün olmayan, gayrimümkün.

Meyve-i vaṣluñ nola eylerse Rūḥi ārzū
Mümteniʿdür gerçi ammā neylesün cāndur umar

mümtezic:

1. **mümtezic:**-*ken*
Gazel 60
Mısra: **3**
Uyuşan, kaynaşan.

Mümtezicken lebüñ ġamıyla gönül
İmtizāc itmemişdi ḫākile āb

münʿadim it-:

1. **münʿadim it-:**-*sün*
Gazel 998
Mısra: **17**
Yok etmek, ortadan kaldırmak.

Aʿdāsın itsün münʿadim aḥvālin itsün muntaẓam
Var eyledi yoḳdan o kim dünyāyı şeş eyyāmda

münʿadim ol-:

1. **münʿadim ol-:**-*a*
Gazel 145
Mısra: **13**
Yok olmak.

ʿAnāsı ola münʿadim ʿadūsı ola münhezim
ʿAṭā ḳıla aña o kim ḥesābı yoḳ ʿaṭāsı var

münāfık:

1. **münāfıḳ:**
Gazel 468
Mısra: **6**
Özü sözüne uymayan, iki yüzlü, ara bozucu.

Bizi aġyār ile bir görme reh-i ʿaşḳuñda
Ṣādıḳuz biz güzelüm öyle münāfıḳ degülüz

2. **münāfıḳ:**-*dur*
Gazel 242
Mısra: **8**
Zahiren müslim ve bâtınen kâfir olan; özü sözüne uymayan, iki yüzlü, ara bozucu; rakip.

Ruḫın geh surḫ u geh zerd itdügi bī-vechdür şāhum
Raḳīb-i ḫāra yüz virme iki yüzlü münāfıḳdur

3. **münāfıḳ:**-*a*
Gazel 768
Mısra: **4**
Özü sözüne uymayan, iki yüzlü, ara bozucu .‖ Rakip.

Uydun raḳībe hep bugün içündi sevdügüm
Yıllarla ol münāfıḳa ʿizzetler itdügüm

münāfıḳāne:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **münāfıḳāne:**
Gazel 754
Mısra: **4**
Münafık ve ara bozucu bir kimseye yakışır tarzda, münafıkçasına.

O ẕāt-ı pāk-nihāda hezār raḥmet kim
Maḥabbet ehline mihri münāfıḳāne degül

münaḳḳaş:

1. **münaḳḳaş:**-*dan*
Gazel 946
Mısra: **8**
Nakışlı, işlemeli, süslü.

İtme terk ehline seccāde-i pür-naḳşuñı ʿarż
Yegdi biñ böyle münaḳḳaşdan ise bir sāde

münāsebet:

1. **münāsebet:**-*üñ*
Gazel 968
Mısra: **2**
Münasebet, bağ, ilişki.

Ey āşināluḳ itmeyen ehl-i ṣıfātile
Bīḥūdedür münāsebetüñ ʿilm-i ẕātile

münāsebet-i cām:

1. **münāsebet-i cām:**
Tahmis 1
Mısra: **21**
Kadeh ile kurulan yakınlık.

Cānānile münāsebet-i cām farḳ idüp
Dilden geçen ġurūrile izʿānı farḳ idüp

münāsib:

1. **münāsib:**-*dür*
Gazel 426
Mısra: **7**
Yaraşır, uygun.

Gencsin gözden nihān olmaḳ münāsibdür saña
Dostum gel bizde pinhān ol ki biz vīrāneyüz

2. **münāsib:**-*dür*
Gazel 709
Mısra: **14**
Uygun, yerinde.

Ḳahr ḳıl aġyār-ı dil-serde ḥarīḳ-i ʿaşḳa luṭf
Kim ḳışa āteş münāsibdür bilürsin yaza gül

müneccim:

1. **müneccim:**-*ler*
Gazel 402
Mısra: **1**
Yıldız ilmine aşina olan, yıldızların seyir ve hareketlerinden hüküm çıkaran.

Müneccimler felek burcında mihr ü māhı görsünler
Maḥabbet ehli görsünler ġażanfer şāhı görsünler

münevver:

1. **münevver:**-*dür*
Gazel 257
Mısra: **4**
Aydınlık.

Nola tārīk ise şeb çekmezüz ol ḳaydı kim meclis
Fürūġ-ı sāġar-ı şahbādan ey sāḳī münevverdür

münevver eyle-:

1. **münevver eyle-:**
Gazel 718
Mısra: **6**
Aydınlatmak.

Bize pervāne-veş yanmaḳ yaḳılmaḳ cāna minnetdür
Münevver eyle bezmi sen hemān şemʿ-i şebistān ol

münevver ol-:

1. **münevver ol-:**-*dı*
Tarih 6
Mısra: **19**
Nurlanmak, ışık ile dolmak.

Mihr-i ʿadlüñden yine oldı münevver mülk-i şarḳ
Māh-ı luṭf-ı feyż-baḫşuñdan nite kim şehr-i Şām

münfaʿil:

1. **münfaʿil:**
Terkib-bend 4
Mısra: **29**
İnfial eden, gücenmiş, alınmış, kırgın.

Meskenetle ḥilmile itmişdi ḫalḳı münfaʿil
Kendüye uymuş idi ḫidmetle hep ehl-i kemāl

münfaʿil ol-:

1. **münfaʿil ol-:**-*ma, -y, -a, -sın*
Terkib-bend 9
Mısra: **30**
Alınmak, gücenmek, içerlemek.

Olmaz çü pāk-dāmen olan gül gibi ḫacil
Bir ḥālet it ki olmayasın şoñra münfaʿil

2. **münfaʿil ol-:**-*mış*
Gazel 763
Mısra: **8**
Bir şeyin etkisi altında kalmış, etkilenmiş.

Burc-ı sādisde meh-i enver degüldür münḫasif
Āfitāb-i ṭalʿatuñ nūrından olmış münfaʿil

munfaṣıl:

1. **munfaṣıl:**
Gazel 226
Mısra: **9**
Bitişik olmayan, ayrılmış, ayrı.

Kūyından oldı gitdi raḳībile munfaṣıl
Rūḥī-i bī-kese sebeb-i ıttışāl vir

2. **munfaṣıl:**
Tarih 74
Mısra: **18**
Ayrılmış, ayrı.

Böyle olsun olıcaḳ māyil peder ferzendine
Ḳılmasun Ḥaḳ böyle ferzendi pederden munfaṣıl

münḫasif:

1. **münḫasif:**
Gazel 763
Mısra: **7**

(Ay için) Tutulmuş. || Parlaklığı az olan, sönük.

Burc-ı sādisde meh-i enver degüldür münḫasif
Āfitāb-i ṭalʿatuñ nūrından olmış münfaʿil

münhezim ol-:

1. **münhezim ol-:**-*a*
Gazel 145
Mısra: **13**
Bozguna uğramak, yenilmek.

ʿAnāsı ola münʿadim ʿadūsı ola münhezim
ʿAṭā ḳıla aña o kim ḥesābı yoḳ ʿaṭāsı var

münʿim:

1. **münʿim:**-*sin*
Gazel 54
Mısra: **5**
Yedirip içirmeyi, ikram etmeyi seven, iyilik sâhibi (kimse), cömert.

Sen ne münʿimsin ki ḫān-ı luṭfuña muḥtācdur
Ger gedā-yı kām-cū ger pādişāh-ı kām-yāb

2. **münʿim:**
Gazel 488
Mısra: **1**
Yedirip içirmeyi, ikram etmeyi seven, iyilik sahibi (kimse), cömert; bir kimsenin geçimini sağlayan (kimse), velinimet.

Ne şāh-ı dehre mensūbuz ne münʿim ne gedāyuz biz
Egerçi ehl-i faḳruz līk meslūbu'r-ricāyuz biz

mūnis:

1. **mūnis:**
Gazel 532
Mısra: **8**
Dost, can yoldaşı.

Tenhā degülüz künc-i belāda yanımuzda
Ey sīm-beden var ḫayālüñ gibi mūnis

2. **mūnis:**
Gazel 598
Mısra: **4**
Alışılan, cana yakın; arkadaş.

Göñül ṭolaşmada ʿaşḳ illerin tek ü tenhā
Ne mūnis u ne enīs ü hemdem ü refīk ne ne

3. **mūnis:**-*üñ*
Kaside 3
Mısra: **53**
Kolayca dostluk kurabilen, sokulgan, sıcakkanlı, cana yakın.

Biri ol çārun enīsüñ ola biri mūnisüñ
Bir yārüñ ola biri hem-demüñ rūz-ı ḳıyām

mūnis-i şefīḳ:

1. **mūnis-i şefīḳ:**
Rübai 4
Mısra: **4**
Şefkatli bir arkadaş.

Yoluñda enīsüm olmasa ġam yimezin
Öz luṭfuñı mūnis-i şefīḳ eyle baña

münḳād:

1. **münḳād:**
Kaside 18
Mısra: **34**
Boyun eğmiş, itaatkar.

Ol ḳażā-ḥükm ki emr eylese keyvāna olur
Bu ḳadar rifʿatile aña muṭīʿ ü münḳād

münḳād-ı emr u nehy-i kelām-ı kadīm:

1. **münḳād-ı emr u nehy-i kelām-ı ḳadīm:**-*dür*
Gazel 213
Mısra: **2**
Kur'an-ı Kerim'in emir ve yasaklarına itaat eden.

İnsān odur ki mālik-i ṭabʿ-ı selīmdür
Münḳād-ı emr u nehy-i Kelām-ı Ḳadīmdür

münḳaṭıʿ ol-:

1. **münḳaṭıʿ ol-:**-*ma, -da*
Kaside 36
Mısra: **25**
Son bulmak, devam etmemek, kesilmek.

Olmada dervīşden mihr ü maḥabbet münḳaṭıʿ
Şāh-ı ʿālī-cāhdan luṭf u ʿaṭā eksilmede

münkeşif ol-:

1. **münkeşif ol-:**-*a*
Kaside 5
Mısra: **26**
Meydana çıkmak, görünür olmak.

Ġam çekmesün maḥall-i suʾāl ü cevābda
Ol kim ola cenāb-ı refīʿüñde münkeşif

münkir:

1. **münkir:**
Gazel 276
Mısra: **2**
Inkar eden, kabul etmeyen.

Yārüñ cemāli maẓhar-ı ṣunʿ-ı İlāhdur
Münkir olana gözleri iki güvāhdur

2. **münkir:**
Gazel 350
Mısra: **17**
Reddeden, kabul ve îtiraf etmeyen (kimse).

Rūḥī arada münkir olanlar kelāmuñla
Bu şiʿr-i dil-küşāyı görince utandılar

münkir gel-:

1. **münkir gel-:**-*mez, -üz*
Gazel 524
Mısra: **7**
İnkar etmek, kabul etmemek.

Ḥaḳḳı biz setr eyleyüp üstāda münkir gelmezüz
Ẕerreyüz biz şems-i pür-envārdur üstādımuz

münkirān-ı sālikān-ı ʿaşḳ:

1. **münkirān-ı sālikān-ı ʿaşḳ:**
Kaside 36
Mısra: **58**
Aşk yoluna girmişlerin inkarcıları.

Kāmilān-ı vaḳt ide fażl-ı Ḫudā gibi ẓuhūr
Münkirān-ı sālikān-ı ʿaşḳ ola eksilmede

münkir-i cām ol-:

1. **münkir-i cām ol-:**-*ur*
Gazel 984
Mısra: **1**
Şarap kadehini inkar etmek, inanmamak.

şafādan dūr olan dil münkir-i cām olur elbette
Anı kim yaḳmaya ʿaşḳ āteşi ḫām olur elbette

münkir-i cām-ı şarāb:

1. **münkir-i cām-ı şarāb:**--*i-dur*
Gazel 105
Mısra: **7**
Şarap kadehini kabul etmeyen (kimse).

Henüz münkir-i cām-ı şarābdur ṣūfī
Müyesser olmadı itmek o nāḳışı ışlāḥ

münkir-i devrān:

1. **münkir-i devrān:**
Kaside 40
Mısra: **112**
Dünyanın inkarcısı. || Hiçbir şeyi beğenmeyen, kabul etmeyen kimse.

Dāʿimā şofrası nānile Sinānun ṭolıdur
Çāşnigīr olan ol münkir-i devrān eyüdür

münkir-i ehl-i riyā:

1. **münkir-i ehl-i riyā:**-*y, -uz*
Gazel 488
Mısra: **12**
İki yüzlüleri kabul etmeyen kimse.

Mey-i gülgūna inkār eyleyenlerden ṣafāmuz yoḳ
Sözüñ taḥḳīḳi bu kim münkir-i ehl-i riyāyuz biz

münkir-i hāl ü hat:

1. **münkir-i ḥāl ü ḫaṭ:**-*uñ*
Gazel 565
Mısra: **11**
(Sevgilinin) yüzündeki ayva tüyleri ve benini kabul etmeyen kimse.

Yol bula maʿnāya ṣanma münkir-i ḥāl ü ḫaṭuñ
Müstefād olmaz maʿānīye ḥurūf-ı bī-nüḳaṭ

münkir-i keyfıyyet-i erbāb-ı ḫarābāt:

1. **münkir-i keyfıyyet-i erbāb-ı ḫarābāt:**
Terkib-bend 8
Mısra: **47**
Meyhane sakinlerinin keyfini inkar eden kimse.

Her münkir-i keyfıyyet-i erbāb-ı ḫarābāt
Öz ʿaḳlı ile Ḥaḳḳı diler bulmaġa heyhāt

münkir-i keyfiyyet-i ṣahbā:

1. **münkir-i keyfiyyet-i ṣaḥbā:**
Gazel 1016
Mısra: **5**
Şarap kadehinin keyfinin inkarcısı.

Olurlar mıydı başdan münkir-i keyfiyyet-i ṣaḥbā
Ṣafā-yı bāṭın olsaydı eger erbāb-ı ẓāhirde

münkir-i laḳlaḳa-i zühd-fürūşān:

1. **münkir-i laḳlaḳa-i zühd-fürūşān:**-*uz*
Gazel 480
Mısra: **8**
Zahitlik taslayanların boş laflarının inkarcısı.

Almamuz virmemüz erbāb-ı ḫarābātiledür
Münkir-i laḳlaḳa-i zühd-fürūşānuz biz

münkir-i meʾāl-i suʾāl u cevāb-ı ʿaşḳ:

1. **münkir-i meʾāl-i suʾāl u cevāb-ı ʿaşḳ:**
Gazel 597
Mısra: **8**
Aşkın cevabını ve sorunun anlamını inkar eden kimse.

Yā vir cevābumı ya suʾāl it cevābuñ al
Ey münkir-i meʾāl-i suʾāl u cevāb-ı ʿaşḳ

münkir-i niʿmet:

1. **münkir-i niʿmet:**
Kaside 40
Mısra: **85**
(Kendisine verilen) Nimetleri inkar eden, inançsız kimse.

Menzili mezbeledür münkir-i niʿmet olanuñ
Böyle yirlere ḳo anuñ gibi şeyṭān eyüdür

münkir-i niʿmet ol-:

1. **münkir-i niʿmet ol-:**-*sa, -lar*
Gazel 689
Mısra: **3**
Nimeti inkar etmek.

Laʿlüñi öpmedük diyü münkir-i niʿmet olsalar
Muṣḥaf-ı ḥüsn-i pākile cān u dili yemīne çek

münkir-i ẕevḳ-i ʿaşḳ ol-:

1. **münkir-i ẕevḳ-i ʿaşḳ ol-:**-*an*
Gazel 458
Mısra: **7**
Aşk zevkini inkar etmek.

Münkir-i ẕevḳ-i ʿaşḳ olan cāhile virmezüz vücūd
ʿĀrif ile durur bizüm rūz u şeb ittiḥādımuz

münkir-i zünnār ol-:

1. **münkir-i zünnār ol-:**-*maḳ*
Gazel 95

Mısra: **10**
Zünnarı (keşişlerin bellerine bağladıkları kıldan uzun kuşak) kabul etmemek. || Sevgilinin zülüflerini sevmemek.

Ġamzesin sevmekle zülfinden nice geçsün göñül
Kāfire dil virüp olmaḳ münkir-i zünnār güc

münşī:

1. **münşī:**-*ler*
Kaside 32
Mısra: **15**
İnşâda usta olan yazar, iyi nesir yazan.

İrseler devrüñe sābıḳda gelen münşīler
İdinürlerdi seni fenn-i suḫanda üstād

münşī-i dakīk-hayāl:

1. **münşī-i daḳīḳ-ḫayāl:**
Kaside 9
Mısra: **28**
İnce hayallerle dolu inşa yazarı.

Ḳanı anuñ gibi bir dest-gīr-i ehl-i kelām
Ḳanı anuñ gibi bir münşī-i daḳīḳ-ḫayāl

münşī-i pāk-suhan:

1. **münşī-i pāk-suḫan:**
Kaside 29
Mısra: **44**
Temiz sözlü yazar.

Mālik-i tiġ u ḳalem ṣāḥib-i ʿizz ü temkīn
Münşī-i pāk-suḫan nāẓım-ı naẓm-ı mübhem

müntaẓam:

1. **muntaẓam:**
Gazel 998
Mısra: **17**
Düzgün,yerli yerinde, düzenli, tertipli.

Aʿdāsın itsün münʿadim aḥvālin itsün muntaẓam
Var eyledi yoḳdan o kim dünyāyı şeş eyyāmda

muntaẓır:

1. **muntaẓır:**
Gazel 87
Mısra: **11**
Her şeye hazırlıklı olarak bekleyen.

Meclis ḳurulı vü muntaẓır cām
Gel gül ki cihān fenādur ey dost

2. **muntaẓır:**
Gazel 341
Mısra: **8**
Bekleyen, gözleyen, intizar eden.

Aġyār giderse gelürin dimiş o meh-rū
Dil muntaẓır ammā ne gelür var ne gider var

muntaẓır cām-ı hilāl-i ʿīd:

1. **muntaẓır cām-ı hilāl-i ʿīd:**-*üz*
Gazel 494
Mısra: **10**
Bayram hilalinin kadehinin gözcüsü.

Ālet-i bezmi müḥeyyā idüben ey Rūḥī
Rūz u şeb muntaẓır cām-ı hilāl-i ʿīdüz

muntaẓır ol-:

1. **muntaẓır ol:**
Gazel 1090
Mısra: **11**
Beklemek, gözlemek.

Rūḥiyā muntaẓır ol maḳdemine Pāşānuñ
Ki seni gözlemez ol kān-ı ʿaṭādan ġayrı

muntaẓır-ı cām-ı hilāl-i ʿīd:

1. **muntaẓır-ı cām-ı hilāl-i ʿīd:**-*üz*
Gazel 494
Mısra: **2**
Bayram hilalinin kadehinin gözcüsü.

Ṣanma meyden ramażān irmekile nevmīdüz
Rūz u şeb muntaẓır-ı cām-ı hilāl-i ʿīdüz

muntaẓır-ı dīdār:

1. **muntaẓır-ı dīdār:**-*uz*
Gazel 456
Mısra: **6**
Sevgilinin güzel yüzünün bekleyeni.

Ṣanmañ ālāyiş-i dünyā ile ālūde bizi
Naẓar-ı pāk ile biz muntaẓır-ı dīdāruz

muntaẓır-ı ʿīd ol-:

1. **muntaẓır-ı ʿīd ol-:**-*am*
Gazel 806
Mısra: **1**
Bayramı beklemek.

Yıllarla ben ki muntaẓır-ı ʿīd olam
ʿİd olıcaḳ revā mı ḳapuñdan baʿīd olam

muntaẓır-ı raḥmet-i raḥmān:

1. **muntaẓır-ı raḥmet-i raḥmān:**
Kaside 40
Mısra: **132**
Allah'ın merhametini uman, bekleyen kimse.

Cümleden ṣoñra añup Rūḥi-i ṣāḥib-suḫanı
Söyle ol muntaẓır-ı raḥmet-i raḥmān eyüdür

muntaẓır-ı vakt-i ṣalat-ı ḫamse:

1. **muntaẓır-ı vaḳt-i ṣalat-ı ḫamse:**
Kaside 21
Mısra: **63**
Beş namaz vaktinin bekleyeni.

Nitekim muntaẓır-ı vaḳt-i ṣalat-ı ḫamse
Ṣubḥ olup evvel-i vaḳt āḫır-i vaḳt ola ʿışā

müntefiʿ:

1. **müntefiʿ:**
Gazel 577
Mısra: **6**
Bir işten kazanç sağlayan; kâr elde eden; kazanan.

Bāb-ı rızḳa ḥüsn-i ḥaṭ miftāḥ imiş çün ey göñül
Ḫaṭṭ-ı yāra ṭālib ol olmaḳ dilerseñ müntefiʿ

mūr:

1. **mūr:**-*a*
Kaside 14
Mısra: **63**
Karınca.

Şu resme ʿadlile ṭutdı cihānı kim mūra
Ne cānı var ki Süleymān olursa eyleye zūr

2. **mūr:**-*dan*
Gazel 832
Mısra: **10**
Karınca. || *Sevgilinin ayva tüylerine teşbih edilmiştir.*

Nola çıḳmazsa göñülden fikr-i zülf u ḫaṭṭ-ı yār
Ḫāli olmaz Rūḥiyā vīrāne mār u mūrdan

3. **mūr:**
Kaside 18
Mısra: **84**
Karınca. || *Rûhî.*

Sen zamānuñda Süleymānsın o bir mūr-ı zaʿīf
Ne ʿaceb mūr Süleymāndan umarsa imdād

murād:

1. **murād:**
Gazel 117
Mısra: **6**
Maksat, meram, niyet.

Taḥṣīl-i māl u rütbe-i ʿālī ne cüzʾidür
Dünyāya gelmeden bize ger bu ise murād

2. **murād:**
Gazel 562
Mısra: **3**
İstek, dilek, arzu, niyet.

Hīç söz yoḳ kim lebüñdür āb-ı ḥayvāndan murād
Hīç şek yoḳ kim dehānuñdur Mesīḥādan ġaraż

3. **murād:**-*ı, -(n), -a*
Terkib-bend 6
Mısra: **31**
Erişilmek istenen, olması, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç.

İrgürmedin murādına āḫır o nevresi
Yan virdi bī-vefālıḳ idüp çarḫ-ı pür-ḥiyel

murād al-:

1. **murād al-:**-*mış*
Tarih 42
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dileğine kavuşmak.

Mābeyn-i mevālīde bir silsile olmış dün
Her biri murād almış gör himmet-i feyyāżı

murād eyle-:

1. **murād eyle-:**-*düg, -i*
Gazel 231
Mısra: **10**
İstemek, dilemek, arzu etmek, amaçlamak.

Zāhid aġlar beni çarḫ eyledi bed-nām diyü
Līk bilmez ki murād eyledügi kām nedür

murād it-:

1. **murād it-:**-*dü, -k*
Gazel 609
Mısra: **2**
İstemek, dilemek, arzu etmek, amaçlamak.

İdüp himmet ricāsın evliyāya istinād itdük
Uġur açıḳluġın Pāşā-yı ẕī-şāna murād itdük

murāda ir-:

1. **murāda ir-:**-*dü, -k*
Gazel 997
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
İsteğine kavuşmak, dileği gerçekleşmek, arzusu yerine gelmek.

Ḫaṭ gelmeyince leblerine öpmedük lebin
İrdük murāda gerçi velī biñ belā ile

murād-baḫş:

1. **murād-baḫş:**-*ı*
Gazel 807
Mısra: **24**
Istekleri veren, bahşeden.

Dil-i şikestemüzi kim murāda ol yetürür
Murād-baḫşı ḳoyup yā kime mürīd idelüm

murād-baḫş ol-:

1. **murād-baḫş ol-:**
Kaside 13
Mısra: **70**
İsteğine, dileğine veya amacına ulaştırmak.

Meded ḳılup nitekim baḥr ü berr fütādesine
Murād-baḫş ol ʿālemde Ḫıżr ile İlyās

murādī:

1. **murādī:**
Tahmis 8
Mısra: **25**
Sultan III. Murad.

Ey Murādī yine sırr-ı ḥikem-i levlākuz

murād-ı maḳṣadın vir-:

1. **murād-ı maḳṣadın vir-:**-*di*
Tarih 50
Mısra: **8**
İsteğine kavuşturmak.

Bir sūr-ı ʿālī eyleyüp ʿıyş ehline ḳıldı ṣalā
Virdi murād-ı maḳṣadın her bī-dil ü bī-ḥāṣıluñ

murādına yetür-:

1. **murādına yetür-:**-*se, -ñ*
Gazel 697
Mısra: **19**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birini) Muradına eriştirmek, isteğine veya amacına ulaştırmak.

Ol nā-murādı nola yetürseñ murādına
Luṭf eylemekdür ehl-i dile çünki ʿādetüñ

murāduñca:

1. **murāduñca:**
Gazel 195
Mısra: **2**
Gönlünce, istediğin gibi.

Beni ḫāk-ı reh-i yār it diyü Ḥaḳḳa niyāzuñ var
Meger ey dil murāduñca yürür bir serv-i nāzuñ var

muraṣṣaʿ:

1. **muraṣṣaʿ:**
Gazel 770
Mısra: **14**
Değerli taşlarla süslenmiş.

İtmekçün belā bezmine ḫūn-ı dil meyin Rūḥī
Dür ü laʿlile her çeşmi muraṣṣaʿ bir ḳabaġ itdüm

mürāyā:

1. **mürāyā:**-*luġ, -ımuz*
Gazel 635
Mısra: **7**
İki yüzlülük, gösteriş, riya.

Yoḳdur āyīne gibi ḫalḳa mürāyāluġımuz
Ẓāhirā kendimüzi gerçi nemed-pūş itdük

mürde:

1. **mürde:**-*ñ, -e*
Gazel 43
Mısra: **2**
Ölü; bitkin, perişan II Âşık.

Lebüñ aġyāra ṣunup dāʿim idersin iḥyā
Nola ben mürdeñe ṣunsañ anı da aḥyānā

2. **mürde:**-*ler, -e*
Gazel 102
Mısra: **3**
Ölü, ölmüş, cansız.

Lebüñle mürdelere vir ḥayāt kim görsün
Felekde nice olur cān baġışladuḳda mesīḥ

3. **mürde:**
Müsebba 1
Mısra: **6**
Ölü, ölmüş. II Bitkin, perişan.

Ḫasta-i ṣad-sāleye irse hemān dermān olur
Ḥaḳ budur kim laʿl-i nābuñ mürde cisme cān olur

4. **mürde:**
Gazel 350
Mısra: **21**
Ölü, ölmüş II Perişan, zavallı, yardıma muhtaç.

Ol Ḫıżr-dem ki mürde iken buldılar ḥayāt
Āb-ı ḥayāt-ı luṭfına añlar ki ḳandılar

5. **mürde:**-*ler*
Gazel 647
Mısra: **7**
Ölü, ölmüş kimse.

Ḥayāt ābı ki dirler dāyim eyler mürdeler iḥyā
Leb-i ʿĪsī-demüñ cān-baḫşlıḳda ʿaynıdur anuñ

6. **mürde:**
Gazel 1062
Mısra: **8**
Cansız, bitkin, ölü.

Gelüp o ṣūḥ saña maḳdemiyle virdi ḥayāt
Sevin göñül ki yine mürde cisme cān geldi

7. **mürde:**-*ler*
Gazel 791
Mısra: **1**
Cansız, bitkin, ölü. II Cansız, hasta, bitkin âşık.

Geldi ol mürdeler iḥyā idici cānānum
Ḥamdülillah ki yine yirine geldi bu cānum

mürde-dil:

1. **mürde-dil:**-*sin*
Gazel 528
Mısra: **14**
Gönlü ölü olan, hissiz, duygusuz (kimse).

Tāze cān buldun dem-i rūḥu'l-ḳudüsden Rūḥiyā
Mürde-dilsin ger demādem Ḥaḳḳa ḳılmazsın sipās

mürekkeb:

1. **mürekkeb:**
Kaside 18
Mısra: **95**
Birden fazla nesnenin karışımından oluşan.

Gāh müfred oluben gāh mürekkeb nite kim
Devr ide ʿālem-i imkānda bu çār eżdād

2. **mürekkeb:**
Gazel 704
Mısra: **7**
... -den oluşan, ... -den meydana gelen.

Çār ʿanāṣırdan mürekkeb nefs-i vāḥiddür cihān
Sen gerek ādem ḥayāl eyle gerek ḫātem ḥayāl

müretteb:

1. **müretteb:**
Gazel 755
Mısra: **9**
Kurulmuş, düzenlenmiş, tertip edilmiş.

Meclis-i vaḥdet müretteb şāhid-i maḳṣūd rām
Bir dem anuñçün dil-i şūrīdemüz ayıḳ degül

murġ:

1. **murġ:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 220
Mısra: **6**
Kuş.

Bu meclis kim ḳurulmış cābecā peymānelerden dām
Göñüller murġını ṣayd itmege bir dāne meclisdür

2. **murġ:**-*lar*
Gazel 653
Mısra: **6**
Kuşlar, bülbüller.

İşidüp nālemi ṣaḥrā-yı ġamda ʿaḳlı uçmışdur
Degüldür murġlar pervāz ider başında Mecnūnuñ

3. **murġ:**-*a*
Gazel 693
Mısra: **3**
Kuş II Âşığın gönlü.

Biñ şiken her tār-ı müda her şiken biñ murġa dām
Başa çıḳmaz zülf-i müşkīnüñle miskīnüñ senüñ

4. **murġ:**-*ı*
Gazel 843
Mısra: **6**
Kuş. II Gönül kuşu.

Āhsuz dil bir nefes kūyuñda cevlān eylemez
Murġı teʾsīr-i hevādur gökde pervāz itdüren

5. **murġ:**-*lar*
Gazel 865
Mısra: **4**
Kuş. || Âşık.

Cān u dil müjgān-ı çeşminden ḫalāṣ olsun mı hīç
Murġlar cān ḳurtarur mı pençe-i şehbāzdan

mürġān:

1. **murġān:**-*ı*
Gazel 359
Mısra: **11**
Kuşlar.

Çengel-i mıḥleble eyler bāzlar murġānı ṣayd
Çeşmüñ ol şehbāzdur kim cānı hep mıḥleb ṭutar

2. **murġān:**-*ı*
Gazel 709
Mısra: **2**
Kuşlar, bülbüller.

Tekye-i bāġuñ yine yaḳdı çerāġın tāze gül
Bāʿiş-i sūz oldı murġānı maḥabbet-sāze gül

3. **murġān:**-*uñ*
Kaside 14
Mısra: **109**
Kuşlar, bülbüller. || Âşıklar.

Nite ki ġonca vü gül şevḳi ile murġānuñ
Çemende naġme ile rüzgārı ide mürūr

murġān-ı bāġ:

1. **murġān-ı bāġ:**-*a*
Gazel 568
Mısra: **4**
Bahçenin kuşları.

Yaprak degül şecerde getürdi nesīm-i ṣūbḥ
Murġān-ı bāġa şāhid-i gülden hezār ḫāṭ

murġān-ı çemen:

1. **murġān-ı çemen:**
Gazel 486
Mısra: **2**
Bülbüller.

Geçdi burc-ı ḥamele mīrlivā-yı nevrūz
Ḳıldı murġān-ı çemen medḥ ü senā-yı nevrūz

murġ-ı āb:

1. **murġ-ı āb:**
Gazel 55
Mısra: **6**
Su kuşu, ördek, kaz vb.

Dāne-i eşkine baḳmaz dīde-i ġam-dīdenüñ
Ḫāl-i miskīnüñ hevāsından uçaldan murġ-ı āb

murġ-ı belā:

1. **murġ-ı belā:**-*y*, -*a*
Gazel 720
Mısra: **2**
Bela kuşu.

ʿĀşıḳ olma Rūḥiyā olsañ daḥi mestāne ol
Dām-ı hestīden çıḳup murġ-ı belāya dāne ol

murġ-ı best-leb:

1. **murġ-ı best-leb:**
Gazel 103
Mısra: **7**
Ağzı bağlı kuş. || Dilsiz, konuşamayan kuş.

İnsān nice ḫamūş ola kim murġ-ı best-leb
Ẕikr-i ḫudā ile ola gūyā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

murġ-ı cān:

1. **murġ-ı cān:**
Gazel 445
Mısra: **3**
Can kuşu.

Bilsem ey murġ-ı cān ne inlersin
Çeşmi el urmadan kemāne henüz

2. **murġ-ı cān:**-*ı*
Gazel 869
Mısra: **6**
Gönül kuşu.

Düşürüp dām-ı zülfüñe nāgāh
Murġ-ı cānı şikār iden sensin

murġ-ı cemāl:

1. **murġ-ı cemāl:**-*uñ*
Tahmis 3
Mısra: **8**
Güzellik kuşu.

İder ol ravża-i zāġāna mesken yekser āḫır ḫaṭ
Uçar murġ-ı cemāluñ aña olur şehper āḫır ḫaṭ

murġ-ı çemen:

1. **murġ-ı çemen:**
Gazel 112
Mısra: **10**
Bülbül.

Nolur feryād u zār-ı bülbül o yārı ider bīdār
Żarūrīdür ḫas u ḫār içün murġ-ı çemen küstāḫ

2. **murġ-ı çemen:**
Gazel 941

Mısra: **9**
Çimenlik kuşu, bülbül.

İşidüp nālesin murġ-ı çemen ẕevḳ-ı ʿizāruñla
Hemān başlar fiġāna Rūḥi-i nālānuñ ardınca

murġ-ı dil:

1. **murġ-ı dil:**
Gazel 345
Mısra: **9**
Gönül kuşu.

ʿAceb mi murġ-ı dil pervāz iderse evc-i aʿlādan
Cihān bāġında bir serv-i revānuñ pāymālıdur

murġ-ı dil-i ʿāşıḳ:

1. **murġ-ı dil-i ʿāşıḳ:**-*ı*
Gazel 285
Mısra: **5**
Aşığın gönül kuşu.

Ḫūblar murġ-ı dil-i ʿāşıḳı ṣayd itmek içün
Bir duzaġ eylediler nāmına kākül didiler

murġ-ı dil-i şeydā:

1. **murġ-ı dil-i şeydā:**
Gazel 673
Mısra: **3**
Aşk delisi olmuş gönül kuşu. || *Aşığın gönlü.*

ʿAceb murġ-ı dil-i şeydā neden uçmaġa meyl itmez
Esīr-i bāg-ı kūyıdur meger bir lāle-ruḫsāruñ

murġ-ı dil-i zār:

1. **murġ-ı dil-i zār:**-*ı*
Gazel 948
Mısra: **2**
Feryat eden gönül kuşu.

Geşt idüp ʿālemi cennet diyü düşdüñ Şāma
Āh kim murġ-ı dil-i zārı düşürdüñ dāma

murġ-ı gerdūn-ı cihān-peymā:

1. **murġ-ı gerdūn-ı cihān-peymā:**
Gazel 37
Mısra: **12**
Dünyayı dolaşan kuş.

Meh-i nev ṣanma tāb-ı nār-ı āh-ı pür-şerārumdan
Ḳanad ṣalmışdur anda murġ-ı gerdūn-ı cihān-peymā

murġ-ı gülşen:

1. **murġ-ı gülşen:**
Gazel 766
Mısra: **3**
Gül bahçesinin bülbülü.

Senüñ ey murġ-ı gülşen maḥzenü'l-esrār ise ġoncan
Benüm de gül gibi bir maṭlaʿ-ı envārdur dāġum

murġ-ı hayāl:

1. **murġ-ı ḫayāl:**
Kaside 16
Mısra: **56**
Hayal kuşu.

Bir ṣalābet vardur ordu-yı cihāngīrüñde kim
Ḳonduġuñ yirlerde ḳuş uçmaz meger murġ-ı ḫayāl

murġ-ı ḫayāl-i cānān:

1. **murġ-ı ḫayāl-i cānān:**
Gazel 847
Mısra: **2**
Sevgilinin hayal kuşu.

Ḫār u ḫasdur görinen ṣanma gözümde müjgān
Āşiyān itmiş anı murġ-ı ḫayāl-i cānān

murġ-ı hoş-elḥān:

1. **murġ-ı ḫoş-elḥān:**
Gazel 166
Mısra: **4**
Güzel sesli kuş. || *Âşık.*

Düşdi bir tāze gülistāna göñül bülbüli kim
Her nihālinde nice murġ-ı ḫoş-elḥān oturur

murġ-ı hoş-elḥān-ı ḳuds:

1. **murġ-ı ḫoş-elḥān-ı ḳuds:**
Kaside 2
Mısra: **16**
Kutsallığın güzel sesli kuşu. || *Hz. Muhammed.*

Bülbül-i bustān-ı ḳuds verd-i gülistān-ı ḳuds
Murġ-ı ḫoş-elḥān-ı ḳuds ṣalli ve sellim ʿaleyh

murġ-ı hümā-pervāz:

1. **murġ-ı hümā-pervāz:**-*am*
Gazel 269
Mısra: **7**
Hüma uçuşlu kuş.

Ben ol murġ-ı hümā-pervāzam ey ḫurşīd-i enver kim
Hilāl ebrūlaruñ evc-i ruḫuñda āşiyānumdur

murġ-ı hümā-yı devlet:

1. **murġ-ı hümā-yı devlet:**
Gazel 888
Mısra: **8**
Talihin hüma kuşu.

Şehbāz-ı ḳadruñ ursun evc-i şerefde pervāz
Murġ-ı hümā-yı devlet ednā şikāruñ olsun

murġ-ı nev-āmūz:

1. **murġ-ı nev-āmūz:**-*da, -dur*
Gazel 294
Mısra: **4**
Uçmayı yeni öğrenen kuş. || *Gönül.*

Nice uçmaġa göñül ḳādir olur kūyuñdan
Rişte-i kāküli ol murġ-ı nev-āmūzdadur

murġ-ı nev-perdāz:

1. **murġ-ı nev-perdāz:**-*a*
Gazel 93
Mısra: **2**
Yeni uçmaya başlayan kuş.

Neylesün cān idicek ol ġamze-i ġammāz güc
Murġ-ı nev-perdāza defʿ-i pençe-i şehbāz güc

murġ-ı ʿömr:

1. **murġ-ı ʿömr:**-*üñ, -e*
Gazel 717
Mısra: **5**
Ömür kuşu.

Bir gün ḳonar ʿuḳāb-ı ecel murġ-ı ʿömrüñe
Ṣūfi gerekse sākin-i burc-ı müşeyyed ol

murġ-ı rūh:

1. **murġ-ı rūh:**-*ı*
Terkib-bend 2
Mısra: **16**
Can kuşu.

Remz ü sırr-ı men ʿarefʾden vāḳıf u āgāh idi
Murġ-ı rūhı irse uçmaġa ʿaceb mi kim müdām

2. **murġ-ı rūḥ:**-*ı*
Terkib-bend 5
Mısra: **54**
Can kuşu, ruh.

Bu ḫākdānda reva görmedi iḳāmetini
ʿAzīmet itdi hemān murġ-ı rūḥı bālāya

murġ-ı selīmüʾl-bāl:

1. **murġ-ı selīmüʾl-bāl:**-*ı, -n, -a-ına*
Gazel 1021
Mısra: **6**
Temiz kanatlı kuş.

Ṣanma encüm çarḫ dökmiş dāne virmekçün firīb
Āṣiyān-ı ʿālemüñ murġ-ı selīmüʾl-bālına

murġ-ı suhan-sāz:

1. **murġ-ı suḫan-sāz:**-*lar, -uz*
Gazel 501
Mısra: **4**
Söz söyleyen kuş. || Âşık.

Oḳuruz naẓm idüp evṣāfını gül-çehrelerüñ
Gülşen-i ʿaşḳda biz murġ-ı suḫan-sāzlaruz

murġ-ı ṭabʿ-ı rūḥī:

1. **murġ-ı ṭabʿ-ı rūḥī:**
Gazel 1073
Mısra: **10**
Rûhî'nin kuşa benzeyen mizacı.

Ḫam-ı zülf-i ser-keş ile yeñi başdan oldı şeydā
Yine murġ-ı ṭabʿ-ı Rūḥī ṭutılup ḳapılmaz oldı

murġ-ı zer:

1. **murġ-ı zer:**-*üñ*
Kaside 7
Mısra: **29**
Altın kuş.

Ḳażāyile düşince murġ-ı zerüñ fiʿl-meṣel dāma
Ḫalāṣ olur hemān ṣabr eylemekdür çāresi anuñ

murġ-ı zīrek:

1. **murġ-ı zīrek:**
Gazel 699
Mısra: **3**
Akıllı kuş, sığırcık kuşu. || Gönül.

Giçerken murġ-ı zīrek düşdi dāma bu dil-i meyyāl
Firīb-i dāne-i ḫāline aldanma cevānānuñ

mūr-ı ednā:

1. **mūr-ı ednā:**
Gazel 328
Mısra: **9**
Küçük karınca.

Mūr-ı ednā da olsa dönmez ḳapuñdan nā-ümīd
Bir Süleymānsın ki elṭāf-ı ʿamīmüñ ʿāmdur

2. **mūr-ı ednā:**-*y, -a*
Tarih 49
Mısra: **4**
En ufak bir karınca.

Gerçi āyīn-i ḫükūmetde Süleymān idi līk
Mūr-ı ednāya irişmezdi dem-i ʿadlinde bīm

mūr-ı miskīn:

1. **mūr-ı miskīn:**-*e*
Tarih 5
Mısra: **19**
Zavallı, uyuşuk karınca.

Mūr-ı miskīne mebād itmese āzār diyü
Ḳorḳusından yere başmaz ayaġın bād-ı ṣabā

mūr-ı zaʿīf:

1. **mūr-ı zaʿīf:**
Kaside 18
Mısra: **83**
Güçsüz karınca.

Sen zamānuñda Süleymānsın o bir mūr-ı zaʿīf
Ne ʿaceb mūr Süleymāndan umarsa imdād

mürîd:

1. **mürīd:**--*i*
Gazel 562
Mısra: **7**
Tarikatte bir şeyh ve mürşide bağlanarak kendisinden usul ve tasavvuf yolunu öğrenen kimse.

Terk-i dünyā ḳıl mürīd-i ehl-i ʿirfān ol yüri
Bilmek isterseñ nedür ʿālemde eşyādan ġaraż

2. **mürīd:**
Gazel 807
Mısra: **24**
Tarîkata girip bir mürşide bağlanan kimse, kendi iradesini Hakk'ın iradesine terkedebilmek için bir mürşidin terbiyesine giren derviş. || Dileyen, isteyen.

Dil-i şikestemüzi kim murāda ol yetürür
Murād-baḫşı ḳoyup yā kime mürīd idelüm

mürīdān:

1. **mürīdān:**
Kaside 39
Mısra: **32**
Tarikatte bir şeyh ve mürşide bağlanarak kendisinden usul ve tasavvuf yolunu öğrenen kimseler.

Demler urur mı yine velāyetden ol sefīḥ
Yanına cemʿ olur mı mürīdān ne demdedür

mürīd-i nā-murād-ı pīr-i pür-keyfiyyet-i ʿaşḳ:

1. **mürīd-i nā-murād-ı pīr-i pür-keyfiyyet-i ʿaşḳ:**-*am*
Gazel 777
Mısra: **2**
Aşkın neşe ve sarhoşlukla dolu pîrinin muradına erememiş müridi. || *Âşık.*

Benem ol rind-i şeydā kim esīr-i miḥnet-i ʿaşḳam
Mürīd-i nā-murād-ı pīr-i pür-keyfiyyet-i ʿaşḳam

mürīd-i pīr-i ʿaşk:

1. **mürīd-i pīr-i ʿaşḳ:**
Gazel 98
Mısra: **6**
Aşk önderinin öğrencisi.

Ḍalālet bir belādur başda ammā defʿi āsāndur
Gel ey zāhid mürīd-i pīr-i ʿaşḳ ol ol belādan geç

2. **mürīd-i pīr-i ʿaşḳ:**-*uz*
Gazel 488
Mısra: **8**
-
Aşk mürşidinin terbiyesine giren derviş.

Seneddür nüktemüz her ṭālib-i ʿirfān olan rinde
Mürīd-i pīr-i ʿaşḳuz ʿārif-i sırr-ı Hudāyuz biz

mürīd-i ser-i reh:

1. **mürīd-i ser-i reh:**-*dür*
Gazel 184
Mısra: **5**
Yolun başının müridi. || *Dini derinliklere dalmayan kimse.*

Ḳo bu teşnīʿi mürīd-i ser-i rehdür şūfī
Ḳuvvet ol şūḫ-ı cefā-pīşeyi esrütmededür

mürşid:

1. **mürşid:**-*imüz*
Gazel 457
Mısra: **12**
İrşat eden, doğru yol gösteren.

Pīr-i muġandan içmişüz bezm-i ebed şarābını
Kim ezelī odur bizüm mürşidimüz beşīrimüz

2. **mürşid:**-*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **166**
Hak ve hakîkate erişme yolunda müritlerine örnek olan, onları irşat eden, rehberlik eden kimse, şeyh.

Erbāb-ı ḫıred ẕerre ḳadar muʿtekid olmaz
Ol mürşide kim muʿteḳid-i bī-ḫıredāndur

mürşid-i ʿaşk:

1. **mürşid-i ʿaşḳ:**
Gazel 397
Mısra: **5**
Aşk mürşidi.

Saña çekdürse riyāżet ne ḳadar mürşid-i ʿaşḳ
Ġam degül şāhid-i maḳṣūdı hemān rām idegör

mürşid-i kāmil:

1. **mürşid-i kāmil:**-*ler*, -*e*
Müseddes 4
Mısra: **20**
Manevi yönden Hz. Muhammed'in hakikatine varis olma seviyesine erişmiş mürşit, insan-ı kâmil.

Nice bir ey dil esīr-i ṭaleb-i cāh olasın
Ḫidmet it mürşid-i kāmillere kim şāh olasın

murtażā:

1. **murtażā:**
Gazel 1107
Mısra: **2**
Beğenilmiş, seçilmiş, hoşnut ve razı olunmuş (kimse) || *Hz. Ali'nin lakabı.*

Yer yer ayaġum elümdedür derd u ġam eli
Sen şefḳat eyle ḫāluma yā Murtażā ʿAli

murtażā-heybet:

1. **murtażā-heybet:**
Tarih 7
Mısra: **42**
Heybeti Hz. Ali gibi olan (kimse).

Hem yarar hem kār-dīde hem müdebbir hem ḳılıc
Murtażā-heybet Aristo-ḥikmet İskender-niẓām

mürtefiʿ:

1. **mürtefiʿ:**
Gazel 577
Mısra: **8**
Irtifa eden, yükselen, yükselmiş, yüksek; yüce.

Çarḫa çıḳmış ṭutalum şūfī riyāżetle ne sūd
Ḳapuña yüz sürmedin olmaḳ ne mümkin mürtefiʿ

mürtefiʿ-i tecrīd:

1. **mürtefiʿ-i tecrīd:**-*üz*
Gazel 494
Mısra: **6**
Her şeyden el etek çekmenin yüceliği.

Ḳılmışuz ʿālemi ʿIşī-i mücerred gibi terk
Yücedür mertebemüz mürtefiʿ-i tecrīdüz

mürteʿiş:

1. **mürteʿiş:**-*dür*
Gazel 423
Mısra: **18**
Titreyen.

Kerem nāmı kem olmış köhnelenmiş Rūḥiyā ʿālem
Anuñçün mürteʿişdür dest-i eṣḥāb-ı direm ditrer

mürüvvet:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **mürüvvet:**-*üñ*
Gazel 172
Mısra: **8**
İnsaniyet, mertlik, yiğitlik.

Mürüvvet adını añmaz yanuñda ehl-i vefā
Bilürler ey şeh-i ḥüsn ol mürüvvetüñ yoḳdur

2. **mürüvvet:**
Gazel 978
Mısra: **4**
Yiğitlik, mertlik.

Ḳırmaġa ḳādir imişsin ṭutalum dünyāyı
Ey cefā-pīşe mürüvvet gerek ādemde

3. **mürüvvet:**
Gazel 144
Mısra: **5**
İnsaf, insaniyet, lütufkarlık.

Var ise ʿaḳluñ mürüvvet adın añma kimseye
Ehl-i dünyāda mürüvvet mi olur şefḳat mi var

4. **mürüvvet:**
Gazel 510
Mısra: **4**
İyilik ve ihsanda bulunma, cömertlik, lutufkarlık.

Ẕevḳ-i viṣālüñe nola olsaḳ ümīd-vār
Ey serv-i ser-firāz mürüvvet esīriyüz

5. **mürüvvet:**
Gazel 595
Mısra: **4**
Cömertlik, ihsan, lütuf.

İderler biñ cefālar bir vefā itdükleri yirde
Dil-i bī-çārede ṭāḳat güzellerde mürüvvet yoḳ

6. **mürüvvet:**-*i, -, -e*
Kaside 11
Mısra: **27**
Yiğitlik, mertlik, insanlık, cömertlik.

Mürüvvetine kerīmān-ı vaḳt ider inṣāf
Fażīletine ṭutar fāżılān-ı dehr ḳulaġ

mürüvvet eyle-:

1. **mürüvvet eyle:**
Kaside 9
Mısra: **57**
İyilik ve ihsanda bulunmak.

Mürüvvet eyle ʿināyet göziyle ḥālüme baḳ
Olam zamānede āsūde-ḥāl ü fāriġ-bāl

mürüvvet ḳıl-:

1. **mürüvvet ḳıl:**
Gazel 126
Mısra: **10**
İyilik ve ihsanda bulunmak, insana yakışır şekilde davranmak.

Bu Rūḥīyi gel āzād eyle ġamdan
Mürüvvet ḳıl gel it ey serv āzād

mürüvvet maʿdeni:

1. **mürüvvet maʿdeni:**-*dür*
Muamma 1
Mısra: **10**
İyilik ve cömertlik kaynağı.

Duʿām ol kim yavuz gözden ırağ itsün anı Mevlā
Mürüvvet maʿdenidür ḳahrı az iḥsānı vāfirdür

mürüvvetsizlük:

1. **mürüvvetsizlük:**
Terkib-bend 1
Mısra: **28**
Mürüvvetsiz olma durumu, insaniyetsizlik.

Serin ol serverüñ dür itdügüñ yetmez mi efserden
Mürüvvetsizlük itdüñ niçün ayırduñ o serverden

mürvārīd:

1. **mürvārid:**
Kaside 10
Mısra: **28**
İnci.

Ṣaçmaġa pāy-ı semendine s̱üreyyā ṣanmañ
Felek almışdur eline bir avuç mürvārid

müsā:

1. **müsā:**-*yı*
Gazel 58
Mısra: **7**
İsrailoğullarına elçi olarak gönderilen peygamber; Hz. Musa.

Naẓar-ı luṭfına Müsāyı düşürdi maẓhar
Dīde-i bāṭına mālikdi ḥaḳīḳatda Şuʿayb

müsāʿade it-:

1. **müsāʿade id-:**-*er, -di*
Gazel 1025
Mısra: **4**
İzin vermek.

Öpsem elini düşsem ayaġına bir daḫi
Baḫt el virürdi devlet iderdi müsāʿade

müşāhede:

1. **müşāhede:**-*s, -i*
Gazel 16
Mısra: **3**
Gözle görme.

Dem-i viṣālda ḫoşdur ruḫuñ müşāhedesi
ʿAleşʾ-ṣabāḥ virür ṭabʿa seyr-i āb ṣafā

müşāhede it-:

1. **müşāhede id-:**-*ince*
Gazel 1025
Mısra: **2**
Görmek, gözlemek.

Çekdüm nice riyāżet vü ḳıldum mücāhede
Sen şāhid-i cemālı idince müşāhede

musahhar:

1. **musaḫḫar:**-*dur*
Gazel 328
Mısra: **6**
Boyun eğmiş, emrine amade.

Devletüñde hep saʿādet ehli olsun kāyināt
Çün saña devlet musaḫḫardur saʿādet rāmdur

2. **musaḫḫar:**
Tarih 6

Mısra: **14**
Boyun eğdirilmiş, emir ve itaat altına alınmış.

Ḥamdülillah sen ḳadem başmaġla Baġdāda yine
Oldı ʿirfān ehline devlet musaḫḫar baḫt rām

musahhar kıl-:

1. **musaḫḫar ḳıl-:**-*dı*
Gazel 2
Mısra: **11**
(Birine) Boyun eğmiş, emri ve itaati altına girmiş.

Mülk-i ʿaşḳı Rūḥiyā ḳıldı musaḫḫar Ḥaḳ saña
Eş-ṣalā yā maʿşereʾl-ʿuşşāki el-yevm eş-ṣalā

2. **musaḫḫar ḳıl-:**-*sa*
Gazel 1039
Mısra: **3**
Ele geçirmek, zaptetmek.

Nola nevrūz-ı sultānī musaḫḫar ḳılsa dünyāyı
Elinde ḫātem-i mihr oldı çün mühr-i Süleymānī

musahhar-ı cihān:

1. **musaḫḫar-ı cihān:**
Kaside 9
Mısra: **56**
Zaptedilmiş cihan.

Faḳīre görme revā kim olam zamānuñda
Medīḥ-i senc-i edāni musaḫḫar-ı cihān

müṣāhib:

1. **müṣāḥib:**-*i*
Gazel 207
Mısra: **7**
Biriyle karşılıklı konuşan, sohbet arkadaşı olan kimse.

Ehl-i ṣafā müṣāḥibi ol nāzenīn iseñ
Kim nāzenīn olanuñ işi nāzenīn olur

2. **müṣāḥib:**
Kaside 33
Mısra: **32**
Kendisiyle sohbet edilen; arkadaşlık edilen; yarenlik edilen.

Ḳomazsam ʿaceb mi mey-i nābı elden
Anı gördüm ancaḳ riyāsuz müṣāḥib

müsāʿid:

1. **müsāʿid:**
Gazel 390
Mısra: **8**
Uygun, elverişli.

Ümmīdüm ol ki sāʿidüñ öpmekle ṣād olam
Ṭāliʿ müsāʿid olmasa ṭabʿa kesel virür

2. **müsāʿid:**
Kaside 20
Mısra: **31**
Elverişli, uygun. || Yardım eden, yardımcı olan.

Āyā nolurdı olsañ müsāʿid
Derd ehli olsa dermāna vāṣıl

musalla:

1. **muṣalla:**
Tarih 54
Mısra: **3**
Namaz kılınan yer; mescit.

Ṭarīḳ-i Ḥaḳda yapdı bir muṣalla beẕl idüp mālın
İdüp bu ʿayni cāri ḳıldı kesb-i ecr içün iḥyā

muṣannaʿ:

1. **muṣannaʿ:**
Gazel 186
Mısra: **9**
Bir sanatın inceliklerini aksettirecek şekilde ustaca yapılmış, sanatkâr elinden çıkmış, sanatlı.

Dişinüñ ḫayālı ile didi bir ġazel-i muṣannaʿ
Yine baḥr-ı fikre Rūḥī ṭaluben çıḳardı biş dür

müsāvī:

1. **müsāvī:**
Gazel 300
Mısra: **2**
Birbirinden ne fazla ne eksik olan, eşit.

Kime cüzʾi bu cihān kimine küllī görinür
Cüzʾ ü küll ʿālem-i maʿnāda müsāvī görinür

mūsā-yı vaḳt:

1. **mūsā-yı vaḳt:**-*am*
Gazel 766
Mısra: **9**
Zamanın Musa'sı. || Mucizeler göstermek bağlamında.

Bu muʿciz naẓmile Rūḥī ben ol Mūsā-yı vaḳtam kim
Derūnum vādi-i eymendür anda nārdur dāġum

müsebbihān-ı zevāyā-yı ʿālem-i melekūt:

1. **müsebbiḥān-ı zevāyā-yı ʿālem-i melekūt:**
Kaside 14
Mısra: **65**
Melekler âleminin zaviyelerinde Allah'ı tespih edenler.

Müsebbiḥān-ı zevāyā-yı ʿālem-i melekūt
Duʿā-yı devletüñ eyler dem-i leyāl u seḥūr

müsellem:

1. **müsellem:**-*dür*
Gazel 324
Mısra: **21**
Verilmiş, teslim edilmiş, tevdî olunmuş.

O ṣāḥib-feyże gūyālıḳ müsellemdür ki güftārı
Zebān-āverleri baḫş-i suḫanda bī-zebān eyler

2. **müsellem:**
Gazel 35
Mısra: **9**
Doğruluğu, gerçekliği ispatlanmış, herkes tarafından kabul edilmiş, şüphe götürmez, inkar edilemez.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Gördiler oldı müsellem saña āyīn-i cemāl
Yüz urup ḫāka güzeller didiler sellemenā

müsellem kıl-:

1. **müsellem ḳıl-:**-*mış, -dur*
Müseddes 7
Mısra: **6**
Vermek, teslim etmek, tevdi etmek.

Ḫayl-i rezmüñ Rüstemisin ehl-i bezmüñ Ḫātemi
Ḥaḳ saña ḳılmışdur müsellem rezm ü bezm-i ʿālemi

müsellem ol-:

1. **müsellem ol-:**-*mış*
Tarih 12
Mısra: **7**
Verilmek, teslim edilmek, tevdî olunmak.

Ol Ferīd-i ʿaṣr kim olmış müsellem ṭabʿına
Ḫall ü ʿaḳd-i nükte-i mermūz-ı Ḳurʿān-ı ʿaẓim

müsellem-i ʿālem:

1. **müsellem-i ʿālem:**
Tarih 65
Mısra: **4**
Herkes tarafından doğruluğu, gerçekliği ispatlanmış, kabul edilmiş, şüphe götürmez.

Kanı bir öyle ẕāt-ı kāmil kim
Ola ṭabʿı müsellem-i ʿālem

müselman:

1. **müselmān:**-*sın*
Gazel 354
Mısra: **8**
Müslüman, İslam dininden olan kimse.

Ḥabs-i zindān olmış ey ṣūfī saña ṣāliḥ ʿamel
Bir müselmānsın ki bilmezsin müselmānlıḳ nedür

2. **müselmān:**-*e*
Gazel 309
Mısra: **8**
Müslüman, İslam dîninden olan kimse II Âşık.

Cellād-ı çeşmi ʿāşıḳ-ı bīmāra kīn biçer
Kāfir hemīşe ḳatl-ı müselmāne ḳaṣd ider

müselmānlıḳ:

1. **müselmānlıḳ:**
Gazel 354
Mısra: **8**
Müslümanlık.

Ḥabs-i zindān olmış ey ṣūfī saña ṣāliḥ ʿamel
Bir müselmānsın ki bilmezsin müselmānlıḳ nedür

müşerref eyle-:

1. **müşerref eyle-:**-*di*
Gazel 137
Mısra: **15**
Şereflendirmek.

Müşerref eyledi Rūḥīyi dest-būsıyla
Yazıldı bendeleri defterine nāmı saʿīd

müşerref ḳıl-:

1. **müşerref ḳıl-:**-*dı*
Gazel 373
Mısra: **9**
Şereflendirmek.

ʿĀlemi ḳıldı müşerref yine ʿıyd-ı aḍhā
Kaʿbe-i kūyuña yüzler süricek demlerdür

müşerref ol-:

1. **müşerref o-:**-*a*
Gazel 960
Mısra: **3**
Şeref kazanmak, şereflenmek.

Zamāne ḫilʿat-ı nevrūzile müşerref ola
Ḥamel serīrine ḫurşīd-i tāc-dār gele

müşerref şud:

1. **müşerref şud:**
Tarih 40
Mısra: **3**
Müşerref olmak, şeref kazanmak, şereflenmek.

Çün Edrine şud müşerref ez vey Rūḥī
Tārīḫ nüvişt feyż-i Yezdān āmed

müşevveş:

1. **müşevveş:**
Gazel 541
Mısra: **4**
Dağınık, perişan.

Zülfi ḳomadı kimsede cemʿiyyet-i ḫāṭır
Yār ise teġāfülde vü ḥāl ise müşevveş

2. **müşevveş:**
Gazel 652
Mısra: **1**
Düzensiz, karışık, karmakarışık.

Ḫʿāba varsañ bezmde ṭutma müşevveş ḫāṭıruñ
Sen emīn ol çeşm-i bīdārum yeter der-i nāẓıruñ

müşevveşüʾl-aḥvāl:

1. **müşevveşüʾl-aḥvāl:**
Kaside 9
Mısra: **72**
Hali perişan.

Menem ki Rūḥi-i ṣāḥib-kelām-ı devrānam
Cefa-yı dehr-i denīden müşevveşüʾl-aḥvāl

müşfiḳ:

1. **müşfiḳ:**
Gazel 382
Mısra: **2**
Şefkatli, yumuşak yürekli.

Ġam-ı zülfüñle dil sevdāda göz dīdāruña nāẓır
Nolur aḥvālımuz bilmem ne sen müşfiḳ ne ben ṣābir

müşfiḳāne:

1. **müşfiḳāne:**
Gazel 754
Mısra: **1**
Müşfik bir kimseye yakışır tarzda, şefkatle.

Refīḳsin naẓaruñ müşfiḳāne degül

Ṭabībsın sözüñ ammā ki ḫāẕıḳāne degül

müşgīn-kemend:

1. **müşgīn-kemend:**-*imüz*
Gazel 329
Mısra: **12**
Misk kokulu; siyah saç kıvrımı.

Ṣayd-ı şikeste-bālüz pāmāl-ı raḫş-ı yāruz
Cān gerdeninde ammā müşgīn-kemendimüz var

muṣḥaf:

1. **muṣḥaf:**
Gazel 629
Mısra: **8**
Kuran || Sevgilinin yüzü.

Rūy-ı yārı ol iki zülf ü ḫaṭ-ı nev-ḫīzile
Bir mücellid ḥüsn-i ḫaṭla yazalı muṣḥaf bilüñ

2. **muṣḥaf:**
Gazel 564
Mısra: **8**
Kur'an-ı Kerim.

Ḫaṭṭ-ı ruḫuñ ḥaḳīḳati bilmeyüp o kim
Beñzer şu cāhile ki oḳur muṣḥafı ġalaṭ

muṣḥaf-ı ʿaşk:

1. **muṣḥaf-ı ʿaşk:**-*da*
Gazel 798
Mısra: **7**
Aşk Kuranı; kutsal kitabı.

Muṣḥaf-ı ʿaşkda sevādımuzı
Açan ol ḫaṭ u ḫāl imiş bildüm

muṣḥaf-ı āyāt-ı ḥüsn:

1. **muṣḥaf-ı āyāt-ı hüsn:**
Kaside 2
Mısra: **39**
Güzellik Kuranının ayeti. || Hz. Muhammed.

Muṣḥaf-ı āyāt-ı hüsn mecmaʿ-ı gāyāt-ı ḥüsn
Rāfiʿ-i āyāt-ı ḥüsn ṣalli ve sellim ʿaleyh

muṣḥaf-ı ġonca:

1. **muṣḥaf-ı ġonca:**-*i*
Kaside 19
Mısra: **21**
Gonca mushafı. || Kuran gibi kutsal olan ve başlar üzerinde tutulan gonca.

Muṣḥaf-ı ġoncai başında görüp şāh-ı gülüñ
Ṭurdılar cümle ayaġ üzre çemende eşcār

muṣḥaf-ı ḥüsn-i pāk:

1. **muṣḥaf-ı ḥüsn-i pāk:**-*ile*
Gazel 689
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Kuran'a benzeyen kusursuz güzelliği.

Laʿlüñi öpmedük diyü münkir-i niʿmet olsalar
Muṣḥaf-ı ḥüsn-i pākile cān u dili yemīne çek

muṣḥaf-ı mecīd:

1. **muṣḥaf-ı mecīd:**
Gazel 808
Mısra: **4**
Şanı yüce Kur'an-ı Kerim.

Cevāb virimezüz şāh-ı ḥaşra rūz-ı suʾāl
Meger temessükimüz muṣḥaf-ı mecīd idelüm

muṣḥaf-ı ruḥ-ı dildār:

1. **muṣḥaf-ı ruḫ-ı dildār:**-*ı*
Kıt'a 6
Mısra: **1**
Sevgilinin yanağının mushafı.

Meclisde muṣḥaf-ı ruḫ-ı dildārı dün gice
Būs itmege teveccüh iderken raḳīb-i dūn

muṣḥaf-ı ruḥsār:

1. **muṣḥaf-ı ruḫsār:**-*ı, -n, -a*
Gazel 737
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Mushafa benzeyen yüzü.

Bir şeh-i ḥüsne ḳul olmaḳ niyyetin itdüm bugün
Muṣḥaf-ı ruḫsārına baḳdum mübārek geldi fāl

mūsī:

1. **mūsī:**
Gazel 875
Mısra: **2**
Beni İsrâil peygamberlerinden Hz. Musa'nın (a.s.) ismi. Dört büyük kitaptan birisi olan Tevrat, vahiy yoluyla kendisine gelmiştir.

Cemāl-i yāruñ eger görmeseñ tecellāsın
Maḳām-ı ʿaşḳda Mūsī iseñ de aʿmāsın

muṣībet:

1. **muṣībet:**
Kaside 33
Mısra: **5**
İnsanın başına ansızın gelen bela, felaket, dert, sıkıntı.

Meger az muṣībet mi bu kim bulunmaz
Suḫan cevherine ne ṭālib ne rāġıb

muṣır:

1. **muṣır:**
Tahmis 1
Mısra: **3**
Düşünce veya isteğinden bir türlü vazgeçmeyen, herhangi bir konuda sürekli direnen, ayak direyen, ısrar eden.

Sırr-ı Ḫudāyı bulmaġa vechüñde dil muṣır
Çün sırr-ı Ḥaḳ vücūh-ı meẓāhirde müstetir

mūsī-vār:

1. **mūsī-vār:**
Gazel 1089
Mısra: **7**
Hz. Musa gibi.

İregör ʿaşḳile bir ḥālete kim Mūsī-vār
Ḳalmaya dilde temennā-yı liḳādan ġayrı

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

müşk-bār:

1. **müşk-bār:**
Gazel 567
Mısra: **2**
Misk yağdıran, misk kokulu.

Ellerde var gerçi nice yādigār ḫaṭ
Ḫaṭṭ-ı ruḫuñ gibi ḳanı bir müşk-bār ḫaṭ

müşk-bū eyle-:

1. **müşk-bū eyle-:**-*di*
Kaside 19
Mısra: **4**
Misk gibi güzel kokulu hale getirmek.

Āb-ı şebnem gül-i raʿnāyı idüp āteş-reng
Müşk-bū eyledi ṭoprāġı hevā-yı āẕār

müşk-i çīn:

1. **müşk-i çīn:**
Gazel 193
Mısra: **13**
Çin miski.

Ḥāşā ki zülf-i yāra göñül müşk-i Çīn diye
ʿAşḳ ehli bu taṣavvurı başdan ḫaṭā bilür

müşk-i hoten:

1. **müşk-i ḫoten:**-*ler, -le*
Tahmis 2
Mısra: **15**
Hoten diyarının miski.

Ḫaṭādur ʿaşḳ u meşk itmek ḫaṭı müşk-i Ḫotenlerle
Ṭolaşdum zülfinüñ ḳullābına cān terkini urdum

müşk-i nāb:

1. **müşk-i nāb:**
Gazel 55
Mısra: **8**
Saf, halis misk.

Ḫākile yeksān iderdi dostum anı ṣabā
Zülf-i pür-çīnüñle yek-reng olmasaydı müşk-i nāb

müşkil:

1. **müşkil:**
Gazel 201
Mısra: **4**
Halledilmesi, çözüme kavuşturulması güç iş veya mesele, zorluk, güçlük, zor.

Yāra dirler ḥāluñı ʿarż itmeñ eyler merḥamet
Bende ammā ʿarż-ı ḥāle yoḳ meded müşkil budur

2. **müşkil:**-*dür*
Gazel 89
Mısra: **8**
Zor, güç.

Rind-i meyḫᵛāreye pend itmegi ḳo ey nāṣıḥ
Ḳatı müşkildür ide bir kişi dānā ile baḥṣ

3. **müşkil:**
Gazel 329
Mısra: **7**
Güç, zor, sıkıntılı.

Beẕl eylemek degüldür cānāne cānı müşkil
Müşkil budur ki yār-ı müşkil-pesendimüz var

4. **müşkil:**
Kaside 20
Mısra: **36**
Güç, zor, çetin.

Hem çarḫ ẓulmi hem yār cevri Vallāh müşkil billahi müşkil

5. **müşkil:**
Gazel 904
Mısra: **4**
Çözüme kavuşturulması zor mesele, zorluk.

Ẕevḳ-i viṣāluñ içün ider cān u dil cedel
Müşkil budur ki irmez o ẕevḳe ne bu ne o

6. **müşkil:**-*ler, -e*
Gazel 752
Mısra: **9**
Halledilmesi, çözüme kavuşturulması güç iş veya mesele, zorluk, güçlük. || *Sevgilinin saçları.*

Rūḥi-i miskīn ʿaceb mi düşse ger müşkillere
Zülfüñe dil baġlamaḳ eşkāldan ḫālī degül

müşkil eyle-:

1. **müşkil eyle-:**-*di*
Gazel 1061
Mısra: **14**
(Bir şeyi) Zorlaştırmak.

Āzādelük ümīdin iderken zamānede
ʿAşḳ irdi Rūḥiyā işimüz müşkil eyledi

müşkil gel-:

1. **müşkil gel-:**-*ür, -miş*
Gazel 826
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir işin yapılması birine güç gelmek.

Cübbe terki zāhide müşkil gelürmiş Rūḥiyā
Müşkilin kūy-ı muġāna gelse āsān eylesem

müşkilāt:

1. **müşkilāt:**-*ı*
Kaside 20
Mısra: **37**
Güçlük, zorluk, sıkıntı.

Bu müşkilātı ḫall itmez illā Reʾy-i vekīl serdār-ı ʿādil

müşkilāt-ı ḫalḳ:

1. **müşkilāt-ı ḫalḳ:**-*ı*
Gazel 696
Mısra: **13**
Ahalinin zorlu meseleleri.

Müşkilāt-ı ḫalḳı bildüñ müşkilüñ ḫall itmedüñ
ʿĀleme yār olduñ ammā kendüñe yār olmaduñ

müşkil-güşā:

1. **müşkil-güşā:**-*y, -uz*
Gazel 461
Mısra: **18**
Zorlukları yenen, çetin işleri halleden.

Degül cāy-ı taʿaccüb bāb-ı vaṣl-ı yārı feṭḥ itsek

Kilīd-i ṣabr ile her bābda müşkil-güşāyuz biz

2. **müşkil-güşā:**
Kaside 36
Mısra: **50**
Zor, çetin işleri veya meseleleri halleden, çözüme kavuşturan, zorlukları yenen (kimse).

Kime ʿarż itsün bir ehl-i derd varsun müşkilin
Dehrden müşkil bu kim müşkil-güşā eksilmede

müşkil-i ʿaşḳ:

1. **müşkil-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 1068
Mısra: **9**
Aşk meselesi, aşkın zorluğu.

Müftī nice ḥall idebilür müşkil-i ʿaşḳı
O mesʾele fenninde Felātūn ṣıḳıldı

müşkil-küşā-yı ḫalḳ:

1. **müşkil-küşā-yı ḫalḳ:**
Gazel 1095
Mısra: **2**
İnsanların sıkıntılarını çözen, meselelerini halleden (şey veya kimse).

Ṣūfī hezār sāl kitāb açsa gül gibi
Müşkil-küşā-yı ḫalḳ olımaz cām-ı mül gibi

müşkil-küşā-yı mülk-i ḳadem:

1. **müşkil-küşā-yı mülk-i ḳadem:**
Tarih 65
Mısra: **18**
Ayak bastığı memleketteki zorlu meseleleri çözüme kavuşturan (kimse).

Didi Rūḥī vefātına tārīḫ
Gitdi müşkil-küşā-yı mülk-i ḳadem

müşkīn:

1. **müşkīn:**
Gazel 9
Mısra: **10**
Siyah, kapkara II Misk kokulu.

Tīr-i müjgānuñ ġamı mecrūḥ ḳıldı cānumı
Yāya döndi ḳāmetüm müşkīn hilāluñdan cüdā

2. **müşkīn:**
Tahmis 7
Mısra: **14**
Misk gibi güzel kokulu; hoş kokulu.

Gördüm ferāġatile yatar bend olup hemān
Müşkīn ṣaçuñda ey yüzi gül cān-ı nātuvān

müşkīn-çemen:

1. **müşkīn-çemen:**
Gazel 254
Mısra: **2**
Siyah çimenlik. || Sevgilinin ayva tüyleri.

Dil ṣafḥa-i ḫaddüñ gibi rengīn-semen ister
Cān sebze-i ḫaṭṭuñ gibi müşkīn-çemen ister

müşkīn-hāl:

1. **müşkīn-ḫāl:**
Rübai 13
Mısra: **2**
Miskten benli, beni misk kokan sevgili.

Fettān nola dirsem saña ey māh-cemāl
Kim fitnede bir dānedür ol müşkīn-ḫāl

müşkīn-tınāb:

1. **müşkīn-ṭınāb:**-*dur*
Gazel 15
Mısra: **6**
Misk kokulu çadır ipi.

Ḫayme-i ḥüsne ol iki ebrū
İki müşkīn-ṭınābdur gūyā

muṣlī çelebi:

1. **muṣlī çelebi:**
Kaside 37
Mısra: **63**
Muslî Çelebi (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Ḳādı-ı maḥkeme-i dāniş o Muṣlī Çelebi
ʿİlm-i ḥikmetde olan ṣāni-i Loḳmān nicedür

müslim-i rūy-ı zemīn:

1. **müslim-i rūy-ı zemīn:**
Terkib-bend 9
Mısra: **12**
Yeryüzündeki müslüman.

Çoḳ nāz itme her ne ḳadar nāzenīn iseñ
Ḫāḳ ol eger ki müslim-i rūy-ı zemīn iseñ

müsrif:

1. **müsrif:**-*e*
Gazel 95
Mısra: **14**
İsraf eden, sarf ve telef eden.

Gāh çeşmüm yaş döker ʿaşḳında geh ḳan aḳıdur
Müsrife ḥaḳ bu ki żabṭ-ı dirhem u dīnār güc

müşrik:

1. **müşrik:**-*üñ*
Kaside 22
Mısra: **24**
Allah'a ortak kabul eden, şirk işleyen.

Ol ki iḥya eyleyüp Baġdādı ebr-i himmeti
Müşrikiüñ ḳalbinden eyler refʿ-i inkār-ı meʿād

mustafā:

1. **muṣṭafa:**
Kaside 2
Mısra: **2**
Arınmış, arındırılmış; seçilmiş, güzide || Hz. Muhammed'in adı.

Tāc-ı ser-i enbiyā pīşrev-i evliyā
Seyyidinā Muṣṭafa ṣalli ve sellim ʿaleyh

2. **muṣṭafā:**
Tarih 68
Mısra: **6**
Mustafa Bey (özel isim).

Söyledi Rūḥi-i bī-dil mevtinüñ tārīḫini
Ṣaḫn-ı gülzār-ı beḳāya Muṣṭafā başdı ḳadem

muṣṭafā big:

1. **muṣṭafā big:**
Tarih 68
Mısra: **2**
Mustafa Bey (özel isim).

Gördi ḫāristān-ı ʿālemde yoḳ āṣār-ı ṣafā
Muṣṭafā Big eyledi ʿazm-i çemenzār-ı ʿadem

müstaġnī:

1. **müstaġnī:**
Gazel 1
Mısra: **10**
İhtiyaç ve eksiklik duymayan, elinde olanla yetinen (kimse), tok, doygun.

Āferīn ey dil ki çekdüñ bezm-i dünyādan ayaḳ
Böyle müstaġnī gerek mest-i elest olan gedā

müstaġnī ol-:

1. **müstaġnī ol-:**-*mış, -dı*
Gazel 875
Mısra: **5**
İhtiyaç duymaz, ilgilenmez, umursamaz durumda olmak.

Maḳām-ı vaṣldan olmışdı Ḳays müstaġnī
Ne yana baḳsa gördi cemāl-i Leylāsın

müstaġrak ol-:

1. **müstaġraḳ ol-:**-*dı*
Gazel 504
Mısra: **13**
Batmak, dalmak, garkolmak.

Müstaġraḳ oldı nūr-ı tecellīsine Ḥaḳḳuñ
Rūḥī o dem ki baġladı ṣūret vücūdımuz

müstaġrak-ı baḥr-i ḥaḳīḳat ol-:

1. **müstaġraḳ-ı baḥr-i ḥaḳīḳat ol-:**-*mış, -uz*
Gazel 470
Mısra: **9**
Hakikat denizinde boğulmak.

Olmışuz müstaġraḳ-ı baḥr-i ḥaḳīḳat Rūḥiyā
İtmezüz ölsek tenezzül çeşme-i ḥayvāne biz

müstaġrak-ı girdāb-ı fenā ḳıl-:

1. **müstaġraḳ-ı girdāb-ı fenā ḳıl-:**-*dı*
Tarih 8
Mısra: **13**
Fanilik (ölüm) girdabına tutulmak.

Ḳıldı devrān anı müstaġraḳ-ı girdāb-ı fenā
Oldı Yūsuf gibi üftādesi kaʿr-ı çāhuñ

müstaḥfız:

1. **müstaḥfız:**
Gazel 460
Mısra: **6**
Koruyan, muhafaza eden (kimse), muhafız.

Kime şāhum disünler neylesünler ḳande gitsünler
İşigüñ gibi ehl-i ʿaşḳa müstaḥfız penāh olmaz

müstahrec:

1. **müstahrec:**
Tarih 16
Mısra: **3**
Bir şeyden alınmış, çıkarılmış.

Didi bir beyt kim andan olur müstahrec on tārīḫ
İder taḥsīn işitse nüktedānān-ı ẕevi'l-efhām

müstahric:

1. **müstaḫric:**
Tarih 16
Mısra: **6**
İstihrac eden, çıkaran.

Ṭarīḳin bir bir istiḫrācınuñ şerḥ eyleyin gūş it
Ḥesāb itdükde tā müstaḫric andan çekmeye ālām

müstaʿid-i iḥtirām:

1. **müstaʿid-i iḥtirām:**
Tarih 7
Mısra: **38**
Hürmete layık.

Ṣadr-ı ʿādilsin yaraşur her ne luṭf olsa saña
Lāyıḳ-ı luṭf u keremsin müstaʿid-i iḥtirām

müştāk:

1. **müştāḳ:**-*ı*
Gazel 135
Mısra: **3**
Özleyen, can atan, âşık.

Bir ışıḳdur giçinür ruḫlaruñuñ müştāḳı
Pādişāhum hep anuñçün giyer āyīne nemed

2. **müştāḳ:**-*dur*
Gazel 68
Mısra: **3**
Şiddetle arzu eden, özleyen, hasretini çeken, gönülden isteyen.

Şu deñlü ḫüsnüñe müştāḳdur mihr-i enver kim
Seni her ṣubḥ-dem her şeb çerāġ ile arar kevkeb

müstakbel:

1. **müstaḳbel:**
Kaside 41
Mısra: **34**
Gelecek.

Ḥāl kesb itmek içün luṭfına dāʿim muḥtāc
Sālikān-ı reh-i Ḥaḳ māzi eger müstaḳbel

müştāk-ı cemāl:

1. **müştāḳ-ı cemāl:**
Kaside 1
Mısra: **49**

Sevgilinin güzel yüzünü gönülden isteyen.

Eyledüñ çün beni Rūḥī gibi müştāḳ-ı cemāl
Lāyıḳ oldur daḥi göstermeyesin rūy-ı celāl

müştāḳ-ı dīdār:

1. **müştāḳ-ı dīdār:**
Gazel 683
Mısra: **14**
(Sevgilinin) yüzünü görmeyi gönülden arzulayan.

Vefā ṣūretlerin göstermez olduñ ben dil-efkāra
Meger ey lāle-ruḫ müştāḳ-ı dīdār olduġum bildüñ

2. **müştāḳ-ı dīdār:**-*ı*
Müsemmen 1
Mısra: **29**
(Sevgilinin) Güzel yüzünü gönülden dileyen, hasretini çeken kimse.

Senüñ gibi cefākāruñ olam müştāḳ-ı dīdārı
Ġaraż ne böyle mehcūr eylemekden dil-efkārı

müştāḳ-ı dīdārı ol-:

1. **müştāḳ-ı dīdārı ol-:**-*ı-ı, -ma, -sa*
Terkib-bend 1
Mısra: **57**
Sevgilinin güzel yüzünü görmeyi yürekten istemek, onun hasretini çekmek.

O ser-bāz-ı cihānuñ olmasa müştāḳ-ı dīdārı
Yüzin sürmezdi ḫāk-ı rāhına mühr-i Süleymānı

müştāḳ-ı gül-i ʿārıż-ı zībende:

1. **müştāḳ-ı gül-i ʿārıż-ı zībende:**-*s, -i, -y, -üz*
Gazel 491
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Süslü, gül yanağının hasretini çeken kimse.

Niderüz bāg u bahārı niderüz gülzārı
Biz ki müştāḳ-ı gül-i ʿārıż-ı zībendesiyüz

müştāḳ-ı mülāḳat-ı ṣafā-baḫş:

1. **müştāḳ-ı mülāḳat-ı ṣafā-baḫş:**-*ı, -dur*
Kaside 28
Mısra: **47**
Neşe ve mutluluk veren görüşmenin heveslisi.

Müştāḳ-ı mülāḳat-ı ṣafā-baḫşıdur elḥaḳ
Ger bezm-i ṣafā sākini ger merd-i veġāyuz

müştāḳ-ı viṣāl:

1. **müştāḳ-ı viṣāl:**-*e*
Gazel 439
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Kavuşmayı arzu eden.

Müştāḳ-ı viṣāle kelimātuñ ġaraż-ālūd
ʿUṣṣāḳ-ı dil-fikāra nigāhuñ ġażab-engīz

müştāḳ-ı viṣāl-i yār:

1. **müştāḳ-ı viṣāl-i yār:**-*am*
Terci-bend 2
Mısra: **49**
Sevgiliye kavuşmayı gönülden arzulayan kimse.

Āh idersem nola müştāḳ-ı viṣāl-i yāram
Bende-i ʿaşḳam u sevdā-zede-i dīdāram

müstaḳim:

1. **müstaḳim:**
Kaside 26
Mısra: **27**
Doğru yolda olan, doğru, dürüst, namuslu.

Müstaḳim olduġına ṭabʿ-ı suḫan-perdāzı
İşidüp şiʿrin ider gerden-i teslīm-i hilāl

müstecāb:

1. **müstecāb:**
Gazel 42
Mısra: **13**
Kabul olunmuş, hoş görülmüş, Allah tarafından kabul edilmiş dua.

Dergāh-ı Ḥaḳda olmaya ḥāşā ki müstecāb
Rūḥī ḳuluñ ki ṣıdḳile eyler duʿā saña

müstecāb eyle-:

1. **müstecāb eyle:**
Gazel 85
Mısra: **9**
Kabul buyurmak.

Bir ehl-i derddür Rūḥī duʿāsın müstecāb eyle
İlāhī ʿizzetün ḥaḳḳıyçün ol servi ser-efrāz it

2. **müstecāb eyle-:**-*r*
Kaside 22
Mısra: **54**
Kabul etmek, olumlu cevap vermek.

Ṣıdḳile başla duʿā-yı devlet-i Pāşāya kim
Müstecāb eyler duʿā-yı ḫayrı Ḫallāḳuʾl-ʿibād

müstecāb ol-:

1. **müstecāb ol-:**-*dı*
Tarih 14
Mısra: **1**
Kabul edilmek.

Biḥamdillahi ve'l-minne duʿāmuz müstecāb oldı
ʿİnāyet ḳıldı īmān ehline Mevlā-yı bī-hemtā

müstedām:

1. **müstedām:**
Gazel 547
Mısra: **8**
Kesintisiz olarak süren, kalıcı, devamlı, baki, daimî.

Göñlümi bend eylemiş ʿaşḳuñ kemend-i zülfüñe
Müstedām olsun yine miskīne iḥsān eylemiş

müstedām eyle-:

1. **müstedām eyle-:**-*y, -üp*
Tarih 3
Mısra: **18**
Kalıcı hale getirmek; devamlı olmak.

Ḥaḳ seni aḥbāba Yūsuf ḳılmış aʿdāya Sinān
Eyleyüp ʿizzetle Mıṣr-ı maʿdeletde müstedām

müstedām ol-:

1. **müstedām ol-:**
Gazel 498
Mısra: **11**
Daim olmak, sürekli olmak.

Tek hemān serdārımuz devletle olsun müstedām
Ḳāyilüz biz virelüm yolında baş u cānımuz

müstefād:

1. **müstefād:**
Gazel 565
Mısra: **12**
Anlaşılan, anlaşılmış.

Yol bula maʿnāya ṣanma münkir-i ḥāl ü ḥaṭuñ
Müstefād olmaz maʿānīye ḥurūf-ı bī-nüḳaṭ

müstefīd ol-:

1. **müstefīd ol-:**-*ur*
Kaside 17
Mısra: **46**
Faydalanmak, istifade etmek.

Dāim ʿaceb mi tīre göñül irse luṭfuña
Çünki hemīşe günden olur māh müstefīd

müsteḥaḳ:

1. **müsteḥaḳ:**
Gazel 143
Mısra: **5**
Hak etmiş, hak kazanmış, layık.

Cefā semtinden eyler müsteḥaḳ luṭf u iḥsānı
O cān-ı ʿālemüñ ḥaḳḳā ki eṭvārında ʿālem var

müsteḥākk-ı ʿafv u ġufrān ol-:

1. **müsteḥāḳḳ-ı ʿafv u ġufrān ol-:**-*ma, -y, -an*
Gazel 419
Mısra: **13**
Affi haketmiş olmak.

Ġarḳ-ı ʿiṣyān müsteḥāḳḳ-ı ʿafv u ġufrān olmayan
Ol ġafūr-ı baḥr-ı bī-pāyānı bilmez ḳandedür

müsteʿidān-ı viṣāl:

1. **müsteʿidān-ı viṣāl:**
Kaside 16
Mısra: **10**
Kavuşmaya hazır kimseler.

Defʿ-i ġam ḳıldı ḳudūmüñden esīrān-ı firāḳ
Taze cān buldı demuñden müsteʿidān-ı viṣāl

müstemend:

1. **müstemend:**
Gazel 133
Mısra: **14**
Üzgün, belaya uğramış.

Ẕāt-ı pākuñ maʿden-i luṭf u mürüvvetdür ne var
Düşse maẓhar luṭfuña Rūḥi-i zār u müstemend

2. **müstemend:**-*üñ, -i*
Gazel 1097
Mısra: **2**
Gamlı, dertli, zavallı (kimse). || Âşık.

ʿĀşıklaruñ alāyına dip sür semendüñi
Çignet eñ evvel esbüñe ben müstemendüñi

3. **müstemend:**-*i*
Tarih 29
Mısra: **8**
Üzüntülü; kederli.

İrdi yine o dem kim luṭfıyla eyleye şād
Her zār u müstemendi vālīsi mülk-i Mıṣruñ

müstemiʿ:

1. **müstemiʿ:**
Gazel 577
Mısra: **10**
Dinleyen, kulak veren.

İstimāʿ-ı şiʿr-i Rūḥī feyżden ḫālī degül
Çoḳ ṣafā kesb eyler ehl-i ḥāl olınca müstemiʿ

müstemiʿ-i zemzeme-i nāhīd:

1. **müstemiʿ-i zemzeme-i nāhīd:**-*üz*
Gazel 494
Mısra: **4**
Zühre yıldızının nağmelerinin dinleyicisi.

Meh-i nev gibi gice çarḫa ṭutup şemʿimüzi
Ṣubḥa dek müstemiʿ-i zemzeme-i nāhīdüz

müstenid-i halk:

1. **müstenid-i ḫalḳ:**
Kaside 10
Mısra: **60**
İnsanların dayanağı.

Nitekim revnaḳ-ı İslām ola şerʿ-i nebevī
Nitekim müstenid-i ḫalḳ ola Ḳurʾan-ı mecīd

müşteri:

1. **müşteri:**
Gazel 1114
Mısra: **2**
Alıcı, isteyen, talepkâr. II Jüpiter gezegeni. (Güneş sisteminin en büyük ve en etkili gezegenidir, gücü temsil eder.).

Sensün güzellerüñ ḳamu ey māh ülkeri
Mihr-i cemāluña meh u nāhīd müşteri

2. **müşteri:**
Tarih 80
Mısra: **3**
Dokuz uydusu bulunan ve güneşe yakınlığı bakımından beşinci sırada yer alan en büyük gezegen, Jüpiter. || İstekli kimse, talip.

Bir zühreye müşteri olup ʿaḳd itdi Ẕevḳ eyledi maḥremin cihānda buldı

müstesnā:

1. **müstesnā:**-*sı, -dur*
Gazel 943
Mısra: **17**
İstisna edilmiş, ayrılmış, mümtaz.

O ʿālī-ḳadr kim faẕlıyla müstesnāsıdur dehrüñ
Ġazel ṭarzında ḫod mümtāzdur mālikdür īcāda

2. **müstesna:**
Kaside 27
Mısra: **20**
Benzerlerinden üstün olan, benzeri az bulunur, seçkin.

Rütbesin aʿlā idüp aḳrānı içre kimini
Pīri Beg oġlı Ḥasan gibi müstesna ider

müstetir:

1. **müstetir:**
Tahmis 1
Mısra: **4**
Gizlenen, gizli, saklı.

Sırr-ı Ḫudāyı bulmaġa vechüñde dil muṣır
Çün sırr-ı Ḥaḳ vücūh-ı meẓāhirde müstetir

müstevcib-i iḳbāl u cāh ol-:

1. **müstevcib-i iḳbāl u cāh ol-:**-*dı*
Tarih 1
Mısra: **30**
Yüksek makam ve büyük mevkileri hak etmek.

Zamāne şimdi buldı pādişāhın minnet Allaha
Edā-yı ḫidmeti müstevcib-i iḳbāl u cāh oldı

müstevli:

1. **müstevli:**
Kaside 23
Mısra: **60**
Etkisi altına alan; basan.

Aña naṣīb ola fiʾl-i cemīl ü ʿömr-i ṭavīl
ʿAdū-yı cāhına müstevli ola yüz miḥnet

mütābaʿat:

1. **mütābaʿat:**-*um*
Gazel 891
Mısra: **5**
Birine uymak, tâbi olmak.

Nāçārdur mütābaʿatum ḳavl-ı nāṣıḥa
Zaḥmet çeker muḫālif-i ehl-i ʿinād olan

muʿtād:

1. **muʿtād:**
Gazel 126
Mısra: **6**
Alışmış.

Ne deñlü cevr iderseñ gel baña it
Olupdur dil ġamuñ çekmekle muʿtād

2. **muʿtād:**
Gazel 679
Mısra: **9**
Alışkanlık haline gelmiş, adet edinilmiş, alışılmış.

Eylemişdüñ çoḳları muʿtād vaṣfuñ ḳılmaġa
Cümleden Rūḥī-i şeydāyı da muʿtād eyledüñ

3. **muʿtād:**
Gazel 716
Mısra: **4**
Alışmış, adet edinmiş.

Yalvarursın nice bir rıfʿat içün her dūna
Ẕevḳ u şevḳ olmaz ise derd ü ġama muʿtād ol

muʿtād it-:

1. **muʿtād id-:**-*eyüm*
Gazel 1113
Mısra: **10**
Alıştırmak.

Yār cevr itmekiçün kendüye itdi ʿādet
Cevre muʿtād ideyüm ben de dil-i bīmārı

muʿtād ol-:

1. **muʿtād ol-:**-*dı*
Gazel 748
Mısra: **12**
Alışmak.

Gitdi ol dem ki ölürdi görmese bir dem seni
Her ne cevr eylerseñ it kim cevre muʿtād oldı dil

mütaġraḳ-ı vaṣl it-:

1. **mütaġraḳ-ı vaṣl id-:**-*üp*
Rübai 3
Mısra: **3**
Kavuşma sevincine dalmak, kavuşma sevinciyle kendinden geçmek.

Mütaġraḳ-ı vaṣl idüp dilüm şeydā ḳıl
Dīdāruñı gösterüp gözüm bīnā ḳıl

müṭālaʿa:

1. **müṭālaʿa:**-*y, -a*
Gazel 568
Mısra: **11**
Bir işi etraflıca düşünme, tetkik etme.

Ḫaṭṭuñ gibi müṭālaʿaya yoḳ taḥammüli
Yazsa bahār her ne ḳadar müşk-bār ḫaṭ

2. **müṭālaʿa:**-*s, -ı, -y, -la*
Gazel 743
Mısra: **7**
Etraflıca düşünme ve inceleme sonucu ortaya çıkan görüş, fikir, kanaat.

Ruḫuñ müṭālaʿasıyla kesildi gülşenden
Maḳām-ı ʿuzlete seyr-i kitāba düşdi göñül

muṭālaʿa eyle-:

1. **muṭālaʿa eyle-:**-*miş*
Gazel 1031
Mısra: **8**
Üzerinde düşünmek. || *Okumak.*

Ḥall eyler ise mesʾele-i ʿaşḳı dil nola
Çok eylemiş muṭālaʿa ḫüsnüñ kitābını

muṭālaʿa-i ḫaṭṭ-ı yār:

1. **müṭālaʿa-i ḫaṭṭ-ı yār:**-*dan*
Gazel 891
Mısra: **9**
Sevgilinin ayva tüylerinin fikri.

Zāhid ḳaçar müṭālaʿa-i ḫaṭṭ-ı yārdan
Ḥall-i rümūz-ı ʿaşḳ idemez bī-sevād olan

2. **muṭālaʿa-i ḫaṭṭ-ı yār:**-*dan*
Gazel 564
Mısra: **9**
Sevgilinin yüzündeki tüyleri detaylı olarak düşünme.

Ḥaẕẕ eylerüz muṭālaʿa-i ḫaṭṭ-ı yārdan

Eglencemüz cihānda odur Rūḥiyā faḳaṭ

muṭalsam:

1. **muṭalsam:**
Kaside 31
Mısra: **58**
Büyülü, sihirli, tılsımlı.

ʿUṭārid yazup ṣafḥa-i çarḫa ʿaḳdin
Güneş resmini virdi hemçün muṭalsam

muṭarrā:

1. **muṭarrā:**
Gazel 917
Mısra: **8**
Taze, körpe, taravetli.

Ḳātillerimüzden dehenüñ gerçi görinmez
Cāna hele ol zülfi muṭarrā elimüzde

muṭavvel:

1. **muṭavvel:**
Kıt'a 10
Mısra: **3**
Uzun uzadıya anlatılmış, uzun, mufassal.

Ġam-ı hicr ise muṭavvel risāle
Ne taḥrīri mümkin ne taḳrīri ḳābil

mutbah:

1. **muṭbaḫ:**-*lar, -ı, -n, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **247**
Yemek pişirilen yer, mutfak.

Muṭbaḫlarına ac varan ādem degenek yer
Derbānları var göz ḳapuda el degenekde

muʿteber:

1. **muʿteber:**-*dür*
Gazel 1016
Mısra: **4**
Üstün ve değerli kabul edilen, makbul.

Nola geldüñse ṣoñra kendüñi kem ṣanma Yūsufdan
Ki bir evvelde ġonca muʿteberdür bir de āḫirde

muʿteber ol-:

1. **muʿteber ol-:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **199**
Üstün ve değerli kabul edilmek, makbul olmak.

Bu cümle meẕāhirden ola muʿteber insān
İnsānuñ ola cümle ṭufeyli bu meẕāhir

muʿtedil:

1. **muʿtedil:**
Gazel 324
Mısra: **7**
Ilık, ne soğuk ne de sıcak.

Hevālar muʿtedil dil ʿişrete māʾil ʿaceb demdür
Şarāba böyle demlerde yemīn iden yamān eyler

2. **muʿtedil:**
Gazel 588
Mısra: **7**
Ilımlı, orta halli.

Bāġlar ḫurrem göñüller ḫoş hevālar muʿtedil
Ehl-i ʿaşḳa sāḳiyā mey ṣun tevaḳḳuf ber-ṭaraf

3. **muʿtedil:**
Gazel 4
Mısra: **1**
(Hava ve iklim için) Aşırı derecede soğuk yahut sıcak olmayan, ılık, ılıman.

Oldı hevālar muʿtedil geldi bahār-ı dil-küşā
Sürsün ṣafāsın ʿālemüñ ẕevḳ itsün erbāb-ı ṣafā

müteḥammil:

1. **müteḥammil:**
Gazel 204
Mısra: **7**
Tahammül eden.

Hele ey ṣūḫ-ı cefā-cū müteḥammil degülüz
Nice bir ġayrıya luṭf eyleyesin bendeñe ḳahr

2. **müteḥammil:**-*dür*
Gazel 519
Mısra: **9**
Tahammül eden, dayanan.

Hicrānına Rūḥī müteḥammildür anuñçün
Kim görmege ġayrile seni tāb getürmez

muʿtekid ol-:

1. **muʿtekid ol-:**-*maz*
Terkib-bend 8
Mısra: **165**
İnanmak, bağlanmak.

Erbāb-ı ḫıred ẕerre ḳadar muʿtekid olmaz
Ol mürşide kim muʿteḳid-i bī-ḫıredāndur

muʿtekid-i āh-ı seḥer-gāh:

1. **muʿteḳid-i āh-ı seḥer-gāh:**-*uz*
Gazel 520
Mısra: **6**
Seher vaktinin edilen ahların gücüne inanan kişi.

Yoḳ bilüp virmezüz aʿdā-yı bed-endīşe vücūd
Dostum muʿteḳid-i āh-ı seḥer-gāhuz biz

muʿtekid-i ʿaşḳ-ı pāk:

1. **muʿteḳid-i ʿaşḳ-ı pāk:**
Gazel 788
Mısra: **6**
Saf aşka inanan kimse.

Seyr-i cemālüñe ne revā lāyıḳ olmayam
Ben kim cihānda muʿteḳid-i ʿaşḳ-ı pāk olam

muʿteḳid-i bī-ḥıredān:

1. **muʿteḳid-i bī-ḫıredān:**-*dur*
Terkib-bend 8
Mısra: **166**
Aklı başında olmayanların inandıkları (şey veya kimse).

Erbāb-ı ḫıred ẕerre ḳadar muʿtekid olmaz
Ol mürşide kim muʿteḳid-i bī-ḫıredāndur

muʿtekif-i hāne-i humār:

1. **muʿtekif-i ḫāne-i ḫumār:**-*uz*
Gazel 526
Mısra: **2**
(İçki sonrası oluşan) sersemlik hanesine kapanan, itikafa giren kimse.

Bir iki rind-i cihān ʿāşıḳ-ı bī-ḳarāruz biz
Bir iki muʿtekif-i ḫāne-i ḫumāruz biz

muʿtekif-i zāviye-i miḥnet ü ġam ol-:

1. **muʿtekif-i zāviye-i miḥnet ü ġam olam:**-*am*
Kaside 29
Mısra: **30**
Dert ve keder köşesinde itikafa çekilmek.

Ġayrılar seyr-i gülistan ide gül şevḳi ile
Ben olam muʿtekif-i zāviye-i miḥnet ü ġam

muʿterif:

1. **muʿterif:**-*üz*
Gazel 618
Mısra: **6**
Bir suçu veya gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklayan, açıkça söyleyen, itiraf eden (kimse).

Kesmez naẓarın cānib-i erbāb-ı vefādan
Hep muʿterifüz semtine ol şāh-levendüñ

muʿterif ol-:

1. **muʿterif ol-:**
Gazel 417
Mısra: **17**
Kabullenmek, itiraf etmek.

Cürmüñe muʿterif ol ṭaʿata maġrūr olma
Ki şifā-ḫāne-i ḥikmetde saḳīm isterler

muʿterif-i rūy-ı sāde:

1. **muʿterif-i rūy-ı sāde:**
Gazel 722
Mısra: **6**
Temiz ve sade yüzün itirafçısı.

Dīdārdur cihāna göñül gelmeden murād
Devr-i ḳamerde muʿterif-i rūy-ı sāde ol

muṭīʿ:

1. **muṭiʿ:**
Gazel 951
Mısra: **4**
Uyan, itaat eden, boyun eğen, tabi olan kimse.

Her ḳażā kim gelse ʿaşḳuñdan rıżādur işleri
Dil muṭiʿ emrüñe cān münḳāddur fermānuña

muṭīʿ-i emr-i vaʿbüd rabbeke ol-:

1. **muṭīʿ-i emr-i vaʿbüd rabbeke ol:**
Kaside 35
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Ayet**
"Rabbine ibadet et" emrine uymak. (Hicr 15:99).

ʿĀrif iseñ ol muṭīʿ-i emr-i vaʿbüd rabbeke
Keşf ola ḥatta saña esrār-ı yeʾtiyekeʾl-yaḳīn

mutīʿ-i resūl:

1. **mutīʿ-i resūl:**
Kaside 6
Mısra: **3**
Hz. Muhammed'e uyan, O'na itaat eden kimse.

Biri enīs-i resūl ü biri mutīʿ-i resūl
Biri veliyy-i Ḫudā biri ser-firāz-ı kiram

muʿtiḳid-i cām-ı bāde:

1. **muʿtiḳid-i cām-ı bāde:**
Gazel 722
Mısra: **1**
Şarap kadehine inanıp bağlanan kişi.

Deyr-i cihānda muʿtiḳid-i cām-ı bāde ol
Yaʿni hemīşe meclis-i ehl-i vefāda ol

muṭlaḳ:

1. **muṭlaḳ:**
Gazel 565
Mısra: **10**
Kat'i, kayıtsız şartsız, şüphesiz, yalnız, tek.

Dün dimiş zāhid ki girmez cennete mey-ḫāreler
Mey-gede cennet degül mi söylemiş muṭlaḳ ġalaṭ

2. **muṭlaḳ:**
Gazel 20
Mısra: **12**
Kayıtsız, şartsız, kesin olarak.

Hüner dünyāya istiġnā degüldür ʿārif oldur kim
İrüp bir ʿāleme muṭlaḳ ide ʿuḳbāya istiġnā

muṭlaḳa:

1. **muṭlaḳā:**
Kıt'a 20
Mısra: **1**
Kesin olarak, kesinlikle, şüphesiz.

Ġarażum muṭlaḳā seyāḥatdan
Ne emīr u ne aṣaf olmaḳdur

muṭrib:

1. **muṭrib:**-*üñ*
Gazel 349

Mısra: **4**
Çalgıcı, çalgı çalan.

Ḳopuzı muḥtesib götürdi hemān
Çengine muṭribüñ rebābın vir

2. **muṭrib:**
Gazel 488
Mısra: **17**
Bir musiki aleti çalan kimse; çalgıcı, sazende.

ʿAceb mi ṭabʿımuz pür-sūz olursa senden ey muṭrib
Bilürsin ki gül-i ṣadberk-i bāġ-ı innemāyuz biz

muṭrib-i bezm-i ezel:

1. **muṭrib-i bezm-i ezel:**
Gazel 1030
Mısra: **6**
Ezel meclisinin çalgıcısı. || *Allah.*

Meclis-i ʿaşḳa giren nāy-veş olur nālān
Muṭrib-i bezm-i ezel böyle ḳomış ḳānūnı

muṭrib-i bezm-i ṣafā:

1. **muṭrib-i bezm-i ṣafā:**-*n, -uñ*
Kaside 10
Mısra: **43**
İçki ve eğlence meclisinin mutribi.

Muṭrib-i bezm-i ṣafānuñ ne çalar yanında
Diñledür çarḫa ṭutalum naġemātın nāhīd

muṭrib-i ḫoş-behce:

1. **muṭrib-i ḫoş-behce:**
Kaside 7
Mısra: **45**
Güzel mutrip.

Birez ey muṭrib-i ḫoş-behce sen de dil-nüvāz ol kim
Ṣafā-engīzdür ʿuşşāk-ı miḫnet-sāza elḫānuñ

muṭrib-i ḫoş-naġme:

1. **muṭrib-i ḫoş-naġme:**
Gazel 544
Mısra: **6**
Güzel ezgiler çalan kimse.

Pend-i zāhidden ne ḫāṣıl al ele ṭanbūruñı
Çāre-sāz ol sendedür ey muṭrib-i ḫoş-naġme gūş

muttaliʿ:

1. **muṭṭaliʿ:**
Gazel 577
Mısra: **1**
Bir işi haber almış olan, bilen, öğrenen, vakıf ve haberdar olan.

Şāh-beyt-i ḫüsnüñe ol gün ki oldı muṭṭaliʿ
Bildüm ey meh maṭlaʿ-ı ḫurşīd seyrin mümteniʿ

muttaṣıl:

1. **muttaṣıl:**
Gazel 233
Mısra: **9**
Sürekli, aralıksız.

Muttaṣıl eyler gedā-yı kūyuñ olmaḳ ārzū
Allah Allah Rūḥi-i şeydā ʿaceb sulṭān olur

2. **muttaṣıl:**
Gazel 210
Mısra: **3**
Daima, sürekli.

Ṣādmānam muttaṣıl ʿaşḳıyla ol meh-pārenüñ
Ẕerrece ġam çekdügüm yoḳ bilmezem hem ġam nedür

3. **muttaṣıl:**
Gazel 336
Mısra: **9**
Bitişik, aralıksız; devamlı, sürekli.

Muttaṣıl sehm-i raḳīb ola nigāhuñ ne revā
Hele Rūḥī daḫi ḳapuñda ol iḥsāna deger

4. **muttaṣıl:**
Gazel 763
Mısra: **1**
Ara vermeksizin, devamlı olarak, aralıksız, biteviye.

Devr-i gül vaḳt-i seḥer bülbüller aġlar muttaṣıl
Seyr-i gülzār itmek istersin hevālar muʿtedil

5. **muttaşıl:**
Gazel 820
Mısra: **2**
Aralıksız, devamlı, daima.

Gül-i terdür cemāluñ ʿandelībi ben dil-efkāram
Dilümde ḫārḫārum var anuñçün muttaşıl zāram

müttefiḳ:

1. **müttefiḳ:**
Gazel 255
Mısra: **9**
İttifak eden, birbiriyle aynı fikirde olan.

ʿAşḳ ġālib yār bī-pervā vü aʿdā müttefiḳ
Āh kim gitdükce dil zār u zebūn olmaḳdadur

müttefik ol-:

1. **müttefiḳ ol-:**-*alı*
Gazel 346
Mısra: **5**
Anlaşma yapmak. || *Birleşmek.*

Ḳaşlaruñla olalı çeşmüñ cefāda müttefiḳ
Kūşe kūşe ḫayl-gāh-ı ḫᵛābda şeb-gün olur

müttehem:

1. **müttehem:**
Gazel 423
Mısra: **14**
Suçlanan, suçlu olduğu iddia edilen, töhmet altında bulunan.

Sükūnet ḫalvetinde ʿaşḳı töhmet ʿadd iden sālūs
Ḫar ile ḫalvet olsa ṣoḥbetinden müttehem ditrer

müttehid ol-:

1. **müttehid ol-:**-*dı*
Kaside 22
Mısra: **45**
Bir olmak, birleşmek.

ʿAdlüñ eyyāmında oldı rind ü zāhid müttehid
Mümteniʾken zümre-i eżdāda resm-i ittihād

muvafaḳat it-:

1. **muvafaḳat it:**
Kaside 5
Mısra: **39**
Uygun görmek, razı olmak, kabul etmek.

Aḥbābına muvafaḳat it keyfe-meʾttafaḳ
Aʿdāsına muḫālefet it keyfe-māʾḫtelef

muvāfıḳ:

1. **muvāfıḳ:**
Gazel 468
Mısra: **4**
Aynı tarafı destekleyen, aynı görüşü paylaşan, birbirine muhalif olmayan kimselerden her biri.

Çāre yoḳ idemezüz ehl-i riyā ile sülūk
Biz ḫarābātīyüz anlarla muvāfıḳ degülüz

2. **muvāfıḳ:**
Gazel 921
Mısra: **4**
Münasip, uygun, elverişli.

Yolında çünki ḫāk olduḳ ayaḳda ḳalmasun bārī
Yüz ursaḳ dāmen-i yāra muvāfıḳ rūzgār olsa

3. **muvāfıḳ:**
Gazel 717
Mısra: **11**
Uygun, münasip.

Fiʿlüñ muvāfıḳ eyleyigör ḳuluña hemān
Ger kūşe-gīr-i faḳr u gerek mīr-mesned ol

4. **muvāfıḳ:**
Kaside 36
Mısra: **34**
Uygun.

Bir ʿaceb ʿālemdeyüz rıfʿātda hep ehl-i ḫilāfʿ
Ḳavline fiʿli muvāfıḳ eşdiḳā eksilmede

muvāfık ol-:

1. **muvāfıḳ ol-:**-*dı*
Kaside 22
Mısra: **5**
Uygun olmak.

Rūzgār oldı muvāfıḳ geldi ol eyyām kim
Herkesüñ miḳdārı maʿlūm ola ger kem ger ziyād

müverrih:

1. **müverriḫ:**
Tarih 39
Mısra: **8**
Tarih yazan, tarihçi.

Berāy-ı maḳdemeş tārīḫ cestem
Müverriḫ güft ḳādı-ı nev āmed

müverriḫ-i devrān:

1. **müverriḫ-i devrān:**
Kaside 39
Mısra: **24**
Zamanında ebced hesabıyla tarih düşüren kimse.

Tārīḫ midür didükleri hep yine Faẕlinüñ
Gūya mı ol müverriḫ-i devrān ne demdedür

müy:

1. **müy:**-*lar*
Rübai 26
Mısra: **3**
Saç, saç teli.

Başumdaki müylar külāh-ı semmūr
Egnümde köhne şallar ḫilʿat-ı ʿīd

2. **müy:**-*a*
Gazel 737
Mısra: **11**
Kıl, saç teli. II Kıl gibi ince.

Müya dönmişdür tenüm sevdā-yı zülfiyle henüz
Merḥamet itmez beni sevdāsı yoḳ eyler ḫayāl

3. **müy:**-*a*
Gazel 736
Mısra: **11**
Tüy, kıl, saç teli.

Müya döndüm ġam-ı zülfüñle disem
Gelür ol şūḫ-ı cefā-cūya ḫayāl

4. **müy:**-*a*
Gazel 837
Mısra: **5**
Tüy, kıl, saç teli. || Aşığın kıl gibi ince ve güçsüz bedeni.

Müya dönmekle tenüm şanma dönem ʿaşḳuñdan
Uyma aʿdā sözine anı ḫayāl eyleme sen

müyesser:

1. **müyesser:**-*dür*
Gazel 65
Mısra: **5**
Nasip.

Ḫʿābda dirsin müyesserdür viṣālum ʿāṣıḳa
Līk bilmezsin ki olmaz ʿāṣıḳ-ı bī-dilde ḫʿāb

2. **müyesser:**
Terkib-bend 5
Mısra: **41**
Kolaylıkla ortaya çıkan; nasip olan.

Kime müyesser idi ol tenāsüb-i aʿżā
Nidersin ötesini maʿden-i leṭāfet idi

3. **müyesser:**
Kaside 33
Mısra: **30**
Kolaylıkla olan, kolaylıkla yapılan, kolaylaştırılmış.

Dirīġā faḳīre faḳīr olduġumdan
Degül kimse ile müyesser muḳārib

müyesser eyle-:

1. **müyesser eyle:**
Gazel 70
Mısra: **2**
(Allah) Nasip etmek.

Ḫalāṣ eyle bela-yı hicrden al cānumı Yārab
Müyesser eyle yāḫud vuṣlat-ı cānānumı Yārab

müyesser ol-:

1. **müyesser ol-:**-*mış*
Gazel 977
Mısra: **3**
Nasip olmak.

Kimine ẕevḳ-ı vaṣl olmış müyesser kimine firḳat
ʿAcebdür ḥāl-i ʿālem kimi sever u kimi mātemde

müy-ı dil-āvīz:

1. **müy-ı dil-āvīz:**-*i, -n, -e*
Gazel 890
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Gönlü çeken saç teli.

Zülfinüñ müy-ı dil-āvīzine bel bağlama kim
Ey göñül büy-ı vefā gelmez anuñ müyından

müy-ı miyān:

1. **müy-ı miyān:**-*ı, -y, -la*
Gazel 1082
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Kıl gibi ince beli.

İtdiler müy-ı miyānıyla dehānı baḥsin

Ehl-i naẓmuñ gice çoḳ ḳīlile ḳālı oldı

müy-miyān:

1. **müy-miyān:**
Gazel 837
Mısra: **8**
Kıl gibi ince bel.

Nice ṣabr idelüm ey dost gel inṣāf eyle
Nedür ol müy-miyān u nedür ol sīm-beden

müzdād ol-:

1. **müzdād ol-:**-*maḳda*
Gazel 126
Mısra: **8**
Artmak, çoğalmak, ziyadeleşmek.

O gün yüzlinüñ ʿaşḳına düş oldum
Ġamum günden güne olmaḳda müzdād

müzd-i nān-pāre:

1. **müzd-i nān-pāre:**
Gazel 417
Mısra: **22**
Ekmek parçası karşılığında || Az bir ücrete mukabil.

Niʿmet-i ẓāhire dil-beste olan gürsineler
Müzd-i nān-pāreye cennāt-ı naʿīm isterler

muzdūr:

1. **muzdūr:**-*ı*
Gazel 1104
Mısra: **16**
Ücretle çalışan işçi, çoban.

Pesend-i ṭabʿ-ı sulṭān-ı cihān olursa ey Rūḥī
Bu naḳş-ı pür-ḫayāluñ naḳd-ı cān olurdı muzdūrı

müzeyyen:

1. **müzeyyen:**
Gazel 332
Mısra: **2**
Bezenmiş, süslenmiş, ziynetli.

Kūh-ı Ḳāf üstinde bāl açmış ṭurur ʿanḳā mıdur
Nāḳa üzre yā müzeyyen maḥfel-i zībā mıdur

2. **müzeyyen:**
Kaside 12
Mısra: **2**
Bezenmiş, süslenmiş.

Kūh-ı Kāf üstinde bāl açmış ṭurur ʿankā mıdur
Nāḳa üzre yā müzeyyen maḥfel-i zībā mıdur

mużmaḥil ol-:

1. **mużmaḥil o-:**-*sa*
Gazel 763
Mısra: **4**
Çökmek, dağılmak, perişan olmak.

Ḥoḳḳa-i laʿl-i lebüñ dilber senüñ bir ẕerredür
Kim anuñ yanında dürc olsa ʿaceb mi mużmaḥil

müżmer:

1. **mużmer:**
Kaside 31
Mısra: **45**
Gizlenmiş, saklanmış, içinde gizlenmiş.

Belāġat ferāset żamīrinde mużmer
Fütüvvet şecāʿat derūnında müdġam

mużṭar:

1. **mużṭar:**-*dur*
Gazel 373
Mısra: **12**
Sıkıntılı, çaresiz.

Dest-būsuñla bu ʿıyd irse ṣafāya ne ʿaceb
Ey ḫalīlüm nice demdür ki göñül mużṭardur

2. **muẓṭar:**-*sın*
Gazel 863
Mısra: **4**
Çaresiz; perişan || Zorda kalmış.

Meger aġyār ile hem-ṣoḥbet itdüñ yār-ı cānuñ kim
Ṣafā görmem żamīrüñde bugün ḫaylice muẓṭarsın

mużṭar ol-:

1. **mużṭar ol-:**-*ur*
Gazel 747
Mısra: **8**
Bir işi, bir davranışı yapmak zorunda kalmak, zorlandığı için aksini yapamaz, başka türlü davranamaz duruma gelmek, mecbur olmak.

Ehlile nā-ehl farḳın ḳılmayan bed-ṭıynetüñ
Ḥūri olsa iḫtilāṭından olur mużṭar göñül

mużṭarib:

1. **mużṭarib:**-*dür*
Müseddes 6
Mısra: **21**
Sıkıntılı, ıztırap çeken, çırpınan.

Muẕṭaribdür derd-i ʿaşḳ-ı yārile cānum benüm
Cevri çoḳ bī-raḥmdur ġāyetde cānānum benüm

muẕṭarīb eyle-:

1. **muẕṭarīb eyle-:**-*mez*
Kaside 1
Mısra: **3**
Üzmek, acı ve ıstırap vermek.

Muẕṭarīb eylemez oldı bizi endīşe-i cāh
Rūz u şeb ḥubb-ı İlah oldı baña ḫāṭır-ḫāh

muẕṭarib ol-:

1. **muẕṭarib ol-:**-*ma*
Gazel 693
Mısra: **7**
Üzülmek, ıstırap çekmek.

Söyleşilmez tenüñdür dirlerse olma muẕṭarib
Teng ise tenüñ şekerdür laʿl-i şīrīnüñ senüñ

2. **muẕṭarib ol:**-*sa*
Gazel 57
Mısra: **3**
Acı çekmek, ıztırap içinde olmak.

Dāʾim ʿaceb mi muẕṭarib olsa derūnımuz
Eksik olur mı ḫāṭır-ı ʿāşıḳdan ıẕṭırāb

muẕṭarib-i derd ü elem:

1. **muẕṭarib-i derd ü elem:**
Kaside 29
Mısra: **34**
Dert ve elem ile acı çeken kimse.

Gūş-ı cāna bu tefekkürde iken hātıfdan
Bir nidā irdi ki ey muẕṭarib-i derd ü elem

muẕṭaribü'l-ḥāl:

1. **muẕṭaribü'l-ḥāl:**
Gazel 164
Mısra: **2**
Istırap içinde.

Ṭoġrılup kūyına yāruñ dil-i meyyāl yürür
Yürür ammā ki ḳatı muẕṭaribü'l-ḥāl yürür

N

nā-bedīd:

1. **nā-bedīd:**
Gazel 136
Mısra: **6**
Meydanda olmayan, görünmez.

Baḥr-ı hicre düşdüñ ey dil ġamdan özlersin kenār
Cān atarsın sāḥile ammā ki sāḥil nā-bedīd

2. **nā-bedīd:**
Gazel 136
Mısra: **8**
Meydanda olmayan, görünmez. || *Yok.*

Ḫāka şaçduñ dāne-i eşki ümīd-i vaṣlile
Mezraʿ-ı ümmīde ḥad yoḳ līk ḥāṣıl nā-bedīd

nā-bedīd it-:

1. **nā-bedīd id-:**-*elüm*
Gazel 807
Mısra: **10**
Ortadan kaldırmak, yok etmek.

Ṣafā-yı ʿīdile sāḳī şarābı devre getür
Ki ġuṣṣayı Ramażān gibi nā-bedīd idelüm

nā-bedīd ol-:

1. **nā-bedīd ol-:**-*am*
Gazel 806
Mısra: **4**
Görünmez olmak, yok olmak, kaybolmak.

Ġayr ola dāḫil-i ḥarem-i Kaʿbe-i viṣāl
Ben vādi-i fırāḳa düşüp nā-bedīd olam

2. **nā-bedīd ol-:**-*sa*
Gazel 136
Mısra: **1**
Kaybolmak, yok olmak.

Olsa ʿaşḳuñda ʿaceb mi günde biñ dil nā-bedīd
Müşkil işdür ola reh dūr u menāzil nā-bedīd

3. **nā-bedīd ol-:**-*ur*
Gazel 136
Mısra: **10**
Kaybolmak.

Menzil almaz girmeyen şıdḳile ʿaşḳa Rūḥiyā
Olsa bī-rehber olur lābüd ḳavāfil nā-bedīd

nā-bekār:

1. **nā-bekār:**
Gazel 154
Mısra: **3**
İşe yaramaz, aylak, faydasız.

Geçsün gedā-yı kūyı ḳo aġyār-ı nā-bekār
Bir gün eline etmegin ol bī-emān virür

nāb-ı mül:

1. **nāb-ı mül:**-*den*
Gazel 733
Mısra: **8**
Katıksız, saf şarap.

Nice bülbül gibi feryād u fiġān eylemeyin
Nāb-ı mülden ruḫuñ ey ġonca açılmış gül gül

nābüd:

1. **nābüd:**
Kaside 9
Mısra: **4**
Bulunmayan, mevcut olmayan, yok olan. || *Perişan, müflis, mahvolmuş.*

Suḫanda gün gibi ol kim cihānı dutmışdur
Vücūdı faḳrile nābüd olur mı ẕerre miṯāl

nāçār:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **nāçār:**-*dur*
Gazel 891
Mısra: **5**
Çaresiz. || *Mecburen, ister istemez.*

Nāçārdur mütābaʿatum ḳavl-ı nāṣıḥa
Zaḥmet çeker muḫālif-i ehl-i ʿinād olan

2. **nāçār:**
Terkib-bend 8
Mısra: **89**
Çaresiz, mecburen.

Nāçār çeker ḫalḳ bu miḥnetleri yoḫsa
Ādem ḳara ṭaġ olsa getürmez buña ṭāḳat

nā-cins:

1. **nā-cins:**-*üñ*
Gazel 1028
Mısra: **10**
Cinci bozuk, soysuz.

Ḳatl eylerin raḳībi dimişsin meded meded
Çoḳdan geçüpdür elḥaḳ o nā-cinsüñ ölmesi

nādān:

1. **nādān:**-*e*
Gazel 459
Mısra: **2**
Cahil.

Ne teklīf olsa ṣūfīden dil-i dīvāne incinmez
Tekellüf ber-ṭaraf ʿāḳil olan nādāne incinmez

2. **nādān:**-*uñ*
Gazel 91
Mısra: **8**
Cahil, akılsız.

Vāʿıẓdaki ḥāl olmaya gūş itme kelāmın
Kim bir sözi nādānuñ olur biñ ġama bāʿiṣ

3. **nādān:**
Gazel 383
Mısra: **12**
Bilgisiz, aklını kullanamayan kimse.

Suḫanda nāmdār olmaḳ aña degmez ki bī-nisbet
Senüñle baḫṣ-i şirket ide her nādān u her şāʿir

4. **nādān:**-*ı*
Gazel 226
Mısra: **5**
Cahil, bilgisiz.

Bir ḥāli var ki kāmil u nādānı bir bilür
Anı bu ḥālde ḳoma bir özge ḥāl vir

nādān ol-:

1. **nādān ol-:**
Gazel 417
Mısra: **5**
Cahil olmak || *Bilmezlikten gelmek.*

Unudup bildügüñi ʿārif iseñ nādān ol
Bezm-i vaḥdetde ne ʿilm u ne ʿalīm isterler

nādān-ı ʿaṣr:

1. **nādān-ı ʿaṣr:**
Gazel 108
Mısra: **7**
Zamanın cahilleri.

Dāmen-i ḫākı mülevves ḳıldı ol nādān-ı ʿaṣr
Şüst u şūya iḫtiyācı var ḳanı Ṭūfān-ı Nūḥ

nādīde:

1. **nadīde:**
Gazel 877
Mısra: **4**
Çok değerli.

Ṣafāmuz var ruḫ-ı yār ile dirmiş dāyimā aġyār
Dimezdi bulsayidi şāhum ol nadīde yüz senden

nādim:

1. **nādim:**
Gazel 342
Mısra: **6**
Pişmanlık duyan, pişman.

Sen ṣābir ol ki ʿākibet ol şūḫ-ı şīve-kār
İtdüklerine nādim olup mihribān olur

nādim ol-:

1. **nādim ol-:**-*a*
Terkib-bend 4
Mısra: **31**
Pişman olmak.

Söylemezdi bu sözi kim ʿāḳibet nādim ola
Bir iş itmezdi ki andan ḥāṣıl ide infiʿāl

nādir:

1. **nādir:**
Gazel 13
Mısra: **6**
Az bulunur, az görülür, seyrek, ender.

Ḥussād ne ġam bilse ʿaşḳuñda beni maʿdūm
Ḫalḳ-ı maʿnīde nādir ḳuluñam cānā

nādire-gūyān-ı cihān:

1. **nādire-gūyān-ı cihān:**
Gazel 298
Mısra: **13**
Cihanda benzeri görülmemiş söz söyleyen kimse.

Oldı meddāh-ı lebüñ nādire-gūyān-ı cihān
Dostum en kemi Rūḥī-i suḫan-perverdür

nādiri:

1. **nādiri:**
Tarih 63
Mısra: **3**
Az bulunur, az görülür, seyrek, ender. || *Nâdirî Efendi.*

Sensin kelimātuñla bugün Nādiri ʿaṣruñ
Yerden göge dek ṭabʿuñile velvele ṣalduñ

nā-ehl:

1. **nā-ehl:**
Gazel 739
Mısra: **14**
Bir işin ehli olmayan, o işten anlamayan.

Rūḥiyā müşkil belādur kim ide
bir ehl-i ḥāl
Ehlile nā-ehl farḳın ḳılmayan
cānāna meyl

2. **nā-ehl:**
Gazel 747
Mısra: **7**
Yaramaz, kabiliyetsiz.

Ehlile nā-ehl farḳın ḳılmayan
bed-ṭıynetüñ
Ḥūri olsa iḫtilāṭından olur mużṭar
göñül

nā-ehlān:

1. **nā-ehlān:**
Gazel 383
Mısra: **4**
Bir işin ehli olmayanlar, o işten anlamayanlar.

Sebeb ḥep ḳıllet-i iẕʿān u ṭabʿ-ı
nā-şināsuñdur
Ki şāḳī ola senden ehl u nā-ehlān
ola şākir

nāfe:

1. **nāfe:**
Gazel 1023
Mısra: **10**
Misk adı verilen ve bir tür ceylanın göbeğinden çıkarılan güzel koku.

Düş ḫayāl-ı ḫaṭ-ı müşkīnine ol
āhūnuñ
Ṣun ḫāl-ı ẕeḳanı ṭā saña ṭop ṭop
nāfe

nāfe şal-:

1. **nāfe şal-:**
Gazel 498
Mısra: **7**
Göbeğini düşürmek.

Biz o pīrüz kim şalar āhū-şıfat
nāfen hizebr
Vādi-i miḥnetde gūş eylese
efġānımuz

nā-fehm:

1. **nā-fehm:**
Gazel 812
Mısra: **12**
Anlayışsız, idraksiz.

Ġam degül eylese rindāna
taṣaddur ṣūfī
Müşkil işdür ki kişi ola ḳabāḥat
nā-fehm

nāfe-i āhū-yı müşk-efşān:

1. **nāfe-i āhū-yı müşk-efşān:**
Gazel 387
Mısra: **1**
Ahunun misk kokusu saçan göbeği.

Ḫaṭundan nāfe-i āhū-yı müşk-
efşān ḳan aġlar
Lebüñden ḥoḳḳa-i yāḳūt olup
giryān aġlar

nāfe-i hoş-būy:

1. **nāfe-i ḫoş-būy:** -*a*
Tahmis 3
Mısra: **24**
Güzel kokulu misk.

Ḫaṭ-ı ser-sebzüñe meylin görenler
ṭabʿ-ı meyyāluñ
Dimişler nāfe-i ḫoş-būya teşbīh
eylemiş ḫāluñ

nāfe-i müşk-bū:

1. **nāfe-i müşk-bū:**
Gazel 669
Mısra: **2**
Hoş kokulu misk.

Çeşmine cādū dimişler biz gözi
āhū didük
Ḫāline hindū dir el biz nāfe-i
müşk-bū didük

nāfe-veş:

1. **nāfe-veş:**
Tahmis 2
Mısra: **14**
Misk ahusu denen bir ceylan türünün göbeğindeki, içi misk denilen güzel koku ile dolu kese gibi.

Ġazal-āsā olurlar ġayrıya ṣayd ey
dil-i maḥzūn
İderler ḳalb-i ʿuşşāḳı ġamile nāfe-
veş pür-ḫūn

nāfile ḳıl-:

1. **nāfile ḳıl:**
Gazel 558
Mısra: **9**
Nafile namaz kılmak.

Nāfile ḳıl diyü Rūḥiye yeter
taṣdīʿ ḳıl
İtdügüñ teklīfi ey ṣūfī ne
sünnetdür ne farż

nāgāh:

1. **nāgāh:**
Gazel 711
Mısra: **4**
Ansızın, birdenbire.

Bāġda irşād ḳılmaġiçün kelīm-i
bülbüli
Ḫıżr idi ṣān çıḳdı yaşıl perdeden
nāgāh gül

2. **nāgāh:**
Gazel 796
Mısra: **4**
Aniden, zamansız.

Ṣafā-yı ẕevḳ-i dīdāruñla ẕevḳum
olduġın bilduñ
Ġam-ı hicrāna uġratduñ beni
nāgāh sulṭānum

3. **nāgāh:**
Gazel 869
Mısra: **5**
Aniden, birdenbire.

Düşürüp dām-ı zülfüñe nāgāh
Murġ-ı cānı şikār iden sensin

naġamāt:

1. **naġamāt:**
Gazel 486
Mısra: **5**
Nağmeler.

Yine bülbüllere kār u ʿamel oldı
naġamāt
Ṣaldı bir zemzeme āfāḳa ṣadā-yı
nevrūz

nāgeh:

1. **nāgeh:**
Gazel 462
Mısra: **3**
Ansızın, apansız.

Nişān itmezsüñ ol ḳaşı kemāna
ḳorḳarın nāgeh

Eser bād-ı ecel ḫāk-i vücūduñdan eṣer ḳalmaz

nāgehān:

1. **nāgehān:**
Gazel 47
Mısra: **4**
Ansızın.

Göklere çıḳmada fiġān yār ise ġayra mihribān
Ḳorḳum odur ki nāgehān bir gün arada ḳan ola

2. **nāgehān:**
Gazel 1024
Mısra: **4**
Ansızın, birdenbire.

Göklere çıḳmadı fiġān yār ise ġayr-ı mihribān
Ḳorḳum odur ki nāgehān bir gün arada ḳan ola

3. **nāgehān:**
Tarih 9
Mısra: **4**
Aniden, ansızın, birdenbire.

Gözini açmadı ẕevḳin ide İstanbuluñ
Nāgehān dīdeleri gerd-i fenādan ṭoldı

naġemāt:

1. **naġemāt:**-*ı, -n*
Kaside 10
Mısra: **44**
Nağmeler, ezgiler.

Muṭrib-i bezm-i ṣafānuñ ne çalar yanında
Diñledür çarḫa ṭutalum naġemātın nāhīd

naġme:

1. **naġme:**-*s, -i, -n*
Gazel 1
Mısra: **5**
Kulağa hoş gelen ahenkli ses, ezgi.

Sāz-ı ʿaşḳuñ kimse güş itmiş degüldür naġmesin
Ol ḳadar vardur ki ṭutmış kāʾinātı bir ṣadā

2. **naġme:**-*(s)i*
Gazel 4
Mısra: **11**
Ezgi, makam, ahenk, güzel ses.

Ḫālī degüldür bülbülüñ gülşende her şeb naġmesi
Elbetde ol şūrīdenüñ başında vardur bir hevā

naġme eyle-:

1. **naġme eyle-:**-*r*
Kaside 31
Mısra: **26**
Güzel sesler çıkarmak, ötmek, şakımak.

Görüp ġonca-i bāġı dil-teng bülbül
Açılsun diyü naġme eyler demādem

naġme-i dil-keş-i murġ-ı ṭarāb-āmūz:

1. **naġme-i dil-keş-i murġ-ı ṭarāb-āmūz:**
Gazel 41
Mısra: **4**
Gönlü cezbeden kuşların sevinç veren sesleri.

Seyre varsam çemene bāʿiṣ-i derd-i ser olur
Naġme-i dil-keş-i murġ-ı ṭarāb-āmūz baña

naġme-i dil-sūz:

1. **naġme-i dil-sūz:**-*ı, -n, -a*
Gazel 1076
Mısra: **9**
Gönül yakan ezgi. || *Dil-sûz makamında terennüm edilen mûsikî.*

Noldı felegüñ naġme-i dil-sūzına gūyā
Sāz-ı ṭarabuñ dest-i ḳażā tārını çözdi

naġme-i hezār:

1. **naġme-i hezār:**
Gazel 960
Mısra: **2**
Bülbül sesleri. || *Binlerce güzel ses.*

O dem irişdi ki ʿālem güle bahār gele
Çemende her yañeden naġme-i hezār gele

naġme-i murġān:

1. **naġme-i murġān:**-*ı*
Kaside 19
Mısra: **25**
Kuş sesleri, kuşların şakımaları.

Koyalum naġme-i murġānı ki hengām-ı seḥer
Başḳa bir ẕevḳ virür ḳalbe ṣadā-yı enhār

naġme-i pür-ḥālet:

1. **naġme-i pür-ḥālet:**
Gazel 1030
Mısra: **3**
Güzellik dolu bir nağme. || *Allah'ın "Künfeyekun" emri.*

ʿAşḳ sāzendesi bir naġme-i pür-ḥāletile
Şevḳa şalmış güneşi çarḫa ḳomış gerdūnı

naġme-i tanbūr:

1. **naġme-i tanbūr:**
Kaside 14
Mısra: **28**
Tamburun sesi.

Ne ẕevḳdür bu ki gülşende olasın seḥeri
İrişe gūşuna mestāne naġme-i tanbūr

naġme-sāz:

1. **naġme-sāz:**
Gazel 218
Mısra: **2**
Şakıyan, şarkı okuyan.

Bahār-ı ʿārıżuñuñ kim ruḫuñ gibi güli var
Hezār bencileyin naġme-sāz bülbüli var

naġme-sāz ol-:

1. **naġme-sāz ol-:**-*sun*
Gazel 780
Mısra: **5**
Şarkı okumak, türkü söylemek.

Cām şun ki gönlimüz şād olup olsun naġme-sāz
Gül senüñ meclisde sāḳī bülbül-i şeydā bizüm

naġme-serā-yı nevrūz:

1. **naġme-serā-yı nevrūz:**
Gazel 486
Mısra: **4**
Nevruzun şarkı söyleyeni.

ʿIyş u nūşa idüp erbāb-ı şafāyı taḥrīk
Oldı nāhīd-i felek naġme-serā-yı nevrūz

nā-ḥaḳ:

1. **nā-ḥaḳ:**
Tarih 89
Mısra: **5**
Haksız (yere).

Giriftār-ı kemend-i ẓulm idüp ḳatl itdiler nā-ḥaḳ
Gelüp bir nice ẓālim üstine ol ehl-i ʿirfānuñ

nā-halef:

1. **nā-ḫalef:**
Kaside 5
Mısra: **6**
Soyuna çekmemiş olan hayırsız evlat.

Sensin zemānde ḫalefī nesl-i ādemüñ
İnkār iden bu ḳavle meger ola nā-ḫalef

nahcīr-gāh-ı mülk-i ʿaşḳ:

1. **naḫcīr-gāh-ı mülk-i ʿaşḳ:**
Gazel 463
Mısra: **7**
Aşk ülkesinin avlağı, av yeri.

Atımuz oynaġıdur naḫcīr-gāh-ı mülk-i ʿaşḳ
Laḥza laḥza şayddan ḫālī degül fitrākımuz

nāhid:

1. **nāhīd:**--*i*
Gazel 170
Mısra: **11**
Venüs gezegeni, Zühre.

Niçün sıġmaz felek nāhīd-i dem-sāz ile dünyāya
Meger bilmez bütün dünyā deger bir dāne ḫāluñ var

2. **nāhīd:**-*de*, -*ki*
Kaside 28
Mısra: **58**
Venüs. Edebiyatta musikinin simgesi Zühre yıldızı.

Mādām ki çarḫuñ sebeb-i ẕevḳ u semāʿı
Nāhīddeki sāz ola ḫurşīddeki söz

nāhīd-i çarh:

1. **nāhīd-i çarḫ:**-*ı*
Gazel 504
Mısra: **12**
Felekteki Zühre, Venüs gezegeni.

Āh u fiġānımuzda bizüm özge ḥāl var
Nāhīd-i çarḫı raḳṣa getürdi sürūdımuz

nāhīd-i felek:

1. **nāhīd-i felek:**
Gazel 486
Mısra: **4**
Feleğin Zühresi.

ʿIyş u nūşa idüp erbāb-ı şafāyı taḥrīk
Oldı nāhīd-i felek naġme-serā-yı nevrūz

nāhīd-i naġme-sāz:

1. **nāhīd-i naġme-sāz:**
Kaside 17
Mısra: **5**
Şarkılar söyleyen Zühre gezegeni.

Mıżrābın aldı destine nāhīd-i naġme-sāz
Meclis ḳurup getürdi şafaḳdan felek nebīd

nahīf:

1. **naḫīf:**
Gazel 923
Mısra: **4**
Arık, çelimsiz, zayıf.

Ġamuñdan dāġlar yaḳsun dilerseñ cismine ḳat ḳat
Göñül bār-ı belādan aġlamaz yüz biñ naḫīf olsa

nahl:

1. **naḫl:**-*ler*, -*i*
Kaside 14
Mısra: **35**
Hurma ağacı; süs ağacı. || *İnce, uzun, narin vücutlu dilber.*

Nihālden gül-i ter bile naḫlleri gördüm
Ki her birinde nice ʿandelīb oturmış oḳur

nahl-i cennet:

1. **naḫl-i cennet:**
Kaside 12
Mısra: **7**
Cennet ağacı.

Naḫl-i cennet mi ki taḥrīk-i ṣabā virmiş ḫırām
Ṣalınur nāzile yā bir ḳāmet-i bālā mıdur

nahl-ı ḥayāt:

1. **naḫl-ı ḥayāt:**
Gazel 124
Mısra: **3**
Hayat veren hurma ağacı. || *Sevgilinin güzel ve düzgün boyuna teşbih edilir. Ayrıca düğünlerde yapılan ve nahl adı verilen süslenmiş ağaçları da kasteder.*

Bağlamış rāstda ey naḫl-ı ḥayāt
Vaṣf-ı ḳadduñdaki şiʿri nevşād

nahl-ı hurrem:

1. **naḫl-ı ḫurrem:**
Kaside 31
Mısra: **70**
Gelinin önünden götürülüp gelin odasına konan veya sünnet düğünleri için hazırlanan, üstü altın ve gümüş süsler, yapma çiçekler ve meyvelerle bezenmiş,

demir iskelet üzerine bal mumundan yapılma süs ağacı.

Degül kehkeşān birle ʿıḳd-ı s̲üreyyā
Bu sūra felek düzdi bir naḫl-ı ḫurrem

nahl-i ḳadd:

1. **naḫl-i ḳadd:**-*üñ, -e*
Gazel 843
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Fidan gibi ince ve uzun boyu.

Serv-ḳadler içre söz yoḳ gerçi naḫl-i ḳaddüñe
Ḥüsn-i ḫulḳuñdur seni ammā ser-efrāz itdüren

nahl-i ḳadr-i bülend:

1. **naḫl-i ḳadr-i bülend:**-*üñ*
Kaside 31
Mısra: **97**
Yüce kıymet ağacı.

Olup bārver naḫl-i ḳadr-i bülendüñ
Gül-i ʿömrüñ ide güşāde demādem

nahl-i ḳad:

1. **naḫl-i ḳad:**-*üñ*
Gazel 299
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Fidan gibi uzun ve ince boyu.

Var iken naḫl-i ḳadüñ ṣanma ḳonar her şāḫa
Murġ-ı dil ey boyı servüm ḳatı yüksekden uçar

nahl-ı melāḥat:

1. **naḫl-ı melāḥat:**
Gazel 1055
Mısra: **6**
Güzellik fidanı. || Sevgili.

Mīve-i vaṣluñı ʿāṣıḳlara mebz̲ūl itseñ
Ne var ey naḫl-ı melāḥat anı kimse yer mi

nahl-i riyāżı midḥat:

1. **naḫl-i riyāżı midḥat:**-*n, -e*
Kaside 30
Mısra: **41**
(Bir kimsenin) Bahçesindeki ağacın övgüsü.

Naḫl-i riyāżı midḥatine bulmaya vi s̲āl
Pervāz ururs̲a biñ yıl eger ṭāyir-i ḫayāl

nahl-i sanavber:

1. **naḫl-i sanavber:**
Gazel 401
Mısra: **4**
Çam fidanı.

Yüzi gül lebleri mül ʿārızı ḫurşīd-mi s̲al
Ḳad-i bālāsı ʿaceb naḫl-i sanavber görinür

naḫl-i ten:

1. **naḫl-i ten:**-*üm*
Müseddes 3
Mısra: **13**
Beden ağacı. || (Aşığın) Hurma ağacına benzeyen bedeni.

Olmadın naḫl-i tenüm bād-ı hevādan berk-rīz
Boynuma ṭoḳınmadın dest-i ḳażādan tīġ-i tīz

nahl-i ümmīd:

1. **naḫl-i ümmīd:**-*den*
Kaside 41
Mısra: **78**
Ümit fidanı.

Şeh-i encüm ola tā bāʿi s̲-i teşrīf-i ḫamel
Naḫl-i ümmīdden aḥbābuñ ola ber-ḫordār

nahl-i vefā:

1. **naḫl-i vefā:**
Gazel 998
Mısra: **3**
Vefa fidanı. || Fidan gibi uzun boylu vefalı sevgili.

Cennetde yoḳ dirler ʿana lāyıḳ mı ey naḫl-i vefā
Ḥāl ehli olmaḳ bī-ṣafa dāru'ṣ-ṣafā-yı Ṣāmda

nahl-i zer:

1. **naḫl-i zer:**-*in*
Gazel 424
Mısra: **1**
Altından yapılmış, fidan gibi uzun ve ince vücutlu güzel.

O şūḫuñ naḫl-i zerin medḥ iden ol meyve-i ter yer
Sözin taḳlīd iden ṭūṭī dehen vaṣfında sükker yer

nahs:

1. **naḫs:**-*ı, -n*
Gazel 528
Mısra: **6**
Uğursuzluk, uğursuz.

Kimi baḫtından ḳılur iḳbāl u idbāra ḫayāl
Kimi saʿd u naḥsın eyler çarḫ-ı kej-revden ḳıyās

2. **naḫs:**-*i, -n, -de*
Terkib-bend 8
Mısra: **97**
Uğursuzluk.

Çarḫuñ ki ne saʿdinde ne naḫsinde beḳā var
Dehrüñ ki ne ḫāsında ne ʿāmında ʿaṭā var

nāḫun:

1. **nāḫun:**-*um*
Gazel 68
Mısra: **6**
Tırnak.

Feżā-yı sīne miḫnet ʿāleminüñ āsumānıdur
Meh-i nev nāḫunum zaḫmıdur anda dāġlar kevkeb

nahv:

1. **naḥv:**
Gazel 214
Mısra: **3**
Kelimelerin birbirine rabt, izafet ve amel eylemeleriyle ilgili olan kaideleri içine alan ilim. Nahiv ilmi ile Arapça kelimelerin yeri ve usulü bilinir, yani cümle tahlili yapılır.

Düşelden ders-i ʿaşḳa ḫāṭırumdan naḥv maḥv oldı
Oḳuyup yazduġum hep şimdi eşʿār-ı maḥabbetdür

nāʿib-i maḥkeme-i ḫatem-i ḥükkām-ı rüsūl:

1. **nāʿib-i maḥkeme-i ḫatem-i ḥükkām-ı rüsūl:**
Kaside 41
Mısra: **21**
Peygamberlerin son hakimi Hz. Muhammed'in vekili. || Hz. Hüseyin.

Nāʿib-i maḥkeme-i ḫatem-i ḥükkām-ı rüsūl
Vāriş-i medrese-i ʿilm-i imām-ı evvel

nāʿib-i nuʿmān:

1. **nāʿib-i nuʿmān:**
Kaside 37
Mısra: **26**
Ebu Hanife'nin vekili. || Bağdat müftüsü Numan Efendi.

Müfti-i ḫıṭṭa-i Baġdād muʿīnüʾl-islām
Vāris-i ʿilm-i Nebī nāʿib-i Nuʿmān nicedür

nāka:

1. **nāḳa:**
Gazel 332
Mısra: **13**
Dişi deve.

Nāḳa üzre maḥmil-i zerrīn midür yā fi'l-meşel
Baş çıkarmış kūhdan mihr-i cihān-ārā mıdur

nāka-i dehr:

1. **nāḳa-i dehr:**-*üñ*
Gazel 1078
Mısra: **6**
Dünya devesi.

Ṭālibi düşme anuñ yanına efgān iderek
Kendüñi itmeyegör nāḳa-i dehrüñ ceresi

nāka-i leylā:

1. **nāḳa-i leylā:**
Tahmis 4
Mısra: **20**
Leyla'nın devesi.

Pāyınuñ ḫārın çıkarmış sūzen-i müjgānile
Deştde Mecnūn görince nāḳa-i Leylā yatur

nāḳa-i leylā:

1. **nāḳa-i leylā:**-*y, -a*
Gazel 380
Mısra: **7**
Leyla'nın devesi.

Giderken nāḳa-i Leylāya şanmañ ḫār olur pā-bend
Hep anı alıḳoyan ceẕbe-i Mecnūn-ı şeydādur

nā-kām:

1. **nā-kām:**
Gazel 397
Mısra: **8**
Maksadına erişememiş; nasipsiz. II Zavallı.

Felek-i tīz-revüñ ʿaksine dönmekdür işi
Kām-cūy olma şaḳın kendüñi nā-kām idegör

2. **nā-kām:**
Tarih 19
Mısra: **1**
Muradına eremeden, nasipsiz bir şekilde.

Gitdi nā-kām beḳa mülkine Sulṭān Selīm
Ḫayflar oldı o şehzāde-i ʿāli-ṭabʿa

3. **nā-kām:**-*dur*
Gazel 328
Mısra: **18**
Maksadına erişememiş; yoksun kalmış, nasipsiz, bahtsız.

Rūḥi-i dāʿī ḳulından luṭfını kesmez bilür
Derd-mend ü bī-kes ü bīçāre vü nā-kāmdur

4. **nā-kām:**
Gazel 984
Mısra: **12**
Muradına erememiş, arzusuna ulaşamamış, nasipsiz.

Ne kec-revsin sen ey çarḫ-ı cefā-engīz kim senden
Ümīd-i kām iden bīçāre nā-kām olur elbette

nākām ol-:

1. **nākām ol:**
Gazel 417
Mısra: **3**
Amaçsız olmak.

Berzaḫ-ı ḫavf u recādan giçegör nākām ol
Dem-i āḫirde ne ümmīd u ne bīm isterler

nakd:

1. **naḳd:**-*i*
Gazel 737
Mısra: **5**
Bir şeyi almak için verilen peşin para, elde bulunan geçerli para.

Ger metāʿ-ı vaṣlına cān naḳdi olursa bahā
Naḳdüñ al şimdengirü ey Yūsuf-ı ṣāḥib-cemāl

2. **naḳd:**-*üñ*
Gazel 737
Mısra: **6**
Nakit, akçe. || Aşığın canı.

Ger metāʿ-ı vaṣlına cān naḳdi olursa bahā
Naḳdüñ al şimdengirü ey Yūsuf-ı ṣāḥib-cemāl

nakdi:

1. **naḳdi:**
Kaside 39
Mısra: **45**
Nakdî (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Gül gibi Naḳdi mādiḥ-i Āl-i Resūl mı
Ol derd-mend-i zār u perīşān ne demdedür

nakd-ı cān:

1. **naḳd-ı cān:**
Gazel 99
Mısra: **7**
Can sermayesi.

Naḳd-ı cān virüp metāʿ-ı ġuṣṣayı almaḳdayuz

ʿAşḳ bāzārı bizümle şimdi bulmışdur revāc

nakd-i ḥayāt-ı ṣabr:

1. **naḳd-i ḥayāt-ı ṣabr:**-*um*
Gazel 390
Mısra: **9**
Hayata sabretme nakdi.

Naḳd-i ḥayāt-ı ṣabrum alup luṭfına bedel
Her cām-ı bāde kim baña ol bī-bedel virür

nakd-ı īmān:

1. **naḳd-ı īmān:**-*ı*
Gazel 678
Mısra: **7**
İman parası.

Bu māḥ ol māḥdur kim Murtażānuñ naḳd-ı īmānı
Esīr oldı elinde bir bölük bī-dīn ü īmānuñ

nakd-i kevneyn:

1. **naḳd-i kevneyn:**-*i*
Terkib-bend 1
Mısra: **15**
İki dünya sermayesi. || *Hz. Hüseyin.*

Niçün ey çarḫ-ı ẓālim naḳd-i kevneyni hebā ḳılduñ
ʿAliyyüʾl-murtażānuñ nūr-ı çeşmin bī-żiyā ḳılduñ

nakd-i ʿömr:

1. **naḳd-i ʿömr:**-*i, -n, -i*
Gazel 752
Mısra: **7**
Ömür sermayesi.

İtdi naḳd-i ʿömrini düzd-i ecel ġāret henüz
Ṣūfī-i sālūs cemʿ-i māldan ḫālī degül

naḳd-ı pāk-ı müfti-i islām:

1. **naḳd-ı pāk-ı müfti-i islām:**-*sın*
Gazel 133
Mısra: **9**
İslam âleminin müftülerinin mübarek sermayesi.

Naḳd-ı pāk-ı müfti-i İslāmsın olsañ nola
ʿİlm ile ʿālem-peẕīr u maʿdeletle dil-pesend

nakd-i pāk-ı raḥīmī:

1. **naḳd-i pāk-ı raḥīmī:**
Kaside 33
Mısra: **41**
Rahîmî'nin temiz sermayesi. || *Rahîmî'nin oğlu.*

Ḥarīmī Beg ol naḳd-i pāk-ı Raḥīmī
Ki yoḳ āsitān-ı ʿaṭāsında ḥācib

nakd-i ṣabr:

1. **naḳd-i ṣabr:**
Gazel 348
Mısra: **7**
Sabır sermayesi.

Naḳd-i ṣabr u dür-i eşkini döker pāyuña dil
Beẕl ider ḫāk-i rehüñde o ki maḳdūrıdur

naḳd-ı vāridāt:

1. **naḳd-ı vāridāt:**
Gazel 1025
Mısra: **9**
Kalbe gelen feyiz sermayesi.

Göñline gelse bir ḳapudan naḳd-ı vāridāt
Rūḥī ḳanāʿat ile bu deñlüdür āmede

naḳd-i vaṣl:

1. **naḳd-i vaṣl:**-*ı, -n, -a*
Gazel 518
Mısra: **7**
Kavuşma parası. || *Sevgiliye kavuşmak için karşılık olarak verilen şey.*

Ṣatduḳ o şāha kendümüzi naḳd-i vaṣlına
Çoḳdur egerçi ḳulları biz zer-i ḫarīdeyüz

nākes:

1. **nākes:**-*dür*
Gazel 410
Mısra: **1**
İnsaniyetsiz, aşağılık, bayağı, alçak.

Ḳo cihāndan kerem ümmīdini kim nākesdür
Oda yansun bu cihān kim ṭolı ḫar u ḫasdur

nākil-i ahbār:

1. **nāḳil-i aḫbār:**
Gazel 914
Mısra: **4**
Haberleri ileten, aktaran kişi.

Mülk-i dil ḳabża-i ḥükminde olan serverden
Ḫaber alsaḳ bize bir nāḳil-i aḫbār olsa

nāḳil-i aḫbār-ı ṣafā-āsār:

1. **nāḳil-i aḫbār-ı ṣafā-āṣār:**-*uz*
Gazel 456
Mısra: **14**
Mutluluk dolu haberleri ileten kişi.

Ṭālibe virmedeyüz sırr-ı ḥaḳīḳat ḫaberin
Rūḥiyā nāḳil-i aḫbār-ı ṣafā-āṣāruz

nākış:

1. **nāḳış:**-*ı*
Gazel 105
Mısra: **8**
Kusuru olan, kusurlu.

Henüz münkir-i cām-ı ṣarābdur ṣūfī
Müyesser olmadı itmek o nāḳışı ıṣlāḥ

nākışluġ:

1. **nāḳışluġ:**-*ı*
Kaside 38
Mısra: **91**
Kusurlu, özürlü olma.

Anuñ nāḳışluġı ḫod kendüye leng olduġı besdür
Ne ḥācet ben dimek maʿlūmıdur aʿlā vü ednānuñ

nākışu'l-ʿakl:

1. **nāḳışu'l-ʿaḳl:**-*a*
Gazel 451

Mısra: **5**
Akıl yoksunu, akılsız.

Ḥarām olsun zer-i kāmil-ʿayār ol nāḳışu'l-ʿaḳla
Ki bir maḥbūb-ı sīm-endāma ṣarf idüp ṣafā ḳılmaz

nakkāş:

1. **naḳḳāş:**-*uñ*
Gazel 642
Mısra: **2**
Renkli resim ve tezyînat yapan sanatkâr, kitapları resimleyen, kap ve sayfalarını süsleyen, mîmârî eserlerin tavan ve duvarlarını, çinileri, toprak kapları vb.lerini resim ve şekillerle bezeyen süsleme ustası.

İdüp dikḳat egerçi çekdi şeklin ol iki ḳaşuñ
Çekince iki ḳat oldı beli ammā ki naḳḳāşuñ

2. **naḳḳāş:**-*ı*
Gazel 1033
Mısra: **12**
Nakkaş. II Allah.

Bizüz ol ṣūret-i eşyāda bulan maʿnāyı
Bizüz ol nefs-i meẕāhirde gören naḳḳāşı

nakl:

1. **naḳl:**-*i, -n, -e*
Gazel 216
Mısra: **5**
Anlatmak, rivayet etmek, hikayet etmek.

Dün ṣurāḥī bezm-i Cem naḳline açduḳda dehān
Dikilüp meclisde bir bir cāmlar gūş oldılar

2. **naḳl:**-*i, -n, -den*
Kıt'a 28
Mısra: **14**
Çalışmakta olduğu yerden başka bir göreve atanma, tayin.

Biñ cānile meddāḥuñ olup medḥ-i şerīfüñ
Naḳl eyleye naḳlinden ola ʿāleme menḳūl

nakl eyle-:

1. **naḳl eyle-:**-*y, -e*
Kıt'a 28
Mısra: **14**
Bir olayı veya duyduğu şeyi aynısı ile başka birine anlatmak; duyurmak; rivayet.

Biñ cānile meddāḥuñ olup medḥ-i şerīfüñ
Naḳl eyleye naḳlinden ola ʿāleme menḳūl

naḳl it-:

1. **naḳl id-:**-*üp*
Gazel 985
Mısra: **5**
Anlatmak, rivayet etmek, hikayet etmek.

Naḳl idüp bu beyti Manṣūr-ı refīʿu'l-ḳadrdan
Merḳadı üstinde taḥrīr eylemişler kāşiye

naḳş:

1. **naḳş:**
Gazel 449
Mısra: **9**
Eksiklik, natamamlık, noksan.

Naḳş irmesün vücūdına ʿālemde kim odur
Sermāye-i saʿādet ü iḳbāl u cāhımuz

2. **naḳş:**
Gazel 1032
Mısra: **6**
Eksiklik, noksanlık.

Ḥāldur maḳṣūd-ı dilberden degül ḫāl-ı siyāh
Naḳş virmez ān olınca ḥüsne ḫāl eksiklügi

naks:

1. **naḳş:**-*ı*
Gazel 71
Mısra: **2**
Desen.

Yüzüñdür mihr-i ʿālem-tāb ey mihr ü ḳamer kevkeb
Felekdür āsitānuñ kebkebüñ naḳşı meger kevkeb

2. **naḳş:**-*ı, -n, -dan*
Tarih 74
Mısra: **7**
Nakış, süs. || *Güzellik.*

Bir nişīmendür bu kim naḳşından alur çarḫ reng
Būy-ı ʿūd-ı micmerinden bād-ı ṣubḥ olur ḫacil

3. **naḳş:**-*ı*
Gazel 405
Mısra: **11**
Görünüş, suret.

Salṭanat naḳşı bu iḥmālile bir gün bozılur
Levḥ-i ḳānūnda olan resm-i ḥükūmet ḳalḳar

4. **naḳş:**-*ı, -n*
Gazel 703
Mısra: **17**
Akis, görüntü, sûret.

Ḫoş ḫayāl itdüñ yine naḳşın çıḳardın ʿālemüñ
Rūḥiyā bilmez ḫayālüñ gerçi kim her kem ḫayāl

5. **naḳş:**-*ı, -n, -da*
Gazel 986
Mısra: **3**
Nakış, süs; resim. II *Güzellik.*

Ḫāme-i ḳudret ne siḥr itmiş ʿaceb naḳşında kim
Ādemüñ ʿaḳlı gider baḳsa gözine ḳaşına

6. **naḳş:**-*ı*
Gazel 747
Mısra: **5**
Resim, tasvir. || *Görünüş, sûret.*

Gerçi ḳız naḳşı güzellerle ṭoludur kāyināt
Anlara meyl eylesün mi hīç giçerken er göñül

naḳş baġla-:

1. **naḳş baġla-:**-*y, -a*
Gazel 538
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey bir yeri) Kalıcı olarak süslemek.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ʿĀşıḳ odur ki nüsḫa-i ḫaṭṭ-ı cemāl-i yār
Ḳalbinde naḳş bağlaya ümmü'l-kitāb-veş

naḳş eyle-:

1. **naḳş eyle-:**-*miş*
Gazel 424
Mısra: **11**
Resmini, tasvirini yapmak, resmini çizmek. || *Yazmak.*

Bulur mażmūn-ı reng-āmīzi ḫoş naḳş eylemiş üstād
Reg-i faṣṣ-nigīn bir nām içün biñ kerre neşter yer

naḳş it-:

1. **naḳş it-:**-*di*
Kaside 18
Mısra: **27**
Nakşetmek, süsleyip bezemek.

Bād naḳş itdi çemen levḥine bir gülşen kim
Şevḳden bülbül eger görse olurdı Bihzād

2. **naḳş it-:**-*dü, -m*
Gazel 367
Mısra: **9**
Kalıcı ve etkili olmasını sağlamak, işlemek.

Ruḫ-ı yārı göñülde naḳş itdüm
Levḥ-i maḥfūzda ḫaṭā neyler

3. **naḳş it-:**-*miş, -di*
Gazel 855
Mısra: **2**
İyice yerleştirmek, kalıcı şekilde yerleştirmek.

Ezel naḳḳāşı ṭarḥ itmezden evvel cism u cān şeklin
Göñül ḫāṭırda naḳş itmişdi ol şūḫ-ı cihān şeklin

naḳş ol-:

1. **naḳş ol-:**-*aldan*
Gazel 1015
Mısra: **1**
Kalıcı şekilde yerleşmek.

Ḫayāl-ı ḫaṭṭ-ı sebzüñ naḳş olaldan levḥ-i ḫāṭırda
Gözüm nūr-ı ruḫuñdan ġayrısın görmez meẕāhirde

naḳş-bend-i āb u gil:

1. **naḳş-bend-i āb u gil:**
Tarih 74
Mısra: **4**
Su ve toprak sanatkarı. || *İnsanı su ve çamurdan yaratan Allah.*

Ey olan mālik bu cāy-ı dilkeşe ẕevḳ eyle kim
Bezm-i ġam ḳılmış cihānı naḳş-bend-i āb u gil

naḳş-ı ʿaşḳ:

1. **naḳş-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 1043
Mısra: **8**
Aşk nakşı, sureti.

Şevḳ-i ruḫuñla şaldı yine dehre velvele
Dil naḳş-ı ʿaşḳı ey yüzi gül tāze bağladı

naḳş-ı cünūn eyle-:

1. **naḳş-ı cünūn eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 908
Mısra: **9**
Deliliğin resmini yapmak. || *Delirmek.*

Rūḥiyā bir nice gün kim eyledüm naḳş-ı cünūn
Baḳa baḳa ḫaṭṭına indi gözümden ḳara ṣu

naḳş-ı güzel:

1. **naḳş-ı güzel:**
Gazel 600
Mısra: **13**
Güzel görünüşlü sevgili.

Rūḥiyā ḥāl ehline yār olmayan naḳş-ı güzel
Ṣūret-i dīvāra beñzer cism ü cānı var yoḳ

naḳş-ı maḥabbet:

1. **naḳş-ı maḥabbet:**-*den*
Gazel 1071
Mısra: **5**
Sevgi noksanlığı.

Vaṣldan dūr olduġum naḳş-ı maḥabbetden degül
İḳtiżā-yı ḥüsndür hep ayıran benden seni

naḳş-ı meyl-efzā:

1. **naḳş-ı meyl-efzā:**-*s, -ı, -n, -a*
Tarih 74
Mısra: **11**
(Bir şeyin) İlgi ve sevgiyi artıran görünüşü.

Naḳş-ı meyl-efzāsına baḳduḳca ādem ẕevḳ alur
Reşk ider sīmā-yı dil-bendine ḫūbān-ı Çigil

naḳş-ı mihr:

1. **naḳş-ı mihr:**-*i*
Gazel 809
Mısra: **8**
Sevgi nakışı.

Göñül ser-levḥasından zāyil itdüm māsivā naḳşın
Ḫudā-yı lā-yezāluñ naḳş-ı mihri oldı mektūbum

naḳş-ı nev:

1. **naḳş-ı nev:**
Kaside 40
Mısra: **91**
Yeni şekil, suret. || *Tavlada atılan hileli zar.*

Naḳş-ı nev geldi diyü düşeş-i iḳbālinde
Düşeş atmış durur ol zübde-i devrān eyüdür

naḳş-ı nigār:

1. **naḳş-ı nigār:**
Kaside 19
Mısra: **29**
Sevgilinin güzel yüzü, sureti.

Var ise bağladı nevrūzda bir naḳş-ı nigār
Seḥeri bağda şevḳinden oḳurdı tekrār

naḳş-ı pür-ḫayāl:

1. **naḳş-ı pür-ḫayāl:**-*uñ*
Gazel 1104
Mısra: **16**
Hayal dolu nakış. || *Şiir.*

Pesend-i ṭabʿ-ı sulṭān-ı cihān olursa ey Rūḥī
Bu naḳş-ı pür-ḫayāluñ naḳd-ı cān olurdı muzdūrı

nakṣ-ı ṭaleb:

1. **nakṣ-ı ṭaleb:**
Gazel 753
Mısra: **11**
Arzu eksikliği.

Vaṣluña irmemekde nakṣ-ı ṭaleb
Dildedür hep o dilsitānda degül

nakṣın çıkar-:

1. **nakṣın çıkar-:**-*up*
Terkib-bend 8
Mısra: **149**
(Bir kimsenin) Nasıl bir insan olduğunu anlamak, onu tanımak.

Nakṣın çıkarup eylemedin ẕātını
maʿlūm
Başlarsın aña eylemege faḳruñı
iʿlām

nakṣ-reʾy:

1. **nakṣ-reʾy:**-*den*
Kaside 22
Mısra: **16**
Düşünce eksikliği.

Gitdi ol ḥākim ki olmışdı
zamānında ʿIrāḳ
Ḳıllet-i tedbīr ü nakṣ-reʾyden
dāruʾl-fesād

naʿl:

1. **naʿl:**
Kaside 17
Mısra: **19**
At, eşek gibi binek ve yük hayvanlarının tırnaklarının aşınmasını önlemek için ayaklarına çakılan demir parçası.

Ol şeh-süvār esbine yā naʿl
düzmege
Ḥaddād-ı çarḫ almış ele pāre-i
ḥadīd

2. **naʿl:**-*i*
Kaside 17
Mısra: **18**
At, eşek gibi binek ve yük hayvanlarının tırnaklarının aşınmasını önlemek için ayaklarına çakılan demir parçası. || *Hilal.*

Ṣandūḳ-ı çarḫ ḳuflını açmaġa rūz
u şeb
Bir pāre naʿli oda ṣalup ḳıldı yā
kilīd

nālān:

1. **nālān:**-*dur*
Müseddes 1
Mısra: **20**
Inleyen ‖ Acı çeken, üzgün.

Nice demdür ki firḳat
miḥnetinden dīde giryāndur
Dil-i maḥzūnı dirseñ ol da biñ
derdile nālāndur

2. **nālān:**
Gazel 404
Mısra: **5**
Ağlayan, inleyen.

Göñül nālān ciger ḳan olduġun
aġyārdan bilmem
Ne itdiyse baña ol gözleri ḫūn-
ḫāre itmişdür

3. **nālān:**
Terkib-bend 3
Mısra: **6**
Ağlayıp inleyen, feryat eden.

Bize itdükleri ẓulmın añalum
gerdūnuñ
Ḥüznile aġlaşalum ʿālemi nālān
idelüm

nālān eyle-:

1. **nālān eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 643
Mısra: **1**
Ağlatıp inletmek.

Aġladup ʿāşıḳları hicrüñle nālān
eyledüñ
Neyledüñ ey bī-vefā aġyārı
ḫandāñ eyledüñ

2. **nālān eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 683
Mısra: **5**
İnletmek.

Beni bülbül gibi gülzār-ı ġamda
eyledüñ nālān
Gül-i ruḫsāruña beñzer ṭaleb-kār
olduġum bildüñ

nālān it-:

1. **nālān it-:**
Gazel 110
Mısra: **2**
Ağlatmak, inletmek.

Yılda bir kere idüp seyr-i gülistān
gül-i surḫ
İntiẓār ile ider bülbüli nālān gül-i
surḫ

2. **nālān it-:**-*dü, -ñ*
Rübai 20
Mısra: **2**
Ağlatıp inletmek, üzmek.

Hicrān elemiyle baġrumı ḳan
itdüñ
Yād illere ṣalduñ beni nālān itdüñ

nālān ol-:

1. **nālān ol:**
Gazel 718
Mısra: **10**
Ağlayıp inlemek.

Saña yār olmaz ey Rūḥī anuñ
aġyāradur meyli
Gerek āh eyle nālān ol gerek ḳan
aġla giryān ol

2. **nālān ol-:**-*maġ, -a*
Gazel 88
Mısra: **8**
İnlemek, sızlamak.

Ḫadeng-i miḥnetüñ sürāḫ sürāḫ
eylemiş cismin
Dil-i şeydā budur ney gibi nālān
olmaġa bāʿiṣ

3. **nālān ol-:**-*ur*
Müsebba 1
Mısra: **7**
Ağlayıp inlemek. || *Üzülmek, perişan olmak.*
Ey dirīġā baña gülse cümlesi
nālān olur
Sen lebi şīrīn içün ḫalḳ-ı cihān
Ferhād iken

nāle:

1. **nāle:**-*dür*
Gazel 9
Mısra: **6**
İnleme, feryat.

Hemdemüm ġamdur ṣafā-yı
bezm-i viṣāluñdan ıraġ
Nāledür kārum ruḫ-ı ferḫunde-
ḫāluñdan cüdā

2. **nāle:**
Gazel 74
Mısra: **7**
İnilti, inleme, feryat, figan.

Dün göñül nāle vü zār ile ḳıyāmetler idüp
ʿArṣa-i kūyuñı itmişdür zemīn-i ʿaraṣāt

3. **nāle:**-*m, -i*
Gazel 653
Mısra: **5**
(Âşığın) iniltisi, feryadı.

İşidüp nālemi ṣaḥrā-yı ġamda ʿaḳlı uçmışdur
Degüldür murġlar pervāz ider başında Mecnūnuñ

nāle eyle-:

1. **nāle eyle-:**-*di*
Gazel 706
Mısra: **5**
Ağlayıp inlemek.

Ṣol deñlü nāle eyledi yer yer hezār kim
Ref̔ eyledi niḳābını bī-iḫtiyār gül

nāle ḳıl-:

1. **nāle ḳıl-:**-*maḳ, -sa*
Gazel 395
Mısra: **8**
İnlemek, feryat etmek.

İltifāt olmayıcaḳ kūyına varup nidelüm
Nāle ḳılmaḳsa ġaraż kūşe-i ṣaḥrā bulınur

nāle vü āh u zār:

1. **nāle vü āh u zār:**-*ı*
Gazel 1113
Mısra: **4**
Ağlama, feryat etme, sızlanma.

Düşdi dil pāyına feryād ile ol ġonca-femüñ
Girmedi ḳulaġına nāle vü āh u zārı

nāle vü efġān:

1. **nāle vü efġān:**
Gazel 872
Mısra: **6**
Feryat edip inleme.

Nice bir ġayra vefā eyleyesin ey ẓālim
İşimüz niceye dek nāle vü efġān olsun

nāle vü efġān it-:

1. **nāle vü efġān id-:**-*elüm*
Terkib-bend 3
Mısra: **2**
Ağlayıp inlemek.

Gelüñüz dīde-i bīnāmuzı giryān idelüm
Bir yire cemʿ olalum nāle vü efġān idelüm

nāle vü efġān it-:

1. **nāle vü efġān id-:**-*erek*
Gazel 307
Mısra: **11**
Istırapla feryat edip inlemek.

Rūḥi ḳūyuñ ṭolaşur nāle vü efġān iderek
Bülbül-i naġme-serādur ki gülistānda gezer

nāle vü feryād it-:

1. **nāle vü feryād id-:**-*elüm*
Gazel 1053
Mısra: **9**
Feryat edip inlemek.

Nice bir nāle vü feryād idelüm ey Rūḥī
Bilürüz yoḳdur o meh-rūda maḥabbet eşeri

2. **nāle vü feryād id-:**-*elüm*
Müseddes 2
Mısra: **19**
Ağlayıp inlemek.

Künc-i ġamda nice bir nāle vü feryād idelüm
Mey-i nābile gelüñ ʿazm-i gülistān idelüm

nāle vü zār:

1. **nāle vü zār:**-*um, -ı*
Gazel 113
Mısra: **4**
Ağlayıp inleme.

Gökde peydā olan ey māh degüldür hāle
Nāle vü zārumı gerdūn işidüp aşdı şımāḫ

nāle-i cāngāh it-:

1. **nāle-i cāngāh id-:**-*eyin*
Gazel 797
Mısra: **4**
Can evinden inlemek, feryat etmek.

Sen göñül bağlayasın ġayrıya inṣāf mıdur
Ben ideyin nāle-i cāngāh benüm sulṭānum

nāle-i cān-sūz:

1. **nāle-i cān-sūz:**-*um, -ı*
Gazel 215
Mısra: **1**
Can yakan iniltiler.

Ehl-i diller nāle-i cān-sūzumı gūş itdiler
Ṣundılar bir cām ben miskīni ḫāmūş itdiler

nāle-i ferhād u ḳays:

1. **nāle-i ferhād u ḳays:**-*dan*
Gazel 1028
Mısra: **5**
Ferhat ve Mecnun'un inlemeleri.

Ṭolmışdı dehr nāle-i Ferhād u Ḳaysdan
Feryādum işidince hemāñ kesdiler sesi

nāle-i ʿuşşāḳ:

1. **nāle-i ʿuşşāḳ:**-*dan*
Gazel 894
Mısra: **8**
Âşıkların iniltileri.

Cem olup üftādeler ol şeh-süvāruñ seyrine
Şöyle keşret oldı ṭoldı nāle-i ʿuşşāḳdan

nāle-i zār:

1. **nāle-i zār:**
Gazel 635
Mısra: **2**
Ağlayıp inleme.

Ṣubh-dem şevḳuñ ile baġda mey nūş itdük
Nāle-i zār ile bülbülleri ḫāmūş itdük

nāleler ḳıl-:

1. **nāleler ḳıl-:**-*maġ, -a*
Gazel 933
Mısra: **3**
Inim inim inlemek, feryat etmek.

Nāleler ḳılmaġa çāre ne öldük ġamdan
Giçdi ey ḳaşları yā nāveg-i ġamzeñ cāna

nāle ḳıl-:

1. **nāleyi ḳıl-:**-*y, -i, -an*
Tarih 8
Mısra: **7**
İnlemek, feryat etmek.

Ey ḳılan nāleyi ṭaʿn eylemezin ʿayb seni
Ḥāl-i dilden bilürem ẕerrece yoḳ āgāhuñ

naʿl-i raḫş:

1. **naʿl-i raḫş:**-*ı, -n*
Gazel 529
Mısra: **11**
At nalı.

Kime luṭf itseñ idersin naʿl-i raḫşın sim ü zer
Kime ḳahr itseñ idersin ḫalḳa muḥtāc-ı palās

naʿl-i semend:

1. **naʿl-i semend:**-*i, -n, -e*
Gazel 326
Mısra: **12**
(Sevgilinin) Atının nalı.

Bir şeh-süvāra ḫāk-i reh olduḳ felekde kim
Naʿl-i semendine meh-i deh-rūze reşk ider

naʿl-ı sīm-i raḫş-ı baḫt:

1. **naʿl-ı sīm-i raḫş-ı baḫt:**-*um*
Gazel 255
Mısra: **1**
Baht atının gümüş nalı.

Naʿl-ı sīm-i raḫş-ı baḫtum vājgūn olmaḳdadur
Ġam baña mülk-i belāya reh-nümūn olmaḳdadur

nāliş:

1. **nāliş:**-*ler*
Gazel 1071
Mısra: **13**
İnilti, inleme, figan.

Ṭutalum bülbülsin ey Rūḥī bu nālişler nedür
Ḫarḫār-ı hicr ayırmış ḳanḳı gülşenden seni

2. **nāliş:**-*ler*
Gazel 76
Mısra: **7**
Feryat, inleme. II Şikayet etme, sızlanma.

Gitdi ol nāleler giryeler ol nālişler
Ẕevḳ u şevḳ el virüp irişdi zamān-ı behcet

3. **nāliş:**-*ler, -i*
Gazel 278
Mısra: **1**
Feryat, inleme.

Egerçi bülbülüñ nālişleri gül cānibindendür
Gülüñ ammā ṣafā-yı ḥüsni bülbül cānibindendür

nām:

1. **nām:**-*ımuz*
Gazel 176
Mısra: **12**
Ad. II Şan,şöhret.

Hezārān dāġımuz var ʿaşḳımuz Ferhāda ġālibdür
Nihāyet ol lebi Şīrīn yanında nāmımuz yoḳdur

2. **nām:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **24**
Ad, isim.

Ṣorarsa āsitān-ı Ḥażret-i Cömerd şeyḫinden
Di kim farżā añılsa nāmuñ olur ḳul u ḳurbānuñ

3. **nām:**-*ı, -dur*
Kaside 12
Mısra: **26**
Şan, şöhret.

Ḥażret-i ʿOs̱mān Pāşā-yı celīlüʾl-ḳadr kim
ʿAdl ü dād ile ṭutan āfāḳı şimdi nāmıdur

4. **nām:**-*ı, -nı*
Gazel 725
Mısra: **7**
(Sevgilinin) ismi.

Mestāne kesüp nāmını dün sīneme dildār
Nāz ile didi sen daḫi var ṣāḥib-i nām ol

5. **nām:**
Kaside 15
Mısra: **41**
Ad. || Ün, şöhret, şan.

Kendüsi ḳorḳmaz nām ḫān-ı şecāʿat-şiʿar
ʿAsker-i pür-zürınuñ her biri bir pehlevān

6. **nām:**
Tarih 42
Mısra: **3**
Ad, nam; adlı.

Didüm ki ʿAyānī nām mollā-yı celīlü'l-ḳadr
Bu silsileden oldı neyle ʿacabā rāżı

7. **nām:**-*dan*
Terkib-bend 9
Mısra: **52**
Şan, şöhret. || Bednam, kötü şöhret.

Yār ol ḫavāṣa eyle teneffur ʿavāmdan
Bed-nāmlükden eyle ḥazer geçmese nāmdan

nām bul-:

1. **nām bul-:**-*mış, -dur*
Tarih 6
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
İsmi duyulup ün kazanmak, adı her yere yayılmak.

Kimdür ol Pāşā-yı ʿādil Ḫusrev-i şāḥib-kerem
Ol ki bulmışdur seḫā vü ʿadlile ʿālemde nām

nām çıḳar-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **nām çıḳar-:**-*mış*
Tarih 15
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ün kazanmak, meşhur olmak.

Adın çıkarmaġa degül yanında ḳādir ġayrılar
Gerçi çıḳarmış her biri fenn-i muʿammā içre nām

nām it-:

1. **nām id-:**-*em*
Gazel 815
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
İsmi duyulup ün kazanmak, adı her yere yayılmak.

Kes sevdügüñüñ sīne-i bī-kīne-i nāmın
ʿĀlemde idem dirseñ eger sen daḥi bir nām

nām ḳaydın çek-:

1. **nām ḳaydın çek-:**-*n, -en, -ler*
Gazel 831
Mısra: **2**
(Kendi) şanını düşünmek.

Açıldı defter-i ehl-i melāmet ḳayd olan gelsün
Çekenler nām ḳaydın gelmesün lā-ḳayd olan gelsün

nām ḳoy-:

1. **nām ḳoy-:**-*a*
Tarih 16
Mısra: **2**
Ün kazanmak; geniş bir alanda tanınmak.

Yine iẓhār-ı ḳudret eyledi ṭabʿ-ı suḫandanum
Ki ol iẓhār-ı ḳudretle ḳoya āfāḳda bir nām

2. **nām ḳoy-:**-*mış*
Gazel 830
Mısra: **2**
Adlandırmak.

Ḫoş yaraşmış saña ey nāme bu ḫaṭṭ-ı müşk-fām
Bir güzelsin kim saña ḥāl ehli ḳoymış nāme nām

nām u neng:

1. **nām u neng:**-*üñ*
Gazel 634
Mısra: **1**
Nam ve şan, ün ve şöhret.

Nām u nengüñ ne belādur bize ḳaydın çekmek
İçelüm ʿāleme rüsvāy olalum nolsa gerek

nām ü nişān ḳoyma-:

1. **nām ü nişān ḳoyma-:**-*dı*
Kaside 15
Mısra: **14**
İz bile bırakmadan yok etmek.

Ol ki ʿAcem ülkesin itdi ḳılıcıyla feṯḥ
Ol ki ḳızılbaşdan ḳoymadı nām ü nişān

nām u nişān:

1. **nām u nişān:**-*dur*
Terkib-bend 8
Mısra: **161**
Ün ve şöhret.

Ebnā-yı zamānuñ ṭalebi nām u nişāndur
Her biri taṣavvurda fulān ibn-i fulāndur

namāz:

1. **namāz:**-*dan*
Kaside 13
Mısra: **5**
İslâm dînince belli kurallara göre günde beş vakit yapılması müslümanlar üzerine farz kılınmış olan ve İslam'ın beş şartından birini teşkil eden ibâdet.

Namāzdan seni dūr ide nice bir sevdā

Niyāzdan seni menʿ ide nice bir vesvās

nāmdār:

1. **nāmdār:**
Gazel 383
Mısra: **11**
Namlı, şöhretli, meşhur.

Suḫanda nāmdār olmaḳ aña degmez ki bī-nisbet
Senüñle baḫş-i şirket ide her nādān u her şāʿir

nāmdārā:

1. **nāmdārā:**
Kıt'a 27
Mısra: **2**
Ey namı meşhur olan!.

Kām-baḫşā ey ṣafā-yı ṭabʿuña māyil ḳılup
Nāmdārā ey kelām-ı dil-keşüñ ʿālem-pesend

nām-dār-ı ṣaf-ārā-yı kār-zār:

1. **nām-dār-ı ṣaf-ārā-yı kār-zār:**
Gazel 258
Mısra: **13**
Savaş meydanlarında safları süsleyen meşhur (sevgili).

Ol nām-dār-ı ṣaf-ārā-yı kār-zār
Kim nāṣır u muʿīni Ḫudā-yı mecīddür

nāme:

1. **nāme:**-*de*
Gazel 1034
Mısra: **9**
Mektup.

Yazdı şu ḳadar derd-i dilin nāmede Rūḥī
Kim mıḥberede līḳa-i şebgūn ṣıḳıldı

2. **nāme:**-*s, -i*
Gazel 159
Mısra: **14**
Amel defteri.

Güni hicrüñle geçen ġam-zedenüñ rūz-ı suʾāl
Aġarup nāmesi maḥv olsa günāhı yaraşur

3. **nāme:**
Gazel 830
Mısra: **2**
Mektup,sevgiliye yazılan mektup, aşk mektubu.

Ḫoş yaraşmış saña ey nāme bu ḫaṭṭ-ı müşk-fām
Bir güzelsin kim saña ḥāl ehli ḳoymış nāme nām

nāme-i aʿmāl:

1. **nāme-i aʿmāl:**-*ı*
Gazel 808
Mısra: **10**
Amellerin yazıldığı mektup; amel defteri.

Hevā-yı nefse olup yüz ḳaraluġ itmeyelüm
Ola ki nāme-i aʿmālı rū-sefīd idelüm

nāme-i aʿmāl:

1. **nāme-i aʿmāl:**-*üñ, -i*
Kaside 17
Mısra: **62**
Amel defteri.

Rūz-ı suālde varaḳ-ı yāsemen gibi
Luṭf-ı Ḥaḳḳ ide nāme-i aʿmālüñi sefīd

nāme-i dildār:

1. **nāme-i dildār:**-*ı*
Gazel 803
Mısra: **11**
Sevgilinin mektubu.

Nāme-i dildārı sürdüm çeşmüme
Gül gibi baş üzre var yirüñ didüm

nāme-i eşʿār:

1. **nāme-i eşʿār:**-*ı, -n, -ı*
Kaside 38
Mısra: **86**
Şiirler.

ʿİẕāri maḫlaşın göynine ṭaḳınmış şāʿirin dirmiş
Oḳurmış nāme-i eşʿārını erbāb-ı ʿirfānuñ

nāme-i pür-sūz:

1. **nāme-i pür-sūz:**
Kıt'a 19
Mısra: **4**
Acı ve ıstırap dolu mektup.

Ḳalur çekdükleri ġam kendüye hep ʿāşıḳ-ı zāruñ
Meger ey nāme-i pür-sūz senden ola bir himmet

nāme-i sulṭān:

1. **nāme-i sulṭān:**
Gazel 333
Mısra: **12**
Padişahın mektubu.

Baña yazduḳları düşnāmın öpersem yāruñ
Kimse ṭaʿn eyleyemez nāme-i sulṭān öpilür

nā-mevzūn:

1. **nā-mevzūn:**
Terkib-bend 1
Mısra: **32**
Vezinli, düzgün olmayan (Vezni bozuk şiir bağlamında).

Niẓāmın bozdı çünkim ehl-i beyt-i Muṣṭafānuñ ol
Ne naẓm-ı bi-selāsetdür ne nā-mevzūn ḥikāyetdür

nām-ı ʿāşık:

1. **nām-ı ʿāşıḳ:**
Gazel 961
Mısra: **11**
Aşığın ismi.

Ne revādur ki ola nāmede nām-ı ʿāşıḳ
Āh şāhum yazayın bende-i kemter yerine

nām-ı dil:

1. **nām-ı dil:**
Gazel 750
Mısra: **6**
(Aşığın) Gönlünün ismi.

Rāh-ı ʿaşḳuñda baña dildür belālar çekdüren
Maḥv olaydı kāşki levḥ-i cihāndan nām-ı dil

nām-ı eşref:

1. **nām-ı eşref:**-*i, -n*
Gazel 567
Mısra: **9**
Şerefli isim.

Ümmī-laḳab ki yazdı anuñ nām-ı eşrefin
Evvel ki yazdı ḫāme-i ṣūret-nigār ḫaṭ

nām-ı ġayr:

1. **nām-ı ġayr:**-*ı*
Gazel 781
Mısra: **7**
Başkalarının (rakibin) ismi.

Nām-ı ġayrı nice bir ẕikr idesin bī-taḳrīb
Ġarażuñ bendeñe iẓhār-ı cefā mı güzelüm

nām-ı mışr u şām:

1. **nām-ı mışr u şām:**
Kaside 34
Mısra: **96**
Mısır ve Şam'ın adı.

Āl-i ʿOs̱mānuñ ẓılāl-i devleti memdūd olup
Yād ola mādām kim dillerde nām-ı Mışr u Şām

nām-ı şamed:

1. **nām-ı şamed:**
Gazel 135
Her türlü istek ve ihtiyacı karşılayacak güce sahip bulunan, hiç kimseye veya hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah'ın adı.

Zülfi zünnārına baġlanmaġla ol şanemüñ
Ne şanursın dilimüzden gide mi nām-ı şamed

nām-ı şerīf:

1. **nām-ı şerīf:**-*i*
Kaside 24
Mısra: **27**
(Bir kimsenin) Mübarek şöhreti.

Cihānı ʿadlile nām-ı şerīfi dutmışdur
Yanında ẓulm idemez kimse kimseye aṣlā

2. **nām-ı şerīf:**-*i, -n*
Kaside 38
Mısra: **13**
Mübarek isim.

Añup nām-ı şerīfin ẓikr-i ḫayrın itdügin dāʾim
Ne deñlü zaḥmet ise söyle Ṭarzī-i suḫandānuñ

nā-mihribān:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **nā-mihribān:**-*a*
Gazel 158
Mısra: **6**
Zalim. II Sevgili.

İcāzet ister imişsin yolında virmege cān
Bu sözi başdan o nā-mihribāna kim söyler

2. **nā-mihribān:**
Gazel 859
Mısra: **2**
Merhametsiz, acıması olmayan, zalim. II Sevgili.

Dimişsin isteyen vaṣlum ġamumla nātüvān olsun
Bu sözlerden ġaraż ne olsun ey nā-mihribān olsun

nāmın çek-:

1. **nāmın çek-:**-*ı, -n, -üp-üp*
Gazel 180
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyin) Adını zikretmek. || *Sözde içki içmek.*

Rez duḫterine ḥürmetüñ eller gibi yoḳdur
Nāmın çeküp ey ṣūfī dime ḳatı ṣoġuḳdur

nāmına:

1. **nāmına:**
Kaside 26
Mısra: **57**
Adına, hesabına.

Ġayrılar nāmına itseydüm eger bu güheri
Beni ilzām idüp eylerdi gören baḫs ü cidāl

nāmlı:

1. **nāmlı:**-*dur*
Gazel 356
Mısra: **1**
Tanınmış, ünlü, meşhur.

Gerçi ḳan dökmede ġamzeñ añılur nāmlıdur
ʿĀṣıḳa luṭf ider ammā lebüñ inʿāmlıdur

nā-münāsib:

1. **nā-münāsib:**-*dür*
Gazel 249
Mısra: **10**
Uygun olmayan.

Maḥall ise ne deñlü Rūḥi-i miskīne cevr itmeñ
Raḳībe yār olup luṭf itmeñ ammā nā-münāsibdür

2. **nā-münāsib:**
Kaside 33
Mısra: **12**
Yakışıksızlık.

Erāẕil ṣafāda eʿāli belāda
Zihī nā-muvāfıḳ zihī nā-münāsib

nāmuñı ḳoy-:

1. **nāmuñı ḳoy-:**-*uñ, -ı, -an, -lar*
Gazel 587
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birine ya da bir şeye) isim vermek, adlandırmak.

Benüm ʿaşḳūñda Yaʿḳūb olduġum gūyā ki bilmişler
Ḳoyanlar nāmuñı ey mālik-i ḥüsn ü bahā Yūsuf

nā-murād:

1. **nā-murād:**-*ı*
Gazel 697
Mısra: **19**
Arzusuna, isteğine erememiş (âşık).

Ol nā-murādı nola yetürseñ murādına
Luṭf eylemekdür ehl-i dile çünki ʿādetüñ

2. **nā-murād:**
Gazel 1061
Mısra: **7**
İsteğine kavuşamayan, muradına erememiş (kimse).

Ancaḳ felekden biz degülüz nā-murād olan
Maḳṣūdını zamānede kim ḥāṣıl eyledi

nā-murād ol-:

1. **nā-murād ol-:**
Gazel 891
Mısra: **12**
Hiçbir isteği olmayan kimse.

Rūḥī sipihr ʿaksine eyler müdām devr
Bunda murāda vāṣıl olur nā-murād olan

nāmūs:

1. **nāmūs:**
Gazel 123
Mısra: **6**
Ar, edep, haya.

ʿAceb mi şāhide ʿaşḳ ehli olsalar rüsvāy
Hevā-yı şāhid u nāmūs u nām ḥıfẓı baʿīd

2. **nāmūs:**
Gazel 627
Mısra: **9**
İnsanın ahlak kurallarına uymasını sağlayan, onu şerefli kılan mânevî duygu; güzel haslet.

ʿAşḳile hemdem olan kimsede neyler nāmūs
Bādeden vir ḫaber ey ṣūfī ne nāmūs ne neng

nā-müsāʿid:

1. **nā-müsāʿid:**
Gazel 741
Mısra: **3**
Müsait olmayan, elverişsiz.

Felek bī-raḥm u ṭāliʿ nā-müsāʿid baḫt kem-şefḳat
ʿAdū fırṣat esīri yār ise aḥvāldan ġāfil

nā-muvāfıḳ:

1. **nā-muvāfıḳ:**
Kaside 33
Mısra: **12**
Uygunsuzluk.

Erāẕil ṣafāda eʿāli belāda
Zihī nā-muvāfıḳ zihī nā-münāsib

nān:

1. **nān:**
Terkib-bend 8
Mısra: **159**
Ekmek.

Et loḳması lāzım mı ṭoyurmaz mı seni nān

Zehr olsun o lokma kʿola pes-mānde-i dūnān

2. **nān:**-*ımuz*
Gazel 498
Mısra: **10**
Ekmek || Hamur.

Olmazuz ceng itmeden ḫālī sipāhī ḳısmıyuz
Yoġrılupdur ḳan ile rūz-ı ezelden nānımuz

nā-pāk:

1. **nā-pāk:**
Gazel 747
Mısra: **11**
Temiz olmayan, kirli. || Kötü kalpli.

Gerçi ʿaşḳ-ı pākdan ḥaẕẕ eylemez nā-pāk çoḳ
Ṣanmañ anlardan bizi zīrā bir olmaz her göñül

nā-peydā:

1. **nā-peydā:**
Tahmis 3
Mısra: **14**
Görünmeyen, belli ve aşikâr olmayan, gizli.

Alup başın nola ṣaḥrā vü kūha düşse ger göñlüm
Bir adı ṣanı nā-peydā ġarīb olmaḳ diler göñlüm

2. **nā-peydā:**
Tarih 46
Mısra: **4**
Görünmeyen, gizli; kaybolmuş, yok olmuş.

Ṣaldı dehre ḫaber-i maḳdemi bu zemzemei
Ki meserret ola peydā vü elem nā-peydā

nā-puhte:

1. **nā-puḫte:**
Gazel 815
Mısra: **12**
Pişmemiş, olgunlaşmamış kimseler.

ʿAnber ṣaçına el üzre dirse nola aġyār
Nā-puḫte olanlarda olur hep ṭamaʿ-ı ḫām

nār:

1. **nār:**-*dur*
Gazel 766
Mısra: **10**
Ateş, od.

Bu muʿciz naẓmile Rūḥī ben ol Mūsā-yı vaḳtam kim
Derūnum vādi-i eymendür anda nārdur dāġum

2. **nār:**-*ı, -n, -a*
Gazel 152
Mısra: **6**
Ateş, od. II Aşk ateşi, aşkın verdiği yakıcı his.

Raḳīb-i ḫārile dil-sūzuñı bir görme ʿaşḳuñda
Anı ġam nārına yandur beni vaṣla ābına ḳandur

3. **nār:**-*ın*
Gazel 452
Mısra: **4**
Ateş, aşk ateşi.

Encüm ü lāle degül meşʿal-i āhuñ giceler
Yere nārın dökerüz çarḫa şerārın çekerüz

4. **nār:**-*ımuz, -ı*
Gazel 999
Mısra: **2**
Ateş. II Aşk ateşi, yürek yangını.

Üstimüzden ʿalev-i nār-ı ġamı dūr eyle
Göster ey meh yüzüñi nārımuzı nūr eyle

5. **nār:**-*ı*
Gazel 692
Mısra: **8**
Ateş. || Cehennem korkusu.

Bıraḳmış odda seni ḫavf-ı duẕeḫ ey ṣūfī
Cemāl-i dilbere baḳ nārı nūr idem dirseñ

naʿra-i ḥayya-ale'l-felāḥ-ı ʿaşḳ:

1. **naʿra-i ḥayya-ale'l-felāḥ-ı ʿaşḳ:**
Gazel 630
Mısra: **2**
Aşkın "haydi kurtuluşa" narası.

Eşkile vaṣf eyledüm irdi didi ṣabāḥ-ı ʿaşḳ
Cān gözin açdı naʿra-i ḥayya-ale'l-felāḥ-ı ʿaşḳ

naʿra-i mestāne:

1. **naʿra-i mestāne:**-*dür*
Gazel 6
Mısra: **6**
Sarhoşcasına haykırış.

Ecel cāmın şarāb-ı mergile her gün ṣunar ḫalḳa
Ṣadā-yı āhile bir naʿra-i mestānedür dünyā

2. **naʿra-i mestāne:**-*ler, -i*
Gazel 958
Mısra: **7**
(Âşıkların) Kendinden geçmişçesine attıkları naralar, sevinç çığlıkları.

Şevḳdan çarḫa çıḳar naʿra-i mestāneleri
Gelse şevḳ ehlinüñ ol māh-liḳā meclisine

naʿra-i yārab yārab:

1. **naʿra-i yārab yārab:**
Gazel 61
Mısra: **4**
Yârab Yârab yakarışları. || Allah'a yalvarma.

Giryeden her gün iner taḫt-ı serāya yaşum
Giceler çarḫa çıḳar naʿra-i Yārab Yārab

nārenc:

1. **nārenc:**
Gazel 97
Mısra: **8**
Turunç. II Portakal.

Felekde hāle o yaḫ-beste āba beñzer kim
Meh-i münīr ola yanında ṣanki bir nārenc

nā-resīde:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **nā-resīde:**
Gazel 270
Mısra: **3**
Yeniyetme.

Nā-resīde ṭıfl iken ol māha şalmışdum naẓar
Añlamışdum böyle bir maḥbūb-ı müsteşnā olur

nār-ı āh:

1. **nār-ı āh:**-*um*
Gazel 945
Mısra: **9**
Ah ateşi.

Ḳorḳarın baş çeke şimdengirü nār-ı āhum
Çoḳ cefā eyledüñ ey çarḫ dil-i nā-şāda

nār-ı ʿaşḳ:

1. **nār-ı ʿaşḳ:**-*ile*
Gazel 956
Mısra: **5**
Aşk ateşi.

Nār-ı ʿaşḳile degül yanmaḳ o şūḫuñ müşkil
Olmaya müşkil odur ḥāl-i dilüñden āgāh

nār-ı āteş:

1. **nār-ı āteş:**
Gazel 355
Mısra: **4**
Ateş.

Leb-teşne-i zülāl-ı viṣālüñ yanup gider
Firḳat midür yaḳan anı nār-ı āteş midür

nār-ı caḥīm:

1. **nār-ı caḥīm:**
Gazel 772
Mısra: **12**
Cehennem ateşi.

İrdi bir ẕevḳa göñül şevḳ-ı ruḫ-ı yārile kim
Añmazam cenneti ger nār-ı caḥīm olsa yerüm

nār-ı cehīm:

1. **nār-ı cehīm:**-*den*
Kaside 5
Mısra: **46**
Cehennem ateşi.

Yā Murteżā ʿAli sanadur istinādımuz
Nār-ı cehīmden ki ṭuta kā 'inātı tef

nār-ı ġam:

1. **nār-ı ġam:**-*ı*
Gazel 47
Mısra: **5**
Istırap ateşi.

Nār-ı ġamı o meh-veşüñ yaḳsa ne ġam içüñ ṭaşuñ
Kim bile baḫt-ı serkeşüñ yār ola bir zamān ola

2. **nār-ı ġamı**-*ı*
Gazel 1024
Mısra: **5**
Gam ateşi.

Nār-ı ġamı o meh-veşüñ yaḳsa ne ġam içüñ ṭaşuñ
Kim bile baḫt-ı serkeşüñ yār ola bir zamān ola

3. **nār-ı ġam:**-*ile*
Gazel 926
Mısra: **7**
Gam ateşi. || Aşk acısının yakıcılığı.

Nār-ı ġamile yan yaḳıl āh itme ey göñül
Fikr itme kim teraḥḥum ide dūd-ı āhuña

4. **nār-ı ġam:**-*uñ, -la*
Gazel 203
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Gam ateşi.

Yanup yaḳılmaġa ʿaşḳuñda mūmdur naẓar it
Vücūdını nice nār-ı ġamuñla ay eridür

nār-ı ġam-ı firḳat:

1. **nār-ı ġam-ı firḳat:**
Gazel 70
Mısra: **9**
Ayrılık acısının ateşi.

Ṭutuşdum yaḳdı yandurdı beni nār-ı ġam-ı firḳat
Göñülde sākin eyle āteş-i sūzānumı Yārab

nār-ı ġam-ı firḳat:

1. **nār-ı ġam-ı firḳat:**-*le*
Gazel 515
Mısra: **1**
Ayrılık acısının ateşi.

Dem olmaz kim beni nār-ı ġam-ı firḳatle yandurmaz
Zülāl-i vaṣlına demler geçer ammā ki ḳandurmaz

nār-ı ḥasret:

1. **nār-ı ḥasret:**-*le*
Gazel 909
Mısra: **6**
Özlem ateşi.

Beñzemez ġayra ġam-ı vaḳıʿa-i ḳatl-i Ḥüseyn
Nār-ı ḥasretle göñüller yaḳıcı ġamdur bu

nār-ı hicrān:

1. **nār-ı hicrān:**-*a*
Gazel 1113
Mısra: **7**
Ayrılık ateşi.

Nār-ı hicrāna düşersin şaḳın ey ḫasta göñül
Derdine eyle devā seyr idegör dīdārı

nār-ı hicr:

1. **nār-ı hicr:**-*e*
Gazel 829
Mısra: **1**
Ayrılık ateşi.

Yanar şevḳ-i ruḫuñla nār-ı hicre cānum İbrāhīm
Visāluñ ʿıydınuñ ḳurbānıyam sulṭānum İbrāhīm

nār-ı maḥabbet:

1. **nār-ı maḥabbet:**
Gazel 1085
Mısra: **2**
Aşk ateşi.

Sūz-ı ʿaşḳuñla erürse nola bağrum yaġı

Eridür sevdücegüm nār-ı maḥabbet dāġı

nār-ı miḥnetle:

1. **nār-ı miḥnet:**-*le*
Gazel 608
Mısra: **2**
Gam ateşi.

Ey göñül keşretde ḳalduñ ṣāḥib-i ḥāl olmaduñ
Gerçi yanduñ nār-ı miḥnetle velī ḳāl olmaduñ

nār-ı nedāmet:

1. **nār-ı nedāmet:**
Gazel 424
Mısra: **10**
Pişmanlık ateşi.

Semender-veş ġıdāsı āteş olsa bir sitemkārun
Vücūdın ʿāḳibet nār-ı nedāmet andan ekşer yer

nār-ı şevḳ:

1. **nār-ı şevḳ:**-*ı, -y, -la*
Gazel 583
Mısra: **11**
Aşk ateşi.

Bir şehüñ abdālıyuz kim nār-ı şevḳıyla yaḳar
Tekye-i ʿaşḳında her gün biñ ḳalender tāze dāġ

2. **nār-ı şevḳ:**-*üñ, -la*
Kaside 4
Mısra: **17**
(Sevgiliye duyulan) Arzu ve istek ateşi.

Nār-ı şevküñla iki ḳandīl-i zerrīndür yanar
Cāmiʿ-i ʿaşḳuñda dāʾim cirm-i māh u āfitāb

nās:

1. **nās:**
Gazel 528
Mısra: **2**
İnsanlar, halk.

Ḫayli müşkildür bilüp iḥsānuñı ḳılmaḳ sipās
Neylesün nās olmayınca luṭfuñ ey Ḫallāḳ-ı nās

naṣb:

1. **naṣb:**-*ı, -n, -da*
Kaside 41
Mısra: **46**
Bir kimseyi bir hizmete geçirme, yerleştirme, tayin etme.

Göñül āyinesine olmasa mihrüñ ṣayḳal
ʿAzl ü naṣbında cihānuñ dilese ḳādirdür

nāşi:

1. **nāşi:**
Gazel 1033
Mısra: **4**
Yabancı.

Ḳamerüñ āḫiri devr-i zuḫāluñ evvelidür
Ḥādiṣāt-ı felegi görme ʿaceb ey nāşi

2. **nāşi:**-*y, -e*
Gazel 985
Mısra: **8**
Yad, yabancı, ağyar.

Ser-firāz-ı ʿaşr iken ʿālemde aldurdum seri
Ser virür elbet açan sırr-ı Ḫudāyı nāşiye

naṣīb:

1. **naṣīb:**-*üñ*
Kaside 41
Mısra: **8**
Bir kimsenin payına düşen şey, hisse; kısmette olan şey.

Rızḳ tekşīrine bī-fāyide zaḥmet çekme
Çün naṣībüñ irişür saña ger ekşer ger eḳal

naṣīb eyle-:

1. **naṣīb eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 42
Mısra: **15**
(Allah birine bir şeyi) Kader olarak belirlemiş olmak, (birini bir şeye) eriştirmek, kısmet etmek.

Fiʿl-i cemīl u ʿömr-i tavīl eyleyüp naṣīb
Ḫāṭır-ṣafāluġın vire Ḥaḳ dāʾimā saña

naṣīb ol-:

1. **naṣīb ol-:**-*a*
Gazel 69
Mısra: **6**
Kısmet olmak.

Her kişi açmışdur aġzın ḫʷān-ı iḥsānuñ umar
Niʿmet-i vaṣluñ ḥabībüm tā kime ola naṣīb

2. **naşīb ol-:**-*a*
Kaside 31
Mısra: **100**
(Bir şey bir kimseye) Kader olarak belirlenmiş olmak, onun kısmeti haline gelmek, ona müyesser olmak.

Senüñ giçe sūr u sürūrile ʿömrüñ Naşīb ola aʿdāña āşūb-ı mātem

3. **naṣīb ol-:**-*ur*
Gazel 146
Mısra: **3**
(Bir şey bir kimse için) Mümkün olmak, gerçekleşmek.

Bir daḫi görmek naṣīb olur mı dīdāruñ diyü
Cān seni ey cān-ı ʿālem cüst u cū idüp gider

naṣībin al-:

1. **naṣībin al-:**-*dı*
Tarih 1
Mısra: **21**
Kelime Tipi: **Deyim**
Güzel, hoşa giden bir şeyden kısa bir süre de olsa yararlanmak, sebeplenmek.

Naṣībin aldı herkes bārgāh-ı ḳahr u luṭfından
Kimine rūḥ-baḫş oldı kimine ʿömr-gāh oldı

nāsıh:

1. **nāṣıḥ:**
Gazel 95

Mısra: **5**
Nasihat eden, öğüt veren.

ʿAşḳdan menʿ itse nāṣıḥ ʿaşıḳı maʿẕūrdur
Neylesün ḥaḳḳā ki olmaḳ giceler bīdār güc

nāṣıḥā:

1. **nāṣıḥā:**
Gazel 936
Mısra: **7**
Ey nasihat eden, öğüt veren!.

Bilürsin her ne dirseñ nāṣıḥā eylerler istihzā
Eger ʿarżuñ gerekse mey-keşān-ı ʿaşḳa pend itme

nasiḥat:

1. **naṣīḥat:**-*dur*
Gazel 639
Mısra: **4**
Öğüt, nasihat.

Uṣūlüñ gözle efḍānum yanında ötme ey ṭanbūr
Naṣīḥatdur ḳulaḳ ṭut gūşmālı saña üstāduñ

naṣīḥat it-:

1. **naṣīḥat it-:**-*di*, -*ler*
Gazel 1074
Mısra: **7**
Birine yapması ve yapmaması gereken şeyleri söylemek, öğüt vermek.

Terk-i şarāb-ı nāba naṣīḥat çoḳ itdiler
Zühhāda uymadı deli gönlüm yeñilmedi

nāsiḫ-i edyān u milel:

1. **nāsiḫ-i edyān u milel:**
Kaside 41
Mısra: **57**
Din ve milletlerin hükümlerini ortadan kaldıran kimse. || *Peygamber.*

Ola bir kimse kʾola nāsiḫ-i edyān u milel
Şānuña faḫr bu yetmez mi ki bir servet ola

nāṣıḥ-ı edyān-ı ġayr:

1. **nāṣıḥ-ı edyān-ı ġayr:**
Kaside 2
Mısra: **33**
Başka dinlere nasihat eden kimse. || *Hz. Muhammed.*

Nāṣıḥ-ı edyān-ı ġayr ḫādim-i esnam u deyr
Bāni-i bünyān-ı ḫayr ṣalli ve sellimʿaleyh

nāṣıḥ-ı efsāne-gū:

1. **nāṣıḥ-ı efsāne-gū:**-*lar*
Gazel 937
Mısra: **7**
Efsane söyleyen nasihatçiler.

Git dünyādan didiler nāṣıḥ-ı efsāne-gūlar
Sāḳiyā gerçekse olurdı bizüm dünyā yine

nāṣır:

1. **nāṣır:**
Gazel 258
Mısra: **14**
Yardımcı, yardım eden.

Ol nām-dār-ı ṣaf-ārā-yı kār-zār
Kim nāṣır u muʿīni Ḫudā-yı mecīddür

nā-süfte:

1. **nā-süfte:**
Tarih 83
Mısra: **3**
Delinmemiş.

Ṭālib olup bir nā-süfte dürre
Bāzār-ı dehri gezdi serāpā

naṣūḥ:

1. **naṣūḥ:**-*uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **182**
"Hâlis, samîmî" anlamındaki kelime dilimizde "kesinlikle bozulmaması gereken tövbe" anlamındaki Nasuh tövbesi (Tevbe-i nasuh) söyleyişinde geçer.

İtdükse şarāb içmemege tevbe güzelsüz
Sābit-ḳademüz tevbemüz üstinde Naṣūḥuz

naṭʿ -ı belāġat:

1. **naṭʿ -ı belāġat:**-*da*
Kaside 40
Mısra: **19**
Belagat zemini. || *Şiir.*

Māt ider naṭʿ -ı belāġatda nice leclācı
Şeh-i mülk-i hüner ol sāni-i Selmān eyüdür

naṭʿ-ı ḥużūr:

1. **naṭʿ-ı ḥużūr:**
Kaside 14
Mısra: **40**
Huzur örtüsü. || *Çimenlik.*

Yeşil ḳadīfe ile yer yüzin çemen döşemiş
Kim ola ehl-i ṣafa vü ḥużūra naṭʿ-ı ḥużūr

nāṭık:

1. **nāṭıḳ:**
Gazel 755
Mısra: **8**
Konuşan, söz söyleyen.

Sīne memlūdur dürr-i ʿirfānile ammā ne sūd
Cevr-i devr-i bī-vefādan ṭabʿımuz nāṭıḳ degül

nāṭıḳ-ı güftār-ı ḥaḳḳ:

1. **nāṭıḳ-ı güftār-ı ḥaḳḳ:**
Kaside 2
Mısra: **67**
Allah'ın sözlerini beyan eden, bildiren. || *Hz. Muhammed.*

Nāṭıḳ-ı güftār-ı Ḥaḳḳ ʿālim-i ḫalḳ-ı tabaḳ
Ṣāḥib-i Fārūḳ-ı Ḥaḳḳ ṣalli ve sellim ʿaleyh

nāṭıḳ-ı ṣıdḳ u savāb:

1. **nāṭıḳ-ı ṣıdḳ u savāb:**
Kaside 2
Mısra: **17**
Doğruluk bildirici. || *Hz. Muhammed.*

Nāṭıḳ-ı ṣıdḳ u ṣavāb kāşif-i ümmüʾl-kitāb
Ṣāḥib-i faṣlüʾl-ḫitāb ṣalli ve sellim ʿaleyh

nātuvān:

1. **nātüvān:**
Gazel 25
Mısra: **8**
Zayıf, güçsüz, çaresiz.

ʿAşḳda żaʿf u ḳuvvetüñ daḫli yoḳ ehl-i derd odur
Bāṭını ʿaşḳile ḳavī ẓāhiri nātüvān ola

nā-ümīd:

1. **nā-ümīd:**-*dür*
Gazel 258
Mısra: **1**
Ümitsiz.

ʿIyd oldı öpmeden dil elüñ nā-ümīddür
Senden bilür ki mihr u maḥabbet baʿīddür

2. **nā-ümīd:**
Kaside 17
Mısra: **44**
Ümitsiz, umutsuz.

Dirsem ümīd-baḫş nola āsitānuña
Ol bābdan ki dönmedi bir kimse nā-ümīd

nā-ümīd it-:

1. **nā-ümīd id-:**-*elüm*
Gazel 807
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin bir şeyden) Ümidini kesmek.

İrişdürüp ḫaber-i yeʾsi dest-būsından
Viṣāldan dil-i maḥzūnı nā-ümīd idelüm

nāveg:

1. **nāveg:**-*üñ*
Gazel 654
Mısra: **9**
Ok, tir.

Ey ḳaşı yā nāvegüñ baş virmişidi sīnede
Zaḫm-ı tīrüñ Rūḥiyi elbetde eyledi helāk

nāveg-i ʿaşḳ:

1. **nāveg-i ʿaşḳ:**-*uñ, -la*
Gazel 759
Mısra: **10**
Aşk oku. || Aşkın yaralayıcı oku.

Aġlayup iñleyüp āh eyledügüm ʿayb itme
Ḳuluñı nāveg-i ʿaşḳuñla dil-efkāruñ bil

nāveg-i dil-cū-:

1. **nāveg-i dil-cū:**-*lar, -uñ*
Gazel 661
Mısra: **6**
Gönlü çeken ok. || Sevgilinin kirpikleri.

Gizlenüp cān gibi çıḳmaz sīne-i ṣad-çākdan
Bilmem ey kāfir ne buldı nāveg-i dil-cūlaruñ

nāveg-i ġamze:

1. **nāveg-i ġamze:**-*ñ*
Gazel 933
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Yan bakış okları.

Nāleler ḳılmaġa çāre ne öldük ġamdan
Giçdi ey ḳaşları yā nāveg-i ġamzeñ cāna

nāveg-i tīr-i ġam:

1. **nāveg-i tīr-i ġam:**-*uñ*
Gazel 982
Mısra: **6**
(Sevgiliden gelen) Gam ve keder oku.

Çıḳmaz ey ḳaşları yā eyleseler biñ pāre
Nāveg-i tīr-i ġamuñ şöyle yer itmiş cānda

nāvek:

1. **nāvek:**
Gazel 75
Mısra: **1**
Ok.

Beni bir nāvek ile eyledi ġamzeñ iki ḳat
Ḳolına ḳuvvet u üstādına yüz biñ raḥmet

nāvek-i āh:

1. **nāvek-i āh:**-*um*
Gazel 290
Mısra: **10**
Ah oku.

Ḳılmaz ol āfetüñ dil-i sengīnine eser
Rūḥī egerçi nāvek-i āhum demür deler

nāvek-i bīdād:

1. **nāvek-i bīdād:**
Gazel 379
Mısra: **13**
Zulüm ve eziyet oku.

Baġrumı nāvek-i bīdād ile kim deldi dime
Rūḥiyā ol süzilen göz çatılan ḳaş nedür

nāvek-i cevşen-güzer:

1. **nāvek-i cevşen-güzer:**-*üñ*
Gazel 611
Mısra: **12**
Zırh geçen ok.

At sürüp tīr ü kemān alsañ ele aʿdāya
Mār-ı erḳam görinür nāvek-i cevşen-güzerüñ

nāvek-i dil-cū:

1. **nāvek-i dil-cū:**
Tahmis 3
Mısra: **17**
Gönlü çeken ok. || Sevgilinin gönlü cezbeden bakışları.

Çıḳardı cānumı tenden atup bir nāvek-i dil-cū
Tenüm defn eyleyince ḫāka yārān-ı naṣīḥat-gū

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

nāvek-i ġamze:

1. **nāvek-i ġamze:**-*s, -i*
Gazel 274
Mısra: **6**
Keskin yan bakış oku.

Sīnede yārelerümle bir olup göñlüm arar
Nāvek-i ġamzesi ḥaḳḳā ki ʿaceb dil-cūdur

nāy:

1. **nāy:**-*ı*
Gazel 357
Mısra: **8**
İçi yanık kamış, ney.

Mihr ü māh u çarḫ u encüm ḥaşre dek eyler semāʿ
ʿĀlem-i ervāḥ içinde nāyı Monlā söyledür

2. **nāy:**
Gazel 365
Mısra: **6**
İniltiye benzetilen bir ses çıkaran müzik aleti.

Meclis-i ehl-i maḳāmātda neyler bilsem
Nāleme nāy meger kendüyi dem-sāz ṣanur

nāy-veş:

1. **nāy-veş:**
Gazel 1030
Mısra: **5**
Ney gibi.

Meclis-i ʿaşḳa giren nāy-veş olur nālān
Muṭrib-i bezm-i ezel böyle ḳomış ḳānūnı

2. **nāy-veş:**
Gazel 9
Mısra: **1**
Ney gibi, ney misali.

Nāy-veş iñler göñül bezm-i viṣāluñdan cüdā
Dīde ḳan aġlar cemāl-ı bā-kemāluñdan cüdā

nāz:

1. **nāz:**-*ile*
Gazel 319
Mısra: **6**
İşve, cilve, edalı tavır.

İrmek müyesser ola mı didüm viṣālüñe
Nāzile güldi didi anun da zamānı var

2. **nāz:**-*ile*
Gazel 413
Mısra: **1**
Kendini beğendirmek amacıyle takınılan edâlı tavır, cilve.

Lāle-ruḫlar ṭonanup nāzile giyse ḳaralar
El iderler ki görüp mātemi ḫāke ḳaralar

nāz it-:

1. **nāz it-:**-*dür, -en*
Gazel 843
Mısra: **2**
Nazlanmak.

ʿAşḳ-ı pākumdur seni aġyāra dem-sāz itdüren
Nāz ḳıl kim ʿarż-ı mihrümden saña nāz itdüren

nāz ḳıl-:

1. **nāz ḳıl-:**
Gazel 843
Mısra: **2**
Nazlanmak.

ʿAşḳ-ı pākumdur seni aġyāra dem-sāz itdüren
Nāz ḳıl kim ʿarż-ı mihrümden saña nāz itdüren

nāz uyḳusı:

1. **nāz uyḳusı:**
Gazel 791
Mısra: **7**
Naz uykusu. || Sevgilinin aşığa acı çektirmek için yaptığı naz, işve.

Gice gündüz seni nāz uyḳusı almışdı meger
Yoḳsa bāʿiṣ nedür işitmemege efġānum

naẓar:

1. **naẓar:**
Gazel 190
Mısra: **7**
Bakma, bakış.

Ḥaḳīḳata naẓar olınsa rehberüz Ḳaysa
Velī ṭarīḳa gelince o bizden esbaḳdur

2. **naẓar:**-*uñ*
Gazel 173
Mısra: **4**
Bakış. || Belli kimselerde bulunduğuna inanılan; insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren; bakışla dışarı fırlayan çarpıcı ve öldürücü güç.

Bir dil ḳomadı çeşmüñ ḫūn itmedük ey ḫūnī
ʿUṣṣāḳ-ı naẓar-bāza kim dir naẓaruñ yoḳdur

3. **naẓar:**
Gazel 45
Mısra: **5**
Bakma, bakış. II Dikkat, ilgi.

Sen ḫırām eyle naẓar sendedür ey gülbün-i feyż
Ne görinmek gerek āyīne-i ruḫsārı baña

4. **naẓar:**
Tarih 2
Mısra: **29**
Bakış. || Manevi anlamda bir lutuf.

Oldı göñline göre Ḥaḳdan o ẕī-ḳadra naẓar
Şāh-ı ʿālem vāḳıf-ı māfiʾż-żamīr oldı yine

5. **naẓar:**
Gazel 924
Mısra: **7**
Bakış, bakma.|| İlgi gösterme.

Naẓar gül-berk-i ruḫsārındadur ol serv-i bālānuñ
Nigāh itmez maḥabbet ehli ʿālem lāle-zār olsa

6. **naẓar:**-*ı*
Gazel 633
Mısra: **7**
Bakmak, bakış. || Şeyhlerin ve ermişlerin müritlere ve süluk

ehline, ruhlarına tesir edecek şekilde bakışı.

Naẓarı z̲āta ider ehl-i naẓar olma melūl
Bir iki gün bu fenā dünyede giyseñ kepenek

naẓar eyle-:

1. **naẓar eyle-:**
Gazel 142
Mısra: **1**
Bakmak.

Söyler cebīn ü ʿārıżuña eyleyen naẓar
Subḥane Ḫāliḳun ḥalaḳa'ş-şemsi veʾl-ḳamer

2. **naẓar eyle-:**
Gazel 676
Mısra: **2**
Bakmak. || *Dikkatle, düşünerek bakmak.*

Şevḳ-i ʿıydile ʿaceb ke̲sreti var meydānuñ
Biñini gör birine eyle naẓar ḫūbānuñ

3. **naẓar eyle-:***-dü, -m*
Tahmis 1
Mısra: **9**
İncelemek amacıyla bakmak, düşünerek bakmak.

Aʿyān-ı mümkināta naẓar eyledüm dilā
Ḳayd-ı ṣuverde her biri bir kāra muntaẓır

4. **naẓar eyle-:***-r, -di*
Tarih 59
Mısra: **4**
Bakmak, uzaktan bakmak.

Ṭarīḳ-i Ḥaḳda żayiʿ olmadı itdükleri iḥsān
Naẓar eylerdi ehl-i ḥāle ol ḥālile oldı beg

naẓar it-:

1. **naẓar it:**
Terci-bend 2
Mısra: **60**
Bakmak, görmek.

Ben sitem-dīde vü dildār ḳalīlüʾl-inṣāf
Naẓar it ḥālüme ey şāh-ı ke̲sīrüʾl-elṭāf

2. **naẓar it:**
Gazel 667
Mısra: **7**
Bakmak.

Lebi yādıyla ḫaṭ-ı sebzine yāruñ naẓar it
Ḫaṭı var bāde-i gül-rengile seyr-i çemenüñ

3. **naẓar it:**
Gazel 980
Mısra: **4**
Bakmak, temaşa etmek.

Yaruñ cemālı ʿayn-ı kemālındadur bugün
Gel hem cemālına naẓar it hem kemālına

4. **naẓar it:**
Gazel 981
Mısra: **9**
Bakmak, ilgilenmek.

Rūḥi-i zāra naẓar it kim odur
Vaṣfuñ iden zümre-i ʿuṣṣāḳda

5. **naẓar it:**
Kaside 40
Mısra: **97**
Bakmak. || *İlgilenmek, önem vermek.*

Baḳmayup ṣūrete gir sīrete ḳalbe naẓar it
ʿAcem Aġa-yı cevan-baḫt-ı ḫoş-elḥān eyüdür

6. **naẓar it-:**
Gazel 330
Mısra: **6**
Göz değdirmek.

Ḫışmile bağrın ezer yüzine ṭoġrı baḳanuñ
Kec-naẓarlar idemez ol büt-i ḫūn-ḫᵛāra naẓar

7. **naẓar it-:**
Gazel 330
Mısra: **8**
Bakmak. || *Nazar değdirmek.*

Ruḫ-ı dildāra naẓar ḳılmasa zāhid ne ʿaceb
Çeşm-i maʿlūl idemez mihr-i pür-envāra naẓar

naẓar ḳaṭʿ eyle-:

1. **naẓar ḳaṭʿ eyle-:***-se*
Kaside 3
Mısra: **43**
İlgisini kesmek, alakadar olmamak, önemsememek.

Vechi var ḳaṭʿ eylese dünyā vü ʿuḳbādan naẓar
Kim ol ednī-rütbedür yanında bu şeyʾ-i ḳalīl

naẓar ḳıl-:

1. **naẓar ḳıl-:**
Gazel 552
Mısra: **5**
Bakmak.

Nigāruñ gelmeden ḫaṭṭı naẓar ḳıl ḫadd ü laʿline
Birisi gice ser gündür birisi bī-duḫān āteş

2. **naẓar ḳıl:**
Gazel 824
Mısra: **4**
Bakmak. || *İncelemek amacıyla bakmak, düşünerek bakmak.*

Ḫāḳdān-ı dehre düşmiş bir bölük ʿanḳālaruz
Bir naẓar ḳıl ʿālem-i bālāya pervāz idelüm

3. **naẓar ḳıl:**
Kaside 16
Mısra: **77**
Bakmak. || *İlgilenmek, teveccüh etmek.*

Bir naẓar ḳıl kim başa devrüñde eflāka ḳadem
Rāh-ı ġamda nice bir dehr ide kendin pāymāl

4. **naẓar ḳıl:**
Müsebba 1
Mısra: **28**
Bakmak, ilgilenmek.

Sīne-i sūzānum içre bu ciger büryān olur
Uyma aʿdā sözine sen şehriyāra ḳıl naẓar

5. **naẓar ḳıl:**-*maz*
Gazel 747
Mısra: **19**
Bakmak, ilgi göstermek.

ʿĀlemüñ maḥbūbı gelse bir yere ḳılmaz naẓar
O şeh-i ḥüsne olaldan bende-i kemter göñül

naẓara getür-:

1. **naẓara getür-:**-*mez*
Gazel 1098
Mısra: **9**
İlgilenmek, dikkate almak.

Rūḥi-i zārı getürmez naẓara gerçi ki yār
Bir gün ola ki eser ide aña her suḥanı

2. **naẓara getür-:**-*z, -se*
Gazel 439
Mısra: **9**
Bakmak, görmek, önemsemek.

Rūḥī naẓara nola getürmezse seni yār
Ol mihr-i żiyā-güster u ben ẕerre-i nāçīz

naẓar-gāh:

1. **naẓar-gāhı:**
Gazel 308
Mısra: **9**
Bakılacak yer, seyir yeri.

Naẓar-gāhı gül-i bāġ-ı cemāl-i bā-kemālüñdür
Anuñçün ehl-i diller Rūḥiye ṣāḥib-naẓar dirler

naẓar-ı ehl-i ḥāl:

1. **naẓar-ı ehl-i ḥāl:**
Gazel 798
Mısra: **12**
Hakikat ehlinin nazarı. || *Bir mürşidin yol göstermesi.*

Ḳurtaran ādemi ḍalāletden
Naẓar-ı ehl-i ḥāl imiş bildüm

naẓar-ı himmet:

1. **naẓar-ı himmet:**-*e*
Kaside 1
Mısra: **2**
Lütufla bakış.

Dil-i sevdā-zedemi cezb ideli ḥubb-ı İlāh
Bir olupdur naẓar-ı himmete kūh ile kāh

naẓar-ı iltifāt:

1. **naẓar-ı iltifāt:**-*ile*
Gazel 968
Mısra: **6**
İlgilenme, teveccüh etme bakışı.

Ey şāh-ı ḥüsn bende-i efgendeñem beni
Ref` eyle ḫākdan naẓar-ı iltifātile

2. **naẓar-ı iltifāt:**-*uñ*
Kaside 9
Mısra: **69**
İltifat bakışı. || *Bir kimseyle ilgilenme, teveccüh etme.*

Ki ẕerrece naẓar-ı iltifātuñ olsa virür
Hezār bencileyin ḫāksāra cāh ü celāl

naẓar-ı lutf:

1. **naẓar-ı luṭf:**
Gazel 330
Mısra: **11**
Lütuf bakışı.

Kimi görseñ naẓar-ı luṭfına muḥtāc geçer
Yār bilmez ki ide ḳanġı dil-fikāra naẓar

2. **naẓar-ı luṭf:**-*ı*
Kaside 40
Mısra: **4**
(Bir kimsenin) İlgisi, ilgi dolu bakışı.

Revnaḳ-ı ʿadli olan ziynet-i dārüʾs-selām
Naẓar-ı luṭfı olan mūra Süleymān eyüdür

3. **naẓar-ı luṭf:**-*uñ*
Gazel 688
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Lutuf ve keremle bakışı.

Naẓar-ı luṭfuñ ile zindedür üftādelerüñ
Kesme ey serv-ḳad üftādelerüñden naẓaruñ

4. **naẓar-ı luṭf:**-*uñ, -a*
Gazel 701
Mısra: **7**
Allah'ın lütufla bakması.

Naẓar-ı luṭfuña muḥtāc faḳīr ile ġanī
Kimine ḫāl virürsin kimine māl u menāl

5. **naẓar-ı luṭf:**-*uñ, -a*
Kaside 29
Mısra: **63**
İyilik ve ihsan bakışı. || *Cömertlikte bulunma.*

Naẓar-ı luṭfuña muḥtāc duʿā-gūyuñdur
Ġayrılar gibi degül māʿil-i dīnār u direm

6. **naẓar-ı luṭf:**-*uñ, -ı*
Gazel 241
Mısra: **9**
Lütuf bakışı. || *İhsan, yardım.*

Naẓar-ı luṭfuñı ḳaṭʿ eyleme Rūḥīden kim
Ṣādıḳu'l-vaḳt ḳuluñ ʿāşıḳ-ı dīdāruñdur

naẓar-ı merḥamet:

1. **naẓar-ı merḥamet:**
Gazel 844
Mısra: **4**
Merhamet bakışı. || *Şefkat ve merhametle bakma.*

Çünki ʿāşıḳlaruña ʿayn-ı vefādur çeşmüñ
Naẓar-ı merḥamet umsaḳ nola müjgānuñdan

2. **naẓar-ı merḥamet:**-*üñ*
Gazel 969
Mısra: **9**
Şefkat bakışı, (birine) acıyarak muamelede bulunma.

Kesme bizden naẓar-ı merḥametüñ kim diyelüm
Uġraduḳ biz daḥi bir yār-ı vefā-dāra hele

naẓar-ı mihr:

1. **naẓar-ı mihr:**-*i, -n, -i*
Gazel 999
Mısra: **4**

(Birine veya bir şeye) Sevgiyle bakma.

İdesin māh-ı nev gibi teraḳḳī-i cemāl
Ehl-i ḥāluñ naẓar-ı mihrini manẓūr eyle

nazar-ı pāk:

1. **naẓar-ı pāk:**-*ile*
Gazel 772
Mısra: **7**
Temiz bakış. || Mübarek bakış.

Naẓar-ı pākile sen māh-veşe baḳma ile
Ṭoḳınur iki gözümüñ biri olsa żararum

nazar-ı raḥmet:

1. **naẓar-ı raḥmet:**-*e*
Kaside 37
Mısra: **59**
Rahmet nazarıyla bakma, acıma, esirgeme.

Naẓar-ı raḥmete manẓūr
Muḥammed Çavuş
Yine oynar mı güler mi o müselmān nicedür

nazar-ı şefkat:

1. **naẓar-ı şefḳat:**
Gazel 142
Mısra: **9**
Şefkat bakışı.

Rūḥīden eyleme naẓar-ı şefḳatuñ dirīġ
Yā Ḫātemuʾr-risālet yā Seyyidüʾl-beşer

nazar-kerde-i merdān:

1. **naẓar-kerde-i merdān:**-*uz*
Gazel 480
Mısra: **12**
Nazar edilmiş yiğitler.

ʿĀlemi nīm-ḳadeḥ bādeye bulsaḳ şataruz
Bize kec baḳma naẓar-kerde-i merdānuz biz

nāzenīn:

1. **nāzenīn:**
Gazel 207
Mısra: **7**
Narin, ince yapılı. II Sevgili.

Ehl-i ṣafā müṣāḥibi ol nāzenīn iseñ
Kim nāzenīn olanuñ işi nāzenīn olur

2. **nāzenīn:**
Gazel 207
Mısra: **8**
Narin, ince yapılı.

Ehl-i ṣafā müṣāḥibi ol nāzenīn iseñ
Kim nāzenīn olanuñ işi nāzenīn olur

3. **nāzenīn:**
Terkib-bend 9
Mısra: **11**
İşveli, cilveli, nazlı.

Çoḳ nāz itme her ne ḳadar nāzenīn iseñ
Ḫāḳ ol eger ki müslim-i rūy-ı zemīn iseñ

4. **nāzenīn:**
Terkib-bend 6
Mısra: **25**
İşveli, cilveli, nazlı; ince yapılı, narin.

Bin nāzenīn cevān idi ol şūḫ-ı bī-bedel
Būs itmege ayaġını cānlar virürdi el

nâzik:

1. **nāzik:**-*dür*
Gazel 584
Mısra: **10**
Ince, narin.

Hīç taḥammül ide mi bülbüllerüñ feryādına
Rūḥi gül gibi nāzikdür anda yoḳdur ol deñlü dimāġ

2. **nāzik:**
Gazel 423
Mısra: **6**
İnce, narin, güzel, zarif.

Hemīşe bāġ-ı ḥüsnüñ ḫıfẓ içün bād-ı muḫālifden
O nāzik gül-ʿiẕār üstine ʿālem-i ḫam-be-ḫam ditrer

3. **nāzik:**
Terkib-bend 6
Mısra: **20**
Güzel, lâtif.

Buldı şikest bād-ı ḥavādiṣ ṭoḳınmadan
Bālā-yı ser-bülendi ne nāzik nihāldür

4. **nāzik:**
Terkib-bend 9
Mısra: **35**
Dikkat ve îtinâ isteyen, zorlamaya, sert tutuma gelmeyen, dikkat edilmediği takdirde çabuk kırılabilen veya bozulabilen.

Nāzik durur iken dil-i ʿuşşāḳ-ı bī-ḳarār
Āyine seng-i cevrile bulmaz mı inkisar

nâzikâne:

1. **nāzikāne:**
Gazel 834
Mısra: **2**
İnce, nazik, kibar bir şekilde.

Ḳaṣd eylerin ki ṣarılam ol mū-miyāna ben
Ḥaḳḳā budur ki ḳaṣd ideyin nāzikāne ben

nāziklik:

1. **nāziklik:**-, -*ile*
Gazel 1114
Mısra: **7**
İncelik.

Nāziklikile laʿl-i lebin dişleyüp o yār
Biri birine ḳatdı dür ü laʿl u gevheri

nāziklük:

1. **nāziklük:**-*ile*
Gazel 1104
Mısra: **2**
Naziklik, incelik.

Yanında yer idüp sulṭān-ı dehrüñ oldı manẓūrı
Ṣalınsa yaraşur nāziklükile şāh düstūrı

nāzik-mizāc:

1. **nāzik-mizāc:**
Gazel 99
Mısra: **6**
Yumuşak huy.

Gitmez olmış çeşm-i ḫūn-rīzüñ elinden tīġ-ı tīz
A benüm sulṭānum olmışsın iñen nāzik-mizāc

2. **nāzik-mizāc:**
Gazel 100
Mısra: **6**
Narin yapılı.

Yāra duʿā ider iseñ incinür
Görmedük anuñ gibi nāzik-mizāc

nāzik-ṭabʿ:

1. **nāzik-ṭabʿ:**--*ı*
Gazel 119
Mısra: **10**
Narin, nazik yaratılışlı.

Ben daḫi ḥālümce çoḳ maḥbūb gördüm Rūḥiyā
Görmedüm bir öyle nāzik-ṭabʿ-ı şūḫ u şehlevend

nāzikter:

1. **nāzikter:**-*dür*
Gazel 297
Mısra: **2**
Çok nazik, daha nazik.

Gerçi Yūsufla güzellikde birāderlerdür
Līk bir gömlek o servüñ teni nāzikterdür

nāzil:

1. **nāzil:**
Kaside 20
Mısra: **58**
İnen, inmiş, nüzul etmiş.

Fehm ü ferāset vaṣfında menḳūl
Cūd u seḫavet şānında nāzil

nāzil ol-:

1. **nāzil ol-:**
Gazel 38
Mısra: **4**
İnmek.

Dem-be-dem yaşum aḳar başuma dāġ urduḳca
Dāġdan nāzil olan āb-ı revāndur gūyā

nāẓım-ı aḥvāl-ı selāṭīn-i ʿiẓām:

1. **nāẓım-ı aḥvāl-ı selāṭīn-i ʿiẓām:**
Gazel 725
Mısra: **4**
Büyük sultanların vaziyetini nazmeden.

Ḳo ʿucbı añ ol vaḳtı ki ḫāk ola ʿiẓāmuñ
Gel nāẓım-ı aḥvāl-ı selāṭīn-i ʿiẓām ol

nāẓım-ı dürr ü güher:

1. **nāẓım-ı dürr ü güher:**
Gazel 49
Mısra: **15**
İnci ve gevher düzen kimse. || *Şair.*

Ben nāẓım-ı dürr ü güher sen vāli-i şāḥib-hüner
Medḥ u ʿināyetdür sezā benden saña senden baña

nāẓım-ı dürr-i kelām:

1. **nāẓım-ı dürr-i kelām:**
Kaside 34
Mısra: **26**
Söz incisi dizen kimse. || *Şair.*

Efḍal-ı erbāb-ı faẕl u aʿdel-i aṣḥāb-ı ʿadl
Mālik-i mülk-i kemāl ü nāẓım-ı dürr-i kelām

nāẓım-ı naẓm-ı mübhem:

1. **nāẓım-ı naẓm-ı mübhem:**
Kaside 29
Mısra: **44**
Anlamı kapalı ve belirsiz olan şiirlerin şairi.

Mālik-i tiġ u ḳalem şāḥib-i ʿizz ü temkīn
Münşī-i pāk-suḫan nāẓım-ı naẓm-ı mübhem

nāzını çek-:

1. **nāzını çek-:**-*er, -sin*
Gazel 824
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) her istediğini yerine getirmek.

Nice bir ey baḫt gerdūnuñ çekersin nāzını
Himmet it şimdengirü gerdūna biz nāz idelüm

nāẓır:

1. **nāẓır:**-*ın*
Gazel 359
Mısra: **8**
Bakan, nazar eden.

Çarḫa gerçi giceler sevdā-yı ḫāl-i yārile
Nāẓırın ammā gözüm şanmañ ki bir kevkeb ṭutar

2. **nāẓır:**-*uz*
Tahmis 1
Mısra: **5**
Bakan, nazar eden.

Bir veche nāẓıruz güzelüm Ḥaḳ ne gösterir
Virmiş firīb kimisine ḳayd-ı māsivā

3. **nāẓır:**
Gazel 382
Mısra: **1**
Yönü bir yere doğru dönük olan.

Ġam-ı zülfüñle dil sevdāda göz dīdāruña nāẓır
Nolur aḥvālımuz bilmem ne sen müşfiḳ ne ben ṣābir

4. **nāẓır:**
Muhammes 1
Mısra: **16**
Bir işin yönetimine memur olan kimse.

Gitdi ḫayfā ḳalmadı ehl-i kemāluñ raġbeti
Ḳaḍı vü müftī müderris şeyḫ ü nāẓır kimle var

naẓīr:

1. **naẓīr:**-*i*
Gazel 1007
Mısra: **7**
Benzer, eş, denk, misl, manend.

Gülşen-i meyḫānenüñ olmaz naẓīri zāhidā
Gül gibi anuñ ne dirsin bāde-i ḥamrāsına

nāẓır ol-:

1. **nāẓır ol-:**
Gazel 6
Mısra: **9**
Bakmak.

Cihāna nāẓır ol Rūḥī fenādur göz yumup el çek
Ḳadīmī ḥādiṯātile ṭolu efsānedür dünyā

2. **nāẓır:**
Gazel 507
Mısra: **1**
Bakmak, görmek.

Mirʾāt-ı rūy-ı yāra ki biz nāẓır olmışuz
Kesb-i ḥaḳīḳat itmege bir vech bulmışuz

nazīre:

1. **naẓīre:**-*ler*
Kaside 39
Mısra: **36**
Bir şairin manzum eserine başka bir şair tarafından aynı vezin, kafiye ve edayla yazılan benzer manzume.

İdüp Emīnī yine tetabbuʿ Fiġāniye
Dir mi naẓīreler o suḫandān ne demdedür

nāẓır-ı āyine-i ʿālem-nümā:

1. **nāẓır-ı āyine-i ʿālem-nümā:**-*y, -uz*
Gazel 488
Mısra: **14**
Cihanı gösteren aynaya bakan kimse. || Şarap kadehini izleyen kişi.

Ne şekl olduġını sāġarda gördük zāl-i dünyānın
Hemīşe nāẓır-ı āyine-i ʿālem-nümāyuz biz

nāẓır-i āyine-i levḥ-i ḥaḳāyıḳ ol-:

1. **nāẓır-i āyine-i levḥ-i ḥaḳāyıḳ ol-:**-*uben*
Tahmis 8
Mısra: **9**
Hakikati gösteren aynaya bakmak.

Nāẓır-i āyine-i levḥ-i ḥaḳāyıḳ oluben
Ehl-i dānişlerüz ʿilmile ʿaceb derrākuz

nazm:

1. **naẓm:**-*uñ, -la*
Gazel 679
Mısra: **8**
Vezinli, kafiyeli söz, şiir, nazım.

Maẓhar-ı sırr-ı ḥaḳīḳat olduġın iẓhār idüp
Nice Ḥaḳ ṭāliblerin naẓmuñla irşād eyledüñ

2. **naẓm:**
Gazel 826
Mısra: **15**
Dizme, tertip etme, sıraya koyma; sıra, tertip. || Vezinli, kafiyeli söz; halk şairlerinin mesnevi şeklindeki manzumelere verdikleri ad.

Seng-i gevherdür bu dil-keş naẓm lāyıḳdur eger
Beẕl-i şaḥn-ı bezm-i defter-dār-ı ẕī-şān eylesem

naẓm ehli:

1. **naẓm ehli:**-*n, -e*
Gazel 496
Mısra: **13**
Şair.

İltifātı ġayrılar gibi degül naẓm ehline
Luṭfı dāʾimdür biz ol ṣāḥib-suḫandan şākirüz

nazm it-:

1. **naẓm id-:**-*e*
Gazel 975
Mısra: **9**
Vezin ve kafiye ile manzum olarak yazmak veya söylemek.

Eyü söz diler ki Rūḥī anı naẓm ide ʿaceb mi
Ṭoḳınursa gūş-ı ehl-i dile şiʿri ceste ceste

nazm u nesr:

1. **naẓm u neṩr:**
Gazel 418
Mısra: **8**
Şiir ve nesir.

İrişe keyfler gele bir yere nükte-sencler
Oḳına naẓm u neṩr ola mebḥaṩ-ı şāʿirāneler

nazm vādīsi:

1. **naẓm vādīsi:**-*n, -de*
Kaside 34
Mısra: **85**
Şiir vadisi, şiir mecrası.

Eyleyenler naẓm vādīsinde söz murġın şikār
Rişte-i efkārdan ḳurmışlar idi gerçi dām

naẓm-ı bi-selāset:

1. **naẓm-ı bi-selāset:**-*dür*
Terkib-bend 1
Mısra: **32**
Anlaşılması güç şiir.

Niẓāmın bozdı çünkim ehl-i beyt-i Muṣṭafānuñ ol
Ne naẓm-ı bi-selāsetdür ne nā-mevzūn ḥikāyetdür

naẓm-ı laṭīf:

1. **naẓm-ı laṭīf:**-*i*
Kaside 30
Mısra: **26**
İnce ve hoş bir güzelliğe sahip şiir.

Ṭabʿ-ı şerīfi ḥüsn-i tekellümde lā-naẓīr
Naẓm-ı laṭīfi semt-i selāsetde bī-miṩāl

2. **naẓm-ı laṭīf:**-*i*
Tarih 12
Mısra: **5**
Ruhu okşayan, güzel şiir.

Ol ki yoḳ naẓm-ı laṭīfi gibi naẓm-ı muʿteber
Ol ki yoḳ ṭabʿ-ı laṭīfi gibi ṭabʿ-ı müstaḳīm

naẓm-ı muʿteber:

1. **naẓm-ı muʿteber:**
Tarih 12
Mısra: **5**
(Herkes tarafından) Üstün ve değerli görülen şiir.

Ol ki yoḳ naẓm-ı laṭīfi gibi naẓm-ı muʿteber
Ol ki yoḳ ṭabʿ-ı laṭīfi gibi ṭabʿ-ı müstaḳīm

nāzüklüg:

1. **nazüklüg:**-*i*
Gazel 628
Mısra: **4**
Naziklik, incelik.

Göricek ḳalmadı ṣabrum ruḫuña beñzetdüm
Ḳatı nazüklügi var idi bugün yāsemenüñ

ne ʿaceb:

1. **ne ʿaceb:**
Gazel 225
Mısra: **7**
Ne olmuş, şaşılacak ne var.

Ne ʿaceb ṣubḥa dek aġlarsa gözüm kim ʿāşıḳ
Aġlamaḳla gice defʿ-i elem-i ḫᵛāb eyler

2. **ne ʿaceb:**
Gazel 316
Mısra: **3**
Şaşılır mı ?

Elimüz ḳāmet-i dildāra irişse ne ʿaceb
Göñlimüz alçaḳ ise himmetimüz ʿālidür

3. **ne ʿaceb:**
Gazel 288
Mısra: **6**
Ne tuhaf! || Değersiz, kötü.

Al Kaʿbenüñ ey ḥācī dilden ḫaberin gör kim
Yesrib ne ʿaceb kūşe Batḥā ne ʿaceb yerdür

4. **ne ʿaceb:**
Gazel 513
Mısra: **3**
Nasıl, nasıl bir?.

Ne ʿaceb şerbet olur bāde-i mihrüñ kim anı
Nūş iden rāḥat olur zerrece zaḥmet bulmaz

5. **ne ʿaceb:**
Gazel 1066
Mısra: **5**
Şaşılacak ne var?.

Ṣalmasa ḫançer-i ḫūn-rīzin elinden ne ʿaceb
Kimseden var mı meger ġamzesinüñ pervāsı

6. **ne ʿaceb:**
Tarih 4
Mısra: **13**
Neden?

Şerefi ġālib iken cümle diyāra ne ʿaceb
Meyl idüp gelmeye bir kāmil-i ʿāli-miḳdār

ne ʿaceb yer:

1. **ne ʿaceb yer:**-*dür*
Gazel 288
Mısra: **1**
Nasıl bir yer! || Ne tuhaf bir yer!.

Dünyāya gelen ṭurmaz dünyā ne ʿaceb yerdür
ʿUḳbāya giden gelmez ʾuḳbā ne ʿaceb yerdür

2. **ne ʿaceb yer:**-*dür*
Gazel 288
Mısra: **2**
Nasıl bir yerdir?.

Dünyāya gelen ṭurmaz dünyā ne ʿaceb yerdür
ʿUḳbāya giden gelmez ʾuḳbā ne ʿaceb yerdür

3. **ne ʿaceb yer:**
Gazel 288
Mısra: **8**
Ne kötü bir yerdir!.

Kendinde mürüvvet yoḳ ḫalḳında maḥabbet yoḳ
Diḳḳatle naẓar ḳıl gör dünyā ne ʿaceb yerdür

ne ʿamel:

1. **ne ʿamel:**
Tarih 4
Mısra: **27**
Ne işe yarar? || Faydasız, boşuna.

Öykinürse ne ʿamel fenn-i ġazelde aña ġayr
Bir midür muʿciz-i peygamber u siḥr-i seḥḥār

ne bākum var:

1. **ne bākum var:**
Gazel 160
Mısra: **14**
Korkacağım hiçbir şey yok!.

Biḥamdillah muḳīm-i āsitān-ı ʿaşḳam ey Rūḥī
Ne bākum var bir öyle bārgāha intisābum var

ne beñzer:

1. **ne beñzer:**
Gazel 976
Mısra: **2**
Benzemez!.

Felekde mālik olmış ṭutalum bir zer-nişān ṭasa
Ne beñzer meh saña sen şāh-ı vaḳt ol bir siyeh kāse

ne bilür:

1. **ne bil:**-*ür*
Gazel 368
Mısra: **7**
Nasıl bilebilir, bilemez.

Ehl-i ḥāl olmayan kişi ne bilür ʿĀşıḳuñ nālesi neye beñzer

ne çāre:

1. **ne çāre:**
Rübai 17
Mısra: **4**

"Çaresi yok, elden ne gelir" anlamında kullanılan bir söz.

ʿUryān göricek anı didüm geldi şitā
Didi ki ne çāre ṭurmışuz ditremege

ne demdedür:

1. **ne demdedür:**
Kaside 39
Mısra: **2**
Ne durumdadır? Nasıldır?

Baġdāda düşse reh-güẕerüñ ey nesīm-i ṣubḥ
Gör evvelā ki zümre-i yārān ne demdedür

ne deñlü:

1. **ne deñlü:**
Gazel 20
Mısra: **15**
Ne kadar, ne ölçüde.

Ṭoyılmaz ẕevḳ-ı istiġnā ne deñlü neşve-dār olsañ
Egerçi eylemek mümkin hezār aʿlāya istiġnā

2. **ne deñlü:**
Gazel 738
Mısra: **3**
Ne kadar, ne ölçüde. || Oldukça, çok.

Daʿvi-i ḥüsn ü cemāl itseñ ne deñlü yaraşur
Ḫāl-i ʿanber-bār ise yektā ḫaṭuñise bī-miẕāl

ne dimekdür:

1. **ne dimekdür:**-*dür*
Gazel 1114
Mısra: **6**
"Öyle şey olur mu, o nasıl şey, yakışık alır mı?" anlamında kullanılan bir söz.

Derd ü belā vü ġuṣṣa vü ġamdan berī olup
Pehlūye çekme çek ne dimekdür o dilberi

ne eli ne ayaġı ṭutar ol-:

1. **ne eli ne ayaġı ṭutar ol-:**-*updur*
Gazel 645
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Eli ayağı tutmamak, güçsüz, dermansız kalmak.

Cürʿa-dānı getürüñ kim giçeli beneklügi
Ne eli ṭutar olupdur ne ayaġı dedemüñ

ne et-:

1. **nid-:**-*elüm*
Gazel 486
Mısra: **11**
Ne etmek, ne yapmak.

Bāġ ẕevḳin nidelüm ḫidmet-i bezm-i Pāşā
Yeter erbāb-ı dile ẕevḳ ü ṣafā-yı nevrūz

ne fāʾide:

1. **ne fāʾide:**
Terkib-bend 9
Mısra: **21**
Artık iş işten geçti, neye yarar.

Yār olsa saña ehl-i faẕīlet ne fāʾide
Çün sende çoḳ maʿārife raġbet ne fāʾide

ne ġam:

1. **ne ġam:**
Gazel 13
Mısra: **5**
Gam değil!.

Ḥussād ne ġam bilse ʿaşḳuñda beni maʿdūm
İcād-ı maʿnīde nādir ḳuluñam cānā

2. **ne ġam:**
Gazel 746
Mısra: **13**
Gam değil, dert değil!.

Şemʿ-veş yansa yaḳılsa aġlasa Rūḥī ne ġam
Sūz-ı ʿaşḳa olmasun kimse giriftār ey göñül

ne hācet:

1. **ne ḥācet:**
Terkib-bend 8
Mısra: **88**
Neden, ne sebepten.

Ḥācetlerimüz ḳādir iken ḳılmaġa ḥāṣıl
Ṣalmaḳ keremüñden bizi ferdāya ne ḥācet

2. **ne ḥācet:**
Gazel 555
Mısra: **9**
Gerekmez.

Ġamzenüñ cellādına virmek ne ḥācet Rūḥiyi
Boynuña öldürmekise ḳaṣduñ anı bārī aṣ

3. **ne ḥācet:**
Gazel 122
Mısra: **6**
Gereksiz, gerek yok.

Ben ḫod ey ẓālim giriftār olıcaḳ oldum saña
Boynuma urmaḳ ne ḥācet zülf-i pür-çīnüñ kemend

ne hāsıl:

1. **ne ḥāṣıl:**
Gazel 639
Mısra: **10**
Ne çıkar! Ne olur!

Degül mümkin irişmek ol boyı şimşāda ey Rūḥī
Ne ḥāṣıl ṭutalum eflāka çıḳmış āh u feryāduñ

2. **ne ḥāṣıl:**
Gazel 515
Mısra: **9**
Ne mümkün, ne çıkar.

Ne ḥāṣıl tevbe itmek bāde-i gül-fāmdan Rūḥī
Eger biñ kez yemīn eylerse zühhādı inandurmaz

3. **ne hāsıl:**
Kaside 9
Mısra: **16**
Ne gereği var, faydası yok.

ʿUluvv-ı ḳadre irişmekde benden oldı ḳuṣūr

Ne hāsıl eylemeğe yılduzumla ceng ü cidāl

ne içün:

1. **ne içün:**-*dür*
Terkib-bend 8
Mısra: **139**
Hangi amaçla, hangi sebeple, neden, niye.

Geldüklerini mescide bildüm ne içündür
Yüz döndirüp andan didüm ey ḳavm olun āgāh

ne kadar:

1. **ne ḳadar:**
Gazel 46
Mısra: **8**
Ne ölçüde.

Bende ʿaşḳuñla bu deñlü olıcaḳ şeydāluḳ
Var ḳıyās it ne ḳadar sende gerek ḥüsn ü bahā

2. **ne ḳadar:**
Gazel 431
Mısra: **5**
Hangi miktarda, ne ölçüde.

Her ne ḳadar faḳīr isek himmetimüz bülend durur
Salṭanatına ʿālemüñ baḳmazuz eñ kemīnemüz

3. **ne ḳadar:**
Kaside 21
Mısra: **45**
Ne ölçüde. || *Çok, oldukça.*

Ne ḳadar şān-ı şerīfinde gerek vüsʿat kim
Şuʿarā ḳadrine meddāḥ ola dāʿī fużalā

ne lāzım:

1. **ne lāzım:**
Gazel 339
Mısra: **7**
Lazım değil, gerekmez.

Ne lāzım ġayrı taḥrīk ile ʿuşşāḳa cefā itmek
Cefā bīgāneden gelmez gelen hep āşināndandur

ne mertebe:

1. **ne mertebe:**-*dür*
Terkib-bend 6
Mısra: **6**
Ne kadar, ne ölçüde. || *Çok, oldukça.*

Ḳılduñ bu fiʿl-i sehvile rencīde ʿālemi
Fikr eyle gör ne mertebedür itdügüñ cefā

ne mümkin:

1. **ne mümkin:**
Gazel 430
Mısra: **9**
Mümkün değil.

Devlet-i dünyāya baş egmek ne mümkin Rūḥiyā
Biz muḳīmān-ı cenāb-ı Ḥaydar-ı ṣaf-derdenüz

2. **ne mümkin:**
Gazel 97
Mısra: **1**
Mümkün değil, mümkün mü?.

Ne mümkin olmamaḳ āzāde-i meşaḳḳat u renc
Meger ki olmayasın sākin-i sarāy-ı sipenc

3. **ne mümkin:**
Gazel 639
Mısra: **1**
Mümkün değil, imkanı yok.

Ne mümkin aduñ anmaḳ gelmeyendür ḫāṭıra yāduñ
Senüñ de ey raḳīb-i ḫar-ṭabīʿat var mıdur aduñ

ne revā:

1. **ne revā:**-*dur*
Kaside 18
Mısra: **81**
Layık mı, bu da olur mu?.

Ne revādur anuñ ey ebr-i kerem sāyende
Ṣarṣar-ı miḥnet ide ḫāk-i vücūdın berbād

ne şekl:

1. **ne şekl:**
Gazel 488
Mısra: **13**
Nasıl bir şekil, görüntü.

Ne şekl olduġını sāġarda gördük zāl-i dünyānın
Hemīşe nāẓır-ı āyine-i ʿālem-nümāyuz biz

ne söyleyin:

1. **ne söyleyin:**
Gazel 868
Mısra: **1**
Ne denir (veya dersin). || *Bir konuda söyleyecek söz kalmadığını anlatan bir söz.*

Dil derd-i ʿaşḳ-ı yārile pür-ġam ne söyleyin
Dem-beste ol belāya bu ʿālem ne söyleyin

ne şud:

1. **ne sūd:**
Gazel 608
Mısra: **5**
Ne fayda || *Faydasız.*

Ḫāke yeksān olduñ ey cism-i nizār ammā ne sūd
Bir ser-efrāzuñ reh-i ʿaşḳında pāmāl olmaduñ

2. **ne sūd:**
Gazel 926
Mısra: **9**
Ne fayda! || *İş işten geçtikten sonra alınan boş önlemler için `neye yarar` anlamında kullanılan bir söz.*

Giçdi ümīd-i luṭfile ʿömrüñ velī ne sūd
ʿArż-ı ümīd ḳılmaduñ ümmīdgāhuña

ne var:

1. **ne var:**
Gazel 133
Mısra: **13**
Şaşılır mı, tuhaf mı.

Ẕāt-ı pākuñ maʿden-i luṭf u mürüvvetdür ne var
Düşse maẓhar luṭfuña Rūḥi-i zār u müstemend

2. **ne var:**
Gazel 200
Mısra: **14**
Ne olur, ne çıkar?

Dimişsin ki Rūḥīye luṭf eylerin
Ne var itseñ ey bī-mürüvvet ne var

3. **ne var:**
Gazel 425
Mısra: **11**
Ne olurdu?.

Ne var ey bād-ı vuṣlat ḫākdan refʿ eyleseñ bir gün
Ki bir ser-ḫayl-i ḥüsnüñ maḳdeminden ḳalma gerdüz biz

4. **ne var:**
Tahmis 6
Mısra: **14**
Şaşılır mı? Ne çıkar?.

Bī-vücūdum gerçi kim ʿaşḳuñ yolında ẕerre-vār
Sāye-i ḳadduñ gibi yanuñca sürünsem ne var

ne virdi alamaz:

1. **ne virdi alamaz:**
Gazel 28
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hiç bir yarar sağlamadığı halde talepte bulunmak.

Rūḥiyā dünyā vü māfihāyı terk itdüm yine
Cevr ider bilmem ne virdi alamaz gerdūn baña

ne yirde ne gökdeyin:

1. **ne yirde ne gökde:**-*yin*
Gazel 860
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerde mi, gökte mi, kendini bilmiyor.

Ol māh fırḳatinde ne yirde ne gökdeyin
Necm-i sirişkümle bir oldı zemīn zemān

ne yüzle:

1. **ne yüzle:**
Kaside 13
Mısra: **18**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüzü olmamak. || *Cüret ve cesareti olmamak.*

Ṣaḳal aġardı velī yüz ḳaraluġı baḳī
Ḥużūr-ı Ḥaḳḳa ne yüzle varırsın eyle ḳıyās

nebāt:

1. **nebāt:**
Kaside 22
Mısra: **26**
Bitkiler.

Ol ki feyż-i maḳdeminden ḫuşk-i sāl ü dehrde
Rūḥ-baḫş oldı nebāt u feyż-baḫş oldı cemād

nebātāt:

1. **nebātāt:**-*a*
Gazel 163
Mısra: **11**
Nebatlar, bitkiler.

Girdibād itme ḳıyās irdi nebātāta ḥayāt
Şöyle kim bādile ḫāk-ı reh-i gülzār yürür

nebī:

1. **nebī:**
Gazel 332
Mısra: **15**
Haber veren, bilgi getiren, haberci; peygamber.

Yel götürmiş yā Süleymān nebī taḫtı mıdur
Evc-i rıfʿatda bu ḳaṣr-ı dil-keş ü raʿnā mıdur

nebīd:

1. **nebīd:**-*'da*
Kaside 10
Mısra: **40**
Hurma ve kuru üzümden yapılan bir çeşit şarap.

Bezmde virdügi keyfiyyeti cām-ı keremüñ
Ne müferriḥ virür erbāb-ı ṣafāya ne nebīd

necā:

1. **necā:**
Gazel 49
Mısra: **6**
Kurtuluş.

Benden ʿaceb gelmek ṭaleb luṭf itmemek senden ʿaceb
Sen şāh-ı ʿālem ben gedā benden recā senden necā

necāt:

1. **necāt:**
Gazel 717
Mısra: **13**
Kurtulma, kurtuluş, halas.

Rūḥı iki cihānda murāduñ necāt ise
Rāh-ı ṭalebde peyrev-i Āl-ı Muḥammed ol

necāt bul-:

1. **necāt bul-:**-*dı*
Tarih 10
Mısra: **8**
Kurtulmak, selamete ermek.

Ravża-i pākında bir çeşme binā itdi kim
Nūş iden ol çeşmeden buldı elemden necāt

necef:

1. **necef:**
Kaside 39
Mısra: **75**
Necef (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Sāḳī mi ḳahvesinde yine gül gibi Necef
Zemzemleyüp virür mi ki fincān ne demdedür

necef şāh:

1. **necef şāh:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **69**
Necef Şah (özel isim).

Necef Şāhuñ gelüp de ḳahve-ḫāne açduġın söyle
Kemākān ʿarż ḳıl manẓūrı olduġını yārānuñ

necm:

1. **necm:**-*i*
Kaside 26

Mısra: **69**
Yıldız.

Himmetüñ necmi żiyā-güster ola āfāḳa
Ḫāver-i devletüñe irmeye ʿālemde zevāl

necm-i hidāyet:

1. **necm-i hidāyet:**-*dür*
Kaside 2
Mısra: **42**
Hak yolun yıldızı. || Hz. Muhammed.

Şems-i saʿādetdür ol bedr-i celādetdür ol
Necm-i hidāyetdür ol ṣalli ve sellim ʿaleyh

2. **necm-i hidāyet:**-*üñ*
Gazel 697
Mısra: **6**
Doğruluk yıldızı.

Elbette her ḳaranluġuñ aydınluġı olur
Ṣalsun żiyā ḳo ʿāleme necm-i hidāyetüñ

necm-i himmet:

1. **necm-i himmet:**-*i*
Kaside 27
Mısra: **27**
İhsan yıldızı. || (Birinin) yıldıza benzeyen yardımları.

Nice mihr itsün berāberlük ki necm-i himmeti
Ṣalsa pertev ẕerreye mihr-i cihān-ārā ider

2. **necm-i himmet:**-*üñ*
Tarih 77
Mısra: **2**
Himmet yıldızı. || (Bir kimsenin) Yıldız gibi parlayan lütuf ve yardımları.

Elā ey maṭlaʿ-ı mihr-i saʿādet sen o ẕī-şānsın
Ki ṣaldı sāye necm-i himmetüñ aʿlāya ednāya

necm-i hüdā:

1. **necm-i hüdā:**
Gazel 11
Mısra: **10**
Hidayet yıldızı, kutup yıldızı.

Kūyuña varmaġa giceyle yeter Ḳanlu dāġum başumda necm-i hüdā

necm-i luṭf:

1. **necm-i luṭf:**-*ı, -n, -ı*
Kaside 27
Mısra: **25**
Lütuf yıldızı.

Mihre necm-i luṭfını deryāya keff-i cûdını
Beñzedüp ṣanmañ bu teşbīhi dil-i ṣeydā ider

necm-i münīr-i baht:

1. **necm-i münīr-i baḫt:**-*uñ, -a*
Kaside 16
Mısra: **63**
Bahtın parlayan yıldızı.

İrtifāʿ-ı ḳadrde necm-i münīr-i baḫtuña
Benzedürdüm mihri ger mihr olmasaydı bī-zevāl

necm-i saʿādet:

1. **necm-i saʿādet:**-*üñ*
Kaside 17
Mısra: **59**
Mutluluk yıldızı.

Āfāḳı gün gibi ṭuta necm-i saʿādetüñ
Varduḳca māh-ı nev gibi ḳadrüñ ola mezīd

necm-i sāḳıb:

1. **necm-i sāḳıb:**
Kaside 31
Mısra: **68**
Çok parlak yıldız, Zuhal, Satürn.

Hevāyī durur kim düşer āsumāndan
Ṣanur necm-i sāḳıb anı gören ādem

necm-i şeb-efrūz:

1. **necm-i şeb-efrūz:**
Gazel 525
Mısra: **6**
Geceyi aydınlatan yıldızlar.

Āfāḳa ʿuṭārid yazup aḥkām-ı beşāret
Zeyn itdi anı rīg sepüp necm-i şeb-efrūz

necm-i sirişk:

1. **necm-i sirişk:**-*üm, -le*
Gazel 860
Mısra: **12**
Gözyaşı yıldızı. || Aşığın yıldızlara benzeyen gözyaşları.

Ol māh fırḳatinde ne yirde ne gökdeyin
Necm-i sirişkümle bir oldı zemīn zemān

nedāmet:

1. **nedāmet:**
Gazel 702
Mısra: **15**
Pişmanlık.

Evveli ʿaşḳuñ melāmetdür nedāmet āḫiri
Sen gerek aġla gerek gül ikiden ḫālī degül

nedīm:

1. **nedīm:**
Gazel 417
Mısra: **26**
Büyük bir zatı hoş sözler, fıkralar ve hikâyelerle eğlendiren kimse || Kulluğunda eksik olmayan dost.

Ezber it ḳıṣṣa-i esrār-ı dili ey Rūḥī
Ḥāżır ol bezm-i İlāhīde nedīm isterler

nefʿ:

1. **nefʿ:**-*i, -n, -e*
Gazel 845
Mısra: **5**
Menfaat, fayda, çıkar.

Bādenüñ nefʿine inkār eyleyen ʿārif degül
Tābiʿ-i ḥükm-i Ḥaḳ olur vāḳıf-ı esrār olan

nefāyis:

1. **nefāyis:**
Kaside 37

Mısra: **69**
Kıymetli, makbul, nefis ve güzel şeyler.

İştihāsı yine yerinde nefāyis yer mi
Tuḫme olmaḳda mı ol maḥrem-i sulṭān nicedür

nefeḫat:

1. **nefeḫāt:**
Gazel 1022
Mısra: **11**
Esinti, güzel koku.

Nefeḫāt eylese gül gibi açılsa gülse
Ṣaḥn-ı gülzāra bugün bülbül-i ḫoş-dem girse

nefes:

1. **nefes:**
Gazel 533
Mısra: **6**
Soluk || Bir nefeslik süre, an.

Ārzū-yı bāde-i vaṣluñ göñülden çıḳmaya
ʿÖmrüm olduḳca eger biñ cām çeksem her nefes

2. **nefes:**
Gazel 65
Mısra: **3**
Akciğerlere hava alıp verme ve bu yolla alınıp verilen hava, soluk.

Bir nefes ḳaldı ġam-ı laʿluñla ʿömrinden hemān
Ṣun bu āḫir demde laʿluñdan baña bir ḳaṭre āb

3. **nefes:**
Gazel 843
Mısra: **5**
Nefes, soluk II. An, dem.

Āhsuz dil bir nefes kūyuñda cevlān eylemez
Murġı teʾsīr-i hevādur gökde pervāz itdüren

nefes al-:

1. **nefes al-:**-*ınca*
Gazel 406
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Havayı ciğerlerine çekmek, soluk almak.

Bāġa varmaḳda şitāb eyle bu demde sāḳiyā
Bir nefes alınca ṭurmaz ol ḫuceste-dem gider

nefḫ it-:

1. **nefḫ it-:**-*düg, -i*
Terkib-bend 8
Mısra: **178**
Üflemek.

Ṣūretde nola ẕerre isek maʿnide yūḫuz
Rūḥuʾl-ḳudsüñ Meryeme nefḫ itdügi rūḫuz

nefḥa:

1. **nefḥa:**-*s, -ı, -n*
Gazel 161
Mısra: **11**
Can veren, ihya eden üfleme, diriltici nefes.

Ādemüñ añma nefḥasın ki hemān
Ādem ol ādem u dem ol demdür

nefḥa-i ʿīsī:

1. **nefḥa-i ʿīsī:**-*y, -e*
Gazel 1022
Mısra: **9**
İsa peygamberin diriltici nefesi.

İtmezem nefḥa-i ʿIsīye tenezzül ey dil
Fikr-i laʿlı o bütüñ göñlüme bir dem girse

nefḫ-i rūḥ:

1. **nefḫ-i rūḥ:**
Gazel 108
Mısra: **10**
Ruh üfleme, ruh verme.

Çeşme-i ḥayvāna varsa Ādem olmaz zinde-dil
Olmayınca Rūḥiyā rūḫu'l-ḳudsdan nefḫ-i rūḥ

nefʿ-i mey:

1. **nefʿ-i mey:**-*i*
Gazel 229
Mısra: **7**
İçkinin faydaları.

Ġaraż ne nefʿ-i meyi ṣulb ḳılmadan ṣūfī
Sen istemezsin anı cümle kāʾināt ister

nefret eyle-:

1. **nefret eyle-:**-*r*
Gazel 573
Mısra: **3**
Nefret duygusuyla dolu olmak, iğrenmek, tiksinmek.

Ṣarāb-ı dil-güşādan nefret eyler zāhid-i nādān
Anuñçün ehl-i diller eylemez ol bed-liḳādan ḥaẕẕ

nefret it-:

1. **nefret it-:**-*miş, -dür*
Gazel 861
Mısra: **10**
Nefret duygusuyla dolu olmak, iğrenmek, tiksinmek.

Ṣafā-yı bāṭın-ı Cemden ḳaçarlar gördüm ey Rūḥī
Anuñçün nefret itmişdür ṭabīʿat ehl-i ẓāhirden

nefs:

1. **nefs:**-*e*
Gazel 108
Mısra: **5**
Bir kimsenin kendi öz varlığı, öz benliği, kişiliği.

Şerḥ-i Cāmī oḳumaḳla nefse yol bulmak muḥāl
Cām ṣun sāḳī ki metn-i cāmdur aṣl-ı ṣürūḥ

2. **nefs:**-*üñ, -e*
Gazel 579
Mısra: **7**
Kulun kötü, beğenilmeyen, bayağı ve hayvânî arzuları, huy ve fiilleri, kibir gazap, kin, haset, hırs, tahammülsüzlük, hasislik, dedikodu, şehvet, ihtiras, hevâ vü heves gibi zaaflarının merkezi.

Daḫi sen nefsüñe tābiʿ muḳallidsin gel inṣāf it

Nolur ḥāli anuñ kim ola ey ṣūfī saña tābiʿ

3. **nefs:**
Gazel 1017
Mısra: **10**
Nefs, can, ruh, insan, kendi, beden, şehvet.

Sākin-i künc-i tevekkül olıgör ey Rūḥī
Nefs içün ʿārif olan cāhile olmaz bende

4. **nefs:**
Müseddes 4
Mısra: **7**
Bir kimsenin kendi öz varlığı, öz benliği, kişiliği. II Kulun kötü, beğenilmeyen, bayağı ve hayvânî arzuları, huy ve fiilleri, zaaflarının merkezi.

Ola olʿāṣıḳa kim nefs hevāsı ḥāyil
Ḥaḳḳa olmaz ne ḳadar gūşiş iderse vāṣıl

nefs-i ġażūb:

1. **nefs-i ġażūb:**
Gazel 417
Mısra: **10**
Öfkeli nefis.

Maḥbes-i keşf-i maʿānīde çoḳ esrār açılur
Varamaz nefs-i ġażūb anda ḥalīm isterler

nefs-i meẓāhir:

1. **nefs-i meẓāhir:**-*de*
Gazel 1033
Mısra: **12**
Varlıkların özü, aslı.

Bizüz ol ṣūret-i eşyāda bulan maʿnāyı
Bizüz ol nefs-i meẓāhirde gören naḳḳāşı

nefs-i şūm:

1. **nefs-i şūm:**
Gazel 810
Mısra: **2**
Uğursuz nefis.

Ehl-i ḥaḳḳa żabṭ-ı nefsile olur keşf-i ʿulūm
Feyż-i ḥaḳdan ādemi dūr itmez illā nefs-i şūm

nefs-i vāḥid:

1. **nefs-i vāḥid:**-*dür*
Gazel 704
Mısra: **7**
Tek ruh, tek can.

Çār ʿanāṣırdan mürekkeb nefs-i vāḥiddür cihān
Sen gerek ādem ḥayāl eyle gerek ḥātem ḥayāl

nefy-i māsivā eyle-:

1. **nefy-i māsivā eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 2
Mısra: **10**
Allah'ın zatı dışındaki herkesi aradan çıkarmak.

Dest-i ḳudret ʿaşḳile ḳıldı muḥammer ṭıynetüm
Anuñ içün eyledüm evvelde nefy-i māsivā

nehār:

1. **nehār:**
Gazel 1059
Mısra: **12**
Gündüz ǁ Aydınlık günler, mutlu zamanlar.

Şām-ı ġamda ḳalur mıyuz böyle
Ne bu ẓulmet nehār gelmez mi

nehr:

1. **nehr:**-*e*
Kaside 28
Mısra: **35**
Akarsu, büyük ırmak.

Dey faşlı semūm-ı ġażabı nehre ṭoḳınsa
Ḳaynar ṣuyı ger bağlamış olursa daḥi buz

2. **nehr:**
Gazel 204
Mısra: **2**
Nehir, ırmak, akarsu. II Çokça akan gözyaşı.

Şiddet-i şarşar-ı āhumla ḳurur gülşen-i dehr
Aḳmasa ṣubḥ u mesā dīdelerümden iki nehr

nehr-i cārī:

1. **nehr-i cārī:**-*dür*
Kaside 34
Mısra: **70**
Akan nehir, akarsu.

Tāze tāze gülleri açılmada ṣayf ü ṣıtā
Bāġ-ı ṭabʿında selāset nehr-i cārīdür müdām

nehy eyle-:

1. **nehy eyle-:**-*mez*
Kaside 30
Mısra: **36**
Yasak etmek, yasaklamak, engellemek, menetmek.

Virmez rıżā ol emre ki ẓımnında ola ẓulm
Ol nehy eylemez ki ola bāʿiş-i vebāl

nem:

1. **nem:**
Gazel 406
Mısra: **2**
Gözyaşı.

Bezme gelse cāmile sāḳī göñülden ġam gider
Gülsitān-ı cān olur şād-āb u gözden nem gider

2. **nem:**-*dür*
Gazel 161
Mısra: **4**
Neyim? || Ne işime yarar, neyime.

Dīde pür-nem derūn-ı dil pür-ġam
Bī-ḳarāram ʿaceb benüm nemdür

3. **nem:**-*dür*
Gazel 223
Mısra: **14**
Islak, yaş.

Bu iki çeşmile kūyuñ yolını ṣulamaġa
Liyāḳatum niçün ey ʿaynum olmaya nemdür

nemed:

1. **nemed:**
Gazel 132

Mısra: **6**
Keçe. II Bazı tarikatlarda dervişlerin gösterişten ve süsten kaçınmalarının ifadesi olarak giydikleri, kolsuz, keçeden yapılmış üst elbisesi.

Ṣayḳal-ı ʿaşḳuñla pāk itdüm göñül āyīnesin
Şāhid-i ḥālumdur ey gül-çehre egnümde nemed

2. **nemed:**
Gazel 135
Mısra: **4**
Bazı tarikatlarda dervişlerin gösterişten ve süsten kaçınmalarının ifadesi olarak giydikleri kaba keçe; yokluğu ve yoksunluğu temsil eden elbise.

Bir ışıḳdur giçinür ruḫlaruñuñ müştāḳı
Pādişāhum hep anuñçün giyer āyīne nemed

nemed-pūş it-:

1. **nemed-pūş it-:**-*dü, -k*
Gazel 635
Mısra: **8**
Keçe giymek. || Dünya bağlarından sıyrılıp kendini Allah'a adamak, tecrit yoluna girmek.

Yoḳdur āyīne gibi ḫalḳa mürāyāluġımuz
Ẓāhirā kendimüzi gerçi nemed-pūş itdük

nem-nāk:

1. **nem-nāk:**
Gazel 657
Mısra: **4**
Nemli, ıslak.

Ḥüsni artar ḫaṭuñuñ olsa ʿaraḳ-nāk ruḫuñ
Gerçi ḫaṭṭı bozılur kāġıẕ olınca nem-nāk

2. **nem-nāk:**
Gazel 654
Mısra: **6**
Nemli, ıslak; gözyaşıyla ıslanmış.

Eşk-i çeşm ü derd-i dilden çekmezüz ġam kim olur
ʿĀşıḳuñ dāyim gözi nem-nāk göñli derd-nāk

nemnāk it-:

1. **nemnāk it-:**-*di*
Gazel 1041
Mısra: **3**
Islatmak, nemli hale getirmek.

Ġubār-ı ġuṣṣa gitdi ebr nemnāk itdi ṣaḥrāyı
İçen şimdengirü ṣaḥrāda içsün cām-ı ṣaḥbāyı

nemrūd:

1. **nemrūd:**
Gazel 105
Mısra: **9**
İbrahim peygamberin dinine karşı koyan, onunla mücadele eden, onu ateşe attıran ve sonunda Allah'ın kendisine musallat ettiği bir sinekle baş edemeyip ölen büyük inkârcılardandır. Divan şiir ve nesrinde Hz. İbrahim'i ateşe attırması ile anılır.

Ḳo fikr-i cāhı ki Firʿavn olurdı yā Nemrūd
Olaydı devlet-i dünyā ile kişi iflāḥ

neng:

1. **neng:**
Gazel 21
Mısra: **10**
Ayıp, utanma.

Ḳaçmazam Rūḥī gibi ʿaşḳuñda rüsvā olmadan
ʿĀşıḳ-ı şūrīde-ḥālam neng u ʿār olmaz baña

nerd:

1. **nerd:**-*dür*
Kaside 18
Mısra: **12**
Tavla oyunu.

Ġonca ṭās-ı zer aña jāle gümüşden mühre
Nerddür ṣahn-ı çemen bād-ı ṣabādur nerrād

nerd-i ʿaşḳ:

1. **nerd-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 851
Mısra: **8**
Aşk tavlası.

Būse virmek leblerinden bizden itmek cān ṭufeyl
Nerd-i ʿaşḳı oynaruz cānān ile dil-ḫᵛāhdan

nerd-i ṭalep:

1. **nerd-i ṭalep:**-*de*
Kıt'a 1
Mısra: **4**
Dilek tavlası.

Ẕevḳ eylese göñlüm düşüp iḥsānuña maẕhār
Zār olmış iken nerd-i ṭalepde düşeş atsam

nerdübān-ı sırr-ı lāhūt:

1. **nerdübān-ı sırr-ı lāhūt:**-*a*
Gazel 6
Mısra: **7**
İlahi sırlar merdiveni.

Ḳadem baṣ nerdübān-ı sırr-ı Lāhūta ḳademden geç
Fenā ṭaşıyla yapılmış degüldür yā nedür dünyā

nergis:

1. **nergis:**--*i*
Gazel 123
Mısra: **8**
İri papatya biçiminde ortası yeşil veya sarı, yaprakları gri ve sarı bir çiçek. Suyu, uyuşturucudur. Mahmur bakışı andırır.

Ḳızardı gözleri beñzi ṣarardı ḥayretden
Olınca nergis-i bāġuñ gözine cism-i nüvīd

2. **nergis:**
Gazel 254
Mısra: **4**
Nergis II Sevgilinin gözleri.

Bir berk eline girmez iken bāġ-ı ruḫuñdan
Hem nergis u hem sünbül ü hem nesteren ister

3. **nergis:**-*le*
Gazel 276
Mısra: **5**
Nergisgillerden sarı çiçekli bir cins güzel çiçek II Sevgilinin mahmur bakışı.

Bāġ-ı ruḫuñ ki sünbül ü nergisle ṭoludur
Erbāb-ı ʿaşḳa her biri bir būse-gāhdur

nergis-i ʿabher:

1. **nergis-i ʿabher:**
Gazel 344
Mısra: **2**
Nergis çiçeği.

Gökde ḫāk-i ḳademüñ dīde-i aḫter gözedür
Yerde būy-ı keremüñ nergis-i ʿabher gözedür

nergis-i ʿayyāre:

1. **nergis-i ʿayyāre:**-*cüg, -i*
Gazel 1110
Mısra: **2**
Hilekar nergis. || Sevgilinin düzenbaz baygın bakışları.

Olmışam derdile bir dilberüñ āvārecügi
Dil ü cān ġāret ider nergis-i ʿayyārecügi

nergis-i cādū:

1. **nergis-i cādū:**
Gazel 256
Mısra: **11**
Büyüleyici göz.

Nedür ol ġamze-i ḫūn-rīzile ol nergis-i cādū
Göñüller mülkini yaġmā iden bir iki āfetdür

2. **nergis-i cādū:**-*lar, -uñ*
Gazel 661
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Büyülü ve güzel gözleri.

Cānı Mecnūn eyler evvel nergis-i cādūlaruñ
Ṣoñra zencīre çeker gīsū-yı ʿanber-būlaruñ

nergis-i çemen:

1. **nergis-i çemen:**-*üñ*
Gazel 685
Mısra: **3**
Çimenliğin nergisi.

Gözi açıldı nergis-i çemenüñ
Göñli açıldı verd-i ḫandānuñ

nergis-i ḫʷāb-ālūde:

1. **nergis-i ḫʷāb-ālūde:**
Gazel 1004
Mısra: **4**
Uykuya dalmış nergis (gözlü sevgili).

Kimedür ḳaṣdı ʿaceb neyler elinde ḫançer
Yine mestānedür ol nergis-i ḫʷāb-ālūde

nergis-i jāle:

1. **nergis-i jāle:**
Kaside 14
Mısra: **13**
Nergisin üzerindeki çiy tanesi.

Çemende açdı seḥer çeşmi nergis-i jāle
Açıldı nūr ile ṣan Kerbelāda dīde-i kūr

nergis-i maḥmūr:

1. **nergis-i maḫmūr:**-*ı, -dur*
Gazel 348
Mısra: **4**
Nergis çiçeğine benzeyen baygın bakışlar.

ʿAḳlumı başdan alan bāde-i gül-reng ile
Beni lā-yaʿḳıl iden nergis-i maḫmūrıdur

nergis-i mest:

1. **nergis-i mest:**-*üñ*
Gazel 450
Mısra: **4**
Sarhoş nergis II Sevgilinin mest eden gözleri.

Cānımuz alan femüñdür baḫşimüz anuñladur
Nergis-i mestüñ bizümle yoḳ yere eyler sitīz

nergis-i pür-humār:

1. **nergis-i pür-ḫumār:**-*dan*
Gazel 358
Mısra: **3**
Baygın bakışlı nergis. || Sevgili.

Tek bir işāret olsun ol nergis-i pür-ḫumārdan
Günde hezār pārsā cürʿā-keş-i şarāb olur

nergis-i şehlā:

1. **nergis-i şehlā:**
Gazel 17
Mısra: **6**
Güzel ve baygın bakışlı göz.

Ne ḥācet ḳaşlaruñ şemşīr çekmek ḳatl-ı ʿuşşāḳa
Bütün dünyāyı öldürseñ yeter ey nergis-i şehlā

2. **nergis-i şehlā:**-*lar, -uñ*
Gazel 698
Mısra: **4**
Şaşı gözlü nergis.

Kuḥl idinmiş tūtiyā ḫāk-i pāyuñdan senüñ
Gözleri şimdi açıldı nergis-i şehlālaruñ

nergis-i suḫan-gūy:

1. **nergis-i suḫan-gūy:**-*uñ*
Gazel 620
Mısra: **12**
Söz söyleyen nergis. || Sevgilinin her şeyi anlatan bakışları.

Raḳībile gice hem-ṣoḥbet olduġuñ ṭuyduḳ
Suʾāle yer ḳomadı nergis-i suḫan-gūyuñ

nerm:

1. **nerm:**
Gazel 212
Mısra: **1**
Yumuşak.

Aġyār o ḳalb-i āheni nerm eylemek diler
Miskīni gör ki yoḳ yire ṣavuḳ demir döger

nerm eyle-:

1. **nerm eyle-:**-*r*
Gazel 1115
Mısra: **6**
Yumuşatmak.

Bilmezem ḳalbün nedendür kim aña ḳılmaz e̲ser
Āh-ı dil-sūzum ki nerm eyler ṭoḳınsa āheni

nerm it-:

1. **nerm it-:**-*mek*
Gazel 84
Mısra: **2**
Yumuşatmak.

İḳtiżā-yı ʿaşḳ eyler ḳalb-i yārı gerçi saḫt
Anı nerm itmek ne cüzʿīdür eger el virse baḫt

nerm ḳıl-:

1. **nerm ḳıl-:**-*dı, -lar*
Gazel 296
Mısra: **9**
Yumuşatmak.

Aġla göñül ki ḳıldılar ol sāde levḥi nerm
Ehl-i ḥased ki meylleri hep nifāḳadur

nerrād:

1. **nerrād:**
Kaside 18
Mısra: **12**
Tavlacı.

Ġonca ṭās-ı zer aña jāle gümüşden mühre
Nerddür ṣahn-ı çemen bād-ı ṣabādur nerrād

nerrād-ı ṣabā:

1. **nerrād-ı ṣabā:**-*y, -a*
Kaside 18
Mısra: **13**
Tavlacı sabah rüzgarı.

Nola nerrād-ı ṣabāya yeñilürse gülbin
Virdi gülşende seḥer gülden aña nice küşād

nerre-şīr:

1. **nerre-şīr:**-*i, -y, -le*
Tarih 18
Mısra: **3**
Erkek arslan. II Asker, savaşçı.

Olup ḫaşm ol şecāʿat pīşesinüñ nerre-şīriyle
Ḳral-ı seg belāsın ister idi ʿāḳibet buldı

2. **nerre-şīr:**
Tarih 2
Mısra: **16**
Erkek aslan. || *Savaşçı; İbrahim Paşa.*

Ṭavşan uyḳusın virüp Erdel kralına dönüp
Ḳuyruġın ele alup ol nerre-şīr oldı yine

neşāṭ:

1. **neşāṭ:**
Gazel 566
Mısra: **1**
Sevinç, ferah, şâdlık.

Ey göñül meyḫāneye var bulmaḳ isterseñ neşāṭ
Kim müdām anda ḳurılmışdur neşāt içün bisāṭ

neşʾe:

1. **neşʾe:**
Gazel 545
Mısra: **9**
Neşe, mutluluk.

Bir özge neşʾe ḥāṣıl eylemişcām-ı maḥabbetden
Lebüñ devrinde Rūḥī bāde-i gül-fāmdan geçmiş

2. **neşʾe:**-*s, -i, -n*
Gazel 216
Mısra: **9**
Keyif, sevinç, coşku; hafif sarhoşluk, keyifli olma.

Bāde-i ʿaşḳuñ alanlar neşʾesin Ṣanʿān-mi̲sāl
Terk idüp seccāde vü tesbīḥi mey-nūş oldılar

3. **neşʾe:**-*dür*
Gazel 193
Mısra: **12**
Neşe, keyif, sevinç.

Bezm-i belāda neşʾe-i cām-ı ġam-ı nigār
Bir neşʾedür ki ẕevḳını ehl-i ṣafā bilür

4. **neşʾe:**-*y, -i*
Gazel 519
Mısra: **4**
Hafif sarhoşluğun verdiği keyif, neşve.

Kevs̲er nice laʿlüñle ide lāf-ı leṭāfet
Ol neşʾeyi kim mey getürür āb getürmez

5. **neşʾe:**
Gazel 507
Mısra: **3**
Keyif, sevinç, coşku.

Bezm-i ṣafāda bizden alur neşʾe ehl-i ẕevḳ
Peymāneyüz ki bāde-i vaḥdetle ṭolmışuz

neşʿe-i cām:

1. **neşʿe-i cām:**
Gazel 1022
Mısra: **5**
Şarap kadehinin neşesi.

Neşʿe-i cām baña şöyle ġınā virmiş kim
Çöpce gelmez gözüme kevkeb-i Cem girse

neşʾe-i cām-ı ġam-ı nigār:

1. **neşʾe-i cām-ı ġam-ı nigār:**
Gazel 193
Mısra: **11**
Sevgilinin kederinden içilen kadehin neşesi.

Bezm-i belāda neşʾe-i cām-ı ġam-ı nigār
Bir neşʾedür ki ẕevḳını ehl-i ṣafā bilür

neşʾe-i esrār-ı ʿaşḳ:

1. **neşʾe-i esrār-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 608
Mısra: **7**
Aşk esrarının neşesi.

Neşʾe-i esrār-ı ʿaşḳa bulmaḳ istersin vuḳūf
Sen henüz ey zāhid-i bīçāre abdāl olmaduñ

2. **neşʾe-i esrār-ı ʿaşḳ:**-*uñ, -dur*
Gazel 88
Mısra: **5**
Aşk esrarının keyfi.

Mey-i laʿl-ı lebüñle neşʾe-i esrār-ı ʿaşḳuñdur
Müdām ehl-i maḥabbet mest u ḥayrān olmaġa bāʿiṣ

neşʾe-i kāmil:

1. **neşʾe-i kāmil:**
Gazel 8
Mısra: **3**
Noksansız neşe.

Olmasa keyfiyyet-i mey neşʾe-i kāmil müdām
Eylemezdi andan ey ṣūfī dil-i dānā ṣafā

neşʾe-i laʿl:

1. **neşʾe-i laʿl:**-*i, -n, -de*
Gazel 624
Mısra: **13**
(Sevgilinin) Lal dudaklarının neşesi.

Biz özge ẕevḳ bulduḳ neşʾe-i laʿlinde cānānuñ
Anuñçün Rūḥiyā cām-ı mey-i gülfāmdan giçdük

neşʿe-i mey:

1. **neşʿe-i mey:**
Gazel 821
Mısra: **9**
İçkinin verdiği sevinç ve keyif.

Başda gül neşʿe-i mey ġonca elümde sāġar
Kūşe-i meygededür yād-ı ruḫuñla çemenüm

neşʾe-i rāḥ:

1. **neşʾe-i rāḥ:**
Gazel 104
Mısra: **2**
Şarap neşesi. || *Sarhoşluk hali.*

Çıḳdı şeb defʿin idüp kevkeb-i hengām-ı ṣabāḥ
Ey ḫoş ol kimse ki başında ola neşʾe-i rāḥ

nesḫ ḳıl:

1. **nesḫ ḳıl-:**-*dı*
Gazel 567
Mısra: **5**
Hükmünü ortadan kaldırmak.

Yāḳūtı ḳıldı ḫaṭ-ı lebi nesḫ egerçi kim
ʿĀlemde kimse yazmadı yāḳūt-vār ḫaṭ

neşh-ı kevn:

1. **neşḫ-ı kevn:**-*üñ*
Gazel 288
Mısra: **9**
(Bir şeyin) Varlığını ortadan kaldırma.

Rūḥī neşḫ-ı kevnüñ müşkil yeri ʿaşḳ ancaḳ
Ḥallinde zebān ebkem ḫaḳḳa ne ʿaceb yerdür

nesīm:

1. **nesīm:**
Gazel 278
Mısra: **4**
Hafif esen ve sevgilinin kokusunu taşıyan rüzgar.

Ṣabānuñ bāġa cān-baḫş olduġın gülden ḳıyās itmeñ
Bu cān-perver nesīm ol zülfi sünbül cānibindendür

2. **nesīm:**
Kaside 31
Mısra: **7**
Hafif esen rüzgar.

Nesīm oldı bāġuñ ḫayātına bāʿiṣ
Nesīmi bahār itdi ammā ki ḫoş-dem

3. **nesīm:**
Gazel 154
Mısra: **5**
Hafif hafîf esen, hoş ve latif rüzgâr.

İzüñ ṭozını ḳor mı yire düşmege nesīm
ʿAṭṭār-ı Çīn alup anı armaġān virür

4. **nesīm:**-*i*
Gazel 706
Mısra: **19**
Hafif esen rüzgar. II İyilik, ihsan, cömertlik.

Luṭfı nesīmi ṭoḳına şāyed diyü açar
Ṣaḥn-ı çemende gögsini leyl ü nehār gül

nesim-i esḥār:

1. **nesim-i esḥār:**
Kaside 19
Mısra: **34**
Sabahları esen hoş ve latif rüzgar.

Hep bahāruñ eser-i maḳdemidür kim yoḳdur
Cān bağışlar ten-i eşcāra nesim-i esḥār

nesīm-i ḫulḳ:

1. **nesīm-i ḫulḳ:**-*ı*
Kaside 14
Mısra: **61**
(Birinin) Mizacının esintisi.

Nesīm-i ḫulḳı irişse eger gülistāne
Nihāl-i ġoncayı ser-sebz ide dem-i bāhūr

2. **nesīm-i ḫulḳ:**-*ı*
Kaside 27
Mısra: **31**
(Bir kimsenin) Tabiatının rüzgarı.

Ger nesīm-i ḫulḳı ḫāristāna gelse fiʾl-meṣel
Gül gibi bir demde anı cennetüʾl-meʾvā ider

nesīm-i luṭf:

1. **nesīm-i luṭf:**-*ı*
Kaside 34
Mısra: **49**
(Bir kimsenin) Lütfunun esintisi.

Ger nesīm-i luṭfı ṣaḥn-ı deşti ḳılsa cilvegāh
Girdibādın eyler ol deştün nihāl-i ḫoş-ḥırām

nesīm-i luṭf-ı yār:

1. **nesīm-i luṭf-ı yār:**
Gazel 665
Mısra: **3**
Sevgilinin hafif esen rüzgara benzeyen lutfu.

Ḫurrem itdi ġonca-i ḳalbüñ nesīm-i luṭf-ı yār
Giryesi bilsem nedendür çeşm-i ḫūn-efşānumuñ

nesīm-i ṣubḥ:

1. **nesīm-i ṣubḥ:**
Kaside 39
Mısra: **1**
Sabah esintisi.

Baġdāda düşse reh-güẕerüñ ey nesīm-i ṣubḥ
Gör evvelā ki zümre-i yārān ne demdedür

2. **nesīm-i ṣubḥ:**
Gazel 52
Mısra: **1**
Sabah rüzgarı.

Nesīm-i ṣubḥ u jāleyle çemende ġonca-i ḫamrā
Ṣan āb üzre yürür dāʾim gider āheste bir elma

nesīm-i vuṣlat:

1. **nesīm-i vuṣlat:**
Gazel 391
Mısra: **4**
Kavuşma rüzgarları.

Açılmadıysa ġonca-i ümmīd ġam degül
Bir gün nesīm-i vuṣlat eser rūzgārdur

nesl-i ādem:

1. **nesl-i ādem:**-*üñ*
Kaside 5
Mısra: **5**
Adem'in nesli. || *İnsanlar.*

Sensin zemānde ḫalefī nesl-i ādemüñ
İnkār iden bu ḳavle meger ola nā-ḫalef

nesne:

1. **nesne:**
Gazel 140
Mısra: **1**
Şey, herhangi bir şey.

Ey diyenler dehrde bir nesne yoḳ cāndan leẕīẕ
Cān nedür başdan kim ola laʿl-ı cānāndan leẕīẕ

2. **nesne:**
Gazel 744
Mısra: **5**
Bir şey.

Zāhidā ʿālemde dirsin yārdan çoḳ nesne yoḳ
Yār çoḳ ammā ki yār-ı bāde-nūş ister göñül

3. **nesne:**
Kaside 20
Mısra: **42**
Belli bir ağırlığı, maddesi ve hacmi olan her türlü cansız varlık, şey.

İsmi Muḥammed olsa ʿaceb mi Reʾyine olmaz bir nesne hāʾil

4. **nesne:**
Kaside 34
Mısra: **29**
Belli bir ağırlığı, maddesi ve hacmi olan her türlü cansız varlık, şey. || *Hiçbir şey.*

Nesne görmezlerdi dünyāda eger çarḫ itmese
Ḫākipāyın tūtiyā-yı dīde-i aʿyān-ı Ṣām

nesne-i bend ol-:

1. **nesne-i bend ol-:**-*maz*
Gazel 155
Mısra: **3**
Engel olmak.

Luṭf-ı Ḥaḳḳa nesne-i bend olmaz ġaraż kim isteye
Kāfiri maḳbūl-ı dergāh eyleyüp īmān virür

nesr:

1. **neṣr:**-*i*
Tarih 65
Mısra: **8**
Belli bir ölçü ve ahenge bağlı olmaksızın söz dizimi kurallarına uygun anlatım şekli, manzum olmayan yazı, düz yazı.

Naẓmı revnaḳ-fezā-yı ḫıtta-i Rūm
Neṣri maḳbūl-ı münşiyān-ı ʿAcem

nesr-i ḫudā:

1. **nesr-i ḫudā:**
Gazel 700
Mısra: **5**
Allah'ın yazısı. || *Kuran-ı Kerim.*

Ḫoş buyurmış ser-i iḳlīm-i suḫan nesr-i Ḫudā
Ki anuñ ṣal u bahāsı nice ālāf gerek

nesr-i ṭāyir:

1. **neṣr-i ṭāyir:**
Kaside 10
Mısra: **61**
Kartal burcunun en parlak yıldızı.

Neṣr-i ṭāyir çemen-i rifʿatına bülbül olup
Devletüñ şemʿine pervāne ola baḫt-ı saʿīd

nesrīn-ʿiẕār:

1. **nesrīn-ʿiẕār:**
Terkib-bend 9
Mısra: **3**
Gül yanaklı.

Nesrīn-ʿiẕār u ġonca-leb ü sükkerīn-maḳāl
Ḫurşīd-cebhe māh-ruḫ u ʿanberīn-hilāl

neşter:

1. **neşter:**
Gazel 424
Mısra: **12**
Cerrahların kesmek ve

yarmak için kullandıkları keskin ve sivri uçlu ufak bıçak, bisturi.

Bulur mażmūn-ı reng-āmīzi ḫoş naḳş eylemiş üstād
Reg-i faṣṣ-nigīn bir nām içün biñ kerre neşter yer

nesteren:

1. **nesteren:**
Gazel 254
Mısra: **4**
Yaban gülü.

Bir berk eline girmez iken bāġ-ı ruḫuñdan
Hem nergis u hem sünbül ü hem nesteren ister

neşve:

1. **neşve:**
Kaside 37
Mısra: **21**
Sevinç, keyif.

Neşve bulmaḳda mı günden güne ol tāze nihāl
Gülüp açılmada ol ġonce-i ḫandān nicedür

2. **neşve:**
Gazel 569
Mısra: **9**
Hafif sarhoşluk, hafif sarhoşluğun verdiği keyif.

Gelmeye çeşmimüze neşve vü ẕevḳ ey Rūḥī
Olsa nüh-cām-ı felek encümen-ārā-yı neşāṭ

3. **neşve:**-*s*, -*i*, -*n*
Gazel 1016
Mısra: **2**
Hafif sarhoşluk; neşe, sevinç.

Ḫayāl-i cām laʿluñ bağlayaldan naḳş ḫāṭırda
Ḥaḳīḳat neşvesin bulduḳ dil-i deryā-müessirde

neşve-dār:

1. **neşve-dār:**
Gazel 20
Mısra: **15**
Neşeli, keyifli.

Ṭoyılmaz ẕevḳ-ı istiġnā ne deñlü neşve-dār olsañ
Egerçi eylemek mümkin hezār aʿlāya istiġnā

neşve-dārān-ı mey-i encümen-i renc ü ʿanā:

1. **neşve-dārān-ı mey-i encümen-i renc ü ʿanā:**
Tarih 46
Mısra: **12**
Sıkıntı ve zorluk meclisinin şarabıyla neşelenenler.

Demidür kim olalar mest-i mey-i ẕevḳ ü sürūr
Neşve-dārān-ı mey-i encümen-i renc ü ʿanā

neşve-i bekā:

1. **neşve-i beḳā:**
Gazel 168
Mısra: **13**
Sonsuzluğun zevki.

Rūḥī şarāb-ı ʿaşḳdadur neşve-i beḳā
Yoḳsa şarāb-ı neşve-i dünyā gelür geçer

neşve-i cünūn:

1. **neşve-i cünūn:**
Gazel 630
Mısra: **7**
Delilik neşesi. || *Kendinden geçmişlik.*

Meygede-i fenāda yoḳ kimsede neşve-i cünūn
Ḳaysa şunuldı gibi her şīşesin eyler rāh-ı ʿaşḳ

2. **neşve-i cünūn:**
Gazel 603
Mısra: **7**
Deliliğin verdiği neşe, sarhoşluk.

Meygede-i fenāda yoḳ kimsede neşve-i cünūn
Ḳaysa şunuldı gibi her şīşesin eyler rāh-ı ʿaşḳ

neşve-i esrār-ı ḥaḳ:

1. **neşve-i esrār-ı ḥaḳ:**
Gazel 1006
Mısra: **9**
İlahi sırların neşesi; sarhoşluğu.

Neşve-i esrār-ı Ḥaḳ Rūḥīyi ḥayrān eylemiş
Ḫande eylerse ʿaceb mi zāhidüñ iẕʿānına

neşve-i ḥüsn:

1. **neşve-i ḥüsn:**-*ile*
Kaside 27
Mısra: **15**
Güzelliğin zevki.

Neşve-i ḥüsnile eyler kimini mest-i ġurūr
Ḥālet-i ʿaşḳile kimin vālih ü şeydā ider

neşve-i mey:

1. **neşve-i mey:**
Gazel 970
Mısra: **2**
İçkinin verdiği hafif sarhoşluk.

Çıḳdı evden o sehī-ḳad kemer-i zer belde
Gül gibi neşve-i mey başda vü ḫançer belde

neşve-i ṣaḥbā:

1. **neşve-i ṣaḥbā:**-*y*, -*ile*
Gazel 871
Mısra: **1**
Şarabın verdiği sarhoşluk, keyif.

Nice bir neşve-i ṣaḥbāyile ḳalḳar düşesin
Cehd ḳıl cehd ki feyż-i Ḥaḳḳa maẓhar düşesin

netāyic-i minvāl:

1. **netāyic-i minvāl:**
Kaside 9
Mısra: **62**
Yolun sonuçları.

Küşāyiş-i keremüñden baña müdām irişe
ʿAvāṭıf-ı mütevātir netāyic-i minvāl

nevʿ:

1. **nevʿ:**-*ile*
Gazel 1012

Mısra: **12**
Şekil, tarz, biçim.

Yed-i fırḳat ġubār-ı cismüñi berbād ider bir gün
Bu nevʿile geçerse rūzgāruñ şeh-süvāruñla

nev eyle-:

1. **nev eyle:**
Gazel 905
Mısra: **2**
Yenilemek.

Dāġ-ı nev urdı bülbüle çünkim bahār-ı nev
Sen de nev eyle ʿaşḳuñı ṭut yaʿni yār-ı nev

nevāʿib:

1. **nevāʿib:**
Kaside 33
Mısra: **2**
Musibetler, belalar.

Nola olsa şevḳum mey-i nāba ġālib
Anuñla gider çün göñülden nevāʿib

nev-ʿarūs:

1. **nev-ʿarūs:**
Gazel 536
Mısra: **14**
Yeni gelin.

Rūḥī şaḳın zamāne saña virmesün firīb
Kendin bu köhne nicelere ṣatdı nev-ʿarūs

nev-ʿarūs-ı çarḫ:

1. **nev-ʿarūs-ı çarḫ:**-*uñ*
Gazel 385
Mısra: **6**
Yeni geline benzeyen dünya.

Çekmedin dünyādan el virmek ne mümkindür ṭalāḳ
Nev-ʿarūs-ı çarḫuñ ey ḫ̆āce aġır ḳābīni var

nev-ʿarūs-ı devlet-i bī-mihr-devrān:

1. **nev-ʿarūs-ı devlet-i bī-mihr-devrān:**
Gazel 393
Mısra: **10**
Güneşsiz zamanın talihinin gelini.

Gūyiyā maḥrem ḳıyās itmez ki bizden Rūḥiyā
Nev-ʿarūs-ı devlet-i bī-mihr-devrān gizlenür

nevā-yı nāle-i ʿuşşāḳ:

1. **nevā-yı nāle-i ʿuşşāḳ:**-*a*
Gazel 209
Mısra: **2**
Âşıkların iniltilerinin makamı.

Yine vaḳt irdi kim eṭrāf-ı bāġı zeyn ide güller
Nevā-yı nāle-i ʿuşşāḳa dem-sāz ola bülbüller

nev-bahār:

1. **nev-bahār:**
Gazel 84
Mısra: **3**
İlkbahar mevsimi, çiçeklerin yeşermeye başladığı, doğanın tazelendiği vakit.

Nev-bahār eyyāmıdur ʿıyş idecek demdür diyü
El çıḳarmış bāġdan ḫalḳa el eyler her dıraḫt

nev-bahār-ı ḥüsn:

1. **nev-bahār-ı ḥüsn:**
Gazel 252
Mısra: **4**
Güzellik baharı.

Dūr ol raḳībden nefesi degmesün saña
Ey nev-bahār-ı ḥüsn ki bād-ı semūmdur

nev-bahār-ı maʿdelet:

1. **nev-bahār-ı maʿdelet:**
Gazel 711
Mısra: **17**
Adalet ve insafın ilkbaharı.

Nev-bahār-ı maʿdelet ʿOsmān Pāşā kim olur
Pāyına yüz sürmege gülşende ferş-i rāh gül

nev-bāve-i būstān:

1. **nev-bāve-i būstān:**
Gazel 333
Mısra: **2**
Çiçek bahçesinin yeni yetişmiş, turfanda yemişi. || Sevgilinin yeni bitmiş ayva tüyleri.

Ḫaṭ-ı nev-ḫāst-i ʿārıż-ı cānān öpilür
Öpilürse nola nev-bāve-i būstān öpilür

nevbet:

1. **nevbet:**
Gazel 230
Mısra: **3**
Nöbet, sıra, devir.

Nevbet deger mi kimseye ḳapuñda ḫidmete
Bir şāhsın ki ḳulluġuñı kāʾināt umar

nev-cevān:

1. **nev-cevān:**-*sın*
Gazel 873
Mısra: **1**
Genç, delikanlı.

Nüktedānsın nev-cevānsın ḫūbsın merġūbsın
Her ne deñlü cevr idersen eyle kim maḥbūbsın

2. **nev-cevān:**
Gazel 115
Mısra: **13**
Genç II Genç sevgili.

Rūḥiyā bir pīr olası nev-cevān sevdi göñül
Kim ġam-ı ʿaşḳından olmış şeyḫ u şāb surḫ

3. **nev-cevān:**
Tarih 19
Mısra: **9**
Genç, taze, körpe.

Nev-cevān gitdi cihāndan didi Rūḥī tārīḫ
Ḫayf şehzāde-i pür-fehm-i selīmü'ṭ-ṭabʿa

nev-ḥat:

1. **nev-ḫaṭ:**
Gazel 565
Mısra: **4**
Ayva tüyleri yeni çıkmış sevgili.

Ben ölende üstüḫ̆ānum yāra ey hemdem ilet
Eyleye şāyed o nev-ḫaṭ ḫāmesin üstinde ḳaṭ

nevʿ-i beşer:

1. **nevʿ-i beşer:**-*de*
Kaside 14
Mısra: **90**
İnsanlar, insan türü.

Libās-ı zer şu ḳadar eyledüñ ʿaṭā ḫalḳa
Ki kimse ḳalmadı nevʿ-i beşerde müflis ü ʿūr

nevʿ-i insān:

1. **nevʿ-i insān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **102**
İnsanlar, insan türü.

Mesīḥā gibi eşʿārum ḥayāt-efżā-yı ʿālemdür
Nola Rūḥi gibi olsam ʿazīzi nevʿ-i insānuñ

nevʿiyā:

1. **nevʿiyā:**
Tahmis 1
Mısra: **25**
Ey Nev'i.

Oldum ḳuşūr-ı ḳudretüme Nevʿiyā muḳır

nevk-i ḳalem:

1. **nevk-i ḳalem:**
Terkib-bend 1
Mısra: **1**
Kalemin ucu.

Gel ey nevk-i ḳalem mātem serencāmın beyān eyle
Döküp evrāḳa derdin ḳara baḫtından fiġān eyle

nevmīd:

1. **nevmīd:**-*üz*
Gazel 494
Mısra: **1**
Ümitsiz, ümidini kesmiş.

Şanma meyden ramażān irmekile nevmīdüz
Rūz u şeb muntaẓır-ı cām-ı hilāl-i ʿīdüz

nev-nihāl:

1. **nev-nihāl:**-*dan*
Gazel 1088
Mısra: **10**
Taze fidan. II Sevgili.

Niçün şalınmaya ki göze görünür yoḳdur
Bu köhne bāġda ol nev-nihāldan ġayrı

nevr:

1. **nevr:**
Gazel 1019
Mısra: **7**
Işıklı olma durumu; parlaklık.

Nūr u nevr ile firāḳuñda pür olsa yer u gök
Ne gözüm nūra baḳar gökde ne yerde nevre

2. **nevr:**-*e*
Gazel 1019
Mısra: **8**
Parlaklık. || *Çiçek; beyaz çiçek.*

Nūr u nevr ile firāḳuñda pür olsa yer u gök
Ne gözüm nūra baḳar gökde ne yerde nevre

nevres:

1. **nevres:**
Gazel 737
Mısra: **8**
Yeni yetişen, taze,genç.

Kūşe-i çeşm-i güher-bārumda ʿaks-i ḳadd-i yār
Gūyiyā bitmiş kenār-ı cūda bir nevres nihāl

nev-reşān-ı ʿālem-i hūş:

1. **nev-resān-ı ʿālem-i hūş:**
Gazel 549
Mısra: **6**
Âlemin yeni yetme akıl sahipleri.

Menem bāḳiyye-i rindān-ı mey-keşān-ı selef
Yanumda lāf idemez nev-resān-ı ʿālem-i hūş

nev-resān-ı ḥüsn:

1. **nev-resān-ı ḥüsn:**-*e*
Gazel 879
Mısra: **4**
Güzelliğe yeni erişen. || *Taze, genç güzeller.*

Melāḥat ʿāleminde özge ḥāluñ özge semtüñ var
Bu semt-i dilkeşüñle nev-resān-ı ḥüsne mesnedsin

nev-resīde:

1. **nev-resīde:**
Terkib-bend 6
Mısra: **30**
Yeni yetişmiş, körpe.

Açılmadıydı gülleri bāġ-ı cemālinüñ
Bir nev-resīde ġonca idi kendi fiʿl-meşel

nev-reste:

1. **nev-reste:**-*cüg, -üm*
Gazel 931
Mısra: **8**
Yeni yetişmiş, taze; sevgili.

Ḫaḳ bilür māder-i eyyām neler çekmişdür
Getürince seni nev-restecügüm bu

nevreste:

1. **nevreste:**-*n, -üñ*
Gazel 402
Mısra: **9**
Yeni yetişmiş II Sevgili.

Ḫayāl-i dāne-i ḫālile ol nevrestenüñ Rūḥī
Muḥaşşal görmeyenler anı berk-gāhı görsünler

nevrūz:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **nevrūz:**
Gazel 486
Mısra: **20**
Baharın ilk günü.

ʿIyd u nevrūzile olduḳca cihān ḫurrem ü şād
Her günin ʿıyd ide elṭāf-ı Ḫudā-yı nevrūz

2. **nevrūz:**-*dur*
Gazel 350
Mısra: **1**
Baharın ilk günü, ilkbahar.

Nevrūzdur diyü yine güller ṭonandılar
Bülbüller ile bir nice gün oyalandılar

3. **nevrūz:**-*da*
Gazel 41
Mısra: **13**
Baharın ilk günü, ilkbahar. II Nevruz bayramı.

Çünki nevrūzda Rūḥī bir olurmış şeb u rūz
Olsa yeksān nola miḥnetde şeb u rūz baña

nevrūz-ı cihān-efrūz:

1. **nevrūz-ı cihān-efrūz:**
Gazel 1040
Mısra: **3**
Cihanı aydınlatan nevruz.

Götürdi ḫāḳdan ezhārı nevrūz-ı cihān-efrūz
Bugünden böyle seyr it feyż-i mihr-i ʿālem-ārāyı

nevrūz-ı sulṭānī:

1. **nevrūz-ı sulṭānī:**
Gazel 1039
Mısra: **1**
Sultan nevruzu; Osmanlı Devletinde bizzat sarayın organize edip sultanın da katıldığı ve coşkuyla kutlanan bahar bayramı; 21 Mart.

Yine tecdīd-i aḥkām eyledi nevrūz-ı sulṭānī
ʿUṭārid çekdi nevrūz ismine ṭuġrā-yı ḫāḳānī

nevşād:

1. **nevşād:**-*da*
Gazel 124
Mısra: **4**
Türkistan'da güzelleriyle meşhur şehirdir. Genellikle Helluh'la birlikte anılır.

Baġlamış rāstda ey naḫl-ı ḥayāt
Vaṣf-ı ḳadduñdaki şiʿri nevşād

ney:

1. **ney:**
Gazel 483
Mısra: **9**
İçi yanık kamış, nay.

ʿĀlemi āvāzımuz ṭutsa ʿaceb mi ney gibi
Rūḥiyā demler giçürdük nice ṣāḥib-demle biz

2. **ney:**
Gazel 418
Mısra: **1**
Kamıştan yapılmış bir arşın uzunluğunda nefesli çalgı.

Yine çalındı her ṭaraf çeng ü ney ü çegāneler
Düşdi cihāna velvele işledi ḳaḥveḫāneler

ney-i bezm-i ezel:

1. **ney-i bezm-i ezel:**
Gazel 812
Mısra: **5**
Ezel meclisinin neyi.

Ṣaldı bir ẕemẕeme āfāḳā ney-i bezm-i ezel
Ḳıldı ol ẕemẕemei Ḥażret-i Mevlānā fehm

neyyir-i ʿaşḳ:

1. **neyyir-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 457
Mısra: **4**
Aşkın nuru.

Ḫaṭṭ-ı ʿiẕār-ı yār ile gerçi muḳayyeddür velī
Neyyir-i ʿaşḳa maẕharuz tīre degül żamīrimüz

neyyir-i aʿẓam:

1. **neyyir-i aʿẓam:**
Gazel 996
Mısra: **1**
Parlaklığı en fazla olan, güneş.

Bezm-gāh-ı ḥamele neyyir-i aʿẓam girse
Seyre çıḳsaḳ ele bir sāḳi-i ḫoş-dem girse

neyyir-i burc-ı vefā:

1. **neyyir-i burc-ı vefā:**
Kaside 3
Mısra: **8**
Vefa burcunun nuru. || *Hz. Ebubekir.*

Cāmiʿ-i iḥsān u himmet mecmaʿ-ı luṭf u kerem
Maṭlaʿ-ı burc-ı ḫilāfet neyyir-i burc-ı vefā

neyyir-i kevkebe-baḫş-ı felek-i dīn ü düvel:

1. **neyyir-i kevkebe-baḫş-ı felek-i dīn ü düvel:**
Kaside 41
Mısra: **28**
Din ve devlet göğünün ihtişamlı güneşi.

Maṭlaʿ-ı mihr-i cihān-tāb-ı hidāyet-pertev
Neyyir-i kevkebe-baḫş-ı felek-i dīn ü düvel

neyyir-i luṭf:

1. **neyyir-i luṭf:**-*uñ*
Kaside 41
Mısra: **51**
Lütuf nurları.

Dutmasa Ḫıżr öñine neyyir-i luṭfuñ meşʿal
Kim ki bir ẕerre ḳadar leẕẕet ala mihrüñden

neyyir-i mişbāḥ:

1. **neyyir-i mişbāḥ:**-*dur*
Kaside 2
Mısra: **57**
Işığın nuru. || *Hz. Muhammed.*

Neyyir-i mişbāḥdur ẕikri dile rāhdur
Rāḥat-i ervāḥdur ṣalli ve sellim ʿaleyh

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

neyyīr-i vefā:

1. **neyyīr-i vefā:**
Gazel 139
Mısra: **5**
Vefa nuru.

Ey neyyīr-i vefā naẓarı eyle kānlara
Ḳılmaḳ murāduñ ise eger laʿl-ı nāb aḫẕ

nezāket:

1. **nezāket:**-*e*
Gazel 185
Mısra: **15**
Naziklik, incelik, zariflik.

Lafẓ-ı pākındaki nezākete baḳ
Ġazelinde olan selāseti gör

nezīr:

1. **neẕīr:**
Kaside 2
Mısra: **60**
(Peygamberler hakkında) Doğru yola getirmek için Allah'ın vereceği cezaları bildirip korkutan.

Sırr-ı ezelden ḫabīr ṣāḥib-i faẕl-ı kebīr
Ḫalḳa beşīr ü neẕīr ṣalli ve sellim ʿaleyh

nezzāre:

1. **neẕẓāre:**-*müz*
Gazel 477
Mısra: **12**
Bakma, bakış, seyretme.

Dīde-i pāk u sünbül-i vech-i cemīle ṭālibüz
Olsa cemālına nola ṣubḥ u mesā neẕẓāremüz

nezzāre it-:

1. **neẕẓāre it-:**-*miş, -dür*
Gazel 404
Mısra: **8**
Bakmak, seyretmek.

Degül encüm ʿarūs-ı dehr olup dīdāruña ḫayrān
Saña ey meh hezārān çeşmile neẕẓāre itmişdür

niʿam:

1. **niʿam:**-*dan*
Kaside 37
Mısra: **37**
Nimet, yemek; ihsan, iyilik, kerem.

Ḫān-ı cūdında olan dürlü niʿamdan ṣoñra
Ḳahve ile ṭoludur andamı fincān nicedür

nice:

1. **nice:**
Gazel 272
Mısra: **4**
Pek çok.

Gel bīşe-zār-ı ʿaşḳa ayaḳ başma serseri
Her sermedüñ yerinde nice şīr-i ner yatur

2. **nice:**
Gazel 12
Mısra: **2**
Nasıl.

Ḥüsn-i reşk-i ḫuld olanlar meyl ider gülden yaña
Gül nice meyl eylesün bīçāre bülbülden yaña

3. **nice:**
Gazel 264
Mısra: **6**
Çok, birçok, hayli.

Ne beñzer zāhidā cennetdeki ġılmāna dünyāda
Yüzine ʿaḳl çāk olur baḳılmaz nice mehler var

4. **nice:**
Gazel 219
Mısra: **6**
Birçok, hayli.

Seyrine her dem gelür ol serv cūy-ı eşkümüñ
Bir nice demdür ki çeşm-i ḫūn-feşānuñ ẕevḳı var

5. **nice:**
Gazel 225
Mısra: **13**
"Nasıl?"anlamında "imkansızlığı" ifade eden soru zarfı.

Bir cefā-cūya nice ʿarż-ı maḥabbet idelüm
Ki çeküp tīġını ḳaṣd-ı dil-i aḥbāb eyler

6. **nice:**
Gazel 203
Mısra: **8**
Nasıl, ne kadar çok.

Yanup yaḳılmaġa ʿaşḳuñda mūmdur naẓar it
Vücūdını nice nār-ı ġamuñla ay eridür

7. **nice:**
Gazel 465
Mısra: **8**
Hangi amaçla, hangi sebeple, neden, niye.

Hemīşe ḳatl-i eḥibbāda olmaġın fikri
O ṣūḫı gör ki nice ıżṭırābsuz yürimez

nice biñ:

1. **nice biñ:**
Gazel 724
Mısra: **7**
Binlerce, pek çok.

Bir demde ider nice biñ üftādeyi pāmāl
Reftāra gelüp eylese nāz ile ḫırām ol

nice bir:

1. **nice bir:**
Gazel 104
Mısra: **6**
Daha ne kadar, ne vakte kadar.

Nice bir tīġ ala ġamzeñ eline ey kāfir
Nice bir eyleye üftādelere ʿarż-ı silāḥ

nice demdür:

1. **nice demdür:**
Gazel 387
Mısra: **8**
Uzun zamandan beri.

Ne var luṭf eyleyüp bir gün açılsan erġavan üzre
Ġamuñdan nice demdür kim o bağrı ḳara ḳan aġlar

nice kez:

1. **nice kez:**
Gazel 785
Mısra: **6**
Defalarca, pek çok kez.

Belāyı gör ki bir kez rast gelmek olmadı mümkin
Ḳapuñdan ḳāmetüñ seyr itmekiçün nice kez giçdüm

nice nice:

1. **nice nice:**
Gazel 266
Mısra: **8**
Çok, birçok, hayli, çok kere.

Ḳul idüp ben bendesin aġyārı āzād eyledi
Pādişehdür nice nice bende vü āzādı var

nice yıldur:

1. **nice yıldur:**
Gazel 256
Mısra: **5**
Yıllardır.

Nice yıldur yatur üftādeyüz ḫāk-ı meẕelletde
Gelüp o serv ṭopraḳdan götürse ḫayli minnetdür

2. **nice yıldur:**
Gazel 213
Mısra: **14**
Yıllardan beri, uzun zamandır.

Redd eylemek revā degül ey pādişāh-ı ḥüsn
Kūyuñda göñlimüz nice yıldur muḳīmdür

nice yıllar:

1. **nice yıllar:**
Gazel 1071
Mısra: **3**
Yıllardan beri.

Nice yıllar ben ṣaḳındum çeşm-i rūşenden seni
Şimdi lāyıḳ mı ṣaḳınmaḳ ġayrılar benden seni

nice yıllardur:

1. **nice yıllardur:**
Gazel 73
Mısra: **2**
Nice yıllardır, yıllardan beri.

Göñlüme bir cām ṣundı sāḳi-i bezm-i elest
Nice yıllardur yatur meyḫāne-i vaḥdetde mest

2. **nice yıllardur:**
Gazel 471
Mısra: **1**
Yıllardan beri, çok uzun zamandır.

Nice yıllardur ki kūy-ı dil-rübāda sākinüz
Bir bölük derd ehliyüz dārüʾş-şifāda sākinüz

niçeler:

1. **niceler:**
Gazel 1098
Mısra: **7**
Birçokları, nice kimseler.

Niceler sencileyin baġrını ḫūn itmişdür
Sīneye çekmek içün ol gül-i nāzik-bedeni

niceye dek:

1. **niceye dek:**
Gazel 633
Mısra: **4**
Ne zamana kadar?.

Siper-i tīr-i belā eyleyüp ey çarḫ-ı denī
Degesin ḫātır-ı erbāb-ı dile niceye dek

2. **niceye dek:**
Gazel 872
Mısra: **6**
Ne zamana kadar? Daha ne kadar?.

Nice bir ġayra vefā eyleyesin ey ẓālim
İşimüz niceye dek nāle vü efġān olsun

nic'ol-:

1. **nic'ol-:**-*(u)r*
Gazel 970
Mısra: **9**
Nasıl olmak.

Ehl-i bezmüñ nic'olur ḫāli ʿaceb ey Rūḥī
Gele ol ṣūḫ-ı cihān meclise ḫançer belde

2. **nicʾolur:**
Kaside 26
Mısra: **48**
Nice olur, nasıl olur.

Luṭfuñ āyinesini eyle muḳābil gör kim
Nicʾolur ḥüsn-i tekellüm nicʾolur luṭf-ı maḳāl

nidā:

1. **nidā:**
Kaside 29
Mısra: **34**
Seslenme, çağırma, bağırma.

Güş-ı cāna bu tefekkürde iken hātıfdan
Bir nidā irdi ki ey muẓṭarib-i derd ü elem

nidāyī:

1. **nidāyī:**
Kaside 39
Mısra: **51**
Nidāyî (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Āheng ile oḳur mı Nidāyī ġazel diyüp
Bülbüllenür mi ki o ḫoş-elḥān ne demdedür

nidā-yı siyenceli:

1. **nidā-yı siyenceli:**-*li*
Gazel 1107
Mısra: **10**
Siyenceli sesi, duası. || *Nadi Ali duası.*

Gördüm ki ġamlar aldı beni yā ʿAlī didüm
İrişdi güş-ı cāna nidā-yı siyenceli

nifāk:

1. **nifāḳ:**-*a, -dur*
Gazel 296
Mısra: **2**
Arabozuculuk, fitnelik.

Zülfiyle ṭuydılar ki murāduñ ʿalāḳadur
Ey dil ṣaḳın ki meyli ḥasūduñ nifāḳadur

2. **nifāḳ:**
Gazel 912
Mısra: **5**
İkiyüzlülük, münafıklık; ara bozuculuk.

Nifāḳ u buġża şimdi yüz ṭutupdur her biri ḫalḳuñ
Aradan refʿ olupdur dostluḳ ʿālem-i ʿadāvetde

nifāk-ı aʿdā:

1. **nifāḳ-ı aʿdā:**
Gazel 971
Mısra: **5**
Düşmanların iki yüzlülüğü.

Ḳorḳarın baġrumı ḫūn ide nifāḳ-ı aʿdā
ṣūretā istemem ol şūḫ baña māyil ola

nigah:

1. **nigāh:**-*uñ*
Gazel 30
Mısra: **6**
Bakış, nazar.

Oldılar bir cānibe aġyār ḳaṣd-ı ḳatlüme
Olduġıyçün meclis-i meyde nigāhuñ bir yaña

2. **nigāh:**-*uñ*
Gazel 336
Mısra: **9**
(Sevgiliden gelen) Bakış.

Muttaṣıl sehm-i raḳīb ola nigāhuñ ne revā
Hele Rūḥī daḥi ḳapuñda ol iḥsāna deger

3. **nigāh:**
Gazel 956
Mısra: **2**
Bakış, bakma, nazar.

Nice āh eylemesün ʿāşıḳ-ı miḥnet-zede āh
Nedür ol ḫīre baḳış ol ġalaṭ-endāz nigāh

nigāh it-:

1. **nigāh it-:**-*mez*
Gazel 698
Mısra: **9**
Bakmak.

Bir nigāh itmez giçersin dilberā biñ nāzile
Rūḥīi āḫir helāk eyler bu istiġnālaruñ

2. **nigāh it-:**-*mez*
Gazel 924
Mısra: **8**
Bakmak, ilgilenmek.

Naẓar gül-berk-i ruḫsārındadur ol serv-i bālānuñ
Nigāh itmez maḥabbet ehli ʿālem lāle-zār olsa

nigāh kıl-:

1. **nigāh ḳıl-:**-*maz, -suñ*
Gazel 826
Mısra: **9**
Bakmak.

İşigüñde şöyle bī-ḳadram ki ḳılmazsuñ nigāh
Çeşmüm itsem dür-feşān āhum zer-efşān eylesem

nigāhdār:

1. **nigāhdār:**
Kaside 6
Mısra: **64**
Koruyucu, muhafaza eden, saklayıcı.

Ṣafā ile giçe ʿömrüm serīr-i ṣıḥḥatde
Nigāhdār olalar z̲ātuña on iki imām

nigār:

1. **nigār:**
Gazel 415
Mısra: **7**
Güzel, dilber.

Girse nigār nola boyınca yazıḳlara
Miskīn ṣaçın ayaġa ṣalup pāymāl ider

2. **nigār:**-*ı, -n*
Gazel 452
Mısra: **14**
Nakış, resim, suret. || *Tasvir gibi güzel, mahbûbe.*

İstemezmiş bize yār ola ʿarūs-ı devlet
Çarḫ-ı kec-rev ṣanur ey Rūḥī nigārın çekerüz

3. **nigār:**
Gazel 733
Mısra: **9**
Güzel yüzlü sevgili.

Lebin aġzına ṣunup Rūḥiye cān virdi nigār
Ḥasedüñden yüri ey ḥāsid-i bed-ḫāh sen öl

nigār-ı sīm-ten:

1. **nigār-ı sīm-ten:**
Gazel 841
Mısra: **4**
Gümüş gibi beyaz tenli sevgili.

Gelüp gitmekledür bezm-i cihānuñ resm ü āyīni
Nigār-ı sīm-ten gelsün raḳīb-i ḫīre-ser gitsün

nigeh:

1. **nigeh:**-*ler*
Gazel 264
Mısra: **8**
Bakış, nazar.

Nedür bu şīveler billah ādem ölmesün nitsün
Meded ol çeşm-i şehlāda ne merdüm-küş nigehler var

nigehbān:

1. **nigehbān:**
Kaside 40
Mısra: **32**
Gözcü, bekçi II Koruyucu.

Ḫalef-i s̲āni ʿĀlī Beg o velī-ṭıynet kim
Evliyā himmetidür aña nigehbān eyüdür

2. **nigehbān:**
Kaside 34
Mısra: **51**
Gözcü, bekçi.

Ṣarḳdan ta ġarba ḳādirdür nigehbān olmaġa
Şöyle bīdār eylemiş baḫtın Ḫudā-yı lāyenam

nigeh-dār:

1. **nigeh-dār:**
Gazel 1033
Mısra: **13**
Gözcü, bekçi.

Evliyādur bize ey Rūḥī nigeh-dār ne ġam
Seng-sār itse eger ʿālemi miḥnet taşı

2. **nigeh-dār:**-*lar, -uñ*
Gazel 611
Mısra: **6**
Gözcü, koruyucu.

Yüri ey server-i merdān uġuruñ ḫayr olsun
Evliyānuñ naẓarı ola nigeh-dārlaruñ

3. **nigeh-dār:**-*ı*
Kaside 3
Mısra: **61**
Bekçi, gözcü, koruyucu.

Ol ẕekiyy-ṭabʿuñ nigeh-dārı olur luṭf-ı Ḫüdā
Kim ola ḳalbinde ḥubb-ı çār-yār-ı bā-ṣafa

nigerān:

1. **nigerān:**
Gazel 1020
Mısra: **14**
Bakan, seyreden.

Ḳāyil idük ne cefā eylese yār ey Rūḥī
Kūşe-i çeşmile gāhī nigerān olsa bize

nigīn:

1. **nigīn:**
Gazel 948
Mısra: **22**
Mühür, yüzük.

ṣāḥib-i luṭf u kerem Ḥażret-i ʿOs̱mān Pāşā
Ki musaḫḫardur aña tīġ u nigīn u ḫāme

nigīn-i laʿl:

1. **nigīn-i laʿl:**
Gazel 658
Mısra: **1**
Lal (kırmızı) yüzük taşı.

Nigīn-i laʿl kim mengūş-ı zerrīnindedür yāruñ
Esīr olmış dil-i pür-ḫūnıdur ben ʿāşıḳ-ı zāruñ

nihād:

1. **nihād:**
Gazel 544
Mısra: **2**
Huy, yaradılış.

Geldi nāz ile ḫırāmānī o serv-i sebz-pūş
Çıḳdı istiḳbāline ʿaḳl u nihād u ṣabr u hūş

nihāl:

1. **nihāl:**-*i*
Gazel 553
Mısra: **8**
Fidan.

Ḫūn-ı cigerle besledügüm deñli yoḳ mıdur
Ḳaddüñ nihāli gibi ḳanı bir nihāl-i ḫāş

2. **nihāl:**-*ler*
Gazel 350
Mısra: **6**
Ağaç, fidan.

Şāh-ı bahāra ḫayl-ı çemen ḳıldı ser-fürū
Gerçi nihāller birāz evvel ṭayandılar

3. **nihāl:**
Gazel 898
Mısra: **4**
Ağaç, fidan. II Fidan boylu güzel.

Şuʿarā ḳaddüñe şimşād dimekden ne biter
Meyve-i nāz biter tāze nihāl ancaḳ bu

3. **nihāl:**-*uñ*
Gazel 170
Mısra: **1**
Fidan II Fidan boy.

Yürütmez serv-i bāġı sīm-sīmā bir nihāluñ var
Getürmez ġoncayı güftāra cān-perver maḳāluñ var

4. **nihāl:**-*dür*
Terkib-bend 6
Mısra: **20**
Fidan. II Fidan gibi taze ve düzgün vücutlu sevgili.

Buldı şikest bād-ı ḥavādiş̱ ṭoḳınmadan
Bālā-yı ser-bülendi ne nāzik nihāldür

nihāl-i aḫder:

1. **nihāl-i aḫder:**-*i*
Gazel 1045
Mısra: **4**
Yeşil ağaç fidanı. || Yeşil elbise giyinmiş fidan boylu sevgili.

Girsün yeşil libāslara tā ḫacel düşe
Bāġuñ nihāl-i aḫderi gül-berk-i aḥmeri

nihāl-ı bülend:

1. **nihāl-ı bülend:**-*üñ, -i*
Gazel 1097
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Uzun fidan gibi boyu.

Sen var iken yaraşmaz aña başḳa boy çeke
ʿArż eyle serv-i bāġa nihāl-ı bülendüñi

nihāl-ı dil-güşā:

1. **nihāl-ı dil-güşā:**
Gazel 29
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Gönül açan fidan boyu.

Bülbül-i vecdem gülistānum kelāmullahdur
Her elif medd-i naẕarda bir nihāl-ı dil-güşā

nihāl-i dilkeş:

1. **nihāl-i dilkeş:**-*i*
Kaside 34
Mısra: **6**
Gönlü çeken fidan.

Her dıraḫt-ı sāye-dār fiʾl-meşel bir pīr-i vaḳt
Her nihāl-i dilkeşi bir serv-ḳadd-i ḫoş-ḫırām

nihāl-i ġonca:

1. **nihāl-i ġonca:**-*y, -ı*
Kaside 14
Mısra: **62**
Gül fidanı.

Nesīm-i ḫulḳı irişse eger gülistāne
Nihāl-i ġoncayı ser-sebz ide dem-i bāhūr

nihāl-i gül:

1. **nihāl-i gül:**-*dür*
Gazel 790
Mısra: **5**
Gül fidanı.

Cūy-ı dīdemde ḳadüñ ʿaksi nihāl-i güldür
Bağlamış ḫārile eṭrāfın anuñ müjgānum

nihāl-i hāş:

1. **nihāl-i ḫāş:**
Gazel 553
Mısra: **8**
Seçkin fidan. || *Sevgili.*

Ḫūn-ı cigerle besledügüm deñli yoḳ mıdur
Ḳaddüñ nihāli gibi ḳanı bir nihāl-i ḫāş

nihāl-i hoş-ḫırām:

1. **nihāl-i ḫoş-ḫırām:**
Kaside 34
Mısra: **50**
Hoş salınışlı fidan.

Ger nesīm-i luṭfı ṣaḥn-ı deşti ḳılsa cilvegāh
Girdibādın eyler ol deştün nihāl-i ḫoş-ḫırām

nihāl-i ḳadd:

1. **nihāl-i ḳadd:**
Gazel 387
Mısra: **10**
Fidan boylu.

Çemende ʿaks-i gülden mi ḳızarmışlar ʿaceb yoḳsa
Nihāl-i ḳaddüñe cūlar olup cūyān ḳan aġlar

nihāl-i ḳad-i yār:

1. **nihāl-i ḳad-i yār:**
Gazel 1084
Mısra: **5**
Sevgilinin fidan boyu.

Mīve-i mihr u vefāyile nihāl-i ḳad-i yār
Pürdür ammā dil-i sevdā-zedenüñ irmez eli

nihāl-i ḳāmet-i bālā:

1. **nihāl-i ḳāmet-i bālā:**-*ñ, -a*
Gazel 26
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Fidan gibi uzun boyu.

Sehī-ḳadler nihāl-i ḳāmet-i bālāña pey-revdür
Naẓīrüñ yoḳ ṣalınsañ yaraşur ey sīm-ber tenhā

nihāl-i ḳāmet:

1. **nihāl-i ḳāmet:**-*i, -n, -i*
Terkib-bend 6
Mısra: **34**
Fidan gibi düzgün boy.

Ṭopraġa ṣaldı bād-ı fenā berk-i ʿömrini
Egdi nihāl-i ḳāmetini ṣarṣar-ı ecel

nihāl-ı luṭf:

1. **nihāl-ı luṭf:**-*ı*
Gazel 905
Mısra: **22**
(Sevgilinin) Lütuf fidanı.

Ol ṣadr-ı kām-baḫş ki bu dāġ-ı köhnede
Her gün nihāl-ı luṭfı virür berk ü bār-ı nev

nihāl-ı ʿömr:

1. **nihāl-ı ʿömr:**-*i*
Gazel 828
Mısra: **15**
Ömür fidanı.

Var ümīdüm ola ser-sebz nihāl-ı ʿömri
Rūḥiyā irmeye ol ġoncaya çeşm-i eyyām

nihāl-i şaḥn-ı gülzār-ı suḫan:

1. **nihāl-i şaḥn-ı gülzār-ı suḫan:**
Tarih 12
Mısra: **9**
Şiir bahçesinin meydanında açan gül fidanı.

Ol nihāl-i şaḥn-ı gülzār-ı suḫan kim sözleri
Tāzedür mānend-i gül-berk-i çemenzār-ı naʿīm

nihāl-i sāʿid-i sīmīn:

1. **nihāl-i sāʿid-i sīmīn:**-*üñ*
Gazel 289
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Gümüş gibi beyaz kolunun fidanı.

Nihāl-i sāʿid-i sīmīnüñ üzre ey gül-i raʿnā
Degül dāġ-ı siyeh cān bülbülinüñ āşiyānıdur

nihāl-i serv-i āzād:

1. **nihāl-i serv-i āzād:**-*uñ*
Gazel 639
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Diğerlerinden daha uzun ve düzgün olan servi boyu.

Anuñçün ey sehī-ḳad eyledüm cān riştesin peyvend
Ki māyil olmasun ġayra nihāl-i serv-i āzāduñ

nihāl-i tāze:

1. **nihāl-i tāze:**-*dür*
Gazel 647

Mısra: **4**
Taze fidan.

Ciger ḳanıyla perverde olupdur bāġ-ı dīdemde
Nihāl-i tāzedür tīrüñ ucında ġonca peykānuñ

nihāl-i vefā:

1. **nihāl-i vefā:**-*dur*
Gazel 303
Mısra: **11**
Vefa fidanı.

Nihāl-i vefādur oḳuñ sīnede
Anuñ ġoncasi ḳanlu peykānıdur

nihālin ḥam it-:

1. **nihālin ḥam id-:**-*e*
Kaside 41
Mısra: **79**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey birinin) Belini bükmek, çaresizlik içinde bırakmak.

Ḥaṣmuñuñ ʿömri nihālin ḥam ide bād-ı ecel

nihān:

1. **nihān:**
Terkib-bend 8
Mısra: **192**
Gizli, saklı, gizlenmiş, saklanmış.

ʿİsī-dem Rūḥī-laḳab u Ḫıżr-ḥayātuz
Deryā-yı ṣıfat içre nihān gör ki ne ẕātuz

2. **nihān:**
Gazel 3
Mısra: **6**
Gizli, saklı.

Ḥaḳ bu ḥalḳuñ bāṭınıdur ḥalḳ o Ḥaḳḳuñ ẓāhiri
Aç gözüñ gör kim nihān u āşikārdur Ḫudā

nihān eyle-:

1. **nihān eyle:**
Terkib-bend 1
Mısra: **10**
Saklamak, gizlemek, kaldırmak.

Ḥużur erḳāmını ḥaḳḳ eyleyüp levḥ-i ḥavāṭırdan
Meserret-nāmeler ẕevḳin göñüllerden nihān eyle

2. **nihān eyle-:**-*di*
Gazel 871
Mısra: **9**
Saklamak, gizlemek.

Yār ḫaṭṭıyla nihān eyledi çāh-ı ẕeḳanın
Nitsün ey Rūḥi-i şeydā seni ḳorḳar düşesin

nihān it-:

1. **nihān it-:**-*di*
Kaside 10
Mısra: **22**
Saklamak, gizlemek.

Bād-ı ḳahrından idüp vehm gice ile felegüñ
Zīr-i zeylinde nihān itdi çerāġın ḫūrşīd

nihān ol-:

1. **nihān ol-:**-*maḳ*
Gazel 426
Mısra: **7**
Gizlenmek.

Gencsin gözden nihān olmaḳ münāsibdür saña
Dostum gel bizde pinhān ol ki biz vīrāneyüz

2. **nihān ol-:**-*mış*
Gazel 694
Mısra: **3**
Saklanmak, gizlenmek.

Zülfüñ altında nihān olmış yine bir ālı var
Fitneden ḫālī degüldür ḫāl-i müşkīnüñ senüñ

3. **nihān ol-:**-*ur*
Gazel 393
Mısra: **5**
Görünmez olmak, gizlenmek.

Ḳatl-i ʿuṣṣāḳ eyledükce yār ġayr olur nihān
Olmayan rūz-ı veġāda merd-i meydān gizlenür

nihāvend:

1. **nihāvend:**
Kaside 15
Mısra: **15**
İran'ın batısında bulunan meşhur bir şehir.

Ol ki Nihāvend nām ülkeye ʿazm idüp
ʿAsker-i İslāmile feṭḥine oldı revān

nihāyet:

1. **nihāyet:**
Gazel 596
Mısra: **13**
Son.

Bir teselliymiş ġam-ı hicre nihāyet var dimek
Biz olanca miḥnetin çekdük nihāyet bulmaduḳ

2. **nihāyet:**
Gazel 176
Mısra: **12**
Son, sonunda, en sonunda.

Hezārān dāġımuz var ʿaşḳımuz Ferhāda ġālibdür
Nihāyet ol lebi Şīrīn yanında nāmımuz yoḳdur

3. **nihāyet:**
Gazel 595
Mısra: **1**
Sınır, son, gayet.

Cefā-yı yāra vü teşnīʿ-i aġyāra nihāyet yoḳ
Hemān ṣabr eylemekdür çāre ammā ṣabra ṭāḳat yoḳ

nihāyet bul-:

1. **nihāyet bul-:**-*ma, -du, -ḳ*
Gazel 596
Mısra: **14**
Sona ermek, bitmek.

Bir teselliymiş ġam-ı hicre nihāyet var dimek
Biz olanca miḥnetin çekdük nihāyet bulmaduḳ

2. **nihāyet bul-:**-*maz, -dı*
Kaside 34
Mısra: **93**
Son bulmak, neticeye ulaşmak.

Sözlerüm vaṣfuñda bulmazdı nihāyet ḥaṣre dek
Olmasa taṭvīle māniʿ nükte-i ḫayrüʾl-kelām

nihāyet-i eşyā:

1. **nihāyet-i eşyā:**
Gazel 36
Mısra: **2**
Varlıkların sonu.

Gel ey muḳayyed-i dām-ı maḥabbet-i eşyā
Beḳāya ir ki fenādur nihāyet-i eşyā

nik:

1. **nik:**
Muhammes 1
Mısra: **33**
İyi, hoş, güzel.

Nik eger bed şimdi söz cāhillerüñdür bi-gümān
ʿĀḳil olan bu cihānda Rūḥiyā ḳılmaz mekān

2. **nīk:**
Gazel 717
Mısra: **10**
İyi, hub, makbul, hayırlı, salih.

Bir ferde nāsdan żararuñ tek ṭoḳınmasun
Nefsüñde sen bilürsin eger nīk eger bed ol

nīk ü bed:

1. **nīk ü bed:**
Gazel 383
Mısra: **1**
İyi ve kötü.

Olurdı olsa ey ḫūnī yanuñda nīk ü bed ẓāhir
Benüm endūh-ı ḳalbümle ṣafā-yı ṭabʿ-ı ġayr āḫır

nikâb:

1. **niḳāb:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 706
Mısra: **6**
Yüz örtüsü, peçe, yaşmak.

Şol deñlü nāle eyledi yer yer hezār kim
Refʿeyledi niḳābını bī-iḫtiyār gül

2. **nikāb:**-*suz*
Gazel 465
Mısra: **4**
Yüz örtüsü, peçe, yaşmak II Sevgilinin kendi iradesiyle aşığı arasına koyduğu engel, hicap.

Yüzine baḳmaġa yoḳdur bilür ki ṭāḳatımuz
Anuñçün ol gül-i raʿnā nikābsuz yürimez

3. **niḳāb:**
Gazel 332
Mısra: **6**
Örtü, perde.

Maḥmil-i zerrīn midür girmiş münaḳḳaş perdeye
Yā niḳāb altında bir māh-ı melek-sīmā mıdur

niḳāb-ı ġonca:

1. **niḳāb-ı ġonca:**-*y, -ı*
Kaside 14
Mısra: **9**
Goncanın peçesi.

Niḳāb-ı ġoncayı refʿ eyleyince bād-ı bahār
Bıraḳdı ġulġuleye ʿālemi ṣadā-yı ṭuyūr

niḳāb-ı surḫ:

1. **niḳāb-ı surḫ:**
Gazel 111
Mısra: **4**
Kırmızı örtü.

Geldükde bezme laʿl-ı lebüñden idüp ḥicāb
Rez duḫteri yüzine çeker bir niḳāb-ı surḫ

nikmet:

1. **niḳmet:**-*i, -n*
Gazel 424
Mısra: **13**
Azab, ceza.

Firāḳı niḳmetin ol şāh-ı ḥüsnüñ yerse ger aġyār
Viṣāli niʿmetin Rūḥī gibi bir ʿabd-i kemter yer

nīl:

1. **nīl:**
Tahmis 7
Mısra: **17**
Mısır'ın önemli bir su kaynağı ve en büyük nehri.

Dil ḳan aḳıtdı tīġuñ ile dembedem çü Nīl
Dermānde oldı pādişāhum bu ten-i ʿalīl

nil-gūn:

1. **nīlgūn:**
Terkib-bend 1
Mısra: **50**
Çivit rengi, lacivert renkli, mavi.

Ṣadā-yı el-ʿaṭaşdan ḫuşk-leb ḳaldı melekler
Ḥarāretden felek mātem libāsın nīl-gūn itdi

nīl-reng:

1. **nīl-reng:**
Kaside 11
Mısra: **10**
Gök mavisi, lacivert.

Dem-i bahārda şaḥrāda ʿıyş idenler içün
Ḳurulmış evc-i hevāda bu nīl-reng otāġ

nīl-veş:

1. **nīl-veş:**
Gazel 416
Mısra: **6**
Nil gibi (Mısır'ın bir nevi hayat kaynağı olan en büyük nehrinin ismi).

Destmāl-ı luṭfuñ ile sil bu seyl-i eşkümi
Nīl-veş yaşum aḳarsa kūyuña Ceyḫūn olur

nīm:

1. **nīm:**
Gazel 993
Mısra: **1**
Yarı, yarım.

şunmaġile nīm cām ol ġonca-i raʿnā bize
Bir şafāmuz var ki reşk eyler bütün dünyā bize

nīm-cām:

1. **nīm-cām:**
Gazel 828
Mısra: **8**
Yarım kadeh.

Bıraġur velvele ruḫsārı bütün dünyāya
Nīm-cām içse ḳaçan nāzile ol māh tamām

nīm-cān:

1. **nim-cān:**
Kaside 15
Mısra: **30**
Yarı can.

Bulmadı ol cenkde kimse ḫalāṣa āmān
Ḫānları cān ḳurtarup ḳaçdı o dem nim-cān

nīm-cürʿa:

1. **nīm-cürʿa:**-*dan*
Gazel 964
Mısra: **9**
Yarım yudum. || *Azıcık içki damlası.*

Mest oldı bezm-i ʿaşḳda dil nīm-cürʿadan
Gel gör belāyı ṭolular ol ġonca-fem başa

niʿmel-bedel:

1. **niʿmel-bedel:**
Gazel 1046
Mısra: **4**
Ne güzel bedel, karşılık.

Gül gitdi ise eglenürüz seyr-i ġamuñla
Māh-ı ruḫı ʿāşıḳlara niʿmel-bedel oldı

niʿmet:

1. **niʿmet:**-*i, -n, -i*
Gazel 482
Mısra: **12**
Rızık. II İhsan, lütuf.

Kimdür ol vāli-i Cem-mertebe ʿOs̱mān Pāşā
Ki yiyüp niʿmetini ḫayr duʿālar ḳılaruz

2. **niʿmet:**
Kaside 31
Mısra: **71**
Allah'ın kullarına bağışı olan yiyecek içecek vb.

Şu ġāyetde niʿmet çekildi ki dünyā
Yise ḥaşr olınca henüz olmaya kem

3. **niʿmet:**-*i, -n, -den*
Gazel 148
Mısra: **13**
İnsanın iyi yaşamasını sağlayacak her türlü şey, servet, refah, dirlik düzenlik, sağlık vb.

Cihānuñ niʿmetinden ḥiṣṣe ümīdin getür Rūḥī
Şu deñlü ṭālibi var kim ne saña ne baña artar

4. **niʿmet:**-*i, -n*
Gazel 424
Mısra: **14**
Lutuf eseri olan iyilik, ihsan, bağış.

Firāḳı niḳmetin ol şāh-ı ḥüsnüñ yerse ger aġyār
Viṣāli niʿmetin Rūḥī gibi bir ʿabd-i kemter yer

niʿmet çek-:

1. **niʿmet çek-:**-*di*
Tarih 50
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ziyafet çekmek, konukları yemekli ağırlamak.

Şol deñlü niʿmet çekdi kim ḳıldı cihānı muġtenem
Aç gözlülıġından eger olmazsa şükri sāyilüñ

niʾmet-i cūd:

1. **niʾmet-i cūd:**-*uñ, -la*
Kaside 14
Mısra: **87**
Cömertlik nimeti.

Şu deñlü niʾmet-i cūduñla ṭopladuñ ḫalḳı
Cihānda ḳalmadı bir kimse k'ola ġayr-i şekūr

niʿmet-i dīdār:

1. **niʿmet-i dīdār:**-*a*
Gazel 760
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Güzel yüzünü görme nimeti.

Yoḳ nihāyet niʿmet-i dīdāra ḫᵛāb-ı ʿaşḳda
Ṣanmañuz vech-i maʿāşın ʿāşıḳuñ şeyʾ-i ḳalīl

niʿmet-i ʿīd:

1. **niʿmet-i ʿīd:**
Rübai 26
Mısra: **1**
Bayram nimeti.

Sulṭān-ı ġamam derd-i dilüm niʿmet-i ʿīd
Ḫūnāb-ı cigerle eylerem ʿişret-i ʿīd

niʿmet-i vaṣl:

1. **niʿmet-i vaṣl:**-*ı, -n, -a*
Gazel 212
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Kavuşma nimeti.

Yāruñ raḳīb niʿmet-i vaṣlına diş biler
Bīçāre iki ḳaba ḳodursın bulursa ger

niʿmet-i ẓāhir:

1. **niʿmet-i ẓāhir:**-*e*
Gazel 417
Mısra: **21**
Gösteriş nimeti.

Niʿmet-i ẓāhire dil-beste olan gürsineler
Müzd-i nān-pāreye cennāt-ı naʿīm isterler

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

nīm-ḳādeḥ:

1. **nīm-ḳadeḥ:**
Gazel 480
Mısra: **11**
Yarım kadeh.

ʿĀlemi nīm-ḳadeḥ bādeye bulsaḳ ṣataruz
Bize kec baḳma naẓar-kerde-i merdānuz biz

nīm-naẓar:

1. **nīm-naẓar:**
Gazel 994
Mısra: **1**
Yan bakış. II Sevgilinin bakışı.

Ḳılmaz egerçi nīm-naẓar ehl-i fāḳaya
Cān virür iʿtibār ile ammā ʿalāḳaya

nīm-nigāh:

1. **nīm-nigāh:**-*ı, -n, -a*
Gazel 619
Mısra: **5**
Yarım bakış, göz ucuyla bakma. II Yan bakış.

Çeşminüñ nīm-nigāhına olursuñ meftūn
Yoḳdur ammā ki ne ḳattāl idüginden ḫaberüñ

nīm-şeb:

1. **nīm-şeb:**
Gazel 535
Mısra: **10**
Gece yarısı.

Bir iki şīşe mey ḫāżır yanuñda ey Rūḥī
Gele ol māh şāyed lāzım ola nīm-şeb meclis

nīş:

1. **nīş:**
Gazel 385
Mısra: **13**
Zehir.

Nīş olur nūşuñ ṣaḳın aldanma şeker-ḫandine
Ġāfil olma Rūḥiyā ebrūlarınuñ çīni var

2. **nīş:**-*i, -n, -e*
Gazel 832
Mısra: **6**
İğne, diken, biz, hançer gibi şeylerin sivri olan uç kısımları. || Zehir.

Mihr umarsın dehrden ḳahrından ikrāh eyleme
Nīşine ṣabr eyler ey dil nūş uman zenbūrdan

nişān:

1. **nişān:**-*ı*
Gazel 483
Mısra: **3**
Eser, iz.

Yoġiken nām u nişānı elde cām-ı ʿişretüñ
Bāde-i vaḥdet içüp hem-ṣoḥbet idük cümle biz

2. **nişān:**
Gazel 462
Mısra: **15**
Ateş edilmek istenen hedef, nişangâh.

Nişān oldısa sīneñ tīr-i hicr-i yāra ġam çekme
Bir iki gün taḥammül eyle ey Rūḥī geçer ḳalmaz

3. **nişān:**
Gazel 514
Mısra: **1**
İz, işaret, belirti.

Oḳından bir nişān olmayıcaḳ cānāna cān gitmez
Egerçi kime kim cān virür ammā bī-nişān gitmez

4. **nişān:**-*ı*
Gazel 319
Mısra: **8**
İşaret, iz.

Zülfinde ara gönlümi isterseñ ey ṣabā
Peykān-ı ġamla yārelenüpdür nişānı var

5. **nişān:**
Gazel 464
Mısra: **2**
İşaret, belirti, iz, alamet.

Göñül şanma taʿallül itdüginden yāra cān virmez
Nişān ister ḫadeng-i ġamzesinden bī-nişān virmez

nişān it-:

1. **nişān it:**
Gazel 519
Mısra: **7**
Ateş edilmek istenen hedef, nişangâh etmek.

Hicrān oḳına sīne-i aʿdāyı nişān it
Kim ṭāḳat aña ḫāṭır-ı aḥbāb getürmez

nişān vir-:

1. **nişān vir-:**-*di*
Gazel 884
Mısra: **10**
(Bir şeyden) Haber vermek veya hatırlatmak.

Ele cām-ı zer alup geldi bisāṭ-ı çemene
Cemden eşyāya nişān virdi gül-i ḫāk-nişīn

nişāne:

1. **nişāne:**
Gazel 445
Mısra: **12**
Eser, iz.

Ġamzenüñ zaḫmnākı idi göñül
Yoġiken tīrden nişāne henüz

2. **nişāne:**-*s, -i, -dür*
Gazel 207
Mısra: **3**
Iz, belirti, eser, alamet.

Bī-derdlük nişānesidür behcet u sürūr
Her kim ki ehl-i derd ola zār u ḫazīn olur

3. **nişāne:**-*si, -dür*
Gazel 24
Mısra: **11**
Belirti, işaret.

Bītābluḳ nişānesidür kesret-i nigāh
Çoḳ baḳduġumdan incinür ol bed-gümān baña

4. **nişāne:**
Gazel 834
Mısra: **8**
Ok ile vurulması düşünülen nokta, hedef.

Varduḳca cānda miḥnetümi görürin ziyād
Tīr-i belā-yı ʿaşḳa olaldan nişāne ben

nişān-ı naʿl-i raḫş:

1. **nişān-ı naʿl-i raḫş:**-*i, -n*
Kaside 34
Mısra: **55**
At nalının izi.

Seyre çıḳduḳda nişān-ı naʿl-i raḫşın görmege
Cān virür herkes miṣāl-i ġurre-i māh-ı ṣıyām

nişān-ı nevk-i tīr-i ṭaʿn-ı aġyār ol-:

1. **nişān-ı nevk-i tīr-i ṭaʿn-ı aġyār ol-:**-*duġ, -um*
Gazel 683
Mısra: **10**
Başkalarının kınama oklarının hedefi olmak. || Başkalarının ucu sivri oklara benzeyen kınamalarına hedef olmak.

Kemān ebrūlaruñdan menʿ ider olduñ beni yoḫsa
Nişān-ı nevk-i tīr-i ṭaʿn-ı aġyār olduġum bildüñ

nisār:

1. **nisār:**
Gazel 601
Mısra: **5**
Saçma, dağıtma.

Gülzāra gel ki ḳılmaġiçün pāyuña nisār
Cemʿ itdi jāle dürlerini gül ṭabaḳ ṭabaḳ

nisār eyle-:

1. **nisār eyle-:**-*r*
Gazel 708
Mısra: **15**
Saçmak.

Pāyına yer yer nisār eyler felek şeb tā seḥer
Her ne deñlü açılursa ʿālem-i bālāda gül

nisār it-:

1. **nisār it-:**-*di*
Gazel 411
Mısra: **4**
Saçmak, serpmek, dağıtmak.

Jāle ṣanma bāġda her ṣubḥ-dem ey ġonca-fem
Merdüm-i dīdem yoluñda itdi gevherler nisār

nişār ḳıl-:

1. **nişār ḳıl-:**-*mağ, -içün*
Kaside 14
Mısra: **37**
Saçmak, serpmek, dağıtmak.

Nişār ḳılmaġiçün ḫᵛāce-i bahār itmiş
Gülün tabaklarını ṭolı lüʾlü-i mesrūr

nisār ol-:

1. **nisār ol-:**-*a*
Gazel 1104
Mısra: **8**
Saçılmak, serpilmek.

Gül-i surḫ u sefīd ile pür itdi dāmenin tā kim
Nisār ola ġubār-ı maḳdem-i sulṭāna maḳdūrı

nisār-ı bezm:

1. **nisār-ı bezm:**-*üñ, -e*
Gazel 553
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Bezmi için saçı.

Bāzār-ı fikre geşt ü güzār eyleyüp arar
Ṭabʿum nisār-ı bezmüñe lāyıḳ leʾāl-i ḫāṣ

nisār-ı ḳadem:

1. **nisār-ı ḳadem:**-*üñ*
Gazel 1056
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Ayağının saçısı. || Sevgilinin gelişinin şerefine ortaya saçılan para, inci gibi şeyler.

Tek ḳabūl it ḳılalum cümle nisār-ı ḳademüñ
Maḫzen-i dilde olan gevher-i meknūnımuzı

nisbet:

1. **nisbet:**
Gazel 989
Mısra: **4**
"Ölçüsünde, değerinde, kadar" anlamlarında kıyaslama ifadesi.

Bu yüzdendür cihān-gīr olduġı ey çarḫ-ı kec-rev kim
Cemāl-ı yāra nisbet kūşe vardur mihr u māhuñda

2. **nisbet:**-*üñ*
Kaside 21
Mısra: **25**
Benzerlik, ilgi, kıyas.

Gerçi yoḳ nisbetüñ anlarla senüñ zīrā kim
Ḳılmamış Ḥaḳḳ seni ālūde-i ḥırṣ-ı dünyā

3. **nisbet:**-*i*
Gazel 135
Mısra: **1**
Benzerlik.

Serv ile nisbeti yoḳ ʿālem-i bālādur o ḳad
Şīvede siḥr ider aʿlāluġı var fevḳa'l-ḥad

4. **nisbet:**
Gazel 633
Mısra: **6**
Göre, nazaran, nisbetle, oranla.

Var bir derdi firāḳuñla dil-i bīmāruñ
Ki olur ṣıḥḥat-i cāvīd aña nisbet o melek

5. **nisbet:**-*i, -n, -e*
Terkib-bend 3
Mısra: **40**

Bir kimseyi üzmeye, kıskandırmaya yönelik veya inat için yapılan davranış.

Vüzerā zümresinün gül gibi manẕūrı olup
Ser-fırāz olmış iken nisbetine aʿdānuñ

nisbet eyle-:

1. **nisbet eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 813
Mısra: **5**
Kıyaslamak, mukayese etmek.

Feżā-yı kūyuñı bir gülsitāna eyledüm nisbet
Dil-i nālānum anda bülbül-i şeydāya beñzetdüm

nisbet it-:

1. **nisbet it-:**-*dü, -k*
Gazel 669
Mısra: **9**
Kıyaslamak, karşılaştırmak.

Nisbet itdük ruḫların bāġ-ı ḫūbāna Rūḥiyā
Zülfine şebbū ʿiẕārına gül-i ḫodrū didük

nışf:

1. **nışf:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 640
Mısra: **5**
Yarı, yarım.

Nışfını bādeye vir ḫayruña nūş eyleyelüm
Zāhidā başda saña nışfı yeter destāruñ

nişīmen:

1. **nişīmen:**
Tarih 74
Mısra: **20**
Mekan, yuva, mesken.

Söyledi Rūḥī bu zībā meskenüñ tārīḫini
Oldı bu dilkeş nişīmen cilve-gāh-ı ehl-i dil

nişīmen-i ʿankā:

1. **nişīmen-i ʿankā:**-*da*
Kaside 11
Mısra: **22**
Anka kuşunun yuvası.

Anuñla baḫş-i merātib ne mümkin aʿdāya
Ḳaçan nişīmen-i ʿankāda āşiyān ṭuta zāġ

nişīmen-i cemşīd:

1. **nişīmen-i cemşīd:**
Tarih 23
Mısra: **1**
Cemşid'in oturduğu yer (gibi).

Ḥabbezā ey nişīmen-i Cemşīd
Ġayret-i bār-gāh-ı çarḫ-ı berīn

nîşter:

1. **nīşter:**
Kaside 34
Mısra: **48**
Keskin bıçak, neşter.

Bir eşer gülzāra irse bād-i ḳahrından olur
Ḫār nīşter ġonca peykān şāḫ tīġ-ı bī-niyām

nīşter-i sertīz-i ġamze:

1. **nīşter-i sertīz-i ġamze:**-*ñ*
Gazel 423
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Keskin neştere benzeyen yan bakışları.

Ṭabībüm nīşter-i sertīz-i ġamzeñ lāmiʿ olduḳda
Bu cān oynar reg-i cismümde hem dem dembedem ditrer

nite:

1. **nite:**
Kaside 6
Mısra: **61**
Nasıl, gibi, olduğu gibi.

Nite ki ẕikr-i Resūl ola ziynet-i īmān
Nite ki ḥubb-ı ʿAlī ola revnaḳ-ı İslām

nite ki:

1. **nite ki:**
Kaside 14
Mısra: **112**
Nitekim.

Gelüp gide nitekim gül gibi bahār u ḫazān
Nite ki gerdiş ide rūz u şeb sinīn ü şühūr

2. **nite ki:**
Kaside 20
Mısra: **52**
Cümle başında kendisinden önce gelen cümledeki hükmü doğrulamak için "gerçekten, hakikaten, nasıl ki … olduğu gibi" anlamlarında kullanılır.

Yanuñda ġayruñ yoḳdur vücūdı Kāmil yanında nite ki cāhil

3. **nite ki:**
Kaside 5
Mısra: **16**
Gibi.

Kim ḳarşu ṭursa dāʾiresin bilmeyüp saña
Çok sille yer zemāne elinde nite ki def

nitekim:

1. **nitekim:**
Gazel 960
Mısra: **18**
Sonuçta, buna bağlı olarak.

Ümīdüm ol ki ola gül gibi ʿazīz-i cihān
Ḫazān gidüp nitekim ʿāleme bahār gele

2. **nitekim:**
Gazel 525
Mısra: **4**
Gibi, olduğu gibi.

Şāḫ-ı gül-i terden gül-i surḫ oldı nümāyān
Evreng-i ḫamelden nitekim pādişeh-i rūz

3. **nitekim:**
Gazel 706
Mısra: **21**
Bunun gibi, burada olduğu şekilde.

Olsun küşāde ġonca-i ümmīdi nitekim

Bāġ-ı felekde açıla bu zer-nigār gül

4. **nitekim:**
Kaside 10
Mısra: **59**
-dığı müddetçe.

Nitekim revnaḳ-ı İslām ola şerʿ-i nebevī
Nitekim müstenid-i ḫalḳ ola Ḳurʾan-ı mecīd

5. **nitekim:**
Gazel 832
Mısra: **4**
Gerçekten, hakikaten; sonuç olarak.

Çeşm-i nergis ṣaḥn-ı gülşende açıldı jāleden
Ger belāda dīde-i aʿmā nitekim nūrdan

6. **nitekim:**
Kaside 28
Mısra: **4**
Benzer şekilde, ...olduğu gibi.

Şāh-ı gül-i terde gül-i surḫ oldı nümāyān
Evreng-i ḥamele nitekim pādişeh-i rūz

nitseñ gerek:

1. **nitseñ gerek:**
Gazel 891
Mısra: **7**
Ne yapabilirsin!.

Nitseñ gerek cihānda bu ṭıflāne vażʿile
Ey beste-i maḥābbet-i ümmüʾl-fesād olan

niyām:

1. **niyām:**
Gazel 769
Mısra: **10**
Kılıç kını, kılıf.

Ḳaşlaruñ fikriyle mecrūḥ olmayup nitsün göñül
Şeh-süvārum iki şemşīre olur mı bir niyām

niyām-ı sīne:

1. **niyām-ı sīne:**-*den*
Gazel 1038
Mısra: **10**
Sine kılıfı. || Aşığın kılıç kınına dönüşen bağrı.

Nice demdür ki ḫūnāb-ı cigerle jeng ṭutmışdur
Niyām-ı sīneden çıḳmaz anuñçün tīġ-i hicrānı

niyām-ı siyāh:

1. **niyām-ı siyāh:**-*da*
Gazel 355
Mısra: **11**
Siyah renkli kılıç kını. || Sevgilinin siyah gözleri.

Sertīz tīġları iki niyām-ı siyāhda
Yā vesmden ḳararmış iki çatma ḳaş mıdur

niyāz:

1. **niyāz:**-*üñ*
Gazel 195
Mısra: **1**
Bir dileğin yerine getirilmesi için yalvarma, yakarma, rica, dua.

Beni ḫāk-ı reh-i yār it diyü Ḥaḳḳa niyāzuñ var
Meger ey dil murāduñca yürür bir serv-i nāzuñ var

2. **niyāz:**-*um*
Gazel 93
Mısra: **7**
Yalvarma, yakarma.

Gerçi nāz itmez niyāzum görmese cānān velī
ʿĀşıḳa ḳatʿ-ı niyāz u yāra terk-i nāz güc

3. **niyāz:**-*ı, -n*
Kaside 38
Mısra: **79**
Yalvarma, yakarma; rica, istek.

Necef Şāhun ḫuṣūṣā kim niyāzın eyleyüp vāṣıl
Unutmaz ḥaḳḳını söyle arada ekl olan nānuñ

niyāz eyle-:

1. **niyāz eyle-:**-*y, -elüm*
Terkib-bend 6
Mısra: **59**
Yalvarmak.

Söz āḫır oldı eyleyelüm Rūḥiyā niyāz
Tā kim ḳabūl ide anı Maʿbūd-ı kār-sāz

2. **niyāz eyle-:**-*y, -elüm*
Kaside 32
Mısra: **25**
Dua etmek, dilemek.

Söz tamām oldı niyāz eyleyelüm Mevlāya
Luṭf-ı bī-ġāyet-i Mevlādan İdüp istimdād

niyāz it-:

1. **niyāz it:**
Gazel 663
Mısra: **12**
Yalvarıp yakarmak.

Viṣāl-i yāra irişmek dilerseñ ey Rūḥī
Cenāb-ı Ḥaḳḳa niyāz it ḳabūl ola dilegüñ

2. **niyāz it:**
Gazel 730
Mısra: **9**
Yalvarmak, dua etmek, dilemek.

Çekme aʿdā elemin Ḥaḳḳa niyāz it Rūḥī
Ki duʿasın ider üftādenüñ Allah ḳabūl

niyāza ṭur-:

1. **niyāza ṭur-:**-*ur, -lar*
Kaside 5
Mısra: **9**
Dua etmek, dilemek.

Luṭfuñ umup niyāza ṭururlar melāʾike
Ravżañda baġlayup giceler ṣubh olınca ṣaf

niyet:

1. **niyet:**-*i*
Kaside 39

Mısra: **73**
Bir şeyi yapmayı önceden kurma, zihinde tasarlama, yapmayı aklına koyma, yapmaya karar verme.

Üstād Aḥmedüñ sefere varur mı niyeti
Olsun aña selām-ı firāvān ne demdedür

niyyet:

1. **niyyet:**-*üm*
Gazel 398
Mısra: **9**
Kasıt, maksat.

Dün dimiş bir ʿāşıḳı ḳatl eylemekdür niyyetüm
Ekşer ammā iḥtimāli Rūḥi-i şeydādadur

niyyet it-:

1. **niyyet it-:**-*miş*
Gazel 736
Mısra: **14**
Bir şeyi yapmayı zihinde tasarlamak, düşünmek, niyetlenmek.

Müjde Rūḥī seni ḳatl eylemege Niyyet itmiş bugün ol ferruḫ-fāl

niẓām:

1. **niẓām:**
Kaside 34
Mısra: **60**
Nizamî-i Gencevî: Selçuklular devrinde İran'ın en büyük şairi sayılır. Azerbaycan'ın Gence şehrinde doğdu. 12. yüzyıl Azeri şair ve filozofudur.

Var bir şāhāne semti sözde kim divānınuñ
Görse tertībün dem urmazdı belāġatden Niẓām

2. **niẓām:**
Tarih 7
Mısra: **22**
Dirlik, tertip, düzen.

Bulmamışdur devr-i Yūsufdan beri iḳlīm-i Mışr
Öyle kim devrinde buldı ʿadl ü dādından niẓām

niẓām bul-:

1. **niẓām bul-:**-*dı*
Tarih 37
Mısra: **4**
Düzen ve tertibe girmek.

Ḥāleti-i nāmdār ol fāżıl-ı kāmil-ʿıyār
Kim diyār-ı şām buldı ʿadl ü dādından niẓām

niẓām vir-:

1. **niẓām vir-:**-*me, -se, -y, -di*
Kaside 6
Mısra: **18**
Düzen vermek, tertibe sokmak.

Sipihr-i muḫtelifuʾl-ḥālden bulurdı ḥalel
Memālik-i mülke virmeseydi reʾyi niẓām

nīze:

1. **nīze:**
Gazel 576
Mısra: **7**
Mızrak, kargı.

Altun sinānlu nīze ile geldi meclise
Pervānesini eylemege dil-fikār şemʿ

2. **nīze:**-*y, -e*
Kaside 8
Mısra: **42**
Mızrak, süngü.

Kesüp bir demde üç bin kelle ḳanın dökdiler ḫāka
Dikildi nīzeye başı bu deñlü nize-dārānuñ

nize-dārān:

1. **nize-dārān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **42**
Mızraklı, süngülü.

Kesüp bir demde üç bin kelle ḳanın dökdiler ḫāka
Dikildi nīzeye başı bu deñlü nize-dārānuñ

nīze-i ḫaşm-efgenān:

1. **nīze-i ḫaşm-efgenān:**
Kaside 15
Mısra: **28**
Düşmanı yere seren mızrak.

Bir şecere döndi kim virmiş ola tāze baş
Kelle-i aʿdā ile nīze-i ḫaşm-efgenān

nīze-i ʿirfān:

1. **nīze-i ʿirfān:**
Gazel 758
Mısra: **9**
İlim mızrağı.

Nīze-i ʿirfān elinde tevsen-i ṭabʿ ise rām
Naẓm meydānı senüñdür Rūḥiyā cevlāna gel

nokṣān:

1. **noḳṣān:**
Gazel 35
Mısra: **5**
Eksiklik, kusurluluk.

Yüze gelmekle ḫaṭuñ ḥüsne ne noḳṣān oldı
Yine yirinde leṭāfet yine yirinde ṣafā

noḳṣān bul-:

1. **noḳṣān bul-:**-*dı, -y, -sa*
Kaside 7
Mısra: **13**
Eksilmek.

Ne ġam bir manṣıbı buldıysa noḳṣān żaʿf-ı ṭāliʿden
Bu günden böyle eyler saʿy tekmīlinde noḳṣānuñ

2. **noḳṣān bul-:**-*ma, -da*
Kaside 36
Mısra: **13**
Eksilmek, azalmak.

Ẕevḳ-ı ʿayşa şevḳimüz gitdükce noḳṣān bulmada
Bezmimüzden gün-be-gün ol meh-liḳā eksilmede

noḳṣān getürme-:

1. **noḳṣān getürme-:**-*z*
Gazel 777
Mısra: **13**

Kelime Tipi: **Deyim**
Zarara uğratmak, ket vurmak.

Yerüm ḫāk olduġı noḳṣān getürmez ḳadrüme Rūḥī
Ṣafā-yı ṭabʿile bir gevher-i ẕī-ḳıymet-i ʿaşḳam

nokta:

1. **noḳṭa:**-*s, -ı, -n, -ı*
Gazel 568
Mısra: **5**
Bazı harflerin üstüne, ortasına, altına konulan işaret. "fe, kaf, şın, cim, çe, nun, be, pe" harflerinde olduğu gibi.

Bir noḳṭasını biñ ḫaṭ-ı reyḥāna virmezin
Ben ḫāke ser ḳılmadın eger yazsa yār ḫaṭ

2. **noḳṭa:**
Terkib-bend 8
Mısra: **75**
Nokta (.) II Hurufilik: Bütün mevcudatın bilfiil ve bilkuvve sesleri 32 harfin dışında değildir. Tüm bu harflerin aslı da bir noktadır. Eğer o nokta 32 kelimeden ayrılırsa, kelime de ortadan kalkar. Kişi bu noktayı anlayıp kavrayamazsa, mevcudatı da anlayamaz.

Ol noḳṭa benem didi dönüp remzini seyr it
Yaʿnī ki benem cümleten esmā-yı müsemmā

3. **noḳṭa:**
Terkib-bend 8
Mısra: **73**
Biçimi kalemin kağıda bir defa dokunması ile meydana gelen ben gibi ufak şekil, nokta.

Bir noḳṭa durur sırrı didi çār kitābuñ
Kʿol çārdadur sırr-ı kütübḫāne-i eşyā

nokta-i dāʾire-i çarh-ı muʿallaḳ:

1. **noḳṭa-i dāʾire-i çarḫ-ı muʿallaḳ:**
Tahmis 8
Mısra: **12**
Havada asılı duran gök çemberinin merkez noktası.

Maşdar-ı emrden āfaḳda müştāḳ çü bizüz
Noḳṭa-i dāʾire-i çarḫ-ı muʿallaḳ çü bizüz

noḳṭa-i dāʾire-i ʿilm-i ilāhī:

1. **noḳṭa-i dāʾire-i ʿilm-i ilāhī:**
Gazel 300
Mısra: **8**
İlahi ilim dairesinin noktası.

Ḥaḳ-şināsān-ı ḫaṭ-ı sebzüñe ḫāl-i siyehüñ
Noḳṭa-i dāʾire-i ʿilm-i İlāhī görinür

2. **noḳṭa-i dāʾire-i ʿilm-i ilāhī:**
Gazel 300
Mısra: **8**
İlahi ilim dairesinin noktası, başlangıcı.

Ḥaḳ-şināsān-ı ḫaṭ-ı sebzüñe ḫāl-i siyehüñ
Noḳṭa-i dāʾire-i ʿilm-i İlāhī görinür

noḳṭa-i ruḥ:

1. **noḳṭa-i ruḫ:**
Gazel 738
Mısra: **1**
Yanaktaki nokta. || Ben.

Ḫāl yā noḳṭa-i ruḫ mı ruḫı yā gül-berk-i āl
Yā ruḫuñ māh-ı şeb-ārādur sevādıdur o ḫāl

noḳṭa-veş:

1. **noḳṭa-veş:**
Gazel 910
Mısra: **5**
Nokta gibi.

Noḳṭa-veş ʿālem-i terkībde ferd olmayıcaḳ
Kişi ayaḳ başamaz dāʾire-i ʿirfāna

nüʿās:

1. **nüʿās:**
Kaside 13
Mısra: **12**
Uyuklama, pinekleme.

Ṣafā-yı cezbe-i ʿaşḳile ġayr ola bīdār
Şarāb-ı ġafletile ḫāṣıl ola sende nüʿās

nücūm:

1. **nücūm:**
Gazel 332
Mısra: **12**
Yıldızlar.

Maḥmil eṭrāfında altın ṭoplar mı yā nücūm
Maḥmil-i zerrīn nücūm içre meh-i ġarrā mıdur

nücūm- ı āsumān:

1. **nücūm- ı āsumān:**-*ı*
Gazel 599
Mısra: **6**
Gökyüzünün yıldızları.

Āferīn ol ḥoḳḳa-bāz-ı dehre kim ṣubḥ u mesā
Mihre var eyler nücūm- ı āsumānı var yoḳ

nücūm-ı seyyār:

1. **nücūm-ı seyyār:**
Kaside 19
Mısra: **54**
Gezici yıldızlar.

Görinen ṣanma s̱üreyyā felek-i ḳadrinde
Cemʿ olur bir yire her gice nücūm-ı seyyār

nuh:

1. **nūḥ:**
Rübai 14
Mısra: **4**
Hz. Nuh peygamber. Çok uzun yaşamasıyla Klasik Türk edebiyatında yer almaktadır. Uzun ömrün timsalidir.

Ümmīd-i viṣāluñ eyleyen bīçāre Eyyūb gerek ṣabrda vü ʿömrde Nūḥ

nūḥ:

1. **nüh:**
Gazel 151
Mısra: **21**
Dokuz adedi.

Nüh felek ḳuṭb-ı murādı üzre ḳılsun devr kim
Himmetiyle feyż-baḫş-ı kām-dil-i nā-kāmdur

nüh çarḫ-ı aʿzam:

1. **nüh çarḫ-ı aʿzam:**
Kaside 31
Mısra: **64**
Dokuz felek. || *Dokuz katlı feleğin her bir katı.*

Muraṣṣaʿ ṭabaḳlar durur pür-cevāhir
Melekler elinde bu nüh çarḫ-ı aʿzam

2. **nüh çarḫ-ı aʿẓam:**-*dan*
Tarih 73
Mısra: **4**
Dokuzuncu felek. || *Bütün gökleri içine alan, en büyük ve en güçlü felek.*

Hezār iʿzāz ile ḫuld-ı berīne itdiler vāṣıl
Melekler indi istikbāle nüh çarḫ-ı aʿẓamdan

nüh ḳalʿa:

1. **nüh ḳalʿa:**-*y*, -*ı*
Kaside 31
Mısra: **65**
Dokuz kale. || *Feleğin dokuz katı.*

Zamāne bu nüh ḳalʿayı ṣaḳlamışdur
Şeb-i sūrda yaḳmaḳ ister anı hem

nüh kāse:

1. **nüh kāse:**-*s*, -*i*
Tarih 82
Mısra: **5**
Dokuz kase. || *Feleğin dokuz katmanı.*

Döndükce çarḫ-ı dāyirüñ nüh kāsesi devr eylesün
Bezm-i ṣafāda sāġar-ı iḳbāli cām-ı mül gibi

nüh saḳf:

1. **nüh saḳf:**-*ı*, -*n*, -*ı*
Gazel 678
Mısra: **12**
Dokuz dam. || *Feleğin dokuz katından her biri.*

Ḳanı bir ḫāksār-ı ḫānedān-ı āl-ı Aḥmed kim
Yaḳa bir āhile nüh saḳfını gerdūn-ı gerdānuñ

nuḫās:

1. **nüḫās:**
Kaside 13
Mısra: **58**
Bakır.

Sözümle olsa berāber olurdı ġayr sözi
Eger zemānede zer mertebe bulaydı nüḫās

nüh-cām-ı felek:

1. **nüh-cām-ı felek:**
Gazel 569
Mısra: **1**
Dokuz kadehli felek. || *Feleğin dokuz katmanı.*

Olsa nüh-cām-ı felek encümen-ārā-yı neşāṭ
Dīde-i ḫāṭıruma gelmeye ṣaḥbā-yı neşāṭ

nüh-ḳavs-i gerdūn:

1. **nüh-ḳavs-i gerdūn:**-*ı*
Gazel 461
Mısra: **7**
Feleğin dokuz yayı.

Çeküp nüh-ḳavs-i gerdūnı kemān-ı ʿaşḳa el urduḳ
Bu günden böyle tīr-endāz-ı ḳavs-i müntehāyuz

nüh-kubbe-i eflāk:

1. **nüh-ḳubbe-i eflāk:**-*dan*
Gazel 785
Mısra: **8**
Feleğin dokuz kubbesi. || *Dokuz katlı felek.*

Ne mümkin ḫāyil olmaḳ ḳaṣd olınca sīne-i aʿdā
Ben ol tīrem ki bu nüh-ḳubbe-i eflākdan giçdüm

nüh-pāye:

1. **nüh-pāye:**
Kaside 29
Mısra: **54**
Dokuz basamak II Dokuz kat.

Bu ḳadar rıfʿātile küngüre-i çarḫ-ı berīn
Tārem-i ḳadrine nüh-pāye bu kemter süllem

nuh-tāk:

1. **nüh-ṭāḳ:**-*ı*
Tahmis 5
Mısra: **12**
Dokuz kat gök, gökyüzü.

Ol bī-vefā ki istese āfāḳı çignedür
Ayaḳ ḳosa rikāba bu nüh-ṭāḳı çignedür

2. **nüh-ṭāḳ:**-*da*
Gazel 981
Mısra: **1**
Dokuz kubbe. || *Dokuz kat gök, felek.*

Fikr-i muḫāl itme bu nüh-ṭāḳda
Enfüse gel nesne yoḳ āfāḳda

nüh-ṭāḳ-ı ʿālī-ḳadr:

1. **nüh-ṭāḳ-ı ʿālī-ḳadr:**-*de*
Gazel 845
Mısra: **7**
Kıymeti yüksek dokuz kubbe. || *Felek.*

Encümüñ sırrına bu nüh-ṭāḳ-ı ʿālī-ḳadrde
Vāḳıf olmış yoḳ meger kim giceler bīdār olan

nuḫūset:

1. **nüḫūset:**-*den*
Kaside 7
Mısra: **66**
Uğursuzluk.

Ḳoma min-baʿd ḳayd-ı ġuṣṣada bend-i meşaḳḳatde
Nüḫūsetden ḫalāṣ it ṭāliʿin ʿOs̱mān Pāşānuñ

nukāt-ı reml:

1. **nuḳāṭ-ı reml:**-*den*
Gazel 765
Mısra: **4**
Gaybı keşfetmek, gelecekten haber vermek için kullanılan nokta ve çizgiler.

Ezel remmālı levḥ-i sīnem üzre ṭāliʿüm görmiş
Nuḳāṭ-ı remlden yer yer ḳalan āş̱ārdur dāġum

nuḳl:

1. **nuḳl:**
Gazel 604
Mısra: **4**
İçkiyle yenen yiyecek, meze, çerez.

ʿAceb mi ṣubḥadan el çiksen ey esīr-i hūş
Şarāb u nuḳl u gül-i gülsitāndur istedügüñ

nuḳl-ı faẕ̇l:

1. **nuḳl-ı faẕ̇l:**
Kaside 35
Mısra: **27**
Fazilet mezesi.

Ẕ̇evḳimüz var nuḳl-ı faẕ̇l u rāḥ-ı vaḥdetle müdām
Ḳuvvetenā ḳūt leẕ̇īẕ̇ün māʾenā māün muʿīn

nuḳl-ı ʿiş̱ret:

1. **nuḳl-ı ʿiş̱ret:**-*i, -n, -den*
Gazel 623
Mısra: **1**
İçki mezesi.

Şarāb-ı ẕ̇evḳ u nuḳl-ı ʿiş̱retinden ʿālemüñ geçdük
Ne ḳayd olsun ġamuñ çekmek ṭutalum kim yedük içdük

nuḳl-ı şeker-āmūz:

1. **nuḳl-ı şeker-āmūz:**
Gazel 439
Mısra: **8**
Şekerli meze. || *Sevgilinin sözleri.*

Öldürdi bizi derd-i ḫumār-ı mey-i firḳat
Bir cām şun ey sözleri nuḳl-ı şeker-āmūz

nuḳre:

1. **nuḳre:**
Gazel 231
Mısra: **11**
Gümüş para.

Rūz u şeb nuḳre saña vird-i zebān olmışdur
Nedür ey ḫām-ı ṭamaʿ bu ṭamaʿ-ı ḫām nedür

nükte:

1. **nükte:**-*s, -i, -n*
Gazel 419
Mısra: **19**
Herkesin anlayamadığı ince mana, bir söz ve ibareden remiz ve işaretle sezdirilen şey; iyi düşünülen dakik manalı zarif söz, mazmun.

Küntü kenzen nüktesin iẓhār idüp çün didi ol
Rūḥi nefsin bilmeyen Sübḥānı bilmez ḳandedür

2. **nükte:**
Gazel 747
Mısra: **9**
Herkesin anlayamadığı ince mana. II İnce manalı, zarif ve şakalı söz.

Ḥāl bilmez nükte fehm itmez cemādı neylesün
Hem-zebān olmaġa ister bir suḫan-perver göñül

3. **nükte:**-*s, -i, -y, -le*
Gazel 375
Mısra: **15**
İnce anlamlı, düşündürücü söz. || *Hadis.*

Rūḥiyā el-fakr faḫri nüktesiyle ḳıl ʿamel
Kim şeh-i dīnüñ ḥadīş̱-i vācibüʾl-ʿiẕ̇ʿānıdur

4. **nükte:**-*s, -i, -n*
Gazel 419
Mısra: **19**
Herkes tarafından idrak edilemeyecek olan gizli mana, sır, hikmet.

Küntü kenzen nüktesin iẓhār idüp çün didi ol
Rūḥi nefsin bilmeyen Sübḥānı bilmez ḳandedür

nükte it-:

1. **nükte id-:**-*e, -mez*
Gazel 442
Mısra: **1**
Nükteli söz söylemek; nükteli konuşmak.

Ġayr idemez nükte bize şāʿirüz
Nükte-serāluḳda ʿaceb māhirüz

nükte-dān:

1. **nükte-dān:**-*uz*
Gazel 455
Mısra: **13**
Nükte bilen, ince ve zarif kimse.

Rūḥiyā biz nükte-dānuz ḳılmazuz her ḫūba meyl
Bir söz añlar yār bir ḥāl ehli cānān isterüz

2. **nükte-dān:**
Terkib-bend 6
Mısra: **27**
İnce bir anlam taşıyan, zeka eseri olduğu için hoşa giden zarif ve düşündürücü söz söylemekte mahir olan (kimse).

Maḥbūb idi ẓarīf idi vü nükte-dān idi
Şehr içre māḥaṣal yoġidi kendüden güzel

3. **nüktedān:**
Gazel 324
Mısra: **18**
İnce manalı sözlerden anlayan.

O luṭfı kim iderdi ẕ̇āt-ı rūḥullah emvāta
Bu gün erbāb-ı ḥāle ḥālini nüktedān eyler

nüktedānān-ı zevi'l-efhām:

1. **nüktedānān-ı ẕ̇evi'l-efhām:**
Tarih 16
Mısra: **4**
Anlayış sahibi şairler.

Didi bir beyt kim andan olur müstahrec on tārīḫ
İder taḥsīn işitse nüktedānān-ı ẕ̇evi'l-efhām

nüktedān-ı ḳadr-şinās:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **nüktedān-ı ḳadr-şinās:**
Kaside 13
Mısra: **52**
Kıymet bilen ve nükte yapmasını bilen kimse.

Seni ḳoyup kime ṣunsun ḳasīdesin Rūḥī
Ḳani senün gibi bir nüktedān-ı ḳadr-şinās

nüktedānlık:

1. **nüktedānlıḳ:**-*da*
Gazel 295
Mısra: **3**
Nüktedan olma durumu, nüktecilik.

Nüktedānlıḳda tefavvuḳ idemez şāʿire ġayr
Ḳande otursa olur encümen-ārā şāʿir

nüktedānluk:

1. **nüktedānluk:**
Kaside 31
Mısra: **88**
Nüktedan olma durumu, nüktecilik.

Ben ol Rūḥiyem kim ṭarīḳ-i suḫanda
Olupdur baña nüktedānluk müsellem

nükte-gūyān-ı cihān:

1. **nükte-gūyān-ı cihān:**-*a*
Tarih 37
Mısra: **11**
Cihanın şairleri.

Nükte-gūyān-ı cihāna sözleri muḥkem sened
Fāżılān-ı dehre ḫāk-ı dergehi ʿālī-maḳām

nükte-gūyān-ı zamān:

1. **nükte-gūyān-ı zamān:**-*a*
Kaside 41
Mısra: **63**
Zamanın nüktecileri. || Devrin şairleri.

Nükte-gūyān-ı zamāna suḫanuñ ḍarb-ı meṣel
Çekmeseydi işigüñ ṭopraġını görmez idi

nükte-güẕār:

1. **nükte-güẕār:**-*ı*
Gazel 632
Mısra: **8**
Nükteli sözler söyleyen.

Ṭabʿına ʿuḳde-küşālıḳda iderler taḥsīn
Fużalāsı ʿArabuñ nükte-güẕārı ʿAcemüñ

2. **nükte-güẕār:**
Tarih 4
Mısra: **26**
Güzel nükteler yapan kimse.

Yaʿni Ḫallāḳ-ı suḫan Ḥażret-i ʿĀli Çelebi
Ol ki yoḳ ṭabʿ-ı bülendi gibi bir nükte-güẕār

nükte-güẕār ol-:

1. **nükte-güẕār ol-:**-*duġ, -um*
Gazel 326
Mısra: **13**
Nükteli sözler söylemek.

Vaṣf-ı ḫaṭuñda nükte-güẕār olduġum bu kim
Erbāb-ı ḥāl o nükte-i mermūza reşk ider

nükte-güẕārān:

1. **nükte-güẕārān:**
Kaside 40
Mısra: **22**
Güzel nükteler yapan kimse.

Añmayup eyledüñüz gerçi ferāmūş ammā
Ẕikr olunsa nola bu nükte-güẕārān eyüdür

nükte-güẕārān-ı ʿacem:

1. **nükte-güẕārān-ı ʿacem:**
Kaside 29
Mısra: **50**
İran şairleri.

Ṭabʿ-ı pākine selāsetde iderler taḥsīn
Fuṣaḥā-yı ʿArab nükte-güẕārān-ı ʿAcem

nükte-i ʿaşḳ

1. **nükte-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 564
Mısra: **3**
Aşkın gizli manaları.

Vechüñ kitābı nükte-i ʿaşḳı beyān ider
Yaʿnī ṭoḳuz ḥurūfdur u on iki nuḳaṭ

nükte-i ḥayru'l-kelām:

1. **nükte-i ḫayru'l-kelām:**
Tarih 7
Mısra: **58**
Sözlerin en hayırlısındaki ince mana(lar).

Muḫtaṣar ḳıldı sözi vaṣfuñda zīrā kim bilür
Olduġın maʿlūm-ı ṭabʿuñ nükte-i ḫayru'l-kelām

nükte-i ḥayrüʾl-kelām:

1. **nükte-i ḫayrüʾl-kelām:**
Kaside 34
Mısra: **94**
Nükteli sözün en iyisi.

Sözlerüm vaṣfuñda bulmazdı nihāyet ḥaşre dek
Olmasa taṭvīle māniʿ nükte-i ḫayrüʾl-kelām

nükte-i mā evḥā:

1. **nükte-i mā evḥā:**
Gazel 812
Mısra: **4**
"Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti." ayetinin manası (Necm:10).

Sırr-ı miʿrāca nola ḳılsa Ebū Cehl inkār
Ḫayli ʿaḳl ister ola nükte-i mā evḥā fehm

nükte-i menʿaref:

1. **nükte-i menʿaref:**
Kaside 41
Mısra: **42**
"Kendini bilen Rabbini bilir." sözünün derin manası.

Elveled sırr-ı ebī şānuña olmış menzel
Nükte-i menʿaref olmaz idi elān mefhūm

nükte-i mermūz:

1. **nükte-i mermūz:**
Gazel 525
Mısra: **14**
Remizli nükteler. || İnce ve derin manalı sözler.

Murġāna gülistān oḳuyup bād-ı seḥer-ḫīz
Her ġoncada ḥall itdi nice nükte-i mermūz

2. **nükte-i mermūz:**
Kaside 28
Mısra: **16**
Anlamı kapalı olan, remizli nükte.

Murġāna gülistān oḳudı bād-ı seḥer-ḫīz
Her ṣafḥada ḥall itdi nice nükte-i mermūz

nükte-i rengīn:

1. **nükte-i rengīn:**
Gazel 885
Mısra: **6**
Güzel nükte.

Nice bir ḳılmaġa bülbüllerüñi reng-peẕīr
Açılup ġayrılara nükte-i rengīn idesin

nükte-meẕheb:

1. **nükte-meẕheb:**
Gazel 380
Mısra: **12**
Nükteci, nükteli. || İnce manalar taşıyan.

Zebān-ı ḥālımuz var bir gürūhuz başḳa ey ṣūfī
Bilinmez ḳāle ṣıġmaz nükte-meẕheb remz ü īmādur

nükte-perdāz:

1. **nükte-perdāz:**
Gazel 843
Mısra: **14**
Nükteli söz söyleyen.

Ehl-i ṭabʿı ḳıldı hep dem-beste cevr-i nigār
Rūḥiyi şevḳ-ı ruḫuñdur nükte-perdāz itdüren

nükte-perdāzān-ı şāḥib-i vecd u ḥāl:

1. **nükte-perdāzān-ı şāḥib-i vecd u ḥāl:**
Tarih 75
Mısra: **14**
Coşkunluk ve cezbe sahibi nükteciler, şairler.

Rāz-dān olsa lāyıḳ fāżılān-ı rūzgār
Hem-nişīni nükte-perdāzān-ı ṣāḥib-i vecd u ḥāl

nükte-sāz:

1. **nükte-sāz:**-*a*
Gazel 326
Mısra: **16**
Nükteli sözler söyleyen.

Mülk-i suḫanda ḫusrev-i vaḳt olsa müddeʿī
Rūḥī-i nükte-sāza daḫi sözde reşk ider

nükte-senc:

1. **nükte-senc:**-*ler*
Gazel 418
Mısra: **7**
Sözden anlayan.

İrişe keyfler gele bir yere nükte-sencler
Oḳına naẓm u neşr ola mebḥaş-ı şāʿirāneler

nükte-serā:

1. **nükte-serā:**-*luḳ, -da*
Gazel 442
Mısra: **2**
Nükte söyleyen (kimse).

Ġayr idemez nükte bize şāʿirüz
Nükte-serāluḳda ʿaceb māhirüz

nukūş:

1. **nuḳūş:**-*ı, -n*
Gazel 335
Mısra: **10**
Nakışlar, resimler.

Ḫaṭ-ı naḳşında cānānuñ felek ʿāciz melek ḥayrān
Nuḳūşın sırrın ey Rūḥī yine şāḥib-nuḳūş añlar

nuḳūş-ı māsivā:

1. **nuḳūş-ı māsivā:**-*y, -a*
Gazel 384
Mısra: **9**
Allah'ın dışındaki varlıkların nakışları.

Nuḳūş-ı māsivāya Rūḥī-i bī-dil gibi baḳmaz
Naẓar bir rind-i şeydā kim o vech-i pāka ṣalmışdur

nümāyān ol-:

1. **nümāyān ol-:**-*ınca*
Kaside 14
Mısra: **16**
Görünmek.

Ṣadā-yı hū ile bülbül pür itdi dünyāyı
Cemāl-i gülde nümāyān olınca pertev-i nūr

nümūd it-:

1. **nümūd it-:**-*miş*
Tahmis 1
Mısra: **18**
Görünmek, meydana çıkmak, var olmak.

Cān dürr-i dürc-i ḳulzümi güft u şinid itmiş
Eşyā miṣāl-ı ḳaṭre hemān bir nümūd itmiş

nümūne:

1. **nümūne:**
Gazel 285
Mısra: **12**
Nitelikleri hakkında bir fikir vermek üzere bir bütünden alınan parça, örnek.

Çemen-ārā-yı cihān olmaġıçün zülfüñde
Bir nümūne ḳodılar nāmına sünbül didiler

nümūne-i meryem:

1. **nümūne-i meryem:**
Terkib-bend 7
Mısra: **18**
Hz. Meryem'e benzer (kimse).

Derkde peyrev-i Ḫadīce idi
Pāklilükde nümüne-i Meryem

nūr:

1. **nūr:**
Gazel 1019
Mısra: **7**
Işık, ziya, aydınlık, nur.

Nūr u nevr ile firāḳuñda pür olsa yer u gök
Ne gözüm nūra baḳar gökde ne yerde nevre

2. **nūr:**-*dur*
Gazel 276
Mısra: **4**
Aydınlık, parıltı, parlaklık, ışık, ziya.

Mihrile var ne nisbeti kim lemʿa-i ruḫuñ
Bir nūrdur ki pertevi mihrile māhdur

3. **nūr:**-*ı*
Kaside 41
Mısra: **75**
Allah'ın tecellisi, nuru; parlaklık, nur, ışıltı.

Ki duʿā nūrı ile rūşen ola çeşm-i emel
Tāze ḫilʿat geyürüp sāl-be-sāl eşcāra

4. **nūr:**-*dan*
Gazel 856
Mısra: **10**
Aydınlık, ışık; gerçeği görmeyi sağlayan manevî ışık.

Rūḥī ʿaceb mi diñmese bir dem gözüm yaşı
Āteş bıraḳdı cānuma ol nūrdan beden

5. **nūr:**
Gazel 692
Mısra: **8**
Işık, ziya, aydınlık. || *Sevgilinin güzel yüzü.*

Bıraḳmış odda seni ḫavf-ı duẕeḫ ey ṣūfī
Cemāl-i dilbere baḳ nārı nūr idem dirseñ

6. **nūr:**-*a*
Terkib-bend 5
Mısra: **19**
Aydınlık, ışık, parıltı, ziya. || *Nur yüzlü İbrahim Çelebi.*

Niçün görülmez o ḫurşīd o nūra noldı kim
Cihānı ebr-i siyeh ṭutdı bu ne ẕulmetdür

7. **nūr:**-*dan*
Gazel 856
Mısra: **2**
Aydınlık, ziya. ‖ *İlahi bir güç tarafından gönderildiğine inanılan parlaklık, mübareklik.*

Rūz-ı ḳıyāmda ki çıḳa gūrdan beden
Ervāḥa feyż-baḫş ola ol nūrdan beden

nūr-baḫş:

1. **nūr-baḫş:**-*ı*
Gazel 143
Mısra: **15**
Nur saçan, aydınlık veren.

Cihānı rūşen itmiş nūr-baḫş-ı çeşm-i cān olmış
O māh-ı evc-i ḥüsnüñ seyr-i dīdārında ʿālem var

nūr-baḫş ol-:

1. **nūr-baḫş ol-:**-*dı*
Tarih 25
Mısra: **4**
Işık saçmak, etrafı aydınlatmak.

Ẕulmet-ābād-ı ʿIrāḳa himmeti
Nūr-baḫş oldı miṣāl-i māh-ı bedr

nūr-baḫş-ı merdüm-i çeşm-i kirām:

1. **nūr-baḫş-ı merdüm-i çeşm-i kirām:**
Tarih 3
Mısra: **12**
Şeref sahiplerinin göz bebeklerine ışık saçan (kimse).

Pāy-būsuñ behcet-efzā-yı ḳulūb-ı ehl-i ḥāl
Ḫākipāyuñ nūr-baḫş-ı merdüm-i çeşm-i kirām

2. **nūr-baḫş-ı merdüm-i çeşm-i kirām:**
Tarih 6
Mısra: **12**
Yücelik ve şeref sahiplerinin göz bebeklerine nur veren (şey veya kimse). || *Göz nuru.*

Ḥabbeẕā ey rāḥat-efzā-yı ḳulūb-ı ehl-i ḥāl
Merḥabā ey nūr-baḫş-ı merdüm-i çeşm-i kirām

nūr-ı baṣar:

1. **nūr-ı baṣar:**
Gazel 26
Mısra: **2**
Göz nuru. || *Sevgili.*

Gezermiş reh-güẕārında rakīb-i kec-naẓar tenhā
Göñül ṣād ol ki ḳaldı saña nūr-ı baṣar tenhā

nūr-ı çeşm:

1. **nūr-ı çeşm:**-*i*
Gazel 289
Mısra: **12**
Göz nuru.

Gözinde ṣaḳlayup dāʾim baṣar baġrına peykānın
Dil-i miḥnet-güẕāruñ nūr-ı çeşmi yār-ı cānıdur

nūr-ı çeşm-i ehl-i biniş:

1. **nūr-ı çeşm-i ehl-i biniş:**
Kaside 34
Mısra: **27**
Ulemanın göz nuru.

Nūr-ı çeşm-i ehl-i biniş Ḥāletī-i nāmdār
Ol ki ʿadl ü dād ile ʿālemde olmışdur benām

nūr-ı çeşm:

1. **nūr-ı çeşm:**-*i, -n*
Terkib-bend 1
Mısra: **16**
Göz nuru. || *Evlat, oğul.*

Niçün ey çarḫ-ı ẓālim naḳd-i kevneyni hebā ḳılduñ
ʿAliyyüʾl-murtażānuñ nūr-ı çeşmin bī-żiyā ḳılduñ

nūr-ı dīde:

1. **nūr-ı dīde:**
Gazel 197

Mısra: **11**
Göz nuru. || *Sevgili.*

O nūr-ı dīde kim gözler cemālın ġayr-ı ʿayāndan
Biḥamdillah benüm manẓūr-ı çeşm-i eşk-bārumdur

2. **nūr-ı dīde:**-*m*
Gazel 318
Mısra: **10**
Göz nuru.

Olsa Rūḥī ġam degül meftūn-ı çeşm-i sāḥiruñ
Her ne var ey nūr-ı dīdem çeşm-i seḥḥāruñdadur

3. **nūr-ı dīde:**-*y, -e*
Kaside 14
Mısra: **71**
Göz nuru. || *Sinan Paşa'nın torunu.*

O nūr-ı dīdeye farż olmışidi bu sünnet
Gerek ki cāri ola sünnet-i resūl-i ṭahūr

nūr-ı dil:

1. **nūr-ı dil:**
Terkib-bend 8
Mısra: **20**
Gönlü aydınlatan nur.

Dil-bestelerüz bizden ırağ eyleme bir dem
Ol bādeyi kim nūr-ı dil ü dīde-i Cemdür

nūr-ı ġuşūn-ı kerem:

1. **nūr-ı ġuşūn-ı kerem:**
Kaside 2
Mısra: **11**
Cömertlik dallarının nuru. || *Hz. Muhammed.*

Nūr-ı ʿuyūn-ı kerem nūr-ı ġuşūn-ı kerem
ʿŪd-ı fünūn-ı kerem ṣalli ve sellim ʿaleyh

nūr-ı ḥaḳīḳat:

1. **nūr-ı ḥaḳīḳat:**-*le*
Gazel 442
Mısra: **7**
Hakikat nuru.

Bāṭınımuz nūr-ı ḥaḳīḳatle pür
Gün gibi ehl-i naẓara ẓāhirüz

nūr-ı ḥakk:

1. **nūr-ı ḥaḳḳ:**-*ı*
Gazel 669
Mısra: **4**
Allah'ın nuru.

Şevḳa geldük sīnemüz çāk eyledük bī-iḫtiyār
Nūr-ı Ḥaḳḳı mihr-i ruḫsārında gördük hū didük

nūr-ı hidāyet:

1. **nūr-ı hidāyet:**
Gazel 380
Mısra: **3**
Kurtuluş ışığı.

İder nūr-ı hidāyet gibi ḫalḳuñ gönlini rūşen
Fürūġ-ı mihr-i ruḫsāruñ ʿaceb şemʿ-i dilārādur

nūr-ı ḫudā:

1. **nūr-ı ḫudā:**
Gazel 307
Mısra: **10**
Allah'ın nuru.

Sözüm iṣbāt iderem şāhid-i ḥākim sensin
Ger disem nūr-ı Ḫudā ṣūret-i insānda gezer

nūr-ı maḥẓūz-ı feyż-i rabbāni:

1. **nūr-ı maḥẓūẓ-ı feyż-i rabbāni:**-*den*
Gazel 877
Mısra: **11**
İlahi feyizlerin hazzının nuru.

Serāpā nūr-ı maḥẓūẓ-ı feyż-i Rabbāniden ey ṣūfī
Gözi açıḳlara rūşen velī pūşīdeyüz senden

nūr-ı mübīn:

1. **nūr-ı mübīn:**
Terkib-bend 9
Mısra: **16**
İyiyi kötüden ayırt edebilen nur.

ʿAdl eyle mülk-i ḫüsnde mesned-nişīn iseñ
Ālūde olma ẓulmile nūr-ı mübīn iseñ

nūr-ı pāk:

1. **nūr-ı pāk:**-*uñ, -la*
Terkib-bend 7
Mısra: **76**
Mübarek nur, kutsal ışık.

Ḥaşre dek Meşhed-i latīfinden
Nūr-ı pākuñla defʿ-i ẓulmet ḳıl

nūr-ı ruḥ:

1. **nūr-ı ruḥ:**-*ı, -n, -dan*
Kaside 25
Mısra: **43**
Yüzün nuru.

Çerāġı nūr-ı ruḫından yaḳar ṣafā ehli
Ruḫıyla nūr-ı hidāyet biri maḥall biri ḥāl

2. **nūr-ı ruḥ:**-*uñ, -dan*
Gazel 1015
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Yanağının nuru.

Ḥayāl-ı ḫaṭṭ-ı sebzüñ naḳş olaldan levḥ-i ḫāṭırda
Gözüm nūr-ı ruḫuñdan ġayrısın görmez meẓāhirde

nūr-ı tecellā:

1. **nūr-ı tecellā:**-*ñ, -a*
Kaside 1
Mısra: **12**
(Allah'ın) Nurunun belirmesi. || *Aşığın kalbinde ilahi nurun ve feyzin zuhuru.*

Var ümīdüm ki idem rūy-ı dilārāña nigāh
Maẓhar it nūr-ı tecellāña beni yā Allah

2. **nūr-ı tecellā:**-*ñ, -a*
Kaside 1
Mısra: **36**

(Allah'ın) Nurunun belirmesi. || *Aşığın kalbinde ilahi nurun ve feyzin zuhuru.*

Var ümīdüm ki idem rūy-ı dilārāña nigāh
Maẓhar it nūr-ı tecellāña beni yā Allah

nūr-ı tecellī:

1. **nūr-ı tecellī:**-*s, -i, -n, -e*
Gazel 504
Mısra: **13**
Tecelli, görünme nuru.

Müstaġraḳ oldı nūr-ı tecellīsine Ḥaḳḳuñ
Rūḥī o dem ki baġladı ṣūret vücūdımuz

nūr-ı ʿuyūn-ı kerem:

1. **nūr-ı ʿuyūn-ı kerem:**
Kaside 2
Mısra: **11**
Lütuf ve cömertlik gözlerinin nuru. || *Hz. Muhammed.*

Nūr-ı ʿuyūn-ı kerem nūr-ı ġuṣūn-ı kerem
ʿŪd-ı fünūn-ı kerem ṣalli ve sellim ʿaleyh

nûş:

1. **nūş:**
Gazel 544
Mısra: **4**
İçmek.

Bezm-i meyden her ḳadeḥ kim ṭoldurup alsañ ele
Ey gül-i raʿnā melekler gökde dirler nūş nūş

2. **nūş:**
Gazel 832
Mısra: **6**
Tatlı. || *Bal.*

Mihr umarsın dehrden ḳahrından ikrāh eyleme
Nīşine ṣabr eyler ey dil nūş uman zenbūrdan

3. **nūş:**
Terkib-bend 8
Mısra: **36**
İçki, içki içen. II Tatlı, bal.

Ṣıḥḥat ṣoñı derd olmasa vuṣlat demi hicrān
Nūş aḫırı nīş olmasa sūr aḫırı mātem

nūş eyle-:

1. **nūş eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 785
Mısra: **1**
İçmek.

Maḥabbet cāmını nūş eyledüm bī-hūş olup giçdüm
Esen ḳal sen benüm rūḥ-ı revānum işte ben giçdüm

2. **nūş eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 835
Mısra: **7**
İçmek. || *Öpmek.*

Şerbet-i laʿluñ egerçi eyledüm bir kerre nūş
Ġamzesinden uġradum ammā hezārān nīşe ben

nūş it-:

1. **nūş it-:**
Gazel 314
Mısra: **1**
İçmek.

Nūş it şarāb-ı ʿaşḳı mey-i dil-küşā budur
Seyr it ḥabāb-ı sāġarı ʿayn-ı ṣafā budur

2. **nūş it-:**-*dü, -k*
Gazel 635
Mısra: **12**
İçmek. || *Kabullenmek, yaşamak.*

Baḳmayup zehr-i ġam u cām-ı sürūr-encāma
Sāḳi-i dehr ne ṣundıysa bize nūş itdük

nüsḫa:

1. **nüsḫa:**-*lar*
Gazel 257
Mısra: **5**
Yazılmış şey; muska.

Arar ṣūfī mücerreb nüsḫalar teshīrine yāruñ
Perī-peykerlerüñ bīçāre bilmez nüsḫası nedür

2. **nüsḫa:**-*da*
Gazel 568
Mısra: **10**
Birbirinin tıpkısı olan yazılı evrakların her biri.

Yoḳdur ġalaṭ kitāb-ı ruḫında disem nola
Taṣḥīḥ olınca nüsḫada olur kenār ḫaṭ

3. **nüsḫa:**-*s, -ı*
Gazel 651
Mısra: **8**
Muska. || *Para.*

Ṣanma esmāyile rām ola gider ol fikri
Nüsḫası zer gerek ol sīm-teni rām idenüñ

nüsha-i ḫaṭṭ-ı cemāl-i yār:

1. **nüsḫa-i ḫaṭṭ-ı cemāl-i yār:**
Gazel 538
Mısra: **3**
Sevgilinin nüshaya benzeyen güzel yüzündeki yazılar; ayva tüyleri.

ʿĀşıḳ odur ki nüsḫa-i ḫaṭṭ-ı cemāl-i yār
Ḳalbinde naḳş baġlaya ümmü'l-kitāb-veş

nusha-i sīm ü zer:

1. **nusḫa-i sīm ü zer:**-*e*
Gazel 312
Mısra: **1**
Gümüş ve altın nüsha. || *Para.*

Güzeller nusḫa-i sīm ü zere ġāyet de māʾildür
Hemān ol nusḫa olsa anlaruñ teshīri ḳābildür

nūş-hand:

1. **nūş-ḫand:**-*imüz*
Gazel 329
Mısra: **2**
Tatlı gülüş.

Dāmānına el irmez bir ser-bülendimüz var
Güftārına ṭoyulmaz bir nūş-ḫandimüz var

nūş-ı cān:

1. **nūş-ı cān:**
Gazel 121
Mısra: **13**
Tatlı can.

Nūş-ı cān olsun ṣafā cāmın çeken ʿuşşāḳa kim
Rūḥiye ḫūn-ı cigerdür bāde-i gülfām-ı ʿīd

nūş-ı cān it-:

1. **nūş-ı cān it-:**-*di*
Tarih 19
Mısra: **3**
Can (şarabını) içmek. || *Fani olan hayatı bulmak.*

Nūş-ı cān itdi fenā cāmın o naḳd-i Cem-vaḳt
Ki ecel zehrini tīri içürürdi sebʿa

nūş-ı dehr:

1. **nūş-ı dehr:**-*e*
Gazel 386
Mısra: **4**
Dünyanın tatlılıkları.

Baldan giç çekmeyem dirsen megeslerden belā
Yaʿni nūş-ı dehre aldanma bu nūşuñ nīşi var

nūş-ı leb:

1. **nūş-ı leb:**
Gazel 59
Mısra: **6**
Tatlı dudakl. || *Sevgili.*

Ol mücellā sāʿide dāġ-ı siyeh mi yaḳdılar
Yā sevād-ı dīdemüñ ʿaksi midür ey nūş-ı leb

nūş-ı mey it-:

1. **nūş-ı mey it:**
Gazel 967
Mısra: **1**
İçki içmek.

Gül şevḳi ile nūş-ı mey it sebze-zārda
Ammā be-şarṭ-ı an ki leb-i cūybārda

nūş-ı mey:

1. **nūş-ı mey:**-*den*
Gazel 812
Mısra: **9**
İçki içme. || *Aşk şarabından içme.*

Nūş-ı meyden ne bilür ḳaṣdımuzı ehl-i riyā
Yine keyfiyyet-i dānāyı ider dānā fehm

2. **nūş-ı mey:**-*dür*
Gazel 644
Mısra: **5**
İçki içme.

Nūş-ı meydür pīşesi ḫūn-rīzlik endīşesi
Böyle merdüm-küş esīr-i bāde gözler görmedük

nūş-ı mey-i nāb:

1. **nūş-ı mey-i nāb:**
Gazel 814
Mısra: **11**
Saf şarap içme.

Ḥaḳ bu kim nūş-ı mey-i nāb gibi ẕevḳ olmaz
Sāḳi-i bezm olıcaḳ bir ṣanem-i sīm-endām

nūş-ı şarāb:

1. **nūş-ı şarāb:**-*a*
Gazel 743
Mısra: **12**
Şarap içmek.

Kesildi kūşe-nişīnān-ı genc-i taḳvādan
Levend olup yine nūş-ı şarāba düşdi göñül

nūş-ı şarāb-ı ḫoş-güvār it-:

1. **nūş-ı şarāb-ı ḫoş-güvār it-:**-*di*
Gazel 988
Mısra: **8**
Hoş içimli şaraptan içmek.

Ayaġ üzre ṭurup bezminde yer yer serv-ḳāmetler
O gül nūş-ı şarāb-ı ḫoş-güvār itdi emīrāne

nuṣret:

1. **nuṣret:**
Kaside 23
Mısra: **34**
Allah'ın yardımı; zafer, galibiyet.

Saña virilmek içün feṯḥ olındı Dünyā hep
Senüñçün oldı mücerred bu feṯḥ ü bu nuṣret

2. **nuṣret:**-*le*
Gazel 965
Mısra: **18**
Allah'ın yardımı.

Süvār olup ẓafer raḫşına ḳılduḳca sefer Yārab
İki peyk olup öñince yürisün feṯḥ u nuṣretle

3. **nuṣret:**-*i*
Kaside 15
Mısra: **55**
Üstünlük, başarı, galebe, zafer.

Eyledi bu nuṣreti yümn-i ḳudūm-ı vezīr
Oldı bu feṯḥ ü ẓafer ʿāleme bir dāsitān

nuṣretī:

1. **nuṣretī:**
Kaside 39
Mısra: **39**
Nusretî (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Terkībi ḫoş şiʿr diyüp Nuṣretī yine
Eyler mi işidenleri ḫayrān ne demdedür

nuṭfe-i pāk:

1. **nuṭfe-i pāk:**
Gazel 657
Mısra: **2**
Soyu temiz kişi.

Cān vir olmaġa yoluñda sehī-ḳadlerüñ ḫāk
Bu leṭāfet bu melāḥat nedür ey nuṭfe-i pāk

nuṭk:

1. **nuṭḳ:**-*ile*
Gazel 458
Mısra: **13**
Söz, kelam.

Cismimüzi bu günde biz nuṭḳile rūḥ ḳılmışuz
Mülk-i vücūdda nola Rūḥī olursa adımuz

2. **nuṭḳ:**-*a*
Kaside 9
Mısra: **42**
Konuşma, söz söyleme.

Ṣaḥāyif-i felek erḳāmile ṭolar ḳat ḳat
Cihānda ḳalmaya bir nükte-dānda nuṭḳa mecāl

nuṭḳa gel-:

1. **nuṭḳa gel:**
Gazel 721
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dile gelmek, konuşmak.

Rūḥiyā lāyıḳ degül ṭabʿ-ı suḫandāna sükūt
Nuṭḳa gel meşġūl-ı vaṣf-ı vāli-i ṣāḥib-fen ol

2. **nuṭḳa gel-:**
Tarih 85
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söz söylemek, konuşmak.

Nuṭḳa gel ey ṭūṭi-i ṭabʿum tekellüm vaḳtidür
Kendüñe ḫāmūşlıḳ semtin neden görmek revā

nutḳ-ı cān-baḫş:

1. **nuṭḳ-ı cān-baḫş:**
Gazel 1100
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Can bağışlayan sözü.

Nuṭḳ-ı cān-baḫş ile mürdeler iḥyā ider
Ne ṣanursın güzelüm Rūḥi-i ṣāḥib-suḫanı

nutḳ-ı ṣafā-bahş:

1. **nuṭḳ-ı ṣafā-baḫş:**-*ile*
Kaside 21
Mısra: **29**
Neşe ve huzur veren sözler.

Bu ḳadar nutḳ-ı ṣafā-baḫşile inṣāf mıdur
Rūz u şeb ola māʿīşet ġamı endīşe saña

nuṭḳu ṭutul-:

1. **nuṭḳum ṭutul-:**-*um, -sa*
Gazel 868
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Korkudan, şaşkınlıktan veya öfkeden konuşamaz olmak.

Nuṭḳum ṭutulsa yārı görince ʿaceb degül
Ol ġamzeden helāk olur ādem ne söyleyin

nüvīd:

1. **nüvīd:**
Gazel 123
Mısra: **4**
İyi haber, müjde, muştu.

Muʿaṭṭar eyledi gīsūları cihānı diyü
Getürdi bād-ı ṣabā Şāma yine tāze nüvīd

nüvīd vir-:

1. **nüvīd vir-:**-*di*
Kaside 10
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimseye sevindirici, mutlu bir haberi ulaştırmak.

Cān u dil kūşe-i firḳatde iken irdi bedīd
Gelür ol mālik-i iḳbāl diyü virdi nüvīd

nüvişt:

1. **nüvişt:**
Tarih 40
Mısra: **4**
Yazmak, kaydetmek.

Çün Edrine şud müşerref ez vey Rūḥī
Tārīḫ nüvişt feyż-i Yezdān āmed

O

ocaġ:

1. **ocaġ:**-*ımuz*
Gazel 440
Mısra: **8**
Ev, dergah.

Dilden raḳīb-i āteş-i ʿaşḳuñ diler kese
Sönsün ocaġı söndüre her kim ocaġımuz

ocaġı sön-:

1. **ocaġı sön-:**-*sün*
Gazel 440
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aile dağılmak, yok olmak, çoluk çocuk yok olmak.

Dilden raḳīb-i āteş-i ʿaşḳuñ diler kese
Sönsün ocaġı söndüre her kim ocaġımuz

ocak ṣāḥibi:

1. **ocaḳ ṣāḥibi:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **113**
Hazreti peygamber soyundan geldikleri, seyyit oldukları kabul edilen Bektâşî babalarının soyundan gelen dedeler için kullanılır.

Laġabī Baba bilādıdur ocaḳ ṣāḥibidür
Umaruz himmetini himmet-i pīrān eyüdür

od:

1. **od:**-*ı, -y, -la*
Gazel 583
Mısra: **3**
Ateş. II İç yangını.

Şevḳ odıyla nice ʿāṣıḳlar vücūdın yaḳmasun
Yaḳa bir meclisde kim gögsinde dilber tāze dāġ

2. **od:**-*ı*
Gazel 186
Mısra: **8**
Ateş. || İçki.

Yine şīşe-i pür ile bizi mest ṣanma sāḳī
Kerem eyle yanımuzdan odı eksük itme ḳışdur

od ur-:

1. **od ur-:**-*dı*
Gazel 1027
Mısra: **6**
Ateşe vermek, tutuşturmak.

Ḥāṣıl-ı ʿömri yele virdi hevā-yı zülfi
Ḥırmen-i cānuma od urdı kiyāhı zāde

od üstine otur-:

1. **od üstine otur-:**-*ur*
Gazel 377
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok tehlikeli bir durumda, bir mevkide olmak.

Şevḳ-i ruḫuñla sīnede hīç eylemez ḳarār
Gūyā od üstine oturur bu dil-fikār

oda şal-:

1. **oda şal-:**-*up*
Kaside 17
Mısra: **18**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ateşe yakmak, ateşe vermek, yakmak.

Ṣandūḳ-ı çarḫ ḳuflını açmaġa rūz u şeb
Bir pāre naʿli oda ṣalup ḳıldı yā kilīd

oda yan-:

1. **oda yan-:**-*ar*
Gazel 306
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ateşe yanmak.

Meyl ider ʿārıż-ı gül-gūnına yüz sürmege dil
Yanar oda bıraġur kendüyi dīvāneyi gör

2. **oda yan-:**-*sun*
Gazel 410
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ateşe yanmak, tutuşmak, yanmak.

Ḳo cihāndan kerem ümmīdini kim nākesdür
Oda yansun bu cihān kim ṭolı ḫar u ḫasdur

3. **oda yan-:**-*sun*
Gazel 41
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ateşe verilmek, alev almak.

Ḫārdur çeşmüme sensüz oda yansun gülzār
Gül-i cennetdür o ruḫsār-ı dil-efrūz baña

odda bıraḳ-:

1. **odda bıraḳ-:**-*mış*
Gazel 692
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ateşte bırakmak; ıstırap ve derde düşürmek, içini yakmak.

Bıraḳmış odda seni ḫavf-ı duẕeḫ ey ṣūfī
Cemāl-i dilbere baḳ nārı nūr idem dirseñ

odına yaḳ-:

1. **odına yaḳ-:**-*maḳ, -dur*
Gazel 574
Mısra: **3**
Ateşe yakmak, ateşe vermek, yakmak.

Maḥżā beni maḳṣūdı reşk odına yaḳmaḳdur
Yoḳsa neden ol meh-rū aġyārdan eyler ḥaẕẕ

odına yan-:

1. **odına yan-:**-*dı, -lar*
Gazel 350
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir kimse yüzünden zarara uğramak, çok üzülmek.

Yaḳduñ çemende sīnene mestāne tāze dāġ
Ey ġonca lāleler senüñ odına yandılar

2. **odına yan-:**-*mış*
Gazel 606
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aşk, ayrılık, hasret, azap, hırs gibi duyguların yakıcı etkisine kapılmak.

Bunca kim merhem urur jāle ḳarası ḳopmaz
ʿAceb ey lāle kimüñ odına yanmış dāġuñ

oğlan:

1. **oğlan:**-*a*
Gazel 739
Mısra: **10**
Delikanlı, erkek çocuk.

ʿAşḳ-ı pākile cemāl-i pāka baḳsañ kim ne dir
Nefs ucından olmayınca ʿavrat u oğlana meyl

2. **oğlan:**
Gazel 492
Mısra: **8**
Erkeklerin cinsî zevklerine hizmet eden sapık erkek çocuk.

İḫtiyārı geçinür vāʿıż-ı şehr ortalıġuñ
Biz anı ʿālem-i maʿnīde oğlan bilürüz

3. **oğlan:**
Gazel 492
Mısra: **8**
Erkek çocuk, yetişkin erkek, delikanlı. || Erkeklerin cinsî zevklerine hizmet eden sapık erkek çocuk.

İḫtiyārı geçinür vāʿıż-ı şehr ortalıġuñ
Biz anı ʿālem-i maʿnīde oğlan bilürüz

oğul:

1. **oğul:**
Gazel 1095
Mısra: **4**
Cinsiyeti erkek olan evlat.

Ṣāʿir odur ki beslemesin ṭabʿ-ı pākınuñ
El üzre ṭuta ehl-i belāġat oğul gibi

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ok:

1. **oḳ:**-*dur*
Gazel 205
Mısra: **4**
Silah, savaş aleti.

Nice ben ṣaḳlayayın cānumı çeşmüñden kim
Müjeñüñ her biri bir cāna deger bir oḳdur

2. **oḳ:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 833
Mısra: **7**
Yay veya keman denilen kavis şeklinde bükülmüş bir ağaç çubuğa gerili kirişe takılarak uzağa atılan ucu sivri demirli ince ve kısa değneğe verilen addır.

Hāle ile meh degül āhum oḳından ḫavf idüp
Bir siper almış ele altun göbeklü āsumān

3. **oḳ:**-*uñ*
Gazel 167
Mısra: **4**
Ok II Sevgilinin kirpiği veya yan bakışı.

Ey ḳaşı yā nice girsün eline aġyāruñ
Ki oḳuñ ḳande vü ḳan dilde vü dil tende yatur

4. **oḳ:**-*a*
Gazel 950
Mısra: **3**
Yay denilen aletle fırlatılan ve ucunda sivri bir demir bulunan ince kısa değnek, tir, sehim, navek. || Sevgilinin kirpikleri veya yan bakışı.

Ne gözüñ ḫançere ṭutsun ne oḳa müjgānuñ
Ġayr nālān ola dirseñ beni ḫandān eyle

oḳ at-:

1. **oḳ at-:**-*ar*
Gazel 954
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Oku fırlatmak.

Çeşmi dile ḫadengini gönderse Rūḥiyā
Beñzer ki o kāfire ki oḳ atar Medīneye

okı-:

1. **oḳı:**
Gazel 1035
Mısra: **2**
Bir metni seslendirmek, yüksek sesle kıraat etmek.

Rāhı ḳoyub elden diseler ḳoma merāḥı
Hem oḳı merāḥı hem elüñden ḳoma rāḥı

2. **oḳı-:**-*sa*
Gazel 410
Mısra: **7**
Bir metni seslendirmek, yüksek sesle kıraat etmek. || Bir yazıda anlatılmak istenen manayı anlamak, öğrenmek.

Biñ kitāb oḳısa zāhid olımaz vaḳf-ı ḥāl
Keşf-i esrārda ḥāl ehline bir söz besdür

oḳın-:

1. **oḳın-:**-*ıcaḳ*
Gazel 636
Mısra: **2**
Okunmak, söylenmek.

Vaṣf-ı şemşīri ile sözlerüm cellāduñ
Oḳınıcaḳ cigerin pāreledi ḥussāduñ

okla-:

1. **oḳla-:**-*r*
Gazel 615
Mısra: **10**
Ok atmak.

Ṣayd oldı Rūḥī iki kemān-dāra neylesün
Bir yaña ġamzeñ oḳlar anı bir yaña gözüñ

oklar ur-:

1. **oḳlar ur-:**-*ur, -uz*
Gazel 483
Mısra: **8**
Ok fırlatmak. || Ah etmek.

Ḳaddimüz döndi kemāna āhımuz ṭaşdan geçer
Gör ne oḳlar ururuz ġayra bu ḳadd-i ḫamla biz

oḳu-:

1. **oḳu-:**-*r, -uz*
Gazel 501
Mısra: **3**
Okumak, talim etmek.

Oḳuruz naẓm idüp evṣāfını gül-çehrelerüñ
Gülşen-i ʿaşḳda biz murġ-ı suḫan-sāzlaruz

2. **oḳu-:**-*maz, -*
Gazel 82
Mısra: **4**
Okumak ||Anlamak, idrak etmek.

Olmayınca faẓl-ı Ḥaḳ keşf olmaz esrār-ı ḫaṭuñ
Oḳumaz bī-ʿilm olan āyāt-ı Ḳurʾānı dürüst

3. **oḳu-:**-*r*
Gazel 369
Mısra: **2**
Okumak, talim etmek, öğrenmek.

Bī-ʿamel ʿilmile kāmil geçinen cāhildür
Kim ki ḫaṭṭ-ı ruḫ-ı ḫūbānı oḳur kāmildür

4. **oḳu-:**-*r, -uz*
Tahmis 8
Mısra: **19**
Söylemek, seslendirmek.

Limeni'l-mülk oḳuruz ʿāleme her rūz ile şeb
Ḫālik-i küll çü bizüz cümle helākdan pākuz

5. **oḳu-:**-*sun*
Terkib-bend 8
Mısra: **185**
Okumak, talim etmek, öğrenmek, tahsil yapmak.

Molla oḳusun medresede şerh-i meʿānī
Metn-i ḳadehi şun bize biz ehl-i şürūḥuz

6. **oḳu-:**-*r*
Kaside 17
Mısra: **40**

Bir metni seslendirmek, kırâat etmek.

Mecmūʿa-i ḫayālüñ alup muttaṣıl ele
Oḳur bu şiʿri luṭfuña dil baġlayup ümīd

7. **oḳu-:**-*r*
Kaside 14
Mısra: **36**
Çağırmak, davet etmek, söyleşmek. || *Ötmek.*

Nihālden gül-i ter bile naḫlleri gördüm
Ki her birinde nice ʿandelīb oturmış oḳur

ol deñlü:

1. **ol deñlü:**
Kaside 18
Mısra: **72**
O denli, o kadar.

Hʿān-ı luṭfuñ senüñ ol maʿidedür kim ʿālem
Ne ḳadar itse tenāvül olur ol deñlü ziyād

ol gün ki:

1. **ol gün ki:**
Gazel 563
Mısra: **1**
Ne zaman ki.

Ol gün ki oldı ḫalḳ-ı cihāna namāz farż
Nāz oldı saña vācib ü baña niyāz farż

ol kadar:

1. **ol ḳadar:**
Gazel 484
Mısra: **4**
O kadar, o ölçüde.

Ey diyen bildüñ mi cevr-i yāra bāʿiṣ neydügin
Ol ḳadar bildüm ki bilmişdür yolında ṣābirüz

ol zamān:

1. **ol zamān:**
Gazel 387
Mısra: **18**
O zaman.

Yaḳar ṣanma ḫınā dest-i luṭfile siler yaşın
Elinden ol zamān kim Rūḥi-i bīçāre ḳan aġlar

ola gel-:

1. **ola gel-:**-*miş, -dür*
Kaside 21
Mısra: **18**
Öteden beri sürüp gelmek.

Sen degülsin ġam-ı dünyāyile ancaḳ maḥzūn
Ola gelmişdür olur ġam-zede dāyim şuʿara

ola ki:

1. **ola ki:**
Kaside 6
Mısra: **60**
Olabilir ki, belki.

Söz āḫır oldı duʿā-yı cemīle başlayalum
Ola ki anı ḳabūl ide Ḫzed-i ʿAllām

2. **ola ki:**
Gazel 808
Mısra: **10**
Belki, ihtimal ki, olabilir ki.

Hevā-yı nefse olup yüz ḳaraluġ itmeyelüm
Ola ki nāme-i aʿmālı rū-sefīd idelüm

ola kim:

1. **ola kim:**
Gazel 885
Mısra: **9**
Olabilir ki, belki.

Rişte-i cānumı engüştüñe ṣardum ola kim
Göricek riştei yād-ı dil-i miskīn idesin

olaldan:

1. **olaldan:**
Gazel 364
Mısra: **8**
Olduğundan beri.

Dil-i zāruñ bugün mi ḫūn olupdur baġrı çeşmüñden
Giriftāruñ olaldan aña miḥnet hem muʿayyendür

olanca:

1. **olanca:**
Gazel 198
Mısra: **4**
Bütün, tamamıyla.

Bāde teklīfin ḳo ey sāḳī bu ibrāmı gider
Kim olanca ʿaḳlımuz aldı ġam-ı laʿl-ı nigār

2. **olanca:**
Gazel 596
Mısra: **14**
Var olanın, elde bulunanın hepsi, bütün.

Bir teselliymiş ġam-ı hicre nihāyet var dimek
Biz olanca miḥnetin çekdük nihāyet bulmaduḳ

3. **olanca:**
Gazel 983
Mısra: **13**
Bütün, tüm.

Olanca güllerin derdüñ suḫan gülzārınuñ Rūḥī
Gelen min-baʿd o gülzāra meger ḫāşāk u ḫār ilte

oñ-:

1. **oñ-:**-*ulmaz*
Gazel 1047
Mısra: **6**
Hastalıktan, dertten kurtulmak, şifa bulmak, felah bulmak, iflah olmak.

Vardur bir merhemi her zaḫmuñ ammā kim senüñ
Bir oñulmaz yaradur ʿaşḳuñ ki yoḳdur merhemi

2. **oñ-:**-*duġ, -ı, -n*
Gazel 104
Mısra: **7**
İyileşmek, şifa bulmak.

İstemez oñduġın üftādelerüñ ʿālemde
Yā İlāhī göreyin olmasun aġyār iflāḥ

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

on iki imām:

1. **on iki imām:**-*a*
Kaside 35
Mısra: **33**
Halife Hz. Ali'den başlayarak torunu Mehdi'ye kadar uzanan aynı soydan gelen on iki kişiye verilen ad.

Biz Resūla ümmet on iki imāma tābiʿüz
Sīnede īmānımuz ḥubb-ı emīrüʾl-müʾmīn

on iki nuḳaṭ:

1. **on iki nuḳaṭ:**
Gazel 564
Mısra: **4**
On iki nokta. || 'Aşk' kelimesini oluşturan harflerin eczasındaki on iki nokta.

Vechüñ kitābı nükte-i ʿaşḳı beyān ider
Yaʿnī ṭoḳuz ḥurūfdur u on iki nuḳaṭ

oñar-:

1. **oñar:**-*a*
Gazel 969
Mısra: **6**
Düzeltmek, halletmek.

Lebüñ emdür dile ṣoñra ġamuñı yükledesin
Birez Allah oñara cānlana bīçāre hele

oñıl-:

1. **oñıl-:**-*maḳ*
Gazel 686
Mısra: **7**
İyileşmek, düzelmek.

Degül mümkin oñılmaḳ zaḫm-ı firḳat
Dirīġā derd-i bī-dermāna düşdük

oñul-:

1. **oñul-:**-*ur*
Kaside 18
Mısra: **22**
İyileşmek, şifa bulmak.

Bunca kim merhem urur jāle ḳarası ḳurımaz
Oñulur daġ degül lāledeki dāġ-ı fuʿād

ordu-yı cihāngīr:

1. **ordu-yı cihāngīre:**-*üñ, -de*
Kaside 16
Mısra: **55**
Dünyayı hükmü altına almış ordu.

Bir ṣalābet vardur ordu-yı cihāngīrüñde kim
Ḳonduġuñ yirlerde ḳuş uçmaz meger murġ-ı ḫayāl

orta:

1. **orta:**-*y, -a*
Gazel 887
Mısra: **5**
Herkesin görebileceği yer.

Çīn-i zülfi yeter ortaya getürse miski
Başımuz ḫoş degül ey ḫᵛāce anuñ būyından

ortalıġ:

1. **ortalıġ:**-*uñ*
Gazel 492
Mısra: **7**
Ortalık.

İḫtiyārı geçinür vāʿız-ı şehr ortalıġuñ
Biz anı ʿālem-i maʿnīde oġlan bilürüz

2. **ortalıġ:**-*uñ*
Gazel 492
Mısra: **7**
Ortalık. || Herkes.

İḫtiyārı geçinür vāʿız-ı şehr ortalıġuñ
Biz anı ʿālem-i maʿnīde oġlan bilürüz

ortaya al-:

1. **ortaya al-:**-*mış, -lar*
Gazel 565
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Etrafını çevirmek, kuşatmak.

Ḫūb-rūlar gördüm almışlar o servi ortaya
Seyr idüp ol dem didüm "lā-ḫayruñ illā fi'l-vasaṭ"

ʿosmān:

1. ʿ**os**̲**mān:**
Kaside 10
Mısra: **11**
Şam valisi müşir Osman Paşa.

Devr-i aṣḥāba irişdüñ yine ʿOs̲mān geldi
Ḳılsun pābūs-ı şerīfiyle eḥibbā iki ʿīd

2. ʿ**os**̲**mān:**
Kaside 39
Mısra: **72**
Osman (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Burhān yeter söz añladuġına sükūneti
Varur mı ḳahve-ḫāneye ʿOs̲mān ne demdedür

3. ʿ**os**̲**mān:**-*ı*
Gazel 137
Mısra: **17**
Özdemiroğlu Osman Paşa (ö. 993/1585).

Bülend-mertebe ʿOs̲mān-ı dād-güster o kim
Kemāl-ı faẓlile olmış zamāne içre Ferīd

ʿosmān pāşā:

1. ʿ**os**̲**mān pāşā:**
Gazel 166
Mısra: **17**
Şam valisi.

Kimdür ol faẓl u hüner ṣāḥibi ʿOs̲mān Pāşā
Ki cānibinde nice ṣāḥib-i ʿirfān oturur

2. ʿ**os**̲**mān pāşā:**
Gazel 337
Mısra: **15**
XVI. yüzyıl devri paşalarından vali Osman Paşa.

Maʿden-i faẓl u hüner Ḥażret-i ʿOs̲mān Pāşā
Ol ki her bir sözi biñ laʿl-i Bedaḫşāna deger

3. ʿo̲smān pāşā:
Kıt'a 30
Mısra: **11**
Özdemiroğlu Osman Paşa (ö. 993/1585).

Kimdür ol vāli-i Cem-mertebe ʿOs̲mān Pāşā
Ol kim bezminde edeb ögredür ehl-i edebe

ʿosmān pāşā-yı şecīʿ:

1. ʿo̲smān pāşā-yı şecīʿ:
Gazel 998
Mısra: **19**
Cesur Osman Paşa.

ʿOs̲mān Pāşā-yı şecīʿ ol kim idüp ḳadrin refīʿ
ʿAdlile ol Ḥayy-ı semīʿ meşhūr ḳılmış nāmda

ʿosmān-ı ʿālī-ḳadr:

1. ʿo̲smān-ı ʿālī-ḳadr:
Tarih 75
Mısra: **1**
Kıymeti yüce Osman Paşa.

Āsumān-ı maʿdelet ʿOs̲mān-ı ʿālī-ḳadr kim
Gelmedi Şirvāna öyle vāli-i ṣāḥib-kemāl

ʿosmān-ı felek-ḳadr:

1. ʿo̲smān-ı felek-ḳadr:
Gazel 917
Mısra: **13**
Kadri yüce Osman Paşa.

ʿOs̲mān-ı felek-ḳadr ki devr-i kereminde
Ḫākile berāber zer-i dünyā elimüzde

ʿosmān-ı kām-bahş:

1. ʿo̲smān-ı kām-baḫş:
Gazel 612
Mısra: **15**
Herkesin arzusunu yerine getiren Osman Paşa.

ʿOs̲mān-ı kām-baḫş ki devrinde Rūḥiyā
Ālām-ı çarḫ u miḫnet-i dünyāyı görmedük

ʿoşmān-ı kāmilü'l-ʿaşr:

1. ʿoşmān-ı kāmilü'l-ʿaşr:*-uñ*
Gazel 807
Mısra: **17**
Zamanın faziletlisi Osman Paşa.

Bülend-mertebe ʿOşmān-ı kāmilü'l-ʿaşruñ
Kemāl-ı luṭfı ile ḳadrimüz mezīd idelüm

ʿosmān-ı kām-kār:

1. ʿo̲smān-ı kām-kār:*-ı*
Gazel 666
Mısra: **16**
Devlet ve ikbal sahibi Osman Paşa.

Veġāda Rüstem u bezm-i ṣafāda Ḫātem olan
Bülend-mertebe ʿOs̲mān-ı kām-kārı görüñ

ʿosmān-ı kerem-pīşe:

1. ʿo̲smān-ı kerem-pīşe:
Gazel 827
Mısra: **19**
Cömert Osman Paşa.

ʿOs̲mān-ı kerem-pīşe ki devr-i kereminde
İḳbāla irüp dirhem u dīnāra yapışdum

ʿoşmān-ı nām-dār:

1. ʿoşmān-ı nām-dār:
Gazel 807
Mısra: **21**
Meşhur Osman Paşa.

Keremde kim ṭuta ʿOşmān-ı nām-dār yirin
Anı ḳoyup kime cān u dili ʿabīd idelüm

ʿosmān-ı nām-dār-ı bülend-iḳtidār:

1. ʿo̲smān-ı nām-dār-ı bülend-iḳtidār:
Gazel 997
Mısra: **19**
Kudretinin yüceliğiyle nam salmış Osman Paşa.

ʿOs̲mān-ı nām-dār-ı bülend-iḳtidār kim
Maʿrūfdur seḫāveti ʿadl u ʿaṭā ile

ʿosmān-ı nāmdār-ı şāfā-baḫş:

1. ʿo̲smān-ı nāmdār-ı şāfā-baḫş:
Gazel 706
Mısra: **15**
Namı meşhur, safa ve neşe veren Osman Paşa.

ʿOs̲mān-ı nāmdār-ı şāfā-baḫş kim olur
Cennet-mi̲sāl bezmine geldükde ḫār gül

ʿosmān-ı şāḥib-rıfʿat:

1. ʿo̲smān-ı şāḥib-rıfʿat:*-uñ*
Gazel 721
Mısra: **19**
Yücelik ve izzet sahibi Osman Paşa.

Rüstem-i devrān olan ʿOs̲mān-ı ṣāḥib-rıfʿatuñ
Vādi-i medḥinde Firdevsī gibi destān-zen ol

ʿosmān-ı zü'l-ḥilm:

1. ʿo̲smān-ı z̲ü'l-ḥilm:
Tarih 83
Mısra: **1**
Yumuşak huylu Osman Çelebi.

Kān-ı ḥayā ol ʿOs̲mān-ı z̲ü'l-ḥilm Şerʿ-i Resūlı itmekçün icrā

otāġ:

1. **otaġ:***-dur*
Gazel 192
Mısra: **12**
Büyük çadır, büyüklere mahsus yüksek etekli geniş ve süslü çadır.

Geldi zamānı ʿişretüñ ʿıyş idegör ki bāġda
Her biri bir ġonca-i terüñ bir ḳurulı otaġdur

2. **otāġ:**
Kaside 11
Mısra: **10**
Büyük ve süslü çadır. || *Gökyüzü.*

Dem-i bahārda ṣaḥrāda ʿıyş idenler içün
Ḳurulmış evc-i hevāda bu nīl-reng otāġ

<u>oṭāġa:</u>

1. **oṭāġa:**-*y, -a*
Gazel 994
Mısra: **6**
Daha çok hükümdar, vezir vb. tarafından kavuk ve başlıkların ön tarafına takılan, tüyden veya kıymetli madenlerden çeşitli şekillerde yapılmış, mücevherlerle bezenmiş süs.

Baş egmez oldı efser-i zerrīn-çarḫa şemʿ
Bezmüñde mālik olalı zerrīn oṭāġaya

<u>otur-:</u>

1. **otu-:**-*(u)p*
Gazel 166
Mısra: **7**
Oturmak, kurulmak.

Sen ṭururken oturup ḫaṭuñı vaṣf itsem
Ṣaḳın incinme kişi oḳusa Ḳurʾān oturur

2. **otur-:**-*(u)r*
Gazel 166
Mısra: **4**
Durmak, beklemek.

Düşdi bir tāze gülistāna göñül bülbüli kim
Her nihālinde nice murġ-ı ḫoş-elḥān oturur

3. **otur-:**-*ur*
Gazel 166
Mısra: **12**
Bulunmak.

Didüm oturma ḫayāli gelicek cānānuñ
Merdüm-i dīde didi ṣāḥib-i dükkān oturur

4. **otur-:**-*ma*
Gazel 166
Mısra: **11**
Oturmak, bulunmak.

Didüm oturma ḫayāli gelicek cānānuñ
Merdüm-i dīde didi ṣāḥib-i dükkān oturur

5. **otur-:**-*ur*
Gazel 166
Mısra: **1**
Oturmak, beklemek.

Bāġda serv ṭurup ol gül-i ḫandān oturur
Bende lābüd ṭurur ol yirde ki sulṭān oturur

6. **otur-:**-*ur*
Gazel 166
Mısra: **16**
Birlikte yaşamak, bir yerde bulunmak.

Ne ser-efrāz-ı cihāna ḳuluz ey Rūḥī kim
Meclisinde nice yārān-ı suḫandān oturur

7. **otur-:**-*ur*
Gazel 166
Mısra: **14**
Tahta oturmak, hükmetmek.

Ḥiddetinden ḳızarup āteş olur ḳorḳum odur
Dil u cān mülkine ol āfet-i devrān oturur

8. **otur-:**-*ur, -sa*
Gazel 405
Mısra: **9**
Hiçbir iş yapmadan durmak, boş oturmak.

Otururs a ʿulemā ṣadr-ı merātib gözedüp
Ne şerīʿat göresüz dīn u diyānet ḳalḳar

9. **ot-:**-*ur*
Gazel 405
Mısra: **15**
(Bir mevkiye) Geçmek, orada yer almak.

ʿArż idüp oturur ise vükelā birbirine
Şeref-i manṣıb u ʿünvān-ı ṣadāret ḳalḳar

10. **otur-:**-*mış*
Gazel 1062
Mısra: **10**
Herhangi bir durumda belli bir süre kalmak.

Ne ẕevḳdur bu ki künc-i firāḳda ʿāşıḳ
Melūl oturmış iken diyeler fulān geldi

11. **otur-:**-*mış*
Gazel 903
Mısra: **14**
Bir yerde bulunmak, oturmak, ikamet etmek.

Bizi zühd ṣanma Rūḥī yüri bezm-i ʿaşḳa gir gör
Nice pārsā oturmış kimi hāy dir kimi hū

<u>oy-:</u>

1. **oy-:**-*an*
Gazel 933
Mısra: **9**
(Sivri uçlu, sert veya keskin bir cisimle) Yontmak, kazmak veya delmek suretiyle bir şey üzerinde çukur oluşturmak.

Öldürür Rūḥiyi baġrında oyan yāreleri
Girüp ol seng-dilüñ ḫançeri neyler cāna

<u>oyalan-:</u>

1. **oyalan-:**-*dı, -lar*
Gazel 350
Mısra: **2**
Vakit geçirmek.

Nevrūzdur diyü yine güller ṭonandılar
Bülbüller ile bir nice gün oyalandılar

<u>oyna-:</u>

1. **oyna-:**-*r*
Gazel 423
Mısra: **4**
Hareket etmek, kımıldamak. || *Ölümün başlaması.*

Ṭabībüm nīşter-i sertīz-i ġamzeñ lāmiʿ olduḳda
Bu cān oynar reg-i cismümde hem dem dembedem ditrer

2. **oyna-:**-*mada*
Kaside 15
Mısra: **23**
Kımıldamak, hareket etmek.

Oynamada tīġler her yañaden berḳ-vār
Yaġmada bārān-miṣāl ḫūn-ı ser-i düşmenān

3. **oyna-:**-*r, -uz*
Gazel 851
Mısra: **8**
Oynamak.

Būse virmek leblerinden bizden itmek cān ṭufeyl
Nerd-i ʿaşḳı oynaruz cānān ile dil-ḫᵛāhdan

4. **oyna-:**-*r*
Kaside 37
Mısra: **60**
Oynamak, eğlenmek.

Naẓar-ı raḥmete manẓūr Muḥammed Çavuş
Yine oynar mı güler mi o müselmān nicedür

5. **oyna-:**-*y, -up*
Terkib-bend 1
Mısra: **53**
Eğlenmek, oyalanmak maksadıyla bir şeyle meşgul olmak.

Ezelden ehl-i beytüñ oynayup çevgān-ı ʿaşḳıyla
Bu yolda başların ṭūp eyleyenler aldı meydānı

oynat-:

1. **oynat-:**-*ur*
Gazel 554
Mısra: **5**
Kâh şöyle kâh böyle davranarak karşıdakini aldatıp oyalamak.

Ḫalḳı sipihr mest-i ġurūr eyler oynadur
Manṣıbdan ellerine virür destmāl-i ḫāṣ

oynaġ:

1. **oynaġ:**-*ı, -dur*
Gazel 463
Mısra: **7**
Üstü çayır, altı bataklık yer. || *Atın oynayıp oyalandığı yer.*

Atımuz oynaġıdur naḫcīr-gāh-ı mülk-i ʿaşḳ
Laḥẓa laḥẓa ṣayddan ḫālī degül fitrākımuz

Ö

ög-:

1. **ög-:**-*üp*
Gazel 23
Mısra: **1**
Övmek, yüceltmek.

Nice Baġdādı ögüp yürimesünler ṣuʿarā
Kim ola ḫūbları biri birinden aʿlā

ögin-:

1. **ögin-:**-*mek, -den*
Gazel 745
Mısra: **9**
Övünmek, bir niteliği sebebiyle kendini yücelmiş sayarak bundan abartmalı bir biçimde söz etmek, iftihar etmek.

Bir öginmekden nolur ol şāh-ı ḥüsnüñ Rūḥiyā
Nice yüz biñ bendesi var en ḫaḳīridür göñül

ögret-:

1. **ögred-:**-*ür*
Gazel 993
Mısra: **10**
Bilinmeyen bir konuda bilgi sahibi olmasını sağlamak.

Levḥ-i maḥfūẓı hemīşe taḫta-i taʿlīm idüp
Bir ʿaceb dil ögredür her gün dil-i dānā bize

ögreñ-:

1. **ögren-:**
Kıt'a 9
Mısra: **2**
Anlamak, kavramak, bilgi edinmek.

Ḫırḳa giymekle kişi dervīş olmaz ṣūfiyā
Pīre var dervīşlük semtini ögren rāha gel

2. **ögren-:**-*ür, -di*
Gazel 567
Mısra: **14**
Eğitim yoluyle belli bir konu üzerinde bilgi kazanmak, taallüm etmek, tederrüs etmek.

Ol gerçi rūzgārda ḫaṭ yazmadı velī
Kilkinden ögrenürdi anuñ rūzgār ḫaṭ

ögret-:

1. **ögret-:**-*me, -ñüz*
Gazel 1028
Mısra: **14**
Akıl öğretmek, birine nasıl davranacağını göstermek, yol göstermek, akıl vermek.

Yıllarla ḫāksār olanlardanum baña
Ögretmeñüz vefāda ola serv-i nevresi

2. **ögret-:**-*me*
Gazel 1083
Mısra: **10**
Bilinmeyen bir konuda bilgi sahibi olmasını sağlamak.

Dime kim Rūḥiyā gördi vefāsın ehl-i ʿirfāna
Cefādur itdügi dāyim baña ögretme dünyāyı

öldür-:

1. **öldür-:**-*mek*
Gazel 69
Mısra: **7**
Bir canlının hayatına son vermek.

Göñlimüz aldı bizi öldürmek ister cevrile
Raḥmı yoḳ bir kāfir-i ḳattāl vażʿı dil-firīb

2. **öldür-:**-*mek*
Gazel 185
Mısra: **2**
Öldürmek ‖ Çok üzmek, perişan etmek.

Sīnesin ʿarż ider ki ḳudreti gör
Bizi öldürmek ister āfeti gör

3. **öldür-:**-*ür*
Gazel 933

Mısra: **9**
Bir canlının hayatına son vermek; büyük sıkıntı ve ıstırap vermek, perişan hale getirmek.

Öldürür Rūḥiyi bağrında oyan yāreleri
Girüp ol seng-dilüñ ḫançeri neyler cāna

4. **öldür-:**-*di*
Gazel 173
Mısra: **2**
Öldürmek. ‖ Çok üzmek, perişan etmek, eziyet etmek.

Ol ġamzeden āh itsem dirsin cigerüñ yoḳdur
Öldürdi beni miḥnet andan ḫaberüñ yoḳdur

5. **öldür-:**-*me, -mek*
Gazel 732
Mısra: **6**
Bir canlının hayatına son vermek II Sağlığını bozmak, rahatsızlık vermek; çok üzmek.

Laʿlüñden oldı var ise bir pāre merḥamet
Öldürmemek esīrüñi ol ġamzeden degül

6. **öldür-:**-*di*
Gazel 439
Mısra: **7**
Bir canlının hayatına son vermek II Bitkin duruma düşürmek; çok acı ve sıkıntı vermek, çok üzmek.

Öldürdi bizi derd-i ḫumār-ı mey-i firḳat
Bir cām ṣun ey sözleri nuḳl-ı şeker-āmūz

7. **öldür-:**-*di*
Gazel 1056
Mısra: **13**
Öldürmek, yaşamına son vermek, katletmek, canına kıymak. II Acı ve ıstırap vererek perişan etmek.

Rūḥiyā ġam bizi öldürdi gelüp ṣormadı yār
Dil-i ġamgīnimüzi ḫāṭır-ı maḥzūnımuzı

ölüm:

1. **ölüm:**-*den*
Gazel 385
Mısra: **11**
Bir canlıda hayati fonksiyonların tam ve kesin bir şekilde sona ermesi durumu, vefat.

Eylemezler dāḫil-i meclis ölümden ḳorḳanı
Sālikān-ı vādi-i ʿaşḳuñ ʿaceb āyīni var

ölümlik:

1. **ölümlik:**-*dür*
Gazel 513
Mısra: **5**
Ölümlü, ölmek üzere olan, ölmeye mahkum olan.

Künc-i firḳatde göñül şöyle ölümlikdür kim
Fi'l-meṣel āb-ı ḥayāt içse de ṣıḥḥat bulmaz

ölümlü:

1. **ölümlü:**-*dür*
Gazel 653
Mısra: **10**
Ölümlü, ölmeye mahkum.

Ġam-ı ʿaşḳıyla aḥvālı mükedderdür ża ʿfı ġālibdür ölümlüdür başı yaṣduḳdadur Rūḥī-i maḥzūnuñ

ölümlü hasta:

1. **ölümlü ḫasta:**-*dur*
Gazel 545
Mısra: **4**
Ölümcül hastalığa yakalanmış kimse.

Raḳīb-i seg-ṣıfat bir nice gün geçmezdi kūyuñdan
Görinmezdi ölümlü ḫastadur dirdi bu gün geçmiş

ʿömr:

1. ʿ**ömr:**-*i*
Gazel 957
Mısra: **16**
Hayat, yaşam, ömür.

Ḳurtarur yoḳ yaḳasın dest-i ʿanādan Rūḥī
Meger ol kimse ki ʿömri şuʿarāyile giçe

2. ʿ**ömr:**-*i, -n, -i*
Gazel 579
Mısra: **1**
Ömür, hayat II Bütün varı.

Viṣālüñ ṭālibi eyler yolunda ʿömrini żāyiʿ
Yine ẕevḳ ol esīrüñ kim ola dīdāruña ḳāniʿ

3. ʿ**ömr:**-*üm*
Gazel 1080
Mısra: **8**
Hayat, yaşam. || Sevgili.

Varup şeb-tā-seḥer aġyār ile ʿıyş itdügüñ tenhā
Ne ṣanursın benüm ʿömrüm meger iẓhār olmaz mı

4. ʿ**ömr:**-*dür*
Gazel 242
Mısra: **3**
Yaşama veya var olma süresi, bir şeyin yaşadığı müddet, hayat.

Dil-i dermāndemüz bir ʿömrdür ḳapuñda çākerdür
Ne iḥsān eyleseñ ol bābda miskīne lāyıḳdur

ʿömr-gāh:

1. ʿ**ömr-gāh:**
Tarih 1
Mısra: **22**
Ömür eksiltici.

Naṣībin aldı herkes bārgāh-ı ḳahr u luṭfından
Kimine rūḥ-baḫş oldı kimine ʿömr-gāh oldı

ʿömr-i ʿazīz:

1. ʿ**ömr-i ʿazīz:**
Müseddes 3
Mısra: **16**
Kıymetli ömür.

İtmedin cānum ḥiṣār-ı cismden meyl-i girīz
İrmedin pāyāna derd-i hicr ile ʿömr-i ʿazīz

ʿömr-i cāvīd:

1. ʿ**ömr-i cāvīd:**
Gazel 125
Mısra: **8**
Sonsuz hayat.

Lebüñüñ āb-ı ḥayātı kime kim ola naṣīb
Virilür cānib-i Ḥaḳdan aña ʿömr-i cāvīd

ʿömr-i cāvidān:

1. ʿ**ömr-i cāvidān:**
Gazel 662
Mısra: **10**
Ebedi ömür.

Ol iki zülf-i dil-āvīze baġludur Rūḥī
Ḥayāt-ı sermedi vü ʿömr-i cāvidān didügüñ

ʿömri geç-:

1. ʿ**ömri geç-:**-*er*
Gazel 173
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ömür geçirmek. || *Yaşamak.*

Ġuṣṣayla geçer ʿömri ehl-i hünerüñ ṣūfī
Yoḳ sende eşer ġamdan gūyā hünerüñ yoḳdur

2. ʿ**ömri geç-:**-*er*
Gazel 378
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaşamak.

Ḥāṣılı köhne bahāruñ ol ider ẕevḳını kim
ʿÖmri bir tāze cevānile geçer leyl ü nehār

ʿömr-i nūh:

1. ʿ**ömr-i nūḥ:**
Gazel 101
Mısra: **6**
Hz. Nuh'un bin yıl olduğu düşünülen ömrü. II Uzun ömür.

Dürc-i murād-ı dürri ele girmege gerek
Ġavvāṣ-ı baḥr-ı ʿaşḳuña ʿālemde ʿömr-i Nūḥ

ʿömri oldukca:

1. ʿ**ömri olduḳca:**
Tarih 53
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaşadıkça.

Baʿdehu ḳıldı teḳāʿudli ʿināyet Ciddeye
Ol livāda ʿömri olduḳca ola devletle bek

ʿömr-i sermed:

1. ʿ**ömr-i sermed:**-*sin*
Gazel 879
Mısra: **6**
Sonsuz hayat, ebedi ömür.

Ne mümkindür ḳomaḳ gīsū-yı ʿanber-bāruñı elden
Sen ey rūḥ-ı muṣavver ehl-i ʿaşḳa ʿömr-i sermedsin

ʿömr-i ṭavīl:

1. ʿ**ömr-i tavīl:**
Gazel 42
Mısra: **15**
Uzun ömür.

Fiʿl-i cemīl u ʿömr-i tavīl eyleyüp naṣīb
Ḫāṭır-ṣafāluġın vire Ḥaḳ dāʾimā saña

ʿömri çüri-:

1. ʿ**ömrimüz çüri-:**-*imüz, -sin*
Gazel 805
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sonuç alamadığı bir işte boşuna çalışmak veya hayatını kötü şartlar içinde geçirmek.

Nice bir ḫākdān-ı ʿālemde Çürisin ʿömrimüz ziyān idelüm

ʿömri geç-:

1. ʿ**ömrimüz geç-:**-*imüz, -e*
Gazel 200
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ömür geçirmek, yaşamak.

Revā mı sitemle geçe ʿömrimüz
Ne bir yār-ı ṣādıḳ ne bir ġam-küsār

ʿömrin ṣarf it-:

1. ʿ**ömrin ṣarf id-:**-*in, -en*
Gazel 857
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ömür geçirmek, yaşamak.

Çār dīvār içre ʿömrin ṣarf iden bī-feyż olur
Mihr-i enver gibi bir pīr-i ciḥān-gerd isterin

ʿömr sür-:

1. ʿ**ömrini sür-:**-*i, -n, -i, -se, -y, -di*
Terkib-bend 8
Mısra: **34**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaşamı belli şartlar içinde sürüp gitmek.

Ḫoş kūşe-i zevḳ idi ṣafā ehline ʿālem
Bir ḥālile sürseydi eger ʿömrini ādem

ʿömrüñ mürūr it-:

1. ʿ**ömrüñ mürūr id-:**-*üñ, -üp*
Kaside 16
Mısra: **83**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ömür geçirmek, yaşamak.

Şevḳ u ẕevḳ-i ʿıyş u nūş ile idüp ʿömrüñ mürūr
Devr ide maḳṣūduñ üzre ṣubḥ u şām u māh u sāl

önce:

1. **önce:**
Gazel 815
Mısra: **7**
Önce, önden.

Meh-rūlaruñ aḳdāmına yüz sürmeden önce
Ṣanmañ idevüz dünyede bir nesneye iḳdām

öñince:

1. **öñince:**
Gazel 164
Mısra: **4**
Önünden, önü sıra.

Didüm ol zülf-i siyehde ne çoḳ efġānlar olur
Aṣılan düzdüñ öñince didi dellāl yürür

2. **öñince:**
Gazel 1112
Mısra: **4**
Huzurunda, önünde, önü sıra.

Melāḥat mülkine serdār-ı ḫūbān olıcaḳ o şeh
Öñince dūd-ı āhından dil ʿabbāsī ʿalem çekdi

öñinde ṭur-:

1. **öñinde ṭur-:**-*a*
Kaside 24
Mısra: **37**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Karşısında durmak.

Olup muḳābil öñinde ne cānı var ki ṭura
Dem-i veġāda eger Rüstem olsa da aʿdā

öñine düş-:

1. **öñine düş-:**-*üp*
Gazel 904
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Önde (Önünde) yürümek, önden, önünden gitmek.

Bulmazdı cān sarāyına derd-i ecel duḫūl
Tīrüñ eger öñine düşüp açmasa ḳapu

önüñce:

1. **öñünce:**
Müseddes 7
Mısra: **28**
Önünde, önünden, önü sıra.

Ṭurma git kim ceng meydānında ḫālīdür yerüñ
Ḳande gitseñ luṭf-ı Mevlādur öñünce rehberüñ

öñürdi:

1. **öñürdi:**
Gazel 80
Mısra: **3**
Önce, ilk önce, daha önce.

Ṣayyād-ı ezel dāmını ḳurmazdan öñürdi
Dil bülbüli olmışdı giriftār-ı maḥabbet

öp-:

1. **öp-:**-*dü, -m*
Gazel 668
Mısra: **2**
Sevgi, saygı, bağlılık, teşekkür belirtmek amacıya dudaklarını bir şeye veya birine değdirmek.

Gördüm eylerdi lebi vaṣfın o şīrīn-suḫanuñ
Ṭutup öpdüm dehenin ṭūṭi-i şekker-şikenüñ

öpdür-:

1. **öpdür-:**-*se, -ñ*
Gazel 333
Mısra: **13**
Öpme işini yaptırmak veya öpmesine izin vermek.

Didüm öpdürseñ ayaġuñ baña olmaz mı didi
Resmdür şāhlarun kūşe-i dāmān öpilür

öpil-:

1. **öpil-:**-*ür*
Gazel 333
Mısra: **1**
Öpülmek.

Ḫaṭ-ı nev-ḫāst-i ʿārıż-ı cānān öpilür
Öpilürse nola nev-bāve-i būstān öpilür

2. **öpil-:**-*ür*
Gazel 333
Mısra: **6**
Dudaklar sevgi ve saygı ifadesi olarak birine veya bir şeye değdirilmek.

Yüz sürüp ṣafḥa-i ruḫsārını öpsem yāruñ
Ṣaḳın ey ṣūfī ḫaṭādur dime Ḳurʾān öpilür

ört-:

1. **ört-:**-*üb*
Muhammes 1
Mısra: **18**
Gizlemek, saklamak.

Terk idüp ʿuḳbāyı dünyā eylediler iḫtiyār
Ḥaḳḳı örtüb itdiler ḳavl-i żaʿīfī āşikār

ʿösr:

1. ʿ**ösr:**-*e*
Kaside 7
Mısra: **54**
Güçlük, zorluk, sıkıntı, darlık.

Ümīd oldur ki min-bāʿd irişüp aḫbār-ı ıṭlāḳı
Mübeddel ide ʿösre yüsrini aʿlānuñ ednānuñ

ʿösrin yüsr it-:

1. ʿ**ösrin yüsr id-:**-*e*
Kaside 8
Mısra: **56**
Zorlukları kolaylaştırmak. || *Birine yardım etmek.*

Aña ḳaldı hemān iş kim ʿināyet eyleyüp Mevlā
Mülāḳātile ʿösrin yüsr ide her zār u nālānuñ

öt-:

1. **öt-:**-*me*
Gazel 639
Mısra: **3**
Ses çıkarmak.

Uṣūlüñ gözle efġānum yanında ötme ey ṭanbūr
Naṣīḥatdur ḳulaḳ ṭut gūşmālı saña üstāduñ

2. **öt-:**-*er, -ler*
Kaside 37
Mısra: **23**
Sürekli ses çıkarmak.

Cüceler civ civ öterler mi yine meclisde
Bāġ-ı bezme ol iki bülbül-i destān nicedür

öte:

1. **öte:**-*s, -i, -n, -i*
Terkib-bend 5
Mısra: **42**

Bir şeyin geri kalanı, ondan sonrası.

Kime müyesser idi ol tenāsüb-i aʿżā
Nidersin ötesini maʿden-i leṭāfet idi

<u>öykin-:</u>

1. **öykin-:**-*ür*
Gazel 37
Mısra: **9**
İmrenmek.

Velī ṭurmaz leb-i cān-baḫş-ı yāra öykinür dāʿim
Meger āyīneye baḳmış degül ṭūṭī-i şekker-ḫā

2. **öykin-:**-*ür, -di*
Gazel 35
Mısra: **7**
Birine benzemek istemek, onu taklit etmek, taklide çalışmak, özenmek.

Öykinürdi ruḫuña māḥ-ı felek fiʾl-cümle
Mihr yanında eger görinebilseydi sühā

<u>öykün-:</u>

1. **öykün-:**-*dig, -ü, -y, -çün*
Gazel 404
Mısra: **3**
Özenmek, taklit etmeye çalışmak, benzemek istemek.

Ḫusūf itmiş degül öykündigüyçün rūyına ey meh
Yüzin māh-ı münīrüñ dūd-ı āhum ḳare itmişdür

<u>öz:</u>

1. **öz:**
Gazel 229
Mısra: **4**
Kendi, şahsı, zatı.

Yoluñda öldügi ʿuşşāḳuñ ıżṭırārīdür
Öz iḫtiyārı ile yoḳsa kim memāt ister

2. **öz:**
Gazel 469
Mısra: **8**
Kendi.

Ḫaṭādur dir imişsin çīn-i zülf-i yār sevdāsı
Var ey ṣūfī hemāñ öz ḥālüñi gör saña bu düşmez

3. **öz:**-*ü, -n, -i*
Gazel 691
Mısra: **8**
Bir kimsenin kendi manevi varlığı, zatı, kendisi.

Ṣafāyile giregör göñline bir ehl-i Ḥaḳḳuñ
Özüñi vāḳıf-ı māfi'ṣ-ṣudūr idem dirseñ

4. **öz:**-*i, -n*
Gazel 883
Mısra: **10**
Kendi, bizzat özü; nefis; benlik.

Virmez vücūd kimseye ṣūfī benüm diyüp
İnsān mıdur o kim göre şeyṭān gibi özin

<u>öz ḥāline ḳoy-:</u>

1. **öz ḥālüme ḳoy:**
Kaside 21
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendi haline bırakmak; ilgilenmemek, karışmamak.

Arturup ṭurma belāmı beni öz ḥālüme ḳoy
Virme feryād ü figān ile elem sen de baña

<u>özge:</u>

1. **özge:**
Gazel 226
Mısra: **6**
Başka, diğer.

Bir ḥāli var ki kāmil u nādānı bir bilür
Anı bu ḥālde ḳoma bir özge ḥāl vir

2. **özge:**
Gazel 263
Mısra: **6**
Başkası, gayrı.

ʿĀlem cemāl-ı yār temāşāsına gelür
Bu ʿālemi ḳor özge temāşāya kim baḳar

3. **özge:**
Gazel 411
Mısra: **8**
Başka, farklı.

ʿAşḳile āvāre dil bir yerde ārām eylemez
Kaʿbe-i kūyuñdan özge yoḳ aña cāy-ı ḳarār

4. **özge:**
Gazel 594
Mısra: **1**
Başka.

Mülk-i ʿaşḳa gitmege tīġuñdan özge rāh yoḳ
Baş ḳomaḳ āsān mıdur bu yolda kim hem-rāh yoḳ

5. **özge:**
Gazel 592
Mısra: **8**
Bambaşka, farklı, kendine has.

Taḫḳīḳ-i men ʿaref'de erbāb-ı ʿaḳl ḥayrān
Esrāra vāḳıf olmaḳ bir özge ḥālet ancaḳ

<u>özle-:</u>

1. **özle-:**-*y, -üp*
Gazel 975
Mısra: **3**
Özlemek, hasret duymak.

Gele seyr-i bāġa şāyed diyü özleyüp ḳudūmüñ
Dökilüp yatur yoluñda gül ü lāle deste deste

2. **özle-:**-*r, -sin*
Gazel 136
Mısra: **5**
Arzulamak, hasret duymak.

Baḥr-ı hicre düşdüñ ey dil ġamdan özlersin kenār
Cān atarsın sāḥile ammā ki sāḥil nā-bedīd

<u>ʿözr:</u>

1. ʿ**özr:**-*i*
Kaside 5
Mısra: **57**
Kusur, hata, eksiklik.

ʿÖzri ḳabūl-ı luṭfuñ olursa zihī ṭarab
Naẓmı pesend-i ṭabʿuñ olursa zihī şeref

2. ʿ**özr:**-*e*
Gazel 534
Mısra: **7**
Özür, bir kusurun, bir suçun elde olmadan yapıldığını ileri sürme veya bu kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret.

Söze ḳādir olanlar söylesünler ʿözre yer yoḳdur
İder ol ser-firāz-ı ehl-i dil ṣubḥ u mesā meclis

özümden haberüm yokdur:

1. **özümden ḫaberüm yoḳdur:**
Gazel 773
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendinden haberi olmamak, kendini bilmeyecek durumda olmak, düşünebilecek halde olmamak.

Yar kūyında ne gördüñ diyü ṣorsañ baña kim
Dostlar şimdi benüm yoḳdur özümden ḫaberüm

P

pā baṣ-:

1. **pā baṣ-:**-*a*
Gazel 964
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayak basmak, bir yere varmak, ulaşmak.

Baġdāduñ āb u rūyı Ḥarīrī ki cān virür
Bezmine pā ʿuṭārid-i zerrīn-ḳalem baṣa

pā-bend ol-:

1. **pā-bend ol-:**-*ur*
Gazel 380
Mısra: **7**
Engel olmak.

Giderken nāḳa-i Leylāya ṣanmañ ḫār olur pā-bend
Hep anı alıḳoyan ceẕbe-i Mecnūn-ı şeydādur

pā-beste:

1. **pā-beste:**-*ler*, -*e*
Gazel 1046
Mısra: **8**
Ayağı bağlı.

Teşvīş-i ġam-ı dest-res-i rişte-i maḳṣūd
Pā-bestelere bāʿiṣ-i ṭūl-ı emel oldı

pā-beste-i reftāruñ it-:

1. **pā-beste-i reftāruñ it:**-*uñ*
Gazel 72
Mısra: **8**
Yürüyüşün esiri, tutkunu.

Serv bālāluḳda ursa ḳāmetüñ yanında lāf
Bir ḫırām eyle anı pā-beste-i reftāruñ it

pābūs:

1. **pābūs:**-*a*
Kaside 20
Mısra: **75**
Ayak öpme. II Yalvarma, sevgi, saygı göstergesi olarak ayağına kapanma.

Ḳapuñdan olup pābūsa maḥrūm
Olmaya hāşā maḳṣūda vāṣıl

pābūs-ı laṭīf:

1. **pābūs-ı laṭīf:**-*üñ*
Kıt'a 28
Mısra: **4**
(Önemli bir kimsenin) Ayağını öpmenin güzelliği.

Ḫak-ı derüñ erbāb-ı dile melceʿi ʿālī
Pābūs-ı laṭīfüñ derecāt ehline meʾmūl

pābūs-ı şāh:

1. **pābūs-ı şāh:**
Kaside 17
Mısra: **42**
Padişahın ayağını öpme.

Ḳılsam ayaġuñ öpmege cürʾet nola bu ʿīd
Pābūs-ı şāh çünki gedāya degül baʿīd

pābūs-ı şerīf:

1. **pābūs-ı şerīf:**-*i*, -*y*, -*le*
Gazel 884
Mısra: **16**
(Sevgilinin) Şerefli ayağını öpme.

Yāḫud ol bende ki bir ṣāḥib-i luṭf u keremüñ
Ḳıldı pābūs-ı şerīfiyle yerin çarḫ-ı berīn

2. **pābūs-ı şerīf:**-*i*, -*y*, -*le*
Kaside 10
Mısra: **12**
(Birinin) Mübarek ayaklarını öpme.

Devr-i aṣḥāba irişdüñ yine ʿOsmān geldi
Ḳılsun pābūs-ı şerīfiyle eḥibbā iki ʿīd

pādişāh:

1. **pādişāh:**-*um*
Gazel 210
Mısra: **10**
Padişah. ‖ Sevgili, güzel.

Yıl giçer Rūḥīnüñ itmezsin tefaḫḫuş ḫālini
Pādişāhum bu teġāfülden ġaraż bilsem nedür

2. **pādişāh:**-*dur*
Gazel 260
Mısra: **7**
Hükümdar, sultan.

Her biri kendü başına bir pādişāhdur
ʿUşşāḳ-ı dil-fikār ki kūyuñ gedāsıdur

3. **pādişāh:**-*uñ*
Gazel 30
Mısra: **14**
Bir devletin başkanı olan ve hükmetme, emretme hakkını

elinde bulunduran kimse; hükümdar, sultan.

Bir yaña şehā gider ḫışm üzre yoldaş istemez
Gitse hep ṣāḥib-livāsı pādişāhuñ bir yaña

pādişāh-ı ʿālem:

1. **pādişāh-ı ʿālem:**
Tarih 53
Mısra: **1**
Cihan padişahı.

Pādişāh-ı ʿālem iḥsān eyledi ʿĀli Bege
ʿĀḳibet ḳuṭb-ı murādı üzre devr itdi felek

pādişāh-ı ʿālem-ārā:

1. **pādişāh-ı ʿālem-ārā:**
Kaside 22
Mısra: **36**
Cihanı süsleyen padişah.

Ẕātuña tedbīr ü reʾy ü fehm ü ʿaḳl u derkde
Ḳılmasaydı pādişāh-ı ʿālem-ārā iʿtimād

pādişāh-ı cell-i ʿalā:

1. **pādişāh-ı cell-i ʿalā:**
Kaside 24
Mısra: **44**
Şanı yüce padişah.

Müyesser oldı cemāl-i şerīfini görmek
Sipās-ı bī-ʿaded ey pādişāh-ı cell-i ʿalā

pādişāh-ı cem-ḥaşmet:

1. **pādişāh-ı cem-ḥaşmet:**
Kaside 24
Mısra: **39**
Heybetiyle Cem'e benzeyen hükümdar.

Görüp şecāʿatini pādişāh-ı Cem-ḥaşmet
Revāne eyledi Baġdād ḫıfẓına ḥālā

pādişāh-ı dehr:

1. **pādişāh-ı dehr:**
Gazel 265
Mısra: **6**
Cihan padişahı.

Bir kimse yoḳ ki derd-i ġam-ı ʿaşḳı çekmeye
Hem pādişāh-ı dehr çeker hem gedā çeker

pādişāh-ı devrān:

1. **pādişāh-ı devrān:**-*a*
Tarih 20
Mısra: **7**
Dünya padişahı.

Ḫoş gelüp pādişāh-ı devrāna
Eyledi anı maẓhar-ı iḥsān

pādişāh-ı hicr:

1. **pādişāh-ı hicr:**
Gazel 531
Mısra: **2**
Ayrılık sultanı.

ʿAceb mi cān-ı ḥazīn olsa ẕevḳden meʾyūs
Kim itdi taḫt-ı dile pādişāh-ı hicr cülūs

pādişāh-ı ḥüsn:

1. **pādişāh-ı ḥüsn:**
Gazel 213
Mısra: **13**
Güzellik padişahı.

Redd eylemek revā degül ey pādişāh-ı ḥüsn
Kūyuñda gönlimüz nice yıldur muḳīmdür

2. **pādişāh-ı ḥüsn:**
Gazel 972
Mısra: **5**
Güzellik padişahı. || *Sevgili.*

Bu ḫalḳa vaʿde nice bir ey pādişāh-ı ḥüsn
Virdüñ helāka bendeleri intiẓārile

pādişāh-ı kām-yāb:

1. **pādişāh-ı kām-yāb:**
Gazel 54
Mısra: **6**
Muradına ermiş padişah.

Sen ne münʿimsin ki ḫān-ı luṭfuña muḥtācdur
Ger gedā-yı kām-cū ger pādişāh-ı kām-yāb

pādişāh-ı mesned-i nāz:

1. **pādişāh-ı mesned-i nāz:**
Gazel 85
Mısra: **4**
Naz makamının padişahı.

Güzeller yüz sürüp dergāhına ʿarż-ı niyāz itsün
O serv-i ser-firāzı pādişāh-ı mesned-i nāz it

pādişāh-ı mülk-i istiġnā:

1. **pādişāh-ı mülk-i istiġnā:**
Gazel 84
Mısra: **9**
Tok gözlülük ülkesinin padişahı.

Pādişāh-ı mülk-i istiġnā olursañ Rūḥiyā
Mihr olur başuñda efser çarḫ olur altuñda taḫt

pādişeh:

1. **pādişeh:**-*üm*
Gazel 512
Mısra: **9**
Padişah, hükümdar, sultan. *II Sevgili.*

ʿĀşıḳ çoḳ olup pādişehüm ḥüsnüñe ammā
Rūḥī gibi bir ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ ele girmez

2. **pādişeh:**
Gazel 905
Mısra: **7**
Padişah, hükümdar.

Çün mülk-i ḥüsne pādişeh olduñ vefālar it
ʿĀdet budur ʿadālet ider şehriyār-ı nev

pādişeh-i aḫterān:

1. **pādişeh-i aḫterān:**
Kaside 15
Mısra: **88**
Yıldızlar padişahı.

ʿAsker-i şāhı şıyup nite ki her bāmdād
ʿĀleme ḥükm eyleye pādişeh-i aḫterān

pādişeh-i devrān:

1. **pādişeh-i devrān:**-*uñ*
Terkib-bend 3
Mısra: **37**
Devrin padişahı.

Böyle maʿlūmı iken pādişeh-i devrānuñ
Dāniş ü cūdile mümtāzı iken aḳrānuñ

pādişeh-i ḥüsn:

1. **pādişeh-i ḥüsn:**
Gazel 422
Mısra: **5**
Güzellik padişahı. || *Sevgili.*

Redd eylemek revā degül ey pādişeh-i ḥüsn
Kūyuñda göñlimüz nice yıldur muḳīmdür

pādişeh-i mülk-i cemāl:

1. **pādişeh-i mülk-i cemāl:**
Gazel 736
Mısra: **2**
Güzellik ülkesinin padişahı. || *Sevgili.*

Ġamdan öldük nice bir ʿarż-ı cemāl
Dād ey pādişeh-i mülk-i cemāl

pādişeh-i mülk-i ḥasen:

1. **pādişeh-i mülk-i ḥasen:**
Gazel 580
Mısra: **8**
Güzellik ülkesinin padişahı. || *Sevgili.*

ʿAdl u dād eyle begüm ʿāşıḳ-ı ṣādıḳlaruña
Ḳılma ey pādişeh-i mülk-i ḥasen ẓulma rücūʿ

pādişeh-i rūz:

1. **pādişeh-i rūz:**
Gazel 525
Mısra: **4**
Günlerin padişahı. || *Nevruz.*

Şāḫ-ı gül-i terden gül-i surḫ oldı nümāyān
Evreng-i ḥamelden nitekim pādişeh-i rūz

2. **pādişeh-i rūz:**
Kaside 28
Mısra: **4**
Günlerin padişahı. || *Nevruz, ilkbaharın başlangıcı.*

Şāh-ı gül-i terde gül-i surḫ oldı nümāyān
Evreng-i ḥamele nitekim pādişeh-i rūz

pādişeh-i türk:

1. **pādişeh-i türk:**
Kaside 29
Mısra: **6**
Türk padişahı.

Oldı ser-ʿasker-i ẕī-şān-ı bahāra maġlūb
Nitekim pādişeh-i Türk şehinşāh-ı ʿAcem

pāk:

1. **pāk:**
Gazel 654
Mısra: **4**
Saf, temiz. II Güzel; kusursuz.

Mümkin iken şayḳal-ı meyle cilā virmek niçün
Jeng-i ġamdan olmaya mirʾāt-ı dil gül gibi pāk

2. **pāk:**
Gazel 424
Mısra: **4**
Temiz, saf, güzel, mübarek.

Kemer-vārī miyān-ı dilbere zāhid ṭolaşduḳda
O pīç u tābuñ encāmında belden pāk ḫancer yer

3. **pāk:**
Gazel 657
Mısra: **10**
Güzel, kusursuz.

Ḳanı Rūḥī gibi bir ehl-i belāġat ki ola
Ṭabʿı ḳaddüñ gibi ʿālī sözi ḥüsnüñ gibi pāk

4. **pāk:**
Gazel 687
Mısra: **7**
Temiz, saf. || *Mübarek, günahsız.*

Pāk gelür pāk gider gül gibi
Kime virilse ezelī ʿaşḳ-ı pāk

5. **pāk:**-*dur*
Müseddes 5
Mısra: **10**
Temiz, saf, halis. || *İçten, samimi, gerçek.*

Sevdügüm gerçi ġurūr-ı ḥüsnile bī-bākdur
Aña şādam kim hele ʿaşḳum yolında pākdur

6. **pāk:**-*uz*
Tahmis 8
Mısra: **20**
Temiz. || *Arınmış, uzak.*

Limeni'l-mülk oḳuruz ʿāleme her rūz ile şeb
Ḫālik-i küll çü bizüz cümle helākdan pākuz

pāk eyle-:

1. **pāk eyle-:**-*di*
Gazel 1101
Mısra: **1**
Temizlemek.

Bāġı bārān yudı pāk eyledi şaḥn-ı çemeni
Gelüñüz şaḥn-ı çemende ḳuralum encümeni

2. **pāk eyle-:**-*di*
Kaside 19
Mısra: **5**
Temizlemek, arındırmak.

Şöyle pāk eyledi şahn-ı çemeni ebr-i rebīʿ
Ḳalmadı ẕerre ḳadar ḫāṭır-ı gülbinde ġubār

pāk it-:

1. **pāk it-:**-*dü, -m*
Gazel 132
Mısra: **5**
Temizlemek, arındırmak.

Şayḳal-ı ʿaşḳuñla pāk itdüm göñül āyīnesin

Şāhid-i ḥālumdur ey gül-çehre egnümde nemed

pāk-dāmen:

1. **pāk-dāmen:**-*dür*
Gazel 372
Mısra: **6**
Eteği temiz. || *Namuslu, iffetli, masum.*

Gülüp açılsa aġyāra ne ġam kim ol gül-i raʿnā
Egerçi ḫārile hemdemdür ammā pāk-dāmendür

pāklilük:

1. **pāklilük:**-*de*
Terkib-bend 7
Mısra: **18**
İffetlilik, temiz ve masum olma.

Derkde peyrev-i Ḥadīce idi
Pāklilükde nümūne-i Meryem

pāklük:

1. **pāklük:**-*le*
Gazel 920
Mısra: **5**
Temizlik, saflık. || *Kusursuz ve günahsız olma.*

Pāklükle āb-veş aḳıtsa ḫalḳı pāyına
Kendi ḳadrin bilse dilber herkese rām olmasa

pāk-meşreb:

1. **pāk-meşreb:**-*dür*
Gazel 550
Mısra: **3**
Temiz yaradılışlı. II İyi huylu.

Göñül bir pāk-meşrebdür aḳar her serv-i reftāra
Velī seyl-i fenā şimdi anı varmış bulandurmış

pāk-neseb:

1. **pāk-neseb:**
Terkib-bend 7
Mısra: **49**
Soyu temiz, temiz soylu.

Mülk-i ervāḥda o pāk-neseb Şimdi kimlerle eglenür Yārab

pāk-nihād:

1. **pāk-nihād:**
Kaside 32
Mısra: **20**
Temiz yaratılışlı, güzel huylu.

Bu ḳadar faẕl u kemāl ile ki ārāstesin
Bir senüñ gibi ḳanı ṣāf-dil ü pāk-nihād

pāk-reʾy:

1. **pāk-reʾy:**
Tarih 44
Mısra: **4**
Temiz düşünceli.

Vezīr-i Muṣṭafā-ḫulḳ u Ḥasan-nām u ʿAlī-sīret
Müşīr ü ṣāf-ṭabʿ u pāk-reʾy ü ʿāḳil u dānā

pāk-sīret:

1. **pāk-sīret:**
Tarih 84
Mısra: **1**
Temiz ahlaklı.

Güzīn-i ehl-i himmet Muṣṭafā o pāk-sīret kim
Ṭarīḳ-i Ḥaḳda mālın beẕl idüp ḳıldı binā mescid

palās:

1. **palās:**-*da*
Gazel 913
Mısra: **2**
Aba, çul.

Ḫalḳuñ kimisi gül gibi ḳat ḳat libāsda
Egnine kimi giymege bulmaz palāsda

2. **palās:**
Gazel 530
Mısra: **4**
Aba ve çul gibi kaba yünden dokunan şeyler ve özellikle bunların eskileri.

Gül gibi sen al dībādan ḳabālar giy ki biz
Bir bölük bī-iʿtibāruz ġam degül giysek palās

pāmāl:

1. **pāmāl:**-*ün*
Gazel 690
Mısra: **10**
Ayak altında kalmış, çiğnenmiş, muhakkar.

Ṣalup yanınca aġyārı eger ṣalınmasañ şāhum
Elem çekmezdi Rūḥī olmadan yoluñda pāmāluñ

2. **pāmāl:**-*ı*
Tarih 86
Mısra: **2**
Ayaklar altına alınmış, çiğnenmiş, hakir duruma düşürülmüş, perîşan edilmiş.

Didiler kim oldı āyā şimdi Lahsā ḥākimi
Bir felek-rıf'at ki olmış dehr pāmālı didüm

pāmāl it-:

1. **pāmāl it-:**-*di*
Gazel 1086
Mısra: **5**
Ayaklar altına almak, hakir ve perişan etmek.

Çignedüp itdi ʿālemi pāmāl
Neyler ol şeh-süvārı gördüñ mi

pāmāl ḳıl-:

1. **pāmāl ḳıl-:**-*dı*
Kaside 25
Mısra: **72**
Ayaklar altına almak, hakir ve perişan etmek.

Ṣafā-yı ṭabʿ ile mecrūḥ-ı reşk-i devrānam
O reşkden ki beni ḳıldı cürʿa-veş pāmāl

pāmāl ol-:

1. **pāmāl ol-:**-*ma, -du, -ñ*
Gazel 608
Mısra: **6**
Ayaklar altında kalmak, çiğnenmek.

Ḫāke yeksān olduñ ey cism-i nizār ammā ne sūd
Bir ser-efrāzuñ reh-i ʿaşḳında pāmāl olmaduñ

2. **pāmāl ol-:**-*ur, -sa*
Gazel 1002
Mısra: **9**
Ayaklar altına alınmak; hakir görülmek; onuru çiğnenmek.

Pāmāl olursa Rūḥi-i dil-ḫasta ġam degül
Seyr it güzelleri ki gelürler ālāyile

pāmāl-i cefā-yı rūzgār it-:

1. **pāmāl-i cefā-yı rūzgār it-:**-*di*
Rübai 9
Mısra: **4**
Feleğin eziyetleriyle hakir ve perişan etmek.

Bir serv-ḳadüñ ümīd-i pā-būsı ile
Pāmāl-i cefā-yı rūzgār itdi beni

pāmāl-ı naḥl-i ḳāmet-i yār-ı sehī-ḳad ol-:

1. **pāmāl-ı naḫl-i ḳāmet-i yār-ı sehī-ḳad ol-:**
Gazel 717
Mısra: **1**
Sevgilinin hurma ağacına benzeyen fidan boyunun altında kalıp çiğnenmek.

Pāmāl-ı naḫl-i ḳāmet-i yār-ı sehī-ḳad ol
ʿUşşāḳ içinde ey dil-i şeydā serāmed ol

pāmāl-ı raḫş-ı yār:

1. **pāmāl-ı raḫş-ı yār:**-*uz*
Gazel 329
Mısra: **11**
Sevgilinin atının altında ezilmiş kimse.

Ṣayd-ı şikeste-bālüz pāmāl-ı raḫş-ı yāruz
Cān gerdeninde ammā müşgīn-kemendimüz var

pāmāl-ı reh-i miḥnet-i yār ol-:

1. **pāmāl-ı reh-i miḥnet-i yār ol-:**-*ayın*
Gazel 915
Mısra: **7**
Sevgili uğruna sıkıntı çekilen yolda perişan olmak.

Olayın ḳoñ beni pāmāl-ı reh-i miḥnet-i yār
Yanayın ḫāk olayın yā gire dāmānı ele

parala-:

1. **parala-:**-*r*
Gazel 1067
Mısra: **7**
Parçalamak, parça parça etmek.

Paralar tesbīḥini ayaḳ başan meyḫāneye
Bu rīyā yeri degül ṣūfī hemān üz köstegi

paralan-:

1. **paralan-:**-*a*
Gazel 966
Mısra: **2**
Parçalanmak, parçalara ayrılmak.

Nice bir tīr-i maḥabbetle göñül yaralana
Nice bir ḫançer-i miḥnetle ciger paralana

pāre:

1. **pāre:**
Gazel 732
Mısra: **5**
Parça, azıcık.

Laʿlüñden oldı var ise bir pāre merḥamet
Öldürmemek esīrüñi ol ġamzeden degül

2. **pāre:**
Gazel 132
Mısra: **3**
Parça.

Göñlümi biñ pāre ḳıl gögsümde yüz biñ yāre aç
Cān viren yoluñda senden dil mi ṣaḳlar yā cesed

3. **pāre:**
Gazel 584
Mısra: **8**
Parça, tane.

Āsumān-ı ʿālem-i ʿaşḳuñ hilāli bedr olur
Laʿl-i sīnem üzre şāh ursa eger bir pāre dāġ

4. **pāre:**
Gazel 693
Mısra: **12**
Parça, ayrılmış, bölünmüş şey.

Öykinürse ol sehī-ḳaddüñ dür-i dendānına
Ey felek biñ pāre olsun ʿıḳd-ı pervīnüñ senüñ

5. **pāre:**
Gazel 969
Mısra: **4**
Adet, miktar, parça, tane.

Derd-i ʿaşḳuñda yine zehr-i firāḳuñ ṣanma
Yidügi cānına sinsün ḳoya bir pāre hele

pāre pāre:

1. **pāre pāre:**
Gazel 200
Mısra: **4**
Parça parça.

Daḫi bundan artıḳ cefā mı olur
Ciger pāre pāre göñülse fikār

pāre pāre ol-:

1. **pāre pāre ol-:**-*mış*
Kaside 38
Mısra: **98**
Paramparça olmak.

Benem ol şāʿir-i pür-zūr kim tīġ-ı zebānumdan
Ṣanavber gibi olmış pāre pāre ḳalbi aʿdānuñ

pāre-i ḥadīd:

1. **pāre-i ḥadīd:**
Kaside 17
Mısra: **20**
Demir parçası.

Ol şeh-süvār esbine yā naʿl düzmege
Ḥaddād-ı çarḫ almış ele pāre-i ḥadīd

pārele-:

1. **pārele-:**-*y, -üp*
Gazel 127
Mısra: **10**
Parçalamak, yaralamak.

Ṭaġlarda görinen lāle degül ey Rūḥī
Cigerin pāreleyüp ṭaşlara çalmış Ferhād

2. **pārele-:**-*di*
Gazel 634
Mısra: **3**
Parça parça etmek, parçalamak, paralamak. || *Çok üzmek.*

Cigerüñ pāreledi tīg-i ġam āh eylemedüñ
Āferīn ey dil-i nālān varimiş sende yürek

3. **pārele-:**-, *-r, -se, -ñ*
Gazel 746
Mısra: **8**
Parça parça etmek, parçalamak, paralamak. || *Kederlenmek, ıstırap çekmek.*

Āh u vā itmek degül şemşīr-i miḥnetle eger
Pārelerseñ baġruñı baḳmaz saña yār ey göñül

pārelen-:

1. **pārelen-:**-*se*
Gazel 732
Mısra: **9**
Bölük bölük parçalanmak.

Ten pārelense ḳılma taʿaccüb yoluñda kim
Cān pārelendi tīġ-i firāḳūñla ten degül

2. **pārelen-:**-*me, -sün*
Gazel 663
Mısra: **1**
Parça parça olmak, parçalanmak, paralanmak.

Urulma ġamzesine pārelenmesün yüregüñ
Lebi ḫayāline düş żāyiʿ olmasun emegüñ

pārsā:

1. **pārsā:**
Gazel 903
Mısra: **14**
Dinine çok bağlı, zahit, abit, takva sahibi kimse.

Bizi zühd şanma Rūḥī yüri bezm-i ʿaşḳa gir gör
Nice pārsā oturmış kimi hāy dir kimi hū

pâs:

1. **pās:**-*da*
Gazel 913
Mısra: **8**
Kirlilik, kir.

Meyl itmese şarāba nola göñli zāhidüñ
Āyīneden ṣafā gider olınca pāsda

2. **pas:**-*a*
Gazel 976
Mısra: **8**
Su içinde ve nemli havada metallerin, özellikle demirin yüzeyinde oksitlenme sonucunda oluşan madde. || *Çirkinlik.*

Naẓar bir şayḳal-ı behcet-feżādur ḳadrini bil kim
Yıḳılmaz şoñra mirʾāt-ı cemāluñ yüz ṭutar pasa

3. **pās:**
Gazel 528
Mısra: **4**
Kir, leke.II Kötülük.

Dil saña mirʾāt ü sen mirʾāt içinde cilve-ger
Bu söze münkirdür ol kim ola mirʾātında pās

pas ṭut-:

1. **pas ṭut-:**-*a*
Kaside 13
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Paslı duruma gelmek, paslanmak. || *Kalbin kirlenmesi.*

Cilā-yı şayḳal-ı himmetle refʿi mümkin iken
Ġubār-ı cehlile mirʾat-ı ḳalbüni ṭuta pas

paşa:

1. **pāşā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 874
Mısra: **1**
Osmanlı yönetiminde yüksek dereceli devlet memurlarına verilen unvan.

Zamānenüñ ne begin isterüz ne pāşāsın
Ġamuñla itmedeyüz ʿālemüñ temāşāsın

pāşā-yı ʿādil:

1. **pāşā-yı ʿādil:**
Tarih 3
Mısra: **25**
Adaletli paşa. || *Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1014/1606).*

Yaʿni ʿadl eyyāmıdur pāşā-yı ʿādil devridür
Düşmeninden her kişi alsun felekde intiḳām

2. **pāşā-yı ʿādil:**
Tarih 6
Mısra: **9**
Adaletli paşa. || *Bağdat valilerinden Husrev Paşa.*

Kimdür ol Pāşā-yı ʿādil Ḫusrev-i şāḥib-kerem
Ol ki bulmışdur seḫā vü ʿadlile ʿālemde nām

pāşā-yı ʿālī-cāh:

1. **pāşā-yı ʿālī-cāh:**
Gazel 711
Mısra: **16**
Makamı yüce paşa. || *Osman Paşa.*

Biz ṣafādan olmazuz ḫālī gül olsun olmasun
Ehl-i ʿirfāna yeter Pāşā-yı ʿālī-cāh gül

pāşā-yı ʿālī-himmet:

1. **pāşā-yı ʿālī-himmet:**-*üñ*
Gazel 707
Mısra: **11**
Himmeti yüksek olan Paşa; Osman Paşa.

Ġam degül gitdiyse gül Pāşā-yı ʿālī-himmetüñ

ʿAndelīb-i cāna dīdārı yeter dünyāda gül

pāşā-yı āsumān-kadr:

1. **pāşā-yı āsumān-ḳadr:**-*üñ*
Gazel 807
Mısra: **15**
Çok kıymetli Paşa. || *Osman Paşa.*

O gün olur mı ki Pāşā-yı āsumān-ḳadrüñ
Sürüp ayaġına yüz baḫtımuz saʿīd idelüm

pāşā-yı baḥr-ḥavṣala:

1. **pāşā-yı baḥr-ḥavṣala:**
Gazel 39
Mısra: **15**
Deniz gibi geniş anlayışlı paşa.

Pāşā-yı baḥr-ḥavṣala ʿOs̲māñ-ı ṣāf-dil
K'olmış degül ṭabīʿatı āzāra āşinā

pāşā-yı bülend-himmet:

1. **pāşā-yı bülend-himmet:**-*üñ*
Rübai 18
Mısra: **4**
Himmeti yüce Paşa.

Mevḳūfdur el-ḳıṣṣa bezm-i ʿişretimüz
Pāşā-yı bülend-himmetüñ maḳdemine

pāşā-yı cem-haşem ʿosmān:

1. **pāşā-yı cem-haşem ʿos̲mān:**
Kaside 9
Mısra: **23**
Cemşid gibi haşmetli Osman Paşa. || *XVI. yüzyıl vezirlerinden Osman Paşa(ö. 993/1585).*

Sipihr-mertebe Pāşā-yı Cem-haşem ʿOs̲mān
Bülend-ḳadr ü bülend-aḫter ü bülend-maḳāl

pāşā-yı felek-kadr:

1. **pāşā-yı felek-ḳadr:**
Rübai 19
Mısra: **4**
Felek gibi yüce kıymetli Paşa.

Yaʿni ki idüp yine seferden ʿavdet
Pāşā-yı felek-ḳadr saʿādetle gele

pāşā-yı felek-rıfʿat u dād:

1. **pāşā-yı felek-rıfʿat u dād:**
Rübai 28
Mısra: **1**
Doğruluğu ve mevkisi felek kadar yüce olan Paşa.

Yüz şükr ki Pāşā-yı felek-rıfʿat u dād
Dām-ı sitem-i ʿadūdan oldı āzād

pāşā-yı felek-şān:

1. **pāşā-yı felek-şān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **48**
Şanı yüce Paşa. || *XVI. yüzyıl vezirlerinden Osman Paşa(ö. 993/1585).*

Muḳarrerdür ki olmaz merd-i meydānuñ hevādārı
Hemān merdānelükdür cürmi Pāşā-yı felek-şānuñ

pāşā-yı mülk-ārā:

1. **pāşā-yı mülk-ārā:**
Tarih 26
Mısra: **3**
Ülkenin süsü olan Paşa.

Cem-i bezm-i ʿaṭā Yūsuf-liḳā Pāşā-yı mülk-ārā
Dilīr-i şir-heybet şīr-i Rüstem-menzil-i ʿOs̲mān

pāşā-yı nāmdār-ı şaff-ārā:

1. **pāşā-yı nāmdār-ı şaff-ārā:**-*y, -ı*
Gazel 612
Mısra: **12**
Katıldığı safları süsleyen meşhur paşa. || *Osman Paşa.*

Dünyāyı görmese gözimüz vechi var kim
Pāşā-yı nāmdār-ı ṣaff-ārāyı görmedük

pāşā-yı ʿosmān-ı celīlüʾl-ḳadr:

1. **pāşā-yı ʿos̲mān-ı celīlüʾl-ḳadr:**
Gazel 1021
Mısra: **11**
Çok kıymetli Osman Paşa.

Kimdür ol Pāşā-yı ʿOs̲mān-ı celīlüʾl-ḳadr kim
Ḥayret alur ʿaḳlumı ḳılsan naẓar aḥvālına

pāşā-yı saʿādet-güster:

1. **pāşā-yı saʿādet-güster:**
Kıt'a 24
Mısra: **2**
Mutluluk saçan paşa. || *Osman Paşa.*

Ne ḳadar var ise Şirvānda ḳażā baḫş itmiş
Luṭf idüp herkese pāşā-yı saʿādet-güster

pāşā-yı saʿādet-mend:

1. **pāşā-yı saʿādet-mend:**
Gazel 965
Mısra: **13**
Mutlu paşa. || *Mutluluk veren paşa, Osman Paşa.*

O Pāşā-yı saʿādet-mend kim devrinde ey Rūḥī
Giçe evḳātı erbāb-ı kemāluñ ʿıyş u ʿişretle

pāşā-yı şāḥib-ʿadl ü dād:

1. **pāşā-yı şāḥib-ʿadl ü dād:**
Kaside 22
Mısra: **20**
Doğruluk ve adalet sahibi Paşa.

Ḥākim-i ferḫunde-ṭāliʿ ḥāmi-i ferruḫ-cemāl
Vāli-i vālā-himem pāşā-yı ṣāḥib-ʿadl ü dād

pāşā-yı şāḥib-ṭārz u fenn:

1. **pāşā-yı şāḥib-ṭārz u fenn:**
Gazel 998
Mısra: **11**
Hüner ve üslup sahibi paşa. || *XVI. yüzyıl valilerinden Osman Paşa.*

Biz böyle zār olmaḳ neden Pāşā-yı ṣāḥib-ṭārz u fenn
Mevṣūf iken maʿrūf iken iḥsānda inʿāmda

pāşā-yı zī-himmet:

1. **pāşā-yı z̲ī-himmet:**
Gazel 485
Mısra: **10**
Himmet sahibi paşa.

Rūḥiyā bir gün irersin menzil-i maḳṣūda kim
Rāh-ı miḥnetde seni Pāşā-yı z̲ī-himmet ḳomaz

pāşā-yı z̲ī-şān:

1. **pāşā-yı z̲ī-şān:**-*a*
Gazel 609
Mısra: **2**
Şanlı paşa.

İdüp himmet ricāsın evliyāya istinād itdük
Uġur açıḳluġın Pāşā-yı z̲ī-şāna murād itdük

2. **pāşā-yı z̲ī-şān:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **1**
Şanlı Paşa. || Dönemin devlet adamlarından Osman Paşa.

Giriftār olduġından çekme ġam Pāşā-yı z̲ī-şānuñ
Ki Yūsuf buldı ʿizzetler mükāfātında zindānuñ

pāy:

1. **pāy:**-*ı, -n, -a*
Gazel 271
Mısra: **2**
Ayak, kadem.

Ḳaṣdum oldur rāh-ı ġamda cismümi idüp ġubār
Yüz sürem pāyına yāruñ el virürse rūzgār

2. **pāy:**-*uñ, -a*
Gazel 644
Mısra: **11**
Ayak, kadem II hisse, nasip.

Pāyuña ṣaklar idüm vaṣlında ḳılmaḳçün niṣ̲ār
Laʿl u dürr var çeşm-i ḫūn-bālāda gözler görmedük

3. **pāy:**-*ı, -n, -a*
Gazel 711
Mısra: **18**
Ayak. ll Eşik, huzur.

Nev-bahār-ı maʿdelet ʿOs̲mān Pāşā kim olur
Pāyına yüz sürmege gülşende ferş-i rāh gül

4. **pāy:**-*uñ, -a*
Gazel 883
Mısra: **8**
Ayak. || Sevgilinin yolu.

Siḥr eyledüñ yolında beni eylemekle ḫāk
Ursam gerekdi pāyuña yüz ben ḫod añsuzın

5. **pāy:**-*uñ, -a*
Gazel 953
Mısra: **6**
Ayak, kadem. || Sevgilinin ayağı.

Hele ey meh bu deñlü ḳadrile ser-çeşme-i ḫurşīd
Degüldür pāyuña ṣu ḳoyulmaġa lāyıḳ leṭāfetde

pāy altında ol-:

1. **pāy altında ol-:**-*duġ, -ı*
Kıt'a 7
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayaklar altında kalmak, hor ve hakir olmak, sefil ve perişan olmak, hırpalanmak.

Egrilük eyleme başılmayayın dirseñ eger
Pāy altında budur olduġı dāyim yānuñ

pāyān:

1. **pāyān:**-*ı*
Gazel 651
Mısra: **12**
Nihayet, son.

Rūḥiyā ḥālüñi yāruñ nice maʿlūm itsün
Ḥadd ü pāyānı yoḳ aḥvālini iʿlām idenüñ

pāyāna ir-:

1. **pāyāna ir-:**
Gazel 141
Mısra: **3**
Bitmek, nihayete ermek.

Şerḥ-i vaṣfı o mehüñ irmeye pāyāna henüz
Fiʾl-me̲sel ger ola eflāk serāser kāġız̲

2. **pāyāna ir-:**-*medin*
Müseddes 3
Mısra: **16**
Son bulmak, nihayete ermek.

İtmedin cānum ḥişār-ı cismden meyl-i girīz
İrmedin pāyāna derd-i hicr ile ʿömr-i ʿazīz

pāy-bend:

1. **pāy-bend:**
Gazel 385
Mısra: **2**
Ayağı bağlı, emir altında olan.

O perīnüñ kim kemend-i kākül-i müşkīni var
Pāy-bend olmış benüm gibi nice miskīni var

pāy-bend eyle-:

1. **pāy-bend eyle-:**-*miş, -dür*
Kıt'a 27
Mısra: **6**
(Bir kimsenin) Ayağını bağlamak, esir etmek.

Mezraʿa-i himmetde inṣāf idicek yek dānesin
Dām-ı luṭfuñ eylemişdür kāyinātı pāy-bend

pāy-bend it-:

1. **pāy-bend it-:**-*me*
Gazel 936
Mısra: **10**
-
(Birinin) Ayağını bağlamak, esir etmek.

Yeter pür-çīn idüp Rūḥīye ʿarż it ey z̲ālim
Belāya uġradup bir derd-mendi pāy-bend itme

2. **pāy-bend it-:**-*me, -süñ*
Gazel 1100
Mısra: **2**
Ayak bağı olmak, engel olmak.

Meyl-i cāh itme ṣaḳın ey dil-i ṣūrīde seni
Pāy-bend itmesüñ ālāyiş-i dünyā-yı denī

pāy-bend ḳıl-:

1. **pāy-bend ḳıl-:**-*dı*
Gazel 134
Mısra: **4**
Ayak bağı olmak.

Pervāz ururken evc-i felekde hümā-yı dil
Ser-riṣte-i ḫayāluñ anı ḳıldı pāy-bend

pāy-bend-i dām-ı ġam:

1. **pāy-bend-i dām-ı ġam:**
Kaside 7
Mısra: **19**
Keder tuzağına kapılmış kimse.

O kāmil pāy-bend-i dām-ı ġam sen kendi seyrüñde
ʿAceb bī-vecd seyrüñ var ʿaceb beyhūde devrānuñ

pāy-bend-i kūşe-i miḥnet ol-:

1. **pāy-bend-i kūşe-i miḥnet ol-:**-*mış*
Gazel 546
Mısra: **5**
Gam ve keder köşesine esir olmak.

Ġam-ı zülfüñle olmış pāy-bend-i kūşe-i miḥnet
Hemān bir muma dönmiş żaʿfdan miskīn helāk olmış

pāy-bend-i nakṣ:

1. **pāy-bend-i naḳṣ:**
Gazel 156
Mısra: **9**
Noksanlığın esiri.

Pāy-bend-i naḳṣ ider ḳayd-ı taʿalluḳ ʿāşıḳı
ʿĀrif-i billah olan Rūḥī gibi lāḳayd olur

pāy-best:

1. **pāy-best:**
Gazel 73
Mısra: **10**
Ayağı bağlı, mukayyet.

Rūḥiyā olduḳ giriftār-ı kemend-i zülf-i yār
Ġayr seyr-i bāġ ider biz künc-i ġamda pāy-best

pāy-būs:

1. **pāy-būs:**-*uñ, -dur*
Gazel 125
Mısra: **12**
Ayak öpme.

Ḳulluġuñ pāye-i devlet bilürin istemedin
Pāy-būsuñdur efendi baña ʿālemde ümīd

2. **pāy-būs:**-*ı*
Tarih 85
Mısra: **8**
Ayak öpme. || *Yalvarma, sevgi, saygı göstergesi olarak ayağa kapanma.*

Virdi defterdār olup dīvān-ı Baġdāda şeref
Pāy-būsı oldı ḫalḳa bāʿiṣ-i ʿizz ü ʿalā

pāydār ol-:

1. **pāydār ol-:**-*mış*
Gazel 1083
Mısra: **5**
Kalmak, yok olmamak, var olmakta, yaşamakta devam etmek.

Bilürsin pāydār olmış degüldür kimseye dünyā
Müdām elden bıraḳma ʿāḳil iseñ cām-ı ṣaḥbāyı

pāye:

1. **pāye:**-*dür*
Gazel 84
Mısra: **5**
Derece, mertebe.

ʿAşḳdur bu yolda baş oynatmaḳ ednā pāyedür
Tīġ-i firḳat ġam degül eylerse baġruñ laḫt laḫt

2. **pāye:**-*s, -i, -n*
Kaside 23
Mısra: **3**
Rütbe, mertebe, derece.

Kimine ʿizzet idüp pāyesin ider ʿālī
Kimini ḫāka ṣalup rūz u şeb virür devlet

pāye-i aʿlā:

1. **pāye-i aʿla:**-*y, -ı*
Terkib-bend 2
Mısra: **2**
Yücelik mertebesi, yüksek makam ve mevkiler.

Ey gönül ʿömre beḳā yoḳ devlet-i dünyāyı ḳo
Ḫākdür āḫir maḳāmuñ pāye-i aʿlayı ḳo

pāye-i çarḫ-ı nüh-ḳıbāb:

1. **pāye-i çarḫ-ı nüh-ḳıbāb:**
Kaside 4
Mısra: **10**
Dokuz kubbeli felek mertebesi.

Himmetüñ raḫşına meydān māverā-yı kāʾināt
Āsümān-ı ḳadrüñe kim pāye-i çarḫ-ı nüh-ḳıbāb

pāye-i devlet:

1. **pāye-i devlet:**
Gazel 125
Mısra: **11**
Devlet rütbesi.

Ḳulluġuñ pāye-i devlet bilürin istemedin
Pāy-būsuñdur efendi baña ʿālemde ümīd

pāye-i ʿizzet:

1. **pāye-i ʿizzet:**
Kaside 23
Mısra: **28**
Yücelik mertebesi.

Tefavvuḳ eyledüñ aḳrānuña eyālet ile
Kime müyesser olupdur bu pāye-i ʿizzet

pāye-i ḳadr:

1. **pāye-i ḳadr:**-*i*
Tarih 58
Mısra: **6**
(Bir kimsenin) Kıymetinin derecesi.

İrince Dāḫile devletle Rūḥī didi tārīḫin
Mezīd ola İlahī ʿizzet ile pāye-i ḳadri

pāye-i rıfʿat:

1. **pāye-i rıfʿat:**
Gazel 513
Mısra: **2**
Yüksek mertebe.

Saña ḳul olmaġa bir kimse liyāḳat bulmaz
İtmeyen kulluġuñı pāye-i rıfʿat bulmaz

2. **pāye-i rıfʿat:**
Gazel 534
Mısra: **11**
Yücelik mertebesi.

Bilür ṣaff-ı niʿālin ehl-i diller pāye-i rıfʿat
Zihī behcet-nümā mecmaʿ zihī ʿişret-feżā meclis

3. **pāye-i rıfʿat:**
Gazel 606
Mısra: **8**
-
Makam yüceliği.

İster ol servüñ ayaġı ṭozına yüz süre āb
Pāye-i rıfʿat umar fikrini gör alçaġuñ

pāvende:

1. **pāyende:**
Tarih 4
Mısra: **34**
Yerinde duran, kalıcı, sürekli, daim, payidar.

Lāyıḳ oldur ki duʿā eyleyelüm ey Rūḥī
Eylesün ʿömrini pāyende Celīl ü Cebbār

pāyende ol-:

1. **pāyende ol-:**-*a*
Gazel 697
Mısra: **22**
Kalıcı, sürekli ve daim olmak.

Yārab hemīşe luṭf-ı Ḫudā yāverüñ olup
Pāyende ola ḥaşra degin ʿömr ü devletüñ

pāy-ı dil:

1. **pāy-ı dil:**-*üñ*
Gazel 452
Mısra: **12**
Gönül ayağı.

Ḳılmadın ḳaṭʿ reh-i vādī vü pür-ḫār-ı ġamı
Ṣubḥa dek pāy-ı dilüñ her gice ḫārın çekerüz

pāy-ı ehl-i fażl:

1. **pāy-ı ehl-i fażl:**
Tarih 52
Mısra: **4**
Fazilet sahiplerinin mertebesi.

Ol Āṣaf-ı güzīn-i Süleymān-vaḳt kim
Devrinde farḳ-ı çarḫdadur pāy-ı ehl-i fażl

pāy-ı ḫam:

1. **pāy-ı ḫam:**-*da*
Gazel 548
Mısra: **2**
Eğri temel.

ʿAḳlı başdan ṣavıgör tā saña ey ṣāḥib-hūş
Pāy-ı ḫamda yir ide muġbeçe-i bāde-fürūş

pāy-ı himmet:

1. **pāy-ı himmet:**-*le*
Gazel 537
Mısra: **5**
Yardım payı.

Pāy-ı himmetle kişi almayıcaḳ meydānı
Ḳaṭʿ-ı menzil idemez uçsa da altındaki raḫş

2. **pāy-ı himmet:**-*le*
Gazel 965
Mısra: **8**
Himmet ayağı. || Manevi olarak büyük kimselerin yardım ve lütuf ayağı.

Sefer idüp erenler menzil-i maḳṣūda ey ṣūfī
Bir adım eylemişler kāʿinātı pāy-ı himmetle

pāy-ı ḫum-ı mey:

1. **pāy-ı ḫum-ı mey:**-*dür*
Terkib-bend 8
Mısra: **6**
Şarap küpünün dibi.

Ṣadrın gözedüp neyleyelüm bezm-i cihānuñ
Pāy-ı ḫum-ı meydür yerimüz bāde-perestüz

pāy-ı murġ-ı dil:

1. **pāy-ı murġ-ı dil:**-*den*
Gazel 748
Mısra: **3**
Gönül kuşunun ayağı.

Pāy-ı murġ-ı dilden açıldı taʿalluḳ riştesi
Bend-i ġamdan minnet Allaha ki āzād oldı dil

pāy-ı semend:

1. **pāy-ı semend:**-*i, -n, -e*
Kaside 10
Mısra: **27**
(Birinin) Atının ayağı.

Ṣaçmaġa pāy-ı semendine s̱üreyyā ṣanmañ
Felek almışdur eline bir avuç mürvārid

pāy-ı sulṭān:

1. **pāy-ı sulṭān:**-*a*
Gazel 333
Mısra: **16**
Sultanın ayağı.

ʿAşḳ bir ʿāleme irgürdi bizi kim anda
Pāy-ı sulṭāna el irmez kef-i derbān öpilür

pāy-ı taḫt:

1. **pāy-ı taḫt:**-*ı, -n, -a*
Gazel 711
Mısra: **5**
Başkent. || Sevgilinin tahtının ayakları.

Cūylar gülşende yüz sürmezdi pāy-ı taḫtına
Ḥükmin icrā eyleyüp ger olmasaydı şāh gül

pāyidār:

1. **pāyidār:**
Gazel 490
Mısra: **6**
Sonsuza dek, kalıcı.

Baña el virdi diyü devlet-i pābūs-ı dildāruñ
Ġurūr itme şaḳın ey dil ki devlet pāyidār olmaz

pāyına akıt-:

1. **pāyına aḳıt-:**-*ma, -da, -dur*
Gazel 184
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayağına çağırtmak, getirtmek.

Çeşmimüz çeşmeleri aḳup aḳup gitmededür
Bizi ol serv-i sehī pāyına aḳıtmadadur

pāyına düş-:

1. **pāyına düş-:**-*di*
Gazel 543
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Sevgilinin) payına düşmek. || (Sevgilinin) ayaklarına kapanmak.

şalınurken bāġda ol serv-i dil-cūyı görüp
Düşdi pāyına dil-i meyyālum aḳdı āb-veş

2. **pāyına düş-:**-*di*
Gazel 1113
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Ayağına düşmek, çok yalvarmak.

Düşdi dil pāyına feryād ile ol ġonca-femüñ
Girmedi ḳulaġına nāle vü āh u zārı

pāyına git-:

1. **pāyına git:**
Gazel 164
Mısra: **7**
(Birinin) Ayağına gitmek, alçak gönüllülük ederek veya saygı göstererek birinin yanına varmak.

Yār gelmezse saña pāyına sen git yāruñ
Yürümezse nola ṭaġ ey göñül abdāl yürür

pāyına yüz sür-:

1. **pāyına yüz sür-:**-*dü, -k*
Gazel 962
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Ayaklarına kapanmak, çok yalvarmak.

Öpmek olmaz gördük ol servüñ elin ibrāmile
Pāyına yüz sürdük ammā ol da yüz iḳdāmile

2. **pāyına yüz sür-:**-*er, -ler*
Gazel 374
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayaklarına kapanmak || Hürmet göstermek.

ʿĀrif-i billah olan dervīşe ḳılmazlar naẓar
Yüz sürerler pāyına bir ehl-i devlet görseler

3. **pāyına yüz sür-:**-*me, -den*
Gazel 750
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayağına kapanmak, alçalırcasına yalvarmak.

Pāyına yüz sürmeden elden çıḳarduñ dāmenin
Bu ṭutuşla Rūḥiyā olmaz müyesser kām-ı dil

pāyını dāmānına çek-:

1. **pāyını dāmānına çek-:**-*mez*
Tahmis 4
Mısra: **24**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Makam itibariyle yüce olan birine hürmet göstermek için) Toplanmak, kendine çekidüzen vermek.

Duḫter-i rez meyl idüp anuñ gelelden yanına
Şāh-ı ʿālem gelse çekmez pāyını dāmānına

pāyitaḫt-ı pādişāh-ı ʿālem-ārā:

1. **pāyitaḫt-ı pādişāh-ı ʿālem-ārā:**-*da*
Tarih 7
Mısra: **39**
Cihanı süsleyen padişahın başkenti.

Pāyitaḫt-ı pādişāh-ı ʿālem-ārāda ḳanı
Bir senüñ gibi vezīr-i kāmil u ʿāli-maḳām

pāymāl:

1. **pāymāl:**-*uñ*
Gazel 170
Mısra: **4**
Ayak altında kalmış, ezilmiş.

Yaraşur gün gibi tenhā şalınsañ ey sehī-ḳad kim
Benüm gibi reh-i ʿaşḳuñda yüz biñ pāymāluñ var

pāymāl eyle-:

1. **pāymāl eyle-:**-*miş*
Kaside 30
Mısra: **14**
Ayaklar altına almak, hakir ve perişan etmek.

Kişver-güşā-yı naẓm-ı Fedāyi ki eylemiş
Meydān-ı fikri tevsen-i ṭabʿıyla pāymāl

pāymāl it-:

1. **pāymāl it-:**-*di*
Gazel 473
Mısra: **5**
Ayaklar altına almak, hakir ve perişan etmek.

Ḫayl-i ġam-ı zamāne bizi itdi pāymāl
Ḳalduḳ ayaḳda rāh-ı ġamuñ şimdi ḫākıyuz

pāymāl kıl-:

1. **pāymāl ḳıl-:**-*dı*
Gazel 612
Mısra: **9**
Ayaklar altına almak, hakir ve perişan etmek.

Rāh-ı belāda çarḫ bizi ḳıldı pāymāl
Ḳalduḳ ẕelīl o himmet-i vālāyı görmedük

pāymāl ol-:

1. **pāymāl ol-:**-*a*
Tarih 75
Mısra: **16**
Ayaklar altında kalmak, çiğnenmek.

Eyleye bir böyle ʿālī kūşede şāhāne ʿayş
Ola devrinde cünūd-ı ġuṣṣa vü ġam pāymāl

pāymāl-ı ġam-ı hicr ol-:

1. **pāymāl-ı ġam-ı hicr ol-:**-*up*
Gazel 794
Mısra: **4**
Ayrılık acısının altında ezilmek.

Elimüz almamaḳ inṣāf degüldür nice bir
Pāymāl-ı ġam-ı hicr olup ayaḳda ḳalalum

pāyuña düş-:

1. **pāyuña düş-:**-*di*
Gazel 1048
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Ayağına düşmek, çok yalvarmak.

Beni öldür diyü pāyuña çoḳ düşdi o seg aġyār
Ḥabībüm terkeşüñde bir ḥadeng-i cān-sitān yoḳ mı

pāyuña gönder-:

1. **pāyuña gönder-:**-*me, -den*
Tarih 77
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayağına göndermek. || *(Kısmet, nimet, mevki, fırsat…) Emek sarfetmeksizin kendiliğinden karşısına çıkarılmak.*

Felek devlet livāsın pāyuña göndermeden maḥżā
Ser-efrāz-ı cihān olduġuñı bildürdi aʿdāya

pāyuñı baş-:

1. **pāyuñı baş:**-*uñ, -ı*
Gazel 327
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayak basmak; bir yere ulaşmak, erişmek.

Ādābile baş pāyuñı ḫāk-i der-i yāre
Ey zāhid-i şeyyād su seccāde degüldür

peder:

1. **peder:**
Tarih 74
Mısra: **17**
Baba.

Böyle olsun olıcaḳ māyil peder ferzendine
Ḳılmasun Ḥaḳ böyle ferzendi pederden munfaṣıl

pehlevān:

1. **pehlevān:**
Kaside 15
Mısra: **42**
İri yapılı, kuvvetli kimse, yiğit, cesur, kahraman.

Kendüsi ḳorḳmaz nām ḫān-ı şecāʿat-şiʿar
ʿAsker-i pür-zūrınuñ her biri bir pehlevān

pehlūye çek-:

1. **pehlūye çek-:**-*me*
Gazel 1114
Mısra: **6**
Sineye çekmek, katlanmak.

Derd ü belā vü ġuṣṣa vü ġamdan berī olup
Pehlūye çekme çek ne dimekdür o dilberi

pejmürde:

1. **pejmürde:**
Gazel 425
Mısra: **10**
Dağınık, perîşan.

Hevā-yı serd ü ḫuşkinden cihānuñ bākımuz yoḳdur
Bu bāġ-ı köhnede pejmürde olmış berk-i zerdüz biz

2. **pejmürde:**
Gazel 159
Mısra: **6**
Solmuş, soluk, solgun.

Ḳanġı gülşen ki ola cilve-geh-i ḳāmet-i yār
Çarḫa baş egmese pejmürde kiyāhı yaraşur

3. **pejmürde:**
Gazel 626
Mısra: **12**
Solmuş, soluk, canlılığı ve tazeliği kalmamış. || *Dağınık, perişan.*

Ey çemen neyle olursın ḫaṭ-ı dildāra şebīh
Ne ṣafā var ola pejmürde kiyāhuñda senüñ

pejmürde ol-:

1. **pejmürde ol-:**-*dı*
Terkib-bend 6
Mısra: **43**
Solmak, canlılığını yitirmek. || *Ölmek.*

Pejmürde oldı ġonca-i ʿömri açılmadın
Lāyıḳ degüldi böyle cefāya o gül-ʿizār

pejmürde-ḥāl:

1. **pejmürde-ḥāl:**
Terkib-bend 1
Mısra: **22**
Dağınık, perişan hal.

Ḳoparduñ ġonce-i nevrestesin gülzār-ı zehrānuñ
Zehirler yutdurup pejmürde-ḥāl itdün cefā ḳılduñ

pek:

1. **pek:**
Kaside 40
Mısra: **71**
Bir hayli, epey, fazla.

Ḥaḳ bu kim pek yaraşur ẕātına Feyżī ismi
Çeşm-i bedden ırağ ol zübde-i devrān eyüdür

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

peleng:

1. **peleng:**
Gazel 498
Mısra: **5**
Kaplan.

Rezm-gehde görinür aʿdā-yı rūbāha peleng
Cābecā dāġ-ı siyehlerle ten-i ʿuryānımuz

pelīd:

1. **pelīd:**
Kaside 17
Mısra: **48**
Pis, murdar, alçak kimse.

Çün dostuñ erenler ola yarıcuñ ḳadīm
Düşmenlük itse saña ne ġam bir nice pelīd

penâh:

1. **penāh:**-*ımuz*
Gazel 449
Mısra: **16**
Sığınacak yer, melce.

ʿOs̱mān-ı nāmdār suḫandān-ı feyż-baḫş
Ol kim odur zamānede şimdi penāhımuz

2. **penāh:**-*ı, -sın*
Tarih 22
Mısra: **8**
Sığınak, koruyucu.

Berāberlük iden kimdür saña rıfʿatde himmetde
Sipihrüñ melceʿisin ehl-i ʿirfānuñ penāhısın

penāh-ı ehl-i ṣafā:

1. **penāh-ı ehl-i ṣafā:**
Kaside 23
Mısra: **23**
Safa sürenlerin, içki içenlerin sığınağı.

Zihī ḥabāb-ı refīʿüñ penāh-ı ehl-i ṣafā
Ṣafā anuñ ki ide ol cenābda ḫidmet

penāh-ı ehl-i yaḳīn:

1. **penāh-ı ehl-i yaḳīn:**
Kaside 24
Mısra: **45**
Kesin ve doğru bilgi sahiplerinin sığınağı.

Zihī cenāb-ı şerīfüñ penāh-ı ehl-i yaḳīn
Ki ol cenābdan eyler zamāne istidʿā

penāh-ı hāş u ʿām:

1. **penāh-ı ḫāş u ʿām:**
Kaside 34
Mısra: **78**
Toplumun her kesiminin sığınağı.

Ser-firāzā kāmilüʾl-vaḳtā celīlüʾl-himmetā
Ey ki olmış ḫāk-i dergāhuñ penāh-ı ḫāş u ʿām

penāh-ı rūḥiyā:

1. **penāh-ı rūḥiyā:**
Tarih 1
Mısra: **35**
Ey Rûhî'nin sığındığı (padişah)!.

Penāh-ı Rūḥiyā elṭāf-ı ʿālem-girdigār olsun
O şāhuñ kim belāġat ehline luṭfı penāh oldı

penbe:

1. **penbe:**-*y, -le*
Gazel 111
Mısra: **10**
Pamuk.

Bālin-i ġamda teşne ḳomañ Rūḥiyi meded
Penbeyle ḳoñ dehānına bir ḳaṭre āb-ı surḫ

penbe-i dāġ:

1. **penbe-i dāġ:**-*ı*
Gazel 645
Mısra: **1**
Yaraların üzerine konulan pamuk.

Ḳaplamışdur tenini penbe-i dāġı dedemüñ
Pīrehenden yañadur ḫayli ferāġı dedemüñ

penbe-i dāġ-ı ciger-sūz-ı melāmet:

1. **penbe-i dāġ-ı ciger-sūz-ı melāmet:**
Gazel 1093
Mısra: **4**
Yürek yakan ayıplanma yaralarının pamuğu.

Dökilen berk-i gül-i tāze mi yā sīnemden
Penbe-i dāġ-ı ciger-sūz-ı melāmet ḳopdı

penbe-i dāġ-ı dil-i pür-hūn:

1. **penbe-i dāġ-ı dil-i pür-ḫūn:**-*ımuz, -ı*
Gazel 1056
Mısra: **1**
Kanlı gönül yaralarının pamuğu.

Ḳoparup penbe-i dāġ-ı dil-i pür-ḫūnımuzı
Ele alduñ yeñiden ḫāṭır-ı maḥzūnımuzı

penbe-i fitīl:

1. **penbe-i fitīl:**
Tahmis 7
Mısra: **19**
Yaranın üzerine konulan pamuk.

Sīnemde zaḫmum içre olan penbe-i fitīl
Şol yāsemīne döndi ki ḳorlar ḳaranfüle

penbe-i gülgūn:

1. **penbe-i gülgūn:**-*ımuz, -ı*
Gazel 1056
Mısra: **10**
Gül renkli pamuk. || Yaranın üzerinde bulunan kanlı pamuk.

Ḳoynımuzda görüp aġyār filori şanmasuñ
Dāġımuzdan ḳopılan penbe-i gülgūnımuzı

penbe-i şebnem:

1. **penbe-i şebnem:**-*le*
Gazel 578
Mısra: **5**
Çiğ tanesi pamuğu.

Ṭoldurur dāʾim ḳulaġın penbe-i şebnemle gül
İtmekiçün bülbül-i zāruñ fiġānın istimāʿ

pencāh:

1. **pencāh:**
Terkib-bend 8
Mısra: **132**
Elli.

Girmiş kimisi vaḥdete almış ele tesbīḥ
Her birisinüñ vird-i zebānı çil ü pencāh

2. **pencāh:**
Terkib-bend 8
Mısra: **137**
Elli. || *Elli para.*

İḥsānı ya pencāh ya çildür fuḳarāya
Ṣabr eyle ki demdür gele ol mīr-i felek-cāh

pençe:

1. **pençe:**-*n, -üñ*
Gazel 977
Mısra: **8**
El ayası ve el parmaklarının iç tarafının bütünü.

Ṣanurlar dāmen-i deryāda bitmiş şāh-ı mercāndur
Muḥannā pençenüñ ʿaksin görenler çeşm-i pür-nemde

2. **pence:**
Terkib-bend 9
Mısra: **37**
Yırtıcı hayvanların ön ayaklarının parmaklarıyla tırnakları.

ʿAnḳā ne deñlü olsa ḳavī pence ṭamʿ-ḫᵛār
Olmaz bu ṣayd-gāhda ammā hümā şikār

pençe ur-:

1. **pençe ur-:**-*amaz*
Tarih 27
Mısra: **2**
Pençelemek. || *Üstün gelmek.*

Şeh-i şāḥib-ḫıred Sulṭān Muḥammed ol bülend-aḫter
Ki ḫidmetde yed-i luṭfıyla ḫurşīd uramaz pençe

2. **pençe ur-:**-*sa*
Gazel 600
Mısra: **3**
Pençesiyle saldırmak.

Pençe ursa mihr-i ḫüsnüñle bilürdi ḥaddini
Şemʿ-i bezm-efrūza tāb u tuvānı var yoḳ

3. **pençe ur-:**-*ur*
Kaside 26
Mısra: **41**
Pençesiyle saldırmak. || *Kapışmak.*

Baḫṣ idüp nice urur pençe senüñle düşmen
Mehdi-i hādiye olur mı muḳābil deccāl

pençe-i āfitāb:

1. **pençe-i āfitāb:**
Gazel 358
Mısra: **1**
Güneş alınlı. || *Dilber.*

Çekse yüzine yār elin pençe-i āfitāb olur
Açsa taḥammül eylemez kimse cihān ḫarāb olur

pençe-i düşmen:

1. **pençe-i düşmen:**
Gazel 697
Mısra: **11**
Düşmanın pençesi.

Pūlād olursa pençe-i düşmen ne iʿtibār
Yapışsa mūm ider anı dest-i velāyetüñ

pence-i ḳahr:

1. **pence-i ḳahr:**-*ile*
Terkib-bend 3
Mısra: **34**
Kahır pençesi. || *Helak eden güç.*

Ḫalebe irdügi dem ḳarşulayup anı ecel
Eyledi pence-i ḳahrile vücūdın derhem

2. **pençe-i ḳahru:**-*uñ, -uñ*
Kaside 18
Mısra: **51**
Kahır pençesi. || *İnsanı kendini kurtaramayacağı şekilde hükmü altına alan zorlu güç, aman vermeyen hükmedici kuvvet.*

Pençe-i ḳahruñuñ altında erir mūm-ṣıfat
Yed-i aʿdā-yı cefā-pīşe olursa pulād

pençe-i mercān:

1. **pençe-i mercān:**-*ı*
Gazel 916
Mısra: **12**
Bir el şeklini andıran girintili çıkıntılı kırmızı deniz hayvanı.

Ol iki sāʿid-i sīmīne ne dirsin Rūḥī
Ṭutalum beñzedesin pençe-i mercānı ele

pençe-i şāhīn-i çeşm-i yār:

1. **pençe-i şāhīn-i çeşm-i yār:**-*dan*
Gazel 1071
Mısra: **9**
Sevgilinin göz şahininin pençesi. || *Sevgilinin yan bakışları.*

Ḳurtuluş yoḳ pençe-i şāhīn-i çeşm-i yārdan
Alur ey cān murġı āḫir ḳorḳarın tenden seni

pençe-i şehbāz:

1. **pençe-i şehbāz:**-*dan*
Gazel 865
Mısra: **4**
Şahin kuşunun pençesi. || *Sevgilinin kirpikleri.*

Cān u dil müjgān-ı çeşminden ḫalāṣ olsun mı hīç
Murġlar cān ḳurtarur mı pençe-i şehbāzdan

pencere:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **pencere:**
Gazel 918
Mısra: **6**
Bina duvarlarında hava ve ışığın içeriye girmesi ve içeridekilerin dışarıyı görmesi için bırakılan açıklık.

Baġrı delinmemişde olur mı maḥabbetüñ
Girmez hevā açılmasa bir evde pencere

pend:

1. **pend:**-*üñ, -i*
Gazel 119
Mısra: **5**
Nasihat, öğüt.

Kesdi benden zāhid-i ālūde-meşreb pendüñi
Gördi kim ʿaşḳum ziyād olmaḳdadur virdükce pend

pend it-:

1. **pend id-:**-*egör, -di*
Gazel 65
Mısra: **1**
Nasihat etmek, öğüt vermek.

Ṭutmadum bunca baña pend idegördi şeyḫ u şāb
ʿĀḳıbet bād ile baş ḳoşdum beni itdi ḫarāb

pend vir-:

1. **pend vir-:**-*dükce*
Gazel 119
Mısra: **6**
Nasihat etmek, öğüt vermek.

Kesdi benden zāhid-i ālūde-meşreb pendüñi
Gördi kim ʿaşḳum ziyād olmaḳdadur virdükce pend

pend-i ṣalāh:

1. **pend-i ṣalāḫ:**-*a*
Gazel 426
Mısra: **13**
İyilik nasihati.

İsterüz pend-i ṣalāḫa bulmaya zāhid meāl
Geçmezüz meyden anuñçün dā'imā mestāneyüz

pend-i zāhid:

1. **pend-i zāhid:**-*den*
Gazel 544
Mısra: **5**
Zahidin öğüdü.

Pend-i zāhidden ne ḫāṣıl al ele ṭanbūruñı
Çāre-sāz ol sendedür ey muṭrib-i ḫoş-naġme gūş

per:

1. **per:**
Kaside 4
Mısra: **8**
Kanat.

Şemʿ-i bezm-i ʿaşḳuña muhtāc olan pervāne-vār
Per yaḳar lābüd getürmez Cebrāʾil olursa tāb

per ü bāl:

1. **per ü bāl:**
Gazel 373
Mısra: **7**
Kanatlar.

Evc-i aʿlāda melek gibi açupdur per ü bāl
Yoḳsa ṣalıncaġa binmiş o perī-peykerdür

per ü bāl aç-:

1. **per ü bāl aç-:**-*dı*
Kaside 26
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kanat açmak, uçmak, kanatlanmak.

Bülbülüñ gūşına bilmem ne didi bād-ı seḥer
Dāldan dāla ḳonup şevḳden açdı per ü bāl

perâkende:

1. **perākende:**
Gazel 534
Mısra: **4**
Dağınık, darmadağın.

Ne beñzer ṣoḥbet-i mey meclis-i erbāb-ı ʿirfāna
Olur anda perākende bulur bunda beḳā meclis

perde:

1. **perde:**-*y, -e*
Gazel 332
Mısra: **5**
Perde; görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü.

Maḥmil-i zerrīn midür girmiş münaḳḳaş perdeye
Yā niḳāb altında bir māh-ı melek-sīmā mıdur

2. **perde:**-*den*
Gazel 711
Mısra: **4**
Yüze örtülen örtü, peçe, nikap. // Goncanın yeşil çanak yaprakları.

Bāġda irşād ḳılmaġiçün kelīm-i bülbüli
Ḫıżr idi şān çıḳdı yaşıl perdeden nāgāh gül

3. **perde:**
Gazel 666
Mısra: **1**
Yüze örtülen örtü, peçe, nikap.

Yüzine perde olan zülf-i müşk-bārı görüñ
Bizi ne ḳara güne ḳodı rūzgārı görüñ

4. **perde:**-*de, -y, -ken*
Gazel 924
Mısra: **9**
Bir yerin dışarıdan görünmesini önlemek, ışığı engellemek veya iki yeri birbirinden ayırmak için gerilen kumaş. || Bir şeyin doğrudan doğruya görülmesini, duyulmasını önleyen şey, engel, mani.

Bilinmez bülbüle gül perdedeyken rütbe-i ḥüsnüñ
Nesīm olsa muḥarrik perdeden gül āşikār olsa

perdeden çık-:

1. **perdeden çıḳ-:**-*dı*
Gazel 571
Mısra: **5**
Görünmek.

Perdeden çıḳdı şāhid-i maḳṣūd
Vaḳt-i ʿarż-ı liḳādur ey vāʿıẓ

perde-i çeşm ol-:

1. **perde-i çeşm ol-:**-*a*
Gazel 36
Mısra: **4**
(Birinin) Gözüne perde olmak.

Felekde şāhid-i vaḥdet cemālını görmez
Aña ki perde-i çeşm ola keşret-i eşyā

perde-i ġaflet:

1. **perde-i ġaflet:**
Gazel 405
Mısra: **1**
Gaflet perdesi.

Çeşm-i cāndan ki ḳaçan perde-i ġaflet ḳalḳar
Rūy-ı maʿnī görinür cümle bu ṣūret ḳalḳar

perde-i ġayb:

1. **perde-i ġayb:**
Kaside 1
Mısra: **18**
Gayp perdesi, gözle görülmeyen manevi perde.

Nice bir şevḳ-i cemālünle derūnum ola ḳan
Nice bir perde-i ġayb içre olasın pinhān

perde-i ḥayret:

1. **perde-i ḥayret:**
Gazel 83
Mısra: **12**
Şaşkınlık perdesi. || Sevgiliyle âşık arasındaki hayret engeli.

Yine seyr-i cemāl-i yāra diḳḳat ṣarf ider çeşmüm
Çekilmişken temāşāsında aña perde-i ḥayret

perde-i iʿcāz:

1. **perde-i iʿcāz:**-*dan*
Kaside 3
Mısra: **20**
Keramet perdesi.

Ol ki ger lāzım geleydi bir daḫi gelmek nebī
Ol iderdi perde-i iʿcāzdan ʿarż-ı cemāl

perde-i pindār:

1. **perde-i pindār:**-*dan*
Gazel 36
Mısra: **5**
Gurur perdesi.

Çıḳaydı perde-i pindārdan eger zāhid
Olurdı vāḳıf-ı sırr-ı ḥaḳīḳat-ı eşyā

perde-i reyb:

1. **perde-i reyb:**
Gazel 58
Mısra: **1**
Şüphe perdesi.

Her kimüñ kim ola mümted naẓarı perde-i reyb
Perdesüz ʿarż-ı cemāl itmez aña şāhid-i ġayb

perdesüz:

1. **perdesüz:**
Gazel 58
Mısra: **2**
Perdesiz, kabuksuz,üzerini kaplayan herhangi birşey olmaksızın.

Her kimüñ kim ola mümted naẓarı perde-i reyb
Perdesüz ʿarż-ı cemāl itmez aña şāhid-i ġayb

pergāle-i çeşm-i ter:

1. **pergāle-i çeşm-i ter:**-*i*-*üm*, -*den*
Gazel 116
Mısra: **13**
Yaşlı gözün parçası.

Reşk idüp pergāle-i çeşm-i terümden reng alur
Rūḥiyā olsa ne deñlü lāle-i sīrāb surḫ

pergel:

1. **pergel:**-*üñ*
Gazel 738
Mısra: **9**
Yay veya daire çizmekte yahut ölçmekte kullanılan, baş taraflarından birbirine eklemlenmiş açılır kapanır iki koldan ibaret alet. || Sözünde sabit durmama, döneklik.

ʿĀşıḳam dirsüñ bu pergelüñ nedür ey müddeʿī
ʿĀşıḳ oldur ḳoymaya ʿaşḳ anda güftāra mecāl

perī:

1. **perī:**-*nün*
Gazel 385
Mısra: **1**
Tabiat üstü bir güce sahip bulunduğuna inanılan cin taifesinin çok alımlı ve çok güzel olanlarına verilen isim. II Peri gibi güzel sevgili.

O perīnüñ kim kemend-i kākül-i müşkīni var
Pāy-bend olmış benüm gibi nice miskīni var

2. **perī:**-*sin*
Gazel 37
Mısra: **5**
Cisimleri çok lâtif ve görünmez olan hoş mahluk.

Meleksin yā perīsin sen degül ḥadd-i beşer yoḫsa
Bu zībāluḳ bu raʿnāluḳ ki virmişdür saña Mevlā

3. **perī:**-*den*
Gazel 225
Mısra: **10**
Cinlerin çok güzel olduğu düşünülen bir tayfası ve özellikle dişileri. II Çekici güzelliği olan alımlı kız veya kadın; sevgili.

Çekilüp neyleyelüm cānı nice ḳurtaralum
Bir perīden ki ser-i zülfini ḳullāb eyler

8. **perī:**
Gazel 161
Mısra: **13**
Çekici güzelliği olan çok alımlı kız veya kadın, sevgili.

Ḳaçma ādemden ey perī gel kim
Yir u gök hep ṭufeyl-i ādemdür

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

per-i cebrāʾīl:

1. **per-i cebrāʾīl:**
Gazel 760
Mısra: **6**
Cebrail'in kanadı.

Biz o şemʿüñ olmışuz pervānesi kim şevḳden
Döymeyüp bir şuʿlesine yandı per-i Cebrāʾīl

perī-çehre:

1. **perī-çehre:**-*ler*, -*ün*
Gazel 1020
Mısra: **7**
Peri yüzlü.

Süfle ṭabʿında perī-çehrelerüñ ḥāl olmaz
Olıcaḳ bāri fulān ibn-i fulān olsa bize

perī-peyker:

1. **perī-peyker:**-*dür*
Gazel 373
Mısra: **8**
Peri yüzlü, peri gibi çok güzel yüzlü (kimse). II Sevgili.

Evc-i aʿlāda melek gibi açupdur per ü bāl
Yoḳsa ṣalıncaġa binmiş o perī-peykerdür

perī-rū:

1. **perī-rū:**-*lar*, -*ı*, -*n*, -*ı*
Gazel 392
Mısra: **7**
Peri yüzlü, peri gibi çok güzel yüzlü.

Mülk-i ḥüsnüñ ḳuluña ṣorma perī-rūlarını
Ne görür anları şāhum dil-i şeydā ne bilür

perī-ruhsār:

1. **perī-ruḫsār:**
Gazel 1080
Mısra: **6**
Peri yüzlü. II Sevgili.

Çeküp il ṭaʿnın olmaḳdan raḳīb-i dīv-sīretle
Gelüp olsañ bizümle ey perī-ruḫsār olmaz mı

perīşān:

1. **perīşān:**
Gazel 976
Mısra: **5**
Dağınık, karışık.

İçüp biñ nāzile kākül perīşān sīne-çāk olduñ
Kimi sevdāya düşdi ehl-i bezmüñ kimi vesvāsa

2. **perīşān:**-*sın*
Gazel 354
Mısra: **4**
Peri gibi güzel (sevgili).

Dil firāḳuñda perīşāndur disem dirsüñ nedür
Bir perīşānsın ki bilmezsin perīşānlık nedür

3. **perīşān:**
Gazel 591
Mısra: **4**
Acınacak durumda, zavallı, kederli, mustarip.

Yoḳ dil-i zārda cemʿiyyet-i ḫāṭırdan eşer
Zülfüñe bend olanuñ ḥāli perīşān ancaḳ

4. **perīşān:**
Gazel 1108
Mısra: **7**
Dağınık, karışık. II Kederli, üzgün, darmadağın bir halde.

Zülfüñüñ sırrın beyān itdüm perīşān göñlüme
Tekye-i ʿaşḳuñda irşād eyledüm abdāluñı

5. **perīşān:**
Gazel 826
Mısra: **8**
Acınacak durumda, zavallı, kederli, muztarip. || Dağınık, düzensiz, karmakarışık.

ʿAḳl māniʿdür ṣafā-yı ʿaşḳa mest-i şevḳ olup
Sen ṭāġıtsañ zülfi ben ʿaḳlı perīşān eylesem

perīşān eyle-:

1. **perīşān eyle:**
Gazel 950
Mısra: **2**
Acınacak duruma getirmek, altüst etmek.

Al cefā tīġın ele ḳaṣd-ı dil u cān eyle
Yaʿni cemʿiyyet-i aʿdāyı perīşān eyle

2. **perīşān eyle-:**-*dü*, -*ñ*
Gazel 1108
Mısra: **2**
Dağıtmak, karmakarışık duruma getirmek. || Acınacak hale düşürmek, üzmek.

Zülfüñe bend eyledüñ evvel dil-i meyyālumı
Eyledüñ zülfüñ gibi āḫir perīşān ḥālumı

perīşān it-:

1. **perīşān it-:**-*di*
Müsemmen 1
Mısra: **5**
Acınacak duruma getirmek, altüst etmek.

Perīşān itdi ḫalḳ-ı ʿālemi ḥāl-i perīşānum
Esīr-i derd-i hicr oldum bulınmaz oldı dermānum

2. **perīşān it-:**-*düg*, -*i*, -*n*
Gazel 669
Mısra: **5**
Dağıtmak, karmakarışık duruma getirmek.

Gördük ol meh-pārenüñ kākül perīşān itdügin
Pāy-bend itmez maḥabbet ehlin illā bu didük

perīşān ol-:

1. **perīşān ol-:**
Gazel 110
Mısra: **8**
Üzülmek.

Bādeden gül gül açılduḳda ruḫ-ı rengīni
Bezm-i meyde alınup oldı perīşān gül-i surḫ

2. **perīşān ol-:**-*an*
Gazel 774
Mısra: **13**
Dağılmak, karmakarışık duruma gelmek.

Vaṣf-ı zülfüñde perīşān olan evrāḳını hep
Cemʿ idüp Rūḥī-i ġam-dīde kitāb itdi tamām

3. **perīşān ol-:**-*ma, -y, -am*
Gazel 778
Mısra: **8**
Acınacak duruma gelmek. || *Dağılmak, karmakarışık duruma gelmek.*

Kākülüñ sevdāsın ey bī-raḥm alaldan başuma
Bir gün olmaz kim o sevdādan perīşān olmayam

4. **perīşān ol-:**-*ur*
Kaside 37
Mısra: **80**
Üzülmek, mustarip olmak.

Ġālib olduḳda şetāretle atar mı yuḳaru
Yenilicek yine olur mı perīşān nicedür

perīşān-ḥāl:

1. **perīşān-ḥāl:**
Kaside 7
Mısra: **51**
Perişan halli, acınacak durumda bulunan, gamlı, kederli.

Perīşān-ḥāl iken ʿālem ricālullahdan irdi
Yine cemʿiyyetine müjde her ḫāṭır-perīşānuñ

perīşānlık:

1. **perīşānlık:**
Gazel 354
Mısra: **4**
Dağınıklık, düzensizlik; acınacak durum, zavallılık.

Dil firāḳuñda perīşāndur disem dirsüñ nedür
Bir perīşānsın ki bilmezsin perīşānlık nedür

perīşānluḳ:

1. **perīşānluḳ:**-*dan*
Gazel 34
Mısra: **12**
Dağınıklık, karışıklık. || *Perişan ve muztarip hal.*

Düşdi āḫir başuña sevdā-yı zülfinden cünūn
Ol perīşānluḳdan el virdi bu cemʿiyyet saña

perīşān-rūzgār:

1. **perīşān-rūzgār:**
Gazel 271
Mısra: **10**
Darmadağınık, düşkün halde (olan kimse).

Kākül-i zülfüñ ḫayālıyla helāk olmış yatur
Rūḥi-i ḫāṭır-perīşān u perīşān-rūzgār

perī-ṣıfat:

1. **perī-ṣıfat:**
Terkib-bend 6
Mısra: **9**
Peri vasıflı, peri gibi güzel.

Bāʿiṣ nedür görinmemege ol perī-ṣıfat
Niçün ṭulūʿ eylemez oldı o mehliḳā

perī-ṣūret:

1. **perī-ṣūret:**-*ler, -üñ*
Gazel 829
Mısra: **7**
Periye benzeyen, peri görünüşlü.

Perī-ṣūretlerüñ deyr-i cihānde ḥaddi yoḳdur līk
Ḫalīl-i büt-şikensin āfet-i devrānum İbrāhīm

perī-vār:

1. **perī-vār:**
Gazel 249
Mısra: **6**
Peri gibi.

Derūn-ı dilde cān ile ḫayāli ülfet itmişdür
Perī-vār ol melek-sīmā naẓardan gerçi ġāʾibdür

perī-veş:

1. **perī-veş:**-*üñ*
Gazel 926
Mısra: **11**
Peri gibi güzel (sevgili).

Kūyında seyri mümkin iken ol perī-veşüñ
Ey çarḫ kim baḳar saña yā mihr u māhuña

perkār:

1. **perkār:**
Kaside 17
Mısra: **13**
Ölçmeye ve daire çizmeye mahsus açılır, kapanır iki bacaktan ibaret mühendis aleti.

Perkār alup eline neden dāyire çizer
Cerr eylemek meger ki diler ḫalḳı rūz-ı ʿīd

pertev:

1. **pertev:**-*i*
Gazel 276
Mısra: **4**
Işık, parlaklık.

Mihrile var ne nisbeti kim lemʿa-i ruḫuñ
Bir nūrdur ki pertevi mihrile māhdur

2. **pertev:**
Kaside 27
Mısra: **28**
Işık, nur, parıltı.

Nice mihr itsün berāberlük ki necm-i himmeti
Ṣalsa pertev ẕerreye mihr-i cihān-ārā ider

pertev şal-:

1. **pertev şal-:**-*ınca*
Gazel 697
Mısra: **1**
Işık saçmak, aydınlatmak.

Pertev şalınca ʿāleme mihr-i ʿadāletüñ
Düşdi felekde yılduzı ehl-i şenāʿatüñ

pertev-i ḫurşīd-i ʿālem-tāb:

1. **pertev-i ḫurşīd-i ʿālem-tāb:**-*dur*
Gazel 991
Mısra: **2**
Cihanı aydınlatan güneşin parlaklığı. || Sevgilinin yüzü.

Şevḳ-i şemʿ-i ʿārıż-ı cānān dil-i efgārda
Pertev-i ḫurşīd-i ʿālem-tābdur kūhsārda

pertev-i ḫurşid-i maḥabbet:

1. **pertev-i ḫurşid-i maḥabbet:**-*den, -dür*
Gazel 1014
Mısra: **9**
Aşk güneşinin ışığı.

Rūḥiyā pertev-i ḫurşid-i maḥabbetdendür
Bu ḳadar söz ki var ṭabʿ-ı suḫandānumda

pertev-i nūr:

1. **pertev-i nūr:**
Kaside 14
Mısra: **16**
Nurun parlaklığı.

Ṣadā-yı hū ile bülbül pür itdi dünyāyı
Cemāl-i gülde nümāyān olınca pertev-i nūr

pertev-i ruḫsār:

1. **pertev-i ruḫsār:**-*uñ*
Gazel 1069
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Yüzünün parlaklığı.

Bezm-i meyde sāḳiyā bir hāledür peymāne kim
Pertev-i ruḫsāruñ anda māh şeklin bağladı

pervā:

1. **pervā:**
Gazel 933
Mısra: **2**
Korku, çekinme.

Dil ki şemʿ-i ruḫ-ı cānāna ola pervāne
Āteş-i ʿaşḳile yanmaḳdan aña pervā ne

pervā eyle-:

1. **pervā eyle-:**-*mek*
Gazel 295
Mısra: **16**
Çekinmek, korkmak.

Mālik-i tīġ-i zebānam dir iken aʿdādan
Rūḥiyā eylemek inṣāf mı pervā ṣāʿir

pervāne:

1. **pervāne:**
Gazel 68
Mısra: **8**
Geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek.

Miyān-ı āsumānda hāle sīmīñ-şemʿdān anda
Ḳamer bir şemʿ-i şeb-efrūz bir pervāne her kevkeb

2. **pervāne:**-*ñ*
Gazel 17
Mısra: **13**
Geceleri ışık etrafında dönerek uçan küçük kelebek. II Âşık, düşkün.

Gül-i terden giçüp Rūḥī gibi olurdı pervāneñ
Eger şemʿ-i cemāluñ görse ey gül bülbül-i şeydā

3. **pervāne:**-*(s)i*
Gazel 760
Mısra: **5**
Geceleyin mum ışığının etrafında dönen ve mumun ateşinde kendini yakan kelebek. II Sevgilinin etrafında dönen ve sevgilinin güzellik ateşinde yanan âşık.

Biz o şemʿüñ olmışuz pervānesi kim şevḳden
Döymeyüp bir şuʿlesine yandı per-i Cebrāʾīl

4. **pervāne:**-*s, -i, -dür*
Kaside 38
Mısra: **54**
Işığın etrafında dönmeyi seven gece kelebeği; âşık. || Pervane (özel isim).

Muḥammed Şāhuñ aḥvālini eyle kendüye rūşen
Di kim pervānesidür şimdi bir şemʿ-i dilārānuñ

5. **pervāne:**
Kaside 39
Mısra: **69**
Pervane (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Pervāne ile geldi işitdük Muḥammedi
Rūşen midür o şemʿ-i şebistān ne demdedür

pervāne ol-:

1. **pervāne ol-:**-*a*
Gazel 933
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Büyük bir bağlılıkla yanından hiç ayrılmamak, her isteğini yapmaya hazır olmak.

Dil ki şemʿ-i ruḫ-ı cānāna ola pervāne
Āteş-i ʿaşḳile yanmaḳdan aña pervā ne

pervāne-ṣıfat:

1. **pervāne-ṣıfat:**
Gazel 958
Mısra: **13**
Geceleri ışık çevresinde dönen, kendini ateşin içine atmasıyla bilinen küçük kelebek gibi.

Ḳāyilüz yanmaġa pervāne-ṣıfat ey Rūḥī
Gelse şemʿ olsa o māh ehl-i vefā meclisine

pervâne-vâr:

1. **pervāne-vār:**
Kaside 4

Mısra: **7**
Mumun (sevgili) etrafında dönen kelebek (âşık) gibi.

Şemʿ-i bezm-i ʿaşḳuña muhtāc olan pervāne-vār
Per yaḳar lābüd getürmez Cebrāʾil olursa tāb

pervāne-veş:

1. **pervāne-veş:**
Gazel 649
Mısra: **7**
Geceleri ışık çevresinde dönen, kendini ateşin içine atmasıyla bilinen küçük kelebek gibi.

Şevḳile pervāne-veş daʿvā-yı germiyyet ḳılan
Yanmaġa ʿaşḳ ateşine öyle bī-pervā gerek

pervāz:

1. **pervāz:**-*ı*
Gazel 464
Mısra: **3**
Uçma, uçuş.

Ne deñlü evc-i istiġnāda pervāzı bülend ise
Alur cān murġını şehbāz-ı çeşm-i yār amān virmez

pervāz eyle-:

1. **pervāz eyle-:**-*se*
Gazel 920
Mısra: **3**
Uçmak.

Māverā-yı çarḫdan cān murġı pervāz eylese
Ḳonmasa bu ḫāk-dāna beste-i dām olmasa

pervāz it-:

1. **pervāz it-:**-*dür, -en*
Gazel 843
Mısra: **6**
Uçmak.

Āhsuz dil bir nefes kūyuñda cevlān eylemez
Murġı teʾsīr-i hevādur gökde pervāz itdüren

pervāz ur-:

1. **pervāz ur-:**-*a*
Kaside 26
Mısra: **64**
Uçmak, kanat çırpmak.

Nitekim dehre ṣalup sāye hümā-yı ḫurşīd
Ura pervāz sipihr üzre açup zerrīn-bāl

pervāza gel-:

1. **pervāza gel-:**-, *-y, -di*
Gazel 709
Mısra: **22**
Uçabilmek.

Ol ki olurdı çerāġ-ı bezminüñ pervānesi
Bāl u per ḫāṣıl ḳılup gelseydi ger pervāza gül

perverde ol-:

1. **perverde ol-:**-*updur*
Gazel 647
Mısra: **3**
Beslenmek, büyütülmek, yetiştirilmek.

Ciger ḳanıyla perverde olupdur bāġ-ı dīdemde
Nihāl-i tāzedür tīrüñ ucında ġonca peykānuñ

perverdigār:

1. **perverdigār:**-*um, -dur*
Gazel 197
Mısra: **2**
Bütün yaratıkları besleyen ve yetiştiren, Allah.

Cihānda ol ki ümmīd-i dil-i ümmīd-vārumdur
Beni ketm-i ademden var iden Perverdigārumdur

perverdigār-ı züʾl-celāl:

1. **perverdigār-ı ẕüʾl-celāl:**
Müseddes 5
Mısra: **28**
Bütün yarattıklarını besleyip yetiştiren celal sahibi Allah.

Ḳılma ehl-i derd olan bīkesleri āşüfte-ḫāl
ʿİzzetüñ ḥaḳḳiyçün ey Perverdigār-ı Ẕüʾl-Celāl

pervīn:

1. **pervīn:**
Gazel 357
Mısra: **9**
Ülker takım yıldızı, Süreyya.

Cevher-i dendān-ı yāra ġayrılar pervīn dimiş
Anlara uyma sen ey Rūḥī-i şeydā söyledür

pes:

1. **pes:**
Kaside 8
Mısra: **24**
"O hâlde, öyleyse, şimdi" anlamında zarf.

Anuñ bayraklarıydı görinen aʿdāya ejderhā
Anuñ şemşīridür pes ḳorḳudan çeşm-i dilīrānuñ

pesend:

1. **pesend:**-*i*
Tarih 29
Mısra: **4**
Beğenilmiş, takdir edilmiş.

Dünyā ṣafālar itdi bu müjdeden ki oldı
Bir ʿālemüñ pesendi vālīsi mülk-i Mıṣruñ

pesend-i ʿacem:

1. **pesend-i ʿacem:**
Tarih 56
Mısra: **6**
İranlıların beğenisini kazanan (şey veya kimse).

Feṣāḥatda dānişde ḥaḳḳā bu kim
Ḳabūl-ı ʿArabdur pesend-i ʿAcem

pesend-i ṭabʿ:

1. **pesend-i ṭabʿ:**-*ı*
Tarih 16
Mısra: **25**
(Herkes tarafından) Beğenilen mizaç.

Pesend-i ṭabʿı olmış būr-veş yārān-ı pīşīnüñ

Ki olmış cānib-i Ḥaḳdan suḥan her birine ilhām

pesend-i ṭabʿı ol-:

1. **pesend-i ṭabʿı ol-:**-*mış*
Gazel 157
Mısra: **12**
Mizacıyla takdir kazanmak.

Ḥayāl-ı yār içün bir kūşe peydā eylemiş çeşmüm
Pesend-i ṭabʿı olmış ol şehüñ şāhāne olmaḳ var

pesend-i ṭabʿ-ı sulṭān-ı cihān:

1. **pesend-i ṭabʿ-ı sulṭān-ı cihān:**
Gazel 1104
Mısra: **15**
Cihan padişahının beğendiği (şey veya kimse).

Pesend-i ṭabʿ-ı sulṭān-ı cihān olursa ey Rūḥī
Bu naḳş-ı pür-ḥayāluñ naḳd-ı cān olurdı muzdūrı

pesend-i ṭabʿ ol-:

1. **pesend-i ṭabʿuñ ol-:**-*uñ, -ur, -sa*
Kaside 5
Mısra: **58**
(Bir şey bir kimsenin) Beğenisine uygun olmak, (biri tarafından) beğenilmek.

ʿÖẕri ḳabūl-ı luṭfuñ olursa zihī ṭarab
Naẓmı pesend-i ṭabʿuñ olursa zihī şeref

pesendīde-i ṭabʿ-ı ʿarab u rūm u ʿacem:

1. **pesendīde-i ṭabʿ-ı ʿarab u rūm u ʿacem:**
Kaside 40
Mısra: **95**
Mizacıyla hem İranlıların hem Arapların hem de Anadolu'dakilerin beğenisini kazanan (kimse).

Ol pesendīde-i ṭabʿ-ı ʿArab u Rūm u ʿAcem
Feraḥ-efzā-yı dil-i ṭālib-i ġılmān eyüdür

pesendīde-i yārān:

1. **pesendīde-i yārān:**
Kaside 40
Mısra: **106**
Dostların beğenisini kazanmış kimse.

Sāniyā ʿİlmi ki taḥṣīl-i hünerdür ʿameli
Ḳāʿilüz hep o pesendīde-i yārān eyüdür

peşīmān:

1. **peşīmān:**
Gazel 591
Mısra: **12**
Yaptığına üzülüp hayıflanan, esef eden, nâdim, pişman.

Ḳurb u buʿdında vü buʿd olmaġıla ḳurbında
Aña her dil viren üftāde peşīmān ancaḳ

peşīmān eyle-:

1. **peşīmān eyle:**
Gazel 950
Mısra: **12**
Pişman olmasını sağlamak.

İtmiş aġyārı bugün dāḫil-i ṣoḥbet Yārab
İtdügi işden o bī-raḥmı peşīmān eyle

peşīmān ol-:

1. **peşīmān ol-:**-*dı*
Kaside 7
Mısra: **12**
Yaptığı şeyin yanlış sonuç verdiğini görerek üzülmek, yaptığına hayıflanmak, esef etmek.

Felek geçdi muḫālif reʾyden bāṭıl tedārikden
Peşīmān oldı gerçi aṣṣı itmez ṣon peşīmānuñ

peşīmānluk:

1. **peşīmānluk:**
Gazel 354
Mısra: **12**
Pişmanlık, pişman olma durumu.

Geldi eyyām-ı bahār u tevbeler buldı şikest
Bir işi evvel idüp ṣoñra peşīmānluk nedür

pes-mānde-i dūnān:

1. **pes-mānde-i dūnān:**
Terkib-bend 8
Mısra: **160**
Soysuz ve aşağılık kimselerin sofra artığı.

Et loḳması lāzım mı ṭoyurmaz mı seni nān
Zehr olsun o lokma kʿola pes-mānde-i dūnān

pest:

1. **pest:**
Gazel 799
Mısra: **1**
Aşağı, alçak. || Hor görülmüş, hakir duruma düşmüş.

Nice bir cürʿa gibi pest olalum
Şīşe mānend zīr-i dest olalum

2. **pest:**
Tarih 10
Mısra: **9**
Aşağı. II Değersiz.

Cāmiʿi yanında pest ḳubbe-i çarḫ-ı berīn
Çeşmesi yanında maḥv lezzet-i āb-ı ḥayāt

3. **pest:**-*ile*
Terkib-bend 8
Mısra: **12**
Aşağı, alçak. || Alçakgönüllü kimseler.

Bu ʿālem-i fānīde ne mīr ü ne gedāyuz
Aʿlālara aʿlālanuruz pestile pestüz

pest ol-:

1. **pest ol-:**-*ur*
Kaside 16
Mısra: **72**
Hor, hakir olmak, gözden düşmek.

Cismi ḫāk olmaḳla raġbetden düşer mi sözleri
Pest olur mi ḳıymeti ṭoprakda yatduḳca lāl

peyām al-:

1. **peyām al-:**-*ın, -ur*
Gazel 830
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Haber almak, kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek.

Gerçi kim olur ḫaberde iḥtimāl-ı ṣıdḳ u kiẕb
Dāʿim ammā ṣıḥḥat üzre alınur senden peyām

peyāmī:

1. **peyāmī:**-*den*
Terkib-bend 8
Mısra: **29**
İranlı bir şair.

Bu naẓmı Peyāmīden işit ḥāle münāsib
Kim zübde-i yārān-ı suḫandān-ı ʿAcemdür

peyāpey:

1. **peyāpey:**
Gazel 646
Mısra: **7**
Birbiri ardınca, birbirinin ardı sıra.

Faṣl-ı güldür sāḳiyā mey ṣun peyāpey kim bugün
Mest olup sırr-ı nihānum āṣikār itsem gerek

peydā:

1. **peydā:**
Gazel 83
Mısra: **7**
Ortaya çıkma, doğma.

İder bī-vech peydā iktiżā-yı ʿaṣḳ olur mānīʿ
Ne deñlü eyleseñ dīdār-ı yārı görmege diḳḳat

2. **peydā:**-*s, -ı, -n, -da, -y, -uz*
Gazel 509
Mısra: **14**
Edinme, elde etme.

Ṭalmışuz baḥr-i muḥīt-i vaḥdete ġavvāṣ-vār
Rūḥiyā bir gevher-i nāyāb peydāsındayuz

3. **peydā:**-*sı, -n, -a*
Gazel 1007
Mısra: **4**
Ortaya çıkma, meydana getirme.

Sīm-i eşkin yoluña ḫare eylemekden aġlamaz
Çeşm-i giryānum ki mālikdür anuñ peydāsına

peydā eyle-:

1. **peydā eyle-:**-*di*
Tarih 54
Mısra: **10**
Meydana çıkarmak.

Bu ʿālī çeşme-sārı eyleyüp yüz luṭf ile iḥyā
Sebīl-i Ḥaḳḳa bir dil-keş muṣallā eyledi peydā

2. **peydā eyle-:**-*di*
Tarih 75
Mısra: **7**
Meydana getirmek.

Eyledi peydā bu ʿişretgāh-ı bī-mānendi kim
ʿAyş u ʿişretle giçe evḳātı eyyām u leyāl

3. **peydā eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 811
Mısra: **8**
Meydana gelmek, ortaya çıkmak.

Kūyına karşu ṣabāya çeşmümi açdum seḥer
Ḫāk-ı rāhın gözleyüp açınca peydā eyledüm

4. **peydā eyle-:**-*miş*
Gazel 157
Mısra: **11**
Meydana getirmek, oluşturmak.

Ḫayāl-ı yār içün bir kūşe peydā eylemiş çeşmüm
Pesend-i ṭabʿı olmış ol şehüñ şāhāne olmaḳ var

5. **peydā eyle-:**-*sün*
Gazel 880
Mısra: **1**
Edinmek, elde etmek.

Evvel izüñ ṭozını kuḥḥāl peydā eylesün
Ṣoñra varsın günde biñ aʿmāyı bīnā eylesün

peydā it-:

1. **peydā it-:**-*di*
Gazel 894
Mısra: **10**
Meydana getirmek.

Yazmaġa her dem lebüñ vaṣfında Rūḥī ṣiʿrini
Ġonca bir mecmūʿa peydā itdi ol evrāḳdan

peydā ol-:

1. **peydā ol-:**-*a*
Muhammes 1
Mısra: **31**
Ortaya çıkmak, belirmek, görünmek.

Ḳanda bir ṣāḥib-kemāl peydā ola ey nev-cevān
Çekdürür derd ü belā vü miḥneti devr-i zamān

peyġamber:

1. **peyġamber:**-*üñ*
Kaside 3
Mısra: **31**
Hz. Muhammed, son peygamber.

Şāhidin oldı aña duḫterleri Peyġamberüñ
Olduġına iki ʿālemde ʿazīz ü rü-sefîd

peyk:

1. **peyk:**
Gazel 965
Mısra: **18**
Haber ve mektup taşıyan kimse, haberci.

Süvār olup ẓafer raḫşına ḳılduḳca sefer Yārab
İki peyk olup öñince yürisün fetḥ u nuṣretle

peykān:

1. **peykān:**-*ı, -dur*
Gazel 303
Mısra: **12**
Ok temreni.

Nihāl-i vefādur oḳuñ sīnede
Anuñ ġoncasi ḳanlu peykānıdur

2. **peykān:**-*ı*
Gazel 81
Mısra: **6**
Okun ucundaki sivri demir. || *Sevgilinin kirpiği.*

Şöyle mecrūhuz ki yoḳ ölmekden özge çāremüz
Giçdi ol ḳaşı kemānuñ cāna peykānı dürüst

3. **peykān:**-*(u)ñ*
Gazel 617
Mısra: **1**
Ok temreni. II Sevgilinin ok gibi yaralayıcı, öldürücü kirpikleri.

Cān u dil ḥükmine neyler atılup peykānuñ
Dostum ḥükmi nedür bir iki ḳaṭre ḳanuñ

peykān-ı belā:

1. **peykān-ı belā:**
Gazel 1034
Mısra: **3**
Bela oku.

Üşdi şu ḳadar başına peykān-ı belā kim
Ḳan aġladı zaḫm-ı dil-i pür-ḫūn ṣıḳıldı

peykān-ı ciger-dūz:

1. **peykān-ı ciger-dūz:**
Gazel 41
Mısra: **8**
Ciğeri delip geçen ok temreni. || *Sevgilinin kirpikleri.*

Tāze güldür tenüm üstindeki dāġ-ı ḫūn-rīz
Ġoncadur dildeki peykān-ı ciger-dūz baña

peykān-ı dil-āzār:

1. **peykān-ı dil-āzār:**-*uñ, -ı*
Gazel 802
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Kalbi yaralayan ok temreni. || *(Sevgilinin) Gönlü inciten kirpikleri.*

Peykān-ı dil-āzāruñı biñ cāna degişmem
Şemşīrüñi yüz çeşme-i ḥayvāna degişmem

peykān-ı ġam:

1. **peykān-ı ġam:**-*a*
Gazel 124
Mısra: **5**
Gam temreni.

Hedef itdüñ beni peykān-ı ġama
Eyledüñ cevrüñi varduḳca ziyād

2. **peykān-ı ġam:**-*la*
Gazel 319
Mısra: **8**
Gam okunun temreni. ||*Sevgilinin acı veren kirpikleri (yan bakışı).*

Zülfinde ara göñlümi isterseñ ey ṣabā
Peykān-ı ġamla yārelenüpdür nişānı var

peykān-ı ḳātil:

1. **peykān-ı ḳātil:**-*üñ*
Gazel 109
Mısra: **2**
Katil temren. || *(Sevgilinin) oka benzeyen kirpikleri.*

Ġamzeñ ḥadengi cān-ı ḥazīne ġıdā-yı rūḥ
Peykān-ı ḳātilüñ dile sermāye-i fütūḥ

peykān-ı każā:

1. **peykān-ı ḳażā:**-*s, -ı, -n, -dan*
Gazel 173
Mısra: **5**
Kaza oku (temreni). || *Sevgilinin kirpikler.* || *Aşığın kazara maruz kaldığı bakışlar.*

Ḳavs-ı ḳuzah-ı ʿaşḳuñ peykān-ı ḳażāsından
Cān ḳurtarayın dirsüñ elde siperüñ yoḳdur

peykān-ı tīr-i āh:

1. **peykān-ı tīr-i āh:**-*dan*
Gazel 851
Mısra: **6**
Ah oklarının temreni.

İtme bār-ı hicrile ʿāṣıḳlaruñ ḳaddin kemān
İḫtirāz it dostum peykān-ı tīr-i āhdan

peykān-ı tīr-i yār:

1. **peykān-ı tīr-i yār:**
Gazel 1025
Mısra: **5**
Sevgilinin okunun ucu. || *Sevgilinin kirpikleri.*

Ḫoş gelmeseydi cānuma peykān-ı tīr-i yār
Ṭutmazdı āhı ṭatlu dili ile ḫoş āmede

peykān-ı tīr-i yār-ı dilārā:

1. **peykān-ı tīr-i yār-ı dilārā:**
Gazel 168
Mısra: **4**
Gönlü süsleyen sevgilinin (yan bakış) okunun temreni.

Bulmaz meger bir eglenecek ḳūşe dilde kim
Peykān-ı tīr-i yār-ı dilārā gelür geçer

peyker:

1. **peyker:**-*üm*
Gazel 990
Mısra: **6**
Yüz, çehre.

Şöyledür żaʿfum ki yaṣdanam ḳapuñ dīvārına
Peykerüm gören ṣanur taṣvīr bir dīvārda

peyk-i ilāhi:

1. **peyk-i ilāhi:**
Terkib-bend 6
Mısra: **55**
Allah tarafından gönderilen haberci. || *Azrail.*

Peyk-i İlāhi rehber olup rūḥ-ı pākına
Ervāḥ-ı ḳudsa vāṣıl olup buldı iḫtirām

peyk-i müjgān:

1. **peyk-i müjgān:**-*uñ*
Gazel 14
Mısra: **7**
Kirpiklerin habercisi.

Dil almış peyk-i müjgānuñ görüp bu ḳalʿa-i tenden
Bu feṯḥ-i bāba cānlar beẕl idüp ḳurbānıyuz cānā

peyk-i müştāḳān-ı şāḥib-vecd ü ḥāl:

1. **peyk-i müştāḳān-ı şāḥib-vecd ü ḥāl:**
Kaside 16
Mısra: **1**
Sevgi ve hayranlıkla kendinden geçmişlerin arzuladığı haberci.

Merḥabā ey peyk-i müştāḳān-ı şāḥib-vecd ü ḥāl
Ḫayr-maḳdem ey beşīr-i ḫoş-dem-i ʿīsī-maḳāl

peyk-i zamāne:

1. **peyk-i zamāne:**
Kaside 17
Mısra: **4**
Zaman habercisi.

Çarḫuñ bu gice çaldı bir altun sebīkesin
Peyk-i zamāne irgüricek ʿıyddan nüvīd

peymān:

1. **peymān:**-*um*
Gazel 70
Mısra: **5**
Ahit, şart, muahede.

Metāʿ-ı vaṣlına cān naḳdını virmekdi peymānum
Ḫilāf itme reh-i ʿaşḳuñda ol peymānumı Yārab

2. **peymān:**-*ımuz*
Gazel 516
Mısra: **8**
Ant, yemin.

Ḳanmadın peymāne-i vaṣluñdan öldürdüñ bizi
Ḳanı ey ẓālim senüñle ʿahdımuz peymānımuz

3. **peymān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 1006
Mısra: **8**
Ahd, yemin, söz.

Vaʿde-i vaṣlı o ṣūḫuñ ḳıldı ʿuṣṣāḳı helāk
Kimseler aldanmasun meh-rūlaruñ peymānına

peymāne:

1. **peymāne:**
Gazel 728
Mısra: **8**
Büyük kadeh, şarap bardağı.

Sāḳiyā ehl-i vefādan ḳılma iḥsānuñ dirīġ
Tāzelensün rūḥımuz ṣun bir iki peymāne mül

2. **peymāne:**-*y, -e*
Gazel 704
Mısra: **5**
Kadeh. || Feleğin katmanlarından her biri.

Bu ṭoḳūz peymāneye el ṣūnma olma ṭelḫ-kām
Eyle anuñ her birin bir kāse-i pür-sem ḫayāl

peymāne-i hurşīd:

1. **peymāne-i ḫurşīd:**
Terkib-bend 8
Mısra: **179**
Güneş kadehi.

Peymāne-i ḫurşīd ile her dem iderüz ʿıyş
ʿİsā ile peymāne-keş-i cām-ı ṣabūḥuz

peymāne-i maḥabbet:

1. **peymāne-i maḥabbet:**
Gazel 240
Mısra: **5**
Aşk kadehi, muhabbet şarabı.

Peymāne-i maḥabbet ile mest olan kişi
Nergis miṣāli māmelekin der-miyān ider

peymāne-i mey:

1. **peymāne-i mey:**-*den*
Gazel 461
Mısra: **15**
İçki kadehi.

Ṣürāḥī gibi baş ḳaldırmazuz peymāne-i meyden
Mücerred ẕevḳ esīri bir bölük ehl-i ṣafāyuz biz

peymāne-i mihr ü vefā:

1. **peymāne-i mihr ü vefā:**
Kaside 36
Mısra: **1**
Sevgi ve dostluk kadehi.

Devrden peymāne-i mihr ü vefā eksilmede
Ḳalb-i ehl-i ḥālden ẕevḳ u ṣafā eksilmede

peymāne-i vaṣl:

1. **peymāne-i vaṣl:**-*uñ, -dan*
Gazel 516
Mısra: **7**
Kavuşma kadehi. || Sevgiliye kavuşmanın verdiği zevk.

Ḳanmadın peymāne-i vaṣluñdan öldürdüñ bizi
Ḳanı ey ẓālim senüñle ʿahdımuz peymānımuz

peymāne-keş-i cām-ı ṣabūḥ:

1. **peymāne-keş-i cām-ı ṣabūḥ:**-*uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **180**
Sabah içkisini içen kimse.

Peymāne-i ḫurşīd ile her dem iderüz ʿıyş
ʿİsā ile peymāne-keş-i cām-ı ṣabūḥuz

peyrev:

1. **peyrev:**-*dür*
Gazel 370
Mısra: **13**
Ardı sıra giden, tâbi olan, izinden giden, uyan.

Egerçi Vāmıḳ u Ferhād u Ḳaysa peyrevdür
Belāda Rūḥi velī cümleye taḳaddüm ider

peyrev-i āl-ı muḥammed:

1. **peyrev-i āl-ı muḥammed:**
Gazel 717
Mısra: **14**
Hz. Muhammed'in ailesinin izinden giden.

Rūḥı iki cihānda murāduñ necāt ise
Rāh-ı ṭalebde peyrev-i Āl-ı Muḥammed ol

peyrev-i ḥadīce:

1. **peyrev-i ḥadīce:**
Terkib-bend 7
Mısra: **17**
Hz. Hatice'nin izinden giden (kimse).

Derkde peyrev-i Ḥadīce idi
Pāklilükde nümūne-i Meryem

peyrev-i kāfile-sālār-ı beyābān-ı ġam:

1. **peyrev-i ḳāfile-sālār-ı beyābān-ı ġam:**-*uz*
Gazel 452
Mısra: **5**
Gam çölünde kafile başının arkasından giden.

Peyrev-i ḳāfile-sālār-ı beyābān-ı ġamuz
Üştür-i ʿaşḳuñ o vādīde mehārın çekerüz

peyrev-i nükte-güzerān-ı diyār-ı rūm:

1. **peyrev-i nükte-güẕerān-ı diyār-ı rūm:**-*uz*
Gazel 429
Mısra: **10**
Anadolu diyarındaki şairlerin izinde.

Ṣāf-ṭabʿuz nola ger şarḳi isek ey Rūḥī
Peyrev-i nükte-güẕerān-ı diyār-ı Rūmuz

pey-rev-i pīrān-ı kütüb-ḫāne-i ʿaşḳ:

1. **pey-rev-i pīrān-ı kütüb-ḫāne-i ʿaşḳ:**
Gazel 300
Mısra: **3**
Aşk kütüphanesindeki bilgilere sahip üstatların izinden giden kimse.

Olmayan pey-rev-i pīrān-ı kütüb-ḫāne-i ʿaşḳ
Ne bilür ṣūret-i eşyāda ne maʿnā görinür

pey-rev-i pīrān-ı kütüb-ḫāne-ʿaşḳ ol-:

1. **pey-rev-i pīrān-ı kütüb-ḫāne-i ʿaşḳ ol-:**-*ma, -y, -an*
Gazel 300
Mısra: **3**
Aşk kütüphanesindeki bilgilere sahip üstatların izinden gitmek.

Olmayan pey-rev-i pīrān-ı kütüb-ḫāne-i ʿaşḳ
Ne bilür ṣūret-i eşyāda ne maʿnā görinür

peyrev-i yaḥyā-yı maṭbūʿu'l-kelām:

1. **peyrev-i yaḥyā-yı maṭbūʿu'l-kelām:**
Tarih 15
Mısra: **20**
Sözü güzel Yahya'nın izinden giden (kimse).

Şirvānuñ olup ḥākimi tekrar başduḳda ḳadem
Oldum suḫanda peyrev-i Yaḥyā-yı maṭbūʿu'l-kelām

peyrevlik it-:

1. **peyrevlik id-:**-*er, -ler*
Gazel 959
Mısra: **10**
Birinin arkası sıra gitmek, ona uymak, tâbi olmak.

Ḫallāḳ-ı maʿānī olalı ṭābʿuña Rūḥī
Peyrevlik iderler şuʿarā ṭarz-ı ġazelde

peyrevlük:

1. **peyrevlük:**
Gazel 1019
Mısra: **14**
Birinin arkası sıra gitme, ona uyma, tâbi olma.

Sālik olduñ yine bir ṭavr-ı neve ey Rūḥī
Āferin aña ki peyrevlük ide bu ṭavra

peyvend eyle-:

1. **peyvend eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 639
Mısra: **7**
Bağlamak.

Anuñçün ey sehī-ḳad eyledüm cān riştesin peyvend
Ki māyil olmasun ġayra nihāl-i serv-i āzāduñ

peyvend it-:

1. **peyvend id-:**-*üpdür*
Kaside 38
Mısra: **61**
Bağlamak.

Maḥabbet riştesin peyvend idüpdür tār-ı mihrine
Uzatmaḳ ḳıṣṣasın lāzım degül Ferrār Mūsānuñ

pīç u tāb:

1. **pīç u tāb:**-*uñ*
Gazel 424
Mısra: **4**
İç sıkıntısı, endişe, ıstırap.

Kemer-vārī miyān-ı dilbere zāhid ṭolaşduḳda
O pīç u tābuñ encāmında belden pāk ḫancer yer

pīl-bān-ı ḳahr:

1. **pīl-bān-ı ḳahr:**-*ı*
Kaside 17
Mısra: **29**
Kahrın fil bakıcısı. ||
(Birinin) Fil bakıcısı gibi terbiye eden kahır ve eziyeti.

Yā pīl-bān-ı ḳahrı urup başına çekiç
Pīl-i sipihri żabṭ idüben eylemiş ḳadīd

pīl-i sipihr:

1. **pīl-i sipihr:**-*i*
Kaside 17

Mısra: **30**
Felek fili. || *File benzeyen felek.*

Yā pīl-bān-ı ḳahrı urup başına çekiç
Pīl-i sipihri żabṭ idüben eylemiş ḳadīd

pıñar:

1. **pıñar:**
Gazel 919
Mısra: **2**
Su kaynağı, memba. || *Aşığın yaşlı gözleri.*

ṣanur ebrūlarum kim görse çeşm-i eşk-bār üzre
Çatılmış iki ʿālī sāyebān iki pıñar üzre

pinhān:

1. **pinhān:**
Gazel 713
Mısra: **2**
Saklı, gizli.

Dilde derd-i ʿaşḳı pinhān eylemek āsān degül
Ġayrıdan pinhān idersüñ yāra ḫod pinhān degül

2. **pinhān:**
Gazel 953
Mısra: **3**
Gizli, saklı, gizlenmiş şekilde.

Ruḥuñ zülfüñde pinhān u göñül sāyeñde ser-gerdān
Nitekim şemʿ fānūs içre vü pervāne ẓulmetde

pinhān eyle-:

1. **pinhān eyle-:**-*mek*
Gazel 713
Mısra: **1**
Saklamak, gizlemek.

Dilde derd-i ʿaşḳı pinhān eylemek āsān degül
Ġayrıdan pinhān idersüñ yāra ḫod pinhān degül

pinhān it-:

1. **pinhān id-:**-*er, -süñ*
Gazel 713
Mısra: **2**
Saklamak, gizlemek.

Dilde derd-i ʿaşḳı pinhān eylemek āsān degül
Ġayrıdan pinhān idersüñ yāra ḫod pinhān degül

pinhān ol-:

1. **pinhān ol:**
Gazel 426
Mısra: **8**
Saklanmak, gizlenmek.

Gencsin gözden nihān olmaḳ münāsibdür saña
Dostum gel bizde pinhān ol ki biz vīrāneyüz

2. **pinhān ol-:**-*asın*
Kaside 1
Mısra: **18**
Gizli, saklı olmak.

Nice bir şevḳ-i cemālünle derūnum ola ḳan
Nice bir perde-i ġayb içre olasın pinhān

pīr:

1. **pīr:**-*imüz*
Gazel 571
Mısra: **8**
Yaşlı, ihtiyar. || *Şeyh.*

Biz mürīdüz murādımuz Ḥaḳdur
Pīrimüz Murtażādur ey vāʿıẓ

2. **pīr:**-*imüz*
Gazel 457
Mısra: **2**
Yaşlı, ihtiyar II Sevgili, Tanrı.

Sācid-i rūy-ı yārdur ḳalb-i ṣafā-peẕīrimüz
Öyle hidāyet eylemiş rūz-ı ezelde pīrimüz

3. **pīr:**-*i*
Gazel 240
Mısra: **8**
İhtiyar, yaşlı.

Dāʾim cevān olursa nola rind-i bāde-nūş
Bir rūḥdur şarāb ki pīri cevān ider

4. **pīr:**-*üz*
Gazel 498
Mısra: **7**
Bir konuda baş durumunda olan, önder denmeye layık, tecrübeli ve üstat kimse.

Biz o pīrüz kim ṣalar āhū-ṣıfat nāfen hizebr
Vādi-i miḥnetde gūş eylese efġānımuz

5. **pīr:**-*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **176**
Tarikat ehline yol gösteren ulu kişi.

Zinhār unudup bildigüñi düşme ʿināda
Bir pīre yapış kim iresin sırr-ı miʿāda

6. **pīr:**
Gazel 115
Mısra: **13**
Yaşlı, ihtiyar. ‖ *Uzun ömürlü.*

Rūḥiyā bir pīr olası nev-cevān sevdi göñül
Kim ġam-ı ʿaşḳından olmış şeyḫ u şāb surḫ

7. **pīr:**-*üm*
Gazel 197
Mısra: **10**
Şeyh, mürşit.

Eger pīr-i ṭarīḳat baña teklīf-i şarāb itse
Sözin redd idemem zīrā ki pīrüm iḫtiyārumdur

8. **pīr:**
Gazel 441
Mısra: **12**
Bir konuda baş durumunda olan, önder denmeye layık, tecrübeli ve üstat kimse II Yaşlı, ihtiyar kimse.

Defʿ-i ġam-ı hicrāna didüm çāre olur mı

Bir pīr işidüp didi taḥammül gibi olmaz

9. **pīr:**-*üñ*
Gazel 803
Mısra: **8**
Yaşlı, ihtiyar kimse. || *Aşığın gönlü.*

Yūsufum aġlatma Yaʿḳūb-ı dili
Gözi yaşın alma bir pīrüñ didüm

pīr it-:

1. **pīr it-:**-*di*
Gazel 1010
Mısra: **9**
Yaşlandırmak.

Rūḥiyā ol ṭıfl-ı nevres ʿaşḳı pīr itdi bizi
Laʿl-i nābından ne kām alduḳ ne çekdük sīneye

2. **pīr it-:**-*düg, -i, -n, -e*
Gazel 787
Mısra: **3**
Yaşlandırmak.
ihtiyarlamasına yol açmak.

Ġam-ı ʿaşḳı beni pīr itdügine ol elif-ḳaddüñ
İki bükdüm reh-i ʿaşḳında ḳaddüm aña dāl itdüm

pīr ü cevān:

1. **pīr ü cevān:**
Kaside 15
Mısra: **22**
Genç ve yaşlı. || *Genç yaşlı ayırt etmeksizin hepsi.*

Terkisine kimseyi aşmaz iken aşdılar
ʿAskerinün başların terkiye pīr ü cevān

pīrāhen:

1. **pīrāhen:**
Gazel 363
Mısra: **2**
Gömlek.

Tenüm miḥnet oḳından ṣanmañuz kim pīrehen ṣaḳlar
Oḳa pīrāhen olmaz ḥāʾil anı yārdan ṣaḳlar

pīrān:

1. **pīrān:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **38**
Ermişler.

Biḥamdillah vücūd-ı pākı ṣıḥḥatde selāmetde
Bilürsin himmeti anuñladur her yerde pīrānuñ

pīrān-ı reşīd:

1. **pīrān-ı reşīd:**
Kaside 3
Mısra: **27**
Ermişlerin akıllısı. || *Hz. Osman.*

Sālişen ol erşed-i ʿālem ki pīrān-ı reşīd
Cān virürlerdi o ʿālī-ḳadre olmaġa mürīd

pīrehen:

1. **pīrehen:**
Gazel 363
Mısra: **1**
Gömlek.

Tenüm miḥnet oḳından ṣanmañuz kim pīrehen ṣaḳlar
Oḳa pīrāhen olmaz ḥāʾil anı yārdan ṣaḳlar

pīre-zen:

1. **pīre-zen:**
Gazel 732
Mısra: **8**
İhtiyar kadın, kocakarı. || *Dünya.*

Ey dil maḥabbet eyleyüp umma vefāsını
Zāl-ı sipihr mihr umacaḳ pīre-zen degül

pīre-zen-i dehre:

1. **pīre-zen-i dehr:**-*e*
Gazel 1100
Mısra: **3**
Kocakarı dünya. || *Yaşlı bir kadına benzeyen dünya; dünyalık hevesler.*

Er olan kimse virür pīre-zen-i dehre ṭalāḳ
İde bu erlügi şimdi ḳanı bir merd ḳanı

pīr-i ʿaşḳ:

1. **pīr-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 855
Mısra: **11**
Aşk üstadı.

Çekil ehl-i riyādan pīr-i ʿaşḳa irmek isterseñ
Uyan deccāla görmez mehdi-i ṣāḥib-zamān şeklin

2. **pīr-i ʿaşḳ:**-*dan*
Gazel 262
Mısra: **7**
Aşk mürşidi.

El almışdur dil-i sergeşte pīr-i ʿaşḳdan cānā
Fāḫir ise nola ḥāl ehlidür irşāda mālikdür

3. **pīr-i ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 540
Mısra: **9**
Aşk piri. || *Aşk üstadı.*

Pīr-i ʿaşḳuñ ḫidmetin eylersem ey Rūḥī nola
Kim ki ḫidmet itmemiş üstāda üstād olmamış

pīri beg oġlı ḥasan:

1. **pīri beg oġlı ḥasan:**
Kaside 27
Mısra: **20**
Pîrî Bey'in oğlu Hasan Bey. || *Dönemin devlet adamlarındandır.*

Rütbesin aʿlā idüp aḳrānı içre kimini
Pīri Beg oġlı Ḥasan gibi müstesna ider

pīr-i cihān-gerd:

1. **pīr-i ciḥān-gerd:**
Gazel 857

Mısra: **6**
Cihanı dolaşan mürşit.

Çār dīvār içre ʿömrin şarf iden bī-feyż olur
Mihr-i enver gibi bir pīr-i ciḥān-gerd isterin

pīr-i deyr:

1. **pīr-i deyr:**-*üñ*
Gazel 186
Mısra: **5**
Saki.

Çekilüp gider cevānlar ayaġına pīr-i deyrüñ
Yanına cihānı çekdi bu ne ceẕbelü çekişdür

2. **pīr-i deyr:**-*üñ*
Gazel 238
Mısra: **8**
Meyhaneci.

Bir ḳadeḥle gedāyı şāh eyler
Pīr-i deyrüñ bülend himmeti var

pīr-i gülşen:

1. **pīr-i gülşen:**
Gazel 582
Mısra: **10**
Gül bahçesinin piri || *Sevgili.*

Faṣl-ı güldür meyl-i mescid ḳılmasa Rūḥī ne ġam
Pīr-i gülşen ḳayd-ı ʿālemden aña virmiş ferāġ

pīr-i hanḳāh:

1. **pīr-i ḫanḳāh:**
Gazel 1074
Mısra: **9**
Tekkenin üstadı. || *Mürşit.*

Yüz sürmedük cenābuña ey pīr-i ḫanḳāh
Maḥbūb u mey mülāzemetinden geçilmedi

pīr-i harābāt:

1. **pīr-i ḫarābāt:**
Gazel 1035
Mısra: **9**
Meyhaneci.

Teklīf-i şarāb itse saña pīr-i ḫarābāt
Reddeyleme Rūḥī suḫan-ı ehl-i ṣalāḥı

pīr-i meyḫāne:

1. **pīr-i meyḫāne:**
Gazel 774
Mısra: **8**
Meyhaneci.

ʿÖmrümüñ rāh-ı ḫarābātda ṣarf olduġını
Pīr-i meyḫāne raḳam dökdi ḥesāb itdi tamām

pīr-i muġān:

1. **pīr-i muġān:**
Gazel 855
Mısra: **14**
Meyhaneci.

Tesellī bulmadı şeyḫu'l-ḫaremden ḫāṭır ey Rūḥī
Anuñçün görmege cān virürüz pīr-i muġān şeklin

pīr-i muġān:

1. **pīr-i muġān:**-*a*
Gazel 91
Mısra: **13**
Meyhaneci. II Sevgili.

Rūḥī ġarażuñ ḥāl ise var pīr-i muġāna
Zīrā ne mühendis bilür anı ne muḥaddiṣ

2. **pīr-i muġān:**-*a*
Gazel 253
Mısra: **13**
Meyhaneci. || *Vahdet feyzini veren, aşk şarabını sunan kamil mürşit.*

Pīr-i muġāna Rūḥiyā her kim belī dir feyż alur
Kim ol elestüñ esrügi meyḫāne-i ḳālūdadur

3. **pīr-i muġān:**-*dan*
Gazel 127
Mısra: **2**
Meyhaneci. || *Aşk şarabını sunan kamil mürşit.*

Diler iseñ olasın ġuṣṣadan ey dil āzād
Yüri meyḫāneye al pīr-i muġāndan irşād

4. **pīr-i muġān:**-*dan*
Gazel 784
Mısra: **4**
Meyhaneci.

Ayaḳda ḳalmış idi duḫter-i rez nice demlerdi
Ḳabūl itdüm bugün pīr-i muġāndan ben gedā aldum

5. **pīr-i muġān:**-*dan*
Gazel 784
Mısra: **10**
Mecûsî rahibi, manastırda başrahip. || *Meyhaneci.*

Beni dün bezm-i meyde bāde-i pür-zūr yaḳmışdı
Bugün pīr-i muġāndan Rūḥiyā vardum duʿā aldum

pīr-i nūrānī:

1. **pīr-i nūrānī:**
Gazel 1039
Mısra: **8**
Mübarek pir, mürşit. || *Sevgili.*

Çemen sāliklerine feyż-i Ḥaḳḳa maẓhar itmekçün
Oḳumış tekye-gāh-ı çarḫda bir pīr-i nūrānī

pīr-i reh:

1. **pīr-i reh:**
Gazel 300
Mısra: **9**
Yol üstadı. || *Kişiye yol gösterecek alim kimse, şeyh.*

Pīr-i reh ādeme dünyāda gerekdür yoḳsa
Bir ḳadem ṭaşra ki çıḳduñ reh-i ʿuḳbā görinür

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

pīr-i rūşen-ārā:

1. **pīr-i rūşen-ārā:**
Kaside 12
Mısra: **18**
Yüzü nurlu mürşit.

Yüz sürerler ḫalḳ-ı ʿālem segrişüp dāmānına
Yoḫsa bir ṣāḥib-kerāmet pīr-i rūşen-ārā mıdur

pīr-i rūşen-rā:

1. **pīr-i rūşen-rā:**
Gazel 332
Mısra: **18**
Parlak fikirli mürşit.

Yüz sürerler ḫalḳ-ı ʿālem segrişüp dāmānına
Yoḳsa bir ṣāḥib-kerāmet pīr-i rūşen-rā mıdur

pīr-i suhandan:

1. **pīr-i suḫandan:**
Kaside 40
Mısra: **118**
Düzgün ve güzel söz söyleyenlerin, şairlerin pîri.

Kimsenüñ meclisine gitdügi yok teẕkiresüz
Ṣāḥib-i teẕkire ol pīr-i suḫandan eyüdür

pīr-i suhan-gū:

1. **pīr-i suḫan-gū:**
Kaside 37
Mısra: **85**
Söz söyleyen, şiir yazan yaşlı adam.

Şuʿarā eskisi ol pīr-i suḫan-gū yaʿni
Ṣāḥib-i teẕkire ʿAhdi-i suḫandān nicedür

pīr-i ṭarīḳat:

1. **pīr-i ṭarīḳat:**
Gazel 197
Mısra: **9**
Tarikat mürşidi.

Eger pīr-i ṭarīḳat baña teklīf-i şarāb itse
Sözin redd idemem zīrā ki pīrüm iḫtiyārumdur

pīr-i vaḳt:

1. **pīr-i vaḳt:**
Kaside 34
Mısra: **5**
Zamanın üstadı.

Her dıraḫt-ı sāye-dār fiʾl-meṣel bir pīr-i vaḳt
Her nihāl-i dilkeşi bir serv-ḳadd-i ḫoş-ḫırām

pīrlük:

1. **pīrlük:**-*de*
Gazel 786
Mısra: **8**
Yaşlılık, ihtiyarlık.

Cehli ḳo bezm-i cevānāna ayaḳ baṣ ṣūfī
Pīrlükde seni gel bāri bir ādem idelüm

pīş-:

1. **piş-:**-*di*
Kaside 14
Mısra: **85**
Ateşte, fırında, kaynar suda veya yağda ısı etkisiyle yenilebilir duruma gelmek.

Şu deñlü matbaḫ-ı cūdında pişdi etʾime kim
Tenāvül eylediler cümleten vuḥūş u ṭuyūr

pīşe:

1. **pīşe:**
Gazel 835
Mısra: **2**
Sanat, meslek, iş; huy, tabiat.

ʿĀḳibet dehrüñ fenāsın eyleyüp endīşe ben
ʿIyş u ʿişret ḳılmaġı ḳıldum cihānda pīşe ben

2. **pīşe:**-*müz*
Gazel 150
Mısra: **3**
İş, amel.

Dil-ḫastalaruz pīşemüz endīşe-i laʿluñ
Kim ḳalbe ṣafā rūḥa ġıdā derde devādur

pīşkeş:

1. **pīşkeş:**
Kaside 17
Mısra: **28**
Hediye, armağan.

Gökde hilāl mi görinen yā kemān mıdur
Kim pīşkeş getürmiş aña kārbān-ı ʿīd

pīşrev-i evliyā:

1. **pīşrev-i evliyā:**
Kaside 2
Mısra: **1**
Velilerin öncüsü. || Hz. Muhammed.

Tāc-ı ser-i enbiyā pīşrev-i evliyā
Seyyidinā Muṣṭafa ṣalli ve sellim ʿaleyh

pister:

1. **pister:**-*i*
Terkib-bend 5
Mısra: **32**
Yatak, döşek.

Müdām ḫʷāb-gehi mesned-i leṭāfet iken
Revā mı pisteri ḫār ola bālişi ḫāre

pister-i ġam:

1. **pister-i ġam:**-*dan*
Müseddes 6
Mısra: **16**
Gam döşeği.

Ġayrılar tek şād olup ẕevḳ u ṣafālar sürmedüm
Pister-i ġamdan bulup ṣıḥḥat dirīġā ṭurmadum

pister-i nāz:

1. **pister-i nāz:**
Gazel 729

Mısra: **3**
Naz yatağı.

Ḫābdayduñ pister-i nāz içre bilmezsin ki ben
Dem-be-dem ḫāk-ı siyāh üzre dökerdüm eşk-i āl

pīşvā-yı evliyā:

1. **pīşvā-yı evliyā:**
Kaside 3
Mısra: **6**
Velilerin önderi. || *Hz. Ebubekir.*

Evvelā ol cā-nişīn-i ṣadr-ı dīvān-ı rüsul
Muḳtedā-yı ehl-i dāniş pīşvā-yı evliyā

piyāde:

1. **piyāde:***-y, -üz*
Gazel 500
Mısra: **10**
Yaya, ayağıyla yürüyerek giden.

Rūḥī süvār-ı ʿarṣa-i ʿaşḳuz egerçi biz
Ammā o şāh-süvāruñ öñinde piyādeyüz

piyāle:

1. **piyāle:***-y, -i*
Gazel 722
Mısra: **3**
Kadeh, şarap bardağı.

Elden bıraḳma gül gibi zerrīn piyāleyi
Biz fırḳatüñle ḳan yudalum sen ṣafāda ol

piyāle-i ser:

1. **piyāle-i ser:**
Gazel 904
Mısra: **9**
Baş kadehi. || *Aşığın kadehe benzeyen başı.*

Çünkim bulur piyāle-i ser ʿāḳībet şikest
Lāyıḳ budur ki gitmeye elden ser-i sebū

piyāleler çek-:

1. **piyāleler çek-:***-esin*
Gazel 25
Mısra: **3**
Kadeh çekmek, içki içmek.

Görme revā ki ġayrile sen çekesin piyāleler
Yād-ı lebüñle ʿāşıḳuñ içdügi cümle ḳan ola

piyāz:

1. **piyāz:**
Kaside 24
Mısra: **58**
Ciğer tavası, balık, ızgara et gibi salçasız yemeklerin yanına konan, ince ince doğranıp maydanozla öldürülmüş soğan.

Ṭutuşdı āteş-i faḳrile dil kebāb oldı
Piyāz çalmadadur rīş-ḫand idüp aʿdā

posta gir-:

1. **posta gir-:***-er, -se*
Gazel 1095
Mısra: **5**
Şeyh olmak, şeyhlik makamına oturmak.

Abdāl olup girerse tehī kim ki posta
Gögsin döger zamānede āḫir dühül gibi

posta koy-:

1. **posta ḳoy-:***-du, -ñ*
Gazel 87
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birine) Makam vermek. || *Şeyhlik makamı vermek.*

Ḳoyduñ bizi posta gören dir ʿĀşıḳ saña bir gedādur ey dost

puhte:

1. **puḫte:**
Gazel 955
Mısra: **7**
Pişmiş. || *Olgun, kamil.*

Deminden pīr-i deyrüñ dirler olur ḫāmlar puḫte
Nola beñzetsem anı āfitāb-ı ʿālem-ārāya

pül:

1. **pül:**
Gazel 733
Mısra: **4**
Köprü. || *Aşığın kaşları.*

Baḥr-i eşkümde ḳaşum ʿaksi degüldür görinen
Giçmege ḫayl-ı ḫayālüm ḳurulupdur bir pül

pulād:

1. **pūlād:**
Gazel 697
Mısra: **11**
Çelik.

Pūlād olursa pençe-i düşmen ne iʿtibār
Yapışsa mūm ider anı dest-i velāyetüñ

2. **pulād:**
Kaside 18
Mısra: **52**
Çelik. || *Çelik gibi sert.*

Pençe-i ḳahruñuñ altında erir mūm-ṣıfat
Yed-i aʿdā-yı cefā-pīşe olursa pulād

pür:

1. **pür:***-dür*
Gazel 497
Mısra: **8**
Çok, dolu, pek çok.

Ḳanlar yutarsa reşkden aʿdā ʿaceb degül
Pürdür şarāb-ı ʿişret ile elde cāmımuz

2. **pür:**
Gazel 401
Mısra: **7**
Dolu, dolmuş.

Eşk-i ḫūnin ile pür dīde-i gevher-pāşum
Mey-i ḫamra ile cāna ṭolı sāgar görinür

3. **pür:***-dür*
Gazel 1078

Mısra: **11**
Çok fazla, dolu.

Mîve-i mihr ile pürdür ṭutalum naḫl-i ḳadüñ
Neylesün ehl-i vefā olmayıcaḳ dest-resi

pür it-:

1. **pür it-:**-*di*
Gazel 1104
Mısra: **7**
Doldurmak.

Gül-i surḫ u sefîd ile pür itdi dāmenin tā kim
Niṣār ola ġubār-ı maḳdem-i sulṭāna maḳdūrı

pür ol-:

1. **pür ol-:**-*a*
Kaside 9
Mısra: **79**
Dolmak, dopdolu olmak.

Pür ola gūş-ı felek ṣıyt-ı ʿadl ü dāduñile
Muʿammer ide seni luṭf-ı Ḫzed-i müteʿāl

pür-āb it-:

1. **pür-āb it-:**-*di*
Gazel 774
Mısra: **1**
(Bir yeri) Suyla kaplamak.

Yer yüzüñ dīde-i ġam-dīde pür-āb itdi tamām
Deli göñlüm gibi dünyāyı ḫarāb itdi tamām

pür-ʿaṭā:

1. **pür-ʿaṭā:**
Gazel 49
Mısra: **18**
Çok bağışlayan, bağışlaması bol olan.

Ḳılma naẓar efʿāluma baḳ merḥametle ḥāluma
Ben mücrimem sen pür-ʿaṭā benden ḫaṭā senden ʿaṭā

pür-bāde:

1. **pür-bāde:**
Gazel 327
Mısra: **2**
Şarapla dolu.

Ol bezme ayaḳ başma ki āmāde degüldür
Ol şīşeye el urma ki pür-bāde degüldür

pür-cefā:

1. **pür-cefā:**
Gazel 303
Mısra: **9**
Cefası çok.

Sen ol pür-cefā yārsın kim yüzüñ
Vefā burcınuñ māh-ı raḫşanıdur

2. **pür-cefā:**
Gazel 49
Mısra: **14**
Cefakar.

Göz açmadum ben giryeden göstermedüñ yüz baña sen
Refʿ olmadı ey pür-cefā benden bükā senden ḥayā

pür-cevāhir:

1. **pür-cevāhir:**
Kaside 31
Mısra: **63**
Mücevher dolu.

Muraṣṣaʿ ṭabaḳlar durur pür-cevāhir
Melekler elinde bu nüh çarḫ-ı aʿzam

pür-çīn:

1. **pür-çīn:**
Gazel 936
Mısra: **9**
Kıvrım kıvrım.

Yeter pür-çīn idüp Rūḥīye ʿarż it ey ẓālim
Belāya uġradup bir derd-mendi pāy-bend itme

pür-dāġ:

1. **pür-dāġ:**
Gazel 921
Mısra: **12**
Yanıklarla; yanık yaraları ile dolu.

Yoluñda āh u vāhum müddeʿī taḳlīddür dirmiş
Niçün pür-dāġ iderdüm cismüm elde iḫtiyār olsa

pür-derd ü miḥnet:

1. **pür-derd ü miḥnet:**-*dür*
Terkib-bend 1
Mısra: **29**
Dert ve sıkıntıyla dolu.

Ne yazudur ki deşt-i Kerbelā pür-derd ü miḥnetdür
Meger kerb ü belālardan mürekkeb bir muṣībetdür

pür-elem:

1. **pür-elem:**
Gazel 618
Mısra: **3**
Kederli, keder dolu.

Göz pür-nem u dil pür-elem ü sīne ise çāk
Üftādesiyüz gül gibi serv-i bülendüñ

pür-envār:

1. **pür-envār:**-*uz*
Gazel 456
Mısra: **2**
Parıl parıl parlayan nur dolu.

Cismile gerçi ki biz ẕerre-i bī-miḳdāruz
Olıcaḳ ẕāta naẓar gün gibi pür-envāruz

pür-fiten:

1. **pür-fiten:**
Gazel 295
Mısra: **5**
Fitnelerle dolu.

Ḫalḳ-ı ʿālem ne bilür pür-fiten añlar şiʿrüñ
Şāʿirüñ ḳaṣdını fehm eylemez illā şāʿir

pür-ġam:

1. **pür-ġam:**
Gazel 161
Mısra: **3**
Üzüntü dolu.

Dîde pür-nem derūn-ı dil pür-ġam
Bī-ḳarāram ʿaceb benüm nemdür

2. **pür-ġam:**
Gazel 232
Mısra: **10**
Çok kederli.

Müyesser oldı gerçi ẕevḳ-ı vaṣl ammā belā bu kim
Yine dāʾim derūn-ı sīne pür-ġam dîde pür-nemdür

pür-girih:

1. **pür-girih:**
Gazel 966
Mısra: **3**
Çok düğümlü.

Rişte-i cān şu ḳadar pür-girih olmışdur kim
Girihin açmaġa yoḳ çāre meger paralana

pür-ġubār:

1. **pür-ġubār:**-*dur*
Gazel 391
Mısra: **1**
Çok tozlu, toz içinde.

Sāḳī melāl-i zehr ile dil pür-ġubārdur
Bir nice gün levend olalum nev-bahārdur

pür-güher:

1. **pür-güher:**
Kaside 29
Mısra: **39**
Mücevher dolu.

Pür-güher dāmen-i ümmīd kef-i cūdından
Nitekim mevsim-i nīsānda bārāndan yem

pür-hār:

1. **pür-ḫār:**--*ı*
Gazel 452
Mısra: **11**
Diken dolu. II Sıkıntılı, eziyet içinde.

Ḳılmadın ḳaṭʿ reh-i vādī vü pür-ḫār-ı ġamı
Ṣubḥa dek pāy-ı dilüñ her gice ḫārın çekerüz

pür-ḥarac:

1. **pür-ḥarac:**
Gazel 96
Mısra: **1**
Yağmalanmış.

Sīne mecrūḥ u göñül maḥzūn u ḫāṭır pür-ḥarac
Ṣabra ḳaldı çāremüz "eṣ-ṣabrı miftāḥu'l-ferec"

pür-hūn:

1. **pür-ḫūn:**
Tahmis 2
Mısra: **14**
Kanlı, kan dolu.

Ġazal-āsā olurlar ġayrıya ṣayd ey dil-i maḥzūn
İderler ḳalb-i ʿuṣṣāḳı ġamile nāfe-veş pür-ḫūn

pür-jeng -i elem:

1. **pür-jeng -i elem:**-*dür*
Terkib-bend 8
Mısra: **18**
Acı ve kederle paslanmış, küf bağlamış (şey).

Sāḳī getür ol bādeyi kim dāfiʿ-i ġamdur
Ṣayḳal ur o mirʾāta ki pür-jeng -i elemdür

pür-kār:

1. **pür-kār:**-*ı, -n, -da*
Gazel 143
Mısra: **18**
Kazançlı, iş güç dolu.

Nice meddāḥ olup yolında cānın virmesün Rūḥī
O ṣūḫ-ı ʿişve-sāzuñ ṭabʿ-ı pür-kārında ʿālem var

pür-naġme-i murġ-ı ṭarāb-āmūz:

1. **pür-naġme-i murġ-ı ṭarāb-āmūz:**
Müseddes 2
Mısra: **3**
Kuşların sevindiren nağmeleri ile dopdolu.

Dehr pür-naġme-i murġ-ı ṭarāb-āmūz oldı
Ḫaml-i ārām-geh-i mihr-i cihān-sūz oldı

pür-nem:

1. **pür-nem:**-*dür*
Gazel 232
Mısra: **10**
Yaş dolu.

Müyesser oldı gerçi ẕevḳ-ı vaṣl ammā belā bu kim
Yine dāʾim derūn-ı sīne pür-ġam dîde pür-nemdür

2. **pür-nem:**
Gazel 161
Mısra: **3**
Nemli, yaş dolu.

Dîde pür-nem derūn-ı dil pür-ġam
Bī-ḳarāram ʿaceb benüm nemdür

pür-nūr:

1. **pür-nūr:**
Terkib-bend 7
Mısra: **48**
Nurla dolu, nurlanmış.

Umaruz Ḥażret-i Ḫudā-yı Ġafūr Meşhedin ide dāyimā pür-nūr

2. **pür-nūr:**
Terkib-bend 8
Mısra: **217**
Nur dolu, nur içinde, nurlu, aydınlık.

Cān u dilinüñ revzenesi olmaya pür-nūr
Dāyim biri maḫsūf ola anuñ biri meksūf

pür-nūr it-:

1. **pür-nūr it-:**-*di*
Kaside 40
Mısra: **9**
(Bir yeri) Nurla doldurmak, aydınlatmak.

Ruḫları bezmi degül ʿālemi pür-nūr itdi

Çarḫa ser-tāc olan ol mihr-i dıraḫşān eyüdür

pür-ṣadā:

1. **pür-ṣadā:**-*dur*
Gazel 571
Mısra: **4**
Ses, seda ile dolu.

Çarḫa çıḳdı terāne-i ʿuşşāḳ
Yer ü gök pür-ṣadādur ey vāʿıẓ

pür-şaʿşaʿa:

1. **pür-şaʿşaʿa:**
Kaside 37
Mısra: **7**
Gösteriş dolu.

Bezmi pür-şaʿşaʿa mı lemʿa-i ruḫsārından
Ẕerre-perver mi o ḫurşīd-i dıraḫşān nicedür

pür-seḥāb:

1. **pür-seḥāb:**
Müsebba 1
Mısra: **22**
Bulutlarla kaplı, bulut dolu.

Ḳara baḫtdan başuma ṭoġmaya mı bir āfitāb
Yoḫsa āhum āsumānı ḳıldı beñzer pür-seḥāb

pür-silāh:

1. **pür-silāḥ:**
Gazel 462
Mısra: **11**
Silahla dolu.

Kimüñ ʿaynindedür ġamzeñ ṭutalum pür-silāḥ olmış
Ṣarāb-ı ʿaşḳile bī-hūş olanda fikr-i ser ḳalmaz

pür-sürūr:

1. **pür-sürūr:**
Gazel 853
Mısra: **6**
Sevinçle dolu.

Ne ṣafā kesb olınur ḳahḳaha-i mīnādan
Pür-sürūr olmayıcaḳ meclis o māh-peykerden

pür-sūz:

1. **pür-sūz:**
Gazel 488
Mısra: **17**
Aşk, ayrılık, hasret, azap, hiddet, öfke vb. duyguların yakıcı etkisiyle dolu.

ʿAceb mi ṭabʿımuz pür-sūz olursa senden ey muṭrib
Bilürsin ki gül-i ṣadberk-i bāġ-ı innemāyuz biz

pür-sūz-ı micmer:

1. **pür-sūz-ı micmer:**-*dür*
Gazel 257
Mısra: **1**
Yanıklarla dolu buhurdan.

Maḥabbet meclisinde sīnesi pür-sūz-ı micmerdür
Anuñ üstindeki dāġ-ı siyehler ḳurṣ-ı ʿanberdür

pür-yāre:

1. **pür-yāre:**-*y, -em*
Kaside 2
Mısra: **78**
Yarayla dolu, çok yaralı.

Rūḥi-i bīçāreyem vālih ü āvāreyem
Bir dili pür-yāreyem ṣalli ve sellim ʿaleyh

pür-zehr:

1. **pür-zehr:**
Kaside 13
Mısra: **43**
Zehirli.

Sipihr kāsını pür-zehr göricek ʿadli
ʿİşāret itdi heman oldı ser-nigūn ol tās

pür-żiyā:

1. **pür-żiyā:**
Gazel 534
Mısra: **10**
Işıkla dolu, ışıklı.

Aña lāyıḳdur el-ḥaḳ ṣadr-ı meclis ola kim her şeb
Fürūġ-ı şems-i iḥsānından olur pür-żiyā meclis

pūşīde:

1. **pūşīde:**-*y, -üz*
Gazel 877
Mısra: **12**
Örtülmüş.

Serāpā nūr-ı maḥẓūẓ-ı feyż-i Rabbāniden ey ṣūfī
Gözi açıḳlara rūşen velī pūşīdeyüz senden

2. **pūşīde:**
Gazel 719
Mısra: **4**
Örtülü, örtülmüş; gizlenmiş.

Her nigāhı dostum bir sehm-i zehr-ālūd olur
İḫtirāz it dīde-i aġyārdan pūşīde ol

pūte:

1. **pūte:**-*(s)i, -(n)de*
Kaside 39
Mısra: **61**
İçinde maden eritilen kap.

Ġam pūtesinde olmadı mı yanmadan ḫalāṣ
Monla Ḥasan o maḫlaṣ-ı ḫūbān ne demdedür

pūte-i çarḫ:

1. **pūte-i çarḫ:**
Gazel 408
Mısra: **5**
Gökyüzü potası.

Meh-i nev pūte-i çarḫ içre şerār-ı āhum
Birisi ḫābbe-i sīmdür birisi şemse-i zer

pūte-i ġam:

1. **pūte-i ġam:**-*dan*
Gazel 752
Mısra: **5**
Gam nişangahı.

Ḳalbin ol ṭālib ki ḳılmaz pūte-i ġamdan güẕār
Ḥāl kesb itmez hemīşe ḳāldan ḫālī degül

R

rā:

1. **rā:**
Gazel 368
Mısra: **11**
Arapçada "ra" harfi.II. Sevgilinin kaşı.

ʿĀlemi ḳırdı rā ḳaşı ṭınmaz
Bilmez ol serv-ḳad bu rāyı meger

rabb:

1. **rabb:**-*i, -n, -e*
Terkib-bend 2
Mısra: **54**
Bütün mahlukatı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenabıhak, Allah.

Ḫaṭırından giçmeye endīşe-i sūd u ziyān
Böyle itsün bir kişi itse ibādet Rabbine

rabbenāliġafūr:

1. **rabbenāliġafūr:**
Kaside 14
Mısra: **20**
Ey Allah'ım! Bağışla.

Seḥerden alup ele ġonca cāmını bülbül
İçüp ṣafāyile dir idi rabbenāliġafūr

rabb-ı ḥayy-ı celīl:

1. **rabb-ı ḥayy-ı celīl:**
Tarih 94
Mısra: **2**
Yüce Allah.

Vāridātī olup bir ehl-i ḳalem
Ḳıldı luṭf aña Rabb-ı ḥayy-ı celīl

rabb-i raḥīm:

1. **rabb-i raḥīm:**
Tarih 12
Mısra: **12**
Merhameti bol olan Allah.

Devlet ü iḳbāl ile olduḳda ḳāḍī-i Ḥaleb
Maẓhar-ı iḥsān idince ẕātını Rabb-i Raḥīm

rābıʿān:

1. **rābıʿān:**
Kaside 3
Mısra: **39**
Dördüncü olarak.

Rābıʿān ol ṣāh kim yoḳdur ana miṣl ü ʿadīl
Eylemiş Kurʾānda vaḥyile anuñ vaṣfuñ Celīl

rāfiʿ-i āyāt-ı ḥüsn:

1. **rāfiʿ-i āyāt-ı ḥüsn:**
Kaside 2
Mısra: **40**
Güzellik ayetlerini yükselten. || Hz. Muhammed.

Muṣḥaf-ı āyāt-ı hüsn mecmaʿ-ı gāyāt-ı ḥüsn
Rāfiʿ-i āyāt-ı ḥüsn ṣalli ve sellim ʿaleyh

rāfiʿ-i jeng-i ẓalām:

1. **rāfiʿ-i jeng-i ẓalām:**
Kaside 34
Mısra: **32**
Karanlığın kirini gideren (kimse).

Gözleri rāḥat yüzin görmezdi ḫalkuñ olmasa
ʿAdli Şām sāyesinde rāfiʿ-i jeng-i ẓalām

rāfiʿ-i jeng-i ẓalām ol-:

1. **rāfiʿ-i jeng-i ẓalām ol-:**-*dı*
Tarih 7
Mısra: **12**
Karanlığın pasını gidermek, ortadan kaldırmak.

Şāma geldi ṣayḳal-ı ẓulmet-zidā-yı reʿfeti
Oldı Şām āyinesinden rāfiʿ-i jeng-i ẓalām

rāġ:

1. **rāġ:**-*uñ*
Gazel 211
Mısra: **4**
Bağlık, bahçelik.

Gitdi küncüñ ẕevḳı ṭutdı ʿālemi būy-ı bahār
Böyle mevsimlerde sāḳī bāġ u rāġuñ ẕevḳı var

2. **rāġ:**-*uñ*
Gazel 606
Mısra: **4**
Çayırlık, çimenlik, güllük gülistanlık bahçe.

Faṣl-ı gülde mey ü maḥbūbile ʿıyş itmeyicek
Ẕevḳin itsek dimek inṣāf mı bāġ u rāġuñ

raġbet:

1. **raġbet:**
Gazel 596
Mısra: **15**
Arzu, meyil, teveccüh. ‖ İtibar.

Māla oldı raġbet ey Rūḥī ʿaceb ʿālemdeyüz
Her kime ʿarż-ı kemāl itdükse raġbet bulmaduḳ

2. **raġbet:**-*üñ*
Gazel 172
Mısra: **10**
Değer, kıymet.

Ne mümkin idi der-i yāra gitmemek ammā
Bilürsin ey dil-i şūrīde raġbetüñ yoḳdur

3. **raġbet:**-*i, -müz*
Gazel 453
Mısra: **6**
İstek, ilgi, talep.

Libās-ı faḳra girelden ʿaceb ṣafāmuz var
Ne cāha raġbetimüz var ne çarḫa minnetimüz

4. **raġbet:**
Gazel 432
Mısra: **2**
Arzu, meyil.

Aldanma ol cemāla kim ola ḫālsuz
Raġbet yoḳ ol cemāla kim ola kemālsuz

5. **raġbet:**
Gazel 388
Mısra: **9**
Istek, arzu, alaka, meyil, teveccüh II İtibar, kabul.

Kimsenüñ şiʿrine raġbet ḳomadı eşʿāruñ
Görseñ ey Rūḥi elinden şuʿarā ḳan aġlar

6. **raġbet:**
Gazel 144
Mısra: **8**
Değer, kıymet, ilgi, teveccüh.

Kime eylersin kemāl iẓhāruñ ey dil ebsem ol
Kāmile raġbet kemāla ḳadr u yā ḳıymet mi var

7. **raġbet:**
Gazel 25
Mısra: **9**
İtibar, kabul görme, beğenilme.

Rūḥiye şimdi ḫalḳdan raġbet olınmasa ne ġam
Sözleri güş-ı cānile diñlede bir zamān ola

8. **raġbet:**-*den*
Gazel 825
Mısra: **4**
İstek, arzu, alaka, meyil, teveccüh.

Şāhidān-ı bāġa vaṣf idüp nihāl-i ḳaddüñī
Servi raġbetden şalup ḫākile yeksān eylerem

raġbet bul-:

1. **raġbet bul-:**-*ma, -du, -ḳ*
Gazel 596
Mısra: **16**
İstek ve alaka gösterilmek, beğenilip istenilmek.

Māla oldı raġbet ey Rūḥī ʿaceb ʿālemdeyüz
Her kime ʿarż-ı kemāl itdükse raġbet bulmaduḳ

raġbet eyle-:

1. **raġbet eyle-:**-*r*
Gazel 595
Mısra: **9**
İsteyip alaka göstermek, itibar etmek, meyletmek, teveccüh etmek.

Zamāne ḫalḳı şimdi māla eyler Rūḥiyā raġbet
Vilāyet ṣāḥibi olsa kemāl ehline raġbet yoḳ

raġbet ḳıl-:

1. **raġbet ḳıl-:**-*ma, -y, -up*
Gazel 973
Mısra: **7**
İsteyip alâka göstermek, itibar etmek, meyletmek, teveccüh etmek.

Ḳılmayup raġbet ṣatardı bir ṣınıḳ peymāneye
Virseler farażā bütün dünyāyı rind-i mey-keşe

raġbet-gīr ol-:

1. **raġbet-gīr ol-:**-*an, -lar*
Gazel 424
Mısra: **7**
Raġbet etmek, meyletmek, alaka duymak.

Zen-i dünyāya raġbet-gīr olanlar zenden alçaḳdur
Fenā dārında ʿuḳbā kārın ancaḳ er gibi er yer

raġbeti eyle-:

1. **raġbeti eyle-:**-*i, -r*
Muhammes 1
Mısra: **28**
Alaka göstermek, itibar etmek, meyletmek, teveccüh etmek.

Raṭb u yābiş şimdi hep cāhillerüñdür her kelām
Cāhil ü dānāya eyler raġbeti her ḫāṣ u ʿām

rāġıb:

1. **rāġıb:**
Gazel 887
Mısra: **9**
Raġbet eden, istekli.

Giçüp uçmaġdan olmazdı bu deñlü rāġıb
Murġ-ı dil ṭuymasa bir şemme gül rūyından

2. **rāġıb:**
Terkib-bend 5
Mısra: **45**
İstekli, isteyen, raġbet eden.

Degüldi kimseyi āzūrde ḳılmaġa rāġıb
Selīm-ṭabʿ idi vü mālik-i mürüvvet idi

rāġıb ol-:

1. **rāġıb ol-:**-*maz, -uz*
Gazel 523
Mısra: **10**
İstemek, düşkün olmak.

Biz şarāb-ı ʿaşḳile mest-i elestüz Rūḥiyā
Bezme rāġıb olmazuz peymāne ḳaydın çekmezüz

raġm:

1. **raġm:**-*ı, -(n)a*
Gazel 651
Mısra: **3**
Aksine, zıddına, inadına.

Mevsim-i güldür içüp raġmına ḫandān olalum
Böyle eyyāmda terk-i mey-i gülfām idenüñ

2. **raġm:**-*ı, -n, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **25**
Aksine, inadına.

Gel ṭoġrılalum meygedeye raġmına anuñ
Kim bār-ı riyādan ḳad-i ber-geştesi ḫamdur

rāh:

1. **rāh:**
Gazel 164
Mısra: **9**
Yol, tarik.

Zāhid-i ḫar yürümez rāh ise dūr ey sāḳī
Aña feyż-i naẓar-ı himmetüñi ṣal yürür

2. **rāh:**
Gazel 594
Mısra: **1**
Yol. || Usul.

Mülk-i ʿaşḳa gitmege tīġuñdan özge rāh yoḳ
Baş ḳomaḳ āsān mıdur bu yolda kim hem-rāh yoḳ

3. **rāh:**-*uñ, -da*
Gazel 626
Mısra: **1**
Yol, tarik; amaç, uğur, maksat.

Ḳahrdan ġayrı ne vār ādeme rāhuñda senüñ
Ey felek vāy aña kim ola penāhuñda senüñ

4. **rāḥ:**-*ı*
Gazel 105
Mısra: **14**
Şarap, içki.

Müderris ile ne ġam olduñ ise hem-ṣoḥbet
Ḳo cāma rāḥı sen ey Rūḥi oḳusun o merāḥ

5. **rāh:**
Gazel 437
Mısra: **4**
Yol, tarik, istikamet.

Ṭālib-i Kaʿbe-i taḥḳīḳ olan āzādelere
Gösterüp rāh-ı ḫarābātı budur rāh dirüz

6. **rāh:**
Terkib-bend 8
Mısra: **142**
Yol, istikamet.

Sizden kim ırağ oldı ise Ḥaḳḳa yaḳındur
Zīrā ki ḍalālet yolıdur gitdüğüñüz rāh

7. **rāh:**-*ı, -n, -da*
Gazel 1112
Mısra: **10**
Bir şeye ulaşmak için takip edilen seyir. || *Amaç, maksat, uğur.*

Nola ḳaddi ḫamīde ṭāḳatı ṭāḳ olsa Rūḥīnüñ
Diyār-ı ʿaşḳ rāhında nice dem bār-ı ġam çekdi

8. **rāh:**
Gazel 1069
Mısra: **6**
Yol, geçit.

Gelmege şāh-ı ḫayāl-ı yār çeşmüm ḳaşrına
Çehre-i zerdümde eşküm rāh şeklin baġladı

rāh aç-:

1. **rāh aç-:**-*du, -m*
Gazel 1000
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yol açmak, yol yapmak.

Sīnemi çāk eyleyüp şevḳuñla dön dil ṭıflına
Açdum iḳlīm-i belāya gitmege bir ṭoġrı rāh

rāh bil-:

1. **rāh bil-:**-*me, -y, -en*
Terkib-bend 4
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gideceği yolu bilmek. || *Nerede nasıl davranılacağını bilmek, yol erkân bilmek.*

Menzil-i maḳṣūda yetmez bu yolda bilmeyen rāh
Devlet anuñ ki refīḳi ola tevfīḳ-i İlāh

2. **rāh bil-:**-*ür*
Gazel 322
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yol yordam bilmek, bir şeyin yöntemini biliyor olmak.

Ṭutdı şemşīrüñe yüz gitmege mülk-i ʿademe
Dil-i şeydā ne ḳadar ṭıfl ise de rāh bilür

rāh bul-:

1. **rāh bul-:**-*amam*
Kaside 1
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yol bulmak. || *Çare bulmak, çözüm üretmek.*

Ben isem bir yire düşdüm arayup bulamam rāh
Aġların ḫüznile geh āh iderin ḫüznile gāh

rāha gel-:

1. **rāha gel:**
Kıt'a 9
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yola gelmek. || *Dik başlılığı bırakıp doğru yolu bulmak, düzelmek, uslanmak.*

Ḫırḳa giymekle kişi dervīş olmaz ṣūfiyā
Pīre var dervīşlük semtini ögren rāha gel

rāḥat:

1. **rāḥat:**-*ı*
Muhammes 1
Mısra: **2**
Huzur, mutluluk.

Ey dirīġā kalmadı gitdi cihānuñ ṣūreti
Derd ü ġam bisyār olup ḳalmadı hergiz rāḥatı

2. **rāḥat:**
Gazel 485
Mısra: **3**
Huzur, rahat.

Rāḥat istersen ḳanāʿat iḫtiyār it yoḫsa kim
Ārzū-yı devlet ey dil ādemi rāḥat ḳomaz

3. **rāḥat:**
Gazel 593
Mısra: **7**
Üzüntüsüz ve sıkıntısız olma durumu.

Olanlar devlet-i dünyāya ṭālib rāḥat olmazlar
Yine faḳr u fenāya mālik olmaḳ bir ṣafā ancaḳ

rāhat ḳoma-:

1. **rāḥat ḳoma-:**-*z*
Gazel 485
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Huzurunu, rahatını bozacak, tedirgin edecek tarzda üstüne düşmek, musallat olmak.

Rāḥat istersen ḳanāʿat iḫtiyār it yoḫsa kim

Ārzū-yı devlet ey dil ādemi rāḫat ḳomaz

rāḥat ol-:

1. **rāḫat ol:**
Gazel 728
Mısra: **10**
Mutlu ve huzurlu olmak.

Ḫalḳ-ı ʿālemden elem çekmekden ise Rūḥiyā
Var hemān bir kūşe-i meyḫāneye düş rāḥat ol

2. **rāḫat ol-:**-*ma, -m*
Gazel 823
Mısra: **10**
Üzüntülü, sıkıntılı veya tedirgin durumda olmamak.

Eylemezsin beni sen yād ben ammā dün ü gün
Rāḥat olmam seni biñ kerre suʾāl eylemesem

rāḥat yüzin görme-:

1. **rāḫat yüzin görme-:**-*z, -di*
Kaside 34
Mısra: **31**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hiç rahat etmemek.

Gözleri rāḥat yüzin görmezdi ḫalkuñ olmasa
ʿAdli Şām sāyesinde rāfiʿ-i jeng-i ẓalām

rāḥat-efzā-yı ḳulūb-ı ehl-i ḥāl:

1. **rāḫat-efzā-yı ḳulūb-ı ehl-i ḥāl:**
Tarih 6
Mısra: **11**
Hakikat ehli kimselerin kalplerini rahatlatan (şey veya kimse).

Ḫabbeẕā ey rāḥat-efzā-yı ḳulūb-ı ehl-i ḥāl
Merḥabā ey nūr-baḫş-ı merdüm-i çeşm-i kirām

rāḥat-i ervāḥ:

1. **rāḫat-i ervāḥ:**-*dur*
Kaside 2
Mısra: **58**
Ruhları rahata erdiren (kimse). || Hz. Muhammed.

Neyyir-i miṣbāḥdur ẕikri dile rāhdur
Rāḥat-i ervāḥdur ṣalli ve sellim ʿaleyh

rāḥat-resān-ı mülk-i şām:

1. **rāḫat-resān-ı mülk-i şām:**
Tarih 7
Mısra: **8**
Şam şehrini rahatlığa ulaştıran.

Mışra ḥākimdi velī olmışdı ʿadl ü reʿfeti
Revnaḳ-efzā-yı Ḥaleb rāḥat-resān-ı mülk-i Şām

rāhber:

1. **rāhber:**-*üñ*
Gazel 611
Mısra: **1**
Rehber, delil, yol gösterici, kılavuz.

Ḳande gitseñ ola tevfīḳ-i Ḫudā rāhberüñ
Ṭuta dünyā yüzin āvāze-i feṭḥ ü ẓaferüñ

2. **rāhber:**
Gazel 851
Mısra: **4**
Rehber, yol gösteren.

Öldürür āḫir beni derdüñ ṭarīḳ-i ʿaşḳda
Şimdi mi çekdi cefāyı rāhber hem-cāhdan

rāh-ı ʿadem:

1. **rāh-ı ʿadem:**-*de*
Gazel 350
Mısra: **3**
Yokluk yolu.

Rāh-ı ʿademde cānlarına geçdi teşnelik
Ezhār-ı bāġ dīdelerinde ṣulandılar

rāh-ı ʿaşḳ:

1. **rāh-ı ʿaşḳ:**
Gazel 630
Mısra: **8**
Aşk yolu.

Meygede-i fenāda yoḳ kimsede neşve-i cünūn
Ḳaysa ṣunuldı gibi her şīşesin eyler rāh-ı ʿaşḳ

2. **rāh-ı ʿaşḳ:**-*da*
Müseddes 5
Mısra: **25**
Aşk yolu, aşk uğrunda.

Ḳıldı rāh-ı ʿaşḳda Rūḥīyi miḥnet pāymāl
Dest-gīr ol ol belā üftādesinüñ göñlin al

3. **rāh-ı ʿaşḳ:**-*uñ, -da*
Tahmis 6
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Aşkının yolunda, aşk uğrunda.

Cān u başı rāh-ı ʿaşḳuñda niṣār itmez miyem
Ölmegi yoluñda cānā iḫtiyār itmez miyem

rāh-ı ʿaşḳ eyle-:

1. **rāh-ı ʿaşḳ eyle-:**-*r*
Gazel 603
Mısra: **8**
Aşkın yolunu tutmak, aşk yolunda ilerlemek.

Meygede-i fenāda yoḳ kimsede neşve-i cünūn
Ḳaysa ṣunuldı gibi her şīşesin eyler rāh-ı ʿaşḳ

rāh-ı ʿaşḳ-ı yār:

1. **rāh-ı ʿaşḳ-ı yār:**-*da*
Gazel 428
Mısra: **2**
Sevgilinin aşkının yolu.

Gitdi elden cān-ı maḥzūn u dil-i mehcūrımuz
Rāh-ı ʿaşḳ-ı yārda ṣarf eyledük maḳdūrımuz

rāh-ı belā:

1. **rāh-ı belā:**-*da*
Gazel 224
Mısra: **3**
Bela yolu.

Düşüp rāh-ı belāda sāye-veş çignendügüm dāʾim
O serv-i ser-firāzuñ ḳadd-i bālāsı belāsıdur

2. **rāh-ı belā:**-*da*
Gazel 1107
Mısra: **4**
Bela yolu. || *Dünya.*

Ḥāşā ki ben ġubārı ayaḳlara çignedüp
Rāh-ı belāda güldüresin üstüme eli

3. **rāh-ı belā:**-*da*
Müsemmen 1
Mısra: **36**
Bela yolu. || *Aşkın neden olduğu dert ve sıkıntı uğrunda.*

Enīsüm olduñ evvel ṣoḥbetümden ṣoñra ʿār itdüñ
Ten-i mecrūhumı rāh-ı belāda ḫāksār itdüñ

rāh-ı beyābān:

1. **rāh-ı beyābān:**
Gazel 1111
Mısra: **6**
Çöl yolu. || *(Bir yere ulaşmayı engelleyen) Zorluklar, engeller.*

Ḳaṣdum bu idi Kaʿbe-i maḳṣūda yol bulam
Varduḳca rāh-ı beyābān dükenmedi

rāh-ı beyābān-ı ʿadem ṭut-:

1. **rāh-ı beyābān-ı ʿadem ṭut-:**-*am*
Kaside 29
Mısra: **32**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yokluk çölünün yolunu tutmak. || *Ölmek.*

Dün bu efkār beni şöyle melūl eyledi kim
Eyledüm ḳaṣd ṭutam rāh-ı beyābān-ı ʿadem

rāh-ı fenā:

1. **rāh-ı fenā:**-*da*
Kaside 15
Mısra: **93**
Fanilik yolu. || *Dünya.*

Rāh-ı fenāda idüp düşmenüñi pāymāl
Mesned-i iḳbālda ide seni kāmrān

rāh-ı ġam:

1. **rāh-ı ġam:**-*da*
Gazel 310
Mısra: **10**
Gam yolu.

Kimse bilmez Rūḥi-i āşüfte-ḥāl u ḫāk-sār
Rāh-ı ġamda nice yıllardur türāb olmış yatur

2. **rāh-ı ġam:**-*da*
Gazel 267
Mısra: **1**
Gam, keder yolu. || *Aşk uğrunda.*

Felek ʿaşḳ ehlini ol rāh-ı ġamda ḫˇār u zār eyler
Döner ṣoñra vücūdın rūzgār ile ġubār eyler

3. **rāh-ı ġam:**-*da*
Gazel 271
Mısra: **4**
Gam yolu. || *Esrar yolu, sevgilinin sarhoşluk veren ayva tüylerinin yolunda.*

Añılınca yāruñ esrār-ı ḫaṭ-ı nev-ḫīzini
Rāh-ı ġamda çeşm-i zārı ʿāşıḳuñ olur ġubār

4. **rāh-ı ġam:**-*da*
Gazel 590
Mısra: **5**
Gam ve keder yolu.

ʿĀşıḳ iseñ rāh-ı ġamda olmadan ġam çekme kim
Cān u baş oynadacaḳ yerdür bu ṣıġmaz bunda lāf

5. **rāh-ı ġam:**-*da*
Kaside 16
Mısra: **78**
Gam yolu. || *Acı ve kederle dolu hayat.*

Bir naẓar ḳıl kim başa devrüñde eflāka ḳadem
Rāh-ı ġamda nice bir dehr ide kendin pāymāl

rāh-ı ḥak:

1. **rāh-ı ḥaḳ:**
Muhammes 1
Mısra: **12**
Allah yolu.

Şeyḫ-i ṣādıḳ dinilenler ḥubb-ı dünyā oldılar
Baḳmadılar rāh-ı Ḥaḳ āḫırda aʿmā oldılar

rāh-ı ḥaḳīḳat:

1. **rāh-ı ḥaḳīḳat:**-*da*
Gazel 716
Mısra: **7**
Hakikatin yolu. || *Allah'a erişme yolu.*

Zāhidā rāh-ı ḥaḳīḳatda gerekmez taḳlīd
Cāhil olma yüri üstāda iriş üstād ol

rāh-ı ḥarābāt:

1. **rāh-ı ḫarābāt:**-*da*
Gazel 774
Mısra: **7**
Meyhane yolu.

ʿÖmrümüñ rāh-ı ḫarābātda ṣarf olduġını
Pīr-i meyḫāne raḳam dökdi ḥesāb itdi tamām

rāh-ı ḫaṭar-nāk:

1. **rāh-ı ḫaṭar-nāk:**
Gazel 642
Mısra: **8**
Tehlikelerle dolu yol.

Yoluñda izdiyād-ı miḥnetüñden ḫazz ider ʿāşıḳ
Çoḳ olsa ḫazzı var rāh-ı ḫaṭar-nāk içre yoldaşuñ

rāh-ı ḥicāz:

1. **rāh-ı ḥicāz:**-*da*
Gazel 963
Mısra: **4**
Hicaz yolu. || *Hac kafilesinin Hicaz'a giderken geçtiği yol.*

Kūyuñ yolında āteş-i āhum yanup gider
Meşʿal gibi ki yaḳıla rāh-ı ḥicāzda

rāh-ı hudā:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **rāh-ı ḫudā:**-*da*
Gazel 31
Mısra: **1**
Allah yolu.

Rāh-ı Ḫudāda nola olsaḳ fenā
Kim ki fenā olmadı bulmaz beḳā

rāh-ı maḥabbet:

1. **rāh-ı maḥabbet:**-*de*
Gazel 716
Mısra: **10**
Aşk yolu.

İşigi ṭaşlarını yaşdan o şīrīn-dehenüñ
Rūḥiyā rāh-ı maḥabbetde bugün Ferhād ol

rāh-ı melāmet:

1. **rāh-ı melāmet:**
Gazel 361
Mısra: **8**
Melamet yolu.

Zāhidüñ pendi ne sūd eyler ki çeşm-i mest-i yār
Ṭurmayup her dem baña rāh-ı melāmet gösterür

2. **rāh-ı melāmet:**-*de*
Gazel 58
Mısra: **3**
Melamilik yolu.

Terk-i ser rāh-ı melāmetde hünerdür dimezüz
Ne hüner dimek olur aña ḥaḳīḳatda ne ʿayb

rāh-ı miḥnet:

1. **rāh-ı miḥnet:**-*de*
Gazel 485
Mısra: **10**
Gam ve keder yolu.

Rūḥiyā bir gün irersin menzil-i maḳṣūda kim
Rāh-ı miḥnetde seni Pāşā-yı ẕī-himmet ḳomaz

rāh-ı rūḥ-baḫş:

1. **rāh-ı rūḥ-baḫş:**
Gazel 745
Mısra: **7**
Ruh bağışlayan, insana ferahlık veren şarap.

Şu gibi aḳmaḳda rāh-ı rūḥ-baḫş ayaġına
Rāh-ı ʿaşḳuñ sālik-i rūşen-żamīridür göñül

rāh-ı ṭaleb:

1. **rāh-ı ṭaleb:**-*de*
Gazel 701
Mısra: **6**
İstek, dua yolu.

Ben ne ḫākam ki olam lāyıḳ-ı bārān-ı kerem
Tek hemān eyle beni rāh-ı ṭalebde pāmāl

2. **rāh-ı ṭaleb:**-*de*
Gazel 53
Mısra: **4**
Arzu edilen (şeyin) yolu.

Ser-menzil-i beḳāya irişmez şu kimse kim
Rāh-ı ṭalebde eylemeye cismini fenā

3. **rāh-ı ṭaleb:**-*de*
Gazel 717
Mısra: **14**
Dilek yolu. || *İsteme şekli, dua.*

Rūḥi iki cihānda murāduñ necāt ise
Rāh-ı ṭalebde peyrev-i Āl-ı Muḥammed ol

4. **rāh-ı ṭaleb:**-*üñ, -de*
Rübai 3
Mısra: **2**
(Allah'ı) Arzulama yolu.

Yārab baña rāz-ı ʿaşḳuñı ifşā ḳıl
Rāh-ı ṭalebüñde ʿaḳlumı yaġmā ḳıl

rāh-ı vaḥdet:

1. **rāḥ-ı vaḥdet:**-*le*
Gazel 215
Mısra: **11**
Vahdet şarabı.

ʿAşḳ cāmı rāḥ-ı vaḥdetle lebālebdür henüz
Gerçi anı ʿārifler kerrātile nūş itdiler

rāh-ı vefā:

1. **rāh-ı vefā:**-*da*
Gazel 505
Mısra: **1**
Vefa yolu.

Rāh-ı vefāda ḫāk ola cism-i nizārımuz
Aʿdā gözini kör ide şāyed ġubārımuz

rāh-ı viṣāl:

1. **rāh-ı viṣāl:**-*i*
Kaside 25
Mısra: **10**
(Sevgiliye) Kavuşma yolu.

Esīr-i ṣoḥbeti olma bī-vefānuñ kim
Ḥarām ola saña rāh-ı viṣāli ġayra ḥelāl

rāh-ı yār:

1. **rāh-ı yār:**-*da*
Gazel 720
Mısra: **9**
Sevgilinin yolu.

Ḫīş u bīgāne dime meyl itme rāh-ı yārda
Cehd ḳıl kendi vücūdından daḥi bīgāne ol

rāh-ı yezdān:

1. **rāh-ı yezdān:**-*e*
Terkib-bend 7
Mısra: **37**
Allah yolu.

Kız idi līk rāh-ı Yezdāne
Baş açup girmişidi merdāne

raḥm:

1. **raḥm:**-*ı*
Gazel 69
Mısra: **8**
Merhamet.

Göñlimüz aldı bizi öldürmek ister cevrile
Raḥmı yoḳ bir kāfir-i ḳattāl vażʿı dil-firīb

2. **raḥm:**
Gazel 952
Mısra: **4**
Acıma, esirgeme, merhamet etme.

Dil-i mecrūḥuma cellād-ı çeşm-i bī-emānuñdan
Umardum merḥamet ḳātilden olsa raḥm maḳtūla

raḥm eyle-:

1. **raḥm eyle:**
Gazel 320
Mısra: **8**
Acımak, merhamet göstermek.

Bār-ı belāñı çekdügi inṣāf mı göñül
Raḥm eyle sen de bu ne çeker mübtelāyı gör

raḥm it-:

1. **raḥm it-:***-me, -di*
Gazel 445
Mısra: **2**
Acımak, merhamet etmek.

Olmaduḳ yār o yār-ı cāna henüz
Bize raḥm itmedi zamāne henüz

raḥm kıl-:

1. **raḥm ḳıl-:***-maz, -sın*
Gazel 864
Mısra: **1**
Merhamet etmek, acımak.

Ġamuñdan derde düşdüm ḥālüme bir raḥm ḳılmazsın
Esīrüñ derd-mendüñ olduġum gūyā ki bilmezsin

raḥmet:

1. **raḥmet:***-dür*
Gazel 256
Mısra: **10**
Lütuf.

Reh-i miḥnetde cān virmek ḥabībüm derd-i ʿaşḳuñla
Bize raḥmetdür ammā kim raḳībe ḫayli zaḥmetdür

2. **raḥmet:**
Tarih 70
Mısra: **4**
(Allah'ın) rahmeti, esirgemesi, acıması.

Cihān fānīdür andan her gelen lābüd geçer ammā
Hemān devlet anuñ kim Cānib-i Ḥaḳdan bula raḥmet

3. **raḥmet:**
Gazel 609
Mısra: **8**
Lütuf, ihsan.

Ḳulūba cümle teʾs̱īr itdi ol söz kim dimişlerdi
Sefer zaḥmetlerin raḥmet bilüp zād-ı meʿād itdük

4. **raḥmet:**
Gazel 34
Mısra: **2**
Allah'ın bağışlaması, merhameti.

Ben gidüp ḥāk-i derüñden virmedüm zaḥmet saña
Sen gelüp bir kerre ḥālum ṣormaduñ raḥmet saña

5. **rahmet:**
Kaside 6
Mısra: **40**
Esirgeme, bağışlama.

Şeh-i bülend-naẓarsın saña müsellemdür
Mürüvvet ü kerem ü luṭf u rahmet ü inʿām

raḥmet ḳapuları:

1. **raḥmet ḳapuları:**
Tarih 71
Mısra: **5**
Dua eden kulların Allah'ın mağfiretini dilemek için yöneldikleri makam.

Raḥmet ḳapuları yüzine feṭḥ olup müdām
Ḥaḳdan şerīf-i rūḥına yüz biñ selām ola

raḥmet-i bād:

1. **raḥmet-i bād:**
Gazel 127
Mısra: **6**
Rüzgarın rahmeti.

Yetürür nālemi her gün o mehe bād-ı seḥer
Āferīn itdügi iḥsānlarına raḥmet-i bād

raḥmet-i faẕ̇l-ı raḥīm:

1. **raḥmet-i faẕ̇l-ı raḥīm:**
Tarih 49
Mısra: **6**
Allah'ın rahmeti.

Feyż-baḫş-ı ḫāṣ u ʿām idi vücūd-ı eşrefi
Ḥāle irgürmişdi anı raḥmet-i faẕ̇l-ı Raḥīm

raḥmeyle-:

1. **raḥmeyle:**
Müsemmen 1
Mısra: **8**
Acımak, korumak, esirgemek, şefkat etmek.

Belā-yı ʿaşḳile yaḳlaşdı kim tenden çıḳa cānum
Meded devletlü başuñçün baña raḥmeyle sulṭānum

raḥmī:

1. **raḥmī:**
Tahmis 4
Mısra: **25**
(ö.1567-68) Asıl adı Pîr Muhammed/Mehmed olan şair, kaynaklarda Rahmî, Bursalı Rahmî, Rahmî Çelebi olarak anılmaktadır.

Künc-i istiġnāda Raḥmī şöyle bī-pervā yatur

raḥmı yoḳ:

1. **raḥmı yoḳ:**
Gazel 248
Mısra: **17**
Merhametsiz.

Raḥmı yoḳ kāfir iken kendüñe sen ey Rūḥī
Māʾil añlarsın o bī-raḥmı ferāset bu mıdur

rahne:

1. **raḫne:**
Gazel 1033
Mısra: **7**
Delik, yarık.

Gāh müjgānı geçer tīr-i ḳażāya raḫne
Gāh ḳavs-i ḳadere kūşeler eyler ḳaşı

raḫş:

1. **raḫş:**-*ı, -n, -a*
Kaside 4
Mısra: **9**
Gösterişli, güzel at.

Himmetüñ raḫşına meydān māverā-yı kāʾināt
Āsümān-ı ḳadrüñe kim pāye-i çarḫ-ı nüh-ḳıbāb

raḫşān ol-:

1. **raḫşān ol-:**-*ur*
Müsebba 1
Mısra: **2**
Parlamak.

Bir meleksin ḥüsnüñe cümle cihān ḥayrān olur
ʿĀrıżuñdan nūr alursa mihr ü meh raḫşān olur

raḫşende:

1. **raḫşende:**
Kaside 34
Mısra: **9**
Parlak, parlayan.

Tāze tāze sünbüli raḫşende çün ʿıḳd-ı berīn
Deste deste gülleri tābende çün māh-ı tamām

raḫş-ı devlet:

1. **raḫş-ı devlet:**
Kaside 34
Mısra: **90**
Makam ve mevki atı. || *Mutluluk atı.*

Sīm ü zerle kīse mālāmāl ü dil ġamdan tehī
Raḫş-ı devlet zīr-rān u dest-i ḳudret der-likām

raḫş-ı dildār:

1. **raḫş-ı dildār:**-*a*
Gazel 1094
Mısra: **11**
Sevgilinin atı.

Raḫş-ı dildāra semend-i felek öykinse aña
Dir zamāne işidirsin ki anuñ yoḳdur eşi

raḫş-ı himmet:

1. **raḫş-ı himmet:**-*e*
Gazel 1028
Mısra: **3**
Gayret atı.

Ben merd aña dirin ki binüp raḫş-ı himmete
Evvel ḳademde çignede çarḫ-ı muḳarnası

rakam:

1. **raḳam:**
Kaside 29
Mısra: **8**
Yazı yazma.

İtmege ḥükmini sulṭān-ı bahāruñ icrā
Sebz ḳılmış bu ḫaṭı levḥ-i zemīn üzre raḳam

rakam dök-:

1. **raḳam dök-:**-*di*
Gazel 774
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**

Saymak, hesaplamak.

ʿÖmrümüñ rāh-ı ḫarābātda ṣarf olduġını
Pīr-i meyḫāne raḳam dökdi ḥesāb itdi tamām

rakam eyle-:

1. **raḳam eyle-:**-*di*
Tarih 36
Mısra: **11**
Yazmak.

Lafẓen ü maʿnen eyledi şevḳile tārīḫin raḳam
Geldi hezār u pençde cānib-i ṣaḥna Ḥāleti

rakam it-:

1. **raḳam it-:**-*di*
Tarih 25
Mısra: **9**
Yazmak.

Mülhem-i ġayb itdi tārīḫin raḳam
Oldı vālī bir celīlü'l-ḳadr ṣadr

raḳam ḳıl-:

1. **raḳam ḳıl-:**-*dı*
Tarih 34
Mısra: **3**
Yazmak.

Ḳıldı tārīḫini Rūḥī-i suḫan-sāz raḳam
Oldı bir Esʿad-ı dehr Edirneye vāli-i mülk

2. **raḳam ḳıl-:**-*dı*
Tarih 57
Mısra: **9**
Yazmak, kaleme almak.

Olup şād Rūḥī raḳam ḳıldı tārīḫ
ʿAṭā ḳıldı Dervīşe sulṭān-ı ʿādil

rakam ol-:

1. **raḳam ol-:**-*ıcaḳ*
Tarih 81
Mısra: **7**
Yazmak, yazılmak.

ʿAḳdi raḳam olıcaḳ fikrine tārīḫinüñ
Başladı her bülbül-i nükte-serā gül gibi

rakīb:

1. **raḳīb:**
Gazel 112
Mısra: **3**
Şiirde sevgiliyi âşık kadar sevmediği halde ona yani sevgiliye sözünü geçiren ve onu âşıktan soğutmaya çalışan kimse.

Raḳīb aġlar yanuñda geh miyānuñ geh lebüñ añup
Yine ben bī-edeb rūḥ-ı revānum yine ben küstāḫ

2. **raḳīb:**-*e*
Gazel 256
Mısra: **10**
Rakip. II Düşman.

Reh-i miḥnetde cān virmek ḥabībüm derd-i ʿaşḳuñla
Bize raḥmetdür ammā kim raḳībe ḫayli zaḥmetdür

rakībā:

1. **raḳībā:**
Gazel 112
Mısra: **5**
Ey rakip!.

Saña düşmez raḳībā olmaḳ ol şūḫ ile hem-zānū
Egerçi biz daḥi küstāḫuz ammā sen iñen küstāḫ

rakīb-i āteş-i ʿaşḳ:

1. **raḳīb-i āteş-i ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 440
Mısra: **7**
Aşk ateşinin rakibi, benzeri.

Dilden raḳīb-i āteş-i ʿaşḳuñ diler kese
Sönsün ocaġı söndüre her kim ocaġımuz

rakīb-i bed-efʿāl:

1. **raḳīb-i bed-efʿāl:**
Gazel 213
Mısra: **9**
Kötü ameller işleyen rakip.

Ḳo gelmesün raḳīb-i bed-efʿāl kūyuña
Cennetde neyler ol ki maḳāmı cahīmdür

raḳīb-i bed-gū:

1. **raḳīb-i bed-gū:**-*dan, -dur*
Rübai 8
Mısra: **1**
Dedikoducu rakip.

Ṣanmañ ġamımuz raḳīb-i bed-gūdandur
Zīrā bizi öldüren o sīmīn-tendür

raḳīb-i bed-liḳā:

1. **raḳīb-i bed-liḳā:**-*dan*
Gazel 573
Mısra: **10**
Suratsız, çirkin rakip.

Kesilmez yārdan bir laḥẓa olmış şöyle maḳbūlı
Belādur olmaz ey Rūḥī raḳīb-i bed-liḳādan ḥaẕẕ

raḳīb-i bī-baṣīret:

1. **raḳīb-i bī-baṣīret:**-*den*
Gazel 363
Mısra: **9**
Gerçeği göremeyen, anlayışsız rakip.

Raḳīb-i bī-baṣīretden ḥaẕer eylerler ey Rūḥī
Cemāl-i şāhid-i ġaybı anuñçün her gören ṣaḳlar

rakīb-i cefā-pīşe:

1. **rakīb-i cefā-pīşe:**
Kaside 25
Mısra: **4**
Cefa etmeyi huy edinmiş rakip.

O gün gelür eceli derd-mend-i ʿaşḳuñ kim
Gelüp rakīb-i cefā-pīşe ḥālin ide suʾāl

raḳīb-i dīv:

1. **raḳīb-i dīv:**-*i*
Gazel 852
Mısra: **5**
Şeytan taifesinden olan rakip.

Ḳande varsaḳ buluruz anda raḳīb-i dīvi
Ya iner gökden o iblīs çıḳar yā yerden

raḳīb-i dīv-sīret:

1. **raḳīb-i dīv-sīret:**-*le*
Gazel 1080
Mısra: **5**
Şeytan karakterli rakip.

Çeküp il ṭaʿnın olmaḳdan raḳīb-i dīv-sīretle
Gelüp olsañ bizümle ey perī-ruḫsār olmaz mı

raḳīb-i dūn:

1. **raḳīb-i dūn:**
Kıt'a 6
Mısra: **2**
Aşağılık rakip.

Meclisde muṣḥaf-ı ruḫ-ı dildārı dün gice
Būs itmege teveccüh iderken raḳīb-i dūn

raḳīb-i ehrimen:

1. **raḳīb-i ehrimen:**
Gazel 1063
Mısra: **12**
Şeytan rakip.

Süleymānluḳ hemān aldurmamaḳdur ḫātem-i cānı
Ḥaẕer ḳıl sāḳiyā bezme raḳīb-i Ehrimen geldi

raḳīb-i hār:

1. **raḳīb-i ḫār:**
Gazel 233
Mısra: **7**
Dikene benzeyen rakip.

Bāde içmek vaʿde eylersin raḳīb-i ḫār ile
Ḳorḳarın ey ġonca-fem bir gün arada ḳan olur

raḳīb-i har-ṭabīʿat:

1. **raḳīb-i ḫar-ṭabīʿat:**
Gazel 639
Mısra: **2**
Eşek mizaçlı rakip.

Ne mümkin aduñ anmaḳ gelmeyendür ḫāṭıra yāduñ
Senüñ de ey raḳīb-i ḫar-ṭabīʿat var mıdur aduñ

raḳīb-i hīre-ser:

1. **raḳīb-i ḫīre-ser:**
Gazel 841
Mısra: **4**
Sersem rakip.

Gelüp gitmekledür bezm-i cihānuñ resm ü āyīni
Nigār-ı sīm-ten gelsün raḳīb-i ḫīre-ser gitsün

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

rakīb-i kāfir:

1. **raḳīb-i kāfir:**-*i*
Gazel 314
Mısra: **4**
Kafir rakip.

Şemşir-i dest-i ḳahrile meydān-ı ʿaşḳda
Cānā raḳīb-i kāfiri ḳatl it ġazā budur

rakīb-i kec-nazar:

1. **rakīb-i kec-naẓar:**
Gazel 26
Mısra: **1**
Kıskanç rakip.

Gezermiş reh-güẓārında rakīb-i kec-naẓar tenhā
Göñül şād ol ki ḳaldı saña nūr-ı baṣar tenhā

rakīb-i mürde-dil:

1. **raḳīb-i mürde-dili:**-*i*
Gazel 691
Mısra: **10**
Kalbi ölmüş olan rakip.

Beni ki ḥasta-i ʿaşḳam lebüñle iḥyā ḳıl
Raḳīb-i mürde-dili bī-ḥuẓūr idem dirseñ

rakīb-i nādān:

1. **raḳīb-i nādān:**
Gazel 839
Mısra: **1**
Cahil ve kaba rakip.

Bī-tekellüf gelicek bezme raḳīb-i nādān
Fi'l-mesel cennete düşmiş köpege döndi hemān

raḳīb-i naḥs:

1. **raḳīb-i naḥs:**
Gazel 806
Mısra: **7**
Uğursuz rakip.

Maḳbūl-ı ḥażret ola revā mı raḳīb-i naḥs
Ben bāb-ı devletüñde ġulām-ı saʿīd olam

raḳīb-i nā-kes:

1. **raḳīb-i nā-kes:**
Kaside 25
Mısra: **8**
Aşağılık rakip.

Belā degül mi ki sen mübtelā-yı hicr olasın
Raḳīb-i nā-kes ola māḥrem-i ḥarīm-i viṣāl

raḳīb-i rū-siyeh:

1. **raḳīb-i rū-siyeh:**
Müsebba 1
Mısra: **19**
Kara yüzlü, uğursuz rakip.

Ḳarşuma ṭurur raḳīb-i rū-siyeh ḥayfā benüm
Gice gündüz ṣanʿatum āh ü şām efġān olur

2. **raḳīb-i rū-siyeh:**-*dür*
Gazel 340
Mısra: **5**
Kara yüzlü rakip.

Seni bizden raḳīb-i rū-siyehdür menʿ iden dāʾim
Dil-i bīçāreye mihr itmemek hep ol belādandur

rakīb-i seg:

1. **raḳīb-i seg:**-*le*
Gazel 1079
Mısra: **7**
Köpeğe benzeyen rakip.

Beni görse raḳīb-i segle kūyında ḳaçar bilmem
Ol āhū-çeşm benden mi ḳaçar yā ol uyuzdan mı

raḳīb-i seg-ṣıfat:

1. **raḳīb-i seg-ṣıfat:**
Gazel 545
Mısra: **3**
Köpek sıfatlı rakip.

Raḳīb-i seg-ṣıfat bir nice gün geçmezdi kūyuñdan
Görinmezdi ölümlü ḫastadur dirdi bu gün geçmiş

raḳīb-i siyeh-dil:

1. **raḳīb-i siyeh-dil:**-*üñ*
Gazel 90
Mısra: **3**
Kötü kalpli rakip.

ʿĀşıḳlaruñla baḫṣi raḳīb-i siyeh-dilüñ
Beñzer aña ki eyleye ḫāṣ ile ʿām baḫṣ

raḳīb-i tīre-dil:

1. **raḳīb-i tīre-dil:**-*üñ*
Gazel 754
Mısra: **6**
Kötü kalpli, kalbi kara rakip.

Olursa ṣubḥ-ı cemāluñdan ayruya ṭalebi
Raḳīb-i tīre-dilüñ mihri ṣādıḳāne degül

rakīb-i zāġ:

1. **raḳīb-i zāġ:**
Gazel 487
Mısra: **3**
Kargaya benzeyen rakip.

Yoḳdur raḳīb-i zāġ gibi āşiyānımuz
ʿAnḳālaruz zamānede bī-āşiyānlaruz

rakiyye:

1. **raḳiyye:**
Tarih 72
Mısra: **3**
Rakiyye (özel isim).

Yata lāyıḳ mı ciger-kūşem Raḳiyye ḫākda
Ola ʿālemde benüm ʿişret-gehüm behcet-serāy

rakṣ:

1. **raḳṣ:**-*a*
Gazel 43
Mısra: **5**
Dans, oyun.

Dün didi raḳṣa girüp saña vefālar ideyin
Döndü ʿahdine vefā itmedi ol māh-liḳā

2. **raḳṣ:**-*a*
Gazel 938
Mısra: **9**
Çeşitli ahenkli hareketler dizisi,oyun,dans.

Raḳsa girdi gördiler ol serv-ḳaddi Rūḥiyā
Başladılar el ele urmaġa şeydālar yine

raḳṣ it-:

1. **raḳṣ it-:**-*di*
Tarih 31
Mısra: **1**
Oynamak; dans etmek. || *Sevinmek.*

Raḳṣ itdi felek ki ḳıldı şāh-ı devrān
Müftī-i cihān oġlını müftī-i cihān

raḳṣa getür-:

1. **raḳṣa getür-:**-, -*di*
Gazel 504
Mısra: **12**
Raks ettirmek, ahenkli hareketler yaparak oynatmak, dans ettirmek.

Āh u fiġānımuzda bizüm özge ḥāl var
Nāhīd-i çarḫı raḳṣa getürdi sürūdımuz

rām:

1. **rām:**
Gazel 758
Mısra: **9**
Uyan, buyruk altına giren.

Nīze-i ʿirfān elinde tevsen-i ṭabʿ ise rām
Naẓm meydānı senüñdür Rūḥiyā cevlāna gel

2. **rām:**-*dur*
Gazel 328
Mısra: **6**
Boyun eğmiş.

Devletüñde hep saʿādet ehli olsun kāyināt
Çün saña devlet musaḫḫardur saʿādet rāmdur

3. **rām:**-*ımuz*
Gazel 497
Mısra: **4**
İtaat eden, boyun eğen.

Yıllardır ki künc-i belādur maḳāmımuz
Olsa ʿaceb mi şāhid-i maḳṣūd rāmımuz

rām eyle-:

1. **rām eyle-:**-*di*
Gazel 802
Mısra: **7**
Boyun eğdirmek, itaat ettirmek, hükmü altına almak.

Rām eyledi hep gönlimüzi ḫātem-i laʿluñ
Ol ḫātemi ben mühr-i Süleymāna degişmem

rām it-:

1. **rām it-:**-*dü, -m*
Gazel 822
Mısra: **2**
Boyun eğdirmek, itaat ettirmek.

Kimsenüñ rāmına senden ġayrı iḳdām itmedüm
Cümleyi rām itdüm ammā kim seni rām itmedüm

rām ḳıl-:

1. **rām ḳıl-:**-*maġ, -çün*
Gazel 750
Mısra: **1**
Boyun eğdirmek, itaat ettirmek, hükmü altına almak.

Rām ḳılmaġçün ne ḥācet zülfüñ itmek dām-ı dil
Dil saña rām oldı ammā olmaduñ sen rām-ı dil

rām ol-:

1. **rām ol-:**-*a*
Gazel 48
Mısra: **3**
Uymak, boyun eğmek.

Kāmil degüldür ol ki ola rām herkese
Kāmil odur ki hemdem-i ehl-i kemāl ola

2. **rām ol-:**-*a*
Gazel 911
Mısra: **3**
Boyun eğmek, itaat etmek, bağlanmak.

Kāmil degül durur o ki rām ola herkese
Kāmil odur ki hemdem-i ehl-i kemāl ola

3. **rām ol-:**-*a*
Gazel 651
Mısra: **7**
Boyun eğmek, itâat etmek, hükmü altına girmek, teslim olmak.

Ṣanma esmāyile rām ola gider ol fikri
Nüsḫası zer gerek ol sīm-teni rām idenüñ

ramażān:

1. **ramażān:**
Gazel 807
Mısra: **10**
Arabî ayların Şaban ve Şevval arasında kalan ve devamı boyunca oruç tutulan dokuzuncu ayı.

Ṣafā-yı ʿīdile sāḳī şarābı devre getür
Ki ġuṣṣayı Ramażān gibi nā-bedīd idelüm

rām-ı dil:

1. **rām-ı dil:**
Gazel 750
Mısra: **2**
(Aşığın) Gönlüne boyun eğen.

Rām ḳılmaġçün ne ḥācet zülfüñ itmek dām-ı dil
Dil saña rām oldı ammā olmaduñ sen rām-ı dil

raʿnā:

1. **raʿnā:**
Gazel 40
Mısra: **1**
Hoş, güzel, parlak.

Gül gibi olmada günden güne ḥüsnüñ raʿnā
Nola bülbül gibi ʿāşıḳlaruñ olsa şeydā

2. **raʿna:**
Gazel 897
Mısra: **8**
Güzel, hoş, latif.

Ḫal u ḫaṭile ruḫ-ı zībāñı görenler dirler
Be ne raʿna be ne zībā be ne ġarrādur bu

raʿnālıḳ:

1. **raʿnālıḳ:**-*lar*
Gazel 181
Mısra: **2**
Güzellik, parlaklık.

Öldi gitdi elem-i ʿaşḳuñ ile ʿāşıḳlar
Nedür ey ṣūḫ-ı cihān sende bu raʿnālıḳlar

raʿnāluġ:

1. **raʿnāluġ:**-*ı*
Kaside 37
Mısra: **12**
Güzellik, hoşluk.

Şeyḫ bāġı yine dönmiş mi riyāż-ı İreme
Ḳatı raʿnāluġı var mı o gülistān nicedür

rāsıt:

1. **rāsıt:**-*ı*
Gazel 1019
Mısra: **9**
Gözetleyen, gözleyen kimse.

Rāsıtı ol gün olur ehl-i ʿaẕāba dūzeḫ
Ola bir yerde ki nādān otura çep çevre

rāst:

1. **rāst:**-*da*
Gazel 124
Mısra: **3**
Doğru, düz, eğri olmayan. || *Klasik Türk müziğinde bir makam.*

Bağlamış rāstda ey naḫl-ı ḥayāt
Vaṣf-ı ḳadduñdaki ṣiʿri nevṣād

2. **rāst:**
Kaside 26
Mısra: **4**
Uygun, beklenen şekilde, arzu edildiği gibi.

Ṭursa ṣalınsa ʿaceb mi çemenüñ üstine kim
Rāst gördi ḳaddine ḫilʿat-i nevrūzı niḥāl

rast gel-:

1. **rast gel-:**-*mek*
Gazel 785
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tasarlamadığı halde karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek.

Belāyı gör ki bir kez rast gelmek olmadı mümkin
Ḳapuñdan ḳāmetüñ seyr itmekiçün nice kez giçdüm

raṭb u yābis:

1. **raṭb u yābiş:**
Muhammes 1
Mısra: **27**
Yaş ve kuru, her şey. || *Münasebetli münasebetsiz, yerli yersiz (söz).*

Raṭb u yābiş şimdi hep cāhillerüñdür her kelām
Cāhil ü dānāya eyler raġbeti her ḫāṣ u ʿām

rāvza:

1. **ravża:**-*s*, -*ı*, -*n*
Gazel 678
Mısra: **13**
Bahçe.

Ḥüseynüñ ravżasın seyr it ḳıyāmet görmek isterseñ
Ki ṭutmış serv-ḳadler mātemin ol şāh-ı devrānuñ

2. **rāvẓa:**-*n*, -*uñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **35**
Bahçe, cennet bahçesi.

Yatur gül gibi gülgūn perdesine rāvẓanuñ ol gül
Gezen mersiye-ḫānlar bülbülān-ı bāġ-ı ḥayretdür

3. **ravża:**-*ñ*, -*da*
Kaside 5
Mısra: **10**
Bahçe, cennet. || *Hz. Ali'nin kabrinin bahçesi.*

Lutfuñ umup niyāza ṭururlar melāʾike
Ravżañda bağlayup giceler ṣubh olınca ṣaf

4. **ravża:**-*s*, -*ı*, -*n*
Terkib-bend 1
Mısra: **63**
Çayır çimeni, ağacı, suyu bol yer, bahçe. || *Hz. Hüseyin'in kabri.*

Ṣulayup ravżasın saḳḳā-yı eşk-i çeşmi Rūḥīnüñ
Ḫas u ḫāşāḳı refʿ eylesin cārūb-ı müjgānı

ravża-i baġdād:

1. **ravża-i baġdād:**-*da*
Tarih 4
Mısra: **18**
Cennete benzeyen Bağdat şehri.

Ḳanı bir himmet-i ʿāli ki saʿādetle gelüp
Eyleye ravża-i Baġdādda gül gibi ḳarār

ravża-i bāġ:

1. **ravża-i bāġ:**-*ı*
Kaside 14
Mısra: **23**
Bahçe.

Bahār ravża-i bāġı bihişte döndürdi
Bulunmaz araşan ey ṣūfī bir birinde ḳuṣūr

ravża-i bāġ-ı bihişt:

1. **ravża-i bāġ-ı bihişt:**-*den*
Gazel 531
Mısra: **10**
Cennet bahçesi.

Meger hevāsına düşdi hümā-yı kākülüñ
Ki çıḳdı ravża-i bāġ-ı bihiştden

ravża-i cennet:

1. **ravża-i cennet:**
Tarih 74
Mısra: **9**
Cennet bahçesi.

Ravża-i cennet midür āyā bu zībā kūşe kim
Gülleri ṣolmaz ṣafāsı eksik olmaz muttaşıl

ravża-i cinān:

1. **ravża-i cinān:**
Terkib-bend 5
Mısra: **60**
Cennet bahçesi.

Hemīşe luṭf-ı ezel aña yār-ı cān olsun
Müdām yatduġı yer ravża-i cinān olsun

ravża-i dāru's-selām:

1. **ravża-i dāru's-selām:**
Gazel 804
Mısra: **14**
Cennet bahçesi.

Bülbül-i güyendelerüz gül gibi
Gülşenimüz ravża-i dāru's-selām

2. **ravża-i dāruʿs-selām:**
Tarih 3
Mısra: **4**
Bağdat'ın bahçe(ler)i.

Yine ṣaldı sāye bir ebr-i bahār-ı maʿdelet
Yine reşk-i cennet oldı ravża-i dāruʿs-selām

3. **ravża-i dāruʾs-selām:**
Terkib-bend 2
Mısra: **33**
Cennet bahçesi. || *Bağdat şehri.*

Cismine olmazdı medfen ravża-i dāruʾs-selām
Geçse evḳātı cihānda her kimüñ Ḳurʾan ile

ravża-i pāk:

1. **ravża-i pāk:**-*ı, -n, -da*
Tarih 10
Mısra: **7**
Temiz ve güzel bahçe.

Ravża-i pākında bir çeşme binā itdi kim
Nūş iden ol çeşmeden buldı elemden necāt

ravżā-i rıḍvān:

1. **ravżā-i rıḍvān:**-*ı*
Gazel 419
Mısra: **8**
Cennet bahçesi.

Bir nefes gülşende yārı ile hemdem olmayan
Bāġ-ı ʿadn u ravżā-i rıḍvānı bilmez ḳandedür

ravża-i zāġān:

1. **ravża-i zāġān:**-*a*
Tahmis 3
Mısra: **7**
Kargaların bahçesi. || *Rakiplerin yanı.*

İder ol ravża-i zāġāna mesken yekser āḫır ḫaṭ
Uçar murġ-ı cemāluñ aña olur şehper āḫır ḫaṭ

rāy:

1. **rāy:**-*a*
Gazel 338
Mısra: **14**
Fikir, düşünce.

Göñül cehd eyle kesb-i maʿrifetde reʾy ḫāṣıl ḳıl
Ġaraż kesb-i maʿrifetden bu rāya mālik olmaḳdur

rāyet-i fetret ḳalḳ-:

1. **rāyet-i fetret ḳalḳ:**-*i-ar*
Gazel 405
Mısra: **14**
Karışıklık ve iktidarsızlık bayrağının kaldırılması.

Eşḳıyā dest-i tecāvüz uzadur eṭrāfa
Fitne ayaġa ṭurar rāyet-i fetret ḳalḳar

rāyet-i mesned-nişīn-i yesreb ü baṭḥā:

1. **rāyet-i mesned-nişīn-i yesreb ü baṭḥā**--*i*
Gazel 332
Mısra: **10**
Mekke ve Medine'nin sancak görevlisi.

Sāye ṣalmış ʿāleme evc-i saʿādetde yaḫūd
Rāyet-i mesned-nişīn-i Yesreb ü Baṭḥā mıdur

2. **rāyet-i mesned-nişīn-i yesreb ü baṭḥā:**
Kaside 12
Mısra: **10**
Mekke ve Medine'yi makam edinenlerin sancağı.

Sāye ṣalmış ʿāleme evc-i saʿādetden yaḫūd
Rāyet-i mesned-nişīn-i Yesreb ü Baṭḥā mıdur

rāyiḥa:

1. **rāyiḥa:**-*s, -ı, -n, -dan*
Kaside 11
Mısra: **4**
Koku, güzel koku.

Gül-i ter olaʿarak-rīz ü bāde ola gül-rīz
Gülāb rāyiḥasından muʿaṭṭar ola dimāġ

rāyiḥa-i misk ü ʿabīr:

1. **rāyiḥa-i misk ü ʿabīr:**
Gazel 957
Mısra: **7**
Misk ve abir kokusu. || *Sevgilinin geçtiği yerlere bıraktığı koku.*

Yer yüzi rāyiḥa-i misk ü ʿabīr ile ṭolar
Ayaġuñ ṭozı ḳaçan bād-ı ṣabāyile giçe

rāyınca:

1. **rāyınca:**
Gazel 625
Mısra: **10**
Fikrince, düşüncesine göre.

Mükedder ḳılma ṭabʿuñ geşt-i ümmīd olmaya ḫāṣıl
Kimüñ rāyınca gördüñ döndügin bu köhne dolābuñ

rāz:

1. **rāz:**-*um, -ı*
Gazel 869
Mısra: **4**
Gizlenen şey, sır.

Çāk çāk eyleyen dil-i zārı
Rāzumı āşikār iden sensin

2. **rāz:**-*lar*
Gazel 644
Mısra: **8**
Gizlenen şey, sır. || *İlahi sırlar.*

Ṭālib-i sırr-ı İlāhī yoḳ cihānda yoḳsa kim
Rāzlar vardur dil-i dānāda gözler görmedük

rāz-dān:

1. **rāz-dān:**
Tarih 75
Mısra: **13**
Sırrı bilen, sırra ortak olan (kimse), dost.

Rāz-dān olsa lāyıḳ fāżılān-ı rūzgār
Hem-nişīni nükte-perdāzān-ı şāḥib-i vecd u ḥāl

rāz-dār-ı muṣṭafā:

1. **rāz-dār-ı muṣṭafā:**
Kaside 3
Mısra: **50**
Hz. Muhammed'in sırdaşı. || *Hz. Ali.*

Eylemek taʿrīf o ẕī-ḳadri ne ḥācet kim ola
Maẓhar-ı sırr-ı Ḫüdā vü rāz-dār-ı Muṣṭafā

rāz-ı ʿaşḳ:

1. **rāz-ı ʿaşḳ:**-*uñ, -ı*
Rübai 3
Mısra: **1**
(İlahi) Aşk sırrı.

Yārab baña rāz-ı ʿaşḳuñı ifşā ḳıl
Rāh-ı ṭalebüñde ʿaḳlumı yaġmā ḳıl

rāz-ı derūn:

1. **rāz-ı derūn:**
Gazel 462
Mısra: **8**
Kalbin sırları.

Riyā ẓann itme ḳaşdum terk-i meyden sırr-ı ʿaşḳuñdur
Ki meyden fāş olur rāz-ı derūn inkāra yer ḳalmaz

2. **rāz-ı derūn:**-*ı*
Gazel 315
Mısra: **4**
Gönül sırrı.

Gül ruḫlarıyla şevḳe gelüp bāde nūş iden
Rāz-ı derūnı ġonca-ṣıfat āşikār ider

3. **rāz-ı derūn:**-*ı*
Gazel 921
Mısra: **8**
(Bir kimsenin) Kalbindeki sır.

Meded arż-ı ṣadāḳat ḥadden aşdı ṭarḫ-ı bezm itsek
Açılsa herkesüñ rāz-ı derūnı āşikār olsa

4. **rāz-ı derūn:**-*ı, -n*
Gazel 267
Mısra: **6**
Gizli sır. || *Göğüsteki dağ yarası.*

Göñül gül gibi yaḳup sīnesine dāġlar yer yer
O serve ġonca-veş rāz-ı derūnın āşikār eyler

rāz-ı dil-i pür-ġam:

1. **rāz-ı dil-i pür-ġam:**
Gazel 1022
Mısra: **2**
Gamla dolu gönlün sırları.

Derdleşsem ele bir dil bilür ādem girse
Diñlese semʿine rāz-ı dil-i pür-ġam girse

rāz-ı dil-i zār:

1. **rāz-ı dil-i zār:**-*uñ, -ı*
Gazel 153
Mısra: **10**
İnleyen gönlün sırları.

Ṣoḥbet-i ehl-i riyādan çek ayaḳ ey Rūḥī
Ḳorḳarın rāz-ı dil-i zāruñı cām-ı mül açar

rāz-ı dil:

1. **rāz-ı dil:**-*i, -n*
Gazel 353
Mısra: **13**
Gönül sırrı.

Gel insāf it nice rāz-ı dilin keşf itmesün Rūḥī
Sözi dāʾim şürāḥīnüñ meye meclisde ḳulḳuldur

rāżı ol-:

1. **rāżı ol-:**-*dı*
Tarih 42
Mısra: **4**
Kabul etmek, uygun bulmak, istemek.

Didüm ki ʿAyānī nām mollā-yı celīlü'l-ḳadr
Bu silsileden oldı neyle ʿacabā rāżı

2. **rāżı ol-:**-*ur*
Terkib-bend 7
Mısra: **45**
Hoşnut ve memnun olmak.

Ḥaḳ daḫi rāżı olur andan kim
Hem ata şākir ola hem ane

rāzına ir-:

1. **rāzına ir-:**-*ı, -n, -mek*
Kaside 1
Mısra: **29**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sırra ermek, gizli tutulan veya sır durumunda olan bir şeyi anlamak, kavramak.

Bu sözün rāzına irmek dileyen zār gerek
Ṣubh olunca giceler dīdesi bīdār gerek

rāzumı aç-:

1. **rāzumı aç-:**-*du, -m*
Gazel 816
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir sırrı başkasına söylemek.

Bir büte iẓhār-ı ʿaşḳ itdüm
vefādār añladum
Rāzumı açdum yanında kendüme
yār añladum

reʿāyā:

1. **reʿāyā:**-*s, -ı, -n, -a*
Kaside 15
Mısra: **34**
Bir hükümdarın yönetimi altında bulunan ve vergi veren halk.

Öyle ʿazīm ülkeyi itdi ḳılıcıyla feṯḥ
Virdi reʿāyāsına merḥametinden emān

rebāb:

1. **rebāb:**-*ı, -n*
Gazel 349
Mısra: **4**
Kemençeye benzer eski bir saz.

Ḳopuzı muḥtesib götürdi hemān
Çengine muṭribüñ rebābın vir

rebāb-ı suhandan:

1. **rebāb-ı suḫandan:**
Kaside 38
Mısra: **35**
Güzel söz söyleyen şairlerin sazı.

Bu meẕkur ola rebāb-ı suḫandan ṣoñra luṭf eyle
Selāmın vāṣıl it ʿizz-i ḫużūrına eḫibbānuñ

recā:

1. **recā:**
Gazel 49
Mısra: **6**
Ümit, umma; istek, dilek.

Benden ʿaceb gelmek ṭaleb luṭf itmemek senden ʿaceb
Sen şāh-ı ʿālem ben gedā benden recā senden necā

recā-yı mevācib it-:

1. **recā-yı mevācib it-:**-*mez*
Kaside 33
Mısra: **22**
Maaş beklemek, aylık istemek.

Eger ölse ẕilletle ehl-i maʿārif
Edāniden itmez recā-yı mevācib

red it-:

1. **red it-:**-*mez*
Gazel 438
Mısra: **9**
İleri sürülen bir hususu, bir iddiayı yalanlamak, kabul etmemek.

Ehl olan red itmez eşʿār-ı selāset-baḫşuñı
Rūḥiyā üstād olan inkār-ı üstād eylemez

redd eyle-:

1. **redd eyle:**
Gazel 730
Mısra: **8**
Verilen veya yapılması istenen bir şeyi kabul etmemek, geri çevirmek.

Gelmişüz işigüñe bir bölük üftādelerüz
Ḫāh redd eyle bizi pādişāhum ḫāh ḳabūl

2. **redd eyle-:**-*me*
Gazel 746
Mısra: **11**
Yalanlamak, inkar etmek.

Ṣıdḳuñı iṯbāt idem dirseñ sözüñ redd eyleme
Tīġ-ı ġamla yār dirse baġruñı yar ey göñül

3. **redd eyle-:**-*mek*
Gazel 213
Mısra: **13**
Geri çevirmek.

Redd eylemek revā degül ey pādişāh-ı ḫüsn
Kūyuñda göñlimüz nice yıldur muḳīmdür

4. **redd eyle-:**-*mek*
Gazel 422
Mısra: **5**
Geri çevirmek. || Kovmak.

Redd eylemek revā degül ey pādişeh-i ḫüsn
Kūyuñda göñlimüz nice yıldur muḳīmdür

redd it-:

1. **redd it-:**-*se*
Gazel 684
Mısra: **5**
Kabul etmemek, geri çevirmek.

İşiginden aġlamam redd itse sulṭānum beni
Ben kimem kim lā diyem fermānına sulṭānumuñ

redd ol-:

1. **redd ol-:**-*ur, -sın*
Gazel 816
Mısra: **13**
Geri çevrilmek, uzaklaştırılmak.

Redd olursın bunca kim kūyından ey Rūḥī yine
Vazgelmezsin seni ġāyetde bī-ʿār añladum

redd-i ʿavām ol-:

1. **redd-i ʿavām ol:**
Gazel 725
Mısra: **2**
Bayağı kimseler tarafından kabul edilmemek.|| Alçakların arasına dahil olmamak.

Ey ḳalb yeter sākin-i dergāh-ı liyām ol
Maḳbūl-ı Ḥaḳ olmaḳsa ġaraż redd-i ʿavām ol

redd-i ṣulḥ-ı ʿām:

1. **redd-i ṣulḥ-ı ʿām:**
Gazel 553
Mısra: **6**
Halkla barışmayı reddetme.

Mümkin degül raḳīb ile ülfet cefāyı ḳo
Yā redd-i ṣulḥ-ı ʿām ya meyl-i cidāl-i ḫāṣ

redīf:

1. **redīf:**-*i, -n, -de*
Gazel 709
Mısra: **7**

Her beytin sonunda kafiyeden sonra tekrarlanan kelime.

Tāze tāze gül redīfinde ġazeller didiler
Mūcib-i şevḳ oldı yārān-ı suḫan-perdāza gül

<u>refʿ:</u>

1. **refʿ:**-*i*
Kaside 13
Mısra: **15**
Ortadan kaldırma, hükümsüz kılma.

Cilā-yı ṣayḳal-ı himmetle refʿi mümkin iken
Ġubār-ı cehlile mirʾat-ı ḳalbüni ṭuta pas

<u>refʿ eyle-:</u>

1. **refʿ eyle:**
Gazel 968
Mısra: **6**
Yukarı kaldırmak, yükseltmek.

Ey şāh-ı ḥüsn bende-i efgendeñem beni
Refʿ eyle ḫākdan naẓar-ı iltifātile

2. **refʿ eyle-:**-*di*
Gazel 757
Mısra: **2**
Kaldırmak.

Eylemişken göñlümi ālām-ı firḳat pāymāl
Geldi ṭopraḳdan anı refʿ eyledi ẕevḳ-i viṣāl

3. **refʿ eyle-:**-*r*
Gazel 249
Mısra: **1**
Gidermek, ortadan kaldırmak.

Ġam-ı dünyāyı refʿ eyler gönülden ẕevḳı ġālibdür
Anuñçün ehl-i diller bāde-i gülgūna rāġıbdur

4. **refʿ eyle-:**-*sin*
Terkib-bend 1
Mısra: **64**
Ortadan kaldırmak, gidermek, temizlemek.

Ṣulayup ravżasın saḳḳā-yı eşk-i çeşmi Rūḥīnüñ
Ḫas u ḫāşāḳı refʿ eylesin cārūb-ı müjgānı

5. **refʿ eyle-:**-*y, -ince*
Kaside 14
Mısra: **9**
Yukarı kaldırmak, açmak.

Niḳāb-ı ġoncayı refʿ eyleyince bād-ı bahār
Bıraḳdı ġulġuleye ʿālemi ṣadā-yı ṭuyūr

6. **refʿ eyle-:**-*y, -üp*
Kaside 19
Mısra: **103**
Yukarı kaldırmak, yükseltmek. || *(Çiçek için) Yetişip büyümek.*

Ḫākdan nite ki refʿ eyleyüp ezhārı nesīm
Ola ārāyişi gülzār-ı cihānuñ ezhār

<u>refʿ it-:</u>

1. **refʿ it:**
Gazel 1031
Mısra: **2**
Ortadan kaldırmak.

Refʿ eylemez ḥicābdan ol gül niḳābını
Ṣun sāḳiyā piyālei refʿ it ḥicābını

2. **refʿ it-:**-*me, -y, -e*
Gazel 266
Mısra: **3**
Kaldırmak.

Bir ṭaşın refʿ itmeye gelse hezārān kūhken
Kūh-ı ʿaşḳuñ ey lebi Şīrīn ʿaceb bünyādı var

3. **refʿ it-:**-*me, -z*
Gazel 310
Mısra: **5**
Yukarı kaldırmak.

Ḫūb-rūlar düşseler üstine refʿ itmez başın
Āsitānuñda göñül ʿālī-cenāb olmış yatur

4. **refʿ it-:**-*mez, -in*
Gazel 582
Mısra: **5**
Yüceltmek.

Meclisinden ḳalḳup ol meh-ṭalʿatuñ refʿ itmezin
Ḫāka düşse ger yed-i ḫāverdeki altun ḳabaġ

<u>refʿ ḳıl-:</u>

1. **refʿ ḳıl-:**
Terkib-bend 8
Mısra: **126**
Gidermek, ortadan kaldırmak.

ʿAḳl adın añup kendüñi teklīfe düşürme
Dīvāne olup refʿ ḳıl anı üzerüñden

2. **refʿ ḳıl-:**-*mış, -uz*
Gazel 458
Mısra: **2**
Kaldırmak.

Baḫşe mecāl ḳalmadı ḫalḳile yoḳ ʿināmuz
Şübheyi refʿ ḳılmışuz pākdur iʿtiḳādımuz

<u>refʿ ol-:</u>

1. **refʿ ol-:**-*ıcaḳ*
Tarih 5
Mısra: **11**
Yücelmek, yükselmek. || *Ortaya çıkmak.*

İkisi refʿ olıcaḳ oldı bir aʿlā tārīḫ
Ṭāliʿ el virdi yine geldi Süleyman Pāşā

2. **refʿ ol-:**-*ma, -dı*
Gazel 49
Mısra: **14**
Ortadan kalkmak.

Göz açmadum ben giryeden göstermedüñ yüz baña sen
Refʿ olmadı ey pür-cefā benden bükā senden ḫayā

3. **refʿ ol-:**-*un, -ur*
Gazel 930
Mısra: **7**
Ortadan kaldırmak, gidermek.

Bir ḳādeḥ bāde ile refʿ olunur cümle ḥicāb
ʿAceb irşād olacaḳ kūşe imiş meyḫāne

4. **refʿ ol-:**-*up*
Kaside 22
Mısra: **1**
Ortadan kalkmak, giderilmek.

Hamdülillah refʿ olup hengāme-i şūr u fesād
İntiżām-ı mülkden aʿlā vü ednā oldı şād

reʿfet:

1. **reʿfet:**-*i*
Tarih 7
Mısra: **7**
Merhamet etme, acıma, esirgeme.

Mışra ḥākimdi velī olmışdı ʿadl ü reʿfeti
Revnaḳ-efzā-yı Ḥaleb rāḥat-resān-ı mülk-i Şām

refʿeyle-:

1. **refʿeyle-:**-*di*
Gazel 706
Mısra: **6**
Kaldırmak. || *Açmak.*

Şol deñlü nāle eyledi yer yer hezār kim
Refʿeyledi niḳābını bī-iḫtiyār gül

refīʿ:

1. **refīʿ:**
Kaside 27
Mısra: **63**
Yüksek, yüce.

Budur ümmīdüm ki ola pāye-i ḳadrün refīʿ
Nitekim ḫurşīd seyr-i ʿālem-i bālā ider

refʿ-i ḥicāb eyle-:

1. **refʿ-i ḥicāb eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 486
Mısra: **7**
Örtüyü kaldırmak.

Eyleyüp ġonca-i nev-ḫastadan refʿ-i ḥicāb
Bād-ı ṣubḥ oldı yine çehre-güşā-yı nevrūz

refīʿ it-:

1. **refīʿ id-:**-*üp*
Gazel 998
Mısra: **19**
(Bir şeyi) Yüceltmek, yükseltmek.

ʿOs̱mān Pāşā-yı şecīʿ ol kim idüp ḳadrin refīʿ
ʿAdlile ol Ḫayy-ı semīʿ meşhūr ḳılmış nāmda

refʿ-i inkār-ı meʿād eyle-:

1. **refʿ-i inkār-ı meʿād eyle-:**-*r*
Kaside 22
Mısra: **24**
Ahirete inkarı gidermek, ortadan kaldırmak.

Ol ki iḥya eyleyüp Baġdādı ebr-i himmeti
Müşrikün̈ ḳalbinden eyler refʿ-i inkār-ı meʿād

refʿ-i iʿtikād it-:

1. **refʿ-i iʿtiḳād id-:**-*er, -di*
Kaside 22
Mısra: **40**
İnancı ortadan kaldırmak, yok etmek.

İrişüp defʿ itmeseydün̈ fitnei Baġdāddan
Evliyāsından iderdi ḫalḳ refʿ-i iʿtiḳād

refīʿ ḳıl-:

1. **refīʿ ḳıl-:**-*dı*
Gazel 443
Mısra: **9**
Yüceltmek.

Ḳadrimüzi gün gibi ḳıldı refīʿ
Meymenet-i ṭāliʿ-i mesʿūdımuz

refʿ-i melāl:

1. **refʿ-i melāl:**
Gazel 559
Mısra: **8**
Üzüntüyü giderme.

Bāde-i nābdan ṣafā tenḳiye-i dimāġ imiş
Tenḳiye-i dimāġdan refʿ-i melāl imiş ġaraż

refīḳ:

1. **refīḳ:**
Gazel 131
Mısra: **3**
Arkadaş, yol arkadaşı, yoldaş, hempâ.

Ḳalmışuz vādi-i firḳatda ne hemdem ne refīḳ
Olsun ol Ḫıżr-ı zamān bedraḳa-i rāh meded

refīk-i şefīk:

1. **refīḳ-i şefīḳ:**
Gazel 598
Mısra: **6**
Şefkatli yol arkadaşı.

Çeküp refīḳ elemin neylerüz reh-i ġamda
Ḫayāl-i yār gibi var mı bir refīḳ-i şefīḳ

refīʿü'l-mekān:

1. **refīʿü'l-mekān:**
Tarih 23
Mısra: **17**
Mekanı yüce olan, yüce mekanlı.

Ol refīʿü'l-mekān ki olmışdur Vüzerā zümresinde ṣadr-nişīn

reft u rev it-:

1. **reft u rev id-:**-*üp*
Gazel 146
Mısra: **1**
Yürüyüp gitmek.

Dīde-i ter ḫāk-ı rāhuñ reft u rev idüp gider
Dil ṣafā-yı pāy-būsuñ ārzū idüp gider

reftār:

1. **reftār:**-*uñ, -dur*
Gazel 241
Mısra: **1**
Salınarak yürüme, güzel yürüyüş.

Öldüren nāz ile ʿāşıḳları reftāruñdur

Cān viren mürdelere şīve-i güftāruñdur

2. **reftār:**-*ı, -n, -da*
Gazel 143
Mısra: **2**
Yürüyüş, salınarak edalı yürüyüş.

Gönül bir ġonca-fem sevdi ki güftārında ʿālem var
Alındı bir boyı serve ki reftārında ʿālem var

reftār eyle-:

1. **reftār eyle-:**-*sün*
Gazel 649
Mısra: **3**
Gitmek, yürümek.

Ḳaddüñe irmez ḳo reftār eylesün kebk-i derī
Şīve-i reftāra nisbet ḳāmet-i bālā gerek

reftāra gel-:

1. **reftāra gel-:**-*üp*
Gazel 724
Mısra: **8**
Yürümek.

Bir demde ider nice biñ üftādeyi pāmāl
Reftāra gelüp eylese nāz ile ḫırām ol

reg:

1. **reg:**-*-i*
Gazel 224
Mısra: **5**
Damar.

Reg-i cismüm ki tār-ı çeng-veş iñler fiġān eyler
Müdām ehl-i dile ḫālet viren anuñ ṣadāsıdur

reg-i cism:

1. **reg-i cism:**-*üm*
Gazel 543
Mısra: **7**
(Aşığın) vücudundaki damarlar.

Tār-ı çeng-āsā virür yer yer reg-i cismüm ṣadā
Her ḳaçan peykānı degse sīneme mıżrāb-veş

2. **reg-i cism:**-*üm, -de*
Gazel 423
Mısra: **4**
Vücut damarları.

Ṭabībüm nīşter-i sertīz-i ġamzeñ lāmiʿ olduḳda
Bu cān oynar reg-i cismümde hem dem dembedem ditrer

reg-i faşş-nigīn:

1. **reg-i faşş-nigīn:**
Gazel 424
Mısra: **12**
Yüzük taşı damarı.

Bulur mażmūn-ı reng-āmīzi ḫoş naḳş eylemiş üstād
Reg-i faşş-nigīn bir nām içün biñ kerre neşter yer

regleri debreş-:

1. **regleri debreş-:**-*di*
Kaside 8
Mısra: **36**
Kelime Tipi: **Deyim**
Damarları depreşmek. || ... Huyu, ... duygusu kuvvetle kendini göstermek, harekete geçmek.

Budur maḳṣūd kim anuñ görince cürʿetin bir bir
Şecāʿat regleri debreşdi aʿzāsında merdānuñ

reh:

1. **reh:**
Gazel 136
Mısra: **2**
Yol.

Olsa ʿaşḳuñda ʿaceb mi günde biñ dil nā-bedīd
Müşkil işdür ola reh dūr u menāzil nā-bedīd

rehā eyle-:

1. **rehā eyle:**
Kaside 24
Mısra: **68**
Kurtarmak.

Ḳapuña yüz süre geldüm meded umup Rūḥī
Beni bu miḥnet ü derd ü belādan eyle rehā

rehber:

1. **rehber:**-*süz*
Gazel 1
Mısra: **3**
Kılavuz, yol gösterici.

Vādi-i vaḥdetde rehbersüz yetilmez menzile
Ey ḫoş ol sālik ki pīr-i ʿaşḳa eyler iḳtidā

rehber-i ḳāfile-i silsile-i dārān:

1. **rehber-i ḳāfile-i silsile-i dārān:**-*uz*
Gazel 480
Mısra: **18**
Hükümdarlar silsilesinin kafile rehberi.

ʿAşḳ dīvānesiyüz Ḳaysa çıḳar silsilemüz
Rehber-i ḳāfile-i silsile-i dārānuz biz

rehber-i rāh-ı rıżā ol-:

1. **rehber-i rāh-ı rıżā ol-:**-*maġ, -a*
Gazel 700
Mısra: **7**
Allah'ın rızasını kazanma yolunda yol gösterici olmak.

Rehber-i rāh-ı rıżā olmaġa ey ṭālib-i Ḥaḳ
İḫtiyār-ı sünen ü sīret-i eslāf gerek

rehber-i reh-revān-ı mülk-i yaḳīn:

1. **rehber-i reh-revān-ı mülk-i yaḳīn:**
Tarih 65
Mısra: **9**
Yakin diyarının yolcularının rehberi.

Rehber-i reh-revān-ı mülk-i yaḳīn
Hādi-i sālikān-ı ʿİsī-dem

rehberlik it-:

1. **rehberlik it-:**-*di*
Gazel 990
Mısra: **7**
Yol göstermek, kılavuzluk etmek.

Şaḥne-i ʿaşḳ itdi rehberlik ḫayāluñ şāhına
Geldi ḳondurdı sarāy dīde-i ḫūn-bārda

reh-güẕār:

1. **reh-güẕār:**-*dur*
Gazel 168
Mısra: **6**
Geçilen yol, geçit.

Kūy-ı memāta uġrar eger şāh eger gedā
Bir reh-güẕārdur bu ki dünyā gelür geçer

2. **reh-güẕār:**-*uñ, -da*
Gazel 864
Mısra: **5**
Geçilen yol, geçit. II Sevgilinin geçtiği yol.

Görürsün reh-güẕāruñda beni üftāde vü nālān
Ḫırāmānī giçersin gözlerüm yaşını silmezsin

reh-güzer:

1. **reh-güẕer:**-*üñ, -den*
Terkib-bend 8
Mısra: **122**
Geçilen yol.

Bu meẕbeleden şöyle güẕār eyleyigör kim
Bir ẕerre ġubār irmeye tā reh-güẕerüñden

2. **reh-güẕer:**-*i*
Terkib-bend 3
Mısra: **56**
Geçit, geçecek yol.

Yoḳsa biri birinüñ virmege ḳalbine sükūn
Didiler mi bu durur cümlemüzüñ reh-güẕeri

reh-güẕeri düş-:

1. **reh-güẕerüñ düş-:**-*üñ, -se*
Kaside 39
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yolu düşmek, bir yerden geçmesi gerekmek.

Baġdāda düşse reh-güẕerüñ ey nesīm-i ṣubḥ
Gör evvelā ki zümre-i yārān ne demdedür

reh-i ʿaşḳ:

1. **reh-i ʿaşḳ:**
Gazel 783
Mısra: **4**
Aşk yolu.

İşigi ṭaşı ʿayb itmeñ yanumdan eksik olmasa
Ġarībem dostlar oldur reh-i ʿaşḳ içre yoldaşum

2. **reh-i ʿaşḳ:**-*ı, -n, -da*
Gazel 853
Mısra: **10**
Aşk yolu. || Sevgilinin aşkının uğrunda.

Başdan giçmeyen irmez dir imiş vaṣla yār
Berü gelsün reh-i ʿaşḳında giçenler serden

3. **reh-i ʿaşḳ:**-*uñ, -ı*
Rübai 4
Mısra: **1**
(İlahi) Aşkın yolu.

Yārab reh-i ʿaşḳuñı ṭarīḳ eyle baña
Tevfīḳuñı dāʾimā refīḳ eyle baña

reh-i ʿaşḳ-ı yār:

1. **reh-i ʿaşḳ-ı yār:**-*da*
Rübai 12
Mısra: **1**
Sevgilinin aşkının yolu.

Ben kim reh-i ʿaşḳ-ı yārda pāmālam
Āşüfte-dil u müşevveşüʾl-aḥvālam

reh-i ġam:

1. **reh-i ġam:**-*da*
Gazel 200
Mısra: **1**
Gam yolu.

Reh-i ġamda olduḳ çü biz ḫāksār
Bizi ḳoya elden behey rūzgār

2. **reh-i ġam:**-*da*
Gazel 598
Mısra: **5**
Gam, keder yolu.

Çeküp refīḳ elemin neylerüz reh-i ġamda
Ḫayāl-i yār gibi var mı bir refīḳ-i şefīḳ

reh-i iḳlīm-i ʿaşḳ-ı yār:

1. **reh-i iḳlīm-i ʿaşḳ-ı yār:**-*dan*
Gazel 841
Mısra: **10**
Sevgilinin aşk ülkesinin yolu.

Gidersün ḫışmı dilber ġayrıla şalınmasun Rūḥī
Reh-i iḳlīm-i ʿaşḳ-ı yārdan ḫavfu ḫaṭar gitsün

reh-i kūy-ı yār:

1. **reh-i kūy-ı yār:**
Gazel 427
Mısra: **7**
Sevgilinin yaşadığı yerin yolu.

Ġarażuñ Kaʿbe ise ṭut reh-i kūy-ı yārı
Zāhidā ġafleti ḳo böyle güzel yol olmaz

reh-i miḥnet:

1. **reh-i miḥnet:**
Gazel 256
Mısra: **9**
Gam yolu.

Reh-i miḥnetde cān virmek ḫabībüm derd-i ʿaşḳuñla
Bize raḥmetdür ammā kim raḳībe ḫayli zaḥmetdür

2. **reh-i miḥnet:**-*de*
Gazel 1005
Mısra: **9**
Keder ve gam yolu.

Reh-i miḥnetde eger sāye-ṣıfat pāmāluz

Senüñ üftādeñüz ey serv-i ser-efrāz hele

reh-i müstaḳīm:

1. **reh-i müstaḳīm:**-*dür*
Gazel 564
Mısra: **5**
Doğruluğa eriştiren yol, Hak yolu.

Ol ḫaṭṭ-i istevā ki reh-i müstaḳīmdür
Yol bulsa her kim aña odur ümmet-i vasaṭ

reh-i ʿuḳbā:

1. **reh-i ʿuḳbā:**
Gazel 300
Mısra: **10**
Ahiret yolu.

Pīr-i reh ādeme dünyāda gerekdür yoḳsa
Bir ḳadem ṭaşra ki çıḳduñ reh-i ʿuḳbā görinür

reh-i vādī:

1. **reh-i vādī:**
Gazel 452
Mısra: **11**
Vadi yolu.

Ḳılmadın ḳaṭʿ reh-i vādī vü pür-ḫār-ı ġamı
Ṣubḥa dek pāy-ı dilüñ her gice ḫārın çekerüz

reh-i vaḥdet:

1. **reh-i vaḥdet:**-*de*
Gazel 613
Mısra: **3**
Birliğe erişme yolu.

Reh-i vaḥdetde yeter ʿilm ü ʿamel ey ṭālib
Ḳorḳuluḳdur katı yol ādeme yoldaş gerek

reh-i zillet:

1. **reh-i zillet:**-*de*
Gazel 1104
Mısra: **18**
Hakirlik, aşağılık yolu.

Ḳılıcı olmasun başından eksik ḫayl-i ʿadānuñ
Müdām aʿdā-yı dīn olsun reh-i zilletde maḫūrı

rehn:

1. **rehn:**
Gazel 1
Mısra: **7**
Ödünç veya emanet olarak alınan şeyin yerine verilen şey, rehin.

Dil u cānı nola bir būseye rehn alsa o şūḫ
Resmdür bu ki alurlar iki miḳdār girev

rehn al-:

1. **rehn al-:**-*sa*
Gazel 902
Mısra: **7**
Bir anlaşma, sözleşme veya isteğin yerine getirilmesini sağlamak için bir kimseyi alıkoymak.

Dil u cānı nola bir būseye rehn alsa o şūḫ
Resmdür bu ki alurlar iki miḳdār girev

rehn ol-:

1. **rehn ol-:**-*ur*
Gazel 60
Mısra: **10**
Bir borç karşılığında, borç ödenince geri alınmak şartıyla teminat olarak borçlunun alacaklıya bıraktığı, borcun tamâmını karşılayacak değerdeki kıymetli eşya, mal vb.

Biz o müflislerüz ki cām-ı meye Rehn olur gāh ḫırḳa gāh kitāb

rehn-i şarāb:

1. **rehn-i şarāb:**
Gazel 62
Mısra: **14**
Şarap rehini. || Şarap alabilmek için rehin verilmiş.

Felek virdi Rūḥīye bir köhne şāl
O da devr-i laʿluñda rehn-i şarāb

reh-nümā:

1. **reh-nümā:**-*muz*
Gazel 965
Mısra: **11**
Yol gösteren, rehber.

Çün oldı bu seferde reh-nümāmuz himmet-i Pāşā
Biḥamdillahi ve'l-minne gidüp geldük selāmetle

2. **reh-nümā:**
Gazel 31
Mısra: **4**
Yol gösteren, rehber, kılavuz.

Menzil-i maḳṣūda irişsek nola
Faż̇l-ı Ḫudādur bize çün reh-nümā

reh-nümūn:

1. **reh-nümūn:**
Gazel 255
Mısra: **2**
Yol gösteren, rehber.

Naʿl-ı sīm-i raḫş-ı baḫtum vājgūn olmaḳdadur
Ġam baña mülk-i belāya reh-nümūn olmaḳdadur

reh-revān-ı kaʿbe:

1. **reh-revān-ı kaʿbe:**
Kaside 34
Mısra: **19**
Kabe yolcuları.

Reh-revān-ı Kaʿbe kim eṭrāf-ı ʿālemden gelür
Yüz sürer lābüd bu ḫāka ger ḫavās u ger ʿavam

reh-rev-i bādiye-i ʿaşḳ:

1. **reh-rev-i bādiye-i ʿaşḳ:**
Gazel 539
Mısra: **3**
Aşk çölünün yolcusu.

Reh-rev-i bādiye-i ʿaşḳ nider yoldaşı
İşigüñ ṭaşı gibi olmaz aña bir yoldaş

reh-rev-i deşt-i ḥicāz:

1. **reh-rev-i deşt-i ḥicāz:**
Gazel 721
Mısra: **5**
Hicaz çölünün yolcusu.

Żāyiʿ itme ʿömrüñi ey reh-rev-i deşt-i Ḥicāz
Kaʿbe-i taḥḳīḳa yol bulmaġa saʿy it sen sen ol

rehzen:

1. **rehzen:**-*ler, -i*
Gazel 702
Mısra: **11**
Yol kesen, haydut, eşkıya.

Ḥüsnüñüñ rehzenleri dil mülkin itmişler ḫarāb
Ġamzedür iden ya kākül ikiden ḫālī degül

rehzen-i şeyḫ u şāb:

1. **rehzen-i şeyḫ u şāb:**
Gazel 358
Mısra: **10**
Genç ve yaşlı kimselerin yollarını kesen haydut. || Sevgilinin yan bakışları.

Şaḥne-i ḥüsn virmesün ruḫṣat-ı ʿişve yoḳsa kim
Yüz bulıcaḳ o ġamzeler rehzen-i şeyḫ u şāb olur

reʾīs:

1. **reʾīs:**
Tarih 56
Mısra: **12**
Reisülküttap.

Didi Rūḥi-i zār tārīḫini
Reʾīs oldı bir şāh-ı melek-himem

reʿīs-i şehin-şāh-ı dārā-ḥaşem:

1. **reʿīs-i şehin-şāh-ı dārā-ḫaşem:**
Tarih 56
Mısra: **4**
Dârâ gibi haşmetli padişahın reisülküttabı.

Saʿādetle devletle oldı bugün
Reʿīs-i şehin-şāh-ı Dārā-ḫaşem

remīde:

1. **remīde:**
Gazel 518
Mısra: **4**
Ürkmüş, korkmuş.

Ṣayd olmadan o çeşm-i siyeh-kāra ḳaçmazuz
Şāhum remīde ṣanma bizi āremīdeyüz

remz:

1. **remz:**
Gazel 380
Mısra: **12**
Gizlice işaret, ima.

Zebān-ı ḫālımuz var bir gürūhuz başḳa ey ṣūfī
Bilinmez ḳāle ṣıġmaz nükte-meẕheb remz ü īmādur

2. **remz:**-*ile*
Gazel 589
Mısra: **10**
Bir şeyi akla getiren, o şeye delalet eden nesne, işaret, resim, harf, kısaltma vb., sembol. || Meramı üstü kapalı bir şekilde gizli bir yolla, îmâ ve işaretle anlatma.

Rūḥiyā sulṭānumuñ her kim ṣorarsa nāmını
Remzile di yādur āḫir ḥarfi evvel ḥarfi ḳāf

3. **remz:**-*i, -y, -le*
Kaside 35
Mısra: **39**
Gizlice işaret, ima, belirti.

Ḫurrem olduḳ innemā remziyle vechullahdan
ʿĀrif-i billah olanda ṣanmañ olur buġz u kīn

4. **remz:**-*i, -n, -i*
Terkib-bend 8
Mısra: **75**
Bir şeyi akla getiren, o şeye delalet eden nesne, işaret, resim, harf, kısaltma vb., sembol.

Ol noḳṭa benem didi dönüp remzini seyr it
Yaʿnī ki benem cümleten esmā-yı müsemmā

5. **remz:**--*i*
Gazel 695
Mısra: **5**
Meramı üstü kapalı bir şekilde gizli bir yolla, ima ve işaretle anlatma.

Ehl-i ʿaşḳa buyimiş remz-i ʿaleyküm bi'ş-şām
Zülfine bend olalar sen büt-i ḫūn-āşāmuñ

remz ü sırr-ı men ʿaref ʾ:

1. **remz ü sırr-ı men ʿaref :-**ʾ*den*
Terkib-bend 2
Mısra: **15**
"Kendini bilen Rabbini bilir" sözünün sırrı ve işaret ettiği hakikat.

Remz ü sırr-ı men ʿaref ʾden vāḳıf u āgāh idi
Murġ-ı rūhı irse uçmaġa ʿaceb mi kim müdām

remz-i kütüb-i medrese-i ʿilm:

1. **remz-i kütüb-i medrese-i ʿilm:**
Terkib-bend 8
Mısra: **70**
İlim medresesindeki kitapların içinde yer alan imalar, gizli manalar.

Kim derk ider anı kʿola ẕātına maʿlūm
Remz-i kütüb-i medrese-i ʿilm ile bālā

remz-i müsemmā:

1. **remz-i müsemmā:**
Gazel 812
Mısra: **8**
Allah'ın remzi.

İrişür ẕāta o kim eyleye taḥḳīḳ-i ṣıfāt
Bilinür remz-i müsemmā olıcaḳ esmā fehm

renc:

1. **renc:**
Kıt'a 30
Mısra: **14**
Ağrı, sızı, eziyet, ıstırap, dert, mihnet.

İşiginden bizi dūr ideli çarḫ ey Rūḥī

Düşmişüz miḥnet u hicrānile renc u taʿaba

2. **renc:**
Gazel 757
Mısra: **8**
Zahmet, eziyet, ıstırap, dert.

Ẕevḳ-i vuṣlat ẕerrece dilde küdüret ḳomadı
Gitdi dilden renc u cāndan derd ü ḫāṭırdan melāl

3. **renc:**
Kaside 16
Mısra: **4**
Acı, sızı, sıkıntı.

Ol resūl-ı Ḫızr-pey sensün ki yümn-i maḳdemüñ
Dilde ḳoymaz renc ü ġam ḫāṭırda endūh u melāl

4. **renc:**
Gazel 1089
Mısra: **3**
Eziyet, sıkıntı; zorluk.

Ġam u endūh u belā vü elem ü renc ü ʿanā
Ne dilerseñ bulınur dilde ṣafādan ġayrı

renc-i elīm:

1. **renc-i elīm:**
Gazel 417
Mısra: **20**
Büyük sıkıntılar.

Āşıḳ ol şerbet-i vaṣl ister iseñ kim ʿuşşāḳ
Çāresüz derd arayup renc-i elīm isterler

renc-i sefer:

1. **renc-i sefer:**
Terkib-bend 8
Mısra: **260**
Yolculuk sıkıntısı.

Ḳoyduḳ vaṭanı ġurbete bu fikr ile çıḳduḳ
Kim renc-i sefer bāʿīṣ ola ʿizz ü ʿalāya

rencīde:

1. **rencīde:**
Gazel 820
Mısra: **6**
Gönlü kırık, incinmiş.

Çekersin ṣubḥa dek cām-ı ṣafā-baḫşı olursın hem
Fiġān u nāleme rencīde bilmezsin ki bīdāram

rencīde kıl-:

1. **rencīde ḳıl-:***-du, -ñ*
Terkib-bend 6
Mısra: **5**
İncitmek, kırmak.

Ḳılduñ bu fiʿl-i sehvile rencīde ʿālemi
Fikr eyle gör ne mertebedür itdügüñ cefā

rencīde ol-:

1. **rencīde ol:**
Gazel 719
Mısra: **8**
İncinmek, kırılmak.

Ben ḳoyup cām-ı şarābı kevşeri medḥ itmezin
Sen gerek ḥaẓẓ eyle ey zāhid gerek rencīde ol

renciş:

1. **renciş:***-i*
Gazel 524
Mısra: **5**
Eziyet veriş; sıkıntı çektiriş; eziyetten dolayı inciniş; sızlanış; şikayet.

Rencişi tekmīl-i ādāb itdürür ṭāliblere
ṣanmañuz kim māyil-i azārdur üstādımuz

2. **renciş:**
Gazel 769
Mısra: **11**
İnciniş, sızlanış, eziyet veriş; azar; keder.

Ey ḫoş ol renciş ki ḥayret almışiken ʿāşıḳı
Cānib-i maʿşūḳdan düşnām ola feth-i kelām

rencūr:

1. **rencūr:**
Kaside 14
Mısra: **94**
Hasta, dertli.

Cemiʿ-i ḫalḳ ġınāya irişdi luṭfından
Belā-yı faḳrile bir kimse ḳalmadı rencūr

reng:

1. **reng:**
Gazel 993
Mısra: **7**
Cisimler tarafından aksettirilen ışığın gözde yaptığı etki sonucu meydana gelen duyum.

Ḫākımuzda olmasa feyż-i ezelden reng u bū
Gül saña reşk eylemezdi bülbül-i şeydā bize

2. **reng:**
Gazel 585
Mısra: **3**
Renk, güzellik.

Ṣanmañ ki irdi vesmeden ebrū-yı yāra reng
Düzdi o tīġ-i tīze yine bir siyeh ġılāf

3. **reng:**
Gazel 702
Mısra: **7**
Düzen, oyun, hîle.

ʿAḳlın alur ʿāşıḳuñ fi'l-cümle reng ü ālile
Berk-i güldür laʿli ya mül ikiden ḫālī degül

4. **reng:**
Gazel 1039
Mısra: **14**
Görünüş, çeşit, renk. II Düzen, oyun, hile.

Gül ile lālenüñ dil virme Rūḥī reng u būyına
Felek ol reng u būyile bilürsin aldar insānı

reng al-:

1. **reng al-:***-up*
Gazel 149
Mısra: **8**

Yeni bir renk kazanmak. || *Hile için işaret almak.*

Ṣaḳlasun Allah o sāʿat ʿāṣıḳı kim
laʿl-ı yār
Cām-ı mülden reng alup meclisde ḳaşlar çatılur

2. **reng al-:**-*ur*
Gazel 116
Mısra: **13**
Yeni bir renk kazanmak.

Reşk idüp pergāle-i çeşm-i terümden reng alur
Rūḥiyā olsa ne deñlü lāle-i sīrāb surḫ

reng ü būy-ı ġonca-i raʿnā:

1. **reng ü būy-ı ġonca-i raʿnā:**
Gazel 283
Mısra: **2**
Çok güzel goncanın rengi ve kokusu.

Bāġda her şeb fiġān-ı bülbül-i şeydā nedür
Ṣāḫ-ı gülde reng ü būy-ı ġonca-i raʿnā nedür

reng ur-:

1. **reng ur-:**-*maḳ, -dur*
Gazel 627
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aldatmak, kandırmak.

zerd olur çehresi derdi olanuñ dirse nigār
Ṣaḳın ey Rūḥī murādı saña urmaḳdur reng

2. **reng ur-:**-*ma, -sın*
Kaside 5
Mısra: **37**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aldatmak, düzen kurmak.

Reng urmasın zemāne saña ġāfil olma hā
ʿÖmr-i ʿazīzi itmeye gör cehlile telef

reng-i rū:

1. **reng-i rū:**
Gazel 871
Mısra: **3**
Yüz rengi.

Reng-i rū ḥāṣıl ider diyü meye aldanma
Bu işi itme ḥabībüm ki ṣoñı ter düşesin

reng-i rū:

1. **reng-i rū:**-*da*
Gazel 710
Mısra: **2**
Yüzünün rengi.

Kūşe kūşe ṣaldı ʿaksin yine cūy-ı āba gül
Reng-i rūda döndi ḳurṣ-ı mihr-i ʿālem-tāba gül

reng-i ruh-ı ġonca-i ḫandān:

1. **reng-i ruḫ-ı ġonca-i ḫandān:**-*ı*
Gazel 352
Mısra: **1**
Yeni açmış goncanın yanağının rengi.

Reng-i ruḫ-ı ġonca-i ḫandānı gör
Velvele-i bülbül-i nālānı gör

reng-i ruḫ:

1. **reng-i ruḫ:**-*ı, -n, -a*
Gazel 674
Mısra: **1**
Yanağın rengi.

Aldanup reng-i ruḫına miṣli yoḳ dirmiş gülüñ
Bāġa gel ey ġonca selb it iʿtiḳādın bülbülüñ

reng-i rūy:

1. **reng-i rūy:**-*ı*
Gazel 179
Mısra: **7**
Yüzün rengi.

Ṣarāb-ı nābdandur reng-i rūyı ehl-i ʿirfānuñ
İçerler muttaṣıl anlarda hīç rūy-ı riyā yoḳdur

2. **reng-i rūy:**-*ı*
Gazel 363
Mısra: **5**
(Bir kimsenin) Yüzünün rengi.

ʿAceb olmaz elemden reng-i rūyı dönse altuna
Ol ehl-i derd kim yanında bir sīmīn-beden ṣaḳlar

rengīn:

1. **rengīn:**
Gazel 289
Mısra: **13**
Neşeli, canlı, ilgi çekici, çarpıcı nitelikleri olan. ‖ *Farklı süsleri ve güzellikleri barındıran.*

Hemīşe böyle rengīn u muḥayyel olmaġa ṣiʿrüñ
O servüñ Rūḥiyā bāʿiṣ dehānıyla meyānıdur

2. **rengīn:**-*dür*
Gazel 928
Mısra: **4**
Hoş, güzel.

Gelür söz ġaybdan zaḥmet çeküp fikr-i daḳīḳ itmem
Anuñçün böyle rengīndür sözüm vaṣf-ı dehānında

3. **rengīn:**
Gazel 252
Mısra: **7**
Güzel, hoş, latif.

Vaṣf-ı ruḫuñla gül gibi rengīn ġazellerüm
Maḳbūl-ı ṭabʿ-ı nükte-güẕārān-ı Rūmdur

4. **rengīn:**
Gazel 658
Mısra: **3**
Parlak renkli.

Bilür kim laʿl rengīn oldūġınca ḳıymeti artar
Lebin gūyā budur emdirmeden maḳṣūdı dildāruñ

5. **rengīn:**
Gazel 1045
Mısra: **12**
Değişik renkli, güzel, hoş, süslü.

Ālile gönlüñ alduġın işʿār ise ġaraż
ʿArż it o şūḫ-ṭabʿa bu rengīn ġazelleri

6. **rengīn:**
Gazel 886
Mısra: **6**
Güzel, hoş, latif. || *Renkli.*

Beni öldürdügine sevdügüm ḥınā mı yaḳmışdur
Eli rengīn olupdur yoḳsa kim ḳanum ḥiżābından

rengīn-edā:

1. **rengīn-edā:**-*y, -a*
Gazel 538
Mısra: **14**
Hoş tarz.

Rūḥī vezīr-i kāmile söz diñleden gerek
Rengīn-edāya mālik ola laʿl-i nāb-veş

rengīn-semen:

1. **rengīn-semen:**
Gazel 254
Mısra: **1**
Parlak renkli yasemin çiçeği. || *Sevgili.*

Dil ṣafḥa-i ḫaddüñ gibi rengīn-semen ister
Cān sebze-i ḫaṭṭuñ gibi müşkīn-çemen ister

reng-pezīr:

1. **reng-pezīr:**
Gazel 885
Mısra: **5**
Renklenen, renk bağlayan.

Nice bir ḳılmaġa bülbüllerüñi reng-pezīr
Açılup ġayrılara nükte-i rengīn idesin

resāyend:

1. **resāyend:**
Tarih 39
Mısra: **4**
Ulaştıran, yetiştiren.

Be ʿahdeş geşt ʿālem-i fāriġu'l-bāl
Resāyend ehl-i maḳṣad rā be maḳṣad

resen:

1. **resen:**-*üñ*
Tarih 23
Mısra: **4**
Halat, ip.

Sen ne ẕī-ḳadrsin ki olmışdur
Resenüñ kāyināta ḥablü'l-metīn

resen-i dār:

1. **resen-i dār:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 1076
Mısra: **12**
Darağacının ipi.

Urmışdı dil-i Rūḥī-i zāra ser-i zülfüñ
Ḳurtardı viṣāluñ resen-i dārını çözdi

reşīd:

1. **reşīd:**
Kaside 10
Mısra: **46**
Doğru yolu bulan, akıllıca hareket eden (kimse).

Bülbül-i ṭabʿ-ı şerīfüñle suḫan bāġında
Baḥṣ-i naẓm eylese ṭūṭī olamaz bence reşīd

resīd it-:

1. **resīd id-:**-*elüm*
Gazel 808
Mısra: **12**
Hazineye giren bir paranın hesabını kapatmak. || *Borçları kapatmak,dini borçları yerine getirmek.*

Umūr-ı ḫamse arasında kāhil olmayalum
Ẕimem defātirine dīnimüz resīd idelüm

reşk:

1. **reşk:**-*üm*
Gazel 39
Mısra: **5**
Kıskançlık.

Ferhādadur zamānede reşküm ki yār içün
Cān virdi āḫir olmadı aġyāra āşinā

2. **reşk:**-*imüz, -den*
Gazel 914
Mısra: **7**
Gıpta ile bakma, kıskanma.

Reşkimüzden dimezüz virme göñül aġyāra
Kim ne dirdi eger ol ʿāşıḳ-ı dīdār olsa

3. **reşk:**
Gazel 24
Mısra: **3**
Gıpta, imrenme, kıskançlık.

Mihrüñle şimdi virmededür kāʾināta reşk
Ḳapuñda reşk iderdi o ki bir zamān baña

4. **reşk:**-*ile*
Gazel 867
Mısra: **6**
Kıskançlık, haset.

Şöyle devr itdürürüz bezmde cām-ı meyi kim
Her gören reşkile dir şimdi sizüñdür devrān

reşk eyle-:

1. **reşk eyle-:**-*mez, -di*
Gazel 993
Mısra: **8**
Kıskanmak.

Ḫākımuzda olmasa feyż-i ezelden reng u bū
Gül saña reşk eylemezdi bülbül-i şeydā bize

2. **reşk eyle-:**-*r, -üz*
Gazel 484
Mısra: **11**
Kıskanmak, gıpta etmek.

Acıruz ammā şafā-yı ṭabʿına reşk eylerüz
Ḫālimüzce gerçi hep fenn-i suḫanda māhirüz

reşk it-:

1. **reşk it-:**-*sün*
Gazel 451
Mısra: **3**
Kıskanmak, haset etmek.

Nice reşk itmesün meh-pāreler bu ceẕbe-i ḥüsne
Naẓar bir ʿāşıḳa ḳılmaz ki anı mübtelā ḳılmaz

reşk vir-:

1. **reşḳ vir-:**-*meg, -e*
Gazel 137
Mısra: **3**
Kıskandırmak.

Açıldılar çemenüñ güllerine virmege reşḳ
Güzeller egnine giymiş libās-ı surḫ u sefīd

reşk-i āfitāb ol-:

1. **reşk-i āfitāb ol-:**-*sa*
Gazel 122
Mısra: **7**
Güneşi kıskandıracak nitelikte olmak.

Ḥüsni reşḳ-i āfitāb olsa degül maḳbūlımuz
Bir güzel kim serv gibi olmaya bālā-bülend

reşk-i bāġ şāh:

1. **reşk-i bāġ şāh:**-*sın*
Tarih 22
Mısra: **4**
(Güzel) Bahçeleri en çok kıskandıran (yer, mekan).

Ṭarab-engīzsin dāyim ṣafā var ṣaḥn-ı pākuñda
Ne ḳaṣr-ı dil-güşāsın sen ki reşk-i bāġ şāhısın

reşk-i bāġ-ı firdevs ol-:

1. **reşk-i bāġ-ı firdevs ol-:**-*dı*
Tarih 37
Mısra: **2**
Cennet bahçelerini kıskandırmak.

Ḥākim-i şerʿ oldı Şāma bir ferīd-i ʿaṣr kim
Sāye-i ʿadlinde reşk-i bāġ-ı firdevs oldı Şām

reşk-i bihişt ol-:

1. **reşk-i bihişt ol-:**-*dı*
Gazel 881
Mısra: **11**
Cenneti kıskandırmak.

Egerçi reşk-i bihişt oldı gülsitān ammā
Kimüñle ben ṣalınup seyr-i gülsitān ideyin

reşk-i bilād ḳıl-:

1. **reşk-i bilād ḳıl-:**-*dı*
Kaside 22
Mısra: **18**
(Başka) Şehirleri kıskandırmak.

Geldi bir vālī ki Baġdadı ʿuluvv-ı himmeti
Ḳıldı emniyyetde ʿadl ü dādile reşk-i bilād

reşk-i cennet ol-:

1. **reşk-i cennet ol-:**-*dı*
Tarih 3
Mısra: **4**
Cenneti (bile) kıskandırmak.

Yine ṣaldı sāye bir ebr-i bahār-ı maʿdelet
Yine reşk-i cennet oldı ravża-i dāruʿs-selām

reşk-i çeşme-i ḥayvān:

1. **reşk-i çeşme-i ḥayvān:**
Kaside 39
Mısra: **48**
Hayat suyu çeşmesini bile kıskandıran (kimse).

Gāhī maḳām-ı Ḫıżra varur mı Ḥamīdi hīç
Ol ṭabʿı reşk-i çeşme-i ḥayvān ne demdedür

reşk-i gülistān-ı irem:

1. **reşk-i gülistān-ı irem:**
Kaside 29
Mısra: **16**
İrem bağının gül bahçesini kıskandıracak (nitelikte).

Açılup bād-ı bahār ile gül-i rengāreng
Ṣaḥn-ı bāġ oldı yine reşk-i gülistān-ı İrem

reşk-i gülşen:

1. **reşk-i gülşen:**-*dür*
Gazel 372
Mısra: **1**
Gül bahçesini kıskandıran (kimse veya şey).

O servüñ kim cemāl-i bā-kemāli reşk-i gülşendür
Lebi şevḳiyle dāyim ġoncalar ḫandān u gül şendür

reşk-i gülzār eyle-:

1. **reşk-i gülzār eyle-:**-*r*
Kaside 19
Mısra: **76**
Gül bahçesini kıskandırmak.

Yümn var şöyle ḳudūmüñde ki ḫāristāna
İrse bir laḥẓada eyler anı reşk-i gülzār

reşk-i hānān:

1. **reşk-i ḫānān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **6**
Hükümdarları kıskandıran (kişi).

Ḥarīrīzāde Mollā Aḥmedüñ evvel selāmın vir
Muḥibbi olduġın maʿlūm ḳıl ol reşk-i ḫānānuñ

reşk-i hātem:

1. **reşk-i ḫātem:**
Kaside 29
Mısra: **38**
Cömertliğiyle nam salmış Hatem'i bile kıskandıracak (nitelikte).

Kimdür ol baḥr-ı ʿaṭā Ḥażret-i Seydī Çelebi
Belki eñ bende-i efgendesi reşk-i Ḫātem

reşk-i ḳaṣr-ı cennet:

1. **reşk-i ḳaṣr-ı cennet:**
Gazel 745
Mısra: **5**
Cennet köşklerini kıskandıracak nitelikte.

Reşk-i ḳaṣr-ı cennet olursa ṣafāda vechi var

Kim ḫayāluñ gibi sulṭānuñ mesīridür göñül

reşk-i lokmān:

1. **reşk-i loḳmān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **48**
Lokman'ı bile kıskandıran (kişi).

Selāmın Ḥażret-i ʿAbdurraḥīmüñ vāṣıl it bildür
Yine mülk-i ʿIraḳa geldügin ol reşk-i Loḳmānuñ

reşk-i melek:

1. **reşk-i melek:**
Gazel 633
Mısra: **1**
Meleklerin bile kıskandığı sevgili.

İki gün daḥi görinmese ger ol reşk-i melek
Tolar eşkümle zemīn u yanar āhumla felek

reşk-i nāfe-i tātār:

1. **reşk-i nāfe-i tātār:**-*dur*
Gazel 766
Mısra: **6**
Tatar miskini kıskandıracak nitelikte.

Ne ġam ger dāġdār-ı ḫāl-i rūy-ı yār ise sīnem
Biḥamdillah ki reşk-i nāfe-i tātārdur dāġum

reşk-i nigāristān-ı çīn:

1. **reşk-i nigāristān-ı çīn:**
Kaside 34
Mısra: **3**
Güzelleri çok olan Çin'in bile kıskandığı (yer).

Şehrinüñ her kūşesi reşk-i nigāristān-ı Çīn
Bāġınuñ her ḫūşesi ʿıḳd-ı s̱üreyyā-intiẓām

reşk-i ravża-i ʿişret-geh-i dāru's-selām eyle-:

1. **reşk-i ravża-i ʿişret-geh-i dāru's-selām eyle-:**-*di*
Tarih 15
Mısra: **4**
Bağdat'ın meyhane bahçelerini kıskandırmak.

ʿOs̱mān Pāşā kim anuñ yümn-i ḳudūmı eyledi
Şirvānı reşk-i ravża-i ʿişret-geh-i dāru's-selām

resm:

1. **resm:**-*dür*
Gazel 1
Mısra: **8**
Usul, adet.

Dil u cānı nola bir būseye rehn alsa o şūḫ
Resmdür bu ki alurlar iki miḳdār girev

2. **resm:**-*i, -n, -i*
Gazel 227
Mısra: **4**
Bir nesne, bir canlı yahut tabiatın kara kalemle, sulu veya yağlı boya ile kağıt, bez vb. bir yüzey üzerine yapılan benzeri, tasvir, timsal.

Olmaz güzelüm ḫasta göñül vaṣluña ṭālib
Zīrā ki vefā resmini senden ʿaceb eyler

3. **resm:**-*e*
Kaside 14
Mısra: **63**
Durum, şekil, tarz, suret.

Şu resme ʿadlile ṭutdı cihānı kim mūra
Ne cānı var ki Süleymān olursa eyleye zūr

4. **resm:**-*i, -n, -i*
Kaside 31
Mısra: **58**
Bir nesne, bir canlı yahut tabiatın kara kalemle, sulu veya yağlı boya ile kağıt, bez vb. bir yüzey üzerine yapılan benzeri, tasvir, timsal. || Tören, merasim; nikah merasimi.

ʿUṭārid yazup ṣafḥa-i çarḫa ʿaḳdin
Güneş resmini virdi hemçün muṭalsam

resm ü āyīn:

1. **resm ü āyīn:**-*i*
Gazel 841
Mısra: **3**
Adet usül.

Gelüp gitmekledür bezm-i cihānuñ resm ü āyīni
Nigār-ı sīm-ten gelsün raḳīb-i ḫīre-ser gitsün

resmī:

1. **resmī:**
Kaside 40
Mısra: **29**
Resmî (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

İde Resmī gibi Ḥaḳ ʿāḳıbetini maḥmūd
Yūsuf-ı vaḳtdür ol mālik-i ʿirfān eyüdür

resm-i ḥükūmet:

1. **resm-i ḥükūmet:**-*i*
Gazel 405
Mısra: **12**
Devlet alameti.

Salṭanat nakşı bu iḥmālile bir gün bozılur
Levḥ-i ḳānūnda olan resm-i ḥükūmet ḳalḳar

resm-i ittihād:

1. **resm-i ittihād:**
Kaside 22
Mısra: **46**
Birleşme biçimi.

ʿAdlüñ eyyāmında oldı rind ü zāhid müttehid
Mümteniʾken zümre-i eżdāda resm-i ittihād

resm-i köhen:

1. **resm-i köhen:**-*den*
Tarih 1
Mısra: **25**
Eski usüller.

Giçüp resm-i köhenden eyledi āyin-i nev-peydā
Ṭarīḳ-i ʿadli şāhān-ı cihāna şāh-rāh oldı

resūl:

1. **resūl:**-*üñ*
Kaside 31
Mısra: **59**
Allah'ın resûlü, Hz. Muhammed.

Resūluñ ġaraż şerʿin itmekdür icrā
Anuñçündi ʿamden bu sūr-ı muʿaẓẓam

resūl-ı ḥıżr-pey:

1. **resūl-ı ḥıżr-pey:**
Kaside 16
Mısra: **3**
Hızır'ın izinden giden elçi.

Ol resūl-ı Ḫıżr-pey sensün ki yümn-i maḳdemüñ
Dilde ḳoymaz renc ü ġam ḫāṭırda endūh u melāl

resūl-ı muṭahhar:

1. **resūl-ı muṭahhar:**
Kaside 33
Mısra: **65**
Mübarek Resul. || Hz. Muhammed.

Ola dest-gīrüñ Resūl-ı muṭahhar
Be-ḥaḳḳ-ı ʿAliyy-i celīlüʾl-menāḳıb

reʾsüʾl-māl:

1. **reʾsüʾl-māl:**
Kaside 9
Mısra: **54**
Ana para, ana mal.

Bülend-ḳadr-i melāzā ʿazīz başuñ içün
K'odur vaẓīfe-ḫᵛārān-ı cihān reʾsüʾl-māl

revā:

1. **revā:**
Gazel 48
Mısra: **9**
Caiz, layık, beca.

Olsan veraʿda keʾs elüñe almasan revā
Ammā revā degül ki göñülde melāl ola

2. **revā:**
Gazel 92
Mısra: **7**
Layık, uygun, yaraşır.

Zāhid ümīd-i luṭf ider ammā revā degül
Mihmān-ı şefḳātuñ ola o iki gözi ac

3. **revā:**
Gazel 856
Mısra: **5**
Layık, uygun, yerinde, münasip.

Pervāne-veş yanup yaḳılam ben revā mıdur
Şemʿ ola bezm-i ġayra o kāfūrdan beden

revā gör-:

1. **revā gör-:**-*me*
Gazel 25
Mısra: **3**
Bir davranışı, bir olayı bir kimse için uygun görmek.

Görme revā ki ġayrile sen çekesin piyāleler
Yād-ı lebüñle ʿāşıḳuñ içdügi cümle ḳan ola

revā mı:

1. **revā mı:**
Gazel 806
Mısra: **2**
Yerinde olmayan, uygun görülmeyen şeyler karşısında, "Layık mı, bu da olur mu?" anlamında kullanılır.

Yıllarla ben ki muntaẓır-ı ʿīd olam
ʿİd olıcaḳ revā mı ḳapuñdan baʿīd olam

revāc:

1. **revāc:**-*ı, -n*
Gazel 406
Mısra: **11**
İtibar , değer, kıymet.

Mālik-i dünyā işitse bu revācın bādenüñ
Zühdi dirhemile şatup meyḫāneye sersem gider

revāc bul-:

1. **revāc bul-:**-*a*
Kaside 22
Mısra: **47**
Değer kazanmak, aranır, istenir olmak, sürümü, değeri artmak.

Var ümīdüm kim bula eyyām-ı luṭfuñda revāc
Maʿrifet kim dehr bāzārında bulmışdur kesād

2. **revāc bul-:**-*a*
Kaside 30
Mısra: **1**
Değer kazanmak, aranır, istenir olmak, sürümü, değeri artmak.

Bir yirde kim revāc bula gevher-i maḳāl
Lāyıḳ degül ki ṭabʿ-ı suḫan-perver ola lāl

revāc vir-:

1. **revāc vir-:**
Gazel 92
Mısra: **4**
(Bir şeyin) Değerini artıran.

Bāzār-ı ʿaşḳ mihr-i cemāluñdan aldı germ
Sensin metāʿ-ı ḥüsne viren gül gibi revāc

revāḥ:

1. **revāḥ:**-*ı*
Gazel 1035
Mısra: **8**
Akşam.

Göñlüm olalı mest-i mey-i bezm-i maḥabbet
Ẕevḳile geçer cümle ṣabāḥı vü revāḥı

revāḳ:

1. **revāḳ:**--*ı*
Gazel 190
Mısra: **3**
Üstü örtülü önü açık yer, çardak.

Revāḳ-ı ẕevḳde eyler felek ṣafāmuza reşk

Bize bu ẕevḳı viren bāde-i mürevvaḳdur

2. **revāḳ:**
Gazel 940
Mısra: **4**
Bir yapının ön kısmındaki üstü örtülü, önü açık yer.

Künc-i meyḫānei virme felege ʿārif iseñ
Ne revāḳ iste ne ṭāḳ iste ne eyvān iste

revān:

1. **revān:**
Kaside 37
Mısra: **40**
Akan, giden, yürüyen.

Durma yazmaḳda mı erbāb-ı dilüñ ḫāṭırını
Ḥükmi āfaḳa revān kātib-i divān nicedür

revān eyle-:

1. **revān eyle-:**-*y, -e*
Gazel 839
Mısra: **6**
Akıtmak.

Yār odur kim ola ʿuşşāḳı ile lā-teklīf
Yolına ʿāşıḳ-ı dil-ḫasta revān eyleye cān

revān it-:

1. **revān id-:**-*elüm*
Gazel 805
Mısra: **18**
Akıtmak.

Bağrımuz kim ġamuñla ḳan oldı
Çeşme-i çeşmden revān idelüm

revān ol-:

1. **revān ol-:**-*dı*
Gazel 734
Mısra: **3**
Yola koyulmak, gitmek.

Egerçi nice yüz biñ kārvān oldı revān ammā
Reh-i ʿaşḳında biñden biri oldı menzile vāṣıl

2. **revān ol-:**-*dı*
Kaside 15
Mısra: **26**
Akmak.

Döndi ḥabāba hemān ḳaṭʿ olınan kelleler
Seyl gibi çaġlayup şöyle revān oldı ḳan

3. **revān ol-:**-*dı*
Tarih 71
Mısra: **1**
Yola koyulmak, gitmek. || *Ölmek.*

Oldı Ḥasan Efendi beḳā mülkine revān
Ehl-i bihişte vāṣıl olup şād-kām ola

4. **revān ol-:**-*duḳca*
Tarih 6
Mısra: **31**
Yürümek. || *Yürürlükte olmak, (bir kimsenin) hükmü geçmek.*

Ḥākim-i rūzūn felekde ḥükmi olduḳca revān
Var ümīdüm kim saʿādet birle olup müstedām

5. **revān ol-:**-*ur*
Gazel 558
Mısra: **7**
Akıp gitmek.

Bilsün ey dil çeşmümüñ yaşı neden olur revān
Mācerānı eyle gāhi ḫākipāy-ı yāra ʿarż

revāne eyle-:

1. **revāne eyle-:**-*di*
Kaside 24
Mısra: **40**
Yola düşürmek, gitmesine sebep olmak, göndermek.

Görüp şecāʿatini pādişāh-ı Cem-ḥaşmet
Revāne eyledi Baġdād ḥıfẓına ḫālā

revān-ı pāk:

1. **revān-ı pāk:**-*ı, -n, -a*
Terkib-bend 6
Mısra: **57**
(Bir kimsenin) Mübarek, günahsız ruhu.

Dāʿim revān-ı pākına cennet maḳām olup
Luṭf-ı Ḫudā refīḳ u şefīḳi ola müdām

reviş:

1. **reviş:**-*i*
Gazel 1024
Mısra: **1**
Gidiş, tarz, tavır, üslûp.

Gelmez o şūḫdan vefā kim revişi yemān ola
ʿĀşıḳa eyleyüp cefā ġayrıya mihribān ola

2. **reviş:**-*dür*
Gazel 186
Mısra: **2**
Yürüyüş.

Bakışuñ deler cigerler bu ne ġamzelü bakışdur
Revişüñ alur göñüller bu ne şīvelü revişdür

3. **reviş:**-*i*
Gazel 479
Mısra: **11**
Gidiş; tarz, tutum.

İderüz hep revişi üzre sipihrüñ ḥareket
Dāḫil-i ḫalḳa-i cemʿiyyet-i mestānuz biz

4. **reviş:**-*le*
Gazel 405
Mısra: **8**
Takip edilen hareket tarzı, tutum, üslup, yol.

ʿĀlem-efrāz-ı fesād olmada ḥükkām-ı ḳuzāt
Bu revişle giderek ḥükm-i şerīʿat ḳalḳar

5. **reviş:**
Terkib-bend 3
Mısra: **43**
Gidiş. || *Ahirete gitme, vefat etme.*

Āsumāna bu reviş geldi ḫilāf-ı ʿādet
Nev-cevān olduġına baḳmadı aşlā anuñ

reviş-i ḥükm ü ʿadālet:

1. **reviş-i ḥükm ü ʿadālet:**-*ler, -i, -n, -e*
Kaside 21
Mısra: **51**
(Bir kimsenin) Adalet ve hüküm tarzı.

Hîç söz yoḳ reviş-i ḥükm ü ʿadāletlerine
Eylesün ḥıfẓ vücūdını ḫaṭādan Mevlā

revnaḳ:

1. **revnaḳ:**-*ı*
Gazel 695
Mısra: **14**
Çekicilik, güzellik, zarafet.

Rūḥiyā ṣaḳlasun Allah gözinden felegüñ
Māh-rūlarla ʿaceb revnaḳı vardur Şāmuñ

revnaḳ-efzā-yı ḥaleb:

1. **revnaḳ-efzā-yı ḥaleb:**
Tarih 7
Mısra: **8**
Halep şehrinin güzellik ve zenginliğini artıran.

Mışra ḥākimdi velī olmışdı ʿadl ü reʿfeti
Revnaḳ-efzā-yı Ḥaleb rāḥat-resān-ı mülk-i Şām

revnaḳ-fezā-yı ḫıtta-i rūm:

1. **revnaḳ-fezā-yı ḫıtta-i rūm:**
Tarih 65
Mısra: **7**
Rum diyarının güzelliğini artıran.

Naẓmı revnaḳ-fezā-yı ḫıtta-i Rūm
Neşri maḳbūl-ı münşiyān-ı ʿAcem

revnaḳ-ı ʿadl:

1. **revnaḳ-ı ʿadl:**-*i*
Kaside 40
Mısra: **3**
Adaletin güzelliği.

Revnaḳ-ı ʿadli olan ziynet-i dārüʾs-selām
Naẓar-ı luṭfı olan mūra Süleymān eyüdür

revnaḳ-ı ḫüsn-i dil-fürūz:

1. **revnaḳ-ı ḫüsn-i dil-fürūz:**-*uñ*
Gazel 984
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Gönle aydınlık veren güzelliğinin parlaklığı.

Gider lābüd ruḫuñdan revnaḳ-ı ḫüsn-i dil-fürūzuñ
Muḳarrerdür ki ṣubḥuñ āḫiri şām olur elbette

revnak-ı islām:

1. **revnaḳ-ı islām:**
Kaside 6
Mısra: **62**
İslam'ın parlaklığı.

Nite ki ẕikr-i Resūl ola ziynet-i īmān
Nite ki ḥubb-ı ʿAlī ola revnaḳ-ı İslām

2. **revnaḳ-ı islām:**
Kaside 10
Mısra: **59**
İslam dininin güzelliği.

Nitekim revnaḳ-ı İslām ola şerʿ-i nebevī
Nitekim müstenid-i ḫalḳ ola Ḳurʾan-ı mecīd

revzene:

1. **revzene:**-*s, -i*
Terkib-bend 8
Mısra: **217**
Pencere, revzen.

Cān u dilinüñ revzenesi olmaya pür-nūr
Dāyim biri maḫsūf ola anuñ biri meksūf

reʾy:

1. **reʾy:**-*i, -y, -le*
Gazel 325
Mısra: **11**
Görüş, düşünce, mütalaa.

Kendü reʾyiyle kişi esrāra yol bulmaḳ muḥāl
Ehline mevḳūfdur hāl-i muʿammā böyledür

2. **reʾy:**
Gazel 338
Mısra: **13**
Fikir, görüş, düşünce, ray.

Göñül cehd eyle kesb-i maʿrifetde reʾy ḥāṣıl ḳıl
Ġaraż kesb-i maʿrifetden bu rāya mālik olmaḳdur

reyb:

1. **reyb:**
Gazel 58
Mısra: **14**
Şüphe.

Kimde kim şek ola feyż-i Ḥaḳa maẓhar düşemez
Lillahulḥamd yine Rūḥīde ne şek var u ne reyb

reyḥān:

1. **reyḥān:**-*a*
Gazel 337
Mısra: **2**
Fesleğen denilen güzel kokulu bir bitki.

Gözinüñ bir baḳışı yüz gül-i ḫandāna deger
Zülfinüñ bir ḳılı biñ sünbül ü reyḥāna deger

reʾy-i ṣāib:

1. **reʾy-i ṣāib:**
Kaside 34
Mısra: **74**
İsabetli görüş.

Olmasaydı lāyıḳ-ı himmet virilmezdi aña
Reʾy-i ṣāib ʿaḳl-ı kāmil ḳadr-i ʿālī baḫt-ı rām

reʾy-i şerīf:

1. **reʾy-i şerīf:**-*i, -n, -e*
Kaside 28
Mısra: **43**
(Bir kimsenin) Mübarek görüşü. || Şerif Ağa'nın görüşü.

Ger reʾy-i şerīfine umūr olsa müfāvıż
Devrinde vefā-tūz ola her merd-i cefā-tūz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

reʾy-i vekīl:

1. **reʾy-i vekīl:**
Kaside 20
Mısra: **38**
Vekilin görüşü.

Bu müşkilātı ḥall itmez illā
Reʾy-i vekīl serdār-ı ʿādil

rez duḫteri:

1. **rez duḫteri:**
Gazel 111
Mısra: **4**
Asmanın kızı. || *Şarap.*

Geldükde bezme laʿl-ı lebüñden idüp ḥicāb
Rez duḫteri yüzine çeker bir niḳāb-ı surḫ

rezālet:

1. **rezālet:**
Gazel 592
Mısra: **6**
Çok çirkin ve utanılacak hal, herkesin duygularını inciten durum veya olay, rezillik, kepazelik.

Māla ḥarīṣ olup ḫalḳ iḥsāndan el çeküpdür
Ṭıynetlerinde olan muṭlaḳ rezālet ancaḳ

rez-duḫter:

1. **rez-duḫter:**-*i, -le*
Gazel 510
Mısra: **7**
Üzümün kızı, şarap.

Rez-duḫterile itdügimüz āşinālıġa
Cān virmeden ġaraż bu ki ṣoḥbet esīriyüz

rezm:

1. **rezm:**-*e*
Kaside 40
Mısra: **5**
Cenk, muharebe.

Bezmde Yūsuf olur rezme gelen demde Sinān
Bezm ü rezmüñ eri ol zübde-i merdān eyüdür

rezm ü bezm-i ʿālem:

1. **rezm ü bezm-i ʿālem:**-*i*
Müseddes 7
Mısra: **6**
Âlemdeki savaş ve eğlenceler.

Ḫayl-i rezmüñ Rüstemisin ehl-i bezmüñ Ḫātemi
Ḫaḳ saña ḳılmışdur müsellem rezm ü bezm-i ʿālemi

rezm-geh:

1. **rezm-geh:**-*de*
Gazel 498
Mısra: **5**
Savaş yeri, harp meydanı.

Rezm-gehde görinür aʿdā-yı rūbāha peleng
Cābecā dāġ-ı siyehlerle ten-i ʿuryānımuz

riʿāyet:

1. **riʿāyet:**-*i*
Kaside 30
Mısra: **40**
Koruma, gözetme, saklama.

Erbāb-ı naẓma raġbeti ʿirfānına delīl
Ehl-i dile riʿāyeti ehliyyetine dāl

2. **riʿāyet:**-*i*
Gazel 563
Mısra: **7**
Gütme, gözetme.

Luṭf it baña ki ehl-i kemālüñ riʿāyeti
Erbāb-ı ḥüsne farżdur ey işve-bāz farż

3. **riʿāyet:**-*üñ*
Gazel 172
Mısra: **6**
Gözetme, saklama, muhafaza etme.

Kemāl-ı ḥüsnüñe söz yoḳ hemān budur ʿaybuñ
Ki ehl-i dillere şāhum riʿāyetüñ yoḳdur

4. **riʿāyet:**-*i*
Terkib-bend 9
Mısra: **64**
Saygı, sayma, itibar; uyma, itaat etme.

Ṣıġmaz bu muḫtaṣarda ġam-ı bī-nihāyeti
Bārān-ı pāk-meşrebe yoḳdur riʿāyeti

5. **riʿāyet:**
Kaside 23
Mısra: **52**
İtibar, saygı, hürmet.

ʿAceb zamānedeyüz kim olımaz olmışdur
Ne ehl-i ḥaḳḳa riʿāyet ne şāʿire raġbet

riʿāyet eyle-:

1. **riʿāyet eyle-:**-*r*
Gazel 236
Mısra: **4**
Saygı göstermek, saymak.

Yār üstimüze şalursa sāye
Başdan aşurı riʿāyet eyler

riʿāyet olın-:

1. **riʿāyet olın-:**-*a*
Kaside 24
Mısra: **52**
Uyulmak, bağlı kalınmak.

Ne vāḳiʿ oldı günāhum nedür ʿaceb bilsem
Riʿāyet olına ġayra ḥaḳāret ola baña

riʿāyet-i şuʿarā:

1. **riʿāyet-i şuʿarā:**
Kaside 14
Mısra: **96**
Şairlere itibar etme, onları gözetip ikramda bulunma.

Yeter bu ḳadr kim erbāb-ı ṣadra sulṭānum
Riʿāyet-i şuʿarā senden oldı ber-düstūr

ricā:

1. **ricā:**-*muz*
Gazel 199
Mısra: **10**
İstek, dilek, ümit.

Dāʾimā Ḥaḳḳadur tevekkülimüz
Ġayrdan ṣanmañuz ricāmuz var

ricā eyle-:

1. **ricā eyle-:**-*se, -k*
Gazel 222
Mısra: **5**
Birinden bir şeyin yapılmasını istemek, dilemek.

Ṣafā-yı vaṣlı ricā eylesek güzellerden
Firāḳ-ı tīġını ʿarż idüp olmaz o dirler

ricā it-:

1. **ricā id-:**-*en*
Gazel 315
Mısra: **11**
Dilemek, beklemek, ummak.

ʿĀḳil degül cihānda ḥaḳīḳāt ricā iden
Şol kim zamāne dilberine iʿtibār ider

2. **ricā id-:**-*erüz*
Gazel 522
Mısra: **1**
Birinden bir şeyin yapılmasını istemek, dilemek.

Meclis-i yārda aġyāra biz ricā iderüz
Yār yanında yer itmekle mudārā iderüz

ricālullah:

1. **ricālullah:**-*dan*
Kaside 7
Mısra: **51**
Manevî kudret ve kuvvet sahibi olan evliyalar.

Perīşān-ḥāl iken ʿālem ricālullahdan irdi
Yine cemʿiyyetine müjde her ḫāṭır-perīşānuñ

ricā-yı luṭf:

1. **ricā-yı luṭf:**-*a*
Gazel 466
Mısra: **13**
Lütuf dileme.

Ricā-yı luṭfa nice ġılẕet iḫtiyār idelüm
Ki bir naẓar yüzine baḳmaġa ḥicāb iderüz

ricā-yı nevrūz eyle-:

1. **ricā-yı nevrūz eyle-:**-*me, -z*
Gazel 486
Mısra: **14**
Nevruzun gelmesini ümit etmek, beklemek.

Āsumān-ı kevkebe Cem-mertebe ʿOs̱māñ Pāşā
Eylemez kimse cenābında ricā-yı nevrūz

ricā-yı raḥmet-i faʿʿāl-i mā-yürīd" it-:

1. **ricā-yı raḥmet-i faʿʿāl-i mā-yürīd" id-:**-*elüm*
Gazel 808
Mısra: **8**
İstediğini yapan Allah'ın rahmetini dilemek.

Cenāb-ı ḥażrete tefvīż idüp umūrımuz
Ricā-yı raḥmet-i faʿʿāl-i mā-yürīd" idelüm

ricā-yı vuṣlat-ı cānān:

1. **ricā-yı vuṣlat-ı cānān:**
Gazel 1111
Mısra: **4**
Sevgiliye kavuşma ümidi.

Gözden ḫayāl-ı rūy-ı cevānān gitmedi
Dilden ricā-yı vuṣlat-ı cānān dükenmedi

ridā:

1. **ridā:**
Gazel 929
Mısra: **1**
Belden yukarıya örtülen havlu ve benzeri örtü, erkekler için iki parçadan oluşan ihramın üst kısmı.

Ne belādur bize destār u ridā vü cāme
Degişürdük alur olsaydı eger bir cāma

rıḍvān:

1. **rıḍvān:**
Gazel 52
Mısra: **7**
Cennet kapılarında bekçilik yapan, cenete girecek müminleri selamla karşılayan ve cennette müminlere hizmet eden meleklerin başkanının adı.

Ser-i kūyuñda ger ölsem diyeler ḫūr ile rıḍvān
Bu cennetlük durur bī-şek maḳāmı cennetüʿl-mevʾā

rıfʿat:

1. **rıfʿat:**
Gazel 144
Mısra: **2**
Makam ve mertebe yüksekliği.

O şeh-i ḥüsne ḳul olmaḳ gibi bir devlet mi var
Ayaġı tozına yüz sürmek gibi rıfʿat mi var

2. **rıfʿat:**-*sa*
Gazel 724
Mısra: **6**
Yücelik, yükseklik; yüksek rütbe, makam.

Manṣıb hevesin ḳılma denīlerle bir olma
Rıfʿatsa murāduñ o şeh-i ḥüsne ġulām ol

3. **rıfʿat:**-*ı, -n, -a*
Gazel 202
Mısra: **11**
Yücelik, yükseklik, özellikle mevki yüksekliği.

Taḳayyud eylemedüñ ʿizz u cāh u rıfʿatına
Cefā iderse saña çarḫ Rūḥiyā yiridür

rıfʿātlü:

1. **rıfʿātlü:**
Kaside 31
Mısra: **55**
Yüksek makamlı, rütbe sahibi.

Ne ʿizzetlü rıfʿātlü ḫūrī-ṣıfatmış
Ki böyle melek-ḫaslete oldı maḥrem

rīg:

1. **rīg:**
Gazel 525
Mısra: **6**

Kum || Mürekkebi kurutmak için yazı üzerine serpilen ince kum, rıh.

Āfāḳa ʿuṭārid yazup aḥkām-ı beşāret
Zeyn itdi anı rīg sepüp necm-i şeb-efrūz

rıhlet:

1. **rıḥlet:**-*i, -(n), -den*
Terkib-bend 2
Mısra: **40**
Dünyadan ahirete göçme, vefat.

Yā keşīr olmış cihānda mülk ü māluñ yā ḳalīl
ʿĀrif iseñ ol ʿazīzüñ rıḥletinden ḥışşe al

rihlet eyle-:

1. **riḥlet eyle-:**-*di*
Tarih 93
Mısra: **2**
Göç etmek. || Ölmek.

Cihān-ı bi-beḳāda mümteniʿdür gördi āsāyiş
Beḳa mülkine defterdār-zāde eyledi riḥlet

rihlet it-:

1. **riḥlet it-:**-*di*
Tarih 70
Mısra: **2**
Göç etmek. || Ölmek.

Ṭutulmaḳla dil-i maḥzūnı ḫaristān-ı ʿālemden
Beyānīzāde Aḥmed Çāvūş itdi cennete riḥlet

rihlet kıl-:

1. **riḥlet ḳıl-:**-*dı*
Tarih 70
Mısra: **10**
Göç etmek. || Ölmek.

Egerçi mesken-i meʿlūfı Baġdād idi ammā kim
Ḥaleb şehrinde ḳıldı emr-i Ḥaḳla cennete riḥlet

rikʿā:

1. **riḳʿā:**-*y, -ı*
Kaside 39
Mısra: **81**
Daha çok mektup ve vakıf kayıtlarında kullanılan bir yazı çeşidi. || Kağıt veya deri parçası; mektup.

Vāṣıl idüp bu riḳʿāyı bizden duʿālar it
Gör cümlesi ṣafāda mı ḫullān ne demdedür

rikāb:

1. **rikāb:**-*a*
Tahmis 5
Mısra: **12**
Üzengi.

Ol bī-vefā ki istese āfāḳı çignedür
Ayaḳ ḳosa rikāba bu nüh-ṭāḳı çignedür

rikābına düş-:

1. **rikābına düş-:**-*üp*
Gazel 965
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Huzurunda dizlerine kapanmak, yalvarmak.

Rikābına düşüp ol şeh-süvāruñ gitdügüm demler
Felek dir reşk idüp ḳande gidersin yine devletle

rind:

1. **rind:**
Gazel 870
Mısra: **5**
Kalender, dünya işlerini boş gören.

Bāġ-ı dehrüñ rind olan baḳmaz gül-i pür-ḫārına
Gülşen-i meclisde sāġar ġonca-i bī-ḫār iken

2. **rind:**-*ile*
Gazel 506
Mısra: **7**
Dünya işleriyle uğraşan, eğlenceye düşkün, kalender (kimse).

Rindile hem-şürb ü zāhid ile hem-meẕhebleriz
İḳtiżā-yı dehrden şanmañ bizi ġāfillerüz

rindān:

1. **rindān:**--*ı*
Gazel 178
Mısra: **5**
Rindler, kalenderler, dünya işlerini boş görenler.

Metāʿ-ı vaṣluña cānlar viren rindān-ı bī-ḳayduz
Ṣınup bī-kesleri aġyār ile bāzāra yer yoḳdur

2. **rindān:**
Gazel 525
Mısra: **11**
Görünüşe ve dünya işlerine kıymet vermeyen, kurallardan uzak, bütün varlığı kendi iç dünyasına göre değerlendiren, gönül gözüyle gören, hoş görülü, kalender, içkiye düşkün ve derbeder görünüşünün aksine arif, hakîm, gönül ehli kimseler.

ʿİşretde taḳāżā-yı zamāna göre rindān
Zühhādda endīşe-i ferdā ġam-ı imrūz

rindāne:

1. **rindāne:**
Gazel 220
Mısra: **1**
Dünya işlerini hoş görerek, keyfekeder yaşayan, aldırışsız, kalender kimseler gibi.

Bu meclis meclis-i ʿuşşāḳdur rindāne meclisdür
Gel ey sāḳī ḳadeḥ şun ki ʿaceb şāhāne meclisdür

rindān-ı ʿaşk:

1. **rindān-ı ʿaşḳ:**
Gazel 575
Mısra: **8**
Aşk rintleri, âşıklar.

Kenār-ı cūydan gelmezse nola bu dil-i şeydā
Ḥabāb-āsā ider rindān-ı ʿaşḳ āb-ı revāndan ḥaẕẕ

rindān-ı bī-ḳayd:

1. **rindān-ı bī-ḳayd:**-*uz*
Gazel 338
Mısra: **5**

Dünyalık şeylerle bağı olmayan kalender kimseler.

Bize tāc u ḳabā lāzım degül rindān-ı bī-ḳayduz
Cihānda faḫrımuz faḳr u fenāya mālik olmaḳdur

rindān-ı dürd-āşām:

1. **rindān-ı dürd-āşām:**-*dan*
Gazel 848
Mısra: **6**
Şarabın tortusunu içen, kalender rintler.

Ḥāyil olmaz feyż-i fażl-ı Ḥaḳḳa efʿāl-ı ʿibād
Ġāfil olma zāhidā rindān-ı dürd-āşāmdan

rindān-ı ḳadeḥ-peymā:

1. **rindān-ı ḳadeḥ-peymā:**-*dan*
Gazel 392
Mısra: **3**
İçki içen gönül ehli, kalender kimseler.

Ṣor lebüñ sırrını rindān-ı ḳadeḥ-peymādan
Anı yā vāʿıẕ u yā şeyḫ ya monlā ne bilür

rindān-ı mesīḥā-dem:

1. **rindān-ı mesīḥā-dem:**-*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **190**
Hz. İsa gibi diriltici nefesi olan rindler.

Bed-gūlara leb-beste görinmekdeyüz ammā
Rindān-ı Mesīḥā-deme miftāḥ-ı fütūḥuz

rindān-ı mey-āşām:

1. **rindān-ı mey-āşām:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **82**
Şarap içen rindler.

Ey ṣāḥib-i ḳudret ḳanı inṣāf u mürüvvet
Rindān-ı mey-āşāma niçün olmaya raġbet

rindān-ı ṣabūḥī-zede-i bezm-i ḳıdem:

1. **rindān-ı ṣabūḥī-zede-i bezm-i ḳıdem:**-*dür*
Terkib-bend 8
Mısra: **28**
Ezel meclisinin sabah şarabının etkisinde kalmış rindler.

Mey ṣun bize sāḳī bizüz ol ḳavm ki dirler
Rindān-ı Ṣabūḥī-zede-i bezm-i ḳıdemdür

rindān-ı ṣafā-āmūz:

1. **rindān-ı ṣafā-āmūz:**-*uñ*
Gazel 675
Mısra: **4**
Safa ve neşe öğreten rintler.

Eyleyüp ʿıyşa ṣalā geldi ḥamel burcına mihr
Güni ṭoġdı yine rindān-ı ṣafā-āmūzuñ

rindān-ı şāhid-bāz:

1. **rindān-ı şāhid-bāz:**-*a*
Gazel 709
Mısra: **10**
Güzelle oynayan rintler.

Mest olup gül şevḳīne her gün yaḳarlar tāze dāġ
Ẕevḳ-baḫş oldı yine rindān-ı şāhid-bāza gül

rindī:

1. **rindī:**
Kaside 39
Mısra: **25**
Rindî (özel isim). || Ahdî'nin amcasının oğludur. Divanı vardır. Kaside ve musammatları dikkat çekicidir.

Rindī fünūn-ı şiʿrde üstād mı yine
Ol ser-firāz-ı nükte-güẕerān ne demdedür

rind-i ʿālem:

1. **rind-i ʿālem:**-*dür*
Gazel 761
Mısra: **10**
Dünyanın kalender kimsesi. || İçki meclisinin rindi.

Şīşe-i mey nola Rūḥīnüñ yanından gitmese
Rind-i ʿālemdür bilür kim ansuz eglenmez göñül

rind-i bāde-nūş:

1. **rind-i bāde-nūş:**
Gazel 240
Mısra: **7**
Şarap içen rint yaratılışlı kimseler.

Dāʾim cevān olursa nola rind-i bāde-nūş
Bir rūḥdur şarāb ki pīri cevān ider

rind-i belā-keş:

1. **rind-i belā-keş:**
Gazel 232
Mısra: **6**
Bela çeken rind.

Esīr-i cām olan rinde ḥaḳāretle naẓar ḳılma
Ki her rind-i belā-keş kendi vādīsinde bir Cemdür

rind-i cihān:

1. **rind-i cihān:**
Gazel 526
Mısra: **1**
Âlemin arifi, gönül adamı.

Bir iki rind-i cihān ʿāşıḳ-ı bī-ḳarāruz biz
Bir iki muʿtekif-i ḫāne-i ḫumāruz biz

rind-i dürd-āşām:

1. **rind-i dürd-āşām:**-*a*
Gazel 707
Mısra: **2**
Şarabın tortusunu içen, kalender-meşrep kimse.

Cām şūn sāḳī dökülse ġam degül āmāde gül
Rind-i dürd-āşāma besdür elde cām-ı bāde gül

rind-i ḥaḳīḳat-pīşe:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **rind-i ḥaḳīḳat-pīşe:**-*y, -üz*
Gazel 993
Mısra: **15**
Hakikate ermiş kalender kimseler.

Rūḥiyā biz bir bölük rind-i ḥaḳīḳat-pīşeyüz
Her muḳallid pīr unutsun giçmesün baba bize

rind-i ḳadeḥ-peymā:

1. **rind-i ḳadeḥ-peymā:**
Gazel 376
Mısra: **5**
Sarhoş rint.

Ḥaḳīḳatde teveccüh ehli bir rind-i ḳadeḥ-peymā
Riyā içre olan yüz zāhid-i nāçizden yegdür

rind-i ḳalender-reviş:

1. **rind-i ḳalender-reviş:**
Rübai 24
Mısra: **4**
Düşünce ve davranışlarında kalender olan rint.

Sen mīr-i şehenşeh-i mesned-i vaḳt
Men rind-i ḳalender-reviş u mey-keşīd-i ʿīd

rind-i meyḫ^{v}āre:

1. **rind-i meyḫ^{v}āre:**-*y, -e*
Gazel 89
Mısra: **7**
İçki içen, sarhoş rint.

Rind-i meyḫ^{v}āreye pend itmegi ḳo ey nāṣıḥ
Ḳatı müşkildür ide bir kişi dānā ile baḥs

rind-i mey-h^{v}ār:

1. **rind-i mey-ḫ^{v}ār:**-*uñ*
Gazel 56
Mısra: **11**
Şarap içen rintler.

Rind-i mey-ḫ^{v}āruñ elinden nola düşmezse müdām
Gülşen-i bezmüñ gülidür Rūḥiyā cām-ı şarāb

rind-i mey-keş:

1. **rind-i mey-keş:**
Gazel 438
Mısra: **5**
İçki içen kalender yaratılışlı kimseler, rindler.

Rind-i mey-keş yegdür ehl-i zerḳden zīrā ki ol
Fısḳ ider ammā ki dārü'l- fısḳ bünyād eylemez

2. **rind-i mey-keş:**-*e*
Gazel 973
Mısra: **8**
İçki içen gönül ehli kimse.

Ḳılmayup raġbet ṣatardı bir ṣınıḳ peymāneye
Virseler faraża bütün dünyāyı rind-i mey-keşe

rind-i naẓar-bāz:

1. **rind-i naẓar-bāz:**-*lar, -uz*
Gazel 501
Mısra: **1**
Neşeli ve şuh bakan gönül eri kimse.

Vādi-i ʿaşḳda biz rind-i naẓar-bāzlaruz
Gözi āhūları ṣayd itmede şeh-bāzlaruz

rind-i nev-niyāz:

1. **rind-i nev-niyāz:**
Gazel 134
Mısra: **11**
Yeni yetme rint.

Ben şāh-rāh-ı ʿaşḳda bir rind-i nev-niyāz
Sen mesned-i cemālda bir şūḫ-ı şeh-levend

rind-i şarāb-h^{v}ār:

1. **rind-i şarāb-ḫ^{v}ār:**
Gazel 391
Mısra: **7**
Şarap içen rind, gönül adamı.

Sen zāhidā ḳayırma ki rind-i şarāb-ḫ^{v}ār
Ümmīd-vār-ı maġfiret-i Girdigārdur

rind-i sebū-keş-i deyr:

1. **rind-i sebū-keş-i deyr:**-*üm*
Gazel 367
Mısra: **7**
Meyhanedeki şarap testisini içen rint yaratılışlı kimse.

Ben ki rind-i sebū-keş-i deyrüm
Bir iki üç ḳadeḥ baña neyler

rind-i şeydā:

1. **rind-i şeydā:**
Gazel 384
Mısra: **10**
Aşk delisi, kalender yaratılışlı kimse.

Nuḳūş-ı māsivāya Rūḥī-i bī-dil gibi baḳmaz
Naẓar bir rind-i şeydā kim o vech-i pāka ṣalmışdur

rind-i suḫandān:

1. **rind-i suḫandān:**
Kaside 40
Mısra: **18**
Düzgün ve güzel sözden anlayan kalender kimse.

Olıcaḳ sözi müfīd olsa nola muḫtaṣar it
Beñzemez ġayrıya ol rind-i suḫandān eyüdür

rindi-zāde zühdī:

1. **rindi-zāde zühdī:**-*n, -üñ*
Kaside 38
Mısra: **33**
Rind meclisine devam edenlerden şair Rindî-zâde Zühdî.

İdüp şāʿirlügin iʿlām Rindi-zāde Zühdīnüñ
Niyāzın vāṣıl it ol cürʿa-nūş-ı bezm-i rindānuñ

rīş:

1. **rīş:**-*i, -n, -i*
Gazel 731
Mısra: **3**
Sakal, tüy.

Zāhidüñ rīşini cārūb-ı reh-i meygede ḳıl

Gerçi degmez aña ammā ki ṭoñızdan bir ḳıl

risāle:

1. **risāle:**-*ler, -le*
Kaside 9
Mısra: **50**
Kısa yazılmış küçük eser.

İdem ṭamāʿdan edāni-i dehre niceye dek
Risālelerle belāġ u ḳasīdeler irsāl

2. **risāle:**
Kıt'a 10
Mısra: **3**
Genellikle belli bir konuda yazılmış küçük kitap.

Ġam-ı hicr ise muṭavvel risāle
Ne taḥrīri mümkin ne taḳrīri ḳābil

risālet:

1. **risālet:**
Terkib-bend 1
Mısra: **25**
İnsanları dine davet etme işi, peygamberlik, resullük; elçilik.

Söyindürdüñ risālet ḫānedānında yanan şemʿi
Melāmet ẓulmetin taʿyīn-i ehl-i Muṣṭafā ḳılduñ

rīş-ḫand eyle-:

1. **rīş-ḫand eyle-:**-*di*
Gazel 134
Mısra: **8**
Güldürmek.

Dil çeşme-i ḥayāt didi laʿl-ı nābuña
Ḫaṭṭ-ı siyāhı eyledi miskīni rīş-ḫand

rīş-ḫand it-:

1. **rīş-ḫand id-:**-*üp*
Kaside 24
Mısra: **58**
Bıyık altından gülmek, alay etmek.

Ṭutuşdı āteş-i faḳrile dil kebāb oldı
Piyāz çalmadadur rīş-ḫand idüp aʿdā

2. **rişḫand it-:**-*se*
Gazel 572
Mısra: **2**
Alay etmek, kınamak.

Varup meyḫāneye lāzım mı göstermek kesel vāʿıẓ
Seni ehl-i melāmet rişḫand itse maḥal vāʿıẓ

rīş-i zāhid-i huşyār:

1. **rīş-i zāhid-i huşyār:**-*ı*
Gazel 507
Mısra: **8**
Ayık, aklı başında zahidin sakalı.

Defʿātile süpürmege meyḫāne ṣadrını
Mestāne rīş-i zāhid-i huşyārı bulmışuz

rişte:

1. **rişte:**-*si*
Gazel 748
Mısra: **3**
Kıl, iplik.

Pāy-ı murġ-ı dilden açıldı taʿalluḳ rişteşi
Bend-i ġamdan minnet Allaha ki āzād oldı dil

2. **rişte:**-*y, -le*
Gazel 119
Mısra: **1**
İp, bağ.

Murġ-ı dil ʿanḳādur olmaz degme bir rişteyle bend
İster ol zülf-i semen-bū gibi bir müşkīn kemend

3. **rişte:**-*i*
Gazel 885
Mısra: **10**
İp. || Aşığın can ipliği.

Rişte-i cānumı engüştüñe ṣardum ola kim
Göricek rişteı yād-ı dil-i miskīn idesin

rişte-i cān:

1. **rişte-i cān:**
Gazel 966
Mısra: **3**
Can ipliği.

Rişte-i cān şu ḳadar pür-girih olmışdur kim
Girihin açmaġa yoḳ çāre meger paralana

rişte-i devlet:

1. **rişte-i devlet:**
Gazel 956
Mısra: **7**
Mutluluk ipi, saadet bağı.

Rişte-i devlet idi zülfi elümden çıḳdı
Yārluḳ eylemedüñ neyleyin ey baḫt-ı siyāh

rişte-i dil-i zār:

1. **rişte-i dil-i zār:**-*a*
Gazel 974
Mısra: **5**
Ağlayıp inleyen gönlün ipi.

Girihler urmadadur ṭurma rişte-i dil-i zāra
Kemend-i zülf-i siyāhuñdaki şiken şiken üzre

rişte-i efkār:

1. **rişte-i efkār:**-*dan*
Kaside 34
Mısra: **86**
Düşünce ipi. || Üzüntü ve keder ipi.

Eyleyenler naẓm vādīsinde söz murġın şikār
Rişte-i efkārdan ḳurmışlar idi gerçi dām

rişte-i kākül:

1. **rişte-i kākül:**-*i*
Gazel 294
Mısra: **4**
Kakül ipi. || Aşığın gönlünü bağladığı kakül.

Nice uçmaġa göñül ḳādir olur kūyuñdan
Rişte-i kāküli ol murġ-ı nev-āmūzdadur

rişte-i şevḳ:

1. **rişte-i şevḳ:**-*ile*
Gazel 191
Mısra: **8**
Sevinç bağı.

İstemez uçmaġı bülbül bāġdan gūyā ki gül
Rişte-i şevḳile miskīnüñ ayaġın baġlar

rişte-i zülf:

1. **rişte-i zülf:**-*üñ*
Gazel 45
Mısra: **13**
(Sevgilinin) ipe benzeyen saçları.

Rişte-i zülfüñ elümden çıḳarup ey Rūḥī
ʿArż ider şimdi felek dāmen-i kūhsārı baña

rivāyet eyle-:

1. **rivāyet eyle-:**-*r*
Gazel 236
Mısra: **1**
Anlatmak, söylemek.

Dil bār-ı ġamuñ rivāyet eyler
Çekdüklerini ḥikāyet eyler

riyā:

1. **riyā:**
Gazel 376
Mısra: **6**
İki yüzlülük, gösteriş yapma.

Ḥaḳīḳatde teveccüh ehli bir rind-i ḳadeḥ-peymā
Riyā içre olan yüz zāhid-i nāçizden yegdür

2. **riyā:**
Gazel 984
Mısra: **15**
Bir ibadet veya iyiliğin Allah rızası için değil gösteriş için yapılması.

Nola zāhid riyā vü zerḳ ile rüsvā-yı ʿām olsa
Çekenler ḳayd-ı nām u nengi bed-nām olur elbette

3. **riyā:**
Gazel 342
Mısra: **13**
Özü sözü bir olmama, ikiyüzlülük, yalandan gösteriş; sırf Allah rızası için yapılması gereken ibadetleri ve güzel davranışları kendini beğendirmek ve insanlara göstermek amacıyla yapma, ihlâsı terk etme.

Rūḥī añıldı ʿaşḳile zāhid riyā ile
Yaḫşinüñ adı yaḫşi yemānuñ adı yemān olur

4. **riyā:**
Gazel 767
Mısra: **7**
Bir ibadet veya iyiliğin Allah rızası için değil gösteriş için yapılması. || Olduğundan başka türlü görünme, özü sözü bir olmama, iki yüzlülük.

Bunda meyden bī-naṣīb anda riyā senden ḫacil
Zāhid-i nādāñ çeker dünyāda ġam ʿuḳbāda hem

riyāset:

1. **riyāset:**
Tarih 56
Mısra: **9**
Reislik, başkanlık; reisülküttaplık.

Riyāset yerin buldı şimdengirü
Ṣafā eylesün ṣāḥibān-ı ḳalem

riyāsuz:

1. **riyāsuz:**
Kaside 33
Mısra: **32**
İçine riya, iki yüzlülük karışmamış olan.

Ḳomazsam ʿaceb mi mey-i nābı elden
Anı gördüm ancaḳ riyāsuz müṣāḥib

riyāż:

1. **riyāż:**-*ı, -n, -un*
Gazel 1044
Mısra: **1**
Bahçeler, ravzalar.

Ḳaddi belā riyāżınun aʿlā ṣanavberi
Zülfi cefā ḥadīḳasınuñ sünbül-i teri

riyāżet:

1. **riyāżet:**
Gazel 143
Mısra: **9**
Dünya nimetlerinden elini eteğini çekerek ölmeyecek kadar yiyip içme.

Riyāżet ʿāleminde gerçi ḥālet yoḳ degül ammā
Ḫarābāt ehlinüñ sermestlük kārında ʿālem var

2. **riyāżet:**
Gazel 921
Mısra: **9**
Az yemek, az içmek, az uyumak ve daima ibadet edip nefsi terbiye etme.

Ḥaḳīḳatçün riyāżet çekdügüñ bīḫūdedür ṣūfī
Meger pīr-i muġān ṣaḳlar mı ṭālib-i rāz-dār olsa

riyāżet çek-:

1. **riyāżet çek-:**-*dür, -se*
Gazel 397
Mısra: **5**
Az yiyip içme, az uyuma, çok ibadet etme, nefsin arzuladığı şeylerin aksini yapma, dünya lezzetlerinden sakınmak suretiyle nefsi terbiye etme.

Saña çekdürse riyāżet ne ḳadar mürşid-i ʿaşḳ
Ġam degül şāhid-i maḳṣūdı hemān rām idegör

riyāżet-ḫāne:

1. **riyāżet-ḫāne:**-*y, -e*
Gazel 237
Mısra: **3**
Çilehane.

Ġam-ı dünyā riyāżet-ḫāneye girmekle defʿ olmaz
Bu ġam defʿine ṣūfī bāde-i gül-fām lāzımdur

riyāż-ı ḫāṭır-ı aḥbāb:

1. **riyāż-ı ḫāṭır-ı aḥbāb:**-*da*
Gazel 1008
Mısra: **12**
Dostların hatır bahçesi.

Gāh zülfüñ mār u geh ṭāvūs-ı müşkīn-bāl olup

Cilveler eyler riyāż-ı ḫāṭır-ı aḥbābda

riyāż-ı irem:

1. **riyāż-ı irem:**-*e*
Kaside 37
Mısra: **11**
İrem bağı. || Şeddad tarafından cennete benzetilerek meydana getirilen asma bahçe; sahte cennet.

Şeyḫ bāġı yine dönmiş mi riyāż-ı İreme
Ḳatı raʿnāluġı var mı o gülistān nicedür

riyāż-ı kūy:

1. **riyāż-ı kūy:**-*uñ, -uñ*
Gazel 234
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Cennet bahçelerine benzeyen semti.

Riyāż-ı kūyuñuñ eyler şu deñlü ārzūsın kim
Bedenden murġ-ı rūḥum dem-be-dem uçmaġa māyildür

rıżā:

1. **rıżā:**-*muz, -la*
Gazel 624
Mısra: **5**
Razı olma, razılık, istek, hoşnutluk.

Degül giçmek viṣāli ārzūsından rıżāmuzla
Muḥāl olduġını bildük ḫayāl-i ḫāmdan giçdük

rıżā vir-:

1. **rıżā vir-:**-*di*
Tarih 81
Mısra: **6**
Razı olmak, kabul etmek.

Şerʿüñ idüp inḳıyād ḥükmine bir ġoncanuñ
ʿAḳdine biñ cānile virdi rıżā gül gibi

rıżāsı var:

1. **rıżā var:**-*muz*
Gazel 199
Mısra: **4**
Rızası olmak, razı olmak.

Ḫᵛāh ẕevḳ u ṣafā ḫᵛāh ʿanā
Her ne Ḥaḳdan gelür rıżāmuz var

rīzān it-:

1. **rīzān it-:**-*mek, -de*
Kaside 37
Mısra: **84**
Saçmak.

Çāşnigir başı Sināncık yine her ṣubḥ u mesā
Yemegüñ ṭuzını itmekde mi rīzān nicedür

rıżā-yı ḫālıḳ:

1. **rıżā-yı ḫālıḳ:**-*a*
Gazel 714
Mısra: **6**
Allah rızası.

Çekme hücūm-ı ḫayl-ı ḥavādiṣden ıżṭırāb
Yüz ṭut rıżā-yı Ḫālıḳa bir ṣaf-şikenle ol

rīze-i nān:

1. **rīze-i nān:**
Kaside 18
Mısra: **73**
Ekmek kırıntısı.

Rīze-i nān ki ḳalur ṣufre-i iḥsānuñda
Ger Süleyman ḥaşemi gelse olur cümleye zād

rīze-i seng:

1. **rīze-i seng:**-*i, -n*
Gazel 333
Mısra: **7**
Taş parçaları.

Yolınuñ rīze-i sengin ṭurup öpsem ne ʿaceb
Sübḥa yā seng ola yā dāne-i mercān öpilür

rızk:

1. **rızḳ:**-*dur*
Kaside 36
Mısra: **61**
Yenilen, içilen ve yararlanılan her nesne.

Bir dükenmez rızḳdur zād-ı ḳanāʿat ʿārife
Yoḳsa ḫalḳuñ āb u nānı dāʾim eksilmede

2. **rızḳ:**-*uñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **158**
Allah'ın, mahlukatına hayatını devam ettirebilmesi için tayin ettiği yiyecek ve içecek, rızık.

Yoḳ sende ḳanāʿat gözüñ aç olduġı oldur
Rızḳuñ irişür saña eger ṣubh eger şām

rızk-ı cedīd:

1. **rızḳ-ı cedīd:**-*dür*
Gazel 258
Mısra: **6**
Yeni rızık, nimet.

Mey ṣun ki rūz-ı ʿıyd içesin bāde-i köhen
Yevm-i cedīdde bize rızḳ-ı cedīddür

rū:

1. **rū:**-*y, -uñ, -a*
Gazel 883
Mısra: **3**
Yüz, sima, çehre.

Öykinmez oldı nergis u gül çeşm u rūyuña
Dün bozdı āhum ikisinüñ de yüzin gözin

rubʿ:

1. **rubʿ:**-*a*
Tarih 19
Mısra: **8**
Rubu tahtası, rubu fenni için kullanılan, genellikle şimşir gibi sert bir tahtadan, bazen de fildişinden yapılan basit astronomi aleti.

Ṣanma ḫurşīd ki çekdürdi Ḫudāvend-i ezel
Felek-i rābıʿa tābutı öñince rubʿa

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

rübāb:

1. **rübāb:**
Müsebba 1
Mısra: **25**
Üzerine deri geçirilmiş ve Hindistan cevizinden yapılmış yuvarlak gövdeli yanık sesli yaylı saz.

İñlerem her dem hemān ḳaşuñ añup hemçün rübāb
Sen içersin dilberā ġayrlarla cām-ı şarāb

rūbāh:

1. **rūbāh:**-*dur*
Tarih 3
Mısra: **19**
Tilki.

Bir ġażanfersin ki yanuñda ʿadū rūbāhdur
Bir dilāversin ki Rüstem saña eyler iltiyām

rücūʿ kıl-:

1. **rücūʿ ḳıl-:**-*ma*
Gazel 580
Mısra: **8**
Dönmek, geri dönmek.

ʿAdl u dād eyle begüm ʿāşıḳ-ı şādıḳlaruña
Ḳılma ey pādişeh-i mülk-i ḥasen ẓulma rücūʿ

ruh:

1. **ruḫ:**-*ları*
Gazel 247
Mısra: **2**
Yanak, yüz.

Çeşmi ḫūnī o mehüñ ḳaddi ise serkeşdür
Ruḫları cānımuzı yaḳmada ḫod āteşdür

2. **ruḫ:**-*un*
Gazel 218
Mısra: **1**
(Sevgilinin) yanağı, yüzü.

Bahār-ı ʿārıżuñuñ kim ruḫuñ gibi güli var
Hezār bencileyin naġme-sāz bülbüli var

rūh:

1. **rūḥ:**
Gazel 458
Mısra: **13**
Allah tarafından yaratıldıktan sonra insan bedenine üflenen, ölümden sonra da varlığı devam eden ve mahiyeti tam olarak bilinemeyen ilahi ve manevi cevher.

Cismimüzi bu günde biz nuṭḳile rūḥ ḳılmışuz
Mülk-i vücūdda nola Rūḥī olursa adımuz

2. **rūḥ:**-*a*
Gazel 150
Mısra: **4**
Ruh, can.

Dil-ḫastalaruz pīşemüz endīşe-i laʿluñ
Kim ḳalbe şafā rūḥa ġıdā derde devādur

3. **rūḥ:**-*um*
Gazel 210
Mısra: **6**
Can, nefes || Kalp.

Nice döysün āteş-i hicrüñle inşāf idelüm
Ḳaṭre-i ḫūndur benüm rūḥum dil-i ādem nedür

4. **rūḥ:**-*um*
Gazel 152
Mısra: **2**
Allah tarafından yaratıldıktan sonra insan bedenine üflenen, ölümden sonra da varlığı devam eden ve mahiyeti tam olarak bilinemeyen ilahi ve manevi cevher II Aşığın ruhu.

Dilüñ emdür disem dirsin saña degmez o mercāndur
Ḥaḳāretle naẓar ḳılma benüm rūḥum umar cāndur

5. **rūḥ:**-*(u)m*
Gazel 463
Mısra: **2**
Can II Sevgili.
Zaḫm-ı tīġuñdan ḳaçar şanma dil-i ġam-nākımuz
İşte tīġuñ rūḥum işte sīne-i şad-çākımuz

6. **rūḥ:**-*dur*
Gazel 240
Mısra: **8**
Can, hayat.

Dāʾim cevān olursa nola rind-i bāde-nūş
Bir rūḥdur şarāb ki pīri cevān ider

7. **rūḥ:**
Gazel 628
Mısra: **9**
Duygu, his.

Şāʿir oldur ki söze rūḥ vire Rūḥī-vār
Lebi vaṣfın idicek sen büt-i şīrīn-suḫenüñ

8. **rūḥ:**-*ımuz*
Gazel 728
Mısra: **8**
Canlılık, şevk, hayatiyet.

Sāḳiyā ehl-i vefādan ḳılma iḥsānuñ dirīġ
Tāzelensün rūḥımuz ṣun bir iki peymāne mül

ruhām:

1. **ruḫām:**-*ile*
Kaside 14
Mısra: **3**
Mermer.

Şükūfe bāġı tamām ak ruḫāmile döşedi
Görüp o ḥāleti dībādan itdi ferşini ḥūr

rūh-bahş:

1. **rūḥ-baḫş:**
Gazel 788
Mısra: **4**
Ruh veren, ruh bahşeden.

Ey cevr-pīşe şarṭ-ı mürüvvet degül bu kim
Sen ġayra rūḥ-baḫş olasın ben helāk olam

2. **rūḥ-baḫş:**
Gazel 927
Mısra: **3**
Ruh veren, yeni bir hayata kavuşturan, manen canlandıran.

Rūḥ-baḫş ol vaʿde-i luṭfuñla kim olsun fedā
Dil leb-i cān-baḫşuña cān şīve-i güftāruña

3. **rūḥ-baḫş:**
Kaside 31
Mısra: **9**
Ruh bağışlayan, insanın içini açan, ferahlatan, can veren.

Bilür rūḥ-baḫş olduġın nev-bahāruñ
Gülistānı seyr eyleyen bundan aḳdem

4. **rūḥ-baḫş:**
Tarih 1
Mısra: **22**
Ruh bahşeden, can bağışlayan, can katan (şey).

Naṣîbin aldı herkes bārgāh-ı ḳahr u luṭfından
Kimine rūḥ-baḫş oldı kimine ʿömr-gāh oldı

rūḥ-baḫş it-:

1. **rūḥ-baḫş it-:**-*di*
Gazel 1039
Mısra: **6**
Can vermek, ruh bağışlamak, tazelemek.

Bahāruñ maḳdemi emvāt-ı bāġa tāze cān virdi
Hevānuñ iʿtidālı rūḥ-baḫş itdi gülistānı

rūḥ-baḫş ol-:

1. **rūḥ-baḫş ol-:**-*a*
Gazel 614
Mısra: **5**
Canlandırmak, can vermek. || *Ferahlatmak.*

Ġayra Mesīḥ-i laʿl-i lebüñ rūḥ-baḫş ola
Ölsün mi neylesün güzelüm mübtelālaruñ

2. **rūḥ-baḫş ol-:**-*dı*
Kaside 22
Mısra: **26**
Canlanmak, ferahlamak.

Ol ki feyż-i maḳdeminden ḫuşk-i sāl ü dehrde
Rūḥ-baḫş oldı nebāt u feyż-baḫş oldı cemād

3. **rūḥ-baḫş ol-:**-*dı*
Tarih 43
Mısra: **8**
Can katmak, can bağışlamak.

Muntaẓırdı bu deme ins ü melek
Kāyināta rūḥ-baḫş oldı bu dem

rūḥ-efzā:

1. **rūḥ-efzā:**-*y, -a*
Gazel 20
Mısra: **6**
Cana can katan, ruha tazelik veren.

Nedür zāhid ḳaçınmaḳ iḫtilāṭ-ı duḫter-i rezden
İder mi kimse anuñ gibi rūḥ-efzāya istiġnā

rūḥ-fezā:

1. **rūḥ-fezā:**
Gazel 939
Mısra: **14**
Cana can katan.

Dime öldürdi beni miḥnet-i eyyām-ı firāḳ
Rūḥiyā müjde ki ol rūḥ-fezā geldi yine

rūḥī:

1. **rūḥī:**
Gazel 7
Mısra: **9**
Rûhî (?-1014/1605-1606). XVI. yüzyıl şairi. Eldeki tek eseri divanıdır.

Teġāfül ḳılduġından ol perīnüñ çekme ġam Rūḥī
Saña tenhā degül ancaḳ ider dünyāya istiġnā

ruḥ-ı bī-miṣāl:

1. **ruḥ-ı bī-miṣāl:**
Gazel 1087
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Eşsiz yanağı.

Ḫadduñ ki olmış anda ruḥ-ı bī-miṣāl iki
Açıldı bir nihālda ṣan verd-i āl iki

ruh-ı dildār:

1. **ruḫ-ı dildār:**
Gazel 330
Mısra: **7**
Sevgilinin yüzü.

Ruḫ-ı dildāra naẓar ḳılmasa zāhid ne ʿaceb
Çeşm-i maʿlūl idemez mihr-i pür-envāra naẓar

ruh-ı dildār:

1. **ruḫ-ı dildār:**-*a*
Gazel 1063
Mısra: **3**
Sevgilinin yüzü, yanağı.

Ruḫ-ı dildāra ḫaṭ geldi göñül çıḳ künc-i miḥnetden
Ṣafāsı gitdi küncüñ mevsim-i seyr-i çemen geldi

ruh-ı ferhunde-hāl:

1. **ruḫ-ı ferḫunde-ḫāl:**-*uñ, -dan*
Gazel 9
Mısra: **6**
(Sevgilinin) yanağındaki uğurlu ben.

Hemdemüm ġamdur ṣafā-yı bezm-i viṣāluñdan ıraġ
Nāledür kārum ruḫ-ı ferḫunde-ḫāluñdan cüdā

ruh-ı firūz:

1. **ruḫ-ı firūz:**-*uñ*
Gazel 675
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Uğurlu yanağı.

Gül gibi her güni nevrūz olur ey mihr-i münīr
Her kimüñ kim ola manẓūrı ruḫ-ı firūzuñ

ruh-ı hūb:

1. **ruḫ-ı hūb:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **109**
Güzellerin yanakları.

Ferdā elemin çekme mey iç baḳ ruḫ-ı hūba
ʿĀşıḳlara ferdāda daḥi vaʿd-i liḳā var

rūḥ-ı ḳudsi:

1. **rūḥ-ı ḳudsi:**-*ler, -le*
Terkib-bend 4
Mısra: **60**
İlahi gerçeği kavrayan ruh.

Ḫākda yatduḳca olup maẓhar-ı luṭf-ı Ḫudā
Cān-ı pākı rūh-ı ḳudsilerle hem-pervāz ola

ruh-ı maḳṣūd:

1. **ruḫ-ı maḳṣūd:**-*ı*
Gazel 996
Mısra: **5**
Arzu edilen yanak.

Ruḫ-ı maḳṣūdı saña gül gibi seyr itdürsem
Nev-bahār olsa ele āyine-i Cem girse

rūh-ı mücessem:

1. **rūḥ-ı mücessem:**-*çün*
Gazel 850
Mısra: **12**
Gözle görülebilen, cisim halindeki ruh. || *Sevgili.*

Yolında cān viren biñ cān bulur ẕevḳ-ı viṣālden
Ḳayırmaz Rūḥiyā ölseñ ger ol rūḥ-ı mücessemçün

rūh-ı muṣavver:

1. **rūḫ-ı muṣavver:**
Gazel 879
Mısra: **6**
Cisimlenmiş ruh.

Ne mümkindür ḳomaḳ gīsū-yı ʿanber-bāruñı elden
Sen ey rūḫ-ı muṣavver ehl-i ʿaşḳa ʿömr-i sermedsin

2. **rūḫ-ı muṣavver:**
Gazel 1084
Mısra: **10**
Cisimlenmiş ruh. || *Sevgili.*

Gelmeyen fikrine Rūḥī ḳuluñuñ kevs̱erdür
Lebüñüñ cāmıdur ey rūḫ-ı muṣavver emeli

rūḥ-ı pāk:

1. **rūḫ-ı pāk:**-*i, -n*
Terkib-bend 4
Mısra: **57**
(Bir kimsenin) Mübarek, günahsız ruhu.

Rūḫ-ı pākin dāʿimā yād it duʿā-yı ḫayr ile
Kʾide ol merḥūma raḥmet Ḫzed-i ʿazze vü cell

2. **rūḫ-ı pāk:**-*uñ*
Gazel 384
Mısra: **7**
Temiz, kusursuz ruh.

Sañadur ḫūb-rūlar içre meylüm kim rūḫ-ı pākuñ
Ḫayāl-ı ḳalbe ʿaks-i dīde-i nemnāka ṣalmışdur

ruh-ı rengīn:

1. **ruḫ-ı rengīn:**-*üñ*
Gazel 782
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Güzel yanağı.

Ruḫ-ı rengīnüñ üzre görmeyenler zülf-i pür-çīnüñ
Ne bilsünler ne yüzden olduġın ḥāl-i perīşānum

2. **ruḫ-ı rengīn:**-*üñ, -e*
Gazel 312
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Güzel yanağı, yüzü.

Leb-i laʿl ü ruḫ-ı rengīnüñe meyl eylemez zāhid
Şarāb içmez güzel sevmez ʿaceb bī-ʿaḳl u cāhildür

rūḫ-ı revān:

1. **rūḫ-ı revān:**-*um*
Gazel 1080
Mısra: **2**
Yürüyen latif ruh. || *Güzel, sevgili.*

Cefādan çekse el ol ġamze-i ḫūn-ḫʷār olmaz mı
Benüm rūḫ-ı revānum mest olan huşyār olmaz mı

rūḥ-ı sānī:

1. **rūḫ-ı s̱ānī:**
Gazel 169
Mısra: **4**
Şarap veya rakı.

Güzeller dil-rübāluḳ şīvesin taḥṣīl ider senden
Senüñ ey rūḫ-ı s̱ānī özge semtüñ özge ḫāluñ var

2. **rūḫ-ı s̱ānī:**
Gazel 267
Mısra: **8**
İkinci ruh. || *Rakı, şarap.*

Bizi ölmekle ḳorḳutma saña ʿāşıḳ olan evvel
Yoluñda ölmegi ey rūḫ-ı s̱ānī iḫtiyār eyler

rūḥ-ı ṭayyibe:

1. **rūḫ-ı ṭayyibe:**-*dür*
Gazel 906
Mısra: **16**
Güzel, hoş ruh.

Bīḫūdedür hep ehl-i riyānuñ ḫabās̱eti
Meyden ki rūḫ-ı ṭayyibedür ictinābı ḳo

rūḥı tāzele-:

1. **rūḫı tāzele-:**-*r*
Kaside 40
Mısra: **115**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ruha canlılık vermek, gönlü coşturmak.

Tāzeler rūḫı sözi olsa nola köhne-vücūd
ʿAhdi-i zinde-dil ol ṣāḥib-i peymān eyüdür

ruḥ-ı yār:

1. **ruḫ-ı yār:**
Gazel 542
Mısra: **3**
Sevgilinin yanağı.

Yine açıldı bādeden ruḫ-ı yār
Yine düşdi göñüllere āteş

ruh-ı zerd:

1. **ruḫ-ı zerd:**
Gazel 857
Mısra: **1**
(Dert ve hastalıktan) Sararıp solmuş yüz.

Senden ey gül eşk-i gülgūn u ruḫ-ı zerd isterin
Ġayrılar dermān diler derdine ben derd isterin

2. **ruḫ-ı zerd:**-*üm*
Gazel 787
Mısra: **1**
(Aşk acısından) Sararmış yüz.

Ruḫ-ı zerdüm boyadum eşk-i gülgūnumla āl itdüm
Bu ālile varup ol gül-ʿiẕāra ʿarż-ı ḥāl itdüm

3. **ruḫ-ı zerd:**-*üm, -e*
Gazel 759
Mısra: **11**
(Aşığın) Sararmış yanağı, solgun yüzü.

Āh ü zārum sebebin ṣorma ruḫ-ı zerdüme baḳ
Ṣanma bī-derd ṭabībüm beni bīmāruñ bil

4. **ruḫ-ı zerd:**-*üñ, -den*
Gazel 854
Mısra: **7**
Sararmış yüz, beniz.

Geh eşk-i āl u geh ruḫ-ı zerdüñden aġlama
Bīmār-ı ʿaşḳa çāre yoḳ el çek ṭabībden

ruh-ı zībā:

1. **ruḫ-ı zībā:**
Gazel 89
Mısra: **4**
Güzel yüz.

Ṭaʿn ider ṣafḥa-i ḫurşīde leṭāfetde bugün
Gül-i raʿnā idemez ol ruḫ-ı zībā ile baḥs

2. **ruḫ-ı zībā:**-*ñ, -ı*
Gazel 897
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Güzel yüzü.

Ḫal u ḫaṭile ruḫ-ı zībāñı görenler dirler
Be ne raʿna be ne zībā be ne ġarrādur bu

rūḥi-i āzurde dil:

1. **rūḥi-i āzurde dil:**-*üz*
Kıt'a 22
Mısra: **2**
Gönlü kırık Rûhî.

Çalıyı Ḥażret-i Pāşā-yı celīlüʾl-miḳdār
Luṭf ḳılmış bize kim Rūḥi-i āzurde dilüz

rūḥi-i āzurde-ṭabʿ:

1. **rūḥi-i āzurde-ṭabʿ:**-*ı*
Gazel 484
Mısra: **10**
İncinmiş mizaçlı Rûhî.

Bülbül-i ṭabʿı cihān bāġında bir gün gülmedi
Rūḥi-i āzurde-ṭabʿı ḥaḳ budur hep acıruz

rūḥi-i bī-cān:

1. **rūḥi-i bī-cān:**
Kaside 39
Mısra: **84**
Cansız, ruhsuz Rûhî.

Yārāna söyle cān u gönülden duʿālar it
Dirlerse saña Rūḥi-i bī-cān ne demdedür

2. **rūḥī-i bī-cān:**-*uñ*
Gazel 641
Mısra: **12**
Cansız, mecalsiz Ruhi.

İder ʿarż-ı ʿubūdiyyet ayaġuñ ṭozına yoḳsa
Degül ḥaddi seni medḥ eylemek Rūḥī-i bī-cānuñ

rūḥi-i bīçāre:

1. **rūḥi-i bīçāre:**
Gazel 1075
Mısra: **9**
Zavallı, çaresiz Rûhî.

ʿAceb mi Rūḥi-i bīçāre kūşe-gīr olsa
Laṭīf kūşedür elḥaḳ o meh-veşüñ ẕeḳanı

rūḥi-i bī-dil:

1. **rūḥi-i bī-dil:**
Kaside 14
Mısra: **97**
Gönülsüz Rûhî.

ʿAceb mi Rūḥi-i bī-dil bu sūr-ı ʿālīde
Murāda irse ʿalā-raġm-ı ḥāsidān-ı ġayūr

2. **rūḥı-i bī-dil:**
Kaside 20
Mısra: **74**
Ürkek Rûhî.

Māfiʾż-żamīrüñ ʿarż itmegiçün
Ḳapuña geldi Rūḥı-i bī-dil

rūḥī-i dāʿī:

1. **rūḥī-i dāʿī:**
Tarih 32
Mısra: **9**
Duacı Rûhî.

Ṣafā-yı ḳalbile Rūḥī-i dāʿī didi tārīḫin
Anaṭolınuñ oldı ṣadrı bu dānā-yı ṣāḥib-ʿadl

rūḥī-i dervīş:

1. **rūḥī-i dervīş:**-*e*
Gazel 988
Mısra: **9**
Derviş Rûhî.

Vefā ṣūretlerin gösterdi dün Rūḥī-i dervīşe
O ʿālī-ḳadr luṭf-ı bī-şümār itdi emīrāne

rūḥi-i dil-dāde:

1. **rūḥi-i dil-dāde:**-*y, -e*
Gazel 763
Mısra: **9**
Gönlünü (sevgiliye) kaptırmış Rûhî.

Rūḥi-i dil-dādeye ṣun bāde-veş cām-ı lebüñ
Tā bula tāze ḥayāt ey dilber-i peymān-kesil

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

rūḥi-i dil-hasta:

1. **rūḥi-i dil-ḫasta:**
Gazel 1002
Mısra: **9**
Gönlü hasta Rûhî.

Pāmāl olursa Rūḥi-i dil-ḫasta ġam degül
Seyr it güzelleri ki gelürler ālāyile

rūḥi-i dil-nüvāz:

1. **rūḥi-i dil-nüvāz:**-*uñ, -uñ*
Gazel 762
Mısra: **9**
Gönül okşayan Rûhî.

Rūḥi-i dil-nüvāzuñuñ göñlin
Yaḳma cevrile her zamān ele al

rūḥi-i dīvāne:

1. **rūḥi-i dīvāne:**-*i*
Gazel 1091
Mısra: **9**
Aşkından deliye dönmüş Rûhî.

Ne ḥāṣıl Rūḥi-i dīvānei zencīre çekmekden
Anı bend eylemez ol kākül-i pür-tābdan ġayrı

rūḥi-i ġam-dīde:

1. **rūḥī-i ġam-dīde:**
Gazel 774
Mısra: **14**
Gamlı Rûhî.

Vaṣf-ı zülfüñde perīşān olan evrāḳını hep
Cemʿ idüp Rūḥī-i ġam-dīde kitāb itdi tamām

2. **rūḥi-i ġam-dīde:**
Gazel 844
Mısra: **13**
Kederli Rûhî.

Ḫastadur Rūḥi-i ġam-dīde ṣorup aḥvālin
Nola ṣunsañ aña bir sīb-i zeneḫdānuñdan

rūḥi-i ġam-zede:

1. **rūḥi-i ġam-zede:**
Gazel 969
Mısra: **14**
Gamlı Rûhî.

Ne ġazeller oḳınup yazıla evṣāfuñda
Rūḥi-i ġam-zede gelsün yine güftāra hele

rūḥi-i gūyā:

1. **rūḥi-i gūyā:**
Kaside 29
Mısra: **62**
Konuşan Rûhî.

Gerçi var dergeh-i luṭfuñda senā-ḫᵛānuñ çoḳ
Līk yoḳ Rūḥi-i gūyā gibi bir ʿİsī-dem

rūḥī-i hasta-dil:

1. **rūḥī-i ḫasta-dil:**
Gazel 101
Mısra: **9**
Gönlü hasta Rûhî.

Ṣanma ṣarāba meyl ide Rūḥī-i ḫasta-dil
Olmışdur aña ġuṣṣa-i laʿluñ ġıdā-yı rūḥ

rūḥī-i haste-ḥāl:

1. **rūḥī-i ḫaste-ḥāl:**
Gazel 740
Mısra: **10**
Hasta olan Rûhî.

Ṣāhum ṭabīb-i ḫāẕıḳ iken yas revā mıdur
Dirlik yüzini görmeye Rūḥī-i ḫaste-ḥāl

rūḥī-i maḥzūn:

1. **rūḥī-i maḥzūn:**-*uñ*
Gazel 653
Mısra: **10**
Kederli Rûhî.

Ġam-ı ʿaşḳıyla aḥvālı mükedderdür ẕaʿfı ġālibdür ölümlüdür başı yaṣduḳdadur
Rūḥī-i maḥzūnuñ

rūḥi-i miskīn:

1. **rūḥi-i miskīn:**
Gazel 752
Mısra: **9**
Zavallı Rûhî.

Rūḥi-i miskīn ʿaceb mi düşse ger müşkillere
Zülfüñe dil bağlamaḳ eşkāldan ḫālī degül

rūḥi-i nālān:

1. **rūḥi-i nālān:**-*uñ*
Gazel 941
Mısra: **10**
Ağlayıp inleyen Rûhî.

İşidüp nālesin murġ-ı çemen ẕevḳ-ı ʿiẕāruñla
Hemān başlar fiġāna Rūḥi-i nālānuñ ardınca

rūḥī-i nātüvān:

1. **rūḥī-i nātüvān:**
Gazel 1062
Mısra: **14**
Güçsüz Rûhî.

Gelen yoḳ dimişsin meger geçe cāndan
Başın alup ele Rūḥī-i nātüvān geldi

rūḥi-i ṣāḥib-kelām-ı devrān:

1. **rūḥi-i ṣāḥib-kelām-ı devrān:**-*am*
Kaside 9
Mısra: **71**
Zamanında söz sahibi olan Rûhî.

Menem ki Rūḥi-i ṣāḥib-kelām-ı devrānam
Cefa-yı dehr-i denīden müşevveşüʾl-aḥvāl

rūḥi-i ṣāḥib-naẓar:

1. **rūḥi-i ṣāḥib-naẓar:**-*uñ*
Gazel 688
Mısra: **10**
Görüş ve düşünceleri yerinde ve geçerli olan Rûhî.

Himmeti ṭābʿ-ı suḫan-sāzı gibi ʿālīdür
Naẓarı ḳaddüñedür Rūḥi-i ṣāḥib-naẓaruñ

rūḥi-i ṣāḥib-suḥan:

1. **rūḥi-i ṣāḥib-suḥan:**-*ı*
Gazel 1100
Mısra: **10**
(Güzel ve etkili) Söz sahibi Rûhî.

Nuṭḳ-ı cān-baḫş ile mürdeler iḥyā ider
Ne ṣanursın güzelüm Rūḥi-i ṣāḥib-suḥanı

2. **rūḥi-i ṣāḥib-suḥan:**-*ı*
Kaside 40
Mısra: **131**
Söz sahibi, şair Rûhî.

Cümleden ṣoñra añup Rūḥi-i ṣāḥib-suḥanı
Söyle ol muntaẓır-ı raḥmet-i raḥmān eyüdür

rūḥi-i ser-mest:

1. **rūḥi-i ser-mest:**-*e*
Gazel 100
Mısra: **12**
Kendinden geçmiş, sarhoş Rûhî.

Ḫāk-ı der-i meygede vü cām-ı mey
Rūḥi-i ser-meste yiter taḫt u tāc

rūḥi-i sevdā-zede:

1. **rūḥi-i sevdā-zede:**
Gazel 940
Mısra: **14**
Sevdaya düşmüş Rûhî.

İstediñ görmege yārı çıḳa geldi nāgāh
Ḥaḳdan ey Rūḥi-i sevdā-zede īmān iste

rūḥi-i şeydā:

1. **rūḥi-i şeydā:**
Gazel 285
Mısra: **16**
Divane Ruhi.

Raḥmi olur mı didüm ʿāṣıḳa maʿşūḳlaruñ
Nedür ey Rūḥi-i şeydā bu tecāhül didiler

2. **rūḥi-i şeydā:**
Gazel 871
Mısra: **10**
Aşkından deliye dönmüş Rûhî.

Yār ḫaṭṭıyla nihān eyledi çāh-ı ẕeḳanın
Nitsün ey Rūḥi-i şeydā seni ḳorḳar düşesin

rūḥī-i şikeste-dil:

1. **rūḥī-i şikeste-dil:**-*i*
Gazel 511
Mısra: **9**
Kırık kalpli Rûhî.

Gedā-yı kūyuñ idüp Rūḥī-i şikeste-dili
Bu manṣıbı biz ol üftādeye maḥal bilürüz

rūḥi-i şīrīn-zebān:

1. **rūḥi-i şīrīn-zebān:**
Kaside 15
Mısra: **84**
Tatlı dilli Rûhî.

Lāyıḳ odur kim yine maḳṣadı bu fetḥden
Luṭfuña meddāḥ olan Rūḥi-i şīrīn-zebān

rūḥī-i suhan-sāz:

1. **rūḥī-i suḥan-sāz:**
Gazel 525
Mısra: **18**
Güzel söz söyleyen Ruhi.

Teʾsīr ider bülbül elbetde ḳulūba kelimātı
Rūḥī-i suḥan-sāz gibi kimde ki var sūz

2. **rūḥī-i suḥan-sāz:**-*da, -ki*
Gazel 1096
Mısra: **10**
Söz yapıcı, güzel ve etkili şiir yazan Rûhî.

Daʿvī-i şiʿr yaraşur aña kim ṭabʿında
Ola Rūḥī-i suḥan-sāzdaki sūz gibi

rūḥi-i şūrīde:

1. **rūḥi-i şūrīde:**
Gazel 897
Mısra: **14**
Perişan, âşık Rûhî.

İstemezsin ḳoyasın bir dem elüñden zülfin
Ḳoya ey Rūḥi-i şūrīde ne sevdādur bu

rūḥi-i üftāde:

1. **rūḥi-i üftāde:**-*n, -üñ*
Gazel 729
Mısra: **9**
Düşkün, zavallı Rûhî.

Rūḥi-i üftādenüñ Ḥaḳdan temennāsı bu kim
İrmesün ḫurşīd-i ḥüsn-i ʿālem-ārāña zevāl

rūḥi-i zār:

1. **rūḥi-i zār:**
Gazel 817
Mısra: **9**
İnleyen Rûhî.

Didi şimdi kimüñ üftādesidür Rūḥi-i zār
Āh idüp pāyuña düşdüm senüñ ey māh didüm

2. **rūḥi-i zār:**
Gazel 668
Mısra: **9**
Ağlayıp inleyen, dermansız Rûhî.

Dün dimişsin ki kimüñ vālihidür Rūḥi-i zār
Senüñ ey kāfir-i bī-raḥm u cefā-pīşe senüñ

rūḥi-i zār u müstemend:

1. **rūḥi-i zār u müstemend:**
Kıt'a 27
Mısra: **14**
Ağlayıp inleyen zavallı Rûhî.

Ẕāt-ı pākuñ maʿden-i luṭf u mürüvvetdür ne var
Düşse maẓhar luṭfuña Rūḥi-i zār u müstemend

rūḥi-i zār:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **rūḥi-i zār:**-*a*
Gazel 937
Mısra: **10**
Ağlayıp inleyen Rûhî.

Bir selāmuñla ṣafā eylerdi şimdi ol da yoḳ
Rūḥi-i zāra neden düşdi bu istiġnā yine

rūḥī-laḳab:

1. **rūḥī-laḳab:**
Terkib-bend 8
Mısra: **191**
Rûhî lakaplı.

ʿİşī-dem Rūḥī-laḳab u Ḫıżr-ḥayātuz
Deryā-yı ṣıfat içre nihān gör ki ne ẕātuz

rūḥī-misāl:

1. **rūḥī-miṣāl:**
Gazel 664
Mısra: **9**
Rûhî gibi.

İşigüñde biriküp bīkeslerüz Rūḥī-miṣāl
Eylerüz dāʾim duʿā-yı devletin sulṭānumuñ

rūḥī-ṣıfat:

1. **rūḥī-ṣıfat:**
Gazel 472
Mısra: **9**
Ruhi gibi.

Rūḥī-ṣıfat ʿiẕāruñı medḥ itmeden hemān
Yārāna ʿarż-ı ḥüsn-i edādur murādımuz

rūḥī-vār:

1. **rūḥī-vār:**
Gazel 299
Mısra: **9**
Rûhî gibi.

Künc-i ġamda nice demdür güzelüm Rūḥī-vār
Ḫasret-i laʿlüñ ile didelerüm ḳan aġlar

rūḥiyā:

1. **rūḥiyā:**
Gazel 1
Mısra: **13**
Ey Rûhî!

Baġladumsa bel nola zünnār-ı ʿaşḳa Rūḥiyā
Şükr kim gitmez dilümden bir nefes ẕikr-i Ḫudā

ruḫsār:

1. **ruḫsār:**-*uñ, -ı*
Gazel 1031
Mısra: **3**
Yanak, ruh, yüz, çehre.

Ruḫsāruñı ʿaceb mi ʿaraḳ-rīz iderse mey
Ey ġonca-fem gülüñ çıḳarur āteş ābını

2. **ruḫsār:**-*ı*
Gazel 828
Mısra: **7**
(Sevgilinin) yanağı, yüzü.

Bıraġur velvele ruḫsārı bütün dünyāya
Nīm-cām içse ḳaçan nāzile ol māh tamām

ruḫsār-ı ʿaraḳ-rīz:

1. **ruḫsār-ı ʿaraḳ-rīz:**-*e*
Gazel 434
Mısra: **1**
Ter döken yanak.

Biz o ruḫsār-ı ʿaraḳ-rīze gül-i ḥamrā dirüz
Göñlimüz kim vaṣfın eyler bülbül-i gūyā dirüz

ruḫsār-ı dil-cūy:

1. **ruḫsār-ı dil-cūy:**-*uñ*
Gazel 621
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Gönül çeken yüzü.

ʿĀlem-i bālā temāşāsın ol eyler kim müdām
Kaddüñ üzre seyr ider ruḫsār-ı dil-cūyuñ senüñ

ruḫsār-ı dil-efrūz:

1. **ruḫsār-ı dil-efrūz:**
Gazel 41
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Gönül aydınlatan yüzü.

Ḫārdur çeşmüme sensüz oda yansun gülzār
Gül-i cennetdür o ruḫsār-ı dil-efrūz baña

ruḫsār-ı gül-reng:

1. **ruḫsār-ı gül-reng:**
Gazel 1000
Mısra: **4**
Gül renkli (kırmızı) yanak.

ʿAḳl u ṣabr u cān u dilden ayıran kimdür beni
Ol iki ruḫsār-ı gül-reng ol iki çeşm-i siyāh

ruḫsār-ı ḫubān:

1. **ruḫsār-ı ḫubān:**
Kaside 22
Mısra: **14**
Güzellerin yüzü.

Geldi ol eyyam kim enfās-ı feyżullahdan
Açıla ruḫsār-ı ḫubān gibi gülzār-ı murād

ruḫsār-ı māh:

1. **ruḫsār-ı māh:**-*da*
Kaside 5
Mısra: **18**
Ayın yüzü.

Ḳalmış sücūd-ı ḫāk-i derüñden birāz ġubār
Ruḫsār-ı māhda anı görenler ṣanur kelef

ruḫsār-ı maḳbūl:

1. **ruḫsār-ı maḳbūl:**-*a*
Gazel 952
Mısra: **10**
Beğenilen, hoşa giden yüz.

Hezār ahsent ol Ḫallāḳ-ı ṣunʿa k'eylemiş mālik
Beni güftār-ı maṭbūʿa seni ruḫsār-ı maḳbūla

ruḫsār-ı pāk:

1. **ruḫsār-ı pāk:**-*dan*
Gazel 90

Mısra: **5**
Temiz yüzlü (sevgili).

O zülf-i tāb-nāk u o ruḫsār-ı pākdan
Aṣḥāb-ı ʿaşḳ içinde olur ṣubḥ u şām baḫş

2. **ruḫsār-ı pāk:**-*i, -n*
Gazel 838
Mısra: **5**
Temiz yanak, yüz.

Ḳoyup ruḫsār-ı pākin būse istersin dehānuñdan
Sen ey ṭıfl-ı dil-i bīçāre yoġı varı bilmezsin

ruhsār-ı yār:

1. **ruḫsār-ı yār:**-*suz*
Gazel 421
Mısra: **2**
Sevgilinin yüzü.

Gökde şafaḳla ẓāhir olan aya kim baḳar
Ruḫsār-ı yārsuz gül-i raʿnāya kim baḳar

ruhsat:

1. **ruḫṣat:**
Gazel 34
Mısra: **4**
İzin, icazet, cevaz.

Benden artıḳ cāñ virür yoluñda herkes ölmege
Ḳır geçür tīġ-ı müjeyle ʿālemi ruḫṣat saña

2. **ruḫṣat:**
Gazel 361
Mısra: **2**
İzin, müsaade.

Her ḳaçan devrān ufḳdan cām-ı ʿişret gösterür
ʿIyş u nūşa ʿıyş u nūş ehline ruḫṣat gösterür

ruhsat vir-:

1. **ruḫṣat vir-:**-*di*
Gazel 992
Mısra: **1**
İzin vermek, müsaade etmek.

Eşk u āha virdi ol meh-rū bugün ruḫṣat bize
Yeridür baḫt itse yerden göge dek mihnet bize

ruhşat-ı ʿişve:

1. **ruḫṣat-ı ʿişve:**
Gazel 358
Mısra: **9**
Cilve ve naz için izin belgesi.

Şaḥne-i ḥüsn virmesün ruḫṣat-ı ʿişve yoḳsa kim
Yüz bulıcaḳ o ġamzeler rehzen-i şeyḫ u şāb olur

ruhşat-ı nāz vir-:

1. **ruḫṣat-ı nāz vir-:**-*üp*
Gazel 885
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Naz etmesine müsaade etmek.

Nice bir ġamze-i ġammāza virüp ruḫṣat-ı nāz
Ġāret-i memleket-i ʿaḳl u dil u dīn idesin

rūḥu'l-emīn:

1. **rūḥu'l-emīn:**
Tarih 23
Mısra: **20**
Dört büyük melekten biri olan Cebrail.

Ḥarem-i ḫāṣına duḫūl itse Şehperin ferş iderdi rūḥu'l-emīn

rūḥuʾl-ḳuds:

1. **rūḥuʾl-ḳuds:**-*üñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **178**
Kur'ân-ı Kerîm'de Cebrâil için kullanılan bir isim.

Ṣūretde nola ẕerre isek maʿnide yūḥuz
Rūḥuʾl-ḳudsüñ Meryeme nefḫ itdügi rūḥuz

rūḥum:

1. **rūḥum:**
Gazel 859
Mısra: **6**
Canım, sevgilim!.

Ḳaşuñla ġamzeñi ʿarż itme al cān ise maḳṣūduñ
Benüm rūḥum aramuzda ne tīr u ne kemān olsun

rükūʿ:

1. **rükūʿ:**
Gazel 580
Mısra: **6**
Namazda dizlere tutunarak vücudun belden yukarısı yere müvâzî gelecek şekilde eğilme hareketi.

Geh elin öp o şehin geh sür ayaġına yüzüñ
Ḳıbledür gāh sücūd eyle dilā gāhi rükūʿ

rükūʿ it-:

1. **rükūʿ it-:**-*mekde*
Terkib-bend 2
Mısra: **25**
Namaz kılarken elleri dizlere dayamak suretiyle bedeni belden itibaren öne doğru eğmek.

Ḥażret-i Ḥaḳḳa rükūʿ itmekde idi ṣubḥ u şām
İstemezdi tāʿat-ı Ḥaḳdan ol bir laḥẓa dūr

rūm:

1. **rūm:**
Gazel 374
Mısra: **9**
Anadolu bölgesi.

Rūḥiyā devlet dilerseñ ʿazm-i Rūm it kim hele
Meyl iderler anda bir ehl-i belāġat görseler

2. **rūm:**-*uñ*
Gazel 679
Mısra: **2**
Anadolu toprakları.

Devrden āl-i Resūluñ çekdügin yād eyledüñ
Terk idüp Rūmuñ şafāsın ʿazm-i Baġdād eyledüñ

rūmili:

1. **rūmili:**-*n, -üñ*
Tarih 33
Mısra: **3**

Rumeli; Osmanlıların Balkan yarımadasına verdikleri coğrafî isim ve bu bölgeyi içine alan eyalet.

Müjde ehl-i naẓm olan yārāna kim Rūmilinüñ
Oldı ḳāḍī-i ʿadālet-güsteri bir ehl-i ṭabʿ

rümūz:

1. **rümūz:**-*ı, -n, -a*
Gazel 230
Mısra: **8**
İşaretler, remizler, ince nükteler, manası gizli olan işaretler.

Yıllarla ṣūfī çile çeküp hāy u hū ile
Keşf-i rümūzına felek-i şeş-cihāt umar

rumūz-ı kelām:

1. **rumūz-ı kelām:**
Gazel 352
Mısra: **17**
Sözlerin imalı, gizli anlamları.

Rūḥiye keşf oldı rumūz-ı kelām
Aç gözüñ ol ʿārif-i Yezdānı gör

rü-sefîd:

1. **rü-sefîd:**
Kaside 3
Mısra: **32**
Yüzü ak II Namuslu, şerefli.

Ṣāhidin oldı aña duḫterleri Peyġamberüñ
Olduġına iki ʿālemde ʿazīz ü rü-sefîd

2. **rū-sefīd:**
Gazel 808
Mısra: **10**
Yüzü ak olan, suçu ve utanılacak bir durumu olmayan (kimse).

Hevā-yı nefse olup yüz ḳaraluġ itmeyelüm
Ola ki nāme-i aʿmālı rū-sefīd idelüm

rūşen:

1. **rūşen:**-*dür*
Gazel 372
Mısra: **12**
Aydın, parlak. || *Mutlu.*

Güler yüzli güzeldür sevdügi Rūḥī-i şeydānuñ
Anuñçün ġam yüzin görmez hemīşe şād u rūşendür

2. **rūşen:**
Gazel 877
Mısra: **12**
Aşikâr, meydanda.

Serāpā nūr-ı maḥẓūẓ-ı feyż-i Rabbāniden ey ṣūfī
Gözi açıḳlara rūşen velī pūşīdeyüz senden

3. **rūşen:**
Gazel 449
Mısra: **7**
Aydın, aydınlık.

Rūşen anuñladur günimüz görmesün zevāl
Ḫurşīd-i ʿömr-i vāli-i devlet-penāhımuz

4. **rūşen:**-*dür*
Gazel 372
Mısra: **10**
Parlak, aydın. || *Aşikâr, meydanda.*

Ḳalurdı tīre meh tāb almasa mihr-i cemālinden
Degül ḥācet dimeñ ehle bu söz günden de rūşendür

rūşen eyle-:

1. **rūşen eyle:**
Kaside 38
Mısra: **53**
Aydınlatmak. || *Bildirmek, haber vermek.*

Muḥammed Şāhuñ aḥvālini eyle kendüye rūşen
Di kim pervānesidür şimdi bir şemʿ-i dilārānuñ

rūşen it-:

1. **rūşen it-:**-*dü, -ñ*
Gazel 932
Mısra: **5**
Aydınlatmak.

Şemʿ-i ḥüsnüñle gelüp bezmimüz itdüñ rūşen
Dāyimā sen gelesin encümen-i rindāna

rūşen ol-:

1. **rūşen ol-:**-*a*
Kaside 28
Mısra: **59**
Parlak olmak, aydınlanmak.

Ümmīdüm odur şemʿ-i vücūdı ola rūşen
Mānend-i çerāġ-ı meh-i pür-nūr u şeb-efrūz

2. **rūşen ol-:**-*a*
Kaside 41
Mısra: **75**
Aydınlanmak.

Ki duʿā nūrı ile rūşen ola çeşm-i emel
Tāze ḫilʿat geyürüp sāl-be-sāl eşcāra

3. **rūşen ol-:**-*ur*
Gazel 579
Mısra: **5**
Aşikâr olmak, açığa çıkmak.

Żamīr-i pākına gün gibi sırrullah olur rūşen
Çerāġ-ı mihrüñ anuñ kim derūnından olur lāmiʿ

rūşenī:

1. **rūşenī:**
Gazel 1077
Mısra: **1**
Aydınlık, parlak. || *Halvetiye tarîkatının Şeyh Dede Ömer Rûşenî tarafından XV. yüzyılda kurulan bir kolu.*

Ey göñül pervāne-veş ki Rūşenī gördüm seni
Bülbül-i şeydā gibi ki Gülşenī gördüm seni

rūşen-i vādi-i taḥḳīḳ:

1. **rūşen-i vādi-i taḥḳīḳ:**-*de*
Gazel 316
Mısra: **9**
Doğruluk vadisinin meydanı.

Rūşen-i vādi-i taḥḳīḳde taḳlīd degül
Sözleri Rūḥi-i ṣāḥib-suḫanuñ ḫālidür

rūşen-żamīr:

1. **rūşen-żamīr:**
Gazel 321
Mısra: **14**
Gönlü aydın olan, gerçekleri bilen.

Mümkin iken tūtiyā-yı ḫākipāyuñdan cilā
Tīre-çeşm olmaḳ revā mı Rūḥi-i rūşen-żamīr

rū-siyeh:

1. **rū-siyeh:**-*ler*
Gazel 27
Mısra: **6**
Yüzü kara, ayıplı.

Rūzgārum tīre oldı neyleyem bilmem beni
Rū-siyehler ḳıldılar ol şemʿ-i rūşenden cüdā

rüstem:

1. **rüstem:**-*i*
Müseddes 7
Mısra: **7**
Ünlü İran şâiri Firdevsi'nin Şehname'sinde adı geçen İran'ın ünlü pehlivan ve savaşçısı. Klasik edebiyatta kahramanlık ve yiğitlik sembolü olarak çok sık kullanılmaktadır.

Ey cihānuñ Rüstemi ʿazm it maḥall-i rezmdür
Ṭut uluʾl-ʿazmüñ ṭarīkın kim zamān-ı ʿazmdür

2. **rüstem:**-*le*
Gazel 483
Mısra: **14**
Şeh-nâme'de Zâl'ın dillere destan kahramanlıklarıyla anılan oğlu. || Osman Paşa.

Yoḳ sipihrüñ ḥamle-i şīrānesinden bākımuz
Çünki hem-rāhuz o şīr-efgen gibi Rüstemle biz

3. **rüstem:**-*i*
Tarih 88
Mısra: **4**
Şeh-nâme'de Zâl'ın dillere destan kahramanlıklarıyla anılan oğlu. || Rüstem gibi cesur düşman.

Alaylar baġlayup merdāne girdük ḳalʿa-i rezme
Ḳaçurduḳ ḳalʿasından Rüstemi biz feth idüp alduḳ

rüstem-i destān:

1. **rüstem-i destān:**
Kaside 16
Mısra: **30**
İran'ın ünlü kahramanı. Kahramanlık, acı kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak özellikle kasidelerde anılır.

Ol şecīʿ-şīrden kim eylese āheng-i rezm
Rüstem-i destān olursa ḫaşm olur yanında lāl

rüstem-i devrān:

1. **rüstem-i devrān:**
Gazel 721
Mısra: **19**
Devrin Rüstem'i. || Güç ve cesarette Rüstem gibi.

Rüstem-i devrān olan ʿOs̱mān-ı ṣāḥib-rıfʿatuñ
Vādi-i medḥinde Firdevsī gibi destān-zen ol

rüstem-i hançer-keş-i çeşm:

1. **rüstem-i ḫançer-keş-i çeşm:**-*üñ*
Gazel 584
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Rüstem gibi hançer çeken gözleri.

Dil ki ser-bāzān-ı bezm-i ʿaşḳınuñ Behrāmıdur
Rüstem-i ḫançer-keş-i çeşmüñ eli ḳor mı ki saġ

rüstem-i vaḳt:

1. **rüstem-i vaḳt:**
Kaside 15
Mısra: **77**
Zamanın Rüstem'i. || Kahramanlık ve güç yönünden yaşadığı zamanın en iyisi.

Ḳuvvet-i bāzūña ey Rüstem-i vaḳt āferīn
Dinse saña yaraşur ḫaḳḳ bu ki ferd-i cihān

rüsūm:

1. **rüsūm:**
Kıt'a 31
Mısra: **4**
Usul, metot, kural, merasim.

Kim var ol ḥammāmda bir ḥavż ol ḥavzuñ müdām
Haftada bir seyri ehl-i Şāma olmışdur rüsūm

rüsūm-ı kāyināt:

1. **rüsūm-ı kāyināt:**
Tahmis 4
Mısra: **9**
Kainatın kural ve düzeni.

Şeh çü gelse kim ḥabābıdur rüsūm-ı kāyināt
ʿAşḳdur nāmı feżā-yı dilde bir deryā yatur

rüsvā:

1. **rüsvā:**
Gazel 21
Mısra: **9**
Kötülükle şöhret bulmuş, rezil, kepaze kimse.

Ḳaçmazam Rūḥī gibi ʿaşḳuñda rüsvā olmadan
ʿĀşıḳ-ı şūrīde-ḥālam neng u ʿār olmaz baña

rüsvā ol-:

1. **rüsvā ol-:**-*ma, -y, -ın*
Müseddes 2
Mısra: **13**
Rezil olmak.

Olmayın ʿaşḳile ʿālemlere rüsvā nideyin
Māyil-i zevḳ u ṣafādur dil-i şeydā nideyin

rüsvālık:

1. **rüsvālıḳ:**-*lıḳ, -dan*
Gazel 493
Mısra: **5**
Rüsva olma durumu, rezillik.

Geçdi iş rüsvālıḳdan sāḳiyā mey ṣun ki biz
ʿĀlem-i taḥḳīḳe irdük ḳalmadı taḳlīdimüz

rüsvāluġ:

1. **rüsvāluġ:**-*ı*
Gazel 624
Mısra: **10**
Rüsva olma durumu, rezillik.

Eger bed-nāmlıḳ yārile düşmekse ḫarābāta
Ḳabūl itdük biz ol rüsvāluġı ol nāmdan giçdük

rüsvāy ol-:

1. **rüsvāy ol-:**-*alum*
Gazel 634
Mısra: **2**
Rezil olmak.

Nām u nengüñ ne belādur bize ḳaydın çekmek
İçelüm ʿāleme rüsvāy olalum nolsa gerek

2. **rüsvāy ol-:**-*sa, -lar*
Gazel 123
Mısra: **5**
Ayıplanacak, utanacak bir durumda olmak, rezil olmak.

ʿAceb mi şāhide ʿaşḳ ehli olsalar rüsvāy
Hevā-yı şāhid u nāmūs u nām ḥıfẓı baʿīd

rüsvā-yı ʿām ol-:

1. **rüsvā-yı ʿām ol-:**-*sa*
Gazel 984
Mısra: **15**
Herkese rezil olmak.

Nola zāhid riyā vü zerḳ ile rüsvā-yı ʿām olsa
Çekenler ḳayd-ı nām u nengi bed-nām olur elbette

rüsvā-yı cihān eyle-:

1. **rüsvā-yı cihān eyle-:**-*di*
Gazel 933
Mısra: **6**
Dünyaya rezil etmek.

Baġlanup zülfüñe sevdālara düşdi dil-i zār
Bizi rüsvā-yı cihān eyledi bir dīvāne

rüsvāyluk:

1. **rüsvāyluḳ:**-*dan*
Gazel 426
Mısra: **1**
Rüsva olma durumu, rezillik.

Ṣanmañuz rüsvāyluḳdan ġam çeker ferzāneyüz
Ṭaşa çalmış şīşe-i nāmūsı bir dīvāneyüz

rüşvet:

1. **rüşvet:**
Kaside 36
Mısra: **39**
Bir görevliye bir işi yaptırmak için para veya mal verme.

Ekseri ḳādīlaruñ rüşvet ṭarīḳin ṭutmada
Ḥürmet-i şerʿ-i Resūl-ı müctebā eksilmede

rütbe:

1. **rütbe:**-*m, -i*
Gazel 781
Mısra: **10**
Makam, derece.

Ġam yimem ḳadeḥ-i ʿadūdan ki benüm ey Rūḥī
Bildürür rütbemi erbāb-ı kemāla ġazelüm

2. **rütbe:**-*si, -n*
Gazel 508
Mısra: **13**
Makam, mevki, derece.

Feyż-i Ḥaḳdan bulsaḳ İbrāhīm Pāşā rütbesin
Yine ol şāḥib-kemālüñ ḳulıyuz ḳurbānıyuz

rütbe-i ʿālī:

1. **rütbe-i ʿālī:**
Gazel 117
Mısra: **5**
Yüksek mertebe.

Taḥṣīl-i māl u rütbe-i ʿālī ne cüzʾidür
Dünyāya gelmeden bize ger bu ise murād

rütbe-i cāvīd:

1. **rütbe-i cāvīd:**
Gazel 512
Mısra: **5**
Ebedî rütbe.

Bir rütbe-i cāvīd durur devlet-i dīdār
Müşkil bu ki ol devlete lāyıḳ ele girmez

rütbe-i celāl:

1. **rütbe-i celāl:**
Kaside 30
Mısra: **28**
Yücelik rütbesi, ululuk makamı.

İrmek dilerse kim ki faẕīletde cāhına
Evvel gerek ki ḥāṣıl ide rütbe-i celāl

rütbe-i cem:

1. **rütbe-i cem:**
Kaside 31
Mısra: **28**
(Şarabın mucidi) Cem'in rütbesi, derecesi.

Elinde ṭutar dāʾimā cām-ı zerrīn
Şeh-i gülde olsa nola rütbe-i Cem

rütbe-i ednā:

1. **rütbe-i ednā:**
Kaside 24
Mısra: **22**
Düşük mertebe.

Başarsa farḳ-ı sipihre ḳadem kemāl ehli
Degül zamān-ı şerīfinde rütbe-i ednā

rütbe-i faẕl-ı īzid-i müteʿāl:

1. **rütbe-i faẕl-ı īzid-i müteʿāl:**-*i*
Gazel 798

Mısra: **13**
Allah'ın lütfunun derecesi.

Rütbe-i faż̧l-ı Ḫzid-i müteʿāl
Devlet-i bī-zevāl imiş bildüm

rütbe-i ḥüsn:

1. **rütbe-i ḥüsn:***-üñ*
Gazel 924
Mısra: **9**
Güzelliğin derecesi.

Bilinmez bülbüle gül perdedeyken rütbe-i ḥüsnüñ
Nesīm olsa muḥarrik perdeden gül āşikār olsa

rütbe-i kelām:

1. **rütbe-i kelām:**
Gazel 277
Mısra: **14**
Söz rütbesi. || *Söyleyiş üstünlüğü.*

Ġayre Rūḥī tefavvuḳ eylemege
Saña bu rütbe-i kelām yeter

rütbe-i kemāl:

1. **rütbe-i kemāl:**
Kaside 30
Mısra: **46**
Olgun ve yüce makamlara erişmiş kimseler.

Ḳılduḳca faḫr gevher-i naẓmile ehl-i dil
Virdükce ḳadr ehl-i dile rütbe-i kemāl

rütbe-i naẓm:

1. **rütbe-i naẓm:**
Kaside 25
Mısra: **73**
Şiirin derecesi. || *Sözün ve şiirin kalitesi.*

Bilinmemekle diyār-ı suḫanda rütbe-i naẓm
Ṭarīḳ-i medḥde söz söylemem geçer nice sāl

rütbe-i şiʿr:

1. **rütbe-i şiʿr:***-ile*
Tarih 4
Mısra: **29**
Şiirin derecesi.

Rütbe-i şiʿrile daʿvā-yı fażīlet ḳılmaḳ
Gerçi kim ġayrılara faḫrdur ammā aña ʿār

ruṭūbet ehli:

1. **ruṭūbet ehli:***-n, -üñ*
Gazel 423
Mısra: **11**
Sürekli gözyaşı döken âşıklar.

Ruṭūbet ehlinüñ āhından olmaz furṭına eksik
Anuñçün bīm- tünd-bād ile emvāc-ı yem ditrer

rüʾūs:

1. **rüʾūs:**
Gazel 536
Mısra: **6**
Beyler, reisler. || *Vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, tımar ve zeamet sahipleriyle vilayet kadıları gibi üst kademedeki görevlilerin dışında kalan bütün devlet memurlarının tayin işlemlerini gösteren resmî yazı.*

İcrā-yı ʿādet it ser-i aġyār-ı ḳaṭʿ idüp
Şāh-ı nev olıcaḳ yeñilenmek gerek rüʾūs

rūy:

1. **rūy:***-uñ, -a*
Gazel 919
Mısra: **3**
Güzel yüz.

Ḳızıl maḥmil külāhuñ kim bıraḳmış rūyuña sāye
O zerrīn-çetre beñzer kim ḳurılmış lāle-zār üzre

2. **rūy:***-ı, -n, -a*
Gazel 404
Mısra: **3**
Yüz || *Sevgilinin yüzü.*

Ḫusūf itmiş degül öyküdigüyçün rūyına ey meh
Yüzin māh-ı münīrüñ dūd-ı āhum ḳare itmişdür

rüʾyā:

1. **rüʾyā:**
Kaside 40
Mısra: **76**
Rüya, düş.

Ḥāli var ḥüsn-i sülūkına Muḥammed Dedenüñ
Eylesün ʿālemi rüʾyā gibi seyrān eyüdür

rüʾyā gör-:

1. **rüʾyā gör-:***-da, -dü, -m*
Gazel 943
Mısra: **8**
Uykusunda bir hayaller dizisi görmek.

Ḫayāl-ı bāde-i kevşerle vardum ʿālem-i ḫˇāba
O laʿl-i nābı gördüm sāḳiyā dün gice rüʾyāda

ruʿyet:

1. **ruʿyet:**
Gazel 1015
Mısra: **7**
Görme, görülme.

Olayduñ ehl-i bāṭın gibi ruʿyet sırrına vāḳıf
Görürdüñ sen de ey ṣūfī Cemālullāhı her yerde

rūy-ı ʿaraḳ-rīz:

1. **rūy-ı ʿaraḳ-rīz:***-üñ, -i*
Gazel 1064
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Ter döken, terli yüzü.

Dīvāne oldı rūy-ı ʿaraḳ-rīzüñi görüp
Zülfüñ dil-şikestei ter ṭutdı baġladı

rūy-ı ʿarūs-ı baḫt:

1. **rūy-ı ʿarūs-ı baḫt:***-uñ*
Kaside 26
Mısra: **67**
Baht gelininin güzel yüzü. || *Talih, şans.*

Ġonca-veş ḫurrem ola rūy-ı ʿarūs-ı baḫtuñ

Düşmenüñ berk-i ḫazān gibi hemīşe pāmāl

rūy-ı ʿarż:

1. **rūy-ı ʿarż:**-*ı*
Kaside 34
Mısra: **14**
Yerin üzeri, yeryüzü.

Zīr-i ḫāki hʿāb-gāh-ı evliyā vü enbiyā
Rūy-ı ʿarżı cilve-gāh-ı ser-firāzān-ı kirām

rūy-ı celāl:

1. **rūy-ı celāl:**
Kaside 1
Mısra: **50**
Öfke, kızgınlık yüzü. || *Allah'ın kahredici sıfatının tecellisi.*

Eyledüñ çün beni Rūḥī gibi müştāḳ-ı cemāl
Lāyıḳ oldur daḥi göstermeyesin rūy-ı celāl

rūy-ı celāl göster-:

1. **rūy-ı celāl göster-:**-*miş*
Gazel 846
Mısra: **5**
Öfke yüzünü göstermek. || *Kızmak, azarlamak.*

Raḳībe dün yine rūy-ı celāl göstermiş
Murādı ʿāşıḳa ʿarż-ı cemāldur bilürin

rūy-ı dil:

1. **rūy-ı dil:**
Gazel 253
Mısra: **12**
(Aşığın) Gönül yüzü.

Zāhid baña teşnīʿ ider miḥrāba yüz döndür diyü
Bīçāre bilmez rūy-ı dil ol kūşe-i ebrūdadur

rūy-ı dilārā:

1. **rūy-ı dilārā:**-*ñ, -a*
Kaside 1
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Gönlü süsleyen güzel yüzü.

Var ümīdüm ki idem rūy-ı dilārāña nigāh
Maẓhar it nūr-ı tecellāña beni yā Allah

ruy-ı hūb:

1. **ruy-ı ḫūb:**-*a*
Gazel 720
Mısra: **13**
Güzel yüz.

ʿĀşıḳ olmaḳ ruy-ı ḫūba kār-ı merdāndur tamām
ʿĀşıḳ olma Rūḥīyā olsañ daḥi merdāne ol

rūy-ı maḳṣūd:

1. **rūy-ı maḳṣūd:**-*a*
Gazel 976
Mısra: **10**
Arzulanan yüz. || *Allah.*

Ṭamaʿ kes nāsdan Rūḥī sözüm ṭut cümleden yegdür
Teveccüh rūy-ı maḳṣūda tevekkül Ḫāliḳ-ı nāsa

rūy-ı maʿnī:

1. **rūy-ı maʿnī:**
Gazel 405
Mısra: **2**
Mana yüzü. || *Hakikatin yüzü.*

Çeşm-i cāndan ki ḳaçan perde-i ġaflet ḳalḳar
Rūy-ı maʿnī görinür cümle bu ṣūret ḳalḳar

rūy-ı nās:

1. **rūy-ı nās:**-*a*
Kaside 36
Mısra: **27**
İnsanların yüzü.

Rūy-ı nāsa bāb-ı ḫayrāt olmada gitdükce sed
Ḳalb-i ehl-i ḥālden mihr-i Ḫudā eksilmede

rūy-ı nigār:

1. **rūy-ı nigār:**-*a*
Gazel 155
Mısra: **1**
Sevgilinin yüzü.

Her gören ḫayrān olup rūy-ı nigāra cān virür
Līk ben ḫayrānıyam anuñ ki aña ān virür

rūy-ı niyāz:

1. **rūy-ı niyāz:**-*ı*
Gazel 320
Mısra: **6**
Temenna (büyüğe karşı baş eğme, eşik öpme vb. hareketler).

Ey pādişāh-ı ḥüsn kerem ḳıl zamānıdur
Rūy-ı niyāzı ḳapuña urmış gedāyı gör

rūy-ı raḫşān

1. **rūy-ı raḫşān:**-*ı*
Gazel 81
Mısra: **1**
Parlak yüz.

Mihrdür burc-ı şerefde rūy-ı raḫşānı dürüst
Maṭlaʿ-ı mihr-i melāḥatdur girībānı dürüst

2. **rūy-ı raḫşān:**-*ı*
Gazel 855
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Parlak yüzü.

Ḳızarsa bādeden ol genc-i ḥüsnüñ rūy-ı raḫşānı
Muʿanber zülfi baġlar ejder-i āteş-feşān şeklin

rūy-ı riyā:

1. **rūy-ı riyā:**
Gazel 179
Mısra: **8**
İki yüzlülük yönü.

Şarāb-ı nābdandur reng-i rūyı ehl-i ʿirfānuñ
İçerler muttaşıl anlarda hīç rūy-ı riyā yoḳdur

rūy-ı sipihr:

1. **rūy-ı sipihr:**-*i*
Terkib-bend 3
Mısra: **51**
Gökyüzü.

Āh idüp eylediler rūy-ı sipihri mi siyāh

Aġlayup ḳana mı ġarḳ eylediler yoḫsa yeri

rūy-ı ṭabʿ:

1. **rūy-ı ṭabʿ:**-*ı, -n, -a*
Kaside 3
Mısra: **56**
Aydınlık yüz, nurlu yüz.

İdeler dāʾim ṣafā-yı ḳalb ile gūyā seni
Muttaṣıl feṯḥ ola rūy-ı ṭabʿına bāb-ı kemāl

rūy-ı viṣāl-i yār:

1. **rūy-ı viṣāl-i yār:**
Gazel 521
Mısra: **1**
Sevgiliye kavuşma yüzü.

Çekse burḳaʿ ġam degül rūy-ı viṣāl-i yāra nāz
Refʿ ider anı ser-i engüştile dest-i niyāz

rūy-ı yār:

1. **rūy-ı yār:**
Gazel 136
Mısra: **4**
Sevgilinin yüzü.

Ṭālib-i dīdāra ḥāʾildür ḳuyūd-ı māsivā
Rūy-ı yār olmaz bedīd olmazsa ḥāʾil nā-bedīd

rūy-ı zemīn:

1. **rūy-ı zemīn:**
Gazel 207
Mısra: **6**
Yeryüzü.

Bu ḥāl-i ʿanberīn o gül-i ālda ki var
Ḥaḳḳā budur ki fitneye rūy-ı zemīn olur

rūy-ı zerd:

1. **rūy-ı zerd:**-*üm*
Terkib-bend 7
Mısra: **23**
Sararmış yüz.

Ẓāhirā gerçi rūy-ı zerdüm var
Sīnede görseñüz ne derdüm var

rūy-ı zībā:

1. **rūy-ı zībā:**
Gazel 43
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Güzel yüzü.

Rūḥiyā bāġ-ı leṭāfetde açılmış güldür
Bādeden ṣanma ḳızarmışdur o rūy-ı zībā

2. **rūy-ı zībā:**
Gazel 44
Mısra: **1**
Güzel yüz.

Ḥüsn bāġında bugün ol iki rūy-ı zībā
İki güldür güzelüm biri birinden aʿlā

rūyından:

1. **rūyından:**
Gazel 889
Mısra: **10**
Yüzünden, dolayı. || *-den ötürü.*

Rūḥiye pāyına yüz sürmek idersin teklīf
Gelmez ey ṣūḫ bilürsin ki anuñ rūyından

rūyını göster-:

1. **rūyını göster-:**-*ı, -n, -ı, -ür*
Müseddes 4
Mısra: **39**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüz göstermek, kendini göstermek.

Gösterür rūyını maʿṣūḳ-ı ezel ʿāṣıḳına
Gizlü ḳalmaz virülür sırr-ı Ḫudā lāyıḳına

rūymāl kıl-:

1. **rūymāl ḳıl-:**-*sun*
Gazel 740
Mısra: **6**
Yüz sürmek.

Sen gün gibi sipihr-i saʿādetde cilve ḳıl
Ḳılsun ḳapuña sāye-ṣıfat ḫalḳ rūymāl

rūz:

1. **rūz:**
Kaside 17
Mısra: **17**
Gün, gündüz.

Ṣandūḳ-ı çarḫ ḳuflını açmaġa rūz u şeb
Bir pāre naʿli oda ṣalup ḳıldı yā kilīd

2. **rūz:**
Terkib-bend 1
Mısra: **34**
Gün.

Ḳopar bir demde gavgā-yı ḳıyāmet lik ʿāṣūruñ
Dem-i mātemde her rūz evc-i nevbet-i ḳıyāmetdür

3. **rūz:**
Gazel 1096
Mısra: **8**
Gün; zaman.

Bezm-i ʿālemde geçürdük nice ʿıyd u nevrūz
Görmedük devr-i viṣāluñda geçen rūz gibi

4. **rūz:**-*uñ*
Gazel 675
Mısra: **10**
Gün, gündüz. || *Zaman, vakit.*

Bāde iç görme revā kim giçe bu mevsimde
Ḫāb-ı ġafletde giçe zühd ü verāʿla rūzuñ

rūz u şeb:

1. **rūz u şeb:**
Gazel 17
Mısra: **10**
Gündüz ve gece.

Benem ol ʿāṣıḳ-ı ġam-dīde kim dinmez gözüm yaşı
İşüm hicr-i ruḫuñla rūz u şeb feryād u vāveylā

2. **rūz u şeb:**
Gazel 894
Mısra: **6**
Gece gündüz. || Sürekli olarak, devamlı.

Eyleyüp mihrile meh ʿaşḳında ʿarż-ı iştiyāḳ
Seyr iderler rūz u şeb ey meh seni afāḳdan

rūze:

1. **rūze:**
Gazel 129
Mısra: **3**
Oruç, savm.

Bir ḳufl kim rūze bāb-ı ʿıyşa urmışdı şehā
Şekl-i māh-ı ʿīd altundur aña düzdi kilīd

rūze-dārān:

1. **rūze-dārān:**-*-ı*
Gazel 151
Mısra: **5**
Oruçlular, oruç tutanlar.

ʿİşrete āġāz idüñ ey rūze-dārān-ı hilāl
Kim ṣafā eyyāmıdur ʿıyş idecek hengāmdur

rūze-dārān-ı ġam:

1. **rūze-dārān-ı ġam:**-*a*
Gazel 121
Mısra: **10**
Gam oruçluları.

Hep ṣafā kesb itdiler cām-ı hilāl-ı ʿīdden
Yine oldı rūze-dārān-ı ġama inʿām-ı ʿīd

rūze-dār-ı hicr:

1. **rūze-dār-ı hicr:**
Gazel 984
Mısra: **9**
Ayrılık orucu tutan kimse.

Cefāya ṣabr ḳıl ey rūze-dār-ı hicr kim bir gün
İrürsin ʿıyd-ı vaṣl-ı yāra bayrām olur elbette

rūze-i ġam:

1. **rūze-i ġam:**-*da*
Gazel 100
Mısra: **7**
Gam orucu. || Üzüntüden dolayı açlık çekmek.

Rūze-i ġamda bizi añmaz ḥabīb
Şāha ne ġam fuḳarā yatsa ac

rūze-i hicr:

1. **rūze-i hicr:**-*üñ, -de*
Gazel 205
Mısra: **5**
Ayrılık orucu.

Açluḳ rūze-i hicrüñde bizi öldürdi
Niʿmet-i vaṣluñ ile ġayrılar ammā ṭoḳdur

rûzgâr:

1. **rūzgār:**-*uñ*
Gazel 1012
Mısra: **12**
Devir, zaman.

Yed-i firḳat ġubār-ı cismüñi berbād ider bir gün
Bu nevʿile geçerse rūzgāruñ şeh-süvāruñla

2. **rūzgār:**-*da*
Gazel 171
Mısra: **1**
Devir, zaman, felek. II Zamane insanları.

Vefā vü mihr eşeri rūzgārda yoḳdur
Olursa da hele ol ṣīve-kārda yoḳdur

3. **rūzgār:**-*dur*
Gazel 391
Mısra: **4**
Yel, esinti. II Zaman.

Açılmadıysa ġonca-i ümmīd ġam degül
Bir gün nesīm-i vuṣlat eşer rūzgārdur

4. **rūzgār:**
Terkib-bend 9
Mısra: **34**
Esinti, yel.

Her āh-ı ʿaşḳam diyene itme iʿtibār
Ḳopmaz yerinden egse eger şaḫı rūzgār

5. **rūzgār:**
Gazel 134
Mısra: **13**
Rüzgar, yel. II Devir, zaman, felek.

Rūḥīyi böyle yerlere çalmazdı rūzgār
Olsaydı dest-gīr aña bir himmeti bülend

6. **rūzgār:**
Gazel 67
Mısra: **7**
Devir, zaman. II Felek.

İki gün gül ẕevḳın itdürmekle maḥżā rūzgār
Çekdürür bād-ı ḫazāndan bülbüle bunca ʿaẕāb

7. **rūzgār:**-*da*
Terkib-bend 5
Mısra: **7**
Zaman, devir; dünya.

Ḳanı bir ehl-i vefā rüzgārda kim anuñ
Ġamuñdan olmaya mirʾāt-ı ḫāṭırında ġubār

8. **rūzgār:**-*um*
Tahmis 6
Mısra: **7**
Ömür, zaman.

Rūzgārum geçmede yoluñda āh u vāhile
İntiḳāma ḳudretüm yoḳ ṣanma ol gümrāhile

9. **rūzgār:**
Gazel 921
Mısra: **4**
Devir, zaman. II Esinti,yel.

Yolında çünki ḫāk olduḳ ayaḳda ḳalmasun bārī
Yüz ursaḳ dāmen-i yāra muvāfıḳ rūzgār olsa

10. **rūzgār:**-*ı*
Gazel 1086
Mısra: **10**
Esinti, yel. II Talih.

Dime deryā-yı ġuṣṣada ḳaldum Rūḥiyā rūzgārı gördüñ mi

11. **rūzgār:**
Gazel 943
Mısra: **11**
Esinti, yel. II Zaman, devir.

ṣalur ḫāka bilür kim berk-i ʿömrin rūzgār āḫir
Elinden lālenüñ gitmez anuñçün sāġar-ı bāde

12. **rüzgār:**-*ı*
Kaside 9
Mısra: **47**
Dünyanın içinde bulunduğu devir, zaman, vakit, dehr.

Revā mıdur giçürüp rüzgārı miḥnetile
Direm ḫarīde-i ʿār ola ḫāṭır-ı meyyāl

13. **rūzgār:**-*da*
Gazel 567
Mısra: **13**
Yel. || Dünyanın içinde bulunduğu devir, zaman, vakit, dehr.

Ol gerçi rūzgārda ḫaṭ yazmadı velī
Kilkinden ögrenürdi anuñ rūzgār ḫaṭ

rūzgār-ı nev:

1. **rūzgār-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **10**
Yeni zaman.

Terk-i şarāba çāre mi vardur ʿale'l-ḫuṣūṣ
Rūz-ı nev ola mevsim-i nev rūzgār-ı nev

rūzgārı tīre ol-:

1. **rūzgārum tīre ol-:**-*um , -dı*
Gazel 27
Mısra: **5**
Bahtı kararmak.

Rūzgārum tīre oldı neyleyem bilmem beni
Rū-siyehler ḳıldılar ol şemʿ-i rūşenden cüdā

rūz-ı cezā:

1. **rūz-ı cezā:**
Gazel 443
Mısra: **11**
Kıyamet günü.

Cürmimüzi rūz-ı cezā umaruz

rūz-ı ezel:

1. **rūz-ı ezel:**-*den*
Gazel 498
Mısra: **10**
Allah'ın ezelde ruhları yaratıp bir araya topladığı gün.

Olmazuz ceng itmeden ḫālī sipāhī ḳısmıyuz
Yoġrılupdur ḳan ile rūz-ı ezelden nānımuz

rūz-ı firḳat:

1. **rūz-ı firḳat:**
Gazel 149
Mısra: **5**
Ayrılık günü.

Rūz-ı firḳat işigüñde cān virür şevḳuñla ol
Giceler mehtābda ṣaḥn-ı çemende yatılur

rūz-ı ġazā:

1. **rūz-ı ġazā:**-*s, -ı, -n, -da*
Terkib-bend 1
Mısra: **11**
Cihat günü, savaş zamanı.

Siyeh gey ehl-i beytüñ Kaʿbe-veş rūz-ı ġazāsında
Bu mātem ḫidmetinde sen de dāmen-der-miyān eyle

rūz-ı ḥaşr:

1. **rūz-ı ḥaşr:**
Gazel 54
Mısra: **7**
Kıyamet günü.

Şöyle luṭfuñ bī-nihāyetdür ki rūz-ı ḥaşrda
Senden eylerler şefāʿat iltimās ehl-i ʿaẕāb

rūz-ı ḥesāb:

1. **rūz-ı ḥesāb:**
Gazel 54
Mısra: **14**
Kıyametten sonra insanların hesaba çekileceği gün.

Yā Resūlallah nolur aḥvāli Rūḥī mücrimüñ
Sen şefīʿ olmazsan bīçāreye rūz-ı ḥesāb

rūz-ı ḥisāb:

1. **rūz-ı ḥisāb:**
Kaside 4
Mısra: **20**
Hesap günü. || Kıyametten sonra insanların hesaba çekileceği gün.

Senden özge melceʾüm yoḳ yā imāmüʾl-mütteḳīn
Sen ẓahīr ol Rūḥi-i bi-çāreye rūz-ı ḥisāb

rūz-ı hisāb-veş:

1. **rūz-ı ḥisāb-veş:**
Gazel 538
Mısra: **6**
Hesap günü gibi.

Ḳılmaḳda yār cānımuza cevri bī-ḥisāb
Şām-ı firāḳ uzanmada rūz-ı ḥisāb-veş

rūz-ı ʿīd:

1. **rūz-ı ʿīd:**
Kaside 17
Mısra: **14**
Bayram günü.

Perkār alup eline neden dāyire çizer
Cerr eylemek meger ki diler ḫalḳı rūz-ı ʿīd

rūz-ı ḳıyām:

1. **rūz-ı ḳıyām:**
Kaside 3
Mısra: **54**
Kıyamet günü.

Biri ol çārun enīsüñ ola biri mūnisüñ
Bir yārüñ ola biri hem-demüñ rūz-ı ḳıyām

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

rūz-ı maḥşer:

1. **rūz-ı maḥşer:**
Terkib-bend 2
Mısra: **44**
Kıyamet günü.

Kendüye Ḳurʾān gibi ʿālemde buldı bir delīl
Rūz-ı maḥşer olıcaḳ āyā senüñ ḥālüñ nolur

2. **rūz-ı maḥşer:**-*de*
Gazel 961
Mısra: **7**
Mahşer günü. || *Kıyametten sonra insanların hesaba çekileceği gün.*

Rūz-ı maḥşerde içe her kişi āb-ı kevşer
Ben çekem zehr-i ġam-ı ʿ aşḳuñı kevşer yerine

rūz-ı mātem:

1. **rūz-ı mātem:**-*dür*
Terkib-bend 7
Mısra: **26**
Yas tutma zamanı.

İrdi nevrūz u ḫalḳ ḫurremdür
Baña nevrūz rūz-ı mātemdür

rūz-ı miḥnet:

1. **rūz-ı miḥnet:**-*de*
Gazel 953
Mısra: **1**
Gam ve keder günü.

Yanuñda gerçi yoḳ sāyemden özge rūz-ı miḥnetde
Belā bu kim o da ṭāḳat getürmez şām-ı firḳatde

rūz-ı nev:

1. **rūz-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **10**
Yeni gün.

Terk-i şarāba çāre mi vardur ʿale'l-ḫuṣūṣ
Rūz-ı nev ola mevsim-i nev rūzgār-ı nev

rūz-ı rezm:

1. **rūz-ı rezm:**
Kaside 27
Mısra: **39**
Savaş günü, cenk zamanı.

Şīr-i meydān-ı şecāʿatsin senüñle rūz-ı rezm
Kim ki cānından geçerse daʿvi-i heycā ider

rūz-ı rūşen:

1. **rūz-ı rūşen:**
Gazel 282
Mısra: **8**
Aydınlık ve parlak gün. || *Sevgilinin yanağı.*

Olmayan zülf ü ruḫı sırrına vāḳıf ne bilür
Rūz-ı rūşen nedür ey ḫᵛāce şeb-i tār nedür

rūz-ı rüstaḫīz:

1. **rūz-ı rüstaḫīz:**
Gazel 450
Mısra: **6**
Kıyamet günü.

Şöyle mecrūḥam firāḳuñdan ki olsa ḫalḳ cemʿ
Dāmenüñ destümden alınmaya rūz-ı rüstaḫīz

rūz-ı suʾāl:

1. **rūz-ı suʾāl:**
Gazel 159
Mısra: **13**
Hesap günü. || *Kıyametten sonra insanların hesaba çekileceği gün.*

Güni hicrüñle geçen ġam-zedenüñ rūz-ı suʾāl
Aġarup nāmesi maḥv olsa günāhı yaraşur

rūz-ı ümīd:

1. **rūz-ı ümīd:**-*üm*
Kaside 1
Mısra: **10**
Umut günü.

Daḫi ṭoġmaz mı hidāyet güneşi başuma āh
Āh kim rūz-ı ümīdüm nice bir ola siyāh

rūz-ı veġā:

1. **rūz-ı veġā:**-*da*
Gazel 393
Mısra: **6**
Savaş günü.

Ḳatl-i ʿuşşāḳ eyledükce yār ġayr olur nihān
Olmayan rūz-ı veġāda merd-i meydān gizlenür

rūz-ı viṣāl:

1. **rūz-ı viṣāl:**-*uñ*
Gazel 1102
Mısra: **8**
Kavuşma günü.

Şām-ı firḳatda seni öldürse miḥnet ġam yeme
Ey göñül çün bilmedüñ rūz-ı viṣāluñ ḳadrini

rūz-ı vuṣlat:

1. **rūz-ı vuṣlat:**-*da*
Gazel 333
Mısra: **9**
(Sevgiliye) Kavuşma günü.

Rūz-ı vuṣlatda seg-i kūyınuñ öpsem elini
Ġam degül ʿīdda zīrā kef-i yārān öpilür

rūzile şeb:

1. **rūzile şeb:**
Kaside 1
Mısra: **45**
Gece gündüz. || *Devamlı olarak.*

Şevḳ-i didār-ı ṣafā-baḫşuñile rūzile şeb
Yazdugum oḳuduğum şimdi benüm budur hep

rūz-nāme-i meh ü sāl:

1. **rūz-nāme-i meh ü sāl:**
Kaside 25
Mısra: **40**
Ay ve yıl takvimi.

Mahāreti şu ḳadar var ki eyleye īcād
Olursa zāyiʿ eger rūz-nāme-i meh ü sāl

S/Ş/S

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

saʿādet:

1. **saʿādet:**-*dür*
Gazel 131
Mısra: **8**
Mutluluk.

Sevin ey dil ki helāk eyledi yār aġyārı
Ne saʿādetdür ide bendesine şāh meded

2. **saʿādet:**
Gazel 76
Mısra: **4**
Mutlu olma, mutlu ve mesut yaşama, mutluluk, bahtiyarlık.

Ḫidmet-i ḫāk-i deri oldı müyesser yāruñ
Yine el virdi saʿādet yine irdi devlet

3. **saʿādet:**-*i*
Kaside 23
Mısra: **9**
Mutluluk; kut.

Gelür ayaġına devlet saʿādeti olanuñ
Niteki ḥażret-i ṣāḥib-saʿādet ü şevket

4. **saʿādet:**-*le*
Kaside 10
Mısra: **13**
Mutluluk, bahtiyarlık.

ʿIydda geldi saʿādetle diyār-ı Şāma
Ḳıldı pābūs-ı şerīfiyle eḥibbā iki ʿīd

5. **saʿādet:**
Gazel 33
Mısra: **5**
Mutluluk, bahtiyarlık, huzur.

Ḳatı āsān idi olmaḳ saʿādet mülkine mālik
İki gün bir ḳarār üzre olaydı bī-vefā dünyā

6. **saʿādet:**
Kaside 8
Mısra: **3**
Bahtiyarlık, iyi talih.

Saʿādet dest-gīr oldı çıḳardı dest-i himmetle
Nüḫūset perdesinden ṭāliʿin ʿOs̱mān Pāşānuñ

saʿādet mesnedi:

1. **saʿādet mesnedi:**-*n, -de*
Tarih 1
Mısra: **31**
Mutluluk makamı.

Ḳarār itdi saʿādet mesnedinde bir şeh-i kāmil
Der-i luṭfı belāġat ehline ümmid-gāh oldı

2. **saʿādet mesnedi:**-*n, -de*
Tarih 26
Mısra: **6**
Mutluluk dayanağı, bahtiyarlık makamı.

O vāli-i celīlü'l-ḳadr-ı şāḥib-ṣadr kim yoḳdur
Saʿādet mesnedinde öyle bir vāli-i Āṣaf-şān

saʿādet taḫtı:

1. **saʿādet taḫtı:**-*n, -a*
Tarih 1
Mısra: **3**
Mutluluk tahtı. || *Padişahlık makamı.*

Cülūs itdi saʿādet taḫtına bir şāh-ı rūşen-dil
ʿAdū-yı ser-keşüñ göñli gibi baḫtı siyāh oldı

2. **saʿādet taḫtı:**-*n, -a*
Tarih 17
Mısra: **3**
Mutluluk tahtı, bahtiyarlık.

Cülūs itdükde devletle saʿādet taḫtına evvel
Diyār-ı Egriye ṭoġruldı ol şāh-ı felek-dergāh

saʿādet-i ḳurb-ı hudā:

1. **saʿādet-i ḳurb-ı ḫudā:**-*y, -a*
Gazel 692
Mısra: **3**
Allah'a yakınlığın mutluluğu.

Ṣaḳın saʿādet-i ḳurb-ı Ḫudāya irmezsin
Ġurūr-ı devlet-i dāru'l-ġurūr idem dirseñ

sāʿat:

1. **sāʿat:**-*da*
Gazel 383
Mısra: **6**
Vakit, zaman, an.

Sükūt evlādur andan kim gelüp güftāra bir bed-gū
Kelāmından ola āzurde her sāʿatda biñ ḫāṭır

2. **sāʿat:**
Gazel 828
Mısra: **9**
Altmış dakikalık zaman dilimi; an, zaman.

Vāy üftādesinüñ ḥāline ol sāʿat kim
Vire mestāne giçüp kūşe-i çeşmile selām

ṣabā:

1. **ṣabā:**
Gazel 55
Mısra: **7**
Sabaha doğru kuzeydoğudan hafif hafif esen serin, hoş, latif bahar rüzgarı, tan yeli.

Ḫākile yeksān iderdi dostum anı ṣabā
Zülf-i pür-çīnüñle yek-reng olmasaydı müşk-i nāb

ṣabāḥ:

1. **ṣabāḥ:**
Gazel 103
Mısra: **9**
Güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman, sabah.

Rūḥī ṣabāḥ uyḳuda olanlar aç ḳalur
Rızḳın virür ʿibādına Mevlā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

2. **ṣabāḥ:**
Gazel 466
Mısra: **4**
Sabah, sabah vakti.

Ḫayāl-i şemʿ-i cemālüñle ḫ̆āba varduḳda
Ṣabāḥ olıncaya dek seyr-i āfītāb iderüz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ṣabāḥī:

1. **ṣabāḥī:**
Gazel 1035
Mısra: **6**
Sabah.

Ẕevḳı ol ider kim gice gülşende yatup mest
Çeşm-i terini gül yüzine açsa ṣabāḥī

ṣabāḥ-ı ʿaşḳ:

1. **ṣabāḥ-ı ʿaşḳ:**
Gazel 630
Mısra: **1**
Aşk sabahı.

Eşkile vaṣf eyledüm irdi didi ṣabāḥ-ı ʿaşḳ
Cān gözin açdı naʿra-i ḥayya-ale'l-felāḥ-ı ʿaşḳ

sābıḳ:

1. **sābıḳ:**-*uz*
Gazel 436
Mısra: **8**
Zaman veya mevki bakımından önde olan kimse.

Biz o Yūsuf-ṭalʿatuñ mihriyle geldük ʿāleme
Mübtelāsı çoḳdur ammā cümleden biz sābıḳuz

2. **sābıḳ:**-*da*
Kaside 21
Mısra: **21**
Zaman bakımından geride kalan, geçen, geçmiş, önceki, evvelki.

Ḳılma sābıḳda gelen ehl-i kelāma bühtan
Dime kim ḳılmadılar ʿālem-i fānīde ṣafā

ṣābir:

1. **ṣābir:**-*üz*
Gazel 484
Mısra: **4**
Sabreden, sabırlı (kimse).

Ey diyen bildüñ mi cevr-i yāra bāʿiṣ neydügin
Ol ḳadar bildüm ki bilmişdür yolında ṣābirüz

sābit:

1. **ṣābit:**
Kaside 2
Mısra: **35**
Kesin bir delil veya tecrübe ile zan ve şüpheden kurtarılıp gerçekliği, doğruluğu ortaya konmuş, ispatlanmış olan.

Dīn ana maḥsūsdur ṣābit ü manṣūṣdur
Muḥkem ü manṣūṣdur ṣalli ve sellim ʿaleyh

2. **ṣābit:**
Terkib-bend 8
Mısra: **238**
Yerinde duran, yer değiştirmeyen, durağan.

Çarḫ-ı felegüñ saʿdine vü naḥsine laʿnet
Kevkeblerinüñ ṣābit ü seyyārına hem yuf

sābit it-:

1. **ṣābit it:**
Gazel 689
Mısra: **9**
Sabitleştirmek, sabit duruma getirmek.

ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ olduġuñ rāh-ı vefāda ṣābit it
Ṭuḥfe-i cān-ı aḥḳarı ol büt-i nāzenīne çek

sābit-ḳadem:

1. **ṣābit-ḳadem:**
Gazel 203
Mısra: **9**
Kararlı, sebat eden.

İnanma Rūḥi-i ṣābit-ḳadem ide seni terk
Bu kārı eyleyen ey cevr-pīşe sāyiridir

2. **ṣābit-ḳadem:**-*üz*
Gazel 456
Mısra: **3**
Sözüne sadık, sebatkar, verdiği karardan dönmeyen, kararlı.

Evc-i taḥḳīḳde ṣābit-ḳademüz ḳuṭb-miṣāl
Ẓāhirā gerçi ki ḫurşīd-ṣıfat seyyāruz

sābit-kademluk:

1. **ṣābit-ḳademluḳ:**-*la*
Gazel 1015
Mısra: **9**
Verdiği karardan ve sözden dönmemek, kararında sebat etmek.

Reh-i ʿaşḳuñda Rūḥī faḫr ider ṣābit-ḳademluḳla
Bu ḥālet yoḳ bilürsin şūḫ-ı ʿālem-tāb-ı sāyirde

ṣabr:

1. **ṣabr:**
Gazel 76
Mısra: **9**
Katlanılması zor olan haksızlık, sıkıntı, acı, hastalık, yoksulluk, felaket vb. durumlar karşısında umutsuzluğa kapılmayıp şikayet etmeden, sızlanmadan dayanma, tahammül gösterme.

Rūḥiyā ṣabr gerek ʿāşıḳ-ı ṣādıḳda hemān
Yoḳsa hicrān elemin defʿ ide āḫir vuṣlat

ṣabr eyle-:

1. **ṣabr eyle:**
Gazel 155
Mısra: **8**
Sabretmek, dayanmak.

Dime dermān ister iken derde oldum mübtelā
Ey göñül ṣabr eyle kim derdin viren dermān virür

2. **ṣabr eyle:**
Gazel 849
Mısra: **4**
Sabırlı davranmak, sabır ve tahammül göstermek.

Meydān-ı vefāda ḳatı bī-bāk gezersin
Ṣabr eyle göñül ḫayl-i belāya ḫaber olsun

ṣabr it-:

1. **ṣabr it:**
Gazel 1054

Mısra: **9**
Sabır göstermek, tahammül etmek.

Ḳatı da gögsüñi germe hele ṣabr it Rūḥī
Gör ne işler geçe ʿuşşāḳa ḫadeng-i nāzı

ṣabr ḳıl-:

1. **ṣabr ḳıl:**
Gazel 984
Mısra: **9**
Sabırlı davranmak, sabır ve tahammül göstermek.

Cefāya ṣabr ḳıl ey rūze-dār-ı hicr kim bir gün
İrürsin ʿıyd-ı vaṣl-ı yāra bayrām olur elbette

ṣabr u ḳarār:

1. **ṣabr u ḳarār:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 377
Mısra: **9**
Sabır ve tahammül.

Rūḥīnüñ aldı eline ṣabr u ḳarārını
Bir cevri çoḳ teraḥḥumı yoḳ ṣūḫ-ı şīvekār

ṣabr-ı eyyūb:

1. **ṣabr-ı eyyūb:**
Terkib-bend 7
Mısra: **82**
Eyyüp peygamberin sabrı.

Bize kim mübtelā-yı hicrānuz
Ṣabr-ı Eyyūb vir ʿināyet ḳıl

ṣabrımuz kalma-:

1. **ṣabrımuz ḳalma-:**-*ımuz, -dı*
Gazel 897
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sabrı tükenmek, artık katlanamaz, dayanamaz duruma gelmek.

Vaʿde-i vaṣluñı ferdāya ṣalarsın nice bir
ṣabrımuz ḳalmadı ey ṣūḫ ne ferdādur bu

ṣabūḥ:

1. **ṣabūḥ:**
Gazel 101
Mısra: **2**
Sabahları içilen şarap.

Bir ʿāṣıḳa ki ḫūn-ı cigerdür ġıdā-yı rūḥ
Yıllarla içse ʿaynına gelmez mi ṣabūḥ

ṣaç-:

1. **ṣaç-:**-*du, -ḳ*
Gazel 184
Mısra: **3**
Saçmak, dağıtmak, yaymak.

Eşkimüz dānelerin ḫāk-ı ümīde ṣaçduḳ
Görelüm ey dil-i sevdā-zede iş bitmededür

2. **ṣaç-:**-*sun*
Gazel 888
Mısra: **14**
Saçmak, serpmek.

Her ṣubḥ semm-i esb-i ḫurşīd seyrüñe çarḫ
Ṣaçsun dür-i nücūmı gevher-niṣāruñ olsun

3. **ṣaç-:**-*up*
Gazel 998
Mısra: **9**
Dağıtmak, saçmak.

Gülşen güzellerden ṭola güller ṣaçup ṣaġa ṣola
ʿAşḳ ehli ʿıyş idüp ola cām elde vü mey cāmda

4. **ṣaç-:**-*du, -ñ*
Gazel 136
Mısra: **7**
(Bir şeyi) Ortalığa dağıtmak, etrafa serpmek, dökmek.

Ḫāka ṣaçduñ dāne-i eşki ümīd-i vaṣlile
Mezraʿ-ı ümmīde ḥad yoḳ līk ḥāṣıl nā-bedīd

5. **ṣaç-:**-*maz*
Gazel 734
Mısra: **5**
Bir şeyi ortalığa dağıtmak, dökmek. || *Gözyaşı saçmak.*

Yolında ṣaçmaz oldum sīm-i eşk-i çeşmümi yāruñ
Dimiş zīrā raḳībe bulduġuñ yerlerde tenhā sil

saç:

1. **şaç:**-*ı*
Gazel 79
Mısra: **7**
Baş derisini kaplayan kıllar.

Sen lebi Şīrīn ṣaçı Leylā ġamından baş alup
Gitdiler Ferhād ile Mecnūn-ı ṣeydā semt semt

2. **şaç:**-*ı, -n*
Gazel 415
Mısra: **8**
Saç, zülüf.

Girse nigār nola boyınca yazıḳlara
Miskīn ṣaçın ayaġa ṣalup pāymāl ider

3. **şaç:**-*ı*
Gazel 874
Mısra: **10**
Baş derisinde bulunan kıllar. II Sevgilinin saçı.

Kemāl-ı ḥüsnile ḥüsn-i sülūkına söz yoḳ
Nolaydı ol ṣaçı Leylā bileydi ṣeydāsın

saçı leylā:

1. **şaçı leylā:**
Gazel 28
Mısra: **2**
Siyah saçlı sevgili (Mecnun paralelliğinde).

Mesken oldı çünki vaḥşīler gibi hāmūn baña
Ol ṣaçı Leylā ʿaceb mi söylese Mecnūn baña

2. **şaçı leylā:**
Gazel 228
Mısra: **2**
Siyah saçlı (sevgili).

ʿAḳlımuz alduġın inkār idüp aya ne ṣanur
Var ise ol ṣaçı Leylā bizi dīvāne ṣanur

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

saçı sünbül:

1. **şaçı sünbül:**
Gazel 901
Mısra: **8**
Saçları sümbüle benzeyen sevgili.

Zülfüñüñ serkeşlügin ʿarż itdi gülşende ṣabā
Ey ṣaçı sünbül yanında itdi şebbū ser-fürū

sācid-i rūy-ı yār:

1. **sācid-i rūy-ı yār:**-*dur*
Gazel 457
Mısra: **1**
Sevgilinin yüzüne secde eden.

Sācid-i rūy-ı yārdur ḳalb-i ṣafā-peẕīrimüz
Öyle hidāyet eylemiş rūz-ı ezelde pīrimüz

saçıl-:

1. **şaçıl-:**-*ur*
Gazel 337
Mısra: **7**
Dağılmak, yayılmak.

Ṣaçılur ḫāke şererler baña ṭaş atduḳca
Be ki yer yer ten-i zārumdaki peykāna deger

saçma hāl:

1. **şaçma ḫāl:**-*dür*
Terkib-bend 6
Mısra: **18**
Püskürme ben; yüze ve gerdana serpilmiş durumda olan ben.

Ol nev-baḥār-ı ḥüsn çıḳarmış mıdur çiçek
Cism-i laṭīfi üzre yaḫūd ṣaçma ḫāldür

saʿd:

1. **saʿd:**
Gazel 528
Mısra: **6**
Kutlu, uğurlu.

Kimi baḫtından ḳılur iḳbāl u idbāra ḫayāl
Kimi saʿd u naḥsın eyler çarḫ-ı kej-revden ḳıyās

2. **saʿd:**-*i, -n, -de*
Terkib-bend 8
Mısra: **97**
Kutluluk, bahtiyarlık.

Çarḫuñ ki ne saʿdinde ne naḥsinde beḳā var
Dehrüñ ki ne ḫāsında ne ʿāmında ʿaṭā var

ṣad hezār:

1. **ṣad hezār:**
Gazel 137
Mısra: **6**
Yüz binlerce.

Ṣafā-yı ʿīd ile düşdi şu deñlü bādeye ḫalḳ
Ki yolda mest yatur ṣad hezār pīr u mürīd

sadā:

1. **ṣadā:**-*dur*
Gazel 87
Mısra: **8**
Ses, avaz, yankı.

Dünyāyı sādā-yı ʿaşḳ ṭutmış
Güş ur ki ʿaceb ṣadādur ey dost

ṣadā vir-:

1. **ṣadā vir-:**-*ür*
Gazel 543
Mısra: **7**
Ses vermek, bir mûsikî parçası çalınır veya söylenirken çalacak veya söyleyecek olana başlanacak ilk sesi çıkarmak.

Tār-ı çeng-āsā virür yer yer reg-i cismüm ṣadā
Her ḳaçan peykānı degse sīneme mıżrāb-veş

ṣadāġ:

1. **ṣadāġ:**
Kaside 11
Mısra: **30**
İçine ok konulan torba veya kutu biçiminde kılıf, okluk.

Felekde lerze düşer dest ü pāyına Behrām
Ḳaçan ki şevketile beline ḳuşansa ṣadāġ

ṣadāḳat:

1. **ṣadāḳat:**
Gazel 374
Mısra: **2**
Doğruluk. II. Bağlılık.

ʿĀşıḳa baḳmaz güzeller yüz maḥabbet görseler
Ẕerrece mihr eyleyemezler biñ ṣadāḳat görseler

2. **ṣadāḳat:**-*la*
Gazel 251
Mısra: **4**
Dostluk, içten bağlılık, doğruluk, vefalılık.

Ülfet itmezdi vuḥūş ile bileydi Mecnūn
Ki ṣadāḳatla bir ülfet ider ādem bulunur

sadāret:

1. **ṣadāret:**
Tarih 44
Mısra: **5**
Sadrazamlık.

Yerin buldı ṣadāret kāyināt āsūde-ḫāl oldı
Bugünden böyle ẕevḳ itsün eger aʿla eger ednā

2. **ṣadāret:**-*e*
Tarih 36
Mısra: **2**
Başa geçme.

Ṣaḥn-ı saʿādete gelüp Ḥāleti-i suḫan-güdāz
Ḳıldı ṣadārete maḥal çarḫ anı gör saʿādeti

sadāsı çıkma-:

1. **ṣadāsı çıḳma-:**-*z*
Kaside 34
Mısra: **84**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sesi çıkmamak, bir şey söylemeyerek susmak.

Cevr-i devr-i bī-vefādan dāʾimā mecrūhdur
Dil nice gūya ola çıḳmaz ṣadāsı ṣınsa cām

şadā-yı āh:

1. **şadā-yı āh:**-*ile*
Gazel 6
Mısra: **6**
Feryat sesi.

Ecel cāmın şarāb-ı mergile her gün ṣunar ḫalḳa
Ṣadā-yı āhile bir naʿra-i mestānedür dünyā

sādā-yı ʿaşk:

1. **sādā-yı ʿaşḳ:**
Gazel 87
Mısra: **7**
Aşkın sesi.

Dünyāyı sādā-yı ʿaşḳ ṭutmış
Gūş ur ki ʿaceb ṣadādur ey dost

şadā-yı el-ʿaṭş:

1. **şadā-yı el-ʿaṭş:**-*dan*
Terkib-bend 1
Mısra: **49**
Susuzluk iniltileri.

Ṣadā-yı el-ʿaṭaşdan ḫuşk-leb ḳaldı melekler
Ḥarāretden felek mātem libāsın nīlgūn itdi

şadā-yı enhār:

1. **şadā-yı enhār:**
Kaside 19
Mısra: **26**
Nehirden gelen sesler, nehrin sesi.

Koyalum naġme-i murġānı ki hengām-ı seḥer
Başḳa bir ẕevḳ virür ḳalbe ṣadā-yı enhār

şadā-yı ġulġule-i kūs-ı rıfʿat:

1. **şadā-yı ġulġule-i kūs-ı rıfʿatuñ:**-*uñ*
Gazel 740
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Yüceliğini duyuran davulun gürültüsü.

Virsün ṣadā-yı ġulġule-i kūs-ı rıfʿatuñ
Aḥbābuña meserret u bed-ḫāhuña melāl

şadā-yı hū:

1. **şadā-yı hū:**
Kaside 14
Mısra: **15**
Hû sesi. || *Allah'ı zikretme.*

Ṣadā-yı hū ile bülbül pür itdi dünyāyı
Cemāl-i gülde nümāyān olınca pertev-i nūr

şadā-yı kūs:

1. **şadā-yı kūs:**
Gazel 536
Mısra: **12**
Davul sesi.

Gögsin dögüp çekilmede mülk-i beḳāya ḫalḳ
Sen mest-i ḫ̬āb-ı ʿālemi ṭutmış ṣadā-yı kūs

şadā-yı nevrūz:

1. **şadā-yı nevrūz:**
Gazel 486
Mısra: **6**
Nevruz sesi.

Yine bülbüllere kār u ʿamel oldı naġamāt
Ṣaldı bir zemzeme āfāḳa ṣadā-yı nevrūz

şadā-yı raʿd:

1. **şadā-yı raʿd:**
Kaside 14
Mısra: **82**
Gök gürültüsü.

Hevāda her ṭaraf atıldı āsumāniler
Ṣadā-yı raʿd degül kim felekden itdi ẓuhūr

şadā-yı ṭuyūr:

1. **şadā-yı ṭuyūr:**
Kaside 14
Mısra: **10**
Kuşların sesi.

Niḳāb-ı ġoncayı refʿ eyleyince bād-ı bahār
Bıraḳdı ġulġuleye ʿālemi ṣadā-yı ṭuyūr

sāde:

1. **sāde:**-*sin*
Gazel 618
Mısra: **9**
Süsten arınmış, ziynetsiz.

Billah ʿaceb sādesin ey dil ne bu behcet
Ol ġonca birez yüzüñe gülmekle inanduñ

2. **sāde:**-*ler, -e*
Kaside 26
Mısra: **5**
İlkbaharda giyilen bir giysi.

Nola aḳ sādelere girse semen kim ḫalḳa
Resmdür aḳ giye nevrūzda çün sāl-be-sāl

3. **sāde:**
Gazel 296
Mısra: **9**
Gösterişsiz, saf.

Aġla göñül ki ḳıldılar ol sāde levḥi nerm
Ehl-i ḥased ki meylleri hep nifāḳadur

4. **sāde:**-*s, -i, -n*
Tarih 16
Mısra: **9**
Sade, yalın. || *Ebced hesabında yalnız noktasız harfleri hesap edilerek söylenen (tarih).*

İkisinün de cevherdārını bir sādesin bir bil
Ki her biri leṭāfetde göñüllerden olur ārām

5. **sāde:**
Gazel 350
Mısra: **13**
Süsü, gösterişi olmayan, yalın, gösterişsiz. || *Saf, içinde kötülük barındırmayan.*

Böyle zamānda acırın ol sāde dilleri
Kim ḳavl-i sālikān-ı riyāya inandılar

şadef:

1. **şadef:**-*dür*
Gazel 66
Mısra: **4**
Midye, istiridye vb. deniz hayvanlarının kabuklarının iç tarafında teşekkül eden ve

süslemelerde, süs eşyalarında kullanılan beyaz menevişli, çok sert, parlak madde.

Cūybār-ı bāġ ṣan bir baḥrdur kim üstine
Bir ṣadefdür dür hevāsıyla çıḳupdur her ḥesāb

2. **ṣadef:**-*de*
Gazel 1068
Mısra: **16**
Sedef; içinden inci çıkan istiridye türünden bir hayvanın kabuğudur.

Dendānuñı vaṣf eyleyicek Rūḥī-i ṣeydā
Gūş itdi ṣadefde dürr-i meknūn ṣıḳıldı

ṣadef-i dehr:

1. **ṣadef-i dehr:**-*de*
Kıt'a 18
Mısra: **2**
(İçinde inci saklayan) Sadefe benzeyen dünya.

Ẕātımuza bulımaz kimse ḳuṣūr ey Rūḥī
Ṣadef-i dehrde bir gevher-i bī-ʿaybuz biz

ṣadef-i gevher-i makāl:

1. **ṣadef-i gevher-i maḳāl:**
Kaside 30
Mısra: **10**
Söz cevherinin incisi.

Ol bahr-ı bi-kerān-ı belāġat ʿaleʾl-ḫuṣūṣ
Kim ṭabʿ-ı pākıdur ṣadef-i gevher-i maḳāl

ṣadef-i ġonca:

1. **ṣadef-i ġonca:**-*y, -a*
Gazel 996
Mısra: **4**
Gonca sedefi, midyesi. || İçerisinde inciye benzeyen çiğ tanesini saklayan gonca.

Ebr-i nīsānile deryā gibi mevc ursa çemen
ṣadef-i ġoncaya dürdāne-i şebnem girse

ṣadef-i kevn:

1. **ṣadef-i kevn:**-*e*
Gazel 479
Mısra: **7**
Varlık istiridyesi.

Ṣadef-i kevne düşürdi bizi ḥabs itdi felek
ʿAceb olmaz bu belālar dür-i ġalṭānuz biz

2. **ṣadef-i kevn:**-*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **66**
Dünya sadefi.

Ol gevher-i yektā ki bulınmaz aña hemtā
Gelmez ṣadef-i kevne bir öyle dürr-i yektā

ṣad-hezār:

1. **ṣad-hezār:**
Gazel 987
Mısra: **6**
Yüz binlerce || Yüz tane bülbül.

Benüm gibi gülistānuñda yoḳ bir bülbül-i gūyā
İder bīḫūde efġān gerçi kim var ṣad-hezār anda

2. **ṣad-hezār:**
Gazel 706
Mısra: **14**
Yüz bin, yüz binlerce.

Ol Cem-ḥaşem ki gülşen-i ḳadrinde Rūḥiyā
Mihr-i münīr u meh gibi var ṣad-hezār gül

ṣad-hezārān:

1. **ṣad-hezārān:**
Gazel 188
Mısra: **5**
Yüz binlerce.

Ṣad-hezārān āferīn ol ṣāniʿuñ īcādına
Kim dehānuñ gibi rūḥ-efzāyı yoḳdan var ider

saʿdi efendi:

1. **saʿdi efendi:**
Tarih 30
Mısra: **4**
Hoca Sadeddin Efendi (ö. 1008/1599).

Tārīḫ ḳaṣdın idüp şevḳile didi Rūḥī
Dünyāya müjde oldı Saʿdi Efendi müftī

ṣādık:

1. **ṣādıḳ:**
Gazel 81
Mısra: **8**
Sahih, doğru, gerçek.

Oldı ʿömrüm bunca kim maḥbūblar yolında ṣarf
Bulmadum bir ḳavli ṣādıḳ ʿahd u peymānı dürüst

2. **ṣādıḳ:**-*lar*
Gazel 181
Mısra: **6**
Gerçek dost; âşık.

Lāyıḳ oldur göz açup mihr-i cemāluñ gözede
Elem-i ṣubḥ-ı viṣāluñla yatan ṣādıḳlar

3. **ṣādıḳ:**-*lar*
Gazel 187
Mısra: **3**
Sadakatli. || Âşıklar.

Günlerin şevḳ-ı ruḫuñla giçüre ṣādıḳlar

Ṣubḥ olınca gice mehtāb nedür bilmezler

4. **ṣadıḳ:**-*lar, -uz*
Gazel 454
Mısra: **4**
Dostluğunda samimi ve vefalı olan, dostluk bağlarının gerektirdiği vefayı gösteren, sadakatli (kimse).

Taḥḳīḳ-i men ʿarefde tesellāmuz almışuz
Ṣadıḳlaruz kelāmiledür iʿtiḳādımuz

5. **ṣādıḳ:**-*dur*
Gazel 242
Mısra: **2**
Sadakatli, içten bağlı kimse.

Nola çāk-ı girībān itse dil bir mihre ʿāşıḳdur
Ḫudā ḥaḳḳı yolında ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi ṣādıḳdur

6. **ṣādıḳ:**
Gazel 836
Mısra: **5**
Doğru, hakikatli, sadakatli, dürüst.

Daʿvā-yı maḥabbetde degül her kişi ṣādıḳ
Ẕevḳ eyle göñül ʿāşıḳ iseñ derd ü ġamından

7. **ṣādıḳ:**
Gazel 739
Mısra: **5**
İçten bağlılığı olan, sadakatli, samimi.

Ḥaḳḳa iḳrār eyleyenler ḳavlına ṣādıḳ gerek
Ṣādıḳu'l-ḳavlam dir iseñ eyleme yalana meyl

sādıḳāne:

1. **ṣādıḳāne:**
Gazel 754
Mısra: **6**
Samimiyetle, sadakatle.

Olursa ṣubḥ-ı cemāluñdan ayruya ṭalebi
Raḳīb-i tīre-dilüñ mihri ṣādıḳāne degül

ṣādık-ı dīdār:

1. **ṣādıḳ-ı dīdār:**-*dan*
Gazel 574
Mısra: **2**
(Sevgilinin) güzel yüzünün sadık âşıkları.

Cennet dilemez cān ol ruḥsārdan eyler ḥaẕẕ
ʿAşḳında olan ṣādıḳ-ı dīdārdan eyler ḥaẕẕ

ṣādıḳu'l-iḳrār:

1. **ṣādıḳu'l-iḳrār:**-*dur*
Gazel 524
Mısra: **1**
Doğru sözlü, sözüne inanılır, güvenilir (kimse).

Şükr kim bir ṣādıḳu'l-iḳrārdur üstādımuz
Feyż-baḫş-ı mūcib-i āṣārdur üstādımuz

ṣādıḳu'l-ḳavl:

1. **ṣādıḳu'l-ḳavl:**
Gazel 277
Mısra: **3**
Doğru sözlü, güvenilir.

Ṣādıḳu'l-ḳavl olan dil-efgāra
Yārdan yılda bir selām yeter

ṣādıḳu'l-vakt:

1. **ṣādıḳu'l-vaḳt:**
Gazel 241
Mısra: **10**
Zamanın en sadakatlisi.

Naẓar-ı luṭfuñı ḳaṭʿ eyleme Rūḥīden kim
Ṣādıḳu'l-vaḳt ḳuluñ ʿāşıḳ-ı dīdāruñdur

ṣādır ol-:

1. **ṣādır ol-:**
Gazel 38
Mısra: **8**
Ortaya çıkmak, meydana gelmek, zuhur etmek.

Ḳurtarurdı yaḳasın dest-i cefādan dil-i zār
Senden ey ṣūḥ vefā ṣādır olur mı ʿacebā

ṣadme-i ḳahr:

1. **ṣadme-i ḳahr:**-*ı, -n, -dan*
Tarih 7
Mısra: **9**
(Bir kimsenin) Kahrının darbesi.

Mıṣra gitdi ṣadme-i ḳahrından irdi ser-te-ser
Ḫāne-i pür-ẓulmet-i Firʿavniyāna inhidām

ṣadr:

1. **ṣadr:**-*ı*
Gazel 147
Mısra: **1**
Ön, en baş.

Cihānda meskeni anuñ ki ṣadr-ı maṣṭabadur
Maḥabbet ehli içinde bülend-mertebedür

2. **ṣadr:**-*a*
Gazel 571
Mısra: **9**
En baş, ön; makam.

Geçüp ṣadra gösteren ḫalḳa
Seni ṣūf u ridādur ey vāʿıẓ

3. **ṣadr:**-*a*
Kaside 21
Mısra: **39**
Baş, başkan, reis. || *Sadrazamlık.*

Felek ol ʿādil-i ẕī-şānı geçürdi ṣadra
Kimseden kimseye ẓulm irmemek içün maḥżā

4. **ṣadr:**
Tarih 25
Mısra: **8**
Baş, başkan, reis.

Gelseler erkān-ı devlet bir yere
Cümle eylerler o ʿālī-ḳadri ṣadr

5. **ṣadr:**-*ı*
Gazel 725
Mısra: **11**
Makam, yüksek mertebe.

Rūḥī ne ḳadar kāmil iseñ gözleme ṣadrı
Tek dāḫil-i cemʿiyyet-i erbāb-ı kelām ol

6. **ṣadr:**
Tarih 25
Mısra: **10**
Baş, başkan, reis. || *Vali.*

Mülhem-i ġayb itdi tārīḫin raḳam
Oldı vālī bir celīlü'l-ḳadr ṣadr

7. **ṣadr:**
Tarih 35
Mısra: **6**
Baş, başkan, reis. || *Kazasker.*

Saʿādetle geçince ṣadra Rūḥī didi tārīḫin
Anaṭolıya oldı ṣadr Esʿad-ism bir ʿādil

8. **ṣadr:**-*ı, -n*
Terkib-bend 8
Mısra: **5**
Baş köşe, oturulacak

yerlerin en iyisi. || *Yüksek makamlar.*

Ṣadrın gözedüp neyleyelüm bezm-i cihānuñ
Pāy-ı ḫum-ı meydür yerimüz bāde-perestüz

<u>şadra geç-:</u>

1. **şadra geç-:**-*di*
Tarih 2
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başa geçmek, baş köşeye geçip oturmak. || *Osmanlı devlet teşkilatında sadrazam olmak.*

Minnet Allaha ki ol ṣadr-ı celīlüʾl-iʿtibār
Devletile ṣadra geçdi baş vezīr oldı yine

2. **şadra geç-:**-*di*
Tarih 43
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başa geçmek. || *Yüksek ve önemli bir makama gelmek.*

Ṣād oluñ ey ehl-i ʿālem kim bugün
Ṣadra geçdi bir vezīr-i Cem-ḥaşem

3. **şadra geç-:**-*ince*
Tarih 35
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başa geçmek, makam sahibi olmak.

Saʿādetle geçince ṣadra Rūḥī didi tārīḫin
Anaṭolıya oldı ṣadr Esʿad-ism bir ʿādil

<u>şadra gel-:</u>

1. **şadra gel-:**-*di*
Tarih 45
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başa geçmek, sadrazamlık makamına getirilmek.

Nice demdi ki ayrılmışdı dünyā ehl-i himmetden
Yine ol ehl-i himmet geldi ṣadra müjde dünyāya

<u>şadra giçür-:</u>

1. **şadra giçür-:**-*se*
Gazel 712
Mısra: **5**
Öne çıkarmak, başa geçirmek.

Ḫūblar ṣadra giçürse nola ol serv-ḳaddi
Gelüñ inṣāf idelüm cümleden aʿlā mı degül

<u>şadr-ı ʿādil:</u>

1. **şadr-ı ʿādil:**-*sin*
Tarih 7
Mısra: **37**
Adaletli vali.

Ṣadr-ı ʿādilsin yaraşur her ne luṭf olsa saña
Lāyıḳ-ı luṭf u keremsin müstaʿid-i iḥtirām

<u>şadr-ı ʿadl u dād:</u>

1. **şadr-ı ʿadl u dād:**
Tarih 44
Mısra: **10**
Adalet ve doğruluk sahibi sadrazam.

O ʿāli-himmetüñ Rūḥī-i dāʿī didi tarīḫin
Biḥamdillah ṣadr-ı ʿadl u dād oldı Ḥasan Pāşā

<u>şadr-ı aʿlā:</u>

1. **şadr-ı aʿlā:**-*y*, -*a*
Kaside 18
Mısra: **46**
Sadrazamlık.

Ey Süleymān-ı zamān görme revā devrüñde
Ṣadr-ı aʿlāya giçüp ḥükm ide her dīv-nijād

2. **şadr-ı aʿlā:**-*y*, -*a*
Tarih 33
Mısra: **5**
Yüce makam. || *Kazaskerlik makamı.*

Ṣadr-ı aʿlāya giçüp ḳılduḳda devletle ḳarār
Gün gibi alup ele kilk-i zeri bir ehl-i ṭabʿ

<u>şadr-ı aʿlāya geç-:</u>

1. **şadr-ı aʿlāya geç-:**-*di*
Tarih 45
Mısra: **2**
Yüce makama geçmek, sadrazamlık makamına erişmek.

Yine devletle İbrāhim Pāşā baş vezīr oldı
Yine ol ṣāḥib-i iḳbāl geçdi ṣadr-ı aʿlāya

<u>şadr-ı ʿālī-ḳadr:</u>

1. **şadr-ı ʿālī-ḳadr:**-*i*
Tarih 35
Mısra: **2**
Çok kıymetli kazasker.

Kemāl ehli olan yārān-ı ḫoş- ṭabʿa beşāret kim
Anaṭolınuñ oldı ṣadr-ı ʿālī-ḳadri bir fāżıl

<u>şadr-ı ʿālī-menzilet:</u>

1. **şadr-ı ʿālī-menzilet:**
Tarih 50
Mısra: **1**
Yüce rütbeli paşa.

İcrā-yı sünnet eyledi bir ṣadr-ı ʿālī-menzilet
Ol ṣadr-ı kāmil kim bilür ʿālemde ḳadrin kāmilüñ

<u>şadr-ı ʿāşıḳān:</u>

1. **şadr-ı ʿāşıḳān:**
Gazel 324
Mısra: **14**
Âşıkların önderi.

Bu gün gül-çehreler yolında ḫāk olan gedā olmaz
Felek ṣaḥn-ı beḳāda anı ṣadr-ı ʿāşıḳān eyler

<u>şadr-ı āsumān-kadr:</u>

1. **şadr-ı āsumān-ḳadr:**
Tarih 24
Mısra: **5**
Gökler kadar yüce kıymeti olan idareci. || *Çok kıymetli devlet büyüğü.*

Ol ṣadr-ı āsumān-ḳadr olduḳda şehre dāḫil
Rūḥī ṣafālar itdi ʿadlinden olup agāh

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

şadr-ı aʿzam:

1. **şadr-ı aʿzam:**
Kaside 21
Mısra: **32**
Sadrazam, başvekil.

Bir zamānda gelesin Rūma ḫuşūṣā kʾanda
Ṣadr-ı aʿzam ola devletle Muḥammed Pāşā

şadr-ı bezm ol-:

1. **şadr-ı bezm ol-:**-*up*
Kaside 34
Mısra: **53**
Meclisin başına geçmek, meclisin önderi olmak.

Ṣadr-ı bezm olup açılsa ṭabʿ-ı pāki ġonca-vār
Feyż-i ḫulḳından olur gül gibi diller şād-kām

şadr-ı bülend-ḳadr:

1. **şadr-ı bülend-ḳadr:**
Tarih 52
Mısra: **1**
Çok kıymetli sadrazam.

Ṣadr-ı bülend-ḳadr Ḥasan kim zamānede
Oldur kemāl-i luṭfıyla cūyā-yı ehl-i faż̈l

şadr-ı celīlüʾl-iʿtibār:

1. **şadr-ı celīlüʾl-iʿtibār:**
Tarih 2
Mısra: **3**
Çok haysiyetli sadrazam.

Minnet Allaha ki ol ṣadr-ı celīlüʾl-iʿtibār
Devletile ṣadra geçdi baş vezīr oldı yine

şadr-ı deryā-dil:

1. **şadr-ı deryā-dil:**
Tarih 14
Mısra: **18**
Gönlü genişlerin başı, önderi.

Biḥamdillah imān ehline luṭf oldı Ḥaḳdan kim
Ḳapudan oldı yine ṣadr-ı deryā-dil Sinān Pāşā

şadr-ı devlet:

1. **şadr-ı devlet:**-*e*
Tarih 21
Mısra: **8**
Devletin başı. || *Yüksek makam.*

Felek gördi ki bir kimse yerin ṭutmaz ʿadāletle
Geçürdi yine ṣadr-ı devlete ʿizzetle rıfʿatle

2. **şadr-ı devlet:**-*e*
Tarih 32
Mısra: **7**
Devletin başı. || *Kazaskerlik makamı.*

Nola geçdiyse ṣadr-ı devlete iḳbāl u ʿizzetle
Saʿādetle olur gün günden aʿlā cāy-ı ṣāḥib-ʿadl

3. **şadr-ı devlet:**-*e*
Tarih 43
Mısra: **5**
Devletin başı. || *Veziriazam makamı.*

Minnet Allaha ki ṣadr-ı devlete Başdı bir öyle Mesīḥā-dem ḳadem

şadr-ı dīvān-ı kerem:

1. **şadr-ı dīvān-ı kerem:**
Tarih 85
Mısra: **5**
Cömertlik meclisinin başı.

Ṣadr-ı dīvān-ı kerem Aḥmed Efendi kim bugün
Ṣāḥib-i ṣıdḳ u ṣafādur mālik-i ḥilm u ḥayā

şadr-ı ehl-i yaḳīn:

1. **şadr-ı ehl-i yaḳīn:**
Kaside 11
Mısra: **23**
Kesin ve doğru bilgi sahiplerinin önderi.

O ṣadr-ı ehl-i yaḳīn ol semiyy-i Zi'n-nūreyn
Ki defʿ-i ẓulm içün eyler sipihre ʿadli yasāġ

şadr-ı ekrem:

1. **şadr-ı ekrem:**
Kaside 40
Mısra: **13**
Lütuf ve kerem sahibi sadrazam. || *Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1014/1606).*

Ṣadr-ı ekrem virüp ol bāġa ḫuşūṣā ki şeref
Her ṭaraf itmededür gül gibi cevlān eyüdür

şādr-ı felek-kadr:

1. **şādr-ı felek-ḳadr:**-*dan*
Gazel 905
Mısra: **19**
Felek kadar yüce olanların başı.

Sāl-ı nev oldı şādr-ı felek-ḳadrdan nola
Bulsam bu şiʿr-i dil-keşile iʿtibār-ı nev

2. **şadr-ı felek-ḳadr:**-*den*
Kaside 15
Mısra: **39**
Felek kadar yüce kıymetli sadrazam. || *Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).*

Ṣadr-ı felek-ḳadrden almaġiçün intiḳām
ʿAskerini cemʿ idüp üstine oldı revān

şadr-ı ʿīsī-nefes:

1. **şadr-ı ʿīsī-nefes:**
Kaside 21
Mısra: **54**
İsa nefesli sadrazam. || *Hz. İsa gibi ölülere nefesiyle can veren, ümitsizlere ümit veren sadrazam.*

Ey felek-ḳadr ü melek-ṣadr u vezīr-i ʿādil
Ṣadr-ı ʿĮsī-nefes ü Āṣaf-ı ferḫunde-liḳā

şadr-ı kām-bahş:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ṣadr-ı kām-baḫş:**
Gazel 905
Mısra: **21**
Arzuları yerine getirenlerin başı.

Ol ṣadr-ı kām-baḫş ki bu dāġ-ı köhnede
Her gün nihāl-ı luṭfı virür berk ü bār-ı nev

ṣadr-ı kāmil:

1. **ṣadr-ı kāmil:**
Tarih 50
Mısra: **2**
İlim ve fazilet bakımından olgun olan devlet büyüğü.

İcrā-yı sünnet eyledi bir ṣadr-ı ʿālī-menzilet
Ol ṣadr-ı kāmil kim bilür ʿālemde ḳadrin kāmilüñ

ṣadr-ı kirām-ı kerem:

1. **ṣadr-ı kirām-ı kerem:**
Kaside 2
Mısra: **13**
Cömertlerin önderi. || *Hz. Muhammed.*

Serv-i ḫıram-ı ḥarem ṣadr-ı kirām-ı kerem
Emn ü selām-ı selem ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṣadr-ı meclis:

1. **ṣadr-ı meclis:**
Gazel 534
Mısra: **9**
Meclisin başı, reisi.

Aña lāyıḳdur el-ḥaḳ ṣadr-ı meclis ola kim her şeb
Fürūġ-ı şems-i iḥsānından olur pür-żiyā meclis

ṣadr-ı meclis ol-:

1. **ṣadr-ı meclis ol-:***-up, -sın*
Gazel 26
Mısra: **9**
İçki meclisinin önderi olmak.

Olupsın ṣadr-ı meclis büʾl-heveslerle çekersin mey
Dil-i şeydā ṭolanur kūyuñı şeb-tā-seḥer tenhā

ṣadr-ı meclis-i ḥükkām-ı ṣāḥib-ʿadl u dāniş:

1. **ṣadr-ı meclis-i ḥükkām-ı ṣāḥib-ʿadl u dāniş:**
Gazel 924
Mısra: **17**
Adalet ve bilgi sahibi hakimler meclisinin önderi.

O ṣadr-ı meclis-i ḥükkām-ı ṣāḥib-ʿadl u dāniş kim
Yaraşur meclis-i ḥāṣında Cem ḥiẕmet-güẕār olsa

ṣadr-ı merātib:

1. **ṣadr-ı merātib:**
Gazel 405
Mısra: **9**
Yüksek mertebeler.

Otururbut ʿulemā ṣadr-ı merātib gözedüp
Ne şerīʿat göresüz dīn u diyānet ḳalḳar

ṣadr-ı meyḫāne:

1. **ṣadr-ı meyḫāne:***-de*
Gazel 235
Mısra: **8**
Meyhanenin başı.

Dime teklīf-i şarāb itme baña ey nāṣıḥ
Ṣadr-ı meyḫānede başdan saña yer mi bulunur

ṣadr-ı muḥammed-nām:

1. **ṣadr-ı muḥammed-nām:**
Tarih 50
Mısra: **3**
Muhammed isimli vezir.

Yaʿni vezīr-i ṣāni ol ṣadr-ı Muḥammed-nām kim
Fettāḥıdur hem ʿuḳdenüñ ḥallālıdur hem müşkilüñ

ṣadr-ı mükerrem:

1. **ṣadr-ı mükerrem:**
Kıt'a 1
Mısra: **2**
Saygı ve hürmete layık kimselerin en büyüğü.

Şeş aḳçe teḳāʿudile ki maḥlūldur elān
Ben bī-dili şād eyleseñ ey ṣadr-ı mükerrem

2. **ṣadr-ı mükerrem:**
Kaside 15
Mısra: **12**
Yüce sadrazam. || *Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).*

Āṣaf-ı keyvān-gulām ḥāmi-i dārüʾs-selām
Dāver-i ferḫunde-nām ṣadr-ı mükerrem Sinān

ṣadr-ı mülk:

1. **ṣadr-ı mülk:**
Kaside 17
Mısra: **33**
Ülkenin sadrazamı. || *Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).*

Ey ṣadr-ı mülk sen o melek-ḳadrsin ki olur
Ḳapuñda ḳulluġuñ idenüñ ṭāliʿi saʿīd

ṣadr-ı mülk-ārā:

1. **ṣadr-ı mülk-ārā:**
Tarih 7
Mısra: **3**
Memleketi süsleyen vali. || *Mısır valisi Ali Paşa.*

Ṣadr-ı mülk-ārā ʿAli Pāşā ki virmiş Ḥaḳḳ aña
Hem başāret hem ʿadālet hem seḫāvet hem ḥüsām

2. **ṣadr-ı mülk-ārā:**
Tarih 14
Mısra: **4**
Memleketi süsleyenlerin başı, önderi.

Felek devr eyledi ḳuṭb-ı murādı üzre dünyānuñ
Ḳapudan oldı yine ṣadr-ı mülk-ārā Sinān Pāşā

ṣadrı ol-:

1. **ṣadrı ol-:***-dı*
Tarih 58
Mısra: **2**
(Bir yerde) Başı çekmek, başa geçmek, önder olmak.

Saʿādetle olup Ḳadri Efendi Dāḫile vāṣıl

ʿUluvv-ı ḳadrile oldı faẓīlet ehlinüñ ṣadrı

ṣadr-ı reşīd:

1. **ṣadr-ı reşīd:**
Tarih 92
Mısra: **4**
Akıllıca hareket eden sadrazam.

Olıcaḳ Baġdāda ḥākim köhne olan yerleri
Yıḳdı serāser yeñiden yapdı ol ṣadr-ı reşīd

ṣadr-ı saʿādet:

1. **ṣadr-ı saʿādet:**-*de*
Kaside 21
Mısra: **65**
Mutluluğun zirvesi. || Sadrazamlık makamı.

Gün gibi ṣadr-ı saʿādetde ola Pāşāmuz
Ehl-i dil sāye-i ʿadlinde ide ẕevḳ u ṣafā

ṣadr-ı sālis:

1. **ṣadr-ı sālis:**
Tarih 55
Mısra: **1**
Üç defa başa geçen; kaptan-ı derya olan (kişi).

Ṣadr-ı sālis Ḫalīl-i deryā-dil
Ki Ḫudā eyledi anı ḳapudan

ṣadr-ı zi-ḳadr:

1. **ṣadr-ı zi-ḳadr:**-*ı*
Tarih 32
Mısra: **1**
Kıymetli kazasker.

Biḥamdillah Anaṭolınuñ oldı ṣadr-ı zi-ḳadrı
Aḫīzāde Efendi gibi Mevlānā-yı ṣāḥib-ʿadl

ṣadr-nişīn:

1. **ṣadr-nişīn:**
Tarih 23
Mısra: **18**
Baş köşede oturan.

Ol refiʿü'l-mekān ki olmışdur Vüzerā zümresinde ṣadr-nişīn

ṣadr-nişīn-i mecālis-i suhan:

1. **ṣadr-nişīn-i mecālis-i suḫan:**-*am*
Kaside 9
Mısra: **5**
Söz meclisinin başı.

Egerçi ṣadr-nişīn-i mecālis-i suḫanam
Elümde yoḳ durur ammā ki bir şikeste sifāl

ṣadr-nişīn-i meclis-i ʿizz u ʿalā:

1. **ṣadr-nişīn-i meclis-i ʿizz u ʿalā:**
Rübai 15
Mısra: **1**
Yücelik ve ululuk meclisinin başı.

Ey ṣadr-nişīn-i meclis-i ʿizz u ʿalā
Ṣanma ki beni melūl ide faḳr u fenā

ṣadr-nişīn-i vüzerā:

1. **ṣadr-nişīn-i vüzerā:**
Tarih 5
Mısra: **14**
Vezirlerin önderi.

Ol Süleymān-ı zamān kim yaraşur olsa bugün
Devlet ü dāniş ile ṣadr-nişīn-i vüzerā

ṣaf:

1. **ṣaf:**
Gazel 586
Mısra: **8**
Sıra, dizi.

Varise şāh-ı ḫayāluñ geldi bāġ-ı dīdeme
Çekdiler müjgānlarum serv-i ṣanavber gibi ṣaf

2. **ṣaf:**-*ā*
Gazel 1023
Mısra: **8**
Saf (şarap).

Sāḳi-i dehrüñ elinden ne gelürse ide nūş
ʿĀşıḳ-ı şādıḳ odur baḳmaya dürd ü ṣafā

3. **ṣaf:**-*ı, -n, -dan*
Kaside 8
Mısra: **20**
Yan yana düzgün bir şekilde sıralanan kimselerin meydana getirdiği dizi, sıra. Asker saffı.

Alaylar baġlayup ʿarż eyledükçe ʿaskerin yer yer
Çalınduḳça ṣafından ṭabl u cengi ehl-i ʿışyānuñ

ṣaf baġla-:

1. **ṣaf baġla-:**-*r*
Terkib-bend 1
Mısra: **37**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sıra teşkil etmek, sıralanmak.

O gülgūn ṭurfe sancaḳlar ki ṣaf baġlar ḥarīm içre
O bāġuñ serv-i ḫūnin olduġından bir ʿalāmetdür

2. **ṣaf baġla-:**-*y, -up*
Kaside 5
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sıralanmak, sıraya girmek.

Luṭfuñ umup niyāza ṭururlar melāʾike
Ravżañda baġlayup giceler ṣubh olınca ṣaf

sāf it-:

1. **ṣāf id-:**-*üp*
Müseddes 4
Mısra: **33**
Temizlemek.

Cehl jenginden idüp āyine-i ṭabʿuñı ṣāf
İtdüre tā ki saña Kaʿbe-i maḳṣūdı ṭavāf

ṣaf ṣaf:

1. **ṣaf ṣaf:**
Gazel 782
Mısra: **2**
Saflar meydana getirecek şekilde, dizi dizi, sıra sıra.

Uçar evc-i ruḫuñda bir hümādur çeşm-i giryānum
Ḳanatlardur iki cānibde ṣaf ṣaf aña müjgānum

şafā:

1. **şafā:**
Gazel 8
Mısra: **6**
Kedersizlik, endişesizlik, gönül şenliği.

Rūzgāruñ dil nice çeksün ġamın kim ādemüñ
Biñ ġamı olsa virür bir sāġar-ı ṣahbā ṣafā

2. **şafā:**-*muz*
Gazel 467
Mısra: **9**
Gönül huzuru.

Manṣıb-ı dünyāyile yoḳdur ṣafāmuz Rūḥiyā
Ol hevādan geçmişüz şimdi ferāġat ehliyüz

3. **şafā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 107
Mısra: **3**
Neşe, mutluluk, zevk.

Arturup ẕevḳın ṣafāsın ġālib eyler ādemüñ
Ey gül-i ter görmedüm laʿluñ gibi bir ter ḳadeḥ

4. **şafā:**
Gazel 129
Mısra: **7**
Gönül huzuru, şenliği \\ Mekke dolaylarında hac ibadetinin yapıldığı yerlerden biri olup hacıların burası ile Merve adı verilen yer arasında Hz. Hacer'in o dönemde yapmış olduğu gidiş ve geliş hareketini dört gidiş, üç geliş olarak aynen uygulanan yer.

Kaʿbe-i kūyuña saʿy idüp Ṣafā ile irem
Merve ḥaḳḳıyçün cihān içre bilüñ oldur saʿīd

5. **şafā:**
Gazel 913
Mısra: **8**
Saflık, berraklık.

Meyl itmese ṣarāba nola göñli zāhidüñ
Āyīneden ṣafā gider olınca pāsda

6. **şafā:**-*dur*
Gazel 616
Mısra: **5**
Eğlence, neşe.

Ne ṣafādur ki olup ḥālet-i meyle bī-hūş
Düşesin pāyına bir ḳāmeti bālā güzelüñ

7. **şafā:**-*da*
Gazel 994
Mısra: **3**
Gönül şenliği, rahat, huzur, kedersizlik. || Eğlence, neşe, zevk.

Aġyārile ṣafāda virüp sīne sīneye
Ben ʿarż-ı mihr idince olur yaḳa yaḳaya

şafā bul-:

1. **şafā bul-:**-*dı*
Tarih 46
Mısra: **6**
Sevinmek, neşe bulmak.

Oldı āvāze-i ʿadlile cihān mālāmāl
Bu beşāret ḫaberinden dil ü cān buldı ṣafā

2. **şafā bul-:**-*duḳda*
Tarih 1
Mısra: **33**
Rahata ermek, huzur bulmak.

Cülūsından ṣafā bulduḳda ʿālem söyledüm tārīḫ
Cihānı ṣād idüp Sulṭān Muḥammed pādişāh oldı

şafā ehli:

1. **şafā ehli:**
Kaside 25
Mısra: **43**
Kalbi temiz kimseler.

Çerāġı nūr-ı ruḫından yaḳar ṣafā ehli
Ruḫıyla nūr-ı hidāyet biri maḥall biri ḥāl

2. **şafā ehli:**-*n, -e*
Terkib-bend 8
Mısra: **33**
İşret ehli.

Ḫoş kūşe-i zevḳ idi ṣafā ehline ʿālem
Bir ḥālile sürseydi eger ʿömrini ādem

şafā eyle-:

1. **şafā eyle-:**-*me, -den*
Gazel 1017
Mısra: **6**
Eğlenmek.

Ehl-i ʿirfānile külḫanda geçinmek yegdür
Cühelā ile ṣafā eylemeden gülşende

2. **şafā eyle-:**-*mez, -di*
Gazel 8
Mısra: **4**
Zevk duymak, haz almak.

Olmasa keyfiyyet-i mey neşʾe-i kāmil müdām
Eylemezdi andan ey ṣūfī dil-i dānā ṣafā

3. **şafā eyle-:**-*r*
Gazel 303
Mısra: **13**
Eğlenmek, mutlu olmak.

Göñül gerçi eyler ġamuñla ṣafā
Velī ḳūṭ-ı Rūḥī ciger ḳanıdur

4. **şafā eyle-:**-*r*
Gazel 8
Mısra: **2**
Sevinmek, eğlenmek, mutlu olmak.

Gül ki ʿāṣıḳ eylesün ey ġonca-i raʿnā ṣafā
Ġonca açılduḳda eyler bülbül-i şeydā ṣafā

5. **şafā eyle-:**-*r*
Gazel 1040
Mısra: **6**
Eğlenmek, rahata ermek.

Yeşiller giydi oldı Ḫıżr-veş ḥalḳa ḥayat-efzā
Ṣafā eyler ṭutan şimdengirü dāmān-ı ṣaḥrāyı

6. **şafā eyle-:**-*y, -e*
Terkib-bend 8
Mısra: **208**

Eğlenmek, hoşça vakit geçirmek.

Çün cehldedür ẕevḳ kemāli nidelüm biz
Ḳāl ehli ṣafā eyleye ḥāli nidelüm biz

<u>ṣafā gel-:</u>

1. **ṣafā gel-:**
Gazel 288
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gelişinden çok memnun olunan bir kimseye söylenir. || *Hoş geldin.*

Kim gelse ṭurup dirler elbetde ṣafā geldüñ
Ḫākinde maḥabbet var meyḫāne ne ʿaceb yerdür

<u>ṣafā it-:</u>

1. **ṣafā id-:**-*er*
Gazel 8
Mısra: **8**
Eğlenmek.

Yoḳ ṣafāsı vādi-i ġurbetde ṣanmañ kim ider
Ġuṣṣa-i Leylā ile Mecnūn-ı ġam-fersā ṣafā

2. **ṣafā id-:**-*er*
Gazel 749
Mısra: **5**
Huzura ermek, zevk duymak.

Dirdüñ yolumda şimdi ölenler ṣafā ider
ʿÖmr āḫir oldı görmedi kendin ṣafāda dil

3. **ṣafā id-:**-*evüz*
Gazel 105
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Safa sürmek. || *Vaktini zevkli, huzurlu, eğlenceli geçirmek.*

Meger ki ʿālem-i ervāḥda ṣafā idevüz
Degül maḥall-ı ṣafā yoḳsa ʿālem-i eşbāḥ

<u>ṣafā kesb eyle-:</u>

1. **ṣafā kesb eyle-:**-*r*
Gazel 307
Mısra: **7**
Eğlenmek, zevk almak.

Hem-nişīnüñ olup aġyār ṣafā kesb eyler
Ġam-ı ʿaşḳuñla gönül vādi-i hicrānda gezer

<u>ṣafā kesb it-:</u>

1. **ṣafā kesb id-:**-*eli*
Gazel 294
Mısra: **7**
Huzur ve mutluluk bulmak.

Dil ṣafā kesb ideli seyr-i ruḫ-ı pākinden
Ne bahār-ı ṭarab-efrūzda ne nev-rūzdadur

<u>ṣafā ḳıl-:</u>

1. **ṣafā ḳıl-:**-*ma, -dı, -lar*
Kaside 21
Mısra: **22**
Vaktini huzur ve rahatlık içinde geçirmek.

Ḳılma sābıḳda gelen ehl-i kelāma bühtan
Dime kim ḳılmadılar ʿālem-i fānīde ṣafā

<u>ṣafā kūşesi:</u>

1. **ṣafā kūşesi:**
Gazel 1090
Mısra: **6**
Sefa köşesi. || *Huzura erişilebilen yer.*

Ehl-i ʿaşḳa hele ben şöyle ḳıyās itdüm kim
Bir ṣafā kūşesi yoḳ mülk-i bekādan ġayrı

2. **ṣafā kūşesi:**
Kaside 40
Mısra: **11**
Zevk ve safa köşesi. || *Huzur ve neşe ile dolu olan yer.*

Oldı devrinde ṣafā kūşesi beytü'l-aḥzān
ʿAdl ü dād itmededür ol meh-i Kenʿān eyüdür

<u>ṣafā mevsimi:</u>

1. **ṣafā mevsimi:**-*dür*
Kaside 31
Mısra: **29**
Kedersizlik, neşe ve zevk mevsimi. || *İlkbahar.*

Güzellendi ʿālem ṣafā mevsimidür
Çeker mi bu mevsimde ʿāḳil olan ġam

<u>ṣafā peymānesi:</u>

1. **ṣafā peymānesi:**-*s, -i, -n*
Gazel 681
Mısra: **8**
Neşe ve zevk kadehi.

Ṣubḥa dek derdüñle içdüm dün gice ben ḫūn-ı dil
Sen ṣafā peymānesin aġyārile nūş eyledüñ

<u>ṣafā sür-:</u>

1. **ṣafā sür-:**-*er, -üz*
Gazel 31
Mısra: **10**
Vaktini zevkli, huzurlu, eğlenceli geçirmek.

Gāh oluruz serḫoş u geh huşyār
Geh çekerüz ġam sürerüz geh ṣafā

<u>ṣafā vir-:</u>

1. **ṣafā vir-:**-*di*
Gazel 16
Mısra: **8**
Rahatlatmak, mutlu etmek.

ʿİtāba başladı ġamgīn görince ben zārı
Dil-i belā-zedeye virdi çün ʿitāb ṣafā

2. **ṣafā vir-:**-*di*
Tarih 81
Mısra: **10**
Neşe katmak, mutlu etmek, eğlendirmek.

Söyledi Rūḥī hemān şevḳile tārīḫini
Virdi bu ʿaḳd-i Ḥasan dehre ṣafā gül gibi

3. **ṣafā vir-:**-*di*
Tarih 85
Mısra: **10**
Mutlu etmek, neşe vermek.

Olsa ger tārīḫ-i teşrīfi bu mıṣrāʿ yaraşur
Geldi bir kāmil ḳudūmı virdi dünyāya ṣafā

4. **ṣafā vir-:**-*me, -se*
Gazel 632
Mısra: **1**
Huzur ve mutluluk getirmek.

Mülk-i Baġdāda ṣafā virmese yümn-i ḳademüñ
Ḥaşra dek defʿ olınmazdı belā vü elemüñ

ṣafā vü zevk:

1. **ṣafā vü ẕevḳ:**-*ile*
Gazel 498
Mısra: **14**
Eğlence ve zevk.

Ol Süleymān-ı zamānuñ sāyesinde Rūḥiyā
Ḫoş geçer dāʾim ṣafā vü ẕevḳile devrānımuz

ṣafā- yı selsebīl:

1. **ṣafā- yı selsebīl:**-*i*
Gazel 384
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Cennetteki pınara benzeyen dudaklarının neşesi.

Ṣafā- yı selsebīli ḫuldı ḫātırdan çıḳarmışdur
Lebüñ yādıyla göñlüm meylin āb u tāka ṣalmışdur

ṣafā-bahş:

1. **ṣafā-baḫş:**
Gazel 298
Mısra: **12**
Mutluluk veren.

Ḥā'ıl itdi ser-i kūyuñda murādın Rūḥī
Ne ṣafā-baḫş mekāndur ne mübārek yerdür

2. **ṣafā-baḫş:**
Kaside 15
Mısra: **68**
Huzur veren.

Aldı ele sāzını zühre ki girmez ele
Böyle ṣafā-baḫş vaḳt böyle müferraḥ zamān

3. **ṣafā-baḫş:**
Kaside 20
Mısra: **63**
Gönle huzur bahşeden.

Luṭf-ı ʿamīmüñ gibi ṣafā-baḫş
Dest-i şerīfüñ mānend-i bāzil

ṣafā-bahş ol-:

1. **ṣafā-baḫş ol-:**-*dı*
Tarih 13
Mısra: **5**
Huzur ve neşe vermek, sevindirmek.

Ṣafā-baḫş oldı ḫāṣ ü ʿāma teşrīf-i ḳudūmıyla
Cefā-yı dehrden ġam-gīn olanlar ṣād-kām oldı

ṣafā-bahş-ı ṣarāb-ı lāle-fam:

1. **ṣafā-baḫş-ı ṣarāb-ı lāle-fam:**
Kaside 34
Mısra: **12**
Neşe ve huzur veren lale renkli şarap.

Bād-ı cān-baḫşı çerāġ-efrūz-ı bezm-i bāġ-ı ḫuld
Mā-i cārisi ṣafā-baḫş-ı ṣarāb-ı lāle-fam

ṣafā-engīz:

1. **ṣafā-engīz:**-*dür*
Kaside 7
Mısra: **46**
Mutluluk veren.

Birez ey muṭrib-i ḫoş-behce sen de dil-nüvāz ol kim
Ṣafā-engīzdür ʿuṣṣāk-ı miḥnet-sāza elḫānuñ

ṣafā-gāh:

1. **ṣafā-gāh:**
Gazel 529
Mısra: **13**
Safa ve eğlence yeri.

Ḫoş ṣafā-gāh idi ehl-i ʿişret olan cānlara
Çār-dīvār-ı ʿanāṣır olsa ger muḥkem esās

ṣafālar eyle-:

1. **ṣafālar eyle:**
Tarih 76
Mısra: **6**
Eğlenmek, hoşça vakit geçirmek.

Daḫi şimdengirü endūh-ı ʿālemden ne ġam yersin
Ṣafālar eyle maḳṣūdınca çünkim behcet el virdi

2. **ṣafālar eyle-:**-*di*
Tarih 67
Mısra: **4**
Sevinmek, mutlu olmak, rahata ermek.

Uçınca Rūḥī hemān mevtine didüm tārīḫ
Ṣafālar eyledi Ṣāfī cināne başdı ḳadem

3. **ṣafālar eyle-:**-*mek, -de*
Gazel 88
Mısra: **9**
Vaktini zevkli, huzurlu, eğlenceli geçirmek.

Ṣafālar eylemekde ġayrılar ẕevḳ-i viṣāluñla
Nedür Rūḥī esīr-i derd-i hicrān olmaġa bāʿiṣ

4. **ṣafālar eyle-:**-*lar, -r*
Tahmis 5
Mısra: **22**
Eğlenmek, hoşça vakit geçirmek. || *Bolluk ve rahatlık içinde yaşamak.*

Devr ideli sipihr-i denī ṣubḥ eger mesā
Cāhil ṣafālar eyler u kāmil çeker belā

5. **ṣafālar eyle-:**-*lar, -y, -üp*
Tarih 14
Mısra: **13**
Sevinmek, huzura ermek.

Ṣafālar eyleyüp Rūḥī iderken fikr-i tārīḫin
Hemāndem lāyıḳ oldı ḳalbe bu beyt-i sürūr-efzā

6. **ṣafālar eyle-:**-*y, -üp*
Tarih 59
Mısra: **9**
Çok sevinmek, mutlu olmak.

Ṣafālar eyleyüp Rūḥi-i dāʿī didi tārīḫin
Biḥamdillah Başīrī Çāvuş iḳbālile oldı beg

<u>ṣafāmuz var:</u>

1. **ṣafāmuz var:**
Gazel 877
Mısra: **3**
Eğlenmek, çok zevk almak.

Ṣafāmuz var ruḫ-ı yār ile dirmiş dāyimā aġyār
Dimezdi bulsayidi şāhum ol nadīde yüz senden

2. **ṣafāmuz var:**-*muz*
Gazel 199
Mısra: **1**
Safası olmak. || Mutlu olmak, zevk almak.

Yārdan ṣanmañuz ṣafāmuz var ʿAyn-ı firḳatdayuz cefāmuz var

<u>ṣaf-ārā:</u>

1. **ṣaf-ārā:**-*y, -ı*
Kaside 8
Mısra: **5**
Savaş meydanlarında safları süsleyen cesur ve yiğit kimse.

Ḫalāṣ itdi ḳażā dām-ı ʿadūdan ol ṣaf-ārāyı
Ṣaḳınsun gāv-tenler ki alındı bendi arslanuñ

<u>ṣaf-ārā-yı dilīrān-ı veġā:</u>

1. **ṣaf-ārā-yı dilīrān-ı veġā:**-*ı-yı-dur*
Gazel 150
Mısra: **16**
Savaş meydanlarında safları süsleyen cesur ve yiğit kimse.

Ṭabʿıyla emīrü'l-ümerā-i suḫan-ārā
Tīġıyla ṣaf-ārā-yı dilīrān-ı veġādur

<u>ṣaf-ārā-yı neberd:</u>

1. **ṣaf-ārā-yı neberd:**-*üz*
Gazel 425
Mısra: **8**
Savaşta katıldığı safları süsleyen.

Ne mümkindür bize baş egmemek ehl-i ḫıred zīrā
Melāmet kār-zārında ṣaf-ārā-yı neberdüz biz

<u>ṣafāsın eyle-:</u>

1. **ṣafāsın eyle-:**-*sün*
Gazel 4
Mısra: **13**
Sefasını sürmek, tadını, zevkini çıkarmak.

Bülbül ṣafāsın eylesün ṣaḥn-ı çemende güllerüñ
Cām-ı ṣarābuñ gül gibi sür sen de ẕevḳın Rūḥiyā

<u>ṣafāsın id-:</u>

1. **ṣafāsın id-:**-*er*
Gazel 675
Mısra: **1**
(Bir kimse veya şeyin) Nimetinden faydalanmak, sağladığı imkanlardan yararlanmak, tadını, zevkini çıkarmak.

Köhne dünyāda ṣafāsın ol ider nevrūzuñ
Kim ola hemdemi sen mihr-i cihān-efrūzuñ

2. **ṣafāsın id-:**-*s, -ı, -n, -icek*
Gazel 151
Mısra: **2**
Vakti zevkli, huzurlu, eğlenceli geçirmek.

Ġoncalar açıldı ʿīd irdi ʿaceb hengāmdur
Gül gibi ʿīduñ ṣafāsın idicek eyyāmdur

<u>ṣafāsın sür-:</u>

1. **ṣafāsın sür:**
Gazel 1036
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimse veya şeyin) Nimetinden faydalanmak, sağladığı imkanlardan yararlanmak, tadını, zevkini çıkarmak.

Devr-i gülde ben ġamuñla aġlayın bülbül gibi
Ġayrılarla sen ṣafāsın sür ṣarābuñ gül gibi

<u>ṣafā-yı ʿālem:</u>

1. **ṣafā-yı ʿālem:**-*i*
Gazel 350
Mısra: **16**
Dünya eğlencesi.

Çoḳlar bu vaḳt-i ḫūbda fevt itdi fırṣatı
Bilmem ṣafā-yı ʿālemi bāḳi mi ṣandılar

<u>ṣafā-yı ʿaşḳ:</u>

1. **ṣafā-yı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 826
Mısra: **7**
Aşkın zevki; aşkın verdiği gönül şenliği.

ʿAḳl māniʿdür ṣafā-yı ʿaşḳa mest-i şevḳ olup
Sen ṭāġıtsañ zülfi ben ʿaḳlı perīşān eylesem

2. **ṣafā-yı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 875
Mısra: **7**
Aşkın verdiği zevk.

Ṣafā-yı ʿaşḳa düşüp giçdi cümleden göñlüm
Ġamuñla itmedeyüz ʿālemüñ temāşāsın

<u>ṣafā-yı bāde:</u>

1. **ṣafā-yı bāde:**
Kaside 11
Mısra: **15**
İçkinin verdiği neşe ve mutluluk. || Şarap testisi.

Ṣafā-yı bāde ile cilve idecek demdür
Ṣafā anuñ ki ola cilve-gāhı bezm-i ferāġ

<u>ṣafā-yı bāde-i laʿl:</u>

1. **ṣafā-yı bāde-i laʿl:**-*uñ*
Gazel 263
Mısra: **7**
(Sevgilinin) içkiye benzeyen dudaklarının berraklığı, rengi. || neşesi, zevki.

Cānā ṣafā-yı bāde-i laʿluñ müdāmdur
Bezm-i ṣafāda cām-ı muṣaffāya kim baḳar

2. **ṣafā-yı bāde-i laʿl:**-*üñ*
Gazel 421
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Kırmızı şaraba benzeyen dudaklarının zevki.

Cāna ṣafā-yı bāde-i laʿlüñ müdāmdur
Ḳoyup o seyri daḥi bu dünyāya kim baḳar

ṣafā-yı bāde-i vaḥdet:

1. **ṣafā-yı bāde-i vaḥdet:**
Gazel 98
Mısra: **9**
Birlik şarabının neşesi.

Beḳā bezmindedür Rūḥī ṣafā-yı bāde-i vaḥdet
Erişmekse ġaraż ol ẕevḳe bu bezm-i fenādan geç

ṣafā-yı bāṭın:

1. **ṣafā-yı bāṭın:**
Gazel 1016
Mısra: **6**
İç sefası.

Olurlar mıydı başdan münkir-i keyfiyyet-i ṣaḥbā
Ṣafā-yı bāṭın olsaydı eger erbāb-ı ẓāhirde

ṣafā-yı bāṭın-ı cem:

1. **ṣafā-yı bāṭın-ı cem:**-*den*
Gazel 861
Mısra: **9**
Cem'in iç yüzünün saflığı. || Şarap.

Ṣafā-yı bāṭın-ı Cemden ḳaçarlar gördüm ey Rūḥī
Anuñçün nefret itmişdür ṭabīʿat ehl-i ẓāhirden

ṣafā-yı bezm-i viṣāl:

1. **ṣafā-yı bezm-i viṣāl:**-*uñ, -dan*
Gazel 9
Mısra: **5**
(Sevgiliye) kavuşma meclisinin neşesi.

Hemdemüm ġamdur ṣafā-yı bezm-i viṣāluñdan ıraġ
Nāledür kārum ruḫ-ı ferḫunde-ḫāluñdan cüdā

ṣafā-yı cāh-ı ġamuñ çek-:

1. **ṣafā-yı cāh-ı ġamuñ çek-:**-*mez*
Gazel 553
Mısra: **11**
(Sevgilinin) gam makamının safasını çekmek.

Çekmez ṣafā-yı cāh-ı ġamuñ
Rūḥiye yeter
Ẕevḳ-i edā-yı pāk u ṣafā-yı maḳāl-i ḫāṣ

ṣafā-yı cām:

1. **ṣafā-yı cām:**-*ı*
Gazel 98
Mısra: **7**
Kadehin neşesi.

Dimem alup ṣafā-yı cāmı sen tesbīḥden el çek
Ne ẕikr-i Ḥaḳ'dan fāriġ ne cām-ı dil-güşādan geç

ṣafā-yı cām-ı vaḥdet:

1. **ṣafā-yı cām-ı vaḥdet:**
Gazel 495
Mısra: **2**
Vahdet kadehinin neşesi. || Allah'la bir olmanın verdiği zevk.

Cihānda ḳaṭʿ-ı ülfet itmeyen Ḥaḳḳa ḳārīb olmaz
Ṣafā-yı cām-ı vaḥdet keşret ehline naṣīb olmaz

ṣafā-yı devlet-i dīdār:

1. **ṣafā-yı devlet-i dīdār:**-*dan*
Gazel 478
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Yüzünün saadetinin zevki.

Ṣafā-yı devlet-i dīdārdan maḥrūm olur ol kim
Dem-i āḫırda ey meh ʿārużuñ yādıyla cān virmez

ṣafā-yı dīdār:

1. **ṣafā-yı dīdār:**-*uñ*
Gazel 259
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Yüzünün verdiği gönül şenliği.

Göñülde ġam ḳomaz aṣlā ṣafā-yı dīdāruñ
Ṣafā anuñ kim ola saña ʿāṣıḳ-ı dīdār

ṣafā-yı diger:

1. **ṣafā-yı diger:**
Gazel 408
Mısra: **2**
(Bir) Başka mutluluk, zevk.

Ṣundı bezm içre baña cām-ı muṣaffā dilber
Lebi cāmın da ṣunarsa o ṣafā-yı diger

ṣafā-yı gül:

1. **ṣafā-yı gül:**
Gazel 1040
Mısra: **1**
Gülün saflığı, güzelliği.

Ṣafā-yı gül getürdi yine devre cām-ı ṣaḥbāyı
Hevānuñ iʿtidāli ẕevḳa taḥrīk itdi dünyāyı

ṣafā-yı ḫaṭır:

1. **ṣafā-yı ḫāṭır:**
Gazel 770
Mısra: **7**
Gönül huzuru.

Ne açıldı derūnum ne ṣafā-yı ḫāṭır el virdi
Ruḥuñsuz bunca kim yıllarla seyr-i bāġ u rāġ itdüm

2. **ṣafā-yı ḫāṭır:**
Kaside 23
Mısra: **7**
Kalp temizliği.

Ṣafā-yı ḫaṭır ile maḳṣadın ider ḫāṣıl
O ehl-i ṣıdḳa ki merdān-ı Ḥaḳḳ ide himmet

3. **ṣafā-yı ḫāṭır:**-*um*
Gazel 777
Mısra: **6**
Gönül rahatlığı, kalp huzuru.

Çeküp el māsivādan meclis-i ʿaşḳa ḳadem başdum
Ṣafā-yı ḫāṭırum var gül gibi hem-ṣoḥbet-i ʿaşḳam

<u>ṣafā-yı ḥüsn:</u>

1. **ṣafā-yı ḥüsn:**-*i*
Gazel 278
Mısra: **2**
Güzelliğin berraklığı.

Egerçi bülbülüñ nālişleri gül cānibindendür
Gülüñ ammā ṣafā-yı ḥüsni bülbül cānibindendür

<u>ṣafā-yı ʿīd:</u>

1. **ṣafā-yı ʿīd:**
Gazel 137
Mısra: **5**
Bayram neşesi.

Ṣafā-yı ʿīd ile düşdi şu deñlü bādeye ḫalḳ
Ki yolda mest yatur ṣad hezār pīr u mürīd

<u>ṣafā-yı kadem:</u>

1. **ṣafā-yı ḳadem:**-*i*
Tarih 46
Mısra: **7**
(Bir kimsenin) Gelişinin verdiği sevinç.

Eyledi gül gibi Baġdādı ṣafā-yı ḳademi
Ġayret-i ṣaḥn-ı sarāy-ı çemen-i bāġ-ı beḳā

<u>ṣafā-yı kalb:</u>

1. **ṣafā-yı ḳalb:**
Kaside 3
Mısra: **55**
Kalp huzuru.

İdeler dāʾim ṣafā-yı ḳalb ile gūyā seni
Muttaṣıl fetḥ ola rūy-ı ṭabʿına bāb-ı kemāl

2. **ṣafā-yı ḳalb:**
Gazel 133
Mısra: **7**
Kalp temizliği.

Cān-ı ʿālemsin ṣafā-yı ḳalb u luṭf-ı ṭabʿile
İrmesün ol cism-i pāka ʿayn-ı aʿdādan gezend

3. **ṣafā-yı ḳalb:**-*ile*
Kaside 9
Mısra: **75**
Kalp huzuru. || İçtenlik, samimiyet.

Ṣafā-yı ḳalbile şimdengirü duʿā idelüm
Ki ʿarż olundı ḥuzūr-ı şerīfe vāḳiʿ-i ḥāl

<u>ṣafā-yı kelām:</u>

1. **ṣafā-yı kelām:**-*um*
Kaside 31
Mısra: **89**
Sözün verdiği zevk, şiirin güzelliği.

Yeter medḥ baña ṣafā-yı kelāmum
Ḥasedden ne ġam ḥāsid itse beni ẕem

<u>ṣafā-yı kevser:</u>

1. **ṣafā-yı kevs̲er:**-*i*
Gazel 1008
Mısra: **5**
Kevser suyunun berraklığı; zevki.

Vaṣf ider ṣūfī ṣafā-yı kevs̲eri bilmez ki biz
Ol ṣafāyı bulmışuz cām-ı şarāb-ı nābda

<u>ṣafā-yı laʿl-i dildār:</u>

1. **ṣafā-yı laʿl-i dildār:**-*ı*
Gazel 478
Mısra: **14**
Sevgilinin lal dudaklarının zevki.

Ḳoyulsa cām ḫurşīde içilse dest-i ʿĪsīden
Ṣafā-yı laʿl-i dildārı şarāb-ı erġavān virmez

<u>ṣafā-yı libās:</u>

1. **ṣafā-yı libās:**
Kaside 13
Mısra: **60**
Elbisenin temizliği.

Libās-ı faḫr ile nazmumun güzellügi var
Bir özge ḥüsn virür şāhide ṣafā-yı libās

<u>ṣafā-yı maḳāl-i hāṣ:</u>

1. **ṣafā-yı maḳāl-i ḫāṣ:**
Gazel 553
Mısra: **12**
Özel sözün safası.

Çekmez ṣafā-yı cāh-ı ġamuñ Rūḥiye yeter
Ẕevḳ-i edā-yı pāk u ṣafā-yı maḳāl-i ḫāṣ

<u>ṣafā-yı melāhat:</u>

1. **ṣafā-yı melāḥat:**-*la*
Gazel 134
Mısra: **9**
Güzelliğin huzuru.

Ḥüsnüñ senüñ ṣafā-yı melāḥatla dil-peẕīr
Ṭabʿum benüm kemāl-ı maḥabbetle dil-pesend

<u>ṣafā-yı mey-i nāb:</u>

1. **ṣafā-yı mey-i nāb:**-*a*
Gazel 351
Mısra: **7**
Safʿşarabın neşesi.

Olur ṣafā-yı mey-i nāba gül gibi bāʿi̲ş
Anuñçün ehl-i ṣafā eyler ārzū-yı bahār

<u>ṣafā-yı mülk-i beḳā:</u>

1. **ṣafā-yı mülk-i beḳā:**-*y, -a*
Gazel 875
Mısra: **3**
Sonsuzluk diyarının huzuru.

Ṣafā-yı mülk-i beḳāya irem diyen ʿārif
Bu ḳār-ḫānede almaḳ gerek tesellāsın

<u>ṣafā-yı pāy-būs:</u>

1. **ṣafā-yı pāy-būs:**-*uñ*
Gazel 146
Mısra: **2**

(Sevgilinin) Ayağını öpmenin mutluluğu.

Dîde-i ter ḫāk-ı rāhuñ reft u rev idüp gider
Dil ṣafā-yı pāy-būsuñ ārzū idüp gider

<u>ṣafā-yı seyr-i dīdār:</u>

1. **ṣafā-yı seyr-i dīdār:**-*uñ, -la*
Gazel 535
Mısra: **2**
Sevgiliyi seyretmenin neşesi.

Gel ey sāḳī ki kesb itsün ḳudūmüñden ṭarab meclis
Ṣafā-yı seyr-i dīdāruñla geçsün rūz u şeb meclis

<u>ṣafa-yı sūr:</u>

1. **ṣafa-yı sūr:**
Kaside 14
Mısra: **114**
Düğün neşesi.

ʿAdūlaruñ ola derd ü belā vü mātemde
Ṣafa-yı sūr ile dāim sen olasın mesrūr

<u>ṣafa-yı ṭabʿ:</u>

1. **ṣafa-yı ṭabʿ:**
Kaside 13
Mısra: **29**
Mizacın güzelliği, güzel ahlak.

Ṣafa-yı ṭabʿ ile mümtāz-ı ʿasr iken senden
Reva degül ola ṣādır şikāyet-i iflās

2. **ṣafā-yı ṭabʿ:**
Kaside 25
Mısra: **71**
Kalp temizliği.

Ṣafā-yı ṭabʿ ile mecrūḥ-ı reşk-i devrānam
O reşkden ki beni ḳıldı cürʿa-veş pāmāl

3. **ṣafā-yı ṭabʿ:**-*ile*
Gazel 777
Mısra: **14**
Huy güzelliği. || Kalp temizliği.

Yerüm ḫāk olduġı noḳṣān getürmez ḳadrüme Rūḥī
Ṣafā-yı ṭabʿile bir gevher-i ẕī-ḳıymet-i ʿaşḳam

<u>ṣafā-yı ṭabʿ-ı ġayr:</u>

1. **ṣafā-yı ṭabʿ-ı ġayr:**
Gazel 383
Mısra: **2**
Başkalarının (rakibin) mizacında neşe.

Olurdı olsa ey ḫūnī yanuñda nīk ü bed ẓāhir
Benüm endūh-ı ḳalbümle ṣafā-yı ṭabʿ-ı ġayr āḫır

<u>ṣafā-yı vaḥdet:</u>

1. **ṣafā-yı vaḥdet:**
Gazel 794
Mısra: **5**
Allah (sevgili) ile bir olmanın zevki.

Terk-i nāmūsdadur çünki ṣafā-yı vaḥdet
Şīşe-i nengimüzi saḳf-ı sipihre çalalum

<u>ṣafā-yı vaḳt:</u>

1. **ṣafā-yı vaḳt:**-*den*
Kaside 22
Mısra: **52**
Zamanın eğlencesi.

Muḫtaṣar ḳıl Rūḥiyā diñletmek isterseñ sözi
Ṭutalum olmış ṣafā-yı vaḳtden ṭabʿum küşād

2. **ṣafā-yı vaḳt:**-*i*
Tarih 53
Mısra: **8**
Huzurla geçen vakit.

Gerçi kim geçdi eyāletden beg oldı Ciddeye
ʿĀlemüñ ammā vezīrüñden ṣafā-yı vaḳti yek

<u>ṣafā-yı vaṣl:</u>

1. **ṣafā-yı vaṣl:**-*ı*
Gazel 222
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Kavuşmanın neşesi.

Ṣafā-yı vaṣlı ricā eylesek güzellerden
Firāḳ-ı tīġını ʿarż idüp olmaz o dirler

2. **ṣafā-yı vaṣl:**-*ı*
Gazel 1052
Mısra: **9**
(Sevgiliye) Kavuşmanın mutluluğu.

ʿĀlem ṣafā-yı vaṣlı ile ẕevḳ u şevḳde
Rūḥī çeker yolında hemān derd ü miḥneti

<u>ṣafā-yı vecd:</u>

1. **ṣafā-yı vecd:**-*e*
Gazel 714
Mısra: **1**
Kendinden geçmenin zevki.

Saʿy it ṣafā-yı vecde yeter merd ü zenle ol
Yaʿni maḥabbet-i aḥad ẕu'l-minenle ol

<u>ṣafā-yı viṣāl:</u>

1. **ṣafā-yı viṣāl:**-*e*
Gazel 367
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Kavuşmanın mutluluğu.

Ey ṣafā-yı viṣāle ṭālib olan
Böyle ġam-ḫānede ṣafā neyler

<u>ṣafā-yı vuṣlat:</u>

1. **ṣafā-yı vuṣlat:**-*a*
Gazel 870
Mısra: **3**
Kavuşmanın mutluluğu.

Mübtelā-yı hicr iken irmek ṣafā-yı vuṣlata
Ṣıḥḥata irmek gibidür bir kişi bīmār iken

<u>ṣafā-yı zevḳ-i dīdār:</u>

1. **ṣafā-yı ẕevḳ-i dīdār:**-*uñ, -la*
Gazel 796
Mısra: **3**
Sevgilinin yüzünü görmenin zevki.

Ṣafā-yı ẕevḳ-i dīdāruñla ẕevḳum olduġın bildüñ

Ġam-ı hicrāna uġratduñ beni nāgāh sulṭānum

şāf-dil:

1. **şāf-dil:**
Gazel 39
Mısra: **15**
Gönlü saf.

Pāşā-yı baḥr-ḥavṣala ʿOs̱māñ-ı şāf-dil
K'olmış degül ṭabīʿatı āzāra āşinā

2. **şāf-dil:**
Gazel 473
Mısra: **7**
Temiz kalpli.

Āyīne gibi ṣāf-dil olsaḳ ʿaceb degül
Yāruñ hemīşe ʿāşıḳ-ı dīdār-ı pākıyuz

3. **şāf-dil:**
Gazel 739
Mısra: **4**
Temiz kalpli II Sadık, dürüst, riyasız.

Pak iseñ ālūde-dāmenlerle ḳılma iḫtilāṭ
Ṣāf-dilseñ eyle dāyim ṣāf-dil yārāna meyl

4. **şāf-dil:**
Kaside 32
Mısra: **20**
Gönlü saf; sadık, dürüst, riyasız.

Bu ḳadar faẓl u kemāl ile ki ārāstesin
Bir senüñ gibi ḳanı ṣāf-dil ü pāk-nihād

şaff-ı niʿāl:

1. **şaff-ı niʿāl:**
Kaside 9
Mısra: **8**
Bir toplulukta oturulacak en aşağı, en önemsiz yer.

Benüm ol ehl-i suḫan kim maḳāmum olmışdur
Maʿārif ile felek fāḳa ile ṣaff-ı niʿāl

2. **şaff-ı niʿāl:**
Kaside 25
Mısra: **34**
Ev, çadır gibi yerlerde ayakkabı, terlik vb.nin çıkarılıp bırakıldığı yer, ayakkabılık, papuçluk. || Bir toplulukta oturulacak en aşağı, en önemsiz yer.

Emīr-i meclis-i ġayra ṣafāda ġālib olur
O kim mekānı ola ṣoḥbetinde ṣaff-ı niʿāl

şaff-şiken:

1. **şaff-şiken:**-*lik, -de*
Gazel 611
Mısra: **10**
Safları yaran.

Girmeseñ rezme dilāverler olurlar maḥzūn
Ṣaff-şikenlikde bilürler ṭutamaz kimse yerüñ

şafḥa:

1. **şafḥa:**-*s, -ı, -n, -a*
Gazel 126
Mısra: **4**
Bir şeyin yassı yüzü. Sayfa, levha.

Cihān bir köhne dārdur gördüm anda
Yazılmış şafḥasına vaḳf-ı evlād

2. **şafḥa:**-*da*
Kaside 28
Mısra: **16**
Üstüne yazı yazmaya mahsus levha; sayfa.

Murġāna gülistān oḳudı bād-ı seḥer-ḫīz
Her şafḥada ḥall itdi nice nükte-i mermūz

3. **şafḥa:**
Kaside 18
Mısra: **15**
Sayfa.

Günde biñ şafḥa oḳur ġonca gülistānından
Bülbül-i zār idinüp bād-ı bahārı üstād

şafḥa-i ʿālem:

1. **şafḥa-i ʿālem:**-*de*
Tarih 76
Mısra: **7**
Âlem sayfası.

Anuñçün şafḥa-i ʿālemde mālik oldı feṭḥullah
Ki feṭḥ oldı yüzüñe bāb-ı devlet şevket el virdi

şafḥa-i ʿārıż:

1. **şafḥa-i ʿārıż:**-*uñ, -a*
Gazel 695
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Yanağı, yüzü.

Şāmdan Kaʿbeye gitmek gibidür zülfüñden
Ṣafḥa-i ʿārıżuña ʿazmi dil-i nā-kāmuñ

şafḥa-i āyīne-i çarḫ:

1. **şafḥa-i āyīne-i çarḫ:**-*a*
Gazel 268
Mısra: **7**
Gökyüzü aynasının yüzeyi.

Düşüpdür ʿaks-i eşküm şafḥa-i āyīne-i çarḫa
Şafaḳ şanmañ görinen ʿaks-i eşk-i lāle-günumdur

şafḥa-i çarḫ:

1. **şafḥa-i çarḫ:**-*a*
Kaside 31
Mısra: **57**
Felek sayfası, gökyüzü.

ʿUṭārid yazup şafḥa-i çarḫa ʿaḳdin
Güneş resmini virdi hemçün muṭalsam

şafḥa-i çehre-i zerd:

1. **şafḥa-i çehre-i zerd:**
Gazel 141
Mısra: **12**
Sararmış yüz sayfası.

ʿArż-ı ḥāl itmege ol şeh-süvāra olmaz
Ṣafḥa-i çehre-i zerdüm gibi bir zer kāġıẕ

şafḥa-i cemāl:

1. **ṣafḥa-i cemāl:**-*de*
Gazel 553
Mısra: **4**
Güzellik sayfası.

Besdür nümūne ḳıṭʿa-nüvisān-ı ʿāleme
Ol ṣafḥa-i cemālde olan ḫaṭ miṯāl-i ḫāṣ

ṣafḥa-i çihre:

1. **ṣafḥa-i çihre:**-*m, -de*
Gazel 10
Mısra: **3**
Yüz sayfası.

Ḳaṭre ḳaṭre ṣafḥa-i çihremde eşk-i lāle-gūn
Kāġıd-ı zerd üzre mercāndur dizilmiş gūyiyā

ṣafḥa-i eflak:

1. **ṣafḥa-i eflak:**
Kaside 29
Mısra: **55**
Feleğin sayfaları.

Ḥaşre dek yazsa eger ṣafḥa-i eflak üzre
Vaṣfınuñ biñde birin ḳılmaġa taḥrīr ḳalem

ṣafḥa-i gül:

1. **ṣafḥa-i gül:**-*e*
Tahmis 7
Mısra: **4**
Gül yaprağı.

Didi fiġānlar itmegi bīçāre bülbüle
Yazmış debīr-i ḥükm-i ezel ṣafḥa-i güle

ṣafḥa-i ḫadd:

1. **ṣafḥa-i ḫadd:**-*üñ*
Gazel 254
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yanağının sayfası. || *Temiz yüz.*

Dil ṣafḥa-i ḫaddüñ gibi rengīn-semen ister
Cān sebze-i ḫaṭṭuñ gibi müşkīn-çemen ister

ṣafḥa-i ḫurşīd:

1. **ṣafḥa-i ḫurşīd:**-*e*
Gazel 89
Mısra: **3**
Güneşin yüzeyi.

Ṭaʿn ider ṣafḥa-i ḫurşīde leṭāfetde bugün
Gül-i raʿnā idemez ol ruḫ-ı zībā ile baḥṣ

ṣāfḥa-i ḥüsn:

1. **ṣāfḥa-i ḥüsn:**
Gazel 15
Mısra: **3**
Güzellik sayfası.

Varaḳ-ı derd-i ʿaşḳ u ṣāfḥa-i ḥüsn
Her biri bir kitābdur gūyā

ṣafḥa-i māh-ı ruḫ:

1. **ṣafḥa-i māh-ı ruḫ:**-*uñ*
Gazel 752
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Aya benzeyen yüzü.

Ṣafḥa-i māh-ı ruḫuñ kim ḫāldan ḫālī degül
Āteş-i şevḳile yanmaḳ ḥāldan ḫālī degül

ṣafḥa-i ruḥsār:

1. **ṣafḥa-i ruḫsār:**-*a*
Gazel 1070
Mısra: **1**
Yüz sayfası. || *Sevgilinin sayfa gibi tertemiz yanağı, yüzü.*

Neden çekdüñ niḳāb ol ṣafḥa-i ruḫsāra besbelli
Bize şimdengirü ṣūret yoḳ ey meh-pāre besbelli

2. **ṣafḥa-i ruḫsār:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 333
Mısra: **5**
Sevgilinin yüzünün sayfası.

Yüz sürüp ṣafḥa-i ruḫsārını öpsem yāruñ
Ṣaḳın ey ṣūfī ḫaṭādur dime Ḳurʾān öpilür

ṣāfī:

1. **ṣafī:**
Gazel 1013
Mısra: **3**
Duru, temiz, katkısız.

Mümteniʿdür lebleriñden ḫastaña ṣafī cevāb
Yılda bir söylersin ol da yüz biñ istiġnāyile

2. **ṣāfī:**
Gazel 99
Mısra: **4**
Saf, halis.

Ṭoludur endīşe-i laʿl-ı lebüñle göñlimüz
Ey gül-i ter nitekim ṣāfī ṣarabile zücāc

3. **ṣāfi:**
Müseddes 6
Mısra: **26**
Katışıksız, saf, halis.

Şöyle olmışdur mükedder ṭabʿ-ı pür-ṣāfum eger
Ṣāfi mey içsem virür elbetde cāna bir keder

4. **ṣāfī:**
Tarih 67
Mısra: **1**
Sâfî (özel isim).

Niçün bu bāġdan el çekdi dirseñüz Ṣāfī
Bihişt ravżasına başmaġidi ḳaşdı ḳadem

ṣaf-ı aġyār:

1. **ṣaf-ı aġyār:**-*a*
Gazel 895
Mısra: **1**
Ağyar safı. || *Rakiplerin bulunduğu sıra.*

Ġamzeñ ṣaf-ı aġyāra ḳo şemşīr-zen olsun
Tīġ-ı müjenüñ her biri bir ṣaf-şiken olsun

ṣaf-ı meclis:

1. **ṣaf-ı meclis:**-*de*
Kaside 37
Mısra: **67**
Meclisin safları.

Gāh gāhi ṣaf-ı meclisde olur mı ḥāżır

ʿAcem āġa o güzel çehre ḫoş-elḥān nicedür

şāfī-meşreb:

1. **şāfī-meşreb:**-*üñ*
Gazel 281
Mısra: **5**
Temiz huylu.

Ḫalḳa-i ẕikre yine sūfī-i ṣāfī-meşrebüñ
Gitdügi ḥālī degül elbetde bir dilber sezer

şāfluk:

1. **şāfluḳ:**-*da, -*
Gazel 898
Mısra: **13**
Maddî veya manevi anlamda saf ve temiz olma durumu, temizlik, arılık, sâfiyet.

ṣāfluḳda baña beñzer ḳanı bir şiʿr-i laṭīf
Rūḥiyā şiʿr degül āb-ı zülāl ancaḳ bu

saf-şiken:

1. **ṣaf-şiken:**-*le*
Gazel 714
Mısra: **6**
Düşman saflarını bozan, düşman ordusunu dağıtan.

Çekme hücūm-ı ḫayl-ı ḥavādiṯden ıżṭırāb
Yüz ṭut rıżā-yı Ḫālıḳa bir ṣaf-şikenle ol

2. **ṣaf-şiken:**
Gazel 895
Mısra: **2**
Düşman saflarını kıran, bozan, düşmanı yenen (kimse), galip.

Ġamzeñ ṣaf-ı aġyāra ḳo şemşīr-zen olsun
Tīġ-ı müjenüñ her biri bir ṣaf-şiken olsun

saf-şiken-i ehl-i hıyel:

1. **ṣaf-şiken-i ehl-i ḫıyel:**
Kaside 41
Mısra: **24**
Hileci düşmanların saflarını dağıtan kimse. || Hz. Hüseyin.

Hādi-i rāh-ı Ḫüdā server-i ḫayl-i şühedā
Merd-i meydān-ı Ḫüdā ṣaf-şiken-i ehl-i ḫıyel

şāf-ṭabʿ:

1. **şāf-ṭabʿ:**-*uz*
Gazel 429
Mısra: **9**
Temiz yaradılışlı.

Ṣāf-ṭabʿuz nola ger şarḳi isek ey Rūḥī
Peyrev-i nükte-güẕerān-ı diyār-ı Rūmuz

şafvet-i āyine-i ʿālem-nümā:

1. **şafvet-i āyine-i ʿālem-nümā:**
Kaside 36
Mısra: **8**
Cihanı gösteren aynanın saflığı.

Ṭabʿı ḳılmaḳda ġubār-ālūde cevr-i rūzgār
Ṣafvet-i āyine-i ʿālem-nümā eksilmede

şafvet-i mey:

1. **şafvet-i mey:**
Gazel 477
Mısra: **9**
Şarabın saflığı.

Ṣafvet-i mey gidermedi ṭabʿımuzuñ keşāfetin
Gelmese āh eger bu şeb meclise māh-pāremüz

saġ:

1. **saġ:**
Gazel 584
Mısra: **4**
Diri, canlı, sağlam, hayatta.

Dil ki ser-bāzān-ı bezm-i ʿaşḳınuñ Behrāmıdur
Rüstem-i ḫançer-keş-i çeşmüñ eli ḳor mı ki saġ

2. **şaġ:**
Terkib-bend 3
Mısra: **83**
Sağlam, sıhhatte.

Kendi gitdiyse ḳarındaşları ṣaġ olsun
Muttaṣıl yatduġı yer nūrile uçmaġ olsun

saġ ol-:

1. **saġ ol-:**-*sun*
Kaside 38
Mısra: **27**
Yaşamak, sağlıkla kalmak.

Ṣorarsa ikisi de gitdilerse kendi saġ olsun
Virüp cān rāh-ı Ḥaḳda urdılar terkini dünyānuñ

saġa sola:

1. **ṣaġa ṣola:**
Gazel 998
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Her tarafa.

Gülşen güzellerden ṭola güller saçup ṣaġa ṣola
ʿAşḳ ehli ʿıyş idüp ola cām elde vü mey cāmda

sāġar:

1. **sāġar:**-*ı*
Gazel 279
Mısra: **8**
Kadeh, cam, piyale.

Ġam-ı devrānı yeter çekdiler erbāb-ı vefā
Sāḳiyā devre getür sāġarı ʿişret demidür

2. **sāġar:**
Gazel 344
Mısra: **4**
Kadeh II Şarap.

Ḫoş gelür gerçi ki maḫmūra seḥer leẕẕet-i ḫʷāb
ʿĀlem-i ḫʷābda ammā gözi sāġar gözedür

3. **sāġar:**
Gazel 189
Mısra: **3**
İçki kadehi. || Felek, feleğin her bir katmanı.

Bu ṭoḳuz sāġar ki ḫalḳı eylemiş mest-i ġurūr

Ehl-i meşreb her birin bir kāse-i pür-sem bilür

4. **sāġar:**-*ımuz*
Gazel 726
Mısra: **2**
Kadeh. || *Gönül.*

Bezmimüz kūşe-i ġam hemdemimüz derd ü melāl
Bāde-i miḥnetile sāġarımuz mālāmāl

sāġar-āsā:

1. **sāġar-āsā:**
Gazel 550
Mısra: **8**
Kadeh gibi.

Kelām-ı tīġini şāʿir şu deñlü ābdār itmiş
Ki varmış sāġar-āsā zaḫmınuñ aġzın ṣulandurmış

sāġar-ı bāde:

1. **sāġar-ı bāde:**
Gazel 943
Mısra: **12**
Şarap kadehi.

ṣalur ḫāka bilür kim berk-i ʿömrin rūzgār āḫir
Elinden lālenüñ gitmez anuñçün sāġar-ı bāde

sāġar-ı billūr:

1. **sāġar-ı billūr:**
Kaside 14
Mısra: **6**
Billur kadeh.

Pür itdi ġonce seḥer şīşe-i muraṣṣaʿını
Gül-i sefīd eline aldı sāġar-ı billūr

sāġar-ı gül:

1. **sāġar-ı gül:**-*i*
Gazel 1057
Mısra: **1**
Gül kadehi. || *Kadehe benzeyen gül.*

Şebnem lebāleb itdi yine sāġar-ı güli
Billūr cāma sen daḥi dök sāḳiyā müli

sāġar-ı iḳbāl:

1. **sāġar-ı iḳbāl:**-*i*
Tarih 82
Mısra: **6**
Şans kadehi.

Döndükce çarḫ-ı dāyirüñ nüh kāsesi devr eylesün
Bezm-i ṣafāda sāġar-ı iḳbāli cām-ı mül gibi

sāġar-ı leb-rīz:

1. **sāġar-ı leb-rīz:**
Gazel 439
Mısra: **2**
Şarapla dolu kadeh.

Bir gün ola mı raḥm idüp ey ġonca-i nev-ḫīz
Geh leb ṣunasın aġzuma geh sāġar-ı leb-rīz

sāġar-ı mey:

1. **sāġar-ı mey:**
Gazel 1060
Mısra: **3**
Şarap kadehi.

Sāġar-ı mey alımaz ʿaḳlını ehl-i ʿaşḳuñ
Meger aġzı bir ide yārile tebḫāle gibi

sāġar-ı mül:

1. **sāġar-ı mül:**
Gazel 343
Mısra: **8**
Şarap kadehi.

Ṣafā ile giçe evḳātımuz müdām diyü
Maḥabbet ehline eglence sāġar-ı mül olur

sāġar-ı ṣabūḥ:

1. **sāġar-ı ṣabūḥ:**
Gazel 109
Mısra: **6**
Sabah şarabı.

Sāḳī ayaḳda ḳaldum ayaḳlandur al elüm
Öldüm ḫumār-ı hicr ile ṣun sāġar-ı ṣabūḥ

sāġar-ı ṣahbā:

1. **sāġar-ı ṣahbā:**
Gazel 8
Mısra: **6**
Şarap kadehi.

Rūzgāruñ dil nice çeksün ġamın kim ādemüñ
Biñ ġamı olsa virür bir sāġar-ı ṣahbā ṣafā

sāġar-ı sīmīn:

1. **sāġar-ı sīmīn:**
Gazel 120
Mısra: **1**
Gümüş kadeh. || *Beyaz gül (şekil bakımından).*

Bezm-i çemende sāġar-ı sīmīn gül-i sefīd
Şebnem o sāġar içre çekeydi mül-i sefīd

ṣaġluġ:

1. **ṣaġluġ:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 751
Mısra: **7**
Sağlık, sıhhat, esenlik.

Ṣaġluġından ʿālem-i fānīde yegdür ölmesi
Ḳanġı ten-perver ki derd-i ʿaşḳ bīmārı degül

ṣaḥāyif-i felek:

1. **ṣaḥāyif-i felek:**
Kaside 9
Mısra: **41**
Feleğin sayfaları.

Ṣaḥāyif-i felek erḳāmile ṭolar ḳat ḳat
Cihānda ḳalmaya bir nükte-dānda nuṭḳa mecāl

ṣahbā:

1. **ṣaḥbā:**-*y, -ı*
Gazel 1041
Mısra: **8**
Şarap, kadeh.

Hevādan gitdi germiyyet ṣafā kesb idecek demdür
Bu demlerde yanuñdan sāḳiyā ayırma ṣaḥbāyı

ṣahbā-yı neşāt:

1. **ṣaḥbā-yı neşāṭ:**
Gazel 569
Mısra: **2**
Şarabın neşesi.

Olsa nüh-cām-ı felek encümen-ārā-yı neşāṭ
Dīde-i ḫātıruma gelmeye ṣaḥbā-yı neşāṭ

sāḥib:

1. **ṣāḥib:**-*i*
Gazel 139
Mısra: **7**
Bir şeyin mülkiyetini ve o şeyi istediği gibi kullanabilme hakkını elinde bulunduran kimse, mâlik.

Olur ṣadef miṣāl güher ṣāḥibi o kim
Ebr-i kefüñden eyleye bir ḳaṭre āb aḫz

2. **ṣāḥib:**-*i*
Gazel 166
Mısra: **17**
Birtakım özellikleri kendisinde taşıyan, malik.

Kimdür ol faẕl u hüner ṣāḥibi ʿOṣmān Pāşā
Ki cānibinde nice ṣāḥib-i ʿirfān oturur

ṣāḥib-ʿadl u dād u luṭf:

1. **ṣāḥib-ʿadl u dād u luṭf:**
Tarih 27
Mısra: **7**
Lütuf, adalet ve doğruluk sahibi (kimse).

O ṣāḥib-ʿadl u dād u luṭf kim iksīr-i iḥsānın
Ele her kim getürdiyse irişdi genc-i bī-rence

ṣāḥib-ʿadl u dād:

1. **ṣāḥib-ʿadl u dād:**-*a*
Gazel 609
Mısra: **14**
Adalet ve doğruluk sahibi.

Ḫudā āgāhdur ẕevḳ itmedük ṣād olmaduḳ bir gün
O günden kim o ṣāḥib-ʿadl u dāda ḫayr yād itdük

ṣāḥibān-ı ḳalem:

1. **ṣāḥibān-ı ḳalem:**
Tarih 56
Mısra: **10**
Kalem sahipleri. || Şairler ve yazarlar.

Riyāset yerin buldı şimdengirü
Ṣafā eylesün ṣāḥibān-ı ḳalem

ṣāḥib-cemāl-i ḫāṣ:

1. **ṣāḥib-cemāl-i ḫāṣ:**
Gazel 553
Mısra: **1**
Kendine özgü güzellik sahibi kimse.

Ṣādam kim eyleyen seni ṣāḥib-cemāl-i ḫāṣ
Vaṣṣāfuñ eyleyüp beni virmiş ḫayāl-i ḫāṣ

ṣāḥib-dem:

1. **ṣāḥib-dem:**-*le*
Gazel 483
Mısra: **10**
Yakın arkadaş, dost.

ʿĀlemi āvāzımuz ṭutsa ʿaceb mi ney gibi
Rūḥiyā demler giçürdük nice ṣāḥib-demle biz

2. **ṣāḥib-dem:**-*lerüz*
Gazel 463
Mısra: **9**
Yakın arkadaş, dost. II Âşık.

Evliyā burcında ḫāṣıl olma ṣāḥib-demlerüz
Aç gözüñ ṣūfī ne yer toprāġıdur gör ḫākımuz

ṣāḥib-dil:

1. **ṣāḥib-dil:**
Gazel 515
Mısra: **6**
Gönül sahibi (âşık).

Geçüp ḫāliş ḳuluñ dem urmasun söz maḥabbetden
O ṣāḥib-dil ki naḳd-i cānını yoluñda yandurmaz

ṣāḥib-edā:

1. **ṣāḥib-edā:**-*y, -ı*
Gazel 320
Mısra: **12**
Üslup sahibi.

Bulmış cihānda her sözi ḳıymet güher gibi
Baḥr-i kerem Muḥīṭī-i ṣāḥib-edāyı gör

ṣāḥib-faẕl:

1. **ṣāḥib-faẕl:**-*a*
Gazel 755
Mısra: **13**
Fazilet sahibi.

Rūḥiyā ol ṣāḥib-faẕla tetabbuʿ ḳılmadan
Derd-i dil ʿarż itmedür maḳṣūd bālālıḳ degül

ṣāḥib-feyż:

1. **ṣāḥib-feyż:**-*e*
Gazel 324
Mısra: **21**
Feyiz sahibi, ilim ve irfanı olan kimse.

O ṣāḥib-feyże gūyālıḳ müsellemdür ki güftārı
Zebān-āverleri baḫş-i suḫanda bī-zebān eyler

ṣāḥib-ḥāl:

1. **ṣāḥib-ḥāl:**-*e*
Kaside 8
Mısra: **64**
Hakikat ehli. || İlahi tecellilere erişen ve zevkini rûhunda hisseden.

Mükāfātında bu miḥnetlerin kim çekdi düşmenden
Ol ṣāḥib-ḥāle iḥsan it ki bī-pāyāndur iḥsānuñ

2. **ṣāḥib-ḥāl:**-*e, -dür*
Gazel 610
Mısra: **7**
Bir hale sahip, o niteliği üzerinde taşıyan kimse.

Reşküm ol terk ehli ṣāḥib-ḥāledür ʿālemde kim
Cümleyi terk eyler itmez ṣūret-i zībāyı terk

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

şāḥib-ḥālet:

1. **şāḥib-ḥālet:**-*e*
Gazel 253
Mısra: **7**
Gönlü zengin, ruhu temiz, ahlakı düzgün, Hakk'ın rızasını ve sevgisini kazanan iyi kullar.

Rindān-ı şāḥib-ḥālete zühd ehli irmez ḳālile
Ḳāl ehli lā sergeştesi ḥāl ehli illā hūdadur

şāḥib-ḥükm:

1. **şāḥib-ḥükm:**-*üñ, -üz*
Tarih 6
Mısra: **1**
Hüküm sahibi. || İdareci, hükmü geçen devlet büyüğü.

Oldı şāḥib-ḥükmüñüz bir ehl-i ʿizz ü iḥtişām
Şād oluñ ey sākinān-ı ravża-i dāruʾs-selām

şāḥib-hüner:

1. **şāḥib-hüner:**
Gazel 435
Mısra: **10**
Hüner sahibi, maharetli.

Belāġatle gidenler bunda taḥṣīl itdiler cümle
Cihāna yoḳsa ey Rūḥī gelen şāḥib-hüner gelmez

2. **şāḥib-hüner:**
Kaside 33
Mısra: **43**
Bilgi ve ustalık sahibi.

O şāḥib-hüner kim bulupdur suḥandan
Mezīd-i menāṣıb ʿuluvv-ı merātib

şāḥib-hūş:

1. **şāḥib-hūş:**
Gazel 548
Mısra: **1**
Akıl sahibi.

ʿAḳlı başdan şavıgör tā saña ey şāḥib-hūş
Pāy-ı ḫamda yir ide muġbeçe-i bāde-fürūş

şāḥib-i ʿadl:

1. **şāḥib-i ʿadl:**
Tarih 1
Mısra: **28**
Adalet sahibi.

Nola āyini ehl-i ḥükme düstūruʾl-ʿāmel olsa
Ḳaçan mülk-i cihāna böyle şāḥib-i ʿadl şāh oldı

2. **şāḥib-i ʿadl:**-*i*
Tarih 5
Mısra: **28**
Adalet ve hakkaniyet sahibi kimse.

Söz tamām oldı gel ey Rūḥī duʿā eyleyelüm
Müstedām eylesün ol şāḥib-i ʿadli Mevlā

şāḥib-i cāh ü celāl:

1. **şāḥib-i cāh ü celāl:**
Kaside 16
Mısra: **58**
Yüksek mevki ve makam sahibi.

Ser-fürūʿ ḳıldı saña ser-ḫayl-i güristān iken
Şāh virdi ḫān gibi bir şāḥib-i cāh ü celāl

şāḥib-i cevāb u suʾāl:

1. **şāḥib-i cevāb u suʾāl:**
Kaside 25
Mısra: **58**
Soru ve cevapların sahibi.

Ḥasūd daḫl idemez faẓluña ki reʾyüñde
Suʾāle yer ḳomamış şāḥib-i cevāb u suʾāl

şāḥib-i dil:

1. **şāḥib-i dil:**
Kaside 37
Mısra: **47**
Gönüller sahibi, gönül kazanmış kimse.

Muḳtedāmuz begimüz Defterī şāḥib-i dil
Eyü mi ḫoş mı o ḫānende-i Kurʾān nicedür

şāḥib-i dīvān:

1. **şāḥib-i dīvān:**
Kaside 39
Mısra: **6**
Divan sahibi.

ʿĀlī durur ṭabīʿati Ṭabʿī Efendinüñ
Devletde mi o şāḥib-i dīvān ne demdedür

şāḥib-i dükkān:

1. **şāḥib-i dükkān:**
Gazel 166
Mısra: **12**
Dükkan sahibi. || Sevgili.

Didüm oturma ḫayāli gelicek cānānuñ
Merdüm-i dīde didi şāḥib-i dükkān oturur

2. **şāḥib-i dükkān:**
Kaside 39
Mısra: **50**
Dükkan sahibi.

Ṣanʿat ṣatar mı şiʿrde Fehmi-i derd-mend
Ṣıḥḥatde mi o şāḥib-i dükkān ne demdedür

şāḥib-i eyvan:

1. **şāḥib-i eyvan:**
Kaside 39
Mısra: **12**
Köşk sahibi.

Varur mı yanına şuʿarā Defterī Begüñ
Rıfʿatda mı o şāḥib-i eyvan ne demdedür

şāḥib-i fārūḳ-ı ḥaḳḳ:

1. **şāḥib-i fārūḳ-ı ḥaḳḳ:**
Kaside 2
Mısra: **68**
Hz. Ömer'in arkadaşlığına sahip Hz. Muhammed.

Nātıḳ-ı güftār-ı Ḥaḳḳ ʿālim-i ḫalḳ-ı tabaḳ
Ṣāḥib-i Fārūḳ-ı Ḥaḳḳ ṣalli ve sellim ʿaleyh

şāḥib-i faṣlüʾl-ḫitāb:

1. **şāḥib-i faṣlüʾl-ḫitāb:**
Kaside 2

Mısra: **18**
Hitap faslının sahibi. || *Hz. Muhammed.*

Nāṭıḳ-ı ṣıdḳ u ṣavāb kāşif-i ümmüʾl-kitāb
Ṣāḥib-i faṣlüʾl-ḫitāb ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṣāḥib-i faẓl:

1. **ṣāḥib-i faẓl:**
Kaside 40
Mısra: **93**
Fazilet sahibi.

Ḳanı Muṣlī Çelebi gibi hele ṣāḥib-i faẓl
Ekmel-i nāsdur ol ṣāni-i Loḳmān eyüdür

ṣāḥib-i faẓl-ı kebīr:

1. **ṣāḥib-i faẓl-ı kebīr:**
Kaside 2
Mısra: **59**
Büyük fazilet sahibi. || *Hz. Muhammed.*

Sırr-ı ezelden ḫabīr ṣāḥib-i faẓl-ı kebīr
Ḫalḳa beşīr ü neẕīr ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṣāḥib-i ḥāl:

1. **ṣāḥib-i ḥāl:**
Rübai 21
Mısra: **1**
Hâlden anlayıp, duruma göre idâre eden kimse.

Yaġmaya giden māldan ey ṣāḥib-i ḥāl
ʿĀlemde başuñ sag dura çekme melāl

2. **ṣāḥib-i ḥāl:**
Gazel 608
Mısra: **1**
(Manevi bir) Halin sahibi. || *Kesrette kalma.*

Ey göñül keṣretde ḳalduñ ṣāḥib-i ḥāl olmaduñ
Gerçi yanduñ nār-ı miḥnetle velī ḳāl olmaduñ

ṣāḥib-i ḥayl ü ḥaşem:

1. **ṣāḥib-i ḥayl ü ḥaşem:**
Kaside 15
Mısra: **9**
Süvari ve hizmetkar sahibi. || *Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).*

Ṣāḥib-i ḥayl ü ḥaşem mālik-i seyf ü ḳalem
Ḥākim-i mülk-i kerem vāli-i Cemşīd-şān

ṣāḥib-i ḫayr:

1. **ṣāḥib-i ḫayr:**
Terkib-bend 3
Mısra: **79**
İyilik ve hayır sahibi.

Hem muʿīn-i fuḳarā idi vü hem ṣāḥib-i ḫayr
Şüphe yoḳ bāġ-ı naʿīm olduġına aña mekān

ṣāḥib-i ḥilm ü ḥayā:

1. **ṣāḥib-i ḥilm ü ḥayā:**-*dur*
Tarih 12
Mısra: **4**
Yumuşak huylu ve edep sahibi (kimse).

Ḥażret-i Yaḥyā Efendi ol bülend-iḳbāl kim
Ṣāḥib-i ḥilm ü ḥayādur mālik-i luṭf-ı ʿamīm

ṣāḥib-i ḫulḳ-ı ḥasen:

1. **ṣāḥib-i ḫulḳ-ı ḥasen:**
Kaside 2
Mısra: **74**
Güzel ahlak sahibi. || *Hz. Muhammed.*

Cedd-i Ḥüseyn ü Ḥaşan mihr-i sipihr-i köhen
Ṣāḥib-i ḫulḳ-ı ḥasen ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṣāḥib-i iḥsān:

1. **ṣāḥib-i iḥsān:**
Kaside 40
Mısra: **46**
İyilik ve cömertlik sahibi kimse.

Āṣaf-ı defter olan fehm-i ferāsetle vekīl
İsm-i pāki Ḥasen ol ṣāḥib-i iḥsān eyüdür

ṣāḥib-i iḥsān u ʿaṭā:

1. **ṣāḥib-i iḥsān u ʿaṭā:**
Kaside 21
Mısra: **58**
İyilik ve cömertlik sahibi.

Özleyüp himmetüni yüz süregeldüm ḳapuña
Ber-murād it beni ey ṣāḥib-i iḥsān u ʿaṭā

ṣāḥib-i iḳbāl:

1. **ṣāḥib-i iḳbāl:**
Tarih 45
Mısra: **2**
Talihli, bahtı açık kimse.

Yine devletle İbrāhim Pāşā baş vezīr oldı
Yine ol ṣāḥib-i iḳbāl geçdi ṣadr-ı aʿlāya

ṣāḥib-i iḳbāl:

1. **ṣāḥib-i iḳbāl:**-*uñ*
Tarih 48
Mısra: **7**
İkbal sahibi, bahtı açık (kimse).

Ol ṣāḥib-i iḳbāluñ Rūḥī didi tārīḫin
İclālile devletle oldı begimüz pāşā

ṣāḥib-i ʿirfān:

1. **ṣāḥib-i ʿirfān:**
Gazel 166
Mısra: **18**
İrfan sahibi, kültürlü kimseler.

Kimdür ol faẓl u hüner ṣāḥibi ʿOsmān Pāşā
Ki cānibinde nice ṣāḥib-i ʿirfān oturur

ṣāḥib-i irşād:

1. **ṣāḥib-i irşād:**
Terkib-bend 8
Mısra: **49**
Mânen aydınlatan, hak yolunu gösteren ve gafletten uyandırıp uyaran kimse.

Gör zāhidi kim ṣāḥib-i irşād olayın dir
Dün mektebe vardı bugün üstād olayın dir

ṣāḥib-i iʿtibār:

1. **ṣāḥib-i iʿtibār:**-*ı*
Gazel 666
Mısra: **14**
İtibar sahibi, hatırı sayılır kimse.

Görüñ cihānda kimüñ bezm ü rezmin eyler medḥ
Bu medḥe lāyıḳ olan ṣāḥib-i iʿtibārı görüñ

ṣāḥib-i izʿān:

1. **ṣāḥib-i iẕʿān:**
Kaside 40
Mısra: **74**
Anlayış, feraset sahibi.

Feyż-i luṭfın ḳoyup iẕʿān u kemāle baḳsan
Anda ḫod cümleden ol ṣāḥib-i iẕʿān eyüdür

ṣāḥib-i ʿizz ü celāl:

1. **ṣāḥib-i ʿizz ü celāl:**
Kaside 2
Mısra: **44**
Yücelik ve haşmet sahibi. || Hz. Muhammed.

Māh-ı sipihr-i cemāl matlaʿ-ı mihr-i kemāl
Ṣāḥib-i ʿizz ü celāl ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṣāḥib-i ʿizz ü şeref:

1. **ṣāḥib-i ʿizz ü şeref:**
Kaside 2
Mısra: **21**
Yücelik ve şeref sahibi. || Hz. Muhammed.

Dürr-i Ḳureyşī-ṣadef ṣāḥib-i ʿizz ü şeref
Ersil-i ebhe'n-Necef ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṣāḥib-i ʿizz ü temkīn:

1. **ṣāḥib-i ʿizz ü temkīn:**
Kaside 29
Mısra: **43**
Yücelik ve ağırbaşlılık sahibi.

Mālik-i tiġ u ḳalem ṣāḥib-i ʿizz ü temkīn
Münşī-i pāk-suḫan nāẓım-ı naẓm-ı mübhem

ṣāḥib-i ʿizzet u iḳbāl u şeref:

1. **ṣāḥib-i ʿizzet u iḳbāl u şeref:**
Tarih 28
Mısra: **3**
Şeref, makam ve yücelik sahibi (kimse).

Ṣāḥib-i ʿizzet u iḳbāl u şeref
Mālik-i himmet u rıfʿat ʿOs̱mān

ṣāḥib-i kerīmü's-sehā:

1. **ṣāḥib-i kerīmü's-seḫā:**-*y, -ı-yı*
Gazel 320
Mısra: **16**
Cömertlik sahibi.

Dirseñ bilmem kim olduġın ol ehl-i himmetüñ
Pāşālar içre ṣāḥib-i kerīmü's-seḫāyı gör

ṣāḥib-i kerrār:

1. **ṣāḥib-i kerrār:**-*dur*
Kaside 2
Mısra: **72**
Hz. Ali'nin sahibi || Hz. Muhammed.

Aḥmed-i Muḫtārdur ol Seyyid-i Ebrārdur ol
Ṣāḥib-i Kerrārdur ol ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṣāḥib-i ḳudret:

1. **ṣāḥib-i ḳudret:**
Terkib-bend 8
Mısra: **81**
Güç sahibi. || Allah.

Ey ṣāḥib-i ḳudret ḳanı inṣāf u mürüvvet
Rindān-ı mey-āşāma niçün olmaya raġbet

ṣāḥib-i ḳuvvet:

1. **ṣāḥib-i ḳuvvet:**
Kaside 23
Mısra: **40**
Kuvvet sahibi, güçlü kimse.

Gerekdür ehl-i şecāʿatde ġayret-i İslām
ʿAleʾl-ḫuṣūṣ o kim ola ṣāḥib-i ḳuvvet

ṣāḥib-i luṭf u iḥsān:

1. **ṣāḥib-i luṭf u iḥsān:**
Terkib-bend 3
Mısra: **73**
İyilik ve lütuf sahibi.

Rūḥiyā gitdi çün ol ṣāḥib-i luṭf u iḥsān
Bir daḫi ʿāleme ḫod gelmege yoḳdur imkān

ṣāḥib-i luṭf u kerem:

1. **ṣāḥib-i luṭf u kerem:**
Gazel 884
Mısra: **18**
İyilik ve cömertlik sahibi kimse.

Kimdür ol vālī-i Cem-mertebe ʿOs̱mān Pāşā
Ṣāḥib-i luṭf u kerem mālik-i şemşīr u nigīn

ṣāḥib-i nām ol-:

1. **ṣāḥib-i nām ol:**
Gazel 725
Mısra: **8**
Şöhret sahibi olmak; ünlenmek.

Mestāne kesüp nāmını dün sīneme dildār
Nāz ile didi sen daḫi var ṣāḥib-i nām ol

ṣāḥib-i naẓar:

1. **ṣāḥib-i naẓar:**
Gazel 174
Mısra: **8**
Görüşü kuvvetli.

Cemāl-ı yārda nūr-ı Ḫudāyı görmezler
Bu deñlü ḫalḳda bir ṣāḥib-i naẓar yoḳdur

ṣāḥib-i naẓm-ı dilkeş ü mübhem:

1. **ṣāḥib-i naẓm-ı dilkeş ü mübhem:**
Tarih 65
Mısra: **6**
Gönül cezbeden ve belirsiz şiirlerin sahibi.

Mālik-i ḳalb-i ṣāf u ṭabʿ-ı selīm
Ṣāḥib-i naẓm-ı dilkeş ü mübhem

ṣāhib-i nuṣret:

1. **ṣāḥib-i nuṣret:**
Kaside 16
Mısra: **13**
Zafer sahibi, başarıya erişmiş (kimse).

Ṣāḥib-i nuṣret Sinān Pāşā-yı ẕi-himmet ki yoḳ
Ḥüsn- i sīretde bir öyle Āṣaf-ı Yūsuf-cemāl

ṣāhibi ol-:

1. **ṣāḥibi ol-:**-*i , -an*
Gazel 495
Mısra: **4**
Elinde bulundurmak, mâliki olmak.

Egerçi çeşm ü ebrū iledür maḥbūbluḳ ammā
Bize her çeşm ü ebrū ṣāḥibi olan ḥabīb olmaz

ṣāhib-i ʿosmān:

1. **ṣāḥib-i ʿosmān:**-*dur*
Kaside 2
Mısra: **70**
Hz. Osman'ın arkadaşlığının sahibi Hz. Muhammed.

Maʿden-i iḥsāndur ol merdüm-i insāndur ol
Ṣāḥib-i ʿOsmāndur ol ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṣāhib-i peymān:

1. **ṣāḥib-i peymān:**
Kaside 40
Mısra: **116**
-
Söz sahibi. || Etkili ve güzel sözden anlayan kimse.

Tāzeler rūḥı sözi olsa nola köhne-vücūd
ʿAhdi-i zinde-dil ol ṣāḥib-i peymān eyüdür

ṣāhib-i ṣaṣt:

1. **ṣāḥib-i ṣaṣtuz:**-*uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **10**
-
Şast sahibi. || Usta okçu.

Erbāb-ı ġaraż bizden ırag olduġı yegdür
Düşmez yire zīrā oḳumuz ṣāḥib-i ṣaṣtuz

ṣāḥib-i seyf u ḳalem:

1. **ṣāḥib-i seyf u ḳalem:**
Gazel 998
Mısra: **15**
Kalem ve kılıç sahibi. || Eli hem kalem hem de kılıç tutan kişi.

Ol ṣāḥib-i seyf u ḳalem ol mālik-i luṭf u kerem
K'evṣāfı olmışdur ehemm yārāna ṣubḥ u şāmda

ṣāhib-i ṣıddīḳ:

1. **ṣāhib-i ṣıddīḳ:**
Kaside 2
Mısra: **66**
Doğruluk sahibi, sözünün eri. || Hz. Ebubekir gibi arkadaş sahibi olan Hz. Muhammed.

Maʿden-i taḥḳīḳ odur maḥżen-i tevfīḳ odur
Ṣāhib-i Ṣıddīḳ odur ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṣāhib-i ṣıdḳ u ṣafā:

1. **ṣāḥib-i ṣıdḳ u ṣafā:**-*dur*
Tarih 85
Mısra: **6**
İçtenlik ve sadakat sahibi.

Ṣadr-ı dīvān-ı kerem Aḥmed Efendi kim bugün
Ṣāḥib-i ṣıdḳ u ṣafādur mālik-i ḥilm u ḥayā

ṣāḥib-i tāc ü külāh:

1. **ṣāḥib-i tāc ü külāh:**
Kaside 2
Mısra: **53**
Taç ve külah sahibi; hükümdar. || Hz. Muhammed.

Maḳsem-i luṭf-ı İlah ṣāḥib-i tāc ü külāh
Ḫalḳa melāẕ ü penāh ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṣāhib-i temkīn ü vakār:

1. **ṣāḥib-i temkīn ü vaḳār:**
Tarih 4
Mısra: **16**
İhtiyat ve vakar sahibi, ağırbaşlı kimse.

Cümleden ḥākim-i vaḳti gibi māliyyesinde
Ne ʿaceb gelmeye bir ṣāḥib-i temkīn ü vaḳār

ṣāḥib-i teẕkire:

1. **ṣāḥib-i teẕkire:**
Kaside 40
Mısra: **118**
Tezkire sahibi. || Tezkire yazan Ahdî.

Kimsenüñ meclisine gitdügi yok teẕkiresüz
Ṣāḥib-i teẕkire ol pīr-i suḫandan eyüdür

ṣāḥib-i ʿunvān:

1. **ṣāḥib-i ʿunvān:**
Kaside 37
Mısra: **30**
Şan ve şöhret sahibi.

İḫtiyār-ı ümerā faḫr-ı zamān Meʿmūn Beg
Mīr-i iḳlīm-i suḫan ṣāḥib-i ʿunvān nicedür

ṣāḥib-i züʾl-fikār:

1. **ṣāḥib-i züʾl-fikār:**
Gazel 1059
Mısra: **10**
Zülfikar isimli kılıcın sahibi. || Hz. Ali.

Ṭutdı dünyāyı ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳ Ṣāḥib-i züʾl-fikār gelmez mi

ṣāhib-kelām:

1. **ṣāḥib-kelām:**
Tarih 38
Mısra: **1**
Söz sahibi. || *Şair.*

Ḳādı-ı Şām oldı bir ṣāḥib-kelām
Ṣād-kām itdi cihānı rıfʿatı

<u>ṣāḥib-kemāl:</u>

1. **ṣāḥib-kemāl:***-(ü)ñ*
Gazel 508
Mısra: **14**
Fazilet, olgunluk sahibi kişi.

Feyż-i Ḥaḳdan bulsaḳ İbrāhīm Pāşā rütbesin
Yine ol ṣāḥib-kemālüñ ḳulıyuz ḳurbānıyuz

<u>ṣāḥib-kemāl-i pāk-ṭıynet:</u>

1. **ṣāḥib-kemāl-i pāk-ṭıynet:**
Tarih 59
Mısra: **1**
Temiz ahlaklı, olgunluk sahibi (kimse).

Başīrī Çāvuş ol ṣāḥib-kemāl-i pāk-ṭıynet kim
Düşüp luṭf-ı Ḫudāya maẓhar iḳbālile oldı beg

<u>ṣāḥib-kerāmet:</u>

1. **ṣāḥib-kerāmet:**
Gazel 332
Mısra: **18**
Keramet sahibi.

Yüz sürerler ḫalḳ-ı ʿālem segrişüp dāmānına
Yoḳsa bir ṣāḥib-kerāmet pīr-i rūşen-rā mıdur

<u>ṣāḥib-kerem:</u>

1. **ṣāḥib-kerem:***-den*
Gazel 484
Mısra: **2**
İyilik ve bağış sahibi.

Firḳatinde gerçi cānānuñ mükedder-ḫātıruz
Līk yoḳ şekvāmuz ol ṣāḥib-keremden şākirüz

<u>ṣāḥib-külāh:</u>

1. **ṣāḥib-külāh:**
Tarih 1
Mısra: **20**
Hükümdar; taht sahibi.

İşigin bekleyen irdi Mesīḥā gibi ḫurşīde
Yolında baş ḳoyan ḫurşīd-veş ṣāḥib-külāh oldı

<u>ṣāḥib-livā:</u>

1. **ṣāḥib-livā:***-s, -ı*
Gazel 30
Mısra: **14**
Sancak sahibi.

Bir yaña şehā gider ḫışm üzre yoldaş istemez
Gitse hep ṣāḥib-livāsı pādişāhuñ bir yaña

<u>ṣāḥib-mezāk:</u>

1. **ṣāḥib-meẕāḳ:***-a, -dur*
Gazel 296
Mısra: **14**
Zevk sahibi.

Dīdāra ṣatdı iki cihānuñ tecemmülin
Reşküm cihānda Rūḥi-i ṣāḥib-meẕāḳadur

<u>ṣāḥib-nām:</u>

1. **ṣāḥib-nām:***-dur*
Gazel 151
Mısra: **20**
Nam sahibi, meşhur.

Ḥażret-i ʿOsmĀn Pāşā-yı celīlü'l-ḳadr kim
Luṭf u cūd u ʿizzet ü himmetde ṣāḥib-nāmdur

<u>ṣāḥib-nazar:</u>

1. **ṣāḥib-naẓar:***-ı*
Gazel 759
Mısra: **14**
Görüş ve düşünceleri yerinde ve geçerli kişi.

Eksük itme naẓar-ı merḥametüñ Rūḥiden
Sen o ṣāḥib-naẓarı ʿāṣıḳ-ı dīdāruñ bil

2. **ṣāḥib-naẓar:**
Gazel 308
Mısra: **10**
Tecrübesi, görüşü, düşüncesi kuvvetli olan (kimse).

Naẓar-gāhı gül-i bāġ-ı cemāl-i bā-kemālüñdür
Anuñçün ehl-i diller Rūḥiye ṣāḥib-naẓar dirler

3. **ṣāḥib-naẓar:**
Gazel 462
Mısra: **10**
Basiret gözüyle bakan.

Eger yoluñda her cān virene ʿarż-ı cemāl itseñ
Saña cān virmedük ʿālemde bir ṣāḥib-naẓar ḳalmaz

<u>ṣāḥib-neşʾe:</u>

1. **ṣāḥib-neşʾe:***-den, -dür*
Gazel 848
Mısra: **3**
Neşe ve keyif sahibi. || *Sevgili.*

Gerçi mestüz līk ṣāḥib-neşʾedendür neşʾemüz
Fāriġuz ʿālemde ḳayd-ı bāde-i gülfāmdan

<u>ṣāḥib-nuḳūş:</u>

1. **ṣāḥib-nuḳūş:**
Gazel 335
Mısra: **10**
Nakıştan anlayan (kimseler), nakkaş.

Ḫaṭ-ı nakşında cānānuñ felek ʿāciz melek ḥayrān
Nuḳūşın sırrın ey Rūḥī yine ṣāḥib-nuḳūş añlar

<u>ṣāḥib-ṣadr:</u>

1. **ṣāḥib-ṣadr:***-ı*
Tarih 2
Mısra: **33**
Sadrazamlık makamının sahibi. || *İbrahim Paşa.*

Kām-yāb idüp o ṣāḥib-ṣadrı Sulṭān-ı Ezel
Kām-baḫş-ı Rūḥi-i zār u ḥaḳīr oldı yine

<u>ṣāḥib-ṣecāʿat:</u>

1. **ṣāḥib-ṣecāʿat:***-den*
Kaside 7

Mısra: **5**
Cesaret sahibi, yiğit.

Bu erlükler ki ol ṣāḥib-şecāʿatden ẓuhūr itdi
Yeri eflāk olurdı iʿtibārı olsa merdānuñ

<u>ṣāḥib-sikke:</u>

1. **ṣāḥib-sikke:**
Kaside 34
Mısra: **79**
Sikke sahibi, varlıklı.

Sözde ṣāḥib-sikke bir ṣāh-ı selīmüʾṭ-ṭabʿsın
Kim seni Ḥaḳ faẓlile ʿālemde ḳılmışdur benām

<u>ṣāḥib-suḫan:</u>

1. **ṣāḥib-suḫan:**
Gazel 112
Mısra: **12**
Söz sahibi. || *Güzel sözden anlayan kimse.*

Lebüñden diseler ḳıldı şikāyet iʿtimād itme
Ola ḫāṣā ḥabībüm Rūḥi-i ṣāḥib-suḫan küstāḫ

2. **ṣāḥib-suḫan:**-*lar, -la*
Tahmis 2
Mısra: **1**
Söz sahibi. || *Güzel sözden anlayan kimse, şair.*

Fenā dārına geldük bir bölük ṣāḥib-suḫanlarla
Alışduḳ bizden evvel miḥnet-i dehri çekenlerle

<u>ṣāḥib-zemen:</u>

1. **ṣāḥib-zemen:**-*le*
Gazel 714
Mısra: **8**
Zamanın sahibi.

Ḳıl Ẕü'l-fiḳār ṣāḥibine yaʿni istinād
Cāndan çıḳarma mihrini ṣāḥib-zemenle ol

<u>ṣāḥife-i cebhe:</u>

1. **ṣāḥife-i cebhe:**-*ñ, -de*
Gazel 1087
Mısra: **11**
Alın sayfası. || *Sevgilinin temiz ve parlak alnı.*

Ebrūlaruñ ṣāḥife-i cebheñde dir gören
Bir levḥ-i āfitāba yazılmış hilāl iki

<u>ṣāḥil:</u>

1. **sāḥil:**-*imüz, -dür*
Gazel 334
Mısra: **4**
Deniz, nehir, göl kenarı.

Deryā-yı muḥīṭüz dür-i vaḥdetle lebāleb
Kevneyn iki cānibde iki sāḥilimüzdür

2. **sāḥil:**
Kaside 20
Mısra: **68**
Kenar, kıyı.

Ben nice vaṣf-ı iḥsānuñ idem
Bir baḥrdur kim yoḳ aña sāḥil

3. **sāḥil:**
Gazel 136
Mısra: **6**
Deniz, nehir, göl kenarı. || *Sevgilinin yanı.*

Baḥr-ı hicre düşdüñ ey dil ġamdan özlersin kenār
Cān atarsın sāḥile ammā ki sāḥil nā-bedīd

<u>ṣāḥil-i vaṣl:</u>

1. **ṣāḥil-i vaṣl:**
Gazel 630
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Kavuşma sahili.

Āh-ı demādem ide gör ṣāḥil-i vaṣl ise murād
Menzil alur mı fülk-i dil esmese bād-ı cāh-ı ʿaşḳ

<u>sāḥir:</u>

1. **sāḥir:**
Gazel 903
Mısra: **6**
Büyü yapan, efsun ve sihirle uğraşan kimse, büyücü, sihirbaz.

Didiler dü çeşm-i yāra ne dimek olur didüm ben
İki nergis iki bādām iki sāḥir iki āhū

<u>sāḥir-i siḥr-āferīn:</u>

1. **sāḥir-i siḥr-āferīn:**-*den*
Gazel 376
Mısra: **7**
Sihir yapan büyücü.

Ḳo siḥri kim hezārān sāḥir-i siḥr-āferīnden bir
Ġazel fenninde māhir şāʿir-i ṣāḥib-suḫan yegdür

<u>ṣaḥn:</u>

1. **ṣaḥn:**-*ı*
Gazel 364
Mısra: **4**
Mekanın ortası, orta yer.

Nider gülzār seyrin ṭālib-i dīdār olan ʿāşıḳ
Gül-i maḳṣūd elinde ṣaḥn-ı külḫan aña gülşendür

<u>ṣaḥn-ı bāġ:</u>

1. **ṣaḥn-ı bāġ:**
Gazel 581
Mısra: **2**
Bahçenin meydanı.

Sāḳiyā gül mevsimidür bāġdan gitmez ayaġ
Böyle mevsimlerde dāmen-gīr olurmış ṣaḥn-ı bāġ

2. **ṣaḥn-ı bāġ:**-*a*
Gazel 854
Mısra: **3**
Bahçenin meydanı, ortası.

Ey feyż-i ʿaşḳa rāġıb olan ṣaḥn-ı bāġa gel
Ḳıl kesb-i ḥāl ẕemẕeme-i ʿandelībden

3. **ṣaḥn-ı bāġ:**-*uñ*
Gazel 606
Mısra: **10**
Bahçe, bağlık yer.

Rūḥiyā künci yeter bekledüñ inṣāf oldı
Çıḳdılar seyrine şimdengirü ṣaḥn-ı bāġuñ

<u>ṣaḥn-ı bāġdād:</u>

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **şaḥn-ı bāġdād:**
Kaside 22
Mısra: **12**
Bağdat meydanı.

Gitdi ol hengām kim bād-ı ḥazān-ı yeʾsden
Ṭabʿ-ı zāhid gibi ḫuşk olmışdı şaḥn-ı Bāġdād

<u>şaḥn-ı bāġ:</u>

1. **şaḥn-ı bāġ:**-*ı*
Gazel 411
Mısra: **10**
Bahçenin yüzeyi.

Tāze dāġum sīnem üzre dir görenler Rūḥiyā
Nev-bahār olmış donatmış şaḥn-ı bāġı lāle-zār

<u>şaḥn-ı beḳā:</u>

1. **şaḥn-ı beḳā:**-*da*
Gazel 324
Mısra: **14**
Sonsuzluk meydanı.

Bu gün gül-çehreler yolında ḫāk olan gedā olmaz
Felek şaḥn-ı beḳāda anı şadr-ı ʿāşıḳān eyler

<u>şaḥn-ı bihişt:</u>

1. **şaḥn-ı bihişt:**
Gazel 492
Mısra: **2**
Cennet meydanı.

Yārile gerçi ki biz külḫanı gülşen bilürüz
Yārsuz şaḥn-ı bihişt olsa da külḫan bilürüz

<u>şaḥn-ı çemen:</u>

1. **şaḥn-ı çemen:**
Gazel 775
Mısra: **3**
Çimenlik, bahçe.

Güllerle olup şaḥn-ı çemen kūşeleri zeyn
Her kūşede bir bezm ola her bezmde bir cām

2. **şaḥn-ı çemen:**
Kaside 18
Mısra: **12**
Çimenlik alanı.

Ġonca ṭās-ı zer aña jāle gümüşden mühre
Nerddür şaḥn-ı çemen bād-ı şabādur nerrād

3. **şaḥn-ı çemen:**-*de*
Gazel 4
Mısra: **13**
Bahçenin ortası, meydanı.

Bülbül şafāsın eylesün şaḥn-ı çemende güllerüñ
Cām-ı şarābuñ gül gibi sür sen de ẕevḳın Rūḥiyā

4. **şaḥn-ı çemen:**-*i*
Kaside 19
Mısra: **5**
Çimenlik, bahçenin ortası.

Şöyle pāk eyledi şaḥn-ı çemeni ebr-i rebīʿ
Ḳalmadı ẕerre ḳadar ḫāṭır-ı gülbinde ġubār

<u>şaḥn-ı çemen-zār:</u>

1. **şaḥn-ı çemen-zār:**-*a*
Kaside 19
Mısra: **43**
Bahçenin meydanı, çimenliğin ortası.

Bir daḥi başma ayaḳ şaḥn-ı çemen-zāra deyü
Bāda tehdīd ile virdi bu sözi bülbül-i zār

<u>şaḥn-ı deşt:</u>

1. **şaḥn-ı deşt:**-*i*
Kaside 34
Mısra: **49**
Çöl meydanı.

Ger nesīm-i luṭfı şaḥn-ı deşti ḳılsa cilvegāh
Girdibādın eyler ol deştün nihāl-i ḫoş-ḥırām

<u>şaḥn-ı gülistān:</u>

1. **şaḥn-ı gülistān:**-*a*
Kaside 29
Mısra: **1**
Gül bahçesinin meydanı.

Şāh-ı gül başdı yine şaḥn-ı gülistāna ḳadem
Oldı teşrīf-i ḳudūmıyla müşerref ʿālem

<u>şaḥn-ı gülşen:</u>

1. **şaḥn-ı gülşen:**-*de*
Gazel 628
Mısra: **2**
Gül bahçesinin meydanı.

Āh idüp ʿārıżı yanında o gül-i pīrehenüñ
Şaḥn-ı gülşende seḥer otın uçurdı çemenüñ

<u>şaḥn-ı gülzār:</u>

1. **şaḥn-ı gülzār:**
Kaside 19
Mısra: **102**
Gül bahçesinin meydanı.

Ġonca vü lāle ile nite ki her faṣl-ı rebīʿ
Zeyn ola dāmen-i kūhsār ile şaḥn-ı gülzār

<u>şaḥn-ı gülzār-ı beḳā:</u>

1. **şaḥn-ı gülzār-ı beḳā:**-*y*, -*a*
Tarih 68
Mısra: **6**
Sonsuzluk bahçesinin meydanı. || *Ahiret.*

Söyledi Rūḥi-i bī-dil mevtinüñ tārīḫini
Şaḥn-ı gülzār-ı beḳāya Muṣṭafā başdı ḳadem

<u>şaḥn-ı mülk-i beḳā:</u>

1. **şaḥn-ı mülk-i beḳā:**-*y*, -*a*
Tarih 66
Mısra: **8**
Sonsuzluk ülkesinin meydanı. || *Ahiret.*

Rūḥi-i zār didi tārīḫin
Şaḥn-ı mülk-i beḳāya düşdi Sefer

<u>şaḥn-ı pāk:</u>

1. **şaḥn-ı pāk:**-*uñ*, -*da*
Tarih 22
Mısra: **3**
(Köşkün) Temiz meydanı, avlusu.

Ṭarab-engīzsin dāyim ṣafā var ṣaḥn-ı pākuñda
Ne ḳaṣr-ı dil-güşāsın sen ki reşk-i bāġ şāhısın

<u>ṣaḥn-ı riyāż-ı şerʿ :</u>

1. **ṣaḥn-ı riyāż-ı şerʿ :**-*de*
Tarih 82
Mısra: **1**
Şeriat bahçesinin meydanı.

Ḳadrī-i ʿāli-menzilet ṣaḥn-ı riyāż-ı şerʿ de
İrdi ṣafā-yı vuṣlata bir ġoncanuñ bülbül gibi

<u>ṣahn-ı saʿādet:</u>

1. **ṣaḥn-ı saʿādet:**-*e*
Tarih 36
Mısra: **9**
Talih meydanı. || Sahn müderrisliği.

Başduġı dem ṣafāyile ṣaḥn-ı saʿādete ḳadem
Rūḥī-i zārı şādmān idüp anuñ saʿādeti

<u>sahrā:</u>

1. **ṣaḥrā:**-*nuñ*
Gazel 486
Mısra: **9**
Kır, ova, çöl.

Açılup gül gibi ẕevḳin sürelüm ṣaḥrānuñ
Ḳıldı çün çarḫ-ı köhen-sāl ṣalā-yı nevrūz

2. **ṣaḥrā:**-*da*
Gazel 943
Mısra: **6**
Çöl, susuz ve ıssız geniş arazi.

Ṭarīḳ-i ʿaşḳda hem-rāhı oldı gerçi Ḳays ammā
Dil-i dīvānem aldı menzili ol ḳaldı ṣaḥrāda

<u>ṣahrā-neverd:</u>

1. **ṣaḥrā-neverd:**-*üz*
Gazel 425
Mısra: **4**
Çölde dolaşan.

Melāmet ʿāleminde cā-nişīn
Ḳaysuz anuñçün
Cünūn-ı ʿaşḳile ṣubḥ u mesā ṣaḥrā-neverdüz biz

<u>ṣaḥrā-nişīn:</u>

1. **ṣaḥrā-nişīn:**
Gazel 860
Mısra: **8**
Çölde oturan. II Mecnun.

Gögsin gererdi ʿaşḳda Mecnūn ʿaceb midür
Tīr-i belāya olsa o ṣaḥrā-nişīn nişān

<u>ṣahrā-nişīnān:</u>

1. **ṣaḥrā-nişīnān:**
Gazel 1041
Mısra: **6**
Çölde oturanlar, bedeviler.

Ṭınāb idüp felek ḳavs-ı ḳuzaḥdan ḫayme-i ebre
Ḳurar ṣaḥrā-nişīnān içün ol çetr-i muʿallāyı

<u>ṣahrā-nişīn-i kaʿbe-i ʿulyā:</u>

1. **ṣahrā-nişīn-i kaʿbe-i ʿulyā:**
Tarih 54
Mısra: **6**
Çölün ortasındaki yüce Kabe.

Bu ʿayn-ı dil-küşā görür gözidür āb-ı ḥayvānun
O dil-keş maʿbedüñ ṣahrā-nişīn-i Kaʿbe-i ʿulyā

<u>ṣahrā-yı ʿadem:</u>

1. **ṣaḥrā-yı ʿadem:**
Gazel 300
Mısra: **13**
Yokluk çölü.

Gird-bād-ı reh-i pür-vaḥşet ṣaḥrā-yı ʿadem
Ḳays-ı ser-geşte-dile ḳāmet-i Leylī görinür

<u>ṣahrā-yı ġam:</u>

1. **ṣaḥrā-yı ġam:**-*da*
Gazel 653
Mısra: **5**
Gam ve keder çölü.

İşidüp nālemi ṣaḥrā-yı ġamda ʿaḳlı uçmışdur
Degüldür murġlar pervāz ider başında Mecnūnuñ

<u>ṣahrā-yı maḥabbet:</u>

1. **ṣaḥrā-yı maḥabbet:**-*de*
Gazel 334
Mısra: **5**
Aşk çölü.

Ṣaḥrā-yı maḥabbetde şu dīvānelerüz kim
Mecnūn-ı melāmet-zede en ʿāḳilimüzdür

<u>ṣahrā-yı maḥşer:</u>

1. **ṣaḥrā-yı maḥşer:**-*de*
Terkib-bend 1
Mısra: **61**
Kıyamet meydanı.

Nolur ḥāl Yezīdüñ kükreyup ṣaḥrā-yı maḥşerde
Diye şīr-i Ḫudā ferzendümüñ ḳanın döken ḳanı

<u>ṣahrā-yı neṣāt:</u>

1. **ṣaḥrā-yı neṣāṭ:**
Gazel 569
Mısra: **6**
Mutluluk çölü.

ṣaldı Cemşīdi zemīn-i ʿademe Ẓāl-i felek
Oldı gülgūn-mey-i nāb üzre ṣaḥrā-yı neṣāṭ

<u>ṣahrā-yı seyr-i çemen:</u>

1. **ṣahrā-yı seyr-i çemen:**-*den*
Tahmis 5
Mısra: **3**
Çimenlik gezintisi.

Ḳalduḳ ṣahrā-yı seyr-i çemenden bahārda
Bağlandı dil selāsil-i zülf-i nigārda

<u>ṣahrā-yı vefā:</u>

1. **ṣaḥrā-yı vefā:**-*da*
Gazel 1068

Mısra: **13**
Sevgi ve bağlılık çölü.

Dil irmedi vaṣl ābına ṣaḥrā-yı vefāda
Leb-teşne ḥarāretden o maġbūn ṣıḳıldı

saḫt:

1. **saḫt:**
Gazel 225
Mısra: **3**
Katı, sert.

Saḫt olursa eger āhen gibi ḳalb-i ʿāṣıḳ
Eridür nār-ı ġam-ı firḳat anı āb eyler

saḫt eyle-:

1. **saḫt eyle-:**-*r*
Gazel 84
Mısra: **1**
Katı olmak, sertleşmek.

İḳtiżā-yı ʿaṣḳ eyler ḳalb-i yārı gerçi saḫt
Anı nerm itmek ne cüzʿīdür eger el virse baḫt

ṣaḥv:

1. **ṣaḥv:**-*ile*
Terkib-bend 1
Mısra: **48**
Ayılma, kendine gelme.

Ṣıyup ceng içre çengin öyle ṣīrīn ṣerḥ ḳıl Rūḥi
İdüp ṣaḥvile yetmiş zaḫm-ı mühlikin zebūn itdi

saʿīd:

1. **sāʿid:**
Gazel 59
Mısra: **8**
Kolun dirsekle ile bilek arasındaki kısmı.

Sāʿidüñ dāġına müşkīn noḳṭalar dirdüm eger
İḳtiżā-yı noḳṭa ḳılsa sāʿid ey ṣīrīn-laḳab

2. **saʿīd:**
Gazel 137
Mısra: **16**
Kutlu, mübarek.

Müşerref eyledi Rūḥīyi dest-būsıyla
Yazıldı bendeleri defterine nāmı saʿīd

sāʿid-i sīmīn:

1. **sāʿid-i sīmīn:**-*e*
Gazel 59
Mısra: **2**
Gümüş gibi, beyaz kol.

ʿĀṣıḳam ben sīnemüñ dāġına ʿaṣḳuñdur sebeb
Senden ammā sāʿid-i sīmīne dāġ urmaḳ ʿaceb

sāʾil:

1. **sāʾil:**
Kaside 20
Mısra: **50**
Dilenen kimse, dilenci.

Devrüñde gelse Ḥātem cihāna
Kūyuñ yolında olurdı sāʾil

sāʾir:

1. **sāʾir:**
Gazel 529
Mısra: **2**
Başka, öteki, diğer.

ṣoḥbetüñden feyż ider ehl-i maḥabbet iḳtibās
Kendüñi sāʾir güzeller gibi sen ḳılma ḳıyās

sakā:

1. **saḳā:**-*s*, -*ı*, -*n*
Kaside 38
Mısra: **50**
Evlere dışarıdan su taşıyan kimse.

Eger Maḥmūdı ṣorarsa ʿaḳıbet nolsa gerek diyü
Ḥakīmāne müdām eyler saḳāsın cām-ı ṣahbānuñ

sakal:

1. **ṣaḳal:**
Kaside 13
Mısra: **17**
Sakal, insan yüzündeki kıllar.

Ṣaḳal aġardı velī yüz ḳaraluġı baḳī
Ḥużūr-ı Ḥaḳḳa ne yüzle varırsın eyle ḳıyās

saḳf:

1. **saḳf:**-*ı*, -*n*, -*ı*
Gazel 819
Mısra: **3**
Dam, çatı, tavan. Asuman, gökyüzü.

Felegüñ saḳfını bir āhile yandurmayıcaḳ
Sūziş-i ʿaṣḳdan ey dil dem urur mı ādem

saḳf-ı ser-nigūn:

1. **saḳf-ı ser-nigūn:**
Gazel 936
Mısra: **5**
Ters dönmüş dam. || *Felek, baht.*

Hezārān böyle saḳf-ı ser-nigūn bir ṣuʿleye döymez
Ḥazer ḳıl ehl-i ʿaṣḳuñ āteş-i āhın bülend itme

sakf-ı sipihr:

1. **saḳf-ı sipihr:**-*e*
Gazel 794
Mısra: **6**
Feleğin çatısı.

Terk-i nāmūsdadur çünki ṣafā-yı vaḥdet
Şīşe-i nengimüzi saḳf-ı sipihre çalalum

sākī:

1. **sāḳī:**-*ler*, -*imüz*
Gazel 1109
Mısra: **3**
Mecliste içki dağıtan, kadehlere içki koyan kimse.

Ḥamdülillah leb-i mey-gūnile sāḳīlerimüz
Bize çekdürmediler bāde-i ḥamrā ġamını

2. **sāḳī:**
Gazel 56
Mısra: **3**
Kadeh sunan, sevgili.

Ṣubḥ-dem gül gibi sāḳī al ele cām-ı şarāb
Kim ẕuhūr-ı meyle bir ola ṭulūʿ-ı āfitāb

sāḳi-i ʿālī-maḳām:

1. **sāḳi-i ʿālī-maḳām:**
Gazel 804
Mısra: **10**
Makamı yüce olan içki dağıtıcısı.

Pendi nedür zāhid-i dūn-himmetüñ
Bāde ṣūn ey sāḳi-i ʿālī-maḳām

sāḳi-i ʿaşḳ:

1. **sāḳi-i ʿaşḳ:**
Gazel 786
Mısra: **3**
Aşk sâkîsi. || Aşk şarabını dağıtan sâkî.

Ġam-ı ʿālem bizi terk eylemez ey sāḳi-i ʿaşḳ
Eyle bir luṭf ki defʿ-i ġam-ı ʿālem idelüm

sāḳi-i behcet-āsār:

1. **sāḳi-i behcet-āsār:**
Tarih 4
Mısra: **1**
Sevinci artıran saki.

Dem-i ṣubḥ irdi ṭur ey sāḳi-i behcet-āsār
Beni bir cām ile mest it ki ʿaceb ẕevḳum var

sāḳi-i bezm:

1. **sāḳi-i bezm:**
Gazel 814
Mısra: **12**
İçki meclisindeki içki dağıtan kişi.

Ḥaḳ bu kim nūş-ı mey-i nāb gibi ẕevḳ olmaz
Sāḳi-i bezm olıcaḳ bir ṣanem-i sīm-endām

sāḳī-i bezm-i ʿaşḳ:

1. **sāḳī-i bezm-i ʿaşḳ:**
Gazel 240
Mısra: **11**
Aşk meclisinin kadeh dağıtıcısı.

Laʿluñ ḫarābı olana sāḳī-i bezm-i ʿaşḳ
Tīzāb ṣunsa baḳmaz anı nūş-ı cān ider

sāḳi-i bezm-i ʿaṭā:

1. **sāḳi-i bezm-i ʿaṭā:**-*s, -ı*
Tarih 15
Mısra: **10**
Lütuf meclisinin sakisi.

Mest-i şarāb-ı şevḳ olup görmez cihānda ġam yüzin
Her kime ṣunsa sāḳi-i bezm-i ʿaṭāsı nīm-cām

sāḳi-i bezm-i elest:

1. **sāḳi-i bezm-i elest:**
Gazel 73
Mısra: **1**
Elest meclisinin sakisi.

Göñlüme bir cām ṣundı sāḳi-i bezm-i elest
Nice yıllardur yatur meyḫāne-i vaḥdetde mest

sāḳi-i bezm-i ezel:

1. **sāḳi-i bezm-i ezel:**
Gazel 389
Mısra: **4**
Ezel meclisinin sâkîsi.

Ṣanmañ mey-i muġāndan ider ehl-i şevḳ ẕevḳ
Ẕevḳ ol gürūha sāḳi-i bezm-i ezel virür

sākī-i dehr:

1. **sāḳi-i dehr:**
Gazel 635
Mısra: **12**
Felek sakisi. || Talih, kader.

Baḳmayup zehr-i ġam u cām-ı sürūr-encāma
Sāḳi-i dehr ne ṣundıysa bize nūş itdük

2. **sāḳi-i dehr:**
Gazel 949
Mısra: **7**
Cihan sakisi, içki dağıtanı.

Ser-i aʿdā mı iden ḫākda yā sāḳi-i dehr
Kāselerdür ki şikest eyledi devrānuñda

sākī-i dehr:

1. **sāḳi-i dehr:**-*üñ*
Gazel 1023
Mısra: **7**
Felek sakisi, içki dağıtıcısı.

Sāḳi-i dehrüñ elinden ne gelürse ide nūş
ʿĀṣıḳ-ı ṣādıḳ odur baḳmaya dürd ü ṣafā

2. **sākī-i dehr:**-*üñ*
Kaside 17
Mısra: **7**
Dünya sakisi.

Bilmem elinde sākī-i dehrüñ piyāle mi var
Olmış yaḫūd ḫum-ı felegün ḳalbidür bedīd

sāḳi-i devrān:

1. **sāḳi-i devrān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **58**
Kader sakisi.

Huṣūṣā ol esīr-i miḥnetüñ kim nice demlerdür
Elinden kāse kāse zehr içer sāḳi-i devrānuñ

sākī-i ezel:

1. **sāḳī-i ezel:**
Gazel 135
Mısra: **7**
Ezel sakisi.

Bizi huşyār olavuz ṣanma ki sāḳī-i ezel
ʿAşḳ cāmın kime ṣundıysa ider mest-i ebed

sākī-i gül-çehre:

1. **sāḳī-i gül-çehre:**
Gazel 107
Mısra: **6**

Gül yüzlü içki sunucu. || *Sevgili.*

Başum üzre yiri var gül gibi bezm-i bādede
Gelse o sāḳī-i gül-çehre elinden her ḳadeḥ

sāḳī-i gül-ruḥsār:

1. **sāḳī-i gül-ruḥsār:**-*dan*
Müseddes 1
Mısra: **15**
Gül yüzlü saki.

İçüp firḳat meyin sāḳī-i gül-ruḥsārdan geçdüm
Ṣafā vü ẕevḳ fikrün çekmem ol efkārdan geçdüm

sāki-i hicrān:

1. **sāḳi-i hicrān:**
Gazel 644
Mısra: **3**
Ayrılık sakisi.

Sāḳi-i hicrān elinden ẕevḳ-i laʿl-i yār ile
Bādeler nūş eyledük dünyāda gözler görmedük

sāki-i ḫoş-dem:

1. **sāḳi-i ḫoş-dem:**
Gazel 996
Mısra: **2**
Arkadaşlığı iyi olan içki dağıtıcısı.

Bezm-gāh-ı ḥamele neyyir-i aʿẓam girse
Seyre çıḳsaḳ ele bir sāḳi-i ḫoş-dem girse

sāki-i kevser:

1. **sāḳi-i kevs̱er:**
Kaside 18
Mısra: **104**
Kevser havuzunun sakisi.

Bī-ḥesab ola müyesser saña gülzār-ı İrem
Hemdemüñ sāḳi-i kevs̱er ola yevmüʾl-miʿād

sākı-i luṭf:

1. **sāḳı-i luṭf:**-*ı*
Kaside 6
Mısra: **12**
Lütuf sakisi. || *Herkese lütuf dağıtan saki.*

Ṭoḳuz ṭolısına çarḫuñ ṣafāda ġālib olup
Maḥabbet ehline sāḳı-i luṭfı ṣunduġı cām

sāḳi-i maḥabbet:

1. **sāḳi-i maḥabbet:**
Gazel 1073
Mısra: **3**
Aşk sakisi.

Naẓar itmez oldı ehl-i dile sāḳi-i maḥabbet
Mey-i vaṣl içilmez oldı gül-i şevḳ açılmaz oldı

sāḳi-i māh-rū:

1. **sāḳi-i māh-rū:**-*lar*, -*un*
Gazel 418
Mısra: **3**
İçki sunan ay yüzlü güzeller.

Şevḳ-ı ruḫıyla giceler sāḳi-i māh-rūlaruñ
Geldi o dem ki şemʿler kūşe-be-kūşe yaneler

sāḳī-i rindān-ı ḫarābāt:

1. **sāḳī-i rindān-ı ḫarābāt:**
Gazel 1049
Mısra: **1**
Meyhane rintlerinin içki dağıtıcısı.

Tā sāḳī-i rindān-ı ḫarābāt o leb oldı
Bīçārelerüñ ḥāṣılı renc ü taʿab oldı

sāḳi-i vaḥdet:

1. **sāḳi-i vaḥdet:**
Gazel 623
Mısra: **3**
Birlik sakisi. || *Vahdet şarabı sunan kimse.*

Giçerken keṣret-i dünyā göñülden sāḳi-i vaḥdet
Bize bir cām ṣundı kim ṣafādan mest olup giçdük

sakīl:

1. **s̱akīl:**
Kaside 5
Mısra: **23**
Bunaltıcı, sıkıcı, ağır.

Bār-ı günāhı olur ise cümleden s̱akīl
Ḥaml-i s̱evābı olur ise cümleden eḫaf

saḳīm:

1. **saḳīm:**
Gazel 417
Mısra: **18**
Sağlığı yerinde olmayan, hasta, hastalıklı.

Cürmüñe muʿterif ol ṭaʿata maġrūr olma
Ki şifā-ḫāne-i ḥikmetde saḳīm isterler

ṣakın-:

1. **ṣaḳın-:**-*sun*
Gazel 83
Mısra: **9**
Çekinmek, kendini gözetmek, korumak.

Ṣaḳınsun sevdügüm mirʾāt-ı ḥüsnin āh-ı serdinden
O dil-sūzuñ ki yaḳmış ola baġrın āteş-i ḥasret

2. **ṣaḳın-:**-*duġ*, -*um*
Gazel 1071
Mısra: **12**
Korumak, gözetmek, esirgemek.

İltifātı ʿāşıḳ-ı zāra hemān ölincedür
Hep budur ṣaḳınduġum ol çeşm-i pür-fenden seni

3. **ṣaḳın:**
Gazel 157
Mısra: **6**
Sakınmak, çekinmek, korunmak.

Gelür ammā ki sīmīn-ḫançer elde tīġ-ı zer belde
Ṣaḳın ey dil ki ol bī-merḥamet mestāne olmaḳ var

4. **ṣaḳın:**
Terkib-bend 9
Mısra: **40**

Uzak durmak, çekinmek, kaçınmak, içtinap etmek.

Dürler dökerse yolına bīgāneden ṣaḳın
Cehd eyle dāma düşmeyesin dāneden ṣaḳın

<u>ṣaḳın:</u>

1. **ṣaḳın:**
Gazel 572
Mısra: **13**
Asla.

Ṣaḳın serḫoş görüp dāmen-keşāndan dehre ṭaʿn itme
Yıḳarlar ʿarżuñı ṣonra yaḳañdan gitmez el vāʿız

2. **ṣaḳın:**
Gazel 32
Mısra: **9**
"Dikkat et, dikkatli ol" anlamında uyarı sözü.

Ṣaḳın ʿaşḳa yaḳlaşma Rūḥī ki ʿaşḳ
Belādur belādur belādur belā

3. **ṣaḳın:**
Gazel 166
Mısra: **8**
"Korkulacak bir durum olmasın" anlamında kullanılan bir söz.

Sen ṭururken oturup ben ḫaṭuñı vaṣf itsem
Ṣaḳın incinme kişi oḳusa Ḳurʾān oturur

4. **ṣaḳın:**
Gazel 239
Mısra: **12**
"Yapma, yapmaktan çekin" anlamında, yapılması istenmeyen bir davranışa engel olmak için söylenen bir söz.

Dime görinmez ol perī-peyker
Bir gün ey dil ṣaḳın saña görinür

5. **ṣaḳın:**
Gazel 1078
Mısra: **7**
"Aman ha" anlamında bir uyarı sözü.

Aldanup leẕẕetine şehdine el urma ṣaḳın
Cehd ḳıl üstüñe ḳondurmayasın her megesi

<u>sākin</u>:

1. **sākin:**-*ler, -i*
Gazel 471
Mısra: **3**
Bir yerde oturan, ikāmet eden.

Ḳays u Ferhād oldılar mülk-i ʿadem sākinleri
Biz cihān didükleri mülk-i fenāda sākinüz

<u>sākin eyle-:</u>

1. **sākin eyle:**
Gazel 70
Mısra: **10**
Dindirmek. || *Olduğu yerde durmasını sağlamak.*

Ṭutuşdum yaḳdı yandurdı beni nār-ı ġam-ı firḳat
Göñülde sākin eyle āteş-i sūzānumı Yārab

<u>sākin ol-:</u>

1. **sākin ol:**
Gazel 965
Mısra: **3**
(Bir yerde) Oturmak, ikamet etmek.

Sefer eyle gerek dāyim gerek bir yerde ol sākin
Hemān ʿālemde ẕevḳ it giçsün evḳātuñ ẓarāfetle

2. **sākin ol-:**-*urken*
Gazel 29
Mısra: **3**
Sakin duruma gelmek, sakinleşmek.|| *Ateşin sönmesi.*

Ṣudan āteş sākin olurken ne ḥikmetdür bu kim
Germ olur olsa ʿaraḳ-nāk ol cemāl-ı dil-güşā

<u>sākinān-ı evc-i gerdūn:</u>

1. **sākinān-ı evc-i gerdūn:**-*a*
Gazel 587
Mısra: **11**
Feleğin en yüksek yerinin sakinleri.

Gelüp sen sākinān-ı evc-i gerdūna ṣalā itdüñ
O ḥüsni kim cihānda ḳıldı ḫūbāna ṣalā Yūsuf

<u>sākinān-ı ḥarem-i ravża-i şāh-ı şühedā:</u>

1. **sākinān-ı ḥarem-i ravża-i şāh-ı şühedā:**
Tarih 5
Mısra: **22**
Şehitler sultanı Hz. Hüseyin'in bahçesi olan Bağdat'ın sakinleri.

Yüz sürüp ḫāke iderlerdi tażarruʿ dāyim
Sākinān-ı ḥarem-i ravża-i şāh-ı şühedā

<u>sākinān-ı mülk-i baġdād:</u>

1. **sākinān-ı mülk-i baġdād:**-*a*
Tarih 13
Mısra: **1**
Bağdat şehrinin sakinleri.

Yine luṭf oldı Ḥaḳdan sākinān-ı mülk-i Baġdāda
Yine bir ehl-i himmet ḫākim-i dāru's-selām oldı

<u>sākinān-ı ravża-i dāruʾs-selām:</u>

1. **sākinān-ı ravża-i dāruʾs-selām:**
Tarih 6
Mısra: **2**
Cennet bahçesinin sakinleri. || *Bağdat'ın sakinleri.*

Oldı ṣāḥib-ḥükmüñüz bir ehl-i ʿizz ü iḥtişām
Şād oluñ ey sākinān-ı ravża-i dāruʾs-selām

<u>sākin-i beytü'l-ḥazen:</u>

1. **sākin-i beytü'l-ḥazenlerle:**-*ler, -le*
Tahmis 2
Mısra: **3**
Hüzünler evinin sakinleri.

Geçürdük rūzgārı sākin-i beytü'l-ḥazenlerle
Ne açılduḳ feżā-yı gülşene gül-pīrehenlerle

<u>sākin-i burc-ı müşeyyed ol-:</u>

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **sākin-i burc-ı müşeyyed ol:**
Gazel 717
Mısra: **6**
Sağlam ve aşılmaz kulelerde kalmak.

Bir gün ḳonar ʿuḳāb-ı ecel murġ-ı ʿömrüñe
Ṣūfī gerekse sākin-i burc-ı müşeyyed ol

sākin-i dergāh-ı liyām ol-:

1. **sākin-i dergāh-ı liyām ol:**
Gazel 725
Mısra: **1**
Aşağılık kimselerin dergahında bulunmak. || Alçaklarla bir arada olmak.

Ey ḳalb yeter sākin-i dergāh-ı liyām ol
Maḳbūl-ı Ḥaḳ olmaḳsa ġaraż redd-i ʿavām ol

sākin-i dergāh-ı şāh-ı merdān:

1. **sākin-i dergāh-ı şāh-ı merdān:**-*um*
Kaside 6
Mısra: **5**
Yiğitlerin şahı olan Hz. Ali'nin dergahının sakini.

Menem ki sākin-i dergāh-ı şāh-ı merdānum
İşüm duʿā-yı Cemīl-i şeh-i sipihr-maḳām

sākin-i dergeh-i teslīm-i rıżā ol-:

1. **sākin-i dergeh-i teslīm-i rıżā ol:**
Gazel 417
Mısra: **13**
Rıza ile teslim olanların gittiği dergahın müridi(sakini) olmak.

Sākin-i dergeh-i teslīm-i rıżā ol dāʾim
Ber-murād itmege ḫidmete muḳīm isterler

sākin-i ḫāk-i der-i devlet-i pāybende:

1. **sākin-i ḫāk-i der-i devlet-i pāybende:**-*s, -i, -y, -üz*
Gazel 491
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Saadetli kapısının toprağında esir.

Ḫ ʿār baḳmañ bize kim ʿaşḳ gibi sulṭānuñ
Sākin-i ḫāk-i der-i devlet-i pāybendesiyüz

sākin-i künc-i firāk:

1. **sākin-i künc-i firāḳ:**-*uz*
Gazel 426
Mısra: **5**
Ayrılık köşesinin sakini.

Sākin-i künc-i firāḳuz līk tenhā olmayup
Ġamla maḥrem hemle hem-dem derdile hem-ḫāneyüz

sākin-i künc-i tevekkeltü alʾallāh:

1. **sākin-i künc-i tevekkeltü alʾallāh:**-*uz*
Gazel 520
Mısra: **2**
"İşimi Allah'a bıraktım" köşesinin sakini.

Ne gedāyuz ne esīr-i kerem-i şāhuz biz
Sākin-i künc-i tevekkeltü alʾAllāhuz biz

sākin-i künc-i tevekkül:

1. **sākin-i künc-i tevekkül:**
Gazel 1017
Mısra: **9**
Tevekkül köşesinin sakini.

Sākin-i künc-i tevekkül olıgör ey Rūḥī
Nefs içün ʿārif olan cāhile olmaz bende

sākin-i meyḫāne-i ʿaşk ol-:

1. **sākin-i meyḫāne-i ʿaşḳ ol:**
Gazel 572
Mısra: **9**
Aşk meyhanesinin sakini olmak. || İlahi aşk dergahından ayrılmamak.

Beḳā bulmaḳ dilerseñ sākin-i meyḫāne-i ʿaşḳ ol
Ki ger ʿālem yıḳılsa ol binā bulmaz ḫalel vāʿıẓ

sākin-i sarāy-ı sipenc ol-:

1. **sākin-i sarāy-ı sipenc ol-:**-*ma, -y, -a, -sın*
Gazel 97
Mısra: **2**
Dünya sarayının sakini olmak.

Ne mümkin olmamaḳ āzāde-i meşaḳḳat u renc
Meger ki olmayasın sākin-i sarāy-ı sipenc

sākin-i vīrāne:

1. **sākin-i vīrāne:**
Gazel 252
Mısra: **6**
Harabelerin sakini.

Maḫṣūṣ olursa zāhid-i sālūsa ṣavmaʿa
Olmaz ʿaceb ki sākin-i vīrāne būmdur

sākiyā:

1. **sāḳiyā:**
Gazel 646
Mısra: **7**
Ey saki.

Faṣl-ı güldür sāḳiyā mey ṣun peyāpey kim bugün
Mest olup sırr-ı nihānum āşikār itsem gerek

2. **sāḳiyā:**
Gazel 108
Mısra: **1**
Ey içki dağıtan!.

Sāḳiyā ʿuşşāḳā ṣunmazsın niçün cām-ı ṣabūḥ
Ehl-i diller beste-i dil destüñde miftāḥ-ı fütūḥ

3. **sāḳiyā:**
Gazel 728
Mısra: **7**
Ey içki dağıtan, kadeh sunan! II Ey sevgili!.

Sāḳiyā ehl-i vefādan ḳılma iḥsānuñ dirīġ
Tāzelensün rūḥımuz ṣun bir iki peymāne mül

saḳḳā-yı eşk-i çeşm:

1. **saḳḳā-yı eşk-i çeşm:**-*i*
Terkib-bend 1
Mısra: **63**
Gözyaşı sakası.

Ṣulayup ravżasın saḳḳā-yı eşk-i çeşmi Rūḥīnüñ
Ḫas u ḫāşāḳı refʿ eylesin cārūb-ı müjgānı

<u>şakla-:</u>

1. **şaḳla-:**-*r*
Gazel 132
Mısra: **4**
Gizlemek, örtmek.

Gönlümi biñ pāre ḳıl gögsümde yüz biñ yāre aç
Cān viren yoluñda senden dil mi ṣaḳlar yā cesed

2. **şaḳla-:**-*r*
Gazel 363
Mısra: **1**
Muhafaza etmek, korumak, sakınmak, esirgemek.

Tenüm miḥnet oḳından ṣanmañuz kim pīrehen ṣaḳlar
Oḳa pīrāhen olmaz ḫāʾil anı yārdan ṣaḳlar

3. **şaḳla-:**-*yasın*
Gazel 254
Mısra: **11**
Gizlemek. II Korumak, muhafaza etmek.

Çeşmüñde meger ṣaḳlayasın yoḳsa ḳomazlar
İzi ṭozın ol serv-ḳaduñ her gören ister

4. **şaḳla-:**-*r*
Gazel 1079
Mısra: **2**
Kaybolmaması, görünmemesi için gizli bir yere koymak; korumak, esirgemek.

Cefādan mı çıḳup seyr itdügi bürḳaʿle gözden mi
Ruḥı mirʾātını ol meh-pāre ṣaḳlar yoḳsa ṭozdan mı

5. **şaḳla-:**-*y, -up*
Gazel 240
Mısra: **1**
Bir şeyi söylememek, bilgi ve haber vermemek suretiyle başkalarından gizli tutmak, gizlemek.

Dil zār-ı ʿaşḳı ṣaḳlayup ilden nihān ider
Ṭurmaz bu çeşm-i eşk-feşānum ʿıyān ider

30. **şaḳla-:**-*r, -sa, -m*
Gazel 825
Mısra: **17**
Değer verip elden çıkarmamak, elinde bulundurmaya devam etmek.

Rūḥiyā cān-ı ʿazīzi tende ṣaḳlarsam nola
İrdügümde ʿıyd-ı vaṣl-ı yāra ḳurbān eylerem

7. **şaḳla-:**-*yın, -*
Gazel 771
Mısra: **7**
Gözetmek, esirgemek, korumak, himaye etmek.

Şeh-levendüm baġruma ur ṣaḳlayın cānum gibi
Sīnem olsun ḫançer-i bürrānuña zerrīn niyām

<u>şaklan-:</u>

1. **şaḳlan-:**-*ur*
Gazel 694
Mısra: **1**
Gizlenmek, saklı olmak.

Ṣaḳlanur yanında düzd-i zülf-i pür-çīnüñ senüñ
Ḳorḳarın başdan çıḳar bir gün ʿaraḳ-çīnüñ senüñ

<u>şal-:</u>

1. **şal-:**-*mış, -dur*
Gazel 384
Mısra: **8**
Bırakmak, göndermek.

Sañadur ḫūb-rūlar içre meylüm kim rūḥ-ı pākuñ
Ḫayāl-ı ḳalbe ʿaks-i dīde-i nemnāka ṣalmışdur

2. **şal-:**-*dı*
Gazel 411
Mısra: **2**
Atmak, bırakmak.

Ḫaṭ degüldür ṭarf-ı ruḫsārında dilber āşikār
Cūş idüp deryā-yı ḥüsnüñ ṣaldı ġubār der-kenār

3. **şal-:**-*du, -ḳ*
Tarih 88
Mısra: **2**
Yollamak, göndermek, salmak.

Sinān Pāşā-yı ʿālī-ḳadr olup serdārımuz yer yer
Hücūm itdük Belāver Ḳalʿasına ġulġule ṣalduḳ

4. **şal-:**-*dı*
Kaside 18
Mısra: **40**
Bırakmak, koymak, salmak.

Meh-i nev ṣanma ki tīġın göricek ḫavfinden
Dırnaġın ṣaldı gice ṣīr-i sipihr-i bīdād

5. **şal-:**-*up*
Gazel 1026
Mısra: **7**
Üstüne hücum ettirmek, saldırtmak.

Ḳaşlaruñ ḳalbi ṣıdı leşker ṣalup neyler müjeñ
Tīġ-i tīzüñ daḫli yoḳ mülk-i dil u cān almada

6. **şal-:**-*dı*
Gazel 1029
Mısra: **11**
Bırakmak, ertelemek.

Ṣaldı ferdāya bugün vaʿde-i vaṣlın ammā
Ḳorḳum oldur yine ferdāya ḳala ferdāsı

7. **şal-:**-*up*
Gazel 690
Mısra: **9**
Salmak, koymak, izin vermek.

Ṣalup yanınca aġyārı eger ṣalınmasañ ṣāhum
Elem çekmezdi Rūḥī olmadan yoluñda pāmāluñ

8. **şal-:**-*mış, -dur*
Gazel 37

Mısra: **12**
Yaymak, sermek.

Meh-i nev ṣanma tāb-ı nār-ı āh-ı pür-şerārumdan
Ḳanad ṣalmışdur anda murġ-ı gerdūn-ı cihān-peymā

9. **ṣal-:**-*dı*
Gazel 1057
Mısra: **6**
Güç bir duruma düşürmek, uğratmak, dûçar etmek.

Bilmem ne didi ġūşına bād-ı bahār kim
Ṣaldı fiġān u nāleye bīçāre bülbüli

10. **ṣal-:**-*sa, -ñ*
Gazel 1067
Mısra: **12**
Bırakmak, salmak. || *(Gömlek için) Üzerinden çıkarmak.*

Gömlegüñden sīneñi görmekle oldum sīne-çāk
Vāy eger Yūsufcügüm ṣalsañ tenüñden gömlegi

11. **ṣal-:**-*dı*
Terkib-bend 5
Mısra: **50**
Göndermek, sevk etmek, yaymak.

O gitdi ẕevḳ u ṣafā ile mülk-i ʿuḳbāya
Ġırīv ü velvele ṣaldı firāḳı dünyāya

sāl:

1. **sāl:**
Kaside 1
Mısra: **52**
Sene, yıl.

Māsivā fikrini ben kim bilürem fikr-i muḥāl
Seni ister gezerin ṣubḥ u mesā vü meh ü sāl

ṣalā:

1. **ṣalā:**-*dur*
Gazel 160
Mısra: **7**
Çağırma, davet etme, davet.

Ṣalādur ʿāleme cām-ı belādan ẕevḳ iden gelsün
Ḥarīf-i meclis-i ʿaşḳam ṭoḳuz şīşe şarābum var

2. **ṣalā:**
Gazel 860
Mısra: **3**
Çağrı, davet.

İrdi zamān-ı ʿıyd u ṣalā oldı ʿişrete
Böyle zamānda bādeye itmek yemīn yemān

ṣalā eyle-:

1. **ṣalā eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 675
Mısra: **3**
Davet etmek.

Eyleyüp ʿıyşa ṣalā geldi ḥamel burcına mihr
Güni ṭoġdı yine rindān-ı ṣafā-āmūzuñ

ṣalā it-:

1. **ṣalā it-:**-*di*
Tarih 1
Mısra: **5**
Çağırmak, davet etmek.

Felek tebdil-i aḥlāḳ eyleyüp ʿadle ṣalā itdi
Zamāne el çeküp āzārdan ʿālem-penāh oldı

ṣalā ḳıl-:

1. **ṣalā ḳıl-:**-*dı*
Tarih 50
Mısra: **7**
Çağrıda bulunmak, davet etmek.

Bir sūr-ı ʿālī eyleyüp ʿıyş ehline ḳıldı ṣalā
Virdi murād-ı maḳṣadın her bī-dil ü bī-ḥāṣıluñ

ṣalābet:

1. **ṣalābet:**
Kaside 16
Mısra: **55**
İnanç ve ahlâk üstünlüğünden doğan kuvvet, sebat, sağlamlık, metânet.

Bir ṣalābet vardur ordu-yı cihāngīrüñde kim
Ḳonduġuñ yirlerde ḳuş uçmaz meger murġ-ı ḫayāl

ṣalāḥ:

1. **ṣalāḥ:**-*uñ*
Gazel 1046
Mısra: **6**
İyi duruma gelme, düzelme, iyileşme, iyi olma.

Ṣulḥ üzre iken yār ile ġayr araya girdi
O ṣulḥ u ṣalāḥuñ ṣoñı ceng ü cedel oldı

ṣalāḥ-ı ʿālem:

1. **ṣalāḥ-ı ʿālem:**-*den*
Gazel 36
Mısra: **11**
Âlemi düzeltme.

Ḳo fikr-i bāṭılı el çek ṣalāḥ-ı ʿālemden
Saña mı oldı müfevveż hükümet-i eşyā

salāt:

1. **ṣalāt:**
Kaside 2
Mısra: **62**
Hz. Muhammed'e edilen dua.

Şāh-ı şefīʿ-i ʿusāt āyet-i luṭf u necāt
Rāhına yüz bin ṣalāt ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṣalātı eyle-:

1. **ṣalātı eyle:**-*ı*
Kaside 2
Mısra: **81**
Hz. Muhammed'e salat ü selam okumak.

Efdāl-i ḫalḳ-ı Ḫüdā eyle ṣalātı aña
Ḫaṣṣeṣehullah bahā ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṣalā-yı nevrūz:

1. **ṣalā-yı nevrūz:**
Gazel 486
Mısra: **10**
Nevruz çağrısı.

Açılup gül gibi ẕevḳin sürelüm ṣaḥrānuñ
Ḳıldı çün çarḫ-ı köhen-sāl ṣalā-yı nevrūz

sāl-be-sāl:

1. **sāl-be-sāl:**
Kaside 9
Mısra: **64**
Yıldan yıla, her yıl.

Dıraḫt gibi ki ola bahārdan ser-sebz
Şükūfe-ḫātır olam ḫilʿatüñla sāl-be-sāl

sāl-ı nev:

1. **sāl-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **19**
Yeni yıl.

Sāl-ı nev oldı ṣādr-ı felek-ḳadrdan nola
Bulsam bu şiʿr-i dil-keşile iʿtibār-ı nev

sālih:

1. **ṣāliḥ:**
Gazel 354
Mısra: **7**
Yarar, elverişli, iyi, uygun, yakışır.

Ḥabs-i zindān olmış ey ṣūfī saña ṣāliḥ ʿamel
Bir müselmānsın ki bilmezsin müselmānlıḳ nedür

2. **ṣāliḥ:**-*ler, -i*
Gazel 91
Mısra: **10**
İyi amel sahibi, günah işlemekten kaçınan (kimse). || Sarhoşlar.

Mey-ḫᵛārelerüz yer yüzinüñ ḥükmi bizümdür
Kim arża Ḫudā eyledi ṣāliḥleri vāriṣ

3. **ṣāliḥ:**
Kaside 35
Mısra: **14**
Dinin emrettiği hususlara uygun davranan, iyi amel sahibi, günah işlemekten kaçınan (kimse).

Ummasun dīdār-ı Ḥaḳḳı olmayan ehl-i ṣalāḥ
Ṣāliḥ ol ey dil ki vallahu yuḥibbuʾṣ-ṣāliḥīn

4. **ṣāliḥ:**-*i*
Kaside 38
Mısra: **68**
Salih (özel isim).

Ezelden hīç bir kimseyle yoḳdur sanki bāzārı
Ṣorarsa Ṣāliḥi di bendesidür ehl-i ʿirfānuñ

ṣālih ʿamel:

1. **ṣālih ʿamel:**
Gazel 389
Mısra: **6**
Dince makbul olan iş.

Ẕikr-i ruḫuñla geçse nola ʿömrimüz ki Ḥaḳ
Dünyāda ehl-i cennete ṣālih ʿamel virür

sālik:

1. **sālik:**
Gazel 1019
Mısra: **13**
Bir tarikata girmiş, bir mürşide bağlanarak manevî yolculuğa çıkmış olan kimse.

Sālik olduñ yine bir ṭavr-ı neve ey Rūḥī
Āferin aña ki peyrevlük ide bu ṭavra

2. **sālik:**
Gazel 340
Mısra: **13**
Bir yol takip eden; tarikatte şeyhin yolundan giden, mürit.

Ṭarīḳ-i zühde gerçi sālik olmışdur göñül ammā
Mey-i ʿaşḳuñla ẕevḳ itmekdedür ehl-i ṣafādandur

3. **sālik:**-*ler, -i, -n, -e*
Gazel 1039
Mısra: **7**
Bir yola girmiş olan, bir yol tutup onu takip eden kimse. II Bir tarikata girmiş, bir mürşide bağlanarak manevi yolculuğa çıkmış olan kimse.

Çemen sāliklerine feyż-i Ḥaḳḳa maẓhar itmekçün
Oḳumış tekye-gāh-ı çarḫda bir pīr-i nūrānī

sālik ol-:

1. **sālik ol-:**-*mış, -dur*
Gazel 339
Mısra: **13**
Bir yola girmek. || Bir tarikata girmek, bir mürşide bağlanarak manevi yolculuğa çıkmak.

Ṭarīk-i zühde gerçi sālik olmışdur göñül ammā
Mey-i ʿaşḳuñla ẕevḳ itmekdedür ehl-i ṣafādandur

sālikān-ı hudā:

1. **sālikān-ı ḫudā:**-*dur*
Gazel 570
Mısra: **14**
Allah yolunda gidenler.

Baḳma kec ehl-i ʿaşḳa kim bunlar Sālikān-ı Ḫudādur ey vāʿıẓ

sālikān-ı rāh-ı ḥak:

1. **sālikān-ı rāh-ı ḥaḳ:**
Gazel 1008
Mısra: **9**
Hak yolunun yolcuları; müritleri.

Sālikān-ı rāh-ı Ḥaḳ devlet temennā eylemez
Daḳḳ-ı bāba iḥtiyāc olmaz uluʾl-elbābda

sālikān-ı reh-i ʿaşḳ:

1. **sālikān-ı reh-i ʿaşḳ:**
Gazel 369
Mısra: **11**
Aşk yolunun yolcuları.

Sālikān-ı reh-i ʿaşḳ cennete meyl itmezler
Neylesün cenneti dīdāra o kim vāṣıldur

sālikān-ı vādi-i ʿaşḳ:

1. **sālikān-ı vādi-i ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 385
Mısra: **12**

Aşk vadisinin yoluna girmiş kimseler.

Eylemezler dāḫil-i meclis ölümden ḳorḳanı
Sālikān-ı vādi-i ʿaşḳuñ ʿaceb āyīni var

sālik-i rāh-ı ḥaḳ:

1. **sālik-i rāh-ı ḥaḳ:**-*a*
Kıt'a 15
Mısra: **1**
Allah yolunun yolcusu. || *Derviş, mürit.*

Sālik-i rāh-ı Ḥaḳa maṭlab-ı dünyā-yı denī
Evc-i aʿlāda iken alçaġa inmek gibidür

sālik-i rāh-ı hüdā:

1. **sālik-i rāh-ı ḫüdā:**
Kaside 3
Mısra: **12**
Allah yolunun yolcusu. || *Hz. Ebubekir.*

Ol emīrüʾl-müʾminīn Ṣıddīk-i ṣāhib-ṣıdk kim
ʿĀrif-i sırr-ı Ḫüdādur sālik-i rāh-ı Ḫüdā

2. **sālik-i rāh-ı ḫudā:**
Müseddes 4
Mısra: **22**
Allah yolunun yolcusu.

Men ʿaref mesʾelesinden eger āgāh olasın
Sālik-i rāh-ı Ḫudā ʿārif-i billah olasın

sālik-i rūşen-żamīr:

1. **sālik-i rūşen-żamīr:**-*i, -dür*
Gazel 745
Mısra: **8**
Gönlü aydın salik, derviş.

Ṣu gibi aḳmaḳda rāh-ı rūḥ-baḫş ayaġına
Rāh-ı ʿaşḳuñ sālik-i rūşen-żamīridür gönül

sālik-i ṭarīḳ-i ḥudā:

1. **sālik-i ṭarīḳ-i ḫudā:**
Tarih 66
Mısra: **1**
Allah yolunun yolcusu.

Sefer ol sālik-i ṭarīḳ-i Ḫudā
Bu fenā mülkden idince sefer

sālik-i ṭarīḳ-i ḥudā:

1. **sālik-i ṭarīḳ-i ḫudā:**-*y, -uz*
Gazel 607
Mısra: **9**
Allah yolunun yolcusu.

Biz sālik-i ṭarīḳ-i Ḫudāyuz ʿaceb degül
Çeksek cefāsını felek-i süfle-perverüñ

sālim:

1. **sālim:**
Gazel 1013
Mısra: **9**
Korku, endişe ve sıkıntıdan uzak.

Sālim olsa ḥarf-i ʿilletden vücūduñ ṣīġası
Zāhidā geçmezdi evḳātuñ müdām ayvayile

2. **sālim:**
Kaside 34
Mısra: **17**
Sağlam, sağlıklı, sıhhatli.

Ādemi āb ü hevāsı rūz u şeb sālim ṭutar
Ġālibā olmışdur anuñçün laḳabı dārüʾs-selām

şalın-:

1. **şalın-:**-*ur*
Gazel 137
Mısra: **13**
Naz ve eda ile yürümek.

Ṭaraf ṭaraf şalınur mest olursa perī-veşler
Ne yaña baḳsañ olur bir melek öñinde bedīd

2. **şalın-:**
Gazel 115
Mısra: **9**
Naz ve eda ile yürümek ‖ *Birlikte vakit geçirmek.*

Bāde-i gül-reng içüp sen çıḳ şalın aġyār ile
Dostum ġamdan ḳo olsun dīde-i aḥbāb surḫ

3. **şalın-:**-*sun*
Kaside 7
Mısra: **56**
Salınmak; dolaşmak.

Çıḳup dām-ı ʿanādan yine ol şehbāz-ı ṣayd-efken
Şikār itsün şalınsun evc-i aʿlāsında dünyānuñ

4. **şalın-:**-*mak*
Gazel 469
Mısra: **4**
Birlikte olmak, yürümek.

Yoluñda kendüyi üftādelerden ʿadd ider sāyeñ
Düşüp yanuñca şalınmaḳ aña ey māh-rū düşmez

5. **şalın-:**-*ur*
Gazel 828
Mısra: **12**
Bir sağa, bir sola hafifçe meylederek naz ve eda ile yürümek.

Egnine al ḳaba vü başına yaşıl destār
Giyüp ol gül şalınur al yeşillerle müdām

salıncaġ:

1. **şalıncaġ:**-*a*
Gazel 373
Mısra: **8**
Salıncak, iki ucundan iple bir yere asılmış eğlence aracı.

Evc-i aʿlāda melek gibi açupdur per ü bāl
Yoḳsa şalıncaġa binmiş o perī-peykerdür

şalıncaḳ:

1. **şalıncaḳ:**-*da, -ki*
Gazel 373
Mısra: **5**
Üzerine oturulup sallanmak üzere iki tarafından ip veya zincirle yüksekçe bir yere asılmış eğlence aleti.

Bir naẓar eyle şalıncaḳdaki meh-pārelere
ʿIyd-geh şimdi felekden daḥi bālā-terdür

sālis:

1. **sālis:**
Gazel 91
Mısra: **12**
Üçüncü.

Cān-baḫş idüp emvāta Ḫudā Ḫażret-i Ḫıżrı
ʿİsāyı aña eyledi sānī seni sālis

sālisen:

1. **sālisen:**
Kaside 3
Mısra: **27**
Üçüncü olarak.

Sālisen ol erşed-i ʿālem ki pīrān-ı reşīd
Cān virürlerdi o ʿālī-ḳadre olmaġa mürīd

şalli ve selli ʿaleyh:

1. **şalli ve selli ʿaleyh:**
Kaside 2
Mısra: **76**
Kelime Tipi: **Dua İfadesi**
Salat ve selam O'na olsun.

Görse cemālüñ gözüm pāyuña sürsem yüzüm
Yoḳ saña lāyıḳ sözüm şalli ve selli ʿaleyh

salṭanat:

1. **salṭanat:**-*ı, -n, -a*
Gazel 431
Mısra: **6**
Güç, kuvvet; zenginlik, bolluk, servet; saltanat, hükümdarlık.

Her ne ḳadar faḳīr isek himmetimüz bülend durur
Salṭanatına ʿālemüñ baḳmazuz eñ kemīnemüz

salṭanat-ı rūy-ı zemīn:

1. **salṭanat-ı rūy-ı zemīn:**
Gazel 893
Mısra: **4**
Yeryüzünün sultanlığı.

Bu fenā dünyede ey ḫˇāce ʿaceb neylerdün
Saña virilse eger salṭanat-ı rūy-ı zemīn

sālūs:

1. **sālūs:**
Gazel 423
Mısra: **13**
İkiyüzlü, riyakār.

Sükūnet ḫalvetinde ʿaşḳı töhmet ʿadd iden sālūs
Ḫar ile ḥalvet olsa ṣoḥbetinden müttehem ditrer

sālūslan-:

1. **sālūslan-:**-*up*
Gazel 291
Mısra: **8**
İki yüzlülük yapmak.

Ḳızarur zāhid içüp çehre-i maḥbūb gibi
Ḫalḳa sālūslanup ṣūret-i Ḫaḳdan görinür

şan-:

1. **şan-:**-*du, -m*
Gazel 37
Mısra: **7**
Sanmak, düşünmek, zannetmek.

Gezerken ḳāmet-i yādıyla dün servi görüp ṣandum
Libās-ı sebz ile gülzāra gelmiş ol melek-sīmā

2. **şan-:**-*ma*
Kaside 18
Mısra: **35**
...olduğunu düşünmek, zannetmek.

Kehkeşān ṣanma ki Behrām-ı felek olmışdur
Tīġ-i zerrīn ḳuşanup bār-gehinde cellād

şān:

1. **şān:**
Gazel 711
Mısra: **4**
Sanki, adeta.

Bāġda irşād ḳılmaġiçün kelīm-i bülbüli
Ḫıżr idi şān çıḳdı yaşıl perdeden nāgāh gül

2. **şan:**
Kaside 14
Mısra: **14**
Sanki, adeta, güya.

Çemende açdı seḥer çeşmi nergis-i jāle
Açıldı nūr ile şan Kerbelāda dīde-i kūr

şanʿān-misāl:

1. **şanʿān-misāl:**
Gazel 216
Mısra: **9**
Şeyh San'an gibi.

Bāde-i ʿaşḳuñ alanlar neşʾesin Ṣanʿān-misāl
Terk idüp seccāde vü tesbīḥi mey-nūş oldılar

sanʿat:

1. **şanʿat:**
Gazel 509
Mısra: **2**
Bir şeyi gerektiği gibi tam ve güzel yapmak için sâhip olunması gereken bilgi ve ustalık.

Ṣanmañuz ʿālemde biz rıfʿat temennāsındayuz
Dest-i ḳudret düzdügi ṣanʿat temāşāsındayuz

2. **şanʿat:**-*la*
Gazel 381
Mısra: **6**
İş, meslek; ustalık, hüner.

ʿAşḳ ṭaġın ten-i zārumla götürsem yürisem
ʿAceb olmaz ki ṭaşı ṣanʿatla mū götürür

şanavber:

1. **şanavber:**-*i*
Gazel 1044
Mısra: **1**
Çam fıstığı ağacı. II Sevgilinin uzun boyu.

Ḳaddi belā riyāżınun aʿlā ṣanavberi
Zülfi cefā ḥadīḳasınuñ sünbül-i teri

2. **şanavber:**-*i*
Gazel 1114
Mısra: **10**
Çam fıstığı ağacı.

Ol serv-ḳāmetüñ dil ü cānile Rūḥiyā
Māʾil nihāl-i ḳaddine gördüm ṣanavberi

sancaḳ:

1. **sancaḳ:**-*lar*
Terkib-bend 1
Mısra: **37**
Bayrak, liva.

O gülgün ṭurfe sancaḳlar ki ṣaf baġlar ḥarīm içre
O bāġuñ serv-i ḫūnin olduġından bir ʿalāmetdür

ṣandūḳ-ı çarḫ:

1. **ṣandūḳ-ı çarḫ:**
Kaside 17
Mısra: **17**
Gök sandığı.

Ṣandūḳ-ı çarḫ ḳuflını açmaġa rūz u şeb
Bir pāre naʿli oda ṣalup ḳıldı yā kilīd

ṣanem:

1. **ṣanem:**
Gazel 96
Mısra: **6**
Put II Tapınır gibi sevilen, çok güzel kadın.

Yār işigin öp didüm benden ṣabāya işidüp
Ol ṣanem olmaz ḳabūl ışmarlamaġla didi ḥac

ṣanem-i māh-cebīn:

1. **ṣanem-i māh-cebīn:**
Gazel 884
Mısra: **14**
Ay yüzlü sevgili.

ʿIydı ol baḫtı saʿīd eyledi ey Rūḥī kim
Aña öpdürdi elin bir ṣanem-i māh-cebīn

ṣanem-i māh-likā:

1. **ṣanem-i māh-liḳā:**-*y, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **264**
Ay yüzlü güzel.

Olduḳ ne yere varduġise ʿaşka giriftār
Alındı göñül bir ṣanem-i māh-liḳāya

ṣanem-i māh-peyker:

1. **ṣanem-i māh-peyker:**-*i*
Gazel 1044
Mısra: **10**
Ay yüzlü, put gibi güzel (sevgili).

Rūḥī fıgān u zārumı ʿayb itme neyleyin
Dil sevdi yine bir ṣanem-i māh-peykeri

ṣanem-i sīm-endām:

1. **ṣanem-i sīm-endām:**
Gazel 814
Mısra: **12**
Gümüş vücutlu put gibi güzel sevgili.

Ḥaḳ bu kim nūş-ı mey-i nāb gibi ẕevḳ olmaz
Sāḳi-i bezm olıcaḳ bir ṣanem-i sīm-endām

sāni:

1. **s̱āniyen:**
Kaside 3
Mısra: **15**
İkinci olarak.

S̱āniyen ol aʿdel-i ḥükkām u mevfūruʾn-nevāl
Efḍal-i erbāb-ı faẓl u ekmel-i ehl-i kemāl

2. **s̱ānī:**
Gazel 91
Mısra: **12**
İkinci.

Cān-baḫş idüp emvāta Ḫudā Ḫażret-i Ḫıżrı
ʿĪsāyı aña eyledi s̱ānī seni s̱āliş

3. **s̱ānī:**
Gazel 825
Mısra: **15**
İkinci. II Eşi, benzeri.

Gerçi olduñ Yūsufa s̱ānī sen ammā kim saña
Görmezem s̱ānī bu deñlü dehri seyrān eylerem

4. **s̱āni:**
Kaside 37
Mısra: **10**
Sânî (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Yād ider mi yine beytüʾl-ḥazen üftādelerin
S̱āni iṣneyn-i cenāb-ı meh-i Kenʿān nicedür

ṣāniʿ:

1. **ṣāniʿ:**-*ün*
Gazel 188
Mısra: **5**
Sanatla yaratan, Allah.

Ṣad-hezārān āferīn ol ṣāniʿuñ īcādına
Kim dehānuñ gibi rūḥ-efzāyı yoḳdan var ider

sāni-i loḳmān:

1. **s̱āni-i loḳmān:**
Kaside 40
Mısra: **94**
İkinci Lokman. || *Dertlere deva bulmakta Lokman kadar etkin kimse.*

Ḳanı Muṣlī Çelebi gibi hele ṣāḥib-i faẓl
Ekmel-i nāsdur ol s̱āni-i Loḳmān eyüdür

sāni-i selmān:

1. **s̱āni-i selmān:**
Kaside 39
Mısra: **18**
İkinci Selman-ı Fârîsî.

Fürs-i ḳadīmi bilmede aḳrānı olmayan
ʿAbdürraḥīm ol s̱āni-i Selmān ne demdedür

2. **s̱āni-i selmān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **8**
İkinci Selman. || *Rûhî'nin dostlarından olan Abdurrahim isimli şahıs.*

Dönüp ʿAbdurraḥīmüñ ṣoñra eyle iştiyāḳın ʿarẓ
Sipāriş itdügin bir bir di ol ş̲āni-i Selmānuñ

ş̲āniʿ-i zerdūz:

1. **ş̲āniʿ-i zerdūz:**
Gazel 525
Mısra: **8**
Altın ve sırma işleyen yaratıcı. || *Allah.*

Altun tel alup şaʿşaʿadan mihr ele olmış
Ezhāra ḳabā dikmege bir ṣāniʿ-i zerdūz

2. **ş̲āniʿ-i zerdūz:**
Kaside 28
Mısra: **8**
Altın ve sırma işleyen kimse. || *Güneş.*

Altun tel ile şaʿşaʿadan mihr ele almış
Eşcāra ḳabā dikmege bir ṣāniʿ-i zerdūz

sāniyā:

1. **ş̲āniyā:**
Kaside 40
Mısra: **105**
İkinci olarak.

S̲āniyā ʿİlmi ki taḥṣīl-i hünerdür ʿameli
Ḳāʿilüz hep o pesendīde-i yārān eyüdür

sanki:

1. **şanki:**
Gazel 246
Mısra: **4**
Adeta, gibi, tıpkı.

Ey göñül lebleri keyfiyyetini ṣorar iseñ
Görenüñ ʿaḳlı gider ṣanki mey-i bī-ġışdur

2. **şanki:**
Gazel 97
Mısra: **8**
Sanki, gibi, güya.

Felekde hāle o yaḫ-beste āba beñzer kim
Meh-i münīr ola yanında ṣanki bir nārenc

3. **şanki:**
Gazel 359
Mısra: **6**
Âdeta, güya; tıpkı.

Māverā-yı perde-i çeşmümden ʿaks-i rūy-ı dost
Ṣanki ṣūret-bāzdur öñinde çādır şeb ṭutar

şar-:

1. **şar-:**-*du, -m*
Gazel 885
Mısra: **9**
Çepeçevre çevirmek, dolamak.

Rişte-i cānumı engüştüñe ṣardum ola kim
Göricek rişte-i yād-ı dil-i miskīn idesin

sarāy:

1. **sarāy:**
Gazel 990
Mısra: **8**
Hükümdar ve ailesinin yaşadığı görkemli mekan.

Şaḥne-i ʿaşḳ itdi rehberlik ḫayāluñ şāhına
Geldi ḳondurdı sarāy dīde-i ḫūn-bārda

sarāy-ı cāh ü celāl:

1. **sarāy-ı cāh ü celāl:**-*i, -n*
Kaside 14
Mısra: **57**
Makam ve yücelik sarayı.

Sarāy-ı cāh ü celālin silüp süpürmegedür
Seḥerde ʿazm-i ṣabā vü mesāda seyr-i debūr

sarāy-ı dehr:

1. **sarāy-ı dehr:**-*den*
Gazel 692
Mısra: **1**
Dünya sarayı. || *Saraya benzeyen dünya.*

Sarāy-ı dehrden el çek sürūr idem dirseñ
Hevā-yı manṣıbı terk it ḥużūr idem dirseñ

sarāy-ı ġonca:

1. **sarāy-ı ġonca:**-*y, -a*
Kaside 14
Mısra: **11**
Goncanın sarayı.

Sarāy-ı ġoncaya ḳarşu dizildi bülbüller
Hezār ʿişve ile şāhid-i gül itdi ẓuhūr

sarāy-ı şarḳ:

1. **sarāy-ı şarḳ:**-*a*
Tarih 24
Mısra: **1**
Doğunun sarayı. || *Bağdat şehri.*

Ẓulm ile ṭolmış iken ẓulmet sarāy-ı şarḳa
Bir āfitāb-ı devlet pertev bıraḳdı nāgāh

şarf eyle-:

1. **şarf eyle-:**-*dük*
Gazel 428
Mısra: **2**
Kullanmak, tüketmek.

Gitdi elden cān-ı maḥzūn u dil-i mehcūrımuz
Rāh-ı ʿaşḳ-ı yārda ṣarf eyledük maḳdūrımuz

2. **şarf eyle-:**-*se, -m*
Gazel 197
Mısra: **13**
Harcamak.

Nola evḳātumı ṣarf eylesem vaṣfında ey Rūḥī
Benüm kim çeşm-i mest-i yār ʿayn-ı iʿtibārumdur

şarf it-:

1. **şarf it-:**-*dü, -ñ*
Gazel 1077
Mısra: **3**
Harcamak, tüketmek.

Naḳd-ı cānı yāra ṣarf itdüñ bu deñlü faḳr ile
Ehl-i faḳr içre ʿaceb göñli ġanī gördüm seni

2. **şarf it-:**-*meg, -e*
Gazel 917
Mısra: **10**
Harcamak, kullanmak.

Rūḥī dil-i vīrānede biñ genc-i güher var
ṣarf itmege bir ḥabbe yoḳ ammā elimüzde

3. **şarf it-:**-*se, -k*
Gazel 445
Mısra: **5**
Harcamak, feda etmek.

Cān u başı yolında ṣarf itsek
Bilmez ol dilber-i yegāne henüz

şarf ḳıl-:

1. **şarf ḳıl-:**-*an*
Gazel 760
Mısra: **7**
Harcamak, tüketmek.

Ey ḳılan evḳātını maḥbūblar yolında ṣarf
ʿĀṣıḳ-ı vech-i Ḫudā ol kim oldur vech-i cemīl

şarf ol-:

1. **şarf ol-:**-*a*
Kaside 24
Mısra: **53**
Harcanmak, tükenmek.

Duʿā-yı ḫayr u s̱enāñile ṣarf ola ʿömrüm
ʿAleʾl-ḫuṣūṣ baña cümleden gerekdi evlā

şarf-ı cefā:

1. **şarf-ı cefā:**-*y, -ile*
Gazel 957
Mısra: **6**
Cefa etmek, eziyet etmek.

ṣoḥbet-i ḫalḳ-ı belādur yazıḳ ol evḳāta
Ki belāyile olup ṣarf-ı cefāyile giçe

şarf-ı evḳāt it-:

1. **şarf-ı evḳāt it-:**-*di*
Tarih 74
Mısra: **16**
Zaman geçirmek, vakit harcamak.

Gerçi zaḥmet çekdi ammā nāmın iḥyā eyledi
Bu bināda ṣarf-ı evḳāt itdi ol kim nice yıl

şarf-ı mülk ü beẕl-i māl eyle-:

1. **şarf-ı mülk ü beẕl-i māl eyle-:**-*r*
Kaside 3
Mısra: **22**
Malı mülkü harcamak.

Cān fedā ḳılmaḳ ṭarīḳ-i Ḥaḳḳda āsān iş degül
Ol ḳıyar cāna kim eyler ṣarf-ı mülk ü beẕl-i māl

sarhoş:

1. **sarḫoş:**
Gazel 280
Mısra: **3**
Sarhoş, başı dumanlı.

Ey mey-i ġaflet ile sarḫoş olan lā-yaʿḳıl
ʿAḳluñı başuña devşür ki cihān fānīdür

2. **sarḫoş:**-*lar*
Gazel 575
Mısra: **6**
Alkollü bir içki veya keyif verici bir madde etkisiyle az veya çok kendini bilmez, kendine hakim olamaz duruma gelmiş (kimse).

Nola ẕevḳ eylese bīçāre dil laʿlinden ol ṣūḫuñ
İder mestāne sarḫoşlar ṣarāb-ı erġavāndan ḫaẕẕ

sarıl-:

1. **sarıl-:**-*am*
Gazel 834
Mısra: **1**
Kollarını dolamak, kucaklamak, sarmak.

Ḳaṣd eylerin ki ṣarılam ol mū-miyāna ben
Ḥaḳḳā budur ki ḳaṣd ideyin nāzikāne ben

2. **sarıl-:**-*maḳ*
Gazel 969
Mısra: **2**
Kucaklaşmak, samimi olmak, güvenmek, bağlanmak.

Yaramı ṣardurayın ol büt-i ġaddāra hele
Görsün aġyār ṣarılmaḳ nice olur yāra hele

şarraf:

1. **şarraf:**
Gazel 387
Mısra: **11**
Altın, mâdenî ve kâğıt paraları birbiriyle değiştirmeyi, bozmayı, tahvil alış verişi yapmayı meslek edinmiş kimse.

Benümle çekse ṣarraf izi tozın diyü gözlerdi
Ṭolı altun ile her kefe-i mīzān ḳan aġlar

şarşar-ı āh:

1. **şarşar-ı āh:**-*um, -dan*
Gazel 543
Mısra: **5**
Ah fırtınası.

ṣarṣar-ı āhumdan urduḳca yaşum deryāsı mevc
Anda bu cism-i naḥīfüm çizginür girdāb-veş

şarşar-ı ecel:

1. **şarşar-ı ecel:**
Terkib-bend 6
Mısra: **34**
Ecelin soğuk rüzgarları.

Ṭoprāġa ṣaldı bād-ı fenā berk-i ʿömrini
Egdi nihāl-i ḳāmetini ṣarṣar-ı ecel

sarsar-ı kahr:

1. **şarşar-ı ḳahr:**-*ı*
Gazel 711
Mısra: **19**
Kahrın şiddetli rüzgarı.

Ṣarṣar-ı ḳahrı irişse berg-i kāh eyler güli
Būy-ı luṭfından olur ʿālemde berg-i kāh gül

şarşar-ı miḥnet:

1. **şarşar-ı miḥnet:**
Kaside 18
Mısra: **82**
Zorluk ve eziyet fırtınası.

Ne revādur anuñ ey ebr-i kerem sāyende
Ṣarṣar-ı miḥnet ide ḫāk-i vücūdın berbād

<u>şarup şarmala-:</u>

1. **şarup şarmala-:**-*dı*
Terkib-bend 3
Mısra: **64**
Sıkıca sarmak.

Kim teninden çıḳarup cāmesin itdi ʿuryān
Kim ṣarup ṣarmaladı cism-i laṭīfine kefen

<u>şat-:</u>

1. **şat-:**-*a, -y, -ın*
Gazel 45
Mısra: **2**
Bir malı veya mülkü para karşılığı elden çıkarmak.

Ḳoyup ol ḫaṭṭı öger sebze-i gülzārı baña
Bāġbān gül ṣatayın dir bir iki ḫārı baña

2. **şat-:**-*dı*
Gazel 536
Mısra: **14**
Yok pahasına vermek.

Rūḥī ṣaḳın zamāne saña virmesün firīb
Kendin bu köhne nicelere ṣatdı nev-ʿarūs

3. **şat-:**-*dı*
Gazel 296
Mısra: **13**
Değişmek.

Dīdāra ṣatdı iki cihānuñ tecemmülin
Reşküm cihānda Rūḥi-i ṣāḥib-meẕāḳadur

4. **şat-:**-*mış*
Gazel 540
Mısra: **5**
Sahip olunan bir mülkü bir şey karşılığında vermek, değiş tokuş yapmak.

Ẕevḳ içün Mecnūn ġam-ı Leylāya ṣatmış kendüyi
Derdile cān virmiş āḫır ġamdan āzād olmamış

5. **şat-:**-*abil, -dükce*
Gazel 405
Mısra: **3**
(Bir şeyi) Bir bedel karşılığında başkasına devretmek. || (Övünmek maksadıyla) Kendinde olmayan bir şeyi var gibi göstermek, gösteriş yapmak.

Ṣatabildükce riyāsını ḳo ṣatsun ṣūfī
Duyulur ḥīlesi bir gün aña raġbet ḳalḳar

6. **şat-:**-*ar*
Kaside 39
Mısra: **49**
Kendinde olmayan bir şeyi var gibi göstermek, gösteriş yapmak.

Ṣanʿat ṣatar mı şiʿrde Fehmi-i derd-mend
Ṣıḥḥatde mi o ṣāḥib-i dükkān ne demdedür

<u>şataş-:</u>

1. **şataş-:**-*dur, -dı*
Gazel 682
Mısra: **2**
İstenmeyen bir duruma uğramak, tutulmak, bulaşmak.

Ḳankı servüñ ġam-ı ʿaşḳıyla yine zār olduñ
Kim seni derde ṣataşdurdı ki bīmār olduñ

2. **şataş-:**-*a*
Gazel 954
Mısra: **10**
Rastlamak, tesadüf etmek.

Dilde viṣālı fikrini buldı sevindi cān
Müflis gibi ki ṣataşa nāgeh defīneye

3. **şataş-:**-*du, -m*
Kaside 14
Mısra: **33**
İstenmeyen bir hale uğramak, düçar olmak.

Ġarīb seyre ṣataşdum ki ḥayret aldı beni
Ne yaña baḳdum ise gördüm anda zümre-i hūr

<u>satr:</u>

1. **saṭr:**
Tahmis 1
Mısra: **2**
Bir sayfa üzerine enine yazılan veya dizilen kelimelerin meydana getirdiği yazı sıralarından her biri. || İnsanların yüzünde bulunan hatlar.

Yazmış vücūh-ı nāsda Faʿāl-ı muḳtedir
Bir nice saṭr u eylemiş anuñla keşf-i sır

<u>satranc:</u>

1. **şaṭranc:**-*da*
Kaside 40
Mısra: **61**
Satranç oyunu.

Oldı ṣaṭrancda meydānı Muḥammed Bigüñ
Meclisüñ ḳāʿimi ol fāris-i meydān eyüdür

<u>sav-:</u>

1. **şav-:**-*ıgör*
Gazel 548
Mısra: **1**
Uzak tutmak, defetmek.

ʿAḳlı başdan ṣavıgör tā saña ey ṣāḥib-hūş
Pāy-ı ḫamda yir ide muġbeçe-i bāde-fürūş

<u>şavb-ı cenāb-ı hażret-i mevlā:</u>

1. **şavb-ı cenāb-ı ḫażret-i mevlā:**-*y, -a*
Terkib-bend 4
Mısra: **56**
Yüce Allah'a doğru.

Cemʿ olup bir yire Rūḥī gibi nice yār ile
Ḳaldurup ṣavb-ı Cenāb-ı Ḫażret-i Mevlāya el

<u>şavm:</u>

1. **şavm:**-*ımuz*
Gazel 493
Mısra: **2**
Oruç.

Ṣavmdan görseñ neler çekdi dil-i nevmīdimüz
Añma ṣūfī ṣavmımuz gibi geçerse ʿīdimüz

<u>ṣavmaʿa:</u>

1. **ṣavmaʿa:**
Gazel 252
Mısra: **5**
Zaviye, tekke.

Maḫṣūṣ olursa zāhid-i sālūsa ṣavmaʿa
Olmaz ʿaceb ki sākin-i vīrāne būmdur

2. **ṣavmaʿa:**-*lar, -da*
Kaside 18
Mısra: **60**
İbadet yeri, zaviye, dervişlerin ibadet yeri.

Rūz u şeb itmededür şimdi duʿā-yı ḫayrüñ
Rindler meygedede ṣavmaʿalarda zühhād

<u>savt:</u>

1. **ṣavt:**-*ın*
Gazel 4
Mısra: **3**
Ses, avaz.

Dem-sāz olup ḳumrılara ʿuṣṣāḳa ṣavtın diñledür
Her cūybār olmış bugün bir ʿandelīb-i ḫoş-nevā

<u>ṣavt u ṣadā:</u>

1. **ṣavt u ṣadā:**-*dan*
Gazel 1089
Mısra: **14**
Ses ve seda.

Felegüñ zemzeme-i ʿaṣḳiledür taḥrīḳi
Ne var āfāḳda bir ṣavt u ṣadādan ġayrı

<u>ṣavt-ı dīdār:</u>

1. **ṣavt-ı dīdār:**
Kaside 19
Mısra: **24**
Sevgilinin sesi.

Bī-sebeb böyle gerek çāk-i girībān ideler
Ġoncaya virmese bir ḫālet eger ṣavt-ı dīdār

<u>savuk:</u>

1. **ṣavuḳ:**-*dur*
Gazel 205
Mısra: **8**
Soğuk.

Ol mehüñ gör nice aġyārile germiyyeti var
Saña ışınmaz ise ḳanı dime ṣavuḳdur

<u>ṣavukluġ:</u>

1. **ṣavuḳluġ:**-*a*
Gazel 1096
Mısra: **6**
Soğukluk. || İçtenlik ve samimiyetten uzak olma durumu, soğuk ve sevgisiz davranış, resmiyet.

Eyledüñ ṣoḥbeti aġyār-ı cefā-sāz ile germ
Hep bu ṣavuḳluġa bāʿiṣ o bed-āmūz gibi

<u>saʿy:</u>

1. **saʿy:**
Gazel 129
Mısra: **7**
1.Çalışmak, çabalamak, gayret etmek. 2. Safa ve Merve arasında gidip gelme durumu.

Kaʿbe-i kūyuña saʿy idüp Ṣafā ile irem
Merve ḥaḳḳıyçün cihān içre bilüñ oldur saʿīd

2. **saʿy:**-*i, -n, -i*
Tarih 2
Mısra: **13**
Çalışma, çalışıp çabalama, emek sarf etme, ceht.

Ḫalk eger bilmezse ḥaḳḳ saʿyini Ḫālıḳ bilür
ʿİllet-i ġāī bu fetḥe ol dilīr oldı yine

<u>ṣay-:</u>

1. **ṣay-:**-*maz, -ın*
Kaside 38
Mısra: **99**
Kabul etmek, addetmek.

Sözüm cevherdür amma ṣaymazın kāmil diyü kendin
Ayaġı tozıyum ḳıymet-şinās olan eḥibbānuñ

2. **ṣay-:**-*maz, -uz*
Gazel 906
Mısra: **13**
Saymak, kabul etmek, yerine koymak.

ʿİşretle giçmeyen güni biz ʿömre ṣaymazuz
Ey çarḫ yañlış eyleme luṭf it ḥesābı ḳo

<u>saʿy eyle-:</u>

1. **saʿy eyle-:**-*me*
Kaside 41
Mısra: **14**
Çalışmak, çabalamak, gayret etmek.

Ḫilʿat-i maʿrifetullaha liyāḳat bulıgör
Aña saʿy eyleme ki ola libāsuñ maḫmel

<u>saʿy it-:</u>

1. **saʿy it:**
Gazel 714
Mısra: **1**
Çalışmak, emek vermek, gayret etmek.

Saʿy it ṣafā-yı vecde yeter merd ü zenle ol
Yaʿni maḥabbet-i aḥad ẕu'l-minenle ol

<u>saʿy ḳıl-:</u>

1. **saʿy ḳıl-:**
Gazel 1078
Mısra: **3**
Çalışmak, gayret etmek.

Saʿy ḳıl cilvegehüñ ʿarş-ı muʿallā olsun
Sedd-i rāh itmeyigör kendüñe dām hevesi

<u>ṣayd:</u>

1. **ṣayd:**-*dan*
Gazel 463

Mısra: **8**
Avlama.

Atımuz oynaġıdur naḫcīr-gāh-ı mülk-i ʿaşḳ
Laḥza laḥza ṣayddan ḫālī degül fitrākımuz

2. **ṣayd:**-*ı, -n, -a*
Gazel 705
Mısra: **7**
Avlama, avlanmak.

Ehl-i diller ṣaydına ḳurmış anı ṣayyād-ı ḥüsn
Bir muʿanber dāmdur zülf-i ḫam-ender-ḫam degül

3. **ṣayd:**
Gazel 156
Mısra: **6**
Av.

Eylemezse dāmenin dest-i taʿalluḳdan ḫalāṣ
Bir gün ol āhū-ṣıfat itüñ birine ṣayd olur

4. **ṣayd:**-*a*
Gazel 127
Mısra: **8**
Av. || Sevgilinin yan bakışıyla avlanmış âşık.

Ġamze-i yārdan ey dil nice raḥm istersin
Kim görüpdür ki ide ṣayda teraḥḥum ṣayyād

5. **ṣayd:**-*ı, -n, -a*
Gazel 673
Mısra: **7**
Av II Elde edilmek istenen şey.

Ne ḥācet kāküli cāñ u dilüñ ṣaydına yetmez mi
Belā-āmiz reftāruñla siḥr-engīz güftāruñ

ṣayd eyle-:

1. **ṣayd eyle-:**-*r*
Gazel 359
Mısra: **11**
Avlamak.

Çengel-i mıḫleble eyler bāzlar murġānı ṣayd
Çeşmüñ ol şehbāzdur kim cānı hep mıḫleb ṭutar

ṣayd it-:

1. **ṣayd it-:**-*di*
Kaside 19
Mısra: **91**
Avlamak. || Kendine âşık etmek.

Bir naẓarda dil-i nālānımuzı ṣayd itdi
Āhū-yı çeşmüñe dirsem yeridür şīr-şikār

2. **ṣayd it-:**-*me, -de*
Gazel 501
Mısra: **2**
Avlamak.

Vādi-i ʿaşḳda biz rind-i naẓar-bāzlaruz
Gözi āhūları ṣayd itmede şeh-bāzlaruz

ṣayd ol-:

1. **ṣayd ol-:**-*dı*
Gazel 615
Mısra: **9**
Avlanmak, av olmak.

Ṣayd oldı Rūḥī iki kemān-dāra neylesün
Bir yaña ġamzeñ oḳlar anı bir yaña gözüñ

ṣayd-efgen:

1. **ṣayd-efgen:**-*üñ*
Gazel 304
Mısra: **8**
Avcı.

Murġ-ı cānın muttaṣıl ʿāṣıḳlaruñ eyler şikār
Çeşm-i sūz-engīzi ol ṣayd-efgenüñ şehbāzıdur

2. **ṣayd-efgen:**
Gazel 721
Mısra: **4**
Avını avlayıp düşüren, yere seren, avcı.

Gāh zülfüñ ʿarż ḳıl ʿuşşāḳa gehi ġamzeñi
Ol kemend ü tīr ile meydāna gel ṣayd-efgen ol

ṣayd-gāh:

1. **ṣayd-gāh:**-*da*
Terkib-bend 9
Mısra: **38**
Avlanma yeri, avlak II Dünya.

ʿAnḳā ne deñlü olsa ḳavī pence ṭamʿ-ḫ̌ār
Olmaz bu ṣayd-gāhda ammā hümā şikār

2. **ṣayd-gāh:**-*dan*
Gazel 983
Mısra: **5**
Av yeri, avlak.

Bir iki ṣayd ile dönmez ġazālum ṣayd-gāhdan
Çıḳup meydān-ı ḥüsne günde ister biñ şikār ilte

ṣayd-gāh-ı ʿaşḳ:

1. **ṣayd-gāh-ı ʿaşḳ:**-*da*
Gazel 769
Mısra: **3**
Aşk avlağı.

Çeşmi bir āhūdur ammā ṣayd-gāh-ı ʿaşḳda
Eylemişdür nice şehbāz hümā-pervāzı rām

ṣāyd-gāh-ı naẓm:

1. **ṣāyd-gāh-ı naẓm:**
Gazel 905
Mısra: **17**
Şiir avlağı.

Rūḥīnüñ oldı cilve-gehi ṣāyd-gāh-ı naẓm
Şehbāz-ı ṭabʿı dem-be-dem eyler şikār-ı nev

ṣayd-ı dām-ı zevḳ ol-:

1. **ṣayd-ı dām-ı zevḳ ol-:**-*ur, -sa*
Gazel 311
Mısra: **3**
Zevk tuzağının avı olmak.

Ṣayd-ı dām-ı zevḳ olursa murġ-ı dil olmaz ʿaceb
Kim ḥabāb-ı bāde-i nāb aña āb u dānedür

ṣayd-ı şikeste-bāl:

1. **ṣayd-ı şikeste-bāl:**-*üz*
Gazel 329

Mısra: **11**
Kırık kanatlı av.

Ṣayd-ı şikeste-bālüz pāmāl-ı raḫş-ı yāruz
Cān gerdeninde ammā müşgīn-kemendimüz var

sāye:

1. **sāye:**-*m*
Gazel 819
Mısra: **2**
Gölge.

Eylesem ḳaddümi ḫāk-ı ḳademüñ almaġa ḫam
Benden evvel düşer üstine ḥasedden sāyem

2. **sāye:**-*ñ, -de*
Gazel 52
Mısra: **6**
Gölge || Himaye, gözetme.

Ayırma gölgeñi bizden ḥarīḳ-i şems-i hicrānuz biz
Nola sāyeñde ḫoş geçsek senüñ ey serv-i bī-hemtā

3. **sāye:**-*s, -i, -n, -de*
Gazel 631
Mısra: **3**
(Biri veya bir şey) Vesilesiyle, yardımıyla, desteğiyle. ll Gölge.

Çün sāyesinde ḫoş giçer erbāb-ı maʿrifet
Yārab zevāla irmeye ḫurşīd-i devletüñ

4. **sāye:**-*(s)i, -(n)de*
Kaside 24
Mısra: **18**
Gölge. II Yardım, himaye.

O şāh-ı mülk-i suḫan ser-fīrāz-ı ehl-i yaḳīn
Ki sāyesinde anuñ ḫoş geçer dem-i fużalā

5. **sāye:**-*ñ, -de*
Gazel 953
Mısra: **3**
Gölge. || (Biri veya bir şey) Sebebiyle, yardımıyla, desteğiyle.

Ruḥuñ zülfüñde pinhān u göñül sāyeñde ser-gerdān
Nitekim şemʿ fānūs içre vü pervāne ẓulmetde

sāye şal-:

1. **sāye şal-:**
Gazel 999
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gölge yapmak, gölgelendirmek. || Koruyup gözetmek, himayesi altına almak.

Sāye şal başımuza mihr-i cihān-tābımuz ol
Kendüñi mihr ile āfāḳda meşhūr eyle

2. **sāye şal-:**-*mış*
Gazel 332
Mısra: **9**
Gölge yapmak, gölgelendirmek.

Sāye şalmış ʿāleme evc-i saʿādetde yaḫūd
Rāyet-i mesned-nişīn-i Yesreb ü Baṭhā mıdur

sāyebān:

1. **sāyebān:**
Gazel 919
Mısra: **2**
Gölgelik, otağ. || Aşığın kaşları.

şanur ebrūlarum kim görse çeşm-i eşk-bār üzre
Çatılmış iki ʿālī sāyebān iki pıñar üzre

sāye-dār:

1. **sāye-dār:**
Kaside 10
Mısra: **32**
Gölgesi olan, gölge yapan. || Koruyan, gözeten.

Müddeʿī şānın bulmaz ne ḳadar saʿy itse
Sāye-dār olmaġile şāh-ı güle irmez bīd

sāye-i ʿadl:

1. **sāye-i ʿadl:**-*i, -n, -de*
Kaside 16
Mısra: **22**
(Bir kimsenin) Adaletinin gölgesi.

Kisri-i luṭfı çeküpdür ʿāleme zencīr-i ʿadl
Sāye-i ʿadlinde olmışdur cihān āsūde-ḫāl

2. **sāye-i ʿadl:**-*i, -n, -de*
Tarih 3
Mısra: **6**
(Bir kimsenin) Adaletinin gölgesi; himayesi.

Yine ṭoġdı maṭlaʿ-ı ʿizzetten ol ḫurşīd kim
Ḫoş giçerler sāye-i ʿadlinde erbāb-ı kelām

sāye-i bīd:

1. **sāye-i bīd:**
Gazel 137
Mısra: **8**
Söğüt ağacının gölgesi.

Kenār-ı cūda varup ḫ ʿāba mest-i ʿaşḳ şanur
Ki ẓıll-ı per-i hümādur başında sāye-i bīd

sāye-i iḥsān:

1. **sāye-i iḥsān:**-*ı, -n, -da*
Tarih 4
Mısra: **19**
(Bir kimsenin) İyiliğinin gölgesi, himayesi.

Şuʿarā ḫoş giçeler sāye-i iḥsānında
Ḳadr u ḳıymet bula fi'l-cümle metāʿ-ı eşʿār

sāye-i ḳadd-i bülend:

1. **sāye-i ḳadd-i bülend:**-*üñ*
Gazel 927
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yüce boyunun gölgesi.

Sāye-i ḳadd-i bülendüñ ʿāşıḳ-ı dīdāruña
Gerçi iḳrār itdüñ ammā ṭurmaduñ iḳrāruña

sāye-i ḳadd:

1. **sāye-i ḳadd:**-*uñ*
Tahmis 6
Mısra: **14**
(Sevgilinin) Boyunun gölgesi.

Bī-vücūdum gerçi kim ʿaşḳuñ yolında ẕerre-vār
Sāye-i ḳadduñ gibi yanuñca sürünsem ne var

sāye-i luṭf:

1. **sāye-i luṭf:**-*ı, -n, -da*
Gazel 160
Mısra: **9**
Lütfun gölgesi. || *Himaye.*

Ġarīb-i ʿaşḳam ammā sāye-i luṭfında ḫoş-ḥālem
Beni tenhā ḳomaz bir ẕerre-perver āfitābum var

2. **sāye-i luṭf:**-*ı, -n, -da*
Gazel 466
Mısra: **19**
(Sevgilinin) İyilik ve kereminin gölgesi.

Hemīşe sāye-i luṭfında ḫoş geçer günimüz
Duʿā-yı devlet-i ʿOs̱mān-ı Cem-cenāb iderüz

3. **sāye-i luṭfa:**-*ı, -n, -da*
Tarih 2
Mısra: **23**
(Bir kimsenin) Lütuflarının gölgesi.

Sāye-i luṭfında ḫoş geçse ʿaceb mi kāʿināt
Ẕerre-perver dehre ol mihr-i münīr oldı yine

sāye-i maʿdelet-i āṣaf-ı cem-şavlet:

1. **sāye-i maʿdelet-i āṣaf-ı cem-şavlet:**-*de*
Kaside 37
Mısra: **35**
Cem gibi hücuma geçen vezirin adaletinin gölgesi.

Sāye-i maʿdelet-i āṣaf-ı Cem-şavletde
Cemʿ olurlar mı yine bezmine aʿyān nicedür

sāye-i maʿdelet:

1. **sāye-i maʿdelet:**-*i, -n, -de*
Tarih 5
Mısra: **24**
Adaletin gölgesi. || *Himaye.*

Kim idüp devlet-i eyyāmına mesrūr olalar
Sāye-i maʿdeletinde süreler ẕevḳ u ṣafā

2. **sāye-i maʿdelet:**-*i, -n, -de*
Tarih 46
Mısra: **9**
(Bir kimsenin) Adaletinin gölgesi; himayesi.

Sāye-i maʿdeletinde o bahār-ı keremüñ
Eylesün geşt-i çemen beste-i zencīr-i belā

sāye-i merḥamet:

1. **sāye-i merḥamet:**-*i, -n, -de*
Terkib-bend 3
Mısra: **20**
(Bir kimsenin) Merhametinin gölgesi.

Cümleden vāṣıl-ı cennet olan Aḥmed Çāvuş
Sāye-i merḥametinde geçinürken niceler

sāye-nişīn-i ʿalem-i ḫurşīd:

1. **sāye-nişīn-i ʿalem-i ḫurşīd:**-*üz*
Gazel 494
Mısra: **8**
Güneş sancağının gölgesinde oturan.

Meşʿal-i mehle gice devr iderüz dünyāyı
Gündüzin sāye-nişīn-i ʿalem-i ḫurşīdüz

sāye-ṣıfat:

1. **sāye-ṣıfat:**
Gazel 130
Mısra: **10**
Gölge gibi.

Ol serv-ḳaduñ dāmenin elden ḳoma Rūḥī
Bir gün düşesin sāye-ṣıfat pāyına şāyed

sāye-vār:

1. **sāye-vār:**
Gazel 746
Mısra: **3**
Gölge gibi.

Devlet-i pā-būsına irmek dilerseñ sāye-vār
Sür yüzüñ ḫāka taẕarruʿ eyle yalvar ey göñül

sāye-veş:

1. **sāye-veş:**
Gazel 224
Mısra: **3**
Gölge gibi.

Düşüp rāh-ı belāda sāye-veş çignendügüm dāʾim
O serv-i ser-fırāzuñ ḳadd-i bālāsı belāsıdur

şayf:

1. **şāyf:**
Gazel 710
Mısra: **16**
Yaz mevsimi.

Ḥażret-i ʿOs̱mān Pāşā-yı celīlü'l-ḳadr kim
Dest-i ʿirfānı virür şāyf u şitā aḥbāba gül

şayf ü şıtā:

1. **şayf ü şıtā:**
Kaside 34
Mısra: **69**
Yaz ve kış. || *Devamlı, durmaksızın.*

Tāze tāze gülleri açılmada şayf ü şıtā
Bāġ-ı ṭabʿında selāset nehr-i cārīdür müdām

şayf u şitā dime-:

1. **şayf u şitā dime-:**-*z*
Kaside 10
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaz kış demeden, bütün yıl boyunca, zaman farketmeksizin.

Bāġbān-ı çemen-i luṭfı dimez şayf u şitā
Sīm ü zerden şunar aḥbāba gül-i surḫ u sefīd

saʿy-ı bāliġ eyle-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **saʿy-ı bāliġ eyle:**
Gazel 723
Mısra: **6**
Ulaşmaya çalışmak; tam ve eksiksiz gayret göstermek.

Ādem odur ki ḳābil-i feyż-i İlah ola
Feyż-i İlaha saʿy-ı bāliġ eyle ādem ol

<u>şayıḳla-:</u>

1. **şayıḳla-:**-*r*
Gazel 181
Mısra: **10**
Uykuda veya ateşli bir hastalıktan ileri gelen dalgınlık halinde belirli bir anlam taşımayan, tutarsız, abuk sabuk sözler söylemek.

Ṣīve-i vaṣluñ umar Rūḥī-i bīmār didüm
Ol ṭabīb-i dil u cān güldi didi ṣayıḳlar

<u>sāyil:</u>

1. **sāyil:**-*üñ*
Tarih 50
Mısra: **12**
Dilenci.

Ṣol deñlü niʿmet çekdi kim ḳıldı cihānı muġtenem
Aç gözlülıġından eger olmazsa şükri sāyilüñ

<u>sāyir:</u>

1. **sāyir:**-*i, -dir*
Gazel 203
Mısra: **10**
Başka, öteki, diğer.

İnanma Rūḥi-i <u>s</u>ābit-ḳadem ide seni terk
Bu kārı eyleyen ey cevr-pīşe sāyiridir

<u>sāyir ol-:</u>

1. **sāyir ol-:**-*a, -lar*
Terkib-bend 8
Mısra: **196**
Yürümek, hareket etmek.

Gāh eyleyeler ʿālem-i tefrīdde seyrān
Gāhī olalar ʿālem-i terkībde sāyir

<u>ṣayḳal:</u>

1. **ṣayḳal:**
Kaside 41
Mısra: **45**
Cila, parlaklık.

Göñül āyinesine olmasa mihrüñ ṣayḳal
ʿAzl ü naṣbında cihānuñ dilese ḳādirdür

<u>ṣayḳal ur-:</u>

1. **ṣayḳal ur-:**
Terkib-bend 8
Mısra: **18**
Cilalamak, parlatmak.

Sāḳī getür ol bādeyi kim dāfiʿ-i ġamdur
Ṣayḳal ur o mirʾāta ki pür-jeng -i elemdür

<u>ṣayḳal-ı ʿaşḳ:</u>

1. **ṣayḳal-ı ʿaşḳ:**-*uñ, -la*
Gazel 132
Mısra: **5**
Aşk cilası.

Ṣayḳal-ı ʿaşḳuñla pāk itdüm göñül āyīnesin
Şāhid-i ḥālumdur ey gül-çehre egnümde nemed

<u>ṣayḳal-ı behcet-feżā:</u>

1. **ṣayḳal-ı behcet-feżā:**-*dur*
Gazel 976
Mısra: **7**
Güzelliği artıran cila.

Naẓar bir ṣayḳal-ı behcet-feżādur ḳadrini bil kim
Yıḳılmaz ṣoñra mirʾāt-ı cemāluñ yüz ṭutar pasa

<u>ṣayḳal-ı ʿişret:</u>

1. **ṣayḳal-ı ʿişret:**-*le*
Tarih 75
Mısra: **4**
İçki cilası.

Bildi ʿayş u nūşdur iḳbāl-i devletden ġaraż
Ṣayḳal-ı ʿişretle ḫāṭırdan gider jeng-i melāl

<u>ṣayḳal-ı jeng-i zalām:</u>

1. **ṣayḳal-ı jeng-i ẓalām:**
Kaside 34
Mısra: **8**
Paslı karanlığın cilası.

Sebze-i nevḫīz-i deşti sürme-i çeşm-i nücūm
Lāle-i sīrāb-ı kūhı ṣayḳal-ı jeng-i ẓalām

<u>ṣayḳal-ı mey:</u>

1. **ṣayḳal-ı mey:**-*le*
Gazel 811
Mısra: **4**
İçki cilası.

Ḳaplamışdı ṭabʾumuñ mirʾātını gerd-i riyā
Ṣayḳal-ı meyle anı sildüm mücellā eyledüm

2. **ṣayḳal-ı meyl:**-*e*
Gazel 654
Mısra: **3**
Sevgi ve ilgi cilası.

Mümkin iken ṣayḳal-ı meyle cilā virmek niçün
Jeng-i ġamdan olmaya mirʾāt-ı dil gül gibi pāk

<u>ṣayḳal-ı müjde-i iḳbāl-i vezīr-i dānā:</u>

1. **ṣayḳal-ı müjde-i iḳbāl-i vezīr-i dānā:**
Tarih 46
Mısra: **1**
Akıllı vezirin verdiği makam müjdesinin cilası.

Ṣayḳal-ı müjde-i iḳbāl-i vezīr-i dānā
Oldı mirʿāt-ı dil-i ġam-zedesi jeng-zidā

<u>ṣayḳal-ı ẓulmet-zidā-yı reʿfet:</u>

1. **ṣayḳal-ı ẓulmet-zidā-yı reʿfet:**-*i*
Tarih 7
Mısra: **11**
Merhametin karanlığı gideren cilası.

Şāma geldi ṣayḳal-ı ẓulmet-zidā-yı reʿfeti
Oldı Şām āyinesinden rāfiʿ-i jeng-i ẓalām

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

<u>ṣayyād:</u>

1. **ṣayyād:**-*dur*
Gazel 381
Mısra: **3**
Avcı.

İki ṣayyāddur ebrūları dildāruñ kim
Her biri zīr-i kemendinde bir āhū götürür

2. **ṣayyād:**
Gazel 127
Mısra: **8**
Avcı. II Sevgilinin gözü.

Ġamze-i yārdan ey dil nice raḥm istersin
Kim görüpdür ki ide ṣayda teraḥḥum ṣayyād

3. **ṣayyād:**-*uñ*
Gazel 638
Mısra: **8**
Avcı. || Sevgili.

Nice cān ḳurtaralum ġamze-i ḫūn-rīzüñden
Ṣayda olur mı begüm merḥameti ṣayyāduñ

<u>ṣayyād-ı ezel:</u>

1. **ṣayyād-ı ezel:**
Gazel 80
Mısra: **3**
Ezel avcısı.

Ṣayyād-ı ezel dāmını ḳurmazdan öñürdi
Dil bülbüli olmışdı giriftār-ı maḥabbet

<u>ṣayyād-ı ḫüsn:</u>

1. **ṣayyād-ı ḫüsn:**
Gazel 705
Mısra: **7**
Güzellik avcısı.

Ehl-i diller ṣaydına ḳurmış anı ṣayyād-ı ḫüsn
Bir muʿanber dāmdur zülf-i ḫam-ender-ḫam degül

<u>ṣayyād-ı ṣaḥrā-yı firīb:</u>

1. **ṣayyād-ı ṣaḥrā-yı firīb:**
Gazel 156
Mısra: **7**
Çöllerin hileli avcısı.

Ṣūret-i taḳvādadur ṣayyād-ı ṣaḥrā-yı firīb
Dāne- çīn-i vaʿẕ olan bend-i kemend-i keyd olur

<u>sāz:</u>

1. **sāz:**
Gazel 824
Mısra: **12**
Çalgı aleti.

Eṣ-ṣalā Rūḥī ḥarīf-i bezm olan gelsün beri
Bādemüz ḫūn-ı ciger efġānımuz sāz idelüm

2. **sāz:**
Gazel 41
Mısra: **10**
Sevinç, mutluluk.

Ben göñül yaḳmada ẕevḳ itmede sen yanumda
Bu imiş ḳısmetimüz sāz saña sūz baña

3. **sāz:**
Gazel 521
Mısra: **6**
Her çeşit musiki aletine verilen isim, çalgı.

Nola yanup yaḳılup hicrüñle feryād eylesek
Ehl-i ẕevḳuz bezmimüzde eksik olmaz sūz u sāz

4. **sāz:**
Kaside 28
Mısra: **58**
Çalgı II Çalıp söyleme.

Mādām ki çarḫuñ sebeb-i ẕevḳ u semāʿı
Nāhīddeki sāz ola ḫurşīddeki söz

5. **sāz:**-*a*
Gazel 1043
Mısra: **12**
Her çeşit mûsikî aletine verilen isim, çalgı. || (Aşığın benzi için) Rengi sazı andıran, uçuk sarı.

Sāz-ı cefāyı destine alup felek bizi
Żaʿfile mūya döndürüp ol sāza baġladı

<u>sāz u söz:</u>

1. **sāz u söz:**-*e*
Kaside 36
Mısra: **5**
Eğlence.

Sāz u söze ḳalmadı evvelki gibi meylimüz
Yaʿni dilden ārzū başdan hevā eksilmede

<u>sāz-ı ʿaşḳ:</u>

1. **sāz-ı ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 410
Mısra: **5**
Aşk musikisi.

Sāz-ı ʿaşḳuñ idemez kimse hevāsın teşḫīṣ
Ol ḳadar var ki hemān işidilür bir sesdür

2. **sāz-ı ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 1
Mısra: **5**
Aşk sazı, aşk çalgısı.

Sāz-ı ʿaşḳuñ kimse gūş itmiş degüldür naġmesin
Ol ḳadar vardur ki ṭutmış kāʾinātı bir ṣadā

<u>sāz-ı cefā:</u>

1. **sāz-ı cefā:**-*y*, -*ı*
Gazel 1043
Mısra: **11**
Cefa sazı; cefa çalgısı.

Sāz-ı cefāyı destine alup felek bizi
Żaʿfile mūya döndürüp ol sāza baġladı

<u>sāz-ı ṭarab:</u>

1. **sāz-ı ṭarab:**-*uñ*
Gazel 1076
Mısra: **10**
Sevinç ve şenlik çalgısı.

Noldı felegüñ naġme-i dil-sūzına gūyā
Sāz-ı ṭarabuñ dest-i ḳażā tārını çözdi

sāz-kār:

1. **sāz-kār:**-*um*
Müsemmen 1
Mısra: **20**
Uygun, muvafık. || Kişinin kendine denk bir arkadaş, yoldaş.

Dil-i bī-ṭāḳatumda ẕerrece ṣabr u ḳarārum yoḳ
Ṭarīḳ-i ʿaşḳa düşdüm hem-rehüm yoḳ sāz-kārum yoḳ

sebʿa:

1. **sebʿa:**
Tarih 19
Mısra: **4**
Yedi. || Yedi felek.

Nūş-ı cān itdi fenā cāmın o naḳd-i Cem-vaḳt
Ki ecel zehrini tīri içürürdi sebʿa

sebak:

1. **sebaḳ:**
Gazel 139
Mısra: **9**
Ders, ders alma.

Rūḥī biz ol kitābdan alduḳ sebaḳ ki ḫalḳ
Her nüktesinden eylediler biñ kitāb aḫẕ

sebāt:

1. **ṣebāt:**
Gazel 942
Mısra: **10**
Sabit olma, bir halde, bir mahalde ber-karar olma.

Didüm sipihre baña nīş u ġayra nuşuñ var
Didi ṣebāt ne nīşümde var ne nūşumda

2. **ṣebāt:**
Gazel 230
Mısra: **6**
Kararlılık.

Mihr-i sipihre ẕerrece yoḳ iʿtibārımuz
O bī-ṣebātdan nice ādem ṣebāt umar

sebeb:

1. **sebeb:**
Gazel 59
Mısra: **1**
Neden, gerekçe.

ʿĀşıḳam ben sīnemüñ dāġına ʿaşḳuñdur sebeb
Senden ammā sāʿid-i sīmīne dāġ urmaḳ ʿaceb

2. **sebeb:**
Gazel 341
Mısra: **11**
Bir olayın meydana gelmesine neden olan şey, neden.

ʿUşşāḳı ḳoyup ġayrile bāzāra sebeb ne
Ol Yūsuf-ı gül-çehreye bizden ne żarar var

sebeb ol-:

1. **sebeb ol-:**-*dı*
Gazel 1049
Mısra: **6**
Bir şeyin olmasına veya yapılmasına yol açmak, olmasını, yapılmasını gerektirmek, neden olmak.

Erbāb-ı dili ḳırdı geçürdi lebüñ ammā
Bu fitneye hep nergis-i mestüñ sebeb oldı

2. **sebeb ol-:**-*ma, -sa*
Kaside 21
Mısra: **9**
Neden olmak, yol açmak.

Cevrden ḳaçmaz idüm olmasa teşnīʿe sebeb
Faḳrden çekdügüm ālām u ġam u renc ü ʿanā

sebeb-i intiḳām-ı çarḫ:

1. **sebeb-i intiḳām-ı çarḫ:**
Gazel 768
Mısra: **9**
Feleğin intikam sebebi.

Oldı zamānede sebeb-i intiḳām-ı çarḫ
Ol şūḫ-ı şīve-kārile işāretler itdügüm

sebeb-i ıttıṣāl:

1. **sebeb-i ıttıṣāl:**
Gazel 226
Mısra: **10**
Kavuşma sebebi.

Kūyından oldı gitdi raḳībile munfaṣıl
Rūḥī-i bī-kese sebeb-i ıttıṣāl vir

sebeb-i ʿizz ü ʿalā:

1. **sebeb-i ʿizz ü ʿalā:**
Kaside 21
Mısra: **42**
Yücelik ve itibar sebebi.

ʿÖmri ümmīd-i ʿaṭāsıyla geçen bendelere
Ḫidmet-i ḫāk-i cenābı sebeb-i ʿizz ü ʿalā

sebeb-i ḳurb-ı bārgāh-ı ilah:

1. **sebeb-i ḳurb-ı bārgāh-ı ilah:**
Gazel 798
Mısra: **21**
Allah'ın huzuruna yakınlaşma sebebi.

Sebeb-i ḳurb-ı bārgāh-ı İlah
Terk-i cāh u celāl imiş bildüm

sebeb-i rıfʿat-ı yārān-ı suḫandān:

1. **sebeb-i rıfʿat-ı yārān-ı suḫandān:**
Tarih 41
Mısra: **8**
Şair dostların arasında üstün olma sebebi.

Ḫākim-i vaḳt olıcaḳ Edrineye devletile
Sebeb-i rıfʿat-ı yārān-ı suḫandān oldı

sebeb-i tefrīḳa-i fikr-i ġam-endūz ol-:

1. **sebeb-i tefrīḳa-i fikr-i ġam-endūz ol-:**-*dı*
Kaside 28
Mısra: **10**
Kederli düşüncelerden arınmaya neden olmak.

Cemʿiyyet-i ezhār-ı ṣafā-baḫş-ı çemenzār
Oldı sebeb-i tefrīḳa-i fikr-i ġam-endūz

sebeb-i vaḥdet:

1. **sebeb-i vaḥdet:**
Gazel 453
Mısra: **2**
Birlik sebebi. || Tek bir sevgili için.

Ol māh içündi bu şeb ġayrılarla şoḥbetimüz
Ṣafāyı gör sebeb-i vaḥdet oldı keşretimüz

sebeb-i zevḳ:

1. **sebeb-i ẕevḳ:**
Kaside 28
Mısra: **56**
Eğlenme sebebi.

Mādām ki bu köhne çemenzārda Rūḥī
Erbāb-ı ṣafāya sebeb-i ẕevḳ ola nevrūz

sebeb-i zevḳ u semāʿ:

1. **sebeb-i ẕevḳ u semāʿ:**-*ı*
Kaside 28
Mısra: **57**
Eğlenme ve sema etme sebebi.

Mādām ki çarḫuñ sebeb-i ẕevḳ u semāʿı
Nāhīddeki sāz ola ḫurşīddeki söz

sebebsüz:

1. **sebebsüz:**
Kaside 8
Mısra: **17**
Sebebi olmayan, belli bir sebebe dayanmayan.

Velī olmaz sebebsüz iş sebeb elbette lāzımdur
Ne işlerse ḳażā lābüd eliyle işler insānuñ

sebīke:

1. **sebīke:**-*s*, -*i*, -*n*
Kaside 17
Mısra: **3**
Eritilip kalıba dökülen parça, külçe.

Çarḫuñ bu gice çaldı bir altun sebīkesin
Peyk-i zamāne irgüricek ʿıyddan nüvīd

sebīl eyle-:

1. **sebīl eyle-:**
Terkib-bend 2
Mısra: **41**
Karşılık beklemeden bol bol vermek, bol bol dağıtmak.

Varluġuñ eyle ṭarīḳ-i Ḥażret-i Ḥaḳda sebīl
Ṭāʿat-i Ḥaḳdan o ḫod bir laḥẓa fāriġ olmadı

sebīl ḳıl-:

1. **sebīl ḳıl-:**-*dı*
Tarih 55
Mısra: **3**
Bol bol harcamak; bol bol dağıtmak.

Mālını rāh-ı Ḥaḳda ḳıldı sebīl
Yapdı bir çeşme-i ḥayāt-resān

sebīl-i ḥakk:

1. **sebīl-i ḥaḳḳ:**-*a*
Tarih 54
Mısra: **10**
Hayrat olarak bir cami yanında ve bir külliyeye bağlı veya bağımsız olarak yapılmış su dağıtım yeri; sebilhane.

Bu ʿālī çeşme-sārı eyleyüp yüz luṭf ile iḥyā
Sebīl-i Ḥaḳḳa bir dil-keş muṣallā eyledi peydā

sebīlullah:

1. **sebīlullah:**-*da*
Terkib-bend 2
Mısra: **50**
Allah yolu, Allah rızası.

Gelmeye dehre Ḥasan Beg gibi bir ehl-i beyan
Giçürüp ʿömrin riyāżetle sebīlullahda

sebū:

1. **sebū:**
Gazel 469
Mısra: **10**
Şarap kabı, şarap testisi.

Düşerse cürʿa nūş eylerse Rūḥī bu ne sırdur kim
Bugün ṭutsa ne deñlü meclis-i meyde sebū düşmez

sebük-bār:

1. **sebük-bār:**
Gazel 163
Mısra: **16**
Dert yükü taşımayan, düşünce ve gamdan uzak (olan kişi).

Rūḥiyā terk-i taʿalluḳ idegör ʿaşḳda kim
Menzile tīz irişür ol ki sebük-bār yürür

sebū-yı bāde:

1. **sebū-yı bāde:**-*y*, -*i*
Gazel 942
Mısra: **12**
Şarap testisi.

Sitem ṭaşın başuma yaġdururlar ey Rūḥī
Sebū-yı bādeyi gördükde ḫalḳ dūşumda

sebz:

1. **sebz:**-*e*, -*den*
Kaside 18
Mısra: **9**
Çimen, yeşillik.

Sebzeden bāġa şalup bād yeşil seccāde
Başladı itmege bülbülleri birbir irşād

2. **sebz:**
Gazel 114
Mısra: **7**
Yeşil. II Taze.

Olmaz ḫaṭıyla kāküli gibi siyāh u sebz
Yoḳdur dişiyle laʿlına beñzer sefīd u surḫ

3. **sebz:**
Gazel 115
Mısra: **7**
Yeşil, taze, yeni.

Bir midür ḫaṭṭuñla sebz olmaḳla her berk-i güşā

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Laʿluña beñzer mi olmış ṭutalum ʿunnāb surḫ

sebze:

1. **sebze:**-*ye*
Gazel 910
Mısra: **12**
Çimen, yeşillik.

Ḫaṭuñuñ irmedi taḥḳīḳine ehl-i taḳlīd
Kimisi sebzeye beñzetdi kimi reyḥāna

sebze-i gülzār:

1. **sebze-i gülzār:**-*ı*
Gazel 45
Mısra: **1**
Gül bahçesinin yeşillikleri.

Ḳoyup ol ḫaṭṭı öger sebze-i gülzārı baña
Bāġbān gül ṣatayın dir bir iki ḫārı baña

sebze-i hatt:

1. **sebze-i ḫaṭṭ:**-*uñ*
Gazel 254
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Yeni çıkmış ayva tüyleri.

Dil ṣafḥa-i ḫaddüñ gibi rengīn-semen ister
Cān sebze-i ḫaṭṭuñ gibi müşkīn-çemen ister

sebze-i nev-ḫīz:

1. **sebze-i nev-ḫīz:**-*e*
Gazel 866
Mısra: **1**
Taze bitmiş yeşillikler.

Sebze-i nev-ḫīze şanma baş eger āhū-yı Çīn
Eyler ey meh nergis-i mestüñ görüp ser-ber-zemīn

sebze-i nevhīz-i deşt:

1. **sebze-i nevḫīz-i deşt:**-*i*
Kaside 34
Mısra: **7**
Ovada yeni yetişen, taze sebze(ler).

Sebze-i nevḫīz-i deşti sürme-i çeşm-i nücūm
Lāle-i sīrāb-ı kūhı ṣayḳal-ı jeng-i ẓalām

sebze-veş:

1. **sebze-veş:**
Kaside 27
Mısra: **14**
Yeşillik gibi.

Dāne-veş kimin nihān eyler ḫażīż-i ḫākda
Sebze-veş rūy-ı zemīn üzre kimin peydā ider

sebze-zār:

1. **sebze-zār:**-*da*
Gazel 967
Mısra: **1**
Yeşillik, çayırlık, çimenlik yer.

Gül şevḳi ile nūş-ı mey it sebze-zārda
Ammā be-şarṭ-ı an ki leb-i cūybārda

sebze-zār-ı ḳalb:

1. **sebze-zār-ı ḳalb:**-*imüz*
Gazel 661
Mısra: **8**
(Aşığın) Çimenliğe benzeyen kalbi.

Bildiler Mecnūnluġum gūyā ki ülfet baġlayup
Mesken itdi sebze-zār-ı ḳalbimüz āhūlaruñ

sebze-zār-ı nev:

1. **sebze-zār-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **28**
Yeni bir çimenlik.

Luṭf-ı bahārı mezraʿ-ı ḫāṭırda gül gibi
Her gün başına bitüre bir sebze-zār-ı nev

sebz-hat:

1. **sebz-ḫaṭ:**
Gazel 565
Mısra: **1**
Yeşil ayva tüylü (sevgili).

Cānib-i aġyāra yüz yirden gider ol sebz-ḫaṭ
Nola bizden yaña bir kez gelse yol itse ġalaṭ

2. **sebz-ḫaṭ:**-*sın*
Gazel 132
Mısra: **1**
Yeşil (yeni oluşmuş) ayva tüylü.

Serv-ḳadsin sebz-ḫaṭsın ġonca-femsin lāle-ḫad
ʿĀlemi aralamışsın ḫüsnile ey serv-ḳad

sebz-i destār:

1. **sebz-i destār:**-*ile*
Gazel 828
Mısra: **1**
Yeşil sarık.

Sebz-i destārile ki ṣalınsa ol sīm-endām
Serv-i ser-sebze döner kim ide nāzile ḫırām

sebz-i melīh:

1. **sebz-i melīḥ:**
Gazel 102
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Güzel ayva tüyleri.

Ḫaṭıyla ʿārızı yāruñ iki güzeldür kim
Birisi sebz-i melīḥ u biri beyāż-ı ṣaḥīḥ

seccāde:

1. **seccāde:**
Gazel 216
Mısra: **10**
Yere serilip üzerinde namaz kılmaya yarayan eşya.|| Namaz.

Bāde-i ʿaşḳuñ alanlar neşʾesin Ṣanʿān-miṣāl
Terk idüp seccāde vü tesbīḥi mey-nūş oldılar

2. **seccāde:**
Gazel 327
Mısra: **4**
Bir kişinin üzerinde namaz kılabileceği büyüklükte, halı, kilim, post veya kumaştan yaygı, namazlık.

Ādābile baṣ pāyuñı ḫāk-i der-i yāre
Ey zāhid-i şeyyād su seccāde degüldür

seccāde-i pür-nakş:

1. **seccāde-i pür-nakş:**-*uñ, -ı*
Gazel 946
Mısra: **7**
Nakış dolu seccade.

İtme terk ehline seccāde-i pür-naḳşuñı ʿarż
Yegdi biñ böyle münaḳḳaşdan ise bir sāde

seccâde-nişîn:

1. **seccāde-nişīn:**
Terkib-bend 8
Mısra: **167**
Seccadede oturan II Mürşit.

Taḳlīd ile seccāde-nişīn olmış oturmış
Taḥḳīḳde amma ḫar-ı bigüsiste-ʿināndur

secde it-:

1. **secde id-:**
Gazel 417
Mısra: **24**
Alnı, eli, ayakları, dizleri, ayak parmaklarını yere getirmek. Allah'ın büyüklüğü, yüceliği önünde hiçliğini göstermek ve O'nu ululamak maksadıyle vücûdu alın, burun, el ayaları, dizler ve ayak parmakları yere değecek duruma getirmek, bu durumda yere kapanmak.

Ḳıble-i maʿniyi fehmeylemeyen kec-revler
Seḥvile secde idüp ecr-i ʿazīm isterler

secde kıl-:

1. **secde ḳıl-:**-*sa, -m*
Gazel 1016
Mısra: **7**
Secde etmek.

Ser-i kūyuñda yāruñ secde ḳılsam küfre ḥaml itme
Ḫudā ḥāżırdur ey ṣūfī bilürsin çünki her yirde

secdegeh:

1. **secdegeh:**-*ün*
Kaside 5
Mısra: **29**
Secde yeri.

Cehd it ki ola secdegehüñ Kaʿbe-i Necef
Ol cāy-ı pāke yüz sürebilsen zihī şeref

seçil-:

1. **seçil-:**-*sün*
Gazel 1038
Mısra: **7**
Ayırt edilmek, fark edilmek.

Seçilsün cāna başa ḳalmayanlar geldi o serkeş
Elinde tīġ-i ḫūn-rīzi belinde tīġ-i berrānı

sed ol-:

1. **sed ol-:**-*ma, -da*
Kaside 36
Mısra: **27**
Kapanmak, kapamak, engel olmak.

Rūy-ı nāsa bāb-ı ḫayrāt olmada gitdükce sed
Ḳalb-i ehl-i ḥālden mihr-i Ḫudā eksilmede

sedd:

1. **sedd:**
Gazel 480
Mısra: **20**
Engel, mani.

Gelemez yolımuza ehl-i ġaraż ey Rūḥī
Ṭaġlar sedd olamaz bize ki ṭūfānuz biz

sedd ol-:

1. **sedd ol-:**-*maz*
Gazel 983
Mısra: **9**
Durdurmak, engel olmak.

Cihānuñ ḫār u ḫāşākı gözüm yaşına sedd olmaz
Meger bād-ı ṣabā kūy-ı ḥabībümden ġubār ilte

sedd-i āh:

1. **sedd-i āh:**
Gazel 796
Mısra: **8**
Ah seddi. || Aşığın ahlarının engelleyici bir set oluşturması.

Riyāż-ı kūyuña varmaḳ muḥāl oldı belāyı gör
Sirişk-i çeşmüm oldı baña sedd-i āh sulṭānum

sedd-i bāb:

1. **sedd-i bāb:**-*ı*
Gazel 906
Mısra: **2**
Kapıyı kapama, örtme.

Görseñ ḳapuñda bendeñi şāhum ʿitābı ḳo
Genc-i viṣāl ṭalebine sedd-i bābı ḳo

sedd-i kelām:

1. **sedd-i kelām:**
Kaside 30
Mısra: **4**
Konuşmayı kesme, susma.

Bir mülkde ki ḳadr-şināsı kemāl ola
Sedd-i kelām ola ne revā şiddet-i kelāl

sedd-i rāh:

1. **sedd-i rāh:**
Gazel 1078
Mısra: **4**
Yolu kapama, yola set çekme, engel.

Saʿy ḳıl cilvegehüñ ʿarş-ı muʿallā olsun
Sedd-i rāh itmeyigör kendüñe dām hevesi

sedd-i rāh-ı ḳürb:

1. **sedd-i rāh-ı ḳürb:**-*dur*
Gazel 755
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Yakınlık yoluna set çekme, kapama.

Sedd-i rāh-ı ḳürbdur ʿarż-ı ṣadāḳat ʿāşıḳa

Ḫūblar zīrā muḥibb-i ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ degül

sefer:

1. **sefer:**-*dür*
Gazel 702
Mısra: **14**
Yolculuk, seyahat.

Dün bir ehl-i derde ʿaşḳuñ çāresin ṣordum didi
Yā seferdür yā taḥammül ikiden ḫālī degül

2. **sefer:**
Gazel 611
Mısra: **15**
Savaş için yapılan yolculuk, savaşa gidiş ve yapılan savaş.

Gerçi şimdi sefer üstindesin ümmīdüm odur
Zevḳ u şevḳile giçe hem seferüñ hem ḥażaruñ

3. **sefer:**
Tarih 66
Mısra: **1**
Sefer Ağa (özel isim).

Sefer ol sālik-i ṭarīḳ-i Ḫudā
Bu fenā mülkden idince sefer

4. **sefer:**-*üñ, -den*
Terkib-bend 8
Mısra: **118**
Yolculuk, seyahat. || Var olma yolculuğu.

Bu mülk-i fenāya ki ʿademden güẕer itdüñ
Sūduñ nedür ancaḳ anı bilseñ seferüñden

sefer eyle-:

1. **sefer eyle:**
Gazel 965
Mısra: **3**
Yolculuğa çıkmak, yolculuk yapmak. || Bir yerlere gitmek.

Sefer eyle gerek dāyim gerek bir yerde ol sākin
Hemān ʿālemde ẕevḳ it giçsün evḳātuñ ẕarāfetle

sefer kıl-:

1. **sefer ḳıl-:**-*duḳca*
Gazel 965
Mısra: **17**
Savaşa gitmek.

Süvār olup ẓafer raḫşına ḳılduḳca sefer Yārab
İki peyk olup öñince yürisün feṯḥ u nuṣretle

2. **sefer ḳıl-:**-*maḳ*
Gazel 965
Mısra: **2**
Yolculuğa çıkmak, yolculuk yapmak. || Bir yerlere gitmek.

Olup bir yerde sākin giçmeden evḳāt ẕīlletle
Sefer ḳılmaḳ hemīşe yegdür erbāb-ı saʿādetle

sefīd:

1. **sefīd:**
Gazel 116
Mısra: **6**
Sepîd, beyaz, ak.

Gördiler surḫ u sefīde meylüñi gökden saña
ʿArż ider encüm sefīd u mihr-i ʿālem-tāb surḫ

2. **sefīd:**-*e*
Gazel 116
Mısra: **5**
Beyaz, ak. || Tasavvufta tam bir yöneliş ve masivadan ilgiyi keserek erişilen tek renklilik, yetmiş iki millete bir gözle bakma makamıdır. Ayrıca nefs-i merziyenin rengidir.

Gördiler surḫ u sefīde meylüñi gökden saña
ʿArż ider encüm sefīd u mihr-i ʿālem-tāb surḫ

sefīd it-:

1. **sefīd id-:**-*e*
Kaside 17
Mısra: **62**
Ağartmak, temizlemek. || Günahlardan arındırmak.

Rūz-ı suālde varaḳ-ı yāsemen gibi
Luṭf-ı Ḥaḳḳ ide nāme-i aʿmālüñi sefīd

sefīd u surḫ:

1. **sefīd u surḫ:**
Gazel 114
Mısra: **2**
Beyaz ve kırmızı. || Kanlı gözyaşı.

Nāz ile giyse egnine dilber sefīd u surḫ
Çeşmüm döker ayaġına gevher sefīd u surḫ

2. **sefīd u surḫ:**
Gazel 114
Mısra: **4**
Beyaz ve kırmızı. || Taze gülün kırmızı ve beyaz yaprakları.

Gösterdi gāh dāġını geh dāġı penbesin
ʿArż itdi bülbüline gül-i ter sefīd u surḫ

3. **sefīd u surḫ:**
Gazel 114
Mısra: **8**
Beyaz ve kırmızı. || (Renk bakımından) Diş ve dudak.

Olmaz ḫaṭıyla kāküli gibi siyāh u sebz
Yoḳdur dişiyle laʿlına beñzer sefīd u surḫ

4. **sefīd u surḫ:**
Gazel 114
Mısra: **10**
Beyaz ve kırmızı. || Üzeri pamukla kapatılmış dağ, yanık yarası.

Ol şāh-ı ḥüsn sīnemi eylerdi cilve-gāh
Ḳoynumda bilse olduġını ger sefīd u surḫ

5. **sefīd u surḫ:**
Gazel 114
Mısra: **12**
Beyaz ve kırmızı.

Surḫ u sefīd gülleri bāġuñ açılmasun
İç bir ḳadeḥ yañaġuñı göster sefīd u surḫ

sefīd u surḫ giy-:

1. **sefīd u surḫ giy-:**-*se*
Gazel 114
Mısra: **1**
Beyaz ve kırmızı (renkte) giyinmek. || Vücuduna dağ vurdurmak.

Nāz ile giyse egnine dilber sefīd u surḫ
Çeşmüm döker ayaġına gevher sefīd u surḫ

sefīd u surh güller açıl-:

1. **sefīd u surḫ güller açıl-:**-*a*
Gazel 114
Mısra: **6**
Kırmızı ve beyaz güllerin açılıp çiçeklenmesi. || Vücuda kızgın demirle. dağlar yakmak.

Meyle ṭolu billūr ḳadeḥ beñzer aña kim
Birbiri üzre açıla güller sefīd u surḫ

sefīh:

1. **sefīḥ:**
Kaside 39
Mısra: **31**
Bayağı, alçak (kimse).

Demler urur mı yine velāyetden ol sefīḥ
Yanına cemʿ olur mı mürīdān ne demdedür

sefīne:

1. **sefīne:**-*müz*
Gazel 431
Mısra: **10**
Kayık, gemi.

Ṭalmada ṭabʿ-ı pākımuz ḳaʿr-ı yem-i tefekküre
Dürr-i suḫanla Rūḥiyā ṭopṭoludur sefīnemüz

2. **sefīne:**
Gazel 689
Mısra: **6**
Çeşitli konuları içine alan ansiklopedik mahiyette eser. || Sevgilinin medhiyle dolu kitap.

Gülşen-i ʿaşḳuñ ey göñül bülbül-i nükte-sencisin
Vaṣf-ı ruḫıyla ṭoldurup ol güle bir sefīne çek

sefīne-i cām:

1. **sefīne-i cām:**-*ile*
Tahmis 5
Mısra: **9**
Kadeh gemisi.

Baḫr-ı ġamı sefīne-i cāmile ḳıl güẕer
Kim devr-i rūzgār degül bir ḳarārda

seg:

1. **seg:**
Gazel 44
Mısra: **9**
Köpek II Rakip.

Seg raḳībi didiler gitdi bugün dünyādan
Rūḥiyā gerçek olursa bizüm olur dünyā

2. **seg:**
Gazel 347
Mısra: **4**
Köpek.

Ḫālüñe baḳmaduġın ḳılma taʿaccüb yāruñ
Seg raḳībe uyalı gözleri ādem mi görür

seg olan hāneye melek girmez:

1. **seg olan ḫāneye melek girmez:**
Gazel 633
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Atasözü**
Köpek olan eve melek girmez. || Rakibin olduğu yere sevgili girmemelidir.

Gitdügi ḫāne-i aġyāra ʿacebdür yāruñ
Seg olan ḫāneye girmez bu meseldür ki melek

segān-ı kūy-ı dildār:

1. **segān-ı kūy-ı dildār:**
Gazel 331
Mısra: **14**
Gönlü kendine bağlayan sevgilinin mahallesindeki köpekler.

Zamāne ḫalḳına yaḳlaşmadan ʿālemde ey Rūḥī
Segān-ı kūy-ı dildār ile yārān olmamuz yegdür

segān-ı kūy:

1. **segān-ı kūy:**-*uñ*
Gazel 892
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Mahallesinin köpekleri.

Yegdür zamānede Cem-vaḳt olmadan baña
İçmek segān-ı kūyuñ ile bir sifālden

seg-i bī-kādr:

1. **seg-i bī-ḳādr:**
Gazel 766
Mısra: **7**
Değersiz köpek.

Seg-i bī-ḳādr isem yāra pelengüm ʿayn-ı aʿdāya
Vücūdumda benek şeklinde yüz biñ vardur dāġum

seg-i kūy:

1. **seg-i kūy:**-*ı*
Gazel 308
Mısra: **3**
Mahalle köpeği.

Seg-i kūyı beni hergiz geçürmez bu ne sırdur kim
Raḳībi günde biñ kez kūy-ı dilberden geçer dirler

2. **seg-i kūy:**-*uñ*
Gazel 127
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Mahallesinin köpeği.

Üstüḫ̱ānum ṣayılur öyle żaʿīfem ki beni
Seg-i kūyuñ göricek raḥm idüp eyler feryād

seg-i tab-hāne:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **seg-i tab-ḫāne:**
Gazel 720
Mısra: **6**
Tabhanenin köpeği. || İmaretlerin yanında İstanbul'a gelen fakir kimselerin iş buluncaya, zayıf ve güçsüzlerin, hastaneden çıkanların sağlıklarını kazanıncaya kadar barınmaları için yapılmış hayır kurumunun köpeği.

Üstüvār it ṭavḳ-ı tecrīd ile himmet pençesin
Ḫāh şīr-i Kaʿbe ḫāh ey dil seg-i tab-ḫāne ol

segriş-:

1. **segriş-:**-*üp*
Gazel 332
Mısra: **17**
Koşuşmak.

Yüz sürerler ḫalḳ-ı ʿālem segrişüp dāmānına
Yoḳsa bir ṣāḥib-kerāmet pīr-i rūşen-rā mıdur

2. **segriş-:**-*üp*
Kaside 12
Mısra: **17**
Üşüşmek, hücum etmek.

Yüz sürerler ḫalḳ-ı ʿālem segrişüp dāmānına
Yoḫsa bir ṣāḥib-kerāmet pīr-i rūşen-ārā mıdur

segrü-:

1. **segrü-:**-*r*
Kaside 17
Mısra: **12**
Hafif kımıldamak, kıpırdamak, seğrimek.

Yogidi çeşmi üzre nedendür bu berg-gāh
Segrür de olsa gözleri çarḫuñ degül baʿīd

seḥāb:

1. **seḥāb:**
Gazel 60
Mısra: **8**
Bulut.

Ṣulamaḳdaydı kūyuñı dīde
Eşk-bār olmadın felekde seḥāb

sehāvet:

1. **seḫāvet:**-*i*
Gazel 997
Mısra: **20**
Cömertlik, el açıklığı.

ʿOs̱mān-ı nām-dār-ı bülend-iḳtidār kim
Maʿrūfdur seḫāveti ʿadl u ʿaṭā ile

seher:

1. **seḥer:**
Kaside 18
Mısra: **14**
Sabah olmaya başladığı vakit, sabah vakti.

Nola nerrād-ı ṣabāya yeñilürse gülbin
Virdi gülşende seḥer gülden aña nice küşād

seher-gāh:

1. **seḥer-gāh:**
Gazel 730
Mısra: **6**
Seher vakti.

Ol seḥer-ḫīz dilerseñ vire maḳṣūduñı Ḥaḳḳ
Kim olur her ne duʿā olsa seḥer-gāh ḳabūl

seher-hīz:

1. **seḥer-ḫīz:**-*ler, -üñ*
Gazel 648
Mısra: **2**
Sabahın erken saatlerinde kalkan, erkenci.

Gülme aġladuġına dīde-i ḫūn-rīzlerüñ
Gözi yaşın dökici olma seḥer-ḫīzlerüñ

seherī:

1. **seḥerī:**
Gazel 110
Mısra: **5**
Seher vakti.

Giceler var ise gülşende yatur kim seḥerī
Ṭaḳınur başına ol ġonca-i ḫandān gül-i surḫ

2. **seḥeri:**
Kaside 14
Mısra: **27**
Sabah olmağa başladığı vakitte olan, seher vaktine ait.

Ne ẕevḳdür bu ki gülşende olasın seḥeri
İrişe gūşuna mestāne naġme-i tanbūr

sehhār:

1. **seḫḫār:**
Gazel 671
Mısra: **8**
Güçlü ve etkili büyü yapan kimse, büyücü, sihirbaz.

Bizden evvel şuʿarā zülfüñe mekkār dimiş
Biz gelüp çeşm-i dil-āvīzüñe

sehhār-ı sihr-engīz:

1. **seḫḫār-ı siḥr-engīz:**-*e*
Gazel 359
Mısra: **2**
Sihir yapan büyücü.

Elde gīsū-yı siyāhın ol Mesīḥā-leb ṭutar
Beñzer ol seḫḫār-ı siḥr-engīze kim ʿaḳreb ṭutar

sehī-kad:

1. **sehī-ḳad:**
Gazel 195
Mısra: **3**
Fidan boylu. II Sevgili.

Yaraşur gün gibi tenhā şalınsan ey sehī-ḳad kim
Kemāl-ı ḥüsnile meh-pārelerden imtiyāzuñ var

2. **sehī-ḳad:**
Gazel 604
Mısra: **5**
Doğru, düzgün, fidan gibi boylu.

Sehī-ḳad olsa güzel nāzik olsa dirmişsin
Senüñ de beñzer o nāzik meyāndur istedügüñ

sehī-ḳāmet:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **sehī-ḳāmet:**
Gazel 128
Mısra: **7**
Düzgün boy. // Düzgün boylu sevgili.

Ne ʿirfāndur ki bu ḥāle gelince ol sehī-ḳāmet
Ne bir fiʿl-i ḫaṭā itmiş ne ḳılmış bir edā-yı bed

2. **sehī-ḳāmet:**-*ler*
Kaside 40
Mısra: **127**
Düzgün boylu (güzeller).

Dicle seyrinde ṣalınmaḳda sehī-ḳāmetler
Dicle dīvāne olup itmede ṭuġyan eyüdür

sehm-i raḳīb:

1. **sehm-i raḳīb:**
Gazel 336
Mısra: **9**
Rakibin hissesi, payı.

Muttaṣıl sehm-i raḳīb ola nigāhuñ ne revā
Hele Rūḥī daḥi ḳapuñda ol iḥsāna deger

sehm-i zehr-ālūd:

1. **sehm-i zehr-ālūd:**
Gazel 719
Mısra: **3**
Zehirli bir ok.

Her nigāhı dostum bir sehm-i zehr-ālūd olur
İḫtirāz it dīde-i aġyārdan pūşīde ol

seḥvile:

1. **seḥvile:**
Gazel 417
Mısra: **24**
Kazara.

Ḳıble-i maʿniyi fehmeylemeyen kec-revler
Seḥvile secde idüp ecr-i ʿazīm isterler

selām:

1. **selām:**-*uñ, -la*
Gazel 248
Mısra: **11**
Esenlik dileme sözü ǁsevgiliden gelecek küçük bir söz ihsanı.

Bir selāmuñla dil-i zārumı şād eylemedüñ
Bī-vefāda gözümüñ nūrı hep ʿādet bu mıdur

2. **selām:**-*uñ, -la*
Gazel 937
Mısra: **9**
Selam verme, esenlik dileme.

Bir selāmuñla ṣafā eylerdi şimdi ol da yoḳ
Rūḥi-i zāra neden düşdi bu istiġnā yine

3. **selām:**-*a*
Gazel 1073
Mısra: **5**
Bir kimseye veya bir topluluğa yakınlık, sevgi ve nezaket göstermek, sağlık, esenlik ve başarı dilemek için söylenen söz.

Yine lāyıḳ olmaz olduḳ iki günde bir selāma
Göze almaz oldı āfet bize mihr ḳılmaz oldı

selām it-:

1. **selām it-:**-*miş*
Gazel 550
Mısra: **9**
(Birine bir kimse ile veya mektupla) Selamını bildirmek.

Ḥarīm-i kūy-ı dilberden saña bir biñ selām itmiş
Seni bu ḥürmet ey Rūḥī be-ġāyet ululandurmış

selām vir-:

1. **selām vir-:**-*e*
Gazel 828
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Selamlamak.

Vāy üftādesinüñ ḥāline ol sāʿat kim
Vire mestāne giçüp kūşe-i çeşmile selām

selāmet:

1. **selamet:**
Gazel 77
Mısra: **2**
Esenliğe kavuşma, huzura erme.

ʿAşḳuñ bizi eyledi melamet
Feryāduma ḳalmadı selamet

2. **selāmet:**-*de*
Kaside 7
Mısra: **37**
Ruh ve beden yönünden sağlıklı olma, esenlik, huzur.

Biḥamdillah vücūd-ı pākı ṣıḥḥatde selāmetde
Bilürsin himmeti anuñladur her yerde pīrānuñ

3. **selāmet:**-*le*
Gazel 609
Mısra: **5**
Salimlik, eminlik, korku ve endişeden uzak olma.

Saʿādetle inüp binsün selāmetle ḳonup göçsün
Duʿāsın Şāmda ṣıdḳile vird-i bāmdād itdük

4. **selāmet:**-*le*
Gazel 965
Mısra: **12**
Güven içinde olma, kazasız belasız bir işin üstesinden gelme.

Çün oldı bu seferde reh-nümāmuz himmet-i Pāşā
Biḥamdillahi ve'l-minne gidüp geldük selāmetle

5. **selāmet:**-*le*
Rübai 19
Mısra: **2**
Esen olma durumu, esenlik.

Ümmīdimüz ol ki yār sıḥḥatla gele
Ümmīd-resānımuz selāmetle gele

selāmet ehli:

1. **selāmet ehli:**
Terkib-bend 2
Mısra: **32**
Esenlik içinde bulunan kimseler. || Darüsselam diye

nitelendirilen Bağdat'ta yaşayan halk.

Ḫışmile ala ḥesābın Mālik-i Yuḥyiʾl-ʿiẕām
Olmasaydı ger selāmet ehli arżullahda

selām-ı firāvān ol-:

1. **selām-ı firāvān ol-:**
Kaside 39
Mısra: **74**
Çokça selam olsun. || "Esenlik ve iyi dileklerim o kimse veya nesneye ulaşsın" anlamında kullanılır.

Üstād Aḥmedüñ sefere varur mı niyeti
Olsun aña selām-ı firāvān ne demdedür

selām al-:

1. **selāmımuz al-:**-*ımuz, -ur*
Gazel 497
Mısra: **12**
Selam veren birine selamla karşılık vermek.

Başın ṣalur aşaġa görince ḥicābdan
Ṣanmañ tevāżuʿ eyleyüp alur selāmımuz

selāmın vāṣıl it-:

1. **selāmın vāṣıl it-:**-*ı, -n*
Kaside 38
Mısra: **36**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birine bir kimse ile veya mektupla) Selamını iletmek, bildirmek.

Bu meẕkur ola rebāb-ı suḫandan ṣoñra luṭf eyle
Selāmın vāṣıl it ʿizz-i ḫużūrına eḥibbānuñ

selām vir-:

1. **selāmın vi-:**-*ı, -n*
Kaside 38
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Selamını bildirmek, selam yollamak.

Ḥarīrīzāde Mollā Aḥmedüñ evvel selāmın vir
Muḥibbi olduġın maʿlūm ḳıl ol reşk-i ḫānānuñ

selāset:

1. **selāset:**-*i*
Gazel 185
Mısra: **16**
İfadedeki açıklık ve akıcılık.

Lafẓ-ı pākındaki nezākete baḳ Ġazelinde olan selāseti gör

2. **selāset:**
Gazel 63
Mısra: **10**
Açıklık, akıcılık.

Sende Rūḥī bir eser olmasa feyż-i Ḥaḳdan
Böyle olmazdı kelāmuñda selāset ġālib

selāset-bahş:

1. **selāset-baḫş:**-*uñ, -a*
Gazel 132
Mısra: **10**
Açıklık ve akıcılık veren anlatım.

Böyle mestāne ġazeller dirseñ ey Rūḥī nice
Ḳılmasun ṭabʿ-ı selāset-baḫşuña aʿdā ḥased

selāset-i ṭabʿ:

1. **selāset-i ṭabʿ:**-*ı, -n*
Gazel 350
Mısra: **19**
Mizacındaki akıcı ve açık anlatım.

Bildürmege selāset-i ṭabʿın göñül yine
İnşā-yı medḥ-i vālī-i āṣaf-nişān diler

selāsil-i zülf-i nigār:

1. **selāsil-i zülf-i nigār:**-*da*
Tahmis 5
Mısra: **4**
Sevgilinin zincir gibi örülmüş saçları.

Ḳalduḳ ṣahrā-yı seyr-i çemenden bahārda
Bağlandı dil selāsil-i zülf-i nigārda

selb:

1. **selb:**--*i*
Gazel 117
Mısra: **10**
Kapma, zorla alma; inkar etme.

Baḫş-ı meʿād u mebdeʾ-i cemʿ olsa kāʾināt Ḥāşā ki ide ʿārif olan selb-i iʿtiḳād

selb it-:

1. **selb it-:**
Gazel 674
Mısra: **2**
Kaldırmak, yok etmek.

Aldanup reng-i ruḫına miśli yoḳ dirmiş gülüñ
Bāġa gel ey ġonca selb it iʿtiḳādın bülbülüñ

selb-i zühd:

1. **selb-i zühd:**
Gazel 788
Mısra: **9**
Zühdü, aşırı sofuluğu ortadan kaldırmak.

Rūḥī düşüp şarāba yine selb-i zühd içün
Dilden giçer ki bir nice gün sīne-çāk olam

sele vir-:

1. **sele vir-:**-*ür*
Gazel 772
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Gözyaşlarının sel suları gibi) Önüne gelen her şeyi alıp sürüklemek.

Aġlasam sele virür yer yüzini çeşm-i terüm
Āh çeksem eridür gökleri sūz-ı cigerüm

selīm:

1. **selīm:**-*dür*
Gazel 422
Mısra: **1**
Bir kusuru ve eksiği olmayan, doğru, kusursuz, eksiksiz.

Ṭabʿ-ı laṭīfimüz bizüm ey dil selīmdür
Yoḳ kimseye ʿadāvetimüz Ḥaḳ ʿalīmdür

selīm-ṭabʿ:

1. **selīm-ṭabʿ:**
Terkib-bend 5
Mısra: **46**
Kusursuz yaratılışlı.

Degüldi kimseyi āzūrde ḳılmaġa rāġıb
Selīm-ṭabʿ idi vü mālik-i mürüvvet idi

selimüʾl-bāl:

1. **selimüʾl-bāl:**
Kaside 25
Mısra: **68**
Kanadını kurtarmış. || *Sıkıntı ve beladan sıyrılmış, kurtulmuş.*

Ḳaṣīde söylemek āsāndur ehl-i ṭabʿa velī
O ehl-i ṭabʿa ki ġamdan ola selimüʾl-bāl

selīmüʾṭ-ṭabʿ:

1. **selīmüʾṭ-ṭabʿ:**
Kaside 38
Mısra: **81**
Dürüst yaradılışlı.

Yine luṭf eyleyüp dön ol selīmüʾṭ-ṭabʿ olan yāra
Ḥużūrında duʿā ḳıl iltiyāmın eyle dünyānuñ

sellemenā:

1. **sellemenā:**
Gazel 35
Mısra: **10**
"Allah bize selamet versin." anlamında söz.

Gördiler oldı müsellem saña āyīn-i cemāl
Yüz urup ḫāka güzeller didiler sellemenā

selmān:

1. **selmān:**-*uñ*
Gazel 699
Mısra: **10**
14.asırda yaşamış, ünlü Fars şairi Selman-ı Saveci.

Sezā ey Rūḥī vezn itmek olurdı bu belāġatla
Eger ṭabʿına aġır gelmese Ḥassān u Selmānuñ

selsebīl:

1. **selsebīl:**-*e*
Gazel 238
Mısra: **9**
Cennette bir çeşme.

Beñzemez selsebīle ey ṣufī
Bāde-i nābuñ özge ḥāleti var

selsebīl-i cām-ı maḥabbet:

1. **selsebīl-i cām-ı maḥabbet:**
Gazel 510
Mısra: **10**
Cennet pınarına benzeyen aşk şarabı.

Zāhid muḥibb-i bāde-i kevserse Rūḥiyā
Biz selsebīl-i cām-ı maḥabbet esīriyüz

semā:

1. **semā:**-*da*
Gazel 71
Mısra: **10**
Gök, gökyüzü.

Güneş zerrīn ṣürāḥī sīm-ṣāġar meh ṣafaḳ bāde
Semāda kehkeşāna Rūḥiyā olmış şeker kevkeb

semāʿ eyle:

1. **semāʿ eyle-:**-*r*
Gazel 357
Mısra: **7**
(Tek veya toplu olarak) Semâ yapmak, dönmek.

Mihr ü māh u çarḫ u encüm ḥaşre dek eyler semāʿ
ʿĀlem-i ervāḥ içinde nāyı Monlā söyledür

semāʿa gir-:

1. **semāʿa gir-:**
Gazel 586
Mısra: **9**
Semâ yapmak, dönmek.

Gir semāʿa diyü hīç ṣūfīye minnet eyleme
Rūḥiyā ṣabr it hele bir yire gelsün nāy u def

semen:

1. **semen:**
Gazel 218
Mısra: **8**
Yasemin II Sevgilinin yanağı.

Cemāl-ı yār meger bāġ-ı ḫulddur ki müdām
Benefşesi semen u nergisi vü sünbüli var

2. **semen:**
Gazel 4
Mısra: **5**
Güzel kokulu, beyaz ve güzel çiçek.

Kesb-i hevā eyler semen açup seḥerden sīnesin
Ḥaḳḳā bu ki faṣl-ı ḫūbda cān-baḫş olur bād-ı ṣabā

semen-būy:

1. **semen-būy:**-*a*
Gazel 368
Mısra: **3**
Yasemin kokulu.

ʿĀṣıḳ olmışsın ol semen-būya
Nedür ey gül yine bu tāze ḫaber

semend:

1. **semend:**-*i, -n, -i*
Terkib-bend 9
Mısra: **10**
Çevik ve güzel at.

Zinhār ġaflet eyleme bil kendi bendini
Meydān-ı ḫüsnde çekerek ṭut semendini

semender-veş:

1. **semender-veş:**
Gazel 424
Mısra: **9**
Semender gibi. Semender : Ateş içinde yaşayan masal hayvanı.

Semender-veş ġıdāsı āteş olsa bir sitemkārun
Vücūdın ʿāḳibet nār-ı nedāmet andan ekşer yer

semend-i felek:

1. **semend-i felek:**
Gazel 1094
Mısra: **11**
Feleğin atı.

Raḫş-ı dildāra semend-i felek öykinse aña
Dir zamāne işidirsin ki anuñ yoḳdur eşi

semend-i nāz:

1. **semend-i nāz:**
Gazel 666
Mısra: **3**
Naz atı.

Semend-i nāz ile ʿuşşāḳı çignedüp gideyor
Meded ne āfet olupdur o şeh-süvārı görüñ

semend-i tünd-i reftār:

1. **semend-i tünd-i reftār:**-*uñ*
Gazel 1012
Mısra: **3**
Haşin yürüyüşlü at.

Yel olsa esmez üstümden semend-i tünd-i reftāruñ
Neden çāk böyle istiġnāda olmaḳ ḫāk-sāruñla

se-mevālid:

1. **se-mevālid:**
Terkib-bend 8
Mısra: **198**
Tabiattaki hayvan, bitki, mâdenlerden ibâret üç âlem ve bu âlemlerden bahseden ilim, tabiat ilmi.

Tefrīdde çār ola vü nāçār ola devri
Terkībe gelince se-mevālid ola ẓāhir

semʿ-i kabūl:

1. **semʿ-i ḳabūl:**
Kaside 21
Mısra: **56**
Kabul ederek işitme. || Can kulağı ile, dikkatlice (dinlemek).

Hālümi ʿarż ideyin ḫidmetüñe fiʾl-cümle
Luṭf idüp semʿ-i ḳabūl ile idersin ışġā

semʿ-i yārān:

1. **semʿ-i yārān:**-*a*
Gazel 609
Mısra: **9**
Dostların kulağı.

Yetürdük zāde-i ṭabʿ-ı şerīfin semʿ-i yārāna
Ġam-ı hicrānile maġmūm olan aḥbābı şād itdük

semiyy-i aḥmed:

1. **semiyy-i aḥmed:**-*e*
Tarih 64
Mısra: **3**
Ahmed'in adaşı.

Didiler ol semiyy-i Aḥmede lāyıḳ diseñ tārīḫ
Didi ḥāmī-i iḳlīm-i ʿIrāḳ oldı bir ehl-i ʿadl

semiyy-i zi'n-nūreyn:

1. **semiyy-i zi'n-nūreyn:**
Kaside 11
Mısra: **23**
İki nur sahibi olan Hz. Osman'ın adaşı. || Şam valisi müşir Osman Paşa.

O ṣadr-ı ehl-i yaḳīn ol semiyy-i Zi'n-nūreyn
Ki defʿ-i ẓulm içün eyler sipihre ʿadli yasāġ

semʿlerine i:

1. **semʿlerine ir-:**-*di*
Terkib-bend 3
Mısra: **58**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kulağına gelmek, duymak.

Nice düş gördiler idi gicesi āyā kim
İrdi bu ḳara ḫaber semʿlerine yine seḥeri

semm-i esb-i hurşīd:

1. **semm-i esb-i ḫurşīd:**
Gazel 888
Mısra: **13**
(Sevgilinin) Güneşe benzeyen atının sesi.

Her ṣubḥ semm-i esb-i ḫurşīd seyrüñe çarḫ
Ṣaçsun dür-i nücūmı gevher-niṣāruñ olsun

semt:

1. **semt:**-*i, -n, -i*
Gazel 934
Mısra: **5**
Tutulan yol, benimsenen anlayış.

Ḳoyalum zerḳ u riyā semtini yek-reng olalum
Zāhidā gel berü sāġar çekelüm rindāne

2. **semt:**-*üñ*
Gazel 169
Mısra: **4**
Yön, taraf II Üslup, tarz.

Güzeller dil-rübāluḳ şīvesin taḥṣīl ider senden
Senüñ ey rūḥ-ı ṣānī özge semtüñ özge ḫāluñ var

3. **semt:**-*i*
Gazel 463
Mısra: **13**
Taraf, yön; şehirlerde birkaç mahalleyi içine alan bölüm, bölge II Üslup, tarz.

Rūḥiya mümtāzlıḳ semti müsellemdür bize
Ṭarza mālikdür suḫan fenninde ṭabʿ-ı pākımuz

4. **semt:**-*i, -n*
Gazel 506
Mısra: **2**
Taraf, yön.

Beste-i zencīr-i zülf-i yār olan bī-dillerüz
Ṭutmışuz dīvanelik semtin velī ʿāḳillerüz

5. **semt:**-*i, -n, -e*
Gazel 618
Mısra: **6**
Sevgilinin bulunduğu yer, mekan.

Kesmez naẓarın cānib-i erbāb-ı vefādan
Hep muʿterifüz semtine ol şāh-levendüñ

6. **semt:**-*i, -n, -den*
Gazel 143
Mısra: **5**
Şehirde yerleşim bölgesi; taraf, yön II Yol, tutum.

Cefā semtinden eyler müsteḥaḳ luṭf u iḥsānı
O cān-ı ʿālemüñ ḥaḳḳā ki eṭvārında ʿālem var

7. **semt:**-*i, -n, -e*
Gazel 331
Mısra: **4**
Yan, taraf, cihet. || *(Bir grup veya şeyin) Çok olduğu yer.*

Geçilmez ṣūfī destār ile ḫāristān-ı ʿālemden
Düşüp dīvāneler semtine ʿuryān olmamuz yegdür

8. **semt:**-*i, -n*
Gazel 880
Mısra: **5**
Taraf, yol, yön, anlayış.

Ḫalḳa laʿluñ görmesün ḫāmūşluḳ semtin revā
Bir şeker-ḫand ile biñ ṭūṭīi gūyā eylesün

9. **semt:**-*i, -n*
Tarih 85
Mısra: **2**
Yan, taraf, cihet, cânip. || *Yol, tutum.*

Nuṭḳa gel ey ṭūṭi-i ṭabʿum tekellüm vaḳtidür
Kendüñe ḫāmūşlıḳ semtin neden görmek revā

semt semt:

1. **semt semt:**
Gazel 79
Mısra: **1**
Her tarafta, şehrin her yerinde.

Nev-bahār oldı açıldı verd-i raʿnā semt semt
Ḳurdılar ṣaḥn-ı çemende bezm-i ṣahbā semt semt

2. **semt semt:**
Gazel 79
Mısra: **8**
Semtten semte, oradan oraya.

Sen lebi Şīrīn ṣaçı Leylā ġamından baş alup
Gitdiler Ferhād ile Mecnūn-ı ṣeydā semt semt

semt-i cünūn:

1. **semt-i cünūn:**-*a*
Kıt'a 30
Mısra: **3**
Delilik semti. || *Meyhane.*

Düşelüm semt-i cünūna yine ʿuryān olalum
Virelüm ḫırḳamuzı kāse-i māu'l-ʿinebe

semt-i dilkeş:

1. **semt-i dilkeş:**-*üñ, -le*
Gazel 879
Mısra: **4**
Gönlü çeken, cezbedici tutum.

Melāḥat ʿāleminde özge ḫāluñ özge semtüñ var
Bu semt-i dilkeşüñle nev-resān-ı ḥüsne mesnedsin

semt-i istiġnā:

1. **semt-i istiġnā:**-*da*
Gazel 625
Mısra: **7**
Nazlanma semti.

İki gün şeh-süvārum semt-i istiġnāda cevlān it
Eger ḳılmaḳ dilerseñ farḳını aʿdādan eḫibbānuñ

semt-i selāset:

1. **semt-i selāset:**-*de*
Kaside 30
Mısra: **26**
Açık ve akıcı konuşma alanı, yönü.

Ṭabʿ-ı şerīfi ḥüsn-i tekellümde lā-naẓīr
Naẓm-ı laṭīfi semt-i selāsetde bī-miṣāl

semūm-ı ġażab:

1. **semūm-ı ġażab:**-*ı*
Kaside 28
Mısra: **35**
(Bir kimsenin) Öfkesinin yeli.

Dey faṣlı semūm-ı ġażabı nehre ṭoḳınsa
Ḳaynar ṣuyı ger bağlamış olursa daḫi buz

sen sen ol:

1. **sen sen ol:**
Gazel 425
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kesinlikle, asla, hiçbir zaman.

Cihānda sen sen ol üftādelikden geçme ey Rūḥī
Ne daʿvādur bu neyler bizde ḳuvvet ehl-i derdüz biz

senā:

1. **senā:**
Gazel 49
Mısra: **12**
Medih, övme.

Yuṭmaḳda biz ḫūn-ı ciger ol yār bizden bī-ḫaber
Ey dil meger ilte ṣabā benden duʿā senden senā

2. **senā:**-*da, -dur*
Kaside 24
Mısra: **29**
Övme, övgü, methetme.

Ḳıyām-ı cāhına dāʿim senādadur ʿālem
Devām-ı ʿömrine her dem duʿādadur dünyā

senā it-:

1. **senā it-:**-*dük, -ler, -i, -n*
Kaside 38
Mısra: **4**
Övmek, methetmek.

Duʿādan ṣoñra ḫāk-i pāyine yüz işṭiyāḳ ile
Senā itdüklerin ʿarż eyle bir bir cümle yārānuñ

senā-ḫān:

1. **senā-ḫān:**-*ı*
Gazel 632
Mısra: **11**
Dua eden, metheden, öven.

Beni ġam öldüre lāyıḳ mı senā-ḫānı iken
Bir senüñ gibi Mesīḥā-nefesüñ Ḫıżr-demüñ

2. **senā-ḫān:**-*uñ*
Gazel 641
Mısra: **6**
Duacı, bir kimsenin iyiliğini isteyen.

Ne devletdür bu kim şermende itmiş ḫalḳı iḥsānuñ
Ne himmetdür bu kim dünyāyı itmişsin senā-ḫānuñ

senā-kār:

1. **senā-kār:**-*uz*
Gazel 446
Mısra: **8**
Övgüde bulunan, daima öven, övücü, methedici.

İsterüz dāʿimā güşāde ola
Ol gül-i tāzeye senā-kāruz

senākār:

1. **senākār:**-*uñ*
Tarih 6
Mısra: **33**
Övgüde bulunan, dâima öven, övücü, methedici.

Mihr-i iḥsānun senākāruñ olan bīkeslerüñ
Başlarından olmasın zayil ilā-yevmi'l-ḳıyām

senā eyle-:

1. **senālar eyle-:**-*lar*, -*y*, -*üp*
Kaside 38
Mısra: **78**
Övmek, methetmek.

Giçüp andan da var bundan giden Ḳassām Efendiye
Senālar eyleyüp ḳıl işṭiyāḳın ʿarż yārānuñ

senā ḳıl-:

1. **senāsın ḳıl:**-*s*, -*ı*, -*n*
Kaside 38
Mısra: **51**
Övmek.

Senāsın ṣoñra ḳıl Ḥʷāce ʿAlīnüñ iki oġlıyla
Di kim ʿāmilluġından çıḳdılar bi'l-cümle ṭamġānuñ

sencer-i vaḳt:

1. **sencer-i vaḳt:**
Kaside 9
Mısra: **65**
Zamanın Sencer'i.

İden bu devrde sen ser-bülendi Sencer-i vaḳt
ʿAceb mi ḳılsa beni Enverī-i şehd-maḳāl

sencileyin:

1. **sencileyin:**
Gazel 491
Mısra: **10**
Senin gibi.

Sen seni ṣanma hemān bendesisin ey Rūḥī
Vardur sencileyin bende-i efgendesi yüz

sened:

1. **sened:**
Gazel 150
Mısra: **13**
Dayanak, dayanılacak şey; aşığın sevgiliden ayrı kalmaya sabretmesi için bir dayanak.

Rūḥī sened itseñ nola elfāẕ-ı laṭīfin
Kim mesnedimüz server-i ḫayl-ı ṣuʿarādur

2. **sened:**-*dür*
Gazel 488
Mısra: **7**
Kuvvetli örnek, delil, bürhan. Dayanak.

Seneddür nüktemüz her ṭālib-i ʿirfān olan rinde
Mürīd-i pīr-i ʿaşḳuz ʿārif-i sırr-ı Hudāyuz biz

3. **sened:**-*dür*
Gazel 520
Mısra: **3**
Dayanılacak, güvenilecek şey veya yer, destek, güvence.

ʿĀrifüz ṭālib-i ʿirfāna seneddür sözimüz
Menşeʾ-i mesʾele-i ʿaşḳdan āgāhuz biz

sened eyle-:

1. **sened eyle-:**-*r*
Kaside 34
Mısra: **33**
Dayanak olarak kabul etmek, güvence addetmek.

Her ne söz kim çıḳsa aġzından ḳażā eyler sened
Şol ḳadar virmiş fażīlet ẕātına Rabbüʾl-enām

sened-i nükte-güzerān:

1. **sened-i nükte-güẕerān:**
Tarih 41
Mısra: **6**
Nükteli söz söyleyenlerin, şairlerin güvencesi.

Ẕāt-ı ʿālī-güheri melceʿ-i erbāb-ı ʿulūm
Kelimātı sened-i nükte-güẕerān oldı

seng:

1. **seng:**
Gazel 333
Mısra: **8**
Taş.

Yolınuñ rīze-i sengin ṭurup öpsem ne ʿaceb
Sübḥa yā seng ola yā dāne-i mercān öpilür

seng-dil:

1. **seng-dil:**-*den*
Gazel 592
Mısra: **12**
Taş kalpli, acımasız || Sevgili.

Āsān idi raḳībüñ maḥv eylemek vücūdın
Ol seng-dilden olsa bir istimālet ancaḳ

2. **seng-dil:**-*e*
Gazel 1062
Mısra: **6**
Taş yürekli, katı kalpli, acımasız, vicdansız kimse.

Didüm ki yaḫşıluġ it ʿāşıḳa ġażablandı
Sözüm o seng-dile varise yamān geldi

seng-i belā:

1. **seng-i belā:**
Gazel 452
Mısra: **9**
Bela taşı.

Şīşe-i ʿıyşımuzı seng-i belā ḳıldı şikest
Mey-i ẕevḳuñ nice demdür ki ḫumārın çekerüz

seng-i cefāya çal-:

1. **seng-i cefāya çal-:**-*maz*
Gazel 517
Mısra: **6**
Eziyet ve cefa taşına çalmak, fırlatıp atmak.

Şīşedür dil nice ṣaḳlanması mümkindür kim
Bir dem olmaz ki anı seng-i cefāya çalmaz

seng-i cevr:

1. **seng-i cev:**-*ile*
Terkib-bend 9
Mısra: **36**
Cefa taşı.

Nāzik durur iken dil-i ʿuşşāḳ-ı bī-ḳarār
Āyine seng-i cevrile bulmaz mı inkisar

2. **seng-i cevr:**-*üñ, -den*
Gazel 750
Mısra: **8**
(Sevgiliden gelen) Eziyet taşı.

Bāde-i mihr-i ṣafā-baḫşuñla mālāmāl iken
Seng-i cevrüñden şikest olma revā mı cām-ı dil

seng-i cünūn:

1. **seng-i cünūn:**
Gazel 1005
Mısra: **5**
Delilik taşları. || Deliye atılan taşlar.

Ḳalʿa oldı çevirüp yanımuzı seng-i cünūn
Girmişüz ḥışn-ı haşīne umaruz böyle ḳala

seng-i ġam:

1. **seng-i ġam:**
Gazel 337
Mısra: **3**
Üzüntü taşı.

Seng-i ġam gerçi ider ādemi mecrūḥ ammā
Yār elinden ki gele biñ dür ü mercāna deger

seng-i gevher:

1. **seng-i gevher:**-*dür*
Gazel 826
Mısra: **15**
Mücevher taşı.

Seng-i gevherdür bu dil-keş naẓm lāyıḳdur eger
Beẕl-i ṣaḥn-ı bezm-i defter-dār-ı ẕī-şān eylesem

seng-i hārā:

1. **seng-i ḫārā:**
Gazel 721
Mısra: **10**
Çok sert taş. || Taş gibi sağlam kalpli.

Cismüñī āḫīr kül eyler āteş-i sūzān-ı ʿaşḳ
Sen gerek seng-i ḫārā ol gerekse āhen ol

2. **seng-i ḫārā:**-*dan*
Gazel 684
Mısra: **2**
Sert taş. || Sevgilinin kalbini niteler.

Bilmezin teʾsīri yoḳ mı nāle vü efġānumuñ
Yoḫsa ḳalbi seng-i ḫārādan mıdur cānānumuñ

seng-i ḫazef:

1. **seng-i ḫazef:**
Gazel 235
Mısra: **5**
Çanak çömlek.

Ṣatılursa nola gevher yerine seng-i ḫazef
Yā bu bāzārda bir ehl-i naẓar mı bulunur

seng-i ḳażā:

1. **seng-i ḳażā:**
Gazel 701
Mısra: **13**
Kader taşı.

Şīşe-i ʿömri şır seng-i ḳażā āḫir kār
Ger tehī ṭut mey-i ʿişretde vü ger mālāmāl

seng-i leʿāl:

1. **seng-i leʿāl:**
Kaside 26
Mısra: **50**
İnci taşları.

Beñzemez ġayrılar eşʿārına Rūḥī şiʿri
Bir degül çünki ḫaẕef-pāre ile seng-i leʿāl

seng-i mezār:

1. **seng-i mezār:**
Gazel 919
Mısra: **8**
Mezar taşı.

Neler çekdüm bilinsün ḫalḳ elinden luṭf it ey hem-reh
Ölende yaz bu dil-keş maḳṭaʿı seng-i mezār üzre

seng-i mezār:

1. **seng-i mezār:**-*um*
Tahmis 3
Mısra: **19**
Mezar taşı.

Görüp seng-i mezārum ehl-i diller ey kemān-ebrū
Didiler tīr-i miḥnet irdügi yire nişāndur bu

seng-i şalābe:

1. **seng-i şalābe:**-*dür*
Kaside 25
Mısra: **53**
Sağlam taş.

Sipihr ü mihr iki seng-i ṣalābedür dehre
Ki surḫi-i ṣafaḳı ḥall ider olup ḥallāl

seng-i sitem:

1. **seng-i sitem:**-*le*
Tahmis 5
Mısra: **20**
(Sevgiliden gelen) Zulüm taşı.

Ḳanlu yaşumla ḫāk-ı vücūdum bulanmada
Seng-i sitemle şīşe-i dil inkisārda

seng-i siyeh:

1. **seng-i siyeh:**
Gazel 300
Mısra: **6**
Siyah taş.

"Erini" vāsıṭa-i ḳurbdur andan geçicek
Göze her seng-i siyeh ṭūr-ı tecellā görinür

seng-i taʿn:

1. **seng-i ṭaʿn:**
Gazel 73
Mısra: **8**
Ayıplama taşı.

Yār bezminden ayaḳ çekmem olursa ġam degül
Seng-i ṭaʿnından raḳībüñ şīşe-i ḫāṭır-şikest

seng-sār:

1. **seng-sār:**
Gazel 1033
Mısra: **14**
Taşlık. || *Taşlamak suretiyle öldürme, idam etme.*

Evliyādur bize ey Rūḥī nigeh-dār ne ġam
Seng-sār itse eger ʿālemi miḥnet ṭaşı

seng-sār it-:

1. **seng-sār id-:**-*üp*
Gazel 707
Mısra: **4**
Taşlamak.

Cevr mi ḳaṣduñ ya meh-rūlarla ʿādet bu mıdur
Āşināyı seng-sār idüp şūnarlar yā da gül

sep-:

1. **sep-:**-*üp*
Gazel 525
Mısra: **6**
Serpmek, dökmek.

Āfāḳa ʿuṭārid yazup aḥkām-ı beşāret
Zeyn itdi anı rīg sepüp necm-i şeb-efrūz

2. **sep-:**-*er*
Gazel 286
Mısra: **7**
Serpmek, saçmak.

Ḳanlu yaşı çehre-i zerdine ṭurmaz şu seper
ʿĀşıḳuñ çeşmi anuñçün giceler bīdārdur

ser:

1. **ser:**-*üm*
Gazel 772
Mısra: **14**
Baş.

Virmişem ġamze-i ḳattāluña dil Rūḥi-vār
Urmazam terkini işte ḳalbüm işte serüm

2. **ser:**-*i, -n, -de*
Terkib-bend 8
Mısra: **108**
Baş || *Düşünce, fikir.*

Geç cümle bu efkārdan u ʿārif-i vaḳt ol
Ser-geşte bil anı ki serinde bu hevā var

3. **ser:**
Gazel 26
Mısra: **4**
Baş II Can.

Reh-i ʿaşḳında yāruñ ey diyenler baña serden geç
Ne cān ḳaldı ne dil şanmañ yolında gitdi ser tenhā

4. **ser:**-*i, -n*
Terkib-bend 1
Mısra: **27**
Baş, kafa.

Serin ol serverüñ dūr itdügüñ yetmez mi efserden
Mürüvvetsizlük itdüñ niçün ayırduñ o serverden

5. **ser:**
Gazel 984
Mısra: **18**
Baş, kafa, ser. II Can, aşığın canı.

O servi ġayrılar serkeş diyü terk itmiş ey Rūḥī
Ser ibrām eyle kim ibrām ile rām olur elbette

6. **ser:**-*den*
Gazel 853
Mısra: **10**
Baş, kafa. || *Hayat, can.*

Başdan giçmeyen irmez dir imiş vaşla yār
Berü gelsün reh-i ʿaşḳında giçenler serden

7. **ser:**
Muhammes 1
Mısra: **6**
Baş, kafa. || *Önder, başkan.* || *Değerli, kıymetli.*

Gitdi ḥayfā ḳalmadı ehl-i kemāluñ raġbeti
Ḫākipā oldı ser iken şimdi her ʿālī-neseb

8. **ser:**
Gazel 552
Mısra: **6**
Baş, başlangıç.

Nigāruñ gelmeden ḫaṭṭı naẓar ḳıl ḫadd ü laʿline
Birisi gice ser gündür birisi bī-duḫān āteş

ser āmed:

1. **ser āmed:**
Tarih 39
Mısra: **6**
-
İleri gelen, başta bulunan.

Be luṭf vücūd der āfāḳ-ı mümtāz
Be faẕl u ʿadl der ʿālem ser āmed

ser ur-:

1. **ser ur-:**-*ur*
Tahmis 3
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başını çıkarmak. || *Bitki filizlenmeye başlamak.*

Ḳabā-yı cismini ḳor bunda herkes cāmekāndur bu
Kiyāh-āsā urur bāġ-ı cemāluñdan ser āḫır ḫaṭ

ser vir-:

1. **ser vir-:**-*me, -y, -ince*
Tahmis 1
Mısra: **20**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ölümü göze almak, ölmeye razı ve hazır olmak.

Ser-çeşme bunca ḳaṭreye baḥr-ı vücūd itmiş
Ser virmeyince olımadum āşinā-yı sır

2. **ser vir-:**-*ür*
Gazel 985
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir ideal, bir amaç uğrunda) Ölümü göze almak, ölmeye razı ve hazır olmak.

Ser-fırāz-ı ʿaṣr iken ʿālemde aldurdum seri
Ser virür elbet açan sırr-ı Ḫudāyı nāşiye

serāb:

1. **serāb:**-*ı*
Gazel 906
Mısra: **6**
Çölde güneşin ışığın parlamasıyla su gibi görünen hayal.

Ey teşne-i viṣāl cihāndan ayaḳ götür
Cehd it ki iresin ser-i āba serābı ḳo

ser-āmed:

1. **ser-āmed:**-*sin*
Gazel 879
Mısra: **2**
İleri gelen, önde gelen.

Ṣalınsañ yaraşur reftāra mālik bir sehī-ḳadsin
Sehī-ḳad dil-rübālar çoḳdur ammā sen ser-āmedsin

2. **ser-āmed:**
Gazel 623
Mısra: **7**
Başta bulunan, başta gelen.

Güzeller içre gördük bir ser-āmed dil-rübāsın sen
Ḳabā-yı medḥi ey serv-i sehī-ḳad boyuña biçdük

ser-āmed ol-:

1. **ser-āmed ol-:**-*dı*
Gazel 130
Mısra: **2**
Başta gelmek, başta bulunmak, ileri gelmek.

Meh-pāreler içre bugün ol serv-i sehī-ḳad
Bālā-yı ser-efrāzı ile oldı ser-āmed

serāpā:

1. **serāpā:**
Gazel 325
Mısra: **10**
Baştan ayağa, tamamen.

Ḫaṭ u ḫālına degül ancaḳ leṭāfet maẓhar
Ol gül-i ter dürr-i yektādur serāpā böyledür

2. **serāser:**
Gazel 84
Mısra: **7**
Baştan başa, tamamen.

Penbe-i dāġ ile ṭolmışdur serāser cismimüz
Ḫamdulillah devletüñde olmaduḳ muḥtac-ı raḫt

3. **serāser:**
Müsebba 1
Mısra: **11**
Baştan başa, büsbütün, tamamen.

ʿAhd-i ʿadlinde serāser mülk-i dünyā dād iken
Himmetüñde bāġ-ı ʿālem būstīn-ābād iken

ser-ʿasker:

1. **ser-ʿasker:**-*ler, -i*
Tarih 2
Mısra: **17**
Komutan, kumandan.

Ṭaburı bozıldı düşdi ḫāka ser-ʿaskerleri
Kāfirüñ kār-ı ġam-encāmı ʿasīr oldı yine

ser-ʿasker-i zī-şān-ı bahār:

1. **ser-ʿasker-i ẕī-şān-ı bahār:**-*a*
Kaside 29
Mısra: **5**
Bahar mevsiminin şanlı veziri.

Oldı ser-ʿasker-i ẕī-şān-ı bahāra maġlūb
Nitekim pādişeh-i Türk şehinşāh-ı ʿAcem

serbāz:

1. **serbāz:**-*lar*
Gazel 877
Mısra: **7**
Yiğit, cesur. || *Âşık.*

Nedür zen kim düşe serbāzlar ʿaşḳıyla kūhsāra
Yine ey kūhken maʿnīde biz vādīdeyüz senden

2. **serbāz:**-*lar, -uñ*
Gazel 1033
Mısra: **2**
Korkusuz, cesur, yiğit, serdengeçti.

Fitne çevgānını aldı ele biñ yıl başı

Nice serbāzlaruñ ṭup olacaḳdur başı

ser-bāzān-ı bezm-i ʿaşḳ:

1. **ser-bāzān-ı bezm-i ʿaşḳ:**-*ı, -n, -uñ*
Gazel 584
Mısra: **3**
Aşk meclisinin korkusuz yiğitleri.

Dil ki ser-bāzān-ı bezm-i ʿaşḳınuñ Behrāmıdur
Rüstem-i ḫançer-keş-i çeşmüñ eli ḳor mı ki saġ

ser-bāz-ı cihān:

1. **ser-bāz-ı cihān:**-*uñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **57**
Cihanın yiğidi, âlemin en cesuru.

O ser-bāz-ı cihānuñ olmasa müştāḳ-ı dīdārı
Yüzin sürmezdi ḫāk-ı rāhına mühr-i Süleymānı

ser-ber-zemīn:

1. **ser-ber-zemīn:**
Gazel 866
Mısra: **2**
Yere kapanmak, secde etmek.

Sebze-i nev-ḫīze şanma baş eger āhū-yı Çīn
Eyler ey meh nergis-i mestüñ görüp ser-ber-zemīn

ser-be-ser:

1. **ser-be-ser:**
Tarih 18
Mısra: **2**
Baştan başa, tamamen.

Diyār-ı Egriyi sulṭān Muḥammed ṭoġrılup aldı
Yine āvāze-i feṯḥ ile ʿālem ser-be-ser ṭoldı

2. **ser-be-ser:**
Gazel 212
Mısra: **12**
Baş başa, birlikte, beraberce.

Çeşmüñle ġamzeñe żarar itdi başın virüp
Biz çıḳduḳ ey perī ser-i zülfüñle ser-be-ser

ser-bülend:

1. **ser-bülend:**
Gazel 133
Mısra: **16**
Yüksek, yüce, âlî.

Var ümīdüm şemʿ-i mihr olduḳca rūşen olasın
İltifāt-ı şāhile aḳrānuñ içre ser-bülend

2. **ser-bülend:**
Gazel 488
Mısra: **3**
Başı yüksek, yüce.

Edānī ḳısmına baş egmezüz yüz ser-bülend olsa
Kemāl ehli olan yārāna ammā ḫākipāyuz biz

ser-bülend-i ʿālem:

1. **ser-bülend-i ʿālem:**-*üñ*
Gazel 151
Mısra: **17**
Âlemdeki en yüce şahsiyet.

Şimdilük meddāḥıyuz bir ser-bülend-i ʿālemüñ
Kim keremde ẕāt-ı pākı vācibu'l-ikrāmdur

ser-bülend-i dehr:

1. **ser-bülend-i dehr:**
Kaside 30
Mısra: **15**
Cihanın yüce (şahsiyeti).

Ol ser-bülend-i dehr ki baḫş-i kemālda
Nāmı añılsa ḳaṭʿ-ı kelām eyler ehl-i ḥāl

2. **ser-bülend-i dehr:**
Tarih 78
Mısra: **3**
Cihanın en üstünü.

Ser-bülend-i dehr İbrāhīm o ʿālī-ḳadr kim
Kaʿbe-i dergāh-ı rıfʿat-baḫşdur gülzārımuz

ser-bülend-i felek-himmet ü melek-temkīn:

1. **ser-bülend-i felek-himmet ü melek-temkīn:**
Kaside 23
Mısra: **13**
Mertebesi meleklere, himmeti feleklere eş olanların en şereflisi.

O ser-bülend-i felek-himmet ü melek-temkīn
O ser-firāz-ı ḳażā-heybet ü ḳader-ḳudret

ser-bülend-i luṭf-ı ʿamīm:

1. **ser-bülend-i luṭf-ı ʿamīm:**
Kıt'a 25
Mısra: **2**
İhsanı çok yüce (kişi).

Cāyize geldi biñ aḳçe ʿaṭā
Baña bir ser-bülend-i luṭf-ı ʿamīm

ser-bülend-i ʿuşşāḳ:

1. **ser-bülend-i ʿuşşāḳ:**-*uz*
Gazel 659
Mısra: **3**
Âşıkların en yücesi.

Egerçi ʿaşḳile biz ser-bülend-i ʿuşşāḳuz
Ayaġı ṭozıyuz ammā ki şeh-süvārımuzuñ

ser-bülend-i zamān:

1. **ser-bülend-i zamān:**
Kaside 17
Mısra: **35**
Zamanının yüce şahsiyeti.

Sensin o ser-bülend-i zamān kim zamānede
Bī-miślsin ʿadāletile cūdile vahīd

2. **ser-bülend-i zamān:**
Tarih 20
Mısra: **10**
Zamanın en değerlisi, en seçkini.

Nice iḥsān u luṭfdan ṣoñra
Ḳılmaġa anı ser-bülend-i zamān

ser-çeşme:

1. **ser-çeşme:**-*den*
Tarih 90
Mısra: **4**
Pınar, kaynak.

Raḳam ḳıldı tārīḫini Rūḥi-i zār
Yine oldı cāri bu ser-çeşmeden āb

2. **ser-çeşme:**
Tahmis 1
Mısra: **19**
Pınar, kaynak. || *Bir tarikatın ilk şeyhi.*

Ser-çeşme bunca ḳaṭreye baḥr-ı vücūd itmiş
Ser virmeyince olımadum āşinā-yı sır

ser-çeşme-i āb-ı zülāl:

1. **ser-çeşme-i āb-ı zülāl:**-*uñ*
Gazel 170
Mısra: **18**
Tatlı su pınarı.

Vücūdı yoḳ yanuñda Āb-ı Ḫıżrı ʿaynuña alma
Leb-i laʿluñ gibi ser-çeşme-i āb-ı zülāluñ var

ser-çeşme-i ḥayāt:

1. **ser-çeşme-i ḥayāt:**
Gazel 732
Mısra: **14**
Hayat pınarı. || *Sevgilinin can veren öpücüğü.*

Bir būse ile Rūḥiye virdi ḥayāt-ı nev
Ser-çeşme-i ḥayāt bu ancaḳ dehen degül

ser-çeşme-i ḫurşīd:

1. **ser-çeşme-i ḫurşīd:**
Gazel 953
Mısra: **5**
Güneş pınarı.

Hele ey meh bu deñlü ḳadrile ser-çeşme-i ḫurşīd
Degüldür pāyuña ṣu ḳoyulmaġa lāyıḳ leṭāfetde

serd:

1. **serd:**
Gazel 711
Mısra: **22**
Soğuk, sert.

İḳtiżā-yı devrile geldükce dehre sāl u māh
Gāh germ u gāh serd u geh ḫazān u gāh gül

serdār:

1. **serdār:**-*ımuz*
Gazel 498
Mısra: **11**
Baş kumandan || *Sultan.*

Tek hemān serdārımuz devletle olsun müstedām
Ḳāyilüz biz virelüm yolında baş u cānımuz

2. **serdār:**
Kaside 8
Mısra: **45**
Komutan, kumandan.

Bu deñlü erlüginden ṣoñra ıġmāż eyleyüp serdār
Huṣūmet kılduġından ṣanmañuz cürmi ola anuñ

serdār-ı ʿādil:

1. **serdār-ı ʿādil:**
Kaside 20
Mısra: **38**
Adaletli kumandan.

Bu müşkilātı ḥall itmez illā
Reʾy-i vekīl serdār-ı ʿādil

serdār-ı ʿālī-şān:

1. **serdār-ı ʿālī-şān:**-*ımuz*
Gazel 498
Mısra: **2**
Şanı yüce sultan.

Düşmene baş egdürür şemşīr-i ḫūn-efşānımuz
Himmet eylerse eger serdār-ı ʿālī-şānımuz

serdār-ı aʿzam:

1. **serdār-ı aʿzam:**
Kaside 14
Mısra: **55**
En büyük komutan.

Vezīr-i ekrem ü serdār-ı aʿzam olduġı bu
Ki cāh-ı devlete olmış degül durur maġrūr

serdār-ı deryā-dil:

1. **serdār-ı deryā-dil:**
Tarih 79
Mısra: **1**
Gönlü geniş komutan.

Görür iḥsānına lāyıḳ seni serdār-ı deryā-dil
İdüp mümtāz aḳrānuñdan itdi vāli-i kāmil

serdār-ı dilāver:

1. **serdār-ı dilāver:**
Tarih 88
Mısra: **5**
Cesur kumandan.

O serdār-ı dilāver isteyince feṭḥine tārīḫ
Didüm yümn-i ḳudūmüñle Belāver Ḳalʿasın alduḳ

serdār-ı ḫūbān:

1. **serdār-ı ḫūbān:**
Gazel 1112
Mısra: **3**
Güzellerin en üstünü, önde geleni.

Melāḥat mülkine serdār-ı ḫūbān olıcaḳ o şeh
Öñince dūd-ı āhından dil ʿabbāsī ʿalem çekdi

serdār-ı ḳażā-ḥükm:

1. **serdār-ı ḳażā-ḥükm:**
Tarih 5
Mısra: **5**
Hüküm ve emirlerini gerçekleştiren kumandan.

Ṣonra serdār-ı ḳażā-ḥükm ki ʿālemde bugün
Aña tefvīz olunmışdur umūr-ı dünyā

serdār-ı şeh-i ferḫunde-fāl:

1. **serdār-ı şeh-i ferḫunde-fāl:**
Müseddes 7
Mısra: **22**

Uğurlu padişahın kumandanları.

ʿAzm ü cezm it kim Celālī ḳıldı mülki pāymāl
Muntaẕırdur saña serdār-ı şeh-i ferḫunde-fāl

serdār-ı ẕī-şān:

1. **serdār-ı ẕī-şān:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **34**
Şanlı komutan. || *Osman Paşa.*

Bulur maḫlaṣ çıḳar ol maṭlaʿ-ı mihr-i münīr bir gün
Düşer iḥsānına maẕhar yine serdār-ı ẕī-şānuñ

2. **serdār-ı ẕi-şān:**-*uñ*
Kaside 16
Mısra: **5**
Şanlı kumandan.

Virmeseñ aḫbārını serdār-ı ẕi-şānuñ gelüp
Ehl-i Baġdādı iderdi ḫayl-i miḫnet pāymāl

ser-defter-i aʿyān:

1. **ser-defter-i aʿyān:**-*sın*
Kaside 29
Mısra: **57**
Bir şehrin ileri gelenlerinin başı.

Ser-firāzā sen o ser-defter-i aʿyānsın kim
Cümleye ḫayr duʿāñ eylemek olmışdur ehem

ser-defter-i divān:

1. **ser-defter-i divān:**
Kaside 37
Mısra: **28**
Meclisin başı.

Ḫāzin-i genc-i kerem ḥażret-i defterdāruñ
Ḫāṭırı ḫoş mı o ser-defter-i divān nicedür

2. **ser-defter-i dīvān:**
Kaside 40
Mısra: **68**
Büyük meclislerin önderi.

Defterī Beg söze ḳādirdür aña lā dimezüz
Varaḳ-ı diger o ser-defter-i dīvān eyüdür

ser-defter-i ehl-i ḳalem:

1. **ser-defter-i ehl-i ḳalem:**
Tarih 15
Mısra: **17**
Kalem ehli olan şairlerin önderi.

Ve'l-ḥaṣıl ol vālā-himem ser-defter-i ehl-i ḳalem
Ser-ḫayl-i erbāb-ı kerem şāyeste-i ʿālī-maḳām

ser-defter-i erkān-ı dīvān-ı kerem:

1. **ser-defter-i erḳān-ı dīvān-ı kerem:**
Kaside 3
Mısra: **17**
Cömertlik meclisinin önderi. || *Hz. Ömer.*

Luṭf ile ser-defter-i erḳān-ı dīvān-ı kerem
Faẓlile ser-ḥalḳa-i merdān-ı ṣāḥib-vecd ü hāl

ser-defter-i ʿirfān:

1. **ser-defter-i ʿirfān:**
Kaside 37
Mısra: **66**
İlim önderi.

Ḫoş-nüvis olmada iḳdām-ı tamāmı var mı
Ḳavsi-i Ḫīre o ser-defter-i ʿirfān nicedür

serden geç-:

1. **serden geç:**
Gazel 26
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir ideal, bir amaç uğrunda) Ölümü göze almak, ölmeye razı ve hazır olmak.

Reh-i ʿaşḳında yāruñ ey diyenler baña serden geç
Ne cān ḳaldı ne dil ṣanmañ yolında gitdi ser tenhā

serden pā it-:

1. **serden pā id-:**-*er*
Kaside 27
Mısra: **36**
(Bir kimse) Başından ayak yapmak. || *Yerlere kapanmak, saygı gösterisinde bulunmak.*

Ser-firāzā sen o ẕi-şānsın ki ḳaṣr-ı ḳadrüñe
Kim ki yüz sürmek ümīdin itse serden pā ider

2. **serden pā id-:**-*üp*
Gazel 949
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başını ayak yapmak. || *Birinin huzurunda yere kapanmak, yalvarmak.*

Geldi ḫāk-ı derüñe ḫaşmuñ idüp serden pā
Yaʿni ʿafv it ne günāh itdüm ise yanuñda

ser-efrāz:

1. **ser-efrāz:**
Gazel 33
Mısra: **3**
Başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerinden üstün olan.

Saʿādetle ser-efrāz olduġuñdan şādmān olma
Gel inṣāf it kimüñle başa çıḳmışdur fenā dünyā

2. **ser-efrāz:**-*uñ*
Gazel 608
Mısra: **6**
Maddeten veya manen âli olan şey.

Ḫāke yeksān olduñ ey cism-i nizār ammā ne sūd
Bir ser-efrāzuñ reh-i ʿaşḳında pāmāl olmaduñ

3. **ser-efrāz:**
Gazel 37
Mısra: **4**
Benzerlerinden üstün olan, seçkin, mümtaz.

Yaraşur ḫūb-rūlar içre baḫş-i imtiyāz itseñ
Seni şāhum ser-efrāz eylemişdür ol ḳad-i bālā

ser-efrāz it-:

1. **ser-efrāz it:**
Gazel 85
Mısra: **1**
Yükseltmek, üstün kılmak.

İlāhī ʿizzetüñ ḥaḳḳıyçün ol servi ser-efrāz it
Kemāl-ı ḥüsnile dāʾim cevānān içre mümtāz it

ser-efrāz-ı ʿālem:

1. **ser-efrāz-ı ʿālem:**
Gazel 723
Mısra: **2**
Âlemin seçkini.

Ey dil yeter çeküp ġam-ı dinārı derhem ol
Baş egme çarḫ-ı dūna ser-efrāz-ı ʿālem ol

2. **ser-efrāz-ı ʿālem:**
Kaside 33
Mısra: **63**
Âlemin en mümtaz şahsiyeti.

Olup ey ser-efrāz-ı ʿālem cihānda
Keşīʿrüʾs-sürūr u ʿadīmüʾl-meṣāʿib

3. **ser-efrāz-ı ʿālem:**-*e*
Gazel 258
Mısra: **15**
Âlemin seçkini, benzerlerinden üstün olanı.

Meddāḥ iden bizi o ser-efrāz-ı ʿāleme
Āṯār-ı feyż-i kevkeb-i baḫt-ı saʿīddür

ser-efrāz-ı aʿyān:

1. **ser-efrāz-ı aʿyān:**
Kaside 31
Mısra: **39**
Şehrin ileri gelenlerinin en seçkini.

Ḥasan ketḫüdā ol ser-efrāz-ı aʿyān
Ki beẕl-ı keremde odur şimdi Ḫātem

ser-efrāz-ı cihān:

1. **ser-efrāz-ı cihān:**
Gazel 611
Mısra: **4**
Dünyanın seçkini.

Eyledüñ çünki saʿādetle yine ʿazm-i sefer
Ey ser-efrāz-ı cihān ola mübārek seferüñ

2. **ser-efrāz-ı cihān:**
Tarih 54
Mısra: **1**
Yeryüzündeki yaratılmışların en seçkini.

Ser-efrāz-ı cihān yaʿni Ḥasan Aġā-yı deryā-dil
Ser-i mirān-ı ışṭābl-ı şehin-şāh-ı cihān-ārā

3. **ser-efrāz-ı cihān:**
Tarih 77
Mısra: **6**
Âlemin en kıymetlisi.

Felek devlet livāsın pāyuña göndermeden maḥżā
Ser-efrāz-ı cihān olduġuñı bildürdi aʿdāya

4. **ser-efrāz-ı cihān:**-*a*
Gazel 166
Mısra: **15**
Dünyadaki en seçkin kimse. || *Osman Paşa.*

Ne ser-efrāz-ı cihāna ḳuluz ey Rūḥī kim
Meclisinde nice yārān-ı suḫandān oturur

5. **ser-efrāz-ı cihān:**-*sın*
Kıt'a 28
Mısra: **7**
Cihanın en seçkini, âlemin en değerlisi. || *(Bir hususta) Tüm dünyada en üstün olan, benzersiz.*

İḥsān u mürüvvetle ser-efrāz-ı cihānsın
ʿĀlemde kemāl ehlin idüpdür keremüñ ḳul

ser-encām:

1. **ser-encām:**-*ı*
Gazel 335
Mısra: **7**
Başa gelen bir durum veya olay.

Getür cām-ı sürūr-encāmı sāḳī kim ser-encāmı
Ne rind-i bāde-nūş añlar ne şeyḫ-i ḫırḳa-pūş añlar

2. **ser-encām:**-*ı*
Gazel 593
Mısra: **6**
Bir iş, bir durum veya olayın iyi veya kötü sonu, akıbeti.

Gerek şāh ol gerekse bir fenā-fillah dervīş ol
Cihān bir kimseye ḳalmaz ser-encāmı fenā ancaḳ

ser-endāz:

1. **ser-endāz:**
Kaside 18
Mısra: **69**
Korkusuz.

Sengler encüm idi aña güneş ser-endāz
Çarḫ-ı gül-keş gül-i surḫ idi şafaḳ ebr-i remād

ser-firāz:

1. **ser-firāz:**-*dur*
Gazel 258
Mısra: **12**
Başını kaldıran, yücelere, yükseklere uzanan. || *Benzerlerinden üstün olan (kimse), seçkin, mümtaz.*

Memdūḥımuz zamānede şimdi ʿale'l-ḫuṣūṣ
Bir ser-firāzdur ki suḫanda mezīddür

2. **ser-firāz:**--*ı*
Gazel 223
Mısra: **1**
Benzerlerinden üstün olan (kimse), seçkin, mümtaz.

Ḳapuñ fütādeleri ser-firāz-ı ʿālemdür
Senüñ esīrüñ olan muḥterem mükerremdür

ser-firāz it-:

1. **ser-firāz id-:**-*en*
Gazel 620
Mısra: **5**
Yüceltmek, yükseltmek.

Güzeller içre seni ser-firāz iden oldur
Ṣalınsa yaraşur ey ġonca ḳadd-i dil-cūyuñ

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ser-firāz ḳıl-:

1. **ser-firāz ḳıl:**
Gazel 504
Mısra: **3**
Yüceltmek, yükseltmek.

Ey şāh-ı ḥüsn ḳıl bizi mihrüñle ser-firāz
Görsün bu luṭfı reşkden ölsün ḥasūdımuz

ser-firāz ol-:

1. **ser-firāz ol-:**-*mış*
Terkib-bend 3
Mısra: **40**
Yücelmek, benzerlerinden üstün duruma gelmek.

Vüzerā zümresinün gül gibi manẓūrı olup
Ser-firāz olmış iken nisbetine aʿdānuñ

2. **ser-firāz ol-:**-*ur*
Gazel 206
Mısra: **3**
Önde, ileride gelmek, seçkin olmak.

Zümre-i rindān içinde ser-firāz olur o kim
Başına ḫāk-ı cenāb-ı mey-fürūşı tāc ider

ser-firāzā:

1. **ser-firāzā:**
Kaside 16
Mısra: **65**
Ey seçkin kimse!.

Ser-firāzā Āṣafa vaḳt-i Süleymān-ḥaşmetā
Ol ki virmiş ḥüsn-i reʾyüñ mülke ḥadd-i iʿtidāl

ser-firāzān-ı celīlüʾl-ictihād:

1. **ser-firāzān-ı celīlüʾl-ictihād:**
Kaside 22
Mısra: **32**
Seçkinler içinde gayreti en yüce olan kimse.

Merḥabā ey zübde-i ḥükkām-ı mevfūrüʾn-nevāl
Ser-firāz u ser-firāzān-ı celīlüʾl-ictihād

ser-firāzān-ı mülk-i rūy-ı zemīn:

1. **ser-firāzān-ı mülk-i rūy-ı zemīn:**
Tarih 23
Mısra: **14**
Yeryüzünün seçkinleri.

Ḫoş geçerler hemīşe sāyeñde
Ser-firāzān-ı mülk-i rūy-ı zemīn

ser-firāz-ı ʿālem:

1. **ser-firāz-ı ʿālem:**
Kaside 20
Mısra: **39**
Cihanda benzerlerinden üstün olan kimse, seçkin kişi.

Ol ser-firāz-ı ʿālem ki yoḳdur
Cūd u keremde aña muḳābil

ser-firāz-ı asafā:

1. **ser-firāz-ı aṣafā:**
Tarih 7
Mısra: **33**
Ey (cömertliğiyle bilinen) Asafların en seçkini!.

Ser-firāz-ı Aṣafā vaḳtā celīlü'l-himmetā
Ey ki bulmış ʿadl ü dāduñdan ḥükūmet intiẓām

ser-firāz-ı ʿaṣr:

1. **ser-firāz-ı ʿaṣr:**
Gazel 610
Mısra: **15**
Zamanın seçkin ve mümtaz şahsı.

Ḥāletī-i nāmdār ol ser-firāz-ı ʿaṣr kim
Bende-i dergāhı eyler dergeh-i Dārāyı terk

2. **ser-firāz-ı ʿaṣr:**
Gazel 985
Mısra: **7**
Zamanın önde gelen şahsı, seçkini.

Ser-firāz-ı ʿaṣr iken ʿālemde aldurdum seri
Ser virür elbet açan sırr-ı Ḫudāyı nāşiye

3. **ser-firāz-ı ʿaṣr:**
Tarih 75
Mısra: **18**
Zamanın seçkinleri, devrin önde gelenleri.

Hele bu kim mālik degüldür böyle zībā küşeye
Ser-firāz-ı ʿaṣr olan ḥükkām-ı mevfūru'n-nevāl

ser-firāz-ı ʿaṭā-bahş:

1. **ser-firāz-ı ʿaṭā-baḫş:**
Kaside 13
Mısra: **35**
Cömertliğiyle benzerlerinden üstün olan (kimse).

O ser-firāz-ı ʿaṭā-baḫş kim zamānında
Muḥāldür ki giye külḫanīden özge palās

ser-firāz-ı cihān:

1. **ser-firāz-ı cihān:**
Kaside 14
Mısra: **47**
Cihanın seçkin şahsiyeti.

O ser-bülend-i zamāndur u ser-firāz-ı cihān
Ki ẕāt-ı muḥtereminde ne naḳṣ var ne fütūr

ser-firāz-ı cihān-ṣadr-ı meclis:

1. **ser-firāz-ı cihān-ṣadr-ı meclis:**
Gazel 807
Mısra: **19**
Meclisin seçkin reisi. || *Osman Paşa.*

O ser-firāz-ı cihān-ṣadr-ı meclis olmayıcaḳ
Kimüñ varup yanına güft u yā şenīd idelüm

ser-firāz-ı ehl-i dil:

1. **ser-firāz-ı ehl-i dil:**
Gazel 534
Mısra: **8**
Şairlerin en seçkini.

Söze ḳādir olanlar söylesünler ʿözre yer yoḳdur
İder ol ser-firāz-ı ehl-i dil ṣubḥ u mesā meclis

ser-fırāz-ı ehl-i yaḳīn:

1. **ser-firāz-ı ehl-i yaḳīn:**
Kaside 24
Mısra: **17**
Kesin ve doğru bilgi sahiplerinin en üstünü.

O şāh-ı mülk-i suḫan ser-firāz-ı ehl-i yaḳīn
Ki sāyesinde anuñ ḫoş geçer dem-i fużalā

ser-firāz-ı ferruḫ-şemāʾil:

1. **ser-firāz-ı ferruḫ-şemāʾil:**
Kaside 20
Mısra: **62**
Görünüşü mübarek olanların en seçkini.

Ḳanġı ʿāmīmüʾl-iḥsānda vardur
Ey ser-firāz-ı ferruḫ-şemāʾil

ser-firāz-ı ḳażā-heybet ü ḳader-ḳudret:

1. **ser-firāz-ı ḳażā-heybet ü ḳader-ḳudret:**
Kaside 23
Mısra: **14**
Heybeti kaza gibi, gücü kader gibi etkili olanların en seçkini.

O ser-bülend-i felek-himmet ü melek-temkīn
O ser-firāz-ı ḳażā-heybet ü ḳader-ḳudret

ser-firāz-ı kiram:

1. **ser-firāz-ı kiram:**
Kaside 6
Mısra: **4**
Şeref ve yücelik bakımından benzerlerinden üstün olan kimse.

Biri enīs-i resūl ü biri mutīʿ-i resūl
Biri veliyy-i Ḫudā biri ser-firāz-ı kiram

ser-firāz-ı mışr-ı kerem:

1. **ser-firāz-ı mışr-ı kerem:**
Kaside 23
Mısra: **17**
Cömertlik ülkesinin başı.

Sen ol ʿazīzsin ey ser-firāz-ı Mışr-ı kerem
Ki luṭf-ı cūduña irmiş degüldürür ḳıllet

ser-firāz-ı nükte-güẕerān:

1. **ser-firāz-ı nükte-güẕerān:**
Kaside 39
Mısra: **26**
Nükteli söz söyleyenlerin en değerlisi.

Rindī fünūn-ı şiʿrde üstād mı yine
Ol ser-firāz-ı nükte-güẕerān ne demdedür

ser-fürū eyle-:

1. **ser-fürū eyle-:**-*me, -se*
Gazel 194
Mısra: **7**
Baş eğmek, itaat etmek.

Ser-fürū eylemese çarḫa ʿaceb mi göñlüm
Kendin ol sīm-tene bende-i dīrīne ṭutar

2. **ser-fürū eyle-:**-*mez, -di*
Gazel 901
Mısra: **6**
Başını eğmek, eğilmek. || *Minnet etmek.*

Ḫaṭṭ-ı ser-sebzüñden ey gül-ruḫ nümūne olmasa
Eylemezdi sebze-i nev-ḫīze āhū ser-fürū

ser-fürū it-:

1. **ser-fürū it-:**-*di*
Gazel 901
Mısra: **8**
Boyun eğmek, itaat etmek.

Zülfüñüñ serkeşlügin ʿarż itdi gülşende ṣabā
Ey ṣaçı sünbül yanında itdi şebbū ser-fürū

ser-fürūʿ ḳıl-:

1. **ser-fürūʿ ḳıl-:**-*dı*
Kaside 16
Mısra: **57**
Baş eğmek, itaat etmek.

Ser-fürūʿ ḳıldı saña ser-ḫayl-i gūristān iken
Şāh virdi ḫān gibi bir ṣāḥib-i cāh ü celāl

2. **ser-fürū ḳıl-:**-*duġ, -ı*
Gazel 840
Mısra: **4**
Baş eğmek, minnet etmek.

Ḥüsnüñe māyillenüp bir sūz ışıldatmış gibi
Şemʿ-i bezmüñ ser-fürū ḳılduġı budur her zamān

ser-gerdān:

1. **ser-gerdān:**-*ı, -y, -uz*
Gazel 508
Mısra: **6**
Şaşkın, perişan.

Gird-bād-āsā belā deştinde yelsek ġam degül
Gerçi ser-gerdānuz ammā ʿaşḳ ser-gerdānıyuz

2. **ser-gerdān:**
Gazel 953
Mısra: **3**
Başı dönmüş, şaşkın, perişan. II Âşık.

Ruḥuñ zülfüñde pinhān u göñül sāyeñde ser-gerdān
Nitekim şemʿ fānūs içre vü pervāne ẓulmetde

3. **ser-gerdān:**
Tahmis 6
Mısra: **16**
Başı dönen, ne yapacağını bilmeyen, şaşırmış, sersemlemiş bir durumda olan (kimse), şaşkın, perişan.

Ben senüñ yoluñda cismüm ḫāksār itmez miyem
Bunca ser-gerdān olup gezdüm dil-i maḥzūn gibi

ser-geşte:

1. **ser-geşte-i:**-*i*
Gazel 151
Mısra: **4**
Başı dönmüş, kafası karışmış (kimse), şaşkın.

Faṣl-ı güldür cām ṣun sāḳī ki şeyḫ-i tevbekār

Vādi-i ḥayretdedür ser-geşte-i encāmdur

ser-geşte-i ʿaşḳuñ sipihr-:

1. **sergeşte-i ʿaşḳuñ sipihri:**
Gazel 54
Mısra: **1**
Aşkından başı dönen gökyüzü.

Ey olup sergeşte-i ʿaşḳuñ sipihrine ḳıbāb
Āteş-i ʿaşḳuñ dil-i ḫurşīde ṣalmış ıżṭırāb

ser-geşte-i selāsil-i gīsū-yı müşk-bār:

1. **ser-geşte-i selāsil-i gīsū-yı müşk-bār:**
Gazel 518
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Misk kokan saçlarının zincirinden başı dönmüş (kimse).

Ser-geşte-i selāsil-i gīsū-yı müşk-bār
Āşüfte-ḥāl-i sünbül-i zülf-i ḫamīdeyüz

serḥad:

1. **serḥad:**
Gazel 130
Mısra: **4**
Hudut, sınır.

Başumda mekān ṭutdı gelüp ḫayl-ı ġam-ı ʿaşḳ
ʿAsker gibi kim direng idüp bekleye serḥad

ser-ḫadd-i belā:

1. **ser-ḫadd-i belā:**
Gazel 334
Mısra: **2**
Bela hududu. || Belanın son haddi.

Endūh u ġamuñ hem-reh-i cān u dilimüzdür
Ser-ḥadd-i belā ara yanı menzilimüzdür

ser-halḳa-i cemʿiyyet-i peymāne-keşān:

1. **ser-ḫalḳa-i cemʿiyyet-i peymāne-keşān:**-*uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **16**
Kadeh çekenler topluluğunun dizildiği halkanın başı.

Biz mest-i mey-i meygede-i ʿālem-i cānuz
Ser-ḫalḳa-i cemʿiyyet-i peymāne-keşānuz

ser-ḫalḳa-i merdān-ı ṣāḥib-vecd ü ḥāl:

1. **ser-ḫalḳa-i merdān-ı ṣāḥib-vecd ü ḥāl:**
Kaside 3
Mısra: **18**
İlahi aşk ile kendinden geçenlerin başı. || Hz. Ömer.

Luṭf ile ser-defter-i erḳān-ı dīvān-ı kerem
Fażlile ser-ḫalḳa-i merdān-ı ṣāḥib-vecd ü hāl

ser-ḫalḳa-i rindān-ı melāmet-keş-i ʿaşḳ:

1. **ser-ḫalḳa-i rindān-ı melāmet-keş-i ʿaşḳ:**-*uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **272**
Aşkın ayıplanan rindlerinin başı.

Ḥālā ki biz üftāde-i ḫūbān-ı Dımışḳuz
Ser-ḫalḳa-i rindān-ı melāmet-keş-i ʿaşḳuz

ser-halḳa-i zencīr:

1. **ser-ḫalḳa-i zencīr:**-*e*
Gazel 480
Mısra: **16**
Zincirin baş halkası.

Çekmek istermiş esīrān-ı ġamı zencīre
Yine ser-ḫalḳa-i zencīre esīrānuz biz

ser-halḳa-i zencīr-i esīrān:

1. **ser-ḫalḳa-i zencīr-i esīrān:**
Gazel 950
Mısra: **10**
(Sevgiliye) Esir olmuşlar zincirinin başı.

Ḳatl içün çekseñ esīrān-ı ġamı zencīre
Beni ser-ḫalḳa-i zencīr-i esīrān eyle

ser-ḫayl-i erbāb-ı kerem:

1. **ser-ḫayl-i erbāb-ı kerem:**
Tarih 15
Mısra: **18**
Cömertlik sahiplerinin önderi.

Ve'l-ḥaṣıl ol vālā-himem ser-defter-i ehl-i ḳalem
Ser-ḫayl-i erbāb-ı kerem şāyeste-i ʿālī-maḳām

ser-ḫayl-i eshāb-ı velā:

1. **ser-ḫayl-i eshāb-ı velā:**
Kaside 3
Mısra: **10**
Azat ettiği kölesine yakınlık edenlerin önderi. || Hz. Ebubekir.

Mefḫar-ı erbāb-ı taḥḳīḳ ekber-i ehl-i ṭarīḳ
Mücri-i şerʿ-i nebī ser-ḫayl-i eshāb-ı velā

ser-ḫayl-i gūristān:

1. **ser-ḫayl-i gūristān:**
Kaside 16
Mısra: **57**
Mezardakilerin önderi.

Ser-fürūʿ ḳıldı saña ser-ḫayl-i gūristān iken
Şāh virdi ḫān gibi bir ṣāḥib-i cāh ü celāl

ser-ḫayl-i ḥüsn:

1. **ser-ḫayl-i ḥüsn:**-*üñ*
Gazel 425
Mısra: **12**
Güzellik süvarisinin önderi.

Ne var ey bād-ı vuṣlat ḫākdan refʿ eyleseñ bir gün
Ki bir ser-ḫayl-i ḥüsnüñ maḳdeminden ḳalma gerdüz biz

ser-ḫayl-i ṭabʿ-ı pāk:

1. **ser-ḫayl-i ṭabʿ-ı pāk:**-*ile*
Kaside 7
Mısra: **24**
Yaratılışı temiz olanların, iyi ahlaklıların önderi.

Olup āzurde çarḫ itdi beni maʿlūlile ilzam
Ki ey ser-ḫayl-i ṭabʿ-ı pākile erbāb-ı ʿirfānuñ

serhoş:

1. **serḫoş:**
Gazel 572
Mısra: **13**
Sarhoş.

Ṣaḳın serḫoş görüp dāmen-keşāndan dehre ṭaʿn itme
Yıḳarlar ʿarżuñı ṣonra yaḳañdan gitmez el vāʿız

serhoş eyle-:

1. **serḫoş eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 681
Mısra: **6**
Sarhoş olmasına yol açmak.

Dāḫil olmaḳ istediler bezmüñe cān u göñül
Bir ḳadeḥle yaḳduñ ikisin de serḫoş eyledüñ

2. **serḫoş ol-:**-*dı, -lar*
Gazel 216
Mısra: **12**
Sarhoş olmak. || *Kendinden geçmek.*

Biz o meyden ḳılmışuz ḫumlar tehī kim nūş idüp
Bir ḳadeḥden Vāmıḳ u Ferhād serḫoş oldılar

ser-i āb:

1. **ser-i āb:**-*a*
Gazel 906
Mısra: **6**
Suyun başı, çeşme.

Ey teşne-i viṣāl cihāndan ayaḳ götür
Cehd it ki iresin ser-i āba serābı ḳo

ser-i aʿdā:

1. **ser-i aʿdā:**
Gazel 949
Mısra: **7**
Düşmanın kafası.

Ser-i aʿdā mı iden ḫākda yā sāḳi-i dehr
Kāselerdür ki şikest eyledi devrānuñda

ser-i aġyār-ı ḳaṭʿ it-:

1. **ser-i aġyār-ı ḳaṭʿ id-:**-*üp*
Gazel 536
Mısra: **5**
Rakibin kafasını kesmek.

İcrā-yı ʿādet it ser-i aġyār-ı ḳaṭʿ idüp
Ṣāh-ı nev olıcaḳ yeñilenmek gerek rüʾūs

seri aldur-:

1. **seri aldur-:**-*du, -m*
Gazel 985
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başının kesilmesine sebep olmak; ölmek.

Ser-firāz-ı ʿaṣr iken ʿālemde aldurdum seri
Ser virür elbet açan sırr-ı Ḫudāyı nāşiye

ser-i engüşt:

1. **ser-i engüşt:**-*ile*
Gazel 521
Mısra: **2**
Parmak ucu.

Çekse burḳaʿ ġam degül rūy-ı viṣāl-i yāra nāz
Refʿ ider anı ser-i engüştile dest-i niyāz

ser-i erbāb-ı ʿaşḳ:

1. **ser-i erbāb-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 92
Mısra: **1**
Âşıkların başları.

Ey dāġ-ı miḥnetüñ ser-i erbāb-ı ʿaşḳa tāc
Olmaz esīr-i derd u ġamuñ ṭālib-i ʿilāc

ser-i ferhād:

1. **ser-i ferhād:**-*a*
Gazel 707
Mısra: **6**
Ferhad'ın başı.

Kūy-ı şīrīnüñ yolından bir avuç ḫāşāk ilet
Ey ṣabā ṣaçmaḳ dilerseñ ger ser-i Ferhāda gül

ser-i iḳlīm-i suhan:

1. **ser-i iḳlīm-i suḫan:**
Gazel 700
Mısra: **5**
Söz ülkesinin başı.

Ḫoş buyurmış ser-i iḳlīm-i suḫan nesr-i Ḫudā
Ki anuñ ṣal u bahāsı nice ālāf gerek

ser-i kūy:

1. **ser-i ḳūy:**-*ı*
Gazel 224
Mısra: **2**
Sokak başı.

Ḳul oldum bir şeh-i ḥüsne ki ʿālem mübtelāsıdur
Dil-i zārum gibi herkes ser-i ḳūyı gedāsıdur

2. **ser-i kūy:**-*ı, -n, -da*
Gazel 178
Mısra: **1**
Sevgilinin yanıbaşı,köyü.

Ser-i kūyında yāruñ zümre-i aġyāra yer yoḳdur
Tekellüf ber-ṭaraf bāġ-ı İremde ḫāra yer yoḳdur

3. **ser-i kūy:**-*uñ*
Gazel 997
Mısra: **5**
Sevgilinin yaşadığı semt.

Āh u sirişküm ile ser-i kūyuñ ey melek
Bir küşedür ki añılup āb u hevā ile

ser-i mirān-ı ışṭābl-ı şehin-şāh-ı cihān-ārā:

1. **ser-i mirān-ı ışṭābl-ı şehin-şāh-ı cihān-ārā:**
Tarih 54

Mısra: **2**
Cihanın süsü olan şahlar şahının ahırındaki amir.

Ser-efrāz-ı cihān yaʿni Ḥasan Aġā-yı deryā-dil
Ser-i mirān-ı ışṭābl-ı şehin-şāh-ı cihān-ārā

ser-i mū:

1. **ser-i mū:**
Gazel 598
Mısra: **2**
Kıl ucu. || *İnce, küçük bağlamında.*

Meyān-ı yārda itdüm hezār fikr-i daḳīḳ
Nezāketin ser-i mū deñlü itmedüm taḥḳīḳ

2. **ser-i mū:**-*ı, -n, -da*
Gazel 1072
Mısra: **6**
Kıl ucu, saç telinin ucu.

Bir perīnüñ zülfine dil-beste olduḳ biz ki var
Her ser-i mūyında biñ cān-ı muḳaddes aşılı

3. **ser-i mū:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 887
Mısra: **8**
Kıl ucu. || *Sevgilinin saçlarının ucu, aşığın gönlünün bağlandığı yer.*

Aşılaḳaldı ḫaber bilmedük āvāre göñül
O mehüñ ḳurtulabildi mi ser-i mūyından

ser-i pāşā:

1. **ser-i pāşā:**-*da*
Gazel 708
Mısra: **12**
-
Osman Paşa'nın kafası, aklı.

Rūḥiyā mihr-i sipihre ḫande ḳılsa vechi var
Bu ṣafādan kim yer itmişdür ser-i Pāşāda gül

ser-i rāh:

1. **ser-i rāh:**-*da*
Gazel 948
Mısra: **4**
Yol başı, köşe başı.

Gülüp açılmada her kūşede yüz ġonca-i ter
Her ser-i rāhda biñ serv-i ṭavīl ilḳāma

ser-i sebū:

1. **ser-i sebū:**
Gazel 904
Mısra: **10**
Şarap testisinin başı.

Çünkim bulur piyāle-i ser ʿāḳībet şikest
Lāyıḳ budur ki gitmeye elden ser-i sebū

ser-i sebū:

1. **ser-i sebū:**-*y, -ı*
Gazel 161
Mısra: **9**
Şarap testisinin başı, kapağı.

Sāḳiyā aç ser-i sebūyı kim
Dil-i ʿuşşāḳ beste-i ġamdur

ser-i zülf-i siyāh:

1. **ser-i zülf-i siyāh:**-*un*
Gazel 353
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Siyah saçlarının ucu.

Cihān bāġı degül cennetde yoḳdur belki mānendi
Ser-i zülf-i siyāhun ḫaḳ bu kim yekdāne sünbüldür

ser-i zülf:

1. **ser-i zülf:**-*i, -n, -den*
Müseddes 1
Mısra: **14**
Saç ucu.

Cemāl-i bā-kemālından cüdā ezhārdan geçdüm
Ser-i zülfinden ayru seyr-i sünbülzārdan geçdüm

2. **ser-i zülf:**-*i, -n, -den*
Gazel 153
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Saçının ucu.

Ne girihler ser-i zülfinden idüpdür ḫāṣıl
Yatana bāġda derd-i dilini sünbül açar

serīr:

1. **serīr:**-*in, -e*
Gazel 960
Mısra: **4**
Taht.

Zamāne ḫilʿat-ı nevrūzile müşerref ola
Ḥamel serīrine ḫurşīd-i tāc-dār gele

serīr-i ʿāc:

1. **serīr-i ʿāc:**-*dur*
Gazel 250
Mısra: **1**
Fildişi taht.

Şāh-ı mülk-i miḥnetem eşküm serīr-i ʿācdur
Şuʿle-i āhum başum üstinde zerrīn tācdur

serīr-i ʿadl:

1. **serīr-i ʿadl:**
Tarih 1
Mısra: **14**
Adalet tahtı.

Murādı ol gün oldı ḫāṣıl erbāb-ı niyāzuñ kim
Serīr-i ʿadl ol Cemşīd-i ʿadle cilve-gāh oldı

serīr-i çarḫ:

1. **serīr-i çarḫ:**-*a*
Tarih 7
Mısra: **15**
Felek tahtı, göğe kurulmuş taht. || *En yüce makam(lar).*

Geldi ol dem kim serīr-i çarḫa istiġnā ide
Pāy-būsı ārzūsın eyleyenler ṣubḥ u şām

serīr-i çarh-ı aʿlā:

1. **serīr-i çarḫ-ı aʿlā:**-*dan*
Gazel 562

Mısra: **1**
Kainatın en üstündeki taht.

Āsitānuñdur serīr-i çarḫ-ı aʿlādan ġaraż
ʿĀrıżuñdur meşʿal-i māh-ı şeb-ārādan ġaraż

serīr-i dīvān it-:

1. **serīr-i dīvān it-:**-*dü, -m*
Rübai 2
Mısra: **4**
Divan tahtına oturmak.

Virildi baña serīr-i iḳlīm-i suḫan
Şāhāna giçüp serīr-i dīvān itdüm

serīr-i ḥüsn:

1. **serīr-i ḥüsn:**-*e*
Gazel 536
Mısra: **1**
Güzellik tahtı.

Ḳıldı serīr-i ḥüsne o Yūsuf-liḳā cülūs
ʿUşşāḳ muntaẓır k'ola fermān-ı ḫāk-būs

serīr-i iḳlīm-i suḫan:

1. **serīr-i iḳlīm-i suḫan:**
Rübai 2
Mısra: **3**
Söz ülkesinin tahtı.

Virildi baña serīr-i iḳlīm-i suḫan
Şāhāna giçüp serīr-i dīvān itdüm

serīr-i ʿizzet u iclāl:

1. **serīr-i ʿizzet u iclāl:**-*ı, -n, -a*
Gazel 1021
Mısra: **16**
Yücelik tahtı.

Ḫayfdur miḥnet o ẕī-ḳadra ki luṭf-ı İlah olup yine
Geçsün ey Rūḥī serīr-i ʿizzet u iclālına

serīr-i ʿizzet ü ikbāl:

1. **serīr-i ʿizzet ü iḳbāl:**-*de*
Kaside 22
Mısra: **57**
Yücelik ve saadet tahtı.

Ola Pāşāmuz serīr-i ʿizzet ü iḳbālde
Ber-ḳarār u ber-devām ü ber-kemāl ü ber-murād

serīr-i mülk-i naẓm:

1. **serīr-i mülk-i naẓm:**-*uñ*
Gazel 5
Mısra: **10**
Şiir ülkesinin tahtı.

Edāya māliküz Rūḥī kemāl üzre dirüz şiʿri
Serīr-i mülk-i naẓmuñ Ḫusrev u Ḫāḳānıyuz cānā

serīr-i ṣıḥḥat:

1. **serīr-i ṣıḥḥat:**-*de*
Kaside 6
Mısra: **63**
Sağlık ve esenlik tahtı.

Ṣafā ile giçe ʿömrüm serīr-i ṣıḥḥatde
Nigāhdār olalar ẕātuña on iki imām

ser-ḳalem:

1. **ser-ḳalem:**-*den*
Kaside 10
Mısra: **52**
Kalem ucu, kalemin ucu.

Kim virür ḳıṭʿa-i Yākūt'da ol buyrıldı kim
Ser-ḳalemden ide anı yed-i lutfuñ tesvīd

serkeş:

1. **serkeş:**
Gazel 1038
Mısra: **7**
Dik kafalı, inatçı (güzel).

Seçilsün cāna başa ḳalmayanlar geldi o serkeş
Elinde tīġ-i ḫūn-rīzi belinde tīġ-i berrānı

2. **serkeş:**-*dür*
Gazel 246
Mısra: **1**
Dik başlı, inatçı.

Çeşmi ḫūnī o mehüñ ḳaddi ise serkeşdür
Ruḫları cānımuzı yaḳmada ḫod āteşdür

3. **serkeş:**
Gazel 541
Mısra: **6**
Dik başlı, dik kafalı, inatçı, itaatsiz.

Üftādelik iẓhārı ne sūd eyler aña kim
Gitdükce ola serv-i dilārā gibi serkeş

serkeşlik:

1. **serkeşlik:**-*ler*
Gazel 683
Mısra: **3**
Dikbaşlılık, asilik.

Bu serkeşlikler ey serv-i sehī senden umulmazdı
Kemend-i zülfüñe gūyā giriftār olduġum bildüñ

serkeşlik eyle-:

1. **serkeşlik eyle-:**-*r*
Gazel 751
Mısra: **6**
Dik kafalılık etmek.

Aġlamaḳla giçse evḳātı dil-i zāruñ nola
Yār ise serkeşlik eyler baḫt ise yārı degül

serkeşlüg:

1. **serkeşlügin:**-*i, -n*
Gazel 901
Mısra: **7**
Dik başlılık, inatçılık.

Zülfüñüñ serkeşlügin ʿarż itdi gülşende ṣabā
Ey ṣaçı sünbül yanında itdi şebbū ser-fürū

serkeşlük:

1. **serkeşlük:**
Gazel 7
Mısra: **3**
Dikbaşlılık.

Tevāżuʿ ḳıl maḥabbet ehline aġyāra serkeşlük
Eḥibbāya gerekdür meskenet aʿdāya istiġnā

ser-levḥa:

1. **ser-levḥa:**-*s, -ı, -n, -dan*
Gazel 809
Mısra: **7**
Bir yere asılmak üzere yazılmış veya yapılmış yazının veya resmin başı.

Göñül ser-levḥasından zāyil itdüm māsivā naḳşın
Ḫudā-yı lā-yezāluñ naḳş-ı mihri oldı mektūbum

sermāye-i cemāl:

1. **sermāye-i cemāl:**-*a*
Terkib-bend 9
Mısra: **47**
Güzellik sermayesi.

Sermāye-i cemāla henüz irmeden zebān
Medḥ ü ṣenāya cāri iken muttaṣıl zebān

sermāye-i fütūḥ:

1. **sermāye-i fütūḥ:**
Gazel 109
Mısra: **2**
Gönlü ferahlatan varlık.

Ġamzeñ ḫadengi cān-ı ḥazīne ġıdā-yı rūḥ
Peykān-ı ḳātilüñ dile sermāye-i fütūḥ

sermāye-i saʿādet ü ikbāl u cāh:

1. **sermāye-i saʿādet ü iḳbāl u cāh:**-*ımuz*
Gazel 449
Mısra: **10**
Makam, talih ve mutluluk sermayesi.

Naḳş irmesün vücūdına ʿālemde kim odur
Sermāye-i saʿādet ü iḳbāl u cāhımuz

sermed:

1. **sermed:**-*üñ*
Gazel 272
Mısra: **4**
Sonsuz olma, ebedîlik.

Gel bīşe-zār-ı ʿaşḳa ayaḳ başma serseri
Her sermedüñ yerinde nice şīr-i ner yatur

ser-menzil:

1. **ser-menzil:**-*e*
Gazel 190
Mısra: **10**
Varılacak nokta,durak.

Ayaġı şalma elüñden bilürsiñ ey Rūḥī
İrişdüren seni ser-menzile ol ayaḳdur

ser-menzil-i beḳā:

1. **ser-menzil-i beḳā:**-*y, -a*
Gazel 53
Mısra: **3**
Sonsuzluk durağı.

Ser-menzil-i beḳāya irişmez şu kimse kim
Rāh-ı ṭalebde eylemeye cismini fenā

ser-menzil-i maḳṣūd:

1. **ser-menzil-i maḳṣūd:**-*a*
Gazel 471
Mısra: **5**
Son durak. || Ahiret.

Yitdiler ser-menzil-i maḳṣūda herkes āh kim
Biz daḥi bu ʿālem-i miḥnet-fezāda sākinüz

2. **ser-menzil-i maḳṣūda:**-*a*
Gazel 206
Mısra: **9**
Varılmak istenen durak. || Aşk.

İrişür ser-menzil-i maḳṣūda lābüd Rūḥiyā
Kim ki rāh-ı ʿaşḳ-ı yārı kendüye minḥāc ider

3. **ser-menzil-i maḳṣūd:**-*a*
Gazel 485
Mısra: **5**
Varılması arzu edilen durak yeri.

İrmesem ser-menzil-i maḳṣūda ʿayb itmen beni
Kim elinden dāmenüm ḫār-reh-i ġurbet ḳomaz

ser-menzil-i murād:

1. **ser-menzil-i murād:**-*a*
Gazel 749
Mısra: **11**
Arzular durağı.

Ser-menzil-i murāda irişse ʿaceb degül
Ḳaṭʿ-ı menāzil itdi ṭarīḳ-i fenāda dil

ser-menzil-i ṣadāret:

1. **ser-menzil-i ṣadāret:**
Gazel 888
Mısra: **2**
Sadrazamlık makamı.

Her ḳande ʿazm ḳılsañ Allah yāruñ olsun
Ser-menzil-i ṣadāret cāy-ı ḳarāruñ olsun

sermest:

1. **sermest:**-*üz*
Gazel 176
Mısra: **5**
Sarhoş, kendinden geçmiş.

Ṣafāmuz var ezelden bāde-i ʿaşḳuñla sermestüz
O ḳaydı çekmezüz kim bāde-i gül-fāmımuz yoḳdur

sermestlük:

1. **sermestlük:**
Gazel 143
Mısra: **10**
Sarhoşluk, kendinden geçme hali.

Riyāżet ʿāleminde gerçi ḫālet yoḳ degül ammā
Ḫarābāt ehlinüñ sermestlük kārında ʿālem var

ser-nigūn:

1. **ser-nigūn:**
Gazel 366
Mısra: **2**
Baş aşağı, altı üstüne gelmiş, çevrilmiş.

Çarḫ-ı bed-mihrde vefā neyler
Ser-nigūn ṭās içinde mā neyler

2. **ser-nigūn:**
Kaside 13
Mısra: **44**
Ters dönmüş, baş aşağı, tepetaklak.

Sipihr kāsını pür-zehr göricek ʿadli
ʿİşāret itdi heman oldı ser-nigūn ol tās

ser-nigūn eyle-:

1. **ser-nigūn eyle-:**-*y*, -*elüm*
Gazel 779
Ters çevirmek, baş aşağı etmek.

Ser-nigūn eyleyelüm geşti-i endūh-ı ġamı
Mest-i lā-yaʿḳıl olup baḫr-ṣıfat cūş idelüm

ser-nigūn it-:

1. **ser-nigūn it-:**-*di*
Terkib-bend 1
Mısra: **46**
Baş aşağı çevirmek, ters çevirmek, tepetaklak etmek.

Felek ḳanına girdi bir içim ṣu virmedi aña
Anuñçün kūzesin dest-i selāmet ser-nigūn itdi

ser-nigūn ol-:

1. **ser-nigūn ol-:**-*mış*
Gazel 1008
Mısra: **8**
Baş aşağı olmak, altı üstüne gelmek, çevrilmek.

Ḳaşlaruñ ʿaksin sirişk-i çeşmüm üzre dir gören
İki geşti ser-nigūn olmış miyān-ı ābda

ser-riṣte-i hayāl:

1. **ser-riṣte-i ḫayāl:**-*uñ*
Gazel 134
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Hayalinin bağı.

Pervāz ururken evc-i felekde hümā-yı dil
Ser-riṣte-i ḫayāluñ anı ḳıldı pāy-bend

ser-riṣte-i mektūb-ı dürer-bār:

1. **ser-riṣte-i mektūb-ı dürer-bār:**-*ı*, -*n*, -*ı*
Gazel 1076
Mısra: **8**
İnci gibi değerli sözler içeren mektubun ipinin ucu.

Baġlandı zebānum gelüp ol laḥẓa ki ḳāṣıd
Ser-riṣte-i mektūb-ı dürer-bārını çözdi

ser-riṣte-i vaṣl-ı şeh-i devrān:

1. **ser-riṣte-i vaṣl-ı şeh-i devrān:**
Gazel 1104
Mısra: **3**
Zamanın padişahına kavuşma ipinin ucu. || *Sevgiliye kavuşma vesilesi.*

Girince destine ser-riṣte-i vaṣl-ı şeh-i devrān
Delindi derd-i miḥnet ignesiyle ḳalb-i meksūrı

ser-sebz:

1. **ser-sebz:**
Gazel 708
Mısra: **17**
Yemyeşil.

Ġonca-i iḳbāli ser-sebz ola ümmīdüm budur
Açılur tā rūz u şeb bu ḳubbe-i ḫaḍrāda gül

2. **ser-sebz:**
Gazel 828
Mısra: **15**
Taze, yeni yetişmiş. || *Talihli.*

Var ümīdüm ola ser-sebz nihāl-ı ʿömri
Rūḥiyā irmeye ol ġoncaya çeşm-i eyyām

3. **ser-sebz:**
Gazel 943
Mısra: **10**
Yeni yetişmiş; taze; turfanda. || *Talihli; ikbal sahibi.*

Ne ḥāṣıl āb-ı çeşmile ṣu virmek geşt-i ümmīde
Ki ser-sebz olmadın ol ḫırmen-i ʿömrüñ gider bāda

4. **ser-sebz:**
Rübai 22
Mısra: **2**
Yeni yetişmiş; taze. || *Canlı, bahtı açık.*

ʿIyd oldı budur zemzemesi nāhīdüñ
Ser-sebz ola dāyim çemen-i ümīdüñ

ser-sebz it-:

1. **ser-sebz id-:**-*e*
Kaside 18
Mısra: **99**
Yeşertmek. || *Canlandırmak.*

Geşt-i ümmīdüñ ide ebr-i hidāyet ser-sebz
Açıla ġonca-i baḫtuñ olasın gül gibi şād

ser-sebz ol-:

1. **ser-sebz ol-:**-*a*
Gazel 209
Mısra: **4**
Yeşermek, yemyeşil olmak.

Feraḥ kesb eyleye her dem ḥayāt-ı nev bula ādem
Çemenler ola ser-sebz içile gül şevḳına müller

sersem:

1. **sersem:**
Gazel 406
Mısra: **12**
Bir şeyleri düşünmeden yapan, kendinde olmayan.

Mālik-i dünyā işitse bu revācın bādenüñ
Zühdi dirhemile ṣatup meyḫāneye sersem gider

serseri:

1. **serseri:**
Gazel 560
Mısra: **3**
Boş yere.

ʿĀşıḳuñ sevdāsını ʿālemde bilmeñ serseri
Ḥaḳḳa vāṣıl olmadur taḥḳīḳ o sevdādan ġaraż

2. **serseri:**
Gazel 272
Mısra: **3**
Ötede beride gezen, başı boş, işi gücü olmayıp boşta dolaşan.

Gel bīşe-zār-ı ʿaşḳa ayaḳ başma serseri
Her sermedüñ yerinde nice şīr-i ner yatur

ser-tāc:

1. **ser-tāc:**
Kaside 40
Mısra: **10**
Taç, baş tacı. || Çok sevilen, sayılan, baş tâcı edilen kimse.

Ruḫları bezmi degül ʿālemi pür-nūr itdi
Çarḫa ser-tāc olan ol mihr-i dıraḫşān eyüdür

ser-tā-pā:

1. **ser-tā-pā:**
Gazel 396
Mısra: **3**
Baştan aşağı ll Tamamen.

ʿĀşıḳ oldur şemʿ-veş ʿaşḳuñla ser-tā-pā yana
Yoḳsa yaḳmaḳdan nolur pervāne gibi bāl ü per

ser-te-ser:

1. **ser-te-ser:**
Tarih 7
Mısra: **9**
Baştan başa, bütünüyle, tamamen.

Mışra gitdi ṣadme-i ḳahrından irdi ser-te-ser
Ḫāne-i pür-ẓulmet-i Firʿavniyāna inhidām

sertīz:

1. **sertīz:**
Gazel 355
Mısra: **11**
Sivri uçlu, keskin.

Sertīz tīġları iki niyām-ı siyāhda
Yā vesmden ḳararmış iki çatma ḳaş mıdur

ser-tuʿme-i neheng-i muḥīṭ-i şühūd:

1. **ser-ṭuʿme-i neheng-i muḥīṭ-i şühūd:**
Tahmis 1
Mısra: **16**
İlahi tecellilerin göründüğü okyanustaki timsahın yiyeceği.

Āb u hevāsı bir ḳamunuñ bāġbānı bir
Ser-ṭuʿme-i neheng-i muḥīṭ-i şühūd itmiş

serv:

1. **serv:**-*üñ*
Gazel 928
Mısra: **10**
Servi ağacı.

Nihāl-ı ḳadd-i dildāra iderdüm Rūḥiyā teşbīh
Eger servüñ olaydı ḫançer-i zerrīn miyānında

2. **serv:**-*üñ*
Gazel 1063
Mısra: **9**
Selvi ağacı, uzun boylu ve koyu yeşil yapraklı ağaç. II Uzun boylu sevgili.

Meger bāġ-ı ruḫından uġrayup geçmiş o servüñ kim
Seḥer bād-ı ṣabādan būy-ı nesrīn ü semen geldi

serv- ḳadümüñ himmeti:

1. **serv- ḳadümüñ himmeti:**
Gazel 248
Mısra: **13**
(Sevgilinin) Servi gibi boyunun lütfu. || (Sevgiliye) kavuşma.

Dir idüñ kim saña serv- ḳadümüñ himmeti var
Sāye-veş ḫāka bıraḳduñ beni himmet bu mıdur

server:

1. **server:**-*i*
Gazel 215
Mısra: **5**
Bir topluluğun en ileri geleni, başkan, reis.

Nice İbrāhīm-i Edhem gibi kāmil serveri
İndürüp taḫt-ı saʿādetden ʿabā-pūş itdiler

2. **server:**-*(ü)ñ*
Gazel 26
Mısra: **13**
Başkan, reis. II Sevgili.

Emīnüz bir serverüñ devrinde kim ḫurşīd
Başında götürür altun ṭabaḳ dehri gezer tenhā

3. **server:**-*üñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **27**
Bir topluluğun en ileri geleni, başkan, reis. || Hz. Hüseyin.

Serin ol serverüñ dūr itdügüñ yetmez mi efserden
Mürüvvetsizlük itdüñ niçün ayırduñ o serverden

server-i ʿālem:

1. **server-i ʿālem:**
Kaside 41
Mısra: **15**
Âlemin efendisi, Hz. Muhammed.

Server-i ʿālem iken faḳr ile faḫr itdi Resūl
Ḳanı bir merd kʾola mertebe-i faḳra maḥal

server-i encüm-sipāh:

1. **server-i encüm-sipāh:**
Tarih 1
Mısra: **24**
Yıldızlar ordusunun önderi.

Müsellem oldı ʿālem-gīrlük ol şāh-ı Cem-cāha
Ki mülk-i salṭanatda server-i encüm-sipāh oldı

server-i ġāzī:

1. **server-i ġāzī:**
Gazel 26

Mısra: **15**
Gazilerin önderi.

Şeh-i şāḥib-ḫıred Sulṭān Muḥammed server-i ġāzī
O kim ālāyına aʿdā-yı dīnüñ at deper tenhā

server-i ḫayl-ı şuʿarā:

1. **server-i ḫayl-ı şuʿarā:**-*-ı-dur*
Gazel 150
Mısra: **14**
Şairler zümresinin başkanı.

Rūḥī sened itseñ nola elfāẓ-ı laṭīfin
Kim mesnedimüz server-i ḫayl-ı şuʿarādur

server-i ḫayl-i şühedā:

1. **server-i ḫayl-i şühedā:**
Kaside 41
Mısra: **23**
Şehitler zümresinin önderi. || *Hz. Hüseyin.*

Hādi-i rāh-ı Ḫüdā server-i ḫayl-i şühedā
Merd-i meydān-ı Ḫüdā ṣaf-şiken-i ehl-i ḫıyel

server-i iḳlīm-i cemāl:

1. **server-i iḳlīm-i cemāl:**
Gazel 165
Mısra: **9**
Güzellik ülkesinin başkanı. || *Sevgili.*

Seyre çıḳsa ḳaçan ol server-i iḳlīm-i cemāl
Ḫūb-rūlar çekilüp her ṭaraf alaya ṭurur

server-i merdān:

1. **server-i merdān:**
Gazel 611
Mısra: **5**
Yiğitlerin önderi.

Yüri ey server-i merdān uġuruñ ḫayr olsun
Evliyānuñ naẓarı ola nigeh-dārlaruñ

server-i meydān:

1. **server-i meydān:**
Kaside 37
Mısra: **6**
(Savaş) Meydanının önderi.

Bezmüñ ārāyişi rezmüñ eri çarḫuñ şerefi
ʿAyn-ı aʿdāya Sinān server-i meydān nicedür

2. **server-i meydān:**
Kaside 37
Mısra: **78**
Meydanların önderi.

ʿİlm-i şaṭrancda üstād olan ol Muḥżır Aġa
Yenilür mi yine ol server-i meydān nicedür

servet:

1. **servet:**
Kaside 41
Mısra: **58**
Zenginlik, varlık.

Ola bir kimse kʾola nāsiḫ-i edyān u milel
Şānuña faḫr bu yetmez mi ki bir servet ola

serv-i āzād:

1. **serv-i āzād:**-*a*
Gazel 943
Mısra: **4**
Diğerlerinden daha uzun ve düzgün servi. || *Boyu, endamı böyle bir serviyi andıran sevgili.*

Cihān ḳaydından ol kim fāriġu'l-bāl olayın dirse
Esīr olsun dil-i zārum gibi bir serv-i āzāda

serv-i bāġ:

1. **serv-i bāġ:**-*a*
Gazel 1097
Mısra: **4**
Bağın servi ağacı.

Sen var iken yaraşmaz aña başḳa boy çeke
ʿArż eyle serv-i bāġa nihāl-ı bülendüñi

serv-i bālā:

1. **serv-i bālā:**-*y, -ı*
Gazel 545
Mısra: **5**
Uzun boylu sevgili.

Çemen şaḥnında gördüm bāġbān bir serv-i bālāyı
Bu gün dik geldi ḳadd-i yāra diyü oradan geçmiş

2. **serv-i bālā:**
Gazel 79
Mısra: **6**
Uzun boylu servi. || *Sevgili.*

Cūy-ı eşküm bāġ u rāġa varmadan maḥżā seni
Cüst ü cū eyler yürür ey serv-i bālā semt semt

3. **serv-i bālā:**-*y, -a*
Terkib-bend 5
Mısra: **24**
Uzun boylu güzel. || *İbrahim Çelebi.*

Ne vāḳiʿ oldı ki ḳıyduñ o māh-sīmāya
Neden şikest yetürdüñ o serv-i bālāya

serv-i bī-hemtā:

1. **serv-i bī-hemtā:**
Gazel 52
Mısra: **6**
Eşi bulunmaz servi. || *Sevgili.*

Ayırma gölgeñi bizden ḥarīḳ-i şems-i hicrānuz biz
Nola sāyeñde ḫoş geçsek senüñ ey serv-i bī-hemtā

serv-i bülend:

1. **serv-i bülend:**-*üñ*
Gazel 618
Mısra: **4**
Uzun boylu servi. || *Sevgili.*

Göz pür-nem u dil pür-elem ü sīne ise çāk
Üftādesiyüz gül gibi serv-i bülendüñ

serv-i çemen:

1. **serv-i çemen:**
Gazel 35

Mısra: **11**
Çemenin servisi (güzelin uzun boyu karşıtlığında).

Sende bu ḫançer-i ebrū ki var ey serv-i çemen
Ḳorḳum oldur ḳırıla ġamzeñ ucından dünyā

serv-i dilārā:

1. **serv-i dilārā:**
Gazel 541
Mısra: **6**
Sevgilinin gönlü süsleyen servi boyu.

Üftādelik iẕhārı ne sūd eyler aña kim
Gitdükce ola serv-i dilārā gibi serkeş

serv-i dil-cū:

1. **serv-i dil-cū:**
Gazel 901
Mısra: **4**
Gönlü çeken servi boylu (sevgili).

Cūdā ʿaks-i ḳadd-i şimşāduñ degüldür servdür
Eylemişdür ḳaddüñe ey serv-i dil-cū ser-fürū

serv-i gül-endām:

1. **serv-i gül-endām:**
Gazel 231
Mısra: **14**
Gül bedenli servi ağacı. || Zarif ve uzun boylu sevgili.

Ġayrıdan yoḳdur ümīdüm yeri dirsin ammā
İtdügüñ luṭflar ey serv-i gül-endām nedür

serv-i gül-ʿiẕār:

1. **serv-i gül-ʿiẕār:**
Gazel 960
Mısra: **10**
Gül yanaklı servi (boylu güzel).

Şükūfe-vār ṣaçam eşk-i çeşmümi yolına
Şükūfe seyrine ol serv-i gül-ʿiẕār gele

serv-i gül-ruḫsār:

1. **serv-i gül-ruḫsār:**-*ile*
Gazel 925
Mısra: **6**
Gül yüzlü, servi boylu (sevgili).

Ḳo ḫārḫār-ı hicrile giçsün yoluñda ʿömrimüz
Biz ḳande vü ẕevḳ itmemek sen serv-i gül-ruḫsārile

serv-i hırāmān:

1. **serv-i ḫırāmān:**
Gazel 403
Mısra: **2**
Salınarak yürüyen servi.

Ruḫ-ı rengīnüñe berk-i gül-i ḫandān dirler
Ḳad-i mevzūnuñ içün serv-i ḫırāmān dirler

2. **serv-i ḫırāmān:**-*uñ*
Gazel 699
Mısra: **2**
Salınarak yürüyen servi. || Sevgili.

Alınmaz ḫār elinden dāmeni ol verd-i ḫandānuñ
Ṣalınmaz sāyesi baş üzre ol serv-i ḫırāmānuñ

serv-i hıram-ı ḥarem:

1. **serv-i ḫıram-ı ḥarem:**
Kaside 2
Mısra: **13**
Kabe'nin hoş salınışlı servisi. || Hz. Muhammed.

Serv-i ḫıram-ı ḥarem ṣadr-ı kirām-ı kerem
Emn ü selām-ı selem ṣalli ve sellim ʿaleyh

serv-i hoş-hırām:

1. **serv-i ḫoş-ḫırām:**
Gazel 771
Mısra: **2**
Hoş salınışlı servi. || Sevgili.

Kūşe-i çeşmile virmez ey dil anuñçün selām
Kim seni gözden bıraḳmışdur o serv-i ḫoş-ḫırām

serv-i hoş-reftār:

1. **serv-i ḫoş-reftār:**-*ı*
Gazel 416
Mısra: **9**
Hoş salınımlı servi. || Sevgili.

Rūhiyā her serv-i ḫoş-reftārı vaṣf itseñ ḳaçan
Her kelāmuñ ḳāmet-i dilber gibi mevzūn olur

serv-i hūnin:

1. **serv-i ḫūnin:**
Terkib-bend 1
Mısra: **38**
Kana bulaşmış servi. || Şehit düşmüş, servi boylu Hz. Hüseyin.

O gülgūn ṭurfe sancaḳlar ki ṣaf baġlar ḥarīm içre
O bāġuñ serv-i ḫūnin olduġından bir ʿalāmetdür

serv-i nāz:

1. **serv-i nāz:**
Gazel 260
Mısra: **2**
İşveli sevgili.

Üftādeler ki serv-ḳaduñ mübtelāsıdur
Ey serv-i nāz çekdügüm anuñ belāsıdur

2. **serv-i nāz:**
Gazel 259
Mısra: **8**
Yeni yetişmiş servi. || Sevgili.

Seni ḳoyup kime meyl eylesünler ehl-i naẓar
Ḳanı senüñ gibi bir serv-i nāz u şīrīn-kār

serv-i nevres:

1. **serv-i nevres:**-*i*
Gazel 1028
Mısra: **14**
Yeni bitmiş servi ağacı.

Yıllarla ḫāksār olanlardanum baña
Ögretmeñüz vefāda ola serv-i nevresi

serv-i nev-resīde-i gülzār-ı iʿtidāl:

1. **serv-i nev-resîde-i gülzār-ı iʿtidāl:**
Terkib-bend 9
Mısra: **1**
İtidal bahçesinde yeni yetişmiş servi.

Ey serv-i nev-resîde-i gülzār-ı iʿtidāl
Vey ġonca-i şükufte-i gül-deste-i cemāl

serv-i reftār:

1. **serv-i reftār:**-*a*
Gazel 550
Mısra: **3**
Salına salına yürüyen uzun boylu, endamlı (sevgili).

Göñül bir pāk-meşrebdür aḳar her serv-i reftāra
Velī seyl-i fenā şimdi anı varmış bulandurmış

serv-i revān:

1. **serv-i revān:**
Gazel 514
Mısra: **10**
Salınarak yürüyen uzun boylu sevgili.

Yanınca ṣalınur dāʾim uyup aġyāra ey Rūḥī
Bizümle bir ḳadem yār olup ol serv-i revān gitmez

serv-i revān:

1. **serv-i revān:**-*a*
Gazel 474
Mısra: **4**
Salınan servi II Uzun boylu sevgili.

Nola erbāb-ı ʿaşḳ içre olursa ḳadrimüz ʿālī
Cihān bāġında sen serv-i revāna mübtelāyuz biz

serv-i revān-ı çemen-i ʿālem-i cān:

1. **serv-i revān-ı çemen-i ʿālem-i cān:**-*sın*
Gazel 327
Mısra: **9**
Can âleminin çimenliğinde salınarak yürüyen uzun boylu sevgili.

Sen serv-i revān-ı çemen-i ʿālem-i cānsın
Kimdür saña biñ cānile üftāde degüldür

serv-i riyāż-ı melāḥat:

1. **serv-i riyāż-ı melāḥat:**
Terkib-bend 5
Mısra: **12**
Güzellik bahçesinin servisi.

Ḳanı o ġonca-i bāġ-ı leṭāfet İbrāhīm
Ḳanı o serv-i riyāż-ı melāḥat İbrāhīm

serv-i şanavber:

1. **serv-i şanavber:**
Gazel 586
Mısra: **8**
Çam fıstığı ağacı.

Varise şāh-ı ḫayāluñ geldi bāġ-ı dīdeme
Çekdiler müjgānlarum serv-i şanavber gibi ṣaf

serv-i sebz-pūş:

1. **serv-i sebz-pūş:**
Gazel 544
Mısra: **1**
Yeşil elbiseli servi boylu sevgili.

Geldi nāz ile ḫırāmānī o serv-i sebz-pūş
Çıḳdı istiḳbāline ʿaḳl u nihād u ṣabr u hūş

serv-i sehī:

1. **serv-i sehī:**
Gazel 184
Mısra: **2**
Kavak gibi uzun, mevzun olan, dağınık olmayan servi.

Çeşmimüz çeşmeleri aḳup aḳup gitmededür
Bizi ol serv-i sehī pāyına aḳıtmadadur

2. **serv-i sehī:**
Gazel 165
Mısra: **5**
Endamı düzgün, fidan gibi sevgili.

Der-miyān eyleyüp ol serv-i sehī dāmenini
ʿAḳl u ṣabr u dil u cān mülkini yaġmāya ṭurur

serv-i sehī-ḳad:

1. **serv-i sehī-ḳad:**
Gazel 623
Mısra: **8**
Fidan boylu servi. || *Sevgili.*

Güzeller içre gördük bir ser-āmed dil-rübāsın sen
Ḳabā-yı medḥi ey serv-i sehī-ḳad boyuña biçdük

serv-i sehī-ḳāmet:

1. **serv-i sehī-ḳāmet:**
Tarih 69
Mısra: **3**
Fidan boylu servi. || *Hüsrevzade İbrahim Çelebi.*

Cihāndan nev-cevān gitmekle ol serv-i sehī-ḳāmet
Meded vāh öldi Ḫusrev-zāde tārīḫ oldı mevtiyçün

serv-i semenber:

1. **serv-i semenber:**
Gazel 141
Mısra: **6**
Göğsü yasemin gibi (beyaz) olan servi (boylu güzel).

Āsumānda görinen mihr-i cihān-tāb degül
Uçurur her seḥer ol serv-i semenber kāġıẕ

serv-i semen:

1. **serv-i semen:**-*den*
Gazel 995
Mısra: **8**
Yasemin gibi beyaz vücutlu, selvi boylu sevgili.

Ḳadd-i mevzūnuñ ṭururken şemʿ-i rūyuñ var iken

Ḫātırum meyl eylemez serv-i semenden cānibe

serv-i ser-bülend:

1. **serv-i ser-bülend:**
Gazel 134
Mısra:
Uzun boylu servi (sevgili).

Ḫāk oldı rāh-ı ġamda dil-i zār u müstemend
Gel ḫākdan getür anı ey serv-i ser-bülend

serv-i ser-efrāz:

1. **serv-i ser-efrāz:**
Gazel 773
Mısra: **11**
Benzerlerinden üstün olan servi.

Görseñ ey serv-i ser-efrāz neler çekmişdür
Ayaġuñ ṭoprağını görmeyeli çeşm-i terüm

serv-i ser-firāz:

1. **serv-i ser-firāz:**
Gazel 272
Mısra: **8**
Uzun boylu servi. || Mümtaz, herkesten üstün olan sevgili.

Ḳanġı birini söyleyeyin derd-i ʿaşḳuñuñ
Ey serv-i ser-firāz göñülde neler yatur

2. **serv-i ser-firāz:**
Gazel 510
Mısra: **4**
Emsallerinden daha uzun olan, uzun boylu sevgili.

Ẕevḳ-i viṣālüñe nola olsaḳ ümīd-vār
Ey serv-i ser-firāz mürüvvet esīriyüz

3. **serv-i ser-firāz:**
Tarih 11
Mısra: **1**
Başını yükselten servi. || Emsallerinden daha uzun olan, uzun boylu sevgili.

Dāʿim şafāda olasın ey serv-i ser-firāz
Evḳātuñ ide ṣubḥ u mesā ẕevḳile mürūr

serv-i serkeş:

1. **serv-i serkeş:**
Gazel 1037
Mısra: **6**
Dik başlı servi.

Ser-āmed ḳaddüñe üftādelük ʿarż eyleyüp şāhum
Ṭurupdur serv-i serkeş ḫıdmetüñde belde dāmānı

2. **serv-i serkeş:**-*i*
Gazel 237
Mısra: **1**
Dik başlı servi ağacı. || Sevgili.

O serv-i serkeşi rām itmege ibrām lāzımdur
Ayaġı tozına yüz sürmege iḳdām lāzımdur

serv-i ser-sebz:

1. **serv-i ser-sebz:**-*e*
Gazel 828
Mısra: **2**
Yeni yetişmiş servi ağacı.

Sebz-i destārile ki şalınsa ol sīm-endām
Serv-i ser-sebze döner kim ide nāzile ḫırām

serv-i sīm-endām:

1. **serv-i sīm-endām:**-*dan*
Gazel 624
Mısra: **4**
Gümüş vücutlu servi. || Sevgili.

Ḥaḳīḳatde güzellerden giçilmez gerçi ammā biz
Haḳīḳat bulmayup ol serv-i sīm-endāmdan giçdük

2. **serv-i sīm-endām:**-*ile*
Gazel 962
Mısra: **4**
Gümüş bedenli servi. || Gümüş gibi beyaz tenli, servi boylu sevgili.

Rāh-ı ġamda sāye-veş olduḳ gerçi pāymāl
Ṭurduḳ oturduḳ hele ol serv-i sīm-endāmile

serv-i şimşād:

1. **serv-i şimşād:**-*a*
Gazel 28
Mısra: **7**
Şimşir ağacı gibi olan selvi.

Gerçi aʿlālıḳda söz yoḳ serv-i şimşāda velī
Cümleden aʿlā gelür ol ḳāmet-i mevzūn baña

serv-i sīm-ten:

1. **serv-i sīm-ten:**
Gazel 281
Mısra: **14**
Gümüş tenli, servi boylu sevgili.

Rūḥiyā altun idüpdür çehremi iksīr-i ʿaşḳ
Yanuma gelsün o serv-i sīm-ten isterse zer sezer

serv-i ṭavīl:

1. **serv-i ṭavīl:**
Gazel 948
Mısra: **4**
Uzun servi.

Gülüp açılmada her kūşede yüz ġonca-i ter
Her ser-i rāhda biñ serv-i ṭavīl ilḳāma

serv-ḳad:

1. **şerv-ḳad:**-*üñ*
Gazel 802
Mısra: **5**
Servi gibi boyu olan, servi boylu (sevgili).

Ol şerv-ḳadüñ bāġ-ı leṭāfetde dehānı
Bir ġoncadur ammā gül-i ḫandāna degişmem

serv-ḳadd-i ḫoş-ḫırām:

1. **serv-ḳadd-i ḫoş-ḫırām:**
Kaside 34
Mısra: **6**
Hoş salınışlı servi ağacına benzeyen boy.

Her dıraḫt-ı sāye-dār fiʾl-meṣel bir pīr-i vaḳt
Her nihāl-i dilkeşi bir serv-ḳadd-i ḫoş-ḫırām

serv-ḳāmet:

1. **serv-ḳāmet:**-*ler*
Gazel 988
Mısra: **7**
Servi gibi uzun ve düzgün boylu.

Ayaġ üzre ṭurup bezminde yer yer serv-ḳāmetler
O gül nūş-ı şarāb-ı ḫoş-güvār itdi emīrāne

2. **serv-ḳāmet:**-*i*
Gazel 807
Mısra: **11**
Servi boylu, uzun boylu (kimse). II Sevgili.

Ol serv-ḳāmeti kimlerle ṣalınur görelüm
Ṣabāyı ʿīd-gehe gönderüp berīd idelüm

serzeniş ḳıl-:

1. **serzeniş ḳıl:**
Terkib-bend 1
Mısra: **5**
Sitem etmek; yakınmak.

Ḳażā levḥine vāfir serzeniş ḳıl dest-i kātibden
Ḳader mecmūʿasın yutup perīşān dāsitān eyle

sesi kes-:

1. **sesi kes-:**-*di, -ler*
Gazel 1028
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söylemekteyken susmak.

Ṭolmışdı dehr nāle-i Ferhād u Ḳaysdan
Feryādum işidince hemāñ kesdiler sesi

setr eyle-:

1. **setr eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 524
Mısra: **7**
Gizlemek, örtmek.

Ḥaḳḳı biz setr eyleyüp üstāda münkir gelmezüz
Ẕerreyüz biz şems-i pür-envārdur üstādımuz

sev-:

1. **sev-:**-*me, -den*
Gazel 86
Mısra: **8**
(Bir şey veya kimseye) Sevgi duymak, gönlünde (ona karşı) bir muhabbet beslemek.

Āsān idi rez duḫterinüñ terkini urmaḳ
ʿĀlemde güzel sevmeden olsaydı ferāġat

2. **sev-:**-*me, -sün*
Gazel 956
Mısra: **4**
Gönül vermek, bir kişiye karşı muhabbet göstermek.

Ādemüñ ʿaḳlın alup zār u zebūn eyler hem
Sevmesün kimse perī-rūları Allah Allah

sevāb:

1. **sevāb:**
Gazel 145
Mısra: **9**
Allah (c.c.) tarafından mükafatlandırılacak doğruluk ve iyilik karşılığı. Allah'ın rızasını kazanmaya mahsus iyi amel ve hayırlı işler.

Sevāb ḳaṣd itdi dilā ḳarışma ehl-i rızḳ ile
Kim ol ṭarīḳa girmenüñ ṣevābı yoḳ ḫaṭāsı var

2. **ṣevāb:**-*ı*
Gazel 145
Mısra: **10**
Sevap, doğruluk ve iyiliğin karşılığı.

Sevāb ḳaṣd itdi dilā ḳarışma ehl-i rızḳ ile
Kim ol ṭarīḳa girmenüñ ṣevābı yoḳ ḫaṭāsı var

sevād:

1. **sevād:**-*ı, -dur*
Gazel 738
Mısra: **2**
Siyahlık, karalık.

Ḫāl yā noḳṭa-i ruḫ mı ruḫı yā gül-berk-i āl
Yā ruḫuñ māh-ı şeb-ārādur sevādıdur o ḫāl

2. **sevād:**-*ımuz, -ı*
Gazel 798
Mısra: **7**
Siyahlık, karalık. || *Karalama, yazı.* || *Aşığın kara bahtı.*

Muṣḥaf-ı ʿaşkda sevādımuzı
Açan ol ḫaṭ u ḫāl imiş bildüm

3. **sevād:**
Kaside 22
Mısra: **34**
Siyahlık, karalık. || *Karanlık.* || *Zulmet; ab-ı hayatın içinde bulunduğu karanlıklar ülkesinin adıdır.*

Sensin ol Ḫıżr-ı Mesīḥā-dem ki olmış fiʾl-meṣel
Çeşme-i āb-ı ḥayāt-ı ṭabʿuña ʿālem sevād

sevād-ı dīde:

1. **sevād-ı dīde:**-*m, -üñ*
Gazel 59
Mısra: **6**
Gözün siyahlığı.

Ol mücellā sāʿide dāġ-ı siyeh mi yaḳdılar
Yā sevād-ı dīdemüñ ʿaksi midür ey nūş-ı leb

sevād-ı ḫaṭ-ı ḥüsn:

1. **sevād-ı ḫaṭ-ı ḥüsn:**-*den*
Terkib-bend 9
Mısra: **42**
Güzellik veren ayva tüyleri topluluğu.

Ḫaṭ ḫayli ḥüsn kişverine olmadan revān
Maḥv olmaduñ sevād-ı ḫaṭ-ı ḥüsnden nişān

sevād-ı mülk-i şām:

1. **sevād-ı mülk-i şām:**
Kaside 34

Mısra: **2**
Şam diyarının bağları.

Ādeme cānlar virür āb u hevāsı ṣubḥ u şām
Ravża-i cennet midür bu yā sevād-ı mülk-i Şām

sevādın aç-:

1. **sevādın aç-:**-*dı*
Gazel 352
Mısra: **9**
Karanlığını azaltmak, aydınlatmak.

Açdı sevādın dil-i ġam-dīdenüñ
Feyż-i ḫaṭ-ı ʿārıż-ı cānānı gör

sevdā:

1. **sevdā:**-*dur*
Gazel 353
Mısra: **8**
Heves, arzu, şiddetli eğilim, aşk.

Yine destārı başdan çıḳdı bī-tāb olduġum oldur
Baña ey bu ne sevdādur diyen gör o ne kāküldür

2. **sevdā:**-*s, -ı, -n, -ı*
Gazel 560
Mısra: **3**
Kuvvetli sevgi, aşk.

ʿĀşıḳuñ sevdāsını ʿālemde bilmeñ serseri
Ḥaḳḳa vāṣıl olmadur taḥḳīḳ o sevdādan ġaraż

3. **sevdā:**-*sın*
Gazel 778
Mısra: **7**
Arzu, aşk, yoğun sevgi, tutku. II Sevgilinin saçının tutkusu.

Kākülüñ sevdāsın ey bī-raḥm alaldan başuma
Bir gün olmaz kim o sevdādan perīşān olmayam

sevdālara düş-:

1. **sevdālara düş-:**-*üp*
Müseddes 1
Mısra: **25**
Çok sevmek, âşık olmak.

Düşüp sevdālara tā kim esīr-i ḫaṭṭ u ḫāl oldum
Perīşān oldı ġamdan ḫāṭırum āşüfte-ḫāl oldum

sevdālara şal-:

1. **sevdālara şal-:**-*dı*
Gazel 827
Mısra: **9**
(Birini) Kendisine âşık etmek.

Endīşe-i ʿaşḳuñ beni sevdālara şaldı
Dünyāya gelüp ben de ʿaceb kāra yapışdum

sevdāsına düş-:

1. **sevdāsına düş-:**-*en*
Gazel 416
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyi çok fazla istemek.

Her gören cānā ʿiẕār-ı āluñı meftūn olur
Her düşen Leylā-şaçuñ sevdāsına Mecnūn olur

sevdāya düş-:

1. **sevdāya düş:**-*di*
Gazel 976
Mısra: **6**
Sevmek, âşık olmak.

İçüp biñ nāzile kākül perīşān sīne-çāk olduñ
Kimi sevdāya düşdi ehl-i bezmüñ kimi vesvāsa

sevdāya şal-:

1. **sevdāya şal-:**-*dı*
Gazel 938
Mısra: **5**
(Birini) Kendisine âşık etmek.

ʿĀlemi sevdāya şaldı zülf-i müşk-efşān-ı yār
Bāʿiṣ-i ġavġā olur āḫir bu sevdālar yine

sevdāya uġrat-:

1. **sevdāya uġrat-:**-*t, -dı*
Gazel 778
Mısra: **9**
Aşka düşmek, âşık olmak.

ʿĀḳibet ol ġamzeler uġratdı sevdāya beni
Bunca kim dirdüm esīr-i ʿaşḳ-ı ḫūbān olmayam

sevdā-yı ʿaşk:

1. **sevdā-yı ʿaşḳ:**-*ı, -y, -la*
Gazel 363
Mısra: **7**
Kara sevda.

Felek devr ideli ol gül-ruḫuñ sevdā-yı ʿaşḳıyla
Derūn-ı sīnesinde lāle bir dāġ-ı köhen şaḳlar

sevdā-yı cihān:

1. **sevdā-yı cihān:**
Gazel 610
Mısra: **9**
Dünya sevgisi.

Dir imiş ṣūfī ki yoḳ başumda sevdā-yı cihān
Bāver eylerdüm ideydi ḫabbetü's-sevdāyı terk

sevdā-yı ḫāl:

1. **sevdā-yı ḫāl:**-*i*
Gazel 722
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Beninin sevdası.

Sevdā-yı ḫāli başımuza bir belā idi
Ḫaṭṭı da geldi oldı bize bir belā da ol

sevdā-yı hāl-i yār:

1. **sevdā-yı ḫāl-i yār:**-*ile*
Gazel 359
Mısra: **7**
Sevgilinin beninin aşkı.

Çarḫa gerçi giceler sevdā-yı ḫāl-i yārile
Nāẓırın ammā gözüm şanmañ ki bir kevkeb ṭutar

sevdā-yı rıfʿat:

1. **sevdā-yı rıfʿat:**-*dan*
Gazel 284

Mısra: **5**
Yüce sevda.

Baş ḳoduñ yolumda geç sevdā-yı rıfʿatdan diyü
Ḳulluġuñdan ben ki serden geçmişem sevdā nedür

sevdā-yı ser-i zülf:

1. **sevdā-yı ser-i zülf:**-*üñ, -e, -dür*
Gazel 801
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Saçlarının sevdası. || Sevgilinin siyah saçları.

Sevdā-yı ser-i zülfüñedür meylüm ezelden
Her tārını yüz ʿanber-i sārāya degişmem

sevdā-yı zülf:

1. **sevdā-yı zülf:**-*i, -n*
Gazel 784
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Saçlarının sevdası.

Virüp cān naḳdini sevdā-yı zülfin aldum ol şūḫuñ
Dirīġā başuma kendi elümle bir belā aldum

2. **sevdā-yı zülf:**-*i, -n, -den*
Gazel 34
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Saçlarının aşkı; karalığı.

Düşdi āḥir başuña sevdā-yı zülfinden cünūn
Ol perīşānluḳdan el virdi bu cemʿiyyet saña

sevdā-zede-i dīdār:

1. **sevdā-zede-i dīdār:**-*am*
Terci-bend 2
Mısra: **50**
Sevgilinin güzel yüzünün sevdasına düşmüş, ona âşık kimse.

Āh idersem nola müştāḳ-ı viṣāl-i yāram
Bende-i ʿaşḳam u sevdā-zede-i dīdāram

sevdüceg:

1. **sevdüceg:**-*üm*
Gazel 759
Mısra: **6**
Sevgili.

Ṣanma cevr itmekle dūr ola senden dil-i zār
Sen anı sevdücegüm yār-ı vefā-dāruñ bil

sevin-:

1. **sevin:**
Gazel 939
Mısra: **1**
Sevinç duymak; memnun, hoşnut olmak.

Sevin ey dil ki ol mihr-i ʿaṭā geldi yine
Ẕevḳ-baḫş-ı dil-i erbāb-ı vefā geldi yine

sevḳ eyle-:

1. **sevḳ eyle:**
Gazel 892
Mısra: **7**
Göndermek, yollamak.

Sevḳ eyle yāri gülşene ey bāġbān ki serv
Görsün ḫırām ṭarzını ol nev-nihālden

sevk it-:

1. **sevḳ it-:**-*di*
Gazel 803
Mısra: **13**
(Bir tarafa doğru) Götürmek, (o tarafa doğru) gitmesine itici bir sebep teşkil etmek, yöneltmek.

Zühde sevḳ itdi beni ṣūfī bugün
İş senüñ midür ya taḳdīrüñ didüm

sevr:

1. **sevr:**
Gazel 1019
Mısra: **6**
Boğa burcu, semanın kuzey yarım küresinde bulunan bir burç.

Ḫurdeler geçdi süreyyāya felekde āhum
Ḳanlar aġlatdı yaşum taḫt-ı serāda sevre

sevr-ḳad:

1. **sevr-ḳad:**-*ler, -de*
Gazel 282
Mısra: **1**
Servi gibi boyu olan, servi boylu.

Sevr-ḳadlerde olan şīve-i reftār nedür
Ġonca-femlerde olan leẕẕet-i güftār nedür

seyāḥat:

1. **seyāḥat:**
Gazel 331
Mısra: **9**
Şehirden şehire, ülkeden ülkeye yapılan yolculuk, uzak yerlere yapılan gezi.

Seyāḥat ẕevḳdur āzādelik el virse ammā biz
Giriftāruz muḳīm-i kūy-ı cānān olmamuz yegdür

seyl:

1. **seyl:**
Kaside 15
Mısra: **26**
Sel.

Döndi ḥabāba hemān ḳaṭʿ olınan kelleler
Seyl gibi çaġlayup şöyle revān oldı ḳan

2. **seyl:**-*e*
Gazel 793
Mısra: **3**
Sel. II Gözyaşı.

ʿAceb olmaz cihānı seyle virseñ eşk-i ḥasretle
Nice demdür o māhı görmedük ey çeşm-i giryānum

seylāb-ı ḥasret:

1. **seylāb-ı ḥasret:**
Gazel 17
Mısra: **7**
Hasretten sele dönmüş gözyaşları.

Gözümden aḳmada seylāb-ı ḥasret fikr-i laʿluñla
Başumda yanmada dāġ-ı ġamuñla āteş-i sevdā

seyle git-:

1. **seyle gid-:**-*er*
Gazel 678
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sel suları tarafından sürüklenip götürülmek.

Yeter ḳanile aġla Rūḥi Kerbelāyı ġarḳ-ı ḫūn itdüñ
Gider seyle mezārı ḳorḳarın şāh-ı şehīdānuñ

seyle vir-:

1. **seyle vir-:**-*ür, -di*
Gazel 977
Mısra: **10**
Sel suları ile doldurmak, sele vermek.

Ġubār-ı reh-güẕārı gitmesün çeşmümden ey Rūḥī
Virürdi seyle emvāc-ı sirişküm dehri bir demde

2. **seyle vir-:**-*di*
Gazel 883
Mısra: **1**
(Bir yerde) Sel sularının önüne gelen her şeyi alıp sürüklemesi.

Ḳanlu yaşumla virdi gözüm seyle yir yüzin
Kim görür oldı şāhsuvārum izüñ ṭozın

3. **seyle vir-:**-*me, -z*
Gazel 678
Mısra: **2**
Sele vermek, sel gibi gözyaşı akıtmak.

Göñül māh-ı muḥarremdür ḳanı feryād u efġānuñ
Niçün virmez cihānı seyle eşk-i çeşm-i giryānuñ

seyl-i eşk-i hūn-bār:

1. **seyl-i eşk-i ḫūn-bār:**-*uñ*
Gazel 655
Mısra: **1**
Kanlı gözyaşı seli.

Degül yer yer ḥabāb üstinde seyl-i eşk-i ḫūn-bāruñ
Şu deñlü aġladı kim gözleri çıḳdı dil-i zāruñ

seyl-i eşk:

1. **seyl-i eşk:**-*üm, -i*
Gazel 416
Mısra: **5**
Gözyaşı seli.

Destmāl-ı luṭfuñ ile sil bu seyl-i eşkümi
Nīl-veş yaşum aḳarsa kūyuña Ceyḥūn olur

seyl-i fenā:

1. **seyl-i fenā:**
Gazel 550
Mısra: **4**
Fanilik, geçicilik seli.

Göñül bir pāk-meşrebdür aḳar her serv-i reftāra
Velī seyl-i fenā şimdi anı varmış bulandurmış

seyr:

1. **seyr:**-*i, -n, -e*
Gazel 937
Mısra: **3**
Gezip dolaşma, gezme, gezinme II Bir şeyi zevk alarak gözle takip etme, bakma, izleme, temaşa.

Belde ḫançer başda mey geldi çemen seyrine yār
Sīnesin çāk eylesün her ʿāşıḳ-ı şeydā yine

2. **seyr:**-*i, -n, -e*
Gazel 163
Mısra: **3**
Bakma, seyretme.

Yir u gök ḫalḳı üşüp seyrine feryād ḳopar
ʿArż-ı reftār idüp ol laḥẓa ki dildār yürür

3. **seyr:**-*e*
Gazel 165
Mısra: **9**
Gezinti, gezme.

Seyre çıḳsa ḳaçan ol server-i iḳlīm-i cemāl
Ḫūb-rūlar çekilüp her ṭaraf alaya ṭurur

4. **seyr:**-*i, -n, -e*
Gazel 168
Mısra: **7**
Seyretme, temaşa.

Şanma ḳoyup seni gül-i ter seyrine gidem
Sensin ḳalan baña gül-i raʿnā gelür geçer

5. **seyr:**-*üñ*
Kaside 7
Mısra: **20**
Yürüyüş, gidiş. || Bir insanın vahdet âleminden kesret âlemine ve bu kesret âleminden tekrar Hakk'a yükselmek için yaptığı manevi yolculuk.

O kāmil pāy-bend-i dām-ı ġam sen kendi seyrüñde
ʿAceb bī-vecd seyrüñ var ʿaceb beyhūde devrānuñ

6. **seyr:**-*i, -n, -e*
Kaside 31
Mısra: **2**
Gezip dolaşma, gezme, gezinme. || Bir şeyi zevk alarak gözle takip etme, bakma, izleme, temâşâ.

Ruḫ-ı yār gibi oldı cānlar da ḫurrem
Açıldı çemen-zār seyrine ʿālem

seyr eyle-:

1. **seyr eyle:**
Gazel 615
Mısra: **8**
Seyretmek, bakmak.

Dil gitdi ṣabr gitdi ḫıred gitdi neylesün
Seyr eyle gör ne işler idüpdür baña gözüñ

2. **seyr eyle:**
Gazel 212
Mısra: **8**
Bakmak, temaşa etmek.

ʿĀşıḳlaruñ yürekleri ḳopdı ḫaṭuñ görüp
Seyr eyle gör ki devr-i ruḫuñda neler ḳopar

3. **seyr eyle:**-*me*
Gazel 959
Mısra: **5**
Gezmek, gezinmek ‖ Temaşa etmek.

Aġyār ile seyr eyleme inṣāf degül kim
Firḳāt bizi bend ide ḫuṣūṣā bu maḥalde

4. **seyr eyle:**-*y, -en*
Kaside 31
Mısra: **10**
Gezmek, gezinmek. || Gözü ile takip etmek, bakmak.

Bilür rūḥ-baḫş olduġın nev-bahāruñ
Gülistānı seyr eyleyen bundan aḳdem

seyr it-:

1. **seyr it:**
Gazel 314
Mısra: **2**
Seyretmek, bakmak.

Nūş it şarāb-ı ʿaşḳı mey-i dil-küşā budur
Seyr it ḥabāb-ı sāġarı ʿayn-ı ṣafā budur

2. **seyr it:**
Gazel 1040
Mısra: **4**
Gözle takip etmek, izlemek. || "Bak, biraz sonra ne olacağını gör, bekle görürsün" anlamında kullanılır.

Götürdi ḫāḳdan ezhārı nevrūz-ı cihān-efrūz
Bugünden böyle seyr it feyż-i mihr-i ʿālem-ārāyı

3. **seyr it-:**-*düg, -i*
Gazel 1079
Mısra: **1**
Gezip dolaşmak.

Cefādan mı çıḳup seyr itdügi bürḳaʿle gözden mi
Ruḫı mirʾātını ol meh-pāre ṣaḳlar yoḳsa ṭozdan mı

4. **seyr it-:**-*dür, -se, -m*
Gazel 996
Mısra: **5**
İzlemek, seyretmek.

Ruḫ-ı maḳṣūdı saña gül gibi seyr itdürsem
Nev-bahār olsa ele āyine-i Cem girse

5. **seyr it-:**-*me, -de, -y, -üz*
Rübai 10
Mısra: **2**
Gezmek, gezinmek || temaşa etmek.

Meyḫāne-i ʿaşḳda olup bāde-perest
Seyr itmedeyüz dehri ne hüşyār ne mest

seyr u ṣafā:

1. **seyr u ṣafā:**
Gazel 166
Mısra: **5**
Gezip eğlenme.

Nevbahār oldı yine seyr u ṣafā demleridür
Böyle mevsimde meger beste-i zindān oturur

seyrān:

1. **seyrān:**-*a*
Gazel 739
Mısra: **12**
Gezip dolaşma, gezme, gezinti; bakıp seyretme, temaşa.

Yūsufuñ işitmedüñ mi ḳıṣṣasın iḫvānile
Ey birāder eyleme iḫvānile seyrāna meyl

2. **seyrān:**-*ı*
Gazel 810
Mısra: **8**
Bakıp seyretme, temaşa (yeri).

Cānib-i Ḥaḳdan virile her kime bīdārlıḳ
Evc-i aʿlāda olur seyrānı mānend-i nücūm

seyrān eyle-:

1. **seyrān eyle-:**-*r*
Kaside 39
Mısra: **64**
Gezip dolaşmak. || Vakit geçirmek.

Ḳāsım ʿĀli günin geçürür mi ṣafā ile
Eyler mi ehl-i ẕevḳile seyrān ne demdedür

2. **seyrān eyle-:**-*sün*
Kaside 40
Mısra: **76**
Gezinti yapmak, gezmek, dolaşmak.

Ḥāli var ḫüsn-i sülūkına Muḥammed Dedenüñ
Eylesün ʿālemi rüʾyā gibi seyrān eyüdür

seyrān it-:

1. **seyrān it-:**-*düg, -i*
Gazel 818
Mısra: **10**
Gezinti yapmak, gezmek.

Dām-ı gamdan olduġından giryemi ṣanmañ ki yār
Ġayrılarla itdügi seyrānı añdum aġladum

2. **seyrān it-:**-*me, -y, -en*
Gazel 419
Mısra: **3**
Seyretmek, temaşa etmek.

Vech-i ādemde cemāl-i yārı seyrān itmeyen
Bī-baṣardur ḫāliḳuʾl-insānı bilmez ḳandedür

seyrāna çıḳ-:

1. **seyrāna çıḳ-:**-*dı*
Gazel 938
Mısra: **1**
Gezmeye, gezintiye çıkmak.

Gün gibi seyrāna çıḳdı māh-sīmālar yine
Ẕerre-veş birbirine düşdi şeydālar yine

seyr-i āb:

1. **seyr-i āb:**
Gazel 16
Mısra: **4**
Suyu izlemek.

Dem-i viṣālda ḫoşdur ruḫuñ müşāhedesi
ʿAleşʾ-ṣabāḥ virür ṭabʿa seyr-i āb ṣafā

seyr-i āfitāb it-:

1. **seyr-i āfitāb id-:**-*er, -üz*
Gazel 466
Mısra: **4**
Güneşi seyretmek. || *Sevgilinin parlak yüzünü izlemek.*

Ḫayāl-i şemʿ-i cemālüñle ḫᵛāba varduḳda
Ṣabāḥ olıncaya dek seyr-i āfitāb iderüz

seyr-i ʿālem-i bālā it-:

1. **seyr-i ʿālem-i bālā id--:**-*er*
Kaside 27
Mısra: **64**
Yüce âlemlerde gezinmek.

Budur ümmīdüm ki ola pāye-i ḳadrün refiʿ
Nitekim ḫurşīd seyr-i ʿālem-i bālā ider

seyr-i bāġ:

1. **seyr-i bāġ:**
Gazel 584
Mısra: **2**
Bağ gezintisi.

Ġamzeñ eyler miydi cām-ı ʿişveden görseñ ferāġ
Kişver-i ḥüsn içre olsa bāde-i nāb seyr-i bāġ

seyr-i bāġ it-:

1. **seyr-i bāġ it-:**
Gazel 73
Mısra: **10**
Bağ bahçe gezmek.

Rūḥiyā olduḳ giriftār-ı kemend-i zülf-i yār
Ġayr seyr-i bāġ ider biz künc-i ġamda pāy-best

2. **seyr-i bāġ it-:**-*dü, -m*
Gazel 770
Mısra: **1**
Gül bahçesini gezmek.

Bugün dil-teng olup yād-ı ruḥuñla seyr-i bāġ itdüm
Gülin derdüm nihālüñ bülbül-i şeydāyı dāg itdüm

seyr-i bāġ u rāġ it-:

1. **seyr-i bāġ u rāġ it-:**-*dü, -m*
Gazel 770
Mısra: **8**
Gül bahçesinde gezmek.

Ne açıldı derūnum ne ṣafā-yı ḫāṭır el virdi
Ruḥuñsuz bunca kim yıllarla seyr-i bāġ u rāġ itdüm

seyr-i bāġa çık-:

1. **seyr-i bāġa çıḳ-:**-*a*
Gazel 350
Mısra: **11**
Bağ gezmesine çıkmak.

Çıḳ seyr-i bāġa ṣūfī ne yatmaḳ zamānıdur
Bu ḳaṣr-ı dil-küşāda yatanlar uyandılar

seyr-i berr ü baḥr:

1. **seyr-i berr ü baḥr:**
Gazel 830
Mısra: **9**
Karayı ve denizi temaşa etme. || *Kara ve denizde gezme.*

Al emānet ḳılduġum demlerde seyr-i berr ü baḥr
Cābecā kim olasın ʿizzetle manẓūr-ı kirām

seyr-i cemāl:

1. **seyr-i cemāl:**
Gazel 559
Mısra: **4**
İlahi güzelliği seyretmek.

Ṭutdı tecelliyāt-ı Ḥaḳ ʿālemi ey dil aç gözüñ
Kim bu cihāna gelmeden seyr-i cemāl imiş ġaraż

2. **seyr-i cemāl:**-*dan*
Gazel 1088
Mısra: **4**
Sevgilinin güzelliğinin seyretme, izleme.

ʿAceb ne kör olur görmeyen ruḫ-ı yārı
Ne var bu bāġda seyr-i cemāldan ġayrı

seyr-i cemāl eyle-:

1. **seyr-i cemāl eyle-:**-*me, -se, -m*
Gazel 823
Mısra: **4**
Sevgilinin güzelliğini temaşa etmek.

Ḫūblardan gözümi ayırmaz isem maʿẕūram
Neyleyin eglenmem seyr-i cemāl eylemesem

seyr-i cemāl-i yār:

1. **seyr-i cemāl-i yār:**-*a*
Gazel 83
Mısra: **11**
Sevgilinin güzelliğinin seyri.

Yine seyr-i cemāl-i yāra diḳḳat ṣarf ider çeşmüm
Çekilmişken temāşāsında aña perde-i ḥayret

seyr-i cemālullah:

1. **seyr-i cemālullah:**
Gazel 78
Mısra: **2**
Allah'ın güzelliğini seyretme.

Çeşmüñe āyine-i ʿaşḳı temāşā-gāh it
Ey göñül ṣubḥ u mesā seyr-i Cemālullah it

seyr-i çemen:

1. **seyr-i çemen:**-*üñ*
Gazel 667
Mısra: **8**
Çimenlik gezintisi.

Lebi yādıyla ḫaṭ-ı sebzine yāruñ naẓar it
Ḫaṭı var bāde-i gül-rengile seyr-i çemenüñ

seyr-i çemen-zār eyle-:

1. **seyr-i çemen-zār eyle:**-*dü, -k*
Gazel 1008
Mısra: **4**
Çimenlikte gezinmek.

Şevḳ-i rūyuñla ser-i kūyuñ ṭolanduḳ dün gice
Ṣubḥa dek seyr-i çemen-zār eyledük mehtābda

seyr-i çemenzār:

1. **seyr-i çemenzār:**-*a*
Gazel 338

Mısra: **9**
Çimenlik gezintisi.

Taḳayyud ḳılmadan maḳṣūdımuz seyr-i çemenzāra
Gül ü bülbül gibi berk ü nevāya mālik olmaḳdur

seyr-i çeşm:

1. **seyr-i çeşm:**-*üñ, -e*
Gazel 362
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Gözlerini seyretme.

Sevḳ ider ʿaşḳuñ beni her laḥẓa seyr-i çeşmüñe
Beñzer ol ṣayyāda kim şehbāza āhū gösterür

seyr-i debūr:

1. **seyr-i debūr:**
Kaside 14
Mısra: **58**
Batı rüzgarının gidişi.

Sarāy-ı cāh ü celālin silüp süpürmegedür
Seḥerde ʿazm-i ṣabā vü mesāda seyr-i debūr

seyr-i dīdār:

1. **seyr-i dīdār:**-*ı, -n, -da*
Gazel 143
Mısra: **16**
Sevgilinin güzel yüzünün temaşası, seyri.

Cihānı rūşen itmiş nūr-baḫş-ı çeşm-i cān olmış
O māh-ı evc-i ḥüsnüñ seyr-i dīdārında ʿālem var

seyr-i ġam:

1. **seyr-i ġam:**-*uñ, -la*
Gazel 1046
Mısra: **3**
(Sevgilinin sebep olduğu) Kederin seyri.

Gül gitdi ise eglenürüz seyr-i ġamuñla
Māh-ı ruḫı ʿāşıḳlara niʿmel-bedel oldı

seyr-i gül ü gülzār:

1. **seyr-i gül u gülzār:**
Gazel 925
Mısra: **1**
Gül ve gül bahçesinin seyri.

Bülbül ṭutalum eglenür seyr-i gül u gülzār ile
Ey dil senüñ ḥālüñ nolur dāġ-ı firāḳ-ı yārile

seyr-i gülistān:

1. **seyr-i gülistān:**
Kaside 29
Mısra: **35**
Gül bahçesinde gezinme. || *Gül bahçesini izleme.*

Ġarażuñ seyr-i gülistān ise var meclisine
Bir kerīmüñ ki odur zübde-i erbāb-ı kerem

seyr-i gülistān eyle-:

1. **seyr-i gülistān eyle-:**-*se, -m*
Gazel 826
Mısra: **1**
Gül bahçesinde gezmek. || *Gül bahçesini temaşa etmek.*

Bāde-i gül-reng içüp seyr-i gülistān eylesem
Neylesem bilmem ki defʿ-i derd-i hicrān eylesem

seyr-i gülistan it-:

1. **seyr-i gülistan id-:**-*e*
Kaside 29
Mısra: **29**
Gül bahçesinde gezinmek. || *Gül bahçesini izlemek, temaşa etmek.*

Ġayrılar seyr-i gülistan ide gül şevḳi ile
Ben olam muʿtekif-i zāviye-i miḥnet ü ġam

seyr-i gülistān it-:

1. **seyr-i gülistān it-:**
Gazel 110
Mısra: **1**
Gül bahçesinde görünmek || *Çiçek açmak.*

Yılda bir kere idüp seyr-i gülistān gül-i surḫ
İntiẓār ile ider bülbüli nālān gül-i surḫ

seyr-i gülşen:

1. **seyr-i gülşen:**-*de*
Gazel 209
Mısra: **9**
Gülbahçesi gezintisi.

Bu faṣl-ı ḫūbda yār ile herkes seyr-i gülşende
O ġonca ḳılmada Rūḥī-i şeydāya teġāfüller

2. **seyr-i gülşen:**-*i*
Kaside 30
Mısra: **31**
Gül bahçesinde gezmek. || *Gül bahçesini seyretmek.*

Neyler muḳīm-i ḫāk-i deri seyr-i gülşeni
Gülşen yeterdür ehl-i dile ol güler cemāl

seyr-i hurşīd-i dırahşān eyle-:

1. **seyr-i ḫurşīd-i dıraḫşān eyle-:**-*r, -em*
Gazel 825
Mısra: **10**
Parlak güneşi temaşa etmek. || *Sevgilinin yanağını hatırladıkça güneşe bakmak.*

Sensüz eglenmez göñül yād-ı ruḫuñla gerçi kim
Ḳande baḳsam seyr-i ḫurşīd-i dıraḫşān eylerem

seyr-i iklīm-i lā-mekān it-:

1. **seyr-i iḳlīm-i lā-mekān id-:**-*elüm*
Gazel 805
Mısra: **10**
Zaman ve mekanın olmadığı diyarlarda gezmek.

Çıḳalum bu mekān-ı fānīden
Seyr-i iḳlīm-i lā-mekān idelüm

seyr-i kitāb:

1. **seyr-i kitāb:**-*a*
Gazel 743
Mısra: **8**
Kitap seyri. || *Aşığın,*

sevgilinin kitaba benzeyen yanağını izlemesi.

Ruḫuñ müṭālaʿasıyla kesildi gülşenden
Maḳām-ı ʿuzlete seyr-i kitāba düşdi göñül

seyr-i maḥbūb it-:

1. **seyr-i maḥbūb it-:**-*meg, -i*
Gazel 560
Mısra: **7**
Güzelleri seyretmek.

Seyr-i maḥbūb itmegi şanmañ hevā-yı nefs ola
Ḳudret-i Ḥaḳḳa naẓardur ol temāşādan ġaraż

seyr-i ruh-ı pāk:

1. **seyr-i ruḫ-ı pāk:**-*i, -n, -den*
Gazel 294
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Temiz yüzünün temaşası.

Dil şafā kesb ideli seyr-i ruḫ-ı pākinden
Ne bahār-ı ṭarab-efrūzda ne nev-rūzdadur

seyr-i ruh:

1. **seyr-i ruḫ:**-*uñ*
Gazel 57
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Yüzünü seyretme.

Seyr-i ruḫuñ müyesser imiş ṭutalum ne sūd
Ey şūḫ-ı bī-vefā getüren kimdür aña tāb

seyr-i şebbū:

1. **seyr-i şebbū:**-*y, -ile*
Gazel 776
Mısra: **5**
Şebboyu izleme.

Çemende seyr-i şebbūyile çoḳluḳ ḫoş degül başum
Gözüm şebbūda iken zülf-i ʿanber-būdadur göñlüm

seyr-i sünbül:

1. **seyr-i sünbül:**-*den*
Gazel 12
Mısra: **4**
Sünbülü seyretme.

Kākülüñ sevdāsı ḳılmışdur beni āşüfte-ḥāl
Māʾil olmazsam ʿaceb mi seyr-i sünbülden yaña

seyr-i sünbülzār:

1. **seyr-i sünbülzār:**-*dan*
Müseddes 1
Mısra: **14**
Sümbül dolu bahçenin temaşası. || Sümbül bahçesinde gezinti.

Cemāl-i bā-kemālından cüdā ezhārdan geçdüm
Ser-i zülfinden ayru seyr-i sünbülzārdan geçdüm

seyr-i tām it-:

1. **seyr-i tām id-:**-*erken*
Kaside 34
Mısra: **44**
Tam tur atarak dönmek, hareket etmek.

Dāmen-i çarḫa bir altun ṭūp şalmış gün degül
Himmeti ḳaṣrında iḳbāli iderken seyr-i tām

seyr-i ṭulūʿ-ı āfitāb ḳıl-:

1. **seyr-i ṭulūʿ-ı āfitāb ḳıl-:**-*a*
Gazel 56
Mısra: **2**
Güneşin doğuşunu seyretmek.

Ṣubḥ-dem ẕevḳ ehli oldur kim çeküp cām-ı şarāb
Neşʾe-i meyle ḳıla seyr-i ṭulūʿ-ı āfitāb

seyre çık-:

1. **seyrine çıḳ-:**-*i, -n, -e, -dı, -lar*
Gazel 79
Mısra: **10**
Gezintiye çıkmak, alay, merâsim vb. görülecek şeyleri görmeye gitmek.

Ḫurrem itdi ʿālemi bārān-ı eşküm Rūḥiyā
Çıḳdılar ṣaḥrā seyrine aʿlā vü ednā semt semt

seyyāḥ-ı baḥr u ber:

1. **seyyāḥ-ı baḥr u ber:**
Gazel 293
Mısra: **10**
Kara ve deniz gezgini.

Mekānı geh derūn-ı sīne geh çeşmümdür ey Rūḥī
Ḫayāl-i yār gibi görmedüm seyyāḥ-ı baḥr u ber

seyyāh-ı rūm:

1. **seyyāh-ı rūm:**
Kıt'a 31
Mısra: **2**
Anadolu gezgini.

Şāma gitseñ Muṣṭafa Pāşā yapan ḥammāma gir
Diñle benden ger şafā isterseñ ey seyyāh-ı Rūm

seyyār:

1. **seyyār:**-*uz*
Gazel 456
Mısra: **4**
Gezici, gezen, dolaşan.

Evc-i taḥḳīḳde s̱ābit-ḳademüz ḳuṭb-mi̱s̱āl
Ẓāhirā gerçi ki ḫurşīd-ṣıfat seyyāruz

seyyid-i ebrār:

1. **seyyid-i ebrār:**-*dur*
Kaside 2
Mısra: **71**
Takva sahiplerinin efendisi.

Aḥmed-i Muḫtārdur ol Seyyid-i Ebrārdur ol
Ṣāḥib-i Kerrārdur ol ṣalli ve sellim ʿaleyh

seyyidüʾl-beşer:

1. **seyyidüʾl-beşer:**
Gazel 142
Mısra: **10**
İnsanların efendisi.

Rūḥīden eyleme naẓar-ı şefḳatuñ dirīġ
Yā Ḫātemuʾr-risālet yā Seyyidüʾl-beşer

sez-:

1. **sez-:**-*di, -ler*
Gazel 1070
Mısra: **5**
Anlamak, kestirmek, hissetmek; fark etmek.

Elümde tāze dāġumdan göñülde sezdiler ʿaşḳum
Nihāndur gerçi derdüm ġayra ammā yāra besbelli

2. **sez-:**-*er*
Gazel 281
Mısra: **1**
Sezmek, anlamak.

Dem-be-dem āh itdügümden bende çeşm-i ter sezer
Aġla ey çeşmüm ki sende yār çoḳ gevher sezer

sezā:

1. **sezā:**
Gazel 699
Mısra: **9**
Layık, uygun.

Sezā ey Rūḥī vezn itmek olurdı bu belāġatla
Eger ṭabʿına aġır gelmese Ḥassān u Selmānuñ

2. **sezā:**-*s, -ı, -dur*
Gazel 224
Mısra: **10**
Yaraşır, uygun, münasip, layık.

Çeküp cevr u cefālar böyle mecrūḥ olduġuñ ey dil
Vefā vü mihr umarsın yārdan anuñ sezāsıdur

sı-:

1. **şı-:**-*y, -up*
Kaside 15
Mısra: **87**
Yenmek, mağlup etmek.

ʿAsker-i şāhı şıyup nite ki her bāmdād
ʿĀleme ḥükm eyleye pādişeh-i aḫterān

2. **şı-:**-*y, -up*
Terkib-bend 1
Mısra: **47**
Kırmak, bozmak.

Şıyup ceng içre çengin öyle şīrīn şerḥ ḳıl Rūḥi
İdüp şaḥvile yetmiş zaḫm-ı mühlikin zebūn itdi

3. **şı-:**-*n, -dur, -dı*
Gazel 496
Mısra: **5**
Kırmak, parçalamak.

Göñlimüz āyinesin şındurdı cevr-i rūzgār
Ṭabʿımuz ġāyet mükedderdür şikeste-ḫāṭıruz

sīb-i zenahdān:

1. **sīb-i zenaḫdān:**
Gazel 1026
Mısra: **4**
Çenenin elması.|| Elmaya benzeyen güzel çene.

Zülfinüñ çevgānına yāruñ ne başlar ṭup ider
Ehl-i diller būse-i sīb-i zenaḫdān almada

sīb-zeḳān:

1. **sīb-ẕeḳān:**-*uñ*
Gazel 186
Mısra: **3**
Elma çeneli, çenesi elma gibi olan.

Bir ışırması o sīb-ẕeḳānuñ deger cihāna
Ne baḥālu mīvedür bu ne leẕīẕce yemişdür

sıçra-:

1. **şıçra-:**-*mış*
Gazel 658
Mısra: **8**
Savrulmak, fırlamak.

Degüldür laʿl-i yāra ḫātem-i zerrīn dilberde
Gözinden şıçramış bir ḳāṭre ḳanıdur ben dil-fikāruñ

2. **şıçra-:**-*mış*
Gazel 833
Mısra: **2**
(Nesneler için) Yerinden koparak parçalar halinde savrulmak.

Ḫāteminde laʿl şanmañ ol meh-i nā-mihribānuñ
ʿĀşıḳın ḳurbān iderken şıçramış bir ḳaṭre ḳan

şıddīk:

1. **şıddīḳ:**
Gazel 598
Mısra: **12**
Hz. Muhammed'i ve onun Allah'tan getirdiği her şeyi tasdikte kemâle erişen, söylediği her sözü bizzat yaşayıp hal ederek peygamberlikten sonraki en yüce makāma erişen kimse, Allah'ın ermiş kulu, sıddıkiyet makāmı ehli.

Hemīşe kendüñi şıdḳ u ṣafāya rehber ḳıl
Ṭarīḳ-i Ḥaḳda dilerseñ ki olasın şıddīḳ

şıddīk-i şāhib-şıdk:

1. **şıddīk-i şāhib-şıdk:**
Kaside 3
Mısra: **11**
Doğruluk sahibi Sıddık. || Hz. Ebubekir.

Ol emīrüʾl-müʾminīn Ṣıddīk-i şāhib-şıdk kim
ʿĀrif-i sırr-ı Ḫüdādur sālik-i rāh-ı Ḫüdā

şıdḳ:

1. **şıdḳ:**
Gazel 598
Mısra: **11**
Gerçeklik, doğruluk.

Hemīşe kendüñi şıdḳ u ṣafāya rehber ḳıl
Ṭarīḳ-i Ḥaḳda dilerseñ ki olasın şıddīḳ

2. **şıdḳ:**-*ile*
Gazel 42
Mısra: **14**
İçten bağlılık, doğruluk, sadakat.

Dergāh-ı Ḥaḳda olmaya ḫāṣā ki müstecāb
Rūḥī ḳuluñ ki şıdḳile eyler duʿā saña

ṣıdk ehli:

1. **ṣıdḳ ehli:***-n, -e*
Gazel 592
Mısra: **9**
Sadıklar. || Sevgiliye yürekten bağlı olanlar.

Ṣıdḳ ehline ne lāzım seccāde ile tesbīḥ
İẓhār-ı şeyd u zerḳa anlar bir ālet ancaḳ

sidre:

1. **sidre:***-y, -e*
Gazel 638
Mısra: **2**
Hz. Muhammed'in mîraç gecesinde Cebrâil ile birlikte yükseldiği yedinci kat semada bir makam. || Sevgilinin erişilmesi güç çok uzun boyu.

Ḳad-i bālāsı ucından o boyı şimşāduñ
Ṭayanur sidreye her şeb bir ucı feryāduñ

sifāl:

1. **sifāl:**
Gazel 61
Mısra: **8**
Çanak, çömlek ǁ Kadeh.

Ġamdan öldük nidelüm kāse-i şehd u şekeri
Bize bir köhne sifāl olsa ṭolu āb-ı ʿineb

2. **sifāl:**
Gazel 823
Mısra: **12**
Çanak çömlek, testi vb. toprak kap.

Ne çekerdüm bu ḳadar bāruñı ey kāse-i ser
Seni yāruñ ser-i kūyına sifāl eylemesem

sifāl-ı köhne:

1. **sifāl-ı köhne:**
Gazel 704
Mısra: **9**
Eskimiş testi.

Her sifāl-ı köhne kim bād ile mālāmāl ola
Rūḥiyā nuş idüp anı eyle cām-ı Cem ḫayāl

sifāl-i kūy-ı dilber:

1. **sifāl-i kūy-ı dilber:**
Gazel 528
Mısra: **11**
Sevgilinin mahallesinin testisi.

Biz Cem-i vaḳtüz sifāl-i kūy-ı dilber cāmımuz
Almazuz çarḫuñ elinden āfitāb olursa kās

sifāl-ı ser-i kūy:

1. **sifāl-ı ser-i kūy:***-uñ*
Gazel 632
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Mahallesinin toprağından yapılmış kap.

Elüme girse sifāl-ı ser-i kūyuñ itmem
ʿÖmrüm olduḳca daḥi ḫāṭırasın cām-ı Cemüñ

sıfāt:

1. **ṣıfat:**
Gazel 230
Mısra: **10**
Allah'ın insanlarca tanınabilmesi için zatına nispet edilen mana ve mefhumlar.

ʿÖmrin faḳīh żāyiʿ idüp ḳıl u ḳālile
Taḥḳīḳ-i sırr-ı menşeʾ-i ẕāt u ṣıfat umar

2. **ṣıfat:***-uñ*
Rübai 6
Mısra: **1**
Sıfat, vasıf, nitelik ll Allah'ın insanlarca tanınabilmesi için zatına nispet edilen mana ve mefhumlar.

Ey ẕātuña mekrümetde ahid ṣıfatuñ
Ḫurşīd gibi bülenddür menziletüñ

ṣıfat-ı dāniş:

1. **ṣıfat-ı dāniş:**
Kaside 41
Mısra: **32**
Alim vasıflı, bilgin.
Ẕāt-ı pür-derkile āfāḳda bī-şebeh ü naẓīr
Ṣıfat-ı dāniş ile dehrde bi-miṣl-i düvel

sıġ-:

1. **ṣıġ-:***-maz, -ken*
Gazel 551
Mısra: **7**
Bir yere bütünüyle girebilmek.

Dāḫil-i defter ṣanup dünyāya ṣıġmazken o yār
Seg raḳībi yoḳ yire defterde terkīn eylemiş

2. **ṣıġ-:***-ma, -z*
Gazel 831
Mısra: **6**
Bir şeye uygun düşmek, yakışmak, kabul edilebilir olmak.

Ḳadeḥ-nūş olmayanlar rindler bezminde neylerler
Riyā ṣıġmaz bu meclisde buña bī-keyd olan gelsün

3. **sıġ-:***-maz*
Gazel 170
Mısra: **11**
Bir şeye uygun düşmek, yakışmak, kabul edilebilir olmak, bir şeyin sınırları içine girebilmek.

Niçün sıġmaz felek nāhīd-i dem-sāz ile dünyāya
Meger bilmez bütün dünyā deger bir dāne ḫāluñ var

4. **ṣıġ-:***-maz*
Kıt'a 9
Mısra: **3**
Bir kaba, bir yere bütünüyle girebilmek veya içinden geçebilmek. II Uygun olmak.

Baḫṣile dervīşlük bir yire ṣıġmaz cehli ḳo
Baḫṣ-ı bī-cā itme dervīş iseñ eyvallaha gel

sīġa:

1. **ṣīġa:***-s, -ı*
Gazel 1013
Mısra: **9**
Kip.

Sālim olsa ḥarf-i ʿilletden
vücūduñ ṣīġası
Zāhidā geçmezdi evḳātuñ müdām
ayvayile

<u>ṣıḥḥat:</u>

1. **ṣıḥḥat:**-*da*
Gazel 640
Mısra: **10**
Sağlık, afiyet.

Rūḥiyā ḥālüñe vāḳıf nice olsun
aġyār
Ne bilür derdini ṣıḥḥatda olan
bīmāruñ

2. **ṣıḥḥat:**-*de*
Kaside 7
Mısra: **37**
Sağlık, afiyet, esenlik.

Biḥamdillah vücūd-ı pākı
ṣıḥḥatde selāmetde
Bilürsin himmeti anuñladur her
yerde pīrānuñ

3. **ṣıḥḥat:**
Gazel 830
Mısra: **8**
Sağlık, esenlik. || *Doğru, gerçeğe uygun.*

Gerçi kim olur ḫaberde iḫtimāl-ı
ṣıdḳ u kiẕb
Dāʿim ammā ṣıḥḥat üzre alınur
senden peyām

4. **ṣıḥḥat:**-*i*
Kaside 33
Mısra: **17**
Doğruya, gerçeğe uygunluk, doğruluk, gerçeklik.

Sözüñ ṣıḥḥati bu ẕelīl olsa kāmil
Sözine ʿamel yoḳ anuñ miṣl-i
kāẕib

<u>ṣıḥḥat bul-:</u>

1. **ṣıḥḥat bul-:**-*up*
Müseddes 6
Mısra: **16**
(Bir kimse) Sağlığına kavuşmak.

Ġayrılar tek şād olup ẕevḳ u
ṣafālar sürmedüm
Pister-i ġamdan bulup ṣıḥḥat
dirīġā ṭurmadum

<u>ṣıḥḥata ir-:</u>

1. **ṣıḥḥata ir-:**-*mek*
Gazel 870
Mısra: **4**
İyileşmek, sağlığına kavuşmak.

Mübtelā-yı hicr iken irmek ṣafā-
yı vuṣlata
Ṣıḥḥata irmek gibidür bir kişi
bīmār iken

<u>ṣıḥḥat-i cāvīd:</u>

1. **ṣıḥḥat-i cāvīd:**
Gazel 633
Mısra: **6**
Ebedi sağlık, esenlik.

Var bir derdi firāḳuñla dil-i
bīmāruñ
Ki olur ṣıḥḥat-i cāvīd aña nisbet o
melek

<u>ṣıḥḥat-ı vücūd vir-:</u>

1. **ṣıḥḥat-ı vücūd vir-:**-*ür*
Gazel 42
Mısra: **10**
Beden sağlığı vermek, şifa olmak.

Çü burc-ı evliyādasın āsūde-ḫāṭır
ol
Kim ṣıḥḥat-ı vücūd virür evliyā
saña

<u>sihr:</u>

1. **siḥr:**-*i*
Gazel 376
Mısra: **7**
Cadılık, gözbağcılık, büyücülük.

Ḳo siḥri kim hezārān sāḥir-i siḥr-
āferīnden bir
Ġazel fenninde māhir şāʿir-i
ṣāḥib-suḫan yegdür

2. **siḥr:**
Gazel 259
Mısra: **11**
Büyü, efsun.

Sözüñse şīve lebüñ maḥż-ı ʿişve
çeşmüñ siḥr
Meded ne āfet olursın sen ey büt-
i ġaddār

<u>siḥr eyle-:</u>

1. **siḥr eyle-:**-*r, -iz*
Gazel 496
Mısra: **1**
Büyü yapmak.

Sözde biz siḥr eyleriz fenn-i
ġazelde māhirüz
Şiʿrimüz gūş eyleyenler ẓann
iderler sāḥirüz

2. **siḥr eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 883
Mısra: **7**
Büyülemek, efsunlamak.

Siḥr eyledüñ yolında beni
eylemekle ḫāk
Ursam gerekdi pāyuña yüz ben
ḫod añsuzın

<u>sihr it-:</u>

1. **siḥr it-:**-*miş*
Gazel 986
Mısra: **3**
Büyü yapmak, efsunlamak.

Ḫāme-i ḳudret ne siḥr itmiş ʿaceb
nakşında kim
Ādemüñ ʿaḳlı gider baḳsa gözine
ḳaşına

<u>siḥr-āferīnān-ı selef:</u>

1. **siḥr-āferīnān-ı selef:**
Kaside 34
Mısra: **63**
Daha önce yaşamış büyücüler.

ʿĀlem-i ervāḥdan siḥr-āferīnān-ı
selef
Gönderürler āsitān-ı ḳadrine her
gün selām

<u>sihr-engīz:</u>

1. **siḥr-engīz:**
Gazel 673
Mısra: **8**
Büyüleyici.

Ne ḫācet kāküli cāñ u dilüñ
ṣaydına yetmez mi
Belā-āmiz reftāruñla siḥr-engīz
güftāruñ

<u>siḥr-i ḥalāl:</u>

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **siḥr-i ḥalāl:**
Kaside 26
Mısra: **52**
Büyüleyici güzellikteki söz.

Baḫtuñuñ dīde-i bīdārları vaṣfında
Siḥrdür sözlerüm ammā ki ḳamu siḥr-i ḥalāl

siḥr-i seḥḥār:

1. **siḥr-i seḥḥār:**
Tarih 4
Mısra: **28**
Büyücülerin sihri.

Öykinürse ne ʿamel fenn-i ġazelde aña ġayr
Bir midür muʿciz-i peygamber u siḥr-i seḥḥār

sihr-sāz:

1. **siḥr-sāz:**
Gazel 907
Mısra: **6**
Sihir, büyü yapan.

Yoluñda ben esīri āḫir helāk iderler
Ol siḥr-sāz ġamze ol ʿişve-bāz ebrū

sikender-ḳadr:

1. **sikender-ḳadr:**
Kaside 16
Mısra: **19**
Kadri, derecesi İskender (kadar, gibi yüce olan).

Ol Sikender-ḳadr kim ḥükm itdügi iḳlīmde
Mūr-ı ednāya Süleymān olsa ẓulm itmek muḥal

sıkıl-:

1. **şıḳıl-:**-*dı*
Gazel 1034
Mısra: **2**
Bunalmak, daralmak. || *Sıkılarak suyu çıkartılmak.*

Öpdüm lebüñi ḥoḳḳada maʿcūn şıḳıldı
Engür işitdi cümleden efzūn şıḳıldı

2. **şıḳıl-:**-*dı*
Gazel 1034
Mısra: **10**
Can sıkıntısı duymak.

Yazdı şu ḳadar derd-i dilin nāmede Rūḥī
Kim mıḥberede līḳa-i şebgūn şıḳıldı

3. **şıḳıl-:**-*dı*
Gazel 1034
Mısra: **8**
Bunalmak.

Yoluñda senüñ nice kıyar cānına ol kim
Keff-i keremi dirmedi altun şıḳıldı

4. **şıḳıl-:**-*dı*
Gazel 1034
Mısra: **1**
Daralmak; sıkıntı çekmek; utanmak, mahcup olmak.

Öpdüm lebüñi ḥoḳḳada maʿcūn şıḳıldı
Engür işitdi cümleden efzūn şıḳıldı

5. **şıḳıl-:**-*dı*
Gazel 1034
Mısra: **4**
Sıkıntıya düşmek.

Üşdi şu ḳadar başına peykān-ı belā kim
Ḳan aġladı zaḫm-ı dil-i pür-ḫūn şıḳıldı

6. **şıḳıl-:**-*dı*
Gazel 1068
Mısra: **8**
İçine sıkıntı gelmek, yüreği daralmak, üzülüp keyfi kaçmak.

Āhum bu gice virmekle bir iki meydān
Ḳat ḳaldı hemān eşheb-i gerdūn şıḳıldı

sikke-hāne:

1. **sikke-ḫāne:**-*de*
Gazel 666
Mısra: **12**
Para basılan, sikke kesilen yer, darphane. || *Dünya.*

Suḫanda ḍarb-ı meṯel Rūḥīye müsellemdür
Bu sikke-ḫānede ol kāmilü'l-ʿıyārı görüñ

sikke-i şāh:

1. **sikke-i şāh:**-*ı*
Gazel 159
Mısra: **4**
Padişah sikkesi.

Dāġ-ı mihrin yaraşur ursa dil-i ḫūbāna
Ol güzeller begine sikke-i şāhı yaraşur

sıḳlet vir-:

1. **şıḳlet vir-:**-*düg, -ün*
Gazel 572
Mısra: **3**
Sıkıntı vermek, canını sıkmak.

Gelüp meyḫāneye ʿuşşāḳa şıḳlet virdügün yetmez
Virürsin ḳıṣṣa-i ṭūl u dırāzuñla kesel vāʿıẓ

sil-:

1. **sil:**-*sün*
Gazel 4
Mısra: **10**
Temizlemek, gidermek, görünmez hale getirmek.

ʿIyş eyle ey dil rūzgār el virdi çünkim ʿişrete
Dilden ġubār-ı ġuṣṣayı silsün şarāb-ı ġam-zedā

2. **sil-:**-*dü, -m*
Gazel 811
Mısra: **4**
Silmek, temizlemek.

Ḳaplamışdı ṭabʾumuñ mirʾātını gerd-i riyā
Ṣayḳal-ı meyle anı sildüm mücellā eyledüm

3. **sil-:**-*mez, -sin*
Gazel 864
Mısra: **6**
Silmek, gözyaşı silmek.

Görürsün reh-güẕāruñda beni üftāde vü nālān
Ḫırāmānī giçersin gözlerüm yaşını silmezsin

4. **sil-:**
Gazel 734
Mısra: **6**

Bir şeyin ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek.

Yolında şaçmaz oldum sīm-i eşk-i çeşmümi yāruñ
Dimiş zīrā raḳībe bulduġuñ yerlerde tenhā sil

silāḥ-ı ʿaşk:

1. **silāḥ-ı ʿaşḳ:**
Gazel 630
Mısra: **10**
Aşk silahı.

Lāzım olursa ʿaḳla çek şuʿle-i bādeden ḳılıç
Ḥāşılı bu ki Rūḥiyā elde gerek silāḥ-ı ʿaşḳ

silip süpür-:

1. **sildüñ süpür-:**-*dü, -ñ-dü, -ñ, -dü, -ñ*
Gazel 196
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Silip süpürmek. || Ortalığı temizlemek.

Çeşmüñi cārūb idüp sildüñ süpürdüñ kūyını
Beñzer ey Rūḥī seferden yine sulṭānuñ gelür

silk:

1. **silk:**-*e*
Terkib-bend 9
Mısra: **56**
Inci, boncuk vb. dizilen iplik.

Gevher gibi baş üzre yir it iḫtiramdan
Bir silke gir ki düşmeyesin intiẓāmdan

silk-i cān:

1. **silk-i cān:**
Gazel 552
Mısra: **1**
Can ipliği.

Yine sūz-ı derūnumdan pür oldı silk-i cān āteş
Vücūdum bir avuç küldür içinde var nihān āteş

silk-i gevher:

1. **silk-i gevher:**-*e*
Gazel 290
Mısra: **7**
İnci ipliği.

Teşbīh eylemekle dişin silk-i gevhere
Ol şūḫ-ṭabʿ geçdi dil-i zāre ḫurdeler

silk-i intiẓām:

1. **silk-i intiẓām:**-*da*
Terkib-bend 9
Mısra: **14**
Düzen ipliği.

Al gevher-i kelāmı eger ḫurde-bīn iseñ
Ol silk-i intiẓāmda dürr-i şemīn iseñ

sille ye-:

1. **sille ye-:**-*r*
Kaside 5
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Tokat yemek, kendisine tokat vurulmak.

Kim ḳarşu ṭursa dāʾiresin bilmeyüp saña
Çok sille yer zemāne elinde nite ki def

sille-i rūzgār:

1. **sille-i rūzgār:**-*ı*
Kıt'a 8
Mısra: **4**
Feleğin tokadı.

Dest-i cefāyile ṣaḳın başına urma herkesüñ
Aç gözüñi ḳo ġafleti sille-i rūzgārı añ

silsile:

1. **silsile:**-*müz*
Gazel 480
Mısra: **17**
Soy, sop, hanedan, ocak.

ʿAşḳ dīvānesiyüz Ḳaysa çıḳar silsilemüz
Rehber-i ḳāfile-i silsile-i dārānuz biz

2. **silsile:**-*dür*
Gazel 889
Mısra: **8**
Zincir.

Çekse zencīre o Leylī nola ben Mecnūnın
Bu da bir silsiledür ḳaldı ser-i mūyından

3. **silsile:**
Tarih 42
Mısra: **1**
Birbirine bağlı yahut birbiriyle ilgili olayların art arda meydana getirdiği durum.

Mābeyn-i mevālīde bir silsile olmış dün
Her biri murād almış gör himmet-i feyyāżı

silsile-bend:

1. **silsile-bend:**-*üñ*
Gazel 618
Mısra: **8**
Zincir bağı.

Dūr eylemeden silsile-i ehl-i maḥabbet
Dīvāne göñül olmuşidi silsile-bendüñ

silsile-i ehl-i maḥabbet:

1. **silsile-i ehl-i maḥabbet:**
Gazel 618
Mısra: **7**
Âşıklar silsilesi.

Dūr eylemeden silsile-i ehl-i maḥabbet
Dīvāne göñül olmuşidi silsile-bendüñ

silsile-i ehl-i vefā:

1. **silsile-i ehl-i vefā:**-*i-dur*
Gazel 150
Mısra: **8**
Âşıkların bağlandıkları zincir.

Aġyār-ı cefākārı meded eyleme dāḫil
Zülf-i siyehüñ silsile-i ehl-i vefādur

silsile-i kākül-i dildār:

1. **silsile-i kākül-i dildār:**-*a*
Gazel 827
Mısra: **4**
Sevgilinin saçının zinciri; örgüsü.

Uşlanmaduġum ehl-i ḫıred bildiler andan
Kim silsile-i kākül-i dildāra yapışdum

silsile-i naẕm:

1. **silsile-i naẕm:**
Kaside 25
Mısra: **81**
Şiir zinciri.

Ne deñlü silsile-i naẕm uzansa evlādur
Be-şarṭ-ı ān ki duʿāyile ola ḫatm-i maḳal

silsile-i rāz:

1. **silsile-i rāz:**-*a*
Gazel 1043
Mısra: **2**
Sırlar zinciri.

ʿİsī-ṣıfāt o kim seni iʿcāza bağladı
Erbāb-ı ʿaşḳı silsile-i rāza bağladı

silsile-i zülf-i girih-gīr:

1. **silsile-i zülf-i girih-gīr:**-*i, -n, -den*
Gazel 502
Mısra: **7**
Düğümlenmiş saç zinciri.

Çekdi el silsile-i zülf-i girih-gīrinden
Bu gün uşlanmışa beñzer dil-i dīvāne biraz

silsile-i zülf:

1. **silsile-i zülf:**-*üñ, -e*
Gazel 1056
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Saçının zinciri.

Seni bulduḳ bu fenā mülke gelüp Leylī-vaḳt
Bağladuḳ silsile-i zülfüñe Mecnūnımuzı

sīm:

1. **sīm:**
Kaside 18
Mısra: **63**
Gümüş.

Sīm ü zer dāmenile virmegi ehl-i faḳre
Bir keremdür ki anı himmetüñ itmiş ābād

2. **sīm:**-*ile*
Terkib-bend 8
Mısra: **123**
Gümüş II Para, varlık, servet.

Sīmile zeri kendüñe ḳat ḳat siper itdüñ
Merg oḳını geçmez mi ṣanursın siperüñden

3. **sīm:**
Kaside 31
Mısra: **13**
Gümüş. || Gümüş gibi beyaz çiçek yaprakları.

Şükūfe niṣār eyleyüp sīm ile zer
Şeh-i nev-bahāra didi ḫayr-maḳdem

sīm ü zer:

1. **sīm ü zer:**
Gazel 324
Mısra: **5**
Gümüş ve altın.

Egerçi sīm ü zer beẕl eyleyen çoḳdur saña ammā
Anuñla yār-ı cān ol kim yoluñda beẕl-i cān eyler

2. **sīm ü zer:**
Müseddes 5
Mısra: **1**
Gümüş ve altın. || Maddî zenginlik, mal mülk.

Kimine olmış cihān mülkinde sīm ü zer murād
Kimine devlet kimine vuṣlat-ı dilber murād

sīm u zer-i ʿīd:

1. **sīm u zer-i ʿīd:**
Rübai 25
Mısra: **4**
Bayramın gümüş ve altını.

Sīm u zer ile olursa ẕevḳı ʿīduñ
Eşkümle ruḫumdur baña sīm u zer-i ʿīd

sımāh aş-:

1. **şımāḫ aş-:**-*dı*
Gazel 113
Mısra: **4**
Kulak asmak. || Önem vermek, dinlemek.

Gökde peydā olan ey māh degüldür hāle
Nāle vü zārumı gerdūn işidüp aṣdı şımāḫ

simāt-ı ʿıyş:

1. **simāt-ı ʿıyş:**-*ı*
Gazel 807
Mısra: **1**
Ziyafet sofrası.

Simāt-ı ʿıyşı didüñ ʿīdda cedīd idelüm
İrişdi ʿīd veli biz kimüñle ʿīd idelüm

sīmā-yı dil-bend:

1. **sīmā-yı dil-bend:**-*i, -n, -e*
Tarih 74
Mısra: **12**
Gönül bağlayan çehre.

Naḳş-ı meyl-efzāsına baḳduḳca ādem ẕevḳ alur
Reşk ider sīmā-yı dil-bendine ḫūbān-ı Çigil

sīm-beden:

1. **sīm-beden:**
Gazel 837
Mısra: **8**
Gümüş beden. II Sevgilinin gümüş gibi parlak ve bembeyaz olan bedeni.

Nice ṣabr idelüm ey dost gel inṣāf eyle
Nedür ol mūy-miyān u nedür ol sīm-beden

sīm-ber:

1. **sīm-ber:**
Gazel 26
Mısra: **6**
Gümüş gibi beyaz göğüslü II Sevgili.

Sehī-ḳadler nihāl-i ḳāmet-i bālāña pey-revdür
Naẕīrüñ yoḳ ṣalınsañ yaraşur ey sīm-ber tenhā

sīm-endām:

1. **sīm-endām:**
Gazel 828
Mısra: **1**
Gümüş beden. II Sevgilinin gümüş gibi parlak ve bembeyaz olan bedeni.

Sebz-i destārile ki ṣalınsa ol sīm-endām
Serv-i ser-sebze döner kim ide nāzile ḫırām

sīm-i eşk-i çeşm:

1. **sīm-i eşk-i çeşm:**-*üm, -i*
Gazel 734
Mısra: **5**
Gözyaşı gümüşü. || Aşığın gümüş rengi ve gümüş kıymetinde gözyaşları.

Yolında şaçmaz oldum sīm-i eşk-i çeşmümi yāruñ
Dimiş zīrā raḳībe bulduġuñ yerlerde tenhā sil

sīm-i eşk:

1. **sīm-i eşk:**-*i, -n*
Gazel 1007
Mısra: **3**
Gözyaşı gümüşü.

Sīm-i eşkin yoluña ḫare eylemekden aġlamaz
Çeşm-i giryānum ki mālikdür anuñ peydāsına

2. **sīm-i eşk:**-*üñ, -i*
Gazel 741
Mısra: **7**
Gözyaşı gümüşü. || Aşığın gümüş gibi kıymetli gözyaşları.
Yüri ʿarż eyle sīm-i eşküñi raḥm eyleye şāyed
Bilürsin şimdi ol kāfir olupdur akçeye māyil

sīm-i ḫam:

1. **sīm-i ḫam:**
Gazel 821
Mısra: **7**
Ham gümüş.

Sīm-i ḫam istemezin dürre göñül baġlamazın
İki ʿālemde yeter dür baña ol ṣīm-tenüm

sīmīn-ḫançer:

1. **sīmīn-ḫançer:**
Gazel 157
Mısra: **5**
Gümüş hançer.

Gelür ammā ki sīmīn-ḫançer elde tīġ-ı zer belde
Ṣaḳın ey dil ki ol bī-merḥamet mestāne olmaḳ var

sīmīñ-şemʿdān:

1. **sīmīñ-şemʿdān:**
Gazel 68
Mısra: **7**
Gümüş şamdan.

Miyān-ı āsumānda hāle sīmīñ-şemʿdān anda
Ḳamer bir şemʿ-i şeb-efrūz bir pervāne her kevkeb

sīmīn-ten:

1. **sīmīn-ten:**-*dür*
Rübai 8
Mısra: **2**
Teni gümüş gibi beyaz olan güzel.

Şanmañ ġamımuz raḳīb-i bed-gūdandur
Zīrā bizi öldüren o sīmīn-tendür

sīmīn-ṭūrra:

1. **sīmīn-ṭūrra:**-*dur*
Gazel 578
Mısra: **10**
Gümüş saçak.

Ṭāḳ-ı eyvānında gerdūnuñ aşılmış Rūḥiyā
Gün bir altun beyża sīmīn-ṭūrradur aña şuʿāʿ

sīm-nāf:

1. **sīm-nāf:**
Gazel 585
Mısra: **2**
Gümüş göbekli (sevgili).

Cān virse nola seyrine ʿuşşāḳ-ı sīne-ṣāf
Şehr-i melāḥatuñ göbegidür o sīm-nāf

sīm-şāġar:

1. **sīm-şāġar:**
Gazel 71
Mısra: **9**
Gümüş kadeh.

Güneş zerrīn şürāḥī sīm-şāġar meh şafaḳ bāde
Semāda kehkeşāna Rūḥiyā olmış şeker kevkeb

sīm-sāḳ:

1. **sīm-sāḳ:**-*a, -dur*
Gazel 296
Mısra: **4**
Gümüş baldırlı güzel, teni beyaz güzel.

Ser-defter eyleseñ beni ʿuşşāḳa vechi var
Ḫākem veli teveccühüm ol sīm-sāḳadur

sīm-sīmā:

1. **sīm-sīmā:**
Gazel 170
Mısra: **1**
Gümüş gibi beyaz yüzlü (güzel).

Yürütmez serv-i bāġı sīm-sīmā bir nihāluñ var

Getürmez ġoncayı güftāra cān-perver maḳāluñ var

sīm-ten:

1. **sīm-ten:**
Gazel 376
Mısra: **10**
Gümüş gibi beyaz vücutlu sevgili.

Cihānda Rūḥiyā bir nesne yoḳdur sīm ü zerden yeg
Benüm yanumda ammā cümleden bir sīm-ten yegdür

sīmurġ:

1. **sīmurġ:**-*a*
Gazel 633
Mısra: **10**
Anka, zümrüdüanka kuşu.

Dāḫil-i zümre-i rindān-ı ḫarābāt olmaz
Felege kim ki kelek dise yā sīmurġa siñek

sın-:

1. **şın-:**-*ma*, -*sun*
Kıt'a 13
Mısra: **4**
Kırılmak, parçalanmak.

Ṣāʿirüñ gerçi ki āyīne durur ḳalbi velī
Ṣınmasun yoḳsa ki her pāresi bir nīşter olur

2. **şın-:**-*sa*
Kaside 34
Mısra: **84**
Kırılmak, parçalanmak, bozulmak.

Cevr-i devr-i bī-vefādan dāʾimā mecrūhdur
Dil nice gūya ola çıḳmaz ṣadāsı ṣınsa cām

sinān:

1. **sinān:**-*lu*
Gazel 576
Mısra: **7**
Kargı, süngü, ok vb. savaş aletlerinin keskin ve sivri ucu, ok temreni, mızrak.

Altun sinānlu nīze ile geldi meclise
Pervānesini eylemege dil-fikār şemʿ

2. **sinān:**
Kaside 15
Mısra: **12**
Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).

Āṣaf-ı keyvān-gulām ḥāmi-i dārüʾs-selām
Dāver-i ferḫunde-nām ṣadr-ı mükerrem Sinān

3. **sinān:**
Kaside 15
Mısra: **48**
Kargı, süngü, ok vb. savaş âletlerinin keskin ve sivri ucu, ok temreni, mızrak || Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).

Çünki bu efkār ile eyledi āġāz-ı rezm
Cānına bir kūşeden öyle ṭoḳındı sinān

4. **sinān:**-*un*
Kaside 40
Mısra: **111**
Çaşnigirbaşı Sinan (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Dāʿimā şofrası nānile Sinānun ṭolıdur
Çāşnigīr olan ol münkir-i devrān eyüdür

sinān pāşā-yı zi-himmet:

1. **sinān pāşā-yı zi-himmet:**
Kaside 16
Mısra: **13**
Yardım ve ihsan sahibi Sinan Paşa. || Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).

Ṣāḥib-i nuṣret Sinān Pāşā-yı zi-himmet ki yoḳ
Ḥüsn- i sīretde bir öyle Āṣaf-ı Yūsuf-cemāl

sīne:

1. **şīne:**-*y*, -*e*
Gazel 954
Mısra: **3**
Göğüs, bağır. II Gönül, yürek.

Dāġ üzre dāġlar ki ġamuñ yaḳdı ṣīneye
Beñzer o şāha kim düşe cemʿ-i ḫazīneye

sīne sīneye vir-:

1. **sīne sīneye vir-:**-*üp*
Gazel 994
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok yakın olmak.

Aġyārile ṣafāda virüp sīne sīneye
Ben ʿarż-ı mihr idince olur yaḳa yaḳaya

sīne ṭut-:

1. **sīne ṭut-:**-*ar*
Gazel 194
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Göğüs germek.

Ġamzeñ āyā dil-i şeydāya neden kīne ṭutar
Dil-i şeydā ḫod anuñ ḫançerine sīne ṭutar

sīne-çāk:

1. **sīne-çāk:**
Gazel 15
Mısra: **11**
Yaralı, paramparça olmuş gönül.

Sīne-çāk olmadan ġaraż
Vuṣlata feṯḥ-i bābdur gūyā

2. **sīne-çāk:**
Gazel 788
Mısra: **2**
Göğsü, yüreği yaralı.

Devr-i lebüñde niceye dek sūz-nāk olam
Bir cām ṣun ki şevḳā gelüp sīne-çāk olam

sīne-çāk ol-:

1. **sīne-çāk ol-:**-*dı*
Gazel 719

Mısra: **9**
Yüreği yarılmak (gülün açılması) || Yüreği yaralanmak.

Mest olup ol ġonca-fem gül gibi oldı sīne-çāk
Sen de Rūḥī şevḳa gel bülbül gibi şūrīde ol

2. **sīne-çāk ol-:**-*sa, -m*
Gazel 687
Mısra: **1**
Yüreği yaralanmak.

Hū diyüp olsam demidür sīne-çāk
Hāy meded ġam beni ḳıldı helāk

3. **sīne-çāk ol-:**-*ur*
Gazel 687
Mısra: **10**
Göğsünü yırtmak (Gülün açılması) || Gönlü yaralanmak.

Gizlü degül kimde ki vardur bu ʿaşḳ
Gül gibi elbette olur sīne-çāk

sīne-i aʿdā:

1. **sīne-i aʿdā:**
Gazel 785
Mısra: **7**
Düşmanın bağrı.

Ne mümkin ḥāyil olmaḳ ḳaṣd olınca sīne-i aʿdā
Ben ol tīrem ki bu nüh-ḳubbe-i eflākdan giçdüm

sīne-i bī-kīne:

1. **sīne-i bī-kīne:**-*y, -e-ye*
Gazel 1010
Mısra: **4**
Kin barındırmayan yürek.

Şāhid-i mey gibi bir gül-çehreyi sev kim anı
Çekmeden maḥzūẓ olasın sīne-i bī-kīneye

sīne-i efgār:

1. **sīne-i efgār:**-*da*
Gazel 990
Mısra: **10**
(Aşığın) Yaralı sinesi.

Çizdi Rūḥī bir yeñi mıṣṭar-ı kitāb ʿaşḳuña
Şerḥalar şanma görinen sīne-i efgārda

sīne-i ehl-i kīn:

1. **sīne-i ehl-i kīn:**-*e*
Gazel 689
Mısra: **2**
Kindar kişilerin bağrı.

Sürme-i ḫāk-i pāyuñı dīde-i dūr-bīne çek
Ḫançer-i ābdāruñı sīne-i ehl-i kīne çek

sīne-i mecrūḥ:

1. **sīne-i mecrūḥ:**-*ımuz, -ı*
Gazel 241
Mısra: **7**
Yaralı kalp.

Dāġlayan sīne-i mecrūḥımuzı ḫāluñdur
Yanduran baġrımuzı ʿārıż-ı gülnāruñdur

sīne-i pür-dāġ:

1. **sīne-i pür-dāġ:**
Gazel 1056
Mısra: **7**
(Aşığın) Yarayla dolu göğsü.

Kīse ḫāliyse ne ġam sīne-i pür-dāġ idelüm
İle ṭuydurmayalum ṭāliʿ-i vārunımuzı

sīne-i pür-sūz:

1. **sīne-i pür-sūz:**-*um*
Gazel 833
Mısra: **3**
(Aşığın) Çokça yanan gönlü.

Sīne-i pür-sūzum üzre tāze tāze dāġlar
Micmer-i sūzānda yer yer ḳurş-ı ʿanberdür hemān

sīne-i şad-çāk:

1. **sīne-i şad-çāk:**-*dan*
Gazel 661
Mısra: **5**
(Aşığın) Paramparça olmuş yüreği.

Gizlenüp cān gibi çıḳmaz sīne-i şad-çākdan
Bilmem ey kāfir ne buldı nāveg-i dil-cūlaruñ

2. **sīne-i şad-çāk:**-*i*
Gazel 650
Mısra: **7**
Yüz parça olmuş, paramparça gönül.

Ḳarşu ṭutmaḳ sīne-i şad-çāki ġamzeñden yaña
Herkesüñ kārı degüldür aña da cürʾet gerek

sīne-i sīmīn-i dildār:

1. **sīne-i sīmīn-i dildār:**-*a*
Gazel 176
Mısra: **3**
Sevgilinin gümüş renkli göğsü.

Ṣarılmaḳ mümteniʿdür sīne-i sīmīn-i dildāra
Biz ol endīşeden dūruz ḫayāl-ı ḫāmımuz yoḳdur

sīne-i sūzān:

1. **sīne-i sūzān:**-*um*
Müsebba 1
Mısra: **27**
Yanmış yürek.

Sīne-i sūzānum içre bu ciger büryān olur
Uyma aʿdā sözine sen şehriyāra ḳıl naẓar

2. **sīne-i sūzān:**-*um, -uñ*
Gazel 665
Mısra: **6**
(Aşığın) Yanan bağrı, yüreği.

Bu ne āteşdür ki şu sepdükce çeşmüñ üstine
Sūzişi olur ziyāde sīne-i sūzānumuñ

siñek:

1. **siñek:**
Gazel 633
Mısra: **10**
Çift kanatlılardan, birtakım uçucu böceklerin genel adı.

Dāḫil-i zümre-i rindān-ı ḫarābāt olmaz
Felege kim ki kelek dise yā sīmurġa siñek

sīnemüz ger-:

1. **sīnemüz ger-:**-*müz, -er*
Gazel 174
Mısra: **3**
Göğüs germek, dayanmak, bir güçlüğe karşı koymak.

Ḫadeng-i cevrüñe biz sīnemüz gerer ṭururuz
Belā-keşān-ı reh-i ʿaşḳda ḫaẕer yoḳdur

sīnemüzi çāk it-:

1. **sīnemüzi çāk id-:**-*üp*
Gazel 80
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevginin coşkunluğu veya ıztırabın şiddetiyle gömleğinin yakasını yırtmak, üzerindekileri parçalamak.

Ṣāʿirlerüz idüp niderüz sīnemüzi çāk
Eşʿārile biz eylerüz işʿār-ı maḥabbet

sīnemüzi ḳarşu ṭut-:

1. **sīnemüzi ḳarşu ṭut-:**-*up*
Gazel 671
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Göğsünü germek, (bir güçlüğe) karşı koyup dayanmak.

Ḫançerin belde görince bire ġaddār didük
Ne didük sīnemüzi ḳarşu ṭutup yār didük

sīne-ṣāf:

1. **sīne-ṣāf:**
Gazel 589
Mısra: **1**
Gönlü temiz, temiz yürekli.

Evvelā āyine-veş olmaḳ gerekdür sīne-ṣāf
Kim ura bir kimse ʿaşḳ-ı pākdan ʿālemde lāf

2. **sīne-ṣāf:**
Gazel 590
Mısra: **2**
Sarılıp kucaklaşmış.

Çünki çıḳdı ḥaḳḳımuzda dinilen sözler ḫilāf
Lāyıḳ oldur kim ola ol meh bizümle sīne-ṣāf

sīnesin ṭut-:

1. **sīnesin ṭut-:**-*ar*
Gazel 838
Mısra: **9**
Sinesini tutmak,siper etmek. || *Göğsünü germek.*

Ṭutar tīr-i cefāña sīnesin āh eylemez ammā
Göñülden geçürür hep Rūḥī-i bīmārı bilmezsin

sīne-sūzān:

1. **sīne-sūzān:**
Gazel 88
Mısra: **1**
Bağrı yanık.

Degül çün nār-ı ʿaşḳuñ sīne-sūzān olmaġa bāʿiṣ
Nedür ey meh dil-i ṣad-pāre büryān olmaġa bāʿiṣ

sīneye çek-:

1. **sīneye çek-:**-*dü, -k*
Gazel 1010
Mısra: **10**
Bağrına basmak, kucaklamak. || *Şikayet ve itiraz etmemek, kabullenmek, katlanmak, sabır ve tahammül göstermek.*

Rūḥiyā ol ṭıfl-ı nevres ʿaşḳı pīr itdi bizi
Laʿl-i nābından ne kām alduḳ ne çekdük sīneye

2. **sīneye çek-:**-*en*
Gazel 1060
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birini) Göğsüne yaklaştırmak, sarmalamak. || *Kötü bir davranış, söz veya olaya ister istemez katlanmak.*

Hele sen māhı çeken sīneye bir şeb yaraşur
Gögsini gerse felekde güzelüm hāle gibi

sınık:

1. **şınıḳ:**
Gazel 973
Mısra: **7**
Kırık, kırılmış olan.

Ḳılmayup raġbet ṣatardı bir ṣınıḳ peymāneye
Virseler faraẓā bütün dünyāyı rind-i mey-keşe

sinīn:

1. **sinīn:**
Kaside 14
Mısra: **112**
Seneler.

Gelüp gide nitekim gül gibi bahār u ḫazān
Nite ki gerdiş ide rūz u şeb sinīn ü şühūr

sipāh:

1. **sipāh:**-*ı*
Gazel 159
Mısra: **2**
Asker, ordu.

Vechi var yāra disem ḫaṭṭ-ı siyāhı yaraşur
Şāhdur ḥüsn iline şāha sipāhı yaraşur

sipāhī:

1. **sipāhī:**
Gazel 417
Mısra: **16**
Tımarlı süvari.

Dergeh-i faḳra varup dirlügüni ʿarż itme
Anda hergiz ne sipāhī ne zaʿīm isterler

sipāh-ı dil:

1. **sipāh-ı dil:**-*üm*
Gazel 554
Mısra: **9**
Dil askeri.

Derdin sipāh-ı dilüm itmez ʿavāma arż
Tīmārına meger ki virür iḥtimāl-i ḫāṣ

sipāh-ı ʿişve:

1. **sipāh-ı ʿişve:**
Gazel 926
Mısra: **5**
Naz ve cilve ordusu.

Ḳıldı sipāh-ı ʿişve hücūm ey şeh-i cemāl
İtdürme kişver-i dili ġāret sipāhuña

sipāhī kısmı:

1. **sipāhī ḳısmı:**-*y, -uz*
Gazel 498
Mısra: **9**
Asker kısmı || Asker olarak.

Olmazuz ceng itmeden ḫālī sipāhī ḳısmıyuz
Yoġrılupdur ḳan ile rūz-ı ezelden nānımuz

sipāh-ı mülk-i cünūn:

1. **sipāh-ı mülk-i cünūn:**
Kaside 25
Mısra: **17**
Delilik ülkesinin ordusu.

Ben ol esīr-i ġamam kim sipāh-ı mülk-i cünūn
Vücūdum itmededür deşt-i ġuṣṣada pāmāl

sipāriş it-:

1. **sipāriş it-:**-*düg, -i, -n*
Kaside 38
Mısra: **8**
Bir şeyin yapılmasını veya bir şeyin gönderilmesini istemek, ısmarlamak.

Dönüp ʿAbdurraḥīmüñ ṣoñra eyle iştiyāḳın ʿarż
Sipāriş itdügin bir bir di ol ş̱āni-i Selmānuñ

sipās:

1. **sipās:**
Gazel 529
Mısra: **18**
(Allah için yapılan) şükür ve övgü, hamd ve sena.

Rūḥiyā şekvāyı ḳo bir feyże maẓharsın bu gün
Kim cenāb-ı Ḥaḳḳa senden vācib olmışdur sipās

sipās-ı bī-ʿaded:

1. **sipās-ı bī-ʿaded:**
Kaside 24
Mısra: **44**
Sonsuz hamd ve şükür.

Müyesser oldı cemāl-i şerīfini görmek
Sipās-ı bī-ʿaded ey pādişāh-ı cell-i ʿalā

sipeh:

1. **sipeh:**-*ler*
Gazel 264
Mısra: **4**
Asker, ordu.

Göñüller mülkini yaġma iderse nola ol ʿārıż
Yanında ḫaṭṭ u ḫālı gibi yaġmacı sipehler var

sipend:

1. **sipend:**
Gazel 936
Mısra: **4**
Tütsü olarak kullanılan üzerlik tohumu.

Yeter yanduḳları tāb-ı teb-i sūz-ı maḥabbetden
Firāḳuñ āteşine cān-ı ʿuşşāḳı sipend itme

siper:

1. **siper:**-*dür*
Gazel 55
Mısra: **2**
Ardına gizlenecek, ardına sığınacak şey.

Defʾ-i tīr-i ġuṣṣa-i devrān içün cām-ı şarāb
Bir siperdür kim aña āyīne olmışdur ḥabāb

2. **siper:**-*üñ*
Gazel 619
Mısra: **2**
Kalkan, korunmak, gizlenmek maksadıyle arkasına, altına veya içine sığınılacak, saklanılacak şey.

Sīnesin ṭutmaz idi tīrine sen sīm-berüñ
Olmasa ey ḳaşı yāḳūt ḳalbi siperüñ

3. **siper:**-*üñ*
Gazel 173
Mısra: **6**
Kalkan, ardına gizlenecek şey.

Ḳavs-ı ḳuzah-ı ʿaşḳuñ peykān-ı ḳażāsından
Cān ḳurtarayın dirsüñ elde siperüñ yoḳdur

4. **siper:**
Gazel 841
Mısra: **8**
Kalkan. || Aşığın kalbindeki dağ yaraları.

Ne sen çek ḳahr şemşīrin ne biz dāġ uralum ḳalbe
Hemān ṣūlḥ idelüm senden ḳılıç bizden siper gitsün

5. **siper:**-*üñ, -den*
Terkib-bend 8
Mısra: **124**
Korunmak, gizlenmek maksadıyle arkasına, altına veya içine sığınılacak, saklanılacak şey. || Mal, mülk, servet.

Sīmile zeri kendüñe ḳat ḳat siper itdüñ
Merg oḳını geçmez mi ṣanursın siperüñden

siper it-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **siper it-:**-*dü, -ñ*
Terkib-bend 8
Mısra: **123**
(Korunmak veya gizlenmek için bir şeyi) Siper gibi kullanmak.

Sīmile zeri kendüñe ḳat ḳat siper itdüñ
Merg oḳını geçmez mi ṣanursın siperüñden

siper-i tīr-i belā eyle-:

1. **siper-i tīr-i belā eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 633
Mısra: **3**
Bela oklarına siper etmek.

Siper-i tīr-i belā eyleyüp ey çarḫ-ı denī
Degesin ḫātır-ı erbāb-ı dile niceye dek

siper-i tīr-i miḥnet-i yār:

1. **siper-i tīr-i miḥnet-i yār:**-*uz*
Gazel 446
Mısra: **1**
Sevgilinin cefa oklarının kalkanı.

Siper-i tīr-i miḥnet-i yāruz
Nola ḳan aġlasaḳ giriftāruz

sipihr:

1. **sipihr:**
Gazel 479
Mısra: **11**
Gök, sema.

İderüz hep revişi üzre sipihrüñ ḥareket
Dāḫil-i ḫalḳa-i cemʿiyyet-i mestānuz biz

2. **sipihr:**
Gazel 554
Mısra: **5**
Talih, baht, kader, felek.

Ḫalḳı sipihr mest-i ġurūr eyler oynadur
Manṣıbdan ellerine virür destmāl-i ḫāṣ

3. **sipihr:**-*üñ*
Gazel 924
Mısra: **6**
Felek, talih, gökyüzü.

Mey-i gülgūna muḥtāc olmamuz ḳaḥṭ-ı vefādandur
Kim aġlardı sipihrüñ miḥnetinden yār yār olsa

4. **sipihr:**-*e*
Gazel 118
Mısra: **8**
Gök, sema. II Felek.

Çāh-ı sipihre ʿārif olan aldanur mı hīç
Çāha ne iʿtibār sipihre ne iʿtimād

5. **sipihr:**-*üñ*
Kaside 7
Mısra: **7**
Gök, sema. || *Talih, baht, kader.*

Sipihrüñ ḥādiṣātından olur ḫāṭır melūl ammā
Sen ey dil ḫāṭıruñ ḫoş ṭut eger var ise izʿānuñ

sipihr gerdān:

1. **sipihr gerdān:**
Tarih 28
Mısra: **8**
Dönen felek.

Dü se māhest zi Ṣirvan ūrā
Münfaṣıl kerde sipihr gerdān

sipihr kāsı:

1. **sipihr kāsı:**-*n, -ı*
Kaside 13
Mısra: **43**
Gökyüzü kasesi. || *Felek.*

Sipihr kāsını pür-zehr göricek ʿadli
ʿİşāret itdi heman oldı ser-nigūn ol tās

sipihr-himmet:

1. **sipihr-himmet:**
Kaside 23
Mısra: **11**
Yardım ve ihsanı felek kadar yüce olan (kimse).

Sipihr-himmet ü mihr-i kerem Muḥammed Beg
Ki ḳıldı Ḥaḳḳ aña vālī-i mesned-i rıfʿat

sipihr-i āsumān:

1. **sipihr-i āsumān:**-*ı*
Gazel 71
Mısra: **6**
Gökyüzü.

Şehīd-i ʿaşḳ-ı yāra meşhed itdükce Ḫudā ḫākı
Sipihr-i āsumānı ḳubbe itmiş mīḫ-ı zer kevkeb

sipihr-i bülend-ḳadr:

1. **sipihr-i bülend-ḳadr:**
Gazel 740
Mısra: **7**
Kadri yüce felek.

Dönsün murāduñ üzre sipihr-i bülend-ḳadr
Ḫurşīd-i evc-i rıfʿatuña irmesün zevāl

sipihr-i denī:

1. **sipihr-i denī:**
Tahmis 5
Mısra: **21**
Gökyüzü. || *Alçak felek.*

Devr ideli sipihr-i denī ṣubḥ eger mesā
Cāhil ṣafālar eyler u kāmil çeker belā

sipihr-i devvār:

1. **sipihr-i devvār:**
Kaside 19
Mısra: **62**
Sürekli dönen felek.

Böyle bir ḥākim-i ʿādil ne görüpdür ne görür
Ḫaşre dek dönse bu ḥāl üzre sipihr-i devvār

sipihr-i kīne-ver:

1. **sipihr-i kīne-ver:**-*üñ*
Kaside 6
Mısra: **54**
Kin tutan felek.

Benem o dāʿi-i ṣāḥib-suḫan ki ḳılmışdur
Sipihr-i kīne-verüñ bār-ı cevri ḳaddümi lām

sipihr-i muḫtelifuʾl-ḥāl:

1. **sipihr-i muḫtelifuʾl-ḥāl:**-*den*
Kaside 6
Mısra: **17**
Farklı farklı hallere giren gök.

Sipihr-i muḫtelifuʾl-ḥālden bulurdı ḥalel
Memālik-i mülke virmeseydi reʾyi niẓām

sipihr-i nā-hemvār:

1. **sipihr-i nā-hemvār:**
Terkib-bend 5
Mısra: **33**
Eğri gidişli felek.

Ne çāre eyleyelüm ey sipihr-i nā-hemvār
Elüñden ehl-i vefāya ḫalāṣa yoḳ çāre

sipihr-i saʿādet:

1. **sipihr-i saʿādet:**
Kaside 25
Mısra: **47**
Mutluluk göğü.

Ayā sipihr-i saʿādet ol baḥr sensin kim
Kenāresinde yatur ḫār u ḫas yerine leāl

sipihr-i tīz-kām:

1. **sipihr-i tīz-kām:**
Kaside 34
Mısra: **46**
Arzulara hızlıca ulaştıran felek.

Görinen ṣanma şüreyyā kān-ı luṭfından anuñ
Bir avuç dürr-i şemīn ḳapdı sipihr-i tīz-kām

sipihr-i vājgūn:

1. **sipihr-i vājgūn:**
Terkib-bend 4
Mısra: **40**
Makus talih.

Yūsuf adlu bir ʿazīze mālik itmişken anı
Reşk idüp āḫır cüdā ḳıldı sipihr-i vājgūn

sipihr-mertebe:

1. **sipihr-mertebe:**
Kaside 9
Mısra: **23**
Mertebesi (derecesi) gök kadar yüksek (kimse).

Sipihr-mertebe Pāşā-yı Cem-haşem ʿOşmān
Bülend-ḳadr ü bülend-aḫter ü bülend-maḳāl

sır:

1. **sır:**-*dur*
Gazel 469
Mısra: **9**
Aklın erişemediği, açıklanamayan veya çözülemeyen şey, giz, gizem.

Düşerse cürʿa nūş eylerse Rūḥī bu ne sırdur kim
Bugün ṭutsa ne deñlü meclis-i meyde sebū düşmez

2. **sır:**-*ın, -a*
Gazel 1015
Mısra: **7**
Gönül ehlinden ve keşf sahiplerinden başkasının idrak edemediği hususlar, tasavvufî duygular ve bilgiler.

Olayduñ ehl-i bāṭın gibi ruʿyet sırrına vāḳıf
Görürdüñ sen de ey ṣūfī Cemālullāhı her yerde

sīrāb it-:

1. **sīrāb id-:**-*emez*
Gazel 1014
Mısra: **3**
Suya doyurmak. || *Söndürmek.*

Dil-i sūzānumı sīrāb idemez baḥr-ı muḥīṭ
Bu ḥarāret nedür āteş mi yanar cānumda

sirāc:

1. **sirāc:**
Gazel 94
Mısra: **8**
Kandil, mum, meş'ale gibi aydınlatma aracı, ışık.

Virmez ey meh şemʿ-i rūyuñ virdügi şevḳi eger
Bezme sensüz giceler māh-ı münīr olsa sirāc

şırāṭ:

1. **şırāṭ:**
Gazel 566
Mısra: **6**
Cehennem üzerine kurulmuş ve bütün insanların geçmek zorunda oldukları köprü.

Vuṣlatuñ cennetdür ehl-i ʿaşḳa duzeḫ fırḳatuñ
Ey ḳıyāmet-ḳad olupdur arada ʿaşḳuñ ṣırāṭ

ṣırāt-ı müstaḳīm:

1. **ṣırāt-ı müstaḳīm:**-*i, -n, -den*
Kaside 35
Mısra: **11**
Sırat köprüsü.

Zülf-i dildāruñ ṣırāt-ı müstaḳīminden bu gün
Geçmeyenler ehl-i nār oldı geçenler ehl-i dīn

sirāyet:

1. **sirāyet:**
Gazel 173
Mısra: **9**
Tesir etme, etkisi altına alma, yayılma.

Ey dīde ne aġlarsın giryeñde sirāyet yoḳ
Ey ḳalb ne iñlersin çünkim eserüñ yoḳdur

sirāyet it-:

1. **sirāyet it-:**-*me, -y, -icek*
Gazel 881
Mısra: **1**
Yayılmak, yaygın duruma gelip etkisi altına almak.

Sirāyet itmeyicek nice bir fiġān ideyin
Teraḥḥum olmayıcaḳ baġrumı ne ḳan ideyin

sīret:

1. **sīret:**-*e*
Kaside 40
Mısra: **97**
Bir kimsenin huyu, ahlakı, karakteri; yaradılış.

Baḳmayup ṣūrete gir sīrete ḳalbe naẓar it
ʿAcem Aġa-yı cevan-baḫt-ı ḫoş-elḥān eyüdür

sīret-i eslāf:

1. **sīret-i eslāf:**
Gazel 700
Mısra: **8**
Geçmişte yaşayanların hayatı, eski insanların yaşam biçimi.

Rehber-i rāh-ı rıżā olmaġa ey ṭālib-i Ḥaḳ
İḫtiyār-ı sünen ü sīret-i eslāf gerek

sirişk:

1. **sirişk:**-*i*
Gazel 684
Mısra: **12**
Gözyaşı.

Ḳıldı ben bīçāresinden kūşe-i çeşmin dirīġ
Diñmez anuñçün sirişki dīde-i giryānumuñ

sirişk-i āh:

1. **sirişk-i āh:**-*um, -dan*
Gazel 343
Mısra: **3**
Feryat sebebiyle akan gözyaşı.

Hevā-yı zülf u ruḫile sirişk-i āhumdan
Felekde sünbüle ṣaḥn-ı çemende sünbül olur

sirişk-i āl:

1. **sirişk-i āl:**-*um, -ı*
Gazel 881
Mısra: **7**
Kırmızı gözyaşı. || *Aşığın kanlı gözyaşları.*

Sirişk-i ālumı çeşmümden eyleyüp cārī Göñülde gizlü olan rāzumı nihān ideyin

sirişk-i çeşm:

1. **sirişk-i çeşm:**-*üm*
Gazel 796
Mısra: **8**
Gözyaşı.

Riyāż-ı kūyuña varmaḳ muḥāl oldı belāyı gör
Sirişk-i çeşmüm oldı baña sedd-i āh sulṭānum

sırrı aç-:

1. **sırrı aç-:**-*dı, -lar*
Gazel 904
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir sırrı başkasına söylemek.

Hīç ṣaḳlama ki ḫalḳı nice zülfüñ öldürür
Hep ṭuyduḳ açdılar bize ol sırrı mū-be-mū

sırr-ı ʿarab hem ʿacem:

1. **sırr-ı ʿarab hem ʿacem:**
Kaside 2
Mısra: **55**
Arap ve Acem halkının sırrı.

Mihr-i sipihr-i kerem sırr-ı ʿArab hem ʿAcem
Ḥāfıẓ-ı levḥ ü ḳalem ṣalli ve sellim ʿaleyh

sırr-ı ʿaşk:

1. **sırr-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 813
Mısra: **2**
Aşk sırrı.

Dil-i dānāsını ʿāşıḳlaruñ deryāya beñzetdüm
İçinde sırr-ı ʿaşḳı gevher-i yektāya beñzetdüm

sırr-ı dehān:

1. **sırr-ı dehān:**-*ı, -n*
Gazel 521
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Dudağının sırrı.

Dem ururs̱ın hūşdan sırr-ı dehānın umma kim
Olmayınca bī-ḫaber olmazsın ey dil ehl-i rāz

sırr-ı eşyā:

1. **sırr-ı eşyā:**
Gazel 204
Mısra: **6**
Varlığın sırrı.

Māsivā fikrini dilden çıḳarur ʿārifler
Sırr-ı eşyā olur ol vechile ʿāriflere çehr

2. **sırr-ı eşyā:**-*dan*
Gazel 947
Mısra: **3**
Varlığın hakikati.

Sırr-ı eşyādan olur ʿālem-i maʿnāda ḫabīr
Bī-ḫaberlerden alan kimse ḫaber dünyāda

sırr-ı ezel:

1. **sırr-ı ezel:**
Kaside 2
Mısra: **7**
Ezel sırrı.

Ḫayl-i rüsūl ḫātimi sırr-ı ezel ʿālimi
Maṭlab-ı Hāşimi ṣalli ve sellim ʿaleyh

sırr-ı ġayb:

1. **sırr-ı ġayb:**-*ı*
Gazel 51
Mısra: **6**
Gizliliğin sırları.

Sözlerinden añladum ʿuṣṣāḳa luṭfı olduġın
Sırr-ı ġaybı keşf iden yāruñ dehānıdur baña

sırr-ı ḫaḳ:

1. **sırr-ı ḫaḳ:**
Tahmis 1
Mısra: **4**
İlahi sır.

Sırr-ı Ḫudāyı bulmaġa vechüñde dil muṣır
Çün sırr-ı Ḥaḳ vücūh-ı meẓāhirde müstetir

sırr-ı ḥaḳīḳat ḥaberin vir-:

1. **sırr-ı ḥaḳīḳat ḥaberin vir-:**
Gazel 456
Mısra: **13**
Hakikat sırrının haberini vermek.

Ṭālibe virmedeyüz sırr-ı ḥaḳīḳat ḥaberin
Rūḥiyā nāḳil-i aḫbār-ı ṣafā-āṣāruz

sırr-ı ḥikem-i levlāk:

1. **sırr-ı ḥikem-i levlāk-:**-*uz*
Tahmis 8
Mısra: **25**
"Levlak" hikmetinin sırrı. || "Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım" kudsî hadîsinin işaret ettiği sır.

Ey Murādī yine sırr-ı ḥikem-i levlākuz

sırr-ı ḥudā:

1. **sırr-ı ḫudā:**
Gazel 379
Mısra: **11**
Allah'ın sırrı, ilahi sırlar.

Cümlenüñ menşeʾi birken ʿacabā sırr-ı Ḫudā
Kimine gizlü bu ḫalḳuñ kimine fāş nedür

sırr-ı kütübḫāne-i eşyā:

1. **sırr-ı kütübḫāne-i eşyā:**
Terkib-bend 8
Mısra: **74**
Varlık kütüphanesinin sırrı.

Bir noḳṭa durur sırrı didi çār kitābuñ
Kʿol çārdadur sırr-ı kütübḫāne-i eşyā

sırr-ı miʿād:

1. **sırr-ı miʿād:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **176**
Ahiretin sırları.

Zinhār unudup bildigüñi düşme ʿināda
Bir pīre yapış kim iresin sırr-ı miʿāda

sırr-ı miʿrāc:

1. **sırr-ı miʿrāc:**-*a*
Gazel 812
Mısra: **3**
Miracın sırrı. || İslam inancına göre Hz. Muhammed'in, Cenabıhakk'ın daveti üzerine yedi kat semayı aşıp Allah'ın huzuruna yükselerek O'nunla görüşmesi mucizesi.

Sırr-ı miʿrāca nola ḳılsa Ebū Cehl inkār
Ḫayli ʿaḳl ister ola nükte-i mā evḥā fehm

sırr-ı nihān:

1. **sırr-ı nihān:**-*um*
Gazel 646
Mısra: **8**
Gizli sırlar.

Faṣl-ı güldür sāḳiyā mey ṣun peyāpey kim bugün
Mest olup sırr-ı nihānum āşikār itsem gerek

sırr-ı vasaṭ-ı ümmet:

1. **sırr-ı vasaṭ-ı ümmet:**
Tahmis 8
Mısra: **13**
Vasat ümmetinin sırrı. || Hurufi inanışında 'ümmet-i vasat' Kabe'nin yani Adem'in sırrına ve tüm mahlukattaki istiva hattının sırrına vakıf olanlara verilen isimdir.

Bizdedür sırr-ı vasaṭ-ı ümmet bir ḫaḳ çü bizüz
İkilükde niderüz vāḥid-i muṭlaḳ çü bizüz

sırr-ı velāyet:

1. **sırr-ı velāyet:**
Kaside 41
Mısra: **40**
Velilik sırrı.

Bir senüñ gibi cihānda ḳanı şāh-ı aʿdel
Sendedür sırr-ı velāyet sen imāmüʾs-ṣeḳaleyn

sırrın aç-:

1. **sırrın aç-:**-*ma, -sun*
Gazel 544
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir sırrı başkasına söylemek.

Açmasun sırrın dimiş aġyāra bilmem neyleyin
Ġālib oldı ʿaşḳ u deryā-yı maḥabbet itdi cūş

sırrına ir-:

1. **sırrına ir-:**-*mez*
Gazel 339
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gizli tutulan veya sır durumunda olan bir şeyi anlamak, kavramak.

ʿAceb vādīdedür sırrına irmez kimse Rūḥīnüñ
Ne fāsıḳdan ne zāhidden ne mīr ü gedādandur

2. **sırrına ir-:**-*mez*
Gazel 340
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir işin veya şeyin) Sırrını, inceliğini kavramak.

ʿAceb vādīdedür sırrına irmez kimse Rūḥīnüñ
Ne fāsıḳdan ne zāhidden ne mīr ü gedādandur

sırrullah:

1. **sırrullah:**
Gazel 579
Mısra: **5**
İlahi sır.

Żamīr-i pākına gün gibi sırrullah olur rūşen
Çerāġ-ı mihrüñ anuñ kim derūnından olur lāmiʿ

sitāre:

1. **sitāre:**-*müz*
Gazel 477
Mısra: **6**
Yıldız ‖ Talih, baht.

Bir gün ola esīrüme raḥm iderin diseñ ʿaceb
Ol güni biz görür miyüz var mıdur ol sitāremüz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

sitem:

1. **sitem:**-*le*
Gazel 200
Mısra: **9**
Zulüm, eza, cefa.

Revā mı sitemle geçe ʿömrimüz
Ne bir yār-ı ṣādıḳ ne bir ġam-küsār

2. **sitem:**-*i, -n, -den*
Gazel 836
Mısra: **1**
Eziyet, cefa, zulüm, haksızlık.

Rencīde olur aġladuġumçün siteminden
Ammā ḫaberi yoḳ dil-i zāruñ eleminden

3. **sitem:**
Gazel 942
Mısra: **11**
Bir kimseye herhangi bir davranışından dolayı üzüldüğünü, kırıldığını, alındığını öfkelenmeden belirtme, dostça çıkışma.

Sitem ṭaşın başuma yaġdururlar ey Rūḥī
Sebū-yı bādeyi gördükde ḫalḳ dūşumda

sitem-dīde:

1. **sitem-dīde:**-*ler, -üñ*
Gazel 1019
Mısra: **3**
Haksızlık görmüş, zulme uğramış.

Yere mi geçdi mürüvvet ki sitem-dīdelerüñ
Yetdi dūd-ı dili āfāḳa yeter yoḳ ġavre

sitem-dīde-i baht-ı siyeh:

1. **sitem-dīde-i baḫt-ı siyeh:**-*em*
Tarih 8
Mısra: **5**
Kara bahtından zulüm görmüş (kimse).

Cümleden ben ki sitem-dīde-i baḫt-ı siyehem
Olmışam hemdemi feryād u fiġān u āhuñ

sitem-dīde:

1. **sitem-dīde:**
Kaside 15
Mısra: **4**
Zulüm görmüş, haksızlığa uğramış (kimse).

Oldı dil-efkārlar taʿn-ı ʿadūdan emīn
Buldı sitem-dīdeler cevr-i felekden amān

sitem-kār:

1. **sitem-kār:**-*a*
Gazel 39
Mısra: **8**
Sitem eden, eziyet eden, cefa eden. II Sevgili.

Benden ṭarīḳ-i mihr u maḥabbetde ʿibret al
Ey olmaḳ isteyen o sitem-kāra āşinā

sitem it-:

1. **sitemleri it-:**-*ler, -i, -düg, -üñ*
Gazel 881
Mısra: **3**
Zulmetmek, eziyet etmek.

İdüp yoluñda baña itdügüñ sitemleri şerḥ
Cihāna kendümi ʿaşḳuñla dāstān ideyin

sitīz eyle-:

1. **sitīz eyle-:**-*r*
Gazel 450
Mısra: **4**
Çekişmek, kavga etmek.

Cānımuz alan femüñdür baḫşimüz anuñladur
Nergis-i mestüñ bizümle yoḳ yere eyler sitīz

sıyāb:

1. **ṣıyāb:**-*ı*
Gazel 145
Mısra: **8**
Elbiseler, libas.

Göñül żaʿīf u zārdur ʿadū gözine ḫārdur
Gedā-yı kūy-ı yārdur ṣıyābı yoḳ ʿabāsı var

siyāh:

1. **siyāh:**
Gazel 114
Mısra: **7**
Siyah, kara.

Olmaz ḫaṭıyla kāküli gibi siyāh u sebz
Yoḳdur dişiyle laʿlına beñzer sefīd u surḫ

2. **siyāh:**
Kaside 1
Mısra: **10**
Kara. || Kötü, talihsiz.

Daḫi ṭoġmaz mı hidāyet güneşi başuma āh
Āh kim rūz-ı ümīdüm nice bir ola siyāh

siyah-pūş:

1. **siyah-pūş:**
Müseddes 3
Mısra: **2**
Karalar giymiş, yaslı, matemli.

Nice bir cānı mey-i firḳatle medhūş eyleyem
Dağlarla nice bir cismi siyah-pūş eyleyem

ṣıyām:

1. **ṣıyām:**
Gazel 151
Mısra: **13**
Oruç ibadeti.

Sāḳiyā çoḳ teşnelük çekdürdi rindāna ṣıyām
Ṭolular ṣun kim maḥall-i himmet u inʿāmdur

siyeh:

1. **siyeh:**
Gazel 585
Mısra: **4**
Siyah.

Şanmañ ki irdi vesmeden ebrū-yı yāra reng
Düzdi o tīġ-i tīze yine bir siyeh ġılāf

siyeh gey-:

1. **siyeh gey:**
Terkib-bend 1
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Siyah renkli kıyafet giyinmek. || Karalar bağlamak, yas alameti olarak siyahlar giymek, başına siyah bir şey bağlamak. Yas tutmak.

Siyeh gey ehl-i beytüñ Kaʿbe-veş rūz-ı ġazāsında
Bu mātem ḫidmetinde sen de dāmen-der-miyān eyle

siyeh kāse:

1. **siyeh kāse:**
Gazel 976
Mısra: **2**
Siyah kase. || (Şekil bağlamında) Ay.

Felekde mālik olmış ṭutalum bir zer-nişān ṭasa
Ne beñzer meh saña sen şāh-ı vaḳt ol bir siyeh kāse

siyeh-kār:

1. **siyeh-kār:**-*a*
Gazel 756
Mısra: **6**
Suçlu; günahkar.

Giceler çıḳduġı ol kevkeb-i maḳṣūd ne sūd
Ben siyeh-kāra kı baḫtum gözi bīdār degül

siyeh-pūş:

1. **siyeh-pūş:**
Gazel 909
Mısra: **9**
Karalar giymiş, yaslı, matemli.

Bedenüñ dāġ-ı siyehlerle siyeh-pūş eyle
Rūḥiyā ḳaralara gir dem-i mātemdür bu

şıyt u şadā:

1. **şıyt u şadā:**-*muz*
Gazel 1106
Mısra: **8**
Ses ve seda.

Olalı mest-i bāde-i vaḥdet
Ṭutdı şıyt u ṣadāmuz āfāḳı

2. **şıyt u şadā:**-*s, -ı*
Gazel 1105
Mısra: **10**
Ses seda. || Nam, şöhret, ün.

Hemīşe vaṣf-ı pākuñla geçer evḳātı Rūḥīnüñ
Nola eşʿārınuñ şıyt u şadāsı ṭutsa āfāḳı

şıyt-ı ʿadl ü dād:

1. **şıyt-ı ʿadl ü dād:**-*uñ, -ile*
Kaside 9
Mısra: **79**
Adalet ve doğruluğun sesi.

Pür ola gūş-ı felek şıyt-ı ʿadl ü dāduñile
Muʿammer ide seni luṭf-ı Ḫzed-i müteʿāl

sofra:

1. **şofra:**-*s, -ı, -n, -a*
Gazel 379
Mısra: **7**
Masa, sini vb. şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu.

Biricik derd ü belā şofrasına mihmān ol
Sen de gör ehl-i maḥabbet yidügi aş nedür

şofra-i iḥsān:

1. **şofra-i iḥsān:**-*ı, -n, -a*
Gazel 482
Mısra: **7**
İyilik ve lütuf sofrası.

Bilürüz şofra-i iḥsānına irmez elimüz
Niʿmet-i vaṣlına beyḫūde hemān diş bilerüz

sög-:

1. **sög-:**-*dük, -ler, -i*
Gazel 256
Mısra: **2**
Kötü söz söylemek.

Egerçi tīġ-i cevri bāʿiṯ-i ḳaṭʿ-ı maḥabbetdür
Dönüp sögdükleri ammā maḥabbetden işāretdür

2. **sög-:**-*di*
Gazel 502
Mısra: **1**
Sövmek, kötü söz söylemek.

İşidüp şiʿrümi sögdi dil-i nālāne biraz
Eṯer itdi sözüm ol āfet-i devrāne biraz

şoġuk:

1. **şoġuḳ:**-*dur*
Gazel 180
Mısra: **2**
Soğuk. || İçten ve gönülden olmayan, samimiyetsiz.

Rez duḫterine ḥürmetüñ eller gibi yoḳdur
Nāmın çeküp ey ṣūfī dime ḳatı ṣoġuḳdur

şoḥbet:

1. **şoḥbet:**-*imüz*
Gazel 453
Mısra: **1**
Konuşma, sohbet etme.

Ol māh içündi bu şeb ġayrılarla ṣoḥbetimüz
Ṣafāyı gör sebeb-i vaḥdet oldı keṣretimüz

2. **şoḥbet:**
Gazel 75
Mısra: **8**
İki veya daha çok kimse arasında karşılıklı olarak dostça, arkadaşça yapılan konuşma, hasbihal, musâhabe.

Gelicek ḫaṭṭ-ı ruḫı bezme ayaḳ baṣdı raḳīb
Gel ayaḳ götürelüm sāḳī ḳarışdı ṣoḥbet

3. **şoḥbet:**-*i*
Gazel 910
Mısra: **9**
Allah'a gönül veren insanların bir araya gelip her an O'nunla berâber olduklarını bilmenin edebi ve huzûru içinde, şeyhlerinin veya aralarından ehil birinin yönlendirmesiyle

yaptıkları ârifâne söyleşme ve halleşme.

Ādemi ehl-i naẕar ṣoḥbeti bīnā eyler
Ḳo bu aʿmāluġı insāna ḳarış insāna

4. **ṣoḥbet:**
Gazel 510
Mısra: **8**
Dostça, arkadaşça konuşarak hoş bir vakit geçirme, söyleşi, yarenlik, hasbihal.

Rez-duḫterile itdügimüz āşināllıġa
Cān virmeden ġaraż bu ki ṣoḥbet esīriyüz

5. **ṣoḥbet:**-*i, -n, -de*
Kaside 25
Mısra: **34**
İki veya daha çok kimse arasında karşılıklı olarak dostça, arkadaşça yapılan konuşma, hasbihal. || *Arkadaşlık.*

Emīr-i meclis-i ġayra ṣafāda ġālib olur
O kim mekānı ola ṣoḥbetinde ṣaff-ı niʿāl

<u>ṣoḥbet eyle-:</u>

1. **ṣoḥbet eyle-:**-*se, -k*
Gazel 1020
Mısra: **11**
Karşılıklı olarak dostça, arkadaşça konuşmak, söyleşmek, hasbihal etmek.

Eylesek bezm-i maḥabbetde yekāyek ṣoḥbet
Hem-zebān olmaġa bir ʿārif-i cān olsa bize

<u>ṣohbet it-:</u>

1. **ṣoḥbet it-:**-*miş, -sin*
Gazel 56
Mısra: **5**
Konuşmak, sohbet etmek.

Ṣoḥbet itmişsin yine şeb-tā-seḥer aġyār ile
Nūr-ı dīdem çeşm-i şūr-engīzüñ olmış mest-i ḫˇāb

<u>ṣohbet kıl-:</u>

1. **ṣoḥbet ḳıl-:**-*ma, -da*
Müseddes 1
Mısra: **8**
Karşılıklı olarak dostça, arkadaşça konuşmak, söyleşmek, hasbihal etmek.

Açıldı ġoncalar gül gibi irdi mevsim-i ʿişret
Ṣafālar itmede yār ile herkes ḳılmada ṣoḥbet

<u>ṣohbet-i ehl-i riyā:</u>

1. **ṣoḥbet-i ehl-i riyā:**-*dan*
Gazel 78
Mısra: **10**
Riyakar sofunun sohbeti.

Meclis-i ʿaşḳdadur cām-ı ṣarāb-ı vaḥdet
Ṣoḥbet-i ehl-i riyādan çek ayaḳ ikrāh it

2. **ṣoḥbet-i ehl-i riyā:**-*dan*
Gazel 153
Mısra: **9**
Riyakarların sohbeti. || *İki yüzlü kimselerin arkadaşlığı.*

Ṣoḥbet-i ehl-i riyādan çek ayaḳ ey Rūḥī
Ḳorḳarın rāz-ı dil-i zāruñı cām-ı mül açar

<u>ṣohbet-i ġayr:</u>

1. **ṣoḥbet-i ġayr:**
Gazel 45
Mısra: **9**
Başkalarının sohbeti.

Ṣoḥbet-i ġayr belādur dilerin Ḥaḳdan kim
Ne seni göstere aġyāra ne aġyārı baña

<u>ṣohbet-i gül:</u>

1. **ṣoḥbet-i gül:**-*den*
Gazel 25
Mısra: **6**
Gülün (sevgilinin) sohbeti.

Eyle o ʿandelībden ḥāl-i dili ḳıyās kim
Ṣoḥbet-i gülden ayrılup ġam-zede-i ḥazān ola

<u>ṣoḫbet-i ḥalḳ-ı belā:</u>

1. **ṣoḫbet-i ḫalḳ-ı belā:**-*dur*
Gazel 957
Mısra: **5**
Halk sohbetinin belası.

ṣoḫbet-i ḫalḳ-ı belādur yazıḳ ol evḳāta
Ki belāyile olup ṣarf-ı cefāyile giçe

<u>ṣohbet-i hāṣ:</u>

1. **ṣoḫbet-i ḫāṣ:**-*ı, -n, -da*
Kaside 34
Mısra: **39**
Özel sohbet ve yakınlık.

Bir eşer var ṣoḫbet-i ḫāṣında kim ḥāl ehline
Virdügi keyfiyyeti virmez mey-i ʿanber-ḫıtām

<u>ṣohbet-i mey:</u>

1. **ṣoḫbet-i mey:**
Gazel 231
Mısra: **5**
İçki sohbeti.

Dime kim ṣoḫbet-i mey ādemi bed-nām eyler
Nām ḳaydın mı çeker ʿārif olan nām nedür

2. **ṣoḫbet-i mey:**
Gazel 534
Mısra: **3**
İçki meclisindeki sohbet.

Ne beñzer ṣoḫbet-i mey meclis-i erbāb-ı ʿirfāna
Olur anda perākende bulur bunda beḳā meclis

<u>ṣohbet-i rāḥ:</u>

1. **ṣoḫbet-i rāḥ:**
Gazel 105
Mısra: **1**
Şarap sohbeti. || *İçki meclisindeki muhabbetler.*

Mey iç ki feyż-resāndur müdām ṣoḥbet-i rāḥ
ʿAle'l-ḫuṣūṣ maḥall-i ṭulūʿ-ı necm-i ṣabāḥ

<u>ṣohbet-i rūḥānī:</u>

1. **ṣoḫbet-i rūḥānī:**-*dür*
Gazel 280

Mısra: **16**
Manevi sohbet, arkadaşlık.

Bizi ālūde ṣanur ehl-i ġaraż bilmez kim
Yār ile ṣoḥbetimüz ṣoḥbet-i rūḥānīdür

<u>ṣohbet-i yārān-ı ṣafā:</u>

1. **ṣoḥbet-i yārān-ı ṣafā:***-y, -ile*
Gazel 957
Mısra: **2**
Dostlarla sohbetin zevki.

ʿÖmr odur himmet-i merdān-ı Ḫudāyile giçe
Dem odur ṣoḥbet-i yārān-ı ṣafāyile giçe

<u>ṣoḳ-:</u>

1. **ṣoḳ-:***-ar*
Gazel 742
Mısra: **4**
İçine veya arasına girmesini sağlamak.

Dāġ-ı dilümi tāzeler ol dem oluben mest
Gül gibi ṣoḳar başına dildār ḳaranfil

<u>soḳaḳ:</u>

1. **soḳaḳ:**
Gazel 601
Mısra: **12**
Yerleşim yerlerinde ev ve dükkanlar arasında uzanan, caddeye nispetle daha dar ve kısa yol; çarşı, panayır yeri.

Mestāne uġradum bu gice kūy-ı dilbere
Aġyār-ı nā-bekārı ḳaçurdum soḳaḳ soḳaḳ

<u>sol-:</u>

1. **ṣol-:***-a*
Gazel 1045
Mısra: **5**
Diriliğini, tazeliğini, taravetini yitirmek, pörsümek.

Ḫār içre açılup ṣola yazuḳ degül midür
Ol ġonca-fem ki gül gibi baş üzredür yeri

2. **ṣol-:***-maz*
Tarih 74
Mısra: **10**
Rengi uçmak, rengi atmak, parlaklığını kaybetmek.

Ravża-i cennet midür āyā bu zībā kūşe kim
Gülleri ṣolmaz ṣafāsı eksik olmaz muttaṣıl

<u>soñ:</u>

1. **ṣoñ:***-ı, -(n)da*
Terkib-bend 4
Mısra: **42**
Bir şeyin en sonra olan veya ortaya çıkan bitiş, tükeniş kısmı, bitme tükenme noktası, nihayet.

İki gün bir bi-kesi gül gibi itmez ṣādmān
Kim ṣoñında ġonca gibi itmeye bağrını ḫūn

2. **ṣoñ:**
Terkib-bend 2
Mısra: **35**
Şimdiki zamana en yakın zamandan beri olan veya bu zamanda yapılmış, olmuş olan, ilk karşıtı.

Hīç şek yoḳdur ki ṣoñ demde gider īmānile
Ol celīlüʾl-ḳadr gibi Ḫażret-i Rabbüʾl-celīl

<u>son peşīmānuñ aṣṣı itmez:</u>

1. **ṣon peşīmānuñ aṣṣı itmez:**
Kaside 7
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Atasözü**
Son pişmanlık fayda vermez. || "İş işten geçtikten sonra pişman olmanın yararı yoktur" anlamında kullanılan bir söz.

Felek geçdi muḫālif reʾyden bāṭıl tedārikden
Peşīmān oldı gerçi aṣṣı itmez ṣon peşīmānuñ

<u>soñ ucı:</u>

1. **ṣoñ ucı:**
Gazel 366
Mısra: **14**
En sonu, nihayeti.

Dāmen-i yārı ṭutdıḳ ey Rūḥī Görelüm ṣoñ ucı Ḫudā neyler

<u>sonra:</u>

1. **ṣoñra:**
Gazel 287
Mısra: **8**
Daha ileri bir zamanda, müteakiben.

Ālile evvel eylediler göñlimüz esīr
Ammā vefāya ṭurmadılar ṣoñra ṣatdılar

2. **ṣoñra:**
Gazel 969
Mısra: **5**
"-nin ardından, ... arkasından; müteakiben" anlamlarında zarf.

Lebüñ emdür dile ṣoñra ġamuñı yükledesin
Birez Allah oñara cānlana bīçāre hele

3. **ṣoñra:**
Kaside 31
Mısra: **84**
Buna ek olarak, dahası.

Kelāmumla çok ḳılmışam ġayra taḳdīm
Neden ṣoñra gelmekle dehre çekem ġam

<u>sor-:</u>

1. **ṣor:***-an, -lar*
Gazel 210
Mısra: **1**
Sormak.

Ey ġam-ı ʿālemle aḥvālüm ṣoranlar ġam nedür
Şimdi bir ʿālemdeyem kim bilmezem ʿālem nedür

2. **ṣor-:***-du, -m*
Gazel 307
Mısra: **1**
Sormak, araştırmak.

Oḳuñ ġamzeñe ṣordum didi ol ḳanda gezer

Yine ḳanlu olanı ḳanlu bilür
ḳanda gezer

3. **şor-:**-*ar*
Gazel 246
Mısra: **3**
Soru yönelterek bilgi istemek, sual etmek.

Ey göñül lebleri keyfiyyetini
ṣorar iseñ
Görenüñ ʿaḳlı gider ṣanki mey-i
bī-ġışdur

4. **şor-:**-*ar, -lar, -sa*
Gazel 471
Mısra: **8**
Aramak.

Bāde-i ʿişret çeken bezm-i ṣafā
sākinleri
Ger ṣorarlarsa bizi künc-i belāda
sākinüz

5. **şor-:**-*du, -m*
Gazel 702
Mısra: **13**
Aramak, araştırmak; soru sorarak bilgi edinmeye çalışmak.

Dün bir ehl-i derde ʿaşḳuñ
çāresin ṣordum didi
Yā seferdür yā taḥammül ikiden
ḫālī degül

6. **şor-:**-*ar, -sa, -ñ*
Gazel 861
Mısra: **4**
(Halini, durumunu) Sormak.

Misāfir oldılar mülk-i cihānda
Ḳaysile Ferhād
Ṣorarsañ tekye-i ʿaşḳuñda ben
ḳaldum mücāvirden

<u>şorış-:</u>

1. **şorış-:**-*du, -ḳ*
Gazel 962
Mısra: **12**
Birbirine sormak. || *Emişmek, birbirini emerek öpüşmek.*

Bezm-i meyde Rūḥiyā dün gice
leb-ber-leb olup
ṣubḥa dek laʿl-ı leb-i yārı
ṣorışduḳ cāmile

<u>şoy-:</u>

1. **şoy-:**-*dı*
Gazel 378
Mısra: **4**
Bir şeyin üzerinden kabuk, deri, zar vb.ni çıkarmak.

Dökilüp ʿıyşımuz evrāḳı ḫazān-ı
ġamdan
Bizi ṣoydı felek-i süfle miṣāl-i
eşcār

2. **şoy-:**-*dı*
Gazel 1
Mısra: **3**
Birinin giysilerini çıkarmak. || *Birinin üstünde, yanında veya bir yerde bulunan şeyleri çalarak alıp götürmek.*

Ṣoydı ol muġbeçe āḫir bizi
ʿuryān itdi
Devr-i laʿlüñde ḳoduḳ cāma ne
kim var girev

<u>söyin-:</u>

1. **söyin-:**-*mez*
Gazel 659
Mısra: **8**
Sönmek, yanmaz olmak.

Egerçi çeşmimüz olmaz ṣu
sepmeden ḫālī
Söyinmez āteşi ammā dil-i
nizārımuzuñ

<u>söyindür-:</u>

1. **söyindür-:**-*dü, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **25**
Söndürmek.

Söyindürdüñ risālet ḫānedānında
yanan şemʿi
Melāmet ẓulmetin taʿyīn-i ehl-i
Muṣṭafā ḳılduñ

<u>söyle-:</u>

1. **söyle-:**-*se*
Gazel 28
Mısra: **2**
Söylemek, demek.

Mesken oldı çünki vaḥşīler gibi
hāmūn baña
Ol ṣaçı Leylā ʿaceb mi söylese
Mecnūn baña

2. **söyle-:**-*n*
Gazel 1038
Mısra: **5**
Demek, duyurmak.

Beni ḳan aġlamaz fikr itmesün
söyleñ o bī-raḥma
Seni aġyār ile gördükde
reşkinden ḳurur ḳanı

3. **söyle-:**-*mek*
Kaside 25
Mısra: **67**
Yazmak.

Ḳaṣīde söylemek āsāndur ehl-i
ṭabʿa velī
O ehl-i ṭabʿa ki ġamdan ola
selimüʾl-bāl

4. **söyle-:**-*dü, -m*
Tarih 52
Mısra: **8**
Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak; yazmak, düzmek.

Rūḥī irince medrese itmāma ẕevḳ
idüp
Tārīḫ söyledüm aña meʾvā-yı ehl-
i faẓl

5. **söyle-:**-*di*
Tarih 3
Mısra: **35**
(Tarih) söylemek.

Söyledi Rūḥī ṣafā-yı ḳalbile
tariḫüñi
Bir vezīr-i kāmil oldı ḫāmi-i
dāruʾs-selām

6. **söyle-:**-*r*
Gazel 158
Mısra: **4**
Söylemek, bir mesajı iletmek.

Belā-yı ʿaşḳına dil virmedük
meger var mı
Senüñçün ey göñül ol dilsitāna
kim söyler

7. **söyle-:**-*r*
Gazel 158
Mısra: **8**
Söylemek. || *Şikayet etmek, sızlanmak, söylenmek.*

Şikāyet itdügimüz kendi
baḫtımuzdandur
Saña ey āfet-i devr-i zamāne kim
söyler

8. **söyle-:**-*meg, -e*
Gazel 247
Mısra: **6**
Demek, anlatmak, açıklamak; ifşa etmek.

ʿAḳlumı ṣabrumı alup beni nālān idenüñ
Ḳorḳarın söylemege nāmını bir meh-veşdür

söyled-:

1. **söyleden:**-*en*
Gazel 602
Mısra: **9**
Konuşturmak II şiir söyletmek.

Rūḥiye söyleden sözi şarāb-ı ġālibānedür
Āb-ı ḥāyāt içenlerüñ buncılayın edāsı yoḳ

söylen-:

1. **söylen-:**-*en*
Kaside 34
Mısra: **37**
Bahsi geçmek, konuşulmak.

Söylenen bezminde ḳalellahdur ḳalerresūl
Kimse yanında ḥarām añmaz meger beytüʾl-ḥarām

2. **söylen-:**-*en*
Gazel 888
Mısra: **20**
Anlatılmak, konuşulmak, dilden dile dolaşmak.

Ḳavl u ḳarār-ı luṭf it erbāb-ı naẓm u neşre
Dillerde söylenen hep ḳavl u ḳarāruñ olsun

söyleş-:

1. **söyleş-:**-*em*
Gazel 1002
Mısra: **4**
Karşılıklı konuşmak, sohbet etmek.

Ḳılmaz benümle hīç tekellüm cefāyı gör
Bir gün ola mı söyleşem ol bī-vefāyile

söylet-:

1. **söylet-:**-*se, -ñ*
Gazel 302
Mısra: **2**
Konuşturmak, dile getirmek.

Her seḥer mestāne zāhid kūy-ı tersādan gelür
Kāfiri söyletseñ ammā zühd ü taḳvādan gelür

2. **söyled-:**-*ür*
Tarih 38
Mısra: **7**
Konuşturmak, anlattırmak.

Söyledür nāmın cihānda ḥaşre dek
ʿAdl u dād u faẓl u luṭf u himmeti

3. **söylet-:**-*me*
Terkib-bend 9
Mısra: **49**
Söylemeye zorlamak, söylemek zorunda bırakmak.

Söyletme ehl-i ʿālemi söz çoḳ ziyān ider
Āḫır seni melāmet ile dāsitān ider

söz:

1. **söz:**-*ler, -i, -n, -den*
Gazel 51
Mısra: **5**
Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, kelam, laf, kavil.

Sözlerinden añladum ʿuşşāḳa luṭfı olduġın
Sırr-ı ġaybı keşf iden yāruñ dehānıdur baña

2. **söz:**
Gazel 855
Mısra: **15**
Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, kelam. II Şiir.

Zemīn-i tengde söz söylemek ṭabʿ-āzmāluḳdur
Diyen bu şiʿri gūyā gösterüpdür imtiḥān şeklin

3. **söz:**-*üñ*
Kaside 40
Mısra: **110**
Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, kelam, laf, kavil. II Atasözü, mesel.

Bal dutan kimse meşeldür yalar barmaġını
Bu sözüñ maʿnisini itmede iẕʿān eyüdür

söz aç-:

1. **söz aç-:**-*an*
Gazel 753
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bahsetmek, söz etmek.

Ey baña ān-ı yārdan söz açan
Ḥüsn-i ḫūlḳındadur söz anda degül

söz añla-:

1. **söz añla-:**-*r*
Gazel 128
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söyleneni dinleyip uymak veya uygulamak.

Söz añlar ḥāl-i dilden bā-ḫaber ḫoş-ḫūy u ḫoş-manẓar
Maḥabbet ehline iḥsānı bī-ʿadd şefḳatı bī-ḥad

söz añlar ol-:

1. **söz añlar ol-:**-*sa*
Gazel 128
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Laftan anlamak. || *Söyleneni dinleyip uymak veya uygulamak.*

Degüldür aña dilberlük yüzinden meylimüz tenhā
Söz añlar olsa dilber olur erbāb-ı dilden ʿad

söz di-:

1. **söz di-:**-*mek*
Gazel 534
Mısra: **5**
Konuşmak, laf söylemek.

Olup dāḫil ne mümkin söz dimek her ḫāric-i mebḥaş
O mecmaʿda kim eyler ehl-i diller cābecā meclis

söz diñle-:

1. **söz diñle-:**-*d, -en*
Gazel 538

Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söylenen sözü benimseyip davranışlarını ona uydurmak, laf dinlemek.

Rūḥī vezīr-i kāmile söz diñleden gerek
Rengīn-edāya mālik ola laʿl-i nāb-veş

söz geç-:

1. **söz geç-:**-*er*
Gazel 200
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söz geçirmek. || İstediğini, söylediğini yaptırmak, hükmetmek.

Didüm laʿlüñe söz geçer mi ʿaceb
Sözüñ bil de söyle didi baña yār

söz geçür-:

1. **söz geçür-:**-*mek*
Kaside 20
Mısra: **28**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söylediğini, istediğini yaptırmak.

Kalb-i keşīfüñ ṭaşdan mıdur kim
Bir söz geçürmek olmaya ḳābil

söz murġı:

1. **söz murġı:**-*n*
Kaside 34
Mısra: **85**
Söz kuşu.

Eyleyenler naẓm vādīsinde söz murġın şikār
Rişte-i efkārdan ḳurmışlar idi gerçi dām

söz söyle-:

1. **söz söyle-:**-*y, -e, -sin*
Gazel 1004
Mısra: **8**
Konuşmak, laf etmek.

Ne belādur bu ḳadar cevr u cefādan ṣoñra
İki söz söyleyesin ol da ʿitāb-ālūde

söz ṭut-:

1. **söz ṭut-:**-*ma, -duġ, -i, -y, -çün*
Gazel 849
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söz dinlemek.

Cān virme didüm ʿaşḳa virüp oldı dil-efkār
Söz ṭutmaduġiyçün ḳoya bundan beter olsun

söz u sāz:

1. **söz u sāz:**-*da*
Gazel 963
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Saz çalınarak yapılan (eğlence).

Muṭrib iñen de germ oluben lāf çalmasun
Āh u fiġānuma iremez söz u sāzda

söz yerin bul-:

1. **söz yerin bul-:**-*dı*
Kaside 26
Mısra: **61**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir söz tam gerektiği yerde veya zamanda söylenmek.

Söz yerin buldı duʿāyile hemān ḫatm idelüm
Ola kim anı ḳabūl ide Ḫudā-yı müteʿāl

söz yoḳ:

1. **söz yoḳ:**
Gazel 28
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söz yok, diyecek bir şey yok.

Gerçi aʿlālıḳda söz yoḳ serv-i şimşāda velī
Cümleden aʿlā gelür ol ḳāmet-i mevzūn baña

2. **söz yoḳ:**
Kaside 21
Mısra: **51**
Kelime Tipi: **Deyim**
"Mükemmel, çok güzel, kusursuz, eleştirilecek bir tarafı yok" anlamında kullanılan bir söz.

Hīç söz yoḳ reviş-i ḥükm ü ʿadāletlerine
Eylesün ḥıfẓ vücūdını ḫaṭādan Mevlā

sözde:

1. **sözde:**
Gazel 496
Mısra: **1**
Güya || Sözde.

Sözde biz siḥr eyleriz fenn-i ġazelde māhirüz
Şiʿrimüz gūş eyleyenler ẓann iderler sāḥirüz

2. **sözde:**
Gazel 326
Mısra: **16**
Şiirde II Sözde, güya.

Mülk-i suḫanda ḫusrev-i vaḳt olsa müddeʿī
Rūḥī-i nükte-sāza daḫi sözde reşk ider

söze gel-:

1. **söze gel-:**-*icek*
Kaside 41
Mısra: **74**
Kelime Tipi: **Deyim**
Konuşmağa başlamak; dile gelmek.

Söz hemān ḫūb gerek ola ger ekşer ger eḳall
Ḫatm lāzım gelicek söze duʿā evlādur

sözi terkībe ko-:

1. **sözi terkībe ḳo-:**-*maḳ*
Kaside 40
Mısra: **119**
Tamlamalı ve ölçülü söz, şiir.

Sözi terkībe ḳomaḳ her kişinüñ kārı degül
Ḳadḥini itmeyelüm Faẓli-i ḫayrān eyüdür

sözi uzat-:

1. **sözi uzat-:**-*ma, -y, -alum*
Gazel 807
Mısra: **26**
Kelime Tipi: **Deyim**
Maksadını kısaca

anlatabilecekken esastan ayrılıp ayrıntıya dalmak, lafı uzatmak.

Meʾāl çünki bülendi duʿāya başlayalum
Sözi uzatmayalum muḫtaṣar müfîd idelüm

sözimüz söz:

1. **sözimüz söz:**-*dür*-*imüz*
Gazel 162
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
"Kesin söz veriyorum, asla sözümden dönmeyeceğim" anlamını taşır.

Yārdan dönmemüz yoḳ ey Rūḥî
Ḳavlimüz ḳavl u sözimüz sözdür

sözin diñled-:

1. **sözin diñled-:**-*üp*
Terkib-bend 3
Mısra: **41**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söylediğini, istediğini yaptırmak.

Diñledüp ḫüsn-i edā ile sözin her yerde
İsm ü resmi ile maʿlūmı iken aʿyānuñ

sözini diñle-:

1. **sözini diñle:**-*i*, -*n*, -*i*, -*meg*, -*e*
Gazel 258
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söylenen sözü benimseyip davranışlarını ona uydurmak, laf dinlemek.

Vāʿıẓ sözini diñlemege yoḳ dimāġımuz
Sāḳī şarāb şun içelüm rūz-ı ʿīddür

sözini yürid-:

1. **sözini yürid-:**-*i*, -*n*, -*i*-*ür*
Gazel 203
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sözünü yürütmek. || Söylenmiş bir sözü uygulatmak.

Görince ḳarşusına giçdügüm baña yüri dir
Sözini ḳande olursa o bī-vefā yüridür

sözü giç-:

1. **sözü giç-:**-*üm*, -*se*, -*y*, -*di*
Gazel 928
Mısra: **2**
Sözü geçmek. || Hatırı sayılmak.

Düşerdüm ḫançerine sīne-çāk olup miyānında
Eger ol serv-i bālānuñ sözüm giçseydi yanında

sözünü ṭut-:

1. **sözüm ṭut-:**-*üm*
Gazel 976
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Öğüdüne uymak.

Ṭamaʿ kes nāsdan Rūḥī sözüm ṭut cümleden yegdür
Teveccüh rūy-ı maḳṣūda tevekkül Ḫāliḳ-ı nāsa

sözüñ diñle-:

1. **sözüñ diñle-:**-*üñ*, -*r*
Gazel 300
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söylenen sözü benimseyip davranışlarını ona uydurmak.

Mālik olsañ dem-i ʿİsīye sözüñ diñler yoḳ
Rūḥiyā ṭabʿa sükūt eylemek evlī görinür

şu gibi ak-:

1. **şu gibi aḳ-:**-*maḳda*
Gazel 745
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Para, yiyecek vb.) bol bol gelmek.

Şu gibi aḳmaḳda rāh-ı rūḥ-baḫş ayaġına
Rāh-ı ʿaşḳuñ sālik-i rūşen-żamīridür göñül

şu götür-:

1. **şu götür-:**-*ür*
Gazel 381
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Üzerinde tartışılabilir.

Çeşmümüñ baḫr-i muḥīṭ ile dükenmez baḫşi
Daḫi ey şūḫ-ı cefā-pīşe bu çoḳ şu götürür

şu sep-:

1. **şu sep-:**-*me*, -*se*, -*y*, -*di*
Gazel 83
Mısra: **1**
Içini rahatlatmak, ferahlatmak.

Eger şu sepmeseydi dembedem endīşe-i vuṣlat
Ne dil ḳordı ne cān yandurmaduḳ sūz-ı ġam-ı firḳat

2. **şu sep-:**-*dükce*
Gazel 665
Mısra: **5**
(Ateşi söndürmek için) Su serpmek. || Gözyaşı akıtmak, ağlamak.

Bu ne āteşdür ki şu sepdükce çeşmüñ üstine
Sūzişi olur ziyāde sīne-i sūzānumuñ

şu vir-:

1. **şu vir-:**-*mek*
Gazel 943
Mısra: **9**
Sulamak.

Ne ḫāṣıl āb-ı çeşmile şu virmek geşt-i ümmīde
Ki ser-sebz olmadın ol ḫırmen-i ʿömrüñ gider bāda

2. **şu vir-:**-*üp*
Gazel 388
Mısra: **3**
Sulamak. || Bıçak, kılıç gibi kesici aletler yapıldıktan sonra sertlik vermek için yapılan iş.

Şu virüp ġamzesi tīġina atar ḳatlüme tīr
Beni şanma acıyup ol gül-i ḫandān ağlar

su'āl:

1. **su'āl:**-*e*
Kaside 25
Mısra: **58**
Soru.

Ḥasūd daḫl idemez faẓluña ki
re'yüñde
Su'āle yer ḳomamış ṣāḥib-i cevāb
u su'āl

su'āl eyle-:

1. **su'āl eyle-:**
Gazel 160
Mısra: **4**
Soru sormak.

Ḫaṭuñ āyātınuñ tefsīrine bir vech
buldum kim
Su'āl eylerse zāhid her su'āla biñ
cevābum var

ṣubḥ:

1. **ṣubḥ:**-*a*
Gazel 313
Mısra: **5**
Sabah vakti, sabah.

'Āşıḳ-ı ṣādıḳ bizüz kim
firḳatüñde ṣubḥa dek
Başımuz bālin-i ġamda çeşmimüz
bīdārdur

2. **ṣūbḥ:**-*ımuz*
Gazel 815
Mısra: **10**
Sabah. || Sevinçle dolu zamanlar.

Zülfin ṭaġıdup seyrimüze māni'
olursın
Ey bād-ı ṣabā sensin iden
ṣūbḥımuz ṣām

3. **ṣubḥ:**-*uñ*
Gazel 984
Mısra: **6**
Sabah vakti, gündüz, aydınlık. || Sevgilinin gün gibi parlak yüzü.

Gider lābüd ruḫuñdan revnaḳ-ı
ḥüsn-i dil-fürūzuñ
Muḳarrerdür ki ṣubḥuñ āḫiri ṣām
olur elbette

ṣubḥ it-:

1. **ṣubḥ id-:**-*er, -sin*
Gazel 822
Mısra: **5**
Sabaha çevirmek, aydınlatmak.

Ṣām-ı ḫayrı ṣubḥ idersin ṣem'-i
vaṣluñla müdām
Söylesem dirsin ki bir gün
ṣubḥuñı ṣām itmedüm

ṣubḥ u mesā:

1. **ṣubḥ u mesā:**
Gazel 78
Mısra: **2**
Sabah ve akşam.

Çeşmüñe āyine-i 'aşḳı temāşā-
gāh it
Ey göñül ṣubḥ u mesā seyr-i
Cemālullah it

2. **ṣubḥ u mesā:**
Gazel 204
Mısra: **2**
Sabah ve akşam. || Devamlı.

Şiddet-i şarşar-ı āhumla ḳurur
gülşen-i dehr
Aḳmasa ṣubḥ u mesā
dīdelerümden iki nehr

sübḥa:

1. **sübḥa:**
Gazel 333
Mısra: **8**
Tespih.

Yolınuñ rīze-i sengin ṭurup
öpsem ne 'aceb
Sübḥa yā seng ola yā dāne-i
mercān öpilür

subha-i mercān:

1. **ṣubḥa-i mercān:**-*ı*
Gazel 915
Mısra: **1**
Mercan tespih.

Zāhid aldıysa nola ṣubḥa-i
mercānı ele
Alalum biz daḫi cām-ı güher-
efşānı ele

subha-i sad-dāne:

1. **ṣubḥa-i ṣad-dāne:**-*i*
Gazel 744
Mısra: **9**
Yüzlük tespih.

Ṣubḥa-i ṣad-dānei teklīf iderseñ
istemez
Rūḥiyā cām-ı meyi görseñ ne ḫoş
ister göñül

subhān:

1. **sübḥān:**-*ı*
Gazel 419
Mısra: **20**
Her türlü kusurdan, noksandan, beşerî nitelik ve zaaflardan uzak olan Allah.

Küntü kenzen nüktesin iẓhār idüp
çün didi ol
Rūḥi nefsin bilmeyen Sübḥānı
bilmez ḳandedür

subhane hāliḳun halaḳa'ş-şemsi ve'l-ḳamer:

1. **subḥane ḫāliḳun ḫalaḳa'ş-şemsi ve'l-ḳamer:**
Gazel 142
Mısra: **2**
Subhan olan Yaratıcı güneşi ve ayı yaratmıştır.

Söyler cebīn ü 'ārīzuña eyleyen
naẓar
Subḥane Ḫāliḳun ḫalaḳa'ş-şemsi
ve'l-ḳamer

ṣubh-dem:

1. **ṣubh-dem:**
Gazel 110
Mısra: **3**
Sabah vaktinde, sabahleyin.

Ṣubh-dem def'-i ḫumār itmek
içün gülşende
Bülbül-i zāra ṣunar cām-ı hezārān
gül-i surḫ

ṣubh-ı cemāl-i sabīḥ:

1. **ṣubḥ-ı cemāl-i sabīḥ:**
Kaside 2
Mısra: **25**
(Sevgilinin) Sabaha benzeyen güzel yüzü.

Ṣubḥ-ı cemāl-i sabīḥ vech-i
cemīl-i melīḥ
Ḳulları Ḫıżr u Mesīḥ ṣalli ve
sellim 'aleyh

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ṣubḥ-ı cemāl:

1. **ṣubḥ-ı cemāl:**-*uñ, -dan*
Gazel 754
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Güzellik sabahı.

Olursa ṣubḥ-ı cemāluñdan ayruya ṭalebi
Raḳīb-i tīre-dilüñ mihri ṣādıḳāne degül

ṣubḥ-ı dil:

1. **ṣubḥ-ı dil:**-*dür*
Gazel 750
Mısra: **10**
Gönlün sabahı. || Aşığın aydınlık günlere kavuştuğu zaman.

Ṣubḥ u şāmından ṣorarsañ ʿāṣıḳ-ı nālānuñ
Şām-ı vaṣluñ ṣubḥ-ı dildür ṣubḥ-ı hicrüñ şām-ı dil

ṣubḥ-ı hicr:

1. **ṣubḥ-ı hicr:**-*üñ*
Gazel 750
Mısra: **10**
(Sevgiliden) Ayrılık sabahı.

Ṣubḥ u şāmından ṣorarsañ ʿāṣıḳ-ı nālānuñ
Şām-ı vaṣluñ ṣubḥ-ı dildür ṣubḥ-ı hicrüñ şām-ı dil

ṣubḥ-ı merām:

1. **ṣubḥ-ı merām:**-*ı*
Kaside 20
Mısra: **93**
Niyet sabahı.

Ṣubḥ-ı merāmı olmaya tīre
Ḫurşīd-i cāhı olmaya zāʾil

ṣubḥı şām ol-:

1. **ṣubḥı şām ol**-*mış, -dı*
Tarih 6
Mısra: **18**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gündüzü gece (gibi) olmak, çok üzülmek.

Mihr-i dīdāruñdan ayru bir zamān faẓl ehlinüñ
Ṭāliʾ i el virmeyüp olmışdı gerçi ṣubḥı şām

ṣubḥ-ı ümīd:

1. **ṣubḥ-ı ümīd:**-*e*
Gazel 697
Mısra: **3**
Ümit sabahı.

Ṣubḥ-ı ümīde oldı mübeddel şeb-i merām
Ṭoġdı güni zamānede ehl-i belāġatuñ

ṣubḥ-ı ümīd-i şām:

1. **ṣubḥ-ı ümīd-i şām:**-*dur*
Gazel 328
Mısra: **12**
Ümit akşamının sabahı.

Dün ʿitāb idüp didüm böyle şerīf-i eyyāmda
Senden ey baḫt-ı siyāh ṣubḥ-ı ümīd-i şāmdur

ṣubḥ-veş:

1. **ṣubḥ-veş:**
Müseddes 5
Mısra: **14**
Sabah gibi.

Żāyiʿ itmezsüñ yoluñda giryesin ʿāşıḳlaruñ
Ṣubḥ-veş handan idersün gönlini ṣādıklarun

suç:

1. **ṣuç:**-*ı*
Kaside 9
Mısra: **13**
Bir kimse veya topluluğun isteyerek ve bilerek yaptığı, töre ve ahlaka aykırı davranış, kabahat, günah.

Zamānenün ṣuçı yoḳ hep günāh bendedür
ʿAceb degül baña el virmezise ger iḳbāl

sücūd:

1. **sücūd:**
Gazel 798
Mısra: **5**
Secde, secde etme.

Ḳaʿbeye farż olan rükūʿ u sücūd
Vech-i Ḥaḳḳa miṣāl imiş bildüm

sücūd it-:

1. **sücūd it-:**-*me, -y, -en, -ler, -e*
Gazel 389
Mısra: **7**
Secde etmek.

Ol Kaʿbe-i cemāle sücūd itmeyenlere
Ḥükm-i Ḥudā beşāret-i belhüm eḍall virür

sücūd-ı hāk-i der:

1. **sücūd-ı ḫāk-i der:**-*üñ, -den*
Kaside 5
Mısra: **17**
(Birinin) Secde ettiği yerin toprağı.

Ḳalmış sücūd-ı ḫāk-i derüñden birāz ġubār
Ruḫsār-ı māhda anı görenler ṣanur kelef

sūd:

1. **sūd:**
Gazel 57
Mısra: **7**
Kazanç, yarar.

Seyr-i ruḫuñ müyesser imiş ṭutalum ne sūd
Ey ṣūḫ-ı bī-vefā getüren kimdür aña tāb

2. **sūd:**
Gazel 329
Mısra: **5**
Fayda, kâr.

Feryād u nālemüzden ey dil ne sūd çünkim
Feryāda gūş ṭutmaz bir şehlevendimüz var

sūd eyle-:

1. **sūd eyle-:**-*r*
Gazel 361
Mısra: **7**
Fayda etmek.

Zāhidüñ pendi ne sūd eyler ki
çeşm-i mest-i yār
Ṭurmayup her dem baña rāh-ı
melāmet gösterür

sūd it-:

1. **sūd id-:**-*er*
Kaside 15
Mısra: **52**
Fayda etmek, yaramak, yarar sağlamak.

Bir kişi kim bulmaya cānib-i
Ḥaḳḳdan ẓafer
Ana ne şemşīr ider sūd ne tīr ü
kemān

sudūr it-:

1. **şudūr it-:**-*mez*
Gazel 29
Mısra: **16**
Meydana gelmek, hasıl olmak, ortaya çıkmak, sadır olmak.

Maẓhar-ı feyż-i İlāhī olmayan
cāhil olur
Ṭabʿ-ı cāhilden şudūr itmez
maḳāl-i dil-güşā

sūf:

1. **şūf:**
Gazel 571
Mısra: **10**
Yün, yünden mamul bir nevi kumaş.

Geçüp şadra gösteren ḫalḳa
Seni şūf u ridādur ey vāʿıẓ

şuffa-i iḳbāl:

1. **şuffa-i iḳbāl:**-*da*
Gazel 133
Mısra: **3**
Talih sofası.

Sensin ol ẕī-şān ki eyler şuffa-i
iḳbālda
Bezmüñüñ şaff-ı niʿālın ārzū
baḫt-ı bülend

sūfi:

1. **şūfī:**-*y, -e*
Gazel 178
Mısra: **10**
Dinin emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlı olan.

Olup cemʿiyyet-i rindāna dāḫil
virmesün şiḳlet
Meded ṣūfīye diñ başındaki
destāra yer yoḳdur

2. **şūfī:**-*n, -üñ*
Gazel 513
Mısra: **7**
Kaba sofu (çok dindar olup irfanı olmayan kimse).

Bezmine gerçi ki çoḳ kimse gelür
ṣūfīnüñ
Duḫter-i rez gibi ammā biri
ḥürmet bulmaz

3. **şūfī:**
Gazel 1091
Mısra: **8**
Dinin emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlı olan sofu, zahit.

Nedür olmaḳ bu deñlü ḳayd-ı
dünyāyile ālūde
Ne var dünyāda ṣūfī ḫayāl u
ḫᵛābdan ġayrı

ṣūfī-i bī-ʿirfān:

1. **ṣūfī-i bī-ʿirfān:**-*a*
Gazel 739
Mısra: **1**
İrfanı olmayan kaba sofu.

Biz ki rindüz ḳılmazuz ṣūfī-i bī-
ʿirfāna meyl
Ehl-i ḥāl olan bilürsin eylemez
nādāna meyl

ṣūfī-i cāhil:

1. **ṣūfī-i cāhil:**
Gazel 930
Mısra: **2**
Cahil sofu.

Dime meyl eylemeñüz cām-ı leb-
i cānāna
Ṣıġmaz ey ṣūfī-i cāhil buralar
ʿirfāna

ṣūfī-i huşyār:

1. **ṣūfī-i huşyār:**
Gazel 330
Mısra: **14**
Uyanık sofu.

Cünbişi cām-ı riyādan görinür
mestāne
Eyleseñ diḳḳatle ṣūfī-i huşyāra
naẓar

ṣūfī-i ḳallāş:

1. **ṣūfī-i ḳallāş:**
Gazel 1009
Mısra: **6**
Dönek sufi.

Nefret eyler mū-miyānın
ḳocmadan meh-rūlaruñ
Yaʿni ḳıl ḳondurmaz ol ṣūfī-i
ḳallāş üstine

ṣūfi-i pür-ṣafā:

1. **ṣūfi-i pür-ṣafā:**
Gazel 689
Mısra: **7**
Neşe ve huzurla dolu sufi.

Ṣūfi-i pür-ṣafā gibi ġayra
ṭuyurma ʿaşḳuñı
Dāġuñı kimse görmesün destüñi
āstīne çek

ṣūfī-i sālūs:

1. **ṣūfī-i sālūs:**
Gazel 63
Mısra: **6**
İki yüzlü zahit.

Bilürüz ḥālet-i esrār iledür
ḳalduġuñ
Yine ey ṣūfī-i sālūs şeṭāret ġālib

2. **ṣūfi-i sālūs:**
Gazel 752
Mısra: **8**
İki yüzlü, riyakar zahit.

İtdi naḳd-i ʿömrini düzd-i ecel
ġāret henüz
Ṣūfī-i sālūs cemʿ-i māldan ḫālī
degül

ṣūfiyā:

1. **ṣūfiyā:**
Kıt'a 9
Mısra: **1**
Ey dinin emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlı olan!.

Ḫırḳa giymekle kişi dervîş olmaz ṣûfiyā
Pîre var dervîşlük semtini ögren rāha gel

süfle:

1. **süfle:**
Gazel 1020
Mısra: **7**
Alçak, pek aşağı olan.

Süfle ṭabʿında perî-çehrelerüñ ḥāl olmaz
Olıcaḳ bāri fulān ibn-i fulān olsa bize

sufre çek-:

1. **sufre çek-:**-*üp*
Kaside 31
Mısra: **75**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sofra yaymak; ziyafet vermek.

Degül hāle sufre çeküp çarḫa luṭfı
Zemīn niʿmetinden pür oldı zamān hem

sufre-i iḥsān:

1. **ṣufre-i iḥsān:**-*uñ, -da*
Kaside 18
Mısra: **73**
İyilik ve cömertlik sofrası.

Rīze-i nān ki ḳalur ṣufre-i iḥsānuñda
Ger Süleyman ḥaşemi gelse olur cümleye zād

sühā:

1. **sühā:**
Gazel 35
Mısra: **8**
Büyükayı yıldız kümesinden en küçük yıldız olup küçüklüğü ve uzaktan zor seçilir olması bakımından sevgilinin yüzünün parlaklığı yanında ayın ve güneşin sönük kaldığını ifade etmek için kullanılmıştır.

Öykinürdi ruḫuña māḥ-ı felek fiʾl-cümle
Mihr yanında eger görinebilseydi sühā

suhan:

1. **suḫan:**
Gazel 463
Mısra: **14**
Söz, kelâm.

Rūḥiya mümtāzlıḳ semti müsellemdür bize
Ṭarza mālikdür suḫan fenninde ṭabʿ-ı pākımuz

2. **suḫan:**-*da*
Gazel 343
Mısra: **13**
Söz, kelam II Şiir.

Niyāza başladı Rūḥī suḫanda ḳorḳum odur
Bu şiʿr-i dil-keş aña bāʿiş-i teġāfül olur

3. **suḫan:**
Terkib-bend 3
Mısra: **68**
Söz, lakırdı, kelam. || *Sohbet, muhabbet.*

Şimdi ḳabr içre ʿaceb neyle geçer evḳātı
Kimdür eglencesi kimlerle ider ola suḫan

suhan bāġı:

1. **suḫan bāġı:**-*n, -da*
Kaside 10
Mısra: **45**
(Güzel ve etkileyici) Söz bahçesi.

Bülbül-i ṭabʿ-ı şerīfüñle suḫan bāġında
Baḫş-i naẓm eylese ṭūṭī olamaz bence reşīd

suhan cevheri:

1. **suḫan cevheri:**-*n, -e*
Kaside 33
Mısra: **6**
Söz mücevheri. || *Şiir.*

Meger az muṣībet mi bu kim bulunmaz
Suḫan cevherine ne ṭālib ne rāġıb

suhan gülşeni:

1. **suḫan gülşeni:**-*n, -üñ*
Kaside 29
Mısra: **47**
Söz bahçesi, şiirin gül bahçesi.

Ṭabʿ-ı şāʿir ki suḫan gülşeninüñ bülbülidür
Bāġ-ı medḥinde anuñ ġonce-veş olur ebkem

suhan-ārā:

1. **suḫan-ārā:**
Gazel 150
Mısra: **15**
Sözü süsleyen, güzel söz söyleyen.

Ṭabʿıyla emīrü'l-ümerā-i suḫan-ārā
Tīġıyla ṣaf-ārā-yı dilīrān-ı veġādur

suhan-ārā-yı cihāndan:

1. **suḫan-ārā-yı cihān:**-*dan*
Gazel 482
Mısra: **10**
Âlemin söz süsleyicisi. || *Allah.*

Ġayrdan ḳatʿ-ı ümīd eylemişüz ey Rūḥī
Ne dilersek suḫan-ārā-yı cihāndan dilerüz

suhan-ārā-yı vakt:

1. **suḫan-ārā-yı vaḳt:**-*ile*
Gazel 39
Mısra: **13**
Zamanın söz süsleyicileri. || *Şairler.*

Olmazduḳ āşinā suḫan-ārā-yı vaḳtile
Ger olmasaydı ṭabʿımuz eşʿāra āşinā

suhandān:

1. **suḫandān:**-*ı*
Gazel 1038
Mısra: **14**
Söz etmesini bilen, söz bilir.

Aġız mı açdururdı kimseye eşʿārda nitsün

Felekde eyleyen dem-beste Rūḥī-i suḫandānı

2. **suḫandān:**
Kaside 39
Mısra: **36**
Söz söylemeyi bilen, düzgün ve güzel söz söyleyen (kimse).

İdüp Emīnī yine tetabbuʿ Fiġāniye
Dir mi naẓīreler o suḫandān ne demdedür

3. **suḫandān:**-*uñ*
Kaside 34
Mısra: **72**
Söz etmesini bilen, söz bilir, şair, edip.

Lāzım ola ʿanber-i ḫāmı meger ẕikr eylemek
Yoḫsa yoḳdur ol suḫandānuñ sözinde lafẓ-ı ḫām

suhandān-ı cihān:

1. **suḫandān-ı cihān:**-*a*
Kaside 34
Mısra: **82**
Cihanın şairi, sözü en güzel ve en düzgün söyleyen kimse.

Bende yoḳ ol deñlü ḳudret kim idüp evṣāfuñı
Sen suḫandān-ı cihāna eyleyem ʿarż-ı kelām

suhandān-ı feyż-baḫş:

1. **suḫandān-ı feyż-baḫş:**
Gazel 449
Mısra: **15**
Güzel söz söylemeyi bilenlere, şairlere feyiz veren.

ʿOs̱mān-ı nāmdār suḫandān-ı feyż-baḫş
Ol kim odur zamānede şimdi penāhımuz

suhandānluḳ:

1. **suḫandānluḳ:**-*luḳ*
Gazel 354
Mısra: **14**
Söz söylemeyi bilme, düzgün ve güzel söz söyleme.

Ey suḫandan dem urup Rūhiyle baḫs̱-i naẓm iden
Baḫs̱-i demsāz olsa da görseñ suḫandānluḳ nedür

suhan-gū:

1. **suḫan-gū:**
Gazel 903
Mısra: **10**
Güzel söz söyleyen.

Ġam-ı Leyli ile vird olmış idi bu beyt Ḳaysa
Oḳūyup fiġān ideridi kimi görse ol suḫan-gū

suhan-ı aġyār:

1. **suḫan-ı aġyār:**-*ı*
Gazel 885
Mısra: **13**
Rakiplerin sözleri.

Eyleyüp tecrübe bir bir suḫan-ı aġyārı
Dostum bir gün ola Rūḥiye taḥsīn idesin

suhan-ı dūzeh u cennet:

1. **suḫan-ı dūzeḫ u cennet:**
Gazel 898
Mısra: **7**
Cennet ve cehennem sözü.

Suḫan-ı dūzeḫ u cennet nice bir ey ṣūfī
Ḥālden söyle sözüñ var ise ḳāl ancaḳ bu

suhan-ı ehl-i ṣalāḥı:

1. **suḫan-ı ehl-i ṣalāḥ:**-*ı*
Gazel 1035
Mısra: **10**
İyi insanların sözü.

Teklīf-i ṣarāb itse saña pīr-i ḫarābāt
Reddeyleme Rūḥī suḫan-ı ehl-i ṣalāḥı

2. **suḫan-ı ehl-i ṣalāḥ:**-*ı*
Gazel 1049
Mısra: **3**
Namuslu, doğru ve salih kimselerin sözü.

Gūş eylemez oldı suḫan-ı ehl-i ṣalāḥı
Dīvāne göñül māyil-i āb-ı ʿineb oldı

suhan-perdāz:

1. **suḫan-perdāz:**
Kaside 27
Mısra: **60**
Düzgün, güzel söz söyleyen.

Gerçi medḥüñ eyleyen çoḳdur ümīd-i luṭfile
Ol suḫan-perdāz ammā cümleden aʿlā ider

suhan-perver:

1. **suḫan-perver:**-*dür*
Gazel 298
Mısra: **14**
Söz üreten, güzel sözler bulup söyleyen.

Oldı meddāh-ı lebüñ nādire-gūyān-ı cihān
Dostum en kemi Rūḥī-i suḫan-perverdür

2. **suḫan-perver:**
Gazel 747
Mısra: **10**
Güzel sözler bulan, güzel söz söylemeyi bilen.

Ḥāl bilmez nükte fehm itmez cemādı neylesün
Hem-zebān olmaġa ister bir suḫan-perver göñül

suhan-sāz:

1. **suḫan-sāz:**-*a*
Gazel 532
Mısra: **10**
Söz yapıcı.

Reyḥān ḫaṭunuñ vaṣfını dāʾim raḳam eyler
Dinse nola Rūḥī-i suḫan-sāza mühendis

2. **suḫan-sāz:**
Kaside 33
Mısra: **47**
Söz yazan, söz söyleyen. || *Şair.*

Suḫan-sāz odur kim ola lāyıḳ-ı medḥ
Eger olsa ḥāżır eger olsa ġāʿib

suhan-sāzlıḳ:

1. **suḫan-sāzlıḳ:**-*dan*
Kaside 33

Mısra: **46**
Söz üreticilik, şairlik.

O şāʿir ki ṭabʿında yoḳ ḳuvvet-i naẓm
Suḫan-sāzlıḳdan gerek ola tāʿib

suhan-sāzlık it-:

1. **suḫan-sāzlıḳ it-:**-*se*
Kaside 18
Mısra: **91**
Güzel söz söylemek, şairlik yapmak.

Şuʿarā ḳande suḫan-sāzlıḳ itse biñ yıl
Vaṣfuñuñ biñde birin ḳılmaya ṭabʿ-ı vaḳḳād

suhan-şinās:

1. **suḫan-şinās:**-*dur*
Rübai 1
Mısra: **3**
Sözün iyisini ayırt edebilme özelliği.

Her kim ki suḫan-şināsdur fehm eyler
Lāzım degül eyleyem ben iẓhār-ı kemāl

suhan-şināsluġ:

1. **suḫan-şināsluġ:**-*ı*
Kaside 25
Mısra: **75**
Sözün iyisini ayırt edebilme özelliği.

Suḫan-şināsluġı olmayınca memdūḥuñ
Muḥaldür biline ḳadr-i naḳş-bend-i ḫayāl

suhanverān-ı cihān:

1. **suḫanverān-ı cihān:**
Kaside 14
Mısra: **99**
Âlemdeki düzgün ve güzel konuşan kimseler.

Sözi güherdür anuñçün suḫanverān-ı cihān
Sefīnelerde iderler teberrüken mestūr

2. **suḫan-verān-ı cihān:**
Kaside 9
Mısra: **77**
Cihanın düzgün konuşanları. || *Şairler.*

Suḫan-verān-ı cihān şevḳile terennüm idüp
Zamane tā bu terāneyle ola mālā-māl

3. **suḫan-verān-ı cihān:**-*a*
Kaside 6
Mısra: **41**
Cihanın şairleri.

Suḫan-verān-ı cihāna şu deñlü zer virdüñ
Yeter ḳıyāmete dek sen şeh-i cihāna bu nām

sükker:

1. **sükker:**
Gazel 138
Mısra: **7**
Şeker.

Öykinürmiş lebüñe çün sükker
Ölmez isem alayım andan dād

sükker-i laʿl-ı revān-bahş:

1. **sükker-i laʿl-ı revān-baḫş:**
Gazel 140
Mısra: **5**
(Sevgilinin) hayat veren dudağının tadı.

Sükker-i laʿl-ı revān-baḫşuñ yanında telḫdur
Bāde-i gül-fām kim bir nesne yoḳ andan leẕīẕ

sükkerīn-makāl:

1. **sükkerīn-maḳāl:**
Terkib-bend 9
Mısra: **3**
Şeker sözlü; tatlı dilli.

Nesrīn-ʿiẕār u ġonca-leb ü sükkerīn-maḳāl
Ḫurşīd-cebhe māh-ruḫ u ʿanberīn-hilāl

sükūn:

1. **sükūn:**-*a*
Gazel 607
Mısra: **12**
Durma, hareketsiz kalma, durgunluk.

Ḫalḳ-ı cihānda ḳalmadı teşḫīṣ Rūḥiyā
Yegdür sükūna varduġı ṭabʿ-ı suḫan-verüñ

sükūn vir-:

1. **sükūn vir-:**-*meg, -e*
Terkib-bend 3
Mısra: **55**
Sakinleştirmek.

Yoḳsa biri birinüñ virmege ḳalbine sükūn
Didiler mi bu durur cümlemüzüñ reh-güẕeri

sükūnet:

1. **sükūnet:**
Gazel 423
Mısra: **13**
Sessizlik, suskunluk.

Sükūnet ḫalvetinde ʿaşḳı töhmet ʿadd iden sālūs
Ḫar ile ḫalvet olsa ṣoḥbetinden müttehem ditrer

2. **sükūnet:**-*de*
Müseddes 4
Mısra: **31**
Durgunluk, telaşsızlık, sakinlik. || *Gönül rahatlığı, iç huzuru.*

Kimi gördüñse sükūnetde aña ḳıl inṣāf
Urma yanında ṣaḳın fenn-i belāġatdan lāf

sükūt:

1. **sükūt:**
Kaside 7
Mısra: **59**
Sessizlik, suskunluk.

Melālüñ var tekellümden sükūt evlādur ey Rūḥi
Ki tabʿı ẕevḳ-baḫş olmaz melūl olan suḫandānuñ

sükūt eyle-:

1. **sükūt eyle-:**-*mek*
Gazel 300

Mısra: **16**
Susmak.

Mālik olsañ dem-i ʿİsīye sözüñ diñler yoḳ
Rūḥiyā ṭabʿa sükūt eylemek evlī görinür

sükūt it-:

1. **sükūt it-:**-*me*
Gazel 574
Mısra: **9**
Susmak.

Ey Rūḥi sükūt itme bülbül gibi gūyā ol
Ol ġonca bilürsin kim eşʿārdan eyler ḥaẕẕ

şula-:

1. **şula-:**-*maḳ, -da, -y, -dı*
Gazel 60
Mısra: **7**
Sulamak, su vermek.

Şulamaḳdaydı kūyuñı dīde
Eşk-bār olmadın felekde seḥāb

2. **şula-:**-*maġ, -a*
Gazel 223
Mısra: **13**
Su vermek, sulamak. || *Gözyaşı akıtmak.*

Bu iki çeşmile kūyuñ yolını şulamaġa
Liyāḳatum niçün ey ʿaynum olmaya nemdür

şulan-:

1. **şulan-:**-*dı, -lar*
Gazel 350
Mısra: **4**
Sulanmak, su verilmek.

Rāh-ı ʿademde cānlarına geçdi teşnelik
Ezhār-ı bāġ dīdelerinde şulandılar

şulb ḳıl-:

1. **şulb ḳıl-:**-*i-ma, -dan*
Gazel 229
Mısra: **7**
Katılaştırmak. || *İtibarsızlaştırmak.*

Ġaraż ne nefʿ-i meyi şulb ḳılmadan şūfī
Sen istemezsin anı cümle kāʾināt ister

süleymān:

1. **süleymān:**-*luḳ*
Gazel 1063
Mısra: **11**
Hazreti Süleyman. İsrailoğlu peygamberlerinden, Davut peygamberin oğlu . On iki yaşındayken tahta çıkıp hem padişahlık hem peygamberlik yapmıştır.

Süleymānluḳ hemān aldurmamaḳdur ḫātem-i cānı
Ḥaẕer ḳıl sāḳiyā bezme raḳīb-i Ehrimen geldi

2. **süleymān:**-*dan*
Kaside 18
Mısra: **84**
Davud peygamberin oğlu, Hz. Süleyman peygamber. || *Süleyman Paşa.*

Sen zamānuñda Süleymānsın o bir mūr-ı zaʿīf
Ne ʿaceb mūr Süleymāndan umarsa imdād

3. **süleymān:**
Tarih 22
Mısra: **10**
Bağdat valisi Süleyman Paşa.

Seni seyr eyleyüp Rūḥī didi şevḳile tārīḫuñ
Ne zībā ḳaṣrsın gūyā Süleymān cilve-gāhısın

süleyman pāşā:

1. **süleyman pāşā:**
Tarih 5
Mısra: **12**
Dönemin idarecilerinden Süleyman Paşa.

İkisi refʿ olıcaḳ oldı bir aʿlā tārīḫ
Ṭāliʿ el virdi yine geldi Süleyman Pāşā

süleymān-ı saʿādet-āsār:

1. **süleymān-ı saʿādet-āṣār:**
Kaside 19
Mısra: **48**
Saadetli Süleyman Paşa.

Ne bu tehdīd yine bāda kimün ḥükmi geçer
Var ise geldi Süleymān-ı saʿādet-āṣār

süleymān-ı vaḳt:

1. **süleymān-ı vaḳt:**-*sin*
Gazel 631
Mısra: **9**
Zamanın Süleyman peygamberi.

Ḥākimler içre şimdi Süleymān-ı vaḳtsin
Dīv-i ʿadūyı ḳırsa nola tīġ-i nuṣretüñ

süleymān-ı zamān:

1. **süleymān-ı zamān:**-*un*
Gazel 498
Mısra: **13**
Devrin Süleyman'ı.

Ol Süleymān-ı zamānuñ sāyesinde Rūḥiyā
Ḫoş geçer dāʾim ṣafā vü ẕevḳile devrānımuz

2. **süleymān-ı zamān:**
Kaside 18
Mısra: **45**
Zamanın Süleyman'ı. || *Süleyman Paşa.*

Ey Süleymān-ı zamān görme revā devrüñde
Ṣadr-ı aʿlāya giçüp ḥükm ide her dīv-nijād

süleymāniyye:

1. **süleymāniyye:**-*y, -e*
Tarih 60
Mısra: **2**
Süleymaniye medresesi.

Biḥamdillah ki maḫdūm-ı ʿazīzin müfti-i ʿaṣruñ
Süleymāniyyeye ḳıldı müderris şāh-ı mülk-ārā

süleymān-mekān:

1. **süleymān-mekān:**
Tarih 23
Mısra: **11**

Hz. Süleyman'ın mekanına benzeyen (makam, otağ).

Ol Süleymān-mekān ki olmışdur
Ḫātem-i devletinde ʿadl-nigīn

sulh:

1. **ṣulḥ:**-*a*
Gazel 585
Mısra: **5**
Barışma, uzlaşma.

Dil-dādelerle ṣulḥa o ṣemʿ olmasaydı mūm
Olmazdı ḫaṭṭı ġamzesine mānīʿ-i meṣāf

sulh eyle-:

1. **ṣulḥ eyle-:**-*se*
Gazel 996
Mısra: **8**
Barıştırmak.

Cengimüz zāhidile cennet-i kūyuñ durur
Bizi ṣulḥ eylese mābeyne bir ādem girse

ṣūlḥ it-:

1. **ṣūlḥ id-:**-*elüm*
Gazel 841
Mısra: **8**
Barışmak.

Ne sen çek ḳahr şemşīrin ne biz dāġ uralum ḳalbe
Hemān ṣūlḥ idelüm senden ḳılıç bizden siper gitsün

süllem:

1. **süllem:**
Kaside 29
Mısra: **54**
Merdiven.

Bu ḳadar rıfʿātile küngüre-i çarḫ-ı berīn
Tārem-i ḳadrine nüh-pāye bu kemter süllem

sulṭān:

1. **sulṭān:**-*a*
Gazel 94
Mısra: **4**
Padişah.

Ārzū-yı vaṣl idersem ġam degül dildārdan
Bendeler lābüd ider sulṭāna ʿarż-ı iḫtiyāc

2. **sulṭān:**-*um*
Gazel 684
Mısra: **5**
Padişah ǁ Sevgili; gönül sultânı.

İşiginden aġlamam redd itse sulṭānum beni
Ben kimem kim lā diyem fermānına sulṭānumuñ

3. **sultān:**-*ımuz*
Kaside 2
Mısra: **23**
Padişah, hükümdar. || Hz. Muhammed.

Mülk-i dile ḫānımuz ʿāleme sultānımuz
Mürde dile cānımuz ṣalli ve sellim ʿaleyh

sulṭān muhammed:

1. **sulṭān muḥammed:**
Tarih 1
Mısra: **9**
Osmanlı padişahı III. Mehmed (1595-1603).

Şeh-i ṣāhib-ḫıred Sulṭān Muḥammed ol ki devrinde
Mekān erbāb-ı ʿadle cāh u ehl-i ẓulme çāh oldı

sulṭān selīm:

1. **sulṭān selīm:**
Tarih 19
Mısra: **1**
Sultan II. Selim (ö. 982/1574).

Gitdi nā-kām beḳa mülkine Sulṭān Selīm
Ḫayflar oldı o şehzāde-i ʿāli-ṭabʿa

sulṭān-ı ʿādil:

1. **sulṭān-ı ʿādil:**
Tarih 57
Mısra: **10**
Adaletli padişah.

Olup şād Rūḥī raḳam ḳıldı tārīḫ
ʿAṭā ḳıldı Dervīşe sulṭān-ı ʿādil

sulṭān-ı ʿālem:

1. **sulṭān-ı ʿālem:**
Tarih 14
Mısra: **7**
Âlemin sultanı. || Allah.

Yine sulṭān-ı ʿālem ḳıldı ol ẕi-himmete himmet
Ṣafā itdi bu himmetden eger aʿlā eger ednā

sulṭān-ı ʿālī-ḳadr:

1. **sulṭān-ı ʿālī-ḳadr:**-*sın*
Gazel 20
Mısra: **3**
Kıymeti yüce padişah.

Sen ol sulṭān-ı ʿālī-ḳadrsın kim āsitānuñda
Kemīne bendeñ eyler devlet-i Dārāya istiġnā

sulṭān-ı ʿālī-şān:

1. **sulṭān-ı ʿālī-şān:**-*a*
Gazel 1006
Mısra: **3**
Şanı yüce padişah. || Sevgili.

Bendeyüz cānile bir sulṭān-ı ʿālī-şāna kim
Yolına cān virmemüz mevḳūfdur fermānına

2. **sulṭān-ı ʿālī-şān:**-*ı, -y, -uz-ıyuz*
Gazel 14
Mısra: **4**
Şanı yüce hükümdar.

Fiġanum kūs-ı ḥarbī leşkerüm ġamdur ʿalem āhum
Belā iḳlīminüñ sulṭān-ı ʿālī-şānıyuz cānā

sultān-ı ʿaşk:

1. **sulṭān-ı ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 375
Mısra: **8**
Aşk sultanı.

ʿĀlem-i taḥḳīḳde faḳr ile dāʾim faḫr ider

Fiʾl-meṣel faḳr u fenā sulṭān-ı ʿaşḳuñ şānıdur

sulṭān-ı bahār:

1. **sulṭān-ı bahār:**
Kaside 29
Mısra: **3**
Bahar padişahı.

Yüridi cünd-i şitā üstine sulṭān-ı bahār
Lāle tuġın getürüp serv-i sehī çekdi ʿalem

sulṭān-ı cem-cāh:

1. **sulṭān-ı cem-cāh:**
Tarih 17
Mısra: **8**
Cem makamlı padişah. || *Sultan III. Mehmed (ö. 1012/1603).*

Bu fetḥin istedi tārīḫini Rūḥī didi tārīḫ
Ṣıyup küffarın aldı Egriyi Sulṭān-ı Cem-cāh

sulṭān-ı dehr:

1. **sulṭān-ı dehr:**
Gazel 326
Mısra: **6**
Cihan padişahı.

Devlet cihānda olmaya āzādelik gibi
Sulṭān-ı dehr o devlet-i fīrūza reşk ider

sulṭān-ı ezel:

1. **sulṭān-ı ezel:**
Tarih 2
Mısra: **33**
Ezel padişahı. || *Allah.*

Kām-yāb idüp o ṣāḥib-ṣadrı Sulṭān-ı Ezel
Kām-baḫş-ı Rūḥi-i zār u ḥaḳīr oldı yine

sulṭān-ı ġam:

1. **sulṭān-ı ġam:**-*am*
Rübai 26
Mısra: **1**
Acıların şahı. || *Çok fazla sıkıntı çeken kimse.*

Sulṭān-ı ġamam derd-i dilüm niʿmet-i ʿīd
Ḫūnāb-ı cigerle eylerem ʿişret-i ʿīd

sulṭān-ı ḫūbān:

1. **sulṭān-ı ḫūbān:**-*um*
Gazel 699
Mısra: **7**
Güzellerin sultanı.

Sen ol cūd-ı seḫā kānısın ey sulṭān-ı ḫūbānum
Muʿaẓẓam şān u ʿünvānuñ muʿammam ḫᵛān-ı iḥsānuñ

sulṭān-ı ḥüsn:

1. **sulṭān-ı ḥüsn:**-*üñ*
Gazel 521
Mısra: **9**
Güzellik padişahı. || *Sevgili.*

Ruḫları vaṣfıdur ol sulṭān-ı ḥüsnüñ Rūḥiyā
Gül gibi şiʿrüñ nola ellerde bulsa imtiyāz

sulṭān-ı kāmil:

1. **sulṭān-ı kāmil:**
Tarih 59
Mısra: **5**
İlim ve fazilet bakımından olgun olan hükümdar.

Ana lāyıḳ görüp sulṭān-ı kāmil eyledi himmet
Dimen kim ġayrılar teg ḳuvvet-i mālile oldı beg

sulṭān-ı kerīmü'ş-şān:

1. **sulṭān-ı kerīmü'ş-şān:**-*um, -ı*
Gazel 795
Mısra: **14**
Şanı yüce padişah. || *Sevgili.*

Biḥamdillah bugün maḳṣūdum oldı Rūḥiyā ḥāṣıl
Ser-i kūyuñda sulṭān-ı kerīmü'ş-şānumı gördüm

sulṭān-ı mülk-ārā:

1. **sulṭān-ı mülk-ārā:**
Tarih 14
Mısra: **12**
Memleketin süsü olan padişah.

Ḳapudanluḳ virildi ehline devlet yerin buldı
Maḥall-i luṭfa luṭf itdi yine sulṭān-ı mülk-ārā

sulṭān-ı zī-şān:

1. **sulṭān-ı ẕī-şān:**
Gazel 455
Mısra: **2**
Şanlı padişah.

Siz bizi şanmañ cihān mülkinde ʿunvān isterüz
Bendesi olmaġa bir sulṭān-ı ẕī-şān isterüz

şulu:

1. **şulu:**
Gazel 297
Mısra: **14**
Suyu çok olan.

Günde biñ teşne-i dil-sūzı ḳanar ʿuşşākuñ
Rūḥiyā ġamzesi yāruñ ne şulu ḫançerdür

sülūk eyle-:

1. **sülūk eyle:**
Gazel 1023
Mısra: **11**
Bir yere veya bir amaca ulaşmak için yola koyulmak.

Şöyle merdāne sülūk eyle ki rāh-ı ʿaşḳda
Seni Ḫallāḳ-ı ezel maẓhar ide elṭāfa

sülūk it-:

1. **sülūk id-:**-*emez, -üz*
Gazel 468
Mısra: **3**
Bir yere veya bir amaca ulaşmak için yola koyulmak.

Ç̇āre yoḳ idemezüz ehl-i riyā ile sülūk
Biz ḫarābātīyüz anlarla muvāfıḳ degülüz

sun-:

1. **şun-:**-*maz, -sın*
Gazel 29
Mısra: **13**

Vermek, uzatmak, takdim etmek.

Teşne-i vaṣluñ geçer aġyāra ṣunmazsın niçün
Ḳande var tīġuñ gibi āb-ı zülāl-ı dil-güşā

2. **şun-:**
Gazel 65
Mısra: **4**
Bir büyüğe veya nezaket gereğince bir kimseye bir şeyi vermek, arz etmek, yollamak, göndermek, takdim etmek.

Bir nefes ḳaldı ġam-ı laʿluñla ʿömrinden hemān
Ṣun bu āḫir demde laʿluñdan baña bir ḳaṭre āb

sunʿ:

1. **şunʿ:**-*ı, -n, -a*
Gazel 245
Mısra: **2**
Yaratılış, yapılış.

Ḥüsnüñüñ miḥrābına ebrūlaruñ kim ṭāḳdur
Ṣunʿına lā dimek olmaz ḳudret-i Ḫallāḳdur

2. **şunʿ:**-*ı*
Gazel 522
Mısra: **4**
İş, amel, sanat.

Ṭāḳ-ı ebrūsına baḳsaḳ nola yārun ṣūfī
ṣāniʿüñ eyledügi ṣunʿı temāşā eylerüz

sünbül:

1. **sünbül:**
Gazel 276
Mısra: **5**
Sümbül II Sevgilinin sümbüle benzeyen saçları.

Bāġ-ı ruḫuñ ki sünbül ü nergisle ṭoludur
Erbāb-ı ʿaşḳa her biri bir būse-gāhdur

2. **sünbül:**-*ler*
Gazel 209
Mısra: **6**
Sümbül çiçeği // Sevgilinin sümbül gibi kıvrım kıvrım dolanan saçı.

Ṣafāsı gitdi küncüñ ẕevḳ-ı bāġuñdur diyü yer yer
Kemend ile çeker gülzāra ehl-i şevḳı sünbüller

3. **sünbül:**
Gazel 337
Mısra: **2**
Daha çok açık mor renkli, keskin ve güzel kokulu çiçek.

Gözinüñ bir baḳışı yüz gül-i ḫandāna deger
Zülfinüñ bir ḳılı biñ sünbül ü reyḥāna deger

4. **sünbül:**-*ler, -i*
Gazel 1051
Mısra: **8**
Daha çok açık mor renkli, keskin ve güzel kokulu çiçekler açan soğanlı ve otsu süs bitkisi. || *Aşığın ahının dumanı.*

Gökde dūd-ı āhumı gör yerde ḫūn-ı eşkümi
Gülşen-i ʿaşḳuñda seyr it gülleri sünbülleri

sünbüle:

1. **sünbüle:**
Gazel 343
Mısra: **4**
Başak burcu.

Hevā-yı zülf u ruḫile sirişk-i āhumdan
Felekde sünbüle ṣaḥn-ı çemende sünbül olur

sünbül-i ḫoş-bū:

1. **sünbül-i ḫoş-bū:**
Gazel 381
Mısra: **8**
Güzel kokulu sümbül çiçeği. || *Sevgilinin saçları.*

Gösterür kākülini her yañadan ṣanmañ o māh
İki cānibden iki sünbül-i ḫoş-bū götürür

sünbül-i hoş-bū:

1. **sünbül-i ḫoş-bū:**-*da, -ki*
Gazel 884
Mısra: **12**
Güzel kokulu sümbül.

Ṣāneye ʿuḳde-küşāluḳda degüldür muḥtāc
Bāġda sünbül-i ḫoş-būdaki zülf-i pür-çīn

sünbül-i pür-çīn:

1. **sünbül-i pür-çīn:**-*üñ, -dür*
Gazel 241
Mısra: **5**
Kıvrımlı sümbül çiçeği. || *Sevgilinin kıvırcık saçları.*

Ṣabrımuz dilden alan sünbül-i pür-çīnüñdür
ʿAḳlımuz başdan alan ṭurra-i ṭarrāruñdur

sünbül-i sefīd:

1. **sünbül-i sefīd:**
Gazel 120
Mısra: **8**
Beyaz sümbül. || *(Sevgilinin) Sümbül kokan saçları.*

Olmış cebīni üzre ʿaraḳlar girih girih
Gūyā doḳınmış alnına bir sünbül-i sefīd

sünbül-i sīrāb:

1. **sünbül-i sīrāb:**
Gazel 60
Mısra: **6**
Taze sümbül.

Cān yelerdi ṣaçuñ hevāsından
Bitmedin yirde sünbül-i sīrāb

sünbül-i ter:

1. **sünbül-i ter:**-*i*
Gazel 1044
Mısra: **2**
Taze sümbül II Sevgilinin saçı.

Ḳaddi belā riyāżınun aʿlā ṣanavberi
Zülfi cefā ḥadīḳasınuñ sünbül-i teri

sünbül-i vech-i cemīl:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **sünbül-i vech-i cemīl:**-*e*
Gazel 477
Mısra: **11**
Sevgilinin sümbüle benzeyen güzel yüzü.

Dīḍe-i pāk u sünbül-i vech-i cemīle ṭālibüz
Olsa cemālına nola ṣubḥ u mesā neẕẕāremüz

ṣunʿ-ı ḥak:

1. **ṣunʿ-ı ḥaḳ:**
Gazel 560
Mısra: **2**
Allah'ın yaratıcılığı.

Zāhidā dirseñ nedür maḥbūb-ı ġarrādan ġaraż
Ṣunʿ-ı Ḥaḳ seyr itmedür her hüsn-i ẕībādan ġaraż

ṣunʿ-ı ḫudā:

1. **ṣunʿ-ı ḫudā:**
Gazel 587
Mısra: **2**
Allah'ın sanatı.

Gelüp dünyāya ḳıldı nice dem ʿarż-ı liḳā Yūsuf
Senüñdür devr şimdi sensin ey ṣunʿ-ı Ḫudā Yūsuf

ṣunıl-:

1. **ṣunıl-:**-*a*
Terci-bend 2
Mısra: **6**
Sunulmak, verilmek.

Kāse kāse nice bir ben çekeyin zehr-i helāhil
Nice bir ġayre felekde ṣunıla cām-ı viṣāl

sünnet:

1. **sünnet:**-*dür*
Gazel 321
Mısra: **5**
Hz. Muhammed'in ehl-i İslam için örnek olan veya ders alınan sözleri ve davranışları.

Sürme çekmek çeşme sünnetdür velī ḫāk-ı rehüñ
Farż-ı ʿayn olmış ülu'l-ebṣāra ey mihr-i münīr

2. **sünnet:**
Kaside 14
Mısra: **71**
Erkek çocukta, erkeklik organının ucundaki derinin çepeçevre kesilmesi.

O nūr-ı dīdeye farż olmışidi bu sünnet
Gerek ki cāri ola sünnet-i resūl-i ṭahūr

sünnet eyle-:

1. **sünnet eyle-:**-*di*
Tarih 50
Mısra: **5**
Erkeklik organının başını çevreleyen deri kıvrımını çepeçevre kesmek.

Gül faṣlı sünnet eyledi iki sürūr-ı sīnesin
Kim her birisi aḥsen-i taḳvīmdür āb u gilüñ

sünnet ḳıl-:

1. **sünnet ḳıl-:**-*du, -ñ*
Tarih 11
Mısra: **5**
(Erkek çocuğun) Erkeklik organı ucundaki deriyi çepeçevre kesip çıkarmak.

Ḳılduñ sürūr-ı sīneñi sünnet bu sūrda
İcrā-yı sünnet eylemede itmedüñ ḳuṣūr

sünnet ol-:

1. **sünnet ol-:**-*dı*
Kaside 14
Mısra: **91**
Sünnet edilmek.

Bu sūrda niceler sünnet oldı ḥaḳḳā kim
Resūluñ itmedüñ icrā-yı sünnetinde ḳuṣūr

sünnet-i resūl-i ṭahūr:

1. **sünnet-i resūl-i ṭahūr:**
Kaside 14
Mısra: **72**
Temiz yaratılışlı Hz. Muhammed'in sünneti.

O nūr-ı dīdeye farż olmışidi bu sünnet
Gerek ki cāri ola sünnet-i resūl-i ṭahūr

ṣunul-:

1. **ṣunul-:**-*dı*
Gazel 603
Mısra: **8**
Sunulmak.

Meygede-i fenāda yoḳ kimsede neşve-i cünūn
Ḳaysa ṣunuldı gibi her şīşesin eyler rāh-ı ʿaşḳ

2. **ṣunul-:**-*dı*
Gazel 630
Mısra: **8**
Verilmek, ikram edilmek.

Meygede-i fenāda yoḳ kimsede neşve-i cünūn
Ḳaysa ṣunuldı gibi her şīşesin eyler rāh-ı ʿaşḳ

süpür-:

1. **süpür-:**-*meg, -e*
Gazel 507
Mısra: **7**
Süpürmek, temizlemek.

Defʿātile süpürmege meyḫāne ṣadrını
Mestāne rīş-i zāhid-i huşyārı bulmışuz

sūr:

1. **sūr:**-*da*
Kaside 14
Mısra: **91**
Düğün, ziyafet, şenlik.

Bu sūrda niceler sünnet oldı ḥaḳḳā kim
Resūluñ itmedüñ icrā-yı sünnetinde ḳuṣūr

2. **sūr:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 189
Mısra: **1**
Düğün, şölen.

Ehl-i vaḥdet ḳāʾinātuñ sūrını mātem bilür
Ḫalḳuñ iẕʿān itdügi ẕevḳı anlar hep ġam bilür

sür-:

1. **sür-:**-*mek*
Gazel 536
Mısra: **3**
Dokundurmak, değdirmek.

Aġyār sürmek ister imiş pāyuña yüzin
Ḫaḳḳa bu luṭfa yaraşur ol çehre-i ʿabūs

2. **sür-:**-*me*
Gazel 460
Mısra: **3**
Kovmak, uzaklaştırmak.

Günāḥ itdügüme ḳalma ḳapuñdan sürme ben ḫākı
Bilürsin ey şeh-i mülk-i kerem ḳul bī-günāh olmaz

3. **sür-:**-*il, -sün*
Gazel 535
Mısra: **6**
Uzatmak, ileri doğru itmek.

Küşāde-ṭabʿ-ı erbāb-ı suḫan mevḳūf-ı luṭfuñdur
Ḳadeḥ sürilsün u gül gibi gül ey ġonca-leb meclis

sür eyle-:

1. **sür eyle-:**-*di*
Kaside 14
Mısra: **44**
Düğün yapmak. || Birisinin düğününü tertip etmek.

Güzīde-i vüzerā Ḥażret-i Sinān Pāşā
Meger ki eyledi maḥdūm-zādesiyçün sūr

sūr it-:

1. **sūr id-:**-*üp*
Kaside 14
Mısra: **69**
Düğün yapmak.

Sürūr-ı sīneñ içün sūr idüp saʿādetile
Cihānı gül gibi ḳılduñ ṣafāyile mesrūr

sürāh:

1. **sürāḫ:**
Gazel 88
Mısra: **7**
Delik, gedik.

Ḫadeng-i miḥnetüñ sürāḫ sürāḫ eylemiş cismin
Dil-i şeydā budur ney gibi nālān olmaġa bāʿiş

şürāḥī:

1. **şürāḥī:**
Gazel 43
Mısra: **7**
İçine şarap konan uzun boyunlu kap.

Başlayup gerdeni vaṣfına şürāḥī ile mey
Reşkden bezmde ḳan aġladı erbāb-ı ṣafā

sürʿat:

1. **sürʿat:**
Gazel 192
Mısra: **3**
Çabukluk.

Sürʿat ile içüp meyi ʿaḳlı yitürmeden nolur
Bāde-i nābdan ġaraż tenḳiye-i dimāġdur

2. **sürʿat:**-*le*
Gazel 1042
Mısra: **3**
Çabukluk, hız.

Ḳatı sürʿatle gelürsin der-i dildārumdan
Yine ey bād-ı ṣabā bir ḫaberüñ var gibi

şūret:

1. **şūret:**-*e*
Kıt'a 16
Mısra: **2**
Gözün ilk bakışta gördüğü şey, dış görünüş, şekil, biçim.

Eyleme cāme vü destār ile faḫr ey ḫ̬āce
Baḳmaz ol ṣūrete ʿārif ki ola bī-maʿnī

2. **şūret:**-*de*
Gazel 352
Mısra: **11**
Dış görünüş.

Maʿniyi ṣūretde bulanlar bizüz
Mertebe-i ʿālem-i ʿirfānı gör

3. **şūret:**-*ler, -i, -n*
Gazel 683
Mısra: **13**
Şekil, biçim II Hal, vaziyet.

Vefā ṣūretlerin göstermez olduñ ben dil-efkāra
Meger ey lāle-ruḫ müştāḳ-ı dīdār olduġum bildüñ

4. **şūret:**
Gazel 205
Mısra: **10**
Yüz || Sevgilinin yüzü.

Kimseden ṣaḳlamaz āyīne-i ruḫsārın o māh
Ehl-i ʿaşḳ içre hemān Rūḥiye ṣūret yoḳdur

5. **şūret:**-*in*
Gazel 818
Mısra: **3**
Şekil, biçim.

Gösterüp cevrinden aġyāra şikāyet ṣūretin
Ṣubḥ olınca dün gice cānānı añdum aġladum

6. **şūret:**-*i, -n*
Gazel 244
Mısra: **8**
Yüz, çehre, surat.

Gördügüñ bīkesleri görmezlüge urup nedür
Bu teġāfül ṣūretin göstermeler bu yilmeler

7. **şūret:**-*ler, -i, -n*
Gazel 923
Mısra: **2**
Görünüş; yüz; üslup, tavır.

Güzel ḫāl añlasa ḫüsni gibi ṭabʿı laṭīf olsa
Vefā ṣūretlerin gösterse yārāna ẓarīf olsa

8. **şūret:**-*i, -n, -de*
Gazel 3
Mısra: **1**
Dış görünüş, şekil, biçim, resim, tasvir.

Ḫaḳḳı ḫalḳuñ ṣūretinde görmeyendür mübtelā
Ḫalḳı Ḫaḳḳuñ vaḥdetinde bilmeyendür bir belā

9. **şūret:**
Gazel 405
Mısra: **2**
Bir varlığın dıştan görünen, beş duyu ile bilinen yönü.

Çeşm-i cāndan ki ḳaçan perde-i ġaflet ḳalḳar
Rūy-ı maʿnī görinür cümle bu ṣūret ḳalḳar

10. **şūret:**
Gazel 644
Mısra: **16**
Yüz, çehre, surat. || *Miraç gecesinde Hz. Muhammed'in gördüğü suret, Allah.*

Ben o çeşmüñ Rūḥiyā ḥayrānıyın kim açılup
Gördi bir ṣūret şeb-i isrāda gözler görmedük

11. **şūret:**-*i*
Muhammes 1
Mısra: **1**
Gözün ilk bakışta gördüğü şey, dış görünüş, şekil, biçim. || *(Bir şeyin) Sahip olduğu hal, şekil ve durum.*

Ey dirīġā kalmadı gitdi cihānuñ ṣūreti
Derd ü ġam bisyār olup ḳalmadı hergiz rāḥatı

<u>ṣūret baġla-:</u>

1. **ṣūret baġla-:**-*dı*
Gazel 504
Mısra: **14**
Şekil almak, vücut bulmak, hasıl olmak, husule gelmek.

Müstaġraḳ oldı nūr-ı tecellīsine Ḥaḳḳuñ
Rūḥī o dem ki baġladı ṣūret vücūdımuz

<u>ṣūret bul-:</u>

1. **ṣūret bul-:**-*ma*, -*y*, -*a*
Gazel 641
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aynada bir yüz görmek. || *Yüz bulmak, ilgi ve yakınlık görmek.*

Eger mirʾat-ı luṭfı yanıñuzda bulmaya ṣūret
Zebānı lāl olur ṭūṭī-ṣıfat ṭabʿ-ı suḫandānuñ

<u>ṣūretā:</u>

1. **ṣūretā:**
Gazel 140
Mısra: **10**
Görünüşte.

ʿĀlem-i maʿnīde ey Rūḥī hemān ben bildügüm
Ṣūretā bir nesne yoḳ dīdār-ı ḫūbāndan leẕīẕ

2. **ṣūretā:**
Gazel 361
Mısra: **9**
Dış görünüşe göre, görünüşte, zâhiren.

Ṣūretā mirʾāt-ı ḥüsnin ʿarż ider meh-pāre çoḳ
Yoḳdur ammā ehl-i ʿaşḳa bir maḥabbet gösterür

<u>ṣūret-bāz:</u>

1. **ṣūret-bāz:**-*dur*
Gazel 359
Mısra: **6**
Kukla oynatan kimse, kuklacı.

Māverā-yı perde-i çeşmümden ʿaks-i rūy-ı dost
Ṣanki ṣūret-bāzdur öñinde çādır şeb ṭutar

<u>ṣūrete gel-:</u>

1. **ṣūrete gel-:**-*mez*
Kaside 40
Mısra: **123**
Ortalıkta görünmek, meydana çıkmak.

Sözlerinden utanup ṣūrete gelmez Ṭarzī
Eylemiş kendüyi bir kūşede pinhān eyüdür

<u>ṣūret-i bī-cān:</u>

1. **ṣūret-i bī-cān:**-*dur*
Gazel 882
Mısra: **7**
Cansız suret, cansız resim.

Hep ṣūret-i bī-cāndur çekdükleri naḳḳāşuñ
Ḳaddüñ gibi ḳādirse bir serv-i revān çeksün

<u>ṣūret-i bī-maʾnā:</u>

1. **ṣūret-i bī-maʾnā:**-*y*, -*a*
Gazel 432
Mısra: **3**
Manası olmayan suret, yüz.

ʿĀḳilseñ olma ṣūret-i bī-maʾnāya esīr
Ol mihre ol fütāde ki ola zevālsuz

<u>ṣūret-i dīvār:</u>

1. **ṣūret-i dīvār:**
Gazel 163
Mısra: **14**
Duvar sureti.

Eṣer-i feyż-i İlāhī bilen inkār itmez
Böyle mevsimde disem ṣūret-i dīvār yürür

2. **ṣūret-i dīvār:**
Gazel 747
Mısra: **1**
Duvar suratlı, duvar yüzlü. || *Tavırlarında duygusuz ve heyecansız kimse.*

Ṣūret-i dīvār olan ḫūba dimez dilber göñül
Ḥüsn-sīret ṣāḥibi bir nükte-dān ister göñül

<u>ṣūret-i eşyā:</u>

1. **ṣūret-i eşyā:**-*da*
Gazel 1033
Mısra: **11**
Varlığın görünen yüzü.

Bizüz ol ṣūret-i eşyāda bulan maʿnāyı
Bizüz ol nefs-i meẕāhirde gören naḳḳāşı

<u>ṣūret-i ḥaḳ:</u>

1. **ṣūret-i ḥaḳ:**-*da*
Gazel 798
Mısra: **3**
Hz. Muhammed ahâdiyet ve vâhidiyetin hakikatini kendisinde

gerçekleştirdiği için ona bu ad verilmiştir.

Ehl-i maʿnāya ṣūret-i Ḥaḳda
Görinen ol cemāl imiş bildüm

<u>ṣūret-i ḥaḳdan görin-:</u>

1. **ṣūret-i ḥaḳdan görin-:**-*ür*
Gazel 291
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
İyi niyetli, temiz yürekli imiş gibi görünmek.

Ḳızarur zāhid içüp çehre-i maḥbūb gibi
Ḥalḳa sālūslanup ṣūret-i Ḥaḳdan görinür

<u>ṣūret-i insān:</u>

1. **ṣūret-i insān:**-*da*
Gazel 307
Mısra: **10**
İnsan sureti.

Sözüm iṣbāt iderem şāhid-i ḥākim sensin
Ger disem nūr-ı Ḫudā ṣūret-i insānda gezer

<u>ṣūret-i ḳahr:</u>

1. **ṣūret-i ḳahr:**
Gazel 530
Mısra: **6**
Kahır yüzü.

Gördük ey āyīne-ṭalʿat işlerün ʿaksinedür
ṣūret-i ḳahr eyledük senden anuñçün iltimās

<u>ṣūret-i taḳvā:</u>

1. **ṣūret-i taḳvā:**-*da, -dur*
Gazel 156
Mısra: **7**
Takva şeklinde.

Ṣūret-i taḳvādadur ṣayyād-ı ṣaḥrā-yı firīb
Dāne- çīn-i vaʿẕ olan bend-i kemend-i keyd olur

<u>ṣūret-i ẓāhir:</u>

1. **ṣūret-i ẓāhir:**-*de*
Kaside 27
Mısra: **4**
Dış görünüş.

ʿĀlem-i maʿnīde kimin ʿāṣık-ı dīdār idüp
Ṣūret-i ẓāhirde kimin ṭālib-i dīnār ider

<u>ṣūret-i zībā:</u>

1. **ṣūret-i zībā:**
Gazel 993
Mısra: **14**
Güzel yüz.

Faḫr ider mollā kütüb cemʿine bilmez ki virür
Yüz kitābuñ feyżini bir ṣūret-i zībā bize

<u>süreyyā:</u>

1. **<u>s</u>üreyyā:**
Kaside 10
Mısra: **27**
Gökyüzünün kuzey yarım küresindeki Boğa burcunda yer alan ve yedi yıldızdan oluşan bir yıldız takımı, Ülker, Pervin.

Ṣaçmaġa pāy-ı semendine <u>s</u>üreyyā ṣanmañ
Felek almışdur eline bir avuç mürvārid

<u>surḫ:</u>

1. **surḫ:**
Gazel 115
Mısra: **14**
Kırmızı.

Rūḥiyā bir pīr olası nev-cevān sevdi gönül
Kim ġam-ı ʿaşḳından olmış şeyḫ u şāb surḫ

2. **surḫ:**
Gazel 116
Mısra: **10**
Kan, kanlı gözyaşı.

İñlemekde öykinem dirmiş esīri ʿaşḳuña
Didügi olurdı yaş dökseydi ger dülāb surḫ

3. **surḫ:**-*ile*
Gazel 387
Mısra: **13**
Kırmızı mürekkep || El yazması kitaplarda kırmızı mürekkeple yazılmış bap veya fasıl başlığı.

Dime surḫile taḥrīr eylerin gitmekle aġyāra
Elüñden nāmeler ey ḫusrev-i ḫūbān ḳan aġlar

4. **surḫ:**
Gazel 115
Mısra: **1**
Kırmızı, kızıl.

Dāġuma öykinmiş olmaḳla gül-i sīrāb surḫ
Öykinürdi ger gül-i terden çıḳaydı āb surḫ

5. **surḫ:**
Gazel 116
Mısra: **5**
Kırmızı. || Tasavvufta sülûkun kuvvetli oluşunu temsil eden renktir. Ayrıca nefs-i mülhimeyi, ruhu, vuslatı, yani Allah'a kavuşmayı ve varlık âlemini simgelediği de söylenmektedir.

Gördiler surḫ u sefīde meylüñi gökden saña
ʿArż ider encüm sefīd u mihr-i ʿālem-tāb surḫ

6. **surḫ:**
Gazel 115
Mısra: **6**
Kırmızı. || Kan.

Didüm engüştüñ ḥınādan lāle-reng olmış yine
Didi ḳan dökmekden olmaz mı kef-i ḳaṣṣāb surḫ

<u>surḫ ol-:</u>

1. **surḫ ol-:**-*dı*
Gazel 116
Mısra: **2**
Kızarmak. || Gözlerin ağlamaktan dolayı kızarması.

Ey ḳılan gül-ruḫların cām-ı şarāb-ı nāb surḫ
Gel ki oldı ḥasretüñle dīde-i aḥbāb surḫ

2. **surḫ ol-:**-*sun*
Gazel 115
Mısra: **10**
(Ağlamaktan) Kızarmak.

Bāde-i gül-reng içüp sen çıḳ ṣalın aġyār ile
Dostum ġamdan ḳo olsun dīde-i aḥbāb surḫ

3. **surḫ ol-:**-*up*
Gazel 1060
Mısra: **8**
Kızarmak. || Utanç, öfke vb. duyguların etkisiyle, kanın yüze hücumu sonucu yüz kırmızı bir renk almak.

Maraż-ı ʿaşḳile zerd olduġı yegdür yüzimüz
surḫ olup tīre-dil olmaḳdan ise lāle gibi

surḫ u sebz-i evrāk:

1. **surḫ u sebz-i evrāḳ:**-*dan*
Gazel 710
Mısra: **13**
Kırmızı ve yeşil yapraklar. || Gül.

Ḳıldı bir mecmūʿa peydā surḫ u sebz-i evrāḳdan
Ṣunmaġa gülşende Pāşā-yı bülend-elḳāba gül

surḫ u sefīd:

1. **surḫ u sefīd:**
Gazel 114
Mısra: **11**
Kırmızı ve beyaz.

Surḫ u sefīd gülleri bāġuñ açılmasun
İç bir ḳadeḥ yañaġuñı göster sefīd u surḫ

surḫi-i şafaḳ:

1. **surḫi-i şafaḳ:**-*ı*
Kaside 25
Mısra: **54**
Şafağın kızıllığı.

Sipihr ü mihr iki seng-i ṣalābedür dehre
Ki surḫi-i şafaḳı ḥall ider olup ḥallāl

surḫ-rū:

1. **surḫ-rū:**
Gazel 66
Mısra: **7**
Kırmızı yüz. Al yanak.

Şāhid-i gül surḫ-rū olsa ʿaceb mi kim müdām
Eksik olmaz ġoncanuñ mīnā-yı sebzinden şarāb

2. **surḫ-rū:**-*dur*
Kaside 25
Mısra: **63**
Kırmızı yüzlü, yüzü kızarmış.

Hemīşe lāle gibi surḫ-rūdur ol kim ola
Şarāb-ı mihrüñile cām-ı ḳalbi mālāmāl

sürḫ-ser:

1. **surḫ-ser:**
Kaside 16
Mısra: **45**
Kızılbaş; Safevi ordusu.

Gerçi gelmişdi Nihāvend üzre on biñ surḫ-ser
Buldılar ʿazmüñden ammā inhizām u iḫtilāl

sūr-ı ʿālī:

1. **sūr-ı ʿālī:**
Tarih 50
Mısra: **7**
Büyük bir düğün.

Bir sūr-ı ʿālī eyleyüp ʿıyş ehline ḳıldı ṣalā
Virdi murād-ı maḳṣadın her bī-dil ü bī-ḥāṣıluñ

sūr-ı ʿālī:

1. **sūr-ı ʿālī:**-*de*
Kaside 14
Mısra: **97**
Yüce düğün.

ʿAceb mi Rūḥi-i bī-dil bu sūr-ı ʿālīde
Murāda irse ʿalā-raġm-ı ḥāsidān-ı ġayūr

sūr-ı dilkeş:

1. **sūr-ı dilkeş:**-*üñ*
Tarih 50
Mısra: **13**
Gönlü çeken düğün.

Rūḥī bu sūr-ı dilkeşüñ ḳıldı raḳam tārīḫini
İzed mübārek eyleye sürın vezīr-i ʿādilüñ

sūr-ı muʿaẓẓam:

1. **sūr-ı muʿaẓẓam:**
Kaside 31
Mısra: **60**
Çok mühim ve değerli düğün.

Resūluñ ġaraż şerʿin itmekdür icrā
Anuñçündi ʿamden bu sūr-ı muʿaẓẓam

sūr-ı şafā-baḫş:

1. **sūr-ı şafā-baḫş:**
Kaside 31
Mısra: **61**
Eğlence ve neşe veren düğün.

ʿAceb bu ne sūr-ı ṣafā-baḫş olur kim
Felek cān virür ḫidmetine melek hem

sūr-ı zībā:

1. **sūr-ı zībā:**
Tarih 83
Mısra: **8**
Güzel düğün.

ʿAḳd eyleyüp ol nā-süfte dürre
Şevḳile itdi bir sūr-ı zībā

sürin-:

1. **sürin-:**-*di, -*
Gazel 1028
Mısra: **15**
Eziyet çekmek.

Rūḥī yeter sürindi teraḥḥum maḥallidür
Şimdengirü murādına irgür o bī-kesi

sürme:

1. **sürme:**-*i*
Gazel 159
Mısra: **10**
Göze sürülen siyah madde.

Çeşm-i mestüñ ger esīr ide ulu'l-ebṣārı
Olmasa sürme-i māzāġ nigāhı yaraşur

sürme çek-:

1. **sürme çek-:**-*mek*
Gazel 321
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kirpik diplerini sürme ile boyamak.

Sürme çekmek çeşme sünnetdür velī ḫāk-ı rehüñ
Farż-ı ʿayn olmış ülu'l-ebṣāra ey mihr-i münīr

sürme-i çeşm-i nücūm:

1. **sürme-i çeşm-i nücūm:**
Kaside 34
Mısra: **7**
Yıldızların gözünün sürmesi.

Sebze-i nevḫīz-i deşti sürme-i çeşm-i nücūm
Lāle-i sīrāb-ı kūhı ṣayḳal-ı jeng-i ẓalām

sürme-i ḫāk-i pāy:

1. **sürme-i ḫāk-i pāy:**-*uñ, -ı*
Gazel 689
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Ayağının toprağından yapılmış sürme.

Sürme-i ḫāk-i pāyuñı dīde-i dūr-bīne çek
Ḫançer-i ābdāruñı sīne-i ehl-i kīne çek

sürūd:

1. **sürūd:**-*ımuz*
Gazel 504
Mısra: **12**
Şarkı, türkü, nağme.

Āh u fiġānımuzda bizüm özge ḫāl var
Nāhīd-i çarḫı raḳṣa getürdi sürūdımuz

sürün-:

1. **sürün-:**-*sün*
Gazel 589
Mısra: **7**
Sürüklenmek.

Ḳande ʿazm itseñ ḳo yanuñca sürünsün yürüsün
Sīnem olsun tīġ-i cevherdāruña zerrīn-ġılāf

2. **sürün-:**-*i*
Kaside 41
Mısra: **67**
Karnı üzerinde yerde sürüklenir gibi ilerlemek.

Sürüni sürüni lābüd gider olursa da şell
Rūḥi-i ġam-zede biñ cānile meddāḥuñdur

3. **sürün-:**-*se, -m*
Tahmis 6
Mısra: **14**
(Sevgilinin) beraberinde gitmek, peşinde koşmak.

Bī-vücūdum gerçi kim ʿaşḳuñ yolında ẕerre-vār
Sāye-i ḳadduñ gibi yanuñca sürünsem ne var

sürur:

1. **sürūr:**
Gazel 32
Mısra: **3**
Sevinç, mutluluk.

Tenezzülde ẕevḳ u ṣafā vü sürūr
Teraḳḳīde ālām u renc u ʿanā

2. **sürūr:**
Tarih 11
Mısra: **3**
Sevinç, mutluluk, neşe.

Ẕevḳ u sürūr virmek içün ḫalḳa gül gibi
İtdüñ dem-i bahārda bir ḫusrevāne sūr

sürūr it-:

1. **sürūr id-:**-*em*
Gazel 691
Mısra: **2**
Sevinmek.

Esīr-i miḥnet-i yār ol ḥużūr idem dirseñ
Belā-yı ʿaşḳı ṣafā bil sürūr idem dirseñ

2. **sürūr id-:**-*em*
Gazel 692
Mısra: **1**
Sevinmek. || Mutlu bir yaşam sürmek.

Sarāy-ı dehrden el çek sürūr idem dirseñ
Hevā-yı manṣıbı terk it ḥużūr idem dirseñ

sürūr-baḫş ol-:

1. **sürūr-baḫş ol-:**-*a*
Kaside 17
Mısra: **58**
Sevindirmek, mutluluk vermek.

Zerrīn piyālesin getürüp yılda bir gezer
Tā kim sürūr-baḫş ola ḫalḳa hilāl-i ʿīd

sürūr-ı sīne:

1. **sürūr-ı sīne:**
Kaside 13
Mısra: **71**
Yüreğin sevinci.

Sürūr-ı sīne ile sen ṣafā-yı sūrda ol
O yanda reşkden aʿdā-yı cāhilüñ ola yas

sürūr-ı sīne:

1. **sürūr-ı sīne:**-*m, -dür*
Terkib-bend 7
Mısra: **30**
Gönle sevinç veren (kimse veya şey).

Bir enīsümden ayrı düşdüm kim
Nūr-ı dīdem sürūr-ı sīnemdür

2. **sürūr-ı sīne:**-*ñ*
Kaside 14

Mısra: **69**
Kalbin sevinci.

Sürūr-ı sīneñ içün sūr idüp saʿādetile
Cihānı gül gibi ḳılduñ ṣafāyile mesrūr

3. **sürūr-ı sīne:**-*ñ, -i*
Tarih 11
Mısra: **5**
Gönül sevinci, kalp neşesi. || *Sinan Paşa'nın sünnet ettirdiği oğlu.*

Ḳılduñ sürūr-ı sīneñi sünnet bu sūrda
İcrā-yı sünnet eylemede itmedüñ ḳuṣūr

4. **sürūr-ı sīne:**-*s, -i, -n*
Tarih 50
Mısra: **5**
Yürek sevinci. || *Evlat.*

Gül faṣlı sünnet eyledi iki sürūr-ı sīnesin
Kim her birisi aḥsen-i taḳvīmdür āb u gilüñ

<u>ṣusuzluġ:</u>

1. **ṣusuzluġ:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 377
Mısra: **7**
Susuzluk.

Ṣusuzluġını kesmek içün teşne dillerüñ
Almış eline ġamzesi bir tīġ-i ābdār

2. **susuzluġ:**-*ı, -n*
Gazel 952
Mısra: **5**
Susuz olma, susuz kalma durumu. || *Kuvvetle isteme, arzu etme, iştiyak duyma durumu.*

Susuzluġın keser bir demde yüz biñ ʿāṣıḳ-ı zāruñ
Anuñçün māyilüz biñ cān ile ol tīġ-ı meslūla

<u>süvār:</u>

1. **ṣuvār:**
Kaside 19
Mısra: **58**
Bir binek hayvanına, özellikle ata binmiş kimse.

Ḳomaġa baḫtı ʿarūsı eline ṣanma hilāl
Zerger-i çarḫ düzer ayda bir altunlu ṣuvār

<u>süvār ol-:</u>

1. **süvār ol-:**-*up*
Gazel 965
Mısra: **17**
At vb. bir binek hayvanına veya bir taşıta binmek.

Süvār olup ẓafer raḫşına ḳılduḳca sefer Yārab
İki peyk olup öñince yürisün fetḥ u nuṣretle

<u>süvār-ı ʿarṣa-i ʿaşḳ:</u>

1. **süvār-ı ʿarṣa-i ʿaşḳ:**-*uz*
Gazel 500
Mısra: **9**
Aşk arsasında at binen kimse. || *Âşık.*

Rūḥī süvār-ı ʿarṣa-i ʿaşḳuz egerçi biz
Ammā o şāh-süvāruñ öñinde piyādeyüz

<u>suvār-ı devlet:</u>

1. **suvār-ı devlet:**
Gazel 888
Mısra: **15**
Devletin atlısı.

Olup suvār-ı devlet her yañe cilve ḳılsañ
Rūḥī ḳuluñ yoluñda ḳo ḫāksāruñ olsun

<u>süvār-ı hıṭṭa-i rūm:</u>

1. **süvār-ı ḫıṭṭa-i rūm:**
Kaside 9
Mısra: **33**
Rum ülkesinin atlısı.

Ḥarīf-i yekke-süvār u süvār-ı ḫıṭṭa-i Rūm
Ġarīm-i sīne-şikāf u ḥarīf-i ṣaff-ḳattāl

<u>süvār-ı raḫş-ı devlet:</u>

1. **süvār-ı raḫş-ı devlet:**
Gazel 1021
Mısra: **7**
Saadet atının binicisi.

Ey süvār-ı raḫş-ı devlet ʿāḳil iseñ ḥışşe al
Çarḫ gör nitdi veġā meydānınuñ ḫayyālına

<u>süvār-ı tevsen-i himmet:</u>

1. **süvār-ı tevsen-i himmet:**
Gazel 1087
Mısra: **13**
Himmet atının binicisi.

Rūḥī süvār-ı tevsen-i himmet odur kʾola
Cevlāngeh-i cihān-ı belāġat memāliki

<u>süvār-ı tevsen-i ṭabʿ:</u>

1. **süvār-ı tevsen-i ṭabʿ:**
Gazel 623
Mısra: **9**
Dik başlı atın binicisi.

Süvār-ı tevsen-i ṭabʿ olalı ʿālemde ey Rūḥī
Suḫan meydānınuñ nice ser-āmed yügrügin giçdük

<u>süz:</u>

1. **süz:**
Gazel 214
Mısra: **5**
Yakıcı, yakan, ateş.

Żamīrümde olan süz u ḥarāret ʿārıżındadur
Beni ʿālemde yaḳup yanduran nār-ı maḥabbetdür

2. **süz:**
Gazel 1096
Mısra: **10**
Yakıcı, yakan, ateş. II Etkileyicilik.

Daʿvī-i şiʿr yaraşur aña kim ṭabʿında
Ola Rūḥī-i suḫan-sāzdaki süz gibi

3. **süz:**
Gazel 521
Mısra: **6**
Ateş; dert, ıstırap.

Nola yanup yaḳılup hicrüñle feryād eylesek
Ehl-i ẕevḳuz bezmimüzde eksik olmaz süz u sāz

sūz u güdāz:

1. **sūz u güdāz:**
Müseddes 4
Mısra: **2**
Yanıp yakılma.

Nice bir ġayra ola sevdügüñ ey dil demsāz
Nice bir sen yanasın ḥāṣıl idüp sūz u güdāz

sūz u niyāz-ı nīm-şeb ü ṣubḥ-gāh:

1. **sūz u niyāz-ı nīm-şeb ü ṣubḥ-gāh:**-*ımuz*
Gazel 449
Mısra: **12**
Sabah vakti ve gece yarılarındaki yanıp yakılmalar.

Ḥāṣā ki żāyiʿ ola der-i Ḥaḳda Rūḥiyā
Sūz u niyāz-ı nīm-şeb ü ṣubḥ-gāhımuz

sūzān:

1. **sūzān:**
Gazel 877
Mısra: **5**
Yanan, yanıcı.

Ciger ḳan dīde giryān sīne sūzān cān u dil büryān
Biz ey Mecnūn ṭarīḳ-i ʿaşḳda şūrīdeyüz senden

sūzān ol-:

1. **sūzān ol-:**
Gazel 387
Mısra: **4**
Yanmak.

Şerer şanma düşen sen mest olup gül gül açılduḳca
Ruḫuñdan bezm-i meyde şemʿ olup sūzān ḳan aġlar

sūzen-i müjgān:

1. **sūzen-i müjgān:**-*ile*
Tahmis 4
Mısra: **19**
Kirpik iğnesi.

Pāyınuñ ḫārın çıḳarmış sūzen-i müjgānile
Deştde Mecnūn görince nāḳa-i Leylā yatur

sūz-ı āh:

1. **sūz-ı āh:**-*uñ, -da*
Gazel 989
Mısra: **1**
(Aşığın) Ah ateşi.

Ne bulduḳ bir sirāyet ẕerre deñlü sūz-ı āhuñda
Ne gördük bir eşer ey dil duʿā-yı ṣubḥ-gāhuñda

sūz-ı ʿaşḳ:

1. **sūz-ı ʿaşḳ:**
Gazel 625
Mısra: **13**
Aşk ateşi.

Esīr-i şehvet olma sūz-ı ʿaşḳ isterseñ ey Rūḥī
Bilürsin ülfeti mümkin degüldür āteş u ābuñ

2. **sūz-ı ʿaşḳ:**-*uñ*
Gazel 238
Mısra: **4**
Aşk ateşi. || *Aşkın ıstırabı.*

Hāʾil olmaz o günde kevn u mekān
Sūz-ı ʿaşḳuñ ʿaceb sirāyeti var

sūz-ı ciger:

1. **sūz-ı ciger:**-*üm*
Gazel 772
Mısra: **2**
(Aşığın) Yanık bağrı.

Aġlasam sele virür yer yüzini çeşm-i terüm
Āh çeksem eridür gökleri sūz-ı cigerüm

sūz-ı derūn:

1. **sūz-ı derūn:**-*um, -dan*
Gazel 552
Mısra: **1**
Yanan gönül.

Yine sūz-ı derūnumdan pür oldı silk-i cān āteş
Vücūdum bir avuç küldür içinde var nihān āteş

sūz-ı dil:

1. **sūz-ı dil:**
Gazel 141
Mısra: **7**
Gönül ateşi.

Her ḳaçan alsam ele yazmaġa sūz-ı dilümi
Od düşer üstine fiʾl-ḥāl yanar her kāġıẕ

sūz-ı ġam:

1. **sūz-ı ġam:**-*dan*
Gazel 778
Mısra: **3**
(Aşığın) Gam ateşi. || *Istırap.*

Sūz-ı ġamdan bir dem olmaz kim yaḳam ḳurtarmayam
Āteş-i hicrānile dest-i girībān olmayam

sūz-ı ġam-ı firḳat:

1. **sūz-ı ġam-ı firḳat:**
Gazel 83
Mısra: **2**
Ayrılık acısının ateşi.

Eger şu sepmeseydi dembedem endīşe-i vuṣlat
Ne dil ḳordı ne cān yandurmaduḳ sūz-ı ġam-ı firḳat

sūz-ı ġam-ı pinhān:

1. **sūz-ı ġam-ı pinhān:**-*ı*
Gazel 818
Mısra: **12**
Gizli gam ateşi.

ʿArż-ı mihrinde raḳībüñ ḫande el virdi baña
Dildeki sūz-ı ġam-ı pinhānı añdum aġladum

sūz-ı sīne:

1. **sūz-ı sīne:**-*m, -i*
Gazel 402
Mısra: **5**
Yanmış yürek.

İnanmazlarsa sūz-ı sīnemi sevdā-yı zülfüñle
Çekilmiş ʿālem-i bālāya dūd-ı āhı görsünler

sūz-ı şiʿr:

1. **sūz-ı şiʿr:**-*üñ*
Gazel 551
Mısra: **10**
Şiirin yakıcılığı.

Lebleri vaṣfında ol şīrīn-dehānuñ Rūḥiyā
Sūz-ı şiʿrüñ Ḫusrev ü Ḥassān taḥsin eylemiş

sūziş:

1. **sūziş:**-*i*, -*n*, -*den*
Gazel 88
Mısra: **3**
Yanma, içi yanma, yürek yanığı, büyük acı, ıstırap.

Degül mümkin göyinmek sūzişinden āteş-i ʿaşḳuñ
Budur dīvāneler yoluñda ʿuryān olmaġa bāʿiş

sūziş-i ʿaşk:

1. **sūziş-i ʿaşḳ:**-*dan*
Gazel 819
Mısra: **4**
Aşk yangını.

Felegüñ saḳfını bir āhile yandurmayıcaḳ
Sūziş-i ʿaşḳdan ey dil dem urur mı ādem

sūziş-i nār-ı ʿaşk:

1. **sūziş-i nār-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 847
Mısra: **7**
Aşk ateşinin ıstırabı.

Dāġlar döymez iken sūziş-i nār-ı ʿaşḳa Gelüñ inṣāf idelüm nice ṭayansun dil u cān

sūz-nāk:

1. **sūz-nāk:**
Gazel 788
Mısra: **1**
Yakan, yakıcı.

Devr-i lebüñde niceye dek sūz-nāk olam
Bir cām ṣun ki şevḳā gelüp sīne-çāk olam

şādık:

1. **şādıḳ:**-*lar*, -*a*
Kaside 35
Mısra: **10**
İçten bağlılığı olan, sadakatli, samimi.

Ḫūblar ḥüsni durur erbāb-ı ẕevḳa ḳūt-ı rūḥ
Dil-rübālar zülfidür ṣādıḳlara ḥablu'l-metīn

Ş

ṣaʿaf:

1. **ṣaʿaf:**
Kaside 5
Mısra: **44**
Yoğun aşk, sevgi.

Ḥaṣıl ola beşāret-i ḫuld ü saʿir ile Aʿdāsına melāl ü ehibbāsına ṣaʿaf

ṣāb:

1. **ṣāb:**
Gazel 115
Mısra: **14**
Genç, delikanlı.

Rūḥiyā bir pīr olası nev-cevān sevdi gönül
Kim ġam-ı ʿaşḳından olmış şeyḫ u ṣāb surḫ

ṣābluġ:

1. **ṣābluġ:**-*a*
Gazel 58
Mısra: **9**
Gençlik.

Ṭayanup ṣābluġa eyleme ʿālemde ġurūr
Ne şebāb ey dil-i şūrīde ḳalur bunda ne şeyb

ṣad:

1. **ṣād:**
Gazel 118
Mısra: **10**
Sevinçli, mutlu.

Didüm ġamuñla öldi raḳīb işidüp o şūḫ
Nāz ile didi öldi ise Rūḥi ola ṣād

2. **ṣād:**
Gazel 716
Mısra: **2**
Mutlu, huzurlu.

Ġam-ı dünyāyı göñülden çıḳarup āzād ol
İḫtiyār eyle göñül faḳr u fenāyı ṣād ol

3. **ṣād:**-*am*
Gazel 553
Mısra: **1**
Sevinçli, mutlu, neşeli.

Ṣādam kim eyleyen seni ṣāḥib-cemāl-i ḫāṣ
Vaṣṣāfuñ eyleyüp beni virmiş ḫayāl-i ḫāṣ

4. **ṣād:**
Gazel 486
Mısra: **19**
Mutlu, mesut.

ʿIyd u nevrūzile olduḳca cihān ḫurrem ü ṣād
Her günin ʿıyd ide elṭāf-ı Ḫudā-yı nevrūz

5. **ṣād:**-*am*
Gazel 1108
Mısra: **13**
Sevinçli, memnun, mesrur.

Rūḥiyā ṣādam ki erbāb-ı tefāḫurdan yaña
Kimse yaḳlaşmaz görüp egnümde ednā ṣālumı

ṣād eyle-:

1. **ṣād eyle-:**-*di*
Kaside 32
Mısra: **1**
Mutlu etmek.

Yine yümn-i ḳademüñ eyledi naẓm ehlini ṣād
Yine teşrīfüñ ile oldı müşerref Baġdād

2. **ṣād eyle-:**-*mez*
Gazel 1050
Mısra: **4**
Sevindirmek, mutlu etmek.

Olsam ʿaceb mi müjde-i vuṣlat ile ṣādmān
Ṣād eylemez mi ādemi vuṣlat ḫaberleri

ṣād it-:

1. **şād it-:**-*di*
Gazel 1050
Mısra: **1**
(Birini) Sevindirmek, memnun etmek.

Şād itdi gül gibi yine vuṣlat ḫaberleri
Dildārdan irişdi ʿināyet ḫaberleri

şād kıl-:

1. **şād ḳıl-:**-*dı*
Kaside 22
Mısra: **30**
Sevindirmek, mutlu etmek.

Dāḫil olduḳda ʿIrāḳa söyledüm tārīḫini
Geldi bir vālī ki iḳbāli cihānı ḳıldı şād

şād ol-:

1. **şād ol:**
Gazel 561
Mısra: **9**
Sevinmek.

Şād ol ey Rūḥī teġāfül ḳılsa ol meh-rū saña
Hep teġāfül ḳılmadan ʿarż-ı meveddetdür ġaraż

2. **şād ol:**
Gazel 26
Mısra: **2**
Mutlu ve huzurlu olmak.

Gezermiş reh-güẕārında rakīb-i kec-naẓar tenhā
Göñül şād ol ki ḳaldı saña nūr-ı baṣar tenhā

3. **şād ol:**
Gazel 665
Mısra: **2**
Mutlu olmak.

Kūşe-i çeşmi saña eksik degül cānānumuñ
Şād ol ey dil kim yine manẓūrısın sulṭānumuñ

4. **şād ol:**-*du, -ḳ*
Tarih 61
Mısra: **10**
Sevinmek, mutlu olmak.

Virüp hem müjde Rūḥī ḫasteye hem ḳaṣd idüp tārīḫ
Didi geldi Muʿallim-zāde olduḳ maḳdeminden şād

şād u ḫurrem:

1. **şād u ḫurrem:**
Gazel 723
Mısra: **12**
Sevinçli, mutlu.

Bir cānile ki mümkin ola defʿ-i pās-ı ġam
Ḫoş ṭut müdām ḫāṭıruñı şād u ḫurrem ol

şād u ḫurrem ol-:

1. **şād u ḫurrem ol-:**-*a*
Kaside 19
Mısra: **107**
Sevinmek, gülmek. || *(Baht için) Açılmak, açık olmak.*

Şāhid-i baḫtı ola gül gibi şād u ḫurrem
Muttaṣıl gülşen-i ḳadrinde ese bād-ı bahār

şād-āb:

1. **şād-āb:**
Gazel 406
Mısra: **2**
Taravetli, taze, canlı.

Bezme gelse cāmile sāḳī göñülden ġam gider
Gülsitān-ı cān olur şād-āb u gözden nem gider

şād-kām:

1. **şād-kām:**
Gazel 998
Mısra: **8**
İstediğine kavuşup sevinmiş, merâmına erip çok memnun olmuş, sevinçli, mesrur.

Gül gibi çün girdi eyyām araya gelsün devre cām
ʿIyş itsün olsun şād-kām ʿaşḳ ehli bu hengāmda

2. **şād-kām:**
Gazel 769
Mısra: **8**
Çok sevinçli, arzusuna kavuşmuş.

Göñlümi mehcūr-ı dīdār itme lāyıḳ görme kim
Ben esīr-i derd olam ʿaşḳuñda iller şād-kām

şād-kām it-:

1. **şād-kām it-:**-*di*
Tarih 38
Mısra: **2**
Sevindirmek, mutlu etmek.

Ḳādı-ı Şām oldı bir ṣāḥib-kelām
Şād-kām itdi cihānı rıfʿatı

şād-kām kıl-:

1. **şād-kām ḳıl-:**-*dı*
Tarih 15
Mısra: **24**
Sevindirmek, mutlu etmek.

Bir ehl-i devlet luṭfile geldi ki hep ehl-i dili
Gül gibi olup yardı ḳıldı ʿaṭādan şād-kām

şād-kām ol-:

1. **şād-kām ol-:**-*a*
Tarih 6
Mısra: **6**
Sevinmek, mutlu olmak.

İrdi ol gün kim başa faẕl ehli eflāka ḳadem
Geldi ol dem ki ola erbāb-ı ʿirfān şād-kām

2. **şād-kām ol-:**-*a*
Tarih 71
Mısra: **2**
İstediğine kavuşup sevinmek, mutlu olmak.

Oldı Ḥasan Efendi beḳā mülkine revān
Ehl-i bihişte vāṣıl olup şād-kām ola

şādmān:

1. **şādmān:**-*am*
Gazel 210
Mısra: **3**
Memnun, mesrur, sevinçli.

Şādmānam muttaṣıl ʿaşḳıyla ol meh-pārenüñ
Ẕerrece ġam çekdügüm yoḳ bilmezem hem ġam nedür

şādmān eyle-:

1. **şādmān eyle:**
Gazel 1106
Mısra: **6**
(Birini) Sevindirmek, mutlu etmek.

Götür el burḳaʿ-i cemāluñdan
Şādmān eyle cān-ı müştāḳı

şādmān it-:

1. **şādmān it-:***-mez*
Terkib-bend 4
Mısra: **41**
Sevindirmek, yüzünü güldürmek.

İki gün bir bi-kesi gül gibi itmez şādmān
Kim ṣoñında ġonca gibi itmeye baġrını ḫūn

şādmān ol-:

1. **şādmān ol-:***-a*
Terkib-bend 2
Mısra: **51**
Sevinmek, mutlu olmak.

Cānib-i Ḥaḳdan elem çekdükce ola şādmān
Ola manẓūr-ı rıżā-yı Ḥażret-i Rabb-ı raḥīm

şafak:

1. **şafaḳ:**
Gazel 268
Mısra: **8**
Gündoğumundan önceki ve günbatımından sonraki alaca karanlık ve kızıllık.

Düşüpdür ʿaks-i eşküm ṣafḥa-i āyīne-i çarḫa
Ṣafaḳ ṣanmañ görinen ʿaks-i eşk-i lāle-gūnumdur

şaġaf:

1. **şaġaf:**
Kaside 5
Mısra: **22**
Delicesine sevme.

Mümkin degül maḥabbetüñe dil virilmeye
Kim bāʿiṣ-i ṣaġafdur eḥibbāya ol ṣaġaf

şāgird:

1. **şāgird:***-i, -y, -üz*
Gazel 524
Mısra: **9**
Bir mektebe, bir medreseye veya bir hocaya devam edip ders okuyan kimse, öğrenci, talebe.

Biz Ḥarīrī-zāde Mollā Aḥmedüñ ṣāgirdiyüz
Rūḥiyā gör kim ne ẕī-miḳdārdur üstādımuz

şāh:

1. **şāh:***-a*
Gazel 100
Mısra: **8**
Padişah, hükümdar ‖ Sevgili.

Rūze-i ġamda bizi añmaz ḥabīb Ṣāha ne ġam fuḳarā yatsa ac

2. **şāḫ:**
Gazel 113
Mısra: **6**
Dal, budak.

Zāhidüñ kūşe-i destārdaki misvāḳın
Mey ḫayālıyla ıraḳda göricek ṣandum ṣāḫ

3. **şāh:***-ı*
Gazel 402
Mısra: **2**
Hükümdar, padişah, sultan.

Müneccimler felek burcında mihr ü māhı görsünler
Maḥabbet ehli görsünler ġażanfer ṣāhı görsünler

4. **şāh:**
Müseddes 4
Mısra: **20**
Benzerlerine oranla en üstün, en güzel, en iyi.

Nice bir ey dil esīr-i ṭaleb-i cāh olasın
Ḫidmet it mürşid-i kāmillere kim şāh olasın

5. **şāh:**
Gazel 97
Mısra: **5**
Padişah, hükümdar. ‖ *Satranç oyununda en önemli taş.*

Bisāṭ-ı dehrde şāh olmadan nolur āḫir
Yerüñ ki teng ola mānend-i ḫāne-i şaṭranc

6. **şāh:**
Kaside 3
Mısra: **39**
Alevilik, Bektaşilikte pir ‖ *Hz. Ali.*

Rābıʿān ol şāh kim yoḳdur ana miṯl ü ʿadīl
Eylemiş Kurʾānda vaḥyile anuñ vaṣfuñ Celīl

7. **şāh:***-a*
Kaside 16
Mısra: **44**
Şah. II İran Şahı.

Nāmile işlermiş iş gerçekmiş ādem yoḳsa kim
Beş biñ erle şāha ḳarşu ṭurmaġa var mi mecāl

şāh bāġı:

1. **şāh bāġı:***-n, -da*
Kaside 37
Mısra: **73**
Bağdat'ta bulunan gezinti yerlerindendir.

Şāh bāġında ḳızıl gül gibi açmaḳda mıdur
Tekelü begler içinde o Ḥasan Ḫān nicedür

şāh merdān:

1. **şāh merdān:**
Kaside 37
Mısra: **19**
Mertlerin, yiğitlerin şâhı. ‖ *Hz. Ali.*

Şāh Merdān ḳulı Uġurlı ʿAli Beg yaʿni
Dür-i vālā güher-i lücce-i ihsān nicedür

şāh ülkesi:

1. **şāh ülkesi:***-n, -e*
Kaside 16
Mısra: **40**
İran.

Kim ider bu cürʾeti kim lāzım iken şāha şāh

Sen varup şāh ülkesine eyledüñ ʿarż-ı celāl

şahādet şehdin iç-:

1. **şahādet şehdin iç-ş:**-*miş*
Terkib-bend 1
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Şehadet şerbetini içmek; şehit düşmek.

Yazarsañ Kerbelā yazusın ey dil sen ġazāsın yaz
Şahādet şehdin içmiş teşne-diller mācerāsın yaz

şāhān:

1. **şāhān:**-*a*
Rübai 2
Mısra: **4**
Şahlar, padişahlar.

Virildi baña serīr-i iḳlīm-i suḫan
Şāhāna giçüp serīr-i dīvān itdüm

şāhāne:

1. **şāhāne:**
Gazel 82
Mısra: **10**
Harika, çok güzel || Şahlara layık.

Mesned-i iḳlīm-i naẓma gelmeye Rūḥī gibi
Ṭabʿı ʿālī sözleri şāhāne dīvānı dürüst

şāhān-ı cihān:

1. **şāhān-ı cihān:**-*a*
Tarih 1
Mısra: **26**
Cihan padişahları.

Giçüp resm-i köhenden eyledi āyin-i nev-peydā
Ṭarīḳ-i ʿadli şāhān-ı cihāna şāh-rāh oldı

şāhān-ı devrān:

1. **şāhān-ı devrān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **30**
Zamanın padişahları.

Anuñ gibi bahādır bendesi biñ vardur dirseñ
Şeh-i vaḳtüñ ki oldur zübdesi şāhān-ı devrānuñ

şāhbāz:

1. **şāhbāz:**-*ın*
Gazel 862
Mısra: **4**
İri ve beyaz bir doğan cinsi, doğan II Avcı kuşu II Sevgilinin gözü.

Nola rām itmege meyl itsem ol āhū çeşmi
Şāhbāzın ne ḳadar olsa şikārı severin

şāh-beyt-i hüsn:

1. **şāh-beyt-i ḥüsn:**-*-i-üñ, -e*
Gazel 577
Mısra: **1**
Güzelliğin en güzel beyti.

Şāh-beyt-i ḥüsnüñe ol gün ki oldı muṭṭaliʿ
Bildüm ey meh maṭlaʿ-ı ḫurşīd seyrin mümteniʿ

şāhī:

1. **şāhī:**
Tarih 56
Mısra: **7**
Şahla ilgili; şaha ait. || Okçuzade Mehmed Şâhî (ö. 1039/1630).

Laḳab olsa Şāhī yaraşur aña
Hem ehl-i hünerdür hem ehl-i kerem

şāh-ı aʿdel:

1. **şāh-ı aʿdel:**
Kaside 41
Mısra: **39**
Çok adaletli padişah. || Hz. Ali.

Bir senüñ gibi cihānda ḳanı şāh-ı aʿdel
Sendedür sırr-ı velāyet sen imāmüʿs-seḳaleyn

şāh-ı ʿālem:

1. **şāh-ı ʿālem:**
Gazel 49
Mısra: **6**
Âlem padişahı.

Benden ʿaceb gelmek ṭaleb luṭf itmemek senden ʿaceb
Sen şāh-ı ʿālem ben gedā benden recā senden necā

2. **şāh-ı ʿālem:**
Gazel 926
Mısra: **13**
Dünya padişahı.

Rūḥī o şāh-ı ʿālem u sen bende-i ḥaḳīr
Yegdür ne deñlü muʿterif olsañ günāhuña

şāh-ı ʿālem-ārā:

1. **şāh-ı ʿālem-ārā:**-*n, -uñ*
Kaside 8
Mısra: **50**
Cihanı süsleyen padişah.

Ne ġam bir nice gün ṭaş yaşdanup ṭoprak döşendiyse
Çeküp derd ü belā yolında şāh-ı ʿālem-ārānuñ

şāh-ı ʿālī-cāh:

1. **şāh-ı ʿālī-cāh:**-*dan*
Kaside 36
Mısra: **26**
Makamı yüce padişah.

Olmada dervīşden mihr ü maḥabbet münḳaṭıʿ
Şāh-ı ʿālī-cāhdan luṭf u ʿaṭā eksilmede

şāh-ı ʿālī-şān:

1. **şāh-ı ʿālī-şān:**-*um*
Gazel 829
Mısra: **10**
Şanı yüce padişah.

Ḳadi mevzūn özi merdüm yüzi gül kāküli sünbül
Perī-peykerler içre şāh-ı ʿālī-şānum İbrāhīm

şāh-ı ʿazīmü'ş-şān:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **şāh-ı ʿaẕīmü'ş-şān:**-*um*
Gazel 790
Mısra: **8**
Şanı yüce padişah. || *Sevgili.*

Zülfi zencīrine üftādelerin baġlayalı
Özge şān baġladı ol şāh-ı ʿaẕīmü'ş-şānum

şāh-ı bahār:

1. **şāh-ı bahār:**
Kaside 11
Mısra: **17**
Bahar padişahı.

Ne luṭfdur bu ki şāh-ı bahār ider her yıl
Yaḳar bu bāġda her kūşede hezār çerāġ

şāh-ı bahār:

1. **şāh-ı bahār:**-*a*
Gazel 350
Mısra: **5**
Bahar padişahı.

Şāh-ı bahāra ḫayl-ı çemen ḳıldı ser-fürū
Gerçi nihāller birāz evvel ṭayandılar

şāh-ı cem-cāh:

1. **şāh-ı cem-cāh:**-*a*
Tarih 1
Mısra: **23**
Cem rütbeli padişah. || *III. Mehmed.*

Müsellem oldı ʿālem-gīrlük ol şāh-ı Cem-cāha
Ki mülk-i salṭanatda server-i encüm-sipāh oldı

şāh-ı cihān:

1. **şāh-ı cihān:**
Gazel 248
Mısra: **10**
Dünya padişahı.

Baña cevr eyleyüp aġyāra keremler nice bir
Ṭutalum şāh-ı cihān olduñ ʿadālet bu mıdur

2. **şāh-ı cihān:**-*a*
Gazel 158
Mısra: **2**
Cihan padişahı. || *Sevgili.*

Yolında öldügüm ol yār-ı cāna kim söyler
Ġarīb sırrını şāh-ı cihāna kim söyler

şāh-ı cihān-bān:

1. **şāh-ı cihān-bān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **54**
Cihanı koruyan padişah.

Bu miḥnet bāʿiṣ oldı ḥālinüñ iʿlāmına cümle
Bu ḥiẕmet bāʿiṣ oldı luṭfına şāh-ı cihān-bānuñ

şāh-ı cihān-penāh:

1. **şāh-ı cihān-penāh:**
Gazel 567
Mısra: **11**
Cihanın koruyucusu olan padişah.

Şāh-ı cihān-penāh ki kesb itdi Rūḥiyā
Vaṣfında lāzım olmaġile iʿtibār ḫaṭ

şāh-ı cünūd-ı vefā:

1. **şāh-ı cünūd-ı vefā:**
Kaside 2
Mısra: **20**
Vefa ordusunun padişahı. || *Hz. Muhammed.*

Menbaʿ-ı cūd u ʿatā aṣl-ı vücūd-ı seḫā
Şāh-ı cünūd-ı vefā ṣalli ve sellim ʿaleyh

şāh-ı dehr:

1. **şāh-ı dehr:**-*e*
Gazel 488
Mısra: **1**
Dünya padişahı.

Ne şāh-ı dehre mensūbuz ne münʿim ne gedāyuz biz
Egerçi ehl-i faḳruz līk meslūbu'r-ricāyuz biz

şāh-ı devrān:

1. **şāh-ı devrān:**
Tarih 31
Mısra: **1**
Dünya padişahı.

Raḳṣ itdi felek ki ḳıldı şāh-ı devrān
Müftī-i cihān oġlını müftī-i cihān

2. **şāh-ı devrān:**-*uñ*
Gazel 678
Mısra: **14**
Dünyanın padişahı. || *Hz. Hüseyin.*

Ḥüseynüñ ravżasın seyr it ḳıyāmet görmek isterseñ
Ki ṭutmış serv-ḳadler mātemin ol şāh-ı devrānuñ

3. **şāh-ı devrān:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **36**
Zamanın padişahı.

Degül begler begilik göñlümi alur vezāretle
Eğer erlikleri maʿlūmı olsa şāh-ı devrānuñ

şāh-ı emel:

1. **şāḫ-ı emel:**-*de*
Gazel 959
Mısra: **2**
Emel dalı.

Vaḳt irdi ki gün cilve ḳıla burc-ı ḥamelde
Yer yer gül-i maḳṣūd açıla şāḫ-ı emelde

şāh-ı evliyā:

1. **şāh-ı evliyā:**
Gazel 367
Mısra: **14**
Velilerin sultanı.

Girelüm rāh-ı ʿaşḳa ey Rūḥī
Görelüm şāh-ı evliyā neyler

şāh-ı ezel:

1. **şāh-ı ezel:**
Gazel 31
Mısra: **7**
Ezel padişahı.|| *Allah.*

Şāh-ı ezel ki bizi ʿuryān ider
Gāh serāser giyürür geh ʿabā

şāh-ı faḳīrān:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **şāh-ı faḳīrān:**
Kaside 40
Mısra: **78**
Fakirlerin sultanı.

Beg ile begdür o ẕī-ḳadr faḳīr ile faḳīr
Kibr bilmez nedür ol şāh-ı faḳīrān eyüdür

<u>şāh-ı felek-dergāh:</u>

1. **şāh-ı felek-dergāh:**
Tarih 17
Mısra: **4**
Huzuru felek kadar yüce olan padişah.

Cülūs itdükde devletle saʿādet taḫtına evvel
Diyār-ı Egriye ṭoġruldı ol şāh-ı felek-dergāh

<u>şāh-ı felek-ḳadr:</u>

1. **şāh-ı felek-ḳadr:**
Gazel 827
Mısra: **17**
Felek gibi kıymeti yüce padişah; sevgili.

Ol şāh-ı felek-ḳadr ki ḫükkām-ı derinden
Bir vāli-i ṣāḥib-dil u güftāra yapışdum

<u>şāh-ı gül:</u>

1. **şāh-ı gül:**
Kaside 29
Mısra: **1**
Gül padişahı.

Ṣāh-ı gül başdı yine ṣaḥn-ı gülistāna ḳadem
Oldı teşrīf-i ḳudūmıyla müşerref ʿālem

2. **şāḫ-ı gül:**
Gazel 66
Mısra: **6**
Gül dalı.

Ṣanki şebnem dökdi gūyā bülbülüñ başına kim
Ṣubḥ-dem şāḫ-ı gül üzre gözlerinden uçdı ḫˇāb

<u>şāh-ı gül-i ter:</u>

1. **şāḫ-ı gül-i ter:**-*den*
Gazel 525
Mısra: **3**
Taze gül dalı.

Ṣāḫ-ı gül-i terden gül-i surḫ oldı nümāyān
Evreng-i ḥamelden nitekim pādişeh-i rūz

<u>şāh-ı gül:</u>

1. **şāh-ı gül:**-*üñ*
Kaside 19
Mısra: **21**
Gül padişahı.

Muṣḥaf-ı ġoncai başında görüp şāh-ı gülüñ
Ṭurdılar cümle ayaġ üzre çemende eşcār

<u>şāh-ı ḥaşr:</u>

1. **şāh-ı ḥaşr:**-*a*
Gazel 808
Mısra: **3**
Kıyamet padişahı. || *Allah.*

Cevāb virimezüz şāh-ı ḥaşra rūz-ı suʾāl
Meger temessükimüz muṣḥaf-ı mecīd idelüm

<u>şāh-ı ḥayāl-ı yār:</u>

1. **şāh-ı ḫayāl-ı yār:**
Gazel 1069
Mısra: **5**
Hükümdar sevgilinin hayali.

Gelmege şāh-ı ḫayāl-ı yār çeşmüm ḳaşrına
Çehre-i zerdümde eşküm rāh şeklin baġladı

<u>şāh-ı ḫayāl:</u>

1. **şāh-ı ḫayāl:**-*uñ*
Gazel 586
Mısra: **7**
Hayal hükümdarı, sevgili.

Varise şāh-ı ḫayāluñ geldi bāġ-ı dīdeme
Çekdiler müjgānlarum serv-i ṣanavber gibi ṣaf

<u>şāh-ı hūbān-ı cihān:</u>

1. **şāh-ı ḫūbān-ı cihān:**
Gazel 128
Mısra: **14**
Cihan güzellerinin padişahı.

Bu taʿrīf itdügüñ meh-pārenüñ nāmın ṣorarlarsa
Di ki fettān-ı ʿālem şāh-ı ḫūbān-ı cihān Aḥmed

<u>şāh-ı ḥüsn:</u>

1. **şāh-ı ḥüsn:**
Gazel 114
Mısra: **9**
Güzellik padişahı.

Ol şāh-ı ḥüsn sīnemi eylerdi cilve-gāh
Ḳoynumda bilse olduġını ger sefīd u surḫ

2. **şāh-ı ḥüsn:**
Gazel 504
Mısra: **3**
Güzellik padişahı. || *Sevgili.*

Ey şāh-ı ḥüsn ḳıl bizi mihrüñle ser-fırāz
Görsün bu luṭfı reşkden ölsün ḥasūdımuz

3. **şāh-ı ḥüsn:**-*e*
Gazel 808
Mısra: **13**
Güzellik padişahı. || *Allah.*

O şāh-ı ḥüsne ḳul olmaḳ murād ise Rūḥī
Gel evvelā ṭaleb-i ṭāliʿ-i saʿīd idelüm

<u>şāh-ı iḳlīm:</u>

1. **şāh-ı iḳlīm:**
Gazel 419
Mısra: **5**
Ülke padişahı.

Ṣāh-ı iḳlīm vücūdından ḫaber-dār olmayan
Ẓulmet içre çeşme-i ḥayvānı bilmez ḳandedür

2. **şāh-ı iḳlīm:**
Gazel 419
Mısra: **5**
Ülke padişahı. || *Her şeyin sahibi olan Allah.*

Ṣāh-ı iḳlīm vücūdından ḫaber-dār olmayan
Ẓulmet içre çeşme-i ḥayvānı bilmez ḳandedür

şāh-ı kāmil:

1. **şāh-ı kāmil:**
Tarih 57
Mısra: **8**
İlim ve fazilet bakımından olgun padişah.

Cihāna beşāret yerin buldı devlet
Kerem ḳıldı dervīşine şāh-ı kāmil

şāh-ı kerem:

1. **şāh-ı kerem:**
Gazel 138
Mısra: **1**
Cömertlik padişahı. || *Sevgili.*

Bendesin şāh-ı kerem itmez yād
Elimüzden ne gelür güce ne dād

şāh-ı kesīrüʾl-elṭāf:

1. **şāh-ı keşīrüʾl-elṭāf:**
Terci-bend 2
Mısra: **12**
İyilik ve yardımı bol olan padişah.

Ben sitem-dīde vü dildār ḳalilüʾl-inṣāf
Naẓar it ḥālüme ey şāh-ı keşīrüʾl-elṭāf

şāh-ı ḳureyş-neseb:

1. **şāh-ı ḳureyşneseb:**
Kaside 2
Mısra: **3**
Soyu Kureyş kabilesinden olan padişah. || *Hz. Muhammed.*

Şāh-ı Ḳureyşneseb ʿālim-i ümmī-laḳab
Ḥażret-i maḥbūb-ı Rabb ṣalli ve sellim ʿaleyh

şāh-ı melek-himem:

1. **şāh-ı melek-himem:**
Tarih 56
Mısra: **12**
Melekler kadar gayretli olanların şahı, en üstünü.

Didi Rūḥi-i zār tārīḫini
Reʾīs oldı bir şāh-ı melek-himem

şāh-ı mercān:

1. **şāh-ı mercān:**-*dur*
Gazel 977
Mısra: **7**
Mercanların en büyüğü.

Ṣanurlar dāmen-i deryāda bitmiş şāh-ı mercāndur
Muḥannā pençenüñ ʿaksin görenler çeşm-i pür-nemde

şāh-ı muḥteşem:

1. **şāh-ı muḥteşem:**
Gazel 549
Mısra: **14**
Heybetli, ihtişamlı sultan.

ʿAceb mi mültefit olmazsa ḥālüñe Rūḥī
O şāh-ı muḥteşem u sen ġulām-ı ḫalḳa-be-gūş

şāh-ı mülk-ārā:

1. **şāh-ı mülk-ārā:**
Tarih 60
Mısra: **2**
Memleketin süsü olan padişah.

Biḥamdillah ki maḥdūm-ı ʿazīzin müfti-i ʿaṣruñ
Süleymāniyyeye ḳıldı müderris şāh-ı mülk-ārā

şāh-ı mülk-i miḥnet:

1. **şāh-ı mülk-i miḥnet:**-*em*
Gazel 250
Mısra: **1**
Gam ülkesinin padişahı.

Şāh-ı mülk-i miḥnetem eşküm serīr-i ʿācdur
Şuʿle-i āhum başum üstinde zerrīn tācdur

şāh-ı mülk-i suḫan:

1. **şāh-ı mülk-i suḫan:**
Kaside 24
Mısra: **17**
Söz ülkesinin padişahı.

O şāh-ı mülk-i suḫan ser-fırāz-ı ehl-i yaḳīn
Ki sāyesinde anuñ ḫoş geçer dem-i fużalā

şāh-ı nev:

1. **şāh-ı nev:**
Gazel 536
Mısra: **6**
Yeni padişah.

İcrā-yı ʿādet it ser-i aġyār-ı ḳaṭʿ idüp
Şāh-ı nev olıcaḳ yeñilenmek gerek rüʾūs

şāh-ı nücūm:

1. **şāh-ı nücūm:**
Gazel 804
Mısra: **3**
Yıldızların padişahı. || *Güneş.*

Giçse ḫamel burcına şāh-ı nücūm
Alsa felekde dil-i zār intiḳām

şāh-ı rūşen-dil:

1. **şāh-ı rūşen-dil:**
Tarih 1
Mısra: **3**
Gönlü aydınlık, anlayışlı padişah.

Cülūs itdi saʿādet taḫtına bir şāh-ı rūşen-dil
ʿAdū-yı ser-keşüñ gönli gibi baḫtı siyāh oldı

şāh-ı şefīʿ-i ʿusāt:

1. **şāh-ı şefīʿ-i ʿusāt:**
Kaside 2
Mısra: **61**
Asilerin şefaatçisi olan padişah. || *Hz. Muhammed.*

Şāh-ı şefīʿ-i ʿusāt āyet-i luṭf u necāt
Rāhına yüz bin ṣalāt ṣalli ve sellim ʿaleyh

şāh-ı şehīdān:

1. **şāh-ı şehīdān:**-*uñ*
Gazel 678
Mısra: **4**
Şehitlerin şahı. || *Hz. Hüseyin.*

Anuñçün dutdılar yıl başını māh-ı muḥarrem kim
Cedīd olur bu ayda mātemi şāh-ı şehīdānuñ

<u>şāh-ı selīmüʾṭ-ṭabʿ:</u>

1. **şāh-ı selīmüʾṭ-ṭabʿ:**-*sın*
Kaside 34
Mısra: **79**
Kusursuz ve sağlam mizaçlı padişah.

Sözde şāḥib-sikke bir şāh-ı selīmüʾṭ-ṭabʿsın
Kim seni Ḥaḳ fażlile ʿālemde ḳılmışdur benām

<u>şāh-ı vaḳt:</u>

1. **şāh-ı vaḳt:**
Gazel 976
Mısra: **2**
Zamanın padişahı. || *Sevgili.*

Felekde mālik olmış ṭutalum bir zer-nişān ṭasa
Ne beñzer meh saña sen şāh-ı vaḳt ol bir siyeh kāse

2. **şāh-ı vaḳt:**
Kaside 6
Mısra: **9**
Devrin padişahı. || *Osmanlı padişahlarından III. Murad.*

O şāh-ı vaḳt ki ger yüz yıl eyleseler medḥin
Ḳarār-ı ʿacze varurlar şoñında ehl-i kelām

<u>şāh-ı velāyet:</u>

1. **şāh-ı velāyet:**-*üñ*
Gazel 631
Mısra: **1**
Veliler şahı. || *Hz. Ali.*

Yüz sürdüñ āsitānına şāh-ı velāyetüñ
Olsun ḳabūl dergeh-i Ḥaḳda ziyāretüñ

<u>şāhid:</u>

1. **şāhid:**
Gazel 123
Mısra: **6**
Güzel kadın, sevgili; işrette hazır bulunan meclis güzelleri.

ʿAceb mi şāhide ʿaşḳ ehli olsalar rüsvāy
Hevā-yı şāhid u nāmūs u nām ḥıfẓı baʿīd

2. **şāhid:**-*dür*
Gazel 97
Mısra: **12**
Şahit, tanık.

Kemāl-ı ḥüsnile mümtāz-ı ʿālem olduġına
Cemāluña iki şāhiddür ol delāl u o ġunc

3. **şāhid:**-*e*
Kaside 13
Mısra: **60**
Güzel, dilber, sevgili.

Libās-ı faḫr ile nazmumun güzellügi var
Bir özge ḥüsn virür şāhide ṣafā-yı libās

<u>şāhidān-ı bāġ:</u>

1. **şāhidān-ı bāġ:**-*a*
Gazel 708
Mısra: **7**
Bahçenin dilberleri.

Seyre çıḳ ʿarż-ı cemāl it şāhidān-ı bāġa gel
ʿĀrıż-ı zībāña demlerdür giçer üftāde gül

2. **şāhidān-ı bāġ:**-*a*
Gazel 825
Mısra: **3**
Bahçenin güzelleri.

Şāhidān-ı bāġa vaṣf idüp nihāl-i ḳaddüñī
Servi raġbetden ṣalup ḫākile yeksān eylerem

<u>şāhidān-ı çemen:</u>

1. **şāhidān-ı çemen:**-*e*
Kaside 26
Mısra: **17**
Çimenliğin güzelleri.

Şāhidān-ı çemene gerçi nihāyet yoḳdur
Cümleye ġālib olur ḥüsnde ammā gül-i āl

<u>şāhid-i ʿādil:</u>

1. **şāhid-i ʿādil:**-*imüz, -dür*
Tahmis 8
Mısra: **22**
Adaletli sevgili.

Şeref-i nuṭḳile Rūḥī bizüz ehl-i eşyā
Şāhid-i ʿādilimüzdür veleḳad kerremnā

<u>şāhid-i baḫt:</u>

1. **şāhid-i baḫt:**
Gazel 194
Mısra: **5**
Bahtın şahitliği. || *Talihin dönmesi.*

Yine yüz gösterür elbetde bize şāhid-i baḫt
Ki geçüp ḳarşımuza ruḫları āyīne ṭutar

2. **şāhid-i baḫt:**-*ı*
Kaside 19
Mısra: **107**
Baht güzeli. || *(Kişiye) Yar olan baht, rast giden talih.*

Şāhid-i baḫtı ola gül gibi şād u ḫurrem
Muttaṣıl gülşen-i ḳadrinde ese bād-ı bahār

<u>şāhid-i cemāl:</u>

1. **şāhid-i cemāl:**-*ı*
Gazel 1025
Mısra: **2**
Allah'ın güzelliğinin şahidi.

Çekdüm nice riyāżet vü ḳıldum mücāhede
Sen şāhid-i cemālı idince müşāhede

<u>şāhid-i ġayb:</u>

1. **şāhid-i ġayb:**
Gazel 352
Mısra: **5**
Gayp âleminin tanığı.

Şāhid-i ġayb eyledi ʿarż-ı cemāl
Uyḳudan ey bedī-ḫaber uyanı gör

2. **şāhid-i ġayb:**
Gazel 420
Mısra: **8**
Görünmeyen sevgili.

Ḫᵛāb-ı ġafletde olan lāyıḳ-ı dīdār olmaz
Şāhid-i ġayb yüzin dīde-i bīdār görür

şāhid-i gül:

1. **şāhid-i gül:**
Gazel 66
Mısra: **7**
Gül güzeli.

Şāhid-i gül surḫ-rū olsa ʿaceb mi kim müdām
Eksik olmaz ġoncanuñ mīnā-yı sebzinden şarāb

2. **şāhid-i gül:**
Gazel 735
Mısra: **1**
Gül güzeli. || *Güle benzeyen sevgili.*

Bülbüle ʿarż-ı cemāl itdi yine şāhid-i gül
Demidür zemzeme eylerse çemende bülbül

şāhid-i ḥākim:

1. **şāhid-i ḥākim:**
Gazel 307
Mısra: **9**
Hakimin şahidi. || *Hükmeden sevgili.*

Sözüm iṣbāt iderem şāhid-i ḥākim sensin
Ger disem nūr-ı Ḫudā ṣūret-i insānda gezer

şāhid-i ḥāl:

1. **şāhid-i ḥāl:**-*um, -dur*
Gazel 132
Mısra: **6**
(Aşığın içinde bulunduğu) halin şahidi.

Ṣayḳal-ı ʿaşḳuñla pāk itdüm gönül āyīnesin
Şāhid-i ḥālumdur ey gül-çehre egnümde nemed

şāhid-i maḳṣūd:

1. **şāhid-i maḳṣūd:**
Gazel 394
Mısra: **7**
Erişilmek istenen dilber, sevgili.

Nola görsek hemīşe şāhid-i maḳṣūd dīdārın
Bilürsin elde cām-ı mey gibi āyīnemüz vardur

2. **şāhid-i maḳṣūd:**
Gazel 571
Mısra: **5**
Sevgili.

Perdeden çıḳdı şāhid-i maḳṣūd
Vaḳt-i ʿarż-ı liḳādur ey vāʿız

3. **şāhid-i maḳṣūd:**
Gazel 456
Mısra: **7**
Arzu duyulan güzel.

Her kişi seyr idemez şāhid-i maḳṣūd yüzin
Anı biz seyr iderüz kim giceler bīdāruz

4. **şāhid-i maḳṣūd:**
Gazel 755
Mısra: **9**
(İşret meclisinin) Arzu edilen güzeli. || *Saki, sevgili.*

Meclis-i vaḥdet müretteb şāhid-i maḳṣūd rām
Bir dem anuñçün dil-i şūrīdemüz ayıḳ degül

5. **şāhid-i maḳṣūd:**-*uñ, -ı*
Gazel 721
Mısra: **7**
Arzu edilen güzel, sevgili. || *Allah.*

Lāmekān şehrinde iste şāhid-i maḳṣūduñı
Yaʿni dervīş-i fenāfillah iseñ bī-mesken ol

şāhid-i maʾnī:

1. **şāhid-i maʾnī:**
Gazel 476
Mısra: **7**
Mana güzeli.

Şāhid-i maʾnī cemālin dāʾimā seyr eylerüz
Gör ne ṣūret gösterür āyīne-i iḳbālımuz

şāhid-i mey:

1. **şāhid-i mey:**
Gazel 1010
Mısra: **3**
Mey dilberi. || *İşret meclisinde hazır bulunan nedim.*

Şāhid-i mey gibi bir gül-çehreyi sev kim anı
Çekmeden maḥzūẓ olasın sīne-i bī-kīneye

şāhid-i vaḥdet:

1. **şāhid-i vaḥdet:**
Gazel 36
Mısra: **3**
Vahdet tecellisi.

Felekde şāhid-i vaḥdet cemālını görmez
Añа ki perde-i çeşm ola keşret-i eşyā

şāhīn-i çeşm-i yār:

1. **şāhīn-i çeşm-i yār:**
Gazel 315
Mısra: **14**
Sevgilinin şahine benzeyen gözü.

ʿAnkā geçerse her ne ḳadar Rūḥiyā göñül
Şāhīn-i çeşm-i yār ānı aḫir şikār ider

şāhīn-i çeşm:

1. **şāhīn-i çeşm:**-*i, -n, -i*
Gazel 15
Mısra: **13**
Şahin gibi keskin bakışlı göz.

Geldi şāhīn-i çeşmini süzerek
Sevdügüm mest-i ḫᵛābdur gūyā

şāh-levend:

1. **şāh-levend:**-*üñ*
Gazel 618
Mısra: **6**
Boylu poslu, yakışıklı genç kimse, güzeller güzeli.

Kesmez naẓarın cānib-i erbāb-ı vefādan
Hep muʿterifüz semtine ol şāh-levendüñ

şaḥne-i ʿaşḳ:

1. **şaḥne-i ʿaşḳ:**
Gazel 990
Mısra: **7**
Aşk bekçisi.

Şaḥne-i ʿaşḳ itdi rehberlik ḫayāluñ şāhına
Geldi ḳondurdı sarāy dīde-i ḫūn-bārda

şaḥne-i ḥüsn:

1. **şaḥne-i ḥüsn:**
Gazel 358
Mısra: **9**
Güzellik zabıtası.

Şaḥne-i ḥüsn virmesün ruḫṣat-ı ʿişve yoḳsa kim
Yüz bulıcaḳ o ġamzeler rehzen-i şeyḫ u şāb olur

şaḥne-i vīrāne:

1. **şaḥne-i vīrāne:**
Gazel 720
Mısra: **4**
Yıkıntı yer olan dünya zabıtası. || Felek, baht.

Kāyinātuñ ḥāṣılın ṣorma ʿalem çek āhdan
Verdi dihḳānına virsün şaḥne-i vīrāne ol

şāh-rāh:

1. **şāh-rāh:**-*ımuz*
Gazel 499
Mısra: **8**
Ana yol || Selamet yolu.

ʿAşḳ illerinde neyleyelüm yār u rehberi
Şemşīr-i yār gibi ola şāh-rāhımuz

2. **şāh-rāh:**-*uñ, -da*
Gazel 989
Mısra: **6**
Doğru ve açık yol, selamet yolu. || Padişah sevgiliye giden yol.

İrişdür menzil-i maḳṣūda luṭfuñ rehber it bārī
Ẕelīl itme dil-i bī-iḳtidārı şāh-rāhuñda

3. **şāh-rāh:**
Tarih 1
Mısra: **26**
Doğru ve açık yol, selamet yolu.

Giçüp resm-i köhenden eyledi āyin-i nev-peydā
Ṭarīḳ-i ʿadli şāhān-ı cihāna şāh-rāh oldı

şāh-rāh-ı ʿaşḳ:

1. **şāh-rāh-ı ʿaşḳ:**-*da*
Gazel 134
Mısra: **11**
Aşkın yolu.

Ben şāh-rāh-ı ʿaşḳda bir rind-i nev-niyāz
Sen mesned-i cemālda bir şūḫ-ı şeh-levend

şahs:

1. **şāhs:**-*ın*
Gazel 230
Mısra: **4**
Kişi, kimse.

Nevbet deger mi kimseye ḳapuñda ḫidmete
Bir şāhsın ki ḳulluġuñı kāʾināt umar

şāhsār:

1. **şāḫsār:**
Gazel 747
Mısra: **14**
Ağaçlık, koruluk; dal budak.

Ḳatı yüksekden uçar bāz-ı hümā-pervāzdur
Kendüye her şāḫsār üstinde itmez yer göñül

şāh-süvār:

1. **şāh-süvār:**-*uñ*
Gazel 500
Mısra: **10**
Ata pek güzel binen, pek iyi binici. II Sevgili.

Rūḥī süvār-ı ʿarṣa-i ʿaşḳuz egerçi biz
Ammā o şāh-süvāruñ öñinde piyādeyüz

şāhvār:

1. **şāhvār:**-*e*
Gazel 882
Mısra: **10**
Şahlara layık olan iri taneli inci. || Sevgili.

Düşdük meded ayaḳdan raḥm eyleyicek demdür
Ol şāhvāre diñ bir laḥẓa ʿinān çeksün

şāʿirāne:

1. **şāʿirāne:**
Gazel 370
Mısra: **6**
Şair olan kimseye yakışır tarzda, şairce.

O ġonca bir ḳadeh içse açılsa da görsek
Ne şāʿirāne edālar ne ḫoş tekellüm ider

şāʿirān-ı ḥālet-efzā:

1. **şāʿirān-ı ḥālet-efẕā:**
Kaside 36
Mısra: **52**
Coşkunluk veren şairler.

Biñde bir naẓm ehlinün şiʿrinde ḥālet görmezüz
Şāʿirān-ı ḥālet-efẕā cā-be-cā eksilmede

şāʿirān-ı ḳāfiye- sencān:

1. **şāʿirān-ı ḳāfiye- sencān:**
Kaside 39
Mısra: **14**
Kafiye düzen şairler.

Andan geçüp tecessüs-i yārān-ı sābıḳ it
Gör şāʿirān-ı ḳāfiye- sencān ne demdedür

şāʿirān-ı nükte-gūyān:

1. **şāʿirān-ı nükte-gūyān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **90**
Nükteli söz söyleyen şairler.

Ne cāhildür ne ḫardurlar olar kim giçinür şāʿir
Aġız açar yanında şāʿirān-ı nükte-gūyānuñ

şāʿirān-ı nükte-perdāz:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **şāʿirān-ı nükte-perdāz:**-*a*
Kıt'a 29
Mısra: **5**
Nükteli söz söyleyen şairler.

Şāʿirān-ı nükte-perdāza beşāret kim bugün
Geldi bir ḳıymet-şināsı-ı gevher-i dürc-i maḳāl

şāʿirān-ı nükte-sencān:

1. **şāʿirān-ı nükte-sencān:**-*un*
Kaside 38
Mısra: **30**
Nüktenin değerini bilen şairler.

Degüldür lāzım itmek Ḥarfī vaṣfını bilür kendi
Ezelden bendesidür şāʿirān-ı nükte-sencānun

şāʿir-i bülend-eşʿār:

1. **şāʿir-i bülend-eşʿār:**
Gazel 259
Mısra: **14**
Şiirleri yüce ve kıymetli olan şair.

Yaraşur eyleseñ aġyāra Rūḥiyi tercīḥ
Ḳanı anuñ gibi bir şāʿir-i bülend-eşʿār

şāʿir-i kāmil:

1. **şāʿir-i kāmil:**
Kaside 38
Mısra: **11**
İlim ve fazilet bakımından olgunluğa ermiş şair.

Vuḳūʿī gibi az vāḳiʿ olur bir şāʿir-i kāmil
Bugün ḥāmīsidür ṭabʿ-ı suḫan-sāz ile devrānuñ

şāʿir-i laṭīf-suḫan:

1. **şāʿir-i laṭīf-suḫan:**
Kaside 9
Mısra: **29**
Tatlı dilli şair.

Ḳanı anuñ gibi bir şāʿir-i laṭīf-suḫan
Ḳanı anuñ gibi bir feyż-baḫş-ı ehl-i kemāl

şāʿir-i pür-zūr:

1. **şāʿir-i pür-zūr:**
Kaside 38
Mısra: **97**
Güçlü şair.

Benem ol şāʿir-i pür-zūr kim tīġ-ı zebānumdan
Ṣanavber gibi olmış pāre pāre ḳalbi aʿdānuñ

şāʿir-i şāḥib-suḫan:

1. **şāʿir-i şāḥib-suḫan:**
Gazel 376
Mısra: **8**
Söz sahibi şair.

Ḳo siḥri kim hezārān sāḥir-i siḥr-āferīnden bir
Ġazel fenninde māhir şāʿir-i şāḥib-suḫan yegdür

şāʿir-i sāḥir-pīşe:

1. **şāʿir-i sāḥir-pīşe:**
Gazel 949
Mısra: **17**
Büyü yapmayı huy edinmiş şair.

Öyle bir nükte-serā şāʿir-i sāḥir-pīşe
Ḫāk-ı zilletde revā mı yata devrānuñda

şāʿir-i siḥr-āferīn:

1. **şāʿir-i siḥr-āferīn:**
Gazel 292
Mısra: **9**
Büyüleyici şair.

Girmez hemīşe şāʿir-i siḥr-āferīn ele
Ḳo ġafleti ki Rūḥi-i sāḥib-suḫan gider

şāʿirlüg:

1. **şāʿirlüg:**-*i, -n*
Kaside 38
Mısra: **33**
Şair olma durumu, şâiriyet.

İdüp şāʿirlügin iʿlām Rindi-zāde Zühdīnüñ
Niyāzın vāṣıl it ol cürʿa-nūş-ı bezm-i rindānuñ

şākir:

1. **şākir:**
Gazel 383
Mısra: **4**
Şükür ve hamd edici, eden.

Sebeb ḥep ḳıllet-i iẕʿān u ṭabʿ-ı nā-şināsuñdur
Ki şāḳī ola senden ehl u nā-ehlān ola şākir

şāl-ı siyeh:

1. **şāl-ı siyeh:**
Terkib-bend 8
Mısra: **220**
Siyah cübbe.

Ẕātında ki āsār-ı kemāl olmaya ḫardur
Yā şāl-ı siyeh egnine giymiş ya yeşil ṣūf

şāl-pūş:

1. **şāl-pūş:**
Gazel 476
Mısra: **11**
Şala bürünmüş, şal giyen.

Şāl-pūş olmaḳla ṭaʿn itme faḳīre kim senüñ
Aṭlasuñdan yegdür ey ḫᵛāce bu köhne şālımuz

şām:

1. **şām:**-*a*
Gazel 123
Mısra: **4**
Şam şehri.

Muʿaṭṭar eyledi gīsūları cihānı diyü
Getürdi bād-ı ṣabā Şāma yine tāze nüvīd

2. **şām:**
Tarih 15
Mısra: **12**
Akşam.

Ḫurşīd-i evc-i devleti her yerde olsa cilve-ger
Devrinde şāmı ṣubḥ olur anuñ ki ṣubḥı ola şām

3. **şām:**
Gazel 277

Mısra: **9**
Akşam II Karanlık.

Derd-i hicrüñle ṣubḥı şām olana
Ruḫlaruñ şevḳi şemʿ-i şām yeter

4. **şām:**
Gazel 358
Mısra: **6**
Akşam, gece.

Ḥālümi ʿarż idem dirin yāra velī mecāl yoḳ
Ṣubḥ ise mest-i nāzdur şām ise mest-i ḫᵛāb olur

5. **şām:**-*uñ*
Gazel 695
Mısra: **2**
Şam şehri. || *Sevgilinin siyah ayva tüyleri.*

Zīr ü bālāsına baḳ ol ḫaṭ-ı ʿanber-fāmuñ
Cennet altında ya üstinde dimişler Şāmuñ

6. **şām:**
Gazel 815
Mısra: **10**
Akşam. || *Hüzünle dolu zamanlar.*

Zülfin ṭaġıdup seyrimüze mānīʿ olursın
Ey bād-ı ṣabā sensin iden ṣūbḥımuz şām

7. **şām:**
Kaside 6
Mısra: **52**
Akşam. || *Hüzünle dolu zamanlar.*

Benem ki oldı firākuñda her günüm bir yıl
Benemki hicr-i ruḫuñ ṣubḥum eylemişdür şām

8. **şām:**
Gazel 984
Mısra: **6**
Akşam, karanlık. || *Sevgilinin güzelliğinin kaybolduğu zamanlar.*

Gider lābüd ruḫuñdan revnaḳ-ı ḥüsn-i dil-fürūzuñ
Muḳarrerdür ki ṣubḥuñ āḫiri şām olur elbette

şām it-:

1. **şām it-:**-*me, -dü, -m*
Gazel 822
Mısra: **6**
Akşama çevirmek, karartmak.

Şām-ı ḫayrı ṣubḥ idersin şemʿ-i vaṣluñla müdām
Söylesem dirsin ki bir gün ṣubḥuñı şām itmedüm

şām u seḥer:

1. **şām u seḥer:**
Terkib-bend 3
Mısra: **16**
Sabah akşam. || *Devamlı, sürekli.*

Ḥayfdur līk o misḳine ki ẕevḳ eylemeyüp
Geçe evḳātı ġam u miḥnetile şām u seḥer

şāmī:

1. **şāmī:**-*dür*
Gazel 356
Mısra: **8**
Şamlı.

Beñzedürlerse Dımışkī ḳılıca müjgānuñ
ʿAceb olmaz o meh-i sīm-beden şāmīdür

şām-ı dil:

1. **şām-ı dil:**
Gazel 750
Mısra: **10**
Gönlün akşamı. || *Aşığın karanlık ve kötü günlere eriştiği zaman.*

Ṣubḥ u şāmından ṣorarsañ ʿāṣıḳ-ı nālānuñ
Şām-ı vaṣluñ ṣubḥ-ı dildür ṣubḥ-ı hicrüñ şām-ı dil

şām-ı firāḳ:

1. **şām-ı firāḳ:**
Gazel 538
Mısra: **6**
Ayrılık akşamı.

Ḳılmaḳda yār cānımuza cevri bī-ḥisāb
Şām-ı firāḳ uzanmada rūz-ı ḥisāb-veş

şām-ı firḳat:

1. **şām-ı firḳat:**-*da*
Gazel 1102
Mısra: **7**
Ayrılık akşamı.

Şām-ı firḳatda seni öldürse miḥnet ġam yeme
Ey göñül çün bilmedüñ rūz-ı viṣāluñ ḳadrini

şām-ı ġam:

1. **şām-ı ġam:**-*da*
Gazel 646
Mısra: **5**
Gam akşamı.|| *Acı, keder.*

Şām-ı ġamda ṭoldurup ḳanile çeşmüm cāmını
Ṣubḥ-dem ol cāmile defʿ-i ḥumār itsem gerek

2. **şām-ı ġam:**-*un, -da*
Gazel 355
Mısra: **9**
Gam akşamı.

Şām-ı ġamunda ḥālüme aġlar çerāġ-ı bezm
Bilmem şeker mi dökdügi ya ḳanlu yaş mıdur

şām-ı ġarībān:

1. **şām-ı ġarībān:**
Gazel 695
Mısra: **11**
Gurbetteki hazin akşam. || *Şiîler tarafından Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edildiği muharremin onuncu günü akşamına verilen isim.*

Ey göñül şām-ı ġarībān diyü geldüñ Şāma
Giçdi ammā ġam-ı endūhile ṣubḥ u şāmuñ

şām-ı ḫayr:

1. **şām-ı ḫayr:**-*ı*
Gazel 822

Mısra: **5**
Hayır akşamı.

Şām-ı ḫayrı ṣubḥ idersin şemʿ-i vaṣluñla müdām
Söylesem dirsin ki bir gün ṣubḥuñı şām itmedüm

<u>şām-ı ʿīd:</u>

1. **şām-ı ʿīd:**
Gazel 121
Mısra: **2**
Bayram akşamı.

Şāmımuz ṣubḥ oldı döndi āfitāba cām-ı ʿīd
Māḥaṣal bir ḳutlu gün gördük irişdi şām-ı ʿīd

<u>şām-ı siyāh:</u>

1. **şām-ı siyāh:**-*ı, -n*
Gazel 225
Mısra: **12**
Karanlık akşam.

Lemʿa-i mihr-i cemālidür o meh-rūnuñ kim
ʿĀṣıḳuñ şām-ı siyāhın şeb-i mehtāb eyler

<u>şām-ı vaṣl:</u>

1. **şām-ı vaṣl:**-*uñ*
Gazel 750
Mısra: **10**
(Sevgiliye) Kavuşma akşamı.

Ṣubḥ u şāmından ṣorarsañ ʿāṣıḳ-ı nālānuñ
Şām-ı vaṣluñ ṣubḥ-ı dildür ṣubḥ-ı hicrüñ şām-ı dil

<u>şāmil:</u>

1. **şāmil:**
Kaside 20
Mısra: **16**
İçine alan, kaplayan, kapsayan.

Olup cefāsı ʿuṣṣāḳa mahṣūṣ
İḥsānı ola aġyāra şāmil

<u>şān baġla-:</u>

1. **şān baġla-:**-*dı*
Gazel 790
Mısra: **8**
Pek çok insan tarafından duyulmak, şöhreti yayılmak.

Zülfi zencīrine üftādelerin baġlayalı
Özge şān baġladı ol şāh-ı ʿaẓīmü'ş-şānum

<u>şāne:</u>

1. **şāne:**-*y, -e*
Gazel 884
Mısra: **11**
Tarak.

Şāneye ʿuḳde-küşāluḳda degüldür muḥtāc
Bāġda sünbül-i ḫoş-būdaki zülf-i pür-çīn

<u>şānele-:</u>

1. **şānele-:**-*r, -ken*
Gazel 274
Mısra: **9**
Taramak (saç).

Şānelerken saçını üstine bir mū düşmiş
Rūḥiyā ṣanma miyāndur görinen bir mūdur

<u>şān-ı şerīf:</u>

1. **şān-ı şerīf:**-*i, -n, -de*
Kaside 21
Mısra: **45**
Büyüklük, itibar, yücelik.

Ne ḳadar şān-ı şerīfinde gerek vüsʿat kim
Şuʿarā ḳadrine meddāḥ ola dāʿī fużalā

2. **şān-ı şerif:**-*üñ, -de*
Kaside 9
Mısra: **67**
Haysiyet, şan şeref.

Şu deñlü şān-ı şerifüñde var durur ḳudret
Şu deñlü himmete māliksin ey ḫamīde-ḫiṣāl

<u>şarāb:</u>

1. **şarāb:**
Gazel 292
Mısra: **2**
Üzüm veya başka meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki, mey.

Gel bāġa sāḳiyā ki gül ü yāsemen gider
Yaʿnī şarāb ṣun ki cihāna gelen gider

2. **şarāb:**-*ı, -n*
Gazel 952
Mısra: **7**
İçki. II [tas.] İlahî aşk.

Biz ol sāḳī elinden içmişüz ḥikmet şarābın
Ḥaḳīḳat çeşmesine oldı her engüşti bir lüle

3. **şarāb:**
Gazel 1073
Mısra: **2**
Sarhoşluk veren mahut mayi, bâde, mey. || Aşk, aşk şarabı.

Düşeli hevā-yı ʿaşḳa dil u cān yañılmaz oldı
Ne ʿaceb şarāb imiş bu ki içen ayılmaz oldı

<u>şarāb iç-:</u>

1. **şarāb iç-:**-*miş*
Gazel 545
Mısra: **1**
Şarap içmek.

Der-i meyḫāneye dün uġrayup ṣūfī şarāb içmiş
Bu gün miskīni gördüm bīḫūd olmış kendüden geçmiş

<u>şarāb-ālūde:</u>

1. **şarāb-ālūde:**
Gazel 1004
Mısra: **1**
Şaraba bulaşmış.

Leb-i şīrīn ḳaçan olsa şarāb-ālūde
Beñzer ol ġoncaya kim ola gülāb-ālūde

<u>şarāb-ḫāne:</u>

1. **şarāb-ḫāne:**-*de*
Gazel 202
Mısra: **10**
Meyhane.

Der-i refiʿine geç varduġına bāde-fürūş
Şarāb-ḫānede yir virmese saña yiridür

şarāb-ı ʿaşḳ:

1. **şarāb-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 314
Mısra: **1**
Aşk şarabı.

Nūş it şarāb-ı ʿaşḳı mey-i dil-küşā budur
Seyr it ḥabāb-ı sāġarı ʿayn-ı ṣafā budur

şarāb-ı behcet-efzā:

1. **şarāb-ı behcet-efzā:**
Gazel 488
Mısra: **22**
Sevinç artıran şarap.

Alanlar şiʿrimüz keyfiyyetin elden bıraḳmazlar
Şarāb-ı behcet-efzā gibi dāʾim dil-güşāyuz biz

şarāb-ı behcet-efzā:

1. **şarāb-ı behcet-efzā:**-*sı, -y, -la*
Gazel 323
Mısra: **7**
Sevinç arttıran şarap.

Biz ol bezmüñ şarāb-ı behcet-efzāsıyla mestüz kim
Ṣafāda zümre-i ḫuddāmuñ her biri bir Cemdür

şarāb-ı behcet:

1. **şarāb-ı behcet:**-*i*
Gazel 749
Mısra: **7**
Güzellik şarabı. || *Sevinç şarabı.*

Nūş it şarāb-ı behceti sen gül gibi açıl
Ḳan aġlasun ġamuñla ḳo bezm-i belāda dil

şarāb-ı dil-güşā:

1. **şarāb-ı dil-güşā:**-*dan*
Gazel 573
Mısra: **2**
Iç açıcı, gönle ferahlık veren şarap.

Dil eyler rūz-ı vuṣlatda o laʿl-i cān-fezādan ḥaẓẓ
Olur faṣl-ı bahār ey gül şarāb-ı dil-güşādan ḥaẓẓ

şarāb-ı erġavān:

1. **şarāb-ı erġavān:**
Gazel 478
Mısra: **14**
Kırmızı, erguvan renkli şarap.

Ḳoyulsa cām ḫurşīde içilse dest-i ʿİsīden
Ṣafā-yı laʿl-i dildārı şarāb-ı erġavān virmez

şarāb-ı ġaflet:

1. **şarāb-ı ġaflet:**-*ile*
Kaside 13
Mısra: **12**
Gaflet şarabı. || *Hak'tan habersizlik, kalbin Hak'tan gafil olması.*

Ṣafā-yı cezbe-i ʿaşḳile ġayr ola bīdār
Şarāb-ı ġafletile ḥāṣıl ola sende nüʿās

şarāb-ı ġālibāne:

1. **şarāb-ı ġālibāne:**-*dür*
Gazel 602
Mısra: **9**
Güçlü şarap.

Rūḥiye söyleden sözi şarāb-ı ġālibānedür
Āb-ı ḥāyāt içenlerüñ buncılayın edāsı yoḳ

şarāb-ı ġam-zedā:

1. **şarāb-ı ġam-zedā:**
Gazel 4
Mısra: **10**
Gam gideren şarap.

ʿIyş eyle ey dil rūzgār el virdi çünkim ʿişrete
Dilden ġubār-ı ġuṣṣayı silsün şarāb-ı ġam-zedā

şarāb-ı gül-fām:

1. **şarāb-ı gül-fām:**
Gazel 814
Mısra: **6**
Gül renkli, kırmızı şarap.

Gördi sāḳī ki tereddüd çekerin iftārda
Ṣundı bir cām baña ṭolu şarāb-ı gül-fām

şarāb-ı gül-reng:

1. **şarāb-ı gül-reng:**
Gazel 627
Mısra: **4**
Gül renkli, kırmızı şarap.

ʿĀḳıbet dönse gerek berk-i ḥazāna yüzimüz
Bir iki gün içelüm bāri şarāb-ı gül-reng

şarāb-ı ḫoş-güvār:

1. **şarāb-ı ḫoş-güvār:**
Gazel 987
Mısra: **2**
Lezzetli şarap.

Ḳo mescid fikrini vaḳti degül ṣūfī ne var anda
Yüri meyḫāneye kim var şarāb-ı ḫoş-güvār anda

şarāb-ı ʿişret:

1. **şarāb-ı ʿişret:**
Gazel 497
Mısra: **8**
İçkili eğlence şarabı.

Ḳanlar yutarsa reşkden aʿdā ʿaceb degül
Pürdür şarāb-ı ʿişret ile elde cāmımuz

2. **şarāb-ı ʿişret:**-*ile*
Kaside 14
Mısra: **7**
İşret şarabı.

Şarāb-ı ʿişretile şöyle mestdür nergis
Başın aşaġa bıraḳmış gören ṣanur ki uyur

şarāb-ı ʿıyş:

1. **şarāb-ı ʿıyş:**-*ı*
Gazel 575
Mısra: **3**
İçki sofrasının şarabı.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Şu bezmüñ ger şarāb-ı ʿıyşı maḫṣūṣ ola nādāna
ʿAceb mi meşreb-i dānā ki itmezlerse andan ḥaẕẕ

şarāb-ı kevser:

1. **şarāb-ı kevşer:**-*i*
Gazel 861
Mısra: **7**
Kevser şarabı.

Şarāb-ı kevşeri yād itmesün çoḳ vaʿẕ idüp şūfī
Getürsün bezm-i ʿaşḳa kim nesi var ise ḥāżırdan

şarāb-ı köhen:

1. **şarāb-ı köhen:**
Gazel 254
Mısra: **8**
Yıllanmış şarap.

Bir derde daḫi uġradı gönlüm yeñi başdan
Def itmege bu derdi şarāb-ı köhen ister

şarāb-ı laʿl-fām:

1. **şarāb-ı laʿl-fām:**-*uñ*
Gazel 14
Mısra: **10**
Lal renkli, kırmızı şarap.

Lebüñ esrārına ḳandil giçer Rūḥī ḳuluñ ammā
Şarāb-ı laʿl-fāmuñ biz daḫi mestānıyuz cānā

şarāb-ı merg:

1. **şarāb-ı merg:**-*ile*
Gazel 6
Mısra: **5**
Ölüm şarabı.

Ecel cāmın şarāb-ı mergile her gün ṣunar ḫalḳa
Ṣadā-yı āhile bir naʿra-i mestānedür dünyā

şarāb-ı mihr:

1. **şarāb-ı mihr:**-*üñ, -ile*
Kaside 25
Mısra: **64**
(Sevgilinin) Aşkının şarabı.

Hemīşe lāle gibi surḫ-rūdur ol kim ola
Şarāb-ı mihrüñile cām-ı ḳalbi mālāmāl

şarāb-ı müdām:

1. **şarāb-ı müdām:**-*dan*
Terkib-bend 9
Mısra: **58**
Devamlı içilen şarap.

Mey içme ṣunsalar saña zerrīne cāmdan
Meclisde ḳıl mülāḥaẓa şarāb-ı müdāmdan

şarāb-ı nāb:

1. **şarāb-ı nāb:**
Gazel 103
Mısra: **4**
Halis, saf şarap.

İrdi bahār faṣlı bu faṣl-ı laṭīfde
Ḫoşdur şarāb-ı nāb ḫuṣūṣā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

2. **şarāb-ı nāb:**-*ı, -n*
Gazel 349
Mısra: **6**
Saf şarap. || Aşk.

Kevşeri añma ibn-i vaḳtuz biz
Bize deyrüñ şarāb-ı nābın vir

şarāb-ı nāb-veş:

1. **şarāb-ı nāb-veş:**
Gazel 543
Mısra: **10**
Saf şarap misali.

Rūḥiyi öldürdi ġam bīçāre geçdi kendüden
ʿAḳlın aldı teşne-i laʿlüñ şarāb-ı nāb-veş

şarāb-ı neşve-i dünyā:

1. **şarāb-ı neşve-i dünyā:**
Gazel 168
Mısra: **14**
Dünya zevklerinin şarabı. || Gelip geçici mutluluklar.

Rūḥī şarāb-ı ʿaşḳdadur neşve-i beḳā
Yoḳsa şarāb-ı neşve-i dünyā gelür geçer

şarāb-ı rūḥ-perver:

1. **şarāb-ı rūḥ-perver:**
Gazel 323
Mısra: **4**
Ruha kuvvet veren şarap.

Ṣafāmuz var ġam-ı devrāndan aṣlā bākımuz yoḳdur
Biḥamdillah şarāb-ı rūḥ-perver dāfiʿ-i ġamdur

şarāb-ı surḫ:

1. **şarāb-ı surḫ:**
Gazel 111
Mısra: **1**
Kırmızı şarap.

Baġrum yeter kebāb u sirişküm şarāb-ı surḫ
Sāḳī baña ne bāde gerek ne kebāb-ı surḫ

şarāb-ı vaṣl:

1. **şarāb-ı vaṣl:**-*uñ, -ı*
Müseddes 3
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Kavuşma şarabı.

Var ümīdüm kim şarāb-ı vaṣluñı nūş eyleyem
Mest olup endīşe-i dehri ferāmūş eyleyem

şarāb-ı zerk:

1. **şarāb-ı zerk:**
Kaside 14
Mısra: **26**
Riya şarabı.

Mey-i ṣabūḥdan iç kim biraz gözüñ açıla
Şarāb-ı zerk seni nice bir ide maḫmūr

şarāb-ı zevk:

1. **şarāb-ı zevḳ:**
Gazel 623
Mısra: **1**
Zevk şarabı.

Şarāb-ı zevḳ u nuḳl-ı ʿişretinden ʿālemüñ geçdük
Ne ḳayd olsun ġamuñ çekmek ṭutalum kim yedük içdük

şarāb-veş:

1. **şarāb-veş:**
Gazel 538
Mısra: **12**
Şarap misali.

Rencīde olma vaṣluñ eger eylesem ṭaleb
Lā-yaʿḳıl eyledi beni hicrüñ şarāb-veş

şāri-i şerʿ-i ḳavīm:

1. **şāri-i şerʿ-i ḳavīm:**
Kaside 2
Mısra: **31**
Kavmin kanun koyucusu. || Hz. Muhammed.

Mālik-i mülk-i ʿazim şāri-i şerʿ-i ḳavīm
Merd-i reh-i müstaḳīm ṣalli ve sellim ʿaleyh

şarḳ:

1. **şarḳ:**-*dan*
Kaside 34
Mısra: **51**
Doğu.

Şarḳdan ta ġarba ḳādirdür nigehbān olmaġa
Şöyle bīdār eylemiş baḫtın Ḫudā-yı lāyenam

2. **şarḳ:**-*a*
Gazel 743
Mısra: **9**
Doğu. || Anadolu'nun doğusu.

ʿAceb mi ẕerrece ger şarḳa olmasa meylüm
Diyār-ı Rūmda bir āfitāba düşdi göñül

şarḳī:

1. **şarḳi:**
Gazel 429
Mısra: **9**
Şarka mensup ve müteallik.

Ṣāf-ṭabʿuz nola ger şarḳi isek ey Rūḥī
Peyrev-i nükte-güẕerān-ı diyār-ı Rūmuz

şarṭ:

1. **şarṭ:**-*ı*
Gazel 778
Mısra: **11**
Olması başka durumların gerçekleşmesini gerektiren şey, koşul.

Şarṭı insāniyyetüñ terk-i şarāb-ı nāb ise
Terk idersem ben şarāb-ı nābı insān olmayam

şarṭ ol-:

1. **şarṭ ol-:**-*ur*
Gazel 856
Mısra: **7**
Gerekmek, kaçınılmaz bir durum almak.

Her yıl dıraḫt-ı gül gibi abdāla şarṭ olur
Gül-rīz ola cerāḥat-ı ʿāşūrdan beden

şarṭ-ı ḥüsn:

1. **şarṭ-ı ḥüsn:**
Gazel 382
Mısra: **7**
Güzelliğin şartı, gereği.

Ayaġuñ öpmede bī-iḫtiyāruz şarṭ-ı ḥüsn odur
Ki bizden vāḳiʿ olsa cürm senden ʿafv ola şādır

şarṭ-ı mürüvvet:

1. **şarṭ-ı mürüvvet:**
Gazel 248
Mısra: **8**
İnsanlığın, lütufkarlığın gereği.

Bir benüm gibi esīrüñ ola raḥm itmeyesin
Ey şeh-i mülk-i vefā şarṭ-ı mürüvvet bu mıdur

2. **şarṭ-ı mürüvvet:**
Gazel 788
Mısra: **3**
Mürüvvetin şartı. || İnsanî ve erdemli olmanın gereği.

Ey cevr-pīşe şarṭ-ı mürüvvetdegül bu kim
Sen ġayra rūḥ-baḫş olasın ben helāk olam

şarṭ-ı vefā:

1. **şarṭ-ı vefā:**-*da*
Gazel 82
Mısra: **6**
Vefa için gerekli olan şartlar.

Kūşe-gīr olsam cihān mülkinde ʿayb itmeñ beni
Bulmadum şarṭ-ı vefāda ḳavl-ı yārānı dürüst

şaʿşaʿa:

1. **şaʿşaʿa:**-*dan*
Gazel 525
Mısra: **7**
Parlaklık.

Altun tel alup şaʿşaʿadan mihr ele olmış
Ezhāra ḳabā dikmege bir şāniʿ-i zerdüz

2. **şaʿşaʿa:**
Gazel 1094
Mısra: **1**
Parıltı, parlaklık.

Ṣaʿşaʿa şanma ki ol māh-veşüñ iki ḳaşı
Gezme kūyumda diyü oḳa ṭutupdur güneşi

şaʿşaʿa-i ruḫsār:

1. **şaʿşaʿa-i ruḫsār:**-*ı*
Gazel 1014
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Yüzünün parlaklığı.

Yaḳmaduḳ dil ḳomadı şaʿşaʿa-i ruḫsārı
Bu sirāyet nedür ol mihr-i dıraḫşānumda

şāyeste-i ʿālī-maḳām:

1. **şāyeste-i ʿālī-maḳām:**
Tarih 15
Mısra: **18**
Yüce makamlara layık (kimse).

Ve'l-ḥaṣıl ol vālā-himem ser-defter-i ehl-i ḳalem
Ser-ḫayl-i erbāb-ı kerem şāyeste-i ʿālī-maḳām

şāyiʿ ol-:

1. **şāyiʿ ol-:**-*ma, -y, -a*
Gazel 579
Mısra: **4**
Herkes tarafından duyulmak, her tarafa yayılıp herkesçe bilinir duruma gelmek.

Ḳapuñdan ḳāniʿ olmaz günde biñ kez geçmege göñlüm
Nice bu bābda rāz-ı derūnum olmaya şāyiʿ

şāyib:

1. **şāyib:**
Kaside 33
Mısra: **50**
Saçı sakalı ağarmış, ihtiyar kimse.

Sözümle nice bir ola il sözi kim
Olurlar mı ḳuvvetde bir şāb u şāyib

seb:

1. **şeb:**
Gazel 41
Mısra: **11**
Gece.

Şeb ise tīre vü ol şemʿ ise yoḳ meclisde
Demidür ḳıl meded ey ṭāliʿ-i fīrūz baña

2. **şeb:**
Kaside 20
Mısra: **89**
Akşam, gece.

Nite ki her şeb evc-i felekde
Yer yer kevākib yaḳa meşāʾil

şeb u rūz:

1. **şeb u rūz:**
Gazel 41
Mısra: **13**
Gece ve gündüz.

Çünki nevrūzda Rūḥī bir olurmış şeb u rūz
Olsa yeksān nola miḥnetde şeb u rūz baña

2. **şeb u rūz:**
Kaside 40
Mısra: **55**
Gece ve gündüz. || *Devamlı.*

Lüle-i gülgünuñ icrāsı elinde şeb u rūz
Çeşme-i luṭf u kerem kātib-i dīvān eyüdür

şebāb:

1. **şebāb:**
Gazel 58
Mısra: **10**
Gençlik, tazelik, civanlık.

Ṭayanup şābluġa eyleme ʿālemde ġurūr
Ne şebāb ey dil-i şūrīde ḳalur bunda ne şeyb

şeb-ārā:

1. **şeb-ārā:**-*luḳ, -da*
Gazel 170
Mısra: **15**
Geceyi süsleyen.

Şeb-ārāluḳda gögsin māh germezdi eger bilse
Cihānı ḥüsnile ārālamış zībā cemāluñ var

şebbū:

1. **şebbū:**-*dur*
Gazel 702
Mısra: **2**
Geceleri güzel kokan bitki, şebboy çiçeği.

Yā semendür ḫaddi yā gül ikiden ḫālī degül
Zülfi şebbūdur yā sünbül ikiden ḫālī degül

şeb-çerāġ:

1. **şeb-çerāġ:**-*ı, -dur*
Gazel 71
Mısra: **7**
Gece parlayan kıymetli taş.

Bu ḳaṣr-ı lāciverdüñ şeb-çerāġıdur meh-i tābān
Olur eṭrāfına zerrīn-beden pervāneler kevkeb

şeb-çerāġ-ı baḫr-ı ʿaşḳ-ı yār:

1. **şeb-çerāġ-ı baḫr-ı ʿaşḳ-ı yār:**-*dur*
Gazel 766
Mısra: **1**
Sevgilinin aşk denizinde parlayan taş. || *Bektâşî tekkelerinde her köşesi bir imamın sembolü kabul edilen on iki köşeli kandil.*

Göñülde şeb-çerāġ-ı baḫr-ı ʿaşḳ-ı yārdur dāġum
Belā kānında laʿl-i āteşīn-ruḫsārdur dāġum

şeb-çerāġ-ı māh:

1. **şeb-çerāġ-ı māh:**
Kaside 5
Mısra: **59**
Gece parlayan taşa benzeyen ay. || *Bektâşî tekkelerinde her köşesi bir imamın sembolü kabul edilen on iki köşeli kandil.*

Tā kim cihānda şevḳ vire şeb-çerāġ-ı māh

şebgūn:

1. **şebgūn:**
Gazel 1034
Mısra: **10**
Gece rengi, kara.

Yazdı şu ḳadar derd-i dilin nāmede Rūḥī
Kim mıḥberede līḳa-i şebgūn ṣıḳıldı

şeb-gūn:

1. **şeb-gūn:**
Gazel 346
Mısra: **6**
Gece rengi, siyah, kara. || *Karanlık.*

Ḳaşlaruñla olalı çeşmüñ cefāda müttefiḳ
Kūşe kūşe ḫayl-gāh-ı ḫᵛābda şeb-gūn olur

şeb-i deycūr:

1. **şeb-i deycūr:**
Kaside 14
Mısra: **80**
Karanlık gece.

Bu yedi kalʿayı dizdi sipihr anuñ içün
Ki her birin yaḳa bezmüñde bir şeb-i deycūr

şeb-i firāḳ:

1. **şeb-i firāḳ:**-*da*
Gazel 1074
Mısra: **6**
(Sevgiliden) Ayrılık gecesi.

Hep gitdi cān u dil demi olsun sirişkümüñ
Benden şeb-i firāḳda bir dem kesilmedi

şeb-i firḳat:

1. **şeb-i firḳat:**-*da*
Gazel 718
Mısra: **1**
Ayrılık gecesi. || *Sevgiliden ayrı kalınan geceler.*

Şeb-i firḳatda ey dil leblerin yād eyleyüp ḳan ol
Demüñdür sen daḥi ey dīde-i ġam-dīde giryān ol

şeb-i ġam:

1. **şeb-i ġam:**
Gazel 308
Mısra: **5**
Gam ve keder gecesi.

Şeb-i ġam künc-i miḥnetde riyāżet çekmeyen ey dil
İrişmez sırrına gīsū-yı yāruñ ḳıl ḳadar dirler

şeb-i hicr:

1. **şeb-i hicr:**-*de*
Gazel 773
Mısra: **8**
Ayrılık gecesi.

Yanduran çoḳ beni meydan-ı maḥabbetde velī
Yoḳ şeb-i hicrde bir şemʿden artıḳ yanarum

şeb-i isrā:

1. **şeb-i isrā:**-*da*
Gazel 644
Mısra: **16**
İsra gecesi. || *Hz. Muhammed'in mîrâca çıktığı gece.*

Ben o çeşmüñ Rūḥiyā ḥayrānıyın kim açılup
Gördi bir ṣūret şeb-i isrāda gözler görmedük

şeb-i ḳadr:

1. **şeb-i ḳadr:**-*a*
Gazel 955
Mısra: **9**
Kadir gecesi. || *İtibar ve değere erişme gecesi.*

Şeb-i ḳadra irişmek isteyen ʿālemde ey ṣūfī
Taḳayyüd ḳılmadan ḳaçmaz o zülf-i ʿanber-āsāya

şeb-i mehtāb:

1. **şeb-i mehtāb:**
Gazel 225
Mısra: **12**
Dolunaylı gece.

Lemʿa-i mihr-i cemālidür o meh-rūnuñ kim
ʿĀṣıḳuñ şām-ı siyāhın şeb-i mehtāb eyler

şeb-i merām:

1. **şeb-i merām:**
Gazel 697
Mısra: **3**
Niyet ve maksat gecesi.

Ṣubḥ-ı ümīde oldı mübeddel şeb-i merām
Ṭoġdı güni zamānede ehl-i belāġatuñ

şeb-i sūr:

1. **şeb-i sūr:**-*da*
Kaside 31
Mısra: **66**
Düğün gecesi.

Zamāne bu nüh ḳalʿayı ṣaḳlamışdur
Şeb-i sūrda yaḳmaḳ ister anı hem

şeb-i tār:

1. **şeb-i tār:**
Gazel 282
Mısra: **8**
Karanlık gece. || *Sevgilinin saçları.*

Olmayan zülf ü ruḫı sırrına vāḳıf ne bilür
Rūz-ı rūşen nedür ey ḫᵛāce şeb-i tār nedür

2. **şeb-i tār:**
Gazel 401
Mısra: **5**
Karanlık gece.

Şeb-i tār içre gele meclise ol dilber-i şūḫ
Gūyiyā ebr içinde meh-i enver görinür

şebīh ol-:

1. **şebīh ol-:**-*ur*, -*sın*
Gazel 626
Mısra: **11**
Benzemek.

Ey çemen neyle olursın ḫaṭ-ı dildāra şebīh
Ne ṣafā var ola pejmürde kiyāhuñda senüñ

şebnem:

1. **şebnem:**
Gazel 161
Mısra: **2**
Gece yağan rutubet, çiy.

Eşk-i çeşmümle yār ḫurremdür
Meger ol tāze gül bu şebnemdür

şebnem-vār:

1. **şebnem-vār:**
Gazel 939
Mısra: **9**
Çiy gibi.

Ḫākdan refʿ idüp erbāb-ı dili şebnem-vār
Gül gibi vāli-i ḫurşīd-livā geldi yine

şeb-tā-seḥer:

1. **şeb-tā-seḥer:**
Gazel 26
Mısra: **10**
Akşamdan sabaha kadar.

Olupsın ṣadr-ı meclis büʾl-heveslerle çekersin mey
Dil-i şeydā ṭolanur kūyuñı şeb-tā-seḥer tenhā

şecāʿat:

1. **şecāʿat:**
Kaside 8
Mısra: **36**
Cesaret, yiğitlik.

Budur maḳṣūd kim anuñ görince cürʿetin bir bir
Şecāʿat regleri debreşdi aʿzāsında merdānuñ

2. **şecāʿat:**-*i, -n, -i*
Kaside 24
Mısra: **39**
Yiğitlik, yüreklilik, cesaret.

Görüp şecāʿatini pādişāh-ı Cem-ḥaşmet
Revāne eyledi Baġdād ḥıfẓına ḥālā

<u>şecāʿat pīşesi:</u>

1. **şecāʿat pīşesi:**-*n, -üñ*
Tarih 7
Mısra: **43**
Kahramanlık mesleği.

Ger şecāʿat pīşesinüñ olmasan şīr-i neri
Ey Ḥasan-sīret saña gökden ʿAlī inmezdi nām

2. **şecāʿat pīşesi:**-*n, -üñ*
Tarih 18
Mısra: **3**
Yiğitliği huy edinmiş kimse.

Olup ḫaşm ol şecāʿat pīşesinüñ nerre-şīriyle
Ḳral-ı seg belāsın ister idi ʿāḳibet buldı

<u>şecāʿat ü kerem-i ḥaydar:</u>

1. **şecāʿat ü kerem-i ḥaydar:**
Kaside 9
Mısra: **26**
Hz. Ali'nin cömertlik ve yiğitliği.

O kim virilmiş ezelden vücūd-ı eşrefine
Şecāʿat ü kerem-i Ḥaydar u kemāl-i Kemāl

<u>şecer:</u>

1. **şecer:**-*de*
Gazel 568
Mısra: **3**
Ağaç, dıraht.

Yapraḳ degül şecerde getürdi nesīm-i ṣūbḥ
Murġān-ı bāġa şāhid-i gülden hezār ḫāṭ

<u>şecer-i rıfʿat:</u>

1. **şecer-i rıfʿat:**-*a*
Kaside 41
Mısra: **2**
Yücelik ağacı.

Nice bir bār-ı taʿalluḳda ola çeşm-i emel
Nice bir girye ki irmez şecer-i rıfʿata el

<u>şecīʿ-şīr:</u>

1. **şecīʿ-şīr:**-*den*
Kaside 16
Mısra: **29**
Cesur kaplan. || Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).

Ol şecīʿ-şīrden kim eylese āheng-i rezm
Rüstem-i destān olursa ḫaşm olur yanında lāl

<u>şefāʿat iltimās eyle-:</u>

1. **şefāʿat iltimās eyle-:**-*r, -ler*
Gazel 54
Mısra: **8**
Şefaat için iltimas istemek.

Şöyle luṭfuñ bī-nihāyetdür ki rūz-ı ḥaşrda
Senden eylerler şefāʿat iltimās ehl-i ʿaẕāb

<u>şefīʿ ol-:</u>

1. **şefīʿ ol-:**-*maz, -san*
Gazel 54
Mısra: **14**
Şefaatçi olmak.

Yā Resūlallah nolur aḥvāli Rūḥī mücrimüñ
Sen şefīʿ olmazsan bīçāreye rūz-ı ḥesāb

<u>şefīḳ:</u>

1. **şefīḳ:**-*ī*
Terkib-bend 6
Mısra: **58**
Şefkatli, merhamet ve sevgisi bol (kimse), müşfik.

Dāʿim revān-ı pākına cennet maḳām olup
Luṭf-ı Ḫudā refīḳ u şefīḳi ola müdām

<u>şefḳat:</u>

1. **şefḳat:**-*üñ*
Gazel 1027
Mısra: **3**
Acıma, merhamet etme.

Şefḳatuñ yoḳ mıdur inṣāf ḳanı ey ẓālim
Daḥi raḥm eylemez misin bu dil-i nā-şāda

2. **şefḳat:**-*ı*
Gazel 128
Mısra: **10**
Koruma, acıma ve esirgeme duygusu ile karışık olan sevgi.

Söz añlar ḥāl-i dilden bā-ḫaber ḫoş-ḫūy u ḫoş-manẓar
Maḥabbet ehline iḥsānı bī-ʿadd şefḳatı bī-ḥad

<u>şefḳat eyle-:</u>

1. **şefḳat eyle:**
Gazel 1107
Mısra: **2**
Merhamet etmek, acımak.

Yer yer ayaġum elümdedür derd u ġam eli
Sen şefḳat eyle ḫāluma yā Murtażā ʿAli

<u>şefḳat kıl-:</u>

1. **şefḳat ḳıl:**
Terkib-bend 7
Mısra: **73**
Korumak, esirgemek.

Yā İlāhi sen aña şefḳat ḳıl
Meskenin gülsitān-ı cennet ḳıl

<u>şefḳat-i ʿarż u semā:</u>

1. **şefḳat-i ʿarż u semā:**
Kaside 36

Mısra: **36**
Yerin ve göğün şefkati.

Āb-ı raḥmet gökden inmez yer yüzi gülmez iken
Ḫalḳa gūyā şefḳat-i ʿarż u semā eksilmede

şeftālu:

1. **şeftalu:**
Gazel 1
Mısra: **5**
Şeftali ‖ Öpücük.

Virmege bāġ-ı ruḫuñdan bir iki şeftalu
Cān ḳoruz bizden eger istese ol yār girev

2. **şeftalu:**
Gazel 902
Mısra: **5**
Şeftali. II Sevgilinin şeftaliye benzetilen dudağı, öpücük.

Virmege bāġ-ı ruḫuñdan bir iki şeftalu
Cān ḳoruz bizden eger istese ol yār girev

şeh:

1. **şeh:**
Gazel 10
Mısra: **1**
Sultan, padişah II Sevgili.

Dāġ-ı hünīnler degül sīnemde ey şeh cā-be-cā
Bir avuç altun bulup ḳoynuma ḳoydum ben gedā

2. **şeh:**
Kaside 6
Mısra: **8**
Hükümdar, padişah. ‖ Osmanlı padişahlarından III. Murad.

ʿİnāyet ü keremi bī-ḳıyās u bī-ḥaddür
O şeh ki luṭfınadur ḫalḳuñ iḫtiyācı tamām

şehādet:

1. **şehādet:**-*le*
Gazel 429
Mısra: **8**
Şehit olma, şehitlik.

Ḳaçmazuz olmadan ey meh ġam-ı ʿaşḳuñla helāk
O şehādetle gidersek bilürüz maḥrūmuz

şehādet cāmın iç-:

1. **şehādet cāmın iç-:**-*di*
Tarih 89
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Allah yolunda canını feda etmenin manevî zevkini tatmak, hak yolunda şehit olmak.

O ḫod içdi şehādet cāmın ammā vāy ḥāline
O mażlūma bu ẓulmi eyleyen bī-dīn ü īmānuñ

şehbāz:

1. **şehbāz:**-*ı*
Gazel 398
Mısra: **4**
İri ve beyaz bir doğan cinsi.

Meyl idüp her kim ki reftāra tenezzül eylemez
Göñlimüz şehbāzı şimdi evc-i istiġnādadur

2. **şehbāz:**-*dur*
Gazel 359
Mısra: **12**
Doğan kuşu. II Avcı.

Çengel-i mıḫleble eyler bāzlar murġānı ṣayd
Çeşmüñ ol şehbāzdur kim cānı hep mıḫleb ṭutar

3. **şehbāz:**
Gazel 769
Mısra: **4**
Gözleri keskin alıcı kuş. II Sevgili.

Çeşmi bir āhūdur ammā ṣayd-gāh-ı ʿaşḳda
Eylemişdür nice şehbāz hümā-pervāzı rām

4. **şehbāz:**-*ı, -dur*
Gazel 304
Mısra: **8**
Doğan kuşu. II Avcı (göz bağlamında).

Murġ-ı cānın muttaṣıl ʿāşıḳlaruñ eyler şikār
Çeşm-i sūz-engīzi ol ṣayd-efgenüñ şehbāzıdur

5. **şehbāz:**
Gazel 988
Mısra: **5**
İri ve beyaz bir doğan cinsi // Sevgilinin gözleri.

ṣalup cān murġına şehbāz çeşm-i fitne-engīzüñ
O ṣayd-efgen bugün çıḳdı şikār itdi emīrāne

şehbāz-ı çeşm-i yār:

1. **şehbāz-ı çeşm-i yār:**
Gazel 464
Mısra: **4**
Sevgilinin şahin gözleri.

Ne deñlü evc-i istiġnāda pervāzı bülend ise
Alur cān murġını şehbāz-ı çeşm-i yār amān virmez

şehbāz-ı himmet:

1. **şehbāz-ı himmet:**-*üñ*
Gazel 641
Mısra: **9**
Lütuf ve yardım doğanı.

Ġazāl-āsā olursam şehbāz-ı himmetüñ ṣaydı
ʿAceb ṣanma beni bend eylemişdür dām-ı iḥsānuñ

şehbāz-ı hümā-pervāz-ı ʿanḳā-ṣavlet:

1. **şehbāz-ı hümā-pervāz-ı ʿanḳā-ṣavlet:**-*i*
Gazel 1021
Mısra: **13**
Anka gibi hücum eden, hüma gibi uçan doğan kuşu.

Öyle şehbāz-ı hümā-pervāz-ı ʿanḳā-ṣavleti
Ṣaldı çarḫ-ı pür-ḥiyel zāġ u zaġan çengālına

şehbāz-ı ḳadr-i üsküf:

1. **şehbāz-ı ḳadr-i üsküf:**-*i, -dür-idür*
Gazel 706
Mısra: **17**
Kıymet doğanının başlığı.

Şehbāz-ı ḳadr-i üsküfidür hāle kim felek
Dökmiş ḳamerden üstine bir yādigār gül

<u>şehbāz-ı ḳadr:</u>

1. **şehbāz-ı ḳadr:**-*uñ*
Gazel 888
Mısra: **7**
İtibar ve şeref doğanı.

Şehbāz-ı ḳadruñ ursun evc-i şerefde pervāz
Murġ-ı hümā-yı devlet ednā şikāruñ olsun

<u>şehbāz-ı şayd-efken:</u>

1. **şehbāz-ı şayd-efken:**
Kaside 7
Mısra: **55**
Avını yere seren doğan kuşu. || *Osman Paşa.*

Çıḳup dām-ı ʿanādan yine ol şehbāz-ı şayd-efken
Şikār itsün şalınsun evc-i aʿlāsında dünyānuñ

<u>şehbāz-ı ṭabʿ:</u>

1. **şehbāz-ı ṭabʿ:**-*ı*
Gazel 905
Mısra: **18**
(Rûhî'nin) Doğana benzeyen ahlakı, huyu.

Rūḥīnüñ oldı cilve-gehi ṣāyd-gāh-ı naẓm
Şehbāz-ı ṭabʿı dem-be-dem eyler şikār-ı nev

<u>şehd:</u>

1. **şehd:**-*i, -n, -e*
Gazel 1078
Mısra: **7**
Bal.

Aldanup lezzetine şehdine el urma ṣaḳın
Cehd ḳıl üstüñe ḳondurmayasın her megesi

<u>şehd ü şeker-i kān:</u>

1. **şehd ü şeker-i kān:**
Kaside 37
Mısra: **82**
Bal ve şeker kaynağı.

Cān-i şīrīn gibi Ḥalvācı Muḥammed Aġa
Ṭatlu söyler mi o şehd ü şeker-i kān nicedür

<u>şehd-i muṣaffa:</u>

1. **şehd-i muṣaffa:**
Kaside 20
Mısra: **11**
Saf ve temiz bal.

Dildār cevri şehd-i muṣaffa
Aġyār ḳahrı zehr-i helāhil

2. **şehd-i muṣaffā:**-*y, -a*
Gazel 336
Mısra: **1**
Arıtılmış bal.

Lebüñ emsem dime bu şehd-i muṣaffāya deger
Azdur dirsem eger ḳaṭresi biñ cāna deger

<u>şehd-i ṣafā-bahş:</u>

1. **şehd-i ṣafā-baḫş:**
Gazel 638
Mısra: **4**
Lezzet veren bal. || *Sevgili, sevgilinin dudakları.*

Ḳand-i laʿliyle mükerrer nice bir baḫş idesin
Olsun ey şehd-i ṣafā-baḫş senüñ de dāduñ

<u>şehd-i şāfī:</u>

1. **şehd-i şāfī:**-*dür*
Gazel 647
Mısra: **5**
Halis bal.

Viṣāluñ şehd-i ṣāfīdür müyesser ola aḥbāba
Firāḳuñ zehr-i ḳātildür naṣībi olsun aʿdānuñ

<u>şehenşāh:</u>

1. **şehenşāh:**
Gazel 715
Mısra: **1**
En büyük padişah, şah, padişahlar padişahı, şahlar şahı.

Ne gedā ile muḳayyed ne şehenşāh ol
ʿĀlem-i vaḥdete var ey göñül Allah ile ol

<u>şeh-i ʿādil:</u>

1. **şeh-i ʿādil:**
Tarih 17
Mısra: **1**
Adaletli padişah.

Şeh-i ṣāḥib-ḫıred Sulṭān Muḥammed ol şeh-i ʿādil
Ki ḳılmışdur aña ʿayn-ı ʿināyetle naẓar Allah

<u>şeh-i ʿālem-gīr:</u>

1. **şeh-i ʿālem-gīr:**-*üñ*
Tarih 5
Mısra: **7**
Dünyayı tutan padişah.

Emr-i ʿālīsi ile ol şeh-i ʿālem-gīrüñ
Ki çeker dest-i ḳażā ḥükmine dāyim ṭuġra

<u>şeh-i ʿālem:</u>

1. **şeh-i ʿālem:**-*sin*
Kaside 6
Mısra: **29**
Âlemin padişahı. || *Osmanlı padişahlarından III. Murad.*

Eyā bülend-naẓar sen o şeh-i ʿālemsin
Ki devr-i ʿadlüñile iftiḫār ider eyyām

<u>şeh-i ʿālī-cenāb:</u>

1. **şeh-i ʿālī-cenāb:**
Gazel 160
Mısra: **12**
Pek şerefli sultan.

Gedā isem ne ġam bālā-nişīn-i meclis-i ḳurbam
Gedāsından ḳaçınmaz bir şeh-i ʿālī-cenābum var

2. **şeh-i ʿālī-cenāb:**-*a*
Gazel 745
Mısra: **3**
Haysiyet sahibi cömert padişah. || *Sevgili.*

Sen şeh-i ʿālī-cenāba çāker olduysa ne var

Mülk-i ʿaşḳuñ aʿẕīmü'ş-şān emīridür göñül

şeh-i baḥr u berr:

1. **şeh-i baḥr u berr:**-*e*
Gazel 852
Mısra: **3**
Kara ve denizin padişahı.

Reh-i ʿaşḳuñda şeh-i baḥr u berre baş egmez
Ẕevḳ alan kimse leb-i ḫuşkile çeşm-i terden

şeh-i bī-ḫayl ü ḥaşem:

1. **şeh-i bī-ḫayl ü ḥaşem:**-*dür*
Terkib-bend 8
Mısra: **22**
Maiyeti bulunmayan padişah (gibi).

Ey ḫᵛāce fenā ehline zinhār ululanma
Dervīşi bu mülküñ şeh-i bī-ḫayl ü ḥaşemdür

şeh-i bülend-nazar:

1. **şeh-i bülend-naẓar:**-*sın*
Kaside 6
Mısra: **39**
Nazarı, yardımı yüce olan padişah. || *Osmanlı padişahlarından III. Murad.*

Şeh-i bülend-naẓarsın saña müsellemdür
Mürüvvet ü kerem ü luṭf u rahmet ü inʿām

şeh-i cemāl:

1. **şeh-i cemāl:**
Gazel 926
Mısra: **5**
Güzellik padişahı, sevgili.

Ḳıldı sipāh-ı ʿişve hücūm ey şeh-i cemāl
İtdürme kişver-i dili ġāret sipāhuña

şeh-i cihān:

1. **şeh-i cihān:**
Tahmis 7
Mısra: **11**
Cihan padişahı.

Ḳaṣd eyleyeñde cān u dili sen şeh-i cihān
Tātār-ı ġamzeñ eyledi dil kişverin talān

2. **şeh-i cihān:**-*a*
Kaside 6
Mısra: **42**
Cihan padişahı. || *Osmanlı padişahlarından III. Murad.*

Suḫan-verān-ı cihāna şu deñlü zer virdüñ
Yeter ḳıyāmete dek sen şeh-i cihāna bu nām

şeh-i devrān:

1. **şeh-i devrān:**
Tarih 20
Mısra: **12**
Dünya padişahı.

Bir muraṣṣaʿ ḳılıçla üç ḫilʿat
Ḳıldı irsāl ol şeh-i devrān

şeh-i dīn-perver:

1. **şeh-i dīn-perver:**-*üñ*
Tarih 33
Mısra: **1**
Dine hizmet eden padişah.

Minnet Allaha ki devrinde şeh-i dīn-perverüñ
Oldı iḳbāl u saʿādet maẓharı bir ehl-i ṭabʿ

şeh-i dīn:

1. **şeh-i dīn:**-*üñ*
Gazel 375
Mısra: **16**
Din padişahı. || *Hz. Muhammed.*

Rūḥiyā el-fakr faḫri nüktesiyle ḳıl ʿamel
Kim şeh-i dīnüñ ḥadīṯ-i vācibü'l-ʿiẕʿānıdur

şeh-i encüm:

1. **şeh-i encüm:**
Kaside 41
Mısra: **77**
Yıldızların sultanı.

Şeh-i encüm ola tā bāʿiṯ-i teşrīf-i ḥamel
Naḫl-i ümmīdden aḥbābuñ ola ber-ḫordār

şeh-i gül:

1. **şeh-i gül:**
Gazel 4
Mısra: **8**
Gül padişahı.

Alup eline cām-ı zer nergis çemende ʿıyş ider
Yaʿni şeh-i gül devridür oldı mey-i nāba ṣalā

şeh-i hūbān:

1. **şeh-i hūbān:**
Gazel 448
Mısra: **8**
Güzeller padişahı.

Cihān ḫoşdur senüñle yoḳsa sensüz
Gerekmez ey şeh-i hūbān gerekmez

şeh-i ḥüsn:

1. **şeh-i ḥüsn:**
Gazel 172
Mısra: **8**
Güzellik padişahı. || *Sevgili.*

Mürüvvet adını añmaz yanuñda ehl-i vefā
Bilürler ey şeh-i ḥüsn ol mürüvvetüñ yoḳdur

şeh-i iḳlīm-i ʿaşḳ:

1. **şeh-i iḳlīm-i ʿaşḳ:**-*uz*
Gazel 461
Mısra: **10**
Aşk ülkesinin padişahı.

Çeker zerrīn-livāmuz mihr-i enver çārḫ-ı çārümden
Şeh-i iḳlīm-i ʿaşḳuz başḳa bir ṣāḥib-livāyuz biz

şeh-i ʿıyd u bahār:

1. **şeh-i ʿıyd u bahār:**
Gazel 884
Mısra: **3**
Baharın ve bayramın padişahı.

Yine eşcārile insāna şeh-i ʿıyd u bahār
Lutf idüp her biri giydürdi libās-ı rengīn

şeh-i kāmil:

1. **şeh-i kāmil:**
Tarih 1
Mısra: **31**
Noksanı olmayan, mükemmel padişah.

Ḳarār itdi saʿādet mesnedinde bir şeh-i kāmil
Der-i luṭfı belāġat ehline ümmid-gāh oldı

şeh-i mesned-i melāḥat:

1. **şeh-i mesned-i melāḥat:**
Terkib-bend 5
Mısra: **37**
Güzellik makamının sultanı.

O māh-rū ki şeh-i mesned-i melāḥat idi
Hemīşe ehl-i dile itdügi maḥabbet idi

şeh-i mülk-i cemāl:

1. **şeh-i mülk-i cemāl:**
Gazel 964
Mısra: **7**
Güzellik ülkesinin padişahı. || *Sevgili.*

Lāyıḳ mıdur ki sen şeh-i mülk-i cemāl iken
Devrüñde mübtelāları ḫayl-ı elem başa

şeh-i mülk-i hüner:

1. **şeh-i mülk-i hüner:**
Kaside 40
Mısra: **20**
Maharet ülkesinin padişahı.

Māt ider naṭʿ -ı belāġatda nice leclācı
Şeh-i mülk-i hüner ol s̱āni-i Selmān eyüdür

şeh-i mülk-i kerem:

1. **şeh-i mülk-i kerem:**
Gazel 460
Mısra: **4**
İyilik ülkesinin padişahı.

Günāḥ itdügüme ḳalma ḳapuñdan sürme ben ḫākı
Bilürsin ey şeh-i mülk-i kerem ḳul bī-günāh olmaz

şeh-i mülk-i melāḥat:

1. **şeh-i mülk-i melāḥat:**
Gazel 427
Mısra: **6**
Güzellik ülkesinin padişahı.

Ḫidmet-i ḫāk-i derüñ bāʿiṣ-i rıfʿat olıcaḳ
Ey şeh-i mülk-i melāḥat saña kim ḳul olmaz

şeh-i mülk-i suḫan:

1. **şeh-i mülk-i suḫan:**
Tarih 16
Mısra: **27**
Şiir ülkesinin padişahı.

Ḫuṣūṣā mücid-i evvel şeh-i mülk-i suḫan Yaḥyā
Bu ṭarz-ı ḫāsuñ īcādına ḳılmış cānile iḳdām

2. **şeh-i mülk-i suḫan:**-*dur*
Gazel 478
Mısra: **15**
Söz ülkesinin padişahı.

Şeh-i mülk-i suḫandur Rūḥī ammā ol ḳadar var kim
Öginmez kendüye daʿvā-yı ʿirfānile şān virmez

şeh-i mülk-i vefā:

1. **şeh-i mülk-i vefā:**
Gazel 248
Mısra: **8**
Vefa ülkesinin padişahı.|| *Sevgili.*

Bir benüm gibi esīrüñ ola raḥm itmeyesin
Ey şeh-i mülk-i vefā şarṭ-ı mürüvvet bu mıdur

şeh-i nev-bahār:

1. **şeh-i nev-bahār:**-*a*
Kaside 31
Mısra: **14**
İlkbahar sultanı.

Şükūfe niṣ̱ār eyleyüp sīm ile zer
Şeh-i nev-bahāra didi ḫayr-maḳdem

şeh-i ṣāḥib-ḥıred:

1. **şeh-i ṣāḥib-ḫıred:**
Gazel 26
Mısra: **15**
Akıl sahibi padişah.

Şeh-i ṣāḥib-ḫıred Sulṭān Muḥammed server-i ġāzī
O kim ālāyına aʿdā-yı dīnüñ at deper tenhā

2. **şeh-i ṣāḥib-ḫıred:**
Tarih 27
Mısra: **1**
Akıl sahibi padişah. || *Sultan III. Mehmed (1595-1603).*

Şeh-i ṣāḥib-ḫıred Sulṭān Muḥammed ol bülend-aḫter
Ki ḫidmetde yed-i luṭfıyla ḫurşīd uramaz pençe

şeh-i vaḳt:

1. **şeh-i vaḳt:**-*üñ*
Kaside 8
Mısra: **30**
Devrin padişahı.

Anuñ gibi bahādır bendesi biñ vardur dirseñ
Şeh-i vaḳtüñ ki oldur zübdesi şāhān-ı devrānuñ

şeh-i ẕī-şān:

1. **şeh-i ẕī-şān:**-*um, -ı*
Gazel 208
Mısra: **9**
Şanlı padişah.

Rūḥiyā ṣadra giçürdiler şeh-i ẕī-şānumı
Mīr-i meclis olmaġı ol şāha lāyıḳ gördiler

şehīd:

1. **şehīd:**
Kaside 3
Mısra: **36**
Allah yolunda ve din uğrunda savaşırken ölen kimse.

Ol celīlüʾl-ḳadr-ẕiʾn-nūreyn-i şāḥib-ḥilm kim
Geldi dünyāya saʿīd ü gitdi ʿuḳbāya şehīd

şehīd ol-:

1. **şehīd ol-:**-*an, -lar, -uñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **56**
Îmanı, vatanı ve kutsal bir amacı uğrunda savaşırken ölmek.

Degüldür Kerbelā deştinde yer yer lāle-i nuʿmān
Çıḳupdur ḳaynayup yerden şehīd olanlaruñ ḳanı

şehīdān:

1. **şehīdān:**
Terkib-bend 1
Mısra: **43**
Allah yolunda ve din uğrunda savaşırken ölen kişiler.

Şehīdān ḳanı ol dem kim Fırātı ġarḳ-ı ḫūn itdi
ʿAdū hem ḳanmasun andan diyü aḫker-nümūn itdi

şehīd-i ʿaşḳ-ı yār:

1. **şehīd-i ʿaşḳ-ı yār:**-*a*
Gazel 71
Mısra: **5**
Sevgilinin aşkının şehidi.

Şehīd-i ʿaşḳ-ı yāra meşhed itdükce Ḫudā ḫākı
Sipihr-i āsumānı ḳubbe itmiş mīḫ-ı zer kevkeb

şehīd-i hançer-i bīdād:

1. **şehīd-i ḫançer-i bīdād:**-*ı*
Gazel 678
Mısra: **6**
Zalim hançerin şehidi.

Bu māh ol māhdur kim Muṣṭafānuñ ḳurretü'l-ʿaynı
Şehīd-i ḫançer-i bīdādı oldı Şimr-i nādānuñ

şehinşāh:

1. **şehinşāh:**
Gazel 221
Mısra: **7**
Padişahların padişahı.

Mesned-i memleket-i ḥüsne şehinşāh olasın
Andan inṣāf mıdur ẓulm ola sizde düstūr

şehinşāh-ı ʿacem:

1. **şehinşāh-ı ʿacem:**
Kaside 29
Mısra: **6**
İran padişahı.

Oldı ser-ʿasker-i ẕī-şān-ı bahāra maġlūb
Nitekim pādişeh-i Türk şehinşāh-ı ʿAcem

şehir:

1. **şehr:**-*i, -n*
Tarih 17
Mısra: **5**
Şehir, kent.

İdüp feth Egri şehrin eyledi mescid kilisasın
Dönüp üç kerre yüz biñ kāfiri ḳırdı biʿavnillah

şehlā:

1. **şehlā:**-*n, -uñ*
Gazel 1007
Mısra: **6**
Hafif şaşı göz; ela göz.

Öldürür ʿuşşāḳını cevrile ḳılmaz bir naẓar
Āferīnler ol gözi şehlānuñ istiġnāsına

şehlevend:

1. **şehlevend:**
Gazel 119
Mısra: **10**
Boylu poslu yakışıklı genç.

Ben daḫi ḥālümce çoḳ maḥbūb gördüm Rūḥiyā
Görmedüm bir öyle nāzik-ṭabʿ-ı şūḫ u şehlevend

şeh-nişīn:

1. **şeh-nişīn:**
Tarih 23
Mısra: **15**
Odanın dışarıya üç tarafı kapalı bir balkon hâlinde çıkıntılı kısmı; cumba.

Şeh-nişīn eylese seni yaraşur Āṣaf-ı pādişāh-ı mesned-i dīn

şehper:

1. **şehper:**
Tahmis 3
Mısra: **8**
Kuşun kanadındaki en uzun tüyü.

İder ol ravża-i zāġāna mesken yekser āḫır ḫaṭ
Uçar murġ-ı cemāluñ aña olur şehper āḫır ḫaṭ

şehr:

1. **şehr:**-*üñ*
Gazel 135
Mısra: **9**
Kent, şehir.

Şeyḫ-i şehrüñ nice pendin ṭutalum ey ṣūfī
Mekteb-i ʿaşḳda bize olmaz o ṭıfl-ı ebced

2. **şehr:**-*imüz, -üñ*
Gazel 280
Mısra: **10**
Şehir, kent. II Gönül.

Ḫalḳa-i ẕikrde ṣordum seni meh-rūlardan
Didiler şehrimüzüñ āfet-i devrānıdur

3. **şehr:**-*de*
Gazel 412
Mısra: **1**
İnsanların toplu olarak yaşadığı yerleşim yeri.

Bir şehrde kim ḥāl bilür ādemi yoḳdur
Ḫāl ehlinüñ eglenmesinüñ ʿālemi yoḳdur

şehr-i baġdād:

1. **şehr-i baġdād:**
Kaside 18

Mısra: **32**
Bağdat şehri.

Oldı teşrîf-i bahār ile müşerref gülşen
Nitekim maḳdem-i Pāşāyile şehr-i Baġdād

şehr-i ġam:

1. **şehr-i ġam:**
Gazel 266
Mısra: **5**
Gam ve keder şehri.

Şehr-i ġam ābād u vīrān olmada mülk-i ṭarab
Köhne dünyānuñ nice böyle ḫarāb u ābādı var

şehr-i melāḥat:

1. **şehr-i melāḥat:**-*uñ*
Gazel 585
Mısra: **2**
Güzellik şehri.

Cān virse nola seyrine ʿuṣṣāḳ-ı sīne-ṣāf
Şehr-i melāḥatuñ göbegidür o sīm-nāf

şehr-i mülk-i cemāl:

1. **şehr-i mülk-i cemāl:**-*dur*
Gazel 11
Mısra: **3**
Güzellik ülkesinin şehri.

Şehr-i mülk-i cemāldur ol meh Ḫalledallahu mülkehu ebedā

şehr-i şām:

1. **şehr-i şām:**
Tarih 6
Mısra: **20**
Şam şehri.

Mihr-i ʿadlüñden yine oldı münevver mülk-i şarḳ
Māh-ı luṭf-ı feyż-baḫşuñdan nite kim şehr-i Şām

şehr-i sitanbul:

1. **şehr-i sitanbul:**-*a*
Terkib-bend 3
Mısra: **28**
İstanbul şehri.

Cebr ü ḳahrile idüp nice zamān terk-i diyār
Başdı biñ miḥnetile şehr-i Sitanbula ḳadem

şehr-i vücūd:

1. **şehr-i vücūd:**
Gazel 656
Mısra: **10**
Varlık şehri.

Rūḥī dehānı ġuṣṣasını ḳaçma çekmeden
Şehr-i vücūd olmasa mülk-i ʿadem senüñ

şehriyārā:

1. **şehriyāra:**
Müsebba 1
Mısra: **28**
Ey padişah.

Sīne-i sūzānum içre bu ciger büryān olur
Uyma aʿdā sözine sen şehriyāra ḳıl naẓar

şehriyār-ı nev:

1. **şehriyār-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **8**
Yeni padişah.

Çün mülk-i ḥüsne pādişeh olduñ vefālar it
ʿĀdet budur ʿadālet ider şehriyār-ı nev

şeh-suvār:

1. **şeh-süvār:**-*a*
Gazel 141
Mısra: **11**
Usta binici II Sevgili.

ʿArż-ı ḥāl itmege ol şeh-süvāra olmaz
Ṣafḥa-i çehre-i zerdüm gibi bir zer kāġıẕ

2. **şeh-süvār:**
Kaside 17
Mısra: **19**
At binmede usta olan kişi. II Yiğit, mert, cesur.

Ol şeh-süvār esbine yā naʿl düzmege
Ḫaddād-ı çarḫ almış ele pāre-i ḥadīd

şeh-süvār-ı ḥüsn:

1. **şeh-süvār-ı ḥüsn:**
Gazel 989
Mısra: **10**
Güzellik atının binicisi. || Sevgili.

Ayaġuñ ṭopraġıdur Rūḥi aʿdaya çignetme
Anı ey şeh-süvār-ı ḥüsn sen ṣaḳla penāhuñda

şehzāde-i ʿādil:

1. **şehzāde-i ʿādil:**
Tarih 1
Mısra: **2**
Adaletli şehzade. || III. Mehmed.

Yine ebnā-yı ʿālem maẓhar-ı luṭf-ı ilah oldı
Ki bir şehzāde-i ʿādil cihāna pādişāh oldı

şehzāde-i ʿāli-ṭabʿ:

1. **şehzāde-i ʿāli-ṭabʿ:**-*a*
Tarih 19
Mısra: **2**
Yüce ahlaklı şehzade.

Gitdi nā-kām beḳa mülkine Sulṭān Selīm
Ḫayflar oldı o şehzāde-i ʿāli-ṭabʿa

şehzāde-i pür-fehm-i selīmü'ṭ-ṭabʿ:

1. **şehzāde-i pür-fehm-i selīmü'ṭ-ṭabʿ:**-*a*
Tarih 19
Mısra: **10**
Temiz mizaçlı, anlayışlı şehzade.

Nev-cevān gitdi cihāndan didi Rūḥī tārīḫ
Ḫayf şehzāde-i pür-fehm-i selīmü'ṭ-ṭabʿa

şek:

1. **şek:**
Gazel 58
Mısra: **13**
Şüphe, güman.

Kimde kim şek ola feyż-i Ḥaḳa maẓhar düşemez
Lillahulḥamd yine Rūḥīde ne şek var u ne reyb

şeker:

1. **şeker:**
Gazel 71
Mısra: **10**
Şeker.

Güneş zerrīn ṣürāḥī sīm-ṣāġar meh şafaḳ bāde
Semāda kehkeşāna Rūḥiyā olmış şeker kevkeb

2. **şeker:**
Gazel 299
Mısra: **8**
Şeker, tatlı, kand.

Lebüñe nisbeti olmaḳla birez ṭūṭīnüñ
Ehl-i diller aña dāʾim yidürürler şeker

3. **şeker:**
Gazel 301
Mısra: **10**
Şeker. || Sevgilinin tatlı dudakları.

Telḫ itmege mīzācını ehl-i maḥabbetüñ
Aġyāre būse ile mükerrer şeker virür

4. **şeker:**
Gazel 355
Mısra: **10**
Şeker. || Sevgili uğruna dökülen tatlı gözyaşı.

Şām-ı ġamunda ḥālüme aġlar çerāġ-ı bezm
Bilmem şeker mi dökdügi ya ḳanlu yaş mıdur

şeker-feşān:

1. **şeker-feşān:**
Gazel 25
Mısra: **1**
Tatlı konuşan.

Dilber o dur ki lebleri sözde şeker-feşān ola
Ḥāl bile dil añlaya sözleri ḳūt-ı cān ola

şeker-fürūş:

1. **şeker-fürūş:**-*um, -da*
Gazel 942
Mısra: **6**
Şeker satıcısı. || Sevgili.

Esīr-i ʿaşḳa virür naḳd-ı cāna būs-ı lebin
ʿAceb kemāl u kerem var şeker-fürūşumda

şeker-hand:

1. **şeker-ḫand:**-*i, -n, -e*
Gazel 385
Mısra: **13**
Tatlı gülüş.

Nīş olur nūşuñ ṣaḳın aldanma şeker-ḫandine
Ġāfil olma Rūḥiyā ebrūlarınuñ çīni var

şeker-leb:

1. **şeker-leb:**
Gazel 305
Mısra: **10**
Şeker dudaklı.

Ḥasret-i ḫālüñle cismüm şöyle olmışdur żaʿīf
Ey şeker-leb bir meges degse hemān ditrer düşer

2. **şeker-leb:**
Gazel 1027
Mısra: **2**
Dudağı şeker gibi tatlı olan, tatlı dudaklı.

Leẕẕet-i şehd u ġam-ı ʿaşḳuñı her kim dada
Ey şeker-leb saña elbetde olur üftāde

şekīb:

1. **şekīb:**-*e*
Gazel 881
Mısra: **13**
Sabır, tahammül.

Şekībe ḳalmadı yer cāna yetdüm ey Rūḥī
Bu derd-i mühliki ben nice bir nihān ideyin

şekk:

1. **şekk:**
Terkib-bend 7
Mısra: **34**
Şüphe, tereddüt.

İrişdürdük dem-i ḳıyāmet var
Hīç şekk yoḳ ki bu dem ol demdür

şekker:

1. **şekker:**
Gazel 344
Mısra: **14**
Şeker kamışı, şeker pancarı gibi bitkilerin sap veya kökünden çıkarılan çoğu tatlı olan maddelerin genel adı.

Eylemez ḳaṭʿ-ı naẓar laʿl-i lebüñden Rūḥī
Beñzer ol ṭūṭi-i gūyāya ki şekker gözedür

2. **şekker:**-*ü, -ñ, -üñ*
Gazel 622
Mısra: **2**
Şeker, tatlı II Sevgilinin tatlı dudağı.

Dil nedür bülbül-i şeydāsı gül-i aḥmerinüñ
Cān nedür ṭūṭi-i şīrīn-suḫanı şekkerüñüñ

şekkeristān:

1. **şekkeristān:**-*a*
Gazel 813
Mısra: **9**
Şeker kamışı tarlası.

Dehānın nisbet itdüm Rūḥiyā bir şekkeristāna
Dil u cān murġın iki ṭūṭī-i gūyāya beñzetdüm

şekl:

1. **şekl:**-*i, -n, -de, -y, -üz*
Gazel 5
Mısra: **5**
Biçim, kılık.

Egerçi ṣuretā faḳr u fenā şeklindeyüz ammā
Ġanīyüz ʿaşḳile her dem maḥabbet kānıyuz cānā

2. **şekl:**-*in*
Gazel 855
Mısra: **4**
Şekil, biçim, görünüş.

Dem-i maḥşerde dīdāruñla ḫoşdur gülşen-i bāḳī
Ḫudā göstermesün sensüz baña ḥūr u cinān şeklin

3. **şekl:**-*i, -(n), -de*
Gazel 711
Mısra: **1**
Biçim, kılık, görünüş; tarz, hâl.

Bedr şeklinde görinmezdi miṣāl-i māh gül
Olmasaydı maẓhar-ı nūr-ı Resulullah gül

şekle gir-:

1. **şekle gir-:**-*e*
Kaside 23
Mısra: **58**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Değişik) Şekillere bürünmek, durumlara girmek.

Bulup taġayyür-i ḥāl iḳtiżā-yı ḥikmetle
Zamāne nite ki bir şekle gire her sāʿat

şekl-i māh-ı ʿīd:

1. **şekl-i māh-ı ʿīd:**
Gazel 129
Mısra: **4**
Bayram ayının şekli.

Bir ḳufl kim rūze bāb-ı ʿıyşa urmışdı şehā
Şekl-i māh-ı ʿīd altundur aña düzdi kilīd

şekl-i meserret:

1. **şekl-i meserret:**
Muamma 1
Mısra: **1**
Sevinç hali.

Görindi şekl-i meserret evvel ammā intihā-yı feṯḥ
Olur mesrūr ol kim feṯḥ-i ḫāna vaḳt-ı nāẓırdur

şeklin bağla-:

1. **şeklin bağla-:**-*n, -dı*
Gazel 1069
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyin) Şeklini almak, biçimini kazanmak.

Bezm-i meyde sāḳiyā bir hāledür peymāne kim
Pertev-i ruḫsāruñ anda māh şeklin baġladı

şekvā:

1. **şekvā:**-*y, -ı*
Gazel 529
Mısra: **17**
Sızlanma, şikayet.

Rūḥiyā şekvāyı ḳo bir feyże maẓharsın bu gün
Kim cenāb-ı Ḥaḳḳa senden vācib olmışdur sipās

şekvāya ağız aç-:

1. **şekvāya ağız aç-:**-*y, -a*
Gazel 13
Mısra: **10**
Şikayet etmek, şikayetle söylenmek.

Öldürse beni ḳahruñ yutsam dün ü gün zehrüñ
Şekvāya ağız açmam şākir ḳuluñam cānā

şell:

1. **şell:**
Kaside 41
Mısra: **67**
Çolak.

Sürüni sürüni lābüd gider olursa da şell
Rūḥi-i ġam-zede biñ cānile meddāḥuñdur

şemʿ:

1. **şemʿ:**
Gazel 148
Mısra: **6**
Mum, çerağ.

Çoḳ olmaḳla derūnum dāġı artar ḳalbümüñ şevḳı
Ne deñlü ḫānede şemʿ olsa ol deñlü żiyā artar

2. **şemʿ:**
Gazel 41
Mısra: **11**
Mum || Sevgili.

Şeb ise tīre vü ol şemʿ ise yoḳ meclisde
Demidür ḳıl meded ey ṭāliʿ-i fīrūz baña

3. **şemʿ:**
Gazel 576
Mısra: **10**
Mum II Âşık.

Ol māha ḳarşu yanduġı yaḳılduġı bu kim
Germiyyet-i maḥabbet ider āşikār şemʿ

4. **şemʿ:**-*i, -n, -e*
Gazel 228
Mısra: **6**
Mum || Sevgilinin yüzünün güzelliği ve parlaklığı.

Dil-i zārum gibi yanġın ider aġyārı ḫayāl
Herkesi ruḫlarınuñ şemʿine pervāne şanur

şemʿ ol-:

1. **şemʿ ol-:**-*sa*
Gazel 958
Mısra: **14**
Mum olmak. || Aydınlatmak.

Ḳāyilüz yanmaġa pervāne-ṣıfat ey Rūḥī
Gelse şemʿ olsa o māh ehl-i vefā meclisine

şemʿ-i ʿārıż:

1. **şemʿ-i ʿārıż:**-*uñ, -da, -dur*
Gazel 220
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Yanağının çerağı, mumu.

Müdām ehl-i ṣafānuñ şevḳı şemʿ-i ʿārıżuñdadur
O meclisde ki sen olmayasın cānā ne meclisdür

şemʿ-i bezm-ārā:

1. **şemʿ-i bezm-ārā:**
Gazel 426
Mısra: **3**
Meclisi süsleyen mum.

Ġonca dir iller saña biz şemʿ-i bezm-ārā dirüz
Ġonca iseñ ʿandelībüz şemʿ iseñ pervāneyüz

<u>şemʿ-i bezm-efrūz:</u>

1. **şemʿ-i bezm-efrūz:**-*a*
Gazel 600
Mısra: **4**
Meclisi aydınlatan mum.

Pençe ursa mihr-i ḥüsnüñle bilürdi ḥaddini
Şemʿ-i bezm-efrūza tāb u tuvānı var yoḳ

<u>şemʿ-i bezm-i ʿaşḳ:</u>

1. **şemʿ-i bezm-i ʿaşḳ:**-*uñ, -a*
Kaside 4
Mısra: **7**
Aşk meclisinin mumu.

Şemʿ-i bezm-i ʿaşḳuña muhtāc olan pervāne-vār
Per yaḳar lābüd getürmez Cebrāʾil olursa tāb

<u>şemʿ-i bezm:</u>

1. **şemʿ-i bezm:**-*üñ*
Gazel 840
Mısra: **4**
Meclisin mumu.

Ḥüsnüñe māyillenüp bir sūz ışıldatmış gibi
Şemʿ-i bezmüñ ser-fürū ḳılduġı budur her zamān

<u>şemʿ-i cān:</u>

1. **şemʿ-i cān:**-*ı*
Gazel 829
Mısra: **5**
Can mumu.

Eritdi şemʿ-i cānı azar azar āḫir āteş-i firḳat
Beni yanmaġile şanma uşanam cānum İbrāhīm

<u>şemʿ-i cemāl:</u>

1. **şemʿ-i cemāl:**-*uñ*
Gazel 17
Mısra: **14**
(Sevgilinin) Mum gibi parlayan güzel yüzü.

Gül-i terden giçüp Rūḥī gibi olurdı pervāneñ
Eger şemʿ-i cemāluñ görse ey gül bülbül-i şeydā

<u>şemʿ-i cihān-ārā:</u>

1. **şemʿ-i cihān-ārā:**-*dur*
Gazel 437
Mısra: **7**
Dünyayı süsleyen iki kandil, mum.

Ol iki ruḥ ki iki şemʿ-i cihān-ārādur
Birine mihr-i münevver birine māh dirüz

<u>şemʿ-i dilārā:</u>

1. **şemʿ-i dilārā:**-*dur*
Gazel 380
Mısra: **4**
Gönlü süsleyen mum. || *Sevgilinin yanakları.*

İder nūr-ı hidāyet gibi ḫalḳuñ gönlini rūşen
Fürūġ-ı mihr-i ruḫsāruñ ʿaceb şemʿ-i dilārādur

2. **şemʿ-i dilārā:**-*n, -uñ*
Kaside 38
Mısra: **54**
Gönlü süsleyen mum. || *Sevgili.*

Muḥammed Şāhuñ aḥvālini eyle kendüye rūşen
Di kim pervānesidür şimdi bir şemʿ-i dilārānuñ

<u>şemʿ-i dil-efrūz:</u>

1. **şemʿ-i dil-efrūz:**
Gazel 1096
Mısra: **4**
Gönlü aydınlatan mum.

Cānını āteş-i ʿaşḳ ile yaḳ ol māhuñ kim
Bezmüñi rūşen ide şemʿ-i dil-efrūz gibi

<u>şemʿ-i enver:</u>

1. **şemʿ-i enver:**-*üñ*
Gazel 275
Mısra: **3**
Parlak, mum.

Nola tārīk ise ger meclisde şemʿ-i enverüñ
Çekmezüz ḳaydın ki ol māh-ı şeb-ārā bundadur

2. **şemʿ-i enver:**-*üñ*
Gazel 607
Mısra: **4**
Parlak güneş. || *Sevgili.*

Ḥaytu'ş-şuʿāʿ ile ki güneş ḫalḳı bend ider
Yanında ilmek işlemez ol şemʿ-i enverüñ

<u>şemʿ-i ḥüsn:</u>

1. **şemʿ-i ḥüsn:**-*üñ, -le*
Gazel 932
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Güzelliğinin mumu.

Şemʿ-i ḥüsnüñle gelüp bezmimüz itdüñ rūşen
Dāyimā sen gelesin encümen-i rindāna

<u>şemʿ-i iḳbāl:</u>

1. **şemʿ-i iḳbāl:**-*i*
Tarih 58
Mısra: **3**
Talih mumu.

Żiyā-baḫş olsa āfāḳa ʿaceb mi şemʿ-i iḳbāli
Odur şimdi faẕīletde maʿārif burcınuñ bedri

<u>şemʿ-i ʿināyet:</u>

1. **şemʿ-i ʿināyet:**-*üñ*
Gazel 697
Mısra: **10**
(Sevgiliden gelen) Yardım mumu.

Dāyim çerāġdan bu meseldür yanar çerāġ
Yaḳsa çerāġımuz nola şemʿ-i ʿināyetüñ

<u>şemʿ-i maḥabbet:</u>

1. **şemʿ-i maḥabbet:**
Tahmis 5
Mısra: **16**
Aşk ve sevgi mumu.

Yoḳdur vefā nişānı o çāpük-süvārda
Cān tekyesinde şemʿ-i maḥabbet uyanmada

<u>şemʿ-i mihr:</u>

1. **şemʿ-i mihr:**
Gazel 133
Mısra: **15**
Sevgi çerağı, mumu.

Var ümīdüm şemʿ-i mihr olduḳca rūşen olasın
İltifāt-ı şāhile aḳrānuñ içre serbülend

2. **şemʿ-i mihr:**
Kıt'a 27
Mısra: **15**
Güneşin mumu.

Var ümīdüm şemʿ-i mihr olduḳca rūşen olasın
İltifāt-ı şāhile aḳrānuñ içre serbülend

<u>şemʿ-i ruḥ-ı cānān:</u>

1. **şemʿ-i ruḥ-ı cānān:**-*a*
Gazel 933
Mısra: **1**
Sevgilinin muma benzeyen yanağı.

Dil ki şemʿ-i ruḥ-ı cānāna ola pervāne
Āteş-i ʿaşḳile yanmaḳdan aña pervā ne

<u>şemʿ-i ruhsār:</u>

1. **şemʿ-i ruḫsār:**-*uñ, -a*
Gazel 932
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yanağının mumu. || *(Sevgilinin) Parlak yanağı.*

Şemʿ-i ruḫsāruña aġyār giçer pervāne
Ḥaḳ budur kim ḳatı yüksekden uçar dīvāne

<u>şemʿ-i rūşen:</u>

1. **şemʿ-i rūşen:**-*den*
Gazel 27
Mısra: **6**
Parlak mum. || *Sevgilinin yüzü.*

Rūzgārum tīre oldı neyleyem bilmem beni
Rū-siyehler ḳıldılar ol şemʿ-i rūşenden cüdā

<u>şemʿ-i rūy:</u>

1. **şemʿ-i rūy:**-*uñ*
Gazel 94
Mısra: **7**
Yüz mumu. || *Sevgilinin mum gibi parlak ve aydınlık yüzü.*

Virmez ey meh şemʿ-i rūyuñ virdügi şevḳi eger
Bezme sensüz giceler māh-ı münīr olsa sirāc

<u>şemʿ-i şām:</u>

1. **şemʿ-i şām:**
Gazel 277
Mısra: **10**
Akşamı aydınlatan mum.

Derd-i hicrüñle ṣubḥı şām olana
Ruḫlaruñ şevḳi şemʿ-i şām yeter

<u>şemʿ-i şeb-ārā:</u>

1. **şemʿ-i şeb-ārā:**
Gazel 932
Mısra: **3**
Geceyi süsleyen mum. || *Parlak yüzlü sevgili.*

Yerde sen şemʿ-i şeb-ārā gibi meh-rū var iken
Çıḳsun ol göz ki baḳa gökde meh-i tābāna

2. **şemʿ-i şeb-ārā:**-*y, -a*
Gazel 801
Mısra: **12**
Geceyi aydınlatan mum.

Ġam-ḫāne-i ʾuşşāḳa żiyā-baḫş olan oldur
Māh-ı ruḫuñı şemʿ-i şeb-ārāya degişmem

<u>şemʿ-i şeb-efrūz:</u>

1. **şemʿ-i şeb-efrūz:**
Gazel 525
Mısra: **16**
Geceyi aydınlatan mum.

Pervāne gibi yansa yaḳılsa nola bülbül
Her tāze gül oldı aña bir şemʿ-i şeb-efrūz

2. **şemʿ-i şeb-efrūz:**-*da, -dur*
Gazel 294
Mısra: **2**
Geceyi aydınlatan mum. || *Sevgili.*

Ṣubḥ-dem ḫāṭırum ol mihr-i cihān-sūzdadur
Gice meyl-i dilüm ol şemʿ-i şeb-efrūzdadur

<u>şemʿ-i şebistān:</u>

1. **şemʿ-i şebistān:**
Kaside 39
Mısra: **70**
Odayı aydınlatan mum.

Pervāne ile geldi işitdük Muḥammedi
Rūşen midür o şemʿ-i şebistān ne demdedür

2. **şemʿ-i şebistān:**-*uñ*
Gazel 196
Mısra: **6**
Gece mumu. || *Sevgili.*

Mihr-i ʿālem-tābdan ḳaṭʿ-ı naẓar ḳılduñ bugün
Añların kim bu gice şemʿ-i şebistānuñ gelür

<u>şemʿ-i vaṣl:</u>

1. **şemʿ-i vaṣl:**-*uñ, -la*
Gazel 822
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Kavuşma mumu.

Şām-ı ḫayrı ṣubḥ idersin şemʿ-i vaṣluñla müdām
Söylesem dirsin ki bir gün ṣubḥuñı şām itmedüm

<u>şemʿ-i vücūd:</u>

1. **şemʿ-i vücūd:**-*ı*
Kaside 28
Mısra: **59**
(Bir kimsenin) Varlığının mumu.

Ümmīdüm odur şemʿ-i vücūdı ola rūşen
Mānend-i çerāġ-ı meh-i pür-nūr u şeb-efrūz

<u>şemʿ-i żiyā-güster:</u>

1. **şemʿ-i żiyā-güster:**-*dür*
Gazel 298

Mısra: **1**
Işık saçan mum.

ʿĀrıżuñ gün gibi bir şemʿ-i żiyā-güsterdür
Yaḳılur üstine pervānesi ʿāşıḳlardur

2. **şemʿ-i żiyā-güster:**-*dür*
Gazel 373
Mısra: **14**
Işık saçan mum. || *Sevgili.*

ʿIyd şevḳidür iden Rūḥiyi şanmañ gūyā
Hep bu şevḳi viren ol şemʿ-i żiyā-güsterdür

<u>şemīm-i viṣāl:</u>

1. **şemīm-i viṣāl:**-*den*
Gazel 892
Mısra: **1**
(Sevgiliye) Kavuşma kokusu.

Bir şemme irmeyince şemīm-i viṣālden
ʿĀşıḳ şükufte-ḫāṭır olur mı şimālden

<u>şemʿimüzi çarḫa ṭut-:</u>

1. **şemʿimüzi çarḫa ṭut-:**-*imüz, -i-up*
Gazel 494
Mısra: **3**
Dünyaya ışık saçmak.

Meh-i nev gibi gice çarḫa ṭutup şemʿimüzi
Ṣubḥa dek müstemiʿ-i zemzeme-i nāhīdüz

<u>şemme:</u>

1. **şemme:**
Gazel 887
Mısra: **10**
Bir kere koklama.

Giçüp uçmaġdan olmazdı bu deñlü rāġıb
Murġ-ı dil ṭuymasa bir şemme gül rūyından

<u>şems:</u>

1. **şems:**
Gazel 297
Mısra: **8**
Güneş.

Ne bilür başı ḳabāyı o ki mānend-i felek
Şems gündüzlügi vü gicelügi mehlerdür

<u>şemseddin:</u>

1. **şemseddin:**
Kaside 37
Mısra: **31**
Şemseddin (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Dāʿi-i devlet-i sulṭān-ı cihān Şemseddin
Kān-ı fażl u hüner ol ʿilmde ʿummān nicedür

<u>şemse-i zer:</u>

1. **şemse-i zer:**
Gazel 408
Mısra: **6**
Altın motif.

Meh-i nev pūte-i çarḫ içre şerār-ı āhum
Birisi ḥābbe-i sīmdür birisi şemse-i zer

<u>şems-i pür-envār:</u>

1. **şems-i pür-envār:**-*dur*
Gazel 524
Mısra: **8**
Nurla dolu güneş.

Ḥaḳḳı biz setr eyleyüp üstāda münkir gelmezüz
Ẕerreyüz biz şems-i pür-envārdur üstādımuz

<u>şems-i saʿādet:</u>

1. **şems-i saʿādet:**-*dür*
Kaside 2
Mısra: **41**
Mutluluk güneşi. || *Hz. Muhammed.*

Şems-i saʿādetdür ol bedr-i celādetdür ol
Necm-i hidāyetdür ol ṣalli ve sellim ʿaleyh

<u>şemşīr:</u>

1. **şemşīr:**-*e*
Gazel 273
Mısra: **3**
Kılıç.

Cānı mecrūḥ itmege şemşīre çekme iḥtiyāc
Ey kemān-ebrū müjeñ oḳlarını gönder yiter

2. **şemşīr:**-*ler*
Gazel 371
Mısra: **8**
Kılıç. II Sevgilinin kirpikleri.

Ger murāduñ cān ise emr eyle teslīm eyleyem
Dostum lāzım degül ġamzeñ çeker şemşīrler

3. **şemşīr:**-*üñ*
Gazel 803
Mısra: **2**
Kın içine konup bir kayışla bele takılan, çelikten yapılmış, eğri veya düz uzun kesici silah, kılıç. II Sevgilinin yan bakışı.

Delmege baġrum yiter tīrüñ didüm
Kessün āzārını şemşīrüñ didüm

<u>şemşīr çek-:</u>

1. **şemşīr çek-:**-*dükde*
Gazel 590
Mısra: **3**
Kılıç çekmek, saldırmak veya selamlamak amacıyla kılıcı kınından çıkarmak.

Ġamzesi yüz ḫışmile çekdükde şemşīr üstüme
Nāzile eyler işāret lebleri kim lā-taḫāf

<u>şemşīr-i āteş-tāb:</u>

1. **şemşīr-i āteş-tāb:**-*dan*
Gazel 1091
Mısra: **1**
Ateş parlatan kılıç.

Göñülden geçmez ol şemşīr-i āteş-tābdan ġayrı
Dilinde teşnenüñ bir nesne olmaz ābdan ġayrı

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

<u>şemşīr-i belā:</u>

1. **şemşīr-i belā:**
Gazel 412
Mısra: **6**
Gam ve keder kılıcı.

Bulmazsın ayā ʿaşḳa düşen derdüñ dermān
Şemşīr-i belā yāresinüñ merhemi yoḳdur

<u>şemşīr-i berrān:</u>

1. **şemşīr-i berrān:**-*ı, -n, -da*
Gazel 1048
Mısra: **4**
Keskin hançer. || *Sevgilinin keskin bakışları.*

Helāk itdi seni ṭut dāmenin inkārına baḳma
Nice inkār ider şemşīr-i berrānında ḳan yoḳ mı

<u>şemşir-i dest-i ḳahr:</u>

1. **şemşir-i dest-i ḳahr:**-*ile*
Gazel 314
Mısra: **3**
Sevgilinin elindeki perişan eden kılıç. || *Sevgilinin keskin ve öldürücü kederi.*

Şemşir-i dest-i ḳahrile meydān-ı ʿaşḳda
Cānā raḳīb-i kāfiri ḳatl it ġazā budur

<u>şemşīr-i ġam:</u>

1. **şemşīr-i ġam:**-*la*
Gazel 234
Mısra: **9**
Gam kılıcı. || *Kılıç gibi keskin keder.*

ʿAceb mi sīnesin şemşīr-i ġamla çāk çāk itse
Saña Rūḥī ḳuluñ derd-i dilin açmaġa māyildür

<u>şemşīr-i hūn-ālūd:</u>

1. **şemşīr-i ḫūn-ālūd:**
Gazel 115
Mısra: **11**
Kanlı kılıç.

Deldügiyçün baġrumı şemşīr-i ḫūn-ālūd kim
Fi'l-meṣel tīz-āb dirdüm olsa ger tīz-āb surḫ

<u>şemşīr-i hūn-efşān:</u>

1. **şemşīr-i ḫūn-efşān:**-*ımuz*
Gazel 498
Mısra: **1**
Kanlar saçan kılıç.

Düşmene baş egdürür şemşīr-i ḫūn-efşānımuz
Himmet eylerse eger serdār-ı ʿālī-şānımuz

<u>şemşīr-i miḥnet:</u>

1. **şemşīr-i miḥnet:**-*le*
Gazel 746
Mısra: **7**
Mihnet kılıcı. || *Sevgilinin kılıç gibi yaralayan ıstırabı.*

Āh u vā itmek degül şemşīr-i miḥnetle eger
Pārelerseñ baġruñı baḳmaz saña yār ey göñül

<u>şemşīr-i yār:</u>

1. **şemşīr-i yār:**
Gazel 499
Mısra: **8**
Sevgilinin kılıcı.

ʿAşḳ illerinde neyleyelüm yār u rehberi
Şemşīr-i yār gibi ola şāh-rāhımuz

<u>şemşīr-i zebān:</u>

1. **şemşīr-i zebān:**-*uñ, -la*
Gazel 724
Mısra: **14**
Dil kılıcı. || *Sivri dil.*

Dem-beste ḳıl aʿdā-yı ḥased-pīşeyi Rūḥī
Şemşīr-i zebānuñla bugün İbn-i Ḥüsām ol

<u>şemşīr-zen:</u>

1. **şemşīr-zen:**
Gazel 895
Mısra: **1**
Kılıçla vuran.

Ġamzeñ ṣaf-ı aġyāra ḳo şemşīr-zen olsun
Tīġ-ı müjenüñ her biri bir ṣaf-şiken olsun

<u>şemʿ-vār:</u>

1. **şemʿ-vār:**
Tahmis 5
Mısra: **17**
Mum gibi.

Dil şemʿ-vār āteş-i miḥnetle yanmada
Āhum duḫānı künbed-i çarḫı ṭolanmada

<u>şemʿ-veş:</u>

1. **şemʿ-veş:**
Gazel 396
Mısra: **3**
Mum gibi, mum misali.

ʿĀşıḳ oldur şemʿ-veş ʿaşḳuñla ser-tā-pā yana
Yoḳsa yaḳmaḳdan nolur pervāne gibi bāl ü per

<u>şen ol-:</u>

1. **şen ol-:**-*sun*
Gazel 895
Mısra: **8**
Neşelenmek, mutlu olmak.

Mest olayum mey-i gül-fāmile her dem
Ġam-nāk olayum ben tek o gül-çehre şen olsun

<u>şenīd it-:</u>

1. **şenīd id-:**-*elüm*
Gazel 807
Mısra: **20**
Konuşmak, muhabbet etmek.

O ser-firāz-ı cihān-ṣadr-ı meclis olmayıcaḳ
Kimüñ varup yanına güft u yā şenīd idelüm

<u>şerʿ:</u>

1. **şerʿ:**-*üñ*
Tarih 81
Mısra: **5**

Allah'ın emri doğrultusunda dini inançlara göre belirlenmiş kurallar, şeriat.

Şerʿüñ idüp inḳıyād ḥükmine bir ġoncanuñ
ʿAḳdine biñ cānile virdi rıżā gül gibi

şerār:

1. **şerār:**-*ı*
Kaside 14
Mısra: **78**
Kıvılcım.

Bu kehkeşān didügüñ encüm ol gül-efşāndur
Ki yirde yaḳılup itdi şerārı gökde ẓuhūr

2. **şerār:**-*ı, -n*
Gazel 452
Mısra: **4**
Kıvılcım II (Aşk ateşinin) kıvılcımı.

Encüm ü lāle degül meşʿal-i āhuñ giceler
Yere nārın dökerüz çarḫa şerārın çekerüz

şerār-ı āh:

1. **şerār-ı āh:**-*um*
Gazel 408
Mısra: **5**
Ah kıvılcımı.

Meh-i nev pūte-i çarḫ içre şerār-ı āhum
Birisi ḥābbe-i sīmdür birisi şemse-i zer

şerār-ı āteş-i āh:

1. **şerār-ı āteş-i āh:**-*um, -la*
Gazel 1037
Mısra: **8**
Ah ateşinin kıvılcımı.

Görinen gül degül sensüz çemende dün bir āh itdüm
Şerār-ı āteş-i āhumla ṭoldurdum gülistānı

şerār-ı nār-ı dil:

1. **şerār-ı nār-ı dil:**-*üm, -dür*
Gazel 662
Mısra: **3**
Gönül ateşinin kıvılcımı.

Şerār-ı nār-ı dilümdür kevākib-i raḫşān
Duḫān-ı āh-ı derūnumdur āsumān didügüñ

şerbet:

1. **şerbet:**
Gazel 513
Mısra: **3**
Şerbet, tatlı içecek.

Ne ʿaceb şerbet olur bāde-i mihrüñ kim anı
Nūş iden rāḥat olur ẕerrece zaḥmet bulmaz

şerbet-i dīdār:

1. **şerbet-i dīdār:**
Terci-bend 2
Mısra: **39**
Sevgilinin şerbet gibi tatlı yüzü.

İçdügüm şerbet-i dīdār idi ṣıḥḥatde idüm
Reşk iderdi niceler ḥālüme vuṣlatde idüm

2. **şerbet-i dīdār:**-*uñ*
Gazel 72
Mısra: **10**
Güzel yüzün şerbeti. || *Sevgilinin deva sunan yüzü.*

Rūḥiyi yā zehr-i ḳahr-ı firḳatuñla ḳıl helāk
Yā devā-yı ʿaşḳuñ ey meh şerbet-i dīdāruñ it

şerbet-i laʿl-i leb:

1. **şerbet-i laʿl-i leb:**-*i, -n, -den*
Gazel 636
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudaklarının şerbeti.

Şerbet-i laʿl-i lebinden beni maḥrūm itdi
Dādlar ḳılsam elinden nola ol bīdāduñ

şerbet-i laʿl:

1. **şerbet-i laʿl:**-*uñ*
Gazel 835
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı ve tatlı dudakları.

Şerbet-i laʿluñ egerçi eyledüm bir kerre nūş
Ġamzesinden uġradum ammā hezārān nīşe ben

şerbet-i vaṣl:

1. **şerbet-i vaṣl:**
Gazel 417
Mısra: **19**
Kavuşma şerbeti.

Āşıḳ ol şerbet-i vaṣl ister iseñ kim ʿuşşāḳ
Çāresüz derd arayup renc-i elīm isterler

şeref:

1. **şeref:**
Kaside 5
Mısra: **30**
Bir kimseye gösterilen saygının dayandığı manevi yücelik, manevi ululuk, onur, haysiyet.

Cehd it ki ola secdegehüñ Kaʿbe-i Necef
Ol cāy-ı pāke yüz sürebilsen zihī şeref

şeref bul-:

1. **şeref bul-:**-*an*
Gazel 486
Mısra: **15**
Şeref bulmak, şereflenmek.

Ol melek-şān ki bulan mihr-i cemāliyle şeref
Eylemez ẕerre ḳadar meyl-i liḳā-yı nevrūz

şeref vir-:

1. **şeref vir-:**-*di*
Tarih 7
Mısra: **13**
(Bir kimse, bir durum veya şey birini veya bir yeri) Şereflendirmek, yüceltmek, onurlandırmak.

Mışr u Şām ehline yümn-i maḳdemi virdi şeref
Hāṣıl oldı iltimās-ı hāṣ u istidʿā-yı ʿām

<u>şeref-i ḫidmet:</u>

1. **şeref-i ḫidmet:**-*ile*
Kaside 40
Mısra: **26**
Hizmet şerefi.

Ayaġı yer mi baṣar her birinüñ rıfʿātdan
Şeref-i ḫidmetile zümre-i ġılmān eyüdür

<u>şeref-i maḳdem:</u>

1. **şeref-i maḳdem:**-*üñ, -e*
Gazel 946
Mısra: **10**
Şerefli geliş.

Yüri sen mescide ṣūfī bize ḳalsun bāde
Muntaẓırdur şeref-i maḳdemüñe seccāde

<u>şeref-i mansıb:</u>

1. **şeref-i manṣıb:**
Gazel 405
Mısra: **16**
Makam mevki şerefi.

ʿArż idüp oturur ise vükelā birbirine
Şeref-i manṣıb u ʿünvān-ı ṣadāret ḳalḳar

<u>şeref-i nuṭḳ:</u>

1. **şeref-i nuṭḳ:**-*ile*
Tahmis 8
Mısra: **21**
Konuşma şerefi.

Şeref-i nuṭḳile Rūḥī bizüz ehl-i eşyā
Şāhid-i ʿādilimüzdür veleḳad kerremnā

<u>şerer:</u>

1. **şerer:**
Gazel 71
Mısra: **4**
Kıvılcım.

Ne minnet bu zemīne bir kemīne ḫāk-ı rāhuñdur
Ne raġbet çarḫ-ı gerdūn dūd-ı āhıdur şerer kevkeb

2. **şerer:**-*üm*
Gazel 772
Mısra: **10**
Kıvılcım. II Âşığın ah ateşinin kıvılcımı.

Bü'l-hevesler nice ṭāḳat getürür āhuma kim
Eridür mūm gibi āheni ednā şererüm

<u>şerh:</u>

1. **şerḥ:**-*i, -n, -de*
Tarih 15
Mısra: **22**
Açıklama, izah.

Didüm bu beyt-i dil-keşi Rūḥī ki on tārīḫ ola
Şerḥinde istiḫrācınuñ sırrın beyān idüp tamām

<u>şerh eyle-:</u>

1. **şerḥ eyle-:**-*y, -elüm*
Gazel 971
Mısra: **11**
Açmak, açıklamak, bildirmek.

Yāra derd-i dili şerḥ eyleyelüm nolsa gerek
Ġāyeti yā bize ḳahr eyleye yā māyil ola

2. **şerḥ eyle-:**-*y, -in*
Tarih 16
Mısra: **5**
Açıklamak, ayrıntısına inerek açıklamak.

Ṭarīḳın bir bir istiḫrācınuñ şerḥ eyleyin gūş it
Ḥesāb itdükde tā müstaḫric andan çekmeye ālām

<u>şerḥ it-:</u>

1. **şerḥ it-:**-*me, -dü, -k*
Gazel 755
Mısra: **3**
Açmak.

Ol ṭabīb-i cāna öldük derd-i dil şerḥ itmedük
Yā helāk-ı cān u dildür ḳāṣdı yā ḫāẕıḳ degül

2. **şerḥ it-:**-*meg, -e*
Kaside 36
Mısra: **47**
Açmak, açıklamak, anlatmak.

Derdimüz şerḥ itmege bir yār-ı ṣādıḳ bulmazuz
Ḥayf kim gitdükce yārān-ı ṣafā eksilmede

<u>şerḥ kıl-:</u>

1. **şerḥ ḳıl:**
Terkib-bend 1
Mısra: **47**
Açık açık anlatmak, îzah etmek.

Şıyup ceng içre çengin öyle şīrīn şerḥ ḳıl Rūḥi
İdüp ṣaḥvile yetmiş zaḫm-ı mühlikin zebūn itdi

<u>şerḥa:</u>

1. **şerḥa:**
Gazel 594
Mısra: **5**
Yarık.

Ṭaʿn ider sīnemde herkes şerḥa vü dāġum görüp
Ḥāl-i dilden āh kim ʿālemde bir āgāh yoḳ

2. **şerḥa:**
Gazel 603
Mısra: **6**
Yara, kesik.

Ḫançeri çekse bir elif sīneme yarılur göñül
Olur o şerḥa ʿāşıḳa māye-i inşirāḥ-ı ʿaşḳ

<u>şerḥa çek-:</u>

1. **şerḥa çek-:**-*eyin*
Gazel 503
Mısra: **3**
Yaralamak, kesik izi bırakmak.

Tīġ-i ġamla çekeyin sīneme yer yer şerḥa
Açayın derd-i dil-i zārumı cānāne biraz

şerḥ-i ʿaşk:

1. **şerḥ-i ʿaşḳ:**-*ı*
Kıt'a 10
Mısra: **2**
Aşkın izahı, aşkı anlatma.

Beyān idebilmez biñüñde birini
Eger şerḥ-i ʿaşḳı göñül yazsa biñ yıl

şerh-i cāmī:

1. **şerḥ-i cāmī:**
Gazel 108
Mısra: **5**
Abdurrahman Câmî tarafından kaleme alınan Arapça gramerine dair eserdir. el-Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye adını taşıyan eser Türk medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur.

Şerḥ-i Cāmī oḳumaḳla nefse yol bulmak muḥāl
Cām şun sāḳī ki metn-i cāmdur aṣl-ı ṣürūḥ

şerḥ-i hicr:

1. **şerḥ-i hicr:**-*e*
Kaside 25
Mısra: **24**
Ayrılık (derdini) anlatma.

Ġam-ı fīrāḳile geçmekde ʿömrimüz nidelüm
Ne şerḥ-i hicre meded var ne ʿarż-ı ḥāle mecāl

şerh-i meʿānī:

1. **şerh-i meʿānī:**
Terkib-bend 8
Mısra: **185**
Şerh-i Me'âni'l-Âsâr isimli fıkıh kitabı.

Molla oḳusun medresede şerh-i meʿānī
Metn-i ḳadehi ṣun bize biz ehl-i ṣürūḥuz

şerh-i vaṣf:

1. **şerḥ-i vaṣf:**
Gazel 141
Mısra: **3**
(Sevgilinin) özelliklerini anlatmak.

Şerḥ-i vaṣfı o mehüñ irmeye pāyāna henüz
Fi'l-meṣel ger ola eflāk serāser kāġıẕ

şerʿ-i muṣṭafā:

1. **şerʿ-i muṣṭafā:**
Kaside 4
Mısra: **11**
Hz. Muhammed'in şeriatı.

Ḍārb-ı şemşīrüñle icrā oldı şerʿ-i Muṣṭafā
Ḫāne-i küfre yed-i ḳahruñla irdi inḳılāb

şerʿ-i nebevī:

1. **şerʿ-i nebevī:**
Kaside 10
Mısra: **59**
Hz. Muhammed'in getirmiş olduğu şeriat.

Nitekim revnaḳ-ı İslām ola şerʿ-i nebevī
Nitekim müstenid-i ḫalḳ ola Ḳurʾan-ı mecīd

şerʿ-i resūl:

1. **şerʾ-i resūl:**-*ı*
Tarih 83
Mısra: **2**
Hz. Muhammed'in getirdiği şeriat hükümleri.

Kān-ı ḥayā ol ʿOs̱mān-ı ẕü'l-ḥilm Şerʾ-i Resūlı itmekçün icrā

şerīʿat:

1. **şerīʿat:**
Gazel 405
Mısra: **10**
Doğru yol, Hak yolu.

Oturursa ʿulemā ṣadr-ı merātib gözedüp
Ne şerīʿat göresüz dīn u diyānet ḳalḳar

şeriʿat mesnedi:

1. **şeriʿat mesnedi:**-*n, -de*
Tarih 32
Mısra: **5**
Şeriat dayanağı; din hükümleri.

Şeriʿat mesnedinde ḥükm ḥükmi reʿy reʿyidür
Olur ʿadli ile maḳbūl-ı ʿālem-ārā-yı ṣāḥib-i ʿadl

şerīf:

1. **şerīf:**-*dür*
Kaside 39
Mısra: **33**
Şerefli, kutsal, mübarek.

Monlā Şerīf ḥaḳ bu ki ẕātı şerīfdür
Eyler mi ḫoş-nüvislük elān ne demdedür

şerīf -i ẕāt:

1. **şerīf -i ẕāt:**-*lar, -uñ*
Terkib-bend 5
Mısra: **9**
Mübarek şahsiyetler.

Şerīf -i ẕātlaruñ zīr-i ḫākda cismin
Degül misin sen iden ḳūt-ı mūr u ḫoriş-i mār

şerīf-i eyyām:

1. **şerīf-i eyyām:**-*da*
Gazel 328
Mısra: **11**
Mübarek günler.

Dün ʿitāb idüp didüm böyle şerīf-i eyyāmda
Senden ey baḫt-ı siyāh ṣubḥ-ı ümīd-i ṣāmdur

2. **şerīf-i eyyām:**-*da*
Gazel 998
Mısra: **2**
Günlerin mübareği. || *Bayram günü.*

Elbette her maḥzūn olan mesrūr olur bayrāmda
Biz dil-fikār olmaḳ neden böyle şerīf-i eyyāmda

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

şerîf-i rūḥ:

1. **şerîf-i rūḥ:**-*ı, -n, -a*
Tarih 71
Mısra: **6**
(Bir kimsenin) Mübarek ruhu.

Raḥmet ḳapuları yüzine feṯḥ olup müdām
Ḥaḳdan şerîf-i rūḥına yüz biñ selām ola

şerîf-i ẕāt:

1. **şerîf-i ẕāt:**-*ı, -n, -a*
Kaside 30
Mısra: **47**
Şerefli şahsiyet.

Olsun şerîf-i ẕātına luṭf-ı Ḫudā ẓahīr
Giçsün ṣafā-yı ḳalbile evḳātı māh u sāl

şerm:

1. **şerm:**-*i, -n, -den*
Terkib-bend 8
Mısra: **152**
Utanç, mahcubiyet.

Cerrār diyü virmez olur Tañrı selāmın
Şerminden ider itse saña ḥabbece inʿām

şerm it-:

1. **şerm it-:**-*me, -dü, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **23**
Utandırmak.

Resūluñ ālını şerm itmedüñ mi ġarḳ-ı ḫūn itdüñ
Girüp ḳanına ol maẓlūmuñ ey ġāfil ḫaṭā ḳılduñ

2. **şerm it-:**-*me, -dü, -ñ*
Terkib-bend 6
Mısra: **1**
Utanmak.

Şerm itmedüñ bu ẓulmden ey çarḫ-ı bī-vefā
Ḳılduñ cihānı miḥnet ü hicrāna mübtelā

şermende:

1. **şermende:**-*yüz*
Gazel 844
Mısra: **8**
Utanan, utangaç, mahcup.

Çekerüz būse ṭaleb itmege senden ḥaclet
Ḫayli şermendeyüz ey ġonca-fem iḥsānuñdan

2. **şermende:**
Gazel 1017
Mısra: **2**
Rezil, kepaze, maskara.

Ḫalḳa kīn eyleme var ise belāġat sende
Seni ḳadḥ ideni sen medḥile ḳıl şermende

şermende it-:

1. **şermende it-:**-*miş*
Gazel 641
Mısra: **5**
Utandırmak, mahcup etmek.

Ne devletdür bu kim şermende itmiş ḫalḳı iḥsānuñ
Ne himmetdür bu kim dünyāyı itmişsin şenā-ḫānuñ

şermende-i iḥsān eyle-:

1. **şermende-i iḥsān eyle:**
Gazel 950
Mısra: **8**
(Birini) İyilik ve lütufla utandırmak, mahcup etmek.

Görmedüm ẕerre iḥsānını dirmiş dil-i zār
Bir naẓarla anı şermende-i iḥsān eyle

şermende-i iḥsān:

1. **şermende-i iḥsān:**-*uñ*
Kaside 27
Mısra: **51**
(Bir kimseden gelen) İyiliğin mahcubiyeti.

ʿĀlemi şermende-i iḥsānuñ itmişsin tamām
Her kimi ʿālemde görseñ vaṣfuñı inşā ider

şermsār:

1. **şermsār:**
Gazel 576
Mısra: **12**
Utanan, utanmış, mahcup olmuş.

Başın aşaġa şaldı iñen şevḳi ḳalmadı
Pervānesinden oldı meger şermsār şemʿ

seş:

1. **şeş:**
Gazel 998
Mısra: **18**
Altı.

Aʿdāsın itsün münʿadim aḥvālin itsün muntaẓam
Var eyledi yoḳdan o kim dünyāyı şeş eyyāmda

şeş-cihāt:

1. **şeş-cihāt:**
Gazel 230
Mısra: **8**
Altı cihet,altı yön.

Yıllarla ṣūfī çile çeküp hāy u hū ile
Keşf-i rümūzına felek-i şeş-cihāt umar

setāret:

1. **şetāret:**-*i*
Gazel 185
Mısra: **8**
Sevinç, neşe.

Ẕevḳ-ı esrār ile gelüp şevḳa
Vāʿıẓuñ itdügi şetāreti gör

şevḳ:

1. **şevḳ:**-*i*
Gazel 40
Mısra: **5**
Gönül meyli, arzu.

Ṭabʿımuz nola küşād olsa ruḫuñ şevḳi ile
Gül-i raʿnādur iden bülbül-i zārı gūyā

2. **şevḳ:**-*i*
Gazel 94
Mısra: **7**
Işık, parıltı, şavk. ‖ Güzellik.

Virmez ey meh şemʿ-i rūyuñ virdügi şevḳi eger

Bezme sensüz giceler māh-ı münīr olsa sirāc

3. **şevḳ:**-*uñ, -la*
Gazel 149
Mısra: **5**
Şiddetli arzu, istek, aşırı heves.

Rūz-ı fırḳat işigüñde cān virür şevḳuñla ol
Giceler mehtābda ṣaḥn-ı çemende yatılur

4. **şevḳ:**-*ı, -y, -la*
Gazel 583
Mısra: **2**
Şiddetli arzu, istek, heves. || *Aşk ateşi.*

Tāze gül şevḳıyla yaḳdı ey göñül her tāze dāġ
Sen daḥi yaḳ tāzeler şevḳıyla yer yer tāze dāġ

5. **şevḳ:**-*i*
Gazel 576
Mısra: **11**
Işıltı, parlaklık.

Başın aşaġa ṣaldı iñen şevḳi ḳalmadı
Pervānesinden oldı meger şermsār şemʿ

6. **şevḳ:**-*de, -dür*
Kaside 25
Mısra: **61**
Sevinç, neşe, keyif.

Müdām bāde-i luṭfuñla ẕevḳ ü şevḳdedür
Muʿāşirān-ı çemenzār-ı ʿālem-i iḳbāl

<u>şevḳ ehli:</u>

1. **şevḳ ehli:**-*n, -üñ*
Gazel 958
Mısra: **8**
(Sevgiliyi) çokça arzulayan kişiler.

Şevḳdan çarḫa çıḳar naʿra-i mestāneleri
Gelse şevḳ ehlinüñ ol māh-liḳā meclisine

<u>şevḳ u zevḳ-i ʿıyş u nūş:</u>

1. **şevḳ u ẕevḳ-i ʿıyş u nūş:**
Kaside 16
Mısra: **83**
Yiyip içip eğlenmenin zevk ve arzusu.

Şevḳ u ẕevḳ-i ʿıyş u nūş ile idüp ʿömrüñ mürūr
Devr ide maḳṣūduñ üzre ṣubḥ u şām u māh u sāl

<u>şevḳ vir-:</u>

1. **şevḳ vir-:**-*dükde*
Tarih 3
Mısra: **33**
Kelime Tipi: **Deym**
Bir kimseyi herhangi bir konuda isteklendirmek; teşvik etmek.

Yine Baġdāda saʿādetle gelüp virdükde şevḳ
Yine yümn-i maḳdemüñle ḫalḳı itdüñ şād-kām

2. **şevḳ vir-:**-*e*
Kaside 5
Mısra: **59**
İstek ve coşkunluk vermek, şevklendirmek. || *Aydınlatmak, ışık saçmak.*

Tā kim cihānda şevḳ vire şeb-çerāġ-ı māh

<u>şevḳa gel-:</u>

1. **şevḳa gel:**
Gazel 719
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deym**
İsteği hevesi artmak. || *Neşelenmek.*

Mest olup ol ġonca-fem gül gibi oldı sīne-çāk
Sen de Rūḥī şevḳa gel bülbül gibi şūrīde ol

2. **şevḳa gel-:**-*dü, -k*
Gazel 669
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deym**
Arzusu, isteği, hevesi artmak, coşmak.

Şevḳa geldük sīnemüz çāk eyledük bī-iḫtiyār
Nūr-ı Ḥaḳḳı mihr-i ruḫsārında gördük hū didük

<u>şevḳa getür-:</u>

1. **şevḳa getür-:**
Gazel 1040
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birinin arzusunu, istek ve hevesini arttırmak, gayrete getirip canlandırmak.

Yine bir maṭlaʿ-ı ġarrā dimiş vaṣfuñda ġūş eyle
Getür şevḳa bir iki cāmile Rūḥī-i şeydāyı

<u>şevḳa şal-:</u>

1. **şevḳa şal-:**-*mış*
Gazel 1030
Mısra: **4**
Aşka salmak.

ʿAşḳ sāzendesi bir naġme-i pür-ḥāletile
Şevḳa şalmış güneşi çarḫa ḳomış gerdūnı

<u>şevket:</u>

1. **şevket:**
Kaside 23
Mısra: **26**
Büyüklük, azamet, heybet.

Virilmez idi saña olmasa eger lāyıḳ
Şecāʿat ü kerem ü cūd u şevket ü ḥaşmet

<u>şevḳ-i ʿārıż:</u>

1. **şevḳ-i ʿārıż:**-*uñ, -la*
Gazel 286
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Yanağına duyulan arzu.

Murġ-ı cāna āşiyān olsa ser-i kūyuñ nola
Dīde şevḳ-i ʿārıżuñla menbaʿu'l-esrārdur

<u>şevḳ-i bahār:</u>

1. **şevḳ-i bahār:**
Kaside 29
Mısra: **69**
Baharın neşesi.

Nitekim şevḳ-i bahār ile esīrān-ı melāl

İçeler bāde-i gül-reng ideler defʿ-i elem

şevḳ-i cānān:

1. **şevḳ-i cānān:**
Gazel 277
Mısra: **2**
Sevgilinin (verdiği) sevinç, neşe.

Kāse-i ʿaşḳ elümde cām yeter
Şevḳ-i cānān baña müdām yeter

şevḳ-ı cemāl:

1. **şevḳ-ı cemāl:***-uñ*
Gazel 981
Mısra: **4**
Sevgilinin güzel yüzünün parıltısı. || Sevgilinin güzelliğiyle buluşma arzusu.

Mihr-i felekde yoġiken var idi
Şevḳ-ı cemāluñ dil-i müştāḳda

2. **şevḳ-i cemāl:***-üñ, -le*
Gazel 759
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Güzel yüzünün hevesi.

Göñlümi şevḳ-i cemālüñle ṭaleb-kāruñ bil
Ey gül-i tāze beni ʿāşıḳ-ı dīdāruñ bil

3. **şevḳ-i cemāl:***-ün, -le*
Kaside 1
Mısra: **17**
Allah'ın güzelliğine duyulan şiddetli arzu.

Nice bir şevḳ-i cemālünle derūnum ola ḳan
Nice bir perde-i ġayb içre olasın pinhān

şevḳ-i didār-ı ṣafā-baḫş:

1. **şevḳ-i didār-ı ṣafā-baḫş:***-uñ, -ile*
Kaside 1
Mısra: **45**
Sevgilinin neşe ve huzur veren yüzünün hevesi.

Şevḳ-i didār-ı ṣafā-baḫşuñile rūzile şeb
Yazdugum oḳuduğum şimdi benüm budur hep

şevḳ-i geşt-i gül:

1. **şevḳ-i geşt-i gül:**
Tarih 50
Mısra: **9**
Gül bahçelerini gezmenin hevesi.

Bir yaña şevḳ-i geşt-i gül bir yaña ẕevḳ-i seyr-i sūr
ʿIyş eyleñ ey ehl-i ṣafā bu demleri fırṣat bilüñ

şevḳ-i hezār:

1. **şevḳ-i hezār:**
Gazel 292
Mısra: **4**
Bülbülün neşesi.

ʿIyş eyle ey göñül ki bahāruñ ḫazānı var
Şevḳ-i hezār u ẕevḳ u ṣafā-yı çemen gider

şevḳ-i ʿıyd:

1. **şevḳ-i ʿıyd:***-ile*
Gazel 676
Mısra: **1**
Bayram coşkusu, bayram neşesi.

Şevḳ-i ʿıydile ʿaceb keşreti var meydānuñ
Biñini gör birine eyle naẓar ḫūbānuñ

şevḳ-i laʿl-i leb-i mey-gūn:

1. **şevḳ-i laʿl-i leb-i mey-gūn:***-ı*
Gazel 306
Mısra: **7**
Şarap renkli lal dudakların arzusu.

Şevḳ-i laʿl-i leb-i mey-gūnı ile sāḳīnüñ
Ṭurmayup nice döner bezmde peymāneyi gör

şevḳ-ı maḥabbet:

1. **şevḳ-ı maḥabbet:**
Gazel 983
Mısra: **4**
(Sevgiliye duyulan) Aşkın arzusu. || (Güneşe benzeyen) Aşkın parıltısı (güneşin zerreleri kendine çekmesi bağlamında).

Duḫūl-ı bezmine ruḫṣat var ammā bizde ṭāḳat yoḳ
Meger şevḳ-ı maḥabbet ceẕb idüp bī-iḫtiyār ilte

şevḳ-i māh-ı ruḫ:

1. **şevḳ-i māh-ı ruḫ:***-ile*
Gazel 446
Mısra: **5**
Yanağı ay olanın parıltısı.|| Ay yüzlü sevgilinin hevesi.

Şevḳ-i māh-ı ruḫile encüm-vār
Giceler ṣubḥ olınca bīdāruz

şevḳ-ı mihr:

1. **şevḳ-ı mihr:***-üñ, -le*
Gazel 175
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Güneşinin parıltısı. || (Sevgilinin) Sevgisine duyulan arzu.

Şevḳ-ı mihrüñle ölürsem yüzüme baḳmazsın
Bendeñe ẕerrece ḳalbüñde maḥabbet yoḳdur

şevḳ-ı ruḫ:

1. **şevḳ-ı ruḫ:**
Gazel 187
Mısra: **3**
Sevgilinin yanağının parlaklığı.

Günlerin şevḳ-ı ruḫuñla giçüre ṣādıḳlar
Ṣubḥ olınca gice mehtāb nedür bilmezler

şevḳ-ı ruḥ-ı yār:

1. **şevḳ-ı ruḫ-ı yār:***-ile*
Gazel 772
Mısra: **11**
Sevgilinin yanağının parıltısı. || Sevgilinin yanağının aşığa verdiği keyif ve coşkunluk.

İrdi bir ẕevḳa göñül şevḳ-ı ruḫ-ı yārile kim
Añmazam cenneti ger nār-ı caḥīm olsa yerüm

şevḳ-ı ruḥsār:

1. **şevḳ-ı ruḫsār:***-uñ*
Gazel 105
Mısra: **3**

(Sevgilinin) Yüzünün parıltısı. || *(Sevgilinin) Yüzünün hevesi.*

Anuñ ki olmaya ḳalbinde şevḳ-ı ruḫsāruñ
Döner derūnı şu mişkāta k'ola bī-mişbāḥ

2. **şevḳ-i ruḫsār:**-*uñ, -la*
Gazel 361
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Yüzünün aşkı.

Şevḳ-i ruḫsāruñla kūyuñ ṭolanur erbāb-ı zevḳ
Günde yüz biñ kimseye ḥüsnüñ vilāyet gösterür

<u>şevḳ-ı ruḫ:</u>

1. **şevḳ-ı ruḫ:**-*uñ, -dur*
Gazel 843
Mısra: **14**
(Sevgilinin) Yanağının parlaklığı; hevesi.

Ehl-i ṭabʿı ḳıldı hep dem-beste cevr-i nigār
Rūḥiyi şevḳ-ı ruḫuñdur nükte-perdāz itdüren

2. **şevḳ-ı ruḫ:**-*uñ, -la*
Gazel 252
Mısra: **2**
Yanağın parlaklığı.

Māh-ı felek ki çeşm-i çerāġ-ı nücūmdur
Şevḳ-ı ruḫuñla yanmaġa bezmüñde mūmdur

3. **şevḳ-i ruḫ:**-*uñ, -la*
Gazel 377
Mısra: **1**
Yanağın hevesi.

Şevḳ-i ruḫuñla sīnede hīç eylemez ḳarār
Gūyā od üstine oturur bu dil-fikār

4. **şevḳ-i ruḫ:**-*uñ, -la*
Gazel 802
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Yüzüne duyulan şiddetli arzu. || *(Sevgilinin) Yüzünün parıltısı.*

Çeşmümden aḳan ḳanlara baḳ şevḳ-i ruḫuñla
Bir ḳaṭresini biñ gül-i raʿnāya degişmem

<u>şevḳ-i rūy-ı yār:</u>

1. **şevḳ-i rūy-ı yār:**-*ile*
Gazel 357
Mısra: **3**
Sevgilinin yüzünün hevesi.

Şevḳ-i rūy-ı yārile eyler tekellüm cān u dil
Fiʾl-meşel bülbüllerini verd-i raʿnā söyledür

<u>şevḳ-i rūy:</u>

1. **şevḳ-i rūy:**-*uñ, -la*
Gazel 420
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yüzünün arzusu.

Şevḳ-i rūyuñla giden kūyuña dīdār görür
Ne görür Kaʿbeye varan der ü dīvār görür

2. **şevḳ-i rūy:**-*uñ, -la*
Gazel 1008
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Yanağının hevesi.

Şevḳ-i rūyuñla ser-i kūyuñ ṭolanduḳ dün gice
Ṣubḥa dek seyr-i çemen-zār eyledük mehtābda

<u>şevḳ-i şarāb-ı laʿl-i rūḥ-efzā:</u>

1. **şevḳ-i şarāb-ı laʿl-i rūḥ-efzā:**-*ñ, -ile*
Gazel 305
Mısra: **5**
Ruha canlılık veren la'l dudakların şarabının hevesi.

Sāḳiyā şevḳ-i şarāb-ı laʿl-i rūḥ-efzāñile
Şöyle mestem kim elümden bezmde sāġar düşer

<u>şevḳ-i şekker-i vuṣlat:</u>

1. **şevḳ-i şekker-i vuṣlat:**
Gazel 757
Mısra: **3**
Kavuşma şekerinin arzusu. || *Aşığa şeker gibi tatlı gelen kavuşmanın hevesi.*

Ḳıldı şevḳ-i şekker-i vuṣlat yine gūyā beni
Ḳalmamışken ṭūṭi-i ṭabʿumda güftāra mecāl

<u>şevḳ-i şemʿ-i ʿārıż-ı cānān:</u>

1. **şevḳ-i şemʿ-i ʿārıż-ı cānān:**
Gazel 991
Mısra: **1**
Sevgilinin muma benzeyen yanağının arzusu.

Şevḳ-i şemʿ-i ʿārıż-ı cānān dil-i efgārda
Pertev-i ḫurşīd-i ʿālem-tābdur kūhsārda

<u>şevḳ-i vaṣl:</u>

1. **şevḳ-i vaṣl:**
Gazel 388
Mısra: **7**
(Sevgiliye) Kavuşma arzusu.

Şevḳ-i vaṣl aġladur aġyārı beni miḥnet-i hicr
Kāfir aġlar ġam-ı ʿaşḳile müselmān aġlar

<u>şevk vir-:</u>

1. **şevḳi vir-:**-*i, -en*
Gazel 373
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
İstek ve coşkunluk vermek, şevklendirmek.

ʿIyd şevḳidür iden Rūḥiyi şanmañ gūyā
Hep bu şevḳi viren ol şemʿ-i żiyā-güsterdür

<u>şey:</u>

1. **şey:**
Gazel 528
Mısra: **8**
Madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb.nin yerine kullanılan, belirsiz anlamda bir söz.

Çarḫ bir dīvāne nakş u ebkem işi ʿaksine
Baḫt ise bir şey degül kim nās ise andan hirās

2. **şey:**
Gazel 429

Mısra: **6**
Nesne, madde, cansız varlık.

Ne ḳadar ḳādir isek çekmede ʿaşḳuñ elemin
Yine yanuñda senüñ şey degülüz maʿdūmuz

şeyb:

1. **şeyb:**
Gazel 58
Mısra: **10**
Saçın sakalın ağarması, ihtiyarlık, kocama.

Ṭayanup şābluġa eyleme ʿālemde ġurūr
Ne şebāb ey dil-i şūrīde ḳalur bunda ne şeyb

şeyd:

1. **şeyd:**
Gazel 156
Mısra: **1**
Riyakarlık, dalkavukluk.

Ḫırḳa giyseñ egnine iẓhār-ı zerḳ u şeyd olur
Meyl-i cāh itseñ dil-i bī-ḳayda külli ḳayd olur

şeydā:

1. **şeydā:**-*sın*
Gazel 874
Mısra: **10**
Aşkının çokluğundan aklı başından gitmiş, kendini duygularının coşkunluğuna bırakmış (kimse), çılgın, dîvâne, meczup.

Kemāl-ı ḥüsnile ḥüsn-i sülūkına söz yoḳ
Nolaydı ol şaçı Leylā bileydi şeydāsın

şeydālıḳ:

1. **şeydālıḳ:**-*dur*
Gazel 282
Mısra: **5**
Divanelik, müptelalık.

ʿĀşıḳuz lāzım olan ʿāşıḳa şeydālıḳdur
Ḳayd-ı nāmūs nedür daġdaġa-i ʿār nedür

şeyh:

1. **şeyḫ:**
Gazel 115
Mısra: **14**
İhtiyar, pir.

Rūḥiyā bir pīr olası nev-cevān sevdi göñül
Kim ġam-ı ʿaşḳından olmış şeyḫ u şāb surḫ

2. **şeyḫ:**-*i*
Gazel 135
Mısra: **9**
Bir tekke veya zaviyede reislik eden ve müritleri bulunan kimse II Zahit.

Şeyḫ-i şehrüñ nice pendin ṭutalum ey şūfī
Mekteb-i ʿaşḳda bize olmaz o ṭıfl-ı ebced

3. **şeyḫ:**-*den*
Tarih 10
Mısra: **12**
Bir tarikata girip seyr ü sülûkünü tamamladıktan sonra o tarikatın başı durumundaki en yüksek mertebeye çıkan bulunan ve kendisine derviş yetiştirme (irşat) izni verilen kimse; taliplere rehberlik edip onları tarikat usullerine göre irşat etmek ehliyetine sahip kamil insan. || Abdülkadir Geylani.

Bir aradan olıcaḳ cāmiʿ ü çeşme tamām
Şeyḫden idüp recā Rūḥi-i zār iltifat

şeyḫ bāġı:

1. **şeyḫ bāġı:**
Kaside 37
Mısra: **11**
Bağdat'ta bir gezinti yeri.

Şeyḫ bāġı yine dönmiş mi riyāż-ı İreme
Ḳatı raʿnāluġı var mı o gülistān nicedür

şeyḫ u şāb:

1. **şeyḫ u şāb:**
Gazel 65
Mısra: **1**
İhtiyar ve genç.

Ṭutmadum bunca baña pend idegördi şeyḫ u şāb
ʿĀḳıbet bād ile baş ḳoşdum beni itdi ḫarāb

şeyḫ-i ḫırḳa-pūş:

1. **şeyḫ-i ḫırḳa-pūş:**
Gazel 335
Mısra: **8**
Hırka giymiş şeyh.

Getür cām-ı sürūr-encāmı sāḳī kim ser-encāmı
Ne rind-i bāde-nūş añlar ne şeyḫ-i ḫırḳa-pūş añlar

şeyḫ-i şādıḳ:

1. **şeyḫ-i şādıḳ:**
Muhammes 1
Mısra: **11**
Hakiki şeyh, gerçek din alimi.

Şeyḫ-i şādıḳ dinilenler ḥubb-ı dünyā oldılar
Baḳmadılar rāh-ı Ḥaḳ āḫırda aʿmā oldılar

şeyḫ-i şehr:

1. **şeyḫ-i şehr:**
Gazel 456
Mısra: **9**
Şehrin şeyhi.

Şeyḫ-i şehr eylemesün lāf-ı kerāmet ki biz
Bilürüz her kişinüñ mertebesin miʿyāruz

şeyḫu'l-ḥarem:

1. **şeyḫu'l-ḥarem:**-*den*
Gazel 855
Mısra: **13**
İslam halifesinin Mekke'deki temsilcisi olarak bilinen, Şeyhü'l-harem sanını taşıyan bu görevli, Harem-i Şerif denen Kâbe ile çevresinin ve Medine'de Ravza-i Mutahhara denen, Hz. Muhammed'in evi ile mescidini de kapsayan semtin temizliği, onarımı ve bakımından sorumlu olan kişi.

Tesellī bulmadı şeyḫu'l-ḥaremden ḫāṭır ey Rūḥī
Anuñçün görmege cān virürüz pīr-i muġān şeklin

<u>şeyʾ-i ḳalīl:</u>

1. **şeyʾ-i ḳalīl:**
Gazel 760
Mısra: **10**
Az şey.

Yoḳ nihāyet niʿmet-i dīdāra ḫᵛāb-ı ʿaşḳda
Ṣanmañuz vech-i maʿāşın ʿāşıḳuñ şeyʾ-i ḳalīl

2. **şeyʾ-i ḳalīl:**
Kaside 3
Mısra: **44**
Değersiz, küçük şey.

Vechi var ḳaṭʿ eylese dünyā vü ʿuḳbādan naẓar
Kim ol ednī-rütbedür yanında bu şeyʾ-i ḳalīl

<u>şeyṭān:</u>

1. **şeyṭān:**
Kaside 40
Mısra: **86**
İblis, insanları günaha sevk eden ve dinden çıkarmaya çalışan isyankar mahluk; kötü düşünceli, vesvese veren, fitneci kimse; rakip.

Menzili mezbeledür münkir-i niʿmet olanuñ
Böyle yirlere ḳo anuñ gibi şeyṭān eyüdür

2. **şeyṭān:**-*ı*
Gazel 691
Mısra: **4**
Hz. Adem'e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları kötülüğe yönelten iblis. II Vaiz.

Yaḳılmadan seni menʿ itse olma vāʿıẓ germ
Külüñ ṣavur göge şeyṭānı kör idem dirseñ

3. **şeyṭān:**
Kaside 37
Mısra: **58**
Karekterinde kibir, azamet, hîle vb. kötü sıfatlar hakim olan, azgın, habis, şerir kimse.

Mezbele yanını beklermi ol merdūd-ı ebed
ʿAmelinden ḥacil olmaz mı o şeyṭān nicedür

<u>şeytān-ı laʿīn:</u>

1. **şeytān-ı laʿīn:**
Kaside 35
Mısra: **30**
Lanetlenmiş şeytan.

Ehl-i faẕluz ādem oġlı ādemüz fikr itmezüz
Kim bizi ıẕlāl ide min-baʿd şeytān-ı laʿīn

<u>şiʿār:</u>

1. **şiʿār:**-*uñ*
Gazel 888
Mısra: **18**
Âdet, yol, usûl.

Sensin zamānenüñ çün ʿOs̱mān-ı nām-dārı
Lāyıḳ budur ki dāyim himmet şiʿāruñ olsun

<u>şiddet:</u>

1. **şiddet:**-*i*
Gazel 596
Mısra: **9**
Sertlik. || Sıkıntı, zorluk.

Rūzgāruñ şiddeti ḳıldı mükedder ʿālemi
Gör ne deryā-dillerüz biz kim küdüret bulmaduḳ

<u>şiddet-i kelāl:</u>

1. **şiddet-i kelāl:**
Kaside 30
Mısra: **4**
Fazla bıkkınlık, çokça usanç.

Bir mülkde ki ḳadr-şināṣ-ı kemāl ola
Sedd-i kelām ola ne revā şiddet-i kelāl

<u>şiddet-i ṣarṣar-ı āh:</u>

1. **şiddet-i ṣarṣar-ı āh:**-*um, -la*
Gazel 204
Mısra: **1**
Sert ve soğuk esen rüzgara benzeyen ahın şiddeti.

Şiddet-i ṣarṣar-ı āhumla ḳurur gülşen-i dehr
Aḳmasa ṣubḥ u mesā dīdelerümden iki nehr

<u>şiddet-i serma:</u>

1. **şiddet-i serma:**-*y, -ı*
Gazel 965
Mısra: **5**
Kışın şiddeti, zorluğu.

Seferde şiddet-i sermayı yegdür iḫtiyār itmek
Vaṭanda teşne-dil olup geçinmekden ḥarāretle

<u>şifā:</u>

1. **şifā:**
Gazel 42
Mısra: **6**
Derman, ilaç, deva.

Luṭfuñla ehl-i derde şifāʾl-ḳulūbsın
Dāruʾş-şifā-i ġaybdan irsün şifā saña

<u>şifā-ḫāne-i ḥikmet:</u>

1. **şifā-ḫāne-i ḥikmet:**-*de*
Gazel 417
Mısra: **18**
Hikmet hastahanesi.

Cürmüñe muʿterif ol ṭaʿata maġrūr olma
Ki şifā-ḫāne-i ḥikmetde saḳīm isterler

<u>şifāʾl-kulūb:</u>

1. **şifāʾl-ḳulūb:**-*sın*
Gazel 42
Mısra: **5**
Kalplerin şifası.

Luṭfuñla ehl-i derde şifāʾl-ḳulūbsın
Dāruʾş-şifā-i ġaybdan irsün şifā saña

<u>şikār:</u>

1. **şikār:**
Gazel 452
Mısra: **7**
Av.

Oluruz gāh ġazālān-ı cefā-kāra şikār
Pençesinden esedüñ gāh şikārın çekerüz

2. **şikār:**-*ı, -n*
Gazel 1072
Mısra: **3**
Av. II Sevgilinin gözüne kestirdiği âşık.

Başa iltüp kārını aldı şikārın çekdi el
Oḳı atıldı ol ebrūnuñ kemānı yaşılı

3. **şikār:**-*a*
Gazel 465
Mısra: **12**
Av, avlanma.

Ḳarārum almaġa aġyārile gelürse nola
Hele şikāra gidenler kilābsuz yürimez

4. **şikār:**
Gazel 983
Mısra: **6**
Av II Aşığın gönlü.

Bir iki ṣayd ile dönmez ġazālum ṣayd-gāhdan
Çıḳup meydān-ı ḥüsne günde ister biñ şikār ilte

5. **şikār:**
Gazel 21
Mısra: **8**
Av. II Âşık.

Murġ-ı cānuñ per u bālın yoldı dest-i ġam didüm
Gül gibi güldi didi böyle şikār olmaz baña

6. **şikār:**-*uñ*
Gazel 888
Mısra: **8**
Av ll Elde etme.

Şehbāz-ı ḳadruñ ursun evc-i şerefde pervāz
Murġ-ı hümā-yı devlet ednā şikāruñ olsun

<u>şikār eyle-:</u>

1. **şikār eyle-:**-*r*
Gazel 304
Mısra: **7**
Avlamak.

Murġ-ı cānın muttaṣıl ʿāṣıḳlaruñ eyler şikār
Çeşm-i sūz-engīzi ol ṣayd-efgenüñ şehbāzıdur

<u>şikār it-:</u>

1. **şikār it-:**-*di*
Gazel 896
Mısra: **5**
Avlamak. || Aşığın gönlünü ele geçirmek.

ʿAndelīb-i dili şikār itdi
Kākül-i yār müstedām olsun

2. **şikār it-:**-*di*
Gazel 988
Mısra: **6**
Avlamak.

ṣalup cān murġına şehbāz çeşm-i fitne-engīzüñ
O ṣayd-efgen bugün çıḳdı şikār itdi emīrāne

3. **şikār it-:**-*miş*
Gazel 899
Mısra: **12**
Avlamak. || Gönlünü çelmek.

Gözüñ vaṣfıyla her bir mıṣraʿı bir dām-ı ṣoḥbetdür
Şikār itmiş nice çeşmi ġazālı bir ġazeldür bu

<u>şikār ol-:</u>

1. **şikār ol-:**-*maz*
Terkib-bend 9
Mısra: **38**
Avlanmak, ele geçirilmek.

ʿAnḳā ne deñlü olsa ḳavī pence ṭamʿ-ḫᵛār
Olmaz bu ṣayd-gāhda ammā hümā şikār

<u>şikār-ı nev eyle-:</u>

1. **şikār-ı nev eyle-:**-*r*
Gazel 905
Mısra: **18**
Yeni bir av ele geçirmek.

Rūḥīnüñ oldı cilve-gehi ṣāyd-gāh-ı naẓm
Şehbāz-ı ṭabʿı dem-be-dem eyler şikār-ı nev

<u>şikāyet:</u>

1. **şikāyet:**
Gazel 818
Mısra: **3**
Sızlanma, yakınma.

Gösterüp cevrinden aġyāra şikāyet ṣūretin
Ṣubḥ olınca dün gice cānānı añdum aġladum

2. **şikāyet:**-*i*
Gazel 202
Mısra: **8**
Durumundan memnun olmayıp yakınma veya başına gelen bir dertten sızlanma.

Cefā iderse saña kūy-ı ġayra varma diyü
Dilā şikāyeti ḳo ḥaḳ bu kim cefā yiridür

<u>şikāyet et-:</u>

1. **şikāyet et-:**-*me*
Gazel 1097
Mısra: **13**
Durumundan yakınmak, sızlanmak, memnuniyetsizliğini ifade etmek.

Rūḥī şikāyet etme cefāya taḥammül it
Āzūrde-ḫāṭır itmeyesin tā efendüñi

<u>şikāyet eyle-:</u>

1. **şikāyet eyle:**
Gazel 224
Mısra: **15**
Durumundan yakınmak, sızlanmak, memnuniyetsizliğini ifade etmek.

Yiter Rūḥī şikāyet eyle dildāruñ cefāsından
Hevā-yı ʿaşḳını terk itme kim devlet hevāsıdur

<u>şikāyet it-:</u>

1. **şikāyet it-:**-*düg, -imüz*
Gazel 158
Mısra: **7**
Durumundan yakınmak, sızlanmak, memnuniyetsizliğini ifade etmek.

Şikāyet itdügimüz kendi baḫtımuzdandur

Saña ey āfet-i devr-i zamāne kim söyler

şikāyet ḳıl-:

1. **şikāyet ḳıl-:**-*dı*
Gazel 112
Mısra: **11**
Şikayet etmek, yakınmak.

Lebüñden diseler ḳıldı şikāyet iʿtimād itme
Ola ḥāşā ḥabībüm Rūḥi-i ṣāḥib-suḫan küstāḫ

2. **şikāyet ḳıl-:**-*ma*
Gazel 375
Mısra: **11**
Durumundan yakınmak, sızlanmak, memnuniyetsizliğini ifade etmek.

Faḳrdan ḳılma şikāyet sür yüzüñ dergāhına
Ol Süleymānuñ ki ʿālem maẓhar-ı iḥsānıdur

şiken:

1. **şiken:**
Gazel 693
Mısra: **3**
Kıvrım, büklüm.

Biñ şiken her tār-ı müda her şiken biñ murġa dām
Başa çıḳmaz zülf-i müşkīnüñle miskīnüñ senüñ

şikenc:

1. **şikenc:**
Gazel 97
Mısra: **10**
Büklüm, kıvrım.

Dil-i şikeste-i ʿuşşāḳı bağlamaḳdandur
Gören ṣanur anı ol zülf-i müşk-büda şikenc

şikest bul-:

1. **şikest bul-:**-*dı*
Gazel 354
Mısra: **11**
Kırılmak, bozulmak.

Geldi eyyām-ı bahār u tevbeler buldı şikest
Bir işi evvel idüp ṣoñra peşīmānluk nedür

2. **şikest bul-:**-*dı*
Terkib-bend 6
Mısra: **19**
Kırılmak.

Buldı şikest bād-ı ḥavādiṣ ṭoḳınmadan
Bālā-yı ser-bülendi ne nāzik nihāldür

3. **şikest bul-:**-*sa*
Gazel 1092
Mısra: **9**
Kırılmak, parçalanmak.

Ġam degül şīşe-i dil bulsa şikest ey Rūḥī
Göre ṭaʿn ehli elinden doḳınan ṭaşları

şikest eyle-:

1. **şikest eyle-:**-*di*
Gazel 949
Mısra: **8**
Kırmak.

Ser-i aʿdā mı iden ḫākda yā sāḳi-i dehr
Kāselerdür ki şikest eyledi devrānuñda

şikest kıl-:

1. **şikest ḳıl-:**-*dı*
Gazel 452
Mısra: **9**
Kırmak.

Şīşe-i ʿıyşımuzı seng-i belā ḳıldı şikest
Mey-i ẕevḳuñ nice demdür ki ḫumārın çekerüz

şikest ol-:

1. **şikest ol-:**-*alum*
Gazel 799
Mısra: **4**
Kırılmak.

Nice bir kūze-i şarāb gibi
Atılup bezmden şikest olalum

şikest vir-:

1. **şikest vir-:**-*en*
Gazel 614
Mısra: **7**
Kırmak, azaltmak.

Bāzār-ı iʿtibārda sensin viren şikest
Beyʿ-i metāʿ-ı ḥüsnine Yūsuf-liḳālaruñ

şikest yetür-:

1. **şikest yetür-:**-*dü, -ñ*
Terkib-bend 5
Mısra: **24**
Kırmak.

Ne vāḳiʿ oldı ki ḳıyduñ o māh-sīmāya
Neden şikest yetürdüñ o serv-i bālāya

şikeste:

1. **şikeste:**
Kaside 9
Mısra: **6**
Kırık, kırılmış.

Egerçi ṣadr-nişīn-i mecālis-i suḫanam
Elümde yoḳ durur ammā ki bir şikeste sifāl

2. **şikeste:**
Gazel 975
Mısra: **1**
Kırık dökük, paramparça, kırılmış, incinmiş.

Ġamuñ itdi cihānı beste elemüñ şikeste
Nola olsa firḳatuñda sözimüz şikeste beste

şikeste-beste:

1. **şikeste-beste:**
Kaside 25
Mısra: **79**
Kırık dökük, paramparça.

Şikeste-beste hele ḥāl-i zārumı ḳapuña
Bir iki beytile ʿarż eyledüm ʿaleʾl-icmāl

şikeste-dil:

1. **şikeste-dil:**-*i*
Gazel 511

Mısra: **2**
Gönlü kırık.

Şarāb-ı ʿaşḳuñı biz bāde-i ezel bilürüz
İçen şikeste-dili mest-i lem-yezel bilürüz

şikeste-hāṭır:

1. **şikeste-ḫāṭır:**-*uz*
Gazel 496
Mısra: **6**
Gönlü kırık.

Göñlimüz āyinesin şındurdı cevr-i rūzgār
Ṭabʿımuz ġāyet mükedderdür şikeste-ḫāṭıruz

şikeste-i cefā:

1. **şikeste-i cefā:**-*sın*
Rübai 7
Mısra: **1**
Eziyetlere maruz kalıp hezimete uğramış, kederlenmiş.

Ey mihr şikeste-i cefāsın gūyā
Āzūrde-i yār-ı bī-vefāsın gūyā

şikeste-i derd:

1. **şikeste-i derd:**-*em*
Kaside 25
Mısra: **21**
(Bir şey veya kimsenin) Derdiyle kırılmış, incinmiş, kederli.

Müdām çeşmi elinden şikeste-i derdem
Hemīşe zülfi ucından müşevveşüʾl-aḥvāl

şikeste-per ü bāl it-:

1. **şikeste-per ü bāl it-:**-*di*
Terci-bend 2
Mısra: **3**
Kolunu kanadını kırmak, çaresiz bırakmak.

Bülbül-i cānumı çarḫ itdi şikeste-per ü bāl
Ṭūti-i ṭabʿumı zehr-i ġam-ı hicr eyledi lāl

şikest-i şīşe-i hāṭır:

1. **şikest-i şīşe-i ḫāṭır:**
Gazel 382
Mısra: **12**
Gönül şişesini kırmak.

Başında olmaya illā hevā-yı renciş-i ʿaşḳ
Elinden gelmeye illā şikest-i şīşe-i ḫāṭır

şimāl:

1. **şimāl:**-*den*
Gazel 892
Mısra: **2**
Kuzey rüzgarı.

Bir şemme irmeyince şemīm-i viṣālden
ʿĀşıḳ şükufte-ḫāṭır olur mı şimālden

şimden girü:

1. **şimden girü:**
Kaside 15
Mısra: **5**
Artık, bundan sonra.

Ġuṣṣa ġamın çekmesün kimse ki şimden girü
Ġuṣṣaya yer ḳalmadı ṭoldı ṣafādan cihān

şimr-i nādān:

1. **şimr-i nādān:**-*uñ*
Gazel 678
Mısra: **6**
Cahil ve kaba Şimr. || Hz. Hüseyin'i şehit eden divane.

Bu māh ol māhdur kim Muṣṭafānuñ ḳurretü'lʿaynı
Şehīd-i ḫançer-i bīdādı oldı Şimr-i nādānuñ

şimşād:

1. **şimşād:**
Gazel 124
Mısra: **1**
Şimşir ağacı.

Dik gelüp ḳadduña serv u şimşād
Yondı muḥkem ikisin de üstād

2. **şimşād:**-*uñ*
Gazel 638
Mısra: **1**
Şimşir ağacı, servi. || Divan şiirinde sevgilinin boyu şimşada benzetilir.

Ḳad-i bālāsı ucından o boyı şimşāduñ
Ṭayanur sidreye her şeb bir ucı feryāduñ

şinīd-i eşʿār:

1. **şinīd-i eşʿār:**
Gazel 378
Mısra: **14**
Şiir işitmek.

Rūḥiyā ehl-i dili bādeye muḥtāc itmez
Ola bir bezmde kim güft şinīd-i eşʿār

şirāze:

1. **şirāze:**
Gazel 1043
Mısra: **4**
Sayfaları düzgün tutmaya yarayan ibrişim şerit.

Germ-i ruḫuñda ḫaṭ degül üstād-ı lem-yezel
Ḫüsnüñ kitābına yeni şirāze baġladı

şīr-dil:

1. **şīr-dil:**-*lük*
Gazel 1063
Mısra: **7**
Aslan yürekli.

İş işden geçdi ey dil şīr-dillük fāʾide itmez
Süzüp çeşm-i dil-āvīzin ol āhū-yı Ḫoten geldi

şīr-diller meclisi:

1. **şīr-diller meclisi:**-*n, -de*
Müseddes 7
Mısra: **15**
Aslan yürekliler meclisi, cesurlar topluluğu.

Şīr-diller meclisinde içilir cāmuñ senüñ
Ehl-i rezm ü bezm içinde añılur aduñ senüñ

şīr-efgen:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **şīr-efgen:**
Gazel 483
Mısra: **14**
Arslan yıkan.

Yoḳ sipihrüñ ḥamle-i şīrānesinden bākımuz
Çünki hem-rāhuz o şīr-efgen gibi Rüstemle biz

<u>şīre-i engūr:</u>

1. **şīre-i engūr:**-*ile*
Terkib-bend 8
Mısra: **1**
Üzüm şırası. || *Şarap.*

Ṣanmañ bizi kim şīre-i engūrile mestüz
Biz ehl-i ḫarābātdanuz mest-i elestüz

<u>şīr-i bīşe-i heycā:</u>

1. **şīr-i bīşe-i heycā:**
Kaside 9
Mısra: **31**
Dövüş ormanının kaplanı.

Hizebr-i kūh-ı veġā şīr-i bīşe-i heycā
ʿAdīl-i Sām-ı ṣaf-ārā hemāl-i Rüstem-i Zāl

<u>şiʿr-i dil-keş:</u>

1. **şiʿr-i dil-keş:**
Gazel 343
Mısra: **14**
Gönlü cezbeden şiir.

Niyāza başladı Rūḥī suḫanda ḳorḳum odur
Bu şiʿr-i dil-keş aña bāʿiṯ-i teġāfül olur

<u>şiʿr-i dil-küşā:</u>

1. **şiʿr-i dil-küşā:**-*y, -ı*
Gazel 350
Mısra: **18**
Gönle ferahlık veren şiir.

Rūḥī arada münkir olanlar kelāmuñla
Bu şiʿr-i dil-küşāyı görince utandılar

<u>şīr-i dil:</u>

1. **şīr-i dil:**-*üm, -i*
Gazel 1076
Mısra: **5**
Gönül aslanı.

Şīr-i dilümi ṣalmaġiçün gāv raḳībe
Zencīr-i ser-i ṭurra-i ṭarrārını çözdi

<u>şīr-i gazālān:</u>

1. **şīr-i gazālān:**
Kaside 10
Mısra: **38**
Ceylanları (avlayan) kaplan.

Rezmde ḳurtaramaz cānını şemşīrüñden
Fiʿl-meṣel şīr-i gazālān ola ger ḫaşm-ı pelīd

<u>şīr-i ḫudā:</u>

1. **şīr-i ḫudā:**
Terkib-bend 1
Mısra: **62**
Allah'ın aslanı. || *Hz. Ali.*

Nolur ḥāl Yezīdüñ kükreyup ṣaḥrā-yı maḥşerde
Diye şīr-i Ḫudā ferzendümüñ ḳanın döken ḳanı

<u>şīr-i kaʿbe:</u>

1. **şīr-i kaʿbe:**
Gazel 720
Mısra: **6**
Kabe'nin aslanı.

Üstüvār it ṭavḳ-ı tecrīd ile himmet pençesin
Ḫāh şīr-i Kaʿbe ḫāh ey dil seg-i tab-ḫāne ol

<u>şiʿr-i laṭīf:</u>

1. **şiʿr-i laṭīf:**
Gazel 898
Mısra: **13**
Güzel şiir.

ṣāfluḳda baña beñzer ḳanı bir şiʿr-i laṭīf
Rūḥiyā şiʿr degül āb-ı zülāl ancaḳ bu

<u>şiʿr-i merġūb:</u>

1. **şiʿr-i merġūb:**-*um*
Gazel 809
Mısra: **10**
Beğenilen şiir.

Rümūz-ı lā-yezālu'l-ʿabda maẓhar düşdi ey Rūḥī
Enīs-i ehl-i ḥāl olsa nola bu şiʿr-i merġūbum

<u>şīr-i meydān-ı şecāʿat:</u>

1. **şīr-i meydān-ı şecāʿat:**-*sin*
Kaside 27
Mısra: **39**
Yiğitlik meydanının kaplanı.

Şīr-i meydān-ı şecāʿatsin senüñle rūz-ı rezm
Kim ki cānından geçerse daʿvi-i heycā ider

<u>şīr-i mīşe-i endūh u derd:</u>

1. **şīr-i mīşe-i endūh u derd:**-*üz*
Gazel 425
Mısra: **2**
Dert ve keder meşesinin aslanı.

Nola düşdükse kūh u deşte ṣanmañ herze-gerdüz biz
Şikār olmaḳda şīr-i mīşe-i endūh u derdüz biz

<u>şiʿr-i nā-hemvār:</u>

1. **şiʿr-i nā-hemvār:**-*ı*
Gazel 1070
Mısra: **13**
Uygunsuz şiir.

Ne ḥāṣıl nāmuña ḥussād oḳursa şiʿr-i nā-hemvārı
Sözüñ ḫod cümle yārān-ı suḫandāra besbelli

<u>şīr-i ner:</u>

1. **şīr-i ner:**
Kaside 8

Mısra: **38**
Erkek aslan.

Ḳuşandı beline ġayret ḳuşaġın girdi meydāna
Görindi şīr-i ner her biri ḫaşma mir-i mirānuñ

2. **şīr-i ner:**
Gazel 272
Mısra: **4**
Erkek aslan. || *Ecel.*Gel bīşe-zār-ı ʿaşḳa ayaḳ başma serseri
Her sermedüñ yerinde nice şīr-i ner yatur

şiʿr-i pāk:

1. **şiʿr-i pāk:**-*i, -n, -i*
Kaside 38
Mısra: **31**
Kusursuz şiir.

Dönüp Ḳadrinüñ oḳı ṣoñra şiʿr-i pākini zīrā
Sözi yanında yoḳdur ḳıymeti lüʾlüʾ-i lālānuñ

şiʿr-i pür-şaʿaf:

1. **şiʿr-i pür-şaʿaf:**
Kaside 5
Mısra: **28**
Aşk ve sevgi dolu şiir.

Vaṣf-ı cemīlin itmede ḳıldum şu deñlü fikr
Kim lāyıḳ oldı ḫāṭıra bu şiʿr-i pür-şaʿaf

şiʿr-i pür-selāset:

1. **şiʿr-i pür-selāset:**-*imüz*
Gazel 447
Mısra: **16**
Çok akıcı şiir.

Rütbemüz ehl-i faẕla ey Rūḥī
Bildürür şiʿr-i pür-selāsetimüz

şīr-i pür-zūr:

1. **şīr-i pür-zūr:**
Kaside 19
Mısra: **70**
Güçlü şiir.

Nice ḳarşu koşun aʿdā saña inṣāf idelüm
Şīr-i pür-zūr ile āsān mıdur itmek bī-kār

şīr-i rüstem-menzil-i ʿosmān:

1. **şīr-i rüstem-menzil-i ʿosmān:**-*i-menzil*
Tarih 26
Mısra: **4**
Rüstem makamlı, aslan Osman Paşa.

Cem-i bezm-i ʿaṭā Yūsuf-liḳā Pāşā-yı mülk-ārā
Dilīr-i şir-heybet şīr-i Rüstem-menzil-i ʿOsmān

şiʿr-i sevād:

1. **şiʿr-i sevād:**-*ı*
Gazel 477
Mısra: **14**
Karanlığın şiiri.

Geldi ḫurūşa ṭabʿımuz baḥr-miṣāl Rūḥiyā
Dürrimüz oldı şiʿrimüz şiʿr-i sevādı ḳaremüz

şīr-i sipihr-i bīdād:

1. **şīr-i sipihr-i bīdād:**
Kaside 18
Mısra: **40**
Zalim felek aslanı.

Meh-i nev ṣanma ki tīġın göricek ḫavfinden
Dırnaġın ṣaldı gice şīr-i sipihr-i bīdād

şiʿr-i ter:

1. **şiʿr-i ter:**
Gazel 554
Mısra: **8**
Taze, yeni şiir.

Ol şāh-ı ḥüsne ḥālüñi iʿlām ise ġaraż
Bir şiʿr-i ter yeter saña bir ḥasb-i ḥāl-i ḫāṣ

2. **şiʿr-i ter:**-*üñ*
Gazel 502
Mısra: **10**
Taze, yeni yazılmış şiir.

Rūḥiyā āteş-i ġam defʿine yoḳ çāre meger
Ṣu sepe şiʿr-i terüñ sīne-i sūzāne biraz

şīr-i yezdān:

1. **şīr-i yezdān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **106**
Allah'ın aslanı Hz. Ali.

Dili söz uġrusı inṣāfsız ḥayvān-ı nāṭıḳdur
Helāk-i pençe-i ḳahrı olalar şīr-i Yezdānuñ

şīrīn:

1. **şīrīn:**
Gazel 79
Mısra: **7**
Ferhad ile Şirin hikayesinin kadın kahramanı. || *Tatlı.*

Sen lebi Şīrīn ṣaçı Leylā ġamından baş alup
Gitdiler Ferhād ile Mecnūn-ı şeydā semt semt

2. **şīrīn:**
Terkib-bend 1
Mısra: **47**
Hoş, tatlı.

Ṣıyup ceng içre çengin öyle şīrīn şerḥ ḳıl Rūḥi
İdüp ṣaḥvile yetmiş zaḫm-ı mühlikin zebūn itdi

3. **şīrīn:**-*i*
Gazel 5
Mısra: **3**
"Hüsrev ile Şirin" yahut "Ferhat ile Şirin" hikayesinin kadın kahramanı.

Nice Ferhād ile Şīrīni kendüye esīr itmiş
Bugün ol Ḫusrev-i vaḳtuñ ḳulı ḳurbānıyuz cānā

şīrīn it-:

1. **şīrīn id-:**-*esin*
Gazel 885
Mısra: **12**
Tatlandırmak.

Benem ol ṭūṭi-i gūyā ki hüner-āverem eger

Günde biñ kez dehen-i talḫumı şīrīn idesin

şīrīn-dehān:

1. **şīrīn-dehān:**-*uñ*
Gazel 551
Mısra: **9**
Tatlı ağızlı; tatlı dilli.

Lebleri vaṣfında ol şīrīn-dehānuñ Rūḥiyā
Sūz-ı şiʿrüñ Ḫusrev ü Ḥassān taḥsin eylemiş

şīrīn-dehen:

1. **şīrīn-dehen:**-*ün*
Gazel 716
Mısra: **9**
Tatlı dilli.

İşigi ṭaşlarını yaṣdan o şīrīn-dehenüñ
Rūḥiyā rāh-ı maḥabbetde bugün Ferhād ol

2. **şīrīn-dehen:**-*ler*
Gazel 234
Mısra: **1**
Tatlı ağızlı güzeller. || Ağzı Şirin'e benzeyen sevgililer.

Görür şīrīn-dehenler kendüyi yaḳmaġa māyildür
Göñül Ferhādı ey hem-dem anuñçün ṭaġa māyildür

şīrīn-kār:

1. **şīrīn-kār:**
Gazel 259
Mısra: **8**
Tatlı bir biçimde iş gören.

Seni ḳoyup kime meyl eylesünler ehl-i naẓar
Ḳanı senüñ gibi bir serv-i nāz u şīrīn-kār

2. **şīrīn-kār:**-*uñ*
Gazel 640
Mısra: **4**
Tatlı muamele eden, hoş davranan. || Sevgili.

Leb-i şekker-şikenüñ emdürür üftādesine
Dāyim olsun göreyin luṭfı o şīrīn-kāruñ

şīrīn-laḳab:

1. **şīrīn-laḳab:**
Gazel 59
Mısra: **8**
İsmi tatlı.

Sāʿidüñ dāġına müşkīn noḳṭalar dirdüm eger
İḳtiżā-yı noḳṭa ḳılsa sāʿid ey şīrīn-laḳab

şīrīn-leb:

1. **şīrīn-leb:**-*üñ, -den*
Gazel 9
Mısra: **3**
Tatlı, hoş dudak.

Ṭūtiyem şīrīn-lebüñden ayru efġān eylerem
ʿAndelībem aġlaram gül-berk-i āluñdan cüdā

şīrīn-makāl:

1. **şīrīn-maḳāl:**-*uñ, -dan*
Gazel 9
Mısra: **14**
Tatlı sözlü.

Sensin ol vāli-i ʿālī-ṭabʿ kim erbāb-ı naẓm
Ġonca-veş dem-bestedür şīrīn-maḳāluñdan cüdā

şīrīn-şemāʾil:

1. **şīrīn-şemāʾil:**-*dür*
Gazel 400
Mısra: **6**
Görünüşü tatlı.

Açıḳdur ṭabʿı ṭarz-ı iḫtilāṭı ḫūb bilmişdür
Melāḥat var sözinde şūḫdur şīrīn-şemāʾildür

şīrīn-suḫan:

1. **şīrīn-suḫan:**-*uñ*
Gazel 668
Mısra: **1**
Tatlı sözlü.

Gördüm eylerdi lebi vaṣfın o şīrīn-suḫanuñ
Ṭutup öpdüm dehenin ṭūṭi-i şekker-şikenüñ

şīr-nihād:

1. **şīr-nihād:**
Kaside 18
Mısra: **38**
Aslan tabiatlı (kimse). || Aslan gibi güçlü ve cesur kimse.

Görinen ṣanma kim döküp aʿdā ḳanın
Çarḫa ṣalmış ḳılıcın rezmde ol şīr-nihād

şīr-şikār:

1. **şīr-şikār:**
Kaside 19
Mısra: **92**
Aslan avcısı.

Bir naẓarda dil-i nālānımuzı ṣayd itdi
Āhū-yı çeşmüñe dirsem yeridür şīr-şikār

şirvān:

1. **şirvān:**-*da*
Kıt'a 24
Mısra: **1**
Şirvan şehri (Şirvan, bugün Azerbaycan sınırları içerisinde olan bir şehirdir).

Ne ḳadar var ise Şirvānda ḳażā baḫş itmiş
Luṭf idüp herkese pāşā-yı saʿādet-güster

şīşe:

1. **şīşe:**-*y, -e*
Gazel 38
Mısra: **2**
Camdan yapılmış, ağzı dar uzunca kap.

ʿAks-i sīb-i ẕeḳanuñ birle bu çeşm-i bīnā

Beñzer ol şīşeye kim ola içinde elmā

2. **şīşe:**
Gazel 535
Mısra: **9**
Ağzı dar ve uzun cam kap II İçki.

Bir iki şīşe mey ḫāżır yanuñda ey Rūḥī
Gele ol māh şāyed lāzım ola nīm-şeb meclis

3. **şīşe:**-*s, -i, -n*
Gazel 603
Mısra: **8**
Camdan yapılmış, ağzı dar uzunca kap. || Aşk şarabı.

Meygede-i fenāda yoḳ kimsede neşve-i cünūn
Ḳaysa şunuldı gibi her şīşesin eyler rāh-ı ʿaşḳ

<u>şīşe-i dil:</u>

1. **şīşe-i dil:**
Gazel 1092
Mısra: **9**
Gönül şişesi.

Ġam degül şīşe-i dil bulsa şikest ey Rūḥī
Göre ṭaʿn ehli elinden doḳınan ṭaşları

<u>şīşe-i hātır-şikest ol-:</u>

1. **şīşe-i ḫāṭır-şikest ol-:**
Gazel 73
Mısra: **8**
Gönül şişesinin kırılması.

Yār bezminden ayaḳ çekmem olursa ġam degül
Seng-i ṭaʿnından raḳībüñ şīşe-i ḫāṭır-şikest

<u>şīşe-i ʿıyş:</u>

1. **şīşe-i ʿıyş:**-*ımuz, -ı*
Gazel 452
Mısra: **9**
Zevk u safa şişesi.

Şīşe-i ʿıyşımuzı seng-i belā ḳıldı şikest
Mey-i ẕevḳuñ nice demdür ki ḫumārın çekerüz

<u>şīşe-i mey:</u>

1. **şīşe-i mey:**
Gazel 761
Mısra: **9**
İçki şişesi.

Şīşe-i mey nola Rūḥīnüñ yanından gitmese
Rind-i ʿālemdür bilür kim ansuz eglenmez göñül

<u>şīşe-i mül:</u>

1. **şīşe-i mül:**-*üñ*
Gazel 1057
Mısra: **4**
Şarap şişesi.

Her sāz gerçi ẕevḳ virür ehl-i ʿişrete
Meclisde şīşe-i mülüñ illā ki ḳulḳulı

<u>şīşe-i muraṣṣaʿ:</u>

1. **şīşe-i muraṣṣaʿ:**-*ı, -n, -ı*
Kaside 14
Mısra: **5**
Mücevherle bezenmiş şişe.

Pür itdi ġonce seḥer şīşe-i muraṣṣaʿını
Gül-i sefīd eline aldı sāġar-ı billūr

<u>şīşe-i nāmūs:</u>

1. **şīşe-i nāmūs:**-*ı*
Gazel 426
Mısra: **2**
Namus şişesi.

Şanmañuz rüsvāyluḳdan ġam çeker ferzāneyüz
Ṭaşa çalmış şīşe-i nāmūsı bir dīvāneyüz

<u>şīşe-i neng:</u>

1. **şīşe-i neng:**-*imüz, -i*
Gazel 794
Mısra: **6**
Ar ve utanç şişesi.

Terk-i nāmūsdadur çünki ṣafā-yı vaḥdet
Şīşe-i nengimüzi saḳf-ı sipihre çalalum

<u>şīşe-i ʿömr:</u>

1. **şīşe-i ʿömr:**-*i*
Gazel 701
Mısra: **13**
Ömür şişesi.

Şīşe-i ʿömri şır seng-i ḳażā āḫir kār
Ger tehī ṭut mey-i ʿişretde vü ger mālāmāl

<u>şīşe-i pür:</u>

1. **şīşe-i pür:**
Gazel 186
Mısra: **7**
İçkiyle dolu şişe.

Yine şīşe-i pür ile bizi mest ṣanma sāḳī
Kerem eyle yanımuzdan odı eksük itme ḳışdur

<u>şīşe-i ser-nigūn:</u>

1. **şīşe-i ser-nigūn:**-*da*
Gazel 367
Mısra: **2**
Ters dönmüş şişe.

Sende ey baḫt-ı bed vefā neyler
Şīşe-i ser-nigūnda mā neyler

<u>şitā:</u>

1. **şitā:**
Gazel 710
Mısra: **16**
Kış mevsimi.

Ḥażret-i ʿOs̱mān Pāşā-yı celīlü'l-ḳadr kim
Dest-i ʿirfānı virür ṣāyf u şitā aḥbāba gül

<u>şitāb:</u>

1. **şitāb:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 886
Mısra: **4**
Çabukluk, acele.

Neden baġlar kef-i destüñ o ḫūnī baġrına gūyā
Urarken ḫançerin mecrūḥ ḳılmışdur şitābından

<u>şitāb eyle-:</u>

1. **şitāb eyle:**
Gazel 406
Mısra: **5**
Acele etmek.

Bāġa varmaḳda şitāb eyle bu demde sāḳiyā
Bir nefes alınca ṭurmaz ol ḫuceste-dem gider

<u>şīve:</u>

1. **şīve:**-*lü*
Gazel 186
Mısra: **2**
Naz, işve.

Bakışuñ deler cigerler bu ne ġamzelü bakışdur
Revişüñ alur gönüller bu ne şīvelü revişdür

2. **şīve:**
Gazel 75
Mısra: **3**
Cilve ve naz.

Ṭaş atup şīve ile başımuza urdı bugün
Yine yükletdi bize yār bir aġız minnet

3. **şīve:**-*s, -i, -n*
Gazel 169
Mısra: **3**
Naz, cilve II Üslup, tarz.

Güzeller dil-rübāluḳ şīvesin taḥṣīl ider senden
Senüñ ey rūḥ-ı <u>s</u>ānī özge semtüñ özge ḥāluñ var

4. **şīve:**-*de*
Gazel 135
Mısra: **2**
Güzellerin insana hoş gelen ve gönül fetheden tavrı, naz, eda, işve.

Serv ile nisbeti yoḳ ʿālem-i bālādur o ḳad
Şīvede siḥr ider aʿlāluġı var fevḳa'l-ḥad

<u>şīve eyle-:</u>

1. **şīve eyle-:**-*r*
Gazel 1097
Mısra: **7**
Nazlanmak, edalı ve işveli davranmak.

Çoḳ şīve eyler oldı perī-rūlar ādeme
Göster cihāna ḥüsn-i melāyik-pesendüñi

<u>şīve vü nāz eyle-:</u>

1. **şīve vü nāz eyle-:**-*di, -ler*
Gazel 208
Mısra: **8**
Nazlanıp cilve yapmak.

Ḳılmaġiçün bir bölük āşüfte-ḥālin bī-ḳarār
Şīve vü nāz eylediler ṭurdılar oturdılar

<u>şīve-i ʿāşık:</u>

1. **şīve-i ʿāşıḳ:**
Gazel 755
Mısra: **2**
Aşığın tavrı. || Âşık birinin sergileyeceği tavır, tarz.

Yār cevrinden şikāyet ʿāşıḳa lāyıḳ degül
Keşf-i esrār-ı ḥaḳīḳat şīve-i ʿāşıḳ degül

<u>şīve-i güftār:</u>

1. **şīve-i güftār:**-*ı*
Gazel 838
Mısra: **8**
Söz üslubu.

Ne mümkindür dehān-ı yārile baḥ<u>s</u> itmek ey ṣūfī
Söze ḳādirsin ammā şīve-i güftārı bilmezsin

2. **şīve-i güftār:**-*uñ, -a*
Gazel 927
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Sözlerindeki naz ve işve.

Rūḥ-baḫş ol vaʿde-i luṭfuñla kim olsun fedā
Dil leb-i cān-baḫşuña cān şīve-i güftāruña

<u>şīve-i reftār:</u>

1. **şīve-i reftār:**
Gazel 259
Mısra: **4**
Edalı, işveli yürüyüş.

Meger mecāl mı var ḫāk-ı rāhuñ olmaġa
Nedür o ḳadd-ı ser-āmed o şīve-i reftār

<u>şīve-i vaṣl:</u>

1. **şīve-i vaṣl:**-*uñ*
Gazel 181
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Eda ve işvesine kavuşma.

Şīve-i vaṣluñ umar Rūḥī-i bīmār didüm
Ol ṭabīb-i dil u cān güldi didi ṣayıḳlar

<u>şīve-kār:</u>

1. **şīve-kār:**
Gazel 200
Mısra: **8**
Nazlı, cilveli, edalı.

Ṣalup gitme künc-i belāda bizi
Gel ey bī-mürüvvet gel ey şīve-kār

2. **şīve-kār:**-*da*
Gazel 171
Mısra: **2**
Nazlı, cilveli II Sevgili.

Vefā vü mihr e<u>s</u>eri rūzgārda yoḳdur
Olursa da hele ol şīve-kārda yoḳdur

<u>şöhre:</u>

1. **şöhre:**-*i*
Gazel 245

Mısra: **10**
Şöhret, her yerde herkesçe tanınma, bilinme.

Sen şeh-i ḥüsnüñ hemîşe vaṣfını eyler yürür
Rūḥi-i şeydā anuñçün şöhre-i āfāḳdur

şöhre-i devrān:

1. **şöhre-i devrān:**
Tarih 41
Mısra: **4**
Dünyaca tanınmış, şöhreti her yere yayılmış.

Ḫalef-i müfti-i İslām Muḥammed Çelebi
Ol ki fażlıyla bu gün şöhre-i devrān oldı

şöhre-i şehr:

1. **şöhre-i şehr:**
Gazel 204
Mısra: **10**
Şehrin meşhuru, tanınmış kimsesi.

Rūḥiyā ḳalmadı şimdengirü inkāra mecāl
Ḳıldı ol meh-veşüñ mihri seni şöhre-i şehr

şuʿāʿ:

1. **şuʿāʿ:**
Gazel 578
Mısra: **10**
Ziya, tel tel görünen ışık.

Ṭāḳ-ı eyvānında gerdūnuñ aşılmış Rūḥiyā
Gün bir altun beyża sīmīn-ṭūrradur aña şuʿāʿ

şuʿāʿ-ı āh:

1. **şuʿāʿ-ı āh:**-*dur*
Rübai 25
Mısra: **2**
Ah ışınları.

Başumda fitīl-i dāġdur efser-i ʿīd
Egnümde şuʿāʿ-ı āhdur zīver-i ʿīd

şuʿāʿ-ı āh-ı āteş-bār:

1. **şuʿāʿ-ı āh-ı āteş-bār:**-*um*
Gazel 268
Mısra: **9**
Ateş yağdıran ahın ziyası.

Ziyād olsun şuʿāʿ-ı āh-ı āteş-bārum ey Rūḥī
Ki iḳlīm-i belā vādīlerinde reh-nümūnumdur

şuʿarā:

1. **şuʿarā:**
Gazel 23
Mısra: **1**
Şairler.

Nice Baġdādı ögüp yürimesünler şuʿarā
Kim ola ḫūbları biri birinden aʿlā

şuʿarā eskisi:

1. **şuʿarā eskisi:**
Kaside 37
Mısra: **85**
Eski, köklü şair.

Şuʿarā eskisi ol pīr-i suḫan-gū yaʿni
Ṣāḥib-i teẕkire ʿAhdi-i suḫandān nicedür

şuʿarā silki:

1. **şuʿarā silki:**-*n, -e*
Kıt'a 28
Mısra: **1**
Şairler silsilesi.

Ey dest-i şerīfüñ şuʿarā silkine bāẕil
Vey luṭfı ʿamīmüñ fużalā ḫayline mebẕūl

şuʿarā zümresi:

1. **şuʿarā zümresi:**
Kıt'a 28
Mısra: **10**
Şairler topluluğu.

Ehliyyetile olmasa ārāste zātuñ
Olmazdı yanuñda şuʿarā zümresi maḳbūl

şuʿarā-yı baġdād:

1. **şuʿarā-yı baġdād:**
Kaside 32
Mısra: **22**
Bağdat'ın şairleri.

Evliyā burcına geldüñ yine çün lāyıḳ odur
Ber-murād ola ḳapuñda şuʿarā-yı Baġdād

şuʿarā-yı selef:

1. **şuʿarā-yı selef:**
Kaside 26
Mısra: **25**
Daha önce yaşamış şairler.

Şuʿarā-yı selef irseydi eger meclisine
Anlara cāy-ı refīʿ oluridi ṣaff-ı niʿāl

şuʿayb:

1. **şuʿayb:**
Gazel 58
Mısra: **8**
Medyen ve Eyke halkına gönderilen peygamberdir. Kavmini hak yoluna davet ettiği zaman halkı onu yalanlayarak eziyet etmiştir. Bu sebeple Allah'ın gazabına uğrayıp helak olmuşlardır. Hz. Şuayb kendisine inananları alıp Mekke'ye gitmiş ve 300 yaşına kadar burada ibadetle meşgul olmuştur. Hz. Şuayb Medyen'de iken kızı Safura'yı Hz. Musa'ya nikâhlamıştır. Kendisi anne tarafından Lut peygamber ile akrabadır. Tatlı dilli ve sözü tesirli imiş. İbrahim peygamberin şeriatıyla amel etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de kıssası anlatılır (Hud/85 vd.).

Naẓar-ı luṭfına Mūsāyı düşürdi maẓhar
Dīde-i bāṭına mālikdi ḥaḳīḳatda Şuʿayb

şübhe:

1. **şübhe:**
Kaside 36
Mısra: **60**
Şüphe, vesvese, zan.

Ṭālibān-ı feyż-i Aḥmed ʿākibet maḥmūd olup
Şübhe refʿ olup ola çün ü çirā eksilmede

2. **şübhe:**-*y, -i*
Gazel 458
Mısra: **2**
Bir hususla ilgili gerçek

veya doğrunun ne olduğuna kesin biçimde karar verememe durumu; tereddüt, kuşku, şek.

Baḥşe mecāl ḳalmadı ḥalḳile yoḳ ʿināmuz
Şübheyi refʿ ḳılmışuz pākdur iʿtiḳādımuz

şübhe ḳalma-:

1. **şübhe ḳalma-:**-*dı*
Kaside 40
Mısra: **59**
Kuşkuya, tereddüde sebep olabilecek her türlü ihtimalin ortadan kalkması.

Ḳalmadı şübhe o maḳṣūdına irmekde velī
Kesme sen himmetüñi himmet-i pīrān eyüdür

şuġl-ı dünyā:

1. **şuġl-ı dünyā:**
Gazel 21
Mısra: **3**
Dünya gailesi.

Şuġl-ı dünyā ḳaydıdur ol ḳayda bend olmaḳ ne ḳayd
Kār ise maḳṣūd ʿaşḳuñ gibi kār olmaz baña

şuġl-ı ḥaḳ:

1. **şuġl-ı ḥaḳ:**
Terkib-bend 2
Mısra: **13**
Doğru işler.

Şuġl-ı ḥaḳ dāʿim o ʿāli-ḳadre ḫāṭır-hᵛāh idi
Māḥaleḳteʾl-cinneveʾl-insün rümūzından ḫabir

şūh:

1. **şūḫ:**-*a*
Gazel 34
Mısra: **13**
Hareketlerinde serbest; neşeli, şen ve oynak (kadın). II Sevgili.

Ey raḳīb ol şūḫa meylüñden senüñ ḫayretdeyem
Kim baña olan cefāsı olmamış ʿibret saña

şūḫ-ı ʿālem-tāb-ı sāyir:

1. **şūḫ-ı ʿālem-tāb-ı sāyir:**-*de*
Gazel 1015
Mısra: **10**
Dünyayı aydınlatan diğer güzeller.

Reh-i ʿaşḳuñda Rūḥī faḫr ider ṣābit-ḳademluḳla
Bu ḥālet yoḳ bilürsin şūḫ-ı ʿālem-tāb-ı sāyirde

şūh-ı bī-bedel:

1. **şūḫ-ı bī-bedel:**
Terkib-bend 6
Mısra: **25**
Eşsiz güzel.

Bin nāzenīn cevān idi ol şūḫ-ı bī-bedel
Būs itmege ayaġını cānlar virürdi el

şūh-ı bī-pervā:

1. **şūḫ-ı bī-pervā:**
Gazel 937
Mısra: **6**
Korkusuz sevgili.

Allar giymiş cemālin gül gül itmiş derlemiş
ʿĀlemi ḳırmaḳ diler ol şūḫ-ı bī-pervā yine

2. **şūḫ-ı bī-pervā:**
Müseddes 1
Mısra: **33**
Korkusu ve çekinmesi olmayan güzel.

Beni ol şūḫ-ı bī-pervā ʿaceb sevdāya ṣalmışdur
Ṣorar yoḳ ḥālümi ġamdan işüm Allaha ḳalmışdur

şūh-ı bī-vefā:

1. **şūḫ-ı bī-vefā:**
Gazel 57
Mısra: **8**
Vefasız sevgili.

Seyr-i ruḫuñ müyesser imiş ṭutalum ne sūd
Ey şūḫ-ı bī-vefā getüren kimdür aña tāb

şūh-ı cefā-cū:

1. **şūḫ-ı cefā-cū:**
Gazel 204
Mısra: **7**
Cefa ve eziyet eden sevgili.

Hele ey şūḫ-ı cefā-cū müteḥammil degülüz
Nice bir ġayrıya luṭf eyleyesin bendeñe ḳahr

2. **şūḫ-ı cefā-cū:**
Gazel 381
Mısra: **1**
Cefakar, zalim sevgili.

Belde ḫançer niçün ol şūḫ-ı cefā-cū götürür
İki şemşīrini ḫod ol iki ebrū götürür

3. **şūḫ-ı cefā-cū:**
Gazel 726
Mısra: **6**
(Aşığına) Cefa eden işveli (güzel).

Dün didüñ bezmüme dāḫil niçün olmaz ʿuşşāḳ
Nedür ey şūḫ-ı cefā-cū yine bu emr-i muḥāl

şūh-ı cefā-pīşe:

1. **şūḫ-ı cefā-pīşe:**
Gazel 381
Mısra: **12**
Zalim güzel, sevgili.

Çeşmümüñ baḫr-i muḥīṭ ile dükenmez baḫşi
Daḫi ey şūḫ-ı cefā-pīşe bu çoḳ şu götürür

2. **şūḫ-ı cefā-pīşe:**-*y, -i*
Gazel 511
Mısra: **6**
Eziyet etmeyi alışkanlık haline getiren işveli güzel.

Raḳīb eylemesün gāh medḥ ü gāh zemin
Ki biz o şūḫ-ı cefā-pīşeyi güzel bilürüz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

şūh-ı cevr-pīşe:

1. **şūḫ-ı cevr-pīşe:**
Gazel 1097
Mısra: **10**
(Aşığa) Eziyet çektiren, zalim sevgili.

ʿĀlem tamām nīm-nigāhuñ esīridür
Ey şūḫ-ı cevr-pīşe ne ṣanduñ ya kendüñi

şūh-ı cihān:

1. **şūḫ-ı cihān:**
Gazel 181
Mısra: **2**
Dünyalar güzeli.

Öldi gitdi elem-i ʿaşḳuñ ile ʿāşıḳlar
Nedür ey şūḫ-ı cihān sende bu raʿnālıḳlar

şūh-ı cihān-āşūb:

1. **şūḫ-ı cihān-āşūb:**-*sın*
Gazel 873
Mısra: **4**
Dünyayı birbirine katan (güzel).

Gösterürsin meskenet ʿuşşāḳa bilmezler ki sen
ʿĀlemüñ fettānı bir şūḫ-ı cihān-āşūbsın

şūḫ-ı dilārā:

1. **şūḫ-ı dilārā:**
Gazel 261
Mısra: **4**
Gönlü süsleyen, işveli sevgili.

Ḳavl-ı aġyār ile ʿuşşāḳını bezm-i ġamda
Nāy-veş iñledüp ol şūḫ-ı dilārā neyler

şūh-ı dil-cū:

1. **şūḫ-ı dil-cū:**
Gazel 362
Mısra: **8**
Gönlü kendine çeken dilber, sevgili.

Teşne-i āb-ı viṣāli olduġum bilmiş gibi
Ḫançerin her dem baña ol şūḫ-ı dil-cū gösterür

şūh-ı ʿişve-bāz:

1. **şūḫ-ı ʿişve-bāz:**
Terkib-bend 6
Mısra: **42**
Edalı, işveli güzel.

İnṣāf idince ḫayli vefāsızluḳ eyledi
Ol şūḫ-ı ʿişve-bāz ile çarḫ-ı sitīze-kār

şūh-ı ʿişve-sāz:

1. **şūḫ-ı ʿişve-sāz:**-*uñ*
Gazel 143
Mısra: **18**
İşveli, cilveli sevgili.

Nice meddāḥ olup yolında cānın virmesün Rūḥī
O şūḫ-ı ʿişve-sāzuñ ṭabʿ-ı pür-kārında ʿālem var

şūh-ı nāzik-ṭabʿ:

1. **şūḫ-ı nāzik-ṭabʿ:**-*a*
Gazel 400
Mısra: **1**
Nazik mizaçlı sevgili.

Göñül bir meclis-ārā şūḫ-ı nāzik-ṭabʿa māʾildür
Ki erbāb-ı ẓarāfet ṭarz-ı güftārına māʾildür

şūh-ı şeh-levend:

1. **şūḫ-ı şeh-levend:**
Gazel 134
Mısra: **12**
Boylu poslu yakışıklı genç ‖ güzeller güzeli bir dilber.

Ben şāh-rāh-ı ʿaşḳda bir rind-i nev-niyāz
Sen mesned-i cemālda bir şūḫ-ı şeh-levend

şūh-ı şīve-kār:

1. **şūḫ-ı şīve-kār:**
Gazel 342
Mısra: **5**
İşveli, cilveli dilber.

Sen ṣābir ol ki ʿākibet ol şūḫ-ı şīve-kār
İtdüklerine nādim olup mihribān olur

şūh-ı vefā-dār:

1. **şūh-ı vefā-dār:**-*uñ*
Gazel 745
Mısra: **1**
Vefalı sevgili.

Şimdi bir şūh-ı vefā-dāruñ esīridür göñül
Bir emīrüñ bende-i fermān-peẕīridür göñül

şūh-ı vefā-pīşe:

1. **şūḫ-ı vefā-pīşe:**
Gazel 63
Mısra: **4**
Vefalı sevgili.

Yoḳ degül gerçi güzellerde leṭāfet ammā
Sende ey şūḫ-ı vefā-pīşe melāḥat ġālib

şūh-ṭabʿ:

1. **şūḫ-ṭabʿ:**
Gazel 290
Mısra: **8**
Coşkun mizaçlı.

Teşbīh eylemekle dişin silk-i gevhere
Ol şūḫ-ṭabʿ geçdi dil-i zāre ḫurdeler

2. **şūḫ-ṭabʿ:**-*a*
Gazel 1045
Mısra: **12**
Şen, neşeli tabiat.

Ālile gönlüñ alduġın işʿār ise ġaraż
ʿArż it o şūḫ-ṭabʿa bu rengīn ġazelleri

şühūr:

1. **şühūr:**
Kaside 14
Mısra: **112**
Aylar.

Gelüp gide nitekim gül gibi bahār u ḫazān
Nite ki gerdiş ide rūz u şeb sinīn ü şühūr

şükr it-:

1. **şükr id-:**-*er, -di*
Terkib-bend 7
Mısra: **41**
Eriştiği nîmetin, gördüğü iyiliğin değerini bilip memnûniyet duymak, minnettar olmak, teşekkür etmek.

Çekdügi derde şükr iderdi müdām
ʿĀḳibet cānı virdi şükrāne

şükr ü sipās:

1. **şükr ü sipās:**
Kaside 13
Mısra: **10**
Şükür ve övgü. || Verdiği nimetler için Allah'a karşı duyulan minneti dile getirme.

O mestlük saña yetmez mi bu ne ʿıyş olsun
Ne cānda fikr-i ʿibādet ne dilde şükr ü sipās

şükrāne:

1. **şükrāne:**
Terkib-bend 7
Mısra: **42**
Teşekkür alameti, iyilik bilme nişanesi.

Çekdügi derde şükr iderdi müdām
ʿĀḳibet cānı virdi şükrāne

şükr-i ḫudā:

1. **şükr-i ḫudā:**
Gazel 500
Mısra: **7**
Allah'a şükür.

Şükr-i Ḫudā ki göñli ġanīlerdenüz hele
Faḳr ehliyüz egerçi ṭarīḳ-i fenādayuz

şükûfe:

1. **şükūfe:**
Gazel 960
Mısra: **10**
Çiçek, çiçekler.

Şükūfe-vār ṣaçam eşk-i çeşmümi yolına
Şükūfe seyrine ol serv-i gül-ʿiẕār gele

şükūfe-ḫāṭır:

1. **şükūfe-ḫāṭır:**
Kaside 9
Mısra: **64**
Çiçek gönüllü.

Dıraḫt gibi ki ola bahārdan ser-sebz
Şükūfe-ḫāṭır olam ḫilʿatüñla sāl-be-sāl

şükūfe-vār:

1. **şükūfe-vār:**
Gazel 960
Mısra: **9**
Çiçek gibi.

Şükūfe-vār ṣaçam eşk-i çeşmümi yolına
Şükūfe seyrine ol serv-i gül-ʿiẕār gele

şükufte-hātır:

1. **şükufte-ḫāṭır:**-*uz*
Gazel 484
Mısra: **14**
Kalbi açılmış çiçek gibi olan.

Bilmişüz ʿOs̱mān Pāşānuñ bu gün meddāḥıdur
Ol ki bāġ-ı midḥatinde hep şükufte-ḫāṭıruz

şuʿle:

1. **şuʿle:**-*ye*
Gazel 936
Mısra: **5**
Alev, ateş alevi.

Hezārān böyle saḳf-ı ser-nigūn bir şuʿleye döymez
Ḥaẕer ḳıl ehl-i ʿaşḳuñ āteş-i āhın bülend itme

2. **şuʿle:**-*s, -i, -n, -e*
Gazel 760
Mısra: **6**
Alev, ateş ışığı, parıltı.

Biz o şemʿüñ olmışuz pervānesi kim şevḳden
Döymeyüp bir şuʿlesine yandı per-i Cebrāʾīl

şuʿle-i āh:

1. **şuʿle-i āh:**-*um*
Gazel 250
Mısra: **2**
(Aşk acısı nedeniyle çekilen) Ahların alevi, parıltısı.

Şāh-ı mülk-i miḥnetem eşküm serīr-i ʿācdur
Şuʿle-i āhum başum üstinde zerrīn tācdur

şuʿle-i bāde:

1. **şuʿle-i bāde:**-*den*
Gazel 630
Mısra: **9**
İçki parıltısı.

Lāzım olursa ʿaḳla çek şuʿle-i bādeden ḳılıç
Ḥāṣılı bu ki Rūḥiyā elde gerek silāḥ-ı ʿaşḳ

şuʿle-i nār-ı sitem:

1. **şuʿle-i nār-ı sitem:**-*le*
Gazel 782
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Zulüm ateşinin kıvılcımı.

Libās-ı eşk-i pür-ḫūnumla oldum ṣanmañuz gülgūn
Ṭutuşdı şuʿle-i nār-ı sitemle cism-i sūzānum

şuʿle-i nār-ı tecellā:

1. **şuʿle-i nār-ı tecellā:**-*y, -a*
Gazel 760
Mısra: **3**
Tecelli ateşinin alevi. || İlahi aşkın aşığının gönlünde tecelli etmesi.

Şuʿle-i nār-ı tecellāya naẓarlar mı döyer
Zāhid-i bīçāre nitsün kim ola çeşmi ʿalīl

şuʿle-i şeb-i şemʿ-efrūz:

1. **şuʿle-i şeb-i şemʿ-efrūz:**
Gazel 840
Mısra: **1**
Gece mumunu yakan alev.

Şuʿle-i şeb-i şemʿ-efrūz üzre gūyā ol duḫān
Bir siyāh otaġadur altunla dutmışlar hemān

<u>şuʿle-i şevḳ-i cemāl:</u>

1. **şuʿle-i şevḳ-i cemāl:**-*üñ*
Gazel 537
Mısra: **1**
Sevgilinin güzel yüzünün arzusunun ateşi.

Şuʿle-i şevḳ-i cemālüñ k'ide ṭabʿumda dıraḫş
Her sözüñ maṭlaʿ-ı ḫurşīde olur kevkebe-baḫş

<u>şuʿle-i şevḳ:</u>

1. **şuʿle-i şevḳ:**-*uñ, -la*
Gazel 963
Mısra: **5**
(Sevgiliye duyulan) Aşırı özlem ve hevesin kıvılcımı.

Yandum bu gice şuʿle-i şevḳuñla ṣubḥa dek
Hemdem yanumda şemʿ idi sūz u güdāzda

<u>şūr u şer it-:</u>

1. **şūr u şer it-:**-*me*
Müsebba 1
Mısra: **30**
Fitne ve kargaşa çıkarmak.

Kim hevā-yı āhile düşer bilürsin tāc-ı ser
Ḥüsnüñe maġrūr olup ʿuṣṣāḳa itme şūr u şer

<u>şūrīde:</u>

1. **şūrīde:**-*nüñ*
Gazel 4
Mısra: **12**
Zavallı, perişan.

Ḫālī degüldür bülbülüñ gülşende her şeb naġmesi
Elbetde ol şūrīdenüñ başında vardur bir hevā

2. **şūrīde:**-*y, -üz*
Gazel 877
Mısra: **6**
Âşık, tutkun, şeyda.

Ciger ḳan dīde giryān sīne sūzān cān u dil büryān
Biz ey Mecnūn ṭarīḳ-i ʿaşḳda şūrīdeyüz senden

3. **şūrīde:**
Gazel 719
Mısra: **10**
Çılgın, perişan, tutkun, kendinden geçmiş, âşık.

Mest olup ol ġonca-fem gül gibi oldı sīne-çāk
Sen de Rūḥī şevḳa gel bülbül gibi şūrīde ol

<u>şürūʿ:</u>

1. **şürūʿ:**
Gazel 466
Mısra: **12**
Başlama.

Yoluñda çekdügimüz cevri derbederlikden
Eger şürūḥa şürūʿ olsa nice bāb iderüz

<u>şürūʿ ḳıl-:</u>

1. **şürūʿ ḳıl-:**-*sun, -lar*
Müseddes 7
Mısra: **10**
Başlamak.

Ḳıl teveccüh ḫalḳ bilsünler ki ʿazmüñ cezmdür
Rezme ḳılsunlar şürūʿ anlar ki ehl-i bezmdür

<u>şürūḥ:</u>

1. **şürūḥ:**-*a*
Gazel 466
Mısra: **12**
Şerhler. II İzahlar, açıklamalar.

Yoluñda çekdügimüz cevri derbederlikden
Eger şürūḥa şürūʿ olsa nice bāb iderüz

<u>şürūḥ yaz-:</u>

1. **şürūḥ yaz-:**-*dı*
Gazel 109
Mısra: **10**
Bir metnin, bir kitabın ayrıntılarına inerek açıklamasını yazmak. || Aşk metninin açıklamasını yazmak.

Metn-i menār-ı ʿaşḳı faḳīh añlamadı hīç
Rūḥī ne deñlü yazdı anuñ luṭfına şürūḥ

<u>şüst u şū:</u>

1. **şüst u şū:**-*y, -a*
Gazel 108
Mısra: **8**
Yıkama.

Dāmen-i ḫākı mülevves ḳıldı ol nādān-ı ʿaṣr
Şüst u şūya iḥtiyācı var ḳanı Ṭūfān-ı Nūḥ

T/Ṭ

<u>tâ:</u>

1. **tā:**
Gazel 39
Mısra: **2**
Değin, dek, kadar.

Yār isteyen olur nice aġyāra āşinā
Biñ yara yer ki tā ola bir yāra āşinā

2. **tā:**
Gazel 1049
Mısra: **1**
Ne zaman ki.

Tā sāḳī-i rindān-ı ḫarābāt o leb oldı
Bīçārelerüñ ḫāṣılı renc ü taʿab oldı

3. **tā:**
Gazel 398
Mısra: **2**
-dığı müddetçe, -dıkça.

Her kimüñ dünyāda fikri manṣıb-ı aʿlādadur
Ġuṣṣadan ḫālī degül bir laḥẓa tā dünyādadur

4. **tā:**
Gazel 1097
Mısra: **14**
Böylece, bu şekilde.

Rūḥī şikāyet etme cefāya taḥammül it
Āzūrde-ḫāṭır itmeyesin tā efendüñi

5. **tā:**
Gazel 295
Mısra: **12**
Beyitte "... ıncaya kadar" anlamında.

Kişi yıllarla gerekdür ide meşk-i eşʿār
Aña erbāb-ı maʿārif diyeler tā şāʿir

6. **tā:**
Gazel 548
Mısra: **1**
"-e kadar" anlamında edat.

ʿAḳlı başdan ṣavıgör tā saña ey ṣāḥib-hūş
Pāy-ı ḫamda yir ide muġbeçe-i bāde-fürūş

7. **tā:**
Terkib-bend 8
Mısra: **122**
"-e kadar, -den beri" anlamlarında, bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartarak anlatan bir söz.

Bu meẕbeleden şöyle güẕār eyleyigör kim
Bir ẕerre ġubār irmeye tā reh-güẕerüñden

8. **ṭā:**
Gazel 1023
Mısra: **10**
"Amacıyla, diye" anlamı katan bir söz.

Düş ḫayāl-ı ḫaṭ-ı müşkīnine ol āhūnuñ
Ṣun ḫāl-ı ẕeḳanı ṭā saña ṭop ṭop nāfe

9. **tā:**
Gazel 564
Mısra: **2**
"Amacıyla, böylece, diye, -sın diye" anlamı katan bir söz.

Yāruñ yüzinde ḳudret eli yazdı yedi ḫaṭ
Keşf ola tā ki mesʾele-i emred-i ḳaṭaṭ

tā ki:

1. **tā ki:**
Gazel 804
Mısra: **7**
Ne zaman ki.

Ṣalmaya ġam tā ki ayaḳdan seni
Elde gerek cām-ı mey-i lāle-fām

tā kim:

1. **tā kim:**
Kaside 17
Mısra: **58**
Ne zaman ki.

Zerrīn piyālesin getürüp yılda bir gezer
Tā kim sürūr-baḫş ola ḫalḳa hilāl-i ʿīd

2. **tā kim:**
Gazel 706
Mısra: **12**
Yeter ki, öyle ki.

Laʿlīn ṭābaḳlar içre ḳodı jāle dürlerin
Pāşā ayaġına ide tā kim niṣār gül

ṭaʿab:

1. **ṭaʿab:**
Gazel 64
Mısra: **8**
Sıkıntı, zahmet, eziyet, meşakkat.

Zevḳ itmede viṣāluñ ile rūz u şeb raḳīb
ʿĀṣıḳlaruñ fırāḳuñ ile çekmede ṭaʿab

taʿaccüb eyle-:

1. **taʿaccüb eyle-:**-*me*
Gazel 1018
Mısra: **3**
Şaşmak, hayret etmek.

Taʿaccüb eyleme āh itdügüm ḥarāretle
Mekānum āteş iden gül-ʿiẕārı seyr eyle

taʿaccüb ḳıl-:

1. **taʿaccüb ḳıl-:**-*ma*
Gazel 347
Mısra: **3**
Şaşmak, hayret etmek.

Ḫālüñe baḳmaduġın ḳılma taʿaccüb yāruñ
Seg raḳībe uyalı gözleri ādem mi görür

taʿaddā:

1. **taʿaddā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 875
Mısra: **10**
Birinin hakkına tecavüz etme, saldırma.

Belā-yı fırḳatile Rūḥi ḫāk olup gideyor
Zamānenüñ görüñ ehl-i dile taʿaddāsın

taʿaddī it-:

1. **taʿaddī id-:**-*üp*
Gazel 261
Mısra: **10**
Zulmetmek.

Ḳorḳumuz bu ki işāret yine ġamzeñdendür
Dostum yoḳsa taʿaddī idüp aʿdā neyler

taʿakkul id-:

1. **taʿaḳḳul id-:**-*er*
Gazel 369
Mısra: **6**
Anlamak, akıl erdirmek.

Yevme lā-yenfaʿu mālün ki didi Mevlāmuz
Bu sözi kim ki taʿaḳḳul ider ol ʿāḳildür

taʿalluk:

1. **taʿalluḳ:**
Gazel 748
Mısra: **3**
(Dünyevi) bağlılık.

Pāy-ı murġ-ı dilden açıldı taʿalluḳ riştesi
Bend-i ġamdan minnet Allaha ki āzād oldı dil

taʿalluk eyle-:

1. **taʿalluḳ eyle-:**-*y, -en*
Gazel 435
Mısra: **3**
İlgilenmek, ilişiği olmak.

Taʿalluḳ eyleyen zülfüñle ʿizz ü cāha baġlanmaz
Anuñ dünyā vü māfihā gözine ḳıl ḳadar gelmez

taʿallül:

1. **taʿallül:**-*e*
Kaside 23
Mısra: **44**
Yalandan bahaneler bularak bir işten kaçınma.

Bu feyż saña müyesserdürür biḥamdillah
İrādetile ki yoḳdur taʿallüle ʿillet

taʿarruż:

1. **taʿarruż:**-*ı*
Gazel 349
Mısra: **11**
Bir şey veya bir kimse üzerine şiddetle saldırma, çatışma, sataşma.

Rūḥiye bī-sebeb taʿarrużı ḳo
Er iseñ şiʿrinüñ cevābın vir

ṭāʿat:

1. **ṭaʿat:**-*a*
Gazel 417
Mısra: **17**
İbadet.

Cürmüñe muʿterif ol ṭaʿata maġrūr olma
Ki şifā-ḫāne-i ḥikmetde saḳīm isterler

2. **ṭāʿat:**
Terkib-bend 8
Mısra: **129**
Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibadet etme.

Vardum seḥerī ṭāʿat içün mescide nāgāh
Gördüm oturur ḫalḳa olup bir nice gümrāh

ṭāʿat it-:

1. **ṭāʿat it-:**-*se*
Kaside 6
Mısra: **33**
İbadet etmek.

Hebā olur ne ḳadar ṭāʿat itse zāhid-i vaḳt
Zamānede seni bilmezse cā-nişīn-i imām

tāʿat-ı ḥaḳ:

1. **tāʿat-ı ḥaḳ:**-*dan*
Terkib-bend 2
Mısra: **26**
Allah'a ibadet etme.

Ḥażret-i Ḥaḳḳa rükūʿ itmekde idi ṣubḥ u şām
İstemezdi tāʿat-ı Ḥaḳdan ol bir laḥẓa dūr

2. **ṭāʿat-i ḥaḳ:**-*dan*
Terkib-bend 2
Mısra: **42**
Allah'a ibadet etme, O'nun emirlerine uyma.

Varluġuñ eyle ṭarīḳ-i Ḥażret-i Ḥaḳda sebīl
Ṭāʿat-i Ḥaḳdan o ḫod bir laḥẓa fāriġ olmadı

ṭāʿat-ı riyā:

1. **ṭāʿat-ı riyā:**-*dur*
Gazel 652
Mısra: **5**
İki yüzlülük ibadeti.

Zāhirā itdüklerüñ ṭāʿat-ı riyādur zāhidā
Bāṭınuñ nolsa gerek böyle olınca ẓāhirüñ

ṭabʾ:

1. **ṭabʾ:**-*um, -uñ*
Gazel 811
Mısra: **3**
Tabiat, mizaç.

Ḳaplamışdı ṭabʾumuñ mirʾātını gerd-i riyā
Ṣayḳal-ı meyle anı sildüm mücellā eyledüm

tāb:

1. **tāb:**
Gazel 62
Mısra: **8**
Güç, kuvvet, takat.
Helāk olmadan ġayrı yoḳ çāremüz
Ne sende teraḥḥum ne ʿāṣıḳda tāb

2. **ṭab:**-*uñ, -a*
Kıt'a 14
Mısra: **1**
Tabiat, mizaç.

Bir alay cāhil idüp ṭabuña ḳuvvetde ḥased
Seni ḳadḥ itseler ey Rūḥī ne sūdı vardur

3. **tāb:**
Gazel 57
Mısra: **8**
Güç kuvvet, takat. II Işık, parıltı.

Seyr-i ruḫuñ müyesser imiş ṭutalum ne sūd
Ey ṣūḫ-ı bī-vefā getüren kimdür aña tāb

ṭabʿ:

1. **ṭabʿ:**-*ı, -n, -a*
Gazel 699
Mısra: **10**
Huy, mizaç, karakter, yaradılış.

Sezā ey Rūḥī vezn itmek olurdı bu belāġatla
Eger ṭabʿına ağır gelmese Ḥassān u Selmānuñ

2. **ṭabʿ:**-*um, -ı*
Kaside 31
Mısra: **81**
Huy, mizaç, karakter, yaratılış. II Yaratılıştan gelen şiir yazma yeteneği, şairlik.

Ümīdüm budur ṭabʿumı aça luṭfuñ
Nice bir ġam-ı dehrden olam epsem

tāb getür-:

1. **tāb getür-:**-*mez*
Gazel 519
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Takat getirmek, dayanmak, katlanmak.

Laʿlüñ getüren ẕevḳi mey-i nāb getürmez

Müşkil bu ki ol ẕevḳe göñül tāb getürmez

tāb u tuvān:

1. **tāb u tuvān:**-*ı*
Gazel 600
Mısra: **4**
Güç kuvvet, takat.

Pençe ursa mihr-i ḥüsnüñle bilürdi ḥaddini
Şemʿ-i bezm-efrūza tāb u tuvānı var yoḳ

2. **tāb u tuvān:**-*um*
Gazel 85
Mısra: **5**
Güç, kuvvet, dayanma, tahammül.

Daḥi tāb u tuvānum ḳalmamışdur çekmege cevrin
Esirge ben dil-efkārı o şūḫuñ cevrini az it

tabak:

1. **ṭabaḳ:**
Gazel 26
Mısra: **14**
Tabak.

Emīnüz bir serverüñ devrinde kim ḫurşīd
Başında götürür altun ṭabaḳ dehri gezer tenhā

2. **ṭabaḳ:**-*lar*
Kaside 31
Mısra: **34**
Tabak ll Gülün yaprakları.

Gül-i ter degül cābecā görinenler
Ṭabaḳlar dürer ṭolı dīnār u dirhem

3. **ṭābaḳ:**-*lar*
Gazel 706
Mısra: **11**
Yiyecek koymaya yarar, az derin ve yayvan kap.

Laʿlīn ṭābaḳlar içre ḳodı jāle dürlerin
Pāşā ayaġına ide tā kim nis̱ār gül

4. **ṭabaḳ:**
Gazel 601
Mısra: **6**
Kat, katman.

Gülzāra gel ki ḳılmaġiçün pāyuña nis̱ār
Cemʿ itdi jāle dürlerini gül ṭabaḳ ṭabaḳ

5. **tabak:**-*lar, -ı, -n, -ı*
Kaside 14
Mısra: **38**
İnce kat; yaprak; tabaka. || *Gülün yaprakları.*

Nis̱ār ḳılmaġiçün ḫ̆āce-i bahār itmiş
Gülün tabaklarını ṭolı lüʾlü-i mesrūr

tābān:

1. **tābān:**
Gazel 953
Mısra: **7**
Parlak, ışıklı.

Sen ol ḫurşīd-veş tābān güzellik āsumānında
Ḳo yatsun ẕerre-veş ʿāşıḳlaruñ ḫ̆āk-ı meẕelletde

2. **ṭaban:**-*ı*
Gazel 1067
Mısra: **6**
Ayak tabanı.

İçdügüñ ṭuyurdılar müftī-i şerʿa rindler
Zāhidā ḳaldur ṭabanı yoḳsa yersin kötegi

ṭabʿ-āzmā:

1. **ṭabʿ-āzmā:**-*luḳ, -dur*
Gazel 855
Mısra: **15**
Şairlik yeteneği, şairlik tecrübesi.

Zemīn-i tengde söz söylemek ṭabʿ-āzmāluḳdur
Diyen bu şiʿri gūyā gösterüpdür imtiḥān şeklin

tābende:

1. **tābende:**
Kaside 34
Mısra: **10**
Parlayan, parlak.

Tāze tāze sünbüli raḫşende çün ʿıḳd-ı berīn
Deste deste gülleri tābende çün māh-ı tamām

tābiʿ:

1. **tābiʿ:**-*i*
Gazel 474
Mısra: **8**
Birinin emri altında bulunan, onun hakimiyeti altında olan, bağlı.

Giderse başımuz döndürmezüz yüz tīġ-i aʿdādan
Belādan dönmemüz yoḳ tābiʿ-i ḥükm-i ḳażāyuz biz

2. **tābiʿ:**
Gazel 579
Mısra: **7**
Birine veya bir şeye uyan, onun arkası sıra giden. || *Bağımlı.*

Daḥi sen nefsüñe tābiʿ muḳallidsin gel inṣāf it
Nolur ḥāli anuñ kim ola ey ṣūfī saña tābiʿ

3. **tābiʿ:**-*üz*
Kaside 35
Mısra: **33**
Birine veya bir şeye uyan, onun arkası sıra giden.

Biz Resūla ümmet on iki imāma tābiʿüz
Sīnede īmānımuz ḥubb-ı emīrüʾl-müʾmīn

tāb-ı ʿaşḳ:

1. **tāb-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 551
Mısra: **4**
Aşkın harareti.

Āh-ı pür-sūzum yaḳardı neyleyem aʿdāyı āh
Meyl-i eşküm dilde tāb-ı ʿaşḳı teskīn eylemiş

ṭabʿ-ı bülende mālik:

1. **ṭabʿ-ı bülende mālik:**-*üz*
Gazel 496
Mısra: **9**
Yüce yaratılışlı olmak || *Başkalarından üstün olmak.*

Ḥamdülillah māliküz ṭabʿ-ı bülende Rūḥiyā
Ġam degül cānān bizi maʿdūm bilse nādirüz

ṭabʿ-ı bülend-endīş:

1. **ṭabʿ-ı bülend-endīş:**-*i*
Gazel 386
Mısra: **10**
Çok düşünceli mizaç.

Rūḥiye maḫṣūṣdur vaṣf-ı nihāl-ı ḳadd-ı yār
Şāʿir-i pür-zūrdur ṭabʿ-ı bülend-endīşi var

ṭabʿ-ı bülend:

1. **ṭabʿ-ı bülend:**-*i*
Tarih 4
Mısra: **26**
(Bir kimsenin) Yüce ahlakı.

Yaʿni Ḫallāḳ-ı suḫan Ḥażret-i ʿĀli Çelebi
Ol ki yoḳ ṭabʿ-ı bülendi gibi bir nükte-güẕār

2. **ṭabʿ-ı bülend:**-*imüz, -le*
Gazel 329
Mısra: **9**
Yüce mizaç, tabiat.

Ṭabʿ-ı bülendimüzle ṭayy-ı merāḥil itdük
Çāpük-süvār-ı vaḳtüz yügrek semendimüz var

ṭabʿ-ı cāhil:

1. **ṭabʿ-ı cāhil:**-*den*
Gazel 29
Mısra: **16**
Cahil yaratılışlı kimse.

Maẓhar-ı feyż-i İlāhī olmayan cāhil olur
Ṭabʿ-ı cāhilden ṣudūr itmez maḳāl-i dil-güşā

ṭabʿ-ı celīl:

1. **ṭabʿ-ı celīl:**
Tarih 62
Mısra: **1**
Yüce ahlak.

Sākiyā mey sun ki kesb-i ẕevḳ idüp ṭabʿ-ı celīl
Eylesün bir kāmilüñ vaṣfında efkār-ı cemīl

ṭāb-ı cemāl:

1. **ṭāb-ı cemāl:**-*e*
Gazel 440
Mısra: **1**
Sevgilinin güzelliğinin parıltısı.

Tāb-ı cemāle bāʿiṣ olur ḳanlu dāġımuz
Sönsün çerāġı söndüre her kim çerāġımuz

ṭabʿ-ı derrāk:

1. **ṭabʿ-ı derrāk:**-*ile*
Gazel 617
Mısra: **10**
Anlayışlı mizaç.

Kūşe-i ġamda revā mı unudulmaḳ Rūḥī
Ṭabʿ-ı derrākile maʿlūmı iken dünyānuñ

ṭabʿ-ı dil-küşā:

1. **ṭabʿ-ı dil-küşā:**-*y, -a*
Gazel 338
Mısra: **2**
Gönle ferahlık veren mizaç.

Ġaraż meyden nedür dirsen ṣafāya mālik olmaḳdur
Ṣafā ʿālemde ṭabʿ-ı dil-küşāya mālik olmaḳdur

ṭabʿī efendi:

1. **ṭabʿī efendi:**-*n, -üñ*
Kaside 39
Mısra: **5**
Tab'î Efendi (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

ʿĀlī durur ṭabīʿati Ṭabʿī Efendinüñ
Devletde mi o ṣāḥib-i dīvān ne demdedür

ṭabʿ-ı gūyā:

1. **ṭabʿ-ı gūyā:**-*s, -ı*
Gazel 712
Mısra: **10**
Konuşan mizaç.

Gülşen-i kūyuñı Rūḥī nola ger ṭutsa maḳām
Ṭabʿ-ı güyāsı mı yoḳ bülbül-i şeydā mı degül

ṭabʿ-ı ḫurde-dān:

1. **ṭabʿ-ı ḫurde-dān:**
Gazel 464
Mısra: **10**
Nükteleri ve incelikleri anlayan mizaç.

Leb ü dendānuñı Rūḥīden aʿlā vaṣf ider yoḳdur
Ḫudā her şaḫṣa ḳalb-i ṣāf u ṭabʿ-ı ḫurde-dān virmez

ṭabʿ-ı laṭīf:

1. **ṭabʿ-ı laṭīf:**-*i*
Tarih 12
Mısra: **6**
Hoş mizaç.

Ol ki yoḳ naẓm-ı laṭīfī gibi naẓm-ı muʿteber
Ol ki yoḳ ṭabʿ-ı laṭīfī gibi ṭabʿ-ı müstaḳīm

ṭabʿ-ı laṭīf:

1. **ṭabʿ-ı laṭīf:**-*imüz*
Gazel 422
Mısra: **1**
Hoş ve nazik mizaç.

Ṭabʿ-ı laṭīfimüz bizüm ey dil selīmdür
Yoḳ kimseye ʿadāvetimüz Ḥaḳ ʿalīmdür

ṭabʿ-ı leʿīm:

1. **ṭabʿ-ı leʿīm:**
Tarih 12
Mısra: **16**
Cimri mizaçlı.

Muḥmel u muʿcem ḫurūfın iki tārīḫ eyleyüp
Söyledi bir beyt kim direm aña tabʿ-ı leʿīm

tāb-ı mey:

1. **tāb-ı mey:**-*den*
Gazel 582

Mısra: **3**
Şarabın harareti.

Tāb-ı meyden ʿārıż-ı sāḳī bu gice meclise
Bir żiyā virdi ki virmez ol żiyāyı yüz çerāġ

tāb-ı mey-i gülzār:

1. **tāb-ı mey-i gülzār:**-*a*
Gazel 693
Mısra: **5**
Gül bahçesindeki şarabın parlaklığı.

Gül açılmış tāb-ı mey-i gülzāra dönmiş ruḫlaruñ
Ḫārdur ey ġonca-fem ḥaḳḳā ki gül-çīnüñ senüñ

tāb-ı mey-i nāb:

1. **tāb-ı mey-i nāb:**
Gazel 291
Mısra: **1**
Saf şarabın parıltısı.

Her ḳaçan tāb-ı mey-i nāb o yanaḳdan görinür
Beñzer ol māh-cebīne ki şafaḳdan görinür

ṭabʿ-ı meyyāl:

1. **ṭabʿ-ı meyyāl:**
Kaside 1
Mısra: **53**
(Aşığın) İstek ve arzu duyan mizacı.

Ġayri ḳodı saña meyl eyledi ṭabʿ-ı meyyāl
Nola luṭfuñdan açılsa yüzine bāb-ı viṣāl

ṭabʿ-ı mū-şikāf:

1. **ṭabʿ-ı mū-şikāf:**
Gazel 585
Mısra: **12**
Kılı kırk yaran mizaç.

Vaṣf-ı ḫaṭında ḳāʾide-i ṭarz-ı ḫāṣile
Ṭaʿn-ı ʿavāma yer ḳomadı ṭabʿ-ı mū-şikāf

ṭabʿ-ı müstaḳīm:

1. **ṭabʿ-ı müstaḳīm:**
Gazel 142
Mısra: **7**
Doğru tabiatlı, yaratılışlı.

Ṭabʿuñ gibi felekde ḳanı ṭabʿ-ı müstaḳīm
Ḳavluñ gibi cihānda ḳanı ḳavl-ı muʿteber

2. **ṭabʿ-ı müstaḳīm:**
Tarih 12
Mısra: **6**
Düzgün ahlak(lı).

Ol ki yoḳ naẓm-ı laṭīfi gibi naẓm-ı muʿteber
Ol ki yoḳ ṭabʿ-ı laṭīfi gibi ṭabʿ-ı müstaḳīm

tāb-ı nār-ı āh-ı pür-şerār:

1. **tāb-ı nār-ı āh-ı pür-şerār:**-*dan*
Gazel 37
Mısra: **11**
Kıvılcımla dolu ah ateşinin parıltısı.

Meh-i nev ṣanma tāb-ı nār-ı āh-ı pür-şerārumdan
Ḳanad ṣalmışdur anda murġ-ı gerdūn-ı cihān-peymā

ṭabʿ-ı nāşād:

1. **ṭabʿ-ı nāşād:**-*uñ*
Kaside 7
Mısra: **9**
(Aşığın) Kederli mizacı.

Bilürsin ẕevḳe bāʿiṣdür melāli ṭabʿ-ı nāşāduñ
Küşād-ı kāre bāʿiṣdür girifti ḳalb-i nālānuñ

ṭabʿ-ı nā-şinās:

1. **ṭabʿ-ı nā-şinās:**-*uñ, -dur-uñdur*
Gazel 383
Mısra: **3**
Mizaç bilmezlik.

Sebeb ḥep ḳıllet-i iẕʿān u ṭabʿ-ı nā-şināsuñdur
Ki şāḳī ola senden ehl u nā-ehlān ola şākir

tāb-ı naẓar:

1. **tāb-ı naẓar:**
Gazel 1011
Mısra: **1**
Bakacak takat, güç.

Dīdede tāb-ı naẓar yoḳ o ḫaṭ-ı müşkīne
Āh eger merḥamet olmazsa dil-i miskīne

2. **tāb-ı naẓar:**-*um*
Gazel 772
Mısra: **6**
(Aşığın) Bakışlarının harareti.

Kim çeker ḳaydını ġayruñ ne vücūdı var kim
Ḳara ṭaġ olsa kül eyler anı tāb-ı naẓarum

tābiʿ ol-:

1. **tābiʿ ol-:**-*a*
Gazel 579
Mısra: **8**
(Bir şey veya kimseye) Uymak, onun şartlarına göre hareket etmek.

Daḫi sen nefsüñe tābiʿ muḳallidsin gel inṣāf it
Nolur ḫāli anuñ kim ola ey ṣūfī saña tābiʿ

ṭabʿ-ı pāk:

1. **ṭabʿ-ı pāk:**
Gazel 496
Mısra: **4**
Temiz kabiliyet || Yetenek.

Ṭutmışuz mümtāzlıḳ semtin ġazel ṭarzında biz
Ṭabʿ-ı pāk ile selāset baḫsin itsek ḳādirüz

2. **ṭabʿ-ı pāk:**-*i*
Kaside 34
Mısra: **53**
Mübarek, kusursuz yaratılış.

Ṣadr-ı bezm olup açılsa ṭabʿ-ı pāki ġonca-vār
Feyż-i ḫulḳından olur gül gibi diller şād-kām

3. **ṭabʿ-ı pāk:**-*i, -n, -e*
Kaside 29
Mısra: **49**
(Bir kimsenin)

Yaratılışındaki temizlik, mübareklik.

Ṭabʿ-ı pākine selāsetde iderler taḥsīn
Fuṣaḥā-yı ʿArab nükte-güẕārān-ı ʿAcem

4. **ṭabʿ-ı pāk:**-*ı, -n, -uñ*
Gazel 1095
Mısra: **3**
Temiz ahlak, kusursuz mizaç.

Ṣāʿir odur ki beslemesin ṭabʿ-ı pākınuñ
El üzre ṭuta ehl-i belāġat oġul gibi

<u>ṭabʿ-ı pür-ṣāf:</u>

1. **ṭabʿ-ı pür-ṣāf:**-*um*
Müseddes 6
Mısra: **25**
Temiz yaratılış, temiz ahlak.

Şöyle olmışdur mükedder ṭabʿ-ı pür-ṣāfum eger
Ṣāfi mey içsem virür elbetde cāna bir keder

<u>ṭabʿ-ı rūḥī:</u>

1. **ṭabʿ-ı rūḥī:**
Gazel 1011
Mısra: **9**
Rûhî'nin mizacı.

Ṭabʿ-ı Rūḥī gibi ʿālemde ne bir ṭūṭī var
Ne cemālüñ gibi āfāḳda bir āyīne

<u>ṭāb-ı ruḥsār:</u>

1. **ṭāb-ı ruḫsār:**-*uñ, -la*
Gazel 359
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Yüzünün sıcaklığı.

Yandan yana döner sūz-ı ġamuñla gice māh
Āfitābı tāb-ı ruḫsāruñla her gün teb ṭutar

<u>ṭābʿ-ı ṣāf:</u>

1. **ṭābʿ-ı ṣāf:**
Gazel 585
Mısra: **14**
Temiz yaratılış.

Rūḥī ḥasūda aşma ḳulaḳ eyle şükr kim
Virmiş küdüret aña Ḫudā saña ṭābʿ-ı ṣāf

<u>ṭabʿ-ı sāḥir-pīş:</u>

1. **ṭabʿ-ı sāḥir-pīş:**-*üñ, -e*
Gazel 901
Mısra: **10**
(Şairin) büyüleyici olmayı huy edinmiş yaratılışı.

Rūḥiyā şiʿrüñ meger efsūnludur kim eylemiş
Ṭabʿ-ı sāḥir-pīşüñe her çeşm-i cādū ser-fürū

<u>ṭabʿ-ı ṣāʿir:</u>

1. **ṭabʿ-ı ṣāʿir:**
Kaside 29
Mısra: **47**
Şairin mizacı.

Ṭabʿ-ı ṣāʿir ki suḫan gülşeninüñ bülbülidür
Bāġ-ı medḥinde anuñ ġonce-veş olur ebkem

<u>ṭabʿ-ı selīm:</u>

1. **ṭabʿ-ı selīm:**
Tarih 65
Mısra: **5**
Mizacı kusursuz olan, iyi ahlaklı.

Mālik-i ḳalb-i ṣāf u ṭabʿ-ı selīm
Ṣāḥib-i naẓm-ı dilkeş ü mübhem

<u>ṭabʿ-ı şerīf:</u>

1. **ṭabʿ-ı şerīf:**-*i*
Kaside 30
Mısra: **25**
(Bir kimsenin) Mübarek yaratılışı.

Ṭabʿ-ı şerīfi ḥüsn-i tekellümde lā-naẓīr
Naẓm-ı laṭīfi semt-i selāsetde bī-miṣāl

<u>ṭabʿ-ı suhandan:</u>

1. **ṭabʿ-ı suḫandan:**-*um*
Tarih 16
Mısra: **1**
Sözbilirlik, şairlikten anlayan mizaç.

Yine iẓhār-ı ḳudret eyledi ṭabʿ-ı suḫandanum
Ki ol iẓhār-ı ḳudretle ḳoya āfāḳda bir nām

2. **ṭabʿ-ı suḫandān:**-*uñ*
Gazel 641
Mısra: **8**
Sözü düzgün söylemeyi bilenlerin mizacı.

Eger mirʾat-ı luṭfı yanıñuzda bulmaya ṣūret
Zebānı lāl olur ṭūṭī-ṣıfat ṭabʿ-ı suḫandānuñ

<u>ṭabʿ-ı suhan-perdāz:</u>

1. **ṭabʿ-ı suḫan-perdāz:**-*ı*
Kaside 26
Mısra: **27**
Güzel söz söyleyen mizaç.

Müstaḳim olduġına ṭabʿ-ı suḫan-perdāzı
İşidüp şiʿrin ider gerden-i teslīm-i hilāl

<u>ṭabʿ-ı suhan-perver:</u>

1. **ṭabʿ-ı suḫan-perver:**
Kaside 30
Mısra: **2**
Söz üreten mizaç, güzel sözler bulup söyleyen yaratılış.

Bir yirde kim revāc bula gevher-i maḳāl
Lāyıḳ degül ki ṭabʿ-ı suḫan-perver ola lāl

<u>ṭabʿ-ı suhan-sāz:</u>

1. **ṭabʿ-ı suḫan-sāz:**
Kaside 38
Mısra: **12**
Şiirler yazan mizaç. || *Şairlik kabiliyeti.*

Vuḳūʿī gibi az vāḳiʿ olur bir şāʿir-i kāmil
Bugün ḥāmīsidür ṭabʿ-ı suḫan-sāz ile devrānuñ

<u>ṭabʿ-ı suhan-ver:</u>

1. **ṭabʿ-ı suḫan-ver:**-*üñ*
Gazel 607

Mısra: **12**
Sözden ve şiirden anlayan karakterdeki kimseler. || *Şair mizaçlılar.*

Ḫalḳ-ı cihānda ḳalmadı teşḫīṣ Rūḥiyā
Yegdür sükūna varduġı ṭabʿ-ı suḫan-verüñ

<u>ṭabʿ-ı ṭarab-sāz:</u>

1. **ṭabʿ-ı ṭarab-sāz:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 153
Mısra: **2**
Neşe ve coşkunluk veren yaratılış, mizaç.

Gerçi gülşende terennümle güli bülbül açar
Bülbülüñ ṭabʿ-ı ṭarab-sāzını ammā gül açar

<u>tāb-ı teb-i sūz-ı maḥabbet:</u>

1. **tāb-ı teb-i sūz-ı maḥabbet:**-*den*
Gazel 936
Mısra: **3**
Aşk ateşinin harareti.

Yeter yanduḳları tāb-ı teb-i sūz-ı maḥabbetden
Firāḳuñ āteşine cān-ı ʿuşşāḳı sipend itme

<u>ṭabʿ-ı vakkād:</u>

1. **ṭabʿ-ı vaḳḳād:**
Kaside 18
Mısra: **92**
Parlak mizaç, ateşli tabiat.

Şuʿarā ḳande suḫan-sāzlıḳ itse biñ yıl
Vaṣfuñuñ biñde birin ḳılmaya ṭabʿ-ı vaḳḳād

<u>ṭabʿ-ı zāhid:</u>

1. **ṭabʿ-ı zāhid:**
Kaside 22
Mısra: **12**
Kaba sofunun mizacı.

Gitdi ol hengām kim bād-ı ḥazān-ı yeʾsden
Ṭabʿ-ı zāhid gibi ḫuşk olmışdı ṣaḥn-ı Bāġdād

<u>ṭabīʿat:</u>

1. **ṭabīʿat:**
Gazel 376
Mısra: **3**
Doğa, tabiat.

Ne ḥaẓẓ itsün ṭabīʿat ġonca-i dem-beste seyrinden
Hezārān ġoncaden maʿnide bir ġonca-dehen yegdür

2. **ṭabīʿat:**
Gazel 179
Mısra: **5**
Mizaç, huy, yaradılış.

Ne ḥaẓẓ itsün ṭabīʿat meclis-i vāʿıẓdan ey ṣūfī
Bihişt olsa mey-i nāb olmayan yerde ṣafā yoḳdur

3. **ṭabīʿat:**
Gazel 861
Mısra: **10**
Doğa; huy, yaradılış II insanlar; âşıklar.

Ṣafā-yı bāṭın-ı Cemden ḳaçarlar gördüm ey Rūḥī
Anuñçün nefret itmişdür ṭabīʿat ehl-i ẓāhirden

<u>ṭabīʿat-ı eşyā:</u>

1. **ṭabīʿat-ı eşyā:**
Gazel 36
Mısra: **10**
Varlıkların yaratılışı.

Ṣaḳın mīzācuña ḫoş gelmeyenden olma melūl
Ki muḫtelifdür ezelden ṭabīʿat-ı eşyā

<u>ṭabīb:</u>

1. **ṭabīb:**-*den*
Gazel 854
Mısra: **8**
Tıp âlimi, tıp ilmini bilen, hastalara bakan hekim.

Geh eşk-i āl u geh ruḫ-ı zerdüñden aġlama
Bīmār-ı ʿaşḳa çāre yoḳ el çek ṭabībden

2. **ṭabīb:**-*üm*
Gazel 448
Mısra: **10**
Hekim, doktor. || *Sevgili.*

Hemīşe ister ola derd-mendüñ Ṭabībüm Rūḥiye dermān gerekmez

<u>ṭabīb-i cān:</u>

1. **ṭabīb-i cān:**
Gazel 72
Mısra: **4**
Can doktoru. || *Sevgili.*

Ben senüñ bir baġrı yanmış cevr-keş bīmāruñam
Ey ṭabīb-i cān kerem ḳıl çāre-i bīmāruñ it

<u>ṭabīb-i cān u dil:</u>

1. **ṭabīb-i cān u dil:**
Gazel 927
Mısra: **14**
Ruh ve gönül doktoru. || *Sevgili.*

Düşdi derd-i hicre Rūḥī ārzū-yı vaṣl ider
Çāre-sāz ol ey ṭabīb-i cān u dil bīmāruña

<u>ṭabīb-i cān:</u>

1. **ṭabīb-i cān:**-*a*
Gazel 755
Mısra: **3**
Can doktoru. || *Sevgili.*

Ol ṭabīb-i cāna öldük derd-i dil şerḥ itmedük
Yā helāk-ı cān u dildür ḳāṣdı yā ḫāẓıḳ degül

<u>ṭabīb-i cān-ı bīmār:</u>

1. **ṭabīb-i cān-ı bīmār:**
Gazel 816
Mısra: **12**
Can hastasının doktoru. || *Aşığa derman bulacak kişi.*

Bilmedüm varduḳca derdüm arturur hicrānile

Ol cefā-cūyı ṭabīb-i cān-ı bīmār añladum

ṭabīb-i ḥāzık:

1. **ṭabīb-i ḥāẕıḳ:**
Gazel 740
Mısra: **9**
İşinin ehli olan doktor.

Şāhum ṭabīb-i ḥāẕıḳ iken yas revā mıdur
Dirlik yüzini görmeye Rūḥī-i ḥaste-ḥāl

ṭābīb-i luṭf:

1. **ṭābīb-i luṭf:**-*uñ*
Kaside 41
Mısra: **54**
(Kişiye şifa veren) Lütuf doktoru.

Zehr-i ḳahrı felegüñ olur aña ḳand ü ʿasel
Mihrüñüñ dār-ı şifasında ṭābīb-i luṭfuñ

ṭabīb-i maraż:

1. **ṭabīb-i maraż:**
Kaside 2
Mısra: **49**
Hastalığa şifa veren doktor. || *Hz. Muhammed.*

Cāna ṭabīb-i maraż ḫilḳate oldur ġaraż
Cevher ü bāḳi ʿaraż ṣalli ve sellim ʿaleyh

ṭābiʿ-i ḥükm-i ḥak ol-:

1. **ṭābiʿ-i ḫükm-i ḥaḳ ol-:**-*ur*
Gazel 845
Mısra: **6**
Allah'ın hükmüne tabi olmak, hakimiyeti altına girmek.

Bādenüñ nefʿine inkār eyleyen ʿārif degül
Tābiʿ-i ḫükm-i Ḥaḳ olur vāḳıf-ı esrār olan

ṭābiʿ-i şerʿ-i nebī:

1. **ṭābiʿ-i şerʿ-i nebī:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **80**
Hz. Peygamberin şeriatına bağlı.

ʿAli Fāḳī eger evlenmege meyl itse olur
Tābiʿ-i şerʿ-i Nebīdür o müselmān eyüdür

ṭabl:

1. **ṭabl:**
Kaside 8
Mısra: **20**
Davul.

Alaylar baġlayup ʿarż eyledükçe ʿaskerin yer yer
Çalınduḳça ṣafından ṭabl u cengi ehl-i ʿışyānuñ

ṭābūr:

1. **ṭabur:**-*ı*
Tarih 2
Mısra: **17**
Düzgün sıralar halinde dizilmiş asker topluluğu.

Ṭaburı bozıldı düşdi ḫāka ser-ʿaskerleri
Kāfirüñ kār-ı ġam-encāmı ʿasīr oldı yine

ṭābūt:

1. **tābut:**-*ı*
Tarih 19
Mısra: **8**
Ölünün içine konulduğu sandık biçiminde araç, sal.

Şanma ḫurşīd ki çekdürdi Ḫudāvend-i ezel
Felek-i rābıʿa tābutı öñince rubʿa

tāc:

1. **tāc:**
Gazel 92
Mısra: **1**
Hükümdarlık alameti olarak giyilen, genellikle kıymetli taşlarla süslü baş kisvesi.

Ey dāġ-ı miḥnetüñ ser-i erbāb-ı ʿaşḳa tāc
Olmaz esīr-i derd u ġamuñ ṭālib-i ʿilāc

tāc u ḳabā:

1. **tāc u ḳabā:**-*y, -ı*
Gazel 287
Mısra: **2**
Saltanat tacı ve kaftan. || *Dünyalık her şey.*

Cām-ı mey-i maḥabbeti anlar ki ṭatdılar
Tāc u ḳabāyı şevḳe gelüp hīçe ṣatdılar

tāc u taht:

1. **tāc u taḫt:**
Gazel 140
Mısra: **7**
Taç ve taht II Mal mülk.

Tāc u taḫtın pādişāh-ı dehr iḥsān eyleye
Ḳulluġuñdur baña sulṭānum ol iḥsāndan leẕīẕ

tāc-ı keyān:

1. **tāc-ı keyān:**-*dur*
Tahmis 3
Mısra: **1**
Hükümdarların tacı.

Muraṣṣaʿ tāca baş egme dime tāc-ı Keyāndur bu
Ḳızıllar allar giyme ki vaż'-ı Ḫusrevāndur bu

tāc-ı ser:

1. **tāc-ı ser:**
Müsebba 1
Mısra: **29**
Baş tacı.

Kim hevā-yı āhile düşer bilürsin tāc-ı ser
Ḫüsnüñe maġrūr olup ʿuṣṣāḳa itme şūr u şer

tāc-ı ser-i ʿālem:

1. **tāc-ı ser-i ʿālem:**-*dür*
Terkib-bend 8
Mısra: **24**
Âlemin baş tacı. || *Herkes tarafından sevilip makbul görülen (kimse veya şey).*

Ḫāk ol ki Ḫudā mertebeñi eyleye ʿālī
Tāc-ı ser-i ʿālemdür o kim ḫāk-i ḳademdür

tāc-ı ser-i enbiyā:

1. **tāc-ı ser-i enbiyā:**
Kaside 2
Mısra: **1**
Peygamberlerin baş tacı.

Tāc-ı ser-i enbiyā pīşrev-i evliyā
Seyyidinā Muṣṭafa ṣalli ve sellim ʿaleyh

tāc-ı ser-i şāhān-ı ʿālem:

1. **tāc-ı ser-i şāhān-ı ʿālem:**-*dür*
Tarih 1
Mısra: **17**
Âlem padişahlarının baş tacı.

Ġubār-ı dergehi tāc-ı ser-i şāhān-ı ʿālemdür
ʿUluvv-i ḳadr ol buldı yolında ḫak-i rāh oldı

ṭaġ:

1. **ṭaġ:**-*lar, -ı*
Gazel 333
Mısra: **3**
Yanık yarası, kızgın demirle vurulan damga, nişan.

Ḳurṣ-ı ʿanberdür o sīmīn-bedenüñ ṭaġları
Öpdürürse nola bīkeslerine nān öpilür

2. **ṭaġ:**-*lar*
Gazel 480
Mısra: **20**
Çevresindeki araziye göre büyük bir çıkıntı teşkil edecek şekilde yükselen toprak veya kaya kütlesi, dağ.

Gelemez yolımuza ehl-i ġaraż ey Rūḥī
Ṭaġlar sedd olamaz bize ki ṭūfānuz biz

3. **ṭaġ:**
Gazel 332
Mısra: **22**
Dağ. || Tahtırevan.

Maḥmil-i pür-naḳş Rūḥī bāġa dönmiş zeyn idüp
ʿĀrife ṭaġ üsti bāġ olduġı bir maʿnā mıdur

ṭaġ yürümezse abdāl yürür:

1. **ṭaġ yürümezse abdāl yürür:**
Gazel 164
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Atasözü**
Büyüklük taslayan birinden bitecek bir işimiz varsa ve o, bizimle ilgilenmiyorsa, biz onunayağına gidip işimizi görmeliyiz.

Yār gelmezse saña pāyına sen git yāruñ
Yürümezse nola ṭaġ ey göñül abdāl yürür

taġayyür bul-:

1. **taġayyür bul-:**-*maz*
Terkib-bend 4
Mısra: **49**
Değişmek.

Ey göñül bulmaz taġayyür ḳısmet-i rūz-ı ezel
Kimseye virmez āmān yitdükde cellād-ı ecel

taġayyür-i ḥāl:

1. **taġayyür-i ḥāl:**
Kaside 23
Mısra: **57**
Hal değişimi.

Bulup taġayyür-i ḥāl iḳtiżā-yı ḥikmetle
Zamāne nite ki bir şekle gire her sāʿat

ṭaġı ṭaşı:

1. **ṭaġı ṭaşı:**-*ı, -ı*
Gazel 1094
Mısra: **8**
Her yer, her taraf. || Ferhat'ın deldiği dağlar.

Hicre ṣabr itmedi dīvānelük itdi Ferhād
Kūy-ı yārı ḳodı gezdi yürüdi ṭaġı ṭaşı

taġıl-:

1. **ṭaġıl-:**-*a*
Gazel 972
Mısra: **2**
Dağılmak II Savrulmak.

Virdüm fenāya cismümi bir āh u zārile
Şol ḫāk gibi kim ṭaġıla rūzgārile

taġıt-:

1. **ṭaġıt-:**-*dı*
Gazel 67
Mısra: **5**
Dağıtmak; düzenini, nizamını bozmak, toplu ve tertipli durumdan çıkarmak, karıştırmak.

Bülbülün bād-ı ḫazān ṭaġıtdı berk-i ʿıyşını
Neylesün bī-iḫtiyār itdi çemenden ictināb

2. **ṭaġıd-:**--*ıp, -*
Gazel 815
Mısra: **9**
Ayrı ayrı yerlere veya kimselere vermek veya göndermek, paylaştırmak. || Savurmak, saçmak.

Zülfin ṭaġıdup seyrimüze māniʿ olursın
Ey bād-ı ṣabā sensin iden ṣūbḥımuz şām

3. **ṭaġıd-:**-*up*
Gazel 343
Mısra: **5**
Dağıtmak, saçmak, yaymak.

Ne yirde kim mey-i nāb içse kākülin ṭaġıdup
Ġubār-ı müşk-i siyeh ḫārı ḳırmızı gül olur

taġla-:

1. **ṭaġla-:**-*y, -an*
Gazel 316
Mısra: **2**
Yaralamak, yakmak.

Ḫūn iden göñlimüzi leblerinüñ ālıdur
Ṭaġlayan baġrımuzı ruḫlarınuñ ḫālıdur

2. **ṭaġla-:**-*r*
Gazel 828
Mısra: **3**
Vücudu yaralamak. II Büyük acı vermek, acı ve ıstırap çektirmek.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Lālenüñ baġrını ṭaġlar ḳılıcaḳ
ʿarż-ı cemāl
Ġoncanuñ aġzını bağlar idicek
feṯḥ-i kelām

ṭaġlarca:

1. **ṭaġlarca:**
Gazel 39
Mısra: **9**
Dağlar kadar, pek çok.

Ṭaġlarca ṣabra belki timurdan yürek gerek
Āsān degüldür olmaḳ o ġaddāra āşinā

taġyīr:

1. **taġyīr:**-*i*
Tarih 21
Mısra: **5**
Başkalaştırma; değiştirme. || *Başka yerler, değişik şehirler.*

Egerçi nice gün taġyīri mesken eyleyüp gitdi
Biḥamdullahi ve'l-minne yine geldi selāmetle

taġyīr-i mesken it-:

1. **taġyīr-i mesken it-:**-*mez, -üz*
Gazel 471
Mısra: **9**
Yaşanılan yeri değiştirmek.

Cennet olsa itmezüz taġyīr-i mesken Rūḥiyā
Biz muḥibb-i ehl-i beytüz Kerbelāda sākinüz

tahallüf:

1. **taḫallüf:**
Gazel 588
Mısra: **2**
Değişme, değişim.

Seyre teklīf eylesek dirsin tekellüf ber-ṭāraf
Gel ḳadem-rencīde ḳıl şāhum taḫallüf ber-ṭaraf

tahammül:

1. **taḥammül:**
Gazel 32
Mısra: **6**
Dayanma, katlanma, sabır.

Ne ümmīd-i mihr u ne imkān-ı ḳurb
Ne bende taḥammül ne sende ṣafā

taḥammül eyle-:

1. **taḥammül eyle:**
Gazel 462
Mısra: **16**
Ses çıkarmadan katlanmak, dayanmak.

Nişān oldısa sīneñ tīr-i hicr-i yāra ġam çekme
Bir iki gün taḥammül eyle ey Rūḥī geçer ḳalmaz

taḥammül it-:

1. **taḥammül it:**
Gazel 1097
Mısra: **13**
Ses çıkarmadan katlanmak, dayanmak.

Rūḥī şikāyet etme cefāya taḥammül it
Āzūrde-ḫāṭır itmeyesin tā efendüñi

taḥammül kıl-:

1. **taḥammül ḳıl:**
Gazel 174
Mısra: **11**
Ses çıkarmadan katlanmak, dayanmak.

Cefā-yı yāra er ol tek hemān taḥammül ḳıl
Gel ey raḳīb ki bizden saña żarar yoḳdur

tahayyül eyle-:

1. **taḫayyül eyle-:**-*y, -üp*
Tarih 16
Mısra: **17**
Hayalde canlandırmak.

Taḫayyül eyleyüp her ḳısmını maʿlūm idündükde
Bu iki ḫūb tārīḫiñ ki ḳıldum ṣoñra çār aḳsām

tahayyür:

1. **taḫayyür:**-*de*
Gazel 542
Mısra: **2**
Hayrete düşme, şaşma.

Yār nūş itmede mey-i bī-ġaş
Cān taḥayyürde vü dil olmada ġış

taḥḳīḳ:

1. **taḥḳīḳ:**
Gazel 560
Mısra: **4**
Doğrusu.

ʿĀşıḳuñ sevdāsını ʿālemde bilmeñ serseri
Ḥaḳḳa vāṣıl olmadur taḥḳīḳ o sevdādan ġaraż

2. **taḥḳīḳ:**
Terkib-bend 8
Mısra: **143**
Şüphesiz, muhakkak.

Taḥḳīḳ bu kim hep işüñüz zerḳ u riyādur
Taḳlīddesüz ṭāʿatüñüz cümle hebādur

3. **taḥḳīḳ:**-*i*
Gazel 488
Mısra: **12**
Doğru, gerçek.

Mey-i gülgūna inkār eyleyenlerden ṣafāmuz yoḳ
Sözüñ taḥḳīḳi bu kim münkir-i ehl-i riyāyuz biz

4. **taḥḳīḳ:**-*de*
Terkib-bend 8
Mısra: **168**
Gerçek, hakîkat.

Taḳlīd ile seccāde-nişīn olmış oturmış
Taḥḳīḳde amma ḫar-ı bigüsiste-ʿināndur

5. **taḥḳīḳ:**-*i, -n, -e*
Gazel 910
Mısra: **11**
Bir şeyin doğru olduğunu ortaya çıkarma, hakikatini anlayıp bilme.

Ḫaṭuñuñ irmedi taḥḳīḳine ehl-i taḳlīd
Kimisi sebzeye beñzetdi kimi reyḥāna

tahḳīk eyle-:

1. **taḫḳīḳ eyle:**-*dü, -k*
Gazel 1071
Mısra: **8**
Araştırmak, incelemek.

Ḳaşlaruñ çīn itmeden ṭuyduḳ vefā-dār olduġuñ
Vāḳıf olduḳ ḥāli taḫḳīḳ eyledük senden seni

taḫḳīḳ it-:

1. **taḫḳīḳ it-:**-*me, -di*
Gazel 866
Mısra: **9**
Araştırmak, soruşturmak.

Rūḥiyā Mecnūnluġum yolında taḫḳīḳ itmedi
İtmeyince ol gözi āhū beni ṣaḥrā-nişīn

taḥḳīḳ-i men ʿaref':

1. **taḫḳīḳ-i men ʿaref':**-*de*
Gazel 592
Mısra: **7**
"Kendini bilen Rabbini bilir" hakikatini anlama.

Taḫḳīḳ-i men ʿaref'de erbāb-ı ʿaḳl ḥayrān
Esrāra vāḳıf olmaḳ bir özge ḥālet ancaḳ

taḫḳīḳ-i ṣıfāt eyle-:

1. **taḫḳīḳ-i ṣıfāt eyle-:**-*y, -e*
Gazel 812
Mısra: **7**
Allah'ın sıfatlarını araştırmak. || Hakikati bulmak için gayret sarfedip neticede Hakk'ın sıfatlarıyla sıfatlanmak.

İrişür ẕāta o kim eyleye taḫḳīḳ-i ṣıfāt
Bilinür remz-i müsemmā olıcaḳ esmā fehm

taḫḳīr it-:

1. **taḫḳīr id-:**-*üp*
Gazel 876
Mısra: **5**
Küçük görmek, aşağılamak.

Bir bölük ġammāzlar içre beni taḫḳīr idüp
Ḫançerümden ḳaçdı dirmişsin ḳaçan ẓālim ḳaçan

taḫmīs-i tām:

1. **taḫmīs-i tām:**
Kaside 34
Mısra: **66**
Eksiksiz bir şekilde beşe tamamlanmış eser. || Nizâmî'nin Penc Genc adıyla bilinen hamsesi.

Anlaruñ ger siḥr ise naẓmı anuñ iʿcāzdur
Sözleri īhām ise ġayrüñ anuñ taḫmīs-i tām

taḥrīk:

1. **taḥrīk:**
Gazel 339
Mısra: **4**
Hareketlilik.

Ben ol ḥākem ki ʿazmü deşt-i burc-ı evliyādandur
Hevā-yı ʿaşḳa düşdüm bu taḥrīk ol hevādandur

2. **taḥrīk:**
Gazel 339
Mısra: **7**
Kışkırtma. || Duyguları harekete geçirme.

Ne lāzım ġayrı taḥrīk ile ʿuşşāḳa cefā itmek
Cefā bīgāneden gelmez gelen hep āşināndandur

3. **taḥrīḳ:**-*i*
Gazel 1089
Mısra: **13**
Kımıldatma, oynatma, harekete getirme.

Felegüñ zemzeme-i ʿaşḳiledür taḥrīḳi
Ne var āfāḳda bir ṣavt u ṣadādan ġayrı

taḥrīk it-:

1. **taḥrīk it-:**-*di*
Gazel 1040
Mısra: **2**
Harekete geçirmek, kışkırtmak.

Ṣafā-yı gül getürdi yine devre cām-ı ṣaḥbāyı
Hevānuñ iʿtidāli ẕevḳa taḥrīk itdi dünyāyı

taḥrīk-i ṣabā:

1. **taḥrīk-i ṣabā:**
Gazel 332
Mısra: **7**
Sabah yelinin uyandırması.

Naḫl-i cennet mi ki taḥrīk-i ṣabā itmiş ḫırām
Ṣalınur nāzile yā bir ḳāmet-i bālā mıdur

2. **taḥrīk-i ṣabā:**

Kaside 12
Mısra: **7**
Sabah rüzgarının hareketlendirmesi.

Naḫl-i cennet mi ki taḥrīk-i ṣabā virmiş ḫırām
Ṣalınur nāzile yā bir ḳāmet-i bālā mıdur

taḥrīk-i ṣabā:

1. **taḥrīk-i ṣabā:**-*dan*
Gazel 163
Mısra: **9**
Sabah vakti esen yelin hareketlendirmesi.

Ṣanma taḥrīk-i ṣabādan varıcaḳ gülzāra
Ayaġuñ ṭozına yüz sürmege ezhār yürür

taḥrīr:

1. **taḥrīr:**-*i*
Kıt'a 10
Mısra: **4**
Yazma, kaleme alma; kaydetme.

Ġam-ı hicr ise muṭavvel risāle
Ne taḥrīri mümkin ne taḳrīri ḳābil

2. **taḥrīr:**-*i*
Kaside 20
Mısra: **34**
Yazma, kaleme alma.

Bir derde düşdük biz kim degüldür
Taḥrīri mümkin taḳrīri ḳābil

tahrīr eyle-:

1. **taḥrīr eyle-:**
Gazel 387
Mısra: **13**
Yazmak.

Dime surḫile taḥrīr eylerin gitmekle aġyāra
Elüñden nāmeler ey ḫusrev-i ḫūbān ḳan aġlar

2. **taḥrīr eyle-:**-*miş, -ler*
Gazel 985
Mısra: **6**
Kaleme almak, yazmak.

Naḳl idüp bu beyti Manṣūr-ı refīʿu'l-ḳadrdan
Merḳadı üstinde taḥrīr eylemişler kāşiye

tahrīr it-:

1. **taḥrīr id-:**-*e*
Terkib-bend 5
Mısra: **15**
Kaleme almak, yazmak.

Ne ḫāme şerḥini taḥrīr ide ne dil taḳrīr
Bir özge vākiʿa dur bu bir özge ḥāletdür

tahrīr kıl-:

1. **taḥrīr ḳıl-:**-*mağ, -a*
Kaside 29
Mısra: **56**
Kaleme almak, yazmak.

Ḥaşre dek yazsa eger ṣafḥa-i eflak üzre
Vaṣfınuñ biñde birin ḳılmaġa taḥrīr ḳalem

tahsīl:

1. **taḥṣīl:**-*i, -n, -e*
Kaside 13
Mısra: **27**
Elde etmek, ele geçirmek, sahip olmak.

O ʿözri itmege taḥṣīline olur mānīʿ
Bilür mi fikr-i maʿīşet ġınā-yı ḳayd-ı libās

tahṣīl it-:

1. **taḥṣīl it-:**-*di, -ler*
Gazel 435
Mısra: **9**
Öğrenim görmek, okumak.

Belāġatle gidenler bunda taḥṣīl itdiler cümle
Cihāna yoḳsa ey Rūḥī gelen ṣāḥib-hüner gelmez

tahṣīl-i hüner:

1. **taḥṣīl-i hüner:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **105**
Bilgi ve maharet tahsil etmek, öğrenmek.

Sāniyā ʿİlmi ki taḥṣīl-i hünerdür ʿameli
Ḳāʿilüz hep o pesendīde-i yārān eyüdür

tahsīl-i maḳām it-:

1. **taḥsīl-i maḳām it-:**-*di, -ler*
Gazel 724
Mısra: **3**
Makam elde etmek; makam sahibi olmak.

Taḥsīl-i maḳām itdiler erbāb-ı ḫarābāt
Bir kūşesine sen daḫi giç ehl-i maḳām ol

tahsīl-i māl:

1. **taḥṣīl-i māl:**
Gazel 117
Mısra: **5**
Mal kazanma.

Taḥṣīl-i māl u rütbe-i ʿālī ne cüzʾidür
Dünyāya gelmeden bize ger bu ise murād

tahsin:

1. **taḥsīn:**-*üñ*
Gazel 693
Mısra: **16**
Beğenme, güzel bulma, takdir etme.

Böyle şiʿr-i ter dir evṣāfuñda Rūḥī yoḳ mıdur
Olsa bu bīçāreye bir ḳurı taḥsīnüñ senüñ

2. **taḥsīn:**
Gazel 893
Mısra: **2**
Güzel bulup takdir etme, övme, alkışlama. || *Aferin!.*

Gerçi inṣāf iderüz ṣabrına ey ḳalb-i ḥazīn
Līk cān ḳurtarabildüñ ise ġamdan taḥsīn

tahsīn eyle-:

1. **taḥsīn eyle-:**
Gazel 330
Mısra: **15**
Beğenmek, övmek.

Ḥāsid inṣāfa gelüp Rūḥiye taḥsīn eyler
Çeşm-i Ḥaḳ-bīn ile eylerse bu güftāra naẓar

tahsīn it-:

1. **taḥsīn it-:**-*dü, -m*
Gazel 637
Mısra: **3**
Beğenmek, takdir etmek.

Cūy-ı şīrüñ görüp āsārını taḥsīn itdüm
Żāyiʿ itmez begüm üstād emegin üstāduñ

taht:

1. **taḫt:**
Gazel 94
Mısra: **6**
Hükümdarların üzerine oturdukları koltuk. Hükümdarlık makāmı, hükümdarlık.

İḳtiżā-yı salṭanatdur gerçi taḫt u tāc lîk
Pādişāhum ʿālim odur kim ne taḫt ister ne tāc

2. **taḫt:**-*ı*
Gazel 332
Mısra: **15**
Hükümdara has makam ll (Hz. Süleyman'ın sultanlık makamında oturduğu) koltuk.

Yel götürmiş yā Süleymān nebī taḫtı mıdur
Evc-i rıfʿatda bu ḳaṣr-ı dil-keş ü raʿnā mıdur

taht u tāc:

1. **taḫt u tāc:**
Gazel 94
Mısra: **5**
Taht ve taç.

İḳtiżā-yı salṭanatdur gerçi taḫt u tāc lîk
Pādişāhum ʿālim odur kim ne taḫt ister ne tāc

tahta-i taʿlīm it-:

1. **taḫta-i taʿlīm id-:**-*üp*
Gazel 993
Mısra: **9**
Talim tahtası yapmak.

Levḥ-i maḥfūẓı hemīşe taḫta-i taʿlīm idüp
Bir ʿaceb dil ögredür her gün dil-i dānā bize

taht-ı bülend:

1. **taḫt-ı bülend:**
Kıt'a 27
Mısra: **4**
Yüce taht.

Sensin ol ẕī-şān ki eyler ṣuffe-i iḳbālda
Bezmüñüñ ṣaff-ı niʿālin ārzū taḫt-ı bülend

taht-ı dil:

1. **taḫt-ı dil:**-*e*
Gazel 531
Mısra: **2**
Gönül tahtı. || Aşığın gönlü.

ʿAceb mi cān-ı ḥazīn olsa ẕevḳden meʾyūs
Kim itdi taḫt-ı dile pādişāh-ı hicr cülūs

2. **taḫt-ı dil:**-*e*
Kaside 2
Mısra: **51**
Gönül tahtı.

Taḫt-ı dile ḫān odur dīn ile īmān odur
Ḫulḳ-ı beden cān odur ṣalli ve sellim ʿaleyh

taht-ı serā:

1. **taḫt-ı serā:**-*da*
Gazel 1019
Mısra: **6**
Toprak altı.

Ḫurdeler geçdi süreyyāya felekde āhum
Ḳanlar aġlatdı yaşum taḫt-ı serāda sevre

taht-ı serā:

1. **taḫt-ı serā:**-*y, -a*
Gazel 61
Mısra: **3**
Toprak altı. || Yeryüzü.

Giryeden her gün iner taḫt-ı serāya yaşum
Giceler çarḫa çıḳar naʿra-i Yārab Yārab

2. **taḫt-ı serā:**-*y, -a*
Gazel 1094
Mısra: **3**
Toprak altı.

İrmeden taḫt-ı serāya gözümüñ yaşı ne sūd
Dil-i zāruñ ki yine çarḫa çıḳa āh ateşi

taht-ı taṣarruf:

1. **taḫt-ı taṣarruf:**-*um, -da*
Gazel 24
Mısra: **13**
Emri ve idaresi altında.

Taḫt-ı taṣarrufumda serāser zemīn-i şiʿr
Reşk itse Rūḥiyā nola devr-i zamān baña

tāʿib:

1. **tāʿib:**
Kaside 33
Mısra: **46**
Tövbe eden, af dileyen.

O şāʿir ki ṭabʿında yoḳ ḳuvvet-i naẓm
Suḫan-sāzlıḳdan gerek ola tāʿib

tāʾife:

1. **tāʾife:**-*süz*
Gazel 175
Mısra: **10**
Tayfa, grup.

ʿĀḳibet Rūḥiyi itdüñ ser-i kūyuñdan dūr
Raḥmsuz tāʾifesüz sözde ḥaḳīḳat yoḳdur

ṭāʾir-i evc-i burc-ı iḳbāl:

1. **ṭāʾir-i evc-i burc-ı iḳbāl:**-*uz*
Gazel 805
Mısra: **7**
Saadet burcunun doruklarında uçan kuş.

Ṭāʾir-i evc-i burc-ı iḳbāluz
Bal açup ʿazm-i āsumān idelüm

ṭāḳ:

1. **tāk:**-*a*
Gazel 384
Mısra: **6**
Kubbe, kümbet, kemer biçimindeki gökyüzü.

Ṣafā- yı selsebīli ḫuldı ḫātırdan çıḳarmışdur
Lebüñ yādıyla göñlüm meylin āb u tāka ṣalmışdur

2. **ṭāḳ:**-*dur*
Gazel 245
Mısra: **1**
Çatı, kemer, kubbe. II Sevgilinin kaşları.

Ḫüsnüñüñ miḥrābına ebrūlaruñ kim ṭāḳdur
Ṣunʿına lā dimek olmaz ḳudret-i Ḫallāḳdur

3. **ṭāḳ:**
Gazel 940
Mısra: **4**

(Yapılarda) Kemer veya yarım daire şeklindeki kapı ve pencere üstü..

Künc-i meyḫānei virme felege ʿārif iseñ
Ne revāḳ iste ne ṭāḳ iste ne eyvān iste

4. **ṭāḳ:**-*ı, -n, -ı*
Kaside 17
Mısra: **10**
Kemer veya yarım daire şeklindeki kapı ve pencere üstü. || Gökyüzü.

Üstād-ı kāyināt bu eyvān-ı köhnenüñ
Ḫışt-ı zer ile eyledi yā ṭāḳını cedīd

ṭāḳ ol-:

1. **ṭāḳ ol-:**-*sa*
Gazel 1112
Mısra: **9**
Bitmek, tükenmek.

Nola ḳaddi ḫamīde ṭāḳatı ṭāḳ olsa Rūḥīnüñ
Diyār-ı ʿaşḳ rāhında nice dem bār-ı ġam çekdi

ṭāḳ u revāḳ:

1. **ṭāḳ u revāḳ:**-*a, -dur*
Gazel 296
Mısra: **12**
Kemer ve kubbe.

Yoḳ ẕerre deñlü miḥnetüm ey baḫt-ı bed saña
Meylüm ne tāc u taḫta ne ṭāḳ u revāḳadur

takaddüm it-:

1. **taḳaddüm id-:**-*er*
Gazel 370
Mısra: **14**
İlerde olmak, önce gelmek.

Egerçi Vāmıḳ u Ferhād u Ḳaysa peyrevdür
Belāda Rūḥi velī cümleye taḳaddüm ider

takarrüb:

1. **taḳarrub:**-*uñ, -la*
Gazel 18
Mısra: **7**
Yaklaşma, yakın olma, yanaşma.

Taḳarrubuñla revā mı elem vire baña ġayr
Ölem gidem bu elemle yazıḳ degül mi baña

2. **taḳarrub:**
Gazel 846
Mısra: **2**
Yaklaşma, yakın olma II Gitme, varma.

Ümīd-i vuṣlatı bāṭıl ḫayāldur bilürin
O şāh-ı ḥüsne taḳarrub muḥāldur bilürin

ṭāḳat:

1. **ṭāḳat:**
Gazel 21
Mısra: **5**
Bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet, derman.

Ṣabra ṭāḳat yoḳ ġam-ı hicrāna bilmem neyleyem
Aġlasam ʿuṣṣāk içinde iʿtibār olmaz baña

ṭāḳat getür-:

1. **ṭāḳat getür:**-*mek*
Gazel 1104
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dayanmak, katlanmak.

Ketān mehtābdan biñ pāre olurken ne hikmetdür
Cemāl-ı pākına ṭāḳat getürmek şāh düstūrı

ṭāḳat ḳalma-:

1. **ṭāḳat ḳalma-:**-*dı*
Gazel 787
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gücü azalmak, bitmek.

Helāk oldum daḫi cevr u cefāya ḳalmadı ṭāḳat
Hemān ḳatl eylesün gelsün aña ḳanum ḥelāl itdüm

2. **ṭāḳatları ḳalma-:**-*lar, -ı, -mış, -dur*
Gazel 371
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yeterli gücü olmamak, gücü azalmak.

Ḳalmamışdur bār-ı ʿaşḳuñ çekmege ṭāḳatları
Żaʿafdan cānā ʿaṣāyile yürürler pīrler

taḳayyud:

1. **taḳayyüd:**
Gazel 450
Mısra: **13**
Bağlanma, bağlı olma.

Hep taḳayyüd ḳılduġındandur leb ü dendānuña
Çeşm-i Rūḥī gāh ḫūn-rīz olduġı geh eşk-rīz

2. **taḳayyud:**
Tarih 38
Mısra: **3**
Özen gösterme; üstüne düşme; dikkatli davranma; özenlilik.

Ol ki lāzımdur taḳayyud medḥine
Ol ki vācibdür duʿā-yı devleti

takayyud eyle-:

1. **taḳayyud eyle-:**-*me, -dü, -ñ*
Gazel 202
Mısra: **11**
Bağlanmak, bağlı olmak.

Taḳayyud eylemedüñ ʿizz u cāh u rıfʿatına
Cefā iderse saña çarḫ Rūḥiyā yiridür

taḳayyud ḳıl-:

1. **taḳayyud ḳıl-:**-*ma, -dan*
Gazel 338
Mısra: **9**
Bağlanmak.

Taḳayyud ḳılmadan maḳṣūdımuz seyr-i çemenzāra
Gül ü bülbül gibi berk ü nevāya mālik olmaḳdur

takāżā-yı zamān:

1. **taḳāżā-yı zamān:**-*a*
Gazel 525
Mısra: **11**
Zamanın arzuları.

ʿİşretde taḳāżā-yı zamāna göre rindān
Zühhādda endîşe-i ferdā ġam-ı imrūz

taḳāżā-yı zamāne:

1. **taḳāżā-yı zamāne:**
Kaside 28
Mısra: **13**
İnsanların azarlamaları, ayıplamaları.

ʿİşretde taḳāżā-yı zamāne göre rindān
Zühhādda endîşe-i ferdā-i ġam-endūz

takdîm kıl-:

1. **taḳdîm ḳıl-:**-*mış, -am*
Kaside 31
Mısra: **83**
Sunmak.

Kelāmumla çok ḳılmışam ġayra taḳdîm
Neden ṣoñra gelmekle dehre çekem ġam

taḳdîr:

1. **taḳdîr:**-*de*
Gazel 803
Mısra: **15**
Kader, yazgı.

Mey virilmiş Rūḥiye taḳdîrde
Sūdı yoḳ ey ṣūfi tedbîrüñ didüm

2. **taḳdîr:**
Kaside 8
Mısra: **1**
Allah'ın insanoğluna tayin ettiği kader.

Biḥamdillah bozup tedbîrlerini taḳdîr aʿdānuñ
Felek ḳuṭb-ı murādı üzre döndi ehl-i ʿirfānuñ

3. **taḳdîr:**-*i*
Kıt'a 19
Mısra: **2**
Beğenme, güzel bulduğunu, beğendiğini belirtme.

Ne mümkindür bu kim ḳāṣıd nigāra ʿarż-ı ḥāl ide
Degül taḳdîri ḳābil ḥadden efzūndur ġam-ı firḳat

4. **taḳdîr:**
Tarih 16
Mısra: **21**
Allah'ın uygun görüp belirlemesi; yazgı; alın yazısı; nasip.|| Usül, yöntem.

Ḥesāb olsa bu taḳdîr üzre şeş tārîḫden ġayrı
Bulur ol çār tārîḫle de tārîḫ-i ḥarf itmām

taḳdîr it-:

1. **taḳdîr it-:**-*miş*
Gazel 1090
Mısra: **3**
Yazmak; nasip kılmak.

Böyle itmiş gibi taḳdîr Ḫudāvend-i cihān
Ki naṣîb olmaya ʿuṣṣāḳa belādan ġayrı

takdîrce:

1. **taḳdîrce:**
Gazel 920
Mısra: **7**
(Bu, şu, o sıfatları, aksi kelimesi veya -diği ekiyle kullanıldığında) Durum ve şart bildirir; ... halde, ... durumda.

Hem-nişînin bilse mey-nūş olduġı taḳdîrce
Düşmese lāḳaydlük semtine bed-nām olmasa

ṭāḳ-ı ebrū:

1. **ṭāḳ-ı ebrū:**
Gazel 901
Mısra: **1**
Kaş tâkı. || Sevgilinin kemer biçimindeki kaşları.

İtdürür māh-ı neve ol ṭāḳ-ı ebrū ser-fürū
Ḳıldurur ḫurşîde ol āyîne-i rū ser-fürū

ṭāḳ-ı eyvān:

1. **ṭāḳ-ı eyvān:**-*ı, -n, -da*
Gazel 578
Mısra: **9**
Salon kubbesi, kemeri.

Ṭāḳ-ı eyvānında gerdūnuñ aṣılmış Rūḥiyā
Gün bir altun beyża sīmīn-ṭūrradur aña ṣuʿāʿ

takın-:

1. **ṭaḳın-:**-*mış*
Kaside 38
Mısra: **85**
Kendine takmak; kuşanmak.

ʿİẕāri maḫlaṣın göynine ṭaḳınmış ṣāʿirin dirmiş
Oḳurmış nāme-i eṣʿārını erbāb-ı ʿirfānuñ

2. **ṭaḳın-:**-*sa*
Gazel 970
Mısra: **3**
(Kılıç) kuşanmak.

Ġayr irmez saña ṭaḳınsa eger yüz ḫançer
Ḫançer-i nāz yaraşmaz güzelüm her belde

3. **ṭaḳın-:**-*mış*
Gazel 735
Mısra: **6**
Süslenmek yahut korunmak amacıyla bir şey takmak.

Görinen ruḫları üstinde degül zülfeyni
İki cānibde ṭaḳınmış iki ġarrā sünbül

taklîd:

1. **taḳlîd:**-*de, -süz*
Terkib-bend 8
Mısra: **144**
Hal ve makam ehlinin sözlerini söyleme, fakat huyları ile huylanmama, onlar gibi olgun olmadığı halde olgun görünmeye çalışma.

Taḥḳīḳ bu kim hep işüñüz zerḳ u riyādur
Taḳlîddesüz ṭāʿatüñüz cümle hebādur

2. **taḳlīd:**-*imüz*
Gazel 493
Mısra: **6**
Hakîkî olmayan.

Geçdi iş rüsvālıḳdan sāḳiyā mey ṣun ki biz
ʿĀlem-i taḥḳīḳe irdük ḳalmadı taḳlīdimüz

3. **taḳlīd:**
Gazel 716
Mısra: **7**
Belli birine veya bir şeye benzemeye veya benzetmeye çalışma.

Zāhidā rāh-ı ḥaḳīḳatda gerekmez taḳlīd
Cāhil olma yüri üstāda iriş üstād ol

4. **taḳlīd:**-*dür*
Gazel 921
Mısra: **11**
Belli birine veya bir şeye benzemeye veya benzetmeye çalışma. || Hal ve makam ehlinin sözlerini söyleme, fakat huyları ile huylanmama, onlar gibi olgun olmadığı halde olgun görünmeye çalışma.

Yoluñda āh u vāhum müddeʿī taḳlīddür dirmiş
Niçün pür-dāġ iderdüm cismüm elde iḫtiyār olsa

takrīb:

1. **taḳrīb:**-*ile*
Gazel 808
Mısra: **1**
Bahane, vesile.

Viṣāl-ı yārı ne taḳrībile ümīd idelüm
Ne naḳd ile ṭaleb-i beyʿ men yezīd idelüm

takrīr:

1. **taḳrīr:**-*i*
Kıt'a 10
Mısra: **4**
Anlatma, ifade etme.

Ġam-ı hicr ise muṭavvel risāle
Ne taḥrīri mümkin ne taḳrīri ḳābil

2. **taḳrīr:**
Terkib-bend 5
Mısra: **15**
Sözle anlatma, ifade ve beyan etme, anlatış.

Ne ḫāme şerḥini taḥrīr ide ne dil taḳrīr
Bir özge vākiʿa dur bu bir özge ḥāletdür

taḳsīr:

1. **taḳsīr:**-*i*
Gazel 594
Mısra: **7**
Kusur, suç, günah.

Ḫidmetinde yoḳ dil-i bī-çārenüñ taḳsīri līk
Neylesün miskīne ḳaṭʿā iltifāt-ı şāh yoḳ

ṭal-:

1. **ṭal-:**-*ma, -da*
Gazel 431
Mısra: **9**
(Dalgıç için) Belli bir amaçla denizin dibine inmek.

Ṭalmada ṭabʿ-ı pākımuz ḳaʿr-ı yem-i tefekküre
Dürr-i suḥanla Rūḥiyā ṭopṭoludur sefīnemüz

2. **ṭal-:**-*an*
Gazel 794
Mısra: **7**
Bir şeyin dibine doğru gitmek, içine doğru sokulmak, gömülmek. || Başka bir şeyle ilgilenmeyecek şekilde kendini bir şeye vermek, yalnız o şeyle ilgilenmek, kendini ona kaptırmak.

ʿAşḳ baḥrine ṭalan buldı dür-i maḳṣūdı
Ne ṭurursuz gelüñüz biz de o baḥra ṭalalum

ṭalaʿaʾs-ṣubḥ:

1. **ṭalaʿaʾṣ-ṣubḥ:**
Gazel 1106
Mısra: **10**
Sabah doğdu. || Sabah vakti geldi.

Daḥi Rūḥī ḫumār ḳalsun mı
Ṭalaʿaʾṣ-ṣubḥ ileynā es-sāḳī

ṭalāḳ vir-:

1. **ṭalāḳ vir-:**-*mek*
Gazel 385
Mısra: **5**
Boşamak, nikahı sona erdirmek.

Çekmedin dünyādan el virmek ne mümkindür ṭalāḳ
Nev-ʿarūs-ı çarḫuñ ey ḫ̆āce aġır ḳābīni var

2. **ṭalāḳ vir-:**-*ür*
Gazel 1100
Mısra: **3**
Boşamak. || İlgi ve alakayı kesmek.

Er olan kimse virür pīre-zen-i dehre ṭalāḳ
İde bu erlügi şimdi ḳanı bir merd ḳanı

talān eyle-:

1. **talān eyle-:**-*di*
Tahmis 7
Mısra: **12**
Yağmalamak.

Ḳaṣd eyleyeñde cān u dili sen şeh-i cihān
Tātār-ı ġamzeñ eyledi dil kişverin talān

ṭaleb:

1. **ṭaleb:**
Kaside 35
Mısra: **6**
İstek, dilek, arzu, talep.

Men ʿaref esrārına yol bulmaz illā ehl-i faẓl
Faẓluña benden ṭaleb senden ʿināyet yā muʿīn

taleb eyle-:

1. **ṭaleb eyle-:**-*r*
Gazel 227
Mısra: **1**
İstemek, dilemek.

Dil kūşe-i fırḳatda viṣāluñ ṭaleb eyler

İẓhār-ı ṭaleb itmege ammā edeb eyler

2. **ṭaleb eyle-:**-*r, -in*
Kaside 1
Mısra: **38**
Arzulamak, istemek.

Māsivā terkin urup nice zemāndur Yārab
Eylerin cān ü göñülden seni her şeyde ṭaleb

ṭaleb it-:

1. **ṭaleb it-:**-*meg, -e*
Gazel 844
Mısra: **7**
İstemek, dilemek.

Çekerüz būse ṭaleb itmege senden ḫaclet
Ḫayli şermendeyüz ey ġonca-fem iḥsānuñdan

ṭaleb-i beyʿ men yezīd it-:

1. **ṭaleb-i beyʿ men yezīd id-:**-*elüm*
Gazel 808
Mısra: **2**
Artırarak satmak istemek.

Viṣāl-ı yārı ne taḳrībile ümīd idelüm
Ne naḳd ile ṭaleb-i beyʿ men yezīd idelüm

ṭaleb-i cām-ı viṣāl eyle-:

1. **ṭaleb-i cām-ı viṣāl eyle-:**-*me, -se, -m*
Gazel 823
Mısra: **1**
(Sevgiliye) Kavuşma kadehini istemek.

Ġayr eliyle ṭaleb-i cām-ı viṣāl eylemesem
Ġayra derdüm dimesem vāḳıf-ı ḥāl eylemesem

ṭaleb-i genc-i ḥüsn-i dildār:

1. **ṭaleb-i genc-i ḥüsn-i dildār:**-*a*
Gazel 239
Mısra: **9**
Sevgilinin güzellik hazinesini arzulamak.

Ṭaleb-i genc-i ḥüsn-i dildāra
Zülf-i pür-çīni ejdehā görinür

ṭaleb-i ḥaḳ:

1. **ṭaleb-i ḥaḳ:**-*da*
Kaside 1
Mısra: **28**
Hakk'ı isteyen, O'nu arzulayan kimse.

ʿAşḳ peymānesini içmege hüşyār gerek
Ṭaleb-i ḥaḳda olan kimsede iḳrār gerek

ṭaleb-i ʿizzet ü cāh it-:

1. **ṭaleb-i ʿizzet ü cāh it-:**-*mek*
Kaside 26
Mısra: **31**
Makam ve mertebe yüksekliği istemek.

Gitdi lāzım degül itmek ṭaleb-i ʿizzet ü cāh
Ḳande ʿazm itse ider devlet aña istiḳbāl

ṭaleb-i ʿizzet ü cāh ḳıl-:

1. **ṭaleb-i ʿizzet ü cāh ḳıl-:**-*dı*
Gazel 948
Mısra: **9**
Makam ve mertebe yüksekliği istemek.

Terk idüp ʿuzleti ḳıldı ṭaleb-i ʿizzet ü cāh
Dil-i nā-puḫte bizi ṣaldı ḫayāl-ı ḫāma

ṭaleb-i kām it-:

1. **ṭaleb-i kām id-:**-*er, -sin*
Terkib-bend 8
Mısra: **145**
Medet ummak.

Dünyāda denīlerden idersin ṭaleb-i kām
Ey ḫām-ı ṭamaʿ niceye dek bu ṭamaʿ-ı ḫām

ṭaleb-i kān-ı viṣāl:

1. **ṭaleb-i kān-ı viṣāl:**
Gazel 420
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Kavuşma kaynağına ulaşma isteği.

Olsa ḳalbinde kimüñ kim ṭaleb-i kān-ı viṣāl
Dem-be-dem çeşmini ʿaşḳuñda güher-bār görür

ṭaleb-i niʿmet-i vaṣl eyle-:

1. **ṭaleb-i niʿmet-i vaṣl eyle-:**-*r*
Gazel 379
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Kavuşma nimetini arzulamak.

Ṭaleb-i niʿmet-i vaṣl eyler iken Leylīden
Kāse-ı Ḳays-ı dil-fikārı ṣıyan ṭaş nedür

ṭaleb-i ṭāliʿ-i saʿīd it-:

1. **ṭaleb-i ṭāliʿ-i saʿīd id-:**-*elüm*
Gazel 808
Mısra: **14**
Kutlu bir baht dilemek.

O şāh-ı ḥüsne ḳul olmaḳ murād ise Rūḥī
Gel evvelā ṭaleb-i ṭāliʿ-i saʿīd idelüm

ṭaleb-i yār:

1. **ṭaleb-i yār:**-*da, -y, -ın*
Terci-bend 2
Mısra: **18**
Sevgilinin arzusu.

Gāh ṣaḥrāda vü geh kūçe vü bāzārdayın
Yoḳ ḳarārum gice gündüz ṭaleb-i yārdayın

ṭaleb-kār:

1. **ṭaleb-kār:**--*ı*
Gazel 214
Mısra: **1**
İstekli.

Cihānda her kimi görsen ṭaleb-kār-ı maḥabbetdür
Anuñçün söylenen dillerde güftār-ı maḥabbetdür

2. **ṭaleb-kār:**-*uñ*
Gazel 759
Mısra: **1**
İstekli, arzulu.

Gönlümi şevḳ-i cemālüñle ṭaleb-kāruñ bil
Ey gül-i tāze beni ʿāşıḳ-ı dīdāruñ bil

ṭaleb-kār-ı maḥabbet:

1. **ṭaleb-kār-ı maḥabbet:**
Gazel 80
Mısra: **10**
Aşka arzulu.

Ḳan aġlamadan ġayrı dil-i ġamzede nitsün
Sen māʾil-i āzār o ṭaleb-kār-ı maḥabbet

ṭaleb-kār-ı şafā:

1. **ṭaleb-kār-ı şafā:**
Gazel 948
Mısra: **5**
Rahatlık ve gönül şenliği arzulayan (kimse).

Dil ṭaleb-kār-ı ṣafā kīse tehī ḳorḳum odur
Ki ne destār ḳala başda ne tende cāme

ṭālīʿ:

1. **ṭālīʿ:**-*in*
Kaside 8
Mısra: **4**
Kısmet, kader.

Saʿādet dest-gīr oldı çıḳardı dest-i himmetle
Nüḫūset perdesinden ṭālīʿin ʿOs̱mān Pāşānuñ

2. **ṭālīʿ:**-*uñ*
Kaside 15
Mısra: **92**
Talih, kader, kısmet, baht.

Çarḫ-ı felek Āṣafa ide murāduñca devr
Yaver olur ṭālīʿüñ baḫtuñ ola mihribān

3. **ṭālīʿ:**
Kaside 21
Mısra: **7**
Baht, talih, şans.

Bende ṭālīʿ mi yoḳ ādemde yāḫūd şefḳat mi
Ḳısmetüm yoḫsa bu mıdur ki çekem cevr ü cefā

ṭālīʿ el vir-:

1. **ṭālīʿ el vir-:**-*di*
Tarih 5
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Şansı yaver gitmek, talihli olmak, bahtı açık olmak.

İkisi refʿ olıcaḳ oldı bir aʿlā tārīḫ
Ṭālīʿ el virdi yine geldi Süleyman Pāşā

2. **ṭālīʿ el vir-:**-*di*
Tarih 21
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Talihi yaver gitmek, işi yolunda gitmek.

Yine el virdi ṭālīʿ geldi ol mihr-i saʿādet kim
Geçer evḳātı ḥalḳuñ sāye-i ʿadlinde behcetle

ṭālīʿ ol-:

1. **ṭālīʿ ol-:**-*a*
Kaside 33
Mısra: **62**
Doğmak.

Nitekim bu mihr-i münevver felekde
Ola gāh ṭālīʿ ola gāh ġārib

ṭālib:

1. **ṭālib:**-*i*
Gazel 148
Mısra: **4**
Talep eden, bekleyen, isteyen.

Viṣāl-ı yāra iller sīm u zer ben naḳd-ı cān virdüm
Çoḳ olsa bir metāʿuñ ṭālibi lābüd bahā artar

2. **ṭālib:**-*ler, -e*
Gazel 524
Mısra: **5**
İsteyen, arayan, talep ve arzu eden; mürit.

Rencişi tekmīl-i ādāb itdürür ṭāliblere
ṣanmañuz kim māyil-i azārdur üstādımuz

3. **ṭālib:**-*i*
Gazel 148
Mısra: **14**
İsteyen, talep eden, istekli olan kimse.

Cihānuñ niʿmetinden ḥiṣṣe ümīdin getür Rūḥī
Şu deñlü ṭālibi var kim ne saña ne baña artar

ṭālib ol-:

1. **ṭālib ol-:**-*an, -lar*
Gazel 593
Mısra: **7**
İstemek, istediğini bildirmek.

Olanlar devlet-i dünyāya ṭālib rāḥat olmazlar
Yine faḳr u fenāya mālik olmaḳ bir ṣafā ancaḳ

2. **ṭālib ol-:**-*up*
Tarih 83
Mısra: **3**
İstemek, istediğini bildirmek. || Bir kız veya kadına evlenme isteğini bildirmek.

Ṭālib olup bir nā-süfte dürre
Bāzār-ı dehri gezdi serāpā

ṭālibān-ı cām-ı mey-i ʿaşḳ:

1. **ṭālibān-ı cām-ı mey-i ʿaşḳ:**
Gazel 53
Mısra: **6**
Aşk içkisinin kadehini arzulayan kimseler.

Bezm-i ṣafā ḳuruldı ṣalā oldı ʿişrete
Ey ṭālibān-ı cām-ı mey-i ʿaşḳ eṣ-ṣalā

ṭālibān-ı feyż-i aḥmed:

1. **ṭālibān-ı feyż-i aḥmed:**
Kaside 36
Mısra: **59**
Molla Ahmed'in ilminin talipleri.

Ṭālibān-ı feyż-i Aḥmed ʿākibet maḥmūd olup
Şübhe refʿ olup ola çün ü çirā eksilmede

ṭālib-i cāh u celāl ol-:

1. **ṭālib-i cāh u celāl ol-:**-*a*
Kaside 30
Mısra: **33**

Ululuk ve yüksek mevki istemek.

Lāzım degül ki ṭālib-i cāh u celāl ola
Eyler anuñla faḫr eger cāh eger celāl

<u>ṭālib-i dīdār:</u>

1. **ṭālib-i dīdār:**
Gazel 364
Mısra: **3**
Sevgilinin güzel yüzünü görmek isteyen âşık.

Nider gülzār seyrin ṭālib-i dīdār olan ʿāşıḳ
Gül-i maḳṣūd elinde ṣaḥn-ı külḫan aña gülşendür

2. **ṭālib-i dīdār:**-*a*
Gazel 136
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Güzel yüzünü arzulayan kimse. || Salik, ilahi güzelliği temaşa etmek isteyen kimse.

Ṭālib-i dīdāra ḫāʾildür ḳuyūd-ı māsivā
Rūy-ı yār olmaz bedīd olmazsa ḫāʾil nā-bedīd

<u>ṭālib-i dīnār:</u>

1. **ṭālib-i dīnār:**
Kaside 27
Mısra: **4**
Paraya düşkün (kimse). || Dünyevî zenginlik düşkünü.

ʿĀlem-i maʿnīde kimin ʿāşık-ı dīdār idüp
Ṣūret-i ẓāhirde kimin ṭālib-i dīnār ider

<u>ṭālib-i dünyā ol-:</u>

1. **ṭālib-i dünyā ol-:**-*am*
Gazel 801
Mısra: **9**
Dünyalık zevkleri arzulamak.

Ey ḫᵛāce beni şanma olam ṭālib-i dünyā
Ben ol büt-i sīm-teni dünyāya degişmem

2. **ṭālib-i dünyā ol-:**-*am*
Gazel 802
Mısra: **9**
Dünyayı ve dünyalık zevkleri istemek.

Ey ḫᵛāce beni şanma olam ṭālib-i dünyā
Ben ol büt-i sīm-teni dünyāya degişmem

<u>ṭālib-i esrār-ı nükāt-ı ḥaṭ-ı yār:</u>

1. **ṭālib-i esrār-ı nükāt-ı ḥaṭ-ı yār:**-*uz*
Gazel 334
Mısra: **7**
Sevgilinin ayva tüylerinin ince manalarındaki sırların talibi.

Biz tālib-i esrār-ı nükāt-ı ḥaṭ-ı yāruz
Ḥall eyleyenüñ bendesiyüz müşkilimüzdür

<u>ṭālib-i gencīne-i maḳṣūd:</u>

1. **ṭālib-i gencīne-i maḳṣūd:**-*a*
Gazel 362
Mısra: **2**
Ulaşılmak istenen hazinenin talibi.

Çāk-i cebīn ʿāşıḳa her dem o meh-rū gösterür
Ṭālib-i gencīne-i maḳṣūda ḳapu gösterür

<u>ṭālib-i gevher:</u>

1. **ṭālib-i gevher:**
Gazel 235
Mısra: **9**
Mücevher isteyen kimse.

Ṭālib-i gevher iseñ şiʿrin işit Rūḥīnüñ
Kān-ı ʿālemde suḫan gibi güher mi bulunur

<u>ṭālib-i ḥaḳ:</u>

1. **ṭālib-i ḥaḳ:**
Gazel 700
Mısra: **7**
Allah'ı arzulayan kişi.

Rehber-i rāh-ı rıżā olmaġa ey ṭālib-i Ḥaḳ
İḫtiyār-ı sünen ü sīret-i eslāf gerek

2. **ṭālib-i ḥaḳ:**-*da*
Gazel 338
Mısra: **12**
Allah'ı arayıp isteyen kişi.

Bize ʿarż-ı taḥammül eyleyen bīçāre bilmez ki
Taḥammül ṭālib-i Ḥaḳda belāya mālik olmaḳdur

<u>ṭālib-i hudā:</u>

1. **ṭālib-i ḫudā:**
Tahmis 1
Mısra: **7**
Allah'ı gönülden arzu eden kimse.

Ḳılmış kimini feyż-i ezel ṭālib-i Ḫudā
Bir ḥālet irdi ʿālem-i maʿnāda dün bāña

<u>ṭālib-i ʿilāc ol-:</u>

1. **ṭālib-i ʿilāc ol-:**-*ma, -z*
Gazel 92
Mısra: **2**
İlaç istemek.

Ey dāġ-ı miḥnetüñ ser-i erbāb-ı ʿaşḳa tāc
Olmaz esīr-i derd u ġamuñ ṭālib-i ʿilāc

<u>ṭālib-i īmān:</u>

1. **ṭālib-i īmān:**
Kaside 40
Mısra: **84**
İmana talip olan, imanlı (kimse).

Faḳrine ḳāʾil olup tevliyete meyl itmez
Şimdi İslāmda ol ṭālib-i īmān eyüdür

<u>ṭālib-i ʿirfān:</u>

1. **ṭālib-i ʿirfān:**
Gazel 488

Mısra: **7**
Allah'ın gizli sırlarına ve eşyanın hakikatine vakıf olmak isteyen kimseler.

Seneddür nüktemüz her ṭālib-i ʿirfān olan rinde
Mürīd-i pīr-i ʿaşḳuz ʿārif-i sırr-ı Hudāyuz biz

2. **ṭālib-i ʿirfān:**-*a*
Gazel 520
Mısra: **3**
Hakk'ın sırlarını anlamak isteyenler.

ʿĀrifüz ṭālib-i ʿirfāna seneddür sözimüz
Menşeʾ-i mesʾele-i ʿaşḳdan āgāhuz biz

ṭālib-i kaʿbe-i taḥḳīḳ:

1. **ṭālib-i kaʿbe-i taḥḳīḳ:**
Gazel 437
Mısra: **3**
Hakikat Kabesini arzulayan kimse.

Ṭālib-i Kaʿbe-i taḥḳīḳ olan āzādelere
Gösterüp rāh-ı ḫarābātı budur rāh dirüz

ṭālib-i kām:

1. **ṭālib-i kām:**
Gazel 724
Mısra: **1**
Mutluluk isteyen.

Ey dil yeter āsāyiş içün ṭālib-i kām ol
Bir neşve bulam dirseñ eger hemdem-i cām ol

ṭālib-i keyfiyyet-i ʿaşḳ:

1. **ṭālib-i keyfiyyet-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 359
Mısra: **14**
Aşkın (keyifli) hallerini arzulayan kimse.

Ḥāl-i mūdārın gören neyler şarābı Rūḥiyā
Ṭālib-i keyfiyyet-i ʿaşḳı o misk-i ḫab ṭutar

ṭālib-i laʿl-i leb-i yār:

1. **ṭālib-i laʿl-i leb-i yār:**-*ı*
Gazel 617
Mısra: **7**
Sevgilinin lal gibi kırmızı dudaklarının talibi.

Ṭālib-i laʿl-i leb-i yārı sen ey dil göresin
Dürr ü yāḳūtile bir gün pür olur dāmānuñ

ṭālib-i liḳā:

1. **ṭālib-i liḳā:**
Gazel 692
Mısra: **5**
(Allah'a) Kavuşmayı isteyen.

Kelīm-vār gerek ṭālib-i liḳā olasın
Tecelliyāt-ı Ḥaḳḳa cismi Ṭūr idem dirseñ

ṭālib-i neşve-i cām-ı mey-i ʿişret:

1. **ṭālib-i neşve-i cām-ı mey-i ʿişret:**
Gazel 677
Mısra: **5**
İşret meclisindeki içki kadehinin neşesini arzulayan kimse.

Ṭālib-i neşve-i cām-ı mey-i ʿişret degülüz
Minnetin istemezüz kim çekevüz devrānuñ

ṭālib-i raḥmet:

1. **ṭālib-i raḥmet:**-*e*
Gazel 910
Mısra: **7**
Allah'ın merhametini isteyen kimse.

Ṭālib-i raḥmete ālūdelük inṣāf degül
Pāklük vāsıṭadur maġfiret-i Raḥmāna

ṭālib-i rāz-dār ol-:

1. **ṭālib-i rāz-dār ol-:**-*sa*
Gazel 921
Mısra: **10**
Sır tutmayı istemek.

Ḥaḳīḳatçün riyāżet çekdügüñ bīḥūdedür ṣūfī
Meger pīr-i muġān ṣaḳlar mı ṭālib-i rāz-dār olsa

ṭālib-i sırr-ı ilāhī:

1. **ṭālib-i sırr-ı ilāhī:**
Gazel 644
Mısra: **7**
İlahi sırların talibi.

Ṭālib-i sırr-ı İlāhī yoḳ cihānda yoḳsa kim
Rāzlar vardur dil-i dānāda gözler görmedük

ṭālib-i taḥḳīḳ:

1. **ṭālib-i taḥḳīḳ:**
Terkib-bend 8
Mısra: **173**
Doğruyu arayan, hakikate ermek isteyen kimse.

Ey ṭālib-i taḥḳīḳ eger var ise ʿaḳluñ
Gūş it bu sözi kim ḫaber-i bā-ḫaberāndur

ṭālib-i tenaʿum:

1. **ṭālib-i tenaʿum:**
Gazel 370
Mısra: **10**
Nimet ve bolluk içinde bulunmayı isteyen kimse.

Felekde devlet-i dīdārdan olur maḥrūm
Cihānda kendin o kim ṭālib-i tenaʿum ider

ṭālib-i vaḥdet:

1. **ṭālib-i vaḥdet:**
Gazel 156
Mısra: **4**
Allah'ın birliğine erişmeyi isteyen kimse.

ʿAşḳ dānişmendi fāriġdur ġam-ı tedrīsden
Ṭālib-i vaḥdet ḳaçan meşġūl-ı ʿamr u zeyd olur

ṭālib-i vecd u ḥāl:

1. **ṭālib-i vecd u ḥāl:**-*am*
Rübai 12
Mısra: **3**
Gönlünü Allah aşkıyla doldurup kendinden geçmeye istekli.

Ger ṭālib isem ṭālib-i vecd u ḥālam
Ger ʿāşıḳ isem ʿāşıḳ-ı ḫaṭṭ u ḫālam

ṭālib-i yezdān:

1. **ṭālib-i yezdān:**
Gazel 940
Mısra: **6**
Allah'ı arzulayan kişi.

Ḥāṣıl olmaz dime Feyyāżda buḫl olmaz hīç
İste maḳṣūduñı ey ṭālib-i Yezdān iste

ṭāliʿ-i fīrūz:

1. **ṭāliʿ-i fīrūz:**
Gazel 41
Mısra: **12**
Uğurlu, açık talih.

Şeb ise tīre vü ol şemʿ ise yoḳ meclisde
Demidür ḳıl meded ey ṭāliʿ-i fīrūz baña

ṭāliʿ-i rū:

1. **ṭāliʿ-i rū:**-*n*, -*uñ*
Gazel 569
Mısra: **7**
Bahtın yüzü.

Öyle mest mey-keşiyüz ṭāliʿ-i rūnuñ biz kim
Ḳande olsaḳ bize biñ şīve ider cā-yı neşāṭ

ṭāliʿ-i vārun:

1. **ṭāliʿ-i vārun:**-*ımuz*, -*ı*
Gazel 1056
Mısra: **8**
Ters talih, uğursuz baht.

Kīse ḫāliyse ne ġam sīne-i pür-dāġ idelüm
İle ṭuydurmayalum ṭāliʿ-i vārunımuzı

taʿlīm:

1. **taʿlīm:**-*e*
Gazel 748
Mısra: **8**
Öğrenme, öğretme, öğretim; ders verme, okutma.

Mekteb-i ʿaşḳuñda dil dersinden olsa nola dūr
İḫtiyācı ḳalmadı taʿlīme üstād oldı dil

2. **taʿlīm:**--*i*
Gazel 2
Mısra: **4**
Öğrenme, öğretme.

Ademi mümtāz idendür hem melāʾikden bu ʿaşḳ
Ḳıldı taʿlīm-i ʿallameʾl-esmāe fīhā küllehā

taʿlīm al-:

1. **taʿlīm al-:**-*uñ*
Gazel 232
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ders almak, bir konu üzerinde bir öğrenci yetkili bir kimseden bilgi edinmek.

Gelüñ taʿlīm aluñ ey bü'l-hevesler ṭabʿ-ı Rūḥīden
Ki āyīn-i suḫan ol nükte-perdāza müsellemdür

taʿlīm eyle-:

1. **taʿlīm eyle-:**-*miş*, -*dür*
Gazel 411
Mısra: **5**
(Bir şeyi birine) Öğretmek.

Gör ne taʿlīm eylemişdür fenn-i siḥr-i çeşmine
Bir naẓarda biñ dili efsūn ile eyler şikār

ṭāliʿsüz:

1. **ṭāliʿsüz:**
Gazel 33
Mısra: **7**
Bahtsız, talihsiz.

Ne dünyāsuz olur devlet ne devlet baḫt u ṭāliʿsüz
Baña bir yaña baḫt eyler cefāyı bir yaña dünyā

tām ol-:

1. **tām ol-:**-*dı*
Tarih 7
Mısra: **2**
Tamamlanmak.

Ol ki Mışrı ḳıldı ʿadli ġayret-i dāruʿs-selām
Şimdi yümn-i maḳdeminden ġayret-i Mışr oldı tām

tamāʿ:

1. **ṭamaʿ:**
Gazel 694
Mısra: **11**
Aç gözlülük. || *Beklenti, umut.*

Ḫāb-ı rāḥatdan ṭamaʿ kes Rūḥiyā mādām kim
Pisterüñ ḫāşāk olup ḫār ola bālīnüñ senüñ

2. **ṭamaʿ:**
Gazel 642
Mısra: **10**
Açgözlülük, tamah; aşırı istek, hırs.

İñen de māyil olma ġamzesi tīġına ey Rūḥī
Ṭamaʿ kes ol temennādan gerekse ger saña başuñ

3. **ṭamāʿ:**-*dan*
Kaside 9
Mısra: **49**
Tamah, açgözlülük.

İdem ṭamāʿdan edāni-i dehre niceye dek
Risālelerle belāġ u ḳasīdeler irsāl

ṭama-:

1. **ṭama-:**-*rken*
Gazel 1063
Mısra: **5**
Damlamak, akmak, süzülmek.

O şūḫuñ ġamzesinden ḳan ṭamarken bu ne ḥikmetdür
Giden bīmār gitdi kūyına şaġ u esen geldi

ṭamaʿ-ı ḫām:

1. **ṭamaʿ-ı ḫām:**
Gazel 231

Mısra: **12**
Olmayacak istek.

Rūz u şeb nuḳre saña vird-i zebān olmışdur
Nedür ey ḫām-ı ṭamaʿ bu ṭamaʿ-ı ḫām nedür

ṭamaʿ-kār:

1. **ṭamaʿ-kār:**
Gazel 33
Mısra: **2**
Tamahkâr, tamah eden, mal, para vb.ne aşırı derecede istek duyan kimse, açgözlü.

Çıḳar ʿuḳbāyı dilden çünki el virdi saña dünyā
Ṭamaʿ-kār olma yā ʿuḳbā gerek ey ḫʷāce yā dünyā

tamām eyle-:

1. **tamām eyle-:**-*dü, -ñ*
Kaside 3
Mısra: **51**
Tamamlamak, bitirmek.

Rūhiyā ol çār-yāruñ eyledüñ medḥin tamām
İki ʿālemde muʿīn olsun saña ol çār imām

tamām it-:

1. **tamām it-:**-*di*
Gazel 774
Mısra: **4**
Tamamlamak.

Ḳalma eksiklügine içmese bezmüñde göñül
Anı ey ġonce-dehen būy-ı şarāb itdi tamām

tamām ol-:

1. **tamām ol-:**-*dı*
Kaside 32
Mısra: **25**
Tamamlanmak, bitmek, sona ermek.

Söz tamām oldı niyāz eyleyelüm Mevlāya
Luṭf-ı bī-ġāyet-i Mevlādan İdüp istimdād

ṭamġā:

1. **ṭamġā:**-*n, -uñ*
Kaside 38
Mısra: **52**
Şehirde alınıp satılan her çeşit maldan, dokunan kumaş ve kesilen hayvanlardan alınan vergidir.

Senāsın şoñra ḳıl Ḥʷāce ʿAlīnüñ iki oġlıyla
Di kim ʿāmilluġından çıḳdılar bi'l-cümle ṭamġānuñ

ṭamġā-yı ʿaşḳ-ı yār:

1. **ṭamġā-yı ʿaşḳ-ı yār:**-*dur*
Gazel 765
Mısra: **10**
Sevgilinin aşkının damgası.

Ḳażā mismārı dutmışdur ezelden hīçe ey Rūḥī
Metāʿ-ı cismde ṭamġā-yı ʿaşḳ-ı yārdur dāġum

ṭamʿ-ḫʷār:

1. **ṭamʿ-ḫʷār:**
Terkib-bend 9
Mısra: **37**
Değersiz şeylere bile tama eden, açgözlü.

ʿAnḳā ne deñlü olsa ḳavī pence ṭamʿ-ḫʷār
Olmaz bu ṣayd-gāhda ammā hümā şikār

taʿmīr ḳıl-:

1. **taʿmīr ḳıl-:**-*dı*
Tarih 90
Mısra: **1**
Eskimiş veya bozulmuş bir şeyi yenilemek veya kullanılır duruma getirmek, onarmak.

Bu ser-çeşmeyi ḳıldı bir pīr taʿmīr
Ki ḫayrile yād eyleye her içen āb

ṭamzur-:

1. **ṭamzur-:**-*dı*
Kaside 18
Mısra: **19**
Damlatmak.

Bir iki ḳaṭre şu ṭamzurdı hevādan şebnem
Var ise lāle devātında ġalīẓ oldı midād

ṭaʿn:

1. **ṭaʿn:**-*ı*
Gazel 257
Mısra: **10**
Ayıplama, kınama.

Muḳīm olmaḳ ser-i kūyuñda Rūḥī gibi cānānuñ
Elüñden gelmez ey zāhid ḳo ṭaʿnı ḫaylice yerdür

2. **ṭaʿn:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 776
Mısra: **11**
Ayıplama, kınama, yerme.

Nolur miḥrāba yüz döndürdügüm zühhād ṭaʿnından
Benüm kim rūz u şeb ol kūşe-i ebrūdadur göñlüm

ṭaʿn ehli:

1. **ṭaʿn ehli:**
Gazel 1092
Mısra: **10**
Ayıplayan, kınayan kişiler.

Ġam degül şīşe-i dil bulsa şikest ey Rūḥī
Göre ṭaʿn ehli elinden doḳınan ṭaşları

ṭaʿn eyle-:

1. **ṭaʿn eyle-:**-*me*
Gazel 257
Mısra: **8**
Ayıplamak, kınamak.

Düşüp deşt-i cünūna ḳoyduġiyçün kūy-ı Leylāsın
Şaḳın ṭaʿn eyleme Ḳaysa o bir vādī-i aḫerdür

2. **ṭaʿn eyle-:**-*mez, -in*
Tarih 8
Mısra: **7**
Kınamak, yermek, ayıplamak, zemmetmek.

Ey ḳılan nāleyi ṭaʿn eylemezin ʿayb seni
Ḥāl-i dilden bilürem ẕerrece yoḳ āgāhuñ

ṭaʿn it-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ṭaʿn it-:**-*me*
Gazel 476
Mısra: **11**
Kınamak, yermek, ayıplamak, zemmetmek.

Ṣāl-pūş olmaḳla ṭaʿn itme faḳīre kim senüñ
Aṭlasuñdan yegdür ey ḫᵛāce bu köhne şālımuz

ṭanʿ mı:

1. **ṭanʿ mı:**
Kaside 25
Mısra: **50**
Tuhaf mı, şaşılır şey mi.

Zamāne ḳıldı seni devletile defterdār
Açılsa ṭanʿ mı cenābuñda defter-i aʿmāl

2. **ṭañ mı:**
Tarih 72
Mısra: **5**
Tuhaf mı, acayip mi.

Olsa zindān başuma ṭañ mı feżā-yı kāyināt
Yār-ı cānumdan beni ayırdı çarḫ-ı süst-pāy

ṭanbūr:

1. **ṭanbūr:**
Gazel 639
Mısra: **3**
Klasik Türk müziğinin başlıca çalgılarından biri olan, yay veya mızrapla çalınan, uzun saplı, telli tahta çalgı.

Uṣūlüñ gözle efġānum yanında ötme ey ṭanbūr
Naṣīḥatdur ḳulaḳ ṭut gūşmālı saña üstāduñ

taʿn-ı ʿadū:

1. **taʿn-ı ʿadū:**-*dan*
Kaside 15
Mısra: **3**
Düşmanların ayıplaması.

Oldı dil-efkārlar taʿn-ı ʿadūdan emīn
Buldı sitem-dīdeler cevr-i felekden amān

ṭaʿn-ı aġyār:

1. **ṭaʿn-ı aġyār:**
Kaside 19
Mısra: **94**
İnsanların kınaması, ayıplaması.

Nice ṣabr idelüm ah itmeyüp öldürdi bizi
Bir yaña cevr-i felek bir yaña ṭaʿn-ı aġyār

ṭaʿn-ı ʿavām:

1. **ṭaʿn-ı ʿavām:**-*a*
Gazel 585
Mısra: **12**
Halkın kınaması, ayıplaması.

Vaṣf-ı ḫaṭında ḳāʾide-i ṭarz-ı ḫāṣile
Ṭaʿn-ı ʿavāma yer ḳomadı ṭabʿ-ı mū-şikāf

ṭāʿn-ı eḳārib:

1. **ṭāʿn-ı eḳārib:**
Kaside 33
Mısra: **20**
Yakınların ayıplaması.

Ṣafā idi ẕillet eger olmasayidi
Cefā-yı eʿādi vü ṭāʿn-ı eḳārib

taʿn-ı rakīb:

1. **ṭaʿn-ı raḳīb:**
Müseddes 6
Mısra: **9**
Düşmanların ayıplaması, kınaması.

Bir yaña ṭaʿn-ı raḳīb ü cevr- i dilber bir yaña
Ḳanġı birin söyleyem veʾl-ḥāṣıl ey hem-dem saña

ṭannāz:

1. **ṭannāz:**-*ı, -dur*
Gazel 304
Mısra: **2**
Eğlenen, alay edici.

Öldüren ʿāṣıḳları ol serv-i nāzuñ nāzıdur
Ṣūḫdur ġāyetde kāfir ʿālemüñ ṭannāzıdur

tañrı selāmın virme-:

1. **tañrı selāmın virme-:**-*z*
Terkib-bend 8
Mısra: **151**
Kelime Tipi: **Deyim**
Allah'ın selamını esirgemek.

Cerrār diyü virmez olur Tañrı selāmın
Şerminden ider itse saña ḥabbece inʿām

ṭanṭana-i sīm ü zer:

1. **ṭanṭana-i sīm ü zer:**-*üñ, -den*
Terkib-bend 8
Mısra: **116**
Altın ve gümüş tantanası. || *Mal mülk debdebesi.*

Biñ girye idersin seni aḫir ayırurlar
Ferzend ü zen ü ṭanṭana-i sīm ü zerüñden

ṭapu:

1. **ṭapu:**-*ñ, -a*
Gazel 158
Mısra: **12**
Kapı, eşik.

Eger benüm dir iseñ kimde sūz-ı ʿaşḳuñ var
Ṭapuña derdini gör yane yane kim söyler

2. **ṭapu:**-*ñ, -a*
Gazel 103
Mısra: **2**
Huzur, kat, nezd.

Çıḳ ḫāneden güneş gibi cānā ʿale'ṣ-ṣabāḥ
Varsun ṭapuña her gün eḥibbā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

tār:

1. **tār:**-*ını*
Gazel 801
Mısra: **6**
Saç teli.

Sevdā-yı ser-i zülfüñedür meylüm ezelden
Her tārını yüz ʿanber-i sārāya degişmem

2. **tār:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 1076
Mısra: **10**
(Müzik aletlerinde) Tel.

Noldı felegüñ naġme-i dil-sūzına gūyā
Sāz-ı ṭarabuñ dest-i ḳażā tārını çözdi

3. **tār:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 802
Mısra: **6**
Tel, saç teli.

Sevdā-yı ser-i zülfüñedür meylüm ezelden
Her tārını yüz ʿanber-i sārāya degişmem

ṭarâb:

1. **ṭarab:**
Gazel 535
Mısra: **1**
Şenlik, sevinçlilik, ferah.

Gel ey sāḳī ki kesb itsün ḳudūmüñden ṭarab meclis
Ṣafā-yı seyr-i dīdāruñla geçsün rūz u şeb meclis

2. **ṭarab:**
Kaside 5
Mısra: **57**
Sevinmekten gelen coşkunluk, sevinç ve şenlik.

ʿÖẕri ḳabūl-ı luṭfuñ olursa zihī ṭarab
Naẓmı pesend-i ṭabʿuñ olursa zihī şeref

ṭarab-āmūz:

1. **ṭarab-āmūz:**
Kaside 28
Mısra: **12**
Neşe veren, sevindiren.

Her ġonca-i ter bāġda bir dām-ı ṭarabdur
Nitsün ʿacaba bülbül-i cān ṭarab-āmūz

ṭarab-engīz:

1. **ṭarab-engīz:**-*sin*
Tarih 22
Mısra: **3**
Sevinç veren, coşturucu, neşe uyandıran.

Ṭarab-engīzsin dāyim ṣafā var ṣaḥn-ı pākuñda
Ne ḳaṣr-ı dil-güşāsın sen ki reşk-i bāġ şāhısın

ṭarab-sāz:

1. **ṭarab-sāz:**
Kaside 15
Mısra: **89**
Neşelendirici, coşturucu.

Dehr ṭarab-sāz olup nite ki her ṣubḥ u şām
Eyleye āheng-i ʿıyş zühre-i saʿd-ahterān

tārāc it-:

1. **tārāc id-:**-*er*
Gazel 206
Mısra: **6**
Yağmalamak, talan etmek.

Yaḳsa yıḳsa cān u dil mülkini kimden bākı var
Günde yüz biñ böyle mülki ġamzesi tārāc ider

tarāc-ı ḫazān:

1. **tarāc-ı ḫazān:**-*dan*
Rübai 21
Mısra: **3**
Sonbaharın yağması.

Tarāc-ı ḫazāndan aġlamaz köhne dıraḫt
Kim yine olur baharda mālāmāl

ṭaraf:

1. **ṭaraf:**-*a*
Gazel 344
Mısra: **10**
Cihet, canip, semt, yan.

İdüp ol ġoncadan ümmīd-i vefā bülbül-i dil
Güş idüp her ṭarafa tāze ḫaberler gözedür

2. **ṭaraf:**-*dan*
Gazel 1062
Mısra: **12**
Cihet, yön.

Meger ki girdi ʿases cengine ḳapuñda raḳīb
Ḳulaġuma o ṭarafdan bu şeb fiġān geldi

3. **ṭaraf:**
Gazel 165
Mısra: **10**
Yer, yön, bölge.

Seyre çıḳsa ḳaçan ol server-i iḳlīm-i cemāl
Ḫūb-rūlar çekilüp her ṭaraf alaya ṭurur

ṭaraf ṭaraf:

1. **ṭaraf ṭaraf:**
Gazel 137
Mısra: **13**
Çeşitli yönlerde, her tarafta.

Ṭaraf ṭaraf şalınur mest olursa perī-veşler
Ne yaña baḳsañ olur bir melek öñinde bedīd

ṭaraf-ı lālezār:

1. **ṭaraf-ı lālezār:**-*da, -y, -uz*
Gazel 481
Mısra: **2**
Lale bahçesi tarafı.

Ġamuñla gerçi ki biz deşt ü kūhsārdayuz
Meyān-ı sebzdeyüz ṭaraf-ı lālezārdayuz

ṭarāka:

1. **ṭarāḳa:**-*y, -a*
Gazel 994
Mısra: **10**
Gümbürtü.

Çarḫuñ bu gice āteş-i āhumla cengi var
Ey māh ṣubḥ olınca ḳulaḳ ṭut ṭarāḳaya

ṭarāvet:

1. **ṭarāvet:**-*i, -n*
Gazel 139
Mısra: **3**
Tazelik || Güzellik.

Yüz sürmez idi ḳapuña tāb u ṭarāvetin

Māh-ı ruḫuñdan eylemese āfitāb aḫẕ

ṭarāvet-i rūy:

1. **ṭarāvet-i rūy:**-*uñ*
Gazel 620
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Yüzünün tazeliği.

Cihānı ḳırduralar ḳorḳarın o ġamzelere
Leṭāfet-i ḫaṭ-ı sebzüñ ṭarāvet-i rūyuñ

tārem-i çarḫ:

1. **tārem-i çarḫ:**-*a*
Kaside 18
Mısra: **67**
Göğün kubbesi, gökkubbe. || *Gökyüzü.*

Tārem-i çarḫa ne beñzer ki ezel ḳılduḳda
Ḫāne-i himmetüñi bāni-i ḳadrüñ bünyād

tārem-i ḳadr:

1. **tārem-i ḳadr:**-*i, -n, -e*
Kaside 29
Mısra: **54**
Kıymet ve değer kubbesi.

Bu ḳadar rıf'ātile küngüre-i çarḫ-ı berīn
Tārem-i ḳadrine nüh-pāye bu kemter süllem

ṭarf-ı cebīn:

1. **ṭarf-ı cebīn:**-*üñ, -de*
Gazel 130
Mısra: **7**
Alnın kenarı.

Zülfeynüñ idüp ṭarf-ı cebīnüñde girih-gīr
Ḳılduñ güzelüm kendüñe dünyāyı muḳayyed

ṭarf-ı çemen:

1. **ṭarf-ı çemen:**-*de*
Gazel 1039
Mısra: **11**
Çimenlik tarafı, çimenlik.

Seḥer ṭarf-ı çemende lāle vü gül seyrin eylerken
Bu maḳṭa' oldı tā ki ḳalbüme ilhām-ı Rabbānī

ṭarf-ı cūybār:

1. **ṭarf-ı cūybār:**-*da, -y, -uz*
Gazel 481
Mısra: **12**
Nehrin kenarı.

Ḫayāl-i serv-ḳadünle demādem aġlamadan
Her iki laḫẓada bir ṭarf-ı cūybārdayuz

ṭarf-ı ruḫsār:

1. **ṭarf-ı ruḫsār:**-*ı, -n, -da*
Gazel 411
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yüzünün kenarı.

Ḫaṭ degüldür ṭarf-ı ruḫsārında dilber āşikār
Cūş idüp deryā-yı ḥüsnüñ ṣaldı ġubār der-kenār

ṭarḥ it-:

1. **ṭarḥ it-:**-*mez, -den*
Gazel 855
Mısra: **1**
Kurmak, tertip ve tanzim etmek.

Ezel naḳḳāşı ṭarḥ itmezden evvel cism u cān şeklin
Göñül ḫāṭırda naḳş itmişdi ol şūḫ-ı cihān şeklin

ṭarḥ-ı bezm it-:

1. **ṭarḥ-ı bezm it-:**-*se, -k*
Gazel 921
Mısra: **7**
Meclis kurmak.

Meded arż-ı ṣadāḳat ḥadden aşdı ṭarḥ-ı bezm itsek
Açılsa herkesüñ rāz-ı derūnı āşikār olsa

tār-ı çeng-āsā:

1. **tār-ı çeng-āsā:**
Gazel 543
Mısra: **7**
Çengin telleri gibi.

Tār-ı çeng-āsā virür yer yer reg-i cismüm ṣadā
Her ḳaçan peykānı degse sīneme mıżrāb-veş

tār-ı çeng-veş:

1. **tār-ı çeng-veş:**
Gazel 224
Mısra: **5**
Çeng teli gibi.

Reg-i cismüm ki tār-ı çeng-veş iñler fiġān eyler
Müdām ehl-i dile ḥālet viren anuñ ṣadāsıdur

tār-ı mihr:

1. **tār-ı mihr:**-*i, -n, -e*
Kaside 38
Mısra: **61**
Sevgi ipliği.

Maḥabbet riştesin peyvend idüpdür tār-ı mihrine
Uzatmaḳ ḳıṣṣasın lāzım degül Ferrār Mūsānuñ

tār-ı mū:

1. **tār-ı mū:**
Gazel 469
Mısra: **6**
Saç teli.

O kākül ḳanġı birin ṣaḳlasun dīvāneler çoḳdur
Eger baḫṣ eyleseñ her birine bir tār-ı mū düşmez

tār-ı mū:

1. **tār-ı mū:**-*da*
Gazel 693
Mısra: **3**
Saç teli.

Biñ şiken her tār-ı müda her şiken biñ murġa dām
Başa çıḳmaz zülf-i müşkīnüñle miskīnüñ senüñ

tār-ı zülf:

1. **tār-ı zülf:**-*üñ, -dür*
Gazel 866
Mısra: **6**
Saç teli.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Nola elden şalmayup cān virseler bağlanmaġa
Tār-ı zülfüñdür maḥabbet ehline ḥablu'l-metīn

taʿrīf:

1. **taʿrīf:**-*den*
Terkib-bend 2
Mısra: **56**
Bir şeyi inceden inceye anlatma.

Böyle virsün bir kişi virse ṭarīḳ-i Ḥaḳda cān
Rūḥiyā taʿrīfden giçmüşdür ol maġfūr-ı Ḥaḳ

taʿrīf eyle-:

1. **taʿrīf eyle-:**-*dü, -k*
Gazel 635
Mısra: **9**
Tarifini yapmak, ne ve nasıl olduğunu anlatmak, tanımlamak.

Eyledük bāde-i gülgūnı şu deñlü taʿrīf
Görmedük zāhid-i ser-geşteyi medhūş itdük

taʿrīf it-:

1. **taʿrīf it-:**-*düg, -üm*
Gazel 534
Mısra: **13**
Tarifini yapmak, ne ve nasıl olduğunu anlatmak, tanımlamak.

Bu taʿrīf itdügüm meclis kime maḫṣūṣdur dirseñ
O ʿālī-ḳadre kim rūz u şeb eyler Rūḥiyā meclis

tārīḫ:

1. **tārīḫ:**-*i, -nüñ*
Tarih 81
Mısra: **7**
Bir olayın meydana geldiği gün ve yıl.

ʿAḳdi raḳam olıcaḳ fikrine tārīḫinüñ
Başladı her bülbül-i nükte-serā gül gibi

2. **tariḫ:**-*üñ, -i*
Tarih 3
Mısra: **35**
Bir olayın oluş zamanını bildirmek üzere ebcet hesabıyla söylenmiş şiir.

Söyledi Rūḥī ṣafā-yı ḳalbile tariḫüñi
Bir vezīr-i kāmil oldı ḥāmi-i dāruʾs-selām

tārīh düş-:

1. **tārīḫ düş-:**-*di*
Tarih 9
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Önemli sayılan bir olayın, çoğunlukla nazım biçiminde söylenen sözlerle, ebcet hesabına göre tarihini belirtmek.

Fikre vardı ḫaber-i mevtini duydı Rūḥī
Düşdi tārīḫ ʿĀlī Ḫāna igen ḫayf oldı

tārīh ol-:

1. **tārīḫ ol-:**-*dı*
Tarih 54
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Üzerinden çok uzun zaman geçmek; kendisi unutulmak; yalnız adı kalmış olmak. || Tarih manzumesine konu olmak.

Muṣallā ile ʿayni iki tārīḫ oldı ey Rūḥī
Ṭılā ile yazılsa yaraşur bu maṭlaʿ-ı ġarrā

tārīh-i ḥarf:

1. **tārīḫ-i ḥarf:**
Tarih 16
Mısra: **22**
Harf tarihi.

Ḥesāb olsa bu taḳdīr üzre şeş tārīḫden ġayrı
Bulur ol çār tārīḫle de tārīḫ-i ḥarf itmām

tārīh-i ḳaṣdın it-:

1. **tārīḫ-i ḳaṣdın id-:**-*ı, -n, -üp*
Tarih 83
Mısra: **9**
Tarih düşürmeye niyetlenmek.

Tārīḫ-i ḳaṣdın idüp bu sūra Fikre varınca Rūḥi-i şeydā

tārīh-i kudūm:

1. **tārīḫ-i ḳudūm:**-*ı*
Tarih 78
Mısra: **10**
(Bir kimsenin) Gelişine düşürülen tarih.

Dāḫil olduḳda ʿIrāḳa ʿizzet ü iḳbālile
Oldı tārīḫ-i ḳudūmı geldi defterdārımuz

tārīh-i mevt:

1. **tārīḫ-i mevt:**-*i, -n*
Tarih 72
Mısra: **7**
Ölüm tarihi.

Ṣorsalar tārīḫ-i mevtin oḳuram bu mıṣraʿı
Çekdi naḳd-i ʿömrümi devrān elümden aldi hāy

tārīh-i naṣb:

1. **tārīḫ-i naṣb:**-*ı, -n*
Tarih 26
Mısra: **9**
Tayin tarihi.

Ṣafālar eyleyüp tārīḫ-i naṣbın istedi Rūḥī
Didi dil oldı bir vāli-i kāmil ḥāmi-i Şirvān

tārīh-i nīk-encām:

1. **tārīḫ-i nīk-encām:**
Tarih 16
Mısra: **14**
Sonu güzel olan tarih.

Yine menḳūṭına anuñ bunuñ ur ġayr-ı menḳūṭın
Ki peydā ola anlardan iki tārīḫ-i nīk-encām

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

tārīḫ-i rūh-efzā:

1. **tārīḫ-i rūh-efzā:**
Tarih 14
Mısra: **16**
Cana can katan tarih (şiiri).

Ḥurūf-ı ġayr-ı menḳūṭile menḳutın ḥisāb itseñ
Olur bu beyt-i müsteṣnā iki tārīḫ-i rūh-efzā

tārīh-i teşrīf:

1. **tārīḫ-i teşrīf:**-*i*
Tarih 85
Mısra: **9**
(Bir kimsenin) Bir yere geldiği tarih.

Olsa ger tārīḫ-i teşrīfi bu mışrāʿ yaraşur
Geldi bir kāmil ḳudūmı virdi dünyāya ṣafā

tārīh-i teşrīf:

1. **tārīḫ-i teşrīf:**-*i, -n*
Tarih 62
Mısra: **9**
(Bir kimsenin) Geliş tarihi.

Ḳıldı Rūḥī şevḳile tārīḫ-i teşrīfin raḳam
Müjde ey erbāb-ı divān geldi bir ḳadr-i celil

tārīh-i vefāt:

1. **tārīh-i vefāt:**-*ı, -n, -ı*
Tarih 8
Mısra: **17**
(Bir kimsenin) Vefat ettiği tarih. || *(Bir kimsenin) Vefatına düşürülen tarih manzumesi.*

Ḳıldı tārīh-i vefātını göñül vird-i zebān
Dile kār eyledi hicrānı Muḥammed Şāhuñ

tārīh-i zevk-encām:

1. **tārīḫ-i zevḳ-encām:**
Tarih 16
Mısra: **20**
Zevk veren tarih manzumesi.

Yine ʿaynile baḳ ol çār ḳısma āb u ṭabʿuñda
Her ḳısmı ʿaksiyle bir tārīḫ-i zevḳ-encām

tārīk:

1. **tārīk:**
Gazel 257
Mısra: **3**
Karanlık.

Nola tārīk ise şeb çekmezüz ol ḳaydı kim meclis
Fürūġ-ı sāġar-ı şahbādan ey sāḳī münevverdür

2. **ṭarīḳ:**-*a*
Gazel 145
Mısra: **10**
Yol.

Sevāb ḳaṣd itdi dilā ḳarışma ehl-i rızḳ ile
Kim ol ṭarīḳa girmenüñ ṣevābı yoḳ ḫaṭāsı var

3. **ṭarīḳ:**-*a*
Gazel 190
Mısra: **8**
Yol. || *Takip edilen yol, usul.*

Ḥaḳīḳata naẓar olınsa rehberüz Ḳaysa
Velī ṭarīḳa gelince o bizden esbaḳdur

4. **ṭarīḳ:**
Rübai 4
Mısra: **1**
Yol II [tas.] Allah'a ulaşmak için tutulan yol, bir velînin tuttuğu Allah'a ulaşma yolu, tarîkat.

Yārab reh-i ʿaşḳuñı ṭarīḳ eyle baña
Tevfīḳuñı dāʾimā refīḳ eyle baña

ṭarīk-i ʿadl:

1. **ṭarīḳ-i ʿadl:**-*i*
Tarih 1
Mısra: **26**
Adalet yolu. || *(Bir kimse) Adaleti tesis etmek için kullandığı yöntem.*

Giçüp resm-i köhenden eyledi āyin-i nev-peydā
Ṭarīḳ-i ʿadli şāhān-ı cihāna şāh-rāh oldı

ṭarīḳ-i ʿaşḳ:

1. **ṭarīḳ-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 1074
Mısra: **14**
Aşk yolu.

Yañılduġına bildügi degmez muḳallidüñ
Rūḥī ṭarīḳ-i ʿaşḳa girenler yañılmadı

2. **ṭarīḳ-i ʿaşḳ:**-*da*
Gazel 835
Mısra: **5**
Aşk yolu. || *Aşk uğrunda.*

Bağladum zünnāra bel ey dil ṭarīḳ-i ʿaşḳda
Tā ki virdüm göñlüm ol gīsū-yı kāfir-kīşe ben

ṭarīk-i fenā:

1. **ṭarīḳ-i fenā:**-*da*
Gazel 749
Mısra: **12**
Sonsuzluk, Allah'ta yok olma yolu.

Ser-menzil-i murāda irişse ʿaceb degül
Ḳaṭʿ-ı menāzil itdi ṭarīḳ-i fenāda dil

2. **ṭarīḳ-i fenā:**-*da, -y, -uz*
Gazel 500
Mısra: **8**
Yokluk yolu.

Şükr-i Ḫudā ki göñli ġanīlerdenüz hele
Faḳr ehliyüz egerçi ṭarīḳ-i fenādayuz

ṭarīk-i ḥaḳ:

1. **ṭarīḳ-i ḥaḳ:**-*da*
Gazel 598
Mısra: **12**
Allah yolu.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Hemīşe kendüñi ṣıdḳ u ṣafāya rehber ḳıl
Ṭarīḳ-i Ḥaḳda dilerseñ ki olasın ṣıddīḳ

ṭarīḳ-i ḥażret-i ḥaḳ:

1. **ṭarīḳ-i ḥażret-i ḥaḳ:**-*da*
Terkib-bend 2
Mısra: **41**
Yüce Allah'ın yolu.

Varluġuñ eyle ṭarīḳ-i Ḥażret-i Ḥaḳda sebīl
Ṭāʿat-i Ḥaḳdan o ḫod bir laḥẓa fāriġ olmadı

ṭarīḳ-i kaʿbe:

1. **ṭarīḳ-i kaʿbe:**-*de*
Gazel 465
Mısra: **10**
Kabe yolu.

Gidince kūyına aġlayu aġlayu giderüz
Ṭarīḳ-i Kaʿbede olanlar ābsuz yürimez

ṭarīḳ-i kaʿbe-i ʿaşḳ:

1. **ṭarīḳ-i kaʿbe-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 362
Mısra: **10**
Aşk Kabesinin yolu.

Rūḥiyā pīr-i muġānuñ dāmenin elden ḳoma
Kim ṭarīḳ-i Kaʿbe-i ʿaşḳı saña o gösterür

ṭarīḳ-i kaʿbe-i maḳṣūd:

1. **ṭarīḳ-i kaʿbe-i maḳṣūd:**-*ı*
Gazel 453
Mısra: **7**
Maksat Kabesinin yolu.

Ṭarīḳ-i Kaʿbe-i maḳṣūdı itdüren bize ṭayy
Kemāl-i diḳḳatimüzdür ʿuluvv-ı himmetimüz

ṭarīḳ-i maḥabbet:

1. **ṭarīḳ-i maḥabbet:**-*de*
Gazel 1028
Mısra: **12**
Aşk yolu.

Başum kesilse ṣanmañuz ol ġamzeden dönem
Bir bilmeñüz ṭarīḳ-i maḥabbetde herkesi

ṭarīḳ-i medḥ:

1. **ṭarīḳ-i medḥ:**-*de*
Kaside 25
Mısra: **74**
(Bir kimseyi) Övme yolu. || *Övgü şiiri.*

Bilinmemekle diyār-ı suḫanda rütbe-i naẓm
Ṭarīḳ-i medḥde söz söylemem geçer nice sāl

ṭarīḳ-i mihr u maḥabbet:

1. **ṭarīḳ-i mihr u maḥabbet:**-*de*
Gazel 39
Mısra: **7**
Aşk ve sevgi yolu.

Benden ṭarīḳ-i mihr u maḥabbetde ʿibret al
Ey olmaḳ isteyen o sitem-kāra āşinā

ṭarīḳ-i suḫan:

1. **ṭarīḳ-i suḫan:**-*da*
Kaside 31
Mısra: **87**
Şiir mesleği.

Ben ol Rūḥiyem kim ṭarīḳ-i suḫanda
Olupdur baña nüktedānluk müsellem

ṭarīḳ-i ʿuḳba:

1. **ṭarīḳ-i ʿuḳba:**
Muhammes 1
Mısra: **13**
Ahiret yolu.

Māʾil-i dünyā olup ṭarīḳ-i ʿuḳba oldılar
Ġaybet-i cürm ü riyāyı ehl-i taḳva oldılar

ṭarīḳ-i zühd:

1. **ṭarīḳ-i zühd:**-*e*
Gazel 563
Mısra: **9**
Zühd yolu.

Rūḥī ṭarīḳ-i zühde nice sālik olmasun
Olmışdur ehl-i dillere iḫfā-yı rāz farż

2. **ṭarīḳ-i zühd:**-*e*
Gazel 339
Mısra: **13**
Takva yolu. || *Züht tarikatı.*

Ṭarīk-i zühde gerçi sālik olmışdur göñül ammā
Mey-i ʿaşḳuñla ẕevḳ itmekdedür ehl-i ṣafādandur

ṭarīkın ṭut-:

1. **ṭarīkın ṭut-:**
Müseddes 7
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
-e doğru gitmeye başlamak. || *(...) şeklinde hareket etmeye başlamak, ... yolunu seçmek.*

Ey cihānuñ Rüstemi ʿazm it maḥall-i rezmdür
Ṭut uluʾl-ʿazmüñ ṭarīkın kim zamān-ı ʿazmdür

2. **ṭarīḳın ṭut-:**-*ma, -da*
Kaside 36
Mısra: **39**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyin)Yolunu tutmak, benimsemek, gereğini yerine getirmek.

Ekseri ḳādīlaruñ rüşvet ṭarīḳın ṭutmada
Ḥürmet-i şerʿ-i Resūl-ı müctebā eksilmede

ṭarz:

1. **ṭarz:**-*ı, -n, -da*
Gazel 943
Mısra: **18**
Biçim, şekil, sûret, üslûp.

O ʿālī-ḳadr kim faẓlıyla müstesnāsıdur dehrüñ
Ġazel ṭarzında ḫod mümtāzdur mālikdür īcāda

2. **ṭarz:**-*a*
Gazel 463
Mısra: **14**
Eda, suret, üslup.

Rūḥiya mümtāzlıḳ semti müsellemdür bize
Ṭarza mālikdür suḫan fenninde ṭabʿ-ı pākımuz

3. **ṭarz:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 892
Mısra: **8**
Biçim, şekil.

Sevḳ eyle yāri gülşene ey bāġbān ki serv
Görsün ḫırām ṭarzını ol nev-nihālden

4. **ṭarz:**-*ı, -n*
Gazel 927
Mısra: **11**
Yöntem, şekil.

Ṭavr u ṭarzın şöyle bilmişsin güzellik semtinüñ
Ḫūb-rūlar baş eger evżaʿuña eṭvāruña

ṭarzī:

1. **ṭarzī:**
Kaside 39
Mısra: **30**
Tarzî (özel isim). || Rûhî'nin dostlarındandır.

Kel nāmını giderdi mi fiʾl-cümle kendüden
İtdi mi Ṭarzī başına dermān ne demdedür

ṭarz-ı āher:

1. **ṭarz-ı āḫer:**-*de*
Kaside 32
Mısra: **14**
Başka bir şekil, farklı bir üslup.

Sensin ol ḳāfiye-perdāz ki ḳādirsin eger
Ṭarz-ı āḫerde ġazel fennini itsen īcād

ṭarz-ı ġazel:

1. **ṭarz-ı ġazel:**-*de*
Gazel 959
Mısra: **10**
Gazel türü, gazel (nazım) şekli.

Ḫallāḳ-ı maʿānī olalı ṭābʿuña Rūḥī
Peyrevlik iderler şuʿarā ṭarz-ı ġazelde

ṭarz-ı güftār:

1. **ṭarz-ı güftār:**-*ı, -n, -a*
Gazel 400
Mısra: **2**
Sözlerindeki tarz, eda.

Göñül bir meclis-ārā şūḫ-ı nāzik-ṭabʿa māʾildür
Ki erbāb-ı ẕarāfet ṭarz-ı güftārına māʾildür

ṭarz-ı ḫās:

1. **ṭarz-ı ḫās:**-*uñ*
Tarih 16
Mısra: **28**
Kendine mahsus tarz.

Ḫuṣūṣā mücid-i evvel şeh-i mülk-i suḫan Yaḥyā
Bu ṭarz-ı ḫāsuñ īcādına ḳılmış cānile iḳdām

ṭarz-ı reftār:

1. **ṭarz-ı reftār:**-*da*
Gazel 671
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Yürüyüşündeki eda.

Ṭarz-ı reftārda gördük revişüñ şāhāne
Ḫūblar içre ḥabībüm saña ḫunkār didük

ṭarzī-i suḫandān:

1. **ṭarzī-i suḫandān:**-*uñ*
Kaside 38
Mısra: **14**
Güzel ve düzgün söz söyleyen Tarzî.

Añup nām-ı şerīfin ẕikr-i ḫayrın itdügin dāʾim
Ne deñlü zaḥmet ise söyle Ṭarzī-i suḫandānuñ

taş:

1. **ṭaş:**-*ı, -n*
Gazel 266
Mısra: **3**
Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde.

Bir ṭaşın refʿ itmeye gelse hezārān kūhken
Kūh-ı ʿaşḳuñ ey lebi Şīrīn ʿaceb bünyādı var

2. **ṭaş:**
Gazel 379
Mısra: **2**
Taş, taştan.

Kimi ġam-nāk bu ḫalḳuñ kimi ʿayyāş nedür
Kiminüñ bālişi atlas kiminün ṭaş nedür

3. **ṭaş:**-*lar, -ı, -n, -ı*
Gazel 716
Mısra: **9**
Eşik taşı, eşikteki taş çıkıntı.

İşigi ṭaşlarını yaṣdan o şīrīn-dehenüñ
Rūḥiyā rāh-ı maḥabbetde bugün Ferhād ol

4. **ṭaş:**
Gazel 1009
Mısra: **1**
Mezar taşı.

Gördi kūyuñda dil-i zāruñ başın ṭaş üstine
Ṣubḥa dek ḳan aġladı bu çeşm-i ḫūn-pāş üstine

6. **ṭaş:**-*ı*
Gazel 783
Mısra: **3**
Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde II Eşik taşı.

İşigi ṭaşı ʿayb itmeñ yanumdan eksik olmasa
Ġarībem dostlar oldur reh-i ʿaşḳ içre yoldaşum

7. **ṭaş:**-*lar, -ı*
Gazel 1092
Mısra: **10**
Taş. || *Sevgiliden gelen incitici söz veya davranışlar.*

Ġam degül şīşe-i dil bulsa şikest ey Rūḥī
Göre ṭaʿn ehli elinden doḳınan ṭaşları

ṭaş at-:

1. **ṭaş at-:**-*duḳca*
Gazel 337
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kötü davranmak, incitmek.

Ṣaçılur ḫāke şererler baña ṭaş atduḳca
Be ki yer yer ten-i zārumdaki peykāna deger

ṭaş yaṣdanup ṭoprağını döşe-:

1. **ṭaş yaṣdanup ṭoprağını döşe-:**-*se, -k*
Gazel 484
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprağa gömüp mezar taşı dikmek.

Ger ölince yaṣdanup ṭaş döşesek ṭoprağını
Yine olʿālī-cenābuñ ḫidmetinde ḳāṣıruz

2. **ṭaş yaṣdanup ṭopraḳ döşe-:**-*di, -y, -se*
Kaside 8
Mısra: **49**
Kelime Tipi: **Deyim**
Taşı yastık toprağı döşek edinmek. || *Sıkıntı ve zorluk çekmek.*

Ne ġam bir nice gün ṭaş yaṣdanup ṭopraḳ döşendiyse
Çeküp derd ü belā yolında şāh-ı ʿālem-ārānuñ

ṭaşa çal-:

1. **ṭaşa çal-:**-*mış*
Gazel 426
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yere fırlatmak, fırlatıp atmak, gözden çıkarmak.

Ṣanmañuz rüsvāyluḳdan ġam çeker ferzāneyüz
Ṭaşa çalmış şīşe-i nāmūsı bir dīvāneyüz

taṣaddur:

1. **taṣaddur:**-*da*
Kaside 33
Mısra: **9**
(Bir kimsenin) Önüne geçme, başa geçme, en başta oturma.

Kemāl ehli üzre taṣaddurda cāhil ʿAcāyib ġarāyib ġarāyib ʿacāyib

taṣaddur eyle-:

1. **taṣaddur eyle-:**-*se*
Gazel 812
Mısra: **11**
(Bir kimsenin) Önüne geçmek, başa geçmek.

Ġam degül eylese rindāna taṣaddur ṣūfī
Müşkil işdür ki kişi ola ḳabāḥat nā-fehm

tasarruf:

1. **taṣarruf:**
Gazel 588
Mısra: **6**
Dilediği biçimde kullanma yetkisi, kullanım.

Pāk-dāmen dil-rübālardan maḥabbet ehline
Pāy-būsa menʿ yoḳ ammā taṣarruf ber-ṭaraf

2. **taṣarruf:**
Gazel 588
Mısra: **10**
Allah'ın eşyayı ve bütün varlıkları velîlerinin emri altına vermiş olması sebebiyle velîlerin olaylar ve eşya üzerinde hüküm yürütmeleri ve onları idare etmeleri.

Neydügin fehm itdük esmādan ġaraż ḥālā bize
Bāde-i ṣāfī gerek ṣūfī taṣarruf ber-ṭaraf

taṣarruf ḳıl-:

1. **taṣarruf ḳıl-:**-*sa*
Gazel 1082
Mısra: **9**
Sahibi olduğu malı istediği gibi kullanmak.

Genc-i vaṣlın nola aġyār taṣarruf ḳılsa
Ey dil-i ġam-zede şimdengirü vebālı oldı

taṣārrufāt-ı hevā:

1. **taṣārrufāt-ı hevā:**-*da*
Kaside 11
Mısra: **8**
(Yanmak ve koku yaymak için) Havayı kullanma . || *Aşkın idaresi.*

Şu kurş-ı ʿanbere döndi ki yana micmerde
Taṣārrufāt-ı hevāda derūn-ı lālede dāġ

taṣarruf-ı dil-i zār:

1. **taṣarruf-ı dil-i zār:**-*a*
Gazel 968
Mısra: **7**
Ağlayan gönlü kullanma.

Āḥir taṣarruf-ı dil-i zāra getürdi ḥażż
Laʿluñ bizümle söyleşür oldı berātile

taṣavvur:

1. **taṣavvur:**-*ı*
Gazel 193
Mısra: **14**
Göz önüne getirme, hayal etme, zihinde canlandırma.

Ḥāṣā ki zülf-i yāra göñül müşk-i Çīn diye
ʿAṣḳ ehli bu taṣavvurı başdan ḫaṭā bilür

2. **taṣavvur:**-*lar, -ı*
Gazel 31
Mısra: **14**
Düşünce, niyet.

Manṣıb-ı dünyāyı göñülden çıḳar
Ḳo bu taṣavvurları gel uy baña

taṣavvur eyle-:

1. **taṣavvur eyle-:**-*me, -ñ*
Gazel 192
Mısra: **7**
Hayal etme, tasarlama.

Hīç taṣavvur eylemeñ ey ġam-ı derd-i yāra kim
Cān-ı gürīz başına bir gicelük ḳonaġdur

taṣavvur kıl-:

1. **taṣavvur kıl-:**-*duġ, -ı*
Gazel 383
Mısra: **7**
Zihinde canlandırmak, tahayyül etmek.

Taṣavvur kılduġı efsūnla bīḫūdedür ġayruñ
Aġız açmaḳ ne mümkindür yanumda olsa her sāḥir

taṣavvurda:

1. **taṣavvurda:**
Terkib-bend 8
Mısra: **162**
Göz önüne getirme, hayal etme, zihinde canlandırma. || Sözüm ona, sanki, güya.

Ebnā-yı zamānuñ ṭalebi nām u nişāndur
Her biri taṣavvurda fulān ibn-i fulāndur

ṭaşdan ṭaşa çalın-:

1. **ṭaşdan ṭaşa çalın-:**-*duġ, -um*
Gazel 855
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yere fırlatılmak, fırlatılıp atılmak. || Gözden çıkarılmak.

Görüp Ferhād-veş ṭaşdan ṭaşa çalınduġum bilsün
Çek ey hemdem der u dīvārına ben nātüvān şeklin

taşdan taşa çal-:

1. **ṭaşdan ṭaşa çal-:**-*ın, -ma, -dan*
Gazel 944
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yere fırlatmak, fırlatıp atmak, gözden çıkarmak.

Getürmekdi ele işigi ṭaşın ḳaṣdı Şīrīnüñ
Ġaraż ṭaşdan ṭaşa çalınmadan bu idi Ferhāda

taṣdīʿ:

1. **taṣdīʿ:**
Gazel 558
Mısra: **9**
Baş ağrıtma, can sıkma.

Nāfile ḳıl diyü Rūḥiye yeter taṣdīʿ ḳıl
İtdügüñ teklīfi ey ṣūfī ne sünnetdür ne farż

taṣdīʿ-i māl:

1. **taṣdīʿ-i māl:**
Tarih 75
Mısra: **10**
Rahatsızlık veren servet, can sıkan varlık.

Ey ḫoş ol evḳāt kim ṣarf ola ehl-i ḥālile
Ey ḫoş ol soḥbet ki anda olmaya taṣdīʿ-i māl

taṣḥīḥ ol-:

1. **taṣḥīḥ ol-:**-*ınca*
Gazel 568
Mısra: **10**
Düzeltilme, basılmakta olan bir eserin yanlışlarının düzeltilmesi.

Yoḳdur ġalaṭ kitāb-ı ruḫında disem nola
Taṣḥīḥ olınca nüsḫada olur kenār ḫaṭ

taşı-:

1. **ṭaşı-:**-*y, -a*
Gazel 985
Mısra: **14**
(Bir şeyi bir yerden başka bir yere) Götürmek.

Mest-i cām-ı şevḳ iderler anı kim Rūḥī gibi
Nice yıl pīr-i ḫarābātuñ şarābın ṭaşıya

ṭās-ı zer:

1. **ṭās-ı zer:**
Kaside 18
Mısra: **11**
Altın tas. || Tavlada zar atmak için kullanılan tas.

Ġonca ṭās-ı zer aña jāle gümüşden mühre
Nerddür ṣahn-ı çemen bād-ı ṣabādur nerrād

ṭaşını ṭoprağını zer kıl-:

1. **ṭaşını ṭoprağını zer ḳıl-:**-*dı*
Tarih 7
Mısra: **31**
Kelime Tipi: **Deyim**
Her türlü zenginliğe, olanağa, fırsata sahip kılmak.

Ṭaşını ṭoprağını feyż-i naẓarla ḳıldı zer
Söz budur bāḳī ḫayāl-i fāsid ü evkār-ı ḫām

ṭaşlara çal-:

1. **ṭaşlara çal-:**-*mış*
Gazel 127
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yere fırlatmak, fırlatıp atmak. || Gözden çıkarmak.

Ṭaġlarda görinen lāle degül ey Rūḥī
Cigerin pāreleyüp ṭaşlara çalmış Ferhād

taşlarla dögin-:

1. **ṭaşlarla dögin-:**-*üp*
Terkib-bend 3
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok büyük pişmanlık duymak veya büyük acıya uğramak.

Ḳanla yaşlar dökelüm ağlaşalum iñleşelüm
Ṭaşlarla döginüp bağrımuzı ḳan idelüm

taşlarla dögün-:

1. **ṭaşlarla dögün:**
Terkib-bend 1
Mısra: **41**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok büyük pişmanlık duymak veya büyük acıya uğramak.

Dögün ṭaşlarla sen ey sīne ḳan aġla sen ey dīde
Dem-i mātem durur baḥr ile yaşın çaġla ey dīde

ṭaşra:

1. **ṭaşra:**
Gazel 167
Mısra: **5**
Dışarı.

Ḫāneden ṭaşra ḫırām eyle gör ey serv-i sehī
Her ḳadem ḫāk-ı rehüñde nice efgende yatur

taṣvīr:

1. **taṣvīr:**
Gazel 990
Mısra: **6**
Suret, resim.

Şöyledür ża'fum ki yaṣdanam ḳapuñ dīvārına
Peykerüm gören ṣanur taṣvīr bir dīvārda

taṣvīr it-:

1. **taṣvīr it-:**-*me, -de*
Gazel 5
Mısra: **7**
Bir şeyi resim gibi göz önüne gelecek şekilde ayrıntıları ile anlatmak.|| Resmini yapmak.

Ciger ḳanıyla levḥ-i dilde ḫüsnüñ itmede taṣvīr
Bu deyr-i 'ālemüñ içinde biz de Māniyüz cānā

ṭat:

1. **ṭat-:**-*dı, -lar*
Gazel 287
Mısra: **1**
Duymak, hissetmek.

Cām-ı mey-i maḥabbeti anlar ki ṭatdılar
Tāc u ḳabāyı şevḳe gelüp hīçe ṣatdılar

tātār-ı ġamze:

1. **tātār-ı ġamze:**-*ñ*
Tahmis 7
Mısra: **12**
Yağmacı, çapulcu gamze.

Ḳaṣd eyleyeñde cān u dili sen şeh-i cihān
Tātār-ı ġamzeñ eyledi dil kişverin talān

ṭatlu:

1. **ṭatlu:**-*dur*
Gazel 660
Mısra: **7**
Tatlı. || İnsanın üzerinde iyi etki bırakan, hoşa giden, ferahlık veren, rahatlatan, yumuşak.

Vaṣf-ı la'l-i yārile şi'rüm şekerden ṭatludur
Söyle ey ṭūṭī-i şīrīn-kār var ise sözüñ

ṭatlu dil:

1. **ṭatlu dil:**-*i*
Gazel 1025
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gönül alıcı söz, tatlı söz.

Ḫoş gelmeseydi cānuma peykān-ı tīr-i yār
Ṭutmazdı āhı ṭatlu dili ile ḫoş āmede

ṭatlu söyle-:

1. **ṭatlu söyle-:**-*r*
Kaside 37
Mısra: **82**
Kelime Tipi: **Deyim**
Güzel, kandırıcı, gönül alıcı konuşmak, tatlı sözlü olmak.

Cān-i şīrīn gibi Ḥalvācı Muḥammed Aġa
Ṭatlu söyler mi o şehd ü şeker-i kān nicedür

ṭatvīl:

1. **taṭvīl:**-*e*
Kaside 34
Mısra: **94**
Uzatmak, gereğinden fazla konuşmak.

Sözlerüm vaṣfuñda bulmazdı nihāyet ḫaşre dek
Olmasa taṭvīle māni' nükte-i ḫayrü'l-kelām

ṭavāf it-:

1. **ṭavāf it-:**-*dükde*
Gazel 829
Mısra: **11**
Etrafını dolaşmak ‖ Kabe'nin etrafını dolaşmak.

Ṣafā bulur ṭavāf itdükde kūyuñ Ka'besin Rūḥī
Viṣāluñ ḥacc-ı ekber sen meh-i tābānum İbrāhīm

ṭavāf-ı beyt-i ḥarām:

1. **ṭavāf-ı beyt-i ḥarām:**
Kaside 6
Mısra: **26**
Kabe'nin tavafı.

Deri muḳīm-i ṣafā-baḫşına olur hāṣıl
Ziyāret-i ḥarem-i ḳuds ṭavāf-ı beyt-i ḥarām

ṭavāf-ı ka'be-i 'ulyā:

1. **ṭavāf-ı ka'be-i 'ulyā:**-*y, -a*
Kaside 6
Mısra: **46**
Yüce Kabe'nin tavafı.

Ḳapuñ 'azīmetinüñ ẕevḳini ne bilsün o kim
Ṭavāf-ı Ka'be-i 'ulyāya baġlamaz iḥrām

ṭavḳ-ı tecrīd:

1. **ṭavḳ-ı tecrīd:**
Gazel 720
Mısra: **5**
(Dünya bağlarından) Ayrılma, temizlenme tasması.

Üstüvār it ṭavḳ-ı tecrīd ile himmet pençesin
Ḫāh şīr-i Ka'be ḫāh ey dil seg-i tab-ḫāne ol

ṭavk-ı teslim:

1. **ṭavḳ-ı teslim:**-*e*
Gazel 371
Mısra: **10**
Teslim tasması.

Rūḥi-i zārı nola bend eylese gīsūlaruñ

Ṭavḳ-ı teslime çeker şīr-i neri zencirler

tavr:

1. **ṭavr:**-*a*
Gazel 1019
Mısra: **14**
Eda, hareket, suret, tarz, vaziyet, davranış.

Sālik olduñ yine bir ṭavr-ı neve ey Rūḥī
Āferin aña ki peyrevlük ide bu ṭavra

2. **ṭavr:**
Gazel 927
Mısra: **11**
Davranış, hareket.

Ṭavr u ṭarzın şöyle bilmişsin güzellik semtinüñ
Ḫūb-rūlar baş eger evżaʿuña eṭvāruña

ṭavr-ı nev:

1. **ṭavr-ı nev:**-*e*
Gazel 1019
Mısra: **13**
Yeni bir tarz.

Sālik olduñ yine bir ṭavr-ı neve ey Rūḥī
Āferin aña ki peyrevlük ide bu ṭavra

ṭavşan uyḳusı:

1. **ṭavşan uyḳusı:**-*n*
Tarih 2
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çabuk uyanılabilen uyku, kuş uykusu.

Ṭavşan uyḳusın virüp Erdel kralına dönüp
Ḳuyruġın ele alup ol nerre-şīr oldı yine

ṭāvūs-ı ḥarīm-i cennetüʾl-meʾvā:

1. **ṭāvūs-ı ḥarīm-i cennetüʾl-meʾvā:**
Kaside 12
Mısra: **4**
Meva cennetinin tavus kuşu gibi süslü yeri. || Mahmil.

Maḥmil-i zerrīn düm-i ṭāvūsa dönmişdür meger
Nāḳa ṭāvūs-ı ḥarīm-i cennetüʾl-meʾvā mıdur

2. **ṭāvūs-ı ḥarīm-i cennetü'l-meʾvā:**
Gazel 332
Mısra: **4**
Meva cennetinin tavus kuşu gibi süslü dairesi.

Maḥmil-i zerrīn düm-i ṭāvūsa dönmişdür meger
Nāḳa ṭāvūs-ı ḥarīm-i cennetü'l-meʾvā mıdur

ṭāvūs-ı müşkīn-bāl:

1. **ṭāvūs-ı müşkīn-bāl:**
Gazel 1008
Mısra: **11**
Misk kanatlı tavus kuşu.

Gāh zülfüñ mār u geh ṭāvūs-ı müşkīn-bāl olup
Cilveler eyler riyāż-ı ḫāṭır-ı aḥbābda

tayan-:

1. **ṭayan-:**-*sun*
Gazel 847
Mısra: **8**
Dayanmak, sabretmek.

Dāġlar döymez iken sūziş-i nār-ı ʿaşḳa
Gelüñ inşāf idelüm nice ṭayansun dil u cān

2. **ṭayan-:**-*maz*
Gazel 348
Mısra: **9**
Dayanmak, katlanmak, tahammül etmek.

Ġamzeñe ġayr ṭayanmaz olan ol tīre nişān
Rūḥi-i ġam-zedenüñ ḫāṭır-ı meksūrıdur

3. **ṭayan-:**-*up*
Gazel 58
Mısra: **9**
(Birinden, bir şeyden) Güç ve kuvvet almak, ona güvenmek, istinat etmek.

Ṭayanup şābluġa eyleme ʿālemde ġurūr
Ne şebāb ey dil-i şūrīde ḳalur bunda ne şeyb

4. **ṭayan-:**-*maz*
Gazel 973
Mısra: **2**
Direnmek, sabretmek.

şanma hicrüñle yanan ʿuşşāḳa aʿdā yaḳlaşa
Ḫār u ḫas ey ġonca-i raʿnā ṭayanmaz āteşe

5. **ṭayan-:**-*ur*
Gazel 638
Mısra: **2**
Varmak, ulaşmak.

Ḳad-i bālāsı ucından o boyı şimşāduñ
Ṭayanur sidreye her şeb bir ucı feryāduñ

taʿyīn eyle-:

1. **taʿyīn eyle-:**-*di*
Gazel 884
Mısra: **20**
Bir göreve yerleştirmek, atamak, nasbetmek.

Kām-baḫş olmaġiçün zümre-i erbāb-ı dile
Eyledi ẕāt-ı şerīfini zamāne taʿyīn

taʿyīn-i ehl-i muṣṭafā ḳıl-:

1. **taʿyīn-i ehl-i muṣṭafā ḳıl-:**-*du, -ñ*
Terkib-bend 1
Mısra: **26**
(Bir durumu yaşatmak için) Seçilmiş peygamber Hz. Muhammed'in ailesini belirlemek.

Söyindürdüñ risālet ḫānedānında yanan şemʿi
Melāmet ẓulmetin taʿyīn-i ehl-i Muṣṭafā ḳılduñ

taʿyīn-i vaḳt it-:

1. **taʿyīn-i vaḳt it-:**-*se, -ñ*
Gazel 924

Mısra: **12**
Zaman tayin etmek, vakit belirlemek.

Viṣāle himmetüñ yoḳ ḫalḳa vaʿde nice bir bārī
Ne sen taʿyīn-i vaḳt itseñ ne bizde intiẓār olsa

<u>ṭāyir-i hayāl:</u>

1. **ṭāyir-i ḫayāl:**
Kaside 30
Mısra: **42**
Hayal kuşu.

Naḫl-i riyāżı midḥatine bulmaya viṣāl
Pervāz ursa biñ yıl eger ṭāyir-i ḫayāl

<u>ṭāyir-i iḳbāl:</u>

1. **ṭāyir-i iḳbāl:**
Tarih 82
Mısra: **10**
İkbal kuşu, talih kuşu. || *Şans.*

Olduḳda dāḫil ḥacle-i şerʿe didüm tārīḫini
Burc-ı şafāya ṭāyir-i iḳbāl ḳondı gül gibi

<u>ṭayr:</u>

1. **ṭayr:**-*ı*
Kaside 18
Mısra: **43**
Kuş.

Vaḥşile ṭayrı Ḫudā ḳılmaġiçün emrine rām
Ḥākim-i ʿādil idüp aña Süleymān ḳomış ad

<u>ṭayy it-:</u>

1. **ṭayy it-:**-*dür, -en*
Gazel 453
Mısra: **7**
Üzerinden geçmek, aşmak, katetmek.

Ṭarīḳ-i Kaʿbe-i maḳṣūdı itdüren bize ṭayy
Kemāl-i diḳḳatimüzdür ʿuluvv-ı himmetimüz

<u>ṭayy it-:</u>

1. **ṭayy it-:**-*meden*
Terkib-bend 9
Mısra: **46**
Ortadan kaldırmak, çıkarmak.

Bār-ı belāña ṣābir iken cism-i nātüvān
Evrāḳ-ı ḫüsnüñi daḫi ṭayy itmeden ḥazān

<u>ṭayy ol-:</u>

1. **ṭayy ol-:**-*sun*
Gazel 996
Mısra: **13**
Üzerinden geçmek, aşmak, katetmek.

ʿAşḳ vādīleri Rūḥī nice ṭayy olsun kim
Baş ḳurtarımaz o vādīlere Rüstem girse

<u>ṭayyār:</u>

1. **ṭayyār:**
Gazel 696
Mısra: **8**
Kuş.

Lāf-ı pervāz eyleme ʿanḳā-yı Ḳaf-ı ʿaşḳile
Sen henüz ey zāḥid-i dil-beste ṭayyār olmaduñ

<u>ṭayy-ı maḳāl:</u>

1. **ṭayy-ı maḳāl:**
Gazel 559
Mısra: **1**
Sözü aradan çıkarmak.

Kesb-i maʿārif itmeden ṭayy-ı maḳāl imiş ġaraż
ʿĀrife lafẓ-ı ḳāldan maʿnā-yı ḥāl imiş ġaraż

<u>ṭayy-ı mekān eyle-:</u>

1. **ṭayy-ı mekān eyle-:**-*se*
Gazel 830
Mısra: **3**
Bir yeri atlarcasına aşmak.

Biñ direm ki saña ger biñ eylese ṭayy-ı mekān
Nisbet eylerdüm ḥamāma uçsa ger bir ḥamām

<u>ṭayy-ı mekān:</u>

1. **ṭayy-ı mekān:**-*a*
Gazel 601
Mısra: **9**
Yerin ayak altında dürülüp bükülmesi suretiyle uzak bir yere bir anda gidiverme, mesafeyi aşma şeklindeki mucize ve keramet.

Ṭayy-ı mekāna mālik iseñ rāh-ı ʿaşḳa gir
Zāhid bu yolda menzil alınmaz ḳonaḳ ḳonaḳ

<u>ṭayy-ı merāḥil it-:</u>

1. **ṭayy-ı merāḥil it-:**-*dük*
Gazel 329
Mısra: **9**
Mesafeler aşmak, yollar katetmek.

Ṭabʿ-ı bülendimüzle ṭayy-ı merāḥil itdük
Çāpük-süvār-ı vaḳtüz yügrek semendimüz var

2. **ṭayy-ı merāḥil:**-*de*
Kaside 10
Mısra: **56**
Menzilleri aşıp geçme.

Benem ol germ-rev-i bādiye-i mülk-i suḫan
Ki bana ṭayy-ı merāḥilde irişemez ḫurşīd

<u>tazallum kıl-:</u>

1. **taẓallum ḳıl-:**-*duġ, -ı, -n, -dan*
Gazel 93
Mısra: **5**
Sızlanmak, şikayet etmek, yakınmak.

Çoḳ taẓallum ḳılduġından ġam yime ʿāṣıḳlaruñ
Görmez inṣāf idelüm anlar da senden az güc

<u>taẕarruʿ eyle-:</u>

1. **taẕarruʿ eyle:**
Gazel 746
Mısra: **4**
Yalvarmak, yakarmak.

Devlet-i pā-būsına irmek dilerseñ sāye-vār
Sür yüzüñ ḫāka taẕarruʿ eyle yalvar ey göñül

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

tāze:

1. **tāze:**
Gazel 299
Mısra: **1**
Yeni, körpe.

Gül demādem açılup olsa nola tāze vü ter
Bāġda bir dem anuñ gitmez elinden sünger

2. **tāze:**
Gazel 1023
Mısra: **3**
Genç.

Ḥāṣılı köhne-zen ol tāze cevāndan yegdür
Ki vefā eyleye aḫlāfa cefā eṣrāfa

3. **tāze:**-*ler*
Gazel 622
Mısra: **14**
Genç, körpe yeni yetme II Sevgili.

Rūḥiyā hep eṣer-i feyż-i maḥabbetdür kim
Tāzeler māyilidür gül gibi şiʿr-i terüñüñ

4. **tāze:**
Kaside 41
Mısra: **76**
Taze, yeni II Yeşil, yemyeşil.

Ki duʿā nūrı ile rūşen ola çeşm-i emel
Tāze ḫilʿat geyürüp sāl-be-sāl eşcāra

5. **tāze:**
Gazel 511
Mısra: **7**
Daha önce söylenmemiş, düşünülmemiş, değişik, orijinal.

Hemīşe tāze ġazeller dirüz anuñ çün kim
Biz ol ġazālı dilā māʾil-i ġazel bilürüz

6. **tāze:**
Gazel 583
Mısra: **1**
Yeni, körpe. || *Yeni açmış.*

Tāze gül şevḳıyla yaḳdı ey göñül her tāze dāġ
Sen daḫi yaḳ tāzeler şevḳıyla yer yer tāze dāġ

7. **tāze:**
Gazel 765
Mısra: **1**
Yeni, zamanı geçmemiş.

Yaḳılsa tāze hem-reng-i dil-i aġyārdur dāġum
Ḳarası ḳopsa gūyā maṭlaʿu'l-envārdur dāġum

tāze eyle-:

1. **tāze eyle-:**-*ye*
Gazel 659
Mısra: **2**
Tazelemek, yeniden canlandırmak.

Yapışdı tīre yine ġamzesi nigārımuzuñ
Ki tāze eyleye zaḫmın dil-i fikārımuzuñ

taze gül:

1. **taze gül:**
Kaside 28
Mısra: **18**
Taze, yeni bitmiş gül. || *Genç sevgili.*

Pervāne gibi yansa yaḳılsa nola bülbül
Her taze gül oldı aña bir şemʿ-i şeb-efrūz

tāze tāze:

1. **tāze tāze:**
Gazel 833
Mısra: **3**
Bozulmamış, yeni, taze.

Sīne-i pür-sūzum üzre tāze tāze dāġlar
Micmer-i sūzānda yer yer ḳurṣ-ı ʿanberdür hemān

tāzele-:

1. **tāzele-:**-*di*
Gazel 378
Mısra: **1**
Tazelemek, yenilemek.

Derdini tāzeledi göñlümüzüñ tāze bahār
Sāḳiyā bir nice gün vaḳtidür olsun bize yār

2. **tāzele-:**-*r*
Gazel 507
Mısra: **5**
Değiştirmek, yenilemek; canlandırmak.

Bir ġoncayuz ki ṣoḥbetimüz rūḥ tāzeler
Nādān eline düşmekle gerçi ṣolmışuz

tāzelen-:

1. **tāzelen-:**-*di, -*
Gazel 191
Mısra: **4**
Tazelenmek, yenilenmek.

Ehl-i diller mest u medhūş oldılar gül şevḳına
Sīneler çāk oldı yine tāzelendi dāġlar

tāzelük:

1. **tāzelük:**
Gazel 916
Mısra: **3**
Körpelik, gençlik.

Tāzelük ʿarż idüp öykinmiş o gül-ruḥsāra
Bāġa varsam birez alsam gül-i ḫandānı ele

taʿẓim:

1. **taʿẓim:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **65**
Hürmet etme, saygı gösterme, büyük sayıldığını belli edecek şekilde güzel muamelede bulunma.

İşi taʿẓimdür ehl-i dile bed-rāy degül
Meskenet ehlidür ol vāli-i iḥsān eyüdür

taʿẓīmen:

1. **taʿẓīmen:**-*dür*
Gazel 165
Mısra: **3**
Hürmet ve ikram ederek.

Ayaġa ṭurduġı ṣanmañ bize taʿẓīmendür
Bizi gördükde hemān ḫışmile ġavġāya ṭurur

teb:

1. **teb:**
Gazel 359
Mısra: **4**
Ateş, hararet, sıcaklık.

Yandan yana döner sūz-ı ġamuñla gice māh
Āfitābı tāb-ı ruḫsāruñla her gün teb ṭutar

tebāh ol-:

1. **tebāh ol-:**-*dı*
Kaside 1
Mısra: **6**
Yıkılmak, harap olmak.

Ḫalḳ-ı ʿālemse degül ḥāl-i dilümden agāh
Ṭaʿn iderler baña kim oldı biçāre tebāh

tebdīl eyle-:

1. **tebdīl eyle-:**-*y*, -*en*
Gazel 268
Mısra: **2**
Değiştirmek.

Ġam-ı hicrān-ı cānān bāʿiṣ-i derd-i derūnumdur
Viṣālın hicre tebdīl eyleyen hep baḫt-ı dūnumdur

tebdīl ol-:

1. **tebdīl ol-:**-*dı*
Tarih 7
Mısra: **17**
Değişmek, dönüşmek.

Şükre tebdīl oldı şekvāsı belāġat ehlinüñ
Aldılar devrinde hep çarḫ-ı felekden intiḳām

tebdil-i ahlāk eyle-:

1. **tebdil-i aḫlāḳ eyle-:**-*y*, -*üp*
Tarih 1
Mısra: **5**
Huy değiştirmek, (bir kimse) âdeti olan (bir şeyi) değiştirmek.

Felek tebdil-i aḫlāḳ eyleyüp ʿadle ṣalā itdi
Zamāne el çeküp āzārdan ʿālem-penāh oldı

teberrük:

1. **teberrük:**-*en*
Kaside 14
Mısra: **100**
Mübarek görme, bereketli addetme, uğurlu sayma.

Sözi güherdür anuñçün suḫanverān-ı cihān
Sefīnelerde iderler teberrüken mestūr

tebessüm eyle-:

1. **tebessüm eyle-:**-*r*
Gazel 353
Mısra: **9**
Gülmek.

Beni bī-tāb gördükçe tebessüm eyler ol ġonca
Bilür kim ḫande-i gül bāʿiṣ-i feryād-ı bülbüldür

tebessüm it-:

1. **tebessüm it-:**-*di*
Gazel 145
Mısra: **3**
Gülümsemek.

Didüm aḳıtma yaşumı tebessüm itdi nāz ile
Bugün ḳuluña ol şehüñ ʿitābı yoḳ vefāsı var

tebhāle:

1. **tebḫāle:**
Gazel 1060
Mısra: **4**
Hararetten dudaklarda ağzın etrafında peyda olan kabarcık, uçuk.

Sāġar-ı mey alımaz ʿaḳlını ehl-i ʿaşḳuñ
Meger aġzı bir ide yārile tebḫāle gibi

teb-i ʿaşḳ:

1. **teb-i ʿaşḳ:**-*uñ*, -*la*
Gazel 628
Mısra: **6**
Aşk ateşi.

Ṭurmışuz ditremege derdile ḳorḳutma bizi
Ḳaçmazuz yanmadan ey şeh teb-i ʿaşḳuñla senüñ

teb-i hicr:

1. **teb-i hicr:**-*i*, -*n*
Gazel 1055
Mısra: **3**
Ayrılık ateşi. || *Ayrılığın sıtması.*

Teb-i hicrin nice şerḥ eyleyelüm ġonca-femüñ
ʿAcabā berk-i ḫazān bencileyin ditrer mi

tecāhül:

1. **tecāhül:**
Gazel 285
Mısra: **16**
Cahil gibi görünmek, bilmezlenmek.

Raḥmi olur mı didüm ʿāşıḳa maʿşūḳlaruñ
Nedür ey Rūḥi-i şeydā bu tecāhül didiler

tecāhülden gel-:

1. **tecāhülden gel-:**-*üp*
Terkib-bend 2
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bilmezmiş gibi görünmek.

Ḫaḳ söze ıġmāz-ı ʿayn itme tecāhülden gelüp
Ḳatı ḥayret yeridür bīçāre istihzāyı ḳo

tecāvüz eyle-:

1. **tecāvüz eyle-:**-*mez*
Kaside 31
Mısra: **49**
Bir sınır ve hizânın ötesine geçmek, belli bir haddi aşmak.

Müdām eylemez emr-i Ḫaḳḳdan tecāvüz
Benüm bildügüm budur Allah aʿlem

tecdīd-i aḥkām eyle-:

1. **tecdīd-i aḥkām eyle-:**-*di*
Gazel 1039

Mısra: **1**
Hükümleri yenilemek.

Yine tecdīd-i aḥkām eyledi nevrūz-ı sulṭānī
ʿUṭārid çekdi nevrūz ismine ṭuġrā-yı ḫāḳānī

tecdīd-i vużūʿ:

1. **tecdīd-i vużūʿ:**
Gazel 54
Mısra: **12**
Abdest tazeleme.

Çeşme-i ḥurşīdden her dem zülāl-i feyż iner
Ḥācet olsa saña tecdīd-i vużūʿ itmekçün āb

tecellā:

1. **tecellā:**-*s*, -*ı*, -*n*, -*a*
Gazel 580
Mısra: **2**
Tecelli, görünme, belirme.

Ḫānesinden ne dem ol vaḳt-i seḥer ḳıldı ṭulūʿ
Döymeyüp dîde tecellāsına aḳıtdı dümūʿ

2. **tecellā:**-*s*, -*ı*, -*n*
Gazel 875
Mısra: **1**
Allah'ın kudretinin şahıslarda ve eşyada görünmesi.

Cemāl-i yāruñ eger görmeseñ tecellāsın
Maḳām-ı ʿaşḳda Mūsī iseñ de aʿmāsın

tecellāgāh:

1. **tecellāgāh:**-*ı*
Gazel 402
Mısra: **8**
Tecelli yeri, görünme yeri.

Tecellā-yı cemāl-i yārdan maḥrūm olan diller
Dil-i şeydāya baḳsınlar tecellāgāhı görsünler

tecellā-yı cemāl-ı yār:

1. **tecellā-yı cemāl-ı yār:**-*a*
Gazel 897
Mısra: **9**
Sevgilinin güzel yüzünün tecellisi, görünmesi.

Doyamaz kimse tecellā-yı cemāl-ı yāra
Özge ḥal özge cemāl özge temāşādur bu

tecelliyāt-ı ḥaḳḳ:

1. **tecelliyāt-ı ḥaḳḳ:**-*a*
Gazel 692
Mısra: **6**
Allah'ın tecellileri. || *Allah'ın görünür olması.*

Kelīm-vār gerek ṭālib-i liḳā olasın
Tecelliyāt-ı Ḥaḳḳa cismi Ṭūr idem dirseñ

tecemmül:

1. **tecemmül:**-*i*, -*n*
Gazel 296
Mısra: **13**
Süslenme, süs.

Dîdāra ṣatdı iki cihānuñ tecemmülin
Reşküm cihānda Rūḥi-i ṣāḥib-meẕāḳadur

tecerrüd:

1. **tecerrüd:**
Kaside 41
Mısra: **11**
Uzaklaşmış olma, uzaklaşma, soyutlanma. || *Dünyaya ait her şeyden vazgeçip Allah'a yönelme.*

Ṭaġıdup varuñı ol şöyle tecerrüd ki saña
Ġaybden irişe mānend-i Mesīhā meʾkel

tecessüs-i yārān-ı sābıḳ it-:

1. **tecessüs-i yārān-ı sābıḳ it:**
Kaside 39
Mısra: **13**
Eski dostların halini öğrenmeye çalışmak.

Andan geçüp tecessüs-i yārān-ı sābıḳ it
Gör ṣāʿirān-ı ḳāfiye- sencān ne demdedür

tecrīd:

1. **tecrīd:**-*e*
Gazel 985
Mısra: **2**
Nasîrüddin Tûsî'nin Tecrîd adlı eseri.

Ehl-i ʿaşḳuñ münkirin ṣorduḳda bir Bektāşiye
Didi cāhildür eger Tecrīde yazsa ḥāşiye

tecrübe eyle-:

1. **tecrübe eyle-:**-*y*, -*üp*
Gazel 885
Mısra: **13**
Denemek.

Eyleyüp tecrübe bir bir suḫan-ı aġyārı
Dostum bir gün ola Rūḥiye taḥsīn idesin

tedārik:

1. **tedārik:**-*den*
Kaside 7
Mısra: **11**
Edinme, sağlama, hazır etme, hazır bulundurma, araştırıp elde etme.

Felek geçdi muḫālif reʾyden bāṭıl tedārikden
Peşīmān oldı gerçi aṣṣı itmez ṣon peşīmānuñ

tedbīr:

1. **tedbīr:**-*ler*, -*i*, -*ni*
Kaside 8
Mısra: **1**
Bir şeyi önlemek veya olmasını sağlamak için yapılan hazırlık, baş vurulan çare, önlem.

Biḥamdillah bozup tedbīrlerini taḳdīr aʿdānuñ
Felek ḳuṭb-ı murādı üzre döndi ehl-i ʿirfānuñ

teʾessüf:

1. **teʾessüf:**
Gazel 588
Mısra: **4**

Eseflenme, kederlenme, tasalanma; acıma.

Düşmeyince hicre ey dil vaṣl ḳadrin bilmedüñ
ṣabr lāzımdur saña şimdi teʾessüf ber-ṭaraf

tef:

1. **tef:**
Kaside 5
Mısra: **46**
Sıcaklık, ısı, hararet.

Yā Murteżā ʿAli sanadur istinādımuz
Nār-ı cehīmden ki ṭuta kā 'inātı tef

tefahhuṣ it-:

1. **tefaḥḥuṣ it-:**-*mez, -sin*
Gazel 210
Mısra: **9**
Araştırıp sormak.

Yıl giçer Rūḥīnüñ itmezsin tefaḥḥuṣ ḥālini
Pādişāhum bu teġāfülden ġaraż bilsem nedür

tefahhuṣ kıl-:

1. **tefaḥḥuṣ ḳıl-:**-*maz*
Gazel 848
Mısra: **9**
İyice, etraflıca araştırmak.

Ölse Rūḥī derd ile ḳılmaz tefaḥḥuṣ ḥālini
Bu teġāfüller umılmazdı o sīm-endāmdan

tefakkud-ı ḥāl:

1. **tefaḳḳud-ı ḥāl:**
Kaside 25
Mısra: **2**
(Bir kimsenin) Halini sorma, onun nasıl olduğunu öğrenmek isteme.

Ṣafā-yı ḳalb idi olmaḳ esīr-i künc-i melāl
Olaydı cānib-i dildārdan tefaḳḳud-ı ḥāl

tefavvuḳ eyle-:

1. **tefavvuḳ eyle-:**-*dü, -ñ*
Kaside 23
Mısra: **27**
Üstün olmak.

Tefavvuḳ eyledüñ aḳrānuña eyālet ile
Kime müyesser olupdur bu pāye-i ʿizzet

tefavvuḳ eyle-:

1. **tefavvuḳ eyle-:**-*meg, -e*
Gazel 277
Mısra: **13**
Üstün olmak, üstünlük sağlamak.

Ġayre Rūḥī tefavvuḳ eylemege Saña bu rütbe-i kelām yeter

tefekkür:

1. **tefekkür:**-*le*
Tarih 4
Mısra: **21**
Düşünce.

Bu tefekkürle ḳoyup başumı zānū-yı ġama
Göñlümi derd ü elem itmişiken zār u nizār

2. **tefekkür:**-*de*
Kaside 29
Mısra: **33**
Düşünme.

Gūş-ı cāna bu tefekkürde iken hātıfdan
Bir nidā irdi ki ey mużṭarib-i derd ü elem

tef-i temmūz:

1. **tef-i temmūz:**
Gazel 525
Mısra: **20**
Temmuz ayının harareti.

Ey dil o bahār-ı keremüñ yolına yandur
Cān şemʿin eritmezden öñürdin tef-i temmūz

tefrīd:

1. **tefrīd:**-*e*
Gazel 1019
Mısra: **11**
Toplumdan uzaklaşıp tek ve yalnız kalarak sadece Allah ile meşgul olma.

Āḫır-ı kārda tefrīde düşer terkībüñ
Sāḳiyā ṭurma getür cām-ı şarāb-ı devre

tefsīr:

1. **tefsīr:**-*i, -n, -e*
Gazel 160
Mısra: **3**
Açıklamak, yorumlamak.

Ḫaṭuñ āyātınuñ tefsīrine bir vech buldum kim
Suʾāl eylerse zāhid her suʾāla biñ cevābum var

teftīş:

1. **teftīş:**-*i*
Gazel 386
Mısra: **8**
Bir şeyin aslını anlamak veya bir işin gereğince yapılıp yapılmadığını öğrenmek maksadıyla her yönden inceden inceye yapılan araştırma.

ʿArż idüp neyler ʿaceb zencīr-i zülfüñ gūyiyā
Ol şeh-i ḥüsnün maḥabbet ehline teftīşi var

tefvīz:

1. **tefvīż:**
Gazel 808
Mısra: **7**
[tas.] Her işini Allah'a bırakma ve O'nun yaptığı her şeyi gönül hoşluğu ile karşılama.

Cenāb-ı ḥażrete tefvīż idüp umūrımuz
Ricā-yı raḥmet-i faʿʿāl-i mā-yürīd" idelüm

tefvīż kıl-:

1. **tefvīż ḳıl-:**-*maz, -dı*
Kaside 31
Mısra: **41**
Bir iş veya şeyi bir kimsenin üstüne bırakmak.

Umūrın vezīr aña ḳılmazdı tefvīż
Eger olmasa kāşif-i sırr-ı mübhem

tefvīz olun-:

1. **tefvīz olun-:**-*mış, -dur*
Tarih 5
Mısra: **6**
Bir şey, bir kimsenin üzerinde bırakılmak.

Ṣonra serdār-ı ḳażā-ḥükm ki ʿālemde bugün
Aña tefvīz olunmışdur umūr-ı dünyā

tefvīż-i umūr:

1. **tefvīż-i umūr:**
Gazel 632
Mısra: **3**
İşleri birinin üzerine bırakmak.

Saña tefvīż-i umūr olmaz idi sulṭānum
Olmasa mecrā-i aḥkām-ı İlahī ḳalemüñ

teg:

1. **teg:**
Tarih 59
Mısra: **6**
Gibi.

Ana lāyıḳ görüp sulṭān-ı kāmil eyledi himmet
Dimen kim ġayrılar teg ḳuvvet-i mālile oldı beg

teġāfül:

1. **teġāfül:**-*den*
Gazel 12
Mısra: **6**
Anlamazlıktan gelmek, ilgisiz davranmak.

Ḳıldı ol bī-raḥm bizden kūşe-i çeşmin dirīġ
Ḥālimuz ġāyet mükedderdür teġāfülden yaña

teġāfül eyle-:

1. **teġāfül eyle-:**-*me*
Gazel 174
Mısra: **6**
Anlamazlıktan, bilmezlikten gelme.

Bizüm ki nīm-nigāhuñ virür tesellāmuz
Teġāfül eyleme ıġmāż-ı ʿayna yer yoḳdur

teġāfül ḳıl-:

1. **teġāfül ḳıl-:**
Gazel 7
Mısra: **9**
Fark etmeme, anlamamazlıktan gelme.

Teġāfül ḳılduġından ol perīnüñ çekme ġam Rūḥī
Saña tenhā degül ancaḳ ider dünyāya istiġnā

2. **teġāfül ḳıl-:**-*ma, -dan*
Gazel 561
Mısra: **10**
Anlamazlıktan gelmek, ilgisiz davranmak.

Ṣād ol ey Rūḥī teġāfül ḳılsa ol meh-rū saña
Hep teġāfül ḳılmadan ʿarż-ı meveddetdür ġaraż

teġāfülden gel-:

1. **teġāfülden gel-:**-*ür*
Gazel 182
Mısra: **8**
Anlamazlıktan, bilmezlikten gelme, bilmiyor görünme, kendini gafil gösterme.

Bilmezüz ālām-i firḳatdan nolur aḥvālımuz
Her ne söylersek o meh-pāre teġāfülden gelür

tehdīd:

1. **tehdīd:**
Kaside 19
Mısra: **44**
Korkutma, gözdağı verme.

Bir daḥi başma ayaḳ ṣaḥn-ı çemen-zāra deyü
Bāda tehdīd ile virdi bu sözi bülbül-i zār

tehī:

1. **tehī:**
Gazel 192
Mısra: **9**
Boş.

Kılma ayaġı sāḳiyā bāde-i ḫ̌ābdan tehī
Kim bizi yār kūyına ileden ol ayaġdur

2. **tehi:**
Gazel 900
Mısra: **3**
Boş. || *Boşuna, yararsız.*

Ḳulḳulın ṣanmañuz tehi ki müdām
Ḫandeler eyler ehl-i zühde sebū

3. **tehī:**
Gazel 1095
Mısra: **5**
Boş. || *Bilgisiz, hünersiz.*

Abdāl olup girerse tehī kim ki posta
Gögsin döger zamānede āḫir dühül gibi

4. **tehī:**
Kaside 34
Mısra: **89**
Boş; uzak.

Sīm ü zerle kīse mālāmāl ü dil ġamdan tehī
Raḫş-ı devlet zīr-rān u dest-i ḳudret der-likām

tehī ḳıl-:

1. **tehī ḳıl-:**-*mış, -uz*
Gazel 216
Mısra: **11**
Boşaltmak. || *Tamamını bitirmek.*

Biz o meyden ḳılmışuz ḫumlar tehī kim nūş idüp
Bir ḳadeḥden Vāmıḳ u Ferhād serḫoş oldılar

tehī-dest:

1. **tehī-dest:**
Gazel 959

Mısra: **3**
Eli boş olma, hiç bir şeye sahip olmama.

Buluşmaġa bülbül-i şeydāya tehī-dest
Bir nice yeşil yapraġı var ġoncanuñ elde

2. **tehī-dest:**-*dür*
Gazel 996
Mısra: **11**
Eli boş II. Fakir, züğürt.

Dil tehī-destdür ammā şu ḳadar himmeti var
Ki yapışmaz eline ḍāmen-i ḫātem girse

teʾhīr:

1. **teʾḫīr:**-*ler*
Gazel 371
Mısra: **2**
Geciktirme, sonraya bırakma.

Nice bir ferdāya ḳalsun ʿāşıḳ-ı dil-gīrler
Dostum bir būse virmekçün ne bu teʾḫīrler

tek:

1. **tek:**
Gazel 174
Mısra: **11**
Yeter ki, yalnız.

Cefā-yı yāra er ol tek hemān taḥammül ḳıl
Gel ey raḳīb ki bizden saña żarar yoḳdur

2. **tek:**
Gazel 155
Mısra: **5**
Sadece, bir tek.

Tek hemān sen naḳd-ı cān iste metāʿ-ı vaṣluña
Ehl-i diller böyle bāzāra ḥabībüm cān virür

3. **tek:**
Müseddes 6
Mısra: **15**
"Gibi" edatı.

Ġayrılar tek şād olup ẕevḳ u ṣafālar sürmedüm
Pister-i ġamdan bulup ṣıḥḥat dirīġā ṭurmadum

4. **tek:**
Gazel 684
Mısra: **10**
Yeter ki, sadece.

Ḳoñ beni feryād u efġān eyleyem bülbül gibi
Tek hemāñ göñli açılsun ġonca-i ḫandānumuñ

tek hemān:

1. **tek hemān:**
Gazel 498
Mısra: **11**
Yeter ki!.

Tek hemān serdārımuz devletle olsun müstedām
Ḳāyilüz biz virelüm yolında baş u cānımuz

tek u tenhā:

1. **tek u tenhā:**
Gazel 159
Mısra: **15**
Yalnız, yapayalnız.

Kaʿbe-i ʿaşḳa yöneldi tek u tenhā Rūḥī
Olsa tevfīḳ-i Ḫudā hādi-i rāhı yaraşur

tekāʿud:

1. **teḳāʿud:**-*ile*
Kıt'a 1
Mısra: **1**
Emekliye ayrılma, emekli olma.

Şeş aḳçe teḳāʿudile ki maḥlūldur elān
Ben bī-dili şād eyleseñ ey ṣadr-ı mükerrem

tekellüf:

1. **tekellüf:**
Gazel 588
Mısra: **1**
Zahmet veren bir iş görme, güçlüğe katlanma; bir işi gösterişli bir biçimde yapmaya çalışma, özenme, gösteriş.

Seyre teklīf eylesek dirsin tekellüf ber-ṭāraf
Gel ḳadem-rencīde ḳıl şāhum taḫallüf ber-ṭaraf

2. **tekellüf:**
Gazel 588
Mısra: **14**
Güçlüğe katlanma, zahmetli bir iş görme.

Ġoncalar açıldı Rūḥī seyre çıḳdı didi yār
Seyrden ẕevḳ eyleyen gelsün tekellüf ber-ṭaraf

3. **tekellüf:**
Gazel 178
Mısra: **2**
Sıkıntı, zorluk, külfetli iş.

Ser-i kūyında yāruñ zümre-i aġyāra yer yoḳdur
Tekellüf ber-ṭaraf bāġ-ı İremde ḫāra yer yoḳdur

4. **tekellüf:**
Gazel 586
Mısra: **4**
Gösteriş, yapmacık.

Ārzu-yı būse-i laʿluñile ḳan oldı yürek
Ṭolular şun ṭurma ey sāḳī tekellüf ber-ṭaraf

tekellüm:

1. **tekellüm:**-*den*
Kaside 7
Mısra: **59**
Söyleme, lakırdı etme, konuşma.

Melālüñ var tekellümden sükūt evlādur ey Rūḥi
Ki tabʿı ẕevḳ-baḫş olmaz melūl olan suḥandānuñ

tekellüm eyle-:

1. **tekellüm eyle-:**-*r*
Gazel 357
Mısra: **3**
Konuşmak, söylemek.

Şevḳ-i rūy-ı yārile eyler tekellüm cān u dil
Fiʾl-meşel bülbüllerini verd-i raʿnā söyledür

tekellüm it-:

1. **tekellüm it:**
Kaside 30
Mısra: **5**
Konuşmak, söylemek.

Gūyāluġuñ zamānıdur ey dil tekellüm it
Ṭolsun zebān-ı nāṭıḳa-i ṭabʿ-ı pür-melāl

tekellüm kıl-:

1. **tekellüm ḳıl-:**-*maz*
Gazel 1002
Mısra: **3**
Konuşmak.

Ḳılmaz benümle hīç tekellüm cefāyı gör
Bir gün ola mı söyleşem ol bī-vefāyile

tekellüm-sāz ol-:

1. **tekellüm-sāz ol-:**-*ur, -sa, -m*
Gazel 423
Mısra: **2**
Konuşmak.

Ne yazsam yāra bilmem vaḳt-i fırḳatda ḳālem ditrer
Tekellüm-sāz olursam ʿālem-i vuṣlatda fem ditrer

tekelü:

1. **tekelü:**-*ler, -de*
Kaside 40
Mısra: **15**
Safevî Devleti'nin kuruluşunda rol oynayan Türkmen aşiretlerinden biri.

Tekelülerde yoḳ anuñ gibi daḫi āhū-çeşm
Ṣāhdur ḥüsn iline şimdi Ḥasan Ḫān eyüdür

tekelü begler:

1. **tekelü begler:**
Kaside 37
Mısra: **74**
Tekeli beyler.

Ṣāh bāġında ḳızıl gül gibi açmaḳda mıdur
Tekelü begler içinde o Ḥasan Ḫān nicedür

teʾkīd:

1. **teʾkīd:**-*imüz*
Gazel 493
Mısra: **8**
Üsteleme.

Teşnelik kār eylemişdür cāna ʿayb itmeñ eger
Bāde teklīfinde olsa sāḳiyā teʾkīdimüz

tekīlf-i ʿıyş u ʿişret it-:

1. **tekīlf-i ʿıyş u ʿişret it-:**-*me, -ñ*
Müseddes 1
Mısra: **23**
Eğlenme ve yiyip içme teklifinde bulunmak.

Baña tekīlf-i ʿıyş u ʿişret itmeñ kim melālum var
Belā-yı hicre düşdüm şimdilik bir özge ḥālum var

teklīf:

1. **teklīf:**--*i*
Gazel 188
Mısra: **13**
İncelenmek veya kabul edilmek için bir şey sunma, önerme, öneri.

Rūḥiye teklīf-i gülzār eylemeñ lāzım degül
Devletüñde ḳande varsa ol yerin gülzār ider

2. **teklīf:**-*i*
Gazel 273
Mısra: **5**
Bir hususta yapılması veya yapılmaması düşünülen şeyler hakkında başkalarına görüş sunma, öneride bulunma.

Ḫoş degül bāde ile sāḳī başımuz teklīfi ḳo
Ḫāṭır-ı yārān ise maḳṣūd bir sāġar yiter

3. **teklīf:**
Gazel 640
Mısra: **7**
Bir kimseden yapılması zor bir iş yapmasını isteme. || *Rica.*

Ḫāne-i ʿāṣıḳa teklīf ile gelmez cānān
Bī-tekellüf gider ammā evine aġyāruñ

4. **teklīf:**-*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **125**
Birine zor bir şeyi yükleme, onu yükümlü kılma, mükellef tutma.

ʿAḳl adın añup kendüñi teklīfe düşürme
Dīvāne olup refʿ ḳıl anı üzerüñden

teklīf eyle-:

1. **teklīf eyle:**
Gazel 1012
Mısra: **5**
(Bir kimseye bir şeyin olması veya bir şeyi yapması için) Öneride bulunmak.

Raḳīb-i ḫārı teklīf eyle gül-geşt-i çemenzāra
Bizüm ey ġonca-i ter ẕevḳımuz var ḫār-ḫāruñla

teklīf it-:

1. **teklīf it-:**-*me*
Gazel 946
Mısra: **19**
(Bir kimseye bir şeyin olması veya bir şeyi yapması için) Öneride bulunmak.

Zāhidā Rūḥiyi seccādeye teklīf itme
Saña seccāde viren Ḫaḳ bize virmiş bāde

teklīf-i ʿarak ol-:

1. **teklīf-i ʿaraḳ ol-:**-*sa*
Gazel 305
Mısra: **7**
Rakı sunmak.

Zāhid-i ḫuşke ḳaçan kim olsa teklīf-i ʿaraḳ
Şöyle cāhildür ki istiġfāre başlar ter düşer

teklīf-i ʿıyş u ʿişret it-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **teklīf-i ʿıyş u ʿişret it-:**-*me, -ñ*
Müseddes 1
Mısra: **5**
Eğlenme ve yiyip içme teklifinde bulunmak.

Baña teklīf-i ʿıyş u ʿişret itmeñ kim melālum var
Belā-yı hicre düşdüm şimdilik bir özge ḥālum var

teklīf-i kevser eyle-:

1. **teklīf-i kevser eyle-:**-*me*
Gazel 28
Mısra: **5**
Kevser suyunu teklif etmek.

Cām-ı gül-gūnı ḳoyup teklīf-i kevser eyleme
Zāhidā kevser saña cām-ı mey-i gül-gūn baña

teklīf-i mey it-:

1. **teklīf-i mey it-:**-*me*
Gazel 839
Mısra: **7**
İçki sunmak.

Mest-i ʿaşḳuz bize teklīf-i mey itme sāḳī
Ḳo bu teklīfi tekellüfde gerekmez yārān

teklīf-i mey kıl-:

1. **teklīf-i mey kıl-:**
Gazel 12
Mısra: **9**
Şarap teklifinde bulunma.

Ḳılma gel teklīf-i mey Rūḥīye virme derd-i ser
Sāḳiyā biz mest-i ʿaşḳuz fāriġuz mülden yaña

teklīf-i şarāb it-:

1. **teklīf-i şarāb it-:**-*me*
Gazel 235
Mısra: **7**
Şarap içme teklifinde bulunmak.

Dime teklīf-i şarāb itme baña ey nāṣıḥ
Ṣadr-ı meyḫānede başdan saña yer mi bulunur

2. **teklīf-i şarāb it-:**-*se*
Gazel 1035
Mısra: **9**
Şarap sunmak.

Teklīf-i şarāb itse saña pīr-i ḫarābāt
Reddeyleme Rūḥī suḫan-ı ehl-i ṣalāḥı

teklīf-i seyr-i bāġ:

1. **teklīf-i seyr-i bāġ:**
Gazel 292
Mısra: **7**
Bağ gezintisi teklifi.

Teklīf-i seyr-i bāġ baña ḳılma ey refīḳ
Kim ben gelince ol gül-i nāzik-beden gider

teklīf-i seyr-i būstān it-:

1. **teklīf-i seyr-i būstān it-:**-*me*
Gazel 1091
Mısra: **3**
Bağ gezintisine çıkmayı teklif etme.

Baña ey bāġbān teklīf-i seyr-i būstān itme
Gerekmez cennet olsa meclis-i aḥbābdan ġayrı

tekmīl:

1. **tekmīl:**-*i, -n, -de*
Kaside 7
Mısra: **14**
Tamamlama, bitirme.

Ne ġam bir manṣıbı buldıysa noḳṣān ʿaʿf-ı ṭāliʿden
Bu günden böyle eyler saʿy tekmīlinde noḳṣānuñ

tekmīl eyle-:

1. **tekmīl eyle-:**-*miş*
Tarih 94
Mısra: **4**
Bitirmek, tamamlamak.

Ehl-i himmet Ḥüseyin Efendi kim Fenn-i erḳāmı eylemiş tekmīl

tekmīl-i ādāb itdür-:

1. **tekmīl-i ādāb itdür-:**-*ür*
Gazel 524
Mısra: **5**
Usul ve erkanı tamamlatmak.

Rencişi tekmīl-i ādāb itdürür ṭāliblere
şanmañuz kim māyil-i azārdur üstādımuz

tekmīl-i ʿarż it-:

1. **tekmīl-i ʿarż it-:**-*mek, -den*
Gazel 95
Mısra: **11**
Arzını tamamlama.

Ādeme tekmīl-i ʿarż itmekden āsān nesne yoḳ
Zāhide ammā ki ḳayd-ı cübbe vü destār güc

tekrār:

1. **tekrār:**
Kaside 19
Mısra: **30**
Aynı olay, iş yahut eylemin yeniden bir veya daha çok defa meydana gelişi.

Var ise baġladı nevrūzda bir naḳş-ı nigār
Seḥeri baġda şevḳinden oḳurdı tekrār

2. **tekrār:**
Tarih 21
Mısra: **9**
Bir daha, yeniden.

Didi Rūḥī muḳarrer olıcaḳ tekrār tārīḫin
Yine vāli-i sābıḳ geldi iḳbāl ile devletle

teksīr:

1. **teksīr:**-*i, -n, -e*
Kaside 41
Mısra: **7**
Çoğaltmak.

Rızḳ tekṣīrine bī-fāyide zaḥmet çekme
Çün naṣībüñ irişür saña ger ekṣer ger eḳal

tekye:

1. **tekye:**-*n, -üñ*
Gazel 508
Mısra: **10**
Bir şeyhin liderliğinde ve idaresinde derviş grubunun bağlandığı dergâh, tekke. || *Dünya.*

ʿÖmre Rūḥī iʿtibār olmaz hemān ʿıyş idelüm
Bir nice gün kim bu fānī tekyenüñ mihmānıyuz

tekye-gāh-ı çarḫ:

1. **tekye-gāh-ı çarḫ:**-*da*
Gazel 1039
Mısra: **8**
Dünya tekkesi.

Çemen sāliklerine feyż-i Ḥaḳḳa maẓhar itmekçün
Oḳumış tekye-gāh-ı çarḫda bir pīr-i nūrānī

tekye-i ʿaşḳ:

1. **tekye-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 893
Mısra: **10**
Aşk tekkesi.

Bunca bīḫūde yeter gezdük uşanduḳ ey Rūḥī
Düşelüm tekye-i ʿaşḳa olalum kūşe-nişīn

tekye-i bāġ:

1. **tekye-i bāġ:**-*euñ*
Gazel 709
Mısra: **1**
Bağ tekkesi.

Tekye-i bāġuñ yine yaḳdı çerāġın tāze gül
Bāʿiṣ-i sūz oldı murġānı maḥabbet-sāze gül

tekye-i dil:

1. **tekye-i dil:**-*de*
Gazel 516
Mısra: **10**
Gönül tekkesi.

Cānı ḳurbān itmenüñ geldi zamānı Rūḥiyā
Tekye-i dilde ḫayāl-i yārdur mihmānımuz

tel:

1. **tel:**
Gazel 525
Mısra: **7**
İnce ip, iplik.

Altun tel alup ṣaʿṣaʿadan mihr ele olmış
Ezhāra ḳabā dikmege bir ṣāniʿ-i zerdūz

telāfī it-:

1. **telāfīsin id-:**-*s, -i, -n, -er*
Gazel 925
Mısra: **9**
Ziyan olan veya elden çıkan bir şeyin yerini doldurmak, karşılamak.

Yıllarla zehrin yutduġuñ hicrüñ telāfīsin ider
Leb-ber-leb olsañ bir dem ol yār-ı şeker-güftārile

telef it-:

1. **telef it-:**-*me, -y, -egör*
Kaside 5
Mısra: **38**
Boş yere harcamak, ziyan etmek.

Reng urmasın zemāne saña ġāfil olma hā
ʿÖmr-i ʿazīzi itmeye gör cehlile telef

telef ol-:

1. **telef ol-:**-*ur*
Gazel 586
Mısra: **2**
Boş yere harcanmak.

Ġayrılar yār iḫtilāṭından bulur gerçi şeref
Olur ammā yādile yāruñ geçen ʿömri telef

telḫ:

1. **telḫ:**-*dur*
Gazel 140
Mısra: **5**
Acı.

Sükker-i laʿl-ı revān-baḫşuñ yanında telḫdur
Bāde-i gül-fām kim bir nesne yoḳ andan leẕīẕ

telh it-:

1. **telḫ it-:**-*meg, -e*
Gazel 301
Mısra: **9**
Acılatmak. || *Acı vermek, ağzının tadını kaçırmak.*

Telḫ itmege mīzācını ehl-i maḥabbetüñ
Aġyāre būse ile mükerrer şeker virür

telh-kām:

1. **ṭelḫ-kām:**
Gazel 704
Mısra: **5**
Damağı acı olan; kederli.

Bu ṭoḳūz peymāneye el şūnma olma ṭelḫ-kām
Eyle anuñ her birin bir kāse-i pür-sem ḫayāl

2. **telḫ-kām:**
Gazel 622
Mısra: **3**
Kederli, acılı.

Telḫ-kām olur olan ṭālibi şīrīn-lebüñüñ
Ẕevḳ ider ḳāniʿ olan luṭfına çeşm-i terüñüñ

telh-kām it-:

1. **telḫ-kām it-:**-*dü, -ñ*
Gazel 943
Mısra: **13**
Kederlendirmek.

Yeter Rūḥī-i zārı zehr-i ġamla telḫ-kām itdüñ
Nedür bu ẓulm elüñden lāzım oldı varmamuz dāda

telḫluġ:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **telḫluġ:**-*ı*
Gazel 922
Mısra: **3**
Acılık.

ʿAraḳuñ telḫluġı bī-meze eyler ṭabʿı
Olıcaḳ bāri hele bāde-i gül-reng olsa

teʾlīf:

1. **teʾlīf:**-*i, -n, -e*
Kaside 34
Mısra: **61**
Yazılmış eser.

Her biri teʾlīfine ʿünvān iderdi nāmını
Gelseler dünyāya ger devrinde Feyżī vü Niẓām

temāşā:

1. **temāşā:**-*s, -ı, -y, -la*
Gazel 219
Mısra: **8**
Bakıp seyretme, zevkle, hayranlıkla seyretme, izleme.

Eksük olmaz ʿālem-i ʿulvīde āhumdan bahār
Gül temāşāsıyla ehl-i āsumānuñ ẕevḳı var

2. **temāşā:**
Gazel 118
Mısra: **3**
Maddi ve manevi âlemlerdeki ilahi güzellikleri, Allah'ın tecellilerini seyretme.

Mihr-i cemāl-ı yār temāşā degül midür
Seyr eyledükce şevḳın ider ādemüñ ziyād

3. **temāşā:**-*s, -ı, -n, -a*
Gazel 263
Mısra: **5**
Bakıp seyretme, hayranlıkla izleme || Maddi ve manevi âlemlerdeki ilahi güzellikleri, Allah'ın tecellilerini seyretme.

ʿĀlem cemāl-ı yār temāşāsına gelür
Bu ʿālemi ḳor özge temāşāya kim baḳar

4. **temāşā:**
Gazel 22
Mısra: **2**
(Sevgiliyi) seyretme; hayranlıkla izleme.

Fāl açmaġı ḳo ṣūfī olur mı bundan aʿlā
Hüsni kitābını baḳ hem fāl hem temāşā

5. **temāşā:**-*ya*
Gazel 955
Mısra: **2**
Görünüş, zevkle seyredilen şey; eğlence, safa.

Bugün ol servile seyr itmek ister diñ eḥibbāya
Temāşāmuz var aġyārile çıḳsunlar temāşāya

6. **temāşā:**
Kaside 36
Mısra: **31**
Bakma; seyretme. || Garip durum, gariplik.

Cāhilün ḳadri teraḳḳīde temāşā bundadur
Kāmilüñ āsāyişi ṣubḥ u mesā eksilmede

temāşā eyle-:

1. **temāşā eyle:**
Gazel 198
Mısra: **14**
Seyretmek, izlemek.

Çār dīvār içre evḳātuñ giçürme Rūḥiyā
Çıḳ temāşā eyle gör ṣaḥrāyı ḫuld itmiş bahār

2. **temāşā eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 811
Mısra: **2**
Maddi ve manevi âlemlerdeki ilahi güzellikleri, Allah'ın tecellilerini seyretmek.

Çeşmümi kuḥl-ı ḥaḳīḳatla mücellā eyledüm
Ḳande kim ḳıldum naẓar Ḥaḳḳı temāşā eyledüm

temāşā it-:

1. **temāşā it:**
Gazel 373
Mısra: **3**
Seyretmek, bakmak.

ʿIyd-gāha varup ey ṣūfi temāşā it gör
Ne ṣafā-baḫş mekāndur ne müferriḥ yerdür

temāşā kıl-:

1. **temāşā ḳıl:**
Tahmis 4
Mısra: **14**
Seyretmek, bakmak.

Gör ne dir üstād-ı kāmil ey göñül gūş it sözin
Var fenā deştin temāşā ḳıl açup ʿibret gözin

temāşācı:

1. **temāşācı:**
Gazel 899
Mısra: **14**
Bakan seyreden.

Cemālin seyr iderken Rūḥiyā çeşminden alınma
Temāşācı ziyān görmez dimişler bir meşeldür bu

temāşā-gāh:

1. **temāşā-gāh:**
Gazel 78
Mısra: **1**
Temaşa edilen, izlenilen yer.

Çeşmüñe āyine-i ʿaşḳı temāşā-gāh it
Ey göñül ṣubḥ u mesā seyr-i Cemālullah it

2. **temāşā-gāh:**-*um, -ı*
Gazel 72
Mısra: **2**
Gezinti yeri, seyir yeri, izlenilen yer.

Yā beni maḳtūl-ı tīġ-i ġamze-i ḫūn-ḫʷāruñ it
Yā temāşā-gāhumı āyīne-i ruḫsāruñ it

temāşā-yı cemāl it-:

1. **temāşā-yı cemāl it-:**-*mekde*
Terci-bend 2
Mısra: **7**
Sevgilinin güzel yüzünü izlemek.

Ġayrılar rūz u şeb itmekdetemāşā-yı cemāl
Ben isem olmada ammā çekeyin tir-i celāl

temāşā-yı cemāl-ı yār:

1. **temāşā-yı cemāl-ı yār:**-*da*
Gazel 991
Mısra: **6**
Sevgilinin güzel yüzünü hayranlıkla izleme.

Yerde gül gökde ḳamer seyr eyle yoḳdur nisbeti
Özge ʿālem var temāşā-yı cemāl-ı yārda

temāşā-yı nücūm:

1. **temāşā-yı nücūm:**
Gazel 616
Mısra: **7**
Yıldızların seyri.

Ne gül añlar dil-i zārı ne temāşā-yı nücūm
Yerde gökde bedelin görmedük ol bī-bedelüñ

temennā:

1. **temennā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 30
Mısra: **9**
Arzu, istek, temennî.

Bir yaña gitmek temennāsın çoḳ itme Rūḥiyā
Kim ider bir gün seni ümmīd-gāhuñ bir yaña

temennā eyle-:

1. **temennā eyle-:**-*mez*
Gazel 1008
Mısra: **9**
İstekte bulunmak.

Sālikān-ı rāh-ı Ḥaḳ devlet temennā eylemez
Daḳḳ-ı bāba iḫtiyāc olmaz uluʾl-elbābda

2. **temennā eyle-:**-*se, -m*
Gazel 21
Mısra: **1**
İstemek, arzu etmek.

Eylesem vaṣluñ temennā baḫt yār olmaz baña
İḫtiyār itsem ġamuñ dil ġam-güsār olmaz baña

temennā it-:

1. **temennā it-:**-*düg, -i*
Gazel 313
Mısra: **3**
Arzulamak, dilemek.

Zāhidüñ ʿālemde cennetdür temennā itdügi
ʿĀṣıḳ-ı dil-ḫasta göñülden geçen dīdārdur

temennā-yı ʿilāc it-:

1. **temennā-yı ʿilāc it-:**-*me, -m*
Gazel 94
Mısra: **2**
İlaç istemek.

İtme dirlerse ġam-ı laʿlıyla yāruñ imtizāc
Ölsem itmem ehl-i ḥikmetden temennā-yı ʿilāc

temennā-yı liḳā:

1. **temennā-yı liḳā:**-*dan*
Gazel 1089
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Yüzünü görme arzusu.

İregör ʿaşḳile bir ḥālete kim Mūsī-vār
Ḳalmaya dilde temennā-yı liḳādan ġayrı

temennā-yı viṣāl kıl-:

1. **temennā-yı viṣāl ḳıl-:**-*maz*
Gazel 361
Mısra: **13**
Kavuşmayı istemek.

Ölse Rūḥī hicrden ḳılmaz temennā-yı viṣāl
ʿArż-ı mihrin eyler o bī-mihre ṣadāḳat gösterür

temessük:

1. **temessük:**-*imüz*
Gazel 808
Mısra: **4**
Borç senedi, senet.

Cevāb virimezüz şāh-ı ḥaşra rūz-ı suʾāl
Meger temessükimüz muṣḥaf-ı mecīd idelüm

temkīn:

1. **temkīn:**
Kaside 26
Mısra: **39**
İhtiyatlı ve tedbirli olma, ağırbaşlı ve düşünceli davranma, ağırbaşlılık.

Evvelā meskenet ü ḥilm ü veḳār u temkīn
Sāniyen ḥüsn-i edā vü edeb ü ḫulḳ u kemāl

temmūz:

1. **temmūz:**-*uñ*
Gazel 675
Mısra: **12**
Yaz aylarının ikincisi.

Gül-i ter şevḳi ile ẕevḳini cāmuñ süre gör
Olmadın ẕevḳine māniʿ elemi temmūzuñ

2. **temmūz:**
Gazel 1096
Mısra: **2**
Yılın haziran ile ağustos ayları arasındaki otuz gün çeken yedinci ayı, yaz aylarının ikincisi. || *Temmuz ayının sıcak havası.*

ʿAşḳ cān-baḫş olur evvel dem-i nevrūz gibi
Ṣoñra ammā ki yaḳar ādemi temmūz gibi

ten:

1. **ten:**-*üm*
Gazel 41
Mısra: **7**
Beden, cisim, gövde, vücut.

Tāze güldür tenüm üstindeki dāġ-ı ḫūn-rīz
Ġoncadur dildeki peykān-ı cigerdūz baña

2. **ten:**-*üñ*
Gazel 667
Mısra: **6**

Beden, cisim, gövde, vücut. II Maddi varlık.

Kesme cevlānuñı Mecnūn gibi bu meydāndan
Girdbād-ı reh-i ṣaḥrā-yı fenā olsa tenüñ

3. **ten:**-*de*
Gazel 762
Mısra: **8**
(Âşığın) bedeni, cismi.

Bār-ı hicrān-ı yārı çekmede hep
Ḳalmadı tende ẕerre deñlü mecāl

tenāsüb-i aʿżā:

1. **tenāsüb-i aʿżā:**
Terkib-bend 5
Mısra: **41**
Uzuvların birbirine uyumluluğu. || Düzgün endam.

Kime müyesser idi ol tenāsüb-i aʿżā
Nidersin ötesini maʿden-i leṭāfet idi

tenaʿum:

1. **tenaʿum:**-*da*
Müsebba 1
Mısra: **18**
Nîmet ve bolluk içinde bulunma.

Muġtenemdür devletüñde ḫāṣ u ʿām ammā benüm
Hep terennümde tenaʿumda cihān derdā benüm

tenāvül eyle-:

1. **tenāvül eyle-:**-*di, -ler*
Kaside 14
Mısra: **86**
Yiyip içmek.

Şu deñlü matbaḫ-ı cūdında pişdi etʾime kim
Tenāvül eylediler cümleten vuḥūş u ṭuyūr

tenāvül it-:

1. **tenāvül it-:**-*se*
Kaside 18
Mısra: **72**
Yiyip içmek.

Hʷān-ı luṭfuñ senüñ ol maʿidedür kim ʿālem
Ne ḳadar itse tenāvül olur ol deñlü ziyād

teneffur eyle-:

1. **teneffur eyle:**
Terkib-bend 9
Mısra: **51**
Nefret etmek, uzak durmak.

Yār ol ḫavāṣa eyle teneffur ʿavāmdan
Bed-nāmlükden eyle ḥazer geçmese nāmdan

tenezzül:

1. **tenezzül:**-*den*
Kaside 36
Mısra: **65**
İnme, nüzul etme.

Ḥażret-i Ḥaḳdur teraḳḳīden tenezzülden beri
Laḥẓa laḥẓa yoḳsa artup māsivā eksilmede

2. **tenezzül:**-*de*
Gazel 32
Mısra: **3**
Alçak gönüllülük, tevazu.

Tenezzülde ẕevḳ u ṣafā vü sürūr
Teraḳḳīde ālām u renc u ʿanā

tenezzül eyle-:

1. **tenezzül eyle-:**-*mez*
Gazel 398
Mısra: **3**
Kabul etmek, razı olmak.

Meyl idüp her kim ki reftāra tenezzül eylemez
Gönlimüz şehbāzı şimdi evc-i istiġnādadur

tenezzül it-:

1. **tenezzül it-:**-*mez, -em*
Gazel 1022
Mısra: **9**
(Kendi seviye ve haysiyetine aykırı düşen bir şeyi) Kabul etmek, (alçaltıcı bir duruma) razı olmak.

İtmezem nefḥa-i ʿIsīye tenezzül ey dil
Fikr-i laʿlı o bütüñ gönlüme bir dem girse

2. **tenezzül it-:**-*mez, -üz*
Gazel 470
Mısra: **10**
(Alçaltıcı bir duruma) razı olmak.

Olmışuz müstaġraḳ-ı baḥr-i ḥaḳīḳat Rūḥiyā
İtmezüz ölsek tenezzül çeşme-i ḥayvāne biz

teng:

1. **teng:**
Gazel 693
Mısra: **8**
Sıkıntılı, dar.

Söyleşilmez tenüñdür dirlerse olma mużṭarib
Teng ise tenüñ şekerdür laʿl-i şīrīnüñ senüñ

2. **teng:**
Gazel 97
Mısra: **6**
Dar.

Bisāṭ-ı dehrde şāh olmadan nolur āḫir
Yerüñ ki teng ola mānend-i ḫāne-i şaṭranc

teng ol-:

1. **teng ol-:**-*dı*
Gazel 113
Mısra: **1**
Dar olmak. || (Heyecan, üzüntü vb. sebeplerle) Bulunduğu yer kendini sıkmak.

Ḳatı teng oldı ġamuñdan baña bu kāḫ-ı ferāḫ
Şuna ḳaldı ki ṭutam mülk-i ʿademde bir kāḫ

2. **teng ol-:**-*mag̱, -ile*
Kaside 28
Mısra: **53**
Denk olmak, eş olmak, benzer olmak, uygun gelmek.

Teng olmag̱ile ḳāfiye söz muḫtaṣar oldı
Meşhūr meṣeldür bu ki az olan olur öz

tengnā-yı ʿadem:

1. **tengnā-yı ʿadem:**
Terkib-bend 7
Mısra: **22**
Yokluğa giden kabir.

Baña mülk-i vücūddan ansuz
Yeg gelür oldı tengnā-yı ʿadem

tengnā-yı ḳabr:

1. **tengnā-yı ḳabr:**-*de*
Terkib-bend 2
Mısra: **28**
Daracık kabir.

Dilde vird itmişdi men kāne maʿullahı müdām
Devlet ol ẕī-himmetüñ kim tengnā-yı ḳabrde

tenhā:

1. **tenhā:**
Gazel 160
Mısra: **10**
Yalnız, tek başına.

Ġarīb-i ʿaşḳam ammā sāye-i luṭfında ḫoş-ḥālem
Beni tenhā ḳomaz bir ẕerre-perver āfitābum var

2. **tenhā:**
Gazel 7
Mısra: **10**
Sadece, yalnızca.

Teġāfül ḳılduġından ol perīnüñ çekme ġam Rūḥī
Saña tenhā degül ancaḳ ider dünyāya istiġnā

3. **tenhā:**-*da*
Gazel 308
Mısra: **8**
Issız yer; kalabalık olmayan yer.

Ḳaçar rez duḫterinden gerçi zāhid ẕāhirā ammā
Nezāketle eline girse tenhāda emer dirler

4. **tenhā:**
Terkib-bend 3
Mısra: **29**
Kimsesiz, yalnız.

ʿĀciz ü bī-kes ü bīçāre vü tenhā vü ġarīb
Hemdemi derd ü elem hem-nefesi mihnet ü ġam

tenhā ḳo-:

1. **tenhā ḳo-:**-*maz*
Gazel 317
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yalnız bırakmak.

Ne ġam yirsin eḥibbādan cüdā düşdüñse ey Rūḥī
Bizi tenhā ḳomaz ġurbette luṭf ışşı Ḫudāmuz var

tenhālıḳ:

1. **tenhālıḳ:**-*dan*
Gazel 323
Mısra: **9**
Yalnızlık.

Ġınā küncine tenhālıḳdan ey Rūḥī ne ġam yirsin
O şūḫuñ çün ġam-ı laʿli saña bir ḫūb hemdemdür

ten-i ʿalīl:

1. **ten-i ʿalīl:**
Tahmis 7
Mısra: **18**
Hasta vücut. || *Harap ve bitkin beden.*

Dil ḳan aḳıtdı tīġuñ ile dembedem çü Nīl
Dermānde oldı pādişāhum bu ten-i ʿalīl

ten-i eşcār:

1. **ten-i eşcār:**-*a*
Kaside 19
Mısra: **34**
Ağaçların bedeni.

Hep bahāruñ eşer-i maḳdemidür kim yoḳdur
Cān bağışlar ten-i eşcāra nesim-i esḥār

ten-i mecrūḥ:

1. **ten-i mecrūḥ:**-*um, -ı*
Müsemmen 1
Mısra: **36**
(Aşığın) Yaralı bedeni.

Enīsüm olduñ evvel ṣoḥbetümden ṣoñra ʿār itdüñ
Ten-i mecrūḥumı rāh-ı belāda ḫāksār itdüñ

ten-i pür-fikār:

1. **ten-i pür-fikār:**-*ile*
Gazel 972
Mısra: **4**
(Aşığın) Yara dolu vücudu.

Āh eylesem nola mededüm ṣabra ḳalmadı
Ḳalb-i şikeste-ḥāl u ten-i pür-fikārile

ten-i ṣad-çāk:

1. **ten-i şad-çāk:**-*üm, -i*
Gazel 404
Mısra: **1**
Yüz parçaya bölünmüş, paramparça olmuş vücut.

Ten-i ṣad-çākümi tīġ-i ġamuñ biñ pāre itmişdür
Belā-yı ʿaşḳuñ ey ṣūfī beni āvāre itmişdür

ten-i ʿuryān:

1. **ten-i ʿuryān:**-*um, -uñ*
Gazel 684
Mısra: **14**
Çıplak beden.

Ḫāk-ı rāhum olana raḥm eylerüm dirmiş ḥabīb
Çekmezin ḫāk olduġından ġam ten-i ʿuryānumuñ

ten-i zār:

1. **ten-i zār:**-*um*
Gazel 869
Mısra: **1**
(Aşığın) Zayıf, dermansız bedeni.

Ten-i zārum ġubār iden sensin
Hep beni ḫāksār iden sensin

tenḳiye-i dimāġ:

1. **tenḳiye-i dimāġ:**
Gazel 559
Mısra: **7**
Aklın temizlenmesi.

Bāde-i nābdan ṣafā tenḳiye-i dimāġ imiş
Tenḳiye-i dimāġdan refʿ-i melāl imiş ġaraż

2. **tenḳiye-i dimāġ:**-*dur*
Gazel 192
Mısra: **4**
Bilincin ve aklın temizlenmesi.

Sürʿat ile içüp meyi ʿaḳlı yitürmeden nolur
Bāde-i nābdan ġaraż tenḳiye-i dimāġdur

tenlerin yaḳ-:

1. **tenlerin yaḳ-:**-*up*
Gazel 216
Mısra: **14**
Bedenlerini yakmak. || Dağ yakmak, aşk ateşiyle yanmak.

Germ olanlar āteş-i ʿaşḳ ile Rūḥī şemʿveş
Tenlerin yaḳup belā bezminde ḫāmūş oldılar

tennūr:

1. **tennūr:**-*ı, -n, -da*
Gazel 310
Mısra: **8**
Tandır.

Nār-ı ʿaşḳuñla gelelden ʿāleme ey çeşm-i mest
Ġam tennūrında ḳara baġrum kebāb olmış yatur

ten-perver:

1. **ten-perver:**
Gazel 751
Mısra: **8**
Bedenini besleyen (kimseler). II Maddeye ma'nâdan çok önem verenler.

Ṣaġluġından ʿālem-i fānīde yegdür ölmesi
Ḳangı ten-perver ki derd-i ʿaşḳ bīmārı degül

ter:

1. **ter:**
Gazel 583
Mısra: **10**
Yeni, taze.

Efser-i zerrīn-mihre yeridür baş egmesem
Yaḳdı ol gül farḳuma mestāne bir ter tāze dāġ

2. **ter:**
Gazel 107
Mısra: **4**
Taze, hoş.

Arturup ẕevḳın ṣafāsın ġālib eyler ādemüñ
Ey gül-i ter görmedüm laʿluñ gibi bir ter ḳadeḥ

3. **ter:**
Kıt'a 13
Mısra: **2**
Taze ‖ Hoş, nazik.

Kimseye cevr idici olma ḫuṣūṣā güzelüm
Mālik-i ṭabʿa ki ġāyet de mizācı ter olur

4. **ter:**
Gazel 212
Mısra: **16**
Islak, nemli.

Mesrūrdur hemīşe raḳībuñ ne derdi var
Derd andadur ki ḳalbi ḥazīn ola çeşmi ter

5. **ter:**
Gazel 396
Mısra: **1**
Gözyaşı.

ʿĀrıżın yād eyleyüp āh itdügümce ter düşer
Āh kim ol ġonca-i raʿnā hevādan nem ḳapar

6. **ter:**
Gazel 462
Mısra: **6**
Islak, yaş. || Gözyaşıyla dolu.

Meded ḳo ġafleti bir ḥāl kesb it fırṣat elde iken
Hemīşe sīne āteş-nāk ḳalmaz dīde ter ḳalmaz

7. **ter:**
Gazel 645
Mısra: **7**
Taze. || Hem rakı hem de ter anlamlarına sahip olan arak kelimesi de kastedilmiştir.

Gözlerin açmaġa şimdi ḳatı bir ter ḥelvā
Giçdi ḥayrānluġı baġlandı ḳapaġı dedemüñ

ter düş-:

1. **ter düş-:**-*er*
Gazel 305
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sıkıntıdan ter akıtmak.

Zāhid-i ḫuşke ḳaçan kim olsa teklīf-i ʿaraḳ
Şöyle cāhildür ki istiġfāre başlar ter düşer

2. **ter düş-:**-*e, -sin*
Gazel 871
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ter basmak, sıkıntı veya heyecandan dolayı çok terlemek.

Reng-i rū ḥāṣıl ider diyü meye aldanma
Bu işi itme ḥabībüm ki ṣoñı ter düşesin

ter düşür-:

1. **ter düşür-:**-*se, -k*
Gazel 922
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birini) Küstürmek, gücendirmek.

Ter düşürsek döküp üstine mey-i gül-rengi
Mezelensek yürüsek zāhide bu reng olsa

ter kıl-:

1. **ter ḳıl-:**-*un*
Gazel 151
Mısra: **7**
Tazelemek, canlandırmak.

Zāhid-i ḫuşkuñ dimāġın ter ḳılun bir cāmile
Fikr-i encāmı ḳosun kim şimdi devr-i cāmdur

ter tut-:

1. **ter ṭut-:**-*dı*
Gazel 1064
Mısra: **4**

Kelime Tipi: **Deyim**
Sıkıntıdan ter içinde kalmak.

Dîvâne oldı rûy-ı ʿaraḳ-rîzüñi görüp
Zülfüñ dil-şikestei ter ṭutdı bağladı

terahhum:

1. **teraḥḥum:**
Gazel 62
Mısra: **8**
Merhamet etme, acıma.

Helâk olmadan ġayrı yoḳ çâremüz
Ne sende teraḥḥum ne ʿâşıḳda tâb

teraḥḥum eyle-:

1. **teraḥḥum eyle-:***-y, -üp*
Gazel 782
Mısra: **9**
Acımak, merhamet etmek.

Lebin aġzumdan almışken teraḥḥum eyleyüp şundı
Biḥamdillah yine yerine geldi Rûḥiyâ cânum

teraḥḥum ḳıl-:

1. **teraḥḥum ḳıl:**
Gazel 18
Mısra: **9**
Merhamet etmek, acımak.

Çeker belâñı didüm Rûḥîye teraḥḥum ḳıl
Gülüp o muġbeçe biñ nâz ile didi ne belâ

terakkī:

1. **terakkī:***-de*
Kaside 7
Mısra: **57**
Artma, çoğalma, yükselme.

Ola ẕevḳ-i mülâḳâtile gün günden terakkîde
Ṣafâsı ḳalb-i nâlânuñ żiyâsı çeşm-i giryânuñ

2. **teraḳḳī:***-de*
Gazel 32
Mısra: **4**
İlerleme, yükselme, gelişme.

Tenezzülde ẕevḳ u ṣafâ vü sürûr
Teraḳḳîde âlâm u renc u ʿanâ

terakkī-i cemāl:

1. **teraḳḳī-i cemāl:**
Gazel 999
Mısra: **3**
Güzelliğin artması, çoğalması.

İdesin mâh-ı nev gibi teraḳḳī-i cemâl
Ehl-i ḥâluñ naẓar-ı mihrini manẓûr eyle

terâne-i ʿuşşâk:

1. **terâne-i ʿuşşâḳ:**
Gazel 571
Mısra: **3**
Âşıkların nağmeleri.

Çarḫa çıḳdı terâne-i ʿuşşâḳ
Yer ü gök pür-ṣadâdur ey vâʿıẓ

terbiyet-i ṭabʿ:

1. **terbiyet-i ṭabʿ:***-ı*
Kaside 30
Mısra: **23**
(Bir kimsenin) Mizacının terbiyesi.

Bâġ-ı suḫanda terbiyet-i ṭabʿı eylemiş
Her beyt-i dil-gûşâsını bir bâr-ver-i nihal

tercīḥ eyle-:

1. **tercîḥ eyle-:***-miş*
Gazel 599
Mısra: **11**
Üstün tutmak, uygun görüp seçmek.

Cenneti vâʿıẓ bugün dîdâra tercîḥ eylemiş
Ḫalḳa maʿlûm oldı hep ṣıdḳ u yalanı var yoḳ

tercīḥ it-:

1. **tercîḥ it-:***-dü, -ñ*
Gazel 35
Mısra: **13**
-

Üstün tutmak, uygun görüp seçmek.

Rûḥiyi ehl bilüp ġayrıya tercîḥ itdüñ
Nice iẕʿânuñı medḥ eylemesünler şuʿarâ

tercīḥ ḳıl-:

1. **tercîḥ ḳıl-:***-an, -lar*
Gazel 628
Mısra: **8**
Üstün tutmak, uygun görüp seçmek.

Şübhemüz yoḳ diseler ġayba eger ḥükm iderüz
Görmeyen ṭûṭiye tercîḥ ḳılanlar dehenüñ

ter-dāmen:

1. **ter-dâmen:**
Terkib-bend 8
Mısra: **3**
Namussuz, iffetsiz.

Ter-dâmen olanlar bizi ālûde ṣanur lîk
Biz mâʾil-i bûs-ı leb-i câm u kef -i destüz

terdīd:

1. **terdîd:***-imüz*
Gazel 493
Mısra: **12**
Geri çevirme; reddetme.

Geh elin öpmek ümîdin eylerüz geh ayaġın
Fâriġuz her ḳayġudan şimdi budur terdîdimüz

tereddüd çek-:

1. **tereddüd çek-:***-er*
Gazel 1092
Mısra: **1**
Karar verememek, kararsızlık göstermek.

Ḳatl-ı ʿuşşâḳa tereddüd ne çeker ḳaşları
Ḳılıcından ḫod anuñ geçse gerek başları

tereddüt:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **tereddüt:**-*le*
Kaside 41
Mısra: **9**
Bir şeyi yapmakta kararsız kalma; kararsızlık; karar verememe; kuşku durumu; duraksama; ikircik, ikircim.

Ne tereddütsüz olur kem ne tereddütle füzūn
Bozılur nesne degül defter-i Ḳassām-ı Ezel

terennüm:

1. **terennüm:**-*le*
Gazel 153
Mısra: **1**
Hoş bir sesle ötme, şakıma.

Gerçi gülşende terennümle güli bülbül açar
Bülbülüñ ṭabʿ-ı ṭarab-sāzını ammā gül açar

2. **terennüm:**
Gazel 1095
Mısra: **13**
Güzel güzel anlatma,yavaş ve güzel sesle şarkı söyleme.

Rūḥī bahār irişdi terennüm zamānıdur
Elden bıraḳma sāġar-ı şaḥbāyı gül gibi

terennüm it-:

1. **terennüm id-:**-*er*
Gazel 370
Mısra: **8**
Şakımak, ötmek.

Hezār bülbüli var gerçi ol gül-i āluñ
İçinde ikiye çıḳmaz velī terennüm ider

2. **terennüm id-:**-*üp*
Kaside 9
Mısra: **77**
Güzel bir sesle hafif hafif şarkı söylemek.

Suḫan-verān-ı cihān şevḳile terennüm idüp
Zamane tā bu terāneyle ola mālā-māl

terk:

1. **terk:**-*i, -ni*
Gazel 345
Mısra: **5**
Terk etme, bırakma.

ʿAceb mülk-i cihānuñ terkini urmaz şanur ṣūfī
Yapışmış öyle muḥkem ḫırsile gūyā ki mālıdur

2. **terk:**-*i*
Gazel 826
Mısra: **13**
Bırakma, ayrılma.

Cübbe terki zāhide müşkil gelürmiş Rūḥiyā
Müşkilin kūy-ı muġāna gelse āsān eylesem

terk ehli:

1. **terk ehli:**-*n, -e*
Gazel 946
Mısra: **7**
Dünya işlerinden ve nimetlerinden elini eteğini çeken, bir köşeye çekilip münzevi olarak oturan kimse.

İtme terk ehline seccāde-i pür-naḳşuñı ʿarż
Yegdi biñ böyle münaḳḳaşdan ise bir sāde

terk eyle-:

1. **terk eyle:**
Gazel 161
Mısra: **17**
Bırakmak, vazgeçmek.

Sen de terk eyle ol vefāsuzı kim
Seni terk itdi ġayra hemdemdür

2. **terk eyle:**
Gazel 853
Mısra: **3**
Bırakmak, vazgeçmek. || *Ölmek.*

Ey baña cānile terk eyle diyen dünyāyı
Cümleden dil giçer ammā giçemez dilberden

terk it-:

1. **terk it:**
Gazel 717
Mısra: **8**
Terk etmek, vazgeçmek, bırakmak.

Dirseñ ṣafā-yı ṭabʿile ʿİşā-yı vaḳt olam
Terk it ʿalāyıḳın dü cihānın mücerred ol

2. **terk it:**
Gazel 610
Mısra: **1**
Bırakmak, vazgeçmek.

Didüm it dünyāyise maḳṣūduñ istiġnāyı terk
Didi cāyizdür ḳatumda eylemek dünyāyı terk

terk kıl-:

1. **terk ḳıl-:**-*mış, -uz*
Gazel 494
Mısra: **5**
Terk etmek || *Vazgeçmek, önemsememek.*

Ḳılmışuz ʿālemi ʿİşī-i mücerred gibi terk
Yücedür mertebemüz mürtefiʿ-i tecrīdüz

terkeş:

1. **terkeş:**-*e*
Gazel 973
Mısra: **4**
Sırtta taşınan ok çantası, ok kuburu, tirkeş.

Cāna zaḫm urmaḳsa ḳaṣduñ tīr-i müjgānuñ yeter
Ey ḳaşı yā el urup ṭurmaḳ ne ḥācet terkeşe

terkeş-i zer-kār:

1. **terkeş-i zer-kār:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 1076
Mısra: **2**
Altın işlemeli ok çantası.

Belden ki o meh tīġ-i güher-bārını çözdi
Behrām meger terkeş-i zer-kārını çözdi

terki:

1. **terki:**-*y, -e*
Kaside 15
Mısra: **22**

Eyerin arka kısmı, binek hayvanlarının sağrısı.

Terkisine kimseyi aşmaz iken aşdılar
ʿAskerinün başların terkiye pīr ü cevān

terk-i cāh u celāl:

1. **terk-i cāh u celāl:**
Gazel 798
Mısra: **22**
Makam ve ululuktan vazgeçme.

Sebeb-i ḳurb-ı bārgāh-ı İlah
Terk-i cāh u celāl imiş bildüm

terk-i cān eyle-:

1. **terk-i cān eyle-:**-*se, -m*
Terkib-bend 7
Mısra: **32**
Canı terk etmek. || *Ölmek.*

Aġlamaḳ iñlemek degül bu gice
Terk-i cān eylesem daḫi kemdür

terk-i cefā eyle-:

1. **terk-i cefā eyle:**
Gazel 18
Mısra: **1**
Eziyet etmeyi bırakmak.

Didüm vefāyile al göñlüm eyle terk-i cefā
Göñüllenür gibi oldı biraz o māh-liḳā

terk-i cefā:

1. **terk-i cefā:**-*dur*
Gazel 472
Mısra: **1**
Eziyeti bırakma.

Senden efendi terk-i cefādur murādımuz
Çekdük cefānı şimdi vefādur murādımuz

terk-i cihān:

1. **terk-i cihān:**
Gazel 833
Mısra: **10**
Dünyayı terk etme. || *Ölme, sevgili uğrunda canını feda etme.*

Ṣanma Rūḥī rāh-ı ʿaşḳuñda cihāndan giçmeye
Ehl-i ʿaşḳa bir hüner midür meger terk-i cihān

terk-i cihān it-:

1. **terk-i cihān it-:**-*dü, -m*
Gazel 753
Mısra: **13**
Dünyayı terk etmek. || *Ölmek, canından vazgeçmek.*

Didüm itdüm sözüñle terk-i cihān
Didi söz cāndadur cihānda degül

terk-i dil ü cān it-:

1. **terk-i dil ü cān id-:**-*elüm*
Terkib-bend 3
Mısra: **10**
Canı ve gönlü terk etmek. || *Ölmek, canından vazgeçmek.*

Gelüñ ey ehl-i vefā bir ulı mātem ṭutalum
Zarluḳlar ḳılalum terk-i dil ü cān idelüm

terk-i diyār it-:

1. **terk-i diyār id-:**-*er, -di*
Kaside 19
Mısra: **78**
Memleketini bırakıp gitmek.

Gelmeseñ bir daḫi devletle eger Baġdāda
Seni arayı iderdi şuʿārā terk-i diyār

terk-i dünyā eyle-:

1. **terk-i dünyā eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 811
Mısra: **10**
Bütün dünya nîmetlerinden, mal ve mülkten Allah ve âhiret için kalben vazgeçme || *Ölmek.*

Ḳurb-ı Ḥaḳ gördüm ki olmaz ehl-i dünyāya naṣīb
Ben de ey Rūḥī anuñçün terk-i dünyā eyledüm

2. **terk-i dünyā eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 649
Mısra: **9**
Dünyayı terk etmek, ölmek. || *Dünyalık mal mülkten vazgeçmek.*

Terk-i dünyā eyledüñ umma viṣālin ey göñül
Almaġa yāruñ metāʿ-ı vaṣlını dünyā gerek

terk-i dünyā ḳıl-:

1. **terk-i dünyā ḳıl:**
Gazel 562
Mısra: **7**
Dünyalık işleri terk etmek.

Terk-i dünyā ḳıl mürīd-i ehl-i ʿirfān ol yüri
Bilmek isterseñ nedür ʿālemde eşyādan ġaraż

2. **terk-i dünyā ḳıl:**
Gazel 595
Mısra: **5**
Bütün dünya nimetlerinden, mal ve mülkten Allah ve ahiret için kalben vazgeçme.

Dilā ʿālemde isterseñ ferāġat terk-i dünyā ḳıl
Ki dünyā ehline ger pādişāh ise ferāġat yoḳ

terk-i edeb:

1. **terk-i edeb:**
Kaside 1
Mısra: **44**
Edepsizlik, edebe aykırı tavır ve tutum.

İtmezin zāhid-i sālūs gibi baḫs-i neseb
Kendümi ögmege maḥzā bilürin terk-i edeb

terk-i fiġān:

1. **terk-i fiġān:**-*a*
Gazel 768
Mısra: **11**
Feryadı bırakma.

Terk-i fiġāna çāre mi vardur meger ölem
Dilden çıḳar mı yār ile ṣoḥbetler itdügüm

terk-i hānümān it-:

1. **terk-i ḫānümān id-:**-*en*
Gazel 301
Mısra: **5**
Evi barkı, dünyevî bağları terk etmek.

Ey terk-i ḫānümān iden üftāde müjde kim
Mevlā saña cenāb-ı refīʿinde yer virür

terk-i maḥabbet eyle-:

1. **terk-i maḥabbet eyle-:**-*di*
Gazel 987
Mısra: **7**
Aşkından vazgeçmek.

Sükūtından göñül terk-i maḥabbet eyledi şanmañ
Figān u zāra ṭāḳat ḳomamışdur ʿaşḳ-ı yār anda

terk-i maḥabbet it-:

1. **terk-i maḥabbet id-:**-*evüz*
Gazel 183
Mısra: **3**
Sevmekten vazgeçmek.

Fikr itme ki senden idevüz terk-i maḥabbet
Kim bizden olan mihr u maḥabbet ezelīdür

terk-i māsivā it-:

1. **terk-i māsivā id-:**-*e*
Gazel 53
Mısra: **8**
Allah'tan gayrı her şeyi terketmek.

İrmez degül Cenāb-ı Ḥaḳa ādem irişür
Ammā be-şarṭ-ı ān ki ide terk-i māsivā

terk-i menāl it-:

1. **terk-i menāl it-:**-*dü, -m*
Gazel 787
Mısra: **10**
Sahip olunan şeyleri, malı mülkü terk etmek, bırakmak.

Fenādur ʿāḳibet bildüm bu dehr-i dūnı ey Rūḥī
Giderdüm mülki giçdüm māldan terk-i menāl itdüm

terk-i mey:

1. **terk-i mey:**-*den*
Gazel 462
Mısra: **7**
İçkiyi bırakma, terk etme.

Riyā ẕann itme ḳaṣdum terk-i meyden sırr-ı ʿaşḳuñdur
Ki meyden fāş olur rāz-ı derūn inkāra yer ḳalmaz

terk-i mey-i gülfām it-:

1. **terk-i mey-i gülfām id-:**-*en, -üñ*
Gazel 651
Mısra: **4**
Gül renkli içkiyi terk etmek.

Mevsim-i güldür içüp raġmına ḫandān olalum
Böyle eyyāmda terk-i mey-i gülfām idenüñ

terk-i nāmūs:

1. **terk-i nāmūs:**-*da, -dur*
Gazel 794
Mısra: **5**
Namusu terk etmek. || *Utanma duygusu, ar ve edebi bir kenara bırakmak.*

Terk-i nāmūsdadur çünki ṣafā-yı vaḥdet
Şişe-i nengimüzi saḳf-ı sipihre çalalum

terk-i nāz:

1. **terk-i nāz:**
Gazel 93
Mısra: **8**
Naz yapmaktan vazgeçmek.

Gerçi nāz itmez niyāzum görmese cānān velī
ʿĀşıḳa ḳaṭʿ-ı niyāz u yāra terk-i nāz güc

terk-i ṣafā vü lezzet-i dehr:

1. **terk-i ṣafā vü lez̲zet-i dehr:**
Gazel 1107
Mısra: **7**
Dünyanın zevk ve neşesinden vazgeçme.

Terk-i ṣafā vü lez̲zet-i dehr özge z̲evḳdur
İtmez bu z̲evḳı kimse meger kim ola deli

terk-i şarāb it-:

1. **terk-i şarāb it-:**-*meg, -e*
Gazel 391
Mısra: **5**
Şarabı bırakmak, içkiye tövbe etmek.

Virsem ḳarār terk-i şarāb itmege yine
Zīrā bahār irişdi göñül bī-ḳarārdur

terk-i şarāb-ı nāb:

1. **terk-i şarāb-ı nāb:**
Gazel 778
Mısra: **11**
Saf şarabı bırakma, içkiden vazgeçme.

Şarṭı insāniyyetüñ terk-i şarāb-ı nāb ise
Terk idersem ben şarāb-ı nābı insān olmayam

terk-i ser:

1. **terk-i ser:**
Gazel 58
Mısra: **3**
Başını ortaya koyma,baştan vazgeçme.

Terk-i ser rāh-ı melāmetde hünerdür dimezüz
Ne hüner dimek olur aña ḥaḳīḳatda ne ʿayb

2. **terk-i ser:**
Gazel 738
Mısra: **11**
Baştan vazgeçme. || *Başını ortaya koyma, canından vazgeçme.*

Terk-i ser fikrinde olsun isteyen vaşlum dimiş
Fikre vardum nāzile didi zihī fikr-i muḥāl

terk-i ser it-:

1. **terk-i ser it-:**-*düg, -üm, -e*
Gazel 135
Mısra: **5**
Canından vazgeçmek.

Terk-i ser itdügüme aġlamam ammā ġam odur
Yeñi başdan yine iḥyā olur erbāb-ı ḥased

terk-i ser kıl-:

1. **terk-i ser ḳıl-:**
Gazel 256

Mısra: **7**
Aklını kaybetmek.|| *Delirmek.*

Seni aġyār ile tenhā görince terk-i ser ḳıldum
Maḥabbet ehlini başdan çıḳardı hep o ġayretdür

2. **terk-i ser ḳıl-:**-*maḳ*
Gazel 751
Mısra: **2**
Başından ayrılmak; ölüm; ölmek.

ʿAşḳuñ ey hemdem dime zāhid ṭaleb-kārı degül
Terk-i ser ḳılmaḳ birāder herkesüñ kārı degül

terk-i taʿalluk it-:

1. **terk-i taʿalluḳ id-:**-*egör*
Gazel 163
Mısra: **15**
Dünya bağlarından vazgeçmek.

Rūḥiyā terk-i taʿalluḳ idegör ʿaşḳda kim
Menzile tīz irişür ol ki sebük-bār yürür

terk-i vaṭan eyle-:

1. **terk-i vaṭan eyle-:**-*di*
Kaside 22
Mısra: **42**
Vatanından ayrılmak.

Ṣaldı başın ḫāka devrüñde felek serkeşlerüñ
Eyledi terk-i vaṭan ʿadlüñ görüp her bed-nihād

terkīb:

1. **terkīb:**-*üñ*
Gazel 1019
Mısra: **11**
Parçaları ya da ögeleri bir araya getirilmek suretiyle oluşturulmuş bütün.

Āḫır-ı kārda tefrīde düşer terkībüñ
Sāḳiyā ṭurma getür cām-ı şarāb-ı devre

2. **terkīb:**-*e*
Kaside 31
Mısra: **96**
Birkaç şey birleşip yeni bir şey meydana getirme. || *Tamlama.*

Teselsül idüp nitekim çār-ʿunṣur Ḳoyup Rūḥi terkībe ide mücessem

terkībe gel-:

1. **terkībe gel-:**-*ince*
Terkib-bend 8
Mısra: **198**
Birkaç şey birleşip yeni bir şey meydana getirmek.

Tefrīdde çār ola vü nāçār ola devri
Terkībe gelince se-mevālid ola ẓāhir

terkīn eyle-:

1. **terkīn eyle-:**-*miş*
Gazel 551
Mısra: **8**
Silmek.

Dāḫil-i defter şanup dünyāya ṣıġmazken o yār
Seg raḳībi yoḳ yire defterde terkīn eylemiş

terkin ur-:

1. **terkin ur-:**-*ma*
Gazel 459
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Terk etmek; vazgeçmek.

Fiġān u girye terkin urma ey dil ġayr ṭaʿnıyla
Maḥabbet iḳtiżāsıdur buña cānāne incinmez

2. **terkin ur-:**-*maz*
Kaside 7
Mısra: **18**
Kelime Tipi: **Deyim**
Terk etmek, bırakmak.

Cihānuñ Yūsufı ümmīd-i çāh-ı yeʾsden çıḳdı
Daḥi Yaʿḳūb-ı dil urmaz mı terkin beytüʾl-aḥzānuñ

3. **terkin ur-:**-*up*
Kaside 1
Mısra: **37**
Kelime Tipi: **Deyim**
Terk etmek, vazgeçmek.

Māsivā terkin urup nice zemāndur Yārab
Eylerin cān ü göñülden seni her şeyde ṭaleb

terlet-:

1. **terlet-:**-*di*
Kaside 31
Mısra: **20**
Terlemesine yol açmak. || *Sıkıntıya düşürmek, çokça yormak; zorlamak.*

Seḥerden girüp ḳoynına nāzikāne
Gül-i ālı terletdi gülşende şebnem

tersā:

1. **tersānuñ:**-*n, -uñ*
Gazel 741
Mısra: **5**
Hristiyan II Sevgili.

Giriftāruz elinde şimdi bir bī-raḥm tersānuñ
Dirīġā kendi ẓālim çeşmi kāfir ġamzesi ḳātil

tertīb:

1. **tertīb:**-*ün*
Kaside 34
Mısra: **60**
Düzen,nizam.

Var bir şāhāne semti sözde kim divānınuñ
Görse tertībün dem urmazdı belāġatden Niẓām

tesbīḥ:

1. **tesbīḥ:**-*i*
Gazel 216
Mısra: **10**
Allah'ı takdis ve tenzih etme, Hakk'ın her türlü kusurdan ve noksandan uzak olduğunu dile getirme.

Bāde-i ʿaşḳuñ alanlar neşʾesin Ṣanʿān-miṣāl

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Terk idüp seccāde vü tesbīḥi mey-nūş oldılar

2. **tesbīḥ:**
Gazel 102
Mısra: **8**
Allah'ı zikir ve tenzih ederken sayının anlaşılması için kullanılan, ibrişim veya ipliğe dizilmiş, çeşitli ağaç veya taşlardan yapılmış, genellikle 33 veya 99 tâneden meydana gelen dizi.

Esīr-i dāne-i zerḳ oldı zāhid-i ḳallāş
Elinde dām-ı riyādur çevirdügi tesbīḥ

teşbīh eyle-:

1. **teşbīh eyle-:**-*düm*
Gazel 565
Mısra: **7**
Benzetmek.

Kūy-ı yārı ṣaḥn-ı Baġdādile teşbīh eyledüm
Anda eşküm ṭūrmayup aḳmaḳdadur mānend-i ṣaṭ

tesellā:

1. **tesellā:**-*y*, -*a*
Gazel 165
Mısra: **14**
Tesellî.

ʿArż-ı ḥüsn itmeyüp incinmiş iken dün ḫalḳı
İşiginde bugün ol ṣūḫ tesellāya ṭurur

2. **tesellā:**-*muz*
Gazel 454
Mısra: **3**
Teselli, avunma, rahatlama, güvende hissetme.

Taḥḳīḳ-i men ʿarefde tesellāmuz almışuz
Ṣadıḳlaruz kelāmiledür iʿtiḳādımuz

3. **tesellā:**-*s*, -*ı*, -*n*
Gazel 875
Mısra: **4**
Teselli, avuntu.

Ṣafā-yı mülk-i beḳāya irem diyen ʿārif
Bu ḳār-ḫānede almaḳ gerek tesellāsın

tesellā eyle-:

1. **tesellā eyle-:**-*sün*
Gazel 880
Mısra: **4**
Sıkıntısını, acısını hafifletmek, avutmak.

Çeşm-i mestüñ olmasun düşmen benümçün ḫalḳile
Bir göñül yaḳmaḳla biñ ḫātır tesellā eylesün

tesellā vir-:

1. **tesellāmuz vir-:**-*muz*, -*ür*
Gazel 174
Mısra: **5**
Teselli etmek, avutmak.

Bizüm ki nīm-nigāhuñ virür tesellāmuz
Teġāfül eyleme ıġmāż-ı ʿayna yer yoḳdur

tesellī:

1. **teselli:**-*y*, -*miş*
Gazel 596
Mısra: **13**
Sıkıntısını ve acısını unutturmaya çalışma, avutma.

Bir teselliymiş ġam-ı hicre nihāyet var dimek
Biz olanca miḥnetin çekdük nihāyet bulmaduḳ

2. **teselli:**-*sin*
Gazel 335
Mısra: **3**
Avuntu.

Tesellisin ġam-ı laʿlüñde bulmış bādeden geçmiş
Göñül ḳan içmegi devrüñde gūyā ʿıyş u nūş añlar

tesellī bul-:

1. **tesellī bul-:**-*ma*, -*dı*
Gazel 855
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Avunmak.

Tesellī bulmadı şeyḫu'l-ḥaremden ḫātır ey Rūḥī
Anuñçün görmege cān virürüz pīr-i muġān şeklin

tesellī eyle-:

1. **tesellī eyle-:**-*sün*
Gazel 83
Mısra: **5**
Sıkıntısını, acısını hafifletmek, avutmak.

Nice āh itmesün neyle tesellī eylesün göñlin
O bī-kes kim ola dāʾim esīr-i kūşe-i miḥnet

tesellī vir-:

1. **tesellī vir:**-*di*
Gazel 503
Mısra: **8**
Avutmak, teselli etmek.

Ārzū-yi leb-i yārile görüp miḥnetümi
Cām-ı mey virdi tesellī dil-i sūzāne biraz

teshīr:

1. **teshīr:**-*i*
Gazel 312
Mısra: **2**
Ele geçirme, emri altına alma, kendine tâbi kılma, zaptetme.

Güzeller nusḫa-i sīm ü zere ġāyet de māʾildür
Hemān ol nusḫa olsa anlaruñ teshīri ḳābildür

2. **teshīr:**-*i*, -*n*, -*e*
Gazel 257
Mısra: **5**
Büyü yapma, aldatma, kendine bağlama.

Arar ṣūfī mücerreb nüsḫalar teshīrine yāruñ
Perī-peykerlerüñ bīçāre bilmez nüsḫası nedür

teshīş:

1. **teshīş:**
Gazel 607
Mısra: **11**

Ayırma, seçme, fark etme, tanıma.

Ḫalḳ-ı cihānda ḳalmadı teşḫīṣ Rūḥiyā
Yegdür sükūna varduġı ṭabʿ-ı suḫan-verüñ

teʾsîr:

1. **teʾsīr:**-*i*
Gazel 684
Mısra: **1**
Bir nesnenin, bir hâlin başka bir kimse veya nesne üzerinde kendini hissettiren gücü, etki.

Bilmezin teʾsīri yoḳ mı nāle vü efġānumuñ
Yoḫsa ḳalbi seng-i ḫārādan mıdur cānānumuñ

teʾsīr it-:

1. **teʾsīr it-:**-*di*
Gazel 609
Mısra: **7**
(Bir şey diğer bir şey üzerine) Etki yapmak, etkilemek.

Ḳulūba cümle teʾsīr itdi ol söz kim dimişlerdi
Sefer zaḥmetlerin raḥmet bilüp zād-ı meʾād itdük

teʾsīr-i hevā:

1. **teʾsīr-i hevā:**-*dur*
Gazel 843
Mısra: **6**
Hava gücü, havanın etkisi. || *Aşığın ahı.*

Āhsuz dil bir nefes kūyuñda cevlān eylemez
Murġı teʾsīr-i hevādur gökde pervāz itdüren

teskīn bul-:

1. **teskīn bul-:**-*ma, -y, -a*
Müseddes 3
Mısra: **20**
Sükunete ermek, sakinleşmek.

Bir ḥarāret virdi şevḳuñ cāna ey ḥūrī-ṣıfat
Bulmaya teskīn eger nūş eylesem āb-ı ḥayāt

2. **teskīn bul-:**-*maz*
Gazel 63
Mısra: **7**
Yatışmak, sükunete ermek.

Ḳanmayınca leb-i cān-baḫşuña bulmaz teskīn
Āteş-i ʿaşḳuñ ile dilde ḥarāret ġālib

teslīm:

1. **teslīm:**-*dür*
Gazel 636
Mısra: **9**
İtaat, boyun eğme.

Çāre teslīmdür ehl-i ḥasede ey Rūḥī
Her ḳaçan oḳunup eṣʿāruñ añılsa aduñ

teslīm eyle-:

1. **teslīm eyle-:**-*y, -em*
Gazel 371
Mısra: **7**
Bırakmak. || *Ölmek, candan vazgeçmek.*

Ger murāduñ cān ise emr eyle teslīm eyleyem
Dostum lāzım degül ġamzeñ çeker şemşīrler

teslīm ol-:

1. **teslīm ol-:**-*up*
Gazel 590
Mısra: **7**
(Direnmekten vazgeçip) Boyun eğmek, kendini teslim etmek.

ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ degül ol kimse kim teslīm olup
Ḳılmaya cürmine cānānı yanında iʿtirāf

teslīm-i aġyār it-:

1. **teslīm-i aġyār it-:**-*me*
Gazel 986
Mısra: **7**
Ağyara teslim etmek, başkalarına emanet etmek.

Kendüñi teslīm-i aġyār itme ḳardaşum diyü
Yūsufum ādem inanmaḳ mı olur ḳardaşına

teslīm-i cānān eyle-:

1. **teslīm-i cānān eyle-:**-*se, -m*
Gazel 826
Mısra: **6**
(Bir şeyi) Sevgiliye vermek; sevgili uğrunda feda etmek.

Gitdi ʿaḳl u dīn u dil bir cāna ḳalmış bī-kesem
Ḳurtulup andan daḫi teslīm-i cānān eylesem

teşne:

1. **teşne:**-*ler, -i*
Gazel 187
Mısra: **1**
Susamış ǁ Çok hevesli, çok arzulu.

Vaṣluñuñ teşneleri āb nedür bilmezler
Devr-i laʿluñda mey-i nāb nedür bilmezler

2. **teşne:**-*y, -e*
Gazel 55
Mısra: **4**
Susamış. II Âşık.

Tīġuñı dil görse ḳaṭʿ eyler ḥayātından ümīd
Ḳande olsa teşneye cānlar bağışlar gerçi āb

3. **teşne:**-*lük*
Gazel 151
Mısra: **13**
Susamış ǁ Çok hevesli, çok arzulu.

Sāḳiyā çoḳ teşnelük çekdürdi rindāna şıyām
Ṭolular şun kim maḥall-i himmet u inʿāmdur

4. **teşne:**
Gazel 111
Mısra: **9**
Susamış. || *İçkiye arzu duyan.*

Bālin-i ġamda teşne ḳomañ
Rūḥiyi meded
Penbeyle ḳoñ dehānına bir ḳaṭre āb-ı surḫ

teşne-dil:

1. **teşne-dil:**
Gazel 965
Mısra: **6**
Gönlü, dili susuz; can ve gönülden istekli.

Seferde şiddet-i sermayı yegdür iḫtiyār itmek
Vaṭanda teşne-dil olup geçinmekden ḥarāretle

2. **teşne-dil:**-*ler*
Terkib-bend 1
Mısra: **14**
Susamış, gönlü susamış. || *Kerbela'da susuz kalan Hz. Hüseyin'e telmihte bulunulmuştur.*

Yazarsañ Kerbelā yazusın ey dil sen ġazāsın yaz
Şahādet şehdin içmiş teşne-diller mācerāsın yaz

teşnegān-ı naẓm u nesr:

1. **teşnegān-ı naẓm u neşr:**-*e*
Tarih 75
Mısra: **12**
Nazım ve nesire susamış kimseler.

Böyle ehl-i ẕevḳ ʿālī-ṭabʿ vālīnüñ k'ola
Teşnegān-ı naẓm u neşre sözleri āb-ı zülāl

teşne-i āb-ı viṣāli ol-:

1. **teşne-i āb-ı viṣāli ol-:**-*duġ, -um*
Gazel 362
Mısra: **7**
(Sevgiliye) Kavuşma suyuna susamak.

Teşne-i āb-ı viṣāli olduġum bilmiş gibi
Ḫançerin her dem baña ol şūḫ-ı dil-cū gösterür

teşne-i dil-sūz:

1. **teşne-i dil-sūz:**-*ı*
Gazel 297
Mısra: **13**
Yanık gönlü susamış kimseler.

Günde biñ teşne-i dil-sūzı ḳanar ʿuşşākuñ
Rūḥiyā ġamzesi yāruñ ne şulu ḫançerdür

teşne-i laʿl:

1. **teşne-i laʿl:**-*üñ*
Gazel 543
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudaklarına duyulan özlem.

Rūḥiyi öldürdi ġam bīçāre geçdi kendüden
ʿAḳlın aldı teşne-i laʿlüñ şarāb-ı nāb-veş

teşne-i saḥbā-yı vaḥdet:

1. **teşne-i şaḥbā-yı vaḥdet:**-*dür*
Kaside 35
Mısra: **19**
Vahdet şarabına susamış.

Teşne-i şaḥbā-yı vaḥdetdür dil-i nā-şādımuz
Isḳınī min keʾsi faḍlike yā İlaheʾl-ʿālemīn

teşne-i suhan:

1. **teşne-i suḫan:**-*a*
Kaside 25
Mısra: **69**
Söze susamış (kimseler). || *Şiire hevesli kişiler.*

Benem o Rūḥi-i bī-dil ki teşne-i suḫana
Ṣafā virür kelimātum miṣāl-i āb-ı zülāl

teşne-i vaṣl:

1. **teşne-i vaṣl:**-*uñ*
Gazel 29
Mısra: **13**
(Sevgiliye) Kavuşma susuzluğu. || *Kavuşma hasreti.*
Teşne-i vaṣluñ geçer aġyāra ṣunmazsın niçün
Ḳande var tīġuñ gibi āb-ı zülāl-ı dil-güşā

teşne-i viṣāl:

1. **teşne-i viṣāl:**
Gazel 906
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Kavuşmaya susamış, kavuşmaya hevesli (kimse).

Ey teşne-i viṣāl cihāndan ayaḳ götür
Cehd it ki iresin ser-i āba serābı ḳo

teşnelik:

1. **teşnelik:**
Gazel 677
Mısra: **8**
Susamışlık, hasret, arzu.

Bir içim ṣuyına cān virse nola ḫançerüñüñ
Teşnelik baġrını yandurdı dil-i sūzānuñ

2. **teşnelik:**
Gazel 350
Mısra: **3**
Susamışlık II Çok arzulu, istekli olma durumu.

Rāh-ı ʿademde cānlarına geçdi teşnelik
Ezhār-ı bāġ dīdelerinde ṣulandılar

teşnīʿ:

1. **teşnīʿ:**-*i*
Gazel 184
Mısra: **5**
Ayıplama, kötü görme.

Ḳo bu teşnīʿi mürīd-i ser-i rehdür ṣūfī
Ḳuvvet ol şūḫ-ı cefā-pīşeyi esrütmededür

2. **teşnīʿ:**-*ler, -i*
Kıt'a 4
Mısra: **2**
Ayıplama, kötü görme, ayıp ve çirkin bulma.

Ehl-i diller seni dem-beste görüp
ṭaʿn itse
Açma aġzuñ dime teşnīʿleri
gerçekdür

teşnīʿ it-:

1. **teşnīʿ id-:**-*er*
Gazel 253
Mısra: **11**
Ayıplamak, kötü görmek, ayıp ve çirkin bulmak.

Zāhid baña teşnīʿ ider miḥrāba
yüz döndür diyü
Bīçāre bilmez rūy-ı dil ol kūşe-i
ebrūdadur

teşnīʿ-i aġyār:

1. **teşnīʿ-i aġyār:**-*a*
Gazel 595
Mısra: **1**
Rakiplerin ayıplaması.

Cefā-yı yāra vü teşnīʿ-i aġyāra
nihāyet yoḳ
Hemān ṣabr eylemekdür çāre
ammā ṣabra ṭāḳat yoḳ

teşrīf:

1. **teşrīf:**-*i*
Tarih 78
Mısra: **7**
Şereflendirme, şeref verme.

Buldı teşrīfi ḳudūmından şeref
mülk-i ʿIraḳ
Oldı iḳbāla mübeddel ẕillet ü
idbārımuz

2. **teşrīf:**-*üñ*
Kaside 32
Mısra: **2**
Bir yerden bir yere gelip gitmeyle orayı şereflendirme.

Yine yümn-i ḳademüñ eyledi
naẓm ehlini şād
Yine teşrīfüñ ile oldı müşerref
Baġdād

teşrīf-i bahār:

1. **teşrīf-i bahār:**
Kaside 18
Mısra: **31**
Baharın gelişi.

Oldı teşrīf-i bahār ile müşerref
gülşen
Nitekim maḳdem-i Pāşāyile şehr-
i Baġdād

teşrīf-i ḳudūm:

1. **teşrīf-i ḳudūm:**-*ı, -y, -la*
Kaside 29
Mısra: **2**
(Bir kimsenin bir yere) Ayak basarak, gelişiyle şeref vermesi.

Şāh-ı gül başdı yine ṣaḥn-ı
gülistāna ḳadem
Oldı teşrīf-i ḳudūmıyla müşerref
ʿālem

teşrīf-i maḳdem:

1. **teşrīf-i maḳdem:**-*i, -n, -e*
Tarih 24
Mısra: **9**
(Önemli bir kimsenin bir yere) Gelerek şeref vermesi.

Teşrīf-i maḳdemine şevḳile dindi
tārīḫ
Mülk-i ʿIrāḳa geldi bir Āṣaf-ı
melek-cāh

tesvīd it-:

1. **tesvīd id-:**-*e*
Kaside 10
Mısra: **52**
Karalamak.

Kim virür ḳıṭʿa-i Yākūt'da ol
buyrıldı kim
Ser-ḳalemden ide anı yed-i lutfuñ
tesvīd

teşvīş:

1. **teşvīş:**-*i*
Gazel 386
Mısra: **1**
Zihni meşgul eden şey, gaile, karışıklık.

Ṭaʿn idüp şāhum dil-i zāruñ dime
teşvīşi var
Neylesün miskīn senüñ gibi büt-i
bed-kīşi var

teşvīş-i dehān:

1. **teşvīş-i dehān:**-*uñ*
Gazel 45
Mısra: **7**
(Sevgilinin) ağzının (aşığın aklını) meşgul etmesi.

Oldı teşvīş-i dehānuñ dil-i
maḥzūnuma ḳayd
Bir iken ʿālemüñ ey dost yoġı
varı baña

teşvīş-i ġam-ı dest-res-i rişte-i maḳṣūd:

1. **teşvīş-i ġam-ı dest-res-i rişte-i maḳṣūd:**
Gazel 1046
Mısra: **7**
Maksat ipini tutanların kederindeki karmaşa.

Teşvīş-i ġam-ı dest-res-i rişte-i
maḳṣūd
Pā-bestelere bāʿiṯ-i ṭūl-ı emel oldı

teşvīş-i yār:

1. **teşvīş-i yār:**
Gazel 764
Mısra: **3**
Aşığın zihninde sevgilinin sebep olduğu karışıklık.

Bir yaña ālām-ı hicr u bir yaña
teşvīş-i yār
Ḳanġı birin söyleyeyin derd ü
miḥnet bir degül

tetabbuʿ:

1. **teṭabbuʿ:**
Gazel 823
Mısra: **15**
Birinin huyunu huy edinme.

Ḥāletī-i suḫan-ārāya teṭabbuʿ
müşkil
Sözümi gūşına kim ḳordı leʾāl
eylemesem

tetabbuʿ it-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **tetabbuʿ id-:**-*üp*
Kaside 39
Mısra: **35**
Etraflıca inceleyip araştırmak.

İdüp Emīnī yine tetabbuʿ Fiġāniye
Dir mi naẕīreler o suḫandān ne demdedür

tetabbuʿ ḳıl-:

1. **tetabbuʿ ḳıl-:**-*ma, -dan*
Gazel 755
Mısra: **13**
Etraflıca inceleyip araştırmak.

Rūḥiyā ol ṣāḥib-faẕla tetabbuʿ ḳılmadan
Derd-i dil ʿarż itmedür maḳṣūd bālālıḳ degül

tetebbuʿ:

1. **teṭebbuʿ:**
Gazel 1070
Mısra: **11**
Etraflıca inceleyip araştırma.

Degül ḳaṣduñ teṭebbuʿ Rūḥiyā bu şiʿr-i dil-keşden
Ġaraż ʿarż eylemekdür ḥāluñı dildāra besbelli

tevakkuʿ:

1. **tevaḳḳuʿ:**
Gazel 461
Mısra: **19**
Bekleme, umma, ümit etme.

Tevaḳḳuʿ cānib-i ḫāṭırdan aṣlā gitmez ey ṣūfī
Tevekkül ehliyüz bī-ḳayd-ı meslūbu'r-ricāyuz biz

tevaḳḳuf:

1. **tevaḳḳuf:**
Gazel 588
Mısra: **8**
Durma, eğlenme, bekleme.

Bāġlar ḫurrem göñüller ḫoş hevālar muʿtedil
Ehl-i ʿaşḳa sāḳiyā mey ṣun tevaḳḳuf ber-ṭaraf

tevāżuʿ eyle-:

1. **tevāżuʿ eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 497
Mısra: **12**
Alçak gönüllülük etmek.

Başın ṣalur aşaġa görince ḥicābdan
Ṣanmañ tevāżuʿ eyleyüp alur selāmımuz

tevāżuʿ ḳıl-:

1. **tevāżuʿ ḳıl:**
Gazel 7
Mısra: **3**
Alçak gönüllü olma.

Tevāżuʿ ḳıl maḥabbet ehline aġyāra serkeşlük
Eḥibbāya gerekdür meskenet aʿdāya istiġnā

tevbe:

1. **tevbe:**
Gazel 77
Mısra: **9**
Günah ve kabahatten Cenab-ı Hakk'a sığınma.

Āsān idi tevbe cām-ı meyden
Ger olmasa bāʿiş-i nedamet

2. **tevbe:**
Müseddes 2
Mısra: **15**
İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme; bu kararı ifade eden söz.

Tevbe teklīfin ider zāhid-i ḫodrā nideyin
Tevbe meyden ḳatı āsān idi ammā nideyin

3. **tevbe:**-*müz*
Terkib-bend 8
Mısra: **182**
İşlediği bir hatâdan, suç veya günahtan pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme.

İtdükse şarāb içmemege tevbe güzelsüz
Sābit-ḳademüz tevbemüz üstinde Naṣūḥuz

tevbe it-:

1. **tevbe it-:**-*dük, -se*
Terkib-bend 8
Mısra: **181**
İşlediği bir hatâyı, suç veya günâhı bir daha yapmamaya karar vermek, söz vermek.

İtdükse şarāb içmemege tevbe güzelsüz
Sābit-ḳademüz tevbemüz üstinde Naṣūḥuz

tevbe ḳıl-:

1. **tevbe ḳıl-:**-*du, -m*
Gazel 778
Mısra: **13**
İşlediği bir hatayı, suç veya günahı bir daha yapmamaya karar vermek, söz vermek.

Tevbe ḳıldum gerçi kim meyden bugün ibrāmile
Rūḥiyā ḳorḳum budur yarın peşīmān olmayam

tevbe-i naṣūḥ:

1. **tevbe-i naṣūḥ:**
Gazel 101
Mısra: **8**
Samimi ve hakiki tövbe.

Huşyār olınca ṣū yirine bādeyi içer
Mest olsa ṣūfī biñ kez ider tevbe-i naṣūḥ

tevbe-i naṣūḥ it-:

1. **tevbe-i naṣūḥ it-:**-*dü, -m*
Gazel 109
Mısra: **4**
Nasuh tövbesi etmek. || *İçtenlikle, bozulmayacak tövbe etmek.*

İtdüm esīr-i silsile-i zülfüñ olalı
Ġayruñ hevā-yı kāküline tevbe-i naṣūḥ

tevbekār:

1. **tevbekār:**
Gazel 151
Mısra: **3**
Tövbe eden.

Faṣl-ı güldür cām ṣun sāḳī ki şeyḫ-i tevbekār
Vādi-i ḥayretdedür ser-geşte-i encāmdur

tevbemüz boz-:

1. **tevbemüz boz-:**-*müz, -saḳ*
Gazel 129
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyi yapmayacağına dair verdiği sözde durmamak.

Nice müddetler ki meyden tevbe itmişdük velī
ʿIḒ irişdi tevbemüz bozsaḳ eger olmaz baʿīd

teveccüh:

1. **teveccüh:**
Gazel 976
Mısra: **10**
Sevgi ve yakınlık gösterme, ilgilenme, iltifat etme.

Ṭamaʿ kes nāsdan Rūḥī sözüm ṭut cümleden yegdür
Teveccüh rūy-ı maḳṣūda tevekkül Ḫāliḳ-ı nāsa

2. **teveccüh:**
Gazel 701
Mısra: **1**
Bir tarafa doğru yönelme, doğrulma.

Kime ḳıldumsa teveccüh baña gösterdi celāl
Yā İlāhī umarın senden olaʿarż-ı cemāl

3. **teveccüh:**-*üm*
Gazel 296
Mısra: **4**
Yakınlık duyma, hoşlanma, beğenme, iltifat.

Ser-defter eyleseñ beniʿuşşāḳa vechi var
Ḫākem veli teveccühüm ol sīm-sāḳadur

teveccüh ehli:

1. **teveccüh ehli:**
Gazel 376
Mısra: **5**
(Bir şey veya kimseye) Meyilli veya yakınlık duyan, alakalı.

Ḥaḳīḳatde teveccüh ehli bir rind-i ḳadeḥ-peymā
Riyā içre olan yüz zāhid-i nāçizden yegdür

teveccüh it-:

1. **teveccüh it-:**-*miş, -dür*
Kaside 14
Mısra: **21**
Yakınlık duymak, hoşlanmak, beğenmek, iltifat etmek.

Gülün ki seyrine ʿālem teveccüh itmişdür
ʿAceb mi bülbüline baḳmayup iderse ġurūr

teveccüh ḳıl-:

1. **teveccüh ḳıl:**
Müseddes 7
Mısra: **9**
Bir tarafa doğru yönelmek, doğrulmak.

Ḳıl teveccüh ḫalḳ bilsünler ki ʿazmüñ cezmdür
Rezme ḳılsunlar şürūʿ anlar ki ehl-i bezmdür

teveccüh-i tām:

1. **teveccüh-i tām:**
Kaside 6
Mısra: **16**
Tam yönelme, (bir yere) herkesin yönelmesi.

Der-i refīʿi meger Kaʿbe-i muʿaẓẓamadur
Ki çār kūşeden olmış ana teveccüh-i tām

tevekkül:

1. **tevekkül:**-*imüz*
Gazel 199
Mısra: **9**
Her türlü gerekli sebebe baş vurduktan sonra kadere razı olup sonucu Allah'tan bekleme, işini Allah'a bırakma.

Dāʾimā Ḥaḳḳadur tevekkülimüz Ġayrdan ṣanmañuz ricāmuz var

tevekkül ehli:

1. **tevekkül ehli:**-*n, -e*
Kaside 24
Mısra: **10**
Olmuş ve olacakların Allah'ın külli iradesine bağlı bulunduğuna inanarak her işinde O'nun istek ve rızasını gözetmek suretiyle üzerine düşeni yaptıktan sonra O'ndan gelene razı olan, her hususta Allah'a güvenen, tevekkül eden kimseler.

Belāya ṣabr u Ḫudāya tevekkül eyle hemān
Tevekkül ehline eyler hemīşe luṭfı Ḫudā

tevekkül eyle-:

1. **tevekkül eyle:**
Kaside 24
Mısra: **1**
Her türlü gerekli sebebe baş vurduktan sonra kadere razı olup sonucu Allah'tan beklemek, işlerini Allah'a bırakmak.

Tevekkül eyle göñülden gelince başa belā
Ne ḥükm olursa ḳażādan gerekdür añа rıżā

tevekkül ḳıl-:

1. **tevekkül ḳıl-:**-*du, -m*
Kaside 35
Mısra: **22**
Allah'a güvenmek; kadere rıza göstermek.

İzdiyād-ı faẓl u ḳadr u dīn ü īmān isterin
Faẓluña ḳıldum tevekkül ente ḫayraʾl-muḥsinīn

tevessül it-:

1. **tevessül it:**
Gazel 604
Mısra: **11**
Bir şeyi vesile kılmak, aracı kabul etmek.

Tevessül it fuḳarāya yıḳılıḳ göñüllere gir
Senüñ ki cān gibi genc-i nihāndur istedügüñ

tevfīḳ:

1. **tevfīḳ:**-*un, -ı*
Rübai 4
Mısra: **2**

Allah'ın yardımı, Allah'ın, kulunun fiilini rızasına ve muhabbetine uygun kılması, kulunu irade ve rızasına uygun işler yapmaya muvaffak kılması.

Yārab reh-i ʿaşḳuñı ṭarīḳ eyle baña
Tevfīḳuñı dāʾimā refīḳ eyle baña

tevfīk-i hudā:

1. **tevfīḳ-i ḫudā:**
Gazel 159
Mısra: **16**
Allah'ın yardımı.

Kaʿbe-i ʿaşḳa yöneldi tek u tenhā Rūḥī
Olsa tevfīḳ-i Ḫudā hādi-i rāhı yaraşur

tevfīk-i hudā-yı züʾl-celāl:

1. **tevfīḳ-i ḫudā-yı züʾl-celāl:**
Kaside 16
Mısra: **86**
Yüce Allah'ın yardımı.

Ḳanḳı kişver fetḥine kim idesin nuṣretle ʿazm
Hem-ʿinānuñ ola tevfīḳ-i Ḫudā-yı züʾl-celāl

tevfīk-i ilāh:

1. **tevfīḳ-i ilāh:**
Terkib-bend 4
Mısra: **12**
İlahi yardım, Allah'ın yardımı.

Menzil-i maḳṣūda yetmez bu yolda bilmeyen rāh
Devlet anuñ ki refīḳi ola tevfīḳ-i İlāh

tevfīż-i ḫallāḳu'l-ʿibād it-:

1. **tevfīż-i ḫallāḳu'l-ʿibād it-:**-*dü, -k*
Gazel 609
Mısra: **4**
Allah'a bırakmak, Allah'a havale etmek.

Gezend irişmemekçün keyd-i aʿdā-yı cefā-cūdan
Vücūdı ḥıfẓını tevfīż-i ḫallāḳu'l-ʿibād itdük

tevliyet:

1. **tevliyet:**
Kaside 37
Mısra: **53**
Vakıf mallarına bakma görevi, mütevellîlik.

Tevliyet bulmış idi ehlini eyyāmında
Ṣıdḳile ḫādim-i sulṭān-ı şehīdān nicedür

tevsen-i dil:

1. **tevsen-i dil:**
Gazel 58
Mısra: **11**
Gönül atı.

ʿArṣa-i ʿaşḳında cevlān idemez tevsen-i dil
Ḳamçı-i zülf-i siyāhından aña irmese ṭıyb

tevsen-i gerdūn:

1. **tevsen-i gerdūn:**-*a*
Kaside 19
Mısra: **66**
Feleğin dik başlı atı.

Görinen ṣanma ṣafak kim getürür ġāşiyesin
Himmetüñ olsa ḳaçan tevsen-i gerdūna süvār

tevsen-i ṭabʿ:

1. **tevsen-i ṭabʿ:**
Gazel 758
Mısra: **9**
(Aşığın) Dik başlı ata benzeyen mizacı.

Nīze-i ʿirfān elinde tevsen-i ṭabʿ ise rām
Naẓm meydānı senüñdür Rūḥiyā cevlāna gel

tevsen-i tecrīd:

1. **tevsen-i tecrīd:**-*e*
Gazel 985
Mısra: **9**
Tecritin dik başlı atı. ||
Nefse zor gelse de dünyaya ait şeylerden vazgeçerek gönlünü Allah'a bağlama.

Tevsen-i tecrīde devrān anı kim eyler süvār
Çarḫ-ı aṭlas götürür anı öñince ġāşiye

teyemmüm it-:

1. **teyemmüm id-:**-*er*
Gazel 370
Mısra: **12**
Suyun bulunmadığı veya kullanılmasının mümkün olmadığı durumlarda toprak, kum vb. ile kolları ve yüzü meshetmek suretiyle abdest alma.

Anuñ namāz u niyāzın ḳabūl ider Ḫaḳ kim
Yolında cismini ḫāk eyleyüp teyemmüm ider

tezerv-i hoş-ḥırām:

1. **tezerv-i ḫoş-ḥırāmın:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 776
Mısra: **13**
Yürüyüşü güzel dilber.

Tezerv-i ḫoş-ḥırāmından ʿIrāḳuñ çekdüm el Rūḥī
Diyār-ı Rūmda bir gözleri āhūdadur göñlüm

tezkire:

1. **teẕkire:**-*süz*
Kaside 40
Mısra: **117**
Divan şairlerinin hayatlarını ve şiirlerini genellikle öznel bir bakış açısıyla değerlendiren eser.

Kimsenüñ meclisine gitdügi yok teẕkiresüz
Ṣāḥib-i teẕkire ol pīr-i suḫandan eyüdür

tezvīr:

1. **tezvīr:**-*i, -n, -i*
Gazel 1064
Mısra: **5**
Yalan söyleme, yalan dolan, ara bozuculuk.

Yüz sürdi ṣañma ḳapuña tezvīrini görüp

Cellād-ı ʿaşḳ çehre-i aġyārı ṭaġladı

tezyīn eyle-:

1. **tezyīn eyle-:**-*miş*
Gazel 551
Mısra: **1**
Süslemek.

Ol ki ḥüsn ü ān ile ḫūbānı tezyīn eylemiş
Miḥnet-i hicrānı ehl-i ʿaşḳa taʿyīn eylemiş

tezyīn it-:

1. **tezyīn it-:**-*di*
Gazel 884
Mısra: **1**
Süslemek.

Yine meşaṭṭa-i ʿıyd itdi cihānı tezyīn
Bir zamān irdi ki gül gül açıla rūy-ı zemīn

ṭıfl:

1. **ṭıfl:**
Gazel 270
Mısra: **3**
Çocuk.

Nā-resīde ṭıfl iken ol māha şalmışdum naẓar
Añlamışdum böyle bir maḥbūb-ı müsteṣnā olur

2. **ṭıfl:**-*dur*
Gazel 873
Mısra: **7**
Küçük çocuk II Genç, güzel sevgili.

Ṭıfldur ol ġonca-i ter vechi var ḳılsa ḥicāb
Ey dil-i şūride bilsem sen neden maḥcūbsın

ṭıflāne:

1. **ṭıflāne:**
Gazel 891
Mısra: **7**
Çocuk gibi. || *Acemi.*

Nitseñ gerek cihānda bu ṭıflāne vażʿile
Ey beste-i maḥābbet-i ümmüʾl-fesād olan

ṭıfl-ı dil:

1. **ṭıfl-ı dil:**
Gazel 445
Mısra: **14**
Gönül çocuğu.

Ḫaṭ-ı ser-sebzüñüñ esīri idi
Gelmedin ṭıfl-ı dil zebāne henüz

ṭıfl-ı dil-i bīçāre:

1. **ṭıfl-ı dil-i bīçāre:**
Gazel 838
Mısra: **6**
Zavallı gönül çocuğu. || *Toy gönül.*

Ḳoyup ruḫsār-ı pākin būse istersin dehānuñdan
Sen ey ṭıfl-ı dil-i bīçāre yoġı varı bilmezsin

ṭıfl-ı ebced:

1. **ṭıfl-ı ebced:**-*sin*
Gazel 879
Mısra: **12**
Okumayı yeni öğrenmeye başlayan çocuk.

Ḫayāl-ı bengdür esrāra vāḳıf şanduġuñ kendüñ
Sen ey bīçāre ʿārifler ḳatında ṭıfl-ı ebcedsin

ṭıfl-ı eşk:

1. **ṭıfl-ı eşk:**-*üm*
Gazel 944
Mısra: **2**
Gözyaşı çocuğu.

şanurdum yoḳdur ol bī-raḥma benden özge dil-dāde
Ser-i kūyında olmış ṭıfl-ı eşküm benden üftāde

ṭıfl-ı nāz-perverd:

1. **ṭıfl-ı nāz-perverd:**-*üñ*
Gazel 435
Mısra: **8**
Naz içinde büyütülmüş çocuk. || *Sevgili.*

Ne ʿuşşāḳa vefā eyler ne aġyār-ı siyeh-kāra
O ṭıfl-ı nāz-perverdüñ elinden ḫayr u şer gelmez

ṭıfl-ı nevres:

1. **ṭıfl-ı nevres:**
Gazel 1010
Mısra: **9**
Yeni yetişmiş çocuk sevgili.

Rūḥiyā ol ṭıfl-ı nevres ʿaşḳı pīr itdi bizi
Laʿl-i nābından ne kām alduḳ ne çekdük sīneye

ṭıfl-ı sebaḳ-ḫʷān:

1. **ṭıfl-ı sebaḳ-ḫʷān:**
Gazel 54
Mısra: **9**
Ders okuyan çocuk.

Mekteb-i ḳadruñda bir ṭıfl-ı sebaḳ-ḫʷān Cebrāʾil
Her sözüñ olmışdur ehl-i ḥaḳ ḳatında bir kitāb

ṭıfl-ı yek-şebe:

1. **ṭıfl-ı yek-şebe:**-*ı-dür*
Gazel 147
Mısra: **14**
Bir gecelik çocuk.

Cihānı geşt ü güẕār eylemişdür ey Rūḥī
Benüm bu zāde-i ṭabʿum ki ṭıfl-ı yek-şebedür

ṭıfl-misāl:

1. **ṭıfl-miṣāl:**
Gazel 819
Mısra: **5**
Çocuk gibi.

Beslemişdür anı bir ġonca iken ṭıfl-miṣāl
Yüzine gülse gülüñ nola çemende şebnem

tīġ:

1. **tīġ:**
Gazel 617
Mısra: **5**
Kılıç.

Ben kimem kim çekesin ḳatlüme tīġ u ḫançer
Ġarażuñ bağrumı delmekse yeter müjgānuñ

2. **tīġ:**-*üñ*
Gazel 29
Mısra: **14**
Kılıç || Sevgilinin kirpikleri.

Teşne-i vaṣluñ geçer aġyāra ṣunmazsın niçün
Ḳande var tīġuñ gibi āb-ı zülāl-ı dil-güşā

3. **tīġ:**-*uñ, -ı*
Gazel 55
Mısra: **3**
Kılıç II Sevgilinin yan bakışı.

Tīġuñı dil görse ḳaṭʿ eyler ḫayātından ümīd
Ḳande olsa teşneye cānlar bağışlar gerçi āb

4. **tīġ:**-*ı, -n*
Kaside 18
Mısra: **39**
Kılıç. II Güç, kudret.

Meh-i nev ṣanma ki tīġın göricek ḫavfinden
Dırnaġın ṣaldı gice şīr-i sipihr-i bīdād

tīġ-i ābdār:

1. **tīġ-i ābdār:**
Gazel 377
Mısra: **8**
Parlak kılıç. || Sevgilinin bakışları.

Ṣusuzluġını kesmek içün teşne dillerüñ
Almış eline ġamzesi bir tīġ-i ābdār

2. **tīġ-i ābdār:**-*uñ, -la*
Gazel 1012
Mısra: **8**
Parlak kılıç.

Ḥarāretden urup dem teşne-i vaṣluñ geçermiş ġayr
Ḫalāṣ it teşnelükden anı tīġ-i ābdāruñla

tīġ-i aʿdā:

1. **tīġ-i aʿdā:**-*dan*
Gazel 474
Mısra: **7**
Düşmanların kılıcı.

Giderse başımuz döndürmezüz yüz tīġ-i aʿdādan
Belādan dönmemüz yoḳ tābiʿ-i ḥükm-i ḳażāyuz biz

tīġ-i āh:

1. **tīġ-i āh:**-*ı*
Gazel 669
Mısra: **8**
Ah kılıcı.

Gördük ülfetdür murādı ol şeh-i ḫūbānile
Tīġ-i āhı ʿarż idüp aġyāra olmaz bu didük

tīġ-i ʿaşḳ:

1. **tīġ-i ʿaşḳ:**-*ile*
Gazel 473
Mısra: **3**
Aşk kılıcı.

Çāḳ oldı tīġ-i ʿaşḳile gül gibi sīnemüz
Abdālıyuz o ġonca-femüñ sīne-çākıyuz

2. **tīġ-i ʿaşḳ:**-*uñ, -da*
Gazel 855
Mısra: **10**
Aşk kılıcı. || Sevgilinin kılıç gibi aşığı öldüren aşkı.

Elüñde ölmege bīḫūde cān virmezmiş üftādeñ
Görürmiş tīġ-i ʿaşḳuñda ḥayāt-ı cāvidān şeklin

tīġ-ı āteş-bāz:

1. **tīġ-ı āteş-bāz:**-*uñ*
Gazel 250
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Ateşle oynayan kılıç gibi keskin kirpikleri.

Baş ḳoyup gitmekde ʿāşıḳlar ʿadem iḳlīmine
Tīġ-ı āteş-bāzuñ üstinde o bir minhācdur

tīġ-i berrān:

1. **tīġ-i berrān:**
Gazel 547
Mısra: **2**
Keskin kılıç.

Dostum Ḫāliḳ seni āşūb-ı devrān eylemiş
Ġamzeñi ḳan dökmege bir tīġ-i berrān eylemiş

tīġ-ı bī-niyām:

1. **tīġ-ı bī-niyām:**
Kaside 34
Mısra: **48**
Kılıfından sıyrılmış kılıç.

Bir eşer gülzāra irse bād-i ḳahrından olur
Ḫār nīşter ġonca peykān şāḫ tīġ-ı bī-niyām

tīġ-i cefā:

1. **tīġ-i cefā:**-*dan*
Gazel 546
Mısra: **2**
Eziyet kılıcı.

Ten-i ʿuryānımuz tīr-i belādan zaḫm-nāk olmış
Dil-i nalānımuz tīġ-i cefādan çāk çāk olmış

tīġ-i cevherdār:

1. **tīġ-i cevherdār:**-*uñ, -a*
Gazel 589
Mısra: **8**
Mücevherli kılıç.

Ḳande ʿazm itseñ ḳo yanuñca sürünsün yürüsün
Sīnem olsun tīġ-i cevherdāruña zerrīn-ġılāf

tīġ-i cevr:

1. **tīġ-i cevr:**-*i*
Gazel 256
Mısra: **1**
Cevr kılıcı.

Egerçi tīġ-i cevri bāʿiş-i ḳaṭʿ-ı maḥabbetdür
Dönüp sögdükleri ammā maḥabbetden işāretdür

tīġ-i ecel:

1. **tīġ-i ecel:**
Kaside 13
Mısra: **20**
Ecel kılıcı. || *Ölüm.*

Felekde gör ki nedür ḥāṣıluñ an ol vaḳti
Kim ura tīġ-i ecel geştzār-ı ʿömrüñe dās

tīġ-i firāḳ:

1. **tīġ-i firāḳ:**-*uñ*
Gazel 322
Mısra: **5**
Ayrılık kılıcı. || *Kılıç kadar keskin ayrılık acısı.*

Şol ḳadar pāreledi tīġ-i firāḳuñ beni kim
Ne belā çekdügümi yārdan Allah bilür

tīġ-i firḳat:

1. **tīġ-i firḳat:**
Gazel 366
Mısra: **12**
Ayrılık kılıcı.

Pārelenmek degül midür didügüñ
Tīġ-i firḳat daḫi baña neyler

tīġ-i ġam:

1. **tīg-i ġam:**
Gazel 634
Mısra: **3**
Gam kılıcı.

Cigerüñ pāreledi tīg-i ġam āh eylemedüñ
Āferīn ey dil-i nālān varimiş sende yürek

tīġ-i ġam-ı miḥnet:

1. **tīġ-i ġam-ı miḥnet:**-*den*
Gazel 414
Mısra: **4**
Dert ve keder kılıcı.

Şerḥ itmege yoḳ ṭāḳat ġāyetde żaʿīf oldum
Tīġ-i ġam-ı miḥnetden ḳalbümde cerāḥat var

tīġ-i ġam:

1. **tīġ-i ġam:**-*la*
Gazel 503
Mısra: **3**
Gam kılıcı. || *Aşk acısı.*

Tīġ-i ġamla çekeyin sīneme yer yer şerḥa
Açayın derd-i dil-i zārumı cānāne biraz

2. **tīġ-ı ġam:**-*la*
Gazel 746
Mısra: **12**
Gam kılıcı. || *Aşkın kılıç gibi keskin tasası.*

Ṣıdḳuñı iṣbāt idem dirseñ sözüñ redd eyleme
Tīġ-ı ġamla yār dirse baġruñı yar ey göñül

3. **tīġ-i ġam:**-*uñ*
Gazel 404
Mısra: **1**
Gam ve keder kılıcı.

Ten-i ṣad-çākümi tīġ-i ġamuñ biñ pāre itmişdür
Belā-yı ʿaşḳuñ ey ṣūfī beni āvāre itmişdür

tīġ-i ġamze:

1. **tīġ-i ġamze:**-*ñ*
Gazel 577
Mısra: **4**
Sevgilinin öldürücü yan bakışının kılıcı.

Öyle ḳattāluñ elin ṭutmaḳ olur mı neyleyin
Tīġ-i ġamzeñ cāna zaḫm urmaḳdadur lā-yenḳaṭıʿ

tīġ-i güher-bār:

1. **tīġ-i güher-bār:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 1076
Mısra: **1**
Cevher yüklü kılıç.

Belden ki o meh tīġ-i güher-bārını çözdi
Behrām meger terkeş-i zer-kārını çözdi

tīġ-i hicrān:

1. **tīġ-i hicrān:**-*ı*
Gazel 1038
Mısra: **10**
Ayrılık kılıcı.

Nice demdür ki ḫūnāb-ı cigerle jeng ṭutmışdur
Niyām-ı sīneden çıḳmaz anuñçün tīġ-i hicrānı

2. **tīġ-i hicrān:**-*uñ, -dan*
Gazel 705
Mısra: **10**
(Sevgiliden) Ayrılık kılıcı.

Ṣanma ancaḳ tīġ-i ġamzeñdür beni mecrūḥ iden
Ġāfil olma tīġ-i hicrānuñdan vü ol hem degül

tīġ-i hışm:

1. **tīġ-i ḫışm:**-*ile*
Gazel 539
Mısra: **1**
Öfke kılıcı.

Tīġ-i ḫışmile benüm kesse idüñ başumı kaş
Yuvalanmaġa olurdum yoluña ḫāżır baş

tīġ-ı hūn-rīz:

1. **tīġ-ı ḫūn-rīz:**
Gazel 238
Mısra: **12**
Kan dökücü kılıç. || *Sevgilinin katledici ve zalim bakışları.*

Çeşmi ḳatl eylemekde ʿuşşāḳı
Tīġ-ı ḫūn-rīz elinde ḳuvveti var

tīġ-i hūn-rīz:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **tīġ-i ḫūn-rīz:**-*i*
Gazel 1038
Mısra: **8**
Kanlar döken kılıç.

Seçilsün cāna başa ḳalmayanlar geldi o serkeş
Elinde tīġ-i ḫūn-rīzi belinde tīġ-i berrānı

tīġ-ı ʿitāb:

1. **tīġ-ı ʿitāb:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 1031
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Azar kılıcı.

Cān virmedüñ yolumda diyü ḫışm idüp nigār
Ḳılmış ḥavāle Rūḥiye tīġ-ı ʿitābını

tīġ-ı kahr çek-:

1. **tīġ-ı ḳahr çek-:**-*me*
Gazel 236
Mısra: **11**
Kahır kılıcı çekmek. || *Kahretmek.*

ʿĀşıḳlara tīġ-ı ḳahr çekme Ġamzeñ elem-i kifāyet eyler

tīġ-i ḳahr:

1. **tīġ-i ḳahr:**-*ile*
Gazel 556
Mısra: **9**
Kahır kılıcı.

Yār ḳatl itdi bu gün aġyārı tīġ-i ḳahrile
Ḥamdülillah olduḳ ey Rūḥī belālardan ḫalāṣ

2. **tīġ-i ḳahr:**-*uñ*
Kaside 27
Mısra: **46**
Kahır kılıcı. || *Perişan edici kılıç.*

Geçmeyen serden saña olmaz ḥarīf-i rezm kim
Tīġ-i ḳahruñ her ne kim eylerse bi-pervā ider

3. **tīġ-i ḳahr:**-*uñ, -dur*
Kaside 16
Mısra: **52**
Kahır kılıcı. || *(Bir kimsenin) Perişanlık veren, mahvedici kılıcı.*

Muttaṣıl sensin ḳızılbaşı iden zār u zebūn
İçlerine tīġ-i ḳahruñdur ṣalan dāʾim ḳıtāl

tīġ-ı meslūl:

1. **tīġ-ı meslūl:**-*a*
Gazel 952
Mısra: **6**
Kınından sıyrılmış kılıç.

Susuzluġın keser bir demde yüz biñ ʿāṣıḳ-ı zāruñ
Anuñçün māyilüz biñ cān ile ol tīġ-ı meslūla

tīġ-ı mücevher:

1. **tīġ-ı mücevher:**
Gazel 970
Mısra: **8**
Altın, elmas gibi kıymetli taşlarla süslenmiş kılıç.

Bir büt-i sīm-tenüñ küştesiyüz kim götürür
Gāh zer ḫançer u geh tīġ-ı mücevher belde

tīġ-i müje:

1. **tīġ-i müje:**-*ñ*
Gazel 680
Mısra: **7**
Kirpik kılıcı. || *Sevgilinin kılıca benzeyen kirpikleri.*

Biñ ḳan iderse tīġ-i müjeñ günde kim ne dir
Almışdur anı ḳoltuġı altına ḫācibüñ

tīġ-i nuṣret:

1. **tīġ-i nuṣret:**-*üñ*
Gazel 631
Mısra: **10**
Yardım ve lütuf kılıcı.

Ḥākimler içre şimdi Süleymān-ı vaḳtsin
Dīv-i ʿadūyı ḳırsa nola tīġ-i nuṣretüñ

tīġ-i şecāʿat:

1. **tīġ-i şecāʿat:**
Kaside 23
Mısra: **38**
Kahramanlık kılıcı.

Ḫudā bilüñce yüri var o yerleri feṯḥ it
Elünde tīġ-i şecāʿat senüñdürür fırṣat

2. **tīġ-i şecāʿat:**-*üñ*
Gazel 697
Mısra: **14**
Cesaret kılıcı.

Luṭf-ı Ḫudā vü himmet-i merdān senüñledür
Döksün ḳo ḫūn-ı düşmeni tīġ-i şecāʿatüñ

tīġ-i siyāset:

1. **tīġ-i siyāset:**-*üñ*
Gazel 631
Mısra: **12**
Siyaset kılıcı. || *Cezalandırma kılıcı.*

Ḥaḳdan murādımuz bu ki aʿdā-yı dīnüñüñ
Başından eksik olmaya tīġ-i siyāsetüñ

tīġ-i tīz:

1. **tīġ-ı tīz:**
Gazel 99
Mısra: **5**
Keskin kılıç. || *Sevgilinin keskin bakışları.*

Gitmez olmış çeşm-i ḫūn-rīzüñ elinden tīġ-ı tīz
A benüm sulṭānum olmışsın iñen nāzik-mizāc

2. **tīġ-i tīz:**
Gazel 450
Mısra: **2**
Keskin kılıç. || *Öldürücü yan bakış.*

Çeşm-i giryānum ʿaceb mi olsa eşk-rīz
Ġamze-i cellādınuñ gitmez elinden tīġ-i tīz

3. **tīġ-i tīz:**
Müseddes 3
Mısra: **14**
Keskin kılıç.

Olmadın naḫl-i tenüm bād-ı hevādan berk-rīz
Boynuma ṭoḳınmadın dest-i ḳażādan tīġ-i tīz

tīġ-i zebān:

1. **tīġ-i zebān:**-*a*
Gazel 475
Mısra: **10**
Dil kılıcı.

Müddeʿī eşʿārımuz gūş itse eyler ser-fürū
Rūḥiyā ʿālemde biz tīġ-i zebāna māliküz

2. **tīġ-i zebān:**-*um, -dan*
Kaside 13
Mısra: **64**
Dil kılıcı. || *Kılıç gibi sivri dil.*

Yeriyle yoḳ dil-i aʿdāda ḳuvvet-i güftār
Meger ki tīġ-i zebānumdan ola ḫavf ü hirās

3. **tīġ-ı zebān:**-*um, -dan*
Kaside 38
Mısra: **97**
Dil kılıcı. || *Keskin dil; üslup.*

Benem ol şāʿir-i pür-zūr kim tīġ-ı zebānumdan
Ṣanavber gibi olmış pāre pāre ḳalbi aʿdānuñ

tīġ-ı zehr-ālūd:

1. **tīġ-ı zehr-ālūd:**
Gazel 169
Mısra: **7**
Zehirli kılıç. || *Sevgilinin öldürücü bakışları.*

Eline her müjeñ bir tīġ-ı zehr-ālūd alup ṭurmış
Ṣaf-ı ʿuṣṣāḳ-ı miḥnet-sāza beñzer bir ḳıtāluñ var

tīġ-ı zer:

1. **tīġ-ı zer:**
Gazel 157
Mısra: **5**
Altın kılıç.

Gelür ammā ki sīmīn-ḫançer elde tīġ-ı zer belde
Ṣaḳın ey dil ki ol bī-merḥamet mestāne olmaḳ var

tīġ-i zer-efşān:

1. **tīġ-i zer-efşān:**-*ı, -dur*
Kaside 15
Mısra: **75**
Altın süslemeli kılıç.

ʿArşa aşılmış anuñ tīġ-i zer-efşānıdur
Evc-i felekde degül ẓāhir olan kehkeşān

tīġ-i zerrīn:

1. **tīġ-i zerrīn:**
Kaside 18
Mısra: **36**
Altın kılıç.

Kehkeşān ṣanma ki Behrām-ı felek olmışdur
Tīġ-i zerrīn ḳuşanup bār-gehinde cellād

tiken:

1. **tiken:**-*üz*
Gazel 433
Mısra: **4**
Diken.

Kimi çekmez bizi ḫalḳuñ kimi el üzre ṭutar
Dost yanında gülüz çeşm-i ʿadūya tikenüz

tılā:

1. **ṭılā:**
Tarih 54
Mısra: **8**
Yaldız gibi sürülecek nesne; altın yaldız. || *Sırma, altın.*

Muṣallā ile ʿayni iki tārīḫ oldı ey Rūḥī
Ṭılā ile yazılsa yaraşur bu maṭlaʿ-ı ġarrā

ṭılısm:

1. **ṭılısm:**-*ı*
Gazel 183
Mısra: **5**
Herkesin bilip çözemediği gizli şey.

Nefs ejderi kim genc-i dilüñ oldı ṭılısmı
Her kim o ṭılısmı bozabildiyse velīdür

2. **ṭılısm:**-*ı*
Gazel 183
Mısra: **6**
Büyü, sihir, muska.

Nefs ejderi kim genc-i dilüñ oldı ṭılısmı
Her kim o ṭılısmı bozabildiyse velīdür

ṭılısm-ı cehli boz-:

1. **ṭılısm-ı cehli boz-:**-*du, -m*
Gazel 809
Mısra: **1**
Cehalet büyüsünü bozmak.

Ṭılısm-ı cehli bozdum ejder-i nefs oldı maġlūbum
Ḥaḳīḳat gencine irdüm müyesser oldı maṭlūbum

tīmār:

1. **tīmār:**-*ı, -n, -a*
Gazel 554
Mısra: **10**
Osmanlı İmparatorluğu'nda kamu arazisi (mirî) dahilinde, yönetimi sipahiye bırakılmış olan verimli topraklar.

Derdin sipāh-ı dilüm itmez ʿavāma arż
Tīmārına meger ki virür iḥtimāl-i ḫāṣ

timsāl:

1. **timsāl:**-*i*
Terkib-bend 3
Mısra: **69**
Suret.

Ṭopraḳ altında bozulmış mı ola timsāli

Yoḳsa evvelki melāḥatde mi ol vech-i ḥasen

2. **timsāl:**
Kaside 26
Mısra: **60**
Örnek, sembol, simge.

Hele fiʾl-cümle yazup ṣunmaḳ olurdı ġayra
Senden aʿlā eger olmazsa olaydı timsāl

timur:

1. **timur:**-*dan*
Gazel 39
Mısra: **9**
Demir.

Ṭaġlarca ṣabra belki timurdan yürek gerek
Āsān degüldür olmaḳ o ġaddāra āşinā

ṭınāb:

1. **ṭınāb:**
Gazel 1041
Mısra: **5**
Çadırı kazığa bağlayan ip.

Ṭınāb idüp felek ḳavs-ı ḳuzaḥdan ḫayme-i ebre
Ḳurar ṣaḥrā-nişīnān içün ol çetr-i muʿallāyı

ṭınma-:

1. **ṭınma-:**-*z*
Gazel 368
Mısra: **11**
Aldırmamak, aldırış etmemek, oralı olmamak.

ʿĀlemi ḳırdı rā ḳaşı ṭınmaz
Bilmez ol serv-ḳad bu rāyı meger

tīr:

1. **tīr:**-*den*
Gazel 445
Mısra: **12**
Ok.

Ġamzenüñ zaḫmnākı idi göñül
Yoġiken tīrden nişāne henüz

2. **tīr:**-*ün, -i*
Gazel 635
Mısra: **5**
Ok II Sevgilinin kirpiği veya bakışı.

Bu gice tīrüñi mestāne başup baġrımuza
Ṣubḥa dek ḥasret-i ḳaddüñle der-āġūş itdük

3. **tīr:**-*i, -n, -i*
Kaside 18
Mısra: **42**
Ok II güç, kuvvet, kudret.

Ġuṣṣadan ḳan aḳıdur dīde-i nemnākları
Her ḳaçan eyleseler tīrini düşmenleri yād

tīr at-:

1. **tīr at-:**-*ar*
Gazel 388
Mısra: **3**
Ok atmak. || Sevgilinin ok gibi keskin bakış atması.

Şu virüp ġamzesi tīġina atar ḳatlüme tīr
Beni şanma acıyup ol gül-i ḫandān aġlar

tīr u kemān:

1. **tīr u kemān:**
Gazel 309
Mısra: **3**
Ok ve yay. || (Sevgilinin) Delici bakışları ve kaşları.

Her ḳande gitse tīr u kemān uydurur bele
Ḳaṣdum yoḳ ehl-i ʿaşḳa dir āyā ne ḳaṣd ider

2. **tīr ü kemān:**
Gazel 611
Mısra: **11**
Ok ve yay.

At sürüp tīr ü kemān alsañ ele aʿdāya
Mār-ı erḳam görinür nāvek-i cevşen-güẕerüñ

tıraş eyle-:

1. **tıraş eyle-:**-*y, -üp*
Gazel 1108
Mısra: **5**
(Birinin) Saç, sakal, bıyık veya saçlarını kesmek.

ruḫlaruñdan eyleyüp ḫaṭṭ-ı siyeh-kāruñ tıraş
jengden pāk eyledüñ āyīne-i iḳbālumı

tıraş it-:

1. **tıraş it:**
Gazel 841
Mısra: **6**
(Birinin) Saç, sakal, bıyık veya saçlarını kesmek.

Ṣafā ile göñül ṭolsun maḥabbet ber-ḳarār olsun
Tıraş it ḫaṭṭuñı mābeynimüzden fitneler gitsün

tīre:

1. **tīre:**
Gazel 457
Mısra: **4**
Bulanık, kara, karanlık.

Ḫaṭṭ-ı ʿiẕār-ı yār ile gerçi muḳayyeddür velī
Neyyir-i ʿaşḳa maẕharuz tīre degül żamīrimüz

2. **tīre:**
Gazel 372
Mısra: **9**
Karanlık, kara.

Ḳalurdı tīre meh tāb almasa mihr-i cemālinden
Degül ḥācet dimeñ ehle bu söz günden de rūşendür

tīre ḳıl-:

1. **tīre ḳıl-:**-*sa*
Gazel 449
Mısra: **4**
Karartmak.

Mihr-i münīrimüzden ayırdı felek bizi
Āfāḳı tīre ḳılsa nola dūd-ı āhımuz

tīre-çeşm:

1. **tīre-çeşm:**
Gazel 321

Mısra: **14**
Kara göz.II Kör.

Mümkin iken tūtiyā-yı ḫākipāyuñdan cilā
Tīre-çeşm olmaḳ revā mı Rūḥi-i rūşen-żamīr

tīre-dil:

1. **tīre-dil:**
Gazel 1060
Mısra: **8**
Kalbi kara.

Maraż-ı ʿaşḳile zerd olduġı yegdür yüzimüz
surḫ olup tīre-dil olmaḳdan ise lāle gibi

tīrelik:

1. **tīrelik:**
Tarih 6
Mısra: **21**
Karanlık, bulanıklık.

Gitse şevḳuñla ʿaceb mi gönlümüzden tīrelik
Ṣalsa pertev ʿāleme ḫurşīd refʿ olur ẓalām

tīr-endāz:

1. **tīr-endāz:**
Gazel 627
Mısra: **11**
Ok atıcı, nişancı, iyi ok atan.

Vādi-i ʿaşḳa giren kimse gerek tīr-endāz
yoḫsa her kūşede vardur nice biñ şīr u peleng

tīr-endāz-ı ḳavs-i müntehā:

1. **tīr-endāz-ı ḳavs-i müntehā:**-*y, -uz*
Gazel 461
Mısra: **8**
Son yayın okunu atan kişi.

Çeküp nüh-ḳavs-i gerdūnı kemān-ı ʿaşḳa el urduḳ
Bu günden böyle tīr-endāz-ı ḳavs-i müntehāyuz

tīri:

1. **tīri:**
Tarih 19
Mısra: **4**
Canlı; diri; yaşayan.

Nūş-ı cān itdi fenā cāmın o naḳd-i Cem-vaḳt
Ki ecel zehrini tīri içürürdi sebʿa

tīr-i belā:

1. **tīr-i belā:**
Gazel 473
Mısra: **1**
Bela oku.

Biz rāh-ı ġamda tīr-i belā zaḫmnākiyuz
Cān virmişüz yolında o şūḫuñ helākıyuz

2. **tīr-i belā:**-*ñ, -ı*
Gazel 265
Mısra: **8**
Bela oku. || *Sevgilinin öldürücü kirpikleri.*

Cānum ḳopar ḫayāl iderin her ḳaçan ṭabīb
Tīr-i belāñı sīneden ey ḳaşı yā çeker

tīr-i belā-yı ʿaşḳ:

1. **tīr-i belā-yı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 834
Mısra: **8**
Aşk belasının oku.

Varduḳca cānda miḥnetümi görürin ziyād
Tīr-i belā-yı ʿaşḳa olaldan nişāne ben

tīr-i belā-yı hicr:

1. **tīr-i belā-yı hicr:**
Gazel 672
Mısra: **8**
Ayrılık belasının oku.

Murādı cānumı almaḳdı çoḳdan ol ḳaşı yānuñ
Sen ey tīr-i belā-yı hicr bildüm ki aña geldüñ

tīr-i cefā:

1. **tīr-i cefā:**-*ñ, -a*
Gazel 838
Mısra: **9**
Eziyet oku.

Ṭutar tīr-i cefāña sīnesin āh eylemez ammā
Göñülden geçürür hep Rūḥī-i bīmārı bilmezsin

tir-i celāl:

1. **tir-i celāl:**
Terci-bend 2
Mısra: **8**
Kahır ve gazap oku.

Ġayrılar rūz u şeb itmekde temāşā-yı cemāl
Ben isem olmada ammā çekeyin tir-i celāl

tīr-i dil-dūz:

1. **tīr-i dil-dūz:**
Gazel 1112
Mısra: **5**
Gönlü delen ok.

Gözine her biri bir tīr-i dil-dūz oldı aġyāruñ
Elifler kim tenümde ol ruḫı gül ġonca-fem çekdi

tīr-i ġam-ı hicrān:

1. **tīr-i ġam-ı hicrān:**-*uñ*
Gazel 847
Mısra: **3**
Ayrılık acısının oku.

Zaḫmnāk itmiş anı tīr-i ġam-ı hicrānuñ
Murġ-ı dil eylese kūyuñda ʿaceb mi efġān

tīr-i ġam:

1. **tīr-i ġam:**-*uñ*
Gazel 269
Mısra: **4**
Üzüntü oku.

Yoluñda cān fedā ḳılmaḳ göñülden çıḳmaz ey ḫūnī

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Derūn-ı sīnede tīr-i ġamuñ ḫāṭır-nişānumdur

tīr-i ġamze:

1. **tīr-i ġamze:**-*ñ, -den*
Gazel 1077
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Yan bakışlarının oku.

Ey ḳaşı yā tīr-i ġamzeñden yıḳıldı kāyināt
Vādi-i ʿaşḳuñ āceb ṣayd-efgeni gördüm seni

tīr-i ḥavādis:

1. **tīr-i ḥavādiṣ:**-*i, -n, -e*
Kaside 5
Mısra: **34**
Havadis oku. || *Olup biten olaylar.*

Her kim kemīn-i mihrin anuñ itmeye penāh
Tīr-i ḥavādiṣine cihānuñ olur hedef

tīr-i hicr-i yār:

1. **tīr-i hicr-i yār:**-*a*
Gazel 462
Mısra: **15**
Sevgilinin ayrılık oku.

Nişān oldısa sīneñ tīr-i hicr-i yāra ġam çekme
Bir iki gün taḥammül eyle ey Rūḥī geçer ḳalmaz

tīr-i każā:

1. **tīr-i ḳażā:**
Gazel 326
Mısra: **4**
Kaza oku.

Ḳavs-i ḳader o kūşe-i ebrūya baş eger
Tīr-i ḳażā o ġamze-i dil-dūza reşk ider

2. **tīr-i ḳażā:**
Gazel 131
Mısra: **5**
Kaza oku. || *Kader.*

Böyle ḳalmaz ṭoḳınur tīr-i ḳażā aʿdāya
ʿĀḳıbet bir gün ider āh-ı seḥer-gāh meded

tīr-i maḥabbet:

1. **tīr-i maḥabbet:**-*le*
Gazel 619
Mısra: **3**
Aşk, sevda oku.

Geldi ol tīr-i maḥabbetle cigerler delici
Ḳarşu ṭut sīneñi ger var ise ey dil cigerüñ

tīr-i miḥnet:

1. **tīr-i miḥnet:**
Tahmis 3
Mısra: **20**
Gam ve ıstırap oku.

Görüp seng-i mezārum ehl-i diller ey kemān-ebrū
Didiler tīr-i miḥnet irdügi yire nişāndur bu

tīr-i müje:

1. **tīr-i müje:**-*ñ*
Tahmis 7
Mısra: **16**
Kirpik oku.

Ol riştedür ki baġlana bir deste sünbüle
Erbāb-ı ʿaşḳa tīr-i müjeñ bāʿiṣ-i ḳātil

tīr-i müjgān:

1. **tīr-i müjgān:**-*uñ*
Gazel 9
Mısra: **9**
Kirpik okları.

Tīr-i müjgānuñ ġamı mecrūḥ ḳıldı cānumı
Yāya döndi ḳāmetüm müşkīn hilāluñdan cüdā

2. **tīr-i müjgān:**-*uñ*
Gazel 973
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Oka benzeyen kirpikleri.

Cāna zaḫm urmaḳsa ḳaṣduñ tīr-i müjgānuñ yeter
Ey ḳaşı yā el urup ṭurmaḳ ne ḥācet terkeşe

tīr-i sitem:

1. **tīr-i sitem:**-*le*
Gazel 290
Mısra: **1**
Sitem oku.

Ol ḳaşı yā ki tīr-i sitemle bögür deler
Ḥaḳḳā budur ki ḥiddete gelse demür deler

tīr-i vaṣl-ı cānān:

1. **tīr-i vaṣl-ı cānān:**-*ı*
Gazel 1037
Mısra: **14**
Sevgiliye kavuşma oku.

ʿAceb tīr-i ḳażādan bī-ḫaber gördüm seni Rūḥī
Yeter gögsin gerüp yād eyle tīr-i vaṣl-ı cānānı

tīşe:

1. **tīşe:**
Gazel 835
Mısra: **10**
Kazma, balta, külünk.

Sīnem ey Rūḥī belāġat gevherinüñ kānıdur
Ġam degül yersem felekden günde yüz biñ tīşe ben

tīşe-i ʿaşḳ:

1. **tīşe-i ʿaşḳ:**-*ı, -n, -a*
Gazel 540
Mısra: **3**
Aşk baltası.

Tīşe-i ʿaşḳına Şīrīnüñ el urmış kūhken
Göñli miskīnüñ yıḳılmış gitmiş ābād olmamış

tīşe-i cevr:

1. **tīşe-i cevr:**-*i*
Gazel 337

Mısra: **9**
Zulüm baltası.

Tīşe-i cevri yıḳar ḫāṭır-ı mahzūnımuzı
Ḫançer-i ġamzesi ṭurmaz dil-i nālāna deger

tīşe-i ḳahr:

1. **tīşe-i ḳahr:**
Gazel 70
Mısra: **7**
Kahır baltası.

Dil-i miḥnet-güẕārı tīşe-i ḳahr eyledi vīrān
Yed-i luṭfuñla ābād it dil-i vīrānumı Yārab

tıyb:

1. **ṭıyb:**
Gazel 58
Mısra: **12**
Güzel koku.

ʿArṣa-i ʿaşḳında cevlān idemez tevsen-i dil
Ḳamçı-i zülf-i siyāhından aña irmese ṭıyb

tıynet:

1. **ṭıynet:**-*üm*
Gazel 2
Mısra: **9**
Yaratılış, huy, mizaç.

Dest-i ḳudret ʿaşḳile ḳıldı muḫammer ṭıynetüm
Anuñ içün eyledüm evvelde nefy-i māsivā

tīz:

1. **tīz:**
Gazel 163
Mısra: **16**
Tez, çabuk, hemen.

Rūḥiyā terk-i taʿalluḳ idegör ʿaşḳda kim
Menzile tīz irişür ol ki sebük-bār yürür

2. **tīz:**
Gazel 371
Mısra: **3**
Tez, kısa bir zamanda.

Cānı tīz vir diyü çeşmüñ ṭurmayup ben ḫastaya
Gönderür biri biri ardınca her dem tīrler

tīzāb:

1. **tīzāb:**
Gazel 240
Mısra: **12**
Kezzap.

Laʿluñ ḫarābı olana sāḳī-i bezm-i ʿaşḳ
Tīzāb ṣunsa baḳmaz anı nūş-ı cān ider

2. **tīzāb:**
Gazel 378
Mısra: **7**
Kezzap. || *Şarap.*

Cām-ı zerrīni o tīzāb ile mālāmāl it
Ki yıḳa ḳaṭresi dilde ne ḳadar ġuṣṣa ki var

tīz-āb:

1. **tīz-āb:**
Gazel 115
Mısra: **12**
Kezzap.

Deldügiyçün baġrumı şemşīr-i ḫūn-ālūd kim
Fi'l-meṣel tīz-āb dirdüm olsa ger tīz-āb surḫ

toġ-:

1. **ṭoġ-:**-*ınca*
Kaside 26
Mısra: **9**
Doğmak, ortaya çıkmak.

Gün ṭoġınca seḥeri bāġda ʿıyş itmekiçün
Nergis ü lālenüñ olmış ḳadeḥi mālāmāl

2. **ṭoġ-:**-*dı*
Tarih 1
Mısra: **7**
Dünyaya gelmek. || *Göreve gelmek, göreve başlamak.*

Dolandı gerçi māh-ı devlet ammā ṭoġdı bir kevkeb
Ki evc-i mülkde her ẕerresi bir mihr ü māh oldı

3. **ṭoġ-:**-*dı*
Tarih 3
Mısra: **5**
(Güneş, ay, yıldızlar) Ufuktan yükselerek gökyüzünde görünmek, tulû etmek.

Yine ṭoġdı maṭlaʿ-ı ʿizzetten ol ḫurşīd kim
Ḫoş giçerler sāye-i ʿadlinde erbāb-ı kelām

toġra-:

1. **ṭoġra-:**-*y*, -*up*
Gazel 774
Mısra: **10**
(Bir şeyi) Keserek parçalamak, parça parça kesmek. || *Çok ıstırap vermek.*

Dili bir kāfir-i bed-mest eline virdük tamām
Ṭoġrayup ḫançer-i miḥnetle kebāb itdi tamām

toġrı:

1. **ṭoġrı:**
Gazel 330
Mısra: **5**
Doğru, taraf.

Ḫışmile baġrın ezer yüzine ṭoġrı baḳanuñ
Kec-naẓarlar idemez ol büt-i ḫūn-ḫᵛāra naẓar

2. **ṭoġrı:**
Müsebba 1
Mısra: **33**
Doğru, gerçek, hakikat.

Aġladursın derdile budur saña ṭoġrı ḫaber
Kim muḫaḳḳaḳ serteser dünyā yine ṭūfān olur

toġrı rāh:

1. **toġrı rāh:**
Terkib-bend 2
Mısra: **17**

Doğru yol, insanı hak ve hakîkate ulaştıran yol, hidâyet yolu.

Reh-nümâsı luṭf-ı Ḥaḳdı râhı toġrı râh idi
Ehl-i faḳra ḫayr u iḥsân idi kârı muttaṣıl

toġrıl-:

1. **ṭoġrıl-:**-*up*
Gazel 164
Mısra: **1**
Doğrulmak, yönelmek.

Ṭoġrılup kūyına yāruñ dil-i meyyāl yürür
Yürür ammā ki ḳatı mużṭaribü'l-ḥāl yürür

2. **ṭoġrıl-:**-*a, -lum*
Terkib-bend 8
Mısra: **25**
Eğikliği ve eğriliği gidip düz duruma gelmek. || (Bir yere doğru) Yönelmek, teveccüh etmek.

Gel ṭoġrılalum meygedeye raġmına anuñ
Kim bār-ı riyādan ḳad-i bergeşṭesi ḫamdur

toġrul-:

1. **ṭoġrul-:**-*dı*
Tarih 17
Mısra: **4**
Doğrulmak, yönelmek.

Cülūs itdükde devletle saʿādet taḫṭına evvel
Diyār-ı Egriye ṭoġruldı ol şāh-ı felek-dergāh

toġruluk:

1. **ṭoġruluḳ:**-*la*
Kıt'a 7
Mısra: **3**
Doğruluk.

Ṭoġruluḳla ʿalem it kendüñi mānend-i elif
Üsti yanınca giçem dirseñ eger aʿyānuñ

toḫm:

1. **toḫm:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 91
Mısra: **6**
Tohum.

Bildüklerini ʿārif olan bilmeze açmaz
Dīvāne midür żāyiʿ ide toḫmını ḫāriṣ

töhmet:

1. **töhmet:**
Gazel 423
Mısra: **13**
Suç, kabahat.

Sükūnet ḫalvetinde ʿaşḳı töhmet ʿadd iden sālūs
Ḫar ile ḫalvet olsa ṣoḥbetinden müttehem ditrer

toḳ:

1. **ṭoḳ:**-*dur*
Gazel 205
Mısra: **6**
Açlığını gidermiş, doymuş, aç karşıtı.

Açluḳ rūze-i hicrüñde bizi öldürdi
Niʿmet-i vaṣluñ ile ġayrılar ammā ṭoḳdur

tokın-:

1. **ṭoḳın-:**-*ur*
Gazel 715
Mısra: **7**
İncitmek, rahat bırakmamak.

Bir gün olur ṭoḳınur tīr-i ḳażā aġyāra
Sen hemān ey dil-i zār āh-ı seḥergāh ile ol

2. **ṭoḳın-:**-*ur*
Gazel 131
Mısra: **5**
Dokunmak, temas etmek II erişmek, ulaşmak; etkilemek.

Böyle ḳalmaz ṭoḳınur tīr-i ḳażā aʿdāya
ʿĀḳıbet bir gün ider āh-ı seḥergāh meded

3. **ṭoḳın-:**-*sa*
Gazel 1115
Mısra: **6**
Değmek, dokunmak.

Bilmezem ḳalbün nedendür kim aña ḳılmaz eṣer
Āh-ı dil-sūzum ki nerm eyler ṭoḳınsa āheni

4. **ṭokın-:**-*dı*
Kaside 15
Mısra: **48**
Dokunmak, değmek, isabet etmek.

Çünki bu efkār ile eyledi āġāz-ı rezm
Cānına bir kūşeden öyle ṭokındı sinān

5. **ṭoḳın-:**-*ur, -sa*
Gazel 975
Mısra: **10**
Dokunmak, tesir etmek, etkilemek, işlemek.

Eyü söz diler ki Rūḥī anı naẓm ide ʿaceb mi
Ṭoḳınursa gūş-ı ehl-i dile şiʿri ceste ceste

tokuz:

1. **ṭoḳuz:**
Gazel 160
Mısra: **8**
Dokuz.

Ṣalādur ʿāleme cām-ı belādan ẕevḳ iden gelsün
Ḥarīf-i meclis-i ʿaşḳam ṭoḳuz şīşe şarābum var

tokuz ḫurūf:

1. **ṭoḳuz ḫurūf:**-*dur*
Gazel 564
Mısra: **4**
Dokuz harf. || 'Aşk' kelimesini oluşturan harflerin eczasındaki dokuz harf.

Vechüñ kitābı nükte-i ʿaşḳı beyān ider
Yaʿnī ṭoḳuz ḫurūfdur u on iki nuḳaṭ

tokuz mīnā:

1. **ṭoḳuz mīnā:**
Gazel 780
Mısra: **8**
Dokuz şarap şişesi. || Felek; feleğin dokuz katı.

Ḫum-ı ʿaşḳ ide meger bī-hūş iderse yoḳsa kim
Cāmımuz ṭoldurmaz ey dil bu ṭoḳuz mīnā bizüm

<u>ṭoḳuz pāre ḳıl-:</u>

1. **ṭoḳuz pāre ḳıl-:**-*dı*
Kaside 6
Mısra: **36**
Dokuz parçaya ayırmak. || *Feleğin dokuz katı kastedilir.*

Murāduñ üzre ḳaçan devr ḳılmadı ʿacabā
Ki çarḫı ḳıldı ṭoḳuz pāre ḫançer-i Behrām

<u>ṭoḳuz ṭolan-:</u>

1. **ṭoḳuz ṭolan-:**-*sa*
Gazel 499
Mısra: **2**
Dokuz dolanmak || *Birçok defalar dolaşmak.*

Nāz itdi gelmedi bu gice bezme māhımuz
Çarḫı ṭoḳuz ṭolansa nola dūd-ı āhımuz

<u>ṭol-:</u>

1. **ṭol-:**-*dı*
Gazel 446
Mısra: **13**
Bir yere iyice yayılmak, kaplamak.

Yāreden ṭoldı sīnemüz Rūḥī
Yine yārüñ yanında aġyāruz

2. **ṭol-:**-*mış, -dı*
Gazel 1028
Mısra: **5**
Dolmak, kaplamak.

Ṭolmışdı dehr nāle-i Ferhād u Ḳaysdan
Feryādum işidince hemāñ kesdiler sesi

3. **ṭol-:**-*dı*
Gazel 59
Mısra: **10**
Dolmak, birikmek.

Sāʿidüñ dāġın görince yaḳdı Rūḥī cismini
Yir u gök ṭoldı duḫānile görenler ṣandı ṣeb

4. **ṭol-:**-*sa*
Gazel 1024
Mısra: **7**
Dolmak, dolu olmak || *Bir şeyin veya bir durumun çok fazla olması.*

Ḳan ile ṭolsa gözlerüm cevrine ḳalma dilberüñ
Ṣāyed o māh-peykerüñ maḳṣadı imtiḥān ola

5. **ṭol-:**-*sa*
Gazel 47
Mısra: **7**
Bir yere girip orada toplanmak, bir şey bir yeri kaplamak, sarmak.

Ḳanile ṭolsa gözlerüñ cevrine ḳalma dilberüñ
Ṣāyed o māh-peykerüñ maḳṣadı imtiḥān ola

6. **ṭol-:**-*dı*
Kaside 15
Mısra: **6**
(Boş bir şey veya yer) İçine giren bir şeyle dolu hâle gelmek || *(Bir duygu insanın içini, gönlünü…) Kaplamak, sarmak.*

Ġuṣṣa ġamın çekmesün kimse ki ṣimden girü
Ġuṣṣaya yer ḳalmadı ṭoldı ṣafādan cihān

7. **ṭol-:**-*dı*
Gazel 894
Mısra: **8**
Bir yerde pek çok eşya veya kimse toplanmak, kalabalık duruma gelmek.

Cem olup üftādeler ol şeh-süvāruñ seyrine
Şöyle keṯret oldı ṭoldı nāle-i ʿuṣṣāḳdan

8. **ṭol-:**-*dı*
Tarih 9
Mısra: **4**
Dolmak, baştan başa kaplanmak.

Gözini açmadı ẕevḳin ide İstanbuluñ
Nāgehān dīdeleri gerd-i fenādan ṭoldı

9. **ṭol-:**-*dı*
Gazel 431
Mısra: **1**
(Bir duygu insanın içini, gönlünü…) Kaplamak, sarmak.

Ẕevḳ-i ṣafā-yı ʿaşḳile ṭoldı derūn-ı sīnemüz
Kimseye ẕerre deñlü yoḳ ḫāṭırımuzda kīnemüz

<u>ṭola-:</u>

1. **ṭola-:**-*sa, -m*
Gazel 915
Mısra: **10**
Dolamak, sarmak.

Dāḫil-i silsile-i ʿaşḳ ideyin dir ġayrı
Ṭolasam vechi var ol zülf-i perīşānı ele

<u>ṭolan-:</u>

1. **ṭolan-:**-*duḳ*
Gazel 1008
Mısra: **3**
Dolanmak, dolaşmak.

Şevḳ-i rūyuñla ser-i kūyuñ ṭolanduḳ dün gice
Ṣubḥa dek seyr-i çemen-zār eyledük mehtābda

2. **ṭolan-:**-*ur*
Gazel 104
Mısra: **9**
Dolanmak, gezmek, seyr etmek.

Baş açuḳ yalın ayaḳ vādi-i ʿaşḳı ṭolanur
Ḳanı Rūḥī gibi ʿālemde bugün bir seyyāḥ

3. **ṭolan-:**-*sa*
Gazel 178
Mısra: **11**
Dolanmak, çevresinde dönmek.

Ṭolansa ḥaşre dek bulmaz duḫūl-ı bezmine ruḫṣat
O māhuñ meclisinde mihr-i pür-envāra yer yoḳdur

4. **tolan-:**-*dı*
Gazel 409
Mısra: **4**
Meyil göstermek.

Cümle ḫūbānı gezdi hep gönlüm
Vardı sende tolandı hey kāfir

5. **ṭolan-:**-*(u)r*
Gazel 26
Mısra: **10**
Bir şeyin çevresinde dönmek, gezmek, dolaşmak.

Olupsın ṣadr-ı meclis büʾl-heveslerle çekersin mey
Dil-i şeydā ṭolanur kūyuñı şeb-tā-seḥer tenhā

ṭolaş-:

1. **ṭolaş-:**-*ur*
Gazel 307
Mısra: **11**
Dolaşmak, gezinmek, dolanmak.

Rūḥi ḳūyuñ ṭolaşur nāle vü efġān iderek
Bülbül-i naġme-serādur ki gülistānda gezer

2. **ṭolaş-:**-*duḳda*
Gazel 424
Mısra: **3**
Dolanmak II Müptela olmak.

Kemer-vārī miyān-ı dilbere zāhid ṭolaşduḳda
O pīç u tābuñ encāmında belden pāk ḫancer yer

3. **ṭolaş-:**-*du, -m*
Tahmis 2
Mısra: **16**
(Saç, iplik vb. şeyler) Birbirine geçip karışmak, güç çözülecek duruma gelmek.

Ḫaṭādur ʿaşḳ u meşk itmek ḫaṭı müşk-i Ḫotenlerle
Ṭolaşdum zülfinüñ ḳullābına cān terkini urdum

ṭolayı:

1. **ṭolayı:**
Gazel 143
Mısra: **11**
-den ötürü, sebebiyle, yüzünden.

Ḫaṭṭuñdan ṭolayı aġyārile çoḳ seyrimüz geçdi
Melāḥat mülkinüñ seyr-i çemenzārında ʿālem var

ṭoldur-:

1. **ṭoldur-:**-*up*
Gazel 287
Mısra: **9**
Doldurmak.

Āḫir ġubār-ı rāh-ı fenā ile ṭoldurup
İki gözini Rūḥi-i zāruñ ḳapatdılar

2. **ṭoldur-:**-*up*
Gazel 646
Mısra: **5**
Bir sıvıyı(şarabı) bir kaba(kadehe) doldurmak.

Şām-ı ġamda ṭoldurup ḳanile çeşmüm cāmını
Ṣubḥ-dem ol cāmile defʿ-i ḥumār itsem gerek

3. **ṭoldur-:**-*up*
Gazel 689
Mısra: **6**
Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek.

Gülşen-i ʿaşḳuñ ey göñül bülbül-i nükte-sencisin
Vaṣf-ı ruḫıyla ṭoldurup ol güle bir sefīne çek

4. **ṭoldur-:**-*ur*
Gazel 578
Mısra: **5**
Doldurmak, dolu hale getirmek, kaplamak.

Ṭoldurur dāʾim ḳulaġın penbe-i şebnemle gül
İtmekiçün bülbül-i zāruñ fiġānın istimāʿ

tolı:

1. **ṭolı:**
Kaside 31
Mısra: **34**
Dopdolu.

Gül-i ter degül cābecā görinenler
Ṭabaḳlar dürer ṭolı dīnār u dirhem

2. **ṭolı:**
Gazel 410
Mısra: **2**
Dolu.

Ḳo cihāndan kerem ümmīdini kim nākesdür
Oda yansun bu cihān kim ṭolı ḫar u ḫasdur

3. **ṭolı:**
Gazel 154
Mısra: **12**
Dolu, içi boş olmayan; içki dolu kadeh.

Laʿluñ raḳībe cām-ı mey-i erġavān ṣunar
Ben dil-fikāra ġamzelerüñ ṭolı ḳan virür

tolu:

1. **ṭolu:**-*lar*
Gazel 151
Mısra: **14**
İçi şarapla dolu kadeh; dolu.

Sāḳiyā çoḳ teşnelük çekdürdi rindāna ṣıyām
Ṭolular ṣun kim maḫall-i himmet u inʿāmdur

2. **ṭolu:**-*dur*
Gazel 492
Mısra: **3**
Bir yerde bahsedilen şeyin çok bulunduğunu, çok olduğunu anlatır, çok, pek çok.

Ṭoludur vech-i Ḥasenlerle cihān ammā kim
Ey Ḥüseynüm seni biz cümleden aḥsen bilürüz

3. **ṭolu:**-*lar*
Gazel 586
Mısra: **4**
İçi şarapla dolu kadeh.

Ārzu-yı büse-i laʿluñile ḳan oldı yürek
Ṭolular ṣun ṭurma ey sāḳī tekellüf ber-ṭaraf

4. **ṭolu:**-*lar*
Gazel 867
Mısra: **3**
Dolu, içi boş olmayan, dolmuş, boş karşıtı. II İçkiyle doldurulmuş, kadeh.

Ṭolular nūş idüp aġyāra helāk itdi bizi
Ḳıldı ol ġonca-dehen bir ṣu içince nice ḳān

tonan-:

1. **ṭonan-:**-*dı, -lar*
Gazel 350
Mısra: **1**
Süslenmek, bezenmek.

Nevrūzdur diyü yine güller ṭonandılar
Bülbüller ile bir nice gün oyalandılar

2. **ṭonan-:**-*up*
Gazel 413
Mısra: **1**
Giyinip kuşanmak, süslenmek.

Lāle-ruḫlar ṭonanup nāzile giyse ḳaralar
El iderler ki görüp mātemi ḫāke ḳaralar

<u>ṭoñızdan bir ḳıl:</u>

1. **ṭoñızdan bir ḳıl:**
Gazel 731
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Domuzdan kıl koparmak. || Hasis veya namert birinden bir şeyler elde etmek, bir şeyler koparabilmek.

Zāhidüñ rīşini cārūb-ı reh-i meygede ḳıl
Gerçi degmez aña ammā ki ṭoñızdan bir ḳıl

<u>ṭop:</u>

1. **ṭop:**-*dur*
Gazel 384
Mısra: **3**
Gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli silah.

Degül ḫurşīd zerrīn ṭopdur kim ḳaşlaruñ anı
Getürmiş ḫākdan çevgān ile eflāka ṣalmışdur

<u>ṭop ṭop:</u>

1. **ṭop ṭop:**
Gazel 1023
Mısra: **10**
Öbek öbek.

Düş ḫayāl-ı ḫaṭ-ı müşkīnine ol āhūnuñ
Ṣun ḫāl-ı zeḳanı ṭā saña ṭop ṭop nāfe

<u>ṭopla-:</u>

1. **ṭopla-:**-*du, -ñ*
Kaside 14
Mısra: **87**
Bir araya getirmek. || (Halkın ilgi ve alakasını) Üzerine çekmek, elde etmek, kazanmak.

Şu deñlü niʾmet-i cūduñla ṭopladuñ ḫalḳı
Cihānda ḳalmadı bir kimse k'ola ġayr-i şekūr

<u>ṭoprag̱:</u>

1. **ṭoprag̱:**-*a*
Gazel 321
Mısra: **10**
Toz, toprak. II Mezar toprağı.

Ġayre cān dermānı laʿlüñden virürsin istese
Bir avuç ṭoprag̱a muḥtācam ḳapuñda ben faḳīr

2. **ṭoprag̱:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 381
Mısra: **9**
Toz, toprak.

Eger ednā eger aʿlā ayag̱un ṭoprag̱ını
Yerde ḳorlar mı meger o götürür bu götürür

3. **ṭoprag̱:**-*ı*
Kaside 19
Mısra: **4**
Yer kabuğunun, üzerini kaplayan çürümüş organik maddelerden ve kütle kırıntılarından oluşan canlıların yaşamasına elverişli kısmı.

Āb-ı şebnem gül-i raʿnāyı idüp āteş-reng
Müşk-bū eyledi ṭoprag̱ı hevā-yı āz̲ār

<u>ṭoprak:</u>

1. **ṭoprak:**-*dan*
Gazel 256
Mısra: **6**
Toprak.

Nice yıldur yatur üftādeyüz ḫāk-ı mez̲elletde
Gelüp o serv ṭoprakdan götürse ḫayli minnetdür

2. **ṭoprak:**-*dan*
Gazel 597
Mısra: **6**
Toprak. II Yeryüzü.

Çekdi kemend-i şevḳile eflāka z̲erre-vār
Ṭoprakdan götürdi bizi āfitāb-ı ʿaşḳ

3. **ṭoprak:**
Gazel 410
Mısra: **9**
Evrenin etrafını kaplayan katı madde, hâk, türâb.

Āsitānuñda ki ṭaş yaṣdana ṭoprak döşene
Rūḥi-i zāra ʿaceb mi diseler bī-kesdür

4. **ṭoprak:**-*da*
Kaside 16
Mısra: **72**
Toprak. II. Mezar, mezar toprağı.

Cismi ḫāk olmaḳla raġbetden düşer mi sözleri
Pest olur mi ḳıymeti ṭoprakda yatduḳca lāl

<u>toprak altında:</u>

1. **ṭoprak altında:**-*n, -da*
Terkib-bend 3
Mısra: **69**
Toprağın altı; kabir.

Ṭoprak altında bozulmış mı ola tim̲sāli
Yoḳsa evvelki melāḥatde mi ol vech-i ḥasen

<u>toprak döşenüp taş yaşdan-:</u>

1. **ṭoprak döşenüp taş yaşdanur:**-*ur*
Gazel 1021
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprağı döşek taşı yastık edinmek.

Şimdi rāh-ı ġamda ṭoprak döşenüp ṭaş yaşdanur
Evc-i istiġnāda ṭoz ḳondurmayan ez̲yālına

<u>toptolu:</u>

1. **ṭopṭolu:**-*dur*
Gazel 431
Mısra: **4**
Dopdolu, tamamen dolu.

Biz ki ʿuluvv-ı ṭabʿile feyż-resān-ı ʿālemüz
Gevher-i tābdār ile ṭopṭoludur ḫazīnemüz

<u>toy-:</u>

1. **ṭoy-:**-*ul, -maz*
Gazel 329
Mısra: **2**
Kanmak, yetinmek.

Dāmānına el irmez bir ser-bülendimüz var
Güftārına ṭoyulmaz bir nūş-ḫandimüz var

<u>ṭoyıl-:</u>

1. **ṭoyıl-:**-*maz*
Gazel 20
Mısra: **15**
Yeter bulunmak, doymuş ve kanmış duruma gelinmek, tatmin olunmak.

Ṭoyılmaz ẕevḳ-ı istiġnā ne deñlü neşve-dār olsañ
Egerçi eylemek mümkin hezār aʿlāya istiġnā

<u>toyur-:</u>

1. **ṭoyur-:**-*maz*
Terkib-bend 8
Mısra: **159**
Doyurmak, açlığını gidermek.

Et loḳması lāzım mı ṭoyurmaz mı seni nān
Zehr olsun o lokma kʿola pes-mānde-i dūnān

<u>toz:</u>

1. **toz:**-*ı, -n, -a*
Gazel 144
Mısra: **2**
İnce un halinde toprak, zerre.

O şeh-i ḥüsne ḳul olmaḳ gibi bir devlet mi var
Ayaġı tozına yüz sürmek gibi rıfʿat mi var

2. **ṭoz:**-*ı, -y, -la*
Gazel 320
Mısra: **3**
Ayak tozu.

ʿUşşāḳ içinde eyleyüp izüñ ṭozıyla baḥs
Gözden düşürdi kendüsini tūtiyāyı gör

3. **toz:**-*ı, -n*
Gazel 396
Mısra: **8**
(Sevgilinin yürüdüğü yolun) Tozu toprağı.

Olduġiyçün dostum anuñla bīnālıḳları
Ayaġuñ tozın gözinde ṣaḳlar erbāb-ı naẓar

<u>toz-:</u>

1. **ṭoz-:**-*up*
Gazel 660
Mısra: **3**
Toz halinde savrulmak. || *Gezmek, dolaşmak.*

Çāre ne ṭozup ṭozup geldi ġubārı ḫaṭṭ-ı yār
Aġlamaḳ vaḳti degül ey çeşm-i giryān aç gözüñ

<u>toz kopar-:</u>

1. **ṭoz ḳopar-:**-*dı*
Gazel 1018
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toz kaldırmak.

Yolında çignemedük kimse ḳoymadı Rūḥī
Ne ṭoz ḳopardı o çāpük-süvārı seyr eyle

2. **ṭoz ḳopar-:**-*maḳda, -dur*
Gazel 162
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toz kaldırmak. || *Nam salmak.*

Ṭoz ḳoparmaḳdadur ḫaṭuñ dāʾim
Bize açdurmayan göz ol ṭozdur

<u>ṭūbā:</u>

1. **ṭūbā:**-*y, -ı*
Gazel 1067
Mısra: **9**
Bütün cennete gölge saldığına inanılan, kökü yukarıda dalları aşağıda bulunan ağaç.

Nola ben bālā-yı yārı isteyem ṭūbāyı sen
Her kişinüñ himmeti deñlü olur çün istegi

<u>ṭūbī:</u>

1. **tubī:**
Tahmis 2
Mısra: **5**
Cennette bulunduğuna ve bütün cennete gölge saldığına inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük ağaç.

Ne ṣalınduḳ murād üzre tubī serv-i semenlerle
Nemüz var ise gitdi ʿāḳibet ey yār-ı hem-meşreb

<u>ṭūbi-i cennet:</u>

1. **ṭūbi-i cennet:**
Kaside 28
Mısra: **37**
Tûbâ ağacı. || *Cennette bulunduğuna ve bütün cennete gölge saldığına inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük ağaç.*

Eşcārı ide ṭūbi-i cennet gibi ser-sebz
Luṭfı yeli ger uġrasa bāġa dem-i temmūz

<u>ṭūfān:</u>

1. **ṭūfān:**-*uz*
Gazel 480
Mısra: **20**
Her yeri kaplayan çok su, pek ziyade yağan yağmur.

Gelemez yolımuza ehl-i ġaraż ey Rūḥī
Ṭaġlar sedd olamaz bize ki ṭūfānuz biz

2. **ṭūfān:**
Müsebba 1
Mısra: **34**
Her tarafı istilâ edecek şiddetli yağmur, sel II Sıkıntı.

Aġladursın derdile budur saña ṭoġrı ḫaber
Kim muḥaḳḳaḳ serteser dünyā yine ṭūfān olur

3. **ṭūfān:**
Terkib-bend 8
Mısra: **184**
Çok şiddetli yağmur ve fırtına. II Nuh peygamber zamanında dünyayı kaplayacak şekilde yağan çok şiddetli yağmur.

Mār ise ʿadū biz yed-i beyżā-yı Kelīmüz
Ṭūfān ise dünyā ġamı biz keşti-i Nūḥuz

ṭūfān-ı nūḥ:

1. **ṭūfān-ı nūḥ:**
Gazel 108
Mısra: **8**
Nuh tufanı. || *Nuh peygamber zamanında dünyayı kaplayacak şekilde yağan çok şiddetli yağmur.*

Dāmen-i ḫākı mülevveṣ ḳıldı ol nādān-ı ʿaṣr
Ṣüst u ṣūya iḫtiyācı var ḳanı Ṭūfān-ı Nūḥ

ṭufeyl:

1. **ṭufeyl:**
Gazel 851
Mısra: **7**
Küçük çocuk.

Būse virmek leblerinden bizden itmek cān ṭufeyl
Nerd-i ʿaşḳı oynaruz cānān ile dil-ḫᵛāhdan

2. **ṭufeyl:**
Gazel 319
Mısra: **11**
Dalkavuk.

Kimdür ṭufeyl itmeye sen cānın isteseñ
Fermānuña muḫālefet ide ne cānı var

3. **ṭufeyl:**-*i*
Terkib-bend 8
Mısra: **200**
Küçük çocuk. || *Soy.*

Bu cümle meẓāhirden ola muʿteber insān
İnsānuñ ola cümle ṭufeyli bu meẓāhir

ṭufeyl-i ādem:

1. **ṭufeyl-i ādem:**-*dür*
Gazel 161
Mısra: **14**
Hz. Adem'in çocukları.

Ḳaçma ādemden ey perī gel kim Yir u gök hep ṭufeyl-i ādemdür

ṭufeyl-i rūḥ:

1. **ṭufeyl-i rūḥ:**
Gazel 481
Mısra: **7**
Can çocuğu.

Ṭufeyl-i rūḥ idi yoluñda ḳavlimüz ezeli
Ḫudā bilür ki hem ol ḳavl ü ol karārdayuz

ṭūġ:

1. **ṭuġ:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 986
Mısra: **2**
At kılından süpürge biçiminde yapılıp bir sırığa takılan, Osmanlılarda padişah, vezir, beylerbeyi, sancakbeyi vb. kişilerce kullanılan belirti ve nişan.

Ḳaşlaruñdan ʿārıżuñ çevgān üşürüp başına
Bitürür çarḫuñ bir altun ṭuġını gün başına

ṭuġra çek-:

1. **ṭuġra çek-:**-*er*
Tarih 5
Mısra: **8**
Osmanlı Devleti'nde ferman, berat ve resmî belgelere tuğra koymak.

Emr-i ʿālīsi ile ol şeh-i ʿālem-gīrüñ
Ki çeker dest-i ḳażā ḥükmine dāyim ṭuġra

ṭuġrā-yı ġarrā:

1. **ṭuġrā-yı ġarrā:**
Gazel 1112
Mısra: **7**
Parlak, gösterişli tuğra. || *Sevgilinin kaşları.*

Degül ebrū meger ṭuġrā-yı ġarrā itmege cāna
Berāt-ı ḥüsnine ḥikmet debīri ḳıl ḳalem çekdi

ṭuġrā-yı ḫāḳānī çek-:

1. **ṭuġrā-yı ḫāḳānī çek-:**-*di*
Gazel 1039
Mısra: **2**
Hükümdar tuğrası koymak.

Yine tecdīd-i aḥkām eyledi nevrūz-ı sulṭānī
ʿUṭārid çekdi nevrūz ismine ṭuġrā-yı ḫāḳānī

ṭuġyan it-:

1. **ṭuġyan it-:**-*mede*
Kaside 40
Mısra: **128**
Taşmak, coşmak.

Dicle seyrinde ṣalınmaḳda sehī-ḳāmetler
Dicle dīvāne olup itmede ṭuġyan eyüdür

tuhaf:

1. **tuḥaf:**
Kaside 5
Mısra: **56**
Hediye.

ʿAzm itdi Rūḥi bāb-ı saʿādet-meʾābuña
Medḥüñ güherlerinden alup destine tuḥaf

ṭuḥfe-i cān-ı aḥḳar:

1. **ṭuḥfe-i cān-ı aḥḳar:**-*ı*
Gazel 689
Mısra: **10**
Hakir can hediyesi.

ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ olduġuñ rāh-ı vefāda ṣābit it
Ṭuḥfe-i cān-ı aḥḳarı ol büt-i nāzenīne çek

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ṭuḥfe-i meclis-i pāşā-yı suḫandān eyle-:

1. **ṭuḥfe-i meclis-i pāşā-yı suḫandān eyle:**
Gazel 950
Mısra: **16**
Güzel sözden anlayan paşanın meclisine hediye etmek.

Rūḥiyā ḥˇāce-i bāzār-ı suḫansın sözüñi
Ṭuḥfe-i meclis-i Pāşā-yı suḫandān eyle

tuhme:

1. **tuḫme:**
Kaside 37
Mısra: **70**
Hazımsızlık.

İştihāsı yine yerinde nefāyis yer mi
Tuḫme olmaḳda mı ol maḥrem-i sulṭān nicedür

ṭūl u ʿarż:

1. **ṭūl u ʿarż:**
Gazel 558
Mısra: **4**
Boylam ve enlem. || *Konum.*

Ey ṣoran meydān-ı ʿaşḳuñ ṭūl u ʿarżın çarḫa çıḳ
Gör ki mümkin midür ol meydānda farḳ-ı ṭūl u ʿarż

ṭūl-ı emel:

1. **ṭūl-ı emel:**
Gazel 389
Mısra: **10**
Sonu gelmez arzu, tükenmez hırs, tamah.

Ol zülf-i müşkbār ele girmek muḥāldür
Her kim umarsa kendüye ṭūl-ı emel virür

ṭūl-ı suhandan:

1. **ṭūl-ı suḫandan:**
Kaside 23
Mısra: **47**
Sözün uzunluğu.

Velī bu ṭūl-ı suḫandan murādum ol ki idem
Cenāb-ı devlete fiʾl-cümle ʿarż-ı ḥaysiyyet

tulın-:

1. **tulın-:**-*dı*
Gazel 409
Mısra: **10**
Kaybolmak, görünmez olmak.

Rūḥiyi ḥasretüñle öldürme Ḳuluñise tulındı hey kāfir

ṭulūʿ eyle-:

1. **ṭulūʿ eyle-:**-*di*
Kaside 26
Mısra: **2**
Doğmak.

Döndi burc-ı ḥamele ġonca vü andan gül-i āl
Fer virüp bāġa ṭulūʿ eyledi ḫurşīd-miṣāl

2. **ṭulūʿ eyle-:**-*mez*
Terkib-bend 6
Mısra: **10**
Doğmak. || *Ortaya çıkmak, görünmek.*

Bāʿiṣ nedür görinmemege ol perī-ṣıfat
Niçün ṭulūʿ eylemez oldı o mehliḳā

ṭulūʿ it-:

1. **ṭulūʿ it-:**-*di*
Gazel 814
Mısra: **2**
Doğmak.

Bağruñı ḫūn ide ey dil nice bir ḥasret-i ġam
Gözün aydın ki ṭulūʿ itdi meh-i ʿıyd-ı ṣıyām

ṭulūʿ kıl-:

1. **ṭulūʿ ḳıl-:**-*dı*
Gazel 580
Mısra: **1**
Doğmak. || *Görünmek, ortaya çıkmak.*

Ḫānesinden ne dem ol vaḳt-i seḥer ḳıldı ṭulūʿ
Döymeyüp dīde tecellāsına aḳıtdı dümūʿ

ṭulūʿ u ġurūb-ı mihr:

1. **ṭulūʿ u ġurūb-ı mihr:**
Gazel 905
Mısra: **25**
Güneşin doğuşu ve batışı.

Devr-i teselsül ile ṭulūʿ u ġurūb-ı mihr
Tā ẓāhir ide dehrde leyl ü nehār-ı nev

ṭulūʿ-ı āfitāb:

1. **ṭulūʿ-ı āfitāb:**
Gazel 56
Mısra: **4**
Güneşin doğuşu.

Ṣubḥ-dem gül gibi sāḳī al ele cām-ı şarāb
Kim ẓuhūr-ı meyle bir ola ṭulūʿ-ı āfitāb

ṭuʿme:

1. **ṭuʿme:**
Gazel 709
Mısra: **24**
Yiyecek, azık.

Bāl u per bulsa çıḳup eflāka mānend-i hümā
Ṭuʿme olurdı yed-i ḳadrindeki şehbāza gül

tünd-hū:

1. **tünd-ḫū:**
Gazel 222
Mısra: **10**
Sert huylu, titiz.

Çatup ḳaşuñı idersin hemīşe Rūḥiye cevr
Anuñçün ey yüzi gül saña tünd-ḫū dirler

ṭūp:

1. **ṭūp:**
Gazel 542
Mısra: **5**
Top.

Ṭūp u çevgān u zülf ü ġabġabile
Aldı meydān-ı ḥüsni ol meh-veş

ṭup it-:

1. **ṭup id-:**-*er*
Gazel 1026

Mısra: **3**
Top etmek, top muamelesi etmek.

Zülfinüñ çevgānına yāruñ ne başlar ṭup ider
Ehl-i diller būse-i sīb-i zenaḫdān almada

<u>ṭūp-ı ʿanber-bār:</u>

1. **ṭūp-ı ʿanber-bār:**-*dur*
Gazel 765
Mısra: **8**
Amber kokulu top. || *Aşığın gönlündeki dağ, yanık yarası.*

Cemālüñden senüñ çevgān-ı müşk-efşān ise zülfüñ
Benüm de sīnede bir ṭūp-ı ʿanber-bārdur dāġum

<u>ṭur-:</u>

1. **ṭur-:**-*ur*
Gazel 165
Mısra: **10**
Durmak, beklemek.

Seyre çıḳsa ḳaçan ol server-i iḳlīm-i cemāl
Ḫūb-rūlar çekilüp her ṭaraf alaya ṭurur

2. **ṭur-:**-*mış, -uz*
Rübai 17
Mısra: **4**
Durmak, belli bir durumda olmak.

ʿUryān göricek anı didüm geldi şitā
Didi ki ne çāre ṭurmışuz ditremege

3. **ṭur-:**-*ur*
Gazel 166
Mısra: **2**
Durmak, ayakta durmak, dikilmek.

Bāġda serv ṭurup ol gül-i ḫandān oturur
Bende lābüd ṭurur ol yirde ki sulṭān oturur

4. **ṭur-:**-*ur*
Gazel 163
Mısra: **5**
Beklemek, bir yerde kalmak.

Geh ṭurur gāh yürür kendüyi kāfir ṭuyurur
Ṭursa mestāne ṭurur yürise evgār yürür

5. **ṭur-:**-*urken*
Gazel 177
Mısra: **2**
... varken, ... ortada ve mevcutken.

Ḳapuñ olduġı yerde cennet-i aʿlāya yer yoḳdur
Ṭururken ḳāmetüñ ey serv-ḳad ṭūbāya yer yoḳdur

6. **ṭur-:**-*maz*
Gazel 240
Mısra: **2**
Sürekli, durmadan.

Dil zār-ı ʿaşḳı şaḳlayup ilden nihān ider
Ṭurmaz bu çeşm-i eşk-feşānum ʿıyān ider

7. **ṭur-:**-*ma*
Gazel 1019
Mısra: **12**
(Boş) durma.

Āḫır-ı kārda tefrīde düşer terkībüñ
Sāḳiyā ṭurma getür cām-ı şarāb-ı devre

8. **ṭur-:**-*ur*
Gazel 970
Mısra: **5**
Bir yerde olmak, bir yerde bulunmak.

Tīġ u ḫançer ne ṭurur zer kemerüñde dimezüz
Bilürüz yol kesiciler olur ekser belde

9. **ṭur-:**-*duḳca*
Gazel 128
Mısra: **12**
Durmak, bulunmak, var olmaya devam etmek.

Hemīşe başımuzdan sāyesi kem olmasun Rūḥī
Duʿāmuz bu cihān ṭurduḳca ṭursun ol ḳıyāmet-ḳad

10. **ṭur-:**-*up*
Gazel 370
Mısra: **1**
Belli bir durumda süreklilik göstermek, devam etmek.

Ṭurup yolında göñül dem-be-dem taẕallum ider
O şāh-ı ḥüsni şanur ʿāşıḳa teraḥḥum ider

11. **ṭur-:**-*urken*
Tarih 61
Mısra: **7**
Hareketsiz durumda olmak; varlığını sürdürmek.

Bu fikrile ṭururken geldi gördüm ḳarşudan bir pīr
Ki dīdārın görenler derd ü miḥnetden olur āzād

12. **ṭur-:**-*ma, -du, -ñ*
Gazel 927
Mısra: **2**
Durmak.|| *Sözünü tutmak.*

Sāye-i ḳadd-i bülendüñ ʿāşıḳ-ı dīdāruña
Gerçi iḳrār itdüñ ammā ṭurmaduñ iḳrāruña

13. **ṭur-:**-*ur*
Gazel 165
Mısra: **12**
Bir işi yapmaya başlamak.

ʿİddur seyre çıḳ ey Kaʿbe-i dil kim giceler
Beni ḳurbānuñ iden diyü temennāya ṭurur

14. **ṭur-:**-*ur*
Gazel 165
Mısra: **6**
Teşebbüs etmek, kalkışmak.

Der-miyān eyleyüp ol serv-i sehī dāmenini
ʿAḳl u ṣabr u dil u cān mülkini yaġmāya ṭurur

15. **ṭur-:**-*ur*
Gazel 165
Mısra: **18**
Şikayet etmek, dava etmek. || *Karşı gelmek.*

Ten-i zārında eger yāreler açsañ yer yer
Ṣanma Rūḥī ḳuluñı ḳāḍıya pāşāya ṭurur

16. **ṭur-:**-*an*
Gazel 355
Mısra: **1**
Fiilin hareketinin devamlılığını gösteren yardımcı fiil.

Ḳarşumda ṣalınup ṭuran ol māh-veş midür
Yaḳdı ḥarāreti beni yoḫsa güneş midür

17. **ṭur-:**-*ur, -sa*
Gazel 405
Mısra: **17**
Yapmakta olduğu hareketi kesmek, dönmemek.

Dönmeyüp çarḫ eger böyle ṭurursa Rūḥī
Ḫalḳdan birbirine meyl-i maḥabbet ḳalḳar

18. **ṭur-:**-*mak*
Gazel 973
Mısra: **4**
Yardımcı fiil olarak kullanıldığında hareketin devamlılığını belirtir.

Cāna zaḫm urmaḳsa ḳaṣduñ tīr-i müjgānuñ yeter
Ey ḳaşı yā el urup ṭurmaḳ ne ḥācet terkeşe

19. **ṭur-:**-*ma, -y, -up*
Gazel 675
Mısra: **6**
Ara vermek, dinlenmek, soluklanmak.

Nice çāk itmeyeyin sīnemi kim bād-ı bahār
Ṭurmayup āteşin üfler bu dil-i pür-sūzuñ

20. **ṭur-:**-*du, -m*
Tarih 61
Mısra: **1**
Bir durumda bulunmak, vaziyet almak.

Yerümden bir seḥer ṭurdum bu oldı ḳalbüme lāyiḥ
Ki defterdārdan āyā niçün ḥālī ola Baġdād

21. **ṭur-:**-*up*
Gazel 166
Mısra: **1**
Ayağa kalkmak, ayakta durmak, dikilmek.

Bāġda serv ṭurup ol gül-i ḫandān oturur
Bende lābüd ṭurur ol yirde ki sulṭān oturur

22. **ṭur-:**-*ma*
Müseddes 7
Mısra: **27**
"Haydi!" anlamına gelen bir çeşit teşvik ifadesi.

Ṭurma git kim ceng meydānında ḫālīdür yerüñ
Ḳande gitseñ luṭf-ı Mevlādur öñünce rehberüñ

türāb:

1. **türāb:**
Gazel 568
Mısra: **16**
Toprak.

Rūḥī çehār olduġına aṣl-ı kāʾināt
Āb u türāb u nār u hevā yazdı çār ḫaṭ

2. **türāb:**-*um*
Gazel 116
Mısra: **4**
Toprak. II Mezar.

Firḳatuñdan şöyle geçmişdür yaşum ḳat ḳat yire
Kim çıḳar biñ yıl ḳazarlarsa türābum āb surḫ

türāb ol-:

1. **türāb ol:**-*mış*
Gazel 310
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Toprak olmak. || Ölmek, toprağa karışmak.

Dil ki cām-ı ʿaşḳile mest ü ḫarāb olmış yatur
Pāy-būsuñ ārzūsuyla türāb olmış yatur

türāb-ālūde:

1. **türāb-ālūde:**
Gazel 1004
Mısra: **10**
Toprağa bulaşmış bir halde.

Ṣubḥa dek kūyuña yüzler sürer olsa ne ʿaceb
Çehre-i Rūḥi-i dil-ḫasta türāb-ālūde

türāb-ı surḫ:

1. **türāb-ı surḫ:**
Gazel 111
Mısra: **6**
Kızıl toprak. || Kanla dopdolu olmuş toprak.

Şol deñlü dökdi yine gözüm firḳatuñda ḳan
Biñ yıl ḳazarlar ise çıḳar hep türāb-ı surḫ

türāb-veş:

1. **türāb-veş:**
Gazel 538
Mısra: **8**
Toprak gibi.

Dil-teşneler zülāl-i vefāya irişmedi
Ḳırdı geçürdi anları tīġuñ türāb-veş

türbe:

1. **türbe:**-*s, -i*
Gazel 408
Mısra: **9**
Genellikle içinde büyük bir kimse gömülü olduğu, ziyaretgah haline getirilen mezar, ziyaret edilen mezar.

Rūḥinüñ türbesi ḫāki ide şevḳından raḳş
Ger ide mihr-i nesīmüñ aña bir kerre güẕer

ṭurfe:

1. **ṭurfe:**
Terkib-bend 1
Mısra: **37**
Görülmemiş, nadir.

O gülgūn ṭurfe sancaḳlar ki ṣaf bağlar ḥarīm içre
O bāġuñ serv-i ḫūnin olduġından bir ʿalāmetdür

2. **ṭurfe:**
Gazel 481
Mısra: **10**
Az görülmüş, acayip.

Ḳomaz ḳulaġına kimse hezār āh itsek
ʿAceb zamānedeyüz ṭurfe rūzgārdayuz

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

ṭūr-ı tecellā:

1. **ṭūr-ı tecellā:**
Gazel 300
Mısra: **6**
İlahi feyiz ve tecellilerin müşahede edildiği yer.

"Erini" vāsıṭa-i ḳurbdur andan geçicek
Göze her seng-i siyeh ṭūr-ı tecellā görinür

2. **ṭūr-ı tecellā:**
Gazel 300
Mısra: **6**
Hz. Mûsâ'nın vahiy ve tecellîye mazhar olduğu dağ. || *İlahi feyiz ve tecellilerin müşahede edildiği yer.*

Erini vāsıṭa-i ḳurbdur andan geçicek
Göze her seng-i siyeh ṭūr-ı tecellā görinür

türk-i ġamze:

1. **türk-i ġamze:**-*nüñ*
Gazel 748
Mısra: **5**
Yan bakışı zalim sevgili.

Dest-i cevrinden taṣarruf gitdi Türk-i ġamzenüñ
Alınup ol ḥākim-i ẓālimden ābād oldı dil

türk-i tīr-endāz:

1. **türk-i tīr-endāz:**-*dan*
Gazel 865
Mısra: **10**
Ok atan zalim sevgili.

Kendüñe māyil ṣanup çeşmin çoḳ olma sīne-çāk
Ġāfil olma Rūḥiyā ol Türk-i tīr-endāzdan

ṭurma:

1. **ṭurma:**
Gazel 665
Mısra: **10**
Durma! (Bir an olsun beklemeden) devam et! Haydi durmadan ifadelerinin ivedilikle yapılmasını isteyen bir ünlem.

Bülbül-i gūyāsısın gülzār-ı ʿaşḳuñ gül gibi
Ṭurma medḥin eyle Rūḥī ġonca-i ḫandānumuñ

2. **ṭurma:**-, -*sun*
Tarih 6
Mısra: **4**
Durmadan, hemen.

Ṭoġdı maẓlūmuñ güni geldi bir ehl-i maʿrifet
Ṭurmasun alsun ʿadū-yı tīre-dilden intiḳām

ṭurmayup:

1. **ṭurmayup:**
Gazel 475
Mısra: **7**
Devamlı, durmaksızın.

Ṭurmayup aḳsa ʿaceb mi cūybār-ı eşkimüz
Ḳadd-i dilber gibi bir serv-i revāna māliküz

ṭurmaz:

1. **ṭurmaz:**
Gazel 337
Mısra: **10**
Devamlı, durmaksızın.

Tīşe-i cevri yıḳar ḫāṭır-ı mahzūnımuzı
Ḫançer-i ġamzesi ṭurmaz dil-i nālāna deger

ṭurra-i ṭarrār:

1. **ṭurra-i ṭarrār:**-*a*
Gazel 827
Mısra: **1**
(Sevgilinin) İnsanın aklını başından alan saçları.

Sünbül diyü ol ṭurra-i ṭarrāra yapışdum
Bilmezlikile veh ki düm-i māra yapışdum

2. **ṭurra-i ṭarrār:**-*ı*
Gazel 555
Mısra: **8**
Hırsız, hilekar saçlar. || *(Sevgilinin) İnsanın aklını başından alan saçları, gönül çalan saç kıvrımları.*

Ayaḳ uzadup ḥarīm-i ḥüsnüñe eyler duḫūl
Hey ne aşılmalıdır ol ṭurra-i ṭarrārı aş

ṭut-:

1. **ṭut-:**-*ar*
Gazel 194
Mısra: **10**
Tutmak.

Rūḥiyā ger ġarażı ġayra degülse yāruñ
İçmeyüp elde yā cām-ı mey-i nābı ne ṭutar

2. **ṭut-:**-*ar*
Gazel 194
Mısra: **4**
Yönelmek, ihtiyar etmek.

Varsa meyḫāneye mey-ḫˇāreleri ṭutmaġiçün
Mezeler muḥtesibi bāde-i rengīne ṭutar

3. **ṭut-:**-*alum*
Gazel 57
Mısra: **7**
Tutmak, farzetmek.

Seyr-i ruḫuñ müyesser imiş ṭutalum ne sūd
Ey ṣūḫ-ı bī-vefā getüren kimdür aña tāb

4. **ṭut-:**-*mış*
Gazel 536
Mısra: **12**
Donamak, doldurmak.

Gögsin dögüp çekilmede mülk-i beḳāya ḫalḳ
Sen mest-i ḫˇāb-ı ʿālemi ṭutmış ṣadā-yı kūs

5. **ṭut-:**-*mış*
Gazel 87
Mısra: **7**
Kaplamak, sarmak.

Dünyāyı sādā-yı aşḳ ṭutmış
Gūş ur ki ʿaceb ṣadādur ey dost

6. **ṭut-:**-*ar*
Gazel 201
Mısra: **5**
Tutmak, elinde bulundurmak.

Belde ne ġaddāre vü ne tīġ u ne ḫançer ṭutar
Ġamzesiyle ḳatl ider ʿāşıḳları ḳātil budur

7. **ṭut-:**
Terkib-bend 9
Mısra: **10**
Tutmak, bir nesneyi elle kavramak.

Zinhār ġaflet eyleme bil kendi bendini
Meydān-ı ḥüsnde çekerek ṭut semendini

8. **ṭut-:**-*maġ, -içün*
Gazel 194
Mısra: **3**
Zaptetmek.

Varsa meyḫāneye mey-ḫʷāreleri ṭutmaġiçün
Mezeler muḥtesibi bāde-i rengīne ṭutar

9. **ṭut-:**-*ar*
Gazel 359
Mısra: **1**
Ele almak, elde bulundurmak.

Elde gīsū-yı siyāhın ol Mesīḥā-leb ṭutar
Beñzer ol seḥḥār-ı siḥr-engīze kim ʿaḳreb ṭutar

10. **ṭut-:**-*alum*
Gazel 115
Mısra: **8**
Varsaymak, farz etmek.

Bir midür ḫaṭṭuñla sebz olmaḳla her berk-i güşā
Laʿluña beñzer mi olmış ṭutalum ʿunnāb surḫ

11. **ṭut-:**-*sa*
Kaside 6
Mısra: **21**
Doldurmak, istila etmek, görülecek şekilde etrafı kaplamak.

Zemīni ṭutsa eger irmeye ʿaṭāsına kān
Yeterse başı göge yetmeye kefine ġamām

12. **ṭut-:**-*mış, -uz*
Gazel 476
Mısra: **5**
Takip etmek, izlemek.

Ṭutmışuz ḫāmūşluḳ semtin velī gūyālaruz
Feyż-baḫş-ı ehl-i maʿnīdür zebān-ı ḥālımuz

13. **ṭut-:**-*du, -m*
Gazel 662
Mısra: **7**
Donamak, doldurmak, kuşatmak.

Cihānı ḥüsnile ṭutdum diyü ġurūr itme
Efendi kimseye ḳalmamışdur cihān didügüñ

14. **ṭut-:**-*a*
Kaside 5
Mısra: **46**
Doldurmak, görülecek şekilde etrafı kaplamak.

Yā Murteżā ʿAli sanadur istinādımuz
Nār-ı cehīmden ki ṭuta kā 'inātı tef

15. **ṭut-:**-*am*
Gazel 495
Mısra: **6**
Tutmak. || *Yakalamak.*

Cihānuñ ziynetin ʿarż itme ehl-i ʿaşḳa ey gerdūn
Firīb ile ṭutam şanma ki ʿanḳāya firīb olmaz

16. **ṭut-:**-*ar*
Gazel 194
Mısra: **8**
Görmek, saymak, farz etmek.

Ser-fürū eylemese çarḫa ʿaceb mi göñlüm
Kendin ol sīm-tene bende-i dīrīne ṭutar

17. **ṭut-:**-*ar*
Gazel 359
Mısra: **10**
Ele geçirmek, yakalamak.

Dāneler kim ẓāhir itmişdür ʿaraḳdan rūy-ı yār
Cān u dil murġın kemend-i kāküliyle hep ṭutar

18. **ṭut-:**-*dı*
Gazel 505
Mısra: **6**
Sarmak, kaplamak, kuşatmak.

Şalduḳ zamāna ġulġule āh u fiġānile
Ṭutdı zemīni velvele-i iştihārımuz

19. **ṭut-:**-*sa*
Gazel 469
Mısra: **10**
Elle kavramak, elde bulundurmak, eline almak.

Düşerse cürʿa nūş eylerse Rūḥī bu ne sırdur kim
Bugün ṭutsa ne deñlü meclis-i meyde sebū düşmez

20. **ṭut-:**-*maḳ*
Gazel 103
Mısra: **5**
Denetimi ve yetkisi altına almak.

Ṭutmaḳ diler ʿinān-ı semendin ġarībler
Yarın olur ġarīb temāşā ʿale'ş-şabāḥ

21. **ṭut-:**-*am*
Gazel 113
Mısra: **2**
Edinmek.

Ḳatı teng oldı ġamuñdan baña bu kāḫ-ı ferāḫ
Şuna ḳaldı ki ṭutam mülk-i ʿademde bir kāḫ

22. **ṭut-:**-*sa*
Gazel 366
Mısra: **7**
Hedef olarak almak.

Sīnesin ḳarşu ṭutsa da görse
Ādeme ḫançer-i cefā neyler

23. **ṭut-:**-*ar*
Gazel 359
Mısra: **4**
Herhangi bir durumda bulundurmak.

Yandan yana döner sūz-ı ġamuñla gice māh
Āfitābı tāb-ı ruḫsāruñla her gün teb ṭutar

24. **ṭut-:**-*alum*
Gazel 135
Mısra: **9**
Uymak, söz dinlemek.

Şeyḫ-i şehrüñ nice pendin ṭutalum ey ṣūfī
Mekteb-i ʿaṣḳda bize olmaz o ṭıfl-ı ebced

25. **ṭut-:**-*du, -ḳ*
Kaside 40
Mısra: **33**
Varsaymak, farz etmek, saymak, addetmek, kabul etmek.

Maḳdemin ṭutduḳ uġur cümle ʿAlinüñ ḳulıyuz
Babanuñ cānıdur ol eşref-i insān eyüdür

26. **ṭut-:**
Gazel 619
Mısra: **4**
Tutmak. II Maruz bırakmak, hedef olarak almak.

Geldi ol tīr-i maḥabbetle cigerler delici
Ḳarşu ṭut sīneñi ger var ise ey dil cigerüñ

27. **ṭut-:**-*sa*
Gazel 449
Mısra: **2**
Kuşatmak, tutmak.

Terk eyledi maḳāmını ümmīd-gāhımuz
Evc-i ʿIrāḳı ṭutsa nola āh u vāhımuz

28. **ṭut-:**-*maz, -sın*
Gazel 694
Mısra: **5**
Sunmak, ikram etmek.

El ayaḳ ṭutmaz yatur ʿuşşāḳa ṭutmazsın ḳadeḥ
Elsüz ayaḳsuzlara bilsem nedür kīnüñ senüñ

29. **ṭut-:**-*a*
Gazel 611
Mısra: **2**
Üstünde bulunduğu yeri kaplamak, doldurmak.

Ḳande gitseñ ola tevfīḳ-i Ḫudā rāhberüñ
Ṭuta dünyā yüzin āvāze-i fetḥ ü ẓaferüñ

30. **ṭut-:**-*ma, -du, -m*
Gazel 65
Mısra: **1**
Gereğini yapmak, gereğini yerine getirmek.

Ṭutmadum bunca baña pend idegördi şeyḫ u şāb
ʿĀḳıbet bād ile baş ḳoşdum beni itdi ḫarāb

31. **ṭut-:**-*up*
Gazel 461
Mısra: **11**
(Yer bildiren kelimelerle) Takip etmek, izlemek.

Ṭutup āvāreler semtin ayaḳ başduḳ ḫarābāta
Mey-i nābile baş ḳoşduḳ ʿaceb ehl-i hevāyuz biz

32. **ṭut-:**-*ma, -z*
Gazel 619
Mısra: **1**
Tutmak.|| Göğsünü germek, siper etmek.

Sīnesin ṭutmaz idi tīrine sen sīm-berüñ
Olmasa ey ḳaşı yāḳūt ḳalbi siperüñ

33. **ṭut-:**-*mış*
Gazel 1088
Mısra: **11**
Sarmak, kaplamak, bürümek.

Gözile gönlini ṭutmış anuñ ki ḫʷāb-ı ḫayāl
ʿAceb mi yoḳ dise ḫʷāb u ḫayālden ġayrı

34. **ṭut-:**
Gazel 683
Mısra: **15**
Kendine hakim olmak. || Dayanmak, sabretmek.

Ṭutarsañ ṭut ne deñlü kendüni ey Yūsuf-ı ṣānī
Metāʿ-ı ḥüsnine çünkim ḫarīdār olduġum bildüñ

35. **ṭut-:**-*an*
Gazel 1040
Mısra: **6**
Elle kavramak, eline almak. || (Bir yere) Varmak, ulaşmak.

Yeşiller giydi oldı Ḫıżr-veş ḥalḳa ḥayat-efzā
Ṣafā eyler ṭutan şimdengirü dāmān-ı ṣaḥrāyı

36. **ṭut-:**-*updur*
Gazel 1094
Mısra: **2**
Maruz bırakmak, hedef olarak almak.

Ṣaʿṣaʿa ṣanma ki ol māh-veşüñ iki ḳaşı
Gezme kūyumda diyü oḳa ṭutupdur güneşi

37. **ṭut-:**-*ar*
Kaside 34
Mısra: **17**
... Durumda kalmasını sağlamak, ... halde bulundurmak.

Ādemi āb ü hevāsı rūz u şeb sālim ṭutar
Ġālibā olmışdur anuñçün laḳabı dārüʾs-selām

38. **ṭut-:**-*acaġ, -ımuz*
Rübai 8
Mısra: **4**
Tutmak. || (Birinin) Eteğinden tutmak, çok yalvarmak.

İrmez ayaġımuz dāmenine şimdi velī
Yarın ṭutacaġımuz hep ol dāmendür

<u>ṭut ki:</u>

1. **ṭut ki:**
Terkib-bend 9
Mısra: **25**
Varsay ki.

Ben ṭut ki ṣunmışam saña şerbet ne fāʾide
İdrāk olmayınca leẕẕet ne fāʾide

<u>ṭutalum:</u>

1. **ṭutalum:**
Gazel 864
Mısra: **7**
"Tutalım ki, varsayalım ki, diyelim ki" gibi anlamlara gelen bir varsayım ifadesi.

Ṭutalum biz ġam-ı hicrānla dil-tengüz ammā sen
Neden ey ġonca-i nev-reste gülmezsin açılmazsın

ṭūtī:

1. **ṭūti:**-*(y)em*
Gazel 9
Mısra: **3**
Papağan.

Ṭūtiyem şīrīn-lebüñden ayru efġān eylerem
ʿAndelībem aġlaram gül-berk-i āluñdan cüdā

2. **ṭūṭi:**-*y, -i*
Gazel 602
Mısra: **7**
Papağan; güzel sözler söylemesi ve tatlı dilli olması gibi özelliklerinden dolayı şaire/ aşığa benzetilir.

Ṭūṭiyi söyleden senüñ bār-ı ruḫuñ durur hemān
Yoḫsa iki gözüm anuñ āyineden ṣafāsı yoḳ

3. **ṭūṭī:**-*i*
Gazel 880
Mısra: **6**
Papağan. II Âşık.

Ḫalḳa laʿluñ görmesün ḫāmūşluḳ semtin revā
Bir şeker-ḫand ile biñ ṭūṭīi gūyā eylesün

ṭūṭi-i cān:

1. **ṭūṭi-i cān:**-*a*
Gazel 724
Mısra: **9**
Can papağanı; can kuşu. || *Aşığın canı.*

Ey şūḫ yeter zehr içirüp ṭūṭi-i cāna
Mirʾāt-ı mücellā gibi manẓūr-ı ʿavām ol

2. **ṭūṭi-i cān:**-*ımuz, -ı*
Gazel 522
Mısra: **5**
Can papağanı.

Ṭūṭi-i cānımuzı vaṣf-ı lebin ḳılmaġiçün
Bulup āyīne-i ruḫsārına gūyā iderüz

3. **ṭūṭi-i cān:**-*uñ*
Gazel 227
Mısra: **9**
Can kuşu.

Hep ʿaksinedür işleri ol ṭūṭi-i cānuñ
Luṭf eyle diseñ Rūḥi-i zāra ġażab eyler

ṭūti-i gūyā:

1. **ṭūṭi-i gūyā:**
Gazel 89
Mısra: **10**
Konuşan papağan.

Ṭuramaz Rūḥi-i gūyāya muḳābil aġyār
İdemez zāġ u zaġan ṭūṭi-i gūyā ile baḥs

ṭūti-i şeker-şiken:

1. **ṭūṭi-i şeker-şiken:**
Gazel 293
Mısra: **2**
Tatlı konuşan papağan.

Lebüñle leẕẕet-i güftārda dem eylemek ister
ʿAcebdür ṭūṭi-i şeker-şiken ādem gibi söyler

ṭūṭī-i şekker-ḫā:

1. **ṭūṭī-i şekker-ḫā:**
Gazel 37
Mısra: **10**
Şeker çiğneyen papağan.

Velī ṭurmaz leb-i cān-baḫş-ı yāra öykinür dāʿim
Meger āyīneye baḳmış degül ṭūṭī-i şekker-ḫā

ṭūṭi-i şekker-şiken:

1. **ṭūṭi-i şekker-şiken:**-*üñ*
Gazel 668
Mısra: **2**
Tatlı söz söyleyen papağan. || *Sevgili.*

Gördüm eylerdi lebi vaṣfın o şīrīn-suḫanuñ
Ṭutup öpdüm dehenin ṭūṭi-i şekker-şikenüñ

ṭūṭi-i şīrīn-edā:

1. **ṭūṭi-i şīrīn-edā:**-*y, -uz-yuz*
Gazel 484
Mısra: **16**
Tatlı dilli papağan. || *Şair.*

Hep bizi gūyā iden āyine-i iḥsānıdur
Ṭūṭi-i şīrīn-edāyuz sözde yaʿni şāʿirüz

ṭūṭī-i şīrīn-kār:

1. **ṭūṭī-i şīrīn-kār:**
Gazel 660
Mısra: **8**
Hoş davranışlı papağan. || *Sevgili.*

Vaṣf-ı laʿl-i yārile şiʿrüm şekerden ṭatludur
Söyle ey ṭūṭī-i şīrīn-kār var ise sözüñ

ṭūṭi-i şīrīn-kelām:

1. **ṭūṭi-i şīrīn-kelām:**
Gazel 90
Mısra: **10**
Tatlı konuşan papağan.

Rūḥī ḥadīṣ-i laʿluñ işitdükde lāl olur
Ṭabʿuñla itse ṭūṭi-i şīrīn-kelām baḥs

ṭūṭi-i şīrin-nefes:

1. **ṭūṭi-i şīrin-nefes:**-*i*
Gazel 1078
Mısra: **2**
Nefesi tatlı papağan. || *Can kuşu, ruh.*

Bend olursa ne ḳadar cismüñüñ ey dil ḳafesi
Uçup elbette gider ṭūṭi-i şīrin-nefesi

ṭūṭi-i şīrīn-suhan:

1. **ṭūṭi-i şīrīn-suḫan:**-*ı*
Gazel 622
Mısra: **2**
Tatlı sözlü papağan.

Dil nedür bülbül-i şeydāsı gül-i aḥmerinüñ
Cān nedür ṭūṭi-i şīrīn-suḫanı şekkerüñüñ

2. **ṭūṭi-i şīrīn-suḫan:**-*uñ*
Gazel 969
Mısra: **8**
Tatlı dilli papağan.

Yeg bilür ḳand-ı lebüñden diseler incinme
Aġzını ṭūṭi-i şīrīn-suḫanuñ ara hele

<u>ṭūṭi-i sükker-şiken:</u>

1. **ṭūṭi-i sükker-şiken:**
Gazel 895
Mısra: **10**
Şeker yiyen papağan.

Vaṣf eylesün ol laʿl-i lebi her biri Rūḥī
Cān u dil iki ṭūṭi-i sükker-şiken olsun

<u>ṭūṭī-i ṭabʿ:</u>

1. **ṭūṭi-i ṭābʿ:**-*um*
Gazel 713
Mısra: **13**
Papağan mizaçlı. || Güzel sözler söyleyebilen yaratılış.

Söyle sen ey ṭūṭi-i ṭābʿum ḳo ġayrı itsün sükūt
Şiʿr diñletmek belāġat ehline āsān degül

2. **ṭūṭi-i ṭabʿ:**-*um*
Tarih 85
Mısra: **1**
(Bir kimsenin) Papağana benzeyen mizacı.

Nuṭḳa gel ey ṭūṭi-i ṭabʿum tekellüm vaḳtidür
Kendüñe ḫāmūşlıḳ semtin neden görmek revā

<u>ṭutıl-:</u>

1. **ṭutıl-:**-*up*
Gazel 1073
Mısra: **10**
Yakalanmak, ele geçirilmek. || Tutkun hale gelmek, âşık olmak.

Ḫam-ı zülf-i ser-keş ile yeñi başdan oldı şeydā
Yine murġ-ı ṭabʿ-ı Rūḥī ṭutılup ḳapılmaz oldı

<u>ṭūṭī-ṣıfat:</u>

1. **ṭūṭī-ṣıfat:**
Gazel 641
Mısra: **8**
Papağan gibi.

Eger mirʾat-ı luṭfı yanıñuzda bulmaya ṣūret
Zebānı lāl olur ṭūṭī-ṣıfat ṭabʿ-ı suḫandānuñ

<u>tūtiyā:</u>

1. **tūtiyā:**-*y, -ı*
Gazel 320
Mısra: **4**
Göze parlaklık ve kuvvet veren sürme taşı tozu.

ʿUṣṣāḳ içinde eyleyüp izüñ ṭozıyla baḫṣ
Gözden düşürdi kendüsini tūtiyāyı gör

2. **tūtiyā:**
Gazel 239
Mısra: **14**
Göze çekilen sürme.

Dīde-i Rūḥı-i dil-efkāra
Ayaġuñ tozı tūtiyā görinür

<u>tūtiyā-yı çeşm:</u>

1. **tūtiyā-yı çeşm:**
Tarih 37
Mısra: **10**
Göze sürülen sürme.

Ḫışt-ı rāhın bāliş-i rāḥat bilür erbāb-ı dil
Ḫākipāyın tūtiyā-yı çeşm ider ḫayl-ı kirām

<u>tūtiyā-yı çeşm-i kirām:</u>

1. **tūtiyā-yı çeşm-i kirām:**
Kaside 6
Mısra: **20**
Şerefli ve ulu kişilerin gözlerinin sürmesi.

Ne feyż-baḫş gerek pāy-būsı ol şāhuñ
Ki ḫāk-i pāyı ola tūtiyā-yı çeşm-i kirām

<u>tūtiyā-yı dīde-i aʿyān-ı şām:</u>

1. **tūtiyā-yı dīde-i aʿyān-ı şām:**
Kaside 34
Mısra: **30**
Şam'ın eşrafının gözlerine çektikleri sürme.

Nesne görmezlerdi dünyāda eger çarḫ itmese
Ḫākipāyın tūtiyā-yı dīde-i aʿyān-ı Şām

<u>ṭūtiyā-yı ḫāk-i kūy:</u>

1. **ṭūtiyā-yı ḫāk-i kūy:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 664
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Mahallesinin toprağından yapılmış sürme.

Ṭūtiyā-yı ḫāk-i kūyından çeküp cānānumuñ
Ḳanını kesdi ṣabā bu çeşm-i ḫūn-efşānumuñ

<u>tūtiyā-yı hākipāy:</u>

1. **tūtiyā-yı ḫākipāy:**-*uñ, -dan*
Gazel 321
Mısra: **13**
Sevgilinin ayak tozunun sürmesi.

Mümkin iken tūtiyā-yı ḫākipāyuñdan cilā
Tīre-çeşm olmaḳ revā mı Rūḥı-i rūşen-żamīr

<u>ṭutul-:</u>

1. **ṭutul-:**-*maḳ, -la*
Tarih 70
Mısra: **1**
Hastalığa yakalanmak.

Ṭutulmaḳla dil-i maḥzūnı ḫaristān-ı ʿālemden
Beyānīzāde Aḥmed Çāvūş itdi cennete riḥlet

2. **ṭutul-:**-*sun*
Kaside 7
Mısra: **22**
(Güneş ve ay) Tutulma olayına uğramak.

Çıḳup ʿarż-ı cemāl itmezse ger ol kevkeb-i devlet
Ṭutulsun māh-ı tābānun ṭolansun mihr-i raḫşānuñ

3. **ṭutul-:**-*dı*
Müsemmen 1
Mısra: **2**
Tutuk hale gelmek.

Ġamuñla aġlamaḳdan görmez oldı çeşm-i giryānum
Ṭutuldı ḥasretüñle iñlemekden ḳalb-i nālānum

<u>tutuş-:</u>

1. **ṭutuş-:**-*du, -m*
Gazel 70
Mısra: **9**
Yanmak, ateş almak ‖ Aşk ateşiyle yanıp tutuşmak.

Ṭutuşdum yaḳdı yandurdı beni nār-ı ġam-ı firḳat
Göñülde sākin eyle āteş-i sūzānumı Yārab

2. **ṭutuş-:**-*dı*
Kaside 24
Mısra: **57**
Yanmak, ateş almak. II Acı çekmek.

Ṭutuşdı āteş-i faḳrile dil kebāb oldı
Piyāz çalmadadur rīş-ḫand idüp aʿdā

<u>tuvānāluḳ:</u>

1. **tuvānāluḳ-:**-*dan*
Gazel 832
Mısra: **7**
Güçlü olma, kuvvetli olma.

Dem tuvānāluḳdan urma rām ola dirseñ nigār
Çehreñi zerd it bir altun yeg durur yüz zūrdan

<u>tuy-:</u>

1. **ṭuy-:**-*ma, -sun*
Gazel 240
Mısra: **10**
Duymak, haberdar olmak.

Dil cām-ı laʿluñı umariken o çeşm-i mest
Zinhār ṭuymasun güzelüm yoḳsa ḳan ider

2. **ṭuy-:**-*dı*
Gazel 865
Mısra: **5**
Öğrenmek, haber almak, işitmiş olmak.

Çeşmimüz ḳan dökmeden aġyār ṭuydı ʿaşḳımuz
Sırrımuz fāş oldu āḫir ʿāleme dem-sāzdan

3. **ṭuy-:**-*ma, -du, -ḳ*
Gazel 952
Mısra: **2**
Çok açık, ortada ve belirli olmayan bir şeyi sezmek, var olduğunu farketmek, anlamak.

Yöneldüñ derd-i hicrānile bir boynı uzaḳ yola
Dirīġā ṭuymaduḳ gitdüñ cevānān-ı Sitanbula

4. **ṭuy-:**-*ma, -sa*
Gazel 887
Mısra: **10**
Hissetmek, sezmek, farkına varmak, anlamak.

Giçüp uçmaġdan olmazdı bu deñlü rāġıb
Murġ-ı dil ṭuymasa bir şemme gül rūyından

<u>tuydur-:</u>

1. **ṭuydur-:**-*ma, -y, -alum*
Gazel 1056
Mısra: **8**
Duymasını sağlamak. || Sezdirmek.

Kīse ḫāliyse ne ġam sīne-i pür-dāġ idelüm
İle ṭuydurmayalum ṭāliʿ-i vārunımuzı

<u>tuyıl-:</u>

1. **ṭuyıl-:**-*maduḳ*
Gazel 793
Mısra: **2**
Duyulmak, işitilmek.

İki gündür seni arayı ey ḫurşīd-i raḫşānum
Ne yer ḳoydı ṭuyılmaduḳ bugün eşkümle efġānum

<u>tuyul-:</u>

1. **ṭuyul-:**-*du, -ñ*
Gazel 1012
Mısra: **10**
İşitilmek, duyulmak.

Şeb-i hicrinde yāruñ mācerānı ṭuydı ġayr ey dil
Ṭuyulduñ ʿāleme bīçāre çeşm-i eşk-bāruñla

<u>ṭuyur-:</u>

1. **ṭuyur-:**-*ma*
Gazel 689
Mısra: **7**
Duyurmak, haberdar etmek.

Ṣūfi-i pür-ṣafā gibi ġayra ṭuyurma ʿaşḳuñı
Dāġuñı kimse görmesün destüñi āstīne çek

2. **ṭuyur-:**-*ur*
Gazel 163
Mısra: **5**
Hissettirmek, çaktırmak.

Geh ṭurur gāh yürür kendüyi kāfir ṭuyurur
Ṭursa mestāne ṭurur yürise evgār yürür

3. **ṭuyur-:**-*dı, -lar*
Gazel 1067
Mısra: **5**
Duymasını sağlamak, duymasına sebep olmak.

İçdügüñ ṭuyurdılar müftī-i şerʿa rindler
Zāhidā ḳaldur ṭabanı yoḳsa yersin kötegi

<u>tūz:</u>

1. **tūz:**
Kaside 28
Mısra: **42**
Düz, doğru, düzgün; sorunsuz.

Cām-ı keremin Ḥātem içüp şöyle yıḳıldı
Kim bunca zamāndur başını ḳalduramaz tūz

2. **tuz:**
Kaside 28
Mısra: **52**
Suda eriyen, kokusuz, dili yakan bir tada sahip, yiyecekleri

korumada ve tatlandırmada kullanılan billursu madde.

Her söz ki anuñ dinmeye vaṣfında oḳunmaz
Yinmez nitekim eṭʿimede olmayıcaḳ tuz

U/Ū

uç-:

1. **uç-:**-*aldan*
Gazel 55
Mısra: **6**
Havaya kalkıp gitmek, tayeran etmek.

Dāne-i eşkine baḳmaz dīde-i ġam-dīdenüñ
Ḥāl-i miskīnüñ hevāsından uçaldan murġ-ı āb

2. **uç-:**-*maġ, -a*
Gazel 294
Mısra: **3**
Uçmak, havalanmak II Bir yerden, bir şeyden ayrılmak, uzaklaşmak.

Nice uçmaġa göñül ḳādir olur kūyuñdan
Rişte-i kāküli ol murġ-ı nev-āmūzdadur

3. **uç-:**-*ar, -sın*
Gazel 943
Mısra: **2**
Havalanmak, ömür sürmek.

Geh ol zülfe idersin meyl gāh ol ḳadd-i şimşāda
Hümā-veş ey göñül dāyım uçarsın evc-i aʿlāda

4. **uç-:**-*ınca*
Tarih 67
Mısra: **3**
Havaya kalkıp gitmek, tayeran etmek. II Ölmek.

Uçınca Rūḥī hemān mevtine didüm tārīḫ
Ṣafālar eyledi Ṣāfī cināne başdı ḳadem

5. **uç-:**-*dı*
Tarih 73
Mısra: **6**
Ayrılmak, terk etmek.

Cihāndan riḥlet itdükde didi tārīḫini Rūḥī
İrem gülzārına ḳondı Hümā uçdı bu ʿālemden

uç:

1. **uc:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 35
Mısra: **12**
Bir şeyin baş veya son noktası.

Sende bu ḫançer-i ebrū ki var ey serv-i çemen
Ḳorḳum oldur ḳırıla ġamzeñ ucından dünyā

2. **uc:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 342
Mısra: **10**
Uç; kesici, delici aletin uç kısmı.

Ḳurdı hemān fitne ḳaşuñ ṣaġ olan görür
Yarın ḫadeng-i ġamzeñ ucından ne ḳan olur

ʿucb:

1. ʿ**ucb:**-*ı*
Gazel 725
Mısra: **3**
Kendini beğenme, kibir.

Ḳo ʿucbı añ ol vaḳtı ki ḫāk ola ʿiẕāmuñ
Gel nāẓım-ı aḥvāl-ı selāṭīn-i ʿiẕām ol

ucından:

1. **ucından:**
Gazel 739
Mısra: **10**
Sebebiyle, yüzünden, –den dolayı, ötürü.

ʿAşḳ-ı pākile cemāl-i pāka baḳsañ kim ne dir
Nefs ucından olmayınca ʿavrat u oġlana meyl

uçmaġ:

1. **uçmaġ:**
Terkib-bend 3
Mısra: **84**
Cennet.

Kendi gitdiyse ḳarındaşları ṣaġ olsun
Muttaṣıl yatduġı yer nūrile uçmaġ olsun

2. **uçmaġ:**-*a*
Gazel 234
Mısra: **8**
Uçmak, havalanmak; cennet.

Riyāż-ı kūyuñuñ eyler şu deñlü ārzūsın kim
Bedenden murġ-ı rūḥum dem-be-dem uçmaġa māyildür

uçmak:

1. **uçmaġ:**-*a*
Terkib-bend 2
Mısra: **16**
Cennet.

Remz ü sırr-ı men ʿaref ʾden vāḳıf u āgāh idi
Murġ-ı rūhı irse uçmaġa ʿaceb mi kim müdām

uçup git-:

1. **uçup gid-:**-*er*
Gazel 1078
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kaybolmak, yok olmak. || *Can çıkmak.*

Bend olursa ne ḳadar cismüñüñ ey dil ḳafesi
Uçup elbette gider ṭūṭi-i şīrin-nefesi

uçur-:

1. **uçur-:**-*mış, -dur*
Gazel 37
Mısra: **14**
Havalandırmak, yerden yükseltmek, dağıtmak.

Görinen gök yüzinde hāle vü meh ṣanma ey Rūḥī
Fenār yaḳup uçurmışdur bu gice ol meh-i ġarrā

2. **uçur-:**-*ur*
Gazel 141
Mısra: **6**

Uçmasına sebep olmak, uçmasına yol açmak.

Āsumānda görinen mihr-i cihān-tāb degül
Uçurur her seḥer ol serv-i semenber kāġıẕ

ʿūd:

1. **ʿūd:**
Kaside 13
Mısra: **45**
Ağaç, odun, öd ağacı; Hint'ten gelen ve yakılınca güzel koku veren bir tür kıymetli ağaç.

Yanup yaḳılmadadur ʿūd gibi micmer-i çarḫ
Ki zeyl-i ḳadrine şāyed müyesser ola mümās

ʿūd-ı fünūn-ı kerem:

1. **ʿūd-ı fünūn-ı kerem:**
Kaside 2
Mısra: **12**
Cömertlik fenninin ağacı. || Hz. Muhammed.

Nūr-ı ʿuyūn-ı kerem nūr-ı ġuṣūn-ı kerem
ʿŪd-ı fünūn-ı kerem ṣalli ve sellim ʿaleyh

ufḳ:

1. **ufḳ:**-*dan*
Gazel 361
Mısra: **1**
Gökyüzünün yerle birleşmiş gibi göründüğü yer.

Her ḳaçan devrān ufḳdan cām-ı ʿişret gösterür
ʿIyş u nūşa ʿıyş u nūş ehline ruḫṣat gösterür

uġra-:

1. **uġra-:**-*dı*
Gazel 254
Mısra: **7**
Karşılaşmak, maruz kalmak.

Bir derde daḫi uġradı göñlüm yeñi başdan
Defʿitmege bu derdi şarāb-ı köhen ister

2. **uġra-:**-*ma, -ñ*
Gazel 162
Mısra: **4**
Uğramak, gitmek.

Ey mülāyim şananlar ol şūḫı
Yanına uġramañ ki yavuzdur

3. **uġra-:**-*y, -up*
Gazel 545
Mısra: **1**
Uğramak II Ziyaret etmek.

Der-i meyḫāneye dün uġrayup ṣūfī ṣarāb içmiş
Bu gün miskīni gördüm bīḫūd olmış kendüden geçmiş

4. **uġra-:**-*maz*
Gazel 433
Mısra: **9**
Bir yere çok kısa bir süre kalmak üzere gitmek, gidip çok kısa süre kalmak.

Uġramaz yanımuza kimse perī-rūlardan
Meger ey Rūḥi şanurlar bizi kim Ehrimenüz

5. **uġra-:**-*mış*
Gazel 570
Mısra: **16**
Kötü bir durum başına gelmek, hoş olmayan bir şeye maruz kalmak.

ʿAşḳı terk itmese nola Rūḥī
Uġramış bir belādur ey vāʿıẕ

6. **uġra-:**-*r*
Gazel 168
Mısra: **5**
Bir yerin yanından, yakınından, içinden geçmek.

Kūy-ı memāta uġrar eger şāh eger gedā
Bir reh-güẕārdur bu ki dünyā gelür geçer

uġrat-:

1. **uġrat-:**-*du, -ñ*
Gazel 796
Mısra: **4**
Başına kötü bir şey gelmesine, hoş olmayan bir şeyle karşılaşmasına sebep olmak.

Ṣafā-yı ẕevḳ-i dīdāruñla ẕevḳum olduġın bildüñ
Ġam-ı hicrāna uġratduñ beni nāgāh sulṭānum

2. **uġrat-:**-*ma*
Gazel 290
Mısra: **5**
Getirmek, karşılaşmak.

Uġratma çoḳ da yanuña aġyārı dostum
Ceyb ü ḳabāñı ḳorḳarın ol kīse-ber deler

3. **uġrat-:**-*maz, -sın*
Gazel 844
Mısra: **9**
Uğrama işini yaptırmak, uğramasına sebep olmak. || Yaklaştırmak.

Ḫışm idüp yanuña ben ẕerreyi uġratmazsın
Gitmez aġyār velī sāye-ṣıfat yanuñdan

uġrına:

1. **uġrına:**
Gazel 792
Mısra: **4**
Uğruna, yoluna.

Hīç ḳorḳutma teġāfül ḳılıcıyla beni kim
Bir başum var ḳomışam uġrına çün sulṭānum

uġru:

1. **uġru:**-*sı*
Kaside 38
Mısra: **105**
Hırsız.

Dili söz uġrusı inṣāfsız ḥayvān-ı nāṭıḳdur
Helāk-i pençe-i ḳahrı olalar şīr-i Yezdānuñ

uġur:

1. **uġur:**
Gazel 609
Mısra: **2**
Talih, şans.

İdüp himmet ricāsın evliyāya istinād itdük
Uġur açıḳluġın Pāşā-yı ẕī-şāna murād itdük

uġurla-:

1. **uġurla-:**-*r, -sa*
Gazel 941
Mısra: **3**
Çalmak, aşırmak.

Uġurlarsa ḫayāl-ı naḳd-ı ṣabruñ pāyına düşme
ṣaḳın ey dil gidilmez derd-i bī-pervānuñ ardınca

uġurlı ʿali beg:

1. **uġurlı ʿali beg:**
Kaside 37
Mısra: **19**
Uğurlu Ali Beğ (özel isim). || *Rûhî'nin dostlarındandır.*

Şāh Merdān ḳulı Uġurlı ʿAli Beg yaʿni
Dür-i vālā güher-i lücce-i ihsān nicedür

uġuruñ ḫayr olsun:

1. **uġuruñ ḫayr olsun:**-*uñ, -sun*
Gazel 611
Mısra: **5**
İşin, yolun hayırlı olsun.

Yüri ey server-i merdān uġuruñ ḫayr olsun
Evliyānuñ naẓarı ola nigeh-dārlaruñ

ʿuḳāb-ı ecel:

1. **ʿuḳāb-ı ecel:**
Gazel 717
Mısra: **5**
Ecel kartalı.

Bir gün ḳonar ʿuḳāb-ı ecel murġ-ı ʿömrüñe
Ṣūfi gerekse sākin-i burc-ı müşeyyed ol

ʿukalā:

1. **ʿuḳalā:**
Gazel 285
Mısra: **9**
Akıllılar.

ʿUḳalā diḳḳat ile fikr idüp ism-i yāre
Ġayr bir nesne degül zülfine sünbül didiler

ʾuḳbā:

1. **ʾuḳbā:**
Gazel 288
Mısra: **2**
Ahiret.

Dünyāya gelen ṭurmaz dünyā ne ʿaceb yerdür
ʿUḳbāya giden gelmez ʾuḳbā ne ʿaceb yerdür

2. **ʿuḳbā:**-*dan*
Kaside 3
Mısra: **43**
Ahiret, öbür dünya.

Vechi var ḳatʿ eylese dünyā vü ʿuḳbādan naẓar
Kim ol ednī-rütbedür yanında bu şeyʾ-i ḳalīl

ʿukbāya git-:

1. **ʿuḳbāya gid:**
Gazel 288
Mısra: **2**
Ahirete gitmek. || *Ölmek.*

Dünyāya gelen ṭurmaz dünyā ne ʿaceb yerdür
ʿUḳbāya giden gelmez ʾuḳbā ne ʿaceb yerdür

ʿukde:

1. **ʿuḳde:**-*n, -üñ*
Tarih 50
Mısra: **4**
Halli güç iş, çözülmesi zor mesele.

Yaʿni vezīr-i ṣāni ol ṣadr-ı Muḥammed-nām kim
Fettāḥıdur hem ʿuḳdenüñ ḥallālıdur hem müşkilüñ

ʿukde-i iḥmāl:

1. **ʿuḳde-i iḥmāl:**
Kaside 25
Mısra: **78**
İhmal düğümü.

Girih-güşā-yı kemend-i ḫayāl iken ne revā
Zebānı bend ide medḥüñde ʿuḳde-i iḥmāl

ʿukde-i zünnār:

1. **ʿuḳde-i zünnār:**-*dur*
Gazel 765
Mısra: **6**
Zünnar düğümü.

Düşelden bir büte dil-beste-i zünnār-ı ʿaşḳ oldum
Ten-i zārumda yer yer ʿuḳde-i zünnārdur dāġum

ʿukde-küşā:

1. **ʿuḳde-küşā:**-*lıḳ, -da*
Gazel 632
Mısra: **7**
Düğümleri çözen, müşkülleri halleden.

Ṭabʿına ʿuḳde-küşālıḳda iderler taḥsīn
Fużalāsı ʿArabuñ nükte-güẕārı ʿAcemüñ

ʿukde-küşāluk:

1. **ʿuḳde-küşāluḳ:**-*da*
Gazel 884
Mısra: **11**
Düğümleri çözme, müşkülleri halledebilme.

Şāneye ʿuḳde-küşāluḳda degüldür muḥtāc
Bāġda sünbül-i ḫoş-būdaki zülf-i pür-çīn

ʿukde-küşāyende-i rābıṭa-i müşkilāt:

1. **ʿuḳde-küşāyende-i rābıṭa-i müşkilāt:**
Tarih 10
Mısra: **2**
Zorlu bağları çözen, müşkülleri halleden (kimse).

Ḥāmi-i dāru's-selām ṣadr-ı mükerrem Sinān
ʿUḳde-küşāyende-i rābıṭa-i müşkilāt

ʿukde-küşā-yı rişte-i dürr-i makāl:

1. **ʿuḳde-küşā-yı rişte-i dürr-i maḳāl:**
Rübai 5
Mısra: **1**
Söz incisinin dizili olduğu ipin düğümlerini çözen. || *Sözdeki*

ince manaları kavrayabilen kimse.

Ey ʿuḳde-küşā-yı rişte-i dürr-i maḳāl
Vey feyż-resān-ı zümre-i ehl-i kemāl

ulaş-:

1. **ulaş-:**-*ma, -sun*
Gazel 994
Mısra: **11**
Ulaşmak, erişmek.

Abdāl-ı ʿaşḳa zāhid iñen de ulaşmasun
Ḳorḳum budur ki vire zaḥmet ṭuḳāyaya

ʿulemā:

1. ʿ**ulemā:**
Gazel 405
Mısra: **9**
Âlimler.

Otursa ʿulemā ṣadr-ı merātib gözedüp
Ne şerīʿat göresüz dīn u diyānet ḳalḳar

ʿulemā meclisi:

1. ʿ**ulemā meclisi:**-*n, -e*
Gazel 958
Mısra: **12**
Alimler meclisi, bilginler topluluğu.

Ehl-i ḥāle sözini diñledemez ḳāl ehli
Giremez cāhil olanlar ʿulemā meclisine

ulı:

1. **ulı:**
Terkib-bend 2
Mısra: **23**
Ulu; yüce.

Ulı devletdür bu devlet her kime olsa naṣīb
Pīrlük bükmişdi ḳaddin ṣanmañ ol ferḫunde-nām

ulu:

1. **ulu:**
Gazel 96
Mısra: **9**
Büyük, yüce.

Kār-gāh-ı ʿaşḳ Rūḥī bir ulu dergāhdur
Kim ʿamīḳ olmış ḥavālisi anuñ "min külli fecc"

2. **ulu:**
Gazel 777
Mısra: **9**
Büyük, yüce, değerli.

Viṣālüñ gencine irmek ulu devletdür ammā kim
Faḳīr irişmedüm ol devlete bī-devlet-i ʿaşḳam

3. **ulu:**
Gazel 1065
Mısra: **6**
Çok üstün niteliklere sahip, çok büyük, yüce.

Gösterür rūyını maʿşūḳ-ı ezel bīdāra
Ulu devlet biligör kendüñe bīdārluġı

ululan-:

1. **ululan-:**-*ma*
Terkib-bend 8
Mısra: **21**
Büyüklenmek, kendini üstün görmek, büyüklük taslamak.

Ey ḫᵛāce fenā ehline zinhār ululanma
Dervīşi bu mülküñ şeh-i bī-ḫayl ü ḥaşemdür

ululandur-:

1. **ululandurmış:**-*mış*
Gazel 550
Mısra: **10**
Kendisine saygı gösterilmek, hürmet ve itibar edilmek.

Ḥarīm-i kūy-ı dilberden saña bir biñ selām itmiş
Seni bu ḥürmet ey Rūḥī be-ġāyet ululandurmış

uluʾl-ʿazm:

1. **uluʾl-ʿazm:**-*üñ*
Müseddes 7
Mısra: **8**
Azim sahipleri. ||
Peygamberlik görevlerini büyük bir azim ve gayretle yerine getirenler.

Ey cihānuñ Rüstemi ʿazm it maḥall-i rezmdür
Ṭut uluʾl-ʿazmüñ ṭarīkın kim zamān-ı ʿazmdür

ulu'l-ebṣār:

1. **ulu'l-ebṣār:**-*ı*
Gazel 159
Mısra: **9**
Basiret sahipleri.

Çeşm-i mestüñ ger esīr ide ulu'l-ebṣārı
Olmasa sürme-i māzāġ nigāhı yaraşur

2. **ulü'l-ebṣār:**-*a*
Gazel 660
Mısra: **6**
Basiret sahipleri, anlayışı keskin olan kişiler; kalp gözü açık olup manevi bilgiye sahip kimseler.

Sen ne cāy-ı pāḳsın ey Kaʿbe-i kūy-ı ḥabīb
Kim ulü'l-ebṣāra kuḥl-ı nūr-baḫş olmış ṭozuñ

uluʾl-elbāb:

1. **uluʾl-elbāb:**-*da*
Gazel 1008
Mısra: **10**
Akıl sahipleri.

Sālikān-ı rāh-ı Ḥaḳ devlet temennā eylemez
Daḳḳ-ı bāba iḥtiyāc olmaz uluʾl-elbābda

ʿuluvv-ı himmet:

1. ʿ**uluvv-ı himmet:**-*i*
Kaside 22
Mısra: **17**
Yardım ve ihsanın yüceliği.

Geldi bir vālī ki Baġdadı ʿuluvv-ı himmeti
Ḳıldı emniyyetde ʿadl ü dādile reşk-i bilād

2. ʿ**uluvv-ı himmet:**-*imüz*
Gazel 453

Mısra: **8**
Gayretin büyüklüğü.

Ṭarīḳ-i Kaʿbe-i maḳṣūdı itdüren bize ṭayy
Kemāl-i diḳḳatimüzdür ʿuluvv-ı himmetimüz

ʿuluvv-i ḳadr:

1. ʿ**uluvv-i ḳadr:**
Tarih 1
Mısra: **18**
Şan ve şeref yüceliği.

Ġubār-ı dergehi tāc-ı ser-i şāhān-ı ʿālemdür
ʿUluvv-i ḳadr ol buldı yolında ḥak-i rāh oldı

2. ʿ**uluvv-ı ḳadr:**-*e*
Kaside 9
Mısra: **15**
Yüksek rütbe, itibar yüceliği.

ʿUluvv-ı ḳadre irişmekde benden oldı ḳuṣūr
Ne hāsıl eylemeğe yılduzumla ceng ü cidāl

3. ʿ**uluvv-ı ḳadr:**-*ile*
Tarih 58
Mısra: **2**
(Bir kimsenin) Kıymetinin yüceliği, değerinin çokluğu.

Saʿādetle olup Ḳadri Efendi Dāḫile vāṣıl
ʿUluvv-ı ḳadrile oldı faẕīlet ehlinüñ ṣadrı

ʿuluvv-ı menzilet:

1. ʿ**uluvv-ı menzilet:**-*den*
Gazel 558
Mısra: **5**
Makamın yüceliği.

Ehl-i ʿaşḳ ile ʿuluvv-ı menziletden urma dem
Baḫṣe yer yoḳ zāhidā ḳande hümā vü ḳande ʿarż

ʿulūvv-ı merātib:

1. ʿ**ulūvv-ı merātib:**
Kaside 33
Mısra: **8**
Yücelik mertebeleri. ||
İtibarı yüksek olan makamlar.

Eʿālī esīr-i belā-yı meẕellet Edānīdedür hep ʿulūvv-ı merātib

2. ʿ**uluvv-ı merātib:**
Kaside 33
Mısra: **44**
Mertebe yüceliği.

O ṣāḥib-hüner kim bulupdur suḫandan
Mezīd-i menāṣıb ʿuluvv-ı merātib

ʿuluvv-ı şān:

1. ʿ**uluvv-ı şān:**-*a*
Gazel 466
Mısra: **15**
Şanının yüceliği, büyüklük.

ʿUluvv-ı şāna münāsib söz isterüz Rūḥī
Hezār sözde birin ancaḳ intiḫāb iderüz

ʿuluvv-ı ṭabʿ:

1. ʿ**uluvv-ı ṭabʿ:**-*ile*
Gazel 431
Mısra: **3**
Yüce tabiat, kişilik.

Biz ki ʿuluvv-ı ṭabʿile feyż-resān-ı ʿālemüz
Gevher-i tābdār ile ṭopṭoludur ḫazīnemüz

um-:

1. **um-:**-*ar*
Gazel 181
Mısra: **9**
Bir şeyin olmasını istemek, ümitle beklemek, ümit etmek.

Şīve-i vaṣluñ umar Rūḥī-i bīmār didüm
Ol ṭabīb-i dil u cān güldi didi ṣayıḳlar

2. **um-:**-*an, -lar*
Gazel 223
Mısra: **3**
Ummak, beklemek, ümit etmek, dilemek.

Dem-i viṣāluñ umanlar cefādadur yoḳsa
Maḥabbetüñle olanlar müdām bī-ġamdur

3. **um-:**-*ar, -uz*
Gazel 1082
Mısra: **2**
Dilemek, temenni etmek.

Şeb-i tār oldı bu ʿālem yine ḫālī oldı
Umaruz kim gele ol māh mecāli oldı

ʿumde-i dehr:

1. ʿ**umde-i dehr:**-*e*
Muamma 1
Mısra: **11**
Tüm cihanın dayanağı, herkesin güvenip itimat ettiği kimse.

Cihān ol ʿumde-i dehre ḳul olduġın bilüp Rūḥī
Eger ḫāk-i rehine irmese himmetde ḳāṣırdur

ʿumde-i penc ü şeş:

1. ʿ**umde-i penc ü şeş:**
Kaside 37
Mısra: **62**
Beş (duyu) ve altı (yönün) dayanağı.

Ḳıdve-i zümre-i küttāb Muḥammed Çelebi
ʿUmde-i penc ü şeş ü zübde-i erkān nicedür

umıl-:

1. **umıl-:**-*maz, -dı*
Gazel 848
Mısra: **10**
Beklenmek, ümit edilmek.

Ölse Rūḥī derd ile ḳılmaz tefaḫḫuṣ ḥālini
Bu teġāfüller umılmazdı o sīm-endāmdan

ʿummān:

1. ʿ**umman:**
Kaside 40
Mısra: **44**
Çok büyük engin deniz, okyanus.

Ümerāda ḳanı Meʾmūn gibi bir mīr-i reşīd

Ẕerreyi şems ider ḳaṭreyi ʿumman eyüdür

2. ʿ**ummān:**
Gazel 1111
Mısra: **8**
Büyük deniz, okyanus. II Aşığın gözyaşları.

Ḳanlar döker firāḳına her dem dimiş ḥasūd
Yaşlu gözümde hīç bu ʿummān dükenmedi

3. ʿ**ummān:**
Kaside 37
Mısra: **32**
Çok büyük engin deniz, okyanus. II Bir şeyin çok, bol bulunduğu yer.

Dāʿi-i devlet-i sulṭān-ı cihān Şemseddin
Kān-ı faẓl u hüner ol ʿilmde ʿummān nicedür

4. ʿ**ummān:**-*ı*
Gazel 419
Mısra: **16**
Çok büyük engin deniz, okyanus. || Allah.

Bilmeyen kimdür ḥaḳīḳatda muḥīṭ-i küllü şeyʾ
Dü cihānı ḳaplayan ʿummānı bilmez ḳandedür

umul-:

1. **umul-:**-*maz, -dı*
Gazel 683
Mısra: **3**
Beklenmek, ümit edilmek.

Bu serkeşlikler ey serv-i sehī senden umulmazdı
Kemend-i zülfüñe gūyā giriftār olduġum bildüñ

umûr:

1. **umur:**-*ı, -n, -a*
Gazel 458
Mısra: **6**
İşler.

Fikr-i maʿīşet itmezüz ḳısmetimüz olan gelür
Naḥn-ı ḳasem umurına vardur iʿtimādımuz

umūr-ı dünyā:

1. **umūr-ı dünyā:**
Tarih 5
Mısra: **6**
Dünyanın işleri.

Ṣonra serdār-ı ḳażā-ḥükm ki ʿālemde bugün
Aña tefvīz olunmışdur umūr-ı dünyā

umūr-ı ḫamse:

1. **umūr-ı ḫamse:**
Gazel 808
Mısra: **11**
Beş husus, beş iş. || Beş vakit namaz.

Umūr-ı ḫamse arasında kāhil olmayalum
Ẕimem defātirine dīnimüz resīd idelüm

unıt-:

1. **unıt-:**-*maz*
Gazel 948
Mısra: **11**
Unutmak, aklından çıkarmak.

Aña şāduz ki unıtmaz bizi yār itmişdür
Vaʿde-i luṭfını mebẕūl dil-i nā-kāma

ʿunnāb:

1. ʿ**unnāb:**
Gazel 115
Mısra: **8**
Hünnap; kabuğu kırmızı ve çekirdeği pek sert bir cins küçük meyve, çiğde.

Bir midür ḫaṭṭuñla sebz olmaḳla her berk-i güşā
Laʿluña beñzer mi olmış ṭutalum ʿunnāb surḫ

unut-:

1. **unut-:**-*sun*
Gazel 460
Mısra: **9**
Aklından çıkarmak, hatırlamamak.

Unutsun ḳılmasun üftādelük daʿvāsını şāhum
O kim Rūḥī gibi ʿaşḳuñ yolında ḫāk-i rāh olmaz

unutma:

1. **unutma:**
Kaside 38
Mısra: **26**
Unutma! II Aklında kalsın, hatırla!.

İşitmekle degül eşʿārını kendinde görmişdür
Unutma iştiyāḳın ʿarż ḳıl Kāmī-i gūyānuñ

ur-:

1. **ur-:**-*up*
Kaside 16
Mısra: **47**
Vurmak.

Ḍarb-ı tīġuñla urup ḳoyduñ ḫazīne kalʿaya
Bu yeterdür Ḳahramān olduġuña ʿālemde dāl

2. **ur-:**-*dı*
Gazel 75
Mısra: **3**
(Elini veya elindeki bir şeyi bir yere) Hızla indirmek, hızla çarpmak, vurmak.

Ṭaş atup şīve ile başımuza urdı bugün
Yine yükletdi bize yār bir aġız minnet

3. **ur-:**-*ma*
Gazel 1102
Mısra: **5**
(Kılıçla) vurmak, saplamak.

Ġayra urma ḫançerüñ cism-i naḫīfüm var iken
Teşne-dil olan bilür āb-ı zülāluñ ḳadrini

4. **ur-:**-*mış, -dı*
Gazel 1076
Mısra: **11**
Takmak, başına yerleştirmek.

Urmışdı dil-i Rūḥī-i zāra ser-i zülfüñ
Ḳurtardı vişāluñ resen-i dārını çözdi

5. **ur-:**-*maḳ, -da, -dur*
Gazel 577
Mısra: **4**
Vurmak, yaralamak.

Öyle ḳattāluñ elin ṭutmaḳ olur mı neyleyin
Tīġ-i ġamzeñ cāna zaḫm urmaḳdadur lā-yenḳaṭıʿ

6. **ur-:**-*maz*
Gazel 345
Mısra: **5**
Vurmak, değmek.

ʿAceb mülk-i cihānuñ terkini urmaz ṣanur ṣūfī
Yapışmış öyle muḥkem ḫırsile gūyā ki mālıdur

7. **ur-:**-*ur*
Gazel 284
Mısra: **3**
Saplamak, vurmak.

Cānuma neyle urur dirseñ ḫadeng-i cevr-i yār
Ey dil-i bīçāre bes ol ebrū-yı ġarrā nedür

8. **ur-:**-*dı*
Gazel 120
Mısra: **10**
Vurmak. || *Koymak, dolamak.*

Ḳolın ṭoladı boynına Rūḥī esīrinüñ
Gūyā ki urdı gerdenine bir ġıll-ı sefīd

9. **ur-:**-*ma*
Gazel 413
Mısra: **5**
Atmak.

Çīn idüp ḳaşlaruñı urma baña ġamzeñ oḳın
Bir dil almaġa nedür çaḳ bu ḳadar yayḳaralar

10. **ur-:**-*ma, -sa, -n*
Gazel 490
Mısra: **2**
Nişan alarak atmak; isabet ettirmek; vurmak.

Beni aġlatmasañ derdüñle çeşmüm eşk-bār olmaz
Ḫadeng-i zehr-i hicri urmasan cānum fikār olmaz

11. **ur-:**-*ma, -da, -dur*
Gazel 974
Mısra: **5**
Vurmak. || *Düğüm atmak, sıkıntı vermek.*

Girihler urmadadur ṭurma rişte-i dil-i zāra
Kemend-i zülf-i siyāhuñdaki şiken şiken üzre

12. **ur-:**
Tarih 16
Mısra: **13**
Vurmak. || *Uygulamak.*

Yine menḳūṭına anuñ bunuñ ur ġayr-ı menḳūṭın
Ki peydā ola anlardan iki tārīḫ-i nīk-encām

ʿūr:

1. ʿ**ūr:**
Kaside 14
Mısra: **90**
Çıplak. || *Bir şeyden mahrum kalmış olan, o şeye sahip olmayan.*

Libās-ı zer şu ḳadar eyledüñ ʿaṭā ḫalḳa
Ki kimse ḳalmadı nevʿ-i beşerde müflis ü ʿūr

urġun:

1. **urġun-:**-*lar, -uñ*
Gazel 180
Mısra: **10**
Âşık, vurulmuş.

Ġamzeñ göze kim gerçi bir oḳdur görünürde
Rūḥī gibi urġunlaruñ ammā ḳatı çoḳdur

urul-:

1. **urul-:**-*sun*
Gazel 673
Mısra: **10**
Vurulmak, cezbesine kapılmak.

Ṣalādur ʿāleme Rūḥī gibi cāndan giçen ʿāşıḳ
Urulsun ḫançer-i müjgānına ol çeşm-i ġaddāruñ

2. **urul-:**-*ma*
Gazel 663
Mısra: **1**
Vurulmak, darp edilmek. II Âşık olmak, tutulmak.

Urulma ġamzesine pārelenmesün yüregüñ
Lebi ḫayāline düş żāyiʿ olmasun emegüñ

ʿuryān:

1. ʿ**uryān:**
Gazel 728
Mısra: **5**
Çıplak.

ʿĀḳibet ʿuryān olup gitseñ gerekdür zāhidā
Ḫāh atlas gey bir iki gün cihānda ḫāh çul

2. ʿ**uryān:**
Gazel 268
Mısra: **6**
Çıplak, her şeyden azade.

Düşüp ṣaḥrāya ʿuryān olduġum ʿaşḳında ʿayb itmeñ
Beni ʿuryān u buryān eyleyen dāġ-ı cünūnumdur

3. ʿ**uryān:**
Gazel 31
Mısra: **7**
Çıplak II Üzerinde herhangi bir maddi varlığın bulunmaması.

Şāh-ı ezel ki bizi ʿuryān ider
Gāh serāser giyürür geh ʿabā

ʿuryān it-:

1. ʿ**uryān it-:**-*di*
Terkib-bend 3
Mısra: **63**
Soymak, (kıyafetlerini) çıkarmak.

Kim teninden çıḳarup cāmesin itdi ʿuryān
Kim ṣarup ṣarmaladı cism-i laṭīfine kefen

uşak:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **uşaḳ:**
Gazel 747
Mısra: **15**
Erkek çocuk.

Oġlan uşaḳ iḫtilāṭı derd-i serdür ādeme
Ḥāşa lillah kim vire kendüye derd-i ser göñül

<u>uşan-:</u>

1. **uşan-:**-*maz*
Gazel 690
Mısra: **1**
(Bir kimse veya şeyden) Sıkılıp artık ondan hoşlanmaz, onu istemez duruma gelmek, bıkmak, bezmek.

Uşanmaz çekmeden derd ü belāsın ol ḫaṭ u ḫāluñ
ʿAceb sevdāsı var inṣāf idince ḳalb-ı meyyāluñ

2. **uşan-:**
Gazel 893
Mısra: **9**
Usanmak, bıkmak, bezmek.

Bunca bīḫūde yeter gezdük uşanduḳ ey Rūḥī
Düşelüm tekye-i ʿaşḳa olalum kūşe-nişīn

3. **uşan-:**-*am*
Gazel 829
Mısra: **6**
Bıkmak, bezmek; vazgeçmek.

Eritdi şemʿ-i cānı azar azar āḫir āteş-i firḳat
Beni yanmaġile şanma uşanam cānum İbrāhīm

<u>uşlan-:</u>

1. **uşlan-:**-*mış, -a*
Gazel 502
Mısra: **8**
Akıllanmak, aklı başına gelmek.

Çekdi el silsile-i zülf-i girih-gīrinden
Bu gün uşlanmışa beñzer dil-i dīvāne biraz

<u>uşlat-:</u>

1. **uşlat-:**-*ma, -dı*
Gazel 682
Mısra: **7**
Uslu duruma getirmek, akıllandırmak.

Çekdügüñ derd ü belālar seni uşlatmadı mı
Yeñi başdan yine bir şūḫa ṭaleb-kār olduñ

<u>ʿusr:</u>

1. ʿ**usr:**-*ımuz*
Gazel 921
Mısra: **1**
Güçlük, zor iş, zorluk, müşkülât.

Açılsaḳ yüsre dönse ʿusrımuz ḫurrem bahār olsa
Felekden intiḳām alsaḳ bizümle yār yār olsa

<u>ʿusrā:</u>

1. ʿ**usrā:**-*da*
Gazel 767
Mısra: **6**
Güçlük, zorluk. || Sıkıntı.

Vaṣlda efkār-ı hicr ü hicr-i ḫod ʿayn-ı ʿaẕāb
ʿĀşıḳ-ı bī-dil çeker ʿusrāda ġam yüsrāda hem

<u>ʿuşşāk:</u>

1. ʿ**uşşāk:**
Gazel 17
Mısra: **11**
Âşıklar.

Benüm gibi ne ʿuşşāk içre var bir ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ
Senüñ gibi ne meh-rūlarda bir maḥbūb-ı müste<u>s</u>nā

2. ʿ**uşşāḳ:**-*a*
Gazel 572
Mısra: **3**
Âşıklar. || Rindler.

Gelüp meyḫāneye ʿuşşāḳa <u>s</u>ıḳlet virdügün yetmez
Virürsin ḳışşa-i ṭūl u dırāzuñla kesel vāʿız

3. ʿ**uşşāḳ:**-*uñ*
Gazel 336
Mısra: **3**
Âşıklar, aşk sahipleri.

Şol ḳadar ḳanını dökdüñ yine ʿuşşāḳuñ kim
Almasan kūşe-i dāmānuñ ele ḳana deger

4. ʿ**uşşāḳ:**-*ı*
Gazel 1106
Mısra: **4**
Âşıklar. II Dervişler.

Bu ne meydür ki būy-ı cān-baḫşı
Mest-i lā-yaʿḳıl itdi ʿuşşāḳı

5. ʿ**uşşāḳ:**-*uñ*
Gazel 893
Mısra: **7**
Âşıklar, gönül adamları.

Nāmını deftere ḳayd eyleyicek ʿuşşāḳuñ
Ben ki bī-nām u nişānam beni yaz ʿabd-i kemīn

<u>ʿuşşāk-ı dil-fikār:</u>

1. ʿ**uşşāḳ-ı dil-fikār:**
Gazel 260
Mısra: **8**
Gönlü yaralı âşıklar.

Her biri kendü başına bir pādişāhdur
ʿUşşāḳ-ı dil-fikār ki kūyuñ gedāsıdur

<u>ʿuşşāk-ı miḥnet-sāz:</u>

1. ʿ**uşşāk-ı miḥnet-sāz:**-*a*
Kaside 7
Mısra: **46**
Istırap çeken, dertli âşıklar.

Birez ey muṭrib-i ḫoş-behce sen de dil-nüvāz ol kim
Ṣafā-engīzdür ʿuşşāk-ı miḥnet-sāza elḫānuñ

<u>ʿuşşāk-ı nātuvān:</u>

1. ʿ**uşşāḳ-ı nātuvān:**-*a*
Gazel 314
Mısra: **6**
Güçsüz âşıklar.

Olmaz ḫalāṣ ʿāşıḳ ölince raḳībden ʿUşşāḳ-ı nātuvāna dükenmez belā budur

<u>ʿuşşāk-ı nazar-bāz:</u>

1. ʿ**uşşāḳ-ı naẓar-bāz:**-*a*
Gazel 173
Mısra: **4**
Güzeli seyretmekle yetinen, maddi tatmin edilmeyi istemeyen âşıklar.

Bir dil ḳomadı çeşmüñ ḫūn itmedük ey ḫūnī
ʿUşşāḳ-ı naẓar-bāza kim dir naẓaruñ yoḳdur

ʿuşşāk-ı sīne-ṣāf:

1. ʿ**uşşāḳ-ı sīne-ṣāf:**
Gazel 585
Mısra: **1**
Gönlü temiz âşıklar.

Cān virse nola seyrine ʿuşşāḳ-ı sīne-ṣāf
Şehr-i melāḥatuñ göbegidür o sīm-nāf

uṣūl:

1. **uṣūl:**-*üñ*
Gazel 639
Mısra: **3**
Kural, kaide, adet. || *Musikimizde belli düzümlerden yapılarak kalıp halinde tespit edilmiş ölçülere verilen isim.*

Uṣūlüñ gözle efġānum yanında ötme ey ṭanbūr
Naṣīḥatdur ḳulaḳ ṭut gūşmālı saña üstāduñ

utan-:

1. **utan-:**-*sınlar*
Gazel 402
Mısra: **4**
Kusurlu duruma düşmekten veya kendini öyle görmekten ileri gelen bir eziklik duygusuna kapılmak, gülünç olduğu veya küçük düştüğü için üzüntü duymak, mahcup olmak.

Ne mümkindür ġażanfer şāhile baḫs-i cemāl itmek
Utansınlar güzeller arada Allahı görsünler

ʿ**uṭārid:**

1. ʿ**uṭārid:**
Kaside 31
Mısra: **57**
Merkür gezegeni; feleğin katibi olarak anılır. Katip ve yazarların piri sayılır.

ʿUṭārid yazup ṣafḥa-i çarḫa ʿaḳdin
Güneş resmini virdi hemçün muṭalsam

2. ʿ**uṭārid:**
Gazel 525
Mısra: **5**
Merkür gezegeni, feleğin katibi olarak anılır, katip ve yazarların piri sayılır.

Āfāḳa ʿuṭārid yazup aḥkām-ı beşāret
Zeyn itdi anı rīg sepüp necm-i şeb-efrūz

ʿuṭārid-i zerrīn-ḳalem:

1. ʿ**uṭārid-i zerrīn-ḳalem:**
Gazel 964
Mısra: **16**
Yazarların pîri altın kalemi olan Merkür gezegeni.

Baġdāduñ āb u rūyı Ḥarīrī ki cān virür
Bezmine pā ʿuṭārid-i zerrīn-ḳalem başa

uy-:

1. **uy-:**-*alı*
Gazel 347
Mısra: **4**
Davranışlarını, hareket, fikir vb.ni karşısında mevcut kimse veya şeye göre ayarlamak, ona tâbi olmak, ittibâ etmek, ayak uydurmak.

Ḫālüñe baḳmaduġın ḳılma taʿaccüb yāruñ
Seg raḳībe uyalı gözleri ādem mi görür

2. **uy-:**-*ma*
Gazel 98
Mısra: **4**
Kanmak.

Saña ehl-i vefādan geç diyü ibrām iderlerse
Sen uyma sevdügüm aġyār-ı bed-gūyā cefādan geç

3. **uy-:**-*up*
Gazel 514
Mısra: **9**
Birine veya bir şeye tabi olmak, bağlanmak.

Yanınca ṣalınur dāʾim uyup aġyāra ey Rūḥī
Bizümle bir ḳadem yār olup ol serv-i revān gitmez

4. **uy-:**
Gazel 31
Mısra: **14**
Aynı şekilde hareket etmek, uymak.

Manṣıb-ı dünyāyı göñülden çıḳar Ḳo bu taṣavvurları gel uy baña

5. **uy-:**-*maz*
Gazel 667
Mısra: **1**
Ölçüleri ve nicelikleri denk gelmek, tam gelmek, uygun olmak.

Pīrehen bār-ı girāndur aña uymaz bedenüñ
Berk-i gülden gerek ey ġonca senüñ pīrehenüñ

6. **uy-:**-*ma*
Gazel 837
Mısra: **6**
Aldanmak, kanmak, uymak.

Mūya dönmekle tenüm ṣanma dönem ʿaşḳuñdan
Uyma aʿdā sözine anı ḫayāl eyleme sen

7. **uy-:**-*ma, -dı*
Gazel 1074
Mısra: **8**
Bir inanca, bir anlayışa, bir duruma veya egemen bir güce uygun davranışta bulunmak, riayet etmek.

Terk-i şarāb-ı nāba naṣīḥat çoḳ itdiler
Zühhāda uymadı deli göñlüm yeñilmedi

8. **uy-:**-*dı*
Terkib-bend 8
Mısra: **262**
Birine veya bir şeye tabi olmak, bağlanmak, aldanmak.

Devr eylemedük yer ḳomaduḳ bir nice yıldur
Uyduḳ dil-i dīvāneye dil uydı hevāya

9. **uy-:**-*ma*
Gazel 357
Mısra: **10**
Sözünü dinlemek, dediklerini yapmak.

Cevher-i dendān-ı yāra ġayrılar pervīn dimiş
Anlara uyma sen ey Rūḥī-i şeydā söyledür

uyan-:

1. **uyan-:**-*dı, -lar*
Gazel 350
Mısra: **12**
Uyku durumundan çıkmak. || *Canlanmak.*

Çıḳ seyr-i bāġa şūfī ne yatmaḳ zamānıdur
Bu ḳaṣr-ı dil-küşāda yatanlar uyandılar

2. **uyan-:**-*maḳ*
Gazel 899
Mısra: **4**
Ayılmak, kendine gelmek.

Göñül endīşe-i hicrān iderken kendüden gitdi Uyanmaḳ iḥtimāli yoḳ daḥi ḥ ̌āb-ı eceldür bu

3. **uyan-:**-*mada*
Tahmis 5
Mısra: **16**
Yanmaya başlamak, yanmak.

Yoḳdur vefā nişānı o çāpük-süvārda
Cān tekyesinde şemʿ-i maḥabbet uyanmada

4. **uyan-:**-*ı gör*
Gazel 352
Mısra: **6**
Gaflet içinde ve olup bitenden habersiz durumda iken gerçeklerin farkına varmaya başlamak, hakîkati görmek, gözü açılmak.

Ṣāḥid-i ġayb eyledi ʿarż-ı cemāl
Uyḳudan ey bedī-ḫaber uyanı gör

uyandur-:

1. **uyandur-:**-*maz*
Gazel 515
Mısra: **4**
Uyku durumundan çıkarmak, uyanmasını sağlamak veya uyanmasına sebep olmak.

Ferāġat kūşesinde ḥ ̌āba varmışdur göñül şimdi
Eger yıllarla şūfī hāy u hūy itse uyandurmaz

uydur-:

1. **uydur-:**-*ur*
Gazel 309
Mısra: **3**
Elde etmek, sağlamak, bulmak.

Her ḳande gitse tīr u kemān uydurur bele
Ḳaṣdum yoḳ ehl-i ʿaşḳa dir āyā ne ḳaṣd ider

uyḳu:

1. **uyḳu:**-*dan*
Gazel 352
Mısra: **6**
Dış uyaranlara karşı bilincin, bütünüyle veya bir bölümünün yittiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu.

Ṣāḥid-i ġayb eyledi ʿarż-ı cemāl
Uyḳudan ey bedī-ḫaber uyanı gör

uyḳu görme-:

1. **uyḳu görme-:**-*z*
Gazel 907
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uyuyamamak.

şu sepmeden sirişküm bir laḥẓa ḫāli olmaz
Çeşm-i güher-niṣārum görmez anuñçün uyḳu

uyḳu yüzin görme-:

1. **uyḳu yüzin görme-:**-*z*
Gazel 601
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Uyku yüzü görmemek, uyuyamamak.

Görmez giceyle uyḳu yüzin çeşm-i ḫūn-feşān
Ol māhı Rūḥiyā aramaḳdan yataḳ yataḳ

uyu-:

1. **uyu-:**-*r*
Kaside 14
Mısra: **8**
Uyku durumunda olmak.

Şarāb-ı ʿişretile şöyle mestdür nergis
Başın aşaġa bıraḳmış gören şanur ki uyur

uyut-:

1. **uyut-:**-*maz*
Müseddes 6
Mısra: **20**
Uyumasını sağlamak.

Encüm-āsā ḥ ̌āb görmez çeşm-i giryānum benüm
Giceler ḥalḳı uyutmaz āh ü efġānum benüm

uyuz:

1. **uyuz:**-*dan*
Gazel 1079
Mısra: **8**
Uyuz hastalığına tutulmuş olan. || *Uyuşuk, sünepe, pısırık, miskin rakip.*

Beni görse raḳīb-i segle kūyında ḳaçar bilmem
Ol āhū-çeşm benden mi ḳaçar yā ol uyuzdan mı

uza-:

1. **uza-:**-*n, -mada*
Gazel 538
Mısra: **6**
Zaman bakımından uzun olmak, çok sürmek.

Ḳılmaḳda yār cānımuza cevri bī-ḥisāb
Şām-ı firāḳ uzanmada rūz-ı ḥisāb-veş

uzan-:

1. **uzan-:**-*dı*
Gazel 170
Mısra: **19**
Uzamak.

Uzandı ḳāmetüñ vaṣfında şiʿrüm ḳorḳaram dirler
Nice ʿāṣıḳsın ey Rūḥī ki güftāra mecāluñ var

2. **uzan-:**-*up*
Kaside 14
Mısra: **31**
Gitmek, yönelmek.

ʿAles-ṣabāh çemen-zāra uzanup vardum
Ki ġuṣṣa defʿin idüp kesb idem ṣafa vü sürūr

uzat-:

1. **uzat-:**-*maḳ*
Kaside 38
Mısra: **62**
Bir meseleyi gereğinden fazla dillendirmek.

Maḥabbet riştesin peyvend idüpdür tār-ı mihrine
Uzatmaḳ ḳıṣṣasın lāzım degül Ferrār Mūsānuñ

2. **uzat-:**-*ma*
Terkib-bend 9
Mısra: **68**
Gereğinden fazla sürdürmek.

Olurdı bendesine daḥi bir himāyeti
El-ḳıṣṣa ṭut zebānuñ uzatma ḥikāyeti

ʿuzlet:

1. ʿ**uzlet:**
Gazel 646
Mısra: **10**
Bir köşeye çekilip toplumdan, insanlardan uzak, yalnız başına yaşamak.

Ḳayd-ı rıfʿat başda bir ġamdur giçüp ol ḳayddan
Rūḥiyā ʿālemde ʿuzlet iḫtiyār itsem gerek

2. ʿ**uzlet:**-*de*
Gazel 912
Mısra: **8**
İnziva, yalnızlık.

Mekānuñ zīr-i ḫāk olsa gerekdür ʿāḳibet ey dil
Gerek ʿuzletde olmışsın gerekse evc-i ʿizzetde

3. ʿ**uzlet:**
Gazel 509
Mısra: **3**
Bir köşeye çekilip toplumdan, insanlardan uzak, yalnız başına yaşama.|| Görünürde halkın içinde olduğu halde kalben onlardan ayrı olma.

Virmezüz dünyā vü māfihāya ʿuzlet kūşesin
Biz bu dehrüñ ne vezīrinde ne pāşāsındayuz

ʿuzmet-i cübbe vü destār:

1. ʿ**uẓmet-i cübbe vü destār:**-*i*
Gazel 300
Mısra: **11**
Cübbe ve sarığın yakınlığı.

ʿUẓmet-i cübbe vü destār ile der-i zühhāde
İlk aġızlıḳda saña her biri müftī görinür

uzun:

1. **uzun:**
Gazel 899
Mısra: **8**
Boyca uzun olan.

Ayaḳ ṭoladuġiçün baña zülf-i serkeşüñ ey meh
Kimi uzun kimi ḳıṣa dise ġam çekme eldür bu

Ü

üfle-:

1. **üfle-:**-*r*
Gazel 675
Mısra: **6**
Dudakları büzerek soluğu bir şey üzerine hızla vermek; yanmakta olan bir şeyi canlandırmak için soluk vermek II Artırmak, fazlalaştırmak.

Nice çāk itmeyeyin sīnemi kim bād-ı bahār
Ṭurmayup āteşin üfler bu dil-i pür-sūzuñ

üftāde:

1. **üftāde:**-*ler, -in*
Kaside 37
Mısra: **9**
Düşmüş, düşkün, biçare.

Yād ider mi yine beytüʾl-ḥazen üftādelerin
Sāni işneyn-i cenāb-ı meh-i Kenʿān nicedür

2. **üftāde:**-*y, -üz*
Gazel 256
Mısra: **5**
Düşkün, zavallı. ‖ Âşık.

Nice yıldur yatur üftādeyüz ḫāk-ı mezelletde
Gelüp o serv ṭopraḳdan götürse ḫayli minnetdür

3. **üftāde:**
Gazel 1027
Mısra: **2**
Âşık, tutkun, düşkün.

Lezzet-i şehd u ġam-ı ʿaşḳuñı her kim dada
Ey şeker-leb saña elbetde olur üftāde

üftāde ol-:

1. **üftāde ol-:**-*mış, -sın*
Gazel 973
Mısra: **10**
Âşık olmak.

Yine ey Rūḥī gözüñ nem-nāk u sīneñ çākdur
Ġālibā üftāde olmışsın yine bir meh-veşe

üftāde-i deryā-yı ḥayret:

1. **üftāde-i deryā-yı ḥayret:**-*dür*
Tarih 14
Mısra: **9**
Şaşkınlık denizine düşmüş kişiler.

Cihān üftāde-i deryā-yı ḥayretdür ʿaceb demdür

Meger kim ḳaṭʿ ola keşti-i tedbīr ile deryā

üftāde-i hūbān-ı dımışk:

1. **üftāde-i ḫūbān-ı dımışḳ:**-*uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **271**
Şam güzellerinin aşığı.

Ḥālā ki biz üftāde-i ḫūbān-ı Dımışḳuz
Ser-ḫalḳa-i rindān-ı melāmet-keş-i ʿaşḳuz

üftādelik:

1. **üftādelik:**-*den*
Gazel 425
Mısra: **13**
Düşkünlük,zavallılık. Âşık olma.

Cihānda sen sen ol üftādelikden geçme ey Rūḥī
Ne daʿvādur bu neyler bizde ḳuvvet ehl-i derdüz biz

üftādelük:

1. **üftādelük:**
Gazel 170
Mısra: **13**
Düşkünlük, âşıklık II Alevi-Bektaşi inancında yol terbiyesine aykırı davranma, suçlu olma.

Eyitmişler saña üftādelük ʿarż itdügin gūyā
Ki mihr-i ʿālem-ārāyı görenler dir zevāluñ var

2. **üftādelük:**
Gazel 380
Mısra: **13**
Düşkünlük, âşıklık.

Raḳībe çünki yārun luṭfı var üftādelük ʿarż it
Ḳavī olınca düşmen çāre ey Rūḥī mudārādur

ülfet:

1. **ülfet:**-*i*
Tarih 36
Mısra: **8**
Yakınlık, dostluk.

Maʿrifet-i İlāhide gün gibi feyżi ʿāmdur
Gerçi ki ḫāṣlarladur leyl ü nehār ülfeti

2. **ülfet:**-*dür*
Gazel 669
Mısra: **7**
Alışma, kaynaşma; görüşme, konuşma; ahbaplık, dostluk.

Gördük ülfetdür murādı ol şeh-i ḫūbānile
Tīġ-i āhı ʿarż idüp aġyāra olmaz bu didük

3. **ülfet:**-*üñ*
Gazel 172
Mısra: **1**
Dostluk, muhabbet, ahbaplık.

Esīr-i ʿaşḳuñ olanlarla ülfetüñ yoḳdur
Maḥabbet ehline ḳaṭʿā maḥabbetüñ yoḳdur

ülfet baġla-:

1. **ülfet baġla-:**-*y, -up*
Gazel 661
Mısra: **7**
Alışkanlık peyda etmek, kaynaşmak.

Bildiler Mecnūnluġum gūyā ki ülfet baġlayup
Mesken itdi sebze-zār-ı ḳalbimüz āhūlaruñ

ülfet eyle-:

1. **ülfet eyle-:**-*dü, -k*
Gazel 768
Mısra: **5**
Konuşmak, görüşmek, ahbaplık etmek, dostluk kurmak.

Gördüñ mi ġayrılarla nice ülfet eyledük
Ol ḳorḳudandı vaṣluña diḳḳatler itdügüm

ülfet it-:

1. **ülfet it-:**-*mez, -di*
Gazel 251
Mısra: **3**
Ahbaplık etmek, dostluk kurmak.

Ülfet itmezdi vuḥūş ile bileydi Mecnūn
Ki ṣadāḳatla bir ülfet ider ādem bulunur

2. **ülfet it-:**-*miş, -dür*
Gazel 249
Mısra: **5**
Konuşmak, görüşmek, ahbaplık etmek, dostluk kurmak.

Derūn-ı dilde cān ile ḫayāli ülfet itmişdür
Perī-vār ol melek-sīmā naẓardan gerçi ġāʾibdür

ülke:

1. **ülke:**-*ye*
Kaside 15
Mısra: **15**
Ülke, memleket.

Ol ki Nihāvend nām ülkeye ʿazm idüp
ʿAsker-i İslāmile feṭḥine oldı revān

ülke-i nihāvend:

1. **ülke-i nihāvend:**-*i*
Tarih 20
Mısra: **1**
Nihavent ülkesi.

Feṭḥ idüp ülke-i Nihāvendi
Ṣadr-ı ekrem Sinān-ı ʿālī-şān

ülker:

1. **ülker:**-*i*
Gazel 1114
Mısra: **1**
Yedi yıldızdan oluşan takım yıldızı.

Sensün güzellerüñ ḳamu ey māh ülkeri
Mihr-i cemāluña meh u nāhīd müşteri

ülu'l-ebṣār:

1. **ülu'l-ebṣār:**-*a*
Gazel 321
Mısra: **6**
Basiret sahipleri.

Sürme çekmek çeşme sünnetdür velī ḫāk-ı rehüñ
Farż-ı ʿayn olmış ülu'l-ebṣāra ey mihr-i münīr

ülu'l-emr:

1. **ülu'l-emr:**-*imüz*
Kaside 40
Mısra: **69**
Müslümanların lideri; yetkili âmiri.

İḳtidā çünki ülu'l-emrimüz itmişdür aña
Ḳalmadı şübhemüz ol muḳri-i Ḳur'ān eyüdür

ümerā:

1. **ümerā:**-*da*
Kaside 40
Mısra: **43**
Emirler, beyler, reisler.

Ümerāda ḳanı Me'mūn gibi bir mīr-i reşīd
Ẕerreyi şems ider ḳaṭreyi ʿumman eyüdür

ümīd:

1. **ümīd:**-*i, -n, -i*
Gazel 39
Mısra: **3**
Arzu edilen bir iyiliği bekleme, umma, umut.

Gül-rīzlük ümīdini ḳo ol çemende kim
Bülbül fiġāna yār ola gül ḫāra āşinā

2. **ümīd:**
Gazel 125
Mısra: **12**
Beklenti, arzu.

Ḳulluġuñ pāye-i devlet bilürin istemedin
Pāy-būsuñdur efendi baña ʿālemde ümīd

3. **ümīd:**-*üm*
Kıt'a 5
Mısra: **3**
Talep, beklenti, umut.

Rūz-ı maḥşerde ümīdüm budur ey Rūḥī
Ola yardımcı aña Ḥażret-i Veyse'l-Ḳaranī

ümīd bağla-:

1. **ümīd bağla-:**-*y, -up*
Gazel 1107
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Olmasını, olacağını ummak.

Rūḥī gibi ʿināyetüñe bağlayup ümīd
Yüz urmışuz cenābuña yā Murtażā ʿAli

2. **ümīd bağla-:**-*y, -up*
Kaside 17
Mısra: **40**
Kelime Tipi: **Deyim**
Umut bağlamak, ümitlenmek.

Mecmūʿa-i ḫayālüñ alup muttaṣıl ele
Oḳur bu şiʿri luṭfuña dil bağlayup ümīd

ümīd it-:

1. **ümīd id-:**-*elüm*
Gazel 808
Mısra: **1**
İçinde gerçekleşmesini istediği şeyin olacağına dair bir duygu taşımak, bir şeyin olmasını beklemek, ummak.

Viṣāl-ı yārı ne taḳrībile ümīd idelüm
Ne naḳd ile ṭaleb-i beyʿ men yezīd idelüm

ümīd ḳaṭʿ eyle-:

1. **ümīd ḳaṭʿ eyle-:**-*r*
Gazel 55
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ümidini kesmek.

Tīġuñı dil görse ḳaṭʿ eyler ḫayātından ümīd
Ḳande olsa teşneye cānlar bağışlar gerçi āb

2. **ümīd kes-:**-*mez, -em*
Müseddes 3
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Umudunu kesmek, artık olacağını beklememek.

Gerçi hicrüñ bana mātemdür viṣāluñ ġayre ʿīd
Ġamdan ölsem kesmezem ẕevḳ-i viṣālüñden ümīd

ümīd-baḫş:

1. **ümīd-baḫş:**
Kaside 17
Mısra: **43**
Ümit veren, ümitlendiren.

Dirsem ümīd-baḫş nola āsitānuña
Ol bābdan ki dönmedi bir kimse nā-ümīd

ümīd-gāh-ı ehl-i dil:

1. **ümīd-gāh-ı ehl-i dil:**
Gazel 328
Mısra: **15**
Şairlerin ümit yeri.

Ḥamdülillah kim bu gün ümīd-gāh-ı ehl-i dil
Ḥażret-i ʿOsmān Pāşā gibi ḫayr-encāmdur

ümīd-i ʿişret:

1. **ümīd-i ʿişret:**-*le*
Gazel 612
Mısra: **13**
İçki içme, içkili eğlence ümidi.

Geldük ümīd-i ʿişretle arż-ı Rūma līk
Ḳalduḳ ġarīb u bī-kes o vālīi görmedük

ümīd-i kām it-:

1. **ümīd-i kām id-:**-*en*
Gazel 984
Mısra: **12**
Arzusuna ulaşmayı ümit etmek.

Ne kec-revsin sen ey çarḫ-ı cefā-engīz kim senden
Ümīd-i kām iden bīçāre nā-kām olur elbette

ümīd-i luṭf it-:

1. **ümīd-i luṭf id-:**-*er*
Gazel 92
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Lütfunu ummak.

Zāhid ümīd-i luṭf ider ammā revā degül
Mihmān-ı şefḳātuñ ola o iki gözi ac

ümīd-i luṭf-ı ḫudā-yı ġafūr it-:

1. **ümīd-i luṭf-ı ḫudā-yı ġafūr id-:**-*em*
Gazel 692
Mısra: **10**
Bağışlayıcı olan Allah'ın lutfunu ümit etmek.

Hevā-yı nefsile ālūde olma ey Rūḥī
Ümīd-i luṭf-ı Ḫudā-yı ġafūr idem dirseñ

ümīd-i luṭf:

1. **ümīd-i luṭf:**-*ile*
Gazel 926
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Lütfunun ümidi.

Giçdi ümīd-i luṭfile ʿömrüñ velī ne sūd
ʿArż-ı ümīd ḳılmaduñ ümmīdgāhuña

2. **ümīd-i luṭf:**-*ile*
Kaside 27
Mısra: **59**
İyilik ve lütfa erişme umudu.

Gerçi medḥüñ eyleyen çoḳdur ümīd-i luṭfile
Ol suḥan-perdāz ammā cümleden aʿlā ider

3. **ümīd-i luṭf:**-*uñ, -ile*
Kaside 9
Mısra: **73**
(Birinin) Lütfuna erişme ümidi.

Ḳapuña yüz süre geldüm ümīd-i luṭfuñile
ʿİnāyet eyle baña bir fütādeyem elüm al

ümīd-i merḥamet:

1. **ümīd-i merḥamet:**-*le*
Gazel 713
Mısra: **7**
Merhamet ümidi, acıma beklentisi.

Çekmek olurdı ümīd-i merḥametle cevrini
Kimseye ammā o kāfir raḥm ider cānān degül

ümīd-i mihr it-:

1. **ümīd-i mihr id-:**-*en, -üñ*
Kaside 25
Mısra: **13**
Sevgi ummak.

Egerçi ehl-i sitemden ümīd-i mihr idenüñ
Hemīşe fikri olur fāsid ü ḫayāli muḥāl

ümīd-i necāt:

1. **ümīd-i necāt:**-*ile*
Gazel 968
Mısra: **4**
Kurtulma umudu.

Cānān yolında cān virenüñdür der-i viṣāl
Deryā-yı ʿaşḳa gire ümīd-i necātile

ümīd-i pā-būs:

1. **ümīd-i pā-būs:**-*ı*
Rübai 9
Mısra: **3**
(Bir kimsenin) Ayağını öpme ümidi.

Bir serv-ḳadüñ ümīd-i pā-būsı ile
Pāmāl-i cefā-yı rūzgār itdi beni

ümīd-i vaṣl:

1. **ümīd-i vaṣl:**-*ile*
Gazel 136
Mısra: **7**
Kavuşma ümidi.

Ḫāka şaçduñ dāne-i eşki ümīd-i vaṣlile
Mezraʿ-ı ümmīde ḥad yoḳ līk ḥāṣıl nā-bedīd

ümīd-i vefā it-:

1. **ümīd-i vefā id-:**-*er*
Gazel 997
Mısra: **13**
Vefa ümit etmek, sevgi ve dostluk beklemek.

Yüz biñ esīr var ki ümīd-i vefā ider
Bir yār neylesün bu ḳadar mübtelā ile

ümīd-i vuṣlat:

1. **ümīd-i vuṣlat:**-*ı*
Gazel 846
Mısra: **1**
(Sevgiliye) Kavuşma umudu.

Ümīd-i vuṣlatı bāṭıl ḫayāldur bilürin
O şāh-ı ḥüsne taḳarrub muḥāldur bilürin

ümīd-i yār:

1. **ümīd-i yār:**-*ile*
Gazel 361
Mısra: **5**
Sevgilinin ümidi.

Bekle ey dil ḫāne-i ġayrı ümīd-i yārile
Görelüm āyīne-i devrān ne ṣūret gösterür

ümīdin eyle-:

1. **ümīdin eyle-:**-*i, -n, -r, -üz*
Gazel 493
Mısra: **11**
Ummak, ümit etmek.

Geh elin öpmek ümīdin eylerüz geh ayaġın
Fāriġuz her ḳayġudan şimdi budur terdīdimüz

ümīd-vār ol-:

1. **ümīd-vār ol-:**-*sa, -ḳ*
Gazel 510
Mısra: **3**
Ümitlenmek, ümitli olmak.

Ẕevḳ-i viṣālüñe nola olsaḳ ümīd-vār

Ey serv-i ser-firāz mürüvvet esīriyüz

ümīd-vār-ı terakkī:

1. **ümīd-vār-ı teraḳḳī:**
Kaside 24
Mısra: **49**
İlerleme ve gelişmeye dair ümidi olan, ümitli.

Ümīd-vār-ı teraḳḳī iken dirīġā kim
Elümdeki bile alındı ġayre oldı ʿaṭā

ümmet:

1. **ümmet:**
Kaside 35
Mısra: **33**
Bir peygambere iman edenlerin, onun getirdiklerine inanıp tabi olanların meydana getirdiği topluluk.

Biz Resūla ümmet on iki imāma tābiʿüz
Sīnede īmānımuz ḥubb-ı emīrüʾl-müʾmīn

ümmet-i vasaṭ:

1. **ümmet-i vasaṭ:**
Gazel 564
Mısra: **6**
Kabe'nin, yani Adem'in sırrına ve tüm mahlukattaki istiva hattının sırrına vakıf olanlar. || Hurufiler.

Ol ḥaṭṭ-i istevā ki reh-i müstaḳīmdür
Yol bulsa her kim aña odur ümmet-i vasaṭ

ümmīd:

1. **ümmīd:**-*i, -n*
Gazel 106
Mısra: **3**
Umma, umuş, emel.

Nice ḳılsunlar kenār ümmīdin ʿaşḳ ehli kim
Çıḳmaġa girdāb-ı fırḳatdan gerekdür ʿömr-i Nūḥ

2. **ümmīd:**-*i, -y, -le*
Gazel 833
Mısra: **5**
Arzu edilen bir iyiliği bekleme, umma.

Sen mehi rām itmek ümmīdiyle şāhum yoluña
Ḫayli dökildi ṣaçıldı eşk-i çeşm-i ḫūn-feşān

3. **ümmīd:**-*imüz*
Gazel 493
Mısra: **10**
Olması beklenilen veya olacağı düşünülen şey, umut II Dilek, temenni.

ʿIyda muṭlaḳ irmeden gelmez tesellī ḫāṭıra
Olmayınca ḥāṣıl ol bī-raḥmdan ümmīdimüz

4. **ümmīd:**-*üm*
Gazel 390
Mısra: **7**
Ümit, beklenti.

Ümmīdüm ol ki sāʿidüñ öpmekle şād olam
Ṭāliʿ müsāʿid olmasa ṭabʿa kesel virür

5. **ümmīd:**-*e*
Gazel 738
Mısra: **14**
Arzu edilen, olması istenen bir şeyin gerçekleşebileceği ihtimalinin verdiği rahatlatıcı, ferahlatıcı duygu, olması istenen bir şeye duyulan beklenti, umut.

Rūḥiyā derd oldı ġālib vaṣl-ı yār el virmedi
Ben dimez miydüm ki bu ümmīde virme iḥtimāl

ümmīd-baḫş-ı dehr:

1. **ümmīd-baḫş-ı dehr:**
Gazel 888
Mısra: **9**
Dünyaya ümit veren (kimse).

Ṣadr-ı saʿādete giç ümmīd-baḫş-ı dehr ol
Erbāb-ı faż̈l dāyim ümmīd-vāruñ olsun

ümmid-gāh:

1. **ümmīd-gāh:**-*uñ*
Gazel 30
Mısra: **10**
Umut yeri.

Bir yaña gitmek temennāsın çoḳ itme Rūḥiyā
Kim ider bir gün seni ümmīd-gāhuñ bir yaña

2. **ümmīd-gāh:**-*ımuz*
Gazel 449
Mısra: **1**
Ümit bağlanılan yer veya makam; ümit kapısı.

Terk eyledi maḳāmını ümmīd-gāhımuz
Evc-i ʿIrāḳı ṭutsa nola āh u vāhımuz

ümmīd-gāhā:

1. **ümmīd-gāhā:**
Kaside 20
Mısra: **71**
Ey (herkesin) ümit kapısı!.

Ümmīd-gāhā ʿālem-penāha
Vaṣfuñda idüp ḳaṭʿ-ı menāzil

ümmīd-i ʿaṭā:

1. **ümmīd-i ʿaṭā:**
Kaside 21
Mısra: **4**
İhsan ve cömertlik beklentisi.

Ehl-i dünyā-yı denīden dil-i miḥnet-zedeye
Nice bir bāʿiş̲-i teşvīş ola ümmīd-i ʿaṭā

ümmīd-i ʿaṭā:

1. **ümmīd-i ʿaṭā:**-*s, -ı, -y, -la*
Kaside 21
Mısra: **41**
(Bir kimseden) İhsan bekleme, cömertlik umma.

ʿÖmri ümmīd-i ʿaṭāsıyla geçen bendelere
Ḫidmet-i ḫāk-i cenābı sebeb-i ʿizz ü ʿalā

ümmīd-i çāh-ı yeʾs:

1. **ümmīd-i çāh-ı yeʾs:**-*den*
Kaside 7
Mısra: **17**
Ümitsizlik kuyusunun umudu.

Cihānuñ Yūsufı ümmīd-i çāh-ı yeʾsden çıḳdı
Daḥi Yaʿḳūb-ı dil urmaz mı terkin beytüʾl-aḥzānuñ

ümmīd-i dest-būs:

1. **ümmīd-i dest-būs:**-*uñ*
Gazel 806
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Elini öpme ümidi.

Ümmīd-i dest-būsuñ ile ʿīdi gözleyem
ʿİd ola öpmeyem elüñi nā-ümīd olam

ümmīd-i dil-i ümmīd-vār:

1. **ümmīd-i dil-i ümmīd-vār:**-*um, -dur*
Gazel 197
Mısra: **1**
Ümitli gönlün ümidi.

Cihānda ol ki ümmīd-i dil-i ümmīd-vārumdur
Beni ketm-i ademden var iden Perverdigārumdur

ümmīd-i feth-i bāb it-:

1. **ümmīd-i fetḥ-i bāb id-:**-*er, -üz*
Gazel 466
Mısra: **18**
Kapının açılmasını ümit etmek.

Ferīd-i ʿaṣrımuzuñ medḥin eylerüz şimdi
Ol āsitāneden ümmīd-i fetḥ-i bāb iderüz

ümmīd-i mihr:

1. **ümmīd-i mihr:**
Gazel 32
Mısra: **5**
Sevgi ümidi.

Ne ümmīd-i mihr u ne imkān-ı ḳurb
Ne bende taḥammül ne sende ṣafā

ümmīd-i necāt:

1. **ümmīd-i necāt:**
Gazel 74
Mısra: **12**
Kurtuluş ümidi.

Rūḥī-i zārı esīr itdi kemend-i zülfüñ
Daḥi min-baʿd o miskīne yoḳ ümmīd-i necāt

ümmīd-i pāy-būs:

1. **ümmīd-i pāy-būs:**-*uñ, -ile*
Gazel 1064
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Ayağını öpme umudu.

Ümmīd-i pāy-būsuñile ḫāk-i rāh idüp
Ḥaḳḳā budur zamāne bizi çoḳ ayaġladı

ümmīd-i şifā vir-:

1. **ümmīd-i şifā vir-:**-*ür*
Gazel 46
Mısra: **6**
Şifa ümidi vermek.

Vaṣluñ umsam nola çoḳ çekmek ile hicrānuñ
Ḥasta çoḳ yatsa virür kendüye ümmīd-i şifā

ümmīd-i vaṣl-ı yār:

1. **ümmīd-i vaṣl-ı yār:**
Gazel 233
Mısra: **2**
Sevgiliye kavuşma ümidi.

Ṣanmañuz dāʾim ġam-ı hicr ile dil nālān olur
Gāh gāh ümmīd-i vaṣl-ı yār ile ḫandān olur

ümmīd-i vaṣl:

1. **ümmīd-i vaṣl:**-*uñ, -dan*
Gazel 921
Mısra: **13**
(Sevgiliye) Kavuşma umudu.

Dil-i şūrīdeyi menʿ itmesek ümmīd-i vaṣluñdan
İrişmezse daḥi bārī hele ümmīd-vār olsa

ümmīd-i vefā:

1. **ümmīd-i vefā:**
Gazel 344
Mısra: **9**
Vefa umudu.

İdüp ol ġoncadan ümmīd-i vefā bülbül-i dil
Gūş idüp her ṭarafa tāze ḫaberler gözedür

ümmīd-i visāl:

1. **ümmīd-i viṣāl:**
Gazel 726
Mısra: **4**
(Sevgiliye) Kavuşma ümidi.

Öldürdi bizi ġam kūşe-i miḥnetde eger
Dil-i ġam-dīdeyi şād itmese ümmīd-i viṣāl

ümmīd-i visāl eyle-:

1. **ümmīd-i viṣāluñ eyle-:**-*uñ, -y, -en*
Rübai 14
Mısra: **3**
(Sevgiliye) Kavuşma ümidi beslemek.

Ümmīd-i viṣāluñ eyleyen bīçāre Eyyūb gerek ṣabrda vü ʿömrde Nūḥ

ümmīd-resān:

1. **ümmīd-resān:**-*ımuz*
Rübai 19
Mısra: **2**
Ümit veren.

Ümmīdimüz ol ki yār sıḥḥatla gele
Ümmīd-resānımuz selāmetle gele

ümmīd-resān-ı ehl-i ʿirfān:

1. **ümmīd-resān-ı ehl-i ʿirfān:**
Tarih 40
Mısra: **2**
Ariflere ümit veren (şey veya kimse).

Ṣad şükr ki ḳāḍı-i suḫandān āmed
Ümmīd-resān-ı ehl-i ʿirfān āmed

ümmīd-vār:

1. **ümmīd-vār:**
Gazel 921
Mısra: **14**
Ümitli.

Dil-i şūrīdeyi menʿ itmesek ümmīd-i vaṣluñdan
İrişmezse daḫi bārī hele ümmīd-vār olsa

2. **ümmīd-vār:**-*uñ*
Gazel 888
Mısra: **10**
Umutlu olma, umudunu yitirmeme.

Ṣadr-ı saʿādete giç ümmīd-baḫş-ı dehr ol
Erbāb-ı faż̇l dāyim ümmīd-vāruñ olsun

ümmīd-vār-ı maġfiret-i girdigār:

1. **ümmīd-vār-ı maġfiret-i girdigār:**-*dur*
Gazel 391
Mısra: **8**
Allah'ın bağışlamasından ümitli.

Sen zāhidā ḳayırma ki rind-i şarāb-ḫ̆ār
Ümmīd-vār-ı maġfiret-i Girdigārdur

ümmī-lakab:

1. **ümmī-laḳab:**
Gazel 567
Mısra: **9**
Bilgisi okuma yazmaya dayanmayan, bütün bildiklerini vahiy yoluyla Allah'tan alan" anlamında Hz. Muhammed'in sıfatı.

Ümmī-laḳab ki yazdı anuñ nām-ı eşrefin
Evvel ki yazdı ḫāme-i ṣūret-nigār ḫaṭ

ümmü'l-kitāb-veş:

1. **ümmü'l-kitāb-veş:**
Gazel 538
Mısra: **4**
Fatiha suresi gibi.

ʿĀşıḳ odur ki nüsḫa-i ḫaṭṭ-ı cemāl-i yār
Ḳalbinde naḳş bağlaya ümmü'l-kitāb-veş

ʿünvān:

1. ʿ**unvān:**
Gazel 455
Mısra: **1**
İftihar, şan, şöhret.

Siz bizi şanmañ cihān mülkinde ʿunvān isterüz
Bendesi olmaġa bir sulṭān-ı ẕī-şān isterüz

2. ʿ**ünvān:**-*uñ*
Gazel 699
Mısra: **8**
Derece, mertebe, rütbe; şan, şöhret.

Sen ol cūd-ı seḫā kānısın ey sulṭān-ı ḫūbānum
Muʿaẓẓam şān u ʿünvānuñ muʿammam ḫ̆ān-ı iḥsānuñ

3. ʿ**ünvān:**
Gazel 940
Mısra: **1**
Rütbe, derece, mevki. II Şan, şöhret, nam.

Ḥaşmet-i cāha ne meyl eyle ne ʿünvān iste
Ġarażuñ devlet ise devlet-i ʿirfān iste

4. ʿ**ünvān:**
Kaside 34
Mısra: **61**
Bir kitabın veya bir bölümünün, makale, mektup vb.nin başına yazılan yazı veya kelime.

Her biri teʾlīfine ʿünvān iderdi nāmını
Gelseler dünyāya ger devrinde Feyżī vü Niẓām

ʿünvān-ı dīvān:

1. ʿ**ünvān-ı dīvān:**
Gazel 826
Mısra: **18**
Divan başlığı.

Mālik-i himmet-i Meḥmed ol bülend-iḳbāl kim
Vaṣf-ı ṭabʿın yaraşur ʿünvān-ı dīvān eylesem

ʿünvān-ı ṣadāret:

1. ʿ**ünvān-ı ṣadāret:**
Gazel 405
Mısra: **16**
Sadrazamlık unvanı.

ʿArż̇ idüp oturur ise vükelā birbirine
Şeref-i manṣıb u ʿünvān-ı ṣadāret ḳalḳar

üş-:

1. **üş-:**-*(ü)p*
Gazel 163
Mısra: **3**
Çokça toplanmak, üşüşmek.

Yir u gök ḫalḳı üşüp seyrine feryād ḳopar
ʿArż̇-ı reftār idüp ol laḥẓa ki dildār yürür

üşen-:

1. **üşen-:**-*me*
Terkib-bend 8
Mısra: **101**
Korkmak, çekinmek.

Meyl itme bunuñ ḫāşına ʿāmından üşenme
ʿĀmında dime ḫisset ü ḫāşında ʿaṭā var

üsküf:

1. **üsküf:**
Gazel 264
Mısra: **1**
Genellikle Yeniçeri askerleri

tarafından başa takılan kep, kalpak, serpuş, başlık.

Egerçi Rūmda üsküf giyer
Ḳuloġlı şehler var
Bu yerde ādemi başdan çıḳarur
kec-külehler var

üslūb-ı imāret:

1. **üslūb-ı imāret:**-*de*
Kaside 10
Mısra: **25**
Komutanlık yapma biçimi.

Aña üslūb-ı imāretde olurlar teslīm
Aña āyin-i ḥükūmetde iderler taḳlīd

üst:

1. **üst:**-*i*
Kıt'a 7
Mısra: **4**
Bir şeyin yukarıya, göğe doğru bakan yüzü, yüzeyi.

Ṭoġruluḳla ʿalem it kendüñi mānend-i elif
Üsti yanınca giçem dirseñ eger aʿyānuñ

2. **üst:**-*üm, -den*
Gazel 1012
Mısra: **3**
Üzeri, olaylara maruz kalan varlığın kendisi, vücut, beden.

Yel olsa esmez üstümden semend-i tünd-i reftāruñ
Neden çāk böyle istiġnāda olmaḳ ḫāk-sāruñla

3. **üst:**-*i, -n, -e*
Gazel 1068
Mısra: **11**
Üst, üstüne, üzerine.

Ṣaçdı şu ḳadar derd ü elem üstine rindān
Kim zāhidüñ üstindeki eksūn ṣıḳıldı

4. **üst:**-*i, -n, -e*
Gazel 804
Mısra: **15**
Daha iyisi, üstü bulunmamak.

Yoḳ sözimüz üstine söz Rūḥiyā "Eş-şuʿarāun ümerāü'l-kelām"

5. **üst:**-*i, -(n), -e*
Gazel 810
Mısra: **4**
"-e doğru", üzeri, karşı.

Genc-i taḫḳīḳa irişmez ism-i aʿẓam bilmeyen
Ejder-i pür-sūz-ı nefsi eyler üstine hücūm

6. **üst:**-*(ü)m, -e*
Gazel 821
Mısra: **14**
Bir kimsenin kendisi, şahsı.

Ḳaṭʿ-ı menzil ḳatı āsān idi ammā nideyin
Rūḥiyā üstüme bir bār-ı girāndur bedenüm

7. **üst:**-*in, -de, -dür*
Kaside 36
Mısra: **17**
Üst, üzeri. II İçinde olma durumu, ortamında.

Ey dirīġā ekseri ḫalḳuñ cefā üstindedür
Bu vefāsuz dehrden ehl-i vefā eksilmede

üstād:

1. **üstād:**
Gazel 124
Mısra: **2**
Usta.

Dik gelüp ḳadduña serv u şimşād
Yondı muḥkem ikisin de üstād

2. **üstād:**-*a*
Gazel 524
Mısra: **7**
Herhangi bir ilimde veya sanat alanında bilgi ve söz sâhibi olan, üstün bir yeri, tam vukūfu bulunan kimse.

Ḥaḳḳı biz setr eyleyüp üstāda münkir gelmezüz
Ẕerreyüz biz şems-i pür-envārdur üstādımuz

3. **üstād:**-*ımuz*
Gazel 524
Mısra: **2**
Herhangi bir ilimde veya sanat alanında bilgi ve söz sahibi olan, üstün bir yeri, tam vukūfu bulunan kimse. || Harîrîzâde Molla Ahmed.

Şükr kim bir ṣādıḳu'l-iḳrārdur üstādımuz
Feyż-baḫş-ı mūcib-i āṣārdur üstādımuz

üstādān-ı ʿālem:

1. **üstādān-ı ʿālem:**
Gazel 1104
Mısra: **6**
Âlemin hocaları, cihanın bilginleri.

Deger vech-i cemīl-i şāh-ı dehre diyü dökmişdür
Dökince anı üstādān-ı ʿālem anca göz nūrı

üstādān-ı heft-aḳlām:

1. **üstādān-ı heft-aḳlām:**
Tarih 16
Mısra: **8**
Yedi yazı çeşidinde de uzmanlaşmış kişiler.

Birer tārīḫ bil her mıṣraʿını evvelā k'anı
Yaraşur yazsa altun ile üstādān-ı heft-aḳlām

üstād-ı ʿaşḳ:

1. **üstād-ı ʿaşḳ:**
Gazel 440
Mısra: **6**
Aşk üstadı.

Eṭvār-ı eşk-i çeşm ile ceng eyleyüp bizi
Üstād-ı ʿaşḳ burmış ezelden ḳulaġımuz

üstād-ı kāmil:

1. **üstād-ı kāmil:**
Tahmis 4
Mısra: **13**
Hünerli üstâd.

Gör ne dir üstād-ı kāmil ey göñül gūş it sözin
Var fenā deştin temāşā ḳıl açup ʿibret gözin

üstād-ı kāyināt:

1. **üstād-ı kāyināt:**
Kaside 17
Mısra: **9**
Kainat ustası.

Üstād-ı kāyināt bu eyvān-ı köhnenüñ
Ḫışt-ı zer ile eyledi yā ṭāḳını cedīd

üstād-ı lem-yezel:

1. **üstād-ı lem-yezel:**
Gazel 1043
Mısra: **3**
Bâkî üstat. || *Allah.*

Germ-i ruḫuñda ḫaṭ degül üstād-ı lem-yezel
Ḫüsnüñ kitābına yeni şirāze baġladı

üstimüzden yel esmez:

1. **üstimüzden yel esme:** *-z*
Gazel 461
Mısra: **1**
Güvende olmak, kaza bela uğramamak.

Yel esmez üstimüzden ḫāk-i burc-ı evliyāyuz biz
Muḳīm-i bāb-ı ḥācet-baḫş-ı şāh-ı Kerbelāyuz biz

üstine ditre-:

1. **üstine ditre-:***-r*
Gazel 423
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok sevdiği şeyi ya da kimseyi bir zarar gelmesin diye özenle korumak.

Hemīşe bāġ-ı ḥüsnüñ ḫıfẓ içün bād-ı muḫālifden
O nāzik gül-ʿiẕār üstine ʿālem-i ḫam-be-ḫam ditrer

üstine düş-:

1. **üstine düş-:***-er*
Gazel 819
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Gölgenin toprağın) Üzerine düşmesi. || *İlgi göstermek.*

Eylesem ḳaddümi ḫāk-ı ḳademüñ almaġa ḫam
Benden evvel düşer üstine ḥasedden sāyem

üstine gel-:

1. **üstine gel-:***-üp*
Tarih 89
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Saldırmak.

Giriftār-ı kemend-i ẓulm idüp ḳatl itdiler nā-ḥaḳ
Gelüp bir nice ẓālim üstine ol ehl-i ʿirfānuñ

üstine od düş-:

1. **üstine od düş-:**
Gazel 141
Mısra: **8**
Üstüne ateş düşmek || *Büyük bir acı ve üzüntünün etkisi altına girmek.*

Her ḳaçan alsam ele yazmaġa sūz-ı dilümi
Od düşer üstine fiʾl-ḥāl yanar her kāġıẕ

üstine yüri-:

1. **üstine yüri-:***-di*
Kaside 29
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Korkutmak, yıldırmak amacıyla saldıracakmış gibi yapmak.

Yüridi cünd-i şitā üstine sulṭān-ı bahār
Lāle tuġın getürüp serv-i sehī çekdi ʿalem

üstühᵛān:

1. **üstühᵛān:**
Gazel 154
Mısra: **10**
Kemik.

Ġayruñ hemīşe ḫᵛān-ı viṣāluñdadur gözi
Ḳapuñda yoḳ mı ol ite bir üstühᵛān virür

2. **üstühᵛān:***-um*
Gazel 565
Mısra: **3**
Kemik. (Âşığın kemikleri bağlamında).

Ben ölende üstühᵛānum yāra ey hemdem ilet
Eyleye şāyed o nev-ḫaṭ ḫāmesin üstinde ḳaṭ

üstühᵛān-ı rīze:

1. **üstühᵛān-ı rīze:**
Gazel 774
Mısra: **11**
Kemik kırıntısı.

Üstühᵛān-ı rīze ki ḳaldı ten-i mecrūḥumdan
Ser-i kūyuñda göñül baḫş-ı kilāb itdi tamām

üstühᵛānı şayıl-:

1. **üstühᵛānum şayıl-:***-um-um, -ur*
Gazel 127
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kemikleri sayılmak. || *Çok zayıf olmak.*

Üstühᵛānum şayılur öyle żaʿīfem ki beni
Seg-i kūyuñ göricek raḥm idüp eyler feryād

üştür-i ʿaşḳ:

1. **üştür-i ʿaşḳ:***-uñ*
Gazel 452
Mısra: **6**
Aşk devesi.

Peyrev-i ḳāfile-sālār-ı beyābān-ı ġamuz
Üştür-i ʿaşḳuñ o vādīde mehārın çekerüz

üstüvār it-:

1. **üstüvār it:**
Gazel 720
Mısra: **5**
Sağlamlaştırmak, kuvvetli hale getirmek.

Üstüvār it ṭavḳ-ı tecrīd ile himmet pençesin
Ḫāh şīr-i Kaʿbe ḫāh ey dil seg-i tab-ḫāne ol

üşür-:

1. **üşür-:***-üp*
Gazel 986

Mısra: **1**
Bir noktada toplamak.

Ḳaşlaruñdan ʿārıżuñ çevgān üşürüp başına
Bitürür çarḫuñ bir altun ṭuġını gün başına

üz-:

1. **üz:**
Gazel 1067
Mısra: **8**
Koparmak, kırmak, kesmek, bozmak, ayırmak.

Paralar tesbīḥini ayaḳ başan meyḫāneye
Bu rīyā yeri degül ṣūfī hemān üz köstegi

üzre:

1. **üzre:**
Gazel 120
Mısra: **3**
Üzerinde.

Sīnemde ṣanma dāġlarum üzre penbeler
Ḳoynuma ḳoydı yār bir avuç gül-i sefīd

2. **üzre:**
Gazel 332
Mısra: **2**
Üstünde, üzerinde.

Kūh-ı Ḳāf üstinde bāl açmış ṭurur ʿanḳā mıdur
Nāḳa üzre yā müzeyyen maḥfel-i zībā mıdur

3. **üzre:**
Gazel 30
Mısra: **13**
Üzere, gereğince, doğrultusunda.

Bir yaña şehā gider ḫışm üzre yoldaş istemez
Gitse hep ṣāḥib-livāsı pādişāhuñ bir yaña

4. **üzre:**
Kaside 29
Mısra: **55**
Üstüne, üzerine.

Ḫaşre dek yazsa eger ṣafḥa-i eflak üzre
Vaṣfınuñ biñde birin ḳılmaġa taḥrīr ḳalem

5. **üzre:**
Gazel 50
Mısra: **10**
"Amaç, koşul, zamanda yakınlık, gibilik" anlamları katan "üzere" edatı.

ʿIyş idüp fırṣatı fevt itmeyegör ey Rūḥī
Bir ḳarār üzre bilürsin ki degüldür dünyā

6. **üzre:**
Kaside 16
Mısra: **45**
-nın üzerine, -a doğru.

Gerçi gelmişdi Nihāvend üzre on biñ surḫ-ser
Buldılar ʿazmüñden ammā inhizām u iḫtilāl

7. **üzre:**
Gazel 740
Mısra: **7**
Bir istikamet doğrultusunda, boyunca.

Dönsün murāduñ üzre sipihr-i bülend-ḳadr
Ḫurşīd-i evc-i rıfʿatuña irmesün zevāl

V

vā ḥasretā:

1. **vā ḥasretā:**
Gazel 834
Mısra: **4**
Çok yazık.

Raḥm eyle ben ḳuluña disem dir zamānı var
Vā ḥasretā irmem mi ʿaceb ol zamāna ben

vācib:

1. **vācib:**-*dür*
Tarih 38
Mısra: **4**
Yapılması gerekli olan, zorunlu kaçınılmaz.

Ol ki lāzımdur taḳayyud medḥine
Ol ki vācibdür duʿā-yı devleti

2. **vācib:**
Kaside 33
Mısra: **36**
Yapılması gerekli olan; gerekli.

Mey-i pür-meẕāḳı getür devre sāḳī
Bu deñlü belāyı bize görme vācib

vācib ol-:

1. **vācib ol-:**-*an*
Terkib-bend 2
Mısra: **57**
Yapılması gerekli olmak, şart olmak.

Ol yerin buldı bize vācib olan oldur hemān
Kim añup nāmın hemīşe ḫayrile yād idelüm

2. **vācib ol-:**-*dı*
Gazel 563
Mısra: **2**
İslam dinine göre yapılması gerekli olan.

Ol gün ki oldı ḫalḳ-ı cihāna namāz farż
Nāz oldı saña vācib ü baña niyāz farż

vācibüʾl-ikrām:

1. **vācibüʾl-ikrām:**
Kaside 6
Mısra: **2**
İhsanı ve bağışı mutlak olan.

Zamānede iki kimseyle faḫr ider eyyām
Birisi birisine oldı vācibüʾl-ikrām

vaʿde:

1. **vaʿde:**
Gazel 125
Mısra: **3**
Söz, vaat. || *Zaman belirtilmemiş tarih.*

Elüñi öpmek içün vaʿde virürsin ʿīde
Ne belādur ki ṣabr az ola vü vaʿde baʿīd

2. **vaʿde:**
Gazel 972
Mısra: **5**

Vaat, bir işi yerine getirmek için verilen söz.

Bu ḫalḳa vaʿde nice bir ey pādişāh-ı ḥüsn
Virdüñ helāka bendeleri intiẓārile

3. **vaʿde:**
Gazel 924
Mısra: **11**
Bir işin yapılması, bir borcun ödenmesi için tanınan zaman, mühlet, mehil. || Söz verme, taahhüt.

Viṣāle himmetüñ yoḳ ḫalḳa vaʿde nice bir bārī
Ne sen taʿyīn-i vaḳt itseñ ne bizde intiẓār olsa

vaʿde eyle-:

1. **vaʿde eyle-:**-*miş*
Gazel 585
Mısra: **7**
Söz vermek.

Öldürmege raḳībi bugün vaʿde eylemiş
Ol vaʿde şād iderdi bizi olmasa ḫilāf

vaʿde vir-:

1. **vaʿde vir-:**-*ür, -sin*
Gazel 171
Mısra: **5**
Zaman tanımak, süre vermek.

Visāla vaʿde virürsin bıraḳma ferdāya
O deñlü ṣabr dil-i bī-ḳarārda yoḳdur

vaʿde-i baʿīd it-:

1. **vaʿde-i baʿīd id-:**-*elüm*
Gazel 807
Mısra: **4**
Gerçekleşmesi zor olan sözler vermek.

El öpmeye gelicek ʿīdda şālma cān u dili
Esīrüñe nice bir vaʿde-i baʿīd idelüm

vaʿde-i bī-iʿtibār:

1. **vaʿde-i bī-iʿtibār:**-*uñ, -la*
Gazel 1012
Mısra: **1**
Önemsiz söz.

Dili şād ola ṣanma vaʿde-i bī-iʿtibāruñla
Bilür kim öldürürsin ṣoñra derd-i intiẓāruñla

vaʿde-i luṭf eyle-:

1. **vaʿde-i luṭf eyle-:**-*miş*
Gazel 702
Mısra: **17**
Lütuf sözü vermek.

Vaʿde-i luṭf eylemiş dün Rūḥi-i ʿuryāna çarḫ
Yā ʿabādur luṭfı yā çul ikiden ḫālī degül

vaʿde-i luṭf:

1. **vaʿde-i luṭf:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 948
Mısra: **12**
İyilik ve lütuf sözü.

Aña şāduz ki unıtmaz bizi yār itmişdür
Vaʿde-i luṭfını mebẕūl dil-i nā-kāma

2. **vaʿde-i luṭf:**-*uñ, -la*
Gazel 927
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Lütuf sözü.

Rūḥ-baḫş ol vaʿde-i luṭfuñla kim olsun fedā
Dil leb-i cān-baḫşuña cān şīve-i güftāruña

vaʿde-i vaṣl:

1. **vaʿde-i vaṣl:**-*ı*
Gazel 1006
Mısra: **7**
Kavuşma sözü.

Vaʿde-i vaṣlı o şūḫuñ ḳıldı ʿuṣṣāḳı helāk
Kimseler aldanmasun meh-rūlaruñ peymānına

2. **vaʿde-i vaṣl:**-*uñ, -ı*
Gazel 897
Mısra: **5**
(Sevgiliye) Kavuşma zamanı. || Sevgiliye kavuşma sözü.

Vaʿde-i vaṣluñı ferdāya ṣalarsın nice bir
ṣabrımuz ḳalmadı ey şūḫ ne ferdādur bu

vādī:

1. **vādī:**-*ler, -i, -n, -de*
Gazel 268
Mısra: **10**
Ülke, alan, yer.

Ziyād olsun ṣuʿāʿ-ı āh-ı āteş-bārum ey Rūḥī
Ki iḳlīm-i belā vādīlerinde reh-nümūnumdur

2. **vādī:**-*de, -y, -üz*
Gazel 877
Mısra: **8**
İki dağ arası, ova; sahra. || Yüksek, ileri derecede.

Nedür zen kim düşe serbāzlar ʿaşḳıyla kūhsāra
Yine ey kūhken maʿnīde biz vādīdeyüz senden

3. **vādī:**-*de, -dür*
Gazel 339
Mısra: **15**
Taraf.

ʿAceb vādīdedür sırrına irmez kimse Rūḥīnüñ
Ne fāsıḳdan ne zāhidden ne mīr ü gedādandur

4. **vādī:**--*i*
Gazel 257
Mısra: **8**
Alan, saha, meydan.

Düşüp deşt-i cünūna ḳoyduġiyçün kūy-ı Leylāsın
Ṣaḳın ṭaʿn eyleme Ḳaysa o bir vādī-i aḫerdür

5. **vādī:**-*de*
Gazel 462
Mısra: **14**
Alan, saha. II. Aşk vadisi.

Ṭarīḳ-i ʿaşḳda ölmekde ḳorḳutma dil-i zārı

O vādīde yelen bī-bākda ḫavf u ḫaṭar ḳalmaz

6. **vādī:**-*de*
Gazel 452
Mısra: **6**
Alan, saha. || Gam çölü.

Peyrev-i ḳāfile-sālār-ı beyābān-ı ġamuz
Üştür-i ʿaşḳuñ o vādīde mehārın çekerüz

7. **vādī:**-*ler, -e*
Gazel 996
Mısra: **14**
İki dağ arasında uzanan arazi.|| Tasavvufi manada ilahi tecellilerin, sırların, aşkın zuhur ettiği mekan.

ʿAşḳ vādīleri Rūḥī nice ṭayy olsun kim
Baş ḳurtarımaz o vādīlere Rüstem girse

vaʿd-i āh:

1. **vaʿd-i āh:**-*ı, -n*
Gazel 423
Mısra: **9**
Ah çekişleri.

Eger ʿālemde vaʿd-i āhın ibrāz itse her ʿāşıḳ
Ṣadāsından ḳamu mülk-i ʿArab Rūm u ʿAcem ditrer

vaʿd-i liḳā:

1. **vaʿd-i liḳā:**
Terkib-bend 8
Mısra: **110**
(Güzel) Yüz görme sözü. || Kavuşma vaadi.

Ferdā elemin çekme mey iç baḳ ruḫ-ı hūba
ʿĀşıḳlara ferdāda daḫi vaʿd-i liḳā var

vādi-i ʿaşḳ:

1. **vādi-i ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 627
Mısra: **11**
Aşk vadisi.

Vādi-i ʿaşḳa giren kimse gerek tīr-endāz
yoḫsa her kūşede vardur nice biñ şīr u peleng

vādi-i cünūn:

1. **vādi-i cünūn:**-*a*
Gazel 620
Mısra: **9**
Delilik vadisi.

Bu defʿa ḳorḳum odur vādi-i cünūna çeke
Uzandı cevri yine zülf-i ʿanberīn-mūyuñ

vādi-i eymen:

1. **vādi-i eymen:**-*dür*
Gazel 766
Mısra: **10**
Mübarek vadi. || Musa peygamberin Tur dağında Cenab-ı Hakk'ın tecellisine mazhar olduğu yer.

Bu muʿciz naẓmile Rūḥī ben ol Mūsā-yı vaḳtam kim
Derūnum vādi-i eymendür anda nārdur dāġum

vādi-i firāk:

1. **vādi-i firāḳ:**-*a*
Gazel 806
Mısra: **4**
(Sevgiliden) Ayrılık vadisi.

Ġayr ola dāḫil-i ḥarem-i Kaʿbe-i viṣāl
Ben vādi-i firāḳa düşüp nā-bedīd olam

vādi-i firḳat:

1. **vādi-i firḳat:**-*da*
Gazel 131
Mısra: **3**
Ayrılık vadisi.

Ḳalmışuz vādi-i firḳatda ne hemdem ne refīḳ
Olsun ol Ḫıżr-ı zamān bedraḳa-i rāh meded

vādi-i ġurbet:

1. **vādi-i ġurbet:**-*de*
Gazel 8
Mısra: **7**
Ayrılık vadisi.

Yoḳ ṣafāsı vādi-i ġurbetde ṣanmañ kim ider
Ġuṣṣa-i Leylā ile Mecnūn-ı ġam-fersā ṣafā

vādi-i ḥayret:

1. **vādi-i ḥayret:**-*de*
Gazel 184
Mısra: **7**
Hayret vadisi. || Kalbe gelen tecelli sebebiyle salikin düşünemez ve muhakeme edemez hale gelmesi.

Zāhidā vādi-i ḥayretde nolur yelmekten
Saʿy idüp menzil-i maḳṣūda hüner yetmededür

2. **vādi-i ḥayret:**-*de, -dür*
Gazel 151
Mısra: **4**
Hayret vadisi. || Ne yapacağını, ne hüküm vereceğini bilememe, şaşırma, şaşırıp kalma.

Faṣl-ı güldür cām ṣun sāḳī ki şeyḫ-i tevbekār
Vādi-i ḥayretdedür ser-geşte-i encāmdur

vādi-i hicrān:

1. **vādi-i hicrān:**-*a*
Müsebba 1
Mısra: **32**
Ayrılık vadisi. || Sevgiliden ayrılık.

Her gedāyı iñledüp itmez iken zīr ü zeber
Vādi-i hicrāna ṣalup Rūḥī cānā eger

2. **vādi-i hicrān:**-*da*
Gazel 307
Mısra: **8**
Ayrılık vadisi.

Hem-nişīnüñ olup aġyār ṣafā kesb eyler
Ġam-ı ʿaşḳuñla göñül vādi-i hicrānda gezer

vādī-i hicre ṣal-:

1. **vādī-i hicre ṣal-:**-*dı, -lar-e*
Gazel 287
Mısra: **5**

Ayrılık vadisine göndermek. || Ayrılmak.

Vādī-i hicre ṣaldılar ehl-i maḥabbeti
Gör bī-vefāları bizi yābāne atdılar

vādi-i medḥ:

1. **vādi-i medḥ:**-*i, -n, -de*
Gazel 721
Mısra: **20**
Övgü sahası.

Rüstem-i devrān olan ʿOs̱mān-ı ṣāḥib-rıfʿatuñ
Vādi-i medḥinde Firdevsī gibi destān-zen ol

vādi-i miḥnet:

1. **vādi-i miḥnet:**-*de*
Gazel 498
Mısra: **8**
Mihnet vadisi.

Biz o pīrüz kim ṣalar āhū-ṣıfat nāfen hizebr
Vādi-i miḥnetde gūş eylese efġānımuz

2. **vādi-i miḥnet:**-*de*
Gazel 737
Mısra: **13**
Eziyet ve sıkıntı vadisi.

Teşnelikden vādi-i miḥnetde aşlā ġam yime
Rūḥiyā eşʿār-ı dürr-bāruñ yeter āb-ı zülāl

vādi-i naẓm u nesr:

1. **vādi-i naẓm u ne̱sr:**-*de*
Tarih 36
Mısra: **3**
Şiir ve düzyazı alanı.

Ol ki Ferīd-i ʿaṣrdur vādi-i naẓm u ne̱srde
Eyler e̱ser kelāmınuñ ol ki ḳulūba ḥāleti

vādi-i ṣabr u ṣekīb:

1. **vādi-i ṣabr u ṣekīb:**-*den*
Gazel 854
Mısra: **10**
Sabır ve tahammül vadisi.

Şimdengirü meger ki sefer iḫtiyār idem
İş giçdi yoḫsa vādi-i ṣabr u ṣekībden

vādi-i vaḥdet:

1. **vādi-i vaḥdet:**-*de*
Gazel 1
Mısra: **3**
Birlik vadisi. || Allah'la bir olabilmek için geçilen yol.

Vādi-i vaḥdetde rehbersüz yetilmez menzile
Ey ḫoş ol sālik ki pīr-i ʿaşḳa eyler iḳtidā

vāfir:

1. **vāfir:**
Gazel 382
Mısra: **6**
Çok, bol.

Ne mümkindür senüñle ġayrılar bezminde ʿıyş itmek
Baña bir cāy-ı ḫālī olsa varsam aġlasam vāfır

vāh:

1. **vāh:**
Tarih 69
Mısra: **4**
"Yazık" anlamında söylenen bir söz; üzüntü, keder bildirir.

Cihāndan nev-cevān gitmekle ol serv-i sehī-ḳāmet
Meded vāh öldi Ḫusrev-zāde tārīḫ oldı mevtiyçün

vaḥdehu lāşerikeleh:

1. **vaḥdehu lāşerikeleh:**-*dur*
Gazel 900
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Dua İfadesi**
O tektir, O'nun ortağı yoktur.

Vaḥdehu lāşerikeleh dur o
Leyse fiddāre ġayruhu dur bu

vaḥdet:

1. **vaḥdet:**-*i, -n, -de*
Gazel 3
Mısra: **2**
Birlik, bütünlük; Allah'ın varlıktaki birliği.

Ḥaḳḳı ḫalḳuñ ṣūretinde görmeyendür mübtelā
Ḫalḳı Ḥaḳḳuñ vaḥdetinde bilmeyendür bir belā

vaḥdete gir-:

1. **vaḥdete gir-:**-*miş*
Terkib-bend 8
Mısra: **131**
Allah'a ulaşıp Allah ile bir olmak.

Girmiş kimisi vaḥdete almış ele tesbīḥ
Her birisinüñ vird-i zebānı çil ü pencāh

vāḥid:

1. **vahīd:**
Kaside 17
Mısra: **36**
Bir, tek.

Sensin o ser-bülend-i zamān kim zamānede
Bī-mi̱slsin ʿadāletile cūdile vahīd

2. **vāḥid:**-*üz*
Tahmis 8
Mısra: **4**
Benzeri olmayan, emsalsiz.

Vāḳıf-ı gerdiş-i heft-encüm u nüh-eflākuz
Vāḥidüz ʿarṣa-i vaḥdetde bugün çālākuz

vāḥid-i muṭlaḳ:

1. **vāḥid-i muṭlaḳ:**
Tahmis 8
Mısra: **14**
Mutlak bir. || Tek, zâtında, sıfatlarında, isim ve hükümlerinde asla ortağı ve benzeri olmayan Allah.

Bizdedür sırr-ı vasaṭ-ı ümmet bir ḥaḳ çü bizüz
İkilükde niderüz vāḥid-i muṭlaḳ çü bizüz

vāḥidiyyet:

1. **vāḥidiyyet:**
Gazel 3

Mısra: **7**
Birlik, teklik, bir olma.

Vāḥidiyyet bāṭınında idi Ḥaḳḳuñ ḫalḳı çün
Ẓāhir olduḳda rübūbiyyet ölüpdür māsivā

vaḥş:

1. **vaḥş:**-*ile*
Kaside 18
Mısra: **43**
İnsandan kaçan, ehli olmayan, yabani hayvan.

Vaḥşile ṭayrı Ḫudā ḳılmaġiçün emrine rām
Ḥākim-i ʿādil idüp aña Süleymān ḳomış ad

vaḥşet-hāne:

1. **vaḥşet-ḫāne:**-*de*
Gazel 761
Mısra: **2**
Issız, dehşetli yer. || *Dünya.*

Dehrde derd ü ġam-ı cānānsuz eglenmez göñül
Böyle vaḥşet-ḫānede yārānsuz eglenmez göñül

vaḥşī:

1. **vaḥşī:**-*ler*
Gazel 28
Mısra: **1**
Yabani, ürkek, insandan kaçan [hayvan].

Mesken oldı çünki vaḥşīler gibi hāmūn baña
Ol ṣaçı Leylā ʿaceb mi söylese Mecnūn baña

vahv:

1. **vaḥy:**-*ile*
Kaside 3
Mısra: **40**
Allah'ın emirlerini ve yasaklarını, peygamberlerine melek vasıtasıyla veya vasıtasız olarak bildirmesi.

Rābıʿān ol şāh kim yoḳdur ana miṣl ü ʿadīl
Eylemiş Kurʾānda vaḥyile anuñ vaṣfuñ Celīl

vāʿız:

1. **vāʿız:**
Gazel 173
Mısra: **13**
Vaaz eden, nâsıh.

Erbāb-ı ṣafā senden ḥaẕẕ eylemez ey vāʿız
Bir bezmde neylersin kim anda yerüñ yoḳdur

2. **vāʿız:**-*da, -ki*
Gazel 91
Mısra: **7**
İbadet yerlerinde öğüt niteliğinde dinî konuşmalar yapan kimse, öğütçü. II Zahit.

Vāʿıẓdaki ḥāl olmaya gūş itme kelāmın
Kim bir sözi nādānuñ olur biñ ġama bāʿiṣ

vāʿızā:

1. **vāʿıẓā:**
Gazel 49
Mısra: **8**
Ey vaiz.

Bīḫūde ġam çekme yine ʿazm idelüm meyḫāneye
Rehne ḳonulsun vāʿıẓā benden ʿabā senden ḳabā

vāʿıż-ı şehr:

1. **vāʿıẓ-ı şehr:**
Gazel 517
Mısra: **2**
Şehrin vaizi, nasihat edeni.

Götürür zāhid-i ḫar bār-ı riyāyı ṣalmaz
Vāʿıẓ-ı şehr gibi ol da eşekden ḳalmaz

vājgūn:

1. **vājgūn:**
Gazel 255
Mısra: **1**
Ters, tersine dönmüş, uğursuz.

Naʿl-ı sīm-i raḫş-ı baḫtum vājgūn olmaḳdadur
Ġam baña mülk-i belāya reh-nümūn olmaḳdadur

vakf:

1. **vaḳf:**-*a*
Gazel 408
Mısra: **4**
Üzerinden mülkiyet hakkı kaldırılmış olan mal.

Bu göñül ḫāne-i mihmān-ı ġamuñ vaḳfıdur
Beni aġlatma ki şāyed olur ol vaḳfa żarar

vaḳf-ı evlād:

1. **vaḳf-ı evlād:**
Gazel 126
Mısra: **4**
Evlada tahsis edilmiş. || *Kendinden sonraki nesle bağışlanmış.*

Cihān bir köhne dārdur gördüm anda
Yazılmış şafḥasına vaḳf-ı evlād

vakf-ı ḥāl ol-:

1. **vaḳf-ı ḫāl ol-:**-*ımaz*
Gazel 410
Mısra: **7**
Hali bilmek, anlamak.

Biñ kitāb oḳısa zāhid olımaz vaḳf-ı ḫāl
Keşf-i esrārda ḫāl ehline bir söz besdür

vakf-ı rakīb:

1. **vaḳf-ı raḳīb:**
Gazel 575
Mısra: **9**
Rakibin durağı.

Dil-i Rūḥīye luṭf it olmasun vaḳf-ı raḳīb ammā
Gelür cān-ı ḫazīne ḫaḳ bu kim luṭf-ı nihāndan ḫaẕẕ

vāḳiʿ ol-:

1. **vāḳiʿ ol-:**-*dı*
Kaside 19
Mısra: **83**
Meydana gelmek, vukū bulmak. || *Yazılmak, oluşturulmak.*

Cümleden dün bu ġazel oldı bedīhi vāḳiʿ
Gülşen-i midḥatüñi eyler iken geşt ü güzār

2. **vāḳiʿ ol-:**-*dı*
Kaside 24
Mısra: **51**
Gerçekleşmek, meydana gelmek.

Ne vāḳiʿ oldı günāhum nedür ʿaceb bilsem
Riʿāyet olına ġayra ḥaḳāret ola baña

3. **vāḳiʿ ol-:**-*dı*
Terkib-bend 5
Mısra: **23**
Meydana gelmek, vukū bulmak.

Ne vāḳiʿ oldı ki ḳıyduñ o māh-sīmāya
Neden şikest yetürdüñ o serv-i bālāya

vākiʿa:

1. **vākıʿa:**-*dan*
Terkib-bend 6
Mısra: **23**
Olmuş olan şey, geri çevrilmesi mümkün olmayan olay, olgu.

Ḳan ağlasaḳ bu vākıʿadan rūz u şeb maḥal
Yazuḳ degül mi gide Ḥasan Ḥān gibi güzel

vāḳıf:

1. **vāḳıf:**
Gazel 914
Mısra: **1**
Bilen, haberdar olan, farkında olan.

Men ʿaref sırrına vāḳıf bize bir yār olsa
Olmasa ehl-i riyā maḥrem-i esrār olsa

2. **vāḳıf:**
Gazel 879
Mısra: **11**
Bilen, anlayan; idrak eden, kavrayan.

Ḥayāl-ı bengdür esrāra vāḳıf şanduġuñ kendüñ
Sen ey bīçāre ʿārifler ḳatında ṭıfl-ı ebcedsin

vāḳıf ol-:

1. **vāḳıf ol-:**
Gazel 651
Mısra: **2**
Bilmek; öğrenmek; biliyor olmak; bilgi sahibi olmak.

Göñlin al yoluña cāñ virmege iḳdām idenüñ
Vāḳıf ol ḥāline aḥvālini iʿlām idenüñ

2. **vāḳıf ol-:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **215**
Hakkıyla bilmek, âgâh ve haberdar olmak.

Cemʿ-i kütüb itmekle ne mümkin ola vāḳıf
Esrār-ı Ḫudāya ki ola mürşide mevḳūf

3. **vāḳıf ol-:**-*a, -y, -du, -ñ*
Gazel 1015
Mısra: **7**
İdrak etmek, kavramak.

Olayduñ ehl-i bāṭın gibi ruʿyet sırrına vāḳıf
Görürdüñ sen de ey ṣūfī Cemālullāhı her yerde

vāḳıf-ı aḫbār-ı ġayb:

1. **vāḳıf-ı aḫbār-ı ġayb:**
Kaside 2
Mısra: **47**
Gayp âlemine dair haberlere vakıf olan kimse. || *Hz. Muhammed.*

Maḥrem-i esrār-ı ġayb vāḳıf-ı aḫbār-ı ġayb
Matlaʿ-ı envār-ı ġayb ṣalli ve sellim ʿaleyh

vāḳıf-ı esrār:

1. **vāḳıf-ı esrār:**
Gazel 420
Mısra: **10**
Sırlardan haberdar olan kimse. || *Esrardan anlayan kimse; âşık.*

Göremez feyżini aġyār ġubār-ı ḫaṭınuñ
Anı Rūḥī gibi bir vāḳıf-ı esrār görür

vāḳıf-ı esrār ol-:

1. **vāḳıf-ı esrār ol-:**-*a*
Terkib-bend 8
Mısra: **233**
Sırlardan haberdar olmak.

ʿĀlemde ki bengīler ola vāḳıf-ı esrār
Ḥayrānına yuf anlaruñ esrārına hem yuf

2. **vāḳıf-ı esrār ol-:**-*an*
Gazel 845
Mısra: **6**
Sırlardan haberdar olmak. || *Esrara vakıf olmak.*

Bādenüñ nefʿine inkār eyleyen ʿārif degül
Tābiʿ-i ḥükm-i Ḥaḳ olur vāḳıf-ı esrār olan

vāḳıf-ı gerdiş-i heft-encüm u nüh-eflāk:

1. **vāḳıf-ı gerdiş-i heft-encüm u nüh-eflāk:**-*uz*
Tahmis 8
Mısra: **3**
Yedi yıldızlı süreyyanın ve dokuz katlı feleğin dönüşünden haberdar.

Vāḳıf-ı gerdiş-i heft-encüm u nüh-eflākuz
Vāḥidüz ʿarṣa-i vaḥdetde bugün çālākuz

vāḳıf-ı ḥāl eyle-:

1. **vāḳıf-ı ḥāl eyle-:**-*me, -se, -m*
Gazel 823
Mısra: **2**
(Birini) Halinden haberdar etmek.

Ġayr eliyle ṭaleb-i cām-ı viṣāl eylemesem
Ġayra derdüm dimesem vāḳıf-ı ḥāl eylemesem

vāḳıf-ı māfiʾż-żamīr ol-:

1. **vāḳıf-ı māfiʾż-żamīr ol-:**-*dı*
Tarih 2
Mısra: **30**
(Bir kimsenin) Gönlünde yatan arzulardan haberdar olmak.

Oldı göñline göre Ḥaḳdan o ẕī-ḳadra naẓar

Şāh-ı ʿālem vāḳıf-ı māfiʾż-żamīr oldı yine

vākıf-ı meʾāl ol-:

1. **vāḳıf-ı meʾāl ol-:**-*ur*
Kaside 30
Mısra: **18**
Anlamı bilmek, manadan haberdar olmak.

Ol ser-firāz-ı ʿaṣr ki iẓhār-ı ḥālde
Dībāce-i suḫandan olur vāḳıf-ı meʾāl

vākıf-ı rāz it-:

1. **vākıf-ı rāz id-:**-*elüm*
Gazel 824
Mısra: **2**
Sırdan haberdar etmek.

Sāḳiyā mey ṣun ki keşf-i rāza āğāz idelüm
Cürʿa-nūşān-ı cihānı vākıf-ı rāz idelüm

vākıf-ı remz-i ḳurʾān:

1. **vāḳıf-ı remz-i ḳurʾān:**
Kaside 41
Mısra: **29**
Kuranın gizli sırlarından haberdar olan kimse. || Hz. Hüseyin.

Kāşif-i sırr-ı ezel vāḳıf-ı remz-i Ḳurʾān
ʿĀrif-i ẕāt-ı ḫudāvend-i cihān-ı ʿizz ü cell

vākıf-ı sırr-ı ḥaḳīḳat-ı eşyā ol-:

1. **vāḳıf-ı sırr-ı ḥaḳīḳat-ı eşyā ol-:**-*ur*, *-dı*
Gazel 36
Mısra: **6**
Varlığın hakikat sırrına vakıf olmak.

Çıḳaydı perde-i pindārdan eger zāhid
Olurdı vāḳıf-ı sırr-ı ḥaḳīḳat-ı eşyā

vākiʿ-i ḥāl:

1. **vāḳiʿ-i ḥāl:**
Kaside 9
Mısra: **76**
-
Başa gelen haller.

Ṣafā-yı ḳalbile şimdengirü duʿā idelüm
Ki ʿarż olundı ḥuzūr-ı şerīfe vāḳiʿ-i ḥāl

vakit:

1. **vaḳit:**
Terkib-bend 4
Mısra: **8**
An, zaman.

İḫtiyārı elde iken māsivādan el çeke
Aña ol vaḳit ki dünyādan çıḳa bī-iḫtiyār

2. **vaḳt:**
Gazel 959
Mısra: **1**
Belirlenmiş zaman, belirli zaman.

Vaḳt irdi ki gün cilve ḳıla burc-ı ḥamelde
Yer yer gül-i maḳṣūd açıla şāḫ-ı emelde

3. **vaḳt:**-*üz*
Gazel 528
Mısra: **11**
Çağ, zaman, devir.

Biz Cem-i vaḳtüz sifāl-i kūy-ı dilber cāmımuz
Almazuz çarḫuñ elinden āfitāb olursa kās

4. **vaḳt:**-*i*, *-n*, *-de*
Gazel 611
Mısra: **7**
Vakit, zaman.

Rezm vaḳtinde gerüp gögsini gir meydāna
Çekme aʿdādan elem ʿavn-ı Ḫudādur siperüñ

5. **vaḳt:**-*i*
Kaside 13
Mısra: **19**
Vakit, zaman. || Ölüm vakti.

Felekde gör ki nedür ḫāṣıluñ an ol vaḳti
Kim ura tīġ-i ecel geştzār-ı ʿömrüñe dās

vaktā:

1. **vaḳtā:**
Tarih 7
Mısra: **33**
Vakta ki, ne zaman.

Ser-firāz-ı Aṣafā vaḳtā celīlü'l-himmetā
Ey ki bulmış ʿadl ü dāduñdan ḥükūmet intiẓām

vakt-i ʿarż-ı likā:

1. **vaḳt-i ʿarż-ı liḳā:**-*dur*
Gazel 571
Mısra: **6**
Güzel yüzün görünme vakti.

Perdeden çıḳdı şāhid-i maḳṣūd
Vaḳt-i ʿarż-ı liḳādur ey vāʿıẓ

vakt-i duʿā:

1. **vaḳt-i duʿā:**-*dur*
Kaside 20
Mısra: **85**
Dua etme zamanı.

Söz āḫır oldı vaḳt-i duʿādur
Başla duʿāya ṣıdḳ ile ey dil

vaḳt-i firḳat:

1. **vaḳt-i firḳat:**-*da*
Gazel 423
Mısra: **1**
Ayrılık zamanı.

Ne yazsam yāra bilmem vaḳt-i firḳatda ḳālem ditrer
Tekellüm-sāz olursam ʿālem-i vuṣlatda fem ditrer

vakt-i hūb:

1. **vaḳt-i ḫūb:**-*da*
Gazel 350
Mısra: **15**
Güzel zaman.

Çoḳlar bu vaḳt-i ḫūbda fevt itdi fırṣatı
Bilmem ṣafā-yı ʿālemi bāḳi mi ṣandılar

vakt-i ʿişret:

1. **vaḳt-i ʿişret:**-*dür*
Gazel 1040
Mısra: **9**
İçki içme zamanı.

Bahār oldı güzellendi hevālar
vaḳt-i ʿişretdür

Ṣarāb iç zāhidā añma ġam-ı dünyā vü ʿuḳbāyı

vaḳt-ı nāẓır:

1. **vaḳt-ı nāẓır:**-*dur*
Muamma 1
Mısra: **2**
(Bir şeyin) Oluş zamanını gören, şahitlik eden kimse.

Görindi şekl-i meserret evvel ammā intihā-yı feṯḥ
Olur mesrūr ol kim feṯḥ-i ḫāna vaḳt-ı nāẓırdur

vakt-i şebāb:

1. **vaḳt-i şebāb:**
Kaside 36
Mısra: **11**
Gençlik çağı.

Geçmede vaḳt-i şebāb u gelmede eyyām-ı şeyb
Gitmede dilden ṣafā gözden cilā eksilmede

vakt-i seher:

1. **vaḳt-i seḥer:**
Gazel 580
Mısra: **1**
Seher vakti.

Ḫānesinden ne dem ol vaḳt-i seḥer ḳıldı ṭulūʿ
Döymeyüp dîde tecellāsına aḳıtdı dümūʿ

vaḳt-i süleymān-ḥaşmetā:

1. **vaḳt-i süleymān-ḥaşmetā:**
Kaside 16
Mısra: **65**
Ey zamanın Süleyman haşmetlisi!.

Ser-firāzā Āṣafa vaḳt-i Süleymān-ḥaşmetā
Ol ki virmiş ḥüsn-i reʾyüñ mülke ḥadd-i iʿtidāl

vakt-i tekellüm:

1. **vaḳt-i tekellüm:**
Gazel 469
Mısra: **1**
Konuşma zamanı.

Bilür kim aġzına vaḳt-i tekellüm güft u gū düşmez
Ḳaçar hep güft ü gūdan yanına yāruñ ʿadū düşmez

vaḳt-i ẓuhūr:

1. **vaḳt-i ẓuhūr:**
Kaside 14
Mısra: **106**
Meydana çıkma vakti.

Degül ki kendümi medḥ eylemek ola ġarazum
Kimüñ ki var hüneri gelsün işte vaḳt-i ẓuhūr

vālā-himem:

1. **vālā-himem:**
Tarih 15
Mısra: **17**
Yüce himmetli.

Ve'l-ḥaṣıl ol vālā-himem ser-defter-i ehl-i ḳalem
Ser-ḫayl-i erbāb-ı kerem ṣāyeste-i ʿālī-maḳām

vāli:

1. **vālī:**-*s, -i*
Gazel 741
Mısra: **11**
Bir ilde devleti temsil eden en büyük mülkî âmir.

Olur dāyim belāda ḫalḳı o şehrüñ ki vālīsi
Ne ḥükm-i şerʿa ḳāyildur ne Ḥaḳḳuñ emrine ʿāmil

vālih:

1. **vālih:**
Gazel 522
Mısra: **10**
Şaşmış, hayret içinde kalmış, şaşakalmış (kimse).

Be bu dīvānedür ancaḳ diyü raḥm itmek içün
Rūḥiyā kendümüzi vālih ü şeydā iderüz

vāli-i ʿādil:

1. **vālī-i ʿādil:**
Gazel 709
Mısra: **16**
Adaletli vali.

Açdı dīvān-ı leṭāfetde ʿadālet defterin
Ṣaldı dehre vālī-i ʿādil gibi āvāze gül

vāli-i ʿādil ü melek-temkīn:

1. **vāli-i ʿādil ü melek-temkīn:**
Tarih 23
Mısra: **10**
Melekler gibi istikrarlı ve adaletli vali.

Ḥākim-i vaḳt-i ḫıṭṭa-i Baġdād
Vāli-i ʿādil ü melek-temkīn

vāli-i ʿālī-miḳdār:

1. **vāli-i ʿālī-miḳdār:**
Kaside 19
Mısra: **50**
Çok yüce vali.

Ḥākim-i maʿdelet-āyīn-i diyār-ı Baġdād
Dāver-i Cem-aẓamet vāli-i ʿālī-miḳdār

vāli-i ʿālī-ṭabʿ:

1. **vāli-i ʿālī-ṭabʿ:**
Gazel 9
Mısra: **13**
Yüce yaratılışlı vali.

Sensin ol vāli-i ʿālī-ṭabʿ kim erbāb-ı naẓm
Ġonca-veş dem-bestedür şīrīn-maḳāluñdan cüdā

vāli-i āṣaf-cāh:

1. **vāli-i āṣaf-cāh:**
Tarih 48
Mısra: **3**
Makamı vezir Asaf'a denk olan vali.

Ol vāli-i Āṣaf-cāh hemnām-ı Ḫalīlullah
Kim ḳılmış anı Allah hem ʿādil ü hem dānā

vāli-i āṣaf-şān:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **vāli-i āṣaf-şān:**
Tarih 26
Mısra: **6**
İtibarı cömert Asaf'a benzeyen vali.

O vāli-i celīlü'l-ḳadr-ı şāḥib-şadr kim yoḳdur
Saʿādet mesnedinde öyle bir vāli-i Āṣaf-şān

vāli-i celīlü'l-ḳadr-ı şāḥib-şadr:

1. **vāli-i celīlü'l-ḳadr-ı şāḥib-şadr:**
Tarih 26
Mısra: **5**
Makam sahibi, kıymeti yüce vali.

O vāli-i celīlü'l-ḳadr-ı şāḥib-şadr kim yoḳdur
Saʿādet mesnedinde öyle bir vāli-i Āṣaf-şān

vāli-i cem-mertebe:

1. **vālī-i cem-mertebe:**
Gazel 884
Mısra: **17**
Mertebesi Cem'e eş olan vali. || *Osman Paşa.*

Kimdür ol vālī-i Cem-mertebe ʿOs̱mān Pāşā
Ṣāḥib-i luṭf u kerem mālik-i şemşīr u nigīn

vāli-i cemşīd-mekān:

1. **vāli-i cemşīd-mekān:**
Tarih 28
Mısra: **2**
Makamı Cemşid gibi yüce olan vali.

Şeb dilem tā seḥer in dāġdāġa dāşt Ki çi şud vāli-i Cemşīd-mekān

vāli-i cemşīd-şān:

1. **vāli-i cemşīd-şān:**
Kaside 15
Mısra: **10**
Cemşid vasıflı vali. || *Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).*

Ṣāḥib-i ḫayl ü ḥaşem mālik-i seyf ü ḳalem
Ḥākim-i mülk-i kerem vāli-i Cemşīd-şān

vāli-i ferḫunde-fām:

1. **vāli-i ferḫunde-fām:**
Tarih 3
Mısra: **2**
Kutlu vali.

Geldi Baġdāda yine bir ehl-i ʿizz ü iḥtişām
Bir vezīr-i ʿādil u bir vāli-i ferḫunde-fām

vāli-i gence:

1. **vāli-i gence:**
Tarih 27
Mısra: **10**
Gence şehrinin valisi.

Olınca Genceye vālī didi tārīḫini Rūḥī
Bir ehl-i ʿadl oldı devlet ile vāli-i Gence

vāli-i gerdūn-ihtişām:

1. **vāli-i gerdūn-ihtişām:**
Kaside 34
Mısra: **24**
Felekler kadar, çok ihtişamlı vali.

Bā-ḥuṣūṣ iḳbāl u devletle bu ʿāli mülkde
Ḥākim-i şerʿ ola bir vāli-i gerdūn-ihtişām

vālī-i ḫuceste-liḳā:

1. **vālī-i ḫuceste-liḳā:**
Kaside 24
Mısra: **42**
Yüzü uğurlu vali.

Ne geldi ne gelecekdür diyār-ı Baġdāda
Anuñ gibi daḫi bir vālī-i ḫuceste-liḳā

vāli-i hurşīd-livā:

1. **vāli-i ḫurşīd-livā:**
Gazel 939
Mısra: **10**
Güneş sancaklı vali. || *Osman Paşa.*

Ḫākdan refʿ idüp erbāb-ı dili şebnem-vār
Gül gibi vāli-i ḫurşīd-livā geldi yine

vāli-i iḥsān:

1. **vāli-i iḥsān:**
Kaside 40
Mısra: **66**
İyilik valisi.

İşi taʿẓimdür ehl-i dile bed-rāy degül
Meskenet ehlidür ol vāli-i iḥsān eyüdür

vāli-i kāmil:

1. **vāli-i kāmil:**
Tarih 26
Mısra: **10**
Bilgi ve erdem bakımından olgun vali.

Ṣafālar eyleyüp tārīḫ-i naṣbın istedi Rūḥī
Didi dil oldı bir vāli-i kāmil ḫāmi-i Şirvān

vāli-i kāmil-i ferḫunde-liḳā:

1. **vāli-i kāmil-i ferḫunde-liḳā:**
Gazel 939
Mısra: **12**
Mübarek yüzlü, fazilet sahibi vali. || *Osman Paşa.*

Zübde-i ehl-i ʿaṭā Ḥażret-i ʿOs̱mān Paşa
Vāli-i kāmil-i ferḫunde-liḳā geldi yine

vālī-i mesned-i rıfʿat:

1. **vālī-i mesned-i rıfʿat:**
Kaside 23
Mısra: **12**
Makamı yüce vali.

Sipihr-himmet ü mihr-i kerem Muḥammed Beg
Ki ḳıldı Ḥaḳḳ aña vālī-i mesned-i rıfʿat

vāli-i müdeḳḳiḳ-i āṣaf-ṣafā:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **vāli-i müdeḳiḳ-i āṣaf-ṣafā:**
Gazel 997
Mısra: **18**
Hz. Süleyman'ın veziri olan Asaf'ın safasında olan dikkatli vali. || Osman Paşa.

Rūḥī cihānda ẕevḳı ol eyler ki ʿıyş ide
Bir vāli-i müdeḳiḳ-i Āṣaf-ṣafā ile

vāli-i mülk:

1. **vāli-i mülk:**
Tarih 34
Mısra: **4**
Eyalet valisi.

Ḳıldı tārīḫini Rūḥī-i suḫan-sāz raḳam
Oldı bir Esʿad-ı dehr Edirneye vāli-i mülk

vāli-i mülk-ārā:

1. **vāli-i mülk-ārā:**
Tarih 48
Mısra: **2**
Memleketin süsü olan vali.

Bir mālik-i luṭf oldı vālisi Nihāvendüñ
Kim cāhına reşk eyler her vāli-i mülk-ārā

vālī-i mülk-i şirvān:

1. **vālī-i mülk-i şirvān:**
Tarih 28
Mısra: **14**
Şirvan şehrinin valisi.

Ḥāl maʿlūm kün ez tārīḫeş
Bāz şud vālī-i mülk-i Şirvān

vāli-i müşīr-cenāb:

1. **vāli-i müşīr-cenāb:**
Kaside 9
Mısra: **21**
Askeri yönü olan vali.

Baña ẓahīr ola bir vāli-i müşīr-cenāb
Baña muʿīn ola bir ḥākim-i bülend-cemāl

vāli-i pākiẕe-ẕāt:

1. **vāli-i pākiẕe-ẕāt:**
Tarih 10
Mısra: **4**
Temiz, namuslu vali.

Yūsuf-ı Mışr-ı kerem mālik-i tīġ u ḳalem
Ḥākim-i vālā-himem vāli-i pākiẕe-ẕāt

vāli-i reşīd:

1. **vāli-i reşīd:**
Kaside 17
Mısra: **52**
Doğru yolu bulan vali. || Osmanlı sadrazamlarından Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).

Meddāḥuñ olsa Rūḥi-i bī-dil ʿaceb degül
Var mı cihānda sencileyin vāli-i reşīd

vāli-i sābıḳ:

1. **vāli-i sābıḳ:**
Tarih 21
Mısra: **10**
Önceki vali.

Didi Rūḥī muḳarrer olıcaḳ tekrār tārīḫin
Yine vāli-i sābıḳ geldi iḳbāl ile devletle

vāli-i şāḥib-dil u güftār:

1. **vāli-i şāḥib-dil u güftār:**-*a*
Gazel 827
Mısra: **18**
Söz ve gönül sahibi vali.

Ol şāh-ı felek-ḳadr ki ḫükkām-ı derinden
Bir vāli-i şāḥib-dil u güftāra yapışdum

vāli-i şāḥib-hüner:

1. **vāli-i şāḥib-hüner:**
Gazel 49
Mısra: **15**
Hüner sahibi vali.

Ben nāẓım-ı dürr ü güher sen vāli-i şāḥib-hüner
Medḥ u ʿināyetdür sezā benden saña senden baña

vāli-i şāḥib-kemāl:

1. **vāli-i şāḥib-kemāl:**
Tarih 75
Mısra: **2**
Kemal sahibi, olgun vali.

Āsumān-ı maʿdelet ʿOs̱mān-ı ʿālī-ḳadr kim
Gelmedi Şirvāna öyle vāli-i şāḥib-kemāl

vāli-i şehr-i nihāvend:

1. **vāli-i şehr-i nihāvend:**
Tarih 47
Mısra: **8**
Nihavent şehrinin valisi.

Söyledi Rūḥī o ʿālī-himmetüñ tārīḫini
Vāli-i şehr-i Nihāvend oldı İbrāhīm Bek

vāli-i vālā:

1. **vālī-i vālā:**
Gazel 332
Mısra: **24**
Yüce vali. || Osman Paşa.

Ḫayli himmet ister idi çıḳmaġa maḥmil bu yıl
Eyleyen bu ihtimāmı vālī-i vālā mıdur

vāli-i vālā-himem:

1. **vāli-i vālā-himem:**
Gazel 30
Mısra: **11**
Himmeti yüce vali.

Vāli-i vālā-himem ʿOs̱mān Pāşā kim ider
Kārını bir sözle yüz biñ dād-ḫᵛāhuñ bir yaña

vāli-i vilāyet:

1. **vāli-i vilāyet:**
Tarih 5
Mısra: **3**
İl valisi.

Ḳıldı bir vālii vāli-i vilāyet yerine
Kim ʿadāletle gelüp eyleye ḥükmin icrā

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

vāli-i zi-şān:

1. **vāli-i zi-şān:**-*a*
Tarih 5
Mısra: **9**
Şanlı vali.

Āmedi eyleyüp ol vāli-i zi-şāna kerem
Ḳıldı Baġdādı bir ehl-i kerem ü luṭfa ʿaṭā

vallāh:

1. **vallah:**
Gazel 911
Mısra: **5**
"Allah'a and olsun ki, Allah hakkı için" anlamında yemin sözü.

Olsa vişāluñ ellere vallah sevdügüm
ʿĀlemde ölmek ölmemekle muḥāl ola

vallāhi:

1. **vallahi:**
Gazel 24
Mısra: **10**
"Allah'a yemin olsun ki" anlamlarında yemin sözü.

Cevr itme āh u nālemi ʿamden ḳıyās idüp
Vallahi bī-günāham efendi inan baña

vallahu yuḥibbuʾṣ-ṣāliḥīn:

1. **vallahu yuḥibbuʾṣ-ṣāliḥīn:**
Kaside 35
Mısra: **14**
Allah iyi amel işleyip günahlardan kaçınanları sever.

Ummasun dīdār-ı Ḥaḳḳı olmayan ehl-i ṣalāḥ
Ṣāliḥ ol ey dil ki vallahu yuḥibbuʾṣ-ṣāliḥīn

vâmık:

1. **vāmıḳ:**
Gazel 216
Mısra: **12**
Vamık ve Azra hikayesinin erkek kahramanı.

Biz o meyden ḳılmışuz ḫumlar tehī kim nūş idüp
Bir ḳadeḥden Vāmıḳ u Ferhād serḫoş oldılar

2. **vāmıḳ:**
Gazel 755
Mısra: **12**
Seven , sevdalı. || Vamık u Azra hikayesinin erkek kahramanıdır. Çin Hakan'ının bir oğlu olur. Adını Vamık koyarlar, güzelliği dillere destan olur.Onun resmini gören Azra Vamık'a âşık olur.Vamık da Azra'ya âşık olur ,ona kavuşmak için birçok zorluk aşmak zorunda kalır. Azra Tus padişahı Mizban'ın eline, Vamık da ateşperest Hintlilerce yakalanıp ateşe atılır ama yanmaz. Azra Mizban'dan, Vamık'da ateşperestlerden kurtulup kavuşurlar.

Bü'l-hevesler kesb-i feyż itmez cemāl-i yārdan
Ḥüsn-i ʿAẕrādan ne ḥāl añlar o kim Vāmıḳ degül

var:

1. **var:**-*uñ, -ı*
Kaside 41
Mısra: **11**
Elde bulunan her şey, zenginlik, servet.

Ṭaġıdup varuñı ol şöyle tecerrüd ki saña
Ġaybden irişe mānend-i Mesīhā meʾkel

2. **var:**-*ını*
Gazel 262
Mısra: **9**
Varlık, mal, mülk, para.

Yoluñda varını beẕl itdi Rūḥī vaṣl-ı ümmīdle
Ġam-ı ʿaşḳuñla şimdi bir dil-i nāşāda mālikdür

var-:

1. **var-:**-*mak, -a*
Gazel 11
Mısra: **9**
Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak.

Kūyuña varmaġa giceyle yeter Ḳanlu dāġum başumda necm-i hüdā

2. **var-:**-*a, -maz*
Gazel 417
Mısra: **10**
Gitmek.

Maḥbes-i keşf-i maʿānīde çoḳ esrār açılur
Varamaz nefs-i ġażūb anda ḥalīm isterler

3. **var-:**-*du, -m*
Gazel 169
Mısra: **13**
Varmak, ulaşmak, erişmek.

Hevā-yı ʿaşḳile bir ḥāle vardum kim görenler dir
Ne geldi başuña bīçāre kim bunca melāluñ var

4. **var-:**-*madan*
Gazel 79
Mısra: **5**
Gitmek, ulaşmak.

Cūy-ı eşküm bāġ u rāġa varmadan maḥżā seni
Cüst ü cū eyler yürür ey serv-i bālā semt semt

5. **var-:**
Gazel 158
Mısra: **3**
Bulunmak, var olmak.

Belā-yı ʿaşḳına dil virmedük meger var mı
Senüñçün ey göñül ol dilsitāna kim söyler

6. **var-:**-*dur*
Gazel 394
Mısra: **4**
Mevcut olmak, bulunmak.

Bezenmiş penbe-i dāġile bir sermest abdāluz
Ne sālūsuz ne ḳayd-ı ḫırḳa-i peşmīnemüz vardur

7. **var-:**
Gazel 170
Mısra: **2**
Bulunmak, sahip olmak.

Yürütmez serv-i bāġı sīm-sīmā bir nihāluñ var

Getürmez ġoncayı güftāra cān-perver maḳāluñ var

8. **var-:**
Gazel 718
Mısra: **8**
"Git, var; gidip de, varıp da" anlamlarına gelmekte ve yapılmaması gereken bir şeyin yapılması durumunda söylenmektedir.

Gedā-yı kūyuñ olmaḳdur didüm ʿālemde maḳṣūdum
Gülüp ol Yūsuf-ı ṣānī didi var Mışra sulṭān ol

var eyle-:

1. **var eyle-:**-*r*
Gazel 599
Mısra: **6**
Var etmek.

Āferīn ol ḥoḳḳa-bāz-ı dehre kim ṣubḥ u mesā
Mihre var eyler nücūm- ı āsumānı var yoḳ

var ise:

1. **var ise:**
Gazel 74
Mısra: **10**
Ihtimal ki, galiba, olsa olsa, zannımca.

Ḫūblar ʿāṣıḳ-ı bīçāreye raḥm itmezler
Yoḳ o bī-raḥmlaruñ var ise dīninde zeḳāt

2. **var ise:**
Gazel 898
Mısra: **8**
Belki; galiba; olsa olsa.

Suḫan-ı dūzeḫ u cennet nice bir ey ṣūfī
Ḫālden söyle sözüñ var ise ḳāl ancaḳ bu

3. **var ise:**
Gazel 1084
Mısra: **4**
Galiba, ihtimal ki, zannımca.

Ḫaṭṭı geldi diyü ol ġonca-dehānuñ aġyār
Diş bilermiş lebine var ise geldi eceli

var yoḳ:

1. **var yoḳ:**
Gazel 599
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ya var ya yok, (belli bir ölçüye) ya ulaşır ya ulaşmaz, olduğu bile şüpheli.

Ḫaṭṭı gelmiş dil-rübā kim nāz u ānı var yoḳ
Ḥākim-i maġrūra beñzer ḥükm ü şānı var yoḳ

2. **var yoḳ:**
Gazel 599
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Vara yoğa, her şeye.

Günden aẓhersüz iki meh-pāresüz Yūsufla kim
İftiḫār eyler sizüñle dehr-i fānī var yoḳ

3. **var yoḳ:**
Gazel 599
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir var bir yok olan, bir görünüp bir kaybolan (şey).

Ḥüsnüñüñ ḥayrānıdur yerde beşer gökde melek
Hep severler sen meh-i nā-mihribānı var yoḳ

4. **var yoḳ:**
Gazel 599
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Belli bir ölçüye ya ulaşır ya ulaşmaz, herhangi bir ölçüye, miktara yakın, olduğu bile kuşkulu.

Şöyle bī-ṭāḳat yaturlar ḥasret-i laʿlüñle kim
Kimse bilmez bī-kesüñ cisminde cānı var yoḳ

5. **var yoḳ:**
Gazel 600
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bütün varlığı, sahip olduğu her şey.

Mālımuz yoḳsa yoluñda cāna ḳalmazlardanuz
Hep fedādur yoluña ey rūḥ-ı ṣānī var yoḳ

var yoḳ it-:

1. **var yoḳ id-:**
Gazel 600
Mısra: **1**
Hem var edip yaratan, hem de yok eden kişi; Allah.

Umaruz iden bugün iki cihānı var yoḳ
İde yarın ḫayr u şerr-i mey-keşānı var yoḳ

varaḳ:

1. **varaḳ:**-*lar*
Kaside 38
Mısra: **64**
Altın, gümüş ve diğer madenlerden dövülerek yapılan ince yaprak..

Bilür ʿAbdülʿali-i zergeri ḫāliṣ muḥibbüñdür
Di kim altun varaḳlar gibi olmışdur perīşānuñ

2. **varaḳ:**
Gazel 601
Mısra: **8**
Tek yaprak, kâğıt.

Bir nükte bulmadı ki ruḫuñ vaṣfı olmaya
Gözden kitāb-ı ʿaşḳı geçürdüm varaḳ varaḳ

3. **varaḳ:**-*dan*
Kaside 18
Mısra: **25**
Yaprak.

Kesdi gülşende bahār āl varaḳdan bir gül
Gül ṣanup bülbül anı şevḳden itdi feryād

varak-ı derd-i ʿaşk:

1. **varaḳ-ı derd-i ʿaşḳ:**
Gazel 15
Mısra: **3**
Aşk derdinin yaprağı.

Varaḳ-ı derd-i ʿaşḳ u ṣāfḥa-i ḥüsn
Her biri bir kitābdur gūyā

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

varak-ı naẓm:

1. **varaḳ-ı naẓm:**-*ı*
Gazel 819
Mısra: **9**
Şiir yaprağı. || Üzerinde şiir yazılı olan sayfa.

Varaḳ-ı naẓmı alup ben de ʿaceb mi elüme
Varup ol ehl-i dilüñ pāyına yüzler sürsem

varak-ı naẓm:

1. **varaḳ-ı naẓm:**-*um, -a*
Gazel 964
Mısra: **13**
Şiir yazılı yaprak.

ʿĀlem-pesend olur varaḳ-ı naẓmuma eger
Mühr-i ḳabūl o ḫˇāce-i müşkīn-raḳam başa

varak-ı yāsemen:

1. **varaḳ-ı yāsemen:**
Kaside 17
Mısra: **61**
Yasemin çiçeğinin yaprağı.

Rūz-ı suālde varaḳ-ı yāsemen gibi
Luṭf-ı Ḥaḳḳ ide nāme-i aʿmālüñi sefīd

vardukca:

1. **varduḳca:**
Gazel 124
Mısra: **6**
Gittikçe, gitgide.

Hedef itdüñ beni peykān-ı ġama
Eyledüñ cevrüñi varduḳca ziyād

varı yoġı bil-:

1. **varı yoġı bil-:**-*mez, -sin*
Gazel 838
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Laftan anlamak. || Olanla olmayanı bilmek (sevgilinin yanağı ve dudağını istemek bağlamında).

Ḳoyup ruḫsār-ı pākin būse istersin dehānuñdan
Sen ey ṭıfl-ı dil-i bīçāre yoġı varı bilmezsin

vāridātī:

1. **vāridātī:**
Tarih 94
Mısra: **1**
Defterdarlıklarda gelir işlerine bakan vâridat kaleminin âmiri, vâridâtçı.

Vāridātī olup bir ehl-i ḳalem
Ḳıldı luṭf aña Rabb-ı ḥayy-ı celīl

vāridāt-ı celīl:

1. **vāridāt-ı celīl:**
Tarih 94
Mısra: **6**
Çok büyük kazanç.

Rūḥi-i zār didi tārīḫin
Ola erzānı vāridāt-ı celīl

varın viren yād olmamış:

1. **varın viren yād olmamış:**
Gazel 540
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Atasözü**
Varını veren hatırlanmaz.

Cān virüp cānānile olsam ʿaceb mi ṣādmān
Bu meṣel meşhūrdur varın viren yād olmamış

varı yoġı:

1. **varı yoġı:**-*n, -n*
Gazel 1070
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Varı yoğu. || Bir kimsenin sahip olduğu her şey.

Dimişsin ʿaşḳa ṣatdum ʿālemüñ varın yoġın ey dil
Alınmışsın sözüñden bir büt-i ḫūn-ḫˇāra besbelli

vāris:

1. **vāriṣ:**
Gazel 91
Mısra: **10**
Mirasçı.

Mey-ḫˇārelerüz yer yüzinüñ ḥükmi bizümdür
Kim arża Ḫudā eyledi ṣāliḥleri vāriṣ

vāris-i ʿilm-i nebī:

1. **vāris-i ʿilm-i nebī:**
Kaside 37
Mısra: **26**
Peygamber ilminin varisi.

Müfti-i ḫıṭṭa-i Baġdād muʿīnüʾl-islām
Vāris-i ʿilm-i Nebī nāʿib-i Nuʿmān nicedür

vāris-i medrese-i ʿilm-i imām-ı evvel:

1. **vāriṣ-i medrese-i ʿilm-i imām-ı evvel:**
Kaside 41
Mısra: **22**
İlk imam olan Hz. Ali'nin ilim medresesinin varisi. || Hz. Hüseyin.

Nāʿib-i maḥkeme-i ḫatem-i ḥükkām-ı rüsūl
Vāriṣ-i medrese-i ʿilm-i imām-ı evvel

varlıġ:

1. **varlıġ:**-*ın*
Kaside 15
Mısra: **38**
Mevcudiyet, vücut.

Gördi bu erlükleri çün Hemedān ḥākimi
ʿArz-ı şecāʿat idüp varlığın itdi ʿıyān

varluġ:

1. **varluġ:**-*ı*
Gazel 1065
Mısra: **2**
Var olma durumu, mevcudiyet.

Maḥv idüp benlügi terk eyle dilā zārluġı
Tā gelüp sende ẓuhūr eyleye Ḥaḳ varluġı

2. **varlūġ:**-*ımuz*
Gazel 443
Mısra: **2**
Vücut, var olmuş şey.

Yaḳdı bizi ʿaşḳ-ı ġam-efzūdımuz
Varlūġımuz ḳaldı hemān dūdımuz

3. **varluġ:**-*uñ*
Terkib-bend 2
Mısra: **41**
Ömür, hayat. || Zenginlik, servet, mal mülk.

Varluġuñ eyle ṭarīḳ-i Ḥażret-i Ḥaḳda sebīl
Ṭāʿat-i Ḥaḳdan o ḫod bir laḥẓa fāriġ olmadı

varluk:

1. **varluḳ:**
Tahmis 8
Mısra: **15**
Yaratılmış şeylerin tamâmı, kâinat, mevcûdat.

Varluḳ çün bizüz āfaḳa gelen idrākuz
Çün bizüz rūz-ı ezelden veled-i ṣāliḥ-i eb

varsun:

1. **varsun:**
Gazel 1013
Mısra: **11**
İsterse; "dilediği gibi davranabilir, ancak sonucuna da katlanması gerekecek" anlamında uyarı sözü.

Rūḥiyā zühd ehli ḳo varsun ṭolansun Kaʿbeyi
Beklerüz meyḫāne küncin ol büt-i tersāyile

vaṣf:

1. **vaṣf:**-*ı, -n*
Gazel 141
Mısra: **9**
Nitelik, özellik, ayrıcalık.

Ol mehüñ ḳılmaġiçün ʿārızı vaṣfın taḥrīr
Bāġda almış eline her gül-i aḥmer kāġıẕ

2. **vaṣf:**-*ıñ, -da*
Gazel 934
Mısra: **10**
(Bir şey veya kimsenin) Durumunu, sıfatlarını ve niteliklerini sayarak tarif etme, övme.

Rūḥiyā bāʿiṣ-i ṣevḳ olmaġiçün ʿuṣṣāḳa
Ruḫı vaṣfında didüm bu ġazeli mestāne

3. **vaṣf:**-*uñ, -la*
Gazel 13
Mısra: **14**
Övgü, övme ‖ (Sevgilinin) Güzelliğini dile getirme.

Dūr olduġuma senden cürmüm bu ki Rūḥī-veş
Vaṣfuñla giçer ʿömrüm ṣāʿir ḳuluñam cānā

4. **vaṣf:**-*ı*
Kaside 27
Mısra: **57**
Nitelik, bir kimsenin veya bir şeyin durumunu anlatarak tarif etme.

Sen kerīmüñ vaṣfı olmaḳla sözin ḥıfẓ itmege
Oḳunan yerde melekler çarḫdan ışġa ider

5. **vaṣf:**-*uñ, -uñ*
Kaside 41
Mısra: **72**
(Sevgilinin) niteliklerini, güzelliklerini anlatma, betimleme.

Lāyıḳ oldur göresin luṭfuñ o miskīne maḥal
Vaṣfuñuñ ġāyeti yoḳ muḫtaṣar olmaḳ yegdür

6. **vaṣf:**-*ı, -n, -da*
Kaside 20
Mısra: **57**
Bir kimse veya şeyin taşıdığı hal, sıfat, nitelik.

Fehm ü feräset vaṣfında menḳūl
Cūd u seḫavet şānında nāzil

7. **vaṣf:**-*uñ, -da*
Kaside 10
Mısra: **57**
Nitelik, vasıf. II Övme, övgü.

ʿAcze ḥaml eyleme vaṣfuñda olan sözlerümi
Muḫtaṣar ḳıldıġı Rūḥīnüñ odur ola müfīd

vaṣf eyle-:

1. **vaṣf eyle-:**-*dü, -m*
Gazel 603
Mısra: **1**
Övmek ‖ (Sevgilinin) Güzelliğini dile getirmek.

Eşkile vaṣf eyledüm irdi didi ṣabāḥ-ı ʿaşḳ
Cān gözin açdı naʿra-i ḥayya-ale'l-felāḥ-ı ʿaşḳ

2. **vaṣf eyle-:**-*r, -üz*
Gazel 434
Mısra: **9**
(Bir şey veya kimsenin) Durumunu, sıfatlarını ve niteliklerini sayarak tarif etmek. || Övmek.

Geh belin vaṣf eylerüz ol serv-i nāzuñ geh ḳadin
Her ne dirsek Rūḥiyā nāzik dirüz aʿlā dirüz

vaṣf it-:

1. **vaṣf it-:**-*me, -ñ*
Gazel 983
Mısra: **7**
(Bir şey veya kimsenin) Durumunu, sıfatlarını ve niteliklerini sayarak târif etmek. Övmek.

Muḳīm-i kūy-ı dildāruz bize gülzārı vaṣf itmeñ
Bihişt olursa gitmem meger ol gül-ʿīẕār ilte

vaṣf-ı cemāl-i hāş:

1. **vaṣf-ı cemāl-i ḫāş:**-*a*
Gazel 554
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Kendine has güzelliklerinin vasfı.

Mevṣūf-ı ʿām olan ne revādur cemāl-i ḫāş
Vaṣf-ı cemāl-i ḫāṣa gerekdür ḫayāl-i ḫās

vaṣf-ı cemāl-ı yār:

1. **vaṣf-ı cemāl-ı yār:**-*da*
Gazel 358
Mısra: **14**
Sevgilinin güzel yüzünün övgüsü.

Söz dise yaraşur hele Rūḥi-i şūḫ-ṭabʿa kim
Vaṣf-ı cemāl-ı yārda her sözi bir kitāb olur

vaṣf-ı cemīlin it-:

1. **vaṣf-ı cemīlin it-:**-*me, -de*
Kaside 5
Mısra: **27**
(Sevgilinin) Güzelliğini övmek, tarif etmek.

Vaṣf-ı cemīlin itmede ḳıldum şu deñlü fikr
Kim lāyıḳ oldı ḫāṭıra bu şiʿr-i pür-şaʿaf

vaṣf-ı cevānān it-:

1. **vaṣf-ı cevānān it-:**-*dü, -m*
Rübai 2
Mısra: **1**
Genç güzelleri övmek.

Yıllarla ki ben vaṣf-ı cevānān itdüm
Erbāb-ı kemāla ʿarż-ı ʿirfān itdüm

vaṣf-ı çīn:

1. **vaṣf-ı çīn:**-*i*
Gazel 1008
Mısra: **13**
(Sevgilinin) Saç kıvrımının övgüsü.

Vaṣf-ı çīni ġayra ḳılsun ḫᵛāce kim Rūḥī anı
Günde biñ kez seyr ider ol kākül-i pür-tābda

vaṣf-ı dehān:

1. **vaṣf-ı dehān:**-*ı, -n, -da*
Gazel 928
Mısra: **4**
(Sevgilinin) dudaklarının medhi.

Gelür söz ġaybdan zaḥmet çeküp fikr-i daḳīḳ itmem
Anuñçün böyle rengīndür sözüm vaṣf-ı dehānında

vaṣf-ı ḫāl-i yār:

1. **vaṣf-ı ḫāl-i yār:**-*dur*
Gazel 583
Mısra: **15**
Sevgilinin halinin övgüsü.

Vaṣf-ı ḥāl-i yārdur hep sözden ḫālī degül
Olsa şiʿrümde ʿaceb midür mükerrer tāze dāġ

vaṣf-ı ḫāl:

1. **vaṣf-ı ḫāl:**-*i, -dür*
Tarih 62
Mısra: **6**
Bir kimse veya şeyin taşıdığı hal, sıfat, nitelik.

Ol velī-ṭıynet ki fiʿli Ḥaḳḳ rıżāsı üzredür
Sözlerüm hep vaṣf-ı ḫālidür degüldür ḳāl u ḳīl

vaṣf-ı ḫaṭ:

1. **vaṣf-ı ḫaṭ:**-*ı, -n, -da*
Gazel 585
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Ayva tüylerinin övgüsü.

Vaṣf-ı ḫaṭında ḳāʾide-i ṭarz-ı ḫāṣile
Ṭaʿn-ı ʿavāma yer ḳomadı ṭabʿ-ı mū-şikāf

vaṣf-ı ḫüsnin ḳıl-:

1. **vaṣf-ı ḫüsnin ḳıl-:**-*i, -n, -mağ, -a*
Gazel 455
Mısra: **12**
(Sevgilinin) güzelliğini övme.

Bülbül-i gūyāsıyuz gülzār-ı ʿaşḳuñ gül gibi
Vaṣf-ı ḫüsnin ḳılmaġa bir pāk-dāmen isterüz

vaṣf-ı iḥsān it-:

1. **vaṣf-ı iḥsānuñ id-:**-*uñ, -em*
Kaside 20
Mısra: **67**
(Bir kimsenin) İyiliklerini anlatmak, övmek.

Ben nice vaṣf-ı iḥsānuñ idem
Bir baḥrdur kim yoḳ aña sāḥil

vaṣf-ı ḳadd:

1. **vaṣf-ı ḳadd:**-*uñ, -da, -ki*
Gazel 124
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Boyunun övgüsü.

Bağlamış rāstda ey naḫl-ı ḥayāt
Vaṣf-ı ḳadduñdaki şiʿri nevşād

vaṣf-ı kevser:

1. **vaṣf-ı kevser:**-*le*
Gazel 946
Mısra: **5**
Kevser havuzunun niteliklerini sayarak tarif etme.

Vaṣf-ı kevserle tesellī bulur ādem degülüz
Rindüz ey ṣūfī bize bāde gerekdür bāde

vaṣf-ı laʿl-i yār:

1. **vaṣf-ı laʿl-i yār:**-*ile*
Gazel 660
Mısra: **7**
Sevgilinin lal gibi kırmızı dudaklarının övgüsü.

Vaṣf-ı laʿl-i yārile şiʿrüm şekerden ṭatludur
Söyle ey ṭūṭī-i şīrīn-kār var ise sözüñ

vaṣf-ı laʿl:

1. **vaṣf-ı laʿl:**-*üñ*
Gazel 674
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Lal gibi kırmızı dudaklarının övgüsü.

Vaṣf-ı laʿlüñ ḳılmaġı ibrām idermiş sāḳiye
Dün ṣürāḥīden ṣorup aṣlına irdüm kākülüñ

vaṣf-ı leb:

1. **vaṣf-ı leb:**-*i, -n*
Gazel 522
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Dudaklarını övme.

Ṭūṭi-i cānımuzı vaṣf-ı lebin ḳılmaġiçün
Bulup āyīne-i ruḫsārına gūyā iderüz

2. **vaṣf-ı leb:**-*i, -n, -de*
Gazel 260
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Dudağının övgüsü.

Vaṣf-ı lebinde her ġazelüm görse dir o şāh
Bu Rūḥi-i faṣīḥ-lisānuñ edāsıdur

vaṣf-ı miyān-ı yār:

1. **vaṣf-ı miyān-ı yār:**-*da*
Gazel 834
Mısra: **9**
Sevgilinin belinin övgüsü.

Vaṣf-ı miyān-ı yārda bu şiʿri Rūḥiyā
Nāzik edāyile dimişin ʿāşıḳāne ben

vaṣf-ı nihāl-ı ḳadd-ı yār:

1. **vaṣf-ı nihāl-ı ḳadd-ı yār:**
Gazel 386
Mısra: **9**
Sevgilinin fidana benzeyen boyunun övgüsü.

Rūḥiye maḥṣūṣdur vaṣf-ı nihāl-ı ḳadd-ı yār
Ṣāʿir-i pür-zūrdur ṭabʿ-ı bülend-endīşi var

vaṣf-ı pāk:

1. **vaṣf-ı pāk:**-*i, -dür*
Kaside 16
Mısra: **16**
(Birinin) Mübarek övgüsü.

Ol vezīr-i pür-maʿārif kim ṣafā-yı ṭabʿda
Vaṣf-ı pākidür hemīşe vird-i erbāb-ı kemāl

vaṣf-ı ruḥ-ı yār:

1. **vaṣf-ı ruḫ-ı yār:**
Gazel 141
Mısra: **13**
Sevgilinin yanağının özellikleri.

Yazmaġa vaṣf-ı ruḫ-ı yār ile Rūḥī şiʿrin
Çarḫda almış ele mehr-i münevver kāġıẕ

vaṣf-ı ruḥ:

1. **vaṣf-ı ruḥ:**-*ı, -y, -la*
Gazel 689
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Yüzünün niteliklerini sayarak övme.

Gülşen-i ʿaşḳuñ ey göñül bülbül-i nükte-sencisin
Vaṣf-ı ruḥıyla ṭoldurup ol güle bir sefīne çek

2. **vaṣf-ı ruḥ:**-*uñ, -la*
Gazel 535
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Yanağının övgüsü.

Bu gün meyḫānede vāʿız açılmaḳ istedi ammā
Anı söyletmedük vaṣf-ı ruḫuñla geçdi hep meclis

vaṣf-ı rūy:

1. **vaṣf-ı rūy:**-*uñ, -da*
Gazel 297
Mısra: **11**
(Sevgilinin) Yüzünün övgüsü.

Vaṣf-ı rūyuñda dönen tāze zemīni gūş it
İstimāʿında anuñ ẕevḳ alacak yerlerdür

vaṣf-ı seḫā vü kerem ḳıl-:

1. **vaṣf-ı seḫā vü keremüñ ḳıl-:**-*am*
Kaside 29
Mısra: **41**
(Bir kimsenin) Cömertlik ve el açıklığını övmek.

Ben ne ḥācet ki ḳılam vaṣf-ı seḫā vü keremüñ
Bār-ı iḥsānı idüpdür felegüñ ḳaddini ḫam

vaṣf-ı sehā:

1. **vaṣf-ı seḫā:**-*s, -ı*
Kaside 9
Mısra: **39**
(Bir kimsenin) Cömertliğinin niteliği.

Oḳınsa vaṣf-ı seḫāsı eger ʿaleʾt-tafṣīl
Hesāb olınsa ʿaṭāsı eger ʿaleʾl-icmāl

vaṣf-ı şemşīr:

1. **vaṣf-ı şemşīr:**-*i*
Gazel 636
Mısra: **1**
Kılıcın vasfı. || Sevgilinin keskin bakışlarının övgüsü.

Vaṣf-ı şemşīri ile sözlerüm cellāduñ
Oḳınıcaḳ cigerin pāreledi ḥussāduñ

vaṣf-ı ṭabʿ:

1. **vaṣf-ı ṭabʿ:**-*ı, -n*
Gazel 826
Mısra: **18**
(Birinin) Yaratılış ve mizacının övgüsü.

Mālik-i himmet-i Meḥmed ol bülend-iḳbāl kim
Vaṣf-ı ṭabʿın yaraşur ʿünvān-ı dīvān eylesem

vaṣf-ı zülf:

1. **vaṣf-ı zülf:**-*üñ, -de*
Gazel 774
Mısra: **13**
(Sevgilinin) Saçlarının övgüsü.

Vaṣf-ı zülfüñde perīşān olan evrāḳını hep
Cemʿ idüp Rūḥī-i ġam-dīde kitāb itdi tamām

vāṣıl:

1. **vāṣıl:**-*dur*
Gazel 369
Mısra: **12**
Vusul bulan, yetmiş, ulaşan.

Sālikān-ı reh-i ʿaşḳ cennete meyl itmezler
Neylesün cenneti dīdāra o kim vāṣıldur

2. **vāṣıl:**-*ı*
Gazel 1072
Mısra: **12**
Ulaşan, erişen, kavuşan.

Kāmurān olmak ümīdin ḳo ki ḫalḳ-ı ʿālemüñ
Nā-murāḍ olandur ey Rūḥī murāda vāṣılı

vāṣıl eyle-:

1. **vāṣıl eyle-:**-*y, -üp*
Kaside 38
Mısra: **79**
İletmek, ulaştırmak.

Necef Şāhun ḫuṣūṣā kim niyāzın eyleyüp vāṣıl
Unutmaz ḥaḳḳını söyle arada ekl olan nānuñ

vāṣıl it-:

1. **vāṣıl it:**
Kaside 38
Mısra: **42**
İletmek, ulaştırmak.

Maḥabbetden degüldür ḫāli Zeynī-zādenüñ ḫāli
Duʿāsın vāṣıl it çünkim biridür ol da ḫullānuñ

2. **vāṣıl it-:**-*di, -ler*
Tarih 73
Mısra: **3**
Ulaştırmak, eriştirmek.

Hezār iʿzāz ile ḫuld-ı berīne itdiler vāṣıl
Melekler indi istikbāle nüh çarḫ-ı aʿẓamdan

3. **vāṣıl it-:**-*se*
Terkib-bend 7
Mısra: **44**
Ulaştırmak, kavuşturmak.

Böyle itsün cihānda bir kimse Cānını vāṣıl itse cānāne

vāṣıl kıl-:

1. **vāṣıl ḳıl-:**-*dı*
Tarih 63
Mısra: **1**
Ulaştırmak, eriştirmek.

Yüz şükr ki ḳıldı seni Ḥaḳḳ dāḫile vāṣıl
Ḥaḳḳā bu pāye-i aʿlāya maḥalduñ

vāṣıl ol-:

1. **vāṣıl ol-:**-*dı*
Gazel 734
Mısra: **4**
Ulaşmak, erişmek.

Egerçi nice yüz biñ kārvān oldı revān ammā
Reh-i ʿaşḳında biñden biri oldı menzile vāṣıl

2. **vāṣıl ol-:**-*ur*
Gazel 891
Mısra: **12**
Kavuşmak, erişmek.

Rūḥī sipihr ʿaksine eyler müdām devr
Bunda murāda vāṣıl olur nā-murād olan

vāṣıl-ı cennet ol-:

1. **vāṣıl-ı cennet ol-:**-*an*
Terkib-bend 3
Mısra: **19**
Cennete gitmek.

Cümleden vāṣıl-ı cennet olan Aḥmed Çāvuş
Sāye-i merḥametinde geçinürken niceler

vāṣıl-ı mülk-i naʿīm ol-:

1. **vāṣıl-ı mülk-i naʿīm ol-:**-*dı*
Tarih 49
Mısra: **8**
Naim cennetine ulaşmak.

ʿAzm-i ḫuld itdükde Rūḥī söyledi tārīḫini
Oldı İbrāhīm Pāşā vāṣıl-ı mülk-i naʿīm

vāsıṭa:

1. **vāsıṭa:**-*dur*
Gazel 910
Mısra: **8**
Vesile, araç.

Ṭālib-i raḥmete ālūdelük inṣāf degül
Pāklük vāsıṭadur maġfiret-i Raḥmāna

vāsıṭa-i ḳurb:

1. **vāsıṭa-i ḳurb:**-*dur*
Gazel 300
Mısra: **5**
Yakınlık vasıtası.

"Erini" vāsıṭa-i ḳurbdur andan geçicek
Göze her seng-i siyeh ṭūr-ı tecellā görinür

vaṣl:

1. **vaṣl:**-*uñ*
Gazel 251
Mısra: **5**
Vuslat, sevgiliye kavuşma.

Nola ger vaṣluñ umarsaḳ daḫi andan ġayrı
Zaḫm-ı şemşīr-i ġam-ı ʿaşḳa ne merhem bulunur

2. **vaṣl:**-*a*
Gazel 152
Mısra: **6**
Kavuşma, birleşme.

Raḳīb-i ḫārile dil-sūzuñı bir görme ʿaşḳuñda
Anı ġam nārına yandur beni vaṣla ābına ḳandur

3. **vaṣl:**-*uñ*
Gazel 497
Mısra: **9**
(Sevgiliye) kavuşma.

Vaṣluñ meyinden aġzımızuñ dadın almaduḳ
Telḫ olmayınca zehr-i firāḳuñla kāmımuz

4. **vaṣl:**-*um*
Gazel 859
Mısra: **1**
Kavuşma, ulaşma. II Sevgiliye kavuşma.

Dimişsin isteyen vaṣlum ġamumla nātüvān olsun
Bu sözlerden ġaraż ne olsun ey nā-mihribān olsun

vasl ābı:

1. **vaṣl ābı:**-*n, -a*
Gazel 1068
Mısra: **13**
(Sevgiliye) Kavuşma suyu. || *Gönle su gibi ferahlık veren vuslat.*

Dil irmedi vaṣl ābına ṣaḥrā-yı vefāda

Leb-teşne ḥarāretden o maġbūn ṣıḳıldı

vaṣl ol-:

1. **vaṣl ol-:**-*ma, -du, -ḳ*
Gazel 445
Mısra: **18**
Kavuşmak.

Bizi pīr itdi firḳat ey Rūḥī
Olmaduḳ vaṣl nev-cevāne henüz

vaṣl-ı gül:

1. **vaṣl-ı gül:**-*den*
Gazel 708
Mısra: **9**
Güle kavuşma.

Vaṣl-ı gülden ẕevḳ alup çekmez firāḳından melāl
ʿAndelīb-i cāna dīdāruñ yeter dünyāda gül

vaṣl-ı ümmīd:

1. **vaṣl-ı ümmīd:**-*le*
Gazel 262
Mısra: **9**
(Sevgiliye) Kavuşma ümidi.

Yoluñda varını beẕl itdi Rūḥī vaṣl-ı ümmīdle
Ġam-ı ʿaşḳuñla şimdi bir dil-i nāşāda mālikdür

vaṣl-ı yār:

1. **vaṣl-ı yār:**
Gazel 738
Mısra: **13**
Sevgiliye kavuşma.

Rūḥiyā derd oldı ġālib vaṣl-ı yār el virmedi
Ben dimez miydüm ki bu ümmīde virme iḥtimāl

vaṣlına ir-:

1. **vaṣlına ir-:**-*dü, -ñ*
Gazel 34
Mısra: **9**
Kavuşmak.

Ḫārluḳ çekdüñse hicrānuñda irdüñ vaṣlına
Ey dil-i şeydā bugünden müjde-i ʿizzet saña

vaṣṣāf:

1. **vaṣṣāf:**-*uñ*
Gazel 553
Mısra: **2**
Vasıfları anlatan, tarif eden.

Ṣādam kim eyleyen seni ṣāḥib-cemāl-i ḫāṣ
Vaṣṣāfuñ eyleyüp beni virmiş ḫayāl-i ḫāṣ

2. **vaṣṣāf:**
Tarih 85
Mısra: **4**
Niteliklerini, vasıflarını, özelliklerini sayarak anlatan kimse.

Böyle demlerde ḫuṣūṣā mülk-i Baġdāda gele
Bir bülend-iḳbāl kim vaṣṣāf ola ʿālem aña

vatan:

1. **vaṭan:**-*da*
Gazel 965
Mısra: **6**
Bir kimsenin doğduğu, yaşadığı yer, memleket.

Seferde şiddet-i sermayı yegdür iḫtiyār itmek
Vaṭanda teşne-dil olup geçinmekden ḥarāretle

2. **vaṭan:**-*um*
Gazel 821
Mısra: **6**
Vatan, memleket, yurt.

Ḫavf-ı duzeḫden emīn itdi beni firḳat-ı yār
Ġam-ı ruḥsārı ile āteş olupdur vaṭanum

vāveylā:

1. **vāveylā:**
Gazel 17
Mısra: **10**
Çığlık, feryat, yaygara.

Benem ol ʿāşıḳ-ı ġam-dīde kim dinmez gözüm yaşı
İşüm hicr-i ruḫuñla rūz u şeb feryād u vāveylā

vāy:

1. **vay:**
Kaside 5
Mısra: **49**
Eyvah, yazık.

Vay aña kim mahabbetüñe virmeye göñül
ʿÖmrin cihānda itmiş ola cehlile telef

2. **vāy:**
Gazel 192
Mısra: **2**
Acı ve üzüntü duygusunu ifade eden bir ünlemdir.

Esdi bahār yelleri mevsim-i seyr-i bāġdur
Vāy bize ki baġrımuz āteş-i ġamla dāġdur

3. **vāy:**
Gazel 687
Mısra: **12**
Üzüntü, şaşma ve hayret ifade eden ünlem.

Bāk ide şanmañ beni öldürmeden
Vāy sizi neyler o ḫūnīde bāk

vāy ḥāline:

1. **vāy ḥāline:**
Gazel 828
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Acıma bildiren ünlem.

Vāy üftādesinüñ ḥāline ol sāʿat kim
Vire mestāne giçüp kūşe-i çeşmile selām

vażʿ:

1. **vażʿ:**-*ile*
Gazel 891
Mısra: **7**
Bir kimseye, kalbini yumuşatacak, kendisini iyiliğe sevk edecek surette söz söyleme; dini öğüt.

Nitseñ gerek cihānda bu ṭıflāne vażʿile
Ey beste-i maḥābbet-i ümmüʾl-fesād olan

2. **vaż:**-*uñ, -dan*
Gazel 618
Mısra: **12**
Tavır, hareket. II Durum.

Vuṣlat demi bītābluġı ḥadden aşurma
Cehd eyle ki incinmeye vażʿuñdan efendüñ

3. **vaż:**-*ı*
Gazel 69
Mısra: **8**
Vaziyet, tavır, duruş, biçim.

Gönlimüz aldı bizi öldürmek ister cevrile
Raḥmı yoḳ bir kāfir-i ḳattāl vażʿı dil-firīb

vażʿ it-:

1. **vaż' it-:**-*di*
Gazel 905
Mısra: **24**
Düzenlemek, tertip ve tedvin etmek.

Eksüklügini ṭutmaġa dehrüñ degül hilāl
Vażʿ itdi ʿadli muḥtesibi bir ʿıyār-ı nev

vazgel-:

1. **vazgel-:**-*mez, -sin*
Gazel 816
Mısra: **14**
Vazgeçmek.

Redd olursın bunca kim kūyından ey Rūḥī yine
Vazgelmezsin seni ġāyetde bī-ʿār añladum

vażʿ-ı ḫusrevān:

1. **vażʿ-ı ḫusrevān:**-*dur*
Tahmis 3
Mısra: **2**
Padişahların tutumu.

Muraṣṣaʿ tāca baş egme dime tāc-ı Keyāndur bu
Ḳızıllar allar giyme ki vażʿ-ı Ḫusrevāndur bu

vażʿ-ı muḫālif:

1. **vażʿ-ı muḫālif:**
Terkib-bend 5
Mısra: **3**
Aykırı gidiş.

Nedür bu vażʿ-ı muḫālif bu kār-ı bihūde
Nedür bu fiʿl-i bed ü bu edā-yı nā-hemvār

2. **vażʿ-ı muḫālif:**-*üñ, -le*
Terkib-bend 6
Mısra: **3**
Aykırı gidiş, aksine yapılan iş. || Feleğin aksi istikamette dönerek insanların işinin yolunda gitmeyişine sebep olması.

Vażʿ-ı muḫālifüñle bir iş işledüñ yine
Kim taʿn ider ḳıyamete dek işiden saña

vażʿ-ı nā-hemvār:

1. **vażʿ-ı nā-hemvār:**-*ı*
Gazel 777
Mısra: **11**
Uygunsuz vaziyet. || Uygunsuz gidişat.

Perīşān eylese bu vażʿ-ı nā-hemvārı devrānuñ
Ne bākum var benüm kim dāḫil-i cemʿiyyet-i ʿaşḳam

vaẓīfe:

1. **vaẓīfe:**-*m, -i*
Kaside 24
Mısra: **55**
Bir kimsenin yapmak zorunda bulunduğu iş.

Vaẓīfemi kesüp itdüñ beni ile muḥtāc
Bu ẓulm olmadı ġayra hemān baña tenhā

vaẓīfe-ḫᵛārān-ı cihān:

1. **vaẓīfe-ḫᵛārān-ı cihān:**
Kaside 9
Mısra: **54**
Cihanda kendisine vazife tayin edilenler.

Bülend-ḳadr-i melāzā ʿazīz başuñ içün
K'odur vaẓīfe-ḫᵛārān-ı cihān reʾsüʾl-māl

vebāl:

1. **vebāl:**-*ı*
Gazel 1082
Mısra: **10**
Günah doğuracak ve insanı ahiret azabına sürükleyecek olan ağır sorumluluk.

Genc-i vaşlın nola aġyār taṣarruf ḳılsa
Ey dil-i ġam-zede şimdengirü vebālı oldı

vecd:

1. **vecd:**-*e*
Gazel 1105
Mısra: **1**
İlahi aşkla kendinden geçme.

Bıraḳdı iştiyāk-ı rāh-ı vaḥdet vecde ʿuşşāḳı
Edir keʾsen u nāvilhā elā yā eyyühеʾs- sāḳī

vech:

1. **vech:**-*i, -n, -de*
Gazel 703
Mısra: **4**
Çehre, yüz.

ʿĀleme ṣalmış żiyā mihr-i münīr-i ḥüsn-i yār
Her gören bir ẕerresin vechinde ḳılmış ġam ḫayāl

2. **vech:**-*i*
Gazel 133
Mısra: **11**
Sebep, neden.

Vechi var teng olsa meydān-ı suḫan cevlān-gehüñ
Ḳande var ṭabʿ-ı bülendüñ gibi bir çāpük-semend

3. **vech:**
Gazel 160
Mısra: **3**
Tarz, biçim, yol.

Ḫaṭuñ āyātınuñ tefsīrine bir vech buldum kim
Suʾāl eylerse zāhid her suʾāla biñ cevābum var

4. **vech:**-*ile*
Gazel 742

Mısra: **7**
Yön, yönden.

Ruḫsāruña ol vechile teşbīh iderem kim
Ey ġonca-fem olur gül-i bī-ḫār ḳaranfil

5. **vech:**
Gazel 507
Mısra: **2**
Sebep, vesile.

Mirʾāt-ı rūy-ı yāra ki biz nāẓır olmışuz
Kesb-i ḥaḳīḳat itmege bir vech bulmışuz

6. **vech:**-*üñ, -e*
Gazel 1099
Mısra: **5**
Yüz, çehre, surat, sima. II Sevgilinin yüzü.

Ġam yüzin görmez iden vechüñe bir kerre naẓar
Devlet anuñ ki müdām ide naẓargāh seni

7. **vech:**
Kaside 19
Mısra: **87**
Biçim, yol, yöntem.

Hele bir vech bulup nisbet iderdüm ruḫuña
Gül-i raʿnāda eger olsa ḫaṭ-ı ʿanber-bār

vech-i ādem:

1. **vech-i ādem:**-*de*
Gazel 419
Mısra: **3**
Adem'in yüzü. || *İnsanın yüzü.*

Vech-i ādemde cemāl-i yārı seyrān itmeyen
Bī-başardur ḫāliḳuʾl-insānı bilmez ḳandedür

vech-i cemīl:

1. **vech-i cemīl:**
Gazel 760
Mısra: **8**
Güzel yüz.

Ey ḳılan evḳātını maḥbūblar yolında ṣarf
ʿĀşıḳ-ı vech-i Ḫudā ol kim oldur vech-i cemīl

vech-i cemīl-i melīḥ:

1. **vech-i cemīl-i melīḥ:**
Kaside 2
Mısra: **25**
Yüzü güzel. || *Hz. Muhammed.*

Ṣubḥ-ı cemāl-i sabīḥ vech-i cemīl-i melīḥ
Ḳulları Ḫıżr u Mesīḥ ṣalli ve sellim ʿaleyh

vech-i cemīl-i şāh-ı dehr:

1. **vech-i cemīl-i şāh-ı dehr:**-*e*
Gazel 1104
Mısra: **5**
Cihan padişahının güzel yüzü.

Deger vech-i cemīl-i şāh-ı dehre diyü dökmişdür
Dökince anı üstādān-ı ʿālem anca göz nūrı

vech-i ḥabīb:

1. **vech-i ḥabīb:**
Gazel 393
Mısra: **3**
Sevgilinin yüzü.

Firḳat eyyāmında gözden dūr olur vech-i ḥabīb
Kim ḳıyāmet kopduġı sāʿatda Ḳurʾān gizlenür

vech-i ḥak:

1. **vech-i ḥaḳ:**
Gazel 506
Mısra: **5**
Allah'ın yüzü.

Kāyināt āyinemüzdür vech-i Ḥaḳ manẓūrımuz
Ẕerrede mihr-i münīri seyr iden kāmillerüz

vech-i ḥasen:

1. **vech-i ḥasen:**
Gazel 376
Mısra: **1**
Güzel yüzlü. || *Sevgili.*

Cihānuñ gülşeninden baña ol vech-i ḥasen yegdür
Gülinden ġoncasından bir leb-i şekker-şiken yegdür

2. **vech-i ḥasen:**
Terkib-bend 3
Mısra: **70**
Güzel yüz.

Ṭopraḳ altında bozulmış mı ola timsāli
Yoḳsa evvelki melāḥatde mi ol vech-i ḥasen

3. **vech-i ḥasen:**-*ler, -le*
Gazel 492
Mısra: **3**
Hasan yüzlü. || *Güzel yüzlü.*

Ṭoludur vech-i Ḥasenlerle cihān ammā kim
Ey Ḥüseynüm seni biz cümleden aḥsen bilürüz

vech-i maʿāş:

1. **vech-i maʿāş:**-*ı, -n*
Gazel 760
Mısra: **10**
Rızık vesilesi, geçim sebebi.

Yoḳ nihāyet niʿmet-i dīdāra ḫᵛāb-ı ʿaşḳda
Ṣanmañuz vech-i maʿāşın ʿāşıḳuñ şeyʾ-i ḳalīl

vech-i maʿīşet:

1. **vech-i maʿīşet:**
Kaside 21
Mısra: **27**
Geçim vesilesi.

Līk insān olana vech-i maʿīşet lāzım
Ḫırḳa vü loḳmaya muḥtācdur erbāb-ı Ḫudā

vech-i melīḥ:

1. **vech-i melīḥ:**
Gazel 102
Mısra: **1**
Yüzün güzelliği.

Nedür o ḥüsn-i edā vü nedür o vech-i melīḥ
ʿAceb midür seni itsem güzellere tercīḥ

vech-i pāk:

1. **vech-i pāk:**
Gazel 848
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Temiz yüzü.

Ṣaḳlasun gülzāruñı Ḥaḳḳ āfet-i eyyāmdan
Yaʿni dür olsun o vech-i pāk ʿayn-ı ʿāmdan

vech-i pāka:

1. **vech-i pāk:**-*a*
Gazel 384
Mısra: **10**
Temiz yüz. || *Sevgilinin yüzü.*

Nuḳūş-ı māsivāya Rūḥī-i bī-dil gibi baḳmaz
Naẓar bir rind-i şeydā kim o vech-i pāka ṣalmışdur

vechi var:

1. **vechi var:**
Gazel 496
Mısra: **11**
Şaşılmaz.

Muttaṣıl Feyżī Begüñ meddāḥı olsaḳ vechi var
Faḫrımuz kāmilleri medḥ eylemekdür ṣāʿirüz

2. **vechi var:**
Gazel 296
Mısra: **3**
Uygun, münasip olmak.

Ser-defter eyleseñ beni ʿuṣṣāḳa vechi var
Ḫākem veli teveccühüm ol sīm-sāḳadur

3. **vechi var:**
Gazel 745
Mısra: **5**
Yeridir.

Reşk-i ḳaṣr-ı cennet olursa ṣafāda vechi var
Kim ḫayāluñ gibi sulṭānuñ mesīridür göñül

4. **vechi var:**
Kaside 27
Mısra: **43**
Yeridir, uygundur.

Vechi var gülşen disem meydān-ı rezme kim oḳuñ
Ḫūn-ı aʿdāyı ṣaçup yer yer gül-i ḫamrā ider

5. **vechi var:**
Tarih 15
Mısra: **7**
Yeridir, layıktır.

Bāb-ı refīʿü'l-ḳadrine Kaʿbe diñilse vechi var
Kim hem ḫavāṣ andan ider kesb-i maḳāṣıd hem ʿavām

veçhile:

1. **vechile:**
Gazel 204
Mısra: **6**
Şekilde.

Māsivā fikrini dilden çıḳarur ʿārifler
Sırr-ı eşyā olur ol vechile ʿāriflere çehr

vechullah:

1. **vechullah:**-*dan*
Kaside 35
Mısra: **39**
Allah'ın yüzü, tecellisi.

Ḫurrem olduḳ innemā remziyle vechullahdan
ʿĀrif-i billah olanda ṣanmañ olur buġz u kīn

vech kitābı:

1. **vech kitābı:**-*üñ*
Gazel 564
Mısra: **3**
Yüz kitabı. || *Kitaba benzeyen yüz.*

Vechüñ kitābı nükte-i ʿaşḳı beyān ider
Yaʿnī ṭoḳuz ḥurūfdur u on iki nuḳaṭ

vefā:

1. **vefāy:**-*yile*
Gazel 18
Mısra: **1**
Sözünde durma, sözü yerine getirme, dostlukta sebat gösterme.

Didüm vefāyile al göñlüm eyle terk-i cefā
Göñüllenür gibi oldı biraz o māh-liḳā

2. **vefā:**
Gazel 47
Mısra: **1**
Dostluk ve muhabbette sebat etme, sevgide süreklilik, bağlılık ve sadâkat.

Gelmez o şūḫdan vefā kim revişi yamān ola
ʿĀşıḳa eyleyüp cefā ġayrıya mihribān ola

vefā eyle-:

1. **vefā eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 677
Mısra: **9**
Sevgi ve dostluk göstermek.

Yiter aġyāra vefā eyledüñ inṣāf degül
Elemüñ biz çekevüz ġayra ola iḥsānuñ

vefā nişānı:

1. **vefā nişānı:**
Tahmis 5
Mısra: **15**
Dostluk ve sevgi emaresi.

Yoḳdur vefā nişānı o çāpük-süvārda
Cān tekyesinde şemʿ-i maḥabbet uyanmada

vefā şūretlerin göster-:

1. **vefā şūretlerin göster-:**-*di*
Gazel 988
Mısra: **9**
Sevgi ve dostluk göstermek.

Vefā ṣūretlerin gösterdi dün Rūḥī-i dervīşe
O ʿālī-ḳadr luṭf-ı bī-şümār itdi emīrāne

vefādan eser yok:

1. **vefādan eşer yok:**
Gazel 496

Mısra: **7**
Vefasız.

Biz ḫod öldük ḫūb-rūlarda vefādan yok e̲ser
Cevr iderler muttaṣıl zīrā görürler ṣābirüz

vefādār:

1. **vefādār:**
Gazel 756
Mısra: **1**
Vefalı, dostluğunda ve sevgisinde sebat eden, dostluğuna bağlı olan (kimse).

Bir mehüñ çekme cefāsın ki vefādār degül
Ṭālib ol mihrine anuñ ki cefā-kār degül

vefāsızluḳ eyle-:

1. **vefāsızluḳ eyle-:**-*di*
Terkib-bend 6
Mısra: **41**
Vefasızca davranmak.

İnṣāf idince ḫayli vefāsızluḳ eyledi
Ol ṣūḫ-ı ʿişve-bāz ile çarḫ-ı sitīze-kār

vefāsuz:

1. **vefāsuz:**-*ı*
Gazel 161
Mısra: **17**
Vefası olmayan. II Sevgili.

Sen de terk eyle ol vefāsuzı kim
Seni terk itdi ġayra hemdemdür

2. **vefāsuz:**
Gazel 877
Mısra: **2**
Vefası olmayan, sevgisinde, dostluğunda sebat göstermeyen (kimse).

Cemāluñ görmezüz yıllarla miḥnet-dīdeyüz senden
Vefāsuz yārimişsin dostum rencīdeyüz senden

3. **vefāsuz:**
Kaside 36
Mısra: **18**
Vefası olmayan, sevgisi çabuk geçen, hakikatsiz, bivefa.

Ey dirīġā ekseri ḫalḳuñ cefā üstindedür
Bu vefāsuz dehrden ehl-i vefā eksilmede

vefāt:

1. **vefāt:**-*ı, -n, -a*
Tarih 89
Mısra: **9**
Ölüm.

Beyān-ı ḥāl idüp Rūḥī vefātına didi tārīḫ
Şehīd oldı mekān-ı pākı firdevs ola Yaḥyānuñ

vefāt it-:

1. **vefāt id-:**-*ince*
Tarih 69
Mısra: **1**
Vefat etmek, ölmek.

Vefāt idince deşt-i ġamda Ḫusrev-zāde İbrāhīm
Melekler acıyup ḳan aġladılar gökde fevtiyçün

vefā-tūz:

1. **vefā-tūz:**
Kaside 28
Mısra: **44**
Vefa sahibi.

Ger reʾy-i şerīfine umūr olsa müfāvıż
Devrinde vefā-tūz ola her merd-i cefā-tūz

vefāya ṭur-:

1. **vefāya ṭur-:**-*ma, -dı, -lar*
Gazel 287
Mısra: **8**
Sözünde durmak. || Vefalı olmak.

Ālile evvel eylediler göñlimüz esīr
Ammā vefāya ṭurmadılar ṣoñra ṣatdılar

vefā-yı ġayr:

1. **vefā-yı ġayr:**
Gazel 18
Mısra: **5**
Başkalarının vefası.

Vefā-yı ġayr gerekmez ḳo yār cevr itsün
Anuñ vefāsı cefādur bunuñ cefāsı vefā

vefā-yı gerdiş-i gerdūn:

1. **vefā-yı gerdiş-i gerdūn:**-*a*
Terkib-bend 6
Mısra: **35**
Dünyanın dönüşünün sürekliliği.

Yoḳdur vefā-yı gerdiş-i gerdūna iʿtimād
Bel bağlayanlar aña gider böyle nā-murād

veġā:

1. **veġā:**-*da*
Gazel 666
Mısra: **15**
Savaş.

Veġāda Rüstem u bezm-i ṣafāda Ḫātem olan
Bülend-mertebe ʿO̲smān-ı kām-kārı görüñ

2. **veġā:**
Gazel 1021
Mısra: **8**
Gürültü, patırtı; kavga, savaş.

Ey süvār-ı raḫş-ı devlet ʿāḳil iseñ ḥişşe al
Çarḫ gör nitdi veġā meydānınuñ ḫayyālına

vehm it-:

1. **vehm id-:**-*üp*
Kaside 10
Mısra: **21**
Korkmak, çekinmek, sakınmak.

Bād-ı ḳahrından idüp vehm gice ile felegüñ
Zīr-i zeylinde nihān itdi çerāġın ḫūrşīd

vehm-i kabr:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **vehm-i ḳabr:**
Kaside 1
Mısra: **55**
Kabir korkusu, ölüm endişesi.

Vehm-i ḳabr eylemedin ṭabʿumı dem-beste vü lāl
Ḳılmadın ḫayl-i ecel ḫâk-i vücūdum pāmāl

vekār:

1. **vekār:**
Kaside 19
Mısra: **72**
Ağırbaşlılık.

Kimde var sende olan luṭf u seḫa vü iḥsān
Kimde var sende olan merḥamet ü ḥilm ü vekār

2. **veḳār:**
Kaside 26
Mısra: **39**
Ağırbaşlılık, haysiyetli ve şerefli olma, temkin.

Evvelā meskenet ü ḥilm ü veḳār u temkīn
Sāniyen ḥüsn-i edā vü edeb ü ḫulḳ u kemāl

vekīl:

1. **vekīl:**
Kaside 40
Mısra: **45**
Başkasının işini yürütmekle vazifeli kişi.

Āṣaf-ı defter olan fehm-i ferāsetle vekīl
İsm-i pāki Ḥasen ol ṣāḥib-i iḥsān eyüdür

vekīl-i vezīr-i muʿaẓẓam:

1. **vekīl-i vezīr-i muʿaẓẓam:**
Kaside 31
Mısra: **38**
Yüce vezirin vekili. || Vezir Sinan Paşa'nın vekili Kethüda Hasan Bey.

Yaḫūd mevsim-i gülde sūr eylemişdür
Vekīl-i vezīr-i muʿaẓẓam mükerrem

velāyet:

1. **velāyet:**
Gazel 467
Mısra: **4**
Kulun Hakk'a yakınlığı ve Hakk'ın kulu, kulun Hakk'ı dost edinmesi durumu, velî olma, velîlik, ermişlik.

ʿAhdimüz var beklerüz yāruñ ölünce kūyını
Sen ne ṣanursın bizi ṣūfī velāyet ehliyüz

veled-i ṣāliḥ-i eb:

1. **veled-i ṣāliḥ-i eb:**
Tahmis 8
Mısra: **16**
Salih babanın çocuğu. || Hz. Adem'in evlatları, insanoğlu.

Varluḳ çün bizüz āfaḳa gelen idrākuz
Çün bizüz rūz-ı ezelden veled-i ṣāliḥ-i eb

veleḳad kerremnā:

1. **veleḳad kerremnā:**
Tahmis 8
Mısra: **22**
Kelime Tipi: **Ayet**
"Andolsun, biz Ademoğulları'nı şan ve şeref sahibi kıldık." mealinde İsra suresinin 70. ayetinden iktibas edilmiştir.

Şeref-i nuṭḳile Rūḥī bizüz ehl-i eşyā
Şāhid-i ʿādilimüzdür veleḳad kerremnā

ve'l-ḥāṣıl:

1. **ve'l-ḥāṣıl:**
Gazel 556
Mısra: **6**
Sözün kısası, kısacası.

Eksik olmaz hīç der-i dildārdan dāyim raḳīb
Ölmeyicek olmaduḳ ve'l-ḥāṣıl ol ḫardan ḫalāṣ

2. **ve'l-ḥaṣıl:**
Tarih 15
Mısra: **17**
Sonuç olarak, kısacası.

Ve'l-ḥaṣıl ol vālā-himem ser-defter-i ehl-i ḳalem
Ser-ḥayl-i erbāb-ı kerem ṣāyeste-i ʿālī-maḳām

veʾl-ḥāṣıl-ı kelām:

1. **veʾl-ḥāṣıl-ı kelām:**
Terkib-bend 6
Mısra: **52**
Sözün kısası, velhasıl.

Yoḳdı bahāsı ḥüsn ü behāda o meh-veşüñ
Cānlar deger cevān idi veʾl-ḥāṣıl-ı kelām

velī:

1. **velī:**
Gazel 28
Mısra: **7**
Ama, fakat; şöyle ki.

Gerçi aʿlālıḳda söz yoḳ serv-i şimşāda velī
Cümleden aʿlā gelür ol ḳāmet-i mevzūn baña

2. **velī:**
Gazel 190
Mısra: **8**
Ama, fakat.

Ḥaḳīḳata naẓar olınsa rehberüz Ḳaysa
Velī ṭarīḳa gelince o bizden esbaḳdur

velī-i muḥterem:

1. **velī-i muḥterem:**
Kaside 3
Mısra: **23**
Saygıdeğer Allah dostu. || Hz. Ömer.

Ol velī-i muḥterem Fārūḳ-ı ṣāḥib-ʿadl kim
Müddet-i ʿömrin ʿadāletle geçürdi māh ü sāl

velī-niʿmet:

1. **velī-niʿmet:**-*i*, -*n*, -*üñ*
Kaside 40
Mısra: **135**
Nimet sahibi, birine yaşadığı müddetçe, tesiri devam edecek

olan iyilik ve bağışlarda bulunan kimse.

Ẕevḳi var medḥi ṣafāsıyla velī-niʿmetinüñ
Degül evvelki gibi bī-ser ü sāmān eyüdür

velī-ṭıynet:

1. **velī-ṭıynet:**
Kaside 40
Mısra: **31**
Fıtratı Allah dostu olmaya uygun kimse.

Ḫalef-i s̱āni ʿĀlī Beg o velī-ṭıynet kim
Evliyā himmetidür aña nigehbān eyüdür

veliyy-i hudā:

1. **veliyy-i ḫudā:**
Kaside 6
Mısra: **4**
Allah'ın dostu ve sevgili kulu.

Biri enīs-i resūl ü biri mutīʿ-i resūl
Biri veliyy-i Ḫudā biri ser-firāz-ı kiram

velvele:

1. **velvele:**
Gazel 121
Mısra: **6**
Gürültü, patırtı, yaygara, şamata.

Dil-rübālar cilvede ʿuṣṣāḳ hāy u hūyda
Ṣaldı dehre velvele hengām-ı eyyām-ı ʿīd

velvele ṣal-:

1. **velvele ṣal-:**-*du, -ñ*
Tarih 63
Mısra: **4**
Telaş ve heyecan uyandırmak.

Sensin kelimātuñla bugün Nādiri ʿaṣruñ
Yerden göge dek ṭabʿuñile velvele ṣalduñ

velvele-i bülbül-i nālān:

1. **velvele-i bülbül-i nālān:**-*ı*
Gazel 352
Mısra: **2**
İnleyen bülbülün gürültüsü.

Reng-i ruḫ-ı ġonca-i ḫandānı gör
Velvele-i bülbül-i nālānı gör

velvele-i iştihār:

1. **velvele-i iştihār:**-*ımuz*
Gazel 505
Mısra: **6**
Şöhretin patırtısı.

Ṣalduḳ zamāna ġulġule āh u fiġānile
Ṭutdı zemīni velvele-i iştihārımuz

verʿ:

1. **verʿ:**-*i*
Gazel 929
Mısra: **7**
Allah'tan korkup haramdan, günahtan, kötülüklerden sakınma, dînî buyrukları titizlikle yerine getirme, takva.

Gösterürdüm nice olur zāhide zühd ü verʿi
Biricik uġrasa ben uġraduġum ibrāma

verāʿ:

1. **verāʿ:**-*la*
Gazel 675
Mısra: **10**
Allah'tan korkup haramdan, günahtan, kötülüklerden sakınma, dînî buyrukları titizlikle yerine getirme, takva.

Bāde iç görme revā kim giçe bu mevsimde
Ḫāb-ı ġafletde giçe zühd ü verāʿla rūzuñ

verd:

1. **verd:**
Gazel 857
Mısra: **8**
Gül. II. Gül gibi olan güzel.

Bülbül-i ḳudsem benüm her ġonca almaz gönlümi
Cāvidān bāġında bitmiş tāze bir verd isterin

2. **verd:**-*i*
Gazel 720
Mısra: **4**
Gül. || *Dünya kazancı.*

Kāyinātuñ ḫāṣılın ṣorma ʿalem çek āhdan
Verdi dihḳānına virsün ṣaḥne-i vīrāne ol

verd-i āl:

1. **verd-i āl:**
Gazel 1087
Mısra: **2**
Kırmızı gül.

Ḫadduñ ki olmış anda ruḫ-ı bī-miṣāl iki
Açıldı bir nihālda ṣan verd-i āl iki

verd-i gülistān-ı ḳuds:

1. **verd-i gülistān-ı ḳuds:**
Kaside 2
Mısra: **15**
Mukaddeslik bahçesinin gülü. || *Hz. Muhammed.*

Bülbül-i bustān-ı ḳuds verd-i gülistān-ı ḳuds
Murġ-ı ḫoş-elḥān-ı ḳuds ṣalli ve sellim ʿaleyh

verd-i handān:

1. **verd-i ḫandān:**-*a*
Gazel 935
Mısra: **6**
Gülen gül. || *Sevgili.*

Belā-yı hicrile berk-i ḫazāna dönderür beñzin
Giriftār itdügin çarḫ-ı felek bir verd-i ḫandāna

2. **verd-i ḫandān:**-*ı*
Gazel 1037
Mısra: **2**
Gülen gül. || *Açılmış gül.*

Çemende ṣol ḳadar medḥ itdüm ol serv-i ḫırāmānı
Ḳulaḳdan ʿāṣıḳ itdüm gül yüzine verd-i ḫandānı

3. **verd-i ḫandān:**-*uñ*
Gazel 196

Mısra: **2**
Gülen gül, açmış gül. || *Sevgili.*

Yine şevḳuñ var göñül beñzer ki cānānuñ gelür
Aġlamaz olduñ meger kim verd-i ḫandānuñ gelür

verd-i raʿnā:

1. **verd-i raʿnā:**
Gazel 79
Mısra: **1**
Dış tarafı sarı, iç tarafı kırmızı olan çok güzel bir gül çeşidi, gül-i ra'na.

Nev-bahār oldı açıldı verd-i raʿnā semt semt
Ḳurdılar ṣaḥn-ı çemende bezm-i ṣahbā semt semt

2. **verd-i raʿnā:**
Gazel 357
Mısra: **4**
İki renkli güzel gül. || *Sevgili.*

Şevḳ-i rūy-ı yārile eyler tekellüm cān u dil
Fiʾl-meşel bülbüllerini verd-i raʿnā söyledür

vesm:

1. **vesm:**-*den*
Gazel 355
Mısra: **12**
Nişan vurma, damgalama, damga ile işaret koyma; konan işaret, damga.

Sertīz tīġları iki niyām-ı siyāhda
Yā vesmden ḳararmış iki çatma ḳaş mıdur

vesme:

1. **vesme:**-*den*
Gazel 585
Mısra: **3**
Kadınların süs olarak kaşlarına çektikleri rastık.

Ṣanmañ ki irdi vesmeden ebrū-yı yāra reng
Düzdi o tīġ-i tīze yine bir siyeh ġılāf

vesvās:

1. **vesvās:**-*a*
Gazel 976
Mısra: **6**
Vesvese veren (şeytan). || *Kuruntu, vesvese.*

İçüp biñ nāzile kākül perīşān sīne-çāk olduñ
Kimi sevdāya düşdi ehl-i bezmüñ kimi vesvāsa

2. **vesvās:**
Kaside 13
Mısra: **6**
Vesvese veren (şeytan).

Namāzdan seni dūr ide nice bir sevdā
Niyāzdan seni menʿ ide nice bir vesvās

vesvese-iʿaşḳ:

1. **vesvese-iʿaşḳ:**-*a*
Terci-bend 2
Mısra: **15**
Aşk vesvesesi, aşk nedeni ile gönle gelen kuruntular.

Düşmişin vesvese-iʿaşḳaʿaceb kārdayın
İşüm āh eylemedür ḥasret-i dīdārdayın

vesvese-i cāh:

1. **vesvese-i cāh:**
Kaside 41
Mısra: **4**
Makam, mevki kuruntusu.

Fikr-i cemʿiyyet ideʿaḳl-ı perīşān nice bir
Nice bir ṭabʿa vire vesvese-i cāh ḫalel

ve't-ṭūr:

1. **ve't-ṭūr:**
Gazel 999
Mısra: **10**
"Tur Dağı'na yemin olsun" Tûr sûresi 52/1.

Ola dirseñ saña bir ẕerre kitāb-ı meṣṭūr
Kendüñi diḳḳat idüp vāḳıf-ı ve't-ṭūr eyle

vey:

1. **vey:**
Gazel 408
Mısra: **8**
Ve bağlacı ile ey nida ünleminin kısaltılmış şekli.

Ten ġubārın o şehüñ āh-ı seḥergehle ilet
Yoluñ izüñ açıḳ olsun yüri vey bād-ı seḥer

veyseʾl-ḳaranī:

1. **veyseʾl-ḳaranī:**
Kıt'a 5
Mısra: **4**
Veysel Karani (ö. 37/657). Hz. Muhammed zamanında yaşamasına rağmen O'nu göremeyen ve Hz. Muhammed tarafından kendisine hırka hediye edilen kişidir.

Rūz-ı maḥşerde ümīdüm budur ey Rūḥī
Ola yardımcı aña Ḥażret-i Veyseʾl-Ḳaranī

vezāret:

1. **vezāret:**
Gazel 279
Mısra: **16**
Vezirlik.

Yücedür mertebesi vāli-i ẕī-şānımuzuñ
Ṣādmān olduġumuz bu ki vezāret demidür

vezīr:

1. **vezīr:**-*i, -sin*
Tarih 7
Mısra: **35**
Osmanlılarda sivil ve askerî yetkileri olan ve paşa sanına erişmiş bulunan en yüksek aşamalı görevli.

Pādişāhuñ bir felek-rıfʿat vezīrisin bugün
Eylemişsin ḫidmetinde istiḳāmetle ḳıyām

2. **vezīr:**-*i, -(n)de*
Gazel 509
Mısra: **4**
Vezir ǁ Makam, mevkî.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Virmezüz dünyā vü māfihāya ʿuzlet kūşesin
Biz bu dehrüñ ne vezīrinde ne pāşāsındayuz

3. **vezīr:**-*üñ*
Kaside 20
Mısra: **43**
Osmanlı Devleti'nde askerî ve idarî yetkisi olan en yüksek rütbedeki devlet memuru, vezirlik rütbesine sahip kimse. || *Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).*

Olmazdı öyle kāmil vezīrüñ
Maḳbūl-ı ṭabʿı olmasa ḳābil

vezīr-i ʿādil:

1. **vezīr-i ʿādil:**
Kaside 21
Mısra: **53**
Adaletli vezir.

Ey felek-ḳadr ü melek-şadr u vezīr-i ʿādil
Şadr-ı ʿĪsī-nefes ü Āṣaf-ı ferḫunde-liḳā

vezīr-i ʿādil ü kāmil:

1. **vezīr-i ʿādil ü kāmil:**
Kaside 13
Mısra: **33**
Adaletli ve olgun vezir. || *Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).*

Vezīr-i ʿādil ü kāmil Sinān Pāşā kim
Kerem bināsına bāni-i luṭfı urmış esās

vezīr-i aʿẓam:

1. **vezīr-i aʿẓam:**
Tarih 44
Mısra: **2**
Veziriazam, sadrazam.

Beşāret ehl-i ḥāle devrden kām alıcaḳ demdür
Vezīr-i aʿẓam oldı ʿadlile bir şadr-ı mülk-ārā

vezīr-i cem-ḥaşem:

1. **vezīr-i cem-ḥaşem:**
Tarih 43
Mısra: **2**
Cem gibi haşmetli vezir.

Şād oluñ ey ehl-i ʿālem kim bugün
Şadra geçdi bir vezīr-i Cem-ḥaşem

vezīr-i dānā:

1. **vezīr-i dānā:**
Tarih 5
Mısra: **2**
Bilgin vezir.

Ḥākim-i vaḳti iken memleket-i Baġdāduñ
ʿAli Pāşāyı idüp refʿ vezīr-i dānā

vezīr-i ekrem:

1. **vezīr-i ekrem:**
Kaside 14
Mısra: **55**
Cömert vezir.

Vezīr-i ekrem ü serdār-ı aʿzam olduġı bu
Ki cāh-ı devlete olmış degül durur maġrūr

vezīr-i kāmil:

1. **vezīr-i kāmil:**
Tarih 3
Mısra: **36**
İlim ve fazilet bakımından noksanı olmayan, kusursuz vezir.

Söyledi Rūḥī ṣafā-yı ḳalbile tariḫüñi
Bir vezīr-i kāmil oldı ḥāmi-i dāruʾs-selām

vezīr-i kāmil-i ḫurşīd-ḳadr:

1. **vezīr-i kāmil-i ḫurşīd-ḳadr:**
Tarih 25
Mısra: **2**
Kıymeti güneş kadar yüce olan olgun vezir.

Sāye ṣaldı Şarḳa mihr-i ʿadlile
Bir vezīr-i kāmil-i ḫurşīd-ḳadr

vezīr-i muḥterem:

1. **vezīr-i muḥterem:**
Tarih 3
Mısra: **15**
Saygı değer vezir. || *Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1014/1606).*

Ey vezīr-i muḥterem ẕātuñ degül muḥtāc-ı vaṣf
ʿAlemi āvāze-i ʿadlüñle dutmışsın tamām

vezīr-i mükerrem:

1. **vezīr-i mükerrem:**-*sin*
Kaside 14
Mısra: **67**
Hürmete layık, yüce vezir.

Sen ol vezīr-i mükerremsin ey celilüʾl-ḳadr
Ki kāse-līs olımaz bezm-i ḳadrüne faġfūr

vezīr-i muṣṭafā-ḫulḳ u ḥasan-nām u ʿalī-sīret:

1. **vezīr-i muṣṭafā-ḫulḳ u ḥasan-nām u ʿalī-sīret:**
Tarih 44
Mısra: **3**
Hz. Muhammed tabiatında, Ali ahlaklı ve Hasan isimli vezir.

Vezīr-i Muṣṭafā-ḫulḳ u Ḥasan-nām u ʿAlī-sīret
Müşīr ü ṣāf-ṭabʿ u pāk-reʾy ü ʿāḳil u dānā

vezīr-i nāmdār:

1. **vezīr-i nāmdār:**
Kaside 16
Mısra: **37**
Meşhur vezir. || *Koca Sinan Paşa (ö. 1004/1596).*

Ḳuvvet-i bāzūña ahsent ey vezīr-i nāmdār
Merd-i meydānsın saña olmış dilāverlük helāl

vezīr-i pür-maʿārif:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **vezīr-i pür-maʿārif:**
Kaside 16
Mısra: **15**
Bilgiyle dolu, arif vezir.

Ol vezīr-i pür-maʿārif kim ṣafā-yı ṭabʿda
Vaṣf-ı pākidür hemīşe vird-i erbāb-ı kemāl

vezīr-i sāni:

1. **vezīr-i ṣāni:**
Tarih 50
Mısra: **3**
İkinci vezir.

Yaʿni vezīr-i ṣāni ol ṣadr-ı Muḥammed-nām kim
Fettāḥıdur hem ʿuḳdenüñ ḥallālıdur hem müşkilüñ

vezn it-:

1. **vezn it-:**-*mek*
Gazel 699
Mısra: **9**
Tartmak, ölçmek.

Sezā ey Rūḥī vezn itmek olurdı bu belāġatla
Eger ṭabʿına aġır gelmese Ḥassān u Selmānuñ

vezn-i ṭabʿ:

1. **vezn-i ṭabʿ:**
Gazel 764
Mısra: **10**
Değerliyi değersizden ayırt etme kabiliyeti.

Söz bilen bir bilmez erbāb-ı kelāmı Rūḥiyā
Gerçi birdür vezn-i ṭabʿ ammā belāġat bir degül

vilāyet:

1. **vilāyet:**
Gazel 23
Mısra: **3**
İl, diyar, ülke, memleket.

Bir vilāyet ḳanı Baġdād gibi kim güzeli
Hem suḫan-dān ola hem şūḫ ola hem ehl-i vefā

vir-:

1. **vir-:**-*sün*
Gazel 42
Mısra: **4**
Vermek.

Lāyıḳ degül cefāya vücuduñ ḥekīm-i dehr
Virsün kemāl-i merḥametinden devā saña

2. **vir-:**-*miş*
Gazel 553
Mısra: **2**
Bağışlamak, ihsan etmek.

Şādam kim eyleyen seni ṣāḥib-cemāl-i ḫāṣ
Vaṣṣāfuñ eyleyüp beni virmiş ḫayāl-i ḫāṣ

3. **vir-:**-*miş*
Kaside 16
Mısra: **66**
Bahşetmek, kazandırmak.

Ser-firāzā Āṣafa vaḳt-i Süleymān-ḥaşmetā
Ol ki virmiş ḥüsn-i reʾyüñ mülke ḥadd-i iʿtidāl

4. **vir-:**-*(ü)p*
Gazel 849
Mısra: **5**
Feda etmek, bağışlamak, vermek.

Cān virme didüm ʿaşḳa virüp oldı dil-efkār
Söz ṭutmaduġiyçün ḳoya bundan beter olsun

5. **vir-:**-*ür*
Gazel 390
Mısra: **2**
(Bir şeyi bir kimseye) İletmek, eriştirmek.

Aġyāra merḥabāya ki dildār el virür
Cām-ı fenāyı destüme ol dem ecel virür

6. **vir-:**-*dü, -ñ*
Gazel 972
Mısra: **6**
Bırakmak, terk etmek.

Bu ḫalḳa vaʿde nice bir ey pādişāh-ı ḥüsn
Virdüñ helāka bendeleri intiẓārile

7. **vir-:**-*e*
Gazel 730
Mısra: **5**
(Allah tarafından) bahş etmek, sunmak, ihsan etmek.

Ol seḥer-ḫīz dilerseñ vire maḳṣūduñı Ḥaḳḳ
Kim olur her ne duʿā olsa seḥer-gāh ḳabūl

8. **vir-:**-*miş*
Kaside 12
Mısra: **7**
Vermek, bir duruma yol açmak, sebep olmak veya bir vasfı kazandırmak.

Naḫl-i cennet mi ki taḥrīk-i ṣabā virmiş ḫırām
Ṣalınur nāzile yā bir ḳāmet-i bālā mıdur

9. **vir-:**-*di*
Kaside 16
Mısra: **58**
Vermek, bırakmak.

Ser-fürūʿ ḳıldı saña ser-ḫayl-i gūristān iken
Şāh virdi ḫān gibi bir ṣāḥib-i cāh ü celāl

10. **vir-:**-*mek*
Terkib-bend 9
Mısra: **27**
Vermek, teslim etmek.

Virmek ʿadūya dāmen-i ʿişmet ne fāʾide
Olmaḳ hemīşe ḫalḳa melāmet ne fāʾide

11. **vir-:**-*me*
Tahmis 5
Mısra: **7**
Vermek, herhangi bir duruma yol açmak.

Ġam çekme virme ʿārif iseñ ṭabʿuña keder
Gūş eyle gör ne söyler o seyyāḥ-ı baḫr u ber

12. **vir-:**-*ür*
Gazel 155
Mısra: **4**
Vermek, kazandırmak.

Luṭf-ı Ḥaḳḳa nesne-i bend olmaz ġaraż kim isteye

Kāfiri maḳbūl-ı dergāh eyleyüp īmān virür

13. **vir-:**-*ür*
Gazel 390
Mısra: **6**
Vermek, sunmak, ikram etmek.

Hicr-i viṣālüñ ile idüp ʿarż-ı ḳahr-ı luṭf
Devrān kimine zehr kimine ʿasel virür

14. **vir-:**-*me*
Gazel 940
Mısra: **3**
...ile değişmek, değiş-tokuş yapmak.

Künc-i meyḫānei virme felege ʿārif iseñ
Ne revāḳ iste ne ṭāḳ iste ne eyvān iste

15. **vir-:**-*ür*
Gazel 389
Mısra: **8**
(Bir şeyin müjdesini) Vermek.

Ol Kaʿbe-i cemāle sücūd itmeyenlere
Ḥükm-i Ḫudā beşāret-i belhüm eḍall virür

16. **vir-:**-*ür*
Gazel 389
Mısra: **14**
Vermek, takdim etmek. || *Yazmak.*

Rūḥī ẕarāfet ile idüp ʿarẕ-ı iştiyāḳ
Ol māh-rūya gün başına bir ġazel virür

17. **vir-:**-*mez, -üz*
Gazel 509
Mısra: **3**
Değişmek, tercih etmek.

Virmezüz dünyā vü māfihāya ʿuzlet kūşesin
Biz bu dehrüñ ne vezīrinde ne pāşāsındayuz

18. **vir-:**-*miş*
Kaside 19
Mısra: **12**
Değer vermek.

Var elbette bahāruñ yine bir ḥikmeti kim
Sünbüli dirhem idüp nergise virmiş dinār

19. **vir-:**-*ür*
Gazel 942
Mısra: **5**
Bir şeyi karşılık beklemeden birine bırakmak, bağışlamak.

Esīr-i ʿaşḳa virür naḳd-ı cāna būs-ı lebin
ʿAceb kemāl u kerem var şeker-fürūşumda

20. **vir-:**-*di*
Kaside 19
Mısra: **44**
Vermek. || *Dile getirmek, söylemek.*

Bir daḫi başma ayaḳ ṣaḥn-ı çemen-zāra deyü
Bāda tehdīd ile virdi bu sözi bülbül-i zār

21. **vir-:**-*en*
Terkib-bend 7
Mısra: **65**
Can vermek, hayat bağışlamak.

Bilürüz kim alan viren Ḫaḳdur
Aña maḫṣūṣdur alup virmek

22. **vir-:**-*di*
Tarih 7
Mısra: **5**
(Bir hali bir kimse veya yerde) Hakim kılmak, hasıl etmek.

ʿAdl ü dādı bir ṣafā virdi diyār-ı Mıṣra kim
Anda her ġamgīn giden devrinde geldi ṣād-kām

23. **vir-:**-*sün*
Terkib-bend 2
Mısra: **55**
Vermek, can vermek, bir şey uğruna ölmek.

Böyle virsün bir kişi virse ṭarīḳ-i Ḫaḳda cān
Rūḥiyā taʿrīfden giçmüşdür ol maġfūr-ı Ḫaḳ

24. **vir-:**-*ir, -süz*
Terkib-bend 8
Mısra: **133**
İletmek, ödemek, satmak.

Didüm ne ṣatarsuz ne alursuz ne virirsüz
Kʿaṣlā dilüñüzde ne nebī var ne ḫod Allah

vīrān:

1. **vīrān:**
Gazel 266
Mısra: **5**
Yıkık, dökük, harap.

Şehr-i ġam ābād u vīrān olmada mülk-i ṭarab
Köhne dünyānuñ nice böyle ḫarāb u ābādı var

vīrān eyle-:

1. **vīrān eyle-:**-*di*
Gazel 70
Mısra: **7**
Yıkmak, bozmak.

Dil-i miḥnet-güẕārı tīşe-i ḳahr eyledi vīrān
Yed-i luṭfuñla ābād it dil-i vīrānumı Yārab

vīrān it-:

1. **vīrān it-:**-*miş*
Gazel 1029
Mısra: **9**
Yıkmak, harap etmek.

Zāhidüñ zerḳ u riyā bāṭınun itmiş vīrān
Ẓāhirā gerçi ki maʿmūr durur dünyāsı

vīrān ol-:

1. **vīrān ol-:**-*ma, -y, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **51**
Yıkılmak, harap olmak. || *Sarhoş olmak.*

Meyḫānede ister yıḳılup olmaya vīrān
Bīçāre ḫarābātda ābād olayın dir

2. **vīrān ol-:**-*ur*
Müsebba 1
Mısra: **13**
Yıkılmak, harap olmak. || Üzülmek, perişan olmak.

Āh kim günden güne göñlüm benüm vīrān olur
Sen ṣafā ṣevḳıyla sür devrüñi cānānum benüm

vīrāne:

1. **vīrāne:**
Gazel 157
Mısra: **8**
Yıkılmış, harap olmuş yer II Gönül.

Ne bekler bilmezin ḫayl-ı maḥabbet ḳalb-i vīrānı
Meger ol genc-i ḥüsnüñ yeri bir vīrāne olmaḳ var

2. **vīrāne:**-*y, -üz*
Gazel 426
Mısra: **8**
Yanmış veya yıkılmış yapılardan geriye kalan yıkıntılarla dolu yer. || Yaşlanmış.

Gencsin gözden nihān olmaḳ münāsibdür saña
Dostum gel bizde pinhān ol ki biz vīrāneyüz

3. **vīrāne:**-*de*
Gazel 651
Mısra: **10**
Yıkılmış, harap olmuş eski yapı. II Dünya.

Bir iki gün elemin çekdük uṣanduḳ cāndan
Nice olur ḫāli bu vīrānede ārām idenüñ

4. **vīrāne:**-*dür*
Gazel 6
Mısra: **4**
Yanmış veya yıkılmış yapılardan geriye kalan yıkıntılarla dolu yer. || Hazineleri barındıran yer.

Nice gün yüzlüler bağrına başmış sīneye çekmiş
Nice gencīne pinhān eylemiş vīrānedür dünyā

5. **vīrāne:**
Gazel 832
Mısra: **10**
Harabe. II Gönül.

Nola çıḳmazsa göñülden fikr-i zülf u ḫaṭṭ-ı yār
Ḫāli olmaz Rūḥiyā vīrāne mār u mūrdan

vird:

1. **vird:**-*imüz*
Gazel 434
Mısra: **7**
Dinî bir sözü sürekli tekrarlama; çok tekrarlama, diline dolama.

Lām zülfiyle elif ḳaddi olupdur virdimüz
Her ne dirse zāhid-i nādān anuñçün lā dirüz

2. **vird:**
Gazel 903
Mısra: **9**
Belirli zamanlarda manevi bir görev olarak düzenli şekilde okunan ayet, esma-i hüsna veya dualar. || Birinin dilinde sürekli dolanan sözler.

Ġam-ı Leyli ile vird olmış idi bu beyt Ḳaysa
Oḳūyup fiġān ideridi kimi görse ol suḫan-gū

vird it-:

1. **vird it-:**-*miş, -di*
Terkib-bend 2
Mısra: **27**
(Bir sözü) Her zaman tekrarlamak, dile dolamak.

Dilde vird itmişdi men kāne maʿullahı müdām
Devlet ol ẕī-himmetüñ kim tengnā-yı ḳabrde

vird-i bāmdād:

1. **vird-i bāmdād:**
Gazel 609
Mısra: **6**
Sabah duası.

Saʿādetle inüp binsün selāmetle ḳonup göçsün
Duʿāsın Şāmda ṣıdḳile vird-i bāmdād itdük

2. **vird-i bāmdād:**
Kaside 22
Mısra: **8**
Sabah vakitlerinde düzenli olarak edilen dua.

Gitdi ol demler kim farż-ı ʿayn olup bī-dārluḳ
Ḫalḳa ẕikr-i ālet-i rezm idi vird-i bāmdād

vird-i erbāb-ı kemāl:

1. **vird-i erbāb-ı kemāl:**
Kaside 16
Mısra: **16**
İlim ve fazilet yönünden kusursuz kimselerin sürekli tekrarlayıp dilinden düşürmediği sözler.

Ol vezīr-i pür-maʿārif kim ṣafā-yı ṭabʿda
Vaṣf-ı pākidür hemīşe vird-i erbāb-ı kemāl

vird-i zebān:

1. **vird-i zebān:**
Gazel 231
Mısra: **11**
Dilden düşmeyen, her zaman tekrarlanan dualar, dilekler, sözler.

Rūz u şeb nuḳre saña vird-i zebān olmışdur
Nedür ey ḫām-ı ṭamaʿ bu ṭamaʿ-ı ḫām nedür

2. **vird-i zebān:**-*dur*
Gazel 501
Mısra: **9**
Dilin duası. || Tekrar tekrar söylenen söz.

Rūḥiyā vird-i zebāndur sözimüz yārāna
Böyle rindāne ġazel dimede mümtāzlaruz

vird-i zebān eyle-:

1. **vird-i zebān eyle-:**-*se*
Gazel 40
Mısra: **10**

Dilden düşürmemek, her zaman tekrarlamak.

Ṭabʿ-ı pākuñda ṣafā var yaraşur ey Rūḥī
Ṣiʿrüñi vird-i zebān eylese yārān-ı ṣafā

vird-i zebān it-:

1. **vird-i zebān it-:**-*miş, -dür*
Kıt'a 29
Mısra: **8**
Dilinden düşürmemek, hep tekrarlamak.

Ol melek-şān kim düşüp maẓhar kemāl-ı luṭfuña
Nāmını vird-i zebān itmişdür erbāb-ı kemāl

vird-i zebān ḳıl-:

1. **vird-i zebān ḳıl-:**-*dı*
Tarih 8
Mısra: **17**
Dilden düşürmemek, (dilek, dua, söz) her zaman tekrarlamak.

Ḳıldı tārīh-i vefātını göñül vird-i zebān
Dile kār eyledi hicrānı Muḥammed Şāhuñ

viṣāl:

1. **viṣāl:**-*i*
Gazel 201
Mısra: **2**
Ulaşma, kavuşma.

Hicrile ölse yoluñdan dönmez ey meh dil budur
Bir bilür hicr u viṣāli ʿāşıḳ-ı kāmil budur

2. **viṣāl:**-*(ü)m*
Gazel 65
Mısra: **5**
Buluşma, yare kavuşma, vuslat.

Ḫʷābda dirsin müyesserdür viṣālum ʿāşıḳa
Līk bilmezsin ki olmaz ʿāşıḳ-ı bī-dilde ḫʷāb

3. **viṣāl:**-*üñ*
Gazel 129
Mısra: **12**
Kavuşma, ulaşma. II Sevdiğine kavuşma, vuslat.

Miḥnet-i ṣavm-ı firāḳuñ ḳaddümi ḳıldı kemān
Olmaġa ḳurbān viṣāluñ ʿīdine medd-i medīd

viṣāla ir-:

1. **viṣāla ir-:**-*me, -dü, -k*
Kaside 7
Mısra: **49**
(Sevgiliye) Kavuşmak.

Viṣāla irmedük gerçi velī teşvīşden dūruz
Ki alduḳ sıḥḥati aḫbārını ol ʿİsi-i cānuñ

viṣāl-ı yār:

1. **viṣāl-ı yār:**-*a*
Gazel 148
Mısra: **3**
Sevgiliye kavuşma.

Viṣāl-ı yāra iller sīm u zer ben naḳd-ı cān virdüm
Çoḳ olsa bir metāʿuñ ṭālibi lābüd bahā artar

vücūd:

1. **vücūd:**-*um*
Gazel 14
Mısra: **5**
Beden, cisim, varlık.

Geçüp ḳayd-ı taʿalluḳdan vücūdum eyledüm ıṭlāḳ
'Arūs-ı kāyinātuñ daḥi bir merdānıyuz cānā

2. **vücūd:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 419
Mısra: **5**
Varlık, mevcudiyet.

Şāh-ı iḳlīm vücūdından ḫaber-dār olmayan
Ẓulmet içre çeşme-i ḥayvānı bilmez ḳandedür

3. **vücūd:**
Gazel 487
Mısra: **1**
En mükemmel anlamdaki vecd hali; Hakk'ı bulma, erme.

Düşmiş vücūd ḳaydına bī-ḳayd cānlaruz
Yoḳdur mekānımuz bir iki lā-mekānlaruz

4. **vücūd:**-*ı*
Gazel 170
Mısra: **17**
Varlık. || *Önem, değer.*

Vücūdı yoḳ yanuñda Āb-ı Ḫıżrı ʿaynuña alma
Leb-i laʿluñ gibi ser-çeşme-i āb-ı zülāluñ var

5. **vücūd:**-*um*
Gazel 654
Mısra: **8**
Beden, cisim, gövde. II Âşığın kendisi.

Gördüm eyler cemʿ idüp ḫāki oḳ atduḳca nişān
Bu ümīd ile vücūdum eyledüm yolında ḫāk

vücūd vir-:

1. **vücūd vir-:**-*me, -mek*
Kaside 40
Mısra: **121**
Bulunmayan bir şeyi var saymak.

Añmayup virmemek inṣāf mı Lemʿīye vücūd
Meclisüñ çeşm ü çerāġı o ġazel-ḫān eyüdür

2. **vücūd vir-:**-*mez*
Gazel 883
Mısra: **9**
Hasıl etmek, meydana getirmek, oluşturmak. || *Vahdet-i vücuda izin vermek.*

Virmez vücūd kimseye ṣūfī benüm diyüp
İnsān mıdur o kim göre şeyṭān gibi özin

vücūda gel-:

1. **vücūda gel-:**
Gazel 142
Mısra: **3**
Yaratılmak, doğmak.

Geldi maḥabbetüñle vücūda mükevvenāt

Oldı cemāl-ı muḥteremüñ aḥsenüʾṣ-ṣüver

vücūd-ı esʿād:

1. **vücūd-ı esʿād:**-*ı*
Kaside 7
Mısra: **28**
Hayırlı, saadetli varlık.

Olup şāyed girifti ḥikmet-i ḫayr ola żımnında
Ola bādi vücūd-ı esʿādı defʿine ġavġānuñ

vücūd-ı eşref:

1. **vücūd-ı eşref:**-*i*
Tarih 49
Mısra: **5**
(Bir kimsenin) Çok şerefli varlığı.

Feyż-baḫş-ı ḫāṣ u ʿām idi vücūd-ı eşrefi
Ḥāle irgürmişdi anı raḥmet-i fażl-ı Raḥīm

2. **vücūd-ı eşref:**-*i, -n*
Tarih 60
Mısra: **5**
(Bir kimsenin) Mübarek varlığı.

Vücūd-ı eşrefin nāmı gibi cāndan ʿazīz itmiş
Fażīletle ḳılan aḳrānı içre rütbesin aʿlā

vücūd-ı muḥterem:

1. **vücūd-ı muḥterem:**-*üñ*
Kaside 23
Mısra: **49**
(Bir kimsenin) Saygıdeğer varlığı.

Vücūd-ı muḥteremüñ ḥaḳḳ bu kim ġanimetdür
Ḳapuñda var hele ehl-i belāġate ḥürmet

vücūd-ı müsteʿār:

1. **vücūd-ı müsteʿār:**-*um, -dur-umdur*
Gazel 197
Mısra: **4**
Geçici varlık, vücut.

Alıḳomaz beni yār-ı riyāżet cānib-i Ḥaḳdan
Baña bār-ı girān olan vücūd-ı müsteʿārumdur

vücūd-ı naḥs:

1. **vücūd-ı naḫs:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 697
Mısra: **8**
Uğursuz vücut.

Ey Āṣaf-ı zamāne Süleymān-ı vaḳtsin
Maḥv it vücūd-ı naḫsını her dīv-ṣüretüñ

vücūd-ı nāzik:

1. **vücūd-ı nāzik:**-*i, -n, -e*
Kaside 23
Mısra: **61**
Narin beden.

Vücūd-ı nāzikine degmeye ḫadeng-i belā
Belādan anı emīn ide cevşen-i ṣıḥḥat

vücūd-ı pāk:

1. **vücūd-ı pāk:**-*ı, -n, -ı*
Tarih 26
Mısra: **8**
(Bir kimsenin) Mübarek varlığı.

Belāġatda şecāʿatda seḫāvetde müsellemdür
Vücūd-ı pākını ḫavf u ḫaṭardan ṣaḳlasun Yezdān

vücūd-ı şerīf:

1. **vücūd-ı şerīf:**-*i, -y, -le*
Kaside 9
Mısra: **36**
(Bir kimsenin) Mübarek bedeni, şerefli varlığı.

Dimeñ ki cāh u celāliyle faḫr ider ki anuñ
İder vücūd-ı şerīfiyle faḫr cāh u celāl

vücūh-ı meẓāhir:

1. **vücūh-ı meẓāhir:**-*de*
Tahmis 1
Mısra: **4**
(İnsanların) Yüzlerinde görünen şey.

Sırr-ı Ḫudāyı bulmaġa vechüñde dil muṣır
Çün sırr-ı Ḥaḳ vücūh-ı meẓāhirde müstetir

vücūh-ı nās:

1. **vücūh-ı nās:**-*da*
Tahmis 1
Mısra: **1**
İnsanların çehreleri.

Yazmış vücūh-ı nāsda Faʿāl-ı muḳtedir
Bir nice saṭr u eylemiş anuñla keşf-i sır

vuḥūş:

1. **vuḥūş:**
Gazel 251
Mısra: **3**
Yabanî, vahşi hayvanlar.

Ülfet itmezdi vuḥūş ile bileydi Mecnūn
Ki ṣadāḳatla bir ülfet ider ādem bulunur

vuḳūf:

1. **vuḳūf:**-*uñ*
Gazel 863
Mısra: **7**
Anlama, bilme, idrak etme.

Ne dilden bā-ḫabersin ne cevānluḳdan vuḳūfuñ var
Göñül yaḳmaḳda mis̲lüñ yoḳ bugün bir māh-peykersin

vukūf bul-:

1. **vuḳūf bul-:**-*maḳ*
Gazel 608
Mısra: **7**
Anlama, bilme, âgâh olma.

Neşʾe-i esrār-ı ʿaşḳa bulmaḳ istersin vuḳūf
Sen henüz ey zāhid-i bīçāre abdāl olmaduñ

vuḳūf-ı ʿillet-i īcād u hilḳat-ı eşyā:

1. **vuḳūf-ı ʿillet-i īcād u ḫilḳat-ı eşyā:**
Gazel 36
Mısra: **14**
Varlığın yaratılışı ve var olma sebebini anlama.

Hidāyet olmayıcak ḥāṣıl olmaz ey Rūḥī
Vuḳūf-ı ʿillet-i īcād u ḫilḳat-ı eşyā

vuḳūʿī:

1. **vuḳūʿī:**
Kaside 38
Mısra: **11**
Dönemin şairlerindendir.

Vuḳūʿī gibi az vāḳiʿ olur bir şāʿir-i kāmil
Bugün ḥāmīsidür ṭabʿ-ı suḫan-sāz ile devrānuñ

vüsʿat:

1. **vüsʿat:**
Kaside 21
Mısra: **45**
Genişlik, bolluk.

Ne ḳadar şān-ı şerīfinde gerek vüsʿat kim
Şuʿarā ḳadrine meddāḥ ola dāʿī fużalā

vüsʿat-ı güftār:

1. **vüsʿat-ı güftār:**-*a*
Gazel 407
Mısra: **4**
Fazla söz.

Niyāz itdükce ey dil ṣanma nāzından ḥiṭāb itmez
Dehānında o ṣūḫuñ vüsʿat-ı güftāra yer yoḳdur

vuṣlat:

1. **vuṣlat:**
Gazel 928
Mısra: **8**
Kavuşma, buluşma.

Anuñçün ṣaḳlaram cismümde cān-ı nātüvānı kim
Ṭufeyl idüp leb-i cān-baḫşuña vuṣlat zamānında

2. **vuṣlat:**-*uñ*
Gazel 566
Mısra: **5**
Sevdiğine kavuşma, ulaşma.

Vuṣlatuñ cennetdür ehl-i ʿaşḳa duzeḫ fırḳatuñ
Ey ḳıyāmet-ḳad olupdur arada ʿaşḳuñ ṣırāṭ

3. **vuṣlat:**
Gazel 1050
Mısra: **1**
(Sevgiliye) kavuşma, ulaşma,vuslata erme.

Şād itdi gül gibi yine vuṣlat ḫaberleri
Dildārdan irişdi ʿināyet ḫaberleri

vuṣlat-ı cānān:

1. **vuṣlat-ı cānān:**-*dan*
Gazel 317
Mısra: **2**
Sevgiliye kavuşma.

Ne Ḥaḳdan devlet-i dīdārdan ġayrı ricāmuz var
Ne dilde vuṣlat-ı cānāndan özge müddeʿāmuz var

vuṣlat-ı dilber:

1. **vuṣlat-ı dilber:**
Müseddes 5
Mısra: **2**
Sevgiliye kavuşma.

Kimine olmış cihān mülkinde sīm ü zer murād
Kimine devlet kimine vuṣlat-ı dilber murād

vuṣūl:

1. **vuṣūl:**
Gazel 929
Mısra: **9**
Vasıl olma, varma, kavuşma, erme.

Ġarażuñ bulmaḳ ise Kaʿbe-i maḳṣūda vuṣūl
Yüri var cübbe vü destārı degiş bir cāma

2. **vuṣūl:**
Gazel 369
Mısra: **15**
Ulaşma, varma, yetişme.

Ṭutalum mümkin imiş devlet-i dünyāya vuṣūl
ʿĀḳil olan nider ol devleti kim zāʾildür

vuṣūl bul-:

1. **vuṣūl bul-:**-*dı, -lar*
Müseddes 4
Mısra: **15**
Erişmek, ulaşmak, gelmek, vâsıl olmak.

Buldılar menzil-i maḳṣūda vuṣūl aḳrānuñ
Sen daḫi çekmedesin miḥnetini dünyānuñ

vüzerā zümresi:

1. **vüzerā zümresi:**-*n, -de-s, -i, -n, -de*
Tarih 23
Mısra: **18**
Vezirler topluluğu.

Ol refīʿü'l-mekān ki olmışdur Vüzerā zümresinde ṣadr-nişīn

vużū al-:

1. **vużū al-:**-*up*
Gazel 900
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Abdest almak. || *Müslümanlar, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh ederek temizlenmek.*

Alup ibrīḳ-ı vaḥdetile vużū
Diyelüm lāilāhe illā hū

Y

yabān:

1. **yabān:**-*e*
Gazel 426
Mısra: **12**
Çöl, sahra.

Sen beni ol bü'l-heves ṣanma ki kūyuñdan geçem
Yā ḳoyam baş kūhsāra yā dutam yabāne yüz

2. **yabān:**-*e*
Gazel 503
Mısra: **6**
Yabancı kimseler.

Āhumuñ ḫāk-i der-i yārda alup ḫaberin
Esdi ṣavurdı ṣabā söyledi yabāne biraz

3. **yaban:**-*a*
Gazel 686
Mısra: **4**
Issız kır, ova, insandan hali yer.

Olup Leylī-i zülf-i yārdan dūr
Yine Mecnūn gibi yabana düşdük

4. **yaban:**-*da*
Gazel 481
Mısra: **13**
Tanınmayan, bilinmeyen, yabancı (yer).

Ne evdeyüz ne yabanda egerçi ey Rūḥī
Ṣafā ile geçer evḳātımuz bahārdayuz

5. **yaban:**-*da*
Gazel 753
Mısra: **4**
İnsan yaşamayan ıssız yer. || *Tanınmayan, bilinmeyen, yabancı (yer).*

Ḳaysı Leylāya ṣordılar didi kim
Reh-i ʿaşḳumdadur yabanda degül

6. **yaban:**-*a*
Gazel 931
Mısra: **2**
Çöl, sahra, kır, taşra. II Başka bir yer, dışarı.

Bezl iderdüm başumı ḫāk-ı reh-i cānāna
Bilsem ey ṣūḫ kesüp ṣalmaduġın yabana

yabān ādemi:

1. **yabān ādemi:**-*dür*
Gazel 307
Mısra: **6**
Issız yerlerde bir şey görmeden yetişmiş, yabani, vahşi kimse.

Benem ey dost süren ʿālem-i ʿaşḳun zevḳin
Bir yabān ādemidür Ḳays beyābānda gezer

yābāna at-:

1. **yābāna at-:**-*dı*
Gazel 955
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çöle göndermek, dışarı yollamak. || *Önem vermemek, önemsiz görmek.*

Esīr-i vaṣl iken yābāna atdı yār ben zārı
Bu miḥnet bir baña oldı vü bir Mecnūn-ı ṣeydāya

2. **yābāne at-:**-*dı, -lar*
Gazel 287
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Önem vermemek, önemsiz görmek.

Vādī-i hicre ṣaldılar ehl-i maḥabbeti
Gör bī-vefāları bizi yābāne atdılar

yād:

1. **yād:**-*ı, -y, -la*
Gazel 384
Mısra: **6**
Hatırlama,anma.

Ṣafā- yı selsebīli ḫuldı ḫātırdan çıḳarmışdur
Lebüñ yādıyla göñlüm meylin āb u tāka ṣalmışdur

2. **yād:**-*uñ*
Gazel 637
Mısra: **10**
Hatıra.

Gerçi sen yād bilürsin bizi ammā ki bizüm
Çıḳmaz ey ġonca-dehen ḫāṭırımuzdan yāduñ

3. **yād:**
Gazel 637
Mısra: **9**
Yabancı kimse.

Gerçi sen yād bilürsin bizi ammā ki bizüm
Çıḳmaz ey ġonca-dehen ḫāṭırımuzdan yāduñ

yād eyle-:

1. **yād eyle-:**
Gazel 387
Mısra: **15**
Hatırlamak, anmak.

Ruḫın yād eyleyüp āh itdügümden ġam çeker bilmez
Ġamından dem-be-dem dāġ-ı dil-i nālān ḳan aġlar

2. **yād eyle-:**-*me*
Kıt'a 16
Mısra: **3**
Anmak, zikretmek.

ʿArż idüp māliki yād eyleme aṣl u nesebüñ
Diñlemez ol sözi ʿāḳil kʾola mālāyāʿnī

yād iller:

1. **yād iller:**-*de*
Müsemmen 1
Mısra: **22**
Baba ocağından uzak yerler, gurbet.

Dilümde biñ ġamum var ah kim bir ġam-güsārum yoḳ
Beni diñler bu yād illerde bir ḥāl ehli yārum yoḳ

2. **yād iller:**-*e*
Rübai 20
Mısra: **2**
Yabancı diyar, gurbet.

Hicrān elemiyle baġrumı ḳan itdüñ
Yād illere ṣalduñ beni nālān itdüñ

yād it-:

1. **yād it:**
Gazel 771
Mısra: **9**
Anmak, hatırlamak.

Ey ṣafā cāmın çeken ġayrıla yād it Rūḥiyi
Kim anuñ ḫūn-ı cigerdür içdügi sensüz müdām

2. **yād it:**
Terkib-bend 4
Mısra: **57**
(Adını) Anmak, zikretmek.

Rūḥ-ı pākin dāʿimā yād it duʿā-yı ḫayr ile
Kʾide ol merḥūma raḥmet Ḫzed-i ʿazze vü cell

yād kıl-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **yād ḳıl:**
Kıt'a 8
Mısra: **2**
Anmak, hatırlamak.

İtme ġurūr cāhile ḥākim-i vaḳt iseñ nola
Rūz-ı cezāyı yād ḳıl ol güni ol gülzārı añ

yād ol-:

1. **yād ol-:**-*a*
Kaside 34
Mısra: **96**
Hatırlanmak.

Āl-i ʿOs̱mānuñ ẓılāl-i devleti memdūd olup
Yād ola mādām kim dillerde nām-ı Mıṣr u Şām

2. **yād ol-:**-*dı*
Gazel 748
Mısra: **10**
Yabancı kalmak.

Āşinālıḳ resmin aġyārile bünyād eyledüñ
Senden ey bī-raḥm anuñçün dūr olup yād oldı dil

yād-ı dil-i miskīn it-:

1. **yād-ı dil-i miskīn id-:**-*esin*
Gazel 885
Mısra: **10**
(Aşığın) Zavallı gönlünü hatırlamak.

Rişte-i cānumı engüştüñe ṣardum ola kim
Göricek riştei yād-ı dil-i miskīn idesin

yād-ı ḳadd u ʿārıż:

1. **yād-ı ḳadd u ʿārıż:**-*uñ, -la*
Gazel 866
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Yanağının ve fidan boyunun hatırası.

Yād-ı ḳadd u ʿārıżuñla eylesem gülşende āh
Ditrer ey gül-çehre yapraḳ gibi serv u yāsemin

yād-ı ḳadd:

1. **yād-ı ḳadd:**-*üñ, -le*
Gazel 823
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Boyunun hatıra gelmesi.

Yād-ı ḳaddüñle yaşumdan ne biter kim yoluñuñ
Her köhen ḫārını bir tāze nihāl eylemesem

yād-ı laʿl:

1. **yād-ı laʿl:**-*uñ, -la*
Gazel 74
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Lal dudaklarının hatırlanması.

Yād-ı laʿluñla baña zehr içirürlerse eger
Dehenümde benüm ol zehr olur ḥabb-ı nebāt

yād-ı leb:

1. **yād-ı leb:**-*üñ, -le*
Gazel 825
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Dudağının hatırlanması.

Dāġ-ı reşk-i ʿārıżuñla lālenüñ gönlin yaḳup
Ġoncanuñ yād-ı lebüñle bağrını ḳan eylerem

yād-ı ruḫsār:

1. **yād-ı ruḫsār:**-*uñ, -la*
Gazel 66
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yüzünü anma, hatırlama.

Ḳanġı bāġa yād-ı ruḫsāruñla çeşmüm virse āb
Anda her peydā olan gül ḥāṣıl eyler āb u tāb

2. **yād-ı ruḫsār:**-*uñ, -la*
Gazel 825
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yanağının hatıra gelmesi.

Bāġa varsam yād-ı ruḫsāruñla efġān eylerem
Bülbülān-ı bāġı efġānumla nālān eylerem

yād-ı ruḥ:

1. **yād-ı ruḥ:**-*uñ, -la*
Gazel 729
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yanağının hatıra gelmesi.

Dün gice yād-ı ruḥuñla ey meh-i ṣāḥib-cemāl
Ṣubḥa dek bir laḥẓa çeşmüm yummadum encüm-mi s̱āl

2. **yād-ı ruḥ:**-*uñ, -la*
Gazel 770
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Yanağının hatırası.

Bugün dil-teng olup yād-ı ruḥuñla seyr-i bāġ itdüm
Gülin derdüm nihālüñ bülbül-i şeydāyı dāg itdüm

yād-ı ṣaḥbā ol-:

1. **yād-ı ṣaḥbā ol-:**-*sa*
Gazel 305
Mısra: **4**
Şaraptan söz edilmesi.

Ẕikr-i ṭūbī olsa ḳalbe ol boyı ʿarʿar düşer
Yād-ı ṣaḥbā olsa cāna ol lebi kevs̱er düşer

yād-ı zülf:

1. **yād-ı zülf:**-*üñ, -le*
Gazel 759
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Saçlarını hatırlama.

Yād-ı zülfüñle ʿaceb görme perīşānluġumı
Beni ey şūḫ-ı cefā-pīşe giriftāruñ bil

yādigār:

1. **yādigār:**
Gazel 706
Mısra: **8**
Armağan, hediye, hatıra.

Bād-ı ṣabāya ṣunmaġiçün bāġda seḫer
Her ġonca aldı destine bir yādigār gül

2. **yādigār:**
Gazel 568

Mısra: **2**
Bir kimseyi veya olayı hatırlatmak üzere verilen yahut onlardan kalan şey.

Levḥ-i zemīne yazdı yine nev-bahār ḫāṭ
Gel bāġa seyr idem dir iseñ yādigār ḫaṭ

yāfis:

1. **yāfiş:**
Gazel 91
Mısra: **2**
Hz. Nuh'un üç oğlundan biri.

Dünyāyı ḳadīm añladı kimi kimi ḥadīş
Nūḥ añladuġın oġlı iken bilmedi Yāfiş

yaġ-:

1. **yaġ-:**-*mada*
Kaside 15
Mısra: **24**
(Yağmur, kar ve dolu) Gökten yere düşmek. || Çok miktarda, arka arkaya gelmek.

Oynamada tīġler her yañaden berḳ-vār
Yaġmada bārān-miṣāl ḫūn-ı ser-i düşmenān

yaġdur-:

1. **yaġdur-:**-*ur, -lar*
Gazel 942
Mısra: **11**
Yağdırmak, yağmasını sağlamak.

Sitem ṭaşın başuma yaġdururlar ey Rūḥī
Sebū-yı bādeyi gördükde ḫalḳ dūşumda

2. **yaġdur-:**-*ur, -sa*
Gazel 783
Mısra: **9**
Çok miktarda atmak, savurmak.

Ḳılıclar yaġdurursa başuma aġyār ey Rūḥī
Ṭarīḳ-i ʿaşḳdan gitmem eger bilsem gider başum

yaġmā:

1. **yaġmā:**-*y, -a*
Gazel 165
Mısra: **6**
Yağmalamak, talan etmek.

Der-miyān eyleyüp ol serv-i sehī dāmenini
ʿAḳl u ṣabr u dil u cān mülkini yaġmāya ṭurur

2. **yaġma:**-*y, -a*
Rübai 21
Mısra: **1**
Zor kullanarak karşısına çıkan şeyleri alıp kaçma, çapul, talan.

Yaġmaya giden māldan ey ṣāḥib-i ḥāl
ʿĀlemde başuñ sag dura çekme melāl

yaġmā it-:

1. **yaġmā it-:**
Gazel 256
Mısra: **12**
Zor kullanarak ele geçirmek, alıp gitmek.

Nedür ol ġamze-i ḫūn-rīzile ol nergis-i cādū
Göñüller mülkini yaġmā iden bir iki āfetdür

yaġmacı:

1. **yaġmacı:**
Gazel 264
Mısra: **4**
Yağma eden, yağmalayan.

Göñüller mülkini yaġma iderse nola ol ʿārıż
Yanında ḫaṭṭ u ḫālı gibi yaġmacı sipehler var

yaġmā-ger-i ʿaşḳ:

1. **yaġmā-ger-i ʿaşḳ:**
Gazel 279
Mısra: **9**
Aşk yağmacısı.

Aldı ṣabr u ḫıred u ʿaḳlını yaġmā-ger-i ʿaşḳ
Dil-i ġāret-zedeye luṭf u mürüvvet demidür

yaġmaya vir-:

1. **yaġmaya vir-:**-*di*
Gazel 1072
Mısra: **8**
(Bir yerin) Yağmalanmasına izin vermek. || Gözden çıkarmak.

Şāh-ı ḥüsnüñ ḫāṣıdur göñlüm ḫarāb olup gider
Ḫayl-ı hicrān virdi yaġmaya bir öyle ḫāṣ ili

yah-beste:

1. **yaḫ-beste:**
Gazel 97
Mısra: **7**
Buz bağlamış, buz tutmuş.

Felekde hāle o yaḫ-beste āba beñzer kim
Meh-i münīr ola yanında ṣanki bir nārenc

yahşi:

1. **yaḫşi:**
Gazel 342
Mısra: **14**
İyi.

Rūḥī añıldı ʿaşḳile zāhid riyā ile
Yaḫşinüñ adı yaḫşi yemānuñ adı yemān olur

2. **yaḫşı:**
Gazel 609
Mısra: **16**
Güzel, iyi, hoş.

Ġaraż bir nāmdur kesb-i hünerden çünki ey Rūḥī
Olup meddaḥı ol kāmil-ʿıyāruñ yaḫşı ad itdük

yahşıluġ it-:

1. **yaḫşıluġ it:**
Gazel 1062
Mısra: **5**
İyilik etmek.

Didüm ki yaḫşıluġ it ʿāṣıḳa ġażablandı
Sözüm o seng-dile varise yamān geldi

yāhū:

1. **yāhū:**
Gazel 776
Mısra: **8**
"Ey Allah!" anlamına

gelerek söylenen söze dikkati çekmek ve anlamını güçlendirmek için kullanılan bir söz.

Cemāl-i bā-kemālin seyr iderken ḥayretüm gördi
Baña yāhū diyüp gitdi daḫi ol hūdadur göñlüm

yahyā:

1. **yaḥyā:**
Tarih 16
Mısra: **27**
Zekeriyyâzâde Yahya (ö. 1053/1644). || Şeyhülislam Yahya.

Ḫuṣūṣā mücid-i evvel şeh-i mülk-i suḫan Yaḥyā
Bu ṭarz-ı ḫāsuñ īcādına ḳılmış cānile iḳdām

2. **yaḥyā:**-*n, -uñ*
Tarih 89
Mısra: **2**
Yahya (özel isim).

Mezārına gelüp ey vāḳıf olmaḳ isteyen ḥāle
Bu tārīḫ eyler aḥvālin saña iʿlām Yaḥyānuñ

yak-:

1. **yaḳ-:**-*ma, -y, -a*
Gazel 412
Mısra: **9**
Yanmasını sağlamak, yanmasına neden olmak; sıkıntı ve acı vermek.

Bir sīne mi vardur ki anı yaḳmaya ʿaşḳuñ
Bir dīde mi vardur ki aʿmādan nemi yoḳdur

2. **yaḳ-:**-*an*
Gazel 355
Mısra: **4**
Yakmak ‖ Gönlü tutuşturmak, ıstırap çektirmek.

Leb-teşne-i zülāl-ı viṣālüñ yanup gider
Firḳat midür yaḳan anı nār-ı āteş midür

3. **yaḳ-:**-*(a)r, -dı*
Gazel 551
Mısra: **3**
Yakmak II Tutuşturmak.

Āh-ı pür-sūzum yaḳardı neyleyem aʿdāyı āh
Meyl-i eşküm dilde tāb-ı ʿaşḳı teskīn eylemiş

4. **yaḳ-:**-*a*
Kaside 14
Mısra: **80**
Yakmak, ateşe vermek.

Bu yedi kalʿayı dizdi sipihr anuñ içün
Ki her birin yaḳa bezmüñde bir şeb-i deycūr

5. **yaḳ-:**-*ma, -(y)a*
Gazel 984
Mısra: **2**
Çok fazla ıstırap vermek. || Çok güçlü, ıstırap verici bir aşk uyandırmak, aşk ateşine düşürmek.

ṣafādan dūr olan dil münkir-i cām olur elbette
Anı kim yaḳmaya ʿaşḳ āteşi ḫām olur elbette

6. **yaḳ-:**-*dı*
Gazel 954
Mısra: **1**
Yakmak, dağlamak.

Bir tāze dāġ yaḳdı bugün yār sīneye
Mühr urdı geldi kendü eliyile ḫazīneye

7. **yaḳ-:**-*mış*
Gazel 83
Mısra: **10**
Tutuşturmak, üzmek.

Şaḳınsun sevdügüm mirʾāt-ı ḥüsnin āh-ı serdinden
O dil-sūzuñ ki yaḳmış ola baġrın āteş-i ḥasret

8. **yaḳ-:**-*maġ, -a*
Gazel 234
Mısra: **1**
Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak II Güçlü sevgi uyandırmak, âşık etmek.

Görür şīrīn-dehenler kendüyi yaḳmaġa māyildür
Göñül Ferhādı ey hem-dem anuñçün ṭaġa māyildür

9. **yaḳ-:**-*maġ, -a*
Gazel 613
Mısra: **2**
Dağlamak ‖ Vücutta aşk ateşiyle yaralar açmak.

Çekmege ḫāk-i rehüñ dīde-i ḫūn-pāş gerek
Yaḳmaġa dāġ-ı ġamuñ ḳatı ulı baş gerek

yaka:

1. **yaḳa:**-*sı*
Gazel 1078
Mısra: **10**
Kıyı, taraf.

ʿĀşıḳ-ı rāst-reve çāk-ı girībānuñdur
Dostum baḫr-ı melāmetde selāset yaḳası

2. **yaḳa:**
Gazel 975
Mısra: **6**
Elbise yakası.

Nice yıldur olmadılar daḫi bir selāma lāyıḳ
Ḳapuña gelüp gidenler yaḳa çāk u ser şikeste

yaka çāk ol-:

1. **yaḳa çāk ol-:**-*ma, -dan*
Gazel 58
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Üzüntü, hiddet, bezginlik vb. yüzünden) Yakasını yırtacak duruma gelmek.

Yaḳa çāk olmadan endīşe çeker mi ʿāşıḳ
Mest u medhūşları neyler begüm endīşe-i ceyb

yaka yaḳaya ol-:

1. **yaḳa yaḳaya ol-:**-*ur*
Gazel 994
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karşı karşıya, teke tek mücadele etmek.

Aġyārile ṣafāda virüp sīne sīneye
Ben ʿarż-ı mihr idince olur yaḳa yaḳaya

yakala-:

1. **yaḳala-:**-*r*
Gazel 165
Mısra: **8**
Kaçan kimseyi ele geçirmek, derdest etmek.

Dil-i zār öpmişdi ḫʷābda dün sīnesini
Ḳande görse yaḳalar bī-kesi daʿvāya ṭurur

yaka kurtar-:

1. **yaḳam ḳurtar-:**-*y*, -*am*
Gazel 778
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yakasını kaptırmak; bir şeyin, bir kimsenin etkisinden kendisini kurtaramamak.

Sūz-ı ġamdan bir dem olmaz kim yaḳam ḳurtarmayam
Āteş-i hicrānile dest-i girībān olmayam

2. **yaḳamı ḳurtar** Kelime Tipi: **Deyim:**-*ur*, -*du*, -*m*
Gazel 996
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
(İstemeyerek karıştığı bir işten) Kurtulmak.

Ḳurtarurdum yaḳamı dest-i ḥavādiṣden eger
Elüme dāmen-i Pāṣā-yı mükerrem girse

yaḳadan el gitme-:

1. **yaḳañdan el git-:**-*ñ* , -*dan*, -*mez*
Gazel 572
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kıyamette ondan davacı olmak.

Ṣaḳın serḫoş görüp dāmen-keşāndan dehre ṭaʿn itme
Yıḳarlar ʿarżuñı ṣonra yaḳañdan gitmez el vāʿıẓ

yaka çāk it-:

1. **yaḳañı çāk it-:**-*ñ*, -*ı*, -*me*
Gazel 368
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaka yırtmak. || Gülün açılması.

Yaḳañı yāre ḳarşu çāk itme
Ḳatıca çoḳ açılma ey gül-i ter

yaḳası açılmaduḳ:

1. **yaḳası açılmaduḳ:**
Gazel 368
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Söylenmesinden kaçınılan (söz, sövgü veya açık saçık nükte).

Ġoncaya ḳarşu ʿandelīb-i seḥer
Dir yaḳası açılmaduḳ sözler

yaḳasın ḳurtar-:

1. **yaḳasın ḳurtar-:**
Gazel 38
Mısra: **7**
Bir işten kurtulmak, sıyrılmak.

Ḳurtarurdı yaḳasın dest-i cefādan dil-i zār
Senden ey ṣūḥ vefā ṣādır olur mı ʿacebā

yakasından geçür-:

1. **yaḳasından geçür-:**-*üp*
Kaside 19
Mısra: **19**
Kelime Tipi: **Deyim**
Evlât edinmek, beslemek.

Yaḳasından geçürüp besledügiyçün ġonca
Bülbülüñ şebneme meyli bir iken oldı hezār

yaka yırt-:

1. **yaḳasını yırt-:**-*s*, -*ı*, -*n*, -*ı*, -*up*
Gazel 960
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Üzüntü, hiddet, bezginlik vb. yüzünden) Yakasını yırtacak duruma gelmek.

Gül ile lālede āyā bu ceẕbe kimdendür
Ki ol yaḳasını yırtup bu dāġ-dār gele

yaḳıp yandur-:

1. **yaḳdı yandur-:**
Gazel 1036
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Perişan etmek, şiddetle yakmak.

Leblerüñ sükker gibi virdi ḥalāvet cānuma
Ḫālüñ ammā yaḳdı yandurdı beni fülfül gibi

yakıcı:

1. **yaḳıcı:**
Gazel 909
Mısra: **6**
Yakma özelliği olan, yakan. || İçe işleyen, tesir eden, dokunaklı, etkili.

Beñzemez ġayra ġam-ı vaḳıʿa-i ḳatl-i Ḥüseyn
Nār-ı ḥasretle göñüller yaḳıcı ġamdur bu

yaḳın:

1. **yaḳīn:**-*uz*
Gazel 11
Mısra: **1**
Yakın, arada az mesafe bulunan.

Yaḳīnuz kūyuña didüm cāna
Didi ey bī-ḫaber kücā be-kücā

2. **yaḳın:**-*dur*
Terkib-bend 8
Mısra: **141**
Aralarında sıkı ilişki bulunan.

Sizden kim ırāġ oldı ise Ḥaḳḳa yaḳındur
Zīrā ki ḍalālet yolıdur gitdügüñüz rāh

yaḳīn ol-:

1. **yaḳīn ol-:**-*ur*
Gazel 207
Mısra: **10**
Kesinleşmek, gerçekleşmek.

Ṣaldı beni gümāna erāzil-nişīnlügüñ
Ḳorḳum hemān odur ki gümānum yaḳīn olur

yaklaş-:

1. **yaḳlaş-:**-*ma*
Gazel 187
Mısra: **7**
Yakınlaşmak.

Ey dil o şūḫa muḥibbüz diyü çoḳ yaḳlaşma
Ḫūblar ḫāṭır-ı aḥbāb nedür bilmezler

2. **yaḳlaş-:**-*ma*
Gazel 32
Mısra: **9**
(Birine) Yakınlık peyda etmek, aradaki ilgi ve sevgi güçlenmek, yakınlaşmak.

Ṣaḳın ʿaşḳa yaḳlaşma Rūḥī ki ʿaşḳ
Belādur belādur belādur belā

3. **yaḳlaşdı:**
Müsemmen 1
Mısra: **7**
Gerçekleşmek üzere olmak.

Belā-yı ʿaşḳile yaḳlaşdı kim tenden çıḳa cānum
Meded devletlü başuñçün baña raḥmeyle sulṭānum

yakıp yık-:

1. **yaḳsa yıḳ-:**-*sa, -sa*
Gazel 206
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok büyük zarar vermek, harap etmek.

Yaḳsa yıḳsa cān u dil mülkini kimden bākı var
Günde yüz biñ böyle mülki ġamzesi tārāc ider

yaʿḳūb:

1. **yaʿḳūb:**
Gazel 587
Mısra: **9**
Hz. Yakup peygamber.

Bileydi ʿaşḳ-ı dil-sūzum yanardı ḥālüme Yaʿḳūb
Göreydi ḥüsn-i merġūbuñ olurdı mübtelā Yūsuf

2. **yaʿḳūb:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 587
Mısra: **16**
Hz. Yakup, sevgili.

Libāsın çāk çāk eyler görüp ḥüsn-i ciger-sūzuñ
Ḳoyup Yaʿḳūbını gömleksüz eyler bī-nevā Yūsuf

3. **yaʿḳūb:**
Gazel 587
Mısra: **4**
Hz. Yaʿḳūb. II Çile çeken, hasret duyan, ağlayan.

Kemāl-i ḥüsn ü fenn-i ʿaşḳda mümtāz-ı devrānuz
Baña Yaʿḳūb dir ʿālem saña ey meh-liḳā Yūsuf

yaʿḳūb-ı cān:

1. **yaʿḳūb-ı cān:**-*a*
Gazel 292
Mısra: **5**
Can Yakub'u. || Yakub peygamber gibi sıkıntı ve hasretlik çeken yürek.

Yaʿḳūb-ı cāna Yūsuf-ı maḳṣūd olur ḳarīn
Bir gün gelür ki miḥnet-i beytü'l-ḥazen gider

yaʿḳūb-ı dil:

1. **yaʿḳūb-ı dil:**
Gazel 459
Mısra: **10**
Gönül Yakub'u.

Eger vādī-i firḳatda aġarsa giryeden çeşmi
Yine Yaʿḳūb-ı dil ol Yūsuf-ı Kenʿāne incinmez

2. **yaʿḳūb-ı dil:**-*i*
Gazel 803
Mısra: **7**
Gönül Yakub'u. || Hz. Yakub gibi kederden dolayı çok ağlayan gönül.

Yūsufum aġlatma Yaʿḳūb-ı dili
Gözi yaşın alma bir pīrüñ didüm

yaʿḳūb-veş:

1. **yaʿḳūb-veş:**
Gazel 338
Mısra: **3**
Hz. Yakup gibi.

Esīr-i beytü'l-aḥzān olmadan Yaʿḳūb-veş maḳṣūd
Göñül Mışrında bir Yūsuf-liḳāya mālik olmaḳdur

yakup yandur-:

1. **yaḳup yandur-:**-*an*
Gazel 214
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Perişan etmek, şiddetle yakmak.

Żamīrümde olan sūz u ḥarāret ʿārıżındadur
Beni ʿālemde yaḳup yanduran nār-ı maḥabbetdür

yāḳūt:

1. **yāḳūt:**-*ile*
Gazel 617
Mısra: **8**
Kırmızı renkli değerli taş.

Ṭālib-i laʿl-i leb-i yārı sen ey dil göresin
Dürr ü yāḳūtile bir gün pür olur dāmānuñ

2. **yāḳūt:**-*ı*
Gazel 567
Mısra: **5**
Meşhur hattat Yakut-ı Müsta'sımî (ö. 698/1299). || Yakut'un yazdığı hat yazısı.

Yāḳūtı ḳıldı ḫaṭ-ı lebi nesḫ egerçi kim
ʿĀlemde kimse yazmadı yāḳūt-vār ḫaṭ

yāḳūt-vār:

1. **yāḳūt-vār:**
Gazel 567
Mısra: **6**
Yakut gibi.

Yāḳūtı ḳıldı ḫaṭ-ı lebi nesḫ egerçi kim
ʿĀlemde kimse yazmadı yāḳūt-vār ḫaṭ

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

yalan:

1. **yalan:**-*ı, -dur*
Gazel 280
Mısra: **8**
Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz.

Mihribān didi saña düşdi belāya dil-i zār
Bu belāyı getüren başına yalanıdur

2. **yalan:**-*dur*
Terkib-bend 8
Mısra: **170**
Doğru olmayan, düzmece, sahte.

Dirmiş baña keşf oldı hep esrār-ı ḥaḳīḳat
Vallah yalandur sözi billah yalandur

3. **yalan:**
Gazel 24
Mısra: **6**
Aldatmak maksadıyla bilerek söylenen gerçeğe aykırı, asılsız söz.

Biñden birisi gerçek ise vāy esīre kim
Gördüm raḳīb söyledi dün çoḳ yalan baña

yalan çıḳar-:

1. **yalan çıḳar-:**-*maz*
Gazel 746
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birinin yalan söylediğini ortaya koymak veya yalan söylememesini sağlamak.

Eşk-i ḥasretle seni çeşmüñ çıḳarmaz mı yalan
Ṭutalum kim derdüñ itdüñ yāra inkār ey göñül

yalın ḳılıc:

1. **yalın ḳılıc:**
Gazel 294
Mısra: **9**
Elinde kınından çıkmış kılıç olduğu halde.

Ġayre baḳmaz ele yalın ḳılıc almış dildār
Ġarażı var ise Rūḥī-i ciger-sūzdadur

yalñuzluk:

1. **yalñuzluḳ:**
Terkib-bend 4
Mısra: **45**
Yalnız olma, yanında kimse bulunmama durumu.

Yalñuzluḳ cānuma kār itdi bilmem neyleyem
Ḫāṭırum ġamnāk u sīnem çāk ü baḫtum ser-nigūn

yalvar-:

1. **yalvar-:**-*a, -y, -ın*
Gazel 792
Mısra: **7**
Birinden ısrarlı bir biçimde, kendine acındıracak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek, yalvarmak.

Ben ne ḥācet ki eṭibbāya varup yalvarayın
Yoḳ helāk olmadan özge bilürem dermānum

yaman:

1. **yamān:**
Gazel 324
Mısra: **8**
Kötü, fena.

Hevālar muʿtedil dil ʿişrete māʾil ʿaceb demdür
Şarāba böyle demlerde yemīn iden yamān eyler

2. **yamān:**
Gazel 47
Mısra: **1**
Gücü, etkisi, becerikliliği, ustalığı vb. alışılmışın üstünde olan, usta.

Gelmez o şūḫdan vefā kim revişi yamān ola
ʿĀşıḳa eyleyüp cefā ġayrıya mihribān ola

yan:

1. **yan:**-*(ı)n, -da*
Gazel 820
Mısra: **14**
(birinin) yanı, yakını. II ...nın gözünde.

ʿAzīz-i ʿālem oldum ṭutalum gül gibi ey Rūḥī
Ne sūd ol ġonca-fem yanında yoḳdur ʿizzetüm ḫᵛāram

2. **yan:**-*ımuz, -dan*
Gazel 186
Mısra: **8**
Taraf, yakın.

Yine şīşe-i pür ile bizi mest ṣanma sāḳī
Kerem eyle yanımuzdan odı eksük itme ḳışdur

3. **yan:**-*ına*
Gazel 1006
Mısra: **6**
Sağ ve solun ortak adı, yön, taraf, cihet.

Dökmege ḳanın işāret itdügi bīçārenüñ
Ḫançer-i merdüm-küş mestāne olmış yanına

4. **yan:**-*ı, -n, -a*
Gazel 162
Mısra: **4**
Yan, çevre, yakın.

Ey mülāyim ṣananlar ol şūḫı Yanına uġramañ ki yavuzdur

5. **yan:**-*ı, -n, -da*
Gazel 433
Mısra: **4**
Çevre, etraf, civar. II Bir kimsenin nezdinde.

Kimi çekmez bizi ḫalḳuñ kimi el üzre ṭutar
Dost yanında gülüz çeşm-i ʿadūya tikenüz

6. **yan:**-*ımuz, -ı*
Gazel 1005
Mısra: **5**
Çevre, etraf, civar.

Ḳalʿa oldı çevirüp yanımuzı seng-i cünūn
Girmişüz ḥışn-ı haşīne umaruz böyle ḳala

7. **yan:**-*um, -a*
Gazel 281
Mısra: **14**
Kat, nezd, huzur.

Rūḥiyā altun idüpdür çehremi iksīr-i ʿaşḳ
Yanuma gelsün o serv-i sīm-ten isterse zer sezer

8. **yan:**-*ın, -da*
Terkib-bend 8
Mısra: **64**
"Ona göre, onunla karşılaştırıldığında" anlamlarında bir karşılaştırma sözü.

Baġdād ṣadefdür güheri dürr-i Necefdür
Yanında anuñ dürr ü güher seng ü ḫazefdür

yan-:

1. **yan-:**-*ma, -da*
Gazel 17
Mısra: **8**
Ateş durumuna geçmek, tutuşmak; zarar görmek, acı çekmek.

Gözümden aḳmada seylāb-ı ḥasret fikr-i laʿluñla
Başumda yanmada dāġ-ı ġamuñla āteş-i sevdā

2. **yan-:**-*up*
Gazel 963
Mısra: **3**
Alev almak, yanmak, tutuşmak.

Kūyuñ yolında āteş-i āhum yanup gider
Meşʿal gibi ki yaḳıla rāh-ı ḥicāzda

3. **yan-:**-*mag, -a*
Gazel 958
Mısra: **13**
Alev alıp tutuşmak, ateşte yanmak. || *Aşk ateşiyle yanmak, çok elem, keder, aşk ve hicran çekmek.*

Ḳāyilüz yanmaġa pervāne-ṣıfat ey Rūḥī
Gelse şemʿ olsa o māh ehl-i vefā meclisine

4. **yan-:**-*a, -sın*
Müseddes 4
Mısra: **2**
Yanmak. II Çok üzülmek.

Nice bir ġayra ola sevdügüñ ey dil demsāz
Nice bir sen yanasın ḥāṣıl idüp sūz u güdāz

5. **yan-:**-*ma, -dan*
Gazel 628
Mısra: **6**
Çok elem, keder, aşk ve hicran çekmek.

Ṭurmışuz ditremege derdile ḳorḳutma bizi
Ḳaçmazuz yanmadan ey şeh teb-i ʿaşḳuñla senüñ

6. **yan-:**-*sun*
Gazel 211
Mısra: **6**
Dağlanmak II Aşk acısı çekmek.

Gelmedi çün bāġa ol meh-rū bu şeb ey bāġbān
Lāleler yansun ḳarañluḳda çerāġuñ zevḳı var

yan vir-:

1. **yan vir-:**-*di*
Terkib-bend 6
Mısra: **32**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yan çizmek, uzak durmak, arka çevirmek, kaçınmak.

İrgürmedin murādına āḫır o nevresi
Yan virdi bī-vefālıḳ idüp çarḫ-ı pür-ḥiyel

2. **yan vir-:**-*ür*
Gazel 731
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yan çizmek; uzak durmak; kaçınmak; sırtını dönmek.

Yār aġyār ile ʿıyş eylesün ey ḳalb-i ḥazīn
Yan virür benden ol gül-ruḫ diyü sen yan yaḳıl

yan yakıl-:

1. **yan yaḳıl-:**
Gazel 731
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Şikayet etmek, derdini döküp sızlanmak.

Yār aġyār ile ʿıyş eylesün ey ḳalb-i ḥazīn
Yan virür benden ol gül-ruḫ diyü sen yan yaḳıl

yañaġ:

1. **yañaġ:**-*uñ, -ı*
Gazel 114
Mısra: **12**
Yanak; yüzün kulak, göz, şakak, burun ve çene arasında kalan iki yan tarafından her biri.

Surḫ u sefīd gülleri bāġuñ açılmasun
İç bir ḳadeḥ yañaġuñı göster sefīd u surḫ

yanaḳ:

1. **yanaḳ:**-*dan*
Gazel 291
Mısra: **1**
Yüzün iki tarafı, yanak.

Her ḳaçan tāb-ı mey-i nāb o yanaḳdan görinür
Beñzer ol māh-cebīne ki şafaḳdan görinür

2. **yanaḳ:**-*dan*
Gazel 291
Mısra: **10**
Yüzün iki tarafı, yanak. || *Sevgilinin kırmızı yanakları.*

Ṣaḳlar aġyār ile ʿıyş eyledügin bilmez kim
Rūḥiye bāde-i gül-reng o yanaḳdan görinür

yandur-:

1. **yandur-:**
Gazel 152
Mısra: **6**
Tutuşturmak, yakmak; sevdalandırmak.

Raḳīb-i ḫārile dil-sūzuñı bir görme ʿaşḳuñda
Anı ġam nārına yandur beni vaṣla ābına ḳandur

2. **yandur-:**-*dı*
Terkib-bend 7
Mısra: **5**
Yakmak, tutuşturmak. ||

Ateşini çoğaltmak; acısını, kederini artırmak, gönlü yakmak.

Beni yandurdı āteş-i fırḳat
Teşnelükden ḥarāretüm vardur

3. **yandur-:**-*mag̱, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **154**
Tutuşturmak, yakmak. ||
Başını yakmak, güç bir duruma sokmak.

Sen er olasın ḫırḳada nāmuñ ola dervīş
Mülḥid diyü yandurmag̱a eyler seni iḳdām

yanġın it-:

1. **yanġın id-:**-*er*
Gazel 228
Mısra: **5**
Yakmak, acı çektirmek.

Dil-i zārum gibi yanġın ider aġyārı ḫayāl
Herkesi ruḫlarınuñ şemʿine pervāne ṣanur

yañıl-:

1. **yañıl-:**-*dı*
Gazel 827
Mısra: **13**
Aldanmak, hata yapmak.

Rūḥī yapışanlar bu fenā dāra yañıldı
Ben dārdan el çekdüm u deyyāra yapışdum

2. **yañıl-:**-*duġ, -ı, -n, -a*
Gazel 1074
Mısra: **13**
Yanılmak, hata yapmak, aldanmak, şaşırmak, azmak.

Yañılduġına bildügi degmez muḳallidüñ
Rūḥī ṭarīḳ-i ʿaşḳa girenler yañılmadı

yanına çek-:

1. **yanına çek-:**-*di*
Gazel 186
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yanına almak, tarafına çekmek.

Çekilüp gider cevānlar ayaġına pīr-i deyrüñ
Yanına cihānı çekdi bu ne ceẕbelü çekişdür

yanında:

1. **yanında:**
Gazel 72
Mısra: **7**
Kat, nezd, huzur. ||
Karşılaştırıldığında.

Serv bālāluḳda ursa ḳāmetüñ yanında lāf
Bir ḫırām eyle anı pā-beste-i reftāruñ it

2. **yanında:**
Gazel 607
Mısra: **4**
Bir şeye, bir kimseye göre, nispetle.

Ḥaytu'ş-şuʿāʿ ile ki güneş ḫalḳı bend ider
Yanında ilmek işlemez ol şemʿ-i enverüñ

3. **yanında:**
Gazel 35
Mısra: **8**
-e göre. II Kıyasla.

Öykinürdi ruḫuña māḥ-ı felek fiʾl-cümle
Mihr yanında eger görinebilseydi sühā

4. **yanında:**
Kaside 3
Mısra: **44**
"Ona göre, onun yanında" anlamlarına gelen bir kıyaslama sözü.

Vechi var ḳaṭʿ eylese dünyā vü ʿuḳbādan naẕar
Kim ol ednī-rütbedür yanında bu şeyʾ-i ḳalīl

5. **yanında:**
Terci-bend 2
Mısra: **38**
"-uñ/üñ yanında katında, nezdinde, huzurunda" anlamına gelir.

Ḳanı ol dem ki dem-i vaṣlile ʿişretde idüm
Yār yanında yerüm varidi ʿizzetde idüm

yañlış:

1. **yañlış:**
Gazel 169
Mısra: **10**
Doğru olmayan, hatalı.

Ḳapuñdan nice yıldur dūram ammā sendedür göñlüm
Beni ger ġayra māʾildür diseñ yañlış ḫayāluñ var

2. **yañlış:**
Gazel 671
Mısra: **6**
Kusur, hata.

Başladuñ cevr ü cefā itmege üftādelere
Yañlış itdük saña biz yār-ı vefā-dār didük

yañlış eyle-:

1. **yañlış eyle-:**-*me*
Gazel 906
Mısra: **14**
Hata yapmak, yanılmak.

ʿİşretle giçmeyen güni biz ʿömre ṣaymazuz
Ey çarḫ yañlış eyleme luṭf it ḥesābı ḳo

yañsıla-:

1. **yañşıla-:**-*r, -uz*
Gazel 482
Mısra: **6**
Benzetmeye çalışmak, öykünmek.

Derdine derd virürüz mergine merg aġyāruñ
Kūhsāruz bize aʿdā ne dise yañşılaruz

yanuña kal-:

1. **yanuña ḳal-:**-*ur, -sa*
Gazel 951
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin yaptığı) Yanına kâr kalmak.

Ḫançer-i bī-dādile ḳırduñ geçürdüñ ʿālemi
Dostum bir ẓulmdur itdüñ ḳalursa yanuña

yanuñca:

1. **yanuñca:**
Gazel 177
Mısra: **3**
Yanında, beraberinde.

Ṣalup yanuñca aġyārı getürme bezm-i ʿuṣṣāḳa
Eʿālī meclisinde dostum ednāya yer yoḳdur

yanuñdan ayırma-:

1. **yanuñdan ayırma:**
Gazel 1041
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyi) Devamlı olarak yanında bulundurmak, onsuz olmamak.

Hevādan gitdi germiyyet ṣafā kesb idecek demdür
Bu demlerde yanuñdan sāḳiyā ayırma ṣaḥbāyı

yap-:

1. **yap-:**-*dı*
Tarih 52
Mısra: **5**
İnşa etmek, bina etmek, yapmak.

Yapdı ṭarīḳ-i Ḥaḳda idüp beẕl-i māmelek
Bir ḫūb medrese kim ola cāy-ı ehl-i faẕl

yapıl-:

1. **yapıl-:**-*dı*
Gazel 700
Mısra: **3**
İnşa edilmek.

Kūy-ı ʿaşḳ içre yapıldı ġamile cāmiʿ-i dil
Elem ü miḥnet ü ġam kişveri evḳāf gerek

2. **yapıl-:**-*mış*
Gazel 6
Mısra: **8**
İnşa edilmek, kurulmak.

Ḳadem baṣ nerdübān-ı sırr-ı Lāhūta ḳademden geç
Fenā ṭaşıyla yapılmış degüldür yā nedür dünyā

yapış-:

1. **yapış-:**
Terkib-bend 2
Mısra: **10**
Tutmak, sarılmak, sıkıca yakalamak; peşinden, izinden gitmek.

Rāh-ı Ḥaḳdan cehd ḳıl dūr itmesün şeyṭān seni
Aç gözüñ ey bī-ḫaber illāya yapış lāyı ḳo

2. **yapış-:**-*mış*
Gazel 345
Mısra: **6**
(Bir işi) Büyük bir gayretle, istekle ele almak.

ʿAceb mülk-i cihānuñ terkini urmaz ṣanur ṣūfī
Yapışmış öyle muḥkem ḫırsile gūyā ki mālıdur

3. **yapış-:**-*sa*
Gazel 697
Mısra: **12**
İyice yaklaşmak, sokulup değmek; sıkı sıkı tutmak, bırakmamak üzere yakalamak, sarılmak.

Pūlād olursa pençe-i düşmen ne iʿtibār
Yapışsa mūm ider anı dest-i velāyetüñ

4. **yapış-:**-*an, -lar*
Gazel 827
Mısra: **13**
İyice yaklaşmak, sokulup değmek; sıkı sıkı tutmak, bırakmamak üzere yakalamak, sarılmak II Bağlanmak, bağlılık göstermek.

Rūḥī yapışanlar bu fenā dāra yañıldı
Ben dārdan el çekdüm u deyyāra yapışdum

5. **yapış-:**-*dı*
Gazel 659
Mısra: **1**
(Bir şey bir yere) Ayrılmayacak şekilde tutunup kalmak.

Yapışdı tīre yine ġamzesi nigārımuzuñ
Ki tāze eyleye zaḫmın dil-i fikārımuzuñ

6. **yapış-:**-*du, -m*
Gazel 827
Mısra: **16**
Sıkı sıkı tutmak, bırakmamak üzere yakalamak, sarılmak.

Feryād u fiġān eyleyüp ol kāfir elinden
Mestāne ʿinān-ı şeh-i dindāra yapışdum

yapraġ:

1. **yapraġ:**-*ı*
Gazel 863
Mısra: **6**
Yaprak. Ağaç ve bitki dallarının ucunda bulunan mevsimsel olarak dökülebilen kısım.

Nice ʿāşıḳluġuñ il ṭūymasun ey bülbül-i cānum
Ḫazān yapraġı gibi ol güli gördükde ditrersin

yaprak gibi ditre-:

1. **yapraḳ gibi ditre-:**-*r*
Gazel 866
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aşırı titremek.

Yād-ı ḳadd u ʿārıżuñla eylesem gülşende āh
Ditrer ey gül-çehre yapraḳ gibi serv u yāsemin

yār:

1. **yār:**-*uñ, -a*
Gazel 30
Mısra: **7**
Sevgili ‖ Dost.

Ey göñül şād ol ki ḥāluñ ʿarż iderler yāruña
Eşk-i çeşmüñ bir yaña feryād u āhuñ bir yaña

2. **yār:**-*a*
Gazel 358
Mısra: **5**
Sevgili.

Ḥālümi ʿarż idem dirin yāra velī mecāl yoḳ
Ṣubḥ ise mest-i nāzdur şām ise mest-i ḫʿāb olur

3. **yār:**-*a*
Kaside 38
Mısra: **81**
Arkadaş, dost.

Yine luṭf eyleyüp dön ol selīmüʾṭ-ṭabʿ olan yāra
Ḥużūrında duʿā ḳıl iltiyāmın eyle dünyānuñ

yār bezmi:

1. **yār bezmi:**
Gazel 73
Mısra: **7**
Sevgilinin meclisi.

Yār bezminden ayaḳ çekmem olursa ġam degül
Seng-i ṭaʿnından raḳībüñ şīşe-i ḫāṭır-şikest

yār ol-:

1. **yār ol-:**-*a*
Gazel 452
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevgili, dost olmak.

İstemezmiş bize yār ola ʿarūs-ı devlet
Çarḫ-ı kec-rev şanur ey Rūḥī nigārın çekerüz

2. **yār ol-:**-*a*
Gazel 47
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dost ve yakın olmak, yardımcı olmak.

Nār-ı ġamı o meh-veşüñ yaḳsa ne ġam içüñ ṭaşuñ
Kim bile baḫt-ı serkeşüñ yār ola bir zamān ola

3. **yār ol-:**-*a*
Gazel 946
Mısra: **1**
Dost ve yardımcı olmak.

Baḫt yār ola vü esbāb-ı ṭarab āmāde
ʿIyş u nūş itmemek inṣāf degül dünyāda

yāra:

1. **yara:**-*dur*
Gazel 1047
Mısra: **6**
Yara. II Gönül yarası, aşk derdi.

Vardur bir merhemi her zaḫmuñ ammā kim senüñ
Bir oñulmaz yaradur ʿaşḳuñ ki yoḳdur merhemi

yara ye-:

1. **yara ye-:**-*r*
Gazel 39
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yara almak, yaralanmak. || *İncinmek, rencide olmak.*

Yār isteyen olur nice aġyāra āşinā
Biñ yara yer ki tā ola bir yāra āşinā

yārab:

1. **yārab:**
Gazel 83
Mısra: **13**
Ey Rabbim.

Belādur ʿaşḳ Yārab kimseye çekdürme ol derdi
Ki cānānı ola aġyār-ı bī-derd ile hem ṣoḥbet

yaralan-:

1. **yaralan-:**-*a*
Gazel 966
Mısra: **1**
Yaralanmak. || *Gücenmek, kırılmak.*

Nice bir tīr-i maḥabbetle göñül yaralana
Nice bir ḫançer-i miḥnetle ciger paralana

yara şar-:

1. **yara şar-:**-*m*, -*ı*, -*dur*, -*ayın*
Gazel 969
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Derdine derman olmak.

Yaramı şardurayın ol büt-i ġaddāra hele
Görsün aġyār şarılmaḳ nice olur yāra hele

yārān:

1. **yārān:**-*a*
Gazel 29
Mısra: **8**
Arkadaşlar, dostlar.

Çoḳlaruñ vaṣf-ı ḫaṭuñla müşkilin ḥall eyledüm
Kim virür ḥāl ehli dil yārāna ḳāl-ı dil-güşā

2. **yārān:**-*a*
Gazel 960
Mısra: **7**
Arkadaşlar, dostlar. || *Sohbet ve eğlence meclisinin sakinleri.*

ṣafāya bāʿiṣ-i cemʿiyyet ola yārāna
Çemende devre yine cām-ı ḫoş-güvār gele

3. **yārān:**-*ı*
Gazel 513
Mısra: **9**
Dost, arkadaş, sevgili.

Bezmde ḫāba varur yārānı gözler aġyār
Rūḥi-i zār ayaġın öpmege fırṣat bulmaz

4. **yārān:**-*e*
Gazel 309
Mısra: **6**
Arkadaşlar, dostlar II Âşıklar.

ʿAksinedür felek gibi hep yāruñ işleri
Aġyāra ḫürmet eyler ü yārāne ḳaṣd ider

5. **yārān:**
Gazel 648
Mısra: **9**
Arkadaşlar, dostlar II şairler.

Rūḥiyā şiʿrüñe māyildür anuñçün yārān
Dil-güşādur kelimāt-ı ṭarab-engīzlerüñ

yārān ol-:

1. **yārān ol-:**-*ma*, -*muz*
Gazel 331
Mısra: **14**
Arkadaş olmak.

Zamāne ḫalḳına yaḳlaşmadan
ʿālemde ey Rūḥī
Segān-ı kūy-ı dildār ile yārān olmamuz yegdür

yārān-ı bā-ṣafā:

1. **yārān-ı bā-ṣafā:**
Kaside 39
Mısra: **67**
Neşe ve zevk içindeki dostlar.

Yārān-ı bā-ṣafā ile ʿişretde mi henüz
Biz bendesin añar mı ʿAli Ḫān ne demdedür

yārān-ı hoş- ṭabʿ:

1. **yārān-ı ḫoş- ṭabʿ:**-*a*
Tarih 35
Mısra: **1**
Güzel ahlaklı dostlar.

Kemāl ehli olan yārān-ı ḫoş- ṭabʿ a beşāret kim
Anaṭolınuñ oldı ṣadr-ı ʿālī-ḳadri bir fāżıl

yārān-ı naṣīḥat-gū:

1. **yārān-ı naṣīḥat-gū:**
Tahmis 3
Mısra: **18**
Öğüt veren dostlar.

Çıḳardı cānumı tenden atup bir nāvek-i dil-cū
Tenüm defn eyleyince ḫāka yārān-ı naṣīḥat-gū

yārān-ı pīşīn:

1. **yārān-ı pīşīn:**-*üñ*
Tarih 16
Mısra: **25**
Eski dostlar.

Pesend-i ṭabʿı olmış būr-veş yārān-ı pīşīnüñ
Ki olmış cānib-i Ḥaḳdan suḫan her birine ilhām

yārān-ı ṣādıḳ:

1. **yārān-ı ṣādıḳ:**-*dur*
Gazel 242
Mısra: **10**
Sadık, vefalı arkadaşlar.

Gelürler muttaṣıl ġam-ḫānemüzden eksik olmazlar
Ġam u derd u belā vü miḥnetüñ yārān-ı ṣādıḳdur

yārān-ı ṣafā:

1. **yārān-ı ṣafā:**
Kaside 36
Mısra: **48**
Zevk ve eğlence dostları. || *Gönül dostları.*

Derdimüz şerḥ itmege bir yār-ı ṣādıḳ bulmazuz
Ḥayf kim gitdükce yārān-ı ṣafā eksilmede

yārān-ı şāhib-nażm:

1. **yārān-ı şāḥib-naẓm:**-*a*
Kaside 16
Mısra: **11**
Şiir sahibi dostlar, şair arkadaşlar.

Müjde ehl-i tabʿ olan yārān-ı ṣāḥib-naẓma kim
Geldi devletle seferden Āṣaf-ı ferḫunde-fāl

yārān-ı selef:

1. **yārān-ı selef:**
Gazel 998
Mısra: **5**
Eski dostlar.

Ġam çekmem olsam bī-ṣaġaf hep ḳaldı yārān-ı selef
Tīr-i belāya dil hedef bu dehr-i bī-encāmda

yārān-ı suhandān:

1. **yārān-ı suḫandān:**
Gazel 166
Mısra: **16**
Söz söylemeyi bilen, güzel sözden anlayan dostlar. || *Şairler.*

Ne ser-efrāz-ı cihāna ḳuluz ey Rūḥī kim
Meclisinde nice yārān-ı suḫandān oturur

yārān-ı suḫan-dār:

1. **yārān-ı suḫan-dār:**-*a*
Gazel 1070
Mısra: **14**
Düzgün ve güzel sözden anlayan dostlar; şairler.

Ne ḥāṣıl nāmuña ḥussād oḳursa ṣiʿr-i nā-hemvārı
Sözüñ ḫod cümle yārān-ı suḫan-dāra besbelli

yārān-ı suḫan-perdāz:

1. **yārān-ı suḫan-perdāz:**-*a*
Gazel 709
Mısra: **8**
Güzel söz söyleyen, şiirden anlayan dostlar.

Tāze tāze gül redīfinde ġazeller didiler
Mūcib-i şevḳ oldı yārān-ı suḫan-perdāza gül

yarar:

1. **yarar:**
Tarih 7
Mısra: **41**
İşe yarayan, faydalı. || *Kahraman, cesur, muktedir, yetkili.*

Hem yarar hem kār-dīde hem müdebbir hem ḳılıc
Murtażā-heybet Aristo-ḥikmet İskender-niẓām

yaraş-:

1. **yaraş-:**-*ur*
Gazel 37
Mısra: **3**
Yakışmak, uygun düşmek, layık ve münasip olmak.

Yaraşur ḫūb-rūlar içre baḫş-i imtiyāz itseñ
Seni şāhum ser-efrāz eylemişdür ol ḳad-i bālā

2. **yaraş-:**-*(u)r*
Gazel 826
Mısra: **18**
Uymak, uygun düşmek, yakışmak.

Mālik-i himmet-i Meḥmed ol bülend-iḳbāl kim
Vaṣf-ı ṭabʿın yaraşur ʿünvān-ı dīvān eylesem

3. **yaraş-:**-*maz*
Terkib-bend 3
Mısra: **7**
(Söz, davranış vb.) Uygun olmak, yerinde ve iyi karşılanacak tarzda olmak.

Daḫi min-baʿd yaraşmaz bize mesrūr olmaḳ
Dil-i mesrūrımuzı zār u perīşān idelüm

4. **yaraş-:**-*(u)r*
Gazel 40
Mısra: **9**
Yakışmak, hoş durmak.

Ṭabʿ-ı pākuñda ṣafā var yaraşur ey Rūḥī
Şiʿrüñi vird-i zebān eylese yārān-ı ṣafā

yardımcı ol-:

1. **yardımcı ol-:**-*a*
Kıt'a 5
Mısra: **4**
Yardım etmek.

Rūz-ı maḥşerde ümīdüm budur ey Rūḥī
Ola yardımcı aña Ḥażret-i Veyseʾl-Ḳaranī

yāre:

1. **yāre:**-*ler, -üm, -le*
Gazel 274
Mısra: **5**
Yara.

Sīnede yārelerümle bir olup göñlüm arar
Nāvek-i ġamzesi ḥaḳḳā ki ʿaceb dil-cūdur

2. **yāre:**-*cüg, -i*
Gazel 1110
Mısra: **8**
Yara || Sevgiliden kaynaklı aşığın gönül yarası.

Dem-be-dem ġamzesi oḳı sīnemi ḳo yārelesün
Anı menʿ itme başuñ içün çekerem yārecügi

yāre aç-:

1. **yāre aç-:**
Gazel 132
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yara açmak. || Büyük üzüntü vermek.

Göñlümi biñ pāre ḳıl gögsümde yüz biñ yāre aç
Cān viren yoluñda senden dil mi ṣaḳlar yā cesed

yārele-:

1. **yārele-:**-*sün*
Gazel 1110
Mısra: **7**
Yaralamak.

Dem-be-dem ġamzesi oḳı sīnemi ḳo yārelesün
Anı menʿ itme başuñ içün çekerem yārecügi

yārelen-:

1. **yārelen-:**-*üp, -dür*
Gazel 319
Mısra: **8**
Yaralanmak II Acı çekmek.

Zülfinde ara göñlümi isterseñ ey ṣabā
Peykān-ı ġamla yārelenüpdür nişānı var

yāreler aç-:

1. **yāreler aç-:**-*ler, -sa, -ñ*
Gazel 165
Mısra: **17**
Yara oluşmasına sebep olmak. || Üzüntü vermek.

Ten-i zārında eger yāreler açsañ yer yer
Ṣanma Rūḥī ḳuluñı ḳāḍıya pāşāya ṭurur

yār-ı ʿazīz:

1. **yār-ı ʿazīz:**-*imüz*
Kaside 39
Mısra: **57**
Kıymetli dost.

Kimlerle eglenür ola yār-ı ʿazīzimüz
Ḫoş-ḥāl mi o şāh-ı faḳīrān ne demdedür

yār-ı bāde-nūş:

1. **yār-ı bāde-nūş:**
Gazel 744
Mısra: **6**
Şarap içen sevgili.

Zāhidā ʿālemde dirsin yārdan çoḳ nesne yoḳ
Yār çoḳ ammā ki yār-ı bāde-nūş ister göñül

yār-ı bāḳī:

1. **yār-ı bāḳī:**
Gazel 33
Mısra: **9**
Sonsuz sevgili.

Dilerseñ yār-ı bāḳī feyż-i ḥaḳla
Ḥaḳḳa maẓhar düş
Çıḳar dünyāyı dilden kim fenādur Ruḥiyā dünyā

yār-ı bī-riyā:

1. **yār-ı bī-riyā:**
Kaside 36
Mısra: **20**
Riyasız dostlar.

Olmada mihr ü maḥabbetden müberrā ḫāṣ u ʿām
Cemʿ olup aġyār u yār-ı bī-riyā eksilmede

yār-ı cān:

1. **yār-ı cān:**
Gazel 24
Mısra: **1**
Can dostu, arkadaş.

Vaṣluñ cihāna virmem odur yār-ı cān baña
Evvel efendi cān gerek andan cihān baña

2. **yār-ı cān:**-*dan*
Kaside 38
Mısra: **71**
Gerçek dost, candan dost.

Giçüp ol yār-ı cāndan vur yüzini ḫākipāyine
O şehrüñ zübde-i aʿyānı olan mīr-i mīrānuñ

3. **yār-ı cān:**-*ı*
Gazel 903
Mısra: **8**
Can dostu, sevgili.

Eyü söz diseñ kötiye ide ḥaml bir belādur
Vāy o dil-şikesteye kim ola yār-ı cānı bed-ḫū

yār-ı cefā-kār:

1. **yār-ı cefā-kār:**-*ı, -n, -a*
Terkib-bend 8
Mısra: **226**
Cefa eden sevgili.

Yuf ḫārına dehrüñ gül ü gülzārına hem yuf
Aġyārına yuf yār-ı cefā-kārına hem yuf

yār-ı dil-cū:

1. **yār-ı dil-cū:**
Gazel 313
Mısra: **10**
Gönlü çeken sevgili.

Rūḥiyā erbāb-ı ʿaşḳa gülsitān-ı dehrde
Yār-ı dil-cū tāze gül aġyār-ı bed-gū ḫārdur

yār-ı faṣīḥu'l-lisān:

1. **yār-ı faṣīḥu'l-lisān:**-*dur*
Gazel 604
Mısra: **16**
Güzel ve akıcı konuşan sevgili.

ʿAceb mi yārsuz olsañ cihānda ey Rūḥī
Senüñ ki yār-ı faṣīḥu'l-lisāndur istedügüñ

yār-ı gālib:

1. **yār-ı gālib:**-*üñ*
Gazel 680
Mısra: **4**
Sevgilinin üstünlüğü.

Öz iḫtiyārımuzla degül āh u nālemüz
Maġlūbıyuz zamānede bir yār-ı gālibüñ

yār-ı ġam-zedā:

1. **yār-ı ġam-zedā:**
Kaside 36
Mısra: **22**
Kaygıyı yok eden; üzüntüyü gideren sevgili.

Bir göñül eglencesi yār isterüz girmez ele
Ġam hücūm itmekde yār-ı ġam-zedā eksilmede

yār-ı gār-ı muṣṭafā:

1. **yār-ı gār-ı muṣṭafā:**
Kaside 3
Mısra: **14**
Hz. Muhammed'in mağara arkadaşı. || Hz. Ebubekir.

Ekmel-i ḫalḳ-ı cihān olmaḳla ol ehl-i vefā
Çār-yār içre ol oldı yār-ı gār-ı Muṣṭafā

yār-ı gül-endām:

1. **yār-ı gül-endām:**
Gazel 920
Mısra: **1**
Gül fidanı gibi güzel ve ince endamlı sevgili.

Kim alurdı göñlimüz yār-ı gül-endām olmasa
Ġuṣṣamuz kim defʿ iderdi gül gibi cām olmasa

yār-ı gül-ʿizār:

1. **yār-ı gül-ʿiẕār:**-*ımuz, -uñ*
Gazel 659
Mısra: **6**
Gül yüzlü sevgili.

Şarāb-ı nāb içüp itmiş ʿiẕārını gül gül
Ḳatı güzellügi var yār-ı gül-ʿiẕārımuzuñ

yār-ı güzīn:

1. **yār-ı güzīn:**
Kaside 35
Mısra: **36**
Seçkin dost, arkadaş.

Hem daḫi bāḳī olan aṣḥāb-ı şāḥib-faẓla kim
Muṣṭafāya oldılar her biri bir yār-ı güzīn

yār-ı hem-derd:

1. **yār-ı hem-derd:**
Gazel 857
Mısra: **10**
Dert ortağı sevgili.

Cām-ı bezm-i vaḥdet itdi mest-i lā-yaʿḳıl beni
Keşf-i rāza Rūḥiyā bir yār-ı hem-derd isterin

yār-ı hem-meşreb:

1. **yār-ı hem-meşreb:**
Tahmis 2
Mısra: **6**
(Kendisiyle) Aynı mizaca sahip dost.

Ne ṣalınduḳ murād üzre tubī serv-i semenlerle
Nemüz var ise gitdi ʿāḳibet ey yār-ı hem-meşreb

yār-ı köhne:

1. **yār-ı köhne:**-*s, -i, -n, -i*
Gazel 905
Mısra: **3**
Eski sevgili.

Terk itdi yār-ı köhnesini lāle-ḫaddimüz
Beñzer ki ḥāṣıl eyledi bir dāġdār-ı nev

yār-ı müşkil-pesend:

1. **yār-ı müşkil-pesend:**-*imüz*
Gazel 329
Mısra: **8**
Beğenmesi güç olan sevgili.

Beẕl eylemek degüldür cānāne cānı müşkil
Müşkil budur ki yār-ı müşkil-pesendimüz var

yār-ı muṣṭafā:

1. **yār-ı muṣṭafā:**
Kaside 3
Mısra: **26**
Hz. Muhammed'in arkadaşı.

Nʾolur ol bed-ṣūretüñ hāli ʿaceb rūz-ı cezā
Kim ana aġyār ola ʿālemde yār-ı Muṣṭafā

yār-ı muvāfıḳ:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **yār-ı muvāfıḳ:**
Gazel 512
Mısra: **8**
Münasip sevgili.

Yār olduḳ ise her kime aġyārlıḳ itdi
Feryād ki bir yār-ı muvāfıḳ ele girmez

yār-ı nev:

1. **yār-ı nev:**
Gazel 905
Mısra: **2**
Yeni sevgili.

Dāġ-ı nev urdı bülbüle çünkim bahār-ı nev
Sen de nev eyle ʿaşḳuñı ṭut yaʿni yār-ı nev

yār-ı nükte-dān it-:

1. **yār-ı nükte-dān id-:**-*elüm*
Gazel 805
Mısra: **20**
Nükteli sözden anlayanlarla dost etmek.

Şuʿarāyuz bizümle yār ol kim
Seni biz yār-ı nükte-dān idelüm

yār-ı ṣādıḳ:

1. **yār-ı ṣādıḳ:**
Gazel 200
Mısra: **10**
Sadık arkadaş.

Revā mı sitemle geçe ʿömrimüz
Ne bir yār-ı ṣādıḳ ne bir ġam-küsār

yār-ı şeker-güftār:

1. **yār-ı şeker-güftār:**-*ile*
Gazel 925
Mısra: **10**
Tatlı dilli sevgili.

Yıllarla zehrin yutduġuñ hicrüñ telāfīsin ider
Leb-ber-leb olsañ bir dem ol yār-ı şeker-güftārile

yār-ı sitem-ger:

1. **yār-ı sitem-ger:**-*den*
Gazel 556
Mısra: **8**
Zalim sevgili.

Geçdi endūh u belā vü zecrile evḳātımuz
Olmaduk bir dem hele yār-ı sitem-gerden ḥalāṣ

yār-ı vefā-dār:

1. **yār-ı vefā-dār:**
Gazel 671
Mısra: **6**
Vefalı sevgili.

Başladuñ cevr ü cefā itmege üftādelere
Yañlış itdük saña biz yār-ı vefā-dār didük

yarıcu:

1. **yarıcu:**-*ñ*
Kaside 17
Mısra: **47**
Yardımcı, şefaatçi.

Çün dostuñ erenler ola yarıcuñ ḳadīm
Düşmenlük itse saña ne ġam bir nice pelīd

yarıl-:

1. **yarıl-:**-*ur*
Gazel 603
Mısra: **5**
Parçalanmak, yarılmak.

Ḫançeri çekse bir elif sīneme yarılur göñül
Olur o şerḥa ʿāşıḳa māye-i inşirāḥ-ı ʿaşḳ

yarım:

1. **yarım:**
Gazel 148
Mısra: **12**
Bir bütünün yarısı.

Benüm ḫod ʿaḳlum almışsın ġaraż başdan çıḳarmaḳsa
Yeter yarım ḳadeḥ mey belki ey ḫūrī-liḳā artar

yarın:

1. **yarın:**
Gazel 103
Mısra: **6**
Ertesi gün.

Ṭutmaḳ diler ʿinān-ı semendin ġarībler
Yarın olur ġarīb temāşā ʿale'ṣ-ṣabāḥ

2. **yarın:**
Gazel 342
Mısra: **10**
Sonraki günde veya günlerde, gelecek zamanda.

Ḳurdı hemān fitne ḳaşuñ ṣaġ olan görür
Yarın ḫadeng-i ġamzeñ ucından ne ḳan olur

3. **yarın:**
Gazel 600
Mısra: **2**
Ahiret günü.

Umaruz iden bugün iki cihānı var yoḳ
İde yarın ḫayr u şerr-i mey-keşānı var yoḳ

4. **yarın:**
Gazel 723
Mısra: **4**
Bugünden sonra || Mahşer günü, ahiret, Allah'ın huzuruna çıkılacağı gün.

Ḫalḳ-ı cihāndan eyle bugün ʿuzlet iḫtiyār
Yarın Cenāb-ı Ḥaḳda muʿazzez mükerrem ol

5. **yarın:**
Gazel 938
Mısra: **4**
Bir sonraki gün, ertesi gün.

Ġonca-femler oldılar mevʿūd-ı seyr-i bāġ içün
Gül gibi olur yine yarın tesellālar yine

yārluḳ eyle-:

1. **yārluḳ eyle-:**-*me, -dü, -ñ*
Gazel 956
Mısra: **8**
Yar olmak, yardımcı olmak.

Rişte-i devlet idi zülfi elümden çıḳdı
Yārluḳ eylemedüñ neyleyin ey baḫt-ı siyāh

yaş:

1. **yaş:**-*ı, -n*
Gazel 648
Mısra: **2**
Ağlandığında gözlerden akan berrak sıvı, gözyaşı.

Gülme aġladuġına dîde-i ḫūn-rīzlerüñ
Gözi yaşın dökici olma seḥer-ḫīzlerüñ

yaş ak-:

1. **yaş aḳ-:**
Gazel 38
Mısra: **3**
Ağlamak.

Dem-be-dem yaşum aḳar başuma dāġ urduḳca
Dāġdan nāzil olan āb-ı revāndur gūyā

yaş dök-:

1. **yaş dök-:**-*dü, -m*
Gazel 1108
Mısra: **11**
Ağlamak.

Gāh yaş dökdüm ser-i kūyında geh ḫūn-ı ciger
Yāra ʿuşşāḳ içre ʿarż itdüm olanca mālumı

yaşa-:

1. **yaşa-:**-*mış, -dur*
Gazel 908
Mısra: **4**
Hayatını devam ettirmek, ömür sürmek.

Mevc ṣanmañ ki buruşmış çehresi bir pīrdür
Çoḳ yaşamışdur cihānda neylesün bīçāre ṣu

yasāġ eyle-:

1. **yasāġ eyle-:**-*r*
Kaside 11
Mısra: **24**
Emir vermek, ferman buyurmak.

O ṣadr-ı ehl-i yaḳīn ol semiyy-i Zi'n-nūreyn
Ki defʿ-i ẓulm içün eyler sipihre ʿadli yasāġ

yasaġ it-:

1. **yasaġ it-:**-*di, -ler*
Gazel 581
Mısra: **4**
Yapılmamasını istemek, yapılmaması için engel koymak, yasaklamak, menetmek.

Ṣubḥ-dem gülzārda çāk-ı girībān eyledüm
İtdiler gül mevsiminde bāde-i nāba yasaġ

yasaġ ol-:

1. **yasaġ ol-:**-*aldan*
Gazel 310
Mısra: **3**
Yapılması engellenmiş olmak, yasaklanmak.

Ḥaḳ bilür sāḳī olaldan bāde-i nāba yasaġ
Rindler hep ḫasta-i cām-ı ṣarāb olmış yatur

yaşdan-:

1. **yaşdan-:**-*up*
Gazel 60
Mısra: **13**
Yaslanmak, dayanmak.

Yaşdanup bāb-ı luṭfuña Rūḥī
Eftetiḥ yā müfettiḥa'l-ebvāb

yāsemen:

1. **yāsemen:**-*üñ*
Gazel 628
Mısra: **4**
Güzel kokulu, beyaz ve güzel çiçekler açan sarmaşık cinsinden bir ağaç.

Göricek ḳalmadı ṣabrum ruḫuña beñzetdüm
Ḳatı nazüklügi var idi bugün yāsemenüñ

2. **yāsemen:**-*i*
Gazel 1075
Mısra: **6**
Beyaz çiçekler açan ve sarmaşık cinsinden olan güzel kokulu bir ağaç, yasemin çiçeği. II Sevgilinin yanağı.

Ruḫuñdan ayru ġamum gördi başladı vaṣfa
Birez uçurdı ṣabā dün çemende yāsemeni

yāsemen-veş:

1. **yāsemen-veş:**
Gazel 191
Mısra: **10**
Yasemin gibi.

Eşk-i çeşmin Rūḥi-i şeydānuñ eyler lāle-reng
Yāsemen-veş egnine giydükce ol gül aġlar

yāsemīn:

1. **yāsemīn:**-*e*
Tahmis 7
Mısra: **20**
Güzel kokulu, beyaz ve güzel çiçekler açan sarmaşık cinsinden bir ağaç, yasemen çiçeği.

Sīnemde zaḫmum içre olan penbe-i fitīl
Şol yāsemīne döndi ki ḳorlar ḳaranfüle

yaşıl:

1. **yaşıl:**
Gazel 711
Mısra: **4**
Yeşil.

Bāġda irşād ḳılmaġiçün kelīm-i bülbüli
Ḫıżr idi şān çıḳdı yaşıl perdeden nāgāh gül

yaşılı:

1. **yaşılı:**
Gazel 1072
Mısra: **4**
Yaslı, (bir nesne) bir yere dayalı.

Başa iltüp kārını aldı şikārın çekdi el
Oḳı atıldı ol ebrūnuñ kemānı yaşılı

yaşın sil-:

1. **yaşın sil-:**
Gazel 387
Mısra: **17**
Gözyaşlarını silmek.

Yaḳar ṣanma ḫınā dest-i luṭfile siler yaşın
Elinden ol zamān kim Rūḥi-i bīçāre ḳan aġlar

<u>yaşını akıt-:</u>

1. **yaşını aḳıd-:**-*ı, -n, -ı, -ur*
Gazel 403
Mısra: **3**
Ağlamak.

Aḳıdur yaşını gözler ise kūyuñda seni
Serv-i nāzum buñara dīde-i giryān dirler

<u>yaşlu:</u>

1. **yaşlu:**
Gazel 1111
Mısra: **8**
Islak, yaşlı. || *Gözyaşıyla ıslanmış.*

Ḳanlar döker firāḳına her dem dimiş ḥasūd
Yaşlu gözümde hīç bu ʿummān dükenmedi

<u>yaş ak-:</u>

1. **yaşum aḳ-:**-*um, -ar, -sa*
Gazel 416
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaşı akmak, ağlamak, gözyaşı dökmek.

Destmāl-ı luṭfuñ ile sil bu seyl-i eşkümi
Nīl-veş yaşum aḳarsa kūyuña Ceyḥūn olur

<u>yat-:</u>

1. **yat-:**-*ur*
Gazel 167
Mısra: **10**
Bulunmak, sabit durmak.

Seḥerī her yane mestāne ḳulaḳ dut gör kim
Gülsitānuñda nice bülbül-i gūyende yatur

2. **yat-:**-*duḳda*
Gazel 65
Mısra: **9**
Boylu boyunca uzanmak.

Ehl-i bezmi mest olup yatduḳda gözlerler müdām
Göz ḳulaḳdur Rūḥiyā meyḫānede cām u ḥabāb

3. **yat-:**-*ur*
Gazel 272
Mısra: **1**
Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak; uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek.

Her şeb ki mest-i nāz olup ol sīmber yatur
Gūş itmek içün āhumı şeb-tā-seḥer yatur

4. **yat-:**-*ur*
Gazel 271
Mısra: **9**
Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak.

Kākül-i zülfüñ ḥayālıyla helāk olmış yatur
Rūḥi-i ḫāṭır-perīşān u perīşān-rūzgār

5. **yat-:**-*ur*
Gazel 137
Mısra: **6**
Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak; bulunmak, var olmak.

Ṣafā-yı ʿīd ile düşdi şu deñlü bādeye ḫalḳ
Ki yolda mest yatur ṣad hezār pīr u mürīd

6. **yat-:**-*ur*
Gazel 310
Mısra: **2**
Yatmak. || *Beklemek.*

Dil ki cām-ı ʿaşḳile mest ü ḫarāb olmış yatur
Pāy-būsuñ ārzūsuyla türāb olmış yatur

7. **yat-:**-*ur*
Gazel 694
Mısra: **5**
Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak; uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek; işlemez durumda olmak.

El ayaḳ ṭutmaz yatur ʿuşşāḳa ṭutmazsın ḳadeḥ
Elsüz ayaḳsuzlara bilsem nedür kīnüñ senüñ

8. **yat-:**-*ur*
Gazel 272
Mısra: **6**
(Bir şey bir yerde) Kalmaması gerekirken kalmak, beklemek, âtıl durumda olmak.

Varup giceyle ġayrıla tenhāda yatduġuñ
Fāş oldı ḫalḳa ṣanma efendi ḫaber yatur

9. **yat-:**-*ur*
Gazel 167
Mısra: **8**
Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak; alışmak II Durmak (Süreklilik bildirir).

Künc-i miḥnetde raḳībā beni tenhĀ ṣanma
Yār eger sende yatursa elemi bende yatur

10. **yat-:**-*(a)r*
Tahmis 7
Mısra: **13**
...halde bulunmak.

Gördüm ferāġatile yatar bend olup hemān
Müşkīn ṣaçuñda ey yüzi gül cān-ı nātuvān

11. **yat-:**-*(u)r*
Kaside 14
Mısra: **60**
Bir şeyin içinde bir müddet beklemek, bekletilmek.

Nedür felekde süreyyā ki bāġ-ı ḳadrinde
Yatur hezār anuñ gibi ḫūşe-i engūr

12. **yat-:**-*a*
Terkib-bend 3
Mısra: **72**
Yatmak, boylu boyunca uzanmak. II (Ölüler için) mezarda yatmak.

Yazıḳ ol cism-i laṭīfe kim ola ḫoriş-i mār
Ḥayf ol peykere ḫāk içre yata leyl ü nehār

13. **yat-:**-*ur*
Tahmis 4
Mısra: **4**
Bulunmak, var olmak, mevcut olmak.

Nice yıldur āferīnler ṣabrına şehā yatur
Żaʿfdan künc-i ʿanāda kim dil-i şeydā yatur

yatak:

1. **yataḳ:**
Gazel 601
Mısra: **14**
Uyuma, dinlenme vb. amaçlarla üzerine veya içine yatılan eşya, döşek; barınak, in.

Görmez giceyle uyḳu yüzin çeşm-i ḫūn-feşān
Ol māhı Rūḥiyā aramaḳdan yataḳ yataḳ

yatup ḳalḳ-:

1. **yatup ḳalḳ-:**-*ar, -uz*
Gazel 504
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gecelerini geçirmek.

Deyr-i muġanda gerçi yatup ḳalḳaruz müdām
Ol Kaʿbe-i cemāledür ammā sücūdımuz

yāve:

1. **yāve:**-*s, -i, -n, -i*
Rübai 27
Mısra: **3**
Boş lakırdı, abes söz.

Bed-gūylaruñ ol işitmeden yāvesini
Ḥāl ehli cihāna gelse yeg ceẕr-i aṣamm

yaver:

1. **yaver:**-*üñ*
Gazel 740
Mısra: **1**
Yardımcı.

Ola hemīşe yaverüñ elṭāf-ı ẕü'l-celāl
ʿArż ide devlet āyīne-i baḫtdan cemāl

yavuz:

1. **yavuz:**-*dur*
Gazel 162
Mısra: **4**
Sert, çetin, yaman.

Ey mülāyim şananlar ol şūḫı
Yanına uġramañ ki yavuzdur

2. **yavuz:**
Muamma 1
Mısra: **9**
Fena, kötü.

Duʿām ol kim yavuz gözden ırag̈ itsün anı Mevlā
Mürüvvet maʿdenidür ḳahrı az iḥsānı vāfirdür

yav:

1. **yāy:**-*um, -ı*
Gazel 174
Mısra: **2**
Ok atma aracı. II Sevgilinin kaşı.

Benüm gibi ḫam-ı ebrūña meyl ider yoḳdur
Maḥabbetüñde bugün yāyumı çeker yoḳdur

2. **yāy:**-*a*
Gazel 9
Mısra: **10**
İki ucu arasında bir kiriş gerili olan, eğri ve esnek ok atma aleti, kavis // Aşığın yay gibi iki büklüm olmuş bedeni.

Tīr-i müjgānuñ ġamı mecrūḥ ḳıldı cānumı
Yāya döndi ḳāmetüm müşkīn hilāluñdan cüdā

yāy çek-:

1. **yāyı çek-:**-*ı, -mek*
Gazel 223
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Yaya benzeyen kaşlarının gamını çekmek.

Çeken bilür ki kemān-ı ġamuñ ne zūr ister
O yāyı çekmek efendi baña müsellemdür

yavıl-:

1. **yayıl-:**-*ıcaḳ*
Kaside 15
Mısra: **61**
Herkes tarafından duyulmak, şüyû bulmak.

Yayılıcaḳ ʿāleme bu ḫaber-i pür-sürūr
Başladı arāyişe gül gibi kevn ü mekān

yayḳa-:

1. **yayḳa-:**-*maz, -dı*
Gazel 886
Mısra: **8**
Yıkamak.

Eger bīçāresinden el yumaḳ olsaydı maḳṣūdı
Elin niçün o ḫūnī yayḳamazdı çeşmüm ābından

2. **yayḳa-:**-*mış*
Tahmis 4
Mısra: **17**
Yıkamak, temizlemek.

Yayḳamış fi'l-ḥāl āb-ı dīde-i giryānile
Ḥāline raḥm eyleyüp iḳdām-ı bī-pāyānile

yayḳara:

1. **yayḳara:**-*lar*
Gazel 413
Mısra: **6**
Yaygara, bağırıp çağırma.

Çīn idüp ḳaşlaruñı urma baña ġamzeñ oḳın
Bir dil almaġa nedür çaḳ bu ḳadar yayḳaralar

yaz-:

1. **yaz-:**-*dı*
Gazel 568
Mısra: **1**
Yaymak, sermek.

Levḥ-i zemīne yazdı yine nev-bahār ḫāṭ
Gel bāġa seyr idem dir iseñ yādigār ḫaṭ

2. **yaz-:**-*dı*
Gazel 564
Mısra: **1**

Nakşetmek, işlemek; yaratmak.

Yāruñ yüzinde ḳudret eli yazdı yedi ḫaṭ
Keşf ola tā ki mesʾele-i emred-i ḳaṭaṭ

3. **yaz-:**-*a*
Gazel 709
Mısra: **6**
(Bir söz veya düşünceyi) Belli işaret ve harflerle bir yere geçirmek, kaleme almak.

Neyler ol evrāk-ı reng-āmīz elinde gūyiyā
ʿAndelībine maḥabbet-nāme ister yaza gül

3. **yaz-:**-*sa*
Gazel 568
Mısra: **12**
Kaleme almak, işlemek, nakşetmek.

Ḫaṭṭuñ gibi müṭālaʿaya yoḳ taḥammüli
Yazsa bahār her ne ḳadar müşk-bār ḫaṭ

4. **yaz-:**-*madın*
Gazel 568
Mısra: **7**
Yazmak, nakş edilmek. II Yaratılmak.

Dil māʾil idi ḥüsn-i ḫaṭṭ-ı yāra yazmadın
Levḥ-i vücūda ḫāme-i ṣūret-nigār ḫaṭ

5. **yaz-:**-*mış, -lar*
Gazel 367
Mısra: **11**
Yazmak. || Bir gruba dahil etmek.

Beni mey-nūşlarla yazmışlar Ehl-i taḥḳīḳde riyā neyler

6. **yaz-:**-*ıl, -an*
Kaside 7
Mısra: **26**
Kaleme almak. II Kader.

Başına yazu imiş yazıcı anı girift itdi
Bozulmaz yazılan maʿlūmıdur aṣḥāb-ı efġānuñ

7. **yaz-:**-*mış*
Tarih 65
Mısra: **16**
(Allah) Kader olarak belirlemek.

Çarḫa didüm nedür bu ḥāl didi
Böyle yazmış yazanda levḥe ḳalem

8. **yaz-:**-*sa*
Tarih 16
Mısra: **8**
Yazmak, kaleme almak. II Şiir yazmak.

Birer tārīḫ bil her mıṣraʿını evvelā k'anı
Yaraşur yazsa altun ile üstādān-ı heft-aḳlām

9. **yaz-:**-*dı*
Gazel 567
Mısra: **10**
Kaleme almak, nakşetmek. || Yaratmak.

Ümmī-laḳab ki yazdı anuñ nām-ı eşrefin
Evvel ki yazdı ḫāme-i ṣūret-nigār ḫaṭ

yazıcı:

1. **yazıcı:**
Kaside 7
Mısra: **25**
Katip, yazan, yazıcı, kitabet eden.

Başına yazu imiş yazıcı anı girift itdi
Bozulmaz yazılan maʿlūmıdur aṣḥāb-ı efġānuñ

yazık:

1. **yazıḳ:**
Gazel 957
Mısra: **5**
Acınma, üzüntü anlatan bir söz.

ṣoḥbet-i ḫalḳ-ı belādur yazıḳ ol evḳāta
Ki belāyile olup ṣarf-ı cefāyile giçe

yazıḳlara gir-:

1. **yazıḳlara gir-:**-*se*
Gazel 415
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Günahlara girmek, dini bakımdan suç sayılan bir iş yapmak.

Girse nigār nola boyınca yazıḳlara
Miskīn ṣaçın ayaġa ṣalup pāymāl ider

yazıl-:

1. **yazıl-:**-*mış*
Gazel 126
Mısra: **4**
Yazma işi yapılmak.

Cihān bir köhne dārdur gördüm anda
Yazılmış ṣafḥasına vaḳf-ı evlād

2. **yazıl-:**-*dı*
Gazel 137
Mısra: **16**
Yazmak işi yapılmak; yazıyla kaydedilmek.

Müşerref eyledi Rūḥīyi dest-būsıyla
Yazıldı bendeleri defterine nāmı saʿīd

3. **yazıl-:**-*mış*
Gazel 910
Mısra: **13**
Yazılmak, çizilmek. II Nakşedilmek.

Ne yazılmış ʿacabā ʿārıż-ı dildārda kim
Görse kāfir anı elbetde gelür īmāna

4. **yazıl-:**-*maġ, -a*
Gazel 649
Mısra: **12**
Yazılmak, kaleme alınmak.

Ḳāmet-i vaṣfında söyle Rūḥiyā dirseñ ġazel
Oḳınup yazılmaġa zīrā ġazel-i aʿlā gerek

5. **yazıl-:**-*mış*
Gazel 985
Mısra: **11**
Meydana getirmek, oluşturmak.

Ey cemāluñ dest-i ḳudretle yazılmış bir kitāb
O kitāba ḥüsnüñ olmış metn u ḫaṭuñ ḥāşiye

yazu:

1. **yazur:**-*dur*
Terkib-bend 1
Mısra: **29**
Kader, yazgı, alın yazısı.

Ne yazudur ki deşt-i Kerbelā pür-derd ü miḥnetdür
Meger kerb ü belālardan mürekkeb bir muṣībetdür

2. **yazu:**-*s, -ı, -n*
Terkib-bend 1
Mısra: **13**
Herhangi bir konuda kaleme alınmış ilim, fikir veya sanat eseri, makāle, fıkra vb.

Yazarsañ Kerbelā yazusın ey dil sen ġazāsın yaz
Şahādet şehdin içmiş teşne-diller mācerāsın yaz

yazuk:

1. **yazuḳ:**
Gazel 1045
Mısra: **5**
Olmaması gereken bir şey karşısında duyulan üzüntüyü ifade eder.

Ḫār içre açılup ṣola yazuḳ degül midür
Ol ġonca-fem ki gül gibi baş üzredür yeri

ye-:

1. **ye-:**-*r*
Kaside 37
Mısra: **69**
Ağızda çiğneyerek yutmak, yemek.

İştihāsı yine yerinde nefāyis yer mi
Tuḫme olmaḳda mı ol maḥrem-i sulṭān nicedür

2. **ye-:**-*r, -se*
Gazel 424
Mısra: **13**
Çekmek.

Firāḳı niḳmetin ol şāh-ı ḥüsnüñ yerse ger aġyār
Vişāli niʿmetin Rūḥī gibi bir ʿabd-i kemter yer

3. **ye-:**-*r*
Gazel 424
Mısra: **4**
Kötü bir duruma uğramak, maruz kalmak.

Kemer-vārī miyān-ı dilbere zāhid ṭolaşduḳda
O pīç u tābuñ encāmında belden pāk ḫancer yer

4. **ye-:**-*r*
Gazel 424
Mısra: **6**
Harcamak, tüketmek, bitirmek.

Cihānda merdüm-i mümsik mālik olsa genc-i Ḳārūna
Fenādan göz yumınca mālın iller kendüsin yer yer

5. **ye-:**-*r*
Gazel 424
Mısra: **8**
İşlemek, yapmak.

Zen-i dünyāya raġbet-gīr olanlar zenden alçaḳdur
Fenā dārında ʿuḳbā kārın ancaḳ er gibi er yer

6. **ye-:**-*r*
Gazel 424
Mısra: **10**
Sürekli üzmek, tedirgin etmek.

Semender-veş ġıdāsı āteş olsa bir sitemkārun
Vücūdın ʿāḳibet nār-ı nedāmet andan ekşer yer

7. **ye-:**-*r*
Gazel 1055
Mısra: **6**
Yemek. || Önemsemek, dikkate almak.

Mīve-i vaṣluñı ʿāşıḳlara mebẕūl itseñ
Ne var ey naḫl-ı melāḥat anı kimse yer mi

yed-i aʿdā-yı cefā-pīşe:

1. **yed-i aʿdā-yı cefā-pīşe:**
Kaside 18
Mısra: **52**
Düşmanın zalim eli.

Pençe-i ḳahruñuñ altında erir mūm-ṣıfat
Yed-i aʿdā-yı cefā-pīşe olursa pulād

yed-i aʿyān:

1. **yed-i aʿyān:**
Gazel 333
Mısra: **24**
Şehrin ileri gelen kişilerinin eli.

Varup ol feyż-resānuñ elin öpsem nola kim
Resmdür ʿīdda Rūḥī yed-i aʿyān öpilür

yed-i beyżā-yı kelīm:

1. **yed-i beyżā-yı kelīm:**-*üz*
Terkib-bend 8
Mısra: **183**
Hz. Mûsâ'nın, bir mucize isteyen kavmine ve Firavun'a karşı göğsüne soktuğu elini ışık saçar halde çıkarması şeklindeki mucizesi ve ışık içinde parlayan eli.

Mār ise ʿadū biz yed-i beyżā-yı Kelīmüz
Ṭūfān ise dünyā ġamı biz keşti-i Nūḥuz

yed-i firḳat:

1. **yed-i firḳat:**
Gazel 1012
Mısra: **11**
Ayrılık eli.

Yed-i firḳat ġubār-ı cismüñi berbād ider bir gün
Bu nevʿile geçerse rūzgāruñ şeh-süvāruñla

yedi ḫaṭ:

1. **yedi ḫaṭ:**
Gazel 564
Mısra: **1**
(Hurûfî inanışına göre) İnsanın anne karnındayken yüzünde beliren yedi ümmî hat.

Bunlar: Saç, dört kirpik ve iki kaş.

Yāruñ yüzinde ḳudret eli yazdı yedi ḫaṭ
Keşf ola tā ki mesʾele-i emred-i ḳaṭaṭ

yed-i hāverdeki altun ḳabaġ:

1. **yed-i ḫāverdeki altun ḳabaġ:**
Gazel 582
Mısra: **6**
Doğunun elindeki altın kabak. || Güneş.

Meclisinden ḳalḳup ol meh-ṭalʿatuñ refʿ itmezin
Ḫāka düşse ger yed-i ḫāverdeki altun ḳabaġ

yed-i ḳadr:

1. **yed-i ḳadr:**-*i, -n, -de, -ki*
Gazel 709
Mısra: **24**
Değer, kıymet eli.

Bāl u per bulsa çıḳup eflāka mānend-i hümā
Ṭuʿme olurdı yed-i ḳadrindeki şehbāza gül

yed-i ḳahr:

1. **yed-i ḳahr:**-*uñ, -la*
Kaside 4
Mısra: **12**
Kahır eli. || Hz. Ali'nin kafirleri perişan eden gücü.

Ḍārb-ı şemşīrüñle icrā oldı şerʿ-i Muṣṭafā
Ḫāne-i küfre yed-i ḳahruñla irdi inḳılāb

yedi kalʿa:

1. **yedi kalʿa:**-*y, -ı*
Kaside 14
Mısra: **79**
Yedi kale. || Göğün yedi katı.

Bu yedi kalʿayı dizdi sipihr anuñ içün
Ki her birin yaḳa bezmüñde bir şeb-i deycūr

yedi ḳat yire in-:

1. **yedi ḳat yire in-:**-*di*
Müsemmen 1
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok güçlü olarak yere çakılmak.

Yedi ḳat yire indi cūy-ı çeşmümden aḳan ḳanum
Derūn-ı çarḫdan geçdi ḫadeng-i āh ü efġānum

yed-i luṭf:

1. **yed-i luṭf:**-*ı, -y, -la*
Tarih 27
Mısra: **2**
(Bir kimsenin) Lütuf eli.

Şeh-i ṣāḥib-ḫıred Sulṭān Muḥammed ol bülend-aḫter
Ki ḫidmetde yed-i luṭfıyla ḫurşīd uramaz pençe

2. **yed-i lutf:**-*uñ*
Kaside 10
Mısra: **52**
Cömert el.

Kim virür ḳıṭʿa-i Yākūt'da ol buyrıldı kim
Ser-ḳalemden ide anı yed-i lutfuñ tesvīd

3. **yed-i luṭf:**-*uñ, -la*
Gazel 70
Mısra: **8**
Lütuf eli. || Merhamet, iyilik.

Dil-i miḥnet-güẕārı tīşe-i ḳahr eyledi vīrān
Yed-i luṭfuñla ābād it dil-i vīrānumı Yārab

ye iç-:

1. **ye iç-:**-*dük, -dük*
Gazel 623
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karın doyurmak, beslenmek.

Şarāb-ı ẕevḳ u nuḳl-ı ʿişretinden ʿālemüñ geçdük
Ne ḳayd olsun ġamuñ çekmek ṭutalum kim yedük içdük

yeg:

1. **yeg:**-*dür*
Gazel 965
Mısra: **2**
Daha iyi, daha üstün, evla.

Olup bir yerde sākin giçmeden evḳāt ẕīlletle
Sefer ḳılmaḳ hemīşe yegdür erbāb-ı saʿādetle

yeg dut-:

1. **yeg dut-:**-*ar, -sın*
Gazel 1077
Mısra: **5**
Benzerlerinden üstün tutmak, yeğlemek, tercih etmek.

Yeg dutarsın zāhidā gülzārı kūy-ı yārdan
Gülşene meyl eylemez bir külḫanī gördüm seni

yegāne-i zamān:

1. **yegāne-i zamān:**-*sın*
Rübai 6
Mısra: **3**
Zamanın biriciği, eşsiz kimse.

Himmetde yegāne-i zamānsın umaruz
İsmüñ gibi maḥmūd ide Ḥaḳ ʿāḳıbetüñ

yek:

1. **yek:**
Kıt'a 27
Mısra: **5**
Bir, tek.

Mezraʿa-i himmetde inṣāf idicek yek dānesin
Dām-ı luṭfuñ eylemişdür kāyinātı pāy-bend

2. **yek:**
Tarih 53
Mısra: **8**
İyi; daha iyi; daha iyisi; pek iyi; üstün; hayırlı.

Gerçi kim geçdi eyāletden beg oldı Ciddeye
ʿĀlemüñ ammā vezīrüñden ṣafā-yı vaḳti yek

yekāyek:

1. **yekāyek:**
Gazel 895
Mısra: **3**
Birer birer, tek tek.

Nūş eyleyelüm cām-ı ṣafā-baḫşı yekāyek
Bir ben olayum bir daḫi ol sīm-ten olsun

2. **yekāyek:**
Gazel 1020
Mısra: **11**
Birebir.

Eylesek bezm-i maḥabbetde yekāyek ṣoḥbet
Hem-zebān olmaġa bir ʿārif-i cān olsa bize

yekdāne:

1. **yekdāne:**
Gazel 353
Mısra: **6**
Bir tane, eşi benzeri olmayan, eşsiz.

Cihān bāġı degül cennetde yoḳdur belki mānendi
Ser-i zülf-i siyāhun ḫaḳ bu kim yekdāne sünbüldür

yek-dil:

1. **yek-dil:**
Gazel 533
Mısra: **10**
Gönülleri bir.

Virme dil her ḫūba Rūḥī bu hevesden fāriġ ol
ʿĀşıḳ oldur ola ʿālemde yek-dil yek-heves

2. **yek-dil:**
Tahmis 4
Mısra: **1**
Gönül birliği etmiş olan, gönlü bir.

Yek-dil olup Ḳays u Leylā Vāmıḳ u ʿAẕrā yatur
ʿĀleminde her kişi yārile bī-pervā yatur

yek-heves:

1. **yek-heves:**
Gazel 533
Mısra: **10**
Tek bir kişiye meyilli.

Virme dil her ḫūba Rūḥī bu hevesden fāriġ ol
ʿĀşıḳ oldur ola ʿālemde yek-dil yek-heves

yek-reng:

1. **yek-reng:**
Gazel 55
Mısra: **8**
Aynı renkte, aynı özelliklere sahip.

Ḫākile yeksān iderdi dostum anı ṣabā
Zülf-i pür-çīnüñle yek-reng olmasaydı müşk-i nāb

2. **yek-reng:**
Gazel 934
Mısra: **5**
Sözünün eri olan, sözünde duran, dürüst.

Ḳoyalum zerḳ u riyā semtini yek-reng olalum
Zāhidā gel berü sāġar çekelüm rindāne

yeksān:

1. **yeksān:**-*dur*
Gazel 935
Mısra: **3**
Bir, eşit.

Ḫazānile bahārı ʿālemüñ yanında yeksāndur
O bī-dil kim esīr ola belā-yı derd-i hicrāna

2. **yeksān:**
Müsebba 1
Mısra: **3**
Aynı seviyede, eşit.

Devr-i laʿlüñde ḳamu bāy u gedā yeksān olur
Cürʿa-i cān-baḫşuñı nūş eyleyen sulṭān olur

yeksān ol-:

1. **yeksān ol-:**-*sa*
Gazel 41
Mısra: **14**
Aynı, eşit olmak.

Çünki nevrūzda Rūḥī bir olurmış şeb u rūz
Olsa yeksān nola miḥnetde şeb u rūz baña

yekser:

1. **yekser:**
Tahmis 3
Mısra: **7**
Baştan başa, tamamen.

İder ol ravża-i zāġāna mesken yekser āḫır ḫaṭ
Uçar murġ-ı cemāluñ aña olur şehper āḫır ḫaṭ

2. **yekser:**
Tarih 66
Mısra: **6**
Tek başına; yalnız olarak.

Miḥnetinden ḫalāṣ olup dehrüñ Düşdi deryā-yı raḥmete yekser

yektā:

1. **yektā:**
Gazel 738
Mısra: **4**
Tek, eşsiz, benzersiz.

Daʿvi-i ḥüsn ü cemāl itseñ ne deñlü yaraşur
Ḫāl-i ʿanber-bār ise yektā ḫaṭuñise bī-miṣāl

yel:

1. **yel:**-*ler*, -*i*
Gazel 192
Mısra: **1**
Havanın yer değiştirmesi sonucunda meydana gelen esinti, rüzgar.

Esdi bahār yelleri mevsim-i seyr-i bāġdur
Vāy bize ki baġrımuz āteş-i ġamla dāġdur

yel-:

1. **yel-:**-*er*
Gazel 44
Mısra: **6**
Esmek.

Bulmadı būy-ı vefādan bir eṣer zülfüñde
Nice demdür ki bu sevdāda yeler bād-ı ṣabā

2. **yel-:**-*er*, -*di*
Gazel 60
Mısra: **5**

Bir şeyin, birinin peşinde koşmak, koşturmak.

Cān yelerdi ṣaçuñ hevāsından
Bitmedin yirde sünbül-i sīrāb

3. **yel-:**-*erek*
Gazel 341
Mısra: **3**
Esmek, koşmak.

Geldi yelerek bād-ı ṣabā ḫāk-ı derinden
Ol ġonca-i terden yine bir tāze ḫaber var

4. **yel-:**-*mek, -ten*
Gazel 184
Mısra: **7**
Esip durmak.

Zāhidā vādi-i ḫayretde nolur yelmekten
Saʿy idüp menzil-i maḳṣūda hüner yetmededür

5. **yel-:**-*en*
Gazel 462
Mısra: **14**
Yel gibi gitmek, koşmak, acele gitmek.

Ṭarīḳ-i ʿaşḳda ölmekde ḳorḳutma dil-i zārı
O vādīde yelen bī-bākda ḫavf u ḫaṭar ḳalmaz

6. **yel-:**-*se, -k*
Gazel 508
Mısra: **5**
Esmek, yel gibi gitmek.

Gird-bād-āsā belā deştinde yelsek ġam degül
Gerçi ser-gerdānuz ammā ʿaşḳ ser-gerdānıyuz

yele vir-:

1. **yele vir-:**-*di*
Gazel 1027
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Savurmak, boşuna harcamak.

Ḥāṣıl-ı ʿömri yele virdi hevā-yı zülfi
Ḫırmen-i cānuma od urdı kiyāhı zāde

yelmān:

1. **yelmān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **40**
Sivri savaş aleti, ok.

İdüp al bir ḳılıc oyınların oynadılar ḫaşma
İrişdi bir ucı ḫurşīd-i ʿālem-tāba yelmānuñ

yem:

1. **yem:**
Kaside 29
Mısra: **40**
Deniz.

Pür-güher dāmen-i ümmīd kef-i cūdından
Nitekim mevsim-i nīsānda bārāndan yem

yemān:

1. **yemān:**
Gazel 342
Mısra: **14**
Yaman, kötü, fena.

Rūḥī añıldı ʿaşḳile zāhid riyā ile
Yaḫşinüñ adı yaḫşi yemānuñ adı yemān olur

2. **yemān:**
Gazel 1024
Mısra: **1**
Güç, etki veya beceri bakımından alışılmışın üzerinde olan.

Gelmez o şūḫdan vefā kim revişi yemān ola
ʿĀşıḳa eyleyüp cefā ġayrıya mihribān ola

yemeg:

1. **yemeg:**-*üñ*
Kaside 37
Mısra: **84**
Yenmek için pişirilip hazırlanmış yiyecek, aş.

Çāşnigir başı Sināncık yine her ṣubḥ u mesā
Yemegüñ ṭuzını itmekde mi rīzān nicedür

yemīn eyle-:

1. **yemīn eyle-:**-*r, -se*
Gazel 515
Mısra: **10**
(Bir şeyin doğruluğunu belirtmek için) Allah'ı veya mukaddes bir şeyi şahit tutmak, ant içmek.

Ne ḥāṣıl tevbe itmek bāde-i gül-fāmdan Rūḥī
Eger biñ kez yemīn eylerse zühhādı inandurmaz

yemīn it-:

1. **yemīn id-:**-*en*
Gazel 324
Mısra: **8**
And içmek. || Tövbe etmek.

Hevālar muʿtedil dil ʿişrete māʾil ʿaceb demdür
Şarāba böyle demlerde yemīn iden yamān eyler

yemīn it-:

1. **yemīn it-:**-*mek*
Gazel 860
Mısra: **4**
(Bir şeyin doğruluğunu belirtmek için) Allah'ı veya mukaddes bir şeyi şahit tutmak, ant içmek.

İrdi zamān-ı ʿıyd u ṣalā oldı ʿişrete
Böyle zamānda bādeye itmek yemīn yemān

yemīne çek-:

1. **yemīne çek:**
Gazel 689
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yemin ettirmek.

Laʿlüñi öpmedük diyü münkir-i niʿmet olsalar
Muṣḥaf-ı ḥüsn-i pākile cān u dili yemīne çek

yemiş:

1. **yemiş:**-*dür*
Gazel 186
Mısra: **4**
Yemiş, meyve.

Bir ışırması o sīb-ẕeḳānuñ deger cihāna
Ne baḥālu mīvedür bu ne leẕīẕce yemişdür

yeñ-:

1. **yeñ-:**-*emez*
Kaside 28
Mısra: **39**
Üstesinden gelmek, mağlup etmek.

Kendin yeñemez esb-i felek nice zamāndur
Ḫayyāl-i cünūd-ı ġażabı uralı mahmūz

2. **yeñ-:**-, -*il*, -*mez*
Gazel 1001
Mısra: **9**
(Yemek) yenmek, yenilmek.

Sükker mükerrer olsa yeñilmez revā degül
Bir söz ki dendi almaḳ anı bir daḥi dile

yeñi:

1. **yeñi:**
Gazel 990
Mısra: **9**
Önceden olmayan, sonradan ortaya çıkan, yeni.

Çizdi Rūḥī bir yeñi mıṣṭar-ı kitāb ʿaşḳuña
Şerḥalar ṣanma görinen sīne-i efgārda

2. **yeni:**
Gazel 1043
Mısra: **4**
Biraz önce, çok zaman geçmeden.

Germ-i ruḥuñda ḫaṭ degül üstād-ı lem-yezel
Ḫüsnüñ kitābına yeni şirāze bağladı

3. **yeñi:**
Tarih 4
Mısra: **24**
(Aynı cinsten olan şeyler için) Öncekinden sonra olan, sonra gelen.

Hem baña müjde vü hem ḳaṣd idüp ana tārīḫ
Mülhem-i ġayb didi geldi yeñi defterdār

yeni başdan:

1. **yeñi başdan:**
Gazel 254
Mısra: **7**
Yine, tekrar, en başından.

Bir derde daḥi uġradı gönlüm yeñi başdan
Defʿitmege bu derdi şarāb-ı köhen ister

2. **yeñi başdan:**
Gazel 135
Mısra: **6**
Tekrar baştan başlayarak, yeniden.

Terk-i ser itdügüme aġlamam ammā ġam odur
Yeñi başdan yine iḥyā olur erbāb-ı ḥased

3. **yeñi başdan:**
Gazel 682
Mısra: **8**
Baştan başlayarak, yeniden.

Çekdügüñ derd ü belālar seni uṣlatmadı mı
Yeñi başdan yine bir şūḫa ṭalebkār olduñ

yeñi yaka:

1. **yeñi yaḳa:**-*dur*
Gazel 296
Mısra: **8**
Yeni yetme, yeni yetişmiş.

Zerrīn ḳabā ile ḳapuma gelmedüñ diyü
Çatma ḳaşuñı māh-ı neve yeñi yaḳadur

yeñiden:

1. **yeñiden:**
Gazel 86
Mısra: **9**
Tekrar.

Cān geldi yeñiden beden-i mürdeye ṣandum
Rūḥī gelicek ḳabrüme ol ḳadd-i ḳıyāmet

2. **yeñiden:**
Tarih 91
Mısra: **4**
Gene, yine, bir daha, tekrar.

Gördi köhne der-i cisri gelicek Baġdāda
Der ü dīvārını yıḳdı yeñiden yapdı tamām

3. **yeñiden:**
Gazel 1056
Mısra: **2**
Tekrar, yeni baştan, bir daha, gene.

Ḳoparup penbe-i dāġ-ı dil-i pür-ḫūnımuzı
Ele alduñ yeñiden ḫāṭır-ı maḥzūnımuzı

yeñil-:

1. **yeñil-:**-*ür*, -*se*
Kaside 18
Mısra: **13**
Mağlup olmak, kaybetmek.

Nola nerrād-ı ṣabāya yeñilürse gülbin
Virdi gülşende seḥer gülden aña nice küşād

2. **yeñil-:**-*me*, -*di*
Gazel 1074
Mısra: **8**
Bir işte, bir uğraşta başarısızlığa uğramak, kaybetmek.

Terk-i şarāb-ı nāba naṣīḥat çoḳ itdiler
Zühhāda uymadı deli gönlüm yeñilmedi

yeñilen-:

1. **yeñilen-:**-*mek*
Gazel 536
Mısra: **6**
Tazelenmek.

İcrā-yı ʿādet it ser-i aġyār-ı ḳaṭʿ idüp
Şāh-ı nev olıcaḳ yeñilenmek gerek rüʾūs

2. **yeñilen-:**-*di*
Müseddes 2
Mısra: **5**

Tazelenmek, onarılmak, eskisinden iyi hale gelmek.

Köhne ʿālem yeñilendi yine nevruz oldı
Gül gibi sāġar-ı mey encümen-efrūz oldı

yer:

1. **yer:**-*dür*
Gazel 297
Mısra: **4**
Yer, mekan.

Ney demiyle nola çıḳmazsa göñül meygededen
Ḥaḳ bu kim āb u hevāsına ṭoyılmaz yerdür

2. **yer:**-*ler, -dür*
Gazel 297
Mısra: **12**
Zemin.

Vaṣf-ı rūyuñda dönen tāze zemīni gūş it
İstimāʿında anuñ ẕevḳ alacak yerlerdür

3. **yer:**
Gazel 463
Mısra: **10**
Bölge.

Evliyā burcında ḥāṣıl olma ṣāḥib-demlerüz
Aç gözüñ ṣūfī ne yer toprāġıdur gör ḫākımuz

4. **yer:**-*üñ*
Gazel 607
Mısra: **8**
Durum, konum.

Bir kūşe ile aldı seni çeşm-i mest-i yār
Deprenme ey göñül ki ʿaceb kūşedür yerüñ

5. **yer:**-*den, -üz*
Gazel 430
Mısra: **2**
Mevki, mekan, mahal.

Ḫāk-i burc-ı evliyāyuz dergeh-i Ḥaydardanuz
Çarḫa biz baş egmezüz gör kim ne ʿālī yerdenüz

6. **yer:**-*de*
Gazel 177
Mısra: **1**
Bir nesne veya kimsenin bulunduğu mahal.

Ḳapuñ olduġı yerde cennet-i aʿlāya yer yoḳdur
Ṭururken ḳāmetüñ ey serv-ḳad ṭūbāya yer yoḳdur

7. **yer:**
Gazel 174
Mısra: **6**
Kıymet, değer.

Bizüm ki nīm-nigāhuñ virür tesellāmuz
Teġāfül eyleme ıġmāż-ı ʿayna yer yoḳdur

8. **yer:**-*üñ*
Gazel 97
Mısra: **6**
Bulunulan alan II Mekan.

Bisāṭ-ı dehrde şāh olmadan nolur āḫir
Yerüñ ki teng ola mānend-i ḫāne-i şaṭranc

9. **yer:**-*i*
Gazel 288
Mısra: **9**
Bölüm, kısım.

Rūḥī neşḫ-ı kevnüñ müşkil yeri ʿaşḳ ancaḳ
Ḫallinde zebān ebkem ḥaḳḳa ne ʿaceb yerdür

10. **yer:**-*de*
Gazel 344
Mısra: **2**
Yeryüzü, zemin.

Gökde ḫāk-i ḳademüñ dīde-i aḫter gözedür
Yerde būy-ı keremüñ nergis-i ʿabher gözedür

11. **yer:**-*üm*
Gazel 772
Mısra: **12**
Durum, konum, mevki.

İrdi bir ẕevḳa göñül şevḳ-ı ruḫ-ı yārile kim
Añmazam cenneti ger nār-ı caḥīm olsa yerüm

12. **yer:**-*de*
Gazel 769
Mısra: **2**
Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekan.

Ẓāhir oldı şanmañüz laʿlinde ḫaṭṭ-ı müşk-fām
Murġ-ı dil ṣaydına ḳurdı bir görinmez yerde dām

13. **yer:**-*den*
Tarih 68
Mısra: **3**
Memleket, diyar.

Gitdi bir yerden ki endūh u belādur ḫāṣılı
Yetdi bir gülzāra kim yoḳ anda ḫār-ı derd ü ġam

14. **yer:**-*de*
Kaside 27
Mısra: **58**
Durum, zaman.

Sen kerīmüñ vaṣfı olmaḳla sözin ḥıfẓ itmege
Oḳunan yerde melekler çarḫdan ışġa ider

15. **yer:**-*de*
Gazel 991
Mısra: **5**
Dünya, yeryüzü.

Yerde gül gökde ḳamer seyr eyle yoḳdur nisbeti
Özge ʿālem var temāşā-yı cemāl-ı yārda

16. **yer:**
Gazel 178
Mısra: **6**
Yer, mahal. || *Gereklilik.*

Metāʿ-ı vaṣluña cānlar viren rindān-ı bī-ḳayduz
Ṣınup bī-kesleri aġyār ile bāzāra yer yoḳdur

17. **yer:**
Gazel 178
Mısra: **12**
Yer, mekan. || *Kıymet, değer.*

Ṭolansa ḥaşre dek bulmaz duḫūl-ı bezmine ruḫṣat
O māhuñ meclisinde mihr-i pür-envāra yer yoḳdur

18. **yer:**
Terkib-bend 3

Mısra: **84**
Yer, mekan. || *Kabir.*

Kendi gitdiyse ḳarındaşları ṣaġ olsun
Muttaṣıl yatduġı yer nūrile uçmaġ olsun

19. **yer:**-*de*
Terkib-bend 7
Mısra: **78**
Bulunulan yer, mekân, alan. || *Ahiret.*

Nice geldiyse böyle gitdi yine
Gitdügi yerde añaʿizzet ḳıl

20. **yer:**-*imüz*
Terkib-bend 8
Mısra: **6**
Bulunulan yer, mevki. || *Makam.*

Ṣadrın gözedüp neyleyelüm bezm-i cihānuñ
Pāy-ı ḫum-ı meydür yerimüz bāde-perestüz

21. **ye:**-*den*
Terkib-bend 8
Mısra: **46**
Konu, mesele, husus.

Mey ṣun bize sāḳī içelüm raġmına anuñ
Kim cehli ile bilmedügi yerden urur dem

22. **yer:**-*üñ, -den*
Terkib-bend 8
Mısra: **120**
Bulunulan yer, mekan, mevki. || *Dünya.*

Yoḳ çıḳmaġa göñlün der-i dünyā-yı denīden
Billahi di ḫoşnūd mısın yoḫsa yerüñden

yer gel-:

1. **yer gel-:**-*me, -z*
Gazel 435
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zamanı, sırası gelmek, zamana uygun düşmek.

Çıḳarma medḥile aġyār-ı bed-girdārı eflāka
Yoluñda ʿāṣıḳ-ı zāruñ dime göñline yer gelmez

yer it-:

1. **yer it-:**
Gazel 141
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerleşip kalmak.

Yārdan geldi bize virdi ḫaberler kāġıẕ
Başlar üzre yeridür iderise yer kāġıẕ

2. **yer it-:**-*mek, -le*
Gazel 522
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerleşmek, iz bırakmak.

Meclis-i yārda aġyāra biz ricā iderüz
Yār yanında yer itmekle mudārā iderüz

3. **yer it-:**-*me, -sün*
Gazel 880
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
İz bırakmak; iyice yerleşmek.

Tek hemān yer itmesün ḳalbinde yāruñ müddeʿī
Reh-güẕārında hezārān kūşe peydā eylesün

yer kalma-:

1. **yer ḳalma-:**-*dı*
Gazel 881
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyi yapmak veya düşünmek için) Uygun şartların olmaması.

Şekībe ḳalmadı yer cāna yetdüm ey Rūḥī
Bu derd-i mühliki ben nice bir nihān ideyin

2. **yer ḳalma-:**-*dı*
Gazel 969
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gerek kalmamak.

Dile zaḫm urduġını söyledi dün mestāne
Alduḳ iḳrārını yer ḳalmadı inkāra hele

3. **yer ḳalma-:**-*z*
Gazel 462
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başka bir şeyin yer almasına imkan vermemek, mahal kalmamak.

Riyā ẓann itme ḳaṣdum terk-i meyden sırr-ı ʿaşḳuñdur
Ki meyden fāş olur rāz-ı derūn inkāra yer ḳalmaz

4. **yer ḳalma-:**-*z*
Kaside 16
Mısra: **80**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gerekli olmamak.

Lāyıḳ oldur kim duʿā-yı ḫayra āġāz idevüz
Çünki yer ḳalmaz kelāma olıcaḳ ẓāhir meʿāl

yer koma-:

1. **yer ḳoma-:**-*dı*
Gazel 554
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başka bir şeyin yer almasına imkan vermemek, mahal bırakmamak.

Ruḥī ḫasūdı yine bıraḳduñ ḫacālete
İnkār-ı ʿāma yer ḳomadı bu maḳāl-i ḫāṣ

2. **yer ḳoma-:**-*dı*
Gazel 620
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gerek bırakmamak.

Raḳībile gice hem-ṣoḥbet olduġuñ ṭuyduḳ
Suʾāle yer ḳomadı nergis-i suḫan-gūyuñ

yer ü gök:

1. **yer ü gök:**
Gazel 571
Mısra: **4**
Yer ve gök. || *Her taraf.*

Çarḫa çıḳdı terāne-i ʿuşşāḳ
Yer ü gök pür-ṣadādur ey vāʿıẓ

2. **yer ü gök:**
Terkib-bend 8
Mısra: **71**
Yer ve gök. || Yerde ve gökte yer alan tüm canlılar.

Ol zāhidün aġlar yer ü gök ḥāline yarın
Kim içmeye destinden anuñ cām-ı muṣaffā

yer ü gök ehli:

1. **yer ü gök ehli:**
Tarih 65
Mısra: **2**
Yerde ve gökte bulunan tüm canlılar.

Yeridür mevtine Kelāmīnüñ
Yer ü gök ehli ṭutsalar mātem

yer var:

1. **yer var:**
Gazel 407
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yeri olmak. || Saygınlığı olmak.

Neden her ḫāra yer var gülşen-i kūyında cānānuñ
Fiġān eyler hemīşe ʿandelīb-i zāra yer yoḳdur

yer vir-:

1. **yer vir-:**-*ür*
Gazel 301
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yer almasını sağlamak.

Ey terk-i ḫānümān iden üftāde müjde kim
Mevlā saña cenāb-ı refīʿinde yer virür

yer yer:

1. **yer yer:**
Gazel 503
Mısra: **3**
Bazı yerlerde, orada burada.

Tīġ-i ġamla çekeyin sīneme yer yer şerḫa
Açayın derd-i dil-i zārumı cānāne biraz

2. **yer yer:**
Gazel 583
Mısra: **2**
Kısım kısım, bölüm bölüm, orada burada, bazı yerlerde.

Tāze gül şevḳıyla yaḳdı ey göñül her tāze dāġ
Sen daḫi yaḳ tāzeler şevḳıyla yer yer tāze dāġ

3. **yer yer:**
Tarih 3
Mısra: **29**
Birçok yerde.

Görinen yer yer şafaḳ ṣanma ki şevḳından felek
Bāde-i gül-gūn içüp devrüñde ẕevḳ eyler müdām

yer yoġ:

1. **yer yoġ:**-*imiş*
Gazel 842
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yeri olmamak, kabul edilmemek.

Helākı olmayana işiginde yer yoġimiş
Bu sözi işideli ben helāk olup giderin

yer yok:

1. **yer yoḳ:**-*dur*
Gazel 177
Mısra: **1**
Gerek olmamak.

Ḳapuñ olduġı yerde cennet-i aʿlāya yer yoḳdur
Ṭururken ḳāmetüñ ey serv-ḳad ṭūbāya yer yoḳdur

2. **yer yoḳ:**-*dur*
Gazel 407
Mısra: **1**
Bulunmamak. || (Birinin bir yerde) yeri olmaması, istenmemesi.

O şūḫuñ bezmine diñ gelmesün aġyāra yer yoḳdur
Bu bir bāġ-ı İremdür bunda aṣlā ḫāra yer yoḳdur

3. **yer yoḳ:**-*dur*
Gazel 407
Mısra: **2**
Bulunmamak.

O şūḫuñ bezmine diñ gelmesün aġyāra yer yoḳdur
Bu bir bāġ-ı İremdür bunda aṣlā ḫāra yer yoḳdur

yer yüzi:

1. **yer yüzi:**
Gazel 957
Mısra: **7**
Yeryüzü, dünya.

Yer yüzi rāyiḥa-i misk ü ʿabīr ile ṭolar
Ayaġuñ ṭozı ḳaçan bād-ı ṣabāyile giçe

2. **yer yüzi:**
Kaside 36
Mısra: **35**
Yeryüzü, arz. || Dünya üzerinde yaşayan insanlar.

Āb-ı raḥmet gökden inmez yer yüzi gülmez iken
Ḫalḳa gūyā şefḳat-i ʿarż u semā eksilmede

yerde gökde:

1. **yerde gökde:**
Gazel 625
Mısra: **3**
Her yerde; hem yeryüzünde hem gökyüzünde.

Senüñle yerde gökde kim bugün baḫş-i cemāl eyler
Gül-i aḥmerse üftādeñ meh-i enverse bitābuñ

yerde ko-:

1. **yerde ḳo-:**-*r, -lar*
Gazel 381
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerde bırakmak, (bir şeyin) alçakta kalmasına razı olmak.

Eger ednā eger aʿlā ayaġun ṭopraġını
Yerde ḳorlar mı meger o götürür bu götürür

yerden göge dek:

1. **yerden göge dek:**
Gazel 992
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok fazla, pek çok.

Eşk u āha virdi ol meh-rū bugün ruḫṣat bize
Yeridür baḫt itse yerden göge dek mihnet bize

2. **yerden göge dek:**
Tarih 63
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok fazla, pek çok. || Her taraf.

Sensin kelimātuñla bugün Nādiri ʿaṣruñ
Yerden göge dek ṭabʿuñile velvele ṣalduñ

yerden yere:

1. **yerden yere:**
Gazel 1083
Mısra: **7**
Bir yerden başka bir yere doğru.

Gezer yerden yere ṣubḥ u mesā gün gibi ol meh-rū
Daḫi gelmiş degüldür rūzgāra öyle hercāyī

yere geç-:

1. **yere geç-:**-*di*
Gazel 1019
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerlere geçmek; kahrolmak.

Yere mi geçdi mürüvvet ki sitem-dīdelerüñ
Yetdi dūd-ı dili āfāḳa yeter yoḳ ġavre

yeri baş üzre:

1. **yeri baş üzre:**-*dür*
Gazel 1045
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
"Büyük bir saygı ve ilgi ile karşılanır veya ağırlanır" anlamında kullanılan bir söz.

Ḫār içre açılup ṣola yazuḳ degül midür
Ol ġonca-fem ki gül gibi baş üzredür yeri

yeridür:

1. **yeridür:**
Gazel 583
Mısra: **9**
Uygundur, münasiptir.

Efser-i zerrīn-mihre yeridür baş egmesem
Yaḳdı ol gül farḳuma mestāne bir ter tāze dāġ

2. **yeridür:**
Gazel 992
Mısra: **2**
Layıktır, uygundur, münasiptir.

Eşk u āha virdi ol meh-rū bugün ruḫṣat bize
Yeridür baḫt itse yerden göge dek mihnet bize

yerin bul-:

1. **yerin bul-:**-*dı*
Tarih 14
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Layık olduğu yere gelmek.

Ḳapudanluḳ virildi ehline devlet yerin buldı
Maḥall-i luṭfa luṭf itdi yine sulṭān-ı mülk-ārā

2. **yerin bul-:**-*dı*
Tarih 29
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendine yakışan makamı, durumu bulmak.

Buldı yerin eyālet şükr Ḫudāya gördük
Ol himmet-i bülendi vālīsi mülk-i Mıṣruñ

yerinde:

1. **yerinde:**
Gazel 272
Mısra: **4**
Olduğu yerde.

Gel bīşe-zār-ı ʿaşḳa ayaḳ başma serseri
Her sermedüñ yerinde nice şīr-i ner yatur

2. **yerinde:**
Kaside 37
Mısra: **69**
İyi, yeterli.

İştihāsı yine yerinde nefāyis yer mi
Tuḫme olmaḳda mı ol maḥrem-i sulṭān nicedür

yerine:

1. **yerine:**
Gazel 235
Mısra: **5**
Bir şeyin veya bir kimsenin yerini almak üzere.

Ṣatılursa nola gevher yerine seng-i ḫazef
Yā bu bāzārda bir ehl-i naẓar mı bulunur

yerine ḳo-:

1. **yerine ḳo-:**-*r*
Tahmis 4
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
... gibi görmek, saymak.

Niceler İskender u Dārā yerine ḳor özin
Devlete maġrūr olanuñ görmemek yegdür yüzin

yeriyle:

1. **yer:**-*i, -y, -le*
Kaside 13
Mısra: **63**
Haliyle, olağan bir sonuç olarak.

Yeriyle yoḳ dil-i aʿdāda ḳuvvet-i güftār
Meger ki tīġ-i zebānumdan ola ḫavf ü hirās

yerlere çal-:

1. **yerlere çal-:**-*du, -ñ*
Gazel 997
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**

Yere fırlatmak, şiddetle atmak. || Perişan etmek.

Evvel egerçi gönlimü alduñ vefāyile
Ammā ki şoñra yerlere çalduñ cefāyile

yerlere çal-:

1. **yerlere çal-:**-*maz, -dı*
Gazel 134
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerlere atmak, savurmak. || Hırpalamak.

Rūḥīyi böyle yerlere çalmazdı rūzgār
Olsaydı dest-gīr aña bir himmeti bülend

verüñ ṭut-:

1. **verüñ ṭut-:**-*amaz*
Gazel 611
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bulunmayan bir nesnenin yerini almak, onu aratmamak.

Girmeseñ rezme dilāverler olurlar maḥzūn
Ṣaff-şikenlikde bilürler ṭutamaz kimse yerüñ

ye's:

1. **ye's:**
Gazel 360
Mısra: **4**
Şiddetli üzüntü, keder.

Kime kim irişe feyż-i naẓar-ı Rabbānī
Ye's ü idbār gider devlet ü iḳbāl gelür

yeşil:

1. **yeşil:**
Gazel 52
Mısra: **10**
Sarı ile mavinin karışımından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk.

Ġam-ı ḫatt-ı ruḫuñla ölse ey ḫaddi semen Rūḥī
Mezārı üstine yeşil çemen yerin ṭuta ḫārā

yeşil seccāde:

1. **yeşil seccāde:**
Kaside 18
Mısra: **9**
Yeşil renkli seccade. || Çimenlik.

Sebzeden bāġa ṣalup bād yeşil seccāde
Başladı itmege bülbülleri birbir irşād

yeşiller giy-:

1. **yeşiller giy-:**-*di*
Gazel 1040
Mısra: **5**
Yeşil renkli giyinmek. || Her tarafın yeşile bürünmesi, çimlerin ve bitkilerin canlanması.

Yeşiller giydi oldı Ḫıżr-veş ḫalḳa ḥayat-efzā
Ṣafā eyler ṭutan şimdengirü dāmān-ı ṣaḥrāyı

yesrib:

1. **yesrib:**
Gazel 288
Mısra: **6**
Medine-i Münevvere.

Al Kaʿbenüñ ey ḥācī dilden ḫaberin gör kim
Yesrib ne ʿaceb kūşe Baṭḥā ne ʿaceb yerdür

yet-:

1. **yet-:**-*di*
Gazel 1019
Mısra: **4**
Erişmek.

Yere mi geçdi mürüvvet ki sitem-dīdelerüñ
Yetdi dūd-ı dili āfāḳa yeter yoḳ ġavre

2. **yet-:**-*er*
Gazel 637
Mısra: **13**
Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak.

Saña bu feyż yeter şiʿrden ey Rūḥī kim
Añılur ehl-i kemāl içre hemīşe aduñ

3. **yet-:**-*me, -de, -dür*
Gazel 184
Mısra: **8**
Ulaşmak, erişmek, vasıl olmak.

Zāhidā vādi-i ḫayretde nolur yelmekten
Saʿy idüp menzil-i maḳṣūda hüner yetmededür

4. **yet-:**-*er*
Kaside 24
Mısra: **70**
Yetişmek, erişmek, ulaşmak.

Ġubār-ı dergehüñe yüz süren bulur rıfʿat
Yeter murāda iden devletüñe ḫayr u duʿā

yeter:

1. **yeter:**
Gazel 554
Mısra: **8**
Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak.

Ol şāh-ı ḥüsne ḫālüñi iʿlām ise ġaraż
Bir şiʿr-i ter yeter saña bir ḥasb-i ḥāl-i ḫāṣ

2. **yeter:**
Gazel 1028
Mısra: **15**
Yeterli, kâfi.

Rūḥī yeter sürindi teraḥḥum maḥallidür
Şimdengirü murādına irgür o bī-kesi

3. **yeter:**
Gazel 553
Mısra: **11**
Bir olaydan veya sözden aşırı derecede sıkıntı duyulduğunu anlatan bir söz, yeter!.

Çekmez ṣafā-yı cāh-ı ġamuñ Rūḥiye yeter
Ẕevḳ-i edā-yı pāk u ṣafā-yı maḳāl-i ḫāṣ

4. **yeter:**
Gazel 714
Mısra: **1**

Yeterli, kâfî; yeter ki, hiç değilse.

Saʿy it ṣafā-yı vecde yeter merd ü zenle ol
Yaʿni maḥabbet-i aḥad ẕu'l-minenle ol

5. **yeter:**
Gazel 606
Mısra: **9**
"Son bulsun!" anlamında ünlem.

Rūḥiyā künci yeter bekledüñ inṣāf oldı
Çıḳdılar seyrine şimdengirü ṣaḥn-ı bāġuñ

yetin-:

1. **yetin-:**-*e*
Terci-bend 2
Mısra: **19**
Elde ettiği şeyi kendisi için yeterli bularak daha çoğunu istememek; isteklerini bu kadarla sınırlamak; iktifa etmek; kanaat etmek.

Yetine derd ü ġam ü miḥnet-i eşʿārdayın
İşide yār diyü ḥālümi iẓhārdayın

yetiş-:

1. **yetiş-:**-*mez*
Gazel 20
Mısra: **9**
Yeter olmak, yetmek, kifâyet etmek.

Esīr-i derd-i ʿaşḳuñ olduġı miḥnet yetişmez mi
Revā mı çāḳ bu deñlü Rūḥi-i şeydāya istiġnā

yetmez:

1. **yetmez:**
Gazel 572
Mısra: **3**
(... yaptığı) Yetmezmiş gibi!.

Gelüp meyḫāneye ʿuşşāḳa sı̱ḳlet virdügün yetmez
Virürsin ḳıṣṣa-i ṭūl u dırāzuñla kesel vāʿıẓ

yetmez mi:

1. **yetmez mi:**
Terkib-bend 1
Mısra: **27**
... Kâfî gelmiyormuş gibi, ayrıca bir de ....

Serin ol serverüñ dūr itdügüñ yetmez mi efserden
Mürüvvetsizlük itdüñ niçün ayırduñ o serverden

yetmiş:

1. **yetmiş:**
Terkib-bend 1
Mısra: **48**
Yetmiş (sayı sıfatı). || Hz. Hüseyin'in beraberindeki yetmiş kişi.

Ṣıyup ceng içre çengin öyle şīrīn şerḥ ḳıl Rūḥi
İdüp ṣaḥvile yetmiş zaḫm-ı mühlikin zebūn itdi

yetür-:

1. **yetür-:**-*ür*
Gazel 127
Mısra: **5**
Ulaştırmak.

Yetürür nālemi her gün o mehe bād-ı seḥer
Āferīn itdügi iḥsānlarına raḥmet-i bād

2. **yetür-:**-*dü, -k*
Gazel 609
Mısra: **9**
Ulaştırmak, eriştirmek.

Yetürdük zāde-i ṭabʿ-ı şerīfin semʿ-i yārāna
Ġam-ı hicrānile maġmūm olan aḥbābı şād itdük

3. **yetür-:**-*dü, -ñ*
Terkib-bend 6
Mısra: **12**
Ulaştırmak, eriştirmek, vasıl etmek.

Ḫurşīd-vār gördüñ ider daʿvi-i cemāl
Reşk eyleyüp yetürdüñ aña ʿāḳibet zevāl

yevme lā-yenfaʿu:

1. **yevme lā-yenfaʿu:**
Gazel 417
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Ayet**
Hiçbir şeyin fayda vermediği gün || Kıyamet.

Ṣanma ey ḫᵛāce senden zer ü sīm isterler
Yevme lā-yenfaʿuda ḳalb-i selīm isterler

yevme lā-yenfaʿu mālün:

1. **yevme lā-yenfaʿu mālün:**
Gazel 369
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Ayet**
"O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar!" mealindeki Şuara suresinin 88. ayeti.

Yevme lā-yenfaʿu mālün ki didi Mevlāmuz
Bu sözi kim ki taʿaḳḳul ider ol ʿāḳildür

yevm-i cedīd:

1. **yevm-i cedīd:**-*de*
Gazel 258
Mısra: **6**
Yeni gün.

Mey ṣun ki rūz-ı ʿıyd içesin bāde-i köhen
Yevm-i cedīdde bize rızḳ-ı cedīddür

yevmiʾl-ḳıyām:

1. **yevmiʾl-ḳıyām:**
Tarih 3
Mısra: **40**
Kıyamet günü.

Ebr-i raḥmet geştzār-ı ʿömrüñi ser-sebz ider
Baḫt-ı ḳadrüñ bār-ver olsun ilā yevmiʾl-ḳıyām

yevmüʾl-miʿād:

1. **yevmüʾl-miʿād:**
Kaside 18
Mısra: **104**
Kıyamet günü.

Bī-ḥesab ola müyesser saña gülzār-ı İrem

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Hemdemüñ sāḳi-i kevs̱er ola yevmüʾl-miʿād

yezdān:

1. **yezdān:**
Tarih 26
Mısra: **8**
Allah.

Belāġatda şecāʿatda seḫāvetde müsellemdür
Vücūd-ı pākını ḫavf u ḫaṭardan ṣaḳlasun Yezdān

yezīd:

1. **yezīd:**
Gazel 125
Mısra: **2**
Muaviye'nin oğlu ve Emevî Devleti'nin ikinci halifesidir. Devrinde Kerbela Olayı cereyan etmiştir. Peygamberimizin torunlarından Hz. Hüseyin'in 680 yılında Kerbela'da susuz bırakılması, türlü zulumlere uğraması ve başının gövdesinden ayrılarak şehit edilmesine sebep olmuştur. Hz. Muhammed'in ailesinden geride kalanlara da eziyetler etmiştir.

İsterin mihrüñ ola ḳalb-i ḥazīnümde mezīd
Ey Ḥüseynüm seni sevmez ʿacabā ḳanġı Yezīd

yi-:

1. **yi-:**-*düg, -i*
Gazel 379
Mısra: **8**
Ağzında çiğneyerek yutmak.

Biricik derd ü belā ṣofrasına mihmān ol
Sen de gör ehl-i maḥabbet yidügi aş nedür

2. **yi-:**-*se*
Kaside 31
Mısra: **72**
Yemek, tüketmek.

Ṣu ġāyetde niʿmet çekildi ki dünyā
Yise ḥaşr olınca henüz olmaya kem

3. **yi-:**-*dük, -üm*
Müseddes 1
Mısra: **40**
Yemek II Maruz kalmak.

Ġam-ı laʿlıyla ol ʿİsī-demüñ kim cān-ı ʿālemdür
Hemīşe içdügüm ḫūn-ı cigerdür yidügüm ġamdur

yidür-:

1. **yidür-:**-*ür, -ler*
Gazel 299
Mısra: **8**
Yedirmek.

Lebüñe nisbeti olmaḳla birez ṭūṭīnüñ
Ehl-i diller aña dāʾim yidürürler şeker

yık-:

1. **yıḳ-:**-*dı*
Tarih 91
Mısra: **4**
Kurulu bir şeyi parçalayıp dağıtmak, devirmek, parçalamak.

Gördi köhne der-i cisri gelicek Baġdāda
Der ü dīvārını yıḳdı yeñiden yapdı tamām

2. **yıḳ-:**-*ar*
Gazel 337
Mısra: **9**
Bozmak, tahrip etmek.

Tīşe-i cevri yıḳar ḫāṭır-ı mahzūnımuzı
Ḫançer-i ġamzesi ṭurmaz dil-i nālāna deger

3. **yıḳ-:**-*dı*
Gazel 65
Mısra: **7**
Bozmak, tahrip etmek, perişan etmek, işgal etmek, viran eylemek.

Ḫande eyler cām-ı ʿaşḳuñ yıḳdı dünyāyı disem
ʿAynına almaz eger olursa da ʿālem ḫarāb

4. **yıḳ-:**-*a*
Gazel 378
Mısra: **8**
Yıkmak, yok etmek.

Cām-ı zerrīni o tīzāb ile mālāmāl it
Ki yıḳa ḳaṭresi dilde ne ḳadar ġuṣṣa ki var

yıkıl-:

1. **yıḳıl-:**-*sa*
Terkib-bend 8
Mısra: **96**
Yıkılmak, virane olmak.

Bīḫūde yeter döndi hemān terkini ḳılsa
Kim ʿaksine devr eylemeden yegdi yıḳılsa

2. **yıḳıl-:**-*mış*
Gazel 540
Mısra: **4**
Yıkılmak, virane olmak. || *(Aşığın) Gönlü kırılmak.*

Tīşe-i ʿaşḳına Şīrīnüñ el urmış kūhken
Göñli miskīnüñ yıḳılmış gitmiş ābād olmamış

3. **yıḳıl-:**-*sa*
Gazel 572
Mısra: **10**
Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek; yok olmak, ortadan kalkmak.

Beḳā bulmaḳ dilerseñ sākin-i meyḫāne-i ʿaşḳ ol
Ki ger ʿālem yıḳılsa ol binā bulmaz ḫalel vāʿız

4. **yıḳıl-:**-*ma, -z*
Gazel 976
Mısra: **8**
Parçalanıp dağılmak.

Naẓar bir ṣayḳal-ı behcet-feżādur ḳadrini bil kim
Yıḳılmaz ṣoñra mirʾāt-ı cemāluñ yüz ṭutar pasa

5. **yıḳıl-:**
Gazel 731
Mısra: **16**
İstenmeyen biri çekilip gitmek, defolmak; devrilmek, yığılmak.

Meclis-i meyde peyāpey ki ṣunar bādeyi yār
Rūḥiyā ḫāl-i dilile bize dir ṭūrma yıḳıl

6. **yıḳıl-:**-*sa*
Gazel 438
Mısra: **3**
Harap olmak, mahvolmak perişan olmak.

Yār cevrinde dil-i ʿāşıḳ yıḳılsa ġam degül
Tīz ḫarāb olur o yer kim ḥākimi dād eylemez

7. **yıḳıl-:**-*dı*
Kaside 28
Mısra: **41**
Devrilmek, yığılmak.

Cām-ı keremin Ḫātem içüp şöyle yıḳıldı
Kim bunca zamāndur başını ḳalduramaz tūz

8. **yıḳıl-:**-*madın*
Kaside 13
Mısra: **22**
Parçalanmak, bozulmak, çökmek, tarumar olmak. || Ölmek.

Ṭutulmadın dilüñ it fiʿl-i bedden istiġfār
Yıḳılmadın bedenün urʿamel evine esās

9. **yıḳıl-:**-*up*
Terkib-bend 8
Mısra: **51**
(Kişi için) direnme ve dayanma gücünü yitirmek; devrilmek; yığılmak.

Meyḫānede ister yıḳılup olmaya vīrān
Bīçāre ḫarābātda ābād olayın dir

10. **yıḳıl-:**-*a*
Gazel 1001
Mısra: **8**
Devrilmek, çökmek, dağılmak.

Cerr eyledüñ şarābını meyḫānenüñ bile
Çek ṭurma ṣūfī gözimüz öñinde yıḳıla

yıl:

1. **yıl:**-*da*
Gazel 110
Mısra: **1**
Sene, yıl.

Yılda bir kere idüp seyr-i gülistān gül-i surḫ
İntiẓār ile ider bülbüli nālān gül-i surḫ

2. **yıl:**-*dur*
Gazel 482
Mısra: **2**
Sene; vakit, zaman.

Ḳad-i bālāsınun aʿlālığın ister dilerüz
Nice yıldur ki hevāsında o servüñ yelerüz

3. **yıl:**-*lar, -dur*
Gazel 445
Mısra: **7**
Sene, yıl. II Uzun süreden beri.

Beklerüz kūy-ı yārı yıllardur
Sürmedük yüz ol āsitāne henüz

yıl başı:

1. **yıl başı:**-*n, -ı*
Gazel 678
Mısra: **3**
Yılın başlangıcı.

Anuñçün dutdılar yıl başını māh-ı muḥarrem kim
Cedīd olur bu ayda mātemi şāh-ı şehīdānuñ

yılduz:

1. **yılduz:**-*uñ*
Gazel 660
Mısra: **10**
Yıldız, ışıklı ve sâbit bir nokta hâlinde görülen gök cisimlerinden her biri. // Baht, talih, kader.

Göz yaşın dökdükce arturdı cefā vü cevri yār
Rūḥiyā alışmadı gitdi o mehle yılduzuñ

2. **yılduz:**
Kaside 28
Mısra: **32**
Işıklı ve sabit bir nokta halinde görülen gök cisimlerinden her biri.

Ḥükm itdügi yerlerde olup gice nigeh-bān
Yummaz gözini ṣubḥa degin gökdeki yılduz

yılduzı düş-:

1. **yılduzı düş-:**-*di*
Gazel 697
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
İşleri ters gitmek; şansı dönmek; talihsizliğe uğramak; işi, durumu bozulmak.

Pertev ṣalınca ʿāleme mihr-i ʿadāletüñ
Düşdi felekde yılduzı ehl-i şenāʿatüñ

yıllardur:

1. **yıllardur:**
Gazel 310
Mısra: **10**
Uzun zamandan beri, eskiden beri.

Kimse bilmez Rūḥi-i āşüfte-ḥāl u ḫāk-sār
Rāh-ı ġamda nice yıllardur türāb olmış yatur

yıllarla:

1. **yıllarla:**
Gazel 101
Mısra: **2**
Yıllardır.

Bir ʿāşıḳa ki ḫūn-ı cigerdür ġıdā-yı rūḥ
Yıllarla içse ʿaynına gelmez mi ṣabūḥ

2. **yıllarla:**
Gazel 925
Mısra: **9**
Yıllardır, uzun süredir.

Yıllarla zehrin yutduġuñ hicrüñ telāfīsin ider
Leb-ber-leb olsañ bir dem ol yār-ı şeker-güftārile

3. **yıllarla:**
Gazel 515
Mısra: **4**
Yıllarca.

Ferāġat kūşesinde ḫʷāba varmışdur göñül şimdi

Eger yıllarla ṣūfī hāy u hūy itse uyandurmaz

yil-:

1. **yil-:**-*ler*
Gazel 244
Mısra: **8**
Esmek, koşmak.

Gördügüñ bīkesleri görmezlüge urup nedür
Bu teġāfül ṣūretin göstermeler bu yilmeler

yin-:

1. **yin-:**-*mez*
Kaside 28
Mısra: **52**
Yemeğe elverişli olmak [Daha çok olumsuz şekli kullanılır].

Her söz ki anuñ dinmeye vaṣfında oḳunmaz
Yinmez nitekim eṭʿimede olmayıcaḳ tuz

yine hep:

1. **yine hep:**
Gazel 978
Mısra: **7**
Her zaman.

Ẕikrüñe bāʿiṣ olur ad senüñdür yine hep
Nola ger kesdüm ise nāmuñı ben sīnemde

yir it-:

1. **yir it-:**-*medin*
Kaside 13
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
İyice yerleşmek.

Hevā-yı nefsile dilde yir itmedin ḫannās
Ḫalāṣ ide o hevādan bizi İlahiʾn-nās

yir u gök:

1. **yir u gök:**
Gazel 59
Mısra: **10**
Yer ve gök. || Her yer.

Sāʿidüñ dāġın görince yaḳdı Rūḥī cismini
Yir u gök ṭoldı duḫānile görenler ṣandı şeb

yir u gök ḫalḳı:

1. **yir u gök ḫalḳı:**
Gazel 165
Mısra: **2**
Yeryüzünde ve gökyüzündeki yaratılmışların hepsi.

Her ḳaçan ayaġa ol serv-i hümā-sāye ṭurur
Yir u gök ḫalḳı gelüp şevḳa temāşāya ṭurur

yir vir-:

1. **yir vir-:**-*il, -me, -se*
Gazel 203
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yerini bir başkasına bırakmak. || Önemli saymak, saygı göstermek.

Ṣarāb-ḫānede kim ʿāṣıḳa ṣafā yiridür
Virilmese yir eger zāhidā saña yiridür

2. **yir vir-:**-*me, -se*
Gazel 202
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Önemli saymak, saygı göstermek.

Der-i refiʿine geç varduġına bāde-fürūş
Ṣarāb-ḫānede yir virmese saña yiridür

yit-:

1. **yit-:**-*mez*
Gazel 309
Mısra: **1**
Yetişecek miktarda veya derecede olmak, elvermek, kâfî gelmek.

Yitmez ki leblerüñ dil-i nālāne ḳaṣd ider
Ḫaṭṭuñ da geldi bir yañeden cāne ḳaṣd ider

2. **yit-:**-*me, -y, -e, -y, -in*
Gazel 687
Mısra: **5**
Yok olmak.

Ölmeyeyin yitmeyeyin neyleyin
Nice bir itsün beni ġam derd-nāk

3. **yit-:**-*er*
Gazel 100
Mısra: **12**
Yetişecek miktarda veya derecede olmak, kâfî gelmek.

Ḫāk-ı der-i meygede vü cām-ı mey
Rūḥi-i ser-meste yiter taḫt u tāc

4. **yit-:**-*di, -ler*
Gazel 471
Mısra: **5**
Yetişmek, erişmek, ulaşmak.

Yitdiler ser-menzil-i maḳṣūda herkes āh kim
Biz daḫi bu ʿālem-i miḥnet-fezāda sākinüz

5. **yit-:**
Kaside 24
Mısra: **59**
Yetmek, ulaşmak, erişmek. II Gitmek.

Faḳīr ü bi-mededem gel esirge ġavrüme yit
Ki şāhdan meded ister görince ẓulm gedā

6. **yit-:**-*dükde*
Terkib-bend 4
Mısra: **50**
Gelmek, ulaşmak.

Ey göñül bulmaz taġayyür ḳısmet-i rūz-ı ezel
Kimseye virmez āmān yitdükde cellād-ı ecel

yitir-:

1. **yitir-:**-*dü, -m*
Tarih 72
Mısra: **2**
Kaybetmek.

Eylesem ʿayb eylemeñ dünyā vü māfihāyı terk
Ḫāṣıl-ı ʿömrüm yitirdüm neyleyin dünyāda vāy

yo:

1. **yo:**
Gazel 721
Mısra: **14**
Yok. || Mevcut olmayan, bulunmayan şey, nesne veya kimse.

Cān u dil naḳdın dilerse yār ʿāşıḳ yoḳ dimez
Var eger yo hep anuñdur viren oldur alan ol

yoġ:

1. **yoġ:**-*imiş*
Gazel 261
Mısra: **2**
Bulunmayan, mevcut olmayan (şey).

Baġlanup zülf-i nigāra dil-i şeydā neyler
Yoġimiş ʿaḳlı alup başına sevdā neyler

2. **yoġ:**-*iken*
Gazel 445
Mısra: **12**
Mevcut olmayan, bulumayan; yaratılmamış, halk edilmemiş.

Ġamzenüñ zaḫmnākı idi gönül
Yoġiken tīrden nişāne henüz

yoġrıl-:

1. **yoġrıl-:**-*updur*
Gazel 498
Mısra: **10**
Hamur durumuna getirilmek || Devamlı olarak mâruz kaldığı bir şeye göre şekillenmek.

Olmazuz ceng itmeden ḫālī sipāhī ḳısmıyuz
Yoġrılupdur ḳan ile rūz-ı ezelden nānımuz

yoḫsul:

1. **yoḫsul:**
Gazel 952
Mısra: **11**
Fakir.

Cihānuñ bir bilür yoḫsul u bāyın
Rūḥi ʿāḳildür
Ne bāya reşki var anuñ ne istiġnāsı yoḫsula

yoḳ ḥesābında ṭut-:

1. **yoḳ ḥesābında ṭut-:**
Gazel 160
Mısra: **5**
Yok saymak.

Dehānuñ sırrını ṣūfī ṭutarmış yoḳ ḥesābında
Hele rūz-ı ḥesāb olsun anuñla çoḳ ḥesābum var

yoḳ yere:

1. **yoḳ yere:**
Gazel 533
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Hiçbir gereği ve sebebi olmadan, boşu boşuna.

Eylemekdi ḳaṣdı Ḳaysı kūy-ı Leylādan yaña
Eylemezdi yoḳ yere feryād ṣaḥrāda ceres

yoḳ yire:

1. **yoḳ yire:**
Gazel 551
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gereği yokken, hiç bir neden bulunmadığı halde.

Dāḫil-i defter ṣanup dünyāya ṣıġmazken o yār
Seg raḳībi yoḳ yire defterde terkīn eylemiş

yoḳdan var eyle-:

1. **yoḳdan var eyle-:**-*di*
Gazel 998
Mısra: **18**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaratmak, ortaya çıkarmak.

Aʿdāsın itsün münʿadim aḥvālin itsün muntaẓam
Var eyledi yoḳdan o kim dünyāyı şeş eyyāmda

yoḳdan var it-:

1. **yoḳdan var id-:**-*er*
Gazel 188
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yoktan var etmek.

Ṣad-hezārān āferīn ol ṣāniʿuñ īcādına
Kim dehānuñ gibi rūḥ-efzāyı yoḳdan var ider

yoḳla-:

1. **yoḳla-:**-*r, -mış*
Gazel 831
Mısra: **9**
Yoklamak, kontrol etmek, gözden geçirmek.

Bugün yoḳlarmış ol şeh zümre-i ʿuşşāḳın ey Rūḥī
Açıldı defter-i ehl-i melāmet ḳayd olan gelsün

yol:

1. **yol:**-*uñ, -da*
Gazel 157
Mısra: **3**
Uğruna,uğrunda. ‖ Amaç, maksat.

Dimişler yāra cān virdi bugün yoluñda bī-kes
Hemān ben ḫastasın añmış ki ol dīvāne olmaḳ var

2. **yol:**-*ı, -n, -da*
Gazel 171
Mısra: **11**
Yol, güzergah, yer.

Görüp yolında seni çignemez geçer ṣanma
Bu merḥamet gönül o şeh-süvārda yoḳdur

3. **yol:**-*ı, -n, -uñ*
Gazel 333
Mısra: **7**
Yol, güzergah ‖ Sevgili'nin geçeceği yol.

Yolınuñ rīze-i sengin ṭurup öpsem ne ʿaceb
Sübḥa yā seng ola yā dāne-i mercān öpilür

4. **yol:**-*ımuz, -a*
Gazel 480
Mısra: **19**
Bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, vasıta.

Gelemez yolımuza ehl-i ġaraż ey Rūḥī
Ṭaġlar sedd olamaz bize ki ṭūfānuz biz

5. **yol:**-*ıña*
Gazel 960
Mısra: **9**
(Aşk ve sevgili için) Takip edilen seyir.

Şükūfe-vār ṣaçam eşk-i çeşmümi yolına
Şükūfe seyrine ol serv-i gül-ʿiẕār gele

6. **yol:**-*ı, -(n)ı*
Gazel 223
Mısra: **13**
Bir yerden bir yere gitmek amacıyla içinden veya üzerinden geçilen yer, tarik, rah.

Bu iki çeşmile kūyuñ yolını ṣulamaġa
Liyāḳatum niçün ey ʿaynum olmaya nemdür

7. **yol:**-*um, -da*
Gazel 749
Mısra: **5**
(Sevgilinin geçeceği) yol, güzergah. || Uğur, amaç, maksat.

Dirdüñ yolumda şimdi ölenler ṣafā ider
ʿÖmr āḫir oldı görmedi kendin ṣafāda dil

8. **yol:**-*-ı, --(n) da*
Gazel 1076
Mısra: **3**
Bir amaca ulaşmak için takip edilen seyir, maksat, uğur.

El çekdi yolında göricek ol meh-i şevḳın
Ṣanmañ acıyup dest-i giriftārını çözdi

<u>yol bul-:</u>

1. **yol bul-:**-*a*
Gazel 565
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çare bulmak.

Yol bula maʿnāya ṣanma münkir-i ḫāl ü ḫaṭuñ
Müstefād olmaz maʿānīye ḥurūf-ı bī-nüḳaṭ

2. **yol bul-:**-*am*
Gazel 696
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir yere) Gidecek yol bulmak; gitmeye çare bulmak.

Meclis-i mestān-ı Ḥaḳḳa yol bulam dirseñ henüz
Dāḫil-i cārū-keşān-ı kūy-ı ḫumār olmaduñ

3. **yol bul-:**-*maġ, -a*
Gazel 721
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ulaşmaya fırsat ve imkan bulmak.

Żāyiʿ itme ʿömrüñi ey reh-rev-i deşt-i Ḥicāz
Kaʿbe-i taḥḳīḳa yol bulmaġa saʿy it sen sen ol

4. **yol bul-:**-*ma, -y, -an*
Gazel 117
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ulaşmak, nüfuz etmek.

Eflāka çıḳsa nefsine yol bulmayan kişi
Maʿnīde anı ʿārif olanlar bilür cemād

<u>yol göster-:</u>

1. **yol göster-:**-*meg, -e*
Gazel 198
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ne yapılacağını, nasıl davranılacağını öğretmek.

Geldi yol göstermege şūfī baña dün ben ṭurup
Yol budur diyü çemenden cānibe çizdüm kenār

<u>yol kesici:</u>

1. **yol kesici:**-*ler*
Gazel 970
Mısra: **6**
Issız yerlerde soygunculuk yapanlar. || Sevgilinin kılıcı ve hançeri.

Tīġ u ḫançer ne ṭurur zer kemerüñde dimezüz
Bilürüz yol kesiciler olur ekşer belde

<u>yol vir-:</u>

1. **yol vir-:**-*mez, -ler*
Gazel 417
Mısra: **11**
Geçmesine izin vermek.

Ḥarem-i maʿnāya bīgāneye yol virmezler
Āşinā-yı ezeli yār-ı ḳadīm isterler

<u>yoldaş:</u>

1. **yoldaş:**
Gazel 539
Mısra: **4**
Yol arkadaşı, dost.

Reh-rev-i bādiye-i ʿaşḳ nider yoldaşı
İşigüñ ṭaşı gibi olmaz aña bir yoldaş

<u>yolına cān vir-:</u>

1. **yolına cān vir-:**-*ür, -ler*
Gazel 374
Mısra: **4**
Uğrunda ölmek.

Līk ʿāşıḳlar esīr olduḳları maʿşūḳdan
Cān virürler yolına cüzʾī meveddet görseler

<u>yolına cānlar fedā:</u>

1. **yolına cānlar fedā:**
Kaside 2
Mısra: **64**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Yoluna canını vermek, birinin uğruna ölmek.

ẓıll-ı ẓalīl-i Ḫüdā mihr-i münīr-i Ḫüdā
Yolına cānlar fedā ṣalli ve sellim ʿaleyh

<u>yolında baş ḳoy-:</u>

1. **yolında baş ḳoy-:**-*an*
Tarih 1
Mısra: **20**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir amaca yönelmek, bütün varlığıyla kendini vermek.

İşigin bekleyen irdi Mesīḥā gibi ḫurşīde

Yolında baş ḳoyan ḫurşīd-veş ṣāḥib-külāh oldı

yolında baş u cān vir-:

1. **yolında baş u cān vir-:**
Gazel 498
Mısra: **12**
(Padişahın) yolunda başını ve canını vermek || Kendini feda etmek.

Tek hemān serdārımuz devletle olsun müstedām
Ḳāyilüz biz virelüm yolında baş u cānımuz

yolında cān vir-:

1. **yolında cān vir-:**-*meg, -e*
Gazel 158
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birinin uğruna ölmek.

İcāzet ister imişsin yolında virmege cān
Bu sözi başdan o nā-mihribāna kim söyler

yollar gözet-:

1. **yollar gözed-:**-*ür*
Gazel 344
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
Gelmesini merakla beklemek.

İzi ṭozın getürür bād-ı ṣabā Pāşānuñ
Dīde-i Rūḥi-i sevdā-zede yollar gözedür

yollaruñı gözet-:

1. **yollaruñı gözed-:**-*ür*
Gazel 46
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birini) hasretle beklemek, yollarını gözlemek.

İşigüñ ḫākın umar kim getüre bād-ı ṣabā
Gözedür yollaruñı her gice çeşm-i bīnā

yolu düş-:

1. **yoluñ düş-:**-*uñ, -se*
Kaside 38
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir yerden geçmesi gerekmek.

Yoluñ düşse diyār-ı Baṣraʾya ey bād-ı ʿıṭr-engīz
Duʿālar eyleyüp būs it elin bizden ʿAlī Ḫānuñ

yoluñ izüñ açık olsun:

1. **yoluñ izüñ açıḳ olsun:**
Gazel 408
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Dua İfadesi**
"Bir iş, birinin önünde engel olmasın." anlamında temenni sözü.

Ten ġubārın o şehüñ āh-ı seḥergehle ilet
Yoluñ izüñ açıḳ olsun yüri vey bād-ı seḥer

yoluñdan dönme-:

1. **yoluñdan dönme-:**
Gazel 201
Mısra: **1**
(Sevgiliden) vazgeçmez.

Hicrile ölse yoluñdan dönmez ey meh dil budur
Bir bilür hicr u viṣāli ʿāşıḳ-ı kāmil budur

yon-:

1. **yon-:**-*dı*
Gazel 124
Mısra: **2**
Yontmak.

Dik gelüp ḳadduña serv u şimşād
Yondı muḥkem ikisin de üstād

yönel-:

1. **yönel-:**-*di*
Gazel 159
Mısra: **15**
Yönelmek, bir tarafa meyl etmek.

Kaʿbe-i ʿaşḳa yöneldi tek u tenhā Rūḥī
Olsa tevfīḳ-i Ḫudā hādi-i rāhı yaraşur

yorġalad-:

1. **yorġalad-:**-*ur, -sa*
Gazel 1053
Mısra: **1**
(Hayvanı) Yorga yürütmek.

Sevdügüm yorġaladursa nola aġyār-ı ḫarı
Ḳapusında gör aña eyledügi luṭfları

yorul-:

1. **yorul-:**-*ma*
Terkib-bend 8
Mısra: **171**
Bir şeyin olabilmesi için uğraşıp durmak, zahmet çekmek.

Kendüñden ırağa düşüp ardınca yorulma
Ol bī-ḫaberüñ gitdügi yol ẓann u gümāndur

yu-:

1. **yu-:**-*dı*
Gazel 1101
Mısra: **1**
Temizlemek, yıkamak.

Bāġı bārān yudı pāk eyledi ṣaḥn-ı çemeni
Gelüñüz ṣaḥn-ı çemende ḳuralum encümeni

yüce:

1. **yüce:**-*dür*
Gazel 494
Mısra: **6**
Ulu, büyük, yüksek.

Ḳılmışuz ʿālemi ʿİsī-i mücerred gibi terk
Yücedür mertebemüz mürtefiʿ-i tecrīdüz

yūf:

1. **yūf:**
Gazel 528
Mısra: **10**
Beğenilmeyen veya öfke duyulan durumlarda söylenilen söz, yazıklar olsun!.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Vay aña kim eyleye lāşeyden istimdād-ı luṭf
Yūf aña kim eyleye nākesden iḥsān iltimās

2. **yuf:**
Terkib-bend 8
Mısra: **225**
Üzüntü, esef ve kınama ifâde eder; yazıklar olsun.

Yuf ḫārına dehrüñ gül ü gülzārına hem yuf
Aġyārına yuf yār-ı cefā-kārına hem yuf

yügrek:

1. **yügrek:**
Gazel 329
Mısra: **10**
Hızlı giden.

Ṭabʿ-ı bülendimüzle ṭayy-ı merāḥil itdük
Çāpük-süvār-ı vaḳtüz yügrek semendimüz var

yügrüg:

1. **yügrüg:**-*i, -n*
Gazel 623
Mısra: **10**
Yürük; hızlı koşan at.

Süvār-ı tevsen-i ṭabʿ olalı ʿālemde ey Rūḥī
Suḥan meydānınuñ nice ser-āmed yügrügin giçdük

yūḫ:

1. **yūḫ:**-*uz*
Terkib-bend 8
Mısra: **177**
Güneş.

Ṣūretde nola ẕerre isek maʿnide yūḫuz
Rūḥuʾl-ḳudsüñ Meryeme nefḫ itdügi rūḥuz

yuḥyi'l-mevtā:

1. **"yuḥyi'l-mevtā":**
Gazel 125
Mısra: **9**
"Ölüleri diriltir" mealinde Hacc suresinin 6. ayetinden iktibas edilmiştir.

Vaṣluñ aḥbāba virür müjde-i "yuḥyi'l-mevtā"
Hicrüñ aʿdāya ṣunar "inne ʿaẕābi leşedīd"

yük:

1. **yük:**-*i, -n*
Gazel 120
Mısra: **6**
Bir insan veya taşıtın taşıdığı şeylerin bütünü.

Gülşende jāle ṣanma gelüp ḫᵛāce-i bahār
Ṣaḥn-ı çemende ḳodı yükin fülfül-i sefīd

2. **yük:**-*dür*
Gazel 847
Mısra: **10**
Zahmet, sıkıntı.

Rūḥiyā dime cevānluḳda büküldi ḳaddüm
Az yükdür mi meger bār-ı belā-yı hicrān

yuḳaru:

1. **yuḳaru:**
Kaside 37
Mısra: **79**
Üst tarafa, üstteki kata, üste, yükseğe, yukarıya.

Ġālib olduḳda şetāretle atar mı yuḳaru
Yenilicek yine olur mı perīşān nicedür

yükle-:

1. **yükle-:**-*d, -e, -sin*
Gazel 969
Mısra: **5**
Yük vurmak, yüklü hale getirmek.

Lebüñ emdür dile ṣoñra ġamuñı yükledesin
Birez Allah oñara cānlana bīçāre hele

2. **yükle-:**-*t, -di*
Gazel 75
Mısra: **4**
Yük almak; sıkıntı ve derdi üzerine almak.

Ṭaş atup şīve ile başımuza urdı bugün
Yine yükletdi bize yār bir aġız minnet

yüksek:

1. **yüksek:**
Gazel 984
Mısra: **4**
Yüksek(ler)de.

Uçar dil murġı gerçi zülf-i miskīnüñ hevāsından
Ne deñlü yüksek uçsa beste-i dām olur elbette

2. **yüksek:**-*den*
Gazel 93
Mısra: **4**
Yukarıda, üst tarafta olan yer.

Zülfüñe öykinmek istermiş hümā ammā ne sūd
Böyle yüksekden uçan şehbāz ile pervāz güc

3. **yüksek:**-*den*
Gazel 119
Mısra: **7**
Yukarıda, üst tarafta olan yer.

Ḳonmayup her şāḫa yüksekden uçarken murġ-ı dil
Bağladı zülf-i dil-āvīzine bir serv-i bülend

yüksekden uç-:

1. **yüksekden uç-:**-*ar*
Gazel 932
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yükseklerde dolaşmak. || *Palavra atmak, çok abartmak.*

Şemʿ-i ruḫsāruña aġyār giçer pervāne
Ḥaḳ budur kim ḳatı yüksekden uçar dīvāne

2. **yüksekden uç-:**-*ar*
Gazel 299
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yükseklerde dolaşmak.

Var iken naḫl-i ḳadüñ ṣanma ḳonar her şāḫa

Murġ-ı dil ey boyı servüm ḳatı yüksekden uçar

3. **yüksekden uç-:**-*ar*
Gazel 747
Mısra: **13**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yükseklerde dolaşmak. || *Gözü yüksekte olmak.*

Ḳatı yüksekden uçar bāz-ı hümā-pervāzdur
Kendüye her şāḫsār üstinde itmez yer göñül

4. **yüksekden uç-:**-*ar*
Gazel 1092
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yükseklerde dolaşmak. || *Palavra atmak.*

Zülf-i dildāra muḳayyed geçinürmiş aġyār
Nice yüksekden uçar göre ḳallāşları

yümn:

1. **yümn:**
Kaside 19
Mısra: **75**
Uğur, bereket.

Yümn var şöyle ḳudūmüñde ki ḫāristāna
İrse bir laḥẓada eyler anı reşk-i gülzār

yümn-i devlet:

1. **yümn-i devlet:**-*i*
Tarih 37
Mısra: **13**
Büyük bir makamın elde edilişiyle gelen uğur, bereket.

Virdi yümn-i devleti aʿlā vü ednāya şeref
Ḳıldı teşrīf-i ḳudūmı ḫās u ʿāmı şād-kām

yümn-i ḳadem-i muḥterem:

1. **yümn-i ḳadem-i muḥterem:**-*i*
Tarih 5
Mısra: **25**
Saygın bir kimsenin gelişinin bereketi.

Ḥamdülillah ki yümn-i ḳadem-i muḥteremi
İrişüp oldı ġınā-baḫş-ı ḳulūb-ı fuḳarā

yümn-i ḳadem:

1. **yümn-i ḳadem:**-*üñ*
Gazel 632
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Ayağının bereketi.

Mülk-i Baġdāda ṣafā virmese yümn-i ḳademüñ
Ḥaşra dek defʿ olınmazdı belā vü elemüñ

2. **yümn-i ḳadem:**-*üñ*
Kaside 32
Mısra: **1**
(Bir kimsenin) Ayağının uğuru, gelişinin bereketi.

Yine yümn-i ḳademüñ eyledi naẓm ehlini şād
Yine teşrīfüñ ile oldı müşerref Baġdād

yümn-i ḳudūm:

1. **yümn-i ḳudūm:**-*ı*
Tarih 15
Mısra: **3**
(Bir kimsenin) Gelişinin bereketi.

ʿOs̱mān Pāşā kim anuñ yümn-i ḳudūmı eyledi
Şirvānı reşk-i ravża-i ʿişret-geh-i dāru's-selām

yümn-i ḳudūm-ı vezīr:

1. **yümn-i ḳudūm-ı vezīr:**
Kaside 15
Mısra: **55**
Vezirin gelişinin bereketi.

Eyledi bu nuṣreti yümn-i ḳudūm-ı vezīr
Oldı bu fetḥ ü ẓafer ʿāleme bir dāsitān

yümn-i maḳdem:

1. **yümn-i maḳdem:**-*i*
Tarih 2
Mısra: **31**
(Bir kimsenin) Gelişinin bereketi.

Ṣadra geçdi bir kerem kānı ki yümn-i maḳdemi
Ẕevḳ-baḫş-ı ḫāṭır-ı bāy u faḳīr oldı yine

yunıl-:

1. **yunıl-:**-*muş*
Gazel 1100
Mısra: **8**
Yıkanmak, temizlenmek.

Medfeni olmayıcaḳ Kaʿbe-i taḥḳīḳ ne sūd Āb-ı zemzemle yunılmuş ṭutalum kim kefeni

yürü-:

1. **yürü-:**-*ür*
Gazel 163
Mısra: **6**
Adım atarak ilerlemek, gitmek.

Geh ṭurur gāh yürür kendüyi kāfir ṭuyurur
Ṭursa mestāne ṭurur yürise evgār yürür

2. **yürü-:**-*ür*
Gazel 163
Mısra: **8**
Yol almak, ilerlemek.

Ayaġı ṭozına yüz sürmeye ʿuṣṣāḳ diyü
Düşüp ardınca ḳadem-ber-ḳadem aġyār yürür

yüreg:

1. **yüreg:**-*i*
Gazel 1067
Mısra: **4**
Yürek, kalp. II Cesaret., yiğitlik.

Ḫançerin almış ele ġamzeñ yürekler yarmaġa
Aña ḳārşu ṭurmaġa başdan kimüñ var yüregi

yüregi ḳop-:

1. **yüregi ḳop-:**-*dı*
Gazel 1093
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**

Birdenbire heyecanlanmak veya korkuya kapılmak.

Sen alup tīġ ele mestāne yerüñden ḳopıcaḳ
Yüregi çoḳlaruñ ey naḫl-i melāḥat ḳopdı

yürek:

1. **yürek:**
Gazel 39
Mısra: **9**
Yürek, cesaret.

Ṭaġlarca ṣabra belki timurdan yürek gerek
Āsān degüldür olmaḳ o ġaddāra āşinā

2. **yürek:**
Gazel 586
Mısra: **3**
Aşk ve sevginin kaynağı, gönül, kalp.

Ārzu-yı būse-i laʿluñile ḳan oldı yürek
Ṭolular ṣun ṭurma ey sāḳī tekellüf ber-ṭaraf

yürek varimiş:

1. **yürek varimiş:**
Gazel 634
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Cesaret ve metanet sahibi olmak.

Cigerüñ pāreledi tīg-i ġam āh eylemedüñ
Āferīn ey dil-i nālān varimiş sende yürek

yürek yan-:

1. **yürek yan-:**-*maġ, -ile*
Terkib-bend 7
Mısra: **68**
Kelime Tipi: **Deyim**
Felakete uğrayıp büyük bir acı duymak.

Rūḥiyā ṭurmayup dile geleni
Söylerüz gerçi yanmaġile yürek

yürekleri ḳop-:

1. **yürekleri ḳop-:**-*dı*
Gazel 212
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birdenbire heyecanlanmak veya korkuya kapılmak, yüreği hop etmek.

ʿĀşıḳlaruñ yürekleri ḳopdı ḫaṭuñ görüp
Seyr eyle gör ki devr-i ruḫuñda neler ḳopar

yüri-:

1. **yüri-:**-*di*
Terkib-bend 8
Mısra: **61**
Adım atarak ilerlemek.

Gezdi yüridi bulmadı bir eglenilecek yir
Min-baʿd yine ʿāzīm-i Baġdād olayın dir

2. **yüri-:**-*sün*
Gazel 965
Mısra: **18**
Adım atarak ilerlemek, gitmek.

Süvār olup ẓafer raḫşına ḳılduḳca sefer Yārab
İki peyk olup öñince yürisün feṭḥ u nuṣretle

3. **yüri-:**
Gazel 203
Mısra: **5**
Yürü! Haydi durma! İlerle!

Görince ḳarşusına giçdügüm baña yüri dir
Sözini ḳande olursa o bī-vefā yüridür

4. **yüri-:**-*mez*
Gazel 465
Mısra: **12**
Yürümek II bir hedefe doğru yol almak.

Ḳarārum almaġa aġyārile gelürse nola
Hele şikāra gidenler kilābsuz yürimez

5. **yüri-:**
Gazel 562
Mısra: **7**
"Yürü, haydi" anlamında teşvik sözü.

Terk-i dünyā ḳıl mürīd-i ehl-i ʿirfān ol yüri
Bilmek isterseñ nedür ʿālemde eşyādan ġaraż

6. **yüri-:**-*mez*
Gazel 465
Mısra: **6**
Yürümek. || *Dönmek.*

Cihānda kim yürimeden ṣafā ider dir iseñ
O kim felek gibi bir āfītābsuz yürimez

yüri var:

1. **yüri var:**
Gazel 929
Mısra: **10**
Haydi git!.

Ġarażuñ bulmaḳ ise Kaʿbe-i maḳṣūda vuṣūl
Yüri var cübbe vü destārı degiş bir cāma

yürit-:

1. **yürid-:**-*ür*
Gazel 295
Mısra: **13**
Geçerli kılmak, uygulatmak.

Ḳande olsa yüridür ḳuvvet-i ṭabʿ ile sözin
Eylemez kimseye ʿālemde mudārā şāʿir

yürü-:

1. **yürü-:**-*di*
Gazel 1094
Mısra: **8**
Dolaşmak, gezmek.

Hicre ṣabr itmedi dīvānelük itdi Ferhād
Kūy-ı yārı ḳodı gezdi yürüdi ṭaġı ṭaşı

2. **yürü-:**-*r, -ler*
Gazel 371
Mısra: **6**
Hareket etmek.

Ḳalmamışdur bār-ı ʿaşḳuñ çekmege ṭāḳatları
Żaʿafdan cānā ʿaşāyile yürürler pīrler

3. **yürü-:**-*sün*
Gazel 1066
Mısra: **4**
Adım atarak ilerlemek, gitmek.

Dik gelür olmayıcaḳ ol büt-i bī-pervāya
Nice isterse ṣalınsun yürüsün bālāsı

4. **yürü-:**-*mez*
Gazel 164
Mısra: **9**
Hareket edip yol almak.

Zāhid-i ḫar yürümez rāh ise dūr ey sāḳī
Aña feyż-i naẓar-ı himmetüñi ṣal yürür

5. **yürü-:**-*r*
Gazel 245
Mısra: **9**
Sürmek, devam etmek.

Sen ṣeh-i ḥüsnüñ hemīşe vaṣfını eyler yürür
Rūḥi-i ṣeydā anuñçün ṣöhre-i āfāḳdur

yüsr:

1. **yüsr:**-*e*
Gazel 921
Mısra: **1**
Kolaylık.

Açılsaḳ yüsre dönse ʿusrımuz ḫurrem bahār olsa
Felekden intiḳām alsaḳ bizümle yār yār olsa

yüsrā:

1. **yüsrā:**-*da*
Gazel 767
Mısra: **6**
Kolaylık.

Vaṣlda efkār-ı hicr ü hicr-i ḫod ʿayn-ı ʿaẕāb
ʿĀṣıḳ-ı bī-dil çeker ʿusrāda ġam yüsrāda hem

yūsuf:

1. **yūsuf:**-*dan*
Gazel 1016
Mısra: **3**
Güzelliğiyle ünlü peygamber, Hz. Yusuf.

Nola geldüñse ṣoñra kendüñi kem ṣanma Yūsufdan
Ki bir evvelde ġonca muʿteberdür bir de āḫirde

2. **yūsuf:**-*ı, -n, -dan*
Gazel 873
Mısra: **10**
Yûsuf peygamber. II Çok güzel sevgili.

Aġlamaḳ ʿuṣṣāḳ içündür Rūḥiyā ḳan aġla kim
Yūsufından ayru düşmiş sen de bir Yaʿḳūbsın

3. **yūsuf:**
Gazel 587
Mısra: **2**
Cıgalazade Yusuf Sinan Paşa (ö. 1014/1606).

Gelüp dünyāya ḳıldı nice dem ʿarż-ı liḳā Yūsuf
Senüñdür devr şimdi sensin ey ṣunʿ-ı Ḫudā Yūsuf

4. **yūsuf:**
Gazel 587
Mısra: **6**
Güzelliğiyle meşhur Hz. Yusuf. || Cıgalazade Yusuf Sinan Paşa (ö. 1014/1606).

Gelüp sen Yūsufuñ daʿvā-yı ḥüsnin bir yaña itdüñ
Dimişler gerçi ʿālem bir yaña vü bir yaña Yūsuf

5. **yūsuf:**-*um, -dan*
Terkib-bend 4
Mısra: **24**
Güzelliğiyle ünlü peygamber, Hz. Yusuf. || Yusuf Çelebi.

Giryeden çeşmüm aġarsa ġam degül Yaʿḳūb-vār
Yūsufumdan ben dil-efkārı ayırdı rūzgār

yūsuf-çehre:

1. **yūsuf-çehre:**
Tarih 7
Mısra: **20**
Yusuf yüzlü; Hz. Yusuf kadar güzel.

Gerçi Yūsuf gibi oldı Mıṣra ḥākim līk anuñ
Nice Yūsuf-çehre oldı āsitānında ġulām

yūsuf-cemāl:

1. **yūsuf-cemāl:**-*uñ*
Gazel 1069
Mısra: **9**
Hz. Yusuf gibi güzel yüzlü. II Sevgili.

ʿAks-ı ruḥsārile ol Yūsuf-cemāluñ Rūḥiyā
Fiʾl-meṣel girdāb-ı çeşmüm çāh şeklin baġladı

yūsuf-ı devrān:

1. **yūsuf-ı devrān:**
Gazel 448
Mısra: **6**
(Güzellikte) Zamanın Yusuf'u. || Sevgili.

Gerekse al didüm cān-ı ʿazīzi
Didi ol Yūsuf-ı devrān gerekmez

yūsuf-ı gül-çehre:

1. **yūsuf-ı gül-çehre:**
Gazel 393
Mısra: **8**
Gül yüzlü Yusuf'a benzeyen sevgili.

Dilde ʿaşḳuñ şaḳların dirsem inanma şanma kim
Būy-ı müşḳ ey Yūsuf-ı gül-çehre bir an gizlenür

yūsuf-ı gül-çehre:

1. **yūsuf-ı gül-çehre:**-*müz*
Gazel 485
Mısra: **7**
Gül yüzlü Yusuf. || Sevgili.

Yūsuf-ı gül-çehremüz göñleksüz āḫir ḳor bizi
Öyle kim elden mey-i gülgūnı bir sāʿat ḳomaz

yusūf-ı gül-pīrehen:

1. **yusūf-ı gül-pīrehen:**-*i*
Gazel 1098
Mısra: **6**

Gül gömlekli Yusuf peygamber.

İmtiḥān itmekçün ṣabrda Yaʿḳūbı Ḫudā
Ḳıldı yıllarla cüdā Yusūf-ı gül-pīreheni

yūsuf-ı kenʿān:

1. **yūsuf-ı kenʿān:**-*e*
Gazel 459
Mısra: **10**
Filistin Yusuf'u.

Eger vādī-i firḳatda aġarsa giryeden çeşmi
Yine Yaʿḳūb-ı dil ol Yūsuf-ı Kenʿāne incinmez

2. **yūsuf-ı kenʿān:**-*um, -ı*
Gazel 795
Mısra: **8**
Hz. Yusuf. || *Yusuf gibi güzel sevgili.*

Beni aġlatdı geçdi nice dem Yaʿḳūb-veş gerdūn
Açıldı yine çeşmüm Yūsuf-ı Kenʿānumı gördüm

yūsuf-ı mıṣr-ı cemāl:

1. **yūsuf-ı mıṣr-ı cemāl:**
Kaside 2
Mısra: **27**
Güzellik Mısır'ının Yusuf'u. || *Güzellik ülkesinin Yusuf peygamberi.* || *Hz. Muhammed.*

Yūsuf-ı Mıṣr-ı cemāl meh yüzi ḳaşı hilāl
Menbaʿ-ı āb-ı zülāl ṣalli ve sellim ʿaleyh

yūsuf-ı mıṣr-ı kerem:

1. **yūsuf-ı mıṣr-ı kerem:**
Tarih 10
Mısra: **3**
Cömertlik Mısır'ının Yusuf'u. || *Cömertlik ülkesinin Yusuf'u.*

Yūsuf-ı Mıṣr-ı kerem mālik-i tīġ u ḳalem
Ḥākim-i vālā-himem vāli-i pākiẕe-ẕāt

yūsuf-ı mıṣr-ı melāḥat:

1. **yūsuf-ı mıṣr-ı melāḥat:**-*dur*
Gazel 973
Mısra: **5**
Güzellik Mısır'ının Yusuf'u. || *Sevgili.*

Yūsuf-ı Mıṣr-ı melāḥatdur bugün ol sīm-ten
Kim anı virmez bütün dünyāda ḳardeş ḳardeşe

yūsuf-ı mıṣr-ı saʿādet:

1. **yūsuf-ı mıṣr-ı saʿādet:**
Tarih 76
Mısra: **1**
Saadet Mısır'ının Yusuf'u. || *Mutluluk ülkesinin güzel yüzlü Yusuf'u.*

Elā ey Yūsuf-ı Mıṣr-ı saʿādet sen o ẕī-şānsın
Ki saña zümre-i iḫvān içinde devlet el virdi

yūsuf-ı şāḥib-cemāl:

1. **yūsuf-ı şāḥib-cemāl:**
Gazel 737
Mısra: **6**
Güzellik sahibi Yusuf. || *Güzellikte Hz. Yusuf'a benzeyen sevgili.*

Ger metāʿ-ı vaṣlına cān naḳdi olursa bahā
Naḳdüñ al şimdengirü ey Yūsuf-ı ṣāḥib-cemāl

2. **yūsuf-ı şāḥib-cemāl:**-*um*
Müseddes 1
Mısra: **1**
Güzel yüzlü Yusuf.

Benüm bir ḳadri ʿālī Yūsuf-ı ṣāḥib-cemālum var
Cemālın nice gündür görmedüm ḫayli celālum var

yūsuf-ı sānī:

1. **yūsuf-ı s̲ānī:**
Gazel 838
Mısra: **4**
İkinci Yusuf. || *Sevgili.*

Kuyı ḳazmaḳdadur dirsem raḳīb arduñca baḳmazsın
Daḫi ey Yūsuf-ı s̲ānī sen ol mekkārı bilmezsin

2. **yūsuf-ı s̲ānī:**
Gazel 718
Mısra: **8**
İkinci Yusuf. || *Güzellikte Hz. Yusuf'a benzerliğiyle ikinci sırada olan, ona benzeyen sevgili.*

Gedā-yı kūyuñ olmaḳdur didüm ʿālemde maḳṣūdum
Gülüp ol Yūsuf-ı s̲ānī didi var Mıṣra sulṭān ol

yūsuf-ı vaḳt ol-:

1. **yūsuf-ı vaḳt ol-:**-*sa*
Gazel 149
Mısra: **10**
Devrinde Yusuf peygamber kadar güzel olmak.

Rūḥiyā bāzār-ı ʿaşḳ-ı yār cān bāzārıdur
Bunda ʿāşıḳ Yūsuf-ı vaḳt olsa hīçe ṣatılur

yūsuf-ı vakt:

1. **yūsuf-ı vaḳt:**-*dür*
Kaside 40
Mısra: **30**
Zamanın Yusuf peygamberi.

İde Resmī gibi Ḥaḳ ʿāḳıbetini maḥmūd
Yūsuf-ı vaḳtdür ol mālik-i ʿirfān eyüdür

yūsuf-liḳā:

1. **yūsuf-liḳā:**-*lar, -uñ*
Gazel 614
Mısra: **8**
Yusuf yüzlü ‖ Güzel yüzlü.

Bāzār-ı iʿtibārda sensin viren şikest
Beyʿ-i metāʿ-ı ḫüsnine Yūsuf-liḳālaruñ

yūsuf-ṭalʿat:

1. **yūsuf-ṭalʿat:**-*uñ*
Gazel 436
Mısra: **7**
Yusuf yüzlü.

Biz o Yūsuf-ṭalʿatuñ mihriyle geldük ʿāleme
Mübtelāsı çoḳdur ammā cümleden biz sābıḳuz

yuṭ-:

1. **yut-:**-*up*
Terkib-bend 1
Mısra: **6**
Yutmak.

Ḳażā levḥine vāfir serzeniş ḳıl dest-i kātibden
Ḳader mecmūʿasın yutup perīşān dāsitān eyle

2. **yut-:**-*mış, -uz*
Gazel 83
Mısra: **4**
Yemek. || *Hazmetmek.*

Bu gün mi baġrımuz pür-ḫūn olupdur çarḫ-ı kec-revden
Biz ol bī-iʿtibāruñ zehr-i ḳahrın yutmışuz ḳat ḳat

3. **yuṭ-:**-*maḳ, -da*
Gazel 49
Mısra: **11**
Yutmak, yudumlamak. II İçmek.

Yuṭmaḳda biz ḫūn-ı ciger ol yār bizden bī-ḫaber
Ey dil meger ilte ṣabā benden duʿā senden senā

4. **yut-:**-*duġ, -uñ*
Gazel 925
Mısra: **9**
Ağızda olan bir şeyi boğazdan aşağı indirmek. || *Sesini çıkarmayıp susmak, sessizce katlanmak, hazmetmek.*

Yıllarla zehrin yutduġuñ hicrüñ telāfīsin ider
Leb-ber-leb olsañ bir dem ol yār-ı şeker-güftārile

yutdur-:

1. **yutdur-:**-*up*
Gazel 681
Mısra: **10**
Yutturmak,yutmasını sağlamak.

Leblerüñ şevḳıyla Rūḥī ṭūṭi-i gūyāyiken
Zehr-i ḳahruñ yutdurup miskīni ḫāmūş eyledüñ

yuvalan-:

1. **yuvalan-:**-*maġ, -a*
Gazel 539
Mısra: **2**
Yuvarlanmak.

Tīġ-i ḫışmile benüm kesse idüñ başumı kaş
Yuvalanmaġa olurdum yoluña ḫāżır baş

yüz:

1. **yüz:**-*i, -n, -e*
Gazel 111
Mısra: **4**
Yüz, suret, çehre.

Geldükde bezme laʿl-ı lebüñden idüp ḫicāb
Rez duḫteri yüzine çeker bir niḳāb-ı surḫ

2. **yüz:**
Gazel 337
Mısra: **1**
Yüz, sayı sıfatı.

Gözinüñ bir baḳışı yüz gül-i ḫandāna deger
Zülfinüñ bir ḳılı biñ sünbül ü reyḥāna deger

3. **yüz:**
Tarih 63
Mısra: **1**
Yüz defa, yüzlerce; pek çok kez.

Yüz şükr ki ḳıldı seni Ḥaḳḳ dāḫile vāṣıl
Ḥaḳḳā bu pāye-i aʿlāya maḥalduñ

4. **yüz:**-*ler, -i, -n, -e*
Kaside 32
Mısra: **8**
Yüz, surat, çehre. || *Doğrudan doğruya kendisine.*

Çīn seḥer kim gelür erbāb-ı maʿārif ḳapuña
Ḥācib-i luṭfuñ açar yüzlerine bāb-ı murād

yüz aḳlukları:

1. **yüz aḳlukları:**-*lar, -ı, -n, -a*
Kaside 8
Mısra: **27**
Kelime Tipi: **Deyim**
İftihar edilecek, onurlanacak durum.

Ol olmışdur bu yüz aḳluklarına cümleden bāʿ iş
Buña inkār yoḳ maʿlūmıdur aʿlānuñ ednānuñ

yüz bin:

1. **yüz biñ:**
Gazel 11
Mısra: **7**
Yüz bin sayısı, çokluğu ifade etmek için kullanılmıştır.

Günde yüz biñ cefāya ḳāʾil idük
Biñde bir kerre eyleseydi vefā

yüz bul-:

1. **yüz bul-:**-*sa, -y, -idi*
Gazel 877
Mısra: **4**
Yüz bulmak. || *İlgi ve yakınlık görmek.*

Ṣafāmuz var ruḫ-ı yār ile dirmiş dāyimā aġyār
Dimezdi bulsayidi şāhum ol nadīde yüz senden

yüz döndir-:

1. **yüz döndir-:**-*üp*
Terkib-bend 8
Mısra: **140**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimse veya şeye karşı) Tavrını değiştirip soğuk davranmak, ilişkisini kesip ilgilenmemek.

Geldüklerini mescide bildüm ne içündür
Yüz döndirüp andan didüm ey ḳavm olun āgāh

2. **yüz döndür-:**
Gazel 253
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüzünü çevirmek, teveccüh etmek, -e yönelmek.

Zāhid baña teşnīʿ ider miḥrāba yüz döndür diyü
Bīçāre bilmez rūy-ı dil ol kūşe-i ebrūdadur

3. **yüz döndür-:**-*mez, -üz*
Gazel 436
Mısra: **3**

Kelime Tipi: **Deyim**
Yüz çevirmek, terketmek.

Ġayra yār olmaġla yüz döndürmezüz dildārdan
Ṣabrımuz var ehl-i ʿaşḳ içre anuñçün fāyıḳuz

4. **yüz döndür-:**-*üp*
Kaside 7
Mısra: **41**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüz çevirmek, gösterdiği ilgiyi kesmek.

O günler geldi kim aḥbābdan yüz döndürüp idbār
Yaka iḳbāli dāġ-ı reşkile baġrını aʿdānuñ

yüz dut-:

1. **yüz dut-:**-*am*
Gazel 426
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yönelmek.

Sen beni ol bü'l-heves ṣanma ki kūyuñdan geçem
Yā ḳoyam baş kūhsāra yā dutam yabāne yüz

yüz göster-:

1. **yüz göster-:**-*di*
Gazel 993
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendini göstermek, görünür olmak, ortaya çıkmak, belirmek.

Keşf-i sırr-ı men ʿaref mevḳūf-ı feyż-i ʿaşḳ imiş
ʿĀlem-i ṣūretde yüz gösterdi bu maʿnā bize

2. **yüz göster-:**-*di*
Tarih 76
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendini göstermek, görünür olmak, ortaya çıkmak, belirmek. || Yardım etmek.

İrişdi mehce-i rāyāt-ı ḳadrüñ evc-i aʿlāya
Felek yār oldı yüz gösterdi ṭāliʿ devlet el virdi

3. **yüz göster-:**-*düg, -i, -n, -den*
Gazel 992
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kendini göstermek, görünür olmak, ortaya çıkmak, belirmek.

Rūḥiyā idbār yüz gösterdüginden aġlama
Kim bu ṣūretden görinmişdür felek ḳat ḳat bize

4. **yüz göster-:**-*ür*
Gazel 194
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ortaya çıkmak.

Yine yüz gösterür elbetde bize şāhid-i baḫt
Ki geçüp ḳarşımuza ruḫları āyīne ṭutar

yüz ḳaraluġ it-:

1. **yüz ḳaraluġ it-:**-*me, -y, -elüm*
Gazel 808
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Utanılacak bir iş yapmak.

Hevā-yı nefse olup yüz ḳaraluġ itmeyelüm
Ola ki nāme-i aʿmālı rū-sefīd idelüm

yüz ḳaraluġı:

1. **yüz ḳaraluġı:**
Gazel 668
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Utanılacak bir durum veya şey, yüz kiri. || Miskin yüzünde veya yüzeyindeki siyahlık.

Öykinürmiş ḫaṭuña ṣūrete ammā gelicek
Ḳaldı yüz ḳaraluġı kendüye misk-i Ḫotenüñ

2. **yüz ḳaraluġı:**
Kaside 13
Mısra: **17**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir ayıbın, utanılacak bir kusurun olması.

Ṣaḳal aġardı velī yüz ḳaraluġı baḳī
Ḥużūr-ı Ḥaḳḳa ne yüzle varırsın eyle ḳıyās

yüz ḳarecügi:

1. **yüz ḳarecügi:**
Gazel 1110
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüz karası, utanılacak bir durum veya şey, yüz kiri.

Göz ḳarardup seni sevdüm didüm ol yār didi
ʿĀṣıḳa sevdügüñ añmaḳ ḳatı yüz ḳarecügi

yüz sür-:

1. **yüz sür-:**-*di*
Gazel 1064
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Aşırı sevgiyi göstermek için yere eğilmek.

Yüz sürdi ṣañma ḳapuña tezvīrini görüp
Cellād-ı ʿaşḳ çehre-i aġyārı ṭaġladı

2. **yüz sür-:**-*di, -ler*
Kaside 16
Mısra: **75**
Kelime Tipi: **Deyim**
Baş eğmek, (huzurunda) yere kapanmak, ayaklara kapanmak (saygı bağlamında).

Gerçi iller pāyuña yüz sürdiler ammā añа
İşigüñ ḫākına yüz sürmek olupdur iştiġāl

3. **yüz sür-:**-*dü, -ñ*
Gazel 631
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Birini ziyaret etmek.

Yüz sürdüñ āsitānına şāh-ı velāyetüñ
Olsun ḳabūl dergeh-i Ḥaḳda ziyāretüñ

yüz ṭut-:

1. **yüz ṭut-:**
Gazel 714
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yönelmek.

Çekme hücūm-ı ḫayl-ı ḫavādiṣden ıżṭırāb
Yüz ṭut rıżā-yı Ḫālıḳa bir ṣaf-şikenle ol

2. **yüz ṭut-:**-*ar*
Gazel 976
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şey, olmak üzere bulunmak.

Naẓar bir ṣayḳal-ı behcet-feżādur ḳadrini bil kim
Yıḳılmaz ṣoñra mirʾāt-ı cemāluñ yüz ṭutar pasa

yüz ur-:

1. **yüz ur-:**-*mış, -uz*
Gazel 1107
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüz tutmak, yönelmek, teveccüh etmek.

Rūḥī gibi ʿināyetüñe baġlayup ümīd
Yüz urmışuz cenābuña yā Murtażā ʿAli

2. **yüz ur-:**-*sa, -ḳ*
Gazel 921
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Başvurmak. || Yüz sürmek, secdeye kapanmak.

Yolında çünki ḫāk olduḳ ayaḳda ḳalmasun bārī
Yüz ursaḳ dāmen-i yāra muvāfıḳ rūzgār olsa

3. **yüz ur-:**-*sa, -m*
Gazel 883
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüz sürmek, aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek.

Siḥr eyledüñ yolında beni eylemekle ḫāk
Ursam gerekdi pāyuña yüz ben ḫod añsuzın

4. **yüz ur-:**
Gazel 35
Mısra: **10**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüz sürmek, secdeye kapanmak.

Gördiler oldı müsellem saña āyīn-i cemāl
Yüz urup ḫāka güzeller didiler sellemenā

yüz vir-:

1. **yüz vir-:**-*me*
Gazel 242
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yakınlık göstermek, şımartmak.

Ruḫın geh surḫ u geh zerd itdügi bī-vechdür şāhum
Raḳīb-i ḫāra yüz virme iki yüzlü münāfıḳdur

2. **yüz vir-:**-*me*
Gazel 837
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
İlgi ve yakınlık göstermek, şımartmak.

Gül iken dīde-i ʿuşşāḳa seni ḫār eyler
Ġāfil olma güzelüm ḫaṭṭuña yüz virme iñen

3. **yüz vir-:**-*me, -gil*
Gazel 727
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
İlgi, yakınlık göstermek.

Yüz virmegil raḳībe revā görmezüz begüm
Ġayra cemāl gösteresin ʿāşıḳa celāl

yüzden çıḳ-:

1. **yüzden çıḳ-:**-*up*
Gazel 518
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüze çıkmak, yüzsüzleşmek, şımarmak.

Yüzden çıḳup bu deñlü bize eylemezdi cevr
Aġyāra virmese o büt-i nevresīde yüz

yüze gül-:

1. **yüze gül-:**-*mek, -le*
Gazel 491
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevimli, alımlı görünmek.
Yüze gülmekle ṣanur ġam çekerüz bilmez kim
Hep helāk-i leb-i şīrīn ü şeker-ḫandesiyüz

2. **yüze gül-:**-*mek, -le*
Gazel 653
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yalandan dost görünmek.|| Sevimli, alımlı görünmek.

Görüp düşkünlügin ḳılmañ taʿaccüb eşk-i gülgūnuñ
Yüze gülmekle düşmişdür gözinden çeşm-i pür-ḫūnuñ

yüzi aġ ol-:

1. **yüzi aġ ol-:**-*dı*
Tarih 2
Mısra: **21**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çekinecek hiçbir durumu veya ayıbı olmamak.

ʿAsker-i İslāmuñ oldı devletinde yüzi aġ
İtdügi tedbīrler ʿālem-peẕīr oldı yine

yüzi gül:

1. **yüzi gül:**
Gazel 1043
Mısra: **8**
Gül yüzlü (sevgili).

Şevḳ-i ruḫuñla şaldı yine dehre velvele
Dil naḳş-ı ʿaşḳı ey yüzi gül tāze baġladı

yüzi gül-:

1. **yüzi gül-:**-*mez*
Gazel 1048
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sevinmek, feraha kavuşmak.

Güzeller ġonca-veş dem-beste ʿuşşāḳuñ yüzi gülmez
Meger meclislerinde ol büt-i şīrīn-zebān yoḳ mı

yüzi ḳara:

1. **yüzi ḳara:**
Gazel 293
Mısra: **4**

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Kelime Tipi: **Deyim**
Bir ayıbı, utanılacak bir kusuru olan.

Çemende gözi bağlu çākeridür çeşmüñüñ nergis
Ḫaṭāda yüzi ḳara bir ḳuluñdur zülfüñüñ ʿanber

yüzi māh:

1. **yüzi māh:**-*um*
Gazel 862
Mısra: **10**
Ay yüzlü sevgili.

Olur aġyāra ḳarañlıḳ ne ḳadar ʿıyş itsek
Ey yüzi māhum anuñçün şeb-i tārı severin

yüzi şuyı:

1. **yüzi şuyıyla:**
Gazel 685
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüzü suyu hürmetine.

Yine yüzi şuyıyla yārānuñ
Beñzi geldi birez gülistānuñ

yüze ur-:

1. **yüze ur-:**-*imüz, -ma, -y, -a*
Gazel 443
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Ayıplayarak kusurunu yüzüne söylemek.

Cürmimüzi rūz-ı cezā umaruz
Yüzimüze urmaya maʿbūdımuz

yüzin eline al-:

1. **yüzin eline al-:**
Gazel 743
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Utancını yenmeye çalışmak.

Yüzin eline alup geldi gerçi meclisüñe
Yüzine baḳmaduñ ammā ḥicāba düşdi göñül

yüzin görme-:

1. **yüzin görme-:**
Tahmis 4
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir kimseyi veya şeyi) Uzun süre görmemek veya hiç görmemiş olmak.

Niceler İskender u Dārā yerine ḳor özin
Devlete maġrūr olanuñ görmemek yegdür yüzin

2. **yüzin görme-:**-*z*
Gazel 372
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
...-den yoksun olmak, uzak bulunmak.

Güler yüzli güzeldür sevdügi Rūḥī-i şeydānuñ
Anuñçün ġam yüzin görmez hemīşe şād u rūşendür

3. **yüzin görme-:**-*z*
Kaside 41
Mısra: **65**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey veya kimseden) Mahrum kalmak.

Ḥaşre dek şāhid-i maḳṣūd yüzin çeşm-i emel
Ehl-i Ḥaḳḳ ḳapuña yüz sürmemege çāre mi var

yüzi gözi:

1. **yüzin gözin:**
Gazel 883
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Yüzü gözü; surat ifadesi. || *Sevgilinin yüzüne benzetilen gül ile gözüne benzetilen nergis.*

Öykinmez oldı nergis u gül çeşm u rūyuña
Dün bozdı āhum ikisinüñ de yüzin gözin

yüzine bakma-:

1. **yüzine baḳma-:**-*du, -ñ*
Gazel 743
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birinin) Yüzüne bakmamak. || *Önem vermemek, ilgilenmemek.*

Yüzin eline alup geldi gerçi meclisüñe
Yüzine baḳmaduñ ammā ḥicāba düşdi göñül

2. **yüzine baḳ-:**-*ma, -sa, -ñ*
Gazel 221
Mısra: **3**
İlgilenmek.

ʿAceb olmaz yüzine baḳmasañ üftādelerüñ
Eylemiş cām-ı mey-i ḥüsn seni mest-i ġurūr

3. **yüzüme baḳma-:**-*üm, -z*
Gazel 1098
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Darılmak, gücenmek. || *Önem vermemek, ilgilenmemek.*

Dime baḳmaz yüzüme derd ü ġam öldürdi beni
Ne ṣanursın meger ol şūḫ esirger mi seni

4. **yüzüme baḳmaz-:**-*sın*
Gazel 175
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Değer vermemek, ilgilenmemek, suratına bakmamak.

Şevḳ-ı mihrüñle ölürsem yüzüme baḳmazsın
Bendeñe zerrece ḳalbüñde maḥabbet yoḳdur

yüzine gül-:

1. **yüzine gül-:**-*er*
Gazel 341
Mısra: **16**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Birine) İçinden gelmediği halde iltifat etmek.

Bülbüllerini başladı ağlatmaġa Rūḥī
Ol ġonca-dehānuñ yine yüzine güler var

2. **yüzine gül-:**-*se*
Gazel 819
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüzüne gülmek. || *Dostluk göstermek, ilgi göstermek, alakalanmak.*

Beslemişdür anı bir ġonca iken ṭıfl-miṣāl

Yüzine gülse gülüñ nola çemende şebnem

yüzüñ göster-:

1. **yüzüñ göster-:**
Gazel 848
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüzünü göstermek, ortalıkta görünmek.

Ehl-i ʿaşḳa bunca miḥnetler yüzüñdendür senüñ
Sāḳiyā göster yüzüñ ḳurtar bizi ālāmdan

yüzüñ hāka sür-:

1. **yüzüñ ḫāka sür:**
Gazel 746
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yüzünü toprağa koymak. || *Secdeye ya da sevgilinin ayaklarına kapanmak.*

Devlet-i pā-būsına irmek dilerseñ sāye-vār
Sür yüzüñ ḫāka tażarruʿ eyle yalvar ey göñül

yüzü şarar-:

1. **yüzüñ şarar-:***-üñ, -dı*
Gazel 604
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Korku, üzüntü, coşku vb. sebeplerle yüzün rengi solmak.

Yüzüñ şarardı mey-i erġavāndur istedügüñ
Belüñ büküldi sehī-ḳad cevāndur istedügüñ

Z/Ż/Ẓ/Ẕ

żaʿaf:

1. **żaʿaf:***-dan*
Gazel 371
Mısra: **6**
Zayıflık.

Ḳalmamışdur bār-ı ʿaşḳuñ çekmege ṭāḳatları
Żaʿafdan cānā ʿaṣāyile yürürler pīrler

żabṭ:

1. **żabṭ:***-ı, -n, -a*
Müseddes 4
Mısra: **25**
Ele geçirme, kontrolüne alma.

Ḳādir olursan eger żabṭına nefs-i şūmuñ
Zīr-i destüñde olur cümle cihān maḥkūmuñ

żabt it-:

1. **żabṭ it:**
Tarih 16
Mısra: **15**
Kaydetmek, tespit etmek.

Bu şeş tārīḫi żabṭ it çār tārīḫuñ daḫi aşlın
Beyān idüp saña aşlıyla bir bir eyleyin iʿlām

żabṭ-ı dirhem u dīnār:

1. **żabṭ-ı dirhem u dīnār:**
Gazel 95
Mısra: **14**
Paralarını zabtetmek, tutumlu olmak. || *Altın ve gümüş para değerindeki gözyaşlarını tutmak, akmasına engel olmak.*

Gāh çeşmüm yaş döker ʿaşḳında geh ḳan aḳıdur
Müsrife ḥaḳ bu ki żabṭ-ı dirhem u dīnār güc

ẓabṭ-ı iḳlīm-i ʿirāḳ:

1. **ẓabṭ-ı iḳlīm-i ʿirāḳ:**
Kaside 22
Mısra: **38**
Irak ülkesini yönetimi altına alma.

Bunca ḥükkām içre olmazdı müfāvıż reʾyüñe
Ẓabṭ-ı iḳlīm-i ʿIrāḳ u ḥükm-i taḳsīm-i bilād

żabṭ-ı nefs:

1. **żabṭ-ı nefs:***-ile*
Gazel 810
Mısra: **1**
Nefsini tutma, nefsine sahip çıkma.

Ehl-i ḥaḳḳa żabṭ-ı nefsile olur keşf-i ʿulūm
Feyż-i ḥaḳdan ādemi dūr itmez illā nefs-i şūm

zād:

1. **zād:**
Kaside 18
Mısra: **74**
Yiyecek, azık.

Rīze-i nān ki ḳalur şufre-i iḥsānuñda
Ger Süleyman ḥaşemi gelse olur cümleye zād

zāde:

1. **zāde:**--*i*
Gazel 147
Mısra: **14**
Doğmuş olan kimse, çocuk, yavru.

Cihānı geşt ü güẕār eylemişdür ey Rūḥī
Benüm bu zāde-i ṭabʿum ki ṭıfl-ı yek-şebedür

2. **zāde:**
Gazel 1027
Mısra: **6**
Çocuk, yavru. || *Genç sevgili.*

Ḥāṣıl-ı ʿömri yele virdi hevā-yı zülfi
Ḫırmen-i cānuma od urdı kiyāhı zāde

zāde-i ṭabʿ-ı şerīf:

1. **zāde-i ṭabʿ-ı şerīf:***-i, -n*
Gazel 609
Mısra: **9**
Şeref sahibinin çocuğu.

Yetürdük zāde-i ṭabʿ-ı şerīfin semʿ-i yārāna
Ġam-ı hicrānile maġmūm olan aḥbābı şād itdük

zād-ı ḳanāʿat:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **zād-ı ḳanāʿat:**
Kaside 36
Mısra: **61**
Kanaat azığı.

Bir dükenmez rızḳdur zād-ı ḳanāʿat ʿārife
Yoḳsa ḫalḳuñ āb u nānı dāʾim eksilmede

<u>zād-ı meʿād:</u>

1. **zād-ı meʿād:**
Gazel 609
Mısra: **8**
Ahiret azığı.

Ḳulūba cümle teʾs̲īr itdi ol söz kim dimişlerdi
Sefer zaḥmetlerin raḥmet bilüp zād-ı meʿād itdük

<u>ża ʿf:</u>

1. **ża ʿf:**
Gazel 25
Mısra: **7**
Güçsüzlük, zayıflık.

ʿAşḳda ża ʿf u ḳuvvetüñ daḫli yoḳ ehl-i derd odur
Bāṭını ʿaşḳile ḳavī ẓāhiri nātüvān ola

<u>zafer:</u>

1. **ẓafer:**-*dür*
Kaside 15
Mısra: **53**
Galibiyet.

Bu ne ẓaferdür k'ola böyle ḳıtāl-i ʿazīm
Olmaya bir kimseye ʿaskerimüzden ziyān

2. **ẓafer:**
Kaside 15
Mısra: **51**
Savaşta kazanılan başarı, üstün gelme.

Bir kişi kim bulmaya cānib-i Ḥaḳḳdan ẓafer
Ana ne şemşīr ider sūd ne tīr ü kemān

<u>ẓafer raḥşı:</u>

1. **ẓafer raḫşı:**-*n, -a*
Gazel 965
Mısra: **17**
Galibiyet atı.

Süvār olup ẓafer raḫşına ḳılduḳca sefer Yārab
İki peyk olup öñince yürisün feṯḥ u nuṣretle

<u>ża ʿf-ı ṭāli ʿ:</u>

1. **ża ʿf-ı ṭāli ʿ:**-*den*
Kaside 7
Mısra: **13**
Talihin zayıflığı.

Ne ġam bir manṣıbı buldıysa noḳṣān ża ʿf-ı ṭāli ʿden
Bu günden böyle eyler sa ʿy tekmīlinde noḳṣānuñ

<u>zāġ:</u>

1. **zāġ:**
Kaside 11
Mısra: **22**
Karga.

Anuñla baḫs̲-i merātib ne mümkin a ʿdāya
Ḳaçan nişīmen-i ʿankāda āşiyān ṭuta zāġ

<u>zāġ u zaġan:</u>

1. **zāġ u zaġan:**
Gazel 246
Mısra: **7**
Karga ve çaylak.

Başına üşse ʿaceb mi bir alay zāġ u zaġan
Meṣelā cīfe-i dünyā-yı denī bir leşdür

<u>zaġan:</u>

1. **zaġan:**
Gazel 247
Mısra: **7**
Çaylak.

Başına üşse ʿaceb mi bir alay zāġ u zaġan
Meṣelā cīfe-i dünyā-yı denī bir leşdür

<u>zāḫid:</u>

1. **zāḫid:**
Gazel 346
Mısra: **7**
Kaba sofu. || *Çok dindar olup irfanı olmayan kimse.*

Zāḫid itmezdi beni miḥrāba daʿvet bilse kim
Ḳaşlaruñ fikriyle ḳaddin ḫam ḳılan z̲üʾn-nūn olur

<u>zāḫidā:</u>

1. **zāḫidā:**
Gazel 28
Mısra: **6**
Ey zahid.

Cām-ı gül-gūnı ḳoyup teklīf-i kevs̲er eyleme
Zāḫidā kevs̲er saña cām-ı mey-i gül-gūn baña

<u>zāḫid-i bīçāre:</u>

1. **zāḫid-i bīçāre:**
Gazel 608
Mısra: **8**
Zavallı zahid.

Neşʾe-i esrār-ı ʿaşḳa bulmaḳ istersin vuḳūf
Sen henüz ey zāḫid-i bīçāre abdāl olmaduñ

2. **zāḫid-i bīçāre:**
Gazel 760
Mısra: **4**
Zavallı, çaresiz zahit.

Şuʿle-i nār-ı tecellāya naẓarlar mı döyer
Zāḫid-i bīçāre nitsün kim ola çeşmi ʿalīl

<u>zāḫid-i bī-derd:</u>

1. **zāḫid-i bī-derd:**
Kaside 35
Mısra: **8**
Dertsiz, tasasız zahit.

Seyrine lāyıḳ degüldür ḫūblar didārınuñ
Zāḫid-i bī-derd olursa ġam degül ḫalvet-nişīn

<u>zāḫid-i dil-beste:</u>

1. **zāḫid-i dil-beste:**
Gazel 696

Mısra: **8**
Gönlü bağlanmış zahit.

Lāf-ı pervāz eyleme ʿanḳā-yı Ḳaf-ı ʿaşḳile
Sen henüz ey zāḥid-i dil-beste ṭayyār olmaduñ

zāhid-i dūn-himmet:

1. **zāhid-i dūn-himmet:**-*üñ*
Gazel 804
Mısra: **9**
Manevi lutfu çok olmayan kuru sofu.

Pendi nedür zāhid-i dūn-himmetüñ
Bāde ṣūn ey sāḳi-i ʿālī-maḳām

zāhid-i ḫar:

1. **zāhid-i ḫar:**
Gazel 164
Mısra: **9**
Eşek zahit. || Bildiğiyle amel etmeyen kaba sofu.

Zāhid-i ḫar yürümez rāh ise dūr ey sāḳī
Aña feyż-i naẓar-ı himmetüñi ṣal yürür

zāhid-i ḫodrā:

1. **zāhid-i ḫodrā:**
Gazel 392
Mısra: **1**
Kendi kafasının dikine giden zahit.

Dime ʿaşḳ ehline ey zāhid-i ḫodrā ne bilür
Fiʿlüñi maḥż-ı riyā ḳavlüñi efsāne bilür

zāhid-i ḫuşk:

1. **zāhid-i ḫuşk:**
Gazel 89
Mısra: **5**
Kaba sofu.

ʿĀrif-i dehr ile baḫs eyleyemez zāhid-i ḫuşk
Laʿluñ aġzına düşer mi ide gūyā ile baḫs

zāhid-i huşyār:

1. **zāhid-i huşyār:**
Gazel 163
Mısra: **2**
Uyanık zahit.

Cilve-i nāz ile mestāne ḳaçan yār yürür
Düşüp ardınca nice zāhid-i huşyār yürür

zāhid-i ḳallāş:

1. **zāhid-i ḳallāş:**
Gazel 102
Mısra: **7**
İki yüzlü zahit.

Esīr-i dāne-i zerḳ oldı zāhid-i ḳallāş
Elinde dām-ı riyādur çevirdügi tesbīḥ

zāhid-i melāmet-gū:

1. **zāhid-i melāmet-gū:**
Gazel 900
Mısra: **6**
Kınandığını söyleyen zahit.

Hīç bilürsin ki bezmde def u ney
Nedür ey zāhid-i melāmet-gū

zāhid-i nāçiz:

1. **zāhid-i nāçiz:**-*den*
Gazel 376
Mısra: **6**
Kıymetsiz zahit.

Ḥaḳīḳatde teveccüh ehli bir rind-i ḳadeḥ-peymā
Riyā içre olan yüz zāhid-i nāçizden yegdür

zāhid-i nādān:

1. **zāhid-i nādān:**
Gazel 298
Mısra: **6**
Cahil zahit.

Seni menʿ itdügine ʿaşḳdan ey dil ḳalma
Ẕevḳ-i ʿaşḳı ne bilür zāhid-i nādān ḫardur

zāhid-i sālūs:

1. **zāhid-i sālūs:**
Kaside 1
Mısra: **43**
İki yüzlü zahit, riyakar sofu.

İtmezin zāhid-i sālūs gibi baḫs-i neseb
Kendümi ögmege maḥzā bilürin terk-i edeb

zāhid-i ser-geşte:

1. **zāhid-i ser-geşte:**-*y, -i*
Gazel 635
Mısra: **10**
Şaşkın zahit.

Eyledük bāde-i gülgūnı şu deñlü taʿrīf
Görmedük zāhid-i ser-geşteyi medhūş itdük

zāhid-i şeyyād:

1. **zāhid-i şeyyād:**
Gazel 327
Mısra: **4**
Riyakar zahit.

Ādābile baş pāyuñı ḫāk-i der-i yāre
Ey zāhid-i şeyyād su seccāde degüldür

zāhid-i tevbe-kār:

1. **zāhid-i tevbe-kār:**
Gazel 1059
Mısra: **3**
Tövbe etmiş kuru sofu.

Zāhid-i tevbe-kār gitmez mi
Dilber-i bāde-ḫʷār gelmez mi

zāhid-i vaḳt:

1. **zāhid-i vaḳt:**
Kaside 6
Mısra: **33**
Zamanın kaba sofusu.

Hebā olur ne ḳadar ṭāʿat itse zāhid-i vaḳt
Zamānede seni bilmezse cā-nişīn-i imām

zāhid-i zerrāḳ:

1. **zāhid-i zerrāḳ:**-*da*
Gazel 981
Mısra: **6**
İki yüzlü, hileci zahit.

Bunca riyāżet ki çeker şanmañuz
Ḥālet ola zāhid-i zerrāḳda

<u>ẓāhir:</u>

1. **ẓāhir:**
Gazel 187
Mısra: **11**
Görünür.

Gün gibi ẓāhir iken evc-i felekde meh-i nev
ʿĀleme urduġı ḳullāb nedür bilmezler

2. **ẓāhir:**-*i*
Gazel 3
Mısra: **5**
Bir şeyin görünen tarafı, dış yüzü, dış görünüşü.

Ḥaḳ bu ḥalḳuñ bāṭınıdur ḥalḳ o Ḥaḳḳuñ ẓāhiri
Aç gözüñ gör kim nihān u āşikārdur Ḥudā

3. **ẓāhir:**-*üz*
Gazel 442
Mısra: **8**
Görünür, meydanda.

Bāṭınımuz nūr-ı ḥaḳīḳatle pür
Gün gibi ehl-i naẓara ẓāhirüz

<u>ẓahīr:</u>

1. **ẓahīr:**
Kaside 37
Mısra: **49**
Yardım eden, destekleyen, arka çıkan (kimse), yardımcı.

Ehl-i ʿirfānına ẓahīr ü ḳamu yārāna muʿīn
Feyżī-i feyż-resān menbaʿ-ı iḥsān nicedür

<u>ẓāhir it-:</u>

1. **ẓāhir id-:**-*e*
Gazel 905
Mısra: **26**
Açığa çıkarmak, görünür kılmak.

Devr-i teselsül ile ṭulūʿ u ġurūb-ı mihr
Tā ẓāhir ide dehrde leyl ü nehār-ı nev

2. **ẓāhir id-:**-*er*
Gazel 607
Mısra: **6**
Aşikâr etmek, meydana çıkarmak.

Cevr ü cefānı ʿayn-ı vefā bildügüm bu kim
Mihrüñ yolında ẓāhir ider bü'l-heveslerüñ

<u>ẓahīr ol-:</u>

1. **ẓahīr ol:**
Kaside 4
Mısra: **20**
Görünür duruma gelmek, meydana çıkmak.

Senden özge melceʾüm yoḳ yā imāmüʾl-mütteḳīn
Sen ẓahīr ol Rūḥi-i bi-çāreye rūz-ı ḥisāb

2. **ẓahīr ol-:**-*a*
Kaside 9
Mısra: **21**
Görünmek, ortaya çıkmak.

Baña ẓahīr ola bir vāli-i müşīr-cenāb
Baña muʿīn ola bir ḥākim-i

<u>ẓahīr ol-:</u>

1. **ẓahīr ol-:**-*sun*
Kaside 30
Mısra: **47**
Yardım etmek, yardımcı olmak.

Olsun şerīf-i ẕātına luṭf-ı Ḥudā ẓahīr
Giçsün şafā-yı ḳalbile evḳātı māh u sāl

<u>zāhirā:</u>

1. **ẓāhirā:**
Gazel 308
Mısra: **7**
Görünüşte.

Ḳaçar rez duḫterinden gerçi zāhid ẓāhirā ammā
Nezāketle eline girse tenhāda emer dirler

2. **zāhirā:**
Gazel 652
Mısra: **5**
Açık, net, herkes tarafından farkedilmiş olan.

Zāhirā itdüklerüñ ṭāʿat-ı riyādur zāhidā
Bāṭınuñ nolsa gerek böyle olınca ẓāhirüñ

<u>ẓahīrī:</u>

1. **ẓahīrī:**
Kaside 38
Mısra: **59**
Görünen; görünürde olan. || *Zâhîrî (özel isim).*

Ẓahīrī olduġını söylemek lāzım degül zīrā
Ezelden kendüye maʿlūmdur ḥāli bu maʿnānuñ

<u>ẓahīr-i ehl-i kelām:</u>

1. **ẓahīr-i ehl-i kelām:**
Kaside 25
Mısra: **56**
Sözden anlayanların, şairlerin yardımcısı.

ʿUluvv-ı ḳadrile sensin zamānede şimdi
Ẓahīr-i ehl-i kelām u muʿīn-i ehl-i kemāl

<u>ẓahīr-i ehl-i suhan:</u>

1. **ẓahīr-i ehl-i suḫan:**
Kaside 23
Mısra: **15**
Söz ehli şairlerin yardımcısı.

Ẓahīr-i ehl-i suḫan dest-gīr-i ehl-i kemāl
Melāẕ ü melceʿ-i erbāb-ı maḳṣad u ḥācet

<u>zahm:</u>

1. **zaḫm:**-*ı, -dur*
Gazel 68
Mısra: **6**
Yara, ceriha.

Feżā-yı sīne miḥnet ʿāleminüñ āsumānıdur
Meh-i nev nāḫunum zaḫmıdur anda dāġlar kevkeb

2. **zaḫm:**-*um*
Tahmis 7
Mısra: **19**
Yara. II Gönül yarası.

Sînemde zaḫmum içre olan penbe-i fitîl
Şol yāsemîne döndi ki ḳorlar ḳaranfüle

3. **zaḫm:**-*ı, -n*
Gazel 659
Mısra: **2**
Yara, sevgilinin yan bakışıyla aşığın gönlünde oluşan gönül yarası.

Yapışdı tîre yine ġamzesi nigārımuzuñ
Ki tāze eyleye zaḫmın dil-i fikārımuzuñ

4. **zaḫm:**-*uñ*
Gazel 1047
Mısra: **5**
Yara. II Aşk yarası.

Vardur bir merhemi her zaḫmuñ ammā kim senüñ
Bir oñulmaz yaradur ʿaşḳuñ ki yoḳdur merhemi

zaḥm ur-:

1. **zaḫm ur-:**-*duġ, -ı, -n, -ı*
Gazel 969
Mısra: **11**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaralamak.

Dile zaḫm urduġını söyledi dün mestāne
Alduḳ iḳrārını yer ḳalmadı inkāra hele

2. **zaḫm ur-:**-*maḳ, -sa*
Gazel 973
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yara açmak, yaralamak.

Cāna zaḫm urmaḳsa ḳaṣduñ tīr-i müjgānuñ yeter
Ey ḳaşı yā el urup ṭurmaḳ ne ḥācet terkeşe

zaḥmet:

1. **zaḫmet:**
Gazel 513
Mısra: **4**
Sıkıntı, eziyet, güçlük, zorluk.

Ne ʿaceb şerbet olur bāde-i mihrüñ kim anı
Nūş iden rāḥat olur ẕerrece zaḫmet bulmaz

2. **zaḫmet:**-*dür*
Gazel 256
Mısra: **10**
Sıkıntılı, zor.

Reh-i miḥnetde cān virmek ḥabībüm derd-i ʿaşḳuñla
Bize raḥmetdür ammā kim raḳībe ḫayli zaḫmetdür

zaḥmet çek-:

1. **zaḫmet çek-:**-*di*
Tarih 74
Mısra: **15**
Kelime Tipi: **Deyim**
Güçlükle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak.

Gerçi zaḫmet çekdi ammā nāmın iḥyā eyledi
Bu bināda ṣarf-ı evḳāt itdi ol kim nice yıl

zaḥmet vir-:

1. **zaḫmet vir-:**-*e*
Gazel 994
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Sıkıntı vermek.

Abdāl-ı ʿaşḳa zāhid iñen de ulaşmasun
Ḳorḳum budur ki vire zaḫmet ṭuḳāyaya

2. **zaḫmet vir-:**-*me, -dü, -m*
Gazel 34
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
Karşısındakini sıkıntıya sokmak, yormak.

Ben gidüp ḫāk-i derüñden virmedüm zaḫmet saña
Sen gelüp bir kerre ḫālum ṣormaduñ raḥmet saña

zaḥm-ı dil-i pür-ḫūn:

1. **zaḫm-ı dil-i pür-ḫūn:**
Gazel 1034
Mısra: **4**
Kanla dolu gönül yarası.

Üşdi şu ḳadar başına peykān-ı belā kim
Ḳan aġladı zaḫm-ı dil-i pür-ḫūn ṣıḳıldı

zaḥm-ı firāḳ:

1. **zaḫm-ı firāḳ:**-*a*
Gazel 22
Mısra: **6**
Ayrılık yarası.

Emdürse laʿl-i nābın ol cān ṭabībi ḳılsa
Zaḫm-ı firāḳa merhem derd-i ġama müdāvā

zaḫm-ı firḳat:

1. **zaḫm-ı firḳat:**
Gazel 686
Mısra: **7**
Ayrılık yarası.

Degül mümkin oñılmaḳ zaḫm-ı firḳat
Dirīġā derd-i bī-dermāna düşdük

zaḥm-ı ḥadeng-i firḳat:

1. **zaḫm-ı ḫadeng-i firḳat:**-*a*
Gazel 477
Mısra: **3**
Ayrılık okunun yarası.

Zaḫm-ı ḫadeng-i firḳata vaṣluñı merhem eyleseñ
Açmazuz raḳībile ḳan bıçaḳ olsa aramuz

zaḥm-ı ḥadeng:

1. **zaḫm-ı ḫadeng:**-*i, -n, -den*
Gazel 708
Mısra: **14**
Ok yarası.

Şīr-dil-i ʿOs̱mān Pāşā ol dilāver kim müdām
Açılur zaḫm-ı ḫadenginden ser-i aʿdāda gül

zaḥm-ı hançer:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **zaḫm-ı ḫançer:**-*üñ*
Gazel 51
Mısra: **1**
Kılıç yarası.

Başda zaḫm-ı ḫançerüñ devlet nişānıdur baña
Dilde dāġ-ı miḥnetüñ luṭf-ı nihānīdür baña

zaḫm-ı ḫūn-efşān:

1. **zaḫm-ı ḫūn-efşān:**-*um, -uñ*
Gazel 250
Mısra: **6**
Kan saçan, sürekli kanayan yara.

Merhem-i vaṣluñdan ister olmaya bir dem cüdā
Zaḫm-ı ḫūn-efşānumuñ Allah ne gözi acdur

zaḫm-ı mühlik:

1. **zaḫm-ı mühlik:**-*i, -n*
Terkib-bend 1
Mısra: **48**
Helak eden, öldürücü yara.

Ṣıyup ceng içre çengin öyle şīrīn şerḥ ḳıl Rūḥi
İdüp ṣaḥvile yetmiş zaḫm-ı mühlikin zebūn itdi

zaḫm-ı nevk-i tīr-i belā:

1. **zaḫm-ı nevk-i tīr-i belā:**-*dan*
Gazel 230
Mısra: **1**
Sivri uçlu bela okunun yarası.

Dil zaḫm-ı nevk-i tīr-i belādan necāt umar
Bīmārdur murādı ḫaṭuñdan berāt umar

zaḫm-ı şemşīr-i ġam-ı ʿaşḳ:

1. **zaḫm-ı şemşīr-i ġam-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 2
*Aşk derdinin kılıç yarası.*Nola ger vaṣluñ umarsaḳ daḥi andan ġayrı
Zaḫm-ı şemşīr-i ġam-ı ʿaşḳa ne merhem bulunur

zaḫm-ı tīġ:

1. **zaḫm-ı tīġ:**-*uñ*
Gazel 289
Mısra: **6**
Kılıç yarası.

Faḳīr isem nola ʿuşşāḳ içinde ser-firāzem kim
Başumda zaḫm-ı tīġuñ gül gibi devlet nişānidür

zaḫm-ı tīr:

1. **zaḫm-ı tīr:**-*üñ*
Gazel 654
Mısra: **10**
Ok yarası. || Sevgilinin keskin bakışlarının aşığın gönlünde açtığı yara.

Ey ḳaşı yā nāvegüñ baş virmişidi sīnede
Zaḫm-ı tīrüñ Rūḥiyi elbetde eyledi helāk

zaḫm-nāk:

1. **zaḫm-nāk:**-*iyuz, -*
Gazel 473
Mısra: **1**
Yaralı, zahmzede, mecruh.

Biz rāh-ı ġamda tīr-i belā zaḫm-nākiyuz
Cān virmişüz yolında o şūḫuñ helākıyuz

zaḫmnāk it-:

1. **zaḫmnāk it-:**-*miş*
Gazel 847
Mısra: **3**
Yaralamak.

Zaḫmnāk itmiş anı tīr-i ġam-ı hicrānuñ
Murġ-ı dil eylese kūyuñda ʿaceb mi efġān

zaḫm-nāk ol-:

1. **zaḫm-nāk ol-:**-*mış*
Gazel 546
Mısra: **1**
Yaralanmak.

Ten-i ʿuryānımuz tīr-i belādan zaḫm-nāk olmış
Dil-i nalānımuz tīġ-i cefādan çāk çāk olmış

żaʿīf:

1. **żaʿif:**
Gazel 764
Mısra: **2**
Zayıf, dayanıksız.

Yār ġafil çarḫ ẓālimdür maḥabbet bir degül
Dil żaʿif aʿdā ḳavī renc ü meşaḳḳat bir degül

2. **żaʿīf:**
Gazel 414
Mısra: **3**
Zayıf, kuvvetsiz.

Şerḥ itmege yoḳ ṭāḳat ġāyetde żaʿīf oldum
Tīġ-i ġam-ı miḥnetden ḳalbümde cerāḥat var

3. **żaʿīf:**-*em*
Gazel 127
Mısra: **3**
Zayıf, güçsüz.

Üstüḫ̱ānum ṣayılur öyle żaʿīfem ki beni
Seg-i kūyuñ göricek raḥm idüp eyler feryād

4. **żaʿīf:**
Gazel 145
Mısra: **7**
Zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, takatsiz.

Göñül żaʿīf u zārdur ʿadū gözine ḫārdur
Gedā-yı kūy-ı yārdur s̱ıyābı yoḳ ʿabāsı var

żaʿīf ol-:

1. **żaʿīf ol-:**-*mış, -dur*
Gazel 305
Mısra: **9**
Zayıf olmak, güçsüz kuvvetsiz kalmak.

Ḥasret-i ḫālüñle cismüm şöyle olmışdur żaʿīf
Ey şeker-leb bir meges degse hemān ditrer düşer

zāʿil:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **zāʾil:**-*dür*
Gazel 369
Mısra: **16**
Devamlı ve kalıcı olmayan, sona eren, yok olan, ortadan kalkan.

Ṭutalum mümkin imiş devlet-i dünyāya vuṣūl
ʿĀḳil olan nider ol devleti kim zāʾildür

zāʿil ol-:

1. **zāʿil ol-:**-*a*
Müseddes 4
Mısra: **9**
Yok olmak, ortadan kalkmak.

Cehd ḳıl kim bu hevā ola başuñdan zāʿil
Gūş-ı cānile işit sözlerümi ey ġāfil

zaʿīm:

1. **zaʿīm:**
Gazel 417
Mısra: **16**
Zeâmet sahibi kimse. || *Mal mülk sahibi, zengin.*

Dergeh-i faḳra varup dirlügüni ʿarż itme
Anda hergiz ne sipāhī ne zaʿīm isterler

zāl:

1. **ẓāl:**--*i*
Gazel 569
Mısra: **5**
Şehname'de adı geçen İranlı efsanevi kahramandır. Rüstem'in babası, Sam'ın oğludur. Saçı, kirpiği, kaşı beyaz halde doğmuştur. Klasik şiirde yiğitliği, okçuluğu ile ünlenmiş olmakla birlikte daha çok destanı ve beyaz tüyleri (saçı, kaşı, kirpiği) ile anılır.

şaldı Cemşīdi zemīn-i ʿademe Ẓāl-i felek
Oldı gülgūn-mey-i nāb üzre şaḥrā-yı neşāṭ

ẓalām:

1. **ẓalām:**
Tarih 6
Mısra: **22**
Zulmet, karanlık.

Gitse şevḳuñla ʿaceb mi gönlümüzden tīrelik
Şalsa pertev ʿāleme ḫurşīd refʿ olur ẓalām

ẓalām-ı firḳat:

1. **ẓalām-ı firḳat:**
Gazel 76
Mısra: **6**
Ayrılığın karanlık gecesi.

Döndi maḳṣūdımuz üzre felek-i ṣuʿbede-bāz
Ṭoġdı vuṣlat güneşi gitdi ẓalām-ı firḳat

zāl-i dünyā:

1. **zāl-i dünyā:**-*nın*
Gazel 488
Mısra: **13**
İhtiyar dünya.

Ne şekl olduġını sāġarda gördük zāl-i dünyānın
Hemīşe nāẓır-ı āyine-i ʿālem-nümāyuz biz

zāl-ı sipihr:

1. **zāl-ı sipihr:**
Gazel 732
Mısra: **8**
Yaşlanmış, ihtiyar felek.

Ey dil maḥabbet eyleyüp umma vefāsını
Zāl-ı sipihr mihr umacaḳ pīre-zen degül

zalike feyżun minallahi veyüʾtī men yeşā:

1. **ẓalike feyżun minallahi veyüʾtī men yeşā:**
Gazel 2
Mısra: **6**
O, Allah'ın dilediğine verdiği bir coşkudur.

Aḥmedullahe ʿalā aʿṭāʾihi ʿaşḳan lenā
Ẓalike feyżun minallahi veyüʾtī men yeşā

ẓâlim:

1. **ẓālim:**
Gazel 96
Mısra: **8**
Zulüm edici. || *Sevgili.*

Ṭutalum bī-iḫtiyāruz biz ayaġuñ öpmede
Sende ey ẓālim nedür bir būse içün bunca lec

2. **ẓālim:**
Gazel 122
Mısra: **5**
Acımasız ve haksız davranan, zulmeden II Sevgili.

Ben ḫod ey ẓālim giriftār olıcaḳ oldum saña
Boynuma urmaḳ ne ḥācet zülf-i pür-çīnüñ kemend

zamān:

1. **zamān:**-*ı, -dur*
Gazel 320
Mısra: **5**
Vakit, sıra.

Ey pādişāh-ı ḥüsn kerem ḳıl zamānıdur
Rūy-ı niyāzı ḳapuña urmış gedāyı gör

2. **zamān:**
Gazel 24
Mısra: **4**
Devir, dönem.

Mihrüñle şimdi virmededür kāʾināta reşk
Ḳapuñda reşk iderdi o ki bir zamān baña

3. **zaman:**
Kaside 19
Mısra: **37**
Devir, çağ, dönem.

Ol zaman geldi kʾolup serv gibi āzāde
İde her ġam-zede ʿıyş itmekiçün ʿazm-i kenār

4. **zamān:**
Gazel 2
Mısra: **7**
An, vakit.

Mürde cisme ʿaşḳ irişe ol zamān iḥyā olur
Fānẓurūhā keyfe yuḥyiʾl-arża baʿde mevtihā

5. **zamān:**
Gazel 478
Mısra: **8**
Süre, mühlet.

ʿAceb mi iḥtimāl-i vaṣldan ḳaṭʿ-ı ümīd itsem
Zamān ister viṣālüñ ol zamāne ʿömr amān virmez

6. **zamān:**-*a*
Gazel 505
Mısra: **5**
Baht, talih, felek.

Ṣalduḳ zamāna ġulġule āh u fiġānile
Ṭutdı zemīni velvele-i iştihārımuz

7. **zamān:**-*lar, -da*
Kaside 19
Mısra: **39**
Vakit. || Mevsim, bahar mevsimi.

Bu zamānlarda olan bāʿiş-i ʿıyş u ʿişret
Bu ṣafālardur iden ādemi bī-ṣabr u ḳarār

8. **zamān:**
Kaside 31
Mısra: **76**
Vakit, devir, çağ. || Felek, gök.

Degül hāle sufre çeküp çarḫa luṭfı
Zemīn niʿmetinden pür oldı zamān hem

zamāne:

1. **zamāne:**-*de*
Gazel 97
Mısra: **4**
Yaşanılan zaman, devir.

Ġınā-yı ḳalb ki yoḳ sende ḳāniʿ olmazsın
Eger zamānede cemʿ eyleseñ hezārān genc

2. **zamāne:**
Gazel 137
Mısra: **18**
Bahsedilen zamanda yaşayan insanlar.

Bülend-mertebe ʿOsmān-ı dād-güster o kim
Kemāl-ı faẓlile olmış zamāne içre Ferīd

3. **zamāne:**
Gazel 445
Mısra: **2**
Devir, zaman. II (Küçümseme ve yakınma ifadesiyle) İçinde yaşanılan zaman.

Olmaduḳ yār o yār-ı cāna henüz
Bize raḥm itmedi zamāne henüz

4. **zamāne:**
Kaside 31
Mısra: **65**
Zaman, talih, felek.

Zamāne bu nüh ḳalʿayı ṣaḳlamışdur
Şeb-i sūrda yaḳmaḳ ister anı hem

5. **zamāne:**-*de*
Gazel 258
Mısra: **11**
İçinde bulunulan zaman dilimi. (Mecazen o devirde yaşayan insanlar).

Memdūḥımuz zamānede şimdi ʿale'l-ḫuṣūṣ
Bir ser-firāzdur ki suḫanda mezīddür

6. **zamāne:**-*de*
Gazel 527
Mısra: **8**
Devir, zaman. II İçinde yaşanılan zaman.

Geh zülf-i yārı fikr iderüz geh ʿārıẓuñ
Budur zamānede gice gündüz ḫayālimüz

7. **zamāne:**-*nüñ*
Gazel 888
Mısra: **17**
Devir, zaman; içinde yaşanılan zaman II İçinde bulunulan zamanda, devirde yaşayan insanlar.

Sensin zamānenüñ çün ʿOsmān-ı nām-dārı
Lāyıḳ budur ki dāyim himmet şiʿāruñ olsun

8. **zamāne:**
Gazel 1064
Mısra: **8**
Devir, felek, talih. II Sevgili.

Ümmīd-i pāy-būsuñile ḫāk-i rāh idüp
Ḥaḳḳā budur zamāne bizi çoḳ ayaġladı

9. **zamāne:**
Gazel 1094
Mısra: **12**
Devir, zaman. II Felek, baht, talih.

Raḫş-ı dildāra semend-i felek öykinse aña
Dir zamāne işidirsin ki anuñ yoḳdur eşi

zamāne içre:

1. **zamāne içre:**
Gazel 511
Mısra: **4**
İçinde bulunulan devirde yaşayan insanlar arasında.

ʿAzīz-i ʿālem olup Mıṣr-ı ḥüsne şāh olduñ
Zamāne içre seni Yūsufa bedel bilürüz

zamān-ı ʿazm:

1. **zamān-ı ʿazm:**-*dür*
Müseddes 7
Mısra: **8**
Kararlılık gösterme zamanı. || Yola koyulma zamanı.

Ey cihānuñ Rüstemi ʿazm it maḥall-i rezmdür
Ṭut uluʾl-ʿazmüñ ṭarīkın kim zamān-ı ʿazmdür

zamān-ı behcet:

1. **zamān-ı behcet:**
Gazel 76
Mısra: **8**
Sevinç zamanı.

Gitdi ol nāleler giryeler ol nālişler
Ẕevḳ u şevḳ el virüp irişdi zamān-ı behcet

zamānı gel-:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **zamānı gel-:**-*di*
Gazel 516
Mısra: **9**
Vakti, sırası gelmek.

Cānı ḳurbān itmenüñ geldi zamānı Rūḥiyā
Tekye-i dilde ḫayāl-i yārdur mihmānımuz

2. **zamānı gel-:**-*di*
Gazel 254
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyin) Vakti gelmek.

Ẕevḳ eylemenüñ geldi zamānı ne ṭurursın
Ey cān-ı ʿazīzüm seni ol sīm-ten ister

zamānı git-:

1. **zamānı git-:**-*di*
Gazel 219
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zamanı geçmek, yapılma zamanı gecikmek, o şey artık gerekli olmaktan çıkmak.

Ġonca-veş ey dil zamānı gitdi dil-teng olmanuñ
Gül gibi şād olacaḳ demdür zamānuñ ẕevḳı var

zamān-ı ʿıyd:

1. **zamān-ı ʿıyd:**
Gazel 860
Mısra: **3**
Bayram zamanı.

İrdi zamān-ı ʿıyd u ṣalā oldı ʿişrete
Böyle zamānda bādeye itmek yemīn yemān

zamān-ı ʿıyş:

1. **zamān-ı ʿıyş:**-*dur*
Gazel 906
Mısra: **18**
Zevk u safa, yiyip içme zamanı.

Güller açıldı ʿaşḳā degiş dersi Rūḥiyā
Yaʿni zamān-ı ʿıyşdur elden kitābı ḳo

zamān-ı şerīf:

1. **zamān-ı şerīf:**-*i, -n, -de*
Kaside 24
Mısra: **22**
(Bir kimsenin) Mübarek devri.

Başarsa farḳ-ı sipihre ḳadem kemāl ehli
Degül zamān-ı şerīfinde rütbe-i ednā

zamānı var:

1. **zamānı var:**
Gazel 319
Mısra: **6**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yapılacak şey için vakit bulunmak.

İrmek müyesser ola mı didüm viṣālüñe
Nāzile güldi didi anun da zamānı var

żamīr:

1. **żamīr:**-*üm, -de*
Gazel 214
Mısra: **5**
Gönül, kalp.

Żamīrümde olan sūz u ḥarāret ʿārıżındadur
Beni ʿālemde yaḳup yanduran nār-ı maḥabbetdür

2. **żamīr:**-*imüz*
Gazel 457
Mısra: **4**
Kişinin kendisi, zatı II kalp, gönül.

Ḫaṭṭ-ı ʿiẕār-ı yār ile gerçi muḳayyeddür velī
Neyyir-i ʿaşḳa maẕharuz tīre degül żamīrimüz

3. **żamīr:**-*ün, -e*
Kaside 5
Mısra: **32**
İç, derun. II Kalp, gönül.

Mihr-i ʿAlī'den eyleme ḫālī derūnuñı
Keşf ola tā żamīrüne esrār-ı menʿaref

żamīr-i münīr:

1. **żamīr-i münīr:**-*i*
Kaside 33
Mısra: **34**
(Birinin) Gönlünün parlaklığı.

O kim cām-ı ẕevḳi ṣalar elden olur
Żamīr-i münīri maḥall-i meʿāyib

żamīr-i pāk:

1. **żamīr-i pāk:**-*ı, -n, -a*
Gazel 960
Mısra: **16**
Temiz kalp.

O ser-firāz ki virmez rıżā zamānında
Żamīr-i pākına bir kāmilüñ ġubār gele

zann:

1. **ẓann:**-*ı*
Gazel 695
Mısra: **9**
Gerçeğini bilmeden ihtimal üzerine hüküm verme, bu yolda verilen hüküm, sanı. II Şüphe.

Ḳalmadı ẓannı görince seni gök meydānda
Gökde olduġına ʿĮsā-yı ẕevi'l-efhāmuñ

2. **ẓann:**
Kaside 15
Mısra: **46**
Gerçeğini bilmeden ihtimal üzerine hüküm verme, bu yolda verilen hüküm, sanı.

Bunda daḥi ṣandı kim erlük ide neylesün
Fāsid olur bilmedi itdügi ẓann u gümān

zann it-:

1. **ẓann it-:**-*me*
Gazel 462
Mısra: **7**
Sanmak.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Riyā ẕann itme ḳaṣdum terk-i meyden sırr-ı ʿaşḳuñdur
Ki meyden fāş olur rāz-ı derūn inkāra yer ḳalmaz

zānū-yı ġam:

1. **zānū-yı ġam:**-*a*
Tarih 4
Mısra: **21**
Kederin dizi.

Bu tefekkürle ḳoyup başumı zānū-yı ġama
Göñlümi derd ü elem itmişiken zār u nizār

zār:

1. **zār:**-*ı*
Gazel 286
Mısra: **9**
Ağlayan, ineleyen.

Rūḥi-i zārı saña incinme ʿāşıḳ diseler
Dostum ʿāşıḳdur ammā ʿāşıḳ-ı dīdārdur

2. **zār:**
Gazel 74
Mısra: **7**
Ağlama, inleme.

Dün göñül nāle vü zār ile ḳıyāmetler idüp
ʿArṣa-i kūyuñı itmişdür zemīn-i ʿaraṣāt

zār eyle-:

1. **zār eyle-:**-*dü, -ñ*
Terkib-bend 7
Mısra: **59**
Ağlatıp inletmek, üzmek, perişan etmek.

Beni zār eyledüñ ki zār olasın
Dāyimā böyle bī-ḳarār olasın

zār ol-:

1. **zār ol:**
Gazel 78
Mısra: **6**
Ağlamak.

Elemin ẕevḳ bilüp hicrini bil ʿayn-ı vişāl
Ne cefā çek bu ḳadar aġla ne zār ol āh it

2. **zār ol-:**-*a, -sın*
Terkib-bend 7
Mısra: **59**
Perişan duruma düşmek.

Beni zār eyledüñ ki zār olasın
Dāyimā böyle bī-ḳarār olasın

3. **zār ol-:**-*duġ, -um*
Gazel 329
Mısra: **13**
Ağlayıp inlemek.

Zār olduġum bilürsin bir gün añup dimezsin
Rūḥī-i zār dirler bir derd-mendimüz var

4. **zār ol-:**-*mış*
Kıt'a 1
Mısra: **4**
Ağlayıp inlemek, dermansız düşmek.

Ẕevḳ eylese göñlüm düşüp iḥsānuña maẓhār
Zār olmış iken nerd-i ṭalepde düşeş atsam

zār u ḥazīn ol-:

1. **zār u ḥazīn ol-:**-*ur*
Gazel 207
Mısra: **4**
Üzülüp ağlamak.

Bī-derdlük nişānesidür behcet u sürūr
Her kim ki ehl-i derd ola zār u ḥazīn olur

zār u nālān:

1. **zār u nālān:**-*uñ*
Kaside 8
Mısra: **56**
Ağlayıp inleyen, dertli kimseler.

Aña ḳaldı hemān iş kim ʿināyet eyleyüp Mevlā
Mülāḳātile ʿösrin yüsr ide her zār u nālānuñ

zār u nizār eyle-:

1. **zār u nizār eyle-:**-*y, -e*
Kaside 19
Mısra: **96**
Ağlatıp inletmek, perişan etmek.

Nice bir çarḫ murādınca döne aġyāruñ
Nice bir eyleye üftādeleri zār u nizār

zār u nizār it-:

1. **zār u nizār it-:**-*me, -de, -sin*
Terkib-bend 5
Mısra: **2**
Ağlatıp perişan etmek.

Felek misin nesin ey cevr-pīşe-i ġaddār
Hemīşe itmedesin ehl-i rāzı zār u nizār

zār u perīşān it-:

1. **zār u perīşān id-:**-*elüm*
Terkib-bend 3
Mısra: **8**
Ağlatıp acınacak duruma getirmek.

Daḫi min-baʿd yaraşmaz bize mesrūr olmaḳ
Dil-i mesrūrımuzı zār u perīşān idelüm

zār u zār:

1. **zār u zār:**
Gazel 238
Mısra: **5**
Ağlayarak, inleyerek.

Zār u zār aġlasa ʿaceb mi göñül
Çarḫ-ı ġaddārdan şikāyeti var

zār ü zebūn eyle-:

1. **zār u zebūn eyle-:**-*r*
Gazel 956
Mısra: **3**
Aciz duruma düşürmek, perişan etmek.

Ādemüñ ʿaḳlın alup zār u zebūn eyler hem
Sevmesün kimse perī-rūları Allah Allah

2. **zār ü zebūn eyle-:**-*r*
Terkib-bend 4
Mısra: **44**
Aciz ve perişan duruma getirmek.

Mışr-ı vuṣlatda kimin ʿizzetle eyler kāmyāb

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Çāh-ı hicrāna şalup eyler kimin
zār ü zebūn

zār u zebūn it-:

1. **zār u zebūn id-:**-*en*
Rübai 28
Mısra: **3**
Perişan edip güçsüz duruma düşürmek.

Aḥbābı giriftile iden zār u zebūn
Luṭf itdi ḥalāṣile yine eyledi şād

zār u zebūn ol-:

1. **zār u zebūn ol-:**-*maḳ*
Gazel 122
Mısra: **3**
Ağlayıp inleyerek, zayıf ve düşkün duruma gelmek.

Ġam degül zār u zebūn olmaḳ belāda ḥaḳ bu kim
Sen bir ehl-i derd olasın sevdügüñ bir şehlevend

zār zār:

1. **zār zār:**
Terkib-bend 6
Mısra: **46**
Ağlayarak, inleyerek.

Ẕevḳ eylemekde gerçi ol ervāḥ-ı ḳudsile
Ḳan ağlamaḳda derdile biz bunda zār zār

zār zār ağla-:

1. **zār zār ağla-:**-*ma, -y, -up*
Terkib-bend 3
Mısra: **35**
Çokça, yüksek sesle ağlamak.

Zār zār ağlamayup ḥāline anuñ nidelüm
Bu sitem kime olupdur gelüñ inṣāf idelüm

ẕarāfet:

1. **ẕarāfet:**
Gazel 389
Mısra: **13**
İncelik, güzellik.

Rūḥī ẕarāfet ile idüp ʿarż-ı iştiyāḳ
Ol māh-rūya gün başına bir ġazel virür

2. **ẕarāfet:**-*i*
Gazel 185
Mısra: **4**
İncelik, nezaket.

Mest olup ʿāşıḳa çeker ḫançer
Kāfirüñ itdügi ẕarāfeti gör

3. **ẕarāfet:**-*le*
Gazel 965
Mısra: **4**
Güzellik, letafet, nezaket.

Sefer eyle gerek dāyim gerek bir yerde ol sākin
Hemān ʿālemde ẕevḳ it giçsün evḳātuñ ẕarāfetle

żarar:

1. **żarār:**
Gazel 26
Mısra: **7**
Bir şeyin, bir olayın yol açtığı çıkar kaybı veya olumsuz, kötü sonuç, dokunca, ziyan, mazarrat.

Ḫaṭından mülk-i ḥüsne yoḳ żarār zīrā ḳaraltıdur
Ḳoyılsa cümleye ol ḫāl-ı ʿanber-bū yeter tenhā

2. **żarar:**
Gazel 174
Mısra: **12**
Bir şeyin, bir olayın yol açtığı çıkar kaybı veya olumsuz, kötü sonuç.

Cefā-yı yāra er ol tek hemān taḥammül ḳıl
Gel ey raḳīb ki bizden saña żarar yoḳdur

3. **żarar:**
Gazel 479
Mısra: **18**
Bir kimse veya şeyin sebep olduğu kayıp, kötü sonuç, ziyan.

Ḫār u ḫas ʿālemi ṭutmış ṭutalum ey Rūḥī
Bize anda ne żarar āteş-i sūzānuz biz

żarar gel-:

1. **żarar gel-:**-*mez*
Gazel 566
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kötülük gelmek.

Ehl-i dillerden żarar gelmez o ḳavm-i pākdan
İltifātuñ kesme ḳılmazsañ da şāhum iḫtilāt

żarar it-:

1. **żarar it-:**-*di*
Gazel 212
Mısra: **11**
Elde etmesi gerekeni elde edemeyip zararlı çıkmak.

Çeşmüñle ġamzeñe żarar itdi başın virüp
Biz çıḳduḳ ey perī ser-i zülfüñle ser-be-ser

żarar ol-:

1. **żarar ol-:**-*ur*
Gazel 408
Mısra: **4**
Zarar dokunmak.

Bu göñül ḫāne-i mihmān-ı ġamuñ vaḳfıdur
Beni ağlatma ki şāyed olur ol vaḳfa żarar

żarar vir-:

1. **żarar vir-:**-*ür*
Gazel 301
Mısra: **1**
(Bir şey veya kimse) Kötü tesir edip birinin veya bir şeyin kayba uğramasına sebep olmak.

Dünyāya meyl ḳılma ki dünye żarar virür
Fikr-i ṣafā-yı ʿişreti ṭabʿa keder virür

żararı ṭoḳın-:

1. **żararum ṭoḳın-:**-*um, -ur*
Gazel 772
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zarar görmesine sebep olmak.

Naẕar-ı pākile sen māh-veşe baḳma ile

Ṭoḳınur iki gözümüñ biri olsa
żararum

2. **żararuñ ṭoḳın-:**-*uñ, -ma, -sun*
Gazel 717
Mısra: **9**
Kelime Tipi: **Deyim**
Kötülüğe uğratmak.

Bir ferde nāsdan żararuñ tek
ṭoḳınmasun
Nefsüñde sen bilürsin eger nīk
eger bed ol

<u>ẓarf:</u>

1. **ẓarf:**-*ı*
Gazel 426
Mısra: **15**
Kap, çanak, çömlek II Şarap kadehi.

Rūḥiyā ẓarfı olan gelsün ṣalādur
ʿāleme
Biz mey-i vaḥdetle mālāmāl bir
ḫum-ḫāneyüz

<u>zār-ı ʿaşḳ:</u>

1. **zār-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 240
Mısra: **1**
Aşk iniltileri. || Aşığın çektiği ıstıraptan dolayı ağlayıp inlemesi.

Dil zār-ı ʿaşḳı ṣaḳlayup ilden
nihān ider
Ṭurmaz bu çeşm-i eşk-feşānum
ʿıyān ider

<u>zār ḳıl-:</u>

1. **zār ḳıl-:**-*ı, -am*
Müsemmen 1
Mısra: **25**
Ağlamak.

Nice bir eyleyem ben ah ü efġān
u ḳılam zārı
Nice bir ṭutasın sen muḥterem
ḳapuñda aġyārı

<u>zār-ı muḥammed çelebi:</u>

1. **zār-ı muḥammed çelebi:**
Kaside 40
Mısra: **49**
Muhammed Çelebi'nin ağlayıp inlemesi.

Ġayrılar gibi degül zār-ı
Muḥammed Çelebi
Ġam-ı dehr eyleyemez anı
perīşān eyüdür

<u>zarīf:</u>

1. **ẓarīf:**
Gazel 923
Mısra: **2**
Çekicilik, biçim, görünüş, durum, konuşma ve davranışlarıyla hoşa giden, beğenilen, zarafetli.

Güzel ḥāl añlasa ḥüsni gibi ṭabʿı
laṭīf olsa
Vefā ṣūretlerin gösterse yārāna
ẓarīf olsa

2. **ẓarīf:**
Gazel 122
Mısra: **9**
Ince, kibar, nazik.

Rūḥiyā ʿālem ẓarīf oldı ʿaceb
ḥayretdeyüz
ʿAyb-cūyān-ı cihānuñ her biri bir
ḫod-pesend

3. **ẓarīf:**-*ler, -üz*
Gazel 487
Mısra: **10**
Karşısındakini incitmeyen, yumuşak, ince ve nükteli söz sahibi kimseler.

ʿArż iderüz ġazeller ile yāra
ḥālimüz
Biz Rūḥiyā ẓarīflerüz nükte-
dānlaruz

<u>ẓarīfān:</u>

1. **ẓarīfān:**
Kaside 39
Mısra: **80**
Zarifler (şairler).

<u>S</u>āni geçer mi kūşesine ḳahve-
ḫanenüñ
Yanına cemʿ olur mı ẓarīfān ne
demdedür

<u>ẓarīf-ṭabʿ:</u>

1. **ẓarīf-ṭabʿ:**
Gazel 172
Mısra: **12**
Yumuşak ve ince mizaçlı.

Vefāya lāyıḳ olan ʿāşıḳa idersin
cevr
Ẓarīf-ṭabʿ degülsin ferāsetüñ
yoḳdur

<u>zarluklar kıl-:</u>

1. **zarluḳlar ḳıl-:**-*alum*
Terkib-bend 3
Mısra: **10**
Çokça üzülüp ağlamak.

Gelüñ ey ehl-i vefā bir ulı mātem
ṭutalum
Zarluḳlar ḳılalum terk-i dil ü cān
idelüm

<u>żarūrī:</u>

1. **żarūrī:**-*dür*
Gazel 112
Mısra: **10**
Zorunlu olarak, mecburi.

Nolur feryād u zār-ı bülbül o yārı
ider bīdār
Żarūrīdür ḫas u ḫār içün murġ-ı
çemen küstāḫ

<u>ẕāt:</u>

1. **ẕāt:**-*uñ, -a*
Kaside 6
Mısra: **64**
Kendi, bizzat kendi.

Ṣafā ile giçe ʿömrüm serīr-i
ṣıḥḥatde
Nigāhdār olalar ẕātuña on iki
imām

2. **zāṭ:**-*uñ, -da*
Gazel 328
Mısra: **8**
Öz, varlık.

Ehl-i faḳr u fāḳadan iḥsānuñ
itmezsin dirīġ
Buḫl yoḳ zāṭuñda dāyim itdügüñ
inʿāmdur

3. **ẕāt:**-*a*
Gazel 456
Mısra: **2**
Kendi, şahıs.

Cismile gerçi ki biz ẕerre-i bī-miḳdāruz
Olıcaḳ ẕāta naẓar gün gibi pür-envāruz

4. **ẕāt:**-*uñ, -ı*
Kaside 23
Mısra: **46**
Kimse, kişi, şahıs, özellikle saygıdeğer kimse.

Ayā muʿizz-i eyālet melāẕ-ı ehl-i yaḳīn
Egerçi ẕātuñı medḥ eylemek degül ḥācet

5. **ẕāt:**
Gazel 230
Mısra: **10**
Allah'ın varlığı (özü).

ʿÖmrin faḳīh żāyiʿ idüp ḳíl u ḳāl ile
Taḥḳīḳ-i sırr-ı menşeʾ-i ẕāt u ṣıfat umar

6. **ẕāt:**-*uñ*
Kaside 20
Mısra: **83**
Bir şeyin ta kendisi, maddî varlığı, maddî varlığının özü, öz varlık.

Ṭabʿını idüp ẕātun ki Vaṣṣāf
Ḳılmış lisānın vaṣfunda ḳāʾil

7. **ẕāt:**-*ımuz, -da*
Gazel 488
Mısra: **6**
Bir varlığın hakikati, hüviyeti, mahiyeti.

Ne deñlü ḫāksār isek yine ser-tācıyuz çarḫuñ
Şeref var ẕātımuzda ḫāk-i burc-ı evliyāyuz biz

8. **ẕāt:**-*a*
Gazel 812
Mısra: **7**
Bir şeyin ta kendisi, maddî varlığı, maddî varlığının özü, öz varlık II Allah'ın varlığı.

İrişür ẕāta o kim eyleye taḥḳīḳ-i ṣıfāt
Bilinür remz-i müsemmā olıcaḳ esmā fehm

9. **ẕāt:**-*ımuz, -a*
Kıt'a 18
Mısra: **1**
Kişilik, şahsiyet.

Ẕātımuza bulımaz kimse ḳuṣūr ey Rūḥī
Ṣadef-i dehrde bir gevher-i bī-ʿaybuz biz

ẕāt-ı ʿālī-güher:

1. **ẕāt-ı ʿālī-güher:**-*i*
Tarih 41
Mısra: **5**
Yüce şahsiyet.

Ẕāt-ı ʿālī-güheri melceʿ-i erbāb-ı ʿulūm
Kelimātı sened-i nükte-güẕerān oldı

zāt-ı celīl:

1. **ẕāt-ı celīl:**-*üñ*
Gazel 1015
Mısra: **3**
Yüce zat.

Eger ẕāt-ı celīlüñ olmasaydı cemʿine bāʿiṣ
Bu żıddiyyetle cemʿiyyet ne mümkindi ʿanāṣırda

zāt-ı feyż-bahş:

1. **ẕāt-ı feyż-baḫş:**-*ı, -y, -la*
Tarih 2
Mısra: **25**
(Bir kimsenin) Bolluk ve bereket veren şahsiyeti.

ʿAlimān-ı vaḳte ẕāt-ı feyż-baḫşıyla muʿīn
Kāmilān-ı dehre luṭfıyla żahīr oldı yine

zāt-ı kāmil:

1. **ẕāt-ı kāmil:**
Tarih 65
Mısra: **3**
Bilgili, kültürlü zat.

Kanı bir öyle ẕāt-ı kāmil kim
Ola ṭabʿı müsellem-i ʿālem

zāt-ı kerīm:

1. **ẕāt-ı kerīm:**-*üñ*
Gazel 508
Mısra: **12**
Aziz şahsiyet.

Ṭutmışuz ʿālemde İbrāhīm Pāşā dāmenin
Şimdi ol ẕāt-ı kerīmüñ bende-i fermānıyuz

zāt-ı maḳarr-ı şeref:

1. **ẕāt-ı maḳarr-ı şeref:**
Kaside 2
Mısra: **37**
Yücelik makamında bulunan kişi. || Hz. Muhammed.

Ẕāt-ı maḳarr-ı şeref bāb-ı melāẕ u kenef
Efdāl-i mimmā selef ṣalli ve sellim ʿaleyh

zāt-ı muḥterem:

1. **ẕāt-ı muḥterem:**-*i, -n, -de*
Kaside 14
Mısra: **48**
Saygıdeğer kimse.

O ser-bülend-i zamāndur u ser-fırāz-ı cihān
Ki ẕāt-ı muḥtereminde ne naḳṣ var ne fütūr

zāt-ı muḳaddes:

1. **ẕāt-ı muḳaddes:**-*i*
Tarih 36
Mısra: **5**
(Bir kimsenin) Mübarek zatı.

Ẕāt-ı muḳaddesi gibi ol ki bülenddür sözi
Sözde yoḳ ol ki vaṣfınuñ luṭfı gibi nihāyeti

zāt-ı pāk:

1. **ẕāt-ı pāk:**-*a*
Tarih 15
Mısra: **6**
(Bir kimsenin) Mübarek zatı.

Ehl-i kelāmuñ melcei ṣāḥib-kemāluñ mesnedi
Olmış müyesser hem kemāl ol ẕāt-ı pāka hem kelām

2. **ẕāt-ı pāk:**-*ı*
Gazel 151

Mısra: **18**
Temiz, saf yaratılış.

Şimdilük meddāḥıyuz bir ser-bülend-i ʿālemüñ
Kim keremde ẕāt-ı pākı vācibu'l-ikrāmdur

3. **ẕāt-ı pāk:**-*ı, -n, -a*
Kaside 3
Mısra: **37**
Temiz, saf yaratılış.

Ẕāt-ı pākına ne nokṣān itseler inkār aña
Olmayanlar ḳābil-i ḳavl u karār-ı Muṣṭafā

ẕāt-ı pāk-nihād:

1. **ẕāt-ı pāk-nihād:**-*a*
Gazel 754
Mısra: **3**
Yaratılışı temiz, iyi ahlaklı kişi. || Sevgili.

O ẕāt-ı pāk-nihāda hezār raḥmet kim
Maḥabbet ehline mihri münāfıḳāne degül

ẕāt-ı pür-derk:

1. **ẕāt-ı pür-derk:**-*ile*
Kaside 41
Mısra: **31**
Anlayışlı, feraset sahibi kişilik.

Ẕāt-ı pür-derkile āfāḳda bī-şebeh ü naẓīr
Ṣıfat-ı dāniş ile dehrde bi-miṯl-i düvel

ẕāt-ı pür-maʿrifet-i ḥᵛāce-i ferḥunde-hiṣāl:

1. **ẕāt-ı pür-maʿrifet-i ḥᵛāce-i ferḫunde-ḫiṣāl:**
Kaside 26
Mısra: **22**
Mübarek hocanın marifet dolu varlığı.

Mümteniʿdür iki ʿālemde vücūdı nitekim
Ẕāt-ı pür-maʿrifet-i Ḥᵛāce-i ferḫunde-ḫiṣāl

ẕāt-ı rūḥullah:

1. **ẕāt-ı rūḥullah:**
Gazel 324
Mısra: **17**
Hz. İsa'nın kendisi.

O luṭfı kim iderdi ẕāt-ı rūḥullah emvāta
Bu gün erbāb-ı ḥāle ḥālini nüktedān eyler

ẕāt-ı şerīf:

1. **ẕāt-ı şerīf:**
Kaside 24
Mısra: **35**
Mübarek şahsiyet.

ʿAceb ne ẕāt-ı şerīf ü ḫuceste-ṭāliʿdür
Görilmemişdür anuñ gibi gevher-i yektā

ẕāt-ı şerīf:

1. **ẕāt-ı şerīf:**-*e*
Terkib-bend 8
Mısra: **67**
Şerefli, mübarek şahsiyet.

Ol ẕāt-ı şerīfe yaraşur daʿvi-i himmet
Kim oldı ne dünyā ana maḳṣūd ne ʿuḳbā

2. **ẕāt-ı şerīf:**-*i, -n, -e*
Kaside 30
Mısra: **11**
Mübarek zat.

Ol kim diñilse ẕāt-ı şerīfine yaraşur
Mecmūʿatüʾl-feżāʾil-i maḥmūdetüʾl-ḫıṣāl

3. **ẕāt-ı şerīf:**-*üñ, -de*
Kaside 32
Mısra: **18**
(Bir kimsenin) Mübarek zatı, şahsiyeti.

Böyle ḥükm itmez idüñ ḥākim-i vaḳtüñ yirine
Olmasa ẕāt-ı şerīfüñde eger istiʿdād

zāviye:

1. **zāviye:**-*i*
Gazel 192
Mısra: **14**
Köşe.

Būy-ı bahār Rūḥiyā dutdı cihānı gül gibi
Devlet anuñ ki meskeni zāviye-i ferāġdur

żāyiʿ eyle-:

1. **żāyiʿ eyle-:**-*r*
Gazel 579
Mısra: **1**
Ziyan etmek, boşa harcamak.

Viṣālüñ ṭālibi eyler yolunda ʿömrini żāyiʿ
Yine ẕevḳ ol esīrüñ kim ola dīdāruña ḳānīʿ

żāyiʿ it-:

1. **żāyiʿ it-:**-*me*
Gazel 721
Mısra: **5**
Ziyan etmek, boşa harcamak.

Żāyiʿ itme ʿömrüñi ey reh-rev-i deşt-i Ḥicāz
Kaʿbe-i taḥḳīḳa yol bulmaġa saʿy it sen sen ol

żāyiʿ ol-:

1. **żāyiʿ ol-:**-*a*
Gazel 449
Mısra: **11**
Ziyan olmak.

Ḥāşā ki żāyiʿ ola der-i Ḥaḳda Rūḥiyā
Sūz u niyāz-ı nīm-şeb ü ṣubḥ-gāhımuz

2. **żayiʿ ol-:**-*ma, -dı*
Tarih 59
Mısra: **3**
Yitmek; kaybolmak.

Ṭarīḳ-i Ḥaḳda żayiʿ olmadı itdükleri iḥsān
Naẓar eylerdi ehl-i ḥāle ol ḥālile oldı beg

3. **żāyiʿ ol-:**-*ma, -ya*
Gazel 768
Mısra: **8**
Ziyan olmak, boşa gitmek.

Bir şâha ey felek beni bârî ḳul eyle kim
Yoluñda żāyiʿ olmaya ḫidmetler itdügüm

4. **żāyiʿ ol-:**-*ur*
Gazel 967
Mısra: **12**
Ziyan olmak, kaybolmak.

Göndermez oldı tîrini ḫāk olduġum görüp
Gūyā şanur ki żāyiʿ olur ben ġubārda

zāyil it-:

1. **zāyil it-:**-*dü, -m*
Gazel 809
Mısra: **7**
Kaybetmek, yok etmek.

Göñül ser-levḥasından zāyil itdüm māsivā naḳşın
Ḫudā-yı lā-yezāluñ naḳş-ı mihri oldı mektūbum

zayil ol-:

1. **zayil ol-:**-*ma, -sın*
Tarih 6
Mısra: **34**
Kaybolmak; ortadan kalkmak.

Mihr-i iḥsānun şenākāruñ olan bīkeslerüñ
Başlarından olmasın zayil ilā-yevmi'l-ḳıyām

zebān:

1. **zebān:**-*ı, -n*
Gazel 605
Mısra: **9**
Dil ‖ Güzel konuşma.

Sen meger kim idesin gūyā zebānın yoḳsa kim
Vaṣfuñı itmek ne mümkin Rūḥi-i bī-cān senüñ

2. **zebān:**
Terkib-bend 9
Mısra: **47**
Dil.

Sermāye-i cemāla henüz irmeden zebān
Medḥ ü şenāya cāri iken muttaṣıl zebān

3. **zebān:**
Gazel 552
Mısra: **4**
Dil ‖ Konuşma, söylem.

Beni söyletme billah kim yanarsın dūd-ı āhumdan
Ki yana yana ʿaşḳ ile olupdur bu zebān āteş

zebān-āver:

1. **zebān-āver:**-*ler, -i*
Gazel 324
Mısra: **22**
Akıcı ve düzgün söz söyleyen kimseler.

O şāḥib-feyże gūyālıḳ müsellemdür ki güftārı
Zebān-āverleri baḫş-i suḫanda bī-zebān eyler

zebāne gel-:

1. **zebāne gel-:**-*medin*
Gazel 445
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dile gelmek, konuşmak.

Ḫaṭ-ı ser-sebzüñüñ esīri idi
Gelmedin ṭıfl-ı dil zebāne henüz

zebānı bend it-:

1. **zebānı bend id-:**-*e*
Kaside 25
Mısra: **78**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dilini bağlamak, bir kimseyi herhangi bir sebeple söz söyleyemez duruma getirmek, susmak zorunda bırakmak.

Girih-güşā-yı kemend-i ḫayāl iken ne revā
Zebānı bend ide medḥüñde ʿuḳde-i iḥmāl

zebān-ı ḥāl:

1. **zebān-ı ḥāl:**-*ile*
Gazel 178
Mısra: **8**
Hal dili.

Bilürsin bezm-i ehl-i ḥālda ḳāl olmaz ey şūfī
Zebān-ı ḥālile ʿarż it sözüñ güftārā yer yoḳdur

2. **zebān-ı ḥāl:**-*ımuz*
Gazel 380
Mısra: **11**
Hal dili, sözle değil hal ile anlatılan mana.

Zebān-ı ḥālımuz var bir gürūhuz başḳa ey şūfī
Bilinmez ḳāle ṣıġmaz nükte-meẕheb remz ü īmādur

zebān-ı halka düş-:

1. **zebān-ı ḥalḳa düş-:**-*mek, -den*
Tahmis 3
Mısra: **12**
Kelime Tipi: **Deyim**
Halkın diline düşmek, insanlar tarafından yaptığı şey durmadan söylenip eleştirilmek.

Añılmaḳdan eger nīk u eger bed ġam çeker göñlüm
Zebān-ı ḫalḳa düşmekden mücerred ʿār ider göñlüm

zebānı lāl ol-:

1. **zebānı lāl ol-:**-*ur*
Gazel 641
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dili tutulmak.

Eger mirʾat-ı luṭfı yanıñuzda bulmaya ṣūret
Zebānı lāl olur ṭūṭī-ṣıfat ṭabʿ-ı suḫandānuñ

zebān-ı nāṭıḳ:

1. **zebān-ı nāṭıḳ:**
Kaside 25
Mısra: **65**
Düzgün ve güzel söz söyleyen dil.

Zebān-ı nāṭıḳa medḥüñde ʿāciz ü ḳāṣır
Ne ḳadrdür ki saña virmiş īzed-i Müteʿāl

zebān-ı nāṭıḳa-i ṭabʿ-ı pür-melāl:

1. **zebān-ı nāṭıḳa-i ṭabʿ-ı pür-melāl:**
Kaside 30
Mısra: **6**
Konuşan keder dolu dil.

Gūyāluġuñ zamānıdur ey dil tekellüm it
Ṭolsun zebān-ı nāṭıḳa-i ṭabʿ-ı pür-melāl

zebānum bağlan-:

1. **zebānum bağlan-:**-*um, -dı*
Gazel 1076
Mısra: **7**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dili bağlanmak, konuşamamak.

Bağlandı zebānum gelüp ol laḥẓa ki ḳāṣıd
Ser-rişte-i mektūb-ı dürer-bārını çözdi

zebānuñ ṭut-:

1. **zebānuñ ṭut:**-*uñ*
Terkib-bend 9
Mısra: **68**
Kelime Tipi: **Deyim**
Dilini tutmak, sözü kısa kesmek.

Olurdı bendesine daḥi bir himāyeti
El-ḳıṣṣa ṭut zebānuñ uzatma ḥikāyeti

zebun:

1. **zebūn:**
Gazel 255
Mısra: **10**
Güçsüz, çaresiz, aciz.

ʿAşḳ ġālib yār bī-pervā vü aʿdā müttefiḳ
Āh kim gitdükce dil zār u zebūn olmaḳdadur

2. **zebūn:**
Gazel 736
Mısra: **9**
Güçsüz, çaresiz, aciz, zayıf.

Ḳalmışuz kūşe-i firḳatda zebūn
Yār bī-raḥm viṣāl ise muḥāl

zebūn it-:

1. **zebūn it-:**-*di*
Gazel 85
Mısra: **7**
Aciz ve güçsüz hale getirmek.

Zebūn itdi beni derd ü ġam-ı firḳat helāk oldum
Dil-i bīçāreme ol ʿĮsī-i devrānı dem-sāz it

2. **zebūn it-:**-*di*
Gazel 726
Mısra: **9**
Aciz, karşı koyamaz duruma getirmek.

Rūḥiyā derd ü ġam-ı dehr zebūn itdi bizi
Vāy eger irmez ise luṭf-ı Ḫudā-yı müteʿāl

zebūn ol-:

1. **zebūn ol-:**-*dı*
Muhammes 1
Mısra: **22**
Zayıf ve düşkün duruma gelmek.

Çekdürür ehl-i kemāle miḥnet-i gerdūn-ı dūn
Ol sebebden merd-i maʿnā oldı ġāyetde zebūn

zecr:

1. **zecr:**-*ile*
Gazel 556
Mısra: **7**
Eziyet, zulüm, cefa.

Geçdi endūh u belā vü zecrile evḳātımuz Olmaduk bir dem hele yār-ı sitem-gerden ḥalāṣ

zehir:

1. **zehr:**
Gazel 204
Mısra: **4**
İçine işlediği organı öldüren veya bozan madde.

Ẕevḳ-i vaṣlu elem-i firḳatı maḥbūblarun
İçürür ehl-i vefāya biri şerbet biri zehr

zehir yut-:

1. **zehir yut-:**
Gazel 13
Mısra: **9**
Zehir yutmak; acı çekmek.

Öldürse beni ḳahruñ yutsam dün ü gün zehrüñ
Şekvāya aġız açmam şākir ḳuluñam cānā

zehirler yutdur-:

1. **zehirler yutdur-:**-*up*
Terkib-bend 1
Mısra: **22**
Kelime Tipi: **Deyim**
Çok acılar çektirmek.

Ḳoparduñ ġonce-i nevrestesin gülzār-ı zehrānuñ
Zehirler yutdurup pejmürde-ḥāl itdün cefā ḳılduñ

zehr:

1. **zehr:**
Gazel 724
Mısra: **9**
İçine işlediği organı bozan ve öldüren madde.

Ey şūḫ yeter zehr içirüp ṭūṭi-i cāna
Mirʾāt-ı mücellā gibi manẓūr-ı ʿavām ol

2. **zehr:**-*i, -n*
Gazel 925
Mısra: **9**
Girdiği organizmada fizyolojik görevleri bozan veya yok ederek ölüme sebep olan madde, ağu, sem. || *Helak edici ıstırap.*

Yıllarla zehrin yutduġuñ hicrüñ telāfīsin ider
Leb-ber-leb olsañ bir dem ol yār-ı şeker-güftārile

3. **zehr:**-*üñ*
Gazel 1054
Mısra: **6**
Girdiği organizmada fizyolojik görevleri bozan veya yok ederek ölüme sebep olan madde, ağu, sem. || *Sevgiliden ayrılık.*

Elem-i hicrümi az çekdürürin saña dime
Zehrüñ ey laʿl-şeker çoġı nedür yā azı

4. **zehr:**
Kaside 8
Mısra: **58**
Zehir, öldürücü madde. II Eziyet, sıkıntı, acı.

Huṣūṣā ol esīr-i miḥnetüñ kim nice demlerdür
Elinden kāse kāse zehr içer sāḳi-i devrānuñ

zehr ol-:

1. **zehr ol-:**-*sun*
Terkib-bend 8
Mısra: **160**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yediği şey yaramamak, zehir tesiri yapmak.

Et loḳması lāzım mı ṭoyurmaz mı seni nān
Zehr olsun o lokma kʿola pes-mānde-i dūnān

zehr-āb:

1. **zehr-āb:**
Terkib-bend 1
Mısra: **19**
Zehirli su, zehir gibi acı su.

Zülāl-i pāk aḳan gülzāra zehr-āb eyledüñ cārī
Resūluñ būs-gāhun āh-ı ḳahr-ı mācerā ḳılduñ

zehr-ālūd:

1. **zehr-ālūd:**-*dur*
Gazel 498
Mısra: **4**
Zehire bulaşmış, zehirli.

Tīrimüzden baş ḫalāṣ itmez ʿadū-yı ḥiyle-sāz
Bir kemāndāruz ki zehr-ālūddur peykānımuz

zehr-i ecel:

1. **zehr-i ecel:**
Kaside 27
Mısra: **11**
Ecel zehri. || Ölüm.

Kimine zehr-i ecel nūş itdürüp eyler helāk
Kimini āb-ı ḥayāta ḳandurup iḥyā ider

zehr-i firāḳ-ı dilber:

1. **zehr-i firāḳ-ı dilber:**
Gazel 401
Mısra: **9**
Sevgiliden ayrılığın zehri.

Rūḥi-i ġam-zedeye zehr-i firāḳ-ı dilber
Bir ḳadeḥ bāde-i aḥmerle berāber görinür

zehr-i firāḳ:

1. **zehr-i firāḳ:**-*uñ*
Gazel 969
Mısra: **3**
(Sevgiliden) Ayrılık zehri.

Derd-i ʿaşḳuñda yine zehr-i firāḳuñ ṣanma
Yidügi cānına sinsün ḳoya bir pāre hele

zehr-i firḳat:

1. **zehr-i firḳat:**-*la*
Gazel 166
Mısra: **10**
Ayrılık zehri.

Bezedi yir yüzin ezhār-ı temāşāda cihān
Zehr-i firḳatla göñül bağrın ezüp ḳan oturur

zehr-i ġam:

1. **zehr-i ġam:**
Gazel 635
Mısra: **11**
Dert ve keder zehri.

Baḳmayup zehr-i ġam u cām-ı sürūr-encāma
Sāḳi-i dehr ne ṣundıysa bize nūş itdük

zehr-i ġam-ı aġyār:

1. **zehr-i ġam-ı aġyār:**
Gazel 188
Mısra: **8**
Rakiplerin verdiği kaygının zehri.

Ġuṣṣa çekme bağrumı ḫūn itdi diyü laʿl-ı yār
Laʿl-ı yār itmez anı zehr-i ġam-ı aġyār ider

zehr-i ġam-ı aşḳ:

1. **zehr-i ġam-ı aşḳ:**-*uñ, -ı*
Gazel 961
Mısra: **8**
Aşk acısının zehri.

Rūz-ı maḥşerde içe her kişi āb-ı kevs̱er
Ben çekem zehr-i ġam-ı ʿ aşḳuñı kevs̱er yerine

zehr-i ġam-ı hicr:

1. **zehr-i ġam-ı hicr:**
Terci-bend 2
Mısra: **4**
Ayrılık derdinin zehri.

Bülbül-i cānumı çarḫ itdi şikeste-per ü bāl
Ṭūti-i ṭabʿumı zehr-i ġam-ı hicr eyledi lāl

zehr-i ġam:

1. **zehr-i ġam:**-*la*
Gazel 943
Mısra: **13**
Gam zehri.

Yeter Rūḥī-i zārı zehr-i ġamla telḫ-kām itdüñ
Nedür bu ẓulm elüñden lāzım oldı varmamuz dāda

zehr-i ġam:

1. **zehr-i ġam:**-*uñ, -ı*
Gazel 801
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Zehre benzeyen gamı.

Mey içmedügüm zühdüme ḥaml eyleme kim ben
Zehr-i ġamuñı sāġar-ı ṣaḥbāya degişmem

2. **zehr-i ġam:**-*uñ, -ı*
Gazel 802
Mısra: **8**
(Sevgilinin aşkından duyulan) Acının zehri.

Mey içmedügüm zühdüme ḥaml eyleme kim ben
Zehr-i ġamuñı sāġar-ı ṣaḥbāya degişmem

zehr-i helāhil:

1. **zehr-i helāhil:**
Gazel 119
Mısra: **4**
Öldürücü zehir.

Derd-i hicr u ẕevḳ-ı vaṣl-ı yārdan sāḳī-i ʿaşḳ
Geh ṣunar zehr-i helāhil ehl-i ʿaşḳa gāh ḳand

zehr-i ḳahr:

1. **zehr-i ḳahr:**-*ı*
Kaside 41
Mısra: **53**
(Kişiyi) Perişan eden zehir.

Zehr-i ḳahrı felegüñ olur aña ḳand ü ʿasel
Mihrüñüñ dār-ı şifasında ṭābīb-i luṭfuñ

2. **zehr-i ḳahr:**-*uñ*
Gazel 681
Mısra: **10**
Sıkıntı ve keder zehri.

Leblerüñ şevḳıyla Rūḥī ṭūṭi-i gūyāyiken
Zehr-i ḳahruñ yutdurup miskīni ḫāmūş eyledüñ

zehr-i ḳahr-ı felek:

1. **zehr-i ḳahr-ı felek:**
Kaside 26
Mısra: **46**
Feleğin helak edici zehri.

Ḳafes-i ġamda ben ol ṭūṭī-i gūyāyam kim
Zehr-i ḳahr-ı felek itmiş beni dem-beste vü lāl

zehr-i ḳahr-ı firḳat:

1. **zehr-i ḳahr-ı firḳat:**-*uñ, -la*
Gazel 72
Mısra: **9**
Ayrılık acısının zehri.

Rūḥiyi yā zehr-i ḳahr-ı firḳatuñla ḳıl helāk
Yā devā-yı ʿaşḳuñ ey meh şerbet-i dīdāruñ it

zehr-i ḳātil:

1. **zehr-i ḳātil:**-*dür*
Gazel 647
Mısra: **6**
Öldürücü zehir.

Viṣāluñ şehd-i ṣāfīdür müyesser ola aḥbāba
Firāḳuñ zehr-i ḳātildür naṣībi olsun aʿdānuñ

zehr-i miḥnet:

1. **zehr-i miḥnet:**
Gazel 761
Mısra: **3**
Dert ve ıstırap zehri.

Zehr-i miḥnet baġrını ḳan itdüginden aġlamaz
Eglenür cānsuz ġam-ı cānānsuz eglenmez göñül

zekan:

1. **ẕeḳan:**
Gazel 732
Mısra: **12**
Çene.

Bāġ-ı ruḫuñda ʿāşıḳuñ ey serv-i ḫoş-ḫırām
Gül gibi ẕevḳ kūşesidür ol ẕeḳan degül

zekāt:

1. **zeḳāt:**
Gazel 74
Mısra: **10**
Müslümanlıkta sahip olunan mal ve paranın kırkta birinin, helal olmasını sağlamak için her yıl sadaka olarak dağıtılması. İslamın beş şartından biri.

Ḫūblar ʿāşıḳ-ı bīçāreye raḥm itmezler
Yoḳ o bī-raḥmlaruñ var ise dīninde zeḳāt

zekiyy-ṭabʿ:

1. **ẕekiyy-ṭabʿ:**-*uñ*
Kaside 3
Mısra: **61**
Temiz mizaçlı.

Ol ẕekiyy-ṭabʿuñ nigeh-dārı olur luṭf-ı Ḫüdā
Kim ola ḳalbinde ḥubb-ı çār-yār-ı bā-ṣafa

zelīl:

1. **ẕelīl:**
Gazel 605
Mısra: **5**
Alçak, hor, hakir.

Ben faḳīri hem ʿazīz itmek elüñde hem ẕelīl
Ḫāh luṭf it ḫāh ḳahr it bendeñe fermān senüñ

2. **ẕelīl:**
Kaside 3
Mısra: **48**
Aşağılanan, hor görülen, hakir, düşkün.

Ol ʿAliyy-i Murteżā ol ibn-i ʿamm-i Muṣṭafā
Kām-baḫşı her faḳīr ü dest-giri her ẕelīl

zelīl it-:

1. **ẕelīl it-:**-*me*
Gazel 989
Mısra: **6**
Hor ve hakir duruma düşürmek, aşağılamak.

İrişdür menzil-i maḳṣūda luṭfuñ rehber it bārī
Ẕelīl itme dil-i bī-iḳtidārı şāh-rāhuñda

zelīl ḳal-:

1. **ẕelīl ḳal-:**-*du, -ñ*
Terkib-bend 2
Mısra: **45**
Hor ve hakir duruma düşmek, aşağılanmak.

Dest-gīrüñ yoḳ ḥażīż-i ḫaḳda ḳalduñ ẕelīl
Ġafleti ḳo hīç ḥāle beñzemez zīrā bu ḥāl

zelīl-i ḫalḳ it-:

1. **ẕelīl-i ḫalḳ id-:**-*er*
Kaside 23
Mısra: **5**
İnsanlar tarafından aşağılanmasına sebep olmak.

Ẕelīl-i ḫalḳ ider anı ki ḳahra maẓhar ider

ʿAzīz-i ʿālem ider aña kim virür ʿizzet

zem:

1. **zem:**-*in*
Gazel 511
Mısra: **5**
Kötülüğünü söyleme, yerme, çekiştirme.

Raḳīb eylemesün gāh medḥ ü gāh zemin
Ki biz o şūḫ-ı cefā-pīşeyi güzel bilürüz

zem it-:

1. **zem it-:**-*se*
Kaside 31
Mısra: **90**
Yermek, çekiştirmek, dedikodusunu yapmak.

Yeter medḥ baña ṣafā-yı kelāmum
Ḥasedden ne ġam ḥāsid itse beni ẕem

zemān:

1. **zemān:**-*de*
Kaside 5
Mısra: **5**
Zaman, içinde yaşanılan devir.

Sensin zemānde ḫalefī nesl-i ādemüñ
İnkār iden bu ḳavle meger ola nā-ḫalef

2. **zemān:**
Gazel 860
Mısra: **16**
Zaman, vakit.

Rūḥī bedīhi söyledi bu şiʿr-i dil-keşi
İster egerçi dinmesine bu zemīn zemān

zemāne:

1. **zemāne:**
Kaside 5
Mısra: **16**
O zamanda yaşayan insanlar.

Kim ḳarşu ṭursa dāʾiresin bilmeyüp saña
Çok sille yer zemāne elinde nite ki def

2. **zemāne:**-*de*
Kaside 13
Mısra: **58**
Devir, zaman; içinde yaşanılan zaman.

Sözümle olsa berāber olurdı ġayr sözi
Eger zemānede zer mertebe bulaydı nüḥās

3. **zemāne:**
Kaside 5
Mısra: **37**
Devir, zaman. II Belli bir devirde, zamanda yaşayan insanlar.

Reng urmasın zemāne saña ġāfil olma hā
ʿÖmr-i ʿazīzi itmeye gör cehlile telef

zemīn:

1. **zemīn:**-*i*
Gazel 877
Mısra: **9**
Yeryüzü.

Zemīni ḫūn-ı maẓlūmānile ṭutmışsın anuñçün
Gelelden ʿāleme ey çarḫ dāmen-çīdeyüz senden

2. **zemīn:**-*ün*
Kaside 11
Mısra: **11**
Yer, taban; yeryüzü.

Açıldı ṭabʿı zemīnün ṣafāsı var çemenün
Bizümle defʿ-i melāl eyleyen getürsün ayāġ

3. **zemīn:**-*i*
Gazel 297
Mısra: **11**
Yer, mevzu.

Vaṣf-ı rūyuñda dönen tāze zemīni gūş it
İstimāʿında anuñ ẕevḳ alacak yerlerdür

4. **zemīn:**-*i*
Gazel 505
Mısra: **6**
Dünya, âlem, yeryüzü.

Ṣalduḳ zamāna ġulġule āh u fiġānile
Ṭutdı zemīni velvele-i iştihārımuz

5. **zemīn:**
Gazel 860
Mısra: **16**
Şiirin icra edildiği eski üslûp, tarz, zemin.

Rūḥī bedīhi söyledi bu şiʿr-i dil-keşi
İster egerçi dinmesine bu zemīn zemān

6. **zemīn:**-*üñ*
Gazel 385
Mısra: **8**
Taban, toprak sathı.

Çarḫa istiġnā ol eyler kim bu deyr-i köhnede
Ḫışt u ḫākından zemīnüñ pister u bālīni var

7. **zemīn:**-*üñ*
Gazel 874
Mısra: **12**
Üslup, tarz.

Suḫanda ḥaḳḳı budur ġayra beñzemez Rūḥī
Sözüñ güzīdesin ister zemīnüñ aʿlāsın

8. **zemīn:**-*i, -n, -de*
Kaside 34
Mısra: **15**
Yer, mahal. || Bir şeyin üzerinde geliştiği, cereyan ettiği ortam.

Var bir ḳuvvet zemīninde ki mānend-i ṣadef
Gevher-i sīrāb olur baṭnında emṭār-ı ġamām

zemīn ü āsmān:

1. **zemīn ü āsmān:**
Gazel 552
Mısra: **10**

Yer gök; her yer, bütün dünya.

Temāşā eylese Rūḥī gül āteş-bār-ı āhum kim
Gül efşān olıcaḳ olur zemīn ü āsmān āteş

zemīn-i ʿadem:

1. **zemīn-i ʿadem:**-*e*
Gazel 569
Mısra: **5**
Yokluk yeri. || *Ölüm.*

şaldı Cemşīdi zemīn-i ʿademe Ẕāl-i felek
Oldı gülgūn-mey-i nāb üzre şaḥrā-yı neşāṭ

zemīn-i ʿaraşāt:

1. **zemīn-i ʿaraşāt:**
Gazel 74
Mısra: **8**
Mahşer yeri.

Dün göñül nāle vü zār ile ḳıyāmetler idüp
ʿArṣa-i kūyuñı itmişdür zemīn-i ʿaraşāt

zemīn-i şiʿr:

1. **zemīn-i şiʿr:**
Gazel 24
Mısra: **13**
Şiir zemini.

Taḫt-ı taşarrufumda serāser zemīn-i şiʿr
Reşk itse Rūḥiyā nola devr-i zamān baña

zemīn-i teng:

1. **zemīn-i teng:**-*de*
Gazel 855
Mısra: **15**
Dar zemin. || *Zorlu koşullar altında.*

Zemīn-i tengde söz söylemek ṭabʿ-āzmāluḳdur
Diyen bu şiʿri gūyā gösterüpdür imtiḥān şeklin

zemm:

1. **ẕemm:**
Gazel 189
Mısra: **7**
Yerme.

Ehl-i ʿaşḳı ẕemm u kendin medḥ ider zāhid velī
ʿĀrif olan ẕemin anuñ medḥ u medḥin ẕem bilür

zemm it-:

1. **ẕemm id-:**-*elüm*
Gazel 786
Mısra: **10**
Yermek, çekiştirmek, dedikodusunu yapmak.

Müddeʿīnüñ añup adın nidelüm ey Rūḥī
Niresin medḥ idelüm yā nesini ẕemm idelüm

zemm-i aʿdā:

1. **ẕemm-i aʿdā:**-*y*, -*a*
Gazel 243
Mısra: **10**
Düşmanları yermek.

Rūḥiyā medḥ-i eḥibbā var iken ʿālemde
Ẕemm-i aʿdāya muḳayyed kim olur ẕem de nedür

zemzem:

1. **zemzem:**
Gazel 305
Mısra: **2**
Kâ'be-i Muazzama kurbundaki maruf ve mübarek kuyunun suyu.

Ḥūr u ġılmān yād olunsa ḫātıra dilber düşer
Kevṯer ü zemzem añılsa bāde-i aḥmer düşer

zemzeme:

1. **zemzeme:**
Gazel 486
Mısra: **6**
Ezgi, şarkı, terennüm.

Yine bülbüllere kār u ʿamel oldı naġamāt
Ṣaldı bir zemzeme āfāḳa ṣadā-yı nevrūz

2. **zemzeme:**-*s*, -*i*
Rübai 22
Mısra: **1**
Ezgi, ses.

ʿIyd oldı budur zemzemesi nāhīdüñ
Ser-sebz ola dāyim çemen-i ümīdüñ

zemzeme eyle-:

1. **zemzeme eyle-:**-*r*, -*se*
Gazel 735
Mısra: **2**
Şarkı söylemek, terennüm etmek. || *Şakımak, ötmek.*

Bülbüle ʿarż-ı cemāl itdi yine şāhid-i gül
Demidür zemzeme eylerse çemende bülbül

zemzeme-i ʿandelīb:

1. **ẕemẕeme-i ʿandelīb:**-*den*
Gazel 854
Mısra: **4**
Bülbülün nağmesi, ötüşü.

Ey feyż-i ʿaşḳa rāġıb olan şaḥn-ı bāġa gel
Ḳıl kesb-i ḥāl ẕemẕeme-i ʿandelībden

zemzeme-i ʿaşḳ:

1. **zemzeme-i ʿaşḳ:**-*ile*, -*dür*
Gazel 1089
Mısra: **13**
Aşk nağmesi.

Felegüñ zemzeme-i ʿaşḳiledür taḥrīḳi
Ne var āfāḳda bir ṣavt u ṣadādan ġayrı

zemzeme-i murġ-ı ḫoş-elḥān:

1. **zemzeme-i murġ-ı ḫoş-elḥān:**-*ı*
Gazel 352
Mısra: **4**
Güzel sesli kuşun terennümleri.

Ceẕbe-i ḥüsn-i gül-i raʿnāya baḳ
Zemzeme-i murġ-ı ḫoş-elḥānı gör

zen:

1. **zen:**-*den*
Gazel 424
Mısra: **7**
Kadın.

Zen-i dünyāya raġbet-gīr olanlar zenden alçaḳdur
Fenā dārında ʿuḳbā kārın ancaḳ er gibi er yer

2. **zen:**
Terkib-bend 8
Mısra: **116**
Kadın. || Eş, zevce.

Biñ girye idersin seni aḫir ayırurlar
Ferzend ü zen ü ṭanṭana-i sīm ü zerüñden

zenbūr:

1. **zenbūr:**-*dan*
Gazel 832
Mısra: **6**
Arı, bal arısı.

Mihr umarsın dehrden ḳahrından ikrāh eyleme
Nīşine ṣabr eyler ey dil nūş uman zenbūrdan

zencīr:

1. **zencīr:**-*i, -n, -üñ*
Gazel 311
Mısra: **9**
Zincir, sevgilinin saç bölüğü.

Baġlanup olmış ṣaçuñ zencīrinüñ dīvānesi
Allah Allah Rūḥi-i şeydā ʿaceb dīvānedür

2. **zencir:**-*ler*
Gazel 371
Mısra: **10**
Zincir, pranga.

Rūḥi-i zārı nola bend eylese gīsūlaruñ
Ṭavḳ-ı teslime çeker şīr-i neri zencirler

3. **zencīr:**-*i, -dür*
Gazel 1051
Mısra: **10**
Birbirine geçmiş halkalardan müteşekkil demir ip veya bağ. II Delilerin ayağına veya boynuna bağladıkları demir bağ, pranga. II Sevgilinin saçı.

Ḫūblar ḳaydından ey Rūḥī ḫalāṣa yoḳ mecāl
Gerden-i cāna belā zencīridür kākülleri

4. **zencīr:**
Gazel 720
Mısra: **7**
(Delilerin eline, ayağına veya boynuna bağlanan) Zincir, demir bağ, pranga.

ʿAşḳ Mecnūnına zencīr oldı çün zülf-i yār
ʿĀḳīl iseñ ey ḫıred-mend-i cihān dīvāne ol

zencīre çek-:

1. **zencīre çek-:**-*di*
Gazel 1045
Mısra: **8**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zincirle bağlamak.

Daʿvā-yı ʿaḳl idenleri dīvānedür diyü
Zencīre çekdi ḫışmile zülf-i muʿanberi

2. **zencīre çek-:**-*er*
Gazel 661
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zincirle bağlamak. || Aşkından deliye dönmüş aşığı zincire benzeyen saç ile bağlamak.

Cānı Mecnūn eyler evvel nergis-i cādūlaruñ
Ṣoñra zencīre çeker gīsū-yı ʿanber-būlaruñ

zencīr-i ʿadl çek-:

1. **zencīr-i ʿadl çek-:**-*üp, -dür*
Kaside 16
Mısra: **21**
Kelime Tipi: **Deyim**
Adalet zinciriyle bağlamak.

Kisri-i luṭfı çeküpdür ʿāleme zencīr-i ʿadl
Sāye-i ʿadlinde olmışdur cihān āsūde-ḫāl

zencīr-i ʿaşḳa çek-:

1. **zencīr-i ʿaşḳa çek-:**-*er*
Gazel 686
Mısra: **5**
Aşk zinciriyle bağlamak.

Çeker dīvānesin zencīr-i ʿaşḳa
Anuñçün biz daḫi dīvāne düşdük

zencīr-i melāmet:

1. **zencīr-i melāmet:**
Gazel 992
Mısra: **8**
Kınanma, ayıplanma zinciri. || Melamet zinciri.

İtdi zülfüñ bir yere cān u dil-i ʿuşşāḳı cemʿ
Oldı zencīr-i melāmet ḫalḳa-i ṣoḫbet bize

zencīr-i ser-i ṭurra-i ṭarrār:

1. **zencīr-i ser-i ṭurra-i ṭarrār:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 1076
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Gönül çalan saçlarının zinciri.

Şīr-i dilümi ṣalmaġiçün gāv raḳībe
Zencīr-i ser-i ṭurra-i ṭarrārını çözdi

zencīr-i zülf:

1. **zencīr-i zülf:**-*üm, -dür*
Gazel 1047
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Saçının zinciri.

Uşladan dīvāneyi zencīr-i zülfümdür dimiş
Sözleri ol āfetüñ dīvāne eyler ādemi

zen-i dünyā:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **zen-i dünyā:**-*y, -a*
Gazel 424
Mısra: **7**
Kadına benzeyen dünya.

Zen-i dünyāya raġbet-gīr olanlar zenden alçaḳdur
Fenā dārında ʿuḳbā kārın ancaḳ er gibi er yer

zer:

1. **zer:**
Gazel 529
Mısra: **11**
Altın.

Kime luṭf itseñ idersin naʿl-i raḫşın sim ü zer
Kime ḳahr itseñ idersin ḫalḳa muḥtāc-ı palās

2. **zer:**
Gazel 141
Mısra: **12**
Altın. II Aşığın yüzü.

ʿArż-ı ḥāl itmege ol şeh-süvāra olmaz
Ṣafḥa-i çehre-i zerdüm gibi bir zer kāġıẕ

3. **zer:**
Gazel 221
Mısra: **9**
Altın II Para.

Ṣaydına ḫūblaruñ yā zer u yā zūr gerek
Sende ey Rūḥī belā bu ki ne zer var ne zūr

4. **zer:**
Gazel 970
Mısra: **5**
Altın, altın rengi.

Tīġ u ḫançer ne ṭurur zer kemerüñde dimezüz
Bilürüz yol kesiciler olur ekser belde

5. **zer:**
Kaside 31
Mısra: **13**
Altın. || Altın gibi sarı çiçek yaprakları.

Şükūfe niṣār eyleyüp sīm ile zer
Şeh-i nev-bahāra didi ḫayr-maḳdem

6. **zer:**-*i*
Terkib-bend 8
Mısra: **123**
Altın. || Para, varlık, servet.

Sīmile zeri kendüñe ḳat ḳat siper itdüñ
Merg oḳını geçmez mi ṣanursın siperüñden

zer ü sīm:

1. **zer ü sīm:**
Gazel 417
Mısra: **1**
Altın ve gümüş.

Ṣanma ey ḫˇāce senden zer ü sīm isterler
Yevme lā-yenfaʿuda ḳalb-i selīm isterler

zer-baft:

1. **zer-baft:**-*dan*
Gazel 751
Mısra: **9**
Altın işlemeli, sırmalı.

Nola Rūḥī aṭlas u zer-baftdan ʿārī ise
Ḥamdülillah kim libās-ı ʿaşḳdan ʿārī degül

zerd:

1. **zerd:**
Gazel 153
Mısra: **7**
Sarı, sararmış, solgun.

Zāhidüñ çehresi zerd olduġı ḫavfindandur
Ādemüñ beñzini gülgüne-i mey-i gulgul açar

2. **zerd:**
Gazel 242
Mısra: **7**
Sarı, sararmış.

Ruḫın geh surḫ u geh zerd itdügi bī-vechdür şāhum
Raḳīb-i ḫāra yüz virme iki yüzlü münāfıḳdur

3. **zerd:**
Gazel 1060
Mısra: **7**
Altın renkli (olma), sararma. II Âşığın yüzünün sararması.

Maraż-ı ʿaşḳile zerd olduġı yegdür yüzimüz
surḫ olup tīre-dil olmaḳdan ise lāle gibi

zerd eyle-:

1. **zerd eyle-:**-*sün*
Gazel 249
Mısra: **3**
Sarartmak, soldurmak.

Zer-i ḫāliṣ gibi itsün ruḫın zerd eylesün ġamdan
Yoluñda kīmyā-yı vaṣluña her kim ki ṭālibdür

zerd ol-:

1. **zerd ol-:**-*duġ, -ı*
Terkib-bend 6
Mısra: **15**
Sararmak, solmak.

Zerd olduġı bu deñlü nedendür o gül-ruḫuñ
Ey bülbülān-ı ʿaşḳ görüñ bu ne ḫāldür

zerdlik:

1. **zerdlik:**
Terkib-bend 5
Mısra: **28**
Sararmış beniz, solgunluk.

Niçün eline o gül almaz oldı cām-ı şarāb
Neden irişdi ʿaceb zerdlik o ruḫsāre

zerd-rū it-:

1. **zerd-rū id-:**-*üp*
Gazel 146
Mısra: **6**
Sararıp solmak, soldurmak.

Ey bahār-ı maʿdelet vaṣluñla ḫandān eyle kim
Derd-mend-i hicr-i ʿaşḳuñ zerd-rū idüp gider

zer-efşān:

1. **zer-efşān:**
Gazel 826
Mısra: **10**
Altın saçan.

İşigüñde şöyle bī-ḳadram ki ḳılmazsuñ nigāh
Çeşmüm itsem dür-feşān āhum zer-efşān eylesem

zerger:

1. **zerger:**
Kaside 38
Mısra: **45**
Kuyumcu.

Degül zerger Ḥasan ḳāl ehli ḥāli muttaşıl ḥoşdur
Zer-i ḫāliş gibi maḳbūlıdur aʿlānuñ ednānuñ

zerger-i çarḫ:

1. **zerger-i çarḫ:**
Kaside 19
Mısra: **58**
Felek kuyumcusu.

Ḳomaġa baḫtı ʿarūsı eline şanma hilāl
Zerger-i çarḫ düzer ayda bir altunlu şuvār

zer-i dünyā:

1. **zer-i dünyā:**
Gazel 917
Mısra: **14**
Dünyanın altını.

ʿOs̱mān-ı felek-ḳadr ki devr-i kereminde
Ḫākile berāber zer-i dünyā elimüzde

zer-i hāliş:

1. **zer-i ḫāliş:**
Gazel 249
Mısra: **3**
Saf altın.

Zer-i ḫāliş gibi itsün ruḫın zerd eylesün ġamdan
Yoluñda kīmyā-yı vaṣluña her kim ki ṭālibdür

zer-i harīde:

1. **zer-i ḫarīde:**-*y, -üz-yüz*
Gazel 518
Mısra: **8**
Satın alınmış altın. || Âşık.

Ṣatduḳ o şāha kendümüzi naḳd-i vaṣlına
Çoḳdur egerçi ḳulları biz zer-i ḫarīdeyüz

zer-i kāmil-ʿayār:

1. **zer-i kāmil-ʿayār:**
Gazel 451
Mısra: **5**
Ayarı tam altın.

Ḥarām olsun zer-i kāmil-ʿayār ol nāḳıṣu'l-ʿaḳla
Ki bir maḥbūb-ı sīm-endāma ṣarf idüp ṣafā ḳılmaz

zerk:

1. **zerḳ:**
Gazel 1089
Mısra: **6**
Riya, iki yüzlülük, hile.

Feyż-i Ḥaḳ zümre-i erbāb-ı ḫarābātdadur
Ehl-i zühdüñ nesi var zerḳ u riyādan ġayrı

zer-kadeh:

1. **zer-ḳadeḥ:**
Gazel 107
Mısra: **8**
Altın kadeh.

Mihr-i ʿālem-tāba ġarrāluḳda ṣāḳī ṭaʿn ider
Neşʾe-i mey olsa başında elinde zer-ḳadeḥ

zer-nigār:

1. **zer-nigār:**
Gazel 706
Mısra: **22**
Altın işlemeli.

Olsun küşāde ġonca-i ümmīdi nitekim
Bāġ-ı felekde açıla bu zer-nigār gül

zer-nişān:

1. **zer-nişān:**
Gazel 976
Mısra: **1**
Altın işlemeli.

Felekde mālik olmış ṭutalum bir zer-nişān ṭasa
Ne beñzer meh saña sen şāh-ı vaḳt ol bir siyeh kāse

2. **zer-nişān:**
Gazel 805
Mısra: **2**
Madeni eşya, kılıç vb. üzerine altınla kakma olarak işlenmiş yazı, şekil vb. işleme.

Çeşm-i nem-nākı ḫūn-feşān idelüm
Der-i dildārı zer-nişān idelüm

zer-nişān-ı demir-cevşen:

1. **zer-nişān-ı demir-cevşen:**
Gazel 147
Mısra: **9**
Altın işlemeli demir zırh, savaş giysisi.

Bu āsumān didügüñ zer-nişān-ı demir-cevşen
Ḳapuñ fütādelerinden zamāneye cebedür

zerre:

1. **z̲erre:**-*den*
Gazel 62
Mısra: **6**
Bir arpanın yüzde bir cüz'ü, pek ufak parça, şey.

Vefā burcınuñ mihr-i raḫşānısın
Neden z̲erreden eylemek ictināb

2. **z̲erre:**-*y, -(ü)z*
Gazel 440
Mısra: **9**
Zerre, çok küçük. ‖ Aciz (kimse).

Rūḥī egerçi z̲erreyüz ammā ki gün gibi
Bezm-i suḫanda var nice rūşen çerāġımız

3. **z̲erre:**-*(y)i*
Gazel 844
Mısra: **9**
Zerre, çok küçük, güneş ışığında görünen ufacık madde. ‖ Aciz (kimse).

Ḫışm idüp yanuña ben z̲erreyi uġratmazsın

Gitmez aġyār velī sāye-ṣıfat yanuñdan

4. **ẕerre:**-*ce*
Gazel 452
Mısra: **1**
Çok az, az bir miktar.

Ḳapuñuñ ẕerrece ger çeşme ġubārın çekerüz
Dağlarca felegin minneti bārın çekerüz

5. **ẕerre:**-*s, -i*
Tarih 1
Mısra: **8**
Çok az, az bir miktar. II Parça.

Dolandı gerçi māh-ı devlet ammā ṭoġdı bir kevkeb
Ki evc-i mülkde her ẕerresi bir mihr ü māh oldı

zerre ḳadar:

1. **ẕerre ḳadar:**
Gazel 1053
Mısra: **6**
Zerre kadar, az miktarda, azıcık bile olsa.

Ne belādur viresin bir meh-i bed-mihre göñül
Olmaya ẕerre ḳadar derd-i dilüñden ḫaberi

2. **ẕerre ḳadar:**
Terkib-bend 8
Mısra: **165**
Bir parça, çok az (bile); hiç.

Erbāb-ı ḫıred ẕerre ḳadar muʿtekid olmaz
Ol mürşide kim muʿteḳid-i bī-ḫıredāndur

zerrece:

1. **ẕerrece:**
Gazel 175
Mısra: **8**
Zerre kadar.

Şevḳ-ı mihrüñle ölürsem yüzüme baḳmazsın
Bendeñe ẕerrece ḳalbüñde maḥabbet yoḳdur

2. **ẕerrece:**
Gazel 230
Mısra: **5**
Zerre kadar, çok az.

Mihr-i sipihre ẕerrece yoḳ iʿtibārımuz
O bī-ṣebātdan nice ādem ṣebāt umar

3. **ẕerrece:**
Gazel 634
Mısra: **10**
Zerre kadar, çok az. II Çok az bile olsa.

İşigüñden beni redd ideli ol mihr-i münīr
Rūḥiyā ẕerrece gelmez gözüme çarḫ-ı felek

zerre-i bī-miḳdār:

1. **ẕerre-i bī-miḳdār:**-*uz*
Gazel 456
Mısra: **1**
Değersiz zerre.

Cismile gerçi ki biz ẕerre-i bī-miḳdāruz
Olıcaḳ ẕāta naẓar gün gibi pür-envāruz

zerre-i nābūd:

1. **ẕerre-i nābūd:**-*da*
Gazel 352
Mısra: **15**
Yok olmuş, küçücük zerre.

Ẕerre-i nābūdda ḫurşīde baḳ
Ḳaṭre-i nāçīzde ʿummānı gör

zerre-i nāçīz:

1. **ẕerre-i nāçīz:**
Gazel 439
Mısra: **10**
Küçücük zerre ǁ Değersiz ve itibarsız şeyler (zerre-güneş bağlamında).

Rūḥī naẓara nola getürmezse seni yār
Ol mihr-i żiyā-güster u ben ẕerre-i nāçīz

zerre-perver:

1. **ẕerre-perver:**
Gazel 160
Mısra: **10**
Zerreyi besleyen.

Ġarīb-i ʿaşḳam ammā sāye-i luṭfında ḫoş-ḥālem
Beni tenhā ḳomaz bir ẕerre-perver āfitābum var

2. **ẕerre-perver:**
Kaside 37
Mısra: **8**
Zerre besleyen (Zerrenin görünmesini sağlayan).

Bezmi pür-şaʿşaʿa mı lemʿa-i ruḫsārından
Ẕerre-perver mi o ḫurşīd-i dıraḫşān nicedür

zerre-vār:

1. **ẕerre-vār:**
Gazel 597
Mısra: **5**
Zerre gibi, zerre kadar.

Çekdi kemend-i şevḳile eflāka ẕerre-vār
Ṭoprakdan götürdi bizi āfitāb-ı ʿaşḳ

zerre-veş:

1. **ẕerre-veş:**
Gazel 938
Mısra: **2**
Çok küçük parçacık, güneş ışığında görünen ufacık madde gibi.

Gün gibi seyrāna çıḳdı māh-sīmālar yine
Ẕerre-veş birbirine düşdi şeydālar yine

zerrīn:

1. **zerrīn:**
Gazel 79
Mısra: **3**
Altın, altından yapılmış. II Sarı.

Kūh-ı deşte lāle vü gül ḳurdı zerrīn ḫaymeler
Ḳondılar ḫayl-ı bahār-ı ʿālem-ārā semt semt

2. **zerrīn:**
Gazel 250

Mısra: **2**
Altın.

Şāh-ı mülk-i miḥnetem eşküm serīr-i ʿācdur
Şuʿle-i āhum başum üstinde zerrīn tācdur

3. **zerrīn:**
Gazel 71
Mısra: **9**
Altın gibi sarı ve parlak.

Güneş zerrīn ṣürāḥī sīm-ṣāġar meh ṣafaḳ bāde
Semāda kehkeşāna Rūḥiyā olmış şeker kevkeb

4. **zerrīn:**
Kaside 13
Mısra: **8**
Altın gibi sarı ve parlak olan II Değerli, kıymetli.

Müdām mest-i mey-i ġaflet itmege ḫalḳı
Felekse ṣunmada rūz u şeb iki zerrīn kās

zerrīn piyāle:

1. **zerrīn piyāle:**-*s, -i, -n*
Kaside 17
Mısra: **57**
Altın kadeh. || Hilal.

Zerrīn piyālesin getürüp yılda bir gezer
Tā kim sürūr-baḫş ola ḫalḳa hilāl-i ʿīd

zerrīn-baḫş:

1. **zerrīn-baḫş:**
Gazel 537
Mısra: **4**
Altın veren.

Ben dilāver o kemān-dāra dirin kim felege
Aṣa ay başına āhum gibi bir zerrīn-baḫş

zerrīn-bāl:

1. **zerrīn-bāl:**
Kaside 26
Mısra: **64**
Altın kanat.

Nitekim dehre ṣalup sāye hümā-yı ḫurşīd
Ura pervāz sipihr üzre açup zerrīn-bāl

zerrīn-beden:

1. **zerrīn-beden:**
Gazel 71
Mısra: **8**
Altın vücutlu.

Bu ḳaṣr-ı lāciverdüñ şeb-çerāġıdur meh-i tābān
Olur eṭrāfına zerrīn-beden pervāneler kevkeb

zerrīn-çetr:

1. **zerrīn-çetr:**-*e*
Gazel 919
Mısra: **4**
Altın çadır.

Ḳızıl maḥmil külāhuñ kim bıraḳmış rūyuña sāye
O zerrīn-çetre beñzer kim ḳurılmış lāle-zār üzre

zerrīne:

1. **zerrīne:**
Terkib-bend 9
Mısra: **57**
Altından yapılmış.

Mey içme ṣunsalar saña zerrīne cāmdan
Meclisde ḳıl mülāḥaẓa ṣarāb-ı müdāmdan

zerrīn-ġılāf:

1. **zerrīn-ġılāf:**
Gazel 589
Mısra: **8**
Altın kın.

Ḳande ʿazm itseñ ḳo yanuñca sürünsün yürüsün
Sīnem olsun tīġ-i cevherdāruña zerrīn-ġılāf

zerrīn-livā:

1. **zerrīn-livā:**-*muz*
Gazel 461
Mısra: **9**
Altın sancak. || Dönem içinde orduda kullanılan ve Osmanlılar'a Memlükler'den geçen sarı renkli sancak da hatırlatılır.

Çeker zerrīn-livāmuz mihr-i enver çārḫ-ı çārümden
Şeh-i iḳlīm-i ʿaşḳuz başḳa bir ṣāḥib-livāyuz biz

zevāl:

1. **zevāl:**
Gazel 449
Mısra: **7**
Güneşin batması.

Rūşen anuñladur günimüz görmesün zevāl
Ḫurşīd-i ʿömr-i vāli-i devlet-penāhımuz

2. **zevāl:**
Gazel 226
Mısra: **2**
Yok olma, yok edilme, ortadan kalkma.

Yārab ol māh-ı evc-i vefāya kemāl vir
Ḫurşīd-i aʿẓam olsa ʿadūya zevāl vir

3. **zevāl:**-*uñ*
Gazel 170
Mısra: **14**
Güneşin batması. II Son bulmak, nihayete ermek, yok olmak.

Eyitmişler saña üftādelük ʿarż itdügin gūyā
Ki mihr-i ʿālem-ārāyı görenler dir zevāluñ var

4. **zevāl:**-*ı*
Gazel 1082
Mısra: **4**
Bozulma, iyi bir durumdan kötü duruma dönme, düşme, alçalma.

Kendüden gitdi görince o ḳamer ruḫsārı
Āfitābuñ gice bilmem ne zevālı oldı

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

zevāl ir-:

1. **zevāl ir-:**-*me, -sün*
Gazel 729
Mısra: **10**
Yok olmak, zeval bulmak.

Rūḥi-i üftādenüñ Ḥaḳdan temennāsı bu kim
İrmesün ḫurşīd-i ḫüsn-i ʿālem-ārāña zevāl

2. **zevāl ir-:**-*me, -y, -e*
Kaside 26
Mısra: **70**
(Güneş için) Batmak. || *Yok olmak, zeval bulmak.*

Himmetüñ necmi żiyā-güster ola āfāḳa
Ḫāver-i devletüñe irmeye ʿālemde zevāl

zevālsuz ol-:

1. **zevālsuz ol-:**-*a*
Gazel 432
Mısra: **4**
Hiçbir zaman yok olmamak, ortadan kalkmamak.

ʿĀḳilseñ olma ṣūret-i bī-maʾnāya esīr
Ol mihre ol fütāde ki ola zevālsuz

zevāyid-i ġam-ı devrān:

1. **zevāyid-i ġam-ı devrān:**-*ı*
Gazel 549
Mısra: **4**
Zamanın gereksiz kederleri.

Ṣarāb içüp düşelüm hāy u hūya defʿ itsün
Zevāyid-i ġam-ı devrānı bānk-i nūşānūş

zevk:

1. **ẕevḳ:**
Gazel 76
Mısra: **8**
Eğlence, eğlenti, cünbüş.

Gitdi ol nāleler giryeler ol nālişler
Ẕevḳ u şevḳ el virüp irişdi zamān-ı behcet

2. **ẕevḳ:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 193
Mısra: **12**
Tat, lezzet.

Bezm-i belāda neşʾe-i cām-ı ġam-ı nigār
Bir neşʾedür ki ẕevḳını ehl-i ṣafā bilür

3. **ẕevḳ:**-*ı*
Gazel 211
Mısra: **6**
Zevk, eğlence, tat.

Gelmedi çün bāġa ol meh-rū bu şeb ey bāġbān
Lāleler yansun ḳarañluḳda çerāġuñ ẕevḳı var

4. **ẕevḳ:**-*i*
Gazel 664
Mısra: **8**
Hoşa giden bir şeyden duyulan beğenme duygusu.

Ġabġab-ı sīmīnine dil virdüginden gerçi kim
Āh ider ammā ki ẕevḳı kūşesidür cānumuñ

5. **ẕevḳ:**-*dur*
Gazel 331
Mısra: **9**
Hoşa giden veya eğlendiren şey.

Seyāḥat ẕevḳdur āzādelik el virse ammā biz
Giriftāruz muḳīm-i kūy-ı cānān olmamuz yegdür

6. **ẕevḳ:**-*ı*
Gazel 189
Mısra: **2**
Keyif, eğlence.

Ehl-i vaḥdet ḳāʾinātuñ sürını mātem bilür
Ḫalḳuñ iẕʿān itdügi ẕevḳı anlar hep ġam bilür

7. **ẕevḳ:**
Gazel 591
Mısra: **13**
Hoşa giden bir şeyden duyulan beğenme duygusu, haz.

Ẕevḳ yoḳ kimsede erbāb-ı vefādan Rūḥī
Hep senüñ gibi esīr-i ġam-ı hicrān ancaḳ

8. **ẕevḳ:**-*e*
Gazel 519
Mısra: **2**
Zevk, neşe, haz.

Laʿlüñ getüren ẕevḳi mey-i nāb getürmez
Müşkil bu ki ol ẕevḳe göñül tāb getürmez

9. **ẕevḳ:**-*i*
Gazel 642
Mısra: **3**
Hoşa giden veya çekici bir şeyin elde edilmesinden, düşünülmesinden doğan hoş duygu, lezzet duyma, haz, hoşlanma.

Nola ger zāhidüñ olmazsa ẕevḳi māh-ı rūyuñla
Bilürsin ẕevḳi yoḳ mihr-i cihāntāb ile ḫuffāşuñ

10. **ẕevḳ:**
Gazel 296
Mısra: **5**
Keyif, neşe, mutluluk.

ʿĀlem ṣafā-yı vaṣluñ ile ẕevḳ u şevḳde
Cevrün hemān bu bend-i kemend-i firāḳadur

11. **ẕevḳ:**
Gazel 32
Mısra: **3**
Manevî haz ve lezzet. Manadan duyulan lezzet.

Tenezzülde ẕevḳ u ṣafā vü sürūr
Teraḳḳīde ālām u renc u ʿanā

12. **ẕevḳ:**-*e*
Gazel 904
Mısra: **4**
Zevk, eğlence, tat. II Manevî haz.

Ẕevḳ-i viṣāluñ içün ider cān u dil cedel
Müşkil budur ki irmez o ẕevḳe ne bu ne o

13. **ẕevḳ:**-*ile*
Terkib-bend 8
Mısra: **242**
Keyif, neşe, eğlence, mutluluk.

Dünyā ṭalebiyle kimisi ḫalḳuñ emekde

Kimi oturup ẕevḳile dünyāyı yemekde

zevḳ al-:

1. **ẕevḳ al-:**
Gazel 7
Mısra: **1**
Hoşlanmak, beğenmek.

Ruḫundan ẕevḳ alan itdi gül-i raʿnāya istiġnā
Lebüñden mest olan ḳıldı mey-i ṣahbāya istiġnā

zevk ehli:

1. **ẕevḳ ehli:**
Gazel 56
Mısra: **1**
Zevkine düşkün kimseler.

Ṣubḥ-dem ẕevḳ ehli oldur kim çeküp cām-ı ṣarāb
Neşʾe-i meyle ḳıla seyr-i ṭulūʿ-ı āfītāb

2. **ẕevḳ ehli:**-*y, -üz*
Gazel 497
Mısra: **13**
Zevk sahibi, zevk sahipleri.

Ẕevḳ ehliyüz zamānede biz Rūḥiyā bu gün
Her ḳande olsa bezm-i ṣafādur maḳāmımuz

zevk eyle-:

1. **ẕevḳ eyle:**
Gazel 836
Mısra: **6**
Eğlenmek.

Daʿvā-yı maḥabbetde degül her kişi ṣādıḳ
Ẕevḳ eyle göñül ʿāşıḳ iseñ derd ü ġamından

2. **ẕevḳ eyle:**
Tarih 74
Mısra: **3**
Eğlenmek, mutlu olmak.

Ey olan mālik bu cāy-ı dilkeşe ẕevḳ eyle kim
Bezm-i ġam ḳılmış cihānı nakş-bend-i āb u gil

3. **ẕevḳ eyle-:**-*mek, -de*
Terkib-bend 6
Mısra: **45**
Eğlenmek, hoşça vakit geçirmek.

Ẕevḳ eylemekde gerçi ol ervāḥ-ı ḳudsile
Ḳan aġlamaḳda derdile biz bunda zār zār

zevḳ it-:

1. **ẕevḳ it:**
Gazel 965
Mısra: **4**
Eğlenmek.

Sefer eyle gerek dāyim gerek bir yerde ol sākin
Hemān ʿālemde ẕevḳ it giçsün evḳātuñ ẓarāfetle

2. **ẕevḳ it-:**-*di*
Kaside 15
Mısra: **60**
Eğlenmek, hoşnut olmak.

Kimse mi ḳaldı ki ẕevḳ itmeye bu fetḥden
İns ü melek itdi ẕevḳ belki zemīn ü zamān

3. **ẕevḳ it-:**-*di*
Tarih 8
Mısra: **15**
Eğlenmek. || *Rahata ermek.*

Gitdi ol ʿālem-i bālāya varup ẕevḳ itdi
Oldı Rūḥī gibi dil hemdemi āh ü vāhuñ

4. **ẕevḳ it-:**-*sün*
Tarih 44
Mısra: **6**
Sevinmek, eğlenmek.

Yerin buldı ṣadāret kāyināt āsūde-ḥāl oldı
Bugünden böyle ẕevḳ itsün eger aʿla eger ednā

zevḳ u ṣafā:

1. **ẕevḳ u ṣafā:**
Gazel 199
Mısra: **3**
Rahatlık ve eğlence.

Ḥʸāh ẕevḳ u ṣafā ḥʸāh ʿanā
Her ne Ḥaḳdan gelür rıżāmuz var

2. **ẕevḳ ü ṣafā:**
Kaside 29
Mısra: **11**
Eğlenme, eğlence.

ʿIyş ü ʿişret demidür ẕevḳ ü ṣafā hengāmı
Ḫayfdur kim geçe endūhile ʿālemde bu dem

3. **ẕevḳ u ṣafā:**
Terkib-bend 5
Mısra: **49**
Rahatlık ve huzur, gönül şenliği, kedersizlik.

O gitdi ẕevḳ u ṣafā ile mülk-i ʿuḳbāya
Ġırīv ü velvele ṣaldı firāḳı dünyāya

zevḳ u ṣafā it-:

1. **ẕevḳ u ṣafā it-:**-*meg, -e*
Kıt'a 30
Mısra: **2**
Eğlenmek.

Erżurūmuñ nice bir cevr ü cefāsın çekelüm
Varalum ẕevḳ u ṣafā itmege Şām u Ḥalebe

zevḳ u ṣafā ḳıl-:

1. **ẕevḳ u ṣafā ḳıl:**
Tarih 74
Mısra: **6**
Rahat ve eğlenceli bir şekilde yaşamak.

Bī-ṣafālar fikr-i cennetle ḳo çeksünler melāl
Sen bu ʿişretgāhda ẕevḳ u ṣafā ḳıl gül açıl

zevḳ u ṣafā sür-:

1. **ẕevḳ u ṣafā sür-:**-*eler*
Tarih 5
Mısra: **24**
Kelime Tipi: **Deyim**
Rahat ve eğlenceli bir şekilde yaşamak.

Kim idüp devlet-i eyyāmına mesrūr olalar
Sāye-i maʿdeletinde süreler ẕevḳ u ṣafā

zevḳ u ṣafā-yı çemen:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ẕevḳ u ṣafā-yı çemen:**
Gazel 292
Mısra: **4**
Çimenliğin rahatı ve eğlencesi.

ʿIyş eyle ey göñül ki bahāruñ ḫazānı var
Ṣevḳ-i hezār u ẕevḳ u ṣafā-yı çemen gider

ẕevḳ u ṣafā-yı ḫāṭır:

1. **ẕevḳ u ṣafā-yı ḫāṭır:**-*ile*
Gazel 868
Mısra: **3**
Gönlün mutluluğu, huzuru.

Ẕevḳ u ṣafā-yı ḫāṭırile söylenür kelām
Bir laḥza bulmazın dili ḫurrem ne söyleyin

ẕevḳ ü ṣafā-yı nevrūz:

1. **ẕevḳ ü ṣafā-yı nevrūz:**
Gazel 486
Mısra: **12**
Nevruzun zevki ve eğlencesi.

Bāġ ẕevḳin nidelüm ḫiḍmet-i bezm-i Pāṣā
Yeter erbāb-ı dile ẕevḳ ü ṣafā-yı nevrūz

ẕevḳ u ṣevḳ:

1. **ẕevḳ u ṣevḳ:**
Gazel 428
Mısra: **8**
Keyif ve çoşkunluk.

Miḥnet-i ʿaşḳile biz ġāyetde ḳılduḳ imtizāc
Kim ṣafā vü ẕevḳ u ṣevḳ olmış durur maġfūrımuz

ẕevḳ u ṣevḳ-ı ʿıyd:

1. **ẕevḳ u ṣevḳ-ı ʿıyd:**
Gazel 1051
Mısra: **6**
Bayramın neşesi ve zevki.

Ẕevḳ-baḫş oldı cihāna gül gibi eyyām-ı ʿıyd
Ẕevḳ u ṣevḳ-ı ʿıyd ile içsün güzeller mülleri

ẕevḳ vir-:

1. **ẕevḳ vir-:**-*ür*
Gazel 389
Mısra: **4**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zevk duymasına yol açmak, keyiflendirmek.

Ṣanmañ mey-i muġāndan ider ehl-i ṣevḳ ẕevḳ
Ẕevḳ ol gürūha sāḳi-i bezm-i ezel virür

ẕevḳ-baḫş:

1. **ẕevḳ-baḫş:**
Kaside 3
Mısra: **59**
Mutlu eden, mutluluk veren.

Başḳa başḳa zevḳ-baḫş olup dil-i maḥzūnuña
Her birinden saña bir feyż ola ḫāṣıl ṣubḥ u ṣām

ẕevḳ-baḫş ol-:

1. **ẕevḳ-baḫş ol-:**-*dı*
Gazel 710
Mısra: **12**
Mutlu olmak, zevkle dolmak.

Ol bahār-ı gülşen-i devlet ki cām-ı ṣevḳile
Ẕevḳ-baḫş oldı dem-i luṭfında ṣeyḫ u ṣāba gül

2. **ẕevḳ-baḫş ol-:**-*dı*
Gazel 709
Mısra: **10**
Mutluluk vermek.

Mest olup gül ṣevḳīne her gün yaḳarlar tāze dāġ
Ẕevḳ-baḫş oldı yine rindān-ı ṣāhid-bāza gül

3. **ẕevḳ-baḫş ol-:**-*dı*
Gazel 1051
Mısra: **5**
Mutlu etmek, mutluluk vermek.

Ẕevḳ-baḫş oldı cihāna gül gibi eyyām-ı ʿıyd
Ẕevḳ u ṣevḳ-ı ʿıyd ile içsün güzeller mülleri

4. **ẕevḳ-baḫş ol-:**-*dı*
Kaside 19
Mısra: **1**
Mutluluk ve neşeyle dolmak.

Ẕevḳ-baḫş oldı yine gül gibi ṣaḥn-ı gülzār
ʿĀleme virdi ṣafā maḳdem-i sulṭān-ı bahār

ẕevḳ-baḫş-ı dil-i erbāb-ı vefā:

1. **ẕevḳ-baḫş-ı dil-i erbāb-ı vefā:**
Gazel 939
Mısra: **2**
Vefa erbabının gönlüne zevk veren (kişi).

Sevin ey dil ki ol mihr-i ʿaṭā geldi yine
Ẕevḳ-baḫş-ı dil-i erbāb-ı vefā geldi yine

ẕevḳ-baḫş-ı fevż-resānān:

1. **ẕevḳ-baḫş-ı fevż-resānān:**
Kaside 39
Mısra: **8**
Bolluk ve bereket getirip zevk bağışlayan kimse.

Feyżī Efendinüñ de muḳarrer mi geldügi
Ol ẕevḳ-baḫş-ı fevż-resānān ne demdedür

ẕevḳ-baḫş-ı ḫāṭır-ı bāy u faḳīr ol-:

1. **ẕevḳ-baḫş-ı ḫāṭır-ı bāy u faḳīr ol-:**-*dı*
Tarih 2
Mısra: **32**
Zengin fakir her kesimden insanın gönlüne mutluluk vermek.

Ṣadra geçdi bir kerem kānı ki yümn-i maḳdemi
Ẕevḳ-baḫş-ı ḫāṭır-ı bāy u faḳīr oldı yine

ẕevḳ-i ʿaşḳ:

1. **ẕevḳ-i ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 298
Mısra: **6**
Aşk zevki.

Seni menʿ itdügine ʿaşḳdan ey dil ḳalma
Ẕevḳ-i ʿaşḳı ne bilür zāhid-i nādān ḫardur

ẕevḳ-ı ʿayş:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ẕevḳ-ı ʿayş:**-*a*
Kaside 36
Mısra: **13**
Hayatın tadını çıkararak yaşamak. || *(İçki) İçme zevki.*

Ẕevḳ-ı ʿayşa şevḳimüz gitdükce noḳṣān bulmada
Bezmimüzden gün-be-gün ol meh-liḳā eksilmede

ẕevḳ-ı bāġ:

1. **ẕevḳ-ı bāġ:**-*uñ, -dur*
Gazel 209
Mısra: **5**
Bağın zevki, eğlencesi.

Ṣafāsı gitdi küncüñ ẕevḳ-ı bāġuñdur diyü yer yer
Kemend ile çeker gülzāra ehl-i şevḳı sünbüller

ẕevḳ-i cismānī:

1. **ẕevḳ-i cismānī:**
Kıt'a 17
Mısra: **4**
Cismani zevk, bedene ait haz.

Ol iki ḥūr u ġılmānuñ ider ehl-i ṣafā ḥāṣıl
Birinden ẕevḳ-i cismānī birinden ḥaẕẕ-ı rūḥānī

zevk-i dīdār:

1. **ẕevḳ-i dīdār:**-*uñ*
Gazel 655
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Güzel yüzünün zevki, hazzı. || *Sevgiliyi görmenin, onun tecellisinin hazzı.*

Ne gül ḳaydın çeker Rūḥī ne seyr-i bāġa māyildür
Bir özge ḥāle irgürmişdür anı ẕevḳ-i dīdāruñ

2. **ẕevḳ-i didār:**-*uñ, -da, -dur*
Gazel 318
Mısra: **4**
Sevgilinin yüzünü görebilmenin zevki.

Zāhidüñ cennetdedür fikri anuñla ẕevḳı var
ʿĀşıḳuz biz fikrimüz hep ẕevḳ-i didāruñdadur

ẕevḳ-i edā-yı pāk:

1. **ẕevḳ-i edā-yı pāk:**
Gazel 553
Mısra: **12**
(Sevgilinin) işvesinin zevki.

Çekmez ṣafā-yı cāh-ı ġamuñ Rūḥiye yeter
Ẕevḳ-i edā-yı pāk u ṣafā-yı maḳāl-i ḫāṣ

zevk-i ehl-i vefā:

1. **ẕevḳ-i ehl-i vefā:**-*y, -a*
Gazel 570
Mısra: **5**
Vefa ehli kimselerin, âşıkların zevki.

Ẕevḳ-i ehl-i vefāya māniʿsin Bize kāruñ cefādur ey vāʿıẓ

zevk-ı esrār:

1. **ẕevḳ-ı esrār:**
Gazel 185
Mısra: **7**
Esrarın verdiği haz. || *Sırların zevki.*

Ẕevḳ-ı esrār ile gelüp şevḳa Vāʿıẓuñ itdügi şetāreti gör

zevk getür-:

1. **ẕevḳi getür-:**-*i, -en*
Gazel 519
Mısra: **1**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şey) Zevk vermek.

Laʿlüñ getüren ẕevḳi mey-i nāb getürmez
Müşkil bu ki ol ẕevḳe göñül tāb getürmez

zevk-ı istiġnā:

1. **ẕevḳ-ı istiġnā:**
Gazel 20
Mısra: **15**
Tok gözlülüğün hazzı.

Ṭoyılmaz ẕevḳ-ı istiġnā ne deñlü neşve-dār olsañ
Egerçi eylemek mümkin hezār aʿlāya istiġnā

zevḳ-ı ʿiẕār:

1. **ẕevḳ-ı ʿiẕār:**-*uñ, -la*
Gazel 941
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Yanağının zevki.

İşidüp nālesin murġ-ı çemen ẕevḳ-ı ʿiẕāruñla
Hemān başlar fiġāna Rūḥi-i nālānuñ ardınca

zevk-i laʿl-i yār:

1. **ẕevḳ-i laʿl-i yār:**
Gazel 644
Mısra: **3**
Sevgilinin lal gibi kırmızı dudaklarının zevki.

Sāḳi-i hicrān elinden ẕevḳ-i laʿl-i yār ile
Bādeler nūş eyledük dünyāda gözler görmedük

zevk-i mülākāt:

1. **ẕevḳ-i mülāḳāt:**-*ile*
Kaside 7
Mısra: **57**
Görüşme zevki.

Ola ẕevḳ-i mülāḳātile gün günden terakkīde
Ṣafāsı ḳalb-i nālānuñ żiyāsı çeşm-i giryānuñ

zevk-i ruh:

1. **ẕevḳ-i ruḥ:**-*uñ*
Gazel 625
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Yanağının zevki.

Beni ẕevḳ-i ruḥuñ bīdārluḳ ẕevḳine ṣalmışdur
Bilür ẕevḳum ṣafāsından geçenler ʿālem-i ḫābuñ

zevk-i ṣafā:

1. **ẕevḳ-i ṣafād:**-*dan*
Tarih 82
Mısra: **3**
Neşe ve eğlence.

Gül gibi aḥbāb oldı bu ẕevḳ-i ṣafādan şādmān
Aʿdāya irdi reşkden āşüftelük sünbül gibi

ẕevḳ-i ṣafā-yı ʿaşḳ:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ẕevḳ-i ṣafā-yı ʿaşḳ:**-*ile*
Gazel 431
Mısra: **1**
Aşk neşesinin zevki.

Ẕevḳ-i ṣafā-yı ʿaşḳile ṭoldı derūn-ı sīnemüz
Kimseye ẕerre deñlü yoḳ ḫāṭırımuzda kīnemüz

zevk-i seyr-i sūr:

1. **ẕevḳ-i seyr-i sūr:**
Tarih 50
Mısra: **9**
Düğünü izlemenin hazzı.

Bir yaña ṣevḳ-i geşt-i gül bir yaña ẕevḳ-i seyr-i sūr
ʿlyş eyleñ ey ehl-i ṣafā bu demleri fırṣat bilüñ

zevḳ-i ṭabīʿat:

1. **ẕevḳ-i ṭabīʿat:**
Terkib-bend 9
Mısra: **59**
Keyif alma, zevk duyma.

Bādeyle gerçi ẕevḳ-i ṭabīʿat ziyād olur
Az içmeseñ arada anı çoḳ fesād olur

zevḳ-i vaʿde-i ferdā:

1. **ẕevḳ-i vaʿde-i ferdā:**-*da, -dur*
Gazel 326
Mısra: **7**
Yarının ve daha sonrasının zevki.

Zāhid ki ẕevḳ-i vaʿde-i ferdādadur müdām
Devr-i lebüñde ʿişret-i imrūza reşk ider

zevk-i vaḥdet:

1. **ẕevḳ-i vaḥdet:**
Gazel 696
Mısra: **3**
Birliğe ermenin zevki.

Ẕevḳ-i vaḥdet kār-ı bī-ḳarāruñdur ey dil epsem ol
Sen daḫi bu kār-gāh-ı ġamda bī-kār olmaduñ

zevk-ı vaṣl:

1. **ẕevḳ-ı vaṣl:**
Gazel 977
Mısra: **3**
(Sevgiliye) kavuşmanın lezzeti.

Kimine ẕevḳ-ı vaṣl olmış müyesser kimine firḳat
ʿAcebdür ḥāl-i ʿālem kimi sever u kimi mātemde

zevḳ-ı vaṣl-ı yār:

1. **ẕevḳ-ı vaṣl-ı yār:**-*dan*
Gazel 119
Mısra: **3**
Sevgiliye kavuşmanın zevki.

Derd-i hicr u ẕevḳ-ı vaṣl-ı yārdan sāḳī-i ʿaşḳ
Geh ṣunar zehr-i helāhil ehl-i ʿaşḳa gāh ḳand

ẕevḳ-i viṣāl:

1. **ẕevḳ-ı viṣāl:**
Gazel 1032
Mısra: **8**
(Sevgiliye) Kavuşma zevki.

Bezme gel ey ġonca-i bāġ-ı leṭāfet kim bugün
Ġamdan öldürdi bizi ẕevḳ-ı viṣāl eksiklügi

2. **ẕevḳ-i viṣāl:**
Gazel 757
Mısra: **2**
Kavuşma zevki.

Eylemişken göñlümi ālām-ı firḳat pāymāl
Geldi ṭoprakdan anı refʿ eyledi ẕevḳ-i viṣāl

zevk-i vuṣlat:

1. **ẕevḳ-i vuṣlat:**
Gazel 757
Mısra: **7**
Kavuşma zevki.

Ẕevḳ-i vuṣlat ẕerrece dilde küdüret ḳomadı
Gitdi dilden renc u cāndan derd ü ḫāṭırdan melāl

2. **ẕevḳ-ı vuṣlat:**-*ı*
Tahmis 6
Mısra: **21**
(Sevgiliye) Kavuşma zevki.

Nice bir maḫṣūṣ ola aġyāra ẕevḳ-ı vuṣlatı
Ben çekem Rūḥī gibi derd-i belā-yı firḳati

zevkimüz var:

1. **ẕevḳimüz var:**
Gazel 677
Mısra: **2**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyden) Lezzet almak, haz duymak.

Fāriġuz çekmeden endūh u ġamuñ dünyānuñ
Ẕevḳimüz var elem-i ʿaşḳı ile cānānuñ

zevḳin it-:

1. **ẕevḳin id-:**-*e*
Tarih 9
Mısra: **3**
Kelime Tipi: **Deyim**
Zevkini çıkarmak, bir şeyden olabildiği kadar zevk almak.

Gözini açmadı ẕevḳin ide İstanbuluñ
Nāgehān dīdeleri gerd-i fenādan ṭoldı

2. **ẕevḳin id-:**-*e*
Terkib-bend 3
Mısra: **46**
Kelime Tipi: **Deyim**
(Bir şeyin) Tadını çıkarmak, gönlüne göre eğlenmek.

Ḫᵛāh ü nā-ḫᵛāh fenā mülkine ṣalup güẕerin
Ḳomadı bir nice gün ẕevḳin ide dünyānuñ

zevḳın sür-:

1. **ẕevḳın sür-:**
Gazel 4
Mısra: **14**
Kelime Tipi: **Deyim**
Bir şeyden alınacak bütün zevki almak, güzelliğinden gereğince yararlanmak, tadına varmak.

Bülbül ṣafāsın eylesün ṣaḥn-ı çemende güllerüñ
Cām-ı ṣarābuñ gül gibi sür sen de ẕevḳın Rūḥiyā

zeyl-i ikbāl-ı nikāb-ı ruh:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **zeyl-i iḳbāl-ı niḳāb-ı ruḫ:**-*ı*
Gazel 279
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Yüzünün peçesinin ikbal eteği. || Sevgilinin yüzünü görebilme bahtı.

Zeyl-i iḳbāl-ı niḳāb-ı ruḫı idbār oldı
Gül gibi ʿarż-ı cemāl eylese devlet demidür

zeyl-i ḳadr:

1. **zeyl-i ḳadr:**-*i, -n, -e*
Kaside 13
Mısra: **46**
Kıymet eteği. || İtibar ve şeref sahibi bir kimsenin yanı, yakını.

Yanup yaḳılmadadur ʿūd gibi micmer-i çarḫ
Ki zeyl-i ḳadrine şāyed müyesser ola mümās

zeyn:

1. **zeyn:**
Kaside 11
Mısra: **1**
Süs, bezek. || Süslenmiş, bezenmiş.

O dem irişdi ki meyḫāne gibi zeyn o bāġ
Bir ayāġ evde ola bāġda olup bir ayaġ

zeyn it-:

1. **zeyn it-:**-*di*
Gazel 525
Mısra: **6**
Süslemek.

Āfāḳa ʿuṭārid yazup aḥkām-ı beşāret
Zeyn itdi anı rīg sepüp necm-i şeb-efrūz

zeyn ol-:

1. **zeyn ol-:**-*a*
Kaside 19
Mısra: **102**
Süslenmek, bezenmek.

Ġonca vü lāle ile nite ki her faṣl-ı rebīʿ
Zeyn ola dāmen-i kūhsār ile ṣahn-ı gülzār

zīb:

1. **zīb:**-*ile*
Kaside 15
Mısra: **63**
Süs, bezek.

Şöyle ṣafā virdiler zībile Baġdāda kim
Oldı leṭāfetde her kūşesi bir gülsitān

2. **zīb:**
Gazel 954
Mısra: **6**
Süs, güzellik.

Dāġum ḳarası üzre degül ḳaṭre ḳaṭre ḳan
Mercān durur ki zīb virür her ʿanberīneye

zībā:

1. **zibā:**
Kaside 34
Mısra: **21**
Güzel, süslü.

Ḳande gitsün böyle zibā kūşeyi ādem ḳoyup
Ḳande var inṣāf idince böyle bir ʿāli-maḳām

2. **zībā:**-*s, -ı, -n*
Gazel 874
Mısra: **8**
Güzel, süslü, gösterişli.

Kelāmı ḫūb olanuñ dil-rübāsı ḫūb gerek
Güzellerüñ severüz biz sevince zībāsın

3. **zībā:**
Gazel 169
Mısra: **18**
Güzel, hoş.

O şūḫuñ meyli var aġyāra dirdüñ geldi hep çıḳdı
Ne ʿālī-ṭabʿsın Rūḥī ne zībā intiḳāluñ var

zībāluḳ:

1. **zībāluḳ:**
Gazel 37
Mısra: **6**
Güzellik.

Meleksin yā perīsin sen degül ḥadd-i beşer yoḫsa
Bu zībāluḳ bu raʿnāluḳ ki virmişdür saña Mevlā

żıddiyyet:

1. **żıddiyyet:**-*le*
Gazel 1015
Mısra: **4**
Birbirine muhalif, zıt olma hali, zıtlık.

Eger ẕāt-ı celīlüñ olmasaydı cemʿine bāʿiṣ
Bu żıddiyyetle cemʿiyyet ne mümkindi ʿanāṣırda

zihī:

1. **zihī:**
Gazel 125
Mısra: **5**
Ne iyi, ne güzel.

Ḫidmetüñ añaña yüz ṭuta zihī ʿizz ü şeref
ʿİzzetüñ añaña ḳulluġuña el vire baḫt-ı saʿīd

2. **zihī:**
Gazel 738
Mısra: **12**
"Ne acayip, ne kadar garip" manasında şaşkınlık bildirir.

Terk-i ser fikrinde olsun isteyen vaşlum dimiş
Fikre vardum nāzile didi zihī fikr-i muḥāl

3. **zihī:**
Kaside 24
Mısra: **45**
Ne güzel, ne hoş, ne iyi!.

Zihī cenāb-ı şerīfüñ penāh-ı ehl-i yaḳīn
Ki ol cenābdan eyler zamāne istidʿā

zi-himem:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ẕi-himem:**-*ün*
Kaside 9
Mısra: **46**
Himmet sahibi (kimse).

Cihānda mümkin iken sāyesinde ḫoş geçmek
Bir öyle ẕi-himemün biʾl-ġudüvv-i veʾl-aṣāl

ẕī-himmet:

1. **ẕī-himmet:**-*üñ*
Kıt'a 29
Mısra: **10**
Himmet sahibi, yardımsever, lütufkar.

Cümleden Rūḥī ki ḳat ḳat ḫilʿat-ı luṭfın giyüp
Eyledi devrinde ol ẕī-himmetüñ defʿ-i melāl

zihin:

1. **zihin:**
Terkib-bend 9
Mısra: **43**
Anlama kuvvet ve istidadı.

Zinhar açmaduñ zihin ol ʿanberīn-kemān
Ġamzeñ oḳına muntaẓır iken henüz cān

zī-kadr:

1. **ẕī-ḳadr:**-*a*
Gazel 1021
Mısra: **15**
Değer sahibi.

Ḫayfdur miḥnet o ẕī-ḳadra ki luṭf-ı İlah olup yine
Geçsün ey Rūḥī serīr-i ʿizzet u iclālına

2. **ẕī-ḳadr:**-*i*
Kaside 3
Mısra: **49**
Kıymetli, değer sahibi.

Eylemek taʿrīf o ẕī-ḳadri ne ḥācet kim ola
Maẓhar-ı sırr-ı Ḫüdā vü rāz-dār-ı Muṣṭafā

zī-kıymet:

1. **ẕī-ḳıymet:**
Terkib-bend 8
Mısra: **229**
Kıymetli, değerli.

Ẕī-ḳıymet olınca nidelüm cāh u celāli
Yufʿanı ṣatan dūna ḫarīdārına hem yuf

zikr:

1. **ẕikr:**-*üñ, -e*
Gazel 978
Mısra: **7**
Sözünü etme, ismini söyleme, anma.

Ẕikrüñe bāʿiṣ olur ad senüñdür yine hep
Nola ger kesdüm ise nāmuñı ben sīnemde

2. **ẕikr:**-*imüz*
Gazel 60
Mısra: **11**
Allah'ın isimlerini ibadet maksadıyla arka arkaya söylenme.|| Hem dille hem kalbi olarak sürekli söyleme.

Ẕikrimüz fikrimüz mey u maḥbūb
Eklimüz şürbimüz kebāb u şarāb

3. **ẕikr:**-*i*
Kaside 2
Mısra: **57**
Anma, hatırlama, yad etme; söyleme, zikretme, dile getirme.

Neyyir-i miṣbāḥdur ẕikri dile rāhdur
Rāḥat-i ervāḥdur ṣalli ve sellim ʿaleyh

4. **ẕikr:**-*i, -dür*
Kaside 3
Mısra: **42**
Anmak, sözünü etmek. II Allah'ın esmâsını söylemek.

Buġzıdur aṣl-ı günāh u ḥubbıdur ʿayn-ı ṣavāb
Fikridür fikr-i celīl ü ẕikridür ẕikr-i cemīl

zikr eyle-:

1. **ẕikr eyle-:**-*mek*
Kaside 34
Mısra: **71**
Anmak, sözünü etmek.

Lāzım ola ʿanber-i ḫāmı meger ẕikr eylemek
Yoḫsa yoḳdur ol suḫandānuñ sözinde lafẓ-ı ḫām

zikr it-:

1. **ẕikr id-:**-*esin*
Gazel 781
Mısra: **7**
İsmini söylemek, bahsini etmek, anmak.

Nām-ı ġayrı nice bir ẕikr idesin bī-taḳrīb
Ġaraẓuñ bendeñe iẓhār-ı cefā mı güzelüm

zikr ol-:

1. **ẕikr ol-:**-*an*
Tarih 60
Mısra: **3**
Anılmak, zikredilmek.

O ʿālī ḳadr kim nām-ı şerīfi ẕikr olan her yerde
Mevālī ser-fürū eyler ki sellemenā limevlānā

2. **ẕikr ol-:**-*sa*
Kaside 40
Mısra: **22**
Anılmak, hatırlanmak.

Añmayup eyledüñüz gerçi ferāmūş ammā
Ẕikr olunsa nola bu nükte-güẕārān eyüdür

zikr ü fikr:

1. **ẕikr ü fikr:**-*üñ, -le*
Gazel 999
Mısra: **13**
(Bir şeyin) Devamlı düşünülüp anılması.

Ẕikr ü fikrüñle diler kim geçüre evḳātın
Rūḥiyi vaṣf-ı ruḫuñ ẕikrine meʾmūr eyle

zikr-i ālet-i rezm:

1. **ẕikr-i ālet-i rezm:**
Kaside 22
Mısra: **8**
Savaş aletlerinin zikri, sesi.

Gitdi ol demler kim farż-ı ʿayn olup bī-dārluḳ
Ḫalḳa ẕikr-i ālet-i rezm idi vird-i bāmdād

ẕikr-i cemīl:

1. **ẕikr-i cemīl:**
Kaside 3
Mısra: **42**
Güzeli anma.

Buġzıdur aṣl-ı günāh u ḥubbıdur ʿayn-ı ṣavāb
Fikridür fikr-i celīl ü ẕikridür ẕikr-i cemīl

ẕikr-i ḫaḳ:

1. **ẕikr-i ḫaḳ:**-*dan*
Gazel 98
Mısra: **8**
Allah'ı zikretme.

Dimem alup ṣafā-yı cāmı sen tesbīḥden el çek
Ne ẕikr-i Ḫaḳ'dan fāriġ ne cām-ı dil-güşādan geç

ẕikr-i ḫayrın it-:

1. **ẕikr-i ḫayrın it-:**-*düg, -i, -n*
Kaside 38
Mısra: **13**
(Bir kimsenin) İyiliğinden söz etmek.

Añup nām-ı şerīfin ẕikr-i ḫayrın itdügin dāʿim
Ne deñlü zaḥmet ise söyle Ṭarzī-i suḫandānuñ

2. **ẕikr-i ḫayrın it-:**-*dü, -k*
Gazel 609
Mısra: **11**
(Bir kimsenin) İyi ve makbul işlerinden bahsetmek.

Gelüp bir yire ẕikr-i ḫayrın itdük āşināla
Ḫużūrında ṣafā ile giçen evḳātı yād itdük

ẕikr-i ḫudā:

1. **ẕikr-i ḫudā:**
Gazel 1
Mısra: **14**
Allah'ın zikri. || Allah'ın isimlerini söylemek suretiyle yapılan ibadet.

Baġladumsa bel nola zünnār-ı ʿaşḳa Rūḥiyā
Şükr kim gitmez dilümden bir nefes ẕikr-i Ḫudā

ẕikr-i leb-i yār:

1. **ẕikr-i leb-i yār:**-*ı*
Gazel 441
Mısra: **9**
Sevgilinin dudaklarının zikri.

Ġamgīn olıcaḳ ẕikr-i leb-i yārı müdām it
Kim defʿ-i ġam-ı ʿaşḳa dilā mül gibi olmaz

ẕikr-i resūl:

1. **ẕikr-i resūl:**
Kaside 6
Mısra: **61**
Hz. Muhammed'in zikri.

Nite ki ẕikr-i Resūl ola ziynet-i īmān
Nite ki ḥubb-ı ʿAlī ola revnaḳ-ı İslām

ẕikr-i ruḥ:

1. **ẕikr-i ruḥ:**-*uñ, -la*
Gazel 389
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Yanağını anma.

Ẕikr-i ruḥuñla geçse nola ʿömrimüz ki Ḫaḳ
Dünyāda ehl-i cennete ṣālih ʿamel virür

ẕikr-i ṭūbī ol-:

1. **ẕikr-i ṭūbī ol-:**-*sa*
Gazel 305
Mısra: **3**
Tûbâ ağacının bahsi.

Ẕikr-i ṭūbī olsa ḳalbe ol boyı ʿarʿar düşer
Yād-ı ṣaḥbā olsa cāna ol lebi kevşer düşer

ẕikr-i vaṣl:

1. **ẕikr-i vaṣl:**-*uñ, -dan*
Gazel 655
Mısra: **7**
Kavuşmanın sözünü etme.

Beni öldür dilerseñ ẕikr-i vaṣluñdan olam fāriġ
Ki olmaz ölmeyince ārzūsı defʿ bīmāruñ

ẓılāl-i devlet:

1. **ẓılāl-i devlet:**-*i*
Kaside 34
Mısra: **95**
Devletin gölgesi.

Āl-i ʿOs̱mānuñ ẓılāl-i devleti memdūd olup
Yād ola mādām kim dillerde nām-ı Mıṣr u Şām

ẕillet:

1. **ẕillet:**
Müseddes 5
Mısra: **22**
Hor görülme, aşağılanma, zelillik.

Miḥnetüñden aġlamam künc-i ferāġat vir dimem
Baña ʿizzet ḫāṣılı aġyāra ẕillet vir dimem

2. **ẕīllet:**-*le*
Gazel 965
Mısra: **1**
Aşağı olma, hakirlik, horluk.

Olup bir yerde sākin giçmeden evḳāt ẕīlletle
Sefer ḳılmaḳ hemīşe yegdür erbāb-ı saʿādetle

ẓıll-ı himmet:

1. **ẓıll-ı himmet:**-*le*
Tarih 77
Mısra: **7**
Himmet gölgesi. || (Bir kimsenin) Gölge gibi her yeri kuşatan lütuf ve yardımı.

Ne şāndur bu ki dehri ḳaplamışken ẓıll-ı himmetle
İder rıfʿatda baḫtuñ ḫande mihr-i ʿālem-ārāya

ẓıll-ı luṭf:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **ẓıll-ı luṭf:**-*ı*
Gazel 819
Mısra: **16**
Lütuf gölgesi.

Çarḫ döndükce o mihr-i keremüñ ey Rūḥī
Ẓıll-ı luṭfı başımuzdan umaruz olmaya kem

zıll-ı lutf-ı rabbānī:

1. **ẓıll-ı luṭf-ı rabbānī:**
Kaside 24
Mısra: **73**
Allah'ın lütuf gölgesi.

Başuñdan olmaya kim ẓıll-ı luṭf-ı Rabbānī
Hemīşe eyleye ḥāṣıl murāduñı Mevlā

zıll-ı per-i hümā:

1. **ẓıll-ı per-i hümā:**-*dur*
Gazel 137
Mısra: **8**
Hüma kuşunun kanadının gölgesi.

Kenār-ı cūda varup ḫᵛāba mest-i ʿaşḳ ṣanur
Ki ẓıll-ı per-i hümādur başında sāye-i bīd

zıll-ı zalīl-i hüdā:

1. **ẓıll-ı ẓalīl-i ḫüdā:**
Kaside 2
Mısra: **63**
Allah'ın gölgesi. || *Hz. Muhammed.*

ẓıll-ı ẓalīl-i Ḫüdā mihr-i münīr-i Ḫüdā
Yolına cānlar fedā ṣalli ve sellim ʿaleyh

zimem defātiri:

1. **ẓimem defātiri:**-*n, -e*
Gazel 808
Mısra: **12**
Borç defterleri. || *Amel defteri.*

Umūr-ı ḫamse arasında kāhil olmayalum
Ẓimem defātirine dīnimüz resīd idelüm

zī-miḳdār:

1. **ẓī-miḳdār:**-*dur*
Gazel 524
Mısra: **10**
Değerli, kıymetli.

Biz Ḥarīrī-zāde Mollā Aḥmedüñ ṣāgirdiyüz
Rūḥiyā gör kim ne ẓī-miḳdārdur üstādımuz

żımn:

1. **żımn:**-*ı, -n, -da*
Kaside 7
Mısra: **27**
İç taraf, iç yüz, iç.

Olup ṣāyed girifti ḥikmet-i ḫayr ola żımnında
Ola bādi vücūd-ı esʿādı defʿine ġavġānuñ

zindān:

1. **zindān:**-*ı, -dur*
Gazel 280
Mısra: **2**
İçine tutukluların, hükümlülerin konulduğu kapalı yer. II Sıkıntılı yer; kara yer.

Köhne dünyā kiminüñ tāze gülistānıdur
Kiminüñ miḥnet-i eyyāmile zindānıdur

2. **zindān:**-*un*
Kaside 7
Mısra: **2**
Zindan, hapishane.

Giriftār oldugından çekme ġam Pāşā-yı ẓī-şānuñ
Ki Yūsuf buldı ʿizzetler mükāfātında zindānuñ

3. **zindān:**
Kaside 39
Mısra: **28**
İçine tutukluların, hükümlülerin konulduğu kapalı yer. || *Bağdat.*

Ḫākī Begün ne ḥāli ʿaceb cevr-i devr ile
Lāyıḳ degüldür aña bu zindān ne demdedür

zindān ol-:

1. **zindān ol-:**-*sa*
Tarih 72
Mısra: **5**
Kelime Tipi: **Deyim**
Yaşanmaz, huzursuz, rahatsız, zevk alınmaz duruma gelmek.

Olsa zindān başuma ṭañ mı feżā-yı kāyināt
Yār-ı cānumdan beni ayırdı çarḫ-ı süst-pāy

zinde:

1. **zinde:**
Gazel 600
Mısra: **5**
Canlı, diri.

Ḫāh zinde ḫāh mürde hep ġamuñla eglenür
Ḫalḳ-ı ʿālem āşikārā vü niḫanı var yoḳ

zinde-dil:

1. **zinde-dil:**
Gazel 108
Mısra: **9**
Canlı gönül, genç gönül.

Çeşme-i ḥayvāna varsa Ādem olmaz zinde-dil
Olmayınca Rūḥiyā rūḥu'l-ḳudsdan nefḫ-i rūḥ

zinhār:

1. **zinhār:**
Gazel 118
Mısra: **2**
Sakın! Sakın ha! Aman!.

Ey dil dilerseñ olmaya ol meh senüñle yād
Zinhār āşināları yanında itme yād

2. **zinhār:**
Gazel 240
Mısra: **10**
Aman ha!.

Dil cām-ı laʿluñı umariken o çeşm-i mest
Zinhār ṭuymasun güzelüm yoḳsa ḳan ider

zīr:

1. **zīr:**
Gazel 106

Mısra: **2**
Alt, aşağı.

Ol ʿArab-zāde cevāna eyledükce ʿarż-ı rūḥ
Ġamzesi eyler işāret zīr-i çeşminden ki rūḥ

2. **zīr:**-*i*
Gazel 255
Mısra: **14**
Altta, aşağıda olan.

Ḥayf ol bālā-nişīn-i bezm-i istiġnāya kim
Zīr-i dest-i miḥnet-i dünyā-yı dūn olmaḳdadur

zīr ü bālā:

1. **zīr ü bālā:**-*s, -ı, -n, -a*
Gazel 695
Mısra: **1**
Alt ve üst, aşağı ve yukarı.

Zīr ü bālāsına baḳ ol ḫaṭ-ı ʿanber-fāmuñ
Cennet altında ya üstinde dimişler Şāmuñ

zīr ü zeber it-:

1. **zīr ü zeber it-:**-*mez*
Müsebba 1
Mısra: **31**
Altüst etmek.

Her gedāyı iñledüp itmez iken zīr ü zeber
Vādi-i hicrāna ṣalup Rūḥī cānā eger

zīr-i dest:

1. **zīr-i dest:**
Gazel 799
Mısra: **2**
El altında bulunan.

Nice bir cürʿa gibi pest olalum
Şīşe mānend zīr-i dest olalum

2. **zīr-i dest:**-*üñ, -de*
Müseddes 4
Mısra: **26**
(Bir kimsenin) Elinin altı, hükmü ve idaresi.

Ḳādir olursan eger żabṭına nefs-i şūmuñ
Zīr-i destüñde olur cümle cihān maḥkūmuñ

zīr-i felek:

1. **zīr-i felek:**-*de*
Terkib-bend 8
Mısra: **254**
Göğün altı.

Evc-i felege başdı ḳadem cāhile cāhil
Erbāb-ı kemālüñ yeri yoḳ zīr-i felekde

zīr-i ḫāk:

1. **zīr-i ḫāk:**
Gazel 687
Mısra: **4**
Toprağın altı. || *Kabir.*

Taḫt nedür baḫt-ı müsāʿid nedür
Āḫīr olur çün yerimüz zīr-i ḫāk

zīr-i ham-ı çevgān:

1. **zīr-i ḫam-ı çevgān:**-*uñ, -da*
Gazel 949
Mısra: **4**
Değneğin büklümünün altı.

Düşmenüñ hep bu imiş başı göge irdügi kim
Kesilüp tūp ola zīr-i ḫam-ı çevgānuñda

zīr-i ḳadem:

1. **zīr-i ḳadem:**-*üñ, -de*
Gazel 949
Mısra: **14**
Ayağın altı.

Bu ḳadar serkeş iken ḫaşmına noldı ki yatur
Başı zīr-i ḳademüñde eli dāmānuñda

zīr-i kemend:

1. **zīr-i kemend:**-*i, -n, -de*
Gazel 381
Mısra: **4**
Yuların altı.

İki şayyāddur ebrūları dildāruñ kim
Her biri zīr-i kemendinde bir āhū götürür

zīr-i pençe:

1. **zīr-i pençe:**-*s, -i, -n, -den*
Tarih 14
Mısra: **6**
Pençenin altı, pençenin etkisi.

Yine ol ḳahramān-ı şīr-himmet girdi meydāna
Ki zīr-i pençesinden şīr iken rübāh olur aʿdā

zīr-i rāyet-i āl-i ʿabā:

1. **zīr-i rāyet-i āl-i ʿabā:**-*da*
Gazel 722
Mısra: **10**
Hz. Muhammed'in ailesinin sancağının altı.

Ey dil libās-ı fāḫire meyl itme cehd ḳıl
Maḥşerde zīr-i rāyet-i āl-i ʿAbāda ol

zīr-i zemīn:

1. **zīr-i zemīn:**
Kaside 35
Mısra: **26**
Yer altı.

Tā ki der devrest gerdūn cism rā bāyed şoden
Gāh ber rūy-ı zemīn u gāh der zīr-i zemīn

zīr-i zeyl:

1. **zīr-i zeyl:**-*i, -n, -de*
Kaside 10
Mısra: **22**
Eteğinin altı. || *Koruma, himaye etme.*

Bād-ı ḳahrından idüp vehm gice ile felegüñ
Zīr-i zeylinde nihān itdi çerāġın ḫūrşīd

zīr-i zülf:

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

1. **zīr-i zülf:**-*i, -n, -den*
Gazel 865
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Saçlarının altı.

Zīr-i zülfinden ruḫın ʿarż idüp ol meh nāzdan
Gösterür gāhī vefā ṣūretlerin açmazdan

zīr-rān:

1. **zīr-rān:**
Kaside 34
Mısra: **90**
Süren ll Koşturan.

Sīm ü zerle kīse mālāmāl ü dil ġamdan tehī
Raḫş-ı devlet zīr-rān u dest-i ḳudret der-likām

zī-şān:

1. **ẕī-şān:**
Gazel 133
Mısra: **3**
Şanlı, şerefli.

Sensin ol ẕī-şān ki eyler ṣuffa-i iḳbālda
Bezmüñüñ ṣaff-ı niʿālın ārzū baḫt-ı bülend

ziyā:

1. **ziyā:**
Gazel 148
Mısra: **6**
Parlaklık, aydınlık.

Çoḳ olmaḳla derūnum dāġı artar ḳalbümüñ şevḳı
Ne deñlü ḫānede şemʿ olsa ol deñlü ziyā artar

2. **ziyā:**-*sı*
Kaside 7
Mısra: **58**
Parlaklık, aydınlık, ışık.

Ola ẕevḳ-i mülāḳātile gün günden terakkīde
Ṣafāsı ḳalb-i nālānuñ ziyāsı çeşm-i giryānuñ

3. **ziyā:**-*dan*
Kaside 36
Mısra: **9**
Işık.

Çeşm-i pür-nemden żiyādan ġayrısı urmāḳda mevc
Gönlimüzden derd ü ġamdan māʿadā eksilmede

żiyā şal-:

1. **żiyā şal-:**-*sun*
Gazel 697
Mısra: **6**
Işık saçmak, aydınlatmak.

Elbette her ḳaranluġuñ aydınluġı olur
Ṣalsun żiyā ḳo ʿāleme necm-i hidāyetüñ

żiyā vir-:

1. **żiyā vir-:**-*di*
Gazel 582
Mısra: **4**
Işık vermek, nurlandırmak.

Tāb-ı meyden ʿārıż-ı sāḳī bu gice meclise
Bir żiyā virdi ki virmez ol żiyāyı yüz çerāġ

żiyā-baḫş ol-:

1. **żiyā-baḫş ol-:**-*an*
Gazel 801
Mısra: **11**
Işık saçmak, aydınlatmak.

Ġam-ḫāne-i ʾuşşāḳa żiyā-baḫş olan oldur
Māh-ı ruḫuñı şemʿ-i şeb-ārāya degişmem

ziyād:

1. **ziyād:**
Kaside 22
Mısra: **6**
Çok, fazla.

Rūzgār oldı muvāfıḳ geldi ol eyyām kim
Herkesüñ miḳdārı maʿlūm ola ger kem ger ziyād

ziyād eyle-:

1. **ziyād eyle-:**-*dü, -ñ*
Gazel 124
Mısra: **6**
Artırmak.

Hedef itdüñ beni peykān-ı ġama
Eyledüñ cevrüñi varduḳca ziyād

ziyād it-:

1. **ziyād id-:**-*er*
Gazel 118
Mısra: **4**
Artırmak.

Mihr-i cemāl-ı yār temāşā degül midür
Seyr eyledükce şevḳın ider ādemüñ ziyād

ziyād ḳıl-:

1. **ziyād ḳıl-:**-*dı*
Kaside 32
Mısra: **6**
Arttırmak, fazlalaştırmak.

Pāy-būsuñ çıḳarup pāyelerin aʿlāya
Ḫidmet-i ḫāk-i derüñ rütbelerin ḳıldı ziyād

2. **ziyād ḳıl-:**-*sun*
Tarih 82
Mısra: **8**
Artırmak, çoğaltmak.

Gülzār-ı ʿālemde olup iki nevres ser-firāz
Ḳılsun ziyād ülfetlerin Haḳ ʿandelīb-i gül gibi

ziyād ol-:

1. **ziyād ol-:**-*duġ, -ı, -n, -ı*
Gazel 322
Mısra: **3**
Artmak, fazlalaşmak.

Ne ḳadar ḥüsni ziyād olduġını ister iseñ
Yine ol ṣūḫ-ı cefā-cū bizi bed-ḫˇāh bilür

ziyāde ol-:

1. **ziyāde ol-:**-*ur*
Gazel 665
Mısra: **6**
Artmak, fazlalaşmak.

Bu ne āteşdür ki şu sepdükce çeşmüñ üstine
Sūzişi olur ziyāde sīne-i sūzānumuñ

ziyāfet it-:

1. **ziyāfeti id-:**-*i, -üp*
Tahmis 7
Mısra: **7**
Yedirip içirmek, şölen vermek.

Ferş-i zümürrüd üzre idüp gül ziyāfeti
Ol encümende itmege ey dil ẕarāfeti

żiyā-güster:

1. **żiyā-güster:**
Kaside 26
Mısra: **69**
Ziya saçan, ışık yayan.

Himmetüñ necmi żiyā-güster ola āfāḳa
Ḫāver-i devletüñe irmeye ʿālemde zevāl

ziyān:

1. **ziyān:**
Gazel 662
Mısra: **6**
Bir şey veya kimsenin sebep olduğu çıkar kaybı, zarar.

Ṭarīḳ-i ʿaşḳda ṣūfī degül mi cān virmek
Hemīşe ʿāşıḳ olanlar ider ziyān didügüñ

ziyān çek-:

1. **ziyān çek-:**-*dü, -k*
Gazel 443
Mısra: **3**
Zarar etmek, kar edememek.

Biz ki bāzārda çekdük ziyān
Fażl-ı Ḫudādan dilerüz sūdımuz

ziyān gör-:

1. **ziyān gör-:**-*mez*
Gazel 899
Mısra: **14**
Kötü sonuca uğramak.

Cemālin seyr iderken Rūḥiyā çeşminden alınma
Temāşācı ziyān görmez dimişler bir meseldür bu

ziyān it-:

1. **ziyān id-:**-*elüm*
Gazel 805
Mısra: **6**
Boşuna harcamak, telef etmek.

Nice bir ḫākdān-ı ʿālemde Çürisin ʿömrimüz ziyān idelüm

2. **ziyān id-:**-*er*
Terkib-bend 9
Mısra: **49**
Yersiz, boş yere harcamak, zarara uğratmak.

Söyletme ehl-i ʿālemi söz çoḳ ziyān ider
Āḫır seni melāmet ile dāsitān ider

ziyāret:

1. **ziyāret:**-*üñ*
Gazel 631
Mısra: **2**
Bir kimseyi veya bir yeri görmeye gitme.

Yüz sürdüñ āsitānına şāh-ı velāyetüñ
Olsun ḳabūl dergeh-i Ḥaḳda ziyāretüñ

ziyāret-i ḥarem-i ḳuds:

1. **ziyāret-i ḥarem-i ḳuds:**
Kaside 6
Mısra: **26**
Mübarek Kabe'nin ziyareti.

Deri muḳīm-i ṣafā-baḫşına olur hāṣıl
Ziyāret-i ḥarem-i ḳuds ṭavāf-ı beyt-i ḥarām

ziynet:

1. **ziynet:**-*i*
Tarih 23
Mısra: **7**
Süs.

Saña kimse bu ziyneti viremez
Meger ol ser-fırāz-ı ehl-i yaḳīn

ziynet-i dārüʾs-selām:

1. **ziynet-i dārüʾs-selām:**
Kaside 40
Mısra: **3**
Bağdat şehrinin süsü.

Revnaḳ-ı ʿadli olan ziynet-i dārüʾs-selām
Naẓar-ı luṭfı olan mūra Süleymān eyüdür

ziynet-i dīvān:

1. **ziynet-i dīvān:**
Kaside 40
Mısra: **90**
Divanın süsü.

Günde biñ zaḥmet olur şimdi Muḥammed Çavuş
Eyülük itmede ol ziynet-i dīvān eyüdür

ziynet-i īmān:

1. **ziynet-i īmān:**
Kaside 6
Mısra: **61**
İmanın süsü.

Nite ki ẕikr-i Resūl ola ziynet-i īmān
Nite ki ḥubb-ı ʿAlī ola revnaḳ-ı İslām

zübde:

1. **zübde:**-*s, -i*
Kaside 8
Mısra: **30**
En değerlisi, kıymetlisi, özü.

Anuñ gibi bahādır bendesi biñ vardur dirseñ
Şeh-i vaḳtüñ ki oldur zübdesi şāhān-ı devrānuñ

zübde-i aʿyān:

1. **zübde-i aʿyān:**-*ı*
Kaside 38
Mısra: **72**
Bir şehrin en seçkin kişisi.

Giçüp ol yār-ı cāndan vur yüzini ḫākipāyine
O şehrüñ zübde-i aʿyānı olan mīr-i mīrānuñ

zübde-i devrān:

1. **zübde-i devrān:**
Kaside 40
Mısra: **72**
Dünyanın en değerlisi.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Ḥaḳ bu kim pek yaraşur ẕātına Feyżī ismi
Çeşm-i bedden ırag̱ ol zübde-i devrān eyüdür

zübde-i efāżıl u akrān:

1. **zübde-i efāżıl u aḳrān:**
Kaside 39
Mısra: **4**
Faziletli kişilerin ve emsallerinin en değerlisi.

Keşfî Efendi şimdi emīr-i kelāmdur
Ol zübde-i efāżıl u aḳrān ne demdedür

zübde-i ehl-iʿaṭā:

1. **zübde-i ehl-iʿaṭā:**
Gazel 939
Mısra: **11**
Cömertlik ve ihsanda bulunanların en değerlisi.

Zübde-i ehl-iʿaṭā Ḥażret-i ʿOs̱mān Paşa
Vāli-i kāmil-i ferḫunde-liḳā geldi yine

zübde-i ehl-i kerem:

1. **zübde-i ehl-i kerem:**
Kıt'a 5
Mısra: **1**
Cömertlerin en değerlisi.

Zübde-i ehl-i kerem Ḥażret-i Seydī Çelebi
Bāʿiṣ oldı duya yazmamag̱a çünki seni

zübde-i erbāb-ıʿirfān:

1. **zübde-i erbāb-ıʿirfān:**-*dur*
Kaside 38
Mısra: **83**
Ariflerin, ilim sahiplerinin en seçkini.

Di kim yārānımuzdur zübde-i erbāb-ıʿirfāndur
Niçün miḳdārını bildürmez ol ḫar-ṭabʿ ḥayvānuñ

zübde-i erbāb-ı kerem:

1. **zübde-i erbāb-ı kerem:**
Kaside 29
Mısra: **36**
Cömertlik sahiplerinin en değerlisi.

Ġarażuñ seyr-i gülistān ise var meclisine
Bir kerīmüñ ki odur zübde-i erbāb-ı kerem

zübde-i erkān:

1. **zübde-i erkān:**
Kaside 37
Mısra: **62**
Toplumun önde gelenlerinin en değerlisi.

Ḳıdve-i zümre-i küttāb Muḥammed Çelebi
ʿUmde-i penc ü şeş ü zübde-i erkān nicedür

zübde-i ḥükkām-ı mevfūrüʾn-nevāl:

1. **zübde-i ḥükkām-ı mevfūrüʾn-nevāl:**
Kaside 22
Mısra: **31**
İhsanı bol hakimlerin en iyisi.

Merḥabā ey zübde-i ḥükkām-ı mevfūrüʾn-nevāl
Ser-firāz u ser-firāzān-ı celīlüʾl-ictihād

zübde-i ḥükkām-ı şāḥib-iḫtirām:

1. **zübde-i ḥükkām-ı şāḥib-iḫtirām:**
Tarih 3
Mısra: **10**
Hürmet sahibi idarecilerin en değerlisi.

Ḥabbeẕā ey ḥāmi-i ẕī-şān-ı burc-ı evliyā
Merḥabā ey zübde-i ḥükkām-ı şāḥib-iḫtirām

zübde-i merdān:

1. **zübde-i merdān:**
Kaside 40
Mısra: **6**
Yiğitlerin en değerlisi. || *Cigalazâde Sinan Paşa (ö. 1014/1606).*

Bezmde Yūsuf olur rezme gelen demde Sinān
Bezm ü rezmüñ eri ol zübde-i merdān eyüdür

zübde-i nās:

1. **zübde-i nās:**
Tarih 31
Mısra: **4**
İnsanların en değerlisi.

Ol ismi Muḥammede ki didüm tārīḫin
Bir zübde-i nās oldı müftī-i zamān

zübde-i yārān:

1. **zübde-i yārān:**
Kaside 37
Mısra: **76**
Dostların en değerlisi.

Ḫayr-ḫāh-ı fuḳarā bende-i ḫāṣ-ı Pāşā
Yaʿni mehter başı ol zübde-i yārān nicedür

zübde-i yārān-ı suhandān-ıʿacem:

1. **zübde-i yārān-ı suḫandān-ıʿacem:**-*dür*
Terkib-bend 8
Mısra: **30**
İranlı şair dostların en değerlisi.

Bu naẓmı Peyāmīden işit ḫāle münāsib
Kim zübde-i yārān-ı suḫandān-ıʿAcemdür

zübde-i zümre-i benī-ādem:

1. **zübde-i zümre-i benī-ādem:**
Tarih 65
Mısra: **12**
İnsanların en değerlisi.

Kāşif-i sırr-ı müfredāt-ı kelām
Zübde-i zümre-i benī-ādem

zücāc:

1. **zücāc:**
Gazel 99
Mısra: **4**
Sırça, cam şişe.

Ṭoludur endîşe-i laʿl-ı lebüñle göñlimüz
Ey gül-i ter nitekim ṣāfī ṣarabile zücāc

zü-fünūn:

1. **ẕü-fünūn:**
Muhammes 1
Mısra: **23**
Bilgili, hünerli.

Ṭutdı cāhil ʿālemi cehlile oldı ẕü-fünūn
ʿĀḳil ü dānā geçinür şimdi bīhūş-ı cünūn

zühd:

1. **zühd:**
Gazel 183
Mısra: **7**
Dünyaya rağbet etmeme, kendini ibadete verme.

Ṣūfîleri zühd eylemiş endîşe-i kevs̱er
Bîçārelerüñ giydügi dāyim ʿaselîdür

2. **zühd:**-*üm, -e*
Gazel 801
Mısra: **7**
Dünyaya rağbet etmeyip kendini ibadete verme, nefsini her türlü zevkten alıkoyup ibadet yolunu seçme, perhizkarlık, takva.

Mey içmedügüm zühdüme ḥaml eyleme kim ben
Zehr-i ġamuñı sāġar-ı ṣaḥbāya degişmem

zühd ehli:

1. **zühd ehli:**
Gazel 253
Mısra: **7**
Zahit, kaba sofu kimseler.

Rindān-ı ṣāḥib-ḥālete zühd ehli irmez ḳālile
Ḳāl ehli lā sergeştesi ḥāl ehli illā hūdadur

2. **zühd ehli:**-*n, -e*
Gazel 758
Mısra: **7**
Zahitler, dindar olmasına rağmen irfanı olmayan kimseler.

Mest olup zühd ehline ʿarż itme çāk-ı sīneñi
Sırr-ı ʿaşḳı açma her kec-fehm olan nādāna gel

zühhād:

1. **zühhād:**-*a*
Gazel 335
Mısra: **6**
Zahitler, kaba sofular.

Nola sermest isem hem-meşreb-i erbāb-ı taḥḳīḳem
Beni zühhāda sormañ ehl-i hūşı ehl-i hūş añlar

zühre:

1. **zühre:**-*y, -e*
Tarih 80
Mısra: **3**
Üçüncü kat göğe hakim olduğu söylenilen Çoban yıldızı, Venüs olarak da bilinen çok parlak bir yıldız. || Zühre yıldızı gibi parlak bir güzel.

Bir zühreye müşteri olup ʿaḳd itdi
Ẕevḳ eyledi maḥremin cihānda buldı

zühre-i saʿd-ahterān:

1. **zühre-i saʿd-ahterān:**
Kaside 15
Mısra: **90**
Talihliler zühresi.

Dehr ṭarab-sāz olup nite ki her ṣubḥ u şām
Eyleye āheng-i ʿıyş zühre-i saʿd-ahterān

ẕuhūr:

1. **ẕuhūr:**-*ı*
Kaside 20
Mısra: **87**
Meydana çıkma, baş gösterme, görünme.

ʿAşḳuñ nitekim olup ẕuhūrı
ʿUşşāḳa andan ẕevḳ ola ḥāṣıl

zuhūr eyle-:

1. **ẕuhūr eyle-:**-*se*
Gazel 91
Mısra: **4**
Meydana gelmek, gerçekleşmek.

Fiʿlinde ʿanāṣır ki ola ḳāʾim ʿaceb olmaz
Her laḥẓa ẕuhūr eylese biñ dürlü ḥavādiṣ

2. **ẕuhūr eyle-:**-*y, -e*
Gazel 1065
Mısra: **2**
Meydana çıkmak, baş göstermek, görünmek.

Maḥv idüp benlügi terk eyle dilā zārluġı
Tā gelüp sende ẕuhūr eyleye Ḥaḳ varluġı

ẕuhūr it-:

1. **ẕuhūr it-:**-*di*
Kaside 7
Mısra: **5**
Meydana çıkmak, baş göstermek, görünmek.

Bu erlükler ki ol ṣāḥib-şecāʿatden ẕuhūr itdi
Yeri eflāk olurdı iʿtibārı olsa merdānuñ

ẕuhūra gel-:

1. **ẕuhūra gel-:**-*di*
Kaside 28
Mısra: **25**
Ortaya çıkmak, baş göstermek.

Pāyına niṣ̱ār olmaġiçün geldi ẕuhūra
Eṭrāf-ı çemen-zārdaki ġevher-i meknūz

ẕuhūr-ı mey:

1. **ẕuhūr-ı mey:**-*le*
Gazel 56
Mısra: **4**
İçkinin görünmesi.

Ṣubḥ-dem gül gibi sāḳī al ele cām-ı şarāb
Kim ẕuhūr-ı meyle bir ola ṭulūʿ-ı āfitāb

zülāl-i feyż:

1. **zülāl-i feyż:**
Gazel 54
Mısra: **11**
Feyzin tatlı suyu.

Çeşme-i ḫurşīdden her dem zülāl-i feyż iner
Ḥācet olsa saña tecdīd-i vużūʿ itmekçün āb

zülāl-i pāk:

1. **zülāl-i pāk:**
Terkib-bend 1
Mısra: **19**
Temiz, berrak su.

Zülāl-i pāk aḳan gülzāra zehr-āb eyledüñ cārī
Resūluñ būs-gāhun āh-ı ḳahr-ı mācerā ḳılduñ

zülāl-i vaṣl:

1. **zülāl-i vaṣl:**-*ı, -n, -a*
Gazel 515
Mısra: **2**
Sevgiliye kavuşma suyu.

Dem olmaz kim beni nār-ı ġam-ı fırḳatle yandurmaz
Zülāl-i vaṣlına demler geçer ammā ki ḳandurmaz

zülāl-i vefā:

1. **zülāl-i vefā:**-*y, -a*
Gazel 538
Mısra: **7**
Vefa suyu. || Sevgilinin zülale benzeyen muhabbeti.

Dil-teşneler zülāl-i vefāya irişmedi
Ḳırdı geçürdi anları tīġuñ türāb-veş

zülf:

1. **zülf:**-*üñ, -e*
Gazel 93
Mısra: **3**
Güzel yüzün iki cihetinden sarkan saç.

Zülfüñe öykinmek istermiş hümā ammā ne sūd
Böyle yüksekden uçan şehbāz ile pervāz güc

2. **zülf:**-*üñ, -e*
Gazel 555
Mısra: **1**
Yüzün iki cihetinden sarkan saç, saç büklümü.

Ḥālüñi bilmez diyenler zülfüñe aġyārı aṣ
Zülfüñe aṣarsan evvel sevdügüm ben zārı aṣ

zülfeyn:

1. **zülfeyn:**-*üñ*
Gazel 130
Mısra: **7**
Yüzün iki yanından sarkan saç lülesi.

Zülfeynüñ idüp ṭarf-ı cebīnüñde girih-gīr
Ḳılduñ güzelüm kendüñe dünyāyı muḳayyed

zülf-i ʿanber-āsā:

1. **zülf-i ʿanber-āsā:**-*y, -a*
Gazel 955
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Amber kokulu saçları.

Şeb-i ḳadra irişmek isteyen ʿālemde ey ṣūfī
Taḳayyüd ḳılmadan ḳaçmaz o zülf-i ʿanber-āsāya

zülf-i ʿanber-bū:

1. **zülf-i ʿanber-bū:**-*da, -dur*
Gazel 776
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Amber kokulu saçları.

Çemende seyr-i şebbūyile çoḳluḳ ḫoş degül başum
Gözüm şebbūda iken zülf-i ʿanber-būdadur göñlüm

zülf-i ʿanberīn-mūy:

1. **zülf-i ʿanberīn-mūy:**-*uñ*
Gazel 620
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Amber kokulu saçları.

Bu defʿa ḳorḳum odur vādi-i cünūna çeke
Uzandı cevri yine zülf-i ʿanberīn-mūyuñ

zülf-i çelīpā:

1. **zülf-i çelīpā:**-*s, -ı, -n, -ı*
Gazel 480
Mısra: **9**
(Sevgilinin) Haça benzeyen saçları.

Ṭutmaġa zülf-i çelīpāsını dil bağlamışuz
Dāḫil-i ḫalḳa-i zünnār-perestānuz biz

zülf-i dil-āvīz:

1. **zülf-i dil-āvīz:**-*e*
Gazel 662
Mısra: **9**
Gönüller asan zülüf. || Sevgilinin, uçlarında âşıkların asılı olduğu saçları.

Ol iki zülf-i dil-āvīze bağludur Rūḥī
Ḥayāt-ı sermedi vü ʿömr-i cāvidān didügüñ

zülf-i dildār:

1. **zülf-i dildār:**-*a*
Gazel 1092
Mısra: **3**
Sevgilinin saçları.

Zülf-i dildāra muḳayyed geçinürmiş aġyār
Nice yüksekden uçar göre ḳallāşları

zülf-i girih-gīr:

1. **zülf-i girih-gīr:**-*üñ*
Gazel 936
Mısra: **1**
(Sevgilinin) Düğümlü, dolaşık saçları.

Göñüller şaydına zülf-i girih-gīrüñ kemend itme
Belāya şalma şāhum bir bölük miskīni bend itme

zülf-i ḫam-ender-ḫam:

1. **zülf-i ḫam-ender-ḫam:**
Gazel 705

Mısra: **8**
Kıvrım kıvrım, büklüm büklüm zülüf.

Ehl-i diller şaydına ḳurmış anı şayyād-ı ḥüsn
Bir muʿanber dāmdur zülf-i ḫam-ender-ḫam degül

zülf-i miskīn:

1. **zülf-i miskīn:**-*üñ*
Gazel 984
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Misk kokan, siyah saçları.

Uçar dil murġı gerçi zülf-i miskīnüñ hevāsından
Ne deñlü yüksek uçsa beste-i dām olur elbette

zülf-i muʿanber:

1. **zülf-i muʿanber:**
Gazel 1097
Mısra: **6**
Amber kokulu saçlar.

Ġāyet çoġaldı āhū-yı gerden-firāz-ı Rūm
Ṣal ṣayd-gāha zülf-i muʿanber kemendüñi

2. **zülf-i muʿanber:**-*e*
Gazel 918
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Amber kokan saçları.

Başda hevā-yı Çīn ü Ḫuten var velī ne sūd
Baġlandı ḳaldı göñlüm o zülf-i muʿanbere

zülf-i müselsel:

1. **zülf-i müselsel:**
Gazel 50
Mısra: **5**
Zincire benzeyen saç.

Nedür ol zülf-i müselsel o muʿanber kākül
Ḳılca noḳṣānları yoḳ biri birinden aʿlā

zülf-i müşk-bār:

1. **zülf-i müşk-bār:**
Gazel 271
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Misk kokulu saçları.

Nola ger başdan çıḳup dīvāne olsam kim beni
Bir uzun sevdāya ṣalmışdur o zülf-i müşk-bār

zülf-i müşk-bū:

1. **zülf-i müşk-bū:**-*da*
Gazel 97
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Misk kokan saçları.

Dil-i şikeste-i ʿuşşāḳı bağlamaḳdandur
Gören ṣanur anı ol zülf-i müşk-būda şikenc

zülf-i müşk-efşān-ı yār:

1. **zülf-i müşk-efşān-ı yār:**
Gazel 938
Mısra: **5**
Sevgilinin misk kokusu yayan saçları.

ʿĀlemi sevdāya ṣaldı zülf-i müşk-efşān-ı yār
Bāʿiş-i ġavġā olur āḫir bu sevdālar yine

zülf-i müşkīn:

1. **zülf-i müşkīn:**-*üñ*
Gazel 694
Mısra: **8**
(Sevgilinin) Misk kokulu, siyah saçları.

Misk gizlenmez dimişler bu meṣel meşhūrdur
Zülf-i müşkīnüñ neden gizler ʿaraḳ-çīnüñ senüñ

zülf-i nigār:

1. **zülf-i nigār:**-*a*
Gazel 261
Mısra: **1**
Sevgilinin saçları.

Bağlanup zülf-i nigāra dil-i şeydā neyler
Yoġimiş ʿaḳlı alup başına sevdā neyler

zülf-i perīşān:

1. **zülf-i perīşān:**-*ı*
Gazel 915
Mısra: **10**
(Sevgilinin) Dağınık saçları.

Dāḫil-i silsile-i ʿaşḳ ideyin dir ġayrı
Ṭolasam vechi var ol zülf-i perīşānı ele

zülf-i pür-çīn:

1. **zülf-i pür-çīn:**
Gazel 884
Mısra: **12**
(Sevgilinin) Kıvrımlı saçları.

Şāneye ʿuḳde-küşāluḳda degüldür muḥtāc
Bāġda sünbül-i ḫoş-būdaki zülf-i pür-çīn

zülf-i pür-şiken:

1. **zülf-i pür-şiken:**-*i*
Gazel 1075
Mısra: **4**
(Sevgilinin) Kıvrım dolu, kıvırcık saçları.

Ne deñlü yüz bulur ol māhdan ʿaceb görmeñ
Yañağın öpmege ṣarḳarsa zülf-i pür-şikeni

zülf-i ruhsār:

1. **zülf-i ruḫsār:**-*uñ*
Gazel 362
Mısra: **5**
(Sevgilinin) Yanağındaki saçlar.

Bāġa varsam zülf-i ruḫsāruñ ḫayāliyle baña
Bāġbān geh gül ṣunar geh tāze şebbū gösterür

zülf-i semen-bū:

1. **zülf-i semen-bū:**
Gazel 119
Mısra: **2**
Yasemin kokulu zülüf.

Murġ-ı dil ʿanḳādur olmaz degme bir riṣteyle bend
İster ol zülf-i semen-bū gibi bir müşkīn kemend

zülf-i semen-sīmā:

1. **zülf-i semen-sīmā:**
Gazel 1029
Mısra: **2**
(Sevgilinin) Yasemine benzeyen yüzüne dökülen saçları.

Gördi kim başımuza düşdi cünūn sevdāsı
Ṭaḳdı zencīre bizi zülf-i semen-sīmāsı

zülf-i serkeş:

1. **zülf-i serkeş:**-*üñ*
Gazel 899
Mısra: **7**
(Sevgilinin) Dik başlı saçları.

Ayaḳ ṭoladuġiçün baña zülf-i serkeşüñ ey meh
Kimi uzun kimi ḳışa dise ġam çekme eldür bu

zülf-i siyeh:

1. **zülf-i siyeh:**-*de*
Gazel 164
Mısra: **3**
(Sevgilinin) Siyah saçları.

Didüm ol zülf-i siyehde ne çoḳ efġānlar olur
Aṣılan düzdüñ öñince didi dellāl yürür

zülf-i siyeh-kār:

1. **zülf-i siyeh-kār:**-*ı, -n, -ı*
Gazel 961
Mısra: **14**
(Sevgilinin) Siyah saçları. || Sevgilinin günahkar saçları.

Cān meşāmını muʿaṭṭar idelüm ey Rūḥī
Ḳoḳalum zülf-i siyeh-kārını ʿanber yerine

zülf-i tāb-dār:

1. **zülf-i tāb-dār:**
Gazel 655
Mısra: **6**
(Sevgilinin) Parlak saçları.

Bıraḳmazsın anuñçün şānei elden bilürsin kim
Açıldukça o zülf-i tāb-dār artar giriftāruñ

zülf-i yār:

1. **zülf-i yār:**
Gazel 720
Mısra: **7**
Sevgilinin saçı.

ʿAşḳ Mecnūnına zencīr oldı çün zülf-i yār
ʿĀḳīl iseñ ey ḫıred-mend-i cihān dīvāne ol

zü'l-fiḳār:

1. **ẕü'l-fiḳār:**
Gazel 714
Mısra: **7**
Hz. Ali'nin meşhur kılıcı.

Ḳıl Ẕü'l-fiḳār ṣāḥibine yaʿni istinād
Cāndan çıḳarma mihrini ṣāḥib-zemenle ol

ẓulm:

1. **ẓulm:**
Gazel 221
Mısra: **8**
Haksızlık, eziyet, kötülük, fenalık.

Mesned-i memleket-i ḥüsne şehinşāh olasın
Andan inṣāf mıdur ẓulm ola sizde düstūr

2. **ẓulm:**-*ile*
Terkib-bend 8
Mısra: **223**
Haksızlık, adaletsizlik, eziyet.

Çün Ḥaḳ diyeni eylediler ẓulmile ber-dār
Bāṭıl söze āġāz idelüm biz daḫi nāçār

3. **ẓulm:**-*i*
Kaside 20
Mısra: **35**
Eziyet, cevir, cefa.

Hem çarḫ ẓulmi hem yār cevri Vallāh müşkil billahi müşkil

4. **ẓūlm:**
Gazel 741
Mısra: **9**
Adalete aykırı davranma, hak edene hakkını vermeme, haksızlık. || Eziyet, cevr, cefa.

Ḳayırmaz ġayrıdan ẓūlm irse ḥākimler yeter ġavra
Velī ḥākimler itse ẓulm anda kār olur müşkil

zulm it-:

1. **ẓulm it-:**-*mek*
Kaside 16
Mısra: **20**
Eziyet etmek, işkence etmek.

Ol Sikender-ḳadr kim ḥükm itdügi iḳlīmde
Mūr-ı ednāya Süleymān olsa ẓulm itmek muḥal

2. **ẓulm it-:**-*mez, -düñ*
Gazel 684
Mısra: **3**
Zulmetmek, eziyet etmek, işkence etmek. || Sevgilinin aşığa kötü davranması.

Böyle ẓulm itmezdüñ elbette esirgerdüñ beni
Biñde bir gūş itseñ efġānın dil-i nālānuñ

ẓulmet:

1. **ẓulmet:**-*e*
Gazel 830
Mısra: **5**
Karanlık.

Ruḫlaruñ teşbīh iderem nūra ḫaṭṭuñ ẓulmete
Olmasaydı mümteniʿ ger cemʿ-i enver u ẓalām

2. **ẓulmet:**
Gazel 419
Mısra: **6**
Karanlık || Gaflet.

Şāh-ı iḳlīm vücūdından ḫaber-dār olmayan
Ẓulmet içre çeşme-i ḥayvānı bilmez ḳandedür

3. **ẓulmet:**-*de*
Gazel 612
Mısra: **7**
Karanlık II Dert, sıkıntı.

Ṭāliʿ müsāʿid olmadı ẓulmetde ḳalduḳ āh
Bir müddet oldı kim meh-i ġarrāyı görmedük

4. **ẓulmet:**-*in*
Terkib-bend 1
Mısra: **26**
Karanlık, manevi karanlık.

Söyindürdüñ risālet ḫānedānında yanan şemʿi
Melāmet ẓulmetin taʿyīn-i ehl-i Muṣṭafā ḳılduñ

ẓulmet-ābād-ı ʿirāḳ:

1. **ẓulmet-ābād-ı ʿirāḳ:**-*a*
Tarih 25
Mısra: **3**
Karanlığın hakim olduğu Irak.

Ẓulmet-ābād-ı ʿIrāḳa himmeti Nūr-baḫş oldı miṣāl-i māh-ı bedr

ẓulmet-i ġam:

1. **ẓulmet-i ġam:**
Gazel 455
Mısra: **8**
Keder karanlığı.

Zāhidi defʿ eylemez meclisden illā cām-ı mey
Ẓulmet-i ġam defʿine bir māh-ı tābān isterüz

2. **ẓulmet-i ġam:**-*dan*
Gazel 443
Mısra: **7**
Dert ve keder karanlığı.

Ḳıldı bizi ẓulmet-i ġamdan ḫalāṣ
Āteş-i āh-ı şerer-ālūdımuz

ẓulmet-i jeng-i keder:

1. **ẓulmet-i jeng-i keder:**
Gazel 841
Mısra: **1**
Keder kirinin karanlığı. || *Gönlü karartan keder.*

Göñül āyinesinden ẓulmet-i jeng-i keder gitsün
Bizümle sīne-ṣāf ol dostum buġż u keder gitsün

ẓulm-ı bī-şümār it-:

1. **ẓulm-ı bī-şümār it-:**-*dü, -ñ*
Müsemmen 1
Mısra: **38**
Sayısız zulümde bulunmak, çok eziyet çektirmek. || *Kötü muamelede bulunmak, ilgisiz davranmak.*

Dil-i maḥzūnumı şemşīr-i miḥnetle fikār itdüñ
Raḳībe merḥametler baña ẓulm-ı bī-şümār itdüñ

ẓulm-ı ṣarīḥ:

1. **ẓulm-ı ṣarīḥ:**
Gazel 102
Mısra: **10**
Apaçık bir zulüm.

Hemīşe mihr u vefālar idersin ġayra
Degül mi Rūḥi-i bīçāreye bu ẓulm-ı ṣarīḥ

ẓu'l-minen:

1. **ẓu'l-minen:**-*le*
Gazel 714
Mısra: **2**
Hazineler sahibi, iyilik ve cömertlik sahibi.

Saʿy it ṣafā-yı vecde yeter merd ü zenle ol
Yaʿni maḥabbet-i aḥad ẓu'l-minenle ol

zulüm:

1. **ẓulm:**-*i*
Kaside 24
Mısra: **62**
Adalete aykırı davranma, hak edene hakkını vermeme, haksızlık, adaletsizlik. || *Eziyet, cevr, cefa.*

Ayaḳda ḳoyma beni dest-gīr ol itme ẕelīl
Gel olma rızḳuma māniʿ bu ẓulmı görme revā

ẓulumāt:

1. **ẓulumāt:**
Gazel 74
Mısra: **4**
Karanlık II Zulumat ülkesi.

Gömlegüñde senüñ ey dilber-i şīrīn-ḫarekāt
Ẓulumāt içre nihāndur şanasın āb-ı ḥayat

zuʿm:

1. **zuʿm:**-*ınca*
Terkib-bend 8
Mısra: **164**
Akılları sıra.

Güftāra gelüp söyleseler cehl-i mürekkeb
Zuʿmınca velī her biri bir ḳuṭb-ı zamāndur

zümre:

1. **zümre:**
Gazel 135
Mısra: **14**
Kitle, grup, topluluk.

Saña mihr itmemeden şanma ḥesāba şaymaz
Rūḥiyā zümre-i aġyārdan itmez seni ʿad

zümre-i aʿdā:

1. **zümre-i aʿdā:**-*y, -a*
Gazel 177
Mısra: **6**
Düşmanlar.

Geçüp bezm-i şafāya dimezüz kim gelmesün kimse
Eḥibbā gelsün ammā zümre-i aʿdāya yer yoḳdur

zümre-i aġyār:

1. **zümre-i aġyār:**-*a*
Gazel 178
Mısra: **1**
Yabancılar ve rakiplerden oluşan topluluk.

Ser-i kūyında yāruñ zümre-i aġyāra yer yoḳdur
Tekellüf ber-ṭaraf bāġ-ı İremde ḫāra yer yoḳdur

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

zümre-i erbāb-ı ʿaşk:

1. **zümre-i erbāb-ı ʿaşḳ:**-*ı*
Gazel 244
Mısra: **3**
Aşktan anlayan kimseler topluluğu. || *Âşıklar.*

Zümre-i erbāb-ı ʿaşḳı ġonca-veş dil-teng idüp
Ġayrılarla bāġ u rāġa gül gibi açılmalar

zümre-i erbāb-ı dil:

1. **zümre-i erbāb-ı dil:**-*e*
Gazel 884
Mısra: **19**
Âşıklar zümresi.

Kām-baḫş olmaġiçün zümre-i erbāb-ı dile
Eyledi ẕāt-ı şerīfini zamāne taʿyīn

zümre-i erbāb-ı ḫarābāt:

1. **zümre-i erbāb-ı ḫarābāt:**-*da, -dur*
Gazel 1089
Mısra: **5**
Meyhane sakinleri topluluğu. || *Tekkede bulunan müritler.*

Feyż-i Ḥaḳ zümre-i erbāb-ı ḫarābātdadur
Ehl-i zühdüñ nesi var zerḳ u riyādan ġayrı

zümre-i eżdād:

1. **zümre-i eżdād:**-*a*
Kaside 22
Mısra: **46**
Birbirine zıt olan şeyler topluluğu.

ʿAdlüñ eyyāmında oldı rind ü zāhid müttehid
Mümteniʾken zümre-i eżdāda resm-i ittihād

zümre-i fużalā:

1. **zümre-i fużalā:**-*dur*
Kaside 13
Mısra: **24**
Fazıllar zümresi. || *Ahlak, ilim ve meziyet bakımından üstün, faziletli kimseler topluluğu.*

Ḳo ġafleti fużalā ḫiẕmetinde ol dāʾim
Ki zümre-i fużalādur cihānda faḫr-i nās

zümre-i ġılmān:

1. **zümre-i ġılmān:**
Kaside 40
Mısra: **26**
Genç delikanlılar topluluğu. || *Köleler topluluğu.*

Ayaġı yer mi başar her birinüñ rıfʿātdan
Şeref-i ḫidmetile zümre-i ġılmān eyüdür

zümre-i ḥuddām:

1. **zümre-i ḥuddām:**-*uñ*
Gazel 323
Mısra: **8**
Hizmetçiler topluluğu.

Biz ol bezmüñ şarāb-ı behcet-efzāsıyla mestüz kim
Ṣafāda zümre-i ḥuddāmuñ her biri bir Cemdür

zümre-i hūr:

1. **zümre-i hūr:**
Kaside 14
Mısra: **34**
Huriler topluluğu.

Ġarīb seyre ṣataşdum ki ḥayret aldı beni
Ne yaña baḳdum ise gördüm anda zümre-i hūr

zümre-i ihvān:

1. **zümre-i iḫvān:**
Tarih 76
Mısra: **2**
Dostlar topluluğu.

Elā ey Yūsuf-ı Mıṣr-ı saʿādet sen o ẕī-şānsın
Ki saña zümre-i iḫvān içinde devlet el virdi

zümre-i rindān:

1. **zümre-i rindān:**
Gazel 206
Mısra: **3**
Rindler camiası.

Zümre-i rindān içinde ser-firāz olur o kim
Başına ḫāk-ı cenāb-ı mey-fürūşı tāc ider

zümre-i ʿuşşāḳ:

1. **zümre-i ʿuşşāḳ:**-*a*
Gazel 266
Mısra: **1**
Âşıklar topluluğu.

Zümre-i ʿuşşāḳa çeşm-i mestinüñ bīdādı var
Nice bīdād itmesün ġamzeñ gibi cellādı var

zümre-i yārān:

1. **zümre-i yārān:**
Kaside 39
Mısra: **2**
Dostlar topluluğu.

Baġdāda düşse reh-güẕerüñ ey nesīm-i ṣubḥ
Gör evvelā ki zümre-i yārān ne demdedür

zümürrüd-gūn:

1. **zümürrüd-gūn:**
Tarih 3
Mısra: **22**
Zümrüt renkli.

Himmetüñ raḫşına meydān māverā-yı kāyināt
Heybetüñ tīġına gerdun bir zümürrüd-gūn niyām

zünnār:

1. **zünnār:**-*ı, -n, -a*
Gazel 135
Mısra: **11**
Papazların kuşandıkları ip, kuşak.

Zülfi zünnārına baġlanmaġla ol ṣanemüñ
Ne ṣanursın dilimüzden gide mi nām-ı ṣamed

2. **zünnār:**-*a*
Gazel 835
Mısra: **5**
Hıristiyan keşişlerin çıplak ten üzerine kuşandıkları kıldan yapılmış, kaba ve sert kuşak II Sevgilinin saçları.

EK-1. Bağdatlı Rûhî Divanı'nın Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

Baġladum zünnāra bel ey dil ṭarīḳ-i ʿaşḳda
Tā ki virdüm göñlüm ol gīsū-yı kāfir-kīşe ben

zünnār-ı ʿaşḳ:

1. **zünnār-ı ʿaşḳ:**-*a*
Gazel 1
Mısra: **13**
Aşk zünnarı. || Keşişlerin bellerine bağladıkları kıldan uzun kuşak.

Baġladumsa bel nola zünnār-ı ʿaşḳa Rūḥiyā
Şükr kim gitmez dilümden bir nefes ẕikr-i Ḫudā

ẕüʾn-nūn:

1. **ẕüʾn-nūn:**
Gazel 406
Mısra: **10**
Zünnun-ı Mısri: Evliyaullahtan bir zat.

Ḫırḳa vü tācın ṣatup mey-ḫᵛāreye beẕl itmege
Kūy-ı ḫammāra bugün Ẕüʾn-nūn ile Edhem gider

2. **ẕüʾn-nūn:**
Gazel 346
Mısra: **8**
Zünnun-ı Mısri: Evliyaullahtan bir zat. II Sevgilinin kıvrımlı kaşı.

Zāhid itmezdi beni miḥrāba daʿvet bilse kim
Ḳaşlaruñ fikriyle ḳaddin ḫam ḳılan ẕüʾn-nūn olur

zūr:

1. **zūr:**
Gazel 221
Mısra: **10**
Kuvvet, güç, zor.

Ṣaydına ḫūblaruñ yā zer u yā zūr gerek
Sende ey Rūḥī belā bu ki ne zer var ne zūr

2. **zūr:**-*dan*
Gazel 832
Mısra: **8**
Yalan, asılsız, uydurma, sahte.

Dem tuvānāluḳdan urma rām ola dirseñ nigār
Çehreñi zerd it bir altun yeg durur yüz zūrdan

zürefā:

1. **ẓurefā:**
Gazel 971
Mısra: **4**
Keyfine düşkün zarifler ‖ Seçkin kimseler.

Sevmezüz bir güzeli kim ola eşḫāṣ-pesend
Aña biz meyl iderüz kim ẓurefā māyil ola

zurefā meclisi:

1. **ẓurefā meclisi:**-*n*, -*e*
Gazel 958
Mısra: **10**
Zarifler, seçkin kişiler topluluğu.

Şiʿre de daḫl idelüm dirler edānī şimdi
Dāḫil olduḳları yetmez ẓurefā meclisine

zūr-ı bāzū:

1. **zūr-ı bāzū:**
Kıt'a 3
Mısra: **1**
Kol kuvveti.

Zūr-ı bāzū kereminden Pāşā
Virse ḫilʿat keremi çoḳ nidelüm

zūr-ı rezm:

1. **zūr-ı rezm:**-*de*
Kaside 27
Mısra: **41**
Savaşma kuvveti.

Olmaz kimse muḳābil saña zūr-ı rezmde
Kim ki gelse ḳarşuña aña ecel ilḳā ider

züʾl-celāl:

1. **ẕüʾl-celāl:**
Gazel 1087
Mısra: **8**
Büyüklük sahibi olan Allah.

Ger mihr ü mehile gögsüñi kim virmiş ey felek
Bir dil-rübā yerine saña Ẕüʾl-celāl iki

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Dilber DUYGU

Uyruğu T.C.

Medeni hali

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet tarihi**
Yüksek lisans	Afyon Kocatepe Üniversitesi	2013
Lisans	Uşak Üniversitesi	2010
Lise	Kalaba Lisesi	2006

İş Deneyimi

Yıl	**Yer**	**Görev**
2012-...	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Karagöz, Duygu (2019). "Bağdatlı Rûhî'nin Fazlullâh-ı Hurûfî Övgüsünde Bir Kasidesi / A Ruhi's ode that aims to praise Fazlullah-ı Hurufi". Osmanlı Edebî Metinlerinin Anlam Dünyası Sempozyumu (12-13 Mayıs 2017). Bildiriler Kitabı. Bilecik. 238-246.

Dilber, D. (2022). "Ak Sadeler Giyinmek" Deyiminin Anlam Çerçevesi . Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi , Klasik Türk Edebiyatı Özel Sayısı , 146-159 . DOI: 10.34083/akaded.1142782

DİLBER, Duygu. "MECMÛ'A-İ GAZELİYYÂT (Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 06 Hk 319/1)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mecmu-a-i-gazeliyyat-milli-kutuphane-adnan-otuken-il-halk-kutuphanesi-koleksiyonu-06-hk-319-1.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...